BIBL. DO MUSEU
N.º 294
Est. 2
Tab. 1
3
Coimbra

INST. ANTR.
N.º 1223
Est. B
Div. II
Tab. 3
COIMBRA

OPERA OMNIA
GRÆCE ET LATINE

ARISTOTELIS

OPERA OMNIA,

GRÆCE ET LATINE.

DOCTISSIMORVM VIRORVM INTERPRETATIONE

& notis emendatissima, & nunc tandem in quatuor Tomos distributa.

GVILLELMVS DV-VALLIVS REGIS CHRISTIANISSIMI CONSILIARIVS

& Medicus tertiò recognouit, Synopsin analyticam adiecit, nouis disquisitionibus, notis, & Appendicibus illustrauit.

CVM TRIBVS INDICIBVS.

Quæ huic Editioni accesserunt pagina proxima indicabit.

TOMVS TERTIVS.

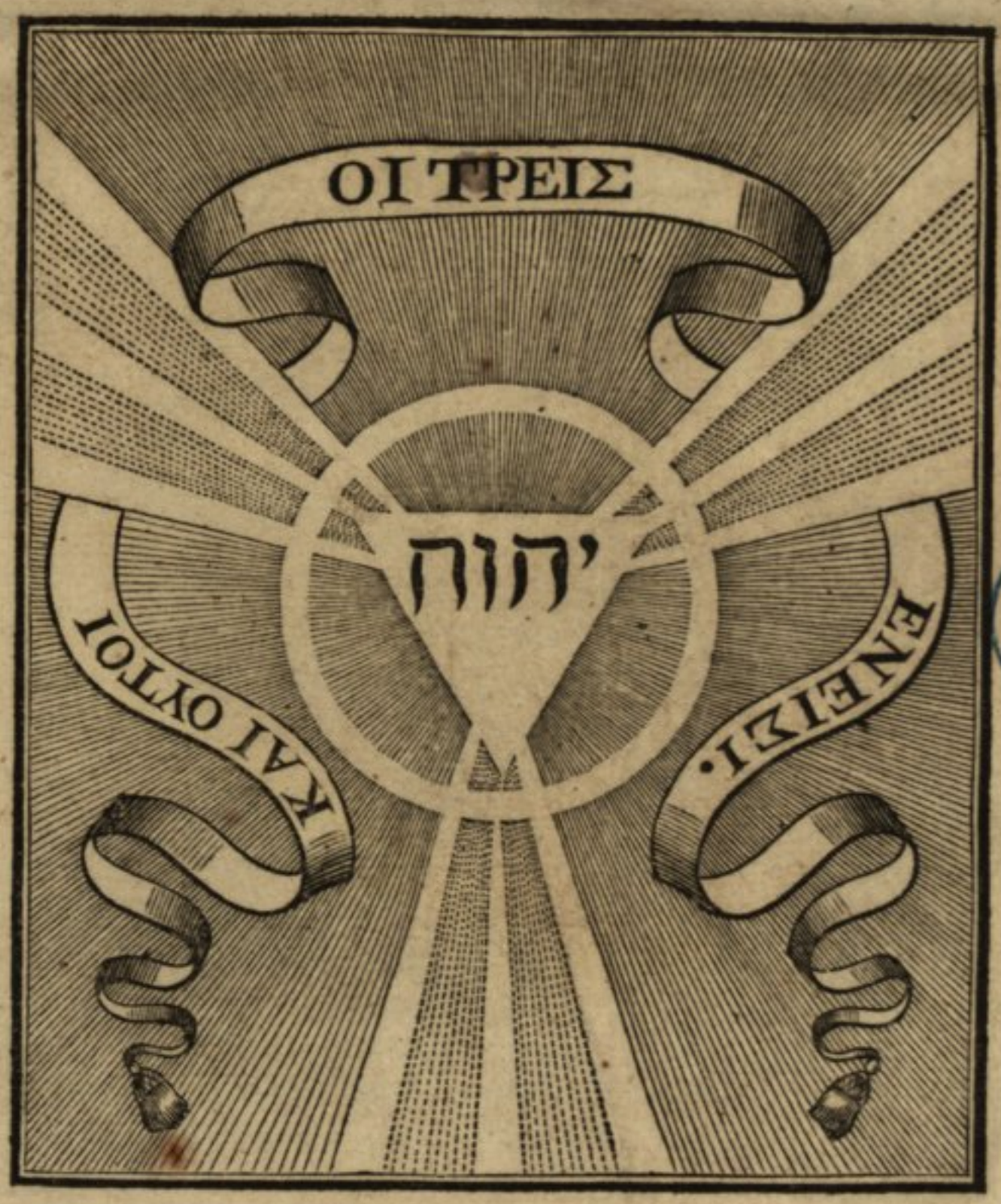

BIBLIOTHECA DE PHILOSOPHIA
Nº
COIMBRA

PARISIIS,

Apud { IOANNEM BILLAINE. SIMEONEM PIGET. FREDERIC. LEONARD. } Viâ Iacobeâ.

M. DC. LIIII.

CVM PRIVILEGIO REGIS.

ARISTOTELIS

OPERA OMNIA,

GRÆCE ET LATINE.

Museu
e Laboratório
Antropológico
Universidade
de
COIMBRA
BIBLIOTECA

INDEX EORVM QVÆ
TERTIO TOMO CONTINENTVR.

Synopseos Analyticæ vniuersæ doctrinæ peripateticæ pars tertia, in hac vltima editione pluſquam mediâ parte auctior, correctior & illuſtrior.		*G. Du Val author hanc vltimam editionem media parte auxit, correxit, illuſtrauit.*
Ethicorum Nichomachæorum Lib.	X.	*D. Lambino interprete.*
Magnorum Moralium.	II.	*G. Valla Placentino interprete.*
Eudemiorum.	VII.	*Incerto interprete.*
De Virtutibus.	I.	*Symeone Gryneo interprete.*
De Republica.	VIII.	*D. Lambino interprete.*
Kyriaci Strozæ Politicorum.	II.	
De cura rei familiaris.	II.	*Ioachimo Camerario interprete.*
Artis Rhetoricæ.	III.	*Antonio Ricobono interprete.*
Rhetorica ad Alexandrum.	I.	*Franciſco Philelpho interprete.*

INDEX EORVM QVÆ TERTIO TOMO CONTINENTVR.

Synopsis Analytica vniuersæ doctrinæ practicæ pars tertia, in hac vltima editione plusquam mediâ parte auctior, correctior & illustrior.		
Ethicorum Nicomachæorum Lib.	X.	
Magnorum Moralium.	II.	
Eudemiorum.	VII.	
De Virtutibus.	I.	
De Republica.	VIII.	
Œconomicorum.	II.	
De cura rei familiaris.	II.	Joachimo Camerario interprete.
Artis Rhetoricæ.	III.	Antonio Riccobono interprete.
Rhetorica ad Alexandrum.	I.	Francisco Philelpho interprete.

SYNOPSEΩS ANALYTICÆ VNIVERSÆ DOCTRINÆ PERIPATETICÆ.

PARS TERTIA,

In hac postrema Editione ab ipso authore multum aucta.

In quâ libri Aristotelis tertio hoc Tomo comprehensi, Ethici Nicomachij, Ethici Maiores, Ethici Eudemij, Oeconomici, Politici, Rhetorici, suo ordine omnes; scholiis vberioribus, ac ferè commentariis, pro rerum dignitate & copiâ illustrantur.

Auctore GVILLELMO DV-VAL *Pontisarano, Philosophiæ Græcæ & Latinæ, in Parisiensi Academiâ Regio Professore & Doctore Medico.*

Ad libros Ethicos Aristotelis

PRÆFATIO.

PRÆCLARÈ quidem & meo iudicio sapienter Stoicæ disciplinæ principes, Philosophiã, eiusq; partes varias populari quadam ratione, atque vt loquitur passim Aristoteles, ὡς τύπῳ, describere olim aggressi, eam triplici potissimùm imagine ac similitudine, Agri scilicet, Oui, & Animalis, expressérunt. Cùm enim illi totam Philosophiam dicerent esse veluti pulcherrimum quemdam & feracissimum agrum, multis quidem refertum floscúlis & fructibus, sed viuo fortique sepimento vndique circumuallatum; sepem quidem aiebant esse Dialecticam; terram verò flores, & arbores, Physicam; fructus denique, Ethicam. De ouo itidem. Sic enim illi cum ouo posse Philosophiam comparari dicebant, vt exterior pars, id est, putamen siue testa, Logicam; albumen, Ethicam; interior verò pars, id est, vitellus, Physicam referre videretur. Cum animali autem longè perfectiùs ac elegantiùs. Ossa enim & neruos esse Logicam; partes carnosas & molles, Ethicam; animam verò, Physicam. Addit Diogenes Laërtius iconem Philosophiæ quartam. Vrbem nimirum ornatissimam optimèque munitam, & quæ secundum rectam rationem ac iustitiæ leges administretur. Itavt Philosophicæ ciuitatis mœnia murosque fortissimos velit esse Dialecticam; ciues, Physicam; leges, & morum instituta, Ethicam. Rectè, inquam, id dictum & appositè, præsertim si Sexti Empirici iudicium & interpretationem sectemur, qui Diogenem, vt parum fideliter & accommodatè Stoicorum decreta atque apodoses referentem, arguens; vitellum, in oui similitudine, ad Ethicam; albumen verò (quod est, vt ille ait, vitelli alimentum; quanquam eâ de re lis est, & dissensio inter Hippocratem & Aristotelem) ad Physicam; in Animalis autem comparatione, carnes & sanguinem, ad Physicã; animam verò ad Ethicam reuocari debere contendit. Atque idita à Possidonio insigni Stoico fuisse expositum asseuerat. Nec sanè immeritò. Cùm Philosophia hæc morum, ἀπὸ τῶν ἠθῶν, id est, *à moribus ἠθικὴ*, id est, *moralis*, nominata; inter scientias artésque omnes purè naturales & humanas, principatum videatur obtinere, si non ex ratione contemplandi, aut methodi accuratioris, saltem ex vsu potiore, fructuque vberrimo, qui ex illâ in homines copiosissimè redundat. Vnde enim quæso, vitæ probitas esse

Lib. aduersus Mathematicos.

Vult Hippocrates è vitello pullum fieri, Aristoteles ex albumine, lib. 3. de Gen. Animal. cap. 2. & lib. 6. de hist. animal. c. 3.

In Zenone.

poteſt, vnde recta morum inſtitutio, honeſtas, virtus; vnde ipſa hominum beatitudo, & felicitas? Vnde familiarum domorumque prudens adminiſtratio, vnde regimina ciuitatum, ars regnandi & imperãdi, pax trãquillitáſque publica? Vnde tandem priuatum ſingulorum, commune omnium, ſummumque bonum exiſtit, quàm ab vnâ illâ hominum ſingulari rectrice; ac morum dominâ Philoſophiâ? Etenim Ethicæ nomen generali ſignificatu vt hîc ſumitur, omnes Philoſophiæ moralis partes ſpeciéſque comprehendit: monaſticam (quę ethica ſpecialis dicitur,) œconomicam, & politicam: quæ tres ſic humanos mores actionéſque inſtruunt ad virtutem, ſummumque bonum; vt Monaſtica quidem priuatos, ſinguloſque homines inſtituat ad bene beatéque viuendum, etiam in eremo & ſolitudine, ſiue apud ſe ſolos; vnde nomen habuit ἀπὸ τοῦ μόνου, ab vno ſolo; Oeconomica verò quę ἀπὸ τοῦ οἴκου καὶ νόμου nomen nacta eſt, id eſt, à domo, ſiue familia quam regit; homines erudiat, vt honeſtè ſe gerant in familiâ: quatenus ſcilicet cum alio, vel aliis in eâdem domo viuunt, vt herus cum ſeruo; maritus cum coniuge; pater cum liberis: Politica denique ciuibus leges præſcribat; & ciuitates, regna, imperiáque, iis moderetur ac temperet inſtitutis, quæ ad communem hominum omnium iure ſociatorum vtilitatem, ac ſummum reipublicæ bonum imò & Dei Opt. Max. cultum & gloriam per ſe referantur. Quibus profectò officiis nihil poteſt eſſe vtilius, iucundius, honeſtius, præſtantius, diuinius. Vſu ergo potiore, fructuque præcellit Ethica, Phyſicámque, Mathematicas, & alias inferiores artes dignitate vincit, ſola Theologia minor ac inferior: cum qua etiam, religionis, cuius & Politica maximè ſollicita eſt, vinculo arctiſſimè cõiungitur. Atque hinc Socrates abiectis cæteris, vnam potiſſimum Ethicam coluiſſe dicitur: quòd ea virtuti homines totos addiceret, Deoque Optimo Maximo faciliùs cõciliaret. Eſt igitur Ethica ſiue Philoſophia moralis, ſcientia practica, quę mores hominum inſtruit, dirigitque in ſummum bonum, ſiue beatitudinem. Eſt, inquam, ſcientia: quia demonſtrationes cõtinet non paucas de ſuo obiecto, vt quòd mores hominũ ſint boni, quia fiunt ad mediocritatem virtutis, quæ eſt ſecundùm rectam rationem, & prudentiæ legem cõſtituta: quòd mali, quia à mediocritate illa rectæ rationis deflectunt. Item quòd virtus ſit difficilis; quia difficillimum tenere ſemper mediocritatem. Item quòd vitium fugiendum: quia eſt contra rectam rationem & honeſtatem: quæ demonſtrationes, vt & aliæ multæ, quæ ad mores ſpectant, claræ quidem ſunt; ſed non adeo certæ, & conſtantes, ac Mathematicæ, vel Theologicæ, vel Phyſicæ: quia nempe ſunt de iis quæ ab humano iudicio arbitrioque fere dependent, faciléque mutantur. Quanquam communes Ethicæ concluſiones certiores ſint particularibus. Eſt etiam Ethica omnis practica: quia verſatur circa praxes, quas dirigit; eiuſque finis eſt εὖ πράττειν, καὶ ζῆν, bene agere & bene viuere. Eſt autem πρᾶξις, propriè, & vt hîc ſumitur, actio voluntatis, quæ fit ex libertate, cuius ſcilicet principium eſt elèctio. Tales enim actiones liberas & humanas, quæ verè & propriè dicuntur mores, inſtruit ethica; vt tandem per eas prudenter directas atque exercitas, obtineatur beatitudo, quã docuit Ariſtoteles, in actione animi virtute vtentis, in vita vndique perfecta eſſe repoſitã, vt ex l. 1. Ethic. mox apparebit. Hinc intelligitur materia ſiue obiectum ethicę, nempe actio humana, quę moralis dicitur, & fit ex electione. Item eiuſdem finis, ſiue hominis felicitas, quæ dicitur ſummum bonum, & finis vltimus.

Quid Monaſtica.

Quid Oeconomica.

Diuiſio Ethicorum Ariſtotelis.

PHiloſophandi ratio omnis in tres partes à veteribus eſt diſtributa: in naturæ obſcuritatem, (ad quam fortè res Metaphyſicæ referri poſſunt, quæ per naturales etiam intelliguntur, quatenus non ſunt ſupernaturalis contemplationis,) in diſſerẽdi ſubtilitatem; in vitam atque mores. Prima Phyſica eſt ſeu potiùs ſcientia quęlibet contemplatrix naturali lumine acquiſita. Secunda Logica. Tertia Ethica. Ethica triplex. Monaſtica, quę priuatum; Oeconomica, quæ domeſticum; Politica, quę ciuem inſtruit. Sed Monaſtica dicitur propria & ſpecialis Ethica. Quamquam Ariſtoteles omnes illas ethicę partes vno Politicæ nomine comprehendit. Vt ex c. 2. lib. 1. Ethic. colligitur, &c. vlt. lib. 10. eiuſdem operis, & cap. 1. lib. 1. Magnorum Moral. ita vt Ethica generatim & Politica idem ſint, tributo ſcilicet cæteris præſtantioris partis nomine. Duæ enim priores in Politicam, quæ tertia eſt, & præſtantiſſima, ſponte tendunt ac diriguntur. Ethicam igitur propriè dictam (quæ & Monaſticam continet, & communia etiam aliis partib. explicat documenta) tractat & abſoluit Ariſtoteles decem libris Ethicorum ad Nicomachum, duob. Magnorum moralium; ſeptem ad Eudemum; vno, de Virtutib. & vitiis: Oeconomicam verò duobus: Politicam denique octo, quibus poſtremis, cùm non fuerit doctrinæ ciuilis amplitudini ab ipſo Ariſtotele ſatisfactum, adiecit vir doctus Kyriacus Stroza duos, in ſupplementum. Sed cùm horum librorũ grauiſſimi ſint decem ad Nicomachum, & octo illi Politici: quinon doctrinæ duntaxat, in rerum præſtantiſſimarum copiâ & varietate, ſed etiam docendi ratione

ac

ac methodo reliquos superent: æquum sanè videtur, vt si quam vbertatem & copiam pati potest institutæ Synopseos ratio, in istis simus vberiores ac diligentiores: ita tamen vt cæteros intactos non prætereamus; sed suis etiam notis ac luminibus, quantum res postulabit, illustremus, vt nihil sit operum Aristotelis, quod non oculis saltem percurrendo lustremus: atque etiam tibi, lector ornatissime, quasi in expeditiore tabula videndum exhibeamus.

Summa Ethicorum ad Nicomachum.

DEcem hos libros scripsit Aristoteles ad Nicomachum filium, vt ei bene beateque viuendi morúmque doctrinam paterna beneuolentiâ & affectu exponeret. Vnde hi libri nomen habuerunt ἠθικῶν Νικομαχείων. Methodus quàm hic seruat, analytica est, siue resolutionis, à fine scilicet ad media: quasi à toto ad partes, ab effectu ad causam (habent enim media rationem causę efficientis, quia per ea fit finis) procedendo. Vnde duæ omnino totius operis partes colliguntur. prior, de fine vltimo siue de felicitate; posterior, de mediis, quæ ad obtinendum finem conferunt. Agit autem de beatitudine primo & decimo libro; quia finis & primus est, intentione; & vltimus, executione.

Primo igitur libro differit de felicitate siue vltimo hominis fine. Secundo, de virtute. Tertio, de principiis actionum humanarum, voluntario, inuoluntario. Item de fortitudine & temperantiâ. Quarto, de liberalitate, magnificentia, magnanimitate, modestia, mansuetudine, affabilitate, veritate, vrbanitate, verecundia. Quinto, de iustitia. Sexto, de virtutibus mentis, arte, prudentia, scientia, intelligentia, & sapientia. Septimo, de virtute heroicâ, de feritate, continentia, incontinentia, constantia, mollitie animi. Octauo, de amicitia. Nono, de adiunctis amicitiæ, eiúsve cõditionibus ac proprietatibus. Decimo, de felicitate practica, & theoretica, sed de hac maximè, quæ ab habitu sapientiæ proficiscitur, & in rerum altissimarum, præclarissimarum, scitúque iucundissimarum contemplatione consistit.

Liber primus Ethicorum.

COnstat capitibus tredecim, in tres partes redactis. I. Docet esse finem vltimum siue summum bonum in rebus humanis. II. Proponit refutátque opiniones vulgi & sapientum de ipso summo bono, siue beatitudine. III. Statuit in quo verè consistat felicitas.

Ad Cap. primum.

ORditur Aristoteles suo more ab illustri pronunciato seu axiomate, vt ante omnia doceat, in actionib. humanis, quæ ab vsu rationis & ex electione fiunt, dari summum bonum, siue finem vltimum, quò illæ actiones dirigantur. Omnis, inquit, ars, methodus, actio, & consilium siue electio ad bonũ aliquod tendit, referturque. Ideo bonum rectè olim definitum, quod omnia appetunt. Tum ponit finium differentiam, alios enim consistere in actione; sic modulatè canere, finis est Musicæ; alios in opere, id est, in re quadam quæ ex affectione sequitur, & post eam remanet: sic finis Architecturæ est domus; quia ex actione ædificandi sequitur, & post eam manet. Vbi ergo opus quoddam ex actione sequitur, ibi opera docet esse actionibus meliora & præstantiora: nempe quia actio est propter opus, vt propter finem. Finis autem præstantior est iis quæ sunt propter finem. Statuit postea fines esse varios ac multiplices, iuxta actionum, artium, & scientiarum varietatẽ: esse tamen inter aliquos ordinem & subalternationem, vt inter ipsas artes. Vnde sic vt ordo est inter artem frænefactoriam, equestrem, militarem, & imperatoriam, itavt aliæ aliis vt præstantioribus deseruiant; sic inter earumdem artium fines, eum esse ordinem; vt optabiliores sint & præstantiores ij, qui ad Architectonicas, id est, ad artes superiores & aliarum dominas pertinent. Cuius rei ratio est, quòd fines inferiorum artiũ ob finem superioris expetãtur. Quòd si datur, inquit, in actionib. humanis (hic incipit cap. 2. iuxta Perionium) finis quidam, quem propter ipsum velimus, & alia ob ipsum solũ omnia; datur autem reuera, (alioqui res abiret in infinitum, nullúsque esset appetendi finis, & sic vana esset & inanis appetitio, quod est absurdum,) profectò erit finis ille vltimus, summum bonum, καὶ τὸν ἄριστον. De quo sanè agere, Politicæ est; tanquam Architectonicæ & principis aliarum. Ex hoc loco colligitur hanc Ethicam, Politiæ nomine comprehendi; cum velit Aristoteles hic agi debere, & reuera agat de summo bono; de quo tamen agere solius esse Politicæ scribit. Deinde admonet, nõ debere in moralibus (hic incipit c. 3. Perionij) illud τὸ ἀκριβὲς, exactam scilicet methodum, requiri, ob eorum inconstantiam, καὶ πλάνην, sed satis esse eam docendi ratione, quæ rei subiectæ conueniat. Interim Politicæ, id est, Ethicæ totius, auditorem idoneum non esse iuuenem; quia est rerum actionúmque humanarum imperitus, carétque communium vitæ officiorum experientia; atque adeo de iis non poterit, vt par est, iudicare. De iis enim quę quisque nouit, bene iudicat. Sed & frustra Politicam audiet, cùm cupiditatib. suis indulgeat. Quod illa vetat. Respondeo tamen Aristoteli, si iuuenis non est ἀκρατὴς ἀκροατὴς τῆς πολιτικῆς, cũ

τὰ μαθὼν, ἢ πῶς τὰ ἐφίεται.

Finis est præstãtior mediis.

Datur finis vltimus, quæ est summũ bonum.

Moralia non requirunt exactam methodum.

esse ad hanc præparandum & idoneum reddendum.

Nemo quippe *adeo ferus est, qui non mitescere possit;*
Si modò culturæ patientem accõmodet aurẽ.

Ad Cap. secundum.

PRofert veterum sententias de summo bono. Aitq; primò, in nomine omnes consentire. Vocant enim illud ἢ οἱ πολλοὶ, vulgares homines; ἢ οἱ κομψότεροι, politiores scilicet & eruditi, εὐδαιμονίαν, beatitudinem: & putant omnes idẽ esse τὸ ζῆν ἢ τὸ εὖ πράττειν, *bene viuere, & bene agere*, cum τὸ εὐδαιμονεῖν, beatum esse. Secundo, ait alios summum bonum reponere in voluptate; alios in diuitiis; alios in honoribus; alios in sanitate; alios in sapientiâ; alios in bono quodam per se tali, quod omnib. aliis causa sit, cur bona sint, id est, in ideâ boni, vt Plato volebat.

Beatitudo est bene viuere.

Ad Cap. tertium.

QVi in voluptate reponunt beatitudinem, vt vulgares & plebeii homines, ait eos sectari voluptarium vitæ genus & belluinum. Tum notat vitæ genus triplex, voluptarium, politicum, theoreticum. Et homines quidem politicos in honore quærere felicitatem. Esse tamen honorem euanidum nimis ac fugacem, & in honorante potiùs quàm honorato: felicitatem verò debere esse constantem & stabilem; & residere in eo qui felix est. Sed & honor defertur virtutis gratiâ, quare virtus meliori iure rationem beatitudinis indueret. Atqui ne quidem virtus finis est vltimus vitæ ciuilis, cùm sit quid imperfectũ. Virtus enim in dormiente & otioso & calamitoso esse potest. Non est ergo felicitas in voluptate corporis sita, nec in honore, nec in virtute. De genere autem viuendi contemplatiuo; postea. Sed neque in diuitiis est felicitas, quia quęruntur ob aliud: suntque de genere vtilium, quæ aliò referuntur: at ipsa propter se solam expetitur felicitas.

Vita genus triplex, ἀπὸ λαυστικὸν, πολιτικὸν θεωρητικὸν.

Ad Cap. quartum.

REfutat Platonem, in ideâ boni constituentem summum bonũ. Licèt enim amicus sit Plato, esse tamen veritatem cariorem, præsertim Philosopho veritatis studioso. Docet ergo errasse ideo Platonem, quòd ideam non ponat, vbi prius est, & posterius, vt in numeris. Atqui in bonis prius & posterius est: (bonum enim in substantia est, in qualitate, & relatis: substantia autem prior est quouis accidente:) ergo non erit Idea vlla boni. Sed neque summum bonum est, quod obtineri nequit. At idea non obtinetur acquiritúrve. De ideis plura in Metaphysicis.

Amicus Plato, sed magis amica veritas.

Ad Cap. quintum.

STatuit summum bonũ esse perfectũ quid, propter se expetitum, rerum agẽdarum vltimum, sibi sufficientissimum, αὔ-

τέλειον, δὲ αὐτὸ αἱρετὸν, ἑαυτῷ.

πρᾶξις. Itavt non tantùm ipsi soli beato sit satis, sed parentibus, liberis, coniugi, amicis, ciuibus, quia homo ad societatem ciuilem natus est: licèt modus sit adhibendus. Esse verò summum bonum per se sic optabile; vt si cum alio bono non sit coniunctum, non desinat esse propter se maximè omnium optandum. Quanquam bonum additum bono, boni auget excellentiam.

Bonum bono additum sit maius.

Ad Cap. sextum.

STatuit, beatitudinem esse reponendam in actione. Quia perfectio rerũ in actione consistit. In actione, inquam, hominis vt homo est, propriâ, eáque excellentissimâ, & cum ratione coniuncta, & prętera in vita perfecta. Quare bonum hominis esse actionem animæ secundùm virtutem præstantissimam, in vita perfecta, & diuturna. Vna enim hirundo non facit ver.

Beatitudo est τὴς ψυχῆς ἐνέργεια, κατ' ἀρετὴν ἐν βίῳ τελείῳ.

Ad Cap. septimum.

COlligit rectè definitum fuisse summũ bonum. Tum statuit principiorum alia inductione cognosci, alia sensu, alia ἐθισμῷ, *consuetudine*. Bene ea debere definiri. Principiorum enim intelligentiam, magnũ ad cætera pondus afferre. Et reuera principium videri plus quàm dimidium totius.

τὸ ἥμισυ τοῦ παντός.

Ad Cap. octauum.

STatuit, bona alia esse fortunæ, siue externa; alia corporis, alia animi. Hæc esse optima: in iis ideo, si actiones sunt, reponi felicitatem. Beatitudo enim vita est bene acta, siue bona actio, εὐζωία, ἢ εὐπραξία.

Ad Cap. nonum.

PVtauere alij beatitudinem esse virtutem, alij prudentiam, alij sapientiam cum voluptate quadam. Ij sanè, inquit Aristot. à nobis omni ex parte non dissentiunt. Quia statuimus in actione virtutis sitam esse felicitatem. Vnde concluditur hanc consistere, non ἐν κτήσει, *in habitu*, seu possessione; sed ἐν χρήσει, *in vsu*, id est, actuali exercitio. Vt enim in ludis Olympicis non pulcherrimi aut fortissimi quique corona donãtur, sed qui certant & vincunt; sic coronam felicitatis obtinent ij soli, qui rectè faciunt, & honestis actionib. delectantur. Habet enim honesta omnis actio voluptatem. Erit ergo felicitas quid optimum, pulcherrimum, iucundissimum, bonisque externis egens: Cũ actio præclara vix fieri sine facultatib. possit, vt nec sine amicis, generis nobilitate, potentiâ ciuili, pulchritudine, & similibus. Hinc enim factum est vt idem esse quidam putant εὐτυχίαν, id est, prosperitatem cum εὐδαιμονίᾳ, id est, felicitate ipsâ.

Beatitudo in vsu est.

Eget bonis externis.

Ad Cap. decimum.

STatuit, felicitatem à Deo esse; vel saltẽ esse quid diuinum ἢ θεῖόν τι. Parari tamen virtute, vel doctrinâ, vel studio, non casu. Rem enim omnium maximam & pulcherrimam fortunæ arbitrio permittere,

Felicitas θεῖόν τι.

λίαν πλημμελὲς, nefarium, & flagitioſum eſt maximè. Vnde colligit, animantes felicitatis non eſſe capaces; neque etiam pueros; quia hi per ætatem nondum virtutis actionem exercere poſſunt; illæ verò virtutis munia nunquam obeunt.

Ad Cap. vndecimum.

PRoponit egregiam quæſtionem, de beatitudinis aſſecutione: an ſcilicet in hac vita poſſit quis verè dici beatus? Dicebat enim Solon oportere finem videre. *Ouidius.* Cui fortè concinit Poëta:

Expectanda dies homini, dicique beatus
Ante obitũ nemo, ſupremaque funera, debet.

Nempe quia quandiu in hac mortali vita degimus, tandiu fortunæ telis ac periculis ſumus expoſiti: at beatus diu beatam vitam agere tutoque debet. Statuit tamen poſſe in hac vita beatitudinem obtineri. Vel enim fortunæ euentus proſperi erunt, & ſic ornabunt ſapientem, ſiue beatum: vel aduerſi, & ſic acuent animum ſapientis, eúmque non ſine generoſitatis laude exercebunt. Tum *Afficiuntur mortui rebus amicorum.* docet affici beatum ſecunda vel aduerſa amicorum fortuna: Imò & mortuos. Quãquam horum beatitudo aut miſeria non inde pendeat. Ex hoc loco manifeſtè colligitur animæ rationalis immortalitas.

Ad Cap. duodecimum.

STatuit non eſſe fœlicitatem de genere *ſυνάμεων*, id eſt, *facultatum*; quibus ſcilicet bene vel malè vti liceat, vt ſunt bona fortunæ & corporis. Non eſſe etiam de genere *τῶν ἐπαινετῶν*, *bonorum laudabiliũ*, vt ſũt virtutes: quia laudabile refertur ad aliud; *Felicitas eſt honorabilis.* & laus relatio eſt; at felicitas non refertur ad aliud. Sed eſſe de genere *τῶν τιμίων*, bonorum honorabilium & diuinorum: quia ſui gratia expetitur, & cæteris cauſa eſt vt ſint bona.

Ad Cap. decimumtertium.

CVm ex antè dictis conſtet felicitatem eſſe actionem animi ſecundùm perfectam virtutem, ſtatuit de virtute dicendum eſſe: in quam omni ſtudio incumbit, qui verè Politicus eſt: cuius eſt hæc cura præcipua, vt ciues efficiat bonos. Vt autem medicus, qui oculos totúmque corpus curat, corporis naturam nôſſe debet: hinc enim *τῶν ἰατρῶν οἱ χαριέντερον πολλὰ φιλοσοφοῦσι, περὶ τὴν τοῦ σώματος γνῶσιν, politiores medici multum operæ ponunt in cognitione corporis*: Sic Politicus qui animum curat, animi notitiam aſſequi debet. Sunt verò animi partes, vel facultates duæ, vna rationis expers, altera rationis particeps; ſiue ipſamet ratio. Pars rationis expers, vel non poteſt rationi obtemperare, vt vis vegetatrix: vel poteſt, vt appetitus, qui in probis & continentibus rationi paret; in improbis (qui à probis in ſomno non differunt; hinc dictum inter beatos & miſeros dimidia vitæ parte; nihil intereſſe) reluctatur. Poſſe autem appetitum rationi obedire ſatis indicant monitiones, reprehenſiones, adhortationes, quibus vel abducimur à vitiis, vel ad virtutes incitamur. Vt verò pars animi duplex, mens, & appetitus: ſic virtus alia mentis, ſiue dianoëtica, vt ſapientia, intelligentia, prudentia: alia appetitus, ſiue ethica, id eſt moralis, vt liberalitas, temperantia. Eſſe autem habitus illos mentis, propriè virtutes, concludit, ex eo quòd ſint laudabiles. Sapiens enim ex ſapientiæ habitu laudatur, at omnis habitus laudabilis, virtus eſt.

Politicus animum nôſſe debet. Animi partes duæ

Liber ſecundus Ethicorum.

NOuem abſoluitur capitibus: vbi de origine ac definitione virtutis.

Ad Cap. primum.

DOcet, virtutes mentis ſiue dianoëticas, ortum & incrementum capere à Doctrina, ideoque experientia & tempore indigere, vt eſt Aſtrologia: virtutes autem morales ſiue Ethicas, acquiri conſuetudine, ἀπὸ τοῦ ἔθους vnde nomen habent. Per conſuetudinem autem intelliguntur mores, ſiue actiones rectæ rationi conſentaneæ. Vt enim virtutes morales extinguuntur actionibus vitioſis, ſic honeſtis generantur. Quare non ſunt à natura inſitæ virtutes, neque præter, aut contra naturam: Sed ab exercitio honeſtarum actionum. Sic actio iuſta, iuſtitiam; actio fortis, fortitudinem generat. *Virtutes dianoëticæ ſunt ex διδασκαλίας: ethicæ, ἀπὸ τοῦ ἔθους.*

Ad Cap. ſecundum.

STatuit, actiones honeſtas & rectæ rationi conſentaneas in mediocritate poſitas eſſe; vitioſas, in exceſſu, vel defectu. Quod illuſtrat exemplo medico. Vt enim exercitationes vehementiores & immoderatæ; itémque remiſſiores & parcæ, vires robúrque corporis minuunt: & poculenta etiam ac eſculenta, tam copioſiora quàm parciora ſanitatem lædunt: ſic exceſſus & defectus nimium & parum virtutem labefactant. Docet deinde internoſci habitus bene vel malè agendi, dolore & voluptate. Qui enim bene agendo delectatur, is virtutem ſiue habitum bene agendi poſſidet: qui autem malè agendo delectatur, vitium ſiue habitum contraxit malè agendi. Vnde ſequitur, virtutem moralem totam fere in dolore & voluptate occupari. Annotat illuſtre dictum Heracliti, χαλεπώτερον ἡδονῇ μάχεσθαι, ἢ θυμῷ. Difficilius voluptati reſiſtere, quàm iracundiæ. *Actio honeſta in mediocritate conſiſtit.*

Ad Cap. tertium.

STatuit, eum qui iuſtè & fortiter agit, iuſtum eſſe & fortem: & ad actionem virtutis, præter executionem ſiue perfectionem operis, neceſſum eſſe, vt qui agit, ſciẽs

prudénsque agat, ex deliberatione, alacriter & bono constantique animo.

Ad Cap. quartum.

CVm in animo sint tria, passio siue perturbatio, vt timor, audacia, &c. Facultas, vt appetitus, voluntas; & habitus, quo benè vel malè afficimur. Virtus autem in animo sit: neque verò ea sit perturbatio; neque facultas naturalis; cùm perturbatio nec laudi detur, nec probro: neque simus naturâ probi vel improbi: virtus verò sit laudabilis, & probum faciat denominétque, efficitur vt virtus sub genere habitus contineatur.

Virtus est habitus.

Ad Cap. quintum.

STatuit, virtutem esse habitum non quemlibet, sed eum quo homo bonus fiat & suo munere bene fungatur: itavt virtus, & rem cui inest, & eius actionem, faciat meliorem. Vnde necesse est virtutem in medio siue in moderatione vel mediocritate consistere. Est verò medium aliud rei, siue Arithmeticum, quod æqualiter abest aut distat ab extremis: éstque vbique ac semper idem, vt sex, inter decem & duo. Ab vtroque enim extremo distat senarius æqualiter, nempe quatuor vnitatibus; aliud quoad nos: quod dicitur rationis, & Geometricum, vel proportionale, vt est senarius respectu duodenarij, & ternarij. Hoc igitur medium τὸ πρὸς ἡμᾶς. ad virtutem requiri docet, quod reuera medium est prudentiæ, inter nimium & parum. Vnde sicut ἡ ὑπερβολὴ καὶ ἡ ἔλλειψις, excessus & defectus ad vitium, sic μεσότης, mediocritas illa quoad nos, & quam recta ratio præscribit, ad virtutem pertinet.

Medium aliud rei.

Aliud rationis, καὶ πρὸς ἡμᾶς.

Ad Cap. sextum.

DEfiniuit virtutem habitum electiuum in ea mediocritate consistentem quæ est ad nos ratione definita, provt vir prudẽs definierit. Tum mediocritati vitia duo esse opposita docet, vnum secundùm excessum; alterum secundùm defectum. Sic fortitudini opponi audaciam, vt excessum; timorem, vt defectum, liberalitati profusionem, vt excessum; auaritiam siue illiberalitatem, vt defectum. Denique statuit non omnem actionem, nec perturbationem esse mediocritatis capacem; vt homicidium, impudentiam.

ἡ ἀρετὴ ἕξις ἐστὶ προαιρετικὴ, ἐν μεσότητι οὖσα τῇ πρὸς ἡμᾶς, ὡρισμένη λόγῳ καὶ ὡς ἂν ὁ φρόνιμος ὁρίσειε.

Ad Cap. septimum.

DEclarat inductione virtutum singularum, virtutem in mediocritate consistere; vitium in duobus extremis.

Ad Cap. octauum.

DOcet primò, medium & extrema inter se comparata, sibi mutuò aduersari: ac proinde vitia extrema, & inter se & cum virtute pugnare. Secundò, virtutem cum vno extremo è duobus vitiis, comparatam alteri similem videri: sic fortitudinem cum audacia comparatam, similem ignauiæ videri, & contrà. Tertiò, esse maiorem contrarietatem & pugnam inter duo vitia extrema simul comparata, quàm inter vitium vnum, & virtutem mediam. Quartò, maiorem esse affinitatem quorumdam extremorum cum medio, quàm aliorum. Sic audaciam magis accedere ad fortitudinem, quàm ignauiam: profusionem, ad liberalitatem, quàm illiberalitatem, vel auaritiam.

Ad Cap. nonum.

DIfficilem esse virtutem probat, quia consistit in medio, eoque prudentiæ: tale autem medium nôsse ac tenere est perdifficile. Considerandæ enim circunstantiæ personarum, temporis. Videndum quantum donare oportet, quo modo, qua causa, & fine. Quod prudenter facere non est cuiusuis. Vt ergo virtutis medium assequaris, oportet ab eo extremo vitio te maximè deflectere, quod virtuti magis aduersatur. Sic fugienda maximè ignauia, vt sis fortis. Videndum etiam cui vitio procliuior sis. Ab eo enim reflectendum tibi est in alteram partem; & sic fiet, vt vel in medio consistas, vel non procul ab illo.

ἔργον δεῖ, ἀπροαίρετα εἶναι.

Liber tertius Ethicorum.

QVindecim, vel, vt alij volunt, duodecim constat capitibus: vbi de voluntario, inuoluntario, electione, consultatione, voluntate, volitione, fortitudine, & temperantia, quæ omnia ad duas partes referuntur: itavt prior ad generalem virtutis doctrinam pertineat; quæ habitus est electiuus ἕξις προαιρετικὴ, ad quam particulam explicandã necessaria est cognitio τοῦ ἑκουσίου, voluntarij, καὶ τοῦ ἀκουσίου, & inuoluntarij; posterior autem ad fortitudinem & temperantiam, de quibus in fine libri sigillatim.

Ad Cap. primum.

VT laudantur & vituperantur quæ sponte facimus; sic datur venia iis quę inuiti vel coacti præstamus. Dicuntur inuoluntaria quæ fiunt vi, vel ignorantia. Violentum est cuius principium est extra rem quæ vim patitur, itavt res siue agens siue patiens nihil ad illud conferat concurrát-ve, vt vento vel tempestate ferri eò quò nolumus. Quæ fiunt metu maioris mali, vel causa honestatis, vt proiicere merces in mare metu naufragij; aliquid indecorum & turpe agere ob salutem parentum. Ea mixta sunt, id est, partim voluntaria, partim inuoluntaria. Simpliciter enim & absolutè sunt inuoluntaria; at hîc & nunc & positis talibus circunstantiis & periculis sunt voluntaria. Quædam sunt

venia

venia digna, quædam excusationem non habent, vt parentem necare: potiùs enim mors oppetenda est.

Ad Cap. secundum.

DOcet, id non sponte fieri, quod fit δι' ἄγνοιαν, per ignorantiam. id verò inuitè fieri, quod dolor & pœnitentia subsequitur. Itaque qui ita per ignorantiam agit, vt eum facti pœniteat, inuitum egisse; qui verò per ignorantiam ita egit, vt tamen eum postea non pœniteat, egisse non spõte. Est autem aliud agere per ignorantiam, aliud agere ignorantem; Agit ebrius vel iratus dum interficit aliquem, ignorans; imò improbus quisque & peccator ignorat quæ agere & non agere oportet, sed non agit per ignorantiam; sed per ebrietatem, vel iram. Ignorantia autem rerum singularium, circunstantiarum & facti, vt loquũtur, reddit actionem inuoluntariam; præsertim si actionem anteceſſit, vt si quis hostem ferire putans, filium interficiat; etsi dolor & pœnitentia subsequatur: alioqui ignorantia iuris legumque vniuersalium, quas vnusquisque scire tenetur, itémque ignorantia concomitãs factum, vt in ebrio, in vitio sunt; nec actionem faciunt inuoluntariam.

Quid agere inuitum, quid ignorantẽ; quid per ignorantiam.

Ad Cap. tertium.

DEfinit, ἑκούσιον, spontaneum, id cuius principium est in agente, res singulas, in quibus actio consistit, cognoscente. Statuit quæ irâ & cupiditate fiunt, non rectè dici esse inuoluntaria.

Ad Cap. quartum.

AGit περὶ προαιρέσεως, de consilio siue electione: quam omnem statuit esse voluntariam, ipsum tamen voluntarium siue spontaneum latiùs patere; cùm sit in pueris & animantibus, in quibus non est electio. Item repentina, id est, quæ subitò ac promptissimè fiunt, licèt sint spontanea, non tamen esse ex consilio siue electione. Deinde docet, electionem non esse cupiditatem, nec iram: hæc enim conueniunt brutis, & aduersantur consilio: neque voluntatem, βούλησιν; quia consilium est possibilium; voluntas impossibilium; vt immortalitatis: & consilium siue electio est mediorum, id est, eorum quæ ad finem conducunt: voluntas autem est finis. nec denique opinionem: quia opinio est contemplabilium, æternorum, veri, falsi; consilium verò est eorum quę à nobis fieri possunt, & quæ bona vel mala sunt. Est ergo electio de genere eorum quæ sponte fiunt, sed cum ratione & intelligentia.

Pueri volunt, non eligunt.

Ad Cap. quintum.

DOcet iniri consilium de iis de quibus vir mentis compos, non stolidus, consultandum esse iudicat, non de æternis, nec de conuersionibus Solis, nec de constitutionibus anni, non de purè fortuitis, vt thesauri inuentione; non de alienis, & quæ ad nos non pertinent; sed de iis quæ cùm sub actionem cadant, in nostrâ potestate sunt sita, neque semper eodem modo fiunt, itavt incertus sit eorum exitus, sintque non fines, sed media ad fines obtinendos. Concludit, quòd cùm id de quo initur cõsilium, sub deliberationem & appetitionem cadat; consilium esse earum rerum quę in nostra potestate sunt appetitionem, ex consultatione prouenientem. Nam simulatque consultatio habita fuit, executionem appetimus.

Quarum rerum sit consilium.

Ad Cap. sextum.

STatuit, voluntatem esse finis. Item voluntatis simpliciter obiectum esse bonum, illudque verum ac per se; licèt per accidens, & respectu huius aut illius voluntatis malè affectæ bonum apparens & fucatum & specie tenus, possit eiusdem obiectum appellari. Quod illustrat exemplo medico. Vnusquisque autem iudicat, vt affectus est.

Ad Cap. septimum.

DEcernit, virtutes & vitia in nostra esse potestate & arbitrio. Hinc iure legislatores vitia castigare, virtutes remunerare: ad has excitare & adhortari: ab illis auocare. Quæ officia profectò inania essent & ridicula, si vitia & virtutes in nostra non essent potestate.

Vitia & virtus sũt in nostra potestate.

Ad Cap. octauum.

COlligit breui epilogo quæ hactenus de virtute docuit. Simulque annotat nos actionum siue honestarum siue vitiosarum dominos esse, à principio ad extremum, cùm singula cognoscimus; habituum non item. horum enim solùm principium in nostra esse potestate.

Quoad actionem, non quoad habitum; nisi initio.

Ad Cap. nonum. περὶ ἀνδρείας.

SIngularum virtutum doctrinam ordiTur à fortitudine, quam definit mediocritatem περὶ φόβους καὶ θάρρη, *circa timores & audacias*. Est autem timor, mali expectatio. Metuimus infamiam, paupertatem, morbum, mortem, aliáque mala: sed non in omnibus vir fortis versatur. Neque enim timere oportet, quæ à vitio non nascuntur, & quę culpa nostra non contrahuntur. Cernitur fortitudo in metu magis quàm in audacia, id est, in iis quæ incutiunt formidinem, quàm iis quæ pariunt audaciam. Gaudet virtus difficili: Vir fortis patienter asperrima quæque tolerat; vt mortem: quâ nihil terribilius; sed mortem glorioſam, quæ non ex morbo, non ex naufragio, aut simili casu est, sed quæ in bello honestè pro patriæ defensione oppetitur. Talis enim mortis pericula à viro forti non metuuntur.

περὶ ἀνδρείας.

φοβερώτατον, θαρραλεώτατον.

Ad Cap. decimum.

VIrum fortem esse imperterritum, impauidumque; quædam tamen timere, sed vt oportet, & ratio postulat; quædam etiam perferre, sed honesti causâ: confidere etiam & aggredi, sed vt par est. Hic enim est virtutis finis. Qui nihil metuunt, ne terræ quidem motum, nec procellas, quales aiunt esse Celtas, siue Gallos, eos insanos esse, vel doloris expertes. Qui nimiùm cõfidunt, περὶ τὰ φοβερὰ, in formidolosis, esse θρασεῖς, audaces, arrogantes, & fortitudinis affectatores, præcipites, in ipso tamen periculo tardiores ac pæne deficientes: fortes contrà, in ipsis factis acres esse & celeres.

Ad Cap. vndecimum.

VErsari fortitudinem circa ea quæ audaciam mouent, & terrorem incutiũt. μαλακίαν εἶναι τὸ φεύγειν τὸ ἐπίπονα, *mollis animi esse, laboriosa fugere.* Veram fortitudinem eam esse, quæ suprà descripta est. Alias fingi species fortitudinis, vt ciuilem, quâ ciues fortes dicuntur, quòd ad pericula subeunda incitentur pœnis, probris, honoribus; coactam, quâ qui aliorum Imperio subsunt, arma sumere coguntur: sed hæc species fortitudinis & similes non sunt legitimæ.

Ad Cap. duodecimum.

IN formidolosis & terribilibus versari magis τῶν αἰδείων, quàm in iis quæ audaciam præstant. ideo fortitudinem dici rem laboris & molestiæ plenam, & iure laudari; cùm difficilius sit res molestas toleranter pati, quàm à iucundis abstinere. Itaque fortem virum in dolore magis, quàm in timore iudicari. Eum interim animo delectari, licèt corpore crucietur. Quanquam fieri potest vt mortem molestè ferat, maximéque doleat, cùm sibi moriendum esse videt, non ob ignauiam, aut mortis honestæ metum; nunquam enim fortis à rectâ ratione discedit, sed quia se vitâ dignissimum esse cognoscit: est enim sui conscia virtus. & quia videt se maximis bonis spoliari, & se virtutum vsu deinceps priuatum iri: quod verè molestum est.

Fortis in dolore cernitur.

Virtus sui est conscia.

Ad Cap. decimumtertium.

AGit reliquo libro περὶ σωφροσύνης, de temperantia, quam definit hoc capite mediocritatem περὶ ἡδονὰς, καὶ λύπας, *circa voluptates & dolores*, siue orbationes voluptatum: sed circa voluptates, per se; dolores, per accidens. circa voluptates inquam, non animi, sed corporis, præsertim eas quæ tactu & gustu percipiuntur; quæque ad gulam & res venereas pertinent, & quas communes cum belluis habemus.

Ad Cap. decimumquartum.

VOcat intemperantiam ἀκολασίαν, quæ est altera vitiositas opposita Temperantiæ: Intemperantem ἀκόλαστον, quem definit eum qui ita consectatur voluptates, & suis trahitur cupiditatibus, vt dolore afficiatur, maximè cùm iis potiri nequit, & cùm eas etiam concupiscit. Semper enim coniuncta est cum dolore cupiditas. Tum alteram explicat vitiositatẽ, quam, licèt proprio nomine careat, ἀναισθησίαν, quasi diceres, stuporem, vel sensus carentiam, appellat: quia per eam redduntur homines omni voluptatis sensu spoliati, & stupidi; ita vt nullo iucundo afficiantur. Inter intemperantem ergo & stupidum, (talis autem stupor rarissimè contingit,) melius est ὁ σώφρων, temperans, qui rectam semper rationem in moderandis voluptatibus & doloribus tenet sequiturque.

μετὰ λύπης γὰρ ἡ ἀπόλαυσις. τὴν ἀναισθησίαν.

Quis ἀκόλαστος.

Ad Cap. decimumquintum.

INtemperantiam magis voluntariam esse, quàm sit ἄνοια, ignauia ostendit; quòd illa voluptatem sectetur, hæc fugiat dolorem: voluptas autem magis sit voluntaria. vnde statuit intemperantiam esse turpiorem & fœdiorem ignauiâ. Admonet, nomen Græcum, ἀκόλαστος, translatum esse à pueris malè educatis & castigatis, ad significandum intemperantem: ἀκόλαστος enim is dicitur, qui non emendatur, non coërcetur, non castigatur. Intemperans autem ægrè ac difficulter emendatur.

Intemperantia fœdior ignauia.

Liber quartus Ethicorum.

NOuem habet capita, vel, vt aliis placet, quindecim. Prior distinctio magis arridet; Sic enim singulis nouem capitibus commodè tractantur singulæ virtutes. 1. Liberalitas. 2. Magnificentia. 3. Magnanimitas. 4. Modestia. 5. Mansuetudo siue Lenitas. 6. Affabilitas. 7. Veracitas. 8. Vrbanitas. 9. Verecundia, quæ tamen postrema propriè virtus non est. Qui capita quindecim faciunt, tria consumunt in magnanimitate explicanda; tria in Magnificentia; tria in Liberalitate. Summa omnium est, περὶ ἐλευθεριότητα, Liberalitatem esse mediocritatem περὶ χρήματα, circa pecunias & dandas, & accipiendas: sed potiùs dandas: beatius enim dare quàm accipere. Liberalem bono animo & optima quæque largiri, quibus oportet, & quomodo; Difficulter diuitem esse. Liberaliorem esse, qui bona à parentibus relicta habet, quàm qui labore ea comparauit. Vitiositates liberalitati oppositas esse ἀσωτίαν prodigalitatem in excessu; & ἀνελευθερίαν auaritiam in defectu. Prodigum meliorem esse auaro, pluribus prodesse, faciliùs emendari.

περὶ ἀνελευθεριότητα. ἀσωτία. ἀνελευθερία.

Magnificentiam ἡ μεγαλοπρέπειαν versari in largitionibus, magnisque sumptibus & impensis publicis, vt quæ fiunt ad Dei gloriam, cuiusmodi sunt templa, sacrificia, &c. magnifico opponi βάναυσον, superbum, insolentem,

μεγαλοπρέπεια.

ſolentem, qui in res paruas, pecunias nimiás ſtolidè inſumit, & μικροφυεῖ ſordidum.

μεγαλοψυχία. Magnanimitatem τὴν μεγαλοψυχίαν, eſſe mediocritatem circa magna, id eſt, circa ſummos honores, pro recta ratione expetendos & proſequendos. Magnanimum eſſe qui ſe rectè & meritò dignum iudicat ſummis quibúſque bonis & honoribus cùm reuera iis ſit dignus. Huic opponi ἠλίθιον, ſtolidum, ἢ χαῦνον, aut ſuperbum, qui ſe immeritò dignum credit ſummis honoribus. Item μικρόψυχον, puſillanimem, qui ſe minoribus dignum quàm mereatur, exiſtimat.

Modeſtia. Modeſtiam, quæ proprio nomine caret, verſari circa honores mediocres pro recta ratione expetendos. Eandem eſſe rationem modeſtiæ ad magnanimitatem, quæ eſt liberalitatis ad magnificentiam. Modeſtiæ opponi φιλοτιμίαν, ambitionem: καὶ ἀφιλοτιμίαν, honoris nimium contemptum.

πραότης. Manſuetudinem, τὴν πραότητα, eſſe mediocritatem περὶ ὀργὰς, circa iracundiæ motus, quâ facilè & ſuauiter cum aliis hominibus verſamur. Huic opponi ὀργιλότητα, iracundiam; καὶ ἀοργησίαν, nimiam lenitatem. Qui iraſcuntur, alios quidem eſſe ὀργίλους, qui citò iraſcuntur, & citò placantur; alios

Irarorum tres ſpecies. ἀκροχόλους qui ſupra modum, omnibus ex cauſis, & celeriter iraſcuntur: alios πικροὺς, amaros, qui diu ſeruant iram, ac pænè ſunt implacabiles. Porro iram placari vltione: cùm vltio doloris loco voluptatem afferat: eos verò χαλεπούς, aſperos, difficiles, ſæuos, appellari, qui cùm non debeant, grauiùs & diutius iraſcuntur, neque placantur, niſi iniuriam vlti ſint. Hos ait maximè mãſuetis, & clementibus opponi, & communi hominum vitæ ac conſuetudini non eſſe idoneos.

Affabilitas. Affabilitatem, mediocritatem eſſe in conuictu & vitæ conſuetudine, tam ſecundùm ſermones & dicta, quàm actiones. Huic opponi adulationem, & morоſitatem: adulari eos qui nimiùm laudant, neque vnquam contradicunt, qui ideo dicuntur ἄρεσκοι; eos verò eſſe morоſos, qui nimis reprehendunt, ſúntque contentioſi & peruicaces καὶ δύσκολοι.

Veracitas. Veracitatem eſſe mediocritatem, qua quis vita, factis & verbis verax eſt, καὶ ἀληθευτικὸς. Itavt ea quę habet ingenuè & candidè confiteatur, neque ea verbis augeat, aut extenuet. Contra hanc virtutem peccari generatim mentiendo, & verum nimis reticendo; ſpeciatim verò & in rebus propriis, per arrogantiam, plura & præclara quæque ſibi præter rationem attribuendo; & per diſſimulationem, ea quæ habentur, negando, vel extenuando.

εὐτραπελία. Vrbanitatem, εὐτραπελίαν, eſſe ludicræ & iocoſæ conuerſationis virtutem, ſiue mediocritatem in ludis & iocis, (ludi autem actionum, ioci ſunt verborum,) & qui hac virtute ſunt præditi, dici εὐτραπέλους, καὶ ὀπτικοὺς, vrbanos, dexteros: his verò opponi βωμολόχους, ſcurras, Gallicè, bouffons. Item ἀγελαίους καὶ σκληροὺς, ruſticos, agreſtes, inſulſos.

αἰδώς. Verecundiam paſſioni ſimiliorem eſſe quàm virtuti; illam eſſe φόβον τῆς ἀδοξίας, metum infamiæ, adoleſcentiæ conuenire & iuuentuti, quæ cùm paſſionibus agitetur, in multis peccat, à quibus pudore reuocatur. Ideo laudari pudorem in iuuene, non in ſene, opponi verecundiæ impudentiam & ſtuporem.

ἀκρασία. Denique continentiam, quæ ἀκρασία dicitur, non eſſe virtutem, ſed quid virtuti admixtum: quâ de re poſtea.

Liber quintus Ethicorum.

QVindecim capita habet, vel, vt alij volunt, vndecim; partes autem quatuor. 1. eſt de iuſtitiâ. 2. de iure. 3. de æquitate. 4. quęſtionem explicat, an quis poſſit ſibi iniuriam inferre.

Ad Cap. 1. 2. & 3.

DIſtinguuntur hac editione tria capita, quæ tamen in vnum redegit Perionius. In illis ſtatuit 1. Ariſtoteles agere, περὶ δικαιοσύνης, καὶ ἀδικίας, de iuſtitiâ & iniuſtitiâ: item περὶ δικαίου, de iure, ſiue de iuſto. Quo loco obſeruabis, ius diſtingui à iuſto, vt abſtractum à concreto, & ius eſſe, æqualitatem debiti cum merito: iuſtum autem eſſe ipſum debitum, vt eſt merito æquale. *Quid ius & iuſtum.*

2. Definit iuſtitiam habitum animi, per quem res iuſtas faciunt volúntque homines. καὶ δικαιοπραγεῖν: iniuſtitiam contrà, habitum, quo ἀδίκους, iniuſtas res agunt, & volunt. τὴ δικαιοσύνη.

3. Monet obiter, facultatem & ſcientiam eſſe contrariorum; habitum moralem, v. g. virtutem, non ſic.

4. Vt iuſtus & iniuſtus duobus modis dicuntur; ſic dici iuſtitiam & iniuſtitiam. Iniuſtum verò dici, vel qui leges violat; & hic vocatur παράνομος: vel qui plus aſſumit ſibi, quàm par ſit: & hic vocatur πλεονέκτης καὶ ὁ ἄνισος. Iuſtum, totidem modis, ius verò eſſe τὸ νόμιμον, quod lege ſancitum eſt, καὶ τὸ ἴσον, & quod æquum eſt.

5. Iuſtitiam vnam eſſe generalem & legalem; quæ ſcilicet refertur ad bonum generale & publicum, legéſque ſeruat, & reſpicit: & hanc eſſe præſtantiſſimam virtutum: Itavt οὔθ' ἕσπερος, οὔθ' ἑῷος, οὕτω θαυμαστός: *neque veſper, neque lucifer tanta homines* *Iuſtitia legalis.*

admiratione efficiat: Imò & de ea dici soleat celebris versiculus:

ἐν δὲ δικαιοσύνῃ συλλήβδην πᾶσ' ἀρετὴ ἔνι,
Iustitia in sese virtutes continet omnes.

Particularis. Alteram particularem, quæ non virtus vniuersa est, vt legalis; sed pars virtutis, id est, species aliqua virtutis: per quam redditur vnicuique quod suum est, nec plus assumitur boni, aut minùs mali, quàm par sit, in iis quæ ad secundam vel aduersam fortunam pertinent.

Ad Cap. quartum & quintum.

EX his duobus, vnicum facit caput Perionius, quod est suo ordine secundũ. In illis igitur aperitur distinctio vtriusque iustitiæ, legalis scilicet & particularis.

Iustitia particularis distributiua. Tum diuiditur particularis in distributiuam, quæ honores vel pecunias iis distribuit, qui eiusdem reipublicæ communione coniuncti sunt: & commutatiuam, (quod genus vocat Aristoteles, τὸ ἐν τοῖς συναλλάγμασι διορθωτικὸν,) cuius duæ sunt partes, pro ratione contractuum, siue συναλλαγμάτων; contractus enim alij sunt voluntarij,

Commutatiua. vt venditio, emptio, mutuum, &c. alij inuoluntarij, qui vel clandestini, vt furtum, adulterium; vel violenti & aperti, vt verbera, mors.

Ad Cap. sextum, περὶ δικαίου.

AGit de iusto siue de iure, quod docet esse æquum siue æquale, atque adeo medium inter iniqua, plus scilicet & minus. Si enim iniustum est iniquum, iustum æquum necesse est. Deinde statuit ius consistere in analogiâ quadam seu proportione, & in quatuor saltem versari, in rebus scilicet duabus, & personis duabus, rationem siue proportionem aliquam inter se habentibus. Et ius quidem, vt æqualitas est, versari circa res duas, plus nempe & minus; vt verò ius est, inter personas duas, quia vt æqualitas, ἰσότης, ad res pertinet; sic iustitia

Æqualitas est rerum: iustitia, hominum. ad personas. Sed & ius esse analogum, & in proportione consistere probat, ex ratione iustitiæ διανεμητικῆς, *distributiuæ*, quæ suum cuique tribuit, κατ' ἀξίαν, *pro dignitate* personæ. Tale enim ius ἀνάλογον, dicitur: quanquam ratio hæc locum non habet in iustitia commutatiua, siue ἐπανορθωτικῇ, quæ non personas respicit, sed æqualitatem rerum. Annotat obiter analogiam esse non tantùm in numero monadico, id est, mathematico, à rebus separato, quem vocant

Quid numerus monadicus. numerum numerantem, vt sunt vnum, duo, tria: de quo, lib. 11. Metaphys. qui hactenus falsò habitus fuit. 13. Sed etiam in numero omni non monadico & rebus inhærente: qui dicitur vulgo numeratus, vt est hominum multitudo, vel rerum aliarum. Probat, quia vbi ἰσότης, æqualitas, ibi est analogia, siue proportio: at in vtroque illo numero est æqualitas.

Ad Cap. septimum.

STatuit, proportionem siue analogiam iustitię distributiuæ esse Geometricam; commutatiuæ, Arithmeticam. Est verò Geometrica proportio ea in quâ ratio seu rationis comparatio; qualitas item & circunstantiæ considerantur: Arithmetica, in qua spectatur quantitas, & res ipsa simpliciter & præcisè, vt cùm numeri inter se comparati æqualiter distant. Vt 2. 3. 4. vnitate. Proportioni Geometricæ & Arithmeticæ addi solet Musica siue Harmonica vnde triplex medium. Geometricum, in quo seruatur eadem ratio maioris termini ad medium, quæ medij ad extremum, vt 5. respectu 4. & 9. Arithmeticum, quod æquè ab extremis distat vt 9. respectu 6. & 12. vel 3. respectu 2. & 4. Musicum, quod eadem maioris numeri parte à maiori numero superatur, quâ superat minoris numeri partem minorem. Vt 4. respectu 3. & 6. Exemplum proportionis Geometricæ est eiusmodi, vt se habent 2. ad 4. ita 4. ad 6. Harmonica autem analogia est. senarij. v. g. ad quaternarium, & duodenarium. Quâ enim numeri maioris parte superatur senarius, nempe media maioris numeri, à maiori numero, scilicet duodenario, eadem, id est media minoris numeri, ipsum minorem numerum superat, scilicet duabus vnitatibus. Sic ergo hæ proportiones Iustitiæ applicantur, vt Commutatiuæ quidem, quæ in contractibus consistit, conueniat Arithmetica; quæ æqualitatem rerum præcisè considerat, nec rationem habet personarum aut dignitatis. Distributiuæ autem quæ honores & præmia distribuit, Geometrica; quæ personas respicit, merita, dignitatem. Legali denique rebúsque politicis ac publicis Harmonica. Repetit verò Aristoteles, ius esse medium quoddam; & confugere homines ad iudices, qui sunt quasi ius animarum, vt ad μεσίτας, vel μεσιδίκους, id est, *mediatores*, qui scilicet res exæquent, & quasi lineam diuidentes; æquas partes cuique tribuant, δίκαιον. Vnde ius, Græcis dicitur, quia δίχα ἔστιν, id est, in duo æqualia diuisum (ac si diceres δίχαιον) & δικαστὴς iudex, quasi δίχαστὴς diuisor in partes duas æquales. Æquale enim est ius, vt quod medium est inter τὸ ζημιῶσαι, & τὸ κέρδος, *damnum & lucrum.*

Ad Cap. octauum.

Lex Talionis. REfellit Pythagoreos qui dixerunt, τὸ ἀντιπεπονθὸς, siue Talionem, esse absolutè & simpliciter ius; itavt in lege Talionis ius omne positum esse affirmarent. Est autem Talio reciproca quædam perpessio, in eo posita, quòd quis tantum pati debeat, quantum egerit, tantum rependere, quantum

quantum abstulerit. Talionem videtur probasse Moses cùm dixit, Oculum pro oculo, dentem pro dente. Sed in Talione ius omne positum non esse statuit Aristoteles, docétque, illam nec ad iustitiam distributiuam, nec correctricem posse referri. Et certè si magistratus aliquem percusserit, non est ille referiendus: vt si quis magistratum percusserit, non modò verberandus est, sed supplicio castigandus. In his ergo lex Talionis non habet locum. Imò nec in commutationibus, quæ fiunt per res non tales, sed diuersissimas, vt calceum, domum, panem, vinũ. Neque enim permutatur panis, pane; vinum, vino. Hoc loco annotat Aristoteles ad permutationes commodissimè inuentum fuisse nummum, vt nempe sit rerum omnium quæ permutantur, mensura: Permutationem autem causam esse indigentiam siue vsum, τὴν χρείαν. Nummum Græcè νόμισμα dici ἀπὸ τοῦ νόμου, à lege, quòd non natura sed lege valeat. Talionem tamen locum aliquem habere in commerciis, sed priùs æqualitatem fieri debere. Hoc capite obseruat Aristoteles templum Gratiarum in propatulo vrbis loco constitui solere, vt fiat remuneratio. Cæterùm de nummo plura cap. 9. lib. 1. Politicorum.

In Talione omne ius non est.

Quo sine sit pecunia, sine nummus.

Ad Cap. nonum.

COlligit, iustam actionem esse mediam inter facere & pati iniuriam. Iustitiam esse mediocritatem, non vt virtutes cæteras, sed quia sit medij; iniustitia autem extremorum. Nam duas distinctas vitiositates non habet iustitia, in quarum medio consistat, vt aliæ virtutes, nempe liberalitas quæ inter prodigalitatem & auaritiam; fortitudo inter audaciam & ignauiam media est. Iniustitia siquidem vitium est, vtrũque extremum, scilicet plus & minus, nimium & parum complectens. Quare licèt Iustitia ratione obiecti, vt loquuntur scholæ, extrema habeat diuersa, nempe plus & minus, inter quæ ius consistit; ratione tamen habitus oppositi & vitiosi, vnicum habet extremum, scilicet iniustitiam; à qua Iniuria est propriè dicta.

Iustitiæ opponitur vnicus iniustitiæ habitus.

Ad Cap. decimum.

τὸν ἄδικον. STatuit, cum qui iniuriam infert, tunc dici iniustum, si sponte & consultò ac sine vlla animi perturbatione intulerit; si verò non consilio, nec certo animi iudicio; sed ex quadam perturbatione fecerit, eum quidem reuera iniuriam intulisse, & iniustè fecisse furando, adulterando, sed nondum ideo iniustum esse aut dici debere: deinde de eo iure hîc se acturum declarat, quod est absolutè & simpliciter tale, éstque idem cum politico. Politicum autem ius, (quod latiùs patet apud Græcos, quàm Ciuile apud Latinos; est enim politicum ius apud Græcos id quod commune est hominibus quadam societate coniunctis; ciuile verò apud Latinos, est quod cuiusque ciuitatis est proprium: Sic vendere, emere, &c. dicuntur Græcis politica; ciuilia Latinis non item: nisi vendere tanta mensura, tali tempore. dicitur etiam ciuilis esse Romanis toga, pallium Græcis, & alia vestimenti forma aliis ciuitatibus,) ait esse illud, quod seruatur inter eos, qui liberi cùm sint & æquales proportione, vel numero, eadem ciuitate & legibus vtuntur, & societate quadam coniuncti sunt, vt rerum ad degendam vitam necessariarum copiis per se abundent. Tum Ius esse, vbi lex est; legem, vbi iniustitia: Vbi autem iniustitia, ibi esse & iniuriam. Facere iniuriam, esse, sibi plus eorum quæ absolutè bona sunt, tribuere, & minus eorum quæ absolutè mala. Hominem ideo non imperare, sed legem: eum qui præest, esse iuris custodem & æqui. Iustitiam esse totam in bonis alienis. Ius δεσποτικὸν herile, id est, domini in seruos, & πατρικὸν, pattis in filios, politico esse simile, non idem, quia non est locus iniustitiæ, in rebus propriis: seruus autem est res domini propria, filius patris. Inter quos lex est communis, inter eosdem esse imperandi & parendi æqualitatem. Inter virum & vxorem magis quàm inter patrem & filios, herum & seruos, iuris esse communitatem.

Ius politicum & ciuile differunt.

Intellige bona fortunæ.

ἔστι δ' ὁ αὐτὸς καὶ φύλαξ τοῦ δικαίου.

Ius politicum aliud naturale: aliud legale.

Ius politicum aliud esse naturale, quod vbique eandem vim habet per se, non quòd ita visum sit, vel non visum hominibus. Aliud νομικὸν, legale vel legitimum, quod lege constitutum est, vel quod ab initio nihil intererat, an sic, vel aliter fieret, cùm autem constitutum semel fuit, iam interest vt sic vel sic fiat, aut non fiat: vt Ioui capram, non duas oues immolare, & cætera quæ à Populis scita sunt & decreta.

Porro pluribus modis posse alteri ab altero damnum inferri. 1. per inscitiam & inopinatò, ἀγνοοῦντες καὶ παρὰ λόγον, & hoc dicitur, ἀτύχημα, infortunium. 2. Non inscienter, nec inopinatò, sed tamen sine malitia, nec de industria, & hoc dicitur ἁμάρτημα, peccatum. 3. Scienter quidem sed non consultò, aut ex antegressa deliberatione, vt cùm ex ira, alius alium lædit: & hoc est ἀδίκημα, id est, iniustè factum, siue iniuria. Non tamen ideo qui sic alium læsit, iniustus & improbus dicitur, quia non de industria fecit, quod accommodatè lingua Gallica dicitur, *à dessein, de guet à pens, de sang froid*; sed ex animi perturbatione, & iracundia. τὰ γὰρ ἐν θυμοῦ καὶ ἐκ προνοίας λεκτέον. *Quæ ex ira fiunt, non de industria facta iudicantur.* Ratio est: Quia qui iratus

Infertur damnum multis modis.

agit, non prior læsit, sed qui primò irritauit. 4. Scienter deliberatè, consultò, ἑκὼν καὶ ἀκούσιος; & qui sic alteri damnum infert, is propriè ἄδικος, καὶ μοχθηρὸς, iniustus, improbus, iniuriúsque dicendus est; vt contrà, qui sponte & volens, & consultò iustè agit, iustus. Porro quæ præter voluntatem fiunt, alia esse συγγνωμονικὰ, digna venia, vt quæ fiunt δι' ἄγνοιαν per ignorantiam; alia non, vt quæ non per ignorantiam fiunt. Qua de re lib. 3. Ethic. hoc tamen loco venia dignas esse actiones eas significat Aristoteles, quæ ex perturbatione fiunt & animi impetu; licèt enim scienter fiant, non malitiosè tamen, & malè deliberato animo fiũt. Quod diligenter est obseruandum. Ipsi enim Iurisperiti solent iram, amorem, similésque animi motus quodammodo excusare, *leg. aut facta. ff. de pœnis. l. quicquid ff. de regulis iuris.*

Quis iniurius.

A Cap. Vndecimo ad decimumquartum.

EXplicat quasdam quæstiones. 1. Est an possit quis sciens volénsque iniusta pati. Certè potest. Nam in contractu potest quis minimè coactus, deteriora sibi assumere, & meliora alteri relinquere sciens, volens. 2. An quis iniuriam pati possit sciens, volens? Certè non potest. Nam iniuria nocet, malúmque infert ei cui infertur. At nemo vult sibi noceri, aut malum, vt malum est, inferri; nemo enim malum cognitum sub ratione mali appetit; ergo nemo iniuriam sciens volénsque pati potest. Non ergo volenti fit iniuria, si voluntas à prudentia directa est; si verò voluntas ab imprudentia & hebetudine oritur, fieri potest & sæpe fit, in voluntariis contractibus, iniuria volenti: sed qui vult per imprudentiam tantùm, siue per ignorantiam, & hebetudinem mentis, is non propriè censetur velle: voluntatis enim actio, siue electio à consilio & cognitione mentis dependet. Hinc in brutis, pueris, stultis & phreniticis non est vlla actio voluntatis propriè dicta. 3. An qui iudex alteri tribuit præter eius dignitatem, & plus quàm mereatur, iniustè agat; an is qui accipit adiudicata? 4. An quis sibi facere possit iniuriam? Dicendum ad tertiam; vtrumque, & qui dat, & qui accipit, posse agere iniustè, si adsint iniustitiæ conditiones. Quanquam constat, cum, qui plus distribuit, facere iniuriam; eum verò, qui plus accipit, non semper. Quartam quæstionem examinat capite vltimo. Monet tamen in 13. facile adeo non esse vnicuique, vt verè ac perfectè iustus sit, vel iniustus, quia hęc ex habitu dependent, qui longa assuetudine comparatur. Concludit, inter eos esse iura, inter quos est, eorum quæ absolutè bona sunt, τῶν ἁπλῶς ἀγαθῶν, cõmunis vsus; & in quibus potest excessus esse, vel defectus. Vbi per absolutè bona intelligit bona fortunæ, vt suprà cap. 1. Idque ex vsu loquendi. Quod ratio Gallicæ locutionis pulchrè indicat. Dum enim hominem aliquem diuitem esse significamus, ita solemus loqui, *il a beaucoup de biens*. Etenim, *bien*, vel, *les biens*, in plurali simpliciter & sine adiuncto significant Gallis, bona fortunæ, siue diuitias.

Qui vult per ignorantiam, non propriè vult.

Ad Cap. decimumquartum.

AGit περὶ ἐπιεικείας καὶ τοῦ ἐπιεικοῦς, de æquitate, & æquo bono, docétque quo modo se habeat æquitas ad iustitiam, & æquum bonum ad ius. Statuit, ea non omnino esse idem, neque tamen esse diuersi generis. æquum bonum enim esse ius melius aliquo iure: sic verò dici melius, vt non sit alterius generis: Ad idem enim vtrumque refertur. Sed cùm τὸ δίκαιον, καὶ τὸ ἐπιεικὲς ambo bona sint, melius esse, τὸ ἐπιεικὲς, quod est æquum bonum, sic à iure legali differens, quòd sit eius ἐπανόρθωμα, correctio, emendatio, benigna interpretatio, supplementum. Nam quod lex siue ius legale prætermittit, (quia enim generaliter præscribit & absolutè, fieri non potest, vt aliquid non prætermittat ob actionum, rerúmque humanarum varietatem, & infinitatem; cùm de omnibus & singulis non possit certò & in genere quidquam statui,) id supplet, corrigit, ac benignè interpretatur æquum bonum. Præsertim cùm nõ rarò eueniat, summum ius, vt aiunt, esse summam iniuriam siue iniustitiam: Neque oporteat semper sequi rigorem legis, vt loquuntur. Est ergo æquum bonum correctio legis, quatenus lex ἐλλείπει διὰ τὸ καθόλου, deficit in generali. Vnde æquitas iustitia quædam est, & is dicitur vir æquus & bonus, qui æquum bonũ sequitur, neque durior est iuris interpres, siue ἀκριβοδίκαιος, aut in deteriorem partem iudicans, sed de summo iure eiúsque rigore decedit, licèt ipsa lege nitatur.

Æquum bonum est correctio iuris legatis.

Ad Cap. decimumquintum.

SOluit quæstionem cap. 12. propositam, an sibi quis facere possit iniuriam. Docétque, eum qui seipsum interficit, aut mutilat, iniustè agere, & iniuriam inferre Reipublicę; quia leges violat; sed non sibi iniuriam facere; quia sponte agit; at sponte sua nemo afficitur iniuria; vel, quod idem est, nolenti non fit iniuria. Illum verò ipsum, qui sibi manus infert violentas, ciuitatem iniuria afficere & principem, probat, quia in eum ipsa respublica animaduertit, multáque & ignominia afficit. Quærit postea an deterius sit iniuriam aut iniustum facere, quàm accipere, vel pati. Respondet, facere, esse deterius. Concludit in nobis esse posse quandam iustitiæ & iniustitiæ formam, licèt non propriè; quia iustitia est ad alium: sed impropriè & metaphoricè respectu diuersarum partium, nempe rationis, iræ, & cupiditatis.

Qui se interficit, iniuriam facit reipublicæ.

In nobis est aliqua iustitiæ species.

piditatis. Si enim ratio teneat imperium, & pareant cæteræ, vt seruus domino, filius patri, & suum quæque pars rectè exequatur officium, exurget iustitia; si verò partium vna, quidpiam inuita patiatur, lædatúrque ab altera, fiet quid iniustum, saltem metaphoricè. Sed de his, lib. 1. polit. cap. 6. pulcherrimè disserit Aristoteles, & Plato lib. 4. de Repub. & M. Tullius lib. 3 de Repub. Tandem extrema linea claudit tractationem de virtutibus morum: de quibus se hactenus dixisse breui epilogo significat.

Liber sextus Ethicorum.

TRedecim capitibus absoluitur, vbi de virtutibus mentis, prudentiâ, scientiâ, arte, intelligentia, & sapientia; quæ in mente vt in subiecto, sedéque propria residents. Hunc autem librum composuit Aristoteles, vt doceret accuratiùs, quid sit recta ratio, λόγος ὀρθὸς, cuius mentionem fecerat in definitione virtutis, eo quòd recta ratio, id est, prudentia, virtutis omnis lex & norma censeatur. Potest verò liber hic in quatuor partes accommodatè distribui; itavt 3. sit de facultatibus animi. 2 De quinque illis habitibus mentis, siue virtutibus intellectualibus. 3. De prudentię partibus. 4. De fructu, vtilitate & dignitate prudentiæ & sapientiæ.

Ad Cap. primum.

STatuit, dicendum esse de recta ratione, quia hæc medium virtutis præscribit inter nimium & parum. vt dictum est suprà cap. 6. l. 2. Ethic. nec sufficit generatim hoc monuisse, quòd oporteat medium illud rectæ rationis amplecti. In practicis enim, vt in Therapeutica, id est, arte curandi morbos, non sufficiunt præcepta generalia; sed specialia enotanda sunt. Debet ergo speciatim & ex propriis notis rectá ratio cognosci.

Particularia in practicis sunt designanda.

Ad Cap. secundum.

VT recta ratio cognoscatur, eius genus, nempe virtus ipsa, eiúsque diuisio cognosci debet, itémque subiectum siue sedes rectæ rationis, nempe animus. Docet ergo hoc cap. Aristoteles, virtutes alias esse morales, alias mentales, τὰς ἠθικὰς, καὶ τὰς διανοητικὰς, vt lib. 1. cap. vltim. & lib. 2. cap. 1. Tum animi duas etiam esse partes, vnam rationis participem, vt est ipsa mens, per se; & vterque appetitus, sentiens scilicet & rationalis, participatiuè: alteram expertem, vt est facultas digerendi cibum. Et illam quidem esse adhuc duplicem, vnam ἐπιστημονικὸν, in qua vis est sciendi, & hanc versari in necessariis entibus. Quorum principia aliter habere non possunt: alteram λογιστικὸν, in qua vis est ratiocinandi, id est, deliberandi, siue consultandi. τὸ βουλευτικὸν καὶ λογίζεσθαι περὶ: & hanc versari in contingentibus, quæ aliter habere possunt. Postea statuit agendum esse de optimo habitu seu virtute vtriusque. His ita explicatis, tria in animo esse ait, quæ actionis & veritatis dominatum obtinent: Sensum, qui tamen principium non sit πρᾶξεως: mentem & appetitum. Deinde; quod in mente affirmatio est & negatio; hoc in appetitu esse persecutionem & fugam: atque vt bonum sit consiliũ (ad quod virtus moralis est destinata) debere ratione esse veram, & rectum appetitũ: itavt quod ratio affirmat & decernit, hoc appetitus persequatur. Mentis Theoreticæ simpliciter esse verum vel falsum, non practicæ, nec poëticæ siue effectricis: practicæ autẽ, veritatem cum appetitu recto congruentem. Item principium effectiuum actionis esse τὴν προαίρεσιν, consilium siue prælectionem. Consilij verò capiendi principium esse appetitum, & rationem eam quę finem spectat, & ad agendum est comparata. Rei factæ non esse consilium, sed futuræ. Quod factum est, fieri non posse, ne diuina quidem virtute, vt factum non sit. Ambarum animi partium, quę rationis sunt participes, opus esse veritatem: & qui habitus efficiunt, vt duæ illæ partes verum cognoscant enuntiéntque, esse earum proprias virtutes, de quibus nunc dicendum.

Quid requiratur vt bonum sit consiliũ.

Sententia Agathonis.

Ad Cap. tertium.

STatuit esse quinque habitus siue virtutes mentis, quibus animus ἀληθεύει, verum sentit, percipit, dicit, enuntiat, vel affirmando, vel negando; nempe artem, scientiam, prudentiam, sapientiam, intelligentiam. Tum existimationem & opinionem posse falsum enuntiare.

τέχνη, ἐπιστήμη, φρόνησις, σοφία, νοῦς.

Scientiam esse necessariorum & æternorum. Vel habitum demonstratiuum, vt dictum est cap. 2. lib. 1. poster. Analyt.

Ad Cap. quartum.

DIstinguit τὸ ποιητὸν quod efficitur, ab eo quod cadit sub actionem, dicitúrque τὸ πρακτὸν. Licèt enim vtrumque possit aliter habere, & nomine τοῦ ἐνδεχομένου, contingentis, contineatur: vnum tamen, v.g. τὸ πρακτὸν, ad mores pertinet, id est, ad virtutes vel vitia: alterum verò ad artes. Vnde ποίησις, effectio, καὶ πρᾶξις, maximè differunt. vt & vtriusque habitus.

Factibile differt ab agibili.

Definit artem, habitum cum vera ratione coniunctum, & ad efficiendum aliquid comparatum, vt est Architectura.

τὴν τέχνην.

Inertiam verò, habitum effectiuum cum falsa ratione coniunctum.

τὴν ἀτεχνίαν.

Ad Cap. quintum.

AGit περὶ τῆς φρονήσεως, de prudentia, quã definit habitum cum vera ratione cõiunctum, & ad agendum comparatum, circa ea quę homini bona vel mala sunt. Dein-

τὴν φρόνησιν.

de ait, prudentiam pertinere ad eam mentis vim, partémve, quæ δοξαστικὴ est siue λογιστικὴ, opinatrix vel consultatrix, vt suprà.

Ad Cap. sextum.

τὴ νοῦς. DEfinit τὴν νοῦν, intelligentiam, habitum principiorum, quo scilicet veritatem & firmitatem percipimus axiomatum, siue propositionum indemonstrabilium, & immediatarum, quibus nituntur scientiæ, & demonstratiuæ conclusiones.

Ad Cap. septimum.

τὴ σοφίαν. ADmonet, σοφίαν, sapientiam, vulgò dicti artis cuiusque excellentiam & virtutem: sed propriè & absolutè esse scientiarum ἀκριβεστάτην, accuratissimam, & quæ non in conclusionibus tantum, sed in principiis etiam diligenter occupetur. Itavt sapientia sit intelligentia simul & scientia rerum prestantissimarum, πρωτίστων, & veluti scientiarum caput & princeps, qualis non est Politica, nec prudentia. Vtraque enim spectat vtilia, non Sapientia; quæ tota est in rebus admirandis, difficilibus, ac diuinis.

Ad Cap. octauum.

REdit ad prudentiam, cuius gratia multa hoc libro de aliis habitibus, παρέργα congesserat. Hanc ait versari in humanis de quibus consilium esse potest. Debere esse non modò de vniuersis, sed de singulis. Quia actiones sunt singularium. Politicam & prudentiam esse reipsa eundem habitum; differre tamen essentiali quadam ratione, siue formaliter. Vtraque enim versatur circa ea quæ homini bona sunt: vtraque est virtus intellectualis, in mente residens, vt in subiecto: quo sensu vna non differt ab altera: sed vsu & officio differt; quia politica rebus communibus consulit, prudentia priuatis. Ad politicam pertinere duplicem prudentiam; vnam, quę in condendis legibus versatur, & hæc dicitur, νομοθετικὴ: alteram, quæ in legum executione; & hæc retinet commune nomen prudentiæ politicæ. Sed & prudentiam maximè eam esse, qua vnusquisque sibi vni prospicit; atque eã dici nomine etiam communi, φρόνησιν. Illarum verò prudentiarum aliam esse, τὴν οἰκονομίαν, qua domus gubernatur; aliã, νομοθεσίαν, qua leges conduntur; aliam πολιτικὴν: cùius duæ sint partes, βουλευτικὴ, quæ consultat, δικαστικὴ quæ iudicat.

πολιτικὴ, ἢ φρόνησις, ἡ αὐτὴ μὲν ἕξις.

Prudentia multiplex.

Ad Cap. nonum.

Puer fieri potest mathematicus, non sapiẽs, nec Physicus.

DIfficile esse consequi prudentiam, & nosse quomodo suum quisque negotium gerat; ideo iuuenes fieri facilè posse geometras & mathematicos, prudentes non item; quia nempe prudentia pendet ex vsu, rebúsque singularibus. Hinc à scientia distingui prudentiam. Est enim scientia vniuersalium.

Ad Cap. decimum.

AGit de partibus prudentię, quæ ex eius officiis variis colliguntur. Est enim prudentiæ deliberare, seu consultare, vnde εὐβουλία: iudicare, vnde, συνέσεις, intelligentia, vel solertia, vel sagacitas: & rectè sentire, vnde, γνώμη, sententia, & intellectus moralis, vnde conscientia, συνείδησις. Deniq; exequi. Hinc eorum virtus, qui cùm parum cõsilio valeant, optimè tamen exequuntur, quod præceptum fuit; sed hęc cùm proprio nomine careat, commune retinet.

περὶ εὐβουλίας.

Statuit igitur, τὴν εὐβουλίαν, non esse scientiam. Scientia enim non deliberat; nec opinionem; quia non est semper recta: nec εὐστοχίαν, coniecturam; nec ἀγχίνοιαν, sagacitatem; quia vtraque fit celeriter, & sine deliberatione: εὐβουλία autem fit βραδέως, lentè. Maturè enim & cum sufficienti mora temporis consultandum, licèt citò promptéque sit exequendum. Itaque eubuliam esse vim bene consulendi ac deliberandi de eo quod oportet, & quod vtile est, & seruatis circũstantiis. Eam verò esse, vel absolutam, quæ pertinet ad humanæ vitæ commune bonũ; vel particularem & secundùm quid, quæ ad artes refertur, putà ad medicinam, vel artem militarem. Prudentiam autem esse veram ὑπόληψιν, existimationem eius ad quod eubulia dirigitur.

Ad Cap. vndecimum.

VT ad certitudinem valet Eubulia, sic Synesis ad iudicandum per opinionem.

Statuit enim Aristoteles, σύνεσιν, esse vim rectè iudicandi, de iis quæ ad prudentiam pertinent. Est enim hîc σύνεσις, inquit idem, quod εὐσυνεσία, recta intelligentia, distincta tamen à prudentia, vt imperfectum à perfecto. Imperat enim præcipitque prudentia; Synesis siue intelligentia solùm iudicat.

τὴ συνέσεως.

Statuit deinde, τὴν γνώμην, sententiam, esse rectum viri æqui & boni, τῦ ἐπιεικοῦς, (de quo suprà l. 5.) iudicium: Viri, inquam eius, qui ad ignoscendum sit promptus & facilis ex æquo & bono.

τὴ γνώμη.

Ad Cap. duodecimum.

DOcet, prædictos habitus eôdem referri, id est, ad actiones singulares dirigendas; & esse simul cum prudentia, nec ab ea diuelli posse. Prudentes enim esse, συνετοὺς, εὐγνώμονας, συγγνωμονικούς. Eosdem habitus esse nobis naturales. Admonet obiter non minùs esse assentiendum verbis & opinionibus expertorum, senum, prudentium; quàm demonstrationibus, quæ sunt certissimæ. Illos enim oculo experientiæ, videre principia rerum agendarum.

Credendũ expertis & senioribus.

Ad Cap. decimumtertium.

QVæ hoc vno capite editio hæc complectitur, ea duobus capitulis distinxit Perionius. Fortè expeditiùs. Sed nos editionem

editionem hanc ſequimur. Adde quòd parui ſit momenti capitum diuiſio, quæ ad cuiuſque interpretis arbitrium fieri ſolet. Statuit igitur Ariſtoteles extremo hoc capite ſapientiam & prudentiam eſſe per ſe neceſſariò expetendas: cùm ſapientia ſit intellectus theoretici perfectio; prudentia, practici: & ab illa dum in actu eſt, naſcatur felicitas; ab hac, actio bona perficiatur. Licèt enim moralis virtus finem honeſtum propoſitum habeat; prudentia tamen rectam rationem modúmque docet, propoſitum bonum obtinendi. Quare neminem verè prudentem eſſe, niſi qui bonus ſit; neminem verè bonum, niſi qui ſit prudens. Non eſſe verò prudentiam, ſed calliditatem & verſutiam, (quæ dicitur πανουργία,) ſi quis ingeniosè ac ſubtiliter mediis vtatur ad finem malum. Atque omnes quidem prudentes ideo dici δεινοὺς ſolertes, non autem πανούργους, callidos. Virtutem propriè eam eſſe, quæ bene agendi conſuetudine comparatur, & recta ratione dirigitur; huic quodammodo ſimilem eſſe virtutem naturalem, id eſt, diſpoſitionem & propenſionem ad bene honeſtéque agendum. Vnuſquiſque enim à natura procliuis eſt ad virtutem; ſed virtutem illam naturalē imperfectam eſſe & rudem, niſi accedat acquiſita, quam mens ſiue recta ratio dirigat. Si enim hæc abeſt, graues accident offenſiones; quales fere iis eueniunt, qui licèt corpore ſint firmo, videndi tamen ſenſu priuantur. Vt ergo in mente doxaſtica. i. opinatrice, ſe habent δεινότης καὶ φρόνησις, ſolertia & prudentia; ſic in ea animi parte, quæ ethica dicitur, & ad mores pertinet, virtus naturalis, & illa principalis & propriè dicta; quæ poſterior ſine prudentia ſtare nequit. Hinc Socrates virtutes omnes, prudentias eſſe dixit; non quòd omnis virtus verè ſit prudentia, ſed quòd nulla ſine prudentia, eſſe poſſit: cùm prudentia ſit rectę rationis moderatrix; ſine recta autem ratione, nulla ſit virtus. Quòd ſi adeſt prudentia, aderunt & cum ea cæteræ virtutes, iuxta illud Poëtæ Iuuenalis, *Nullum numen abeſt, ſi ſit Prudentia.* Concludit non eſſe Prudentiam Sapientia excellentiorem; quia hæc eſt mentis theoreticæ, illa practicæ. Et Prudentia imperat quidem & operatur in gratiam Sapientiæ, non ipſi Sapientiæ. Itaque Prudentia eſt propter Sapientiam, non contrà: ita vt hæc ſit veluti domina & princeps; illa autem miniſtra: quam ideo vocat cap. 35. lib. 1. Magnor. moral. ὑπήρετον, præcipuam miniſtram Sapientiæ.

Sapientia eſt perfectio mētis theoretica; prudētia, practica.

Omnes ad virtutem natura procliues.

Liber ſeptimus Ethicorum.

HAbet capita quatuordecim, iuxta Perionium, ſed hæc editio ponit quindecim. Quorum ſumma in tres partes reducitur. 1. Eſt de virtute heroica. 2. De Continentia. 3. De voluptate & dolore.

Ad Cap. primum.

STatuit, triplicem eſſe in moribus ſtatum vitioſum & fugiendū, nempe κακίαν, vitioſitatem, ἀκρασίαν, incontinentiā, θηριότητα, feritatem; triplicem, honeſtum & laudabilem, nempe ἀρετήν, virtutem vitioſitati oppoſitam; ἐγκράτειαν, continentiam, incontinentiæ; ἀρετὴν ἡρωϊκὴν καὶ θείαν, virtutem heroïcam & diuinam, feritati ſiue immanitati. Heroïcam virtutem eſſe habitum virtute communi longè præſtabiliorem & excellentiorem, & veluti virtutis ſummum gradum, perfectiſſimum ac pęne diuinum. Feritatem contrà, vitium deterrimum, & immanitati belluinæ ſimilem. Heroęs dici qui virtute excellunt & bonitate præ cęteris; Feros & immanes, qui vitio fœdiſſimo, & humanę naturę maximè repugnanti ſunt infames & odioſi. Sic Nero à crudelitate ſumma, vitiiſque turpiſſimis, ferus & immanis iure dictus eſt, & humanæ naturæ peſtis, monſtrum, carnifex. Concludit dicendum περὶ ἀκρασίας, καὶ μαλακίας, καὶ τρυφῆς, καὶ περὶ ἐγκρατείας καὶ καρτερείας, de incontinentia, mollitie, luxu, & de continentia & tolerantia. Atque hos quidem habitus, vt & vitia oppoſita, ſic ſe habere, vt nec ſint omnino ijdem habitus, nec etiam diuerſa genera conſtituant.

Quid virtus heroica.

Quid feritas.

Ad Cap. ſecundo ad duodecimum.

DIſſerit de continentia, incontinentia, & iis quæ ad vtramq; pertinere vidētur, ab hoc capite vſque ad vndecimum: excluſiuè, Perionij; incluſiuè, huius editionis.

Statuit 1. continentiam & tolerantiam ſiue conſtantiam eſſe in bonis & laudabilibus: incontinentiam ſiue impotentiam, & mollitiem in malis & vituperandis. 2. Continentem permanere in recta ſententia: incontinentem minimè. 3. Hunc mala quidem committere, ſed victum perturbatione; illum verò cupiditatibus, quas malas eſſe intelligit, non obtēperare. 4. Τὸν σώφρονα, temperantem iudicari continentem, & cōſtantem ſiue tolerantem. 5. Controuerſum eſſe, an continens & conſtans ſit temperans; & an prudens incontinens eſſe poſſit. 6. Alios dici impotentes ſiue incontinentes, quoad iram: alios quad honorem: alios quoad lucrum: qui videlicet in his tribus modum non ſeruant.

περὶ ἐγκρατείας, καὶ καρτερείας.

His ita ſuppoſitis, proponit miſcétque, tum alio quàm propoſuit ordine diſſoluit;

varias de continente & incontinente dubitationes. 1. Est, an qui rectè sentit, siue per opinionem siue per scientiam, incontinenter viuere queat, vel, quod idem est, agere impotenter, cùm sciat non esse agendum. Respondet, impotentem facere impotenter; partim scientem; partim ignorantem. Scit enim in vniuersum, & in habitu, & secundùm iudicium Theoreticum, (vt quidam loquuntur,) sed secundùm iudicium practicum & ratione vsus, id est, cùm ad agendum venit, vel, vt alij dicunt, ad minorem propositionem quæ est singularis, de re hîc & nunc agenda, tunc dicitur impotens non scire; non scire inquam, ratione vsus; quia scientia vniuersali, quam habet de non malè agendo, tunc non vtitur, quasi ebrius esset vel dormiret. Vincitur enim & quasi inebriatur perturbatione. 2. An continentia & incontinentia versentur circa omnia? Respondet versari in voluptatibus & doloribus, vt & mollitiem, & constantiam. 3. An intemperans sit deterior incontinenti? & an reciprocentur continens & temperans? Respondet, intemperantem esse deteriorem; quia insanabilior est, permanétque in malo proposito, absq; pœnitentia: incontinens verò non sic, sed pœnitentia ducitur: quare incontinentiam similem esse epilepticis paroxysmis, siue morbo sacro, vel comitiali, qui non perpetuò aut continuò vexat affligitque, sed redit per vices siue paroxysmos, Gallicè, *par accez*; intemperantiam verò, τῇ φθίσει καὶ ὑδρῳ, tabi, & hydropi, qui morbi sunt intermissionis expertes; cùm perpetuò ægros afficiant, sintque fere insanabiles. Ex quo sequitur continentem & temperantem differre, nec omnino reciprocari: cùm hic sit illo perfectior. 4. An continens in opinione persistat? Respondet persistere in recta sententia per se; per accidens in opinione quauis, atque adeo continentem esse per accidens pertinacem. Quisquis enim per se in quauis opinione perseuerat, verè pertinax est κατ' ἐγκράτειαν. Esse verò eum pertinacem, qui propriæ sententiæ amans est, vel qui indoctus, vel qui agrestis. 5. An qui incontinens est, simul sit & prudens? Respondet, fieri hoc non posse. Quia prudens vt sic & propriè est vir bonus; & ad rectè agendum idoneus & promptus; incontinens minimè. Posse tamen incontinentem esse solertem & callidum; sicque aliquatenus videri prudentem: quia, solertia & calliditas mentiuntur prudentiam. Esse interim incontinentem & ciuitati similem, quæ bonas leges statuat, sed nullam seruet: nempe quia modo quodam scit quid agat, & cuius gratia.

Sciens in. vniuersũ nõ esse malè agendũ, agit tamen malè, quasi scientiæ immemor.

Intemperans est deterior incontinente.

Incontinẽtia similis epilepsiæ; intẽperantia ex hydropi, ex cap. 9.

A Cap. duodecimo ad finem libri.

AGit περὶ ἡδονῆς καὶ λύπης, de voluptate & dolore. Quorum considerationem ait esse politicam & ethicam. Quia virtutes & vitia in voluptatibus & doloribus versantur, & vita beata voluptatem comitem habet. Vnde τὸν μακάριον, beatum Græci nominauere, ἀπὸ τοῦ μάλιστα χαίρειν, à maximè gaudendo. Exponit ergo varias de voluptate sententias; statuitque voluptatem aliquam, si non omnem, esse in genere rerum bonarum; quia voluptas aliqua aduersatur dolori alicui simpliciter malo, qualis est dolor ob alienam felicitatem conceptus. Et quia alioqui beatus carere deberet omni voluptate: at omnium iudicio felicitas iucunda est; vbi significat voluptatem aliam esse animi, quæ scilicet actionem honestam, ipsámque virtutem, imò & felicitatem comitatur: aliam corporis, quæ propriè nomen voluptatis retinet; quia ad eam sese homines frequentiùs applicant. Videri autem plerisque corpoream voluptatem optabiliorem, quia tristitiam & dolorem pellit: & quia plurimi homines alias puriores, quæ animi sunt, non experiuntur. Sed eos ait esse reprehendendos, non qui innoxias voluptates consectentur, sed qui damnosas. Voluptates interim corporeas, non contrarias tantùm, id est quæ contrariis doloribus aduersantur, vt est quies respectu motus, aut contra; aëris puri & liberioris, hortorum & amœnæ viriditatis fruitio, respectu mœstę habitationis, & carceris obscuri; sed & quaslibet, si modò vehementes sint, maximéque afficiant, tristitiam doloréque eijcere ac propulsare. Vbi annotat, ea quæ actionem naturalem excitant, omnia iucunda esse natura. Sed idem non posse semper nobis esse iucundum: atque adeo humanas voluptates non esse easdẽ, aut vniusmodi: quia constamus partibus diuersæ cõditionis, neque natura nostra simplex est. Hinc enim fieri, vt si quid vna pars faciat, id alteri præter naturam sit. Itavt voluptas vnius partis, putà animi, voluptati alterius, putà corporis, aduersetur. Deum verò Opt. Max. vna & simplici voluptate potiri, quæ in eadem actione perpetua, eáque iucundissima (quæ est sui æterna perfectissimáque contemplatio, ex l. 14. Metaph. qui falso fuit hactenus 12. cap. 7. & 9.) consistit; quia Dei natura simplex est. In quiete potiùs quàm in motu voluptatem esse positam. Mutationem esse omnium rerum iucundissimam, vt dixit Euripides in Oreste, quia natura nostra peruersa est, mutabilis, & imperfecta, ideóque mutationem affectans, vt meliùs, si fieri potest habeat. Nunc enim hoc, nunc illud, nunc aliud volumus, quod certum est improbæ minúsque perfectę naturæ argumentum. Quod ideo annotauit hoc

Vnde μακάριος.

Quædam voluptas bona est.

Humanæ voluptates variæ, diuina vnica.

Iucundissima mutatio.

hoc loco Aristoteles, vt doceret humanas voluptates alias atque alias esse, nec perpetuas, sibique similes.

Liber octauus Ethicorum.

περὶ φιλίας. DE Amicitia est, vt & Nonus qui sequitur. Sed in Octauo agitur de amicitiæ vi, natura, & partibus. In Nono de conseruatione & dissolutione Amicitiæ; vbi & variæ quæstiones de amante & amato exponuntur, de modo amandi, & de eo quod est in amicitia iucundissimum.

Constat Octauus liber quatuordecim capitibus, iuxta versionem Perionij: sexdecim, iuxta hanc editionem; & Dionysij Lambini ordinem. Totus tamen liber ad tres partes reducitur. 1. Est de amicitia inter æquales. 2. De eadem inter inæquales. 3. De querelis & criminationibus, quæ in amicitia oriuntur.

Ad Cap. primum.

STatuit, περὶ φιλίας, de amicitia esse hoc loco differendum; quia vel virtus est, vel cum virtute, & ad vitæ vsum maximè confert. Sic enim adolescentibus prodesse, ne peccent; senibus, vt colantur. Tuetur præterea ciuitates. Cuius ideo curam habent maiorem legislatores quàm Iustitiæ.

πᾶς πόλεις ἐ φιλίᾳ σωίσχει.

Ad Cap. secundum.

PRoponit veterum sententias de vi & natura amicitiæ. Alios enim ait putasse amicitiam esse similitudinem quandam. Vnde prouerbia, Graculus cum graculo, Pares cum paribus facillimè congregantur. Alios contra, esse dissimilitudinem: hinc prouerbia illis contraria; Figulus figulo inuidet, & Qui pares sunt, fere sunt inimici. Dixit Heraclitus, discordiam esse causam rerum, Empedocles, concordiam. Qua de re in Physicis. Hîc enim quærendum, an inter omnes possit esse amicitia, & adsit vnica amicitiæ species, an plures? Qui enim ideo vnicam esse putant, quòd recipiat magis & minus; non satis firmo nituntur argumento: quia res multę magis & minùs recipiunt, quæ non desinunt propterea specie distingui. Vt ergo hæc clarè intelligantur, agendum περὶ φιλητοῦ, de amabili, de eo scilicet quod amari dignum est. Est verò amabile triplex, ἀγαθὸν bonum, id est, hoc loco, honestum; ἡδὺ, iucundum; καὶ χρήσιμον. & vtile. Tum docet absolutè amabile esse bonum; amabile verò cuique, quod cuique bonum. Non esse φιλίαν, amicitiam, sed φίλησιν amationem, circa res inanimatas. Propriè enim amicitiã esse tantùm, vbi est ἀντιφίλησις, mutua amoris reciprocatio; καὶ βούλησις ἀγαθοῦ, & beneuolentia. Differre verò τῆς εὐνοίας, beneuolentiam ab amicitia; quòd amicitia sit reciproca, & apertè ac vtrinque cognita; beneuolentia, minimè. Amicitiam igitur esse beneuolentiam mutuam, & apertam, propter bonum aliquod vtile, vel iucundum, vel honestum. Amicos autem eos, qui se mutua complectuntur beneuolentia, & quæ sibi mutuò bona cupiunt euenire, ita vt hoc sit vtrique cognitum, idque boni alicuius gratia.

Amabile triplex. honestum, iucundum, vtile.

Ibi amicitia vbi beneuolẽtia.

Ad Cap. tertium & quartum.

STatuit esse tres amicitiæ species, pro triplici specie obiecti amabilis. Nempe vnam perfectam & absolutè dictam, quæ inter bonos ac prudentes virtutis siue honestatis gratia initur: & duas imperfectiores, ac secundùm quid & ex euentu: nempe eam quæ vtilitatem spectat, & aliam quæ iucunditatem sectatur. Tum docet constantiorem & durabiliorem esse eam quæ à virtute nata est. Et florere tantùm, inter bonos ac prudentes, cæteras verò facilè dissolui, & inter quosuis posse reperiri. Perfectam illam amicitiam esse raram. Cùm sint pauci viri perfectè boni, & talis amicitia temporis requirat diuturnitatem, & vitæ consuetudinem, vt alter alterum cognoscat, séque vtérque dignum amicitia iudicet. Esse enim veram parœmiam, Multos modios salis edendos, vt se mutuò nôrint homines.

Amicitia triplex.

Honesta amicitia constãtior.

ἐκ ἔστι τὸ δέκα καὶ ἅλας φαγεῖν ἀλλήλους, ὡς τὸν λεγομένους ἄλας συναλῶσαι.

Ad Cap. quintum.

COmparat genera amicitiarum. Docétque, honestam amicitiam esse partim similem cæteris, partim dissimilem. Similem, quia continet iucundum & vtile. Boni enim viri sibi mutuò iucundi sunt & vtiles. Et quia amicitiæ vtiles & iucundæ honestam æmulantur; cùm scilicet diu interdum permaneant, vt illa: dissimilem verò, quia honesta nonnisi in bonis, cæterę in quibusuis reperiri possunt. Omnes enim vtilitate & voluptate capiuntur. Item honesta non est obnoxia calumniis, sunt cæteræ.

Ad Cap. sextum.

HOnestæ amicitiæ cultores esse simpliciter amicos; aliarum, per accidens & quatenus illis sunt similes. Amicos alios esse potestate & habitu tales; alios actu. Obscurari amicitiam diuturnâ absentiâ. Senes & austeros homines non esse φιλικοὺς, amicitiæ idoneos: quia requirit amicitia iucunditatem, atque adeo vitæ societatem.

Senes & austeri nõ sunt amicitiæ idonei.

Ad Cap. septimum.

AMorem siue φίλησιν, similem esse perturbationi, amicitiam habitui, id est, virtuti. Iuuenes citò fieri amicos; senes, seueros, supercilios, tetricos siue tristes, non item. Quia hi sunt δυσκολώτεροι, morosiores, difficiliores, καὶ ἧττον τῆς ὁμιλίας χαίροντες, minúsque colloquiis familiaribus delectãtur. Potentes ac diuites vti solere amicis

Discrimẽ amoris & amicitiæ.

vulgaribus, vtilitatis ſcilicet ac voluptatis; non illis raris. Reciprocam eſſe amicitiam dum officia mutantur, mutuóque rependuntur, & ſic conſiſtere, ἐν ἰσότητι, in æqualitate & iuſtitia quadam.

Amicitia in æqualitate.

Ad Cap. octauum.

AMicitias vulgares, vtilitatis ſcilicet & voluptatis, ait, vel eadem mutuò præſtare officia, vel aliud cum alio commutare, vt cum vtili iucundum: ideo eſſe poſitas in quadam æqualitate; ſed has non eſſe veras, longas, perfectáſque amicitias. Tum ſtatuit aliud amicitiæ genus, κατ' ὑπεροχὴν, ſecundùm excellentiam, vt eſt amicitia patris erga filium; ſenioris erga iuniorem; viri erga vxorem; imperatoris ſiue regis erga ſubditum, vno verbo, inęqualium. Quæ tamen amicitię differunt maximè. Aliter enim vir vxorem diligit, quàm rex ſubditum. Hoc autem amicitiis inęqualium commune eſſe debet, vt plus diligatur quæ præſtantior meliórque eſt. Si enim amatio prodignitate fiat, inde exurget æqualitas quædam: quod certè amicitiæ proprium eſt:

Amicitia excellẽtia, & inæqualitatis multiplex

Ad Cap. nonum.

STatuit, æqualitatem non eſſe eandem in iuſtitia & amicitia. Iuſtitia enim præſtantior: nempe diſtributiua ſeruat proportionem Geometricam, & medium rationis ſequitur, habita ratione dignitatis perſonarum; Amicitia autem præſtantior, quę ſcilicet eſt inter pares, vtitur proportione Arithmetica: & contrà, quæ iuſtitia eſt imperfectior, nempe commutatiua, ſequitur proportionem Arithmeticam: Amicitia verò ignobilior, ea ſcilicet quæ eſt inter impares, Geometricam. Porro eſſe imparium amicitiam imperfectiorem patet; quia quo maior eſt conditionis, virtutis, ſapientiæ, fortunarum diſtantia, eo minor amicitia eſt. Multos amari velle potiùs quàm amare, nempe διὰ φιλοτιμίαν, propter honoris cupiditatem: hinc eſſe multos φιλοκόλακας, aſſentatorum amatores. Cùm ὁ κόλαξ, aſſentator, alius non ſit quàm ὑποχείριος φίλος, inferior amicus. Melius eſſe amari quàm honorari. Amicitiam conſiſtere potiùs in amare ἐν τῷ φιλεῖν, quam ἐν τῷ φιλεῖσθαι. Id teſtari maternam amicitiam erga liberos.

Nõ eſt par in iuſtitia & amicitia æqualitas.

Multi φιλοκόλακες.

Ad Cap. decimum.

AMicorum virtutem conſiſtere ἐν τῷ φιλεῖν. Eos qui ſe mutuò diligunt pro dignitate, eſſe firmos & conſtantes amicos. Quia æqualitatem hoc modo ſeruant, quę amicitiam conſtantem facit, præſertim ſi virtute nitatur. Viros bonos non peccare, nec permittere amicis vt peccent, aut ſint miniſtri peccatorum: Malos exiguo tempore eſſe amicos, quia inſtabiles, nec ſui ſimiles, vt ſint boni. Vtiles & iucundos diutiùs malis perſiſtere, & quandiu vtilitates mutuæ & voluptates manent. Amicitiam vtilitatis è contrariis conſtare, vt è paupere & diuite, docto & indocto. Sic contrarium appetere contrarium, ſed per accidens.

Viri boni amicorum peccata nõ ferunt.

Contrariũ gaudet contrario per accidens.

Ad Cap. vndecimum.

IVs & amicitiam in iiſdem & circa eadem verſari: in ſocietate enim vtrumque reperiri. Hinc ſocij vocantur amici, & ij omnes inter quos eſt communio aliqua. Vnde parœmia, κοινὰ τὰ φίλων. *Amicorum omnia communia.* Vt amicitias, ſic & iura alia aliis eſſe maiora, & minora; alias etiam iniurias aliis grauiores; pro ratione perſonarũ: Cùm ſit grauius ſodalem pecunia fraudare, quàm ciuem. Omnes ſocietates politicam & ciuilem æmulari, eique eſſe ſimiles, & ſub ea comprehenſas, tanquam illius partes, cùm omnes bonum vtile quærant, vt ciuilis, quæ ab initio vtilitatis cauſa fuit conſtituta. Licèt aliquæ etiam ſodalitates propter voluptatem inſtituantur, vt conuiuarum, ſaltatorum: Quæ etiam ſub Politica, quæ in ſacrificiis publicis otium & voluptatem quærit, continentur. Quales autem ſocietates, tales eſſe amicitias.

Societas omnis Politicæ æmula.

Ad Cap. duodecimum.

ESſe ſpecies tres τῆς πολιτείας, ſiue ciuilis regiminis, laudabiles & bonas, totidem vitioſas. Illas eſſe, βασιλείαν, regnum, Ἀριστοκρατίαν, Optimatum principatum, & τιμοκρατικὴν, ἀπὸ τιμημάτων, ex cenſu poteſtatem, quam multi vocant communi nomine πολιτείαν, rempublicam. Earum optimam, eſſe regnum: deterrimam, Timocratiam. Has verò eſſe, τυραννίδα, quæ opponitur regno: degenerat enim regia poteſtas in Tyrannidem; ὀλιγαρχίαν, paucorum dominatum, eorúmque locupletiorum, in qua commutatur Ariſtocratia culpa optimatum, & potentiorum bona indignis conferentium, & ſibi maximam partem vendicãtium; δημοκρατίαν, populi dominationem, in quam Timocratia, quæ è multis inter ſe paribus qui cenſi ſunt, conſtat, facilè degenerat. Harum verò politicarum formarum ſimilitudines & exempla è familia peti poſſe. Nam paterna poteſtas in filios, ſimilis eſt regno. Quanquam peruerſa eſt Perſarum conſuetudo, quibus patria poteſtas eſt tyrannica: vtuntur enim filiis, vt ſeruis. Societas verò viri & vxoris Ariſtocratiæ ſimilis eſt; vterque enim pro ſua quiſque ratione imperat. Fraterna denique ſocietas Timocratię reſpondet, cùm ſint pares: niſi multùm ætate diſtent. Atque vt formæ politicæ bonæ & laudabiles, cum bonis œconomicis comparantur; ſic & malæ cum malis.

Tres ſunt bonæ ſpecies regiminis: tres malæ. c. 7. l. 3. Polit.

Ad Cap. decimumtertium.

Rex Pastori similis.

ESse in republica amicitiæ tantumdem, quantum est iuris. Regiam amicitiam qua scilicet rex subditos prosequitur, positam esse ἐν ὑπερβολῇ εὐεργεσίας, *in beneficentiæ excellentia.* Similem esse regem pastori. Hinc Homerum vocasse regem Agamemnonem, ποιμένα λαῶν. Regiæ amicitiæ similem esse paternam. Viri & vxoris amicitiam eamdem esse cum Aristocratica, qua optimo cuique pro dignitate bona tribuuntur. Fraternam denique, similem esse amicitiæ sodalium, cùm sint ferè pares & coætanei. In malis autem Reipublicæ formis siue ἐν παρεκβάσεσι, vt parum iuris, sic & amicitiæ tantillum relinqui. Cum rebus inanimatis nec amicitiam, nec ius esse; imò nec cum animatis, vt equo, boue; sed neque cum seruo, quà seruus est; licèt quà homo est, possit inter eum & dominum amicitia, & ius intercedere.

Iliad. B. Pastorem populorũ.

Ad Cap. decimumquartum.

Amicitia omnis in cõmunione est posita.

AMicitiam omnem in communicatione quadam consistere, vt ciuium, hospitum, nauigantium. Hinc secludi συσσιτικὴν καὶ ἑταιρικὴν, amicitiam consanguineorum & sodalium: quia vtraque minùs dependet à communicatione. Consanguineorum amicitiam à paterna totam pendere. Amicitiam viri & vxoris esse secundùm naturam; non quòd insit prima ab origine, sed quia principium vnde oritur, est naturale, nempe procreatio sobolis, vitæ societas, auxilium mutuum, vtilitas, voluptas. Quòd si homo natura politicum est animal, certè eo magis est συνδυαστικὸν, coniugio aptum, quo prior est magisque necessaria domus ciuitate. Coniugalem amicitiam iucundiorem fore, si virtus adest, & liberi procreentur, qui vinculi instar, parentes arctiùs iungunt.

Vincula amicitiæ cõiugalis, liberi.

Ad Cap. decimumquintum.

Criminationes in honesta amicitia nunquam, in aliis sæpe.

ORiri criminationes & querelas, quæ dicuntur τὰ ἐγκλήματα καὶ αἱ μέμψεις, in ea potissimùm amicitia, quæ vtilitatis causa est: in honesta nunquam; in voluptaria parum. Vt vitetur criminatio, par pari esse referendum; idque vltro, imò perinde ac si certa foret obligatio. Non esse tamen exigendam remunerationem ab amico, cùm non potest beneficium rependere. In honesta amicitia beneficium æstimari ex animo dantis; in vtili, & vulgari, ex vtilitate.

Ouidius. *Vulgus amicitias vtilitate probat.*

Ad Cap. decimumsextum.

VT in amicitiis parium, sic & impariũ, dissidia interdum oriri & querimonias, cùm vterque sibi plus æquo tribui postulat: deberi autem superiori ac meliori plus honoris; egenti, plus vtilitatis & quæstus. Amicitiam desiderare quod præstari potest, non quo quisque sit dignus. Sic enim meritos honores nemo reddere Deo & parentibus potest. Licere superiori abdicare inferiorem, non contra. Plerosque omnes velle beneficium accipere, non δοῦναι; dare autem, minimè.

Deo & parentibus paria nemo reddere potest.

Liber nonus Ethicorum.

EST etiam de Amicitia, vt octauus; & constat capitibus duodecim, D. Lambino & Perionio: partibus tribus. 1. Est de causis conseruandæ & dirimendæ amicitiæ. 2. De modo amandi amicos. 3. Quòd beatus amicis egeat: & quid sit suauissimum in amicitia.

Ad Cap. primum.

IMparium Amicitiam conseruari proportione Geometrica; non secus atque in republica remunerantur Artifices pro sua quisque dignitate. Sed mensuram, in republica esse nummũ, vt iam docuit lib. 5. Ethic. in Amicitia verò honesta quidem, animum dantis; in alia, fructum recipientis. In honesta Amicitia nullas esse querelas; quia sic amici, maximè largiuntur, & non exigunt; in alia, multas; quia vel non rependitur amor; vel fructus, aut saltem nõ is qui speratur. *Vt si Citharœdo loco pecuniæ rependas cantilenam, vel citharæ sonum, siue voluptatem pro voluptate. Vt vitentur criminationes, opus esse remuneratione: quam præcedere debet accepti beneficij æstimatio. Et hæc quidem vel est ex pacto, vel non: si non sit ex pacto, nec adhuc definita, esse eius qui beneficium accepit, non eius qui contulit, æstimare. Quod consilium fuit Protagoræ, mercedem à discipulis accipientis, quam illi æstimarent, & id quidem meritò. Quia accipiens nouit beneficij magnitudinem: & emptoris est pretium statuere, non venditoris.

Honesta amicitia animum dantis respicit, alia fructum recipientis.

Ad Cap. secundum.

VNicuique deferenda esse officia pro dignitate & merito; aliis alia. Hoc vt fiat, considerandas esse circunstantias; habendam rationem magnitudinis, exiguitatis, necessitatis. Sic solui posse quæstiones, sintne patri omnia tribuenda; An ei parendum in omnibus; an potiùs, si filius æger est', medico? An amico potiùs succurrendum, quàm viro bono? An potiùs referenda gratia bene merito, quàm sodalis beneficio deuinciendus? Hoc certum esse: debere potiùs & priùs gratiam referri, quàm dari beneficium, si par adest honestatis & necessitatis ratio. Singula singulis tribuenda prout merentur. Honorandos parentes, sed alium patri honorem deferendum, aliũ matri, alium nutrici. Senioribus assurgendum, loco cedendum.

Deferẽda officia pro meritis.

Assurgendum senioribus.

Ad Cap. tertium.

CEssante fine amicitiæ vtilis & voluptariæ, id est, sublata vtilitate & voluptate, videri dissuendam amicitiam. Fictam amicitiam relinquendam : Item & honestã, si amicus ex probo euaserit improbus. Priùs tamen incumbendum in amici emendationem : Alioqui paulatim, non repentè, dimittendum. Non debere autem dimitti, nisi ob singularem improbitatem : Nisi sic fiat, hostem futurum capitalem, & inimicum infensissimum, qui priùs erat fidissimus amicus.

Amicum emendandum.

Ad Cap. quartum.

OFficia amicorum in amicos ex amore sui emanare, vt ex fonte, lege, mensura. Itaque amorem sui, esse mensuram officiorum erga alios, putà beneuolentiæ, beneficentię, concordiæ. Ratio est, quia amicus est alter idem. Quare, vt ipsi erga nos afficimur, sic erga amicos affici debemus. *Diliges*, inquit Deus in libris sacris, *proximum sicut teipsum.* Atqui vnusquisque sibi bene vult, bene facit, viuitque secum concorditer; ergo sic erga amicum affectus esse debet. Sed hæc amicitiæ mensura æstimari debet secundùm eum amorem sui, quo se vir bonus ac virtute præditus prosequitur, qui amor primus est, purus, laudabilis, & cum recta ratione semper coniunctus. Primum enim & perfectum in quouis genere est mensura cæterorum. Alioquin improbi se verè non amant, cùm se non ament vt homines, sed vt corporeis indulgentes voluptatibus. Vnde & sibi sæpius nocent, licèt sibi prodesse videantur. Dissident etiam à seipsis, & plena est eorum vita pœnitentiæ. Quòd si hoc miserrimum est, danda est opera, vt omni studio vitetur improbitas. Hoc capite annotauit Aristoteles, Deum obtinere verum summúmque bonum, quod vocat τὸ ἀγαθόν.

Rectus & purus amor sui est mẽsura & lex amicitiæ erga alios.

Ad Cap. quintum.

BEneuolentiam, τὴν εὔνοιαν, esse amicitię honestæ principium, nec posse amicos fieri, qui priùs non fuerint beneuoli. Neminem enim amore capi, nisi qui forma specieque fuerit priùs delectatus. De beneuolentia dictum suprà.

Initium amicitiæ beneuolentia.

Ad Cap. sextum.

CConcordiam, τὴν ὁμόνοιαν, pertinere ad amicitiam. Illam non esse ὁμοδοξίαν, cõsensum opinionum quemlibet, non versari circa quodlibet : videri esse politicam amicitiam : Reuera esse consensum virorum bonorum in rebus agendis. Posse esse concordiam inter ciues sine amicitia : sed hanc sine illa, non posse.

τὴ ὁμόνοια.

Ad Cap. septimum.

BEneficos, τὸν εὐεργέτας, magis amare eos quibus benefaciunt, quàm ab iis amentur. Non quòd benefactores sint quasi creditores, (qui scilicet suis debitoribus bene esse volunt vt suum recuperent; licèt nõ contra;) sed quòd vnusquisque opus suum amet vehementiùs, vt in artificibus & poëtis videre est; qui paterno affectu, opera sua amant : at qui ab alio beneficium accepit, est quasi benefactoris opus. Honestatem vtilitate esse iucundiorem. Præsens, gratius futuro & præterito. Qui labore bona quæsierunt, hæc eos magis amplecti. Dare beneficium laborioſius, quàm accipere : ergo carius. Matribus ideo cariores esse liberos quàm patribus, quòd labore matres filios pepererint, sciàntque certiùs suos esse. Idem esse iudicium de benefactoribus, erga eos quos beneficiis affecerunt.

Maior est amor in benefactores.

Cur liberi matribus cariores.

Ad Cap. octauum.

AN se quisque, an alios maximè amare debeat, controuersum esse, dubiúmque videri : cùm pro vtraque parte certari possit. Non debere enim se quemque summo amore diligere, hinc probari potest, quòd φίλαυτοι, malè audiant : & quia laudantur boni, quòd sua commoda postponant amicorum rationibus. Item quia improbi & deprauati homines habeantur sui amantissimi, omniáque sua causa agant. Debere verò se quemque diligere vehementer, ex eo patet, quòd amicus ea optet amico, quæ sibi : & amor sui, mensura sit amoris, quo quis alterum prosequitur. Explicandam igitur controuersiam distinctione amoris, quo se quis prosequi potest. Amor enim sui duplex est, vt & pars duplex, superior, nempe animus, mens, ratio ; inferior, nempe corpus, vel cupiditas ; posse ergo se quemque amare. imò & debere amore illo superioris partis, qui in solo viro bono est, cùm sit ipse virtutis cultus, & amor bonorum animi; atque adeo virum bonum oportere sui esse amantissimum, qui scilicet ita se amet, ita appetat vtilia & iucunda, vt nihil inhonestum iniustúmve vnquam faciat, aut cogitet, sed sibi semper aliisque prodesse studeat ; itavt virtutis amore paratus sit ad mortem ipsam, pro patria, próque amicis constanter oppetendam. Non debere autem se quempiam amare amore partis inferioris, & neglecta virtute & sua; & aliorum, omnia in propriam transferre vtilitatem, cum aliorum etiam detrimento. Quod vulgus facere solet.

περὶ φιλαυτίας.

Amor sui duplex.

Oportet virum bonũ se maximè amare, vt sic.

Ad Cap. nonum.

VIderi, beatum amicis non egere ; quia bonis omnibus abundat ; & quia alioqui egenus esset, atque adeo miser. Contra, videri, beatum amicis egere. Primò, quia indiget bonis externis: Secundò, quia conferre debet beneficia : Tertiò, quia solus esset, solitudo autem misera : cùm homo ciuile sit animal & societatem amet, quæ amicos requirit. Quæstio tamen sic soluitur:

Beatus eget amicis, saltem honestis.

Vtiles

Vtiles amicos non esse beato necessarios, vt neque voluptarios, nisi fortè ad animi relaxationem: honestos autem, videri necessarios. Primò, quia per se honesta beato maximè conueniunt: Secundò, quia necessaria est aliqua iucũditas ad actionis diuturnitatẽ: nulla autẽ iucũditas (practica præsertim) haberi in solitudine potest, & amicorum penuria. Tertiò, quia amicorum consuetudo valet ad virtutis exercitationem: sunt igitur illi beato qui virtutem colit, maximè optabiles. Denique iucundissimum est sentire se esse, se viuere, & præsertim viro bono & beato; ergo & sentire, seu cognoscere, esse amicos: amicus enim est alter ipse. Quare beatus eget amicis honestis & virtute præditis.

Ad Cap. decimum.

Amicorũ debet esse modus.

NOn oportere quemquam omnes habere amicos, neque etiam nullum. Debere vtiles esse paucos: quia difficile est multis vtilia suppeditare; & vita quæstuosa laboriosa est. Item pauciores voluptarios; quia voluptas est quasi condimentum, quod paucum esse debet in cibo: Honestos autem plures; non infinitos. Multitudo enim perturbat, & amicitiam distrahit minuitque, Quibus amici omnes, iis amicus nemo.

Ad Cap. Vndecimum.

REquiri amicos in prospera & aduersa fortuna; sed in aduersa magis. Est enim amicorum præsentia iucunda, & quasi dulce dolorum lenimen. Atque vt societas ciuilis ad perfugium maximè instituta est, sic & amicitia. Atque ad res quidem prosperas vocandos esse amicos, ad infelices, non facilè.

Ad Cap. duodecimum.

Amicorũ consuetudo iucundissima.

VT amantibus τοῖς ἐρῶσι, mutuus aspectus est carissimus, sic & amicis, conuersatio, consuetudo, & familiaritas est iucundissima. Quia ipsa amicitia est communitas quædam; & amicus est alter idem. Vnusquisque autem seipso maximè delectatur. Nihil bonorum conuersatione vtilius. Ideo optandam eorum amicitiam, cùm sese mutuis gratisque admonitionibus corrigant. Vitandam contrà malorum amicitiam, vt vitiosam, & instabilem, quæque in res malas ipsâ consuetudine inducit.

Liber decimus Ethicorum.

NOuem habet cãpita, vt vult Perionius. Decem, vt Lambinus, & præsens editio. Reuocari autem potest totus liber in duas partes, vt Prior quinque primis capitibus comprehensa, sit de voluptate: Posterior, reliquis capitibus, de felicitate, tam practica quàm Theoretica. Ideo autem de felicitate, quę est summus finis, egit Aristoteles lib. 1. huius operis, & hoc decimo, qui vltimus est; quòd finis, intentione naturæ, sit primus; executione, vltimus.

Ad Cap. primum.

STatuit, de voluptate esse differendum; quia nobis est familiarissima, & ad virtutes pertinet, ac beatam vitam, & de illa quidem libro tertio iam egerat. Sed propter temperantiam, quæ scilicet gustus & tactus voluptates moderatur. Item libro 7. propter continentiam: hoc autem libro de eadem tractat, vt pertinet ad felicitatem. Et quia alij eam summum bonum fecêre, alij magnum malum.

Ad Cap. secundum.

Voluptatẽ esse summum bonum.

EXplicat Eudoxi sententiam, qui voluptatem credidit esse summum bonum, quatuor adductus argumentis. Primo, id ad quod omnia toto impetu feruntur, est summum bonum; sed voluptas est eiusmodi. Secundo, dolor est summum malum, cùm omnia dolorem refugiant, ergo voluptas quę dolori aduersatur, erit summum bonũ. Tertio, appetitur voluptas propter se, & maximè, vt talis est. Quarto, voluptas addita cæteris bonis, facit ea longè meliora & optabiliora: ergo est optimum quid. Probatur sequi. quia quod adiunctum alteri, id facit melius & optabilius, ipsum magis est expetendum ac longè melius. Et hanc quidem Eudoxi sententiam confirmabat eius vita atque mores. Erat enim ille σωφρονέστατος ἀνθρώπων, *egregiè temperans*. Tum docet, Eudoxum à Platone malè refutari. Ipse verò Aristoteles non soluit Eudoxi rationes, vt certè aliqua ex parte eas videatur admittere: Quatenus opinor, ex iis effici posse videtur, quasdam voluptates esse bonas: quod intendit docere Aristoteles. Qui ideo in Platonem, Eudoxi reprehensorem potiùs quàm in Eudoxum inuehitur. Plato enim idcirco voluptatem in bonis non esse contendebat; quòd non sit qualitas, aut habitus, vt est virtus; item quòd non sit definita certo gradu, atque indiuisibilis; volebant autem Pythagorei omne bonum esse definitum: tertiò, quòd sit motus, motus autem non sit de genere bonorum: est enim quid imperfectum, siue via ad perfectionem: quartò, quòd aliquæ voluptates sint turpes. Sed has rationes refutat Aristoteles acerrimè. Negat enim, voluptatem, licèt qualitas non sit, ideo bonam non esse. Quia felicitas non est qualitas, & tamen optima est. Item negat bonum omne esse certo gradu definitum & indiuisibile. Sanitas enim, quę est bonum quoddam, non est certo gradu definita, cùm intendatur & remittatur. Negat præterea voluptatem esse motum: cùm voluptati non conueniat tarditas, nec celeritas: & malè definierit Plato voluptatem,

expletionem & ſatietatē eius quod naturæ eſt accommodatum : vt dolorem, indigentiā eius quod natura deſiderat. Licèt enim fortè ſic res habeat in voluptatibus cibi & potus, illicque expletionem antecedat inanitas, & delectationem dolor; eſſe tamen alias voluptates, putà Mathematicas, quæ ex diſciplina & ſcientiis percipiuntur; item quæ ex odoratu, auditu, viſu, quas nullus dolor antecedit. Negat denique obſcœnas voluptates, verè eſſe voluptates, ſed videri tantùm hominibus malè affectis. Vbi diſtinguit voluptates honeſtas ab obſcœnis, illáſque, non has, concludit eſſe optabiles & expetendas; non eſſe tamen voluptatem ſummum bonum. Hîc obſerua, Perionium malè ex vno hoc 2. capite, duo feciſſe. Idem enim in illo tractatur.

Capitum diuiſio Perionij mala.

Ad Cap. tertium.

STatuit, voluptatem, vt & viſionem, fieri in inſtanti, & totam ſimul; non per partes aut ſucceſſiuè: Atque adeo non eſſe motum, cùm motus non fiat in momento temporis, ſed ſucceſſiuè, & motus non omni tempore ſit perfectus & abſolutus; voluptatis autem forma & eſſentia quouis tempore ſit perfecta & integra.

Ad Cap. quartum.

SVam cuique ſenſui tributam eſſe voluptatem; imò & intellectui, & contemplationi; vt quæque functio, ſiue actio perfectiſſima eſt, (eſt autem eiuſmodi cùm quod agit, optimè diſpoſitum eſt,) ita eſſe iucundiſſimam. Actionem à voluptate perfici, non eſſentiali perfectione, ſed accidentaria, vt florens ætas perfici & ornari dicitur pulchritudine. Quandiu optimè habet facultas, & obiectum, tandiu in actione durare voluptatem. Non eſſe perpetuam voluptatem. Quia actio perpetua non eſt, ob facultatum viriúmque laſſitudinem & infirmitatem. Noua delectationem parere: quia mouent animum ad agendum: eúmque principio maximè excitant: actionem verò ſequitur voluptas: ſed ſenſim remiſſa actione, minuitur etiam voluptas. Omnes, voluptatem appetere; quia omnes vitam appetunt, vita autem ἐνέργειά τις ἐστι; *Actio quædam eſt*; quæ cùm perfecta eſt, iucunda etiam eſt. Vitam & voluptatem eſſe coniunctas, ſed voluptatem eſſe vt condimentum, quo ad agendum inuitamur. Atque adeo actionem & vitam voluptatem eſſe potiorem ac meliorem, vt finem medio.

Voluptas non poteſt perpetuo durare. Noua placent.

Voluptas actionis condimentum.

Ad Cap. quintum.

DOcet primò voluptates ſpecie differre. Quia actiones ſpecie differunt, puta operationes mentis ab operationibus ſenſuum: voluptas enim actionem comitatur ac perficit: at perfectiones operationū ſpecie differentium, differunt etiam ſpecie. Item aliæ voluptates ſunt vitioſæ, aliæ laudabiles; aliæ puræ, vt quæ ſunt aſpectus; aliæ impuræ, vt quæ guſtus & tactus. Et Animalium alia aliis delectantur, cùm ſint eorum actiones & officia diuerſa. Denique diuerſitas voluptatum in ipſis hominibus deprehēditur. Alios enim alia delectant, & eadem aliis grata, aliis iniucunda: *Trahit ſua quemque voluptas*. Docet ſecundò, ſolā voluptatem, quæ viro probo & ſapiēti probatur, bonam eſſe: quia virtus & vir bonus menſura eſt rerum bonarum. Itaque optimas eſſe, veréque hominis quà homo eſt, eas voluptates, quæ viri ſunt perfecti & beati; cùm beatus vir ſit optimus. Hoc capite dictum Heracliti refertur ὄνοι, σύμματα μᾶλλον ἢ ἐλέσθαι χρυσόν. Aſinum, ſtramen, ſiue culmos & paleas, malle, quàm aurum.

Voluptates diuerſa ſunt.

Virgilius.

Ad Cap ſextum.

AGit de beatitudine, quam vocat τῶν ἀνθρωπίνων τέλος. Docétque primò, eam non eſſe ἕξιν, habitum, quia alioqui dormiens, & otioſus eſſet beatus. In vtroque enim habitus eſſe poteſt, id eſt, vis & potentia ad bene agendum. Secundò, conſiſtere in actione ea, quæ propter ſe expetitur, & à perfecta virtute proficiſcitur. Tertiò, non conſiſtere in ludo rebúſve ludicris, quia plerumque damnoſus eſt luſus, nec omnia ludendi gratia ſunt expetenda; nec viuendum, vt ludamus, ſed contrà; licèt fortè aliter iudicent Tyranni & principes, qui ludum cæteris rebus anteponunt. Sed non eſt iis fides adhibenda: cùm ſpecie tenus non reuera ſint beati, nec ſint æqui iudices rerum optimarum. οὐ γὰρ ἐν τῷ δυναστεύειν ἡ ἀρετὴ, ἀλλ' ἐν νοῦ. *Non enim in principatu virtus aut mens neceſſario poſita eſt.* Sed principes, vt & alij quilibet, etiam pueri, iudicant prout ſunt affecti. Alij enim alia iudicāt, alia laudant, æſtimant, pro ſuo quiſque affectu. Ea tamen verè bona ſunt, honorata, iucunda; quæ à viro probo & ſapiente talia iudicantur. Quartò, docet partis ſiue facultatis, vt & hominis melioris ac præſtantioris, meliorem etiam eſſe ac prçſtantiorem actionem; actionem autem, quo melior præſtantiórq; eſt, eo ad beatitudinem eſſe accommodatiorem. Quintò, in voluptate ſitam non eſſe beatitudinem, quia voluptate quilibet, etiam ἀνδράποδον, *mancipium*, perfrui poteſt, æquè bene ac vir optimus. At mancipium nemo dixerit beatitudine potiri. In actione igitur virtutis, ἢ εὐδαιμονία collocanda eſt.

Beatitudo eſt in actione perfecta virtutis.

Bona ſunt, quæ viro bono bona videntur.

Ad Cap. ſeptimum.

PErfectam abſolutámque felicitatem ſtatuit eſſe in contemplatione ea poſitam, quæ ex Sapientia proficiſcitur. Perfecta enim felicitas ea eſt, quæ in actione omnium perfectiſſima conſiſtit; atqui talis cōtemplatio eſt actio perfectiſſima; cùm ab ea facultate prodeat, ſcilicet mente, quæ eſt in homine

Theoretica felicitas perfectior.

homine optima & diuinissima, & ab ea virtute, nimirum Sapientia, quæ est omnium præstantissima & iucundissima. Ergo perfecta felicitas in contemplatione consistit, & hæc est felicitas quæ Theoretica nominatur. Dicitur verò mens omnium humanarum facultatum optima, quia imperat, & diuina humanáque complectitur, eiúsque officia sunt diuturniora. Sapientia autem virtutum præstantissima; quia voluptates continet puritate & diuturnitate sua admirabiles; quia nulla virtus sua sorte magis est contenta; nulla minùs externorum bonorum egens. Fortis enim, temperans, & iustus multa externa requirunt; sapiens nihil tale: sed quasi se solo contentus, cùm libet, suauissimè contemplatur, magnoque cum otio & animi tranquillitate. quod non facit altera beatitudo, quæ practica dicitur & ciuilis. Actiones enim Politicæ ac præsertim militares, negotiosæ sunt, & curis implicitę. Sed & per mentem & sapientiam, viuimus vitam propriè humanam; & maximè nostram: atque adeo perfectissimam. Homo enim maximè est id quod est, per mentem, quia mens est quid in homine excellentissimum. Quod autem cuiusque proprium est naturâ, idem & optimum cuique est & iucundissimum. Cùm ergo vita illa mentis & sapientiæ, sit vtriusque functio, siue perfecta quædam iucundáque contemplatio, tum demum perfectè felicitérque viuemus, cùm diuinæ illi contemplationi incumbemus: atque adeo vita illa contemplatiua erit beatissima.

Mens facultas optima.

Sapientia virtutum excellentissima.

Ad Cap. octauum.

ALteram felicitatem, quæ practica est vel actuosa, secundo post Theoreticam loco habendam esse decernit. Quia hæc, diuina est; illa, humana; quæ scilicet in humanis occupetur, & à prudentiâ cui humana proponuntur, dependeat. Itẽ quia Theoretica paucioribus eget adiumentis, séque ipsâ magis contenta est quàm practica. Tertiò, quia qui ex sapientiæ habitu cõtemplatur, Deo similior est perpetuò contemplanti, (non enim fingere oportet Deos dormientes, vt Endymionem, sed aliquid operantes,) quam qui virtute Morali præditus est. Deus enim non exercet virtutum Moralium, putà temperantiæ, officia, & φορτικὸς ἔπαινος ὅτι, *laudatio diis contumeliosa* dicere eos carere vitiosis cupiditatibus; cũ in Deos passiones non cadant. Contemplatur autem Deus perfectissimè. Cùm ergo is sit beatissimus qui Deo simillimus; sapiens verò siue contemplator Deo sit similior, erit profectò sapiens beatissimus, longéque felicior eo qui ex virtutis Ethicæ exercitio beatus nominatur.

Felicitas practica Theoreticam sequitur.

Sapiens Deo similior, quàm temperãs, aut iustus.

Ad Cap. nonum

STatuit, externa bona beato esse necessaria, ἐ γὰρ ἀυτάρκης ἡ φύσις πρὸς τὸ θεωρεῖν. *Quia non est suis bonis contenta natura ad contemplandum.* Et certè constat beatus corpore & animo; non ergo solis eget animi bonis, sed & corporis: Imò & fortunæ, sine quibus salubriter & commodè viuere non licet: Sufficere tamen bonorum mediocritatem. Hoc loco egregiam gnomen, verèque auream sententiam habet Aristoteles; τὸ δ' ἀληθὲς ἐν τοῖς πρακτοῖς ἐκ τῶν ἔργων καὶ τοῦ βίου κρίνεται· ἐν τούτοις γὰρ τὸ κύριον. Veritas in rebus iis quæ ad actionem referuntur, ex operibus & vitâ, non verbis eorum qui de eâ disserunt, æstimatur. In agendis enim vita factáque præcipua sunt. Concludit caput insigniore veriloquio, & quasi Theologemate Christiano. Sapientem & qui animum excolit, éstque bene animo affectus, esse θεοφιλέστατον, Deo charissimum; atque à Deo beneficia accipere, háncque etiam ob causam sapientem esse beatissimum. Ex hoc loco vt ex cap. 8. lib. 2. Magnorum Moral. colligere est, Aristotelem, non modò diuinam prouidentiam, sed etiam iustitiam, imò & charitatem erga homines, agnouisse, quem doceat curam bonorum & sapientum habere, eisque præmia & beneficia conferre. Apertus est locus c. 1. lib. de Diuinat. per Somn. vbi ait, Deum, si somnia mitteret, viris melioribus & sapientioribus missurum.

Ad Cap. decimum.

FInem in practicis docet non esse cognitionem, sed actionem. Ideò non sufficere doctrinam & præcepta de virtute, nisi in praxim redigantur, & virtus exerceatur. Ad virtutem amplectendam valere verba sermonésque apud bene natos adolescentes, non apud plebeiam multitudinem: quæ, non pudore, non vitiorum turpitudine, sed metu & supplicio coërcetur & deterretur à peccato.

Præcepta de virtute frustra sũt nisi exerceantur.

Oderunt peccare boni, virtutis amore:
Oderunt peccare mali, formidine pœnæ.

Vt quisque fiat probus, requiri naturam, assuetudinem, doctrinam. Doctrinam esse instar seminis, quod terræ mandari nõ solet nisi excultæ. Animus enim est veluti ager siue terra: is ergo excoli & exerceri debet, antequam morum doctrinam excipiat, atque ex eâ emolumentum capiat. Exerceri autem commodè animus poterit à teneris assuescendo virtuti, bonisque moribus, ita vt discat honestate delectari, & turpitudine offendi. Sed cùm difficile sit à puero virtuti assuescere, nisi ipsa educatio legibus quibusdam dirigatur; statuit, ad rectam educationem quadam legum constitutione opus esse: Imò & omni ætati leges esse necessarias, quòd magna pars hominum necessitati po-

Doctrina est semen.

Animus ager.

Id sũpsisse videtur Arist. ex Hypp. in lib. de lege ἐν τῷ νόμῳ.

Ad rectã educationem opus est lege.

Museu e Laboratório Antropológico
Universidade de COIMBRA
BIBLIOTECA

tiùs quàm orationi pareat, & pœnâ magis quàm honestate ducatur: leges autem cogant, & supplicij metu à vitiis auocent. Debere verò τὸν νομοθετικὸν, *legumlatores*, sic se gerere in condendis legibus, vt bonos ad virtutem inuitent, τῷ καλῷ χάριν, honesti gratiâ; malos autem & peruicaces, pœnâ supplicióque cohibeant; eos denique qui emẽdari & sanari non possint, è Reipublicæ societate exterminent. Cùm autem lex vim coactiuam habeat, quippe quę sit ratio ab aliquâ prudentiâ mentéque profecta; Illam idcirco Politicam potestatem, putà Regiã, vel consimilem, requirere, cùm non sufficiat illa πατρικὴ ἐξουσία, *paternum imperium*, siue patris potestas, quæ non ita cogit, ἐχ ὡς ἔχει τὸ ἰσχύειν, ἀλλὰ τὸ πειθαρχῶν. Annotat verò odiosam maximè esse legem eam quæ viua dicitur & loquens: éstque ipse princeps vel magistratus, dum verbo edictóque suo hominum cupiditatibus aduersatur; quoniã vnusquisque rectorem asperrimè patitur. Vnde statuit esse præferendam legem scriptam, & quæ consuetudine nititur: cùm hęc minùs sit inuisa aut odiosa. Admonet deinde, educationem & institutionem liberorũ apud solos Lacedæmonas à legislatore directam fuisse, apud alios verò, parentum curę relictam. Esse verò patrem idoneum præceptorem, quia eum liberi amant, eique fidunt. Atque institutionem, aliam quidem esse communem, & vniuersalem; aliam singularem, quę vni personæ, verbi gratiâ, accommodatur. Vtramque in omni arte requiri, potissimùm in coniecturali, vt Ethicâ, & Medicinâ, sed posteriorem esse potiorem: cùm in singularibus sit actio; Et Medicus curet Calliam, non hominem, vt est 1. cap. lib. 1. Metaphys. Ad instituendos bonos mores, requiri artem Nomotheticam legum conditricem, quia legibus efficimur boni. Legibus porro ferendis, vt & Politicæ, cuius Nomothetica pars est, eum idoneum esse, qui non scientiâ tantùm floreat, sed rerum vsu & experientia peritus euaserit. Ideo vanos esse Sophistas qui Reipublicæ gerendæ artem se tradituros pollicentur, cùm sint ἄπειροι, & rerum ciuilium rudes & inexperti, nihilque præter inanes Rhetoricas, argutias Sophisticas, & legum inconditam multitudinem, collectionem indigestam ac veluti farraginem obtrudãt. Enimuero vt Reipublicæ gerendæ ars ratióque expeditè ac felicitet doceatur, debẽt res siue opera Politica probè cognita esse & dijudicata. Vnusquisque enim de iis quę nouit, iudicare potest. Atqui operum Politicorum vt legum Sophistæ sunt imperiti, cùm ij Rempublicam non attingant, neque rerum illarum vsu valeant; Malè ergo de gerendâ Republicâ different, nec de legibus bene poterunt iudicare. Esto: Concedant illi sexcenta præcepta, cùm tamen ea digerere, ordinare, applicare, vt par est, nõ possint, neque eorum idoneum vsum, διὰ τὴν ἀπειρίαν, agnoscant; artem nunquam poterunt rectè construere. Artes siquidem practicæ & effectrices non cognitionem tantùm, sed & vsum experientiámque requirunt. Hinc Medicinam dixit Galenus duobus veluti cruribus niti, vsu & cognitione, quod vulgò dicunt, Medicum debere & scientem esse & expertum. Hoc tamen loco vbi legum Sophisticam collectionem condemnare, aut eam saltem parui facere, videtur Aristoteles, dixerim obiter non esse diligentiam hanc legum colligendarum vsque adeo contemnẽdam, præsertim si cum iudicio ac delectu fiat, & si cum aliquo rerum vsu coniungatur, atque ex probatissimis ac vsu peritissimis authoribus exscribatur. Sic vtilissimum esset, Platonis, Aristotelis & Ciceronis Politica scripta perlegere, floréque delibare, si videlicet hoc genere studiorum opus nunc haberemus. Imò & ipse Aristoteles de rebus ciuilibus scripturus, adeo diligens in hoc negotio fuit, vt centum quinquaginta octo ciuitatum leges & instituta collegerit, si M. Tullio & Diogèni Laërtio fidem habemus. Quanquam neque vsu destitutus fuit Aristoteles, qui octo annos in Philippi Macedonis Regiâ sit versatus, & Stagiritis ciuibus suis leges dederit. Sub finem capitis, libri, totiúsque operis, ad Nicom. significat se περὶ τῆς νομοθεσίας καὶ ὅλως περὶ πολιτείας, de ratione legum ferendarũ, & de omni Reipublicæ administrandæ forma, scribere debere, quòd veteres doctrinam hanc prętermiserint; atque etiam vt omnem de rebus humanis Philosophiam ipse perficiat absoluátque. Tandem Methodum ponit tradendæ Politices. Qui locus conuincere videtur, post decem hos libros Ethicorum ad Nicom. statim esse collocandos Politicos. licèt ante Politicos reponi soleant Moralia Magna & Eudemia. Sed oportet nos sequi antiquum ordinem librorum. Hæc igitur habet Aristoteles libris decem Ethic.

Viua lex odiosa.

Idoneus præceptor pater.

Medicinæ crura, vsus, cognitio.

Lib. 5. de Finib.

Transitio ad libros Politicos.

Summa Magnorum Moralium.

OPus hoc τῶν ἠθικῶν μεγάλων, interpretem quidem vnum, seu potiùs Metaphrastem, Georgium Vallam Placentinum habet, qui illud perspicua Latinitate donauit; commentatorẽ verò, siue etiam Paraphrastem, quem viderim, nullum. Causam esse puto, quòd totum opus eiusdem sit argumenti, cum decem illis libris Ethicorum ad Nicomachum; & styli etiam facilioris; adeo vt quæ iam copiosè eleganter & accuratè

Nemo in Magna Moralia scripsit.

libris

libris Ethicorum fuerunt pertractata, & à permultis iisque doctissimis commentatoribus illustrata, eadem in his duobus Magnorum Moralium libris repetantur, & stylo, vt mihi quidem videtur, pinguiore & laxiore. Vt certè qui Ethicorum intelligentiam anticipauerit; is solâ lectione possit horum documenta comprehendere. Quanquam, vt verum fatear, egregia quædam in his explicantur, & notatu dignissima, quæ in Ethicis dicta non sunt. Sed quia de rebus sunt iisdem, & eiusdem methodi ac instituti, ideo peculiares non habuerunt commentarios; neque iis profectò videntur indigere: Breuissimâ igitur Synopsi eorum argumenta perstringam.

Liber prior Magnorum Moralium Aristotelis.

Constat capitibus triginta quinque.

PRimo aperit institutum Aristoteles, statuitque sibi propositum esse agere de moribus. Mores autem spectare ad Politicam; Et eius partem primam, atque adeo Ethicam sub Politicâ contineri; imò verò vniuersam de Moribus disputationem debere Politicam appellari. De virtute dicendum esse, non tantùm quid sit, sed quomodo possit comparari. Pythagoram errasse, qui virtutem vt alia omnia per numerum explicauit, dixeritque iustitiam esse ἀριθμὸν ἰσάκις ἴσον, numerum pariter parem, constantem scilicet è duobus numeris paribus, quorum alter per alterum fuerit multiplicatus. Socratem etiam minùs appositè virtutes scientias fecisse; quia virtus scientia esse non potest, cùm non omnis virtus, sit in mente, siue ἐν τῷ διανοητικῷ τὴν ψυχῆς μορίῳ, vt est scientia omnis; sed quædam virtutes sint in parte animæ irrationali, id est, in appetitu, vt temperantia, fortitudo. Platonem vtrique animæ parti, tam rationali quàm irrationali suas tribuisse virtutes, & id quidem rectè. Sed cum perperam, μεγαλόηθως, tractationem de bono per se, id est, de ideâ boni, cum virtute coniunxisse. Hoc vnum ratum firmúmque imprimis esse, vt facultatum & scientiarum omnium, finem esse bonum; ita Politicæ, optimum. De bono igitur agendum, quod nostrum sit & possit obtineri, non de illo Platonico & Ideali: Aut de bono transcendentali, quod est in omnibus Categoriis, & nullius artis est proprium.

cap. 1. *Nō omnis virtus est in mente.*

Diuisio bonorum.

Secundo capite distinguit bona, in honorabilia, τίμια, quæ ait esse diuina, laudabilia ἐπαινετὰ, vt virtutes; καὶ δυνάμεις, facultates, siue bona externa & fortunæ.

Tertiò, aliam bonorum profert diuisionem, in bona animi, corporis, & fortunæ, siue externa. Bona animi diuidit in prudentiam, virtutem & voluptatem. Tum finem bonorum absolutissimum docet esse felicitatem; quam ait consistere ἐν τῷ εὖ πράττειν, καὶ εὖ ζῆν, vt lib. 1. Ethic.

Quarto, docet, virtutem in anima esse: nósque vt per animam viuere, sic per virtutem bene viuere. Virtutem esse habitum optimum.

Quinto, animæ esse partes duas: rationalem vnam, irrationalem alteram. In illa esse prudentiam, solertiam, sapientiam; in hac temperantiam, fortitudinem, & alias Morales. Virtutem Moralem excessu & defectu labefactari, vt in Ethicis Nicomachiis.

Sexto, virtutem esse in dolore & voluptate moderandis.

Septimo, in anima esse perturbationes, facultates, habitus. Ad habitum pertinere virtutem: quæ consistit in mediocritate.

Octauo, virtutem esse medium inter perturbationes: quæ sunt vel ægritudines, vel voluptates.

Nono, mediocritati excessum & defectum opponi: in nostra esse potestate bene, vel male agere.

Decimo, res naturales similia generare. Vt principium se habet, ita & principiatum.

Vndecimum caput, creditur esse Vallæ explicatio ad caput decimum de triangulo.

Duodecimo, ab homine esse propriè πρᾶξιν, actionem scilicet ex consilio & electione profectam.

Decimo tertio, esse tres ὀρέξεως appetitus species, cupiditatem, iram, voluntatem.

Decimo quarto, videri incontinentem non agere sponte, & ex voluntate; reuera tamen agere.

Decimo quinto & decimo sexto, agitur de violentia & necessitate, vt libro 3. Ethic.

Decimo septimo, de spontaneo & inuito.

Decimo octauo, de electione.

Decimo nono, de consultatione, vt ibidem.

Vigesimo finem virtutis esse τὸ καλὸν, honestum. Vigesimo primo, agitur de fortitudine, vt 3. Ethic. Vigesimo secundo, de Temperantia, vt ibidem. Vigesimotertio, de Mansuetudine. Vigesimo quarto, & reliquis, vsque ad vigesimum octauum, de liberalitate, illiberalitate, magnanimitate, magnificentia, vt lib. 4. Ethic.

Vigesimo octauo, περὶ νεμέσεως, de indignatione, καὶ τῷ νεμεσητικῷ, & de indignabun-

do. Quem ait esse laude dignum, quia dolet, bona indigenis, & mala bonis euenire, éstque medius inter φθονερὸν, inuidentem, καὶ χαιρέκακον, maleuolum.

Vigesimonono, περὶ σεμνότητος, de grauitate, quam definit τῆς ἀνδαδείας αἰὰ μέσον τι καὶ αἰτοσίας, mediocritatem quæ versatur inter propriam complacentiam, & alienam, vtrámque nimiam. Sunt enim hæc vitia duo, nimiùm placere sibi, & nimiùm aliis complacere.

Trigesimo, περὶ αἰδοῦς, de verecundia, de quâ extremo cap. lib. 4. Ethic. ad Nicom. diximus.

Trigesimo primo, περὶ εὐτραπελίας, de Vrbanitate, de qua etiam libro 4. Ethicor. cap. 14.

Trigesimo secundo, περὶ φιλίας, de amicitia, καὶ φίλου, & de amico. Quem ait esse medium inter assentatorem, plura alteri arrogantem; & infensum, derogantem. Sed de amicitia actum est copiosè lib. 8. & 9. Ethic. ad Nicom.

Trigesimo tertio, περὶ ἀληθείας, de veritate seu potiùs veracitate, ac quæ medium tenet inter εἰρωνείαν, dissimulationem, καὶ ἀλαζονείαν, & iactationem siue arrogantiam. Quâ de re lib. 4. Ethic. cap. 13.

Trigesimo quarto, περὶ δικαιοσύνης, de iustitia; de qua tam multa támque præclara lib. 5. Ethic. ad Nicom.

Trigesimo quinto, repetit ex li. 6. Ethic. diuisionem partium siue facultatum animæ, in eam quæ rationis est particeps, & alteram, quæ est expers rationis. Tum hac relicta, illam duplicem facit, cõsultatricem scilicet, quam vocat τὸ μόριον βουλευτικὸν, & scientificam, τὸ ἐπιστημονικὸν. Tertiò vtramque distinguit ex obiectorum diuersitate: vt enim sensus inter se differunt per sonos, colores, odores, sapores; & ab intellectu: quòd hic versetur circa τὸ νοητὸν, intelligibile, illi verò circa τὸ αἰσθητὸν, sensibile: sic facultas consultatrix, à scientifica differt, quòd illa circa sensibilia, mobilia, mutabilia, & quæ à nobis dependent, negotietur; hæc circa intellectilia & demonstrabilia. Postea differit de virtutibus mentis, scientia, prudentia, arte, intelligentia, sapientia, vt libro sexto Ethicorum ad Nicom. Definit etiam πῶς ὑπόληψιν, existimationem: quâ ὑπὲρ ἁπάντων ἀμφισβητοῦμεν, de omnibus ambigimus, an sic habeant, vel non. Concludit, prudentiam esse dominam & architectonicam, respectu virtutum Moralium. At respectu Sapientiæ esse ministram καὶ ὑπηρέτην, quasi atrienſem siue præfectam, procuratricem, vicariam, Gallicè, *l'intendante*, quæ scilicet dominæ Sapientię otium faciat, & procuret: vt dum ipsa Prudentia affectus cohibet & regit, Sapientia quasi princeps placidè & suauiter ad opus suum accedat. Simile quid annotauit cap. vltimo lib. 6. Ethicorum ad Nicom.

Liber Posterior.

Magnorum Moralium Aristotelis.

ABsoluitur septemdecim capitibus.

Primo, agit Aristoteles περὶ τῆς ἐπιεικείας, καὶ τοῦ ἐπιεικοῦς, de æquitate, & viro æquo, quem ait eum esse, qui de suo iure cedit, quod alioqui secundùm leges habet. Vt lib. 5. Ethicor. ad Nicom. cap. 14. dictum est.

Secundo, περὶ εὐγνωμοσύνης, de moderatione in ferenda sententia. malè enim vertit Valla *modestiam*, quæ propriè virtus est mediocritatem seruans, in honoribus expetendis; & quæ sic se habet ad magnanimitatem, vt liberalitas ad magnificentiam. De qua modestia dictum est ca. 10. lib. 4. Ethic. ad Nicom. sed hîc agit Aristoteles, de ea virtute, quæ cum æquitate coniuncta est, vt docet textus clarissimus. Cęterùm de hac moderatione in iudicando actum iam est cap. 11. lib. 6. Ethic.

Error Georgij Vallæ in versione Græci contextus.

Tertio, περὶ εὐβουλίας, de bona consultatione, quam etiam non satis accommodatè vertit Placentinus *promptitudinem*. quòd bona consultatio prompta esse non debeat aut festinata, sed matura & lenta. De hac verò actum adhuc fuit cap. 10. lib. 6. Ethicorum.

Quarto, περὶ ἐγκρατείας καὶ ἀκρασίας, de continentia & incontinentia: de quibus etiam lib. 7. Ethic.

Quinto, περὶ θηριότητος, de feritate, quæ est ὑπερβάλλουσα τῆς κακίας, insignis & extraordinaria malitia: cuius contraria virtus, supra hominem est tanquam heroïca & diuina. De qua cap. 1. lib. 7. Ethicor. Hoc loco notanda Aristotelis sententia illustris: Deum omni virtute esse præstantiorem: ideóque virtutem in Deo non esse, qua scilicet Deus egeat ad sui perfectionem. Est enim natura perfectissimus.

Sextò, περὶ ἀκρασίας καὶ ἐγκρατείας, de incontinentia & continentia, vt suprà, & lib. 7. Ethicor.

Septimo, περὶ ἡδονῆς, de voluptate: de qua lib. 10. Ethicor. satis copiosè.

Octauo, περὶ εὐτυχίας, de prosperitate, siue de bonis externis, sine quibus non potest esse felicitas. Sed περὶ τῶν ἀγαθῶν, de externis bonis, actum etiam est cap. 9. lib. 10. Ethicor. interim hîc docetur Naturam eodem semper, vel vt plurimùm ordine ac modo operari, fortunam ἀτάκτως, temere, inordinatè, καὶ ὡς ἔτυχε. Ideo vbi mens plurima & ratio, ibi fortunæ minimum.

οὗ πλεῖστος νοῦς, καὶ λόγος, ὀυ ταῦτα ἐλαχίστη τύχη.

Dominum

Dominum esse Deum, & bona malaque meritis distribuere. Deum iniustum dicere, nefas.

Nono, περὶ καλοκαγαθίας, de honesta probitate, per quam dicitur quis honestus & bonus, cùm est perfectè bonus: talis autem hic est apud quem simpliciter bona & honesta, sunt bona & honesta.

Decimo, docetur τὸν ὀρθὸν λόγον θέσθαι, agere ex recta ratione esse, quando pars animæ irrationalis, rationalem non impedit, aut auocat ab actione sua. In nobis esse partem vnam deteriorem; alteram, meliorem. Illam esse propter hanc, vt corpus propter animam. *Deterius est propter perfectius.*

Vndecimo, agitur περὶ φιλίας, de amicitia, vt lib. 8. Ethic.

Duodecimo, περὶ φιλίας συγγενικῆς, de amicitia affinitatis, quæ scilicet inter affines & consanguineos intercedit. Sed de hac dictum est octauo lib. Ethic. cap. 14.

Decimotertio & decimoquarto, περὶ φιλαυτίας, de amore sui, vt cap. 8. lib. 9. Ethicorum.

Decimoquinto, statuitur, eum qui bonis abundat, & nullius rei est egens, opus tamen amico habere, cuius adipectu, colloquio & familiari consuetudine fruatur; esse enim amicum, alterum se, in quo vt in speculo se videre & nosse liceat: quod est in vita iucundissimum. Sed & beatum solùm esse non debere, debere verò esse etiam beneficum. Quare amicis egere quibuscum viuat, & quibus bene faciat. Sed hac de re actum est cap. 9. lib. 9. Ethic. *Amicus amici speculum.*

Decimosexto, statuitur, neque multos habendos esse amicos, neque paucos. Vt cap. 10. lib. 9. Ethic.

Decimoseptimo, concluditur vsum amicitiæ diuersum esse pro diuersitate amicitiæ.

Summa Moralium Aristotelis ad Eudomium.

QVâ causâ & beneuolentiâ adductus Aristoteles libros decem Ethicorum scripserat ad Nicomachum filium, eâdem hos septem scribere aggressus est ad Eudemum sibi amicum & familiarem; vt nempe Eudemo viro probo & honestissimo ea explicaret, quæ ad doctrinam de moribus, ad fugam vitiorum, ad cultum virtutis, denique ad beatam vitam pertinent. Enimuero septem hi libri, Eudemij ab Eudemo ad quem mittuntur, cognominati, eiusdem sunt argumenti ac instituti cum decem Nicomachis: imò, & cum duobus Magnorum moralium nouissimè explicatis; vbi beatitudo, virtutes, vitia, & agendi principia exponuntur; neque enim tantùm diuersa, aliáve non tractant Eudemij, sed & eadem, iisdémque ferè verbis, de rebus iisdem, sæpius repetunt documenta; vt mirum non sit, quòd interpretem siue commentatorem nullum, vt neque duo Magnorum Moralium, obtinuerint, quorum scilicet doctrina τῆς μεγαλοπρεπείας, eiusdem sit generis & rationis cum doctrina Ethicorum à tot tantisque auctoribus (quorum nomina in calce Tomi posterioris legere licet separato indice) amplissimis commentariis illustratâ. Sed neque cognitus est horum Eudemiorum Metaphrastes, is nimirum qui eos Latinos fecerit, saltem omnes. Neque enim is fuit Leonardus Aretinus, qui Ethicorum libros transtulit; vt facilè ex vtriusque versionis ratione ac stylo colligi potest: itémque ex eo quòd versio hæc Eudemiorum, Aretini tempora antecesserit: sed Anonymus quidam, fortè Basileensis, doctus tamen & in Aristotelis lectione non parum exercitatus; qui interim tres duntaxat priores & forte septimum transtulit, cùm quartus, quintus & sextus, qui iidem planè sunt cum quinto, sexto & septimo Ethicorum ad Nicom. à Lambino fuerint translati. Si igitur eadem cantet, doceátque his Eudemiis Aristoteles, cum iis quæ libris superioribus enarrauit; atque etiam fere hîc scribat disertiùs ac populariùs; abuti sanè videremur otio & literis, crambémque coctam recoquere; si in iis exponendis essemus prolixiores. Satis ergo erit si summa sequamur fastigia rerum, & quasi lambendo percurramus.

Liber primus Moralium Eudemiorum.

HAbet capita octo, vbi de beatâ vitâ.

Primo statuit εὐδαιμονίαν, felicitatem, esse κάλλιστον τι, καὶ ἄριστον ἁπάντων καὶ ἥδιστον, pulcherrimum, id est, honestissimum quid, omniumque optimum, atque etiam iucundissimum, contra Dei oraculum, quod hęc tria seiungebat, & simul esse posse negabat. Vbi citat Deliacum carmen, vt cap. 9. lib. 1. Ethic.

Κάλλιστον τὸ δικαιότατον, λῷστον δ' ὑγιαίνειν,
Πασῶν δ' ἥδιστον, ἢ τὰς ἐρᾷ τὸ τυγχάνειν.

Perpulchrum est iustum, valetudo est optima rerum,
Dulce frui optatis.

Secundo, docet esse insignis stultitiæ argumentum, non referre vitam suam ad finem aliquem. Et debere omnes beatam vitam sibi proponere vt finem, priúsque nosse quid sit. *Finem non spectare ἀφροσύνης σημεῖον.*

Tertio, in beatitudine dijudicãda, omittendas esse ægrorum, delirantium, puero-

rum, & vulgarium hominum ſententias, ἄτοπον γὰρ σοφίσην λόγον τοῖς λόγου μηδὲν δεομένοις, ἀλλὰ πάθους. *Abſurdum ratione agere, cum iis qui rationem non merentur, ſed pœnam.*

Lib. 1. Ethic. cap. 3.

Quarto, vitæ genera eſſe tria, Politicum, Philoſophicum, Voluptarium ſiue ἀπολαυστικόν. Politicos homines quærere actiones virtutis, Philoſophos, contemplationem veritatis, Voluptarios, corpoream voluptatem, vt beatitudinem.

Quinto, arduum eſſe ac difficile iudicare de iis quæ ſint optanda & eligenda, in vitâ hac mortali & miſerâ.

Valet in probando conſenſu omnium.

Sexto in probando plurimùm valere cõſenſum omnium hominum: κράτιστον μὲν γάρ, inquit, πάντας ἀνθρώπους φάναι σωμολογουμένους τοῖς ἐνδοκιμοῦσι. Rationes in quauis methodo, id eſt, ſcientia, alias eſſe Philoſophicas, id eſt, accuratas, demonſtratiuas; alias probabiles. Imperitiam, τὴν ἀπαιδευσίαν, eſſe, cùm quis iudicare non poteſt, aut diſcernere proprias rei rationes, à non propriis. Oportere interdum apparentibus argumentis inſiſtere.

Septimo, & octauo, beatitudinem eſſe bonorum humanorum ſummum, & præſtantiſſimum. Deo conuenire beatitudinem: Animantibus minimè. Non conſiſtere in ideâ. Nullas eſſe ideas. Vt lib. 1. Ethic. cap. 4.

Liber ſecundus Eudemiorum.

HAbet capita vndecim. Vbi de beatitudine, virtute morali, & voluntario.

Primo, ſtatuit, beatitudinem in vitæ virtutiſque perfectæ functionibus eſſe repoſitam: vbi repetit multa ex cap. 3. lib. 1. Magnor. Moral. ex cap. 4. & 5. lib. 2. Ethicor. ex cap. 11. 12. & 13. lib. 1. eiuſdem operis.

Secundo, virtutem Ethicam circa iucunda & triſtia verſari. Eam conſuetudine augeri. Vt lib. 2. Ethicor. & lib. 1. Magnor. Moral.

Videatur tabula virtutũ & vitiorum in textu perſpicua.

Tertio, virtutem tenere medium inter duo vitia extrema oppoſita. Quod declarat ἐν τῇ ἐντυπώσει, ex tabella in textu conſideranda.

Quarto, virtutes alias eſſe rationalis partis, vt ſcientias; alias, irrationalis, vt Morales. Mores ſequi inclinationem ad voluptates, vel dolores.

Quinto, virtutem Ethicam eſſe mediocritatem circa voluptates & dolores.

Sexto, virtutes & vitia eſſe voluntaria.

Reliquis capitibus agit de voluntario, inuoluntario, violento, electione: vbi repetit ex lib. 3. Ethicor. & 2. Itémque ex lib. 1. Magnorum Moralium.

Liber tertius Eudemiorum.

HAbet capita ſeptem. Quorum primo de fortitudine, & ignauiâ, ſiue metu. περὶ τῆς ἀνδρείας, καὶ τῆς δειλίας; Secundo, περὶ σωφροσύνης καὶ τῆς ἀκολασίας, de Temperantiâ & intemperantiâ. Tertio, περὶ πραότητος καὶ χαλεπότητος, de manſuetudine ſiue lenitate, & auſteritate, ſiue morum aſperitate. Quarto, περὶ ἐλευθεριότητος, de liberalitate, eiuſque vitiis. Quinto, περὶ μεγαλοψυχίας, de magnanimitate, eiuſq; vitiis. Sexto, περὶ μεγαλοπρεπείας. de magnificentiâ. Septimo, de Nemeſi, verecundia, amicitia, veracitate, vrbanitate. Quibus omnibus capitibus, repetit ex lib. 3. & 4. Ethicor. ex libr. 1. Magnorum Moralium fere omnia.

Reliqui libri Eudemiorum.

QVartus quidem, qui de iuſtitia eſt; Quintus, qui de recta ratione, & prudentia, de virtutibus etiam mentis. Scientia ſcilicet, arte, &c. Item de Eubulia, ſyneſi, gnome, & Sextus, qui de virtute heroïca, continentia, incontinentia, & voluptate. Iiſdem ac totidem verbis & ordine eodem, niſi quòd interdum alia eſt capitum diſtinctio, leguntur inter libros Ethicorum ad Nicomachum. Itavt liber quartus Eudemiorum ſit quintus Ethicorum; Quintus Eudemiorum, ſit ſextus Ethicorum: & ſextus Eudemiorum, ſit ſeptimus Ethicorum. Vnde verſio quarti, quinti, & ſexti Eudemiorum eadem eſt planè cum verſione quinti, ſexti, & ſeptimi Ethicorum; & ab eodem interprete ſiue tranſlatore, Dionyſio ſcilicet Lambino. Septimus verò & poſtremus liber Eudemiorum, qui de amicitia eſt totus, verbis quidem ac ſententiarum ordine, ab octauo libro & nono Ethicorum, & à lib. ſecundo Magnor. Moralium differt; ſed eandem reuerâ doctrinam continet, ac repetit. Sed libri concluſio inſignis eſt, ſcilicet re nulla Deum indigere, & actionem, quæ Deum conſiderare maximè facit, ſiue quæ ad Dei contemplationem refertur, eſſe omnium præſtantiſſimam; contrariam verò, quæ ſcilicet Deũ colere ac contemplari prohibet, peſſimam. Eſſe autem metam hanc, finémque animi longè excellentiſſimum, ita nempe addictum eſſe virtuti & contemplationi; vt non ſentiamus partem animæ alteram, putà ſentientem, quatenus talis eſt; id eſt, vt nullas ſentientis appetitus, (quem vocat partem alteram animæ,) agitationes, cupiditates, motúſve importunos experiamur. Hic enim eſt virtutum humanarum apex vltimus.

Insignis Theologia Aristotelis & adoranda.

mus. hæc summa perfectio, hic τῆς καλοκαγαθίας ὅρος, inquit, hic ἁπλῶς ἀγαθῶν σκοπὸς, esse scilicet tam bene animo affectum; mentem habere adeo compositam, & puram, atque à perturbationum fluctibus liberam; vt nullum ne minimum quidem belluinæ partis, id est, sensitiuæ, motum persentiscamus. Quę sententia planè' diuina est, & digna quidem aureis literis inscribi, sed dignissima quæ imis Christianorum etiam hominum sensibus reponatur; quorum vota altiùs non feruntur, quàm vt victis sensuum illecebris & cupiditatibus, sua mens & ratio vitam tranquillè & suauiter viuat: quæ in virtutis cultu, deique beatifica contemplatione, vt in fastigio felicitatis consistit. Hic mirare mecum lector candide, sapientiam Aristotelis; quæ dubio procul in extremo illo generalis iudicij die, & sæculorum consummatione, impios, iniustósque homines, impuros, libidinosos, gulæ, & veneri deditos, suisque omnino addictos cupiditatibus, manifestè condemnabit. Sic igitur finiunt Moralia Eudemia.

Libellus Aristotelis de Virtutibus & Vitiis.

CAtalogus hic est potiùs, seriésque brecuissima quàm liber, virtutum & vitiorum; quorum scilicet summas definitiones, & officia propria, ex iis quæ hactenus vberrimè dicta & repetita sunt in libris maioribus, summatim & veluti per quandam ἀνακεφαλαίωσιν, colligit, retexitq; Aristoteles. Sub finem tamen obseruat eleganter, virtutem inducere in animum, pulcherrimam quandam harmoniam, ex compositis motibus, & in modum probè redactis. Itavt ex illa virtutis diathesi & temperamento, animus fiat optimæ reipublicæ simillimus. Interim virtutis proprium esse; vt sit benefica, beneuola, amica, clemens; facilis, mansueta, candida; τῆς δὲ κακίας, τὰ ἐναντία. Vitij, contraria.

A virtute mirabilis in animũ harmonia, & pulchritudo inducitur.

Synopsis Politicorum Aristotelis.

VT Theologia siue Metaphysica ἀρχιτεκτονικωτάτη τῶν ἐπιστημῶν, princeps summa scientiarum ab Aristotele dicta est cap. 2. lib. 1. Metaph. in genere contemplandi scilicet, siue Theoreticè, (vt ego quidem interpretor,) & ratione cognitionis excellentissimæ, quæ de Deo est, rebúsque præstantissimis, & constantissimis: sic Politica ab eodem dicitur, κυριωτάτη, καὶ μάλιστα ἀρχιτεκτονικὴ, maximè domina, & iure optimo omnium scientiarum artiúmque imperatrix, cap. 1. lib. 1. Ethicorum ad Nicomachum, in genere agendi scilicet siue practicè, & quoad imperium ac directionem externam, seu ciuilem. c. 1. vel iuxta Petion. 2. lib 1. Ethic. Τινὰς γὰρ εἶναι χρεὼν τὰ ἐπιστημῶν ἐν ταῖς πόλεσι, καὶ ποίας ἑκάστους μανθάνειν, καὶ μέχρι τίνος, ἄνση διατάττει. ὁρῶμεν δὲ καὶ τὰς ἐντιμοτάτας τῶν δυνάμεων, ταύτην ταύτην οὔσας, οἷον στρατηγικὴν, οἰκονομικὴν, ῥητορικήν. Enimuero Politica præcipit decernitque de omnibus scientiis, quasnam scilicet scientias tractari oporteat in ciuitatibus, & quo fine, & quibus modis. Sed & videmus facultates artésve nobilissimas ipsi Politicæ esse subiectas, vt militarem siue imperatoriam, œconomicam, & oratoriam. Quare vt artium omnium propriè dictarum, itémque practicarum & moralium disciplinarũ absolutè princeps est, ac regina Politica; sic & scientiis contemplantibus, vt Physica, imò & Theologia, dici potest aliquatenus, καθ' ὅτι π, & secundùm quid illustrior, & superior, quatenus scilicet certas quasdam earum tradendarum leges formulásque ciuiles & externas tradit, vt quòd in tali loco, ab hoc, vel illo professore, tali hora, tanto tempore doceantur. Hinc igitur honorificis titulis iisque pluribus insignita & decorata fuit Politica, quæ ab aliis sapientiæ humanæ parens, ab aliis magistra legum; nunc scientia regum, principum, imperatorum, nunc ἐπιστήμη καὶ δύναμις βασιλικὴ, scientia, & facultas regia; nunc ars regnandi, nunc τῆς ἀνθρωπίνης κοινωνίας συνεκτικὸν, coagulum & nexus societatis humanæ; aliàs ἐπιστήμη πασῶν ἐπιστατικὴ, scientia directrix cæterarum, aliàs virtus omnium humanarum perfectissima, à Socrate, Xenophonte, Platone, Plutarcho & aliis fuerit appellata. Neque id quidem immeritò. Est enim Politica, Scientia hominum regendorum; vel ciuitatis seu reipublicæ iustè sapientérque administrandæ, vt videlicet ij qui in eadem republica, ciuitate, aut regno viuunt, omnes bene felicitérque habeant; virtutem non domi tãtùm & erga suos, sed palàm & publicè, erga ptincipem conciuésque suos bono animo exerceant, salubriter degant, bonis externis non egeant, summáque tandem pace potiantur. Quibus officiis, & finibus, nihil profectò melius ac præstantius esse potest, cùm iis publica salus, & felicitas totius humani generis contineatur. Habet verò nomen Politica, ἀπὸ τῆς πολιτείας: quæ vox ciuitatis ordinem & administrationem significat, τάξιν τῆς πόλεως, vt infrà cap. 6. & 7. l. 3. Politic. loquitur Aristoteles: πόλις enim ciuitas est, vnde πολιτεία καὶ πολίτευμα, ciuitatis gubernatio, & πολίτης, id est, ciuis. Vt ergo ciuitas est ciuium vnitas, siue hominum iure sociatorum multitudo ritè congregata; sic πολιτεία, vel respublica, est ipsa ciuitatis aut ciuium ordinatio siue directio. Quanquam ciuitas Aristoteli societas est perfecta, mul-

Et cap. 12. li. 3. Polit.

Politica regina scientiarũ practicè, & quoad externam directionem.

τί πόλις.

tisque vicis constans, omni genere bonorum abundans, & ad bene viuendum instituta, ex cap. 2. lib. 1. Polit. Et societatis quidem Politicæ origo prima à familiis est, siue domibus, ex quibus scilicet amplificatis vici, & tandem ciuitates vrbésque extiterunt. Ad societatem verò seu ad vitę communionem adducti fuere homines, natura, indigentia, & iniuriis. Natura quidem, quia homo natura est animal politicum, & societatis amans: Indigẽtia, quia non habet vnus à se omnia, sed aliorum opera, arte, & auxilio eget: Iniuriis, quia possunt homines alij ab aliis vexari, tam ab externis quàm à domesticis; & sæpe sæpius lites & controuersiæ oriuntur; quæ vt dirimantur, & iniuriæ etiam depellantur, opus sanè est lege, rege, iudice, magistratu prudente, iusto & potente, cuius iudicio & auctoritate homines gubernentur. Hinc igitur ciuitas, hinc Politica, quæ scientia est hominum prudenter & iustè regendorum, & cuius finis est Εὐημία, publicáque omnium hominum beatitudo, atque adeo bonorum omnium maximum & absolutissimum. Hæc vice procœmij.

Ciuitas è domibus. Causa societatis Politicæ.

Summa librorum Politicorum Aristotelis.

REmpublicam, ciuilisque societatis leges & optima instituta amplissimè ac pulcherrimè descripturus Aristoteles, disciplinæ Politicæ initia sumit ab explicatione partium ciuitatis: quas libro primo diligenter enotat ac distinguit, vbi de domo, familia, vico, vicinia, viro, vxore, coniugio, hero, seruo, seruili imperio, arte quæstuaria, re vxoria, & paterno imperio, vberrimè differit. Tum pro sua docendi ratione ac methodo, antequam ipse statuat de optima republica, & gubernandi forma præstantiore, proponit libro secunda varias reipublicæ, siue gubernationis Politicæ formas, quas nobilissimi quique legislatores tenuerunt, aut Philosophi celebriores descripserunt. Libro autem tertio agit de Ciuitate, & ciue, de republica, siue politia, eiúsque formis, siue generibus, regno scilicet, (quod appellat nunc βασιλείαν, nunc μοναρχίαν,) Aristocratia, & Politia: quæ tertia ratio regiminis commune nomen retinet. vbi etiam oppositas regiminum formas, Tyrannidem, Oligarchiam, Democratiam perstringit, & sub finem libri maximè de Regno pertractat.

Libro quarto agit de Republica, id est, de Politia, tertia illa boni regiminis forma: item de Democratia, ei oppositа; Oligarchia etiam, & Tyrannide. His subiungit Senatus, Magistratus, & Iudiciorum descriptionem.

Libro quinto, de causis mutationum, subuersionum, conseruationum reipublicæ, tractat sapienter & copiosè.

Libro sexto, de Democratia & Oligarchia iterum differit; eo quòd suo tempore celebres essent hæ duæ regiminis formę.

Libro septimo & octauo, de optimo gubernandi statu, perfectáque republica egregiè & luculenter, & ex proprio sensu ac iudicio philosophatur, docétque quibus in rebus optima & beatissima ciuium vita collocanda sit. Vbi de ratione vrbium condendarum, earum situ & magnitudine, agro ad vrbem extruendam commodissimo, incolis siue ciuibus, publicorum locorum ædificatione, recta ciuium institutione, matrimonio, eiúsve celebrandi tempore, liberis alendis, & educandis. Atque hęc quidem exequitur septimo libro.

Octauo autem de institutione puerorum, & artibus iis quibus debeant informari; Grammatica, Gymnastica, Musica. Sed perincommodè ac infeliciter accidit, vt hîc sit finis Politicorum Aristotelis; & prima tãtùm reipublicæ Aristoteleæ, sanè quã omnium quæ à veteribus descriptæ sunt, optimæ ac pulcherrimæ; institutio, ætas, ac pueritia nobis hodie sola superfit, & pars quædam adolescentiæ. Reliqua enim profectò longè maiora, ampliora, & fortè omnium præclarissima: vel temporum iniuria, vel incuria hominum, non sine doctrinæ Politicæ damno interciderunt. Est igitur opus hoc Aristotelis πολιτικῶν, siue de Republica, μιλυρὸν καὶ ἀτελὲς, mutilum quidem & imperfectum, sed tamen præclarum, elegans, eximium, illustre, plenum doctrina, & ingenio, sed & methodo accurata descriptum, atque etiam stylo faciliore, diffusiore, ac liquidiore exaratum, & regum principúmque omnium otio ac lectione dignissimum.

Liber Primus Politicorum.

ABsoluitur capitibus iuxta præsentem editionem, & Dionysij Lambini versionem, tredecim; iuxta Perionij, Casi & Giphanij ordinationem, octo; sed quæ in tres partes reduci possint. 1. Est de domo & vicis: quæ scilicet partes sunt ciuitatis, quam hoc loco descripturus est Aristoteles. 2. De re domestica, siue περὶ τῆς οἰκονομίας, cuius tres formæ siue societates explicantur, herilis; coniugalis, siue vxoria; & paterna, siue patria. 3. De arte quæstuaria, siue de ratione rei quærendæ, quam Græci χρηματιστικὴν nominant. Quanquam sic dispositа est rerum tractatio, vt post explicatam herilem societatem, statim de Chrematistica dicatur, deinde verò ad rem

coniugalem

coniugalem & paternam ſermo conuertatur.

Ad Cap. primum.

πᾶσαν κοινωνίαν ἀγαθοῦ τίνος ἕνεκεν.

ORditur ab illuſtri, vt ſolet, proloquio. Omnem ſcilicet ſocietatem eſſe propter bonum aliquod inſtitutam; vt hinc doceat, ciuitatem ſiue ſocietatem ciuilem, quæ omnium eſt præcipua & nobiliſſima, eſſe propter bonum omnium ſummum & præſtantiſſimum inſtitutam. Tum arguit eos qui putant, Politicum, Baſilicum, Oeconomicum, & Deſpoticum idem eſſe & ſolo numero differre. Ait enim ſpecie & officiis differre. Tertiò methodum ponit cognoſcendæ ciuitatis, vt nimirum primò ſit diſpiciendum, quibus ex partibus ciuitas conſtet. Quo loco notat methodum Analyticam, & Syntheticam: ſed hanc hîc ſequi videtur.

Ad Cap. ſecundum.

REm Oeconomicam ſiue ſocietatem domeſticã expoſiturus, (eſt enim primus hic liber potiùs œconomicus quã politicus,) ſtatuit primò neceſſum eſſe eos cõiungi, ἢ συνδυάζεσθαι, quorum alter ſine altero eſſe, ſeu viuere commodò non poteſt. Vt ſunt mas & fœmina, qui ἐξ ἀνάγκης ἕνεκεν, propagtionis gratia copulantur, naturę inſtinctu, non ἐκ προαιρέσεως, ex conſilio, vt in cæteris animantibus. Ex quo colligit maris & fœminæ coniunctionem eſſe naturalem. Deinde docet ea etiam naturę lege coniungi, quorum vnum naturâ imperat, alterum obtemperat: illud autem imperare natura quod prudentia conſilióque præcellit; & mente plurimùm valet: obtemperare autem ſeu imperio ſubijci id quod corpus robuſtum à natura habet, vt poſſit ea præſtare quæ ſibi imperantur. Vnde ſignificat, herilem ſocietatem, quæ eſt inter herum imperantem, & ſeruum obtemperantem, ſi modò ille animo valeat, hic corpore, eſſe etiam naturalem. Vbi monet, fœminam diſtingui à ſeruo, per naturam: nempe quia fœminæ naturalis vſus eſt generatio; ſerui autem, miniſterium commune domus. Οὐδὲν γὰρ ἡ φύσις ποιεῖ τοιοῦτον, οἷον χαλκότυποι τὴν Δελφικὴν μάχαιραν πενιχρῶς. Nihil quippe natura fecit tenuiter & parcè, vt fabri gladium Delphicum, quo ſacrificuli olim vtebantur in victimis mactandis, & carnifices in nocentibus percutiendis; ἀλλ' ἓν ἑκάστῳ ἓν, ſed vnum, (inſtrumentum ſupple,) ad vnum, (vſum ſupple,) putà mulierem ad generationem, ſeruum ad miniſterium commune. Concludit ergo, è duabus hiſce ſocietatibus, vxoria & ſeruili, familiam ſeu domum primò conſtare: Definitque domum, ſocietatem in omnes vitæ dies conſtitutam, ſecundùm naturam. Cuius habitatores vocatos eſſe ait à Charonda legiſlatore ὁμοσιπύους, *conuictores*, & eadem arca panaria vtentes: vel ὁμοσίτους, eodem foco etiam vtentes, ab Epimenide Cretenſi. Tum definit κώμην, vicum, primam ſocietatem è pluribus domibus conflatam, alicuius quidem boni & vſus gratia: ſed non quotidiani: quia qui in eodem vico manent, non quotidie ſibi adſunt, vt qui in eadem familia viuunt. Eſſe verò κώμην, vicum, ἀποικίαν οἰκίας, coloniam aliquam domus ſecundùm naturam, quæ contineat conſanguineos & collactaneos, ὁμογάλακτας, qui ſcilicet in eadem domo fuerunt priùs enutriti, deinde verò in alias domos, vnde vicus exiſtit, diſperſi, vni tamen antiquiori, id eſt patrifamilias, obedientes. Hinc colligit imperiorum primum in ciuitatibus fuiſſe regnum. Cùm enim ciuiles ſocietates ortæ ſint è domeſticis, hæ autem, regio veluti imperio regantur, (pater enim familias eſt veluti rex familiæ ſuæ,) profectò ciuiles etiam ſocietates regno fuerunt, principio, adminiſtratæ. Accedit quòd Dij ipſi vni ſummo regi, id eſt Ioui, pareant, sẽpérque olim paruerint. Ergo & homines principio regibus paruerunt; qui ſcilicet, vt ſpecie & figura, ſic & vitæ ac imperij modo, Diis ſe ſimiles arbitrantur. Poſtea definit τὴν πόλιν, ciuitatem, (& hinc incipiunt quidam caput tertium,) Societatem perfectam ex pluribus vicis conflatam, in qua id omne quod ſatis eſt, perfectiſſimè inſit, & quæ orta quidem ſit viuendi cauſa: conſtituta autem permaneat bene viuendi cauſa. Addit, ciuitatem eſſe ſecundùm naturam, vt priores ſocietates è quibus conſtat. Hominem etiam natura eſſe πολιτικὸν ζῶον, animal ciuile. Cui ideo ſermo tributus ſit, ſcilicet ad iuſtitiæ cultum, & ad ius dicẽdum, vt animantibus vox ad moleſti & iucundi ſignificationem. Sermo enim ad vtilia & noxia confert, quæ ad iuſtitiam ſpectant. Quare ὁ ἄπολις, qui à ciuitate ſegregatus eſt, vel fera eſt, vel Deus, non homo: Qui ſcilicet vel ob morum feritatem non poſſit inter homines agere; vel ob αὐτάρκειαν, ſiue bonorum ſufficientem copiam, non egeat hominum ſocietate & auxilio. Concludit, ciuitatis fundatorem maximorum bonorum auctorem fuiſſe, iuſtitiæ ſcilicet: vndé δίκην, iudicium, quod eſt πολιτικῆς κοινωνίας τάξις, *ciuilis ſocietatis ordo*, quo nihil melius, nihil excellentius. Hoc loco arma hominis vocat prudentiam & virtutem; atque nihil eſſe iuſto perfectóque homine melius; eodem iniuſto nihil deterius, præſertim armato.

Ad Cap. tertium.

DIcturus περὶ οἰκονομίας, ab eius ſimpliciſſimis partibus orditur, quæ ſunt δεσπότης καὶ δοῦλος, dominus & ſeruus; καὶ πόσις καὶ ἄλοχος, & vir & vxor; καὶ πατὴρ καὶ τέκνα, & pater & liberi. Vnde exiſtunt rationes ſeu formæ tres domus ſiue familiæ,

Coniunctio maris & fœminæ eſt naturalis.

Prudentior, natura imperat.

Gladius. Delphicus quid.

τὴ πόλιν.

Homo natura animal ciuile.

τὴν ἀνθρώπων ὅπλα, φύσιν, καὶ ἀρετήν.

τὴ οἶκος.

Societas familiaris triplex.

διακονικὴ, γαμικὴ, τεκνοποιητικὴ. Quibus annumeratur χρηματιστικὴ, id est; ratio rei nummariæ comparandæ, vel ars quæstuaria. Dicendum ergo ante omnia de domino & seruo.

Ad Cap. quartum.

Res familiaris est pars domus.

STatuit primo τῶν κτήσιν, possessionem, siue rem familiarem, esse partem domus, cùm sine re viuere nemo queat; atque adeo κτητικὴν, esse partem τῆς οἰκονομίας. Deinde vt cæterarum artium, sic œconomicæ esse sua instrumenta. Et horum quidem alia esse ἄψυχα, inanimata, vt gubernaculum nauis: alia ἔμψυχα, animata, vt est proræ præfectus: Seruum autem esse rem possessam, κτῆμα, & instrumentum animatum, καὶ ὑπηρέτην τῶν πρὸς τὸν βίον, & ministrum eorum quæ ad actionẽ & vitæ humanæ vsum pertinent, non quæ ad effectionẽ τῶν ποιητῶν. Quare seruum τὸν δοῦλον, esse ὄργανον πρακτικὸν. non ποιητικὸν, vt est gladius, dolabra: omninóque domini, sed itaut sit χωριστὸν, separatum, non coniunctum, vt manus. Vnde definitur seruus instrumentum animatum, agens, & separatum, non sui, sed alieni iuris. Placet serui Apelleam descriptionem & picturam obiter attexere. Pinxit hominem aures asininas habẽtem, vt significaret seruum in audiendo domini consilio tardum esse debere, non celerem, nec curiosum; item nares porcinas, vt diligentiam in sentiendo & olfaciendo domini commodo exprimeret; manus etiam omni genere instrumentorum refertas, vt ministrandi animum ad omnia officia præparatũ; ventrem macilentum, vt vitę frugalitatem; pedes ceruinos, vt celeritatem & agilitatem corporis ad promptè exequendum; labia seris duabus clausa & obsignata, vt fidem & taciturnitatem repræsentaret.

τὶ δοῦλος.

Ad Cap. quintum.

Est quædã naturalis seruitus.

STatuit esse seruitutem naturalem; siue, quod idem est, quosdam homines esse natura seruos; vt & quosdam natura liberos & dominos. probationis formula est. Quæ ex multis partibus constant, coniunctis vel diuisis, in iis est vnum quid, quod per naturam imperat, & alterum quod paret. Atqui hominum societas constat multis partibus diuisis, id est, diuersis personis: ergo in hominum societate erit vnum quid, quod imperet; alterum quod pareat. Sed ante probationem maioris quatuor Theoremata præmittit. 1. Imperare & parêre esse necessarium & vtile. 2. Quædam ad imperandũ, quædam ad parendum nata esse, & à primo sui ortu sic comparata. 3. Imperiorum plura & diuersa esse genera. 4. Imperium aliud esse alio præstantius. Sic imperium in homines nobilius esse imperio in bestias. His positis probat allati syllogismi propositionem, tam in rebus inanimis, quàm animatis. In inanimis enim docet imperium esse harmonicum, quo scilicet partes inter se eleganter consentiunt, itaut ipsa forma, harmonia & ratio dispositionis sit veluti imperans, materia autem siue res ipsæ dispositæ, sint vt obtemperans. In animatis verò tribus modis principatum reperiri: primò, ratione partium, animę scilicet & corporis: illam enim naturaliter imperare, hoc obtemperare. Et tale quidem imperium esse despoticum seu herile, id est, quale domini in seruum; imperium autem mentis in appetitum, esse politicum & basilicum. Secundò ratione ipsorum animalium inter se comparatorum: iis enim imperare hominem, vt eorum principem vel dominum. Tertiò ratione sexus. Marem enim natura imperare, fœminam parêre. Si igitur hominum alij ab aliis distent, vt anima à corpore, vt bestia ab homine, certè æquum erit, vt inter hæc, sic inter illos, esse naturalem quandam imperandi & parendi legẽ, adeo vt alij natura imperent, alij natura seruiant. Hos igitur sic inter se esse distinctos, vt qui animo & ratione prudentiáque plurimum natura valent, lege naturæ sint domini; qui verò corpore præpollent, atque eius vsu & officio ita excellunt, vt nihil ab iis aliud expectari possit melius ac præstabilius, hi natura sint serui, qui scilicet nati sunt, vt non sui sint sed alterius, & non sua propriáque ratione & consilio viuant, sed alterius. Concludit, naturam velle, corpora, τῶν ἐλευθέρων καὶ τῶν δούλων, liberorum & seruorum, diuersa facere, hæc quidem ad vsus vitæ necessarios & commune ministerium, idonea; illa autem erecta, & ad ciuilem vitam non ad officia corporis, comparata. Accidere tamen sæpe contrarium, vt scilicet corpora, alij animos habeant τῶν ἐλευθέρων.

Anima imperat corpori despoticè: mens appetitui politicè.

Qui mẽte valent, domini sunt natura: qui corpore, serui.

Ad Cap. sextum.

Insignia Theoremata.

Datur seruitus legalis.

STatuit esse seruitutem aliquam legitimam & ex hominum instituto diuersam ab eâ quæ naturalis dicitur. Qua seruitutis distinctione posita, excusat eos qui negabant esse seruos à natura vllos. Significat enim eos de seruis bello captis, & legitimis, καὶ κατὰ νόμον, locutos fuisse. Quo sensu fatetur ipse nullos esse natura seruos: Tales enim serui sunt κατὰ συνθήκην, ex hominum communi pacto & institutione, id est, vt loquuntur Iurisconsulti, ex iure gentium. Quod est eiusmodi, vt bello capta, sint eorum qui vicerunt, atque adeo victi seruiant victoribus. Hanc tamen seruitutem ait nonnullos grauem & iniquam existimasse, quòd iniustum videatur, ob solam potentiam alterum dominari, & ob solam imbecillitatem seruire alterum: deberi enim imperia virtuti, non potentiæ: Alios verò iustam putasse, quòd virtus πυρχαύσαι χορηγίας, instructa commeatu, & adiumentis ac viribus freta, maximè vim facere possit. Item quòd æquum

sit

sit virtutem imperare: at virtus siue præstantia quædam, & pugnandi fœlix dexteritas est in victore, quæ non est in victo. Sed sapienter controuersiam dirimit Aristoteles; cùm ait bellicam seruitutem ex parte iustam esse & secundùm quid, quatenus scilicet lege communi, & iure gentium, quod hoc loco τῆς ὁμολογίας nomine significatur; est constituta, absolutè autem, ὅλως, vniuersè & simpliciter non esse iustam. Primò; quia fieri potest, vt bellum sit iniustum; ergo quicquid ex tali bello continget, erit iniustum; At fieri potest vt ex tali bello sequatur seruitus, itavt ij qui victi fuerint, aliis iniustè pugnantibus seruire cogantur: Talis igitur seruitus erit iniusta. Secundò sequeretur, omnes bello captos & victos iure esse & dici debere seruos; at hoc absurdum. Sic enim præstantissimos quosque, τῇ τοῦ εὐγενεστάτους, virtute, prudentia, fortitudine ac generis nobilitate illustres; licere seruos appellare, si videlicet bello capti essent; quod sanè videtur iniquum, cùm hi sint natura & suo merito liberi ac domini. Hinc apparet, inquit, esse alios vbique ac semper seruos, qui scilicet tales sunt natura; alios minimè. Item alios esse simpliciter ac vbique nobiles, alios οὐχ ἁπλῶς, sed tantùm domi suæ; & ex parte, atque opinione. Quibus verbis docere intendit libertatem, & seruitutem, nobilitatem, & ignobilitatem, non ex fortuna aut bello, sed ex perfectione naturali, prudentia, virtute, aut contrariis esse æstimandam. Quæ doctrina pulcherrima est, & in Ethico Philosopho admiranda, principatum & nobilitatem ad prudentiam & virtutem referente. Licèt id ipsum Satyricus poëta cecinerit;

Seruitus bellica seu legalis, aliquatenus iusta, simpliciter non iusta.

Libertas, & nobilitas à virtute.

Iuuenalis.

Tota licèt veteres exornent vndique ceræ
Atria: Nobilitas sola est atq; vnica virtus.

Concludit inter dominum & seruum natura amicitiam reperiri, communémque vtilitatem; nihil autem tale inter dominos & seruos ex bello, τῇ κατὰ νόμον, quia nempe illis, non his, natura sic consuluit, vt vtrũque suauiter vtilitérque coniunxerit; dum scilicet imperium domini ipsi domino commodum, & seruitutem ipsi seruo vtilem instituit, adeo vt iustissimum sit & vtrique maximè consentaneum, vt hic seruiat, ille imperet.

Seruitus naturalis ipsi seruo vtilis.

Ad Cap. septimum.

STatuit, τῶν δεσποτίαν, καὶ πολιτικὴν, imperiũ herile & ciuile differre: quòd ciuile sit eorum qui natura sunt liberi; herile autem, seruorum. Item domesticum sit monarchicum, siue vnius præstantioris; ciuile, plurium qui liberi sint & æquales. Hîc enim per ciuile imperium intelligendum est illud reipublicæ genus, quod politia dicitur, vbi multi sunt imperantes, putà multiplices magistratus; & ciues omnes sunt liberi, inter quos imperandi & parendi est vicissitudo, vt inter pares. Tum docet dominum siue herum non ex scientia dominandi, aut possessione seruorum, sed ex eorum vsu esse dominum: neque verò scientiam herilem, aut seruilem, magnum aut egregium quid continere: atque hinc fieri vt qui domini hac rei familiaris cura sese possunt liberare, vt cùm ditiores sunt, constituant ἐπίτροπον, siue procuratorem, Gallicè, *vn intendant*: ipsi verò ad res grauiores animum adiungant: putà ad rempublicam, vel ad Philosophiam, ἢ πολιτεύεσθαι, ἢ φιλοσοφεῖν. Hinc colligitur studiorum philosophicorum nobilitas.

Scientia herilis.

Ad Cap. octauum.

OEconomica est vel personarum, vt patris familias, vxoris, liberorum, seruorum: vel rerum, vt sunt possessiones & diuitiæ. Egit suprà Aristoteles de hero & seruis; itaque de vxore & liberis dicere deinceps oportebat; sed quia τῶν κτητικῶν ἢ κτήματα, artem quæstuariam, & possessiones siue res, iam suprà cap. 3. attigerat: ideo relicta in finem libri personarum consideratione, res nunc explicat; & artem possidendi, quæ χρηματιστικὴ dicitur, siue rei nummariæ quærendæ ratio, doctè grauitérque pertractat, sumpta hinc occasione, quòd seruus sit pars possessionis, vel res aliqua possessa.

Statuit igitur primò Chrematisticam differre ab œconomica, quia vtriusque sint diuersæ rationes & officia; cùm illius sit τὸ πορίσασθαι, quærere & suppeditare, huius τὸ χρήσασθαι, vti. Secundò quærit, an Chrematistica siue ars quęstuaria sit pars œconomicæ, vel eius famula, & administra. Respondet, facta distinctione Chrematistices in Naturalem, & Artificialem. Ideo autem diuidit hoc modo Chrematisticam, quòd res familiaris, vel à natura, vel ab arte suppeditetur sine commerciis. Naturalem ergo quæstuariam subdiuidit secundùm vitæ genera & modos. Hi verò alimentorũ & victus differentia diiudicantur. Hinc enim animalia pro ratione diuersa pabuli & victus, diuersum etiam vitæ genus ac modum sequuntur; vnde alia, ἀγελαῖα, gregalia, vel congregata; alia σποραδικὰ, soliuaga, quæ sparsim & vagè viuunt: hæc siquidem sunt ζωοφάγα, & alia animalia deuorant; illa, καρποφάγα, & fructus comedunt; alia sunt παμφάγα, quæ omni genere pabuli vescuntur. Tum docet eandem esse in hominibus rationem, quorum scilicet diuersa sint viuendi genera, quæ tamen ad tria potissimùm reducantur. Primum est ποιμάδων pastorum, quos ait esse hominum ἀφηνιάτους, pigerrimos, quibus scilicet victus contingat, ἀπὸ τῶν ἡμέρων ζώων, à

Chrematistica quærit, œconomica vtitur.

Quæstuaria naturalis.

Vita pastoritia.

manſuetis & cicuribus animalibus ſine labore, ὥσπερ γεωργίαν ζῶσιν γεωργοῦσι, quaſi viuam agriculturam, pecora agendo, exercentibus. Secundum eſt venatorum, qui ἀπὸ θήρας ζῶσι, ex venatione viuunt, id eſt, captura θηρίων ἀγρίων. Vt enim primum vitæ genus eſt cicurum, ſic ſecundum ferarum. Diſtinguit verò varias venationis ſeu capturæ ſpecies, λῃστείαν, latrocinium; ἁλιείαν piſcatum; aucupium, & ferarum quadrupedum perſecutionem. Tertium eſt agricolarum, ſiue eorum qui victum petunt ex terrę frugibus & fructibus arborum, & qui ſic viuunt, ſunt quamplurimi. Et hæc viuendi genera à natura eſſe concludit. Vbi obiter annotat, ſtirpes eſſe in gratiam animalium, animalia autem cætera propter hominem. Addit, πολεμικὴν, id eſt, artem bellicam, eſſe κτητικὴν quandam ſiue artis quæſtuariæ ſpeciem; cùm ſit quædam venationis ſpecies, videlicet hominum eorum qui cùm ad parendum nati ſint, parêre tamen nolunt. Tanquam tale bellum natura ſit iuſtum. Vnde quæſtionem antea propoſitam ſoluit. Chrematiſticen ſcilicet ſiue Cteticam naturalem, eſſe partem Oeconomicæ; illámque eſſe neceſſariam Oeconomis, & Politicis. Atque interim veras diuitias eas eſſe, quæ ad naturalem illam Quęſtuariam pertinent, vt ſunt fruges, fructus, pecora, & ſimilia: nempe quia ſatis ſunt ad viuendum, & præterea finitæ ſunt. Veræ enim diuitiæ in infinitum abire non debent: alioqui nemo reuera dicetur, hominésque omnes ſemper eſſent egeni ac pauperes. Falsò enim dixit Solon, πλούτου δ' ὅρον οὐδὲν τέθραμμαι, non eſſe diuitiarum finem, niſi de diuitiis iis loquatur, quæ non quidem naturales, ſed potiùs humanæ ſunt & artificiales: quæ ſcilicet ex commerciis ac rerum permutationibus comparantur. De his enim verum eſt illud, quod dici ſolet.

Finis opum nullus poſitus mortalibus ægris.

Sed tales diuitiæ, vt ſunt pecunię, non ſunt veræ diuitiæ, vt dicet cap. ſequenti.

Venatoria.

• *Agricultura*

Omnia propter hominem.

Iuſtum eſt homines natura ſeruos bello venari.

Veræ diuitiæ ſunt à natura.

Ad Cap. nonum.

De artificiali Quæſtuaria.

AGit de alio genere Ctetices ſiue quæſtuarię, quod ait maximè propriè dici Chrematiſticem, quæ nimirum ſit artificialis ratio rei quærendæ, diuerſa à naturali ſuperiùs expoſita. Docet igitur primò, rei cuiuſque poſſeſſæ, ἑκάστου κτήματος, eſſe vſus duos per ſe. Vnum quidem proprium rei qua talis eſt, vt eſt ὑποδέσις, calceatio, reſpectu τοῦ ὑποδήματος, calcei. Nam proprius vſus calcei eſt calceatio. Alterum non proprium licèt per ſe. Vt eſt μεταβλητικὴ, permutatio rei, putà calcei. Non enim calceo vti dumtaxat poſſumus ad calceationem, ſed etiam ἀλλαγῆς ἕνεκεν, permutationis ergo, putà vendendo, ſiue calceum permutando, vt vi-

&tum inde vel pecuniam comparemus. Permutatio igitur eſt vſus rei per ſe, non tamen proprius. Docet ſecũdò indigentiam & copiam eſſe cauſas permutationis. Ideo enim fieri rerum permutationem, quòd alij certis rebus abundent, alij egeant. Sic quia natio vna eget vlno, & abundat tritico, altera contra; illa ſuum triticum commutat cum huius vino. vnde ſit vtrique ſatis. Et hoc quidem modo, ἐκ τῆς κατὰ φύσιν, ex eo quod eſt ſecundùm naturam, primùm ortam eſſe ait permutationem: Quia ſic ad vſus vitæ neceſſarios refertur, & ad id quod ſatis eſt. At τῆς καπηλικῆς, mercaturam non eſſe Quæſtuariæ naturalis; quia Quæſtuaria naturalis eſt propter neceſſaria & ea quæ ſunt ſatis: At mercatura quęrit maiora & plura quã quæ ſint ſatis. Docet tertiò, mercaturę nullum eſſe vſum, ἐν οἰκίᾳ κοινωνίᾳ, id eſt, in prima ſocietate, quæ eſt domus ſiue familia, quia in domo omnia ſunt communia. Non eſt autem mercaturæ locus, vbi eſt rerum communis vſus. Eſſe verò mercaturæ vſum in amplificata ſocietate, id eſt, in vicis, & aliis ſocietatibus diſtinctis & ſeparatis: vbi ſcilicet rerum vſus & dominia diſtincta ſint. Hoc loco notandum venit vocabulum, καπηλικὴ, quod nos mercaturam vertimus, ſumi ab Ariſtotele generatim, pro quauis mercandi ratione, ſiue domi fiat, ſiue alibi, ſiue exportando, ſiue importando: ideóque mâlè nonnullos vertere cauponariam, quæ eſt mercatura domi facta. Sunt enim, vt obiter dicam ex Platone, tria mercaturæ genera, αὐτοπωλικὸν, quod eſt eorum qui ſuas ipſi res & fructus vendunt, vt ruſtici & opifices, ἐμπορικὸν, eorum qui merces exportant, vel important, quaſi peregrinantes; καπηλικὸν, eorum qui domi ſuæ merces ſuas venditant. Docet quarto Numorum vſum rectè & ſapienter fuiſſe introductum, ad mercaturæ ſcilicet facilitatem. Res enim pro rebus non ſemper dari & commutari facilè poſſunt: Præſertim cùm loca ſiue regiones à ſe inuicem longiſſimè diſtant. Quare opus fuit communi quodam facilique inſtrumento, vt eſt numus, ad commoditatem permutationis; ſiue numus grauis eſſet, id eſt ferreus, vel argenteus, & definitæ magnitudinis ac ponderis, qualis fuit initio, ſiue ſignatus; id eſt certo charactere qui valoris eſſet index, notatus & diſtinctus, vt poſtea. Docet quintò ex Numi inſtitutione & vſu ſecutam artem pecuniæ accumulandæ, initio quidem ſimpliciorem ac minùs aſtutam, ſed progreſſu temporis callidiorem, & lucri cupidiorem. Statuit tamen, veras diuitias, non in re numaria, ſiue pecunię copia conſiſtere, cùm numus non natura ſed τῷ νόμῳ, id eſt, lege, vnde nomen habet, tantùm valeat, & vtentum arbitrio mutetur, fiátque etiam

Copia & egeſtas sũt cauſæ permutationis.

τὴ καπηλικὴ.

In Sophiſta.

De Numo, lib. 5. Ethic. 5.

Ab inſtitutione numi auaritia.

Vera opes à natura sunt non à numo.

interdum inutilis, imò & fame perire possit is, qui pecunia abundat; sed à sola natura suppeditari, agros scilicet, armenta, pecudes, syluas, vineas, &c. Hoc loco ait Aristoteles artem omnem infinitè suum finem expetere, sed tamen finitis certisque mediis vti ad finem. Et artis quidem numariæ non esse finem in cogenda pecunia, œconomicæ verò esse certum finem: quia scilicet hæc naturalis est, illa artificialis. Cur verò in multis sit diuitiarum cupiditas inexplebilis, causam esse docet vitæ cupiditatem infinitam, & voluptatum. Natura enim quàm diutissimè seipsam tueri studet, & *Maxima pars hominum decepta cupidine falso*, voluptates sine modo appetit. Viuere autem, lætari, lasciuire, ludere, aut quoquo modo deliciari sine pecunia vel diuitiis, non licet. Hinc, *Virtus post nummos.* Hinc, *Quo plus sunt potæ plus sitiuntur aquæ.* Hinc, *Crescit amor nummi, quantum ipsa pecunia crescit.* Hinc, *Omnibus itur ad aurum.* Hinc, *Aurea nunc verè sunt sæcula.* Et,

In mundo summus rex est hoc tempore nummus.

Interim obseruandę Numi siue τῦ νομίσματος, conditiones. Debet enim numisma esse quantitate paruum: Principis charactere signatum: certo pondere & valore distinctum: durum solidúmque, vt è metallo non facilè solubili; rarum ac pretiosum: in minimas monetas pauperum causa diuisum: Denique ad commutationes non ad turpe fœnus, siue nefandam vsuram, destinatum.

Ad Cap. decimum.

STatuit, Chrematisticen subseruire Oeconomicæ, nec tam partem esse quàm administram. Alioqui eodem iure ἰατρικὴν, medicinam dici debere partem œconomicæ; cùm par fere videatur vtriusque in familia necessitas, nempe victus & sanitatis. Quod etiam diceretur de artibus necessariis, sutoria, sartoria & similibus. At nemo artes has licet necessarias, meritò dixerit esse œconomicæ siue Artis regendæ domus veras partes. Sed tamen vt Oeconomi & Politici munus est, suorum sanitati aliquo modo consulere, aliquo autem modo non, sed medici, cuius nempe proprium munus est ex arte mederi; (sicut Oeconomi vel Politici curare, vt medicus accersatur,) Sic sanè & Oeconomi est aliquatenus curare vt res familiaris & pecunia suppetat; aliqua autem ratione minimè, sed artis ministræ, καὶ ὑπηρετικῆς, id est, Chrematisticæ: præsertim naturalis. φύσεως γὰρ ἔστιν ἔργον, τροφὴν τῷ γενηθέντι παρέχειν. Naturæ enim officium est alimentum exhibere rei generatæ. Et hæc Chrematistica ex frugibus, & animantibus, sanè quàm laudabilis est, honesta, & ad œconomiam necessaria; sed illa καπηλικὴ, siue mercatura in permutando posita iure vituperatur: Eóque magis, quo longiùs à finibus naturæ discedit, & hominum eorum arte, versutia, & calliditate nititur, qui toti in numis congerendis ac turpi quæstu occupantur. Hinc meritò odiosa est Ars fœnerandi siue vsura: (quæ ab Aristotele hoc loco vocatur ὀβολοστατικὴ, quasi obolum siue nummum appendens:) quia nempe à natura maximè recedit: quippe quæ è numo numum pariat. Inde enim Græci fœnus eleganter vocant τόκον, quasi partum numi, vt & Latini fœnus tanquam fœtum seu fœturam pecuniæ pecuniam parientis, inquit apud Gellium Varro. At è numo numum generari, præter naturam est, cùm numus sit quid sterile, & sola lege valeat. Sed & legitimus numi vsus fœnore violatur. Est enim ad rerum permutationem & commercij causa institutus & tanquam rerum instrumentum; fœnore verò redditur ipsa res permutabilis. Locatur enim numus fœnore, vt equus, vt vestis: Cùm fœnus fere nihil sit aliud quàm locatio numorum.

Odiosa ars fœnerandi, siue vsura, & præter naturam.

Ad Cap. vndecimum.

HActenus de cognitione Chrematisticæ, siue artis rei quærendæ; nunc de vsu, quem morales disciplinæ potiùs quærunt, quàm scientiam. Vsum ergo vt doceat Aristoteles, Quæstuariam in tria genera distribuit, subtiliùs quàm antea. Nempe in Chrematisticem naturalem, cuius vsum ait in re pecuaria consistere, & agricultura. Atque in illa quidem videndum, an sit vtilius boues pascere, an equos, an oues, & vbinam equi optimi, oues meliores nascantur: In hac verò, scilicet Agricultura, quæ vel nuda est, ψιλὴ, id est, frumentaria seu agraria; vel πεφυτευμένη, consita, siue plantata arboribus, vineis, &c. videndum etiam vnde plus vtilitatis esse possit. Habendam præterea esse rationem, τῆς μελιττουργίας, καὶ τῶν ἄλλων ζώων τῶν πτηνῶν, καὶ πλωτῶν, mellificij, & animalium cæterorum aquatilium, volatilium, vnde quæstum facere liceat: In Chrematisticen, μεταβλητικὴν, permutatricem, cuius pars prima & maxima est ἐμπορία, mercatura. Huius verò tres partes, ναυκληρία, quæ fit ope nauium; φορτηγία, quæ fit plaustris, vel iumentis onera portantibus; πανδοκευτικὴ, quæ domi, vel ibi vbi merces natę sunt. Pars autem secũda metabletices est τοκισμὸς, fœneratio. Tertia, μισθωτικὴ, operarum locatio. Est enim opera quasi merx aliqua: quæ operaria pars est adhuc duplex: vel enim in opificiis artium consistit; vel in solo corporis vsu artis experte, vt sunt baiulorum operæ, lignatorum, scopariorum, messorum.

Diuisio Chrematistices in Naturalem, quæ vel consistit in re pecuariâ: Vel in agricultura nuda, & plantata.

Commutatricem.

Diuisio mercaturæ.

Denique in Chrematisticen mixtam, quod genus medium est inter Metableticę, & Physicam; quod etiam dici potest metallicum; quia in metallis occupatur, vt & in ὑλοτομίᾳ, syluæ, seu materię ligneæ excisio-

Mixtam siue metallicam.

ne. Hoc autem tertium Chremasticæ genus medium esse ait inter primum & secundum, quòd aliquid naturæ habeat, nempe metalla, ligna; & aliquid artis: quia nisi metalla & ligna in supellectilem, gladios, pocula, conformentur, aut facta permutatione in vsum vocentur ad cibum, ac nos alendos, tuendósque, omnino sunt inutilia.

Diuisio operarum humanarum.

His explicatis distinguit τὰ ἐργασίας, operas hominum, in artificiosissimas, vbi minimum est fortunæ, sed, intellige, mentis plurimum: sordidissimas, vbi corpora fœdantur, λωβῶνται: maximè seruiles, vbi est plurimus corporis vsus, mentis fere nullus: denique maximè ignobiles, vbi nullus virtutis, aut minimus vsus. Sola quippe virtus nobilitat: *Nobilitas quippe*, inquit M. Tullius, *nihil aliud est quàm cognita virtus.*

Epist. ad Hirtium.

Prudens Thaletis consilium.

In fine capitis callidum & in arte conficiendæ pecuniæ imitandum Thaletis Philosophi consilium narrat. Cùm enim Thales Milesius ex Astrologia vbertatem oliuarum futuram præuidisset, hyeme præcedente nondum exactâ, officinas omnes olearias Mileti & Chij paruo conduxit; quas tempore collectionis oliuarum cùm pro suo arbitratu multis simul & subitò quęrentibus elocasset, magnam inde pecuniæ summam coëgit: quo insigni facto nonnullis ipsi paupertatem Philosophicam exprobrantibus demõstrauit, ὅτι ῥᾴδιόν ἐστι πλουτεῖν τοῖς φιλοσόφοις ἂν βούλωνται, *facile esse Philosophis, ditescere cùm voluerint.* Ex quo colligit, μονοπωλίαν, siue singularem certas merces vendendi facultatem, esse vnum è præceptis Chrematisticis, quo propterea ciuitates quædam vtantur ad parandam pecuniam. Quanquam aiunt sola publica μονοπώλια, (dicitur enim etiam τὸ μονοπώλιον, teste Polluce lib. 7. cap. 2. ex Hyperide,) iusta esse, priuata autem iniusta & vetita. Qua de re extat tit. C. de Monopoliis.

Ad Cap. duodecimum.

A Societate herili siue despotico imperio, transit ad paternum, & coniugale, siue gamicum. Docétque primò virum in vxorem & filios imperium habere, vt in personas liberas, sed imperare quidẽ vxori, ciuiliter, πολιτικῶς; liberis autem, regiè, βασιλικῶς. Debere verò vxori virum imperare probat, quia mari vt præstantiori debetur naturæ lege imperium: quòd si contrarium accidat, pręter naturam παρὰ φύσιν, esse. Accidit tamen fœminam imperare, cùm est marito prudentior, & fortior. Sed fortes prudentésque fœminæ paucissimæ sunt; quales narrantur Iuditha, Zenobia, Semiramis, Aretaphila, Lucretia, Amazones.

Vir vxori; pater liberis imperat.

Pari iure liberis debere patrem imperare demonstrat; quia seniori & perfectiori debetur imperium. Tum explicat quomodo imperium mariti in vxorem sit ciuili simile. Licèt enim in eo differant, quòd ciuile imperandi & parendi vicissitudinem importet; ita vt qui nunc paret, possit imperare; & contra: hoc autem imperio viri in vxorem minùs conueniat, cùm natura vir semper imperet: in eo tamen consentiunt, quòd vt in ciuili, magistratus differt à priuato, τοῖς σχήμασι, καὶ λόγοις, καὶ πομπαῖς, vestitu siue ornatu aut cultu, vt Romę toga prætexta; & sermonibus, cùm sermo magistratus, grauior & seuerior sit; priuati blandior & summissior; & honoris insignibus, vt fascibus, lictoribus, & aliis eiusmodi; sic in gamico alius sit mariti ornatus, alia oratio, alia obseruantia, & honos; alius verò fœminæ; licèt alioqui sint veluti pares, & concines. Hîc tangit Aristoteles sed breuissimè, historiam peluis, siue vasis ad lauandos pedes comparati, quod cùm Amasis Ægyptiorum rex in editiore loco collocari iussisset adoratũ, est statim à ciuibus, licèt antea sordidis vsibus inseruiisset. Qua de re legendus Herodotus lib. 2. in Euterpe. Esse verò imperium in filios regium, probat, quia imperare ex amicitia & antiquitate, κατὰ φιλίαν, καὶ κατὰ πρεσβεῖαν, est regij imperij species aliqua. Hinc enim Homerus Iouem vocauit patrem hominum & Deorum, αἰδοίων τ' ἠδὲ θεῶν τε, quia sit antiquior, & ex amicitia imperet. Atqui pater imperat filiis, & ex amicitia, & ex antiquitate seu ætate maturiori. Sed & regem oportet naturæ perfectione præcellere, esse verò genere, id est, specifica natura, eundem: Putà in apibus oportet regem esse apem, sed apem grandiorem, pulchriorem, perfectiorem. At sic se habet pater ad liberos: pater ergo respectu liberorum est quasi rex.

Peluis Amasis.

Ad Cap. decimumtertium.

STatuit primò, Oeconomum siue patremfamilias maiorem habere curam hominum & virtutis quàm rerum inanimatarum, quę in familia sunt: Item liberorum, quàm seruorum. Secundò disputat de virtute imperantis & parentis, id est domini & serui, viri & vxoris, patris & filiorum: Statuitq; in his omnibus esse virtutes sed modo dissimili, & quantum cuique ad suum opus & officium sit satis: ideóque in imperante esse moralem virtutem perfectam; in obtemperante verò tantam esse & talem, quanta & quali opus est. Seruum interim nulla consultandi facultate, nulla prudentia esse prædituin, qui scilicet naturæ conditione adeo sit tardus & hebes, vt sibi ipse satis rectè non possit cõsulere. De tali enim seruo hîc agit Aristoteles, qui alterius consilio & prudentia regitur. Vxorem verò habere quidem illud βουλευτικὸν, consultandi principium, ἀλλ' ἄκυρον: sed imbecille. Imbecillitatẽ sexus appellant iurisperiti l. 2. ff.

Cur Oeconomia varia, prorsus & personarum varietate.

ad

ad Senatusc. Velleian. Vlpian. in tit. de tutoribus in frag. in princ. Puerum denique eadem vi consultandi esse præditum, sed imperfecta: quæ tamen ætatis progressu adolescat & tandem perficiatur. Ex quibus sequitur, non esse eandem viri ac fœminæ temperãtiam aut iustitiam, sed viri quidem iustitiam ad imperandum, fœminæ ad parendum esse accommodatam; vnóque verbo aliam viro virtutem, aliam mulieri, vt taciturnitatem, quæ virum non decet, conuenire. Addit Aristoteles, non esse eandem serui & artificis virtutem; quia seruus ad agendum est natura destinatus, & vitæ domestica ministeria; ad quæ virtus aliqua necessaria est. At opifex arte talis est, non natura, éstque ad efficiendum comparatus: ad quod officium non est virtus moralis adeo necessária. Quanquam & opifex aliqua virtute præditus esse debet, si nõ vt opifex, saltem vt seruus, & quatenus humanæ vitę deseruit secundũ suæ artis opus; præsertim cũ πολλάκις δὶ ἀσχολασίαν οἱ τεχνῖται ἐλλείπουσι τ' ἔργων, Sæpius ob intemperantiam relinquunt artifices opera sua. Admonet verò, auctorẽ virtutis in seruo esse dominum, non magistrum seruilium operarum, dominum inquam, qui seruum moneat, castiget, ipsi agẽda præscribat, eúmque vsu paulatim reddat probum. Cęterùm sæpius magisque seruos esse castigandos, quàm liberos.

Concludit, de vxoribus & liberis agendum esse in ipsa Reipublicæ tractatione. Cùm oporteat vxores bonas esse, liberos bonos, vt bona sit ciuitas; illas quidem, quia sunt liberorum capitum, siue virorum, qui ciuitatem constituunt, pars dimidia: hos verò, quia sunt Reipublicæ semina, è quibus tandem ciues oriantur. Et statim proposito dicendi alio initio transit ad Librum secundum.

APPENDIX

Ad librum primum Politicorum, quæstiunculas complectens selectiores.

Est-ne societas omnis propter bonum aliquod instituta?

Quæstiuncula prima.

ESt reuera, hoc enim tanquam politicũ axioma ponit pronuntiátque Aristoteles principio huius libri, adeoque certum illud habet & omnibus notum, vt inde concludat ciuitatem quæ est ciuium societas, omnium præstantissima, esse omnino propter bonum præstantissimum institutam, nempe ob cõmunem publicámq; vtilitatẽ ac felicitatẽ. ἐξῶμεν, inquit ille πᾶσαν κοινωνίαν ἀγαθοῦ τινὸς ἕνεκεν συνεστηκυῖαν. Videmus omnem communitatem, conuentum, sodalitium, congregationem, societatem, boni alicuius gratia constitutam. Nempe quia in eum finem conueniunt, consociantúrque homines omnes, vt mutuas sibi tradant operas, ac reciprocis sese adiuuent, tueantur, sustineántque præsidiis & auxiliis, in commune bonum, vt qui seorsum ac soli viuentes, vix ac ne vix quidem sibi sufficere queant, οὐδὲ γὰρ ἀνὴρ ἀνὴρ οὐδὲν ἄνευς, vt est in vetere prouerbio, vnus quippe vir nullus vir, atque vnũ nihil, duos plurimum posse significauit Alciatus emblem. 41. quod ex Homeri Iliade K, petitũ est, vbi cum Agamemnone & Menelao Nestor consultat de mittendis exploratoribus in cástra Troianorum, quam prouinciam recipit Diomedes animi magni vir, sed eâ lege vt socius ei adiũgatur; & certe ne Hercules quidem vt vincit contra duos, manus manum fricat, multorum manibus grande leuatur onus; perit ac emoritur apicula si sola viuit, sic sane & homines sine societate male habẽt, cum natura sua sint πολιτικὰ ζῶα ex Platone & Aristotele hoc libro, dictique fuerint homines à veteribus συνδυαστικὰ gregales, & nati ad societatem, è quâ bellissimè habeant mutuáque bonorum communione fruantur: neque ad societatem natura hominum ingenia effinxisset ac veluti coëgisset, nisi magna è societate siue coniugali, siue herili, siue paternâ, siue ciuili cõmoda peterentur ac promanarent; immo & loquendi vis atque facultas ipséque sermo tributus fuit hominibus, vt commodiùs simul viuerent, essentque consociales, & sua sibi inuicem consilia, cogitationes, affectusque ad mutua societatis auxilia declararent. Propterea dixit Deus c. 2. Geneseos; Non est bonum hominem esse solum; faciamus ei adiutoriũ simile sibi, nempe mulierem quæ est societas coniugalis; & alibi in sacris litteris; Vę soli, quia cum ceciderit, nõ habet qui releuet eum. Est igitur hominum societas omnis propter bonum mutuum & iniuriarum depulsionem, & inopiam subleuandam, quia homines soli ac singuli imperfecti sunt ac indigentes, imo & creaturæ omnes quadam societátis specie sese tuentur ac conseruant, quæ scilicet sint inuicem, contiguitatis quodam nexu ex mundi miro ordine colligatæ, in mutua beneficia, quia solæ ac seorsim sunt imperfectæ, vnde Deus societate non eget quia est perfectissimus, καὶ αὐτάρκεστατος sibi sufficientissimus, nec re vlla indigens. Homines autem natura sua egeni & imperfecti societatem ineunt vt bonis abundent atque à damnis & iniuriis vindicentur vitámque degant beatiorem, de recta enim & orthodoxa societate hic

fermo est, siue diuina & ecclesiastica, siue humana & academica, senatoria, ciuili, militari & alia quauis honesta. Licet societas improborũ, piratarũ, latronum etiam propter bonum aliquod, falsum tamen aut apparens sit instituta. Sed quæstiunculam de rerum omnium communione, nedum societate hominum, concludet elegans ac prorsus aurea gnome & sententia lib. 3. de Orat. Nullum est genus rerum, inquit ille, quod aut auulsum à cæteris, per seipsum constare, aut quo cætera si careant, vim suam, atque æternitatem cõseruare possint.

Differunt-ne Politicus, Basilicus, Oeconomicus & Despoticus?

QVÆSTIVNCVLA II.

DIfferunt specie, non quidem physicâ: nam sunt eiusdem naturæ, putâ humanæ, sed politicâ & morali, quæ constituitur nõ ex paucitate, aut multitudine personarum obtemperãtium sed per respectus morales, ordines, finésque diuersos; adeo vt ij politicâ specie differant, qui in vrbe vel familiâ diuersa gerunt officia & ad diuersos fines diuersáque personas destinantur. At verò Politicus & Basilicus diuersa gerunt officia, vt œconomicus, & Despoticus, qui diuersis personis ac diuerso fine imperant. Politicus enim ciuibus, inter quos est parendi & imperandi vicissitudo; Rex subditis, qui vicissim reges non fiunt; œconomicus familiæ, Despoticus seruis imperat. Ergo differunt illi omnes specie morali & politicâ, quo sensu intelligi debet decretum Aristotelis c. 1. lib. 1. Politicorum.

Quotuplex est hominum societas?

QVÆSTIVNCVLA III.

QVintuplex: Prima viri & vxoris, quæ dicitur Gamica: Secunda heri & serui, quæ Despotica: tertia patris & liberorũ, quæ patrica: quarta vicinorum, vnde vicus κώμη; quinta ciuium, vnde ciuitas πόλις. de quibus in textu sed tres priores sub domo possunt contineri. Vnde triplex omnino existit societas: domus siue familia, vicinia, ciuitas omnium princeps ac præstantissima quæ alias omnes eminenter & meliore quodam modo comprehendit.

An lege naturæ fœmina differat à seruo.

QVÆSTIVNCVLA IV.

AFfirmat Aristoteles cap. 2. huius libri & rectè. Ea enim per naturam differunt, quæ ad diuersos vsus naturæ lege destinantur: At fœmina & seruus naturæ lege destinantur ad diuersos vsus; illa quidem ad procreationem sobolis, hic ad commune domus ministerium; & certè natura ad singulos vsus singula fecit instrumenta, ἡ οὐδὲν ποιεῖ μικρῶς nihil facit parcè, & tenuiter, οἷον χαλκοτυποὶ τὴν δελφικὴν μάχαιραν, vt Fabri ferrarij gladium, Delphicum ad multos & varios vsus. Hic enim gladius & mactandis olim victimis seruiebat, & nocentibus plectendis. Quisquis ergo fœminâ vtitur vt seruo, aut ancillâ, is barbarus habendus èst, quia apud barbaros fœmina & seruus eodem sunt ordine. Cuius rei rationem ait esse Aristoteles, quòd barbari careant vero domino, qui nempe per naturã imperet. Barbarorum enim societas tota est seruorum & ancillarum naturâ. Cum nullus apud eos prudentiâ consilio & virtute vigeat, sed omnes instar belluarum viuant. Ex quo subtiliter cõcludit Aristoteles æquum esse, Græcos, qui virtute & prudentiâ valent, barbaris imperare, vt naturâ seruis. neque id esse iniustum. Sed viri sociam esse vxorem non seruum, docent sacræ litteræ Genesis 2. Ecclesiastici 7. & diuus Thomas prima parte quæst. 92. art. 3. præclarè obseruat ideo Euam primã mulierem è costâ Adami ideo fuisse idcirco à Deo formatam vt significaretur socialis viri & mulieris coniunctio. Neque enim mulier debet viro imperare, & propterea non fuit è capite formata, neque debet etiam à viro despici, tanquam ei seruiliter subiecta, & hinc è pedibus formata non est, sed quasi è medio corpore seu costâ, vt æqua viri & vxoris societas secundum vitæ communem vsum designaretur. Dũrus es Demea (inquit Terentius in Adelphis) si vxorem contempseris, barbarus si percusseris. Sit ergo vxor thalami socia, œconomicæ administrationis particeps, & viri solatium.

De seruitute & seruo.

QVÆSTIVNCVLA V.

CIcero in paradoxis seruitutem definit obedientiam fracti & abiecti animi, arbitrióque carentis suo. Iurisconsulti ad titulum 3. de iure personarum, constitutionem iuris gentium, quâ quis alieno dominio contra naturam subijcitur.

Vtráque definitio non videtur satis legitima, præsertim si sermo est de seruitute generatim sumptâ, quatenus complectitur naturalem & legalem. Prior ergo plus habet elegantiæ, quàm veritatis. Seruitus quippe propriè obedientia non est, sed destinatio, obligatio, & aptitudo ad obtemperandum, neque enim in seruis adeo fractus & abiectus est animus quin præclara moliãtur. Posterior nimis est angusta quia soli conuenit bellicæ seruituti & legali, de quâ loquuntur Iurisconsulti. At quærimus definitionem communem naturali & legali, qualis est hæc. Seruitus est ea hominum dispositio sors & vitæ conditio, quâ alij aliorum dominio subijciuntur, eisque vel tãquam sapientioribus, vel tanquam victoribus sponte vel inuitè obtemperant.

Quæ definitio duplicem seruitutem innuit, naturalem, & legitimam. Naturalis est quâ quis corpore robusto præditus, naturæ lege & sponte suâ prudentioris imperio subiacet ob heri, suúmque bonum. Huic seruituti respondet libertas, imo nobilitas & dominatio naturalis, quæ est mentis seu virtutis ac prudentiæ congenita quædam præstantia, quâ quis & sibi & aliis rectè consulere potest, adeóque imperare.

Seruitus legalis est ea vitæ sors & subiectio, quâ quis in bello victus, venit in potestatem victoris, eiúsque imperio subiacet, & de hac seruitute intelligi debet Imperatoris Iustiniani definitio in elementis iuris tradita tit. 3. de Iure personarũ, vbi ait Imperator, omnes homines aut liberos esse, aut seruos: & libertatem naturalem esse quidẽ eius quod cuique facere libet, nisi quid vi aut lege prohibetur; seruitutem autem cõstitutionem iuris gentium, &c. & seruos quidem dicit quòd Imperatores vendere eos captiuos ac per hoc seruare, nec occidere solent, qui etiam mancipia dicti sunt eo quòd ab hostibus manu capiantur.

An vero iusta sit legalis seruitus diximus cum Aristotele in textu.

Vt verò seruitus duplex, sic seruus à naturâ scilicet & à lege: itémque nobilitas; cum seruitus & nobilitas opponantur.

Vbi autem Iurisconsultus de seruis agit loco citato, loquitur maximè de iis qui à lege sunt, quos ait, vel nasci, vel fieri. Nasci quidem ex ancillis nostris & hi vernæ dicebantur; fieri verò vel iure gentium, id est captiuitate, aut iure ciuili, cum liber homo maior viginti annis, ad pretium participandum, sese venundari passus est. Vbi obseruandum est, fieri etiam seruos alio modo, idque iure ciuili, nempe reuocatione, si ingratus sit in patronum libertus; similiter per assertionem, si ea non fuerint seruata, quæ traduntur, vt notauit Æmilius Ferretus in notis ad tit. 3. Institutionum ciuilium. Hinc apparet discrimen serui à natura, qui definitur instrumentum animatum, actiuum, separatum, alterius homo & ratione vtens non sua, cui naturale & commodũ sit prudentiori obtemperare: & serui à lege, qui scilicet vi & fortuna talis est, nec vllo amicitiæ vinculo cum domino victore coniũgitur, nam inter talem dominum & seruum plus est odij, quàm amicitiæ, quo sensu illud verè dici solet, quot serui, tot hostes.

Notatu digna est serui descriptio ex Apelle, qui pinxit hominem cum auribus Asininis, naribus porcinis, manibus omni genere instrumentorum plenis, humeris patulis, ventre macilento, pedibus ceruinis, labiis denique duplici serâ clausis, quibus figuris, boni serui virtutes significabat, nempe tarditatem in audiendis domini consiliis, diligentiam in commodis domini olfaciendis, præparationem animi & corporis ad quiduis faciendum, vitæ frugalitatem, agilitatem corporis, patientiam, fiduciam & taciturnitatem.

An animus imperet corpori Despoticè, mens appetitui Politicè?

QVÆSTIVNCVLA VI.

AFfirmat Aristoteles cap. 5. huius libri & verè, non enim tantùm experimur animum corpori suo dominari, & mentem appetitui sensitiuo, sed etiam corpus nostrũ ita esse in potestate animæ, vt huic nũquam resistat aut repugnet, quin potius animæ arbitrium sequatur, ei obediat tanquam naturale organum ipsius, quod imperium despoticum est, siue herile. Item appetitum sic esse in potestate rationis, vt tamen eius imperio resistat. Certum enim est mentem siue rectam rationem aliud consulere, aliud verò appetitum sentientem; & licèt meliora videamus, vt Medea poëtica, eáque probemus, deteriora tamen sequamur; adeo procliues sunt ac proni sensus nostri ad malum vt est cap. 8. Genes. 9. Quod & D. Paulus de se confitetur, Sentio inquit, in membris meis, legem repugnantem legi mẽtis meæ. At hoc imperium est politicum vel regiũ, quale scilicet est regis aut magistratus in ciuem. Nam interdum resistunt ciues principi, ergo imperat mens appetitui politicè, animus corpori despoticè, siue heriliter, vt artifex instrumento.

An fœmina debeat imperare.

QVÆSTIVNCVLA VII.

NEgat Aristoteles, qui cap.5. huius libri ait de naturæ lege esse, vt mas fœminæ imperet, quia meliori & præstantiori debetur imperium. Mas autem fœminâ sit præstantior, melior & sapientior, & certè simile monstro est viro imperare fœminã, quæ ipsa prima sit naturæ πεφυκυίας, ac ferè monstrum, teste Aristotele cap.3. lib.4. De generatione animalium. Imò aiunt politici quidam fœminæ imperium repugnare iuri diuino & humano: cum instituerit Deus ipse in vtroque testamento cap. 3. Genes. c.2. epist.1. ad Timotheum, vt vir esset caput mulieris: & lege 2. de regulis iuris, fœminæ remoueantur ab omnibus officiis ciuilibus, etiam à tutelâ. Sed & notat Stobeus sermone 72. familiam nullam fœlicem fuisse, quæ à mulieribus gubernata sit. Sanè vt ad fœliciter imperandum animi dotes plurimæ, eæque insignes vt prudentia, iustitia, fortitudo, ars militaris, summáque animi moderatio desiderantur, quibus nõ tam excellũt mulieres, quàm viri, quòd si imperio domestico mulier non sufficiat, quomodo politico poterit esse satis? Negant ergo politici plerique ad reipub. gubernacula mulierem admitti debere, quâ de re legendi sunt Diuus Augustinus quæst. 45. in vetus Testamentum, Tholosanus lib.7. de repub. cap.11. Bodinus lib.6. cap.5.

Sed contrà sentiunt Ioannes Casus Anglus ad cap. 3. lib.6. Politicorum, & Iustus Lipsius cap.3. lib. 2. Politicorum, cum natura, inquit Anglus, fœminam sæpe solertem, industria litteratam, educatio piam, experientia sapientem faciat, vbi studio partium & amore patrij iuris laudat suam Elisabetham Angliæ Reginam quæ heroïcis, vt ait Bartholomæus Keckermannus cap. 2. lib.1. Systematis politici, prædita virtutibus per multos annos beata regnârit. Sed & huic sententiæ, quæ fœminarum imperium etiam politicum probat, summam authoritatem ac fidem adfert, quod circumfertur de illustribus fœminis non paucis; quæ sapientiâ, consilio, scientiâ, pietate, industriâ viros principes quamplurimos superârint. Sic laudatur in sacris literis Regina Saba ob eximiam sapientiam. Cornelia à Quintiliano ob multiplicem rerum cognitionem, Artemisia à Gellio lib.10. Tamyris à Iustino lib.1. Hester & Iuditha in sacris litteris, ob animum plusquam virilem, & sexu fœmineo superiorem, Tamyris enim Cyrum, Hester Hammonem vicerunt, Iudith Holophernem trucidauit. Sed & Gallia nostra Ioannæ cuiusdam, quam vulgò puellam Aurelianensem vocant, prudentiam & bellicam fortitudinem, non sine magno suo commodo olim experta est regnante Carolo VII. itavt puella hęc habita fuerit regni instauratrix: in cuius ideo glorioſam memoriam erecta fuit Ærea statua, quæ etiam nunc visitur in ponte Aurelianensi. Non ergo videtur denegandum fœminis imperium, præsertim si his virtutibus excellant, quæ ad fœliciter imperandum sunt necessariæ.

Non est tamen difficile controuersiam hanc dirimere, si enim absolutè, simpliciter, ordinariè ac per se loquamur, proculdubio imperium debetur viro, ob rationes fortissimas prioris sententiæ: si verò comparatè, per accidens, secundum quid, & extraordinariè; vel etiam habitâ ratione consuetudinis locorum, & institutionum, atque vt euitentur bella & incommoda maiora, satius est fœminas interdum imperare, maximè si heroïcâ virtute præstent, quod est rarissimum; & accedat Ordinũ omnium ac subditorum consensus. Certum enim est inueniri aliquando posse fortes fœminas ac prudentes, quę, vt loquitur Tacitus lib. 6. virilibus curis fœminarum vitia exuerunt.

Quid Monopolia, an licita sit.

QVÆSTIVNCVLA VIII.

MEminit Aristoteles cap. 12. huius libri τῆς μονοπολίας, quam ait multùm conferre ad Chrematisticen siue artem quæstuariam. Nempe quia μονοπολία, vel monopolium, nihil est aliud, quam cum quis solus certas merces vendit, vnde ei ingens obtingit nascitúrque vtilitas. Vbi factum insigne Thaletis eximij philosophi commemorat, qui hac arte magnam vim pecuniæ collegit, vt notauimus in textu; & certè hac pecuniæ accumulandę viâ ac ratione multas ciuitates vti, testatur Aristoteles, cum fructu & commodo. Quod & de Heracleotis narrat li.2. Oeconomicorum. An vero iusta sit monopolia, quærunt Iurisconsulti ad codicem de monopoliis: respõdéntque publica monopolia esse iusta, vt quando ciuitates & respublicæ ea communi lege instituunt, propter bonum publicũ; Priuata vero iniusta esse & vetita. Porro priuilegia sunt de genere monopoliorum, quæ tamen his temporibus & iam antehac certis personis à Regibus ob certas causas concessa fuerunt; sed hæc satis ad lib.1. Politicorum.

LIBER SECVNDVS Politicorum Aristotelis.

CONstat duodecim capitibus, licèt Perionius, Casus, & Giphanius decem tantùm constituant. In his enarrat atque etiam ad examen vocat Aristoteles varias Reipublicæ gerendæ formas & instituta, quæ sua potissimum ætate florebant, & vel in vsu erant, vel scripto tantùm siue doctrina tradebantur à Philosophis quibusdam, vel à Politicis.

Ad Cap. primum.

VT optimam ciuilis societatis formam exhibeat, statuit esse priùs excutiendas insigniores πολιτείας, & quibus bene moratæ ciuitates vtuntur, vt quid rectum in illis, & quid in iis quæ suo tempore vigent; prauum sit, intelligatur. Quo loco Rempublicam optimam, in qua scilicet omnia ea præsto sunt, quæ ad vitam beatissimam desiderantur, eleganter vocat μάλιστα κ' εὐχῇ, maximè ex animi sententia, Gallicè, *à plein souhait*.

Ciuitas est quædam communitas.

Orditur ergo à ciuium communitate, docétque omnino necessum esse; vt inter ciues omnia sint communia, vel quædam, vel nihil. Ac primùm quidem facilè statuit non posse nihil esse ciuibus commune; quia ciuitas, κοινωνία τίς ἐστι, éstque loco communi definita, & ipsi ciues sunt vnius vrbis incolæ. Sed an omnia debeant esse communia, quæ esse possunt; in optima ciuitate; vt in Republica Platonis, liberi, vxores, possessiones; valde esse controuersum.

Ad Cap. secundum.

Vxorum, sobolis & bonorum communitas refutatur.

SOcratis & Platonis sententiam de vxorum, liberorum, bonorúmque omnium communione refutat, destructo eius fundamento, quod erat eiusmodi: Optima est ea Respublica seu ciuitas, quæ coniunctior est, & magis vna; atqui Respublica per communitatem illam bonorum omnium est coniunctior, & magis vna; ciues enim omnes coiunguntur arctiùs, estque inter eos vnio maior, cùm omnibus vtuntur vt suis: Ergo communio bonorum omnium in Republica est optima. Negat maiorem propositionem Aristoteles, & meritò. Quia non patitur ratio ciuitatis vel Reipublicæ vt adeo sit vna; neque eius perfectio summa consistit in vnitate. Imò verò

Nimia vnione destruitur Respublica.

vnione destruitur: si enim ita vniretur, vt in domum, (quæ magis vna est quàm ipsa Respublica) redigeretur; & adhuc in perfectiorem vnitatem procedẽdo, è domo vna, in vnum hominem, (qui magis vnus est quã domus cuius est pars,) resolueretur, profecto ipsa Respublica interiret. Sed & respublica non tantùm natura & essentialiter, vt aiunt, est hominum multitudo; verùm etiam hominum specie, id est, ordine, statu, vitæque instituto differentium; ergo non adeo conseruatur vnitate, vt Plato existimauit. Accedit quòd ciuitas debeat esse bonis omnium generum cumulata, vt sit αὐτάρκης. At vnitas illa summa tollit diuersa bonorum genera, eorúmque copias reipublicæ necessarias. Ergo vnitas illa & communitas Platonicæ ciuitati seu reipublicę est perniciosa.

Ad Cap. tertium.

PErgit in Platonica communitate refellenda, docétque, non ideo sequi ciuilem societatem esse vnam, quòd omnes dicant, *meum & non meum*, vt putabat Socrates. Licèt enim possint omnes viri, verbi gratia, posita rerum omnium, etiam vxorum, communitate, confusè affirmare suum hoc esse, putà filium, vxorem, si nimirum collectiuè & in vniuersum sumantur; hoc tamen modo non exurget summa illa concordia, vnitas, & coniunctio, quam ipse Socrates siue Plato desiderat; quia sic omnia erunt omnium in confuso, & collectiuè, vt aiunt, non singulorum, & distributiuè: vnde non emerget tanta concordia, tantúsque rerum amor & cura. Ἡκιστα γὰρ ἐπιμελείας τυγχάνει τὸ πλείστων κοινόν. *Quæ enim res communis est pluribus, ea negligi solet.* Vt hîc ait Aristoteles: Καὶ οἱ πολλοὶ θεράποντες ἐνίοτε χεῖρον ὑπηρετοῦσι τῶν ὀλιγίστων, *& plures famuli interdum deteriùs seruiunt, quàm si pauci fuerint.* Sed & illa communitas tollit consanguineorum, & proprię sobolis agnitionem, omnémque cognationem confundit. Causa etiam est parricidiorum, verborum, flagitiorum, incestuum, aliorúmque criminum, quæ non fierent omnino, aut saltem rariùs, si personæ seinuicem agnoscerent. Imò & impunitatis debitæ; quia cùm non distinctè cognoscãtur patres, fratres, sorores, filij, filię; non possunt etiam crimina inter tales personas perpetrata verè cognosci, atque adeo nec iustè expiari. Ergo iniustissima est & perturbatissima Platonica illa vxorum liberorúmque communitas.

Lib. 5. de Repubi. apud Platon.

Cõmunia negliguntur.

Ad Cap. quintum.

AGit de bonorum communitate, quam statuit, contra Platonem, è Republica simpliciter tollendam esse: eo quòd litium & discordiæ sit parens. Vix enim fieri posse, quin sæpe in bonorum communione vnus fructuum plus capiat, alter plus laboris, vnde querelæ & dissidia. Præterea si difficile est vnà viuere homines & in societate, longè difficilius erit omnes bonorum communione gaudere: At illud difficile. Hoc enim declarant socij itineris, ἐν μικροῖς διαφερόμενοι ἀλλήλοις, qui sæpe de leuissimis altercantur: item aspera verba & clamores in nostros famulos, quorum quotidiana opera vtimur. Offendimur enim potiùs

Tollenda bonorum cõmunio.

Difficile est homines placidè viuere simul.

in eos quibuſcum quotidie verſamur, quàm in alios. *Et nimia familiaritas parit contemptum.* Statuit ergo bona debere eſſe πῶς, id eſt, aliquo modo communia, putà ſecundũ vſum. Sic enim κοινὰ τὰ φίλων, amicorum bona erunt communia; abſolutè autem ἰδία ὅλως, propria. Atque adeo communitatis & proprietatis commoda coniungentur. Proprietatis autem commoda ſunt vacuitas diſcordiarum, & maior rerum cura ac diligentia, vnde bonorum incrementum. Addit, communitatem Platonicam homines inſigni bono deſtituere, ſcilicet voluptate, quam ex rerum dominio ac proprietate omnes concipiunt. Item & officia virtutum duarum abolere, temperantiæ ſcilicet & liberalitatis: cùm illius officium ſit ab aliena vxore abſtinere: quod tamen permittit Platonica communio, quæ nullam propriam vxorem admittit. Huius verò propria bona non communia largiri. Vt ergo harmoniam muſicam deſtruit, qui eam ad vnam vocem reducit, & τὴν συμφωνίαν facit ὁμοφωνίαν, ἢ τὸν ῥυθμὸν, βάσιν μίαν: ſic Socrates & Plato ciuitatem deſtruunt, qui eam nimis vnam faciunt, cùm ciuitas ex diſſimillimorum hominum conſenſu, putà mediis infimiſque ordinibus certa ratione temperatis, conſtituatur: quæ quidem ordinum varietas & multitudo ſi tollatur, ciuitas interibit. Debet ergo ciuitas ſiue Reſpublica abſolutè eſſe multiplex, cùm ſit eſſentialiter multitudo πλῆθος, quodam autem modo vna, nempe διὰ τὴν παιδείαν, ſecundùm diſciplinam, & inſtitutionem, id eſt, ſecundùm iuſtitię pręcepta, bonáſque leges. Sub finem capitis duplici nomine accuſat & reprehendit Socratem. 1. Quòd magiſtratus perpetuitatem inſtituerit, quę ſeditionũ ſit cauſa: indignè ſiquidem ferunt etiam plebeij & abiectiſſimi quique, nedum fortes & generoſi, eiſdem ſemper magiſtratibus præeſſe. Atque hoc quidem voluiſſe Socratem Platonicum, ſi non expreſsè, & diſertè, ſaltem per conſequẽtias, declarat ex eo quòd 1.3. de Republ. Plato tria hominum genera eſſe doceat: quorum primo Deus aurum à primo ortu inſtillet ac miſceat, id eſt, animos perfectiores & diuiniores infundat, eóſque ſic ad ſemper imperandum, tanquã perpetuos principes deſtinet; Secundo argentum, id eſt, mediæ cuiuſdam perfectionis animos, quales futuri ſunt iuſtitiæ miniſtri & adiutores, ſeu milites & propugnatores. Tertio denique æs & ferrum, id eſt, animos mercenarios & populares, vt iis qui futuri ſunt opifices & agricolę. Sic enim manifeſtum eſt voluiſſe Platonicum Socratem, alios ſemper imperare; alios ſemper obtemperare; cùm quæ à primo ortu tributa ſint hominibus, ea ſemper maneant; neque nunc his, nunc aliis, ſed iiſdem ſemper aurum ſit à Deo donatum. Quod tamen inſigne eſt erratum in republica, quæ vexari ac perturbari ſeditionibus ſolet; niſi ſubinde magiſtratus commutentur, aut ciues publicorum honorum fiant viciſſim participes. 2. Reprehendit eundem Socratem, qui totam rempublicam & ciuitatem faciat beatam, partes autem ſeorſim ſumptas, vt agricolas, cuſtodes, imò & principes propria ſpoliet beatitudine. Abſurdum enim eſt totam ciuitatem eſſe beatam, cuius partes non ſint beatæ. Ex his concludit, Politicam Socratis plenam eſſe incommodis & difficultatibus.

Bona vſu debent eſſe cõmunia, non abſolutè.

Ad Cap. ſextum.

DIſſerit in alterum reipublicæ genus à Platone libris duodecim de legibus deſcriptum. Hactenus enim primum genus impugnauit. Exponit ergo in primis ſummam doctrinæ Platonicæ librorum decem de republica. Vbi arguit Platonem, qui multa neceſſaria de ciuium diſciplina & ſtudiis prætermiſerit, & parergis libros ſuos impleuerit. Duobus enim primis de Republica, Iuſtitiæ bona & vtilitates narrat; Septimo de Philoſophia & Ideis agit, Octauo & Nono de rerumpublicarum mutationibus. Decimo de expellendis vrbe poëtis, præmiis rectè factorum, animæ immortalitate. Reliquis, nempe Tertio, Quarto & Quinto, & ſub finem Secundi de Reipublicę deſcriptione. Ait verò hoc loco Ariſtoteles Platonẽ in perſona Socratis diuidere, τὸ πλῆθος τῶν οἰκούντων, multitudinem incolarũ ſiue ciuium, in principes ſiue Rectores vel Magiſtratus; in adiutores ſiue milites; & in opifices, agricolas, mercatores: quæ tria perſonarum genera vocauit Plato, βουλευτικὸν, ὁπλιτευτικὸν, χρηματιστικὸν. Obſeruat deinde Ariſtoteles, Platonem libris de legibus prolixum eſſe in legum conſtitutionibus enarrandis: de ipſa autem Republica, id eſt, de ciuitatis deſcriptione, pauca enotaſſe. Cæterùm reipublicæ Platonicę genus alterum, quod libris de legibus explicatum eſt, ad primum illud quod libris de republica traditum fuit, paucis exceptis reuocari. Communitatem enim improbat Plato libris de legibus, & de ſodalitatibus & armatorum numero aliter ſtatuit, quàm libris de Republ. His quippe vult eſſe eaſdem in ciuitate virorum & mulierum ſodalitates, eoſdẽque conuictus & menſas; itémque eſſe mille armatos: illis verò alias ſodalitates explicat, ſtatuitque debere alia menſa vti viros, alia fœminas, alia pueros & propinquos; item eſſe quinque millia armatorum in ciuitate: ſed reliqua omnia ſunt eadem. Eſſe verò in ſecunda Platonis republica, vt & in prima ſuos nævos, vitia & incommoda: & licèt Plato in Socraticis ſermonibus videatur egregius, elegans, & nouæ doctrinę, ac

Refellitur altera Platonis Reſpublica.

æ quæstionum affectator; non tamen eum rectè omnia definire & explicare, vt vel ex illo otiosorum numero sanè quàm nimio, & multò etiam ampliore, quem illo posito oportet necessariò constituere, mulierum & famulorum. Ad tot enim & tantos capiendos & enutriendos vix satis esset Babylonius ager, qui totum alioquin Assyriæ regnum complectebatur. Itaque hoc modo regnum potiùs quã ciuitas vna exurgeret. Præclara igitur, ἐν τῷ εὐχῇ, Plato supponit, sed quæ fieri non possunt, ἀδυνάτα. Recitat postea Aristoteles & redarguit alia vitia eius reipublicæ, quam Plato libris de legibus describit: vt quòd ciuitatem suã ab externis & hostibus non satis tutam præstiterit, nullam rationem vicinorum habuerit; agrum iusto minorem, nec satis amplum & feracem delegerit, malè & iniquè agri partes exæquauerit; liberorum procreationem, ciuiúmque multitudinem indefinitam relinquens, discrimen imperantium & parentium præterierit; nec aliter differre debere magistratus ab iis qui parent, docuerit, quàm stamen, τὸ στήμονιον, (quod ex meliore & firmiore lana fit,) à subtegmine, ἀπὸ τῆ κρόκης, quod ex molliore conficitur. Item duas domos, vnam in media vrbe, alteram in extrema à ciuibus habitari præceperit. Hoc enim molestissimum. His ita expositis docet Aristoteles rempublicam illam secundam Platonis non esse optimæ proximam, quia constat Democratia & Tyrannide, quæ sunt formæ gubernandi pessimæ. Item quia ad Oligarchiam videatur tota inclinare; cùm illius plerique magistratus penes ditiores sint, & maximi penes ditissimos, vt ex lib. 6. de legibus intelligere licet.

Lib. 5. de legibus.

Ad Cap. septimum.

PHaleæ Chalcedonij politiam examinat, quæ bonorum æquationem adstruebat, quòd ea ciuiles motus ac seditiones reprimerentur; quæ scilicet propter bonorum inæqualitatem sæpius solent excitari. Sed Phaleam arguit Aristoteles, qui bonorum modum definierit, liberorum & ciuium numerum, minimè. Hinc enim legis iniquitas manifesta est, quia alij bona sint habituri, alij non: itavt necesse sit eam antiquari. Neque verò bonorum æqualitatem ad seditiones coërcendas sufficere docet Aristoteles, sed opus esse ait modo & disciplina, *potiusque æquandas cupiditates quàm bona*. Sed & contendere fortes & nobiles de honoribus, si eos pro suo merito non obtineant, & si indigni iis exornentur. Sic enim apud Homerum conqueritur Achilles, Vlixi, se cæteris longè fortiorem, paria tamen præmia ferre ab Agamemnone. Iniustum quippe videtur, si

Agit contra Phalea rẽpub.

μᾶλλον δὲ τιὴ ὁμοιότητας ὁμαλίζειν, ἢ τιὴ ἀνίσους.

Iliad. 9. *Fortis & ignauus parili afficiantur honore.*

Æquatio igitur bonorum & honorum non omni ex parte iusta est & laudabilis. Sed & nihil definiuit Phaleas, de præsidio & copiis aduersus exteros, rémque militarem, & bonorum abundantiam neglexisse videtur, quæ duo magni sunt in Republica momẽti.

Ad Cap. octauum.

HIppodami vitam morésque primò describit; Tum eius Politica instituta refert ac expendit, quę erant eiusmodi. Debere ciuitatem decem hominum millibus constare. Eandem oportere in tres partes diuidi, siue in tres hominum ordines, nempe artifices, agricolas, milites. Agrum etiam in partes tres; Sacram, quæ ad deorum cultum; Publicam siue communem, quæ ad alendos milites; Priuatam, quæ ad agricolas pertineret. Legum etiam tria debere genera constitui, cùm iudicia de tribus tantùm fieri soleant; nempe de iniuria siue contumelia, damno, & morte: quorum primum est contra famam siue bonum honoris; secundum, contra opes & bona fortunæ; tertium, contra vitam & bona corporis. Item debere vnum quoddam principale δικαστήριον, siue supremum tribunal ac iudicium, in Republica institui, quod sit maximæ auctoritatis; ad quod scilicet vt ad optimum, fiat à minoribus iudiciis prouocatio. Quod hodie fit in Gallia: in qua litigantes & condemnati ab inferiore & subalterno, vt aiunt, iudice, appellant, prouocántque ad superiorem magistratum; tandémque ad supremum Senatum, vt ad κύριον δικαστήριον, à quo non liceat ampliùs prouocare. Præterea debere in foro iudiciali sententiam ferri, non διὰ ψηφοφορίας, per calculos, sed per πινάκιον; tabellam; in qua scribatur absolutio, vel condemnatio, vel moderatio aliqua iudicij. Ad hæc debere præmia publicósque honores ijs decerni, qui vtile quidpiam Reipublicæ inuenerint. Liberos etiam eorum, qui pro patriæ defensione in bello occubuerint, publicis sumptibus esse alendos. Magistratus quoque omnes à populo eligendos: Populi autem nomine tres illos ordines, nimirum artifices, agricolas, & milites intelligendos. Denique electos ὁπωσοῦν κοινῶν, καὶ ξενικῶν, καὶ ὀρφανικῶν, debere curam habere rerum communium, peregrinarum, & pupillarium, quæ scilicet ad pupillos parentibus orbatos spectant. Ex his igitur institutis nonnulla reprehendit Aristoteles, vt quòd agricolas, & opifices fecerit Hippodamus partes Reipublicæ, siue veros ciues. Sic enim oporteret eos ciuitatis honoribus & magistratibus exornari; cùm honorum participatio sit veri ciuis præcipua nota, vt infrà docebit: At absurdum est & indecorum opifices & agricolas gerere magistratum: præsertim

Leges Hippodami.

Vox Gallica, la Cour, *est à voce Græca*, τὸ κύριον.

Viri ciuilis nota. Lib. 3. Politic. cap. 1.

cùm eos armis orbauerit Hippodamus. Sed & agricolæ inutiles sunt ciuitati, eo modo quo eos instituit Hippodamus; cùm eos voluerit suos priuatim agros sibi habere, eósque colere, non militibus, sed sibi. Reprehendit etiam Aristoteles illam agri diuisionem. Quis enim erit tandem qui publicum agrum colat? Non ipsi milites. Sic enim essent agricolæ, quod non vult Hippodamus: Non opifices, quia suis vacant officiis: Non agricolæ, quia suos habent agros sibi excolendos. Reprehendit præterea tabellarum vsum in iudiciis ferendis, præsertim tertiæ, quæ moderationem iudicij afferret; hinc enim tolli discrimen inter iudicem & arbitrum: & magnam inducì sententiarum confusionem. Denique illud de præmio nouæ inuentionis institutum improbat, quòd calumniarum fons & causa esse possit. Sic enim vetera accusarentur ab aliis, ab aliis verò noua reprehenderentur. Item daretur occasio mutationis Reipublicæ, si videlicet præmium decernatur noua instituta inuenientibus. Si enim noua recipiantur, vetera vt abrogentur necesse est. At periculi plena est veterum institutorum mutatio:

Ennius. *Moribus antiquis stat res Romana virisque.*

Mutatio legum periculosa.

Hoc loco de legum & morum mutatione differit Aristoteles in vtramque partem, statuit verò nullas leges siue scriptas, siue non scriptas, licèt aliquid incõmodi contineant, quod tamen sit leue, abrogandas aut mutandas esse. Nisi fortè leges sint manifestè stolidæ & barbaræ.

Ad Cap. nonum

STatuit, initio in examinandis Politicis institutionibus, videndum esse priùs, an eæ optimæ regiminis formæ consentiant, an non: deinde an ipsę consentiant, an repugnent sibi? Hoc posito, docet, omnes Politicos in eo conuenire, vt dicant ad optimam Rempublicam oportere ciues ab omnibus ministeriis necessariis, vt agrorũ cultura, & illiberalibus, sordidisque artibus ac opificiis liberos ac immunes esse. Sed de ratione ac modo quo commodè id fiat, valde esse difficile & inter multos controuersum. Hinc occasionem sumit, Rempublicam Spartanam, siue Lacedæmoniorum inceſſendi, cuius hoc primum vitium notat, quòd peregrinos ad artes mechanicas & opificia cogerent; Ilotas verò, seruorũ genus, ad agros colendos, aliáque ministeria. Ex hoc enim instituto, seruorum & opificum seditiones oriri: licèt ob quasdã causas in Creta tales seditiones non moueantur. Tum eiusdem reipublicę secundum vitium reprehendit, quòd licentiosiùs se gererent Lacænæ mulieres, vnde intemperantia, luxuria, auaritia. Quo loco ait, gentes bellicosas esse γυναικοκρατουμένας, mulierũ potestati subiectas, præter Celtas, id est, Gallos & Germanos, & si qui sint alij præposteræ ac prorsus nefandæ veneri (quam hic vocat, τὴν περὶ τὸν ἄρρενας συνουσίαν,) indulgentes, vt Thebani & Cretenses: quos etiã masculam venerem coluisse refert Sextus Empiricus. Tantum enim abest vt Galli suis vxoribus seruierint, viri alioquin bellicosissimi; quin potiùs in eas, tanquam in seruos, ius vitæ & necis habuerint, vt ipse Iulius Cæsar disertis verbis testatur in bello Gallico. Non pigebit hîc annotare egregium cuiusdam Lacænæ acutum apophtegma, quæ teste Plutarchõ, cùm à peregrina quadam interrogaretur, cur solę Lacænę viris imperarent, respondit, *Quia solæ Lacænæ viros pariunt.* Sed quam ob causam bellicosę gentes fere vxoribus pareant, dignum est inuestigare. Huius sanè rei causa duplex est. Prior, quòd viris bello occupatis, & à domo sua absentibus, vxores licenter se gerant domi, œconomiam arripiant, & domesticum imperium sibi facilè vendicent: posterior, quòd viri bellicosi in Venerem sint procliues & vxorij. Hinc obseruat Aristoteles, Mythologos non temerè Martem & Venerem coniunxisse. Hinc & fortasse Lacedæmonij ad Venerem & bellum propensi, Venerem armatam (Pausanias lib. 3. Lactãtius lib. 1. instit. Christian.) coluerunt. Sunt autem viri bellicosi in Venerem procliues, quia fortes sunt & robusti, vt pote copia sanguinis, spirituum, & caloris innati abundantes.

Sodomitæ, Celtæ, Thebani. Lib. 3. Pyrrhon. Hypotyp.

Lib. 6.

Cur bellicosi pareãt vxoribus.

Quæ bello est habilis, Veneri quoque conuenit ætas:
Turpe senex miles, turpe senilis amor.

Ouidius.

Postea aliud vitium Spartanorum accusat, in bonorum diuisione, quorum pars maior cessit mulieribus. Item reprehendit Ephoriam siue magistratum Ephororum, quòd Ephori etiam è plebe eligerentur: quòd iis Reges fere subiicerentur, ob nimiam ipsorum Ephororum potestatem. Reprehendit & Senatum, (quem vocabant γερουσίαν, vt Senatores γέροντας,) eo quòd essent Senatores perpetui, & vsque ad ætatem decrepitam: quod vitiosum est, cùm mens & prudentia in ea ætate langueant. Improbat & regnum Spartanorum, quod non ex virtute deferretur, sed esset hæreditarium. Damnat etiam sumptus publicorum conuiuiorum, quæ Lacedæmonij φιδίτια vocabant, quasi φιλίτια, amicitiæ efficientia; nempe quia non de publico, sed de priuatorum bonis & collationibus fierent. Sed & classis Spartanæ præfecturam perpetuam reiicit, vt causam discordiarum: cùm illa videatur esse quoddam alterum regnum. Perstringit etiam Lycurgi consilium vt iniquissimum: quod erat de Imperij ac dominatus prolatione & continuo incremento. Eo enim

Agit contra rẽpublicã Lacedæmonum.

Quæ gentes mulierum potestati subiectæ.

Quæ gentes mulierum potestati subiectæ.

fine

fine omnia sua instituta referebat ad artem militarem. Vnde factum est, vt quandiu pugnarent Lacedæmones, tamdiu incolumes essent & florentes; sed Imperium nacti, quia nullas pacis artes & studia nossent, superbia, luxu, insolentia & seditionibus inter se perierunt. Denique & hoc Spartanæ Reipublicæ peccatum accusat, quòd nullum in ea esset publicum ærarium, ad belli sumptus necessarium.

Spartani in bello felices, in pace perditi.

Ad Cap. decimum.

CRetensem Rempublicam Spartanæ affinem expendit, eiúsque vitia aliquot notat: vbi obiter Minois nefandum aperit consilium de masculorum concubitu, quem Minos permiserat, vt relicto mulierum vsu, sicque sublata liberorum procreatione, pauciores essent ciues, iisque tenuis ager sufficeret. Docet verò Ephoris Spartanis similes fuisse Cretenses Cosmos, sed hos è certis familiis eligi solitos, illos promiscuè ex omni populo. Esse autem idẽ fere apud Cretẽses Senatores vitium, quod in Spartanis, nempe perpetuitatem, atque à referendis rationibus immunitatem. Interim malè Cretensem Rempublicam Cosmos suos abdicare, quippe quę vel eos facto impetu eijciat, vel ipsis potestatem faciat, se vltro & ad arbitrium suo magistratu abdicandi. Quorum neutrum videtur consentaneum. Illud enim factionem redolet; hoc autem non est tutum præceptum, certáve regula; cùm ex voluntate & arbitrio cuiúsque pendeat. Concludit, pessimum Politię Cretensis vitium esse potentiorum petulantiam, qui ciuium multitudinem distrahunt, & cùm iudicia subire, aut pœnas dare nolint, inter se digladiantur. Vnde fit vt non tam respublica sit, quàm factio siue δυναστία. Porro Cretensem Rempublicam saluam & incolumem manere; non per se, id est, propter bonam illius administrationem qua caret, sed ex euentu; nimirum ratione situs & loci. Cùm enim à continente sint diuisi, non ita metuunt ab externis hostibus, qui ab ipsis, interiecto mari, maximè distant. Quæ causa est quòd periœci, id est, serui, vel rustici Cretensium in officio suo contineãtur, neque conspirent in dominos cum hostibus nimium remotis; quod tamen Ilotes sæpius in Spartanos faciunt, propter hostium vicinitatem. Est igitur insignis iste locus de vrbis siue regionis situ, qui causa est conseruationis & incolumitatis ex euentu. Qua causa hodie Veneti, Heluetij, & Angli conseruantur. Sed non patitur institutæ Synopseos ratio me in his notis esse prolixiorem.

Horribile consilium Minois.

Cretẽsium Rempublicam refutat.

Periœci qui.

Ad Cap. vndecimum.

REmpublicam Carthaginensem, Cretensem, & Spartanam laudat tanquam affines & omnium sui temporis celeberrimas; sed maximè Carthaginensem: quæ licèt sit popularis, permaneat tamen ἐν τῇ τάξει τῆς πολιτείας, in ordine suo Politico: sine seditione vlla, sine tyrannide: quod argumentum est præclaræ institutionis. Ait igitur similem fuisse Carthaginensem Spartanæ, quòd vt in hac erant Phiditia; sic in illa essent sodalitates siue collegia Magistratuũ, vel ciuium, opificum, mercatorum. Item vt in Spartana Ephori, sic in Carthaginensi centum quatuor viri, illis si non creãdi modo, saltem potestate & imperio pares. Tertiò, vt Lacedæmone reges & γερουσία; sic Carthagine fuisse reges & senes. Hoc tamẽ Spartanam Rempublicam à Carthaginensi superari, quòd in illa reges ex vno eodémque Heraclidarum genere essent, iure hæreditario: in hac verò ex pluribus familiis, iisque præstantioribus & virtute clarissimis eligerentur. Hoc loco præclaram de committendo imperio interserit sententiam, non esse plebeiis & humilibus viris magna Imperia committenda, cùm sępius noceãt, vt ex Spartana Politia probat, quam Ephori è plebe assumpti perdiderunt:

In ordine permanere, signum est præclaræ institutionis.

Asperius nihil est humili, cùm surgit in altũ.

Notat postea Aristoteles vitia duo Carthaginensi Reipublicæ propria. Prius, quòd quædam eius instituta Oligarchica fuerint, vt electio quinque virorum à centum viris; & prorogatio siue continuatio magistratuum. Iidem enim semper erant centumviri, qui etiam post fiebant Quinque viri: quædam Democratica, vt quòd populus potestatem haberet examinandi Senatusconsulta, & regum decreta, eáque probandi, vel improbandi. Posterius, quòd vni eidémque, eodem tempore, plures ac diuersi magistratus mandarentur. Satius enim est vnum ab vno geri, & singulos à singulis, præsertim cùm magna est ciuitas, virisque abundat idoneis. Vetuit Plato ne quis multas artes vnus exerceat:

Lib. de Repub. in Eraſtis.

Pluribus intentus minor est ad singula sẽsus.

Aliud iudicium est in parua & in frequenti ciuitate. Qua de re lib. 4. Politic. dicetur fusiùs.

Ad Cap. duodecimum.

HActenus ferè de priuatis legum scriptoribus, siue rerum publicarum auctoribus. Sunt verò præter hos alij legislatores, qui ipsi Politici fuerunt, & rempublicam administrarunt, suisque, vel aliis ciuitatibus iura legésque dederunt, vt Minos, Lycurgus, Solon. Sed cùm de duobus primis etiã suprà dixerit, nunc de Solone, & Athenensium Politia ab eo descripta differit. Ait ergo laudatum fuisse Solonem, quòd Oligarchiam & paucorum tyrannidem sustulerit, & æquabiliore ac temperatiore facta Republica, institutisque partim Oligarchicis, vt Senatus Areopagitici creatione, qui

Solon laudatus, cur.

ex selectis viris, & qui priùs magistratu aliquo functi essent, constabat; partim Aristocraticis; vt magistratuum designatione per suffragia, non per sortes, qua de re lib. 4. partim Democraticis, vt populi iudiciis, fundata & reformata, populum in libertatem vindicauerit: Eundem verò vituperatum, quòd nimiam populo tribuerit in iudiciis potestatem, in quibus scilicet omniũ pæne rerum potestatẽ esse voluit. Sic enim Demagogi, quales fuere Pericles, Ephialtes, & alij, populo blandiri studentes, Principum auctoritatem minuebant, Areopagum labefactabant, & deterrimam Democratiam, populi potentiam amplificando, inuehebant. Solonem tamen excusat Aristoteles, imò & eius institutionem commẽdat, vt probam & laudabilem, qua inter cætera, nullam ferè potestatem infimæ plebi fecerit, nihilque cum illa præterquam necessaria cõmunicarit. Recidisse verò Atheniensem Rempublicam in extremam Democratiam, non culpa Solonis, sed casu quodam: eo quòd scilicet populus Athenienſis, Medorum & Persarum in nauali certamine ad Salaminem celebri victoria elatus & superbiens, magnam sibi auctoritatem, rerúmque summam attribuerit. Nominat postea Aristoteles alios Nomothetas; Zaleucum, qui Locris Epizephyriis populo Magnæ Græciæ, scripsit leges; Charondam, qui Siculis & Italis; ita tamen vt seuerus præcipuè fuerit in falsos testes; Onomacritum, qui in Creta versatus est; Philolaum, Thebanorum legislatorem, qui παιδοποιίαν, siue παίδων ϑέσιν, adoptionem instituit, & bonorum inæqualitatem: Platonem, qui communitatem vxorum & bonorum; sodalitates mulierum; sobrietatem Symposiarcharum induxit: & milites præcepit esse ambidextros ἀμφιδεξίους: Draconem, qui nimia seueritate adductus, delictis ferè omnibus pœnam capitalem indixit. Vnde leges illius non atramento, sed sanguine scriptas esse dicebat Demades, vt refert Aristoteles lib. 3. Rhetoric. Quas tamen omnes excepta ea quæ de homicidio erat, Solon abrogauit. Pittacum, legum quidem auctorem non Reipublicæ administratæ, νόμων δημιεργὸν, ἀ πολιτείας; qui cùm esset vnus è Græciæ sapientibus, hanc legem proposuit, vt ebrij qui hominem pulsassent, & iniuria affecissent, duplione multarentur, id est, vt duplo grauiores pœnas darent, quàm si non ebrij pulsassent. Denique Androdamam Rheginum Italum, Chalcidensium Thraciorum legislatorem, qui nullas leges proprias & peculiares tulit. Sic claudit Aristoteles librum secundum.

Idem vituperatus, cur.

Draconis leges non atramento sed sanguine scriptæ.

APPENDIX NOVA

AD LIBRVM SECVNDVM Politicorum.

Quæstiunculas complectens selectiores.

Debeant-ne omnia in ciuitate esse communia?

QVÆSTIVNCVLA I.

AFfirmat Plato libris de Repub. passim vbi statuit in optimè instituto imperio, coniuges, liberos, bonáque omnia debere esse inter ciues omnes sic cõmunia, vt eiusdem ætatis iuuenes, se tanquam fratres agnoscãt, amentque; eos autẽ qui natu sunt maiores, loco parentum habeant, obseruéntque: alios verò minores natu æstiment diligantque qui seniores sunt, vt filios: omnes vero omnia sic possideant, vt dicere meritò possint meum, & non meum.

Hanc Platonis sententiam hinc confirmari posse aiunt Politici quidam, quòd si ea ciuium communitas instituatur, futurum sit, vt ciues communia tanquam propria, magis curent, se mutuo amore ardentiùs prosequantur, fiant magis concordes, aduersa alacriùs & fortiùs repellant, vtilia diligentiùs comparent, imperium firmius faciant, minúsque mutationi obnoxiũ. Item quòd hæc communio Platonica videatur à Deo profecta, & lege naturæ. Natura enim est æqua parens omnium, Deus communis pater, & dum ad naturam Deúmque referimur, omnes sumus fratres; imo & visum est Deo, fratrum communi nomine omnes homines deuincire, vt ex litteris sacris constat. Sed & huius communionis primus author non fuit Plato, quidquid dicet Aristoteles cap. 7. lib. 2. Polit. cum Dionysius Halicarnasseus, Strabo & Herodotus testentur eam multis ante Platonem, seculis alibi floruisse; vt apud Massagetas Scythiæ populos, vltra mare Caspium. Refert etiam Arrianus Brachmanas sapientes Persarum communibus vxoribus vsos fuisse, & notauit Pomponius Mela Garamantas interioris Indiæ populos omnia habuisse communia. Denique communitates rerum & bonorum, si non vxorum, à Christianæ religionis institutionibus non videntur alienæ; cum religiosorum hominum ordines, ac societates eam etiam effuso sanctiore voto amplectantur & obseruent.

Aristoteles verò hanc vxorum, liberorum, rerúmque omnium communionem improbat à cap. 2. ad 6. huius libri, atque in

eo

eo allucinatum fuisse Platonẽ docet, quòd ciuitatem facere voluerit summè vnam: cum tamen summa vnitas repugnet ciuitati, quæ essentialiter est multitudo & societas hominum specie Politicâ, id est vitæ conditione & statu differentium; quę etiam rerum varietatem & copiam requirat. Et certè quisquis eo modo ciuitatem maximè vnam efficere studet, idem facit ac si ex multarum vocum concentu & harmonia vnicam vocem & sonum duntaxat vnum expectaret, quod planè absurdum est. Vbi enim vnica vox est, tollitur harmonia omnis, quæ vocum desiderat varietatem.

Sed & maximè Platonicam communitatem refellit Aristoteles, ex eo quòd ea inducat communis boni ὀλιγωρίαν siue parui factionem, aut negligentiam. Item amoris coniugalis, paterni, & filialis remissionem, ac imminutionem. Præterea det eadem communitas locum parricidiis, incestibus, aliisque criminibus, quæ ob personarum ignorationem facilè & impunè fierẽt. Item ex eadem communitate sequitur graue incommodum, vt quòd fortiores, & studiosiores & sapientiores non plùs acciperent, quàm ignaui, inertes, & imperiti. Tolleretur etiam voluptas dominij & propria possessionum prohiberetur continentia & liberalitas; denique honor, amicitia & reuerentia propriis parentibus debita extinguerentur: quæ mala grauissima sunt, & societati humanæ inimica ac pernicioſa.

Plato itaque pro suo more modóque philosophandi per ideas fortè optimam simpliciter & absolutè reipub. formam verbis descripsit, atque animo concepit, sed eam optauit potiùs, quam inuenit: quippe quæ talis inter homines nunquam fuerit constituta, neque possit debeatve constitui. Sit ergo Platonis respub. idea Platonica, quam facilius sit mente excogitare, quàm fructuosè stabilire.

Enimuerò Aristoteles meliùs & prudentiùs, vt solet, formam reipub. instituit, secundum vitæ humanę modum & conditiones: qui nempe cõmunitatem eam dãnauerit, quam mores hominum facilè non patiuntur. Inde est quod dixerit Plato 5. & 6. de repub. difficillimum esse reipub. suæ formam assequi? Et lib. 9. eam non extare in terris, sed eius ideam & exemplar in cœlo esse cõspicuum ei qui intueri voluerit, & seipsum ad illud instituere. Vnde libris de legibus, vbi ad vsum vitæ sua traduxit instituta, illam sustulit communitatem, tãquam impossibilem, statuitque eatenus communionem inducendam esse, quatenus humanæ vitæ conditio ferre possit.

Ex quibus apparet potiorem esse sententiam Aristotelis, politicè loquendo & secundum communem vitæ vsum, non enim hic mentio est de religiosis institutionibus, quæ ciuilem vitam transcendunt ac superant; neque verò communia habent multa, vtpote vxores, quibus non vtuntur ob votum castitatis, itaque argumentum inde petitum vt & à Christianis moribus & institutis non est ad rem.

Est-ne iustum magistratus esse perpetuos?

QVÆSTIVNCVLA II.

AFfirmat Plato l. 3. de Repub. imitatus Hesiodum vt ipse ait in libris de legibus: distinxit enim Plato vt notauit Aristoteles cap. 5. lib. 2. Politic. tres hominum ordines; Quorum primo ait Deum statim ab ortu suo animos aureos siue aurum instillâsse, & hos quidem esse principes, natos ad dominandum: Secundo argentum, & hos esse adiutores & ministros Principum: Tertio æs & ferrum; & hos postremos esse mercatores, agricolas, artifices. Quo commento significabat homines alios aliis esse præstantiores, ingeniosiores, ac meliori indole natos. Vnde cum natiua indoles toto vitæ tempore perseueret, voluit etiam eosdem semper principes & magistratus debere in republicâ permanere. Sed & ratio Platoni fauere videtur, temporanei enim & fugaces magistratus vt semestres, vel annui, non tam peritè fœlicitérque geruntur, quàm si diuturniores essent, aut perpetui; cum longior experientia & vsus prudẽtiam afferat maiorem: quare quò breuiores erũt magistratus, eo respublica infœliciùs geretur, fabricando enim fabri fimus. Expedit etiam magistratus esse perpetuos: quod scilicet natura ipsa doceat, quæ æterno & immutabili vnius Dei imperio gubernata, fœliciſſimè subsistit & vno eodémque ordine administrata præclarissimè viget & conseruatur.

Repugnat tamen Aristoteles Platoni, improbátq; perpetuitatem magistratuum, tanquam noxiam Reipub. c. 5. lib. 2. & cap. 8. lib. 5. Politicorum. Idque duas potissimũ ob causas: prior est, quòd aliis præcludatur etiam dignis via ad honores, vnde seditiones excitantur, maximè ab ambitiosis & excellentibus viris, qui se contemptos vident: posterior, quòd insolentiores reddantur ipsi magistratus, & hac perpetuitate freti suę dignitatis, sæpius inuadant tyrannidem; quod de Iulio Cæsare Cicero testatur, qui propter propagatum in Galliâ imperium, priuatus postea viuere nescius, inuasit rempublicam, séque tandem summum fecit Dominum ac Imperatorem.

Putamus tamen distinctione vtendum esse, in Democratia siquidem & populi po-

testate satius videtur magistratus certo tẽpore definiri, vt alij aliis succedant, & omnes viciſſim honoris sint participes, in aristocratiâ verò & monarchiâ non adeo confert. Cum in illâ optimi quique ac selectissimi, in hac vnus debeat dominari. Hoc tamen certum debere inter cæteras dignitates, regiam maximè perpetuam esse: quippe quæ sit fundamentum & firmamentum imperij, à quâ, vt à corde, quod primum viuit, vltimum moritur, omnis potestas virtusque in politicos magistratus effunditur. Quanquam & interdum vtile est, nonnullos magistratus esse perpetuos, cuius rei iudicium prudentię gubernantium omnino relinquendum est; qui in omnibus, reipub. ordinem, mores, merita, ingeniáque ciuium, & publicam pacem considerare debent attentiùs ac explorare diligenter.

An agri publici portio debeatur sacerdotibus.

QVÆSTIVNCVLA III.

AGrum Reipub. diuidi voluit Hippodamus Milesius in tres partes; sacram, quæ ad sacerdotes; publicam, quæ ad milites, & priuatam, quæ ad agricolas pertineret: vt constat ex cap. 2. huius libri. Hoc modo ius Romanum diuisum fuisse aiunt Quintilianus cap. 4. lib. 2. & Ausonius, qui sic cecinit. *Ius triplex, tabulæ quod ter sanxere quaternæ sacrum & priuatum & populi commune quod vsquam est.*

Quæritur an iustum sit partem aliquam agri reipub. concedere sacerdotibus, id est iis hominibus, qui ex officio rebus sacris & diuino cultui vacant. Enimuerò nihil iis deberi hinc fortè quis concluderet, quòd ager ciuitatis solis ciuibus, vel partibus ciuitatis iure debeatur, sacerdotes verò non sunt ciuitatis, nec propriè ciues. Cum eorum vita politica non sit, aut actiua; sed potius segregata, contemplatiua, & addicta pietati. Deinde etiam, quia possessio & cura bonorum, rerúmque humanarum, repugnare videtur contemplationi, officiisque diuinis; quæ otium ac quietem perpetuam requirunt, hæc enim animi pax & tranquillitas communibus negotiis distrahitur & rerum possessione interpellatur; sed infirmæ sunt hæ rationes.

Prior quidem, quia licet strictè loquendo, sacerdotes propriè non sint ciues, vt qui negotiis vulgaribus foróque politico primò ac per se non vacent, sed rebus tantum diuinis: tamen sunt re verâ meliores & sanctiores ciuibus, primáque tenent inter ordines hominum vt pote Deo consecrati. Sic in Galliâ primum ordinem hominum dicimus esse Clerum, vel Ecclesiasticorum; Secundum, nobilium; Tertium, populi siue vt vulgo dicitur, tertium statum: quo ipsi etiam iudices, politici & senatores continentur. Igitur sacerdotes eo modo partem ciuitatis facient, eamque præstantissimam, habitâ scilicet ratione diuinorum officiorum, quibus incumbunt: & quatenus in arce religionis excubias, vt sic dicam, agunt pro regni & reipub. incolumitate & salute tam corporum quàm animorum. Posterior autem nihil efficit. Possunt enim sacerdotes sibi quosdam procuratores adsciscere ad rerum suarum custodiam & curam, quam etiam ipsi sine molestiâ possent suscipere, cum de conseruandis tantùm bonis ecclesiasticis, non in immensum, vt homines politici faciunt, amplificandis, aut quæstuoso ac profano lucro acquirendis, debeant cogitare.

Est igitur æquissimum Hippodami institutum vt sacerdotibus agri portio concedatur ad necessarios vitę vsus ad sacrorum impensas. Quod certè sunt sequuti olim Ægyptij, Lacedemonij, Romani & aliæ gentes vetustissimæ, vt constat ex historiis: imo & Deus ipse Numerorum ca. 35. pręcepit filiis Israël, vt Leuitis sacra tractantibus certas possessiones destinarent. Præcipe filiis Israël, inquit Dominus Deus Mosen alloquens, vt dent Leuitis de possessionibus suis vrbes ad habitandum, & suburbana earum per circuitum, vt ipsi in oppidis maneant, & suburbana sint pecoribus ac iumentis. Fauet ratio, optimis enim viris & doctissimis, quales ferè sunt sacerdotes, debentur meritò fortunæ bona, ad victum & vestitum, imo & ornatum: Diuitiæ enim animi bonis debent famulari, ex lib. primo Ethicę. Secundò deterioris essent conditionis viri sancti in ciuitate, quàm opifices, aut agricolæ, quibus pars agri est destinata. Tertiò beatior hinc & splendidior est respub. Deóque gratior; essétque profectò genus humanum ingratissimum, si Deo auctori & largitori bonorum omnium, eiúsque ministris nihil redderet aut consecraret. Imo & id de iure naturæ esse omnino videtur, vt Deum Dominum agnoscentes gratias agamus, oblatis, imo redditis quę ei debemus, bonis ac muneribus, sicque ei seruiamus in sanctitate & iustitiâ, vt cecinit Zacharias.

An omnia iudicia sint de iniuriâ, damno, & morte.

QVÆSTIVNCVLA IV.

AFfirmat Hippodamus loco citato & rectè, lædituꝛ enim quisque vel in bono

bono honoris, id est famâ & existimatione, vnde iudicium cõtra τὴν ὑβριν iniuriam factam ; vel in bonis fortunę, vnde iudicium contra damnum illatum τὴν βλάβην, vel in bonis corporis & vitæ, vnde iudicium contra θάνατον, mortem, sine homicidiũ ; ad quod pertinent verbera, percussiones, mutilationes : sunt ergo omnia iudicia de his tribus; cum læsio omnis ad iniuriam, ad damnum, & ad mortem, non ad alia referatur. Hinc est quòd constituta fuerint pœnarum genera tria, nempe ignominia, mulcta & mors, pro læsionis diuersitate. Sub pœnâ autem mortis continentur flagella, fustes, præcisio manuum, & similia supplicia, quæ in nocentes sontesve irrogantur pro grauitate criminum, aut delictorum iuxta illud sacræ Scripturæ, pro mensura delicti erit plagarum modus.

An in Republicâ summum quoddam tribunal debeat constitui?

QVÆSTIVNCVLA V.

ESt & hoc celebre Hippodami institutum, vt in republicâ bene moratâ supremum aliquod consistoriũ quod vocabat ἀνωτάτειον, illúdque vnum erigatur, atque ex selectis senioribus, virisque consultissimis componatur : ad quod tanquam ad optimũ & sanctissimum iustitiæ tribunal, sacrámque Themidis anchoram fieri possit prouocatio ab inferioribus & subalternis iudiciis. Quale consistorium hodie vulgo apud nos dicitur Curia Parlamenti, siue senatus, ad quem, non à quo, liceat prouocare, siue vt aiunt, appellare.

Esse igitur constituendum tale tribunal, hinc patet: quòd interdum contingere possit vt inferiora iudicia, fauore, pecuniâ vel muneribus corrumpantur, & à iusto deflectant: vel ob imperitiam non satis accuratè ac prudenter causas expediant : quos defectus summus ille Senatus emendet & lites meliore iudicio postremum definiat. Deinde consentaneum videtur, vt sicut in regno vna est persona summæ authoritatis, aliis omnibus simpliciter maior, nempe rex omnium dominus : sic vt vnum aliquod extet supremum consistorium κύριον ἢ ἀνωτάτειον vocat Hippodamus in textu, quod regiam maiestatem & authoritatem repræsentet: & à quo extrema iudicia dependeant. Sed & idipsum diuina lex in sacris litteris sanxisse videtur, his verbis. Prouide autẽ, inquit Deus Mosen alloquens Exod. 18. de omni plebe viros sapientes & timentes Deum, in quibus sit veritas, & qui oderint auaritiam, & constitue ex iis tribunos & centuriones, & quinquagenarios, & decanos, qui iudicent populum omni tempore. Quicquid autem maius fuerit referant ad te, & ipsi minora tantummodò iudicent. Huc pertinet appellatio Diui Pauli Actorum 25. Qui scilicet à Festo iudice condemnatus, ad Cæsarem prouocauit, hac verborum formulâ, Cæsarem appello, cui respondens, cum Concilio Festus, Cæsarem appellasti, inquit, ad Cæsarem ibis.

Obijcies ex summo tribunali & senatu constituto sequi contemptum inferiorum iudiciorum. Respondeo hoc esse per accidens, neque senatores institui in contemptum iudicum inferiorum : sicut nec creata maiora sydera ad minora obscuranda, sed ad maiorem iustitiæ exactioris perfectionem ac decus ; vt si quid in minoribus subselliis decretum fuerit inconsideratius contra litigantes, id maturiùs in superiore tribunali disquiratur, examinetur, ac diiudicetur. Adde quod non licet in quauis causâ appellare, siue prouocare ad summum senatum, mulctantur enim temerariæ appellationes. Vnde nulla inde suboritur iniuria, nullus accidit inferturve contemptus iudicibus subalternis & inferioribus.

An scripto sententiam ferre debeat iudex, an viuâ voce?

QVÆSTIVNCVLA VI.

VIua apertáque vox magis afficit, ac plus potest in iudiciis quam scripta in tabellis Hippodameis sententia. Sic enim maior existit iustitię & iudicum dignitas ac reuerentia, cum palàm & publicè sententiæ & Senatusconsulta à Præsidibus pronunciantur. Et certè veritas, quæ iustitiam comitatur semper, non quærit angulos, sed lucem & oculos hominum, vt notauit Aristoteles cap. 2. lib. 1. Politicorum, vocẽ, seu potius sermonem datum esse hominibus ad ius dicendum, & ad officia iustitiæ.

Obiicies, res grauissimas ciuitatum scrutinio (vt loquuntur) & tabellis in vrnã conjectis perfici : sic enim multis in locis fiunt electiones magistratuum. Ergo iudicia ferri scripto debent, ac per tabellas potius, quàm per viuam vocem. Respondeo disparem esse rationem iudiciorum, & electionũ. Iudicia enim vnâ iudicis voce facilè & cum dignitate fieri possunt ; electio autem fit à multis eligentibus, imo à totâ ciuitate: quare cum multitudo pariat confusionem, hæc autem confusio tolli commodiùs possit scribendo sententias, quàm singulas pronunciando, certè in publicis electionibus satius erit agere scriptis tabellis, in iudiciis viuâ voce.

An filij eorum qui in prælio pro patriâ obierunt, sint publicis sumptibus enutriendi?

QVÆSTIVNCVLA VII.

AFfirmat Hippodamus loco citato; neque improbat Aristoteles, qui legem hanc & Athenis & alibi suo iam tempore receptam fuisse testatur. Alebantur autem filij eorum qui in prælio mortui erant, in Prytaneo, qui locus erat Athenis in arce dignissimus, vbi iudices & magistratus de Republica consulebant, neque verò duntaxat strenuorum hominum in bello defunctorũ filij, sed & alij qui optimè de republ. meriti erant, impensis publicis nutriebantur, quod certè erat perhonorificum. Porro dictum nonnulli putant σιτωνιῶον quasi πυρῶν ταμεῖον tritici promptuarium; vt si diceres horreum reipublicæ. Esse autem hoc institutum laudabile & præclarum, hinc constat quòd sic ad virtutem & fortitudinẽ, patriæque amorem ciues incitentur, neque dubitent pro republica mortem oppetere, cum in liberis suis compensentur. est ergo hoc institutum gloriæ stimulus, & calcar virtutis ac incitamentum ad egregia facinora.

An publicum honorarium debeat decerni iis, qui vtile quid Reipublicæ inuenerint.

QVÆSTIVNCVLA VIII.

AFfirmat Hippodamus, negat Aristoteles, & rectiùs. Etsi enim hoc institutum videatur primâ fronte speciosum, καὶ εὐόφθαλμον, vt est in textu: tum quia vt prę-mia debentur benè meritis, sic & honoraria constituantur iis, qui vtile quidpiam Reipublicæ adinuenerint. Tum quia hoc instituto summa Reipublicæ cura haberi videtur, eiúsque gloria promoueri. Nihilominus tamen tutum non est, sed periculi plenum eo quòd συκοφαντίας, id est calumnias, parit καὶ τὰς κινήσεις πολιτείας, commotiones Reipublicæ, quia non facilè possunt introduci noua instituta, quin accusentur vetera; & præterea odiosi sunt & suspecti nouatores & reprehensionibus obnoxij: facilè enim ciues adducuntur vt credant authores rerum nouarum periculum aut perturbationem reipublicæ intentare: vnde si nouarum institutionum licet bonarum aut vtilium inuentoribus prę-mia decernantur, multi profectò de abrogandis antiquis vsibus cogitabunt, & res nouas legésque spe præmij certatim inducent, vnde morum actionúmq; immutatio manifesta, adeóque tandem imperij ipsiusque politici status ordo, & antiquum regimen consequetur.

An patrias leges & antiquas expediat mutare in nouas meliores?

QVÆSTIVNCVLA IX.

AFfinis est quæstiuncula hæc priori, sed profectò longè maioris momenti, ideóque celebris & in textu controuersa, cum pro vtráque parte tam affirmante quã negante disputare videatur Aristoteles. Posse enim imo debere mutari leges antiquas probat exemplo artium etiam summarum ac præstantissimarum vt Medicinæ: iis siquidem vtilis fuit mutatio in legib. & præceptis, & remediis: itavt posteriora iudicia, & decreta nouissima & remedia noua tanquam meliora prioribus derogauerint & ipsas artes perfecerint; cum veritas filia sit temporis. Et certè antiquę leges quædam abrogatę contrario vsu fuerunt, tanquam stolidæ & barbaræ, vt mos ille Græcorum qui accincti gladio procedebant. Item emptiones vxorum quæ exoleuerunt, inquit Aristoteles, vt si illud Ennij obijcias:

Moribus antiquis stat res Romana virisque,

Alterius Poëtæ versum referas,

Laudamus veteres sed nostris vtimur annis.

Et commune illud dictum δυσὶ φρονίμοις σοφώτερα, secundę cogitationes sapientiores, καὶ τέτταρσι σοφώτατα. Enimuero non vetustas legis sed bonitas eiusdẽ communisq; vtilitas cõsiderãda venit: & non quãdiu lex floruerit, sed quàm benè ac prudenter sancita fuerit inquirendum. Ergo si noua lex melior & vtilior vetere & à multis annis receptâ iudicetur, illa sanè huic erit anteponẽda. Denique leges politicæ scriptæ non possunt omnia hominum facta morésq; complecti. Scribuntur enim vniuersim καθόλου. At verò actiones sunt circa singularia & in singularibus ex c. 1. lib. 1. Metaphys. Ergo possunt imò & interdum debent sanciri & constitui nouæ leges, imò & veteres antiquari, præsertim cum antiquissima quæque sint ferè fabulosa & commentitia. Aristoteles tamen non probat mutationem legum, nisi cum magnâ religione, cautione, prudentiâ & necessitate; ratio hæc est quòd legis mutatio frequentior faciat ciues inobedientes legum ac principis atque magistratuũ contemptores, cum enim videbunt innouari sępius leges, nullius obseruationi sese seriò adstringent, quas scilicet vt alias priores ipsa ciuitas quã primùm sit mutatura. Ideo à mutatione legum valde abhorruerũt Spartani, narrátq; Plutarchus in Laconicis Apophthegmatis, Pausaniã interrogatũ, cur antiquis moribus viuerent Spartani? respondisse quòd leges viris, non viri legibus dominentur, & sapienter mouent Iurisc5sulti non esse temerè solemnia maiorũ instituta commu-

tanda, imò nec rationes legum & institutionum antiquarum semper exquirendas, lege non omnia, & lege minimè. de legibus. Consulendus Plato 3. & 6. de Legibus, Demosthenes aduersus Democratem. Iurisperiti etiam ad titulum de legibus, lege, non omnium, & lege, & ideo. Imo verò inquit Aristoteles, licèt sint peccata quædam Nomothetarum & magistratuum, ea potius ferenda sunt si exigua sint, quàm receptæ leges tollendæ: qua de re dixi suprà in explicatione textus. Cæterùm licèt artibus & scientiis mutatio processerit in melius, id tamen de legibus iam receptis dici meritò posse non videtur, cùm sit ratio dispar legũ & artium. Artium enim & scientiarum firmitas documentis & præceptis quæ nouis obseruationibus inuentisque innotescunt continetur; legum autem vis & robur non tam litteris vel scripto aut studio quàm vsu & moribus nititur, quare si vsum & obseruantiam legum tollas minuásue, leges etiã ipsas imminues ac extirpabis. Hinc rectè Poëta Lyricus, quid leges sine moribus vanæ proficiunt? Non sunt ergo antiquę leges abrogandæ, vel vllo modo commutandæ nisi sint manifestè vitiosæ, aut barbaræ. Vt enim mutationes temporum, aëris, cibi, morbos generant vt constat ex doctrinâ Medicorum, iuxta aphorism. 1. sectionis tertiæ Hippocratis, præsertim si repentinæ sint; sic legum mutationes sunt ciuitatibus periculosæ. Atque vt consuetos cibos, quãuis deteriores, aut non adeo delicatos & salubres, gratiores tamen præferunt Medici insuetis & melioribus, ex eiusdem Hippocratis aphorismo, nempe quia consuetudo altera natura est: sic & Politici leges antiquas longo ciuitatis vsu receptas (quanquã fortassis non adeo perfectas aut exactas) nouis quibuslibet, etiam excellentioribus debent anteponere, vt quieta perstet adeóque salua & incolumis Respublica.

Est-ne vænalitas Magistratuum iusta & vtilis Reipublicæ?

QVÆSTIVNCVLA X.

ABsurdam credunt & Reipublicę pernicioſam magistratuum vænalitatem Politici sapientiores; præsertim si absolutè & simpliciter loquendum sit. Ratio est, quia violatur iustitiæ honor & decus virtutis, si pecuniæ subiiciatur & reddatur vænalis; est enim iustitia res sacra, angusta & adeo perfecta. Præterea si auro sunt vænalia iura; facilè fieri poterit, vt iudex pecuniâ corrũpatur. Quod insinuauit Poëta dum dixit:

Vendere iure potest, emerat ille prius.

Id verò à rectâ ratione alieniſſimum est, ac longè iniquissimum. Et sanè magistratus est bonum publicum ciuitatis siue Reipub. directio quæ virtuti debetur & sapientiæ; alioqui si prętio ac pecuniâ æstimetur magistratus, itaut sapientiæ & virtutis nulla habeatur ratio, fiet profectò vt Respublica vitulos aureos siue idola imperitiæ, & stoliditatis adoret quamplurima, & sic honesta paupertas, inopsque sapientia ab omni dignitate excludetur, iacebunt litteræ, artes, virtutes, quæ homines à bestiis distinguunt; eritque respublica, relictâ virtute, improbitatis, auaritiæ, & ignorantiæ theatrum miserrimũ. Ideo iure merito Aristoteles c. 11. lib. 2. Politicorum reprehendit Carthaginenses, qui vænalitatem magistratuum permittebant, φαῦλον τὸ τὰς μεγίστας ἀρχὰς εἶναι τῶν ἀρχῶν, τὴν τε βασιλείαν ἐν τοῖς στρατηγίαις, malũ esse si vænales fuerint summi magistratus, vt regnum, & belli imperium. Quòd si de summis dicitur, quidni & de minoribus? Quanquam minus periculum est in vænalitate minorum magistratuum; sed absolutè ac simpliciter satius est ac præstabilius virtuti, quam diuitiis deferre magistratum & imperium, nisi fortè obstent locorũ & populorum aliæ leges, instituta, & consuetudines. Alioquin honoratiores essent diuitiæ sapientiâ & virtute, fierétque respublica potius φιλοχρήματος & auara, quàm φιλότιμος & gloriæ solidæque laudis cupida. Quâ enim in ciuitate diuitiæ sunt in pretio, in eâ iacere virtutem necesse est, inquit Plato 8. lib. de Repub. Vbi autem virtus contempta iacet, necesse est vitia regnare omnemque iustitiam aboleri. Solem autem è mundo tollunt, qui iustitiam è medio tollunt, quæ virtutis numeros omnes radiósq; continet iuxta illud vetus Carmen ab Aristotele citatum lib. 5. Ethic. ἐν δὲ δικαιοσύνῃ συλλήβδην πᾶσ' ἀρετὴ πέλει.

Certis tamè de causis vænales esse posse, imò & debere magistratus, cum scilicet hinc vtilitas redundat in Rempub. quæ inde melius habeat & monarchia imperiumue amplificetur, conseruetur, ac propugnetur; cõmunis ferè est opinio ac sensus Politicorum nostræ tempestatis, cuius opinionis veritatem vel falsitatem euentus comprobarit. Sed hæc satis de selectioribus quæstiunculis ad librum secundum Politicorum.

LIBER TERTIVS Politicorum.

HAbet iuxta præsentem editionem, capita octodecim, licèt Perionius, Cassus, & Giphanius duodecim tantùm recenseant, in quib. ex proprio sensu differit Aristoteles de Republica & Ciuitate: cuius paries libro primo, formas autem siue insti-

tuta varia, ex variis legislatorum scitis libro secundo enarrauit; reprehensis iis quæ digna reprehensione videbantur. Agit igitur hoc tertio libro de ciue, & ciuitate; de virtute ciuis, & viri boni, de generibus rerumpublicarum, de magistratibus, de regno & Aristocratia. Sed singula genera rerumpublicarum ordine persequitur, ad librum vsque septimum.

Ad Cap. primum.

DOcet primò omnem Politici & Legislatoris curam in ciuitate esse positam. Secundò, πολιτείαν, id est, Rempub. esse τῶν περὶ τὴν πόλιν οἰκούντων τάξιν τινά. Ordinem quendam eorum qui ciuitatem incolunt. Tertiò, τὴν πόλιν, ciuitatem ex ciue, qui πολίτης dicitur, vt ex parte totum, debere cognosci, cùm ciuitas sit πολιτῶν πλῆθος, ciuium multitudo. Videndum igitur esse quid sit ciuis, simpliciter, propriè, καὶ ἁπλῶς. Sunt enim ciues nonnulli quadam ratione, πῇ, vt qui ciuitate donantur, & πολιτοὶ, siue, δημοποιητοὶ, factitij vocitantur; item pueri, & senes depontani; quos vocat ἀφειμένους, id est, dimissos, & muneribus publicis solutos, καὶ παρηκμακότας, effœtos. Ciuis ergo ἁπλῶς, & qui talis est optimo iure, optima lege, is dicitur qui non quidem eiusdem domicilij, sed iudicij etiam, magistratuum & imperiorum est particeps. Vbi diuidit magistratum infinitum siue temporaneum, vt olim erant omnes Romæ magistratus, qui certo tempore definiebantur; & infinitum siue perpetuum, vt erant apud Græcos iudex & cõcionator, siue ἐκκλησιαστὴς. Erat autem ecclesiastes is qui ius habebat deliberandi & sententiam dicendi in concione, de rebus faciendis, vel non faciendis, siue vno verbo de futuris; de præteritis enim Ecclesiasta non statuebat, sed solus δικαστὴς, iudex, vt notauit ipse Aristot. lib. 1. Rhetor. Sed cùm ciues varij sint pro varietate rerumpubl. Respublicæ autem ita differant specie, vt aliæ sint priores, aliæ posteriores, rectæ enim vitiosis priores sunt, vt regnum tyrannide; profectò alij erunt in alia Republica ciues, nec poterit communis definitio ciuis exhiberi. Vnde quæ ciuis definitio iam posita est, soli Democratiæ conuenit, vbi est concionum, iudiciorum, & magistratuum communis participatio. In aliis enim Rebuspub. vel non est concionum vsus, vel non est iudiciorum libera communicatio. Non est igitur hîc definitus ciuis Aristocraticus, nec Basilicus, sed solus Democraticus. Quãquam nota Magistratuum omnibus Rebuspublicis communis esse videtur; adeo vt in quacunque Republica negari possit ciuis esse is, cui ad Magistratus via sit intercluſa.

Quis propriè ciuis.

Dos Ecclesiastes.

Ad Cap. secundum.

IMprobat vulgarem ciuis definitionem, qua ciuis dicitur is qui ex vtroque parente ciue natus est. Potiùs enim ciuem dicendum esse qui Reipublicæ & honorum sit particeps, vt antea dictum est. Tum statuit ciues eos reuera esse qui mutata Reipublicę forma, imperij sunt in eadem ciuitate participes: Iustè an iniustè, nil refert. Quidam enim iniustè gerunt Magistratum, qui tamen reuera gerunt Magistratum.

Ad Cap. tertium.

SIgnificat, acta ciuitatis etiam ea dici quæ facta sunt à ciuitate, licèt eius forma siue Respublica postea mutata sit; quia nempe ciuitas semper manet ciuitas, licet Politia mutata sit. Sed an sint acta eiusdem ciuitatis mutata Politia, explicari non potest, nisi prius intelligatur, quando ciuitas sit dicenda eadem, vel alia. Statuit verò ciuitatis identitatem vel diuersitatem, ex Politia seu ratione administrandi esse æstimandam, non ex mœnibus; adeo vt morte mutatis ciuibus, & aliis nascentibus, iidem tamen ciues eadémque ciuitas, vt idem fluuius, idem fons, aliis licèt affluentibus & defluentibus aquis, manere censeantur, si eadem Reipublicę forma, & ratio, καὶ σώζηται, perseueret; & contrà iisdem viris in eadem vrbe manentibus, non tamẽ iidem propriè ciues sint, eadémve ciuitas permaneat, sed omnino diuersa, si Reipublicæ forma immutetur. A forma enim petenda esse rerum discrimina, non à materia. At in re Politica homines, agri, & loca sunt veluti materia; ratio autem gubernandi, siue πολιτεία, vt forma, veteribus pactis & fœderibus standum sit, λόγος ὕστερος, alius est sermo, inquit Aristoteles: ea enim de re dicet postea. Notandum circa hoc caput, Vrbis nomen pro ciuitatis loco sumi. quia vrbs ex loco æstimatur; nomen verò ciuitatis potiùs vsurpari pro ciuium ordinatione & administratione. Ideo si ciues iidem maneãt sub eadem Politia, loco tamen diuidantur, & agrum mutent, vrbem quidem eos mutare, non ciuitatem, id est, Rempublicam. Notatu etiam dignum est, quod de Babylone hîc ait Aristoteles, eam potiùs gentem, quã ciuitatem videri, ob vastitatem, immensámque magnitudinem: itavt cùm ab hostibus, id est, à Cyro capta esset, & iam tres dies præteriissent, nondum eam esse captam scirent ij qui in media vrbe habitabant. Erat autem ambitus Babylonis sexaginta mille passuum, vt narrant Herodotus lib. 1. & Strabo lib. 10.

Similis quæstio fuit de naue Thesei. Dequa Plutarch. in Theseo.

Babylon potiùs gens est, quàm ciuitas.

Ad Cap. quartum.

STatuit, alium esse virum bonum, alium bonum ciuem, absolutè loquendo, καὶ ἁπλῶς; seu quod idem est, non esse eandem viri boni, & boni ciuis virtutem vniuersè & generatim. Nempe quia viri simpliciter boni virtus est vna perfecta, καθολικωτάτη, dicta: quæ est Moralium virtutum catena &

Vir bonus à bono ciue differt.

complexio perfecta: de qua in Ethicis, & lib. 7. Eudem capite vltimo, ad bene viuendum comparata; At virtus boni ciuis non est eiusmodi. Neque enim est vna perfecta: quia cùm Reipublicæ genera diuersa sint, necesse est ciuium etiam genera esse diuersa; atque adeo diuersas virtutes: cùm alius sit ciuis bonus in regno, alius in Aristocratia, alius in alia: & ciuis bonus, ea quæ sunt ciuitatis, spectet; vir autem bonus, quę sunt absolutè bona, honesta, & laudabilia. Addequòd in eadem Republica ciues non sint planè ijdem, sed disparis conditionis. Differunt enim viri à mulieribus, domini à seruis, Senatores à militibus; quorum, vt tales sunt, diuersæ debent esse virtutes, vt & saltatorum; alia enim virtus est κορυφαίε, præsultoris; alia μεσοπόνου, qui ei proximus est: illius enim quàm huius sicut imperantis & priuati, virtus perfectior est. Docet postea, posse ciuis alicuius; putà eius qui Magistratum gerat & aliis imperet, eamdem esse virtutem, quæ est viri boni; siue, quod idem est, aliquem bonum ciuem, debere etiam esse virum bonum; saltem in optima quadam Republica; vt in Aristocratia; cuius principes dicuntur optimates, quòd sint omnium optimi, id est, non boni tantùm ciues, sed viri simpliciter boni, prudentes, iusti, temperantes, &c. Vulgò enim dicimus Principem siue magistratum bonum, esse virum bonum & prudentem, τὸν ἄρχοντα τὸν σπουδαῖον, ἀγαθὸν εἶναι καὶ φρόνιμον. Apparet ergo virtutem imperantis differre à virtute obtemperantis; imperantis autem & viri boni esse eamdem. Notanda interim est initio capitis egregia comparatio Reipublicæ cum naui. De qua legendus etiam est M. Tullius in Lælio, & lib. 12. Epist. ad Qu. Cornificium. Significat autem Aristoteles esse eamdem nautarum & ciuium rationem. Vt enim nautarum officia sunt duo; commune vnum, in prospero cursu, & salute nauis positum, σωτηρίαν τῆς ναυτιλίας vocat; proprium alterum, vt remigis, remos dicere: gubernatoris, clauum tenere; proretæ, proram & nauim gubernare: sic & ciuium duo sunt munera & virtutes, vna publica & omnium communis, quæ ad publicæ salutis curam studiosimque refertur. Altera specialis, & singulorum propria, quę secundùm varios ciuium ordines & alias atque alias conditiones distinguitur. Sic enim aliud officium est Senatoris, aliud militis, aliud magistratus, aliud hominis priuati. ἡ δ' φρόνησις ἄρχοντος ἴδιος ἀρετὴ μόνη. *Prudentia autem imperantis virtus est sola propria*, inquit, quia cæteræ, vt fortitudo, liberalitas, iustitia, temperantia, communes sunt imperanti & obtemperanti; & in obtemperante satis est bona opinio de magistratu, vt eius iussa alacriter exequatur. Quo loco eleganter comparat obtemperantem cum aulopœo, id est, tibiarum opifice; imperantem, cum aulete, id est, tibicine. Huic enim ille sese accommodat.

Vt nautarum sic ciuium officia duo.

Cõmune.

Speciale.

Ad Cap. quintum.

DIsputat de opificibus, quos βαναύσους vocat, an debeant illi in ciuibus numerari. Rationes vltro citroque profert: Concludit, in optima Republica ciues non esse, mercatores operarios, & sordidos artifices. Quanquam aliàs ciues sint, vt in Democratia, & Oligarchia, præsertim si sint diuites; aliàs non, vt in Aristocratia, si quæ sit, inquit: in hac enim honores & dignitates ex merito & virtute deferuntur. Quod est rarissimum, & ferè in nulla fit ciuitate. Vnde irridet Bodinus Iurisconsultus Gallus eos qui de Aristocratico regimine tractant, quòd nullibi seruetur. Et certè Aristoteles de Republica differens, Democratiam ferè & Oligarchiam solet commemorare, vt communes. Recenset postea varias ciuium species, pueros, viros, libertinos, opifices, mercatores, perfectos, imperfectos, natos, factitios. Statuit, eum verè ciuem esse, cui honores communicantur, vt suprà.

Cap. 6. Methodi Histor.

Cap. 1. l. 3.

Ad Cap. sextum.

DE Reipublicæ, quam πολιτείαν vocat, generibus & formis dicturus, definit primò ipsam Rempublicam, ordinem ciuitatis, cùm in aliis magistratibus, tum in eo maximè qui est omnium summus ac princeps. Deinde repetit, ex primo libro, hominem esse animal Politicum natura, & societatis amans. Adducit autem præterea ad vitæ societatem, vt ex ea vtilitatem habeat & vitæ commoda. Hinc origo familiarum, vicorum, ciuitatum. Postea distinguit imperia ex vtilitate; quæ vel priuata est, vt in imperio despotico, in quo omnia ad domini propriam vtilitatem primò ac per se referuntur; per accidens ad serui commoda. Curat enim seruum herus, non serui sed sui gratia: vel communis, vt in imperio paterno, vxorio, & ciuili. Horum enim imperiorum finis per se est eorum qui obtemperant, salus & vtilitas; per accidens autem bonum imperantium; vel saltem communis & publica omnium tam parentium quã imperantium vtilitas, sed maximè eorum qui parent. Hinc concludit, eas Respublicas, quæ communem spectant vtilitatem, esse rectas & simpliciter iustas; eas verò quæ imperantium ac principum commodis duntaxat consulunt, vitiosas, ὡς παρεκβάσεις τῶν ὀρθῶν πολιτειῶν. Quia nempe hæ despoticæ sunt, & seruorum; illæ liberorum, cùm ciuitas sit τῶν ἐλευθέρων κοινωνία, liberorum hominum non mancipiorum societas.

Imperium herile priuam vtilitatẽ spectat, paternum & ciuile communem.

Recta est Respublica quæ cõmunẽ spectat vtilitatem.

Ad Cap. septimum.

Formæ regiminum tres bonæ, tres malæ.

REcenſet Reipublicæ genera, quæ dicet eſſe tria recta; praua totidem: & recta quidem eſſe βασιλείαν Regnum, ſiue principatum vnius communi bono conſulentis; Αριστοκρατίαν, ſiue imperium optimatum, id eſt, virorum ſelectiſſimorum & virtute præſtantium, publicam vtilitatem procurantium; πολιτείαν, Rempublicam communi nomine ſic dictam, ſiue Imperium populi publico bono proſpicientis. Praua autem eſſe his oppoſita, vt ſunt τυραννὶς, ſiue dominatus vnius qui ſuam potiùs quàm ſuorum ſpectet vtilitatem; ὀλιγαρχία, ſiue paucorum Imperium diuitum, commoda quærentium; δημοκρατία, ſiue poteſtas plebeię multitudinis rem ad egentium & plebeiorum hominum commoditatem adminiſtrantis.

Ad Cap. octauum.

EXplicat pluribus verbis ἡ διὰ μακροτέρων, vt loquitur, quæ de Reipublicæ generibus dixit ſuprà; docétque, Tyrannidem eſſe monarchiam deſpoticam, in ciuilem ſocietatem, qualis ſcilicet poteſtas eſt in ſeruos. Item Oligarchiam eſſe cùm diuites dominantur; Democratiam, cùm egeni è plebe. Neque debere has ſpecies tam numero diuitum aut egenorum æſtimari, quã conditione. Itavt Oligarchiæ nota ſit, cùm diuites ſiue nobiles & potentiores, vel pauci vel plures dominantur; Democratiæ verò, cùm pauperes & plebeij ſiue plures ſint, ſiue pauci. Quanquam rariſſimè contingit plurimos eſſe in Oligarchiâ; cùm nomen ipſum paucitatem ſignificet imperantium: & paucos in Democratiâ, cùm pauci pauperes vix poſſint imperium ſummámque poteſtatem vſurpare.

Tyrannis eſt monarchia ſeruilis.

Ad Cap. nonum.

LAudabant Atheniẽſes Democratiam, Lacedæmonij Oligarchiam, vt iuſtas. Illi enim vt & Democratici omnes, dicebant, inter pares libertate omnia paria eſſe debere; Hi, inter pares potentiâ & diuitiis. Cùm igitur hi & illi æquitate quadam nitantur, iure quoque niti videntur. Reſpondet Ariſtoteles, neutros verum dicere: Sed duas ob cauſas errâſſe. Prior eſt, quòd de ſeipſis iudicarent, χεῖρον δ' οἱ πλῆθοι φαῦλοι κριταὶ τοῦ σφετέρου καὶ οἰκείου. Atque, vt aiunt Iureconſulti, nemo in ſua cauſa iudicare debet, aut iure poteſt. Poſterior, quòd ratiocinentur ex paralogiſmo & captione à dicto ſecundùm quid, ſeu ex parte, ad dictum ſimpliciter & omnino. Non enim rectè ſequitur eos qui aliqua ex parte, putà libertate, vel diuitiis ſunt pares, ideo in omnibus eſſe pares. Statuit ergo, non diuitias, non libertatem, ſed virtutẽ eſſe in ciuitate τὸ κρεῖττον, atque adeo veros ciues eſſe non ditiſſimos, non nobiliſſimos, non liberrimos, ſed qui viri ſint optimi, quod probat à fine ciuitatis, quæ non vitæ, non mutui auxilij, non commerciorum, (alioqui diſiunctiſſimæ nationes inter quas commercia ſunt, mutuáque auxilia, eiuſdem dicerentur eſſe ciuitatis,) ſed bene beatéque viuendi causâ, id eſt, ad virtutis cultum, cui adiuncta ſit ſufficiens externorum bonorum copia, eſt inſtituta.

De propriis rebus mali iudices ſunt ferè multi.

Optimi ciues, viri optimi.

Ad Cap. decimum.

DIſſerit de principatu ciuitatis, ſiue de ſummâ Reipublicæ, τὸ κύριον τῆς πόλεως, appellat; quæritque penes quem, vel in cuius manu ac poteſtate eſſe debeat, an in vnius optimi an tyranni, an multorum arbitrio ac directione; Atque hanc quidem diſputationem toto fere reliquo libro perſequitur. Hoc igitur capite omnium gubernationum ſiue principatuum incommoda declarat. Democratiæ quidem, quod pauperes & plebeij manus inijciant in bona locupletum, non ſine pernicie Reipublicæ. Oligarchiæ, quòd pauci principes ac ditiores plebem opprimant. Ariſtocratiæ, quòd pauci honoribus ſummis potiantur, plurimi relinquantur inglorij & inhonorati, quod incommodum in regno adhuc grauius eſt, vno ſolo imperante, cæteris omnibus relictis. Quòd ſi ad legem quis imperium referendum putet, non ad regem, ſiue ad hominem; ſanè is incommoda prædicta ideo non effugiet: quia lex omnis neceſſariò erit vel Democratica, vel Oligarchica, vel alteri cuipiam principatui accommodanda.

Incõmoda ſingulorum regiminum.

Ad Cap. vndecimum.

STatuit ſatius eſſe, Imperij ſummam eſſe penes multos quàm paucos; dummodo illi multi, ſi non ſinguli & diſtributiuè, ſaltem omnes & collectiuè, ſint viri boni, & illis paucis meliores, itavt non ſinguli quidem ſeorſim ſumpti virtutibus omnibus ſint præditi, ſed omnes ſimul, & vnus vnâ; alius aliâ virtute excellat. Quod documentum illuſtrat ſimilitudine cœnarum Symbolicarum, quas vocat τὰ συμφορητὰ δεῖπνα, cũ ſcilicet Symbolam partémve ſuam ſinguli contulerunt: ſunt enim hæ cœnæ meliores & lautiores, iis quæ ἐκ μιᾶς δαπάνης fiunt & inſtruuntur. Tum docet non eſſe tutum, multitudini maxima imperia ſummóſque magiſtratus committi; facile enim iniuſtè & imprudenter agere; nullos autem prorſus eidem concedere, eſſe formidoloſum. Hinc enim ſeditiones. Itaque debere multitudinem βουλεύεσθαι καὶ κρίνειν, conſilij & iudiciorum eſſe participem. Sic permiſiſſe Solonem, & alios Nomothetas, vt populus magiſtratuum creationi præeſſet, iúſque haberet repoſcendi geſti magiſtratus rationes. Prodeſſe igitur multitudinem congregatam ciuitati, præſertim ſi melioribus adiungatur & ſapientioribus; non

Ex ſingulorũ ſymbola melior cœna, quàm ex vnius sũptibus.

ſecus

secus atque impurus cibus puro mixtus, totum nutrimentum reddit vtilius, quàm si esset paucum & purum nutrimentum: quia multum par est alendo corpori, paucum impar; ideóque illud hoc vtilius. Quæ comparatio an omnino sit vera, viderint Medici, quibus etiam cibus licèt purissimus in impuro corpore suspectus est. τὸ μὴ καθαρὸν ἐκ τῶν σωμάτων, ὀλίγον ἂν δρίψῃς, μᾶλλον βλάψει, inquit Hippocrates. Examinat postea Aristoteles Solonis institutum, quo concessum est populo ius eligendi & creandi magistratus, & rationes reposcendi: ad hæc enim officia iudicio & scientiâ opus esse, quibus caret populus. Inserit digressionem de scientiis & artibus, in quibus tres fere personas esse scribit. Sic Medicum ait quodammodo esse triplicem, δημιεργὸν vnum, qui scilicet operatur & exercet Medicinam, ἀρχιτεκτονικὸν alterum, qui docet & præscribit; tertium πεπαιδευμένον, vsu peritum, & expertum; vbi docet iudicium non minùs pertinere ad vsu peritos, quàm ad scientes & doctos. Soluit ergo controuersiam hoc pacto. Multitudinem quidem populare sigillatim ac distributiuè sumptam, non posse rectè iudicare; vniuersim tamen & collectiuè, collatis scilicet capitibus, & communicatis consiliis, posse. Neque verò ad rectè iudicandum opus esse vt qui de reb. officiisque iudicant, ea perfectâ scientiâ teneant; aut etiam ipsi fecerint, vel exercuerint; satis enim esse vt vsu valeant & experientiâ. Sic enim qui reb. vtuntur, vt domo, calceo, veste, æque bene de iis iudicant, an benè vel malè confectæ sint, atque interdum meliùs, quàm ipsi artifices. Pari igitur modo populum, licèt ipse non gerat magistratum, quia tamen imperio magistratus vtitur, cui subest & obtemperat, rectè de eo iudicare, & plerumque meliùs quàm ipsos imperantes, qui sua vitia non vident. Concludit, imperium penes leges potiùs esse debere, quam penes homines, si eæ iustæ sunt. Eas autem esse iustas; quæ bonis rebus publicis, vt regno, Aristocratiæ, accommodantur: Iniustas, quæ contrà. Cæterùm quædam esse magistratus æquitati & arbitrio relinquenda; quia leges omnia non explicant aut comprehendunt. Hinc ἐπιείκεια, de quâ cap. 14. l. 5. Ethic. ad Nic.

Impura corpora quo plus nutrias, eò lædes magis. Aph. 10. Sect. 2.

Populus collectiuè sumptus potest iudicare.

Imperium esto penes leges.

Ad Cap. duodecimum.

STatuit bonum Politicæ propositum tãquam finem, esse τὸ δίκαιον, ius. Tale autem ius esse id quod omnib. est vtile. Atque hoc quidem in confesso esse apud omnes, quòd ius sit, quædam æqualitas, vt dictum est in Ethicis. Hinc enim quia æqualitas duplex, Arithmetica, & Geometrica; duo etiã constituta fuêre genera iuris & iustitiæ, permutationis quidem, vnde iustitia commutatiua; & distributionis, vnde distributiua.

Lib. 5. c. 3. & 4.

Præterea omnes existimare iuri esse consentaneum, vt paria paribus tribuantur: sed quia perperam vulgo discernitur & æstimatur illa paritas: cùm alij eam libertate metiantur; alij diuitiis; alij genere; alij virtute: Scire oportet, inquit, quarum rerum sit æqualitas, quarum inæqualitas; siue an qualibet re pares, vel impares debeant in republica de honoribus contendere. Decernit igitur Aristoteles in distribuendis reipublicæ honoribus, non esse rerum omnium spectandam æqualitatem, aut inæqualitatẽ; sed eam tantùm quæ reipublicæ conferat; vt enim in artibus, sic & in Politicâ, vbi fit comparatio, vsus finisque eius rei, artisve in quâ fit comparatio, spectari omnino debet; cętera autem, quæ nihil ad rem conferunt, relinquenda. Vnde sicuti in arte tibiarum si duo certent, quorum alter optimè canat, sit tamen plebeius; alter artis tibiarum sit imperitus, nec aptè canere possit, qui tamen sit nobilis; non huic imperito licèt nobili, sed illi dari debent tibiæ meliores; quia nempe ad vsum artis, id est, ad tibicinium, nihil iuuat nobilitas, sic & in re ciuili non est habenda ratio eorum quæ nihil ad ciuitatis bonum conferunt, vt proceritatis, vel formæ, nisi eæ virtutibus adiũctę sint. Hinc colligit non abs re de honoribus ciuilibus contendere nobiles, liberos, diuites, virtute præditos; & multos cum paucis comparatos. Hi enim omnes ius quoddam contentionis habere videntur: cùm nobilitas, libertas, diuitiæ, virtus, multitudo ad ciuitatem conferre credantur.

Ad Cap. decimumtertium.

STatuit, ex iis ciuibus suprà commemoratis, diuites quidem & nobiles siue ingenuos (quos & γενναιοτέρους, generosiores vocat, quòd εὐγένεια, ἀρετὴ γένους, nobilitas, sit virtus generis) ad hoc vt sit simpliciter ciuitas, iure contendere: nam ad τιμήματα, id est, tributa conferenda, opus est diuitibus, & ciuitas non est seruorum, sed liberorum societas; vt verò sit beata ciuitas, iustiùs de honoribus Politicis virtutem contendere. Quòd si contingat in vna ciuitate omnes illos ordines cõcurrere, diuitum, nobilium, bonorum, multitudinis; dubium videri, cuinam potiùs ordini conferre publicos honores & magistratus oporteat: Respondet nullum satis esse idoneum ad omnes magistratus sibi vendicandos; & statim aliam mouet quæstionem, è cuius solutione prior intelligatur; Debeantne leges rectissimæ vtilitatem bonorum spectare, an potiùs multitudinis: Statuit non huius aut illius duntaxat ordinis vtilitatem, sed omnium, id est, totius Reipublicæ communem spectandam esse. Tum ciuem generatim ait esse eum, qui impera-

Spectandũ commune omnium bonum.

re vicissim & parere potest, ὁ μανθάνων τὸ ἄρχειν ἄρχεσθαι. Esse verò in aliâ Republicâ alium, pro Reipublicę varietate. Alius enim est ciuis Basilicus, in regno; alius Democraticus, in Democratiâ. In optimâ autem esse eum, qui possit & velit præesse & subiici, imperare & parêre, proposita sibi vitæ ratione, quæ sit virtuti consentanea.

An vni excellentissimo tribuendum imperium.

Supponit insignem quæstionem de honore summo, vel magistratu vni alicui præstantissimo, aut paucis etiam excellentissimis, seu virtute, seu diuitiis, seu potentia & fauore ciuili, deferendo. An videlicet si vnus Heroïcè excellens & insigniter bonus in ciuitate reperiatur, ei imperium in ciues alios sit tribuendum? Respondet affirmatiuè. Paribus enim paria tribuenda sunt, ergo imparibus imparia. Atqui huic vni Heroï, si quis est, ciuium aliorum nemo par est, cum sit quasi Deus inter homines; non sunt ergo paria Heroï & ciuibus tribuenda. Atque adeo iniustè agent ciues, si parem Heroï honorem ambiant, & imperium cum illo velint diuidere. Non secus ac si cum Ioue Dij imperium mundi partiri cuperent. Præterea in Heroëm illum leges ferre ridiculum; qui insigniter sit optimus, & ipse potiùs sit lex. Hîc citat Aristoteles apologum Antisthenis: Suasisse olim, dum comitia inter bestias celebrarẽtur, lepores, vt omnibus ex æquo animãtibus pares prædæ seu capturæ partes diuiderentur: At Leones respondisse, Debere priùs lepores docere, pares quoque omnium animantium vires & robur fuisse in capienda prædâ. Sed fortè cùm argumentis agere nollent Leones, arreptos lepores sic concionantes deuorarunt; vt hinc doceat Aristoteles, Non esse cum potentioribus & Heroibus certãdum, aut cum iis paria facienda. Annotat tamen illam virtutis vel potentiæ ciuilis excellentiam, suspectam odiosámque fuisse ciuitatibus; è qua scilicet immutandæ Reipublicæ periculum immineat; atque hinc τὸν ὀστρακισμὸν, siue exilij sententiam, quæ ὀστράκοις, id est, testulis, quibus inscribebatur eiiciendi nomen, ferebatur, Athenienses instituisse; vt scilicet eum exilio pellerent, qui fortitudine, gloriáve militari, aut insigni iustitia & virtute, aut diuitiarum copia, aut amicorum multitudine, aut alia qualibet ciuili potentia reliquis ciuibus antecelleret. Sic & Argonautę, secum habere Herculem noluerunt, ὡς ὑβριστὴν ὄντα πολὺ τῶν πλωτήρων. Et hanc quidem opulentos Heroas, viróque optimos, expellendi rationem in vitiosis rebus publicis, vt Democratia, Oligarchia, Tyrannide, non modò locum habere ait, (quòd scilicet ipsis iusta videatur, eisque satis sit, vt quacunque via etiam improba in suo statu conseruentur,) sed etiam in bonis, communem alioquin vtilitatem spectantibus, posse reperiri, hinc probat; Quòd vt artifex partem vnam operis licèt absolutè pulchram & optimam, vt pictor pedem animalis, nauium opifex puppim, Chorodidascalus vocem alicuius Musici alioqui suauem, iusto tamen grandiorem & altiorem non sustinet; sic & bonus Princeps aut Magistratus vnum aliquem iusto maiorem ac potentiorem in ciuitate potest ostracismo cohibere, maioris boni gratia, ne scilicet inde Respublica capiat detrimentum. Consulit tamen ita esse à principio Rempubl. temperandam, vt postea non egeat τοιαύτης ἰατρείας, tali medicinâ. Cùm verò duo sint excellentiæ, ἢ εὐφορίας, genera; vnum virtutis, alterum ciuilis potentiæ, vt opum, & amicorum, concludit, ne in optima quidem republica nimiam opum, amicorum, ciuilisque fauoris εὐφορίαν, ferendam esse; virtutis verò præstantiam omnino esse amãdam & recipiendam vt optimam; essèque æquissimum, vt omnes viro excellenter optimo & sapientissimo sponte pareant; vel pluribus eiusmodi, si qui extent: quos sanè omnino expedit reges esse perpetuos, βασιλέας εἶναι ἀϊδίους, cùm virtus sit ciuitatis præstantissimus scopus.

Non est cũ potentiore certandũ.

Quid ostracismus.

Virtutis excellẽtia recipienda.

Quòd alios vectores plurimum superaret.

Ad Cap. decimumquartum.

HActenus de Republica eiúsque generibus in vniuersum, deinceps de singulis speciatim differit; primò quidem de rectis, deinde de vitiosis. Hoc igitur reliquo libro de regno & aristocratia coniunctim pertractat, quia vtriusque finis est virtus; sed parcè & leuiter de Aristocratia. Cũ autem docere instituat, & diligentiùs explicare, an regnum, quod vocat βασιλείαν, præstabilius sit, melius, & accommodatius gubernandis, vel in ciuitate, vel regione qualibet, hominibus; quàm alia quæuis Politia: statuit priùs esse regnorum genera distinguenda. Atque ea quidem omnino esse quinque, in quibus scilicet imperandi modus diuersus videatur. Primum ait esse Laconicum, quod qui tenet, belli dux est summus & imperator perpetuus; ita tamen vt penes eum non sit summa rerum omnium potestas, nisi dum extra fines Lacedæmonios excesserit. Dicitur hoc regnum στρατηγία αὐτοκρατόρων, καὶ ἀΐδιος, καὶ διὰ βίου. Aliúdque est hæreditarium κατὰ γένος; aliud optimum, siue ex electione, αἱρετόν. Secundum barbaricum imperio tyrannico & herili simile, hæreditarium, & lege apud barbaros constitutum, cum regia custodia non tyrannica. φυλακὴ δὲ βασιλικὴ, est cum ciues armis suis regem custodiunt, τυραννικὴ δὲ cùm externi & alienigenæ. Tertium est Græcum vetus, Αἰσυμνητία, dictum, quod alij electione creati & Αἰσυμνῆται vocati, perpetuò gerebãt: alij certo tempore, & ad certas res. Quartũ Heroïcum, quod prisci illi Heroës vno populi

Regni quinque genera.

Quid regia custodia.

puli consensu olim obtinebant, ob res ab ipsis præclarè gestas, & publica beneficia; erátque ideo legitimum, voluntarium, imò & hæreditarium; & quidem penes eiusmodi reges potestas erat belli, sacrorum, & iudiciorum. Ad iudicia autem accedebant alij præstito iureiurando, alij non præstito, ὁ δὲ ὅρκος ἦν τὸ σκῆπτρον ἐπωμόσαι. *Iusiurandum autem erat sceptri elatio.* Sed & solẽne olim erat iurare per ipsum sceptrum, vt fecit Achilles apud Homerum. Legati etiã oraturi sceptrum tollebant. Quintum absoluum, vt aiunt, simplex & summum, quod qui gerit, πάντων ἐστὶ κύριός ὅστις, omnium vnicus est summusque dominus; éstque in suo regno, quod in familiâ est paterfamilias.

Iliad. 1. *Iliad. 7.*

Ad Cap. decimumquintum.

REfert omnia regnorum genera ad duo, nempe ad absolutum, quod vocat eleganter παμβασίλειαν, & ad Laconicum. Quod idem est ac si diceret, regnum aliud esse plenum, & infinitum, siue planè legibus solutum & supremæ auctoritatis; aliud dependens, & legibus astrictum, nec absolutæ potestatis. Hoc posito duas proponit quæstiones. Prior est an è re ciuitatis sit, aliquem in eâ esse Laconicum regem, siue perpetuum belli ducem, eúmque ex certã & illustri familiâ, aut è qualibet; & hanc relinquit. Posterior an expedit ab vno principe gubernari, an verò conducat magis esse sub optimarum legum imperio. Et de hac doctè grauitérque disputat in vtramque partem, nunc pro Rege, nunc pro lege. Pro Rege quidem, quia lex omnia nõ comprehendit, cùm vniuersim decernat, nec ea quæ eueniunt possit dirigere. Legi igitur Rex est præferendus, qui legum defectum sapienter suppleat. Hoc loco insigne tradit documentum, in quauis arte ex scripto seu lege, imperare stultum, πάλιστον. In Ægypto licere Medicis post diem quartum mouere; quòd si ante exactum quatriduum moueat, suo periculo moueat. vbi notandum verbum κινεῖν Medicis vsitatum, maximè pro eo quod est, purgãs pharmacum ad noxios humores expellendos, exhibere. Sic diuinus senex Hippocrates, dum de purgatione decernit, verbum κινεῖν solet vsurpare, τὰ κριθέντα, ἢ τὰ κεκριμένα ἐρτίως μὲν κινέειν, μηδὲ γεωτεροποιέειν, μήτε φαρμακίῃσι, μήτε ἄλλοισιν ἐρεθισμοῖσιν, ἀλλ' ἐᾶν. *Quæ iudicantur perfectè, & quæ exquisitè ac sufficienter sunt iudicata, nullo modo mouenda, neque nouanda, neque medicamentis purgantibus, neque aliis irritamentis, sed sinenda.* Et alio loco πέπονα φαρμακεύειν ἢ κινέειν, μὴ ὠμὰ μηδὲ ἐν ἀρχῇσι, ἢν μὴ ἐξίῃ· μηδὲ πλῆσαι ἐς ὀξυᾶ. *Concocta medicari & mouere, non cruda: nec in principiis vnquam, nisi turgeant humores; vt plurimùm autem non turgent.* Pro lege verò sic disputat Aristoteles, Lex non est obnoxia perturbationibus, om-

παμβασίλεια.

Regem legi præferendum.

Obseruatio medica.

Auth. 24. Sect. 1.

Aphor. 22. Sect. 1.

Legẽ regi præferẽdã.

nique caret affectu, vt ira, auaritia, fauore; At humanus animus pathematis & affectibus obnoxius est, ita vt qui legibus, is Deo; qui homini, is belluæ tradat imperium, inquit cap. 17. huius lib. & initio l. 1. Rhetor. Satius ergo est Legem quàm Regem imperare. Statuit verò, & Legem & Regem in bona Republica simul esse debere, illam quidem propter vniuersalia, & ea quæ decerni possunt, hunc verò sine magistratu, propter particulares euentus, & ea omnia quæ lege non possunt facilè definiri. Quærit autem an vni, an multis, eorum quæ lege nequeunt definiri, gubernatio & imperium permitti debeat; Respondet, debere potiùs multis permitti, quàm vni. I. Quia de rebus singulis meliùs multi iudicant, quã vnus. Vt splendidius esse epulum solet in quod multi symbolam contulerunt, vt dixit suprà. II. Quia multi iudices non adeo facilè corrumpuntur ac vnus; vt neque magnum flumen, aut aqua multa tam citò corrumpitur, atque pauca. III. Quia vnius iudicio perturbato, siue ira, siue alia quadam passione, facilè iudicium corrumpitur: at in multitudine vix contingit omnes iratos esse, aut peccare. His expositis confert Regnum cum Aristocratia, & nunc vnius viri boni & ciuis boni imperium, plurium bonorum imperio anteponit, quòd scilicet vnus sit ἀστασίαστος, & à se dissentire nequeat; plures verò στασιάζωσι dissideant, & seditionibus facilè conflictentur: nunc Aristocratiã regno præfert, respondétque viros bonos, licèt plures, esse tamen in rebus bonis concordes; cùm animo sint integro ac bene affecto, atque adeo esse instar illius vnius, vnde concludit ciuitatibus optabiliorem esse Aristocratiam, Regno. Quod etiam colligi potest ex antè dictis, vbi docuit multos minùs esse corruptelis obnoxios, quàm vnum. Atque hinc infert regnum fuisse antiquissimum imperij genus; cum facilius fuerit vnum bonum, sapientem & beneficum, quàm multos optimos initio reperire; præsertim cùm paruas vrbes in quibus plures optimi & excellentes esse non poterant, olim homines incolerent. Sed cùm multi virtute & sapientia pares paulatim existerent, vrbésque fierent ampliores, repudiato vnius imperio, siue regno, commune potiùs imperium adamare cœperunt & mutuum: quæ Aristocratiæ, & Reipublicæ est origo. Atque hi virtute pares & pauci cùm defeciissent, & ad diuitias animum cõuertissent, Oligarchiam δι' αἰσχροκέρδειαν, induxerunt: è quâ Tyrannis nata est, vno scilicet ex illis paucis reliquos opprimente, & imperium inuadente. Quod olim Romæ fecit Iulius Cæsar, Dionysius, Syracusis, & alij alibi. Ex Tyrannide tandem orta est Democratia, paucorum scilicet potestate

Imo rex & lex iungi debent.

Cap. 11. l. 3.

Multi vno meliores.

Origo imperiorũ, & rerũpubl.

Ob turpe lucrum.

extinctâ: sic enim multitudo fortior facta est; quæ ita in Tyrannum inuasit, & populârem statum amplificatis ciuitatibus, auctóque populo inuexit, vt difficile sit aliam Politiam quàm Democràticam existere.

Attexit Aristoteles duas quæstiones. Prior est, an posito regno tanquam optimo regimine, debeat regnum esse hæreditarium, & à patre in filium transmitti. Posterior, an regi vt fortiter regnet, opus sit armorum vi, seu custodia ac præsidio militũ? Priorem clarè non soluit. Hoc tantùm ait, pernicioſum esse, degeneres regum filios, & à paternâ virtute desciscẽtes (quod haud rarò contingit, iuxta illud ἡρώων παῖδες πήματα, *Herôum filij noxæ*) regnum administrare; & tamen vix aliter fieri posse, quin pater amore naturali, quem Græci vocant στοργὴν, impulsus, filio committat imperium. Ex quo crediderim non probare Aristotelem (tacitè tamen ob Alexandrum Magnum Philippi Macedonis hæredem, in cuius regiâ multos annos versatus est) regna hæreditaria, vt pote periculosa, & pestifera, si ad improbos vel stultos hæredes transferantur. Posteriori autem non integrè satisfacit. Respondet enim de Rege Laconico, cui summa sit potestas ex lege attributa, nihilque pleno suo arbitrio præter leges faciat, ei scilicet necessariam esse armorum vim & potentiam ad leges custodiendas; sed talem ac tantam, qua improbos coërceat, Rempublicam tamen non possit opprimere.

Regna hereditaria Aristoteli suspecta.

Ad Cap. decimumsextum.

PRobat vnius summum imperium, siue regnum illud absolutum, quod superiori capite vocauit παμβασίλειαν, non esse iustum, neque naturæ consentaneum; atque adeo melius & optabilius esse legem imperare, quàm vnum aliquem ciuem. Quod defendit aduersus Platonem, qui plus bonis viris, quàm bonis legibus tribuendum esse censet. Non esse igitur κατὰ φύσιν, id est, secundùm legem naturæ, vnum esse ciuium omnium dominum ostendit. I. Quia iniustum est paribus parem dignitatem non tribuere, vt paribus imparem; quemadmodũ corporibus æqualibus inæqualem victum aut vestem. Atqui ciues omnes sunt pares; ergo iis impar dignitas non est tribuenda, id est, vni summum imperium, cæteris nihil tale. Itaque iustius erit vicissim omnes, cùm pares sint, imperare, & obtemperare. Hoc autem à lege est quæ ordo est. Præstabilius ergo legem imperare: ita tamen vt constituantur magistratus legibus subiecti. siue legum ministri & custodes, quos hîc vocat νομοφύλακας, καὶ ὑπηρέτας τοῖς νόμοις, vt scilicet seruandas leges curent, eáſque cùm opus fuerit, interpretentur, corrigant, & adhibitâ æquitate prudenter temperent. *Emẽdatio textus.* II. αἰσθητὸς ἐξεύρεσις τοῦ ὁ νόμος θεῖ. *Lex est mens sine cupiditate, aut perturbatione vlla*; & qui legem (quidam hîc legunt νοῦν mentem, sed vetus scriptura habet & rectè νόμον legem) præesse vult, is velle videtur, vt Deus imperet; qui hominem, feram; nempe ob passiones & animi motus varios quibus homo affici solet. Quod verò argumentum & exemplum superiori capite allatum est, à Medicinâ, aliisque artibus petitum, pro rege contra legem, præstare scilicet, & esse expeditius iudicium & sententiam Medicorum & artificum vsu peritorum & expertorum, quàm doctrinam artisque leges & præcepta sequi, falsum esse ait: cùm expediat doctis vti, qui maximè ad officia sua affectu nullo ducantur. Medici enim non odio, aut gratiâ, sed arte & prudentia, & honorarij causa Medicinam faciunt: at in Politicis multus est gratiæ, odio, iræ, ambitioni locus. Quòd si Medicos ægri suspicentur ab inimicis pecunia corruptos, illos statim ægri dimittunt, & præceptis artis, καὶ ἐκ τῶν γραμμάτων, & ex libris siue scriptis, curari malunt. Addit, Medicos, cùm ægrotant ipsi, alios Medicos accersere, quasi sibi iure diffidentes. quòd difficile sit in re sua verum discernere, aptéque ac sine quadam animi perturbatione, iudicare. Hoc loco distinguit leges in scriptas, & non scriptas; & has quidem quæ consuetudine & moribus receptæ sunt, & à maioribus traditæ; (quas ideo vocant nonnulli traditiones,) ait esse maioris auctoritatis; quibus ideo Magistratus, si nõ illis, sit inferior. III. Plus vident oculi, quàm oculus: Ergo plures boni & clarè videntes, id est, prudentes, vno sunt meliores. IV. Vno viro bono, duo boni sunt meliores. Sed hæc duo argumenta vt & vltimum, pro Aristocratia potiùs quàm pro lege concludunt: nisi dicamus in supplementum legum, plures adhuc bonos Magistratus vno esse præstabiliores, qui scilicet clariùs meliúsque leges interpretentur, quàm vnus. Denique ipsa regnandi ratio quam reges seruant, manifestè probat Aristocratiæ præstantiam, imò & necessitatem: illi enim amicos suos faciunt imperij sui socios, dum eorum doctrinâ, prudentiâ, & consilio vtuntur in rebus gerendis; At amici pares sunt & similes. Ergo cùm reges credant oportere amicos suos secum præesse & regnum administrare, vt teuerâ fit, eo ipso significant pares & similes simul debere dominari; præsertim si boni sint & ptudentissimi. Hoc argumentum efficax est pro Aristocratiâ.

In Politico.

Qui Nomophylaces.

Iuris scripti & non scripti meminit Aristot. 1. Rhetor.

Regnant ipsi reges ex consilio prudentũ.

Ad Cap. decimumseptimum.

DOcet primò varias esse hominum ad Politiam propensiones. Alios enim facilè seruili & despotico imperio subesse, vt sunt barbari, de quibus lib. 1. Polit. alios sponte regio imperio parére, alios aristocraticò, alios ciuili. Secundò, tria bonæ reipublicæ genera, regnum, aristocratiam, & rempublicam esse secundùm naturam; alia verò tria his opposita, contra naturam. Tertiò, quæ superiori capite dicta sunt contra regnum, vera esse in republicâ ciuili & populari, quæ est bonarum postrema; quia ciues in eâ omnes pares sunt, quibus ideo omnibus iniustum est, vnum imperare. *Optimo & sapientissimo imperium* Quartò, si quis vnus extet inter ciues, adeo illustris, & excellens; qui virtute, sapientiâ, & consilio reliquam multitudinem maximè superet; eum debere Regem esse, & omnium dominum: & id quidem iure ἀριστοκρατικῆς, præstantiæ, cui summus honor omnium opinione est deferendus. Alioqui si nunc vir ille præstantissimus imperaret, nunc vicissim paréret, vt cæteri ciues; pars esset par & æqualis toti; vel etiã præstaret toti, quod repugnat naturæ, éstque iniustum & contra leges iustitiæ distributiuæ. Partem verò sic totum superaturã, hinc cõstat, quòd Heroïs illius virtus aliorum ciuium virtutes maximè superet; ita vt harum respectu, illa sit quoddam totum. Itaque si alius quispiam ciuis vno vllo Heroë longè quoad virtutis excellentiam inferior, ad imperium euehatur, vel etiam plures non magis excellentes, & tunc Heros ille vnus subsit & pareat, profectò pars, nempe ciuis ille, vel vnus, vel plures ad imperij summos honores, tunc euecti, totum, nempe Heroëm, non tantùm æquabit, sed & dignitate superabit; quod est absurdum & iniustum. Esset verò multò iniustius illum necare, vel in exilium eijcere, vel testę iactu siue ostraciśmo, de quo suprà, expellere. *Cap. 13. l. 3* Debet ergo Heros ille, rex esse summus omniúmque ἁπλῶς dominus.

Ad Cap. decimumoctauum.

COncludit, iisdem modis & artibus in optimâ republicâ, vt est Regnum & Aristocratia, ciuitatem & virum bonum *Viri boni, & ciuis boni eadẽ est institutio.* institui; cùm optimæ Reipublicæ scopus sit virtus; atque adeo eamdem disciplinam, institutionem, & mores eosdem esse, quibus vir bonus efficiatur, simúlque Politicus, & Basilicus, siue Reipublicæ administrandæ, vel regno idoneus.

APPENDIX NOVA
AD LIBRVM TERTIVM Politicorum.

Quæstiunculas complectens selectiores.

An boni viri & boni ciuis eadem sit virtus?

QVÆSTIVNCVLA PRIMA.

LAudat M. Tullius lib. 10. epist. Trebatium Iurisconsultum, quòd fuerit & vir bonus, & ciuis bonus. Sed M. Cato dictus fuit vir quidem bonus, ciuis autem non satis bonus, vt & Anaxagoras, Empedocles, Thales Milesius, & cæteri sapientes, rebus politicis sese non immiscentes. Demosthenes contrà, qui scilicet ciuis bonus fuerit, & in Rempub. suam propensus, vir autem bonus minimè. Itaut aliud sit esse virum bonum, aliud esse ciuem bonum, generatim nimirum loquendo & simpliciter, vt vult Aristoteles cap. 4. lib. 3. Ex quo sequitur viri boni virtutem aliam esse à virtute boni ciuis. Hæc enim est animi certa dispositio, imo habitus probè gerendi officium in Republica prout ipse status ciuitatis, forma & constitutio postulat, nempe quia ad ciuitatem omnis cogitatio & cura boni ciuis refertur. At virtus viri boni est propria cuiusque perfectio ad frænandas cupiditates, animumque rectè componendum, ac bene viuendum destinata. Vnde virtus boni ciuis solam Rempub. spectat & consuetudinem ciuilem, atque obseruãtiam legum politicarum. Viri autem boni virtus propriam cuiusque perfectionem, bonos mores, vitæque honestatẽ & integritatem includit. Præterea virtus ciuis est varia & multiplex, pro vario statu ac regimine ciuitatis, aliter enim institutus est ciuis Democraticus, aliter Monarchicus, cũ vtriusque variæ sint leges & diuersissima instituta. At viri boni eadem est in omnibus viris probi virtus, eadẽ honestas & integritas; imo ciuium in eodem statu Reipublicę virtutes necessariò sunt diuersæ, cùm ciues diuersæ sint conditionis & ordinis; virtus autem politica sese ciuium sortibus accommodet. Sic enim magistratus siue eius qui præest, virtus, perfectior est virtute hominis priuati. Quod explicat Aristoteles similitudine saltatorum, quorum κορυφαῖος id est præsultor excellentiori virtute saltandi prędituś est, quàm ὑποκριτὴς qui Coryphæo adstat, éstque eo inferior; & notum est virtutem ciuis diuersam esse à virtute senatoris, ciuium ergo virtutes diuersæ sunt: virorum

autem bonorum omnium omnino ac vbique eadem est virtus. Non est igitur simpliciter ac generatim eadem boni viri, & boni ciuis virtus, siue virtus moralis simpliciter, & politica virtus, licèt interrogatus olim Zeno quo præsidio maximè ciuitas indigeret, sapienter responderit, egere præsidio virtutis, qui nimirum nullam verè bonam rempublicam crederet, quæ esset morali virtute destituta.

An magistratus debeat esse vir bonus?

QVÆSTIVNCVLA II.

AFfirmat Aristoteles ca. 4. huius lib. vbi ait eandem esse boni magistratus, siue boni principis, & boni viri virtutem licèt generatim de omnibus ciuibus loquendo non sit eadem virtus boni viri, & boni ciuis, vt superiore quæstiunculâ fuit expositum. Nempe quia recta ratio postulat, vt qui aliis prælucent officij dignitate, seu imperio, præstent & virtute, præsertim cum qui præsunt populis Deum repræsentent optimum, & qui summus & hominum, rerumque omnium princeps ac Dominus. Sed & in finẽ cum Nomothetæ leges tulerunt, vt suos ciues efficerent bonos & iustos. Hinc enim suas Deo leges ac institutiones attribuerunt, tanquam earum authori; vt cum bonas eas esse persuasissent, faciliùs ad eas obseruandas homines adducerent. Et quidem philosophi sapientésque omnes vt Plato, Socrates, & alij pietatem ac iustitiã siue potius omnem virtutem docuerunt esse imperiorum stabile fundamentum; ac propterea magnanimus ille Carolus nonus Rex Galliarum Christianissimus columnas duas in se complicatas, adiecto hoc noëmate, Pietate & Iustitiâ, tanquam illustre piumque symbolum amplexus est, vt significaret regna & imperia Religione, quæ homines Deo iungit; & iustitia quæ ipsos homines tuetur & consociat, optimè stabiliri ac consistere. Sed & illud de Augusto narratur, bonos principes, Deos etiã fieri. Quid enim sine iustitiâ, aiebat D. August. regna aliud sunt, quàm magna latrocinia? Appellat M. Tullius in paradoxis ius & æquitatem vincula ciuitatum: idipsum verò adhuc ex eo intelligitur, quòd vt Historici docent beatæ fuerunt eæ ciuitates, imperia & Respublicæ quibus viri sapientes & boni vt Moses, Iosue, Dauid, Salomon, Iosias, Numa, Codrus, Lycurgus; infœlices autem quibus mali stultique ac sæui principes vt Sardanapalus, Nero, Herodes præfuerunt, aut religionis ac virtutum contemptores. Quare respuenda est tanquam pestifera prorsusque impia Machiauelli scribæ Florentini recentioris Politici, doctrina, qui non veram virtutem, aut religionem, sed fictam & simulatam tantũ in suo, Principe requirit, & dolos malos fraudes, sophismata artésque regnãdi pessimas consulit, iusque violandum docet regnandi gratiâ, vt ille profanus Cæsar dictitabat.

Quid & quotuplex Respublica?

QVÆSTIVNCVLA III.

DEfinitio Reipublicæ Aristotelis est eiusmodi, ἔστι δ' πολιτεία πόλεως τάξις τῶν τε ἀλλῶν ἀρχῶν & μάλιστα τῆς κυρίας πάντων. Respub. est ordo ciuitatis, cum in aliis magistratibus, tum in eo maximè, qui omnium est princeps ac summus, vt si consideres varios Galliæ magistratus, itavt tamen eorũ summum videas esse monarchicum statum, speciem Reipublicæ Gallicanæ intelliges esse regnum. Porro, per ordinem intelligenda est directio, siue ratio administrandi rempublicam secundùm leges scriptas, vel non scriptas. Est autem Respublica generatim duplex, recta, & vitiosa: quæ diuisio petitur ex modis imperandi. Vel enim imperans vtilitatem publicam spectat, vel priuatam. Si prius, existit imperium rectum; si posterius, vitiosum.

Rectum vero triplex, Regnum, Aristocratia, & Respublica specialis, siue potestas populi.

Vitiosum etiam triplex, Tyrannis, Oligarchia, Democratia, siue Anarchia. Enimuero genera omnia speciésque regiminum ad sex illas formas reuocantur siue simplices sint, siue mixtæ, vel compositę ex pluribus.

Quisnam sit optimus Reipublicæ status, aut regimen?

QVÆSTIVNCVLA IV.

PRo imperio multitudinis disputat Aristoteles cap. 7. lib. 3. Politicorum, & cap. 15. vt enim cœna eo lautior est, inquit, quæ multorum sumptibus atque symbolis, quàm quę vnius impensis paratur: sic prudentia multorum melior est iudicio paucorum: si enim bonus vnus, duo meliores sunt, plúsque vident oculi quàm oculus: *multorum manibus grande leuatur onus*: vox populi, vox Dei: vt plures musici de harmonia meliùs iudicant, quàm vnus, & de arte poëticâ vniuersi, quàm singuli; sic proborum sapientumque iudicia meliùs gerent

gerent ciuitatem quàm vnus, aut duo boni.

Sed quia vix vnquam fit, vt multitudo popularis adeo prudens sit & iusta, vt bonum publicum perpetuò procuret, ideo populi gubernationem diminuit Aristoteles, atque optimates paucos, nempe honestos viros, bonos, sapientes fortes, doctos, prudentes, rebus ipsis verè pulchris: popularem vero turbam figuris tantùm & imaginibus comparauit. Quare in Aristocratiam magis propendere videtur: nec id quidem immeritò, nam in Aristocratiâ confusio multitudinis popularis timenda non est, neque vnius hominis præceps ac temerarium iudicium, fauor, sæuitia, libido, subeunda: omnia ab optimis viris prudenter, fortitérque geruntur sine metu, sine motu, quasi res Deorum iudicio, id est sapientissimè perageretur. Neque id mirum esse debet; nam maior in Aristocratiâ quàm in Monarchiâ cernitur prudentia, éstque in optimatibus magis vnita virtus, ideóque fortissima & inexpugnabilis: at vnus vir nullus vir, & facilius est vnum corrumpi & peccare quam multos. Denique ciuitatibus maximè vtilem esse Aristocratiam, imo Monarchiâ vtiliorem affirmat Aristoteles, quod ante ipsum Plato docuerat, qui formam Reipub. optimam eam esse putauit, quæ inter Monarchiam & popularem dominationem media est.

Certum tamen est Monarchiam siue regnum omnib. aliis Reipublicę formis (absolutè loquendo) esse præstantius. Enimuero si Aristocratia hinc laudem habet supra populi dominatum, quòd in illâ ad prudentiam pauciorum, vnde maior existit concordia, omnia referantur. Quidni & Monarchia omnium prima optimáque cẽsebitur, quæ rem omnem ad vnius eiúsque optimi & prudentissimi fortissimique regis imperium reuocat? Secundò frustra fit per plura, quod potest fieri per pauciora, & æquè bene: atqui vnus Rex qui scilicet sit optimus & sapientissimus est instar omniũ, præsertim si in rebus grauioribus consilium audiat optimatum, neque enim regia ideo minuitur authoritas, quòd optimates in consilium rex aduocet, cum summa rerum semper stet penes regem, & potestas optimatum ab vnò rege dependeat; qui iubeat sententiam dicere ac liberrima ferre suffragia. Tertiò si duo velint esse soles, aiebat Serrimus, periculum est ne incendio omnia misceantur, præstat ergo vnum esse regem. Quartò Monarchiæ pondus & authoritatẽ addit antiquitas, constat enim antiquas gentes regibus primùm paruisse vt ait Cic. 3. de legibus; sic in terris nomen imperij primũ fuit, inquit Salustius in bello Catilinario: & principio rerum gentium nationúmque, imperium penes reges erat, inquit Iustinus lib. 1. Vrbem Romam inquit Cornelius Tacitus, primo annalium, à principio Reges habuere. Et certè regna firmiora sunt & diuturniora alio quolibet regimine, vt enim antiqua, quæ diutissimè floruerunt prætermittam; profectò Galli Monarchiæ & regum amatores ac vindices plusquam mille & ducentos annos continuos vnius regis dominatum sceptrumque coluerunt atque etiamnum colunt. Hispani plusquam 860. Angli etiam & Scoti Monarchiam fortiter defenderunt. Imo verò Aristocratia & Politia stare non possunt nisi subsidiis Monarchiæ, aut aliquâ regis imagine sustineantur. Lacædemonij præter Ephoros, vnum Præfectum habebant: Atheniẽses præter Censores, vnum Sophum. Carthaginenses præter Cosmos, vnum iudicem: Romani præter Consules, vnum Dictatorem. Denique Venetorũ Status qui hodie Aristocraticus existimatur vno Duce floret ac subsistit. Quintò si dignitas & perfectio regiminis ex ordine exquisito vt par est, æstimetur, primas etiam vel hoc iure Monarchia obtinebit. Nam in populari statu vix ordo seruatur, in quo scilicet omnes præsunt. In Aristocratico autem minor quàm in Monarchiâ, ordo reperitur. Licèt enim in Aristocratiâ populus magistratibus subijciatur, inter ipsos tamẽ optimates nullus est ordo, cùm sint omnes æqualis potestatis, & par in parem non habeat imperium: At in Monarchiâ ordo seruatur admirabilis, in quâ scilicet rex vnus imperet, reliqui obtemperent. Itaque sicut Aristocratiæ defensores aiunt, vnum facilè peccare, sic nos faciliùs esse dicimus cum Aristotele 1. & 3. Polit. vnum virtute excellere, quàm multos. Rari quippe boni, vix sũt numero totidem quot Thebarum portæ, vel diuitis ostia Nili, vt cecinit Iuuenalis. Esto Astocratia conciliũ ac veluti cœtus Deorum, est tamen vnus, qui omnibus præest, quasi Rex. Sunt verò reges viuæ Dei imagines, & quasi dij quidam inter cæteros. Accedit authoritas Platonis in Polit. & Aristotelis cap. 2. lib. 4. Polit. qui aiunt Monarchiam omnium esse gubernationem prẹstantissimam, quã ideo ipsa natura constituit in apibus quarum pulcherrima regnum tenet; in animalibus quadrupedibus, quorum Leo rex est; in piscibus, quorum rex est Delphinus; in auibus, quarum Regina aquila, vt oliua arborum, adamas lapillorum, aurum metallorum, ignis elementorum, sol syderum, & planetarum: Quòd si vnus est in familiâ herus, nec quisquam possit duobus dominis seruire, vt dixit Christus Dominus, si ab vno gubernatore seu nauclero fœliciter regitur nauis; quidni & ciuitas aut imperium ab vno? Denique perfectissimum est illud

Reipublicæ genus quod ad diuinam politiam magis accedit : At Monarchia magis accedit ad diuinam politiam. Deus enim vnus rerum omnium rex est ac moderator. Sed cùm humana Monarchia magnopere iuuetur optimatum operâ & consilio, locũ quemdam optimatibus dandum esse putãt sapientiores : itavt & Monarchia securior existimetur, quæ Aristocratico regimine aliquo modo temperatur. Quod sanè voluisse videntur Aristoteles & Plato, cum dixeruntillam formam regiminis, quæ media est inter regnum & rempub. ciuitatibus esse vtiliorem. nam per mediam illam formam, non puram Aristocratiam, sed regno mixtam, ipsique regi subiectam intellexerunt : quæ gubernandi forma procul dubio omnium securissima est ac præstantissima.

Debeat-ne ostracismus approbari, aut admitti in Republica?

QVÆSTIVNCVLA V.

EXilij genus erat ὀστρακισμὸς apud Athenienses, quo potentiores, fortiores & illustriores ciues, quique opibus, gratiâ, fauore & amicis plurimùm valebant, aut etiam virtute excellebant, quasi reos eijciebant, ad decem annos, ne nimia præstantissimorum illorum virorum potestas Reipublicæ statum perturbaret ; dictum est autem illud exilium ὀστρακισμὸς ex formâ & modo condemnationis. Solebat enim populus Athenienſis nomen illius viri quem tali exilio mulctabat, in testâ præscribere, deinde τὸ ὄστρακον ἐπιφέρειν, inquit Plutarchus testam mittere in ligneam casam, quæ in publico loco ciuitatis eo fine exstruebatur. Etenim testulis vtebantur Athenienses loco calculorum, vt notauit Erasmus in chiliadibus. Quæritur ergo an ostracismus sit approbandus, nec-ne ? Rectè respondet Aristoteles cap. 13. huius libri, non esse in vitiosis Rebuspub. vt Democratiâ, Tyrannide, & Oligarchiâ nimiam excellentiam siue exuperantiam : quæcunque tamen illa sit, non esse ferẽdam, atque adeo ostracismum illis expedire. nempe quia sæpius contingit, vt viri summæ potentiæ, Reipub. statum immutent, omniáque ad se facilè conuertant: itavt principatum videantur affectare. Hinc ergo Athenienses Democratici, Themistoclem, & Cinonem, Alcibiadem, Aristidem viros illustrissimos ciuitate suâ expulerunt, Romani Scipionem. Et est in fabulis Argonautas Herculem eieciſſe, quòd illis esset longè fortior & potentior. Sic & Tyranni priuatæ suæ vtilitati consulentes, viros sapiẽtiâ, fortitudine, prudentiâ, iustitiâ, diuitiis potentes exegerunt, vel trucidârunt : quod exemplo Periandri Corinthiorum, Thrasybuli Milesiorum Tyranni, declarat Aristoteles in textu. Cum enim hic ab illo consilium peteret de potentioribus dynastis & viris sua in Monarchiâ illustrioribus, nihil quidem ille respondit ; sed circum segetes ambulans Periander, præsentibus Thrasybuli legatis spicas eminentiores præcidit, eásque cæteris æquauit, significans viros potentiores ac præstantiores è ciuitate esse tollendos. Quod Periandri consilium sequutus est postea Tarquinius Superbus vt notat Liuius lib. 1. Deniq; & id ipsum Oligarchiæ confert, si nimirum nimia sit ciuis alicuius virtus aut potentia ciuilis, eam debere coërceri, quia hinc periculum est, ne imperio ad hunc vnum deuoluto Reipub. præsens status peruertatur. Præterea etiam in vrbes quoque castella, arces, gentes, nedum in singulos viros, consulit Aristoteles pari ratione esse animaduertendum. Vt scilicet si aliqua vrbs extet è multis, vni imperio subiectis nimium potens, ea sit maturè minuenda. Sic enim Athenienses prudenter repressere Samios, Chios, Lesbios. Sic reges Persarum minuerunt Medos & Babylonios. Romani Campanos ; quod politicum consilium est profecto notatu digniſſimum, cum sit mo-mẽti longè maximi. Sed & in rectis Rebuspublicis Ostracismum probat Aristoteles, vbi metus est innouationis, aut publicę perturbationis ; vt enim Pictor pedem depicti animalis resecat, imminuitque si grandior est, licet alioqui pulcher sit, & bene conformatus : nempe quia iustam non seruat proportionem cum ipso animali, nec illius pedi aptari & conuenire potest. Item vt chorodidascalus, siue magister chori musici vocem eam minuit tollitve, quę reliquas nimium superat, licet per se clara sit & suauis: sic qui nimis potentes sunt in Republica, ij omnino reprimendi sunt, & potentiâ suâ ciuili, opibus, diuitiis, fauore, vel amicis, prudenter minuendi. Præstantia autem virtutis amanda potiùs adorandáque est, quàm ambigenda, cùm ei vt talis est debeatur imperium, nec ab eâ periculum vllum imminere possit Reipublicæ. Ergo in virtutem simpliciter cadere non debet Ostracismus, cum ab eâ nihil periculi immineat ciuibus.

Est-ne Rex legi præferendus, an lex Regi?

QVÆSTIVNCVLA VI.

VTriusq; causam agit perbellè Aristoteles in textu quasi dialectico more, vbi & pro rege disputat, & pro lege ; & sanè vtrique multum tribuit, vt in synopsi annotaui

taui, statuit tamen legem quidem esse optimam ob præcepta vniuersalia, & quia iræ ac cupiditatum siue passionum & pathematum animi expers est. Sed Regem interim omnino esse necessarium affirmat, vt legis defectum suâ prudentiâ & æquitate suppleat. Itaque regi & legi simul iunctis concludit deberi imperium. Imo verò si Rex sit vt par est, optimus & iustitiæ obseruantissimus, nullâ lege aliâ opus esse, cùm ipse sit viua lex, vt vult Aristoteles, & suo exemplo subditis præluceat, eósque regat seruet, tueatur & ad cultum virtutis potenter excitet, cum sit patrię pater, Medicus, Nauclerus, pastor bonus vt eleganter declarat ac differit in textu Aristoteles; & certè iusto ac prudens non est lex posita, ipse enim sibi lex est, dicitque ius, vt est in sacris literis.

An regna hæreditaria sint meliora iis quæ electione creantur?

QVÆSTIVNCVLA VII.

AMbigit & addubitat Aristoteles cap. 15. huius libri, nec clarè decernit, hoc tamen ait pernicioſum esse, si quilibet regũ filij, putâ degeneres & improbi, regnum susciplant; vt contrà difficile esse, quin reges filiis suis imperium tradant, cum omnium rerum sint Domini. Paternum autẽ amorem siue στοργὴν reprimere, virtutis sit heroïcæ & plusquàm humanæ. Quo in loco notatu digna est Aristotelis sententia, qui virtutem tanti facit, vt eam solam regnare velit, aut saltem esse primam & præcipuam regnandi rationem & fundamentum. Vt vero quæstioni satisfaciam, respondeo breuiter regna hæreditaria quæ scilicet successione & iure nataliũm, ἢ κατ' γένος obtingunt, esse meliora iis quæ αἱρετὰ sunt, siue optiua & ex electione. Primò, quia filij paternorum bonorum sunt hęredes. Secundò quia tolluntur seditionum causæ, quæ plurimæ ex electione scaturiunt, electio namque multis rixis & contentionibus obnoxia est. Cùm electores ipsi non rarò ducantur auaritiâ, fauore, gratiâ, vindictâ, suisque propriis affectibus: successio autem omnes istas noxas amoueat & amputet. Tertiò, Rex pater qui sibi successurum intelligit filium, maiorem regni curam gerit, filium diligentissimè erudiendum tradit præceptoribus sapientissimis in optimis artibus, in optimè regnandi finem; & sic filius successor, paratior accedit ad regnum. Quartò, quia sacræ litteræ successionem magis approbant, quàm electionem: vt constat ex Leuitis & Regibus; certóque illud constat Regum Israeliticorum successionem, à Dauide ad Christum vsque Dominum duraſſe ac permansisse. Huc pertinet illud Cornelij Taciti, non classes, non legiones perinde firma imperij esse munimenta, quã numerum liberorum: nempe quia, cum filios patribus suis ęquum sit succedere, quò plures fuerint, eò tutius ac constantius erit imperium siue Regnum.

Desiderantur verò ad iustam successionem iudicio peritiorum Politicorum quatuor omnino conditiones. Prima est, vt successor vir sit, non fœmina: quæ conditio in Gallicanâ Monarchiâ planè necessaria est, vt quæ lege Salica vt aiunt, ac in regno ipso fundamentali nitatur. Licet in aliis quibusdam regnis, vt Angliâ & Hispaniâ non vsque adeo necessaria iudicetur, vbi scilicet mulieres regnum obtinent, licèt Hispania ferè nũc videatur muliebre iugũ excussisse. Secunda, vt non sit peregrinus, oportet enim, vt est in sacris litteris, Regem de gẽte suâ assumere. quæ tamen conditio non seruatur in quibusdam Monarchiis, vt apud Polonos, qui externos principes eligunt, assumuntque in Reges, sed id fit electione, vt constat de Henrico III. Rege Galliarum, qui antequam in Galliâ regnaret, iam in Poloniâ electus regnauerat. Tertia, vt non sit deformis sed speciosus formâ præ aliis, cùm pulchritudo digna videatur imperio: iuxta illud Euripidis in Phœnissis, σῶμα μὲν εἶδος ἄξιον τυραννίδος. Sed hæc cõditio meo iudicio ferè inanis est & friuola, nisi fortè de pulchritudine animi, id est de sapientia virtute, pietate & iustitiâ intelligatur, aut nisi cum virtute ornamenti gratiâ desideretur, nempe quia gratior est pulchro veniens è corpore virtus, & quia deformitas, malaque corporis conformatio displicet & contemptum parit. Quarta, vt sit legitimus, non spurius, quæ conditio non parui est momenti, propter regiæ maiestatis, quæ imago est diuinitatis, dignitatem ac splendorem, qui alioquin vitio natalium, quasi congenitâ & naturali maculâ videretur obscurari. Hinc est quòd in Galliâ Monarchiarũ florẽtissimâ, politissima & Christianissimâ diligenter ac perpetuâ obseruantiâ retinetur; & certè spurios homines atq; ex illegitimo concubitu natos paternis bonis honoribúsq; nedũ regiâ dignitate, aut Imperio & republica ipsa indignos putauere veteres, & ipse Aristoteles notauit lib. 14. Polit. c. 6. propter natalium infamiam, labemque eiusmodi, quam delere minimè vnquam nothi ipsi possint, ideo enim Solon statuit, spurios nihil debere parentibus, à quibus scilicet labem infamis originis cõtraxissent. Sed & designatus erat olim apud Athenienses locus quidam & palęstra siue Gymnasium publicum, Cynosarges appellatum, in quo spurij adolescentes seorsim

ab ingenuis ac nobilibus exercebantur. Quanquam Themistocles Athenienſium Dux inclytus astuto vir ingenio, & ſpurius ipſe, vt eam ſpuriorum & legitimorum differentiam tolleret, nobiles ac ingenuos adoleſcentes paulatim blanditiis allexit ad Cynoſarges. Atque in eo quidem loco ac Gymnaſio Philoſophiam olim Profeſſus eſt Ariſtippus ſectæ Cyrenaicæ princeps vt teſtatur Laertius. Tametſi verò probroſa ſit, odioſa & vulgò exploſa macula nataliũ, atque ſpuriis licèt fortibus, generoſis, ac prudentibus obtemperare pudeat ingenuos ac nobiles viros, neque poſſint Reſpublicæ bene moratæ boniſque fundatæ legibus illegitimos Duces ferre aut ſuſtinere, conſtat tamen ſpurios extitiſſe non paucos, qui fortitudine, prudentiâ & animi dexteritate, & ſapientia legitimis quibuſque liberis antecelluerunt. Quales ſcilicet fuerunt Iouis filij in fabulis decantati, vt Hercules & alij, qui quia ſpurij erant, à Ioue procreati fingebantur. Sed & eo de numero fuerunt ille laudatus Themiſtocles, Æneas, Theſeus, Romulus, Alexander Magnus, imo Conſtantinus Magnus, Theodoricus Gothus, Guillelmus Normannus, Dux Normanniæ, Arnulphus qui primus & ante Othonem ex Galliâ in Germanicum Imperij titulum tranſtulit ſpurius ex Caroli Magni pronepotibus, & Reges quidam in Cypro, Ducéſque alibi paſſim, vt veriſſimum ſit illud Platonis oraculum, ſeruos à Regibus, Reges à ſeruis oriri. Sed ea de re ſatis atque etiam de Quæſtiunculis ad librum tertium Politicorum.

LIBER QVARTVS Politicorum.

HAbet capita ſedecim, vbi de Republicâ, tertio genere rectæ πολιτείας, Democratiâ, Oligarchiâ, Tyrannide; Deinde de ſummis ciuitatum partibus, Senatu, Magiſtratu, & Iudiciis.

Ad Cap. primum.

STatuit, Politicum quatuor ſcire debere. Primum, quę ſit optima Reipublicæ forma, & omnium ἁπλῶς præſtantiſſima. Secundum, quæ ſit optima pro rebus ſubiectis, & copiis preſentibus. Tertium, Rempublicam ſibi oblatam qualiſcunque ſit, probè nôſſe; tam quomodo ab initio conſtituta fuerit, quàm quomodo iam conſtituta, poſſit diu conſeruari. Quartum, quæ Reſpublica ſeu Politia ſit inter homines communior, & pleriſque accommodatior. Hoc probat artium & ſcientiarum exemplo, quæ non particulares quidem ſint, vt ſũt luctatoria, & gladiatoria reſpectu Gymnaſticæ; Therapeutica externorum morbõrum, & Therapeutica internorum, reſpectu Medicinæ; ſed quæ ſint perfectæ & totales & περὶ ὅλου, vt ipſa Gymnaſtica, Medicina. Hæ enim de ſuis obiectis quatuor illa eodẽ modo conſiderant. Medicina enim nôſſe debet, Primò optimum ſimpliciter ſanitatis gradum, & perfectam illam qualitatum ἰσονομίαν, corporis συμμετρίαν, partium cohæſionem & ordinem. Secundò, eam ſanitatis rationem quæ in his & illis optima reperiatur, pro conditione ſubiectorum. Tertiò, quamlibet ſibi propoſitam, vt eam tueri poſſit aut emendare. Quartò, eam quæ cõmunior ſit inter homines, vt circa eam, cùm opus erit, ex arte negotietur. Eamdem igitur eſſe in arte Politicâ rationem ſignificat, quæ ſcilicet ars ſit perfecta & totalis, quæ non καθ' μόριον, de parte aliqua aut ſpecie vna Reipublicæ; ſed de omnibus generibus diſſerat, & gubernationum modos omnes ac diſcrimina accuratè perſequatur.

Qua & quos oporteat ſcire Politicũ.

Ad Cap. ſecundum.

REpetitis breui epilogo iis quæ ſuprà de Regno & Ariſtocratia, communique Reipublicæ diuiſione in rectam & vitioſam docuerat; ſtatuit de tertio genere rectæ Reipublicæ quæ nomine totius ſolet ſignificari, deinceps eſſe conſiderandum: itémque de Oligarchia, Democratia & Tyrannide. Vbi notat vitioſarum peſſimam eſſe Tyrannidem; vt quæ ſit τῆς πρώτης καὶ θειοτάτης παρεκβάσεως, *plena & diuiniſsima*, id eſt, Regni, *digreſsio*. Democratiam verò inter malas μετριωτάτην. Tum futurę tractationis methodum conſtituit; & quibus de rebus, quóque ordine ſit dicturus, explicat.

Tyrannis peſſima.

Moderatiſſima Democratia.

Ad Cap. tertium.

PRobat eſſe diuerſæ gubernationis ſeu Reipublicæ formas, ex eo quòd ſint multæ partes ciuitatis, id eſt, ciuium varij ordines: putà diuitum, pauperum, nobilium, ignobilium, armatorum, inermium: & de populo quidem alios eſſe agricolas, alios mercatores ſiue inſtitores, ἀγοραίους, alios opifices. Vbi notat, τῶν γνωρίμων, id eſt, nobilium, varios gradus, vnum ex diuitiis, & maximè eâ copiâ quæ πρὸς ἱπποτροφίαν, *ad equos alendos*, ſufficiat; alterum ex genere; tertium ex virtute. Hinc arguit eos qui duo tantùm Reipublicę genera Oligarchiam & Democratiam, quaſi duos principes ventos, Aquilonem & Auſtrum; aut quaſi duo harmonię genera Dorium & Phrygium ſtatuerant, ad quę alia referrentur. Etenim ex partium ciuitatis diſſimilitudine, quę diuerſo modo gubernantur, Rerumpublicarum varietas debet ęſtimari, de quâ dictum ſuprâ, vbi tres rectę, totidem vitioſę ſtabilitę fuerunt.

Nobilium gradus tres.

Ad

Ad Cap. quartum.

STatuit 1. definiendam esse Democratiam ex dominatu liberorum & pauperum, numero superiorum: Oligarchiam ex imperio diuitum, & nobiliorum, numero pauciorum. Notat obiter, in Æthiopia supremos honores iis mandari solitos qui corporis magnitudine præstant. Secundò repetit, plures esse Reipublicæ formas; quia sunt diuersæ partes ciuitatis, similitudine petitâ à diuersis formis siue speciebus animalis, quæ tales constituuntur pro diuersa partium ratione. Vt quia partes motui consecratæ (vt partes nutritiàs & sensuum organa mittamus) variant in animali: sunt enim pedes in homine, alæ in aue, pinnæ in pisce; & rursus in homine bini pedes, in bestiis fere quaterni, & rursus in quaternis alij fissi, alij solidi; ideo varia animalium genera distinguuntur; sic in re ciuili variant Respublicæ secundùm genera, quæ etiam genera in suas alias species pro partium ciuitatis varietate & multiplici coniunctione diuiduntur. Comparat verò Aristot. alio loco, vt cap. 10. lib. de Comm. motu animal. animal cum ciuitate. Ibi enim ait animal esse, πόλιν εὐνομουμένην, *ciuitatem bonis legibus constitutam*: Tertiò ciuitatis partes enumerat, quas octo hîc quidem facit, libro autem septimo sex. Prima est agricolarum, quæ pars alimenta parat: Secunda opificum. Tertia mercatorum, siue tabernariorum. Quarta mercenariorum, vt baiulorum. Quinta militum. Sexta iudicum, qui ius cuique reddunt: quæ pars est veluti anima Reipublicæ. Septima diuitum, qui apud Græcos suis sumptibus onera muneráque publica gerebant, quos sumptus vocabant λειτουργίας, ideóque hanc partem vocat hoc loco Aristot. τὸ τῶν οὐσίαις λειτουργούντων. Octaua magistratuum, quam partem vocat, τὸ δημοτικὸν, ᾧ περὶ τὰς ἀρχὰς λειτουργοῦσι. Aitque necessàrios esse Reipublicæ, τοὺς λειτουργοῦντας τῇ πόλει πάντων τῶν λειτουργιῶν. Ex quo loco intelligitur, λειτουργεῖν, esse idem quod publicum munus obire. Et λειτουργίαν, esse publicum ministerium. Licèt Ecclesiastici scriptores vocabulum hoc vsurpent pro Ecclesiastica functione, siue diuino ministerio, eóque publico; vt pro supplicationibus, & missæ sacrificio, sacráque Eucharistia, Quartò reprehendit Platonem, qui partes Reipublicæ eas tantùm constituat, quæ ad vsus necessarios requiruntur, non etiam ad liberales, & qui eodem loco ponat sutores quo agricolas: qui omittat milites, iudices, consiliarios, hos quidem omnino; illos verò, quamdiu ciuitatis imperium & ager non fuerit dilatatus. Quintò Democratiæ genera explicat diuisis primò ciuibus in duas summas partes, plebem scilicet & nobiles. Et plebis quidem sex partes facit, agricolas, opifices, mercatores, nauticos, mercenarios, & liberos, sed non ex vtróque parente ciui natos. Nobiliũ verò quatuor ponit genera, ex diuitiis vnum; ex generis antiquitate alterum; ex virtute tertium; ex doctrina & eruditione quartum. Primum ergo Democratiæ genus, illudque maximè proprium est, in quo omnes ciuitatis incolæ etiam inquilini & aduenæ ita sunt æquales, vt singuli honorum & magistratuum sint participes, nec diuites maiori in pretio sint, quàm pauperes. Secundum, in quo magistratus fiunt, ἀπὸ τῶν τιμημάτων, ex censibus, ita vt in eo genere ij ciues, qui rem non habent, magistratum non obtineant. Tertium, in quo ciues ij rem gerunt, qui sunt ἀζήμιοι, id est, qui nihil habent quod eis obijciatur, & quo excludantur, ita tamen vt lex dominetur. Quartum, vbi omnibus magistratum obtinere licet, dummodo sint veri ciues, non nothi, non imperfecti, aut ascititij; lege tamen semper dominante. Quintum, vbi præter prædicta paria populus dominatur, non lex. Quod fit dum multitudinis decreta, quæ dicuntur ψηφίσματα, recipiuntur, imperiúmque tenent, adiuuantibus Demagogis, id est, populi oratoribus; qui in ea Democratia in qua lex imperat, nulli sunt: quòd ibi lex potiùs, quàm multitudo, (quæ oratorum eloquentia facilè persuadetur flectitúrque,) teneat dominatum. Vnde quintum illud genus tyrannicum est. Quod enim sunt erga Tyrannum κόλακες, adulatores, hoc sunt erga populum, (tunc μοναρχεῖ, si non sigillatim & distributiuè, saltem collectiuè & vniuersim sumptum,) oratores. Et quòd hîc decreta popularia, siue plebiscita, ψηφίσματα, illic sunt edicta ὑπάγματα: ideo Democratia hæc non est πολιτεία vera, atque adeo nec propriè, nec κυρίως Democratia. Nempe quia vbi leges non imperant, non est politia. Cui Aristotelis sententiæ concinit Chrysippus apud Iurisconsultum lege 2. ff. de legib. Vbi ait legem esse omnium dominam & Reginam; intelligè scriptam, vel non scriptam; humanam, vel naturalem.

In Æthiopiâ principes ij sunt, qui maiores corpore.

De differentiis, partibus, moribus animalium, Aristot. li. 1. & 2. c. 1. 2. de partibus animal. & l. 1. de Histor. animal.

Liturgiæ quæ.

Copiis deseruientẽ.

Quid λειτουργία.

Plebeij ordines sex.

Nobilium ordines quatuor.

Genera Democratiæ.

Ad Cap. quintum.

DIstinguit Oligarchiam in sua genera. Primum ait esse, in quo magistratus dantur ex censibus adeo magnis, vt eorum participes esse nequeant pauperes, diuitibus longè plures. Secundum cùm ἐκ μὴ μικρῶν, (sic enim legendum est in textu non μικρῶν, vt Lambinus, cùm in hoc genere census sit priore maior, non tamen absolutè magnus: Itavt in secundo plus Oligarchæ siue pauci dominatores sibi sumant, quàm in priore; licèt non multum simpliciter,) ex non magnis censibus quidam assumuntur in magistratus, & in

Genera Oligarchiæ.

Emẽdatio textus cõtra Lambinum.

demortuotum locum sufficiuntur & cooptantur. Tertium, in quo filius succedit patri. Quartum, in quo maximi census ratio habetur, legis nulla; itavt perpauci, contemptis legibus dominentur: quod genus δυναστείαν, vocant, vt ex cap.11. huius lib. & ex lib. 5. patebit, éstque tyrannicum.

Ad Cap. sextum.

STatuit tot esse Democratiæ, quot Oligarchiæ genera, nempe vtriusque quatuor. Primùm enim Democratiæ genus cap.4. explicatum quasi nullum, (quia inusitatum & rarissimum sit aduenas etiam & inquilinos imperare, prætermittit. Deinde reddit rationem, cur in Democratiæ generibus priora ideo differant ab vltimo, quòd in hoc, popularis & plebeia multitudo imperet, in illis verò leges: nimirum quia in vltimo, merces proposita sit Rempublicam gerentibus; in prioribus, nihil. Atque id quidem, quia in vltimo vberiora sunt & ampliora publica vectigalia, priuatorum minora; in prioribus, contra; eo quòd scilicet hoc in maximis ciuitatibus reperitur, quarum maiora esse solent vectigalia; & in eo omnes infimi, & fæx ciuitatis dominatur, mercenarij, opifices, proletarij, quorum nullus vel exiguus est cēsus. At in prioribus: quia & minores sunt vrbes, in iisque agricolæ, pastores, mercatores & nautici dominantur, fit vt publica vectigalia sint minora, priuatorum maiora. Primi ergo Democratici suis rebus vacantes, imperium legibus facilè permittunt; vltimi autem inopiâ coacti, ad Rempublicam gerendam alliciuntur mercede proposita, atque vt inde vitam sustentent. Dicuntur porro hîc pauperes σχολάζειν, *otiari*, quia non occupantur curis, quas diuitiæ afferunt. His ita de Democratia expositis, eodem ferè modo de generibus Oligarchiæ statuit, rationémque affert, cur tria priora genera legibus administrentur, quartum paucorum arbitratu. Permittere ergo primos Oligarchicos quædam legibus, quia eorum sint modicæ opes, id est, non tantæ, vt iis otiosis esse liceat, aut curam rerum suarum non habere; nec tam exiguæ, vt ex publico sint alendi. Secundos etiam, licèt aliàs in defunctorum locum sufficiant, aliquid tamen legibus relinquere, sed minùs quàm priores, quia ditiores. Tertios non omnia adhuc omnino gerere suo arbitratu. Licèt enim imperia tradant filiis, ea tamen his relinquere lege primùm constituta. At quartos nihil legibus relinquere: essèque vltimæ Democratiæ, & Tyrannidi similes; quòd maximas possideant diuitias, sintque ideo valde pauci magistratuum & imperij participes.

Ad Cap. septimum.

AGit de Aristocratia, quam definit eam Reipublicæ administrandæ formam, quæ constat viris, non iis quidem ex hypothesi, comparatè, aut secundùm quid, sed omnino, & simpliciter & absolutè bonis; in qua scilicet sola veræ virtutis habeatur ratio, idémque sit vir bonus absolutè & ciuis bonus. In aliis enim necessum non est viros esse bonos simpliciter, sed bonos huic vel illi Reipublicæ. Deinde ponit quatuor Aristocratiæ genera: Primum optimum, in quo virtutis solius ratio habetur: Secundum, in quo virtutis & diuitiarum: Tertium, in quo virtutis & libertatis, seu populi: Quartum, in quo virtutis, diuitiarum, & populi seu libertatis. *Quid Aristocratia, & quotuplex.*

Ad Cap. octauum.

AGit de Republica speciatim dicta. siue de tertio illo genere rectæ Reipublicæ, quæ πολιτεία communi nomine vocatur; de qua iam suprà l.3. & infrà etiam li.5. Hãc summatim & typo definit cinnum siue mistionem aliquam μίξιν, Oligarchię & Democratiæ; siue id gubernandi genus, in quo ad Rempublicam gerendam, & magistratus capiendos aditus pateat tam pauperibus, quod est ex Democratia; quàm diuitibus, quod est ex Oligarchia. Docet deinde Rēpublicam specialem vocari interdum Democratiam, cùm scilicet pars popularis imperat; interdum Aristocratiam, cùm potentiores, nobiliores, & præstantiores, quasi in Oligarchia quadam dominantur. In Oligarchia enim præstãtes & claros dominari hinc esse perspicuum, quòd diuites liberali educatione instituantur, ac nobilitate splendeant: quæ duæ res ad virtutem spectant. Non debere tamen specialem eam Rempublicam, quę ad Oligarchiam inclinet, vocari Aristocratiam, probat; quòd in Aristocratia sint leges optimæ, καὶ εὐνομίαι, tanquam in optima regiminis forma; in Oligarchia non optimæ, tanquam in non optima. Vbi notat duplicem εὐνομίαν: Vnam qua legib. scriptis pareatur; Alteram qua leges bene scribantur. Prætera finis Aristocratiæ est virtus, atque in eâ honores ex virtute mandantur: finis verò Oligarchiæ, diuitiæ; vt Democratiæ, libertas. Differt ergo maximè Aristocratia ab Oligarchia. Ait postea ratum id fixúmque esse in omnibus Reipublicæ formis, quod maiori parti, id est, pluribus qui imperant, visum fuerit. Tum Rempublicam specialem multis ciuitatibus communem & vsitatam esse: quia in multis sunt locupletes & egentes. Item eandem Rempubl. diuitiis & libertate esse temperatam; quarum comes sit εὐγένεια, nobilitas. ἡ γὰρ εὐγένεια ἐστιν ἀρχαῖος πλοῦτος καὶ ἀρετή. *Est quippe*, inquit, *nobilitas antiqua diuitiæ, vel virtus.* *Quid Respublica.* *εὐνομία, duplex.*

Ad Cap. nonum.

DEclarat modos quibus Reſpublica ſpecialis ex Oligarchia & Democratia temperatis, poſſit conſtitui, tanquam vtriuſque cinnus ac permiſtio. Illos autem tres facit, è quorum ſingulis, ſingula Reipublicæ ſpecialis genera colligit. Primus modus eſt, in quo ſic Oligarchia & Democratia temperantur, vt diuitibus quidem mulcta, ζημία, pauperibus merces quædam attribuatur. Hinc primus cinnus ſiue primũ Reipublicæ ſpecialis genus. Nam in Oligarchia diuitibus mulcta, pauperibus nulla merces ad iudicandum & deliberandum de Republica; cõtra verò in Democratia pauperibus merces ſua propoſita eſt; diuitibus nulla mulcta. Horum ergo medium ac prędicta temperatio Reipublicæ primum genus faciet. Secundus, in quo ex temperato ac mediocri cenſu aditus pateat ad honores & magiſtratus. In Oligarchia enim maximus cenſus requiritur ad imperij honores; in Democratia nullus, aut perexiguus. Hinc ſecundum Reipublicæ ſpecialis genus. Tertius, in quo Oligarchiæ & Democratiæ inſtituta miſcentur, & ſimul coniunguntur, vt deſignare magiſtratus electione & ſuffragiis, ex nullo cenſu. Eſt enim Oligarchicum magiſtratus deſignare ſuffragiis ex cenſu; Democraticum, ſine cenſu. Sume enim de Oligarchia magiſtratuum deſignationem per electionem & ſuffragia; ex Democratia, ex nullo cenſu: ex hoc cinno & mixtione facies tertium Reipublicæ ſpecialis genus. His explicatis admonet, optimæ mixtionis primam notam eſſe, ſi Rempublicam eandem dicere poſſimus eſſe ſimul Democratiam & Oligarchiam, itavt & vtraque & neutra videatur. Hoc enim accidere medio, in quo vtrumque extremum ineſſe videtur. Secundam, ſi per ſe conſeruetur ac probè ſubſiſtat.

Reipublica ſpecialis modi.

Ad Cap. decimum.

AGit de Tyrannide, cuius genera tria conſtituit. Primum, barbaricum. Secundum, Æſymneticum. Vt enim hęc duo, Regna dicuntur, ſi ſint legitima, & in volentes; ſic & tyrannides appellantur, cùm ſeruilia ſunt, ſiue deſpotica, & ad imperantium libidinem geruntur. De quibus ſuprà, lib. 3. Tertium maximè proprium τῇ βασιλείᾳ ἀντίκρουσιν, in quo vnus ἀνυπεύθυνος, ſine prouocatione, aut correctione paribus imperat, iiſque ſe melioribus, & ad propriam, non ad eorum qui parent, vtilitatem, qui ideo inuiti parent.

Tyrannis triplex.

Ad Cap. vndecimum.

DIſſerit de optimo Reipublicæ ſtatu ac regimine, ſiue de optima gubernationis Politicæ forma, quæ non ſimpliciter quidē ſit talis, cùm hæc κατ' εὐχὴν dumtaxat & in voto ſit, aut idealis, potiúſque optari & intelligi, quàm apud homines reuera eſſe poſſit; ſed quæ pluribus ciuitatibus optima ſit, & accommodatiſſima ad eam beatam vitam, quam poſſint ciues obtinere. Statuit verò eam eſſe Rempublicam optimam, quæ ciuibus conſtat mediocribus, qui ſcilicet ſint nec nimiùm pauperes, nec diuites nimiùm, vtrique, vel ſinguli. Quia virtus eſt in mediocritate, ergo & beata vita: Reſpublica autem βίος τις τῆς πόλεως. Sed & notum eſt, ciues opulentos eſſe inſolentiores & contumelioſos; pauperiores verò malitioſos, fraudulentos, & in rebus paruis maleficos. Et hos quidem neſcire imperare, ſed potiùs ſeruile imperium, quod ciuitati nocet, ſubire. Illos verò nulli imperio parêre, imperare autem deſpotico imperio. Erunt ergo præſtabiliores & meliores ij ciues qui erunt mediocres, cùm media ferè ſint optima: Et præterea ciues illi medij faciliùs rationi obtemperent, neque aliena bona, vt pauperes, appetant; neque eorum facultatibus alij inhient. Non enim mediocrium ſed diuitum potiùs bona à pauperibus expetuntur. Hîc citat verſum Phocylidis qui ſe medium ciuem optabat ob multa mediorum bona.

Optima Reſpubl. ciuibus cõſtat mediocribus.

Vita quædam eſt ciuitatis.

Πολλὰ μέσοισιν ἄειρα, μέσος θέλω ἐν πόλει εἶναι:
Eſſe volo medius: mediis ſunt cõmoda multa.

Secura eſt vita mediocrium, quia neque ij aliis volunt inſidiari; neque iis alii inſidiantur. Optima igitur eſt ea Reſpublica quæ à mediocribus illis moleſtiſque ciuibus regitur, atque adeo beatiſſimæ ſunt eę ciuitates, vbi media illa ciuium pars maior eſt atque potentior. Sed hoc Reipublicæ genus rarum eſſe docet, quia mediorum numerus eſt exiguus; itaque fieri vt ſi plebs ſuperet, exiſtat Democratia; ſi pauci ditiores præſtent, exoriatur Oligarchia. Atque idcirco vt plurimum vigere Democratias, & Oligarchias: quæ ratio eſt cur Ariſtoteles in his videatur diligentior. Concludit, Democratiam & Oligarchiam eam optimam eſſe, quæ illi mediocrium Reipublicæ ſit proxima; vt deterrimam, quæ ſit ab eadem alieniſſima.

Ad Cap. duodecimum.

POnit Politicum præceptum inſigne. Debere ſcilicet plus potentiæ in ciuitate habere eam partem quæ Reipublicæ præſentis incolumitatem amet, eáque contenta ſit; quàm alteram, quæ eius formam manere nolit. Deinde in ciuitate duo eſſe, Qualitatem, nempe libertatem, diuitias, diſciplinam, nobilitatem; & Quantitatem, nempe multitudinis exuperantiam, itavt vna interdum pars ciuium qualitate præſtet, altera quantitate. Sic enim contingit, ignobiles & pauperes ſæpius præſtare quantitate ſiue numero: Nobiles & diuites, & virtutis cultores, qualitate.

Præceptũ Politicũ.

Hoc posito statuit ibi esse natam Democratiam, eámque ciuitati tunc optimam aduenire, vbi pauperum multitudo præstat quãtitate, plúsque potest quàm diuitum, aut nobilium opes. Cùm verò diuites & nobiles præstant, mágisque qualitate excellunt, quàm superentur quantitate, ibi vtilissimam esse Oligarchiam. Et tales Respublicæ dicuntur bonæ ex hypothesi, id est, respectu huius vel illius ciuitatis. Admonet hoc loco Aristoteles Politicum Nomothetam, vt leges sic temperet, vt eas ad medios ciues, de quibus suprà, referat. Hinc enim futuram Rempublicam stabiliorem. Errare autem eos Politicos vehementer, qui Aristocraticas formas efficere volunt, plus tribuendo diuitibus quàm egenis: vel etiam quod deterius est, populum circumueniendo, & malis artibus à Reipublicæ administratione excludendo. Plus enim nocere Reipublicæ locupletiorum & potentiorum diuitias, quàm exigua bona pauperum, & facilè populum, cùm se à Republica excluSum & oppressum sentit, in optimates insurgere. Ἀνάγκη γὰρ χρόνῳ ποτὲ ἐκ τῶν ψευδῶν ἀγαθῶν, ἀλλὰ συμβαίνειν κακόν. *Necesse enim est*, inquit, *progressu temporis, aliquando ex falsis bonis, verum malum contingere.*

Plus nocent opes maximæ potentiorum, quã exigua bona pauperum.

Ad Cap. decimumtertium.

DOlos callidáque consilia, quibus in Oligarchia nobiles & opulenti contra plebeios & pauperes vtuntur, & vicissim in Democratia plebeij & tenuiores, contra opulentos, enarrat ac recenset. Vt enim in Oligarchia locúpletes sibi totam Rempublicam vendicent, & populum relinquant, quinque technas siue malas artes (σοφίσματα καὶ κατασκευάσματα vocat Aristoteles) struunt, obtendúntque. Prima est περὶ ἐκκλησίαν, in concione siue Comitiis, ad quæ quidem comitia veniendi necessitas paucis, iisque ditioribus, imponitur; tenuioribus non item, illis scilicet indicta mulcta, his suo arbitrio relictis. Nam hac arte ditiores omnem tandem comitiorum potestatem ad se trahunt: tenuiores verò decipiuntur, qui secum bene agi putant, si nullâ mulctâ à rebus opificiisque suis distrahantur. 2. Est περὶ τὰς ἀρχὰς, in magistratibus, quos diuitibus non licet eiurare seu récusare, licèt tenuioribus. 3. περὶ δικαστήρια, in iudiciis, quæ si non exerceant diuites, mulctâ affici grauissimâ; si tenuiores, nullâ aut leuissimâ. 4. περὶ ὅπλιον, in armis, quæ si nõ habeant ditiores, multantur; egentes, minimè. 5. περὶ γυμνασίαν, in exercitatione corporum, quam si non faciant potentiores, etiam multantur; tenuiores non; atq; adeo hi corpora sua exercere, quod alioqui salubre est, negligunt. Sic ergo in Oligarchiâ potentiores imponunt populo. Sunt verò & Democratiæ sui doli, machinæ ac fraudes contra ditiores & optimates, & illis cõtrariæ; vt quia Oligarchicis, mulcta semper ditioribus irrogatur; apud Democraticos, nulla ditioribus constituatur, imò tenuioribus mercedula ad Reipublicæ gerenda munia decernatur. Admonet tamen Aristoteles posse vtriusque technas assumi, itáque temperari, vt Reipublicæ speciali conferant. Sic ex Oligarchiâ posse sumi mulctam diuitum, si absint à comitiis, & iudiciis, &c. Ex Democratiâ mercedulam, quâ inuitentur tenuiores ad Reipublicæ administrationem. Tum docet in Republicâ speciali principatum esse penes milites. Item non posse exactè censum & bona horum ciuium definiri, habendam tamen esse rationem eorum qui sunt Reipubl. participes. Rempublicam primam Græcorum, post abdicatos Reges, ex militibus constitisse, iisque equitibus. Esse enim equitatum peditatu antiquiorem: quia tantam curam artémque non requirat equitatus, quàm peditatus: & in illo robur belli potiùs quàm in hoc consistat. In fine capitis eorum quæ hoc libro hactenus fuere pertractata, breuem summam colligit.

Doli & cõsilia Democratia.

In Republica speciali imperium tenent milites.

Instruẽdi peditatus artem dicitur Pyrrhus probè tenuisse.

Doli artésque Oligarchiæ.

Ad Cap. decimumquartum.

DIstinguit tres in omni Republica partes. Primam vocat, τὸ βουλευόμενον, eam scilicet quæ consultat & deliberat de Republica, quam possumus Senatum nominare. Secundam ait esse, περὶ τὰς ἀρχὰς, circa magistratus. Tertiam appellat, τὸ δικάζον, eam quæ versatur in iudiciis. Harum verò partium principem statuit esse Senatum, cuius scilicet sit de iure belli & pacis, de societatibus, fœderibus, legibus, morte, exilio, bonorum publicatione, & rationibus referendis, deliberare. In his enim summa Reipublicę posita est. Docet igitur, facultatem deliberandi in ciuitate de grauissimis hisce rebus, imò de omnibus, vel esse concessam omnibus, & sic existere δημοτικὸν, siue populare institutum, vel Senatum Democraticum, cuius varios notat modos; vel quibusdam de omnibus, & sic esse Senatum Oligarchicum: cuius etiam multa sint genera, pro variis Oligarchiæ generibus: vel omnibus de quibusdam: aut quibusdam de certis rebus tantùm, vt si liceat omnibus quidem, de bello, pace, & reposcendis rationibus decernere; de cæteris verò, Magistratibus siue ij sint αἱρετοὶ, *electi*, siue κληρωτοὶ, *sortitò facti*, & sic esse Aristocraticum Senatum, vel Politicum, vel ex vtroque mistum. Esse verò tunc Aristocraticũ, quando electione & suffragiis designantur magistratus: Politicum, quando sortitò creantur; mistum, cùm vtroque modo. Rationem porro designandi sortitò magistratus celebrari solitam, vel simpliciter,

περὶ πολέμου, εἰρήνης, συμμαχίας, διαλύσεως νόμων, θανάτου, φυγῆς, δημεύσεως, καὶ τῶν ἐπιτιμῶν.

Magistratus vel electione fiũt, vel sortitò.

ter, ἁπλῶς, vt cùm nullo habito delectu candidatorum, eorum scilicet qui ambibãt petebántve magistratus, nomina omnia sine discrimine in vrnam coniiciebantur: vel ex deiectis seu prælatis ἐκ προχείρου, vt cùm antequam sors duceretur, eximij aliquot viri deligebantur, quorum nomina in vrnam coniiciebantur. His explicatis ponit præcepta Democratica & Oligarchica, quòd hę Respublicæ suo tempore essent vsitatiores. Primum Democraticum, debere fieri in Senatu Democratico, siue in consiliis conciliisque popularibus, quod in Oligarchiâ fit in iudicio, id est, mercedem tenuioribus, vt ad comitia veniant; multam ditioribus, nisi conueniant, debere decerni. Atque hoc præceptum Democratiæ illi in qua populus suo arbitratu legibúsque spretis omnia gerit & administrat, esse valde necessarium. Secundum quosdam suffragio vel sorte esse constituendos, qui de Republica deliberent: ita tamen vt non plures ex diuitibus quàm egenis, sed ex omnibus ordinibus æquabiliter assumantur. Primum Oligarchicum, debere in Senatu Oligarchico quosdam à plebe deligi; vel etiam magistratum creari, (φυλάκοις vocãt, rebus antè deliberandis præfectos, vel νομοφύλακας, quasi legum & consilij custodes,) qui cùm de rebus primi solique deliberauerint, deliberata & statuta referant ad populum, vt fiebat Romæ, non quasi à populo rescindenda aut improbanda: hoc enim esset Democraticum; sed ei prudenter ac benignè declaranda, vt hac arte consiliorum publicorum factus particeps, nihil cõtra Reipublicæ statum moliatur. Secundum, debere potestatem deliberandi omnibus ad Rempublicam aditum habentib. permitti; statuendi verò, solis magistratibus. Tertium, absoluendi potentiam multis concedendam; condemnandi, solis magistratibus: quod contrario modo in speciali Republica fieri solet.

Præcepta Democratica.

Præcepta Oligarchica.

Ad Cap. decimumquintum.

DIxit superiori capite de Senatu siue principe illa parte ciuitatis, quæ consultandi ac deliberandi de omnibus potestatem habet, déque Senatus variis pro Reipublicæ varietate, generibus; nunc agit de secunda parte, id est de magistratu; quæritque ante omnia quot in Republica debeant esse magistratus, & quarum rerum? de qua quæstione in fine lib. 6. Item an perpetui esse debeant, diuturni, breues; annui, semestres, an biennales. An ab vno pluries geri debeant? ex quo genere hominum creandi; per quos ordines, & quomodo: Deinde definit magistratum cui ius est de quibusdam deliberandi, iudicandi, & imperandi, sed maximè imperandi. τὸ γὰρ ἐπιτάττειν μᾶλλον ἐστὶν ἀρχικόν ἐστι. Tertio proponit quæstiones. 1. Est, qui & quot magistratus sint necessarij; qui minimè? 2. An vni vnus, an duo magistratus debeant simul & vno tempore mandari. 3. Quibus in magistratibus, plurium coniunctio commoda sit & facilis. Respondet ad secundam adhibita ciuitatum distinctione. In magnis scilicet non esse vni homini plures magistratus mandãdos, cùm satis multi sint in populosa vrbe, quibus singulis singuli mandentur. Maximè cùm officia melius singula, siue vnum ab vno gerantur, quàm multa coniunctim, siue plura ab vno. In paruis autem debere vni plures mandari magistratus, propter hominum paucitatem: túncque magistratus esse, ὅσον ἑπτακαιδεκάφυλα, *Verulucernas*, quæ vna ex parte figendis & assandis carnibus; ex altera luminibus inseruiant, vt suprà de Delphico gladio. Duas alias quæstiones soluet libro sexto. Interim quærit hoc loco, an secundùm loci varietatem, rerum etiam ac personarum, & Rerumpublicarũ discrimina, debeant distingui magistratus. Respondet, non omnibus Rebuspublicis (de præfectis enim locorum & personarum obscurè statuit, videtúrque tantùm subindicare in magnis ciuitatibus distinguendos esse maximè magistratus & secundùm loca, & secundùm personas; in paruis non item, sed omnem curam siue εὐταξίαν, *rectam ordinationem*, vni esse committendam) eosdem conuenire magistratus. Esse enim alios qui Democratiæ, alios qui Oligarchiæ, alios qui Aristocratiæ magis conueniant. Sic consilium, & Senatores, Democratiæ; probulos, Oligarchiæ; Nomophylaces, & mulieribus pueriscque præfectos, Aristocratiæ esse accommodatiores. In qua scilicet Aristocratia bonæ institutionis & virtutis ratio habeatur. Quo loco obiter ex Cornelio Nepote monuerim, Græcas mulieres in conuiuium adhibitas non fuisse, nisi propinquorum; neque sedere solitas nisi in interiore parte ædiũ, quæ γυναικωνῖτις vocabatur; quò accedebat nemo, nisi propinqua coniunctus cognatione. Explicat postea Aristoteles modos creationis magistratuum, qui vel sorte, vel electione, vel vtraque constituuntur. Concludit, non esse eadem potestatis genera in magistratibus, vt neque in exercitu, & in rebus forensibus.

Lib. 4. de partibus animal. cap. 6. Lib. 1. Polit. cap. 2.

παιδονόμοις, γυναικονόμοις.

Ad Cap. decimumsextum.

AGit de iudiciis, parte tertia Reipubl. Ac primò exponit octo genera iudiciorum, siue Tribunalium, δικαστηρίων. Primum ἐυθυντικὸν, correctiuum, quod in eo consistit vt rationes repetantur à magistratibus, an bene, an secus se in suo magistratu gesserint. Secundum, contra eos qui iniustè egerint in Rempubl. vt qui eam compilarint, aut fuerint depeculati. Tertium, con-

Magistratus est βουλεύσασθαι, κρῖναι, ἐπιτάξαι.

Octo iudiciorum genera.

ra eos, qui in ſtatum publicum quomodocumque peccant, vt ſunt perduelles. Quartum, de mulctis & pœnis irrogatis, an magiſtratus ciuem nimiùm mulctauerit. Quintum, de contractibus maioribus. Sextum, φονικὸν, de cæde, quò pertinent verbera, vulnera. Cuius cædis multi ſunt modi. Septimum ξενικὸν, de peregrinis. Octauum de paruis contractibus, ab vna drachma vſque ad quinque. Sic Athenis erant XL. viri qui cognitionem habebant decem tantùm drachmarum, vt narrat Pollux lib.8. Deinde relinquit hæc de contractibus iudicia, item de cæde ſiue capitalia, & de peregrinis; ſtatuitque de ciuilibus potiùs eſſe dicendum, quæ ſcilicet magis pertinent ad ſtatum Reipublicæ; & vnde motus, & ſeditiones, niſi probè exerceantur, & Rerumpublicarum ſubuerſiones ſoleãt excitari. Hoc poſito iudiciorum modos recenſet, & quarum Rerumpublicarum proprij ſint, explicat. Statuit igitur modum eligendi iudices, vel ex omnibus eſſe, vel ex quibuſdam, vel mixta quadam ratione ex vtroque; idque aut ſorte ſiue ſortitò; aut electione ſiue ſuffragio; aut partim ſorte, partim ſuffragio. Et ſi ex omnibus iudices eligantur, hoc eſſe Democraticum; ſi ex quibuſdam ſiue ex certo ordine, Oligarchicum; ſi partim ex certo ordine, partim ex omnibus ſiue ex populo, eſſe Ariſtocraticum & Politicum.

APPENDIX NOVA
AD LIBRVM QVARTVM Politicorum.

QVÆSTIO VNICA.

De nobilitate quæ & quotuplex illa ſit?

NObilitatis nomen vt friuolum & inane reiecerunt nonnulli è ſcholâ Stoïcorum vnius præſertim Chryſippi authoritate freti, Natura enim, inquiunt, æqua parens eſt omnibus, nemini eſt nouerca, nulli viam ad virtutem claudit, omnes ad fœlicitatem gignit idoneos, non Scythia, non alia regio animum lædit, non genus vnum altero antiquius cenſeri debet, etenim ſi mundus eſt æternus, omnes in eodem æternitatis curſu æque locati ſumus; ſi habuit initium vt verè habuit, omnes ex ſemine vnius primi parentis ortum ducimus. Et qui imagines ſtatuáſve in atrio deponunt, ac iura familiæ ſuæ longo ordine multiſque ſtemmatum alligata flexibus, in parte primâ ædium collocant, noti magis quàm nobiles ſunt: itavt re verâ vt ex Lycophrone citat Ariſtoteles in fragmento περὶ εὐγενείας de nobilitate, ignobiles non differant à nobilibus. Sed errant ij grauiter ac toto vt dicitur, cœlo, nec ſolem à ſyderibus cæteris, aurum à plumbo, ignauiam à fortitudine diſtingunt, qui nobilitatem inter homines non diſcernunt; quæ videlicet excellentiâ quadam ſoleat definiri: ferè enim nobile & excellens pro eodem vſurpantur. Itavt qui homines arte aut virtute aliquâ aut meliori indole, imo & fortunæ bonis excellunt, ij nobiles & illuſtres habeantur. hinc varia de nobilitate iudicia, variæ definitiones, ſpecies & gradus.

Alij enim nobilitatem potentiâ & diuitiis definierunt, vt Simonides', qui nobiles eſſe eos dixit, qui è maioribus à longo tempore diuitibus fuiſſent procreati. nempe quia magna eſt apud homines vis diuitiarũ; cùm nihil ſit adeo firmum & conſtans, quod non frangant, nihil tam arduum & difficile, quod non aggrediantur & efficiãt. Denique ſine illis nihil fiat eorum, quæ ad vitam ſunt neceſſaria. Accedit authoritas ſacræ Scripturæ, pecunię inquit obediunt omnia. Succinit ipſi Poëtæ Virgilius Horatius, quid non mortalia pectora cogis Auri ſacra fames. Auro vænalia iura. Aurũ per medios ire ſatellites, & perrumpere amat ſaxa potentius ictu fulmineo.

Alij ex generis antiquitate & excellentiâ, quo ſenſu illi nobiles vocantur, qui genus ſuum ab illuſtri aliquo & excellenti Principio ſeu Heroë longâ auorum & proauorum ſerie ſaltem trium ſucceſſione repetunt. Quod tamen nobilitatis genus, ſi propriâ virtute deſtituitur ſpernit ac ridet Iuuenalis tanquam inane & vacuum Saty. 8.

Stemmata quid faciunt, quid prodeſt Pontice, longo
Ordine cenſeri, pictoſque oſtendere vultus.
Maiorũ & ſtãtes in curribus Aemylianos?

Et Ouidius in Metamorph.

Nam genus & proauos & quæ non fecimus ipſi
Vix ea noſtra puto.

Idem ad Piſonem, *perit omnis in illo gentis honos, cuius laus eſt in origine ſola.* Et Seneca in Hercule furente, qui genus laudat ſuum, aliena iactat.

Alij ex virtute atque etiam ex naturali procliuitate ad bonum, quæ εὐφυία, id eſt bona indoles, nominatur, quomodo dixit Epicharmus, eum nobilem eſſe, qui naturâ procliuis fuerit ad bonum, & virtutem, licèt alioqui matre Æthiope genitus ſit, & Euripides eum eſſe nobilem, non qui maioribus longo tempore bonis, natus ſit; (vt volebat Socrates qui hoc ſolum ad nobilitatem requirebat) ſed qui ipſe vir bonus ſimpliciter fuerit, quo ſenſu accipiendi ſunt vulgati illi & Satyrici verſus,

Tota licet veteres exornent vndique ceras

Atria nobilitas sola est atque vnica virtus. Vnde quia sub virtute saltem Dianoëticâ, scientia sapientiâ, artésque continentur, fere etiam in eo consenserunt Politici omnes, vt voluerint, inter nobilium ordines, debere doctos viros, sapientésque annumerari, præsertim cum diues stupidus & indoctus contemni soleat ac derideri, vt pecus aurea aut vitiatus aureus, imo & iners ac imperitus quisque quasi bestia, truncus, saxum habeatur.

Hinc apparet nobilitatem generatim sumptam esse excellentiam quandam, quâ homines alij alios superant, quæ cum sit ferè quadruplex, nempe diuitiarum, generis, virtutis, & scientiæ. Propterea quatuor nobilitatis species præclarè constituit Aristoteles cap. 4. lib. 4. Quarum tamen præstantissimam vult esse virtutem antiquiorem, & quę vt ex fragmento de nobilitate colligitur, non nostra tantùm sit, sed à proauis, abauis, & tritauis repetita, atque ad nos per longam successionem generationum veluti per manus gloriosè delata. Itavt ab vno excellente principio id est Heroë antiquissimo propagata totam familiam illustrem fecerit, cùm accessione diuitiarum. Videtur enim Aristoteles ad perfectam nobilitatem, non modò virtutem antiquam, sed diuitias etiam desiderare, dum ait cap. 8. huius lib. ἡ γὰρ εὐγένεια ἐστιν ἀρχαίου πλοῦτος καὶ ἀρετὴ, nobilitas est antiqua opulentia & virtus. Nempe quia diuitiæ sunt instrumenta virtutis, & membra animæ quæ si deficiant algebit & torpescet virtus: cum sine diuitiis ardere & lucere non possit, vt neque ignis sine ligno, aut lucerna sine oleo. Ac propterea ad fœlicitatis etiam cumulum & perfectionem idem Aristoteles diuitias requisiuit, ac veluti accersiuit in subsidium vt alia externa bona, libr. 1. Ethicorum ad Nicom.

LIBER QVINTVS Politicorum.

Summa libri quinti.

ABsoluitur capitibus duodecim in duas partes redactis. Prior est de causis seditionum & subuersionis Rerumpublicarum earum, quæ à pluribus administrantur, itémque salutis & conseruationis earumdem. Posterior de causis interitus ac destructionis eius Reipublicæ, quæ ab vno regitur, siue is Rex sit, siue Tyrannus; itémque de causis & modis illius conseruandæ. Omne enim imperium vel est vnius, vel plurium.

Ad Cap. primum.

Fons & origo seditionum.

STatuit, principium & fontem motuum ac seditionum τῶν στάσεων, esse errorem, in iure, siue iniustam persuasionem ex eo ortam, quod ciues, licèt ius & æquum prætendant, nesciant tamen ipsum probè distinguere; itavt ij qui quodammodo pares sunt, putà liberi ratione libertatis in Democratia, se omnino & in omnibus pares putent, neminémque alteri credant esse præferendum. Et qui vna quadam re sunt impares, putà ratione potentiæ & diuitiarum, vt in Oligarchia, omnino se impares esse credant; vnde æquum esse putant se solos debere dominari, cùm interim illi ex parte tantùm pares; hi ex parte etiam duntaxat sint impares. Quare nituntur Respublicæ omnes iure quodam; sed in eo simpliciter errant, eámque ob causam, cùm ex hac persuasione quam vtraque habet, Democratia scilicet & Oligarchia, Reipublicæ non fiũt participes, στάζουσι, seditiones mouent, quæ nihil aliud sunt quàm insolentes & superbę ciuium pluris se æstimantium, quàm par sit, à iure, & statu Reipublicæ, declinationes: & cùm ij qui virtute præditi sunt, bonique ciues, & viri, si cum aliis conferantur, sint simpliciter inæquales, omninóque superiores, possintque suo iure seditiones excitare, cùm non diuitiis, non opibus, non generi, non potentiæ ciuili, sed virtuti debeatur principatus, ipsi tamen seditiosi non sunt, nec Reipublicæ perturbatores: sed potiùs nobiles ij, qui sola virtute & diuitiis σεμνύνονται, auorum suorum, sunt illustres; Viri enim nobiles, qui non auita quidem, aut ea sola, sed sua propria virtute splendent inter cæteros; arma non assumunt contra Rempublicam; licèt alioquin virtute bellica præstent; aliisque copiis & instrumentis ad pugnandum necessariis abundent, Nempe quia virtute præstantes seditionem, & Reipublicæ perturbationem maximè oderunt. Recenset postea Aristoteles genera mutationum quibus ciuitatis status peruertitur, vel immutatur. Primum est cum Respublica transit in aliud genus administrationis, vt cùm ex Democratia fit Regnum, ex Regno Tyrannis. Secundum, cùm manente eadem Reipublicæ forma, mutantur principes, summique magistratus transferuntur. Quod fit plerumque ex ignauia, mollitie, vel stoliditate eorum qui dominantur generosioribus. Tertium, cùm manente eadem forma, & iisdem principibus, fit ipse status intensior & vehementior, vel remissior & mitior. Quartum, cùm vnus magistratus antiquior tollitur, vel nouus instituitur. Tum admonet, Democratiam & Oligarchiam esse frequentiores & vsitatiores Respublicas: quia nobiles bonósque viros nusquam gentium, centum reperias; egentes & improbos passim plurimos. Sed has tamen esse vitiosas, quod docet euentus. Sunt enim parum stabiles aut diuturnæ,

Varia genera mutationis Rerũpubl.

Rari boni.

eo quòd malè primùm fuerint inſtitutæ. ἀδύνατον γὰρ ἀπὸ τοῦ σφόδρα καὶ τῇ ἀρχῇ ἁμαρτάνειν, μὴ ἀπιστον εἰς τὸ τέλος κακόν τι. Egregia eſt gnome quam hoc Alciati diſticho reddere poſſumus:

Primus error in principio, magnus fit in fine. Lib. 1. de Cœlo.

Auſpiciis res cœpta malis, bene cedere néſcit:
Félici quæ ſunt omine facta, iuuant.

Concludit, in ciuitate ſeruandam eſſe æqualitatem, non Arithmeticam tantùm, quæ ſi ſola eſt, ſubuertit Reſpublicas; ſed & Geometricam, quæ ex dignitate æſtimatur, vt illa ex æqualitate magnitudinis & multitudinis. Tutiorem porro eſſe Democratiam Oligarchia, quia in hac ſeditiones oriuntur, & paucorum principum inter ſe, & eorundem aduerſus populum. Item quia Democratia ſimilior eſt ei Reipublicæ, quæ ex mediocribus conſtat: at hæc omnium eſt ἀσφαλεστάτη, tutiſſima.

Ad Cap. ſecundum.

EXponit ſeditionum Politicarum cauſas generales, atque primò conſiderandam eſſe erroneam illam opinionem ciuium, qua ſe pares omnino, vel impares eſſe putent. Hinc enim fit vt vel paria omnia in ciuitate debere ſe obtinere credant; vel maiora aliis, atque adeo ſi non obtineant, ſeditiones moueant. Quæ cauſa primo cap. fuit expoſita. Deinde videndum etiam, quarum rerum cauſa ciues commoueantur & diſſideant. Has ergo eſſe lucrum & honorem, & his contraria: hæc quidem, vt euitentur; illa, vt comparentur. Quod idem eſt ac ſi diceret pugnare aut diſſidere homines ob auaritiam & ambitionem. Poſtea recẽſet communes cauſas ſeditionum, lucrum & honorem, vel, ſi vis, indignationem aut inuidiam, qua alij in alios ciues incitantur, quòd illi hos videant rebus & honoribus, alios quidem iuſtè, alios iniuſtè, abundare. Item contumeliam, metum, præſtantiam, contemptum, augmentum immoderatum, ſordidum vitæ genus, paruifactionem: vix enim aliter, ὀλιγωρίαν vertas, cùm incuriam, vt Lambinus vertit, non ſignificet: exiguitatem, diſſimilitudinem. His enim cauſis quaſi ſtimulis acerrimis exacerbati ciues, turbas & tumultus mouent.

Παροξύνονται διὰ τρία, διὰ τιμωρίαν, διὰ ὕβριν, φόβον, ὑπεροχήν, κατὰ φύσιν, αὔξησιν, εἰδιότητα, ὀλιγωρίαν, μικρότητα, ἀνομοιότητα.

Ad Cap. tertium.

QVæ capite ſuperiori breuiter de vndecim cauſis ſeditionum expreſſit; ea hoc & ſequenti vberiùs exponit, & ferè omnia adhibitis exemplis illuſtrat. Quo loco notandum ſeptem quidem priores cauſas eſſe præcipuas; quatuor verò poſteriores, remiſſiores, itavt hæ ferè ſint abſque tumultu. Contumeliam ergo cauſam eſſe ſeditionum, cùm ſcilicet magiſtratus contumeliis afficiunt priuatos; item lucrum, cùm qui præſunt, publica bona depeculantur; vel etiam priuatorum fortunas inuadunt; honores etiam & imperia, cùm ea exhibentur indignis, vel cùm multis non communicantur; docet eſſe quàm notiſſimum. Item nimiam vnius aut alterius ὑπεροχὴν, præſtantiam, ſiue in opibus, ſiue potentia, aut fauore ciuili; hinc enim quaſdam vrbes viros illos ſuperexcellentes ſolitos ὀστρακίζειν, id eſt, oſtraciſmo ſeu teſtæ iactu in exilium relegare, vt dictum eſt ſuprà lib. 3. Politic. præterea metum, cùm ſcilicet vel imbecilliores metuunt ne iniuria afficiantur à potentioribus: vel cùm hi plebem timent. Item contemptum; & magnum vnius cuiuſpiam Politici ordinis incrementum ac potentiam: qui locus in textu eſt illuſtris & longè pulcherrimus. Et has quidem ſeptem cauſas eſſe præcipuas mutationum, quæ etiam cum ſeditione ac motu fiant. Eſſe verò alias quatuor ſine motu ἐκδιαίτας, vtilitatem, ſiue contemptam vitæ rationem, vt ſi magiſtratus ſordidis abiectiſque plebeiis mandentur: hoc enim ægrè ſtatim ferunt & indignantur honeſtiores: ὀλιγωρίαν, negligentiam ſiue paruifactionem; quæ eſt cùm negligenter mandantur magiſtratus, putà iis qui parum erga Rempubl. ſunt affecti. oportet enim, eos qui præſunt, eſſe viros bonos, idoneos, & patriæ amantes: τὸ μικρὸν, exiguum, ſiue rem parui momenti, quæ ſi initio negligitur, vt morbus, ſenſim obrepit, & creſcendo nocet.

Cap. 13. aliis 9.

Principiis obſta, ſerò medicina paratur,
Cùm mala per longas inualuêre moras. *Ouidius.*

Omne malum naſcens facilè opprimitur, inueteratum fit plerumque robuſtius: Et neglecta ſolent incendia ſumere vires. Denique πανωπτικὸν εἶναι μὴ ὁμόφυλον, ad ſeditionem excitandam etiam valere, quod eſt extraneum ſeu non eiuſdem gentis; item quod eſt loco diuiſum, nec ſatis vnitum aut coniunctum. Diuiſio enim & diſſimilitudo nationis, & loci, etiam in eadem ferè vrbe, diuortia parit. Imò πᾶσα διαφορὰ διάστασιν ποιεῖ, omnis differentia ac diſſimilitudo diſcordiam creat. Sic in bello videmus foſſarum licèt paruarum interuallis diuelli & diſtrahi militum phalanges ſiue legiones. Sed vt locorum diſſimilitudo & gentis noxia eſt, & diſcordiam parit aliquam; ſic maiorem, diuitiarum & paupertatis; maximam, virtutis & vitij.

Liuius decade 1. paſſim.

Cic. Philip. 1.

Ad Cap. quartum.

STatuit 1. Ex paruis rebus, ſiue leuibus de cauſis Reſpublicas interdum perturbari, vt ex re amatoria: ponit exemplum lectu dignum. 2. Diſſidia principum, Reipublicæ eſſe valde noxia. 3. Peruerti Rempubl. mutatione partium, ſiue ordinum ciuitatis. 4. Duos eſſe modos præcipuos euer-

euertendæ Reipublicæ, dolum & vim, qui modi in alios subdiuiduntur.

Ad Cap. quintum.

VNiuersalis Reipublicæ mutandæ & euertendæ causas hactenus exposuit; nunc singulas, id est, singularum Rerumpubl. proprias aggreditur enarrare; ac primùm de Democratia statuit, eam peruerti & immutari, διὰ τὴν τῶν δημαγωγῶν ἀσέλγειαν, propter popularium oratorum, de quibus suprà, petulantiam; qui verbis suis populum commouent, & aduersus principes inflammant. Mutari autem vel in Tyrannidem, vt olim; sed aliàs etiam in Oligarchiam; aliàs in Tyrannidem; aliàs ex vna Democratiæ forma in alteram, vel meliorem, vel deteriorem.

Lib. 4. Polit. c. 4.

Ad Cap. sextum.

Causa euersionis Oligarchiæ.

CAusas subuertendæ Oligarchiæ statuit esse duas præcipuas: priorem, iniurias & contumeliam à paucis ditioribus & potentioribus factam & illatam populo; posteriorem, ipsas principum paucorum inter se dissensiones.

Ad Cap. septimum.

Aristocratiæ.

EXponit modos causásque quibus Aristocratia subuerti solet. Primàm ait esse, quòd in illa quasi in Oligarchia pauci sint honorum participes. Secundam, si ex optimatibus alij pauperiores, alij sint locupletiores. Tertiam, si vnus nimiam habeat potentiàm: Sic enim facilè Tyrannidem affectat. Quartam, διὰ μικρόν, *si iuris fiat transgressio*, quam causam communem ait esse Aristocratiæ & Politiæ. Cuius originem eò refert, quòd non fuerint, in Politia quidem, id est, in Republica speciali, probè temperatæ Democratia & Oligarchia, è quibus ipsa politia constat; in Aristocratia verò, virtus cum statu Democratico & Oligarchico. Postea docet, omnes Respublicas in eam mutari ad quam magis inclinant, quòd pars potentior omnia tandem ad se trahat, solâque velit dominari: interdum tamen in contrariam: Vt Aristocratiam in Democratiam; cùm scilicet tenuiores, ab optimatibus iniuria affecti, non contenti optimates repressisse, totam Rempubl. ad se trahunt, vt præmium victoriæ. Addit supradictis causis illud τὸ μικρόν, de quo iam egit, cap. 2. & 3. huius lib. Concludit, non tantùm per se, & per causas intestinas dissolui & interire Respublicas; de quibus causis dixit hactenus; sed & per accidens, & per causas externas; vt est vicinia aduersarum ciuitatum; vel insidiæ potentioris Reipublicæ, licèt sit remotior.

Pars potẽtior trahit omnia ad se.

διὰ μὲν ἐξ αὐτῶν, διὰ δ' ἐξωθεν.

Ad Cap. octauum.

AGit de causis τῆς σωτηρίας, conseruationis & salutis Reipublicę, tam communibus quàm propriis. Primam ait positam esse in exacta legum obseruatione, itavt ne minimum quidem institutum violetur aut immutetur. Secundam, si magistratus prudenter honestéque se gerãt, cum & secum, tum maximè erga eos quibus imperant; itavt suo magistratu nullo modo abutantur. Tertiam, si qui præsunt, vigiles sint & solliciti. Quartam, si concordes sint principes, & eorum contentiones lege caueantur. Quòd si quædam oriantur, ea quam primũ à viro Politico, non à quolibet dirimantur. Quintam, si census recta & æquabilis sit descriptio. Sextam, si neminem Respublica augeat præter modum, siue honoribus, siue diuitiis. Septimã, si creetur magistratus, qui ciuium vitam morésque obseruet, an accõmodatè sese gerant ciues ad Rempubl. an secus. Octauam, si ea cautio adhibeatur, vt nulla pars ciuitatis nimiũ excellat, floreátque honoribus, diuitiis, amicis. Nonam, si Respublica ita sit temperata, vt qui præsunt, nullum ex imperio aut magistratu suo quæstum lucrúmve faciant. Decimam, quæ vt aliæ duæ sequentes, propriæ sunt, si in Democratia & Oligarchia, qui obtemperant, iniuriosè aut contumeliosè non tractentur ab iis qui imperant, sed potiùs suauiter & commodè. Vndecimam, si in iisdem Rebuspublicis hæreditates non testamẽto aut legatis, sed iure cognationis, siue agnationis lege ab intestato deferantur: atque ad vnum nonnisi vna. Duodecimam, si maiora tribuantur, aut paria bona iis qui Rempubl. non gerunt, vt in Oligarchia, populo; in Democratia, ditioribus paucis. Sic enim à seditione hoc quasi Politico æstu & dolo abducentur.

Causa salutis Rerumpubl.

Ad Cap. nonum.

STatuit primò, eos qui summos gerunt magistratus, debere esse boni publici amantes; item debere officiorum sui magistratus maximam habere scientiam & peritiam, δύναμιν καὶ ἕξιν τῆς ἀρχῆς. Debere denique virtutem & iustitiam colere. Improbi enim quo plus possunt, eo plus nocent. vt dixit Plato lib. 1. de Republ. vbi Philosophis tunc imperium permittit & magistratum, cùm in Republ. alij non sunt viri boni. Secundò tradit insigne præceptum seruandarum Rerumpubl. quæ ab optimis declinant, vt sunt Oligarchia & Democratia; nimirum esse in iis administrandis diligenter tenendam mediocritatem; itavt in Democratia non omnia omnino Democratica sint, nec in Oligarchia omnia putè Oligarchica: cùm summus in vtraque gradus valdè sit periculosus, eóque melior sit vtraque, quò remissior & moderatior. Nempe quia vtriusque temperatio iustã facit mediocritatem, qua Respublica conseruatur. Si enim summa esset Democratia & intensissima, populúsque omnia omnino suo arbitrio regeret sine

Summa Oligarchia & Democratia periculosa.

optimatibus; Si esset etiam absolutissima Oligarchia, ita vt pauci diuites omnia possent, suóque nutu res omnes soli gererent, nulla reliquis ciuibus relicta auctoritate, profectò neutra Reipublicæ nomen mereretur: cùm sic vtraque vel ad paucorum, vel ad omnium libidinem, sine legibus vllis administraretur, in quibus tamen mens & anima ciuitatis posita est. Tertiò tradit aliud Politicum præceptum, longè optimum, debere in Democratiis oratores Demagogos fauere potentioribus, ac pro iis dicere, saltem videri; in Oligarchiis, contra. Alioqui fouere odia, mouere animos, & Rempublicam diuidere ac perturbare. Quod faciunt, qui in Oligarchia iurant contra populum. Consultiùs agerēt si contrariam iurandi formulam saltem simulando (quæ fallacia est Oligarchica) sequerentur; palámque ac publicè profiterentur, se nulla plebem iniuria affecturos. Quartò, optimam seruandæ Reipubl. cautionem addit suprà dictis, nempe instituí accommodatè ad Rempublicam: siue ea sit Democratica, siue Oligarchica. Oportere scilicet legibus & institutis ciues esse assuefactos & quasi educatos; vt iis sese facilè omnes subiiciant, hincque Respublica subsistat & perseueret. Neque enim seruitutem esse parêre legibus, seu viuere accommodatè ad Reipublicæ instituta, sed salutē.

Lex anima est ciuitatis.

Parere legi, seruitus nō est, sed salus.

Ad Cap. decimum.

DIsserit de Monarchia siue de vnius imperio ac dominatu; eiúsque destruendæ causas primùm hoc capite enarrat; sequenti de causis conseruationis eiusdem dicturus. Quo loco significat, μοναρχίαν, esse duplicem, regnum scilicet, quod vocatur βασιλείαν, & Tyrannidem, quæ dicitur τυραννίς. De quibus dictum lib. 3. Docet igitur primò easdem esse interitus & salutis causas in Monarchia ac in cæteris Rebusp. quia Regnum, Aristocratiam; Tyrannis verò vltimam Oligarchiam ac Democratiam pessimas formas imitatur. Vnde infert Tyrannidem esse omnium deterrimam Rempubl. & subditis pernicioßissimam, quæ scilicet ex vitiis duarum pessimarum componi videatur. Secundò docet, Regni & Tyrannidis originem diuersam esse. Eligi quippe Regem ex bonis, ad bonos protegendos; Tyrannum ex plebe ad multitudinem contra bonos illustréque defendendam. Tertiò alias Regis & Tyranni differentias ex textu faciles enotat. Vt quòd Rex vigilet studeátque bono cōmuni omnium: Tyrannus suam solius spectet vtilitatem, ditiorum bona occupando, & tenuiores labore fatigando. Quòd Regi virtus honestáque sit proposita; Tyranno voluptas; illi honor, huic diuitiæ magis. Illi adsint custodes ciues; huic exteri & mercenarij. Quartò docet commune esse Tyrannidi & Oligarchiæ sectari diuitias, populum timere, eique diffidere, eum vexare, dispergere. Quintò commune etiam esse Tyrannidi & Democratiæ odisse optimates & principes viros: quò pertinet consilium Periandri Thrasybulo datum, decussis summis spicarum capitibus. Significabat enim tollendos esse proceres ciuitatis, vt securè dominaretur. Sextò easdem esse interitus & salutis Monarchiarum causas, quæ sunt aliarum Rerumpubl. suprà expositæ. Plerosque etenim ciues Monarchias inuadere ob iniuriam, metum, contemptum, &c. eo fine vt diuitiis & honoribus potiantur. Coniurationum verò, τῶν ἐπιθέσεων, alias esse in corpus principum, id est, in personas ipsas Regum & Tyrannorum; alias in imperium & statum. Egregias interim historias de iniuriis Principum, siue stupro, siue verberibus illatarum, itémque de iniuriarum vindicta, & de metu, contemptu, plurima hoc loco narrat Aristoteles: in quibus ideo multum eum esse crediderim, quòd historiæ vulgo dicantur vitæ Politicæ specula & imagines. Addit causis iam allatis interitus Monarchiarum, φιλοτιμίαν gloriæ appetentiam; qua nonnulli licèt rarissimi, æternæ famæ supra modum cupidissimi, Monarchas adoriuntur & interficiunt. Quo animo fuisse dicitur Scæuola, qui, vt narrat Liuius, loco regis Porsennæ, scriba errore obtruncato, deprehensus, & ad Regem adductus, *Nec ad mortem*, inquit, *minùs animi est, quàm ad cædem tuam: & facere & pati fortia, Romanum est: nec vnus in te ego hos animos gessi: longus post me ordo est idem petentium decus; en tibi, quàm vile corpus sit, iis qui gloriam magnam petūt*, &c. Postea docet Tyrannidem destrui, vel ab externa causa: Vt cùm contrariæ formæ certant, putà Democratia cum Tyrannide: vel ab interna, vt cum dissentiunt qui imperij sunt participes. Causas verò principes euersionis Monarchiæ esse odium, contemptum, iram. Et quot tandem causæ sunt euertendæ vltimæ Oligarchiæ, & vltimæ Democratiæ, tot esse Tyrannidis, quæ scilicet ex illis composita videatur. Sub finem capitis docet, regnum externa causa non interire, (intellige vt plurimùm, vel si iis copiis instructum sit, quibus externis hostibus resistat,) sed internis duabus. Priore quidem, si regni participes & hæredes discordent; posteriore, si iidem maiorem quā ferant leges, sibi potestatem arrogent. Hoc enim est Tyrannicè dominari.

Monarchia duplex.

Cap. 2. & 3. huius lib.

Lege illustres historias in textu.

Mira Scæuolæ constantia.

Regis & Tyranni discrimina.

Ad Cap. vndecimum.

ENarrat causas conseruandæ Monarchiæ, tam Regni quàm Tyrannidis; quas generatim ait esse causis intentis contrarias.

Tum

Tum ſpecialem cauſam conſeruandi regni aſſerit eſſe imperij moderationem, vt ſcilicet regnum non ſit adeo intenſum & abſolutum, & ab vno ſolo omnibus modis dependens. Nam *cui nimiùm licet, ei nimiùm libet: Sumúſque omnes deteriores licentia*, & eleganter Gallicè Iacobus Amyotus:

Celuy auquel ce qu'il veut, loit,
Veut touſiours plus que ce qu'il doit.

Tertiò ponit duos modos conſeruandæ Tyrannidis. planè contrarios, ſæuitiam, & clementiam. Sæuitiam quidem, præſtantes & generoſos viros tollendo; conuiuia, ſodalitates, diſciplinam, ſcholas prohibendo; item ea omnia renouendo, quæ notitiam mutuam, fidem, amicitiam & concordiam inter ciues poſſint efficere; & contrà procurando ea quæ odia & inimicitias inter illos foueant exciténtque; bona etiam ciuium minuendo, bellum gerendo, amicis ſuis diffidendo, mulierum imperium, licentiam ſeruorum, adulatorum fallaces blanditias permittendo; improborum & exterorum conſuetudinem amando, bonorum & generoſorum ciuium colloquia fugiendo. Denique nullum improbitatis genus omittendo. Quæ omnia eò videntur poſſe reuocari, vt velit Tyrannus ſubditos eſſe humiles, abiectos, puſillanimes, deinde, διαπτεῖν ἀλλήλοις, *ſibi inuicem diffidere.*

Tertiò, non poſſe res ſuas agere, quod vocat ἀδυναμίαν τῶν πραγμάτων. Et hic eſt prior modus, quo ſecundùm ſæuitiem & crudelitatem Tyrannis conſeruatur.

Poſterior modus priori planè oppoſitus, eſt Regia clementia, ſiue ratio imperandi ad regiam maximè accedens, ita vt hac ſola nota Tyrannis tunc à Regno differat, quòd in illa non modò in volentes, ſed etiam in nolentes at inuitos ſit imperium. In regno autem imperium ſit in omnes volẽtes. Tyrannum interim partim debere regia præſtare, partim multa præclara ſimulare, ἀποχρυπτόμενον τὸ βασιλικὸν καλῶς, bene quod regium eſt, ſimulare. Videri bonum ærarij publici diſpenſatorem & cuſtodem potiùs quàm dominum; interim pecunia publica vti ad familiam ſuam tuendam, & ad bella. Cauendo autem diligenter ne in vſus eos pecuniam conuertat, propter quos populus ſtomachatur, vt profundendo largitiones in meretrices, peregrinos, hiſtriones, citharœdos. Reddere etiam populo rationes accepti & expenſi, non debere magnos argenti auriquè theſauros colligere, ne ipſi à cuſtodibus & præſidiariis militibus ſtruãtur inſidiæ. Debere eſſe facilem & humanum, ita tamen vt grauis ſit, σεμνὸς, non arrogans. Debere etiã ſe continere, ſuámque & ſuorum, imò omnium libidinem coërcere ac reprimere, præſertim vxorum contumelias. Vti moderatè voluptatibus, aut ſaltem videri eas fugere: Quia ſobrius, & vigil, non facilè impetitur, ſed ebrius ac dormiens. Vrbem exornare. Simulare religionem prudentiſſimè. Alioqui ſi innoteſcat talis ſimulatio, maius imminere periculum. Viros optimos ac re aliqua excellentes præmiis afficere, idque per ſe ipſum, improbos verò & nocentes caſtigare, per alios magiſtratus & iudices: vt ſic deuoluto in magiſtratum omni metu & odio, ipſe Tyrannus ſolam populi beneuolentiam, amorémque conciliet. De quo reghandi arcano legendus Ioan. Bodinus cap. 6. Methodi hiſtoricæ. Neminem etiam ſuorum ad nimiam potentiam prouehere. Ab iniuria ciuium cùm ab alia omni, tum ab his maximè, verberatione ſcilicet & ſtupro, abſtinere. Supplicia non contumeliosè, aut petulanter, ſed paterno animo videri infligere. Ignominiâ quadam affectos, magnis honoribus mitigare & quaſi compenſare. Ab iis maximè ſibi cauere, qui cùm vitam & caput Tyranni petant, de ſua ipſorum vita aut morte non multùm ſunt ſolliciti. Hos autem contingit eſſe tales, qui ſe, vel alios ſuos contumeliosè læſos putant. Dare præterea operam vt ciues, ſiue diuites, ſiue pauperes, credant ſe ſaluo imperio eſſe etiam ſaluos & incolumes. Item neutros ſinere ſibi inuicem eſſe iniurios. Interim potentiores ſibi conciliare, ſuóſque facere. Denique debere Tyrannum affectum eſſe ad virtutem præclarè, nec deprauatum, ſed ἡμιπόνηρον, *ſemimalum*, καὶ ἡμίχρηστον, *ſemibonum*. Si enim eſſet omnino probus, perfectáque virtute præditus, iam non Tyrannus ſed Rex potiùs videretur. Diſcant interim reges ac principes ex hominis Pagani doctrina, quanti ſit momenti religio, virtus & iuſtitia, ad feliciter imperandum.

Simulatio religionis.

Seuitia eſt prior modus cõſeruandæ tyrannidis.

Clemẽtia, poſterior.

Ad Cap. duodecimum.

STatuit primò ex omnibus Reipublicæ ſpeciebus, Oligarchiam & Tyrannidem minùs eſſe diuturnas. Cauſam non affert, quia facilem, ob vtriuſque malitiam & inſolentiam. Sed ponit exempla præſertim de Tyrannide, cùm ait aliam alia breuiorem, aliam diuturniorem ob certas cauſas: ſed pleraſque eſſe breuiſſimas.

Oligarchia & Tyrannis paucum durant.

Secundò, Platonis errata reprehendit de mutatione Rerumpublicarum, ex libro 8. de Repub. Primum eſt, quòd dixerit Plato ſiue Socrates apud Platonem loco citato; ideo Rempublicã omnem mutari, quòd omnia mutentur, nihilque in eodem ſtatu maneat, ſed omnia velut in orbem quendam continuò vertantur. Hæc enim ratio nimiùm eſt generalis, debuitque alia Politica & propria proferri. Hoc loco rationem viciſſitudinis rerũ fuiſſe per numeros harmonicos à Platone explicatam ſignificat

Aristoteles. Sed numeros non esse rerum causas docuit ipse in Metaphysicis, vt ibidē obseruabimus. Admonet interim quosdam sic esse à natura comparatos, vt nulla institutione eruditi, bonique viri fieri queant. Secundum, quòd dixerit Plato Respublicas inter se ordine commutari: hoc enim falsum, cùm interdum in contrarias, interdum in finitimas permutentur. Tertium, quòd de Tyrannide nihil statuerit. Item quòd docuerit, in Oligarchia duas esse Respublicas, vnam diuitum, alteram pauperum. Est enim Oligarchia vnum Reipublicę genus. Denique quòd putauerit Oligarchiam semper conuerti in Democratiam, & ita de causis mutationum vtriusque senserit, quasi vna sit tantùm Oligarchiæ vel Democratiæ species. Falsum enim est illam in hanc semper commutari; & cùm multas species esse vtriusque constet ex suprà dictis, est etiam necessum multas esse variásque mutationis earum causas, singulis speciebus accommodatas; cùm aliæ aliis modis destruantur.

Lib. 12. c. 5. iuxta nostrā correctionem.

Lib. 4. Polit.

LIBER SEXTVS
Politicorum.

HAbet capita octo, in tres redacta partes. Prima est de methodo & materia libri. Secunda, quæ est quasi appendix ad librum quartum de Democratia & Oligarchia. Tertia, de magistratuum generibus.

Ad Cap. primum.

POnit initio breuem eorum quæ libro quarto & quinto de Summis illis Reipubl. partibus, consilio siue Senatu, (quam partem vocat κύριον τῆς πολιτείας, dominam Reipublicæ) magistratibus, & iudiciis; item de dissolutione seu corruptione, & conseruatione Rerūpub. tradita sunt, ἀνακεφαλαίωσιν, repetitionem. Tum declarat, de quibus, & quo ordine sit hoc libro dicturus: nempe de copulis, ac temperationibus (συναγωγὰς hic vocat, καὶ συνδυασμοὺς, vt li. 4. συνθέσεις, μίξεις) Democratiæ & Oligarchiæ, & si quid superfit explicandum de iisdem Rebuspublicis. Rem ergo auspicatur à Democratia, de qua agit quatuor sequentibus capitibus; de Oligarchia illi contraria dicturus in sexto. Democratiæ igitur instituendæ vtile esse docet, instituta omnia popularis gubernationis colligere, eáque copulare. Sic enim fore vt diuersa Democratiæ genera constituantur, quæ ratio valet etiam in Oligarchię differentiis inueniendis. Esse verò diuersa Democratiæ genera, partim ob populorum varietatem, partim ob diuersos miscendorum & coniungendorum institutorum modos.

Cur Democratia multiplex.

Ad Cap secundum.

STatuit primò scopum & finem omnis Democratiæ esse τὴν ἐλευθερίαν, libertatem ciuium. Secundò libertatis duas esse notas, imperandi & parendi vicissitudinem. Vbi enim hæc non est, videtur potiùs inter ciues esse dominatus & seruitus quàm vera libertas. Et hæc nota maximè propria est: Deinde viuere, vt quisq; velit. Seruile enim est viuere, non vt velis. Ex quo concluditur, Democratiæ, quæ libertatem & ius arithmeticum pro fundamento habet, totidem talésque esse notas, imperij vicissitudinem, & viuendi licentiam, è qua tamen posteriore nata videatur ἀναρχία, siue vt loquitur, τὸ μὴ ἄρχεσθαι, *non parere*, malum in ciuitate grauissimum. Tertiò, exponit Democratica instituta. 1. Creare omnes magistratus ex omnibus. 2. Omnes imperare singulis, (vniuersus enim populus imperium tenet,) & singulos vicissim omnibus, quatenus illi singuli gerunt vicissim magistratus, sibi ab omnibus collectiuè sumptis demandatos. 3. Sorte creare magistratus, vel quoslibet, vel eos qui doctrinam, peritiámque non desiderant, siue experientiam. Nam in magistratibus iis creandis, qui artem, sapientiam, vsúmve requirunt, vt est Prætura iuri dicundo, electioni & suffragiis potiùs quā sortibus locus esse debet. 4. Non esse mandandos magistratus ex censu & diuitiis, vt fit in Oligarchia, nisi census sit perexiguus. 5. Non esse vni eundem magistratum bis mandandum, nisi bellicum. Expedit enim eundem sæpius ducem designari, cuius virtus iam sit explorata, præsertim cùm pauci boni imperatores reperiantur. 6. Non debere esse diuturnos magistratus quantùm eorum ratio pati possit. 7. Debere omnes & ex omnibus, & de omnibus, aut de plerisque, aut maximis & grauissimis rebus, vt de rationibus reddendis, de negotiis publicis, iudicare. 8. Debere Ecclesiam siue comitia vel concionem populi esse omnium dominam; magistratum nullius rei, vel minimarum & pauciss imarum. Magistratuum autem maximè popularem esse βουλὴν consilium, curiam, siue Senatum popularem, Græcorum quidem moribus accommodatum, sed longè à Romano Senatu diuersum: qui licèt interdum octingentis Senatoribus constaret, omnes tamen erant optimates. Vnde, vt obiter dicam, Romanus Senatus Aristocraticus potiùs erat, quā Oligarchicus, vt & γερουσία Lacedæmoniorum, de qua dictum lib. 2. huius operis. Ait verò Aristoteles, τὴν βουλὴν, esse magnæ potestatis, cùm nulla est plebi mercedula siue sportula (ἐκκλησιαστικὸν καὶ δικαστικὸν Pollux appellat) proposita: aliàs non magnæ,

Nota Democratiæ, imperare vicissim, viuere ad arbitriū.

Instituta Democratica.

Cap. 8.

magnæ, plebe scilicet omnia ad suam potestatem reuocante. 9. Quibusdam magistratibus, vt iis quorum solemnia sunt conuiuia, siue συσσίτια, mercedulam esse proponendam. Denique vt Oligarchica sunt genus, diuitiæ, institutio siue disciplina: sic horum contraria esse Demotica, generis obscuritatem, paupertatem, sordidásque artes. Addit non debere esse perpetuum vllum magistratum; sed hoc, δημοτικὸν νομοθέτημα, ad sextum potest reuocari.

Ad Cap. tertium.

PRoponit controuersiam de iure populi in Democratia, quomodo illud debeat æstimari. An ex eo quod videtur maiori parti ciuium; an ex eo quod videtur optimatibus, vel locupletioribus paucis. Respondet ratum esse debere quod vtrisque visum fuerit, aut pluribus. Sin contrariæ fuerint opiniones, quod plures selecti & ex pauperibus, & ex optimatibus probarint, id esse probandum. Sententiam tamen eam esse potiorem, quæ maiore censu nitatur. Sed debere diuitem vnum duobus tenuioribus respondere. Itaque si pro vna sententia stent sex diuites, & quinque pauperes; pro altera quatuor diuites & quindecim pauperes; potiorem esse horum sentẽtiam. Ratio est, quia quatuor diuites octo pauperibus respondent, qui si cum aliis quindecim pauperibus coniungantur, facient viginti tres, cùm interim prioris sententiæ auctores septemdecim tantùm faciant. Vno scilicet diuite pro duobus pauperibus numerato. Et hoc quidem modo communis sententia locum habet, *Quod maiori parti visum est, id statum ratumque esse debere.* Quòd si pares vtrinque fuerint opiniones, id quidem commune esse ait omnibus Rebuspubl. non soli Democratiæ: tunc ergo inquit, ἢ ἀποκληρωτέον, *aut sortibus agendum erit*; ἢ ἄλλο τι τοιοῦτον ποιητέον; *aut aliud quid tale faciendum.*

Quod locupletioribus & egenis visum sit aut pluribus, in Democratia.

Ad Cap. quartum.

EX quatuor Democratiæ generibus suprà explicatis, statuit primum esse omnium optimum, & antiquissimum; illud videlicet quod ex populi diuisione in Agricolas constituitur. Populum enim in diuersas partes diuidi, agricolas scilicet, opifices, mercatores, milites, consiliarios, diuites, magistratus, iam antè libro quarto docuerat. Ratio est, quia Agricolæ & pastores rarò ad comitia conueniunt: malunt enim rebus suis vacare, quàm sine spe mercedis vlla sese Reipublicæ negotiis implicare. Præsertim cùm ipsis necessaria non suppetant, reique familiari amplificandæ toto studio incumbant, & quæstum potiùs quàm honores appetant. At sæpe iam dictum est his libris, inutile esse & pernicioſum Reipubl. si multitudo popularis frequentior sit in concionibus. Debere interim populo, si fortè honoris cupiditate ducitur, potestatẽ & ius concedi creandorum magistratuum, & rationum ab iis reposcendarum. Imò verò in quibusdam Democratiis, vt in Mantineensi, quosdam vicissim magistratus ex vniuerso populo deligi ab ipsomet populo: quod institutum sane quam insigne est & optimum. Vbi enim pars aliqua est ciuitatis honorum expers, ea cùm se contemni credit, facilè seditiones mouet. Eam igitur primam Democratiam bene habituram ait, si omnes quidem ciues eligant magistratus, & ab his rationes repetant, & iudicia exerceant; maximos tamen magistratus gerant optimi, iique selecti viri; sed itavt summi magistratus ex summo censu & diuitiis, minores ex minore mandentur: vel si non pro censu seu ratione diuitiarum, atque, vt loquitur, ἀπὸ τιμημάτων, saltem iis tribuantur, quorum ea est dignitas, otium, & facultates, vt eos gerere pro dignitate possint. Quoniã verò optima est Democratia Agricolarum, exponit hoc loco Aristoteles modos, quibus ciues rei rusticæ seu agriculturæ fieri possint studiosiores, debere scilicet lege caueri, ne quis agrum paret saltem prope ciuitatem, nisi ad certum modum, certámve quantitatem. Hinc enim singulos ciues suum quosque agellum excoluturos. Hoc lex Licinia apud Romanos constituerat, quæ vetuit ne plus quàm 500. iugera liceret possidere. Item vetandum, ne quis φέρειν κλῆρος, primas agri sui portiones (quæ ipsis sorte obtigerunt in agrõtum prima partitione, olim à legislatoribus fieri solita) diuendat: Sic enim non ement ditiores; & vnusquisque sui agelli dominus, eo excolendo occupabitur. Vetandum etiam, auctore Oxylo Rege Eliorum iustissimo, ne quis agrum suum mutuæ pecuniæ causa oppignoret: Gallicè, *d'engager ou hypothequer sa terre.* Hac enim cautione agri continuatio siue amplificatio, quam ditiores obtinere possent, facilè impedietur. Statuit postea Democratiam pastorum secundùm Georgicam, esse optimam; quia pastoribus & agricolis multa sint communia; & suprà, pastores dixit viuam agriculturã exercere. Item quia res pastoritia viros reddit fortes, robustos, & militiæ idoneos. Reliquas autẽ multitudines hominum, quibus aliæ Democratiæ constant, esse longè nequiores: eo quòd tabernarij, v g. opifices, mercenarij, opera sua cum virtute non coniungant; in foro & vrbe volutentur, & ad comitia facilè veniant; vnde Reipublicæ perturbatio, cùm talis multitudo pariat confusionem. Vnde obiter præcipit non esse in Tabernariorum Democratia conciones siue comitia celebranda, nisi agricolæ simul aduocentur. Tum quia hi illis sunt meliores; tum

Lib. 4. Polit. c. 4. Quæ optima Democratia.

Liuius lib. 6.

De Oxylo Strabo lib. 10. Geograph. & Pausanias, l. 5.

Cap. 5. li. 6. Politic.

etiam quòd sic rariora futura sint comitia; quia rarò rusticis per otium licet in rempublicam siue ciuitatem conuenire. His expositis ad alia pergit Democratiæ genera; sed maximè ad vltimum omnium nequissimum, quòd media ex extremis facilè queant intelligi. Vltimam ergo Democratiam ait non conuenire cuilibet ciuitati, nec posse diu permanere, nisi legibus bene sapientérque temperetur. Illam enim facilè dilabi nimia plebis & Demagogorum licẽtia: posse tamen stabiliri & constitui primò si plebs superet multitudine principes, atque etiam mediocres, seruato tamen modo; nimia enim plebis multitudo confusionem parit, & principes irritat. Debere autem plebem numero esse superiorem in tali Democratia constat ex regula generali Politica libro quinto expositа: Eam Reipublicæ partem, cúm-ve ordinem qui statum præsentem saluum & incolumem velit, reliquis ordinibus debere esse maiorem & potentiorem. Secundò, si augeantur Tribus & Curiæ populares quas vocat φυλὰς καὶ φρατρίας, vt fecit Clisthenes Athenis. Tertiò, si sacra priuata & domestica conuertantur in publica; & omnibus communia. Quartò, vt omnes ciues nullo sint discrimine separati aut distincti. Quintò, vt familiaritas, siue peculiares potentiorum ac pristinæ consuetudines, factionésque (Gallicè, *les intelligences & veuës particulieres des plus grands,*) aboleantur. Denique si instituta tyrannica, de quibus libro quinto, obseruentur; vt *licentia seruorum,* mulierum, puerorum. Item viuere, vt quisque voluerit. Sic enim futuros multos, qui tali Reipublicæ opitulentur. ἥδιον γὰρ τοῖς πολλοῖς τὸ ζῆν ἀτάκτως, ἢ τὸ σωφρόνως. Plerisque enim iucundius est, inordinatè ac licenter viuere, quàm temperanter & modestè.

ἀναρχία δούλων.

Vita licẽtiosa iucundior.

Ad Cap. quintum.

PRæcipit Nomothetis, politicisque viris, vt non tantùm de instituenda, sed maximè de conseruanda republica sint solliciti. Iuxta illud,

Non minor est virtus, quàm quærere, parta tueri;
Casus inest illic: Hic erit artis opus.

Deinde addit postremæ illius Democratiæ conseruandæ præceptis hoc aliud, contra Demagogos suæ ætatis; quòd bona non debeant iudiciis publicari: aut in ærarium publicum siue fiscum referri, sed in sacrum. Sic enim fore vt populus qui diuitum bonis inhiat, non adeo sit ad cõdemnationes procliuis, qui nihil vtilitatis ex condemnatione sit percepturus; neque inde mitiùs agetur cum reis, qui æquali multa afficientur. Ait verò curandum etiam esse, vt iudicia sint pauciſſima: sic enim minùs diuites vexabuntur. Futura autem iudicia publica pauciſſima, si graues pœnæ iniustis accusatoribus statuantur. Debere præterea omnes ciues, vel saltem principes, bene erga Rempubl. esse affectos. Eam verò Comitiorum rationem esse debere, vt si nulla sint publica vectigalia, nullique reditus, Græcè πρόσοδοι, comitia sint rariora, & iudicia breuiora. Sic enim fore, vt minor sit plebis auctoritas, & minori pecunia sit opus ad sportulas iudiciales: de quibus suprà passim lib. 2. 4. & 5. Interim eò spectare debere Democraticum, vt ne plebs in extremas paupertatis angustias redigatur, cùm ex populari egestate iudicia corruptiſſima & iniquiſſima, calumniæ, frequentes conciones & multæ, publicationes bonorum, tributa siue collationes ditioribus impositæ proficiscantur, & seditiones concitentur. Iuxta illud Silij Italici, *Et deforme malum ac scelerи procliuis egestas.* Posse autem populum ab egestate liberari, si primò, egentibus vectigalia omnia distribuantur, vel viritim, siue singulis vel tributim, siue singulis tribus. Secundò, si pars aliqua populi, eáque tenuior, in colonias mittatur, vbi domibus & agris donetur. Tertiò, si principes vtantur tenuioribus ad certas operas, è quibus hi victum parent. Quartò, si ditiores vsum suarum possessionum; vt hortorum, agrorum, egentibus permittant, non dominium aut proprietatem. Quintò, si magistratus quidam sorte mandentur, quidam suffragio; ita vt illorum populus sit particeps, qui hac arte in officio suo continebitur, vt pote honorum publicorum particeps; horum verò, optimates, virique selecti, generosi, sapientes, ditiores, qui ad præcipuos Reipublicæ magistratus, electione promoueantur.

Lib. 13.

Modi impediendæ paupertatis populi.

Ad Cap. sextum.

AGit de Oligarchia instituenda. Quod in negotio longè breuior est, quàm in Democratia. Quia nempe quæ de Oligarchia dici possunt, facilè ex iis quæ de Democratia exposita fuerunt, colliguntur: cùm Oligarchia & Democratia sibi inuicem sint contrariæ, in quarum scilicet priore, pauci & ditiores; posteriore, multi ac pauperiores imperent. Sic ergo genera Oligarchiæ comparari debere docet, vt optimum illius genus optimo generi Democratiæ respondeat; deinde suo ordine alia aliis, denique vltimum & pessimum vltimæ & pessimæ Democratiæ. Atque in prima quidem optimáque Oligarchia mandandos sic primò esse magistratus, vt census ac diuitiarum ratio habeatur, maioréque magistratus ex maiori censu, adeóque ditioribus, mandentur; minores verò, (quos hîc vocat ἀναγκαίους necessarios. sic enim Aristoteles solet tenuiora & viliora quæque ἀναγκαῖα nominare, vt lib. 1. Politic. cap. 7.

Leges Oligarchicæ.

cap. 7. & lib. 1. Metaph. cap. 2.) ex minore censu. Nempe quia Oligarchię hoc proprium est, vt maior, census ac diuitiarum, quàm virtutis aliarúmve rerum ratio habeatur: éstque Oligarchiis vtilissimũ quædam cum tenuioribus communicari dummodo, ἀρχὰι κυρίαι τῆ πολιτείας, præcipui summique reipublicæ magistratus penes ditiores maneant. Quòd si qui plebeij, honestiores tamen & meliores, sufficientem censum diuitiásque obtinuerint, eos posse etiam ad Reipublicæ gubernacula admitti, & in optimatium numerum referri. Sic enim ordinum laudabilem existere contemperationem. Quæ ratio Romæ fuit olim obseruata, vbi plebeię familiæ lege lata patriciæ fiebant: Vt gens Tullia, vnde fuit Cicero, primùm plebeia, facta est deinde, Iulia lege, patricia, vt Dio testatur. In secunda autem Oligarchia intentionem esse adhibendam statuit, itavt maior ad eam census requiratur, & pauciores extent imperantes. Tertiam prætermittit, vt ex dictis, facilem: Vltimam verò ait esse, δυναστικωτάτην, καὶ τυραννικωτάτην, eóque maiori cautione ac cura opus habere, quò peior est ac omnium deterrima: non secus atque corpora morbosa νοσερῶς ἔχοντα, & naues fatiscentes, ac hiantes: quæ eo diligentiùs curari debent, quo peiùs habere videntur. Concludit ciuium multitudinem Democratiis conuenire, paucitatem Oligarchiis cum bona ordinatione. Nam in Democratia ob multitudinem confusio est.

μὴ τῆς εὐταξίας.

Ad Cap. septimum.

DIstinguit primò plebeiam multitudinem in quatuor partes: nẽpe in Agricolas, opifices, mercatores siue tabernarios, & mercenarios; quæ partes ad pacis tempora maximè pertinent. Secundò, distinguit, ciuium qui bello sint idonei, ordines totidem, ἱππικὸν ὁπλιτικὸν, ψιλὸν, ναυτικὸν, equitatum, peditatum grauioris armaturæ, ordinem velitum, siue ferentariorum vel leuioris armaturæ, & ordinem naualium siue classiariorum. Tertiò, statuit in ea regione Oligarchiam fortem siue grauissimam ac deterrimam posse constitui, in qua equitatus facilis est; multique equos alere possunt, quos scilicet valde diuites esse oporteat. Quartò, ibi proximam Oligarchiam, quæ priori moderatior est, & magis popularis, posse fundari; vbi regio ad pedites grauioris armaturæ magis est accommodata: Eiusmodi siquidem milites è locupletioribus potiùs esse quàm ex egentibus: cùm multis copiis & instrumentis opus sit, ad grauem illam armaturam. Quintò, velites siue leuioris armaturæ milites, quos vocat ψιλοὺς, quasi nudos vel tenues; itémque nauticos siue classiarios, Democratiæ esse idoneos. Quòd nempe velites & classiarij sint è tenuioribus. Sed ne ex velitibus & classiariis, si fortè ij in Republica Oligarchica abundent, vllum existat detrimentum, qui scilicet facilè Oligarchiam commutare possent in Democratiam; admonet, velites equitum turmis, & peditum legionib. cautè prudentérque esse admiscendos, quantum scilicet opus esse videbitur; atque eos quidem non ex ipsa plebe, quæ ad Democratiam est procliuis, sed ex locupletiorum nobiliorúmque familiis esse assumendos, eósque idcirco à tenera ætate velitationibus siue leuioribus illis armorum officiis esse exercendos. Postea ponit institutum Oligarchicum de adsciscendis plebeiis ad reipublicæ administrationem: si videlicet censu maximo, & qui ad magistratus summos sufficiat, instructi sint; vel si certo tempore, putà decem aut viginti annis à sordidis artibus abstinuerint; vel si maximè idonei iudicentur, qui Rempubl. administrent. Addit, in Republ. Oligarchica debere eos qui sũmos gerunt magistratus, onera sumptúsque publicos, λειτουργίας vocat, magnificè sustinere, magnas scilicet facere impensas in sacrificiis, operibus publicis, ædificiis, statuis, templis, epulis, & similibus vrbis ornamentis, vt hac arte & munificentia populus concilietur, atque à gerendo magistratu supremisque honoribus tanta profusione emptis prudenter arceatur. Quòd præceptum ab iis minimè obseruatum fuisse ait, qui sui temporis Oligarchias tenebant, qui nimirum diuitias, quæstum, & honorem pari studio consectarentur.

Ciuium bello aptorum quatuor ordines.

Ad Cap. octauum.

AGit de Magistratibus, περὶ ἀρχῶν, eorúmque generibus & partibus. Primò quidem, de ciuilibus. Secundò, de sacris. Tertiò, de extraordinariis & ratioribus. Supponit ante omnia insigne documẽtum: Non posse ciuitatem stare sine Magistratibus necessariis; vt nec rectè habitari, οὐκ ἔστιν καλῶς, ac feliciter, sine iis quę pertinent ad εὐταξίαν, καὶ κόσμον, egregium ordinem & præclaram institutionem atque exornationem, Gallicè, *au bel ordre & establissement bien reiglé.* Ex quo documento colligitur distinctio magistratuum in necessarios, & non necessarios. Deinde repetit quod libro quarto dixerat: paruis ciuitatibus paucos, in magnis plures necessarios esse magistratus. Nempe quia in paruis pauci sint ad imperandum idonei, in magnis, plures. Vnde in illis necessariò multi magistratus vni mandantur; in his contra; nempe vnus vni. His suppositis recenset necessarios magistratus, eósque ciuiles. Primus est ἀγορανομία, *la Preuosté des Marchands*, vel, vt ille ait, ἀρχὴ περὶ τὴν ἀγορὰν, magistratus circa forum occupatus, in rebus scilicet venalibus, in commerciis, & contractibus; ne quid dolo

aut iniusta mensura diuendatur, sed ordo, modus, & fides vbique seruetur. Qui enim hos magistratus gerunt, dicuntur à Græcis ἀγορανόμοι. quasi legem foro dantes. Secundum vocat ἀστυνομίαν, siue curam & directionem rerum vrbanorum, publicarum & priuatarum, vt ædificiorum, viarum; fontiũ, portuum. Huic magistratui obseruat Dionysius Lambinus parem fuisse Romanorum Ædilitatem maiorem: *la grande voyerie.* Sed verisimilius est Romanos Ædiles tantum potestatis habuisse, quantum habebant apud Græcos Agoranomi, & Astynomi. Tertium appellare possumus, ἀγρονομίαν, siue curam agrorum & syluarum, eorúmque quæ sunt ἔξω τῆς ἄστεος, *extra vrbem*: Quẽ magistratum qui gerunt, ἀγρονόμους, vel ὑλωρούς, dici annotat, quos etiam Plato φρουσυρόχους nominat: Latini verò vocant syluarum vel rei agrariæ præfectos: barbarè, forestarios, (forestum enim aiunt syluam significare, fortè quia sylua sit foras vel extra vrbem,) Gallicè *Maistres des forests.* Coniungunt autem Galli aquarum & syluarum curam, vnde idem magistratus dicitur vulgo, *Maistres des eauës & des forests.* Possent fortasse haud inepta Latinitate Hylori dici saltuarij: nam in iure ciuili sæpe nominantur serui saltuarij, *l. in instrumento 12. §. saltuarium. ff. de instructo vel instrument. leg.* Quartum magistratum qui gerunt vocat ἀποδέκτας καὶ ταμίας, quæstores, thesaurarios, receptores, coactores publicorum redituum. Qui quintum, ἱερομνήμονας, ἐπιστάτας, μνήμονας, Latinè, Scribas, Actuarios, Tabellarios, Cancellarios, Notarios; Gallicè, *Greffiers, Notaires*, longè maiori in honore olim habitos apud Græcos, quàm apud Romanos, vt testatur Cornelius Nepos. & scribarum quidem officia fuisse, vt apud eos instrumẽta contractuum, nuptiarum scilicet, transactionum, donationum conficerentur; item Senatusconsulta, & sententiæ iudicum, acta, tabellæque publicæ perscriberentur, & asseruarentur. Sextum, ait esse eorum qui pœnas à damnatis exigunt, multas efflagitant, in carcerem & vincula coniiciunt; quem magistratum (Gallicè *Lieutenant Criminel, Preuost des Mareschaux*) vt maximè necessarium sic & difficillimum & odiosissimum esse obseruat, ideóque debere in plures viros, quantum fieri possit, & vicissim diuidi, præsertim in iuniores: alioqui, si qui condemnarint, iidem exequantur, mulctámque exigant, ἀπίχθειαν ἴσχει διπλῆν, *duplici inuidiâ laborabunt.* Vnde Chrysippus rogatus cur non gereret magistratum, respondit; *Quia si malè administrauerim, Diis displicebo: sin bene, hominibus.* Addit Aristoteles, sex illis necessariis magistratibus hactenus enumeratis, alios non quidem minùs necessarios, sed illustriores & honoratiores, & qui multam experientiam fidémque requirant. Quorum quosdam versari ait in custodiendis tam pacis quàm belli tempore portis & mœnibus ciuitatis, alios ordinari ad bellicos vsus: hinc magistratus dici, στρατηγοὺς καὶ πολεμάρχους. Alios censores esse, correctores, examinatores, εὐθύνους, λογιστὰς, ἐξετασταὶ, rationum magistros, Gallicè, *Maistres des Comptes, Contreroolleurs*: apud quos qui magistratu abijssent, suæ administrationis rationem reddere tenebantur. Sed præter hos esse vnum aliquem summæ auctoritatis, qui ἐφορείαν obtineat, vectigal & tributum exigat, præsit populo, cùm ipse populus Reipublicæ summam tenet; & populum ad comitia conuocet. Et eos quidem qui hunc magistratum gerunt, dici σωβύλους, prouisores, consules: vbi autem præest populus, dici eumdem magistratum βουλὴν, consilium publicum, curiam, Senatum. Atque hçc de ciuilibus. Docet postea alios esse magistratus, sacros scilicet & diuino cultui destinatos, vt sacerdotes, ædituos, reges sacrorum seu pontifices. Item alios rariores, & optimarum altáque pace ac otio fruentium ciuitatum proprios, nempe, γυναικονομίαν, νομοφυλακίαν, παιδονομίαν, γυμνασιαρχίαν, rectam mulierum institutionem, legum custodiam, puerorum disciplinam, gymnasiorum præfecturam, curam Theatralem, siue spectaculorum, & similes. Enimuero hos magistratus rariores vocamus, quia non sunt ad ciuitatem absolutè necessarij, licèt sint honestissimi & rectæ rationi maximè consentanei. Quippe cùm in iis tantùm ciuitatibus reperiantur, quæ beatiores sunt, & maioris ornatus ac honestatis, τῆς εὐκοσμίας, appetentiores. Vbi obseruat Aristoteles γυναικονομίαν, καὶ παιδονομίαν, non esse Democraticas: nempe quia in Democratia, vbi tenuiores imperant, viri vxoribus, liberisque vtuntur, vt seruis; neque iis præ egestate licet vxores natósque morum magistris, aut præceptoribus tradere instituendos. Concludit, ex magistratibus suprà commemoratis, Nomophylaces quidem Aristocratiæ in qua lex viget & virtus, esse accommodatos; Consules autem siue σωβύλους, Oligarchiæ; Consilium autem publicum, siue Senatum, Græcè βουλὴν, Democratiæ. Sicque claudit tractatum de magistratibus.

In vitâ Eumenis.

Sacri magistratus.

Honestiores & rari magistratus.

LIBER SEPTIMVS
Politicorum.

COnstat capitibus septemdecim ad partes duas redactis. Prior est veluti proœmium à cap. 1. ad 4. vbi de Reipublicę optimo statu, atque adeo de vita optima, tam ciuitatis, quàm singulorum. Posterior est ipsa

Summa libri septimi.

ipsa tractatio, quæ etiam in duas partes distingui potest. Itavt prior quasdam hypotheses siue principia & fundamenta Reipublicæ Aristoteles iaciat, explicétque à ca. 4. vsque ad 13. Posterior verò ipsam Aristotelam Rempublicam aggrediatur, ab institutione ciuium, à matrimonio, à puerorum educatione, idque à cap. 13. huius libri ad finem octaui, totiúsque operis. Ex quo facilè vnusquisque intelligere poterit maiorem ferè & præstantiorem Politicæ Peripateticæ partem intercidisse. Quæ scilicet in pueritia, & studiis adolescentum deficiat, neque vlteriùs progrediatur. Quæ caussa Kyriacum Strozzam virum clarissimum & quàm doctissimum impulit, vt duos libros de religione & re militaris his octo Aristotelicis annecteret in supplementum.

Ad Cap. primum.

DIcturus deinceps de ea Reipublicæ institutione & forma, quam ipse suo iudicio optimam putat; (putat autem esse vel regnum, in quo vnus omni genere virtutum aliis ciuibus superior, pro dignitate & merito dominetur, de quo lib. 3. vel potiùs, quia tale regnum rarissimũ est, Aristocratiam siue imperium optimatum, de quo ibid.) Statuit primo, ei qui de optima Republica acturus est, ante omnia dicendum esse de vita beata & optima, siue quæ omnium maximè sit expetenda: quia nempe qui optima Republ. vtuntur, optimè etiam viuũt, neque hęc duo disiungi debent aut possunt, vita beata, & optima Respublica. Secundo, supponit ex l. 1. Ethicor. bona fortunæ, corporis, & animi ad beatam vitam esse necessaria: eúmque beatum non esse, nec dici, qui virtutis sit expers, qui timeat πεζομυιομυίας μύας *volitantes muscas*, aut qui sit intemperans, imprudens, excors, insanus; sed qui potiùs contrariis virtutibus sit præditus. Imò verò beatiorem esse eum, qui virtute magis excellat, quàm qui aliis abundet bonis: cùm virtus sit affectio animi. Animus autem & fortunæ & corporis bonis longè sit præstantior, καὶ ἁπλῶς καὶ ἡμῶν, id est, *& simpliciter*, quia est perfectioris naturæ; *& quoad nos*, siue respectu nostri, quia nihil habemus excellentius, melius, vtilius, animo, sine quo rectè vtilitérque aliis bonis vti non possumus. Item quia animi gratia cætera bona expetantur. Tertiò, colligit tantum felicitatis esse in vnoquoque nostrûm, quãtum inest virtutis & prudentiæ, actionúmque ipsis consentanearum, non autem quãtum inest diuitiarum, aliorúmve bonorum externorum. Quod probat, Dei exemplo, quem ait non ob externa bona, sed per se & natura sua esse beatum. Quartò, statuit iisdem rationibus, quibus effectum est, vitam beatam optimámque singulorum, in virtutis & prudentiæ actione consistere, concludi etiam posse ciuitatis seu Reipubl. optimam formam in exercitio virtutis esse positam: itavt eà sit beatissima optimáque Respublica, quæ optimè agat & ex virtute; neque vita, virtutes, & felicitas singulorum, aliç sint à vita, virtutibus & felicitate communi Reipublicæ, siue totius ciuitatis. Vbi tamen eam vitam desiderat, quę coniuncta sit μὴ ἀφυοῦς κεχορηγημένης; cum virtute, bonis aliis externis scilicet & corporeis, mediocriter instructa.

Qui virtute excellit, beatior est.

Deus per se beatus est.

Ad Cap secundum.

STatuit in eo consentire omnes Politicos, vt dicant Reipublicæ summum bonum in eadem re esse positum, in qua sit summum bonum, siue felicitas singulorum hominum. Sic qui felicitatem singulorum reponunt in diuitiis, eosdem Rempublicam eam beatissimam facere, quę diuitiis abundet. Qui in tyrannico dominatu, & ampliori potestate; Qui in virtute; pari modo. Tum proponit quæstiones duas. Prior est de vita Politica siue actiua, & de Philosophica siue contemplatiua, vtra sit præstabilior: qua de re decernet capite sequenti. Posterior quæ sit ponenda omnium optima Reipubl. forma & administratio? Statuit deinde, eam esse optimam Reipublicæ formam, secundùm quam vnusquisque optimè agat, beatéque viuat. Sed controuersiam esse ait vtra sit vita magis expetenda, practicáne & ciuilis, an verò ea quæ à negotiis ciuilibus libera est & immunis, dicitúrque contemplatrix, vel Philosophica? alterutrã enim optimi quiq; ac præstantes viri sequi solent. Quamquam & alij putant solam eam Rempublicam beatam esse, quæ tyrannico & herili dominatu finitimis siue vicinis populis imperet, volentibus, nolentibus. Atq; hoc dominandi fine proposito pleraſque Respublicas & nationes totas ferè ad rem militarem ac bellum esse compositas, imò & honoraria quædã viris bellicosis & strenuis; ignominiam & pœnas ignauis indixisse. Sed hanc Politiam de tyrannico dominatu refutat Aristoteles, vt iniustam; quòd scilicet iniustum sit nolentibus imperare, & omnibus heriliter; cùm omnes natura serui non sint, sed plerique natura liberi, quibus imperare heriliter, nefas est & contra naturam. Pręterea potest optima esse & florentissima Respublica, quę de bello nõ cogitet, aut dominatu in exteros, vt est ea quæ longissimè distat ab hostibus, altáque pace fruitur. Non est ergo Respublica illa ad dominandum finitimis, atque ad rem militarem comparata, omnium optima & beatissima. Esto. Ars studiúmque rei militaris honestum sit & laudabile, non tamen vt finis vltimus Reipublicæ, sed vt medium illius protegendæ assumi debet & vsurpari. Concludit, Politici & legislatoris munus esse, videre

Legendus contextus de præmiis strenuorũ, & pœnis ignauorũ, apud varias gẽtes.

quid cuique conferat, sitque optimum, siue quod idem est, ciuium beatitudinem scopum esse Politici.

Vtra excellentior Ciuilis ne vita, an Philosophica.

Ad Cap. tertium.

QVæstionem de comparatione vitæ Ciuilis & Philosophicæ superiori capite propositam dirimit & explicat. Sed primùm exponit rationes pro vtraque: pro Philosophica quidem: Aiunt enim Philosophi, vitam ciuilem esse seruilem, non libero homine dignam: quia qui præsunt, sunt domini: qui parent, serui. Pro ciuili autem: aiunt quippe Politici bonam actionem, siue εὐπραξίαν, idem esse cum optima & beata vita: Ergo quisquis nihil aget, vt Philosophus, qui otiosus est, & soli vacat contemplationi, is non erit beatus; vel, quod idem est, optimam vitam non aget: Atque adeo vita ciuilis melior & beatior erit Philosophica. Harum rationum arbiter & disceptator Aristoteles, ait, & Philosophos & Politicos partim rectè dicere, partim non rectè. Philosophos quidem in eo rectè sentire, quòd dicant vitam liberi meliorem esse seruili: in eo autem non rectè, quòd putent omnem dominatum & imperium esse despoticum siue seruile: Ciuile enim siue Politicum eo differt à seruili, quòd sit in liberos. Item, quòd dicant τὸ ἀπραγμονεῖν, otiari, nihil agere, melius esse τοῦ πράττειν. Hoc enim falsum est, cùm beatitudo in actione consistat: & actiones virorum iustorum & temperantium magnos habeant & honestissimos vsus. Vnde concludit, vitam beatam in bene agendo esse positam, & vt communiter Reipublicæ, sic & singulorum quicunque sint, vitam optimam esse eam quę in actione posita est. At Politicos in eo errare, quòd illi putent se solos actionibus, aut vitæ practicæ & actuosæ incumbere, quia externis officiis, & Reipubl. negotiis, iudiciis, commerciis vacant; quasi ad simpliciter rectè agendum externa aliqua publica & sensibilis actio requiratur. Hoc enim falsum est. Licèt enim acta illa Politica & publica, iustitiam exercere, populum conuocare, ædificia, vicos, agros curare & similia, vulgò dicantur praxes siue actiones, possumus tamen meliori iure Philosophorum θεωρίας καὶ διανοήσεις, inquit Aristoteles, vocare actiones, vt pote perfectiores, & Architectonicas: præsertim cùm eos maximè agere omnes dicant, qui consilium dant agendi, vel aliquid præcipiunt, aut quomodocunque præscribunt, licèt ipsi opera & manu nihil moliantur aut efficiant. Quod certè de Philosophis dici potest, qui doctrina & consilio si non externis actionibus, possunt Rempubl. adiuuare. Quòd si, quia nullæ sunt Philosophi actiones externæ, ideo nullæ prorsus essent, profectò Dei, mundique totius actio nulla esset, cùm Deo & mundo nullæ, inquit Aristoteles, externæ actiones (putà vel extra se, vel humanis similes, vt venditio, emptio, actio, fortitudinis, temperantiæ) insint aut conueniant; sed internæ & quæ sunt eorum propriæ. Dicere autem nullam Deo, mundóque toti conuenire actionem, falsum & impium est. Deus enim actus est purus & perfectissimus. Et vnumquodque in mundo est propter suum operari, ex lib. 1. de Cœlo. Concludit ex dictis eamdem esse optimam vitam ciuitatum siue Rerumpubl. in communi; & singulorum hominum in particulari: sicque libri proœmialia claudit.

Dei actio externa nulla.

Contemplationes & ratiocinationes.

Ad Cap. quartum.

QVæ restant de Politicis Aristotelis explicanda, ea ad partes duas referri commodè possunt. In priore enim, quæ ab hoc quarto capite vsque ad caput decimumsextum huius libri extenditur, quædam hypotheses & veluti fundamenta optimæ ciuitatis, eiúsve Reipubl. quæ sit κατ' εὐχὴν *ex animi sententiâ & voto*, iaciuntur: vt de ciuium multitudine, magnitudine ciuitatis, & totius agri siue territorij, de moribus & ingenio cultum, de situ vrbis ad flumen, ad mare, vel alibi. In posteriore autem, quæ est à cap. decimosexto huius septimi li. ad octaui vsque & postremi finem, agitur de institutis & legibus in Republicâ seruandis. Sed institutionum Politicarum Aristotelis maxima & grauissima pars intercidit: vt alibi notauimus.

Hoc igitur capite supponit primò non posse esse optimam Rempubl. ἄνευ συμβάσεως χορηγίας, *sine sufficiente commeatu*, rerúmque certarum copiâ, vt est ciuium numerus, vbertas soli, clementia cœli, situs vrbis, & similia. Secundò, ea bona esse optanda & ponenda, quæ possint obtineri. In quo errauit Plato, qui, vt Cicero loquitur, de Republicâ optauit potiùs quàm disputauit, multáque posuit in libris de Republ. planè ἀδυνάτα. Tertiò, primam partem πολιτικῆς χορηγίας, esse ciuium multitudinem; secundam, locum ciuitatis. Quartò, statuit magnitudinem ciuitatis non ex multitudine habitatorum æstimandam esse, sed ex potentiâ & facultate, quâ opus suum officiúmve possit optimè perficere, id est, ad felicitatem commodè peruenire. Ideóque magnam eam esse ciuitatem, quæ beata sit; maiorem, quæ beatior; maximam, quæ beatissima. Quintò, etiamsi concederetur ex multitudine habitatorũ æstimari debere magnitudinẽ ciuitatis, quod tamen minimè est concedendum, non esse propterea ex qualibet multitudine, putà seruorũ inquilinorũ, sed eorũ qui propriè sunt partes ciuitatis, veriq; ciues, vt sunt viri boni, docti, diuites, nobiles,

Vndenam æstimanda ciuitatis magnitudo.

biles, milites. Sextò, nimiam frequentiam & multitudinem hominum non posse feliciter bonisve legibus gubernari, cùm multitudo nimia ordinis particeps non sit: lex autem ordo sit. Hoc enim præstare, diuinæ virtutis est, quæ rerum vniuersitatem continet & gubernat. Septimò, ciuitatis, vt & aliarum rerum, animalium scilicet, plantarum, operum artificiosorum suam esse definitam magnitudinem ac modum: ideo non esse eam ciuitatem, quæ nimiùm paucis ciuibus constet: sic enim non esse seipsa contentam, vt esse debet; & quæ nimiùm multis: sic enim gentem potiùs esse, quàm ciuitatem, cui nonnisi difficulter Politiam legésque statuere quis possit. Octauo, modum iustæ magnitudinis ciuitatum esse εὐπάρκειαν, bonorum sufficientem copiam, & præterea vt magnitudo sit εὐσύνοπτος, id est, quæ facilè cognosci possit, itavt ciues inter se bene noti sint.

Ad Cap. quintum.

μεγέθους. AGit de agro condendæ ciuitati opportuno; & de situ vrbis. Statuit, agrum debere esse πανποφόρον, rerum omnium feracem; itavt incolæ ex eo viuere possint; etiã nihil agentes, ἀπραγμόνως ἅμα καὶ σωφρόνως; liberaliter & temperanter. Item hostibus δυσπρόσοδον, inaccessum; incolis autem εὐέξοδον, accessu facilem. Denique εὐσύνοπτον, adspectabilem, cui succurri facilè possit. Postea situm ciuitatis eum esse debere ait, quo possit esse ciuitas particeps commodorum, quæ & à mari obueniunt & ab agris.

Ad Cap. sextum.

περὶ τῆς ἐκ θαλάττης κοινωνίας. DIsserit de communione & commercio maris, in vtramque partem. Statuit verò commercium maris optimæ Reipublicæ esse vtile & commodum. Quòd si aliquid detrimenti timeatur, id legibus posse caueri, emporio nimirum siue loco mercaturæ destinato, ab vrbe, vt par est, diuiso: sic enim & commerciorum vtilitas erit; neque ipsi ciues in ciuitate degentes, externorum mercatorum vitiis corrumpentur. Admonet non debere esse multitudinem nauticam nimiùm multam; neque socios nauales, vt remiges, in numero ciuium esse habendos, saltem in optimâ Republicâ; cùm sint de ordine opificum, quos omnes in optimâ Republ. à ciuium numero esse remouendos infrà capite nono demonstrabit. Vbi significat se nomine sociorum naualium; non intelligere epibatas siue milites classicos, qui cùm liberi sint, & rei nauticæ, sociisque præsint, non minimum nomen & locum habent in ciuitate.

Ad Cap. septimum.

Quæ optima ciuiũ indoles. AGit de indole & naturâ ciuium optimæ Reipubliçæ; Statuitque eos debere esse naturâ θυμοειδῆ καὶ εὐμαθῆ, ingenioso, acres, & animosos. Hos enim ad virtutem esse εὐκίνητους, facilè tractabiles & propensos. Vbi egregia quædam & scitu digna interserit de moribus & ingenio Europæorum, Asiaticorum, & Græcorum. Europæos enim & qui frigidas regiones incolunt, vt Septentrionales, animosos, id est, fortes, iracundos, generosos, bellicosos, audaces; sed non ita pollere iudicio, intelligentiâ, ingenio, aut etiam florere scientiis & artibus; quippe qui calidiori sanguine abundantes, arma potiùs quàm Musas aut sapientiæ studia consectentur, ingenióque sint minùs acuto, & prudentia remissiore. Nempe quia in frigidis regionibus aër & cœlum crassius est, & nubibus plerumque infestum, vnde cibus potúsque crassior, nec satis purus, aut tenuis; Itémque spiritus ex aëre & sanguine geniti, nebulosiores nec satis lucentes, clari, & compositi, quales ad literas & Philosophiam requiruntur. Esse vero Europæos, vt Gallos, & Septentrionales populos, audaces & generosos testatur Liuius lib. 37. & 38. & Lucanus Poëta lib. 8.

Inteligere oportet Europæos intimos & maximè Septentrionales. Europæi audaces & bellicosi, sed imprudentes.

Omnis in Arctois populus quicũque pruinis
Nascitur indomitus bellis, & mortis amator.

Asiaticos verò, ingenio, arte & sapientiâ, plurimùm valere, ignauos tamen esse, moles, effœminatos, imbelles, & parum animosos, ideóque perpetuò parêre ac seruire, cùm Europæi potius dominentur ob bellicam fortitudinem. Cuius rei ratio est, quòd Asiatici siti sint in cœlo calidiore, vnde fit vt exucci sint, quippe qui tenuiore ac subtiliore aëre, cibóque vtantur; ex quo fit vt parum sanguinis habeant, ideóque sint timidi; & tamen prudentes & ingenioſi; quia sanguis ille purior sit; & spiritus ex eo itémque ex aëre geniti, subtiliores. Vnde Lucanus loco citato:

Asiatici molles, sed ingenioſi.

Vide Problema 8. sect. 13.

Quidquid ad Eoos tractus, mundiq; leporem
Labitur, emollit mores clementia cœli.

Græcos verò vt medij sunt inter Europæos, & Asiaticos, sic amborum virtutis esse participes, ideóque simul animosos esse, fortes, ingenioſos, ac prudentes. Ex quo fit vt Græci semper liberi sint, & Rempubl. suam optimè administrent: Itavt si vnam Politiam seruarent, omnibus gentibus possent facilè dominari. Sed quod hoc loco suis Græcis attribuit Aristoteles, non credit Cicero; & Romanis solis attribuendum putat. Sic sua quisque genti fauere plus æquo solet. Est tamen mens Aristotelis, vt doceat, mores & ingenia ciuium & incolarum varia esse pro varietate cœli & soli. quod sanè est verissimum. Non quasi astra, aër, & cibi, externæque causæ necessariò ac per se vitia aut virtutes in animos imprimant, quæ à libera hominum voluntate dependent;

Græci semper liberi.

Lib. 2. Quæst. Tuscul.

A cœlo & solo ingenia & mores.

sed quòd certas qualitates corporibus, eorúmque temperamentis inferant, quæ ad vitiosas vel honestas actiones animum disponant, inclinent, promoueant. Aiunt enim Medici, mores animi sequi temperamentum corporis. Sic calor acer & multus in præcordiis animositatem excitat, fortitudinem acuit, ad iram prouocat, & audaciam; frigus autem siue mitis ac remissus calor, contrà. Quâ de re legendi sunt Plato lib.5.de legib. in Timæo, in Menexeno, & lib 8.de Republ. Hippocrates lib. de aëre, aquis, & locis. Plutarchus lib.5. de Plac. Philos. c. 30. Galenus lib. 2. de Temperamentis, & lib. Quòd animi mores sequantur temperam. corp. M. Tullius l.5.de Diuinat. Apuleius lib.2.de Asino Aur. Vegetius lib.1. de re Milit. c. 2. Polybius lib. 4. Apollonius Tyaneus apud Philostratum, Plinius lib.2 c.78. Ptolemæus lib.2. Quadripartiti cap.2.& 3. eiúsque in eum locum interpretes Haly & Albumazar Introductorij lib.3.& 5.& alij plurimi. Quòd verò de maioribus totius mundi partibus, Europâ, Asiâ, & mediâ suâ Græciâ dixit Aristoteles (videtur autem tres tantùm mundi partes agnoscere, imò duas, cùm Græciam faciat intermediam, & vtriusque participem) idem vult esse accipiendum de singulis vnius regionis particulis, itavt in Græciâ, alij sint animosi & fortes, alij ingenioси & sapientes; alij vtráque virtute floreant, secundùm cœli solique varietatem. Addit postea in textu, amicos & familiares, sibi notis & amicis asperiores esse, atque in eos magis exacerbari, cùm ab iis iniuriâ afficiuntur, quàm in alios ignotos; quia nimirum potiùs ab amicis illis & sibi notis beneficium expectant, sibique illud deberi putant; cùm interim iniuriam recipiant: quod duplex est detrimentum. Hinc amicorum odia acerrima: fraterna bella aspertrima. vt constat de Abel & Cain; Iacob & Esaü: Romulo & Remo; Eteocle & Polynice fratribus: iuxtà illud Poëtæ,

χαλεποὶ γὰ πόλεμοι ἀδελφῶν.

Fraternas acies alternaque Regna prophanis
Decertata odiis
Fraterno primi maduerunt sanguine muri.

Ad Cap. octauum.

STatuit primò, non omnia ad ciuitatem necessaria, esse partes ciuitatis; vt neque ea quæ necessaria sunt, compositis naturalibus, putà animalibus, partes sunt ipsorum. Sic enim cibus, potus, labor, somnus non sunt partes animalium, licèt sint in iis necessaria. Secundò, ad omnem ciuitatem necessaria esse τροφὴν, alimentum; τέχνας, artes, ὅπλα, arma; χρήματα, pecunias; θεραπείαν, Sacerdotium, siue curam religionis ac rerum diuinarum, quam pius vir Deique cultor Aristoteles omnium primam esse debere ait, licèt eam quinto tantùm loco numeret. Denique κρίσιν, iudicium, siue iustitiæ exercitium. Nempe quia ciuitas aliquo horum orbata, non esset seipsâ contentâ. Hinc concludit, necessarios esse in ciuitate Agricolas, artifices, milites, opulentos, Sacerdotes & Iudices.

Cura religionis prima esse debet in Republ.

Ad Cap. nonum

STatuit, in Democratiâ, in quâ populus omnium dignitatum ius habet, vnum & eumdem posse esse agricolam, artificem, militem, diuitem, Sacerdotem, iudicem: in Oligarchia quæ Democratiæ contraria est, minimè. Tum in optima Republ. quæ scilicet vnam quærit virtutem, ciues non debere esse opifices, nec mercatores; cùm homines isti vitam agant virtuti cõtrariam, & auaritiæ plenam; nec agricolas; cùm hi rei rusticæ curis sint addicti, nec possint vacare virtuti, actionibúsque Politicis, ad quas otium & quies requiritur. Tertiò, statuit iisdem hominibus mandari posse rem militarem, & iudiciorum potestatem, sed diuerso tempore, ætate, pro ratione dignitatis: Et rem quidem militarem committi debere iunioribus, quorum ætas robustior est: iudicia verò senioribus, qui prudentia valent. Quartò statuit, ciues optimæ Reipubl. debere esse opulentos, vt commodiùs virtutem colant. Quintò, Agricolas & artifices non debere fieri Sacerdotes, sed eos qui verè sunt ciues, à quibus Deum coli est honorificentius. Ciuium autem ordines cùm duo sint maximè, nimirum milites, & iudices, debere eos quibus ætate grandioribus otiari ac quiescere licet, ad Sacerdotalem ac Pontificiam dignitatem promoueri. Nota, Lector Christiane, Ethnici Philosophi fructum & salubre præceptum de Sacerdotum consecratione, & ordinatione: legitur enim in textu τῶν ἱερέων τάξις, ordo Sacerdotum: vult enim θεολογώτατος Philosophus, eos qui ad Sacerdotium euehuntur, esse vitæ probatæ, liberalioris & honestioris: item desumi ex ordine ciuium, id est, virorum selectiorum, quibus religione & virtute nihil sit antiquius. Denique esse ætatis prouectioris & maturioris. Huc referri potest, quod dixit Pyhagoricus ille, Regem debere esse bonũ φρονῆσαι, καὶ δικάσαι, καὶ ἱερέα: qualis creditur fuisse Hermes ille Ægyptiorum: ideo τρισμέγιστος, ter maximus cognominatus.

Cives optima Reipubl. non debent esse opifices, mercatores, agricola.

A Sacerdotio arceri debũt artifices & agricola.

In lege Mosaïca non quiuis fiebat Sacerdos.

Ad Cap. decimum.

DOcet vetus esse institutum, vt ciuitas in certa hominum genera, vt in milites & agricolas distinguatur: Item, vt sodalitates & conuiuia statis temporibus celebrentur. Tum ait necessaria priùs esse inuẽta, quàm ea quę pertinent ad εὐσχημοσύνην, ornatum & elegantiam. Vtendũ rectè inuentis. Quærẽda quæ fuerunt omissa. Sumptus rerum diuinarum debere esse communes

totius

Agri pars ad diuina officia debet pertinere.

totius ciuitatis. Agri duas debere esse partes, publicam, & priuatam. Vtramque adhuc duplicem. Publicæ quidem vnam εἰς τὰς λειτουργίας, ad diuina officia; alteram, ad sumptus conuiuiorum: priuatæ verò vnam, πρὸς τὰς ἐσχατιὰς, ad fines regionis; alteram, ad vrbem. Sic enim & vrbis & finium regionis singuli curam habebunt maiorem, & ab hostibus diligentiùs cauebunt. Quo loco Politicum quorumdam institutum cómemorat, qui ad consilium de bello finitimis inferendo, vicinos indigenas non vocant, quorum ob rem priuatam suspectum sit consilium. Addit optabile esse, vt qui agrum colunt, sint serui diuersarum nationum, imbelles ac minimè generosi, ob metum rerum nouarum. Aut certè barbari, sed ingenio naturâ seruili. Duos autem eorum oportere esse ordines, vnum priuatorum, qui scilicet priuatorum agros sint exculturi; alterum publicorum, qui Reipublicæ siue communes agros araturi sint.

Ad Cap. Vndecimum.

STatuit, eum debere esse vrbis situm, vt & continentis & maris commoditate abundet. Tum quatuor esse spectanda in situ vrbis; Valetudinem, quæ ab aëris & vẽtorum salubritate maximè dependet. Itaq; vrbes ad orientem debere conuerti: Politicas actiones, vt expeditiùs fiant: rem bellicam, itavt vrbs sit ciuib. εὐέξοδος; hostibus verò δυσπρόοδος, καὶ δυσπερίλημπτος. Denique aquarum & stagnorum, quæ suppetere debent, vel ex natura loci, vel ex amplioribus cisternis, quas vocat ὑποδοχὰς ὑρρείους ὕδατων ἀφθόνους καὶ μεγάλας, postea agit περὶ τόπων ἐρυμνῶν; *de locis munitis*, siue de mœnibus turribus; docétque non eodem modo vrbibus conuenire, sed pro diuerso Reipub. statu, diuersa esse; sic arcem editam, ἀκρόπολιν, Oligarchico vel Monarchico statui conuenire, ad custodiam regis, vel principum; loci verò æquabilitatem ὁμαλότητα, Democratiæ: Aristocratiæ autem loca munitiora plura: quia hæc magnum requirit præsidium, ob inuidiam ambitiosorum; illa minimum: cùm omnes etiam pauperrimi, imperij summam teneant. Vult ergo Aristoteles munitam esse mœnibus vrbem, ad ornatum maiorẽ, ad salutem & securitatem ciuium, & ad hostium terrorem. Miscet nonnihil de priuatis ædificiis, in quibus extruendis ait debere & splendorem siue pulchritudinem, vt voluit Hippodamus, & robur siue firmitatem, vt veteres, considerari.

Facilis accessu. Difficilis captu vel obiessu.

Munienda mœnibus ciuitas.

Ad Cap. duodecimum.

STatuit, primò in propugnaculis & turribus publicis, quibus vrbis mœnia distinguntur, debere conuiuia publica apparari. Secundò, templa deorum, & præcipua palatia atque triclinia magistratuum vno in loco eóque idoneo, illustri, eminentiore, & munitiore debere ædificari, & in quem non conueniant mercatores, vel sordidi opifices, vendendi gratiâ. Tertiò, iuxta templa & aulas magistratuum extrui debere senum gymnasia. Rerum enim sacrarum vicinia, & præsentia magistratuum reuerentiam ingenerat & metum legum. Quartò, debere profanum forum, in quo scilicet res venales exponuntur, eo in loco constitui, qui ad merces è mari & agro importandas sit commodior. Quintò, Triclinia, συσσίτια Sacerdotum debere propinqua esse sacris ædibus siue templis; Magistratuum verò, iuxta forum profanum. Sextò, quæ in agris fiunt conuiuia ab agri præfectis, & Syluarum magistris, de quibus suprà lib. 6. cap. 8. debere eadem ratione fieri, quâ in vrbe. Et templa inibi alia Diis, alia Heroibus esse consecranda. Quo ex loco colligit Martinus Borrhaus Aristotelem agnouisse animorum immortalitatem, qui Heroibus nisi eos in altero seculo viuere crederet, honorem assignandum non statueret.

Si heroibus tẽpla, quidni & sanctis in vera Christi religione?

Ad Cap. decimumtertium.

STatuit bene felicitérque cum hominibus agi, si & bonum finem sibi rectè propositum habuerint; & actiones siue media ad finem illum conferentia inuenerint. nimirum in omni arte & scientiâ esse τὸ τέλος, καὶ τὰ εἰς τὸ τέλος συντείνοντα. Omnes beatitudinem appetere, sed nõ omnes assequi: qui animo meliùs affecti sunt, pauciori bus egere vt sint beati; qui deteriùs, pluribus. Eam ciuitatis administrationem esse optimam, è qua beatitudo existat. Hanc esse vsum actionémque virtutis perfectam, non ex hypothesi, sed simpliciter. Actionem verò virtutis ex hypothesi perfectam, esse eam quæ necessariò fit, & quasi coactè, sed fit tamen propter bonum Politicum, illúdque honestum, vt est castigatio sceleratorum ex Iustitiâ; optabilius enim esset ea non vti; si fieri honestè posset. Simpliciter verò, quæ absolutè honesta est ac per se, siue, vt talis est, itavt numeros omnes bonitatis habeat, fiátque ob dignitatem, vt eæ quæ in honoribus & bonorum copiis versantur. Virum bonum rectè & sapienter vti paupertate & morbo, licèt contraria beatitudinem comitentur. Nempe quia vir bonus quæcunque bona habet, ea per virtutem facit simpliciter bona. Bona externa, non esse causas beatitudinis, sed instrumenta ciuitatis: opulentiam & copias fortunæ esse; virtutem verò & bonitatem scientiæ & consilij. Esse verò ciuitatem bonam, si ciues omnes, qui administrationis debent esse consortes, boni sint. Vt omnes ciues boni sint collectiuè, debere singulos bonos esse distributiuè. Fieri autem bonos, naturâ, consuetudine, ratione.

Actio ex hypothesi perfecta, qua?

Simpliciter perfecta qua?

φύσις, ἔθος, λόγος.

Ad Cap. decimumquartum.

AGit de disciplinâ ciuium. Statuit, inter eos debere esse imperandi & parendi vicissitudinem : dummodo sint idonei ac virtute præstantes. Nisi fortè vnus aliquis esset tanto virtute & sapientiâ cæteris superior, quanto Dij & Heroës hominibus præstant. Æquum esse vt seniores imperent, iuniores pareant. Neque id ægrè ferre debere iuniores : qui cùm iustam ætatem attigerint, imperabunt. Priùs parendum quàm imperandum. Animi duas esse partes, rationalem, & rationis expertem. Illam debere imperare, hanc obsequi. Semper enim quod deterius est, eius gratia esse, quod melius est. Rationalem esse Theoreticam, vel practicam. Vitam omnem esse diuisam in negotium & otium, bellũ & pacem. Actionum alias esse necessarias & vtiles; alias honestas. Illas esse propter has, vt partem animi inferiorem, propter superiorem. Ideo bellum suscipiendum esse pacis gratia, negotium, otij. Et quicquid fit, ad finem honestum & optimum esse à legislatore dirigendum. Et sic pueros alióque qui institui debent, esse erudiendos. Malè Lacedæmonios, eorumque Nomothetas, ad bellum, & opum ac imperij amplificationem omnia sua instituta retulisse. Hinc enim non potuisse pace frui, sed imperio potitos occidisse ; quia cùm ad otium & pacem non fuissent instituti, cessante bello nitorem suum & firmitatem, βαφὴν, tincturam, colorem, immersionem, Gallicè, *la trempe*, Italicè, vt aduertit Petrus Victorius, *la tempera*, perdiderunt, vt ferrum quod nisi exerceatur, rubiginem contrahit. Hinc Scipio Nasica Carthaginem dirui noluit, ne Romani ad bellum nati otio & luxu perirent, vel deficiente externo hoste, in seipsos arma conuerterent. Quare eodem vitio laborarunt Romani, quo Spartani.

τὸν μέλλοντα καλῶς ἄρχειν, ἀρχθῆναί φασι δεῖν πρῶτον.

Ad Cap. decimumquintum.

STatuit primò virtutes ad otium spectãtes esse ciuitati necessarias. Sic scientias & artes, siue Philosophiam, ad pacem & otium requiri ; vt fortitudinem & laborum tolerantiam ad bellum & negotia : temperantiam verò & iustitiam, ad vtrumq; tempus, sed præsertim ad tempus pacis. Quo turpissimum est non posse se virum bonum & frugi præstare, cùm in bello virtutem colas. quod erat vitium Spartanorum. Statuit secundò, debere priùs institutionem fieri ex consuetudine & moribus, quàm ex ratione, quia appetitus generatione prior est ratione. vt corpus animo. Et in pueris sese priùs profert ira, & cupiditas, quàm ratio. Prior ergo esse debet corporis cultura, quã animi ; appetitionis quàm mentis : sed ita vt corpus propter animum excolatur, appetitus propter mentem.

Philosophia tẽpore pacis necessaria.

Corpus propter animũ excoli debet.

Ad Cap. decimumsextum.

STatuit Nomothetæ munus esse, vt prouideat cogitétque de matrimonio feliciter ineundo, eo scilicet fine, vt optima fiant eorum qui aluntur, corpora ; quorum cultus & educatio animi culturam debet antecedere. Itaque de tempore coniugij & de coniugũ conditione debere esse sollicitum. Spectandam esse filiorum successionem, vt nec nimis ab ætate parentum distent ; parentes enim sexagenarij aut septuagenarij, & filij quadriennes, vel septuennes, aut circiter, se mutuis beneficiis nequeunt satis adiuuare ; neque etiam propiùs accedant ad ætatem parentum. Hinc enim minor est filiorum erga parentes reuerentia ; hinc discordiæ in familia. Docet verò, terminum generationis, in viris quidem ad summum esse annum septuagesimum ; in mulieribus quinquagesimum. Adolescentulorum & iuniorum virginum coniugia non esse procreationi idonea. Quòd si generent, fœtus nasci imperfectissimos, & fœmellas potiùs quàm mares, nec sine matris periculo. Præterea ex præmaturo coniugio reddi puellas fallaciores, cùm grandiores fiunt : item corporis incrementum impediri. Annum ergo matrimonij in puellis esse circiter duodeuicesimum ; in maribus, tricesimumseptimum. Tempestatem verò copulæ maritali aptiorem esse hyemalem. Audiendos hac in re Medicos, & Physicos. Mulieres grauidas debere alimento copiosiore vti, corpore mediocriter exerceri, peregrinari, inuisere templa deorum, qui partubus præsunt : mente quiescere, nec curis nimiùm occupari. Si fœtus nascatur imperfectior, eum tolli debere ac relinqui. Lex esto, inquit, μηδὲν πεπηρωμένον τρέφειν. Quòd si lex vetet fœtum exponi, definiri debere numerum liberorum. Et si plures liberi, quàm lex ferat, generari contingat ; procurandum esse aborsum, ἐμπεδῶς πρὶν αἰσθάνεσθαι, antequam sensus & vita sit in genituræ : sic enim nihil fiet impium : neque erit homicidium, vel occisio rei vllius. Sed hæc Aristotelis sententia, Deo naturæ, & legibus repugnat. Sumus domini absolutè, & per naturam, non hominum (nisi secundùm quid) sed plantarum & bestiarum : quare licet quidem amputare & exurere stirpes, & catulos nimios abijcere, sed non homines ; quorum solus Deus absolutè dominus est. Statuit postea, Seniores quinquaginta annis vel 55. non debere vacare tecnopœiæ siue generationi : Quia hinc fœtus nascuntur imperfectiores. Quanquam valetudinis gratiâ, aut aliam ob causam, veneri etiam reliquo tempore, inquit, liceat indulgere ; putâ vt pax familiæ sit maior. Ideo Solon trinam in mense venerem lege sanxit vt notat Victorius, & si negligas vxoriam

Lege l. 7. de Hist. anim. c. 5. & 6.

Annus cõiugij in puellis 18. in viris 37.

Error Aristotelis de abortu procurando, & prole imperfectiori exponenda.

Puniendũ adulteriũ.

vxoriam ἑμαυτῷ, vxor negliget te. Concludit, inhonestum esse ac illicitum adulterium, & pœnâ atque infamiâ castigandum.

Ad Cap. decimumseptimum.

Lege c. 5. & 12. l. 7. de Histor. Animal.

LIberos recèns natos lacte nutriendos esse statuit, ita tamen vt nutrix vino abstineat. quod vt lac senum, sic & puerorum venenum est. Item esse motu leuiter leuitérque exercendos, à distorsione membrorum machinulis prohibendos, frigori assuefaciendos: Sic barbaros solere infantes primulùm natos in flumen immergere; & Gallos Celtas leuioribus pãnis suos pueros integere, ad robur. Ethæc ad annum vsque tertium: à quo ad quintum vsq; pueros exercendos lusionibus honestis, ingenuis, non laboriosis nec remissioribus, imò nec studiis, aut disciplinis, quibus scilicet corporis incrementum prohibeatur. Interim lepidis sed honestis & vtilibus fabellis esse à pædonomis retinendos. Non debere impediri pueros à clamoribus, & ploratu: his enim quasi exercitationibus, corpora augescere, cùm spiritus retentio robur addat. A seruorum consuetudine remouendos, domi vsque ad septennium alẽdos, & à turpibus spectaculis, verbisque obscœnis, tunc maximè auocandos: Facta enim verbis succedere. Quòd si qui contra leges peccauerint, castigandos esse. Debere statuas, picturas, fabulas & comœdias turpes ac deformes prohiberi, vsque ad ætatem κατακλίσεως, & conuiuiorum publicorum. Tunc enim disciplina eos continebit. Debere pueros institui post annos septem. Institutionem verò distinguendam esse secundùm duos septenarios, itavt vna sit ab anno septimo ad pubertatem; altera à pubertate vsque ad annum vicesimum primum. Sequendam naturæ diuisionem. Omnem enim artem & doctrinam defectum naturæ supplere ac perficere, πᾶσα τέχνη, ἢ παιδεία τὸ παρελεῖπον βέλτιαι τῆς φύσεως ἀναπλεροῖ. Quod ferè dixit lib. 2. Physic. cap. 8.

Germanos intelligit qui filios recens natos Rheno immergunt.

Clamor & ploratus prosunt pueris.

Accubitus.

LIBER OCTAVVS Politicorum.

ABsoluitur septem capitibus, quæ tota sunt περὶ παιδείας τῶν νέων, de rectâ adolescentulorum institutione, déque Grammatica, Gymnastica, Musica, Graphica, seu arte pingendi: sed maximè de Musica & harmoniis.

Ad Cap. primum.

Magni momẽti est institutio puerorum.

ADolescentulorum institutionem curare diligenter debere Nomothetam, hinc probat, quòd ea neglecta multa obueniant Rebuspublicis incommoda; & ex eadem si optimè fiat, nascatur optima Politia. Tum statuit, debere omnes pueros eadem institutionis forma, eáque publica erudiri, cùm talis institutio ad vnum eúmque publicum finem, id est, ad commune bonum Reipubl. tendat. Naturale enim est partem excoli propter totum.

Ad Cap secundum.

STatuit, inter ea quæ vitæ sunt vtilia, discenda esse primò magis necessaria, quæ tamen non reddant discentes sordidos, viles & illiberales, Gallicè *mechaniques & abiects*. Eas porro artes esse illiberales, quę ineptum corpus reddunt, vel animum ad vilia deprimunt, neque disponunt ad virtutis & honestatis officia. Tum ait non esse illiberale scientiis liberalibus animum adiungere, sed μέχρι τινός, quadamtenus. Non enim decere ciues bonos, qui Reipublicæ curam sunt habituri, nimios esse in scientiis. Interim studere aut quidpiam aliud agere sui causa, vel virtutis, vel amicorum, non esse indecorum, aut illiberale: propter alios autem, vel ob lucrum hoc esse χρηματικὸν, ἢ δουλικὸν, mercenarium & seruile.

Noluit Ludouicum Rex Gall. filiũ suum Carolũ VIII. literas scire.

Ad Cap. tertium.

REcentes artes 4. quæ discendæ sunt adolescentulis, Grammaticam, & Picturam, ambas enim ad vitæ vsum, vt ad loquendum, scribendum, ædificandum, locorum descriptiones & opera artificum dijudicanda, vitandam in emptione & venditione deceptionem, pulchritudinem corporis cognoscendam multum valere. Quo loco notabis, pingendi artem Aristotelis ætate fuisse percelebrem. Tum Gymnasticam, ad corporis exercitationem, & ad fortitudinem conferre. Musicam non tam ad ludum quàm ad honestum otium, quod negotio est præstantius & suauius. Vbi ait, ludum & iocum potiùs ad negotia & labores referri, animi relaxandi gratia, quàm ad otium, quod beatitudinem honestámque voluptatem continet. Ludum enim, qui certo tempore vsurpandus est, tanquam medicamentum ad quietem; hanc, ad voluptatem referri & beatitudinem, quâ non potiuntur qui negotiis & curis sunt impliciti. Addit sub finem, non decere magnanimos vtilia vbique sectari. Concludit, pueros Gymnasticæ & Pædotribicæ committendos; illi quidem, vt corpora nuda exerceantur, sicque fiant vegetiora, & ad functiones suas paratiora; huic verò, vt functiones & officia corporis perficiantur, putà ad arma tractanda, & vsum omnem belli.

ζητεῖν πῶς παιχοῦ τὸ χρήσιμον ἤκιστα ἀρμόττει τοῖς μεγαλοψύχοις, ἢ τοῖς εὐγενέσιν.

Ad Cap. quartum.

REprehendit eos qui fortem illã athleticúmque habitum nimia Gymnastica aut Pædotribica pueris conciliant; quòd inde puerorum forma & pulchritudo de-

floreſcat, & eorum incrementa prohibeantur. Tum ait, Lacedæmonas in eo peccare, quòd nimiis illis exercitus feritatem & immanitatem velint pueris inducere: quaſi feritas faciat ad generoſitatem & fortitudinem. Hoc enim falſum eſt. Cùm videamus fortitudinem manſuetudini potiùs eſſe adiunctam in ipſis animalibus, vt elephantis, leonibus, equis, canibus, in quibus quædam apparent virtutum ſimulacra: hinc leones typi ſunt principum fortium & clementium. Nam lupi, dracones, tigres fera animalia fortitudine carent. Imò & feri illi homines qui carnes humanas vorant, ὠμοφάγοι, ideo dicti, vt Caribeſij, & Caripuani, fortes non ſunt. Statuit igitur pueros leuiori ac leniori gymnaſio exercendos vſq; ad pubertatem, ne accretio impediatur. Tum per triennium aliis diſciplinis tradendos, quibus exactis poterunt ad ἀναλωφαγίαν, cogi, id eſt, ad cibos Athletis neceſſarios, ſiue, vt alij legunt, ad ξηροφαγίαν, ſiccius ſolidiúſve alimentum, vt poſſint grandioribus exercitiis occupari, ita tamen vt eodem tempore, corpore & mente non laborent. Corporis enim labor menti eſt impedimento; vt labor mentis, corpori.

Ferã animalia non ſunt fortia ſiue generoſa.

Ad Cap. quintum.

AGit de Muſica vberiùs quàm antea. Quærit an ea ludi & quietis gratia debeat adhiberi; an virtutis & morum; an vitæ degendæ & prudẽtiæ? Diſſerit in vtramque partem, & multa miſcet, eáque præclara. Statuit, ludi & recreationis gratia Muſicam eſſe adhibendam quæ naturalem voluptatem contineat, ideoque omni ætati, omnibúſque moribus ſit gratiſſima. Item ad mores eam animúmque pertinere, cùm moueat affectus, faciátque ἐνθουσιαστικὸν ſiue diuinam mentis permotionem: imò & conferre ad virtutem harmonia ſignificatam. Et figuras quidem visáque ſimulacra, animum vtcunque mouere; ſed Muſicam multo potentiùs. Eſt enim in ipſa Muſica & modulatione motus, ad cor vſque, per aërem concentu plenum penetrans, quo motu carent imagines. Vbi obſeruat debere adoleſcentes picturas eas intueri, quæ mores exprimant, quales erant non Pauſonis, ſed Polygnoti; qui hîc dicitur ἐγκαυστοποιῶν ἠθικὸς, Pictor moralis, quia mores exprimebat. Docet poſtea aliter atque aliter animos affici harmonia, quæ provt varia eſt, ita & nunc mœrorem, nunc languorem & mollitiem parit, nunc moderatos & ſedatos animos reddit, vt Dorica; nunc diuino quodam motu concitat, percellit, rapit, vt Phrygia. Cùm ergo mores animúmque Muſica afficiat & præparet ad virtutem, ea pueros erudiendos eſſe concludit, præſertim cùm ſit iucundiſſima hæc diſciplina, & ab indole puerorum non aliena, ac demum affinitatem quandam, συγγένειαν, cum humano animo habeat: imò & tantam, vt dixerint πολλοὶ τῶν σοφῶν, Pythagorei ſcilicet & Platonici, animum, vel harmoniam eſſe, vel harmoniam habere. Quanquam ipſe Ariſtoteles opinionem hanc refutauerit lib. 1. de anima, vt ibi annotauimus.

Muſica humanæ menti affinis.

Ad Cap. ſextum.

STatuit, pueros ita eſſe Muſicæ præceptis & arte inſtituendos, vt eam etiam exerceant. Sic enim grandiores facti & hoc ſtudium relinquentes, de aliorum arte peritiùs iudicabunt, vtpote alias experti, & ipſi quamdiu pueritiam & pubertatis annos exigent, hac exercitatione iucundiſſima (quaſi Archytæ crepitaculo, ſiue crotalo infantibus ad luſum dari ſolito, πλαταγὴν vocat, Galli, *vn hochet vn cliquet à petites ſonnettes*,) detinebuntur: ita tamen vt eam cum modo diſcant: nec plus in ea ſapiant, quàm par ſit, aut deceat honeſtos ac liberales. Imò nec quibuſuis vtantur inſtrumentis, vt tibiis, citharis, pectinibus, barbitis, heptagoniis, & ſimilibus, quæ artem manúmque, τῶν τεχνίτων ἢ χειροτεχνῶν, id eſt, ipſorum Muſicorum artificum, poſtulant. Hoc enim ſordidum eſſe ac illiberale. Ideo ingeniosè veteres fabulati ſunt, Mineruam tibias abieciſſe, quia fiſtulæ ſeu tibiæ nihil ad rectam mentis inſtitutionem conferrẽt: & præterea ſordidum eſt aliis canere, ob quæſtum. Honeſtiùs agebat Philoſophus ille qui auditore deſtitutus, ſe ſibi canere dicebat & Muſis.

Alexãder Magnus à Philippo patre reprehenſus, quòd eximi è ſidibus caneret.
Plut. in Pericle.
Athenæus l. 14.

Ad Cap. ſeptimum.

DIſtinguit triplicem harmoniam, vel tres ſpecies cantilenarum. Alias enim vocat Ethicas, quæ ad mores inſtituendos; alias practicas, quæ ad actiones & humana opera; alias enthouſiaſticas, quæ ad animos diuino quodam motu concitandos valent. Tum ſtatuit, Muſicam ad varios vſus referri, nempe ad inſtitutionem ſiue diſciplinã: ad luſtrationem, ſiue purgationem, vel expiationem, κάθαρσιν vocat: (quæ eſt ſedatio affectuum ſacris cantibus perfici ſolita, de qua dicturum ſe pollicetur in Arte poëtica: quæ cùm tribus libris eſſet comprehenſa, ſuperfuit nobis vnicus in quo pauca de Catharſi dicuntur:) Et ad vitam cum honeſta voluptate & animi relatione degendam. Tertiò ait omni harmonia vtendum eſſe, ſed non eodem modo. Ad inſtitutionem enim valere Ethicam; ad audiendi voluptatem conferre Practicam, & Enthouſiaſticam, aliis tamen canentibus, vel ludentibus. Quartò aptandam eſſe harmoniam auditori. Quintò Doriam ad mores conducere, quòd media ſit inter Lydiam, quæ ad actiones, operáve humana; & Phrygiã, quæ ad diuinos motus affectúſque concitandos pertinet. Vnde colligit Dorios cãtus pueris conuenire.

Varia eiſdem ſpecies.

Vſus Muſicæ.

Muſicæ commendatio.

Scaliger exercit. 302. nu. 2.

conũenire. Sextò remiſſiorem harmoniam conuenire ſenibus; vt acriorem iunioribus. Denique & harmoniam Lydiam, puerorũ ætati competere; quòd illa ornatum & diſciplinam contineat. Sic finit Politica ſua Ariſtoteles, quibus multa deeſſe, vel hinc apparet, quod in puerorum inſtitutione adhuc verſetur. Conatus eſt Kyriacus Stroza Patricius Florentinus ea ſupplere quæ deeſſe videbantur, duobus libris Græcè & Latinè à ſe ad Ariſtotelis miram imitationem editis: vbi agit de facultate militari, principali, & ſacerdotali. In quos ſuos libros ipſe poſuit argumentum ſatis clarum & facile. Quanquam Hubertus Gifanius Iuriſconſultus duos illos Strozę libros non ſatis conuenienter inſtituto Ariſtotelis ſcriptos eſſe dicat.

In argumento ad lib. 7. Polit.

APPENDIX NOVA
AD LIBROS SVPERIORES Politicorum.

Quæſtiunculas complectens ſelectiores.

An Aſiatici prudentes ſint & ingenioſi, ſed molles, timidi & imbelles; Europæi è contrà, audaces, fortes & bellicoſi, ſed imprudentes?

QVÆSTIVNCVLA PRIMA.

AFfirmat Ariſtoteles cap. 7. lib. 7. Polit. vbi de indole ciuium optimorum diſſerit; quos ait debere eſſe naturâ εὐφυεστικοὺς καὶ εὐμηχάνους, ingenioſos & animoſos. quia qui ſic affecti ſunt, ij ad virtutem ſunt tractabiles εὐήγωγοι appellant eleganter Græci: virtus autem ſcopus eſt & finis Reipub. optimę, in cuius ſcilicet virtutis cultu & exercitio ἐν τῇ εὐδαιμονίᾳ, conſiſtit ipſa fœlicitas ex lib. 1. & 10. Ethic. ad Nicom. Sed hanc egregiam indolem nõ omnibus gentibus & populis ex æquo conuenire ſignificat ibidẽ Ariſtoteles. Aſiaticos enim eſſe quidem prudentes, & valere ingenio, ac ſapientiâ non tamen eſſe animoſos, nec fortes, ſed timidos & puſillanimes, ideóq; ſeruire fortioribus. Sic enim fit inter homines, vt qui fortiores ſunt, imbecillioribus & ignauis dominentur; iuxta illud veteris Poëtæ,

——— *Piſces vt ſæpè minutos*
Magnù comeſt, & anes enecat accipiter.

Europæos autẽ & ſeptentrionales eſſe magnanimos, fortes, & bellicoſos; ſed imprudẽtes, temerarios, minúſq; ingenioſos, aut ſciẽtiarũ amatores. Græcos verò qui medio quodã loco ac ſitu diſponuntur, degúntq; inter Septẽtrionales & Meridionales, vtrá-

que facultate excellere, ingenio ſcilicet ſeu prudentiâ, ſimul & fortitudine, animique magnitudine. Atq; hinc fieri, vt Græci ſemper liberi ſint, nec aliis populis externiſve ducibus pareant. At ſanè id non omnino verum putat Marcus Tullius, qui in Tuſculanis, affectu fortaſſis & ſtudio partium ſuarum, Romanos Græcis anteponit ſapientiâ & animi magnitudine. Quamquam non cederet opinor Cæſari Alexander ille magnus orbis domitor, & cuî vnus orbis minimè ſufficiebat. Sed non eſt huius loci nec noſtri inſtituti tantas tantorum principum de honoris prærogatiuâ lites componere. Eſſe verò Septentrionales audaces & generoſos teſtatur Liuius lib. 37. & Lucanus his verſibus:

Omnis in Arctois populus quicunque pruinis
Naſcitur, indomitus bellis, & mortis amator.

Aſiaticos autem molles & ignauos, vt in Synopſi annotaui.

Quidquid ad Eoos tractus, mundiq; teporem
Labitur, emollit mores clementia cæli.

Ratio eſt, quia Septentrionales calidiori ſanguine, eóque plurimo abundant, ſúntq; edaces, bibaces, frigoribus aſſueti, & corpore proceriores ac robuſtiores. At copia & feruor ſanguinis audaciam gignit, fortitudinem & temeritatem: ſed tamẽ imprudentes ſunt, temerarij, inconſtantes, præcipites, atque interdum ſtupidi; quia inſtabiles habent & mobiles ſpiritus, qui calore nimio exagitantur, & præterea viuunt ſub cœlo craſſiore, nebuloſo, & frigidiore.

Aſiatici autẽ prudentes ſunt & ingenioſi, quia fruuntur cœlo calidiore & aëre ſyncero & benigniore, vnde purior ſanguis & ſpiritus ſubtiliores: quales requiruntur ad ſcientias & prudẽtiã: ſed molles ſunt tamẽ, timidi & ignaui, quia perflantur Auſtro, inquit Hippocrates li. de aëribus & aquis, & locis, corpora diſſoluente: & quia ſunt etiã ſicci & graciles, paucóque ſanguine prædiți, vtpote ſobrij, temperantes, & abſtemij. Rationem ergo temperamenti, & morum, qui corporis & humorum temperiem ſequuntur, à cœlo & aëre eſſe repetendam, ſignificat Ariſtoteles: non quòd hominum animos & voluntatem cogant cœleſtes influentiæ ad vitium, aut virtutem; ſed quòd ad vtrumlibet diſponant, ex temperamentorum & humorum immutatione, pro dominatu, variiſq; gradibus caloris & frigoris, vnde etiam ipſi mores efformantur, vt docet ipſe Ariſtoteles Problem. 1. Sectionis 30. aureâ hac celebrique ſententiâ ἀνάπαλιν δὲ τὸ σῶμα τῷ ἤθει μάλιστα τὸ ἐν ἡμῖν ἔστιν. imovero non corporis dumtaxat temperamentum, figuram, facies, humores, moreſq; ſed & ipſam hominis mentem, & intelligentiam afficiunt, immutantque calidæ, & frigidæ regiones, ſiue exceſſus frigoris, & caloris,

αἱ ὑπερβολαὶ τῆ φύσεως, ἡ κράσις, optima enim temperies menti prodest, excessus contrà, inquit ille ipse Probl. 1. Sectionis 13. vbi rationem hanc reddit propositi Problematis, cur ij homines qui in regionibus calidioribus, vel frigidioribus degunt, feroces sint, vel moribus efferis, & truculento adspectu, nempe quia ἀείπη κράσις τῆ ἕξεως συμφέρει. αἱ δὲ ὑπερβολαὶ ἐξιστῶσι, atque vt excessus caloris, & frigoris peruertunt, ac emouent corpus, ita & mentẽ. Facit in eam rem Problema 8. Sectionis 13. Cæterùm quam laudem Græcis tribuit Aristoteles, eam Gallis tribuit Baudinus Iurisconsultus Gallus, in methodo historicâ, & Antonius Contius præfatione ad institutiones iuris: nec immeritò cùm Galli, siue Franci Imperiũ sibi, suis armis, ac fortitudine parauerint, illudq; præterea ab annis hactenus mille, & ducentis suâ prudentiâ, & legibus optimis, inuictáque fortitudine retinuerint, ac inconcussum, firmissimumque custodierint.

An fœtus imperfecti sint exponendi.

QVÆSTIVNCVLA II.

LEgem hanc in Republicâ constituendam esse vult Aristoteles cap. 16. lib. 7. Polit. ob maius Reipubl. bonum φεὶ ὁ διοσίους καὶ ὄψις τῶ γιγνομένων ἕνα νόμον, inquit, μηδὲν πεπηρωμένον τρέφειν, ne quid imperfectum, aut mutilum álatur. ratio est, quia talis fœtus, quasi mortuus habetur, cùm nihil iuuet Rempublicam, imò sit cæteris molestus & sibi. Hanc tamen legem abrogât Christiana religio, pietas, & natura, quæ hoc tantùm permittit, vt monstra prorsus noxia, & enormia, vt sunt ij fœtus qui bestias referunt potius quam homines, itavt à specie humanâ prorsus degenerent, exponantur, relinquantur, suffocentur. Quanquam vt constat ex legibus duodecim Tabularum, partum deformem, vel igne absumi, vel in mare abijci, vel necari præceperunt Decemuiri, quòd nunquam huiusmodi naturæ deliquium sine infausto præsagio contingeret. Vbi ergo similis partus prodiisset, vrbs lustrabatur, supplicatióque ad Deorum puluinaria edicebatur. Ex Liuio.

An procurandus sit abortus ad impediendam liberorum nimiam multitudinem?

QVÆSTIVNCVLA III.

DEfiniendam esse lege Politicâ liberorum multitudinem statuit Aristoteles cap. 16. lib. 7. vnde colligit, quòd si secundùm instituta, morésque gentium, ac populorum prohibita sit apothesis, seu expositio fœtuum, & verò plures vxor filios sit conceptura, debeat in eo casu abortus procurari, id est, genituræ extinctio, antequã viuat, & sentiat, cũ minime pietas, aut religio violetur, in extinctione eius genituræ, γονὴ vocat Hippocrates, quæ vitâ, & sensu caret. Sed errauit hoc in decreto Aristoteles, non enim idem iudicium est catulorum, stirpium, & hominum: vnde licèt catulos nimis multos abijcere, & stirpes luxuriantes amputare, ac amburere iure possimus: non tamen humanos fœtus enecare fas est, aut genitură extinguere, quæ alioquin transiret in perfectum fœtum, fierétq; tandem homo. nempe quia catulorum & stirpium Domini per naturã sumus, & absolutè: sed non hominum, nec filiorum nostrorum, nisi secundùm quid & politicè seu moraliter. Itaque soli Deo, κράτος ζωῆς καὶ θανάτου, ius vitæ & necis relinquendum. Excusat tamen Diuus Thomas Aristotelem, qui non tam ex suâ, quàm ex quarundam gentium opinione locutus videatur.

An Musica affectus concitet.

QVÆSTIVNCVLA VLTIMA.

AFfirmat Aristoteles c. 5. lib. 8. Polit. vbi ait figuras, & rerum visarum simulacra animos spectantium posse commouere, sed musicã longè fortiùs, & potentiùs. Rationẽ reddit Iulius Cæsar Scaliger exercitatione 32. num. 2. quia in modulatione harmonicâ motus ineſt, qui ad cor vsq; per aërem concentu plenum, & quasi animatũ penetrat, beneficio arteriarum, atque adeo cor per se ipsum afficit, quod est affectuum & passionum sedes. At harmonico illo motu carent imagines. si ergo etiã vim aliquã habeant imagines & simulacra ad animos excitãdos, multò maiorem habebit Musica, siue viuâ voce fiat siue instrumentis musicis, citharâ, lyrâ, testudine, organis, tubis. Propterea enim in ipso belli procinctu solent duces, & Imperatores tubarum sonitu, & clangoribus militum animos ad strenuè, fortitérque pugnandum incitare, atque vt loquitur Poëta,

Ære ciere viros, martémque accendere cãtu.

Sed & narrat Suidas & alij Alexandrum magnum, cum aliquando Timotheum insignem Musicum audiuisset, arduum Mineruæ modulum cantantem, adeo fuisse permotũ, vt inter audiendum ad arma concitaretur, dicerétq; regia carmina talia esse debere. Sed mirabilius est, quod testatur D. Augustinus lib. 14. ad Marcellinũ c. 24 de presbytero quodã qui Restitutus nominabatur, de parœciâ Ecclesiæ Calaminensis, quem pleriq; fratres, id est, sacerdotes solitum se suo etiã arbitratu à corpore auocare obseruârũt atq; experti sunt, præsertim cũ querulâ harmoniâ (vt loquitur Marsilius Ficinus

Ficinus lib.13. De Immortalitate Animæ c. de Sacerdotibus) demulceretur, vel, vt ipse ait D. Augustinus, adimitatus quasi lamentantis hominis voces ita enim se auferebat de sensibus, vt iaceret presbyter ille Calaminensis, quasi in ecstasim captus & simillimus mortuo, sine anhelitu, & admoto igne cum vreretur & secaretur, non sentiebat. Experrectus autem dicebat se nihil præter ipsam melodiam & voces loquentium in ipsa abstractione, seu ecstasi sensisse, quo Musices effectu quid potest esse maius quòd admirabilius? an fortassis id propterea verissimum existimari debet, quòd arcana quædam prorsúsque mira sit harmoniæ vt animæ rationalis sympatheia & consensus, cũ anima ipsa à veteribus, præsertim à Pythagorâ & Platone, harmonia fuerit appellata. Sed hæc de Quæstiunculis selectioribus dicta sufficiant ad libros Politicorum Aristotelis.

Synopsis Oeconomicorum Aristotelis.

RAtionem rei familiaris ac domesticæ, quæ οἰκονομικὴ dicitur, explicat Aristoteles duobus libris. Priore quidẽ sex capitibus constante, vbi de discrimine Oeconomicæ & Politicæ, de partibus domus, de ratione opum acquirendarum, de officio coniugali, de seruis & hero. Posteriore, qui per capita distinctus non est, & totus ferè historicus, de formis siue generibus Oeconomiæ.

Ad Cap. primum lib. 1.

DIstinguit Oeconomicam à Politica, non tantùm vt domum à ciuitate; seu penes obiecta, sed quòd Politica multos requirat magistratus imperantes; Oeconomica verò vnum patremfamilias, quasi sit Monarchia. Tum Oeconomicam ait esse ex genere earum artium, quæ & opus faciunt suum, & eo vtuntur: cùm ipsa domum paret & instituat, eáque vtatur. Tertiò Oeconomicam genesi & origine priorem esse Politicâ, vt domum ciuitate.

Ad Cap. secundum.

Cap. 1. 2. & aliàs. REpetit quæ iam antè docuerat 1. Polit. de partibus domus. Curam Oeconomi primam debere esse agriculturę, vt artium maximè naturalis & iustæ.

Ad Cap. tertium.

AGit de societate coniugali, quã ait esse naturalem & necessariam: neq; tantũ vt vita propagetur, sed vt bene traducatur, atque ex liberorum procreatione sequatur vtilitas parentum; qui quod officium iunioribus liberis præstitere, idem à liberis grandioribus, ipsi seniores facti recipiant; item vt speciei cõseruatio sit perpetua. Tum Dei prouidẽtiam admiratur, qui societatem viri & vxoris sic instituit, vt licèt vtriusq; officia naturámque distinxerit, & quasi contraria

Dei prouidentiã miratur Aristoteles.

fecerit, in vnum tamen finem id est in bonũ familię, ambo conspirent. Sic virum esse vigilem fortiorem & robustiorem, vt bona parta tueatur, & acquirat foris, domúmque afferat; vxorem imbecilliorem & meticulosam, vt bona conseruet, & discat stare domi. Interim ab vtroque liberos procreari; sed à matre educari siue nutriri, à patre institui & erudiri.

Ad Cap. quartum.

PRæcipit ne vxori maritus iniuriam inferat: Iuxta legem Pythagorę prohibentis eam violare, quæ ad focum siue larẽ domus supplex confugerit. Esse enim larem, securitatis locum & quasi Asylum. Inferre verò maritũ iniuriam vxori, cũ adulteratur. Sic Venere vtendum, vt nec egeãt prętentes, nec absentes: ita vt siue adsit, siue absit coniux, nihil vtrique desit. Virginem esse ducendam, iuxta Hesiodi carmen,

Nefas vxorem ledere.

Ducenda virgo.

Παρθενικὴν δὲ γαμεῖν, ἵνα ἤθεα κεδνὰ διδάξῃς.
Vt mores doceas pulchros, tibi virgo sit vxor.

Dissimilitudinem morum destruere amicitias. Vitandum nimium in vestibus ornatum. Vitam illam comptiorem Tragœdorum scenam redolere.

Ad Cap. quintum.

STatuit Oeconomum ante omnia seruos probos debere sibi comparare. Eos vel esse ὀπτῆτας, procuratores, vel ἐργάτας, operarios. Omnibus conuenire opus suum, castigationem, alimentum. Sed vino iis fere interdicendum. Seruorum mercedem esse cibum. Finem verò, libertatem; quæ iis exacto certo tempore concedi debet.

Seruorum distinctio.

Ad Cap. sextum.

OEconomi partes ait esse, vt quærere, & quæsita seruare, iisque prudenter vti possit. Nam

Nõ minor est virtus, quã quærere, parta tueri.
Plus est seruasse repertum,
Quàm quæsisse nouum.

Ouidius. Claudianus.

Alioquin ἄθυμῳ αὐτλεῖν ἔοικε τὸν, ἴσον ἐστὶ καὶ ὁ λεγόμενος πιθος τετρημένος πίθος. *Cribro aquam haurire est, vel pertusum diceretur dolium*, quo Belides aquas in pœnam hauriunt apud inferos. Item vt possessiones, (puta agros, hortos,) plures habere fructuosas, quàm amœnas. Item quæ sint diuersi generis, vt si vna, nẽpe vitis pereat, alia seruetur, nempe seges, sylua, pratum. Denique debere herũ omnia videre. Oculus enim domini saginat equũ. Domini vestigia, agri sterquilinium optimum. Debere herum à somno primum excitari, postremũ cubare. Sanitatem spectandã. Domum sic debere esse sitam, vt æstate ventis, hyeme soli exponatur. Locupletiorib. familiis vtilissimum esse ianitorem. Deniq; ad expeditiorem vasorũ vsum & totius supellectilis, debere omnia suo loco disponi, quod vocat τὸ Λακωνικὸν, rationem Laconicam. Obserua lector, mutilũ esse hunc Oeconomicũ libel-

Præcepta Oeconomica.

lum, & quę sequuntur addita fuisse ab interpretibus, ab hac particula Græca, πρὸ τοῦλω, vel Latina, *ad probam mulierem*, &c. vsque ad lib. 2.

Ad librum secundum Oeconomicorum.

SVspicio est non esse Aristotelis, ob stylum laxiorem, & historicam eorum qui arte pecunias pepererunt, enarrationẽ. Putat Leodegarius à quercu, Regius olim eloquentiæ professor in Parisiensi Academia clarissimus, tres Oeconomicorum libros, Aristotelis nomine circumferri, & qui Latinitate ideo donati sint, sed secundum & tertium esse adulterinos. Vt res sit, est hic liber bipertitus. In priore enim parte distinguntur species quatuor Oeconomicæ, pro ratione personarum, & ordinum. Prima est Regia, quę quadrùplex, numorum, rerũ exportandarum, importandarũ, impendiorũ siue sumptuum. Satrapica, siue Præfectorum prouinciæ: cuius fructus petuntur ex agris siue ex decimis, ex regione in qua fodinæ sunt auri, vel argenti, vel æris, ex mercatura, pecuaria. Politica siue ciuilis & publica, cuius fructus & vtilitates à regionis conditione pendent, mercaturis, ludis. Priuata, quæ multos habet modos rei familiaris, amplificandę, ex agris, ex operis, ex vsura pecuniæ. In parte posteriori enarrantur artificia & consilia eorum hominum, qui pecunias callidè olim plurimas collegerunt. Sed hæc sola indigent lectione, vt intelligantur.

Summa huius libri.

Ad libros Aristotelis de Arte Rhetoricâ.

SCripsit Aristoteles de Arte Rhetorica ad Theodecten Phaselitanum, discipulum suum, insignem Rhetorem & Philosophum; (cuius defuncti memoriam ipse celebrauit Alexander magnus, publicis choreis & floribus ac corollis eius statuæ propria manu impositis, vt refert Plutarchus in vita Alexandri;) & ad Alexandrum Magnum, vt constat ex epistola ipsius Aristotelis ad Alexandrum, quæ in Rhetor. ad Alexand. est loco capitis primi. Ad Theodecten quidem, tres libros, quorum epigraphe est Ἀριστοτέλους τέχνης ῥητορικῆς. Ad Alexandrum verò, vnicum, cuius inscriptio est, ῥητορικὴ πρὸς Ἀλέξανδρον.

Summa lib. 1.

Ac primo quidem libro ad Theodect. 15. capitibus constante, Dialecticam & Rhetoricam inter se quasi sorores comparat. Tum definit Rhetoricam, Facultatem in quaque re considerandi quod aptum est ad persuadendum, πρὸς τὸ πιθανὸν, siue ad faciẽdam fidem. Fidem verò aliam ait esse circa ἔντεχνα, inartificiosa, quę à nobis non excogitantur, sed per se præsto sunt, vt testes; aliã circa ἔντεχνα, artificiosa, quæ à methodo nostráque arte pendent. Et orationem quidem tribus constare, oratore, quæstione, auditore. Orationis verò tria esse genera, συμβουλευτικὸν, δικανικὸν, ἐπιδεικτικὸν, *deliberatiuum, iudiciale, demonstratiuum*, de quibus agit sigillatim, eorúmque obiectis, id est, iis quæ cadunt in deliberationem, & quæ pertinent ad laudem ac vituperium, quæ sunt generis demonstratiui; & ad iniurias, accusationes & defensiones, quæ generis sunt iudicialis.

II. Lib. 26. capitibus constante, agit de mouendis affectibus, irâ, mansuetudine, amore, odio, metu, pudore, gratia, misericordia, indignatione, inuidia, æmulatione siue zelo, de moribus iuuenum, senum, virorum, nobilium, diuitum, potentium & fortunatorum: Postea de possibili, impossibili, facto, magnitudine, paruitate rerum, de exemplis, gnome siue sententia agendorum, de enthymematibus, eorúmque locis, & solutionibus, denique de amplificatione ac diminutione.

Summa lib. 2.

III. Lib. 19. capitibus constante de partibus Rhetoricæ, elocutione, eiúsque generibus, de translatione, & proportione, subiectione ante oculos, de dispositione, proœmis demonstratiuis, iudicialibus, deliberatiuis, περὶ διαλύσεως, de criminatione, de narratione, quæ dicitur διήγησις; περὶ πίστεως de fide, seu confirmatione & refutatione, interrogatione, responsione, ridiculis, epilogo seu peroratione.

Summa lib. 3. ad Theod.

Libro autem illo vnico ad Alexandrum, præfatur, primo de dignitate eloquentiæ seu Rhetoricæ, quã vocat, τῶν λόγων φιλοσοφίαν, eámque Alexandro Rege dignissimam disertissimè demonstrat. Tum explicat genera illa tria dicendi, deliberatiuum, demonstratiuum & iudiciale. Postea agit de quæstione & probationibus, de exemplis, coniecturis quas vocat πιθανὰ, de enthymematibus, de gnome, quam ait esse proprij sensus ac iudicij declarationem de rebus omnibus: De signo, argumento, probabili, testimonio, testibus, item περὶ βασάνου, id est, de inuita conscij hominis confessione, quę vulgo quæstio dicitur, *la question, la gehenne*; de iureiurando, de præoccupatione, de postulatis, quę scilicet ab auditore concedi postulat orator: De repetitione, ironia, facetiis, prolixitate orationis, figuris nominum, sermonis proprietate, antithetis, adæquatione siue comparari, similiter cadente, exordiis, narratione, confirmatione, speciebus ac modis suadendi, laudandi, vituperandi, præceptis accusandi, & quærendi: in quibus omnibus non decet nos diutiùs morari, qui Philosophica potiùs quàm Rhetorica sectemur.

Summa libri Rhetor. ad Alexand.

FINIS.

ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΟΥΣ
ΗΘΙΚΩΝ ΝΙΚΟΜΑΧΕΙΩΝ
ΒΙΒΛΙΟΝ Α.

ARISTOTELIS ETHICORVM
NICOMACHEORVM
LIBER PRIMVS.

CAPVT I.

ARGVMENTVM ¶ *Prolegomena tria declarat. Primum, De ſubiecto philoſophiæ Ethicæ. Alterum, De modo illam tractandi & explicandi. Tertium, De auditore, & diſcipulo.*

DION. LAMBINO INTERPRETE.

OMNIS ars, omniſque docendi via, atque inſtitutio, itémq: actio, & conſilium, bonum aliquod appetere videtur. Idcirco pulchrè veteres id eſſe bonum pronunciarunt, quod omnia appetunt. Sed vidētur fines inter ſe diſcrepare. Alij enim sūt muneris fūctiones, alij præter eas, opera quædā. Quarum autem rerū, pręter actiones, aliqui ſunt finès, in his opera ſunt actionibus meliora natura. Cū verò multę ſint actiones, artes & ſciētiæ; tū multi quoq; fines extiterunt. Nā medicinæ finis eſt, bona valetudo: artis ædificandarū nauium, nauis: artis imperatoriæ, victoria: rationis eius, quę in re familiari tuenda verſatur, diuitiæ. Quæcunque autem artes huius generis vni alicui facultati ſubiectę ſunt, vt equeſtri ea quę in frēnis cōficiendis occupata eſt, cæteræq; omnes ad inſtrumenta equeſtria comparatæ: atq; hęc ipſa equeſtris, omníſq; actio militaris, arti imperatoriæ, itemq; aliæ aliis: in iis

ΚΕΦΑΛ. α.

Προοίμιον τῆς ὅλης πραγματείας, τίνα ὑπολαμβάνει. α'. Ὅτι τὸ τέλος τοῦ ἀγαθοῦ εἶναι δοκεῖ· διὸ καλῶς ἀπεφήναντο τἀγαθόν, οὗ πάντα ἐφίεται. διαφορὰ δὲ τῶν φαινομένων τῶν τελῶν· τὰ μὲν γὰρ εἰσιν ἐνέργειαι· τὰ δὲ παρὰ ταύτας, ἔργα τινά. ὧν δ' εἰσὶ τέλη τινὰ παρὰ τὰς πράξεις, ἐν τούτοις βελτίω πέφυκε τῶν ἐνεργειῶν τὰ ἔργα. πολλῶν δὲ πράξεων ὄντων, καὶ τεχνῶν, καὶ ἐπιστημῶν, πολλὰ γίνεται καὶ τὰ τέλη. ἰατρικῆς μὲν γάρ, ὑγίεια· ναυπηγικῆς δὲ, πλοῖον· στρατηγικῆς δὲ, νίκη· οἰκονομικῆς δ', πλοῦτος. ὅσαι δ' εἰσὶ τῶν τοιούτων ὑπὸ μίαν τινὰ δύναμιν, (καθάπερ ὑπὸ τὴν ἱππικὴν χαλινοποιητικὴ, καὶ ὅσαι ἄλλαι τῶν ἱππικῶν ὀργάνων εἰσίν· αὕτη δὲ καὶ πᾶσα πολεμικὴ πρᾶξις ὑπὸ τὴν στρατηγικήν· τὸν αὐτὸν δὲ τρόπον ἄλλαι ὑφ' ἑτέρας·) ἐν ἁπά-

Magn. Moral. li. 1. cap. 1.

Vulg. παρ' αὐτας,

Vulgò ἀρετὴν, Vide Euſtr. F. ἡ χ. vel ἢ τὴν χαλιν

σας ὑ τὰ τῶ δεχιτεκτονικῶν τέλη, πάντων A
χ. ὑπ' αὐτά. ὄντιν αἱρετώτερα τῶν * ὑφ' αὐτά· τούτων γὰρ
χάριν κἀκεῖνα διώκεται. Διαφέρει δ' οὐδὲν
τὰς ἐνεργείας αὐτὰς εἶ) τὰ τέλη τῶν τοιά-
ξεων, ἢ παρὰ ταύτας ἄλλό τι· καθάπερ
ὑπὶ τῶν λεχθεισῶν ἐπιστημῶν. Εἰ δή τι τέ-
Vulg. δι' αὐτό λος ὄντι τῶν πρακτῶν, ὃ * δι' αὐτὸ βουλό-
μεθα, τὰ ἄλλα δὲ διὰ τοῦτο, καὶ μὴ πάν-
τα δι' ἕτερον αἱρούμεθα· (εἰς γὰρ οὕ-
τω γ' εἰς ἄπειρον, ὥς' εἶναι κενὸν καὶ
ματαίαν τὴν ὄρεξιν.) δῆλον ὡς τοῦτ' ἂν εἴη
τἀγαθὸν, καὶ τὸ ἄριστον. * ἆρ' οὖν καὶ πρὸς B
τὸν βίον ἡ γνῶσις αὐτοῦ μεγάλην ἔχει ῥοπήν·
Vulg. ἆρα cum interrog. ao. a. καθάπερ τοξόται, σκοπὸν ἔχοντες, μᾶλ-
λον δὲ τυγχάνομεν τοῦ δέοντος· εἰ δ' οὕ-
τω, πειρατέον τύπῳ γε περιλαβεῖν αὐτὸ τί
ποτέ ὄστι, καὶ τίνος τῶν ὑπιστημῶν ἢ δυνά-
χ. τῆς κ. εἴη κ. χ. δὴ ἡ πολ. μεων. δόξειε δ' ἂν * τῆς κυριωτάτης καὶ
μάλιστα ἀρχιτεκτονικῆς. Τοιαύτη * δὴ καὶ ἡ
πολιτικὴ φαίνεται. τίνας γὰρ εἶναι χρεὼν
τὰς ὑπιστήμας ἐν ταῖς πόλεσι, καὶ ποίας ἕ-
καστους μανθάνειν, καὶ μέχρι τίνος, αὕτη δια-
τάττει. ὁρῶμεν δὲ καὶ τὰς ἐντιμοτάτας τῶν C
δυνάμεων ὑπὸ ταύτην οὔσας· οἷ στρατηγι-
κὴν, οἰκονομικὴν, ῥητορικήν. χρωμένης *
Eustrat. δὲ ταύτης ταῖς λοιπαῖς πρακτικαῖς τῶν ὑπι-
ῶ, & Arg. vtraq. lectio defendi potest. στημῶν, ἔτι δὲ νομοθετούσης τί δεῖ πράττειν,
καὶ τίνων ἀπέχεσθαι, τὸ τούτης τέλος περιέ-
χοι ἂν τὰ τῶν ἄλλων. ὥστε τοῦτ' ἂν εἴη τἀν-
θρώπινον ἀγαθόν. Εἰ γὰρ καὶ ταὐτὸν ὄστιν
ἑνὶ καὶ πόλει, μεῖζόν γε καὶ τελειότερον τὸ
τῆς πόλεως φαίνεται καὶ λαβεῖν καὶ σώζειν·
ἀγαπητὸν μὲν γὰρ καὶ ἑνὶ μόνῳ· κάλλιον δὲ
καὶ θειότερον ἔθνει καὶ πόλεσιν. Ἰὲ μὲν οὖν μέ- D
θοδος τούτων ἐφίεται, πολιτικὴ τις οὖσα.
Λέγωμεν δ' ἂν ἱκανῶς εἰ καὶ τὸν ἐπου-
Infrà cap. 6. Eustr. ἐφ' ἑκάστου ῥηθέν. χειμένῳ τύπῳ διασαφηθείη. Τὸ γὰρ ἀκρι-
βὲς οὐχ ὁμοίως * ἐν ἅπασι τοῖς λόγοις ὑπι-
ζητητέον, ὥσπερ οὐδὲ ἐν τοῖς δημιουργουμέ-
νοις. τὰ δὲ καλὰ καὶ τὰ δίκαια, περὶ ὧν ἡ πο-
λιτικὴ σκοπεῖται, τοσαύτην ἔχει διαφορὰν καὶ πλάνην, ὥστε δοκεῖν νόμῳ μόνον εἶ), φύ-
σει δὲ μή. τοιαύτην δὲ πλάνην ἔχει καὶ τἀγαθά, διὰ τὸ πολλοῖς συμβαίνειν βλά-
βας ἀπ' αὐτῶν. ἤδη γὰρ τίνες ἀπώλον-
το διὰ πλοῦτον, ἕτεροι δὲ δι' ἀνδρείαν.

omnibus fines earum, quæ principem locũ obtinent, earũque eis subiectæ sunt, finibus sunt optabiliores. Nã horũ causa illi quoque expetuntur. Nihil porro interest, vtrùm functiones ipsæ muneris actionum sint fines, an præter has aliud quippiam: quemadmodũ apparet in iis scientiis, quas suprà diximus. Si quis igitur est rerum, quæ in actionem cadunt, finis, quem propter se velimus, cętera autem propter hunc, nec omnia propter aliud eligamus, (sic enim res progredietur in infinitum, ita vt noster omnis appetitus inanis & irritus sit futurus) perspicuum est, hoc futurum summum bonum atque adeò bonorum optimum. Huius igitur cognitio magnum etiam ad vitam degendam habet momentum: & signo aliquo nobis tãquam sagittariis proposito, id, quod expetere nos oportet, faciliùs consequemur. Quod si ita est, danda est opera, vt eius formam adumbremus, atq; vt quid, sit & cuius scientiæ aut facultatis sit finis, ostendamus, Et verò videri possit finis esse scientiæ reliquarum facultatum longè principis ac dominæ, cæterisque maximè præeuntis, atque imperantis. Talis igitur etiam ciuilis videtur. Nam & quas in ciuitatibus scientias esse oporteat, & quas quisque discere debeat, & quatenus, seu vsque ad quod tempus, ea statuit, ac præscribit. Facultates autem etiam eas quæ summo in honore sunt, vt artem imperatoriam, & rationem tuendæ rei familiaris, & bene dicendi facultatem, huic esse subiectas videmus. Quòd si hæc reliquis omnibus artibus, quæ in actione versantur, vtitur, legibúsque latis quid agendum, & à quibus abstinendum sit, præscribit: eius fine reliquarum artium fines contineri videantur. Itaque hoc erit summum hominis bonum. Nam & si idem vnius hominis bonum sit, ciuitatis tamen bonum & consequi, & conseruare, maius quiddam esse & perfectius videtur. Enimvero præclarè nobiscum agatur, si id, quod vel vni soli sit vtile, reperire possimus: sed longè profectò est id pulcrius ac diuinius, quod gentibus & ciuitabus vsui est. Huic igitur arte & via susceptæ institutioni hæc sunt proposita, quæ sequatur, & expetat, cùm scientia quædam ciuilis sit. In ea autem tractanda nihil desiderari debeat, si pro rei subiectæ natura explicetur. Non enim in omni disputationis ac sermonis genere peræquè accurata subtilitas requirenda est: quemadmodum nec in operibus manufactis. Atqui in iis rebus, quæ honestæ, quæque iustæ sunt, quas ciuilis scientia considerat, tanta est dissensio, tantáque in eis versatur erratio, vt lege tantummodo, non natura constare videantur. Eademque de bonis quoque controuersia est, & idem error extitit, propterea quòd ex his multi detrimẽta capiant. Aliis enim iã diuitiæ, aliis fortitudo corporis exitio fuit.

Ergo satis erit, si cùm de rebus & ex rebus eiusmodi verba facimus, rudem quandam veri formam adumbremus: & cùm de rebus, quæ vt plurimùm eueniunt, atq; ex talibus disputationem instituimus, talia quoque concludamus. Eodémque modo quæcumque ab alio dicuntur, accipi probaríq; debent. Est enim hominis probè instituti tantam in vnoquoque genere subtilitatem desiderare, quanta rei ipsius natura recipit. Nihil enim videtur interesse, vtrùm mathematicum, rationibus ad persuadendum accommodatis vtentem feras, an ab oratore demonstrationes postules De iis autem, quæ habet perspecta & cognita, bene quisq; iudicat, & horum bonus est iudex. De singulis ergo rebus rectè iudicabit is qui singulis in rebus est eruditus: absolutè verò & vniuersè de omnibus homo in omni doctrinæ genere versatus. Quocirca iuuenis ad ciuilem scientiam non est accommodatus auditor. Est enim actionum, quæ in hac vita versantur, imperitus. At ex his constat, & de his habetur hæc disputatio. Præterea verò cùm affectibus animi seruiat, & obtemperet, inanem atque inutilem operam in audiendo sumet, quandoquidem finis prudentiæ ciuilis in actione, non in cognitione consistit. Ætate autem sit iuuenis, an moribus nouus & rudis, nihil refert. Non est enim culpa in tempore: sed in eo, quòd perturbationi conuenienter & viuat, & vnumquidque persequatur. Huiusmodi enim hominibus, inutilis cognitio est, vt & incontinentibus. Iis verò, qui ratione suas appetitiones & actiones dirigunt, fructum vbertimum ferre potest. Ac de auditore quidem, qualis esse debeat, quoque modo accipiendum quidque sit, & quid nobis ad dicendum sit propositum, hæc proœmij loco dicta sint.

A ἀγαπητὸν οὖν, περὶ τοιούτων καὶ ἐκ τοιούτων λέγοντας, παχυλῶς καὶ τύπῳ τἀληθὲς ἐνδείκνυσθαι. ἕκαστος δὲ περὶ ἃ πολύ, καὶ ἐκ τοιούτων λέγοντας, τοιαῦτα καὶ συμπεραίνεσθαι. τὸν αὐτὸν δὲ τρόπον καὶ ἀποδέχεσθαι χρεὼν ἕκαστον τῶν λεγομένων· πεπαιδευμένου γάρ ἐστιν ὅτι τοσοῦτον τἀκριβὲς ζητεῖν καθ' ἕκαστον γένος, ἐφ' ὅσον ἡ τοῦ πράγματος φύσις ἐπιδέχεται. παραπλήσιον γὰρ φαίνεται, μαθηματικοῦ τε πιθανολογουμένου ἀποδέχεσθαι, καὶ ῥητορικὸν ἀποδείξεις ἀπαιτεῖν. ἕκαστος δὲ κρίνει καλῶς ἃ γινώσκει, καὶ τούτων ἐστὶν ἀγαθὸς κριτής. καθ' ἕκαστον ἄρα * ὁ πεπαιδευμένος· ἁπλῶς μέν, ὁ καθ' ἕκαστον πεπαιδευμένος· διὸ τῆς πολιτικῆς οὐκ ἔστιν οἰκεῖος ἀκροατὴς ὁ νέος. ἄπειρος γὰρ τῶν κατὰ τὸν βίον πράξεων. οἱ λόγοι δὲ ἐκ τούτων καὶ περὶ τούτων. ἔτι δὲ τοῖς πάθεσιν ἀκολουθητικὸς ὤν, ματαίως ἀκούσεται καὶ ἀνωφελῶς· τοῦ γὰρ τέλος ἐστὶν, οὐ γνῶσις, ἀλλὰ πρᾶξις. διαφέρει δ' οὐθὲν νέος τῷ ἡλικίαν, ἢ τὸ ἦθος νεανικός· οὐ γὰρ πρὸς τὸν χρόνον ἡ ἔλλειψις, ἀλλὰ * διὰ τὸ κατὰ πάθος ζῆν, καὶ διώκειν ἕκαστα· τοῖς γὰρ τοιούτοις ἀνώνητος ἡ γνῶσις γίνεται, καθάπερ τοῖς ἀκρατέσι· τοῖς δὲ κατὰ λόγον τὰς ὀρέξεις ποιουμένοις καὶ πράττουσι, πολυωφελὲς ἂν εἴη τὸ περὶ τούτων εἰδέναι. καὶ περὶ μὲν ἀκρατοῦς, καὶ πῶς ἀποδεκτέον, καὶ ἡ προπαίδευσις δεῖται, περιμάθω τοσαῦτα.

Quidam, ὁ καθ' ἕκαστα πεπ. vel ὁ περὶ π. Sed ita omnes cod. & Eustr. Vide initium libri pr. part. anim & Eth. ad Eudem. 1. 6. Metaph. l. 2. c. 3.

CAPVT II.

¶ A fine vitæ humanæ, à beatitudine scilicet exorsus, notionem illius affert, & varias de ea veterum opiniones recenset, examinandas proponit, examinis modum præscribit.

IAm verò repetitis iis quæ suprà diximus, quoniam omnis cognitio omnéque adeò consilium, bonum aliquod expetit, dicamus quidnam illud sit, quod ponimus à ciuili scientia expeti, & quod sit omnium rerum, quæ in actione versantur, summum bonum. De nomine quidem igitur inter plurimos ferè conuenit. Beatitudinem enim & multitudo & eruditi politíque homines appellant. Bene autem viuere, &

ΚΕΦΑΛ. β'.

Ὅτι τοῦ πρώτων ἀκρότατον τῶν πρακτῶν ἀγαθὸν, οὗ δὲ πολιτικὴ ἐφίεται, ἔστιν εὐδαιμονία, καὶ, τίς αὕτη. καὶ, ὅτι διαφέρουσιν οἱ λόγοι οἱ ἀπὸ τῶν ἀρχῶν, καὶ οἱ ὅτι πρὸς ἀρχάς, καὶ τίς δὲ διαφορὰ ἐν προεκθέσθαι.

ΛΕΓΩΜΕΝ δὲ διαλαβόντες, ὅτι πᾶσα γνῶσις καὶ προαίρεσις ἀγαθοῦ τινος ὀρέγεται, τί ἐστιν οὗ λέγομεν τὴν πολιτικὴν ἐφίεσθαι, καὶ τί τὸ πρώτων ἀκρότατον τῶν πρακτῶν * ἀγαθόν. ὀνόματι μὲν οὖν σχεδὸν ἐπὶ τῶν πλείστων ὁμολογεῖται· τήν τε γὰρ εὐδαιμονίαν καὶ οἱ πολλοὶ, καὶ οἱ χαρίεντες λέγουσι· * τὸ δὲ εὖ ζῆν

legit. Eu. ἀγαθῶν, & alibi, τὸ πρακτὸν ἀγαθόν. Magn. moral. li. 1. cap. 4. & Eud. lib. 2. c.

γρ. εἴδειν

καὶ δὴ τὸ εὖ πράττειν, καὶ τὸν ζῆν εὖ ταὐτὸν ὑπολαμβάνουσι τῷ εὐδαιμονεῖν· περὶ δὲ τῆς εὐδαιμονίας, * τίς ἐστὶν ἀμφισβητοῦσι· καὶ οὐχ ὁμοίως οἱ πολλοὶ τοῖς σοφοῖς ἀποδιδόασιν. οἱ μὲν γὰρ, τῶν ἐναργῶν τι καὶ φανερῶν, οἷον ἡδονὴν, ἢ πλοῦτον, ἢ τιμὴν· ἄλλοι δὲ ἄλλο· πολλάκις δὲ, καὶ ὁ αὐτὸς ἕτερον· νοσήσας μὲν γὰρ, ὑγίειαν· πένόμενος δὲ, πλοῦτον· συνειδότες δὲ ἑαυτοῖς ἀγνοιαν τοῖς μέγα τι καὶ ὑπὲρ αὑτοὺς λέγουσι θαυμάζουσιν. ἔνιοι δὲ ᾠήθησαν παρὰ ταῦτα πολλὰ ταῦτα ἀγαθὰ, ἄλλό τι καθ' αὐτὸ εἶναι, ὃ καὶ τούτοις πᾶσιν αἴτιόν ἐστι τοῦ εἶναι ἀγαθά. * ἀπάσας μὲν οὖν ἐξετάζειν τὰς δόξας, ματαιότερον ἴσως ἐστίν· ἱκανὸν δὲ τὰς μάλιστα ἐπιπολαζούσας ἢ δοκούσας τι λέγειν. Μὴ λανθανέτω δ' ἡμᾶς ὅτι διαφέρουσιν οἱ ἀπὸ τῶν ἀρχῶν λόγοι, καὶ οἱ ἐπὶ τὰς ἀρχάς. ὡς καὶ Πλάτων ἠπόρει τοῦτο καὶ ἐζήτει, πότερον ἀπὸ τῶν ἀρχῶν, ἢ ἐπὶ τὰς ἀρχάς ἐστιν ἡ ὁδός· ὥσπερ ἐν τῷ σταδίῳ ἀπὸ τῶν ἀθλοθετῶν ἐπὶ τὸ πέρας, ἢ ἀνάπαλιν. * ἀρκτέον μὲν γὰρ ἀπὸ τῶν γνωρίμων· τοῦτο δὲ διττῶς· τὰ μὲν γὰρ ἡμῖν, τὰ δ' ἁπλῶς· ἴσως οὖν ἡμῖν γε ἀρκτέον ἀπὸ τῶν ἡμῖν γνωρίμων. διὸ δεῖ τοῖς * ἔθεσιν ἠσκῆσθαι καλῶς τὸν περὶ καλοῦ καὶ δικαίου, καὶ ὅλως τῶν πολιτικῶν ἀκουσόμενον ἱκανῶς. * ἀρχὴ γὰρ τὸ ὅτι· καὶ εἰ τοῦτο φαίνοιτο ἀρκούντως, οὐδὲν προσδεήσει τοῦ διότι· ὁ δ' ἔχων ἢ ἔχει, ἢ λάβοι ἂν ἀρχὰς ῥᾳδίως· ᾧ δὲ μηδέτερον ὑπάρχει τούτων, ἀκουσάτω τῶν Ησιόδου.

γρ. αὐτῷ

Οὗτος μὲν πανάριστος, ὃς * αὐτὸς πάντα νοήσῃ,
Φραζόμενος τά κ' ἔπειτα καὶ εἰς τέλος ἥσιν ἀμείνων.
Ἐσθλὸς δ' αὖ κἀκεῖνος ὃς εὖ εἰπόντι πίθηται.
Ὃς δέ κε μήτ' αὐτὸς νοέῃ, μήτ' ἄλλου ἀκούων
Ἐν θυμῷ βάληται, ὅδ' αὖτ' ἀχρήϊος ἀνήρ.

Eudem. lib. cap. 3.

Poster. Analytic. 1. cap. 2. & alibi phys. 1. c. 1. Metaphys. li. 7. cap. 4.

A & bene rem gerere, idem quod beatum esse exiſtimant. Sed quæ res ſit beatitudo, de ea re verò omnis controuerſia eſt: neque vulgus & ſapientes ſimiliter eam declarant. Alij enim aliquid eorum quæ ſunt in promptu, & quæ manifeſta ſunt, eſſe volunt, vt voluptatem, aut diuitias, aut honorem, aliique aliud. Sæpenumero autem etiam vnus & idem aliud: æger enim bonam valetudinem, pauper diuitias. Cùm autem ſibi ipſis ignorantiæ conſcij ſint, eos admirantur, qui magna quædam, & ipſorum facultate ſuperiora, loquuntur. Quidam verò præter hęc B complura bona, aliud quoddam per ſe bonum eſſe putabant, quod & his omnibus cur bona ſint, cauſa eſt. Atque omneis quidem opiniones expendere, fortaſſe operam inanem ſumere fuerit: ſatis autem erit, ſi eas potiſſimùm, quæ ſunt inſigniores, quęve aliqua ratione niti videntur, in medium proferamus. Sed hoc ignorare non debemus, intereſſe inter eas vias, quæ à principiis proficiſcuntur, & eas quæ ad principia ferunt. Rectè enim etiam Plato de hoc dubitabat, & quærebat vtrũ via à principiis ad fineis, an à finibus ad principia duceret: ve- C lut in ſtadio, vtrum ab iis qui prędmia proponũt, ad calcẽ, an contrà. Initium enim ab iis rebus quæ notæ ſunt, ſumendum eſt. Hæ autem dicuntur duobus modis: aliæ enim nobis notæ, aliæ per ſe & abſolutè notæ ſunt. Fortaſſe igitur nobis initium ab iis rebus ſumendum eſt, quæ ſunt nobis notæ. Quocirca qui de rebus honeſtis & iuſtis, &, vt ſemel dicam, de ciuilibus vtiliter auditurus eſt, eum oportet eſſe bene educatum, benéque moratum: Principium eſt enim ſcire, rem ita eſſe. Quod ſi ſit ſatis perſpicuum, cur ita ſit, non magnopere deſiderabitur. Homo autem eiuſmodi aut iam tenet principia, aut ea facilè percipere ac tenere poſſit. Cui verò neutrum horum ſuppetit, D audiat Heſiodi verſus,

Optimus eſt, ſeſe qui nouit cuncta magiſtro,
Ad finem vſque videns quæ ſemper ſunt meliora:
Eſt bonus ille etiam, qui paret recta monenti.
At qui mentis inops aliorum audire recuſat
Conſilia, hic malus eſt, telluris inutile pondus.

E

ΚΕΦΑΛ. γ'.

Ὅτι καλῶς τιθὲμ εὐδαιμονίαν ἐκ τοῦ βίων ὑπολαμβάνουσι. καὶ ὅτι οὐκ ἔστιν εὐδαιμονία ἡδονὴ, οὔτε τιμὴ, οὔτ' ἀρετὴ, οὐδὲ πλοῦτος.

CAPVT III.

¶ Opiniones aliorum examinat: & beatitudinem, nec in corporis voluptate, nec in honore, nec in virtute actiua, nec in diuitiis poſitam eſſe oſtendit.

ΗΜᾶς γὰρ λέγωμεν ὅθεν παρεξέβημεν· τὸ γὰρ ἀγαθὸν καὶ τὴν εὐδαιμονίαν οὐκ ἀλόγως εἰκάσαιμεν ἂν τοῦ βίων ὑπολαμβάνειν· οἱ μὲν πολλοὶ

SEd nos eò, vnde digreſſi ſumus, oratiõẽ reuocemus. Nam ſummum bonum & beatitudinẽ, nõ ſine ratione ex variis vitę generibus exiſtimare videtur: vulgus quidem

& ineptissimi stolidissimíque homines, esse voluptatem. Itaque eam etiam vitam amplectuntur, quæ tota in perfruendis voluptatibus consumitur. Tria enim sunt vitæ genera, quæ maximè antecellunt: vnũ quod modò diximus, alterum ciuile, tertium id quod in contemplatione & cognitione rerum versatur. Ac multitudo quidem mancipiorum simillima est: vt quæ pecudum vitam cæteris anteponat: sed probabili ratione, cur ita sentiat, nititur, eóque patienter auditur, quod complures eorum, qui potestate & auctoritate præditi sunt, similibus, B atq; Sardanapalus, animi affectibus seruiũt. Politici verò homines, & ij qui ad agendum se contulerunt, beatitudinem in honore positam esse putant. Ferè enim vitæ ciuili hic propositus finis est. Sed videtur eo, quem quærimus, infirmior, minúsque stabilis esse. Est enim honor situs in iis potiùs qui honorem deferunt, quàm in eo qui honore afficitur. At summum bonum, proprium quiddam, & eiusmodi, quod haud facilè eripi possit, esse auguramur. Præterea verò honorem eò persequi videntur, vt credant se ipsos bonos esse. Itaque coli se, atque honore affici à prudentibus, & ab iis quibus noti sunt, & virtutis nomine volunt. Perspicuum igitur est, horum quidem iudicio virtutem honore melius quiddam esse. Atque hanc potiùs fortasse aliquis vitæ ciuilis esse finem statuerit. Sed hęc ipsa quoque imperfecta & manca quodammodo videtur esse. Contingere enim posse videtur, vt qui virtute sit præditus, aut dormiat, aut in tota vita nihil agat, & præterea maximis in malis & calamitatibus versetur. Eum autem, qui ita viuat, nemo in beatis numerauerit, nisi propositum admirabile & abhorrens à communibus hominum sensibus tueri velit. Ac de his quidem satis. Nam de eis abundè etiam in Encycliis dictum est. Tertium vitæ genus est quod in rerum contemplatione, cognitionéq; consumitur, quod posteriùs considerabimus. Quæ autem vita in pecuniæ quærendæ studio versatur, ea laboriosa est, miniméque vitalis: & profectò in diuitiis non est id bonum, quod quærimus, positum. Illæ enim vtiles sunt dumtaxat, & propter aliud E expetendæ. Quapropter eos potiùs, quos suprà exposuimus, fineis esse meritò quis existimauerit. Propter se enim adamantur. Verumtamen ne illi quidem bonorum videntur esse fineis. Atqui multæ rationes ad ea ostendenda ac probanda sunt allatæ. Sed hæc missa faciamus,

A καὶ φορτικώτατοι, τιὼ ἡδονιὼ· δι᾽ ἣν καὶ τὸν βίον ἀγαπῶσι τὸν ἀπολαυστικόν· * πεῖς γὰρ Eudemiorum lib. 1. cap. 4.
εἰσι μάλιστα οἱ σπεύδοντες, ὅ, τε νεῶ εἰρηνικός, καὶ ὁ πολιτικὸς, & τρίτος ὁ θεωρητικός· οἱ μὲν οὖν πολλοὶ, πάντελῶς * q. ἀνδραποδώδης, φαίνονται βοσκημάτων βίον σπουδάζοντες· τυγχάνουσι γὰρ λόγου, διὰ τὸ πολλοὺς τῶν ἐν ταῖς ἐξουσίαις ὁμοιοπαθεῖν Σαρδαναπάλῳ· οἱ γὰρ ἐχόντες καὶ σπουδαῖοι, ἀμυδρῶ· τὸ γὰρ πολιτικοῦ βίου ἡδὺ τοῦτο τὸ τέλος· φαίνεται δὲ ὑπερπολαιότερον εἶναι τοῦ ζητουμένου· δοκεῖ γὰρ ἐν τοῖς ἀμφὶ μᾶλλον εἶναι ἢ ἐν τῷ ἀμφιλήπτῳ· τἀγαθὸν γὰρ οἰκεῖόν τι καὶ δυσαφαίρετον εἶναι μαντευόμεθα. ἔτι γὰρ ἔοικασι τιὼ ἀμυδρῶ διώκειν, ἵνα πιστεύωσιν ἑαυτοῖς ἀγαθοῖς εἶναι· ζητοῦσι γοῦν ὑπὸ τῶν φρονίμων τιμᾶσθαι, καὶ παρ᾽ οἷς γινώσκονται, καὶ ἐπ᾽ ἀρετῇ· δῆλον οὖν ὅτι καθ᾽ ἑαυτοὺς ἔτι ἀρετὴ κρείττων. τάχα δὲ καὶ μᾶλλον ἄν τις τέλος τοῦ πολιτικοῦ βίου ταύτην ὑπολάβοι· φαίνεται δὲ ἀτελεστέρα καὶ * αὕτη· δοκεῖ γὰρ ἐνδέχεσθαι καθεύδειν ἔχοντα τιὼ ἀρετιὼ, ἢ ἀπρακτεῖν διὰ βίου, καὶ πρὸς τούτοις κακοπαθεῖν καὶ ἀτυχεῖν τὰ μέγιστα. τὸν δ᾽ οὕτω ζῶντα οὐδεὶς ἂν εὐδαιμονίσειεν, εἰ μὴ θέσιν * διαφυλάττων· καὶ πρὲι μὲν τούτων ἄλις· ἱκανῶς γὰρ καὶ ἐν τοῖς ἐγκυκλίοις εἴρηται πρὲι αὐτῶν. τρίτος δ᾽ ἐστὶν ὁ θεωρητικὸς, περὶ οὗ τιὼ ὑπόσκεψιν ἐν τοῖς * ἑπομένοις ποιησόμεθα· ὁ δὲ * χρηματιστὴς * βιαίός τίς ἐστι· καὶ ὁ πλοῦτος δῆλον ὅτι οὐ τὸ ζητούμενον ἀγαθόν· χρήσιμον γάρ, καὶ ἄλλου χάριν· διὸ μᾶλλον τὰ πρόσθεν λεχθέντα, τέλη τις ἂν ὑπολάβοι· δι᾽ αὐτὰ γὰρ αἱρεταί· φαίνεται δ᾽ οὐδ᾽ ἐκεῖνα· καίτοι πολλοὶ λόγοι πρὸς αὐτὰ καταβέβληνται· ταῦτα μὲν οὖν ἀφείσθω.

π. αὐτό.

π. ἀφυλάττοι.

lib. 10.

π. χρηματιστικός.

Duo cod. βίος ἄβιος τίς ἐστι. Lamb.

A

ΚΕΦΑΛ. θ.

Οτι ἡ εὐδαιμονία οὐκ ἔστιν ὁ καθόλου ἀγαθὸν, οὐδὲ τὰς χωρὶς τὰς ἰδέας.

Eudemiorum lib. 1. ca. 8. Magnor. lib. 1. cap. 1.

ΤΟ ὅ καθόλου, βέλτιον ἴσως ὑπισκέψασθαι, καὶ διαπορῆσαι πῶς λέγεται, καίτοι προσκόπτοις τῆς τοιαύτης γινομένης ζητήσεως, διὰ τὸ φίλους εἰσαγαγεῖν τὰ εἴδη. δόξειε δ' ἂν ἴσως βέλτιον εἶναι), καὶ δεῖν ὑπὲρ σωτηρίας [γε] τῆς ἀληθείας καὶ τὰ οἰκεῖα ἀναιρεῖν, ἄλλως τε καὶ φιλοσόφους ὄντας· ἀμφοῖν γὰρ ὄντοιν φίλοιν, ὅσιον προτιμᾶν τὴν ἀλήθειαν· Οἱ δὲ * κομίσαντες τὴν δόξαν ταύτην, οὐκ ἐποίουν ἰδέας ἐν οἷς ὁ πρότερον καὶ ὕστερον ἔλεγον. διὸ οὐδὲ τὴν ἀριθμῶν ἰδέαν κατεσκεύαζον· τὸ δὲ ἀγαθὸν, λέγεται καὶ ἐν τῷ τί ἐστι, καὶ ἐν τῷ ποιῷ, καὶ ἐν τῷ πρός τι· τὸ δὲ καθ' αὐτὸ καὶ ἡ οὐσία πρότερον τῇ φύσει, τὸ πρός τι. ὥσπερ γὰρ παρεπόμενόν τι καὶ συμβεβηκὸς τὸ ὄντος· ὥστ' οὐκ ἂν εἴη καινή τις ὑπὸ ταύτων ἰδέα· Ἔτι, ἐπεὶ * ἀγαθὸν ἰσαχῶς λέγεται τῷ ὄντι (καὶ γὰρ ἐν τῷ τί λέγεται, οἷον ὁ θεὸς, καὶ ὁ νοῦς· καὶ ἐν τῷ ποιῷ, αἱ ἀρεταί· καὶ ἐν τῷ ποσῷ, τὸ μέτριον· καὶ ἐν τῷ πρός τι, τὸ χρήσιμον· καὶ * ἐν τόπῳ, ἴδρυται, καὶ ἕτερα τοιαῦτα·) δῆλον ὡς οὐκ ἂν εἴη κοινόν τι καθόλου καὶ ἓν· οὐ γὰρ ἂν ἐλέγετο ἐν πάσαις ταῖς κατηγορίαις, ἀλλ' ἐν μιᾷ μόνῃ. Ἔτι δ', ἐπεὶ τῶν κατὰ μίαν ἰδέαν * μία καὶ ἐπιστήμη, καὶ τῶν ἀγαθῶν ἁπάντων ἂν (αὖ) μία τις ἐπιστήμη. νῦν δ' εἰσὶ πολλαὶ καὶ τῶν ἐν τῷ μιᾷ κατηγορίᾳ· οἷον καιροῦ, ἐν πολέμῳ μὲν, στρατηγική· ἐν νόσῳ δὲ, ἰατρική· καὶ τοῦ μετρίου, ἐν ἐδῇ μὲν, ἰατρική· ἐν πόνοις δ', γυμναστική. Ἀπορήσειε δ' ἄν τις, τί ποτε καὶ βούλεται λέγειν * αὐτοέκαστον· εἰ γὰρ ἔν τε αὐτῷ ἀνθρώπῳ καὶ ἀνθρώπῳ εἷς ὁ αὐτὸς λόγος ἐστὶν ὁ τοῦ ἀνθρώπου· ἡ γὰρ ἄνθρωπος, οὐδὲν διοίσουσιν· εἰ δ' οὕτως, οὐδ' ἡ ἀγαθόν· ἀλλὰ μὴν οὐδὲ τῷ ἀΐδιόν γε), μᾶλλον ἀγαθὸν ἔσται, εἰ γὰρ μηδὲ λευκότερον τὸ πολυχρονιώτερον τοῦ ἐφημέρου. πιθανώτερον δ' ἐοίκασιν οἱ Πυθαγόρειοι λέγειν περὶ αὐτοῦ, τιθέντες ἐν τῇ τῶν ἀγαθῶν συστοιχίᾳ τὸ ἕν· οἷς δὴ καὶ Σπεύσιππος ἐπακολουθῆσαι δοκεῖ· * ἀλλὰ, περὶ μὲν τούτων, ἄλλος

χ. τομίσαντες.

χ. ἐν τῷ ποσῷ, μὲν· καὶ ἐν χρόνῳ, χαιρός· καὶ * ἐν τόπῳ δ.

χ. μία τις ὑπ.

χ. αὐτὸ ἕκαστον.

Metaph. 1 μιζ. 5.

χ. ἀλλ' π. μ. αὐτ.

CAPVT IV.

Beatitudinem in Idearum theoria non esse positam, neque ideam summum esse bonum, contra Platonem contendit.

VNiuersum autem bonum considerare, quóque modo dicatur, quærere, fortasse præstiterit. tametsi nobis sit hæc quæstio lubrica sanè atque ardua futura, propterea quòd homines amici ideas introduxerunt. Fortasse autem præstare, atque adeo oportere videatur, veritatis tuendæ causa, vel nostra ipsorum decreta euertere, præsertim cùm etiam nos philosophi simus. Nam cùm vtraq; chara sint, tum pium est amicis antiquiorem habere veritatem. Qui porro hanc opinionem attulerunt, non faciebant earum rerum ideas, in quibus prius & posterius aliquid esse dicerent. Itaque ne numerorum quidem ideam constituebant. At bonum & in substantia dicitur, & in qualitate, & in eo, quod ad aliquid refertur. Id autem, quod per se est, & substantia, eo, quod ad aliquid refertur, prius est natura. hoc enim arboris pullo, eiq; rei, quę ei, quod est, accidit, simile est. Itaque nec posset in his esse idea aliqua communis. Præterea quoniam bonum totidem modis dicitur, quot id quod est; (nam & in substantia dicitur, vt Deus & mens: & in qualitate, vt virtutes: & in quanto, vt mediocritas: & in iis quæ ad aliquid referuntur, vt vtilitas: & in tempore, vt occasio: & in loco, vt domicilium seu diuersorium, & alia huius generis;) perspicuum est, commune aliquod & vnum bonum vniuersum esse non posse. Non enim in omnibus categoriis, sed in vna sola diceretur. Præterea quoniam eorum omnium, quæ vna idea continentur, vna etiam scientia est; necesse quoque esset, bona omnia vna scientia comprehendi. Nunc autem scientię plures sunt etiam eorum quę vni categoriæ subiecta sunt, vt occasionis in bello, ars imperatoria: in morbo, medicina: & mediocritatis in victu, medicina: in laboribus ars ea quæ ad exercitationem corporis pertinet. Sed quærat aliquis, quid sibi velit apud illos ipsum. Quidque quod appellant, cùm & in ipsum hominem, & in hominem, vna eadémque quadret hominis definitio. Nam quà homo sit ipse homo, nihil different. Quod si ita est, nec quà bonum sit. Neque verò eo quòd sempiternum sit, magis erit bonum, siquidem neque res candida diuturna, candidior est ea quæ vnum diem candida est. Mihi verò probabilius de eo Pythagorei loqui videntur, qui vnum in bonorum ordine locant: quos & Speusippus videtur esse secutus. Sed de his quidem non est hic proprius

dicendi locus. De iis autem quæ dicta sunt, dubitatio quædam suboritur, propterea quia non de omni bono loquuti videamur: cùm dicatur vnum genus eorum quæ per se expetuntur & amantur: horum verò aut efficientia, aut aliquo modo conseruantia, aut contrariorum prohibendorum vim habentia, propter hæc, & alia ratione, bona appellantur. Perspicuum igitur est bona duobus modis dici posse, vno modo ea, quæ per se bona sunt: altero, ea quę propter hæc. Seiunctis igitur iis quæ per se bona sunt, ab vtilibus, vtrum illa vna idea contineantur, nécne, videamus. Sed quænam per se bona habenda sunt? an quæcunque vel sola, & à cæteris deserta, sequimur: quale est sapere, & videre, & nonnullæ voluptates, & honores? (hæc enim etsi propter aliud quippiam sequimur, tamen in bonis per se fortasse numeranda sunt:) an nihil aliud erit per se bonum præter ideam? Eritigitur inanis idea. Quòd si hæc quoque in iis quæ per se bona sunt, numerari debent, boni definitionem eandem necesse erit in eis omnibus elucere, vt in niue, & cerussa, candoris. At honoris, & prudentiæ, & voluptatis dissimiles ac dispares sunt definitiones, quà bona sunt. Non est igitur summum bonum commune quiddam, quod vna idea constet. Quónam igitur modo dicitur? Non enim simile est iis quorum fortuitò nomen est commune. An quia ab eo vno proficiscuntur omnia? an quod invnum omnia desinunt? an potiùs proportione, scilicet, vt in corpore videndi sensus, mens in animo, & aliud in alio? Sed hæc fortasse in præsẽti sunt omittẽda. Nã ad disputandũ de iis subtiliùs, alia philosophia accõmodatior esse videatur. Similiter etiam de idea. Nã & si aliquod est vnũ bonũ, quod cõmuniter de multis dicatur, aut quod sit ab aliis seiunctũ, & ipsum per se; id nimirum nec in actionem humanam cadere, nec ab homine comparari potest. Nunc autem tale aliquid quæritur. Sed fortasse satius esse duxerit quispiam id cognitum habere ad ea bona quæ possideri, quæque agi possunt, comparanda. Nam cùm ipsum tanquam exemplar nobis propositum habebimus, facilius ea quoque quæ nobis bona sunt, & cognoscemus, & cognita consequemur. Atqui probabiliter quidem hæc dicuntur, sed à scientiis atque artibus plurimum videntur discrepare. Nã cùm aliquod bonũ omnes expetant, &, id quod deest, requirãt, eius tamẽ cognitionẽ prætermittunt. Atqui nõ est verisimile, aut consentaneũ, artifices omnes tãtum adiumentũ fuisse ignoraturos, ac ne requisituros quidẽ. Illud quoque maximè dubium & penè inexplicabile est, quid vtilitatis ad artem suam textor, aut faber ex ipsius summi boni cognitione consecuturus sit:

A * ἔστω λόγος. * Τοῖς δ' λεχθεῖσιν ἀμφισβήτησίς τις ἐπιφαίνεται, διὰ τὸ μὴ * περὶ πάντος ἀγαθοῦ τοὺς λόγους * εἰρῆσθαι· λέγεσθαι δ' καθ' ἓν εἶδος τὰ καθ' αὑτὰ διωκόμενα καὶ ἀγαπώμενα· τὰ δὲ ποιητικὰ τούτων, ἢ φυλακτικά πως, ἢ τῶν ἐναντίων κωλυτικά, διὰ ταῦτα λέγεσθαι, ὥστε μάταιον ἔσται τὸ εἶδος· εἰ δ' ἔστι πολλὰ καθ' αὑτὰ, τὸν τἀγαθοῦ λόγον οὐ ἁπασιν αὐτοῖς τὸν αὐτὸν * ἐμφαίνεσθαι δεήσει, καθάπερ οὐ χιόνι καὶ ψιμυθίῳ τὸν τῆς λευκότητος. ὑμῆς δ', ἐφρονήσεως, ἐφ ἡδονῆς, ἕτεροι δ' διαφέροντες οἱ λόγοι ταύτῃ ἢ ἀγαθά· οὐκ ἔστιν ἄρα τὸ ἀγαθὸν κοινόν τι καθ' μίαν ἰδέαν. ἀλλὰ πῶς δὴ λέγεται; οὐ γὰρ ἔοικε τοῖς γε ἀπὸ τύχης ὁμωνύμοις· ἀλλ' ἄρα γε παρ' * ἀφ' ἑνὸς τεῖν), ἢ πρὸς ἓν ἅπαντα * συντελοῦν; ἢ μᾶλλον κατ' ἀναλογίαν; ὡς ἐν σώματι ὄψις, ἐν ψυχῇ νοῦς, ἐν ἄλλῳ δὴ ἐν ἄλλῳ· ἀλλ' ἴσως ταῦτα μὲν ἀφετέον * τὸ νῦν· ἐξακριβοῦν γὰρ ἐπὶ αὐτῶν, ἄλλης * δ' εἴη φιλοσοφίας οἰκειότερον· ὁμοίως δ' ἐν τῆς ἰδέας· εἰ γὰρ ἔστιν ἕν τι * τὸ κοινῇ κατηγορούμενον ἀγαθόν, ἢ χωριστόν τι αὐτὸ καθ' αὑτό, δῆλον ὡς οὐκ ἂν εἴη πρακτὸν οὐδὲ κτητὸν ἀνθρώπῳ· νῦν δ' τοιοῦτόν τι ζητεῖται. τάχα δέ τῳ δόξειεν ἂν βέλτιον εἶναι γνωρίζειν αὐτὸ πρὸς τὰ κτητὰ καὶ πρακτὰ τῶν ἀγαθῶν· ταῦτ γὰρ παράδειγμα τοῦτ' ἔχοντες, * μᾶλλον εἰσόμεθα καὶ τὰ ἡμῖν ἀγαθά· κἂν εἰδῶμεν, δυνατευξόμεθα αὐτῶν. πιθανότητα μὲν οὖν * ἔχει τινὰ ὁ λόγος· ἔοικε δ' ταῖς ἐπιστήμαις διαφωνεῖν· πᾶσαι γὰρ ἀγαθοῦ τινος ἐφίενται, καὶ τὸ ἐνδεὲς ζητοῦσαι, τοῦτ' ἀφαιροῦσι τοῦ γνῶναι αὐτό· καίτοι βοήθημα πολλοῖς τῶν ἀπόντων τὰς τέχνας ἀνεῦρον, καὶ μηδὲν ζητεῖν, οὐκ ἄτοπον. ἄτοπον δ' καὶ τὸ ὑφαίνειν ὑφαντὴν ἢ τέκτονα πρὸς τὸν αὐτοῦ τέχνον, εἰδὼς αὐτὸ τἀγαθόν; ἢ πῶς

χ. ἔστω. Ibidem.
χ. περὶ παντὸς τοὺς λ. εἰρ. ἀγαθοῦ.
χ. πεῖσθαι.
χ. τἀγαθά.
χ. ἐμφαίνεσθαι.
χ. ἐφ' ἑνός.
χ. συντελοῦν.
In Metaphys. multis locis.
χ. δ' καπῆ.
χ. καὶ ἔχει γρ. Polit. 7. c. vlt.

ἰατεικώτερος ἢ γραπτικώτερος ἔσται, ὁ τὴν ἰδέαν αὐτὴν * πεπαιδεύκως; Φαίνεται μὲν γὰρ οὐδὲ ὑγίειαν ὅτως ἐπισκοπεῖν ὁ ἰατρός, ἀλλὰ τὴν ἀνθρώπου· μᾶλλον δ' ἴσως τὴν τοῦδε· καθ' ἕκαστον γὰρ ἰατρεύει. καὶ περὶ μὲν τούτων, ἱκανῶς εἰρήσθω.

γρ. παιδεύσας

A aut quo tandem modo vel ad medendum, vel ad exercitum ducendum aptior sit futurus is qui ideam ipsam contemplatus fuerit. Videtur enim medicus ne valetudinē quidem hoc modo inspicere, sed hominis, immò fortasse huius hominis potiùs. Singulis enim hominibus medicinam adhibet. De his igitur hactenus dictum sit.

ΚΕΦΑΛ. ε'.

CAPVT V.

Quid sit Beatitudo, ex sua opinione declarat: eámque primùm rudi definitione describit.

Οὗ δὲ ζητούμενον ἀγαθόν ἐστιν ἡ εὐδαιμονία, ἢ τέλειόν τι καὶ αὔταρκες, τῶν πραχτῶν ἀπάντων ἕνεκα τέλος.

B

Πάλιν δ' ἐπανέλθωμεν ὅθεν τὸ ζητούμενον ἀγαθόν, τί ποτ' ἂν εἴη. Φαίνεται μὲν γὰρ ἄλλο ἐν ἄλλῃ πράξει καὶ τέχνῃ. ἄλλο γὰρ ἐν ἰατρικῇ, καὶ στρατηγικῇ, καὶ ταῖς λοιπαῖς ὁμοίως. τί οὖν * ἑκάστης τἀγαθόν; ἢ οὗ χάριν τὰ λοιπὰ πράττεται; τοῦτο δ' ἐν ἰατρικῇ μὲν, ὑγίεια· ἐν στρατηγικῇ δ', νίκη· ἐν οἰκοδομικῇ δ', οἰκία· ἐν ἄλλῳ δ', ἄλλο· ἐν ἁπάσῃ δὲ πράξει καὶ προαιρέσει, τὸ τέλος· τούτου γὰρ ἕνεκα τὰ λοιπὰ πράττουσι πάντες. ὥς' * εἴ τι τῶν πρακτῶν ἁπάντων ἐστὶ τέλος, τοῦτ' ἂν εἴη τὸ πρακτὸν ἀγαθόν. * εἰ δὲ πλείω, ταῦτα. μεταβαίνων δὴ ὁ λόγος εἰς τὸ αὐτὸ ἀφῖκται. τοῦτο δ' ἔτι μᾶλλον διορατέον σαφηνίσαι πειρατέον. * ἐπεὶ δὴ πλείω φαίνεται τὰ τέλη, τούτων δ' αἱρούμεθά τινα δι' ἕτερα· οἷον πλοῦτον, αὐλοὺς, καὶ ὅλως τὰ ὄργανα· δῆλον ὡς οὐκ ἔστι πάντα τέλεια· τὸ δ' ἄριστον, τέλειόν τι φαίνεται. ὥς' εἰ μόνον ἐστὶν ἓν τὸ μόνον τέλειον, τοῦτ' ἂν εἴη τὸ ζητούμενον· εἰ δὲ πλείω, τὸ τελειότατον τούτων. τελειότερον δὲ λέγομεν τὸ καθ' αὑτὸ διωκτὸν τοῦ δι' ἕτερον· καὶ τὸ μηδέποτε δι' ἄλλο αἱρετὸν, τῶν καὶ καθ' αὑτὰ καὶ διὰ τοῦτο αἱρετῶν· καὶ ἁπλῶς δὴ τέλειον τὸ καθ' αὑτὸ αἱρετὸν ἀεὶ, καὶ μηδέποτε δι' ἄλλο. τοιοῦτον δ' εἶ εὐδαιμονία μάλιστ' εἶναι δοκεῖ. τοῦτο γὰρ αἱρούμεθα ἀεὶ δι' αὐτὸ, καὶ οὐδέποτε δι' ἄλλο· τιμὴν δὲ καὶ ἡδονὴν, καὶ νοῦν, καὶ πᾶσαν ἀρετὴν αἱρούμεθα μὲν καὶ δι' αὐτά· (μηδενὸς γὰρ ἀποβαίνοντος, ἑλοίμεθ' ἂν ἕκαστον αὐτῶν) αἱρούμεθα δὲ καὶ τῆς εὐδαιμονίας χάριν, * διὰ τούτων ὑπολαμβάνοντες εὐδαιμονήσειν· τὴν δ' εὐδαιμονίαν οὐδεὶς αἱρεῖται τούτων χάριν, οὐδ' ὅλως δι' ἄλλο. φαίνεται δὲ καὶ ἐκ τῆς αὐταρκείας τὸ αὐτὸ συμβαίνειν. τὸ γὰρ τέλειον ἀγαθὸν, αὐτάρκες εἶναι δοκεῖ· τὸ δ' αὐτάρκες λέγομεν,

C

D

E

NVnc autem ad id bonum, quod quæritur, reuertamur, & quid illud sit, tandem videamus. Aliud enim in alia actione & arte videtur esse. Siquidem aliud est in medicina, aliud in arte imperatoria, & in reliquis artibus eodem modo. Quódnā igitur cuique actioni, artique bonum est? Nonne id cuius causa aguntur cætera? Hoc autē in medicina, bona valetudo est: in arte imperatoria, victoria: in arte ædificādi, domus: aliúdque in alia. In omni autem actione & cōsilio, finis: quandoquidem huius causa omnes agunt reliqua. Quocirca si quis est omniū rerū, quæ in actione versantur, finis, hoc erit bonū, quod in actionē cadit: sin plures, hæc erunt bona. Sed dum huc & illuc vagatur oratio, eōdem reuoluta est. Verùm dāda nobis opera est, vt hoc planiùs explicemus. Quoniam igitur plures videntur esse fines, atq; ex his aliquos propter alios expetimus, vt diuitias, tibias, & vno nomine instrumenta; perspicuū est, non omneis esse perfectos. Summum autē bonum perfectū quiddā videtur. Si quis ergo vnus vndiq; perfectus sit, hoc erit bonum quod quærimus: sin plures, horum absolutissimum. Atqui quod propter se expetendum est, eo quod propter aliud expetitur, perfectius esse dicimus: & quod nunquam propter aliud, iis quæ & propter se, & propter aliud eliguntur: denique absolutè perfectum id est, quod propter se semper sumitur atque eligitur, numquámque propter aliud. Talis autē videtur esse in primis beatitudo. Hāc enim propter se semper & nunquā propter aliud optamus. At verò honorē, & voluptatē, & mentem sanam, ac vegetā, & omnē virtutē, cū propter se illas quidē sequimur (nā etiā si nullū ex iis fructū percepturi essemus, tamē eorū vnumquodq; optaremus) tū verò beatitudinis causa expetimus, quòd existimemus nos his adiumētis fretos atq; instructos beatos futuros. At beatitudinē nemo neq; harum neq; alius omnino rei causa expetit. Idē porrò etiā ex ea copia, qua per se ipsa homo contentus viuit, effici videtur. Id enim bonum, quod vndiq; perfectū est, ipsum per se satis esse, nul-

γρ. παιδεύσας

γρ. ἑκάστης

π. εἴ τι

L. εἰ δὲ, πλείω ταῦτα. mut. Sic apud Eustr. & sequētia sic legendum docent. Vulgò ἐπεὶ δή.

γρ. καὶ δι' ἃ.

lámque rem externam desiderare videtur: Satis esse autem ipsum per se id dicimus, non quòd ipsi soli vitam soliuagam & solitariam agenti, sed quòd & parentibus & liberis, & coniugi, & (vt semel dicam) amicis & ciuibus satis est: quãdoquidem homo ad vitã societatémq; ciuilem natus est. Verũtamen horũ certus quidã eõstituendus finis est. Nã si porrigemus ad parenteis, ad posteros, amicorúmque amicos, abibit res in infinitum. Sed de hoc quidem alio loco post ea videbimus. Copiam autem per se ipsam abundè bonis omnibus cumulatam ponimus eam quæ ab aliis bonis deserta vitam efficit optabilem, nulliúsque rei indigentem. Tale autem quiddam beatitudinem esse arbitramur: atque adeò maximè omnium optandum, etiam si cum alio bono non coniungatur. Quod si cum aliquo vel minimo bono coniungatur, erit nimirum optabilior magísque sumenda. Id enim, quod accedit, bonorum excellentiam gignit atque efficit. At quo bonum aliquod maius est, eo magis semper optandum. Hoc igitur perspicuum est, beatitudinem, perfectum quiddam esse, & se ipso contentum, bonisque omnibus per se cumulatum, cùm rerum omnium, quæ in actione positæ sunt, sit extremum.

A οὐκ αὐτῷ μόνῳ τῷ ζῶντι βίον μονώτην, ἀλλὰ καὶ γονεῦσι, & τέκνοις, καὶ γυναικὶ, καὶ ὅλως τοῖς φίλοις, καὶ πολίταις· * ὅτι φύσει πολιτικὸν ἄνθρωπος. τούτων δὲ λητέος ὅρος τις. ἐπεκτείνοντι γὰρ ἐπὶ τοὺς γονέας, καὶ τοὺς ἀπογόνους, & τῶν φίλων τοὺς φίλους, εἰς ἄπειρον προέισιν. ἀλλὰ τοῦτο μὲν εἰσαῦθις σκεπτέον. ὁ δ' αὔταρκες πάντων, ὃ μονούμενον, * αἱρετὸν ποιεῖ τὸν βίον & μηδενὸς ἐνδεᾶ. τοιοῦτον δὲ τὴν εὐδαιμονίαν οἰόμεθα εἶναι· ἔτι δὲ πάντων αἱρετωτάτην, μὴ συναριθμουμένην· συναριθμουμένη δῆλον ὡς αἱρετωτέραν μετὰ τοῦ ἐλαχίστου τῶν ἀγαθῶν· προσθήκη γὰρ * ἀγαθῶν γίνεται τὸ προστιθέμενον. * ἀγαθῶν δὲ τὸ μεῖζον, αἱρετώτερον ἀεί. τέλειόν δή τι * φαίνεται καὶ αὔταρκες ἡ εὐδαιμονία, [πάντων] τῶν πρακτῶν τέλος.

1. Politic. li. 1. c. 2.
2. ἀρχὴ καὶ αἰτία.
3. ἀγαθόν.
4. ἀγαθὸν δέ.
5. & αὐτ. φαίν.

B

C

CAPYT VI.

Beatitudinis perfectiorẽ descriptionem inquirit.

SEd fortasse dicet aliquis, beatitudinem sine controuersiá, summum bonum esse: verùm, vt planiùs, quid ea sit, ostendamus, desiderari. Hoc igitur facilè assequemur, si opus ac munus hominis sumptũ fuerit. Vt enim tibicini & statuarum fictori, omníque adeò artifici, & omnino iis qui opus aliquod efficiunt, actionémque aliquam obeunt atque exercent, in opere ipso bonum & perfectio consistere videtur: sic & homini, si quod est eius opus & munus, in eo ipso bonum eius & bene viuere positũ esse videatur. Ergóne fabri & sutoris aliqua sunt opera, & aliquæ actiones: hominis erit nullũ, atq; ad desidiam inertiámque natus reperietur? An potiùs vt oculi, manus, pedis, singularúmque adeò partium suum cuiusque opus ac munus est, sic hominis quoq, præter hæc omnia, opus aliquod esse statuemus? Quódnam igitur hoc tandem erit? Nam viuere quidem cum stirpibus & plantis ei videtur esse commune. At proprium hominis opus quæritur. Itaque vita alendi augendique vi ac facultate prædita, remouenda est. Quæ autem proximè sequitur, in ea vis quædam sentiẽdi videtur esse posita. At etiam hæc cõmunis nobis est cũ equo, & boue & animantibus omnibus.

ΚΕΦΑΛ. ϛ.

Οτι ἡ εὐδαιμονία & τὸ εὖ ζῆν ἀγαθόν ἐστι ψυχῆς ἐνέργεια κατ' ἀρετὴν ἐν βίῳ τελείῳ.

D ΑΛΛ' ἴσως, τὴν μὲν εὐδαιμονίαν τὸ ἄριστον λέγειν ὁμολογούμενόν τι φαίνεται· πολιτικὸν δὲ σαφηνέστερόν τι ἔτι * λεχθῆναι. τάχα δὴ γένοιτ' ἂν τοῦτο, εἰ λάβοι τὸ ἔργον τοῦ ἀνθρώπου. ὥσπερ γὰρ αὐλητῇ, καὶ ἀγαλματοποιῷ, καὶ παντὶ τεχνίτῃ, καὶ ὅλως ὧν ἐστιν ἔργόν τι καὶ πρᾶξις, ἐν τῷ ἔργῳ δοκεῖ τὸ ἀγαθὸν εἶναι καὶ τὸ εὖ· οὕτω δόξειεν ἂν καὶ ἀνθρώπῳ, * εἴπερ ἐστί τι ἔργον αὐτοῦ. πότερον οὖν, τέκτονος μὲν καὶ σκυτέως * ἐστιν ἔργά τινα καὶ πρᾶξις· ἀνθρώπου δὲ οὐδέν ἐστιν, ἀλλ' ἀργὸν πέφυκεν; ἢ καθάπερ ὀφθαλμοῦ καὶ χειρὸς, καὶ ποδὸς, καὶ ὅλως ἑκάστου τῶν μελῶν, φαίνεταί τι ἔργον· οὕτω & τῷ ἀνθρώπου παντὶ πρᾶξίς τις ἂν εἴη ἔργόν τι; τί οὖν δὴ τοῦτ' ἂν εἴη ποτέ; τὸ μὲν γὰρ ζῆν, κοινὸν εἶναι φαίνεται & τοῖς φυτοῖς· ζητεῖται δὲ τὸ ἴδιον. ἀφοριστέον ἄρα τὴν θρεπτικὴν καὶ αὐξητικὴν ζωήν. ἑπομένη δ' ἂν αἰσθητική τις αὖ εἴη· φαίνεται δ' καὶ * αὕτη κοινὴ καὶ ἵππῳ, καὶ βοΐ, & παντὶ ζῴῳ. * αὐτὴ

1. Magnorũ Ethic. lib. cap. 4. & 5. Eudem. 2. li. c. 1.
2. εἴπερ ἐστίν ἔργον τι αὐτοῦ
3. εἰσὶν

λείπεται δὴ πρακτική τις τοῦ λόγον ἔχοντος. τούτου δὲ, ὃ μὲν, ὡς πειθαρχοῦντος λόγῳ· τὸ δ', ὡς ἔχον καὶ διανοούμενον. διττῶς δὲ καὶ τοῦτο λεγομένου, τὸν κατ' ἐνέργειαν θετέον· μᾶλλον γὰρ ἂν δοκεῖ λέγεσθαι. * Εἰ δ' ἔστιν ἔργον ἀνθρώπου, ψυχῆς ἐνέργεια κατὰ λόγον· ἢ μὴ ἄνευ λόγου· τὸ δ' ἀνδρὸς τόδε τι εἶναι καὶ τοῦδε, καὶ τοῦδε ἀνδρός· ὥσπερ κιθαριστοῦ, καὶ ἀνδρὸς κιθαριστοῦ· καὶ ἁπλῶς δὴ τοῦτ' ὑπὲρ πάντων, προστιθεμένης τῆς κατ' ἀρετὴν ὑπεροχῆς πρὸς τὸ ἔργον· κιθαριστοῦ μὲν γάρ, τὸ κιθαρίζειν, ἀνδρὸς δὲ, τὸ εὖ. εἰ δ' ὅτως, ἀνθρώπου * δὲ τίθεμεν ἔργον ζωήν τινα. ταύτην δὲ ψυχῆς ἐνέργειαν καὶ * πράξεις μετὰ λόγου· ἀνδρὸς δ' ἀγαθοῦ, εὖ ταῦτα καὶ καλῶς· ἕκαστον δὲ εὖ κατὰ τὴν οἰκείαν ἀρετὴν ἀποτελεσθῆναι· εἰ δ' οὕτω, τὸ ἀνθρώπινον ἀγαθὸν ψυχῆς ἐνέργεια γίνεται κατ' ἀρετήν· εἰ δὲ πλείους αἱ ἀρεταί, κατὰ τὴν ἀρίστην καὶ τελεωτάτην. * ἔτι δὲ ἐν βίῳ τελείῳ. μία γὰρ χελιδὼν ἔαρ οὐ ποιεῖ, οὐδὲ μία ἡμέρα· οὐτω δὲ οὐδὲ μακάριον καὶ εὐδαίμονα μία ἡμέρα, οὐδὲ ὀλίγος χρόνος. διορισθήτω μὲν οὖν τὸ ἀγαθὸν ταύτῃ.

Argyr. & Lamb. ἐνεργ. sed & vulgata lectio quã Cod. & Eustr. cõfirmant, ferri potest.

γρ. δὲ alii μὲν.

γρ. πράξεις.

Magn. Moral. 1. cap. 4.

ΚΕΦΑΛ. ζ.

Ὅτι δὲ ἐπιτυπῶσαι πρῶτον, εἶτ' ὑφηγήσασθαι, ἐπὶ πρεπόντως διδάσκει. καὶ πάλιν, ὅτι τὸ ἀκριβὲς οὐχ ὁμοίως ἐν ἅπασι τοῖς λόγοις ὑπεζητητέον. καὶ ὅτι μεγάλῳ πρὸς τὰ ἐπόμενα ῥοπὴν ἔχει τὸ καλῶς οἰκίζεσθαι.

ΔΕΙ γὰρ ὅσως ἐπιτυπῶσαι πρῶτον, εἶτ' ὑφηγήσασθαι. δόξειε δ' ἂν πᾶσι τοῖς πρὸς μαρτυρεῖν καὶ διαρθροῦσθαι τὰ καλῶς ἐχόντα τῇ πλάσει, καὶ ὁ χρόνος τῶν τοιούτων εὑρετὴς, ἢ συνεργός * ἀγαθὸς εἰς· ὅθεν καὶ τῶν τεχνῶν γεγόνασιν ἐπιδόσεις· πᾶσι γὰρ, προσθεῖναι τὸ ἐλλεῖπον. μεμνῆσθαι δ' * καὶ τῶν προειρημένων χρή, καὶ τὸ μὴ ὁμοίως ἐν ἅπασιν ὑπεζητεῖν, ἀλλ' ἐν ἑκάστοις κατὰ τὸ ἐπιβάλλον ὕλῃ· καὶ ὅτι τέκτονος, ἐφ' ὅσον οἰκεῖον τῇ μεθόδῳ· καὶ γὰρ τεκτόνων καὶ γεωμέτρης διαφερόντως ὑπεζητήσαι τὸ ὀρθόν· ὁ μὲν γὰρ, ἐφ' ὅσον χρήσιμον πρὸς τὸ ἔργον· ὁ δὲ, τί ἐστιν, ἢ ποῖόν τι· θεατὴς γὰρ τἀληθοῦς. τὸν αὐτὸν δὴ τρόπον καὶ ἐν τοῖς ἄλλοις ποιητέον, ὅπως μὴ τὰ παρέργα τῶν ἔργων πλείω γίγνηται.

γρ. ἢ ἀγαθὸς.

Suprà c. 1.

A Relinquitur ergo vita quædam, quæ ad actionem apta sit, eius propria, quod ratione præditum est. Huius autem pars vna est, quę rationi obtemperat, ipsa rationis expers: altera, quæ ratione prædita est, cogitandique munere fungitur. Sed cùm etiam hæc vita, ratione instructa, duobus modis dicatur, eam, quæ in functione muneris occupata est, ponere debemus. Hæc enim magis propriè dici videtur. Opus igitur hominis, erit functio muneris animi rationi consentanea, aut certè ratione non carens. Idē autē genere opus huius esse dicimus, & huius virtute
B præditi: quemadmodum citharœdi, & probi citharœdi. Et absolutè hoc ita in omnibus, si accedat ad opus excellentia ea, quæ è virtute est. Citharœdi enim est citharа canere: boni, bene canere. Quod si ita est, hominis quidem opus ac munus vitam quandam, eámque functionem animi & actionem cum ratione coniunctam: boni autem viri, bene & præclarè hoc munere fungi, ponere debemus. At sua quidque virtute bene perficitur. Quod si ita se habet, hominis bonum erit functio
C muneris animi virtute directa: ac, si plures virtutes sint, virtute optima ac perfectissima: & præterea, in vita perfecta. Vt enim vna hirundo ver non efficit, nec dies vnus: sic neque dies vnus, neque exiguum tempus efficit felicem ac beatum. Hoc igitur modo descriptum sit summum bonum.

CAPVT VII.

Methodi definitiuæ, qua Beatitudinis naturam inuestiganit, causam affert.

D PRimùm enim fuit adumbrandum atq; informandum: deinde postea suis coloribus depingendum atque illustrandum erit. Cuiusuis autem hominis esse videatur ea, quæ bene suis lineamentis descripta & conformata sunt, dilatare, suísque veluti membris & articulis distinguere: atque eiusmodi rerum inuentor, aut certè adiutor esse
E tempus: vnde artes ipsæ sic amplificatæ & propagatæ sunt. Cuiuslibet enim hominis est, id quod deest, addere. Verùm & ea meminisse nos oportet, quæ suprà dicta sunt, & subtilitatem illam enucleatam non perquè in omnibus esse requirendam: sed in vnaquaque re pro materiæ subiectæ ratione, quoad docendi via ac ratio patitur. Nam faber & geometra non eodem modo rectum angulum exquirunt: sed ille quidem quatenus operi vsui est: hic autem quidnam sit, & qualis, inquirit: nam in vero contemplando versatur. Eodem igitur modo faciendum est & in cæteris omnibus, ne operum accessiones & ornamēta existāt operibus ipsis lō-

giora. Neque verò in omnibus æquè causa flagitanda est: sed satis esse debet in quibusdam, si bene demonstratum sit, ita esse: quemadmodum & in principiis. Rem ita esse autem, primum & principium est. Principiorum porrò alia inductione percipiuntur & cognoscuntur, alia sensu, alia consuetudine, alia aliter. Ea autem singula persequi oportet, quemadmodum cuiusque natura patitur, dandáque opera est, vt bene definiantur. Magnum enim momentum ad ea quæ sequuntur, afferunt. Principium igitur plus quàm dimidium totius videtur esse, multáque in quæstione posita eo cognito declarari.

A οὐκ ἀπαιτητέον· δ' οὐδὲ τὴν αἰτίαν ἐν ἅπασιν ὁμοίως, ἀλλ' ἱκανὸν ἔν τισι τὸ ὅτι δηλῶσαι καλῶς· οἷς καὶ περὶ τὰς ἀρχάς· τὸ δ' ὅτι, πρῶτον καὶ ἀρχή. τῶν ἀρχῶν δ', αἱ μὲν ἐπαγωγῇ θεωρηταί· αἱ δ', αἰσθήσει· αἱ δ', ἐθισμῷ τινι· καὶ ἄλλαι δὲ ἄλλως. μελέναι δὲ πειρατέον ἑκάστας ἢ πεφύκασι· καὶ σπουδαστέον ὅπως ὁρισθῶσι καλῶς. μεγάλην γὰρ ἔχουσι ῥοπὴν πρὸς τὰ ἑπόμενα. δοκεῖ σὺν πλῆθος ἢ τὸ ἥμισυ τοῦ παντὸς εἶναι ἡ ἀρχή, καὶ πολλὰ * συμφθαρῆναι δι' αὐτῆς τῶν ζητουμένων. B Vulgò ἐμφανῆ.

CAPVT VIII.

Beatitudinis descriptionem dissoluere aggreditur: primámque adeò particulam, quòd Functio sit muneris animi, auctoritate veterum confirmat.

ΚΕΦΑΛ. η.

Ὅτι ἔστιν ἡ εὐδαιμονία ἐνέργειά τις, δείκνυσι πρότερον.

ERgo de beatitudine videndum est, non ex conclusione solùm, iisque quibus ratio constat, sed ex iis etiam quæ de ea feruntur. Nam cum vero congruunt omnia quæ in re insunt: à falso autem citò verum dissidet, ac discrepat. Cùm igitur bona treis in parteis sint distributa, aliáque externa, alia animi, alia corporis dicantur: animi bona in primis & maximè propriè bona dicimus. Actiones autem & functiones muneris animi in animo collocamus. Itaque cùm ex hac sententia & vetere, & à philosophis vno ore comprobata, rectè hoc à nobis dicitur: tum verò propterea quòd actiones & functiones muneris nonnullę ipsius finis rationem vicémque obtinent. Sic enim efficitur, vt beatitudo in animi bonis, non in externis numeretur. Cum hac ratione cõgruit & illud, bene viuere & bene rem gerere virum beatum. Nam propemodum beatitudo vita quędam bene acta, & bona actio dicta est.

Σκεπτέον δὴ περὶ αὐτῆς, ἀ μόνον ἐκ τῶν συμπερασμάτων, καὶ ἐξ ὧν ὁ λόγος, ἀλλὰ καὶ ἐκ τῶν λεγομένων περὶ αὐτῆς. πᾶσι μὲν γὰρ ἀληθεῖ πόντα συνᾴδει τὰ ὑπαρχόντα· τῷ δ' ψευδεῖ, ταχὺ διαφωνεῖ ταὐληθές. γενεμηνύων δὴ τῶν ἀγαθῶν τειχῇ· καὶ τῶν μὲν, ἐκτὸς λεγομένων, τῶν δ', περὶ ψυχὴν, καὶ σῶμα· τὰ περὶ ψυχὴν, κυριώτατα λέγομεν, καὶ μάλιστα ἀγαθά. ταὐτὸ δ' πράξεις καὶ τὰς ἐνεργείας τὰς ψυχικὰς, περὶ (τ') ψυχὴν τιθέμεν. ὥστε καλῶς ἂν λέγοιτο κατά γε τοῦτον τὸν δόξαν παλαιὰν ἔσθ' καὶ ὁμολογουμένην ὑπὸ τῶν φιλοσοφούντων. Ὀρθῶς δ' καὶ ὅτι πράξεις τινὲς λέγονται καὶ ἐνέργειαι, ὃ τέλος. ὅταν γὰρ τῶν περὶ ψυχὴν ἀγαθῶν ᾖ, καὶ ὁ τῶν ἐκτός. συνᾴδει δὲ τῷ λόγῳ, καὶ ὃ εὖ ζῆν, καὶ ὃ εὖ πράττειν τὸν δαίμονα· σχεδὸν γὰρ εὐζωία τις εἶναι δοκεῖ, καὶ εὐπραξία. C D

CAPVT IX.

Alteram Descriptionis particulam, quòd Beatitudo secundum virtutem sit, illustrat: & Vtrùm sola virtus, an etiam externa bona concurrant, edisserit.

ΚΕΦΑΛ. θ.

Ὅτι ἡ εὐδαιμονία, ἐνέργειά ἐστι κατ' ἀρετήν.

VIdentur etiam in eo quod à nobis dictum est, ea omnia quę in beatitudine requiruntur, inesse. Alij enim virtutem, alij prudentiam, alij sapientiam quandam, beatitudinem esse existimant. Nonnulli hęc ipsa, aut horum aliquid cum voluptate coniungunt, aut à voluptate seiungi nolunt. Alij etiam fœlicitatem externam complectuntur. Atque horum alia multi ac veteres, alia pauci & clari viri loquũtur: quorum neutros probabile est omni ex parte errare, sed in vno aliquo saltẽ, aut in plurimis rectè sentire.

Φαίνεται δ' ἐκ τὰ ὑπαρχόμενα περὶ τὴν εὐδαιμονίαν ἅπαντα ἐν ἀρχὴν τῷ λεχθέντι. τοῖς μὲν γὰρ ἀρετὴ, τοῖς δ' φρόνησις, ἄλλοις δὲ σοφία τις εἶναι δοκεῖ· τοῖς δὲ ταῦτα, ἢ τούτων τι μετ' ἡδονῆς, ἢ οὐκ ἄνευ ἡδονῆς. ἔτεροι δ' ἐκ τὴν ἐκτὸς * εὐετηρίαν συμπαραλαμβάνουσι. τούτων δ', τὰ μὲν πολλοὶ καὶ παλαιοὶ λέγουσι, τὰ δ' ὀλίγοι καὶ ἔνδοξοι ἄνδρες. σὺν δετέρους δ' τούτων οὐλέγειν ἁμαρτάνειν τοῖς ὅλοις, ἀλλ' ἔν γέ τι, ἢ τὰ πλεῖστα κατορθοῦν. τοῖς μὲν οὖν E χ. εὐπείαν

λέγουσι τὴν πᾶσαν ἀρετὴν, ἢ ἀρετήν τινα, οἰκεία ἐστὶν ὁ λόγος· αὕτη γὰρ ἐστὶν ἡ κατ' αὐτὴν ἐνέργεια. διαφέρει δ' ἴσως οὐ μικρὸν ἐν κτήσει ἢ χρήσει τὸ ἄριστον ὑπολαμβάνειν· καὶ ἐν ἕξει ἢ ἐνεργείᾳ. τὴν μὲν γὰρ ἕξιν ἐνδέχεται μηδὲν ἀγαθὸν ἀποτελεῖν ὑπάρχουσαν, οἷον τῷ καθεύδοντι ἢ ᾧ ἄλλως πως ἐξηργηκότι· τὴν δ' ἐνέργειαν οὐχ οἷόν τε· πράξει γὰρ ἐξ ἀνάγκης, καὶ εὖ πράξει. ὥσπερ δ' ὀλυμπιάσιν οὐχ οἱ κάλλιστοι καὶ ἰσχυρότατοι στεφανοῦνται, ἀλλ' οἱ ἀγωνιζόμενοι· τούτων γάρ τινες νικῶσιν· οὕτω καὶ τῶν Eudem. l. 2. c. 1. ἐν * τῷ βίῳ καλῶν καὶ ἀγαθῶν οἱ πράττοντες ὀρθῶς, ἐπήβολοι γίγνονται. ἔστι δὲ καὶ ὁ βίος αὐτῶν καθ' αὑτὸν ἡδύς. ὃ μὲν γὰρ ἥδεσθαι, τῆς ψυχῆς· ἑκάστῳ δ' ἐστὶν ἡδὺ τοιοῦτος λέγεται φιλοτοιοῦτος· οἷον ἵππος μὲν, τῷ φιλίππῳ· θέαμα δ', * τῷ φιλοθεάτρῳ· τὸν αὐτὸν δ' ἔφην καὶ τὰ δίκαια, τῷ φιλοδικαίῳ· καὶ ὅλως τὰ κατ' ἀρετὴν, τῷ φιλαρέτῳ. τοῖς μὲν οὖν πολλοῖς τὰ ἡδέα μάχεται, ἀλλὰ ὃ μὴ φύσει τοιαῦτ' ἐστί· τοῖς δὲ φιλοκάλοις ἐστὶν ἡδέα τὰ φύσει ἡδέα. * τοιαῦτα δ' αἱ κατ' ἀρετὴν πράξεις. ὥστε καὶ τούτοις εἰσὶν ἡδεῖαι, καὶ καθ' αὑτάς· ἔστιν δὴ τοιῶνδε τὴν ἡδονὴν ὁ βίος αὐτῶν, ὥσπερ προσδεῖται τῆς ἡδονῆς ὁ βίος αὐτῶν, ὥσπερ προσδεῖται τοῦ καλοῦ· ἀλλ' ἔχει τὴν ἡδονὴν ἐν ἑαυτοῖς· τοῖς γὰρ εἰρημένοις, οὐδ' ἔστιν ἀγαθὸς ὁ μὴ χαίρων ταῖς καλαῖς πράξεσιν· οὔτε γὰρ δίκαιον ἂν εἴποι, τὸν μὴ χαίροντα τῷ δικαιοπραγεῖν· οὔτε ἐλευθέριον, τὸν μὴ χαίροντα ταῖς ἐλευθερίοις πράξεσιν· ὁμοίως δὲ καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων· εἰ δ' οὕτω, καθ' αὑτὰς ἂν εἶεν αἱ κατ' ἀρετὴν πράξεις ἡδεῖαι· ἀλλὰ μὴν καὶ ἀγαθαί γε καὶ καλαί, καὶ μάλιστα τούτων ἕκαστον, εἴπερ καλῶς κρίνει περὶ αὐτῶν ὁ σπουδαῖος· κρίνει δ' ὡς εἴπομεν· ἄριστον ἄρα καὶ καλλιστον καὶ ἥδιστον ἡ εὐδαιμονία· καὶ ὑπεραίρουσα τούτοις τῷ Δηλιακὸν ἐπίγραμμα·

Eudem. l. 1. c. 1.

Κάλλιστον μὲν δίκαιον, ἄριστον δ' ὑγιαίνειν·
ἥδιστον δ' ἔρωτ' ἁρπάσαι ὃν θυμὸς ἐρᾷ.

* Ἥδιστον δ' ἐπέφυκ' ἃ τις ἐρᾷ τυχεῖν.

ἅπαντα γὰρ ὑπάρχει ταῦτα ταῖς ἀρίσταις ἐνεργείαις· ταύτας δ', ἢ μίαν τούτων τὴν ἀρίστην, εὐδαιμονίαν φαμὲν τὴν εὐδαιμονίαν. φαίνεται δ' ὅμως καὶ τῶν ἐκτὸς ἀγαθῶν προσδεομένη, * καθάπερ εἴπομεν· ἀδύνατον γὰρ, ἢ οὐ ῥᾴδιον, τὰ καλὰ πράττειν, ἀχορήγητον ὄντα. Supra, c. 6.

A Ac cum iis quidem, qui vitam beatam esse dicunt omnem aut aliquam virtutem, nostra congruit oratio. Functio enim muneris virtute perfecta ac directa, virtutis est. Sed multum fortasse interest, summum bonum in possessione, an in vsu positũ esse putemus: in habitu, an in functione muneris. Accidere enim potest, vt habitus, qui insit, nihil boni efficiat: vt in eo, qui dormit, aut qui alio aliquo modo ociosus ac feriatus est. De functione autem muneris idem dici non potest: aget enim necessariò, & rectè aget. Quemadmodum autem in ludis B Olympicis non pulcherrimus, aut valentissimus quisque corona donatur, sed qui certant; (ex his enim vincunt aliqui;) sic & ea, quæ sunt in vita honesta & bona, assequuntur & obtinent ij qui rectè faciunt. Est quinetiã eorum vita per se iucunda, per seq; delectat. Delectari enim, in eorum numero ponitur, quæ ad animum pertinent. Cuius autem quisque rei nomine ac ratione amans appellatur, ea delectatur, vt equo is qui amat equos; spectaculo, spectaculis deditus. Similiter quoque rebus iustis lætatur is C qui iustitiam amore complectitur: & omnino rebus omnibus, quæ cum virtute consentiunt, is cui virtus cara est. Et quidem quæ res multitudini iucundę sunt, eæ pugnant inter se, propter ea quòd non sunt per se tales. Iis autem hominibus, qui studiosi sunt honestatis, ea sunt iucunda, quę natura iucunda sunt. Quo in genere sunt eę, quę virtuti congruunt, actiones. Itaque & his sunt iucundę, & per se iucundę. Voluptate autem nihil eget eorum vita tanquam appendice quadam, sed habet in se inclusam voluptatem. Nam pręter ea quæ dicta sunt, D non est is vir bonus, qui honestis actionibus non delectatur. Neque enim quisquam aut iustum dixerit eum, qui non ex iustè factis capiat voluptatem: aut liberalem, qui liberalibus actionibus nõ delectetur: idémque de cæteris virtutibus sentiendum. Quod si ita est, confitendum est, per se iucundas esse virtuti consentaneas actiones. Sunt verò etiam bonę & honestę: & horum vnumquodque maximè, siquidem de iis verè iudicat vir bonus. Iudicat autem, quemadmodum diximus. Est igitur quiddam optimum, pulcherrimum, & iucundissimum E beatitudo. Neque verò hęc ita distincta sunt, quemadmodum distinguit Deliacum epigramma:

Iustitia est formosa, valetudo optima res est:
Dulce frui, cuius quemque perurit amor.

Insunt enim hęc omnia in optimis muneris functionibus. Has autem, aut harũ vnã optimam, beatitudinẽ esse diximus. Sed tamen bonis quoq; externis egere videtur, vt diximus. Nefas est enim, aut certè difficile, eum, cui nullæ suppetũt facultates, res agere prę-

claras.

claras. Permulta enim gerũtur veluti instrumentis quibusdã, amicorum opera, & diuitiis & potentia ciuili: & quædã res sunt, quibus si careãt homines, felicitatis splendorem obscurant, atque inquinant: vt nobilitas generis, prospera liberorum soboles, pulchritudo. Neque enim admodum facile est ei vitam beatam consequi, qui insigniter deformis aut obscurissimo loco natus, aut solitarius & orbus sit. Ac multo etiam minùs fortasse, si cui sint liberi omni vitiorum genere cooperti: vel cui amici, qui essent viri boni, excesserint è vita. Talem igitur prosperitatẽ, vt diximus, vita beata desiderare videtur. Ex quo fit, vt nonnulli eodem numero & loco beatitudinem habeant, atque secundam fortunam; nonnulli virtutem.

CAPVT X.

Ex præcedentis particulæ explicatione ortam quæstionem dissoluit; Qua scilicet ratione beatitudinem obtineamus.

VNde etiam nascitur quæstio, vtrùm vel doctrina parari, vel consuetudine quæri, vel alia quadam exercitatione comparari possit, an potiùs diuinitus, an etiam fortuitò obueniat. Et verò si quod aliud à diis munus est hominibus datum, profectò consentaneum est, beatitudinem quoque à diis immortalibus donari, eóque maximè, quod rerum humanarum est optima. Sed hoc fortasse ab eo, quod considerare instituimus, alienum est, neque huius disputationis proprium. Illud quidem perspicuum est, etiam si non sit à diis immortalibus dono missa, sed virtute ac doctrina aliqua, aut exercitatione pariatur, in rebus diuinissimis tamen esse numerandam. Virtutis enim præmium & finis, optima quædam res esse, & diuina, & beata videtur. Eadem etiam in medio erit posita, vt cum multis communicetur. Potest enim contingere vel doctrina, vel studio aliquo iis omnibus qui non sunt naturæ aut fortunæ vitio ad virtutem inepti, quasi manci ac debiles. Quòd si sic præstat, quàm fortunæ temeritate beatum esse, certè ita esse probabile est: siquidem res naturales, vt pulcherrimæ esse possunt, ita à natura procreatæ sunt: idémque de iis, quæ ab arte & omni alia causa perficiuntur, iudicari debet, multóque maximè quæ à præstantissima. Rem porrò omnium maximam & pulcherrimam arbitrio fortunæ permittere, valde nefarium, contumelioſum, ac flagitioſum fuerit. Atque etiam ex definitione beatitudinis, id quod quærimus, perspicuum esse potest. Diximus enim eam esse cuiusdammodi ex virtute muneris animi functionem.

A πολλὰ μὲν γὰρ συμβαίνεται, * καθάπερ γε. καθάπ. ὑπάρχει, δι' ὀργάνων, καὶ διὰ φίλων, καὶ πλούτου, καὶ πολιτικῆς δυνάμεως. ἐνίων δὲ τούτων μὴ ὑπαρχόντων, ῥυπαίνουσι τὸ μακάριον, οἷον εὐγενείας, εὐτεκνίας, κάλλους· οὐ πάνυ γὰρ εὐδαιμονικὸς ὁ τὴν ἰδέαν πονηρός, ἢ δυσγενὴς, ἢ μονώτης, καὶ ἄτεκνος. ἔτι δ' ἴσως ἧττον, εἴτε πάγκακοι παῖδες εἶεν, ἢ φίλοι, οἳ ἀγαθοὶ ὄντες τεθνᾶσι. καθάπερ οὖν

B εἴπομεν, ἔοικε προσδεῖσθαι καὶ τῆς τοιαύτης εὐημερίας· ὅθεν εἰς ταὐτὸ πίπτουσιν ἔνιοι τὴν εὐτυχίαν τῇ εὐδαιμονίᾳ· ἔνιοι δὲ τὴν ἀρετήν.

ΚΕΦΑΛ. ι'.

Ἀπορία. Πότερον ἐστὶν ἡ εὐδαιμονία μαθητὸν, ἢ ἐθιστὸν, ἢ ἄλλως πως ἀσκητόν· ἢ κατά τινα θείαν μοῖραν, ἢ καὶ διὰ τύχην παραγίνεται.

C Καὶ ὅτι δεῖ ἀρετῆς τελείας, καὶ βίου τελείου.

ΟΘΕΝ καὶ ἀπορεῖται, πότερον ἐστὶ μαθητὸν, ἢ ἐθιστὸν, ἢ ἄλλως πως ἀσκητόν· ἢ κατά τινα θείαν μοῖραν, ἢ καὶ διὰ τύχην παραγίνεται. Εἰ μὲν οὖν καὶ ἄλλο τί ἐστι δώρημα θεῶν τοῖς ἀνθρώποις, εὔλογον καὶ τὴν εὐδαιμονίαν θεόσδοτον εἶναι, καὶ μάλιστα τῶν ἀνθρωπίνων ὅσῳ βέλτιστον. ἀλλὰ τοῦτο μὲν ἴσως γρ. βέλτιον, ἄλλης δὲ εἴη σκέψεως οἰκειότερον. Φαίνεται D δ', κἂν εἰ μὴ θεόπεμπτός ἐστιν, ἀλλὰ δι' ἀρετὴν, καί τινα μάθησιν ἢ ἄσκησιν παραγίνεται, τῶν θειοτάτων ἐστί. Τὸ γὰρ τῆς ἀρετῆς ἆθλον καὶ τέλος, ἄριστον φαίνεται, καὶ θεῖόν τι καὶ μακάριον. εἴη δ' ἂν καὶ πολύκοινον. * δυνατὸν γὰρ ὑπάρξαι πᾶσι τοῖς μὴ πεπηρωμένοις πρὸς ἀρετὴν, διά τινος μαθήσεως καὶ ἐπιμελείας. Εἰ δ' ἔστιν οὕτω βέλτιον, ἢ διὰ τύχην εὐδαιμονεῖν, εὔλογον ἔχειν οὕτως. Εἴπερ τὰ κατὰ φύσιν, ὡς οἷόν τε κάλλιστα ἔχειν, οὕτω πέφυκεν. ὁμοίως δὲ καὶ κατὰ τέχνην, καὶ πᾶσαν αἰτίαν, καὶ μάλιστα κατὰ τὴν ἀρίστην. Τὸ δὲ μέγιστον καὶ κάλλιστον ἐπιτρέψαι τύχῃ, λίαν παλιμμελές ἂν εἴη. συμφανὲς δ' ὅτι καὶ ἐκ τοῦ λόγου τὸ ζητούμενον. Εἴρηται γὰρ ψυχῆς ἐνέργειά κατ' ἀρετήν τινα. γρ. διώσαι

τὰ δὲ λοιπῶν ἀγαθῶν, τὰ μὲν ὑπάρχειν ἀναγκαῖον, τῶν δὲ συνεργὰ καὶ χρήσιμα πέφυκεν ὀργανικῶς· ὁμολογούμενα ὃ ταῦτ' ἂν εἴη καὶ τοῖς ἐν ἀρχῇ. Ὃ γὰρ τῆς πολιτικῆς τέλος, ἄριστον ἐτίθεμεθα· αὕτη δὲ πλείστων ὀπιμέλειαν ποιεῖται τῶν ποιούς τινας καὶ ἀγαθοὺς τοὺς πολίτας ποιῆσαι, καὶ πρακτικοὺς τῶν καλῶν. εἰκότως οὖν οὔτε βοῦν, οὔτε ἵππον, οὔτε ἄλλο τι τῶν ζώων εὐδαίμονα λέγομεν· οὐδὲν γὰρ αὐτῶν οἷός τε κοινωνῆσαι τοιαύτης ἐνεργείας. Διὰ B ταύτην δὲ τὴν αἰτίαν, οὐδὲ παῖς εὐδαίμων ἐστίν· ἔτι γὰρ πρακτικὸς τῶν τοιούτων διὰ τὴν ἡλικίαν· οἱ δὲ λεγόμενοι, διὰ τὴν ἐλπίδα μακαρίζονται. δεῖ γὰρ, ὥσπερ εἴπομεν, καὶ ἀρετῆς τελείας, καὶ βίου τελείου. πολλαὶ γὰρ μεταβολαὶ γίνονται καὶ παντοῖαι τύχαι κατὰ τὸν βίον· καὶ ἐνδέχεται τὸν μάλιστα εὐδαιμονοῦντα, μεγάλαις συμφοραῖς περιπεσεῖν ὑπὸ γήρως, καθάπερ ἐν τοῖς ἡρωϊκοῖς περὶ Πριάμου μυθεύεται. τὸν δὲ τοιαύτας χρησάμενον τύ- C χαις, καὶ τελευτήσαντα ἀθλίως, οὐδεὶς

γρ. εὐδαιμονίζει.] * εὐδαιμονίσει.

Magn. l. 1. c. 4.

A Cætera autem bona alia præstò esse necesse est: alia adiuuant & conducunt natura instrumentorum instar. Atque hæc etiam cum iis quæ initio diximus, consentiunt. Ciuilis enim scientiæ finem, optimum esse statuebamus: quæ magnam diligẽtiam adhibet, vt ciues certo quodãmodo affectos, bonósque & ad res honestas agendas idoneos reddat. Meritò igitur neque bouem, neque equum, neque aliud animal vllum, beatum dicimus. Nulli enim eorum esse potest talis functionis communitas. Atque ob hanc causam ne puer quidem est beatus. Nondum enim per ætatem ad talia agenda satis aptus est. Qui autem beati dicuntur, propter spem, quam de iis habent homines, tales prædicantur. Opus est enim (vt diximus) cùm absoluta virtute, tum vita integra & perfecta. Multæ enim in vita rerum commutationes, variíque casus interueniunt: fierique potest vt cuius res hodie sint valde secundæ, is maximis in senectute calamitatibus afficiatur: quemadmodum in heroicis de Priamo fabulantur Poëtæ. Porrò qui taleis C casus fuerit expertus, miseréque de hac vita decesserit, eum profectò nemo ducet beatum.

ΚΕΦΑΛ. ια'.

Ἀποεία δύο. α. Πότερον οὐδένα δεῖ θεάπων εὐδαιμονιστέον, ἕως ἂν ζῇ· καὶ Σόλωνα δὲ χρέων τέλος ὁρᾶν. β. Πότερον αἱ τῶν ἀπογόνων τύχαι καὶ τῶν φίλων συμβάλλονται τοὺς εὐδαιμονίας.

CAPVT XI.

Vltima definitionis particula, In vita perfecta, à Philosopho declaratur: & duæ quæstiones arduæ examinantur. Prior, Viuíne an mortui (vt Solon voluit) beati sint dicendi. Posterior, An posterorum res aduersæ beatitudinem mortuorum labefactare queant.

Eudem. l. 2. c. 1.

Πότερον οὖν ὅταν μὲν μένῃ τὸν ἄνθρωπον εὐδαιμονιστέον, ἕως ἂν ζῇ· καὶ Σόλωνα ἢ χρέων τέλος ὁρᾶν; εἰ δὴ, καὶ θετέον οὕτως, ἆρά γε καὶ ἔστιν εὐδαίμων τότε ἐπειδὴν ἀποθάνῃ; ἢ τοῦτό γε πάντελως ἄτοπον, ἄλλως τε καὶ τοῖς λέγουσιν ἡμῖν ἐνέργειάν τινα τὴν εὐδαιμονίαν; εἰ δὲ μὴ λέγομεν τὸν τεθνεῶτα εὐδαίμονα, μηδὲ Σόλων τοῦτο βούλεται, ἀλλ' ὅτι τηνικαῦτα ἂν τις ἀσφαλῶς μακαρίσειεν ἄνθρωπον, ὡς ἐκτὸς ἤδη τῶν κακῶν ὄντα καὶ δυστυχημάτων, ἔχει μὲν καὶ τοῦτο ἀμφισβήτησίν τινα· δοκεῖ γὰρ εἴ τι ᾧ τεθνεῶτι ἢ κακὸν, ἢ ἀγαθὸν, εἶναι καὶ ᾧ ζῶντι, μὴ ἀληθανομένῳ δ', οἷς τιμὴ ἢ ἀτιμία, ἢ τέκνων, καὶ ὅλως ἀπογόνων εὐπραξία τε καὶ δυστυχία. ἀπορίαν δὲ καὶ ταῦτα παρέχει· ᾧ γὰρ μακαρίως βεβιωκότι μέχρι γήρως, καὶ τελευτήσαντι κατὰ λόγον, * ἐνδέχεται πολλὰς μεταβολὰς συμβαίνειν περὶ τοὺς ἀπογόνους, καὶ τοὺς μὲν αὐτῶν * ἀγαθοὺς εἶναι,

γρ. πολλαὶ μετ' ἐνδέχεται γρ. τῶν ἀγαθῶν ἢ εἶναι,

D NEmóne igitur alius mortalium, quandiu manet in vita, beatus est iudicandus, sed, Solonis sententia, spectandum tẽpus ætatis extremum? Et si hoc ita esse fatemur, eriámne beatus est tum cùm excesserit è vita? An hoc quidem prorsus absurdum est, nobis præsertim, qui beatitudinem, functionem quandam muneris esse dicimus? Quòd si nec nos eum beatum dicimus, qui mortuus est, nec hoc vult Solon, sed tum denique hominem verè ac tutò beatum prędicari posse, tanquam iam extra omnium ma- E lorum atque infortuniorum discrimen positũ: ne hoc quidem dubitatione vacat. Nam si etiam ei qui viuit, neque sentit, aliquid malum & bonũ est: aliquid videtur esse & mortuo: vt honores, & ignominiæ, & liberorum & omnino posterorum res secundæ & aduersæ. Difficultatem autẽ hæc quoque afferunt. Fieri enim potest, vt quem vita beata vsque ad senectutem prosecuta sit, & qui supremum vitæ diem conuenienter actæ iam ætati obierit, eũ multæ in posteris mutationes ac vasietates excipiant, & eorum alij boni sint,

cáque vita, quam merentur, potiantur, alij contra. Atque hoc perſpicuum eſt, etiam magno ſpatio interiecto, magnam in eis morum ac fortunæ diſſimilitudinem ac varietatem, ſi cum parentibus conferantur, euenire poſſe. Abſurdum igitur fuerit, ſi vnà cum eis mortuus quoque commutetur: fiátque nunc beatus, nunc contrà miſer. Abſurdum verò etiam illud eſſet, res poſterorum nihil, ne ad vllum quidem vſq; tempus, ad parentes pertinere. Sed redeundum eſt ad id, quod ex priore loco dubitatum eſt. Fortaſſis enim ex illo id quoque quod poſteriùs quęrebamus, intelligetur. Si igitur ſupremus vitæ dies expectandus eſt, & tum quiſque beatus exiſtimandus eſt, cùm eùm diem obierit, non quòd nunc beatus ſit, ſed quòd antea fuerit: nónne abſurdum eſt, cùm quis beatus eſt, tum id, quod in eo ineſt, de ipſo non verè dictum iri; ob hanc cauſam, quòd viuos beatos prædicare nolimus propter rerum commutationes, caſuúmque varietates: & quia beatitudinem quidem firmum quiddam & propriè immutabile eſſe exiſtimemus, fortuna autem ſeſe identidem conuertens, atque in orbem voluens, eoſdem homines feriat? Perſpicuum eſt enim, ſi fortunæ caſus ſequamur, nos eundem nunc beatum, nunc contrà miſerum ſæpe eſſe dicturos, chamæleontem quendam, & parum ſtabili ſede collocatum, virum beatum noſtra oratione fingentes. An potius indignum atque iniquum eſt, fortunæ varietatem & mobilitatem ſequi? Non enim bene vel malè viuendi ratio in hac poſita eſt, ſed fortunæ bona, & adiumenta quædam, humana vita deſiderat, quemadmodum diximus. Actiones autem virtuti conſentaneæ, beatitudinis dominæ ſunt, miſeriarum verò contrariæ. Atque huic rationi teſtimonio eſt hoc ipſum de quo priùs dubitatum eſt. Nulla enim in re humana tanta ineſt firmitudo, quanta in iis actionibus quæ cum virtute conſentiunt. Nam hæ vel ſcientiis ipſis ſtabiliores ac diuturniores eſſe videntur. Atque harum ipſarum vt quæque plurimi eſt, ita diutiſſimè permanet, propterea quòd in eis maximè & aſſiduè ætatem agũt beati: quæ videtur eſſe cauſa, cur nulla vnquam obliuione deleantur. Inerit ergo in beato id quod quęritmus, taliſque in vita futurus eſt. Nam vel ſemper, vel omnium maximè ea & aget, & animo cernet, quæ cum virtute coniuncta ſunt, fortunęque caſus pulcherrimè, omníque ex parte, & planè concinnè feret, vt verè vir bonus, & ſine vituperatione quadratus. Sed cùm multa fortuitò eueniant, eáque magnitudine & paruitate differant, perſpicuum eſt, ea fortunæ bona, itémque contraria, quæ parua ſint, nihil ad vitam momẽti habere: magna autem fortunæ beneficia & multa, vitam beatiorem eſſe effectura.

A καὶ τυχεῖν βίου τοῦ κατ' ἀξίαν· τοὺς δ', ὃς ἐναντίας. δῆλον δ' ὅτι καὶ τοῖς ἀπογόνοις πρὸς τοὺς γονέας πολυτροπῶς ἔχειν ἀνάγκη. ἄτοπον δὴ γένοιτ' ἄν, εἰ συμμεταβάλλοι ὁ τεθνεώς· καὶ γένοιτο, ὁτὲ μὲν εὐδαίμων, πάλιν δ' ἄθλιος. ἄτοπον δ', καὶ τὸ μηδὲν μηδ' ὁπωσοῦν τῶν ὑπὲρ τοὺς ἐκγόνων τοῖς γονεῦσιν. ἀλλ' ἐπανιτέον ὅπου B ποτ' ἐπορήθην· τάχα γὰρ ἂν θεωρηθείη καὶ τὸ νῦν ζητούμενον ἐξ ἐκείνου. εἰ δὴ τέλος ὁρᾶν δεῖ, καὶ τότε μακαρίζειν ἕνεκα, οὐχ ὡς ὄντα μακάριον, ἀλλ' ὅτι πρότερον ἦν· πῶς οὐκ ἄτοπον, εἰ ὅτε ἔστιν εὐδαίμων, μὴ ἀληθεύεται κ' αὐτοῦ ὑπάρχον, ἀφ' οὗ μὴ βούλεσθαι τοὺς ζῶντας εὐδαιμονίζειν, ἀφ' ἃς μεταβολάς, καὶ ἀφ' τὸ μόνιμόν τι τὴν εὐδαιμονίαν ὑπειληφέναι, καὶ μηδαμοῦ βεβαίαν· ἃς δὲ τύχας πολλάκις ἀνακυκλεῖσθαι περὶ τοὺς αὐτούς; δῆλον γὰρ ὡς εἰ συναναθροιζοίμεθα τὰς τύχας, τὸν αὐτὸν εὐδαίμονα, καὶ πάλιν ἄθλιον ἐροῦμεν πολλάκις, μαλέον τινὰ τὸν εὐδαίμονα ἀποφαίνοντες, καὶ σαθρὸν ἱδρυμένον. ἢ δὲ μὴ ταῖς τύχαις ἐπακολουθεῖν οὐδαμῶς * ὀρθόν, (οὐ γὰρ ἐν ταύταις τὸ εὖ ἢ κακῶς· ἀλλὰ περισσεῖται τούτων ὁ ἀνθρώπινος βίος, καθάπερ εἴπομεν·) κύριαι δ' εἰσὶν αἱ κατ' ἀρετὴν ἐνέργειαι τῆς εὐδαιμονίας· αἱ δ' ἐναντίαι, τοῦ ἐναντίου. μαρτυρεῖ δὲ τῷ λόγῳ καὶ τὸ νῦν ἀπορηθέν. περὶ οὐδὲν γὰρ οὕτως ὑπάρχει * τῶν ἀνθρωπίνων βεβαιότης, ὡς περὶ τὰς ἐνεργείας τὰς κατ' ἀρετήν. μονιμωτέραι γὰρ καὶ τῶν ἐπιστημῶν αὗται δοκοῦσιν εἶναι· τούτων δ' αὐτῶν, * αἱ τιμιώταται, ἀφ' τὸ μάλιστα καὶ διατελεῖν καλαζῆν ἐν αὐταῖς τοὺς μακαρίους. τοῦτο γὰρ ἔοικεν * αἰτίῳ τοῦ μὴ γίγνεσθαι περὶ αὐτὰ λήθην. ὑπαρξέτω δὴ τὸ ζητούμενον τῷ εὐδαίμονι, καὶ ἔσται ἀφ' βίου τοιούτου· ἀεὶ γὰρ, μάλιστα πάντων, πράξει καὶ θεωρήσει τὰ κατ' ἀρετήν, καὶ τὰς τύχας οἴσει κάλλιστα, καὶ πάντη πάντως ἐμμελῶς ὅγ', * ὡς ἀληθῶς ἀγαθὸς καὶ τετράγωνος ἄνευ ψόγου· πολλῶν δ' * γινομένων καὶ τύχαις * διαφερόντων μεγέθει καὶ μικρότητι, τὰ μὲν μικρὰ τὴν εὐτυχημένην, ὁμοίως δὲ καὶ τὰ ἀντικείμενα, δῆλον ὡς οὐ ποιεῖ ῥοπὴν τῷ ζωῆς· τὰ δὲ μεγάλα καὶ πολλά, γιγνόμενα μὲν εὖ, μακαριωτέραν τὸν βίον ποιήσει·

Fort. ὀρθῶς translata interrogationis nota poſt τὸ ἀνθρώπινον. Suprà, cap. 9.

γρ. τῶν ἐν ἔργοις β'.

γρ. αἱ τιμιώτεραι, καὶ μονιμώτεραι, γρ. ἄμεινον.

Vulgò perperã, οὐκ ὡς ἀγαθὸς ἀληθῶς. Rhetor. ad Th. l. 3. c. 11.

γρ. ἀμείνων γρ. καὶ ἄφθ.

Ε γὰρ αὐτὰ συνεπιχορηγεῖν πέφυκεν· Ε ἐκ τούτων καλὴ χρῆσις αὐτῶν καλὴ καὶ ἀγαθὴ γίγνεται· ἀναπαλιν δὲ συμβαίνοντα, θλίβει καὶ λυμαίνεται τὸ μακάριον· λύπας τε γὰρ ἐμποιεῖ, καὶ ἐμποδίζει πολλὰς ἐνεργείας. ὅμως δὲ καὶ ἐν τούτοις διαλάμπει τὸ καλόν, * ἐπειδὰν φέρῃ τις εὐκόλως πολλὰς Ε μεγάλας ἀτυχίας, μὴ δι' ἀναλγησίαν, ἀλλὰ γενναίους ὢν καὶ μεγαλόψυχος. Εἰ δ' εἰσὶν αἱ ἐνέργειαι κύριαι τῆς ζωῆς, καθάπερ εἴπομεν, οὐδεὶς ἂν γένοιτο τῶν μακαρίων B ἄθλιος· οὐδέποτε γὰρ πράξει τὰ μισητὰ καὶ φαῦλα· τὸν γὰρ ὡς ἀληθῶς ἀγαθὸν καὶ ἔμφρονα πάσας οἰόμεθα τὰς τύχας δεχομένως φέρειν, καὶ ἐκ τῶν ὑπαρχόντων αἰεὶ τὰ κάλλιστα πράττειν· καθάπερ Ε στρατηγὸν ἀγαθὸν, τὸν παρόντι στρατοπέδῳ χρῆσθαι πολεμικώτατα· Ε σκυτοτόμον, ἐκ τῶν δοθέντων σκυτῶν κάλλιστον ὑπόδημα ποιεῖν· τὸν αὐτὸν δὲ τρόπον καὶ τοὺς ἄλλους τεχνίτας ἅπαντας. Εἰ δ' οὕτως, ἄθλιος πρὸς οὐδέποτε γένοιτ' ἂν ὁ εὐδαίμων· οὐ μὴν μακάριός γε, ἂν Γειαμικαῖς τύχαις περιπέσῃ. οὐδὲ δὴ * ποικίλος γε καὶ εὐμετάβολος· οὔτε γὰρ ἐκ τῆς εὐδαιμονίας κινηθήσεται ῥᾳδίως, οὐθ' ὑπὸ τῶν τυχόντων ἀτυχημάτων, ἀλλ' ὑπὸ μεγάλων καὶ πολλῶν· * ἔκ τε τῶν τοιούτων οὐκ ἂν γένοιτο πάλιν εὐδαίμων ἐν ὀλίγῳ χρόνῳ· ἀλλ' εἴπερ, ἐν πολλῷ τινι Ε τελείῳ, μεγάλων καὶ καλῶν ἐν αὐτῷ γιγνόμενος ἐπήβολος. Τί οὖν κωλύει λέγειν εὐδαίμονα τὸν κατ' ἀρετὴν τελείαν ἐνεργοῦντα, καὶ τοῖς ἐκτὸς ἀγαθοῖς ἱκανῶς χορηγούμενον, μὴ τὸν τυχόντα χρόνον, ἀλλὰ τέλειον βίον; ἢ προσθετέον, Ε βιωσόμενον οὕτω, Ε τελευτήσοντα κατὰ λόγον; ὅτι τὸ μέλλον ἀφανὲς ἡμῖν· τὸν δ' εὐδαιμονίαν δὲ τέλος καὶ τέλειον πάντῃ πάντως. Εἰ δ' οὕτω, μακαρίους μὲν ἐροῦμεν τοὺς ζῶντας οἷς ὑπάρχει Ε ὑπάρξει τὰ λεχθέντα· μακαρίους δὲ, ὡς ἀνθρώπους· Ε σοὶ μὲν τούτων ὅτι τοιούτων διωρίσθω. Τὰς δὲ τῶν ἀπογόνων τύχας καὶ τῶν φίλων ἁπάντων, τὸ μὲν μηδετίοιῶ συμβάλλεσθαι, λίαν ἀφίλον φαίνεσθαι, καὶ τῆς δόξης ἐνδυτίον. πολλῶν δὲ καὶ παντοίας ἐχόντων διαφορὰς τῶν συμβαινόντων· καὶ τῶν μὲν μᾶλλον οἰκειουμένων, τῶν δ' ἧττον, καθ' ἕκαστον μὲν διαιρεῖν, μακρὸν καὶ ἀπέραντον φαίνεσθαι.

γρ. ὡς ἐπιπ.

γρ. ποικίλος ὡς. Ξ

γρ. ἐκ τῶν παντῶν.

A Nam & vnà ornamento ſuapte natura ſolent eſſe, & vſus eorum pulcher & bonus efficitur: contraria verò, vitam beatam in anguſtias redigunt, & corrumpunt. Ægritudines enim animis inferunt, & multorum munerum functiones impediunt. Verumtamen etiam in his ſplendet atque elucet ipſum honeſtum, tum maximè, cùm quis multas & magnas calamitates fert leniter & placidè: non quòd doloris ſenſu careat, ſed quòd generoſi magnique ſit animi. Itaque ſi vitæ dominatum, ſummámque adeò poteſtatem obtinent muneris functiones, vt diximus, nullus beatus vllo pacto miſer eſſe poteſt. Nunquam enim quicquam aget odio dignum aut improbum. Nam qui verè bonus & bene ſanæ mentis eſt, eum putamus omneis fortunæ caſus decenter & ex perſonæ ſuæ dignitate ferre, ſempérque ex iis quæ ſuppetunt, res pulcherrimas agere: quomodo & bonum imperatorem eo exercitu, qui præſtò eſt, ſemper vti bellicoſiſſimè; & ſutorem ex iis pellibus, quæ ad eum delatæ ſunt, calceum pulcherrimum conficere, eodémque modo cæteros artifices omneis. C Quod ſi ita eſt, profectò vir beatus nunquam miſer ille quidem futurus eſt: haud facilè tamen beatus dici poterit, ſi in Priami calamitates inciderit: Neque verò varius & mutabilis. Nam vt neque facilè de beata vita poterit dimoueri, neque à quibuſlibet rebus aduerſis, ſed à magnis & multis; ſic neque talibus fortunæ caſibus afflictus rurſus breui tempore fieri poterit beatus: ſed ſi fiet, longo & iuſto temporis interuallo fiet, cùm magnarum & honeſtarum rerum interea compos fuerit effectus. Quid prohibet igitur, quominus eum dicamus beatum, qui ſuas actiones perfecta D virtute dirigit, boniſque externis mediocriter inſtructus eſt, non ad quodlibet tempus, ſed per vitam perfectam? an cõdem etiam addere debemus, qui ſit ita victurus, & mortem ei vitæ conuenienter obiturus? quandoquidem res futuræ nobis ſunt obſcuræ: beatitudinem autem, finem eſſe, & quiddam prorſus & omni ex parte perfectum ponimus. Quæ cùm ita ſint, beatos ex viuis dicemus eos in quibus ea inſunt & inerunt, quæ à nobis E ſuprà dicta ſunt: beatos autem, vt homines. Atque hæc quidem hactenus. Fortunam autem ſecundam & aduerſam poſterorum & amicorum omnium nihil beatum virum attingere, cùm valde ab amicitia alienum eſſe, tum à communibus hominum opinionibus abhorrere videtur. Sed cùm multa quotidie euenta exiſtant, eorúmque magna ſit varietas, cúmque alia magis, alia minùs ad nos pertineant; ea quidem ſigillatim explicare, atque in parteis diſtribuere, longum atque infinitum videtur:

vniuersè autem ostendere, ac veluti rudi imagine adumbrare, fortasse satis fuerit. Si igitur, vt res aduersæ, quæ cuique accidunt, aliæ pondus aliquod & momentum habent ad vitam, aliæ sunt leuiores: sic ex etiam quæ amicis omnibus. Et si multum intereſt, vtrum vnusquisque casus acerbus viuis, an mortuis accidat: & longè quidem magis intereſt, quàm vtrùm facinora iniusta & atrocia aliorum, circa quæ tragœdia versatur, iam olim perpetrata sint, an nunc primùm perpetrentur. Colligenda hoc etiam modo erit differentia. Immò verò de hoc quærendum ac dubitandum est', vtrùm mortui boni alicuius aut mali sint participes nécne. Apparet enim ex his, etiam si quid ad eos pertineat, quodcumque sit illud, siue bonum, siue malum, perquam id leue atque exiguum, vel absolutè, vel illis esse. Sin aliter, at certè tantillum, ac tale, vt neque eos, qui non sunt, beatos efficiat, neque beatitudinem iis qui eam adepti sunt, adimat. Videntur igitur res amicorum tum secundæ, tum aduersæ, nonnihil ad mortuos pertinere: sed ita & tantum, vt neque beatos non beatos efficiant, neque quicquam aliud tale.

καθ' ὅλου δὲ λεχθὲν καὶ τύπῳ, πάχ' οὕτ' ἰσθμοῦ ἔχει. Εἰ δὴ καθάπερ καὶ τῶν περὶ αὐτὸν ἀτυχημάτων, τὰ μὲν ἔχει τι βεῖθος καὶ ῥοπὴν πρὸς τὸν βίον, τὰ δ' ἐλαφρότερῆ ἔοικεν· οὕτω καὶ τὰ περὶ τοὺς φίλους ὁμοίως ἀπάντας. Διαφέρει δ' τῶν παθῶν ἕκαστον περὶ ζῶντας ἢ τελευτήσαντας συμβαίνειν πολὺ μᾶλλον, ἢ τὰ πραγθέντα καὶ δεδιωγμένα δύνασθαι παρυπάρχειν ἐν ταῖς τραγῳδίαις ἢ πεπράξεσθαι. συλλογιστέον δὲ καὶ * ταύτην τὴν διαφοράν· μᾶλλον δ' * ἴσως δ' διαπορῆσαι περὶ τοὺς κεκμηκότας, εἴ τινος ἀγαθοῦ κοινωνοῦσιν, ἢ τ' αὐτιχειμένων· ἔοικε γὰρ ἐκ τούτων εἶ τις διϊκνεῖται πρὸς αὐτοὺς ὁτιοῦν, εἴτε ἀγαθὸν, εἴτε τοιοῦτόν τι καὶ μικρὸν ἢ ἁπλῶς, ἢ ἐκείνοις εἶ). εἰ δὲ μή, τοσοῦτόν γε καὶ τοιοῦτον, ὥστε μὴ ποιῆν εὐδαίμονας τοὺς μὴ ὄντας· μηδὲ τοὺς ὄντας μακαρίους ἀφαιρεῖσθαι τὸ μακάριον. συμβαίνειν μὲν οὖν τι φαίνονται τοῖς κεκμηκόσιν αἱ διαπορίαι τ' φίλων, ὁμοίως δὲ καὶ αἱ δικαιοπραξίαι. τοιαῦτα δὲ καὶ τηλικαῦτα, ὥστε μήτε τοὺς εὐδαίμονας μὴ εὐδαίμονας ποιῆν, μήτ' ἄλλο τ τοιοῦτον μηδέν.

B

C

CAPVT XII.

Corollarij loco Beatitudinis accidens inuestigat: Sitne è numero rerum laudabilium, an honorabilium.

ΚΕΦΑΛ. ιβ'.

Γόεισμα περὶ τ εὐδαιμονίας, πότερα τῶν ἐπαινετῶν ἐστιν, ἢ μᾶλλον τῶν τιμίων.

HIs autem distinctis, restat vt de beatitudine videamus, vtrùm habenda sit in numero rerum laudabilium, an in earum potiùs quæ honore dignæ sunt. Est enim perspicuum, eam non numerari in potestatibus. Videtur igitur id omne quod laudabile est, ob eam causam laudari, quæ sit cuiusdammodi, & ad aliquid quodammodo referatur. Nam iustum, fortem, & omnino virum bonum, ac virtutem, propter facta & actiones laudamus. Robustum, & eum, qui ad cursum aptus est, & vnumquemque aliorum, propterea laudamus, quòd à natura sit comparatus, & quodammodo ad aliquod bonum & præstantiam aliquam affectus est. Quod etiam declarant deorum laudes. Ridiculæ enim videntur cùm ad nos referuntur. Atque hoc propterea accidit, quòd laudes, quemadmodum diximus, comparatione & relatione quadam constent. Quòd si laus talibus rebus tribuitur, nimirum perspicuum est, rerum præstantissimarum non esse laudem, sed quiddam laude maius, & melius, quemadmodum & apparet. Nam & deos, beatos ac felices vsurpamus, & viros maximè diuinos vitam beatam degere dicimus.

ΔΙΩΡΙΣΜΕΝΩΝ δὲ τούτων, διτέον περὶ τῆς εὐδαιμονίας, πότερα * τῶν ἐπαινετῶν ἐστιν, ἢ μᾶλλον τῶν τιμίων. δῆλον γὰρ ὅτι τῶν γε δυνάμεων οὐκ ἔστι. φαίνεται δὲ πᾶν τὸ ἐπαινετὸν τοῦ ποιόν τι εἶ), καὶ πρός τί πως ἔχον, ἐπαινεῖσθαι. τὸν γὰρ δίκαιον, καὶ τὸν ἀνδρεῖον, καὶ ὅλως τὸν ἀγαθὸν, καὶ τὴν ἀρετὴν ἐπαινοῦμεν διὰ τὰ ἔργα καὶ τὰς πράξεις· καὶ τὸν ἰσχυρὸν, καὶ τὸν δρομικὸν, καὶ τῶν ἄλλων ἕκαστον, τοῦ ποιόν τινα πεφυκέναι, καὶ ἔχειν πως πρὸς ἀγαθόν τι καὶ καλόν. δῆλον δὲ τοῦτο καὶ ἐκ τῶν περὶ τοὺς θεοὺς ἐπαίνων. γελοῖοι γὰρ φαίνονται πρὸς ἡμᾶς ἀναφερόμενοι· τοῦτο δὲ συμβαίνει διὰ τὸ γίνεσθαι τοὺς ἐπαίνους δι' ὁμοιότητος, ὥσπερ εἴπομεν. Εἰ δ' ἔστιν ὁ ἔπαινος τῶν τοιούτων, δῆλον ὅτι τῶν ἀρίστων οὐκ ἔστιν ἔπαινος· ἀλλὰ μεῖζόν τι καὶ βέλτιον, καθάπερ καὶ φαίνεται. τοὺς τε γὰρ θεοὺς μακαρίζομεν καὶ εὐδαιμονίζομεν· καὶ τῶν ἀνδρῶν τοὺς θειοτάτους μακαρίζομεν·

D

E

Magn. Moral. l. 1. c. 2. Eudem l. 2. c. 1.

ὁμοίως ὅ τε τῶν ἀγαθῶν· οὐδεὶς γὰρ τιθὶ εὐδαιμονίδν ἐπαινῇ, καθάπερ ὃ δίκαιον, ἀλλ' ὡς θότερόν τι καὶ βέλτιον μακαρίζῃ· δοκεῖ δὲ καὶ Εὔδοξος καλῶς σύνηγορῆσαι τῇ ἡδονῇ· ὃ γὰρ μὴ ἐπαινεῖσθαι τῶν ἀγαθῶν οὖσαν, μηνύειν ᾤετο ὅτι κρεῖττόν ἐστι τῶν ἐπαινετῶν· τοιοῦτον δὲ εἶ τὸν θεὸν καὶ τἀγαθόν· πρὸς ταῦτα γὰρ καὶ τἆλλα ἀναφέρεσθαι· ὁ μὲν γὰρ ἔπαινος, τῆς ἀρετῆς· πρακτικοὶ γὰρ τῶν καλῶν ἀπὸ ταύτης· τὰ δὲ ἐγκώμια, τῶν ἔργων· ὁμοίως καὶ τῶν σωματικῶν, καὶ τῶν ψυχικῶν· ἀλλὰ ταῦτα μὲν ἴσως οἰκειότερον ἐξακριβοῦν τοῖς περὶ τὰ ἐγκώμια πεπονημένοις. ἡμῖν δὲ δῆλον ἐκ τῶν εἰρημένων, ὅτι ἐστὶν ἡ εὐδαιμονία τῶν τιμίων καὶ τελείων. ἔοικε δ' οὕτως ἔχειν, καὶ ἀφ' ὃ εἶναι * ἀρχή· ταύτης γὰρ χάριν τὰ λοιπὰ πάντες πάντα πράττομεν· τιθὶ ἀρχὴ δ' ἡ καὶ τὸ αἴτιον τῶν ἀγαθῶν, τιμιόν τι καὶ θεῖον εἶναι μόνον.

κ. ἀρχ.

ΚΕΦΑΛ. ιγ'.

Περὶ τῆς διανοητικῆς ἀρετῆς, καὶ περὶ ψυχῆς.

ΕΠΕΙ δ' ἐστὶν ἡ εὐδαιμονία ψυχῆς ἐνέργειά τις κατ' ἀρετὴν τελείαν, περὶ ἀρετῆς διεκτέον· πάχα γὰρ οὕτως ἂν βέλτιον καὶ περὶ τῆς εὐδαιμονίας θεωρήσαιμεν. δοκεῖ δὲ καὶ ὁ κατ' ἀλήθειαν πολιτικὸς, περὶ ταύτην μάλιστα πεπονῆσθαι· βούλεται γὰρ τοὺς πολίτας ἀγαθοὺς ποιεῖν, καὶ τῶν νόμων ὑποτακτικούς. παράδειγμα δὲ τούτων ἔχομεν, τοὺς Κρητῶν καὶ Λακεδαιμονίων νομοθέτας, καὶ εἴ τινες ἕτεροι τοιοῦτοι γεγένηνται. Εἰ δὲ τῆς πολιτικῆς ἐστὶν ἡ σκέψις αὕτη, δῆλον ὅτι γήσιτ' ἂν ἡ ζήτησις κατὰ τὴν ὑπόθεσιν προαίρεσιν. περὶ ἀρετῆς δὲ διεκτέον, ἀνθρωπίνης δηλονότι. καὶ γὰρ τὸ ἀγαθὸν ἀνθρώπινον ἐζητοῦμεν, καὶ τὴν εὐδαιμονίαν ἀνθρώπινον. ἀρετὴν δὲ λέγομεν ἀνθρωπίνην, οὐ τὴν τοῦ σώματος, ἀλλὰ τὴν τῆς ψυχῆς· καὶ τὴν εὐδαιμονίαν ὑπ', ψυχῆς ἐνέργειαν λέγομεν. Εἰ δ' ταῦθ' οὕτως ἔχει, δῆλον ὅτι δεῖ τὸν πολιτικὸν εἰδέναι πως τὰ περὶ ψυχήν, ὥσπερ καὶ τὸν ὀφθαλμοὺς θεραπεύσοντα, καὶ πρὸ σώματος·

A Itémque ea bona, quæ diuinissima sunt, beata prædicamus. Beatitudinem enim nemo laudibus effert, vt iustitiam, sed vt diuinius & melius quiddam suspicit, & in rerum beatissimarum numero collocat. Videtur autem eleganter etiam Eudoxus causam voluptatis egisse, cùm primas parteis principemque locum dignitatis ei tribuere vellet. Nam quòd, cùm sit ipsa in numero rerum bonarum, non laudetur, eo declarari putabat, eam rebus iis quæ essent laudabiles, esse meliorem: talem autem esse Deum ac summum bonum: ad hæc enim cætera quoque referri. Nam virtuti quidem laus propriè tribuitur. Ab hac enim ad res honestas agendas idonei efficimur. Encomia autem, factorum sunt potiùs, & eorum similiter, quæ corporis, & eorum quæ animi viribus obeuntur. Sed de his quidem subtiliùs ac limatiùs disputare, eorum est magis, qui in encomiis scribendis occupati sunt. Nobis autem ex iis quæ dicta sunt, perspicuum est, in bonis iis quæ honore digna & perfecta sunt, vitam beatam esse numerandam. Atque ita videtur esse etiam propter hanc causam, quòd principium est. Huius enim gratiâ omnes reliqua omnia agimus. Principium autem, causámque cur cætera bona sint, honore dignum & diuinum quiddam esse ducimus.

B

C

CAPVT XIII.

Ex Fine Formam vitæ beatæ deducit, Virtutem scilicet: cuius species ex Animæ facultatibus colligit.

SEd quoniam beatitudo, functio quędam muneris animi est, virtuti vndique absolutæ congruens, de virtute videndum est. Sic enim fortasse & de beatitudine meliùs dispicere poterimus. Atque is quidē, qui ad rempubl. administrandā verè idoneus, in huius studio maximè exercitatus esse videtur. Huc enim se parat, atq; hoc studet, vt ciuicis suos, viros bonos, & legibus obedienteis efficiat. Quarū rerū exemplū nobis suppeditāt Cretensium & Lacedęmoniorū legumlatores, & si qui alij tales extiterunt. Quòd si hæc ciuilis scientiæ propria disputatio est, nimirū ad id consilium atque institutum, quod ab initio E suscepimus, quæstio hæc erit accommodata. De virtute autem videndum est, humana scilicet. Nam cùm summum hominis bonum, tum beatitudinem humanam quærebamus. Virtutem porrò humanam appellamus, non corporis, sed animi virtutem. Etenim beatitudinem functionē muneris animi dicebamus. Quòd si hęc ita se habent: nimirum vt eum, qui oculos & totū corpus curaturus est, oculorū, totiúsque corporis naturam oportet habere perspectam:

D

sic, eum qui ad gubernacula reipubl. aptus futurus est, ea quæ ad animum pertinēt, quodammodo scientia comprehendisse: atq; eo quidē magis, quo maiore honore digna, quā medicina, scientia ciuilis est. At verò medici, qui sunt politiores, multū studij atque operæ in cognitione corporis ponere consueuerunt. Ergo ei quoque, qui ciuitatis regendæ peritus futurus est, in animi cognitionē cura atque opera multa cōferenda est: conferēda inquā harum rerū gratia, & quatenus satis sit ad ea quæ quęrimus. Namq; accuratiùs eius vim inquirere atq; explicare, maioris fortasse negotij sit, quàm ea ipsa, quæ nobis proposita sunt. De quo etiā in Exotericis disputationib. satis copiosè dicuntur nonnulla, atq; eis vtendum est: exempli causa, vnā esse animi partem rationis expertem, participē alteram. Quæ vtrū distinctæ sint, quemadmodū corporis partes, & quicquid in parteis secari potest, an ratione duæ sint, suapte alioqui natura indiuisæ, vt in rotūda figura ea pars, quæ conuexa, & ea quæ concaua dicitur: ad id, quod nunc agimus, nihil refert. Eius autem partis, quæ rationis expers est, duæ aliæ partes intelliguntur: quarum altera eius, quæ omnium cōmunis est, & quæ stirpibus propriè cōuenit, similis est: eam dico, quę alendi augēdique corporis causa est. Talem enim animi vim cùm in iis omnibus, quæ aluntur, atque adeò in fœtibus immaturis atque imperfectis ponere licet: tum etiam in perfectis animātibus. probabilius est enim hanc eādem esse, quàm aliam aliquam. Huius igitur virtus, omnium cōmunis, vt dixi, non hominis propria est: quippe cùm in somnis hæc particula atque hæc vis suo munere maximè fungatur. At bonus ab improbo in somno minimum discernitur. Hinc illud est, quod aiūt, inter beatos ac miseros dimidiam vitæ partē nihil interesse. Eiúsque rei ratio probabilis, cur ita accidat, afferri potest. Somnus enim animi est cessatio, vacatióque ab opere, quà is bonus dicitur & malus, nisi si motus quidā perueniunt ac permanāt ad aliquam eius partem: atque hac ratione bonorum quàm quorumlibet aliorum visa sunt meliora. Sed de his quidē satis: atque alendi vis prætermittenda est, quādoquidem virtutis humanæ expers est sua natura. Videtur autē etiam altera animi vis, rationis quidem expers esse, quæ tamen aliquo modo eius est particeps. Nam & continentis & incontinentis rationem, animique partem eam quæ ratione prædita est, laudamus. Recta enim illa est, & ad optima facta hortatur, atque excitat. Apparet autem in eis etiam alia quædam pars à ratione auersa naturâ, quæ rationi repugnat ac reluctatur. Planè enim vt resolutæ corporis partes, cùm eas dextrorsum mouere animum inducūt, in contrariam partē siniſtrorsum peruersè ferūtur: sic & in animo euenit.

A κὴ μᾶλλον ὅσῳ τιμιώτερα κὴ βελτίων ἡ πολιτικὴ τῆς ἰατρικῆς. κὴ τῶν ἰατρῶν * ἡ' πρ. δὲ οἱ. οἱ χειρίεντες πολλὰ πραγματεύονται περὶ τὸ τοῦ σώματος γνῶσιν. θεωρητέον δὴ κὴ τὴν πολιτικὴν περὶ ψυχῆς. θεωρητέον δ' τούτων χάριν, ἐφ' ὅσον ἱκανῶς ἔχῃ πρὸς τὰ ζητούμενα. ὁ γὰρ * ὀπὶ πλεῖον ἀκριβοῦν, ἐργωδέστερον ἴσως ὂν τῶν πρ. ὀπὶ πλεί- ονν. χειμώνων. λέγεται δ' περὶ αὐτῆς ἐν τοῖς ἐξωτερικοῖς λόγοις ἀχρωμένους ἔνια· κὴ χρηστέον αὐτοῖς. οἷ, τὸ μὲν ἄλογον αὐτῆς εἶ), τὸ δ' λόγον ἔχον. ταῦτα δὲ πότερον διώρισται, καθάπερ τὰ τοῦ σώματος μόρια, κὴ πᾶν ὃ μεριστόν, ἢ τῷ λόγῳ δύο ὄντα ἀχώριστα πέφυκέν, καθάπερ ἐν τῇ περιφερείᾳ τὸ κυρτὸν κὴ τὸ κοῖλον, οὐδὲν διαφέρει πρὸς τὸ παρόν. τοῦ ἀλόγου δέ, ὃ μὲν, ἔοικε κοινῷ κὴ φυτικῷ· λέγω δὲ ὃ αἴτιον τοῦ τρέφεσθαι, κὴ τοῦ * αὔξεσθαι· πρ. αὐξάε- τῷ τοιαύτῃν γὰρ δύναμιν τῆς ψυχῆς ἐν σθαι. C ἅπασι τοῖς τρεφομένοις θετέον εἶναι, κὴ ἐν τοῖς ἐμβρύοις· τὴν αὐτὴν δὲ ταύτην κὴ ἐν τοῖς τελείοις· * βλακωτέραν γὰρ ἢ ἄλλην πρ. βλακω- τινά. ταύτης μὲν οὖν κοινή τις ἀρετή, ἣ πρα ὐκ ἀνθρωπίνη φαίνεται· δοκεῖ γὰρ ἐν τοῖς ὕπνοις ἐνεργεῖν μάλιστα τὸ μόριον τοῦτο, ἣ δύναμις αὕτη· ὁ δὲ ἀγαθὸς κὴ κακὸς, ἥκιστα * διάδηλοι καθ' ὕπνον· ὅθεν * φα- πρ. διάδη- λον D σὶ οὐδὲν διαφέρειν τὸ ἥμισυ τοῦ βίου τοὺς Eudem. εὐδαίμονας τῶν ἀθλίων. συμβαίνει δὲ τοῦτο l. 2. c. 1. εἰκότως *. ἀρχὴ γάρ ἐστιν ὁ ὕπνος τῆς ψυ- πρ. ἀρχὴ χῆς * ἢ λέγεται ἀπουδαία καὶ φαύλη· πρ. ἢ πάλιν * εἴ τι κῑ μικρὸν διίκνουται τῶν πρ. εἰσφ- νες τῶν κινήσεων· κὴ ταύτῃ βελτίω γ' τὰ φαντάσματα τῶν ὀπτικῶν, ἢ τῶν τυχόντων. ἀλλὰ περὶ μὲν τούτων, ἄλλος. κὴ τὸ θρεπτικὸν οὖν ἑαυτέον, ὅπερ τῆς ἀνθρωπικῆς ἀρετῆς ἄμοιρον πέφυκεν. ἔοικε * δὴ πρ. δὲ E καὶ ἄλλη τις φύσις τῆς ψυχῆς ἄλογος εἶ), μετέχουσα μὲν πῃ λόγου· τῷ γὲ ἐγκρατοῦς κὴ ἀκρατοῦς τὸν λόγον, κὴ τῆς ψυχῆς τὸ λόγον ἔχον, ἐπαινοῦμεν· ὀρθῶς γὰρ κὴ ὅτι τὰ βέλτιστα προκαλεῖ. φαίνεται δὲ ἐν ἀνθρώποις κὴ ἄλλό τι φυσικὸν τὸν λόγον πέφυκὸς, ὃ μάχεταί τε κὴ ἀντείνει τῷ λόγῳ. ἀπεχθῶς γὰρ καθάπερ τὰ παραλελυμένα τοῦ σώματος μέρεα εἰς τὰ δεξιὰ προαιρουμένων κινῆσαι, τοιοῦτόν εἰς τὰ ἀριστερὰ παραφέρεται· κὴ ὅτι τῆς ψυχῆς οὕτως·

ὅπῃ τὰ ἐναντία· καὶ γὰρ αἱ ὁρμαὶ τῶν ἀκρατευομένων. ἀλλ' ἐν μὲν τοῖς σώμασι μὲν ὁρῶμεν τὸ παραφερόμενον, ὅπῃ δ' ἡ τῆς ψυχῆς, οὐχ ὁρῶμεν. ἴσως δὲ οὐδὲν ἧττον καὶ ἐν τῇ ψυχῇ νομιστέον εἶναί τι παρὰ τὸν λόγον, ἐναντιούμενον τούτῳ καὶ ἀντιβαῖνον· πῶς δὲ ἕτερον, οὐδὲν διαφέρει. λόγου δ' καὶ τοῦτο φαίνεται μετέχειν, ὡς φαμὲν εὐπειθαρχεῖ γοῦν τῷ λόγῳ τὸ τοῦ ἐγκρατοῦς. ἔοικε δὲ ἴσως ὑπηκοώτερόν γε τὸ τοῦ σώφρονος καὶ ἀνδρείου· πάντα γὰρ ὁμοφωνεῖ τῷ λόγῳ. φαίνεται δὴ καὶ τὸ ἄλογον διττόν. τὸ μὲν γὰρ φυτικὸν οὐδαμῶς κοινωνεῖ λόγου· τὸ δ' ὀρεκτικὸν καὶ ὅλως ὀρεκτικὸν, μετέχει πως, ἢ κατήκοόν ἐστιν αὐτοῦ καὶ πειθαρχικόν. οὕτω δὴ καὶ τοῦ πατρὸς καὶ τῶν φίλων φαμὲν ἔχειν λόγον, καὶ οὐχ ὥσπερ τῶν μαθηματικῶν. ὅτι δ' πείθεταί πως ὑπὸ λόγου τὸ ἄλογον, μινύει καὶ ἡ νουθέτησις, καὶ πᾶσα ἐπιτίμησίς τε καὶ παράκλησις. εἰ δὲ χρὴ καὶ τοῦτο φαύλως λόγον ἔχειν, διττὸν ἔσται καὶ τὸ λόγον ἔχον· τὸ μὲν κυρίως καὶ ἐν ἑαυτῷ, τὸ δὲ ὥσπερ τοῦ πατρὸς ἀκουστικόν τι. διαιρεῖσθαι δὲ καὶ ἡ ἀρετὴ κατὰ τὴν διαφορὰν ταύτην· λέγομεν γὰρ αὐτῶν, τὰς μὲν διανοητικὰς, τὰς δὲ ἠθικάς· σοφίαν μὲν καὶ συνέσιν καὶ φρόνησιν, διανοητικάς· ἐλευθεριότητα δὲ καὶ σωφροσύνην, ἠθικάς. λέγοντες γὰρ περὶ τοῦ ἤθους, οὐ λέγομεν ὅτι σοφὸς, ἢ συνετός· ἀλλ' ὅτι πρᾶος, ἢ σώφρων· ἐπαινοῦμεν δὲ καὶ τὸν σοφὸν τινὰ ἕξιν· τῶν ἕξεων δὲ τὰς ἐπαινετὰς, ἀρετὰς λέγομεν.

A Abeunt enim in contrarias parteis incontinentium appetitiones. Sed in corporibus, id quod peruersè mouetur, oculis cernimus, in animo non cernimus: nihilominus autem fortasse existimare debemus, in animo quoque aliquid inesse, quod à ratione sit deuium, eique aduersetur ac repugnet: quod quomodo à ratione sit aliud ac diuersum, nihil refert. Rationis autem hoc quoque videtur esse particeps, vt diximus. Paret enim rationi in continente. At verò in viro forti B ac temperante multo adhuc magis obtemperare videtur. omnia enim in his vna penè dicam voce cum ratione consentiunt. Apparet ergo, vim quoque rationis expertem esse duplicem. Nam quæ ad stirpeis propriè pertinet, nulla ex parte rationis est particeps: ea autem, quæ ad concupiscendum, & omnino ad appetendum impellit, aliqua ex parte ratione prædita est, nempe quà ei paret atque obtemperat. Sic igitur dicere solemus, nos patris & amicorum rationem habere, non quomodo rerum mathematicarum. Rationi autem quodammodo parere C animi partem rationis expertem cùm præceptio ac monitio, tum omnis reprehensio atque exhortatio indicat. Quòd si fatendum est etiam hanc vim ratione esse præditam, erit & vis animi duplex rationis particeps: altera propriè, & vt habens eam in se ipsa: altera veluti filius, qui parentis dicto audiens est. Atque ex hac animi diuisione ac differentia, virtutis quoque distinctio partitióque nascitur. Alias enim virtutes in cogitatione ac ratione positas esse dicimus: alias ad mores pertinere, quas moraleis appellamus. In ratione posita sunt sapientia, D intelligentia, prudentia: in moribus liberalitas, temperantia. Nam cùm de moribus alicuius loquimur, non illum sapientem, aut intelligentem dicimus, sed clementem ac lenem, aut temperantem. Laudamus autem sapientem quoque ex habitu: at habitus eos qui sunt laudabiles, virtutum nominibus nuncupamus.

ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΟΥΣ ΗΘΙΚΩΝ
Νικομαχείων
β B.

ΚΕΦΑΛ. α'.

Ὅτι ἡ ἠθικὴ ἀρετὴ οὔτε φύσει, οὔτε παρὰ φύσιν ἐγγίνεται, ἀλλ' ἐξ ἔθους τελειοῦται.

E

Eudemiorum l. 7. c. 2. & 12. & Magnoum, l. 1. 1. & 6.

ΑΙΤΙΑΣ δὲ τῆς ἀρετῆς οὔσης, τῆς μὲν, διανοητικῆς, τῆς δὲ, ἠθικῆς· ἡ μὲν διανοητικὴ τὸ πλεῖστον ἐκ διδασκαλίας ἔχει καὶ τὴν γένεσιν καὶ τὴν αὔξησιν·

ARISTOTELIS ETHICORVM
NICOMACHEORVM
Liber II.

CAPVT I.

Virtutem ethicam consuetudine & vsu acquiri ostendit.

CVM sint autem duo virtutum genera, vnum earum, quæ ab ratione & cogitatione proficiscuntur, alterum earum quas moraleis à moribus appellamus: illæ quidem, quæ in ratione positæ sunt, magnam partem à doctrina ortum & incrementum habent. ita-

que cùm vsum, tum spatium tempúsque desiderant. Moraleis autem ἐξ ἔθους, id est, ex more comparantur, à quo nomen quoque traxerunt, quod parum admodum ἀπὸ τοῦ ἔθους, id est, à more deflectit: ex quo etiam perspicuum est, nullam virtutem moralem insitam nobis esse à natura. Nihil enim eorum quæ natura constant, aliter atque natum est, assuefieri potest: vt lapis, qui deorsum fertur naturâ, nulla ratione assuefieri possit, vt sursum moueatur, ne si decies millies quidem quis eum sursum iaciens assuefacere conetur: neque ignis vnquam deorsum feratur: neque quicquam aliud eorum, quæ aliter à natura comparata sunt, aliter assuefieri possit. Ergo neque naturâ, neque præter naturam nobis ingenerantur virtutes, sed sic affectis, vt ad eas suscipiendas apti simus natura, perficiamur autem perpoliamúrque more & consuetudine. Præterea quæcúmque nobis à natura obueniunt, eorum potestates priùs accipimus, posteriùs functiones muneris obimus: quod in sensibus perspici potest. Neque enim ex eo, quòd aut sæpe aspeximus, aut sæpe audiuimus, sensus adepti sumus: sed contrà, cùm sensus haberemus, eis vsi sumus, non quia vsi sumus, habuimus. At virtutes consequimur priùs virtutis muneribus functi: quomodo & in cæteris fit artibus. Nam, quæ nos oportet, posteaquam didicerimus, efficere, ea cùm efficimus, discimus: veluti ædificando fiunt ædium ædificandarum artifices: & fidibus canendo, fidicines. Itémque iustis actionibus exercendis, iusti; temperantibus, temperantes; fortibus, fortes efficimur. Atque etiam hoc ipsum testantur ea quæ in ciuitatibus factitari solent. Legumlatores enim ciuibus ad virtutem assuefaciendis, eos bonos efficiunt. Atque hæc quidem est omnium, qui leges ferunt, mens & voluntas. Quotquot autem minùs rectè assuefaciunt, voto suo frustrantur. Atque hoc vno reipublicæ administrandæ forma altera ab altera differt, bona à vitiosa. Præterea ex iisdem rebus virtus omnis nascitur, per quas interit: similiter & ars. Nam ex eo quòd fidibus canunt, & boni & mali fidicines euadunt: eadémque ratione ædificãdi artifices, & reliqui opifices omnes. Nam ex eo quòd bene ædificant, boni sunt ædificandi artifices futuri: ex eo quòd malè, mali. Quòd nisi ita se res haberet, nec magistro, qui doceret, opus esset, & omnes boni aut mali artifices nascerentur. Eadem igitur & virtutum ratio est. Agendis enim iis rebus, quæ ab hominibus inter ipsos contrahi solent, alij iusti, alij iniusti efficimur. Et cùm ea, quæ in rebus horribilibus ac periculosis habentur, agimus, ac subimus, assuescimúsque ea aut timere, aut præsenti animo ferre, aliàs fortes, aliàs timidi euadimus.

A ἀλλ' ὅσῳ ἐμπειρίας δεῖται καὶ χρόνου· ἡ μὲν ἠθικὴ, ἐξ ἔθους περιγίνεται· ὅθεν καὶ τοὔνομα ἔσχηκε, μικρὸν * παρεκκλίνον ἀπὸ τοῦ γρ. παρεξ-
ἔθους· ἐξ οὗ καὶ δῆλον ὅτι οὐδεμία τῶν ἠθικῶν ἀρετῶν φύσει ἡμῖν ἐγγίνεται· οὐδὲν γὰρ τῶν φύσει ὄντων, ἄλλως ἐθίζεται· οἷον, ὁ λίθος φύσει κάτω φερόμενος οὐκ ἂν ἐθισθείη ἄνω φέρεσθαι, οὐδ' ἂν μυριάκις αὐτὸν ἐθίζῃ τις, ἄνω ῥίπτων· οὐδὲ τὸ πῦρ, κάτω· οὐδὲ ἄλλο οὐδὲν τῶν
B ἄλλως πεφυκότων, ἄλλως δὴ ἐθισθείη. οὔτ' ἄρα φύσει, οὔτε παρὰ φύσιν ἐγγίνονται αἱ ἀρεταί· ἀλλὰ πεφυκόσι μὲν ἡμῖν δέξασθαι αὐτάς, τελειουμένοις δὲ διὰ τοῦ ἔθους. ἔτι ὅσα μὲν φύσει ἡμῖν παραγίνεται, τὰς δυνάμεις * τὰς τούτων πρότερον κομιζόμεθα· ὕστερον δὲ τὰς ἐνεργείας ἀποδίδομεν· ὅπερ ἐπὶ τῶν αἰσθήσεων δῆλον. οὐ γὰρ ἐκ τοῦ πολλάκις ἰδεῖν, ἢ πολλάκις ἀκοῦσαι, τὰς αἰσθήσεις ἐλάβομεν, ἀλλ' ἀνάπαλιν, ἔχοντες ἐχρησάμεθα, οὐ χρησάμενοι ἔχομεν. τὰς δ' ἀρετὰς λαμβάνομεν
C ἐνεργήσαντες πρότερον, ὥσπερ καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων τεχνῶν. ἃ γὰρ δεῖ μαθόντας ποιεῖν, ταῦτα ποιοῦντες μανθάνομεν· οἷον * οἰκοδομοῦντες, οἰκοδόμοι γίνονται· καὶ κιθαρίζοντες, κιθαρισταί· οὕτω δὲ καὶ τὰ μὲν δίκαια πράττοντες, δίκαιοι γινόμεθα· τὰ δ' σώφρονα, σώφρονες· τὰ δ' ἀνδρεῖα, ἀνδρεῖοι. μαρτυρεῖ δ' καὶ τὸ γινόμενον ἐν ταῖς πόλεσιν· οἱ γὰρ νομοθέται τοὺς πολίτας ἐθίζοντες, ποιοῦσιν ἀγαθούς· καὶ τὸ μὲν βούλημα πᾶσι τοῖς νομοθέτου τοῦτ' ἔστιν· ὅσοι δὲ μὴ εὖ αὐτὸ ποιοῦσιν, ἁμαρτάνουσι· καὶ διαφέρει τούτῳ πολιτεία πολιτείας, ἀγαθὴ φαύλης. ἔτι, ἐκ τῶν αὐτῶν καὶ διὰ τῶν αὐτῶν καὶ γίγνεται πᾶσα ἀρετὴ, καὶ φθείρεται· ὁμοίως δὲ καὶ τέχνη· ἐκ μὲν γὰρ τοῦ κιθαρίζειν εὖ οἱ ἀγαθοὶ καὶ οἱ κακοὶ γίνονται κιθαρισταί· ἀναλόγως δὲ καὶ οἱ οἰκοδόμοι, καὶ οἱ λοιποὶ πάντες· ἐκ μὲν γὰρ τοῦ εὖ οἰκοδομεῖν, ἀγαθοὶ οἰκοδόμοι ἔσονται, ἐκ δ' τοῦ κακῶς, κακοί· εἰ γὰρ μὴ οὕτως εἶχεν, οὐδὲν ἂν ἔδει τοῦ διδάξοντος· ἀλλὰ πάντες ἂν ἐγίνοντο ἀγαθοὶ, ἢ κακοί. οὕτω δὴ καὶ ὅπερ τῶν ἀρετῶν ἔχει· πράττοντες γὰρ τὰ ἐν τοῖς συναλλάγμασι τοῖς πρὸς τοὺς ἀνθρώπους, γινόμεθα οἱ μὲν δίκαιοι, οἱ δ' ἄδικοι· πράττοντες δ' τὰ ἐν τοῖς δεινοῖς, καὶ ἐθιζόμενοι * ἢ φοβεῖσθαι ἢ θαρρεῖν, οἱ μὲν ἀνδρεῖοι, οἱ δὲ δειλοί.

ὁμοίως δὲ καὶ τὰ περὶ τὰς ἐπιθυμίας ἔχει, καὶ τὰ περὶ τὰς ὀργάς· οἱ μὲν γὰρ, σώφρονες καὶ πρᾶοι γίνονται· οἱ δὲ, ἀκόλαστοι καὶ ὀργίλοι· οἱ μὲν, ἐκ τοῦ οὕτως ἐν αὐτοῖς διαφέρεσθαι· οἱ δὲ, ἐκ τοῦ οὕτω. καὶ ἑνὶ δὴ λόγῳ, ἐκ τῶν ὁμοίων ἐνεργειῶν αἱ ἕξεις γίνονται. διὸ δεῖ τὰς ἐνεργείας ποιὰς ἀποδιδόναι· κατὰ γὰρ τὰς τούτων διαφορὰς ἀκολουθοῦσιν αἱ ἕξεις· οὐ μικρὸν οὖν διαφέρει τὸ οὕτως ἢ οὕτως εὐθὺς ἐκ νέων ἐθίζεσθαι, ἀλλὰ πάμπολυ· μᾶλλον δέ, τὸ πᾶν. B

A Similis est cupiditatum irarúmque ratio. Alij enim temperantes & lenes, alij intemperantes & iracundi efficiuntur: hi quia sic, illi quia aliter in iis versantur. Atque, vt vno verbo dicam, ex similibus munerum functionibus atque actionibus similes habitus oriuntur. Itaque danda opera est, vt actiones nostras certo quodam modo conformemus. harum enim differentias habitus differentes ac dispares consequuntur. Non igitur parum refert, sed permultum, vtrùm sic, an sic, à pueris assuescamus. Immò verò totum in eo positum est.

ΚΕΦΑΛ. β'.

Ὅτι ἐξ ὧν γίγνεται ἡ ἀρετὴ, ἐκ τούτων καὶ αὔξεται καὶ φθείρεται, μὴ ὡσαύτως γινομένων· καὶ ὅτι περὶ ἡδονάς ἐστι καὶ λύπας.

CAPVT II.

Quali consuetudine Virtus ethica comparetur, agendi scilicet non contemplandi, demonstrat.

ΕΠΕΙ οὖν ἡ παροῦσα πραγματεία οὐ * θεωρίας ἕνεκά ἐστιν, ὥσπερ αἱ ἄλλαι· οὐ γὰρ ἵν' εἰδῶμεν τί ἐστιν ἡ ἀρετὴ, σκεπτόμεθα· ἀλλ' ἵν' ἀγαθοὶ γενώμεθα· C ἐπεὶ οὐδὲν ἂν ἦν ὄφελος αὐτῆς· ἀναγκαῖον * ἐστι σκέψασθαι περὶ τὰς πράξεις, πῶς πρακτέον αὐτάς· αἵτινες γάρ εἰσι κύριαι καὶ τῆς ποιὰς γενέσθαι τὰς ἕξεις, καθάπερ εἰρήκαμεν. τὸ μὲν οὖν κατὰ τὸν ὀρθὸν λόγον πρᾶξαι, κοινὸν * καὶ ἐπαινετόν. ῥηθήσεται δ' ὕστερον περὶ αὐτῶν, καὶ τί ἐστιν ὁ ὀρθὸς λόγος, καὶ πῶς ἔχει πρὸς τὰς ἄλλας ἀρετάς. ἐκεῖνο δὲ * προδιομολογητέον, ὅτι πᾶς ὁ περὶ τὴν πρακτὴν D λόγος, τύπῳ ἐστὶ καὶ οὐκ ἀκριβῶς ὀφείλει λέγεσθαι, ὥσπερ καὶ κατ' * ἀρχὰς εἰπομεν, ὅλη κατὰ τὴν ὕλην οἱ λόγοι ἀπαιτητέοι· τὰ δ' ἐν ταῖς πράξεσι καὶ τὰ συμφέροντα, οὐδὲν ἑστηκὸς ἔχει, ὥσπερ οὐδὲ τὰ ὑγιεινά. τοιούτου δ' ὄντος τοῦ καθόλου λόγου, ἔτι μᾶλλον ὁ περὶ τῶν καθ' ἕκαστα λόγος οὐκ ἔχει τὰκριβές· οὔτε γὰρ ὑπὸ τέχνην πίπτει, οὔθ' ὑπὸ παραγγελίαν * πίπτει. δεῖ δ' αὐτοὺς ἀεὶ τοὺς πράττοντας, τὰ πρὸς τὸν καιρὸν ἀγαπεῖν, ὥσπερ * καὶ ὅτι τῆς ἰατρικῆς ἔχει τὸ τῆς κυβερνητικῆς· ἀλλὰ καίπερ ὄντος τοιούτου τοῦ παρόντος λόγου, πειρατέον βοηθεῖν. πρῶτον οὖν τοῦτο θεωρητέον, ὅτι τὰ τοιαῦτα πέφυκεν ὑπὸ ἐνδείας καὶ ὑπερβολῆς φθείρεσθαι· (δεῖ γὰρ ὑπερ τῶν ἀφανῶν ταῖς φανεραῖς μαρτυρίοις χρῆσθαι·) ὥσπερ ὅτι τῆς ἰσχύος καὶ τῆς ὑγιείας ὁρῶμεν·

A Similis est cupiditatum irarúmque ratio. Alij enim temperantes & lenes, alij intemperantes & iracundi efficiuntur: hi quia sic, illi quia aliter in iis versantur. Atque, vt vno verbo dicam, ex similibus munerum functionibus atque actionibus similes habitus oriuntur. Itaque danda opera est, vt actiones nostras certo quodam modo conformemus. harum enim differentias habitus differentes ac dispares consequuntur. Non igitur parum refert, sed permultum, vtrùm sic, an sic, à pueris assuescamus. Immò verò totum in eo positum est.

CAPVT II.

Quali consuetudine Virtus ethica comparetur, agendi scilicet non contemplandi, demonstrat.

QVoniam igitur negotium, quod est in manibus, non cognitionis causa suscceptum est, vt alia; non enim quid sit virtus quærimus, vt cognoscamus, sed vt boni efficiamur: alioqui nihil ad beatitudinem conferret: quemadmodum actiones obeundæ & exercendæ sint, considerandum est. In his enim situm est (quemadmodum diximus) vt habitus sic vel sic conformentur. Atque hoc quidem commune omnium est, & positum sit, rectæ rationi conuenienter agere oportere: qua de re posteriùs dicemus: tum etiam quid sit recta ratio, & quomodo ad reliquas virtutes affecta sit, exponemus. Illud autem priùs conueniat, & confessum sit, omnem, quæ de rebus in agendo positis habetur, orationem rudiore quadam forma & adumbrata, non exquisita neque accuratiùs expressa constare oportere, vt & initio diximus, quod sermones materiæ subiectæ conuenientes sint postulandi. Atqui quæ in actionibus versantur, quæque ad aliud conducunt, nihil firmitatis, nullamque certam sedem habent, quemadmodum neque res salubres. Cùm sit autem eiusmodi ea, quæ ad genus vniuersum pertinet, oratio: tum multò magis tenuitate subtili ac limata caret is, qui de rebus singularibus habetur, sermo. Hæ enim neque sub artem, neque sub præceptionem vllam cadunt: sed eos qui in rebus agendis versantur, semper oportet occasionem intueri, atque obseruare, quemadmodum in arte medendi & gubernandi fieri videmus. Verumtamen etiamsi talis sit hæc quam instituimus, oratio: danda tamen opera est, vt huic incommodo subueniamus. Hoc igitur in primis animaduertendum ac sciendum est, hæc talia ab eo quod parum, & ab eo quod nimium est, corrumpi ac perimi solere natura: quemadmodum in viribus corporis & valetudine fieri videmus.

lib. 1. c. 1.

γρ. διαπλάσθαι

γρ. ὑποκείσθω.

γρ. προδιομολογείσθω. & προσδι.

Lib. 1. c. 1. & 7.

γρ. ὑποπίπτει.

Magn. Mor. l. 1. c. 5. Eudem. l. 2. c. 3.

Claris enim & perſpicuis exemplis ad ea, quæ ſunt obſcura, declaranda, teſtimonij loco vtendum eſt. Nam & immoderatæ, & pauciores aut remiſſiores, quam par ſit, exercitationes, vireis minuunt, & corrumpunt. Itémque poculenta & eſculenta æquè copioſiora ac parciora valetudinem lædunt, ac perdunt. At verò moderata, efficiunt, augent, ac tuentur. Eodem igitur modo ſe res habet in temperantia quoque & fortitudine, aliiſque virtutibus. Nam vt qui fugit, & extimeſcit omnia, nihilque ſubit ac perfert, is timidus efficitur: ſic qui à nullo omnino periculo deterretur, ſed ad omnia ruit, audax: itemque & qui omni genere voluptatis perfruitur, nullâque ſeſe abſtinet, intemperans: & qui ab omnibus refugit, quemadmodum ſolent homines agreſtes, is veluti ſtipes quidam & ſenſus expers euadit. Nam vt temperantiam & fortitudinem perimit nimium & parum, ſic ſeruat mediocritas. Neque verò ſolùm ortus & incrementa & interitus habituum ex iiſdem & ab iiſdem proficiſcuntur, ſed etiam muneris functiones in iiſdem verſari reperiẽtur. Nam & in aliis quoq; quę manifeſtiora ſunt, ita vſuuenire conſueuit: veluti in viribus corporis. Vt enim ex eo naſcũtur, quòd quis multum cibum capiat, multóſque labores excipiat ac perferat: ſic hoc vtrumq; maximè poteſt is efficere, qui viribus corporis pollet. Idem autem de virtutibus ſentiendum. Nam quemadmodum prætermittendis & fugiendis voluptatibus temperantes efficimur: ſic temperantes effecti, voluptates maximè poſſumus aſpernari. Similis & fortitudinis ratio eſt. Nam & aſſueſcendo ea, quæ terribilia ſunt, pro nihilo putare, eáque ſufferre ac perpeti, fortes euadimus: & fortitudinem conſecuti, maximè poterimus ea quæ terrorem afferunt, ſubire ac perferre. Quales autem ſint habitus, voluptas quæ facta ſubſequitur, aut dolor, indicio eſſe debet. Nam qui ſe à corporis voluptatibus abſtinet, hócque ipſo delectatur, is temperans: qui moleſtia ex eo afficitur, is eſt intemperans. Et qui res graueis & acerbas perfert, ex cóq; lætitiam capit, aut certè nulla moleſtia afficitur, fortis: qui moleſtia afficitur, timidus habendus eſt. Virtus enim moralis omnis in doloribus ac voluptatibus verſatur. Nam & voluptatis illecebris ad turpeis atque improbas actiones inuitamur, & doloris aculeis ab honeſtis auocamur ac deterremur. Itaque ſtatim à pueris (vt ait Plato) ita nos oportet quodammodo eſſe educatos & inſtitutos, vt quibus rebus oportet, iis rebus & lætemur & doleamus. Hæc eſt enim recta inſtitutio. Prętereà ſi in actionibus & perturbationibus virtutes ſunt occupatæ, omnem autem perturbationem, omnémq; actionem dolor ſequitur & voluptas: ob hanc quoque cauſam virtus in voluptatibus & doloribus verſabitur.

A πά τε γὰρ ὑφαλλόντα γυμνάσια, καὶ τὰ ἐλλείποντα, φθείρει τὴν ἰσχύν. ὁμοίως δὲ καὶ τὰ ποτὰ καὶ τὰ σιτία πλείω καὶ ἐλάττω μὲν ὄντα, φθείρει τὴν ὑγίειαν· τὰ δὲ σύμμετρα, καὶ ποιῇ καὶ αὔξει καὶ σώζει· οὕτως οὖν καὶ ἐπὶ σωφροσύνης καὶ ἀνδρείας ἔχει καὶ τῶν ἄλλων ἀρετῶν. ὁ γὰρ τὰ φεύγων καὶ φοβούμενος, καὶ μηδὲν ὑπομένων, δειλὸς γίγνεται· ὁ δὲ μηδὲν ὅλως φοβούμενος, ἀλλὰ πρὸς πάντα βαδίζων, θρασύς· ὁμοίως δὲ καὶ ὁ μὴ πάσης ἡδονῆς ἀπολαύων, καὶ μηδεμιᾶς ἀπεχόμενος, ἀκόλαστος· ὁ δὲ πάσας φεύγων, ὥσπερ οἱ ἄγροικοι, ἀναίσθητός τις· φθείρεται γὰρ ἡ σωφροσύνη καὶ ἡ ἀνδρεία ὑπὸ τῆς ὑπερβολῆς καὶ τῆς ἐλλείψεως· ὑπὸ δὲ τῆς μεσότητος σώζεται. ἀλλ' οὐ μόνον αἱ γενέσεις, καὶ αἱ αὐξήσεις, καὶ αἱ φθοραὶ, ἐκ τῶν αὐτῶν καὶ ὑπὸ τῶν αὐτῶν γίνονται, ἀλλὰ καὶ αἱ ἐνέργειαι ἐν τοῖς αὐτοῖς ἔσονται· καὶ γὰρ ὅπερ τῶν ἄλλων τῶν φανερωτέρων οὕτως ἔχει· οἷ ὅπερ τῆς ἰσχύος· διὰ γὰρ τὸ πολλὰ φαγόντα καὶ πολλὰ καμόντα δύνασθαι, καὶ πολλοῖς πόνοις ὑπομένειν· καὶ μάλιστα δυνάσθαι ταῦτα ποιεῖν ὁ ἰσχυρός. οὕτω δ' ἔχει καὶ ὅπερ τῶν ἀρετῶν· ἐκ τε γὰρ τὸ ἀπέχεσθαι τῶν ἡδονῶν, γινόμεθα σώφρονες· καὶ γενόμενοι, μάλιστα δυνάμεθα ἀπέχεσθαι αὐτῶν. ὁμοίως δὲ καὶ ἐπὶ τῆς ἀνδρείας· ἐθιζόμενοι γὰρ καταφρονεῖν τῶν φοβερῶν, καὶ ὑπομένειν αὐτὰ, γινόμεθα ἀνδρεῖοι· καὶ * γινόμενοι, μάλιστα δυνησόμεθα ὑπομένειν τὰ φοβερά. Σημεῖον δὲ * ποιεῖσθαι τῶν ἕξεων, τὴν ἐπιγινομένην ἡδονὴν ἢ λύπην τοῖς ἔργοις· ὁ μὲν γὰρ ἀπεχόμενος τῶν σωματικῶν ἡδονῶν, καὶ αὐτῷ τούτῳ χαίρων, σώφρων· ὁ δὲ ἀχθόμενος, ἀκόλαστος· καὶ ὁ μὲν ὑπομένων τὰ δεινὰ καὶ χαίρων, ἢ μὴ λυπούμενός γε, ἀνδρεῖος· ὁ δὲ λυπούμενος, δειλός· * περὶ ἡδονάς γὰρ καὶ λύπας ἐστὶν ἡ ἠθικὴ ἀρετή. διὰ μὲν γὰρ τὴν ἡδονὴν, τὰ φαῦλα πράττομεν· διὰ δὲ τὴν λύπην, τῶν καλῶν ἀπεχόμεθα. διὸ δεῖ ἤχθαί πως εὐθὺς ἐκ νέων, ὡς ὁ Πλάτων φησὶν, ὥστε χαίρειν τε καὶ λυπεῖσθαι οἷς δεῖ· ἡ γὰρ ὀρθὴ παιδεία αὕτη ἐστίν. ἔτι δ' εἰ ἀρεταὶ εἰσι περὶ πράξεις καὶ πάθη· πᾶσι δὲ πάθει καὶ πάσῃ πράξει ἕπεται ἡδονὴ καὶ λύπη· καὶ διὰ τοῦτ' ἂν εἴη ἡ ἀρετὴ περὶ ἡδονὰς καὶ λύπας·

B

C

D

* γρ. γινόμενοι, Vulgò, dè dēſ. contra cod. fidē, & Ariſt. loquēdi cōſuetudinem.

Magn. l. 1. c. 6.

E

Eudem. l. 2. c. 1.

* μᾶλλόν ὅ γ' αἱ κολάσεις γιτόμθναι δι' ἀ πύτων· ἰατρεῖαι γὰρ τινές εἰσιν· αἱ δ' ἰατρεῖαι δι' ἃ ἐναντίων πεφύκασι γίνεσθαι. ἔτι, ὡς καὶ πρότερον εἴπομθν, πᾶσα ψυχῆς ἕξις, ὑφ' οἵων πέφυκε γίνεσθαι χείρων καὶ βελτίων, πρὸς ταῦτα καὶ περὶ ταῦτα τὴν φύσιν ἔχει· δι' ἡδονὰς δ' εἰσὶν αἳ λύπας φαῦλαι γίνονται, πῶς διώκειν ταύτας καὶ φεύγειν, ἢ ἃς μὴ δεῖ, ἢ ὅτε μὴ δεῖ, ἢ ὡς οὐ δεῖ, ἢ ὅσα γὼς ἄλλως· ὥστε δῆλον λόγου * δεῖσθαι τὰ τοιαῦτα· δι' ὃ καὶ ὀρθῶς

γρ. διορίζονται

ταῖς ἀρεταῖς, ἀπαθείας τινὰς καὶ πραότητας οὐκ B

Rhetor. ad Alex. cap. 2.

εὖ ἴσ', ὅτι ἁπλῶς λέγουσιν, ἀλλ' οὐχ ὡς δεῖ, [* καὶ ὡς οὐ δεῖ,] καὶ ὅτε, καὶ ὅσα ἄλλα προσκεῖται· ὥστε καὶ ἡ ἀρετὴ ἐν τοιαύτῃ περὶ ἡδονὰς καὶ λύπας, τῶν βελτίστων πραγματική· ἢ ἐν καιρίᾳ, τοιαύτην. βούλοιτο δ' ἂν ἡμῖν καὶ ἐκ τούτων φανερὸν ἔτι περὶ τῶν αὐτῶν· τριῶν γὰρ ὄντων τῶν εἰς τὰς αἱρέσεις, καὶ τριῶν ὄντων τῶν εἰς τὰς φυγάς, * καλοῦ, συμφέροντος, ἡδέος· καὶ τριῶν τοὐναντίον, αἰσχροῦ, ἀσυμφόρου, λυπηροῦ· περὶ C πάντα μὲν οὖν ταῦτα ὁ ἀγαθὸς, καθορθωτικός ἐστιν· ὁ δὲ κακὸς, ἁμαρτητικός· μάλιστα δὲ περὶ τὴν ἡδονήν· κοινή τε γὰρ αὕτη τοῖς ζώοις, καὶ πᾶσι τοῖς ὑπὸ τὴν αἵρεσιν παραγίγνεται· καὶ γὰρ τὸ καλὸν * καὶ συμφέρον, ἡδὺ φαίνεται· ἔτι δ' ἐκ παίδων πᾶσιν ἡμῖν συντέθραπται· διὸ καὶ χαλεπὸν ἀποτρίψασθαι τῦτο τὸ πάθος, ἐγκεχρωσμένον τῷ βίῳ. κανονίζομεν δὲ καὶ τὰς πράξεις, οἱ μὲν, μᾶλλον, οἱ δὲ, ἧττον, ἡδονῇ καὶ λύπῃ. διὸ τῦτ' ἀναγκαῖον, εἰς περὶ ταῦτα τὴν

γρ. καὶ ἡ.

Fort. πᾶσαν ἢ πρ. vt mox, vel ἢ παροῦσαν. & ita Eustr.

Eudem. l. 2. c. 7. Politicorum, l. 5. c. 11.

γρ. καὶ ὡς ἡδικῇ καὶ τῇ κ.

* πᾶσαν γραμματείαν· οὐ γὰρ μικρὸν εἰς τὰς πράξεις, εὖ ἢ κακῶς χαίρειν ἢ λυπεῖσθαι. ἔτι δὲ, χαλεπώτερον ἡδονῇ μάχεσθαι, ἢ θυμῷ, καθάπερ φησὶν * Ἡράκλειτος· περὶ δὲ τὸ χαλεπώτερον αἰεὶ καὶ τέχνη γίνεται καὶ ἀρετή· καὶ γὰρ τὸ εὖ, βέλτιον ἐν τούτῳ. ὥστε καὶ περὶ τὴν ἡδονὰς καὶ λύπας πᾶσα ἡ πραγματεία, καὶ * τῇ ἀρετῇ καὶ τῇ πολιτικῇ· ὁ μὲν γὰρ εὖ τούτοις χρώμενος, ἀγαθὸς ἔσται· ὁ δὲ κακῶς, κακός. ὅτι μὲν οὖν ἐστὶν ἡ ἀρετὴ περὶ ἡδονὰς καὶ λύπας, καὶ ὅτι ἐξ ὧν γίγνεται, τοῦτο τούτων καὶ αὔξεται καὶ φθείρεται μὴ ὡσαύτως γινομένων, καὶ ὅτι ἐξ ὧν ἐνέργειται, περὶ ταῦτα καὶ ἐνεργεῖ, εἰρήσθω.

D

E

Atque hoc etiam supplicia indicat, quæ doloribus inferendis constituuntur in maleficos. Curationes enim quædam sunt. At curationes ex contrariis rebus adhiberi solet natura. Præterea, quemadmodum suprà diximus, quibus rebus omnis animi habitus deterior, ac melior fit natura, ad eas res eius natura pertinet, & in iis versatur. At propter voluptates ac dolores vitiosi habitus in nobis innascuntur, quia & illas consectamur, & hos fugimus, aut quas & quos non oportet, aut quando aut quomodo non oportet, aut quot modis aliis talia à ratione distinguntur. Itaque & definiunt nonnulli virtutes, vacuitates quasdam perturbationum, animorúmque status quietos ac placatos. Verumtamen ideò minùs rectè, quòd simpliciter & absolutè dicunt, nec adiungunt quomodo, & quo tempore oportet, & non oportet, & cætera, quæ addi consueuerunt. Hoc ergo tanquam concessum ponitur, talem virtutem, quæ in voluptatibus ac doloribus versatur, ad res optimas agendas idoneam esse: vitium autem contrà. Atque hæc eadem nobis esse poterunt etiam ex his quæ iam dicemus, planiora. Nam cùm tria sint, quæ sequi & expetere solemus, honestum, vtile, iucundum: tria contraria, quæ fugimus, turpe, inutile, molestum: in his quidem omnibus vir bonus rectè facit, improbus, & vitiosus offendit ac labitur: maximè verò in voluptatibus. Omnium enim animantium communis est voluptas, eorúmque omnium, quæ sub electionem veniunt, assidua comes est. Nam quicquid honestum, quicquid vtile est, id omne iucundum videtur. Præterea verò à teneris vnguiculis vnà nobiscum educata est, atque idcirco hunc affectum animi, quo vita nostra tincta & penitus imbuta est, eluere atque abstergere difficile est. Iam verò nostras actiones voluptatis ac doloris regula dirigimus, alij magis, alij minùs. Itaque necesse est totum hoc, quod à nobis susceptum est, negotium, in his rebus versari. Non enim parum momenti ad actiones affert, rectè aut perperam lætari, vel dolere. Præterea difficilius est (vt ait Heraclitus) voluptati quàm iracundiæ obsistere. At vt quidque difficillimum est, ita in eo maximè ars & virtus occupata est. In hoc enim melior est bonitas affectionis & actionis. Itaque etiam propter hanc causam negotium omne disputationis moralis, prudentiæque ciuilis, in doloribus ac voluptatibus elaboratur. Nam qui in his rectè se gerit, is vir bonus: qui secus, improbus futurus est. Virtutem igitur in voluptatibus ac doloribus occupatam esse: & quibus ex rebus gignitur, ab eisdem eam etiam augeri, & cùm eodem modo non efficiũtur, perimi: à quibus denique rebus ortum habuit, in eis quoque suo munere fungi, ita sit à nobis explicatum.

CAP.

A

CAPVT III.

Quæstionem ex præcedenti capite ortam proponit, & iusta agendo iustos reddi, rectè dictum esse ostendit.

SEd quærat aliquis, quid sibi velit hoc, quòd dicimus iustitiæ muneribus fungẽdis, iustos: temperantiæ, temperanteis effici oportere. Si enim iustas actiones obeũt, iam sunt iusti: si temperatas, temperãtes. Vt si ea, quæ grammaticorum musicorúmque sunt propria officia, explẽt, grammatici & musici B sint, necesse est. An ne in artibus quidem ita est? Fieri enim potest, vt quispiam aliquid grammaticũ efficiat & fortuitò & altero præeunte ac suggerẽte. Ergo ita denique grammaticus erit, si & grammatici munus aliquod obierit, & grammaticè, hoc est, ex arte grãmatica, qua præditus est. Præterea ne artium quidem ac virtutum similis ratio est. Nam quæ ab artibus gignũtur, partis perfectionem in seipsis inclusam habent. Satis est igitur ea certo quodam modo conformata effici. At quæ ex virtutibus aguntur, non si ea cuiusC dammodi sint, iustè aut temperanter agantur: sed si is quoque qui agit quodammodo conformatus agat: ac primùm quidẽ si sciẽs: deinde si consilio capto, & consilio propter ea ipsa capto: postremò si firma, perpetua, & constanti voluntate agat. Hæc autem in artibus quidem acquirẽdis non opus adhiberi, sed scire satis est. Ad virtutes verò comparãdas cùm scientia parum aut nihil valeat, tum cætera non paruam vim habent, sed multò maximam, atque adeò omnem: quæ quidem ex iteratis atque identidem repetitis iuD stis ac temperatis actionibus quæruntur. Res igitur iustæ ac temperatæ dicuntur, cùm tales sunt, quales vir iustus ac temperans egerit. Iustus autem & temperans est, non qui has res gerit tantùm, sed qui ita gerit, vt iusti & temperantes homines solent. Rectè igitur dicitur, iustis ac temperatis actionibus iustos ac temperantes effici: his autem neglectis, neminem vnquam virum bonum futurum. Sed plerique omnes cùm hæc agere non curent, ad verba confugientes, philosophari se arbitrantur, itáque sperant E futurum, vt boni sint: non multum ab ægris differentes, qui medicos studiosè illi quidem ac diligenter audiunt: sed nihil eorum quæ ab illis præcipiuntur, facere volunt. Quemadmodum igitur illis nunquam corpus erit bene constitutum, dum ita curantur: sic nec his animus, dum hoc modo philosophantur.

ΚΕΦΑΛ. γ'.

Ἀποείας λύσις. Πῶς λέγεται ὅτι δεῖ τὰ δίκαια πράττοντας δικαίους γίνεσθαι· καὶ τὰ σώφρονα, σώφρονας.

ΑΠορήσαι δ' ἄν τις, πῶς λέγομεν ὅτι δεῖ, τὰ μὲν δίκαια πράττοντας, δικαίους γίνεσθαι· τὰ δὲ σώφρονα, σώφρονας· Εἰ γὰρ πράττοιεν τὰ δίκαια καὶ τὰ σώφρονα, ἤδη εἰσὶ δίκαιοι καὶ σώφρονες, ὥσπερ εἰ τὰ γραμματικὰ καὶ μουσικὰ, γραμματικοὶ καὶ μουσικοί. ἢ οὐδὲ ὅπως τῶν τεχνῶν ἔστως ἔχει; ἐνδέχεται γὰρ γραμματικόν τι ποιῆσαι καὶ ἀπὸ τύχης, καὶ ἄλλου ὑποθεμένου. τότε οὖν ἔσται γραμματικὸς, ἐὰν καὶ γραμματικόν τι ποιήσῃ, καὶ γραμματικῶς· τοῦτο δ' ἐστὶ τὸ κατὰ τὴν ἐπιστήμην αὐτὴν γραμματικὴν· ἔτι, οὐδὲ ὅμοιόν ἐστιν ὅπερ τε τῶν τεχνῶν, καὶ τὰ τῶν ἀρετῶν· τὰ μὲν γὰρ ὑπὸ τῶν τεχνῶν γινόμενα, ἔχει ἐν ἑαυτοῖς ἱκανῶς· ἔστω οὖν καὶ τὰ τοιαῦτα πως ἔχοντα γεγραμμένα· τὰ δὲ κατὰ τὰς ἀρετὰς γινόμενα, οὐκ ἐὰν αὐτά πως ἔχῃ, δικαίως ἢ σωφρόνως πράττεται, ἀλλὰ καὶ ἐὰν ὁ πράττων πως ἔχων πράττῃ· πρῶτον μὲν, ἐὰν εἰδώς· ἔπειτ', ἐὰν προαιρούμενος, καὶ προαιρούμενος δι' αὐτά· ἔτι δεῖ, καὶ ἐὰν βεβαίως, καὶ ἀμεταχινήτως ἔχων, πράττῃ. ταῦτα δ', πρὸς μὲν τὸ τὰς ἄλλας * τέχνας ἔχειν, οὐ σπουδαῖα νομίζεται· πλὴν αὐτὸ τὸ εἰδέναι. * πρὸς δὲ τὸ τὰς ἀρετὰς, τὸ μὲν εἰδέναι, μικρὸν ἢ οὐδὲν ἰσχύει· τὰ δὲ ἄλλα, οὐ μικρὸν, ἀλλὰ τὸ παντὶ δυνατόν· ἀπὸ δὲ τῶν πολλάκις πραττομένων τὰ δίκαια καὶ τὰ σώφρονα γεγένηται. τὰ μὲν οὖν πράγματα δίκαια καὶ σώφρονα λέγεται, ὅταν ᾖ τοιαῦτα, οἷα ἂν ὁ δίκαιος ἢ ὁ σώφρων πράξειε δίκαιος δ' ἐστὶ καὶ σώφρων ἐστὶν, οὐχ ὁ ταῦτα πράττων, ἀλλὰ καὶ ὁ οὕτω πράττων, ὡς οἱ δίκαιοι καὶ οἱ σώφρονες πράττουσιν. ἓν οὖν λέγεται, ὅτι ἐκ τοῦ δίκαια πράξειν ὁ δίκαιος γίνεται· καὶ ἐκ τοῦ τὰ σώφρονα, ὁ σώφρων· ἐκ δὲ τοῦ μὴ πράξειν ταῦτα, οὐδεὶς ἂν οὐδὲ μελλήσειε γενέσθαι ἀγαθός. ἀλλ' οἱ πολλοὶ ταῦτα μὲν ὑ πράττουσιν· ὑπὸ δὲ τὸν λόγον καταφεύγοντες, οἴονται φιλοσοφεῖν, καὶ οὕτως ἔσεσθαι σπουδαῖοι· ὅμοιόν τι ποιοῦντες τοῖς κάμνουσιν, οἳ τοῖν ἰατρῶν ἀκούουσι μὲν ἐπιμελῶς, ποιοῦσι δ' οὐδὲν τῶν προσταττομένων· ἀπαρρωστοῦσι οὖν ἐκεῖνοι εὖ ἕξουσι τὸ σῶμα, ὅταν θεραπεύωνται, οὐδ' οὗτοι τῷ ψυχῇ, οὕτω φιλοσοφοῦντες.

ΚΕΦΑΛ. δ'.

Περὶ ἀρετῆς, τί ἐστι· καὶ ὅτι οὔτε πάθος ἐστὶν, οὔτε δυνάμις, ἀλλ' ἕξις.

A CAPVT IV.

Definito instrumento, Virtutis naturam inuestigans, Genus primo expedit: nec Perturbationem scilicet, nec potestatem esse, sed Habitum secundùm electionem.

Magn. Moral. l. 1. c. 7. Eudem l. 2. c. 2.

ΜΕΤΑ δὲ ταῦτα τί ἐστιν ἡ ἀρετὴ, σκεπτέον· ἐπεὶ οὖν τὰ ἐν τῇ ψυχῇ γινόμενα, τρία ἐστὶ, πάθη, δυνάμεις, ἕξεις, τούτων τι ἂν εἴη ἀρετή· λέγω δ', πάθη μὲν, ἐπιθυμίαν, ὀργὴν, [θυμὸν,] φόβον, θράσος, φθόνον, χαρὰν, φιλίαν, μῖσος, πόθον, ζῆλον, *ἔλεον, ὅλως οἷς ἕπεται ἡδονὴ ἢ λύπη· δυνάμεις δὲ, καθ' ἃς παθητικοὶ τούτων λεγόμεθα, οἷον καθ' ἃς δυνατοὶ ὀργισθῆναι, ἢ λυπηθῆναι, ἢ ἐλεῆσαι· ἕξεις δὲ καθ' ἃς πρὸς τὰ πάθη ἐχόμεθα εὖ ἢ κακῶς, οἷον πρὸς τὸ ὀργισθῆναι, εἰ μὲν σφοδρῶς ἢ ἀνειμένως, κακῶς ἐχόμεν· εἰ δὲ μέσως, εὖ· ὁμοίως δὲ καὶ πρὸς τἆλλα. πάθη μὲν οὖν οὐκ εἰσὶν, οὔθ' αἱ ἀρεταὶ, οὔθ' αἱ κακίαι, ὅτι οὐ λεγόμεθα κατὰ τὰ πάθη σπουδαῖοι ἢ φαῦλοι· κατὰ δὲ τὰς ἀρετὰς ἢ κακίας λεγόμεθα· καὶ ὅτι, κατὰ μὲν τὰ πάθη, οὔτ' ἐπαινούμεθα, οὔτε ψεγόμεθα· οὐ γὰρ ἐπαινετὸς ὁ φοβούμενος, οὐδὲ ὁ ὀργιζόμενος· οὐδὲ ψέγεται ὁ ἁπλῶς ὀργιζόμενος, ἀλλ' ὁ πῶς· κατὰ δὲ τὰς ἀρετὰς καὶ τὰς κακίας ἐπαινούμεθα ἢ ψεγόμεθα. ἔτι, ὀργιζόμεθα μὲν καὶ φοβούμεθα ἀπροαιρέτως· αἱ δὲ ἀρεταὶ προαιρέσεις τινὲς, ἢ οὐκ ἄνευ προαιρέσεως. πρὸς δ' τούτοις, κατὰ μὲν τὰ πάθη κινεῖσθαι λεγόμεθα· κατὰ δὲ τὰς ἀρετὰς καὶ τὰς κακίας, οὐ κινεῖσθαι, ἀλλὰ διακεῖσθαί πως. διὰ * ταῦτα δὲ καὶ δυνάμεις εἰσὶν· οὔτε μὲν ἀγαθοὶ λεγόμεθα τῷ δύασθαι * πάσχειν ἁπλῶς, οὔτε κακοὶ· οὔτε ἐπαινούμεθα, οὔτε ψεγόμεθα. καὶ ἔτι δυνατοὶ μὲν, ἐσμὲν φύσει· ἀγαθοὶ δὲ ἢ κακοὶ, οὐ γινόμεθα φύσει· εἴπομεν δὲ περὶ τούτου πρότερον. εἰ οὖν μήτε πάθη εἰσὶν αἱ ἀρεταὶ, μήτε δυνάμεις, λείπεται ἕξεις αὐτὰς εἶναι· ὅ, τι μὲν οὖν ἐστὶ τῷ γένει ἡ ἀρετὴ, εἴρηται.

SEquitur iam deinceps, vt quid sit virtus, videamus. Quoniam igitur quæ in animo ingenerantur, tria sunt, perturbationes, potestates, habitus: necessariò ex tribus vnum aliquod erit virtus. Perturbationes autem dico, cupiditatem, iram, timorem, audaciam, inuidentiam, gaudium, amicitiam, odium, desiderium, æmulationem, misericordiam, & omnino ea omnia quæ sequitur voluptas aut dolor. Potestates autem, quibus ad has perturbationes propensi dicimur: vt quarum impulsu vel ad irascẽdum, vel ad dolendum, vel ad miserendum procliues sumus. Habitus verò sunt, quibus aut benè aut malè aduersus perturbationes affecti sumus: veluti si ita affecti simus, vt vehementiùs aut remissius irascamur, malè affecti sumus: si autẽ intra modum, benè: itémque in cæteris. Neque igitur virtutes, neque vitia, perturbationes sunt: primùm quia ex perturbationibus nec boni, nec mali dicimur: ex virtutibus autẽ, aut vitiis, dicimur. Deinde quoniam perturbationes nobis nec laudi dantur, nec vitio. Neque enim qui timet, laudatur: neque qui irascitur: neque qui simpliciter irascitur, vituperatur: sed qui certo modo. Propter virtutes verò & vitia laudamur, aut vituperamur. Deinde irascimur & timemus inconsultò: at virtutes, aut consilia quædam sunt, aut non sine consilio. Postremò perturbationibus moueri dicimur: virtutibus & vitiis non moueri, sed quodammodo conformari. Propter has porrò causas nec sunt potestates. Neque enim eo quod patiendi potestate præditi sumus simpliciter, boni vel mali dicimur: neque laudamur aut vituperamur. Præterea potestates insunt in nobis natura: boni autem vel improbi non sumus natura: qua de re suprà diximus. Quòd si virtutes nec perturbationes sunt, nec potestates, relinquitur vt sint habitus. Quid igitur sit virtus genere, diximus.

ΚΕΦΑΛ. ε'.

Ποία τις εἴη ἡ ἀρετὴ ἕξις.

CAPVT V.

Differentiam ad virtutis definitionem constituendam inquirit.

ΔΕΙ δὲ μὴ μόνον οὕτως εἰπεῖν, ὅτι ἕξις, ἀλλὰ καὶ ποία τις. ῥητέον οὖν ὅτι πᾶσα ἀρετὴ, οὗ ἀρετή * ἡ ἀρετὴ, αὐτό τε τὸ ἔχον ἀποτελῇ, καὶ τὸ ἔργον αὐτοῦ τὸ ἀποδίδωσιν·

SEd non satis est ita dicere, virtutem habitum esse: verùm etiam ostendendum, qualis sit habitus. Dicendum igitur est, virtutem omnem, & id, cuius ipsa virtus sit, bene affectum reddere, & opus eius ornare ac perpolire: exempli gratiâ,

virtus oculi cùm oculum ipsum probum efficit, tum aptum ad suum munus explendum. Virtute enim oculi bene cernimus. Itémque virtus equi, cùm equum bonum efficiat, tum ad currendum, equitémque vehendum, & ad hosteis expectandos expeditum ac paratum. Quod si ita est in omnibus, hominis profectò virtus, habitus erit, quo homo & bonus fiat, & suo munere bene fungatur. Atque hoc quidem quónam modo futurum sit, cùm iam anteà dixerimus, tum etiam magis perspicuum ita esse poterit, si, qualis sit virtutis natura, considerabimus. Licet igitur in omni re continente ac diuidua, & plus, & minus & æquale, sumere: eáque vel ex ipsa re iudicantur, vel ad nos referuntur. Æquale autem, quiddam medium est inter nimium & parum. Iam rei medium appello, quod æqualiter abest ab vtroque extremo: quod quidem vnum & idem est omnibus. Medium porro ad nos, id quod nec superat, nec deserit id quod oportet adesse. Hoc autem nec vnum omnibus nec idem est. Exempli causa, si decem, multa: duo, pauca sunt: sex, rei media sumere consueuerunt: æqualiter enim superant & superantur. Atque hoc medium est proportione arithmetica. At quod nobis medium est, non ita sumendum est. Non enim si decem libras comesse nimium sit, duas parum: sex libras alipta præscribet. Est enim hoc quoque fortasse multum, vel parum ei qui sit cibum capturus. Miloni enim parum: ei qui nunc primùm incipit exerceri, multum. Similitérque de cursu & lucta sentiendum. Itaque sciens omnis, nimium & parum fugit: mediocritatem exquirit, atque hanc exoptat: mediocritatem, inquam, non rei, sed eam, quæ nobis est mediocritas. Quòd si scientia omnis ita demum benè suum munus explet, & absoluit, si mediocritatem sibi ob oculos proponat, ad eámque sua opera reuocet ac dirigat: (ex quo ea opera quæ scitè & affabrè facta sunt, hac ad extremum oratione commendare solent, nec eis quicquam detrahi, nec addi posse: quasi nimium & parum omnem perfectionem artis corrumpat & perimat, conseruet mediocritas:) tum etiam boni artifices, vt quidem dicimus, in suis operibus efficiendis hanc intuentur & spectant: virtus autem omni arte limatior ac melior est; quemadmodum & natura; ea profectò medium veluti collineando petat & destinet, necesse est. De ea autem virtute loquor, quæ ad mores pertinet. Hæc enim in perturbationibus atque actionibus versatur, in quibus est & nimium & parum & mediocritas: vt timere, fidere, concupiscere, odisse atque aspernari, irasci, misereri, & (vt semel dicam) gaudere & dolere potest quisque nimiùm & parum, atque vtrumque non rectè.

A οἷς ἡ τοῦ ὀφθαλμοῦ ἀρετὴ, τόν τε ὀφθαλμὸν
ἀσπουδαῖον ποιῆ, καὶ ὃ ἔργον αὐτοῦ· τῇ γὰρ τοῦ
ὀφθαλμοῦ ἀρετῇ εὖ ὁρᾶμεν. ὁμοίως δὲ τοῦ
ἵππου ἀρετὴ, ἵππόν τε ἀσπουδαῖον ποιῆ, καὶ
ἀγαθὸν δραμεῖν, καὶ ἐνεγκεῖν τ' ἐπιβάτην, καὶ
μεῖναι τοὺς πολεμίους. εἰ δὴ τοῦτ' ἐπὶ πάν-
των ὕτως ἔχει, ἡ τοῦ ἀνθρώπου ἀρετὴ εἴη
ἂν ἕξις, ἀφ' ἧς ἀγαθὸς ἄνθρωπος γένοιτο, καὶ
ἀφ' ἧς εὖ τὸ ἑαυτοῦ ἔργον ἀποδώσει. πῶς δὲ
τοῦτ' ἔσται, ἤδη μὲν εἰρήκαμεν· ἔτι δὲ καὶ ὧδε
ἔσται φανερόν, ἐὰν θεωρήσωμεν ποία τίς ἐστιν
ἡ φύσις αὐτῆς. ἐν παντὶ δὴ συνεχεῖ καὶ δια- Eudem. l. 2. c. 3.
ρετῷ ἐστὶ λαβεῖν τὸ μὲν πλεῖον, τὸ δ' ἔλατ-
τον, τὸ δ' ἴσον, καὶ ταῦτα ἢ κατ' αὐτὸ τὸ πρᾶ-
γμα, ἢ πρὸς ἡμᾶς· τὸ δ' ἴσον, μέσον τι ὑπερ-
βολῆς καὶ ἐλλείψεως. λέγω δ', τοῦ μὲν πρά-
γματος μέσον, τὸ ἴσον ἀπέχον ἀφ' ἑκατέρου
τῶν ἄκρων, ὅπερ ἐστὶν ἓν καὶ ταὐτὸ πᾶσι· πρὸς
ἡμᾶς δ', ὃ μήτε πλεονάζει, μήτε ἐλλείπει
[τοῦ δέοντος.] τοῦτο δ' οὐχ ἓν, οὐδὲ τὸ αὐτὸ
πᾶσιν· οἷς εἰ τὰ δέκα, πολλά· τὰ δὲ δύο, ὀλί-
γα· τὰ ἓξ, μέσα λαμβάνουσι κατὰ τὸ πρᾶ-
γμα· ἴσως γὰρ ὑπερέχει τε καὶ ὑπερέχεται.
τοῦτο δὴ μέσον ἐστὶ κατὰ τὴν ἀριθμητικὴν ἀνα-
λογίαν. τὸ δὲ πρὸς ἡμᾶς, οὐχοὕτω λητπέον·
οὐ γὰρ εἴπῳ δέκα μνᾶς φαγεῖν, πολύ· δύο δὲ,
ὀλίγον· ὁ ἀλείπτης ἕξ μνᾶς * προστάξειεν· γρ. προστά-
ξειεν
ἔστι γὰρ ἴσως καὶ τοῦτο πολὺ τῷ λημφομένῳ, ἢ
ὀλίγον. Μίλωνι μὲν γὰρ ὀλίγον, τῷ δ' ἀρ-
χομένῳ τῶν γυμνασίων, πολύ· ὁμοίως ἐπὶ
δρόμου καὶ πάλης. οὕτω δὴ πᾶς ἐπιστήμων τὴν
ὑπερβολὴν καὶ τὴν ἔλλειψιν φεύγει τὸ μέσον
ζητεῖ, καὶ τοῦθ' αἱρεῖται. μέσον δ', οὐ τὸ κατὰ τὸ πρᾶ-
γμα λεγόμενον, ἀλλὰ τὸ πρὸς ἡμᾶς. εἰ δὴ πᾶσα
ἐπιστήμη οὕτω τὸ ἔργον εὖ ἐπιτελεῖ, πρὸς τὸ
μέσον βλέπουσα, καὶ εἰς τοῦτο ἄγουσα τὰ ἔρ-
γα· (ὅθεν εἰώθασιν ἐπιλέγειν τοῖς εὖ ἔχουσιν
ἔργοις, ὅτι οὔτ' ἀφελεῖν ἔστιν, οὔτε προσθεῖ-
ναι, ὡς τῆς μὲν ὑπερβολῆς καὶ τῆς ἐλλείψεως
φθειρούσης τὸ εὖ· τὴν δὲ μεσότητος, σῳζούσης·)
οἱ δ' ἀγαθοὶ τεχνῖται, ὡς λέγομεν, πρὸς
τοῦτο βλέποντες ἐργάζονται· ἡ δὲ ἀρετὴ,
πάσης τέχνης ἀκριβεστέρα καὶ ἀμείνων ἐστὶν,
ὥσπερ καὶ ἡ φύσις· τοῦ μέσου ἂν εἴη στοχα-
στική· λέγω δὲ τὴν ἠθικήν· αὕτη γάρ ἐστι περὶ πάθη
καὶ πράξεις· ἐν αἷς τούτοις ἐστὶν ὑπερβολὴ καὶ ἔλ-
λειψις, καὶ τὸ μέσον· οἷς καὶ φοβηθῆναι καὶ θαρρῆσαι,
καὶ ἐπιθυμῆσαι καὶ ὀποφραφῶσαι, καὶ ὀργισθῆναι
καὶ ἐλεῆσαι, καὶ ὅλως ἡσθῆναι καὶ λυπηθῆναι ἐστὶ
καὶ μᾶλλον καὶ ἧττον, καὶ ἀμφότερα οὐκ εὖ.

τὸ δ' ὅτε δεῖ, & ἐφ' οἷς, & πρὸς οὓς, & οὗ ἕνεκα, & ὡς δεῖ, μέσον τε & ἄριστον, ἅπερ * ὅπερ τῆς ἀρετῆς. ὁμοίως δ' & περὶ τὰς πράξεις ἔστιν ὑπερβολή & ἔλλειψις, & τὸ μέσον. εἰ δὲ ἀρετή, περὶ πάθη & πράξεις ἐστὶν ἐφ' αἷς ὑπερβολή & ἔλλειψις, & τὸ μέσον. εἰ δὲ ἀρετή, περὶ πάθη & πράξεις ἐστὶν· ἐν οἷς, ἡ μὲν ὑπερβολὴ ἁμαρτάνεται, & ἡ ἔλλειψις ψέγεται, τὸ δὲ μέσον ἐπαινεῖται & κατορθοῦται· ταῦτα δ' ἄμφω, τῆς ἀρετῆς. μεσότης τίς ἐστιν ἡ ἀρετή, στοχαστική γε οὖσα τοῦ μέσου. ἔτι, τὸ * μὲν ἁμαρτάνειν, * πολλαχῶς ἐστι· τὸ γὰρ κακὸν, τοῦ ἀπείρου, ὡς οἱ Πυθαγόρειοι ἐῴκασον· τὸ δ' ἀγαθὸν, τοῦ πεπερασμένου· τὸ δ' κατορθοῦν, μοναχῶς· διὸ & τὸ μὲν ῥᾴδιον, τὸ δὲ χαλεπόν· ῥᾴδιον μὲν, τὸ ἀποτυχεῖν τοῦ σκοποῦ· χαλεπὸν δὲ, τὸ ἐπιτυχεῖν. & διὰ ταῦτ' οὖν, τῆς μὲν κακίας, ἡ ὑπερβολὴ & ἡ ἔλλειψις· τῆς δ' ἀρετῆς, ἡ μεσότης.

Εὐθεῖαι μὲν γὰρ ἁπλῶς, πολυδαπῶς δ' κακαί.

Magn. l. 1. c. 25. Metaph. l. 1. c. 5.

ΚΕΦΑΛ. ς'.

Ποία τίς εἴη μεσότης ἡ ἀρετή.

ΕΣΤΙΝ ἄρα ἡ ἀρετὴ ἕξις προαιρετικὴ, ἐν μεσότητι οὖσα τῇ πρὸς ἡμᾶς, ὡρισμένῃ λόγῳ, & ὡς ἂν ὁ φρόνιμος ὁρίσαι. μεσότης δ' δύο κακιῶν· ἡ μὲν, κατ' ὑπερβολήν· τῆς δ', κατ' ἔλλειψιν. & ἔτι ὃ τὰς μὲν, ἐλλείπειν· τὰς δ', ὑπερβάλλειν τοῦ δέοντος, ἔν τε τοῖς πάθεσι, & ἐν ταῖς πράξεσι· ταύτῃ δ' ἀρετὴ τὸ μέσον & αἱρεῖσθαι & εὑρίσκειν καὶ αἱρεῖσθαι. διὸ, κατὰ μὲν τὴν οὐσίαν & τὸν λόγον τὸν τὸ ἐστὶν εἰπόντα λέγοντα, μεσότης ἐστὶν ἡ ἀρετή· κατὰ δὲ τὸ ἄριστον & τὸ εὖ, ἀκρότης. οὐ πᾶσα δὴ ὑπιδέχεται πρᾶξις, οὐδὲ * πᾶν πάθος, τὴν μεσότητα· ἔνια γὰρ εὐθὺς ὠνόμασται συνῳδὰ μετὰ τῆς φαυλότητος· οἷ ὑπιχαιρεκακία, ἀναισχυντία, φθόνος· καὶ ὑπὲρ τὰς πράξεως, μοιχεία, κλοπὴ, ἀνδροφονία· πάντα γὰρ ταῦτα & τὰ τοιαῦτα, λέγεται τὰ αὐτὰ φαῦλα εἶναι, ἀλλ' οὐχ αἱ ὑπερβολαὶ αὐτῶν, οὐδὲ αἱ ἐλλείψεις. οὐκ ἔστιν οὖν οὐδέποτε περὶ αὐτὰ κατορθοῦν, ἀλλ' ἀεὶ ἁμαρτάνειν· οὐδ' ἔστι τὸ εὖ, ἢ μὴ εὖ, περὶ τὰ τοιαῦτα, ἐν τῷ δεῖ, & ὅτε, & ὡς μοιχεύειν· ἀλλ' ἁπλῶς τὸ ποιεῖν ὁτιοῦν τούτων, ἁμαρτάνειν ἐστίν. ὅμοιον

γρ. πᾶν ψυχῆς πάθος

A

B

C

D

E

atverò quo tempore, & propter quam causam, & quibus, & cuius rei gratia, & quomodo oportet his affectibus commoueri, id sanè & medium est, & optimum, quod in virtute situm est. Eodem quoque modo in actionibus nimium, parum, medium reperitur. Virtus autem in perturbationibus & actionibus versatur: in quibus nimium, & parum, & peccata sunt, & vituperantur: mediocritas & laudi datur, & rectè factum est. At hæc ambo sunt virtutis. Est ergo virtus mediocritas quædam, cùm mediocritatem veluti signum quoddam sibi propositum petat, ac destinet. Præterea peccare multis modis possumus: (Malum enim, vt Pythagorei coniectura quadam consequebantur, est infiniti atque interminati: bonum finiti & terminati:) at rectè facere, vno modo. (Itaque etiam hoc difficile est, illud verò facile: à scopo scilicet aberrare, facile est, scopum ferire, difficile.) Ob has igitur causas nimium & parum ad vitium pertinent: mediocritas ad virtutem.

Vno namque boni, cunctimodísque mali, vt inquit ille.

CAPVT VI.

Virtutis definitionem colligit, eámque porrò dissoluere, & singulas eiusdem particulas declarare incipit: Primo certè loco Μεσότητα *generatim explicat.*

EST igitur virtus habitus ad consilium agendi capiendum aptus & expeditus, in ea mediocritate positus, quæ ad nos comparatur, quæque ratione est definita, & vt prudens definiret. Mediocritas autem seu medium est duorum vitiorum: vnius, quod ex nimio, alterius quod ex eo quod parum est, nascitur. Atque etiam ideirco mediocritas est, quòd alia vitia deserunt id quod fieri debet, tum in perturbationibus, tum in actionibus: alia superant: virtus autem medium & inuenit & sequitur. Quocirca virtus ex sua essentia & ratione, quæ quid sit res declarat, medium, seu medietas, est: ex præstantia autem & perfectione, summũ. Verùm non omnis actio, nec omnis perturbatio mediocritatem recipit. Sunt enim quædã quorum nominibus statim vitium est implicatũ, vt maleuolentia lætans alieno malo, impudentia, inuidentia: & in actionibus, adulterium, furtum, cædes. Hæc enim omnia, & quæ sunt huius generis, sic appellantur, quòd ipsa mala sint, non eorum immoderationes, aut paucitates. Numquam igitur fieri potest, vt in his rectè fiat, sed semper peccatur: neque in talibus rectè aut non rectè faciendi vis in eo posita est, vt cum qua, & quo tempore, & quo modo adulterium facere oporteat, animaduertatur, sed simpliciter & absolutè quidvis horum admittere, peccare est.

Quamobrem mediocritatem seu medium in A his postulare, simile sit ac si quis in iniuria facienda,& in vita ignaua, & intemperata, mediocritatem,nimium & parum quęrat. Nam hac quidem ratione,esset nimij,& eius, quod parum est, modus ac mediocritas, & nimij nimium, & eius quod parum est, aliquid parum. Sed quo modo temperantiæ ac fortitudinis nec nimium est, nec parum;(propterea quòd medium quodammodo est summum;) sic ne illorum quidem mediocritas est, nec nimium, nec parũ: sed vt quidque admissum fuerit,ita peccatũ est. Omnino enim nec nimij,nec eius quod est parũ, mediocritas esse potest, nec mediocritatis nimium & parum.

οὕτω δ' ἀξιοῦν καὶ περὶ τὸ ἀδικεῖν, καὶ δεδιέναι καὶ ἀπολασταίνειν εἰς μεσότητα, καὶ ὑπερβολὴν καὶ ἔλλειψιν· ἔσται γὰρ οὕτω γε, ὑπερβολῆς καὶ ἐλλείψεως μεσότης, καὶ ὑπερβολῆς ὑπερβολή, καὶ ἔλλειψις ἐλλείψεως. ὥσπερ ἡ σωφροσύνης καὶ ἀνδρείας οὐκ ἔστιν ὑπερβολὴ καὶ ἔλλειψις, διότι τὸ μέσον εἴ πως ἄκρον· οὕτως οὐδὲ ἐκείνων μεσότης, οὐδὲ ὑπερβολὴ καὶ ἔλλειψις, ἀλλ' ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ πραττόμενα, ἁμαρτάνεται· ὅλως γὰρ οὔθ' ὑπερβολῆς καὶ ἐλλείψεως μεσότης ἐστίν, οὐδὲ μεσότητος ὑπερβολὴ καὶ ἔλλειψις.

CAPVT VII.

Μεσότητα in specie declarat,& in singulis virtutibus dari, inductione ostendit.

ΚΕΦΑΛ. ζ'.

γρ. καιόπερ

Διαγραφὴ τῶν τε ἀρετῶν καὶ τῶν κακιῶν.

Hic desideratur dubio procul Aristot. διαγραφή, cuius explicatio est, quod sequitur. Amissam διαγραφὴν possumus reparare ex Eud. l. 2. c. 3. Infrà l. 3. c 9. & seq. Ex verbis Eust. in hunc locũ suspicari licet deesse post vocem ἀνών. aliquid Sic Eustrat. κακίας δὲ τὴν μὲν ἀπὸ δ' ἀφειδίας ὑπερβαίνοντα αἰώνυμόν πια λέγει. πολλὰ γὰρ τῶν τοιούτων αἰώνυμα. εἶτα δ' αὖ, φησὶν, ἄφοβός τις ὁ τοιοῦτος· ἀλλ' οὐχ ὡς δεῖ. λέγεται γὰρ καὶ ὁ αὐθαδῶς ἄφοβος, ὅτι καὶ φοβεῖται ἃ μὴ δεῖ.

NOn solùm autem hoc vniuersè dicendum est, sed etiam ad singulas virtutes accommodandum. Sermones enim qui habẽtur de actionibus, ij qui ad genus vniuersũ pertinent, aliquanto sunt inaniores: qui verò parteis & res singulareis explicant, veriores. In rebus enim singularibus consistunt actiones. Cum his autem oportet orationem cõgruere. Hæc igitur ex descriptione sumenda & intelligenda sunt. Ac fortitudo quidem mediocritas est, in metu & confidentia occupata. Eorum autem, qui modum superãt, is, qui timoris vacuitate superat, caret nomine; (sunt autem multa, quæ nomine carent;) qui verò fidendo modũ superat, audax appellatur. Qui autem metuẽdo vltra modum progreditur, & fidendo modum deserit, ignauus. Iam verò in voluptatibus & molestiis, non omnibus, sed in iis quæ ad corpus pertinent, atque harum in eis maximè, quæ in tactu versantur, minùs autem in doloribus quàm in voluptatibus, mediocritas, temperantia est; nimiũ, intemperantia. In voluptatibus porrò qui eo peccant, quòd eas parum expetant, rarò reperiuntur. Ita ne nomen quidem consecuti sunt: sed appellentur sanè sensus expertes. In donãdis autem & accipiẽdis pecuniis, mediocritas quidem est ea, quæ liberalitas dicitur: nimium autem & parum, effusio & illiberalitas. Eas autẽ, quas dixi, mediocritates, cõtraria inter se ratione vitiosi homines & superant, & deserũt. Prodigus enim in profundẽda pecunia vltra modum prodit: in accipienda modũ deserit. Illiberalis, in accipiẽda immoderat⁹ est, in profũdẽda parcior, ac restrictior. Hęc igitur nunc quidem veluti adumbramus, summatimq; perstringimus, in pręsẽti hoc ipso cõtenti. posteriùs autẽ enucleatiùs ac subtiliùs ea distinguem⁹. In pecuniis autẽ aliæ quoq; versantur animi affectiones, quarũ mediocritas magnificẽtia nomina-

ΔΕΙ δὲ, τοῦτο μὴ μόνον καθόλου λέγεσθαι, ἀλλὰ καὶ τοῖς καθ' ἕκαστα ἐφαρμόττειν. ὁ γὰρ τοῖς περὶ τὰς πράξεις λόγοις, οἱ μὲν καθόλου, * κενώτεροί εἰσιν· οἱ δὲ ὅπὶ μέρους, ἀληθινώτεροι· περὶ γὰρ τὰ καθ' ἕκαστα αἱ πράξεις· δέον δὲ ὅπὶ τούτων συμφωνεῖν. ληπτέον οὖν ταῦτα * ἐκ τῆς διαγραφῆς. * Περὶ μὲν οὖν φόβους καὶ θαῤῥῆ, ἀνδρία μεσότης· τῶν δ' ὑπερβαλλόντων, ὁ μὲν τῇ ἀφοβίᾳ, ἀνώνυμος. * πολλὰ δ' ἐστὶν ἀνώνυμα· ὁ δ' ἐν πᾷ θαῤῥεῖν ὑπερβάλλων, θρασύς· ὁ δὲ ᾧ μὲν φοβεῖσθαι ὑπερβάλλων, πᾷ δὲ θαῤῥεῖν ἐλλείπων, δειλός. περὶ ἡδονὰς δὲ καὶ λύπας * οὐ πάσας, ἧττον δὲ καὶ περὶ τὰς λύπας, μεσότης μὲν, σωφροσύνη· ὑπερβολὴ δὲ, ἀκολασία. ἐλλείποντες δὲ περὶ τὰς ἡδονὰς οὐ πολύ γίνονται· διὸ οὐδ' οὕτω ὀνόματος τετυχήκασιν· ἔστωσαν δὲ ἀναίσθητοι· * περὶ δὲ δόσιν χρημάτων καὶ λῆψιν, μεσότης μὲν ἐλευθεριότης· ὑπερβολὴ δὲ καὶ ἔλλειψις, ἀσωτία καὶ ἀνελευθερία. ἀνωμάτως δὲ * αὐτὰς ὑπερβάλλουσι καὶ ἐλλείπουσιν· ὁ μὲν γὰρ ἄσωτος, ἐν μὲν πρώτοις ὑπερβάλλει, ἐν δὲ λήψει ἐλλείπει· ὁ δ' ἀνελεύθερος, ἐν μὲν λήψει, ὑπερβάλλει· ἐν δὲ πρώτοις, ἐλλείπει. νῦν μὲν οὖν τύπῳ καὶ ὅπὶ κεφαλαίῳ λέγομεν, ἀρκούμενοι αὐτῷ τούτῳ· ὕστερον δὲ ἀκριβέστερον περὶ αὐτῶν διορισθήσεται). * περὶ δὲ τὰ χρήματά εἰσι καὶ δύο ἄλλαι διαθέσεις, μεσότης μὲν, μεγαλοπρέπεια· ὁ γὰρ μεγαλοπρεπὴς διαφέρει χίλιαρχος· ὁ δὲ μικροπρεπὴς

γρ. καιόπερ

Quod igitur ait, ὅπου, suspicionē mouet, nisi alio respexit. Lege οὐ πάσας δὲ, vel ὑμῶν π. & refert ad ἡδονάς, ac fortasse aliter scripserat Arist. vide lib. 3. cap. 13. Quæ insequuntur isto loco in plerisque editionibus ex glossa & Eustr. interpretatione sūt profecta. Li. 4. c. 1. γρ. κατ' αὐτάς ὑ. L. 4. c. 4. L. 4. c. 7. γρ. μικρὰ Lib 4. cap. 10. Lib. 4. cap. 11. Lib. 4. cap. 13. Lib. 4. c. 14.

εἰσ. ὁ μὲν γὰρ, περὶ μεγάλα· ὁ δὲ περὶ μικρά· ὑπερβολὴ δὲ, ἀπειροκαλία & βαναυσία· ἔλλειψις δὲ, μικροπρέπεια· διαφέρουσι δὲ αὐτὼ τῶ περὶ τὸ ἐλευθεριότητα· ᾧ δὲ διαφέρουσιν, ὑστερον ῥηθήσε). * περὶ δὲ τιμὴν καὶ ἀτιμίαν, μεσότης μὲν, μεγαλοψυχία· ὑπερβολὴ δὲ, χαυνότης τις λεγομένη· ἔλλειψις δὲ μικροψυχία· ὡς δ' ἐλέγομεν ἔχειν πρὸς τὸ μεγαλοπρέπειαν τὸ ἐλευθεριότητα περὶ μικρὰ διαφέρουσαν, ὅτως ἔχει τις καὶ πρὸς τὸ μεγαλοψυχίαν, περὶ τιμὴν ὅσον μεγάλην, αὐτὴ περὶ * μικρὰν ὅσα· ἔστι γὰρ, ὡς δεῖ ὀρέγεσθαι ἡμᾶς, & μᾶλλον ἢ δεῖ, καὶ ἧττον. λέγεται δὲ, ὁ μὲν ὑπερβάλλων τῇ ὀρέξει, φιλότιμος· ὁ δ' ἐλλείπων, ἀφιλότιμος· ὁ δὲ μέσος, ἀνώνυμος. ἀνώνυμοι δὲ & αἱ ἕξεις· πλὴν ἡ τοῦ φιλοτίμου, φιλοτιμία· ὅθεν ὀφελκύζονται οἱ ἄκροι τὸ μέσης χώρας. & ἡμεῖς δὲ, ἔστι μὲν ὅτε τὸν μέσον, φιλότιμον καλοῦμεν· ἔστι δ' ὅτε, ἀφιλότιμον· & ἔστιν ὅτε μὲν ἐπαινοῦμεν τὸν φιλότιμον, ἔστι δ' ὅτε τὸν ἀφιλότιμον. διὰ τίνα δ' αἰτίαν τοῦτο ποιοῦμεν, ὑστερον * τοῖς ἑξῆς ῥηθήσε). νῦν δὲ περὶ τῶν λοιπῶν λέγωμεν τὸν ὑφηγημένον τρόπον. ἔστι δὲ καὶ περὶ ὀργὴν ὑπερβολὴ καὶ ἔλλειψις, καὶ μεσότης. * σχεδὸν δὲ ἀνωνύμων ὄντων αὐτῶν, τὸν μέσον πρᾶον λέγοντες, τὸν μεσότητα πραότητα καλέσομεν· τὸν δ' ἄκρων, ὁ μὲν ὑπερβάλλων, ὀργίλος ἔστω· ἡ δὲ κακία, ὀργιλότης· ὁ δὲ ἐλλείπων, ἀόργητός τις· ἡ δ' ἔλλειψις, ἀοργησία. εἰσὶ δὲ & ἄλλαι τρεῖς μεσότητες, ἔχουσαι μέν τινα ὁμοιότητα πρὸς ἀλλήλας· διαφέρουσι δὲ ἀλλήλων. πᾶσαι μὲν γὰρ εἰσὶ περὶ λόγων & πράξεων κοινωνίαν· διαφέρουσι δὲ, ὅτι, ἡ μὲν, ἕξις περὶ τὸ ἀληθὲς τὸ ἐν αὐτοῖς· αἱ δὲ, περὶ τὸ ἡδὺ τοῦτου δὲ, τὸ μὲν, ἐν παιδιᾷ· τὸ δὲ, ἐν πᾶσι τοῖς κατὰ τὸν βίον. ῥητέον οὖν & περὶ τούτων, ἵνα μᾶλλον κατίδωμεν ὅτι ἐν πᾶσιν ἡ μεσότης ἐπαινετόν· τὰ δ' ἄκρα, οὔτε ὀρθὰ, οὔτε ἐπαινετὰ ἀλλὰ ψεκτά. ἔστι μὲν οὖν & τούτων τὰ πλείω ἀνώνυμα· περιφατέον δ' ὥσπερ & ὅτι τὸν ἀλλων, αὐτοὺς ὀνομαλοποιοῦντα, σαφηνείας ἕνεκεν, καὶ τὸν πραχολωθήτου· * περὶ μὲν οὖν τὸ ἡδὺς, ὁ μὲν μέσος, ἀληθὴς τις· & ἡ μεσότης, ἀλήθεια λεγέσθω· ἡ δ' ὑπερβολὴς, ἀλαζονεία· καὶ ὁ ἔχων αὐτὸν, ἀλαζὼν· ἡ δ' ἔλλειψις, εἰρωνεία, καὶ εἴρων· * περὶ δὲ τὸ ἡδὺ, τὸ μὲν ἐν παιδιᾷ

Atur. Magnificus n. eo differt à liberali, quòd ille in magnis. hic in paruis versetur. Nimium, ἀπειροκαλία, id est, elegãtiæ insciẽtia, & βαναυσία, i. operaria quædam in sumptu faciendo insolẽtia: parum, μικροπρέπια, id est, indecora in sũptu faciẽdo parcimonia: differúntq; hæ ab iis quę ad liberalitatẽ pertinẽt. Quid differãt autẽ, posteriùs dicemus. Iam verò ea quæ in honore & infamia versatur, mediocritas, animi magnitudo nuncupatur: nimiũ χαυνότης à Græcis appellatur, à nobis elatio animi, aut superbia in animis extollendis nominatur: parum, humilis & demissus animus. Quam autẽ cõparationẽ habere dicebamus cum magnificẽtia liberalitatẽ, eo differentẽ, quòd in paruis versetur: eandẽ habet cum animi magnitudine, quę in magno honore vertitur, virtus quędã altera, quæ in paruo est occupata. Euenire enim potest, vt quis & pro eo ac satis est, honorem expetat, & vt nimiũ & parũ expetat. Qui autẽ honoris cupiditate modũ superat, ambitiosus: qui deserit, cõtemptor honoris appellatur: medius nomine caret: atque etiam affectiones ipsę carẽt nomine, præterquã ambitiosi, cui⁹ vitiositas ambitio nominatur. Hinc extremi de medio loco cõcertant ac litigant. Atque adeo nos ipsi eum, qui medius est, nũc ambitiosum, nũc honoris cõtemptorẽ appellamus: & aliquãdo ambitiosum, aliquãdo honoris contemptorem laudamus. Quod quãobrem faciamus, in iis quæ deinceps sequentur, explicabimus. Nunc verò eo quo cœpimus modo de cęteris dicamus. Est autẽ etiam in ira nimium, parũ, mediocritas: sed cùm ea ferè nomine vacet, medium, clementẽ ac lenem: mediocritatẽ, clemẽtiam ac lenitatem nominabimus: extremorũ verò is, qui modũ superat, iracũdus, vitiúmq; iracũdia dicatur: qui deserit, lentus quidã, & vitiũ lẽtitudo appelletur. Iam verò sunt & tres aliæ mediocritates, quę tametsi similitudine quadã inter se cõueniant, differunt tamen. Omnes enim in sermonũ & actionum cõmunitate versantur: sed hoc differũt, quòd vna in veritate ea quæ in eis ipsis rebus inest, vertitur: aliæ duæ in earum iucũditate positę sunt. Atque huius quidẽ iucũditatis altera pars in ioco, altera in iis omnibus quę in hac vita quotidiana vsuenire solẽt, cernitur. Quamobrẽ de his quoq; nobis pauca dicenda sunt, vt in omnibus rebus mediocritatẽ esse laudãdã, extrema autẽ neq; recta, neque laudãda, imò vero vituperanda, planiùs intelligamus. Tametsi igitur permulta sint ex his, quæ careãt nomine: danda tamẽ opera est, vt eorum, quemadmodum & aliorũ, nomina fingamus, tum perspicuitatis gratia, tum vt aptior ac facilior sit ad consequẽdum series orationis. In veritate igitur is, qui mediocritatem tuetur ac retinet, verax quidam; & mediocritas, veritas appelletur: simulatio autem, quæ rem auget, & maiorem facit, arrogantia, & qui ea affectus est, arrogans: ea verò, quæ de se detrahit, reique veritatem extenuat, dissimulatio; & qui ea vti solet, dissimulator vocetur. In iucunditate porrò ea, quæ in ioco cernitur, is,

qui mediocritatem & modũ ſeruat, facetus aut vrbanus, & affectio vrbanitas nominetur: nimiùm ſcurrilis dicacitas, & qui ea affectus eſt, ſcurra: qui modum deſerit, ruſticus quidã ſeu agreſtis, atque inſulſus; & habitus, ruſticitas atque inſulſitas. In altera autem iucunditate ea quæ in vitæ communione locum habet, is qui ſe ita iucũdum præſtat, vt debet, amicus, & mediocritas amicitia nominetur: qui modum ſuperat, ſi nullo ſuo commodo adductus, placendi ſtudioſus, ſeu blandus: ſin ſuæ vtilitatis cauſa, aſſentator: qui deſerit, ſeſéq; omnibus in rebus inſuauẽ atque acerbũ præbet, is pugnax quidã in contẽtionibus, difficiliſque nominetur. Atque etiam in perturbationibus, iiſque rebus, quæ ad perturbationes pertinent, mediocritates inſunt. Verecundia enim non eſt illa quidem virtus, verumtamen laudatur etiam is qui verecundus eſt. His enim in rebus alius dicitur medius, is quem modò diximus: alius, qui modum ſuperat, tanquã obſtupefactus, & pudore conſternatus, qui nulla in re non verecundatur: qui autem modum deſerit, quemque nihil omnino pudet, impudens: medius autem ille pudens, ac verecundus. Indignatio verò mediocritas eſt, inter inuidentiam & maleuolẽtiam malis alienis lætantem, interiecta. Verſantur autem in moleſtiis ac voluptatibus ob ea cõmoda ſuſceptis, quæ alteri obtigerunt. Nam qui ad indignandũ propenſus eſt, is dolet eorum rebus ſecundis, qui eis indigni ſunt. Inuidus hunc ſuperans, rebus omnium ſecũdis contabeſcit. Ac maleuolus alienis malis lætans, ex incommodis aliorum non modò moleſtia ac dolore non afficitur, verùm etiam voluptate perfunditur. Sed de his quidẽ alibi ſuo loco ac tempore dicemus. De iuſtitia autem, quoniam non ſimpliciter, nec vno modo dicitur, deinceps diuiſione eius in duas partes facta, quemadmodum ambæ ſint mediocritates oſtendemus: itémq; de virtutibus iis quæ rationem attingunt, diſſeremus.

A ὁ μὲν μέσος, ὑπεράπελλος· ἡ δὲ ἀφάθεσια, ὑπεραπελία· ἡ δ' ὑπερβολὴ, βωμολοχία· καὶ ὁ ἔχων αὐτὴν, βωμολόχος· ὁ δ' ἐλλείπων, ἀγροικός τις· καὶ ἡ ἕξις, ἀγροικία· * περὶ δὲ τὸ λοιπὸν ἡδὺ ὅ τε ἐν τῷ βίῳ, ὁ μὲν ὡς δεῖ ἡδὺς ὢν, φίλος· καὶ ἡ μεσότης, φιλία· ὁ δ' ὑπερβάλλων, * εἰ μὲν οὐδενὸς ἕνεκα, ἄρεστος· εἰ δ' ὠφελείας τῆς αὑτῷ, κόλαξ· ὁ δ' ἐλλείπων καὶ ἐν πᾶσιν ἀηδὴς, δύστεις τε καὶ δύσκολος· * εἰσὶ δὲ καὶ ἐν τοῖς πάθεσι, καὶ ἐν τοῖς περὶ τὰ πάθη, μεσότητες· ἡ μὲν αἰδὼς, ἀρετὴ μὲν οὐκ ἔστιν, ἐπαινέται δὲ καὶ αἰδήμων· καὶ γὰρ ἐν τούτοις, ὁ μὲν, λέγεται μέσος· ὁ δ', ὑπερβάλλων, ὡς καταπλήξ, ὁ πάντα αἰδούμενος· ὁ δ' ἐλλείπων, ἢ ὁ μηδὲ ὅλως, ἀναίσχυντος· ὁ δὲ μέσος, αἰδήμων. νέμεσις δὲ, μεσότης φθόνου καὶ ἐπιχαιρεκακίας. εἰσὶ δὲ περὶ λύπην καὶ ἡδονὴν τὰς ἐπὶ τοῖς συμβαίνοις τοῖς πέλας ἀνομάσας· ὁ μὲν γὰρ νεμεσητικὸς, λυπεῖται ἐπὶ τοῖς ἀναξίως εὖ πράττουσιν· ὁ δὲ φθονερὸς ὑπερβάλλων τοῦτον, ἐπὶ πᾶσι λυπεῖται· ὁ δ' ἐπιχαιρέκακος, τοσοῦτον ἐλλείπει τοῦ λυπεῖσθαι, ὥστε καὶ χαίρειν. ἀλλὰ περὶ μὲν τούτων * καὶ ἄλλοθι καιρὸς ἔσται· περὶ δὲ δικαιοσύνης, ἐπεὶ οὐχ ἁπλῶς λέγεται, μετὰ ταῦτα διελθόντες, περὶ ἑκατέρας * ἐροῦμεν, πῶς μεσότητές εἰσιν· * ὁμοίως δὲ καὶ περὶ τὴν λογικὴν ἀρετήν.

Lib. 4. c. 12.

γρ. ὁ μὲν οὐδ' & ὁ δ' ὠφ.

L. 4. c. 15.

Eudem. l. 3. c. 7. Infrà l. 5. Initio lib. 6.

CAPVT VIII.

Mediocritatis primum accidens declarat: Quomodo ſuis extremis opponatur: & quomodo extrema inter ſe pugnent.

CVm ſint autem affectiones tres, nempe duo vitia, quorũ alterũ, modum ſuperat, deſerit alterum: vna virtus, quæ mediocritas eſt: omnes inter ſe quodammodo pugnant. Nam extremæ & cum media, & inter ſe pugnãt, & cum extremis media. Quemadmodũ enim ſi id quod æquale eſt, cum eo quod minus eſt, comparetur, maius eſt: ſi cum maiore, minus: ſic medij habitus, ſi cum iis qui modũ deſerũt, comparẽtur, ſuperant: ſi cum iis qui ſuperant, deſerunt: tum in perturbationibus tũ in actionib⁹. Fortis enim ad ignauũ, audax; ad audacem, ignauus ac timidus videtur: Similitérque temperans, ad eum quem ſenſus expertem diximus, intemperans: ad intemperantem, ſenſus expers habetur. Liberalis autem ſi cum illiberali conferatur, prodigus;

ΚΕΦΑΛ. η'.

Ὅτι δύο μὲν κακιῶν οὐσῶν, μιᾶς δὲ ἀρετῆς, πᾶσαι πάσαις ἀντίκεινταί πως.

Magn. l. 2. c. 9

ΤΡιῶν δὲ διαθέσεων οὐσῶν, δύο μὲν κακιῶν, τὴ μὲν, καθ' ὑπερβολήν· τὴν δὲ, κατ' ἔλλειψιν· μιᾶς δὲ ἀρετῆς, τὴ μεσότητος, πᾶσαι πάσαις ἀντίκεινταί πως· αἱ μὲν γὰρ ἄκραι, καὶ τῇ μέσῃ, καὶ ἀλλήλαις ἐναντίαι εἰσίν· ἡ δὲ μέση, τῶν ἄκραις. ὥσπερ γὰρ τὸ ἴσον, πρός μὲν τὸ ἔλαττον, μεῖζον· πρὸς δὲ τὸ μεῖζον, ἔλαττον. ὕτως αἱ μέσαι ἕξεις, πρὸς μὲν τὰς ἐλλείψεις, ὑπερβάλλουσι· πρὸς δὲ τὰς ὑπερβολὰς ἐλλείπουσιν, ἔν τε τοῖς πάθεσι, καὶ ταῖς πράξεσιν. ὁ μὲν ἀνδρεῖος, πρὸς μὲν τὸν δειλὸν, θρασύς φαίνεται· πρὸς δὲ τὸν θρασύν, δειλός. ὁμοίως δὲ καὶ ὁ σώφρων, πρὸς μὲν τὸν ἀναίσθητον, ἀκόλαστος· πρὸς δὲ τὸν ἀκόλαστον, ἀναίσθητος. ὁ δ' ἐλευθέριος, πρὸς μὲν τὸν ἀνελεύθερον, ἄσωτος·

C iiij

πρὸς δὲ τὸν ἄσωτον, ἀνελεύθερος. διὸ καὶ ἀπωθοῦνται * τὸν μέσον οἱ ἄκροι, ἑκάτερος πρὸς ἑκάτερον, καὶ καλοῦσι τὸν ἀνδρεῖον· ὁ μὲν δειλός, θρασείᾳ, ὁ δὲ θρασύς, δειλόν. ἔστι δὲ ταῦτ' ἄλλων ἀνάλογον. οὕτω δὴ * πλείστη ἀντιτείνουσιν ἀλλήλοις τούτων, * πλείων ἐναντιότης ἐστὶ τοῖς ἄκροις πρὸς ἄλληλα, ἢ πρὸς τὸ μέσον. προσεγγίζει γὰρ τοῦτο ἀφέστηκεν ἀλλήλων, ἢ τὸ μέσον· ὥσπερ τὸ μέγα, τοῦ μικροῦ· καὶ τὸ μικρὸν, τοῦ μεγάλου· ἢ ἄμφω, τοῦ ἴσου. ἔτι, πρὸς μὲν τὸ μέσον ἔνιοις ἄκροις ὁμοιότης τις φαίνεται, ὡς τὴ θρασύτητι πρὸς τὸ ἀνδρεῖον, καὶ τῇ ἀσωτίᾳ πρὸς τὴν ἐλευθεριότητα· πρὸς δὲ τὰ ἄκρα πρὸς ἄλληλα πλείστη ἀνομοιότης· τὰ δὲ πλεῖστον ἀπέχοντα ἀλλήλων ἐναντία ἐοίκασι μᾶλλον εἶναι· ὥστε καὶ μᾶλλον ἐναντία, τὰ πλεῖστον ἀπέχοντα· πρὸς δὲ τὸ μέσον ἀντίκειται, ἐφ' ὃν μὲν μᾶλλον, ἡ ἔλλειψις, ἐφ' ὃν δὲ, ἡ ὑπερβολή. οἷς ἀνδρία μὲν, οὐχ ἡ θρασύτης, ὑπερβολὴ οὖσα· ἀλλ' ἡ δειλία, ἔλλειψις οὖσα· τῇ δὲ σωφροσύνῃ, οὐχ ἡ ἀναισθησία, ἔνδεια οὖσα· ἀλλ' ἡ ἀκολασία, ὑπερβολὴ οὖσα. διὰ δύο δὲ αἰτίας τοῦτο συμβαίνει· μία μὲν, ἐξ αὐτοῦ τοῦ πράγματος· ᾧ γὰρ ἐγγύτερον ἐστὶ καὶ ὁμοιότερον τὸ ἕτερον τῷ μέσῳ, οὐ τοῦτο, ἀλλὰ τοὐναντίον αὐτιτίθεμεν μᾶλλον· οἷον, ἐπεὶ ὁμοιότερον ἔοικε τῇ ἀνδρίᾳ ἡ θρασύτης καὶ ἐγγύτερον· ἀνομοιότερον δὲ, ἡ δειλία· ταύτην μᾶλλον αὐτιτίθεμεν· τὰ γὰρ ἀπέχοντα πλεῖον τοῦ μέσου, ἐναντιώτερα δοκεῖ εἶναι. μία μὲν οὖν αἰτία αὕτη, ἐξ αὐτοῦ τοῦ πράγματος· ἑτέρα δὲ, ἐξ ἡμῶν αὐτῶν· ἡμῖν δὲ γὰρ αὐτοῖς μᾶλλον πεφύκαμέν πως, ταῦτα μᾶλλον ἐναντία τῷ μέσῳ φαίνεται· οἷον, αὐτοῖς μᾶλλον πεφύκαμεν πρὸς τὰς ἡδονάς· διὸ ῥᾳδίως ἐσμὲν μᾶλλον πρὸς ἀκολασίαν, ἢ πρὸς κοσμιότητα. ταῦτ' οὖν μᾶλλον ἐναντία λέγομεν, πρὸς ἃ ἡ ἐπίδοσις μᾶλλον γίνεται. καὶ διὰ τοῦτο, ἡ ἀκολασία, ὑπερβολὴ οὖσα, ἐναντιωτέρα ἐστὶ τῇ σωφροσύνῃ.

A si cum prodigo, illiberalis existimatur. Idcirco & medium vterque extremorum alter ad alterum propulsat, fortémque timidus, audacem; audax, timidum nominat: & ita æqua proportione se res habet in aliis. Cùm hæc autem ita pugnent inter se, tum maior extremorum inter se, quàm cum medio pugna est: quandoquidem longiùs abest alterum ab altero, quàm vtrumque à medio: quemadmndum magnum à paruo, & paruum à magno longiùs remotum est, quàm vtrumque ab æquali. Præterea verò quibusdam extremis cum medio similitudo quædam intercedere videtur: vt audaciæ cum fortitudine, profusioni cum liberalitate: extremis autem maxima esse inter se dissimilitudo. At ea, quæ plurimùm distant inter se, definiuntur esse contraria. Itaque etiam magis contraria sunt, quæ longiùs inter se disjuncta sunt. Cum medio autem parum in nonnullis magis pugnat, in quibusdam nimium: vt fortitudini non audacia, quæ modum superat, sed ignauia, quæ deserit, maximè aduersatur. At cum temperantia non immanitas illa in voluptatibus aspernandis sensus expers, quæ modum deserit, sed intemperantia, quæ superat, maximè pugnat. Quod quidem duabus de causis accidit: Quarum altera ex ipsa re ducitur: nam quia propius abest alterum extremum à medio, eique similius est, idcirco non hoc, sed contrarium potiùs illi opponimus: verbi gratia, quoniam fortitudini similior & propiór esse videtur audacia, dissimilior ignauia, propterea hanc potiùs quàm illam, ei opponimus. Quæ enim longiùs absunt à medio, videntur esse magis contraria. Atque hæc quidem causa ex ipsa re trahitur. Altera est, quæ à nobis ipsis ducitur. Nam ad quæ vitia procliuiores sumus naturâ, ea medio magis contraria videntur esse: vt, quia nos ad voluptates natura finxit proniores, idcirco ad intemperantiam faciliùs quàm ad temperantiam impellimur, ac prolabimur. Quapropter hæc magis contraria dicuntur, ad quæ progressio magis fieri solet. Atque ideò intemperantia, quæ nimius habitus est, temperantiæ contraria magis est, quàm alterum extremum.

ΚΕΦΑΛ. θ'.

Ὅτι ἡ ἀρετὴ ἕξις οὖσα τοῦ μέσου τοῦ ἐν τοῖς πάθεσι καὶ πράξεσι, τῶν χαλεπωτάτων ἐστί· καὶ τὸ δεῖ ποιεῖν περὶ αὐτῆς διωρισμένως.

CAPVT IX.

Alterum Mediocritatis accidens, Difficultatem scilicet, enarrat: eiúsque superandæ modum præscribit.

ΟΤι μὲν οὖν ἐστὶν ἡ ἀρετὴ ἡ ἠθικὴ μεσότης, καὶ πῶς, καὶ ὅτι μεσότης δύο κακιῶν, ἡ μὲν, κατὰ ὑπερβολήν, ἡ δὲ, κατ' ἔλλειψιν·

VIrtutem igitur eam, quæ moralis appellatur, medium seu mediocritatẽ esse, & quomodo sit mediocritas, ac duorũ vitiorum esse mediocritatẽ, quæ sunt nimium & parũ:

talem denique eo esse, quòd eam mediocri- A καὶ ὅτι τοιαύτη ἐστί, δηλοῖ ὁ σοφιστὴς τὸ
tatem, quæ in perturbationibus atque actio- μέσον εἶναι τὸ ἐν τοῖς πάθεσι καὶ ταῖς πρά-
nibus inest, sibi propositam habeat, tan- ξεσιν, ἱκανῶς εἴρηται. * δηλοῖ καὶ ἔργον ἐστὶ Magn.
quam signum, satis demonstratum esse ar- σπουδαῖον εἶναι· ἐν ἑκάστῳ γὰρ τὸ μέ- l. 1. c. 9.
bitror. Quocirca etiam difficile atque opero- σον λαβεῖν, ἔργον· οἷ, κύκλου τὸ μέσον, οὐ
sum est, virtute esse præditum. Magni enim πάντος, ἀλλὰ τὸ εἰδότος· οὕτω δεῖ, τὸ τὸ
negotij est in vnaquaque re medium conse- μὴ ὀργισθῆναι πάντος, καὶ ῥᾴδιον· καὶ τὸ
qui: vt circuli punctum medium reperire non δοῦναι ἀργύριον καὶ δαπανῆσαι· τὸ οἷ ὧ,
cuiuslibet, sed scientis atque intelligentis καὶ οὗ ἕνεκα, καὶ ὡς,
hominis est. Itémque irasci, & pecuniam do- B * οὐκ ἔτι πάντος, οὐδὲ ῥᾴδιον· * δηλαδὴ γρ. οὐκ ἔστι
nare, & sumptum facere, cuiuslibet hominis ἐστὶ τὸ οὗ, ἓ ἀπαιτητὸν, καὶ ἐπαινετὸν, * καὶ Quidam
est, & facile: irasci verò & pecuniam donare, καλόν· διὸ δεῖ τὸν σπουδάζοντα τὸ μέσου, codd. ὅ-
cui, & quantum, & quo tempore, & cuius rei πρῶτον μὲν ἀποχωρεῖν τοῦ μᾶλλον ἐναν- σφ, cor-
causa, & quomodo irascendum ac donādum τίου, καθάπερ καὶ ἡ Καλυψὼ παραι- ruptio
est, neque cuiuslibet hominis, neque facile νεῖ τὸ, loco ab
est. Quæ quidem est cuiusque rei absolutio finé loci
& perfectio, eaque rara ac laudabilis est: om- præced.
ne autem rarum ac laudabile, præclarum at- γρ. ὃ ἓ κα.
que honestum est. Oportet igitur, eum, qui
medium veluti collineando petit, primùm ---* τοῦ μὲν καπνοῦ καὶ κύματος ἐκτὸς ὀδυσ. μ.
omnium se ab eo quod magis contrarium ἔεργε Vide
est, longissimè remouere: quemadmodum Νῆα.-- Lamb.
suadebat Calypso,

Tu procul à fumo & fluctu prohibeto carinam.

Extremorum enim alterum maius peccatum C τῶν γὰρ ἄκρων, τὸ μὲν, ἔστιν ἁμαρτωλότε-
est, alterum minus. Quoniam igitur me- ρον· τὸ δὲ, ἧττον. ἐπεὶ οὖν τοῦ μέσου τυ-
dium assequi summæ difficultatis est, se cun- χεῖν, ἄκρως χαλεπὸν, τὸν δεύτερόν
da (vt aiunt) nauigatione, minima de ma- φασι πλοῦν, τὰ ἐλάχιστα λητέον τῶν
lis. hoc autem hac ratione continget ma- κακῶν. τοῦτο δ' ἔσται μάλιστα τοῦτον τὸν τρό-
ximè, quam ostendebamus. Videndum est πον ὃν ἐλέγομεν· σκοπεῖν δὲ δεῖ πρὸς ἃ
autem, ad quæ vitia simus etiam ipsi pronio- καὶ αὐτοὶ διαφόρως ἐσμεν· ἄλλοι γὰρ
res. Alij enim ad alia procliuiores sumus πρὸς ἄλλα πεφύκαμεν. τοῦτο δ' ἔσται γνώ-
naturâ. Quod quidem ex ea voluptate & σιμον ἐκ τῆς ἡδονῆς καὶ τῆς λύπης τῆς γι-
ea ægritudine, qua afficimur, facilè cognosci νομένης πρὸς ἡμᾶς. εἰς τοὐναντίον δ' ἑαυ-
poterit. Sed nos ipsos ab ea in contrariam D τοὺς ἀφέλκειν δεῖ· πολὺ γὰρ ἀπαγαγόν-
partem oportet abstrahere. Nam cùm lon- τες τοῦ ἁμαρτάνειν, εἰς τὸ μέσον ἥξομεν·
gissimè nos à peccato remouerimus, ad id, ὅπερ οἱ τὰ διεστραμμένα τῶν ξύλων ὀρθοῦν-
quod medium est, veniemus. Quod sanè τες, ποιοῦσιν. ἐν πάντι δὲ μάλιστα φυλα-
faciunt ij, qui ligna distorta dirigunt. In κτέον τὸ ἡδύ, καὶ τὴν ἡδονήν· οὐ γὰρ ἀδέ-
omni autem negotio quicquid iucundum καστοι κρίνομεν αὐτήν. ὅπερ οὖν * οἱ δημα- Ιλιάδ. γ.
est, ipsámque adeò voluptatem, summo γέροντες ἔπαθον πρὸς τὴν Ἑλένην, τοῦτο
studio vitare oportet. Eius enim non incor- δεῖ παθεῖν καὶ ἡμᾶς πρὸς τὴν ἡδονήν· καὶ
rupti iudices sumus. Quocirca quemadmo- ἐν πᾶσι τὴν ἐκείνων ὑπολῆψιν φευκτέον·
dum erga Helenam senes illi fuerunt ani- οὕτω γὰρ αὐτὴν ἀποπεμπόμενοι, ἧττον ἁμαρ-
mati, sic & nos oportet in voluptatem ani- τησόμεθα. ταῦτ' οὖν ποιοῦντες, ὡς ἐν κε-
matos esse, rebúsque omnibus illorum vo- E φαλαίῳ εἰπεῖν, μάλιστα διωσόμεθα τοῦ μέ-
cem subiicere. Nam cùm eam ita amandabi- σου τυγχάνειν. χαλεπὸν δὲ ἴσως τοῦτο, καὶ
mus, missámque faciemus, leuiùs peccabi- μάλιστ' ἐν τοῖς καθ' ἕκαστον· οὐ γὰρ ῥᾴδιον
mus. His igitur faciendis (vt eorum, quæ δηλῶσαι, πῶς, καὶ τίσι δ' ὅτι ποίοις, καὶ
dixi, summam faciam) mediocritatem fa- πόσον χρόνον ὀργιστέον. καὶ γὰρ ἡμεῖς, ὁτὲ
cillimè assequemur. Est tamen & hæc ratio μὲν, τοὺς ἐλλείποντας ἐπαινοῦμεν, καὶ
fortasse difficilis & laboriosa, præsertim in πραέους φαμέν· ὁτὲ δὲ, τοὺς χαλεπαί-
rebus singularibus. Neque enim facile est νοντας, * καὶ ἀνδρώδεις ἀποκαλοῦμεν. ἀλλ', Ιλιάδ. γ.
distinguere, quónam modo, quibus ho- ὁ μὲν μικρὸν τοῦ δεῖ προσβαίνων, οὐ ψέ-
minibus, quibus de causis, & quandiu sit γεται, οὔτ' ὅτι τὸ μᾶλλον, οὔτ' ὅτι τὸ ἧττον.
irascendum. Nos enim interdum eos ho-
mines qui parum irascuntur, laudamus, &
leneis appellamus: interdum eos qui grauiter succensent, animóque virili hos esse dicimus. At qui paulum à perfectione deflectit, siue modum aliquantulum superet, siue aliquantulum deserat, non vituperatur:

ὁ δὲ πλέον· οὗτος γὰρ οὐ λανθάνει· ὁ δὲ μέχρι τίνος, καὶ ὅτι πόσον ψεκτός, οὐ ῥᾴδιον τῷ λόγῳ ἀφορίσαι· οὐδὲ γὰρ ἄλλο οὐδὲν τῶν αἰσθητῶν· τὰ δὲ τοιαῦτα, ἐν τοῖς καθ' ἕκαστα, καὶ ἐν τῇ αἰσθήσει ἡ κρίσις· τὸ μὲν οὖν ἀρέγα τοσοῦτον', * δῆλον ὅτι δεῖ μέση ἕξις ἐν πᾶσιν ἐπαινετή· ἀποκλίνειν δὲ δεῖ, ποτὲ μὲν ὅτι τὸν ὑπερβολήν· ποτὲ δὲ, ὅτι τὸν ἔλλειψιν· οὕτω γὰρ ἂν ῥᾷστα τὸ μέσον καὶ τὸ εὖ τυγχάνοιμεν.

Sic leg. vt in simili loco 4. 11.

A sed is tantùm, qui longiùs, quàm par sit, ab eo discedit. Hic enim non ignoratur, neque obscurus est. Quatenus autem, & quantum irascatur is qui vituperabilis est, non est facile oratione definire, vt neque aliud quidquã eorum quæ sensibus subiecta sunt. Quæ sunt autem huiusmodi, in rebus singularibus posita sunt, ac de iis iudicat sensus. Hoc igitur, quod hactenus à nobis dictum est, ostendit ac declarat, mediocrem habitum in omnibus esse laudabilem. Declinandum est autem nunc ad nimium, nunc ad id quod est parum. Sic enim id, quod medium & perfectum est, facillimè consequemur.

B

ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΟΥΣ ΗΘΙΚΩΝ Νικομαχείων

β' Γ.

ΚΕΦΑΛ. α'.

Ὅτι τὸ ἑκούσιον καὶ ἀκούσιον δεῖ εἶναι ἀναγκαῖον, τοῖς περὶ ἀρετῆς ἐπισκοποῦσι· καὶ ὅτι τῶν ἀκουσίου τὸ μὲν βίᾳ, τὸ δὲ δι' ἄγνοιαν. καὶ τί τὸ βίαιον.

C

Magn. l. 1. c. 3. Eudem. l. 2. c. 13.

ΤΗΣ ἀρετῆς δὴ περὶ παθη τε καὶ πράξεις οὔσης· καὶ ἐπὶ μὲν τοῖς ἑκουσίοις, ἐπαίνων καὶ ψόγων γινομένων· ἐπὶ δὲ τοῖς ἀκουσίοις, συγγνώμης, ἐνίοτε δὲ καὶ ἐλέου· τὸ ἑκούσιον καὶ ἀκούσιον ἀναγκαῖον ἴσως δῆ- D
γρ. ἀρετὴν εἶναι τοῖς περὶ * ἀρετῆς ἐπισκοποῦσι. χρήσιμον δὲ καὶ τοῖς νομοθετοῦσι, πρός τε τιμὰς καὶ τὰς κολάσεις. δοκεῖ δὲ ἀκούσια εἶναι, τὰ βίᾳ ἢ δι' ἄγνοιάν γινόμενα· βίαιον δὲ, οὗ μὲν ἀρχὴ ἔξωθεν, τοιαύτη οὖσα, ἐν ᾗ μηδὲν συμβάλλεται ὁ πράττων, ἢ ὁ
γρ. κωμάζων πάσχων· οἷον, εἰ πνεῦμα * κομίσαιτό ποι, ἢ αὐθρωποι κύριοι ὄντες. ὅσα δὲ διὰ φόβον μειζόνων κακῶν πράττεται, ἢ διὰ καλόν τι· οἷον, εἰ τύραννος πρόσταττοι E αἰσχρόν τι πρᾶξαι, κύριος ὢν γονέων καὶ τέκνων· καὶ πραξάντος μὲν, σώζοιντο· μὴ πραξάντος δὲ, ἀποθνήσκοιεν· ἀμφισβήτησιν ἔχει, πότερον ἀκούσιά
γρ. εἰσὶν * ἢ ἑκούσια. ποιοῦσιν δέ τι συμβαίνει καὶ περὶ τὰς ἐν τοῖς χειμῶσιν ἐκβολάς· ἁπλῶς μὲν γὰρ, οὐδεὶς ἀποβάλλεται ἑκών· ἐπὶ σωτηρίᾳ δὲ αὐτῶν καὶ τῶν λοιπῶν, ἅπαντες οἱ νοῦν ἔχοντες.

ARISTOTELIS ETHICORVM NICOMACHEORVM LIBER III.

CAPVT I.

In Virtutis definitione membratim explicãda perstat. Ἐκούσιον esse, superiore libro docuerat: quæ prima particula definitionis erat. Nunc vt προαιρετικὸν quoq; ostendat esse, (quæ secunda particula est,) προαιρέσεως rudem definitionem inquirit. Cuius genus cùm sit τὸ ἑκούσιον, id quod sponte fit, & hoc ipsum ignotum: ex contrario ἀκουσίῳ, quod inuitè fit, declarandum erit. Itaque proposita τοῦ ἀκουσίου definitione, prima eiusdem particula, violentum scilicet, exponitur.

CVM igitur virtus in perturbationibus & actionibus versetur, cúmque in iis rebus quas sponte suscipimus, laudes & vituperationes locum habeant: iis autẽ quas inuiti facimus, venia atque etiam interdũ misericordia tribuatur; necesse est fortasse, iis qui virtutis vim naturámque quærunt, id, quod sponte, & id quod inuitè fit, definire ac distinguere. Atq; hæc oratio latoribus legum quoque tum ad honores bene meritis de republ. decernẽdos, tum ad supplicia in improbos constituenda, vtilis est futura. Ea igitur suscipere dicimur inuiti, quæ aut vi coacti, aut per inscientiam aguntur. Est autem id violentum, cuius principium extrà est, atque eiusmodi, vt nihil adiumenti afferat is qui agit, aut qui patitur, vt si quò ventus detulerit, aut ij homines quorum sub potestate sumus. Quæcunque verò maiorũ malorum metu, vel honesti alicuius causa aguntur; (verbi gratia, si quis tyrannus, cuius in manu, parentum & liberorum vita posita sit, alicui, vt turpe quippiã faciat, imperet, ita vt illi, si agat, salui sint; si non agat, moriantur;) vtrùm hæc sponte, an inuitè fiant, ambigi potest. Eadémque de iacturis, quæ tempestate in mari coorta fieri solent, cõtrouersia esse potest. Simpliciter enim & absolutè nemo sua sponte rerum suarũ iacturam facit: sed suæ ac cæterorum salutis causa omnes faciunt, qui modò sanæ mentis sint.

Mixtæ igitur sunt tales actiones : sed tamen A
eis, quæ sponte aguntur, similiores esse videntur. Sunt enim optabiles & eligendæ, tum cùm aguntur. Actionis autem finis secundùm opportunitatem temporis est. Spõte quinetiam agi aliquid vel inuitè dicẽdum est, tum cùm agitur. At sponte agit. In eo enim est partium mouendarum, earum quæ instrumentorum locum obtinent in huiusmodi actionibus, principium. Quarum autem rerum in aliquo principia insunt, earum quoq; agendarum, vel non agendarũ, penes cum potestas est. Hæc igitur talia sponte aguntur. Simpliciter autem fortassis inuitè. B
Nemo enim quicquam tale ipsum propter se optauerit. Iam verò in talibus actionibus homines interdũ laudibus efferuntur, cùm magnarum atque honestarum rerũ causa turpitudinem aut molestiam aliquam subierint, ac pertulerint: quòd si aliter faciant, vituperantur. Nam res turpissimas nullius honestæ rei aut mediocris gratia sufferre, improbi hominis est. Sunt deinde quædam alia, propter quæ laus quidem nulla tribuitur, sed venia datur duntaxat, cùm ea quis egerit, quæ non sint agenda, iis rebus com- C
pulsus quæ humanã naturam superant, quáfque nemo perferre queat. Sunt autem fortasse nonnulla eiusmodi, vt nulla vi aut necessitate coacti ea agere debeamus, potiúsq; nobis mors sit oppetenda, grauissimique cruciatus perferendi. Etenim ridicula videntur ea, quæ Alcmæonem Euripidis, vt matrem interficeret, impulerunt. Difficile est autem interdum quid cui anteponendum sit, quidque pro quo perferendum, iudicare: difficilius verò etiam est in eo quod decretum sit, perstare ac perseuerare. Ferè enim ea quidẽ quæ expectantur, molesta sunt: ea autem, ad D
quæ impelluntur homines, turpia. Hinc laudes & vituperationes eos qui ad agẽdum necessitate coacti fuerunt, consequuntur, aut non consequuntur. Quænam igitur violenta sunt dicẽda? An simpliciter & propriè, cùm causa in eis est, quæ sunt extrà, & is qui agit, nihil operæ ad actionẽ confert? Quæ autem per se quidem inuitè suscepta sunt, sed hoc tempore, & in horum locum optabilia: quorũ deniq principium est in eo qui agit; ea per se quidẽ inuitè suscepta sunt, verum hoc puncto temporis, & in horũ locũ sponte sus- E
cepta: iis tamen quæ sponte suscipiũtur, sunt similiora. Nam in rebus singularibus versantur actiones. At res singulares, sponte aguntur. Quæ autem quibus optabiliora sint, non est facile verbis ostendere. Multæ enim sunt in rebus singularibus differentiæ. Quòd si quis dicat, ea quæ iucunda sunt, esse violenta, (cogere enim, cùm extra sint,) hac ratione erunt omnia violenta. Horum enim gratia agunt omnes omnia. Et qui vi aliqua coacti atque inuiti agunt, molestè ferunt:

μικταὶ μὲν οὖν εἰσιν αἱ τοιαῦται πράξεις· ἐοίκασι δὲ μᾶλλον ἑκουσίοις· αἱρεταὶ γὰρ εἰσι τότε ὅτε πράττονται. τὸ δὲ τέλος τῆς πράξεως, κατὰ τὸν καιρόν ἐστι· καὶ τὸ ἑκούσιον δὴ καὶ τὸ ἀκούσιον, ὅτε πράττει, λεκτέον· πράττει δ', ἑκών. ὥστε καὶ ἡ ἀρχὴ τῶν κινῆσαι τὰ ὀργανικὰ μέρη ἐν ταῖς τοιαύταις πράξεσιν ἐν αὐτῷ ἐστιν· ὧν δ' ἐν αὐτῷ ἡ ἀρχή, ἐπ' αὐτῷ καὶ τὸ πράττειν, καὶ μή· ἑκούσια δὴ τὰ τοιαῦτα· ἁπλῶς δ', ἴσως ἀκούσια· οὐδεὶς γὰρ ἂν ἕλοιτο καθ' αὑτὸ τῶν τοιούτων οὐδέν· ὅτι ταῖς πράξεσι δὲ ταῖς τοιαύταις ἐνίοτε καὶ ἐπαινοῦνται, ὅταν αἰσχρόν τι ἢ λυπηρὸν ὑπομένωσιν ἀντὶ μεγάλων καὶ καλῶν· ἂν δ' ἀνάπαλιν, ψέγονται· τὰ γὰρ αἰσχιστ' ὑπομεῖναι, ὅτι μηδενὶ καλῷ, ἢ μετρίῳ, * φαύλου ἐπ' ἐνίοις δ', ἔπαινος μὲν οὐ γίγ· συγγνώμη δ', ὅταν διὰ τοιαῦτα * πράξῃ τις ἃ μὴ δεῖ, ἃ καὶ τὴν ἀνθρωπίνην φύσιν ὑπερτείνῃ, καὶ μηδεὶς ἂν * ὑπομείναι. ἔνια δ' ἴσως οὐκ ἔστιν ἀναγκασθῆναι, ἀλλὰ μᾶλλον * ἀποθνητέον, παθόντα τὰ δεινότατα. καὶ γὰρ τὸν Εὐριπίδου Ἀλκμαίωνα γελοῖα φαίνεται τὰ ἀναγκάσαντα μητροκτονῆσαι. ἔστι δὲ χαλεπὰ ἐνίοτε τὸ κρῖναι, ποῖον ἀντὶ ποίου αἱρετέον, καὶ τί ἀντὶ τίνος * ὑπομενετέον· ἔτι δὲ χαλεπώτερον τὸ ἐμμεῖναι τοῖς γνωσθεῖσιν· ὡς γὰρ ὅτι τὸ πολὺ ἐστὶ τὰ μὲν προσδοκώμενα, λυπηρά· τὰ δ' * ἀναγκαζόμενα, αἰσχρά· ὅθεν ἔπαινοί καὶ ψόγοι γίνονται τοῖς δυναγκασθεῖσι, ἢ μή. τὰ δὲ ποῖα φατέον βίαια; ἢ ἁπλῶς μέν, ὁπότ' ἂν ἡ αἰτία ἐν τοῖς ἐκτὸς ᾖ, καὶ ὁ πράττων μηδὲν συμβάλληται; ἃ δὲ, καθ' αὑτὰ μέν, ἑκούσιά ἐστι, νῦν δ' ἐν καιρῷ τοιαῦτα καὶ αἱρετὰ, καὶ ἡ ἀρχὴ ἐν τῷ πράττοντι, καθ' αὑτὰ μὲν ἑκούσια ἐστι· νῦν δὲ αὖ τῶνδε, ἑκούσια. μᾶλλον δὲ ἔοικεν ἑκουσίοις· αἱ γὰρ πράξεις, ἐν τοῖς καθ' ἕκαστα· τοιαῦτα δὲ, ἑκούσια. ποῖα δ' ἀντὶ ποίων αἱρετέον, οὐ ῥᾴδιον ἀποδοῦναι. πολλαὶ γὰρ διαφοραί εἰσιν ἐν τοῖς καθ' ἕκαστα. εἰ δὲ ὡς τὰ ἡδέα * καὶ τὰ καλὰ φαίη βίαια εἶναι· * ἀναγκάζειν γάρ, ἔξω ὄντα· πάντα ἂν εἴη οὕτω βίαια· τούτων γὰρ χάριν πάντα πάντες πράττουσι· καὶ οἱ μὲν βίᾳ, καὶ ἄκοντες, * λυπηρῶς· εἰν.

γρ. φαῦλοις.
γρ. πράξεις,
γρ. ὑπομεῖναι.
γρ. ἀποθανητέον,
γρ. ὑπομενετέον.
γρ. αἰσχρά.
γρ. ἀναγκάζοντα,
γρ. ἢ τὰ λυπηρὰ φ. γρ. ἀναγκαί, & ἀναγκάζει. γρ. λυπηρά εἰν.

γρ. διὰ τὸ οἱ ὃ * διὰ τὸ ἡδὺ, μᾶλλ' ἡδονῆς. κελεῖον δὴ τὸ αἰτιᾶσθαι τὰ ἐκτὸς, ἀλλὰ μὴ αὐτὸν, εὐθήρατον ὄντα ὑπὸ τῶν τοιούτων· καὶ τῶν μὴ καλῶν, ἑαυτόν· τῶν δὲ αἱρετῶν, τὰ ἡδέα. ἔοικε δὴ τὸ βίαιον εἶναι, οὗ ἔξωθεν ἡ ἀρχὴ, μηδὲν συμβαλλομένου τοῦ βιαζομένου.

γρ. διὰ τὸ ἡδὺ τὸ κακόν.

A qui autẽ iucũdo ad agendũ inuitantur, cum voluptate & iucũdè agunt. Ridiculum igitur fuerit, ea quæ extra sunt, accusare, non seipsũ potiùs, qui à talibus rebus facilè capiatur: & rerũ quidẽ honestarũ, in se ipsum; turpiũ, in iucũda causam cõferre. Violentũ igitur id esse videtur, cuius principiũ extrà est, cùm id cui vis affertur, nullam operam conferat.

ΚΕΦΑΛ. β'.

CAPVT II.

Altera particula in definitione τὸ ἀκουσίου adhibita, nempe, Per inscientiam factum, explicatur.

Περὶ ἀκουσίου τοῦ δι' ἄγνοιαν γινομένου. B

Eudem l. 2. c. 9.

ΤΟ δὲ δι' ἄγνοιαν, οὐχ ἑκούσιον μὲν ἅπαν ἔοικεν εἶναι· ἀκούσιον δὲ, τὸ ὀδυνηρὸν καὶ * ἐν μεταμελείᾳ. ὁ γὰρ δι' ἄγνοιαν πεφάξας ὁτιοῦν, μηδὲν δὲ δυσχεραίνων ὅτι τῇ πράξει, ἑκὼν μὲν οὐ πεποίηκεν, ὅτε μὴ ἥδετο· οὐδ' αὖ ἄκων, μὴ λυπούμενός γε. τῶν δὴ δι' ἄγνοιαν, ὁ μὲν ἐν μεταμελείᾳ, ἄκων δοκεῖ· ὁ δὲ μὴ μεταμελόμενος, ἐπεὶ ἕτερος, ἔστω οὐχ ἑκών· ἐπεὶ γὰρ διαφέρει, βέλτιον ὄνομα * ἔχει ἴδιον. ἕτερον δὲ ἔοικε καὶ τὸ δι' ἄγνοιαν πράττειν, τοῦ * ἀγνοοῦντα ποιεῖν· ὁ γὰρ μεθύων, ἢ ὀργιζόμενος, οὐ δοκεῖ δι' ἄγνοιαν πράττειν, ἀλλὰ διά τι τῶν εἰρημένων· ὄντι εἰδὼς δὲ, ἀλλ' ἀγνοῶν· ἄγνοια μὲν οὖν πᾶς ὁ μοχθηρὸς ἃ δεῖ πράττειν, καὶ ὧν δὴ ἀφεκτέον· καὶ διὰ τὶν' τοιαύτην ἁμαρτίαν, ἄδικοι καὶ ὅλως κακοὶ γίνονται. τὸ δὲ ἀκούσιον βούλεσθαι λέγεσθαι, οὐκ εἴ τις ἄγνοιᾳ τὸ συμφέρον· οὐ γὰρ ἡ ἐν τῇ προαιρέσει ἄγνοια, αἰτία τοῦ ἀκουσίου, ἀλλὰ τῆς μοχθηρίας· οὐδ' ἡ καθόλου· ψέγονται γὰρ διά γε ταῦτα· ἀλλ' ἡ καθ' ἕκαστα, ἐν οἷς καὶ περὶ ἃ ἡ πρᾶξις· ἐν τούτοις γὰρ καὶ ἔλεος, καὶ συγγνώμη· ὁ γὰρ τούτων τι ἀγνοῶν, ἀκουσίως πράττει. ἴσως οὖν ὠφέλιμον ἐστὶν ὁρίσασθαι αὐτὰ, τίνα καὶ πόσα ἐστὶ, τίς τε δὴ, καὶ τί, καὶ περὶ τί, ἢ ἐν τίνι πράττει· ἐνίοτε δὲ καὶ τίνι, οἷον ὀργάνῳ· καὶ ἕνεκα τίνος, οἷον σωτηρίας· καὶ πῶς, οἷον ἠρέμα, ἢ σφόδρα. ἅπαντα μὲν οὖν ταῦτα τοῦτον ἂν εἰδείη τὸν τρόπον μὴ ἀγνοήσαι, μὴ μαινόμενος· δῆλον δὲ, ὡς οὐδεὶς τὸν πράττοντα· πῶς γὰρ ἑαυτόν γε; ὁ δὲ πράττει, ἀγνοήσειν ἄν τις· οἷον, λέγοντες φασὶν ἐκπεσεῖν * αὐτοὺς, ἢ οὐκ εἰδέναι ὅτι ἀπόῤῥητα ἦν, ὥσπερ Αἰσχύλος, τὰ μυστικά· * ἢ δεῖξαι βούλόμενος, ἀφεῖναι, ὡς ὁ τὸν καταπέλτην.

γρ. ἐν μεταμελείᾳ ὄντι.

γρ. ἔχει

γρ. τοῦ ἀγνοοῦντα.

γρ. αὐτῆς, Quidam codd.

ἢ δείξαι β.

QVod autem fit per inscientiam, fit omne illud quidem non sponte. Inuitè autem id sanè fieri dicendum, quod subsequitur dolor, cuiúsque eum qui egit, pœnitet. Nam qui per inscientiam quidlibet egerit, neque ex ea actione dolore afficiatur, sponte ille quidem non egit, vtpote quod nesciebat: neque rursum inuitus, quippe qui dolore nõ afficiatur. Eorum igitur, qui per inscientiam agunt, is quem facti pœnitet, inuitus egisse videtur: quem verò non pœnitet, quoniam C alius est ab illo, egisse non sponte dicatur. Satius est enim hunc, quandoquidem differt ab altero, nomen proprium habere. Aliud est autem per inscientiam agere, quàm inscientẽ. Ebrius enim aut iratus agere per inscientiam non videtur, sed propter aliquid eorum quæ dicta sunt: nec sciens verò, sed insciens, atque ignorans. Ignorat igitur sanè improbus omnis, quænam sint agenda, & à quibus sit abstinendum: propterque hoc adeò peccatum, homines efficiuntur iniusti, & (vt semel dicam) mali. Actum autem ab inuito dici debet, non si quis, quod expedit, nesciat. Non enim ea inscientia, quæ in consilio versatur, causa est cur id quod agitur, actum esse inuitè dicatur, sed improbitatis: neque rerum vniuersarum inscientia; quoniam hæc vitio datur; sed rerum singularium, in quibus omnis actio versatur. In his enim venia & misericordia locum habent: & qui harum aliquam ignorat, inuitus agit. Non erit igitur fortassis incommodum, quæ & quot ea sint, distinguere. Sunt ergo hæ, quis, & quid agat, & in qua re versetur aut insit actio. Interdum verò & quo, veluti instrumento: & cuius rei causa, verbi gratia, salutis: & quomodo, vt leniter, an vehementer. Hæc igitur omnia nemo ignorauerit, si modò non insaniat. Perspicuum verò est neque eum, qui agit, ei ignotum fore. Quî enim seipsum ignoret? Sed accidere potest, vt quis, quid agat, ignoret: vt ij qui aliquid arcani enunciãt, aiunt, sibi ex ore excidisse: aut se nescisse res esse tacendas ac reconditas; vt Æschylus, mysteria: aut cùm ostendere vellet quispiam, de manibus emisit, vt is qui catapultam.

Fieri

Fieri autem potest, vt aliquis filium hostem esse existimet, vt Merope: & hastam sphæræ in modum esse obtusam, quæ mucronem habeat acutum: aut lapidem esse pumicem, & vt interficiat, qui salutis causa verberabat: & vt pulset is qui ostendere aut tangere volebat, vt pugiles qui summis manibus dimicant. Cùm in his igitur omnibus inscientia versetur, in quibus actio consistit, is qui eorum aliquid ignorauit, inuitus feciſſe videtur: ac multo quidem maximè in iis quæ principē locū obtinent. Ea autē principem locum videntur obtinere, in quibus & actio consistit, & id cuius gratia actio suscipitur. Cùm igitur ex tali inscientia inuitè factum nominetur, tum præterea actionem molestam esse oportet, eiúsque illum qui agit, pœnitere.

CAPVT III.

Τὸ ἑκούσιον *per se explicatur.*

QVoniam autem id inuitè factum dicitur, quod est violentum, & quod per inscientiā admissum est; sponte factum esse videri possit id cuius principium est in eo qui agit, res singulareis eas', in quibus actio consistit, non ignorante. Fortasse enim non rectè illud dicitur, ea esse inuitè facta, quæ vel ira vel cupiditate hortante fiunt. Nam primùm si hoc ita erit, nulla præterea aliarum animantium sponte agent, ac ne pueri quidem. Deinde nihilne eorum quæ ira vel cupiditate incitati agimus, sponte agimus? an verò honesta sponte, turpia inuiti? An hoc ridiculum est, cùm præsertim vna sit vtrorumq; causa? Absurdum verò fortasse etiam fuerit', ea inuitè facta dicere, quæ sunt appetenda. Atqui & ob aliquas causas irascendum est, & quædam sunt cupienda: vt bona valetudo, & doctrina. Iam verò, quæ iniustè fiūt, molestiā: quæ ex cupiditate verò, voluptatem videntur afferre. Præterea quamobrem ea peccata, quæ ira commissa sunt, ab iis quæ ratione peccantur, eo differant, quòd inuitè facta sint? Vtraque enim sunt fugienda. Neque verò perturbationes rationis expertes, minùs humanę videntur esse. Actiones autem hominis tum ab ira tum à cupiditate nascuntur. Absurdum igitur fuerit, hęc in iis quæ inuitè fiunt, numerare.

CAPVT IV.

Differentiam ad rudem definitionem τῆς προαιρέσεως constituendam, inquirit.

DIstinctis igitur iis, quæ sponte, & quæ inuitè fiunt, sequitur vt de consilio dicamus. Nam & virtuti cōiunctissima reseſt, & ab eo magis, quàm ab actionibus, mores diiudicari videntur. Ac videtur sanè consilium, esse quiddam sponte susceptum:

οἰητέον δ' αὖ ἃ μὲν ἐξ ἀγνοίας πράττεται, ταῦτα μὴ ἑκούσια εἶναι· ἃ δ' ἂν μὴ λυπηρὰ ᾖ καθ' αὑτὰ μηδὲ μεταμελητά, ὅταν τι τοιοῦτο πράττῃ τις ὃ μὴ βουλόμενος ἔπραξεν, ἑκούσιον μὲν εἶναι τὸν τοιοῦτον, ἴσως δ' οὐκ ἄνθρωπον γε σπουδαῖον βουλεύεσθαι περὶ πάντα τὰ τοιαῦτα· ἔνια γὰρ ἀναγκαστὰ καὶ βιαιοτέρας ἀνθρώπου φύσεως ἐστὶ καὶ οὐδεμία ἂν ὑπομείνειε βάσανος ἀρετή.

ΚΕΦΑΛ. γ'.

Περὶ τοῦ ἑκουσίου.

ΟΝΤΟΣ δ' ἀκουσίου, τοῦ βιαίου καὶ δι' ἄγνοιαν, τὸ ἑκούσιον δόξειεν ἂν εἶναι, οὗ ἡ ἀρχὴ ἐν αὐτῷ εἰδότι τὰ καθ' ἕκαστα ἐν οἷς ἡ πρᾶξις· ἴσως γὰρ οὐ καλῶς λέγεται τὸ, ἀκούσια εἶναι τὰ διὰ θυμὸν, ἢ διὰ ἐπιθυμίαν. πρῶτον μὲν γὰρ οὐδὲν ἔτι τῶν ἄλλων ζώων ἑκουσίως πράξει, οὐδ' οἱ παῖδες. εἶτα, πότερον οὐδὲν ἑκουσίως πράττομεν τῶν διὰ ἐπιθυμίαν, ἢ θυμόν; ἢ, τὰ καλὰ μὲν, ἑκουσίως· τὰ δ' αἰσχρὰ, ἀκουσίως; ἢ γελοῖον, ἑνὸς γε αἰτίου ὄντος; ἄτοπον δὲ ἴσως, τὰ ἀκούσια φαίνειν, ὧν δεῖ ὀρέγεσθαι. δεῖ γὰρ καὶ ὀργίζεσθαί τισι, καὶ ἐπιθυμεῖν τινῶν· οἷον, ὑγιείας καὶ μαθήσεως. δόξειε δ', τὰ μὲν ἀκούσια, λυπηρὰ εἶναι· τὰ δὲ κατ' ἐπιθυμίαν, ἡδέα. ἔτι δὲ, τί διαφέρει τὰ ἀκούσια εἶναι τὰ κατὰ λογισμὸν ἢ θυμὸν ἁμαρτηθέντα; φυκτὰ μὲν γὰρ ἄμφω. δόξειε δ' οὐκ ἄπορον δυοῖν ἀφισταμένοιν εἶναι τὰ ἄλογα πάθη. * αἱ δὲ προαιρέσεις τοῦ αὐθρώπου, ἀπὸ θυμοῦ καὶ ἐπιθυμίας. ἄτοπον δὲ τὸν ἀθέναν ἀκούσια ταῦτα.

Lamb. leg. ἔτι δὲ τί διαφ. τὰ ἀκ. τὰ κατὰ λογισμὸν τὰ κατ' θυμὸν ἁμ. γρ. ἔτι δὲ αἱ π.

ΚΕΦΑΛ. δ'.

Περὶ προαιρέσεως· ὅτι ἥτε ἐπιθυμία ἐστὶν, ἥτε θυμὸς, ἥτε βούλησις, ἥτε δόξα. καὶ ὅτι τὸ προαιρετὸν ἑκούσιόν ἐστι προβεβουλευμένον.

ΔΙωρισμένων δὲ τοῦ τε ἑκουσίου καὶ τοῦ ἀκουσίου, περὶ προαιρέσεως ἐπέσθαι διελθεῖν· οἰκειότατον γὰρ εἶναι δόξειε τῇ ἀρετῇ, καὶ μᾶλλον τὰ ἤθη κρίνειν τῶν πράξεων· ἡ προαίρεσις * δὴ, ἑκούσιον μὲν φαίνεται· γρ. ἐστὶ

Magn l. 1. c. 18. Eud. l. 2. c. 10.

ὰ ταὐτὸν δὲ, ἀλλ' ὅτι πλέον τὸ ἑκούσιον· τῷ μὲν γὰρ ἑκουσίῳ, καὶ παῖδες καὶ τἆλλα ζῷα κοινωνεῖ· προαιρέσεως δ', ὅ· * καὶ οἱ ἄξαφῆς, ἑκούσια μὲν λέγομεν· οὐ προαίρεσιν δ' ἔχει. οἱ δὲ λέγοντες αὐτὴν, ἐπιθυμίαν, ἢ θυμὸν, ἢ βούλησιν, ἢ ἴνα δόξαν, οὐκ ἐοίκασιν ὀρθῶς λέγειν. ὅ γὰρ κοινὸν ἡ προαίρεσις τῶν ἀλόγων· ἐπιθυμία δ', καὶ θυμός. καὶ ὁ ἀκρατὴς, ἐπιθυμεῖ μὲν, οὐ προαιρεῖται· προαιρούμενος δὲ, ὅ· ὁ ἐγκρατὴς δ' ἀνάπαλιν, προαιρούμενος μὲν, ἐπιθυμεῖ δ' ὅ. καὶ προαιρέσει μὲν ἐπιθυμία ἐναντιοῦται· ἐπιθυμία δ' ἐπιθυμία ὅ· ἡ δὲ ἐπιθυμία, ἡδέος * καὶ ἐπιλύπου· ἡ προαίρεσις δ', ὅτε λυπηροῦ, οὐδ' ἡδέος· θυμὸς δ' ἔτι, ἧττον. ἧκιστα γὰρ τὰ ἀπὸ θυμὸν, τῇ προαίρεσιν ἔοικεν ἔοικεῖ. ἀλλὰ μὴν οὐδὲ βούλησίς γε· καίτοι σπουδαίους * φαινόμενον· προαίρεσις μὲν γὰρ οὐκ ἔστι τῶν ἀδυνάτων· καὶ εἴ τις φαίη προαιρεῖσθαι, δοκοίη ἂν ἠλίθιος εἶναι· βούλησις δ' ἔστι τῶν ἀδυνάτων, οἷον ἀθανασίας. καὶ ἔτι μὲν βούλησις ἔστι καὶ πεοὶ ἃ μηδαμῶς * δι' αὐτοῦ πραχθέντα ἂν· οἷον, ὑποκριτήν τινα νικᾶν, ἢ ἀθλητήν· προαιρεῖται δὲ τὰ τοιαῦτα οὐδείς, ἀλλ' ὅσα οἴεται ἂν γενέσθαι δι' αὐτοῦ. ἔτι δ', ἡ μὲν βούλησις, τοῦ τέλους ἐστὶ μᾶλλον· ἔστι δ' ἡ προαίρεσις, τῶν πρὸς τὸ τέλος. οἷον, ὑγιαίνειν βουλόμεθα, προαιρούμεθα δὲ δι' ὧν ὑγιανοῦμεν· καὶ εὐδαιμονεῖν βουλόμεθα μὲν, καὶ φαμὲν· προαιρούμεθα δὲ λέγειν, οὐχ ἁρμόζει. ὅλως γὰρ ἔοικεν ἔστι προαίρεσις περὶ τὰ ἐφ' ἡμῖν εἶναι· οὐδὲ δὴ δόξα δοκεῖ εἶναι. ἡ μὲν γὰρ δόξα δοκεῖ περὶ πάντα εἶναι, καὶ ὁμοίως περὶ τὰ ἀίδια καὶ τὰ ἀδύνατα, ἢ τὰ ἐφ' ἡμῖν· καὶ τῷ ψευδεῖ καὶ ἀληθεῖ διαιρεῖται, ὅ τῷ κακῷ καὶ ἀγαθῷ· ἡ δὲ προαίρεσις τούτοις μᾶλλον. ὅλως μὲν οὖν δόξῃ ταὐτὸν, ἴσως οὐδὲ λέγειν οὐδεὶς· ἀλλ' οὐδὲ ἕνι· τῷ γὰρ προαιρεῖσθαι ἀγαθὰ ἢ τὰ κακὰ, ποιοί τινές ἐσμεν· τῷ δὲ δοξάζειν, ὅ. καὶ προαιρούμεθα μὲν λαβεῖν ἢ φυγεῖν, ἢ τι τῶν τοιούτων· δοξάζομεν δὲ, τί ἐστιν ἢ τίνι συμφέρει, ἢ πῶς· λαβεῖν δὲ ἢ φυγεῖν, οὐ πάνυ δοξάζομεν. καὶ ἔτι μὲν προαίρεσις ἐπαινεῖται, τῷ εἶναι οὗ δεῖ μᾶλλον, ἢ τῷ ὀρθῶς· ἡ δὲ δόξα, τῷ ἀληθῶς. καὶ προαιρούμεθα μὲν, ἃ μάλιστα ἴσμεν ἀγαθὰ ὄντα· δοξάζομεν δὲ, ἃ οὐ πάνυ ἴσμεν· δοκοῦσί τε οὐκ οἱ αὐτοὶ προαιρεῖσθαι τὰ βέλτιστα καὶ δοξάζειν.

κ. ὁ ἐπίλυπος· ἡ προαίρεσις δ', ὅτε λυπηρὸς,

κ. φαινόμενον·

κ. δι' αὐτοῦ, & δι' αὐτοῦ

non tamẽ eſt idẽ: ſed id quod ſpõte fit, latiùs patet. Eius enim quod ſponte fit, & pueri sũt participes, & reliqua animalia, ſed non cõſilij. Tum repẽtina ſponte quidẽ noſtra ſuſcipi dicuntur: cõſultò autẽ nequaquã. Qui autẽ dicunt cõſilium eſſe cupiditatẽ, aut iram, aut voluntatem, aut opinionẽ aliquã, non ſatis rectè dicere vidẽtur. Conſilium enim nõ eſt eorum cõmune, quæ ſunt rationis expertia: cupiditas autem & ira maximè. Prẽterea incõtinens à cupiditate quidem impulſus agit, ſed non conſilio capto: continens contrà conſilio capto, non cupiditate impulſus. Et conſilio contraria eſt cupiditas: cupiditati autem cupiditas nequaquam. Tum cupiditas & iucundi eſt, & cũ moleſtia cõiuncta: conſilium, neq; iucundi, neq; cum moleſtia cõiunctum. Multo autẽ minus ira eſt. Nã quæ per iram fiunt, conſilio minimè conſentanea eſſe videntur. Neq; verò voluntas eſt, etiam ſi ei finitimum eſſe videatur. Conſiliũ enim nõ eſt eorum quæ fieri non poſſunt: & ſi quis dicat ſe talium rerum agendarum cõſilium cepiſſe, ſtultus eſſe videatur. Voluntas autem etiam eorum eſt quæ contingere nemini poſſunt: verbi gratia, immortalitatis. Prẽterea voluntas etiam ad ea pertinet, quę nullo modo is qui vult, per ſe agere poſſit: vt ſi quis velit hiſtrionẽ illum, vel athletam ſuperiorem diſcedere. At nemo talium rerum conſilium capit, ſed earũ duntaxat, quas per ſe effici poſſe arbitratur. Prẽterea voluntas eſt vltimi ac finis: conſilium autẽ, eorum quę ad finem conferunt. Verbi gratia, bene valere volumus; conſiliũ autẽ cãpimus eas res adhibere, quibus bene valeamus. Et beati eſſe volumus, atq; hoc nos velle dicimus: ſed cõſiliũ nobis captum eſſe, vt beati ſimus, neque dicimus, neq; conuenit ita loqui. Omnino enim conſiliũ ad eas res pertinet, quæ ſunt in noſtra poteſtate. Neq; verò erit opinio. Ad omnia enim pertinere videtur opinio, nec minùs ad ea quæ æterna ſunt, quæq; à nobis fieri non poſſunt, quã quæ in nobis ſita ſunt. Præterea vero & falſo diuiditur ac diſtinguitur, non bono ac malo. At conſiliũ his potiùs quã illis. Idem igitur, quod vniuerſam opinionem, eſſe conſiliũ, fortaſſe ne dicere quidem quiſquam conabitur, at neq; idẽ quod quandam opinionem. Nam eo quòd conſiliũ nobis captum ſit, vt bona vel mala ſequamur, cuiuſdammodi ſumus: ſed eo quòd opinemur, non itẽ. Et cõſilium capimus vel adipiſcendi, vel fugiendi, vel tale quiddã faciẽdi. Opinamur autem quid ſit, aut cui conducat, aut quemadmodum: adipiſci certè, aut fugere, non admodũ opinamur. Et cõſilium eo laudatur, quòd eius rei ſit, quæ agenda eſt, vel quòd rectè conſilium captum ſit: at opinio, quòd verè quis opinetur. Prẽterea cõſiliũ capimus earũ rerũ agendarũ, quas maximè exploratum habemus eſſe bonas;

ſed ea opinamur, quę non admodum nobis nota, nec explorata ſunt. Poſtremò non iidem videntur de rebus optimis conſiliũ capere atq; opinari: ſed nonnulli meliùs quidẽ opinari, verùm animi vitio corrupti ea neq; ſequi, neque ſumere, quæ ſequi ac ſumere oportet. Vtrùm verò opinio conſilium antecedat, an ſubſequatur, nihil refert. Nõ enim nobis propoſitum eſt hoc conſiderare: ſed vtrùm idem ſit, quod aliqua opinio. Quænam igitur, aut qualis res eſt, quandoquidem nihil eſt eorum quæ ſuprà dicta ſunt? Et ſanè videtur quiddam eſſe quod ſponte fiat. Verũ non quicquid ſponte fit, de eo conſilium captum eſt: ſed id vtique de quo priùs conſultatum eſt. Conſilium enim cum ratione & cognitione coniunctum eſt. Quod quidem nomine ipſo ſignificatur. προαίρεσις enim dicitur, tanquam præ cæteris optabile & ſumendum.

A ἀλλ' ἔνιοι, δοξάζειν μὲν ἀμείνον· ἀφὴ καχίαν δὲ, αἱρεῖσθαι οὐχ ἁπλῶς δεῖ. εἰ δὲ τοῦτο ἡ δόξα τῆς προαιρέσεως, ἢ ἀκολουθεῖ, οὐδὲν διαφέρει· οὐ τοῦτο γὰρ σκοπούμεθα· ἀλλ' εἰ ταὐτόν ἐστι δόξη τινί. τί δὲ καὶ ποῖόν τί ἐστιν, ὅταν τῶν εἰρημένων οὐδέν ἐστιν; ἑκούσιον μὲν δὴ φαίνεται· τὸ δ' ἑκούσιον, οὐ πᾶν προαιρετόν· ἀλλ' ἆρά γε τὸ προβεβουλευμένον· ἡ γὰρ προαίρεσις, μετὰ λόγου καὶ διανοίας. ἐπωνυμίαν δ' ἔοικε καὶ τοῦνομα, ὡς ὂν πρὸ ἑτέρων αἱρετόν.

CAPVT V.

Definitio προαιρέσεως perfectior, ex rudi illa in præcedentibus poſita, deducitur.

ΚΕΦΑΛ. ε.

Περὶ βουλευτῶν καὶ βουλεύσεως, καὶ προαιρετῶν, καὶ ὁποία ἡ προαίρεσις, βουλευτικὴ ὄρεξις τῶν ἐφ' ἡμῖν.

SEd vtrũ conſultant de omnib. rebus homines, omniáque in conſultationem cadunt: an de quibuſdam conſultari nõ debet? Ac fortaſſe id quidẽ in conſultationem venire dicendum eſt, non de quo ſtolidus aliquis aut inſanus conſultauerit: ſed de quo is qui mentis eſt compos. De rebus æternis autem conſultat nemo: vt de mundo, aut de diametro & latere, quoniã nulla dimenſione inter ſe cõuenire poſſunt. Neque verò de iis quæ cùm perpetuò moueantur, eodẽ sẽper modo fiunt: ſiue neceſſitate, ſiue natura, ſiue propter aliquam cauſam: vt de ſolis conuerſionibus atq; ortibus: nec de iis, quæ aliàs aliter fiũt, vt de ſiccitatib. & imbribus: neq; de iis quæ fortuitò eueniunt, vt de theſauri inuentione. Immò ne de omnibus quidẽ rebus humanis: verbi gratia, Quemadmodũ Scythæ optimè ſuã remp. adminiſtrare poſſint, nemo Lacedęmoniorũ cõſultat. Nihil enim horũ per nos effici queat. At de iis conſultamus, quæ cũ ſub actionẽ cadãt, tum in noſtra poteſtate sũt. Hęc autẽ etiã ſunt reliqua. Etenim rerũ omniũ cauſæ videtur eſſe, natura, neceſſitas, fortuna: adde præterea mentẽ & quicquid per hominẽ agitur. Singuli autẽ homines de iis conſultant ac deliberãt quæ ab ipſis agi poſſunt. Neque verò in ſcientiis exquiſitis, ſuáque vi contentis, conſultationi locus eſt: verbi gratia, de litteris non conſultamus: non enim quomodo ſcribendum ſit, ambigimus. Sed de iis, quæ, tametſi ópera noſtra fiant, non tamen ſemper eodem modo fiunt: vt de iis quæ ad medicinam, & ad artem pecuniæ quærendæ pertinent:

Βουλεύονται δὲ πότερα πάντες περὶ πάντων, καὶ πᾶν βουλευτόν ἐστιν, ἢ περὶ οἵων οὐκ ἔστι βουλή; λεκτέον δ' ἴσως βουλευτὸν, οὐχ ὑπὲρ ὃ ἄν τις βουλεύσαιτο ἠλίθιος, ἢ μαινόμενος· ἀλλ' * ὑπὲρ ὧν ὁ νοῦν ἔχων ἐστί. περὶ δὲ τῶν ἀϊδίων, οὐδεὶς βουλεύεται. οἷον, περὶ τοῦ κόσμου, ἢ τῆς ἁρμονίας καὶ τῆς πλευρᾶς, ὅτι ἀσύμμετος. ἀλλ' οὐδὲ περὶ τῶν ἐν κινήσει, ἀεὶ δὲ κατὰ ταὐτὰ γινομένων, εἴτ' ἐξ ἀνάγκης, εἴτε φύσει; ἢ διά τινα ἄλλην αἰτίαν, οἷον * τροπῶν, καὶ ἀνατολῶν. οὐδὲ περὶ τῶν ἄλλοτε ἄλλως, οἷον ὀμβρων· οὐδὲ περὶ τῶν ἀπὸ τύχης, οἷον, θησαυροῦ ἀνεύρεσις· ἀλλ' οὐδὲ περὶ τῶν ἀνθρωπίνων πάντων· οἷον, πῶς ἂν Σκύθαι ἄριστα πολιτεύοιντο, οὐδὲ Λακεδαιμονίων βουλεύεται· ἅπερ γὰρ γένοιτ' ἂν διὰ τούτων δι' ἡμῶν ἄφνω. βουλευόμεθα δὲ περὶ τῶν ἐφ' ἡμῖν * πρακτῶν· ταῦτα δὲ καὶ ἔστι λοιπά. αἴτια γὰρ δοκοῦσιν εἶναι, φύσις, καὶ ἀνάγκη, καὶ τύχη· ἔτι δὲ νοῦς, καὶ πᾶν ὃ δι' ἀνθρώπου. τῶν δ' ἀνθρώπων ἕκαστοι βουλεύονται περὶ τῶν δι' αὑτῶν πρακτῶν. καὶ περὶ μὲν τὰς ἀκριβεῖς καὶ αὐτάρκεις τῶν ἐπιστημῶν, οὐκ ἔστι βουλή· οἷον, * περὶ γραμμάτων· οὐ γὰρ διστάζομεν, πῶς γραπτέον· ἀλλ' ὅσα γίνεται δι' ἡμῶν, μὴ ὡσαυτῶς δὲ ἀεὶ, περὶ τούτων βουλεύόμεθα· οἷον, περὶ τῆς ἰατρικῆς, * ἢ χρηματιστικὴν, καὶ περὶ κυβερνητικὴν μᾶλλον ἢ γυμναστικῆς, ὅσῳ ἧττον διηκρίβωται.

καὶ ἐπὶ τοῖς τῶν λοιπῶν ὁμοίως· μᾶλλον δ', καὶ τοῖς τέχναις ἢ ταῖς ἐπιστήμαις· μᾶλλον γὰρ περὶ αὐτὰς διαζόμεθ. Ὅ βουλεύεσθαι δ' ἐν τοῖς ὡς * ἐπιπολύ, ἀδήλοις δ' πῶς ἀποβήσεται, καὶ ἐν οἷς ἀδιόριστον· συμβούλοις δ' προσχρώμεθα εἰς τὰ μεγάλα, ἀπιστοῦντες ἡμῖν αὐτοῖς ὡς οὐχ ἱκανοῖς διαγνῶναι. βουλεύόμεθα δ', οὐ περὶ τῶν τελῶν, ἀλλὰ περὶ τῶν πρὸς τὰ τέλη. οὔτε γὰρ ἰατρὸς βουλεύεται, εἰ ὑγιάσει· οὔτε ῥήτωρ, εἰ πείσει· οὔτε πολιτικὸς, εἰ εὐνομίαν ποιήσει· οὐδὲ τ λοιπῶν οὐδεὶς περὶ τοῦ τέλους· ἀλλὰ θέμενοι τέλος τι, πῶς καὶ διὰ τίνων ἔσται, σκοποῦσι. καὶ διὰ πλειόνων μὲν φαινομένου γίνεσθαι, διὰ τίνος ῥᾷστα καὶ κάλλιστα ἐπισκοποῦσι· δι' ἑνὸς δ' ἐπιτελουμένου, πῶς διὰ τούτου ἔσται· κἀκεῖνο διὰ τίνος, ἕως δὲ ἔλθωσιν ἐπὶ τὸ πρῶτον αἴτιον, ὃ ἐν τῇ εὑρέσει ἔσχατόν ἐστιν. ὁ γὰρ βουλόμενος ἔοικε ζητεῖν καὶ ἀναλύειν τὸν εἰρημένον τρόπον, ὥσπερ διάγραμμα. φαίνεται δ', ἡ μὲν ζήτησις, οὐ πᾶσα εὐβουλία, οἷον αἱ μαθηματικαί. ἡ δὲ βούλευσις πᾶσα, ζήτησις· καὶ τὸ ἔσχατον ἐν τῇ ἀναλύσει, πρῶτον εἶναι ἐν τῇ γενέσει. καὶ ἂν μὲν ἀδυνάτῳ ἐντύχωσιν, ἀφίστανται· οἷον, εἰ χρημάτων δεῖ, τοῦτο δ' μὴ οἷόν τε πορισθῆναι. ἐὰν δ' δυνατὸν φαίνηται, ἐγχειροῦσι πράττειν. δυνατὰ δ', ἃ δι' ἡμῶν γένοιτο ἄν· τὰ γὰρ διὰ τῶν φίλων, δι' ἡμῶν πως ἐστίν· ἡ γὰρ ἀρχὴ ἐν ἡμῖν. * ζητεῖται δ', ὁτὲ μὲν, τὰ ὄργανα· ὁτὲ δ', ἡ χρεία αὐτῶν· ὁμοίως δὲ καὶ ἐν τοῖς λοιποῖς, ὁτὲ μὲν, δι' ὅ· ὁτὲ δ', πῶς, ἢ διὰ τίνος. ἔοικε * δὴ, καθάπερ εἴρηται, αὐθεκαστος τῆς ἀρχῆς τῶν πράξεων· ἡ δὲ βουλὴ, περὶ τὰ αὐτὰ πραχτῶν· αἱ δὲ πράξεις, ἄλλων ἕνεκα. οὐκ αὐτῶ εἴη βουλευτὸν ὃ τέλος, ἀλλὰ τὰ πρὸς τὰ τέλη. οὐδὲ δὴ τὰ καθ' ἕκαστα· οἷον, εἰ ἄρτος τοῦτο, ἢ * πέπεπται, * ἢ πεποίωται ὡς δεῖ. αἰσθήσεως γὰρ ταῦτα. Εἰ δ' ἀεὶ * βουλεύεσθαι, εἰς ἄπειρον ἥξει. βουλευτὸν δὲ καὶ πραιρετὸν ὃ αὐτὸ· πλὴν ἀφωρισμένον ἤδη ὃ πραιρετόν· ὃ γὰρ ἐκ τῆς βουλῆς πραγθὲν, πραιρετόν ἐστι. παύεται γὰρ ἕκαστος ζητῶν, πῶς πράξει, ὅταν εἰς αὐτὸν ἀναγάγῃ τὴν ἀρχήν· καὶ αὐτὸς ἑαυτῷ τὸ ἡγούμενον· τοῦτο γὰρ ὃ προαιρούμενον.

A &in arte gubernãdarum nauium potiùs quã in ratione corporum exercendorum dubitare solemus, quanto minùs illa quàm hæc enucleatis & exquisitis præceptionibus absoluta est: & præterea item de reliquis. Magis autem in artibus, quàm in scientiis consultationi locus est. In eis enim sæpius ambigere solemus: Consultandi autem ratio in iis locũ habet, quæ plerúmque vsuveniunt, cùm eorum exitus incertus sit, & in quibus nihil est definiti. Itaque ad res magnas cõsiderandas alios in consilium adhibemus, ipsis diffidentes, quasi minùs ad eas dispiciendas ac diiudicandas idoneis. Consultamus autem non de finibus, sed de iis quæ ad fines pertinent.

B Neq; enim aut medicus, an sanaturus sit, cõsultat, aut orator, an persuasurus, aut vir ad rempublicam administrandam aptus, an bonis legibus ciuitatem temperaturus, neq; alij denique artifices de fine deliberant: sed omnes proposito sibi certo aliquo fine, quemadmodum, & quib. rebus eum possint assequi, cogitant. Ac, si pluribus modis ac rationibus id quod volunt, confici posse videatur, quæ faeillimè & optimè confici possit, inspiciunt. Sin autem vna ratione cõmodè possit absolui, qua via ad illam perueniant, & qua ad hanc, eò vsque dum ad primã causam peruenerint, quæ inuentione est vltima. Qui consultat enim, inquirere ac retexere veluti descriptionem quandam mathematicam videtur, quẽdamodum dictum est. Sed illud certè apparet, non omnem quæstionem esse cõsultationem, vt sunt quæstiones mathematicæ: consultationem verò omnem, esse quæstionem. Illud etiam planum est, quod est retexenti postremum, id esse agenti primum.

C Quòd si ij, qui acturi sunt, in aliquid inciderint, quod fieri nequeat, tum ab eo desistunt: veluti si pecunia sit opus, eiúsq; expediendæ nulla ratio inueniri possit. Sin autem alicũde suppeditari posse videatur, tum agendũ aggrediuntur. Fieri autem posse dicuntur ea quæ nostra opera effici possunt. Nam quæ amicorum studio & opera transigũtur, nostra opera quodammodo fieri videntur. Principium enim in nobis est. Quæruntur autem aliquando instrumenta, aliquando eorum vsus: itémq; in reliquis, interdũ cuius opera, aliquãdo quomodo, aut qua via res explicari possit. Ac videtur sanè homo, quẽadmodum dictũ est, actionũ esse principium. Consultatio autẽ est iis de rebus, quæ à quoq; agi possunt. At actiones aliarũ rerũ causa suscipiuntur. De fine igitur cõsultari nõ potest, sed de iis, quæ ad fineis pertinẽt. Neq; de rebus singularib. verbi gratia, sítne hoc panis, aut sítne ita pistus vt oportet. Hæc. n. sẽsu iudicãtur

D quòd si sẽper cõsultauerit, abibit in infinitũ. Id autẽ de quo cõsultatur, & id de quo cõsiliũ captũ est, eadẽ sunt inter se: nisi quòd definitũ ac decisũ est id de quo cõsiliũ capitur. Quod. n. cõsultatione adhibita reliquis præpositũ est, id est de quo cõsiliũ captũ est. Nã quomodo sit quisq; acturus, tũ quẽrẽdi finẽ facit, cũ principiũ ad seipsũ, & ad eã sui partẽ, quæ præest atq; imperat, reuocarit. Hęc. n. est quæ cõsiliũ capit.

χ. διὰ τί πολλοῦ

χρ. ἢ πεποίηται. sed plerique codd. hæc nõ agnoscunt

χρ. βουλεύεται,

χ. δι

Quod ex veteribus quoque reip. administrãdæ formis, quas Homerus imitabatur, perspici potest. Nã quibus de rebus reges cõsiliũ ceperant, eas populo renuntiabant. Quoniam autem id, de quo cõsilium capitur, sub deliberationem & appetitionem cadit, cùm sit ex numero earum rerum quæ in nobis sitę sunt, consilium erit, earum rerum, quę in nostra potestate sunt, appetitio ex consultatione proueniens. Nam posteaquam consultatione adhibita iudicauimus, tum ei consultationi conuenienter appetimus. Ac consilium quidem quid sit, quibusque in rebus versetur, earum denique rerum esse, quæ ad fines pertinent, sic à nobis veluti adumbrando expositum sit.

A δῆλον δὲ τοῦτο καὶ ἐκ τῶν ἀρχαίων πολιτειῶν, αἷς * Ομηρος ἐμίμειτο· οἱ γὰρ βασιλῆς, ἃ προέλοιντο, * αὐτῆς ἔλεγον τῷ δήμῳ. ὅντες ὖ τῦ προαιρετῦ, βουλυτῦ, ὀρεκτῦ τῶν ἐφ' ἡμῖν, καὶ ἡ προαίρεσις δὴ εἴη βουλευτικὴ ὄρεξις τῶν ἐφ' ἡμῖν· ἐκ τῦ βουλεύσασθαι γὰρ κρίναντες, ὀρεγόμεθα κατὰ τὴν βούλευσιν. ἡ μὲν οὖν προαίρεσις τοῦτο, εἰρήσθω, καὶ περὶ ποιά ἐστι, καὶ ὅτι τῶν πρὸς τὰ τέλη. Ilias β. γρ. αὐτῆς ἔλεγεν

B

CAPYT VI.

Definitione προαιρέσεως explicata, ex illius natura deinceps quæstionem soluit: Vtrum id quod sub voluntatem cadit, verè bonum sit, nécne.

VLtimi autem seu finis esse voluntatem, dictum est: sed alij eius esse, quod bonum est, alij eius quod videtur bonum existimant. Atqui eorum ratione, qui id quod sub voluntatem cadit, dicũt esse verum bonum, euenit vt id, quod vult is qui minùs rectè eligit, non cadat sub voluntatem. Nam si sub voluntatem cadit, erit & bonum: at erat, si casus ita tulit, malum. Eorum autem sententia, qui id quod sub voluntatem cadit, specie dumtaxat bonum esse dicunt, nihil erit, quod sub voluntatem cadat natura, sed quod cuique videbitur. Atqui aliud alij videtur, &, si casus ita tulerit, etiam contraria. Quòd si hæc minùs probanda sunt, dicẽdúmne est, absolutè & reuera sub voluntatem cadere verum bonum: sed sub cuiusque voluntatem cadere id, quod speciem boni habeat? Viro bono igitur id esse voluntati optabile, quod reuera bonum est: vitioso autem, quicquid fors obtulerit? Vt & corporibus, bene quidem constitutis, salubria sunt ea, quæ reuera talia sunt: morbosis autem & ęgris alia: itémque amara, dulcia, calida, grauia, & cæterorum vnumquidque. Nam & verè de singulis rebus iudicat vir bonus, & ei statim quod in quaque re veri est, elucet. Ex vnoquoq; enim habitu propria sibi quisq; honesta & iucunda fingit. Atque eo ipso fortasse longè præstat reliquis vir bonus, quòd singulis in rebus verum perspicit, quasi earum norma sit ac mensura. Multitudini autem fucum facere videtur voluptas: quippe quæ, cùm bonum non sit, boni speciem præ se ferat. Itaque iucundum sequitur, vt bonum: dolorem autem fugit, vt malum.

ΚΕΦΑΛ. ς'.

Περὶ βουλήσεως καὶ βουλητῦ.

C ΗΔΕ βούλησις, ὅτι μὲν τῦ τέλους ἐστὶν, εἴρηται· δοκεῖ δὲ τοῖς μὲν, τἀγαθοῦ εἶ)ναι· τοῖς δὲ, τῦ φαινομένου ἀγαθοῦ. συμβαίνει ὖ, τοῖς μὲν τὸ βουλητὸν τἀγαθὸν λέγουσι, μὴ εἶ)ναι βουλητὸν τὸ βούλεται ὁ μὴ ὀρθῶς αἱρούμενος· εἰ γὰρ ἔστι βουλητὸν, καὶ ἀγαθόν· ᾧ δὲ, εἰ οὕτως ἔτυχε, κακόν· τοῖς δ' αὖ τὸ φαινόμενον ἀγαθὸν, τὸ βουλητὸν λέγουσι, μὴ εἶ)ναι φύσει βουλητὸν, ἀλλ' ἑκάστῳ τὸ δοκοῦν. ἄλλο δ' * ἄλλῳ φαίνεται· ☾ εἰ οὕτως ἔτυχε, γρ. ἄμικα

D ταναντία· εἰ ὖ δὴ ταῦτα μὴ ἀρέσκει, * ἀ- γρ. ἄρα
ρα φατέον, ἁπλῶς μὲν καὶ κατ' ἀλήθειαν, βουλητὸν εἶ)ναι τἀγαθόν· ἑκάστῳ δὲ, τὸ φαινόμενον· τῷ μὲν οὖν σπουδαίῳ, τὸ κατ' ἀλήθειαν εἶ)ναι· τῷ δὲ φαύλῳ, τὸ τυχόν· ὥσπερ ☾ ὅτι τῶν σωμάτων, τοῖς μὲν ὑγιαινομένοις, ὑγιεινά ἐστι τὰ κατ' ἀλήθειαν τοιαῦτα ὄντα· τοῖς δ' ὑπνώττουσι, ἕτερα· ὁμοίως δὲ ☾ πικρὰ καὶ γλυκέα, καὶ θερμὰ, καὶ βαρέα, καὶ τῶν ἄλλων ἕκαστα· ὁ σπουδαῖος γὰρ ἕκαστα κείνῃ ὀρθῶς, ☾ ἐν ἑκάστοις ταλήθεῖς αὐτῷ φαίνεται· καθ' ἑκάστην γὰρ ἕξιν, ἴδια ἐστὶ τὰ καλὰ ☾ ἡδέα· ☾ διαφέρῃ πλῆσον ἴσως ὁ σπουδαῖος, τῷ ταληθεῖς ἐν ἑκάστοις ὁρᾶν, ὥσπερ κανὼν ☾ μέτρον αὐτῶν ὤν· τοῖς πολλοῖς δὲ ἡ ἀπάτη διὰ τὴν ἡδονὴν ἔοικε γίνεσθαι· οὐ γὰρ οὖσα, ἀγαθὸν φαίνεται. αἱρετὸν οὖν τὸ ἡδύ, ὡς ἀγαθόν· τὸ δὲ λύπην, ὡς κακὸν, φευκτόν.

A

ΚΕΦΑΛ. ζ'.

Πότερον τῶν ἐφ' ἡμῖν ἡ ἀρετὴ ἢ ἡ κακία.

ΟΝΤΟΣ δή, βουλητοῦ μέν, τοῦ τέλους· βουλευτῶν δὲ καὶ προαιρετῶν, περὶ τὸ πρὸς τὸ τέλος, αἱ περὶ ταῦτα πράξεις, κατὰ προαίρεσιν εἶεν ἄν, καὶ ἑκούσιοι· αἱ δὲ τῶν ἀρετῶν ἐνέργειαι, περὶ ταῦτα· ἐφ' ἡμῖν δὴ καὶ ἡ ἀρετή, ὁμοίως δὲ καὶ ἡ κακία. ἐν οἷς γὰρ τὸ καλὸν ἐφ' ἡμῖν, *ὃ πράττειν, καὶ τὸ μὴ πράττειν· καὶ ἐν οἷς τὸ μή, καὶ τὸ ναί· ὥστ' εἰ τὸ πράττειν, καλὸν ὄν, ἐφ' ἡμῖν ἐστι· καὶ τὸ μὴ πράττειν, ἐφ' ἡμῖν ἔσται, αἰσχρὸν ὄν. καὶ εἰ τὸ μὴ πράττειν, καλὸν ὄν, ἐφ' ἡμῖν· καὶ τὸ πράττειν, αἰσχρὸν ὄν, ἐφ' ἡμῖν. εἰ δ' ἐφ' ἡμῖν τὰ καλὰ πράττειν, καὶ τὰ αἰσχρά, ὁμοίως ἂν καὶ τὸ μὴ πράττειν· (τοῦτο δ' ἦν, τὸ ἀγαθοῖς καὶ κακοῖς εἶναι·) ἐφ' ἡμῖν ἔσται τὸ ὑπάρχειν καὶ φαύλοις εἶναι· *τὸ δὲ λέγειν ὡς

Magnor. lib. 1. c. 9.

Οὐδεὶς ἑκὼν πονηρός, οὐδ' ἄκων *μάκαρ, ἔοικε, τῷ μὲν, ψευδῆ τὸ δ', ἀληθεῖ· μακάριος μὲν γὰρ οὐδεὶς ἄκων· ἡ δὲ μοχθηρία, ἑκούσιον. ἢ τοῖς γε νῦν εἰρημένοις ἀμφισβητητέον, καὶ τὸν ἄνθρωπον οὐ φατέον ἀρχὴν εἶναι, οὐδὲ γεννητὴν τῶν πράξεων, ὥσπερ καὶ τέκνων. εἰ δ' ταῦτα φαίνεται, καὶ μὴ ἔχομεν εἰς ἄλλας ἀρχὰς ἀναγαγεῖν ταῦτ' ἃ ἐφ' ἡμῖν· ὧν καὶ αἱ ἀρχαὶ ἐφ' ἡμῖν, καὶ αὐτὰ ἐφ' ἡμῖν καὶ ἑκούσια. *τοιούτοις δ' ἔοικε μαρτυρεῖσθαι καὶ ἰδίᾳ ὑφ' ἑκάστων, καὶ ὑπὸ αὐτῶν τῶν νομοθετῶν. κολάζουσι γὰρ καὶ ζημιοῦσι τοὺς δρῶντας *πονηρὰ, ὅσοι μὴ βίᾳ, ἢ δι' ἄγνοιαν, ἧς μὴ αὐτοὶ αἴτιοι. τοὺς δὲ τὰ καλὰ πράττοντας ζημιοῦσιν· ὡς τοὺς μὲν ποιητέφοντες, τοὺς δὲ κωλύοντες. καὶ τοι πρὸς ὅσα μήτ' ἐφ' ἡμῖν ἐστι, μήθ' ἑκούσια, οὐδεὶς παρακέκριται πράττειν· ὡς οὐδὲν πρὸ ἔργου ὄντος πειθοῦς μὴ δεῖσθαι, ἢ ἀλγεῖν, ἢ πεινῆν, ἢ ἄλλ' ὁτιοῦν τῶν τοιούτων· οὐθὲν γὰρ ἧττον πεισόμεθα αὐτά· καὶ γὰρ ἐπ' αὐτῷ τῷ ἀγνοεῖν κολάζουσιν, ἐὰν αἴτιος ᾖ δόξῃ τῆς ἀγνοίας· οἷ, τοῖς μεθύουσι διπλᾶ τὰ ὑπάρχοντα *ἀπὸ τοῦ αὐτοῦ· κύριος γὰρ *ἡ μὴ μεθυσθῆναι· τοῦτο δ' αἴτιον τῆς ἀγνοίας·

κ. τὰ καλὰ πράττειν

κ. μάκαρς

κ. τύπτεις

κ. τὰ μοχ.

κ. αὐτῆς & κύριοι

κ. τῷ μεθυσθ.

CAPVT VII.

Alteram quæstionem declarat: Vtrùm nemo sponte sua improbus existat.

QVoniam igitur finis sub voluntatem cadit, de iis autem quę ad finem pertinent & consultari & consilium capi potest: consequens est, vt, quæ in eis vertuntur actiones, & consilio cõsentaneæ sint, & spõte obeantur. At functiones & muneravirtutũ in his vertũtur. Itaq; virtus in nostra est potestate. Similiter & vitium. Quas enim res agere in nobis situm est, easdem non agere possumus: & quas non agere in nobis situm est, earumdem quoque agendarum potestas nostra est. Itaque si quid agere, quod honestum sit, in nobis situm est, non agere quoque, cùm id non agere turpe sit, in nobis erit situm: & si non agere, quod non agere honestum sit, in nostra potestate est, agere quoque quod actu turpe sit, in nobis erit situm. Quòd si honesta & turpia agere nostri arbitrij est, similitérque non agere; (hoc autem erat, bonos & malos esse;) nostri quoque arbitrij erit profectò, vt probi & improbi simus. Iam verò quod dicitur,

Sponte improbus nemo, nec inuitus beatus vllus est,

partim falsum, partim verum esse videtur. Nam inuitus beatus est nemo, vitiositas autẽ sponte nostra contrahitur: alioquin ea, quæ iam nunc dicta sunt, erunt in dubium & controuersiam vocanda, negandúmque erit, hominem esse principium ac parentem actionum, tanquam & liberorum. Quòd si hæc nobis probantur, & vera videntur, neque ea possumus ad alia principia capitáque, prętérquam ad ea quæ in nobis insunt, reuocare: profectò quarum rerum principia in nobis insunt, eæ res quoque in nobis sitæ sunt, nostráque sponte suscipiuntur. Testimonio sunt his cùm ea quæ priuatim à singulis, tũ eaquę publicè à latoribus legum fieri solẽt: Eos enim, qui res flagitiosas atque improbas admittunt, castigant supplicióque afficiunt, si modò non per vim aut per inscientiam quæ ipsorum culpa contracta non sit, admiserint: eos autem, qui res honestas & præclaras gerunt, honoribus & præmiis ornant: quasi hos excitaturi, illos à maleficio deterrituri. Atqui ad eas actiones excitat nemo, quæ neque in nobis positæ sunt, neque sponte nostra obeũtur: perinde quasi nihil profuturum sit persuasum nobis esse, vt ne vel ealeamus, vel doleamus, vel esuriamus, vel aliquid aliud tale. Nihilo enim minùs ea perferimus. Nam etiam propterea quòd quippiam ignoratum sit, castigant latores legum, si quis sibi ipse suæ inscientiæ causa esse videatur: verbi gratia, in ebrios duplex pœna constituta est: principium enim in ipsis est. Nam situm in eis erat, ne ebrij fierent.

Ebrietas autẽ causa insciẽtiæ est in eos qui aliquid ignorant eorum quæ legibus sancita sunt, quæ & facienda, neque cognitu difficilia sint, animaduertunt. Idémq; fit in cæteris, quæ negligentia sua videntur ignorare, cùm liceat ipsis non ignorare. Poterant enim sibi, vt diligentiam adhiberent, imperare. Sed eiusmodi est aliquis fortasse, vt diligentiam adhibere non possit. Verùm cur tales extiterint causã ipsi sustinẽt, quippe qui negligenter ac dissolutè viuant: & cur iniusti atque intemperantes sint, causa in ipsis consistit: vt pote quorum alteri in maleficiis, alteri in compotationibus & id genus nequitiis, ætatẽ consumant. Nam quales sunt in quaq; re collocatæ actiones, taleis eos, qui agunt, efficiunt. Quod ex iis perspicuum esse potest, qui se in quouis certamine aut actione exercẽt. Nunquã enim certare atq; agere intermittunt. Ignorare igitur è studiis & actionibus in quaque re positis habitus gigni, hominis est sensu ferè carentis. Pręterea hoc ipsum à ratione alienum est, eum, qui iniustè alterum lædat, iniustum: & qui intemperanter viuat, intemperantem effici nolle. Si quis igitur sciens eas res agat, quibus euadat iniustus, sponte sua profectò efficiatur iniustus. Neque si velit tamen, esse desinat iniustus, & iustus sit. Nam ne æger quidem sanus ac validus sit cùm voluerit: etiam si fortè sponte sua ægrotet, quippe qui & incontinenter viuat, & medicorum præceptum consiliúmque aspernetur. Tunc igitur ei integrum erat in morbum nõ incidere. At posteaquam sese effudit, ac proiecit, id iã desiit esse integrũ. Quẽadmodũ nec is, qui lapidẽ misit, retrahere eũ iã potest: erat tamen in eius potestate, lapidẽ in manũ sumere ac iacere: principiũ enim in ipso est. Sic & iniusto atq; intẽperãti homini ab initio licebat talibus nõ esse: idcirco sua volũtate tales sunt: posteaquã verò tales facti sunt, nõ possunt non esse. Nõ solũ autẽ animi vitia spõte cõtrahuntur, sed in nonnullis etiã corporis: quos etiam reprehendere solemus. Nã qui sunt deformes natura, eos reprehẽdit nemo: sed eos demũ, qui propterea quòd exercitationes corporis prętermittũt, & valetudinẽ nõ curãt, id mali cõtraxerũt. Similis est imbecillitatis, deformitatis, & debilitatis ratio. Nemo enim cæcitatẽ ei quivel natura, vel morbo, vel ictu aliquo cęcus sit, probri loco obiiciat: quin eius misereatur potiùs: sed qui ex ebriositate, aut aliqua alia intẽperantia cætatẽ cõtraxerit, eum nemo est qui nõ reprehensione dignũ duxerit. Quæ ergo vitia corporis in nostra potestate sunt, ea reprehenduntur: quæ non sunt, non reprehenduntur. Quod si ita est, in cæteris quoque rebus omnibus ea quæ reprehenduntur vitia in nostra potestate esse reperientur. Quòd si quis dixerit, id quemque expetere, quod sibi videatur bonum, verũ non in cuiusq; potestate visionẽm esse sitam,

καὶ τοὺς ἀγνοοῦντας τῶν ἐν τοῖς νόμοις, ἃ δεῖ ποιῆσαι καὶ μὴ χαλεπά ἐστι, κολάζουσιν. ὁμοίως δὲ καὶ ἐν τοῖς ἄλλοις, ὅσα δι' ἀμέλειαν ἀγνοεῖν δοκοῦσιν, ὡς ἐπ' αὐτοῖς ὂν τὸ μὴ ἀγνοεῖν· τῷ γὰρ ἐπιμεληθῆναι ἦν. ἀλλ' ἴσως τοιοῦτός τίς ἐστιν, ὥστε μὴ ἐπιμεληθῆναι· ἀλλὰ τῷ τοιούτους γενέσθαι αὐτοὶ αἴτιοι, ζῶντες ἀκολάστως, καὶ τοῖς ἀδίκοις ἢ ἀκολάστοις συνόντες, οἱ μὲν, πονηρευόμενοι, οἱ δὲ, ἐν πότοις καὶ τοῖς τοιούτοις διάγοντες· αἱ γὰρ περὶ ἕκαστα ἐνέργειαι, τοιούτους ποιοῦσι. τοῦτο δὲ δῆλον ἐκ τῶν μελετώντων πρὸς ἑκάστην ἀγωνίαν ἢ πρᾶξιν· διατελοῦσι γὰρ ἐνεργοῦντες. τὸ μὲν οὖν ἀγνοεῖν, ὅτι ἐκ τοῦ ἐνεργεῖν περὶ ἕκαστα αἱ ἕξεις γίνονται, κομιδῇ φαύλου. ἔτι δ' ἄλογον, τὸν ἀδικοῦντα μὴ βούλεσθαι ἄδικον εἶναι· ἢ τὸν ἀκολαστοῦντα, ἀκόλαστον. εἰ δὲ μὴ ἀγνοεῖν ἐστι πρᾶττει, ἐξ ὧν ἔσται ἄδικος, ἑκὼν ἄδικος ἂν εἴη· οὐ μὴν ἐάν γε βούληται, ἄδικος ὢν παύσεται, καὶ ἔσται δίκαιος· οὐδὲ γὰρ ὁ νοσῶν, ὑγιής· καὶ εἰ οὕτως ἔτυχεν, ἑκὼν * νοσῶν, ἀκρατῶς βιοτεύων, καὶ ἀπειθῶν τοῖς ἰατροῖς. τότε μὲν οὖν ἐξὸν αὐτῷ μὴ νοσῆν· πεφυκὸς δὲ, οὐκ ἔτι· ὥσπερ οὐδ' ἀφέντι λίθον, ἔτι αὐτὸν δυνατὸν ἀναλαβεῖν· ἀλλ' ὅμως ἐπ' αὐτῷ * ὃ βαλεῖν καὶ ῥίψαι· ἦν γὰρ ἐξ ἀρχῆς ἐπ' αὐτῷ. οὕτω δὲ καὶ τῷ ἀδίκῳ, καὶ τῷ ἀκολάστῳ, ἐξ ἀρχῆς μὲν, ἐξὸν οὐ τοιούτοις μὴ γενέσθαι· δι' ἑκόντες εἰσί· γενομένοις δὲ οὐκέτι ἔξεστι μὴ εἶναι. οὐ μόνον δὲ αἱ τῆς ψυχῆς κακίαι ἑκούσιοί εἰσιν, ἀλλ' ἐνίοις καὶ αἱ τοῦ σώματος, οἷς καὶ ἐπιμῶμεθα· τοῖς μὲν γὰρ διὰ φύσιν αἰσχροῖς οὐδεὶς ἐπιλυμαίνεται· τοῖς δὲ, δι' ἀγυμνασίαν καὶ ἀμέλειαν. ὁμοίως δὲ καὶ περὶ ἀσθένειαν, * καὶ αἶσχος, καὶ πήρωσιν· οὐδεὶς γὰρ δι' ὀφθαλμῶν ἀσθένειαν τυφλῷ φύσει, ἢ ἐκ νόσου, ἢ ἐκ πληγῆς· ἀλλὰ μᾶλλον ἐλεήσαι· τὴν δ' ἐξ οἰνοφλυγίας, ἢ ἄλλης ἀκολασίας, πᾶς ἂν ἐπιλυμήναιτο. τὴν δὲ περὶ τὸ σῶμα κακίαν, αἱ μὲν ἐφ' ἡμῖν, ἐπιλυμαίνονται· αἱ δὲ μὴ ἐφ' ἡμῖν, οὔ. εἰ δ' οὕτω, καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων αἱ ἐπιλυμαινόμεναι τὴν κακίαν, ἐφ' ἡμῖν ἂν εἶεν. εἰ δέ τις λέγοι ὅτι πάντες ἐφίενται τοῦ φαινομένου ἀγαθοῦ, τῆς δὲ φαντασίας οὐ κυ-

κ. ποιῆ

κ. πλαβεῖν

Lamb. καὶ αἶσχος abesse mallet.

εἰοι, ἀλλ' ὁποῖός ποθ' ἕκαστός ἐστι, ποιόν- A
το καὶ τὸ τέλος φαίνεσθαι αὐτῷ· εἰ μὲν οὖν
ἕκαστος ἑαυτῷ τῆς ἕξεώς ἐστί πως αἴτιος,
καὶ τῆς φαντασίας ἔσται πως αὐτὸς αἴτιος· εἰ
δ' μηδεὶς αὑτῷ αἴτιος τοῦ κακὰ ποιεῖν, ἀλ-
λὰ δι' ἄγνοιαν τοῦ τέλους ταῦτα πραττόμε-
θα, ἀφ' ἑαυτῶν οἰόμενος αὐτῷ δεῖν ἕξιν ἔσε-
σθαι· ἡ δ' τοῦ τέλους ἔφεσις, οὐκ αἱρετὸς
ἀλλὰ φυσῶσα δεῖ, ὥσπερ ὄψιν ἔχοντα,
ἧ κεινῆς καλῶς, καὶ ὃ κατ' ἀληθείαν ἀγα-
θὸν αἱρήσεσθαι. καὶ ἔστιν εὐφυὴς, ᾧ τοῦτο κα- B
λῶς πέφυκε· (τὸ γὰρ μέγιστον, καὶ κάλλιστον,
καὶ ὃ παρ' ἑτέρου μὴ οἷόν τε λαβεῖν, μηδὲ
μαθεῖν, ἀλλ' οἷός ἐστι, τοιοῦτον ἕξει· καὶ ὃ
δὴ καὶ τὸ καλῶς τοῦτο πεφυκέναι, ἡ τελεία
καὶ ἀληθινὴ εὐ εἶναι εὐφυΐα·) εἰ δὴ ταῦτ' ἐστὶν
ἀληθῆ, τί μᾶλλον ἐν ἀρετὴ τῆς κακίας ἔ-
σται ἑκούσιον; ἀμφοῖν γὰρ ὁμοίως, τῷ ἀ-
γαθῷ καὶ τῷ κακῷ, τὸ τέλος φύσει, ἢ ὁ-
πωσδήποτε φαίνεσθαι καὶ κεῖται· τῷ ᾧ λοιπὰ C
πάντες τοῦτ' ἀναφέροντες, πράττουσιν,
ὁπωσδήποτε. εἴτε δὴ τὸ τέλος μὴ φύσει ἑ- χ. παρ' αὐ-
κάστῳ φαίνεσθαι οἱονδήποτε, ἀλλά τι καὶ * τῷ
πρὸς αὐτό ἐστιν· εἴτε, τὸ μὲν τέλος φυσικὸν, χ. τὸ ᾧ πάλ.
* τῷ ᾧ τὰ λοιπὰ πράττειν ἑκουσίως τὸν
σπουδαῖον, ἡ ἀρετὴ ἑκούσιόν ἐστιν, ἀγνὸν
ἧττον καὶ ἡ κακία ἑκούσιον αὖ εἴη· ὁμοίως γὰρ χρ. καὶ ὧ τῷ
καὶ τῷ κακῷ ὑπάρξει τὸ δι' αὐτὸν ἐν ταῖς τ. etiam
πράξεσι· * καὶ εἰ μὲν, ὧ τῷ τέλει. εἰ δὴ apud Eu-
ὥσπερ λέγομεν, ἑκούσιοί εἰσιν αἱ ἀρεταί· (καὶ str. al. εἰ μὲν
γὰρ τῶν ἕξεων συναίτιοί πως αὐταί ἐσμεν· ὧ τῷ τ.
τοιοί τινες ἐπὶ) τὸ τέλος τοιόνδε τινὲς ὑπο- D
τιθέμεθα·) καὶ αἱ κακίαι ἑκούσιοι αὖ εἶεν· ὁμοίως
γάρ.

ΚΕΦΑΛ. η'.

Ἀνακεφαλαίωσις τῶν περὶ ἀρετῆς εἰρημένων.

ΚΟΙΝΗι μὲν οὖν περὶ τῶν ἀρετῶν εἴρη- E
σθαι ἡμῖν· τό, τε γένος τύπῳ, ὅτι μεσό-
τητές εἰσιν, καὶ ὅτι ἕξεις, ὑφ' ὧν τε γίνονται, καὶ
ὅτι τούτων, συμβαίνει, καὶ καθ' αὑτάς· καὶ
ὅλως ἐφ' ἡμῖν, καὶ ἑκούσιοι, καὶ οὕτως ὡς ἂν
ὁ ὀρθὸς λόγος προστάξῃ. οὐχ ὁμοίως δ' αἱ
πράξεις ἑκούσιοί εἰσι, καὶ αἱ ἕξεις· ἐπὶ μὲν γὰρ χρ. πρᾶξις
πράξεων ἀπ' ἀρχῆς μέχρι τέλους κύριοί
ἐσμεν, εἰδότες τὰ καθ' ἕκαστα· τῶν ἕξεων δὲ, τῆς
ἀρχῆς· τῶν καθ' ἕκαστα δὲ, ἡ * πρόθε-
σις ἀγνώριμος, ὥσπερ ἐπὶ τῶν ἀῤῥωστιῶν·

sed qualis quisque sit, talem ei finem videri: Immò verò si sibi quisq; ingenerandi habitus quodammodo causa est, erit & visionis profectò sibi ipse quodammodo causa. Sin autem flagitij admittẽdi sibi causa est nemo, sed ignoratione finis in flagitio quisque versatur, existimans hoc genere vitæ se maximo bono potiturum: & si appetitionem finis nemo sibi suo arbitratu adoptare potest, sed ita natus quisque sit oportet, vt quasi aciem mentis habeat, qua rectè iudicare, & id quod verè bonum est, sumere atque optare possit; & si is est bene informatus à natura, cui hoc naturæ beneficio bene constitutum est: (rem enim maximam & pulcherrimam, quámque ab alio neque consequi, neq; discere possit, sed qualiscunque à natura facta est, talem obtinebit; eámque bene & pulchrè à natura factam & compositam esse; ea demum perfecta & vera fuerit naturæ bonitas:) si igitur hæc vera sunt, quamobrem virtus magis quàm vitiũ nostra sponte ac voluntate suscipietur? Vtrique enim & viro bono, & improbo homini, vel natura, vel quolibet alio modo, finis & videtur, & positus est: reliqua verò omnia ad hunc referentes agunt, quoquo modo agãt. Siue igitur finis, qualiscunq; ille fit, non videtur vnicuique naturâ, sed aliquid etiam est penes eum, qui agit: siue, vt finis naturalis sit, eò tamen quod vir bonus reliquas res sua sponte gerit, virtus sponte suscipitur: nihilominus profectò vitium quoque sponte contrahetur. Æquè enim in homine malo, vt in bono viro inest, hoc vt per se agere possit: etiamsi minùs insit, vt finem per se videre possit. Si autem, quemadmodum dicimus, virtutes sponte nostra comparantur (etenim habituum causas ipsi adiuuamus, ex eóque quòd sic vel sic affecti sumus, talem nobis finem proponimus) profectò vitia quoque sponte nostra contrahentur. Similis enim vtrorumque ratio est.

CAPVT VIII.

Repetit breuiter omnia ea quæ de Virtute hactenus generatim dicta fuêre.

ACde virtutibus quidem vniuersè à nobis dictum est, earúmq; genus rudi quadã imagine informatũ atq; adũbratum est: nimirum esse mediocritates, & habitus: & à quibus rebus gignuntur ij habitus, etiã ad eas res agẽdas valere, idq; per se: & esse in nobis sitos, & nostra spõte suscipi, & ita, vt recta ratio præscripserit. Sed aliter actiones nostra volũtate suscipi dicũtur, aliter habitꝰ. Actionũ.n. à principio ad extremũ domini sumus, cũ rerũ singulariũ cognitionẽ habemus: habituũ verò principiũ dũtaxat in nostra potestate est. At rerũ singulariũ accessio nota nõ

est: vt in morbis euenit: verùm quia sic alitérve tractare res singulareis nobis licebat, iccirco habitus nostra sponte susci pi dicuntur.

CAPVT IX.

De virtutibus in specie acturus, Fortitudinem primùm definit: subinde definitionis particulam, differentiæ loco positam, (quòd circa θαῤῥῆ & φόβους versetur,) explicat.

DE singulis igitur virtutibus disputationem à capite repetitam ordiamur, quæ sint, & qualibus in rebus versentur, & quomodo sint virtutes. Eodem verò negotio, quot sint numero virtutes, planum fiet. Ac primùm de fortitudine dicamus. Fortitudinem igitur esse mediocritatem, quæ in formidine & fiducia vertitur, iam anteà diximus. Timemus autem nimirum ea omnia quæ exterrent, quæ vno verbo mala sunt. Itaque & metum definiunt mali expectationem. Ea igitur metuimus omnia, quæ mala sunt, vt infamiam, paupertatem, morbum, solitudinem, vitámque sine amicis, mortem. Non tamen videtur in his omnibus vir fortis versari. Aliqua enim sunt pertimescenda, eaque & pertimescere honestum, & contemnere turpe est, vt infamiam. Nam qui eam metuit, is & probus est, & pudens, qui verò nõ metuit, impudẽs. Sed is à nõnullis fortis appellatur, ex quadam trãslatione sermonis, quoniã quiddã habet forti simile: ob omni enim metu liber & solutus est etiã vir fortis. Paupertatẽ verò pertimescere fortasse nõ oportet, neq; morbũ, neq: ea omnia, vt semel dicã, quæ neq; à vitio nascũtur, neq; culpa nostra cõtrahũtur. Sed neq; is qui in his se à metu vacuũ præstiterit, fortis est dicẽdus. Fortẽ tamen hunc quoq; ex similitudine dicimus. Nõnulli.n. cùm in belli periculis timidi sint, atq; ignaui, liberales sunt tamẽ, & in pecunia amittẽda fidẽti ac præsenti sũt animo. Neq; verò si quis contumeliã in liberos & vxorem extimescit, vel inuidiã, vel aliquid eius generis, timidus est: neq; fortis, qui animo confidit tũ cũ se flagellis verberatũ iri videat. Quibus ergo in rebus formidolosis vir fortis cernitur? Nónne in maximis? Nec enim quisquã res horribileis & asperas patiẽtiùs tolerat. Omniũ autẽ rerum nihil horribilius morte est. Nã omniũ rerũ est extremũ: nihílq; reliquũ esse mortuo videtur, neq; bonũ, neq; malum. Sed nõ in omni mortis genere vir fortis cernitur, vt si quis in mari naufragio pereat, vel morbis cõficiatur. In quonã igitur? Nónne in eo quod pulcherrimũ est? At tale est id quod in bello oppetitur. In maximo enim & pulcherrimo periculo mors oppetitur. Testãtur & cõprobãt hæc, quæ dicimus, honores ij qui & in liberis ciuitatibus, & apud reges eis qui in bello ceciderũt, decernuntur. Quocirca fortis proprie dici possit is qui nec morte honesta, nec iis impendentibus atque instãtibus quæ mortẽ afferũt, perterretur: cuiusmodi sunt ea maximè, quę in bello accidũt.

A ἀλλ' ὅτι ἐφ' ἡμῖν ἦν, οὕτως ἢ μὴ οὕτω χρήσασθαι, ἀφ' ἑκουσίων.

ΚΕΦΑΛ. ϛ.

Περὶ ἑκάστης ἀρετῆς χωρὶς σκεψόμενος, ἀρχὴν ἀπὸ τῆς ΑΝΔΡΙΑΣ, καὶ περὶ ποῖα αὕτη.

ΑΝαλαβόντες δὴ περὶ ἑκάστης, εἴπωμεν τίνες εἰσὶ, * καὶ περὶ ποῖα, καὶ πῶς· ἅμα δ' ἔσται δῆλον καὶ πόσαι εἰσί· καὶ πρῶτον περὶ ἀνδρίας. Ὅτι μὲν οὖν μεσότης ἐστὶ περὶ φόβους καὶ θαῤῥῆ, ἤδη καὶ πρότερον * εἴρηται. Φοβούμεθα δ', δηλονότι τὰ φοβερά· ταῦτα δ' ἐστὶν, ὡς ἁπλῶς εἰπεῖν, κακά· διὸ καὶ τὸν φόβον ὁρίζονται προσδοκίαν κακοῦ. Φοβούμεθα οὖν πάντα τὰ κακά· οἷς ἀδοξίαν, πενίαν, νόσον, ἀφιλίαν, θάνατον. ἀλλ' οὐ περὶ πάντα δοκεῖ ὁ ἀνδρεῖος εἶναι· ἔνια γὰρ * καὶ δεῖ φοβεῖσθαι, καὶ καλόν· ὃ δὲ μὴ, αἰσχρόν, οἷς ἀδοξίαν· ὁ μὲν γὰρ φοβούμενος, ὀπιφεὴς, καὶ ἀνδήμων· ὁ δ' μὴ φοβούμενος, ἀναίσχυντος. λέγεται δ' ἐνίων ἀνδρεῖος, κατὰ μεταφοράν· ἔοικε γὰρ ὅμοιόν τι πάθος ἀνδρείῳ· ἄφοβος γὰρ ὁ καὶ ἀνδρεῖος· πενίαν δ' ἴσως οὐ δεῖ φοβεῖσθαι, οὐδὲ νόσον, οὐδ' ὅλως ὅσα μὴ ἀπὸ κακίας, μηδὲ δι' αὐτόν· ἀλλ' οὐδ' ὁ περὶ ταῦτα ἄφοβος, ἀνδρεῖος. λέγομεν δ' καὶ τὸν καθ' ὁμοιότητα. ἔνιοι γὰρ ὢν ταῖς πολεμικοῖς κινδυνώδεσι δεινοὶ ὄντες, ἐλεύθεροί εἰσι, καὶ πρὸς χρημάτων ἀποβολὰς οὐθαρρῶς ἔχουσιν. οὐδὲ δὴ εἴ τις ὕβριν περὶ παῖδας καὶ γυναῖκα φοβεῖται, ἢ φθόνον, ἢ τι τῶν τοιούτων, δειλός ἐστιν· οὐδ' εἰ θαῤῥεῖ, μαστιγούμενος, ἀνδρεῖος. περὶ ποῖα οὖν τῶν φοβερῶν ὁ ἀνδρεῖος; ἢ περὶ τὰ μέγιστα; οὐδεὶς γὰρ εὐκολωνεικώτερος τῶν δεινῶν· φοβερώτατον δ' ὁ θάνατος· πέρας γάρ· καὶ οὐδὲν ἔτι τῷ τεθνεῶτι δοκεῖ, οὔτε ἀγαθὸν, οὔτε κακὸν εἶναι. δόξειε δ' ἂν οὐδὲ περὶ θάνατον τὸν ἐν πόνῳ ὁ ἀνδρεῖος εἶναι· οἷς, εἰ ἐν θαλάττῃ, ἢ ἐν νόσοις. ἐν τίσιν οὖν; ἢ ἐν τοῖς καλλίστοις; τοιοῦτοι δὲ οἱ ἐν πολέμῳ· ἐν μεγίστῳ γὰρ καὶ καλλίστῳ κινδύνῳ. ὁμόλογοι δ' τοιούτοις εἶναι καὶ αἱ τιμαὶ αἱ ἐν ταῖς πόλεσι, καὶ παρὰ τοῖς μοναρχοις. κυρίως δὴ λέγοιτ' ἂν ἀνδρεῖος, ὁ περὶ τὸ καλὸν θάνατον ἀδεὴς, καὶ ὅσα θάνατον ἐπιφέρει ἐπάγγελτα ὄντα. τοιαῦτα δὲ μάλιστα τὰ

A. γρ. καὶ πίας, καὶ πῶς.

B. κ. εἴρηται. φανερὸν δὲ καὶ πρότερον φ.

Supràl 2. c. 7. Magnorum, l. 1. c. 21. Eudem. l. 3. c. 1.

χῖ πόλεμον. οὐ μὴν ἀλλὰ Ϛ ἐν θαλάττῃ Ϛ ἐν νέοσις ἀδεὴς ὁ ἀνδρεῖος· οὐχ οὕτω γε ὡς οἱ θαλάττιοι· οἱ μὲν γὰρ ἀπεγνώκασι τὴν σωτηρίαν, Ϛ τὸν θάνατον τὸν βίαιον διαφεύγουσιν· οἱ δὲ, ἐλπίδες εἰσὶ καὶ διὰ τὴν ἐμπειρίαν· ἅμα δὲ καὶ ἀνδρίζονται, ἐν οἷς ἔστιν ἡ ἀλκή, ἢ καλὸν τὸ ἀποθανεῖν· ἐν τοῖς βιαίοις γὰρ φθορᾶις οὐδέτερον ὑπάρχει.

A Veruntamen tum in mari, tum in morbis vir fortis vacuus est ille quidem à metu: sed non vt nautæ. Fortes enim cùm de salute sua desperant, tum genus hoc mortis ægrè ferunt: nautas vsus & experientia confirmauit, benéq; sperare docuit. Simúlque illi fortem animum præstant iis in rebus, in quibus aut viribus opus est, aut excedere de vita est honestum: quorum neutrum in his generibus interitus reperitur.

ΚΕΦΑΛ. ι'.

Πῶς μεσότης ἡ ἀνδρία.

CAPVT X.

Particulam in Fortitudinis definitione generis loco positam, quòd scilicet μεσότης sit, elucidat, & veræ mediocritatis rationem docet.

B

ΤΟ δὲ φοβερὸν, οὐ πᾶσι μὲν ὃ αὐτό· λέγομεν δέ τι καὶ ὑπὲρ ἄνθρωπον. τοῦτο μὲν οὖν πάντι φοβερὸν τῷ νοῦν ἔχοντι· τὰ δ' κατ' ἄνθρωπον, διαφέρει μεγέθει, Ϛ τῷ μᾶλλον Ϛ τῷ ἧττον· ὁμοίως δ' Ϛ τὰ θαρραλέα. ὁ δ' ἀνδρεῖος, ἀνέκπληκτος, ὡς ἄνθρωπος. φοβήσεται μὲν οὖν καὶ τὰ τοιαῦτα· ὡς δεῖ δ', Ϛ ὡς ὁ λόγος ὑπομένει, τοῦ καλοῦ ἕνεκα· τοῦτο γὰρ τέλος τῆς ἀρετῆς. ἔστι δ' μᾶλλον Ϛ ἧττον τοῦτα φοβηθῆναι· Ϛ ἔτι, τὰ μὴ φοβερὰ, ὡς τοιαῦτα φοβηθῆναι. ἔτι δὲ τὴν ἀμβλυωπίαν ἢ μὲν, ὅτι οὐ δεῖ· ἢ δ', ὅτι οὐχ ὡς δεῖ· ἢ δ', ὅτι οὐχ ὅτε, ἢ τι τ τοιούτων· ὁμοίως δὲ Ϛ περὶ τὰ θαρραλέα. ὁ μὲν οὖν ὡς δεῖ, Ϛ οὗ ἕνεκα, ὑπομένων Ϛ φοβούμενος, Ϛ ὡς δεῖ, Ϛ ὅτε· ὁμοίως δὲ Ϛ θαρρῶν, ἀνδρεῖος· * κατ' ἀξίαν γὰρ, Ϛ ὡς ἂν ὁ λόγος, πάσχει Ϛ πρᾶττει ὁ ἀνδρεῖος. τέλος δὲ πάσης ἐνεργείας ἐστὶ τὸ κατὰ τὴν ἕξιν. καὶ τῷ ἀνδρείῳ δὴ, ἡ ἀνδρία, καλόν. τοιοῦτον δὲ Ϛ τὸ τέλος· ὁρίζεται γὰρ ἕκαστον τῷ τέλει. καλοῦ * δὴ ἕνεκα ὁ ἀνδρεῖος ὑπομένει Ϛ πράττει τὰ κατὰ τὴν ἀνδρίαν. τῶν δ' ὑπερβαλλόντων, ὁ μὲν τῇ ἀφοβίᾳ, ἀνώνυμος· εἴρηται δ', ἡμῖν ἐν τοῖς πρόσθεν, ὅτι πολλὰ ἐστὶν ἀνώνυμα· εἴη δ' ἂν τις μανόμενος ἢ ἀνάλγητος, εἰ μηδὲν φοβοῖτο, μήτε σεισμὸν, μήτε τὰ κύματα, καθάπερ φασὶ τοὺς Κελτούς. ὁ δὲ τῷ θαρρεῖν ὑπερβαλλόντων περὶ τὰ φοβερὰ, θρασύς. δοκεῖ δὲ Ϛ ἀλαζὼν εἶναι ὁ θρασὺς Ϛ προσποιητικὸς ἀνδρίας. ὡς οὖν ἐχόντως πρὸς τὰ φοβερὰ ἔχει, οὕτως ἐστὶ βούλεται φαίνεσθαι. ἐν οἷς οὖν δυνάται, μιμεῖται. διὸ καὶ εἰσὶν οἱ πολλοὶ αὐτῶν θρασύδειλοι· ἐν τούτοις γὰρ θρασυνόμενοι, τὰ φοβερὰ οὐχ ὑπομένουσιν.

C

D

κατ' ἀξίαν

καλοῦ

E

Horribile autem non omnibus vnum & idem est: estque aliquid, quod hominis cõstantiam superat, quod omnib. qui sanæ mentis sunt, terrorem iniicit. Quæ autẽ homini tolerabilia sunt, ea magnitudine differunt, eóque quòd alia aliis terribiliora sunt, alia leuiora. Eodémq; sese habent modo ea quæ fiduciam afferunt. Vir autem fortis imperterritus atq; impauidus est, vt homo. Proinde hæc talia quoque pertimescet: sed ita vt oportet, & vt ratio postulat, subibit ac perferet honesti causa. Hic enim virtutis finis est. Fieri autem potest, vt hæc quis & magis, & minùs, quã debet, extimescat, & præterea vt quæ nõ sunt formidolosa, perinde ac si talia sint, metuat: peccata autẽ cõmittũtur, alia quòd id agitur, quod non oportet: alia quod nõ vt oportet: alia, quod nõ quo tẽpore oportet, aut aliquid huiusmodi. Idẽ & de iis quæ fiduciã afferunt, sentiendũ. Qui igitur ea quę oportet, & cuius rei causa oportet, & vt oportet, perfert & metuit, fortis est: itémq; & qui confidit. Nã pro rei dignitate, & quo tẽpore par est, & vt ratio postulat, patitur & agit vir fortis. Omnis autẽ actionis finis est id quod habitui cõuenit. At viro forti fortitudo honestũ quiddã est. Talis igitur est & finis. Suo enim quidq; fine definitur ac terminatur. Honesti igitur causa vir fortis & suffert & agit omnia quę fortitudini consentanea sũt. Ex iis autẽ, qui modũ superãt, is qui metus vacuitate superat, caret nomine: esse autem multa quib. imposita nomina nõ essẽt, suprà diximus. Sed appellari poterit vel insanus quidã, vel doloris omnis expers, si nihil metuat, neq; terræmotũ, neq; procellas, quales aiunt esse Gallos. Qui autẽ in eo modum superat, quòd in rebus formidolosis præfidat, audax est. Atq; audax etiã arrogãs esse, sibíq; fortitudinis laudẽ sumere videtur. Itaque quo ille animo est in reb. formidolosis, eodẽ vult hîc videri. quibuscũq; igitur rebus potest, eũ imitatur. Ita fit etiã, vt pleriq; eorũ timiditatẽ habeãt cũ audacia coniunctã. Nã cũ in his se iactẽt, audaciãq; ostẽtent, res formidolosas tamẽ nõ perferũt. At qui metuẽ;

do modũ ſuperat, is ignauus timidúſq; nominatur. Nam & quæ metuenda non ſunt, & quemadmodum non ſunt, metuit: omniáq; eiuſdem generis eum comitantur. confidendo quoque modum deſerit. Sed cùm in doloribus ac moleſtiis modum ſuperat, magis ſeſe indicat ac prodit. Ab omni igitur ferè ſpe derelictus eſt ignauus: omnia enim pertimeſcit. Fortis verò contrà. hominis eſt enim bona ſpe freti, benéq; ſperantis, confidere. In iiſdem igitur rebus timidus, audax, & fortis veſantur: ſed non eodem modo in eas affecti ſunt. Illi enim modum tranſeunt, ac deſerunt: hic mediocritatem ſeruat, ſeſéque in his ita, vt debet, gerit. Atque audaces ſanè præproperi ſunt, ac præcipites, periculúmque antequam in periculo verſentur, adire volunt: in ipſo autem periculo ſunt tardiores, & à ſententia deſiſtunt. At viri fortes in factis ipſis acres ſunt, & celeres: ante facta, ſedati & quieti.

A ὁ δὲ πρὸ φοβεῖσθαι ὑπερβάλλων, δειλός· καὶ γὰρ ἃ μὴ δεῖ, καὶ ὡς ἃ δεῖ, καὶ πότε τὰ τοιαῦτα ἀκολουθεῖ αὐτῷ· ἐλλείπει δὲ καὶ πρὸ θαρρεῖν· ἀλλ' ἐν ταῖς λύπαις ὑπερβάλλων, μᾶλλον καταφανής ἐστι. δύσελπις δή τις, ὁ δειλός. πάντα γὰρ φοβεῖται· ὁ δὲ ἀνδρεῖος, εναντίος. ὃ γὰρ θαρρεῖν, εὐέλπιδος.

* περὶ ταῦτα μὲν οὖν ἐστιν ὅ, τε δειλός, καὶ ὁ θρασύς, καὶ ὁ ἀνδρεῖος. ἀφοφόρως δ' ἔχουσι πρὸς αὐτά· οἱ μὲν γὰρ, ὑπερβάλλουσι

B καὶ ἐλλείπουσιν· ὁ δὲ μέσως ἔχει, καὶ ὡς δεῖ· καὶ οἱ μὲν θρασεῖς, προπετεῖς, * καὶ βουλόμενοι πρὸ τῶν κινδύνων, ἐν αὐτοῖς ἀφίστανται· οἱ δ' ἀνδρεῖοι, ἐν τοῖς ἔργοις ὀξεῖς· πρότερον δ', ἡσύχοι.

* κ. πρὸ τῶν κινδύνων κινδυνεύουσιν, ἐν

CAPVT XI.

Non veræ Mediocritatis, quæ ipſa tamen Fortitudinem æmulatur, ſpecies recenſet. C

ΚΕΦΑΛ. ια.

Οτι πολλοὶ τρόποι τῆς δοκούσης μὲν, οὐκ οὔσης δὲ ἀνδρίας, οἷς πολιτικὴ ἀνδρία, ἐμπειρία, θυμὸς, ἐλπὶς, ἄγνοια.

QVemadmodum igitur diximus, Fortitudo mediocritas eſt, quæ verſatur cùm in eis quæ fiducia complent animos, tum in iis quæ terrorem afferunt, non omnibus, ſed iis quæ ſuprà diximus: eáq; ſumit ac perfert, vel quia perferre, honeſtum, vel quia non perferre, turpe eſt. Mori autem, fugientem vel paupertatem, vel amorem, vel ægritudinem aliquam, non eſt viri fortis, ſed ignaui potiùs. Mollis enim animi eſt, res ærumnoſas & laborioſas fugere. At ille non ob id quòd honeſtum ſit, ſed quòd malum fugere ſtudeat, mortẽ ſubit ac perfert. Ac fortitudo quidem talis quædam res eſt. Eius autem & alij quinque modi feruntur. Quorum primus eſt eius quæ ciuilis appellatur. Ad illam enim, quæ verè & propriè fortitudo eſt, proximè videtur accedere. Videntur enim ciues pericula ſubire, cùm legitimis pœnis atque ignominiis compulſi, tum honoribus ac præmiis inuitati. Atque ob eam cauſam apud eos maximè viri fortiſſimi reperiuntur, apud quos & infamia notantur ignaui, & honore afficiuntur viri fortes. Ac taleis quidem facit Homerus, verbi gratia, Diomedem & Hectorem:

Primus Polydamas turpi me labe notabit.

Et Diomedes,

Namque Hector Troiana inter ſic agmina dicet,
Tydides à me.---

Hæc autem ſimilis videtur ei quæ primo loco à nobis poſita eſt; quoniam eius effectrix virtus eſt. Pudor enim, & honeſti appetitio,

D καθάπερ οὖν εἴρηται, ἡ ἀνδρία μεσότης ἐστὶ περὶ θαρραλέα καὶ φοβερά, ἐν οἷς εἴρηται, καὶ ὅτι καλὸν αἱρεῖται καὶ πράττει· ἢ ὅτι αἰσχρὸν τὸ μή· τὸ δ' ἀποθνήσκειν, * φεύγοντα πενίαν, ἢ ἔρωτα, ἢ ἃ λυπηρὸν, οὐκ ἀνδρείου, ἀλλὰ μᾶλλον δειλοῦ· μαλακία γὰρ τὸ φεύγειν τὰ ὀπίσω· καὶ ὑπομένειν μὲν ὅτι καλὸν, ἀποθνήσκειν δὲ, ἀλλὰ φεύγων κακόν. ἔστι μὲν οὖν ἡ ἀνδρία τοιοῦτόν τι. Λέγονται δὲ καὶ ἕτεραι πέντε τρόποι· πρῶτον μὲν, ἡ πολιτική· μάλιστα γὰρ ἔοικε· δοκοῦσι γὰρ ὑπομένειν τοὺς κινδύνους οἱ πολῖται, διὰ τὰ ἐκ τῶν νόμων ἐπιτίμια, καὶ τὰ ὀνείδη, καὶ διὰ τὰς τιμάς· καὶ διὰ τοῦτο ἀνδρειότατοι δοκοῦσιν εἶναι, παρ' οἷς οἱ δειλοὶ ἄτιμοι, οἱ δὲ ἀνδρεῖοι ἔντιμοι. τοιούτους δὲ καὶ Ὅμηρος ποιεῖ, οἷον τὸν Διομήδη, καὶ τὸν Ἕκτορα·

Theognis
Χρὴ πτίλον φεύγοντα δ' εἰς μεγάκητα πίπτειν.
Ripheus, ὃς πάντων, Κύρνε, κατ' ἠλιβάτων.

E

Πουλυδάμας μοι πρῶτος ἐλεγχείην ὀνοσσῃ. Ιλιάδ. χ.

καὶ Διομήδης,

Ἕκτωρ γάρ ποτε φήσει ἐν Τρώεσσ' ἀγορεύων,
Τυδείδης ὑπ' ἐμεῖο.

ὡμοίωται δ' αὐτὴ μάλιστα τῇ πρότερον εἰρημένῃ, ὅτι δι' ἀρετὴν γάρ· δι' αἰδῶ γάρ, καὶ διὰ καλοῦ ὄρεξιν· ἡμῖν γάρ· καὶ φυ-

χὼ ὀνείδους, αἰσχροῦ ὄντος. Τάξαι δ' δὼ ἂν τις καὶ τοὺς ὑπὸ τῶν ἀρχόντων δυσὶ καζομένους εἰς ταὐτό· χείρους δ', ὅσῳ δι' αἰδῶ, ἀλλὰ μᾶλ' φόβον αὐτὸ δρῶσι, καὶ φεύγοντες, ἃ μὲν αἰσχρόν, ἀλλὰ δ λυπηρόν· δυσὶ γὰρ καζοῦσι οἱ κύριοι, ὥσπερ * ὁ Ἕκτωρ,

Ιλιάδ. ο. = Ιλιάδ. β. vide Zuingerum.

* Ον δέ κ' ἐγὼν ἀπονόσφι μάχης πεφίσσονται νοήσω,

Οὔ οἱ ἄρκιον ἐσσεῖται φυγέειν κύνας.---

γρ. πεφυπάτ-πτας,

καὶ οἱ * πρόσθε πεσόντες, κὰν δυσχαρῶσι, τύπτουσι. Ὃ αὐτὸ δρῶσι, καὶ οἱ πρὸ τῶν τάφρων καὶ τῶν τειχῶν * προπεπτωκότες· πολλοὶ γὰρ αἰσχύνοισι. δοκεῖ δ', ὅ δι' αἰσχύνην δειλὸν εἶναι, ἀλλ' ὅτι καλόν. δοκεῖ δὲ καὶ ἡ ἐμπειρία ἡ περὶ ἕκαστα, ἀνδρία τις εἶναι· ὅθεν καὶ ὁ Σωκράτης φήθη ἐπιστήμην εἶναι τὴν ἀνδρίαν. Τοιοῦτοι δὲ, ἄλλοι μὲν, ἐν ἄλλοις· ἐν τοῖς πολεμικοῖς δ', οἱ φαντάσματα· δοκεῖ γὰρ εἶ) πολλὰ κενὰ τοῦ πολέμου, ἃ μάλιστα σύνεσφάκασιν οὗτοι· φαίνονται δὴ ἀνδρεῖοι, ὅτι οὐκ ἴσασιν οἱ ἄλλοι οἷά ἐστιν· εἶτα ποιῆσαι καὶ μὴ παθεῖν μάλιστα δυνάμενοι ἐκ τῆς ἐμπειρίας, καὶ φυλάξασθαι, καὶ παίσαι, δυνάμενοι χρῆσθαι τοῖς ὅπλοις· καὶ τοιαῦτα ἔχοντες, οἱόπερ ἂν εἴη καὶ πρὸς τὸ ποιῆσαι, καὶ πρὸς τὸ μὴ παθεῖν χρήσιμα. ὥσπερ οὖν ἀόπλοις ὡπλισμένοι μάχονται, καὶ ἀθληταὶ ἰδιώταις· καὶ γὰρ ἐν τοῖς τοιούτοις ἀγῶσιν οὐχ οἱ ἀνδρεῖότατοι μαχιμώτατοί εἰσιν, ἀλλ' οἱ μάλιστα ἰσχύοντες, καὶ τὰ σώματα ἄρίστα ἔχοντες· οἱ στρατιῶται δέ, δειλοὶ γίνονται, ὅταν περίστασιν ὁ κίνδυνος, καὶ λείπωνται τοῖς πλήθεσι καὶ τοῖς προδήλοις· πρόσθεν γὰρ φεύγουσι τοῦ ἀσχήμονος καὶ τοῦ δεινοῦ· καὶ ὁ θάνατος τῆς τοιαύτης σωτηρίας αἱρετώτερος· οἱ δ', ἐξ ἀρχῆς κινδυνεύσαντες, ὡς κρείττους ὄντες· γνόντες δ', φεύγουσι, τὸν θάνατον μᾶλλον τοῦ αἰσχροῦ φοβούμενοι. ὁ δ' ἀνδρεῖος, οὐ τοιοῦτος. καὶ τὸν θυμὸν δὲ ὅτι τῇ ἀνδρίᾳ ὑπάρχουσιν· ἀνδρεῖοι γὰρ εἶ) δοκοῦσι καὶ οἱ μετὰ θυμοῦ, ὥσπερ τὰ θηρία, ὅτι τοὺς τρώσαντας φερόμενοι, ὅτι καὶ οἱ ἀνδρεῖοι θυμοειδεῖς· * ἐπιτηδειότατον γὰρ ὁ θυμὸς πρὸς τοὺς κινδύνους· ὅθεν καὶ Ὅμηρος,

γρ. τῷ Ερμαίῳ τῷ ὑπ Κορώνῃ τῆς Βοιωτίας σὺν glossa Eustr.

γρ. ἐπιτηδειότατον, & sic apud Eustr. sed vulgata lectio magis Attica. reliquæ lectiones omnes falsæ sũt.

Ιλιάδ. π.
Ιλιάδ. ε.
Οδυσσ. ω. vide Eustr. & Zuing.

--σθένος ἔμβαλε θυμῷ· καὶ,
--μένος καὶ θυμὸν ἔπαρε.-- καὶ,
Δεινὸν δ' ἀμὰ ῥῖνας μένος-- καὶ,

A videlicet honoris; & dedecoris, quod turpe est, fuga, eam efficiunt. Eundem autem in numerum referre licet eos qui ab iis, quorũ sub imperio sunt, fortes esse coguntur. Sed hi eo sunt illis deteriores, quòd non pudore adducti, sed metu coacti id faciunt: nec eo quòd turpitudinem, sed quòd dolorem fugiant. Cogunt enim ij penes quos est potestas: vt Hector.

Quem procul à pugna sese subducere cernam,
Non tamen hic auium atque canum minùs esca ia cebit.

Cogunt etiam ij qui in primo ordine locant, B & si retrocedant illi, verberant. Idẽ faciunt & qui ante fossas, & alias huius generis munitiones, disponunt. Namque omnes hi cogunt. Sed par est, honesto excitatum fortem esse, non vi aut necessitate coactum. Atque etiam vsus in quaque re nomen sibi fortitudinis vendicat. Ex quo & Socrates, fortitudinem scientiam esse putabat. Atque vsu periti & exercitati alij quidem sunt aliis in rebus, sed in bellicis milites. Nam multi videntur esse belli terrores inanes, quos hi experiendo maximè perspectos habent & cognitos. C Quocirca fortes propterea habentur, quòd alij quales sint terrores illi, non intelligunt. Deinde cùm aduersarios damnis afficere, nullóque detrimento affici, vsu & consuetudine maximè possint, tum ictus vitare, & hostem ferire in primis sciunt: quippe qui & armis expeditissimè possunt vti, & huiusmodi armis instructi sunt, quæ ad damnum hosti inferendum, & à se propulsandum, maximè valent. Quocirca fit, vt cũ inermibus armati, & vt athletæ cum luctandi imperitis, decertent. Namque etiam in talibus certaminibus non fortissimus quisque D pugnacissimus est, sed qui plurimùm viribus valet, corporéque est præstantissimo. At verò milites tum ignaui fiunt, cùm & periculum maius est, quàm vt possint obsistere, & copiis atque apparatu sunt inferiores. primi enim terga vertunt. ciuiles autem copiæ pugnantes occidunt. Id quod in Hermæo contigit. Nam & fuga ciuibus turpis, & mors tali salute optabilior est. Illi verò initio pu- E gnæ sese periculis offerunt, perinde ac si meliores sint: ac cognito periculo, salutem fuga petunt, mortem peius turpitudine pertimescentes. Talis autem vir fortis esse non solet. Porrò autem iram quoque fortitudini adscribunt. Fortes enim videntur esse etiam ij qui ira concitati, tanquam belluæ, in eos irruunt qui vulnerarunt: quoniam fortes, sunt etiam iracundi. Maximum enim ad pericula adeunda calcar ira admouet. Ex quo & Homerus:

--vireis addidit ira. & illlud,
--bilem conciuit & iram. &,
Acris per nareis subiit furor.-- &,

..toto feruebat corpore sanguis. &,

Hęc enim omnia celeritatem atque impetum animi concitati significare videntur. Fortes igitur honesti causa reis omneis gerunt, cósq; ira adiuuat; bestiæ autẽ dolore affectæ. Nam vel quòd ictæ fuerunt, vel quòd metuunt. Nã si sint in sylua, aut palude, neminem aggrediũtur. Non igitur eo fortes dicẽdæ sunt, quòd dolore & ira incitatę in periculũ ruunt, nihil corũ quæ periculosa sunt, prouidentes. Nã isto quidẽ modò asinos, forteis dicere licebit, cũ esuriũt, quoniã ne verberibus quidẽ à pastu dimouentur: & adulteri cupiditate inflãmati, multa faciũt audaciùs. Nõ igitur fortia sunt ea quæ dolore vel ira elata, sese in discrimen offerunt. Videtur autem ea fortitudo maximè naturalis esse, quam ira excitauit: & si consilium, idque cuius causa res fit, assumpserit, verè fortitudo poterit appellari. Præterea homines cùm irascuntur, dolore: cùm iniuriã acceptam vlciscuntur, voluptate afficiũtur. At qui his causis impulsi periculum adeunt, pugnaces illi quidem, sed non fortes appellandi sunt. Non enim propter honestum, neque ita, vt ratio monet, id faciunt, sed perturbatione concitati: verùm simile quiddam habent. Sed nec ij qui bona spe freti sunt, fortes sunt habendi. Nam propterea quòd & sæpius, & multos vicerunt, in periculis fidunt. Eo autem sunt similes, quòd vtrique fiducia præditi sunt. Veruntamen fortes propter eas causas, quas diximus, fidunt: hi, quia animum induxerunt se viribus esse omnium præstantissimos, nihilque incommodi vicissim accepturos. Ac tale quiddam faciunt etiam ij qui ebrij facti sunt. Nam bona spe eriguntur. Cùm verò alia, quàm sperauerunt, eis euenerint, diffugiunt. Erat autem viri fortis, quæ formidolosa homini & sunt, & videntur, ea ob eam causam perferre, quia & perferre, honestum sit, & non perferre, turpe. Itaque viri fortioris esse videtur, in repentinis terroribus sese imperterritum, miniméque perturbatum præbere, quàm in prouisis: vel quia hæc animi constantia magis ab animi habitu proficiscitur, vel etiam quia minùs præparationis habet. Nam quæ multo antè prospecta sunt, in iis quiuis animi agitatione consilium ceperit: at in repentinis, habitu. Fortes porrò videntur ij quoque qui periculum ignorant: nec longè absunt ab iis qui bona spe ad audendum prouehuntur. Hoc quidem certè sunt deteriores, quòd nihil splendoris, nihílque dignitatis in his elucet: in illis verò plurimum. Itaque illi aliquantulum temporis permanent in incepto: hi autem decepti, & in errorem inducti, statim, vt aliud esse, quàm putauerint, cognouerunt, fugiunt: quod Argiuis accidit, qui in Lacedæmonios pro Sicyoniis inciderunt. Ac verè fortes quidem, & ij qui similitudinem fortium habent, quales sint, diximus.

A --ἕζεσεν αἷμα. χὴ, πολύπα γὰρ τὰ φιαῦτα ἔοικε σημαίνειν τὸν τῦ θυμοῦ ἔγερσιν, χὴ ὁρμήν. οἱ μὲν οὖν ἀνδρεῖοι, διὰ τὸ καλὸν' τοιοῦτοί εἰσιν· ὁ δὲ θυμὸς, συνεργεῖ αὐτοῖς· τὰ θηρία δέ, διὰ λύπην· διὰ γὰρ τὸ πληγὰς ἢ φόβον· ἐπεὶ ἂν γε ἐν ὕλῃ [ἢ ὡς ἔλαφ] ᾖ, ἢ τοιοῦτόν τι, οὐ προσέρχονται· οὐδ' ὅταν * ἀνδρία, ὦσι' ἀλγηδόνος καὶ θυμοῦ ἐξελαυνόμενα τοὺς κινδύνους ὁρμᾶν, ὥσπερ τὴν ὕλην φοροῦντα· ἐπεὶ ὅταν γε, καὶ οἱ ὄνοι ἀνδρεῖοι ἂν εἶεν πεινῶντες· τυπτόμενοι γὰρ οὐκ ἀφίσανται τῆς νομῆς· καὶ οἱ μοιχοὶ δὲ καὶ διὰ τὴν ἐπιθυμίαν τολμηρὰ πολλὰ δρῶσιν. * οὐ δή ἐστιν ἀνδρεῖα, τὰ δι' ἀλγηδόνος ἢ θυμοῦ ἐξελαυνόμενα τοὺς κινδύνους. φύσει μὲν οὖν ἔοικεν ἡ διὰ τὸν θυμὸν εἶναι), καὶ προαίρεσιν, καὶ τὸ οὗ ἕνεκα, ἀνδρία εἶ). ἔτι οἱ ἀνδρεῖοι δή, ὀργιζόμενοι μὲν, ἀλγοῦσι· συμφορμῶνται δ', ἥδονται· οἱ δὲ διὰ ταῦτα, μάχιμοι μέν, οὐκ ἀνδρεῖοι δέ· οὐ γὰρ διὰ τὸ καλὸν, οὐδ' ὡς ὁ λόγος, ἀλλὰ διὰ τὸ πάθος· προσπλήσιον δ' * ἔχουσί τι. * οὐδὲ δὴ οἱ ἐλπίδες ὄντες, ἀνδρεῖοι· διὰ γὰρ τὸ πολλάκις ἐπὶ πολλοῖς νενικηκέναι, θαρροῦσιν ἐν τοῖς κινδύνοις. παρόμοιοι δέ, ὅτι ἄμφω θαρραλέοι. ἀλλ' οἱ μὲν ἀνδρεῖοι, διὰ τὰ προειρημένα θαρραλέοι· οἱ δ', διὰ τὸ οἴεσθαι * κρείττους εἶ), καὶ μηδὲν ἀντιπαθεῖν. τοιοῦτον δὲ ποιοῦσι καὶ οἱ μεθυσκόμενοι· ἐλπίδες γὰρ γίνονται. ὅταν δ' αὐτοῖς μὴ συμβῇ τοιαῦτα, φεύγουσιν· ἀνδρείου δ' ἐστὶν, τὰ φοβερὰ ἀνθρώπῳ ὄντα καὶ φαινόμενα, ὑπομένειν, ὅτι καλόν· καὶ αἰσχρὸν, τὸ μή· διὸ καὶ * ἀνδρειότερον δοκεῖ εἶ), τὸ ἐν τοῖς αἰφνιδίοις φόβοις, ἄφοβον καὶ ἀταράχον εἶ), ἢ ἐν τοῖς προδήλοις· ἀπὸ ἕξεως γὰρ μᾶλλον, ἢ καὶ ὅτι ἧττον * ἐκ παρασκευῆς· τὰ προφανῆ μὲν γὰρ, κἂν ἐκ λογισμοῦ καὶ λόγου τις προέλοιτο· τὰ δ' ἐξαίφνης, κατὰ τὴν ἕξιν. ἀνδρεῖοι δ' φαίνονται καὶ οἱ ἀγνοοῦντες, καὶ εἰσὶν οὐ πόρρω τῶν ἐλπίδων. χείρους δ', ὅσῳ ἀξίωμα οὐδὲν ἔχουσιν· ἐκ ξύλοι δέ· διὸ καὶ μόνοισί ἵππα χρόνον· οἱ δ' ἢ πατημένοι, ἐὰν γνῶσιν ὅτι ἕτερον, ἢ ὑποπτεύσωσι, φεύγουσιν· ὅπερ οἱ Ἀργεῖοι ἔπαθον πρὸς πεσόντες τοῖς Λακεδαιμονίοις, ὡς Σικυωνίοις. οἵ τε δὴ ἀνδρεῖοι εἰσὶν οἱ τοιοῦτοι, καὶ οἱ δοκοῦντες ἀνδρεῖοι.

γρ. ἀνδρεῖα, διὰ τὸ ὑπὸ ἀλ.

γρ. ὃ δὴ οὐκ ἔστιν

γρ. διὰ τὸ ὑπ' ἀλγ. ὃ θ. ἐκ. π. τ. κινδύνων ὁρμᾶν. sic ferè Eustr.

γρ. ἔχουσί πως κατ' ἐλπίδας, & ita legit Eustr.

γρ. ἐκ τῆς π.

γρ. κρείττους

γρ. ἀνδρικώτερον

A

ΚΕΦΑΛ. ιβ'.

Ὅτι δὲ ἀνδρία περὶ θαῤῥῆ καὶ φόβους οὖσα, μᾶλλόν ἐστι περὶ τὰ φοβερά· καὶ ὅτι οὐχ ἡδέως ἐνεργεῖ ὁ ἀνδρεῖος, πλὴν ἐφ' ὅσον τῷ τέλους ἐφάπτεται.

CAPVT XII.

Accidentia Fortitudinis contraria, ex obiecto & fine eiusdem deducit.

ΠΕΡΙ θαῤῥῆ δ' ἐστὶ καὶ φόβους δὲ ἀνδρία οὖσα, οὐχ ὁμοίως περὶ ἀμφω ἐστίν, ἀλλὰ μᾶλλον περὶ τὰ φοβερά· ὁ γὰρ ἐν τούτοις ἀπαθὴς, καὶ περὶ ταῦτα ὡς δεῖ ἔχων, ἀνδρεῖος μᾶλλον, ἢ ὁ περὶ τὰ θαῤῥαλέα. τῷ δὴ τὰ λυπηρὰ ὑποφέρειν, ὡς εἴρηται, ἀνδρεῖοι λέγονται· διὸ καὶ ὀπίλυπον δὴ ἀνδρία, καὶ δικαίως ἐπαινεῖται· χαλεπώτερον γὰρ τὰ λυπηρὰ ὑποφέρειν, ἢ τῶν ἡδέων ἀπέχεσθαι· ὅ μὲν γὰρ ἂν δόξειεν αὐτῆς εἶναι τὸ τῷ αὐδρείας τέλος ἡδύ· ὑπὸ τῶν κύκλῳ δ', ἀφανίζεσθαι· οἷς καὶ ἐν τοῖς γυμνικοῖς ἀγῶσι γίνεται· τοῖς γὰρ πύκταις τὸ μὲν τέλος ἡδύ, τὸ οὗ ἕνεκα, ὁ στέφανος καὶ αἱ τιμαί· τὸ δὲ τύπτεσθαι, ἀλγεινὸν, εἴπερ ἐστὶ σαρκινοι, καὶ λυπηρόν. ἔτι πᾶς ὁ πόνος· διὸ δὲ τὸ πολλὰ ταῦτ' ἐστὶν, μικρὸν ὂν τὸ οὗ ἕνεκα, οὐδὲν ἡδὺ φαίνεται ἔχειν. εἰ δὴ τοιοῦτόν ἐστι καὶ τὸ περὶ τὴν ἀνδρίαν, ὁ μὲν θάνατος καὶ τὰ τραύματα, λυπηρὰ τῷ ἀνδρείῳ, καὶ ἄκοντι ἔσται· ὑποφερὸς δ' αὐτὰ, ὅτι καλὸν, ἢ ὅτι αἰσχρὸν τὸ μή. καὶ ὅσῳ δὴ μᾶλλον τὴν ἀρετὴν ἔχει πᾶσαν, καὶ εὐδαιμονέστερος ᾖ, μᾶλλον ὀδυνηθήσεται τῷ θανάτῳ· λυπηθήσεται. τῷ τοιούτῳ γὰρ μάλιστα ζῆν ἄξιον, καὶ τοῦτ' μεγίστων ἀγαθῶν ἀποστερεῖσθαι εἰδώς· λυπηρὸν δὲ τοῦτο· ἀλλ' ἥδιον ἢ ἧττον ἀνδρεῖος· ἴσως δὲ καὶ μᾶλλον, ὅτι τὸ ἐν τῷ πολέμῳ καλὸν αὐτ' ἐκείνων αἱρεῖται. οὐδὲ δὴ ἐν ἁπάσαις ταῖς ἀρεταῖς τὸ ἡδέως ἐνεργεῖν ὑπάρχει, πλὴν ἐφ' ὅσον τέλους ἐφάπτεται· φαυλωτέρας δ' οὐδὲν ἴσως κωλύει μὴ τοιούτους κρατίστους εἶναι· ἀλλὰ, τοιοῦτοι ἧττον μὲν ἀνδρεῖοι, ἄλλο δ' ἀγαθὸν μηδὲν ἔχοντες· ἕτοιμοι γὰρ εἰσὶ πρὸς τοὺς κινδύνους, καὶ τὸν βίον πρὸς μικρὰ κέρδη καταλλάττονται. περὶ μὲν οὖν ἀνδρίας, ὅτι τοιοῦτόν εἰρήσθω· τί δ' ἐστὶν, οὐ χαλεπὸν τύπῳ γε περιλαβεῖν ἐκ τῶν εἰρημένων.

SEd cùm in fiducia metúque versetur fortitudo, non tamen peræquè in vtroque: sed in reb. formidolosis magis cernitur. Nam qui in his omni animi motu ac perturbatione vacat, quíque in eis ita affectus est animo, vt decet, is fortior eo est, qui in iis rebus, quæ fiduciam afferunt, constantiam retinet. Ex eo igitur fortes appellantur, vt suprà à nobis dictum est, quòd res molestas atque asperas fortiter ferant. Itaque etiam doloris & molestiæ plena res est fortitudo, eáque iure laudatur. Difficilius enim est res molestas toleranter pati, quam sese à iucundis abstinere. Veruntamen fortitudinis finis possit videri iucundus, sed ab iis rebus, quæ circunstant, obscurari ac penè deleri: cuiusmodi quiddam in ludis gymnicis accidit. Pugilibus enim finis ipse, cuius causa decertant, iucundus est, vt corona, & honores: at plagæ & verbera, omnis denique labor, cùm ex carne constent, dolore molestiáque eos afficit: quoniam autem multa sunt laboriosa & molesta, finis, qui tenuis & exiguus est, nihil iucunditatis in se inclusum habere videtur. Quòd si talis quoque est fortitudinis ratio & natura, mors & vulnera forti viro molestiam etiam inuito sunt allatura: ea tamen omnia subibit ac perferet, quia & perferre, honestum, & non perferre, turpe est. Atque idem quo virtutibus omnibus instructior fuerit, & quo beatior, eo molestiùs mortem feret. Nam cùm vir talis vita sit dignissimus, tum sciens ac prudens maximis bonis spoliatur. At hoc molestum. Nihilominus tamen sese virum fortem præstat: atque eo fortasse magis, quòd illis omnibus id quod in bello honestum est, anteponit. Neque verò hoc in omnibus virtutibus inest, vt earum muneribus liceat iucundè perfungi, nisi quoad finem attingunt. Nihil autem prohibet fortasse, minùs præstantes esse milites eos qui verò fortes sunt, iis qui & minùs fortes sunt, & nihil aliud boni habent. Hi enim ad pericula subeunda parati sunt, vitámque cum paruo quæstu paciscuntur & commutant. Ac de fortitudine quidem hactenus. Quid sit autem, non est difficile, ex iis quæ dicta sunt, rudi quadam forma descripta atque adumbrata cognoscere.

CAPVT XIII.

Temperantiæ definitionem affert. Definitionis particulas duas, differentiam constituentes, quod scilicet circa Voluptates atque Dolores versetur, explicat.

SEquitur iam, vt de temperantia differamus. Hæ namque virtutes earum animi partium videntur esse, quæ sunt rationis expertes. Temperantiam igitur mediocritatem esse, quæ versatur in voluptatibus, iam à nobis dictũ est. Minùs enim, nec eodem modo in doloribus versatur. In his autẽ intẽperantia quoque vertitur. Nunc igitur quibus in voluptatibus versetur, facta earum distinctione, explicemus. Ac primùm constituatur hæc voluptatum partitio, vt aliæ sint animi, aliæ corporis. Vt honoris cupiditas, & discendi studium: vterque enim horum eo delectatur, cuius amore & studio tenetur, cũ corpus nihil afficiatur, sed vis cogitandi potiùs. Qui autẽ huiusmodi voluptatibus dediti sunt, nec temperãtes, nec intemperantes nominantur. Itémq; neque ij, qui in aliis occupati sunt, quæ ad corpus non pertinent. Nam qui fabellarum cupiditate, studióq; rerum narrandarum ducuntur, & qui in rebus, quas casus obtulerit, totos dies cõterunt, eos loquaceis, nugaceis, & non intemperanteis dicere solemus. Nec eos quidem, qui ex pecuniarum iactura, vel amicorum obitu, maiorem dolorem capiunt. In corporis autem voluptatibus intemperantia vertatur necesse est: sed ne in his quidẽ omnibus. Nam qui delectantur iis rebus, quæ aspectu sentiuntur, vt coloribus, figuris, pictura, nec temperantes appellantur, nec intemperantes. Atqui fieri posse videtur, vt etiam his rebus & ita vt oportet, & supra atque infra modum delectemur. Idémque de iis quæ ad auditum pertinent, sentiendum. Neque enim quisquam eos qui supra modum cantilenis, vel histrionum gestu lætantur, intemperanteis; aut eos qui intra modum, temperanteis appellat. Nec eos qui iis rebus quæ sub odoratum cadunt, delectantur; nisi ex euentu. Non enim eos qui malorum, aut rosarum, aut suffimentorum capiuntur odoribus, intemperanteis dicimus: sed eos potiùs, qui vnguentorum & obsoniorum. his enim gaudent intemperantes, propterea quòd eis hæc ipsa earum rerum, quas concupiscere solent, memoriam refricant. Cernere autem licet etiam alios, cùm esuriunt, ex ciborum odore capere voluptatem. Talibus autem rebus delectari, hominis est intemperantis. Nam intemperans hæc concupiscere solet. Iam verò his ipsis sensibus ne cætera quidem animalia percipiunt voluptatem, nisi ex euentu. Nam neque leporum odore delectantur canes, sed cibo: sensum porrò odor commouit, atque excitauit.

ΚΕΦΑΛ. ιγ.

Περὶ σωφροσύνης καὶ ἀκολασίας. Ὅτι περὶ σωματικὰς εἰσιν ἡδονὰς ἡ πάσας μέν, ἀλλὰ περὶ τὰς τοιαύτας, ὧν καὶ τὰ λοιπὰ ζῶα κοινωνεῖ, ἀφιλῶ δηλαδή, καὶ χοῖροι.

ΜΕΤΑ δὲ ταῦτα, περὶ σωφροσύνης λέγωμεν· δοκοῦσι γὰρ τῶν ἀλόγων μεριῶν αὗται εἶναι αἱ ἀρεταί. Ὅτι μὲν οὖν μεσότης ἐστὶ περὶ ἡδονὰς ἡ σωφροσύνη, εἴρηται ἡμῖν· ἦ που γὰρ καὶ οὐχ ὁμοίως ἐστὶ περὶ τὰς λύπας. ἐν τούτοις δὲ καὶ ἡ ἀκολασία φαίνεται. περὶ ποίας οὖν τῶν ἡδονῶν, νῦν ἀφορίσωμεν. διηρήσθωσαν δὴ αἱ ψυχικαὶ καὶ αἱ σωματικαί· οἷον, φιλοτιμία, φιλομάθεια· ἑκάτερος γὰρ τούτων χαίρει, οὗ φιλοτιμός ἐστιν, οὐδὲν πάσχοντος τοῦ σώματος, ἀλλὰ μᾶλλον τῆς διανοίας· οἱ δὲ περὶ τὰς τοιαύτας ἡδονάς, οὔτε σώφρονες, οὔτε ἀκόλαστοι λέγονται· ὁμοίως δὲ, οὐδ' οἱ περὶ τὰς ἄλλας, ὅσαι μὴ σωματικαί εἰσι· τοὺς γὰρ φιλομύθους, καὶ διηγηματικοὺς, καὶ περὶ τὰ τυχόντα κατατρίβοντας τὰς ἡμέρας, ἀδολέσχας, ἀκολάστους δ' οὐ λέγομεν· οὐδὲ τοὺς λυπουμένους ἐπὶ χρήμασιν ἢ φίλοις. περὶ δὲ τὰς σωματικὰς εἴη ἂν τὶ σωφροσύνη· οὐ πάσας δ' οὐδὲ τούτας· οἱ γὰρ χαίροντες τοῖς διὰ τῆς ὄψεως, οἷον * χρώμασι, καὶ σχήμασι, ἢ γραφῇ, οὔτε σώφρονες, οὔτε ἀκόλαστοι λέγονται· καίτοι δόξειεν ἂν εἶναι, καὶ ὡς δεῖ χαίρειν καὶ τούτοις, καὶ καθ' ὑπερβολὴν καὶ ἔλλειψιν· ὁμοίως δὲ καὶ ἐν τοῖς περὶ τὴν ἀκοήν· τοὺς γὰρ ὑπερβεβλημένως χαίροντας μέλεσιν ἢ ὑποκρίσεσι, οὐδεὶς ἀκολάστους λέγει· οὐδὲ τοὺς ὡς δεῖ, σώφρονας· οὐδὲ τοὺς περὶ τὴν ὁσμὴν, πλὴν κατὰ συμβεβηκός· τοὺς γὰρ χαίροντας μήλων, ἢ ῥόδων, ἢ θυμιαμάτων ὀσμῇς, οὐ λέγομεν ἀκολάστους· ἀλλὰ μᾶλλον τοὺς μύρων καὶ ὄψων· χαίρουσι γὰρ τούτοις οἱ ἀκόλαστοι, ὅτι ἀφ' ἑαυτῶν διὰ μνήσεις γὰρ αἰσθῆσις τῶν * ὑποθυμιάτων. ἴδοι δ' ἄν τις καὶ τοὺς ἄλλους ὅταν πεινῶσι χαίροντας τῇ τῶν βρωμάτων ὀσμῇ· τοιούτοις γὰρ * ὑπάρχει τὰ τοιαῦτα χαίρειν, ἀκολάστου· τοῦτο γὰρ * ὑποθυμιάματα τοῦτα· οὐκ ἔστι δὲ οὐδὲ τοῖς ἄλλοις ζῴοις πλὴν κατὰ συμβεβηκός· οὐδὲ γὰρ τοῖς ὄνοις αἱ ὗες χαίρουσιν, ἀλλὰ τῇ βρώσει· πλὴν δι' αἴσθησιν ἡ ὀσμὴ ἐποίησεν·

Magnorum, l. 1. c. 22. Eudem. l. 3. c. 2.

γρ. διηγηματικούς.

γρ. χρώμασι καὶ σχήμασι. Eustr.

γρ. ὑποθυμιάμασιν.

γρ. τούτων γὰρ ὑποθυμιάματα.

οὐδὲ ὁ λέων τῇ φωνῇ βοὸς, ἀλλὰ τῇ ἐδωδῇ. ὅτι δὲ ἐγγύς ἐστι, ἀφὰ τῆς φωνῆς ἥσθετο· καὶ χαίρειν δὴ ταύτῃ φαίνεται. ὁμοίως δὲ οὐδ' ἰδὼν ἢ δ' ρὼν ἔλαφον, ἢ ἄγελον αἶγα, ἀλλ' ὅτι βορὰν ἕξει· περὶ τὰς τοιαύτας δὴ ἡδονὰς ἡ σωφροσύνη, καὶ ἡ ἀκολασία ἐστίν· ὧν καὶ τὰ λοιπὰ ζῶα κοινωνεῖ. ὅθεν ἀνδραποδώδεις καὶ θηριώδεις φαίνονται· αὗται δ' εἰσὶν ἁφὴ καὶ γεῦσις· φαίνονται δὴ καὶ τῇ γεύσει ὅτι μικρὸν ἢ οὐδὲν χρῆσθαι· τῆς γὰρ γεύσεώς ἐστιν ἡ κρίσις τῶν χυλῶν· ὅπερ ποιοῦσιν οἱ τοὺς οἴνους δοκιμάζοντες, καὶ τὰ ὄψα ἀρτύοντες. ἥδονται δὲ μάλιστα οὐδὲ τούτοις, ἢ οὐκ οἴγε ἀκολάστοις, ἀλλὰ τῇ ἀπολαύσει, ἢ γὰρ πᾶσα δι' ἁφῆς καὶ ἐν τοῖς σιτίοις, καὶ ἐν ποτοῖς, καὶ ἐν τοῖς ἀφροδισίοις λεγομένοις· διὸ καὶ κύ-

Eudem. l. 3. c. 2.

ξατό τις * Φιλόξενος ὁ Ερύξιος] ὀψοφάγος ὢν, τὸν φάρυγγα αὐτοῦ μακρότερον γεγόνου νέαν, ὡς ἠδόμενος * τῇ ἁφῇ, κοινοτάτῃ δὴ τῶν αἰσθήσεων· καθ' ἣν ἡ ἀκολασία· καὶ δόξειεν ἂν δικαίως ἐπονείδιστος εἶναι, ὅτι οὐχ ᾗ ἀνθρωποί ἐσμεν, ὑπάρχει, ἀλλ' ᾗ ζῶα. τὸ δὲ τοιούτοις χαίρειν καὶ μάλιστα ἀγαπᾶν, θηριῶδες· καὶ γὰρ αἱ ἐλευθεριώταται τῶν ἁφῆς ἡδονῶν, ἀφῄρηνται, οἷ, αἱ ἐν τοῖς γυμνασίοις

Probl. sect. 37. 3. 5. & 6.

ἁφαὶ * πτίλωσις καὶ τῆς θερμασίας γινόμεναι· οὐ γὰρ πρὸς πᾶν τὸ σῶμα ἡ τοῦ ἀκολάστου ἁφὴ, ἀλλά τινα μέρη. Τῶν δ' ἐπιθυμιῶν, αἱ μὲν, κοιναὶ δοκοῦσιν εἶναι· αἱ δ', ἴδιοι καὶ ἐπίκτητοι· οἷ, ἡ μὲν τῆς ἔδης, φυσική· πᾶς γὰρ ἐπιθυμεῖ, ὅταν κενεὰς ἔχῃ, ξηρᾶς ἢ ὑγρᾶς ἕξεως· ὁ-

Ιναάλ. ω. Vict. Var. lect. li. 18. cap. 11.

τὸ δ', ἀμφοῖν, καὶ ὄψου, καὶ ὄψης, φησὶν * Ομηρος, ὁ νέος καὶ ἀκμάζων· ὃ γ' τοιᾶσδε, ἢ τοιᾶσδε, οὐκ ἔτι πᾶς, οὐδὲ τῶν αὐτῶν. δὲ φαίνεται ἡμέτερον εἶναι. οὐ μὲν ἀλλ' ἔχει γέ τι καὶ φυσικόν· ἕτερα γὰρ ἑτέροις ἐστὶν ἡδέα· * καὶ ἔνια πάσιν ἡδέως τ' τυχόντων. ἐν μὲν οὖν ταῖς φυσικαῖς ἐπιθυμίαις, ὀλίγοι ἁμαρτάνουσι, καὶ ἐφ' ἕν, ἐπὶ τὸ πλεῖον· τὸ γὰρ ἐαθῆναι τὰ τυχόντα, ἢ πίνειν, ἕως ἂν ὑποπλησθῇ, ὑποβαθῆναί ἐστί τις φύσιν τινὰ πλήρωσις γὰρ τῆς ἐνδείας, ἡ φυσικὴ ἐπιθυμία· δὲ λέγονται ἔνιοι γαστρίμαργοι, ὡς πάνυ τὸ δίον πληροῦντες αὐτοῖς. τοιοῦτοι γὰρ γίνονται οἱ λίαν ἀνδραποδώδεις. περὶ γὰρ τὰς ἰδίας τ ἡδονάς, πολλοὶ καὶ πολλαχῶς ἁμαρτάνουσι· τ γὰρ φιλοτοιούτων λεγομένων, ἢ ὧν χαίρειν οἷς μὴ δεῖ, ἢ ὧν μᾶλλον, ἢ ὡς οἱ πολλοὶ, ἢ μὴ ὡς δεῖ,

γρ. τῇ ἁφῇ, ἡ δὲ ἁφὴ κοινοτάτη δὴ, etiam apud Eust.

γρ. καὶ ἔνια πᾶσι ἡ. Eustr.

A Neque leo bouis voce, sed esca: ex voce autẽ eum propinquum esse sensit: quo fit, vt hac delectari videatur. Similiter autem, nec ceruo viso, capreáve reperta lætatur, sed quia se natum esse videt, quod edat. Vertuntur igitur temperantia & intemperantia in huiusmodi voluptatibus omnib. quæ nobis sunt etiam cũ reliquis animantibus communes. Ex quo seruileis eas & belluinas esse iudicare licet. Hæ autem sunt tactus & gustatus voluptates. Ac vidẽtur sanè etiam gustatu parum admodum, aut prorsus nihil, intemperantes vti. De saporibus enim propriè suóque iure gustatus iudicat: quod faciunt ij qui vina explorant, & obsonia condiunt. Non admodũ autem, aut nihil planè saporib. delectantur intemperantes, sed ipsa perceptione alimenti: quam profectò totã tactus efficit, cùm in esculentis & poculentis, tum in iis rebus, quæ venereæ appellantur. Quapropter & collum sibi quidã, obsoniorũ gurges atq; helluo, gruis collo lõgius optauit, vt qui tactu maximã capiebat voluptatem. Omniũ sensuũ maximè communis est is sensus, in quo sita intemperantia est. meritóq; vt turpis & flagitiosa, maledicti loco obiiciẽda videatur, propterea quia inest in nobis, non quà homines, sed quà animalia sumus. His igitur talibus delectari, eáq; vehementiùs amare, belluarũ est. Nam exceptæ sanè sunt omnium quæ tactu percipiuntur, liberaliſſimę voluptates: cuiusmodi sunt ea quę in gymnasiis fricatione & calefactione gignuntur. Non enim intẽperantis hominis tactus per totũ corpus pertinet, sed quibusdam partibus circumscribitur. Cupiditatum autẽ alię communes esse videntur, aliæ propriæ & ascitæ: vt cibi cupiditas, naturalis est. Omnes enim, cùm indigent, alimentum vel siccum vel humidum appetũt, aliquãdo vtrumq;, lectúmq; iugalẽ (vt ait Homerus) adolescens, & qui floret ætate. At hoc vel illud alimentũ, non iã omnes, neq; eadem omnes desiderant. Itaq; hoc propriè nostrum videtur esse. Veruntamẽ habet quiddã etiam à natura insitum. Alij enim aliis delectantur, & quosdam ex iis quæ offeruntur, quædã magis delectant. Iñ naturalibus igitur cupiditatibus offendunt. & labuntur pauci, atq; in vno, nempe in eo quod nimium est. Nam esse aut bibere quæ fors obtulerit, quoad plenior sis quàm naturę necessitas postulat, nihil aliud est quàm modum naturæ conuenientem copia superare. Naturalis enim cupiditas est, id quod deest, explere velle. Itaque appellantur hi γαστρίμαργοι, id est, ventri vsque ad insaniam indulgentes, tanquam eum præter modum implentes. Ac tales quidem euadunt ij qui seruili admodum ingenio præditi sunt. At verò in propriis voluptatibus complures & multis modis peccant. Nam cùm huius aut illius rei amantes eo dicantur, vel quòd iis rebus delectentur, vel quòd ita vt vulgus, vel quòd non ita vt oportet,

vel quòd non qua parte oportet; intemperantes omnibus in rebus modum ſuperant. Nam & quibus rebus non oportet, quæ ſcilicet odio dignæ ſunt, delectantur: & ſi maximè quibuſdam talibus reb. delectari oporteat, magis tamen quàm oportet, & ita vt multitudo, delectantur. Id ergo nimium, quod in voluptatibus vertitur, eſſe intemperantiam, ob eámque cauſam vituperabile, perſpicuũ eſt. In doloribus autem non, vt vir fortis, ſic temperans, eo quòd dolores perferat: nec intemperans, eo quòd non perferat, appellatur. Sed eo intemperans dicitur, quòd ęgriùs quàm debet, ferat, nullam ſe corporis percipere voluptatem. Et verò ei dolorẽ affert voluptas. Tẽperans autem dicitur, cùm ſe carere voluptatibus non moleſtè ferat, tum quòd aſpernetur & prætermittat id quod iucundum eſt.

CAPVT XIV.

Tertiam particulam, quæ Genus Temperantiæ continebat, Mediocritatem ſcilicet, enarrat.

INtemperãs igitur omnia quæ iucunda sũt, concupiſcit, aut certè quæ iucundiſſima: atque à cupiditate trahitur, vt hæc cæteris habeat potiora: Quapropter dolore angitur, & cùm voluptatibus potiri non poteſt, & cùm eas concupiſcit. Semper enim cũ dolore cupiditas cõiuncta eſt: tametſi abſurdum videatur, propter voluptatem dolore affici. Iam qui in expetendis voluptatibus modum deſerant, minúſq; quã oportet, iis delectentur, rarò exiſtunt. Non eſt enim humanus huiuſmodi ſtupor, omni penè ſenſu hóminem ſpolians. Nam cætera quoq; animalia pabulũ à pabulo diſcernunt, híſq; delectantur, illis non item. Quòd ſi cui nihil ſit iucundũ, nihílque inter hoc & illud interſit, is profectò ab humanitate fuerit remotiſſimus. Quoniam igitur qui talis ſit, nõ admodum reperitur, ſuo nomine non eſt appellatus. Temperans autẽ in his rebus mediocriter & moderatè affectus eſt. Nã neq; iis delectatur, quib. maximopere intẽperans, ſed offenditur potiùs: neq; omnino, quib. ex reb. capienda voluptas non eſt, ex iis capit valuptatẽ: neque vlla re tali vehementer delectatur: neq; ſi eæ res abſint, diſcruciatur, neq; eas concupiſcit, aut certè moderatè, neq; magis quàm debet, neq; quo tẽpore non debet, neque omnino quicquã tale. Quæcunq; autem ita iucunda ſunt, vt eadẽ ad bonã valetudinẽ, vel optimum corporis habitũ pertineãt, ea modicè, &, vt debet, cõcupiſcit, cęteráq; quæ his nõ ſunt impedimẽto, aut quæ ab honeſto nõ abhorrent, aut quib. res familiaris nõ exhauritur. Nã qui ita animo affectus eſt, is vehemẽtiùs quã par ſit, talcis voluptates amplectitur. At tẽperãs talis nõ eſt, ſed rectæ rationi paret, atque obtemperat.

A ἢ μὴ ὡ δεῖ· καὶ πόνται δ' οἱ ἀκόλαστοι ὑπερβάλλοντι· καὶ γὰρ χαίρουσιν οἷοις οἷς οὐ δεῖ· μισηταὶ γάρ. * καὶ εἴ τισι δεῖ χαίρειν καὶ ὅσα τοιούτων, μᾶλλον ἢ δεῖ, * καὶ ὡς οἱ πολλοὶ χαίρουσιν. δῆ μὲν οὖν περὶ τὰς ἡδονὰς ὑπερβολή, ὅτι ἀκολασία, καὶ ψεκτόν, δῆλον. περὶ δὲ τὰς λύπας, οὐχ ὥσπερ ὅτι τῆς ἀνδρίας, πρὸς ὑπομονήν λέγομεν σώφρων· * οὐδ' ἀκόλαστος, πρὸς μὴ λυπεῖσθαι μᾶλλον ἢ δεῖ, ὅτι τῶν ἡδέων συντυχόν· καὶ τὸν λύπων οἷς ποιᾷ αὐτῷ ἡ ἡδονή· ὁ δὲ σώφρων, πρὸς μὴ λυπεῖσθαι τῇ ἀπουσίᾳ, οὐ πρὸς ἀπέχεσθαι τοῦ ἡδέος.

ΚΕΦΑΛ. ιδ'.

Ὅτι ὁ μὲν ἀκόλαστος ὀπτὸν μεῖ ἀπόντων τῶν ἡδέων· ἐλλείπει δὲ περὶ τὰς ἡδονὰς ὁ ἀναίσθητος, εἴ τις ἄρα τοιοῦτος· ὁ δὲ σώφρων, μέσως περὶ τούτ' ἔχει.

ΟΜΕΝ οὖν ἀκόλαστος, ὀπτὸν μεῖ τῶν ἡδέων πόντων, ἢ τῶν μάλιστα, καὶ ἄγεται ὑπὸ τῆς ὀπτὸν μίας· ὥστε αἱρεῖ τῶν ἄλλων τούτων ἀπέχεσθαι· δὲ * καὶ λυπεῖται, γρ. ὀρέγεται καὶ ἀποτυγχάνων, καὶ ὀπτὸν μῶν· μετὰ λύπης γὰρ ἡ ὀπτὸν μία· ἀπόπτον δὲ ἔοικε τὸ δι' ἡδονὴν λυπεῖσθαι. ἐλλείποντες ὑπερὶ τὰς ἡδονὰς, καὶ ἧττον ἢ δεῖ χαίροντες, οὐ πόλυ γίνονται· οὐ γὰρ αἰσθητική ὅτιν ἡ τοιαύτη ἀναισθησία. καὶ γὰρ τὰ λοιπὰ ζῶα, διακρίνει τὰ βρώματα· καὶ τοῖς μὲν, χαίρει· τοῖς δ', ὄ. Εἰ δὲ τῳ μηδὲν ὅτιν ἡδύ, μηδὲ διαφέρει ἕτερον ἑτέρου, πόρρω ἂν εἴη τοῦ ἄνθρωπος εἶναι. ὄ τέτευχε ὑπὸ ὁ τοιοῦτος ὀνόματος· διὰ τὸ μὴ πολλοῦ γίνεσθαι· ὁ δὲ σώφρων, μέσως περὶ τούτ' ἔχει· ὅτε γὰρ ἥδεται, οἷς μάλιστα ὁ ἀκόλαστος· ἀλλὰ μᾶλλον δυσχεραίνει· οὔτε ὅλως οἷς μὴ δεῖ, οὔτε σφόδρα τοιούτῳ τρόπῳ· ὅτε ἀπόντων λυπεῖται· οὐδ' ὀπτὸν μεῖ, ἢ μετρίως· οὐδὲ μᾶλλον ἢ δεῖ· ὅτ' ὅτε μὴ δεῖ, οὐδ' ὅλως τ' τοιούτων οὐδενός. ὅσα ὑπὸ τρόπος ὑγιάζει ὅτιν, ἢ τρόπος διεξίασι, ἡδέα ὄντα, τούτων * ὀρέγεται μετρίως καὶ ὡς δεῖ· καὶ τῶν ἄλλων ἡδέων, μὴ ἐμποδίων τούτοις ὄντων, ἢ παρὰ τὸ καλόν, ἢ ὑπὲρ τὴν οὐσίαν· ὁ γὰρ ὅτως ἔχων, μᾶλλον ἀγαπᾷ τὰς τοιαύτας ἡδονὰς τῆς ἀξίας· ὁ δὲ σώφρων οὐ τοιοῦτος, ἀλλ' ὡς ὁ ὀρθὸς λόγος.

ΚΕΦΑΛ. ιε.

Ποείσματα β. α. Ὅτι ἑκουσίῳ μᾶλλον ἔοικεν ἡ ἀκολασία τῆς δλίας. β. Ὅτι ὃ ὄνομα τ ἀκολασίας καὶ ὅτι ταῖς παιδικαῖς ἁμαρτίαις φέρομεν, ὅταν καὶ μετιὼσέλθῃ.

ΕΚΟΥΣΙΩι ὴ μᾶλλον ἔοικεν ἡ ἀκολασία τῆς δλίας. ἡ μὲν γὰρ δι' ἡδονὴν, ἡ δὲ διὰ λύπην· ὧν, τὸ μὲν αἱρετὸν, τὸ δὲ, φευκτόν. Ε ἡ μὲν λύπη ἐξίστησι καὶ φθείρει τὸν ἔχοντας φύσιν· ἡ δὲ ἡδονὴ, οὐδὲν ποιεῖ μᾶλλον ὴ, ἑκούσιον· διὸ καὶ ἐπονειδιστότερον· Ε γὰρ ἐθισθῆναι ῥᾴδιον πρὸς αὐτά· πολλὰ γὰρ ἐν τῷ βίῳ τὰ τοιαῦτα· καὶ οἱ ἐθισμοὶ, ἀκίνδυνοι. ὅτι τῶν φοβερῶν ἡ ἀνάπαλιν· διόξειέ τ' ἂν τὸν ὁμοίως ἑκούσιον ἡ δλία εἶ) τοῖς καθ' ἕκαστον· αὐτὴ μὲν γὰρ ἄλυπος· ταῦτα ὴ διὰ λύπην ἐξίστησιν· ὥστε καὶ τὰ ὅπλα ῥίπτειν, καὶ τἄλλα ἀσχημονεῖν· διὸ καὶ δοκεῖ βίαια εἶ). πῇ δ' ἀκολάστῳ ἀνάπαλιν, τὰ μὲν καθ' ἕκαστα, ἑκούσια· ὅτι ἐπιθυμοῦντι γὰρ καὶ ὀρεγομένῳ· ὅ δ' ὅλον, ἧττον· οὐδεὶς γὰρ ὅτι ἐπιθυμεῖ ἀκόλαστος εἶ). ὅ δ' ὄνομα τῆς ἀκολασίας Ε ὅτι ταῖς παιδικαῖς ἁμαρτίαις φέρομεν· ἔχουσι γάρ τινα ὁμοιότητα· πότερον ὴ ἀπὸ ποτέρου καλεῖται, οὐδὲν πρὸς τὰ νῦν διαφέρει. δῆλον δ', ὅτι ὕστερον ἀπὸ τ πρώτερου. ἡ κακῶς δ' ἔοικε μετενηνέχθαι. κεκολάσθαι γὰρ δεῖ τὸ τ ἀφρόνως ὀρεγόμενον Ε πολλοῦ αὔξησιν ἔχον· τοιοῦτον ὴ μάλιστα δι' ἐπιθυμίαν, καὶ ὁ παῖς· κατ' ἐπιθυμίαν γὰρ ζῶσι καὶ τὰ παιδία· καὶ μάλιστα ἐν τούτοις ἡ τοῦ ἡδέος ὄρεξις· εἰ οὖν μὴ ἔσται εὐπειθὲς καὶ ὑπὸ τὸ ἄρχον, ὅτι πολὺ ἥξει· ἄπληστος γὰρ ἡ τοῦ ἡδέος ὄρεξις, καὶ πονηρὸν παντὶ ἐπιτηδεύματι· καὶ ἡ τῆς ἐπιθυμίας ἐνέργεια αὔξει τὸ συγγενὲς, κἂν μεγάλαι καὶ σφοδραὶ ὦσι· Ε τὸν λογισμὸν ἐκκρούουσι. διὸ δεῖ μετρίας αὐτὰς εἶ) Ε ὀλίγας, Ε τῷ λόγῳ μηδὲν ἐναντιοῦσθαι. τὸ δὲ τοιοῦτον, εὐπειθὲς λέγομεν Ε κεκολασμένον. ὥσπερ γὰρ τὸν παῖδα δεῖ κατὰ τὸ πρόσταγμα τοῦ παιδαγωγοῦ ζῆν, οὕτω Ε τὸ ἐπιθυμητικὸν κατὰ τὸν λόγον· διὸ δεῖ τοῦ σώφρονος τὸ ἐπιθυμητικὸν συμφωνεῖν τῷ λόγῳ· σκοπὸς γὰρ ἀμφοῖν τὸ καλόν. καὶ ἐπιθυμεῖ ὁ σώφρων ὧν δεῖ, Ε ὡς δεῖ, Ε ὅτε· οὕτω δὲ διώρισται Ε ὁ λόγος. ἔστω δ' οὖν ἡμῖν εἰρήσθω περὶ σωφροσύνης.

CAPVT XV.

Quæstiones duæ explicantur; altera de Intemperantis Natura; altera de eiusdem Nomine.

VIdetur autem intemperantia magis quã timiditas, sponte ac volũtate susci pi. Illa enim propter voluptatem, hęc propter doloré: quorum alterum optabile est, alterum fugiendum. Ac dolor quidem naturam eius, qui angitur, de statu deturbat, & interimit: voluptas autem nihil tale facit. A voluntate igitur magis pẽdet. Eáque propter probrosior ac flagitiosior est. Nam & facilius est rerum iucundarum mediocritati seruandæ assuefieri: multa enim huiusmodi in vita quotidiana occurrunt: & assuescendi exercitatio ac meditatio periculo vacat. In rebus autem formidolosis contra euenit. Sed aliter timiditas sponte contrahitur, aliter res singulareis sponte nostra extimescimus. Illa enim expers doloris est: hæ doloris magnitudine homines exterrent, & ne sint ipsi apud se, efficiunt, adeò vt arma abiiciant, aliáque suæ personæ indecora faciant. Itaq; videntur esse violentę. Contrà fit in intemperante. Res enim singulares sponte ab eo suscipiuntur, nempe concupiscente atque appetente: vniuersum verò genus, minùs: intemperãs enim esse cupit nemo. Nomen autẽ intemperantiæ etiam ad errata puerilia transferimus. Inest enim in his quædã similitudo. Vtrum autem ab vtro sit appellatũ, ad institutum nostrum nihil refert. Perspicuũ illud quidem est, à priore posterius esse nominatum. Nec malè sanè translatio videtur esse facta. Id enim castigandum & coercẽdum est, quod turpia concupiscit, & quod impunitate amplificatur & prorogatur. Quales sunt maximè cupiditas, & puer. Nam etiam pueri cupiditatem tanquam vitæ suæ sequuntur ducẽ, maximéque in his rerum iucundarum appetitio dominatur. Itaque si non parebit rationi, neque sub eius erit imperio, serpet & manabit latiùs. Nam cùm sit inexplebilis rerum iucundarũ appetitio, maximéq; in stulto & amente: tum cupiditatis vsus vireis eius, quod cognatũ est, amplificat, adeò, vt si magnæ sint & vehementes cupiditates, mentem ac rationem de sua sede detrudere ac deturbare possint. Danda igitur opera est, vt mediocres sint & modicæ, neq; quicquam rationi aduersentur. Atque hoc ipsum est, quod obediens & castigatũ dicimus. Vt enim puer è custodis & magistri prę-scriptione viuere: sic & vis concupiscendi obtemperare rationi debet. Quocirca debet in viro temperante cũ ratione concinere ea pars animi, quæ ad concupiscendum valet. Vtrique enim propositum honestum est: appetítq; temperans quæ oportet omnia, & quemadmodũ, & quo tempore oportet: quę quidem est etiam rationis lex atque institutio. Ac de temperantia quidem hactenus.

A

ARISTOTELIS ETHICORVM NICOMACHEORVM LIBER IV.

CAPVT I.

Liberalitatem definit. Mox primam definitionis particulam, quæ differentiæ loco adhibita fuit (περὶ χρήματα scilicet) explicat.

B EINCEPS de Liberalitate dicamus. Videtur autem esse mediocritas in pecuniis occupata. Nam laudē inuenit homo liberalis, non in rebus bellicis, neque in quibus temperās, neq; rursus in iudiciis: sed in donatione & acceptione pecuniæ: verumtamen magis in donatione. Pecunias autem appellamus omnia quorum æstimationem metitur nummus. Iam verò asotia (hoc est, profusio aut luxuria) & illiberalitas, sunt in pecunia nimium & parum. Atque illiberalitatē quidem semper iis adscribimus, qui nimio pecuniarum studio tenentur. Asotiam autem attribuimus interdum hominibus intemperantibus, profusionem cum libidine contexentes. Incontinentes enim & eos qui in libidinem atque intemperātiam sumptus immensos faciunt, asotos (hoc est, prodigos, vel profusos, vel luxuriosos) appellamus. Quare & improbissimi videntur esse: nam multis simul vitiis cooperti sunt. Non igitur proprio nomine appellantur. Asotus enim propriè is videtur esse, qui vno vitio affectus est, nimirū eo quod rem familiarem perdat & consumat. Nam qui per se suáque opera perit, is est asotus. Videtur porrò exitium quoddam sui ipsius esse etiam facultatum interitio, quasi ex his tota viuendi ratio pendeat. Profusionem igitur hoc modo accipimus. Quarum autem rerū vsus aliquis est, iis & rectè & perperā vti liberum ac solutū est. At diuitiæ in bonis vtilibus numerantur. Iam qui propria cuiusque rei virtute præditus est, is ea re optimè vtitur. Optimè igitur & diuitiis vtetur is qui virtutē eam, quæ ad pecuniarum vsum pertinet, consecutus erit. Atque hic est liberalis. Videtur autem pecuniarum vsus esse, sumptus & donatio. Acceptio verò, custodia quærentis est potiùs, quā vtentis. Itaq; hominis liberalis est magis, quib. largiendum est, largiri, quam & à quibus accipiendū est, accipere, & à quibus accipiendum non est, nō accipere. virtutis. n. propriū magis est bene mereri, quā beneficiū accipere: & res honestas ac præclaras gerere, magis quā turpitudinē nō admittere. Minimè autē illud quidē obscurū aut dubiū est, quin & donationē, beneficiū cōferre; réfq; honestas agere; & acceptionē, beneficio affici, aut se à turpib. actioni-

ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΟΥΣ ΗΘΙΚΩΝ
Νικομαχείων δ Δ.

ΚΕΦΑΛ. α'.

Περὶ ἐλευθεριότητος καὶ ἀνελευθερίας, καὶ ἀσωτίας, καὶ χρήσεως ὀρθῆς τῶν δὲ τῶν ὀνομάτων.

ΑΡΧΟΜΕΝ δ' ἐξῆς περὶ ἐλευθεριότητος· δοκεῖ γὰρ εἶναι περὶ χρήματα μεσότης. ἐπαινεῖται γὰρ ὁ ἐλεύθερος, οὐκ ἐν τοῖς πολεμικοῖς, οὐδ' ἐν οἷς ὁ σώφρων, οὐδ' αὖ ἐν ταῖς κρίσεσιν, ἀλλὰ περὶ δόσιν χρημάτων καὶ λῆψιν· μᾶλλον δ' ἐν τῇ δόσει. χρήματα δὲ λέγομεν πάντα ὅσων ἡ ἀξία νομίσματι μετρεῖται. *ἔστι δὲ καὶ ἡ ἀσωτία καὶ ἡ ἀνελευθερία περὶ χρήματα καὶ ἐλλείψεις· καὶ τὴν μὲν ἀνελευθερίαν προσάπτομεν ἀεὶ τοῖς μᾶλλον ἢ δεῖ περὶ χρήματα ἀπουδάζουσι· τὴν δ' ἀσωτίαν ὀνειδίζομεν ἐνίοτε συμπλέκοντες τοῖς ἀκολάστοις.]τοὺς γὰρ ἀκρατεῖς καὶ εἰς ἀκολασίας δαπανηρούς, ἀσώτους καλοῦμεν· δοκοῦσι καὶ φαυλότατοί τινες εἶναι· πολλὰς γὰρ ἅμα κακίας ἔχουσιν. οὐ δὴ οἰκείως προσαγορεύονται. βούλεται γὰρ ἄσωτος εἶναι, ὁ ἕν τι κακὸν ἔχων, * ὃ φθείρει τὴν οὐσίαν. ἄσωτος γὰρ ὁ κ. τὸ φθεῖρον δι' αὐτὸν ἀπολλύμενος· δοκεῖ δ' ἀπώλεια τις αὐτῶν εἶναι καὶ ἡ τῆς οὐσίας φθορά, ὡς τοῦ ζῆν ἀφ' ὑπάρχοντος· οὕτω δὴ τὴν ἀσωτίαν ἐκδεχόμεθα· ὧν δέ ἐστι χρεία τις, ἔστι τούτοις χρῆσθαι καὶ δῶ, καὶ καλῶς. ὁ πλοῦτος δέ ἐστι τῶν χρησίμων. ἑκάστῳ δ' ἂν εἴη χρῆται, ὁ ἔχων τὴν περὶ ἕκαστον ἀρετήν. καὶ πλούτῳ δὴ χρήσεται ἄριστα, ὁ ἔχων τὴν περὶ τὰ χρήματα ἀρετήν. οὗτος δέ ἐστιν ὁ ἐλεύθερος. χρῆσις δ' ἐστὶ δοκεῖ χρημάτων δαπάνη καὶ δόσις· ἡ δὲ λῆψις, καὶ ἡ φυλακή, κτῆσις μᾶλλον. διὸ μᾶλλόν ἐστι τοῦ ἐλευθερίου τὸ διδόναι οἷς δεῖ, ἢ λαμβάνειν ὅθεν δεῖ, καὶ μὴ λαμβάνειν ὅθεν μὴ δεῖ. τῆς ἀρετῆς γὰρ μᾶλλον τὸ εὖ ποιεῖν, ἢ τὸ εὖ πάσχειν, καὶ τὰ καλὰ πράττειν μᾶλλον, ἢ τὰ αἰσχρὰ μὴ πράττειν. οὐκ ἄδηλον δ', ὅτι τῇ μὲν δόσει ἕπεται τὸ εὖ ποιεῖν, καὶ τὸ καλὰ πράττειν· τῇ δὲ λήψει, τὸ εὖ πάσχειν, ἢ μὴ

Magnorum, l. 1. c. 24. Eudem. l. 3. c. 4.

Infrà, c. 3.

γρ. αἰσχροκερδείαν

* αἰσχροποιΐαν. Ἐλευθερίως δὲ χρῆσθαι τοῦ διδόντι, οὐ τοῦ μὴ λαμβάνοντι. Ἐλευθεριώτερος δὲ μᾶλλον. καὶ ῥᾷον δὲ ὁ μὴ λαμβάνων, τοῦ * δοῦναι. ὁ γὰρ οἰκεῖον ἧττον προΐεται μᾶλλον, ἢ * οὐ λαμβάνουσι τὸ ἀλλότριον. Ἐλευθέριοι δὲ λέγονται οἱ διδόντες· οἱ δὲ μὴ λαμβάνοντες, οὐκ εἰς ἐλευθεριότητα ἐπαινοῦνται· ἀλλ' ἀχ ἧττον εἰς δικαιοσύνην. οἱ δ' λαμβάνοντες οὐδὲ ἐπαινοῦνται πάνυ. φιλοῦνται δὲ μᾶλλον αἱ ἐλευθέριοι τῶν ἀπ' ἀρετῆς· ὠφέλιμοι γάρ· τοῦτο δὲ ἐν τῇ δόσει.

γρ. διδόναι

ΚΕΦΑΛ. β.

Τίς ὁ ἐλευθέριος, καὶ τίνες αἱ κατ' ἐλευθεριότητα πράξεις.

ΑΙ δὲ κατ' ἀρετὴν πράξεις καλαί, καὶ τοῦ καλοῦ ἕνεκα. καὶ ὁ ἐλευθέριος οὖν δώσει τοῦ καλοῦ ἕνεκα καὶ ὀρθῶς. οἷς μὲν δεῖ, καὶ ὅσα, καὶ ὅτε, καὶ * τἆλλα ὅσα ἕπεται τῇ ὀρθῇ δόσει· καὶ ταῦτα ἡδέως ἢ ἀλύπως· τὸ γὰρ κατ' ἀρετὴν ἡδὺ ἢ ἀλυπον, μᾶλλα δ' λυπηρόν. ὁ δ' διδοὺς οἷς μὴ δεῖ, ἢ μὴ τοῦ καλοῦ ἕνεκα, ἀλλά τινα ἄλλον αἰτίαν, οὐκ ἐλευθέριος, ἀλλὰ ἄλλός τις ῥηθήσεται· οὐδ' ὁ λυπηρῶς. μᾶλλον γὰρ ἕλοιτ' ἂν τὰ χρήματα τῆς καλῆς πράξεως· τοῦτο δ' οὐκ ἐλευθερίου. οὐδὲ λήψεται δέ, ὅθεν μὴ δεῖ. οὐδὲ γὰρ ὅσῳ τοῦ μὴ ἀμόρφους τὰ χρήματα ἡ τοιαύτη λῆψις. οὐκ ἂν εἴη δ' αἰτητικός. οὐ γὰρ ὅσῳ τοῦ εὐποιοῦντος εὐχερῶς εὐεργετεῖσθαι. ὅθεν δὲ δεῖ, λήψεται· οἷς ἀπὸ τῶν ἰδίων κτημάτων, οὐχ ὡς καλόν, ἀλλ' ὡς ἀναγκαῖον, ὅπως ἔχῃ διδόναι. οὐδὲ ἀμελήσει τῶν ἰδίων, βουλόμενός γε διά ταύτων τισὶν ἐπαρκεῖν. οὐδὲ τοῖς τυχοῦσι δώσει, ἵνα εἴχῃ διδόναι οἷς δεῖ καὶ ὅτε, καὶ ἃ καλόν. ἐλευθερίου δέ ἐστι σφόδρα καὶ τὸ ὑπερβάλλειν ἐν τῇ δόσει, ὥστε καταλείπειν ἑαυτῷ ἐλάττω. τὸ γὰρ μὴ ἐπιβλέπειν ἐφ' ἑαυτόν, ἐλευθερίου. κατὰ τὴν οὐσίαν δ' ἡ ἐλευθεριότης λέγεται. οὐ γὰρ ἐν τῷ πλήθει τῶν διδομένων ὁ ἐλευθέριον, ἀλλ' ἐν τῇ τοῦ διδόντος ἕξει. αὕτη δὲ κατὰ τὴν οὐσίαν δίδωσιν. * ὅθεν δὲ κωλύει ἐλευθεριώτερον εἶναι τὸν τὰ ἐλάττω διδόντα, ἐὰν ἀπὸ ἐλαττόνων διδῷ, ἐλευθεριώτερα δὲ εἶναι δοκοῦσιν οἱ μὴ κτησάμενοι, ἀλλὰ παραλαβόντες τὴν οὐσίαν.

γρ. ἔθεν δίδωσιν

A bus abstinere, comitetur. Præterea ei qui donat, habetur gratia, non ei qui non accipit: potiúsque laus illi quã huic tribuitur. Tum facilius est, non accipere, quàm dare. Suum enim quisq; minùs libenter profundere vult, quàm non accipere alienum. Deinde liberales dicuntur ij qui largiuntur: qui non accipiunt autem, non liberalitatis, sed iustitiæ potiùs nomine laudantur. At qui accipiunt, non admodũ sanè laudantur. Iam verò omnium hominum, qui virtutis nomine cari sunt, maximè diliguntur liberales: nam prosunt aliis: hoc autem in donatione situm est.

CAPVT II.

Alteram definitionis particulam (quòd Liberalitas μεσότης sit) explicat, eiúsque rationem docet.

ACtiones autem ex virtute, & honestæ sunt, & honesti gratia suscipiuntur. Dabit igitur liberalis honesti causa, & rectè dabit. Nam & quibus dandum est, & quantum, & quo tempore, & cætera omnia adhibebit, quæ rectam dandi rationem consequuntur: eáq; libenter & iucundè præstabit, aut certè non grauatè. Nam quod virtuti conuenienter geritur, aut iucundum est, aut à molestia vacuũ: molestum autem minimè. At qui dat vel quibus dandum non est, vel honesti gratia, sed aliqua alia causa impulsus, hic non est liberalis, sed aliquo alio nomine appellabitur. Atque adeò ne is quidem, qui grauatè dat. Hic enim pecuniã honestis actionibus anteponet: quod minimè conuenit liberali. Nec verò vnde non oportet, accipiet liberalis. Nam hoc accipiendi genus non est eius qui pecuniam nihil æstimat. Nec erit in poscendo procax. Non enim hominis est beneficî, facilè beneficium accipere. Accipiet tamen vnde debet: verbi gratia, de suis bonis & fructibus: non quòd honestum sit, sed quòd necessarium, vt habeat dandi facultatem. Nec suam rem familiarem negliget: quippe qui velit ex hac aliquibus commodare, eísque suppeditare, quæ desiderant. Neque quibuslibet largietur, vt suppetat ei quod largiri possit, quibus oportet, & quo tempore, & vbi honestum est. Magnopere autem proprium est hominis liberalis, ita in dando modum superare, vt sibi pauciora relinquat. Nam sui rationem non habere, liberalis est. Iam verò ex facultatibus & penditur & appellatur liberalitas. Non enim in multitudine eorum quæ dantur, sed in habitu eius qui dat, sita vis est liberalitatis. Hic autem dat pro facultatibus. Nihil ergo prohibet eum esse liberaliorem, qui pauciora donet, si modo ex pauciori-bus donet. Videntur porrò liberaliores esse, qui suas facultates non quæsiuerunt, sed ab aliis partas acceperunt. Egesta-

tis enim incommodum non sunt experti. Præterea sua cuique facta sunt cariora, vt parentibus & poëtis. Difficile est autem, liberalem, diuitem esse: quippe qui nec ad accipiendum sit attentus, nec ad custodiendum pertinax, sed ad profundendum facilis ac paratus, & pecuniam, non sua sed beneficij conferendi causa, magni æstimans. Idcirco & vulgus criminari fortunam solet, quòd minimè omnium diuites sunt, qui diuitiis & copiis rei familiaris sunt dignissimi. Sed hoc non temere contingit. Neque enim fieri potest, vt pecuniis abundet is qui nullam diligentiam, vt pecuniosus sit, adhibet: quemadmodum neque quicquam aliud sine studio ac diligentia comparatur. Non tamen aut quibus non debet, aut quo tempore non debet, aut cæteris id genus honesti formulis neglectis, dabit. Non enim iam liberalitati conuenienter ageret: &, si sumptum in hæc faceret, vnde impenderet in ea quę sumptum desiderãt, nõ haberet. Est enim is liberalis (vt diximus) qui & pro facultatib. & quas in res oportet, sumptũ facit: qui autem modum transit, asotus. Itaque reges asotos dicere non solemus. Rerum enim quas possident, vim & copiam, non videtur esse facile donationibus & sumptibus superare. Quoniam igitur liberalitas, mediocritas est, quæ in dandis & accipiendis pecuniis vertitur; largietur & impendet liberalis in eas res, in quas debet, & quantum debet, aliter in paruis quàm in magnis: atque hæc faciet libenter & iucundè: præterea vnde & quantum accipere debet, accipiet. Nam cùm virtus hæc mediocritas sit ad vtrúnque pertinens; vtrunque, quemadmodum debet, administrabit. Bonam enim donationem similis consequitur acceptio: quæ autem similis non est, contraria est. Quæ igitur se mutuò consequuntur, simul in eodem inesse possunt: contrarias in eodem inesse non posse perspicuum est. Quod si ei euenerit, vt contrà atque oporteat, aut præter honestum, sumptum faciat, ægrè feret ille quidem, sed modicè, & quemadmodum debet. Virtutis est enim, & quibus rebus, & quomodo lætandum & dolendum est, lætari ac dolere. In societate autem rei pecuniariæ facilem se ac commodum præbet liberalis. Quoniam igitur pecuniam contemnit; ad accipiendum iniuriam expositus est. Magis tamen grauatur, se, cùm res postularet, sumptum non feciisse, quàm, cùm facere non oportet, feciisse, molestè fert: neque ei probatur Simonides.

CAPVT III.

Vitia duo extrema, liberalitati opposita, explanat, Asotiam & Illiberalitatem.

PRodigus autem etiam in his offendit. Nã neque gaudet, neque dolet quibus aut quomodo debet: quod ex iis quæ posteriùs di-

A ἄπειρός τε γὰρ τῆς οὐσίας· ἔστι πρῶτες ἀγαπῶσι μᾶλλον τὰ αὐτῶν ἔργα, ὥσπερ οἱ γονῆς καὶ οἱ ποιηταί. πλουτεῖν δ' ὑράδιον τὸν ἐλευθέριον, μήτε λογιστικὸν ὄντα, μήτε φυλακτικόν· προσεπὶ ὧν, ἀλλὰ μὴ ἐμαυτὸν * δι' αὐτὰ τὰ χρήματα, ἀλλ' ἕνεκα τῆς δόσεως· διὸ εὖ καλῶς * τὴν τύχην, ὅτι οἱ μάλιστα ἄξιοι ὄντες, ἥκιστα πλουτοῦσι. συμβαίνοι δ' οὐκ ἀλόγως τοῦτο. ὑ γὰρ οἷός τε χρήματ' ἔχειν, μὴ ὅπως ἔχῃ, ὥσπερ οὐδὲ ὅπως τἄλλων. * ὑ μὲν δώσει γε οἷς ὑ δεῖ, ὑδ' ὅτε μὴ δεῖ, ὑδ' ὅσα ἄλλα ἕτερα τούτων. ὑ γὰρ ἂν ἔτι προσέποιτο τὴν ἐλευθεριότητα· ὃ εἰς ταῦτα ἀναλώσας, οὐκ ἂν ἔχοι εἰς ἃ δεῖ ἀναλίσκειν. ὥσπερ γὰρ εἴρηται, ἐλευθέριός ἐστιν ὁ κατὰ τὴν οὐσίαν δαπανῶν, καὶ εἰς ἃ δεῖ· ὁ δ' ὑπερβάλλων, ἄσωτος· διὸ τοὺς τυράννους ὑ λέγομεν ἀσώτους. ὅ γὰρ πλῆθος τῆς κτήσεως οὐ δοκεῖ ῥᾳδίως εἰς τὰς δόσεις καὶ τὰς δαπάνας ὑπερβάλλειν. τῆς ἐλευθεριότητος δὴ μεσότητος οὔσης περὶ χρημάτων δόσιν καὶ λῆψιν· ὁ ἐλευθέριος καὶ δώσει καὶ δαπανήσει εἰς ἃ δεῖ, καὶ ὅσα δεῖ, ὁμοίως ἐν μικροῖς καὶ μεγάλοις· καὶ ταῦτα ἡδέως· καὶ λήψεται ὅθεν δεῖ, καὶ ὅσα δεῖ. τῆς ἀρετῆς γὰρ περὶ ἄμφω ὕσπερ μεσότητος, ποιήσει ἀμφότερα ὡς δεῖ. ἕπεται γὰρ τῇ ὑπερβαλλούσῃ δόσει ἡ τοιαύτη λῆψις· ἡ δ' μὴ τοιαύτη, ἐναντία ἐστίν. αἱ μὲν οὖν ἐπόμεναι γίγνονται ἅμα ἐν τῷ αὐτῷ· αἱ δ' ἐναντίαι, δῆλον ὡς ὑ. ἐὰν δ' ἐν ᾧ δεῖ δίδοι, καὶ ὃ καλῶς ἔχον συμβαίνῃ αὐτῷ ἀναλίσκειν, * λυπηθήσεται· μετρίως δ', καὶ ὡς δεῖ. τῆς ἀρετῆς γὰρ ἥδεσθαι καὶ λυπεῖσθαι ἐφ' οἷς δεῖ, καὶ ὡς δεῖ. ἡ δ' ἐναντία κακία ὁμοίως ἐστὶν ὁ ἐλευθέριος εἰς χρήματα. δύναται γὰρ ἀδικεῖσθαι, μὴ λυπούμενός γε τὰ χρήματα· καὶ μᾶλλον ἀχθόμενος, εἰ δεῖ μὴ ἀναλῶσεν, ἢ λυπούμενος, εἰ μὴ δεῖ ἀναλῶσι· καὶ τῷ Σιμωνίδῃ οὐκ ἀρεσκόμενος.

B

γρ. ὑ μὲν

C

γρ. λυπήσεται.

D

E

ΚΕΦΑΛ. γ'.

Τίς ὁ ἄσωτος καὶ τίς ὁ ἀνελεύθερος· καὶ τίνες αἱ κατ' ἀφτίαν καὶ ἀνελευθερίαν πράξεις.

Ο Δ' ἄσωτος καὶ ἐν τούτοις ἁμαρτάνει· ὑ γὰρ ἥδεται ἐφ' οἷς δεῖ, ὑδὲ ὡς δεῖ· ὕστερον δὲ λυπήσεται. ἔοικε δ' ἀφειδὴς εἶναι· φανερὸν

Lib. 4. c. 1.

τερον· * εἴρηται δ' ἡμῖν ὅτι ἐπιβολαὶ καὶ ἐλλείψεισιν, ἡ ἀσωτία καὶ ἡ ἀνελευθερία, ἐν ἀν δυοῖν, * ἐν δόσει καὶ λήψει. ἐν τῷ δαπανᾶν γὰρ εἰς τὸ δόσιν πίπτουσιν. ἡ μὲν οὖν ἀσωτία, τῆς διδόναι καὶ μὴ λαμβάνειν ἐπιβάλλει, τῆς δὲ λαμβάνειν ἐλλείπει· ἡ δὲ ἀνελευθερία, τῆς διδόναι μὲν ἐλλείπει, τῆς λαμβάνειν δ' ἐπιβάλλει, πλὴν ὅτι μικροῖς. Τὰ μὲν οὖν τῆς ἀσωτίας οὐ πάνυ * στρυφνάζεται· ἄν γὰρ ῥᾴδιον μηδαμόθεν λαμβάνοντα, πᾶσι διδόναι. ταχέως γὰρ ὑπολείπει ἡ οὐσία τοὺς διδόντας ἰδιώτας· οἵπερ καὶ δοκοῦσιν ἄσωτοι εἶναι). * ἐπεὶ ὅγε τοιοῦτος * δόξαι ἂν οὐ μικρῷ βελτίων εἶναι τοῦ ἀνελευθέρου. ῥᾴστα τε γὰρ ἔστι, καὶ ὑπὸ τῆς ἡλικίας, καὶ ὑπὸ τῆς ἀπορίας, καὶ ὅτι ὃ μέσον δύναται ἐλθεῖν. ἔχει γὰρ τὰ τοῦ * ἐλευθερίου· καὶ γὰρ δώσει, καὶ οὐ λαμβάνει· ὥστε περὶ μὲν ὡς δεῖ, οὐδ' ὅλως. Εἰ δὲ τοῦτο ἐθισθείη, ἢ πως ἄλλως μεταβάλλοι, εἴη ἂν ἐλευθέριος. δώσει γὰρ οἷς δεῖ, καὶ οὐ λήψεται ὅθεν οὐ δεῖ· διὸ καὶ δοκεῖ οὐκ εἶναι) φαῦλος ὁ ἦθος· οὐ γὰρ μισητὸς, οὐδὲ ἀηδυνοῖς, ὃ ὑπερβάλλειν διδόντα καὶ μὴ λαμβάνοντα· ἠλιθίου δέ. ὁ δὲ τοῦτον τὸν τρόπον ἄσωτος, πολὺ δοκεῖ βελτίων τοῦ ἀνελευθέρου εἶναι), διά τε τὰ εἰρημένα, καὶ ὅτι ὠφελεῖ πολλοὺς, ὁ δ' οὐδένα· ἀλλ' οὐδὲ αὑτόν. ἀλλ' οἱ πολλοὶ τῶν ἀσώτων, καθάπερ εἴρηται, καὶ λαμβάνουσιν ὅθεν μὴ δεῖ, καὶ εἰσὶ κατὰ τοῦτο ἀνελεύθεροι. λητρικοὶ δὲ γίνονται, διὰ τὸ βούλεσθαι μὲν ἀναλίσκειν, δυσχερῶς δὲ τοῦτο ποιεῖν μὴ δυνάσθαι. ταχὺ γὰρ ὑπολείπει αὐτοὺς τὰ ὑπάρχοντα. ἀναγκάζονται οὖν ἑτέρωθεν ποιεῖσθαι. ἅμα δὲ καὶ διὰ τὸ μηδὲν τοῦ καλοῦ φείδεσθαι, ὀλιγώρως καὶ πανταχόθεν λαμβάνουσι. δίδόναι γὰρ ἐπιθυμοῦσι· τὸ δ' πῶς, ἢ πόθεν, οὐδὲν αὐτοῖς διαφέρει. διόπερ οὐδὲ ἐλευθέριοι αἱ δόσεις αὐτῶν εἰσίν. οὐ γὰρ καλαὶ, οὐδὲ τούτου ἕνεκα, οὐδὲ ὡς δεῖ· ἀλλ' ἐνίοτε οὓς δεῖ πένεσθαι, τούτους πλουσίους ποιοῦσι, καὶ τοῖς μὲν μετρίοις τὰ ἤθη, οὐδὲν ἂν δοῖεν· τοῖς δὲ κόλαξιν, ἢ ἵνα ἄλλως ἡδονὴν ποιῶσι, πολλά. διὸ καὶ ἀκόλαστοι αὐτῶν εἰσιν οἱ πολλοί. δυσχερῶς γὰρ ἀναλίσκοντες, καὶ εἰς ταῦτ' ἀκολασίας δαπανηροί εἰσι, καὶ διὰ τὸ μὴ πρὸς τὸ καλὸν ζῆν, πρὸς ταῦτ' ἀποκλίνουσιν. ὁ μὲν οὖν ἄσωτος ἀπαιδαγώγητος γινόμενος, εἰς ταῦτα μεταβαίνει· τυχὸν

A centur à nobis planum fiet. Atque hoc quidē iam diximus, profusionem & illiberalitatem, nimium esse & parum: idque vtrumque in duobus consistere, in donando scilicet, & accipiendo. Nam & sumptū in genere donationis locamus, illúmque huius nomine volumus contineri. Ac profusio quidem donando, & non accipiendo, modum superat: accipiendo autem deserit. Illiberalitas verò donando modum deserit, accipiendo superat, præterquam in paruis. Ea igitur, quæ profusionis propria sunt, non admodum copulantur, neque vnà augescunt. Non enim facile est, eum qui à nemine accipiat, omnibus donare. Nam celeriter deficiunt eos facultates, qui cùm sint priuati, plus æquo largiuntur: qui quidem & asoti videntur esse. Deinde hic talis videtur non paulo melior esse auaro: facilè enim potest ad sanitatem reuerti, & ætatis maturitate correctus, & inopia coactus: potest etiam ad mediocritatem peruenire. In eo enim insunt ea omnia, quæ conueniunt liberali. Nam & donat, & non accipit. Sed neutrum neque vt debet, neque bene. Quòd si huic rei assuescat, aut aliqua alia ratione immutetur, iam sit liberalis. Nam & quibus erit dandum, dabit, neque vnde accipere nefas erit, accipiet. Itaque non malè moratus esse videtur. Non enim improbi, neque humilis aut degeneris hominis est, sed stulti potiùs, largiendo & non accipiendo modum superare. Qui igitur hoc modo prodigus est, is auaro multo melior videtur esse, cùm propter eas causas, quas diximus, tum quòd hic iuuat multos, ille neminem, atque adeò ne seipsum quidem. Sed plerique prodigi, quemadmodum à nobis dictum est, & vnde non debent, accipiunt, & eo ipso sunt illiberales. Efficiuntur autem ad accipiendum faciles ac propensi, propterea quòd cùm sumptus facere velint, hoc assequi non facilè possunt. Nam citò deficiunt eos rei familiaris copiæ. Aliunde igitur, quàm de suo, largiri aliis & suppeditare coguntur. Simúlque quia nullam honesti rationem ducunt, sine religione, nullóque discrimine vndique corradunt. Largiendi enim cupiditate flagrant: quomodo, aut vnde largiantur, súsque déque habent. Quare ne liberales quidem sunt eorum donationes. Nam nec honestæ sunt, nec honesti causa fiunt, nec vt par est, sed interdum quos homines oportet in paupertate ætatem agere, hos collocupletant: & cùm iis qui temperatis & probatis sint moribus, nihil donent, in assentatores aliarúmve voluptatum ministros multa largiter effundunt. Itaque & plerique eorū sunt intemperantes. Nam cùm facilè impendant, etiam in res obscœnas, & ab intemperātia natas, sumptuosi sunt: & quia vitam suam honesti regula nō dirigunt, ad voluptates propensiores euadunt. Prodigus igitur, si custode & magistro careat, in hæc delabitur: alicuius

autem cura & diligentia nixus, ad mediocritatem, & ad id quod oportet, perueniat. Illiberalitas autem atque auaritia, insanabilis est. Videtur enim senectus & omnis imbecillitas illiberaleis efficere: eáque magis in hominibus innascitur, quàm profusio. Nam plerique omnes pecuniæ studio ducuntur potiùs, quàm ad largiendum prompti sunt. Tum etiam latissimè manat, & est multiplex. Multa enim genera, multíque modi auaritiæ videntur esse. Cùm enim in duabus rebus vertatur, & in dando infra modum, & in supra modum accipiendo, haud quaquam integra inest in omnibus, sed interdum diuellitur, ac seiungitur, aliíque reperiuntur, qui accipiendo modum superant, alii qui dando deserunt. Nam in quos quadrant tales appellationes, verbi gratia, parci, tenaces, sordidi; omnes hi in largiendo modum deserunt. Sed aliena nec appetunt, nec accipere volunt, alij quidem æquitate & bonitate quadam, rerúmque turpium cauendarum studio adducti. Videntur enim nonnulli, aut certè dicunt, se idcirco sua seruare ac tenere, vt ne quid aliquando turpe admittere cogantur. Horum in numero est & cuminisector, & quisquis talis est, qui ex eo nomen traxit, quòd supra modum à dando abhorreat. Alij autem metu deterriti se à rebus alienis abstinent: perinde quasi non sit facile, cum, qui aliena tollat, sua ab aliis intacta retinere. Placet igitur eis, neque ab aliis accipere, neque aliis dare. Alij rursus in accipiendo sunt nimij, quia vndique & quidlibet accipiunt: quales sunt ij, qui illiberaleis operas præstant, sordidásque arteis exercent, & lenones, & omnes huius notæ homines, & fœneratores, & ij, quibus exiguum lucrum magna mercede constat. Hi enim omnes à quibus non debent, & quantum non debent, auferunt. Communis autem eorum videtur esse lucri turpitudo. Omnes enim propter quæstum, eúmque exiguum, turpitudinem ac dedecus subeunt. Nam qui magna, & à quibus, & quæ non debent, auferunt, quales sunt tyranni, qui vrbeis euertunt, templáque expilant: eos non auaros, sed improbos potiùs, & impios, & iniustos dicimus. Iam aleator, & grassator, qui obuios spoliat, & latro, in numero illiberalium sunt habendi. nam turpem quæstum consectantur. Quæstus enim causa vtrique in negotio versantur, & dedecora ignominiásque perferunt. Atqui hi quidem lucri gratia in maximis periculis versantur: illi ab amicis, quibus donare debebant, lucrum faciunt. Vtrique igitur quoniam ab iis, à quibus non debent, lucrum captant, turpis quæstus studiosi dicendi sunt: omnésque tales accipiendi rationes & viæ sunt illiberales. Meritò autem illiberalitas liberalitati cõtraria esse dicitur. Nam cùm malum sit profusione maius,

A ἡ δ' ὀπιμυξείας, εἰς τὸ μέσον, καὶ τὸ δέον ἀφίκοιτ' ἄν. ἡ δ' ἀνελευθερία, αἰάτος ἐστί. δοκεῖ γὰρ τὸ γῆρας καὶ πᾶσα ἀδυναμία ἀνελευθέρους ποιεῖν, καὶ συμφύεσθαι τοῖς ἀνθρώποις τῆς ἀσωτίας. οἱ γὰρ πολλοὶ φιλοχρήματοι μᾶλλον, ἢ δοτικοί. καὶ εὐρεῖα δὲ ὀπὶ πολύ, καὶ πολυειδής ἐστι. πολλοὶ γὰρ τρόποι δοκοῦσι τῆς ἀνελευθερίας εἶναι. ἐν δυοῖν γὰρ οὔσα, τῇ τε ἐλλείψει τῆς δόσεως, καὶ τῇ ὑπερβολῇ τῆς λήψεως, οὐ πᾶσιν ὁλόκληρος ὑπάρχει, ἀλλ' ἐνίοτε χωρίζεται· καὶ οἱ μὲν τῇ λήψει ὑπερβάλλουσιν, οἱ δὲ τῇ δόσει ἐλλείπουσιν. οἱ μὲν γὰρ ἐν ταῖς τοιαύταις προσηγορίαις, οἷς φειδωλοὶ, γλίσχροι, * κίμβικες, πάντες τῇ δόσει ἐλλείπουσι· τῶν δὲ ἀλλοτρίων οὐκ ἐφίενται, οὐδὲ βούλονται λαμβάνειν· οἱ μὲν διά τινα ὀπιεικείαν καὶ ἀλυπίαν τῶν αἰσχρῶν· δοκοῦσι γάρ ἔνιοι, ἢ φασί γε διὰ τοῦτο φυλάττειν, ἵνα μή ποτε δι' αἰσχρὸν τι πραξαι· τούτων δὲ ἦ ὁ κυμινοπρίστης, καὶ πᾶς ὁτοιοῦτος· ὠνόμασται δὲ ἀπὸ τῆς ὑπερβολῆς τοῦ μηδενὶ ἀποδοῦναι· οἱ δ' αὖ, διὰ φόβον ἀπέχονται τῶν ἀλλοτρίων, ὡς οὐ ῥᾴδιον τὸν αὐτὸν μὴ τὰ ἑτέρων λαμβάνειν, τὰ δὲ αὑτοῦ ἑτέροις μή. ἀρέσκει οὖν αὐτοῖς, ὅ μήτε λαμβάνειν, μήτε διδόναι. οἱ δ' αὖ πρὸς τὴν λῆψιν ὑπερβάλλουσι τῷ πάντοθεν λαμβάνειν καὶ πῶς· οἷς οἱ τὰς ἀνελευθέρους ἐργασίας ἐργαζόμενοι, καὶ πορνοβοσκοὶ, καὶ πάντες οἱ τοιοῦτοι, καὶ τοκισταὶ, καὶ τὰ μικρὰ ὀπὶ πολλῷ. πάντες γὰρ ὅτοι ὅθεν οὐ δεῖ λαμβάνουσι, καὶ ὁπόσον οὐ δεῖ. κοινὸν δ' ἐπ' αὐτοῖς ἡ αἰσχροκέρδεια φαίνεται. πάντες γὰρ ἕνεκα κέρδους, καὶ τούτου μικροῦ, ὀνείδη ὑπομένουσι. τοὺς γὰρ τὰ μεγάλα μὴ ὅθεν δεῖ, λαμβάνοντας, μηδ' ἃ δεῖ, * οὐδὲ λέγομεν ἀνελευθέρους· οἷς τοὺς τυράννους, πόλεις πορθοῦντας καὶ ἱερὰ συλῶντας· ἀλλὰ πονηροὺς μᾶλλον καὶ ἀσεβεῖς, καὶ ἀδίκους. ὁ μὲν τοι κυβευτὴς, καὶ ὁ λωποδύτης, καὶ ὁ ληστὴς, τῶν ἀνελευθέρων εἰσίν. αἰσχροκερδεῖς γάρ. κέρδους γὰρ ἕνεκα ἀμφότεροι πραγματεύονται, καὶ ὀνείδη ὑπομένουσι· καὶ οἱ μὲν κινδύνους τοὺς μεγίστους, ἕνεκα τοῦ λήμματος· οἱ δ' ἀπὸ τῶν φίλων κερδαίνουσιν, οἷς δεῖ διδόναι. ἀμφότεροι δὴ ὅθεν μὴ δεῖ, κερδαίνειν βουλόμενοι, αἰσχροκερδεῖς. καὶ πᾶσαν δὴ αἰ τοιαῦται λῆψις ἀνελευθέρου. εἰκότως δ' τῇ ἐλευθεριότητι ἀνελευθερία ἐναντίον λέγεται. μεῖζόν τε γάρ ἐστι κακὸν τῆς ἀσωτίας, καὶ

B

C

D

E

* Magn. l. 1. c. 25.

* γρ. ἃ λέγ.

μᾶλλον ὅπῃ ταύτῃσι ἁμαρτάνουσιν, ἢ κατὰ τὴν ἐλλείπουσαν οὐσίαν. περὶ μὲν οὖν ἐλευθεριότητος καὶ τῶν ἀντικειμένων κακιῶν, τοσαῦτ' εἰρήσθω.

ΚΕΦΑΛ. ιθ.

Περὶ μεγαλοπρεπείας, καὶ τίνι διαφέρουσιν ὁ, τε ἐλευθέριος, καὶ ὁ μεγαλοπρεπής.

Magnor. l.1.c 27. Eud.l. 3. c.9.

Δοξειε δ' ἂν ἀκόλουθον εἶναι καὶ περὶ μεγαλοπρεπείας διελθεῖν. δοκεῖ γὰρ καὶ αὐτὴ περὶ χρήματα εἶναι ἀρετή. ἀλλ' οὐκ ὥσπερ δ' ἡ ἐλευθεριότης διατείνει περὶ πάσας τὰς ἐν χρήμασι πράξεις, ἀλλὰ περὶ τὰς δαπανηρὰς μόνον· ἐν τούτοις δ' ὑπερέχει τὴν ἐλευθεριότητος μεγέθει. καθάπερ γὰρ τὸ ὄνομα αὐτὸ ἐπισημαίνει, ἐν μεγέθει πρέπουσα δαπάνη ἐστί· τὸ δὲ μέγεθος πρὸς ἕν. ἡ γὰρ τὸ αὐτὸ δαπάνημα τελεσφορήσει καὶ ἀρχιτεκτόνων. τὸ πρέπον δὴ πρὸς αὐτὸν, καὶ ἐν ᾧ, * καὶ ἃ. ὁ ἂν μικροῖς ἢ ἐν μετρίοις κατ' ἀξίαν δαπανῶν, οὐ λέγεται μεγαλοπρεπής· οἷς δ',

χ. καὶ οἷς ἃ.

Odyss. τ. v. 79.

--πολλάκι δόσκον ἀλήτῃ·

ἀλλ' ὁ ἐν μεγάλοις, ἔτι. ὁ μὲν γὰρ μεγαλοπρεπής, ἐλευθέριος· ὁ δ' ἐλευθέριος, οὐθὲν μᾶλλον μεγαλοπρεπής· τῆς τοιαύτης δ' ἕξεως, ἡ μὲν ἔλλειψις, μικροπρέπεια καλεῖται· ἡ δ' ὑπερβολὴ, βαναυσία καὶ ἀπειροκαλία, καὶ ὅσαι τοιαῦται οὐχ ὑπερβάλλουσαι τῷ μεγέθει πρὸς ἃ δεῖ, ἀλλ' ἐν οἷς οὐ δεῖ, καὶ ὡς οὐ δεῖ, λαμπρυνόμεναι. ὑστερον δὲ περὶ αὐτῶν ἐροῦμεν. ὁ δὲ μεγαλοπρεπὴς, ὁποίῳ τινὶ ἔοικε· τὸ πρέπον γὰρ δυνάται θεωρῆσαι, καὶ δαπανῆσαι μεγάλα ἐμμελῶς. ὥσπερ γὰρ ἐν ἀρχῇ εἴπομεν, ἡ ἕξις τῆς ἐνεργείας ὁείζεται, καὶ ὧν ἐστιν. αἱ δὲ τῶν μεγαλοπρεπῶς δαπάναι, μεγάλαι καὶ πρέπουσαι. τοιαῦται δὴ καὶ τὰ ἔργα. οὕτω γὰρ ἔσται μέγα δαπάνημα καὶ πρέπον τῷ ἔργῳ· ὥστε ὃ μὲν ἔργον, οὐ δαπάνης ἄξιον δεῖ εἶναι· τοῦτο δὲ δαπανῶν, τὸ ἔργον, ἢ καὶ ὑπερβάλλον δαπάνησαι * δεῖ τὰ τοιαῦτα ὁ μεγαλοπρεπὴς ἕνεκα· καλοῦ γὰρ τοῦτο πᾶσαις ἀρεταῖς. καὶ ἔτι ἡδέως καὶ περιττῶς. καὶ πῶς κάλλιον καὶ πρεπωδέστερον, σκέψαιτ' ἂν μᾶλλον, ἢ * πόσα, καὶ πῶς ἐλαχίστου. ἀναγκαῖον δὴ καὶ ἐλευθέριον τὸν μεγαλοπρεπῆ εἶναι. καὶ γὰρ ὁ ἐλευθέριος δαπανήσει ἃ δεῖ, καὶ ὡς δεῖ. ἐν τούτοις γὰρ τὸ μέγα τῷ μεγαλοπρεπεῖ, οἷς μέγεθος· * περὶ ταῦτα τῆς ἐλευθεριότητος ὕσπερ, καὶ * ἀπὸ τοῦ ἴσου δαπανήσει, τὸ ἔργον ποιήσει μεγαλοπρεπέστερον.

χ. πόσον καὶ πῶς ἐλάχιστον. minùs rectè.

χρ. περὶ ταῦτα ἢ τῆς
χρ. ἀπὸ τῆς αὐτῆς

LIBER IV.

Magnificentiæ definitionem affert: eiúsque duas particulas, τὸ πρέπον scilicet & τὸ μέγεθος enarrat.

SEquitur vt & de magnificẽtia disseramus. Nam ea quoque virtus quædam videtur esse in pecuniis occupata. Verùm non, vt liberalitas, ad omneis pecuniarias actiones, sed ad B sumptuarias dumtaxat pertinet. In his autem liberalitatem magnitudine supérat. Nam vt nomẽ ipsum subindicat, sumptus est in rebus amplis & magnis decorus. Magnitudo autem ad aliquid refertur. Neque enim sumptus idẽ trierarchum decet, & spectaculorum præfectum. Decorum igitur & personæ, quæ impẽdit, & pecuniæ quæ impenditur, spectatur. Qui autem sumptus facit in res paruas, vel mediocreis, pro earum rerum dignitate, is nõ dicitur magnificus: vt qui dicebat,

--mendicóque vago dare sæpe solebam.

C sed is demum, qui in res magnas. Nam qui magnificus est, idem est liberalis: sed qui liberalis est, non continuò est magnificus. Huius autem talis habitus, id quod est parum, indecora parcimonia appellatur: nimium, operaria quædam in sumptu faciendo insolentia, & elegantię inscientia; & quotquot sunt tales vitiorum appellationes, quæ modum superant, non magnitudine sumptus quem faciunt, sed quòdsi in iis rebus splendorem ostentant, in quibus & quomodo non oportet. Verùm de D iis posteriùs dicemus. Magnificus autem homini scienti similis est. Et decorum enim animo cernere, & magnos sumptus concinnè facere potest. Namque (vt initio diximus) omnis habitus actionibus, iisque rebus, quarũ est habitus, terminatur. Sumptus autem viri magnifici, magni sunt & decori. Talia quoque sunt eius opera. Sic enim sumptus magnus erit, si ad opus accommodatus ac decorus fuerit: ita vt & opus sumptus dignum sit, & operæ sumptus, aut etiam superior. Hæc E etiam talia vir magnificus impendet honesti gratia. Hoc enim omnium virtutum commune. Et præterea iucundè ac prolixè. Nam subtiliùs rationes subducere, & omnia ad calculum reuocare, hominis est parcimoniam indecoram consectantis. Atque etiam quo modo opus quàm pulcherrimum, & quàm maximè decorum potiùs, quàm quanti, & qua ratione minimo efficiatur, cogitabit. Necessariò quoque liberalis erit vir magnificus. Impendet enim etiam liberalis & quæ oportet, & vt oportet. Sed in his quicquid magnifici proprium est, veluti magnitudo liberalitatis circa hæc versantis. Quin etiam pari impẽsa opus efficiet, quod magnificentia præstet.

non

Non enim eadem possessionis atque operis virtus est. Nã possessionis virtus est, vt sit plurimi æstimanda, pretiosissima & charissima, vt aurum: operis autem, magnitudine præstet, & pulchritudine excellat. Eius enim operis, quod tale est, spectatio, admiratione spectatores afficit. Quod autem magnificum est, id mirabile est. Operis igitur virtus ac præstantia est, magnificentia quæ in magnitudine consistit.

A οὐ γὰρ ἡ αὐτὴ ἀρετὴ κτήματος καὶ ἔργου. κτῆμα μὲν γὰρ ὃ πλείστου ἄξιον καὶ τιμιώτατον, οἷ χρυσός· ἔργον δέ, ὃ μέγα καὶ καλόν. τὸ γὰρ τοιοῦτον ἡ θαυμαστὴ θαυμασή· ὃ δὲ μεγαλοπρεπὲς, θαυμαστόν. καὶ ἔστιν * ἀρετὴ ἔργου, μεγαλοπρέπεια ἐν μεγέθει.

CAPVT V.

ΚΕΦΑΛ. ε'.

Tertiam particulam in definitione Magnificentiæ positam, τὸ δαπάνημα videlicet, exponit.

B Τίνες αἱ καὶ μεγαλοπρέπειαν ποιοῦσι.

SVmptus autem quidam sunt, quos amplos & honoratos dicimus; verbi gratia, dona quæ suspenduntur in templis, diisque dicantur: & constructiones templorum, & sacrificia: itémque ea omnia quæ in id quodcumque diuinum est, impenduntur: & quæcumque in remp. honestæ laudis studio cõferuntur: vt sicubi ludos se splendidè facere, aut triremium præfecturam de suo administrare, aut epulum præbere ciuitati putent oportere. In omnibus autem, vt dictũ est, eius qui agit, habenda ratio est, qui sit, & quæ sint eius facultates. Sumptus enim digni facultatibus esse debẽt, neque opus solùm, sed etiam eum, qui facit, decere. Quocirca nemo pauper, magnificus esse queat, quia non habet vnde sumptus conuenienter & decorè facere possit: & qui conetur, stultus sit habendus; quoniam & præter dignitatem, & præter id quod fieri oporteat, conetur. Quicquid autem rectè fit, id omne ex virtute fit. Decet porrò magnificè facere cùm eos quibus res huiusmodi vel ipsorũ labore & virtute partæ sunt, vel à maioribus, aut iis, quibuscũ aliqua necessitudine coniuncti sunt, relictæ: tum honesto loco natos, tum claros viros: eos denique qui tali aliqua laude antecellũt. Inest enim in his omnibus amplitudo quędam, & dignitas. Talis igitur est maximè vir magnificus: & in huius generis sumptibus magnificẽtia, vt diximus, elucet. Maximi sunt enim & honore dignissimi. In priuatis autẽ sumptibus ii, qui semel fiunt, etiã locũ habẽt: quales sunt nuptiæ, & si quid eius generis est: & si qua in re vel tota ciuitas studiosè occupata est, vel ij qui dignitate præstant. In recipiendorũ quoque hospitũ & dimittendorũ officio, in donis & remunerationibus. Nõ enim in seipsum sumptuosus est vir magnificus, sed in rem cõmunem & publicã. Dona autem simile quiddam iis rebus habẽt, quæ diis consecrantur, & ante eorum simulacra suspendũtur. Est etiam viri magnifici domum ita exædificare, vt eius species diuitiis conueniat; (aliquid enim ex hac quoque ornamenti comparatur;) & in ea opera potiùs pecuniã impẽdere, quæ diuturna sunt futura,

C ΕΣΤΙ δὲ τῶν δαπανημάτων, οἷα λέγομεν τὰ τίμια· οἷ, τὰ περὶ τοὺς θεὺς ἀναθήματα, καὶ κατασκευαὶ, καὶ θυσίαι· ὁμοίως δὲ καὶ ὅσα περὶ πᾶν τὸ δαιμόνιον, καὶ ὅσα περὶ τὸ κοινὸν φιλοτιμητά ἐστιν· οἷ, εἴπου χορηγεῖν οἴονται δεῖν λαμπρῶς, ἢ περιαρχεῖν, ἢ καὶ ἑστιᾶν τὸν πόλιν. ἐν ἅπασι δ', ὡσπερ εἴρηται, καὶ πρὸς τὸν πράττοντα ἀναφέρεται τὸ τίς ὢν καὶ τίνων ὑπαρχόντων. ἄξια γὰρ δεῖ τούτων εἶναι, καὶ μὴ μόνον τῷ ἔργῳ, ἀλλὰ καὶ τῷ ποιοῦντι πρέπειν. διὸ πένης μὲν οὐκ ἂν εἴη μεγαλοπρεπής· οὐ γὰρ ἔστιν ἀφ' ὧν πολλὰ δαπανήσας πρέποντως· ὁ δ' ὁπωσοῦν, ἠλίθιος. παρὰ τὴν ἀξίαν γὰρ, καὶ τὸ δέον· κατ' ἀρετὴν δὲ τὸ ὀρθῶς. πρέπει δὲ καὶ οἷς πάρεστι τοιαῦτα πρυπάρχειν δι' αὑτῶν, ἢ διὰ τῶν προγόνων, ἢ ὧν αὐτοῖς μέτεστι· καὶ τοῖς ἀγῶσι, καὶ τοῖς ἐνδόξοις, καὶ ὅσα τοιαῦτα. πρῶτα γὰρ τούτων μέγεθος ἔχει καὶ ἀξίωμα. μάλιστα μὲν οὖν τοιοῦτος ὁ μεγαλοπρεπὴς, καὶ ἐν τοῖς τοιούτοις δαπανήμασιν ἡ μεγαλοπρέπεια, ὥσπερ εἴρηται· μέγιστα γὰρ καὶ ἐντιμότατα· τῶν δὲ ἰδίων, ὅσα εἰσάπαξ γίνεται· οἷ γάμος, καὶ εἴ τι τοιοῦτον, καὶ εἰ περί τι πᾶσα ἡ πόλις σπουδάζει, ἢ οἱ ἐν ἀξιώματι· καὶ περὶ ξένων δὲ ὑποδοχὰς, καὶ E ἀποστολὰς, καὶ δωρεὰς καὶ ἀντιδωρεάς· οὐ γὰρ εἰς ἑαυτὸν δαπανηρὸς ὁ μεγαλοπρεπὴς, ἀλλ' εἰς τὰ κοινά· τὰ δὲ δῶρα τοῖς ἀναθήμασιν ἔχει τι ὅμοιον. μεγαλοπρεποῦς δὲ καὶ οἶκον κατασκευάσασθαι πρέποντως τῷ πλούτῳ· κόσμος γάρ τις καὶ οὗτος· καὶ περὶ τοῦτα μᾶλλον δαπανᾶν, ὅσα πολυχρόνια τῶν ἔργων·

κάλλιστα γὰρ ταῦτα· καὶ ἐν ἑκάστοις δ' πρέπον. οὐ γὰρ τὰ αὐτὰ ἁρμόζει θεοῖς καὶ ἀνθρώποις, οὐδ' ἐν ἱερῷ καὶ τάφῳ· καὶ ὅτι τῶν δαπανημάτων ἕκαστον μέγα ἐν τῷ γένει· καὶ μεγαλοπρεπέστατον μὲν δὲ ἐν μεγάλῳ μέγα· ἐνταῦθι δὲ δ' ἐν τούτοις μέγα. καὶ διαφέρει δ' ἐν τῷ ἔργῳ μέγα, τῷ ἐν τῷ δαπανήματι. σφαῖρα μὲν γὰρ ἢ λήκυθος ἡ κάλλιστη, ἔχει μεγαλοπρέπειαν παιδικὴν δώρου· ἡ δὲ τούτου τιμή, μικρὸν καὶ ἀνελεύθερον. διὸ τοῦτό ἐστι τὸ μεγαλοπρεποῦς ἐν ᾧ μὲν ποιῇ γίνεται, μεγαλοπρεπῶς ποιεῖν. τὸ γὰρ τοιοῦτον ἐκ δύναται γενέσθαι, καὶ ἔχον κατ' ἀξίαν τοῦ δαπανήματος. τοιοῦτος μὲν οὖν ὁ μεγαλοπρεπής.

ΚΕΦΑΛ. ς'.

Περὶ τοῦ βαναύσου καὶ τοῦ μικροπρεποῦς.

Ὁ δ' ὑπερβάλλων καὶ βάναυσος, τῷ μηδὲ δέον ἀναλίσκειν, ὑπερβάλλει, ὥσπερ εἴρηται. ἐν μὲν τοῖς μικροῖς τῶν δαπανημάτων, πολλὰ ἀναλίσκει, καὶ λαμπρύνεται μηδὲν μέλλον· οἷον ἑταιρίδας γαμικῶς ἑστιῶν, καὶ κωμῳδοῖς χορηγῶν, ἐν τῇ παρόδῳ πορφύραν εἰσφέρων, ὥσπερ οἱ Μεγαρῆς· καὶ πάντα τὰ τοιαῦτα ποιήσει, οὐ τοῦ καλοῦ ἕνεκα, ἀλλὰ τὸν πλοῦτον ἐπιδεικνύμενος, καὶ διὰ ταῦτα οἰόμενος θαυμάζεσθαι· καὶ οὗ μὲν δεῖ πολλὰ δαπανᾶν, ὀλίγα δαπανῶν· οὗ δ' ὀλίγα, πολλά. ὁ δὲ μικροπρεπὴς, οὗ δεῖ πάντα ἐλλείψει, κἂν τὰ μέγιστα ἀναλώσας ἐν μικρῷ τὸ καλὸν ἀπολεῖ. καὶ ὅ, τι ἂν ποιῇ μηδήποτε, καὶ σκοπῶν πῶς ἂν ἐλάχιστον δαπανήσας· καὶ ταῦτ' ὀδυρόμενος, καὶ πάντ' οἰόμενος μείζω ποιεῖν, ἢ δεῖ. εἰσὶ μὲν οὖν αἱ ἕξεις αὗται, κακίαι· οὐ μέντοι ὀνείδη γ' ἐπιφέρουσι, διὰ τὸ μήτε τοῖς πέλας βλαβεραὶ* τοῖς πέλας εἶναι, μήτε λίαν ἀσχήμονες.

ΚΕΦΑΛ. ζ'.

Περὶ μεγαλοψυχίας, ὅτι περί τιμάς ἐστι μάλιστα.

Magn.l.1. c.26. Eudem.l. 3 c.5.

Ἡ δὲ μεγαλοψυχία, περὶ μεγάλα μέν τις ἐστὶν ἐκ τοῦ ὀνόματος ἔοικεν εἶναι). περὶ ποῖα δ' ἐστί, πρῶτον λεκτέον. διαφέρει δ'

A (sunt enim hæc pulcherrima;) & in vnoquoque decorum seruare. Non enim eadem diis atque hominibus conueniunt, neque eodem sumptu fanum & sepulchrum ædificandum est. Ac sumptus quidem suo quisque in genere magnus. Et cùm sit illud magnificentissimum, quod in magno magnum est; tum hic sumptus qui in his rebus magnus est. Interest enim inter id quod est in opere magnum, & id quod est in sumptu. Nam pila vel ampulla pulcherrima doni puerilis magnificentiam illa quidem obtinet, sed huius pretium exiguum & illiberale est. Itaque magnifici est, cuiuscumque generis opus efficiat, magnificè B facere. Nam nec id quod erit eiusmodi, facilè superari poterit; & sumptus magnitudini respondebit. Talis igitur est vir magnificus.

CAPVT VI.

Extrema duo vitia Magnificentiæ opposita declarat.

QVi autem modum superat, & is, quem mechanicè in sumptu faciendo insolentem diximus, eo superat, quòd secus ac debet, impendit. In res enim paruas, & quæ paruum C sumptum desiderant, multam pecuniã insumit; splendorémque ac magnificentiam ostẽtat inconcinnè, atque inuenustè: exempli gratia, nuptiali apparatu eos accipit, qui symbolam in cœnâ dederunt: & comœdis dux chori præpositus, ad chori ingressum exornandum purpuram confert, quẽadmodum facere consueuerũt Megarenses. Atque huiusmodi omnia faciet, non honesti, sed ostentandarum diuitiarum causa, & quòd se his rebus homines admiratione affecturum sperat. Et quas in res multa impendere debet, in iis sumptum exiguum faciet: vbi parua impensa desideratur, ibi largus & profusus erit. Homo autem indecorè parcus, in omni re modum deseret, maximáque pecunia consumpta in paruo, honestum omne perdet, atque extinguet: quicquid facturus est, procrastinans, & cunctabundus efficiet, & qua ratione quàm minimo sumptu id conficere possit, considerabit, & in his lamentabitur, & ingemiscet, omniáque se efficere maiora, quàm oporteat, arbitrabitur. Sũt igitur hi habitus, vitia: nullam tamẽ turpitudinis aut dedecoris notam inurunt, quia nec alteri damnum inferunt, nec admodum sunt deformes.

CAPVT VII.

De Magnanimitatis natura & essentia agit.

MAgnitudo animi autem magnis in rebus, vt & nomen ipsum declarat, elucere videtur. Ac primùm sanè quales sint hæ res, intelligamus. Nihil porrò interest,

vtrùm ipsum animi habitum, an eum, qui eo sit præditus, consideremus. Magno autem animo habendus videtur is, qui magna se mereri existimat; idq; suo merito. Qui enim præter meritũ ac dignitatem id facit, stolidus est. At eorum qui virtutem colunt, nemo stolidus est, nemo mente captus. Est igitur magno is animo, quem descripsimus. Qui enim seipsum, cùm paruis rebus atq; honoribus dignus sit, paruis quoque dignum iudicat, hic modestus habendus est, non magnanimus. Animi enim magnitudo in magnitudine sita est: quẽadmodum & in magno corpore, pulchritudo. B Breuis autem staturæ homines, venusti ac lepidi sunt quidem illi, aptáque membrorum conuenientia & proportione præditi, sed pulchri non item. Qui verò magna se meritum esse putat, immeritò tamen, elatus ac superbus est Quisquis autem maiora sibi deberi, quàm quibus dignus sit, arbitratur, non continuò superbus est. Verùm qui se minoribus dignũ, quàm mereatur, existimat, is angusto & humili animo est, siue magnis, siue mediocribus, siue paruis dignus etiã minora sibi tribui putet oportere: maximè verò si qui magnis dignus est, iis se indignum putet. Quid enim eũ facturum putemus, si hisce non esset dignus? C Magnanimus igitur magnitudine est ille quidem summus: sed eo, quòd ita vt oportet, de suis meritis iudicat, medius. Iis enim, quæ ipsius dignitati meritísque respondent, seipsum dignum iudicat: alii modum superant & desciunt. Ergo si se magnis esse dignum meritò existimat, & maximè, si maximis: in vna re potissimum sanè versabitur. Quænam igitur sit huiusmodi res, ex dignitate intelligamus. Iam dignitatis nomen ad externa bona* refertur. Hoc autem maximũ locare debeamus, quod & diis immortalibus tribuimus, & ij omnes, qui in existimatione magna habentur, expe- D tunt: quod est denique rerum pulcherrimè gestarum præmium. At honos tale quiddam est. Hoc enim est externorum bonorum maximũ. In honore igitur & infamia sic se gerit vt oportet, vir magni animi. Neque verò verbis aut ratione opus est ad docendum, viros magnanimos in honore versari. Honore enim maximè magni viri se dignos esse existimant: sed pro eo ac merentur. At qui demisso & humili animo est, is modum deserit, siue ipsius persona, siue magnanimi existimatio spectetur. Superbus autẽ, si eius personã spectes, superat: non, si eum cũ viro magnanimo conferas. Quòd si magnanimus maximis sit honoribus dignus, ille profectò sit vir optim⁹ ac præstantissimus. Nam quo quisque melior est, eo maiore præmio atque honore dignus est, & quidem optimus quisque maximo. Verè igitur magnanimus, vir bonus sit, necesse est. Atque etiam quod in quaque virtute magnum & amplum est, viri magnanimi esse videatur. Neque conueniat magnanimo dimissis manibus fugere, neque iniuriam cuiquam facere.

A ὀρθὴν τὴν ἕξιν, ἢ τὸν κεκτημένον τὴν ἕξιν, σκοπεῖν. δοκεῖ δ' ὁ μεγαλόψυχος εἶναι ὁ μεγάλων αὑτὸν ἀξιῶν, ἄξιος ὤν. ὁ γὰρ μὴ κατ' ἀξίαν αὑτὸ ποιῶν, ἠλίθιος. τῶν δὲ κατ' ἀρετὴν οὐδεὶς ἠλίθιος, οὐδὲ ἄνοητος. μεγαλόψυχος μὲν οὖν ὁ εἰρημένος. * ὁ γὰρ μικρῶν ἄξιος, καὶ πάντων ἀξιῶν ἑαυτὸν, σώφρων, μεγαλόψυχος δ' οὔ. ἐν μεγέθει γὰρ ἡ μεγαλοψυχία, ὥσπερ καὶ τὸ κάλλος ἐν μεγάλῳ σώματι. οἱ μικροὶ δ' ἀστεῖοι καὶ σύμμετροι, καλοὶ δ' οὔ. ὁ δὲ μεγάλων αὑτὸν ἀξιῶν, ἀνάξιος ὤν, χαῦνος· ὁ δὲ μείζονων ἢ ἄξιος, οὐ πᾶς χαῦνος· ὁ δ' ἐλαττόνων ἢ ἄξιος, μικρόψυχος, ἐάν τε μεγάλων, ἐάν τε μετρίων, ἐάν τε καὶ μικρῶν ἄξιος ὤν, ἔτι ἐλαττόνων ἑαυτὸν ἀξιοῖ, καὶ μάλιστα ἐὰν δόξειεν ὁ μεγάλων ἄξιος. τί γὰρ ἂν ἐποίει, εἰ μὴ * ποιότων ἐὼν ἄξιος; ἔστι δὲ ὁ μεγαλόψυχος, τῷ μὲν μεγέθει ἄκρος· τῷ δὲ, ὡς δεῖ, μέσος. τὸ γὰρ κατ' ἀξίαν ἑαυτὸν ἀξιοῖ· οἱ δ' ὑπερβάλλουσι καὶ ἐλλείπουσιν. εἰ δὲ δὴ μεγάλων ἑαυτὸν ἀξιοῖ, ἄξιος ὤν, καὶ μάλιστα τῶν μεγίστων, δῆλον ἐν μάλιστα ἂν εἴη. [τί οὖν τοῦτ' ἔστιν, ἐκ τῆς ἀξίας λεπτέον.] λέγεται δ' ἀξία πρὸς τὰ ἐκτὸς ἀγαθά. μέγιστον δὲ τοῦτ' οὗ θείημεν, ὃ τοῖς θεοῖς ἀπονέμομεν, καὶ οὗ μάλιστα ἐφίενται οἱ ἐν ἀξιώματι, καὶ ὃ ἐπὶ τοῖς καλλίστοις ἆθλον· τοιοῦτον δ' ἐστὶ τιμή. μέγιστον γὰρ δὴ τοῦτο τῶν ἐκτὸς ἀγαθῶν. πρὸς τιμὰς δὴ καὶ ἀτιμίας ὁ μεγαλόψυχός ἐστιν, ὡς δεῖ. καὶ δόξειε δ' ἂν εἶναι μεγαλοψύχου, ὃ ἐν ἑκάστῃ ἀρετῇ μέγα. οὐδαμοῦ τ' ἂν ἁρμόζοι μεγαλοψύχῳ φεύγειν * ἀσχημόνως, οὐδὲ ἀδικεῖν.

κ. ὁ δὲ μικρ.

κ. ποιότων

κ. φεύγειν & ἐκπίπτειν male.

τίνος γὰρ ἕνεκα αἰσχύνεται ἀφεὶς ἃ, φ᾽ ὅτιν μέ- A Quid est enim cur turpe aliquid admittat, cui
γα; * καὶ ἕκαστα δ᾽ ὑποσκοποῦντι παρι- nihil sit magnum? Atque ei quidē, qui res sin-
πτὸν γελοῖος φαίνοιτ᾽ ἂν ὁ μεγαλόψυχος, μὴ gillatim inspiciat, prorsus ridiculus esse vi-
ἀγαθὸς ὤν. ὅλως εἴη δ᾽ ἂν οὐδὲ τιμῆς ἄξιος, deatur magnanimus, si non sit idem vir bo-
φαῦλος ὤν. τῆς ἀρετῆς γὰρ ἆθλον ἡ τιμή, nus. Quin ne honore quidem dignus erit, si
ἀπονέμεται τοῖς ἀγαθοῖς. * ἔοικε μὲν οὖν sit malus & nequam. Præmium enim virtutis
ἡ μεγαλοψυχία, οἷον κόσμος τις ἐστὶ τῶν ἀρε- est honos, & tribuitur viris bonis. Quocirca
τῶν. μείζους γὰρ αὐτὰς ποιεῖ, καὶ ἀδύνατον videtur animi magnitudo quasi quoddam
ἐκείνων. διὸ τοῦτο χαλεπὸν τῇ ἀληθείᾳ virtutum omnium esse ornamentum. Nam &
μεγαλόψυχον εἶναι. ἐν γὰρ οἷς τε καὶ μεγα- maiores eas amplioresque facit, & sine illis
λαθίας. μάλιστα μὲν οὖν περὶ τιμὰς καὶ constare nullo modo potest. Atq; ob hāc cau-
ἀτιμίας ὁ μεγαλόψυχός ἐστι· καὶ ὅτι μὲν ταῖς sam qui reapse magno sit animo, non facilè re-
μεγάλαις, * καὶ ὑπὸ τῶν σπουδαίων με- B petias: quippe qui sine eximia quadam boni-
τρίως ἥδεται, ὡς τῶν οἰκείων τυγχάνων, tate talis esse non possit. In honoribus igitur
ἢ καὶ ἐλαττόνων. ἀρετὴς γὰρ τελείοις οὐκ & ignominiis vir magni animi maximè cerni-
ἂν γένοιτο ἀξία τιμή. ἐὰν μὲν δ᾽ ἀλλ᾽ ἀποδέ- tur. Ac magnis quidem honoribus, & iis qui à
ξεταί γε, τῷ μὴ ἔχειν αὐτοῖς μείζω αὐτῷ viris bonis deferentur, modicè delectabitur:
ἀπονέμειν. τῆς δὲ πρὸς τοὺς τυχόντων καὶ tanquam suos sibique accommodatos, aut
ὅτι μικροῖς, πάμπαν ὀλιγωρήσει· οὐ γὰρ etiam sua virtute minores & inferiores consē-
τούτων ἄξιος. ὁμοίως δὲ καὶ ἀτιμίας. οὐ γὰρ cutus. Virtuti enim omnibus suis numeris
ἔστιν δικαίως περὶ * αὐτὸν. μάλιστα μὲν οὖν C perfectæ & absolutæ non facilè par vllus ho-
ἐστίν, ὡς εἴρηται, ὁ μεγαλόψυχος περὶ τι- nos reperiri queat. Verumtamen eos æquo a-
μάς. ἐπὶ μεγάλοις δὲ καὶ περὶ πλοῦτον καὶ δυ- nimo accipiet vel ob hanc causam, quòd illi
ναστείαν, καὶ πᾶσαν εὐτυχίαν καὶ ἀτυχίαν non possint ei tribuere maiora. Eum autem
μετρίως ἕξει, οὔτε λυπηθήσεται. καὶ ὅτ᾽ εὐ- honorem, qui & à quibuslibet, & ob res par-
τυχῶν περιχαρὴς ἔσται, ὅτε ἀτυχῶν περί- uas tribuetur, prorsus negliget, atque aspernabitur: hos enim non meretur. Itémq; ignominiam atque infamiam contemnet, quia in eum iure cadere non poterunt. Maximè igitur & potissimum in honoribus versatur vir magnanimus. Verumtamen in diuitiis quoque & principatu, in omni denique secunda atq; aduersa fortuna quicquid acciderit, in eo se moderatum præbebit: neque in rebus secundis lætitia efferetur, neque in aduersis mœrore contrahetur. Nam ne in honorem quidem sic animatus est: qui tamen quàm maxima res est. Principatus enim & diuitiæ propter hono-
D rem sunt optabilia. Nam qui hæc bona consecuti sunt, his ipsis honore affici volunt. Cui igitur honos in rebus paruis numeratur, huic ne cætera quidem magna erunt.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ η'.

Τίνες αἱ πρὸς μεγαλοψυχίαν ὑπεροχαί.

CAPVT VIII.

Magnanimitatis accidentia describit.

ΔΙΟ καὶ ὑπεροψίαν δοκοῦσιν εἶναι. δο- E OB idipsum verò magnanimi etiam a-
κεῖ δὲ καὶ τὰ δυτυχήματα συμβάλλε- liorum contemptores videntur esse. Vi-
σθαι πρὸς μεγαλοψυχίαν. οἱ γὰρ δύνα- dentur autem res secundæ ad animi magni-
νται ἀξιοῦσθαι τιμῆς· καὶ οἱ δυνάστευοντες, tudinem conferre. Nam & honesto summó-
διὰ οἱ πλουτοῦντες· ἐν ὑπεροχῇ γάρ· ὃ que loco nati, honore digni putantur: & ij qui principatum obtinent, aut opulenti, quoniam cæteris antecellunt. Quo quicque porrò bono aliquo magis excellit, eo honoratius est. Itaque etiam his talibus homines animi maioris efficiuntur: à nonnullis enim honorem consequuntur. Sed si verum quærimus, solus vir bonus afficiendus honore est. Cuius autem virtuti coniuncta fortuna est, is honore dignior habetur.

δ᾽ ἀγαθῷ ὑπάρχειν πολύ, σπουδαιότερον. διὸ καὶ τὰ τοιαῦτα μεγαλοψυχοτέρους ποιεῖ· τιμῶνται γὰρ ὑπὸ τινῶν. κατ᾽ ἀλήθειαν δὲ ὁ ἀγαθὸς μόνος * τιμητός· ᾧ δ᾽ ἀμ- γρ. τιμιώτερος.
φω ὑπάρχει, μᾶλλον ἀξιοῦται τιμῆς·

Quibus verò sine virtute talia bona contigerũt, hi neq; se ipsos magnis honoribus dignos merito existimãt, neque rectè magnanimi appellãtur. Hęc enim sine virtute integra, atque vndiq; perfecta, constare nullo modo possũt. Sed aliorũ contẽptores ac superbi & cõtumelioſi euadũt ij qui talibus copiis circumfluũt. Difficile est enim sine virtute res secũdas cõpositè concinnéq; ferre. Cùm porrò ferre non possint, seséq; cæteris præstare existimẽt, tum illos cõtemnunt, tũ ipsi quicquid fors tulerit, agunt. Virum magnanimum enim imitantur, cùm sint ei dissimiles. Quibuscumque autẽ in rebus possunt, hoc faciunt. Nec ea igitur quæ virtuti consentanea sunt, agere studẽt, & alios tamen fastidiosè despiciũt. Magnanimus autẽ non iniuria despicit. De rebus enim verè opinatur & iudicat. At vulgus quomodocumq; sors tulerit, opinatur. Iã verò neq; sese offert ad casus paruorũ periculorum, neque periculi adeũdi cupidus est: quoniam pauca sunt quæ magni faciat. Magnis autẽ periculis sese obiicit: & cũ in discrimine versatur, vitæ non parcit, perinde quasi planè indignum sit, eum in vita manere. Et cùm eo sit animo, vt libenter beneficium in alios conferat, tum si accipiat, erubescit. Illud enim præstantis & excellentis hominis est; hoc, inferioris. Idem beneficium maiore mensura quàm accepit, remetiri consueuit. Sic enim is, qui de eo prior bene meritus est, etiam ei debebit, & beneficio deuinctus erit. Præterea videntur magnanimi meminisse, quos beneficio affecerint: à quibus autem acceperint, non item. Est enim is qui beneficium accepit, eo, qui dedit, inferior. At vult magnanimus excellere. Atq; illa quidem audit libentissimè ac iucundissimè: hæc grauatè. Itaque neque Thetis Ioui sua in eum beneficia commemorat: neque Lacedæmonii Athenienſibus, sed quæ ab illis acceperunt. Est etiam magnanimi, neminem, aut vix, quẽquam rogare, & libenter alteri operam dare atque inseruire. Atque in eos quidem, qui aliqua dignitate præditi sunt, quorũque res valde sunt secundæ, magnum se atque excelsum: in eos verò, quorũ mediocris fortuna est, modestum ac moderatum præbere. Illis enim antecellere difficile & amplum: his facile est: & inter illos gloriari, generosi hominis est: inter humiles autem & infimos, ridiculum atque ineptum est: quemadmodum in imbecillos vires suas expromere atque experiri. Est & eiusdem ad ea non ire, quæ sunt honorata, aut in quibus alii principem locum obtinẽt. Præterea cessatorem & cunctatorem esse, nisi vbi aut magnus honor proponatur aut magna res agatur: deinde res gerere, paucas illas quidem, sed magnas, & omnium sermone famáque celebrandas. Iam verò & apertas eum inimicitias gerere, & apertè amare necesse est: timentis est enim, fronte occultare sententiam: Deinde maiorẽ veritatis quã opinionis curam habere. Tum apertè & dicere & agere omnia.

A οἱ δ' ἀῦδ' ἀρετῆς τὰ τοιαῦτα ἀγαθὰ ἔχοντες, οὔτε δικαίως ἑαυτοὺς μεγάλων ἀξιῶσιν, ὄντε ὀρθῶς μεγαλόψυχοι λέγονται· οὐδὲ γὰρ ἀρετῆς πανταπασιν ἄνευ ταῦτα. ὑπερόπται δὲ καὶ ὑβρισταί, καὶ τὰ τοιαῦτα * ἔχοντες, κακοὶ] γίγνονται. δῦδ γὰρ ἀρετῆς ῥᾴδιον φέρειν εὐμοιρίας τὰ δυστυχήματα. ὃ δυναμένοις δὲ φέρειν, καὶ οἰομένοις τῶν ἄλλων ὑπερέχειν, ἐκείνων μὴ καταφρονεῖν· ἀλλὰ δὲ ὅ, τι δὴ τύχωσι, περάπτουσι· μιμεῖσθαι γὰρ τὸν μεγαλόψυχον, οὐκ ὄντες τοιοῦτοι, τοῦτο δὲ δρῶσιν ἐν οἷς δύνανται· τὰ μὲν οὖν κατ' ἀρετὴν ὃ περάπτουσι· καταφρονοῦσι δὲ τῶν ἄλλων. ὁ δὲ μεγαλόψυχος, δικαίως καταφρονεῖ. δοξάζει γὰρ ἀληθῶς· οἱ δὲ πολλοὶ, τυχόντως. οὐκ ἔστι δὲ * μικροκίνδυνος, οὐδὲ φιλοκίνδυνος, ἀλλ' ὃ ὀλίγα τιμᾶν· μεγαλοκίνδυνος δὲ. καὶ ὅταν κινδυνεύῃ, ἀφειδὴς τοῦ βίου, ὡς οὐκ ἄξιον ὂν πάντως ζῆν. καὶ οἷος δ' ποιεῖν, διεργετικός· καὶ πρὸς μὲν τοὺς ἐν ἀξιώματι εὐτυχίας, μέγας εἰ)· πρὸς δὲ τοὺς μέσους, μέτριον. τὸν μὲν γὰρ ὑπερέχειν, χαλεπὸν καὶ σεμνόν· τὸν δ', ῥᾴδιον· καὶ ἐν ἐκείνοις μὲν σεμνύεσθαι, οὐκ ἀγεννές· ἐν δὲ τοῖς ταπεινοῖς, φορτικόν, ὥσπερ εἰς τοὺς ἀσθενεῖς ἰσχυρίζεσθαι· εὐ εἰς τὰ ἔντιμα μὴ ἰέναι, ἢ ἧττον τοῖσιν ἄλλοι· καὶ ἀργὸν εἰ) καὶ μελλητικὸν, ἀλλ' ἢ ὅπου τιμὴ μεγάλη ἢ ἔργον· καὶ ὀλίγων μὲν πρακτικὸν, μεγάλων δὲ εὐ ὀνομαστῶν· ἀναγκαῖον δὲ εὐ φανερόμισον εἰ) καὶ φανερόφιλον. τὸ γὰρ καταδύεσθαι, φοβουμένου· καὶ μέλειν τῆς ἀληθείας μᾶλλον ἢ τῆς δόξης, εὐ λέγειν καὶ πράττειν φανερῶς.

* ἔχοντες, κακοὶ

* μικροκίνδυνος

Tom. III. F iij

manuscriptus quidã ita habet, παῤῥησιαστικὸς γάρ, διὸ καταφρονητικός. καταφρονητικὸς γάρ. διὸ παῤῥησιαστικός. Alii, παῤῥησιαστὴς γὰρ, διὰ τὸ καταφρονητικὸς εἶναι. καταφρονητικὸς δέ, διὸ παῤῥησιαστικός. Victorius

* καταφρονητικοῦ γὰρ, διὸ παῤῥησιαστικός. A παῤῥησιαστικοῦ δ', διὸ καταφρονητικὸς ⁊ ἀληθευτικός· πλὴν ὅσα μὴ δι' εἰρωνείαν. εἴρωνα δὲ πρὸς τοὺς πολλούς, καὶ πρὸς ἄλλον μὴ δυνάσθαι ζῆν, ἀλλ' ἢ πρὸς φίλον. δουλικὸν γάρ. διὸ καὶ πάντες οἱ κόλακες, ἥττονες· καὶ οἱ ταπεινοὶ, κόλακες. οὐδὲ θαυμαστικός. οὐθὲν γὰρ μέγα αὐτῷ ἐστιν. οὐδὲ μνησίκακος. οὐ γὰρ μεγαλοψύχου τὸ ἀπομνημονεύειν, ἄλλως τε καὶ κακά· ἀλλὰ μᾶλλον παρορᾶν. οὐδὲ αὐθεντολόγος· ὅτε B γὰρ πρὸς αὐτὸν ἐρεῖ, οὔτε πρὸς ἕτερον. οὔτε γὰρ ἵνα ἐπαινῆται, μέλει αὐτῷ, οὐδ' ὅπως οἱ ἄλλοι φέγωνται. οὐδ' αὖ ἐπαινετικός ἐστι· διόπερ οὐδὲ κακολόγος, οὐδὲ τῶν ἐχθρῶν, εἰ μὴ δι' ὕβριν· καὶ πρὸς ἀναγκαίων δὲ μικρῶν ἧκιστα ὀλοφυρτικὸς καὶ δεητικός. σπουδάζοντος γὰρ οὕτως ἔχειν πρὸς ταῦτα· καὶ οἷος κεκτῆσθαι μᾶλλον τὰ καλὰ καὶ ἄκαρπα τῶν καρπίμων καὶ ὠφελίμων· αὐτάρκους γὰρ μᾶλλον. καὶ κίνησις δὲ βραδεῖα τοῦ μεγαλοψύχου δοκεῖ εἶναι), καὶ φωνὴ βαρεῖα, καὶ λέξις στάσιμος· ὁ γὰρ σπουδαστικὸς, ὁ περὶ ὀλίγα σπουδάζων· οὐδὲ σύντονος, ὁ μηθὲν μέγα οἰόμενος. δι' δ' ὀξυφωνία καὶ διὰ ταχύτης, διὰ τούτων. τοιοῦτος μὲν οὖν ὁ μεγαλόψυχος.

Apertus enim & liber est, quia contemptor aliorum. Contemptor est autem aliorum, quia liber & veritatis studiosus: nisi vbi dissimulanter loquitur. Est autem dissimulator in vulgus. Est & eiusdem, alterius nutu atque arbitratu viuere non posse, nisi amici. Seruile enim est. Itaque vt assentatores omnes, mercenarii quidam sunt: sic humiles & demissi homines, assentatores. Neque facilè admiratur. Nihil enim ei magnum est. Neque meminit iniurias. Viri enim magnanimi non est, memorem esse, præsertim verò malorum, sed ea potiùs pro nihilo putare. Neque de hominibus loquitur: quippe qui nec de se, nec de cæteris prædicaturus est. Nam neque vt laudetur, magnopere sollicitus est, neque vt alii vituperentur. Nec rursus laudator est: & ob eandem causam neque maledicus, ne in inimicos quidem, nisi contumelia accepta. In iis autem rebus, quæ aut necessariæ, aut exiguæ sunt, minimè queribundus est, neque supplex. Est enim hominis nimium studium nimiámque curam in res humanas conferentis, sic affectum esse. Atque etiam ita comparatus est, vt res pulchras & elegantes, eásdémque steriles, possidere malit, quàm vtiles & fructuosas. Hoc enim magis proprium hominis est se ipso contenti, & bonorum omnium copia per se cumulati. Motum etiam magnanimi viri tardum futurum esse credibile est, vocem grauem, orationem stabilem ac sedatam. Neque enim festinare solet is, qui paucis rebus studet: neque vehementer contendit, cui nihil magnum esse videtur. Propter has causas autem & vox acuta, & celer ingressus esse solet.

C

ΚΕΦΑΛ. θ'.

Περὶ τοῦ μικροψύχου καὶ τοῦ χαύνου.

CAPVT IX.

D *Vitia Magnanimitati opposita explicat:*

Ὁ δ' ἐλλείπων, μικρόψυχος· ὁ δ' ὑπερβάλλων, χαῦνος· ὁ κακοὶ μὲν οὐ δοκοῦσιν εἶναι· οὐδ' ὅτι. οὐ γὰρ κακοποιοί εἰσιν· ἡμαρτημένοι δέ. ὁ μὲν γὰρ μικρόψυχος, ἄξιος ὢν ἀγαθῶν, ἑαυτὸν ἀποστερεῖ ὢν ἄξιος· καὶ ἔοικε κακόν τι ἔχειν, ὃ τοῦ μὴ ἀξιοῦν ἑαυτὸν τῶν ἀγαθῶν, καὶ * ἀγνοεῖν δ' ἑαυτόν· ὠφέλετο γὰρ ἂν ὢν ἄξιος τούτων, ἀγαθῶν γε ὄντων. οὐ μὴν λίθοί γε οἱ τοιοῦτοι δοκοῦσιν εἶναι, ἀλλὰ μᾶλλον * ὀκνηροί· διὸ τοιαύτη δὲ δόξα δοκεῖ καὶ χείρους ποιεῖν. ἕκαστοι γὰρ ἐφίενται τῶν κατ' ἀξίαν. ἀφίστανται δὲ καὶ τῶν πράξεων τῶν καλῶν καὶ τῶν ἐπιτηδευμάτων, ὡς ἀναξίοι ὄντες· ὁμοίως δὲ καὶ τῶν ἐκτὸς ἀγαθῶν. οἱ δὲ χαῦνοι, πλίθοι, ⁊ ἑαυτοὺς ἀγνοοῦντες, καὶ τοῦτ' ἐπιφανῶς·

AC magnanimus quidem talis est. Qui autem modum deserit, is angusto paruóque animo dicitur: qui superat, elatus ac superbus. Qui sanè minimè mali videntur esse; (nihil enim maleficii in quemquam admittunt;) verumtamen peccant. Nam qui demisso paruóque animo est, cùm sit bonis dignus, ipse se iis fraudat, quæ meretur. Videtúrque mali quiddam in hoc inesse, ex eo quòd sese bonis indignum esse arbitratur: atque adeò seipsum ignorare. Nam ni ita esset, ea expeteret quibus dignus est, cùm bona sint. Tales homines tamen stulti non videntur esse, sed pigri potiùs & segnes. Talis autem opinio, quam de se ipsis habent, etiam deteriores eos efficere videtur. Ea enim, quæ meretur, quisque expetere consueuit. Proinde ab honestis actionibus & studiis, quasi indigni sint, itémque à bonis externis longè refugiunt. Superbi autẽ cùm stulti sint, tum seipsos quoque ignorãt, neq; id obscurè.

* γρ ἀγνοεῖν.

* χαῦνοι.

Nam perin de quasi digni sint, res amplas & honoratas conantur ac susciplunt: deinde se ipsi, quales sint, indicant, & ab aliis coarguuntur. Tum verò ex vestitu, ex habitu gestúque corporis, & consimilibus aliis ornatum sibi quærunt, suásque res secundas omnibus notas & manifestas esse volunt, & de se ipsi prædicant: quasi ex his honorem consecuturi. Magis autem animi magnitudini aduersatur humilitas & demissio animi, quàm elatio ac superbia. Nam crebrior est, & deterius malum.

A ὡς γὰρ ἄξιοι ὄντες, τῆς ἐντίμοις ἐπιχειροῦσιν, εἶτα ἐξελέγχονται· καὶ ἐαυτὸν ποιοῦνται, καὶ σχήματι, καὶ τοῖς τοιούτοις· καὶ βάλονται τὰ εὐτυχήματα φανερὰ εἰς αὐτόν, καὶ λέγουσι περὶ αὐτῶν, ὡς διὰ τούτων τιμηθησόμενοι. ἀντίκεται δὲ τῇ μεγαλοψυχίᾳ ἡ μικροψυχία μᾶλλον τῆς χαυνότητος. ἐλάττονα γὰρ μᾶλλον, καὶ χεῖρόν ἐστιν. ἡ μὲν οὖν μεγαλοψυχία, περὶ τιμὴν ἐστὶ μεγάλην, ὡς ἐίρηται.

CAPVT X.

B

ΚΕΦΑΛ. ι'.

Virtutem circa parvos honores versantem, cum extremis enarrat.

Περὶ φιλοτιμίας καὶ ἀφιλοτιμίας, καὶ τοῦ ἀνωνύμου μεσότητος.

ANimi igitur magnitudo in magno honore versatur, quemadmodum ostendimus. Videtur autem etiam in hoc alia quædam virtus esse occupata, vt in superioribus diximus, quæ parem ad animi magnitudinem, rationem habere videatur, atque ad magnificentiam liberalitas. Nam cùm ambæ hæ virtutes à magno remotæ sint, tum in rebus mediocribus & paruis nos ita, vt par est, afficiunt. Vt in accipiendis autem C & dandis pecuniis locum habent mediocritas, nimium & parum: sic etiam honos, & vehementiùs & minùs quã oportet, & rursum vnde, & quo modo expetendus est, expeti potest. Nã & ambitiosum vituperamus, tanquã nimia honoris cupiditate inflammatum, honorémque vnde non oportet, aucupantem: & honoris contemptorem, tãquam ne ex honestis quidem rebus honoris adipiscendi consilium capiẽtem. Interdum autem ambitiosum quidem laudamus, vt virum fortem & honestatis studiosum: honoris verò cõtemptorem, tanquam modestum & temperantem, vt etiã suprà diximus. Perspicuũ est autem, cũ multis modis quis huius vel illius rei amans dicatur, non respectu eodem sẽper φιλοτίμου nomen efferri: sed si laudemus, de eo, qui studiosior sit honoris quàm vulgus: sin vituperemus, de eo qui studiosior sit quàm oporteat. Quoniã autem mediocritas vacat nomine, idcirco fit vt extrema de eius possessione, quasi de loco vacuo ac deserto, ambigant & concertent. Cæterũ quibus in rebus nimiũ reperitur, & parũ, in iis etiam mediocritas. At honorẽ homines & nimiũ expetunt, & parũ. Eum igitur quoq; expetere licet intra modũ, & vt oportet. Laudatur itaque hic habitus, qui mediocritas est in honore expetendo occupata, non nominata. Videtur autem, si cum ambitione cõparetur, honoris cõtemptio: si cũ honoris cõtemptione, ambitio: sed cum vtraque comparata, vtriusque speciem quodammodo præ se fert. Quod etiã in reliquis virtutibus apparet. Pugnare autẽ hîc videntur inter se extremi: quia ei qui medius est, nomen impositum non est.

ΕΟΙΚΕ δὲ καὶ περὶ ταύτην εἶναι ἀρετήν τις, καθάπερ ἐν τοῖς πρώτοις ἐλέχθη, εἰ δόξειεν ἂν πρόσληψιν ἔχειν πρὸς τὴν μεγαλοψυχίαν, ὥσπερ καὶ ἐλευθεριότης πρὸς τὴν μεγαλοπρέπειαν. ἄμφω γὰρ αὗται, τὰ μὲν μεγάλα ἀφεστᾶσι· περὶ δὲ τὰ μέτρια καὶ τὰ μικρὰ πῶς ἂν λάβοιμεν ἡμᾶς ὡς δεῖ. ὥσπερ δὲ ἐν λήψει καὶ δόσει χρημάτων, μεσότης ἐστὶ, καὶ ὑπερβολή τε καὶ ἔλλειψις· οὕτω δὲ ἐν τιμῆς ὀρέξει, ὃ μᾶλλον εἰ δεῖ, καὶ ἧττον, καὶ ὅθεν δεῖ, καὶ ὡς δεῖ. τὸν τε γὰρ φιλότιμον ψέγομεν, ὡς καὶ μᾶλλον εἰ δεῖ, καὶ ὅθεν οὐ δεῖ, τῆς τιμῆς ἐφιέμενον· τόν τε ἀφιλότιμον, ὡς οὐδ' ὑπὲρ τοῖς καλοῖς σπουδάζοντα τιμᾶσθαι. ἔστι δ' ὅτε τὸν φιλότιμον ἐπαινοῦμεν, ὡς ἀνδρώδη καὶ φιλόκαλον· τὸν δὲ ἀφιλότιμον, ὡς μέτριον καὶ σώφρονα, ὥσπερ καὶ D ἐν * τοῖς πρώτοις εἴπομεν· δῆλον δ' ὅτι * πλεοναχῶς τοῦ φιλοτίμου λεγομένου, οὐκ ὄνομα ἓν ἀεὶ φέρομεν τὸν φιλότιμον· ἀλλ' ἐπαινοῦντες μὲν, ὅτι τὸ μᾶλλον ἢ οἱ πολλοί· ψέγοντες δὲ, ὅτι τὸ μᾶλλον εἰ δεῖ. ἀνώνυμον δ' ἕστι τῆς μεσότητος, ὡς ἐρήμης, ἔοικεν ἀμφισβητεῖν τὰ ἄκρα· ἐν οἷς δ' ἔστιν ὑπερβολὴ καὶ ἔλλειψις, ἔστι καὶ τὸ μέσον. ὀρέγονται γὰρ τιμῆς καὶ μᾶλλον εἰ δεῖ, καὶ ἧττον· ἔστι δὴ καὶ ὡς δεῖ. ἐπαινεῖται γοῦν ἡ ἕξις αὕτη, μεσότης οὖσα περὶ τιμὴν· ἀνώνυμος. φαίνεται δὲ πρὸς μὲν τὴν φιλοτιμίαν, ἀφιλοτιμία· πρὸς δὲ τὴν ἀφιλοτιμίαν, φιλοτιμία· πρὸς ἀμφότερα δὲ, ἀμφότερά πως. ἔοικε δὲ τοῦτ' εἶ καὶ * περὶ τὰς ἄλλας ἀρετάς. ἀντικεῖσθαι δὲ L. 2. c. 8. 9 ἐν τοῖς οἱ ἄκροι φαίνονται, διὰ τὸ μὴ ὠνομάσθαι τὸν μέσον.

Lib 2. c. 7 Vide l. 3. c. 13. sub finem.

A

ΚΕΦΑΛ. ια'.

Περὶ πραότητος, & ἄλλων τῶν περὶ τὰς ὀργὰς ἕξεων.

ΠΡαότης δ' ἐστὶ μὲν μεσότης περὶ ὀργάς· ἀνωνύμου δ' ὄντος τοῦ μέσου, ἐγγὺς δὲ καὶ τῆς ἄκρας, ὅτι * τὸν μέσον τὰς πραότητα φέρομεν, τοῖς τὰς ἔλλειψιν ἀποκλίνουσιν, ἀνώνυμον οὖσαν· λέγοιτ' B ἂν δ' ὑπερβολή, ὀργίλότης τις λέγοιτ' ἄν, ὃ μὲν γὰρ πάθος ἐστὶν ὀργή· τὰ δ' ἐργαζόμενα, πολλὰ καὶ διαφέροντα. ὁ μὲν οὖν ἐφ' οἷς δεῖ ὀργιζόμενος, ἔτι δὲ καὶ ὡς δεῖ, καὶ ὅτε, καὶ ὅσον χρόνον, ἐπαινεῖται· πρᾶος δὴ οὗτ' ἂν εἴη, εἴπερ δὴ πραότης ἐπαινεῖται· βούλεται γὰρ ὁ πρᾶος, ἀπαθὴς εἶναι, καὶ μὴ ἄγεσθαι ὑπὸ τοῦ πάθους· ἀλλ' ὡς ἂν ὁ λόγος πάξῃ, οὕτω καὶ ὅτι τούτοις, καὶ ὅτι τοσοῦτον χρόνον χαλεπαίνειν. ἁμαρτάνειν δὲ δοκεῖ μᾶλλον ὅτι τῷ ἔλλειψιν. οὐ γὰρ τιμωρητικὸς ὁ πρᾶος, C ἀλλὰ μᾶλλον συγγνωμονικός. δὴ δ' ἔλλειψις, εἴτ' ἀοργησία τις ἐστὶν, εἴθ' ὅ, τι δή ποτε, ψέγεται. οἱ γὰρ μὴ ὀργιζόμενοι ἐφ' οἷς δεῖ, ἠλίθιοι δοκοῦσιν εἶναι, καὶ οἱ μὴ ὡς δεῖ, μηδ' ὅτε, μηδὲ οἷς δεῖ. δοκεῖ γὰρ οὐκ αἰσθάνεσθαι, οὐδὲ λυπεῖσθαι, * μὴ ὀργιζόμενός τε, οὐκ ἐθέλειν ἀμύνεσθαι. τὸ δὲ, περιπλαχιζόμενον ἀνέχεσθαι, καὶ τοῖς οἰκείοις προσιέναι, ἀνδραποδῶδες. δὴ δ' ὑπερβολὴ κατ' ποιότητα μὲν γίνεται· καὶ γὰρ οἷς D οὐ δεῖ, καὶ ἐφ' οἷς οὐ δεῖ, & μᾶλλον δὴ δεῖ, καὶ θᾶττον, καὶ πλείω χρόνον· οὐ μέντοι ἅπαντά γε τὰ αὐτῷ ὑπάρχει. οὐ γὰρ οἷόν τε δυνατὸν εἶναι. τὸ γὰρ κακὸν * καὶ αὐτὸ ἀπόλλυσι· κἂν ὁλόκληρον ᾖ, ἀφόρητον γίνεται. οἱ μὲν οὖν ὀργίλοι, ταχέως μὲν ὀργίζονται, καὶ οἷς οὐ δεῖ, καὶ ἐφ' οἷς οὐ δεῖ. καὶ μᾶλλον δὴ δεῖ· παύονται δὲ ταχέως· ὃ καὶ βέλτιστον ἔχουσι. συμβαίνει δὲ ἀσθενῆς τοῦτο, ὅτι ὑ κατέχουσι τὴν ὀργὴν, ἀλλὰ ἀντιποδίδόασιν· εἶτα ἀποπαύονται. ὑπερβολὴ δ' εἰσὶν οἱ ἀκρόχολοι ὀξεῖς καὶ πρὸς πάντ' ὀργίλοι, καὶ ὅτι πάντι· ὅθεν καὶ τοὔνομα. οἱ δὲ πικροὶ, δυσδιάλυτοι, καὶ πολλοῦ χρόνου ὀργίζονται· κατέχουσι γὰρ τὸν θυμόν. παῦλα δὲ γίνεται, ὅταν * ἀντιποδιδῶσι.

Magn. l. 1. c. 23. Eudem. l. 3 c. 3.

χρ. πρὸς ὃν ὀργ.

χρ. & καθ' ἑαυτὸ

χρ. ἀντιποδιδῶσιν.

CAPVT XI.

Lenitatem, quæ in ira moderanda versatur, cum contrariis vitiis declarat.

LEnitas autem, mediocritas est, quę in iris versatur. Sed quia medius vacat nomine, ac ferè etiã extremi, medio lenitatem abscribimus, ad id quod est parum, propendentem, quod ipsum nomine vacat. Nimium autem iracũdia dici potest. Perturbatio enim ira est, cuius multæ & variæ causæ sunt efficientes. B Atque is quidem, qui, quibus de rebus, quibúsq; hominibus oportet, irascitur: præterea verò & quẽadmodum, quo tempore, & quandiu oportet, laudatur. Mansuetus igitur ac lenis appellari poterit, si modo lenitas laudabilis est. Ea enim videtur esse mansueti & lenis hominis natura, vt & ab omni animi tumultu sit liber ac solutus, nec se à perturbatione trahi patiatur, sed vt ratio præceperit, ita & his de causis, & tãdiu irascatur, & ægrè ferat. Peccare autem videtur in eam partem, quæ est infra modum. Non enim ad vlciscendum implicatus est homo lenis, sed potiùs ad ignoscẽdum propensus. Parum autem, siue lentitudinem, siue quo alio nomine placet appellare, C vituperatur. Nam cùm ij qui non succensent, ob eas causas ob quas succensere debent, stulti videantur: tum ij, qui non quo modo, nec quo tempore, neque quibus debent. Videtur enim hic prorsus sensu carere, neque vnquam condolescere: cúmque non irascatur, non facilè ad propulsandam iniuriam excitari. Deinde verò aliorum in se & in suos contumelias perpeti ac negligere, mancipiorum est. Nimium autem in omnibus quidem peccandi modis contrahitur. Nam & quibus, & propter D quas causas & irasci nõ debemus, & vehemẽtiùs quàm debemus, & citiùs & diutiùs quàm oportet, irascimur. Non tamen hæc in vno insunt omnia. Fieri enim non possit, vt insint. Nam cùm malum omne per se perdat atq; interimat, tum si integrũ sit, intolerabile efficitur. Ὀργίλοι igitur sunt illi quidẽ irritabiles, celeritérq; irascuntur, & quibus & propter quas causas non oportet & vehementiùs quã oportet: sed iidem sunt placabiles, irascendiq; finẽ citò faciunt: quod quidem est in illis vel optimum. Atq; hoc eis propterea accidit, quia irã non cõprimunt, neq; cohibẽt, sed statim iniuriã acceptã referũt; (& hac ratione irã suã produnt;) propter animi concitati celeritatẽ: deinde irasci desinunt. Ἀκρόχολοι autem supra modum sunt celeres, & ad omnia, & omnibus de causis iracundia exardescunt: vnde & nomen natum est. At Πικροὶ, siue amari, propemodum sunt implacabiles, diúque in iracundia perseuerant. Iram enim continent & cõprimunt: quæ tum quiescit, cùm iniuriam vlti fuerint.

Vltio enim iram ſedat, doloris loco voluptatem afferens. Quod ſi aſſequi non poſſint, gratiam cos, quibus irati ſunt, caſtigarint. Lenitati autem magis opponimus nimium, quàm parum. Frequentius enim eſt: quandoquidem hominibus vſitatius & ſolemnius eſt iniuriam vlciſci. Præterea ſæui & aſperi homines, ad conuictum, vitæque conſuetudinem minùs accommodati ſunt. Sed quod etiam ſupra dictum eſt, ex iis quoque quæ nunc dicimus, intelligi poteſt, non eſſe facile oratione diſtinguere, quomodo, & quibus hominibus, & quibus de cauſis, & quandiu ſit iraſcendum, & quouſque quis in iracundia perſeuerans rectè faciat, aut peccet. Qui enim paulum nimium, ſiue in quiddam à modo, ſiue in id quod eſt parum, degreditur, non vituperatur. Interdum enim eos qui modũ deſerunt, laudamus, manſuetóſque ac lenes appellamus: interdum eos, qui grauiter iraſcuntur, eſſe animo virili dicimus, tanquam ad imperandum idoneos. Quã longè igitur & quomodo à modo deflectens aliquis ſit vituperabilis, non eſt facile verbis definire. In rebus enim ſingularibus, & ſenſu, iudicium huius rei ſitum eſt. Sed illud certè perſpicuum eſt, medium habitum eſſe laudabilem, per quem, & quibus, & propter quas cauſas, & quomodo oportet, iraſcitur, cæteráque id genus omnia: nimium autem & parum, vituperabilia, quæ ſi non longè abſunt à medio, leuiter: ſi longius, grauiter: ſi longiſſimè, grauiſſimè ſunt vituperanda. Perſpicuum igitur eſt, medium habitum diligenter eſſe retinendum. Atque ij animi habitus, qui in ira verſantur, hactenus ſint à nobis explicati.

A

B

C

D

E

CAPVT XII.

Ex tribus virtutibus ὁμιλητικαῖς primam nomine carentem explicat: quam Latini Popularitatem, Facilitatem, Familiaritatem, Affabilitatem appellare videntur.

IN congreſſu autem hominũ, & vitæ quotidianæ conſuetudine, deniq; in ſermonũ ac factorum communicatione, alii blãdi ſeu placẽdi ſtudioſi vidẽtur eſſe: qui vt ſint voluptati, laudant omnia, nulláq; in re aduerſantur, ſed putant, ſe eos, quibuſcum quotidie cõgrediũtur, nullo modo offendere oportere: Alii cõtrà, qui in omni re aduerſãtur, neq; magnopere laborãt, ne quẽ offẽdãt, appellãtur moroſi & in cõtẽtionibus pugnaces ac peruicaces;

Αἱ μὲν γὰρ τιμωρίαι παύουσι τὴν ὀργὴν, ἡδονὴν ἀντὶ τῆς λύπης ἐμποιοῦσαι. τοῦτον οὖν μὴ γινομένων, ὁ βάρος ἔχει. ἀφὴ γὰρ ὃ μὴ φανερὸς ἔσται, οὐδὲ συμπείσει αὐτοὺς οὐδείς. ἐν αὐτῷ δὲ πέφυκε τῷ ὀργιλῷ, χρόνου δεῖ. εἰσὶ δὲ οἱ τοιοῦτοι ἑαυτοῖς ὀχληρότατοι, καὶ τοῖς μάλιστα φίλοις. χαλεποὺς δὲ λέγομεν, τοὺς ἐφ' οἷς τε μὴ δεῖ, χαλεπαίνοντας, καὶ μᾶλλον δεῖ, καὶ πλείω χρόνον, καὶ μὴ ἀφεῖναι πρὶν τιμωρίαν λάβωσι δυνατὸν ἢ κολάσεως γρ. ἢ τοῦ κολ.
τῇ πρεπούσῃ ἢ μᾶλλον τοῦ ὀργιλίου ἀντιτίθεμεν. καὶ γὰρ μᾶλλον ἐστὶ· ἀνθρωπικώτερον γὰρ τὸ μᾶλλον τιμωρεῖσθαι. καὶ πρὸς τὸ συμβιωτὸν οἱ χαλεποὶ, χείρους. ὃ δὴ καὶ ἐν * τοῖς πρότερον εἴρηται, καὶ ἐκ τῶν διηρημένων δῆλον. τὸ γὰρ ῥᾴδιον διορίσαι τὸ πῶς, καὶ τίσι, καὶ ἐπὶ ποίοις, καὶ πόσον χρόνον ὀργιστέον, καὶ μέχρι τίνος ὀρθῶς ποιοῦντα ἢ ἁμαρτάνοντα. ὁ μὲν γὰρ μικρὸν παρεκβαίνων, οὐ ψέγεται, οὔτ' ἐπὶ τὸ μᾶλλον, οὔτ' ἐπὶ τὸ ἧττον. ἐνίοτε γὰρ τοὺς ἐλλείποντας ἐπαινοῦμεν, καὶ πρᾴους φαμὲν· καὶ τοὺς χαλεπαίνοντας δυνατοὺς, ὡς δυναμένοις ἄρχειν. ὁ δὴ πόσον καὶ πῶς παρεκβαίνων, ψεκτός, οὐ ῥᾴδιον τῷ λόγῳ ἀποδοῦναι. ἐν γὰρ τοῖς καθ' ἕκαστα καὶ τῇ αἰσθήσει ἡ κρίσις. δῆλον δὲ τό γε * τοσοῦτον γρ. τισοῦτον
δηλοῖ, ὅτι μὲν μέση ἕξις, ἐπαινετὴ, καθ' ἣν οἷς δεῖ, ὀργιζόμεθα, καὶ ἐφ' οἷς δεῖ, καὶ ὡς δεῖ, καὶ πρὸς τὰ κριτά· αἱ δὲ ὑπερβολαὶ καὶ ἐλλείψεις, ψεκταί· καὶ ὅτε μικρὸν μὲν νόμιμα, ἠρέμα· ὅτε πλέον ἢ, μᾶλλον· ὅτε πολὺ δὲ, σφόδρα. δῆλον οὖν ὅτι τῆς μέσης ἕξεως ἀντεκτέον. αἱ μὲν οὖν περὶ τὸν ὀργὴν ἕξεις εἰρήσθωσαν.

Lib. 2, c. vlt.

ΚΕΦΑΛ. ιβ'.

Περὶ ἀρέσκων καὶ δυσκόλων, καὶ τῶν κατὰ τὸν μέσον ἕξιν φίλων.

ΕΝ δὲ τοῖς ὁμιλίαις καὶ ᾧ συζῆν, καὶ λόγων καὶ πραγμάτων κοινωνεῖν, οἱ μὲν, ἀρέσκοι δοκοῦσιν εἶναι, οἱ πάντα τοῖς ἡδέσιν ἐπαινοῦντες, καὶ οὐδὲν ἀντιτείνοντες, ἀλλὰ δὴ οἰόμενοι δεῖν ἄλυποι τοῖς ἐντυγχάνουσιν εἶναι. οἱ δ' ἐξεναντίας τούτοις πρὸς πάντα * ἀντιτυποῦντες, καὶ τὸ λυπεῖν οὐδ' ὁτιοῦν φροντίζοντες, δύσκολοι καὶ δυσκολίδες καλοῦνται. γρ. ἀντιτυποῦντας,

ὅτι μὲν οὖν αἱ εἰρημέναι ἕξεις, ψεκταί εἰσιν, ὁπόσ' ἄδηλον· καὶ ὅτι ἡ μέση τούτων ἐπαινετή, καθ' ἣν ἀποδέξεταί τις δεῖ καὶ ὡς δεῖ· ὁμοίως δὲ καὶ δυσχεραντής. ὄνομα δὲ οὐκ ἀποδέδοται αὐτῇ τι· ἔοικε δ' μάλιστα φιλίᾳ. τοιοῦτος γάρ ἐστιν ὁ κατ' τὴν μέσιν ἕξιν, οἷς βουλόμεθα λέγειν τὸν ὀπτιφκῆ * φίλον, ὃ τέρψιν παρασκαβόντα. διαφέρει δ' τῆς φιλίας, ὅτι ἄνευ πάθους ἐστὶ καὶ τοῦ τέρψιν, οἷς ὁμιλῇ. * ὅτε γὰρ ὦ φιλῇν ἡ ἐχθραίνῃ, ἀποδέχεται ἕκαστα ὡς δεῖ, ἀλλὰ τῷ τοιοῦτος εἶ). ὁμοίως γὰρ πρὸς ἀγνώστας καὶ γνωρίμους, καὶ οἰκήσεις καὶ ἀοικήσεις αὐτὸ ποιήσῃ, πλὴν καὶ ἐν ἑκάστοις ὡς ἁρμόζει. ὃ γὰρ ὁμοίως προσήκει οἰκήσεων καὶ ὀθνείων φροντίζειν, ὃδ' αὖ λυπεῖν. καθόλου μὲν οὖν εἴρηται, ὅτι ὡς δεῖ, ὁμιλήσῃ· ἀναφέρων δ' πρὸς τὸ καλὸν καὶ τὸ συμφέρον, σχολάσεται τῷ μὴ λυπεῖν, ἡ οἰκειώσῃ. ἔοικε μὲν γὰρ πρὶ ἡδονὰς καὶ λύπας εἶ) τὰ, ἐν ταῖς ὁμιλίαις γινόμενα. τούτων δ' ὅσας μὲν αὐτῷ ὄντι μὴ καλὸν ἡ βλαβερὸν οἰκειώσῃ, δυσχεραντής, καὶ προαιρήσεται λυπεῖν. κἂν ᾧ ποιοῦντί δὲ ἀηδεστέρῳ φέρῃ, καὶ τούτῳ μὴ μικρόν, ἡ βλάβῃ· ἡ δ' ἐναντίωσις μικρὸν λύπῃ· οὐκ ἀποδέξεται, ἀλλὰ δυσχεραντής. διαφερόντως δ' ὁμιλήσῃ πρὸς ἐν ἀξιώμασι, καὶ τοῖς τυχοῦσι, καὶ μᾶλλον ἡ ἧττον γνωρίμοις. ὁμοίως δὲ καὶ κατὰ τὰς ἄλλας διαφοράς, ἑκάστοις ἀπονέμων τὸ πρέπον· ἐπὶ αὐτὸ μὲν αἱρούμενος τὸ οἰκειοῦν, λυπεῖν δ' ἀλλαθύμενος· πρὸς δὲ ἀποβαίνοισιν, ἐὰν ᾖ μείζω, οἰκειούμενος· λέγω δὲ τῷ καλῷ καὶ τῷ συμφέροντι· καὶ ἡδονῆς δ' ἕνεκα τῆς εἰσαῦθις μεγάλης, μικρὰ λυπήσῃ. ὁ μὲν οὖν μέσος, τοιοῦτός ἐστιν· οὐκ ὠνόμασται δέ. τῶν δὲ οἰκειουμένων, ὁ μὲν τῷ ἡδεῖ εἶ) κολακόμενος, μάν διά τι ἄλλο, ἀρέσκος· ὁ δὲ ὅπως ὠφέλιμά τις αὐτῷ γένηται εἰς χρήματα, καὶ ὅσα διὰ χρημάτων, κόλαξ. ὁ δὲ πᾶσι δυσχεραίνων, εἴρηται ὅτι δύσκολος καὶ δύσεις. αἱ λοιπεῖαι δὲ φαίνεται τὰ ἄκρα ἑαυτοῖς, διὰ δ' ἀνώνυμον εἶ) τὸ μέσον.

A Hi igitur; (quos diximus;) animi habitus, nirum sunt vituperabiles, horúmque medius laudabilis: quo vir bonus ea omnia, quæ probanda, & vt probanda sunt, probabit, offendetúrque contrariis. Nomen autem ei nullum impositum est; sed ad amicitiæ similitudinem proximè videtur accedere. Namque hoc medio animi habitu præditus est, cuiusmodi hominem commodum & bonum amicum significamus, cùm amandi affectum assumpserit. Eo autem differt ab amicitia, quòd animi motu, amorisque affectu in eos quibuscum versatur, caret. Non enim eo quòd vel amet, vel oderit, vnumquidque vt oportet, approbat; sed quia eo ingenio est, idque instituendæ vitæ consilium cepit. Æquè enim hanc facilitatem erga notos atque ignotos, æquè erga eos, quorum consuetudine vtitur, atque eos quibuscum nulla consuetudine coniunctus est, adhibebit: sed ita, vt cuiq; conueniet. Non enim æquè conuenit, homines consuetudine & familiaritate coniunctos, atque alienos, vereri & obseruare: neque rursus offendere. Vniuersè igitur iam dictum est, eum cum hominibus ita, vt debet, versaturum & cõmunicaturum: B sed tamen ad honestum & vtile suas actiones referens, hunc sibi scopum propositum habebit, ne quem offendat, aut vt delectet potius. In iis enim voluptatibus ac molestiis versari videtur, quæ ex sermonibus & cœtib. hominum capiuntur. Quando autem non nisi cum turpitudine aut etiam cum damno delectare potest, eam obsecundationem improbabit ac respuet, multóque malet offendere. Quòd si quid erit, quod ei, qui faciat, dedecori sit, aut damno non paruo; aduersando autem, leui illum molestia afficiat; factum illud turpe aut damnosum non probabit, sed improbabit potius, ac molestè feret. Aliter autem cum iis cõmunicabit & loquetur, qui dignitate aliqua præditi sunt; aliter cũ infimis, & forte fortuna oblatis hominibus: aliter cum notioribus: aliter cùm minus notis. similitérque in aliis dissimilitudinibus suum cuique tribuet decorum. Ac delectationem quidem per se sequetur atque eliget: offensionem verò vitabit: iis autem quæ sunt euentura, si maiora sint, adhæresset, honesto inquam & vtili, denique magnæ in posterum voluptatis causa leuiter offendet. Talis igitur medius est, quamuis non nominatus. Eorum autem, qui delectant, is, qui nihil aliud sibi proponit quod assequi velit, quàm vt sit iucundus: blandus, & placendi studiosus appellatur. Qui verò id facit, vt aliquam ex eo vtilitatem capiat, quæ vel in pecunia, vel in iis rebus, quæ pecunia æstimantur, positæ sunt, assentator. At eum qui omnibus offenditur, morosum, & in contentionibus pugnacem diximus appellari. Pugnare autem idcirco inter se videntur extrema, quia mediocritati nomen impositum non est.

CAPVT XIII.

ΚΕΦΑΛ. ιγ'.

Virtutem ὁμαλητικὴν *alteram ; (quam Studium veritatis, Integritatem & Candorem appellare quis posset ;) cum suis extremis, circa mendacium occupatis, declarat.*

Περὶ τῆς ἀληθείας, καὶ τοῦ εἴρωνος, & μέσου τῆς ἀληθευτικοῦ.

IN iisdem autem ferè arrogantiæ quoque mediocritas vertitur. hæc verò etiam nomine vacat. Non erit autem incommodum, taleis quoque habitus persequi. Nam & planiùs ea quæ ad mores pertinent, cognoscemus, singulis explicatis: & virtutes, mediocritates esse, magis erit nobis persuasum ac probatum, cùm ita esse in omnibus perspexerimus. De iis igitur, qui in conuictu vitæque societate voluptatem & offensionem eorum quibuscum versantur, spectant, dictum est. Nunc de iis qui veritatem colunt, aut mentiuntur, idque verbis pariter ac factis, & simulatione, pauca dicenda sunt. Videtur igitur glorioſus seu arrogans res sibi glorioſas vendicare solere, quæ non insunt, quæque sunt iis quæ insunt, maiores. Dissimulator contrà, vel ea quæ insunt negare, vel minora fingere, atque extenuare. Medius verò cùm singulis in rebus sui iuris atque arbitrij sit, vita & oratione verax esse: qui ea, quæ habet, in se inesse confitetur, neque ea verbis auget, neque extenuat. Nihil autem obstat, quominus quis hæc singula & alicuius, & nullius rei causa faciat. Qualis verò quisq; est, talis eius & actio & oratio est, talis denique & vita: nisi rei alicuius agat & loquatur gratiâ. Per se autem mendacium quidem malum & vituperabile est: verum autem, honestum & laudabile. Ita & verax cùm sit medius, laudabilis est: at qui mentiuntur, ambo sunt illi quidem vituperandi, sed magis arrogans. De vtroque autem dicamus, ac primùm de veraci. Non enim de eo loquimur, qui in confessis & manifestis, neque de eo, qui in rebus, quæ ad iniustitiam iustitiámve pertinent, verus est; alîus enim hæc sunt fortasse virtutis; sed de eo, qui quibus in rebus nihil refert, vtrum sit eiusmodi nécne, tum in oratione, tum in vita, veritatem colit & sequitur, eo ipso quòd tali animi habitu sit præditus. Talis autem qui est, vir bonus non immeritò videri possit. Nam qui veritatem amat, veráque loquitur, quibus in rebus id facere nihil attinet: is multo magis in iisverè loquetur, in quibus magnopere referet. Mendacium enim vt turpe fugiet, ac vitabit, quod iam etiam per se suaptéque natura fugiebat. At talis vir laudabilis est. Ad extenuãdam autem rerum veritatẽ propensior est: cõcinnius enim hoc esse videtur; quoniam omne nimium, graue & odiosum est. Qui verò maiora sibi, quàm quæ insunt, tribuit, ac vẽdicat, nullius rei causa; est quidẽ improbo similis; (non enim mendacio delectaretur;)

ΠΕΡΙ τὰ αὐτὰ δὲ φεδὸν ὄντι καὶ ἡ τῆς ἀλαζονείας μεσότης. ἀνώνυμος δὲ καὶ αὕτη. ὃ χεῖρον δὲ καὶ τὰς τοιαύτας ἐπελθεῖν. μᾶλλόν τε γὰρ αὖ εἰδείημεν τὰ περὶ ἕκαστον ἦθος, καθ' ἕκαστον διελθόντες· καὶ μεσότητας εἶναι τὰς ἀρετὰς πιστεύσαιμεν ἄν, ὅτι πᾶσιν ὕτως ἔχειν σκοποῦντες· ἐν δὴ τῷ συζῆν, οἱ μὲν πρὸς ἡδονὴν καὶ λύπην ὁμιλοῦντες, εἴρωνται· περὶ δὲ τὴν ἀλήθειαν καὶ ψεῦδος αὐτῶν τε καὶ ψευδομένων εἴπωμεν, ὁμοίως ἐν λόγοις καὶ πράξεσι καὶ τῷ πρὸς τὸ ποιήματι· δοκεῖ * δὴ ὁ μὲν ἀλαζὼν, πρὸς ποιητικὸς κ. δὲ τῶν ἐνδόξων εἶναι, καὶ μὴ ὑπαρχόντων, καὶ μείζονων ἢ ὑπάρχει· ὁ δὲ εἴρων ἀνάπαλιν, ἀρνεῖσθαι τὰ ὑπάρχοντα, ἢ ἐλάττω ποιεῖν· ὁ δὲ μέσος * αὐθέκαστος ἂν ὢν, ἀληθευτικὸς καὶ τῷ βίῳ καὶ τῷ λόγῳ, τὰ ὑπάρχοντα ὁμολογῶν εἶναι περὶ αὑτὸν, καὶ οὔτε μείζω, οὔτε ἐλάττω. ἔστι δὲ τούτων ἕκαστα, καὶ ἕνεκά τινος ποιεῖν καὶ μηδενός. ἕκαστος δὲ οἷός ἐστι, τοιαῦτα * λέγει καὶ πράττει, καὶ οὕτω ζῇ, ἐὰν μή τινος ἕνεκα πράττῃ. καθ' αὑτὸ δὲ ὁ μὲν ψεῦδος, φαῦλον καὶ ψεκτόν· τὸ δὲ ἀληθὲς, καλὸν καὶ ἐπαινετόν. οὕτω δὲ καὶ ὁ μὲν ἀληθευτικὸς, μέσος ὢν, ἐπαινετός· οἱ δὲ ψευδόμενοι, ἀμφότεροι μὲν ψεκτοί· μᾶλλον δ' ὁ ἀλαζὼν. περὶ ἑκατέρου δ' εἴπωμεν· πρότερον γὰρ περὶ τὸν ἀληθευτικόν. ὁ γὰρ περὶ τὸν ἐν τοῖς ὁμολογίαις ἀληθεύοντος λέγομεν· οὐδ' ὅσα εἰς ἀδικίαν ἢ δικαιοσύνην συντείνει· ἄλλης γὰρ ἂν εἴη τοῦτ' ἀρετῆς· ἀλλ' * ὃς ἂν μηδενὸς τοιούτου διαφέροντος, καὶ ἐν λόγῳ καὶ ἐν βίῳ ἀληθεύῃ, τῷ τοιὸν ἕξιν τοιοῦτος ἐστί). δόξειε δ' ἂν ὁ τοιοῦτος ἐπιεικὴς εἶναι). ὁ γὰρ φιλαλήθης, καὶ ἐν οἷς μὴ διαφέρει, ἀληθεύων, ἀληθοῦς καὶ ἐν οἷς διαφέρει, ἔλοι μᾶλλον. ὡς γὰρ αἰσχρὸν, τὸ ψεῦδος βδελυκτέον, ὅτε καὶ καθ' αὑτὸ μισητόν· ὁ γὲ τοιοῦτος ἐπαινετός. ὅτι τὸ ἔλαττον δὲ μᾶλλον τοῦ ἀληθοῦς ἀποκλίνει. ἐμμελέστερον γὰρ φαίνεται, διὰ τὸ ἐπαχθεῖς τὰς ὑπερβολάς εἶναι). ὁ δὲ μείζω τῶν ὑπαρχόντων ποιούμενος μηδενὸς ἕνεκα, φαύλῳ μὲν ἔοικεν· οὐ γὰρ ἂν ἔχαιρε ᾧ ψεύδεται.

γρ. ὁ δίκαιος minùs rectè.

γρ. ποιεῖται & λίγει.

γρ. ἐν οἷς & ἀληθεύῃ,

μάταιος δὲ φαίνεται μᾶλλον ἢ κακός. εἰ δ' ἕνεκά τινος, ὁ μὲν δόξης ἢ τιμῆς, οὐ λίαν ψεκτὸς, ὡς ἀλαζών· ὁ δὲ χρημάτων, ἢ ὅσα εἰς χρήματα, ἀγχινούστερος· οὐκ ἐν τῇ δυνάμει δ' ἐστὶν ὁ ἀλαζών, ἀλλ' ἐν τῇ προαιρέσει· κατὰ τὴν ἕξιν γάρ, ᾗ τοιόσδε τίς ἐστιν, ἀλαζών ἐστιν· ὥσπερ καὶ ψεύστης. ὁ μὲν τοίνυν ψευδεῖ αὐτῷ χαίρων, ὁ δὲ δόξης ὀρεγόμενος ἢ κέρδους. οἱ μὲν οὖν δόξης χάριν ἀλαζονευόμενοι, τοιαῦτα προσποιοῦνται, ἐφ' οἷς ἔπαινος ἢ εὐδαιμονισμός· οἱ δὲ κέρδους, * ὧν ἀπόλαυσίς ἐστι τοῖς πέλας· καὶ ἃ μὴ ἴσασθαι ἐστὶ μὴ ὄντα, οὗτος ἀλαζὼν μάλιστα φθόνον. διὰ τοῦτο οἱ πλούσιοι προσποιοῦνται τὰ τοιαῦτα, καὶ ἀλαζονεύονται. ἔστι γὰρ ἐν αὐτοῖς τὰ εἰρημένα. οἱ δ' εἴρωνες ὅτι τὸ ἔλαττον λέγοντες, χαριέστεροι μὲν τὰ ἤθη φαίνονται· οὐ γὰρ κέρδους ἕνεκα δοκοῦσι λέγειν, ἀλλὰ φεύγοντες * ὄγκηρόν. μάλιστα δὲ καὶ ὅτοι τὰ ἔνδοξα ἀποῤῥοιοῦνται· οὗτος καὶ Σωκράτης ἐποίει. οἱ δὲ καὶ τὰ μικρὰ καὶ φανερὰ προσποιούμενοι, βωμολόχοι λέγονται, καὶ ὑπερφεύγοντοί τινες. καὶ ἐνίοτε ἀλαζονεία φαίνεται, οἷον ἡ τῶν Λακώνων ἐσθής. καὶ ἡ μὲν ὑπερβολὴ καὶ ἡ λίαν ἔλλειψις, ἀλαζονικόν. οἱ δὲ μετρίως χρώμενοι τῇ εἰρωνείᾳ, καὶ περὶ τὰ μὴ λίαν ἐμπόδων καὶ φανερὰ εἰρωνευόμενοι, χαρίεντες φαίνονται. δοκεῖ δ' ὁ ἀλαζὼν φαῦλος εἶναι πρὸς ἀλήθειαν. χείρων γάρ.

A verumtamen leuis hominis potiùs ac nugatoris, quàm mali similitudinem gerere videtur. Quòd si alicuius rei gratia faciat, is, qui gloriæ vel honoris causa facit, non est valde vituperandus, vt arrogans: at qui pecuniæ, aut aliarum rerum, quæ pecuniæ loco sunt, multo turpior est. Non autē vi ac potestate, sed consilio & instituta ratione vitæ, intelligitur arrogans. Exhabitu enim, & eo quod talis est, arrogās est, quemadmodū etiā mēdax. Alius enim mendacio ipso delectatur: alius verò gloriæ quæstúsve causa sibi plus quàm par est, sumit atq; arrogat. Atque ij quidem, qui cupiditate gloriæ incensi sibi plus æquo tribuunt; ea sibi vendicant, propter quæ homines vel laudari, vel beati prædicari solent. Qui autem quæstus causa id faciunt, ea sibi sumunt, quæ aliis fructum ac voluptatem afferunt, & in quibus tenebras aliis licet offundere, ne videre possint, eum non esse talem, qualem se esse profiteatur: verbi gratia, medicum, aut vatem, aut sophistam. Atque ob hanc causam complures talia in se inesse simulant, taliáque sibi arrogant. In eis enim ea reperiuntur, quæ à nobis dicta sunt. Dissimulatores autem, qui sua omnia verbis eleuant, moribus videntur illi quidem esse politioribus. Non enim lucri causa ita loqui videntur, sed quòd elationem animi iactationémque fugiant. Maximè autem etiam hi glorioſa omnia de se negant: quod faciebat & Socrates. Qui verò res paruas, & in promptu positas dissimulant, versuti seu delicati veteratores appellantur: sūntque hi abiecti & contempti homines. Atque adeò interdum hoc vitium arrogantiæ similitudinem gerit, qualis est Lacedæmoniorum vestitus. Nam sibi & nimium assumere, & parum admodum tribuere, de séque omnia detrahere, arrogantis est. Qui verò intra modum dissimulatione vtuntur, eáque dissimulant, quæ non admodum nota, neque in promptu sunt posita, ij politi homines videntur. Arrogans autem potiùs quàm dissimulator, veraci videtur opponi: Deterior enim est.

ΚΕΦΑΛ. ιδ'.

CAPVT XIV.

Περὶ τῆς βωμολοχίας, καὶ τῆς ἀγελείας ἢ δυσπαπέλου, καὶ μέσου τῆς εὐτραπέλου, καὶ ὑπερβολῆς.

Ludicræ conuersationis virtutem, Vrbanitatem scilicet, quæ inter ἰμωλοχικὰς tertia & postrema est, cum suis extremis narrat.

Magn. l. 1. c. 31. Eudem. l. 3. c. 7.

ΟΥΣΗΣ δὲ καὶ ἀναπαύσεως ἐν τῷ βίῳ, καὶ ἐν ταύτῃ διαγωγῆς μετὰ παιδιᾶς, δοκεῖ καὶ ἐν τούτῳ εἶναι ὁμιλία τις ἐμμελὴς, καὶ οἷα δεῖ λέγειν, καὶ ὡς· ὁμοίως δὲ καὶ ἀκούειν. διοίσει δὲ καὶ τῷ * ἐν τοιούτοις λέγειν, ἢ τοιούτων ἀκούειν. δῆλον δ' ὡς καὶ περὶ ταῦτα ἔστιν ὑπερβολή τε καὶ ἔλλειψις τοῦ μέσου.

γρ. ὧν τοῖς τοιό.

SEd cùm sit in vita suus etiam requieti locus, atque in hac temporis aliquid cum ludo & ioco ponere liceat: hîc quoque videtur conuersatio quædam apta & concinna consistere: vt, cùm talia dicantur, qualia, & quemadmodum dici debent, tum etiam audiantur. Intererit autem etiam inter qualeis quis loquatur, qualeisve loquentes audiat. Iam verò perspicuum est, in his & nimium esse & parum: quorum vtrumque abest à medio.

Atque

Atque ii quidem, qui risu mouendo vltra modum prodeunt, scurræ videntur esse, & ridiculi, contemptique homines, qui ridiculorum singulari cupiditate ac desiderio affecti sunt, magisque sibi hunc scopum propositum habent, vt risum moueant, quàm vt honesta ac decora loquantur, nec eius, in quem falsè dicunt, animum offendant. Qui autem nec ipsi quicquam ridiculè, salléque dicere queunt, & iis, qui dicunt, infensi sunt, agrestes & insulsi homines habendi sunt. At qui concinnè & lapidè salibus & iocis vtuntur, εὐτράπελοι, faceti aut vrbani nominantur, quasi ἔυτροποι flexibili ac versatili ingenio præditi. Ingenii enim & morum tales motus videntur esse. Quemadmodum autem corpora ex motibus iudicantur, ita & mores. Iam verò cùm sales & ridicula increbruerint, complureſque iocis & falsè dictis magis quàm par sit, delectentur: fit vt scurræ, faceti appellantur, tanquam humanitate politi homines. Sed ex iis quæ diximus, multum inter eos interesse, perspicuum est. Medio autem habitui etiam ea quæ dexteritas appellatur, accommodata est. Dexteri porrò hominis est, ea & dicere, & audire, quæ viro bono ac libero conueniunt. Sunt enim quædam, quæ talem virum ioco deceat & dicere, & audire. Magnum quoq; inter ingenuo dignum & seruilem iocum, interuallum interiectum est: magnum inter eruditi iocum, & ineruditi. Quod quidem ex veteribus & nouis comœdiis cuiuis intelligere licet. Illis enim ridicula res erat verborum obscœnitas: his sententia potiùs verbis tecta. Inter hæc autem ad speciem honestam ac decoram multum interest. Vtrùm igitur is, qui bene in alterum dicta falsa dicit, ex eo definiendus est, quòd ea dicat, quæ liberum decent? an quòd eum, qui audit, non offendat, aut etiam delectet? An verò hoc quoque incertum, nec definitum est? alia enim aliis odiosa sunt, & iucunda. Talia autem etiam audiet. Nam quæ quisque æquo animo audit, hæc facere quoq; videtur. Nõ igitur quiduis faciet. Salsè dictum enim, quoddam maledicti genus est. At latores legum quædam maledicti loco obiicere vetant. Sed oportebat eosdem fortasse vetare quoque ne quiduis in alterum falsè dicere liceret. Homo igitur politus & ingenuus sic erit affectus, perinde ac si ipse sibi lex sit. Ac medius quidem talis est, siue dexter, siue facetus, siue vrbanus appellandus sit. Scurra autem ridiculo moderari non potest, cùm nec sibi, nec aliis parcat, dummodo risum moueat: cùm talia deniq; dicat, quæ humanitate politus homo nunquã dixerit: nonnulla autem etiam eius aures respuerint. Agrestis autem ille & rusticus atque insulsus ad taleis congressiones prorsus ineptus & inutilis est. Nã cùm ipse nihil ad ea operæ cõferat, tũ omnibus offenditur. Videntur autẽ ad hominum vitam requies & iocus esse necessaria.

A οἱ μὲν οὖν τῷ γελοίῳ ὑπερβάλλοντες, βωμολόχοι δοκοῦσιν εἶναι καὶ φορτικοί, γλιχόμενοι πάντως τοῦ γελοίου, καὶ μᾶλλον σπουδάζοντες τοῦ γέλωτα ποιῆσαι, ἢ τοῦ λέγειν εὐσχήμονα, καὶ μὴ λυπεῖν τὸν σκωπτόμενον· οἱ δὲ μήτ' αὐτοὶ δι' εἰπόντες μηδὲν γελοῖον, τοῖς τε λέγουσι δυσχεραίνοντες, ἄγροικοι καὶ σκληροὶ δοκοῦσιν εἶναι· οἱ δὲ ἐμμελῶς παίζοντες, εὐτράπελοι προσαγορεύονται, οἷον εὔτροποι. τοῦ γὰρ ἤθους αἱ τοιαῦται δοκοῦσι κινήσεις εἶναι· ὥσπερ δὲ τὰ σώματα ἐκ τῶν κινήσεων κρίνεται, οὕτω καὶ τὰ ἤθη. ὑπερπολάζοντος δὲ τοῦ γελοίου, τῶν πλείστων χαίροντες τῇ παιδιᾷ, καὶ τοῦ σκώπτειν μᾶλλον ἢ δεῖ, καὶ οἱ βωμολόχοι εὐτράπελοί προσαγορεύονται, ὡς χαρίεντες. ὅτι δὲ διαφέρουσι, καὶ οὐ μικρὸν, ἐκ τῶν εἰρημένων δῆλον. τῇ μέσῃ δ' ἕξει οἰκεῖον καὶ ἡ ὑπεδεξιότης ἐστί· τοῦ δ' ὑπεδεξίου ἐστὶ τοιαῦτα λέγειν καὶ ἀκούειν, οἷα τῷ ὑπεικτῷ καὶ ἐλευθέρῳ ἁρμόττει· ἔστι γάρ τινα τρόπον τοιοῦτῳ λέγειν ἃ παιδιᾶς μέρει, καὶ ἀκούειν· καὶ ἡ τοῦ ἐλευθέρου παιδιὰ διαφέρει τῆς τοῦ ἀνδραποδώδους, καὶ αὖ τοῦ πεπαιδευμένου καὶ ἀπαιδεύτου. ἴδοι δ' ἄν τις καὶ ἐκ τῶν κωμῳδιῶν τῶν παλαιῶν καὶ καινῶν. τοῖς μὲν γὰρ ἦν γελοῖον, ἡ αἰσχρολογία· τοῖς δὲ μᾶλλον, ἡ ἀπρέπεια. διαφέρει δ' οὐ μικρὸν ταῦτα πρὸς εὐσχημοσύνην. πότερον οὖν τὸν σκώπτοντα δεικτέον τῷ λέγειν ἃ πρέπει ἐλευθέρῳ, ἢ τῷ μὴ λυπεῖν τὸν ἀκούοντα, ἢ τῷ καὶ τέρπειν; ἢ καὶ τοῦτο πρωτον, ἀφεικτέον. ἄλλο γὰρ ἄλλῳ μισητόν τε καὶ ἡδύ. ποιαῦτα δὲ καὶ * ἀκούσεται. ἃ γὰρ ὑπομένει ἀκούων, ταῦτα καὶ ποιεῖν δοκεῖ. οὐ δὴ πᾶν * ποιήσει· ὃ γὰρ σκῶμμα, λοιδόρημά τι ἐστιν· οἱ δὲ νομοθέται, ἔνια λοιδορεῖν κωλύουσιν. ἴσως δὲ ἴσως καὶ σκώπτειν. ὁ δὴ χαρίεις καὶ ἐλεύθερος, οὕτως ἕξει, οἷος νόμος ὢν ἑαυτῷ· τοιοῦτος μὲν οὖν ὁ μέσος ἐστὶν, εἴτ' ὑπεδέξιος, εἴτ' εὐτράπελος λέγεται. ὁ δὲ βωμολόχος, ἥττων ἐστὶ τοῦ γελοίου, καὶ οὔτε ἑαυτῷ, ὅτε τ' ἄλλῳ ἀπεχόμενος, εἰ γέλωτα ποιήσῃ· καὶ τοιαῦτα λέγων, ὧν ἥδιον ἂν ὁ χαριεὶς εἴποι. ἔνια δὴ οὐδ' ἂν ἀκούσαιμ' ὁ δ' ἄγροικος, εἰς τὰς τοιαύτας ὁμιλίας ἀχρεῖος. οὐδὲν γὰρ συμβαλλόμενος, πᾶσι δυσχεραίνει. δοκεῖ δὲ καὶ ἀνάπαυσις καὶ παιδιὰ ἐν τῷ βίῳ εἶναι ἀναγκαῖον.

γρ. ἀκούσεται ἥδιον.

γρ. λέξει al. ποιήσει ἢ λέξει.

τρεῖς οὖν αἱ εἰρημέναι ἐν τῷ βίῳ μεσότητες. Εἰσὶ δὲ πᾶσαι περὶ λόγων τινῶν καὶ πράξεων κοινωνίαν. Διαφέρουσι δ', ὅτι ἡ μὲν περὶ ἀλήθειάν ἐστιν, αἱ δὲ περὶ τὸ ἡδύ. τῷ δὲ περὶ τὸν ἡδονὴν, ἡ μὲν ἐν παισὶ παιδιᾶς, ἡ δ' ἐν τοῖς τοῦ βίου ὁμιλίαις.

A Tres igitur sunt illæ, quas diximus, in vita mediocritates: quæ omnes in quorumdam sermonum & actionum communitate versantur. Sed eo differunt, quòd vna in veritate, reliquæ duæ in iucunditate sitæ sunt. Atque harum ipsarum, quæ ad iucunditatem pertinent, altera in iocis, altera in congressionibus, reliquæque vitæ communitatibus, vertitur.

ΚΕΦΑΛ. ιε'.

CAPVT XV.

Περὶ αἰδοῦς· ὅτι πάθει μᾶλλον ἔοικεν ἢ ἕξει.

De affectionibus iis quæ Habituum ethicorum speciem habent, cùm habitus non sint, agit.

B

magnor. lib. 1. Eudem. lib. 3c. 7.

Περὶ δὲ αἰδοῦς, ὡς τινος ἀρετῆς, οὐ προσήκει λέγειν. πάθει γὰρ μᾶλλον ἔοικεν, ἢ ἕξει. ὁρίζεται γοῦν φόβος τις ἀδοξίας. Ἀποτελεῖται δὲ ὅ περὶ τὰ δεινὰ φόβῳ παραπλήσιον· ἐρυθριῶσι γὰρ οἱ αἰσχυνόμενοι· οἱ δὲ τὸν θάνατον φοβούμενοι, ὠχριῶσι. σωματικά δή πως ἔοικε πάντα ἀμφότερα. ὅπερ δοκεῖ πάθεσι μᾶλλον ἢ ἕξεως εἶναι. οὐ παντὶ δὲ ἡλικίᾳ τὸ πάθος ἁρμόζει, ἀλλὰ τῇ νέᾳ. οἰόμεθα γὰρ δεῖν τοὺς τηλικούτους, αἰδήμονας εἶναι, διὰ τὸ πάθει ζῶντας, πολλὰ ἁμαρτάνειν, ἀπὸ τῆς αἰδοῦς δὲ * κωλύεσθαι. Καὶ ἐπαινοῦμεν, τὸν μὲν νέον τοὺς αἰδήμονας· πρεσβύτερον δ' οὐδεὶς ἂν ἐπαινέσειεν, ὅτι αἰσχυντηλός. οὐδὲν γὰρ οἰόμεθα δεῖν αὐτὸν πράττειν ἐφ' οἷς ἐστιν αἰσχύνη. οὐδὲ γὰρ ὑπευθύνοις ἐστὶν ἡ αἰσχύνη, εἴπερ γίγνεται ὅτι τοῖς φαύλοις· οὐδὲ γὰρ πρακτέον τὰ τοιαῦτα. Εἰ δ' ἔστι τὰ μὲν κατ' ἀλήθειαν αἰσχρὰ, τὰ δὲ κατὰ δόξαν, οὐδὲν διαφέρει. οὐδέτερα γὰρ πρακτέα· ὥστ' οὐκ αἰσχυντέον. Φαύλου δὲ καὶ τὸ εἶναι τοιοῦτον, οἷ πράττειν τι τῶν αἰσχρῶν· τὸ δ' οὕτως ἔχειν, ὥστ' εἰ πράξειέ τι τῶν τοιούτων, αἰσχύνεσθαι, καὶ διὰ τοῦτ' οἴεσθαι ἐπιεικῆ εἶναι, ἄτοπον· ὅτι τοῖς ἑκουσίοις γὰρ ἡ αἰδώς. ἑκὼν δὲ ὁ ἐπιεικὴς οὐδέποτε πράξει τὰ φαῦλα. Εἴη δ' ἂν ἡ αἰδὼς δόξῃ ἐπιεικείας ἢ ἐπιεικές. εἰ γὰρ πράξας, αἰσχυνοίτ' ἄν. οὐκ ἔστι δὲ τοῦτο περὶ τὰς ἀρετάς. εἰ δὲ μὴ ἀναισχυντία φαῦλον, καὶ τὸ μὴ αἰδεῖσθαι τὰ αἰσχρὰ πράττειν, οὐθὲν μᾶλλον * τὸ τοιαῦτα πράττοντα αἰσχύνεσθαι, ἐπιεικές. οὐκ ἔστι δὲ οὐδ' ἡ ἐγκράτεια ἀρετὴ, ἀλλά τις μικτή. δειχθήσεται δὲ περὶ αὐτῆς ὑστερον. νῦν δὲ περὶ δικαιοσύνης εἴπωμεν.

γρ. κακοπαθεῖν.

γρ. πὶ τῶν πι.

C

D

De verecundia autem, quasi virtus sit aliqua, non attinet dicere. Perturbationi enim, quàm habitui similior est. Definitur itaque infamiæ metus quidam. Existit autem similiter, atque metus, qui in rebus formidolosis versatur. Erubescunt enim ii qui pudore afficiuntur: pallescunt autem, qui mortem extimescunt. Apparet igitur, vtrumque quodãmodo ad corpus pertinere. Quod quidem perturbationis potiùs quàm habitus proprium videtur esse. Non omni porrò ætati, sed adolescentiæ, hæc perturbatio conuenit. Nam qui hac ætate sunt, pudenteis & verecundos esse putamus oportere: quia cùm eorum vita assiduis perturbationibus agitetur, multa peccent, à quibus pudore reuocantur. Iuuenes itaque laudamus eos, qui sunt pudentes: senem verò quòd facilè pudore afficiatur, nemo laudauerit. Nihil enim eum arbitramur agere oportere eorum propter quæ pudor existere soler. Nam nec viri boni est pudor, si quidem ex rebus malis nascitur. Res enim huiusmodi ne agendæ quidem sunt. Nihil verò refert, vtrùm alia sint re turpia, alia opinione. Neutra enim sunt agenda. Ergo pudore affici non oportet. Præterea verò improbi hominis est, talem esse, vt turpe aliquid agat. Ita autem animatum esse aliquem, vt si quid tale admiserit, pudore afficiatur, atque ob hanc causam se virum bonum esse putare, absurdum est. Eorum enim, quæ sponte nostra agimus, nos pudet. At vir bonus numquam quicquam mali sponte sua admittet. Sed tamen ex conditione pudor potest bonum videri. Nam si quid turpe admittat, pudore afficiatur. Sed hoc non inest in virtutibus. Neque verò si impudentẽ esse nulloque pudore à turpibus actionibus reuocari malum est; idcirco turpia agentem pudore affici, bonum erit. Iam verò ne continentia quidem virtus est, sed quidam virtutis habet admixtum: de qua posteriùs dicemus. Nunc autem de iustitia differamus.

ARISTOTELIS ETHICORVM NICOMACHEORVM LIBER V.

CAPVT I.

Rudem Iuſtitiæ & Iniuſtitiæ tractationem, eamque generalem, aggreditur.

DE iuſtitia autem & iniuſtitia hoc videndum eſt, quibus in actionibus verſentur, & quænam mediocritas ſit iuſtitia: quarum denique rerum medium ſit ius. Quibus in rebus exquirendis & explicandis, eadem atque in ſuperioribus via rationéque vtamur. Videmus igitur, eum animi habitum, quo ad res iuſtas gerendas homines efficiuntur idonei, quoque res iuſtas & agunt, & volunt, ab omnibus iuſtitiam intelligi atque appellari ſolere: codemque modo iniuſtitiam habitum eſſe, quo & iniuriam faciunt, & res iniuſtas volunt. Itaque hæc primùm nobis quoque veluti quadam imagine adumbrata, poſita ſint & conceſſa. Neque enim ita ſe res habet in ſcientiis & facultatibus, ſeu poteſtatibus, vt in habitibus. Facultas enim ſeu poteſtas, & ſcientia, eadem contrariorum videtur eſſe: habitus autem contrariorum non idem eſt. verbi gratia, à bona valetudine non aguntur contraria, ſed ea quæ ſunt bonæ valetudinis propria dumtaxat. Dicimus enim, aliquem valenter ambulare, cùm ita ambulat, vt is qui bene valet. Sæpenumero igitur ex contrario habitu habitus intelligitur contrarius: ſæpe ex rebus habitui ſubiectis. Nam ſi bona corporis habitudo & firma conſtitutio nota ſit, nota erit etiam mala: & cognitis iis quæ firmam corporis conſtitutionem efficiunt, firma quoque corporis conſtitutio erit cognita: & rurſus ex hac ipſa, ea quæ bonam corporis habitudinem efficiunt. Si enim bona corporis habitudo, ſoliditas carnis eſt: neceſſe eſt malam corporis habitudinem, carnis raritatem eſſe: & quod vim habet efficientem firmæ corporis conſtitutionis, id ad carnis ſoliditatem gignendam neceſſariò valebit. Plerumque autem ſequitur, vt ſi altera pluribus modis dicantur, alterorum quoque multi ſint ſignificandi modi. verbi gratia, ſi multæ ſint iuſti ſignificationes, erunt & iniuſti multæ.

ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΟΥΣ ΗΘΙΚΩΝ Νικομαχείων Ε.

ΚΕΦΑΛ. α'.

Δικαιοσύνης δὲ καὶ ἀδικίας ἱστορικὴ σκέψις. καὶ ὅλως οὐ τὸν αὐτὸν ἔχει τρόπον ὅτι τε ὅτιοῦν μέσον ἐστὶ καὶ δυνάμεων, καὶ ὅτι τῶν ἕξεων.

ΠΕΡΙ δὲ δικαιοσύνης καὶ ἀδικίας σκεπτέον, περὶ ποίας τε τυγχάνουσιν οὖσαι αἱ πράξεις, καὶ ποῖα μεσότης ἐστὶν ἡ δικαιοσύνη· καὶ τὸ δίκαιον, τίνων μέσον. ἡ δὲ σκέψις ἡμῖν ἔστω κατὰ τὸν αὐτὸν μέθοδον τοῖς προειρημένοις. ὁρῶμεν δὴ πάντας τὸν τοιοῦτον ἕξιν βουλομένους λέγειν δικαιοσύνην, ἀφ' ἧς πρακτικοὶ τῶν δικαίων εἰσὶ, καὶ ἀφ' ἧς δικαιοπραγοῦσι, καὶ βούλονται τὰ δίκαια. τὸν αὐτὸν δὲ τρόπον καὶ περὶ ἀδικίας, ἀφ' ἧς ἀδικοῦσι, καὶ βούλονται τὰ ἄδικα. ὡς δ' καὶ ἡμῖν πρῶτον ὡς ἐν τύπῳ, ὑποκείσθω ταῦτα. ταῦτα γὰρ τὸν αὐτὸν ἔχει τρόπον ὅτι τε τῶν ὑπομνημάτων καὶ δυνάμεων, καὶ ὅτι τῶν ἕξεων. δύναμις μὲν γὰρ καὶ ὑπομνήμη, δοκεῖ τῶν ἐναντίων ἡ αὐτὴ εἶναι· ἕξις δ' ἡ ἐναντία τῶν ἐναντίων οὔ· οἷον, ἀπὸ τῆς ὑγιείας οὐ πράττεται τὰ ἐναντία, ἀλλὰ τὰ ὑγιεινὰ μόνον. λέγομεν γὰρ ὑγιείας βαδίζειν, ὅταν βαδίζῃ ὡς δὴ ὁ ὑγιαίνων. πολλάκις μὲν οὖν γνωρίζεται ἡ ἐναντία ἕξις ἀπὸ τῆς ἐναντίας· πολλάκις δ' αἱ ἕξεις, ἀπὸ τῶν ὑποκειμένων. ἐάν τε γὰρ ἡ εὐεξία ᾖ φανερὰ, καὶ ἡ κακοεξία φανερὰ γίνεται· καὶ ἐκ τῆς εὐεκτικῆς ἡ εὐεξία, καὶ ἐκ ταύτης τὰ εὐεκτικά. εἰ γὰρ ἔστιν ἡ εὐεξία πυκνότης σαρκὸς, ἀνάγκη καὶ τὴν κακοεξίαν εἶναι μανότητα σαρκός· καὶ τὸ εὐεκτικὸν, τὸ ποιητικὸν πυκνότητος ἐν σαρκί. ἀκολουθεῖ δ' ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ, ἐάν τ' ἀπὸ πλειόνων πλεοναχῶς λέγηται, καὶ ἀπὸ πλειόνων πλεοναχῶς λέγεσθαι· οἷον, εἰ τὸ δίκαιον, καὶ τὸ ἄδικον.

magnor. lib. 1. cap. 34. Eudem. lib. 4.

A

ΚΕΦΑΛ. β'.

Οτὶ πλεοναχῶς λέγονται, ἥτε δικαιοσύνη καὶ ἡ ἀδικία.

ΕΟἶκε δὲ πλεοναχῶς λέγεσθαι ἡ δικαιοσύνη, καὶ ἡ ἀδικία· ἀλλὰ δι' ἐγγὺς τὸ συνεζυγὸς εἶναι τῇ ὀνομασίᾳ αὐτῶν, λανθάνει καὶ οὐχ ὥσπερ ὅτι τῶν πόρρω δῆλα μᾶλλον. ἐν γὰρ διαφορᾷ πολλῇ, ἡ κατὰ τὸ αὐτὸ εἶδος· διὸ ὅτι καλεῖται κλεὶς ὁμωνύμως, ἥ τε ὑπὸ τῶν αὐχένα τῷ ζώων, καὶ ἡ τοῖς θύραις κλείουσιν. εἰλήφθω δή, ὁ ἄδικος πολλαχῶς λέγεσθαι. δοκεῖ δὲ ὅ, τε παράνομος, ἄδικος εἶναι, καὶ ὁ πλεονέκτης, καὶ ὁ ἄνισος· ὥστε δῆλον, ὅτι καὶ ὁ δίκαιος ἔσται ὅ, τε νόμιμος, καὶ ὁ ἴσος· τὸ μὲν δίκαιον ἄρα, τὸ νόμιμον, καὶ τὸ ἴσον· τὸ δ' ἄδικον τὸ παράνομον, καὶ ἄνισον. * ἐπεὶ δὲ καὶ πλεονέκτης ὁ ἄδικος, περὶ τὰ ἀγαθὰ ἔσται, ἀ πρόσω· ἀλλὰ περὶ ὅσα δύτυχία, καὶ ἀτυχία, ἃ ὅτι μὲν ἁπλῶς αἱρετὰ, ἀγαθά· ἐνὶ δὲ οὐκ αἱρετά. οἱ δ' ἄνθρωποι ταῦτα εὔχονται καὶ διώκουσι· δεῖ δ' οὔ· ἀλλ' εὔχεσθαι μὲν τὰ ἁπλῶς ἀγαθὰ, καὶ αὑτοῖς ἀγαθὰ εἶναι· αἱρεῖσθαι δὲ τὰ αὑτοῖς ἀγαθά. ὁ δ' ἄδικος οὐκ αἱρεῖται τὸ πλέον αἱρεῖσθαι· ἀλλὰ καὶ τὸ ἔλαττον, ὅτι τῶν ἁπλῶς κακῶν· ἀλλ' ὅμως δοκεῖ καὶ τὸ μεῖον κακὸν ἀγαθόν πως εἶναι, τοῦ δ' ἀγαθοῦ ἔστιν ἡ πλεονεξία· ἄρα τοῦτο δοκεῖ πλεονέκτης εἶναι. ἔστι δὲ ἄνισος· τοῦτο γὰρ περιέχει * καὶ νόν· καὶ παράνομος· τοῦτο γὰρ ἡ παρανομία, ἦν δὲ ἡ ἀνισότης, περιέχει πᾶσαν ἀδικίαν, καὶ κοινόν ἐστι πάσης ἀδικίας.

gr. ἐπὶ γὰρ ἴσον· τὸ δ' ἄδικον τὸ παράνομον, καὶ ἄνισον. * ἐπεὶ δὲ καὶ πλεονέκτης ὁ ἄδικος

gr. καὶ νόν. τὸ γὰρ ἄνισον ἔχει τὸ πλέον καὶ τὸ ἔλαττον.

ΚΕΦΑΛ. γ'.

Περὶ τοῦ παρανόμου, καὶ τῆς δικαιοσύνης, ἣ πολιτικὴ ἐστὶν ἀρετή.

ΕΓεὶ δ' ὁ παράνομος, ἄδικος ἦν· ὁ δὲ νόμιμος, δίκαιος, δῆλον ὅτι πάντα τὰ νόμιμά ἐστι πως δίκαια· τάττε γὰρ ὡρισμένα ὑπὸ τῆς νομοθετικῆς, νόμιμά ἐστι· καὶ ἕκαστον τούτων δίκαιον εἶναφαμέν. οἱ δὲ νόμοι ἀγορεύουσι, περὶ ἁπάντων, σκοπούμενοι, ἢ τὸ κοινῇ συμφέρον πᾶσιν, ἢ τοῖς ἀρίστοις, ἢ τοῖς κυρίοις, ἢ κατ' ἀρετὴν, ἢ καθ' ἄλλον τινὰ τρόπον τοιοῦτον·

CAPVT. II.

Rudem Iustitiæ tractationem, eamque specialem subiungit: & duas Iustitiæ species ex ipsius nominis significatione elicit.

MVltis autem modis iustitia & iniustitia dici videntur. Sed quia valde est propinqua earũ nominis cõmunitas, & similitudo, idcirco obscurior est, neq; ita, vt in iis quæ longè inter se distant, apparet. Magna enim differentia est ea quæ ex specie est, exẽpli gratia, clauis apud Græcos vno & cõmuni nomine appellatur, & ea pars quæ ceruicibus animalium subest, & ea qua ostia claudunt. Hoc igitur sumptum sit, quot modis homo iniustus dicatur. Et verò videtur iniustus esse & is, qui cõtra legẽ committit, & is, qui sibi plus vendicat, quàm par sit, qui q; inæqualis est. Ex quo perspicuum est, iustũ quoq; futurum & eum, qui legibus pareat, & eũ qui æquus seu æqualis sit. Ius igitur erit tum id quod legibus sancitur, quod legitimum appellãt, tum id quod æquum est: & contrà iniuria, tum id quod in legẽ cõmittitur, tũ id quod iniquum est. Quoniam autẽ iniustus etiam plus bonorũ quã par sit, sibi deposcit ac vẽdicat; in bonis erit occupatus, nõ omnibus, sed in iis duntaxat, in quibus secunda & aduersa fortuna locum habet: quæ sunt bona simpliciter & absolutè quidem illa semper, sed huic vel illi nõ semper. Homines autẽ hæc votis omnibus expetuntque ac persequuntur: quod facere non oportet, sed optare sanè, vt quæ simpliciter bona sunt, ea nobis quoq; bona sint: eligere autẽ ac sumere, quæ nobis sunt bona. Sed iniustus non semper id quod plus est, eligit, verumetiã quod minus est, in iis quæ absolutè mala sunt. Sed quia videtur etiam minùs malum quodãmodo bonũ esse; cupiditas autem eius, quod plus est, boni cupiditas est: idcirco videtur ille esse eius quod plus est, appetens & cupidus. Porrò iniquus etiam contra legem peccat. Nam hoc ipsum quod peccatum in legem dicimus, omnẽ iniustitiam cõtinet, omnisque iniustitiæ commune est.

CAPVT III.

Ex speciebus Iustitiæ priorem, quæ Legitima & Vniuersalis dicitur, describit.

EQVoniã autẽ eũ qui contra leges cõmittit, iniustum esse diximus: qui verò leges seruat, iustum: perspicuũ est, ea omnia quæ legitima sũt, quodãmodo esse iusta. Nã cùm ea quæ à scientia legum ferendarum descripta & definita sunt, legitima sunt, tum vnumquodque horum ius esse dicimus. Leges autem omnibus de rebus ita loquuntur, vt vel communem omnium vtilitatem spectent, vel optimorum, vel eorum penes quos summa rerum est potestas: & vel secundùm virtutem, vel secundùm quem alium modum talem,

Quocirca vno modo iura appellamus ea quæ vitam beatam, eiusque parteis, ciuili societate conciliare & conseruare possunt. Ac lex quidem & viri fortis muneribus fungi iubet, vt locum atque ordinem in acie tenere, neque fugere neque arma abiicere: & temperantis, vt non adulterari, neque cuiquam stuprum inferre: & lenis ac mansueti, vt neminem verberare, neque cuiquam maledicere. Itemque in cæteris virtutibus ac vitiis, partim iubendo partim vetando, rectè quidem ea lex, quæ rectè ac salutariter: perperam autem, quæ negligenter & inconsideratè lata est. Hæc igitur iustitia, virtus est illa quidem perfecta, non tamen simpliciter, neque absolutè, sed si ad alterum referatur. Atque ob hanc causam sæpe omnium præstantissima virtutum videtur esse iustitia: neque vesper neque lucifer tanta homines admiratione afficere. Tum solemus hoc vti prouerbio.

Iustitia vna alias virtutes continet omneis.

Ac perfectissima virtus est, quia perfectæ virtutis vsus est. Ideo autem perfecta est, quia qui ea præditus est, etiam cum aliis & erga alios, non secum solum, virtutem colere potest. Plerique enim in suis quidem rebus vti virtute possunt, in iis autem quas cum altero contraxerunt, non possunt. Quocirca præclarè Biantis illud videtur esse dictum: Magistratus virum declarabit. Nam qui magistratum gerit, is iam cum altero rationem habet, & in communione vitæ versatur. Atque ob hanc eandem causam sola ex omnibus virtutibus iustitia alienum videtur esse bonum, quia ad alterum refertur ac pertinet. Aliorum enim vtilitati consulit, nempe aut principis, aut reipubl. Deterrimus igitur ille quidem habendus est, qui improbitate in se vtitur, & in amicos: optimus autem, non qui secum & sibi, sed qui cum aliis, & erga alios virtutem colit. Hoc enim difficile atque operosum est. Ergo hæc iustitia non virtutis pars est, sed virtus vniuersa: neque ei contraria iniustitia pars vitii est, sed vitium integrum atque vniuersum. Quid interest autem inter virtutem, & hanc iustitiam, ex iis quæ diximus, perspicuum est. Est enim eadem illa quidem, sed eius essentia non est eadem: verùm quà cum altero rationem habet, iustitia est: quà talis quidam habitus est, absolutè virtus est.

A ὥστε, ἕνα μὲν τρόπον δίκαια λέγομεν, τὰ ποιητικὰ, καὶ φυλακτικὰ τῆς εὐδαιμονίας, καὶ τῶν μορίων αὐτῆς, τῇ πολιτικῇ κοινωνίᾳ. προστάττει δὲ ὁ νόμος, καὶ τὰ τοῦ ἀνδρείου ἔργα ποιεῖν. οἷς, μὴ λείπειν τὴν τάξιν, μηδὲ φεύγειν, μηδὲ ῥίπτειν τὰ ὅπλα· καὶ τὰ τοῦ σώφρονος, οἷς μὴ μοιχεύειν, μηδὲ ὑβρίζειν· καὶ τὰ τοῦ πράου, οἷς, μὴ τύπτειν, μηδὲ κακηγορεῖν· ὁμοίως δὲ καὶ κατὰ τὰς ἄλλας ἀρετὰς καὶ μοχθηρίας, τὰ μὲν καλοῦντα, τὰ δ' ἀπαγορεύοντα· ὀρθῶς μὲν, ὁ κείμενος ὀρθῶς· χεῖρον δὲ, ὁ ἀπερχθισμένος. αὕτη μὲν οὖν ἡ δικαιοσύνη, ἀρετὴ μέν ἐστι τελεία, ἀλλ' οὐχ ἁπλῶς, ἀλλὰ πρὸς ἕτερον· καὶ διὰ τοῦτο πολλάκις κρατίστη τῶν ἀρετῶν εἶναι δοκεῖ· καὶ οὔθ' ἕσπερος, οὔθ' ἑῷος, οὕτω* θαυμαστός. καὶ παροιμιαζόμενοι φαμὲν, B

Ἐν δὲ δικαιοσύνῃ συλλήβδην πᾶσ' ἀρετή σι,

καὶ τελεία μάλιστα ἀρετή, ὅτι τῆς τελείας ἀρετῆς χρῆσίς ἐστι. τελεία δ' ἐστὶν, ὅτι ὁ ἔχων αὐτὴν, καὶ πρὸς ἕτερον δύναται τῇ ἀρετῇ χρῆσθαι, ἀλλ' οὐ μόνον καθ' αὑτόν· πολλοὶ γάρ, ἐν μὲν τοῖς οἰκείοις, τῇ ἀρετῇ δύνανται χρῆσθαι· ἐν δὲ τοῖς πρὸς ἕτερον, ἀδυνατοῦσι. καὶ διὰ τοῦτο δοκεῖ ἔχειν τὸ τοῦ Βίαντος, ὅτι ἀρχὴ τὸν ἄνδρα δείξει· πρὸς ἕτερον γάρ, καὶ ἐν κοινωνίᾳ ἤδη ὁ ἄρχων. διὰ δὲ τοῦτο καὶ * ἀλλότριον ἀγαθὸν δοκεῖ C D τῇ δικαιοσύνῃ μόνῃ τῶν ἀρετῶν, * ὅτι πρὸς ἕτερόν ἐστιν· ἄλλῳ γάρ τινι συμφέροντα πράττει, ἢ ἀρχοντι, ἢ * κοινῷ. κάκιστος μὲν οὖν * ὁ πρὸς αὐτὸν, καὶ πρὸς τοὺς φίλους χρώμενος τῇ μοχθηρίᾳ· ἄριστος δ' οὐχ ὁ πρὸς αὐτὸν τῇ ἀρετῇ, ἀλλ' ὁ πρὸς ἕτερον· * τοῦτο γάρ ἔργον χαλεπόν. αὕτη μὲν οὖν ἡ δικαιοσύνη, οὐ μέρος ἀρετῆς, ἀλλ' ὅλη ἀρετή ἐστιν· οὐδ' ἡ ἐναντία, μέρος κακίας, ἀλλ' ὅλη κακία· τί δὲ διαφέρει ἡ E ἀρετὴ καὶ ἡ δικαιοσύνη αὕτη, δῆλον ἐκ τῶν εἰρημένων. ἔστι μὲν γὰρ ἡ αὐτή· τὸ δ' εἶναι, οὐ τὸ αὐτό· ἀλλ', ἧ μὲν πρὸς ἕτερον, δικαιοσύνη· ἧ δὲ τοιάδε * ἕξις ἁπλῶς, ἀρετή.

γρ. δαιμαστοί. Theogn. 147.

Infrà, cap. 20. γρ. ὅλη ἐ γρ. κοινωνῷ. & ita in Eudem. γρ. ὁ δὲ πρ. Fort. τῶν δ' ἔνγον. ὦ. vt sæpe alibi. vox autē κακιστὸν ex glossa pridem in contextum irrepsisse videtur. Ita tamē etiam in Eudem. γρ. ἕξις, ἁπλῶς ἀρ.

A

ΚΕΦΑΛ. ή'.

Περὶ τοῦ ἐν μέρει δικαιοσύνης, καὶ τοῦ κατὰ τὴν ἑτέραν σύνωνυμος.

ΖΗΤΟΥΜΕΝ δὲ καὶ τὴν ἐν μέρει ἀρετῆς δικαιοσύνην· ἔστι γάρ τις, ὡς φαμέν. ὁμοίως δὲ καὶ περὶ ἀδικίας τῆς κατὰ μέρος. σημεῖον δὲ ὅτι ἔστι· κατὰ μὲν γὰρ τἆλλα μοχθηρίας ὁ ἐνεργῶν, ἀδικεῖ μέν, πλεονεκτεῖ δ' οὐδέν· οἷον ὁ ῥίψας τὴν ἀσπίδα, διὰ δειλίαν· καὶ ὁ κακῶς εἰπών, διὰ χαλεπότητα· καὶ ὁ βοηθήσας χρήμασι, διὰ προαίρεσιν· ὅταν δὲ πλεονεκτῇ, πολλάκις κατ' οὐδεμίαν τὴν τοιούτων, ἀλλὰ μὴν οὐδὲ κατὰ πάσας, κατὰ πονηρίαν δέ γε δῆλον· ψέγομεν γὰρ * καὶ κατ' ἀδικίαν. ἔστιν ἄρα τις ἄλλη ἀδικία, ὡς μέρος τι τῆς ὅλης, καὶ ἀδικία τι ἐν μέρει τοῦ ὅλου ἀδίκου, τὸ παρὰ τὸν νόμον. ἔτι, εἰ ὁ μὲν, τοῦ κερδαίνειν ἕνεκα μοιχὸς καὶ προσλαμβάνων· ὁ δὲ, προσπαθὴς καὶ ζημιούμενος διὰ θυμόν· οὗτος μὲν ἀνόσιος δόξειεν ἂν εἶναι μᾶλλον ἢ πλεονέκτης· ἐκεῖνος δέ, ἄδικος, ἀνόσιος δ' οὔ. δῆλον ἄρα ὅτι διά τὸ κερδαίνειν· ἔτι, περὶ μὲν τἆλλα πάθη ἀδικήματα γίνεται ἢ ἐπαναφορὰ ὅτι ἵνα μοχθηρίαν αἰεί· οἷον εἰ ἐμοίχευσεν, ἐπ' ἀκολασίαν· εἰ ἐγκατέλιπε τὸν προσπαίσαντα, ὅτι δειλίαν· εἰ δὲ ἐπάταξεν, ὅτι ὀργήν· εἰ δ' ἐκέρδανεν, ὅτι οὐδεμίαν μοχθηρίαν, ἀλλ' ἢ ἐπ' ἀδικίαν· ὥστε φανερὸν ὅτι ἔστι τις ἀδικία παρά τὴν ὅλην ἄλλη ἐν μέρει, συνώνυμος· ὅτι ὁ ὁρισμὸς ἐν τῷ αὐτῷ γένει· ἀμφω γὰρ ἐν τῷ πρός ἕτερον ἔχουσι τὴν δύναμιν· ἀλλ', ἢ μὲν περὶ τιμὴν, οἷον χρήματα, ἢ σωτηρίαν, οἷον εἴ τινι * ἔχοιμεν ἐνί ὀνόματι προσλαβεῖν ταῦτα πάντα· καὶ δι' ἡδονὴν τὴν ἀπὸ τοῦ κέρδους· ἡ δὲ, περὶ ἅπαντα, περὶ ὅσα ὁ σπουδαῖος.

γρ. ἔχομεν

ΚΕΦΑΛ. ε'.

Εἰ περὶ δικαιοσύνης τῆς ἐν μέρει καὶ τῶν εἰδῶν αὐτῆς.

ΟΤΙ μὲν οὖν εἰσι δικαιοσύναι πλείους, καὶ ὅτι ἔστι τις ἑτέρα παρὰ ὅλην ἀρετὴν, δῆλον· τίς δὲ * καὶ ὁποία τις, λη-

γρ. ἐν πρώτῳ Suprà, c. 2.

CAPVT IV.

Alteram Iustitiæ speciem, quæ particularis dicitur, & æqualitate veluti forma continetur, enarrat.

IVstitiam autem quærimus, eam quæ pars virtutis est. Est enim aliqua, vt dicimus. Itemque iniustitiam, eam quæ in partibus vitii numeratur. Aliquam porrò esse huiusmodi argumento est, quòd qui agit aliquid eorum quæ ad cætera vitia pertinent, facit ille quidē iniustè, sibi tamen plus boni quàm oportet, non sumit, aut vendicat: verbi gratia, qui clypeum abiecit propter ignauiam, aut qui maledixit alteri ira incensus, aut qui pecunia non est alicui opitulatus ob illiberalitatem. Cum autem sibi plus boni sumit, aut vēdicat, quàm oportet, sæpe nullo tali vitio, certè non omnibus peccat: & tamen peccat. Nam & hunc iniustitiæ nomine vituperamus. Est igitur alia quædam iniustitia tanquam iniustitiæ pars quædam vniuersæ: itemque iniustum quoddam, vt totius pars iniusti, eius quod contra leges committitur. Præterea si quis quæstus causa adulterium committat, mercedemque etiam ferat, alius autem cupiditate inflammatus idem faciat, dans etiam aliquid de suo, iacturamque rei suæ faciens: hic quidem intemperans potiùs, quàm plus sibi sumens & vendicans esse videtur: ille autem iniustus, sed non intemperans: propterea scilicet, quia quæstus causa faciat. Præterea in cæteris quidem omnibus iniustè factis, si quid peccetur, id semper ad aliquod genus improbitatis refertur: verbi causa, si quis adulterium commisit, ad intemperantiam: si eum qui in acie proximus locatus erat, deseruit, ad timiditatem: si quem pulsauit, ad iracundiam, sed si quæstum fecit, ad nullum aliud vitium, nisi ad iniustitiā refertur. Perspicuum igitur est, præter vniuersam iniustitiam, aliam quandam esse eius partem, vno eodemque nomine appellatam, quoniam eodem genere vtriusque definitio cōtinetur. Vtriusque enim vis in eo posita est, vt ad alterum referatur. Sed hæc quidem in honore versatur, aut pecunia, aut salute, aut si quo vno nomine hæc omnia complecti possimus: & propter voluptatem suscipitur eam quæ è lucro proficiscitur: illa autem in iis omnibus in quibus vir bonus occupatus est.

CAPVT V.

Exactiorem enarrationē iustitiæ ruditer subtexit: Vniuersalem iustitiam obiter attingens: Particularis verò species distinctè recensens.

IVstitias ergo plureis esse, aliamque quandam præter vniuersam virtutem esse, perspicuum est, quæ sit porro & qualis, est in-

telligendum. Hæc igitur à nobis propoſita eſt Iniuriæ diſtinctio, vnam eſſe, quæ cõtra leges infertur: alterã, quæ ab æquitate, ſeu æqualitate remota eſt: itemq; Ius eſſe vnũ legitimũ: æquale alterum. Atq; ex ea quidẽ, quæ contra leges infertur, iniuria, ſuperior iniuſtitia & orta & appellata eſt. Verùm quoniam nõ eſt idẽ iniquum, ſeu inæquale, ſeu ab æquitate remotum, quod plus, ſed aliud ad aliud relatum, vt pars ad totum; (quicquid enim plus eſt, iniquũ ſeu inæquale eſt; ſed non quicquid eſt iniquũ, plus eſt;) quoniam q; itidẽ iniquitas, & ea iniuria, quæ fit contra leges, non ſunt idem, (nam quicquid iniquũ eſt, contra leges cõmittitur: ſed non quicquid cõtra leges cõmittitur, continuò eſt iniquum) efficitur vt hæc iniuria, & hæc iniuſtitia, nõ ſint eædem, atq; illæ, ſed ab illis differãt, partiumq; rationem ad tota obtineant. Hæc enim iniuſtitia totius iniuſtitiæ pars eſt; itemq; totius iuſtitiæ hæc iuſtitia. Itaque & de iuſtitia ea dicendum eſt, quæ generi ſubiecta eſt, & de iniuſtitia, quæ illius iniuſtitiæ pars eſt: eodemq; modo de iure atque iniuria. Eam igitur iuſtitiam, eamq; iniuſtitiã, quæ in eodem atque virtus vniuerſa vitiumq; vniuerſum, ordine locatæ ſunt, quarum altera totius virtutis, altera totius vitii vſus eſt cũ altero, prætermittamus. Ius quoque & iniuria, quæ ſunt his conſentanea, quonam modo diſtinguenda & diſcernẽda ſint, non eſt obſcurum. Nam pleraq; ferè iura legitima, ea officia ſunt, quæ ab vniuerſa virtute præſcribuntur. Vnicuiq; enim virtuti conuenienter viuere lex iubet, & vnũquodq; vitium ſequi vetat. Cauſæ autẽ efficientes virtutis vniuerſæ, ſunt ea omnia iura legitima, quæ legibus de diſciplina ad remp. vtili, comprehenſa, deſcripta, & conſtituta ſunt. Sed de diſciplina quidẽ cuiuſq; priuata, qua quis abſolutè vir bonus eſt, vtrùm ſit prudentiæ ciuilis, an alius facultatis, præcipere, poſteriùs erit diſputãdum. Non eſt enim fortaſſis idem, virum bonum eſſe, & bonũ ciuem, in quouis adminiſtrandæ reipubl. genere. Eius autẽ iuſtitiæ, quæ vt pars ſubiecta generi eſt, iuriſq; eius, quod ei cõſentaneũ eſt, vna ſpecies eſt, quę in diſtributione vel honoris, vel pecuniæ, vel aliarũ rerũ, quæ inter eos diuidi poſſunt, qui eiuſdẽ reipubl. cõmunione inter ſe cõiuncti ſunt, verſatur: in his enim eſt, vt alter cũ altero & æquũ & iniquũ cõſequatur. Altera, quę in rebus cõtrahẽdis vim corrigẽdi atq; emẽdãdi habet. Huius porrò duę ſũt partes. Contractuũ enim alii ſpõte noſtra, alii nobis inuitis fiunt. Spõte fiũt, exẽpli cauſa; hi, venditio, emptio, mutuũ, fideiuſſio, cõmodatũ, depoſitũ, locatio, & cõductio. Dicũtur verò ſpõte fieri, quia horum contractuum principium noſtra ſponte inſtituitur. Eorum autem, qui nobis inuitis fiunt, alii ſunt clandeſtini, vt furtum, adulterium, veneficium, lenocinium, ſeruialieni deceptio, aut corruptio, cædes dolo commiſſa, falſum teſtimonium: alii ſunt violenti, vt verbera, vincula, mors, rapina, debilitatio corporis, maledicentia, contumelia.

πλέον. * διώρισται δὴ τὸ ἄδικον, * τὸ, τε παρανόμον, καὶ τὸ ἄνισον· τὸ δὲ δίκαιον, τό, τε νόμιμον καὶ τὸ ἴσον· καθ' ὃν τὸ μὲν παρανόμον, τὸ ἄνισον ἐστίν· ἐπεὶ δὲ τὸ ἄνισον καὶ τὸ πλέον οὐ ταὐτὸν, ἀλλ' ἕτερον, ὡς μέρος * πρὸς ὅλον· (τὸ μὲν γὰρ πλέον ἅπαν ἄνισον, τὸ δ' ἄνισον οὐ πᾶν πλέον·) καὶ τὸ ἄδικον καὶ ἡ ἀδικία ὡσαύτως, ἀλλ' ἕτερα ἐκείνων· τὰ μὲν, ὡς μέρη· τὰ δ', ὡς ὅλα· μέρος γὰρ αὐτῆς ἡ ἀδικία τῆς ὅλης ἀδικίας· ὁμοίως δὲ καὶ ἡ δικαιοσύνη τῆς δικαιοσύνης. ὥστε καὶ περὶ τῆς κατὰ μέρει δικαιοσύνης * καὶ ἀδικίας λεκτέον, καὶ τῶν δικαίου καὶ τοῦ ἀδίκου ὡσαύτως. ἡ μὲν οὖν καθ' ὅλου ἀρετῶν * παραμένη δικαιοσύνη καὶ ἀδικία· ἡ μὲν, τῆς ὅλης ἀρετῆς οὖσα χρῆσις πρὸς ἄλλον· ἡ δὲ, τῆς κακίας, ἀφείσθω· καὶ τὸ δίκαιον δὲ καὶ τὸ ἄδικον τὸ κατὰ ταύτας, φανερὸν ὡς θετέον· σχεδὸν γὰρ τὰ πολλὰ τῶν νομίμων τὰ ἀπὸ τῆς ὅλης ἀρετῆς * πρόσταττόμενά ἐστι· καθ' ἑκάστην γὰρ ἀρετὴν πρόσταττει ζῆν, καὶ καθ' ἑκάστην μοχθηρίαν κωλύει ὁ νόμος· τὰ δὲ ποιητικὰ τῆς ὅλης ἀρετῆς ἐστι τῶν νομίμων ὅσα νενομοθέτηται περὶ * παιδείαν τὴν πρὸς τὸ κοινόν. περὶ δὲ τῆς καθ' ἕκαστον παιδείας, καθ' ἣν ἀνὴρ ἀγαθός ἐστι, πότερον τῆς πολιτικῆς ἐστιν, ἢ ἑτέρας, * ὕστερον θετέον· οὐ γὰρ ἴσως ταὐτὸν ἀνδρί τε ἀγαθῷ εἶναι, καὶ πολίτην πάντα· τῆς δὲ κατὰ μέρος δικαιοσύνης καὶ τοῦ κατ' αὐτὴν δικαίου, ἓν μόριόν ἐστιν εἶδος, τὸ ἐν ταῖς διανομαῖς, ἢ ἐλαττῶν, ἢ χρημάτων, ἢ τῶν ἄλλων, ὅσα μεριστὰ τοῖς κοινωνοῦσι τῆς πολιτείας· ἐν τούτοις γὰρ ἔστι καὶ ἄνισον ἔχειν, καὶ ἴσον ἕτερον ἑτέρου· ἓν δὲ, τὸ ἐν τοῖς συναλλάγμασι διορθωτικόν. τούτου δὲ μέρη δύο. τῶν γὰρ συναλλαγμάτων, τὰ μὲν ἑκούσιά ἐστι· τὰ δὲ, ἀκούσια· ἑκούσια * τὰ μὲν δὴ πράσεις, ὠνὴ, δάνεισμὸς, ἐγγύη, χρῆσις, παρακαταθήκη, μίσθωσις· ἑκούσια δὲ λέγεται, ὅτι ἡ ἀρχὴ τῶν συναλλαγμάτων τούτων, ἑκούσιος. τῶν δ' ἀκουσίων, τὰ μὲν, λαθραῖα· οἷς κλοπὴ, μοιχεία, φαρμακεία, προαγωγεία, * δουλαπατία, δολοφονία, ψευδομαρτυρία· τὰ δὲ, βίαια, οἷς αἰκία, δεσμὸς, θάνατος, ἁρπαγὴ, πήρωσις, κακηγορία, προπηλακισμός.

γρ. ἔστι ὅλον. τὸ μὲν γὰρ ἄνισον ἅπαν πλέον, τὸ δὲ πλέον, οὐχ ἅπαν ἄνισον. Sic ferè in Eudem. Locus eſt perturbatus: & quidem iá olim, vt ex Gr. interpr. lectione apparet. Interpretum pro ſua libidine quiſque verba immutat, adiicit, adimit.

γρ. ἐν δὲ τοῖς κατὰ μέρη ἀδικίαις γρ. παμφύη, ſed ita alibi.

γρ. προσήκουσα

γρ. παιδείας τοῦ πολιτ. lib. c. 3.

γρ. μὴ γὰρ τὰ

γρ. δολοπατία, minùs rectè.

Tom. III. G iiij

A

ΚΕΦΑΛ. ς'.

Οὐ τὸ δίκαιον, ἀνάλογόν τι, ἀναλογία δὲ πᾶσα, ἔστε διηρημένη, ἔστε συνεχής, ἐν τέτταρσιν ἐλαχίστοις· ὥστε καὶ τὸ δίκαιον ὁμοίως.

Ἔστι δ' ὅτε, τὸ ἄδικος ἄνισος, καὶ τὸ ἄδικον ἄνισον, δῆλον οὐ καὶ μέσον τί ἐστι τοῦ ἀνίσου, τοῦτο δ' ἐστὶ τὸ ἴσον. ἐν ὁποίᾳ γὰρ πράξει ἐστί τι πλέον καὶ θάτερον ἔλαττον, ἐστί καὶ τὸ ἴσον. Εἰ δ' οὗτο τὸ ἄδικον ἄνισον, τὸ δίκαιον ἴσον· ὅπερ καὶ δοκεῖ πᾶσιν· ἐπεὶ δὲ τὸ ἴσον μέσον, τὸ δίκαιον μέσον τι ἂν εἴη. ἔστι δὲ τὸ ἴσον ἐν ἐλαχίστοις δυσίν· ἀνάγκη τοίνυν τὸ δίκαιον μέσον εἶναι, καὶ πρός τι, καὶ τισί· καὶ ᾗ μὲν μέσον, τινῶν· ταῦτα δ' ἐστί, πλεῖον καὶ ἔλαττον· ᾗ δὲ ἴσον ἐστί, * δυοῖν· ᾗ δὲ δίκαιον, * τισίν· ἀνάγκη ἄρα τὸ δίκαιον ἐν ἐλαχίστοις εἶναι τέτταρσιν· οἷς τε γὰρ δίκαιον τυγχάνει ὄν, δύο ἐστί· καὶ ἐν οἷς τὰ πράγματα, δύο. καὶ ἴσαι ἔσαι ἰσότητες, οἷς, καὶ ἐν οἷς· ὡς γὰρ ἐκεῖνα ἔχει * τὰ ἐν οἷς, οὕτω κἀκεῖνα ἔχει· εἰ γὰρ μὴ ἴσοι, οὐκ ἴσα ἕξουσιν· ἀλλ' ἐντεῦθεν αἱ μάχαι καὶ τὰ ἐγκλήματα, ὅταν ἢ ἴσοι μὴ ἴσα, ἢ μὴ ἴσοι ἴσα, * ἔχωσι τὰ νέμοντα. ἔτι, ἐκ τῶν κατ' ἀξίαν τοῦτο δῆλον. τὸ γὰρ δίκαιον ἐν τοῖς * ἀφωρισμένοις, ὁμολογοῦσι πάντες κατ' ἀξίάν τινα δεῖν εἶναι· τὰ μὲν γὰρ τοι ἀξίάν, οὐ τὴν αὐτὴν λέγουσι πάντες ἀλλὰ φέρειν· ἀλλ' οἱ μὲν δημοκρατικοὶ, ἐλευθερίαν· οἱ δ' ὀλιγαρχικοὶ, [οἱ μέν,] πλοῦτον· οἱ δ', εὐγένειαν· * οἱ δ' ἀριστοκρατικοὶ, ἀρετήν. ἔστιν ἄρα τὸ δίκαιον, ἀνάλογόν τι. τὸ γὰρ ἀνάλογον, οὐ μόνον ἐστὶ μοναδικοῦ ἀριθμοῦ ἴδιον, ἀλλ' ὅλως ἀριθμοῦ· διὰ γὰρ ἀναλογία, ἰσότης ἐστὶ * λόγου, καὶ ἐν τέτταρσιν ἐλαχίστοις. διὰ μὲν οὖν διηρημένη, ὅτι ἐν τέτταρσι, δῆλον· ἀλλὰ καὶ διὰ συνεχής· ᾧ γὰρ ἑνὶ ὡς δυσὶ χρήσεται, καὶ δὶς λέγει· οἷ ὡς διὰ τοῦ α, πρὸς τὸν τοῦ β· οὕτως καὶ διὰ τοῦ β, πρὸς τὸν τοῦ γ. δὶς οὖν ἡ τοῦ β, εἴρηται· ὥστε διὰ τοῦ β, τετραχῶς, τέτταρα ἔσαι τὰ ἀνάλογα. ἔστι δὲ καὶ τὸ δίκαιον ἐν τέτταρσιν ἐλαχίστοις, καὶ ὁ λόγος ὁ αὐτός· διήρηται γὰρ ὁμοίως, * οἷς τε, καὶ ἃ. ἔσαι ἄρα ὡς ὁ α πρὸς τὸν β, οὕτως ὁ γ πρὸς

γρ. ἐν δυσί. Lege, δυοῖν γὰρ πρός τινας. Gr. interpr. τὸ μὲν δυοῖν καὶ πρός τινας, ἐν δυσὶν ἑκάτερον ταυτὸν σημαῖνον. Vetus interpr. ita legit, & hoc ampliùs addit, πρὸς ἑνὸς ἕκαστον γὰρ ἐστι. γρ. τὰ οἷς, γρ. ἔχουσι καὶ νέμονται. γρ. νομαῖς γρ. οἱ ἀρ'. γρ. λέγων. γρ. οἷς τε νέμονται καὶ ἃ νέμεται.

CAPVT VI.

Particularis Iustitiæ propositas species explicaturus, communem illarum naturam priùs enarrat.

QVoniam autem & iniustus, iniquus: & iniuria, iniquitas est: perspicuũ est, aliquod esse etiam eius quod iniquum est, medium, hoc autem est æquum seu æquale. In quacunque enim actione plus est & minus, in ea æquum quoque seu æquale reperitur. Si igitur iniuria est iniquitas, seu inæqualitas; ius erit æqualitas. Quod, etiamsi oratio curtata sit, non afferatur, ita videtur omnibus. Quoniam autem æquale, medium est; ius quoque medium quoddam erit. Atqui æquale quidem in duobus minimùm reperitur. Quare necesse est, ius quod & medium est, & æquale, & ad aliquid referri, & quibusdam ius esse. Ac quà medium est, aliquorum est, quæ quidem sunt plus & minus: quà æquale, in duobus consistit: quà ius, aliquibus est ius. Necessariò igitur ius in quatuor minimùm versatur. Nam & quibus vt sit ius accidit, duo sunt: & in quibus ius ipsum situm est, res duæ. Atque eadem erit æqualitas & eorum quibus ius tribuitur, & earum rerum in quibus ius consistit. Nam vt res illæ, in quibus ius positum est, se habent, sic & illi quibus ius tribuitur. Nisi enim sint æquales, non habebunt æqualia. Sed hinc prælia, querelæque & expostulationes, cùm aut æquales non æqualia, aut non æquales æqualia consequuntur atque obtinent. Præterea ex eo quod cuique pro sua dignitate tribuitur, hoc perspicuum est. Nam quòd ius in distributionibus positũ est, id fatentur omnes pro cuiusq; dignitate esse oportere. Verũ dignitatem non eandẽ omnes dicũt esse: sed qui forma reipubl. administrandæ populari vtuntur, libertatem: eorum qui paucorum principatu, alii diuitias, alii nobilitatẽ generis: ii autẽ, apud quos reip. præsunt optimates, virtutẽ. Ius igitur proportione & comparatione quadam constat. Non enim solùm eius numeri, quo aliquid numeramus, propriũ est, proportione cõstare: sed etiã eius, qui vniuersè & omnino numerus est. Proportio enim rationis est æqualitas, quæ in quatuor minimùm reperitur. Disiunctam igitur proportionem in quatuor consistere, non obscurum est, similiterque continuatam, seu continentem. Hæc enim loco duorum, vno vtetur, & bis vnum sumet: exẽpli gratia, quæ proportio est primæ lineæ ad secundã, eadem secundæ ad tertiam. Bis igitur secunda sumpta est. Quare si linea secunda bis posita fuerit, quatuor erunt proportione inter se comparata. Est autem & ius minimùm in quatuor, eademque eius ratio est. Disiuncti sunt enim similiter & ii quibus ius tribuitur, & eæ res quæ distribuuntur: Itaque quæ erit extremi A ad extremum B proportio, eadem extremi C ad

extremum D. Alterna igitur ratione, vt extremum A ad extremum C, sic B ad D. Ergo & totum cum toto comparabitur: idque distributio copulat: & vero si ita inter se componantur, iustè copulat,

CAPVT VII.

Particularis Iustitiæ specierum, Distributiuæ scilicet & Correctiuæ, naturam cuiusque propriam declarat.

EXtremi igitur A cum extremo C, & extremi B cum extremo D coniugatio, ius illud est, quod in distributione consistit: & ius est iniuriæ medium, id est, eius rei, quæ à proportione remota atque auersa est. Nam quod proportione constat, medium est. Ius autem proportione constat. Appellant porro mathematici talem proportionem, geometricam. In geometrica enim proportione euenit, vt quomodo vtrumque cum vtroque, sic totum cum toto comparetur. Non est autem continens hæc proportio. Non enim fit extremum vnum numero is cui tribuitur, & res, quæ tribuitur. Ex his igitur satis intelligitur, hoc ius proportione constare: iniuriam autem, à proportione alienam atque auersam esse. Quo fit, vt alterum sit plus, alterum minus. Quod quidem etiam in factis reperitur. Nam is qui iniuriam facit, plus boni sibi sumpsit ac vendicauit, quã oportet: ei verò qui afficitur iniuria, minus boni obtigit. Contrà fit in malo: boni etiam rationem obtinet leuius malum, si cum grauiore malo comparetur. Nam leuius malum, optabilius grauiore est. At quod optabile & expetendum est, id bonum est: & quo quidque optabilius est, id bonum est. Atque hoc sanè iuris vnum genus est. Reliquum autem alterum est id, quod ad corrigendum & emendandum valet: versaturque in rebus & sponte & inuitè contractis. Huius autem iuris forma alia est à priore. Ius enim, quod in distribuendis rebus communibus vertitur, semper ea quam dixi proportione constat. Nam si pecuniæ communis distributio fiat, eadem ratione vtendum erit, quam habent inter se res ex quæ ab vnoquoque in medium allatæ sunt: eaque iniuria, quæ huic iuri opponitur, à proportione remota atque auersa est. Ius autem, quod in contractibus versatur, est illud quidem æquale quiddam: & iniuria, inæquale: verùm non illa proportione, sed arithmetica. Nihil enim refert, vtrùm vir bonus malum hominẽ fraudarit, an malus homo virum bonum: neque vtrùm vir bonus, an malus homo adulteriũ fecerit: sed damni tantùm differentiam intuetur lex, iisque vtitur tanquam æqualibus,

A ἴση ἡ. ἐ συνημμένῳ ἔστω, ὡς ὁ α πρὸς τὸν γ, ὁ β πρὸς τὸν δ· ὡς ἄρα ὁ α πρὸς τὸν γ, ὁ β πρὸς τὸν δ· ὥστε ἐ ἀνάπαλιν ὡς ὁ γ πρὸς τὸν α, ὁ δ πρὸς τὸν β· ὡς ἄρα ὁ γ πρὸς τὸν α, ὁ δ πρὸς τὸν β. καὶ ἐναλλὰξ ὡς ὁ γ πρὸς τὸν δ, ὁ α πρὸς τὸν β.

ΚΕΦΑΛ. ζ'.

Περὶ δικαιοσύνης, τῆς τε διανεμητικῆς, καὶ τῆς διορθωτικῆς.

B

ΗΔε τῆ αὐτῆ τῶν γ, καὶ ἡ τῶν β, τῶν δ σύζευξις, ἐν τῷ διανομῇ δίκαιόν ἐστι, καὶ μέσον τὸ δίκαιον· * τοῦτέστι τῶν παρὰ τὸ ἀνάλογον· τὸ γὰρ ἀνάλογον, μέσον· τὸ δὲ δίκαιον, ἀνάλογον· καλοῦσι δὲ τὴν τοιαύτην ἀναλογίαν, γεωμετρικὴν οἱ μαθηματικοί. ἐν γὰρ τῇ γεωμετρικῇ συμβαίνει ἐ τὸ ὅλον πρὸς τὸ ὅλον, ὅπερ ἑκάτερον πρὸς ἑκάτερον. ἔστι δ' οὐ συνεχὴς C αὕτη ἡ ἀναλογία. οὐ γὰρ γίνεται εἷς ἀριθμῷ ὅρος, ᾧ ἐ ὅ. τὸ μὲν οὖν δίκαιον τοῦτο, ἀνάλογον· τὸ δ' ἄδικον, τὸ παρὰ τὸ ἀνάλογον. γίνεται ἄρα, τὸ μὲν πλέον, τὸ δὲ ἔλαττον· ὅπερ ἐ ὅπι τῶν ἔργων συμβαίνει· ὁ μὲν γὰρ ἀδικῶν, πλεῖον ἔχει· ὁ δ' ἀδικούμενος, ἔλαττον τοῦ ἀγαθοῦ. ὅπι δὲ τοῦ κακοῦ, ἀνάπαλιν· ὁ γὰρ ἀγαθοῦ λόγῳ μένοντι τὸ ἔλαττον κακόν, πρὸς τὸ μεῖζον κακόν· ἔστι γὰρ τὸ ἔλαττον κακὸν, μᾶλλον αἱρετὸν τοῦ μείζονος· τὸ δ' αἱρετὸν, ἀγαθὸν ἐ τὸ μᾶλλον, μεῖζον. τὸ μὲν D οὖν ἓν εἶδος τοῦ δικαίου, τοῦτ' ἔστι. Τὸ δὲ λοιπὸν ἓν τὸ διορθωτικόν, ὃ γίνεται ἐν τοῖς συναλλάγμασι ἐ τοῖς ἑκουσίοις, ἐ τοῖς ἀκουσίοις. τοῦ δὲ τὸ δίκαιον, ἄλλο εἶδος ἔχει τοῦ πρώτου· τὸ μὲν γὰρ διανεμητικὸν δίκαιον τῶν κοινῶν, αἰεὶ κατὰ τὴν ἀναλογίαν ἔστι τὴν εἰρημένην· καὶ γὰρ ἀπὸ κοινῶν χρημάτων ποιοῦν, ἐὰν γίγνηται ἡ διανομὴ, ἕξει κατὰ τὸν λόγον τὸν αὐτὸν, ὃν ἔχουσι πρὸς ἀλλήλα τὰ εἰσενεχθέντα· ἐ τὸ ἄδικον, τὸ ἀντικείμενον τῷ δικαίῳ τούτῳ, τὸ παρὰ ἀνάλογόν ἐστι· τὸ δ' ἐν τοῖς συναλλάγμασι δίκαιον, ἔστι μὲν ἴσόν τι, ἐ τὸ ἄδικον, ἄνισον· ἀλλ' οὐ κατὰ τὴν ἀναλογίαν ἐκείνην, ἀλλὰ κατὰ τὴν ἀριθμητικήν. οὐθὲν γὰρ διαφέρει, εἰ ἐπιεικὴς φαῦλον ἀπεστέρησεν, ἢ φαῦλος ἐπιεικῆ. οὐδ' εἰ ἐμοίχευσεν ἐπιεικὴς ἢ φαῦλος· ἀλλὰ πρὸς τὸ βλάβους τὴν διαφορὰν μόνον βλέπει ὁ νόμος, ἐ χρῆται ὡς ἴσοις·

Pridem corruptus locus. Verus interpr. ita legit, ἐ μέσον τὸ δίκαιον, παρὰ τὸ ἀνάλογον. Argyrop. ἡ μέσον τοῦτ' ἔστι τοῦ πρώτου. Optimè. Nã quod manuss. quidam habent, τοῦτ' ὅτι τοῦ ἐλάττονος: πρὸς τὸ πλ. glossa est, ex Gr. cõm. deprompt. ἐ τὸ μεῖζον, μᾶλλον.

ἐπὶ ὁ μὲν, ἀδικεῖ· ὁ δ', ἀδικεῖται: καὶ ἐπὶ ὁ μὲν, ἔβλαψεν· ὁ δὲ. * βέβλαπται. ὥστε τὸ ἄδικον τοῦτο, ἄνισον ὄν, ἰσάζειν πειρᾶται ὁ δικαστής. ἔστι γὰρ ἴσον τοῦτο, ὃ μὲν πληγή, ὁ δὲ παταξη, ἢ καὶ κτείνη, ὁ δ' ἀποθάνῃ, διήρηται τὸ πάθος, καὶ ἡ πρᾶξις εἰς ἄνισα· ἀλλὰ πειρᾶται τῇ ζημίᾳ ἰσάζειν, ἀφαιρῶν τοῦ κέρδους· λέγεται γὰρ, ὡς ἁπλῶς εἰπεῖν, ὅπου τοῖς *τοιούτοις, κἂν εἰ μή τινι οἰκεῖον ὄνομα * ἔστι, τὸ κέρδος, οἷον τῷ παταξαντι, καὶ ἡ ζημία τῷ παθόντι· ἀλλ' ὅταν γε μετρηθῇ τὸ πάθος, καλεῖται, τὸ μὲν, ζημία· τὸ δὲ, κέρδος. ὥστε, τοῦ μὲν πλείονος καὶ τοῦ ἐλάττονος τὸ ἴσον, μέσον· τὸ δὲ κέρδος καὶ ἡ ζημία, τὸ μὲν, πλέον· τὸ δ' ἔλαττον, ἀναλόγως· τὸ μὲν, τοῦ ἀγαθοῦ πλέον· τοῦ * κακοῦ δὲ ἔλαττον, κέρδος· τὸ δ' ἀνάπαλιν, ζημία· * ὧν ἰὼν μέσον τὸ ἴσον, ὃ λέγομεν εἶναι δίκαιον· ὥστε, τὸ μὲν ἐπανορθωτικὸν, δίκαιον αὖ εἴη, τὸ μέσον ζημίας καὶ κέρδους. διὸ καὶ ὅταν ἀμφισβητῶσιν, ἐπὶ τὸν δικαστὴν καταφεύγουσι· τὸ δ' ἐπὶ τὸν δικαστὴν ἰέναι, ἐστὶν ἐπὶ τὸ δίκαιον· ὁ γὰρ δικαστὴς βούλεται εἶναι οἷον * δίκαιον ἔμψυχον· καὶ ζητοῦσι δικαστὴν μέσον· καὶ καλοῦσιν ἔνιοι * μεσιδίους, ὡς ἂν τοῦ μέσου τύχωσι, τοῦ δικαίου τευξόμενοι. μέσον ἄρα τι τὸ δίκαιον, εἴπερ καὶ ὁ δικαστής· ὁ δὲ δικαστὴς; ἐπιτιμοῦσι· καὶ ὥσπερ γραμμῆς εἰς δύο τετμημένης, ᾧ τὸ μεῖζον τμῆμα τῆς ἡμισείας ὑπερέχει, τοῦτ' ἀφῄρηται, καὶ τῷ ἐλάττονι τμήματι προσέθηκεν· ὅταν δὲ δίχα διαιρεθῇ τὸ ὅλον, τότε φασὶν ἔχειν τὸ αὐτό, ὅταν λάβωσιν τὸ ἴσον. τὸ δ' ἴσον, μέσον ἐστὶ τῆς μείζονος καὶ ἐλάττονος κατὰ τὴν ἀριθμητικὴν ἀναλογίαν. διὰ τοῦτο καὶ ὀνομάζεται δίκαιον, ὅτι δίχα ἐστίν· ὥσπερ αὖ εἴπερ εἴποι δίκαιον· καὶ ὁ δικαστής, διχαστής. ἐπὰν γὰρ δύο ἴσων ἀφαιρεθῇ ἀπὸ θατέρου, προσθῇ θατέρῳ καὶ δὲ προστεθῇ, δυσὶ τούτοις ὑπερέχει τὸ ἕτερον· εἰ γὰρ ἀφῃρέθη μὲν, μὴ προστεθείη δὲ, ἑνὶ γ' ἂν μόνον ὑπερεῖχε. τοῦ μέσου ἄρα ἑνὶ, καὶ τὸ μέσον, * ᾧ ἀφ' οὗ ἀφῃρέθη, ἑνί. τούτῳ ἄρα γνωριοῦμεν, τί τε ἀφελεῖν δεῖ ἀπὸ τοῦ πλέον ἔχοντος, καὶ τί προσθεῖναι τῷ ἔλαττον ἔχοντι· ᾧ μὲν γὰρ τὸ μέσον ὑπερέχει, τοῦτο προσθεῖναι δεῖ τῷ ἔλαττον ἔχοντι· ᾧ δ' ὑπερέχει, ἀφελεῖν ἀπὸ τοῦ μείζονος. ἴσαι αἱ ἐφ' ὧν, αα, ββ, γγ, ἀλλήλαις· ἀπὸ τῆς αα, ἀφῃρήσθω τὸ αε, καὶ προσκείσθω τῇ γγ, τὸ ἐφ' ὧν γδ. ὥστε ὅλη ἡ δγγ, τῆς αε, ὑπερέχει τῷ

γρ. βλάπτει.

γρ. τοιούτοις, κἂν γρ. δοκεῖ τι,

γρ. τὸ δὲ τῶ κακοῦ ἔλαττον, κ. γρ. ὧν ἰὼν μέσον

γρ. ἔμψυχον δ. κ.

γρ. μεσοδίκαις, malè Nam μεσίτης agnoscit. Hesych. & Arist. Politic. lib. 5. c. 6. ea voce vtitur. Extat etiã apud Phrynicum vox μεσιδιωδῶν.

A faciatne hic iniuriam, ille iniuria afficiatur: & an hic damnum intulerit, ille acceperit. Itaq; hãc iniuriam, quæ inæqualitas est, iudex exæquare conatur. Nam cùm hic percussus fuerit, ille percusserit, aut etiam occiderit, hic autem mortuus sit; perpessio & actio in parteis inæquales diuisa est: sed damno & multâ conatur iudex exæquare, de lucro detrahẽs. Nã (vt semel & simpliciter dicám) in talibus, etiã si quibusdam nomen non conueniat, lucrum appellatur, verbi gratia, in eo qui percusserit: in eo qui percussus fuerit, damnum. Sed cùm perpessionem mensus fuerit iudex, hoc damnum, illud lucrum nominatur. Itaque eorum quidem, quæ sunt plus & minùs, æquale est medium. Lucrum autem & damnum, illud quidem plus est, hoc autem minus, contrariè: boni plus, & minus mali, lucrum: contrarium, damnum: quorum medium, esse æquale, modò demõstrabamus, id quod ius esse dicimus. Erit igitur id ius, quod ad corrigendum & ad emendandum valet, damni & lucri medium. Itaque & cùm aliqua de re inter se ambigunt, ad iudicem confugiunt. Adire autem ad iudicem, adire ad ius est. Nihil enim videtur aliud esse iudex, quàm ius animatum. Quęruntque iudicem medium: & vocant eos nonnulli μεσιδίους, id est, medium diuidẽtes, seu medium adiudicanteis: perinde quasi facile futurum sit, vt ius suum obtineant, si medium consequantur. Ius ergo medium quiddam est, siquidem etiam iudex medius est: ac iudex quidem exæquat, & veluti linea in duas parteis inæqualeis secta, quo maior pars dimidiam superat, hoc de illa detrahit, & ad partem minorem addit. Toto autem in duas parteis æqualeis diuiso, tũ se suũ dicũt obtinere, cũ parteis æqualeis abstulerint. Est autẽ æquale, mediũ rei maioris & minoris, proportione arithmetica: propterq; hanc adeò causam ius à Græcis δίκαιον appellatur, quia δίχα, id est, in duo æqualia diuisum est, perinde ac si quis dixerit δίχαιον: & δικαστὴς nominatus est, quasi διχαστὴς: quæ vox eum significaret, qui rem in duas partes æqualeis secat. Nam si cùm duæ res sint æquales, id quod ab vna fuerit detractum, addatur alteri: his duobus hæc illam superabit. Si enim detractum quidem vni rei fuisset, non autem etiam alteri additum, vno duntaxat altera alteram superaret. Mediam igitur ea res, cui accessit aliquid, vno superat: & media eam cui quippiam detractum est, vno. Ex hoc itaque cognoscemus & quid ei qui plus habet, detrahendum sit: & quid ei, qui minùs, addendum. Nam quo res media minorem superat, id ei, quæ minùs habet, addendum est: quo media superatur, id maximè detrahendum. Sint tres lineæ, AA, BB, CC, inter se æquales. Lineæ AA detracta sit pars AE, addaturque ad lineam CC, sitque ea pars, CD. Ita tota linea DCC. lineam AE, superabit linea CD, & linea CF.

Ergo & lineam BB, linea CD.

A	E	A	
B		B	
C	F	C	D

Hoc autem ineſt etiã in aliis artibus. Tolleretur.n.& concideret, niſi quantum & quale id quod efficiẽdi vim habet, efficit, tãtundem & tale perpeteretur id quod patitur. Nata autẽ & trãſlata ſunt hæc nomina, dãnum & lucrũ, ab eo cõtractu qui ſpõte initur. Nam plus ſuo obtinere, lucrum facere appellatur: minùs autẽ quàm quod initio ſuppetebat, habere, dãno affici: vt fit in rebus vẽdendis & emẽdis, aliiſq; contractibus, in quibus per legẽ licet impunè ſuis rationibus cõſulere, lucrumq; facere. Vbi verò neq; plus neque minùs habent, ſed paria paribus reſpondẽt, tunc ſe ſua dicunt habere, neq; dãnum accepiſſe, neque quicquã lucri feciſſe. Itaque lucri cuiuſdã & damni, quæ non ſponte, ſed præter voluntatẽ obuenerint, medium, ius eſt: vt tantundem vterque eorũ qui contrahunt, habeat poſteriùs, quantum priùs habuit.

CAPVT VIII.

Specierum Particularis Iuſtitiæ naturam ex accidente declarat: ex eo ſcilicet, quòd Ius talione videtur conſtare. Itaque difficilem illam quæſtionẽ, Vtrùm Ius talionis, ſimpliciter Ius ſit, tractat.

VIdetur autem quibuſdã Talio quoque, id eſt, reciproca quædam perpeſſio, ius eſſe ſimpliciter, & abſolutè, quemadmodum Pythagorei dixerunt. Definiebant enim ius abſolutè, id quod quis à ſe factum, viciſſim ab altero pateretur, id eſt, talionem, ſeu mutuam perpeſſionẽ. Ius talionis porrò neq; ad id ius, quod in diſtributione bonorum verſatur, neq; ad id, quod ad emendationem factorum valet, accommodari poteſt. qui etiam ius Rhadamanthi hoc fuiſſe videntur ſignificare.

Si quis, quod fecit, patiatur, ius erit æquum. Multis enim locis à iure diſſidet ac diſcrepat: veluti, ſi quis magiſtratum gerens, aliquem pulſauerit, non eſt referiendus: & ſi quis eum qui magiſtratum gerat, pulſauerit, non modò verberandus, ſed etiam caſtigandus eſt. Præterea permultum intereſt inter id quod ſponte noſtra, & id quod inuitè facimus. Sed in communitatibus rerum contrahendarum ac permutandarum ſanè tale ius, quod reciprocam perpeſſionem ſeu talionem nominant, proportione, non æqualitate ciuilem ſocietatem continet. Factis enim proportione reciprocis, manet coniunctio ciuitatis. Aut enim malum acceptum reponere conantur, (quod ſi non liceat, ſeruitus eſſe videtur, iniuriam referre non poſſe,) aut ei qui bene meritus ſit, referre gratiam volunt: quod ſi non fiat, ſublata eſt rerum communicatio, & officiorum quaſi mutuatio. At rerum communicatione officiorumque mutatione ſocietas & coniunctio ciuium manet.

Α γδ, Ε τῷ γζ· τῆς ἄρα ΑΒ, Ω γδ.

α	ε	α
β		β
γ	ζ	γ δ

ἔστι δὲ καὶ ὅπερ τῶν ἄλλων τεχνῶν τοῦτο· ἀμήχανον γὰρ ἦν, εἰ μὴ ἐποίει τὸ ποιοῦν Ε ὅσον καὶ οἷον· Ε τὸ πάσχον ἔπασχε τοῦτο, καὶ τοσοῦτο, καὶ τοιοῦτο. ἐλήλυθε δὲ * τὰ ὀνόματα ταῦτα, ἥ τε ζημία καὶ Β κέρδος, ἐκ τῆς ἐκουσίου ἀλλαγῆς· τὸ μὲν γὰρ πλέον ἔχειν, ἢ τὰ ἑαυτοῦ, κερδαίνειν λέγεται, τὸ δ' ἔλαττον τῶν ἐξ ἀρχῆς, ζημιοῦσθαι· οἷς ἐν τῷ πωλεῖν Ε ὠνεῖσθαι, καὶ ἐν ὅσοις ἄλλοις ἄδειαν ἔδωκεν ὁ νόμος· ὅταν δὲ μήτε πλέον μήτ' ἔλαττον, ἀλλὰ αὐτὰ δι' αὐτῶν γίνηται, τὰ αὑτῶν φασὶν ἔχειν, καὶ οὔτε ζημιοῦσθαι, οὔτε κερδαίνειν· ὥστε κέρδους τινὸς καὶ ζημίας μέσον τὸ δίκαιόν ἐστι * τῶν ἐκ τοῦ ἐκουσίου, τὸ ἴσον ἔχειν καὶ πρότερον καὶ ὕστερον. Eustratius, περὶ τοῦ εἰκ. εῦ vide.

ΚΕΦΑΛ. η'.

Περὶ τοῦ ἀντιπεπονθότος. ὅτι οὐ καλῶς οἱ Πυθαγόρειοι ἁπλῶς, ὡς εἶζον Ε δίκαιον Ε ἀντιπεπονθὸς ἄλλῳ, δέον προσθεῖναι· ἢ.

C

Δοκεῖ δ' ἔνιοι καὶ τὸ ἀντιπεπονθὸς εἶναι ἁπλῶς δίκαιον, ὥσπερ οἱ Πυθαγόρειοι ἔφασαν· ὡρίζοντο γὰρ ἁπλῶς Ε δίκαιον, Ε ἀντιπεπονθὸς ἄλλῳ. τὸ δ' ἀντιπεπονθὸς, * οὐκ ἐφαρμόττει, οὔτ' ὅτι Ε διανεμητικὸν δίκαιον, οὔτ' ὅτι Ε διορθωτικόν· (καί τοι βούλονταί γε τοῦτο λέγειν Ε Ραδαμάνθυος δίκαιον,

γρ.' οὐκ ἐφαρμόττει οὔτ' ὅτι τὸ νόμιμον, οὔτ' ὅτι τὸ πολιτικόν· πολιτικὸν δὲ λέγω τὸ κοινωνικόν· τὸ δ' αὐτ' ὀνομ. ἐφ. οὔτ' ὅτι τὸ δ'. quæ neque Gr. interpr. neq; ver. interpr. agnoſcit. Hησίοδου Gr. interpr. γρ. τὸ ἀνούσιον Ε τὸ ἑκούσιον

D

Εἶπε παθοῖ τάκ' ἔρεξε, δίκη κ' ἰθεῖα γένοιτο·)

γρ. θέλεον. ex gloſſa ſcilicet.

πολλαχοῦ γὰρ διαφωνεῖ· οἷς ἐὰν ἀρχὴν ἔχων ἐπάταξεν, οὐ δεῖ ἀντιπληγῶαι· Ε ἐὰν ἄρχοντα ἐπάταξεν, οὐ πληγῶαι μόνον δεῖ, ἀλλὰ καὶ κολασθῆναι· ἔτι, * τὸ ἑκούσιον καὶ τὸ ἀκούσιον διαφέρει πολύ. ἀλλ' ἐν μὲν ταῖς κοινωνίαις ταῖς ἀλλακτικαῖς σωτὲν Ε τοιοῦτον δίκαιον τὸ ἀντιπεπονθὸς, κατ' ἀναλογίαν, καὶ μὴ κατ' ἰσότητα· Ω ἀντιποιεῖν γὰρ ἀνάλογον συμμένει τὴν πόλιν· δι' γὰρ Ε κακῶς ζητοῦσιν· εἰ δὲ μή, διαλείαι δοκεῖ εἶναι), εἰ μὴ ἀντιποιήσει, ἢ τὸ ᾧ· εἰ δὲ μή, μεταδόσις δ' οὐ γίνεται· τῇ μεταδόσει δὲ συμμένουσι. διὸ καὶ Χαρίτων ἱερὸν * ἐμποδὼν

γρ. θέλεον. ex gloſſa ſcilicet.

ποιοῦσι, ἵνα ἀντιπόδοσις ᾖ· τοῦτο γὰρ χάριτος ἴδιον. αὐθυπηρετητέον γὰρ δεῖ τῷ χαρισαμένῳ, καὶ πάλιν αὖθις ἀρχὴν χαριζόμενον. ποιεῖ δὲ τὴν ἀντίδοσιν * τὴν κατ' ἀναλογίαν, ἢ καθ' ἑαυτὸν σύζευξις· οἷον οἰκοδόμος ἐφ' ᾧ α, σκυτοτόμος ἐφ' ᾧ β, οἰκία ἐφ' ᾧ γ, ὑπόδημα ἐφ' ᾧ δ.

γρ. ἀναλογίας.

α	β
οἰκοδόμος	σκυτοτόμος.
γ	δ
οἰκία	ὑπόδημα.

δεῖ οὖν λαμβάνειν τὸν οἰκοδόμον παρὰ τοῦ σκυτοτόμου * τὸ ἐκείνου ἔργον, καὶ αὐτὸν ἐκείνῳ μεταδιδόναι * τὸ αὑτοῦ. ἐὰν οὖν πρῶτον μὲν κατ' ἀναλογίαν ἴσον, εἶτα τὸ ἀντιπεπονθὸς γένηται, ἕξομεν τὸ λεγόμενον. εἰ δὲ μή, οὐκ ἴσον, οὐδὲ συμμένει· οὐθὲν γὰρ κωλύει κρεῖττον εἶναι τὸ θατέρου ἔργον, ἢ τὸ θατέρου. δεῖ οὖν δι' ὅλων ταῦτα ἰσασθῆναι. [* ἔστι δὲ τοῦτο ὅτι καὶ τῶν ἄλλων τεχνῶν. διήρηται γὰρ ἂν, εἰ μὴ ἐποίει τὸ ποιοῦν, ὅσον καὶ οἷον, καὶ τὸ πάσχον ἔπασχε τοῦτο, καὶ τοσοῦτον καὶ τοιοῦτον.] οὐ γὰρ ἂν δύο ἰατρῶν γένοιτο κοινωνία, ἀλλ' ἐξ ἰατροῦ καὶ γεωργοῦ, καὶ ὅλως ἑτέρων καὶ οὐκ ἴσων· ἀλλὰ ταύτας δεῖ ἰσασθῆναι· διὸ πόλει συμβλητὰ δεῖ πως εἶναι, ὧν ἔστιν ἀλλαγή· ἐφ' ὃ τὸ νόμισμα ἐλήλυθε· καὶ γίνεταί πως * μέσον, πάντα γὰρ μετρεῖ. ὥστε καὶ τὸν ὑπερβολὴν καὶ τὸν ἔλλειψιν, πόσα ἀπὸ τίνος δεῖ ὑποδήματα ἴσον οἰκίᾳ, ἢ ἔφη. δεῖ γὰρ ὅταν ὁ οἰκοδόμος παρῇ σκυτοτόμον, ἢ τοσαδὶ ὑποδήματα παρὰ οἰκίαν, ἢ ἔφη. εἰ γὰρ μὴ τοῦτο, οὐκ ἔσται ἀλλαγή, οὐδὲ κοινωνία. τοῦτο δή, εἰ μὴ ἴσα εἴη πως, οὐκ ἔσται· δεῖ ἄρα ἑνί τινι πάντα μετρεῖσθαι, ὥσπερ ἐλέχθη πρότερον. τοῦτο δ' ἐστί, τῇ μὲν ἀληθείᾳ ἡ χρεία, ἣ πάντα συνέχει· εἰ γὰρ μηδὲν δέοιτο, ἢ μὴ ὁμοίως, ἢ οὐκ ἔσται ἀλλαγή, ἢ οὐχ ἡ αὐτή. ὃ δ' ὑπάλλαγμα τῆς χρείας τὸ νόμισμα γέγονε κατὰ συνθήκην· καὶ διὰ τοῦτο τὸ ῥῴωμα ἔχει νόμισμα, ὅτι οὐ φύσει, ἀλλὰ νόμῳ ἐστί, καὶ ἐφ' ἡμῖν μεταβάλλειν καὶ ποιῆσαι ἄχρηστον. ἔσται δὴ ἀντιπεπονθὸς, ὅταν ἰσασθῇ. ὥστε ὅπερ γεωργὸς πρὸς σκυτοτόμον, * τὸ ἔργον τοῦ σκυτοτόμου πρὸς τὸ τοῦ γεωργοῦ. εἰς ἡμᾶς δὲ ἀναλογίᾳ * δεῖ ἄγειν, ὅταν ἀλλάξωνται.

Inclusa etiam in superiori capite habétur: Gr. interpr. videtur hîc ea agnoscere.

γρ. μέσον.

γρ. τοῦτο τὸ ἔργα τοῦ σκυτ.

γρ. ἃ δεῖ. malè.

A Itaque & Gratiarum templum in propatulo vrbis loco constituitur, vt sit remuneratio. Hoc enim gratiæ proprium est. Nam ei qui beneficium dederit, referendum beneficium est: & is rursus alterum beneficio prouocare debet. Facit autem remunerationem proportione constantem ea quæ mediis transuersis lineis fit, coniugatio. Exempli causa, sit ædificiorum opifex A, sutor B, domus C, calceus D.

A. *Ædificiorum opifex* B. *Sutor*
C. *Domus* D. *Calceus.*

Ædificiorum opificem igitur oportet à suto-
B re opus illius sumere, eique vicissim suum impertiri. Ergo si primùm æqualitas sit ea quæ proportione constat, deinde reciproca perpessio seu talio fiat, (id est, tantumdem accipiatur, quantum datum sit,) extabit id quod à nobis dicitur: sin minus, neque erit æqualitas, neque manebit societas. Nihil enim prohibet quominus vnius opus alterius opere sit præstabilius. Hæc igitur exæquata sint, oportet. Quod idem fit in aliis artibus. Tollantur enim funditus, & concidant, nisi & quantum & quale id quod efficiendi vim habet, efficit, tantundem & tale accipiat id
C quod patitur. Non enim ex duobus medicis societas constare potest, sed ex medico & agricola, & omnino ex diuersis & dissimilibus atque inæqualibus, quos tamen oportet exæquari. Quapropter quarum rerum sit permutatio, eas res oportet esse eiusmodi, vt inter se quodammodo comparari possint. Atque ad hanc rem, nummus quæsitus & comparatus est, qui omnium rerum quo-
D dammodo sit medius, seu mensura. Nam res omneis metitur: quare & nimium & parum metitur. Quot igitur calcei, domui vel alimento sunt æquales. Oportet ergo, quam proportionem & comparationem habet ædificandi artifex ad sutorem, tot numero calceos cum domo aut alimento comparari. Nam si hoc non ita fiet, neque erit permutatio, neque communitas. Non poterunt autem comparari, nisi quodammodo sint æqualia. Ergo quemadmodum suprà dixi, vnum quiddam esse oportet, quod cætera omnia metiatur. Hoc autem re quidem vera vsus, seu indigentia est, quæ omnia continet. Nam si nulla re egerent homines, aut si non simili-
E ter egerent: vel nulla, vel non eadem esset permutatio. Sed in indigentiæ locum ex hominum quasi compacto & conuento quodammodo succesit nummus: atque ob hanc causam νόμισμα vocatur à Græcis, ἀπὸ τοῦ νόμου, id est, à lege: quia non natura, sed lege valeat, sitque in nobis situm eum immutare, inutilemque reddere. Erit igitur tum perpessio mutua & reciproca, cùm res fuerint exæquatæ. Itaque quam rationem obtinet agricola ad sutorem, eandem rationem habere debet sutoris opus ad opus agricolæ.

Sunt

Sunt autem tum in figuram proportionis deducendi, cùm permutaturi sunt. Quod si non fiet, alterum extremum vtramque exuperantiam habebit. Verumtamen cùm suas res habẽt, ita sunt æquales inter se, ac socii, quia hæc æqualitas in eis effici potest. Agricola A, alimentum C, sutor B, opus sutoris exæquatum cùm alimento D.

A. *Agricola* B. *Sutor*
C. *Alimentum* D. *Opus sutoris cum alimento exæquatum.*

Quòd si hoc modo non liceret, vicissim petere seu accipere, nulla societas esset, nulla cõmunitas. Indigentia autem societatem hominum contineri, tãquam vno quodam, quod vinculi instar sit, ex eo perspici potest, quòd vbi aut neuter eget re alterius, aut alter eorum non eget, permutatio inter eos contrahi non solet: quemadmodũ cùm eius quod quis habet, alter indiget, vt puta vini, exportandi frumenti fit potestas. Hoc igitur oportet exæquatum esse. In permutationem futuram autem, si fortè re aliqua nunc non egeamus, tunc eius nobis facultatẽ & copiam fore cùm egebimus, veluti sponsor nummus intercedit. Oportet enim vnicuique eam rem qua egeat, accipere licere, vbi nummum attulerit. Sed idem nummo quoque interdum accidit: non enim semper æqualem vim habet. Verumtamen immutabilior ac stabilior permanere solet. Itaque debent esse res omnes æstimatæ. Sic enim permutatio semper futura est. Quòd si erit permutatio, erit & societas. Nummus igitur posteaquam veluti mensura, res apta quadam compositione & conuenientia concordeis inter se & consentientes reddidit, eas exæquat. Nam neque si non fuisset permutatio, societas constare potuisset: neque sine æqualitate permutationi locus vnquam fuisset: neque sine apta quadam rerum compositione, & conuenientia, æqualitati. Res igitur inter se tam dissimiles ac dispares, si verum quærimus, nulla communi mensura inter se conuenire, nec cohærere possunt: sed quod ad vtilitatem indigentiamque attinet, satis commodè possunt. Quare vnum quiddam extare necesse est, idque hominũ instituto, & ex conditione. Quapropter νόμισμα appellatur. Nummus enim res inter se dispares, apta quadam compositione & conuenientia cõcordeis efficit. Nihil est enim, quod non metiatur nummus. Sit domus A, minæ decem B, lectus C, A igitur dimidium B fuerit, si domus quinq; minarum sit, aut tanti, quanti quinque minæ sunt: C autem lectus, ipsius B decima pars intelligatur. Perspicuum igitur est, quot lecti domui sint æquales, nempe quinque. Sic autem rerum permutationem fieri solitam esse ante nummi vsum, non est obscurum. Nihil enim interest, vtrùm lecti quinque, an quod tanti sit quanti lecti quinque, pro domo detur.

A Εἰ δὲ μή, ἀμφοτέρως ἕξει τὰ ὑπάρχοντα τὸ ἕτερον ἄκρον. ἀλλ' ὅταν ἔχωσι τὰ αὑτῶν, οὕτως ἴσοι καὶ κοινωνοὶ ὅτι αὐτὴ ἡ ἰσότης δυνήσεται * ἐπ' αὐτῶν γίνεσθαι. γεωργὸς α, ἔμφυτον γ, σκυτοτόμος β, τὸ ἔργον αὐτοῦ τὸ ἰσασμένον δ, gr. ἀπ' αὐτῶν

α	β
γεωργὸς	σκυτοτόμος.
γ.	δ.
ἔμφυτον.	σκυτοτόμου ἔργον τῷ ἐμφύτῳ ἰσασμένον.

B Εἰ δ' οὕτω μὴ ἦν ἀλλήλοις ἀπολειπόμενα, οὐκ ἦν ἐν τοῖς κοινωνία. ὅλη δ' ἡ χρεία συνέχει ὥσπερ ἓν τὸν, δηλοῖ ὅτι αὐτὰ μὲν ἐν χρείᾳ ὄντα ἀλλήλων, ἢ ἀμφότερα, * ἢ ἕτερος, οὐκ ἀλλάττοιτο, ὥσπερ ὅταν οὗ ἔχει αὐτὸς, * δίδωσι τις, οἷς, οἴνου, διδόντες σίτου ἐξαγωγήν. δεῖ ἄρα τῆς ἰσαζούσης. ὥσπερ ὅ τῆς μελλούσης ἀλλαγῆς, εἰ νῦν μηδὲν δεῖται, ὅτι ἔσται, ἐὰν δεηθῇ, τὸ νόμισμα οἷς ἐγγυητής ἐστιν ἡμῖν. * δεῖν γὰρ τοῦτο φέρεσθαι, gr. ἢ ἄπεσις, gr. ἃ δίδ gr. ἐστ

C εἰ λαβεῖν. πάσχει μὲν οὖν καὶ τοῦτο ἐνίοτε τὸ αὐτό. οὐ γὰρ ἀεὶ ἴσον δυνάται. ὅμως δὲ βούλεται μένειν μᾶλλον. διὸ δεῖ πάντα τετιμῆσθαι· οὕτω γὰρ ἔσται ἀεὶ ἀλλαγή. εἰ δὲ τοῦτο, κοινωνία· ἓν δὴ νόμισμα, ὥσπερ * μέτρον σύμμετρα ποιῆσαν, ἰσάζει· οὔτε γὰρ δοῦ μὴ οὔσης ἀλλαγῆς, κοινωνία ἦν· οὔτ' ἀλλαγή, ἰσότητος μὴ οὔσης· οὔτ' ἰσότης, μὴ οὔσης συμμετρίας. τῇ μὲν οὖν ἀληθείᾳ, ἀδύνατον τὰ τοσοῦτον διαφέροντα, σύμμετρα γενέσθαι· πρὸς δὲ τὴν χρείαν, ἐνδέχεται ἱκανῶς. ἓν δή τι δεῖ εἶναι· τοῦτο δὲ ὁ ἐκ θέσεως· διὸ νόμισμα καλεῖται· τοῦτο γὰρ πάντα ποιεῖ σύμμετρα· μετρεῖται γὰρ πάντα νομίσματι· * οἰκία ἐφ' ἧς α, μνᾶ δέκα β, κλίνη γ, τὸ δὲ α, τοῦ β ἥμισυ, εἰ πέντε μνῶν ἀξία ἡ οἰκία * ἢ ἴσον· ἡ δὲ κλίνη ἢ δέκατον μέρος τὸ γ, * τοῦ β. δῆλον τοίνυν πόσας κλίνας ἴσον οἰκία, ὅταν πέντε. ὅτι δ' οὕτως ἡ ἀλλαγὴ ἦν, φανερὸν τὸ νόμισμα εἶναι, δῆλον· διαφέρει γὰρ οὐδὲν ἢ εἰ κλίνας πέντε ἀντὶ οἰκίας, * ἢ ὅσου αἱ πέντε κλῖναι. gr. μέσον. gr. inter. vtramq; lectione agnoscere videtur, non vno loco. gr. οἰκία, ἃ gr. ἢ ἴσον. gr. τοῦ β νομίσματι

ΚΕΦΑΛ. θ'.

Αναχεφαλαίωσις τῶν περὶ δικαιοσύνης καὶ ἀδικίας μέχρι τῶνδε εἰρημένων.

ΤΙ μὲν οὖν τὸ ἄδικον, καὶ τί τὸ δίκαιόν ἐστιν, εἴρηται. διωρισμένων δὲ τούτων, δῆλον ὅτι * ἡ δικαιοπραγία μέσον ἐστὶ τοῦ ἀδικεῖν, καὶ ἀδικεῖσθαι· τὸ μὲν γὰρ, πλέον ἔχειν· τὸ δ', ἔλαττόν ἐστιν· ἡ δὲ δικαιοσύνη, μεσότης ἐστίν, οὐ τὸν αὐτὸν τρόπον τοῖς ἄλλοις ἀρεταῖς, ἀλλ' ὅτι * μέσου ἐστίν· ἡ δὲ ἀδικία, τοῖν ἄκρων. καὶ ἡ μὲν δικαιοσύνη, * ἐστὶ καθ' ἣν ὁ δίκαιος λέγεται προαιρετικὸς τοῦ δικαίου, καὶ διανεμητικὸς καὶ αὐτὸς πρὸς ἄλλον, καὶ ἑτέρῳ πρὸς ἕτερον· οὐχ οὕτως, ὥστε τὸ μὲν αἱρετὸν, πλέον αὐτῷ· ἔλαττον δὲ, τῷ πλησίον· τὸ βλαβερὸν δὲ, αὖ πάλιν, ἀλλὰ τὸ ἴσον τὸ κατ' ἀναλογίαν· ὁμοίως δὲ ἄλλῳ πρὸς ἄλλον. ἡ δ' ἀδικία φυσικὸν τοῦ ἀδίκου. τοῦτο δ' ἐστὶν ὑπερβολὴ καὶ ἔλλειψις τοῦ ὠφελίμου εἰς βλαβερόν· τὰ μὲν γὰρ ἀναλογοῦντα· τὸ δὲ ὑπερβολὴ καὶ ἔλλειψις εἰς ἀδικία, ὅτι ὑπερβολῆς καὶ ἐλλείψεώς ἐστιν· ἐφ' αὐτοῦ μὲν ὑπερβολῆς τοῦ ἁπλῶς ὠφελίμου· ἐλλείψεως δὲ, τοῦ βλαβεροῦ. ὅτι δὲ τοῦ ἄλλων, τὸ μὲν ὅλον, ὁμοίως· * τὸ δὲ περὶ τὸ ἀνάλογον, ὁποτέρως ἔτυχε· τοῦ δὲ ἀδικήματος, τὸ μὲν ἔλαττον, τὸ ἀδικεῖσθαί ἐστι· τὸ δὲ μεῖζον, τὸ ἀδικεῖν. περὶ μὲν οὖν δικαιοσύνης καὶ ἀδικίας, εἰς ἑκατέρας ἐστὶν ἡ φύσις, εἰρήσθω τοσαῦτα τὸν τρόπον. ὁμοίως δὲ περὶ τοῦ δικαίου καὶ ἀδίκου καθόλου.

Gr. interpr. τὸ δίκαιον quē vide.

ΚΕΦΑΛ. ι'.

Οὐ τοῦ δικαίου τὸ μὲν ἐστὶ πολιτικὸν, τὸ δὲ μή· πάλιν δὲ, τοῦ πολιτικοῦ δικαίου τὸ μὲν φυσικόν ἐστι, τὸ δὲ νομικόν. καὶ τίς ὁ ὄντως ἄδικος.

ΕΠεὶ δ' ἐστὶν ἀδικοῦντα μήπω ἄδικον εἶναι, οἷα ἀδικήματα ἀδικοῦντι ἤδη ἄδικόν ἐστιν ἑκάστων ἀδικιῶν, οἷς κλέπτης, ἢ μοιχὸς, ἢ λῃστής; οὕτω μὲν οὐδὲν διοίσει; καὶ γὰρ ἂν συνηδόμενος γυναικὶ, εἰδὼς ὅ ἦν, ἀλλ' οὐ προαιρέσεως ἀρχὴν, οὐδὲ διὰ πάθος. ἀδικεῖ μὲν οὖν· ἄδικος δ' οὐκ ἔστιν· οὐδὲ κλέπτης,

CAPVT IX.

Per ἀναχεφαλαίωσιν breuiter colligit omnia ea quæ de Iustitia & Iniustitia hucusque dicta sunt.

QVid igitur sit iniuria, quid ius, & quam rationem talio seu reciproca perpessio ad ius habeat, suprà explicatum est. His autem distinctis, perspicuum est, iustam actionē inter id quod est facere & accipere iniuriam, mediam esse, illud enim plus obtinere est, hoc minùs. Iustitia porrò mediocritas est, non quomodo virtutes superiores: sed quia medii est; iniustitia autem, extremorum. Præterea iustitia virtus est qua homo iustus, aptus dicitur, tum ad agendum consultò id quod iustum est, tum ad ius tribuēdum, & sibi, si cum altero contrahat, & alteri cum altero contrahenti, non ita vt sibi plus eius quod optabile est, minùs alteri: & contrà sibi minùs damni, plus alteri: sed sibi & aliis id quod æquum proportione est, tribuat: idemque erga alium obseruet cum alio comparatum siue contrahentem. Contrà iniustitia vitium est, quo ad id quod iniustum est, consultò agendum, nobisque & aliis tribuendum, apti sumus. Hoc autem est nimium & parum commodi aut incommodi, à proportione alienum ac disiunctum. Itaque iniustitia est nimium & parum, quia est & eius quod nimium est, & eius quod parum: cùm quis in sua quidem causa nimium rei absolutè vtilis sibi tribuit, inutilis & damnosæ parum. In aliorum autem negotio generaliter ad eundem modum se gerit: sed quod ad iniquum, quod à proportione remotum est, attinet, vtrocumque modo casus tulerit. Iniustè facti autem cùm duo sint extrema, minus extremum iniuriam accipere est, maius autem iniustè facere. De iustitia igitur, & iniustitia, quænam sit vtriusque natura, hoc modo dictum sit: itemque de iusto & iniusto vniuersim.

CAPVT X.

Ad quæstiones nunc accedit. Quarum prima est de Habitu: Ex quibusnam actionibus iniustus appellari debeat.

SEd quoniam fieri potest, vt is, qui iniustè facit, nondum tamen sit iniustus: quibusnā iniustè factis iam iniustus est in vnoquoq; iniustitiæ genere? An vt fur, aut adulter, aut latro? An sic nihil interierit? Namque fieri potest, vt quis cum aliqua muliere rem habeat, sibi nota quidem illa, verumtamen non consultò, sed perturbatione & libidine inflāmatus. Facit igitur hic quidem iniustè, sed non idcirco iniustus est. Quēadmodū nec fur est,

etiãsi furatus sit: nec adulter, etiã si adulteriũ cõmiserit: itẽque in cæteris. Quomodo igitur affecta sit reciproca perpessio seu talio ad ius, dictum est antea. Sed sciẽdum est, ius id quod quærimus, & simpliciter ius esse, & ius ciuile. Est autẽ inter eos qui cõmunitate & societate vitæ inter se cõiuncti sunt, homines liberos & æqualeis vel proportione, vel numero, vt rerũ ad vitam degendã necessariarum copiis per se abundent nihilq; foris requirant. Itaq; quibus hoc nõ est, eis inter ipsos non est ius ciuile, sed ius quoddã, & ex illius similitudine sic appellatum. Cõmuni enim iure vtuntur ii quibus & lex inter ipsos cõmunis est. Lex autem eorum cõmunis est, quorum & iniustitia est. Iudiciũ enim, iuris & iniuriæ disceptatio est. Inter quos autẽ iniustitia locum habet, inter hos & iniuriæ faciẽdæ locus esse potest. Quibus autem inter ipsos iniuriæ faciendæ locus est, non cõtinuò in iis omnibus iniustitia reperitur. Est autẽ iniuriã facere, eorũm quæ absolutè bona sunt, sibi plus tribuere: minusque eorum quæ absolutè mala Itaq; hominẽ non finimus imperare, sed legem aut rationẽ: quia hoc ille sibi facere consueuit, fitque tyrannus. Est autẽ is qui præest, iuris custos: quod si iuris, ergo & æqualitatis. Iam verò quoniã si quis iustus sit, nihilo plus ad eum boni, quàm ad cæteros, videtur peruenisse; (non enim eorum quæ absolutè bona sunt plus sibi quàm aliis tribuit, nisi ex proportione quadam ei debeatur;) idcirco alteri laborat: & ob hanc causam bonum alienũ dicunt esse iustitiã, quẽadmodum & antè dictum est. Danda igitur ei merces aliqua est. Hæc autẽ est honos & decus. Qui verò his cõtẽti non sunt, hi fiunt tyranni. Ius autẽ vel domini in seruos, vel patris in liberos, non est idẽ atq; hæc, sed tamen simile. Neq; enim cuiquã in sua iniustitiæ locus esse potest absolutè. Atqui possessio, seu mãcipium, & liberi vsque eò dum parui sint, neque à patre seiuncti, partis instar sunt: se ipsum autẽ nemo damno afficit cõsultò. Non est igitur cuiquã in se ipsum iniustitiæ locus. Ex quo efficitur, neque iniuriæ, neq; iuri ciuili locum esse. Lege enim ius constare, in iisq; locum habere, apud quos legem esse cõmunẽ patitur natura, dicebamus. Hos autẽ esse docuimus, quibus est inter ipsos imperandi & parendi æqualitas. Itaq, inter virũ & vxorem, magis quàm inter patrem & liberos, dominum & seruum, iuris est cõmunitas. Hoc enim ius est ad tuendam rem familiarẽ pertinens: quod aliud est à ciuili. Ius ciuile autẽ aliud naturale est, aliud legitimum. Naturale, quod vbiq; gẽtium idẽ valet, non quia ita vel decretum sit, vel non decretum. Legitimum autem, quod ab initio, hoc an illo modo fiat, nihil refert, cùm constitutum fuerit verò, tunc demum refert: quale est illud, mina captiuũ redimere: aut illud, caprã Ioui immolare, nõ oueis: præterea leges omnes quas de rebꝰ singularibus ferũt, vt Brasidæ sacra facere:

ἔκλειψις δέ. ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Β΄. ΤΟΥΤΟΥ δὲ μοιχὸς, ἐμοίχευσε δέ· ὁμοίως δὲ Ϛ ὅτι τῶν ἄλλων. ΠΩΣ μὲν οὖν ἔχει τὸ ἀντιπεπονθὸς πρὸς τὸ δίκαιον, εἴρηται πρότερον. δεῖ δὲ μὴ λανθάνειν, ὅτι τὸ ζητούμενόν ἐστι Ϛ τὸ ἁπλῶς δίκαιον, καὶ τὸ πολιτικὸν δίκαιον. ἔστι δὲ ὅτι κοινωνοῦν βίου πρὸς τὸ εἶναι αὐτάρκειαν, ἐλευθέρων Ϛ ἴσων, ἢ κατ' ἀναλογίαν ἢ κατ' ἀριθμόν· ὥστε ὅσοις μή ἐστι τοῦτο, οὐκ ἔστι πρὸς ἀλλήλους Ϛ πολιτικὸν δίκαιον καὶ καθ' ὁμοιότητα· ἔστι γὰρ δίκαιον, * ἐν οἷς καὶ νόμος πρὸς αὐτούς· νόμος δ' ἐστὶ, ἐν οἷς ἀδικία· τὸ γὰρ δίκην, κρίσις τοῦ δικαίου καὶ τοῦ ἀδίκου· ἐν οἷς δ' ἀδικία, καὶ Ϛ ἀδικεῖν ἐν τούτοις· ἐν οἷς δὲ τὸ ἀδικεῖν, οὐ πᾶσιν ἀδικία. τοῦτο δ' ἐστὶ, Ϛ πλέον αὐτῷ νέμειν τῶν ἁπλῶς ἀγαθῶν· ἔλαττον δὲ τῶν ἁπλῶς κακῶν. διὸ οὐκ ἐᾶμεν ἄρχειν αὐθέφτον, ἀλλ' ἐν λόγον· οὐδὲ γὰρ τοῦτο ποιεῖ, Ϛ γὰρ τύραννος· ἔστι δὲ ὁ ἄρχων, φύλαξ τοῦ δικαίου· Ϛ δὲ τοῦ δικαίου, καὶ τοῦ ἴσου. ἐπεὶ δ' οὐδὲν αὐτῷ πλέον εἶναι δοκεῖ, εἴπερ δίκαιος· οὐ γὰρ νέμει πλέον ἑαυτῷ τοῦ ἁπλῶς ἀγαθοῦ αὐτῷ, εἰ μὴ πρὸς αὐτὸν ἀναλογόν ἐστι δὲ ἑτέρῳ * ποιεῖ· Ϛ ἅμα τοῦτο ἄλλο- τι εἶναι φασιν ἀγαθὸν τὸν δικαιοσύνην, καθάπερ ἐλέχθη Ϛ * πρότερον. μισθὸς δὲ ᾧ μὴ ἔστι δοτέος. τοῦτο δὲ, ᾧ μὴ Ϛ γέρας· * ὅσοις δὲ μὴ ἱκανὰ ταῦτα, οὐδεὶ γίνονται τύραννοι. Τὸ δὲ διανεμητικὸν δίκαιον καὶ Τὸ πατρικὸν, οὐ ταὐτὸ πολίταις, ἀλλ' ὅμοιον· οὐ γὰρ ἔστιν ἀδικία πρὸς αὐτοῦ ἁπλῶς. τὸ δὲ κτῆμα Ϛ τὸ τέκνον, ἕως ἂν ᾖ πηλίκον, Ϛ μὴ χωρισθῇ, ὥσπερ μέρος αὐτοῦ· αὐτὸν δ' οὐδεὶς προαιρεῖται βλάπτειν· διὸ Ϛ οὐκ ἔστιν ἀδικία πρὸς αὐτόν· οὐδ' ἄρα ἄδικον, οὐδὲ δίκαιον Τὸ πολιτικόν· ἔστι νόμον γὰρ ᾧ, Ϛ ἐν οἷς ἐπεφύκει εἶναι νόμος· οὐδεὶ δ' ἦσαν, οἷς ἦν ἀρχὴ ἰσότης τοῦ ἄρχειν Ϛ ἄρχεσθαι· διὸ μᾶλλον πρὸς γυναῖκά ἐστι δίκαιον, ἢ πρὸς τέκνα Ϛ κτήματα· τοῦτο γὰρ ἔστι τὸ οἰκονομικὸν δίκαιον· ἕτερον δ' ἐστὶ Ϛ τοῦτο τοῦ πολιτικοῦ. Τοῦ δὲ πολιτικοῦ δικαίου, τὸ μὲν φυσικόν ἐστι· τὸ δὲ, νομικόν. φυσικὸν μὲν Τὸ πανταχοῦ τὴν αὐτὴν ἔχον δύναμιν, Ϛ οὐ Τὸ δοκεῖν ᾧ· νομικὸν δὲ, ὃ ἐξ ἀρχῆς μὲν οὐθὲν διαφέρει οὕτως ᾧ ἄλλως· ὅ- ταν δὲ θῶνται, διαφέρει. οἷ τε μνᾶς λυτροῦσθαι, * ᾧ Τὸ αἶγα θύειν, ἀλλὰ μὴ δύο πρόβατα. ἔτι, ὅσα ὅτι τῶν καθ' ἕκα- στα νομοθετοῦσιν· οἷ, Τὸ θύειν Βρασίδᾳ,

A
B
C
D
E

* deest in q. c.

γρ. ποιεῖ.

Suprà c. 13.

γρ. ὅπου

Quidam c. em ed. αἶγα Διὶ θύειν, ἀλλὰ μὴ πρόβατα.

Ϲ τὰ ψηφισματώδη. δοκεῖ δὲ σὐίοις πάντα τὰ δίκαια, ὅτι τὸ μὲν φύσει, ἀκίνητον καὶ πανταχοῦ τὴν αὐτὴν ἔχει δύναμιν· ὥσπερ καὶ τὸ πῦρ καὶ ὧδε καὶ ἐν Πέρσαις καίει· τὰ δὲ δίκαια κινούμενα ὁρῶσι. τοῦτο δ' οὐκ ἔστιν οὕτως ἔχον, ἀλλ' ἔστι πως· καίτοι παρά γε τοῖς θεοῖς ἴσως οὐδαμῶς ἄλλως ἔχον. πλὴν ἡμῖν ἔστι μέν τι καὶ * φύσει κινητόν. οὐ μέντοι γε πᾶν· ἀλλ' ὅμως ἔστι, τὸ μέν, φύσει· τὸ δὲ, οὐ φύσει. ποῖον δὲ φύσει τῶν ἐνδεχομένων καὶ ἄλλως ἔχειν, καὶ ποῖον οὔ· ἀλλὰ νομικὸν καὶ συνθήκη, εἴπερ ἄμφω κινητὰ ὁμοίως, δῆλον· καὶ ὅτι τῶν ἄλλων ὁ αὐτὸς ἁρμόσει διορισμός. Φύσει γὰρ ἡ δεξιὰ κρείττων· καίτοι ἐνδέχεται πάντας ἀμφιδεξίους γενέσθαι. τὰ δὲ κατὰ συνθήκην καὶ τὸ συμφέρον τῶν δικαίων, καὶ ὅμοια ὅστι τοῖς μέτροις. οὐ γὰρ πανταχοῦ ἴσα τὰ οἴνεια καὶ σιτικὰ μέτρα, ἀλλ' οὗ μὲν ὠνοῦνται, μείζω· οὗ δὲ πωλοῦσιν, ἐλάττω. ὁμοίως δὲ καὶ τὰ μὴ φυσικά, ἀλλ' ἀνθρώπινα δίκαια, οὐ ταὐτὰ πανταχοῦ, ἐπεὶ οὐδὲ πολιτεία· ἀλλὰ μία μόνον πανταχοῦ κατὰ φύσιν ἡ ἀρίστη. τῶν δὲ δικαίων καὶ * νομίμων ἕκαστον, ὡς τὰ καθόλου πρὸς τὰ καθ' ἕκαστα ἔχει τὰ μὲν γὰρ πράγματα, πολλά· ἐκείνων δὲ, ἕκαστον ἕν· καθόλου γάρ. Διαφέρει δὲ τὸ ἀδίκημα τοῦ ἀδίκου, καὶ τὸ δικαίωμα καὶ τὸ δίκαιον· ἄδικον μὲν γὰρ ὅτι τῇ φύσει, δῆλον· τὸ αὐτὸ δὲ τοῦτο * ὅταν πραχθῇ, ἀδίκημα ἐστί· πρᾶξις δὲ πραχθῆναι, οὔπω, ἀλλ' ἄδικον. ὁμοίως δὲ καὶ δικαίωμα· καλεῖσθαι δὲ καὶ τὸ κοινόν, μᾶλλον δικαιοπράγημα· δικαίωμα δὲ, τὸ ἐπανόρθωμα τοῦ ἀδικήματος. καθ' ἕκαστον δὲ αὐτῶν, ποῖά τε εἴδη καὶ πόσα, καὶ πρὸς * ποῖα τυγχάνει ὄντα, ὕστερον ἐπισκοπεῖν. Οἱ τῶν * δὲ τῶν δικαίων καὶ ἀδίκων τῶν εἰρημένων, ἀδικεῖ μὲν καὶ δικαιοπραγεῖ, ὅταν ἑκὼν τις αὐτὰ πράττῃ· ὅταν δὲ ἄκων, οὔτ' ἀδικεῖ, οὔτε δικαιοπραγεῖ, ἀλλ' εἰ κατὰ συμβεβηκός· οἷς γὰρ συμβέβηκε δίκαιοις εἶναι εἰ ἀδίκοις, πράττουσιν. ἀδίκημα δὲ καὶ δικαιοπράγημα ὥρισται τῷ ἑκουσίῳ, καὶ ἀκουσίῳ· ὅταν γὰρ ἑκούσιον ᾖ, ψέγεται· ἅμα δὲ καὶ ἀδίκημα τότε ὄντ' ἦν ὥστε ἄδικόν τι εἶναι μέν, ἀδίκημα δὲ οὐδέπω, ἐὰν μὴ τὸ ἑκούσιον προσῇ· λέγω δὲ, ἑκούσιον μέν, ὥσπερ καὶ πρότερον εἴρηται, ὃ ἂν τις ᾖ φρονῶν αὐτὰ ὄντων εἰδώς, καὶ μὴ ἀγνοῶν, πράξῃ, μήτε ὅν, μήτε ᾧ, μήτε οὗ ἕνεκα·

A & quæcũq; à populis scita & decreta sũt. Existimãt autẽ nõnulli, iura omnia esse huiusmodi, id est, legitima: quoniã id quod cõstat natura, immobile, atq; immutabile est, & vbique eandẽ vim habet: quẽadmodũ ignis & hîc, & apud Persas vrit: iura autẽ quotidie videt immutari. Sed hoc nõ ita est omni quidẽ ex parte: est certè ex aliqua. Et sanè apud Deos fortasse, haudquaquã aliter se res habet: sed apud nos est profectò aliquid etiã naturale, mutabile, nõ tamen omne. Verũtamẽ nihilominus aliud natura valet, aliud nõ natura. Sed quodnã, & quale etiã eorũ quæ aliter euenire, quæque mutari possunt, natura valeat, & quod nõ natura valeat, sed lege & cõsensu, si quidẽ ambo peræquè sunt mutabilia, ex iis quę afferã, cognoscere licebit: cæterisq; rebus eadem distinctio poterit accõmodari. Manus.n. dextra valentior est siniſtra, natura. Atqui euenire potest, vt aliqui siniſtra, perinde vt dextra vtãtur. Iam verò quæ iura ex cõsensu & vtilitate hominũ nata sunt, ea mẽsuris similia sunt. Neq; enim omnibus in locis sunt æquales vini tritici q; mẽsuræ: sed apud eos qui emunt, maiores: apud eos qui vẽdunt, minores. Itẽq; iura nõ naturalia, sed humana, nõ sunt omnibus in locis eadẽ. Nam ne reip quidẽ regendæ forma, vna & eadẽ est apud omneis: sed vna duntaxat vbiq; cõsẽtanea naturæ est, ea quæ optima. Iã vnumquodq; ius, & vnumquodq; legitimũ eandẽ rationẽ habet ad hominum actiones, quã res vniuersæ ad singulareis. Natn quæ agũtur, multa sunt: sed vnũquidq; illorũ vnũ. Est enim vniuersum quiddã. Differt autem & ab iniuria iniustè factũ, & à iure iustũ officiũ, seu iustè factum, quo alter ius suũ obtinet, iustusq; ex iniusto redditur. Nã iniuria, vel natura, vel cõstitutione iniuria est. Hæc eadẽ cùm illata fuerit, iniustè factũ est; priusquã illata sit, nõdum iniustè factum est, sed iniuria. Eadẽq; iusti officii seu iustè facti ratio est. Quod commune est autẽ, id magis proprio nomine iusta actio appellatur. Iustum officium autẽ, seu iustè factum, correctio & emẽdatio iniustè facti, seu iniuriæ alteri illatæ est. Quæ sint autẽ cuiusq; eorum genera, & partes & quot sint, & in quibus versentur, posteriùs nobis erit videndũ. Iam cùm iusta & iniusta ea sint, quæ sunt à nobis exposita, tum & facit quisq; iniustè, & iustè agit, cùm ea spõte sua agit. Cùm verò inuitus, neq; iniustè facit, neq; iustè agit, nisi accidat. Ea enim agit, quibus euenit, vt iusta vel iniusta sint. At iniustè factum, iustãq; actionẽ, id quod spõte & inuitè actũ est, definit ac terminat. Nã cùm quid spõte fit, tũ & vituperatur, & simul iniustè factũ est. Erit ergo aliquid iniustũ, quod nõdum erit iniustè factũ, nisi eò accesserit, vt spõte factũ sit. Sponte autẽ fieri dico, quẽadmodũ & suprà à nobis dictũ est, id quod quis in sua potestate positum facit sciẽs, neq; eum, quem iniuria afficit, ignorans, neq; quo quasi instrumento, neq; cuius rei gratia;

Zuing'. νομικῶν

γρ. ἀλλ' ἄδικον ὅτε ὅταν πραχθῇ, ἀδίκημα ἐστίν.

γρ. πίνα

γρ. δὲ

verbi cauſa, quem verberet, quare verberet, cuius denique rei cauſa verberet: atque illorũ vnumquidque fiat, neque ex euentu, neq; vi: veluti ſi quis alicuius manu apprehenſa, alterũ verberet. At ſponte non verberauit is cuius eſt manus. Non enim in eo ſitum fuit. Contingere autem poteſt, vt pater ſit is qui pulſatur: is qui pulſat verò, illum eſſe hominem duntaxat, aut eorum aliquem, qui adſunt, ſciat, patrem eſſe neſciat. Similis autem diſtinctio in eo cuius cauſa res agitur, adhibita ſit, in tota denique actione. Quod igitur ignoratur, aut cùm minimè ignoretur, tamen vel in eius, qui agit, poteſtate non eſt, vel ei vis affertur, id ab inuito agi dicitur. Nam multa ſanè eorũ, quæ natura nobis affert, ſcientes & agimus & patimur: quorum nihil nec ſponte noſtra, nec nobis inuitis fieri dicendum eſt, vt ſeneſcere, aut mori. In rebus iuſtis autem æquè atque in iniuſtis, euenta locum habent. Nã ſi quis depoſitũ reddiderit inuitus, & metu coactus, is neque iuſto officio fungi, neque rem iuſtã agere dicẽdus eſt, niſi ex euentu: itemq; qui neceſſitate coactus, & inuitus depoſitum nõ reddit, is ex euentu iniuriam facere, reſque iniuſtas agere dicendus eſt. Eorum autem, quæ ſpõte aguntur, alia cõſilio capto agimus, alia cõſilio non capto. Cõſilio capto agimus, quæ re priùs deliberata: non capto conſilio, quæ re nõ antè deliberata agimus. Iam cùm in ſocietate generis humani tria ſint damnorum genera: ea quidem cum inſcientia coniuncta ſunt errata, cùm quis, aut quem minimè exiſtimauit, percutiendo, aut quomodo non putauit, aut quo inſtrumento non putauit, aut cuius rei gratia nõ putauit, hæc egerit. Nam aut ſe non percuſſurum, aut non hoc inſtrumento, aut non huius rei cauſa, arbitratus eſt, verũ accidit nõ id, cuius gratia ſe facere exiſtimauit, ſed lõgè aliud: verbi gratia, non vt vulneraret, ſed vt pungeret, ferrum ſtrinxit: aut non eum, quem putauit, vulnerauit: aut non quomodo voluit. Cùm igitur nec opinatò damnum illatum fuerit, Infortunium nominatur: Cùm autem non nec opinatò quidem illud, ſed tamẽ non malitiosè, Erratum, ſeu Peccatum eſt. Peccat enim tum quiſque cùm in ipſo cauſæ principium ineſt: infortunatus eſt, cùm principium extrà eſt. Vbi verò quis ſciens læſit alterum, ſed deliberatione non antegreſſa, iniuſtè factum eſt: exempli cauſa, quæcunque vel ab ira, vel ab aliis affectibus, qui cùm aut neceſſarii ſint, aut naturales, hominibus accidunt. Nam qui his impulſi lædunt alterum, & qui in his peccant, iniuriam illi quidem faciunt, & hæc ſunt iniuſtè facta: nondum tamen propter hæc iniuſti, neque improbi ſunt. Non enim malitioſè damnum illatum eſt. Cùm autem conſilio capto, & de induſtria, tum & iniuſtus & improbus eſt dicendus. Quapropter rectè, Quæ per iram fiunt, non de induſtria facta iudicantur.

A οἷς ἵνα τύπτει, καὶ τίνι, καὶ τίνος ἕνεκα. ἕκαστον δὲ τούτων οὐκ ἐκ συμβεβηκότος, οἷον μὴ κατὰ συμβεβηκὸς, μηδὲ βίᾳ· ὥσπερ εἴ τις λαβὼν τὴν χεῖρα αὐτοῦ, τύπτοι ἕτερον. οὐχ ἑκὼν δέ· οὐ γὰρ ἐπ' αὐτῷ. ἐνδέχεται δὲ τὸν τυπτόμενον πατέρα εἶναι, τὸν δ', ὅτι μὲν ἄνθρωπος, ἢ τῶν παρόντων τινὰς, γινώσκειν· ὅτι δὲ πατὴρ, ἀγνοεῖν· ὁμοίως δὲ τὸ ἕνεκα διωρίσθω δὲ * ὅτι τὸ οὗ ἕνεκα, καὶ περὶ τὴν πρᾶξιν ὅλην· * τὸ δὴ ἀγνοούμενον, ἢ μὴ ἀγνοούμενον μὲν, μὴ ἐπ' αὐτῷ δὲ ὄν, * ἢ βίᾳ, ἀκούσιον· πολλὰ γὰρ τῶν φύσει B ὑπαρχόντων εἰδότες, καὶ πράττομέν τε καὶ πάσχομεν, ὧν οὐδὲν οὔτε ἑκούσιον, οὔτε ἀκούσιόν ἐστιν· οἷον τὸ * γηρᾶν, ἢ ἀποθνήσκειν. ἔστι δ' ὁμοίως καὶ ὅτε τῶν ἀδίκων καὶ τῶν δικαίων, * τὸ κατὰ συμβεβηκός· καὶ γὰρ δι' ἣν τὴν πρᾶξιν ἀποδίδωσιν ἄκων καὶ δέδιὼς φόβον· οὔτε δίκαια πράττειν, οὔτε δικαιοπραγεῖν φατέον· ἀλλ' ἢ κατὰ συμβεβηκός. ὁμοίως δὲ καὶ τὸν ἀναγκαζόμενον καὶ ἄκοντα τὴν πρᾶξιν μὴ ἀποδιδόντα, κατὰ συμβεβηκὸς φατέον ἀδικεῖν, καὶ τὰ ἄδικα πράττειν· τῶν δ' ἑκουσίων, τὰ μὲν προελόμενοι πράττομεν, τὰ δ' οὐ προελόμενοι· προελόμενοι μὲν, ὅσα προβουλευσάμενοι· ἀπροαίρετα δὲ, ὅσα ἀπροβούλευτα. τελεῶν * δὴ οὐσῶν βλαβῶν τῶν ἐν τοῖς κοινωνίαις, τὰ μὲν μεθ' ἁμαρτήματά ἐστιν, ὅταν * μήτε ὅν, μήτε ὡς, μήτε ᾧ, μήτε οὗ ἕνεκα ἐπάῃ λάβῃ, τοῦτο πράξῃ. ἢ γὰρ, οὐ βαλεῖν, ἵνα C οὐ πύτῳ, ἢ οὐ τοῦτον, ἢ οὗτου ἕνεκα ᾖπεν· ἀλλὰ σεισθῇ οὐχ οὗ ἕνεκα ᾖπεν· οἷον, οὐχ ἵνα πρώσῃ, ἀλλ' ἵνα κεντήσῃ, ἢ οὐχ ὅν, ἵνα οὐχ ὡς. ὅταν μὲν οὖν παρὰ λόγως ἡ βλάβη γίνηται, ἀτύχημα· ὅταν δὲ μὴ παρὰ λόγως, ἄνευ δὲ κακίας, ἁμάρτημα· ἁμαρτάνει μὲν γὰρ, ὅταν * ἐν ἑαυτῷ ἡ ἐν ἄλλῳ ἡ τῆς αἰτίας· ἀτυχεῖ δὲ, ὅταν ἔξωθεν. ὅταν δὲ, εἰδὼς μὲν, μὴ προβουλεύσας δὲ, ἀδίκημα· οἷον, ὅσα τε διὰ θυμὸν, καὶ ἄλλα πάθη, ὅσα ἀναγκαῖα ἢ φυσικὰ, συμβαίνει τοῖς ἀνθρώποις. τοῦτα γὰρ βλάπτοντες καὶ ἁμαρτάνοντες, ἀδικοῦσι μὲν, καὶ ἀδικήματά ἐστιν· οὐ μέντοι πω ἄδικοί διὰ ταῦτα, οὐδὲ πονηροί. οὐδὲ γὰρ διὰ μοχθηρίαν τὸ βλάπτειν· ὅταν δ' ἐκ προαιρέσεως, ἄδικος καὶ μοχθηρός· διὸ καλῶς * τὰ ἐκ θυμοῦ οὐκ ἐκ προνοίας κρίνεται.

γρ. πρείττων, vel, τὸ οὖ γρ. πρὸ ἀγ. Gr. int. Δεῖ ὃ ἀν πρὸ λέξει τῇ ἢ βίᾳ, διὰ τοῦ, ἢ τὸ διὰ τοῦ ἐφεξῆς. ἵνα ᾖ, διὰ βίᾳ. γρ. ἐγκεᾷ· γρ. ἐ τὸ κ.

γρ. δ' οὐσῶν

μήτε ὅν, γρ μήτε ὅ. & ita vetus interpr.

Zuing. Τὰ ἐκ θ. & putat eſſe ſenarium ex aliquo poeta.

οὐ γὰρ ἄρχει ὁ θυμῷ ποιῶν, ἀλλ' ὁ ὀργίσας. ἔτι δὲ οὐδὲ περὶ τοῦ γενέσθαι ἡ μὲν, ἀμφισβητοῦσιν· ἀλλὰ περὶ τοῦ δικαίου. καὶ * ὅτι φαινομένη γὰρ ἀδικία ἡ ὀργή ἐστιν· οὐ γὰρ ὥσπερ ἐν τοῖς συναλλάγμασι περὶ τοῦ γενέσθαι ἀμφισβητοῦσιν, ὧν ἀνάγκη τὸν ἕτερον εἰ μὴ λήθῃ ἢ μὴ λήθῃ αὐτὸ δρᾶσιν· ἀλλ' ὁμολογοῦντες περὶ τοῦ πράγματος, περὶ τοῦ πότερον δίκαιον ἀμφισβητοῦσιν· ὁ δ' ὑπολαβὼν ἀδικεῖσθαι, οὐκ ἀγνοεῖ· ὥστε, ὁ μὲν οἴεται ἀδικεῖσθαι, ὁ δ' οὔ· ὁ δ' οὐκ ἂν περαίνων βλάπτῃ, ἀδικεῖ. καὶ ἔτι τούτων ἦν τὰ ἀδικήματα ὁ ἀδικῶν, ἄδικος, ὅταν παρὰ τὸ ἀνάλογον * ᾖ, ἢ παρὰ τὸ ἴσον. ὁμοίως δὲ καὶ ὁ δίκαιος, ὅταν προαιρούμενος δικαιοπραγῇ. δικαιοπραγεῖ δὲ, ἂν μόνον ἑκὼν πράττῃ. τῶν δ' ἀκουσίων, τὰ μὲν ἐστὶ συγγνωμονικά· τὰ δ' οὐ συγγνωμονικά· ὅσα μὲν γὰρ μὴ μόνον ἀγνοοῦντες, ἀλλὰ καὶ δι' ἄγνοιαν ἁμαρτάνουσι, συγγνωμονικά. ὅσα δὲ μὴ δι' ἄγνοιαν, ἀλλ' ἀγνοοῦντες μὲν, διὰ πάθος δὲ, μήτε φυσικὸν, μήτ' ἀνθρώπινον, οὐ συγγνωμονικά.

γρ. ὅτι φαινομένη γὰρ ἀδικία

ΚΕΦΑΛ. ια'.

Ἀπορία. Πότερον τὸ ἀδικεῖσθαι ἑκούσιον ἢ ἀκούσιον. καὶ ὅλως τὸ ἀδικεῖν.

γρ. ἀπορήσει.

Ἀπορήσαι δ' ἄν τις, εἰ ἱκανῶς διώρισται περὶ τοῦ ἀδικεῖσθαι καὶ τοῦ ἀδικεῖν. πρῶτον μὲν, εἰ ἔστιν ὥσπερ * Εὐριπίδης εἴρηκε, λέγων * ἀτόπως,

Βιλιεφόντη, gr. interpr.

γρ. τὸ πῶς. f. οὕτω πως. nã illud ἀπ'-πως etsi ab omnibus interpr. probatũ, meritò fuerit ſuſpectũ

Μητέρα κατέκτα τλὰς ἐμὴν· βεβηκὼς λόγῳς,
Ἑκὼν ἑκοῦσάν μ', ἢ θέλουσάν οὐχ ἑκών·

γρ. ὁλόγως, γρ. ἢ πᾶν

πότερον γὰρ ὡς ἀληθῶς ἐστὶν, ἐκόντα ἀδικεῖσθαι, ἢ οὔ. ἀλλ' ἀκούσιον ἅπαν, ὥσπερ καὶ τὸ ἀδικεῖν * πᾶν ἑκούσιον· καὶ ἆρα ἅπαν οὕτως ἢ ἐκείνως, ὥσπερ καὶ τὸ ἀδικεῖν * πᾶν ἑκούσιον; ἢ τὸ μὲν, ἑκούσιον· τὸ δ', ἀκούσιον· ὁμοίως δὲ καὶ ὅτι τὸ δικαιοῦσθαι· τὸ γὰρ δικαιοπραγεῖν πᾶν ἑκούσιον· ὥστ' εἶναι δῆλον ἀδικεῖσθαι, ὁμοίως καθ' ἑκάτερον, τό, τ' ἀδικεῖσθαι καὶ τὸ δικαιοῦσθαι, ἢ ἑκούσιον, * ἢ ἀκούσιον εἶναι). ἄτοπον δ' ἂν δόξειε καὶ ὅτι τὸ * δικαιοῦσθαι, εἰ ἅπαν ἑκούσιον· ἔνιοι γὰρ * δικαιοῦσθαι οὐχ' ἑκόντες· ἐπεὶ καὶ τὸ γε

γρ. ἀκούσιον ἅπαν γρ. ἀδικεῖσθαι, γρ. ἀδικοῦντας

A Non enim prior lædit is qui iratus facit: ſed qui laceſſiuit, atque irritauit. Præterea non eſt controuerſia de facto, ſed de iure. Ob iniuſtitiæ enim ſpeciem animo obiectam ira commouetur. Neque enim hic de facto controuerſia eſt, vt in rebus contrahendis, inter eos qui contraxerunt, (quorum neceſſe eſt alterum eſſe improbum, niſi oblitii id faciant,) ſed de facto vnum & idem ſentientes, de iure diſſentiunt atque ambigunt. At qui cogitatò læſit alterum, non ignorat. Itaque qui ab irato læſus eſt, iniuriam ſe accepiſſe putat: B qui iratus læſit, nullam ſe feciſſe iniuriam exiſtimat. Quòd ſi quis conſultò damnum inferat; iniuriam facit: & qui his iniuriis inferendis iniurius eſt, iniuſtus eſt, cùm vel à proportione, vel ab æqualitate diſceſſerit. Itemque iuſtus eſt tum cùm conſultò iuſtè agit. Iuſtè agit autem, ſi modò ſponte & voluntate ſua agat. Eorum autem, quæ inuitè fiunt, alia venia digna ſunt, alia non item. Quæcunque enim non ſolùm inſcientes, ſed etiam per inſcientiam peccant homines, iis ignoſcendum eſt: quæcunque verò non propter inſcientiam peccant, ſed quamuis inſcientes, tamen perturbationibus nec naturalibus nec humanis incitati, iis non eſt ignoſcendum. C

CAPVT XI.

Quæſtiones de Actionibus aggreditur, tres numero. Quarum prima eſt de eo qui iniuriam patitur: Vtrùm quis ſponte ſua ab alio poſſit iniuria affici. D

DVbitare autem poſſet aliquis, ſi modò ſatis diſtinctè de accipienda & facienda iniuria à nobis diſputatum eſt: primùm quidem vtrùm ita ſe res habeat, vt dixit Euripides, cuius hæc ſunt abſurdè ſanè dicta:

Matrem vt meam necauerim, paucis loquar,
Volens volentem, vel volentem non volens.

Quæri enim poteſt, vtrùm poſſit quiſquam verè iniuriam ſua voluntate accipere, necne: E ſed potiùs omnis inuito fiat iniuria: quemadmodum & quiſquis iniuriam facit, ſpõte facit: hoc eſt, vtrùm omnis iniuria accipiatur vel hoc, vel illo modo, (quemadmodum & iniuriam quiſque ſua voluntate facit,) an aliqua ſit, quam quis ſua ſponte accipit: aliqua, quam inuitus. Atque hoc idem de iure obtinendo quæri poteſt. Quiſquis enim iuſtè agit, ſpontè agit. Itaque conſentaneum eſt, vtraque ſimiliter inter ſe opponi, iniuriam accipere, & ius ſuum obtinere: vt vtrumque vel ſponte perferatur atque obtineatur, vel inuitè. Sed abſurdum videri poſſit etiam in ſuo iure obtinendo, ſi omnis qui ius ſuum obtinet, ſpõte obtineat. Nonnulli n. ius ſuum obtinent non ſua voluntate. Tum verò hoc quoq; cuipiam

dubium esse possit, vtrum quisquis aliquid iniusti pertulit, iniuriam accepisse dicendus sit: an verò, vt in agendo, sic se res habeat etiam in perpetiendo. Contingere enim potest, vt quis ex euentu in vtroque rerum iustarum sit particeps. Fieri autem similiter posse, vt quis rerum iustarum sit particeps; perspicuum est. Non enim idem est, res iniustas agere, atque iniuriam facere: neque res iniustas perferre, atque iniuriam accipere. Idemque de re iustè agenda, & de iure suo obtinendo sentiendum. Nam fieri non potest, vt quisquam iniuriam accipiat, nisi sit qui faciat: aut vt ius suum obtineat, nisi sit qui iustè agat, iustique iudicis munere fungatur. Quòd si iniuriam facere, simpliciter est alicui sponte sua nocere: sponte autem nocere, est scientem & cui, & quo, & quo modo noceat: incontinens autem sponte sua sibi ipse nocet: ergo sponte sua iniuria afficietur, & fieri poterit, vt quis se ipse iniuria afficiat. At hoc etiam vnum est ex iis quæ dubitantur & quæruntur, fierine possit vt quis sibi ipse iniuriam faciat. Præterea potest aliquis sponte sua propter incontinentiam suam ab altero eius voluntate damno affici. Itaque fieri poterit vt quis sponte sua iniuria afficiatur. Aut non est recta superior definitio, illisque verbis, Nocere scientem & cui, & quo, & quomodo noceas: addēda sunt hæc, Contra illius voluntatem? Damno igitur sua sponte quispiam affici, resque iniustas perferre & perpeti potest; iniuriam autem sua sponte accipere nemo potest. Nemo enim vult iniuriam accipere: ac ne incontinens quidem: sed præter suam voluntatem agit. Nam nec vult quisquam, quod non arbitratur esse bonum. At incontinens id quod agendum esse non putat, agit. Neque verò qui dat sua, (quemadmodum scribit Homerus Glaucum Diomedi dedisse.

Aurea dat pretio arma, boues æquantia centum:
Aerea fert, nihiloque nouem meliora inuencis;)

Iniuria afficitur. In eius enim potestate situm est dare, aut non dare. At iniuriam accipere, non est in eius qui accipit, potestate situm, sed adsit is oportet, qui iniuriam faciat. Iniuriam igitur accipere, non esse quippiam quod sponte suscipiatur, ex his intelligi potest.

CAPVT XII.

Secunda quæstio est de eo qui iniuria alios afficit: I trùm is, qui aliis plus, sibi minùs tribuit, iniuriam faciat: an is potiùs, qui plus minusve recipit.

SEd ex iis quæ proposuimus, duo nobis restant explicanda: vtrùm iniuriam faciat, isne, qui plus alicui tribuit præter eius meritū ac dignitatem, an is qui plus consecutus est: & fierine possit vt quis sibi iniuriam faciat.

A Διαπορήσειεν δ' ἄν τις, πότερον ὁ ἀδίκως πεπονθὼς, ἀδικεῖσθαι πᾶς· ἢ ὥσπερ ἐστὶ τὸ ποιεῖν, καὶ τὸ πάσχειν ἔστι· * καὶ γὰρ συμβεβηκὸς γὰρ ἐνδέχεσθαι ἐπ' ἀμφοτέρων μεταλαμβάνειν τῶν δικαίων· ὁμοίως δὲ δῆλον, ὅτι * καὶ τὸ τῶν ἀδίκων· οὐ γὰρ ἔστιν, τὸ τὰ ἄδικα ποιεῖν, τῷ ἀδικεῖν· ὃ δὲ ἄδικα πάσχειν, τῷ ἀδικεῖσθαι· ὁμοίως δὲ καὶ * ὅτι τὸ δικαιοπραγεῖν καὶ δικαιοῦσθαι· ἀδύνατον γὰρ ἀδικεῖσθαι * μὴ ἀδικοῦντος· ἢ δικαιοῦσθαι, μὴ δικαιοπραγοῦντος. Εἰ δ' ἔστιν ἁπλῶς τὸ ἀδικεῖν, τὸ βλάπτειν ἑκόντα τινά· τὸν δ' ἑκόντα, εἰδότα καὶ ὅν, * καὶ ᾧ, καὶ ὡς· ὁ δ' ἀκρατὴς ἑκὼν βλάπτει αὐτὸς αὑτόν, ἑκὼν τ' ἂν ἀδικοῖτο, καὶ ἐνδέχοιτο αὐτὸν αὐτὸν ἀδικεῖν. ἔστι δὲ καὶ τοῦτο ἐν τῶν ἀπορουμένων, εἰ ἐνδέχεται αὐτὸν αὑτὸν ἀδικεῖν. ἔτι, ἑκὼν δ' ἂν τις δι' ἀκρασίαν ὑπ' ἄλλου βλάπτοιτο ἑκόντος. ὥστ' εἴη ἂν ἑκὼν ἀδικεῖσθαι. ἢ οὐκ ὀρθὸς ὁ διορισμὸς, ἀλλὰ προσθετέον τῷ βλάπτειν εἰδότα καὶ ὅν, καὶ ᾧ, καὶ ὡς, τὸ παρὰ τὴν ἐκείνου βούλησιν; βλάπτεται μὲν οὖν τις ἑκὼν, καὶ τὰ ἄδικα πάσχει· ἀδικεῖται δ' οὐδεὶς ἑκών· οὐδεὶς γὰρ βούλεται, * οὐδ' ὁ ἀκρατὴς· ἀλλὰ παρὰ τὴν βούλησιν πράττει· οὔτε γὰρ βούλεται οὐδεὶς ὃ μὴ οἴεται εἶναι συμφέρον· ὁ δὲ ἀκρατὴς, ὃ οὐκ οἴεται δεῖν πράττειν, πράττει· ὁ δὲ τὰ αὑτῷ δίδους', ὥσπερ Ὁμηρός φησι δοιῶ ἀμοιβὸν Γλαύκῳ τῷ Δομήδει,

γρ. τὸ γὰρ συμβεβηκὸς ἐνδέχεται γὰρ

γρ. τοῦ τὸ δ.

γρ. μὴ ἀδικοῦντος ἢ δικαιοῦντος ἢ

γρ. καὶ ὅ,

γρ. ἀλλ' οὐδ' ὁ ἀκρ.

Χρύσεα χαλκείων, ἑκατόμβοι' ἐννεαβοίων,

Ilia ἡλ ζ

οὐκ ἀδικεῖσθαι· ἐπ' ἀμφοῖν γὰρ ἔστι τὸ διδόναι· τὸ δὲ ἀδικεῖσθαι, οὐκ ἐπ' ἀμφοῖν, ἀλλὰ τοῦ ἀδικοῦντα δεῖ ὑπάρχειν. τοῦτο μὲν οὖν τὸ ἀδικεῖσθαι, ὅτι οὐχ ἑκούσιον, δῆλον.

E

ΚΕΦΑΛ. ιβ'.

Ἀπορία. Πότερον ποτε ἀδικεῖ ὁ πλείονος πρὸς τὴν ἀξίαν τὸ πλεῖον, ἢ ὁ ἔλαττον.

ΕΤι δ', ὧν προειλόμεθα, δύο ἐστὶν εἰπεῖν, πότερόν ποτε ἀδικεῖ ὁ πλείονος πρὸς τὴν ἀξίαν τὸ πλεῖον, ἢ ὁ ἔλαττον· καὶ εἰ ἔστιν αὐτὸν ἀδικεῖν· εἰ γὰρ ἐνδέχεται τὸ πρότερον λεχθὲν, καὶ ὁ ἀμφο-

νέμων ἀδικεῖ, ἀλλ' οὐχ' ὁ ἔχων τὸ πλεῖον.
γρ. πλέον δ' ἐφ' ᾧ τις * πλέον ἑτέρῳ ἢ αὐτῷ νέμει, εἰδὼς
τ. ἢ. & ἐκὼν, οὗτος αὐτὸς αὑτὸν ἀδικεῖ· ὅπερ δο-
κοῦσιν οἱ μέτριοι ποιεῖν· ὁ γὰρ ἐπιεικὴς, ἐ-
λαττωτικός ἐστιν. ἢ οὐδὲ τοῦτο ἁπλῶς; ἑτέ-
ρου γὰρ ἀγαθοῦ, εἰ ἔτυχεν, ἐπλεονέκτει· οἷ
δόξης, ἢ τοῦ ἁπλῶς καλοῦ. ἔνιοι λύεσθαι *
q. c. & χρὴ τὸν διχεισμὸν τοῦ ἀδικεῖν· οὐθὲν γὰρ πα-
θεῖν τινὰ αὐτοῦ πάσχει βούλησιν· ὥστε οὐκ ἀ-
δικεῖσθαι, ἁμάρτημα τοῦτο· ἀλλ' εἰσφορᾶς, βλάπτε-
σθαι μόνον. φανερὸν δὲ & ὅτι ὁ διανέμων ἀδι-
κεῖ, ἀλλ' οὐχ' ὁ τὸ πλέον ἔχων ἀεί· οὐ γὰρ ᾧ
τὸ ἄδικον ὑπάρχει, ἀδικεῖ· ἀλλ' ᾧ τὸ
ἑκόντα τοῦτο ποιεῖν· τοῦτο δ', ὅταν ἡ ἀρχὴ τῆς
πράξεως, ἢ ἔστιν ἐν τῷ διανέμοντι, ἀλλ'
οὐκ ἐν ᾧ λαμβάνοντι. ἔνι ἐπεὶ πολλαχῶς
τὸ ποιεῖν λέγεται, καὶ ἔστιν ὡς τὰ ἄψυχα κτεί-
νει, & χείρ, & ὁ οἰκέτης * ὑπὸ τάξαντος,
cp. πῶς ὅπιτ. οὐκ ἀδικεῖ πάντ', ποιεῖ δὲ τὰ ἄδικα. ἔνι, εἰ
μὴ ἀγνοῶν ἔκεινεν, οὐκ ἀδικεῖ κατὰ τὸ
νομικὸν δίκαιον, οὐδ' ἄδικος ἢ πονηρός ἐστιν·
ἔστι δ', ὡς ἄδικος· ἕτερον γὰρ τὸ νομικὸν δί-
καιον καὶ τὸ πρώτως. Εἰ δὲ γνώσει ἔκεινεν
ἀδίκως, πλεονεκτεῖ καὶ αὐτὸς, ἢ χάρι-
τος, ἢ ζημίας. ὥσπερ οὖν καὶ εἴ τις μει-
σαντο τὸν ἀδικήματος, & ὁ ἀφ' ὧν πα
κείνας ἀδίκως, πλέον ἔχει καὶ γὰρ ἐκεί-
νων ὁ μὲν ἀγρὸν ἔκεινεν, οὐκ ἀργὸν, ἀλλὰ
ἀργύριον ἔλαβεν.

ΚΕΦΑΛ. ιγ'.

Οὐκ ἐφ' ἡμῖν τὸ ἀδικεῖν, καὶ οὐ ῥᾴδιον
τὸ δίκαιον.

Οἱ δ' ἄνθρωποι ἐφ' ἑαυτοῖς οἴονται εἶ-
ναι τὸ ἀδικεῖν, διὸ καὶ τὸ δίκαιον εἶ-
ναι ῥᾴδιον, τὸ δ', οὐκ ἔστι συγγενέσθαι μὴ γὰρ τῇ τοῦ γεί-
τονος, καὶ παταξαι τὸν πλησίον, & δοῦναι τῇ
χειρὶ τὸ ἀργύριον, ῥᾴδιον, & ἐπ' αὐτοῖς. ἀλ-
λὰ τὸ ὡδὶ ἔχοντα τοιαῦτα ποιεῖν, οὔτε ῥᾴδιον,
οὔτ' ἐφ' αὐτοῖς· ὁμοίως δὲ καὶ τὸ γνῶναι τὰ δί-
καια, καὶ τὰ ἄδικα, οὐδὲν οἴονται σοφὸν εἶ-
ναι, ὅτι περὶ ὧν οἱ νόμοι λέγουσιν, οὐ χαλεπὸν ξυ-
νιέναι. ἀλλ' οὐ τοῦτ' ἔστι τὰ δίκαια, ἀλλ' ἡ
τῶν συμβεβηκότων· ἀλλά πως ἁρμόττα
καί πως νεμόμενα, δίκαια. τοῦτο δὲ πλέον
ἔργον, ἢ τὰ ὑγιεινὰ εἰδέναι. ἐπεὶ, καὶ ἐκεῖ
μὲν μέλι & οἶνον & ἑλλέβορον, καὶ καῦσιν
καὶ τομὴν εἰδέναι ῥᾴδιον, ἀλλὰ πῶς δεῖ νεῖμαι
πρὸς ὑγίειαν, & τίνι & πότε, ποσοῦ τινὸς ἔργον, ὅσον

A Nam si contingere potest id quod priore loco dictum est, vt is qui plus tribuit, faciat iniuriã, nõ is qui plus obtinuit: sequitur, vt si quis plus alteri quàm sibi tribuat sciens, & sua volũtate, is se ipse iniuria afficiat: Id quod modesti homines facere cõsueuerũt: nã vir bonus de suo iure libenter & facilè aliis cõcedere solet. An ne hoc quidẽ simplex est? Nam plus sibi alterius boni, si casus ita tulit, vendicauit, veluti gloriæ, aut eius quod absolutè honestum est. Præterea ex definitione eius quod est iniuriã facere, hoc dissoluitur. Nihil enim ei accidit præter ipsius voluntatem. Quare non idcirco iniuria afficitur, sed, vt hoc demus, dãno afficitur dũtaxat. Perspicuum autem etiam illud est, eum quidẽ qui plus distribuit, facere iniuriã: sed eũ, qui plus obtinet, nõ semper. Nõ. n. is in quo id inest quod iniustũ est, iniuriã facit; sed is in quo sponte hoc facere, hoc est, à quo actionis principiũ proficiscitur: quod sanè est in eo qui distribuit, nõ in eo qui capit. Præterea quoniam Facere multis modis dicitur, & vsuvenit vt inanima quoq; interficiãt, & manus, & seruus, domini iussu: nõ quidem iniuriã faciũt, sed tamen res iniustas faciunt. Præterea si quis ignorãs iudicauit, neq; facit iniuriam, quod ad ius legitimũ attinet, neq; iudiciũ iniustum est: sed est veluti iniustum. Nam ius legitimum aliud est ab illo primo. Quòd si sciẽs iniustè iudicauit, iam ipse quoq; plus cõsecutus est, vel in eo quòd gratiam iniit ab altero, vel in eo quòd inimicitias suas vltus est. Quemadmodum igitur si quis iniuriæ factæ sit socius ac particeps; sic etiam in illis, is qui propter hæc iniustè iudicauit, plus obtinere intelligitur. Nam & in illis qui agrum alteri adiudicauit, is non agrum sed pecuniam accepit.

CAPVT XIII.

Secundæ quæstioni, corollarii loco duæ aliæ quæstiones annectuntur. Quarum prior est: Vtrùm in nostra potestate sit, iniuriam facere, iniustè vel agere: & similiter, Vtrùm iuris & iniuriæ cognitio facilis sit, & quorumuis hominum, sicuti vulgus arbitratur.

HOmines autem in sua potestate positum esse putant, iniuriã facere, eoque esse facile, iustum esse. Sed nõ ita est. Nã cum vicini vxore rẽ habere, & alterũ verberare, & manu pecuniã largiri, tum facile est, tum in eorum, qui faciunt, potestate situm est. Sed sic affectos hæc facere, neque in eorum potestate situm est. Itemque iusta & iniusta nosse, nullius Sapientiæ esse putant: quia ea, de quibus loquũtur leges, intelligere difficile non est. Verùm hæc non sunt iusta, nisi ex euẽtu: sed cùm certo quodam modo & aguntur & distribuũtur, tum iusta sunt. Hoc autem maius opus est, quàm res salubreis cognoscere. Nã illic quoque mel, vinũ, veratrũ, vstionẽ, & sectionem nosse facile est: sed quomodo, & cui, & quãdo ad sanitatem adhibenda sint, cognoscere, ita magnum & operosum est, vt medicum esse.

Propter hanc ipſam cauſam non minùs iuſti quàm iniuſti hominis eſſe putant, iniuriam facere: quia iuſtus non minùs quàm iniuſtus, immò verò magis, vnum quodque horum agere poſſit. Nam & hunc cum aliena vxorem habere, alterúmque verberare, & virorum fortem clypeum abiicere, & tergo verſo in vtramuis partem currere poſſe dicunt. Atqui ignauum eſſe, & iniuriam facere, non eſt hæc facere, niſi ex euentu, ſed ſic affectum facere: quemadmodum mederi & ſanare, non eſt ſecare, aut non ſecare, medicamento purgare, aut non purgare: ſed ſic affectum hæc præſtare. In his autem iura locum habent, inter quos eorum quæ abſolutè bona ſunt, communitas eſt, & quibus horum nimium & parum eſſe poteſt. Aliis enim non eſt eorum nimium, vt fortaſſe diis: aliis nulla prorſus eorum particula vtilis eſt, nempe hominibus inſanabilibus, & omni vitiorum genere contaminatis; ſed omnia nocent: aliis aliquatenus vtilia ſunt. Atque hoc humanum eſt.

A ἀλλ' ἴσως ἔστι. διὰ αὐτὸ δὲ τοῦτο, καὶ τὸ δικαίου οἴονται εἶναι οὐθὲν ἧττον τὸ ἀδικεῖν· ὃ οὐ οὐθὲν ἧττον ὁ δίκαιος, ἀλλὰ καὶ μᾶλλον δυνατὸς αὐτ' αὑτῷ ἕκαστον τούτων παρέξαι. καὶ γὰρ συγγενέσθαι γυναικὶ, καὶ παίσαι, καὶ ὁ ἀνὴρ τὴν ἀσπίδα ἀφεῖναι, καὶ γραφεὶς * ἐφ' ὁπότερα θοῦναι γρ. ἐφ' ὁπότερα περιόντων ἐφ' ὁπότερα πρέσχειν. ἀλλὰ τὸ δειλαίνειν καὶ τὸ ἀδικεῖν, ἢ τὸ περιόντων τοιαῦτα ποιεῖν ἕξει, πλὴν οὐ συμβεβηκός· ἀλλὰ τὸ ὡδὶ ἔχοντα, τοιαῦτα ποιεῖν ἕξιν. ὥσπερ * καὶ τὸ ἰατρεύειν καὶ τὸ ὑγιάζειν, ἢ τὸ τέμνειν ἢ μὴ τέμνειν, ἢ φαρμακεύειν ἢ μὴ φαρμακεύειν ἕξιν, ἀλλὰ τὸ ὡδί· ἔστι δὲ τὰ δίκαια ἐν τούτοις οἷς μέτεστι τῶν ἁπλῶς ἀγαθῶν· ἔχουσι δὲ καὶ ὑπερβολὴν ἐν τούτοις καὶ ἔλλειψιν· τοῖς μὲν * γὰρ οὐκ ἔστιν ὑπερβολὴ αὐτῶν, οἷον * ἵπποις, τοῖς θεοῖς· τοῖς δ' οὐθὲν μόριον ὠφέλιμον τοῖς ἀνιάτοις καὶ κακοῖς, ἀλλὰ πάντα βλαβερά· τοῖς δὲ, μέχρι τούτου * ἀφὰ τοῦτ' ἀνθρώπινόν ἐστι. γρ. τοῦτ' ἔστιν γρ. ἴσως θεοῖς. vetus interpr. & Argur. τοῦτ'.

B

CAPVT XIV.

Corollarii poſterior quæſtio, de Æquitate: Sítne eadem an diuerſa à iuſtitia, de qua hîc agimus.

SEquitur vt de æquitate, & de æquo bono dicamus, quam rationem æquitas ad iuſtitiam, quam æquum bonum ad ius habeat. Namque propiùs intuentibus, neque vt idem omnino, neque vt aliud genere videtur. Atque interdum æquum bonum laudamus, eumque virum, qui æquus & bonus eſt. Quinetiam hoc nomen ad alia laudando transferimus, pro bono τὸ ἐπιεικέστερον vſurpando, melius ſcilicet quid ſignificantes. Interdum rationem ſequentibus abſurdum videtur, æquum bonum, cùm ſit vnum quiddam à iure diuerſum, eſſe laudabile. Nam vel ius non eſt bonum, vel æquum bonum non eſt bonum, ſi à iure aliud ac diuerſum eſt: vel ſi vtrumque bonum eſt, idem eſt. Tota igitur de æquo bono quæſtio ex his propemodum cauſis naſcitur. Sed hæc omnia quodammodo bene habent: nec quicquam eorũ eſt, quod ſecum pugnet. Nam æquum bonum iure quodam melius ius eſt: neque ita iure melius eſt, vt ſit aliud quoddam genus. Idem ergo eſt, ius & æquum bonum: cúmque ambo ſint bona, melius eſt æquum bonum. Sed hinc nata dubitatio eſt,

C

ΚΕΦΑΛ. ιδ'.

Περὶ ἐπιεικείας καὶ τοῦ ἐπιεικοῦς. Ὅτι τὸ ἐπιεικὲς δίκαιον μέν, οὐ τὸ κατὰ νόμον ἦν, ἀλλ' ἐπανόρθωμα νομίμου δικαίου. ἡ δ' ἐπιείκεια, δικαιοσύνη τίς ἐστι, καὶ οὐχ ἑτέρα τις ἕξις.

ΠΕρὶ δὲ ἐπιεικείας, καὶ τοῦ ἐπιεικοῦς, πῶς ἔχει, λέγωμεν ἑξῆς. ἔστι μὲν ἐπιείκεια πρὸς δικαιοσύνην, τὸ δ' ἐπιεικὲς πρὸς τὸ δίκαιον, ἐχόμενόν ἐστιν εἰπεῖν. οὔτε γὰρ ὡς τοὐτοῦ ἁπλῶς, οὔθ' ὡς ἕτερον τῷ γένει φαίνεται σκοπουμένοις· καὶ, ὁτὲ μὲν, τὸ ἐπιεικὲς ἐπαινοῦμεν, καὶ ἀνδρα τὸν τοιοῦτον· ὥστε καὶ ὅτι τὰ ἄλλα ἐπαινοῦντες μεταφέροντες μέν, οἷον τῷ ἀγαθῷ τὸ ἐπιεικέστερον, ἢ τὸ βέλτιον, δηλοῦντες· ὁτὲ δὲ, τῷ λόγῳ ἀκολουθοῦσι φαίνεται ἄτοπον, εἰ τὸ ἐπιεικὲς παρά τὸ * δίκαιόν τι ὄν, ἐπαινετόν ἐστιν. * ἢ μὲν γὰρ τὸ δίκαιον, ἢ τὸ ἐπιεικὲς δίκαιον, εἷς ἂν εἴη λόγος· ἢ εἰ ἄμφω ἀσπούδαιον, ταὐτόν ἐστιν. ἢ μὲν οὖν ἀσπούδαιον ἐστιν ἐπιεικὲς, συμβαίνει καὶ δίκαιά τινα τοιαῦτα εἶναι τὰ ἐπιεικῆ. ἔχει δ' ἄπορόν τινα τόπον ἴσως καὶ ὀρθῶς, καὶ οὐθὲν ἐναντίον ἑαυτοῖς· τὸ γὰρ ἐπιεικὲς, δικαίου τινὸς ὄν, βέλτιόν ἐστι δίκαιον· καὶ οὐκ ὡς δύο τι γένος ὂν βέλτιόν ἐστι τοῦ δικαίου. τὸ αὐτὸ ἄρα δίκαιον καὶ ἐπιεικὲς * καὶ ἀμφοῖν ἀσπουδαίοιν ὄντοιν, κρεῖττον τὸ ἐπιεικές. ποιεῖ δὲ τὴν ἀπορίαν, γρ. δικ. ἐστί τι ὄν, Lamb. ἢ γὰρ τὸ δίκαιον οὐ ἀσπούδαιον, ἢ τὸ ἐπιεικὲς οὐκ εἶναι δίκαιόν τι ἄλλο, ἢ εἶναι ἄ. vetus interp. leg. ἢ τὸ ἐπιεικὲς ἄλλο. κ. ἐ. γρ. ἀμ.

ὅτι τὸ ἐπιεικὲς, δίκαιον μὲν ὄντι, οὐ τὸ κατὰ νόμον δὲ, ἀλλ' ἐπανόρθωμα νομίμου δικαίου. αἴτιον δ', ὅτι, ὁ μὲν νόμος καθόλου πᾶς· περὶ ἐνίων δὲ, οὐκ ὀρθῶς εἰπεῖν καθόλου. ἐν οἷς οὖν ἀνάγκη μὲν εἰπεῖν καθόλου, μὴ ὀρθῶς δὲ, ὡς ἐπὶ τὸ πλέον λαμβάνει ὁ νόμος, οὐκ ἀγνοῶν τὸ ἁμαρτανόμενον· καὶ ἔστιν οὐδὲν ἧττον ὀρθῶς· τὸ γὰρ ἁμάρτημα, οὐκ ἐν τῷ νόμῳ, οὐδ' ἐν τῷ νομοθέτῃ, ἀλλ' ἐν τῇ φύσει τῷ πράγματός ἐστιν. εὐθὺς γὰρ ἡ τῶν πρακτῶν ὕλη τοιαύτη ἐστίν· ὅταν οὖν λέγῃ μὲν ὁ νόμος καθόλου, συμβῇ δ' ὅπερ φύσει παρὰ τὸ καθόλου, τότε ὀρθῶς ἔχει, ἢ παραλείπει ὁ νομοθέτης, καὶ ἥμαρτεν ἁπλῶς εἰπών, ἐπανορθοῦν τὸ ἐλλειφθέν, ὃ καὶν ὁ νομοθέτης οὕτως ἂν εἴποι, ἐκεῖ παρών· καὶ εἰ ἤδει, ἐνομοθέτησεν ἄν. διὸ δίκαιον μὲν ὄντι, καὶ βέλτιόν τινος δικαίου· οὐ τοῦ ἁπλῶς δὲ, ἀλλὰ τοῦ διὰ τὸ ἁπλῶς ἁμάρτημα. καὶ ἔστιν αὕτη ἡ φύσις ἡ τοῦ ἐπιεικοῦς, ἐπανόρθωμα νόμου, ᾗ ἐλλείπει διὰ τὸ καθόλου. τοῦτο γὰρ αἴτιον καὶ τοῦ μὴ πάντα κατὰ νόμον εἶναι, ὅτι περὶ ἐνίων ἀδύνατον θεῖναι νόμον· ὥστε ψηφίσματος δεῖ· τοῦ γὰρ ἀορίστου ἀόριστος καὶ ὁ κανών ἐστιν, ὥσπερ καὶ τῆς Λεσβίας οἰκοδομῆς ὁ μολύβδινος κανών. πρὸς γὰρ τὸ σχῆμα τοῦ λίθου μεταχινεῖται, καὶ οὐ μένει ὁ κανών· καὶ τὸ ψήφισμα πρὸς τὰ πράγματα. τί μὲν οὖν ἐστὶ τὸ ἐπιεικὲς, καὶ τί τὸ δίκαιον, καὶ τίνος * βέλτιον δικαίου, δῆλον. φανερὸν δ' ἐκ τούτου καὶ ὁ ἐπιεικὴς τίς ἐστιν. ὁ γὰρ τῶν τοιούτων προαιρετικὸς, καὶ πρακτικὸς, καὶ ὁ μὴ ἀκριβοδίκαιος ἐπὶ τὸ χεῖρον, ἀλλ' ἐλαττωτικὸς, καίπερ ἔχων τὸν νόμον βοηθὸν, ἐπιεικής ἐστι· καὶ ἡ ἕξις αὕτη, ἐπιείκεια, δικαιοσύνη τις οὖσα, καὶ οὐκ ἑτέρα τις ἕξις.

γρ. ἐνίοις τὸ δ'.
*. βελτίω τινὸς δ.

A quòd quamuis æquum bonum, ius sit, non est tamẽ ius lege constitutum, aut legitimum, sed iuris legitimi correctio. Cuius rei hæc causa est, quòd lex omnis generalis est: de quibusdã autẽ rebus vniuersè & generaliter rectè præcipi non potest. Itaque quibus in rebus legis vocẽ vniuersam ac generalem esse necesse est, id autẽ non satis rectè fieri potest; in eis id sumit lex, quod plerumq; solet euenire: quamuis id quod in hoc peccatur, satis intelligat: nec tamen idcirco minus recta est. Non enim culpa legis est, neque eius qui legem tulit, sed naturæ rerum. Earũ enim rerũ, quæ in actionem cadunt, talis materia est. Cùm igitur lege generaliter locuta, aliquid euenit postea præter genus illud vniuersum: tunc par est, quà prætermisit aliquid lator legis, & peccauit in eo quod absolutè locutus est, id quod deest, quodq; omissum est, corrigere: quòd etiã lator legis, si illic adesset, ita eloqueretur, & de quo legẽ tulisset, si præsciuisset. Itaq; cùm æquum bonum, ius sit, tum quodam iure melius est, non eo quod absolutè ius est, sed eo peccato, quod ex simplici & generali sermone natum est. Denique hæc æqui boni vis ac natura est, vt legis correctio sit, quà aliquid ei deest, propterea quòd generaliter loquitur. Hæc enim causa est, cur non omnia lege sint comprehẽsa, quod de quibusdam lex ferri non potest: plebiscito igitur opus est. Rei enim non definitæ infinita quoque regula est, vt & structuræ Lesbiæ regula plumbea est. Nam ad lapidis figuram torquetur & inflectitur, neque regula eadem manet: sic & populi scitum ad res quotidianas accõmodari & tranferri solet. Quid sit igitur æquum bonum, quid ius, quo deniq; iure melius sit æquum bonum, ex his perspicuum est. Ex hoc autem etiam apparet, quis sit vir æquus & bonus. Nam qui consilium huiusmodi cepit, vt hæc sequatur, quiq; ad ea ipsa agenda aptus est: & qui non est iuris interpres in sua causa durior, neque in deteriorem partem propẽsus atque implicatus, sed de suo iure concedit potiùs, etiam si legis auxilio niti possit; is est æquus bonus: & hic habitus æquitas appellatur, quæ iustitia quædam est, non alius quidam habitus.

ΚΕΦΑΛ. ιγ'.

Ἀποριῶν β. α, Πότερον ἐνδέχεται ἑαυτὸν ἀδικεῖν ἢ οὔ. β, Πότερον μεῖζον κακὸν, ἀδικεῖν ἢ ἀδικεῖσθαι.

CAPVT XV.

Tertia quæstio explicatur. Vtrum quis seipsum iniuria possit afficere. Cui corollarii loco etiam ista annectitur: Vtrùm iniuriam inferre, an pati, grauius sit malum.

ΠΟτερον δὲ ἐνδέχεται ἑαυτὸν ἀδικεῖν ἢ οὔ, φανερὸν ἐκ τῶν εἰρημένων. τὰ μὲν γὰρ ὅσα τῶν δικαίων, κατὰ πᾶσαν ἀρετὴν ἐπὶ τοῦ νόμου τεταγμένα· οἷς, οὐ κελεύει ἑαυτὸν ἀποκτεῖναι ὁ νόμος·

EX iis autem, quæ dicta sunt, perspicuum est, vtrum fieri possit, vt quis sibi ipse faciat iniuriam, necne. Nam quæ omni virtuti congruentia à lege constituta sunt, ea in iuribus sunt habenda. Exempli gratia, non iubet lex seipsum interficere:

quæ non iubet lex, ea vetat. Præterea cùm quis contra legem noceat alteri, nullo ab eo incommodo accepto, sponte facit iniuriam. Sponte autem facit, qui sciens, cui, & quomodo faciat, iniuriam facit. At qui ira impulsus sibi ipse mortem consciscit, hoc sponte facit contra rectam legem, quod lex non permittit. Iniuriam igitur facit? Sed cui? Nonne ciuitati, non sibi? Sponte enim hunc casum subit, ac perfert. At sponte sua nemo afficitur iniuria. Itaque & multat eum ciuitas, & ignominia afficit, qui se ipse exanimauit, vt qui ciuitatem iniuria afficiat. Præterea ex eo quòd iniustus est is, qui iniustè facit tantùm, & non prorsus improbus, fieri non potest, vt quisquam sibi ipse iniuriam inferat. Hoc enim aliud est ab illo. Nam iniustus ita quodammodo improbus est, vt ignauus: non vt is, qui omni genere improbitatis affectus est. Itaque ne hac improbitate quidem sibi iniuriam facit: alioqui idem eidem decedere simul & accedere posset: quod fieri nullo modo potest, sed semper in pluribus ius & iniuriam esse necesse est. Præterea iniuriam facere, cùm à voluntate & consilio proficiscitur, tum etiam tempore prius est. Nam qui malo accepto malum refert, iniuriam facere non videtur. At qui se iniustè lædit, eadem ipse & patitur simul & facit. Deinde acciperet aliquis sponte sua iniuriam. His accedit, quòd nemo sine singularibus & certis iniuriarum generibus iniuriam facit. At vxorem suam nemo adulterat, nemo parietem suum perfodit, nemo rei suæ furtum committit. Postremò in summa, sibi quemquam iniuriam facere, refellitur ex iis quæ à nobis decisa sunt, quòd nemo possit sponte sua iniuriam accipere. Iam verò ne illud quidem obscurum est, vtrumque esse malum, accipere, & facere iniuriam. Alterum enim minùs, alterum plus obtinere medio est. Quod similem rationem obtinet, atque in medicina quidem id quod ad bonam valetudinem pertinet: in arte autem corporum exercendorum id quo firma corporis constitutio comparatur. Verumtamen deterius iniuriam facere est. Namq; iniuriam facere, cum vitio coniunctum, & vituperandum esse dicebamus: & cum vitio quidem vel perfecto atque integro, & quod simpliciter tale est, vel eo, quod ei finitimum est. Non enim quicquid sponte fit, coniunctum cum iniustitia est: accipere iniuriam autem, vitio & iniustitia vacat. Per se igitur leuius malum est, accipere iniuriam: quamuis ex euentu grauius esse nihil prohibeat. Sed de hoc ars nõ laborat: quin lateris dolorẽ semper esse dicit morbũ, pedis offensione grauiorẽ: & tamen ex euentu, pedis offẽsio, morbo lateris maius malũ poterit esse: vt si cui offenso pede euenerit, vt propterea quòd ceciderit, capiatur ab hostibus, & occidatur. Ex translatione autem sermonis, & similitudine quadam, poterit esse non ipsi secũ,

A ἃ δὲ μὴ κελεύει, ἀπαγορεύει· ἔλαττον οὖν τὸ παρὰ τὸν νόμον βλάπτειν, μὴ ἀντιβλάπτων, ἐκὼν ἀδικεῖ· ἐκὼν δέ, ὁ εἰδὼς * καὶ ὅν] καὶ desunt ᾧ, & ὡς· ὁ δὲ δι' ὀργὴν ἑαυτὸν σφάττων, in q.c. ἐκὼν τοῦτο δρᾷ παρὰ τὸν ὀρθὸν λόγον, ὃ οὐκ ἐᾷ ὁ νόμος· ἀδικεῖ ἄρα· ἀλλὰ τίνα; οὐ τὴν πόλιν, αὐτὸν δ' οὔ; ἐκὼν γὰρ πάσχει· ἀδικεῖται δ' οὐδεὶς ἐκών· ὥστε & ἡ πόλις ζημιοῖ· καὶ ὃς ἁμάρτοι ἂν ἑαυτὸν ἀφαιρεθείη, ὡς τὴν πόλιν ἀδικοῦντα.
B εἰ καθ' ὃ ἄδικος * ὁ μόνον ἀδικῶν, καὶ γρ. νόμον μὴ ὅλως φαῦλος, οὐκ ἔστιν ἀδικῆσαι αὐτόν. τοῦτο γὰρ ἄλλο ἐκείνου. ἔστι γάρ πως ὁ ἄδικος οὕτω πονηρός, ὥσπερ ὁ δειλός· οὐχ ὡς ὅλην ἔχων τὴν πονηρίαν· ὥστ' οὐδὲ κατὰ ταύτην ἀδικεῖ· ἅμα γὰρ ἂν αὐτῷ εἴη, ἀφηρῆσθαι καὶ προσκεῖσθαι τὸ αὐτό· τοῦτο δὲ ἀδύνατον· ἀλλ' ἀεὶ ἐν πλείοσιν ἀνάγκη εἶναι τὸ δίκαιον & τὸ ἄδικον. ἔτι δὲ, ἑκούσιόν τε & οὐ προαιρέσεως, & πρότερον. ὁ γὰρ δημόσιος παῖς, καὶ τὸ αὐτὸ ἀδικοῦσιν, οὐ δοκεῖ ἀδικεῖν· αὐτὸς δὲ αὑτόν, τὰ αὐτὰ ἅμα καὶ πάσχει καὶ ποιεῖ· ἔτι, εἰκὸς καὶ ἑκόντα ἀδικεῖσθαι. πρὸς δὲ τούτοις, ἀνάγκη τὴν μέρος ἀδικημάτων, οὐδεὶς ἀδικεῖ· μοχθεῖ δὲ οὐδεὶς τὴν ἑαυτοῦ· οὐδὲ τοιχωρυχεῖ τὸν ἑαυτοῦ τοῖχον, οὐδὲ κλέπτει τὰ ἑαυτοῦ· ὅλως δὲ λύεται τὸ ἑαυτὸν ἀδικεῖν, κατὰ τὸν διορισμὸν τὸν πρὸ τοῦ * ἑκουσίως ἀδικεῖσθαι. φανερὸν Lamb. δὲ & ὅτι ἄμφω μὴν φαῦλα, & τὸ ἀδι- ἀκουσίως, C κεῖσθαι, καὶ τὸ ἀδικεῖν. τὸ μὲν γὰρ, vel ἐκ.ἀ- ἔλαττον· τὸ δὲ, πλεῖον ἔχειν ἐστὶ τοῦ δίκαιον. μίσου· * ὥσπερ * ὑγιεινὸν μὲν, τὸ ἰα- Lamb. τικὴ· * διεκλικὸν δὲ, τὸ γυμναστική· ex ma- ἀλλ' ὅμως χεῖρον τὸ ἀδικεῖν· τὸ μὲν γὰρ nuscr. ἀδικεῖν, μετὰ κακίας, & ψεκτὸν ὡς· καὶ ὥσπερ, κακίας, ἢ τῆς τελείας & ἁπλῶς, ἢ ἐγγύς· οὐ γὰρ ἅπαν τὸ ἑκούσιον, μετὰ ἀδικίας· τὸ δ' ἀδικεῖσθαι, ἄνευ κακίας καὶ γρ. ὑγιεινὸν ἀδικίας· καθ' αὑτὸ μὲν οὖν ἀδικεῖσθαι, γρ. διεκλι- ἧττον φαῦλον· κατὰ συμβεβηκὸς δ', οὐ- κικόν
D δὲν κωλύει * εἶναι μεῖζον κακόν· ἀλλ' οὐ- δὲν μέλει τῇ τέχνῃ· ἀλλὰ πλευρίτιν λέγει μείζω νόσον τραῦμα ποδός. καὶ ποτ' ἂν εἴη ἄμεινον ἀδικεῖσθαι καὶ συμβεβηκὸς, εἰ τραῦμα ἀπὸ τοῦ πεσεῖν συμβαίη ἐπὶ τῶν πολεμίων λαφθῆναι καὶ ἀποθανεῖν. καὶ μεταφορὰ δὲ & ὁμοιότητά ἐστιν οὐκ αὐτὸ πρὸς αὐτὸν δίκαιον,

ἀλλαὶ τῶν αὐτῶν τινῶν· οὐ πολῦ δ' δίκαιον, ἀλλαὶ τὸ δεσποτικὸν, καὶ τὸ οἰκονομικόν· οὐ τούτοις γὰρ τοῖς λόγοις διέστηκε τὸ λόγον ἔχον μέρος τῆς ψυχῆς πρὸς τὸ ἄλογον. εἰς ἃ γὰρ βλέποντες, * καὶ δοκεῖ εἶναι ἀδικία πρὸς αὐτὸν, ὅτι ἔστιν ἐν τούτοις πάσχειν τι παρὰ τὰς ἑαυτῶν ὀρέξεις. ὡς περ οὖν ἀρχοντι καὶ ἀρχομένῳ ἐστὶ πρὸς ἄλληλα δίκαιόν τι, καὶ τοιοῦτοις. ὅταν μὴν οὖν δικαιοσύνης καὶ τῶν ἄλλων τῶν ἠθικῶν ἀρετῶν, διωρίσθω τὸν ἕξιν τοιοῦτον τινα τρόπον.

A sed sui partium aliquibus inter ipsas quædam iuris communitas: verùm non omnis iuris, sed vel eius, quo dominus in seruum, vel eius, quo paterfamilias in familiam suam vti solet. His enim rationibus ea pars animi, quæ rationis est particeps, ab ea distat, quæ ratione vacat. Ad quæ ipsa respiciunt, & hoc respectu videtur homini quoque in se ipsum iniustitiæ locus esse: quia fieri potest vt in his partibus aliquid à suis appetitionibus alienum ac diuersum perferat. Itaque etiam in animi partibus inter ipsas, vt inter eum qui præest, & eum qui paret imperio, ius aliquod intercedere videtur. De iustitia igitur aliisque virtutibus, quæ ad mores pertinent; cum hac distinctione sic à nobis explicatum sit.

B

ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΟΥΣ ΗΘΙΚΩΝ Νικομαχείων Ϛ Ζ'.

ARISTOTELIS ETHICORVM NICOMACHEORVM LIBER VI.

ΚΕΦΑΛ. α'.

CAPVT I.

De recta ratione, eiusque moderatrice Prudentia, & agendum esse, & modum agendi ostendit.

Lib. 2. c. 6.

Ὅτι, ἐπεὶ τὸ μέσον, ὡς ὁ ὀρθὸς λόγος λέγει, σκεπτέον περὶ τούτου καὶ πῶς.

C

ΕΠΕΙ δὲ τυγχάνομεν * πρότερον εἰρηκότες, ὅτι δεῖ τὸ μέσον αἱρεῖσθαι, μὴ τὴν ὑπερβολὴν, μήτε τὴν ἔλλειψιν· τὸ δὲ μέσον ἐστὶν, ὡς ὁ λόγος ὁ ὀρθὸς λέγει, τοῦτο διέλωμεν· * ἐν πάσαις γὰρ ταῖς εἰρημέναις ἕξεσι, * καθάπερ καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων, ἔστι τις σκοπὸς πρὸς ὃν ἀποβλέπων ὁ τὸν λόγον ἔχων, ἐπιτείνει καὶ ἀνίησι· * καί τις ἐστὶν ὅρος τῶν μεσοτήτων, ἃς μεταξὺ φαμὲν εἶναι τῆς ὑπερβολῆς καὶ τῆς ἐλλείψεως, οὔσας κατὰ τὸν ὀρθὸν λόγον. ἔστι δὲ, τὸ μὲν εἰπεῖν οὕτως, ἀληθὲς μέν, οὐδὲν δὲ σαφές· καὶ γὰρ ἐπὶ τῶν ἄλλων ἐπιμελείας περὶ ὅσας ἐστὶν ἐπιστήμη, τοῦτο ἀληθὲς μὲν εἰπεῖν, ὅτι οὔτε πολλὰ, οὔτε ὀλίγα δεῖ ποιεῖν, οὐδὲ ῥᾳθυμεῖν, ἀλλὰ τὰ μέσα, καὶ ὡς ὁ ὀρθὸς λόγος· τοῦτο δὲ μόνον ἔχων αὐτὸς τις, οὐδὲν μᾶλλον εἰδείη πλέον· οἷον ποῖα δεῖ * προσφέρεσθαι πρὸς τὸ σῶμα, εἰ τις εἴποι, ὅτι ὅσα ὑπὸ ἰατικὴ κελεύει, καὶ ὡς ὁ ταύτην ἔχων. διὸ δεῖ καὶ περὶ τὰς τῆς ψυχῆς ἕξεις, μὴ μόνον * ἀληθῆ εἶναι τοῦτ' εἰρημένον, ἀλλὰ καὶ διωρισμένον, τίς τέ ἐστιν ὁ ὀρθὸς λόγος, καὶ τούτου τίς ὁ ὅρος.

γρ. ὃν ἀπάσας
γρ. ὡς ὅτι τ
γρ. καὶ ὡς ὅστε ὅτι τ.
γρ. ἀληθὲς

QVONIAM autem suprà diximus, medium esse deligédum, non nimium, neque parum: medium autem ita esse, vt recta ratio præscribit: de hoc distinctiùs disseramus. In omnibus enim, quos dixi, habitibus, quēadmodum & in aliis rebus, scopus aliquis ineſt, quem spectans is qui rationis est particeps, intendit aliquid, & remittit: ac terminus aliquis est mediocritatum, quas inter nimium & parum interiectas esse dicimus, rectæ rationi cōsentaneas. Quod cùm ita dicitur, est illud quidem verum, sed non satis apertum. Namque in cæteris studiis atque exercitationibus, in quibus scientia aliqua versatur, licet hoc quidem verè dicere, neque plus neque minùs laboris aut desidiæ, quàm res postulet, suscipiendum esse, sed omnia mediocriter, &, vt recta ratio præscribit, esse facienda. Verùm qui hoc tantùm perceptum & cognitum habeat, nihil eo ampliùs sciat: exempli causa, si quis quærenti, qualia alendo & curando corpori sint adhibēda, respondeat, quæ ars medendi præcipit, & vt is, qui ea præditus est, præcipit. Quapropter etiam in habitibus animi non solùm hoc esse verè dictum, sed etiam distinctum atque explicatum esse oportet quæ sit recta ratio, quęque huius definitio.

D

CAPVT

CAPVT II.

Habitus intelligentiæ vniuersim, cuius animæ partis, qui & quales sint, enarrat.

ATque animi quidem virtutes ita distribuimus, vt alias morum, alias cogitationis esse diceremus. Eas igitur quæ ad mores pertinent, persecuti sumus : de cæteris autem tum disseramus, cùm pauca fuerimus prius de animo locuti. Dictum est suprà, duas esse animi partes, alteram rationis participem, expertem alteram. Nunc autem eius partis, quæ ratione prædita est, facienda eodem modo diuisio est. Atque hoc positum sit, duas esse animi partes ratione præditas: vnam, qua res eas cernimus, quarum principia aliter sese habere non possunt: alteram, qua eas quæ hoc vel illo modo possunt euenire. Ad ea enim, quorum non est idem genus, intelligenda, partiũ quoque animi eam quę ad vtrunque apta sit natura, oportet genere differre : siquidem eis ex similitudine quadam atque affinitate cognitio comparatur. Appellatur autem harum altera, pars in qua vis inest sciendi: altera, quæ ad ratiocinandum valet. Nam consultare & ratiocinari, idem sunt. Iam verò nemo de iis consultat, quæ aliter euenire non possunt. Itaque ea quæ ad ratiocinandum valet, vna quædam pars est eius animi partis quæ ratione prædita est. Intelligendum igitur est, vtriusque harum partium quis optimus sit habitus. Hîc enim vtriusque virtus est. At virtus ad suum quæque opus. Tria autem sunt in animo, quæ actionis & veritatis dominatum obtinent, sensus, mens, appetitus: quamquam ex his tribus sensus, nullius actionis principium est. Quod ex eo perspicuum est; quòd tametsi bestiæ sensu sint præditæ, actionis tamen communionem non habent. Quod est autem in cogitatione affirmatio & negatio, hoc est in appetitu rei alicuius persecutio & fuga. Quare quoniam virtus quæ ad mores pertinet, habitus est ad consilium capiendum expeditus: consilium autem appetitus est ad consultationem accommodatus ; iccirco, si consilium bonum esse volumus, oportet & rationem esse veram, & appetitum rectum, eadẽque & illam affirmare, & hunc persequi. Hæc igitur cogitatio & veritas ad agendũ valet. Cogitationis autem eius, quæ ad res contemplandas, non ad agendas, neque ad efficiendas valet, præstantia & vitium, est verum & falsum. Omnis enim animi partis seu potestatis ad cogitandum valentis, hoc proprium opus ac munus est. Eius autem animi partis, quæ ad agendum & cogitandum valet, opus est veritas consPirans & congruens cum appetitu recto. Actionis igitur principium, consilium est, principium, inquam, vnde motus proficiscitur, non cuius gratia res agitur.

ΚΕΦΑΛ. Ϛ'.

Ὅτι τὸ λόγον ἔχοντος τῆς ψυχῆς μέρους, δύο μόρια ἐστὶ ᾧ γνῶσις ἑτέρα. Τὸ μὲν ἐπιστημονικόν· τὸ δὲ λογιστικόν· ἡ γὰρ τούτων βελτίστη ἕξις.

ΤΑΣ δὴ τῆς ψυχῆς ἀρετὰς * διείλομεν, καὶ τὰς μὲν, εἰς τὸ ἤθους ἔφαμεν· τὰς δὲ, τῆς διανοίας. περὶ μὲν οὖν τῶν ἠθικῶν διεληλύθαμεν· περὶ δὲ τῶν λοιπῶν, περὶ ψυχῆς πρῶτον εἰπόντες, λέγωμεν ὅτως. πρότερον μὲν οὖν ἐλέχθη δύο τὰ μέρη τῆς ψυχῆς, τό, τε λόγον ἔχον, καὶ τὸ ἄλογον· νυνὶ δὲ περὶ τοῦ λόγον ἔχοντος, τὸν αὐτὸν τρόπον διαιρετέον. ἐπόμενα δύο τὰ λόγον ἔχοντα, ἓν μὲν, ᾧ θεωροῦμεν τὰ τοιαῦτα τῶν ὄντων, ὧν αἱ ἀρχαὶ μὴ ἐνδέχονται ἄλλως ἔχειν· ἓν δέ γε, * ᾧ τὰ ἐνδεχόμενα· πρὸς γὰρ τὰ τῶν γνωτῶν ἕτερα, καὶ τῶν τῆς ψυχῆς μορίων ἕτερον τῶν γένει, ὃ πρὸς ἑκάτερον πέφυκεν, * εἴ πως καθ' ὁμοιότητά τινα καὶ οἰκειότητα λέγοιτο ἂν τοῖς γνωστοῖς ὑπάρχειν αὐτοῖς· λεγέσθω δὲ τούτων, τὸ μὲν, ἐπιστημονικόν· ὃ δὲ, λογιστικόν· τὸ γὰρ βουλεύεσθαι καὶ λογίζεσθαι, ταὐτόν· οὐδεὶς δὲ βουλεύεται περὶ τῶν μὴ ἐνδεχομένων ἄλλως ἔχειν. ὥστε τὸ λογιστικόν ἐστιν ἓν τι μέρος τοῦ λόγον ἔχοντος. λεκτέον ἄρα, ἑκατέρου τούτων τίς ἡ βελτίστη ἕξις. αὕτη γὰρ ἀρετὴ ἑκατέρου· ἡ δ' ἀρετὴ, πρὸς τὸ ἔργον τὸ οἰκεῖον. Τρία δ' ἐστὶν ἐν τῇ ψυχῇ τὰ κύρια πράξεως καὶ ἀληθείας, αἴσθησις, νοῦς, ὄρεξις· τούτων δ' ἡ αἴσθησις, οὐδεμιᾶς ἀρχὴ πράξεως· δῆλον δὲ τῶν τὰ ζῷα αἴσθησιν μὲν ἔχειν, πράξεως δὲ μὴ κοινωνῆσαι· * ἔστι δ' ὅπερ ἐν διανοίᾳ κατάφασις καὶ ἀπόφασις, τοῦτ' ἐν ὀρέξει διώξις καὶ φυγή· ὥστ' ἐπεὶ ἡ ἠθικὴ ἀρετὴ, ἕξις προαιρετική· ἡ δὲ προαίρεσις, ὄρεξις βουλευτικὴ· δεῖ διὰ ταῦτα, τόν τε λόγον ἀληθῆ εἶναι, καὶ τὴν ὄρεξιν ὀρθήν· εἴπερ ἡ προαίρεσις σπουδαία· καὶ τὰ αὐτὰ, τὸν μὲν φάναι· τὴν δὲ, διώκειν. αὕτη μὲν οὖν ἡ διάνοια καὶ ἡ ἀλήθεια, πρακτική. τῆς δὲ θεωρητικῆς διανοίας, καὶ μὴ πρακτικῆς, μηδὲ ποιητικῆς, τὸ εὖ καὶ κακῶς, ἀληθὲς ὅτι καὶ ψεῦδος· τοῦτο γὰρ ὅτι πάντος διανοητικοῦ * ἔργον· τοῦ δὲ πρακτικοῦ καὶ διανοητικοῦ, ἡ ἀλήθεια, ὁμολόγως ἐχούσα τῇ ὀρέξει τῇ ὀρθῇ. πράξεως μὲν οὖν ἀρχὴ, προαίρεσις, ὅθεν ἡ κίνησις, ἀλλ' οὐχ οὗ ἕνεκα·

A Li 1. c. vlt. & l. 2 c 1. Mag. mor. l. 1. c 35.
πρ. πῶς ἂ ἐνδέχονται φρ.
De animo l. c. & l. 3. c. 1. & 8 3. Lib. 3. c. 1.
De animo l. 3. c 7.
πρ. ὥσπερ
πρ. ἔργου

προαιρέσεως δὲ, ὄρεξις ἢ λόγος ὁ ἕνεκά τινος· διὸ ἢ ὄτ' ἄνευ νοῦ καὶ διανοίας, ὅτ' ἄνευ ἠθικῆς ἕξεως οὐκ ἔστιν * ἕξεως δὲ προαίρεσις· δ' - κ. ὀρέξεως
προξία γάρ, καὶ τὸ ἐναντίον ἐν πράξει ἄνευ διανοίας καὶ ἤθους οὐκ ἔστι. διάνοια δ' * αὐτὴ ὅθεν κινεῖ, ἀλλ' οὐ ἕνεκά του καὶ κ. αὕτη
πρακτικὴ· αὕτη γάρ καὶ τῆς ποιητικῆς * ἀρχή· ἕνεκα γάρ * του ποιεῖ πᾶς ὁ ποιῶν, κ. ἀρχή. γρ. πύπου
καὶ ὁ τέλος ἁπλῶς, ἀλλὰ πρός τι, καὶ τινος ὃ ποιητόν, ἀλλ' ὁ πρακτόν· οὐ γάρ εὐ - πραξία, τέλος· οὐ δ' ὄρεξις, τοῦτου. ὅθεν, οὐ B ὀρεκτικὸς νοῦς ἡ προαίρεσις, οὐδ' ὄρεξις διανοητική· καὶ οὐ τοιαύτη ἀρχὴ, ἄνθρωπος. οὐκ ἔστι δ' προαιρετὸν ὄντων γενητός. οὐδ, ὅτι εἰς προαιρεῖται Ἴλιον πεπορθηκέναι· οὐδὲ γὰρ βουλεύεται περὶ τῶ γεγονότος, ἀλλὰ περὶ τῶ ἐσομένου, καὶ ἐνδεχομένου· τὸ δὲ γεγονὸς, οὐκ ἐνδέχεται μὴ γενέσθαι· διὸ ὀρθῶς Ἀγάθων,

Μόνα γὰρ αὐτοῦ καὶ Θεὸς στερίσκεται,
Ἃ γέγονε ποιεῖν ἅσσ' ἂν ᾖ πεπραγμένα.

ἀμφοτέρων δὴ τῶν νοητικῶν μορίων ἀληθεύειν ἔργον. καθ' ἃς οὖν ἕξεις μάλιστ' ἀληθεύει ἑκάτερον, αὗται αἱ ἀρεταὶ ἀμφοῖν.

ΚΕΦΑΛ. γ'.

Ὅτι πέντε ἐστὶ τὸ ἀριθμὸν οἷς ἀληθεύει ἡ ψυχὴ ἢ καταφᾶσαι ἢ ἀποφᾶσαι, περὶ ὧν εἰρήσεται. πρῶτον δὲ περὶ Ἐπιστήμης.

ΑΡξάμενοι οὖν ἄνωθεν, περὶ αὐτῶν πάλιν λέγωμεν. ἔστω δὴ οἷς ἀληθεύει ἡ ψυχὴ τῆ καταφᾶσαι ἢ ἀποφᾶσαι, πέντε τὸν ἀριθμόν· ταῦτα δ' ἐστὶ, τέχνη, ἐπιστήμη, φρόνησις, σοφία, νοῦς. ὑπολήψει γὰρ καὶ δόξῃ ἐνδέχεται ψεύδεσθαι. ἐπιστήμην δὲ οὖν τί ἐστιν, ὑποτυπωτέον φανερόν, εἰ δεῖ ἀκριβολογεῖσθαι, καὶ μὴ ἀκολουθεῖν ταῖς ὁμοιότησι· πρότερον γὰρ ὑπολαμβάνομεν, ὃ ἐπιστάμεθα μὴ ἐνδέχεσθαι ἄλλως ἔχειν· τὰ δὲ ἐνδεχόμενα ἄλλως, ὅταν ἔξω τῆ θεωρεῖν λάθῃ, λανθάνει εἰ ἔστιν, ἢ μή. ἐξ ἀνάγκης ἄρα ἐστὶ τὸ ἐπιστητόν· ἀΐδιον ἄρα. τὰ γὰρ ἐξ ἀνάγκης * ὄντα ἁπλῶς, ἀΐδια· γρ. ὄντα, ἁπλῶς ἀΐδ. mutata distinctione.
ἐστὶ πρῶτα· τὰ δ' ἀΐδια, * ἀγένητα καὶ ἄφθαρτα. ἔτι, διδακτὴ πᾶσα ἐπιστήμη δοκεῖ εἶναι, καὶ τὸ ἐπιστητὸν, μαθητόν· ἐκ προγινωσκομένων δὲ πᾶσα διδασκαλία· ὥσπερ καὶ ἐν τοῖς * ἀναλυτικοῖς ἐλέχθη μέν. ἡ μὲν γὰρ, δι' ἐπαγωγῆς· ἡ δὲ, συλλογισμῶ. γρ. ἀγένητα. Analyt. post. l. 1. c. 1

A Consilii autẽ capiẽdi principiũ, est appetitus, & ratio ea quæ finem aliquem sibi propositum habet: eo quòd neque sine mẽte & cogitatione, neq; sine habitu eo qui ad mores pertinet, cõsilium esse possit. Nam neq; bona perfectáque actio, neque ei contraria, sine cogitatione & moribus constare potest. Cogitatio autem ipsa nihil mouet, nisi ea quæ alicuius rei gratia comparata est, & quę ad agendum est idonea. Hæc enim etiam ei quæ ad efficiendum valet, præest. Nam quisquis aliquid efficit, alicuius rei singularis causa efficit: neque absolutè id quod efficitur, finis est, sed ad aliquid refertur, & alicuius est. Quod idem de eo quod in actionẽ cadit, dici non potest. Actionis enim vltimum est perfecta act o, id est, res bene gesta. Appetitio autẽ, vltimi est. Consiliũ itaque aut mens est ad appetendum excitans, aut appetitus cogitandi vim habens: principiúmque tale homo est. Nullius autem rei iam factæ consilium capi potest. Verbi gratia, nemo consilium capit, Ilium euertisse. Nam neque de re præterita deliberat quisquam, sed dè futura, & ea quæ fieri potest. Quod factum est
C autem, vt sit infectum, fieri non potest. Itaque rectè Agatho.

Hoc namque duntaxat, negatum etiam Deo est,
Quæ facta sunt, infecta posse reddere.

Quocirca ambarum animi partium quæ ad cogitandum valent, opus est veritas. Qui igitur habitus efficiunt, vt vtraque pars verum enuntiet, hi sunt vtriusque virtutes.

CAPVT III.

Habituum intelligentiæ quinque species subducit: & primam ex illis Scientiam enarrat.

D PRincipio igitur altius repetito, de iis rursũ differamus. Ac sint sanè quinq; numero, quib. animus verum enũtiat vel aiẽdo vel negando: Ars, Scientia, Prudentia, Sapientia, Mens siue intelligentia. Nã Existimatione & opinione vt mentiatur animus, euenire potest. Ac sciẽtia quidem quid sit, ex hoc perspicuum esse potest, si rei veritatẽ subtiliter exquirere, nõ similitudines consectari volumus: quòd omnes existimamus, euenire non posse vt id quod scimus, aliter sese habeat. Quæ autem sese aliter habere possunt, ea cùm longè à
E conspectu remota sint, sint nécne sint, obscurum est. Ergo quod scientia comprehendi potest, necessariò est. Ex quo efficitur vt æternum sit. Nam quæ necessariò sunt simpliciter, ea sunt æterna omnia. Æterna autem quæ sunt, ea neque vnquam orta sunt, neque interire possunt. Præterea scientia omnis sub doctrinam cadere videtur: & quicquid sub scientiam cadit, discendo percipi potest. Iam verò ex quibusdam rebus antè cognitis, omnis doctrina gignitur: quemadmodum & in Analycis dicebamus. Alia enim inductione, alia ratiocinatione comparatur.

Atque inductio quidem, principium est, & vniuersi est. Ratiocinatio autem ex vniuersis constat. Sunt ergo principia aliqua, ex quibus constituitur ratiocinatio, quorum non est ratiocinatio. Est igitur eorum inductio. Scientia ergo habitus est ad rem demonstrandam idoneus, & cætera omnia quæ in Analyticis ad definitionem addidimus. Cùm enim rem ita esse quodammodo credit aliquis, & nota sunt ei principia, tum scire dicitur. Nam si non erunt conclusione notiora, ex euentu partam scientiam habebit. Ac de scientia quidem cum hac distinctione à nobis dictum sit.

A ἡ μὲν δὴ ἐπαγωγὴ * ἀρχή ἐστι καὶ τοῦ καθόλου· ὁ δὲ συλλογισμὸς, ἐκ τῶν καθόλου. εἰσὶν ἄρα ἀρχαί, ἐξ ὧν ὁ συλλογισμὸς, ὧν οὐκ ἔστι συλλογισμός. ἐπαγωγὴ ἄρα. ἡ μὲν ἄρα ἐπιστήμην ἕξις ἀποδεικτική, καὶ ὅσα ἄλλα * προσδιορίζομεθα ἐν τοῖς διαλυτικοῖς. ὅταν γάρ πως πιστεύῃ, καὶ γνωρίζωσιν αὐτῷ ὧσιν αἱ ἀρχαί, ἐπίστασθαι· εἰ γὰρ μὴ μᾶλλον τοῦτο συμπεφόρηται, καὶ συμβεβηκὸς ἕξει τινὰ ἐπιστήμην. τὸν δὲ ἐπιστήμην, διορίσασθω * ἕτερον τρόπον.

Malim, προσδιορίζομεθα, vt paulo ante ἐπίγνωμεν.

CAPVT IV.

Secundo loco de Arte disputat: Prius tamen vniuersim de Habitibus circa res contingentes versantibus pertractat.

ΚΕΦΑΛ. δ'.

Ὅτι τοῦ ἐνδεχομένως ἄλλως ἔχειν, τὸ μὲν ποιητόν, τὸ δὲ πρακτόν. εἶτα περὶ τέχνης, ἥτις ἕξις ἀληθὴς ἐστὶ τῶν ποιητῶν.

Orum autem, quæ aliter euenire possunt aliud est, quod sub effectionem venit: aliud, quod sub actionem. Differt autem ab actione effectio: (Exotericis autem sermonibus hac etiam in re credendum est:) Itaque & habitus cum ratione coniunctus ad agendum idoneus, ab eo differt, qui cùm ad efficiendum valeat, cum ratione coniunctus est: neutérque ab altero continetur. Nam neque actio, effectio: neque effectio, actio est. Quoniam autem ædificandi facultas, seu potestas, ars quædam est, atque idipsum, quod habitus quidam cum ratione coniunctus, ad efficiendum idoneus; neque ars vlla est, quæ non sit habitus cum ratione coniunctus ad faciendum idoneus; neque vllus talis habitus est, qui non sit ars; idem erunt ars, & habitus ad faciendum idoneus cum vera ratione coniunctus. Ars autem omnis in origine & molitione rei occupata est, idque molitur & exspectat, vt aliquid fiat eorum quæ esse & non esse possunt, quorúmque principium in eo qui facit, non in eo quod fit, positum est. Nam neque eorum, quæ necessariò vel sunt, vel fiunt, ars est: neque eorum quæ natura constant. Hæc enim in seipsis inclusum habent principium. Quoniam autem effectio & actio inter se differunt, necesse est, artem, effectionis esse, non actionis: in iisdémque rebus quodammodo ars & fortuna versantur: quemadmodum ait & Agatho.

Fortuna vt artem, sic & ars fortunam amat.

Ars igitur, (vt dictum est,) habitus est quidam cum vera ratione coniunctus, ad efficiendum idoneus. Inertia contrà, habitus cum ratione falsa coniunctus, ad efficiendum idoneus, in eo, quod aliter euenire potest, occupatus.

Τοῦ δ' ἐνδεχομένως ἄλλως ἔχειν, ἔστι τὶ καὶ ποιητὸν & πρακτόν. * ἕτερον δ' ἐστὶ, ποίησις, & πρᾶξις. περὶ αὐτῶν καὶ τοῖς ἐξωτερικοῖς λόγοις· ὥστε καὶ ἡ μετὰ λόγου * ἕξις πρακτικὴ, ἕτερόν ἐστι τῆς μετὰ λόγου ποιητικῆς ἕξεως. καὶ οὐδὲ περιέχεται ὑπ' ἀλλήλων· οὔτε γὰρ ἡ πρᾶξις, ποίησις· οὔτε ἡ ποίησις, πρᾶξίς ἐστιν. ἐπεὶ δ' ἡ οἰκοδομικὴ, τέχνη τίς ἐστι, καὶ ὅπερ ἕξις ἐστὶ μετὰ λόγου ποιητικὴ, & οὐδεμία οὔτε τέχνη ἐστὶν, ἥτις ἀ μετὰ λόγου ποιητικὴ ἕξις ἐστὶν, οὔτε διαφορὰ, ἢ ἀ τέχνη· ταὐτὸν ἂν εἴη τέχνη καὶ ἕξις μετὰ λόγου ἀληθοῦς ποιητική. ἔστι δὲ τέχνη πᾶσα περὶ γένεσιν, καὶ τὸ τεχνάζειν, καὶ θεωρεῖν ὅπως ἂν γένηταί τι τῶν ἐνδεχομένων καὶ εἶναι, καὶ μὴ εἶναι· καὶ ὧν * ἡ ἀρχὴ ἐν τῷ ποιοῦντι, ἀλλὰ μὴ ἐν τῷ ποιουμένῳ· οὔτε γὰρ τῶν ἐξ ἀνάγκης ὄντων, ἢ γινομένων, ἡ τέχνη ἐστὶν· οὔτε τῶν κατὰ φύσιν· ἐν αὐτοῖς γὰρ ἔχουσι ταῦτα τὰ ἀρχά. ἐπεὶ δὲ ποίησις καὶ πρᾶξις, ἕτερον, ἀνάγκη τὴν τέχνην ποιήσεως εἶναι, ἀλλ' οὐ πράξεως εἶναι). & τύχην μὲν καὶ περὶ τὰ αὐτά ἐστιν ἡ τύχη, καὶ ἡ τέχνη, καθάπερ καὶ Ἀγάθων φησὶ,

Malim, προσδιορίζομεθα, vt paulo ante ἐπίγνωμεν.

Magn. l 3. c. 35. vide c. seq.

Metaph. l. 6. c. 1.

Τέχνη τύχην ἔστερξε, καὶ τύχη τέχνην.

ἡ μὲν οὖν τέχνη, ὡς εἴρηται, ἕξις τίς ἐστι μετὰ λόγου ἀληθοῦς ποιητικὴ ἐστί· καὶ ἡ ἀτεχνία, τοὐναντίον, μετὰ λόγου ψευδοῦς ποιητικὴ ἕξις, περὶ τὸ ἐνδεχόμενον ἄλλως ἔχειν.

A

ΚΕΦΑΛ. ε'.

Περὶ φρονήσεως, ἣν τὸν τρίτον ὅτι δεῖ λαβεῖν πόντε.

CAPVT V.

Tertiò loco de Prudentia disserit.

ΠΕΡΙ δὲ φρονήσεως, ὕτως ἂν λάβοιμεν, θεωρήσαντες τίνας δὴ λέγομεν τοὺς φρονίμους. * δοκεῖ δὴ φρονίμου εἶναι, τὸ δύνασθαι καλῶς βουλεύσασθαι περὶ τὰ αὑτῷ ἀγαθὰ καὶ συμφέροντα, μὴ κατὰ μέρος, οἷον ποῖα πρὸς ὑγίειαν ἢ ἰσχύν· ἀλλὰ ποῖα πρὸς εὖ ζῆν ὅλον. σημεῖον δέ, ὅτι καὶ τοὺς περί τι φρονίμους λέγομεν, ὅταν πρὸς τέλος τι συλλογίζωνται, ὧν μή ἐστι τέχνη. ὥστε καὶ ὅλως ἂν εἴη φρόνιμος, ὁ βουλευτικός. βουλεύεται δ' οὐδεὶς περὶ τῶν ἀδυνάτων ἄλλως ἔχειν, οὐδὲ τῶν μὴ ἐνδεχομένων αὐτῷ πρᾶξαι· ὥστ' εἴπερ ἐπιστήμη μέν τις μετ' ἀποδείξεως ὧν δ' αἱ ἀρχαὶ ἐνδέχονται ἄλλως ἔχειν, τούτων μή ἐστιν ἀπόδειξις· πάντα γὰρ ἐνδέχεται ἄλλως ἔχειν, καὶ οὐκ ἔστι βουλεύσασθαι περὶ τῶν ἐξ ἀνάγκης ὄντων· οὐκ ἂν εἴη δὴ φρόνησις ἐπιστήμη, οὐδὲ τέχνη· ἐπιστήμη μέν, ὅτι ἐνδέχεται τὸ πρακτὸν ἄλλως ἔχειν· τέχνη δέ, ὅτι ἄλλο * τὸ γένος πράξεως, καὶ ποιήσεως. λείπεται ἄρα αὐτὴν εἶναι, ἕξιν ἀληθῆ μετὰ λόγου πρακτικὴν περὶ τὰ ἀνθρώπῳ ἀγαθὰ καὶ κακά· τῆς μὲν γὰρ ποιήσεως, ἕτερον τὸ τέλος· τῆς δὲ πράξεως, * οὐκ ἂν εἴη· εὐπραξία γὰρ * αὐτὴ δι' εὐπραξίαν τέλος. διὰ τοῦτο Περικλέα καὶ τοὺς τοιούτους, φρονίμους οἰόμεθα εἶναι, ὅτι τὰ αὑτοῖς ἀγαθὰ, καὶ τὰ τοῖς ἀνθρώποις, δυνάμεθα θεωρεῖν· εἶναι δὲ τοιούτους ἡγούμεθα τοὺς οἰκονομικοὺς, καὶ πολιτικούς· ἔνθεν καὶ τὴν σωφροσύνην τούτῳ προσαγορεύομεν τῷ ὀνόματι, ὡς σώζουσαν τὴν φρόνησιν. σώζει δὲ τὴν τοιαύτην ὑπόληψιν. ἡδονὴ γὰρ πάσην ὑπόληψιν διαφθείρει, καὶ διαστρέφει τὸ κρίνειν, καὶ τὸ λυπηρόν· οἷον, ὅτι τὸ τρίγωνον δυσὶν ὀρθαῖς ἴσας ἔχει, δῆλον ἔσται καὶ ἐφέξει· ἀλλὰ τοῖς περὶ τὸ πρακτόν· αἱ μὲν γὰρ ἀρχαὶ τῶν πρακτῶν, τὸ οὗ ἕνεκα τὰ πρακτά· ᾧ δὲ διέφθαρται δι' ἡδονὴν, ἢ λύπην, εὐθὺς οὐ φανήσεται ἡ ἀρχὴ, οὐδὲ * δεῖν τούτου ἕνεκα, οὐδὲ διὰ τοῦτ' αἱρεῖσθαι πρᾶττειν· ἔστι γὰρ ἡ κακία, φθαρτικὴ ἀρχῆς. ὥστ' ἀνάγκη τὴν φρόνησιν ἕξιν εἶναι μετὰ λόγου * ἀληθοῦς, περὶ τὰ ἀνθρώπινα ἀγαθὰ πρακτικήν.

DE prudentia autem sic optimè cognoscemus, si, quos prudentes appellemus, perceperimus. Ac prudentis quidem videtur esse, in iis quę sibi bona, & ex vsu sunt, non singillatim; verbi gratia, quænam ad bonam valetudinem, aut ad vires, sed vniuersè, quæ ad bene beatéque viuendum conducant, bene consultare posse. Cuius rei argumentum est, quòd prudentes in re aliqua dicimus eos, qui bene ratiocinando, quo modo ad honestum finem perueniant, assequuntur, in iis quæ arte non continentur. Quocirca qui ad consultandum ingenio valet; is & prudens omnino, & vniuersè fuerit. Consultat autem iis de rebus nemo, quæ aliter sese habere, quæve ab ipso agi non possunt. Quare si scientia omnis cum demonstratione coniuncta est: & si quorum principia aliter sese habere possunt, eorum non est demonstratio, (omnia enim sese aliter quoque habere possunt,) si denique de iis quæ necessariò sunt, consultari non potest; neque scientia, neque ars, erit prudentia. Scientia, quia quod sub actionem venit, sese aliter habere potest: Ars, quia aliud actionis, aliud effectionis est genus. Restat igitur, vt ea sit habitus cum ratione vera coniunctus, ad agendum idoneus, in iis occupatus, quæ homini bona & mala sunt. Effectionis enim alius quàm effectio, finis est: actionis verò non semper alius ab actione finis est. Est enim ipsa res bene gesta, seu perfecta actio, actionis finis. Ac propter hanc causam Periclem, cæterósque tales viros, prudentes esse arbitramur, quòd ea, quæ sibi hominúmque generi bona sunt, dispicere ac prouidere possunt: quales esse putamus eos, qui rei familiaris tuendæ, reiq; publicæ administrandæ periti sunt. Ex quo nomen inuenit σωφροσύνη, tanquam prudentiæ conseruatrix. Talem autem existimationem tuetur & conseruat. Non enim omnem existimationem corrumpunt neque deprauant dolor & voluptas: exempli causa, triãgulum duobus rectis pares angulos habere, aut non habere: sed eas duntaxat, quæ ad id quod sub actionẽ venit pertinent. Eorum enim quæ sub actionem veniũt, principia sũt eæ res, quarum rerum gratia suscipiuntur ea quæ sub actionem veniunt. Qui autem voluptate aut dolore corruptus est, ei statim principii videndi facultas eripitur: neque is animo cernere potest, se huius rei causa, & propter hanc causam omnia optare atque agere oportere. Vitium enim, principii delendi ac perimendi vim habet. Quapropter necesse est prudentiam habitum esse cum ratione vera coniunctum, ad agendum idoneum, in bonis humanis occupatum.

γρ. δεκτικὸν ἕξις

γρ. τὸ πέλος

γρ. καὶ ἀρετὴν. γρ. αὐτῇ

γρ. δεῖ

γρ. ἀληθῆ,

Artis porrò virtus est, prudentiæ autem non est. Et qui sua voluntate in arte titubarit atq; offenderit, ei est anteferendus, qui inuitus: in prudentia contrà deterior est is, qui sponte sua offenderit, quemadmodum & in virtutibus. Perspicuum igitur est, eam, virtutem esse quandam, non artem. Cùm sint autem duæ animi partes rationis participes, eius partis, quę ad opinandũ valet, virtus est prudentia. In iis enim, quæ aliter sese habere possunt, & opinio & prudentia versatur. Sed nec habitus est cũ ratione coniunctus tantũ. Idq; ex eo perspici potest, quòd huiusce modi habitum delere potest obliuio, non potest prudentiam.

A ἀλλὰ μὴν, * τέχνης μέν ἐστιν ἀρετή· φρονήσεως δ', οὐκ ἔστι. καὶ ἐν μὲν τέχνῃ ὁ ἑκὼν ἁμαρτάνων, αἱρετώτερος· περὶ δὲ φρόνησιν, ἧττον, * ὥσπερ καὶ περὶ τὰς ἀρετάς. δῆλον οὖν ὅτι ἀρετή τίς ἐστι, καὶ οὐ τέχνη. δυοῖν δ' ὄντοιν μορίοιν τῆς ψυχῆς τοῦ λόγον ἐχόντων, δοξαστικοῦ ἂν εἴη ἀρετή, τοῦ δοξαστικοῦ· ἥ τε γὰρ δόξα, περὶ ὃ ἐνδεχόμενόν ἄλλως ἔχειν ἐστὶ, καὶ ἡ φρόνησις· ἀλλὰ μὲν οὐδ' ἕξις μετὰ λόγου μόνον. σημεῖον δ', ὅτι λήθη, τῆς μὲν τοιαύτης ἕξεως ἐστὶ· φρονήσεως δ', οὐκ ἔστιν.

Doctiss. q. viri emendant πρὸς μὲν ἃ ἐστιν ἀρίστη, φρονήσεως δέ. prorsus cõtra Aristotelis mentẽ. vide Magn. l 1 c 35. & passim πρὸς μὲν ἃ ἐστιν ἀρίστη tribuit Aristot. non φρόνησις. ꝛꝛ. ὡς

Quarto loco de Mente sive Intelligẽtia verba facit,

QVoniam autem sciẽtia, existimatio est de rebus vniuersis, iisque, quæ necessariò sunt: quoniamque rerum, quæ sub demõstrationem cadunt, omnisque adeò scientiæ sunt aliqua principia; (cum ratione enim coniuncta scientia est;) cõsentaneum est principii earum rerum, quæ scientia cõprehendi possunt, neque scientiam esse, neq; artem, neq; prudẽtiam. Nam quod scientia cõprehendi potest, demonstrari potest: ars autem & prudentia in iis rebus versantur, quæ sese aliter possunt habere: Nec sapientia quidem harum rerum esse potest. Sapientis enim est, nõnullarũ rerũ demonstrationem expedire posse. Si igitur nihil est quo verum enuntiemus, nunquamq; mẽtiamur, tum in iis rebus, quæ possunt non aliter sese habere, tum in iis quæ possunt; prætet scientiam, prudentiam, sapientiam, & mẽtem seu intelligentiam; nullum autem ex his tribus, principiorum esse potest, (tria dico, prudentiam, sapientiam, scientiam,) relinquitur vt mens sit principiorum.

CAPVT VII.

Quinto loco Sapientiam omnium habituum præstantissimam, & per se, & comparatione prudentiæ, declarat.

SApientiam autem in artibus, iis attribuimus, qui cuiusque artis sunt peritissimi: vt Phidiam, sapientem lapidum sculptorem: Polycletum, sapientem, statuarum fictorem dicimus: nihil hîc aliud per sapientiam, quàm artis virtutem significantes. Nonnullos autem vniuersè sapientes esse arbitramur: non singillatim: neque quicquam aliud quàm sapientes: quemadmodum ait Homerus in Margite,

i *Hic neque fossor erat, nec arator munere diuûm.*
Nec sapiens vlla in re alia.

ΚΕΦΑΛ. ε'.

Περὶ τοῦ νοῦ, ὅ ἐστιν ὁ τέταρτον τῶν πέντε.

ΕΙ δ' ἡ ἐπιστήμη περὶ τῶν καθόλου ἐστὶν ὑπόληψις, καὶ τὰ ἐξ ἀνάγκης ὄντων. εἰσὶ δ' ἀρχαὶ τῶν ἀποδεικτῶν καὶ πάσης ἐπιστήμης· μετὰ λόγου γὰρ ἡ ἐπιστήμη· τῆς ἀρχῆς τοῦ ἐπιστητοῦ, ὅτ' ἂν ἐπιστήμη εἴη, ὅτε τέχνη, ὅτε φρόνησις· ὃ μὲν γὰρ ἐπιστητὸν, ἀποδεικτόν· αἱ δὲ τυγχάνουσιν οὖσαι περὶ τὰ ἐνδεχόμενα ἄλλως ἔχειν· οὐδὲ δὴ σοφία τούτων ἐστί· τοῦ γὰρ σοφοῦ, περὶ ἐνίων ἔχειν ἀπόδειξίν ἐστιν. εἰ δὴ οἷς ἀληθεύομεν, καὶ μηδέποτε διαψευδόμεθα περὶ τὰ μὴ ἐνδεχόμενα, ἢ καὶ ἐνδεχόμενα ἄλλως ἔχειν, ἐπιστήμη, καὶ φρόνησίς ἐστι, καὶ σοφία, καὶ νοῦς· τούτων δὲ * τριῶν μηδὲν ἐνδέχεσθαι εἶναι· (λέγω δὲ τρία, φρόνησιν, σοφίαν, ἐπιστήμην·) λείπεται νοῦν εἶναι τῶν ἀρχῶν.

ꝛ. τῶν τριῶν

ΚΕΦΑΛ. ζ'.

Περὶ σοφίας, ἥτις ἐστὶ τῶν τεχνῶν πέντε ὃ ἔσχατον.

ΤΗΝ δὲ σοφίαν ἐν ταῖς τέχναις, τοῖς ἀκριβεστάτοις τὰς τέχνας ἀποδίδομεν· οἷον, Φειδίαν, λιθουργὸν σοφόν· καὶ Πολύκλειτον, ἀνδριαντοποιόν· οὐ τοῦτο μὲν οὖν οὐδὲν ἄλλο σημαίνοντες τὴν σοφίαν, ἢ ὅτι ἀρετὴ τέχνης ἐστίν. εἰσὶ δέ τινας σοφοὺς οἰόμεθα ὅλως, ἁπλῶς μέσους, * οὐδὲ ἄλλο τι ἢ σοφοὺς, ὥσπερ Ὅμηρός φησιν ἐν τῷ Μαργείτῃ,

ꝛ καὶ ἄλλο τι σοφ. Sic omnes fere codd. vide Eustr.

Τὸν δ' οὔτ' ἄρ σκαπάνη θεοὶ ἤνδανε, οὔτ' ἀροτῆρι,
οὔτ' ἄλλως τι σοφόν.

Ωστε δῆλον ὅτι ἡ ἀκριβεστάτη δὴ τῶν ἐπιστημῶν εἴη ἡ σοφία. δεῖ ἄρα τὸν σοφὸν μὴ μόνον τὰ ἐκ τῶν ἀρχῶν εἰδέναι, ἀλλὰ καὶ περὶ τὰς ἀρχὰς ἀληθεύειν. ὥστ' εἴη ἂν ἡ σοφία, νοῦς καὶ ἐπιστήμη, ὥσπερ κεφαλὴ οὖσα * ἐπιστήμη τῶν τιμιωτάτων. ἄτοπον γὰρ εἰ τὴν τοῦ ἐπιστήμην πολιτικὴν, ἢ τὴν φρόνησιν, ἀπουδαιοτάτην οἴεσθαι εἶναι), εἰ μὴ τὸ ἄριστον τῶν ἐν τῷ κόσμῳ ἀνθρωπός ἐστιν· εἰ δὴ, ὑγιεινὸν μὲν καὶ ἀγαθὸν ἕτερον ἀνθρώποις καὶ ἰχθύσι, τὸ δὲ λευκὸν καὶ εὖ τὸ αὐτὸ ἀεί, καὶ τὸ σοφὸν αὐτὸ πάντες δ' εἴποιεν· φρόνιμον δὲ ἕτερον· τὸ γὰρ περὶ * αὐτὸ ἕκαστα * εὖ θεωρεῖν, φασὶν εἶναι * φρόνιμον, καὶ τούτῳ ἐπιτρέψαι αὐτά. διὸ καὶ τῶν θηρίων * ἔνια φρονιμά φασιν εἶναι), ὅσα περὶ τὸν αὑτῶν βίον ἔχοντα φαίνεσθαι δυνάμιν προνοητικὴν· φανερὸν δ', ὅτι οὐκ ἂν εἴη ἡ πολιτικὴ, καὶ ἡ σοφία, ἡ αὐτή· εἰ γὰρ τὸν περὶ τὰ ὠφέλιμα τὰ αὑτοῖς ἔργοισι σοφίαν, πολλαὶ ἔσονται σοφίαι· οὐ γὰρ μία περὶ τὸ ἀνθρώπων ἀγαθὸν τῶν ζώων· ἀλλ' ἑτέρα περὶ ἕκαστον· εἰ μὴ καὶ ἰατρικὴ μία περὶ πάντων τῶν ὄντων· εἰ δ', ὡς βέλτιστον ἄνθρωπος τῶν ἄλλων ζώων, οὐδὲν διαφέρει· καὶ γὰρ ἄνθρωπον ἄλλα πολὺ θειότερα τῇ φύσιν, οἷον * τὰ φανερώτατά γε ἐξ ὧν ὁ κόσμος συνέστηκεν. ἐκ δὴ τῶν εἰρημένων δῆλον, ὅτι ἡ σοφία ἐστὶ καὶ ἐπιστήμη, καὶ νοῦς τῶν τιμιωτάτων τῇ φύσει· διὸ Ἀναξαγόραν, καὶ Θαλῆν, καὶ τοὺς τοιούτους, σοφοὺς μὲν, φρονίμους δ' ἅ φασιν εἶναι), ὅταν ἴδωσιν ἀγνοοῦντας τὰ συμφέροντ' αὐτοῖς, καὶ περιττὰ μὲν, καὶ θαυμαστὰ, καὶ χαλεπὰ, καὶ δαιμόνια εἰδέναι αὐτοὺς φασιν· ἄχρηστα δ', ὅτι οὐ τὰ ἀνθρώπινα ἀγαθὰ ζητοῦσιν.

A Quapropter perspicuum est, scientiarum omnium limatissimam & absolutissimam esse sapientiam. Sapientem igitur oportet non ea solũ intelligere, quæ ex principiis colligũtur, sed etiam in principiis versantẽ de iis verè loqui, veréq; sentire. Itaq; sapientiam dicere licebit esse tũ mentẽ, tum scientiã: ac sciẽtiam quidẽ rerum honoratissimarum, quasi capitis instar obtinentẽ. Absurda sit enim eius sententia, qui scientiã ciuilẽ aut prudentiam, omniũ optimam esse putet: nisi fortè rerum omnium, quæ in mundo sunt, homo sit res vna præstantissima. Quòd si salubre ac bonum, aliud est B hominibus, aliud piscibus: album autẽ & rectum semper est idem: idem quoq; semper esse dicent omnes, id quod sit sapientia præditum; prudẽs, aliud & diuersũ. Quod enim singulis in rebus pro cuiusque rei natura præstãtiã, seu bonitatẽ actionis perspicit, id prudens esse dixerint, & eas res huic commiserint. Itaque & bestias quasdam prudentes esse dicunt, nẽpe eas, quæ rerũ ad vitam necessariarũ prouidendarum facultatem habere videntur. Ciuilem autem scientiam non esse eandẽ, atque sapientiam, minimè obscurum est. Nam si sapientiam dicent esse eam, quæ in suis cuiq; emolumentis cõparandis sit occupata, multæ C reperientur sapientiæ. Non enim vna est, quæ versetur in omnium animantium bono, sed in singulis alia atque alia: nisi fortè de omnibus, quæ sunt in rerum natura, etiam medicina vna est. Neque verò quicquam ad rem attinet, quòd homo reliquorum animaliũ quiddã sit quã optimũ. Sunt enim & alia homine multo diuiniora natura: vt ea quæ omnibus maximè sunt in conspectu, ex quibus hic mundus conflatus & coagmentatus est. Ex iis igitur, quæ diximus, perspicuũ est, sapientiã esse earũ rerũ quæ sunt honore dignissimæ natura, scientiã, D & mentẽ, siue intelligentiã. Quocirca Anaxagorã, Thaletẽ, cæterósque tales viros, sapientes quidẽ esse dicũt, prudẽtes verò nequaquã; cũ videãt, eos, quæ sibi vtilia sint, ignorare: atque eos fatentur recondita atque eximia quẽdam, & admirabilia, & difficilia, & diuina tenere, sed inutilia: quia humana bona non quærunt.

ΚΕΦΑΛ. η'.

Περὶ φρονήσεως σκεπτέον ἀκριβέστερον, διαφορὰ αὐτῆς εἴδη ἐπιθέμενος.

CAPVT VIII.

E *Post vniuersalem omnium habitum intelligentiæ declarationem, descendit nunc ad perfectiorem Prudentiæ enarrationẽ: cuius ergo hæc disputatio instituta fuit. Imprimis autem naturam eius paucis explicat. Subinde species materiales diuisione proponit.*

ΗΔΕ φρόνησις περὶ τὰ ἀνθρώπινα, καὶ περὶ ὧν ἔστι βουλεύσασθαι. τοῦτο γὰρ φρονίμου μάλιστα τοῦτ' ἔργον εἶναι φαμὲν, τὸ εὖ βουλεύεσθαι. βουλεύεται δ' οὐδεὶς περὶ τῶν ἀδυνάτων ἄλλως ἔχειν,

PRudentia verò in rebus humanis, iisque, de quibus cõsultari potest, versatur. Prudẽtis enim hoc maximè propriũ mun' esse dicimus, bene cõsultare. De iis autem consultat nemo, quæ aliter sese habere non possunt,

neq; de iis quorũ nõ eſt finis aliquis, nẽpe bonũ quod in actionẽ veniat. bonus autẽ cõſultator eſt abſolutè, qui id quod homini eſt, eorum quæ in actionẽ veniunt, optimũ, ratione cõſequi & explicare poteſt: Neq; verò rerum vniuerſarũ modò prudentia eſt, ſed debent etiam ei eſſe notæ res ſingulares. Ad agendum enim idonea eſt. In rebus ſingularibus autem omnis actio verſatur. Itaq; cũ hic nõnulli inſcii ſunt ad agendũ ſciẽtibus aptiores & cõpoſitiores, tum in aliis rebus ij qui sũt vſu periti. Nã ſi quis ſciat, carnes leues eſſe ad cõcoquẽdum faciles & ſalubres, leues autem quæ ſint, ignoret, bonã valetudinẽ nõ efficiet: ſed is potiùs efficiet, qui auium carnes ſcit eſſe leues & ſalubres. Prudentia autẽ in agendo poſita eſt. Danda igitur opera eſt, vt vel vtrãq; cognitionẽ habeamus, vel hãc potius quã illã. Erit autẽ hîc quoq; princeps quædã, & quaſi familiã ducẽs cognitio. Ciuilis ſciẽtia autẽ & prudẽtia sũt, illæ quidẽ idẽ habitus: ſed natura, qua ſunt, tamẽ & eſſẽtia nõ eſt eis eadẽ. Atq; eius ſciẽtiæ quę ad ciuitatẽ pertinet, altera pars eſt tãquã princeps & domina prudentia, quæ eſt legũ ſcribendarũ ratio & facultas: altera, quẽadmodũ ſingularia, communi nomine Ciuilis appellatur: cuius omnis opera in agẽdo & cõſultando cõſumitur. Populi ſcitũ enim ſub actionẽ venit, tanquã extremũ. Itaq; hos ſolos rempubl. adminiſtrare dicũt. Hi enim ſoli, vt operarii quidã, in rebus gerẽdis verſantur. Ea autẽ etiã videtur eſſe prudẽtia maximè, qua ſibi quiſque, & vni proſpicit: & hæc communi nomine appellatur prudẽtia. Illarũ autẽ alia rei familiaris tuendæ & procurandæ ratio, alia ſcientia legum ferendarũ, alia ciuilis. Atque huius pars altera ad conſultandum pertinet, ad iudicandum altera.

A ἀλλ' ὅσων μὴ τέλος τί ἐστι, καὶ τοῦτο πρακτὸν ἀγαθόν. ὁ δὲ ἁπλῶς βουλεύσεται, ὁ τοῦ ἀνθρώπου ἀνθρώπῳ πρακτῶν στοχαστικὸς καὶ λογισμόν· ἀλλ' ἔστιν οὐ φρονήσεως τὸ καθόλου μόνον, ἀλλὰ δεῖ καὶ τὰ καθ' ἕκαστα γνωρίζειν· πρακτικὴ γάρ. οὐ δὲ πρᾶξις περὶ τὰ καθ' ἕκαστα· διὸ καὶ ἔνιοι οὐκ εἰδότες, ἐνίων εἰδότων πρακτικώτεροι, * καὶ ἐν τοῖς ἄλλοις οἱ ἔμπειροι· εἰ γάρ εἰδείη, ὅτι τὰ κοῦφα ὑπερπλα κρέα καὶ ὑγιεινά, ποῖα δὲ κοῦφα ἀγνοοῖ, ἃ ποιήσει ὑγιᾶ, ἀλλ' ὁ εἰδὼς, ὅτι τὰ ὀρνίθια κοῦφα καὶ ὑγιεινά, ποιήσει μᾶλλον· οὐ δὲ φρόνησις πρακτική· ὥστε δεῖ ἀμφω ἔχειν, οὐ τούτων μᾶλλον· εἴη δ' ἂν τις * καὶ ἀρχιτεκτονική. Ἔστι δὲ καὶ ἡ πολιτικὴ, καὶ ἡ φρόνησις, ἡ αὐτὴ μὲν ἕξις· τὸ μέντοι εἶναι, ἃ τὸ αὐτὸ ἀοτῇς. τῆς δὲ περὶ πόλιν, ἡ μὲν ὡς ἀρχιτεκτονικὴ φρόνησις, νομοθετική· ἡ δὲ, ὡς τὰ καθ' ἕκαστα, τὸ κοινὸν ἔχει ὄνομα, πολιτική· καὶ αὕτη δὲ πρακτική, καὶ βουλευτική· τὸ γὰρ ψήφισμα πρακτόν, ὡς τὸ ἔσχατον. διὸ πολιτεύεσθαι τούτοις μόνον λέγουσι· μόνοι γὰρ πράττουσιν ὅτι, ὡσπερ οἱ χειροτέχναι· δοκεῖ δὲ καὶ φρόνησις μάλιστ' εἶναι * ἡ περὶ αὐτὸν καὶ ἕνα. καὶ ἔχει αὕτη τὸ κοινὸν ὄνομα, φρόνησις· ἐκείνων δὲ, ἡ μὲν, οἰκονομία· ἡ δὲ, νομοθεσία· ἡ δὲ, πολιτική· καὶ τούτης, ἡ μὲν, βουλευτική· ἡ δὲ, δικαστική.

Metaph. l. 1. c. 1.

Vide l. 1. c. 1.

Euſtrat. ἡ περὶ τὰ αὐτὰ καὶ φρόνησις idque iam olim vteuſtrat. annotat. καὶ τὰ αὐτῷ εἴδη. καὶ φιλοσοφάτατος, inquit Euſtrat. γρ. νεθυμηνύω. quidã carmẽ implẽt ex Plut. Ἴσον μεταχεῖν τῷ σοφωτάτῳ πύκας. & poſt πλέον adiiciunt, ζῆν μοι. nõ neceſſariò Vide Euſtrat. & Theod. Canteri Var. lect. l. 1. c. 1. γρ. τὸ αὐτῷ εἰδέναι & τὸ αὐτῷ οὖ ἄ.

CAPVT IX.

Species Prudentiæ materiales examinat.

GEnus igitur quoddã cognitionis eſſe videatur, ſua ſcire, ſibíque vtilia. Verùm de ipſo magna eſt controuerſia. Ac videtur ſanè is, qui ſua, quæque ad ſe pertinent, habet cognita, & in eis verſatur, prudens eſſe: alij, qui ſe ad rempublicam contulerunt, multarum actionum ſtudio, rerúmque alienarum cura diſtineri. Idcirco & Euripides,

Prudentem enim quis me putet mortalium,
Cui ſuppetebat abſque vllo negotio
In totius turba numerato exercitus
Sortem parem obtinere ſapientiſſimo?
Præſtantiores nanque, & eos qui pluribus
Se rebus implicant, malè odit Iupiter.

Quærũt enim vulgò id quod ſibi bono eſt, idq; vnũ agere ſe arbitrãtur oportere. Ex hac igitur opinione natũ eſt, hos eſſe prudẽtes. Atqui ſuũ negotiũ noſſe atq; agere ſine rei familiaris reiq; publicæ cura, fortaſſe nemo poſſit.

B Φρονήσεως εἴδη ἕνα δὴ πλείονων λάβωμεν. ἢ τίς ἡ λαβοῦσα φρονίμου τε καὶ σοφοῦ καὶ φρονήσεως καὶ νοῦ.

C ΕΙΔΟΣ μὲν οὖν ἓν δοκεῖ εἶναι * γνώσεως, ὃ αὐτῷ εἰδέναι· ἀλλ' ἔχει λαβοῦσαν πολλῶν· καὶ δοκεῖ ὁ τὰ περὶ αὑτὸν εἰδὼς καὶ λαβεῖν, φρόνιμος εἶναι· οἱ δὲ πολιτικοὶ, * πολυπράγμονες· διὸ καὶ * Εὐριπίδης,

D Πῶς δ' ἂν φρονοίην, ᾧ πρὸ τῶν ἀπραγμόνως
Ἐν τοῖσι πολλοῖς * ἠριθμημένῳ στρατοῦ,
* Ἴσον μεταχεῖν;
Τοὺς γὰρ εὐτυχοῦντας, καὶ τὰ πράσσοντας πλέον.
Ζητοῦσι γὰρ ὃ αὐτοῖς ἀγαθὸν, καὶ οἴονται δεῖν πράττειν· ἐκ τούτου οὖν τῆς δόξης ἐλήλυθε τὸ τούτους φρονίμους εἶναι. καὶ τοι ἴσως οὐκ ἔστι * τὸ αὐτὸ οἰκονομίας, καὶ πολιτείας.

γρ. πρὸ αὐτῶ

γρ. μαθηματικοὶ

ἔτι δὲ, * ὃ αὐτὸ πῶς δεῖ διοικεῖν, ἄδηλον καὶ σκεπτέον. σημεῖον δ' ὅτι τὸ εἰρημένον, καὶ διότι γεωμετρικοὶ μὲν νέοι καὶ * μαθηματικοὶ γίνονται, καὶ σοφοὶ τὰ τοιαῦτα· φρόνιμος δ' οὐ δοκεῖ γίνεσθαι. αἴτιον δ', ὅτι καὶ τῶν καθ' ἕκαστά ἐστιν ἡ φρόνησις, ἃ γνῶσις ἐξ ἐμπειρίας· νέος δ', ἔμπειρος οὐκ ἔστι· πλῆθος γὰρ χρόνου * ποιήσει τὴν ἐμπειρίαν· ἔτι καὶ τοῦτ' ἂν τις σκέψαιτο, διὰ τί, * μαθηματικὸς μὲν παῖς γίνοιτ' ἄν· σοφὸς δ', ἢ φυσικὸς, οὔ. * ἢ ὅτι μὲν διὰ τῶν ἀφαιρέσεως ἐστι· τῶν δ', αἱ ἀρχαὶ, ἐξ ἐμπειρίας. καὶ τὰ μὲν οὐ πιστεύουσιν οἱ νέοι, ἀλλὰ λέγουσι· τῶν δὲ, τί ἐστιν, οὐκ ἄδηλον. ἔτι, ἡ ἁμαρτία, ἢ περὶ τὸ καθόλου ἐν τῷ * βουλεύσασθαι, ἢ περὶ τὸ καθ' ἕκαστον. ἢ γὰρ, ὅτι πάντα τὰ βαρύσταθμα ὕδατα, φαῦλα· ἢ ὅτι τόδε βαρύσταθμον. ὅτι δ' ἡ φρόνησις οὐκ ἐπιστήμη, φανερόν· τοῦ γὰρ ἐσχάτου ἐστὶν, ὥσπερ εἴρηται· τὸ γὰρ πρακτὸν τοιοῦτον. ἀντίκεισθαι * μὲν δὴ τῷ νῷ. γρ. ἀπλικὴ & ἀπλικαὶ, Lib. 3. de anima, c. 6

* ὁ μὲν γὰρ ὅρων, τῶν ὅρων, ὧν οὐκ ἔστι λόγος· ἡ δὲ, τοῦ ἐσχάτου, ὃ οὐκ ἔστιν ἐπιστήμη, ἀλλ' αἴσθησις· οὐχ ἡ τῶν ἰδίων, ἀλλ' οἵα αἰσθανόμεθα, ὅτι τὸ ἐν τοῖς μαθηματικοῖς ἔσχατον, τρίγωνον· ἵσταται γὰρ κἀκεῖ· ἀλλ' αὕτη μᾶλλον αἴσθησις * ἢ φρόνησις· * ἐκείνης δὲ, ἄλλο εἶδος. γρ. ἢ φρόν. vide Lāb. annot. γρ. ἐκείνη δ'

A Præterea quomodo suum quisque negotium gerere debeat, obscurum est, & res eget consideratione. Cuius rei hoc argumentum est, quòd iuuenes & geometræ, & mathematici, & talibus disciplinis eruditi fiunt, prudentes non fiunt. Causa hæc est, quòd etiam in rebus singularibus prudentia vertitur, quarum cognitio vsu comparatur. Adolescens autem vsum rerum non habet, quippe quem temporis longinquitas sit allatura. (Nam hoc quoque consideratione dignum est, quamobrem puer mathematicus effici possit, sapiens aut physicus non possit. An quòd illa à materia diuulsa ac segregata sunt: horum prin- B cipia ex vsu & experientia nascuntur? & quòd his non assentiuntur, neque fidem habent iuuenes, sed ea dicunt tantùm: quid sint illa autem, non est obscurum?) Præterea quicquid in consultando peccatur, vel ad res vniuersas pertinet, vel ad singulares. Nam vel omnes aquas graues, esse insalubres, vel hanc esse grauem. Prudentiam autem, non esse scientiam, perspicuum est: extremi enim est, vt dictum est. Tale enim est id quod sub actionem venit. Menti igitur seu intelligentiæ opponitur. Mens enim eorum terminorum est, quorum ratio afferri non potest Pru- C dentia extremi, quod non scientia, sed sensu percipitur: non illo, cui propriæ sunt attributæ qualitates, quas sentiat: sed eo, quo sentimus hoc extremum in mathematicis, esse triangulum. Nam illic quoque insistit. Verumtamen prudentia sensus est potius. Illius autem alia forma, aliáque notio est.

ΚΕΦΑΛ. ι'.

CAPVT X.

Περὶ βουλίας.

Formales Prudentiæ species aggreditur. Et primo loco Εὐβουλίαν *declarat, quæ de rebus agendis consultat.*

D

Magn. l. 2. c. 3.

ΤΟ ζητεῖν δὲ, καὶ τὸ βουλεύεσθαι διαφέρει· τὸ γὰρ βουλεύεσθαι, ζητεῖν τί ἐστι. δεῖ δὲ διαλαβεῖν καὶ περὶ εὐβουλίας, τί ἐστι, πότερον ἐπιστήμη τις, ἢ δόξα, ἢ εὐστοχία, ἢ ἄλλό τι γένος. ἐπιστήμη μὲν δὴ οὐκ ἔστιν· οὐ γὰρ ζητοῦσι περὶ ὧν ἴσασιν· ἡ δ' εὐβουλία, βουλή τίς ἐστιν· ὁ δὲ βουλευόμενος, ζητεῖ καὶ λογίζεται· ἀλλὰ μήν, οὐδ' εὐστοχία· ἄνευ τε γὰρ λόγου, γρ. βουλεύεσθαι· καὶ ταχύ τι ἡ εὐστοχία. * βουλεύονται δὲ πολὺν χρόνον, καὶ φασι, δεῖν ταχὺ μὲν γρ. δόξασπα, τὰ * βουλευθέντα, βουλεύεσθαι δὲ βραδέως. ἔτι, ἐν ἀγχίνοια ὑπέρογόν, καὶ ἡ εὐβουλία· ἔστι δὲ εὐστοχία τις, ἡ ἀγχίνοια. οὐδὲ δὴ δόξα ἡ εὐβουλία οὐδεμία. ἀλλ' ἐπεὶ ὁ μὲν κακῶς βουλευόμενος, ἁμαρτάνει· ὁ δ' εὖ, ὀρθῶς βουλεύεται·

E

Formales Prudentiæ species aggreditur. Et primo loco Εὐβουλίαν *declarat, quæ de rebus agendis consultat.*

QVærere autem & consultare, inter se differunt Nam consultare, aliquid quærere est. Sed etiam de bona consultatione, quid sit, distinctione adhibita videndum est, vtrùm scientia aliqua sit, an opinio, an bona coniectura, an aliud quoddam genus. Ac primum sanè non est scientia. Nam de iis quæ sciuntur, quæri non solet. At bona consultatio, consultatio est. Qui autem aliqua de re consultat, quærit & ratiocinatur. Iam verò neque coniectura esse potest. Nam cùm bona coniectura sine ratione fiat, tum celere quiddam est. In consultando autem multum temporis consumitur: aiúntque, id de quo consultaueris, celeriter esse agendum, sed spissè lentéque consultandum. Præterea aliud est sagacitas, aliud bona consultatio. Sagacitas autem, bona coniectura quædam est Neque verò vlla bona consultatio, opinio est. Sed quoniam qui malè consultat, peccat: qui bene, rectè consultat:

perſpicuum eſt, bonam cõſultationem quodã rectũ eſſe: ſed neq; ſcientiæ tamen, neq; opinionis rectũ eſt. Scientiæ enim nullũ eſt rectũ, nam neq; eius eſt vlla prauitas. Opinionis autẽ rectũ eſt veritas. Simúlq; id omne cuius eſt opinio, deciſum iam ac tranſactum eſt. Sed neq; ſine ratione bona conſultatio eſt. Cogitatione igitur eſt inferior. Hæc enim nondum enuntiatio eſt. Nam & opinio, nõ quæſtio, ſed quædã iã enuntiatio eſt. At qui conſultat, ſiue bene, ſiue malè conſultet, is quærit aliquid, & ratiocinatur. Sed profectò bona conſultatio, rectum quoddã conſultationis eſt. Ea propter quid ſit cõſultatio, quærendũ primò eſt, & in quo verſetur. Sed quoniam rectũ multis modis dicitur: non omne rectum bonam cõſultationem eſſe perſpicuũ eſt. Incontinens enim & malus homo, quod ſibi propoſuerint ad inſpiciendũ, ratiocinatione cõſequentur. Itaq; rectè conſultaſſe videbuntur, ſed magno maloaccepto. At bene conſultare, bonũ quoddã videtur eſſe. Id enim conſultationis rectum quod ad boni adeptionẽ valet, bona conſultatio eſt. Sed fieri poteſt, vt quis etiam ratiocinatione falsò concluſa bonum adipiſcatur: & id quidẽ, quod facto opus eſt, conſequatur, non autem qua ratione oporteat, ſed medius ratiocinationis terminus falſus ſit. Itaq; ne ea quidẽ bona conſultatio eſt, qua conſequitur quidẽ aliquis quod oportet, ſed nõ qua ratione oportebat. Præterea cõtingere poteſt, vt alius diu, alius celeriter conſultando, id quod vult aſſequatur. Nondum igitur ne illa quidẽ bona conſultatio eſt. Sed id conſultationis rectum erit, quod ad vtilitatẽ, & ad id quod oportet, obtinendum, quo modo, & quo tempore obtineri debet, accõmodatum eſt. Præterea licet & abſolutè bene conſultare, & ad certum aliquem finem conſultationem referre. Ac bona ſanè conſultatio abſolutè ea eſt, quæ propoſito ſibi abſoluto, & totius vitę humanæ communi fine, bene procedit: quædam autem bona conſultatio eſt, quæ certũ aliquẽ & propriũ finẽ ſpectat. Quòd ſi bene conſultare, prudentium eſt; bona conſultatio rectum quoddam conſultationis erit, ad vtilitatem accommodatum, ad aliquem finem relatum, cuius ipſa prudentia eſt vera exiſtimatio.

A δῆλον ὅτι ὀρθότης τίς ἡ εὐβουλία ἐστίν· οὔτ' ὀπτιστήμης δὲ, ὅτε δόξης· ὀπτιστήμης μὲν γὰρ οὐκ ἔστιν ὀρθότης· οὐδὲ γὰρ ἁμαρτία· δόξης δ' ὀρθότης, ἡ ἀλήθεια. ἅμα δ' καὶ διώρισται ἤδη πρῶ ὅ δόξα ἐστίν. ἀλλὰ μὲν οὐδ' ἀνὰ λόγου ἡ εὐβουλία· ἀφανοίας ἄρα λείπεται· αὕτη γὰρ ὅπω φάσις· καὶ γὰρ ἡ δόξα, ἡ ζήτησις, ἀλλὰ φάσις τις ἤδη. ὁ δὲ βουλδόμενος, ἐάν τε δεῖ, ἐάν τε κακῶς βουλεύηται, ζητεῖ τι, καὶ λογίζεται. ἀλλὰ

B ὀρθότης τίς ἐστιν ἡ εὐβουλία, βουλῆς· ἡ γὰρ βουλὴ ζητητέα πρᾶγμά τι, καὶ πόσι τι. ἐπεὶ δὲ ἡ ὀρθότης πλεοναχῶς, δῆλον ὅτι οὐ πᾶσα· ὁ γὰρ ἀκρατὴς καὶ ὁ φαῦλος ἅπερ πρᾴξεται ἰδεῖν ἐκ τοῦ λογισμοῦ, τεύξεται· ὥστε ὀρθῶς ἕξας βεβουλδυμένος, κακὸν μέγα * εἰληφὼς· δοκεῖ δὲ ἀγαθόν τι, γρ. ἐκ εἰληφώς
τοῦ δεῖ * βουλεύεσθαι· ἡ γὰρ τοιαύτη ὀρθότης βουλῆς, εὐβουλία, ἡ ἀγαθοῦ τυκτική. κ. βεβουλεῦσθαι.
ἀλλ' ἔστι καὶ * τούτου φαῦλον συλλογισμῷ κ. τῶπο
τυχεῖν· καὶ ὁ μὲν δεῖ ποιῆσαι, * τυχεῖν· δι' γρ. τοχεῖν τοῦ.
C ὃ δὲ, οὐ· ἀλλὰ φαύλη τ' μέσον ὅρου ἡ· ὥστ' οὐδ' αὕτη πω εὐβουλία, καθ' ὃν, ὃ δεῖ μέν, τυγχάνει, ὁ μέν τι δι' ὃ ἔδει. ἔστι, ὅτι πολὺν χρόνον βουλδύμενον τυχεῖν τὸν ὤ, ταχύ. σκοπῶ, οὐδ' ἐκείνη πω εὐβουλία· ἀλλ' ὀρθότης ἡ κατὰ τὸ ὠφέλιμον, καὶ ὃ δεῖ, καὶ ὡς, καὶ ὅτε. ἔτι, ὅτι καὶ ἁπλῶς εὖ βεβουλεῦσθαι, καὶ πρὸς ὃ τέλος. ἡ μὲν οὐδὲ ἁπλῶς, ἡ πρὸς ὃ τέλος ὃ ἁπλῶς κατορθοῦσα· ἡ δέ τις, ἡ πρὸς τι τέ-
D λος. εἰ δὴ τῶν φερομένων ὃ εὖ * βουλεύεσθαι, γρ. βεβουλεῦσθαι.
ἡ εὐβουλία εἴη ἂν ὀρθότης ἡ κατὰ τὸ συμφέρον * πρός τι τέλος, ἧς ἡ φρόνησις ἀληθὴς γρ. πρὸς τι τ.
ὑπόληψίς ἐστιν.

CAPVT XI.

Alteram Prudentiæ formalem differentiam perſequitur, quæ de rebus actis iudicat, & in Σύνεσιν atque Γνώμην diuiditur.

Συνεσις autẽ, hoc eſt, intelligẽtia, & Ἀσυνεσία, hoc eſt, ſtultitia, ſiue tarditas, ex quibus intelligentes & ſtulti nominãtur: neq; idẽ prorſus eſt, quod ſciẽtia, aut opinio: omnes enim eſſent intelligentes: neque vna aliqua ex ſcientiis ſingularibus: vt medicina: in cognitione enim rerum ſalubrium, aut in curãda valetudine verſaretur: aut geometria:

ΚΕΦΑΛ. ια'.

Περὶ ξυνέσεως καὶ εὐξυνεσίας, καὶ E γνώμης καὶ εὐγνωμοσύνης.

ΕΣΤΙ δὲ καὶ ἡ σύνεσις καὶ ἡ ἀσυνεσία, καθ' ἃς λέγομεν συνετοὺς καὶ ἀσυνέτους, οὔτε ὅλως ὃ αὐτὸ ὀπτιστήμῃ, ἡ γρ. εἶναι ἡ ἐπιστήμη ἢ δόξῃ· πάντες γὰρ ἂν ἦσαν συνετοί· ὅτε τις τεκτονικὴν μιᾶν τῶν κατὰ μέρος ὀπτιστήμην, * οἷς ἡ ἰατρι- γρ. τεκτονικὴ ἐστὶν ἢ γεωκὴ· καὶ γὰρ ὑγιείαν ἂν ἐν ἐν· ἡ γεωμετρία μετρία ἐστὶ μετρητική.

γρ. ὃ δ' π. περὶ μεγέθη γάρ. * ὅτε γὰρ περὶ τῶν ἀεὶ ὄντων καὶ ἀκινήτων ἐν σύνεσίς ἐστιν. ὅτε περὶ τῶν γιγνομένων * ὁπουοῦν. ἀλλὰ περὶ ὧν ἀπορήσειεν ἄν τις καὶ βουλεύσαιτο. δηλ', περὶ τὰ αὐτὰ μὲν τῇ φρονήσει ἐστίν. οὐκ ἔστι δὲ ταὐτὸν σύνεσις καὶ φρόνησις. ἡ μὲν γὰρ φρόνησις, ἐπιτακτική ἐστι. τί γὰρ δεῖ πρακτέον ἢ μή, ὅ τέλος αὐτῆς ἐστιν. ἡ δὲ ξύνεσις, κριτικὴ μόνον. ταὐτὸ γὰρ ξύνεσις καὶ εὐξυνεσία. καὶ γὰρ οἱ συνετοὶ, καὶ εὐσύνετοι. ἔστι δ', ὅτε ὃ ἔχειν τὴν φρόνησιν, ὅτε ὃ λαμβάνειν, * σύνεσις. ἀλλ' ὥσπερ ὃ μανθάνειν λέγεται συνιέναι, ὅταν χρῆται τῇ ἐπιστήμῃ, ὅτως ἐν τῷ χρῆσθαι τῇ δόξῃ ὅτι ὃ κρίνειν περὶ ἑκάστων, περὶ ὧν ἡ φρόνησίς ἐστιν, ἄλλου λέγοντος, καὶ κρίνειν καλῶς. ὃ γὰρ εὖ, τῷ καλῶς ταὐτό. καὶ ἐντεῦθεν ἐλήλυθε πρῶτον εὖ σύνεσις, καθ' ἣν εὐσύνετοι, ἐκ τῆς ἐν τῷ μανθάνειν. λέγομεν γὰρ ὃ μανθάνειν, συνιέναι πολλάκις. * Ἡ δὲ καλουμένη γνώμη, καθ' ἣν * εὐγνώμονας καὶ ἔχειν φαμὲν γνώμην, ἐστὶ τῆς ἐπιεικοῦς ὀρθή. σημεῖον δὲ· τὸν γὰρ ἐπιεικῆ * μάλιστ' ἄν φαμὲν εὐγνωμονικόν· ἐπιεικὲς, ὃ ἔχειν περί τινα συγγνώμην· καὶ συγγνώμη, γνώμη ἐστὶ κριτικὴ τοῦ ἐπιεικοῦς ὀρθή· ὀρθὴ δ', ἐν τῷ ἀληθοῦς.

Magn l. 4. c. 2.

γρ. εὐγνώμονας

ΚΕΦΑΛ. ιβ'.

Τίς ἡ κοινωνία τῶν ἀρετῶν εἰρημένων ἕξεων.

Εἰσὶ δὲ πᾶσαι αἱ ἕξεις * αὗται εἰς ταὐτὸ τείνουσαι· λέγομεν γὰρ γνώμην, ἐν συνέσει καὶ φρονήσει, καὶ νοῦν, ὅτι τοὺς αὐτοὺς ὅτι φέροντες γνώμην ἔχειν, καὶ νοῦν ἤδη, καὶ φρονίμους, καὶ συνετούς· πᾶσαι γὰρ αἱ δυνάμεις αὗται τῶν ἐσχάτων εἰσὶ καὶ τῶν * καθ' ἕκαστον· καὶ ἐν μὲν τῷ κριτικὸς εἶναι περὶ ὧν ὁ φρόνιμος, συνετὸς, καὶ εὐγνώμων, ἐν συγγνώμων· τὰ γὰρ ὑπὸ ταῦτα, κοιναὶ τῶν ἀγαθῶν * ἁπάντων ἐστὶν ἐν τῷ περὶ ἄλλον. ἔστι δὲ τῶν καθ' ἕκαστα καὶ τὰ ἔσχατα, ἅπαντα τὰ πρακτά· καὶ γὰρ τὸ φρόνιμον δεῖ γινώσκειν αὐτά. καὶ ἡ σύνεσις, καὶ ἡ γνώμη περὶ τὰ πρακτά· ταῦτα δ' ἔσχατα. καὶ ὁ νοῦς, τῶν ἐσχάτων ἑπάτερα· καὶ γὰρ τῶν πρώτων ὅρων, καὶ τῶν ἐσχάτων, νοῦς ἐστι, καὶ οὐ λόγος.

γρ. καθ' ἕκαστα.

γρ. πρώτων

Suprà c 9.

nã in magnitudinibus esset occupata. Neque enim intelligentia earum rerum est, quæ semper sunt, numquámque mouentur: neque vllius earum quæ oriũtur: sed earum de quibus dubitari & consultari potest. Quapropter in iisdem sanè rebus, in quibus & prudentia, versatur: sed tamen nõ est idẽ intelligentia, quod prudentia. Habet enim vim quandam præcipiendi atque imperandi prudentia; (nam propositus ei finis est, quid agendum sit aut non agendum;) intelligentia autem, iudicandi solùm. Idem est enim intelligẽtia, quod εὐσυνεσία, id est, bona intelligentia. Nã qui sunt intelligentes, iidem quoq; sunt bene intelligentes. Intelligentia autem neque habere prudentiã est, neque consequi. Sed vt is, qui discit, tum intelligere dicitur, cũ scientia vtitur: sic & cũ quis opinione vtitur, alio loquente, ad iudicãdum iis de rebus, de quibus prudẽtia iudicat, & probè iudicandũ. bene enim & probè, idẽ sunt. Atque hinc natum est intelligentiæ nomen: ex qua bene intelligentes appellãtur, ex ea scilicet quæ est in discendo, intelligentia. Sæpenumero enim discendi verbum pro eo quod est intelligere, vsurpamus. Ea autẽ quæ γνώμη, hoc est, sententia, appellatur, (ex qua quosdam εὐγνώμονας, (id est, in sententia ferẽda moderatos, nominant, & γνώμην ἔχειν, hoc est, sẽtentiæ dicendæ facultate præditos dicimus,) est viri boni & moderati rectum iudiciũ. Cuius rei hoc argumẽto est, quòd virum æquum bonumac moderatum ad consentiendum, id est, ad ignoscendum,) promptum ac propensum dicimus: & æquum bonũ esse, in nonnullis delictis sententiam seu consensũ accõmodare, (id est, ignoscere, ac veniam dare.) Atq; hic consensus, (id est, venia quæ datur errato) sententia est ad iudicandum ex æquo & bono apta, & recta: recta autem ea est, quæ hominis veri est.

CAPVT XII.

Formales Prudentiæ species siue differentiæ, quas hactenus deduxit, confirmat: eásque ad eundem habitum reduci ostendit.

MEritò autẽ hi omnes habit⁹ eodẽ pertinẽt. Nã sẽtẽtiã, intelligẽtiã, prudẽtiã, mẽtẽ sanã ac vegetã, iisdẽ attribuẽtes, sententiæ dicẽdæ facultate præditos esse, & mentis sanitate præstare, & prudentes & intelligẽtes dicimus. Omnes enim hæ animi potestates, sũt extremorũ & rerũ singularium. Atq; in eo quidẽ, quòd aptus sit ad iudicãdũ iis de rebus, de quib⁹ iudicat prudẽs, spectatur homo συνετὸς siue intelligẽs, & εὐγνώμων in sẽtẽtia ferẽda moderatus, aut συγγνώμων, ad consentiẽdum, id est, ignoscendum facilis & propensus. Æqua bona enim omnium virorum bonorum communia sunt in ea re quæ cum altero cõtrahitur. In singularium autem & extremorum numero habenda sunt ea omnia quæ sub actionem veniunt. Ea enim viro prudenti nota esse debẽt. Intelligentia autem & sententia in iis quæ sub actionem veniunt, versantur, quæ sunt extrema. Et mens extremorum est in vtramque partem. est enim mens & primorum terminorum, id est, principiorum vniuersalium, & extremorum, id est, singularium, non ratio;

ea mens quidem, quæ in demonstrationibus occupata est, immobilium & primorum terminorum: altera autẽ, quæ in artibus ad agendum vtilibus versatur, extremi, & eius quod esse & non esse potest, & alius pronũtiati. Hęc enim pronuntiatorum genera, eius cuius gratiâ res agitur, principia sunt. Nam ex singularibus oriuntur & constant vniuersa. Singularium igitur sensu præditum esse oportet. At hic sensus, mens est. Quocirca videntur hæc etiam à natura nobis tributa: & cùm sapiens nemo sit natura, tamen & sententiæ dicendæ facultate præditus est, & est intelligens, & mentis sanitate atque acumine valet quisque natura. Cuius rei hoc argumentum est, quòd hos habitus ætatum socios, & comites, & veluti assecias esse arbitramur. Itáque loqui solemus. Hæc ætas mentis sanitate atque acumine valet, & sententiæ dicendæ facultate prædita est: perinde quasi horum sit effectrix & causa natura. Eandem quoque ob causam mens principium & finis est: ex his enim constant, & de his sunt demonstrationes. Itaque vsũ peritorum, & senum, aut prudentium pronuntiatis, atque opinionibus, quę demonstrari non possunt, non minus quàm demonstrationibus attendendum atque obtemperãdum est. Nam quoniam vsu oculum quendam consecuti sunt, princípia facilè cernunt. Quid sit igitur sapientia, & prudentia, & in quibus vtraque versetur, & vtramque non esse eiusdem animi partis virtutem, dictum est.

CAPVT XIII.

Quæstiones duas arduas, alteram de Vsu: alteram de dignitate prudentiæ explicat.

SEd quærat aliquis, quã vtilitatẽ afferant. Sapientia enim nihil eorũ considerat, quibus homo beatus sit futurus; quia nullã ad rẽ quæ oriatur, quæve agatur, vtilis est. Prudẽtia autem habet hoc illa quidẽ, sed quid ea opus est? si quidem prudẽtia est, ea quæ in rebus iustis & honestis, hominiq; bonis atq; vtilibus, occupata est: hæ autem res sunt, quas administrare atque agere viri boni est. Nihilo quoq; ad agendũ nos efficiet aptiores earũ cognitio, si quidẽ virtutes habitus sunt: quẽadmodum neq; earum rerum, quæ ad bonã valetudinẽ, aut ad bonam corporis constitutionem pertinent, quæcumq; ita dicuntur; non quòd efficiendi vim habeant, sed quòd ab habitu proficiscantur: nihilo enim ad agendũ aptiores sumus, quòd medicinã, aut artẽ exercendorum corporum teneamus. Quòd si nõ propter has causas prudens statuendus est, sed vt probi efficiamur; certè iis qui iam probi sũt, nihil profutura prudentia est. Præterea nec iis qui virtute præditi non sunt. Nihil enim refert, vtrùm ipsi prudentes sint, an prudentibus obtemperent. Hoc enim satis fuerit, quemadmodum satis est in valetudine curanda.

A *ὁ μὲν γὰρ τὰς ἀποδείξεις, τῶν ἀκινήτων ὁρων καὶ πρώτων· ὁ δ' * ἐν ταῖς πρακτικαῖς, τῶν ἐσχάτου καὶ ἐνδεχομένου καὶ τῆς ἑτέρας προτάσεως· ἀρχαὶ γὰρ * τοῦ ἕνεκα αὗται· ἐκ τῶν καθ' ἕκαστα γὰρ ὁ καθόλου. τούτων οὖν δεῖ ἔχειν αἴσθησιν· αὕτη δ' ἐστὶ νοῦς. διὸ καὶ φυσικὰ δοκεῖ εἶναι ταῦτα· καὶ φύσει, ὁρῶσι μὲν οὐθείς· νοῶμεν δ' ἔχει, καὶ σύνεσιν, καὶ νοῦν. σημεῖον δ' ὅτι καὶ ταῖς ἡλικίαις οἱονεὶ μετὰ ἀκολουθεῖν· καὶ ἥδε ἡ ἡλικία νοῦν ἔχει καὶ γνώμην, ὡς τῆς φύσεως αἰτίας οὔσης· διὸ καὶ ἀρχὴ, καὶ τέλος, νοῦς· ἐκ τούτων γὰρ αἱ ἀποδείξεις, καὶ περὶ τούτων. ὥστε δεῖ προσέχειν τὸν ἔμπειρον καὶ πρεσβυτέρων ἢ φρονίμων τοῖς ἀναποδείκτοις φάσεσι καὶ δόξαις, οὐχ ἧττον τῶν ἀποδείξεων. ἀφὴ γὰρ ὃ ἔχει * ἐκ τῆς ἐμπειρίας ὅμμα, ὁρῶσι τὰς ἀρχάς. Ἡ μὲν οὖν ἐστὶν ἡ σοφία καὶ ἡ φρόνησις, καὶ περὶ ἑνα τυγχάνει ἑκατέρα οὖσα, καὶ ὅτι ἄλλα τῆς ψυχῆς μορίου ἀρετὴ ἑκατέρα, εἴρηται.

γρ. δ ὁ μὲν

γρ. ἐν ταῖς πρακτικοῖς, q. codd. ἐν τῇ πρακτικῇ. γρ. τὸ ἐσχ. τ.

γρ. τὸ ἐκ τ.

ΚΕΦΑΛ. ιγ'.

Ἀποείαν β' περὶ φρονήσεως καὶ σοφίας. α' τί χρήσιμοί εἰσιν. β'. ὁποτέρα τούτων δατέρας ἐστὶν ὑπερέχουσα.

Magn.l. 1. c.35.

D ΔΙαπορήσαι δ' ἄν τις περὶ αὐτῶν τί χρήσιμοί εἰσιν· ἡ μὲν γὰρ σοφία σοφὸν ποιήσει θεωρῆσαι ἐξ ὧν ἕξει εὐδαίμων ἄνθρωπος· ἔστι γὰρ ἔργου μέσως· ἡ δὲ φρόνησις, τοῦτο μὲν ἔχει· ἀλλὰ τίνος ἕνεκα δεῖ αὐτῆς; εἴπερ, ἡ μὲν φρόνησις ἔστιν, ἡ περὶ τὰ δίκαια, καὶ καλὰ, καὶ ἀγαθὰ ἀνθρώπῳ. ταῦτα δ' ἐστὶν, ἃ τῷ ἀγαθῷ ἀνδρὶ ἔστι πρᾶττειν· οὐδὲν δὲ πρακτικώτερον τοῦ εἰδέναι αὐτὰ ἐσμεν, εἴπερ ἕξις αἱ ἀρεταί εἰσιν· ὡσπερ οὐδὲ τὰ ὑγιεινὰ, οὐδὲ τὰ εὐεκτικὰ, ὅσα μὴ τοῦ ποιεῖν, ἀλλὰ τοῦ ἀπὸ τῆς ἕξεως εἶναι λέγεται· οὐδὲν γὰρ πρακτικώτερον τοῦ ἔχειν τὴν ἰατρικὴν ἢ γυμναστικὴν ἐσμεν. εἰ δὲ μὴ τούτων χάριν φρόνιμον ἑτέον, * ἀλλὰ τοῦ κ. ἀκολ. ἡμῖν, τοῖς ἤδη σπουδαίοις οὖσιν οὐδὲν δὲ εἴη χρήσιμος· ἔτι δὲ, οὐδὲ τοῖς μὴ ἔχουσιν. οὐδὲν γὰρ δεῖσθαι αὐτοὺς ἕξει, ἢ ἄλλοις ἔχουσι πείθεσθαι ἱκανῶς· ἔξει αὖ ἡμῖν ὡσπερ καὶ τὸ ὑγιάζειν

βελόμενοι γὰρ ὑγιαίνειν, ὅμως ἂν μανθάνομεν ἰατρικήν. ἔτι δὲ τούτοις, ἄτοπον ἂν εἰ δόξειεν, εἰ χείρων τῆς σοφίας ὢν ἄλλα, κυριωτέρα αὐτῆς ἔσται· ἡ γὰρ ποιοῦσα, ἕξις, ἢ ὁπωστὶ ἔχει ἕκαστον. * δεῖ δὴ τούτων λεκτέον· νῦν μὲν γὰρ ἠπορήκαμεν περὶ αὐτῶν μόνον. πρῶτον μὲν οὖν λέγωμεν, ὅτι καθ' αὑτὰς ἀναγκαῖον αἱρετὰς αὐτὰς εἶναι, ἀρετὰς γ' ὄσας, * ἑκατέραν ἑκατέρου μορίου καὶ εἰ μὴ ποιοῦσι μηδέν, μηδ' ἕτερα αὐτῶν. ἔπειτα, καὶ ποιοῦσι μέν, οὐχ ὡς ἰατρικὴ ἢ ὑγίειαν, ἀλλ' ὡς * ἡ ὑγίεια· ὅτως ἡ σοφία, εὐδαιμονίαν· μέρος γὰρ ὂν ὅλης ἀρετῆς, τῷ ἕξιν ποιᾷ καὶ τῷ ἐνεργεῖν εὐδαίμονα. ἔτι, οὗ ἔργον ἀποτελεῖται κατά τε τὴν φρόνησιν καὶ τὴν ἠθικὴν ἀρετήν. ἡ μὲν γὰρ ἀρετή, τὸν σκοπὸν ποιᾷ ὀρθόν· ἡ δὲ φρόνησις, τὰ πρὸς τοῦτον. τῶν δὲ τετάρτου * μορίου τῆς ψυχῆς οὐκ ἔστιν ἀρετὴ τοιαύτη, τῷ ἀρετωτικόν· οὐδὲν γὰρ ἐπ' αὐτῷ * πράττειν. ἢ δὲ τῷ μηδὲν εἶναι κρείττω φρονήσεως τῇ φρονήσει, τῶν καλῶν, καὶ δικαίων, μικρὸν ἄνωθεν ἀρκτέον, λαβόντας ἀρχὴν ταύτην. ὥσπερ γὰρ καὶ τὰ δίκαια λέγομεν πράττοντας τινὰς οὔπω δικαίους εἶναι, οἷς, ἢ τὰ ὑπὸ τῶν νόμων τεταγμένα ποιοῦντας, ἢ ἄκοντας, ἢ δι' ἄγνοιαν, ἢ δι' ἕτερόν τι, καὶ μὴ δι' αὐτά· καὶ τοι πράττοιτί γε ἃ δεῖ, καὶ ὅσα χρὴ πάντα σπουδαῖον· ὅτως, ὡς ἔοικεν, ἔστι τὸ πῶς ἔχοντα πράξαι ἕκαστα, ὥστ' εἶναι ἀγαθόν· λέγω δή, οἷς, τῇ προαιρέσει, καὶ αὐτῶν ἕνεκα τῶν πραττομένων. ἡ μὲν οὖν προαίρεσιν ὀρθὴν ποιᾷ ἡ ἀρετή· τὸ δ' ὅσα ἐκείνης ἕνεκα πέφυκε πράττεσθαι, οὐκ ἔστι τῆς ἀρετῆς, ἀλλ' ἑτέρας δυνάμεως. λεκτέον δ' ὑπισχνούμενοι σαφέστερον περὶ αὐτῶν. ἔστι δή τις δύναμις, ἣν καλοῦσι δεινότητα· αὕτη δέ ἐστι τοιαύτη, ὥστε τὰ πρὸς τὸ κείμενον τεθέντα σκοπὸν συντείνοντα, δυνατὸν εἶναι ταῦτα πράττειν καὶ τυγχάνειν αὐτῶν. αὐ μὲν οὖν ὁ σκοπὸς ᾖ καλὸς, ἐπαινετή ἐστιν· ἂν δὲ φαῦλος, πανουργία. διὸ καὶ τοὺς φρονίμους, δεινοὺς, καὶ ὑ πανούργους φαμὲν εἶναι. ἔστι δὲ ἡ φρόνησις οὐχ ἡ δύναμις, ἀλλ' οὐκ ἄνευ τῆς δυνάμεως ταύτης. ἡ δ' ἕξις ἡ τοιαύτη τοῦ ὄμματι τούτῳ γιγνομένη τῆς ψυχῆς, οὐκ ἄνευ ἀρετῆς, ὡς εἴρηταί τε καὶ ἔστι δῆλον· οἱ γὰρ συλλογισμοὶ τῶν πρακτῶν ἀρχὴν ἔχοντες εἰσὶν ὁποῖ τοίον δὲ τὸ τέλος, καὶ τὸ ἄριστον, ὁποιόν τι ἂν ἔστω γὰρ λόγου χάριν τὸ τυχόν·

A Nam tametsi valere velimus, non tamen medicinam discimus. Præterea absurdum esse videatur, prudentiam, maiorem, quàm sapientiam, dominatum obtinere, cùm ea sit deterior. Nam ea quæ efficit, in vnaquaque re agenda præest, atq; imperat. De his igitur nunc dicendum est. Adhuc enim de iis duntaxat quæsiuimus. Ac primùm quidem dicimus, eas virtutes per se, necessariò esse optabiles & expetendas, cum vtraque vtriusque partis animi virtus sit, etiamsi neutra earum quicquam efficiat. Deinde efficiunt illæ quidem, veruntamen non vt valetudinem medicina, B sed vt valetudo, sic sapientia vitam beatam. Nam cùm sit pars vniuersæ virtutis, eo quòd inest vt habitus, & quòd suo munere fungitur, beatum facit. Præterea ex prudentia, atque ex ea virtute quæ ad mores pertinet, opus absoluitur. Virtus enim scopum qui proponitur agenti, rectum efficit: prudentia verò ea quæ ad scopum referuntur, & quæ conducunt. Quartæ autem animi partis, in qua vis inest alendi, nulla talis virtus est. Non est enim in ea positum vt agamus, vel non agamus. Sed quod suprà obiectum est, nihilo C nos aptiores ad res honestas & iustas à prudentia effici, paulo altius nobis huius rei repetendum principium est, hinc ordientibus. Quemadmodum enim quosdam qui res iustas agunt, nondum iustos esse dicimus, vt qui ea quæ legibus constituta & præscripta sunt, faciunt vel inuiti, vel ignorantiâ, vel propter aliud quippiam, non propter ipsa, (atqui agunt ea quæ sunt agenda, & quæ virum bonum oportet agere,) sic par est, vt videtur, vnumquemque certo quodam modo affectum quidque agere, vt sit bonus: dico autem, verbi gratia, propterea quòd tale consilium ceperit, & earum rerum, quæ aguntur, causa. Consilium igitur rectũ virtus efficit. Ea autem dispicere, E quæ illius causa agi consueuerunt, hoc non virtutis, sed cuiusdam alterius facultatis munus est. De quibus accuratius & planius est dicendum. Est igitur vis, seu potestas quædam, quam Solertiam vocant. Hæc autem ciusmodi est, vt ea quæ ad scopum propositum pertinent, agere & consequi possit: ac si scopus quidem honestus sit, laudabilis: sin malus ac turpis, Versutia est nominanda. Proinde & prudentes & versutos dicimus δεινούς, hoc est, solertes. Prudentia porrò non est, hæc potestas, sed tamen non sine hac potestate. Habitus autem huic quasi animi oculo ingeneratur non sine virtute, vt & dictum est, & perspicuum est. Ratiocinationes enim eæ quæ rerum sub actionem venientium principium continent, eo sunt eóque valent, quòd finis talis est, & quòd est optimum bonorum, quodcumque illud tandem sit. Esto enim, verbi gratia, aliquid forte fortuna oblatum.

Hoc

γρ. εἰδῆ

γρ. ἐκατέρας

γρ. ἡ ὑγίεια τὸ δύνασθαι ὑγιαίνειν.

De animo l. 2. c. 2. & alibi.

γρ. φρόνησις ἢ μὴ φρόνησις.

Libros.

Hoc autem non nisi viro bono apparet. Pervertit enim & deprauat iudiciũ rationis vitiositas, efficitq; vt de principiis ad agendum aptis falsũ iudicemus. Ex quo perspici potest, fieri non posse, vt quis sit prudens, quin idẽ sit vir bonus. Rursus igitur nobis de virtute videndũ est Nã vt prudẽtia solertiæ similis est, nõ eadẽ: sic & virtus ea quæ propriè & præcipuè virtus est, cũ virtute naturali cõparatur. Singuli enim mores in omnibus hominibus quadãmodo vidẽtur inesse natura. Nãque ad iustitiã, tẽperantiã, fortitudinẽ, cæteráſq; virtutes, apti atq; habiles sumus, cũ primũ nascimur. Sed tamẽ aliud quiddam, quod propriè bonũ sit, requirimus, & virtutes eiusmodi aliter in nobis inesse volumus. In pueris enim & bestiis, naturales insunt habitus: sed sine mẽte detrimẽtũ vidẽtur afferre. Atq; hoc ex similitudine corporis humani perspici potest. Nã vt robusto & valido corpori, quod sine videndi sensu mouetur, graues offensiones accidunt, propterea quòd videndi sẽsu careat: sic se res habet in iis animi bonis quæ à natura tribuuntur. Quòd si mẽtẽ adepta fuerint, incredibile est quãto in agẽdo cęteris antecellãt. Habitus autẽ cũ similis illis extiterit, tũc propriè virtus erit. Itaq; quẽadmodũ in ea parte animi, quæ ad opinandum valet, duæ sunt formæ, solertia & prudentia: ita & in ea quæ moribus attributa est, duæ, quarum altera est virtus naturalis, altera, ea quæ præcipuè & propriè virtus appellatur. Quarum hæc, quæ præcipuè virtus est, sine prudentia constare non potest. Itaque virtutes omnes prudẽtias esse dicunt. Et Socrates quidem partim rectè quærebat, partim errabat. Nam quòd virtutes omnes, prudentias esse putabat, in hoc errabat: quòd autem eas non vacare prudentia arbitrabatur, pulchrè dicebat. Cuius rei hoc argumentum est, quòd nunc omnes cùm virtutem definiunt, posteaquam eam habitum esse dixerunt, & in quibus versetur docuerunt, addunt, Rectæ rationi consentaneum. Recta autem ratio est ea cui prudentia moderatur. Ergo omnes quodammodo videntur augurari, talem habitum prudentiæ consentaneum, esse virtutem. Verumtamen paulum immutanda hæc definitio est. Non enim rectæ rationi consentaneus solùm, sed etiam cum recta ratione coniunctus habitus, virtus est Prudentia autem, recta talibus de rebus ratio est. Itaque Socrates virtutes rationes esse existimabat: omnes enim, scientias esse: nos autem, cum ratione coniunctas. Ex his igitur, quæ dicta sunt, perspicuum est, nec sine prudentia quenquam propriè virum bonum esse posse, nec prudẽtem sine virtute ea quæ ad mores pertinet. Sed & hoc eodem modo dilui ac refelli potest ea ratio, qua disputare possit aliquis, virtutes inter se separari. Non enim idem ad omnes virtutes aptissimus est natura. Itaque hanc iam adeptus est, illam autem nondum erit consecutus.

A τῶτο δ' εἰ μὴ τῷ ἀγαθῷ, ὐ φαίνεται· διαστρέφει γὰρ ἡ μοχθηρία, καὶ ἀπατᾷ περὶ τὰς πρακτικὰς ἀρχάς. ὥστε φανερὸν, ὅτι ἀδύνατον φρονίμως εἶναι, μὴ ὄντα ἀγαθόν. Σκεπτέον δὴ πάλιν καὶ περὶ ἀρετῆς· ἡ γὰρ ἀρετὴ τοιοῦτόν ἐστιν ἡ λέγω φύσει, ἢ ἐθει γίνεται τὸ καλὸν ἀγαθὸν, καὶ τοιοῦτον ἐπιθυμεῖν; ἢ ἄλλο τι τρίτον ἐστίν; ἐπὶ μὲν γὰρ τῶν ἀλόγων ζώων ἐθει φαμὲν ἕκαστα τούτων ὑπάρχειν φύσει. πως. καὶ γὰρ δικαίοι, καὶ σωφρονικοὶ, καὶ ἀνδρεῖοι, καὶ πᾶλλα ἕξομεν οὕτως ἐκ γενετῆς· ἀλλ' ὅμως ζητεῖσθαι ἕτερόν τι, ὃ καλῶς ἀγαθὸν εἶναι· καὶ τὰ τοιαῦτα * ἄλλον τρόπον ὑπάρχειν· ἐν γὰρ παισὶ καὶ θηρίοις αἱ φυσικαὶ ὑπάρξεις ἕξεις· ἀλλ' ἄνευ νοῦ βλαβερὰ φαίνονται οὖσαι, πλὴν τοσοῦτον ἔοικεν ὁρᾶσθαι, ὅτι ὥσπερ * σώματι ἰσχυρῷ δίχα ὄψεως κινουμένῳ συμβαίνει σφάλλεσθαι ἰσχυρῶς, διὰ τὸ μὴ ἔχειν ὄψιν, οὕτω καὶ * ἐπὶ τῶν ἐὰν ὑπολάβῃ νοῦν, ἐν τῇ πράξει διαφέρει. ἡ δ' ἕξις ὁμοία οὖσα, τότ' ἔσται κυρίως ἀρετή. ὥστε καθάπερ ὅτι τοῦ δοξαστικοῦ δύο ἐστὶν εἴδη, δεινότης, καὶ φρόνησις· οὕτως ὅτι τοῦ ἠθικοῦ, δύο ἐστί· τὸ μὲν, ἀρετὴ φυσική· τὸ δ', κυρία· καὶ τούτων, κυρία ἐστὶν οὐ γενομένη ἄνευ φρονήσεως· διόπερ φασὶ, πάσας τὰς ἀρετὰς, φρονήσεις εἶναι· καὶ Σωκράτης, τῇ μὲν, ὀρθῶς ἐζήτει· τῇ δ', ἡμαρτάνεν· ὅτι μὲν γὰρ φρονήσεις ᾤετο εἶναι πάσας τὰς ἀρετὰς, ἡμαρτάνεν· ὅτι δ' οὐκ ἄνευ φρονήσεως, καλῶς ἔλεγε. σημεῖον δέ· καὶ γὰρ νῦν πάντες, ὅταν ὁρίζωνται τὴν ἀρετὴν, προστιθέασι τὴν ἕξιν, εἰπόντες δὲ πρὸς ἃ ἐστί, τὴν κατὰ τὸν ὀρθὸν λόγον· ὀρθὸς δ', ὁ κατὰ τὴν φρόνησιν. ἐοίκασι δὴ μαντεύεσθαί πως ἅπαντες, ὅτι ἡ τοιαύτη ἕξις, ἀρετὴ ἐστὶν ἡ κατὰ τὴν φρόνησιν. δεῖ δὲ μικρὸν μεταθεῖναι. οὐ γὰρ μόνον ἡ κατὰ τὸν ὀρθὸν λόγον, * ἀλλὰ καὶ ἡ μετὰ τοῦ ὀρθοῦ λόγου ἕξις, ἀρετή ἐστιν. ὀρθὸς δ' ὁ λόγος περὶ τούτων, ἡ φρόνησίς ἐστι. Σωκράτης μὲν οὖν λόγους τὰς ἀρετὰς ᾤετο εἶναι· πᾶσαι γὰρ ἐπιστῆμαι γὰρ εἶναι πάσας· ἡμεῖς δὲ, μετὰ λόγου. δῆλον τοίνυν ἐκ τῶν εἰρημένων, ὅτι οὐχ οἷόν τε ἀγαθὸν εἶναι κυρίως ἄνευ φρονήσεως· οὐδὲ φρόνιμον, οὐδὲ τῶν ἠθικῶν ἀρετῶν. ἀλλὰ δὴ ὁ λόγος τοῦτο λύοιτ' ἄν, ᾧ ἀφαιρεθείη τις ἄν, ὅτι χωρίζονται ἀλλήλων αἱ ἀρεταί· οὐ γὰρ ὁ αὐτὸς εὐφυέστατος πρὸς ἅπασας· ὥστε, τῷ μὲν ἤδη, τῷ δ' οὔπω εἰλημφὼς ἔσται

B ἐπιθυμεῖν; ἢ ἄλλο τι τρίτον ἐστίν; ἐπὶ μὲν γὰρ τῶν ἀλόγων ζώων ἐθει φαμὲν ἕκαστα τούτων ὑπάρχειν φύσει. πως. καὶ γὰρ δικαίοι, καὶ σωφρονικοὶ, καὶ ἀνδρεῖοι, καὶ πᾶλλα ἕξομεν οὕτως ἐκ γενετῆς· ἀλλ' ὅμως ζητεῖσθαι ἕτερόν τι, ὃ καλῶς ἀγαθὸν εἶναι· καὶ τὰ τοιαῦτα * ἄλλον τρόπον ὑπάρχειν· ἐν γὰρ παισὶ καὶ θηρίοις αἱ φυσικαὶ ὑπάρξεις ἕξεις· ἀλλ' ἄνευ νοῦ βλαβερὰ φαίνονται οὖσαι, πλὴν τοσοῦτον ἔοικεν ὁρᾶσθαι, ὅτι ὥσπερ * σώματι ἰσχυρῷ δίχα ὄψεως κινουμένῳ συμβαίνει σφάλλεσθαι ἰσχυρῶς, διὰ τὸ μὴ ἔχειν ὄψιν, οὕτω καὶ * ἐπὶ τῶν ἐὰν ὑπολάβῃ νοῦν, ἐν τῇ πράξει διαφέρει. ἡ δ' ἕξις ὁμοία οὖσα, τότ' ἔσται κυρίως ἀρετή. ὥστε καθάπερ ὅτι τοῦ δοξαστικοῦ δύο ἐστὶν εἴδη, δεινότης, καὶ φρόνησις· οὕτως ὅτι τοῦ ἠθικοῦ, δύο ἐστί· τὸ μὲν, ἀρετὴ φυσική· τὸ δ', κυρία· καὶ τούτων, κυρία ἐστὶν οὐ γενομένη ἄνευ φρονήσεως· διόπερ φασὶ, πάσας τὰς ἀρετὰς, φρονήσεις εἶναι· καὶ Σωκράτης, τῇ μὲν, ὀρθῶς ἐζήτει· τῇ δ', ἡμαρτάνεν· ὅτι μὲν γὰρ φρονήσεις ᾤετο εἶναι πάσας τὰς ἀρετὰς, ἡμαρτάνεν· ὅτι δ' οὐκ ἄνευ φρονήσεως, καλῶς ἔλεγε. σημεῖον δέ· καὶ γὰρ νῦν πάντες, ὅταν ὁρίζωνται τὴν ἀρετὴν, προστιθέασι τὴν ἕξιν, εἰπόντες δὲ πρὸς ἃ ἐστί, τὴν κατὰ τὸν ὀρθὸν λόγον· ὀρθὸς δ', ὁ κατὰ τὴν φρόνησιν. ἐοίκασι δὴ μαντεύεσθαί πως ἅπαντες, ὅτι ἡ τοιαύτη ἕξις, ἀρετή ἐστιν ἡ κατὰ τὴν φρόνησιν. δεῖ δὲ μικρὸν μεταθεῖναι. οὐ γὰρ μόνον ἡ κατὰ τὸν ὀρθὸν λόγον, * ἀλλὰ καὶ ἡ μετὰ τοῦ ὀρθοῦ λόγου ἕξις, ἀρετή ἐστιν. ὀρθὸς δ' ὁ λόγος περὶ τούτων, ἡ φρόνησίς ἐστι. Σωκράτης μὲν οὖν λόγους τὰς ἀρετὰς ᾤετο εἶναι· πᾶσαι γὰρ ἐπιστῆμαι γὰρ εἶναι πάσας· ἡμεῖς δὲ, μετὰ λόγου. δῆλον τοίνυν ἐκ τῶν εἰρημένων, ὅτι οὐχ οἷόν τε ἀγαθὸν εἶναι κυρίως ἄνευ φρονήσεως· οὐδὲ φρόνιμον, οὐδὲ τῶν ἠθικῶν ἀρετῶν. ἀλλὰ δὴ ὁ λόγος τοῦτο λύοιτ' ἄν, ᾧ ἀφαιρεθείη τις ἄν, ὅτι χωρίζονται ἀλλήλων αἱ ἀρεταί· οὐ γὰρ ὁ αὐτὸς εὐφυέστατος πρὸς ἅπασας· ὥστε, τῷ μὲν ἤδη, τῷ δ' οὔπω εἰλημφὼς ἔσται

C ἐὰν ὑπολάβῃ νοῦν, ἐν τῇ πράξει διαφέρει. ἡ δ' ἕξις ὁμοία οὖσα, τότ' ἔσται κυρίως ἀρετή. ὥστε καθάπερ ὅτι τοῦ δοξαστικοῦ δύο ἐστὶν εἴδη, δεινότης, καὶ φρόνησις· οὕτως ὅτι τοῦ ἠθικοῦ, δύο ἐστί· τὸ μὲν, ἀρετὴ φυσική· τὸ δ', κυρία· καὶ τούτων, κυρία ἐστὶν οὐ γενομένη ἄνευ φρονήσεως· διόπερ φασὶ, πάσας τὰς ἀρετὰς, φρονήσεις εἶναι· καὶ Σωκράτης, τῇ μὲν, ὀρθῶς ἐζήτει· τῇ δ', ἡμαρτάνεν· ὅτι μὲν γὰρ φρονήσεις ᾤετο εἶναι πάσας τὰς ἀρετὰς, ἡμαρτάνεν· ὅτι δ' οὐκ ἄνευ φρονήσεως, καλῶς ἔλεγε. σημεῖον δέ· καὶ γὰρ νῦν πάντες, ὅταν ὁρίζωνται τὴν ἀρετὴν, προστιθέασι τὴν ἕξιν, εἰπόντες δὲ πρὸς ἃ ἐστί, τὴν κατὰ τὸν ὀρθὸν λόγον· ὀρθὸς δ', ὁ κατὰ τὴν φρόνησιν. ἐοίκασι δὴ μαντεύεσθαί πως ἅπαντες, ὅτι ἡ τοιαύτη ἕξις, ἀρετή ἐστιν ἡ κατὰ τὴν φρόνησιν. δεῖ δὲ μικρὸν μεταθεῖναι. οὐ γὰρ μόνον ἡ κατὰ τὸν ὀρθὸν λόγον, * ἀλλὰ καὶ ἡ μετὰ τοῦ ὀρθοῦ λόγου ἕξις, ἀρετή ἐστιν. ὀρθὸς δ' ὁ λόγος περὶ τούτων, ἡ φρόνησίς ἐστι. Σωκράτης μὲν οὖν λόγους τὰς ἀρετὰς ᾤετο εἶναι· πᾶσαι γὰρ ἐπιστῆμαι γὰρ εἶναι πάσας· ἡμεῖς δὲ, μετὰ λόγου. δῆλον τοίνυν ἐκ τῶν εἰρημένων, ὅτι οὐχ οἷόν τε ἀγαθὸν εἶναι κυρίως ἄνευ φρονήσεως· οὐδὲ φρόνιμον, οὐδὲ τῶν ἠθικῶν ἀρετῶν. ἀλλὰ δὴ ὁ λόγος τοῦτο λύοιτ' ἄν, ᾧ ἀφαιρεθείη τις ἄν, ὅτι χωρίζονται ἀλλήλων αἱ ἀρεταί· οὐ γὰρ ὁ αὐτὸς εὐφυέστατος πρὸς ἅπασας· ὥστε, τῷ μὲν ἤδη, τῷ δ' οὔπω εἰλημφὼς ἔσται

D σεως, καλῶς ἔλεγε. σημεῖον δέ· καὶ γὰρ νῦν πάντες, ὅταν ὁρίζωνται τὴν ἀρετὴν, προστιθέασι τὴν ἕξιν, εἰπόντες δὲ πρὸς ἃ ἐστί, τὴν κατὰ τὸν ὀρθὸν λόγον· ὀρθὸς δ', ὁ κατὰ τὴν φρόνησιν. ἐοίκασι δὴ μαντεύεσθαί πως ἅπαντες, ὅτι ἡ τοιαύτη ἕξις, ἀρετή ἐστιν ἡ κατὰ τὴν φρόνησιν. δεῖ δὲ μικρὸν μεταθεῖναι. οὐ γὰρ μόνον ἡ κατὰ τὸν ὀρθὸν λόγον, * ἀλλὰ καὶ ἡ μετὰ τοῦ ὀρθοῦ λόγου ἕξις, ἀρετή ἐστιν. ὀρθὸς δ' ὁ λόγος περὶ τούτων, ἡ φρόνησίς ἐστι. Σωκράτης μὲν οὖν λόγους τὰς ἀρετὰς ᾤετο εἶναι· πᾶσαι γὰρ ἐπιστῆμαι γὰρ εἶναι πάσας· ἡμεῖς δὲ, μετὰ λόγου. δῆλον τοίνυν ἐκ τῶν εἰρημένων, ὅτι οὐχ οἷόν τε ἀγαθὸν εἶναι κυρίως ἄνευ φρονήσεως· οὐδὲ φρόνιμον, οὐδὲ τῶν ἠθικῶν ἀρετῶν. ἀλλὰ δὴ ὁ λόγος τοῦτο λύοιτ' ἄν, ᾧ ἀφαιρεθείη τις ἄν, ὅτι χωρίζονται ἀλλήλων αἱ ἀρεταί· οὐ γὰρ ὁ αὐτὸς εὐφυέστατος πρὸς ἅπασας· ὥστε, τῷ μὲν ἤδη, τῷ δ' οὔπω εἰλημφὼς ἔσται

E δὲ φρόνιμον, δῦνᾶ τ' ἠθικῆς ἀρετῆς. ἀλλὰ δὴ ὁ λόγος τοῦτο λύοιτ' ἄν, ᾧ ἀφαιρεθείη τις ἄν, ὅτι χωρίζονται ἀλλήλων αἱ ἀρεταί· οὐ γὰρ ὁ αὐτὸς εὐφυέστατος πρὸς ἅπασας· ὥστε, τῷ μὲν ἤδη, τῷ δ' οὔπω εἰλημφὼς ἔσται

* γρ. δίχως ὑπ.

* γρ. ἀν σώμ.

* γρ. ἔτω γὰρ ἐταῖ ἰαὶ λάβῃ νοῦν, δ. & ita Eust.

* γρ. ἀπ' ἀμ' ἡμ

γρ. τῶν μὲν γὰρ * τοῦτο γὰ, κτ' μὲν τὰς φυσικὰς ἀρετὰς, ἐν- A Nam in iis quidem virtutibus quæ à natura
κτ' παῖ φ. δέχεται· καθ' ἃς δὲ ἁπλῶς λέγεται ἀγα- ingenerantur in nobis, hoc euenire potest: in
θὸς, οὐκ ἐνδέχεται. ἅμα γὰ τῇ φρονήσει iis autem ex quibus absolutè vir bonus nomi-
μιᾷ οὔσῃ, πᾶσαι ὑπάρξουσι. δῆλον δὲ, natur, non potest. Vnà enim cum pruden-
κἂν εἰ μὴ πρακτικὴ ἦν, ὅτι * ἕδεῃ αὐ- γρ. ἰδίῳ tia, quæ vna est, cæteræ omnes præsto ad-
τῆς διὰ τὸ μορίου ἀρετὴν εἶ), καὶ ὅτι erunt. Perspicuum est autem, etiamsi ad agen-
οὐκ ἔσται ἡ προαίρεσις ὀρθὴ ἄνευ φρονή- dum nullam vim haberet, eam tamen necessa-
σεως, οὐδ' ἄνευ ἀρετῆς· ἡ μὲν γὰ, τὸ τέ- riam futuram: quia partis animi virtus est: &
λος· ἡ δὲ τὰ πρὸς τὸ τέλος ποιεῖ πρακτέ- quia consiliũ sine prudentia, sinéque virtute
τειν. ἀλλὰ μὴν οὐδὲ κυρία γέ ἐστι τῆς σο- non erit rectum. Hæc enim finem, illa vt
φίας, οὐδὲ τοῦ βελτίονος μορίου· ὥσπερ οὐ- ea quæ ad finem pertinent, agamus efficit. At
δὲ τῆς ὑγιείας ἡ ἰατρικὴ· οὐ γὰ χρῆται αὐ- verò neque in sapientiam dominatur, neque
τῇ· ἀλλ' ὁρᾷ ὅπως γίνηται. ἐκείνης οὖν animi particulæ melioris habitus est: quem-
ἕνεκα ὑπιτάττει, ἀλλ' οὐκ ἐκείνῃ. ἔτι, admodum neque medicina bonæ valetudinis
ὅμοιον κἂν εἴ τις τὴν πολιτικὴν φαίη * ἀρ- γρ. ἀρχὴν principatum habet. Non enim ea vtitur, sed
χὴν τῶν θεῶν, ὅτι ὑπιτάττει πρὶ πάντα τὰ vt existat, & adsit, operam dat. Illius igitur
ἐν τῇ πόλει. causa præcipit atque imperat, non illi. Præ-
terea sub prudentiæ imperio sapientiam esse
dicere, simile est, vt si quis dicat, scientiam ci-
uilem Diis immortalibus præesse, quia omnia
instituat ac præcipiat, quæ sunt in ciuitate.

ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΟΥΣ ΗΘΙ-
κῶν Νικομαχείων
Ζ Η.

ARISTOTELIS ETHICORVM
NICOMACHEORVM
LIBER VII.

ΚΕΦΑΛ. α'.

Οτι περὶ ἀκρασίας καὶ μαλακίας, καὶ περὶ ἐγκρατείας καὶ καρτερίας σκεπτέον.

CAPVT. I.

Genera recenset eorum quæ per se in moribus expetenda sunt, vel fugienda: & porro de Dispositionibus ethicis agendum esse monet.

ΜΕΤΑ δὲ ταῦτα λεκτέον, ἄλλην ποιη- E
σαμένους ἀρχὴν, ὅτι περὶ τὰ ἤθη φυ-
Magn. l. 2. c. 9. χτῶν, * τρία ἐστὶν εἴδη, κακία, ἀκρασία, θηριότης· τὰ δ' ἐναντία, τοῖς μὲν δυσὶ, δῆλα· ὃ μὲν γὰ, ἀρετὴν· ὃ δ', ἐγκράτειαν καλοῦμεν· πρὸς δὲ τὴν θηριότητα, * μᾶλις' ἂν ἁρμόττοι γρ. μᾶλις' ἂν ἁρμόττοι λέγειν τὴν ὑπὲρ ἡμᾶς ἀρετὴν, ἡρωϊκὴν ἄνα καὶ θείαν, ὥσπερ Ομηρος περὶ Εκτο- λέγει. etiam apud Asp. ρος πεποίηκε λέγοντα τὸν Πείανδρον· ὅτι D
σφόδρα ἦν ἀγαθὸς,

--οὐδὲ ἔοικεν
Ανδρὸς γε θνητοῦ παῖς ἔμμεναι, ἀλλὰ θεοῖο. Iliad. ω.

ὥστ' εἰ, καθάπερ φασὶν, ἐξ ἀνθρώπων γί- χ. θεῖοι.
νονται * θεοὶ δι' ἀρετὴν ὑπερβολὴν, τοιαύτη τις ἂν εἴη δηλονότι καὶ τὴν * θηριωδείαν ἀν- γρ. θηριώδης
τιδιαλυθὴν ἕξις· καὶ γὰ ὥσπερ οὐδὲν θη- ρίου ἐστὶ κακία, οὐδ' ἀρετὴ, οὕτως οὐδὲ θεοῦ·

Equitur nunc vt alio initio facto dicamus, eorum, quæ in moribus fugienda sunt, tria esse genera, vitiositatem, incontinentiam, feritatem. Ac duorum quidem primorum contraria, nota sunt. Alterum enim virtutem, alterum cõtinentiam appellamus. Feritati autem aptissimè dicere possimus opponi eam quæ supra nos est, heroicam quandam ac diuinam virtutem: quemadmodum Priamum Homerus de Hectore loquentem facit, quoniam bonitate ac virtute præstabat,

---Namque illum haud esse putares
Mortali genitore satum, at genus esse deorum.

Itaque si (vt aiunt) propter excellentiam præstantiámque virtutis, Dii ex hominibus efficiuntur, talis erit profectò is animi habitus qui habitui illi ferino opponitur. Nam vt feræ neque vitium, neque virtus est, sic neque Dei:

sed hic quidē habitus virtute præstabilius & honoratius quiddā est, ille autē aliud quoddā à vitio genus est. Verū quoniā rarò admodum cuenit, vt vir diuinus existat: (quēadmodum Lacones eū solēt diuinū appellare & salutare, quē magnopere admirātur: O virū diuinū, inquiunt:) sic inter homines rarò aliquis reperitur feritate belluarū similis natura: sed si quis, is maximè apud barbaros exoritur. Nōnullas autē huiusmodi immanitates, morbi & membrorū debilitationes pariūt. Atque eos homines, qui vitio cæteris antecellūt, turpi atq; infami nomine feros & immanes appellamus. Sed de hac quidē animi affectione nobis erit aliquid posterius dicēdum. De vitiositate autē suprà diximus. Nūc de incōtinētia, & mollitia, & luxu, dicendū est: itēque de cōtinētia & tolerātia. Nō enim de vtraq; perinde existimandum est, aut quasi iidē habitus sint, atque virtus & vitium, aut quasi diuersa sint genera. Oportet autem, quod in aliis facere solemus, propositis primū iis quæ sūt in prōptu, atq; in quæstionē dubiūque reuocatis, ita explicare atq; ostēdere: maximè quidē omnia, quæ hominū opinionibus comprobata de his animi perturbationibus ferūtur: sin minus, at certè plurima & præcipua. Nam si ea quæ difficilia & impedita sunt, dissoluantur, atque expediantur, & relinquantur ea quæ probabilia & opinionibus hominum recepta sunt, satis hoc fuerit à nobis declaratum.

CAPVT II.

Dispositionum Ethicarum formalem rationem traditurus, aliorum opiniones primùm recenset, & sex placita proponit.

VIdetur enim continentia & tolerantia in numero rerum bonarum & laudabilium esse: incontinentia autem & mollitia in malarum & vituperabilium. Idémque continens, & qui facilè in eo permanet, quod ratio præcipit: idem quoque incontinens, atque is qui facilè desciscit à iudicio rationis. Atque incontinens quidem sciens res esse malas, agit eas tamen perturbatione animi concitatus: continens autem, quia cupiditates esse turpes & malas intelligit, à ratione reuocatus, eas nō sequitur. Ac temperantem quidem, continētem & tolerantem esse volunt: eum autem, qui talis sit, esse per omnia temperantem alii aiūt, alii negant: itémque intemperantem, alii incontinentem; & incontinentem intemperantem cōfusè dicunt esse: alii eos inter se differre volunt. Prudentem verò interdum negant vllo modo incontinentem esse posse: interdum nonnullos, qui prudentes sint & solertes, incontinentes esse. Præterea dicuntur iræ, & honoris, & lucri incontinentes. Atque hæc quidem sunt, quæ de his virtutibus ac vitiis, crebris hominum sermonibus vsurpantur.

ἀλλ' ἴσ μὲν, ὁμοιώτερον ἀρετῆς· ἡ δὲ, ἑτερόν τι γένος κακίας. ἐπεὶ δὲ ἀπόῤῥητον καὶ τὸ θεῖον ἄνδρα εἶναι, καθάπερ οἱ Λάκωνες εἰώθασι προσαγορεύειν, ὅταν ἀγαθῶσι σφόδρα τινα, * ἔξος ἀνὴρ φασιν· οὕτω καὶ ὁ θηριώδης ἐν τοῖς ἀνθρώποις * ἀπόῤῥητος. μάλιστα δὲ ἐν τοῖς βαρβάροις ἐστί· γίνεται δ' ἔνια καὶ διὰ νόσους καὶ πηρώσεις· καὶ τοὺς διὰ κακίαν δὲ τῶν ἀνθρώπων ὑπερβολὴν, ὥσπερ ὅπι δυσφημοῦμεν. ἀλλὰ περὶ μὲν τῆς τοιαύτης διαθέσεως, ὕστερον ποιητέον τινὰ μνείαν. περὶ δὲ κακίας εἰρήσθω πρότερον· περὶ δὲ ἀκρασίας καὶ μαλακίας καὶ τρυφῆς λεκτέον, καὶ περὶ ἐγκρατείας καὶ καρτερείας· οὐτε γὰρ * ὡς περὶ τῶν αἱρετῶν ἕξεων τὴν ἀρετὴν καὶ τὴν μοχθηρίαν, ἑκατέραν αὐτῶν ὑπολητέον, οὐδ' ὡς ἕτερον γένος. δεῖ δ', ὥσπερ ὅπι τῶν λόγων, τιθέντας τὰ φαινόμενα, καὶ πρῶτον διαπορήσαντας, ὅτω δέχεσθαι· μάλιστα μὲν οὖν πάντα τὰ ἔνδοξα, περὶ ταῦτα τὰ πάθη· εἰ δὲ μή, τὰ πλεῖστα καὶ κυριώτατα· ἐὰν γὰρ λύσῃ τὰ διαχερῆ, καὶ καταλείπηται τὰ ἔνδοξα, δεδειγμένον ἂν εἴη ἱκανῶς.

Magn. l. 2. c. 5.

* Quidam codd. φύσει. cuius lectionis vestigia retinent codices qui inserunt φασὶ in hāc sent. Videtur autē retinenda vox φύσει, vt sit ἀπλῶς, φύσει & διὰ νόσους, &c. Guil. Cātet Nou. lect. l. 4. c. 27. emendat. ὥσπερ περὶ τῶν αὐτῶν.

ΚΕΦΑΛ. β'.

Τὰ λεγόμενα περὶ ἐγκρατείας καὶ ἀκρασίας.

ΔΟκεῖ δὲ ἥ τε ἐγκράτεια καὶ καρτερεία, τῶν σπουδαίων καὶ τῶν ἐπαινετῶν εἶναι· καὶ ἥ τε ἀκρασία καὶ μαλακία, τῶν φαύλων τε καὶ ψεκτῶν· καὶ ὁ αὐτὸς ἐγκρατὴς καὶ ἐμμενετικὸς τῷ λογισμῷ· καὶ ὁ μὲν ἀκρατὴς καὶ ἐκστατικὸς τοῦ λογισμοῦ· καὶ ὁ μὲν ἀκρατὴς, εἰδὼς ὅτι φαῦλα πράττει, διὰ πάθος· ὁ δ' ἐγκρατὴς, εἰδὼς ὅτι φαῦλαι αἱ ἐπιθυμίαι, οὐκ ἀκολουθεῖ διὰ τὸν λόγον. καὶ τὸ σώφρονα μὲν, ἐγκρατῆ καὶ καρτερικόν· τὸ δὲ τοιοῦτον, οἱ μὲν, πάντα σώφρονα. οἱ δ', οὐδέν· καὶ τὸ ἀκόλαστον, ἀκρατῆ, καὶ τὸ ἀκρατῆ, ἀκόλαστον, συγκεχυμένως· οἱ δὲ, ἔστιν οἷς φασι τὸ ἐπιεικὲς μὴ ἐνδέχεσθαι εἶναι ἀκρατῆ· ὅτε δὲ, οὐ φασιν ἐνδέχεσθαι εἶναι ἀκρατῆ· ὅτε δὲ, ἐνίοις φρονίμοις οὖσι καὶ δεινοῖς, ἀκρατεῖς εἶναι. ἔτι, ἀκρατεῖς λέγονται, καὶ θυμοῦ, καὶ τιμῆς, καὶ κέρδους. τὰ μὲν οὖν λεγόμενα, ταῦτ' ἐστίν.

Magn. l. 2. c. 6.

A

ΚΕΦΑΛ. γ'.

Ἀποείαν ποικίλαν, περὶ τὰ αὐτὰ εἰρημένα συμβαίνουσαν,

CAPVT III.

Sex placita aliorum, superiore capite proposita, exagitat: & quid alii in iis reprehendant, enarrat.

ΑΠορήσαι δ' ἄν τις, πῶς ὑπολαμβάνων ὀρθῶς, ἀκρατεύεταί τις. ὑπειλημμένον μὲν οὖν ἔφασί τινες οὐδ' εἶναι· δεινὸν γὰρ ὑπάρχειν ἐπιστήμης ἐντὸς, ὡς ἔφετο Σωκράτης, ἄλλο τι κρατεῖν, ἢ περιέλκεσθαι αὐτὸν ὥσπερ ἀνδράποδον. Σωκράτης μὲν γὰρ ὅλως ἐμάχετο πρὸς τὸν λόγον, ὡς οὐκ ὄντος ἀκρασίας· οὐθένα γὰρ ὑπολαμβάνοντα πράττειν παρὰ τὸ βέλτιστον, ἀλλὰ δι' ἄγνοιαν. οὗτος μὲν οὖν ὁ λόγος ἀμφισβητεῖ τοῖς φαινομένοις ἐναργῶς· ἔδει δὲ ζητεῖν περὶ τὸ πάθος, εἰ δι' ἄγνοιαν, τίς ὁ τρόπος γίνεται τῆς ἀγνοίας. * ὅτι μὲν γὰρ οὐκ οἴεταί γε ὁ ἀκρατευόμενος, πρὶν ἐν τῷ πάθει γενέσθαι, φανερόν. εἰσὶ δέ τινες, οἳ, τὰ μὲν, συγχωροῦσι· τὰ δ', οὔ· τὸ μὲν γὰρ ἐπιστήμης μηδὲν εἶναι κρεῖττον, ὁμολογοῦσι· τὸ δὲ μηδένα πράττειν οἷόν τ' ὃ δόξαν βέλτιον, οὐχ ὁμολογοῦσι. καὶ διὰ τοῦτο, τὸ ἀκρατῆ φασιν οὐκ ἐπιστήμην ἔχοντα, κρατεῖσθαι ὑπὸ τῆς ἡδονῆς, ἀλλὰ δόξαν. ἀλλὰ μὴν εἴγε δόξα, καὶ μὴ ἐπιστήμη, μηδ' ἰσχυρὰ ὑπόληψις ἡ ἀντιτείνουσα, ἀλλ' ἠρεμαία, καθάπερ ἐν τοῖς διστάζουσι, συγγνώμη, τῷ μὴ * ἐμμένειν ἐν ταύταις πρὸς ἐπιθυμίας ἰσχυράς· τῇ δὲ μοχθηρίᾳ οὐ συγγνώμη, οὐδὲ τῶν ἄλλων οὐδενὶ τῶν ψεκτῶν. φρονήσεως μὲν γὰρ ἀντιτεινούσης· αὕτη γὰρ ἰσχυρότατον. ἀλλ' ἄτοπον· ἔσται γὰρ ὁ αὐτὸς ἅμα φρόνιμος καὶ ἀκρατής. φήσαι δ' ἄν οὐδεὶς φρονίμου εἶναι τὸ πράττειν ἑκόντα τὰ φαυλότατα. πρὸς δὲ τούτοις δέδεικται πρότερον, ὅτι πρακτικός γε ὁ φρόνιμος· τῶν ἐσχάτων γὰρ ἕξις καὶ ταῖς πρᾶξαι ἔχων ἀρεταῖς· ἔτι, εἰ μὴ ἐν ᾧ ἐπιθυμίας ἔχειν ἰσχυρὰς καὶ φαύλας, ὁ ἐγκρατὴς, οὐκ ἔσται ὁ σώφρων ἐγκρατὴς· οὐδ' ὁ ἐγκρατὴς, σώφρων· οὔτε γὰρ * τὸ ἄγαν, σώφρονος, οὔτε τὸ φαύλας ἔχειν· ἀλλὰ μὴν δεῖ γε· εἰ μὴ γὰρ χρήσαιτ' αἱ ἐπιθυμίαι, φαύλη ἡ κωλύσασα ἕξις μὴ ἀκολουθεῖν· ὥστ' ἡ ἐγκράτεια, οὐ πᾶσα ἀγαθή· εἰ δ' ἀσθενὴς καὶ μὴ φαύλας, οὐδὲν σεμνόν· οὐδ' εἰ φαύλας καὶ ἀσθενὴς, οὐδὲν μέγα. * ἔτι, εἰ πάσῃ δόξῃ ἐμμενετικὸν ποιεῖ τὸν ἐγκρατῆ, φαύλη, οἷον εἰ καὶ τῇ ψευδεῖ·

γρ. ὅτι μὲν γὰρ οὐκ οἴεταί γε δεῖν πρᾶξαι ἃ πράττει ὁ ἀκρ. apud Aspas.

Quidam codd. τὸ ἄγαν. Sic Aspas. τὸ γὰρ σώφρονος ἐστὶ τὸ ἄγαν ἢ τὸ πολεμεῖν ἀεὶ τοῖς ἀναγκαίοις ἡδονῶν.

Infrà c. 10.

Sex placita aliorum, superiore capite proposita, exagitat: & quid alii in iis reprehendant, enarrat.

DVbitare autem possit aliquis, quomodo is qui de rebus rectè existimat, incõtinẽter viuere queat. Qui scit igitur, vt incõtinenter viuat, fieri posse negãt nonnulli: Graue enim ac difficile fuerit, vt arbitrabatur Socrates, in quo insit sciẽtia, in eo aliud quippiã dominari, & huc & illuc eũ, quasi mancipiũ, trahere. Socrates enim perinde quasi nulla sit incontinẽtia, omnino rationem eorum qui aliquam statuebant, oppugnabat. Neminem enim, qui bene de rebus existimaret, quicquam aliud quàm quod sit optimum, agere: sed si agat, propter inscientiam agere. Hæc igitur ratio ea in controuersiam reuocat, quæ sunt in promptu, quęque perspicuè apparent: & quęrendum est, si perturbatio incontinentis ab inscientia proficiscitur, quis sit hic inscientiæ modus. Incontinentẽ enim, id quod agit, non putare agendum esse prius quã perturbatione concitetur, perspicuũ est. Sunt autẽ nonnulli qui alia ex his concedunt, alia nõ itẽ. Nihil enim sciẽtia potẽtius esse fatẽtur. Neminẽ autẽ quicquã pręter id quod ei potius esse visum est, agere, non fatentur. Atque ob hanc causã dicũt, incõtinẽtem non sciẽtia prædituin, sed opinione duntaxat imbutum, à voluptatibus superari. Atqui si opinio est incontinentis, nõ scientia: neq; firma existimatio, quæ aduersetur, & obsistat cupiditati, sed infirma & imbecilla, vt iis contingit, quorum in dubio est animus; profectò ei ignosci debet, si in ea non permaneat aduersus vehemẽtes & firmas cupiditates. Improbitati verò non est ignoscendum, neq; vlli cuiquam rei vituperabili. Superatur igitur à cupiditate incontinens, prudentia reclamante & repugnante. Hæc enim potẽtissima quædã res est. At hoc absurdum. Erit enim simul idem prudens & incontinens. Nemo autem prudentis esse dixerit, sua voluntate res improbissimas admittere. Præterea suprà docuimus, qui sit prudens, eundẽ ad agendũ esse aptissimũ: quippe qui in extremis, id est, in rebus singularibus versetur, aliisque virtutibus ornatus sit. Prętera si in eo situs est continens, vt vehementibus & malis cupiditatibus incendatur, non erit profectò temperans, continens; neque continens, temperans. Nam neque immoderatum quicquam, neque malis cupiditatibus affici, temperantis est. Atqui ita esse oportet. Nam si bonæ sint cupiditates, malus est habitus qui prohibet sequi. Itaque non omnis erit bona continentia. Quòd si sint imbecillæ neque malæ, non erit glorioſum eas vincere: si malæ & imbecillæ, non magnum. Prætera si in omni opinione perseuerantem efficit continentia, mala est: puta, si etiam in falsa.

Et si incõtinẽtia de omni opinione facilè dimouebit, erit aliqua bona incontinẽtia. Exẽplicausa, Sophoclis Neoptolemus in Philocte laudãdus est, qui non maneat in iis quæ persuaserat ei Vlysses, quia ei mẽtiri sit molestum. Præterea sophistarũ ratio, quã mẽtientem vocant, dubitationẽ affert penè inexplicabilẽ. Nã quia volũt aduersarium adigere ad assentiendũ rebus inopinatis, & abhorrẽtibus ab opinione populari, vt si assecuti fuerint, quod volũt, solertes & acuti esse videãtur; ratiocinatio ea quæ collecta est, dubitationẽ parit inexplicabilẽ. Vincta enim mens est, cũ ille neque vult insistere, quia id quod conclusum est, non probat: neque longius progredi potest, propterea quod rationem dissoluere nequit. Euenire autem ex aliqua ratione potest, vt imprudentia cum incontinentia sit virtus. Contra enim facit atq; existimat, propter incontinentiam. Existimat autem, ea quæ bona sunt, esse mala neq; esse agenda. Itaq; quæ bona sunt, acturus est, non quæ mala. Præterea quí ea quæ iucunda sunt, eo ipso quòd ita persuasum habeat, taléque consilium ceperit, agit, & persequitur, is eo melior videatur, qui non ratione, sed incontinentia ad turpitudinem aliquam impellatur. Facilius enim sanari potest, quia de sententia possit demoueri. In incontinentem autem quadrat id quod tritum est omnium sermone prouerbium:

Quid adhibendum est, cùm premit fauces aqua?

Si enim persuasum ei esset vt ea quæ agit ageret: simulatque ei dissuasum esset, de sententia desisteret. Nunc autem tametsi non sit ei persuasum, talia agit tamen. Præterea si in omnibus versatur incontinentia & continentia, quis absolutè incontinens est? Nemo enim omni genere incontinentiæ affectus est. At aliquos esse dicimus incontinentes absolutè.

A καὶ εἰ πάσης δόξης λί ἀκρασία ἐκστατικὸν, ἔσται τις ἀπούδαμα ἀκρασία. οἷ ὁ Σοφοκλέους Νεοπτόλεμος ἐν τῷ Φιλοκτήτῃ· ἐπαινετὸς γὰ, ὃν ἐμμένων οἷς ἐπείθη ὑπὸ τοῦ Ὀδυσσέως, ἀφ' ὃ λυπεῖσθαι ψυδόμενος. ἔτι, ὁ σοφιστικὸς λόγος ψυδόμενος, ἄπορία· ἀφ' γὰ ὃ παράδοξα βούλεσθαι ἐλέγχειν, ἵνα δεινοὶ ὦσιν, ὅταν ὑπερτύχωσιν, ὁ ψυόμενος συλλογισμός· ἄπορία γὰ δέδεται λί ἀφρόνοια, ὅταν μόνῳ μὴ βούληται, ἀφ' ὃ μὴ ἀρέσκῃ ὃ συμπεραθέν· περίεναι δὲ μὴ δυύηται, ἀφ' ὃ λύσαι μὴ ἔχειν τὸν λόγον· συμβαίνει δ' ἔκ τινος λόγου λί ἀφροσύνῃ μ' ἀκρασίας ἀρετή· τοιαυτία γὰ περᾶται ὧν ἀπολαμβάνει, ἀφ' τῶν ἀκρασιῶν. ἀπολαμβάνει δὲ τἀγαθὰ κακὰ εἶ), καὶ ὰ δεῖν πράττειν· ὥστε τἀγαθὰ καὶ τὰ κακὰ πράξει. *ἔτι, ὁ τῷ *πεπεῖσθαι πράττων καὶ διώκων τὰ ἡδέα, καὶ περιαιρούμενος, βελτίων δοξειεν εἶ) τῷ μὴ ἀφ' λογισμόν, ἀφ' ἀκρασίαν· διαπορεῖ γὰ ἀφ' ὃ μεταπεισθῆναι δύ'. ὁ δ' ἀκρατὴς ἔνοχος τῇ παροιμίᾳ, ἐν ᾗ φαμὲν,

Ὅταν τὸ ὕδωρ *πνίγῃ, τί δεῖ *ὀπιπεύειν; εἰ μὲν γὰ μὴ ἐπείσθη *ἃ πράττει, μεταπεισθεὶς ἂν ἐπαύσατο· νυῦ δὲ πεπεισμένος, τοιαῦτ' ἔπραττεν ἄλλα πράττει. ἔτι, εἰ περὶ πόσα ἀκρασία ἐστὶ καὶ ἐγκράτεια, τίς ὁ ἁπλῶς ἀκρατής; οὐθεὶς γὰ ἁπάσας ἔχει τὰς ἀκρασίας. φαμὲν δ' εἶ) τινας ἁπλῶς.

B

C

D

CAPVT IV.

De dispositionibus Ethicis ex sua sententia nunc agit, instrumento syllogistico. Namque tres quæstiones de earundem natura proponit: & vt solutio facilior sit, duas hypotheses generales statuit.

ET hæ quidem tales quædam sunt difficultates, quę dubitationem afferunt: quarum aliæ tollendæ, aliæ relinquendæ sunt Difficultatis enim & dubitationis dissolutio, inuentio est. Primùm igitur videndum est, vtrùm scientes peccent incontinentes, nécne: & quemadmodum scientes. Deinde quibus in rebus incontinens & continens locandus sit: id est, vtrùm in omni voluptato & dolore, an in certis voluptatibus ac doloribus. Continénsque & patiens, vtrùm idem sint, an differant: itémque de aliis omnibus, quæ sũt huic disputationi quasi cognata.

ΚΕΦΑΛ. δ'.

Περὶ ἐγκρατείας καὶ τῶν ἐξῆς.

E

Αἱ μὲν οὖν ἀπορίαι τοιαῦταί τινες συμβαίνουσι. τούτων δὲ, τὰ μὲν ἀνελεῖν δεῖ· τὰ δὲ καταλιπεῖν· ἡ γὰ λύσις τῆς ἀπορείας, εὕρεσίς ἐστι. Πρῶτον μὲν οὖν σκεπτέον, πότερον εἰδότες λί' οὗ, καὶ πῶς εἰδότες· εἶτα, περὶ ποῖα τὸν ἀκρατῆ καὶ τὸν ἐγκρατῆ θετέον. λέγω δ', πότερον περὶ πᾶσαν ἡδονὴν καὶ λύπην, λί' περί τινας ἀφωρισμένας· καὶ τὸν ἐγκρατῆ καὶ τὸν καρτερικὸν, πότερον ὁ αὐτὸς, λί' ἕτερός ἐστιν· ὁμοίως δὲ καὶ περὶ τὴν ἄλλων ὅσα συγγενῆ τῆς θετείας ἐστὶ τούτης.

Vide infr. c. 9. * πίνῃ.

*. † φάρυγγα π. γρ. ἐπὶ πίνει. Subaudi, κακὰ εἶ). Aspas. Q. codd. εἰ μὲν γὰ ἐπ'. ἃ πράττει. μ. αὖ ἐπ'. νυῦ δὲ πεπ. ἡδέως πίνοντι πιαῦτα πράττει. quã lectionem sequitur Lamb. vide eãdem sententiam Magn. l. 2. c. 6.

ἔστι δὲ ἀρχὴ τῆς σκέψεως, πότερον ὁ ἐγκρατὴς καὶ ἀκρατὴς εἰσι, τῷ περὶ ἃ, ἢ ὡς πῶς ἔχοντες τῷ διαφορᾷ· λέγω δὲ πότερον τῷ περὶ παῖ ἢ μόνον ἀκρατὴς ὁ ἀκρατὴς, ἢ οὔ· ἀλλὰ τῷ ὡς, ἢ οὔ, ἀλλὰ τῷ ἐξ ἀμφοῖν· ἔπειτ', εἰ περὶ ἅπαντ' ἔστιν ἢ ἀκρασία καὶ ἐγκράτεια, ἢ οὔ· οὔτε γὰρ περὶ ἅπαντά ἐστιν ὁ ἁπλῶς ἀκρατὴς, ἀλλὰ περὶ ἆρ' ὁ ἀκόλαστος, ὅτι τῷ περὶς τοῦτα ἁπλῶς ἔχει· ταὐτὸν γὰρ ἂν εἴη τῇ *ἀκολασίᾳ· ἀλλὰ τῷ ὡδὶ ἔχειν. ὃ μὲν γὰρ, ἅπερ αἱρεῖται παραμεθύμως, νομίζων ἀεὶ δεῖν τὸ παρὸν ἡδὺ διώκειν· ὁ δ' οὐκ οἴεται μὲν, διώκει δέ.

*pr. ἀκρασίᾳ

ΚΕΦΑΛ. ε'.

Περὶ τοῦ, εἰδότα, καὶ μὴ, καὶ πῶς εἰδότα ἐνδέχεται ἀκρατεύεσθαι.

ΠΕΡΙ μὲν οὖν τοῦ δόξαν ἀληθῆ, ἀλλὰ μὴ ὑπολήψει τινὶ, πρὸς ὃν ἀκρατεύονται, οὐδὲν διαφέρει τοῦτο τοῦ λόγου· ἔνιοι γὰρ τῶν δοξαζόντων, οὐ διαζοῦσιν, ἀλλ' οἴονται ἀκριβῶς εἰδέναι. εἰ οὖν διὰ τὸ ῥῆμα πιθανὸν, οἱ δοξάζοντες, μᾶλλον τῶν ὑπολαμβάνων, διὰ τοῦτο ὑπολήψιν ποιοῦνται, οὐδὲν διοίσει ὑπόληψις δόξης· ἔνιοι γὰρ πιστεύουσιν οὐδὲν ἧττον οἷς δοξάζουσιν, ἢ ἕτεροι οἷς ὑπέσχηνται· δηλοῖ δ' Ἡράκλειτος· ἀλλ' ἐπεὶ διχῶς λέγομεν τὸ ὑπίσασθαι· ὁ γὰρ, ἔχων μὲν, οὐ χρώμενος δὲ τῇ ὑπιστήμῃ, καὶ ὁ χρώμενος λέγεται ὑπίσασθαι· διοίσει τὸ, ἔχοντα μὲν, *μὴ θεωροῦντα δ', ποιεῖν ἃ μὴ δεῖ ποιεῖν, τὸ, ἔχοντα καὶ θεωροῦντα. τοῦτο γὰρ δοκεῖ δεινὸν, ἀλλ' οὐκ εἰ μὴ θεωροῦν. ἔτι, ἐπεὶ δύο τρόποι τῶν ποιήσεων, ἔχοντα μὲν ἀμφοτέρας, οὐδὲν κωλύει ποιεῖν ἃ δεῖ διὰ τὸ ὑπιστήμων· χρώμενον μέν τοι τῇ καθόλου, ἀλλὰ μὴ τῇ κατὰ μέρος· *τὰ γὰρ καθ' ἕκαστα. διαφέρει δὲ καὶ τὸ καθόλου· τὸ μὲν γὰρ, ἐφ' ἑαυτό· τὸ δ', ὅτι τοῦ πράγματός ἐστιν· οἷον, ὅτι πᾶσι τοῖς ἀνθρώποις συμφέρει τὰ ξηρὰ, καὶ ὅτι σοὶ ἄνθρωπος· ἢ ὅτι ξηρὸν τὸ τοιόνδε· ἀλλ' εἰ τόδε τοιόνδε, ἢ σοὶ ἔχει, ἢ σοὶ ἐνεργεῖ. *κατὰ γε δὴ τούτους διοίσει τοὺς τρόπους ἀμήχανον ὅσον. *ὥστε δοκεῖ, ὅταν μὲν εἰδῇ μηδὲν ἄτοπον, οὕτως ἂν θαυμαστόν. ἔτι, τὸ ἔχειν τὸ ὑπιστήμην, ἄλλον τρόπον τινὰ ῥηθέντων ὑπάρχει τοῖς ἀνθρώποις·

*pr. μὴ θεωροῦντα, καὶ μὴ θεωροῦντα pr. ἃ μὴ δεῖ, τῷ. Sic Aspas.

*pr. καὶ τὰ. pr. ὥστε δοκεῖ μὲν ὅτως εἰδέναι μηδὲν ἄτοπ.

A Hinc autẽ ducitur huius orationis initium, vtrũ cõtinens & incontinẽs appellẽtur ac differãt inter se, ex iis rebus, in quibus versãtur, an ex animorum habitu: hoc dico, vtrũ incontinẽs eo solũ sit incõtinens, quòd in his aut illis versetur, nécne: an verò quòd sic vel sic affectus sit, nécne: an potius ex vtrisque. Deinde vtrùm in omnibus versetur incontinẽtia, nécne. Non enim in omnibus versatur is qui absolutè est incontinens, sed in quibus intemperans: neque eo dicitur, quòd absolutè in hæc affectus sit; (idem enim esset incontinentia, quod intemperantia;) sed quòd hoc modo sit affectus. Nam intemperans quidem cupiditatibus seruit consilio capto, existimans præsentẽ iucũditatẽ sequi oportere. Incõtinẽs autẽ nõ existimat ille quidẽ, sed sequitur tamẽ.

CAPVT V.

Quæstiones tres propositas superiore capite, nunc in specie declarare aggreditur. Primam autem hoc capite examinat.

SI quis igitur dicat, veram opinionem esse, non scientiã, præter quam incontinenter homines viuũt; nihil refert ad rem de qua disputamus. Nõnulli enim eorum qui aliqua de re opinãtur, nõ sunt incerti, neque dubii, sed certò se rẽ scire existimant. Si igitur ij qui opinantur, propterea quòd leuiter & imbecillè credũt ita rẽ esse, de qua opinãtur, facilè quã qui sciũt, cõtra atq; existimant, agẽt: nihil interscientiã & opinionẽ intererit. Nonnulli enim non minorẽ fidẽ habẽt iis quæ opinãtur, quã alii iis quæ sciunt: quod declarat Heraclitus. Sed quoniã scire dupliciter dicimus; (nam & is qui scientia præditus est, nec ea vtitur; & is qui vtitur, scire dicitur;) intererit vtrùm is qui cùm sciẽtia præditus sit, ea non cernit nec contemplatur animo, quæ scientia comprehendit, an is qui reipsa ea quæ scit, animo contemplatur, agat quæ non sunt agenda. Mirum enim hoc videtur, si quis in eorum, quæ scit, cogitatione & contemplatione defixus, non si is, qui id quod scit, non cernit animo, aliena à scientia agat. Præterea quoniam duo sunt enuntiationum genera, nihil prohibet, quominus is qui vtrumque genus tenet, aliquid præter scientiam agat: dum enuntiatione vniuersa & generali vtitur, non ea quæ ad res singulares pertinet. Res enim singulares tãtùm sub actionẽ veniũt. Iam verò etiam ipsius vniuersi sunt aliquæ differentiæ. Aliud est enim quod in seipso vertitur, aliud, quod adrẽ accommodatur: verbi gratia, omni homini sicca prodesse, & hũc esse hominem, vel quicquid tale sit, siccum esse: verùm sitne hoc tale, aut nescit, aut, si scit, scientis munere non fungitur. Incredibile igitur est, quantum hæc duo genera inter se differant: adeò vt si quis ita sciens peccet, nihil absurdi sit: sin i lo modo, valde mirum. Præterea alio modo fieri potest, vt homines scientia præditi sint, quàm quos modos paulò antè exposuimus.

Nam eius qui sciẽtiã habet, neq; ea vtitur, habitũ magnopere discrepare videmus, adeò vt habere quodãmodo, & non habere videatur: qualis est is qui dormit, & furiosus, & vinolẽtus. Atqui homines aliqua animi perturbatione cõcitari, ita vt illi, sunt affecti. Iræ enim, & rerũ venerearũ cupiditates, & nõnullæ huiusmodi animi perturbationes, perspicuè corpus quoque ipsũ immutant: nonnullis hominibus etiã furores immittũt. Nimirũ igitur dicendũ est, similiter atq; hos, affectos esse incõtinẽtes. Nec verò si quis rationes & sententias à scientia ductas & profectas pronũtiet, satis signi sit eũ sciẽtiæ conueniẽter agere. Nã qui his animi perturbationibus æstuant, demonstrationes, & versus Empedoclis recitant: & qui primũ didicerũt, sermones illi quidẽ cõnectunt, sed nõdũ intelligũt. Oportet enim illa vnà cũ ætate adolescere: cui rei tẽpore opus est. Quocirca vt histriones: sic existimãdi sũt loqui etiã incõtinẽtes. Prętereà hoc etiã modo huius rei causã ex natura spectare licet. Nã cũ opiniones aliæ sint de rebus vniuersis, aliæ de singularibus, quarũ sẽsus arbiter ac dominus est: necesse est, vbi ex duabus vna effecta sit, in iis quidẽ quæ sunt cognitionis, animũ, id quod cõclusum est; enũtiare & affirmare: in iis autẽ quæ sub actionem veniunt, statim agere. Vt si omne dulce gustandũ est: hoc autẽ est dulce, tanquã vnũ de singularibus; necesse est, eum qui possit, quique non prohibeatur, simul atque dictum sit, etiam agere. Cũ igitur inest vniuersa opinio, quæ gustare prohibet: secũda, omnia dulcia esse iucunda: & tertia, hoc esse dulce (hæc autẽ est quæ agit) & inhæret fortè cupiditas: opinio quidẽ illa prima hoc fugere iubet, cupiditas autẽ aliò trahit. Potest enim vnãquamq; animi partẽ cõmouere. Ita fit vt à ratione & opinione quodãmodo nascatur incontinentia: nõ quod opinio per se sit rationi cõtraria, sed ex euẽtu. Cupiditas enim, non opinio, rectæ rationi aduersatur. Quocirca etiã propter hanc rationẽ, bestiæ non sunt incõtinentes: quia non habent rerũ vniuersarum existimationem, sed singularium visionem, & memoriam. Quo pacto autem inscientia depulsa scientiam recuperet incontinens, eadem & communis ratio est ebriorum ac dormientium, non huius perturbationis propria: quæ ab iis audienda est, qui de natura rerum disputant. Quoniam igitur vltima enunciatio, eius quod sub sensum cadit, opinio est, actionúmque domina est, atque arbitra: hanc aut non habet is qui in perturbatione est, aut certè sic habet, vt eam habere, non sit scire, sed vinolentorum more versus Empedoclis recitare. Et quoniam non est vniuersus, neque similem vim habet ad scientiam efficiendam terminus vltimus, atque id quod vniuersum est; non immeritò etiam videtur id quod quærebat

A * ἐν ᾧ γὰρ, ἔχων μὲν, μὴ χρῆσθαι δ', ἀφ- χρ. ὁ ἐν τῇ ἴχ.
Φέρεσθαι δ' ὁρᾷ μᾶλλον τὸν ἔξιν· ὥστε καὶ ἔχειν
πως, καὶ μὴ ἔχειν· οἷον, τὸν καθεύδοντα, καὶ
μαινόμενον, ἢ οἰνωμένον. ἀλλὰ μὴν οὕτω
διατίθενται γε καὶ ἐν τοῖς πάθεσιν ὄντες· θυ-
μοὶ γὰρ, καὶ ἐπιθυμίαι ἀφροδισίων, καὶ ἔνια τῶν
τοιούτων, ὑπολήπτως καὶ τὸ σῶμα μεθιστᾶσιν·
ἐνίοις δὴ καὶ μανίας ποιοῦσι. δῆλον οὖν ὅτι ὁ-
μοίως ἔχειν λεκτέον τοὺς ἀκρατεῖς τούτοις. Ὁ
δὲ λέγειν τοὺς λόγους τοὺς ἀπὸ τῆς ἐπιστή-
B μης, * οὐδὲν σημεῖον. Καὶ γὰρ οἱ ἐν τοῖς πάθεσι χρ. καὶ οὐδὲν σημεῖον τῷ ἐπιστήμην καὶ τῷ ὑπισχνεῖσθαι.
τούτοις ὄντες, ἀποδείξεις καὶ ἔπη λέγουσιν Ἐμ-
πεδοκλέους· καὶ οἱ πρῶτον μαθόντες, σύνει-
σι μὲν τοὺς λόγους· ἴσασι δ' οὔπω· δεῖ γὰρ
* συμφῦναι· τοῦτο δὲ χρόνου δεῖ· ὥστε κα- γρ. συμφυῆ
θάπερ τοὺς ὑποκρινομένους, ὅτως ὑπολη- ἦ. sic Aspas.
πτέον λέγειν καὶ τοὺς ἀκρατευομένους. ἔτι,
καὶ ὧδε φυσικῶς ἄν τις ἐπιβλέψειε τῷ αἰ-
τίαν· τὸ μὲν γὰρ, καθόλου δόξα· τὸ δ' ἑτέ-
ρα, περὶ τῶν καθ' ἕκαστά ἐστιν, ὧν αἴσθη-
C σις ἤδη κυρία· ὅταν δὲ μία γένηται ἐξ αὐ-
τῶν, ἀνάγκη τὸ συμπεραίνειν, ἔνθα μὲν φά-
ναι τῇ ψυχῇ, ἐν δὲ τῇ ποιητικῇ πράτ-
τειν εὐθύς· οἷον, εἰ πᾶν τὸ γλυκέος γεύ-
σασθαι δεῖ, τοῦτο δ' γλυκύ, ὡς ἔν τι τῶν καθ'
ἕκαστον, ἀνάγκη τὸν δυνάμενον καὶ μὴ κω-
λυόμενον, ἅμα * τοῦτο καὶ πρᾶξαι. ὅταν γρ. τοῦτο δὲ
οὖν, ἢ μὲν καθόλου ᾖ, ἡ κωλύουσα γεύ- ἡ ὀρεκτὸν γλυκύ
σασθαι· τὸ δέ, ὅτι πᾶν τὸ γλυκύ, ἡδύ· τοῦτο
δέ, γλυκύ· αὕτη δὲ ἐνεργεῖ· * τύχῃ δὲ γρ. τύχῃ δὲ
ὀρεκτὸν ἡδύ ἔ-
D ὀρεκτὸν τὸ· τὸ δὲ ὀρεκτὸν ἄγει· κινεῖ γὰρ ἕκαστον σα. ἡ μὲν καθ-
δυνάμεως τῆς μορίων· ὥστε συμβαίνει ἐπὶ λου.
λόγου πως καὶ δόξης ἀκρατεύεσθαι· οὐκ ἐναν-
τίας δ' καθ' αὑτὴν, ἀλλὰ κατὰ συμβεβη-
κός. ἡ γὰρ ὀρεκτὸν, ἐναντία, ἀλλ' οὐχ ἡ δό-
ξα, ᾗ ὀρθῷ λόγῳ· ὥστε καὶ διὰ τοῦτο καὶ θη-
ρία οὐκ ἀκρατῆ, ὅτι οὐκ ἔχει * καθόλου ὑ- γρ. τῶν καθ.
πόληψιν, ἀλλὰ τῶν καθ' ἕκαστα φαντασίαν καὶ
μνήμην. πῶς δὲ λύεται ἡ ἄγνοια, καὶ πάλιν
E ἔχει ὁ ἀκρατὴς, ὁ αὐτὸς λόγος καὶ περὶ οἰνωμένου καὶ καθεύδοντος, ἃ οὐκ ἴδιόν
τινος τούτου τοῦ πάθους, ὃν δεῖ λαβεῖν τῶν φυσιολόγων
ἀκούειν. ἐπεὶ δ' ἡ τελευταία πρότασις, δόξα
τε αἰσθητὸν, καὶ κυρία τῶν πρὸς ἕξεων, τοιούτων
ἢ οὐκ ἔχει ὁ ἐν ᾧ πάθει ὤν, ἢ ὅταν ἔχῃ, ὡς
οὐκ ἰὼν * ᾧ ἔχειν δεῖ πρᾶξαι, ἀλλὰ λέγειν, ὡς- γρ. πρᾶξαι ἐχ-
περ ὁ οἰνωμένος, τὰ Ἐμπεδοκλέους. Καὶ διὰ τὸ ρὸν ὁ οἰνωμένος
μὴ καθόλου, μηδ' ὑπισημαινόμενον ὁμοίως τὴν εἰ)
δοκεῖν ᾧ καθόλου τ' ἔχατον ὄρεγον· καὶ ἔοικεν

ἐξήτᾳ Σωκράτης, συμβαίνειν· ὑπὸ γὰρ τῆς κυρίως τε δοκούσης ὑπάρχειν ἐπιστήμης πρᾶσις, οὐδὲ τὸ πάθος· ὑπ' αὐτὴ παρέλκεται ἀφ' ὧν πάθος, ἀλλὰ τῆς αἰσθητικῆς. περὶ μὲν οὖν τοῦ, εἰδότα, καὶ μὴ, καὶ πῶς εἰδότα ἐνδέχεται ἀκρατεύεσθαι, τοσοῦτ' εἰρήσθω.

A Socrates, euenire. Non enim tum cùm præsto est illa, quæ verè & propriè videtur esse scientia, existit perturbatio, neque ea scientia à perturbatione conuellitur, sed cùm adest ea quæ sensu continetur. De eo igitur, qui sciens, aut insciens, sit incontinens: & quomodo vt sciens incontinenter viuat, fieri possit, hactenus à nobis dictum sit.

ΚΕΦΑΛ. ς'. CAPVT VI.

Περὶ τῶν ἀκρατῶν, τοῦ τε ἁπλῶς, καὶ τοῦ κατὰ μέρος καὶ περὶ ἡδονάς.

Quæstionem secundam declarat.

B Πότερον δέ ἐστί τις ἁπλῶς ἀκρατής, ἢ πάντες κατὰ μέρος· καὶ εἰ ἔστι, περὶ ποῖά ἐστι, λεκτέον ἑφεξῆς. ὅτι μὲν οὖν περὶ ἡδονὰς καὶ λύπας εἰσὶν οἵ τ' ἐγκρατεῖς καὶ καρτερικοὶ, καὶ ἀκρατεῖς καὶ μαλακοὶ, φανερόν. ἐπεὶ δ' ἐστὶ τὰ μὲν ἀναγκαῖα, τῶν ποιούτων ἡδονῶν· τὰ δ', αἱρετὰ μὲν καθ' αὑτά, ἔχοντα δ' ὑπερβολήν, ἀναγκαῖα μὲν, τὰ σωματικά· λέγω δὲ τὰ τοιαῦτα, τά τε περὶ τὴν ἐδωδὴν, καὶ τὴν τῶν ἀφροδισίων χρείαν, καὶ τὰ τοιαῦτα τῶν σωματικῶν, περὶ ἃ τὴν ἀκολασίαν ἔθεμεν καὶ τὴν σωφροσύνην· τὰ δ' ἀναγκαῖα μὲν, οὔ· αἱρετὰ δὲ, καθ' αὑτά· λέγω δὲ, οἷ νίκην, τιμὴν, πλοῦτον, καὶ τὰ τοιαῦτα τῶν ἀγαθῶν, καὶ ἡδέων. τοὺς μὲν οὖν παρὰ ταῦτα τὰ δὲ τὸν ὀρθὸν λόγον ὑπερβάλλοντας τὸν * ὃν αὐτοῖς, ἁπλῶς μὲν οὐ λέγομεν ἀκρατεῖς· προστιθέντες δὲ ὅ, περὶ ἃ ἀκρατεῖς, καὶ κέρδους, καὶ τιμῆς, καὶ θυμοῦ. ἁπλῶς δ', οὔ· ὡς ἑτέρους καθ' ὁμοιότητα λεγομένους· ὥσπερ * Ἄνθρωπος· ὁ τὰ Ὀλύμπια νενικηκώς· ἐκείνῳ γὰρ ὁ κοινὸς λόγος τοῦ ἰδίου μικρῷ διέφερεν· ἀλλ' ὅμως ἕτερος ἦν. σημεῖον δέ· ἡ μὲν γὰρ ἀκρασία ψέγεται, οὐχ ὡς ἁμαρτία μόνον, ἀλλὰ καὶ ὡς κακία τις, ἢ ἁπλῶς ἴσα, ἢ κατά τι μέρος· τούτων δ' οὐθείς. τῶν δὲ περὶ τὰς σωματικὰς ἀπολαύσεις, περὶ ἃς λέγομεν τὸν σώφρονα καὶ ἀκόλαστον· ὁ μὴ ᾧ προσφέρεται τῶν τε ἡδέων διώκων τὰς ὑπερβολὰς, καὶ τῶν λυπηρῶν φεύγων, πείνης, καὶ δίψης, καὶ ἀλέας, καὶ ψύχους, καὶ πάντων τῶν περὶ ἁφὴν καὶ γεῦσιν, ἀλλὰ παρὰ τὴν προαίρεσιν καὶ τὴν διάνοιαν, ἀκρατὴς λέγεται, οὐ κατὰ προαίρεσιν, ὅτι πεπερὶ ταῦτα, καθάπερ ὀργῆς, ἀλλ' ἁπλῶς μόνον. σημεῖον δέ· καὶ γὰρ * μαλακοὶ λέγονται περὶ ταῦτας· περὶ ἐκείνων δ' οὐδεμίαν.

Quæstionem secundam declarat.

B DEinceps vtrùm sit aliquis absolutè incontinens, an omnes ex parte, & certæ rei sint incontinentes: tum, si quis est absolutè incontinens, in quibus versetur, dicendum est; continentes igitur & patientes, incontinentes & molles in voluptatibus & doloribus versari perspicuum est. Quoniam autem eorũ quæ voluptatem efficiunt, alia sunt necessaria, alia per se expetenda quidem illa, sed eiusmodi, vt supra modum expeti possint: (sunt autem necessaria ea quæ ad corpus pertinent, ea inquam, quæ in victu & rerum venerearum vsu posita sunt: cæteráque huius generis, quæ ad corpus referuntur, in quibus intemperantiam & temperantiam locauimus: quæ verò cùm minimè necessaria sint, per se tamen sunt optabilia & expetẽda sunt: verbi gratia, victoria, honos, diuitiæ, taliáque bona & iucunda:) Eos igitur qui in his præter rectam rationem, quæ in ipsis inest, modum superant, absolutè quidem incontinentes non dicimus, sed cum adiectione, pecuniæ incontinentes, lucri, honoris, iræ: absolutè autem nequaquam, tanquam ab illis differant, & ex quadam similitudine D sic appellentur: vt cuidam Olympiorum victori, Ἄνθρωπος, id est, Homo, nomen erat: communis enim illius appellatio ac ratio à propria paulo differebat, sed alia tamen erat. cuius rei hoc argumentum est, quòd incontinentia vituperatur non solùm vt peccatum, sed etiam vt vitium quoddam aut simpliciter & absolutè, aut alíquà ex parte: horum autem, quos proximè posui, incontinentium nemo sic vituperatur. Eorum verò, qui in corporis voluptatibus perfruendis volutantur, iis in quibus temperantem atque intemperantem versari dicimus: qui nõ eo quòd id consilii ceperit, rerum iucundarum nimium sequitur, & rerum molestarum nimium fugit, vt famis, sitis, caloris, frigoris, earúmque omnium, quæ ad tactum gustatúmque pertinent, sed præter consilium & cogitationem; is incontinens dicitur, non cum adiectione huius vel illius rei, vt iræ, sed simpliciter tantùm. Cuius rei hoc argumentum est, quòd qui harum rerum nimium ferre non possunt, molles dicuntur, non qui ab illarum nimio vincũtur.

γρ. ἐν ἑαυτοῖς

γρ. ἄνθρωπος malè omnino.

γρ. ἀκόλασιν. & ita Græcus paraphrastes, quẽ vide.

Atque ob hanc cauſam in eadem re incontinentē & intēperantem locamus, itēque continentem & temperantem, quia in eiſdem quodāmodo voluptatibus & doloribus versātur: ſed illorū neminē. Verū quamuis hi in iiſdem verſentur, non eodem modo tamen: ſed intēperantes conſilium ceperunt ita viuendi: incontinentes non item. Itaque potius eum intemperantem appellauerimus, qui ne cupiens quidem, aut leui certè cupiditate affectus, immoderatas voluptates perſequitur, & mediocres dolores fugit: quàm eum qui idem agat, magnis & indomitis cupiditatibus incenſus. Quid enim faciat ille, ſi acris & vehemens aliqua cupiditas accedat, & ob rerū neceſſariarū penuriā ingens & vehemens dolor excruciet? Quoniam autem cupiditatum & voluptatum aliæ ſunt genere honeſtæ & bonæ; (nam iucūdorum aliqua ſunt natura expetenda; alia his contraria; alia his interiecta, quemadmodum ſuprà partiti ſumus, vt pecunia, lucrum, victoria, honor;) in his igitur omnibus, cæteriſque eiuſdem generis, & mediis, non quòd afficiātur, & cupiant, & ament homines, vituperantur: ſed quòd hoc modo cupiant, vel amēt, & quòd modum ſuperent. Quocirca qui ſecus ac monet ratio, aut vincuntur, aut perſequuntur aliquod natura bonum, atque honeſtum: quemadmodum etiam qui nimio honoris, aut liberorum, & parentum amore ſtudióque ducuntur. Nam hæc quoque in numero bonorum habenda ſunt, & qui hæc ſtudiosè colunt atque expetunt, etiam laudantur. Verumtamen eſt etiam in his aliquod nimium, ſi quis, vt Niobe, etiam cum diis pugnet, aut vt Satyrus ille, qui patris amans vocatus eſt, immodico patris amore afficiatur. valde enim deſipere videbatur. Vitium igitur in his nullum eſt, propterea quòd, vt dixi, vnumquidque eorum per ſe expetendum eſt natura: ſed eorum nimiæ atque immoderatæ cupiditates malæ ſunt, ac fugiēdæ. Similiter autem nulla incontinentia. Incontinentia enim non ſolùm fugienda res eſt, verumetiam in his rebus numeratur, quæ ſunt vituperabiles. Propter ſimilitudinem autem perturbationis, adiectione præterea facta rei, cuius incontinētia eſt, ita cuiuſque rei incontinentiam dicere ſolent, quemadmodum malum medicum, & malum hiſtrionem, quem abſolutè nemo malum dixerit. Vt igitur hîc non dicuntur ſimpliciter mali, quia non eſt vitium medici, aut hiſtrionis, ſed proportione quadam vitio ſimile: ſic nimirum & illic exiſtimare debemus duntaxat eam eſſe incontinentiam, & continentiam, quæ in iiſdem atque temperantia & intemperantia, verſatur. In ira autem ex ſimilitudine quadam aliquem dicimus incontinentem. Itaque etiam cum adiectione dicimus iræ incontinentem, quemadmodum honoris, & lucri. Sed quoniam aliqua ſunt iucunda natura,

A κὴ διὰ τοῦτ' εἰς ταὐτὸ τὸν ἀκρατῆ & ἀκόλαστον πίπτειν, & ἐγκρατῆ καὶ σώφρονα, ἀλλ' οὐκ ἐκεῖνον τοῦτον· διὰ δὲ τοὺς αὐτοὺς πως ἡδονὰς καὶ λύπας ἴσως· οἱ δ', εἰσὶ μὲν τοῖς αὐτοῖς, ἀλλ' οὐχ ὡσαύτως εἰσίν· ἀλλ', οἱ μὲν, προαιροῦνται· οἱ δ', οὐ προαιροῦνται· διὸ μᾶλλον ἀκόλαστον ἂν εἴποιμεν, ὅστις * μηδ' ἐπιθυμῶν, ἐπὶ πρᾶγμα, γρ. ἐπὶ πρᾶγμα διώκει τὰς ὑπερβολὰς, καὶ φεύγει μετρίας λύπας, ἢ * τοῦτον ὅστις διὰ τὸ ἐπιγρ. τοιοῦτον
B θυμεῖν σφόδρα· τί γὰρ ἂν ἔτι ποιήσειεν, εἰ προσγένοιτο ἐπιθυμία νεανικὴ, καὶ τοῖς τῶν ἀναγκαίων ἐνδείας λύπη ἰσχυρά; ἐπεὶ ὅ γε τῶν ἐπιθυμιῶν & τῶν ἡδονῶν, αἱ μὲν, εἰσὶ * τῶν γρ. τῶν γ. καλῶν καὶ σπουδαίων· τῶν γὰρ ἡδέων ἔνια, φύσει αἱρετά· τὰ δ', ἐναντία τούτων· τὰ δὲ, μεταξὺ, καθάπερ διείλομεν πρότερον· οἷς, χρήματα, καὶ κέρδος, & νίκη, & τιμή· πρὸς ἅπαντα δὴ & τὰ τοιαῦτα, καὶ τὰ μεταξὺ,
C οὐ τῷ πάσχειν & ἐπιθυμεῖν τὴ φιλῆ φέρονται, ἀλλὰ τῷ πως, καὶ ὑπερβάλλειν· διὸ, ὅσοι μὲν τῷ λόγῳ τὸν λόγον τὴ κρατοῦσιν, τὴ διώκουσι τῷ φύσει τὰ καλὰ καὶ ἀγαθὰ, οἷς οἱ τοῦ τιμᾶν καὶ μᾶλλον τὴ δεῖ σπουδάζοντες, τὴ τοῦ τέκνα καὶ γονέας. καὶ γὰρ τούτων, τῶν ἀγαθῶν· τὴ ἐπαινοῦνται οἱ τοῦτα σπουδάζοντες· ἀλλ' ὅμως ἔστι τις ὑπερβολὴ τὴ ἐν τούτοις, εἴ τις ὥσπερ ὁ Νιόβη μάχοιτο τὴ πρὸς τοὺς θεούς· ἢ ὥσπερ Σάτυρος ὁ Φιλοπάτωρ ἐπικαλούμενος
D τοῦ τὸν πατέρα· λίαν γὰρ ἔοικεν μωραίνειν· μοχθηρία μὲν οὖν τοιαῦτα μὴ * τοῦ τοῦτ' γρ. τοῦ τοῦτ' ἔστι, διὰ τὸ εἰρημένον, ὅτι φύσει τῶν αἱρετῶν ἕκαστόν ἐστι δι' αὐτό· φαῦλαι δὴ καὶ φυκταὶ αὐτῶν εἰσιν αἱ ὑπερβολαί. ὁμοίως δὴ & τοῦδε ἀκρασία· ἢ γὰρ ἀκρασία, οὐ μόνον φευκτόν, ἀλλὰ & τῶν ψεκτῶν ἐστι· διὰ ὁμοιότητα δὲ τοῦ πάθους προσεπιτιθέντες τὴν ἀκρασίαν * τοῦ ἐκείνου λέγουσιν, οἷς κακὸν γ. τοῦ ἐκείνου ἰατρὸν, καὶ κακὸν ὑποκριτὴν, ὃν ἁπλῶς οὐκ ἂν εἴποιεν κακόν· * ὥσπερ οὐδ' ἐν τούτοις, διὰ γρ. ὥσπερ οὐδ'
E τὸ μὴ κακίαν εἶναι ἑκάστων αὐτῶν, ἀλλὰ δι' οὐδ' ἀνάλογον ὁμοίαν· οὕτω δηλονότι κἀκεῖ ὑποληπτέον· μόνον ἀκρασίαν καὶ ἐγκράτειαν εἶναι, ἢ τοῦτο ἔστι, ἢ τοῦτο τοῖς αὐτοῖς τῇ σωφροσύνῃ & τῇ ἀνδρείᾳ, τοῦτο ἢ * θυμὸν, καθ' γρ. θυμοῦ, ὁμοιότητα λέγομεν· διὸ καὶ προστιθέντες ἀκρατῆ θυμοῦ, ὥσπερ τιμῆς & κέρδους, φαμέν. Ἐπεὶ δ' ἔστιν, ἔνια μὲν, ἡδέα φύσει·

καὶ τούτων, τὰ μὲν, ἁπλῶς· τὰ δ', κατ' ἄλλο καὶ ζώων καὶ ἀνθρώπων· τὰ δ', οὐκ ἔστιν· ἀλλὰ, τὰ μὲν, διὰ πηρώσεις· τὰ δὲ, δι' ἔθη γρ. γίνονται. * γίνεται· τὰ δ', διὰ μοχθηρὰς φύσεις· ἔστι δὲ περὶ τούτων ἕκαστα οὐδὲ παντὸς ἰδεῖν ἕξεις. λέγω δὲ τὰς θηριώδεις, οἵᾳ * τὴν ἀνθρωπον, ἣν λέγουσι τὰς κυούσας ἀναλίσκειν, τὰ παιδία κατεσθίειν· ἢ οἵοις φασὶ χαίρειν ἐνίους τῶν ἀπηγριωμένων περὶ τὸν Πόντον, τοὺς μὲν, ὠμοῖς, τοὺς δὲ, χρέασιν * ἀνθρώπων· τοὺς δὲ, τὰ παιδία δωρεῖσθαι ἀλλήλοις εἰς θοινίαν· ἢ τὸ περὶ Φάλαριν λεγόμενον· αὗται μὲν, θηριώδεις· αἱ δὲ, διά τε νόσους γίνονται καὶ μανίαν ἐνίοις· ὥσπερ ὁ τὴν μητέρα καταπρίσας, καὶ φαγών· καὶ ὁ τῶν σιτωδούλων τὸν ἥπαρ. αἱ δὲ, νοσηματώδεις, διὰ ἔθος· οἷον, * αἱ τῶν τριχῶν πλόκες, καὶ ὀνύχων τρώξεις· ἔτι δ', ἀνθράκων, καὶ γῆς· πρὸς δὲ ταύτοις, διὰ τὰ ἀφροδίσια τοῖς ἄρρεσι· τοῖς μὲν γὰρ, φύσει· τοῖς δ', ἐξ ἔθους συμβαίνουσιν· οἷον, τοῖς ἐθιζομένοις ἐκ παίδων. ὅσοις μὲν οὖν φύσις αἰτία, τούτοις μὲν οὐδ' ἂν εἷς εἴποι ἀκρατεῖς· ὥσπερ οὐδὲ τὰς γυναῖκας, ὅτι οὐκ ὀπτήσουσιν, ἀλλ' ὀπτῶνται· ὡσαύτως δὲ καὶ τοῖς νοσηματωδῶς ἔχουσι * δι' ἔθος. τὸ μὲν οὖν ἔχειν ἕκαστα τούτων, ἔξω τῶν ὅρων ἐστὶ τῆς κακίας, καθάπερ καὶ διὰ θηριότης. τὸ δ' ἔχοντα κρατεῖν διὰ κρατεῖσθαι, οὐχ ἁπλῆ ἀκρασία, ἀλλὰ κατ' ὁμοιότητα, καθάπερ καὶ τὸν πρὸς τοὺς θυμοὺς ἔχοντα τὸν τύπον * τῶν πάθους· ἀκρατῆ δ' οὐ λεκτέον· πᾶσα γὰρ ὑπερβάλλουσα κακία, καὶ ἀφροσύνη, καὶ δειλία, καὶ ἀκολασία, καὶ χαλεπότης, αἱ μὲν, θηριώδεις, αἱ δ', νοσηματώδεις εἰσίν. ὁ μὲν γὰρ φύσει τοιοῦτος, οἷος δεδιέναι πόντα, κἂν φθόγγος μῦς, θηριώδη δειλίαν δειλός· ὁ δὲ, διὰ γαλῆν ἐδεδίει, διὰ νόσον· καὶ τῶν ἀφρόνων, οἱ μὲν, οὐ φύσεως ἀλόγιστοι, καὶ μόνον τῇ αἰσθήσει ζῶντες, θηριώδεις, ὥσπερ ἔνια λέγεται τῶν πόρρω βαρβάρων· οἱ δ', διὰ νόσους, οἷς τὰς ἐπιληπτικὰς, ἢ μανίας, νοσηματώδεις. τούτων δ', ἔστι μὲν ἔχειν τινὰ ἐνίοτε μόνον, μὴ κρατεῖσθαι δὲ· λέγω δὲ, οἷον, εἰ Φάλαρις κατέχειν, ἐπιθυμοῖ παιδίου φαγεῖν, ἢ περὶ ἀφροδίσια ἄπορον λιδονιᾶν. ἔστι δὲ καὶ κρατεῖσθαι, μὴ μόνον ἔχειν. ὥσπερ οὖν καὶ μοχθηρία, ἡ μὲν κατ' ἄνθρωπον, ἁπλῶς λέγεται μοχθηρία·

A eorũq; alia simpliciter & absolutè, alia diuersis animantiũ atq; hominũ generibus iucunda sunt; alia non sunt iucunda naturâ, sed partim propter debilitationes corporum, partim propter cõsuetudinẽ, partim propter vitiosas naturas fiunt iucũda; licet etiã in his singulis cõsimiles habitus animaduertere. Voco autem immanes & ferinos habitus, qualis erat eius mulieris quã dicũt, grauidis mulieribus apertis ac perfectis, pueros deuorare solitam: aut qualibus rebus efferatos quosdã circa Põtum populos delectari ferunt, alios scilicet crudis, alios humanis carnibus: alios, liberos suos inter se mutuos in epulas dare: aut quale est id quod vulgò de Phalaride dicitur. Ferini igitur sunt hi habitus. Alii autẽ propter morbos & furores nonnullis innascuntur: qualis ille fuit, qui matrẽ immolauit, & comedit, & qui conserui iecur. Alii morbosi sunt, qui ex consuetudine proficiscũtur, vt pilorũ euulsiones, & vnguiũ corrosiones, carbonũ quoq; & terræ: præterea venereorũ vsus cũ masculis. Nãque hæ cupiditates aliis naturales sunt, aliis ex cõsuetudine nascuntur, vt qui à pueris consueuerunt. Atque eorum quidem, quibus natura causam præbet, incontinentem quemquã nemo dixerit: quẽadmodũ neq; mulieres, quòd in complexu venereo non agant, sed patiantur. Eadem que ratione neque eos qui ex consuetudine vitium morbo simile contraxerũt. His igitur singulis animi malis tentari, extra vitii terminos ac fines egredi est: quemadmodum & feritate ad belluarum naturam proximè accedere. His autem tentatũ atq; effectũ, superiorem esse, aut inferiorem, non simplex continentia, aut incontinentia est, sed ex similitudine: quemadmodũ & eum, qui in ira hoc modo affectus est, vt vincatur, huius perturbationis incontinentem, incontinentem autem dicere non debemus. Omnis enim modum superans vitiositas, & amentia, & timiditas, & intemperantia, & sæuitia, vel ferina est, vel morbosa. Nam qui naturâ talis est, vt omnia extimescat, etiamsi mus stridorem ediderit, ferina quadam timiditate timidus est. Alius erat, qui felem morbo affectus metuebat. Et ex amentium numero, ij qui natura stulti & inconsiderati sunt, sensúque duntaxat viuunt, ferarum sunt similes: quemadmodum nonnullæ longinquorum barbarorum nationes. Qui verò propter morbos veluti comitiales, vel furores, ij sunt morbosi. Nihil obstat autem, quominus aliquis interdum his vitiis affectus sit tantùm, sed non vincatur. hoc dico: vt si Phalaris, cùm pusionem concupiscat vel ad edendum, vel ad potiendum, absurda rerum venerearum voluptate se cohibeat & contineat. Neque verò quicquam obstat, quominus etiam vincatur, non solùm affectus vitio sit. Quemadmodum igitur & improbitas alia absolutè dicitur improbitas, ea quæ in hominem cadit:

Magnorũ l. 2. c. 6.

γρ. διὰ πηρώσεις. γρ. διὰ μοχθηρὰς φύσεις.

Lege cum Lambino, τύπου τῶν πάθους ἀκρατῆ· ἀκρατῆ δ' οὐ λ. Sic Græcus paraphra.

alia cum adiectione, quia improbitas ferina, aut morbosa, non absolutè: sic animarum & incontinentia est alia ferina & immanis, alia morbosa. Simpliciter autem & absolutè, ea sola quæ humanæ intemperantiæ conuenit.

A ἢ δὲ κατ' ἀσέλγειαν, ὅτι θηριώδης, ἢ νοσηματώδης· ἁπλῶς δ', ὃ· τὸν αὐτὸν * τρόπον γὰρ δῆλον, ὅτι καὶ ἀκρασία ἔστιν, ἢ μὲν, θηριώδης, ἡ δὲ, νοσηματώδης· ἁπλῶς δὲ, ἢ κατὰ τὴν θρεπτικὴν ἀκολασίαν μόνη. γρ. αὐτὴ δὲ πρ.

CAPVT VII.

Quæstiones quasdam, secundæ quæstioni affines & connexas, proponit atque soluit.

ΚΕΦΑΛ. ζ'.

Ὁλως μὲν οὖν ἡ κατὰ θυμὸν ἀκρασία τῆς κατ' ἐπιθυμίαν ἀκρασίας κρείττων· καὶ ὀλίγον ἡ τῶν ὀργιλων ἀκολασία τῆς τῶν ἐπιθυμητικῶν καὶ ἀνειότερος.

B

INcontinentiam igitur & continentiam in eisdem versari, in quibus intemperantia & temperantia: in aliisque aliud incontinentiæ genus situm esse, quod ex translatione nominis, non absolutè dicitur, perspicuum est. Nunc autem & iræ, quàm cupiditatum, minus esse turpem incontinentiam agnoscamus. Videtur enim ira illa quidem aliqua ex parte rationem, sed negligenter & confusè audire; ministrorum præproperorum more, qui priusquam id omne quod dicitur, audierint, exiliunt, deinde ab actione aberrant: C & vt canes, qui priusquam attenderint, vtrùm sit amicus, nécne, si quis modò foreis pulsauerit, aut strepitum aliquem ediderit, latrant: sic ira propter feruorem & celerem naturæ motum, audit illa quidem rationem, sed imperio non exaudito, ad pœnas repetendas omni impetu fertur. Ratio enim, aut visio, contumeliam vel contemptum in facto inesse indicauit: illa proinde ac si ratiocinando concluserit, huic tali, qui contumelia affecerit, vel contempserit, bellum inferre oportere, continuò sæuit, atque excandescit. Cupiditas au- D tem, si ratio deprauata, vel sensus illud esse iucundum dixerit modo, ad perfruendam voluptatem incitatur. Ita rationem ira quodammodo sequitur: cupiditas verò minimè. Hæc igitur turpior illa est. Nam iræ incontinens, à ratione quodammodo superatur: ille autem alter à cupiditate, non à ratione. Præterea ignoscendum ei magis est, qui naturales appetitiones sequitur. Nam & iis cupiditatibus danda venia est, quæ sunt omnium communes, & quatenus sunt communes. Ira autem & sæui- E tia magis naturalis est, quàm cupíditates immoderatæ, miniméque necessariæ: vt ille, qui hac defensione, cur patrem verberaret, vtebatur. Nam iste (inquit) suum verberauit, & ille suum, & hic quoque me, vir factus, verberabit, paruulo filio suo demonstrato. Est enim hoc nobis cognatum. Et qui à filio trahebatur, trahendi finem facere iubebat ad foreis: Nam à se quoque vsque ad hunc locum, patrem suum tractũ esse.

Ὅτι μὲν οὖν ἀκρασία καὶ ἐγκράτεια διά ἐστι μόνον περὶ ἅπερ ἀκολασία καὶ σωφροσύνη· καὶ ὅτι περὶ τἄλλα ἐστὶν ἄλλο εἶδος ἀκρασίας, λεγόμενον κατὰ μεταφοράν, καὶ οὐχ ἁπλῶς, δῆλον. Ὅτι δὲ καὶ ἦττον αἰσχρὰ ἀκρασία ἡ τοῦ θυμοῦ, ἢ ἡ τῶν ἐπιθυμιῶν, θεωρήσωμεν· ἔοικε γὰρ ὁ θυμὸς, ἀκοῦσαί * μέν τι τοῦ λόγου, παρακούειν δὲ· γρ. μέντοι Magn. l. 2. c. 6. *καθάπερ οἱ ταχεῖς τῶν θεραπόντων, οἳ πρὶν ἀκοῦσαι πᾶν τὸ λεγόμενον, ἐκθέουσιν, εἶτα ἁμαρτάνουσι * τῆς πράξεως· καὶ οἱ γρ. περιπαίξ. κύνες, πρὶν σκέψασθαι εἰ φίλος, ἂν μέγα φθέγξηται, ὑλακτοῦσιν· οὕτως ὁ θυμὸς, διὰ θερμότητα καὶ ταχύτητα τῆς φύσεως, ἀκούσας μέν, οὐκ ἐπέταγμα δὲ ἀκούσας, ὁρμᾷ πρὸς τὸ τιμωρεῖν. ὁ μὲν γὰρ λόγος ἢ ἡ φαντασία, ὅτι ὑβρισε ἢ ὀλιγωρεῖα, ἐδήλωσεν· ὁ δ', ὥσπερ συλλογισάμενος ὅτι δεῖ τῷ τοιούτῳ πολεμεῖν, χαλεπαίνει εὐθύς· ἡ δ' ἐπιθυμία, ἐὰν μόνον εἴπῃ ὅτι ἡδύ, ὁ λόγος, ἢ ἡ αἴσθησις, ὁρμᾷ πρὸς τὴν ἀπόλαυσιν· ὥστε, ὁ μὲν θυμὸς ἀκολουθεῖ τῷ λόγῳ πως· ἡ δ' ἐπιθυμία, οὔ· ἀμείνων οὖν ὁ μὲν γὰρ, τοῦ θυμοῦ ἀκρατὴς, τοῦ λόγου πως ἥττηται· ὁ δὲ, τῆς ἐπιθυμίας, καὶ οὐ τοῦ λόγου. ἔτι, ταῖς φυσικαῖς συγγνώμη μᾶλλον ἀκολουθεῖν ὀρέξεσιν, ἐπεὶ καὶ ἐπιθυμίαις ταῖς τοιαύταις μᾶλλον, ὅσαι κοιναὶ πᾶσι, καὶ ἐφ' ὅσον κοιναί· ὁ δὲ θυμὸς, φυσικώτερον, καὶ ἡ χαλεπότης τῶν ἐπιθυμιῶν, τῶν τῆς ὑβρεως καὶ τῶν μὴ ἀναγκαίων· ὥσπερ ὁ ἀπολογούμενος, ὅτι τὸν πατέρα τύπτοι. καὶ γὰρ οὗτος, ἔφη, τὸν ἑαυτοῦ· καὶ οὗτος, τὸν ἐκείνου· καὶ ὁ παιδίον δείξας, καὶ οὗτος ἐμὲ, ἔφη, ὅταν ἀνὴρ γένωμαι· συγγενὲς γὰρ ἡμῖν· καὶ ὁ ἑλκόμενος ἐπὶ τοῦ ποδὸς, παύεσθαι ἐκέλευε πρὸς τῇ θύρᾳ· καὶ γὰρ αὐτὸς ἑλκύσαι τὸν πατέρα μέχρις ἐκεῖσε.

ἔτι, ἀδικώτερα καὶ αἰσχίων ἡ ἀκρασία αὕτη, τῆς περὶ τὸν θυμόν ἐστι, καὶ ἁπλῶς ἀκρασία & κακία πως. ἔτι, οὐδεὶς ὑβρίζει λυπούμενος· ὁ δ' ὀργῇ ποιῶν πᾶς, ποιεῖ λυπούμενος· ὁ δὲ ὑβρίζων, μεθ' ἡδονῆς. εἰ οὖν οἷς ὀργίζεσθαι μάλιστα δίκαιον, ταῦτα ἀδικώτερα, καὶ ἡ ἀκρασία δι' ἐπιθυμίαν· ἡ γὰρ ἔστιν ἐν θυμῷ ὑβρις. ὡς μὲν τοίνυν αἰσχίων διὰ τὴν ἐπιθυμίας ἀκρασία, ἢ περὶ τὸν θυμὸν, καὶ ὅτι ἐστὶν ἐγκράτεια καὶ ἀκρασία περὶ ἐπιθυμίας καὶ ἡδονὰς σωματικάς, δῆλον. αὐτῶν δὲ τούτων τὰς διαφορὰς λητέον. ὥσπερ γὰρ εἴρηται κατ' ἀρχάς, αἱ μὲν, ἀνθρωπικαί εἰσι καὶ φυσικαὶ, καὶ ᾧ γένει, & ᾧ μεγέθει· αἱ δὲ, θηριώδεις· αἱ δὲ, διὰ πηρώσεις, καὶ νοσήματα· τούτων δὲ περὶ τὰς ἁφὰς, σωφροσύνη καὶ * ἀκολασία μόνον ἐστί· διὸ καὶ τὰ θηρία, οὔτε σώφρονα, οὔτε ἀκόλαστα λέγομεν, ἀλλ' εἰ τις μεταφορά· καὶ εἴ τινι ὅλως ἄλλο τοιοῦτο ἄλλο διαφέρει γένος τῶν ζώων ὕβρει καὶ σπανιωσίᾳ, καὶ ᾧ πάμφαγον εἶ· οὐ γὰρ ἔχει προαίρεσιν, οὐδὲ λογισμὸν, ἀλλ' ἐξέστηκε τῆς φύσεως, ὥσπερ οἱ μαινόμενοι τῶν ἀνθρώπων. ἔλαττον δὲ θηριότης, κακίας· φοβερώτερον δὲ· ἡ γὰρ διέφθαρται τὸ βέλτιστον, ὥσπερ ἐν τῷ ἀνθρώπῳ, * ἀλλ' οὐκ ἔχει. ὅμοιον οὖν, ὥσπερ ἄψυχον * συμβαλεῖν πρὸς ἔμψυχον, πότερον κάκιον· * ἀσυνετώτερα γὰρ ἡ φαυλότης ἀεὶ, ἡ τοῦ μὴ ἔχοντος ἀρχήν· ὁ δὲ νοῦς, ἀρχή. παραπλήσιον οὖν τὸ συμβαλεῖν ἀδικίαν πρὸς ἄνθρωπον ἄδικον· ἔστι γὰρ ὡς ἑκάτερον κάκιον· * μυριοπλάσια γὰρ ἂν * κακὰ ποιήσειεν ἄνθρωπος κακὸς, θηρίου.

ιηιέλ. ζ.

χρ. ἡ ἀκρασία

χ ἀλλ' ἡμάρτηται, & οὐκ ἔ.

χ. συμβάλλει γρ. ἀδυνατώτερα, sed ex glossa.

γρ. μυριαπλάσια

γρ. κακοποιήσει

ΚΕΦΑΛ. η'.

Ἀκρασίας, ἐγκρατείας, καρτερείας, μαλακίας, καὶ ἀκολασίας, διαφοραὶ ποικίλαι καὶ διαιρέσεις.

ΠΕρὶ μὲν οὖν ἁπτῆς καὶ γεύσεως ἡδονὰς καὶ λύπας, & ἐπιθυμίας καὶ φυγὰς, περὶ ἃς ἐστὶ τε ἀκολασία & ἡ σωφροσύνη διωρίσθω πρότερον· ἔστι μὲν γὰρ ὅπως ἔχει,

A Præterea quo quisque occultior & insidiosior est, eo est iniustior. At homo iracundus minimè est insidiator: neque ira ipsa, immò verò aperta. Cupiditas autem fallax & insidiosa, quemadmodum aiunt esse Venerem.

Nectentisque dolos Veneris.

&, vt ait Homerus.

Dixi: tum niueo cestum de pectore soluit,
In quo sermo inerat blandus, qui mente sagaci
Quamuis prudentes spoliat.

Quare si iniustior, ergo & turpior hæc incontinentia erit quàm quæ in ira versatur: erítque adeo hæc absolutè incontinentia, & quodammodo vitiositas. Præterea nemo dolens stuprum infert alteri. At qui ira incitatus aliquid facit, dolens facit: qui stuprum infert, cum voluptate infert. Si igitur ea quæque sunt iniustissima, propter quę iure optimo irascimur; profectò incontinentia ob cupiditatem suscepta iniustior est. Non inest enim in ira voluptuaria libido. Incontinentiam igitur eam, quæ in cupiditatibus versatur, iræ incontinẽtia turpiorem esse: continentiámque & incontinentiam in cupiditatibus & corporis voluptatibus versari, perspicuum est. Harum autem ipsarum differentiæ sunt cognoscendæ. Nam quemadmodum initio à nobis dictum est, aliæ sunt humanæ & naturales tum genere tum magnitudine: aliæ immanes & ferinæ: aliæ ex corporis debilitationibus & morbis natæ. Quarum in primis versantur temperantia duntaxat, & intemperantia. Itaque neque temperantes, neque intemperantes bestias dicimus, nisi per translationem sermonis, etiamsi omnino animantium genus aliud ab alio libidine, & profusa ad rem veneream petulantia, & omnium rerum edacitate differat. Non enim consilium vllum habent, nulláque rationis agitatione prædita sunt, sed à natura desciuerunt, vt homines furiosi. Est autem feritas minus malum quidẽ vitiositate, sed horribilius tamen. Neque enim corruptum est in íllis, id quod optimum, quomodo in homine, sed eo carent. Simile igitur est; vt si inanimum cum animato conferatur, vtrum sit peius: Innocentior enim minúsque pernicioſa semper improbitas eius est, quod principium non habet. Mens autem principium est. Simile igitur est, vt si iniustitiam cum homine iniusto conferas. Nam fieri potest, vt vtrumque altero sit peius. Infinitis certè partibus plura mala intulerit homo vitiosus & improbus, quàm fera.

CAPVT VIII.

Tertiam quæstionem explicat.

IN voluptatibus autem & doloribus, quæ tactu & gustatu percipiuntur, itémque in earum cupiditatibus & fugis (in quibus temperantia & intemperantia suprà posita est) potest quis ita affectus esse, vt

vt etiam ab eis vincatur, quibus plerique sunt superiores: potest rursus fieri vt etiam eas vincat à quibus vulgus superatur. Horum autem is qui à voluptatibus vincitur, incontinens: qui voluptatum victor est, continens: & qui doloribus est inferior, fractus & mollis: qui superior, patiens dicendus est. Sunt autem maximæ partis hominum habitus inter hos interiecti, quamuis ad vitiosos magis vergere videantur. Quoniam autem voluptates aliæ sunt necessariæ, aliæ non necessariæ, & illæ quidem vsque ad aliquem finem necessariæ; earum verò neque nimium, neque parum sunt necessaria; (similitérque de cupiditatibus & doloribus est sentiendum;) qui iucunditates aut immoderatas, aut immoderatè sequitur, si propterea quòd consilium cepit huiusmodi, & propter ipsas, non propter aliud quicquam, quod ex eis redeat, is intemperans est. Hunc enim necesse est non facilè factorum suorum pœnitere. Itaque insanabilis est. Nam qui ita natura comparatus est, vt eum non pœniteat, is ad sanitatem nunquam reuertitur. Qui autem modum deserit in expetendis voluptatibus, huic opponitur. At medius, temperans nominatur. Similitérque intemperans est, qui dolores corporis fugit: non quia vincatur, sed quia consilium ceperit ita viuendi. Eorum autem qui consilium non ceperunt ita viuendi, alius propter voluptatem quóuis impellitur: alius quia dolorem fugit, ex cupiditate nascentem. Itaque inter se differunt. Nemo est autem, cui non videatur detior is qui nulla aut leui cupiditate affectus, turpe aliquid admittat, quàm qui vehemẽti: & qui non iratus alterum pulset, quàm qui idem faciat ira incitatus. Quid enim faceret commotus ac perturbatus? Itaque deterior est incontinente, intemperans. Eorum igitur, qui suprà à nobis dicti sunt, alter magis est mollis, alter incontinens. Opponitur autem incontinenti continens, molli patiẽs. Patiẽtia enim est in resistẽdo, continentia in vincẽdo. Aliud est autẽ resistere, aliud vincere: quemadmodũ aliud est non vinci, aliud vincere. Quare & cõtinẽtia optabilius quiddam est quàm patiẽtia. Iam verò qui modum deserit in iis quibus plerique obsistunt, & obsistere possunt, is mollis & delicatus est. Deliciæ enim mollities quædã est: vt qui vestẽ trahit, ne quid in ea attollẽda laboris suscipiat, ac doloris: & cùm ægrum imitetur, miserum se esse nõ arbitratur, qui tamẽ misero sit similis. Itémq; de continentia & incontinentia sentiendum. Neque enim si quis à vehementibus & immodicis voluptatibus aut doloribus superetur, mirum debeat videri: immò verò venia sit dignus si obsistendo vincatur: vt Theodectæ Philoctetes à vipera percussus, vel Carcini Cercyon in Alope:

A ὥστε πᾶσαι καὶ ὧν οἱ πολλοὶ χείττους· ἔστι δὲ κρατεῖν, καὶ ὧν οἱ πολλοὶ ἧττους· τούτων δ', ὁ μὲν περὶ ἡδονὰς, ἀκρατής· ὁ δ', ἐγκρατής· ὁ δὲ περὶ λύπας, μαλακός· ὁ δὲ, καρτερικός· μεταξὺ δὲ τῶν πλείστων ἕξεις, κἂν εἰ ῥέπουσι μᾶλλον πρὸς τὰς χείρεις. ἐπεὶ δ' ἔνιαι τῶν ἡδονῶν, ἀναγκαῖαι εἰσιν· αἱ δ' οὔ, καὶ μέχρι τινός· αἱ δ' ὑπερβολαὶ, οὐ, οὐδὲ αἱ ἐλλείψεις· ὁμοίως δὴ καὶ περὶ ὀπτυμίας ἔχει καὶ λύπας· ὁ μὲν τὰς ὑπερβολὰς διώκων τῶν ἡδέων, ἢ καθ' ὑπερβολὰς * ἢ διὰ προαίρεσιν, καὶ δι' αὐτάς, Zuing. καὶ μηδὲν δι' ἕτερον, ἀποβαῖνον, ἀκόλαστος· ἀνάγκη γὰρ * τοῦτον μὴ εἶναι μεταμελητικόν· ὥστ' * ἀνίατος· ὁ δὲ ἐλλείπων, ὁ αὐτικείμενος· ὁ δὲ μέσος, σώφρων. ὁμοίως δὲ καὶ ὁ φεύγων τὰς σωματικὰς λύπας, μὴ δι' ἧτταν, ἀλλὰ διὰ προαίρεσιν. τῶν δὲ μὴ προαιρουμένων, ὁ μὲν, ἄγεται, διὰ τὸ ἡδονῆ· ὁ δὲ, διὰ τὸ φεύγειν τὸν λύπην, τὸν ἀπὸ τῆς ὀπτυμίας· ὥστε διαφέρουσιν ἀλλήλων. * πρὸς τὸ δοκεῖν δόξειε χείρων εἶναι, γρ. πάσῃ, εἴ τις μὴ ὀπτυμῷ, ἢ πρέμα, προαιροῖτο ἂν αἰρετὸν, ἢ εἰ σφόδρα ὀπτυμῷ· καὶ εἰ μὴ ὀρεκτικὸς * τύπτοι, ἢ εἰ ὀρεκτικὸς· τί γὰρ αὐ ἐποίει, ἐν πάσῃ ὤν; διὸ ὁ ἀκόλαστος, χείρων τῶν ἀκρατῶν. τῶν δὴ λεχθέντων, τὸ μὲν, μαλακίας εἶδος μᾶλλον· * ὁ δ', ἀκρατής. αὐτίκειται δὲ, τῷ μὲν ἀκρατεῖ, ὁ ἐγκρατής· τῷ δὲ μαλακῷ, ὁ καρτερικός· τὸ μὲν γὰρ καρτερεῖν, ἐστὶν ἐν τῷ ἀντέχειν· ἡ δὲ ἐγκράτεια, ἐν τῷ κρατεῖν. ἕτερον δὲ τὸ αὐτέχειν καὶ κρατεῖν, ὥσπερ καὶ τὸ μὴ ἧττᾶσθαι τοῦ νικᾶν· διὸ καὶ αἱρετώτερον ἐγκράτεια καρτερείας ἕξιν. ὁ δὲ ἐλλείπων, πρὸς ἃ οἱ πολλοὶ καὶ ἀπολιτεύονται, καὶ δύναται, ἀλλ' οὐκ ἐθέλουσι, καὶ μαλακὸς καὶ τρυφῶν· καὶ γὰρ ἡ τρυφὴ, μαλακία τίς ἐστιν. * ὃς ἕλκει τὸ ἱμάτιον, ἵνα μὴ πονήσῃ τὸν ἀπὸ τοῦ αἴρειν λύπην· καὶ μιμούμενος τὸν κάμνοντα, οὐκ οἴεται ἀθλιος εἶναι, ἀθλίῳ ὅμοιος ὤν. ὁμοίως δὲ ἔχει καὶ πρὸς ἐγκράτειαν καὶ ἀκρασίαν· οὐ γὰρ εἴ τις ἡσυχῶν καὶ ὑποβαλλομένων ἡδονῶν ἡττᾶται, ἢ λυπῶν, * θαυμαστὸν, ἀλλὰ καὶ συγγνωμονικὸν, εἰ ἀντιτείνων· ὥσπερ ὁ Θεοδέκτου Φιλοκτήτης ὑπὸ τοῦ ἕλκους πεπληγμένος· ἢ

γρ. τούτων
γρ. αὐίατος· ὁ γὰρ μὴ μεταμελητικὸς, αὐίατος.
γρ. πάσῃ,
γρ. πάπτοι,
γρ. ὁ δ' ἀκόλαστος.
Vetus interpr. sic reperisse in suis videtur, ὁ δ' ἀκόλαστος. ἀκόλαστος δ' αὐτίκειται σώφρονι, αὐτίκειται δὲ τῷ μὲν ἀκρατεῖ ὁ ἐγκρατής. Victor. γρ. ὃς οὐχ ἑλ.
γρ θαυμαστὸς, ἀλλὰ συγγνωμονικὸς,

ὁ Καρκίνου ἐν τῇ Αλόπῃ Κερκύων· καὶ ὥσ-
περ οἱ κατέχειν πειρώμενοι τὴν ὀργὴν, ἀνήκε-
στα ποιοῦσιν, οἷς συνέπεσε Ξενοφάντῳ·
ἀλλ' εἴ τις πρὸς ἃς οἱ πολλοὶ δυνάμενοι ἀν-
τέχειν, τούτων ἡττᾶται, καὶ μὴ δυνάμενος ἀντι-
τείνειν, μὴ διὰ φύσιν τῶν ἡδέων, ἢ διὰ νόσον,
γρ. ὥσπερ οἱ * ἐν τοῖς * Γερσῶν βασιλεῦσιν ἡ μαλα-
γρ. Σκυθῶν κία διὰ τὸ ἡδύ, καὶ ὡς τὸ θῆλυ πρὸς τὸ ἄρ-
Zuing. ἀκρατὴς ρεν διέσηκε. δοκεῖ δὲ καὶ ὁ παιδιώδης, * ἀκό-
εἶ. λαστος εἶναι· ἔστι δὲ μαλακὸς· ἡ μὲν παιδιὰ,
ἄνεσίς ἐστιν, εἴπερ οὖν ἀνάπαυσις· τῶν δὲ B
πρὸς ταύτην ὑπερβαλλόντων, ὁ παιδιώδης ἐστίν. ἀκρασίας δ', ὁ μὲν, προπέτεια·
τὸ δ', ἀβουλία· οἱ μὲν γὰρ βουλευσάμενοι,
οὐκ ἐμμένουσιν οἷς ἐβουλεύσαντο, διὰ τὸ
πάθος· οἱ δ', διὰ τὸ μὴ βουλεύσασθαι,
ἄγονται ὑπὸ τοῦ πάθους· ἔνιοι γὰρ, ὥσπερ
γρ. προ- οἱ * προγαργαλίσαντες, οὐ γαργαλίζον-
γαργαλι- ται, οὕτω καὶ * προαισθόμενοι, καὶ προϊ-
σάντες, γρ. προαι- δόντες, καὶ προεγείραντες ἑαυτοὺς καὶ τὸν λο-
σθόμενοι, γισμὸν, οὐχ ἥττηνται ὑπὸ τοῦ πάθους, οὔτ' C
δὴ ἡδὺ ᾖ, οὔτ' ἀλυπηρόν. μάλιστα δὲ οἱ
ὀξεῖς καὶ μελαγχολικοὶ, τῇ προπετῇ ἀκρασίαν εἰσὶν ἀκρατεῖς· οἱ μὲν γὰρ, διὰ τὸ
ταχύτητα, οἱ δ', διὰ τὸ σφοδρότητα, οὐκ
ἀκολουθοῦσι τὸν λόγον, διὰ τὸ ἀκολουθητι-
κοὶ εἶναι τῇ φαντασίᾳ.

ΚΕΦΑΛ. θ'.

Περὶ ἀκρασίας δὲ καὶ κακίας, καὶ ἀκρατοῦς καὶ
ἀκολάστου· ὅτι μᾶλλον αἰτιατὸς ὁ ἀκόλα- D
στος, καὶ ὅτι βελτίων αὐτῷ ὁ ἀκρατής.

Superiore cap. ΕΣτι δὲ, ὁ μὲν ἀκόλαστος, ὥσπερ * ἐλέ-
χθη, οὐ μεταμελητικός· ἐμμένει γὰρ τῇ
προαιρέσει· ὁ δ' ἀκρατὴς, μεταμε-
γρ. πῶς. λητικὸς * πᾶς. διὸ οὐκ * ὥσπερ ἠπορήσα-
Suprà cap. 3. μεν, οὕτω καὶ ἔχει· ἀλλ', * ὁ μὲν, ἀνία-
γρ. ὁ μὲν ἀνίατος· ὁ δὲ, ἰατός· ἔοικε γὰρ, ἡ μὲν μοχθη-
ἀνίατος (vel, ἰατὸς) ὁ δὲ ἀνίατος. ρία τῷ νοσήματι οἷς ὑδέρῳ καὶ φθίσει· ἡ δὲ
γρ. ἄπρακτοι. ἀκρασία, τοῖς ὀξυπληθικοῖς· ἡ μὲν γὰρ, E
συνεχὴς· ἡ δ', οὐ συνεχὴς πονηρία. καὶ ὅλως
δὲ, ἕτερον τὸ γένος ἀκρασίας καὶ κακίας· ἡ
μὲν γὰρ κακία, λανθάνει· ἡ δὲ ἀκρασία, οὐ
λανθάνει. αὐτῶν δ' τούτων βελτίους οἱ ἐκστα-
τικοὶ, ἢ οἱ τὸν λόγον ἔχοντες μὲν, μὴ ἐμμένον-
τες δέ· ὑπὸ ἐλάττονος γὰρ πάθους ἡττῶνται, καὶ
οὐκ ἀπροβούλευτοι, ὥσπερ * ἕτεροι· ὅμοιος γὰρ
ὁ ἀκρατὴς ἐστὶ τοῖς ταχὺ μεθυσκομένοις, καὶ
ὑπὸ ὀλίγου οἴνου, καὶ ἐλάττονος ἢ ὡς οἱ πολλοί.

A & vt qui risum comprimere conãtes, vniuersum profundunt, quod Xenophanto accidit: sed si quis quibus voluptatibus multi possunt obsistere, ab iis superetur, neque possit contrà niti, non propter generis naturam, aut morbum, quemadmodum Persarum regibus mollities propter genus innata est, & vt fœmina à mare distat. Atque etiam is qui ludo & ioco magnopere deditus est, videtur esse intemperans: sed mollis est potiùs. Ludus enim, remissio animorum est, siquidem est requies. In his autem, qui modum iocandi ac ludendi superant, iocosus numeratur. Incontinentia autem alia est festinatio præceps, alia imbecillitas. Alij enim posteaquam deliberauerunt, non constant in eis quæ deliberata sunt, propter perturbationem: alios autem, quia non consultarunt, neque deliberarunt, quóuis trahit ac rapit perturbatio. Nonnulli enim, vt ij qui se ipsi antè titillarint, non titillantur ab alio: sic quia præsenserunt ac præuiderunt, seipsos denique ac rationis iudicium antè expergefecerunt, à perturbatione non vincuntur, siue iucunditatem ostentet, siue dolorem intentet. Maximè autem & ij quos acuta, & ij quos atra bilis vexat, præcipiti illa incontinentia sunt incontinentes. Illi enim propter celeritatem, hi propter acrimoniam seu vehemẽtiam, rationem non operiuntur, quòd species animo oblatas, visionésque facilè sequantur.

CAPVT IX.

Ad confirmationem eorum quæ de formali ratione Dispositionum ethicarum dicta sunt, sex illa Placita, quæ suprà cap. 2. proposuerat, examinare & explicare aggreditur, vt verum vero semper consonare demonstretur. Et hoc quidem capite primum declarat.

INcontinentem autem, vt suprà diximus, non facilè suorum factorum pœnitet. Perstat enim in consilio suscepto. Incontinens autem omnis, eiusmodi est quodammodo, vt eum facilè pœniteat. Itaque non ita se res habet, vt suprà dubitauimus: sed hic quidem sanabilis est, ille autem insanabilis. Similis enim est vitiositas aquæ inter cutem, & tabi: incontinentia autem morbis comitialibus. Illa enim assidua & perpetua est: hæc non est perpetua improbitas. Atque in summa aliud est incontinentiæ genus, aliud vitiositatis. Vitiositas enim latet: non latet incontinentia. Horum autem ipsorũ ij sunt meliores, qui facilè de sentẽtia deducuntur, quàm qui ratione in cõsiliũ adhibita, in ea nõ perstãt. Hi enim primũ à minore perturbatione superãtur: deinde non sine deliberatione antegressa, vt illi alteri. Similis est enim incõtinẽs hic, quẽ imbecillũ diximꝰ, iis qui citò, & modico vino, & pauciore quàm vulgus, fiunt

ebrij. Incontinentiam igitur non esse vitiositatem, perspicuum est, nisi fortè aliqua ratione. Hæc enim à consilio auersa est: illa consilio congruit. In actionibus tamen reperiuntur similes: quale illud est Demodoci in Milesios: Milesij non sunt illi quidem stulti, sed tamen eadem faciunt, quæ stulti: sic incontinentes non sunt illi quidem iniusti, sed iniustè faciunt tamen. Quoniam autem incontinens eiusmodi est, vt non quòd ita sibi persuaserit, immoderatas & à recta ratione alienas sequatur corporis voluptates; intemperans verò sibi persuasit ita viuendum esse, quia talis est, vt eas sequatur: ergo ille facilè de sententia deducetur, hic non item. Nam vt virtus principium tuetur & conseruat: ita vitiositas perdit atque extinguit. In actionibus autem id cuius gratia illæ suscipiuntur, principium est: vt in Mathematicis ea quæ posita & concessa sunt. Neque igitur illic principia ratione doceri possunt: neque hîc: sed virtus aut naturalis, aut ea, quæ ex consuetudine comparatur, rectè sentiendi de principio magistra est. Temperans igitur est is qui talis est. intemperans autem, qui ei contrarius. Est porrò aliquis alius, qui propter perturbationem à recta ratione auersus, de consilio quasi de gradu dejicitur: quem quidem perturbatio hactenus superat, vt non agat quod monet & præscribit ratio; sed vt talis sit, vt sibi persuadeat impudenter & improbè persequendas esse huius generis voluptates, non superat. Hic est incontinens, intemperante melior, neque absolutè improbus. Salua enim res est ea quæ omnium est optima, principium. Alter est huic contrarius, qui in sententia permanet, quique propter animi perturbationem, de eo quod constituit, non depellitur. Ex iis igitur perspicuum est, hunc habitum esse bonum: illum, malum & vitiosum.

CAPVT X.

Secundum placitum enarrat.

VTrùm igitur continens sit is, qui in qualibet ratione, & in quolibet consilio perstat: an is demum qui in recto consilio. Et vtrùm is incontinens, qui in quolibet consilio, atque in quauis ratione non permanet, an is, qui in ratione falsa, & in consilio minùs recto, quemadmodum suprà à nobis dubitatum est: An ex euentu quidem in quauis ratione & in quouis consilio: per se autem in vera ratione & recto consilio permaneat continẽs, non permaneat incõtinens, videamus. Si quis enim illud propter hoc optet & expetat, aut persequatur, per se quidẽ hoc persequi & optare dicendus est, ex euentu verò, illud prius. Per se autẽ, simpliciter & absolutè intelligi volumus. Itaque accidere potest,

A ὅλη μὲν οὖν καλία ἡ ἀκρασία οὐκ ἔστι, φανερόν· ἀλλά πη ἴσως· τὸ μὲν γὰρ, παρὰ προαίρεσιν· τὸ δ', κατὰ προαίρεσίν ἐστιν. οὐ μὴν ἀλλ' ὅμοιόν γε κατὰ τὴν πρᾶξιν, ὥσπερ τὸ Δημοδόκου εἰς Μιλησίους. Μιλήσιοι γὰρ, ἀξιώσεποι μὲν οὐκ εἰσί· δρῶσι δ', οἷά περ οἱ ἀξιώσεποι· καὶ οἱ ἀκρατεῖς, ἄδικοι μὲν οὐκ εἰσὶν, ἀδικοῦσι δέ. ἐπεὶ δ', ὁ μὲν, τοιοῦτός ἐστιν, * οἷος μὴ λίαν ὀ πεπεῖσθαι διώκειν γρ. οἷος δὲ τὸ μὴ πιπ. δ.
τὰς καθ' ὑπερβολὴν καὶ παρὰ τὸν ὀρθὸν λόγον· ἡδονάς· ὁ δὲ πέπεισται, λίαν ὀ τοιοῦτος τυγχ.), οἷος διώκειν αὐτάς. ἐκεῖνος μὲν * οὖν, B γρ. εἰσὶ δὲ μεταπείσιμος, * ὁ δ' οὔ· ἡ γὰρ γρ. οὐ.
ἀρετὴ καὶ μοχθηρία τὴν ἀρχὴν, ἡ μὲν, φθείρει, ἡ δὲ, σώζει· ἐν δὲ ταῖς πράξεσι τὸ οὗ ἕνεκα, ἀρχή· ὥσπερ ἐν τοῖς μαθηματικοῖς αἱ ὑποθέσεις. οὔτε δὴ ἐκεῖ ὁ λόγος διδασκαλικὸς τῶν ἀρχῶν, οὔτε ἐνταῦθα, ἀλλ' ἀρετὴ, ἢ φυσικὴ, ἢ * ἠθι- γρ. ἐθικὴ
κὴ τὴν ὀρθοδοξίαν παρὰ τὸν ἀρχόν. σώφρων μὲν οὖν ὁ τοιοῦτος· ἀνήλγητος δ', ὁ C ἐναντίος. ἔστι δέ τις ὃς ἀφ' ἁπάντος ἐκστατικὸς πρᾶξαι τὸν ὀρθὸν λόγον· ὃν, ὥστε μὲν μὴ παρέπεσθαι καὶ τὸν ὀρθὸν λόγον, κρατεῖ * τοῦ γρ. ἀφ' ἁπάντος.
πάθους· ὥστε οὐ τοιοῦτον, οἷς πεπεῖσθαι διώκειν * αὐτίκα δεῖν τὰς τοιαύτας ἡδονάς, γρ. δεῖ αὐτίκα
ὃ κρατεῖ· οὗτός ἐστιν ὁ ἀκρατὴς, * βελτίων τοῦ γρ. βελτίων
ἀκολάστου· οὐδὲ φαῦλος ἁπλῶς· σώζεται γὰρ τὸ βέλτιστον· ἄλλος δ' ἐναντίος, ὁ ἐμμενετικὸς, καὶ οὐκ ἐκστατικὸς, ἀφ' οὗ τὸ D πάθος. φανερὸν δὴ ἐκ τούτων ὅτι ἡ μὲν, ἀπονοσία ἕξις· ἡ δὲ, φαύλη.

ΚΕΦΑΛ. ι'.

Πότερον πάσῃ δόξῃ ποιεῖ ἐμμενετικὴν ἡ ἐγκράτεια, ἡ δ' ἀκρασία πάσης δόξης ἐκστατικήν.

ΠΟτερον οὖν ἐγκρατὴς ἐστὶν ὁ ὁποιῳοῦν λόγῳ καὶ ὁποιαοῦν προαιρέσει ἐμμένων, ἢ ὁ τῇ ὀρθῇ. καὶ ἀκρατὴς δὲ, ὁ ὁποιαοῦν μὴ ἐμμένων προαιρέσει, καὶ ὁποιῳοῦν λόγῳ, * ἢ ὁ μὴ πᾶν φαῦ- γρ. ἢ ὁ πᾶν
λον· καὶ τῇ προαιρέσει τῇ ὀρθῇ, ὥσπερ * ἠπορήθη πρότερον, ἢ * κατὰ συμ- γρ. ἐθικὸν· καὶ τῇ
βεβηκὸς ὁ ὁποιαοῦν· καθ' αὐτὸ δὲ πᾶν ἀναιτεῖ λόγῳ καὶ τῇ ὀρθῇ προαιρέσει, ὁ μὲν, ἐμμένει· ὁ δὲ, οὐκ ἐμμένει. Εἰ γὰρ τις τοῦ δι' αὐτοῦ αἱρεῖται ἢ διώκει, καθ' αὐτὸ μὲν, τοῦτο διώκει ἢ αἱρεῖται· κατὰ συμβεβηκὸς δὲ, τὸ πρότερον. ἁπλῶς δὲ λέγομεν, τὸ

Sup. c. 3. γρ. κατὰ μὲν ὀρ.

καθ' αὑτό· ὥστε ὅτι μὲν ὡς ὁποιαοῦν δό- A
ξῃ, ὁ μὲν, ἐμμένει· ὁ δὲ, ἐξίσταται·
γρ. ὁ τῇ ἀ. ἁπλῶς δὲ, * τῇ ἀληθεῖ. εἰσὶ δέ τινες οἱ
γρ. τῇ δόξῃ εἰσὶν, οὓς καλ. sic Aspas. ἐμμενετικοὶ * τῇ δόξῃ· εἰσὶ δ' οὓς καλοῦσιν ἰσχυρογνώμονας, οἷς δύσπειστοι καὶ οὐκ εὐμετάπειστοι· οἱ ὅμοιον μέν τι ἔχουσι τῷ ἐγκρατεῖ· οἷς ὁ ἄσωτος τῷ ἐλευθερίῳ, καὶ ὁ θρασὺς τῷ θαρραλέῳ· εἰσὶ δ' ἕτεροι καὶ πολλά· ὁ μὲν γὰρ ἀφαιρεῖται πάθος ἢ ἐπιθυμίαν οὐ μεταβαλλόμενος, ὁ ἐγ- B
κρατής· ἐπεὶ εὔπειστος, ὅταν τύχῃ, ἔσται ὁ ἐγκρατής· ὁ δὲ, οὐκ ἐκ τοῦ λόγου· ἐπεὶ ἐπιθυμίας γε λαμβάνουσι, καὶ ἄγονται πολλοὶ ὑπὸ τῶν ἡδονῶν. Εἰσὶ δὲ ἰσχυρογνώμονες οἱ ἰδιογνώμονες, καὶ οἱ ἀμαθεῖς
γρ. εἰσὶ ἄσπ. * καὶ ἄγροικοι· οἱ μὲν ἰδιογνώμονες, δι' ἡδονὴν καὶ λύπην· χαίρουσι γὰρ νικῶντες, ἐὰν μὴ μεταπείθωνται· καὶ λυποῦνται, ἂν ἄκυρα τὰ αὐτῶν ᾖ, ὥσπερ ψηφίσματα· ὥστε μᾶλλον τῶν ἀκρατεῖ ἐοίκασιν ἢ τῷ ἐγκρατεῖ. Εἰσὶ δέ τινες οἳ τοῖς δόξασιν οὐκ C
ἐμμένουσιν, οὐ δι' ἀκρασίαν, οἷς ἐν τῷ
γρ. τῇ Σ. Φιλοκτήτῃ * τῷ Σοφοκλέους ὁ Νεοπτόλεμος· καί τι δι' ἡδονὴν οὐκ ἐνέμεινεν, ἀλλὰ καλόν. τὸ γὰρ ἀληθεύειν αὐτῷ καλὸν ἦν· ἐπείσθη δ' ὑπὸ τοῦ Ὀδυσσέως ψεύδεσθαι· οὐ γὰρ πᾶς ὁ δι' ἡδονὴν τι πρακτέον, ἔστιν ἀκόλαστος, οὐδὲ φαῦλος, οὐδὲ ἀκρατής· ἀλλ' ὁ δι' αἰσχρόν.

ex qualibet depellatur : absolutè autem in vera ille permanet, hic non permanet. Sunt autem quidam, qui in opinione sua facilè perseuerant : atque hi sunt, quos in sententia obfirmatos & pertinaceis appellamus : quales sunt ij qui ægrè sibi aliquid à quoquam persuaderi patiuntur, quique non facilè de sententia deducũtur : qui simile quiddam habent continenti, vt prodigus liberali, & audax fidenti : sed in multis ab eo discrepant. Continens enim propter perturbationem & cupiditatem, sententiam non mutat. Nam vbi fors ita tulerit, facilè sibi fidem fieri patietur. Pertinax autem & in sententia obfirmatus, de sententia non decedit, etiam si suadeat ratio. Deinde magna pars hominum cupiditates vltrò arcessit, ac recipit, seséque à voluptatibus duci facilè patitur. Obfirmati autem in sententia sunt ij, qui præcipuas quasdam sententias in animum induxerunt, indoctique & agrestes homines. Atque ij quidem, qui præcipuas sententias in animum induxerunt, propter voluptatem ac dolorem sunt pertinaces. Lætantur enim cùm vincunt, si de sententia sua non deducantur : & grauiter molestéque ferunt, si sua veluti decreta rescindantur atque infirmentur. Itaque incontinenti, quàm continenti, sunt similiores. Sunt autem nõnulli, qui non perstant in eis quæ ipsi decreuerunt & comprobarunt, sed non propter incontinẽtiam : vt in Sophoclis Philoctete Neoptolemus. Atqui propter voluptatem in sententia non perstitit : at honestam. Nam vera loqui, erat ei pulchrum, atque honestum : persuasum autem ei fuerat ab Vlysse, vt mẽtiretur. Non enim quisquis voluptate adductus aliquid agit, intemperans est, neque improbus, neque incontinens : sed qui turpi.

ΚΕΦΑΛ. ια'.

Λύσις τοῦ ἐν τῷ τρίτῳ τὸ κεφάλαιον πολλῶν ἀπορημάτων.

CAPVT XI.

Tertium, Quartum, & Quintum placitum dilucidat.

ΕΠεὶ δ' ἔστι τις καὶ τοιοῦτος οἷος ἥττων ἢ δεῖ τοῖς σωματικοῖς χαίρων, καὶ οὐκ ἐμμένων τῷ λόγῳ· ὁ τοιοῦτος τούτου μὲν τοῦ ἀκρατοῦς μέσος ὁ ἐγκρατής· ὁ μὲν γὰρ ἀκρατὴς οὐκ ἐμμένει ᾧ λόγῳ, διὰ τὸ μᾶλλον· οὗτος δὲ διὰ τὸ ἧττόν τι· ὁ δ' ἐγκρατὴς, ἐμμένει, καὶ οὐδὲ * δι' ἕτερον μεταβάλλει. δοκεῖ δ', ὥσπερ ἡ ἐγκράτεια σπουδαῖόν, ἀμφοτέρας τὰς ἐναντίας ἕξεις φαύλας εἶναι, ὥσπερ καὶ φαίνονται· ἀλλὰ διὰ τὸ τὴν ἑτέραν ἐν ὀλίγοις καὶ ὀλιγάκις εἶναι φανερὰν, ὥσπερ ἡ σωφροσύνη τῇ ἀκολασίᾳ δοκεῖ ἐναντίον εἶναι μόνον, οὕτω καὶ ἡ ἐγκράτεια τῇ ἀκρασίᾳ.

QVoniã autem est etiã aliquis eiusmodi, qui minùs quàm debeat, corporis voluptatibus delectetur, & qui in ratione non permaneat; inter hunc & incontinentẽ, medius E
cõtinens locatus est. Incontinens enim propterea sese in rationis gyro non cõtinet, quia magis quàm par est, voluptatibus delectatur: hic autem nomine vacans, propterea quòd minùs delectatur. Continens autem in ratione permanet, neque propter alterutrum sententiam mutat. Necessariò autem si continentia bonum est, ambo habitus contrarij mali sunt, quemadmodum apparet: sed quia alter in paucis, & rarò reperitur, idcirco vt temperantia intemperãtiæ dumtaxat videtur aduersari, sic & incontinentiæ continentia.

Sed quādoquidem ex ſimilitudine multa dicuntur, temperantis quoque continentia ex ſimilitudine quadam ducta eſt. Nam & continens & temperans eiuſmodi ſunt, vt nihil à ratione faciant alienum propter corporis voluptates: ſed hoc intereſt, quòd ille prauis afficitur cupiditatibus, hic non item: & hic eiuſmodi eſt, vt nulla re delectetur præter rationem: ille eiuſmodi, vt delectetur quidem, ſed non vt trahatur. Similes ſunt quoque inter ſe incontinens & intemperans. Et cùm alioquin differant, ambo corporis delectationes perſequuntur: ſed hic ita vt exiſtimet eas ſequi oportere, ille ita vt non exiſtimet. Neque verò fieri poteſt vt idem vnà prudens ſit, & incontinēs. Nam prudentem etiam bonum virum ſimul eſſe oſtendimus. Præterea non ex eo ſolùm prudens aliquis eſt, quòd ſciat, ſed ex eo etiam quòd ad res agendas idoneus ſit. At incontinens ad agendum ineptus eſt. Solertem autem nihil prohibet incontinentem eſſe. Itaque etiam videntur interdum nonnulli prudentes eſſe, & tamen incontinentes: quia ſolertia differt à prudentia eo modo quo ſuperiore libro diximus: & propterea quia ratione ſunt duo illa quidem finitima, ſed conſilio differunt. Neque etiam incontinens inſtar eius eſt, qui ſcit, eáque quæ ſcit, re conſiderat, & animo cōtemplatur: ſed eius qui dormit, vel qui vino obrutus eſt. Et verò ſua ſponte facit quidē ille: facit enim quodāmodo ſciēs, & quid & cuius rei gratia faciat: ſed improbus non eſt tamen. Cōſilium enim eius bonū eſt. Itaque dimidia ex parte malus eſt. Neque iniuſtus eſt: quoniam non eſt ſubdolus, aut inſidioſus. Incontinentium enim aliqui non perſtant in eis quæ deliberarint: ij autem, qui atra bile laborant, ne ad conſultādum quidem vlla ex parte apti ſunt. Similis igitur eſt incontinens ei ciuitati, quæ omnia quidem decernit, quæ ſunt decernenda, legéſque habet bonas atque vtiles, ſed nulla earum vtitur: quemadmodum Anaxandrides falsè dixit,

Conſultat, à qua ſpernitur lex, ciuitas.

Malus autē ei ſimilis eſt, quæ legibus vtitur, ſed malis vtitur. Verſatur autem incontinētia & continētia in eo quod magnæ partis hominū habitum ſuperat. Cōtinens enim magis, incontinens minùs quàm maxima pars hominum poſſit, in recta ratione permanet. Ea autē incontinētia ſanabilior eſt, quæ ineſt in incontinentibus atra bile affectis, quàm eorum qui in eo quod deliberarūt, non permanēt: faciliúſque ſanari poſſunt, qui ex cōſuetudine, quàm qui ex natura incontinentiā contraxerunt. Facilius eſt enim conſuetudinem mutare, quàm naturam. Propterea enim & conſuetudinem mutare difficile eſt, quia naturæ ſimilis eſt: quemadmodum ait Euenus,

Multos, quod partū eſt meditādo, permanet annos,
Atque in naturam tandem conuertitur vſus.

A Ἐπεὶ δ' καθ' ὁμοιότητα πολλὰ λέγεται, καὶ ἡ ἐγκράτεια ἡ τοῦ σώφρονος καθ' ὁμοιότητα ἠκολούθηκεν· ὅ, τε γὰρ ἐγκρατὴς οἷος μηδὲν παρὰ τὸν λόγον, διὰ τὰς σωματικὰς ἡδονὰς ποιεῖν, καὶ ὁ σώφρων· ἀλλ' ὁ μὲν, ἔχων· ὁ δ', οὐκ ἔχων φαύλας ἐπιθυμίας. καὶ ὁ μὲν τοιοῦτος οἷος μὴ ἥδεσθαι παρὰ τὸν λόγον· ὁ δ', οἷος ἥδεσθαι, ἀλλὰ μὴ ἄγεσθαι. Ὁμοιοι δ' καὶ ὁ ἀκρατὴς καὶ ὁ ἀκόλαστος, ἕτεροι μὲν ὄντες, ἀμφότεροι δὲ τὰ σωματικὰ ἡδέα διώκουσιν· ἀλλ' ὁ μὲν, καὶ οἰόμενος δεῖν, ὁ δ' οὐκ οἰόμενος. Οὐδὲ ἄμα φρόνιμον καὶ ἀκρατῆ ἐνδέχεται εἶναι αὐτόν· ἅμα γὰρ φρόνιμος καὶ σπουδαῖος τὸ ἦθος δέδεκται ὤν. ἔτι, οὐ πᾶν εἰδέναι μόνον φρόνιμος, ἀλλὰ καὶ πρακτικός. ὁ δ' ἀκρατὴς, οὐ πρακτικός. Τὸν δὲ δεινὸν οὐδὲν κωλύει ἀκρατῆ εἶναι. διὸ καὶ δοκοῦσιν ἐνίοτε * φρόνιμοι εἶναί τινες, ἀκρατεῖς δὲ, διὰ τὸ τὴν δεινότητα μὲν διαφέρειν τῆς φρονήσεως τὸν εἰρημένον τρόπον * ἐν τοῖς πρόσθεν λόγοις· καὶ κεῖται μὲν τὸν λόγον ἐγγὺς εἶναι, διαφέρειν δὲ τῇ προαιρέσει. Οὐδὲ δὴ ὡς ὁ εἰδὼς καὶ θεωρῶν, ἀλλ' ὡς ὁ καθεύδων ἢ οἰνωμένος· καὶ ἔχων μέν. Ἕπεται γάρ τινα εἰδὼς, καὶ ὃ ποιῶ, καὶ οὗ ἕνεκα· πονηρὸς δ', οὔ. ἡ γὰρ προαίρεσις, ὀρθεικτής· ὥσθ' ἡμιπόνηρος, καὶ οὐκ ἄδικος· οὐ γὰρ ἐπίβουλος· * ὁ μὲν γὰρ αὐτῶν, οὐκ ἐμμενετικὸς οἷς δὴ βουλεύσηται· ὁ δὲ, μελαγχολικὸς, οὐδὲ βουλευτικὸς ὅλως. καὶ ἔοικε δὴ ὁ ἀκρατὴς πόλει, ἢ ψηφίζεσθαι μὲν ἄπαντα τὰ δέοντα, καὶ νόμους ἔχειν σπουδαίους, χρῆσθαι δ' οὐδενὶ, ὥσπερ Ἀναξανδρίδης ἔσκωψεν.

Ἡ πόλις * ἐβούλεθ', ἣ νόμων οὐδὲν μέλει.
ὁ δ' πονηρὸς, χρωμένη μὲν τοῖς νόμοις, πονηροῖς δὲ χρωμένη. Ἔστι δ' ἀκρασία καὶ ἐγκράτεια περὶ τὸ ὑπερβάλλον τῆς τῶν πολλῶν ἕξεως· ὁ μὲν γὰρ, ἐμμένει μᾶλλον· ὁ δ', ἧττον τῆς τῶν πλείστων δυνάμεως. B διαφοραὶ δὲ τῶν ἀκρασιῶν, ὡς οἱ μελαγχολικοὶ ἀκρατεύονται, τῶν βουλευσαμένων μὲν, μὴ ἐμμενόντων δέ· καὶ οἱ δι' ἔθισμοὶ ἀκρατεῖς, τῶν φυσικῶν· ῥᾷον γὰρ ἔθος μετακινῆσαι φύσεως· διότι γὰρ τοῦτο καὶ ὅτι ἔθος χαλεπὸν, ὅτι τῇ φύσει ἔοικεν, ὥσπερ καὶ Εὔηνος λέγει,

Φημὶ πολυχρόνιον μελέτην εἶμεν φίλε.

καὶ διὰ

Ταύτην αἱ δεῖπνοι τὴν βροτῶν ἕξιν φύσιν εἶναι.

C

D

E

Suſpecta quibuſdam eſt iſto loco tota hæc de voluptate diſputatio, quę librũ hũc claudit. Nã proprius eius diſputationis locus eſt libro 10. vbi philoſophus de voluptate tractat ex profeſſo & accuratiùs. Nõ ſolet autẽ Ariſt. in eodẽ opere ex profeſſo rem eandem bis explicare : tam multis præſertim neq; ſanè aut in Magnis moral. aut Eudemiis, de voluptate duob. locis ab eo actũ. Fortaſſe igitur ex Eudemiis malè fuerũt iſta iam olim huc à quibuſdã tranſlata; qui quum viderent ſept. hũc librum eundem prorſus eſſe cum ſexto illius operis : niſi uertẽtes in hoc tiones liquet.

πότερον μὲν οὖν ἐστὶν ἐγκράτεια, καὶ τί ἀκρασία, καὶ καρτερία καὶ μαλακία, καὶ πῶς ἔχουσιν αἱ ἕξεις αὗται πρὸς ἀλλήλας, εἴρηται.

A Quid igitur ſit continentia, quid incontinẽtia : quid tolerantia, & mollities: & quam inter ſe hi habitus rationem habeant, hactenus à nobis expoſitum eſt.

ΚΕΦΑΛ. ιβ'. CAPVT XII.

Ὅτι δεῖ περὶ ἡδονῆς καὶ λύπης θεωρῆσαι. Πρῶτον δὲ τὰ λεγόμενα περὶ ἡδονῆς ἐπὶ σκοπεῖται ἄλλων.

De materia ethicis Diſputationibus ſubiecta, de Voluptate ſcilicet & Dolore, agẽdum eſſe monet. Inprimis autem vulgatas opiniones de voluptate recenſet: eaſdémque argumentis confirmat.

ΠΕΡΙ δὲ ἡδονῆς καὶ λύπης θεωρῆσαι, τῆ τοῦ πολιτικοῦ φιλοσόφου· οὗτος γὰρ, τῆ τέλους ἀρχιτέκτων, πρὸς ὃ βλέποντες, ἕκαστον, τὸ μὲν, κακὸν, τὸ δ', ἀγαθὸν ἁπλῶς λέγομεν. ἔτι δὲ, καὶ τῶν ἀναγκαίων ὑποκεῖσθαι περὶ αὐτῶν. τοῦτο τε γὰρ ἀρετοῦ καὶ τοῦ κακίαν τοῦ ἠθικοῦ περὶ λύπας καὶ ἡδονὰς ἔστιν· καὶ τοῦ εὐδαιμονίαν οἱ πλεῖστοι μετ' ἡδονῆς εἶναί φασι· διὸ καὶ τὸν μακάριον ὠνομάκασιν * ἀπὸ τῆ χαίρειν. Τοῖς μὲν οὖν δοκεῖ εὐδαιμία ἡδονὴ εἶναι ἀγαθὸν, οὔτε καθ' αὐτὸ, οὔτε κατὰ συμβεβηκός· οὐ γὰρ εἶναι τὸ αὐτὸ ἀγαθὸν καὶ ἡδονήν· τοῖς δ', ἔνιαι μὲν εἶναι, αἱ δὲ πολλαὶ, φαῦλαι. Ἔτι δὲ, τούτων τεῖτον, εἰ καὶ πᾶσαι ἀγαθὸν, ὅμως μὴ ἐνδέχεσθαι εἶναι τὸ ἄριστον ἡδονήν. Ὅλως μὲν οὖν οὐκ ἀγαθὸν· ὅτι πᾶσα ἡδονὴ γένεσίς ἐστιν εἰς * φύσιν αἰσθητήν· εὐδαιμία δὲ γένεσις οὐδεμία τοῖς τέλεσιν· οἷς εὐδαιμία οἰκοδόμησις οἰκίας. Ἔτι, ὁ σώφρων φεύγει τὰς ἡδονάς. ἔτι, ὁ φρόνιμος τὸ ἀλυπον διώκει, οὐ τὸ ἡδύ. Ἔτι, ἐμποδίζουσι φρονεῖν αἱ ἡδοναί· καὶ ὅσῳ μᾶλλον χαίρει, μᾶλλον· οἷς τῶν ἀφροδισίων· οὐδένα γὰρ ἂν διανοηθῆναι νοῆσαί τι ἐν αὐτῇ. Ἔτι, τέχνη εὐδαιμία ἡδονῆς· καί τοι πολοῦ ἀγαθὸν, τέχνης ἔργον. Ἔτι, τὰ παιδία καὶ τὰ θηρία διώκει τὰς ἡδονάς. Τοῦ δὲ μὴ πάσας· ὅτι ἀκολασίας εἰσὶ καὶ αἱρεταὶ καὶ ὀνειδιζόμεναι, καὶ ὅτι βλαβεραί· νοσώδη γὰρ ἔνια τῶν ἡδέων. * ὅτι δ' οὐκ ἄριστον ἡ ἡδονή· ὅτι οὐ τέλος, ἀλλὰ γένεσις· τὰ μὲν οὖν λεγόμενα τοιοῦτ' ἐστίν.

B DE voluptate autem & dolore cognoſcere eius hominis eſt, qui in ciuilis prudentiæ ſtudio ſe verſari profitetur. Hic enim vltimi bonorum omnium magiſter, & veluti architectus eſt : quod intuentes, vnumquidque partim malum partim bonum ſimpliciter dicere ſolemus. Præterea verò neceſſariò nobis de iis diſputandum & conſiderandum eſt. Nam cùm virtutes & vitia, quæ ad mores pertinent, in voluptate ac dolore locauimus : tum plerique vitam beatam cum voluptate copulatam eſſe dicunt. Itaque & μακάριον, beatam, ἀπὸ τῆ μάλιστα χαίρειν, C à maximè gaudendo, nominarunt. Primùm igitur ſunt qui nullam voluptatem bonum eſſe cenſent, neque per ſe, neque ex euentu : non enim idem eſſe bonum, & voluptatem. Alij nonnullas eſſe bonas, multas verò malas. Tertij diſputant, etiamſi voluptates omnes ſint bonum, non poſſe fieri tamen, vt ſummum bonum ſit voluptas. Omnino igitur non eſt bonum : quia voluptas omnis ad naturam ortus eſt, qui ſenſu percipi poſſit. At nullus ortus finibus eſt cognatus : vt nulla ædificatio cum ædibus cognationem habet. Præterea D temperans fugit voluptates : tum prudens indolentiam perſequitur, non voluptatem. Deinde prudenter ſentiendi facultatem impediunt voluptates, eóque magis, quo quiſque magis delectatur : qualis eſt ea quæ ex rebus venereis percipitur. In ea voluptate enim neminem quicquam animo agitare, aut ratione explicare poſſe. Præterea voluptatis ars nulla eſt. atqui quicquid eſt bonum, artis opus eſt. Tum verò voluptates pueri & beſtiæ perſequuntur. Non omneis autem eſſe bonas, id declarat, quòd ſunt E etiam aliquæ turpes, & quæ vitio vertuntur, & quæ damnum afferunt. Quædam enim eorum quæ iucunda ſunt, morbos gignunt. Iam verò neque ſummum bonum eſt voluptas, quia non finis, ſed ortus eſt. Atque hæc ferè ſunt quæ contra voluptatem diſputantur.

quòd hæc ampliùs ſextus Eudemiorũ haberet quàm iſte : aſſuenda illa hîc quoque putant : haud animadibi quidem neceſſariò iſta legi : quia non alibi in Eudemiis hæc tractantur : hîc non ita : quum alius locus opere ei quæſtioni ſit deſtinatus Atque vt hoc probabiliter dici poteſt : ſic nec aliter ſentientibus ſuæ rideſunt ; de quibus aliàs. γρ. ἀπὸ τῆ μάλιστα χαίρ. γρ. φύσει αἰσθητεῖ. οὐδεμία γὰρ γ. ſed αἰσθητὴ leg. vt ex ſeq. c. etſi aliter ſemper in Græca interpr. cum hîc, tum lib. 10. γρ ἔτι.

A

CAPVT XIII.

Opiniones tres de Voluptate, contrariis aduersariorum argumentis impugnat.

EX his autem non effici, vt neque bonũ, neque ſummum bonum ſit voluptas, ea quæ dicemus, declarabunt. Primùm, quia cùm duobus modis dicatur bonum: vnúmq; ſit, quod abſolutè & per ſe bonum eſt: alterum, quod alicui eſt bonum: eandem partiB tionem ſequentur & naturæ, & habitus: eandem igitur & motiones, & ortus. Et quæ malæ videntur voluptates, earum aliæ ſunt ſimpliciter malæ, ſed alicui non malæ, immò huic optabiles: aliæ ne huic quidem ſunt optabiles, ſed aliquando, & non diu: non ſunt tamen optabiles. Hæ autem ne ſunt quidem voluptates, ſed videntur, nempe quotquot cum dolore aliquo coniunctæ ſunt, & quę curationis cauſa adhibentur, vt ægrotorũ. Præterea cùm bonũ aliud ſit muneris functio, aliud habitus: eæ voluptates, quę in naturalem habitũ reſtituunt, ex euentu iucũdæ ſunt. Ineſt autem in cupiditatibus functio habitus & C naturæ aliqua re carentis. Sunt enim etiã aliquæ doloris & cupiditatis expertes voluptates: quales ſunt functiones muneris in contemplãdo occupatæ, natura nihil deſiderãte, nulláque re egente. Illas autem nõ eſſe veras voluptates, argumento eſt, quòd non iiſdem rebus iucundis delectãtur homines, cùm expletur, & cùm in ſuo ſtatu eſt natura. Sed natura conſtituta, rebus delectãtur abſolutè iucũdis: cùm expletur verò, etiam contrariis. Acribus enim & amaris gaudent: quorũ nihil D eſt neque natura, neque abſolutè iucundum. Ergo ne voluptates quidẽ. Vt. n. ea quæ iucunda ſunt, inter ſe cõparantur, ſic & eæ quæ ab his oriũtur, voluptates. Nec verò neceſſe eſt aliud quicquam voluptate melius eſſe, vt aiunt nonnulli, finem ortu eſt meliorem. Voluptates enim non ſunt ortus: ne omnes quidem ſunt cum ortu coniunctæ: ſed muneris functiones potiùs, & finis. Nec cùm gignũtur res aliquæ, ſed cùm aliquibus reb. vtimur, eueniunt atque exiſtunt voluptates: neq; omnium voluptatũ finis, quiddam ab illis diuerſum eſt, ſed earũ quæ ad naturę perfectionem E perducunt. Quapropter neque rectè dicunt, voluptatem ortum ſiue generationem eſſe, quæ ſenſu percipi poſſit: ſed dicendum fuit potiùs, eſſe functionẽ muneris habitus cum natura conſentientis: & in locum illorũ verborum, Quæ ſenſu percipi poſſit, ſubſtituendum eſt, Non impeditam. Idcirco autem ortum quẽdam eſſe exiſtimãt, quia propriè bonum eſt. Nam functionem muneris ortum eſſe arbitrantur. Sed aliud eſt. Quod autem declarari ex eo putant voluptates eſſe malas, quia nonnulla iucunda morbos pariunt;

ΚΕΦΑΛ. ιβ'.

Οτι οὐ συμβαίνει διὰ τὰ πρότερον εἰρημένα τ' ἡδονὰ μὴ εἶ) ἀγαθὸν, μηδὲ ϐ ἄριστον.

ΟΤΙ δ' οὐ συμβαίνει διὰ ταῦτα μὴ εἶναι ἀγαθὸν, μηδὲ τὸ ἄριστον, ἐκ τῶν δὲ δῆλον. πρῶτον μὲν, ἐπεὶ τὸ ἀγαθὸν διχῶς· τὸ μὲν γὰρ, ἁπλῶς· τὸ δὲ, τινί· καὶ αἱ φύσεις δ αἱ ἕξεις ἀκολουθήσουσιν. ὥστε καὶ αἱ κινήσεις καὶ αἱ γενέσεις ἀκολουθήσουσι· καὶ αἱ φαῦλαι διχῶς ἔσαι, αἱ μὲν,] ἁπλῶς φαῦλαι· τινὶ δ', οὔ· ἀλλ' αἱρεταὶ τῷ δέ· ἔνιαι δὲ, οὐδὲ τῷ ϗ, ἀλλὰ ποτὲ καὶ ὀλίγον χρόνον· αἱρεταὶ δ', οὔ· αἱ δὲ, οὐδὲ ἡδοναὶ, ἀλλὰ φαίνονται, ὅσαι μὴ λύπης, καὶ ἰατρείας ἕνεκεν· οἷ αἱ τῶν κακμόντων. Ετι, ἐπεὶ τῶ ἀγαθοῦ, τὸ μὲν ἐνέργεια, τὸ δ' ἕξις, ϗ συμβεβηκὸς, αἱ καθιστᾶσαι εἰς τὴν φυσικὴν ἕξιν, ἡδεῖαί εἰσιν. ἔστι δ' ἡ ἐνέργεια ἐν τοῖς ὑπο-

θυμίαις τῆς * ἀσωλύπου ἕξεως καὶ φύ- γρ. ἀσω-
σεως· ἐπεὶ καὶ ἀνευ λύπης καὶ ὑπθυμίας λύπου, ait
εἰσὶν ἡδοναί· οἷ αἱ τῶ θεωρεῖν ἐνέργειαι τῆς Aſpaſius,
φύσεως οὐκ ἐνδεούσης. σημεῖον δ', ὅτι οὐ qui vtrã-
τῷ αὐτῷ ἡδεῖ χαίρουσιν, ἀναπληρουμένης que lectionẽ a-
τε τῆς φύσεως καὶ καθιστώσης· ἀλλὰ κα- gnoſcit,
θιστώσης μὲν, τοῖς ἁπλῶς ἡδέσιν· ἀνα- & inter-
πληρουμένης δὲ καὶ τοῖς ἐνδεέσιν· ϗ γὰρ pretatur.
ὀξέσι καὶ πικροῖς χαίρουσιν· ὧν οὐδὲν οὔτε
φύσει ἡδύ, οὔθ' ἁπλῶς ἡδύ· ὥστε οὐδ' αἱ
ἡδοναί· ὡς γὰρ τὰ ἡδέα πρὸς ἄλληλα
συνέχουσιν, οὕτω καὶ αἱ ἡδοναὶ αἱ ἀπὸ
τούτων. Ετι, ἐκ ἀνάγκη ἕτερόν τι εἶ) βέλτιον τῆς ἡδονῆς ὥσπερ τινές φασι τὸ τέλος τῆς γενέσεως· οὐ γὰρ γενέσεις εἰσὶν αἱ ἡδοναὶ, οὐδὲ μετὰ γενέσεως πᾶσαι, ἀλλ' ἐνέργειαι καὶ τέλος· οὐδὲ γινομένων συμβαίνουσιν, ἀλλὰ χρωμένων· καὶ τέλος, οὐ πασῶν ἕτερόν τι, ἀλλὰ τῶν τῶν τελείωσιν ἀγομένων τῆς φύσεως. διὸ καὶ οὐ καλῶς ἔχει τὸ αἰσθητὸν γένεσιν φάναι εἶναι τῶν ἡδονῶν, ἀλλὰ μᾶλλον λεκτέον ἐνέργειαν τῆς κατὰ φύσιν ἕξεως· ἀντὶ δὲ τῶ αἰσθητὸν, ἀνεμπόδιστον. δοκεῖ δὲ γένεσίς τις εἶναι, ὅτι κυρίως ἀγαθόν· τῶν γὰρ ἐνέργειαν γένεσιν οἴονται εἶναι· ἔστι δ' ἕτερον. Ο δ' εἶναι φαύλας, ὅτι νοσώδη ἔνια ἡδέα,

τὸ αὐτὸ καὶ ὅτι ὑγιειναὶ, ἔνια φαῦλα πρὸς χρηματισμόν. Ταύτῃ οὖν φαῦλα ἀμφω, ἀλλ' οὐ φαῦλα, καθά γε τοῦτο· ἐπεὶ καὶ τὸ θεωρεῖν ποτὲ βλάπτει πρὸς ὑγίειαν· ἐμποδίζει γάρ, οὔτε φρονήσει, οὔθ' ἕξει οὐδεμιᾷ ἡ ἀφ' ἑκάστης ἡδονή, ἀλλ' αἱ ἀλλότριαι· ἐπεὶ αἱ ἀπὸ τοῦ θεωρεῖν καὶ μανθάνειν, μᾶλλον ποιήσουσι θεωρεῖν καὶ μανθάνειν. Τὸ δ', τέχνης μὴ εἶναι ἔργον μηδεμίαν ἡδονὴν, δικαίως συμβέβηκεν. οὔτε γὰρ ἄλλης ἐνεργείας οὐδεμιᾶς τέχνη ἐστὶν, ἀλλὰ τῆς δυνάμεως· καί τοι καὶ ἡ μυρεψικὴ τέχνη, καὶ ἡ ὀψοποιικὴ, δοκεῖ ἡδονῆς εἶναι. Τὸ δὲ τὸν σώφρονα φεύγειν, καὶ τὸν φρόνιμον διώκειν τ' ἄλυπον βίον, καὶ τὸ τὰ παιδία καὶ τὰ θηρία διώκειν, πῶς ἅπαν λύεται πρόβλημα. ἐπεὶ γὰρ εἴρηται πῶς ἀγαθαὶ ἁπλῶς, καὶ πῶς οὐκ ἀγαθαὶ πᾶσαι αἱ ἡδοναὶ, τὰς τοιαύτας τὰ παιδία καὶ τὰ θηρία διώκει, καὶ τὴν τούτων ἀλυπίαν ὁ φρόνιμος, τὰς μετ' ὀπτῆς καὶ λύπης, καὶ τὰς σωματικάς· τοιαῦται γὰρ αὗται· καὶ τὰς τούτων ὑπερβολάς, καθ' ἃς ὁ ἀκόλαστος, ἀκόλαστος. διὸ ὁ σώφρων φεύγει τοιαύτας· ἐπεὶ εἰσὶν ἡδοναὶ καὶ σώφρονος.

ΚΕΦΑΛ. ιδ'.

Οὐ ἀγαθόν πως ἡ ἡδονὴ, δείκνυσι, λύων τὰς ἐνδυτίας δόξας.

ΑΛΛΑ μὴν ὅτι καὶ ἡ λύπη κακὸν, ὁμολογεῖται, καὶ φευκτόν. ἡ μὲν γὰρ ἁπλῶς κακὸν· * ἡ δ', πῇ, ᾧ ἐμποδιστική· ᾧ δὲ φευκτῷ τὸ ἐνδυτίον, ἢ φευκτόν τι καὶ κακόν, ἀγαθόν. ἀνάγκη οὖν τι ἡδονῇ ἀγαθὸν τι εἶναι. * ὡς γὰρ Σπεύσιππος ἔλυεν, ὃ συμβαίνει ἡ λύσις· ὥσπερ τὸ μεῖζον τῷ ἐλάττονι, καὶ ἴσῳ ἐνδυτίον· οὐ γὰρ δὴ φαίη ἄν κακόν τι εἶναι τινὶ ἡδονῇ. ἄριστον δ' οὐδὲν κωλύει ἡδονῇ τινα εἶναι, εἰ ἔνιαι φαῦλαι ἡδοναὶ, ὥσπερ καὶ ὑγιεινῆς τινὰ, οἷον φαύλων οὐσῶν. ἴσως δὲ καὶ ἀναγκαῖον, εἴπερ ἑκάστης ἕξεώς εἰσιν ἐνέργειαι ἀνεμπόδιστοι, εἴθ' αἱ πασῶν ἐνέργειαί ἐστιν εὐδαιμονία· εἴτε ἡ τινός αὐτῶν, αὐ ἡ ἀνεμπόδιστος, αἱρετωτάτην εἶναι· τοῦτο δ' ἐστὶν ἡδονή· ὥστε εἴη ἄν τις ἡδονὴ τὸ ἄριστον, τῶν πολλῶν μὲν ἡδονῶν φαύλων οὐσῶν, εἰ ἔτυχεν ἁπλῶς. καὶ διὰ τοῦτο πολλοὶ τὸν εὐδαίμονα ἡδὺν οἴονται βίον εἶναι,

γρ. ὁ δ', πῇ ἐμπ.

Lib. 10. cap. 2.

γρ. φαίης.

A eadem ratio & contra salubria facit, quia nõ-
nulla eorum sunt ad pecuniam quærendam
inutilia. Hac igitur ratione erunt vtraque
mala: sed non idcirco mala sunt. Nam etiam
causas rerum animo contemplari, & discere,
nocet interdum valetudini. Sed neque pru-
dentiam, neque vllum alium habitum volu-
ptas impedit, ea quæ ab vnoquoque habitu
proficiscitur: sed quæ sunt alienæ. Ex enim
quæ ex contemplatione rerum & disciplina
manãt voluptates, efficient vt magis ac magis
contemplemur, & discamus. Nullã verò vo-
luptatis artem esse, non est mirum: neque id
sine ratione accidit. Nam neque vllius fun-
ctionis ars est, sed facultatis potiùs: quãquam
vnguentaria & culinaria videntur esse volu-
ptatis artes. Quod verò aiunt, temperantem
fugere voluptates, & prudentem sequi vitam
à dolore vacuam: pueros autem & bestias vo-
luptates consectari; eadẽ ratione hæc omnia
dissoluuntur. Nam quoniam exposuimus,
quemadmodũ sint absolutè bonę voluptates,
& quemadmodũ non omnes bonæ: has tales
pueri & bestiæ persequuntur, harúmq; indo-
lentiã vir prudens: eas, inquam, quæ cum cu-
piditate & dolore coniunctæ sunt, & quæ ad
corpus pertinent, (sunt enim hæ huiusmodi,)
earúmque immoderationes, ex quibus intẽ-
perans & dicitur & est intemperans. Quo fit,
vt has fugiat temperãs. Nam sunt & tempe-
rantis propriæ quædam voluptates.

CAPVT XIV.

*Ex sua porrò sententia opiniones vulgatas de Vo-
luptate examinat, Primam scilicet, Tertiam
& Secundam.*

INter omnes porrò conuenit, malum esse
dolorem, ac fugiendum. Alius enim abso-
lutè malum est, alius aliquo modo, nempe
quòd impedit. Quod autẽ rei fugiendæ con-
trarium est, quà fugienda & mala, bonũ est.
Necessariò igitur bonum quiddam est volu-
ptas. Neque enim ea qua vtebatur Speusip-
pus, dissolutio quadrat: vt maius minori & æ-
quali contrariũ est, sic voluptati duo esse cõ-
traria, & dolorem, & id quod medium est.
Non enim dixerit, voluptates idem esse quod
aliquod malum. Iam verò nihil prohibet, si
nonnullæ voluptates malæ sunt, quominus
aliqua voluptas sit summum bonum: quem-
admodum & scientia aliqua est optima, etiam
si aliquæ sint malæ. Immò verò fortasse &
necesse est, siquidem vniuscuiusque habitus
functiones liberæ sunt, & non impeditæ, si-
ue omnium habituum functio beatitudo est,
siue alicuius eorum, modò non sit impedita,
eam maximè esse expetendam. At hoc est
voluptas. Itaque erit aliqua voluptas sum-
mum bonum, cùm sint multæ, si fors ita fe-
rat, absolutè malæ. Atque ob hanc causam,
vitam beatam, iucundã esse omnes existimãt,

& beatitudinem cum voluptate connectunt, non iniuria. Nulla enim muneris functio, si impediatur, perfecta esse potest. At beatitudo in perfectis rebus numeratur. Quocirca & corporis & externa bona, & fortunã quoque, ne hæc impediantur, desiderat beatus. Qui autem ei qui in rota crucietur, & qui maximis calamitatibus afficiatur, beato esse licere dicunt, modò vir bonus sit, nihil dicunt, siue sua spõte, siue inuiti dicãt. Propterea autem quòd fortunam desiderat, quibusdam videtur idem esse vita beata, atque secũda fortuna, cùm longè aliud sit. Nam etiam ipsa, si sit immoderata, impedimento est vitæ beatę: nec ea iam fortasse secunda fortuna iure nominatur. Ea enim circumscribitur ac definitur ex ipsius cum vita beata comparatione. Et quòd omnes & bestiæ & homines persequuntur voluptatem, argumento est, eam quodammodo esse summum bonum.

Fama autem haud dubiè non funditus interit illa,
Quam multi celebrant populi.

Sed quoniam neque eadem natura, optima: neque idem habitus, optimus est, nec videtur: ne eandem quidem sequuntur omnes voluptatem: sed omnes tamen voluptatem. Fortasse verò etiam sequuntur non eam, quam putant, neque eam, quam dixerint, sed eandem: in omnibus enim diuinum quiddam inest natura. Sed nominis hæreditas venit ad corporis voluptates, propterea quòd plerumque sese ad eas homines applicant, earúmque sunt omnes participes. Quia igitur hæ solæ notæ sunt, idcirco has solas putant esse voluptates. Perspicuum autem etiam illud est, si neque voluptas, neque functio muneris, bonum sit, virum beatum iucũdè non victurum. Quamobrem enim ea desideretur, si non sit bonum? Immò verò fieri etiam poterit, vt in dolore ac molestia ætatẽ agat. Nam neque dolor erit malum neq; bonum, siquidem neque voluptas. Itaque cur eum fugiat? Nihilo verò erit iucundior viri boni vita, nisi etiam eius muneris functiones sint iucundiores. Iam verò de corporis voluptatibus ij insuper considerare debent, qui nonnullas voluptates dicunt magnopere esse expetendas, quales sunt honestæ: non autem eæ quæ ad corpus pertinent, & in quibus versatur intemperans. Cur igitur dolores his voluptatibus contrarij mali sunt? Malo enim contrarium, bonum est. An ita dicendum, eas esse bonas, quæ sint necessariæ, quia etiam id quod non est malum, bonum est? An vsque ad aliquem finem bonæ sunt? Nam quibus in habitibus ac motibus, eius, quod est melius, nimium non reperitur, ne eorum voluptatis quidem nimium est: quorum autem nimium reperitur, voluptatis quoque nimium reperitur. Corporis autem bonorum aliquod est nimium,

A Ϲ ἐμπλέκοιτο ἡ ἡδονὴ εἰς τὴν εὐδαιμονίαν, εὐλόγως· σὺν γὰρ ἐνέργεια τέλειος, ἐμποδιζομένη· ἡ δ' εὐδαιμονία, τῶν τελείων· διὸ προσδεῖται ὁ εὐδαίμων τοῦ ἐν σώματι ἀγαθῶν, καὶ τοῦ ἐκτὸς, Ϲ τῆς τύχης, ὅπως μὴ ἐμποδίζηται ταῦτα. οἱ δὲ τὸν ἐσχιζόμενον καὶ τὸν δυστυχίαις μεγάλαις περιπίπτοντα, εὐδαίμονα φάσκοντες εἶναι, ἐὰν ᾖ ἀγαθὸς, ἢ ἐχθροὶ ἢ ἄχθοι, σύδὲν λέγουσι. διὸ καὶ τοῦ προσδεῖσθαι τῆς τύχης, δοκεῖ τισὶ ταὐτὸν εἶναι ἡ εὐτυχία τῇ εὐδαιμονίᾳ, σὺκ ὀρθῶς· ἐπεὶ καὶ αὐτὴ ὑπερβάλλουσα, ἐμπόδιός ἐστι. καὶ ἴσως σὺκ ἔτι εὐτυχίαν καλῶν δίκαιον· προσὸς γὰρ τὴν εὐδαιμονίαν ὁ ὅρος αὐτῆς. καὶ τὸ διώκειν ἢ ἄπτυστα Ϲ ἄψυχα καὶ ἀνδράποδα, τὴν ἡδονὴν, σημεῖόν τι φέρειν πως ἄξιον αὐτῶν.

Φήμη δ' οὔ τί γε πάμπαν ἀπόλλυται,
* ἣν τινα λαοὶ
Πολλοὶ φημίζωσιν. Hesiod.

γρ. λὼ γάρ τοι λαοὶ φημίζουσι.

ἀλλ' ἐπεὶ οὐχ ἡ αὐτὴ, οὔτε φύσις, οὔθ' ἕξις C ἡ ἀρίστη, οὔτ' ἔστιν, οὔτε δοκεῖ, οὐδ' ἡδονὴν διώκουσι τὴν αὐτὴν πάντες· ἡδονὴν μέν τοι πάντες. ἴσως δὲ καὶ διώκουσιν, οὐχ ἣν οἴονται, οὐδ' ἣν δοκεῖ φαῦλον, ἀλλὰ τὴν αὐτήν. πάντα γὰρ φύσει ἔχει τι θεῖον. ἀλλ' εἰλήφασί γε τὴν τοῦ ὀνόματος κληρονομίαν αἱ σωματικαὶ ἡδοναὶ, διὰ τὸ πλείστας τε προσβάλλειν εἰς αὐτὰς, καὶ πάντας μετέχειν αὐτῶν. διὰ τὸ μόνας οὖν γνωρίμους εἶναι, ταύτας μόνας οἴονται εἶναι. φανερὸν δὲ καὶ ὅτι, εἰ μὴ ἡδονὴ ἀγαθὸν, καὶ τὶ ἐνέργεια, σὺκ ἔσται ζῆν ἡδέως τὸν εὐδαίμονα· τίνος γὰρ ἕνεκα δέοι ἂν αὐτῆς, εἴπερ μὴ ἀγαθόν; ἀλλὰ καὶ λυπηρῶς ἐνδέχεται ζῆν; οὔτε κακὸν γὰρ, οὔτε ἀγαθὸν, ἡ λύπη, εἴπερ μηδὲ ἡδονή· ὥστε διὰ τί ἂν φεύγοι; σοὐδὲ δὴ ἡδίων ὁ βίος ὁ τοῦ σπουδαίου, εἰ μὴ Ϲ αἱ ἐνέργειαι αὐτοῦ. Περὶ δὲ δὴ τῶν σωματικῶν ἡδονῶν ἐπισκεπτέον * τοῖς λέγουσιν, ὅτι * ἔνιαι γρ. πῶς λὶ ἡδοναὶ αἱρεταὶ σφόδρα, οἷ αἱ καλαὶ, γρ. ἢ πᾶσ γ. E ἀλλ' οὐχ αἱ σωματικαὶ, καὶ περὶ ἃς ὁ ἀκόλαστος. διὰ τί οὖν αἱ ἐνδυτίαι λῦπαι, μοχθηραί; κακῶ γὰρ ἀγαθὸν ἐνδυτίον. ἢ οὕτως ἀγαθαὶ * αἱ ἀναγκαῖαι, ὅτι καὶ γρ. ὡς διαλυκῆται. τὸ μὴ κακὸν ἀγαθόν ἐστιν; ἢ μέχρί του ἀγαθαί; τῶν μὲν γὰρ ἕξεων καὶ κινήσεων ὅσων μή ἐστιν τὸ βελτίονος ὑπερβολὴ, σοὐδὲ τῆς ἡδονῆς· * ὅσων δ' ἐστὶ, καὶ τῆς ἡδονῆς ἐστι. τῶν δὲ σωματικῶν ἀγαθῶν ἐστιν ὑπερβολή· γρ. ὁ πόσοι

καὶ ὁ φαῦλος, τῷ διώκειν τὴν ὑποβολήν * ἐστιν, ἀλλ' οὐ τὰς ἀναγκαίας· πάντες γὰρ χαίρουσί πως καὶ ὄψοις, καὶ οἴνοις, καὶ ἀφροδισίοις, ἀλλ' οὐχ ὡς δεῖ. ἐναντίως δὲ ἔχει τῆς λύπης· οὐ γὰρ τὴν ὑποβολὴν φεύγει, ἀλλ' ὅλως· οὐ γάρ ἐστι τῇ ὑποβολῇ λύπῃ ἐναντία, * ἀλλ' ἢ τῷ διώκοντι τὴν ὑποβολήν.

Vetus interpr. addit. φαῦλός ἐστι καὶ τὰ ἀφροδίσια.

γρ. ἀλλ' ἢ τῷ δ.

A & malus quisque ex eo est, quòd immoderatas voluptates sequatur, non quòd necessarias. Delectantur enim omnes quodammodo opsoniis, vino, & rebus venereis, sed non ita vt oportet. Contrà fit in dolore. Nam non fugit quisque immoderatum dolorem, sed omnino dolorem. Non enim nimio dolor est contrarius, nisi ei qui nimium consectatur.

ΚΕΦΑΛ. ιε'.

Εἰ ὑφ' ἡδονῆς. δηλοῖ δέ τι τοῖς ἀποκρίνοισιν αὐτῷ ὅ ἀγαθὸν, αἴτιον τῆς ψευδοῦς ὑπολήψεως ἐγένετο. B

CAPVT XV.

Secundam opinionem de Voluptate examinat.

ΕΠΕΙ δ' οὐ μόνον δεῖ τἀληθῆ εἰπεῖν, ἀλλὰ καὶ τὸ αἴτιον τῷ ψεύδους· τοῦτο γὰρ συμβάλλεται πρὸς τὴν πίστιν· ὅταν γὰρ εὔλογον φανῇ τὸ ἀφ' οὗ φαίνεται ἀληθές, οὐκ ὄν ἀληθές, πιστεύειν ποιεῖ τῷ ἀληθεῖ μᾶλλον· ὥστε λεκτέον ἀφ' ἧς φαίνονται αἱ σωματικαὶ ἡδοναὶ, αἱρετώτεραι. πρῶτον μὲν οὖν δὴ ὅτι ἐκκρούει τὸν λύπης, καὶ ἀφ' ἧς ὑπερβολὰς τῆς λύπης, ὡς οὔσης ἰατρείας, τὴν ἡδονὴν διώκουσι τὴν ὑπερβάλλουσαν, καὶ ὅλως τὴν σωματικήν· σφοδραὶ δ' γίνονται αἱ ἰατρεῖαι· διὸ καὶ διώκονται ἀφ' ὅτι φαίνεσθαι. καὶ οὐ φαυλότερον δὴ δοκεῖ ἡ ἡδονὴ, ἀφ' δύο ταῦτα, ὥσπερ εἴρηται· ὅτι, αἱ μὲν, φαύλης φύσεως εἶσι πρόξεις, ἢ ἐκ νόσου, ὥσπερ θηρίου· ἢ δι' ἕξιν, οἷς αἱ τῶν φαύλων ἀνθρώπων. αἱ δ', ἰατρεῖαι, ὅτι ἐνδεοῦς, καὶ ἔχειν βέλτιον ἢ γίνεσθαι· αἱ δὲ συμβαίνουσι τελειουμένων. καὶ συμβεβηκὸς οὖν φαυλότης. ἔτι, διώκονται ἀφ' ὅ σφοδραὶ εἶναι, διὰ τὸν ἄλλας μὴ δυναμένων χαίρειν· αὐτοὶ γοῦν αὐτοῖς δίψας ἵνας ποιοῦσιν. ὅταν μὲν οὖν ἀπολαύσεις, ἀνεπιτίμητον· ὅταν δὲ βλαβερᾶς, φαῦλον· οὔτε γὰρ ἔχουσιν ἕτερα, ἐφ' οἷς χαίρουσι· τό, τε μηδέτερον πολλοῖς λυπηρὸν, ἀφ' τὴν φύσιν· ἀεὶ γὰρ πονεῖ ὅ ζῶον, C ὥσπερ καὶ οἱ φυσικοὶ λόγοι μαρτυροῦσι, ὅ ὁρᾶν, καὶ ὅ ἀκούειν, φάσκοντες εἶναι λυπηρόν· ἀλλ' ἤδη συνήθης ἐσμὲν, ὡς φασιν. ὁμοίως δ', ἐν μὲν τῇ νεότητι, ἀφ' τὴν αὔξησιν, ὥσπερ οἱ οἰνωμένοι ἀφικνοῦνται, καὶ ἡδὺ ἡ νεότης· οἱ δὲ μελαγχολικοὶ τὴν φύσιν, ἀεὶ δέονται ἰατρείας· καὶ γὰρ τὸ σῶμα διακινούμενον ἀφ' τελεῖ ἀφ' τὴν κρᾶσιν· καὶ ἀεὶ ἐν ὀρέξει σφοδρᾷ εἰσιν.

QVoniam autē non solùm oratio vera esse debet, verùm etiam causa, cur falsa pro veris habita sint, aperienda est; (hoc enim ad fidem faciēdam valet; nam cum probabilis ratio visa fuerit, quāobrem visum sit aliquid verum, quod verum non esset, tum magis adducimur vt vero fidē habeamus:) idcirco exponēda ratio est, cur voluptates corporis magis expetēdæ videātur. Primùm igitur voluptatē corporis, tū quia dolorem discutit, tum propter immoderatos dolores, tanquā medicamentū, & curationem quandā, persequuntur. Curationes autē omnes sunt vehemētes, eóque studiosè quæruntur, quia vidētur cum suo cōtrario pugnare. Econtrà verò non esse bonum voluptas, duabus videtur iisdem de causis, vt dictum est: partim quia voluptates sūt vitiosæ naturę actiones, aut in primo animantis ortu, vt ferarum: aut propter cōsuetudinem, vt vitiosorum hominū: partim quia curationes sunt eius quod aliquid desiderat: & possidere quàm acquirere præstat. Hæ autem percipiuntur, cùm explentur cupiditate, & cùm ij, qui illas desiderant, in perfectā naturam restituuntur. Ex euentu igitur bonæ sunt. Præterea cōsectantur eas, quia sunt vehementes, ij quibus aliæ oblectationes non suppetunt. Itaque sitim quādam sibi ipsi quęrunt, atque arcessunt. Vbi igitur innoxias sequuntur, non est reprehēdendū: vbi damnosas & pernicioſas, malum. Nam neque alia habent, quibus delectentur: & si neutrū præstò sit, multi dolore molestiáque afficiuntur propter naturam. Perpetuo enim labore defatigatur animal, vt etiā libri de natura scripti testantur: in quibus scriptum est, videre & audire, laboriosum ac molestū est: sed quotidiana cōsuetudine fieri, vt minùs sentiamus, vt aiunt. Itémq; in adolescētia quidē, propterea quòd ea ætate corpus magnitudinem & vires colligit, sic afficiūtur homines, vt vinolēti: & ætas iuuenum, iucūdum quiddā est. Qui autē ab atra bile afflictātur natura, semper egēt curatione. Corpus enim eorū assiduè vellicatur, ac mordetur, propter temperationē, sempérque in vehementi appetitione versantur.

Voluptas autem dolorem eiicit ac propulsat, tum ea quæ cõtraria est, tum quælibet alia, si valida sit & vehemens. Et propter has causas, efficiuntur intẽperantes & vitiosi. Quæ autem doloris sunt expertes voluptates, ex nihil habent nimium, nihil immoderatum. Atque ex sunt, quę ex rebus, natura nõ euentu iucundis, proficiscuntur. Ea autẽ euentu iucunda appello, quæ curationis causa adhibentur. Nam quia euenit vt medicamento curetur aliquis, parte ea, quæ sana atque integra subest, aliquid agẽte, idcirco hoc videtur esse iucundum. Natura autẽ iucũda ea dico, quæ talis naturæ actionẽ eliciunt, atque expromunt. Iam verò nihil idem nobis semper est iucundum, quia simplex non est nostra natura: sed ineſt in ea etiam aliquid alterum ac dispar, ex quo intereat, necesse est. Itaque si quid agat altera pars, hoc alteri naturæ præter naturam est. Cùm verò exæquatæ sunt ambæ partes, neque molestum, quod agitur, neque iucundum videtur. Nam si cuius natura simplex sit, eadem actio semper erit iucundissima. Itaque semper vna & simplici Deus voluptate potitur. Non enim motionis tantùm functio est aliqua, sed etiam vacuitatis à motione, magisque est in quiete quàm in motu voluptas. Mutatio autem rerum omnium dulcissima est, vt ait Poëta, propter improbitatem quãdam hominum. Quemadmodum enim homo vitiosus ingenio mobili ac mutabili est; sic ea natura, quæ mutationem desiderat, mala ac vitiosa est. Non enim simplex, neque bona est. De continentia igitur, & incontinentia, de voluptate ac dolore, quid sit eorum vnumquidque, quóque modo eorum alia bona, alia mala sint, dictum est. Restat vt de Amicitia dicamus.

A ὄξελαιώδ δὲ ἡδονὴ λύπλιω', ἥτε ἐνδυτία, χ) ἡ τυχοδσα, ἐαὶ ἦ ἰσχυρά· χ) διὰ ταῦτα ἀκόλαστοι χ) φαῦλοι γίνονται. αἱ δ' αὐδ λύπης, οὐκ ἔχουσιν ὑπερβολώ· αὕτη δὲ, αἱ τῆ φύσ ἡδέων, χὰ μὴ τ' συμβεβηκός. λέγω δ' τ' συμβεβηκὸς ἡδέα τὰ ἰατρεύοντα· ὅτι γὰρ συμβαίνῃ ἰατρεύεαδ τῶ ὑγιαινόντος ὑγιοῖς πρᾶττοντός ᾧ, διὰ τῦτο ἡδὺ δοκεῖ εἶναι· φύσ δ' ἡδέα, ἃ ποιεῖ πρᾶξιν τῆς τοιᾶς δε φύσεως. οὐκ ἀεὶ δ' οὐδὲν ἡδὺ τὸ αὐτὸ, διὰ τὸ μὴ ἁπλῶ εἶναι ἡμῶν τὴν φύσιν, ἀλλ' ἑτέραν ᾧ τ' ἕτερον, καθὸ φθαρτά· ὥστε διὰ ᾧ τι θάτερον πρᾶτη, τῦτο τῆ ἑτέρᾳ φύσ πρᾶξαι φύσιν. ὅταν δ' ἰσάζῃ, οὔτε λυπηρὸν δοκεῖ, οὔθ' ἡδὺ τὸ πραττόμενον· ἐπεὶ εἴ του ἦ φύσις ἁπλῆ εἴη, ἀεὶ ἡ αὐτὴ πρᾶξις ἡδίστη ἔσται. διὸ ὁ θεὸς ἀεὶ μίαν χ) ἁπλῶ χαίρᾳ ἡδονῇ· οὐ γὰρ μόνον κινήσεώς ἐστιν ἐνέργεια, ἀλλὰ τ' ἀκινησίας· χὰ ἡδονὴ μᾶλλον ἐν ἠρεμίᾳ ἐστὶν, ἢ ἐν κινήσ. μεταβολὴ γὰρ, πάντων * γλυκύτατον, χ) τὸν ποιητὴν, διὰ πονηρίαν τινά. ὥσπερ γὰρ αὐδρωπος ὁ μεταβολὸς, ὁ πονηρός· χὰ ἡ φύσις, ἡ δεομένη μεταβολῆς· οὐ γὰρ ἁπλῆ, οὐδ' ἐπιεικής. περὶ μὲν οὖν ἐγκρατείας τ' ἀκρασίας, χὰ περὶ ἡδονῆς χὰ λύπης, εἴρηται, χὰ τί ἕκαστον, χὰ πῶς τὰ μὲν ἀγαθὰ αὐτῶ ἐστι· τὰ δὲ κακά· λοιπὸν δὲ χὰ περὶ φιλίας ἐρῶμεν.

B

C

D

* γρ. γλυκύ. vt apud Eurip. in Oreste.

ARISTOTELIS ETHICORVM NICOMACHEORVM LIBER VIII.

CAPVT I.

De amicitia disserere, quoniam illa virtutis & vitiorum adiunctum sit, Ethici philosophi proprium esse demonstrat.

HIs autem expositis, deinceps E nobis de amicitia est differendum. Etenim aut virtus quædam est, aut cum virtute cõiuncta. Præterea res est ad vitã degendam maximè necessaria. Nemo enim est, qui sine amicis vitam sibi optabilem esse ducat, etiamsi cęterorũ bonorũ omniũ copia circũfluat. Nam etiam ij qui diuitiis, imperiis, & potentia instructi atque ornati sunt, maximè videntur amicorum officium operámque desiderare. Quem enim fructũ afferat huiusmodi rerum prosperitas, sublata beneficẽtia,

ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΟΥΣ ΗΘΙΚΩΝ Νικομαχείων

ᾱ Θ.

ΚΕΦΑΛ. α'.

Ὅτι περὶ φιλίας σκεπτέον. χ) ἔπαινος αὐτῆς.

ΜΕΤΑ δὲ ταῦτα, περὶ φιλίας ἑπόιτ' ἂν διελθεῖν· ἔστι γὰρ ἀρετή τις, ἢ μετ' ἀρετῆς. ἔτι δ', ἀναγκαιότατον εἰς τὸν βίον· ἄνευ γὰρ φίλων, οὐδεὶς ἂν ἕλοιτο ζῆν, ἔχων τὰ λοιπὰ ἀγαθὰ πάντα· χ) γὰρ πλουτοῦσι, χὰ ἀρχὰς χὰ δυναστείας κεκτημένοις δοκεῖ μάλιστα φίλων εἶναι χρεία· τί γὰρ ὄφελος τῆς τοιαύτης εὐετηρίας;

Magn. l. 2. c. 11. Eudem. l. 8. c. 1.

ἀφαιρεθείσης ἐργασίας, ἢ γίγνεται μάλιστα καὶ ἐπαινετωτάτη τοῖς φίλοις; ἢ πῶς ἂν τηρηθείη καὶ σώζοιτο ἄνευ φίλων; ὅσῳ γὰρ πλείων, τοσούτῳ ἐπισφαλεστέρα. ἐν πενίᾳ δὲ καὶ ταῖς λοιπαῖς δυσπραγίαις, μόνιον οἴονται καταφυγὴ εἶ) τοὺς φίλους· καὶ νέοις δὲ τοῖς τὸ ἁμάρτητον, καὶ πρεσβυτέροις τοῖς θεραπείαν, καὶ τὸ ἐλλεῖπον τῆς τοῖς ἔργοις * δι' ἀσθένειαν βοηθείας· τοῖς τ' ἐν ἀκμῇ, πρὸς τὰς καλὰς τοῖς ἔργοις,

γρ. δι' ἀσθένειαν βοηθεῖ. Sic Lamb.

* --Σὼ τε δύ' ἐρχομένω.

Ιλιάδ. κ.

Lego σὼ π δύ' ἐρχομένω & νοῆσαι κδ, mutata distinctione & transpositis voculis καὶ γάρ, Quidam codd. πῷ γνῖ. & πρὸς τὸ γνῶναι πῷ γνῶσι.

καὶ γὰρ νοῆσαι καὶ τοῖς ἔργοις δυνατώτεροι. φύσει τ' ἐνυπάρχειν ἔοικε πρὸς τὸ γεγηνημένον * πῷ γνησιότητι· καὶ οὐ μόνον ἐν ἀνθρώποις, ἀλλὰ καὶ ἐν ὀρνέοις, καὶ * ἐν τοῖς πλείστοις τῶν ζώων, καὶ τοῖς ὁμοεθνέσι πρὸς ἄλληλα· καὶ μάλιστα τοῖς ἀνθρώποις· ὅθεν τοὺς φιλανθρώπους ἐπαινοῦμεν. ἴδοι δ' ἄν τις καὶ ἐν ταῖς πλάναις, ὡς οἰκεῖον πᾶσα ἀνθρώπος ἀνθρώπῳ καὶ φίλον. ἔοικε δὲ καὶ τὰς πόλεις συνέχειν ἡ φιλία· καὶ οἱ νομοθέται μᾶλλον περὶ αὐτὴν σπουδάζειν, ἢ τὴν δικαιοσύνην. ἡ γὰρ ὁμόνοια, ὅμοιόν τι τῇ φιλίᾳ ἔοικεν εἶ). ταύτης δὲ μάλιστα ἐφίενται, καὶ τὴν στάσιν ἐχθραν, μάλιστα ἀπεχθανόμενοι. καὶ φίλων μὴ ὄντων, οὐδὲν δεῖ δικαιοσύνης· δίκαιοι δ' ὄντες, πρὸς δέονται φιλίας· καὶ τῶν δικαίων τὸ μάλιστα φιλικὸν εἶναι δοκεῖ. οὐ μόνον δὲ ἀναγκαῖόν ἐστιν, ἀλλὰ καὶ καλόν. τοὺς γὰρ φιλοφίλους ἐπαινοῦμεν· ἥτε * φιλοφιλία δοκεῖ τῶν καλῶν ἔν τι εἶναι. ἔτι, καὶ ἔνιοι τοὺς αὐτοὺς ἄνδρας οἴονται ἀγαθοὺς εἶναι καὶ φίλους.

γρ. πολυφιλία. ficut alibi in πολυπράγμων & φιλοπράγμων, variant codd.

ΚΕΦΑΛ. β'.

Περὶ φιλίας τὰ ὑπ' ἄλλων εἰρημένα ἀφεὶς, αὐτὸς σκοπεῖν ἄρχεται ἀκριβῶς· πρῶτον δ' περὶ τοῦ φιλητοῦ καὶ τῆς φιλίας ἀρχῆς, εὐνοίας, ἄπορ.

Ὅμηρος. ρ. Ὡς αἰεὶ τὸν ὅμοιον ἄγει θεὸς ὡς τὸν ὅμοιον.

Hesiod. καὶ κεραμεὺς κεραμεῖ κοτέει.

ΔΙαμφισβητεῖται δ' περὶ αὐτῆς ἐκ πολλά· οἱ μὲν γὰρ ὁμοιότητά τινα τιθέασιν αὐτὴν, καὶ τοὺς ὁμοίους φίλους· ὅθεν * τὸν ὅμοιον φασὶν ὡς τὸν ὅμοιον, καὶ κολοιὸν, ποτὶ κολοιόν, καὶ ὅσα τοιαῦτα. οἱ δ', ἐξ ἐναντίας, * κεραμεῖς πρὸς τοὺς τοιούτους ἀλλήλους φασὶν εἶναι· καὶ περὶ αὐτῶν τούτων αἰτιολογικωτέρους ἐπιζητοῦσι καὶ

A quæ & in amicos confertur maximè, & summis laudibus, cùm in amicos vsurpatur, dignissima est? aut quónam modo sine amicis custodiri, incolumisque seruari possit? Nam quanto maior est, tanto pluribus casibus & periculis proposita est. Iam in paupertate, cæterisque rebus aduersis, vnicum perfugiũ, amicos esse putent. Atque adolescentibus opitulatur amicitia, ne quid peccent: senibus, vt colantur, & vt quibus ipsi in rebus agendis interesse non possunt propter ætatis infirmitatem, eæ ab amicis conficiantur ac
B transigantur: iis, quorum ætas floret, vt res magnas & præclaras gerant:

Atque duo cùm vnà carpunt iter, alter abundat
Consilio, quod sæpe comes non explicat alter.

Ambo enim agendi atque intelligendi maiorem habẽt facultatem. Ac videtur sanè in eo quod procreauit, in id quod procreatum est, inesse amicitia naturâ: neque id solùm in hominibus, verùm etiã in auibus, & plurimis animalibus, pariter in his quæ sunt eiusdẽ generis, ac gentis inter se, sed in hominibus maximè. Ex quo eos qui apud Græcos ab hominũ amore nomen traxerunt, humaniq; à nobis, φιλάνθρωποι ab illis appellantur, laudare cõsueuimus. Cernere etiam licet in erroribus,
C quàm sit omnis homo homini accommodatum quiddam atque amicũ. Videtur autem amicitia etiã ciuitates continere, maiorisque quàm iustitia, latoribus legum, curæ esse. Nã & cõcordiam, quæ amicitiæ simillima ac gemina est, summopere expetunt, & seditionẽ ei inimicam omni studio ejiciunt, atque exterminant. Et si ciues inter se amicitiã colãt, nihil sit quamobrem iustitiam desiderent: at si iusti sint, tamen amicitiæ accessionẽ requirant. Et id, quod ex omnibus iuribus maximè ius est, ad amicitiã videtur pertinere. Neque verò necessaria solùm res est, verumetiã
D honesta. Nam & eos laudamus, qui amicos amant, & amicorum multitudo in rebus pulchris atq; honestis numeratur. Præterea nonnulli eosdẽ viros, bonos & amicos esse putãt.

CAPVT II.

Amicitiæ theoriam aggreditur. Aliorum opiniones physicas reijcit, ethicas admittit. Quæstiones duas proponit, veterúmque sententias cõfutat. Suam inde opinionem interpositurus, causas amicitiæ generatim enarrat, & definitione colligit.

SEd de ea magna multis in rebus controuersia est. Alij enim esse similitudinem quandã statuunt, & simileis amicos. Ex quo prouerbia nata sunt: Semper similem ad similem: &, Graculus cum graculo: & cætera huius generis. Alij contrà, hos taleis figulos inter se dicunt omneis esse. Ac de his ipsis disputationem altiùs & magis à natura

E

repetun-

repetũt: primùm Euripides, qui ita loquitur,

Tellus quidem imbrẽ amat, vbi campus aridus
Ob siccitatem sterilis humore indiget:
Cœlum at beatum, cùm refertum est imbribus,
Ardet cadendi mira in humum libidine.

Deinde Heraclitus, Contrarium idem vtile: &, Ex reb. dissimilib. pulcherrimũ concẽtum existere: &, Ex discordia nasci omnia. Aduersantur his cũ alij multi, tum Empedocles. Simile enim eius, quod simile est, desiderio teneri. Dubitationes igitur eas quę sunt naturaleis, missas faciamus. non. n. huic disputationi cõueniunt. Eas autẽ, quæ ad homines, eorúmq; mores & perturbationes pertinent, videam°: quales sunt hæ, Vtrùm inter omnes possit esse amicitia, an inter malos nõ possit: &; Vtrùm sit vnum genus amicitiæ, an plura. Qui enim ob eam causam vnum esse putant, quia amplificationẽ & diminutionẽ recipit, non satis firmo nitũtur argumento. Recipiũt enim amplificationẽ & diminutionẽ multa, quæ tamen specie & forma differũt: de quibus suprà dictum est. Hæc autẽ fortasse plana fient, si, quid sit amabile, fuerit cognitum. Non enim omnia videntur amari, sed id dũtaxat, quod amabile est: cuiusmodi est id quod vel bonum, vel iucundũ, vel vtile est. Id autẽ vtile videtur quo aut aliquod bonũ, aut voluptas comparatur. Itaque amabilia sunt bonum & iucundum, tanquam fines. Vtrùm igitur id quisque diligit, quod absolutè bonũ est, an quod sibi est bonũ? quoniam hæc nõnunquam inter se discrepant. Itémq; de ipso iucundo ambigi potest. Videtur autem & id quisq; amare quod sibi bonũ est: & absolutè quidem amabile esse bonũ, cuique verò amabile, quod cuiq; bonũ est. Amat igitur vnusquisque non quod sibi reapse bonum est, sed quod videtur. Neque quidquã intererit. Erit enim amabile, quod bonum esse videbitur. Cùm sint autẽ tria, in quibus inest causa cur amẽtur, in inanimorũ amatione amicitiæ nomẽ non vsurpatur. Nam neque mutuò amãt, neque illis quisquã vult bene euenire. Rideatur enim fortasse, si quis dicat se vino bene euenire velle: seu vt quàm liberalissimè agamus, dabimus ei, vt velit vinũ saluũ & incorruptũ manere, vt ipse habeat. Atqui amico bene cupere eius causa, nõ sua, aiũt oportere. Qui autẽ ita volunt amico bene euenire, eos beneuolos appellant, si non idem etiã ab illo referatur. Amicitiã enim esse beneuolẽtiam in iis qui inter se par pari referunt. Nisi fortè eo addendum est, Non occultam, neque incognitam. Multi enim eos quos nunquam viderunt, beneuolentia complectũtur, quia viros bonos esse aut sibi vtiles fore existimãt. Quòd si eodem modo illorum aliquis in hũc sit affectus, beneuolentia quidem inter eos intercedere videtur; sed amicos quamobrem quispiam eos dicat, quorum alter de alterius in se animo nihil explorati habet?

A φυσικώτερον. Εὐριπίδης μὲν φάσκων· Ἐρᾷ μὲν ὄμβου γαῖα ξηραινθεῖσα· ἐρᾷ δὲ σεμνὸν οὐρανὸν, πλησθὲν ὄμβου, πεσεῖν εἰς γαῖαν. καὶ Ἡράκλειτος, τὸ ἀντίξουν συμφέρον, καὶ ἐκ τῶν διαφερόντων καλλίστην ἁρμονίαν, καὶ πάντα κατ' ἔριν γίνεσθαι. ἐξ ἐναντίας δὲ τούτοις, ἄλλοί τε καὶ Ἐμπεδοκλῆς· τὸ γὰρ ὅμοιον τῷ ὁμοίῳ ἐφίεσθαι. τὰ μὲν οὖν φυσικὰ τῆς ἀπορημένης * παραιτησώμεθα· οὐ γὰρ οἰκεῖα τῆς παρούσης σκέψεως. γρ. παραιτησώμεθα.

B ὅσα δ' ἐστὶν ἀνθρωπικὰ, καὶ αἰτήκει εἰς τὰ ἤθη καὶ τὰ πάθη, ταῦτ' ἐπισκεψώμεθα· οἷ, πότερον ἐν πᾶσι γὰρ ἡ φιλία, ἢ οὐκ οἷ' τε μοχθηροὺς ὄντας, φίλους εἶ)· καὶ πότερον ἓν εἶδος τῆς φιλίας ἐστὶν, ἢ πλείω· οἱ μὲν γὰρ ἓν οἰόμενοι, ὅτι ἐπιδέχεται τὸ μᾶλλον καὶ τὸ ἧττον, οὐκ ἰκανῷ πεπιστεύκασι σημείῳ· δέχεται γὰρ τὸ μᾶλλον καὶ τὸ ἧττον, καὶ τὰ ἕτερα τῷ εἴδει. εἴρηται δ' ὑφ' αὐτῶν * ἔμπροσθεν. Τάχα δ' ἂν γένοιτο φανερὸν

C ἐὰν τεθεὶ αὐτῶν, γνωρισθέντος τοῦ φιλητοῦ· δοκεῖ γὰρ οὐ πᾶν φιλεῖσθαι, ἀλλὰ τὸ φιλητόν· τοῦτο δ' ἐστὶν ἀγαθὸν, ἢ ἡδύ, ἢ χρήσιμον. δόξειε δ' ἂν χρήσιμον εἶναι δι' οὗ γίγνεταί τι ἀγαθὸν ἢ ἡδονή. ὥστε φιλητὰ ἂν εἴη τἀγαθόν τε καὶ τὸ ἡδὺ, ὡς τέλη. πότερον οὖν τἀγαθὸν φιλοῦσιν, ἢ τὸ αὑτοῖς ἀγαθόν; διαφωνεῖ γὰρ ἐνίοτε ταῦτα. ὁμοίως δ' καὶ τεθεὶ τὸ ἡδὺ αὐτό. δοκεῖ δ' καὶ τὸ αὑτῷ ἀγαθὸν φιλεῖν ἕκαστος· καὶ ἐστὶν, ἁπλῶς μὲν τἀγαθὸν, φιλητόν· ἑκάστῳ δὲ, τὸ ἑκάστῳ.

D φιλεῖ δὲ ἕκαστος, οὐ τὸ ὂν αὑτῷ ἀγαθὸν, ἀλλὰ τὸ φαινόμενον. δῆλόν δ' οὐδέν· ἔσται γὰρ τὸ φιλητὸν * φαινόμενον. τελευτὴν δ' ὄντων δι' ἃ φιλοῦσιν, ἐν μὲν τῇ τῶν ἀψύχων φιλήσει, οὐ λέγεται φιλία· οὐ γάρ ἐστιν ἀντιφίλησις, οὐδὲ βούλησις ἐκείνων ἀγαθοῦ· γελοῖον γὰρ ἴσως τῷ οἴνῳ βούλεσθαι τἀγαθά· ἀλλ' εἰπεῖν, σῴζεσθαι βούλεται αὐτὸν, ἵνα αὐτῷ ἔχῃ. τῷ δ' φίλῳ φασὶ δεῖν βούλεσθαι τἀγαθὰ, ἐκείνου ἕνεκα· τοὺς δ' βουλομένους οὕτω τἀγαθὰ, εὐνοϊκοὺς λέγουσιν, ἂν μὴ τὸ αὐτὸ καὶ πρὸς ἐκείνους γίγνῃ)· εὔνοιαν γὰρ ἐν ἀντιπεπονθόσι φιλίαν εἶ)· ἢ προσθετέον τὸ μὴ λανθάνουσαν· πολλοὶ γάρ εἰσιν εὔνοι οἷς οὐκ ἐωράκασιν, ὑπολαμβάνουσι δ' ὀφείλειν εἶναι ἡ χρησίμους· τοῦτο δὲ * αὐτό, καὶ ἐν γρ. ταὐτῷ, ἐκείνων εἷς πάθοι πρὸς τοῦτον. εὔνοι μὲν οὖν οὔπω φαίνονται ἀλλήλοις· φίλοις δ' πῶς ἂν τις εἴποι, λανθάνοντας ὡς ἔχουσιν ἑαυτοῖς;

Aspasius ἔοικε δὲ ἀπρᾶξαι ἐν τῇς ἐκπλωκόσι τῶν Νικομαχίων. quasi intercederit pars aliqua huius operis.

δεῖ ἄρα βούλεσθαι ἀλλήλοις, καὶ βούλεσθαι τἀγαθὰ μὴ λανθάνοντας δι' ἓν τῶν εἰρημένων. A Ergo vt sint amici, eos oportet se mutuò beneuolentia comprehendere, velléque alterum alteri bona euenire: ita vt hoc vtrique perspectum sit & cognitum, propter vnum aliquod eorum quæ dicta sunt.

ΚΕΦΑΛ. ιγ'.

Περὶ φιλίας εἴδη τρία. πότερα μία ἢ διὰ χρήσιμον· δεύτερα δέ, ἢ διὰ τὸ ἡδύ.

CAPVT III.

Species & differentias Amicitiæ, ex causis suis deductas explicare aggreditur, & plures esse species Amicitiæ materiales ostẽdit. Ex his duas, quæ propter volaptatem aut vtilitatem contrahuntur, hoc capite enarrat.

ΔΙΑΦΕΡΕΙ δὲ τοῦτα ἀλλήλων εἴδει· καὶ αἱ φιλήσεις ἄρα, καὶ αἱ φιλίαι· τρία γάρ ἐστιν εἴδη τῆς φιλίας, ἰσάριθμα τοῖς φιλητοῖς· καθ' ἕκαστον γάρ ἐστιν ἀντίφίλησις οὐ λανθάνουσα. οἱ δὲ φιλοῦντες ἀλλήλους, βούλονται τἀγαθὰ ἀλλήλοις ταύτῃ ᾗ φιλοῦσιν. οἱ μὲν οὖν διὰ τὸ χρήσιμον φιλοῦντες ἀλλήλους, οὐ καθ' αὑτοὺς φιλοῦσιν, ἀλλ' ᾗ γίγνεταί τι αὐτοῖς παρ' ἀλλήλων ἀγαθόν· ὁμοίως δὲ καὶ οἱ δι' ἡδονὴν φιλοῦντες· οὐ γὰρ ᾧ ποιούς τινας εἶναι ἀγαπῶσι τοὺς εὐτραπέλους, ἀλλ' ὅτι ἡδεῖς αὐτοῖς. οἵτε δὴ διὰ τὸ χρήσιμον φιλοῦντες, διὰ τὸ αὐτοῖς ἀγαθὸν φέρουσι· καὶ οἱ δι' ἡδονήν, διὰ τὸ αὐτοῖς ἡδύ. καὶ οὐχ ᾗ ὁ φιλούμενός ἐστιν, ἀλλ' * ᾗ χρήσιμος, ἢ ἡδύς, κατ' συμβεβηκός τε δὴ αἱ φιλίαι αὗται εἰσίν· οὐ γὰρ ᾗ ἔστιν, ὅς ποτέ ἐστιν ὁ φιλούμενος, ταύτῃ φιλεῖται, ἀλλ' ᾗ ποιόν τινα· οἱ μὲν ἀγαθόν τι· οἱ δ', ἡδονήν. διάλυτοι δὴ αἱ τοιαῦται εἰσι, μὴ διαμενόντων αὐτῶν ὁμοίων· ἐὰν γὰρ μηκέτι ἡδεῖς ἢ χρήσιμοι ὦσι, παύονται φιλοῦντες, τὸ δὲ χρήσιμον οὐ διαμένει, ἀλλ' ἄλλοτε γίγνεται ἄλλο. ἀπολυθέντος οὖν ὃ ἐφίλουν ἢ ὁμιλία, διαλύεται καὶ ἡ φιλία, ὡς οὔσης τῆς φιλίας πρὸς ἐκεῖνα· μάλιστα δὲ ἐν τοῖς πρεσβύταις ἡ τοιαύτη φιλία δοκεῖ γίνεσθαι· οὐ γὰρ τὸ ἡδὺ οἱ τηλικοῦτοι διώκουσιν, ἀλλὰ τὸ ὠφέλιμον· καὶ τῶν ἐν ἀκμῇ καὶ νέων, ὅσοι τὸ συμφέρον διώκουσιν· οὐ πολὺ δ' οἱ τοιοῦτοι· οὐδὲ συζῶσι μετ' ἀλλήλων· ἐνίοτε γὰρ οὐδ' εἰσὶν ἡδεῖς. οὐδὲ δὴ προσδέονται τῆς τοιαύτης ὁμιλίας, * ἐὰν μὴ ὠφέλιμοι ὦσιν· ὅτι τοσοῦτον γὰρ εἰσιν ἡδεῖς, ἐφ' ὅσον ἐλπίδας ἔχουσιν ἀγαθοῦ· εἰς ταύτας δὲ καὶ τὴν ξενικὴν ἀφέασιν. ἡ δὲ τῶν νέων φιλία δι' ἡδονὴν εἶναι δοκεῖ· κατ' πάθος γὰρ οὗτοι ζῶσι, καὶ μάλιστα διώκουσι τὸ ἡδὺ αὑτοῖς καὶ παρόν. τῆς ἡλικίας δὲ μεταπιπτούσης, καὶ τὰ ἡδέα γίγνεται ἕτερα· διὸ ταχέως γίγνονται φίλοι καὶ παύονται.

γρ. ἢ ὁ χρήσ.

γρ. ἐὰν δὲ μὴ ὠφέλ.

B Sed cùm hæc tria, quę amari solere dicimus, genere inter se differant: amationes quoque differunt, & amicitiæ. Sunt enim tria amicitiæ genera, quæ rebus amabilibus pari numero respondent. Est enim sua cuiusque generis mutua amatio, nõ obscura, neque incognita. Iam verò qui inter se amant, alteralteri omnia bene euenire volunt, quà amant. Atque ij quidem, qui vtilitatis causa amant inter se, nõ propter se, neque sua causa inter se amant, sed quà quippiam boni alteri ab altero proficiscitur. Eorum qui propter voluptatem, amicitiam inter se compararunt, similis ratio est. Non enim facetos & vrbanos propterea diligimus, quia cuiusdãmodi sunt: sed quia nos delectant. Denique & qui vtilitatis causa amicitia inter se iuncti sunt, propter id quod ipsis bonum est, diligũt: & quos voluptas ad amãdum excitat, amicitiam iucundo metiuntur: nec is, qui amatur, quà est, amatur, sed quà vtilis, aut iucundus est. Ex euentu igitur constãt hæ amicitiæ: non enim quà est is, qui diligitur, quicumque sit, amatur: sed quà illi vtilitatem aliquam præbent, ac suppeditant, hi voluptatem. Quocirca facile tales amicitiæ dirimuntur, cùm ij similes non permaneãt. Nam si non ampliùs sint iucundi, aut vtiles, amandi finem faciunt. Vtile autem non idẽ permanet, sed aliud aliàs efficitur. Eo igitur, quod amicitiã contraxerat, dissoluto, amicitia quoque dissoluitur, perinde ac si amicitia cum illis reb⁹ esset instituta. Cuius generis amicitia maximè in senibus cernitur. Nam neque qui hac ætate sunt, in amicitiis iucundum sequuntur, sed vtile: neque ex iuuenibus & ætate florentibus, ij qui emolumẽto ducuntur. Non admodum autẽ tales societate vitæ inter se coniunguntur. Nam interdũ ne iucundi quidem sunt. Neq; igitur talium consuetudinem desiderant, nisi sint vtiles. Nam tantisper sese iucundos præbent, quamdiu se commodum aliquod cõsecuturos esse sperãt. Atque in hoc genere hospitalis quoque amicitia locatur. Iuuenum autem amicitia voluptatis causa cõparari videtur. Nam cùm affectibus & perturbationibus animi in vita obtemperant, tum id quod sibi iucundum, quódque præsens est, sequuntur maximè. Quia autem mutata ætate, mutantur & ea quæ sunt iucunda, idcirco celeriter & amici fiunt, & amare desinunt.

Nam eorum amicitia vnà cum eo quod eis iucundum est, immutatur, atque euanescit. Talis autem voluptatis mutatio, celeris est. Ad amorem autem etiam procliues & propẽsi sunt adolescẽtes. Nam magna ex parte rem amatoriam regit & gubernat perturbatio: paritatque efficit voluptas. Amant igitur, citóque amandi finem faciunt, ita vt sæpe vno eodémque die voluntatem mutent. Volunt autem hi totos dies vnà traducere, vitæque societate cõiungi: quia hac ratione id eis cõtingit, quod amicitiæ maximè conuenit.

A ἅμα γὰρ τῷ ἡδεῖ ἡ φιλία μεταπίπτει. τῆς δὲ τοιαύτης ἡδονῆς ταχεῖα ἡ μεταβολή. καὶ ἐρωτικοὶ δὲ οἱ νέοι· ἡ τοῦ πάθος γὰρ καὶ δι' ἡδονὴν τὸ πολὺ * τῆς ἐρωτικῆς· διόπερ φιλοῦσι, καὶ ταχέως παύονται, πολλάκις τῆς αὐτῆς ἡμέρας μεταπίπτοντες. συνημερεύειν δὲ καὶ συζῆν οὗτοι βούλονται· τῷ γὰρ αὐτοῖς ἡ τοῦ φιλίαν οὕτως. γρ. τοῖς ἐρωτικοῖς. ait Aspasius.

CAPVT IV.

B

Tertiam speciem materialẽ Amicitiæ, quæ virtutis ergo suscipitur, explicat.

AT virorum bonorum & virtute similium perfecta amicitia est. Hi enim se mutuò similiter bonis affici volunt, quà sunt boni: boni autem sunt per se. Iam qui bona amicis optant, benéque cupiunt illorũ causa, ij maximè sunt amici. Sunt enim hoc animo per se, non ex euentu. Manet igitur horum amicitia tamdiu quamdiu bŏni sunt. Virtus autem diuturna quædã res est, & maximè stabilis. Estque vterque simpliciter, absolutéq; bonus, & amico. Nam viri boni & absolutè boni sunt, & inter se vtiles. itémque iucundi: quandoquidem boni, & absolutè iucundi, & inter se iucundi sunt. Suæ enim cuique & tales, qualis quisq; est, voluptati sunt actiones. Bonorum autẽ tales aut similes sũt actiones. Talis porrò amicitia meritò firma ac stabilis est. Omnia enim concurrunt in ea quæ in amicis esse debent. Nam omnem amicitiam vel bonum aliquod contrahit, vel voluptas: & vtrumque horum vel absolutè, vel ei qui amat, & ex similitudine quadam. In hac autẽ ea insunt omnia, quæ iam dicta sunt, per se. Nam hac similes, etiam cæteris rebus inter se sunt similes. Iam quod absolutè bonum est, id absolutè quoque est iucundũ. Hæc autem amabilia sunt maximè. Et amare igitur in eis viget maximè, & amicitia, eáque optima. Probabile autem est, taleis amicitias esse raras. Magna est enim talium virorũ paucitas. Præterea tẽpore & consuetudine vitæ opus est. Verum enim illud prouerbium est, Multos modios salis simul edendos esse vt homines inter se norint. Neque quẽquam in amicitiam recipere, probaréque oportet, neque vllos inter se amicos esse, priusquam alter alteri dignus, qui ametur, dignúsque cui fides habeatur, visus fuerit. Qui verò citò ea quæ amicitiæ propria sunt, inter se faciunt, amici illi quidem esse volunt, sed non sunt tamen, nisi etiam digni sint, qui amentur, idque habeant exploratum. Amicitiæ igitur conciliãdæ voluntas celeriter illa quidem suscipitur, sed non statim amicitia nascitur.

ΚΕΦΑΛ. δ'.

Τέλειον φιλίας εἶδος, τὸ τῆς τελείας καὶ κατ' ἀρετὴν.

C ΤΕΛΕΙΑ δ' ἐστὶν ἡ τῶν ἀγαθῶν φιλία καὶ κατ' ἀρετὴν ὁμοίων· οὗτοι γὰρ παραπλησίως ἀλλήλοις βούλονται, ᾗ ἀγαθοί. ἀγαθοὶ δ' εἰσὶ καθ' αὑτούς. οἱ δὲ βουλόμενοι παραπλησίως τοῖς φίλοις, ἐκείνων ἕνεκα, μάλιστα φίλοι· δι' αὐτοὺς γὰρ οὕτως ἔχουσι, καὶ οὐ κατὰ συμβεβηκός· * διόπερ μόνων τούτων ἡ τοιούτων φιλία, ἕως ἂν ἀγαθοὶ ὦσιν. ἡ δ' ἀρετὴ μόνιμον. καὶ ἔστιν ἑκάτερος ἁπλῶς ἀγαθὸς, καὶ τῷ φίλῳ· οἱ γὰρ ἀγαθοὶ, καὶ ἁπλῶς ἀγαθοὶ, καὶ ἀλλήλοις ὠφέλιμοι. ὁμοίως δὲ καὶ ἡδεῖς· οἱ ἀγαθοὶ γὰρ, καὶ ἁπλῶς ἡδεῖς, καὶ ἀλλήλοις. ἑκάστῳ γὰρ καθ' ἡδονὴν εἰσὶν αἱ οἰκεῖαι πρᾶξεις καὶ αἱ τοιαῦται· τῶν ἀγαθῶν δὲ, τοιαῦται ἢ ὁμοίαι. ἡ τοιαύτη δὲ φιλία, μόνιμος εὔλογος ἐστί· D συμπάσῃ γὰρ ἐν αὐτῇ πρέπει ὅσα δεῖ τοῖς φίλοις ὑπάρχειν· πᾶσα γὰρ φιλία δι' ἀγαθόν ἐστιν, ἢ δι' ἡδονήν, ἢ ἁπλῶς, ἢ τῷ φιλοῦντι, καθ' ὁμοιότητά τινα. ταύτῃ γὰρ πρέπει ὑπάρχειν καὶ τὰ εἰρημένα καθ' αὑτούς. ταύτῃ γὰρ * ὅμοια καὶ τὰ λοιπά, τό, τε ἁπλῶς ἀγαθὸν, καὶ ἡδύ· * ἁπλῶς ἐστι. μάλιστα δ' ταῦτα φιλητά· καὶ τὸ φιλεῖν δ' καὶ ἡ φιλία ἐν τούτοις μάλιστα καὶ ἀρίστη. ἀσυνήθειαι δ' εἰκὸς ταῦτα γίνεσθαι· ὀλίγοι γὰρ οἱ τοιοῦτοι. ἔτι δὲ, τοῦτο δεῖται * χρόνου καὶ συνηθείας· καὶ γὰρ παροιμίαν μίαν γὰρ ὀκὰ ἔστιν εἰδῆσαι ἀλλήλους, πρὶν τὸν λεγόμενον ἅλας συμφαγεῖν· οὐδ' ἀποδέξασθαι δὴ πρότερον, οὐδ' εἶναι φίλους, πρὶν ἑκάτερος ἑκατέρῳ φανῇ φιλητὸς, καὶ πιστεύθῃ. οἱ δὲ ταχέως τὰ φιλητὰ ποιοῦντες ἀλλήλοις, βούλονται μὲν φίλοι εἶναι, οὐκ εἰσὶ δὲ, εἰ μὴ καὶ φιλητοὶ, καὶ τοῦτ' ἴσασι. βούλησις μὲν οὖν ταχεῖα γίνεται φιλίας, φιλία δὲ οὔ.

γρ. διαμένει οὖν μάλιστα ἡ τ.

γρ. ὅμοιον. vtrãque lect. Græcus interpr. agnoscit. & interpretatur.

γρ. ἁπλῶς ὅτι μάλιστα δὲ ταῦτα φιλητά.

ΚΕΦΑΛ. ε'.

Σύγκεισις τῶν τειῶν τῆς φιλίας εἰδῶν.

ΑΥΤΗ μὲν οὖν ἡ τ' ἐν χρόνῳ, καὶ ἡ τ' ἐν τἄλλα τελείαι ἐστί, καὶ ἡ τ' πρώτα γρ. ὅμοια ταῦτα ἔοικε, καὶ * ὁμοία ἑκατέρῳ πρὸς ἑκατέρου· ὅσαι δεῖ τοῖς φίλοις ὑπάρχειν. Η δὲ κατὰ τὸ ἡδύ, ὁμοίωμα τούτης ἔχει· καὶ γὰρ οἱ ἀγαθοὶ, ἡδεῖς ἀλλήλοις· ὁμοίως δ' * καὶ γρ. καὶ δι' οἱ δι' ἡ δι' τὸ χρήσιμον· καὶ γὰρ τοιοῦτοι ἀλλήλοις οἱ ἀγαθοί. μάλιστα δὲ καὶ ἐν τούτοις αἱ φιλίαι διαμένουσιν, ὅταν τὸ ἴσον γίγνηται πρὸς ἀλλήλων, οἷ ἡδονή· καὶ μὴ μόνον οὕτως, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τοῦ αὐτοῦ, οἷ πρὸς διέταιρον, καὶ μὴ ὡς ἐρασθῇ καὶ ἐρωμένῳ· οὐ γὰρ ἐπὶ τοῖς αὐτοῖς ἥδονται οὗτοι, ἀλλ' ὁ μὲν * ἐρῶν ἐκείνου, ὁ δὲ θεραπευόμενος ὑπὸ γρ. ἐρῶν ἐκεῖνος τοῦ ἐρασθέντος· λήγούσης δ' τῆς ὥρας, ἐνίοτε καὶ ἡ φιλία λήγει· τῷ μὲν γὰρ, οὐκ ἔστιν ἡ ὄψις ἡδεῖα· τῷ δ', οὐ γὰρ ἡ θεραπεία. πολλοὶ δ' αὖ διαμένουσιν, ἐὰν ὦσι τὰ ἤθη τέρψωσιν, ὁμοήθεις ὄντες. οἱ δὲ μὴ τὸ ἡδὺ ἀντικαταλλαττόμενοι, ἀλλὰ τὸ χρήσιμον ἐν τοῖς ἐρωτικοῖς, καὶ εἰσὶν ἧττον φίλοι, καὶ διαμένουσιν· οἱ δὲ διὰ τὸ χρήσιμον ὄντες φίλοι, ἅμα τῷ συμφέροντι διαλύονται. οὐ γὰρ ἀλλήλων ἦσαν φίλοι, ἀλλὰ τοῦ λοιποῦ. διὰ ἡδονὴν μὲν οὖν, καὶ διὰ τὸ χρήσιμον, καὶ φαύλοις ἐνδέχεται φίλοις εἶναι ἀλλήλοις τὴν, καὶ ἐπιεικέσι φαύλοις, καὶ μηδέτερον ὁποιοῦν· διὰ * αὐτὸ δὲ δῆλον ὅτι μόνοις γρ. αὐτὸς ἐστὶν τοῖς ἀγαθοῖς· οἱ γὰρ κακοὶ οὐ χαίρουσιν ἑαυτοῖς, εἰ μή τις ὠφέλεια γίγνοιτο. καὶ μένει δὲ ἡ τῶν ἀγαθῶν φιλία ἀδιάβλητός ἐστιν· οὐ γὰρ ῥᾴδιον ταχέως πιστεῦσαι περὶ τοῦ ἐν πολλῷ χρόνῳ ὑπ' αὐτῶν δεδοκιμασμένου, καὶ τὸ πιστεύειν ἐν τούτοις, καὶ τὸ μηδέποτ' ἂν ἀδικῆσαι, καὶ ὅσα ἄλλα ἐν τῇ ὡς ἀληθῶς φιλίᾳ ἀξιοῦται. ἐν δὲ * ταῖς ἄλλαις οὐδὲν γρ. ταῖς ἄλλαις ἐπιεικείας κωλύει γίνεσθαι τοὺς τοιούτους. * ἔοικε δὴ οἱ δημότικοι λέγεσθαι φίλοις καὶ γρ. ἐπεὶ δὴ τοῖς διὰ τὸ χρήσιμον, ὥσπερ αἱ πόλεις· δοκοῦσι γὰρ αἱ συμμαχίαι τῶν πόλεων * γίνεσθαι ἕνεκα τοῦ συμφέροντος· καὶ γρ. γίνεσθαι τοῖς διὰ ἡδονὴν ἀλλήλοις τέρπουσιν, ὥσπερ οἱ παῖδες· ἴσως μὲν δεῖ λέγειν καὶ ἡμᾶς φίλους τοὺς τοιούτους· εἴδη γὰρ καὶ τῆς φιλίας πλείω, καὶ πρώτως μὲν καὶ κυρίως τὴν τῶν ἀγαθῶν ἢ ἀγαθοί· τὰς δὲ λοιπὰς, καθ' ὁμοιότητα.

CAPVT V.

Species Amicitiæ materiales inter se confert: eásque diuersas esse ostendens, quæstioni posteriori cap. 2. propositæ satisfacit.

HÆc igitur & tempore, & reliquis rebus perfecta & cumulata est, & his omnibus constat: similis denique vtrique ab altero est: quod in amicis inesse debet. Ea autem, quæ iucundi causa comparatur amicitia, huic similis est. Boni viri enim inter se iucundi sunt. Itémque ea quam vtilitas emolumentúmque conflauit. Tales enim sunt inter se viri boni. Maximè autem & in his amicitiæ permanent, cùm par pari inter se referunt: verbi gratia, voluptatem: neque hoc modo solùm: sed ex vna & eadem re, vt fit inter vrbanos ac facetos: non vt inter amatorem, eúmque qui amatur. Non enim iisdem rebus hi delectantur: sed amator illius amore: is qui amatur, amatoris erga se studio atque obseruantia. Forma porrò euanescente, interdum euanescit quoque amicitia. Illi enim eius qui amatur facies desinit esse iucunda: hic ab illo non amplius colitur, neque obseruatur. Plerique autem in amicitia permanent, si consuetudine vitę adhibita mores dilexerint, cùm sint inter se moribus similes. Qui autem in rebus amatoriis, non iucundum sed vtile permutant, cùm minùs amici sunt, minùs diu in eadem inter se voluntate permanent. Qui verò vtilitatis causa sunt amici, vtilitate sublata diriumtur. Non enim se mutuò amabant, sed emolumentum. Propter voluptatem autem atque vtilitatem, & malis inter se, & bonis cum malis, & neutris cum qualibuscũque amicitia intercedere potest. Sed propter se nimirum amici sunt inter se soli viri boni. Mali enim familiaritate mutua non delectantur, nisi aliquam vtilitatem alter ab altero percipiat. Et verò sola bonorum virorum amicitia criminationibus & calumniis vacat. Non enim facile est quicquã alicui de eo credere, quem ipse diu probaris ac spectaris. Præterea fides habetur horum alteri ab horũ altero maximè: summáque ab vtroque diligentia adhibetur, ne alteri ab altero iniuria inferatur: cæteráque omnia in his insunt, quæ vera amicitia postulat. In aliis autem sodalitatibus ac societatibus nihil prohibet quominus huiusmodi mala incidant. Quoniam igitur homines appellãt amicos, & eos qui vtilitate ad amandũ ducuntur, vt ciuitates (inter ciuitates enim vtilitatis causa societates bellicæ cõtrahi videntur,) & eos qui voluptate eôdẽ inuitãtur, vt pueri: fortasse nos quoque tales, amicos appellare, compluráque amicitiæ genera ponere debemꝰ: ac primo sanè loco propriè eam amicitiam nominare, quæ est inter bonos, quà boni sũt: reliquas ex similitudine.

Amici enim sunt ea ratione, qua est in eis boni quippiam, & aliquid boni simile. Iucundũ enim bona quædam res est iis qui rebus iucũdis ducuntur. Sed hæ amicitiæ non sæpe copulatæ reperiuntur, neque iidem inter se fiũt amici propter vtilitatem, ac iucunditatem. Nam non admodum copulantur, neque vnà cohærent, quæ ex euentu constant.

A * ἦ γὰρ ἀγαθόν τι καὶ ὅμοιόν τι, ταύτῃ φίλοι· καὶ γὰρ τὸ ἡδὺ, τ ἀγαθόν τι τοῖς φιλησέσιν· οὐ πάμυ δ' αὗται σὺν ἀλλήλοις, οὐδὲ γίνονται οἱ αὐτοὶ φίλοι διὰ τὸ χρήσιμον καὶ ἡδύ· οὐ γὰρ πάμυ * συνδυάζεται τὰ τ συμβεβηκός. γρ. ἢ γὰρ ἀγαθοὶ, οὕτοι μὲν ἁπλῶς φίλοι. γρ. συνδιάζ.

CAPVT VI.

Ex materialibus speciebus priorem quæstionem soluere aggreditur. Quinam quibusnam, quo amicitiæ genere amici esse possint. Inprimis autem ex personarum Qualitate hoc deducit.

B

Cvm sit autem in hæc genera amicitia distributa, mali quidem propter voluptatem aut vtilitatem inter se erunt amici, quando sunt hac ratione veris amicis similes: boni autem propter se amici futuri sunt: quà enim boni sunt. Hi igitur absolutè sunt amici: illi ex euentu, & eo quòd his sint similes. Quemadmodum autem in virtutibus, alij habitu, alij re & functione muneris boni nominantur: sic & in amicitia alij mutua vitæ consuetudine & conuictu inter se delectantur, vtilitatéque alter alteri suppeditant: alij verò aut dormientes, aut locorum interuallo disjuncti, amicitiæ muneribus non funguntur quidem illi, sed ita tamen sunt animati, vt fungi possint. Non enim locorum interualla amicitias simpliciter dirimunt, sed muneris functionem. Quòd si diuturna fuerit absentia, efficere videtur vt amicitiam quoque inobscuret obliuio. Ex quo dicisolet.

C

Neglectum alloquium multos disjunxit amicos.

D

Sed nec senes, nec austeri, ad amicitiam esse idonei videntur. Nam apud eos non multum loci voluptati relictum est. Nemo autem, neque cum eo, qui grauis ac molestus est, neque cum eo, qui non est iucundus, dies totos consumere potest. Et dolorem enim maximè fugere, & iucunditatem expetere videtur natura. Iam verò qui inter se probati & accepti sunt, nec communi vitæ consuetudine deuinciuntur tamen, beneuolis quàm amicis sunt similiores. E Nihil est enim amicorum tam proprium, quàm vitæ societate coniungi. Nam vtilitatem quidem egentes expetunt: vitæ autem consuetudinem etiam diuites ac beati. Solitaria enim vita his minimè omnium conuenit. At vnà viuere non possunt, qui nec iucundi sunt, nec iisdem rebus delectantur: quod habere videtur maximè sodalitas.

ΚΕΦΑΛ. ς'.

Τίνες πόσι φίλοι.

ΕΙΣ ταῦτα δ' τὰ εἴδη τῆς φιλίας νέμεται μὲν φαῦλοι ἔσονται φίλοι δι' ἡδονὴν ἢ τὸ χρήσιμον, ταύτῃ ὅμοιοι ὄντες· οἱ δ' ἀγαθοὶ, δι' αὑτοὺς φίλοι· ἦ γὰρ ἀγαθοί. οὗτοι μὲν οὖν ἁπλῶς φίλοι· ἐκεῖνοι δ' κτ' συμβεβηκός, καὶ τῷ ὁμοιωθαι τούτοις. Ωσπερ δ' ὅτι τῷ ἕξει τῷ μὲν, καθ' ἕξιν· οἱ δ', κατ' ἐνέργειαν ἀγαθοὶ λέγονται· οὕτω δὴ καὶ ὅτι τῆς φιλίας· οἱ μὲν γὰρ συζῶντες, χαίρουσιν ἀλλήλοις, καὶ ποείζοισι τἀγαθά· οἱ δ' καθεύδοντες, ἢ κεχωρισμένοι τοῖς τόποις, οὐκ ἐνεργοῦσι μὲν, οὕτω δ' ἔχουσιν, ὥστε ἐνεργεῖν φιλικῶς· οἱ γὰρ τόποι οὐ ποιοῦσι τὴν φιλίαν ἁπλῶς, ἀλλὰ τὴν ἐνέργειαν. ἐὰν δ' χρόνοις ἡ ἀποστασία γίνηται, κ τ' φιλίας * δοκεῖ λήθην ποιεῖν· ὅθεν εἴρηται. γρ. δοκεῖ ἡ ἀποστασία λ.

Πολλὰς δὴ φιλίας ἀτελεσπλεία διέλυσεν.

οὐ φαίνονται δ' οὐθ' οἱ τρυφηλοὶ, οὐθ' οἱ τρυφεροὶ, φιλικοὶ εἶ)· βραχὺ γὰρ ἐν αὐτοῖς τὸ τ ἡδονῆς· οὐδεὶς δὲ δυνάται συζῆν μεμφόμενος τῷ λυπηρῷ, οὐδὲ τῷ μὴ ἡδεῖ· μάλιστα γὰρ ἡ φύσις φαίνεται, τὸ μὲν λυπηρὸν φεύγειν, ἐφίεσθαι δ' τοῦ ἡδέος. οἱ δ' ἀποδεχόμενοι ἀλλήλους, μὴ συζῶντες δ', ἐκείνοις ἐοίκασι μᾶλλον ἢ φίλοις. οὐδὲν γὰρ οὕτως ἐστὶ φίλων, ὡς τὸ συζῆν· ὠφελείας μὲν γὰρ οἱ ἐνδεεῖς ὀρέγονται· συνημερεύειν δὲ καὶ οἱ μακάριοι· μονώτατοι μὲν γὰρ εἶ) τούτοις ἥκιστα προσήκει· συνδιάγειν δ' μετ' ἀλλήλων οὐκ ἔστι μὴ ἡδεῖς ὄντας, μηδὲ χαίρειν τοῖς αὐτοῖς, ὅπερ ἡ ἑταιρικὴ δοκεῖ ἔχειν.

ΚΕΦΑΛ. ζ'.

Τίνας πῶι φίλους χήνεσθαι οὐ ῥᾴδιον, καὶ περὶ πολυφιλίας.

ΜΑΛΙΣΤΑ μὲν οὖν ἐστὶ φιλία, ἡ τῶν ἀγαθῶν, καθάπερ πολλάκις εἴρηται. δοκεῖ γὰρ, φιλητὸν μὲν καὶ αἱρετὸν ὃ ἁπλῶς ἀγαθὸν ἢ ἡδύ· ἑκάστῳ δ' ὃ αὐτῷ τοιοῦτον· ὁ δ' ἀγαθὸς, τῷ ἀγαθῷ, δι' ἄμφω ταῦτα. ἔοικε δ' ἡ μὲν φίλησις, πάθει· ἡ δὲ φιλία, ἕξει· ἡ γὰρ φίλησις, οὐχ ἧττον τοῖς ἀψύχοις ἐστίν. ἀντιφιλεῖσθαι δ' μετὰ προαιρέσεως· ἡ δὲ προαίρεσις ἀφ' ἕξεως· καὶ τὰ ἀγαθὰ βούλονται τοῖς φιλουμένοις ἐκείνων ἕνεκα, ὃ κατὰ πάθος, ἀλλὰ κατ' ἕξιν· καὶ φιλοῦντες τὸν φίλον, τὸ αὐτοῖς ἀγαθὸν φιλοῦσιν. ὁ γὰρ ἀγαθὸς φίλος γιγνόμενος, ἀγαθὸν γίνεται ᾧ φίλος. ἑκάτερος οὖν φιλεῖ τε ὃ αὐτῷ ἀγαθὸν, καὶ ὃ ἴσον ἀμύπαποδίδωσι τῇ βουλήσει καὶ *τῷ εἴδει· λέγεται γὰρ φιλότης ἡ ἰσότης. μάλιστα δὴ τῇ τῶν ἀγαθῶν ταῦτα ὑπάρχει. Ἐν δὲ τοῖς τρυφηλοῖς καὶ προσδυτικοῖς ἧττον γίνεται ἡ φιλία, ὅσῳ δυσκολώτεροί εἰσι, καὶ ἧττον ταῖς ὁμιλίαις χαίρουσι· ταῦτα γὰρ δοκεῖ μάλιστ' εἶναι φιλικὰ, καὶ ποιητικὰ φιλίας· διὸ, νέοι μὲν γίνονται φίλοι ταχύ, πρόσδυται δ' οὔ· οὐ γὰρ γίγνονται φίλοι, οἷς δὴ μὴ χαίρουσιν· ὁμοίως δ' οὐδ' οἱ τρυφηλοί· ἀλλ' οἱ τοιοῦτοι, οὗτοι μὲν εἰσὶν ἀλλήλοις. βούλονται γὰρ ἀγαθὰ, καὶ ἀπλῶς καὶ εἰς τὰς χρείας· φίλοι δ' οὐ πάνυ εἰσὶ, διὰ τὸ μὴ συνημερεύειν μηδὲ χαίρειν ἀλλήλοις· ἃ δὴ μάλιστα εἶναι δοκεῖ φιλικά. πολλοῖς δ' εἶναι φίλον, κατ' ἀρετὴν τελείαν φιλίαν, οὐκ ἐνδέχεται, ὥσπερ οὐδ' ἐρᾶν πολλῶν ἅμα· ἔοικε γὰρ ὑπερβολῇ. ὃ τοιοῦτο δὲ πρὸς ἕνα πέφυκε γίνεσθαι. πολλοὺς δ' ἅμα τῷ αὐτῷ δρέσκειν σφόδρα, οὐ ῥᾴδιον, ἴσως δ' *οὐδ' ἀγαθὸν εἶναι. δεῖ δὲ καὶ ἐμπειρίαν λαβεῖν, καὶ ἐν συνηθείᾳ γενέσθαι, ὃ παγχάλεπον. ἀλλὰ τὸ χρήσιμον δὲ καὶ ὃ ἡδύ, πολλοῖς δρέσκειν ἐνδέχεται· πολλοὶ γὰρ οἱ τοιοῦτοι, καὶ ἐν ὀλίγῳ χρόνῳ αἱ ὑπηρεσίαι. τούτων δὲ μᾶλλον ἔοικε *φιλία ἡ ἀλλὰ τὸ ἡδύ, ὅταν ταὐτὰ ἀπ' ἀμφοῖν γίγνηται, καὶ χαίρωσιν ἀλλήλοις, ἢ τοῖς αὐτοῖς· οἷαι τῶν νέων εἰσὶν αἱ φιλίαι· μᾶλλον γὰρ ἐν τούτοις τὸ ἐλευθέριον. ἡ δὲ ἀλλὰ τὸ χρήσιμον, ἀγοραίων.

γρ. τῷ ἡδεῖ.

γρ. οὐδ' ἀγαθὸς ἴσ.

γρ. φιλία

CAPVT VII.

In personis amicorum Quantitate obseruata, non omnes omnibus amicos esse posse ostendit, siue magnitudinem, siue numerum spectes.

EST igitur amicitia bonorũ maximè amicitia, quemadmodum sæpiùs iam dictũ est. Nã cùm id amabile & optabile videatur, quod absolutè bonũ aut iucũdum est: tum id cuique amabile est, quòd ei tale est. At vir bonus viro bono propter horum vtrũque amabilis est. Videtur autẽ amatio perturbationi similis esse; habitui amicitia. Amatio enim etiam in res inanimas confertur: redamare autẽ cum consilio coniunctũ est, quod ab habitu proficiscitur. Præterea bonis affici volumus eos, quos amamus, illorum causa, nõ perturbatione aliqua incitati, sed ex habitu. Et qui amicum diligunt, id quod sibi bono est, diligũt. Nam vir bonus amicus alicui factus, ei ipsi cui amicus est, bonum est. Vterque igitur cùm id quod sibi bonũ est, diligit: tum par pari refert, & volũtate & genere. Nam vulgò dici solet, æqualitatem amicitiam esse. Maximè verò in amicitia virorum bonorum hæc insunt. Inter austeros autem & senes eo minùs amicitia conciliatur, quo sunt difficiliores, minúsque hominum congressu & sermone delectantur. Hæc enim & propria sunt amicitiæ maximè & ad eam conglutinandã plurimùm valent. Itaque citò fiũt iuuenes amici: senes non item. non enim fiunt iis amici, quibus non delectãtur. similiter neque acerbi, tristésq; natura. Sed tales homines sanè beneuoli inter se esse possunt, (bene enim alter alteri omnia volunt euenire, præstóq; adsunt, atque occurrũt in rebus dubiis, & temporibus difficilibus,) sed non admodũ sunt amici, quia neque vnà totos dies cõmorantur, neque alter alterius moribus delectatur: quæ maximè videntur amicitiæ cõuenire. Sed perfecta cum multis amicitia nemini intercedere potest: sicut fieri non potest vt quis multarũ amore vno tempore captus sit. Nam perfectè amare, nimio simile est. Hoc autẽ vt cum vno dũtaxat suscipiatur, patitur natura: Tum verò multos vno tempore vni vehementer placere, haud facilè est: fortasse verò neq; bonos esse. Oportet autẽ & periculũ facere, & cõsuetudine sermonis & vitæ cũ eis coniungi: quod est omnium difficillimũ. Propter vtilitatẽ autẽ & iucunditatẽ, vt quis multis placeat, fieri potest. Nã & huius generis hominũ magna copia est, & breui tẽpore duo illa suppeditari possunt. Harum autem duarũ ea magis amicitiæ similitudinẽ gerit, quæ iucundi causa instituta est, cùm eadem ab altero alteri præstãtur, & alter altero delectatur, aut vterq; eisdẽ: quales amicitiæ iuuenũ sunt. Magis enim elucet in his ingenium quoddam liberale. At ea quæ propter vtile comparatur, eorum est qui mercaturã faciũt.

Et diuites ac beati, non vtileis sed iucũdos amicos desiderãt. Viuere enim cum aliquibus volũt: id autem, quod dolorẽ ac molestiã affert, ferũt illi quidem ad breue quoddã tempus: perpetuò verò qui perferre possit, reperias neminem: immò ne ipsum quidẽ bonũ, si ei molestum sit. Itaque iucundos amicos quærũt. Sed fortasse & bonos quærere oportet, qui tales sint, atque etiã amicis tales. Sic enim eis illa supperetẽt, quibus amici instructi atque ornati esse debent. Qui verò sunt auctoritate aliqua & potestate præditi, distinctis ac diuisis amicis vti videntur. Alij enim sunt eis vtiles, alij suaues ac iucundi. Non admodum autem iidem vtilium ac iucundorum partes agunt. Nam neque eos iucundos quærunt, qui iucũdum cum virtute coniunxerint: neque eos vtiles, qui ad res honestas sibi vsui esse possint: sed iucũdos quidẽ, qui sint faceti atque vrbani, quoniam iucũdi desiderio tenentur: vtiles autem, qui sint solertes & habiles ad id quod imperatum sit, agẽdum. Hæc autem non admodum in eodem reperiuntur. Atqui iucundum simul & vtilem, bonum virum esse diximus. Verùm homini dignitate ac potentia præstãti, talis non facilè sit amicus, nisi etiam ille potentia præstans virtute superetur. Nam si hoc non ita sit, non æquatur proportione cum illo præstãtiore is qui superatur. Rarò admodum autem tales homines reperiri solent.

CAPVT VIII.

Ex formali ratione Amicitiæ quæstiones duas explicare aggreditur: adeóque Formales species Amicitiæ inter se differentes esse ostendit, alterã ἐν ἰσότητι, alterã ἐν ὑπεροχῇ: vt posteriori quæstioni, de speciebus iampridem propositis, satisfiat.

IN æqualitate igitur eæ quas suprà dixim°, amicitię positę sũt. Aut eadẽ.n. ab vtroq; præstãtur, eadémq; alter alteri vult euenire: aut aliud cũ alio cõmutant: v. g. cũ vtilitate voluptatẽ. Has autẽ minùs esse amicitias, minúsq; diu permanere dictũ est: videntúrque propter eiusdẽ rei similitudinẽ ac dissimilitudinẽ, & esse amicitiæ, & non esse. Ex similitudine enim eius amicitiæ, quæ virtute cõstat, amicitiæ similitudinẽ gerũt. Inest enim in altera iucundũ, vtile in altera. Hæc autẽ insunt & in illa. Sed eo quòd illa criminationum & calumniarũ expers est, & firma penè ad perpetuitatẽ: hæ autẽ celeriter intercidunt, aliísque multis rebus differunt: non videtur amicitiæ, propter illius dissimilitudinẽ. Aliud autẽ amicitiæ genus est, quod in excellẽtia positum est: veluti quę patri intercedit cum filio, seni cum iuuene, viro cum vxore, omni deniq; qui præest, cũ eo qui imperio parere debet. Sed hę quoque inter se differũt. Non.n. eadẽ parentum cum liberis, atque eorum qui prę sunt, cum iis qui sub imperio sunt: sed neque eadem patris cum filio, quæ filij cum patre:

A καὶ οἱ μακάριοι δὲ, χρησίμων μὲν οὐδὲν δέονται, ἡδέων δέ. συζῆν μὲν γὰρ βούλονται πῶι· τὸ δὲ λυπηρὸν, ὀλίγον μὲν χρόνον φέρουσι, συνεχῶς δὲ οὐθεὶς ἂν ὑπομείναι, οὐδ' αὐτὸ ἀγαθὸν, εἰ λυπηρὸν αὐτῷ εἴη· ἀλλὰ τοὺς φίλους ἡδεῖς ζητοῦσι. δεῖ δὲ ἴσως καὶ τοὺς ἀγαθοὺς χρησίμους ὄντας, καὶ ἔτι αὐτοῖς· οὕτω γὰρ ἂν μάλιστα ὑπάρξει ὅσα δεῖ τοῖς φίλοις. οἱ δ' ἐν τῇς ὑπεροχῇς διηρημένοις φαίνονται χρῆσθαι τοῖς φίλοις·

B ἄλλοι γὰρ αὖ τοῖς εἰσι χρήσιμοι, καὶ ἕτεροι ἡδεῖς, ἄμφω δ' οἱ αὐτοὶ οὐ πάνυ· οὔτε γὰρ ἡδεῖς μετ' ἀρετῆς ζητοῦσιν, οὔτε χρησίμους εἰς τὰ καλὰ, ἀλλὰ τοὺς μὲν ὑπερπέλοις τῷ ἡδέος ἐφιέμενοι· τοὺς δὲ δεινοὺς, ὑπερῆξαι τὸ ὀπιταχθέν. ταῦτα δ' οὐ πάνυ γίνεται ἐν τῷ αὐτῷ· ἡδὺς δὲ καὶ χρήσιμος ἅμα εἶναι ὅτι ὁ σπουδαῖος· ἀλλ' ὑπερέχοντι οὐ πᾶς ὁ τοιοῦτος φίλος, ἂν μὴ καὶ τῇ ἀρετῇ ὑπερέχηται· εἰ δ' μὴ,

C ὀλίγου ἰσάζει ἀνάλογον * ὑπερεχόμενος. οὐ γρ. ὁ ὑπὲρ πάνυ δ' εἰώθασι τοιοῦτοι γίνεσθαι. ἐχ.

ΚΕΦΑΛ. η'.

Ὅτι τῶν φιλιῶν, αἱ μὲν ἐν ἰσότητι, αἱ εἰρημέναι, αἱ δὲ καθ' ὑπεροχήν.

D ΕΙΣΙ δὲ δύο αἱ εἰρημέναι φιλίαι ἐν ἰσότητι· τὰ γὰρ αὐτὰ γίγνεται * ἀπ' γρ. ἐφ' ἀμφοῖν, καὶ βούλονται ἀλλήλοις, ἢ ἕτερον ἀμφ. ἀνθ' ἑτέρου ἀντικαταλλάττονται, οἷ ἡδονὴν ἀνθ' ὠφελείας. ὅτι δὲ καὶ ἥττων εἰσὶν αὗται αἱ φιλίαι καὶ μείους εἰρηται· δοκοῦσι δὲ καὶ δι' ὁμοιότητα καὶ ἀνομοιότητα ταὐτὸ εἶναί τε καὶ οἷόν τε εἶναι φιλίαι· καθ' ὁμοιότητα μὲν γὰρ τὴν κατ' ἀρετὴν φαίνονται φιλίαι· ἦ μὲν γὰρ, τὸ ἡδὺ ἔχει· ἦ δὲ, τὸ χρήσιμον· ταῦτα δ' ὑπάρχει καὶ ἐκείνῃ·

E ᾗ δ' ἥττων μὲν * ἀδιάλλακτον εἶναι καὶ μόνιμον, ταύτας δὲ ταχέως μεταπίπτειν, καὶ γρ. ἀμεταλλακτον τοῖς τε διαφέρειν πολλοῖς, ἃ φαίνονται φιλίαι δι' ἀνομοιότητα ἐκείνης. Ἕτερον δέ ἐστι φιλίας εἶδος, τὸ καθ' ὑπεροχήν· οἷς πατρὶ πρὸς υἱὸν, καὶ ὅλως πρεσβυτέρῳ πρὸς νεώτερον, ἀνδρί τε πρὸς γυναῖκα, καὶ παντὶ ἄρχοντι πρὸς ἀρχόμενον. διαφέρουσι * δ' αὗται καὶ ἀλλήλων· ἡ γὰρ τοῦ γρ. ὃ καὶ ἐπὶ γονέων πρὸς τέκνα, καὶ ἄρχοντος πρὸς ἀρχομένους· ἀλλ' ἡδὲ πατρὶ πρὸς υἱὸν, καὶ υἱῷ πρὸς πατέρα·

οὐδ' ἀνδρὶ πρὸς γυναῖκα, καὶ γυναικὶ πρὸς ἄνδρα· ἕτερα γὰρ ἑκάστῳ τούτων ἀρετή, καὶ ὃ ἔργον· ἕτερα· ἃ καὶ δι' ἃ φιλοῦσιν. ἕτεραι οὖν καὶ αἱ φιλήσεις, καὶ αἱ φιλίαι. οὐκ ἄρα μὴν δὴ οὔτε λήψεται ἑκατέρῳ πρὸς θατέρου, οὔτε δεῖ ζητεῖν. ὅταν δ' γονεῦσι μὲν τέκνα ἀπονέμῃ ἃ δεῖ πρὸς γεννήσασι, γονεῖς δ' ἐκείνοις ἃ δεῖ τοῖς τέκνοις, μόνιμος ἡ τοιούτων καὶ ὑπερέχης ἔσται φιλία. ἀνάλογον δ' ἐν ἁπάσαις ταῖς κατ' ὑπεροχὴν οὔσαις φιλίαις, καὶ τὴν φίλησιν δεῖ γίνεσθαι· οἷς τὸν ἀμείνω μᾶλλον φιλεῖσθαι, ἢ φιλεῖν, καὶ τὸν ὠφελιμώτερον, καὶ τῶν ἄλλων ἕκαστον ὁμοίως· ὅταν γὰρ κατ' ἀξίαν ἡ φίλησις γίγνηται, τότε γίγνεταί πως ἰσότης· ὃ δὴ τῆς φιλίας ἔοικε δοκεῖ.

ΚΕΦΑΛ. θ'.

Περὶ δ' ἐν τῇ φιλίᾳ ἰσότητος, καὶ περὶ τοῦ φιλεῖν ἢ φιλεῖσθαι, τίνι διαφέρει.

ΟΥΧ ὁμοίως δὲ τὸ ἴσον, ἔν τε τοῖς δικαίοις, καὶ ἐν τῇ φιλίᾳ φαίνεται ἔχειν· ἔστι γὰρ, ἐν μὲν τοῖς δικαίοις, ἴσον πρῶτος τὸ κατ' ἀξίαν· τὸ δὲ κατὰ ποσὸν, δεύτερος· ἐν δὲ τῇ φιλίᾳ, τὸ μὲν κατὰ ποσὸν πρῶτος· τὸ δὲ κατ' ἀξίαν, δεύτερος. δῆλον δ', ἐὰν πολὺ ἀφέστηκα γίγνηται ἀρετῆς, ἢ κακίας, ἢ ἀπορείας, ἢ τινος ἄλλου· οὐ γὰρ ἔτι φίλοι εἰσὶν, ἀλλ' οὐδ' ἀξιοῦσιν. ἐμφανέστατον δὲ τοῦτ' ἐπὶ τῶν θεῶν. πλεῖστον γὰρ οὗτοι πᾶσι τοῖς ἀγαθοῖς ὑπερέχουσι. δῆλον δὲ καὶ ἐπὶ τῶν βασιλέων· οὐδὲ γὰρ τούτοις ἀξιοῦσιν εἶναι φίλοι οἱ πολὺ καταδεέστεροι, οὐδὲ τοῖς ἀρίστοις, ἢ σοφωτάτοις οἱ μηδενὸς ἄξιοι. ἀκριβὴς μὲν οὖν * ἐν τοιούτοις οὐκ ἔστιν ὁρισμὸς, ἕως τίνος οἱ φίλοι· πολλῶν γὰρ ἀφαιρουμένων, ἔτι μένει· πολὺ δ' * χωριστέντες, οἷς τὸ Θεοῦ, οὐκ ἔτι. ὅθεν δ' ἀπορήσαι, μὴ πότ' οὐ βέλτιον οἱ φίλοι τοῖς φίλοις τὰ μέγιστα τῶν ἀγαθῶν, οἷς θεοὺς εἶναι· οὐδὲ γὰρ ἔτι φίλοι ἔσονται αὐτοῖς· οὐδὲ δὴ ἀγαθά. * οἱ γὰρ φίλοι τἀγαθά. ἐὰν δὴ καλῶς εἴρηται, ὅτι ὁ φίλος τῷ φίλῳ βούλεται τἀγαθὰ ἐκείνου ἕνεκα, μένει δὲ δεῖ, οἷός ποτέ ἐστιν ἑκάστος· οὐδενὶ δ' ὄντι βουλήσεται τὰ μέγιστα εἶναι ἀγαθά· ἴσως δ' οὐ πάντα· αὑτῷ γὰρ μάλιστ' ἕκαστος βούλεται τἀγαθά. οἱ πολλοὶ δ' δοκοῦσι φιλοδοξίαν βούλεσθαι φίλεσθαι μᾶλλον ἢ φιλεῖν· διὸ φιλοκόλακες οἱ πολλοί.

γρ. ἐν πόνοις

γρ χωρισθέντες,

Zuing. ἔστι δ' ὁ. cõtra fidem codd. nec necessariò.

A neque eadem viri cum vxore, quæ vxoris cum viro amicitia est. Alia enim cuiusq; horum virtus est, aliæ sunt partes, alia denique ea propter quæ amant. Aliæ sunt igitur & amationes, & amicitiæ. Eadem igitur vtrique ab altero neque præstantur, neque sunt postulanda. Cùm verò iis qui procrearunt, ea quæ parentibus debent, liberi tribuunt, viciſſimque filiis parentes, quæ debent liberis; tum firma & æquabilis talis amicitia futura est. Proportione autem in omnibus iis amicitiis quæ in excellentia positæ sunt, amatio debet extare: vt scilicet is qui potior est, a-
B metur magis quàm amet: & is qui plus vtilitatis affert; itémque cæteri singuli. Cùm enim amatio fit pro dignitate, quodammodo extat æqualitas: quod amicitiæ proprium esse videtur.

CAPVT IX.

Quomodo & quatenus in formalibus Amicitiæ speciebus ἰσότης & ὕπερια siue φιλότης, insit, declarat.

NOn ita porrò se habet in rebus iustis, vt
C in amicitia, æqualitas. Etenim in rebus iustis primo loco ponitur æqualitas ea quæ pro cuiusque dignitate est: secũdo ea quæ æqualẽ numero aut magnitudine singuli partẽ ferũt. In amicitia cõtrà primo loco statuitur id æquale, quo parẽ magnitudine quisq; partẽ cõsequitur: secũdo id quo rata cuique pars pro sua cuiusque dignitate tribuitur. Quod ex eo perspici potest, si magna sit virtutis, aut vitii, aut copiæ, aut alius alicuius rei distãtia. Non enim iam amici sunt, immò ne æquum quidẽ esse iudicãt. Idque in Diis maximè apparet. Omnibus enim bonis lõgè antecellũt.
D Perspicuum idem est etiam in regibus. Nam ad eorum amicitiam ne aspirare quidem cõnãtur ij qui multo sunt inferiores. Neq; præstantissimorũ, aut sapientissimorũ virorũ amicitiam expetũt contemptissimi, nulliúsq; pretij homines. Cõstitui igitur in his subtilis terminus nõ potest, quatenus progredi amicitia possit. Nã si multa ab altero detrahãtur, manet etiamnum amicitia: sin longiore interuallo inter se disjuncti sint, vt homo à Deo, non iam manet. Ex quo etiam quæri solet, velintne amicos amici bonis quàm maximis affici; verbi gratia, Deos esse. Non enim iam
E amici sunt eis futuri. Neque verò etiã bona: amici enim bona. Quòd si pulchrè hoc dictũ est, suo quẽque amico bona optare illius causa, profectò maneat oportet, qualiscunq; tandem ille sit. Ei igitur vt homini, maxima bona volet euenire, sed fortasse non omnia; sibi enim maximè vult quisq; bona euenire. Plerique autem honoris studio ducti malle vidẽtur amari, quàm amare. Itaque magna pars hominũ assentatorum amatrix & cupida est.

Est enim assentator, amicus inferior, seu qui ab altero superatur, vel certè sese talem esse simulat, amaréque magis quàm amari. Amari autẽ & honore affici, cuius rei plerique sunt cupidissimi, finitima esse vidẽtur. Verùm honorem non propter se expetere videntur, sed ex euentu. Vulgus enim lætatur cùm ab iis qui potestate & imperio præditi sunt, honore afficitur, propter spem: existimat enim futurũ, vt si qua re egeat, ab illis cõsequatur. Honore igitur, quasi beneficij accipiendi argumento & pignore, delectatur. Qui verò à veris probis, & iis quibus noti sunt, honorem expetũt, suam de se ipsis opinionem stabilire & confirmare gestiunt. Se igitur bonos esse gaudent, eorum iudicio, qui id dicunt, fidem habentes. Se amari autem gaudent per se. Itaque carum esse atque amari, melius esse videatur, quàm honore affici, amicitiáq; per se esse optabilis & expetenda. Magis autem ea cõsistere videtur in eo vt quis amet, quàm in eo vt ametur. Atq; hoc ipsum matres indicant, quæ eo ipso quòd amãt, magnopere lætantur. Nõnullæ enim filios suos dant alendos, eósque scientes ex se natos, amant, nec vt ab eis redamentur, magnopere laborant, si fieri vtrumque non possit: sed satis habent si videant eos frui secunda fortuna: denique nihilo miuus eos diligunt, quamuis illi non possint matri, propterea quòd eam non norunt, quæ conuenit, tribuere.

CAPVT X.

Ex formalibus Amicitiæ speciebus priorem quæstionem illustrat, & quinam inter se amici esse possint, ostendit.

CVm autẽ in eo vt amemus, magis quàm in eo vt amemur, amicitia consistat, laudentúrque ij qui suos amicos amore complectuntur; probabile est, amicorũ vim ac virtutem in eo vt ament, esse sitã. Itaque in quibus hoc fit pro dignitate, ij stabiles ac firmi permanent amici: taliúmque amicitia integra & incolumis est permansura. Atque hoc modo etiam homines inter se inæquales, maximè fieri possint amici. Sic enim possint exęquari. Æqualitas autem & similitudo, amicitia est: maximáque eorum, qui virtute similes sunt, similitudo. Nam cùm hi maneant ex se ipsis firmi ac stabiles, tum inter se firmitatem tuentur ac retinẽt, neque res malas desiderãt, neque se talium rerum ministros præbent: immò verò penè dicam, etiam eas prohibẽt, ac reprimunt. Virorum enim bonorũ est, neque peccare, neque amicis permittere vt peccatorum ac flagitiorum sint administri: Mali verò cùm stabile nihil habeant, quippe qui ne sui quidem similes permaneant: tum ad perexiguum tempus amicitiam inter se tuentur, mutua improbitate delectati. Vtiles autem ac iucundi, diutiùs permanent.

A ὑπερεχόμενος γὰρ φίλος, ὁ κόλαξ, ἢ τοιοῦτος εἶναι, καὶ μᾶλλον φιλεῖν ἢ φιλεῖσθαι δοκεῖ· τὸ δὲ φιλεῖσθαι, ἐγγὺς εἶναι δοκεῖ τοῦ τιμᾶσθαι, οὗ δὴ οἱ πολλοὶ ἐφίενται. οὐ δι' αὑτὸ δὲ ἐοίκασιν αἱρεῖσθαι τὰ τιμᾶν, ἀλλὰ κατὰ συμβεβηκός· χαίρουσι γὰρ, οἱ μὲν πολλοὶ, ὑπὸ τῶν ἐν ταῖς ἐξουσίαις ὑμνοῦντες διὰ τὴν ἐλπίδα· οἴονται γὰρ τεύξεσθαι παρ' αὐτῶν, ἂν του δέωνται· ὡς * δὴ σημείῳ τοῦ εὐπαθείας γρ. δὲ
B χαίρουσι τῇ τιμῇ. οἱ δ' ὑπὸ τῶν ἐπιεικῶν καὶ εἰδότων ὀρεγόμενοι τιμῆς, βεβαιῶσαι τὴν οἰκείαν δόξαν περὶ αὐτῶν ἐφίενται). χαίρουσι δὴ, ὅτι εἰσὶν ἀγαθοὶ, πιστεύοντες τῇ τῶν λεγόντων κρίσει. τῷ φιλεῖσθαι δ' καθ' αὑτὸ χαίρουσι· διὸ δόξειεν ἂν κρεῖττον εἶναι τοῦ τιμᾶσθαι, καὶ ἡ φιλία * καθ' αὑτὸ αἱρετὴ εἶναι. δοκεῖ δὲ ἐν γρ. καθ' αὐ.
τῷ φιλεῖν μᾶλλον ἢ ἐν τῷ φιλεῖσθαι εἶναι. σημεῖον δὲ, αἱ μητέρες τῷ φιλεῖν χαίρουσαι. ἔνιαι γὰρ διδόασι τὰ ἑαυτῶν τρέφεσθαι, καὶ
C φιλοῦσι μὲν εἰδυῖαι, ἀντιφιλεῖσθαι δ' οὐ ζητοῦσιν, ἐὰν ἀμφότερα μὴ ἐνδέχηται· ἀλλ' ἱκανὸν αὐταῖς ἔοικεν εἶ), ἐὰν ὁρῶσιν εὖ πράττοντας· καὶ αὐταὶ φιλοῦσιν αὐτούς, κἂν ἀγνοοι μὴ δυνῶνται τῇ μητρεῖ, ἀποτρέπει, ἀπορεῖν, διὰ τὴν ἄγνοιαν.

ΚΕΦΑΛ. ι'.

Τίνες οἱ μόνιμοι φίλοι. καὶ πῶς ἂν ἐνδυτικὸν δοκεῖ φιλία γίνεσθαι.

D

ΜΑΛΛΟΝ δὲ τῆς φιλίας οὔσης ἐν τῷ φιλεῖν, καὶ τῶν φιλοφίλων ἐπαινουμένων, φίλων ἀρετὴ ὃ φιλεῖν ἔοικεν· ὥστε ἐν οἷς τοῦτο γίνεται κατ' ἀξίαν, οὗτοι μόνιμοι φίλοι, καὶ ἡ τῶν τοιούτων φιλία. οὕτω δ' ἂν καὶ οἱ ἄνισοι μᾶλλον εἶεν φίλοι. ἰσάζοιντο γὰρ ἄν. ἡ δὲ ἰσότης καὶ ὁμοιότης, φιλότης, καὶ μάλιστα μὲν ἡ τῶν κατ' ἀρετὴν ὁμοιότης· μόνιμοι γὰρ ὄντες καθ' αὑτοὺς, καὶ πρὸς ἀλλήλους μέ-
E νουσι, καὶ οὔτε δέονται φαύλων, οὐθ' ὑπηρετοῦσι τοιαῦτα, ἀλλ' ὡς εἰπεῖν, καὶ ἀφαιροῦσι· τῶν ἀγαθῶν γὰρ μήτ' αὐτοὶ ἁμαρτάνειν, μήτε τοῖς φίλοις ὑπερέπειν ὑπηρετεῖν· οἱ δὲ μοχθηροὶ, τὸ μὲν βέβαιον οὐκ ἔχουσιν· οὐδὲ γὰρ αὐτοῖς ἀφομοιοῦσιν ὅμοιοι ὄντες· ἐπ' ὀλίγον δὲ χρόνον γίνονται φίλοι, χαίροντες τῇ ἀλλήλων μοχθηρίᾳ. οἱ χρήσιμοι δὲ καὶ ἡδεῖς, ὅτι πλεῖον ἀφομοιοῦσιν·

γρ. ἡ ὠφελ. ἕως γὰρ αὐ ποιέζωσιν ἡδονας * καὶ ὠφελείας ἀλλήλοις. Ἐξ ἐναντίων δὲ, μάλιστα μὴ δοκεῖ ἡ ἀφ' τὸ χρήσιμον γίγνεσθαι φιλία· οἷ, πένης πλουσίῳ, ἀμαθὴς εἰδότι. οὗ γὰρ τυγχάνει τις ἐνδεὴς ὤν, τούτου ἐφιέμενος, ἀντιδωρεῖται ἄλλο. ἐνταῦθα δ' ἂν τις ἔλκοι καὶ ἐραστὴν καὶ ἐρώμενον, καὶ καλὸν, καὶ αἰσχρόν. δοκεῖ δὲ φαίνεσθαι καὶ οἱ ἐρασταὶ γελοῖοι ἐνίοτε, ἀξιοῦντες φιλεῖσθαι ὡς φιλοῦσιν. ὁμοίως δὴ φιλητοὺς ὄντας ἴσως ἀξιωτέον· μηδὲν δὲ τοιοῦτον ἔχοντας, γελοῖον. ἴσως δὲ οὐδὲ ἐφίεσθαι τὸ ἐναντίον τοῦ ἐναντίου καθ' αὑτὸ, ἀλλὰ κατὰ συμβεβηκός· ἡ δ' ὄρεξις, τοῦ μέσου ἐστί. τοῦτο γὰρ ἀγαθόν, οἷ τὴν ξηρὸν, οὐκ ὑγρὸν γενέσθαι, ἀλλ' ὅτι τὸ μέσον ἐλθεῖν· καὶ τὴν θερμὸν, καὶ τοῖς ἄλλοις ὁμοίως. Ταῦτα μὲν οὖν ἀφείσθω· καὶ γὰρ ἔστιν ἀλλοτριώτερα.

A Tamdiu enim manent, quoad vtilitates ac voluptates mutuò suppeditent. Ea autem amicitia, quam vtilitas constituit, ex contrariis maximè constare videtur: vt cùm pauper diuiti, doctus indocto fit amicus. Nam qua quisque re fortè fortunâ eget, eam ab altero expetens, alio genere illum remuneratur. Ad hunc numerum, amatorem, & eum qui amatur, formosum ac deformem licet aggregare. Quocirca videntur interdum & amatores ridiculi, cùm eos quos amant, sibi in amore respondere volunt. Et certè si æquè digni sint, qui amentur, iure & volunt & postulant: sin nihil tale habeant, ridiculum sit id postulare. Fortasse verò neque res contraria contrariam per se desiderat, sed ex euentu. Appetitio autem, medij est. Hoc enim bonum est. Verbi gratia, rei aridæ bonum est, non humidam fieri, sed ad mediocritatem peruenire: item rei calidæ, & cæteris. Sed hæc omittantur sanè. Sunt enim ab instituto nostro alieniora.

ΚΕΦΑΛ. ιά'.

CAPVT XI.

Ὅτι ἐν ἁπάσῃ κοινωνίᾳ δοκεῖ τι δίκαιον εἶναι, καὶ φιλία· ἀφ' ὅσον δὲ τὰ δίκαια.

C *Quæstionem priorem de Amicitiæ speciebus explicat, eásque varias esse longa Resolutione ostendit: cuius quatuor priora membra hoc capite declarantur.*

γρ. τὰ αὐτὰ ΕΟΙΚΕ δὲ, καθάπερ ἐν ἀρχῇ εἴρηται, περὶ * ταὐτὰ καὶ ἐν τοῖς αὐτοῖς εἶναι, τό τε φιλία καὶ τὸ δίκαιον· ἐν ἁπάσῃ γὰρ κοινωνίᾳ δοκεῖ τι δίκαιον εἶναι, καὶ φιλία δέ. προσαγορεύουσι γοῦν ὡς φίλους, τοὺς συμπλόους, καὶ τοὺς συστρατιώτας· ὁμοίως δὲ καὶ τοὺς ἐν ταῖς ἄλλαις κοινωνίαις. καθ' ὅσον δὲ κοινωνοῦσιν, ὅτι τοσοῦτόν ἐστι φιλία· καὶ γὰρ * καὶ τὸ δίκαιον. καὶ ἡ παροιμία, Κοινὰ τὰ φίλων, ὀρθῶς· ἐν κοινωνίᾳ γὰρ ἡ φιλία. ἔστι δ', ἀδελφοῖς μὲν καὶ ἑταίροις, πάντα κοινά· τοῖς δὲ ἄλλοις, ἀφωρισμένα· καὶ τοῖς μὲν, πλείω· τοῖς δὲ, ἐλάττω· καὶ γὰρ τῶν φιλιῶν, αἱ μὲν, μᾶλλον· αἱ δὲ, ἧττον. Διαφέρει δὲ καὶ τὰ δίκαια· οὐ γὰρ ταὐτὰ γονεῦσι πρὸς τέκνα, καὶ ἀδελφοῖς πρὸς ἀλλήλους, οὐδ' ἑταίροις καὶ πολίταις· ὁμοίως δὲ καὶ ὅτι τῶν ἄλλων * φιλιῶν. ἕτερα δὴ * καὶ τὰ ἄδικα πρὸς ἐνίας τούτων, καὶ αὔξησιν λαμβάνει τὰ μᾶλλον * πρὸς φίλους εἶναι· οἷ χρήματα ἀποστερῆσαι ἑταῖρον, δεινότερον, ἢ πολίτην· καὶ μὴ βοηθῆσαι ἀδελφῷ, ἢ οἰκείῳ· ἢ παίσαι πατέρα, ἢ ὀντινοῦν ἄλλον. ἀύξεται δὲ πέφυκεν ἅμα τῇ φιλίᾳ καὶ τὸ δίκαιον, ὡς ἐν τοῖς αὐτοῖς ὄντα, καὶ ἐπ' ἴσον διήκοντα.

D Quanta porrò communio est, tam latè patet & amicitia. Nam tam latè quoque ius patet. Et prouerbium circumfertur, Amicorum omnia communia, rectè admodum. In societate enim & communione posita amicitia est. Sunt autem fratribus quidem & sodalibus omnia inter ipsos communia: reliquis autem certa quædam ac distincta, aliisque plura, aliis pauciora. Nam & amicitiæ aliæ magis aliæ minùs sunt amicitiæ. Differunt autem & iura. Non enim eadem sunt patribus cum liberis, E quæ fratribus inter ipsos: neque sodalibus, & ciuibus: similitérque se res habet in aliis amicitiis. Aliæ igitur sunt & iniuriæ horum singulorum inter se, ex eóque sumunt incrementum, quòd amicioribus inferuntur: exempli gratia, sodalem pecunia fraudare grauius est, quàm ciuem: & fratri non succurrere, quàm alieno: & parentem verberare, quàm quemlibet alium. Solet autem vnà cum amicitia etiam ius amplificari natura, perinde quasi in iisdem rebus consistant, & æquè latè pateant.

& deest in q.cod.

γρ. φίλων. γρ. τὰ δίκαια πρὸς ἐκ. apud Aspas. in ed. Ven. τὸ δίκαια & ἄδικα πρ. ipse Asp. cum plerisq. codd. τὰ δίκαια legisse videtur.

γρ. πρὸς τὸ φ.

Omnes autẽ ſocietates ciuilis ſocietatis partibus ac membris ſunt ſimiles. Vnà enim iter faciunt, & congregantur homines, cùm emolumenti alicuius gratia, tum vt aliquid quærant & parent eorum quæ ad victum cultúmque pertinent. Iam verò etiam ſocietas ciuilis, & ab initio vtilitatis cauſa cõſtituta videtur eſſe, & permanere. Hoc enim legum latores & ſibi tanquam ſcopum proponunt, & ius eſſe dicunt, quod communiter & reip. vtile eſt. Cæteræ igitur ſocietates pro ſua quæque parte vtile expetunt: verbi gratia, nautæ id quod ex nauigatione quæritur, vt pecuniã conficiant, aut aliquid tale conſequantur: commilitones, id quod bello paratur, ſiue pecuniam concupiſcant, ſiue victoria potiri, ſiue vrbem aliquam expugnare cupiant: itémque tribules, & populares. Nonnullæ autem ſocietates propter voluptatem comparari videntur, vt eorum qui vnà epulantur, ac ſaltant: & eorum qui pro rata cuiuſque parte ſymbolas in conuiuium conferunt. Hæ enim partim ſacrificij, partim & conuentus & conuictus cauſa comparantur. Omnes autem tales ciuili ſocietati ſubiectæ eſſe videntur. Non enim præſentem vtilitatem, ſed eam quæ ad omnem vitam pertinet, ciuilis ſocietas expetit: vt cùm ciues vnà ſacra faciunt, & ad ea celebranda vnà conueniunt, & congregantur, honoréſque diis immortalibus tribuunt, & ſibi requiem cum voluptate coniunctam præbent. Veriſimile eſt enim, priſca ſacrificia, cœtúſque & conuentus, qui ſacrificiorum cauſa habebantur, collectis iam fructibus, vt primitias quaſdam, fuiſſe inſtituta. His enim temporibus maximè ab opere ceſſabant. Apparet igitur, ſocietates omneis ciuilis ſocietatis eſſe membra. Quales autem fuerint ſocietates, tales amicitiæ conſequentur.

A αἱ δ' κοινωνίαι * πᾶσι μορίοις ἐοίκασι τῆς πολιτικῆς· συμπορεύονται γὰρ ὅτι ἕνι συμφέροντι, καὶ ποριζόμενοί τι τῶν εἰς τὸν βίον· καὶ ἡ πολιτικὴ δ' κοινωνία, τὸ συμφέρον ἅπασι δοκεῖ καὶ ἐξ ἀρχῆς συνελθεῖν, καὶ * διαμένειν· τοῦτο γὰρ καὶ οἱ νομοθέται ζητοῦσι, καὶ δίκαιον εἶναί φασι τὸ κοινῇ συμφέρον. αἱ μὲν οὖν ἄλλαι κοινωνίαι κατὰ μέρη τοῦ συμφέροντος ἐφίενται· οἷον, πλωτῆρες μὲν, τοῦ κατὰ τὸν πλοῦν, * εἰς χρηματισμὸν ἐργασίας ἢ χρημάτων, ἢ τι τοιοῦτον. B * στρατιῶται δ', τοῦ κατὰ τὸν πόλεμον, εἴτε χρημάτων, εἴτε νίκης, ἢ πόλεως ὀρεγόμενοι. ὁμοίως δὲ καὶ φυλέται, καὶ δημόται. ἔνιαι δὲ τῶν κοινωνιῶν δι' ἡδονὴν δοκοῦσι γίνεσθαι, θιασωτῶν καὶ ἐρανιστῶν· αὗται γὰρ θυσίας ἕνεκα καὶ συνουσίας. πᾶσαι δ' αὗται κατὰ τὴν πολιτικὴν ἔοικασιν εἶναι· οὐ γὰρ τοῦ παρόντος συμφέροντος ἡ πολιτικὴ ἐφίεται, ἀλλ' εἰς ἅπαντα τὸν βίον, θυσίας τε ποιοῦντες, καὶ τὰς τούτων συνόδους ἄγοντες τοῖς θεοῖς, καὶ ἑαυτοῖς ἀναπαύσεις ποιοῦντες μετ' ἡδονῆς· αἱ γὰρ ἀρχαῖαι θυσίαι καὶ σύνοδοι φαίνονται γίνεσθαι μετὰ τὰς τῶν καρπῶν συγκομιδὰς, οἷον ἀπαρχαί· μάλιστα γὰρ ἐν τούτοις ἐσχόλαζον τοῖς χρόνοις. πᾶσαι δὴ φαίνονται αἱ κοινωνίαι, μόρια τῆς πολιτικῆς εἶναι· ἀκολουθήσουσι δὲ αἱ τοιαῦται φιλίαι ταῖς τοιαύταις κοινωνίαις. C

CAPVT XII.

Quintum Reſolutionis membrum declarat.

ADminiſtrandæ porrò reipub. tria ſunt genera, totidémque ab illis ſiue digreſſiones, ſiue declinationes, quaſi harum peſtes, & interitus. Sunt autem reip. adminiſtrandæ formæ, Regnum, Optimatum principatus, & Poteſtas ex cenſu, quam Timocraticam non ineptè poſſumus appellare: ſed eam plurimi ſolent Politiam ſiue Rempublicam nominare. Harum autem omnium, Regnum, eſt optima: Timocratia, deterrima. Declinatio autem à regno, Tyrannis eſt. In vtraque enim penes vnum ſumma rerum eſt poteſtas. Sed plurimùm tamen inter ſe differunt. Tyrannus enim ſuam: Rex eorum quibus imperat, vtilitatem ſpectat.

ΚΕΦΑΛ. ιβ'.

Ἐπεὶ πᾶσαι αἱ κοινωνίαι μόρια τῆς πολιτικῆς, περὶ τῆς πολιτείας, καὶ τὰς τούτων παρεκβάσεις ἐκτέον. καὶ ὅτι ὁμοιώματα αὐτῶν καὶ ἐν ταῖς οἰκίαις.

ΠΟΛΙΤΕΙΑΣ δέ ἐστιν εἴδη τρία, ἴσαι δὲ καὶ παρεκβάσεις, αἷς φθοραὶ τούτων· εἰσὶ δ', αἱ μὲν πολιτεῖαι, βασιλεία τε καὶ ἀριστοκρατία· τρίτη δ', ἡ ἀπὸ τιμημάτων, ἣν τιμοκρατικὴν λέγειν οἰκεῖον φαίνεται· πολιτείαν δ' αὐτὴν εἰώθασιν οἱ πλεῖστοι καλεῖν· φύσει δὲ, βελτίστη μὲν, ἡ βασιλεία· χειρίστη δ', ἡ τιμοκρατία. παρέκβασις δὲ, βασιλείας μὲν, τυραννίς· ἄμφω γὰρ μοναρχίαι· διαφέρουσι δ' πλεῖστον· ὁ μὲν γὰρ τύραννος, * τὸ ἑαυτοῦ συμφέρον σκοπεῖ· ὁ δὲ βασιλεὺς τὸ τῶν ἀρχομένων· Politic. lib. 3. c. 7.

A. αἱ δὲ κοινωνίαι * πᾶσι μορίοις ἐοίκασι τῆς πολιτικῆς· συμπορεύονται γὰρ ὅτι ἕνι συμφέροντι, καὶ ποριζόμενοί τι τῶν εἰς τὸν βίον· καὶ ἡ πολιτικὴ δὲ κοινωνία, τὸ συμφέρον ἅπασι δοκεῖ καὶ ἐξ ἀρχῆς συνελθεῖν, καὶ * διαμένειν· τοῦτο γὰρ καὶ οἱ νομοθέται ζητοῦσι, καὶ δίκαιον εἶναί φασι τὸ κοινῇ συμφέρον. αἱ μὲν οὖν ἄλλαι κοινωνίαι κατὰ μέρη τοῦ συμφέροντος ἐφίενται· οἷον, πλωτῆρες μὲν, τοῦ κατὰ τὸν πλοῦν, * εἰς χρηματισμὸν ἐργασίας ἢ χρημάτων, ἢ τι τοιοῦτον. B * στρατιῶται δὲ, τοῦ κατὰ τὸν πόλεμον, εἴτε χρημάτων, εἴτε νίκης, ἢ πόλεως ὀρεγόμενοι. ὁμοίως δὲ καὶ φυλέται, καὶ δημόται. ἔνιαι δὲ τῶν κοινωνιῶν δι' ἡδονὴν δοκοῦσι γίνεσθαι, θιασωτῶν καὶ ἐρανιστῶν· αὗται γὰρ θυσίας ἕνεκα καὶ συνουσίας. πᾶσαι δὲ αὗται κατὰ τὴν πολιτικὴν ἔοικασιν εἶναι· οὐ γὰρ τοῦ παρόντος συμφέροντος ἡ πολιτικὴ ἐφίεται, ἀλλ' εἰς ἅπαντα τὸν βίον, θυσίας τε ποιοῦντες, καὶ τὰς τούτων συνόδους ἄγοντες τοῖς θεοῖς, καὶ ἑαυτοῖς ἀναπαύσεις ποιοῦντες μετ' ἡδονῆς· αἱ γὰρ ἀρχαῖαι θυσίαι καὶ σύνοδοι φαίνονται γίνεσθαι μετὰ τὰς τῶν καρπῶν συγκομιδὰς, οἷον ἀπαρχαί· μάλιστα γὰρ ἐν τούτοις ἐσχόλαζον τοῖς χρόνοις. πᾶσαι δὴ φαίνονται αἱ κοινωνίαι, μόρια τῆς πολιτικῆς εἶναι· ἀκολουθήσουσι δὲ αἱ τοιαῦται φιλίαι ταῖς τοιαύταις κοινωνίαις. C

ΚΕΦΑΛ. ιβ'.

Ἐπεὶ πᾶσαι αἱ κοινωνίαι μόρια τῆς πολιτικῆς, περὶ τῆς πολιτείας, καὶ τὰς τούτων παρεκβάσεις ἐκτέον. καὶ ὅτι ὁμοιώματα αὐτῶν καὶ ἐν ταῖς οἰκίαις.

ΠΟΛΙΤΕΙΑΣ δέ ἐστιν εἴδη τρία, ἴσαι δὲ καὶ παρεκβάσεις, αἷς φθοραὶ τούτων· εἰσὶ δ', αἱ μὲν πολιτεῖαι, βασιλεία τε καὶ ἀριστοκρατία· τρίτη δ', ἡ ἀπὸ τιμημάτων, ἣν τιμοκρατικὴν λέγειν οἰκεῖον φαίνεται· πολιτείαν δ' αὐτὴν εἰώθασιν οἱ πλεῖστοι καλεῖν· φύσει δὲ, βελτίστη μὲν, ἡ βασιλεία· χειρίστη δ', ἡ τιμοκρατία. παρέκβασις δὲ, βασιλείας μὲν, τυραννίς· ἄμφω γὰρ μοναρχίαι· διαφέρουσι πλεῖστον· ὁ μὲν γὰρ τύραννος, * τὸ ἑαυτοῦ συμφέρον σκοπεῖ· ὁ δὲ βασιλεὺς τὸ τῶν ἀρχομένων· Politic. lib. 3. c. 7. D E

a. πᾶσαι
b. εἰς χρηματισμὸν ἐργασίας ἢ χρημάτων, ἢ τοιοῦτόν τι
c. συμπαρεκτείνωσι
d. διαμένειν
e. στρατιῶται
f. ἑαυτῷ

οὐ γὰρ ὅστι βασιλεὺς, ὁ μὴ αὐτάρκης, & πᾶσι τοῖς ἀγαθοῖς ὑπερέχων· ὁ δὲ τοιοῦτος, οὐδενὸς προσδεῖται. τὰ ὠφέλιμα δὴ αὐτῷ μὲν οὐκ αὐτὸν σκοπεῖ, τοῖς δὲ ἀρχομένοις· ὁ γὰρ μὴ τοιοῦτος, * κληρωτὸς ἂν τις εἴη βασιλεύς· ἡ δὲ τυραννὶς, ἐξ ἐναντίας ταύτῃ· ὃ γὰρ ἑαυτῷ ἀγαθὸν διώκει· καὶ φανερώτερον ὅτι ταύτης, ὅτι χείριστη· * κάκιστον γὰρ τὸ ἐναντίον τῷ βελτίστῳ. μεταβαίνει δὲ, ἐκ βασιλείας εἰς τυραννίδα· φαυλότης γάρ ἐστι μοναρχίας ἡ τυραννίς· ὁ δὲ μοναρχικὸς βασιλεύς, τύραννος γάρ. ἐξ ἀριστοκρατίας δ', εἰς ὀλιγαρχίαν, κακία τῶν ἀρχόντων, οἱ νέμουσι παρὰ τὴν πόλεως ἀξίαν τὰ πάντα, καὶ πάντα, ἢ πάντα πλὴν τὰ αὐτῶν, ἑαυτοῖς, καὶ τὰς ἀρχὰς ἀεὶ τοῖς αὐτοῖς, ὡς πλείστου ποιούμενοι τὸ πλουτεῖν· ὀλίγοι δὴ ἄρχουσι καὶ μοχθηροὶ ἀντὶ τῶν ὀφειλόντων. ἐκ δὲ δὴ ὀλιγαρχίας εἰς δημοκρατίαν· στασιῶται γάρ εἰσιν αὗται· πλήθους γὰρ βούλεται ἡ ὀλιγαρχία εἶναι, καὶ ἴσοι πλούτῳ οἱ ἐν τῷ τιμήματι· ἥκιστα δὲ μοχθηρὸν ἔστιν ἡ δημοκρατία· ὅπου μὲν γὰρ καὶ παρεκβαίνῃ ἡ τῆς πολιτείας εἶδος. μεταβάλλουσι μὲν οὖν μάλιστ' οὕτως αἱ πολιτεῖαι. ἐλάχιστον γὰρ οὕτω καὶ ῥᾷστα μεταβαίνουσιν. Ὁμοιώματα δ' αὐτῆς καὶ οἷον παραδείγματα λάβοι τις ἂν καὶ ἐν ταῖς οἰκίαις· ἡ μὲν γὰρ πατρὸς πρὸς υἱεῖς κοινωνία, βασιλείας ἔχει σχῆμα· τῶν τέκνων γὰρ ὁ πατὴρ μέλει· ὁθεν καὶ Ὅμηρος τὸν Δία πατέρα προσαγορεύει· πατρικὴ γὰρ ἀρχὴ βούλεται ἡ βασιλεία εἶναι· ἐν Πέρσαις μὲν ἡ τῶν παίδων, τυραννική· (χρῶνται γὰρ ὡς δούλοις, οἱ υἱεῖς.) τυραννικὴ μὲν καὶ ἡ τοῦ δεσπότου πρὸς δούλους· (ὃ γὰρ τοῦ δεσπότου συμφέρον ἐν αὐτῇ πράττεται.) αὕτη μὲν οὖν, ὀρθὴ φαίνεται· ἡ Περσικὴ δέ, ἡμαρτημένη· τῶν διαφερόντων γὰρ, αἱ ἀρχαὶ διαφέρουσι. ἀνδρὸς μὲν καὶ γυναικὸς, ἀριστοκρατικὴ φαίνεται. κατ' ἀξίαν γὰρ ὁ ἀνὴρ ἄρχει, καὶ περὶ ταῦτα ἃ δεῖ τὸν ἄνδρα· ὅσα δὲ γυναικὶ ἁρμόζει, ἐκείνην ἀποδίδωσιν. ἁπάντων δὲ κυριεύων ὁ ἀνὴρ, εἰς ὀλιγαρχίαν μετίστησι. παρὰ τὴν ἀξίαν γὰρ * αὐτὸ ποιεῖ, καὶ οὐχ ᾗ ἀμείνων. ἐνίοτε δὴ ἄρχουσιν αἱ γυναῖκες ὅπου κληροῦνται ἔστιν· οὐ δὴ κύριαι) κατ' ἀρετὴν αἱ ἀρχαὶ, ἀλλὰ διὰ πλοῦτον καὶ δυνάμιν, καθάπερ ἐν τῇ ὀλιγαρχίᾳ. τιμοκρατικὴ δ' ἔοικεν ἡ τῶν ἀδελφῶν· ἴσοι γάρ· πλὴν ἐφ' ὅσον τῇ ἡλικίας διαφέρωσι. διόπερ αἱ πολὺ τῇ ἡλικίας διαφέρωσιν, οὐκ ἔστι ἀδελφικὴ γὰρ ἡ φιλία.

γρ. καὶ. διὸ τις εἴη μᾶλλον ἢ βασιλ. alij, κληρ. αἴ τις εἴη ἢ βασ. γρ. καὶ. ὃ τὸ

γρ. αὐτῷ

A Etenim Rex non est, cui sua non satis sunt, quique non omniũ bonorũ copia antecellit. At qui talis est, nihil prꝛterea desiderat. Itaq; non sua, sed eorum quibus præest, commoda intuebitur, sibique proponet. Nam qui talis non fuerit, Rex quidam sortitò factus videatur. Huic aduersatur Tyrannis: nam quod sibi expedit, sequitur. Atque hãc eo magis perspicuum est esse deterrimã. quod enim optimo est contrarium, pessimum. Ex Regno autẽ in Tyrannidẽ degenerat. Nam monarchiꝛ vitiũ, Tyrannis est. Rex malus autem, Tyrãnus efficitur. B Ex optimatum potestate verò, in Paucorum principatum fit commutatio, eorum qui prælunt, culpa, qui res ciuitatis distribuunt indignis: omnia bona, aut multo maximã eorum partem sibi vendicant: magistratus iisdem semper deferũt, diuitias rebus ferè omnibus anteponentes: ita fit vt pauci magistratũ gerant, iique improbi ac vitiosi, pro viris optimis atque æquissimis. Ex Timocratia autẽ in Popularem statum fit cõuersio. Sunt enim hæ roip. administrandæ formæ inter se finitimæ. Nam etiã ex censu Potestas natura sua multitudinis videtur esse: omnésque qui cẽsi sunt, inter se sunt pares & æquales. Sed minimùm omnium vitiosa Popularis potestas est, quia paululum admodũ ab ea rei publicæ forma, quã Politiã Græci nominãt, deflexit. Ac reipub quidẽ regẽdæ formꝛ hoc maximè modo cõmutari solent. Sic enim minima & facillima mutatio est. Earum autem similitudines, & veluti exempla, ex familiis priuatis sumere licet. Patris enim cum filiis societas, regni speciem quandam præ se fert: Nam filij patri curæ sunt. Hinc & Homerus, Iouem, patrẽ appellat. Patriam enim potestatem regnũ proximè videtur imitari. Sed apud Persas patria potestas est tyrannica. (Vtuntur enim liberis suis, vt seruis) Et domini in seruos imperium, tyrannicum. (In eo enim negotium domini agitur, eiúsque vtilitati consulitur.) Atque hoc sanè rectum est. sed Persicum, deprauatum ac peruersum. Eorum enim qui differũt, imperia quoque differre debent. Iam viri & vxoris societas, ad optimatũ principatũ proximè videtur accedere. Pro dignitate enim vir imperat, in iisq; rebus imperat, in quibus virũ oportet imperare: & quꝛ mulieri conueniunt; ei permittit. Quòd si vir E in omnibus dominetur, in paucorum potestatem fit commutatio. Id enim faciet prꝛter dignitatem, non quà melior est. Interdum verò fit, vt mulieres imperent, eæ scilicet quibus amplissimæ venerũt hæreditates. Nõ igitur tum ex virtute, sed propter diuitias & potẽtiam imperatur, quemadmodum in paucorum principatu. Ex censu potestati autem fraterna societas similis est. Sunt enim pares, nisi quoad ætatibus inter se differunt. Quocirca si multùm inter se distẽt ætatibus, iam amicitia fraterna constare non potest.

Est

Est autem popularis potestas quidem, cùm in iis familiis maximè, quæ domino carent, (hîc enim ex æquo omnes imperant,) tum in quibus imbecillus est is qui imperat, suaque cuique datur auctoritas & licentia.

CAPVT XIII.

Resolutionis collectionem exponit.

IN vnaquaque autem reip. administrandæ forma eatenus suos fines proferre videtur amicitia, quatenus & ius. Ac quæ regi sanè cum iis qui in regno viuũt, intercedit, in quadam beneficii excellẽtia posita est. Bene enim meretur de iis quibus imperat, si cùm sit bonus, curam eorum habeat, tanquam ouium pastor, vt sint fortunati ac beati. Vnde & Homerus Agamemnonem, pastorẽ populorum appellauit. Talis est autem & paterna amicitia, nisi quòd magnitudine beneficiorũ præstat. Est enim pater filio causa cur sit: quæ videtur esse res omnium maxima: idemque alẽdum & erudiendum curauit. Atque hæc eadem auis & maioribus tribuuntur. Ad imperandum enim apti sunt natura, & pater liberis, & aui nepotibus, & rex iis qui sub regno sunt. In excellentia igitur etiam hæ amicitiæ positæ sunt. Itaque etiam parentibus tribuitur honos. Ius igitur in his non idem versatur, sed id pro dignitate est. Talis enim & horum amicitia est. Iam viri & vxoris amicitia eadem est, atque ea quæ in optimatum principatu. Ex virtute enim res tota penditur, & plus boni meliori tribuitur, & quod cuique aptum & accommodatum est. Idem porrò & de iure sentiendum. Fratrum autem amicitia, sodalium amicitiæ similis est. Sunt enim pares inter se, & æquales ætate: & qui sunt tales, plurimùm iisdem studiis ac disciplinis dediti, cõsimilibusque moribus præditi sunt. Huic igitur similis ea amicitia videtur, quæ in Timocratia reperitur. Postulat enim ratio & natura ciuium, vt inter se sint pares, & viri boni atque æquales: vicissim igitur & æqualiter solent imperare. Talis ergo & eorum amicitia est. In declinationibus autem à recta reipublicæ administrandæ forma, quemadmodum iuri parum loci relictum est, sic & amicitiæ, minimumque in deterrima. In tyrannide enim aut nihil, aut parum loci amicitiæ relictum est. Inter quos enim nihil est commune ei qui imperat, cum eo qui paret, nec vlla prorsus amicitia est. Nam ne iuris quidem inter eos vlla est communitas. Sed tantundem iuris & amicitiæ est, quantum intercedit artifici cum instrumento, animo cum corpore, domino cum seruo. His enim prosunt quidem & consulunt ii qui vtuntur. Verùm nec amicitia nec ius est nobis cum rebus inanimis: immò ne cum equo quidem aut boue;

A δημοκρατία δὲ, μάλιστα μὲν ἐν ταῖς ἀδεσπότοις τῶν * οἰκήσεων· ἐν ταύτῃ γὰρ πάντες ἴσοι εἰσὶν· ἐν αἷς ἀσθενὴς ὁ ἄρχων, καὶ ἐκάστῳ ἔξουσία. γρ. οἰκίσεων minùs rectè.

ΚΕΦΑΛ. ιγ'.

Οἷ καθ' ἑκάστην τῶν πολιτειῶν, φιλία φαίνεται, ἐφ' ὅσον καὶ τὸ δίκαιον.

B ΚΑθ' ἑκάστην δὲ τῶν πολιτειῶν, φιλία φαίνεται, ἐφ' ὅσον καὶ τὸ δίκαιον· βασιλεῖ μὲν, πρὸς τοὺς βασιλευομένους ἐν ὑπεροχῇ εὐεργεσίας· εὖ γὰρ ποιεῖ τοὺς βασιλευομένους, εἴπερ ἀγαθὸς ὢν ἐπιμελεῖται αὐτῶν, ἵν' εὖ πράττωσιν, ὥσπερ νομεὺς πρόβατων· ὅθεν καὶ * Ὁμηρος τὸν Ἀγαμέμνονα ποιμένα λαῶν εἶπε. τοιαύτη δὲ καὶ ἡ πατρική. διαφέρει δὲ τῷ μεγέθει τῶν εὐεργετημάτων· αἴτιος γὰρ * τοῦ εἶναι, ἀνατροφῆς μετέσχου εἶναι, καὶ C παιδείας· καὶ τοῖς προγόνοις δὲ ταῦτα ἀπονέμεται· φύσει τε γὰρ * ἀρχικὸν πατὴρ υἱῶν, καὶ πρόγονοι ἐκγόνων, καὶ βασιλεὺς βασιλευομένων. ἐν ὑπεροχῇ δὲ καὶ αἱ φιλίαι αὐταί· διὸ καὶ τιμῶσι μᾶλλον οἱ γονῆς· καὶ τὸ δίκαιον δὴ ἐν τούτοις, οὐ τὸ αὐτὸ, ἀλλὰ τὸ κατ' ἀξίαν. οὕτω γὰρ δεῖ καὶ ἡ φιλία. καὶ ἀνδρὸς δὲ πρὸς γυναῖκα ἡ αὐτὴ φιλία, * ἥ καὶ ἐν ἀριστοκρατίᾳ. γρ. ἡ D κατ' ἀρετὴν γὰρ καὶ τὸ ἀμείνονι πλέον ἀγαθὸν, καὶ τὸ ἁρμόζον ἑκάστῳ. οὕτω δὲ καὶ τὸ δίκαιον· καὶ δὴ τῶν ἀδελφῶν, τῇ ἑταιρεικῇ ἔοικεν· ἴσοι γὰρ καὶ ἡλικιῶται· οἱ τοιοῦτοι δή, * ὁμοπάθεις καὶ ὁμοήθεις ὡς ὅπι τὸ πολύ. ἔοικε δὴ ταύτῃ καὶ ἡ κατὰ τὴν τιμοκρατικὴν· ἴσοι γὰρ οἱ πολῖται βούλονται καὶ ὀφείλεις εἶναι· ἐν μέρει δὴ τὸ ἄρχειν, καὶ ἐξ ἴσου· οὕτω δὴ καὶ ἡ φιλία. ἐν δὲ ταῖς παρεκβάσεσιν ὥσπερ καὶ τὸ δίκαιον ὀλίγον ὅτι μικρόν ἐστιν, οὕτω καὶ ἡ φιλία ὀλίγη ἐστὶ, καὶ ἥκιστα ἐν τῇ χειρίστῃ· ἐν τυραννίδι γὰρ οὐδέν, ἢ μικρὸν φιλίας. ἐν οἷς γὰρ μηδὲν κοινόν ἐστι τῷ ἄρχοντι καὶ ἀρχομένῳ, οὐδὲ φιλία. οὐδὲ γὰρ δίκαιον· ἀλλ' οἷ πηχυαῖον πρὸς ὄργανον, καὶ ψυχὴ πρὸς σῶμα, καὶ διδάσκων πρὸς δοῦλον· ὠφελεῖται μὲν γὰρ πάντα ὑπὸ τῶν χρωμένων. φιλία δ' οὐκ ἔστι πρὸς τὰ ἄψυχα, οὐδὲ δίκαιον, ἀλλ' οὐδὲ πρὸς ἵππον ἢ βοῦν,

γρ. ὁμοήθεις & ὁμοιοπαθεῖς. & in aliis ὁμοιοπαθεῖς

χ. ἀλλ' οὐδὲ πρὸς δοῦλον ἢ δοῦλος. Politic. l. 1. c. 6.

* οὐδὲ πρὸς δοῦλον, ἢ δοῦλος. οὐδὲν γὰρ κοινόν ἐστιν. * ὁ γὰρ δοῦλος, ἔμψυχον ὄργανον· τὸ δ' ὄργανον, ἄψυχος δοῦλος· ἢ μὲν οὖν δοῦλος, οὐκ ἔστι φιλία πρὸς αὐτόν, ἢ δ' ἄνθρωπος· δοκεῖ γὰρ εἶναι δίκαιον παντὶ ἀνθρώπῳ πρὸς πάντα τὸν δυνάμενον κοινωνῆσαι νόμου καὶ συνθήκης· καὶ φιλίας δή, καθ' ὅσον ἄνθρωπος. ὅτι μὲν οὖν ἐν ταῖς τυραννίσιν αἱ φιλίαι καὶ τὸ δίκαιον· αἱ δὲ ἐν ταῖς δημοκρατίαις, ὅτι πλεῖστον· πολλὰ γὰρ τὰ κοινὰ ἴσοις οὖσιν. A

sed neque cum seruo, quà seruus est. Nihil enim domino cum seruo commune est. Nam seruus, instrumentum est animatum: instrumentum autem, seruus inanimus. Quà igitur seruus est, nulla nobis cum eo amicitia intercedit: sed quà homo est. Nam omni homini cum eo qui legis & conuenti particeps esse potest, ius aliquod intercedere videtur. Ergo & amicitia, quoad homo est In tyrannidibus igitur, neque amicitiis neque iuri multum relictum est loci. At in popularibus potestatibus plurimum. Multa enim inter eos qui sunt pares, communia sunt. B

ΚΕΦΑΛ. ιδ'.

CAPVT XIV.

Περὶ ξενικῆς τε καὶ συγγενικῆς φιλίας, καὶ τῶν εἰδῶν αὐτῆς.

Quæstionem posteriorem, Qui quibus amici esse possint, decidit.

Magn. l. 2. c. 12. Eud. l. 8. c. 9.

ΕΝ κοινωνίᾳ μὲν οὖν πᾶσα φιλία ἐστί, καθάπερ εἴρηται. ἀφοείσθω δ' ἂν τις τῶν τε συγγενικῶν καὶ τῶν ἑταιρικῶν· αἱ δὲ πολιτικαί, καὶ φυλετικαί, καὶ συμπλοϊκαὶ, καὶ ὅσαι τοιαῦται, κοινωνικαῖς ἐοίκασι μᾶλλον· οἷόν τι γὰρ καθ' ὁμολογίαν τινὰ φαίνονται εἶναι. εἰς ταύτας δὲ τάξειεν ἂν τις καὶ τὴν ξενικήν. καὶ ἡ συγγενικὴ δὲ φαίνεται πολυειδὴς εἶναι, καὶ ἠρτῆσθαι πᾶσα ἐκ τῆς πατρικῆς· οἱ γονεῖς μὲν γὰρ τέρπονται τὰ τέκνα, ὡς ἑαυτῶν τι ὄντα· τὰ δὲ τέκνα τοὺς γονεῖς, ὡς ἀπ' ἐκείνων τι ὄντα· μᾶλλον δ' ἴσασιν οἱ γονεῖς τὰ ἐξ αὐτῶν, ἢ τὰ γεννηθέντα ὅτι ἐκ τούτων· καὶ μᾶλλον συνωφείλεται τὸ ἀφ' οὗ τῷ γεννηθέντι, ἢ τὸ γεννώμενον τῷ ποιήσαντι· τὸ γὰρ ἐξ αὐτοῦ, οἷον ὀδούς, ἢ θρίξ, ἢ ὁτιοῦν ὡσαύτως ἔχοντι· * ἐκείνων δ' οὐθενὶ τὸ ἀφ' οὗ, ἢ ἧττον· καὶ τῷ πλήθει δὲ τὸ χρόνου· οἱ μὲν γὰρ, ἀθρόως γεννήσαντα τέρπονται· τὰ δὲ, * προελθόντα τοῖς χρόνοις, τοῖς γονεῦσι συνόντα λαβόντα. ἐκ τούτων δὲ δῆλον καὶ δι' ἃ φιλοῦσι μᾶλλον αἱ μητέρες. * γονεῖς μὲν οὖν τέκνα φιλοῦσιν ὡς ἑαυτούς· τὰ γὰρ ἐξ αὐτῶν. οἱ δ' ἕτεροι αὐτοὶ τῷ κεχωρίσθαι· τέκνα δὲ, γονεῖς, ὡς ἀπ' ἐκείνων πεφυκότα· ἀδελφοὶ γρ. ἀλλήλοις δ', ἀλλήλους, τῷ ἐκ τῶν αὐτῶν πεφυκέναι· ἡ γὰρ πρὸς ἐκεῖνα ταὐτότης, * ἀλλήλοις ταὐτὸ ποιεῖ· διό φασι ταὐτὸν αἷμα, καὶ ῥίζαν, καὶ τὰ τοιαῦτα. εἰσὶ δὴ πως καὶ ἐν διῃρημένοις. μέγα δὲ πρὸς φιλίαν καὶ τὸ συνέθφον καὶ τὸ καθ' ἡλικίαν· C

In cõmunitate igitur quadam omnis amicitia cernitur, quemadmodum diximus. Nisi quis fortè & cognatorum & sodalium amicitiam ab his secludere velit. At verò ciuium, & tribulium, & eorum qui vnà nauigant, & quæcunque sunt huius generis amicitiæ, apertiùs communicare inter se videntur. Consensu enim & pacto quodam videntur constare. Atque in eodem numero & ordine hospitalem locare licet. Iam verò etiam cognatorum amicitia multiplex ac multiformis videtur esse, totaque à paterna pendere. Parentes enim liberos diligunt vt aliquid sui: liberi autem parenteis, vt ab illis quippiam profectum. Meliùs autem nouerunt parentes suos liberos, quàm sciunt liberi, se ex his esse procreatos. Maiore denique necessitudine coniunctum est ei quod generatum est, id à quo generatum est, quàm id quod natum est, ei quod genauit. Nam quod ab aliquo profectum est, eius est proprium, à quo profectũ est: vt dẽs, aut pilus, aut quidlibet, eius cui inhæret. Id autem à quo reliqua orta sunt, illorum nullius proprium est, aut certè minùs. Præterea tẽporis longinquitate patris amor in filium superior est. Parentes enim liberos statim vt nati sunt, diligunt: liberi parẽteis ætate progressi, & tum denique, cùm intelligere aut sentire cœperunt. Atque ex his perspicuũ etiã est, quãobrẽ matribus liberi sint cariores. Parentes igitur, liberos, vt seipsos, diligunt: nam qui ex eis nati sunt, eo ipso quòd separati sunt, tanquam alteri ipsi sunt: Liberi autem, parenteis, vt ex illis nati: At fratres inter se amant, quòd ex eisdem nati sint. Nam eo ipso quòd idem sunt, atque illi, fit vt inter se quoq; sint idem. Idcirco de fratribus ita loqui solent, Idem sanguis, Stirps eadem, & cætera eiusdem generis. Sunt igitur quodammodo vnũ, & idẽ, etiã in corporibus diuisis ac separatis. Magnũ quinetiã ad amicitiã momentũ habet educationis communitas, & ætatis æqualitas. D E

Vet. interpr. ἐκείνῳ δ' οὐδέν τι πρὸς αὐτόν.

χ. φίλτερα δόντα

χ. γ. μὲν γὰρ τ.

Nam æqualem æqualis, inquit ille: & qui familiaritate consuetudinéque mutua delectãtur, sodales sunt. Itaque amicitia fraterna sodalium amicitiæ simillima est. Patrueles autẽ, reliquiq; cognati, ex horum coniunctione inter se coniuncti sunt, ex eo enim scilicet, quòd ex eisdem orti sunt. Atque horum alii sunt inter se propinquiores, alii alieniores, quòd vel propiùs vel longiùs ab eis abest eorum generis auctor & princeps. Ea autem quæ liberis cum parentibus, & hominibus cum Diis immortalibus amicitia intercedit, vt cum bona quadam re, atque excellente, intercedit. Beneficiis enim nos maximis affecerũt. Causæ enim B sunt tum vt filii nascantur & alantur: tum vt iã confirmati instituantur. Inest autẽ in tali amicitia eo plus iucunditatis & vtilitatis, quàm in alienorum, quo etiam vitæ communitate magis inter se deuincti sunt. Insunt autem etiam in fraterna eadem quæ in sodalium amicitia, ac multo quidem magis in probis & æquis, & omnino similibus, quanto magis inter se familiares sunt, quantoque magis ab eo tempore quo primum in lucem editi sunt, se mutuò diligunt: quanto denique similioribus moribus præditi sunt, qui ex iisdem nati, & vnà educati, & simili cura ac diligentia eruditi sunt. Postremò probatio ea quæ tempore constat, in hac & plurima & firmissima est. Per æqua autem proportione in cæteris quoq; cognatis ea quæ amicitiæ propria sunt, reperiuntur. Iam verò quæ inter virum & vxorem amicitia est, maximè secundũ naturã videtur esse. Homo enim ad cõiugium aptior est natura, quàm ad societatem ciuilem: quanto prior magisq; necessaria ciuitate domus est, quantóque filiorũ procreatio animantiũ omnium cõmunior est. Atq; in cæteris quidem hactenus progreditur cõmunitas. Homines autẽ nõ solùm procreationis liberorum causa cõmuni domo vtũtur, sed etiam vt eorũ quæ ad vitam pertinẽt, maiorem habeant facultatẽ. Statim enim descripta ac diuisa sunt eorũ officia ac munera, aliæque sunt viri, aliæ vxoris partes. Inseruiũt igitur alter alteri sua in medium afferentes. Propter hãc causam in hac amicitia & vtilitas inesse videtur, & voluptas. Quòd si probi fuerint, etiam propter virtutem amicitiã inter se colere videbuntur. Est enim vtriusq; virtus: ac talire sanè lætabuntur. Liberi autem cõmunes, vinculi cuiusdam instar obtinent. Itaque citiùs dissoluũntur qui liberis carent. Liberi enim commune amborum sunt bonum. At id omne quod cõmune est, ad continendũ valet. Viro autem cum vxore, & omnino amico cũ amico, quomodo sit viuendum, si quæratur, nihil aliud sit, quàm quærere quid inter eos iuris intercedat. Non enim idem ius est amico cum amico, neque cum alieno, neque cum socio, & cum condiscipulo.

A * ἥλιξ γὰρ ἥλικα· καὶ οἱ συνήθεις, ἐκ τοῦ ἔθους· Rhetor. lib. 1. c. 11
δι' ὃ καὶ ἡ ἀδελφικὴ, τῇ ἑταιρικῇ ὁμοιοῦται.
αἱ δὲ ἐξ ἀνάγκης οἱ λοιποὶ συγγενεῖς, ἐκ τούτων
συνοικείωται· ὧν γὰρ ἀπὸ τῶν αὐτῶν εἰσι. γί-
γνονται δ', οἱ μὲν, οἰκειότεροι· οἱ δ', ἀλλο-
τριώτεροι, ὧν συγγενὴς ἢ πόρρω τὸν ἀρ-
χηγὸν εἰσί. ἔστι δ', ἡ μὲν τοῦ γονέως φιλία
τέκνοις καὶ ἀνθρώποις πρὸς θεούς, ὡς πρὸς
ἀγαθὸν καὶ ὑπερέχον. εὖ γὰρ πεποιήκασι πα-
μέγιστα· τὸ γὰρ εἶναι καὶ τραφῆναι αἴτιοι, καὶ
γνωριμίοις τοῦ παιδεύεσθαι. ἔχει δὲ τὸ ἡδὺ καὶ
τὸ χρήσιμον ἡ τοιαύτη φιλία μᾶλλον τῆς ὀφ-
ειλομένης, ὅσῳ καὶ χρηστότερος ὁ βίος αὐτοῖς ἐστιν. ἔστι
δὲ καὶ ἐν τῇ ἀδελφικῇ, ἅπερ καὶ ἐν τῇ ἑταιρι-
κῇ· καὶ μᾶλλον ἐν τοῖς ὁμοίοις, καὶ ὅλως τοῖς
ὁμοίοις, ὅσῳ οἰκειότεροι· καὶ ἐκ παιδὸς ὑ-
πάρχοντες, στέργουσιν ἀλλήλους· καὶ ὅσῳ ὁμοη-
θέστεροι οἱ ἐκ τῶν αὐτῶν, καὶ συνέφοι καὶ
παιδευθέντες ὁμοίως· καὶ ἡ κατὰ τὸν χρόνον δο-
κιμασία, πλείστη καὶ βεβαιοτάτη. αἱ δὲ λοιπαὶ
C δὲ καὶ ἐν τοῖς λοιποῖς τῶν συγγενῶν τὰ φιλι-
κά. αὐτὴ δὲ καὶ γυναικὶ φιλία δοκεῖ κατὰ
φύσιν ὑπάρχειν. ἄνθρωπος γὰρ τῇ φύσει
συνδυαστικὸν μᾶλλον ἢ πολιτικόν· καὶ ὅσῳ
πρότερον καὶ ἀναγκαιότερον οἰκία πόλεως,
καὶ τεκνοποιία κοινότερον ζώοις. τοῖς μὲν οὖν
ἄλλοις ὑπέστησαν· ἐπὶ δὲ κοινωνία ἐστίν· * οἱ δ' Politic. l. 1. c. 2.
ἄνθρωποι οὐ μόνον τῆς τεκνοποιίας χάριν
D συνοικοῦσιν, ἀλλὰ καὶ τῶν εἰς τὸν βίον· εὐθὺς
γὰρ διῄρηται τὰ ἔργα· καὶ ἕτερα ἀνδρὸς καὶ
γυναικός. ἐπαρκοῦσιν οὖν ἀλλήλοις, εἰς τὸ
κοινὸν φέροντες ἑαυτῶν ἴδια. διὰ ταῦτα δὲ καὶ τὸ
χρήσιμον εἶναι δοκεῖ, καὶ τὸ ἡδὺ ἐν ταύτῃ τῇ
φιλίᾳ. εἴη δ' ἂν καὶ δι' ἀρετήν, εἰ ὑπάρ-
χοιεν εἶεν. ἔστι γὰρ ἑκατέρου ἀρετή· καὶ χαί-
ρειεν ἂν ἐπὶ τοιούτῳ. συνδιαμονὴ δὲ τὰ τέ-
κνα δοκεῖ εἶναι· διὸ ζητοῦσιν οἱ ἄτεκνοι διαλύσασθαι· τὰ γὰρ τέκνα, κοινὸν ἀγαθὸν ἀμφοῖν·
συνέχει δὲ τὸ κοινόν. τὸ δὲ, πῶς συμβιωτέος
E ἀνδρὶ πρὸς γυναῖκα, καὶ ὅλως φίλῳ πρὸς
φίλον, σχεδὸν ἕτερον φαίνεται ζητεῖσθαι, ἢ πῶς
δίκαιον· οὐ γὰρ ταὐτὸ φαίνεται πρὸς
φίλῳ πρὸς τὸν φίλον, καὶ πρὸς τὸν οἰκεῖον, καὶ τὸν συμφοιτητήν.

A

ΚΕΦΑΛ. ιε'.

Γερὶ τῶν ἐν τῇ κτ' ϑ χρήσιμον φιλίᾳ ἐγκλημάτων.

CAPVT XV.

Causarum enarrationi, Adiuncta amicitiæ subiungit: qua scilicet ratione amicitiæ conseruentur & dissoluantur. Primo autem criminationes in amicitia ἐν ἰσότητι oriri solitas explicat, & quomodo tollantur, ostendit.

ΤΡΙΤΤΩΝ δη' οὐσῶν φιλιῶν, καθάπερ ἐν ἀρχῇ εἴρηται, καὶ καθ' ἑκάστην, τῶν μὲν, ἐν ἰσότητι φίλων ὄντων· τῶν δὲ, καθ' ὑπεροχήν· καὶ γὰρ ὁμοίως ἀγαθοὶ, γίνονται φίλοι, καὶ ἀμείνων χείρονι· ὁμοίως δὲ καὶ ἡδεῖς, καὶ ἀφ' ϑ χρήσιμον ἰσάζοντες ταῖς ὠφελείαις καὶ ἀφελούμενοι· τοὺς ἴσους μὲν, κατ' ἰσότητα δεῖ τὰν φιλίαν καὶ τοῖς λοιποῖς ἰσάζειν· τοὺς δ' ἀνίσους, * τὰν ἀνάλογον ταῖς ὑπεροχαῖς ἀποδιδόναι· γίνεσθαι δὲ τὰ ἐγκλήματα ϑ αἱ μέμψεις ἐν τῇ κατὰ τὸ χρήσιμον φιλίᾳ ἢ μόνῃ, ἢ μάλιστα· διάλογος· οἱ μὲν γὰρ δι' ἀρετὴν φίλοι ὄντες, ϑ' ἀλλήλοις σπουδάζουσι· τοῦτο γὰρ ἀρετῆς καὶ φιλίας. ἐν τούτῳ δ' ἀμιλλωμένων οὐκ ἔστιν ἐγκλήματα, οὐδὲ μάχαι· ὁ γὰρ φιλούμενος τὰ ϑ' ποιοῦντα οὐδὲν διαχερεῖ· ἀλλ' ἐὰν ἢ χαρίεις, ἀμείβεται ϑ' δρῶν. ὁ δ' ὑπερβάλλων, τυγχάνων οὗ ἐφίεται, οὐκ ἂν ἐγκαλοίη ϑ φίλῳ· ἐκάστου γὰρ τοῦ ἀγαθοῦ * ἐφίεται· οὐ πάνυ δ' οὐδ' ἐν ταῖς δι' ἡδονάς· ἅμα γὰρ ἀμφοῖν τῶν οὗ ὀρέγονται, εἰ τὰ συναμφοῖν χαίρουσι· γελοῖος δ' ἂν φαίνοιτο καὶ ὁ ἐγκαλῶν τὰ μὴ πέρπουσι, ἀλλ' ὀνειδίζειν. ἡ δὲ ἀφ' τὸ χρήσιμον, ἐγκληματική· ἐπ' ὠφελείᾳ γὰρ χρώμενοι ἀλλήλοις, ἀεὶ τοῦ πλείονος δέονται, καὶ ἔλαττον ἔχειν οἴονται τοῦ προσήκοντος, καὶ μέμφονται ὅτι οὐχ ὅσων δέονται, τοσούτων τυγχάνουσιν, ἄξιοι ὄντες· οἱ δ' οὗ ποιοῦντες, οὐ δύνανται ἐπαρκεῖν τοσαῦτα ὅσων οἱ πάσχοντες δέονται. ἔοικε δὲ, καθάπερ τὸ δίκαιον ἔστι διττὸν· τὸ μὲν γὰρ, ἄγραφον· τὸ δὲ, κατὰ νόμον· ϑ τῆς κατὰ τὸ χρήσιμον * φιλίας, ἡ μὲν, ἠθική· ἡ δὲ, νομική ἐστιν. γίνεται οὖν τὰ ἐγκλήματα μάλιστ', ὅταν μὴ κατὰ τὴν αὐτὴν οἰκοναλλάξωσι καὶ ἀφαλύωνται. ἔστι δ', ἡ νομικὴ μὲν, ἡ ὅπερ ῥηθεῖς, ἡ μὲν, πάμπαν ἀγραφία, ἐκ χειρὸς εἰς χεῖρα· ἡ δὲ, ἐλευθεριωτέρα εἰς χρόνον·

ἢ αἰάλ. & ἢ αἰάλ.

ὀρέγονται.

συναμφοῖν.

γρ. ὠφελείας, malè.

CVm sint autem tria amicitiæ genera, quemadmodum initiò diximus, & in vnaquaque alii sint pares amici, alii præstantia quadam inter se differant, (nam & æquè boni inter se fiunt amici, & melior deteriori; similiterque iucundi, & ii qui vtilitatem sequuntur, tum vtilitatibus præbendis æquales, tum inæquales ac differentes;) eos quidem qui inter se sunt pares, etiam amando & reliquis rebus oportet exæquari: eos autem qui sunt dispares, id quo sunt inferiores, præstantiæ & excellentiæ proportione reddere, ac remetiri. Oriuntur autem criminationes & querelæ in ea amicitia sola quam constituit vtilitas, aut certè in ea maximè: nec immeritò. Nam qui ob virtutem sunt amici, studebunt alter de altero bene mereri. Hoc enim virtutis & amicitiæ proprium est. Illis porrò hac de re certantibus, neque criminationes existunt, neque pugnæ. In eum enim qui amat, & bene meretur, nemo offenso est animo: immò verò si humanitate sit politus, & gratus, refert gratiam. Iam qui beneficiis alterum superat, cùm id quod cupit, assequatur, non queratur de amico. Vterque enim bonum expetit. Ne in amicitiis quidem propter voluptatem conciliatis, admodum sæpe querelæ incidunt. Nam si conuictu lætantur, id quod expetunt, contingit pariter ambobus. Ridiculus autem videatur is qui alterum criminetur eo quòd ab eo non delectetur, cùm totos dies cum eo non conterere liceat. Amicitia autem ob vtilitatem constituta, criminationum & querelarum plena est. Nam quia emolumenti causa vtuntur opera & consuetudine mutua, semper plura desiderant, semperque minùs quàm conueniat, habere se existimant: deniq; queruntur se tam multa non consequi, quàm multis egent, cùm præsertim digni sint. Illi autem qui beneficium conferunt, tam multa suppeditare non possunt, quàm multis egent ii in quos beneficia conferuntur. Videtur autē, vt ius est duplex (alterum.n. est non scriptum, alterum scriptū & legitimum,) sic & amicitia, quā vtilitas constituit, altera in moribus esse posita, altera legitima. Nascūtur igitur criminationes, maximè vbi non ex eadē, qua societatē cōtraxerunt, amicitia, fit solutio. Est autē legitima ea quæ lege dicta certaq; mercede præstituta constat: estque hæc duplex: altera prorsus mercaturæ similis, in qua de manu in manū merces aut pretiū numeratur: altera liberalior, in qua in diem confertur vtilitas,

sed ex pacto & consensu aliquid pro aliquo præstatur. Neque verò in hac obscurum est, neque dubium id quod debetur, quod amicitiæ cõueniẽtem dilationem habet. Itaq; apud nonnullos non dantur horũ iudicia aut actiones, neq; ius dicitur, sed putant, cos qui fidem alterius secuti, cum eo aliquid contraxerunt, æqui bonique facere oportere. Ea autẽ quæ in moribus posita est, neq; legem dictã, neq; vtilitatem aliquam habet pactam: sed alter alteri tanquã amico donat, aut quidlibẽt aliud agit. Veruntamen æquum esse censet tantumdem aut plus ad se redire, proinde quasi non donauerit, sed vtendum dederit & commodarit. Quòd si aliter ei soluetur quàm contraxerit, alterum accusabit. Hoc autem propterea accidit, quia volũt omnes, aut quàm plurimi, res honestas, sed honestis vtileis anteponũt. Honestum autem est bene de altero mereri, nulla vicissim vtilitate sperata: vtile, beneficium accipere. Debet igitur qui facultatem habet, tantundem quantum accepit, referre, idque sua sponte, (non enim amicum quemquam, qui nolit, facere debemus,) tum etiam tanquã qui iam ab initio errarit, beneficiumque ab eo à quo non debebat, acceperit, (non enim ab amico accepit, neq; ab eo qui amici causa beneficium conferebat.) Itaque perinde quasi beneficium acceperit, certa lege dicta, sic debet dissoluere. Fatebitur quoque sese quamprimùm possit, parem gratiam relaturum. Si non possit verò, ne is quidem qui dedit, sibi reddi æquum esse duxerit. Quocirca si facultatem habet, referendum beneficium est. Vidẽdum autem statim à principio est, à quo beneficium accipiat, & quam beneficii mercedem ille expectet: vt hac conditione se beneficio affici aut patiatur, aut recuset. Sed ambigi potest, vtrùm eius vtilitate, qui accepit, beneficiũ sit ponderandũ, eiusque ratione habita, referenda sit gratia: an eius qui dedit, liberalitate metiendum. Nam qui acceperunt, ea se à benemeritis extenuantes accepisse dicũt, quæ & illis erant parua, & ab aliis consequi licebat. Illi contrà se quàm maxima potuerint, contulisse: & quæ hi ab aliis non tulissent: & in periculis, aut in talibus eorum rebus aduersis, & necessariis temporibus. Si igitur amicitiam vtilitas constituerit, eiusne qui accepit, vtilitate sunt metienda? Hic est enim, qui eget, & ille huic opitulatur, tanquam parem gratiam accepturus. Tantam igitur ille huic opem tulit, quantã hic vtilitatem cepit. Ei igitur tantundem reddendum est, quantum est cõsecutus: aut etiam ampliùs: hoc enim longè pulchrius atque honestius est. In iis autem amicitiis quæ virtute constant, nullæ criminationes innascuntur: eius tamen qui bene meritus est, consilio beneficium videtur esse metiendum. Virtutis enim & morum principatus in consilio positus est.

A καθ' ὁμολογίαν δὲ, ἃ αὐτὶ ἑνός. δῆλον δὴ ἐν τούτῃ τὸ ὀφείλημα κοὐκ ἀμφίλογον. φιλικῶ δὲ τὸ ἀναβολὴν ἔχει. * δὲ πρὸ ἑαυτοῦ, τούτων οὐκ εἰσὶ δίκαι, ἀλλ' εἴων ταῖς δεῖν τέρψιν τοὺς κ' πίστιν συναλλάξαντας· ἡ δὲ ἀδικεῖ, οὐκ ὅτι ῥᾳδίως, ἀλλ' ὡς φίλῳ δωρεῖται, * ἢ ὅ, ἃ δή ποτε ἄλλῳ. νομίζεσθαι δὲ ἀξιοῖ τὸ ἴσον, ἢ πλέον, ὡς οὐ δεδωκὼς, ἀλλὰ χρήσας. οὐχ ὁμοίως δὲ καὶ συναλλάξας ὁ ἀφαιρούμενος ἐγκαλέσει. τοῦτο δὲ συμβαίνει, ἀφ' ὧν βούλεσθαι μὲν πολλοὺς ἢ τοὺς πλείστους, τὰ καλὰ· προαιρεσις δὲ τὰ ὠφέλιμα. καλὸν δὲ τὸ εὖ ποιεῖν, μὴ ἵνα * αὖ πάθῃ· ὠφέλιμον δὲ τὸ εὐεργετεῖσθαι. διωκτέον δὴ ἀντιποδοτέον τῷ ἀξίῳ ὧν ἔπαθε, * ὁ ἑκοντί· (ἄκοντα γὰρ φίλον οὐ ποιητέον) ὡς δὴ ἁμαρτάνοντα ἐν τῇ ἀρχῇ, καὶ οὗ πάσχοντα ὑφ' οὗ οὐκ ἔδει· (οὐ γὰρ ἴσον φίλου, οὐδὲ δι' αὐτὸ τοῦτο δρῶντος.) καθάπερ οὖν ὅτι ῥᾳδίως εὐεργετηθέντα ἀφαλυτέον· ὁ * ὁμολόγησε δὴ αὖ, διωκόμενος ἀποδώσειν· ἀδυνατοῦντα δὲ, οὐδὲ ὁ δοὺς ἠξίωσεν αὖ· ὥσ' εἰ δυνατὸς, ἀποδοτέον. ἐν ἀρχῇ δ' ἐπισκεπτέον, ὑφ' οὗ εὐεργετεῖται ὁ ὅτι δίνι, ὅπως ὅτι τοιούτοις ἐπιτρέψῃ, ἢ μή. ἀμφισβήτησιν δὲ ἔχει, πότερα δεῖ τῇ τοῦ παθόντος ὠφελείᾳ μετρεῖν, καὶ πρὸς ταύτην ποιεῖσθαι τὴν ἀντιπόδοσιν, ἢ τῇ τοῦ δράσαντος εὐεργεσίᾳ. οἱ μὲν γὰρ παθόντες, τοιαῦτ' φασι λαβεῖν προῖκα τῶν εὐεργετῶν, ἃ μικρὰ ἦν ἐκείνοις· καὶ ἄξιον πρὸ ἑτέρων λαβεῖν, * καταμικρύνοντες· οἱ δ', αὖ πάλιν, τὰ μέγιστα τῶν πρὸ αὐτῶν, καὶ ἃ πρὸ δηλῶν ἦν, καὶ ἐν κινδύνοις, ἢ τιμωρίας χρείαις. ἆρ' οὖν, ἀφ' ὧν μὲν τὸ χρήσιμον τῆς φιλίας οὔσης, ἢ τοῦ παθόντος ὠφέλεια μεῖζόν ἐστιν; ἔστι γὰρ ὁ δεόμενος, καὶ ἐπὶ τοῦτ' αἰτῶν ὡς κομιούμενος τὸν ἴσον. τοσαύτην οὖν χρὴ μνήμην ἢ ὑπηρεσίαν, ὅσον ἔστ' ὠφελῆσαι. καὶ ἀποδοτέον δὴ αὐτῷ ὅσον * ἐφύετο, ἢ καὶ πλέον· κάλλιον γάρ. ἐν δὲ ταῖς κατ' ἀρετὴν, ἐγκλήματα μὲν οὐκ ἔστι· μέτρῳ δ' ἔοικεν ἢ τοῦ δράσαντος προαίρεσις· τῆς ἀρετῆς γὰρ καὶ τοῦ ἤθους ἐν τῇ προαιρέσει τὸ κύριον.

γρ. ἀμφίλογον.
γρ. διάφορα ἀνίοις.
γρ. ἀνταποδοτῆ.
γρ. εἰκόντι.
γρ. ἢ ᾧ ἅ τι δή ποτε ἄλλῳ. & ὅ, ἃ δή ποτε ἄλλο.
γρ. ὁμολογήσας. for. pro ὁμολογήσαι.
γρ. καταμικρίζοντες.

ΚΕΦΑΛ. ιϛ'.

Περὶ μέμψεων τῶν ἐν τοῖς καθ' ὑπερoχὴν φιλίαις.

ΔΙαφέρουσι δὲ καὶ ἐν τοῖς καθ' ὑπερoχὴν φιλίαις· ἀξιοῖ γὰρ ἑκάτερος πλέον ἔχειν. ὅταν δὲ τοῦτο γίγνηται, διαλύεται ἡ φιλία· οἴεται γὰρ ὁ, τε βελτίων τοῦ ὠφελεῖν αὐτὸν πλέον ἔχειν· τῷ γὰρ ἀγαθῷ νέμεσθαι πλέον· ὁμοίως δὲ καὶ ὁ ὠφελιμώτερος· ἀχρεῖον γὰρ ὄντα οὐ φασι δεῖν ἴσον ἔχειν· λειτουργίαν τε γὰρ γίνεσθαι, καὶ οὐ φιλίαν, εἰ μὴ κατ' ἀξίαν τὴν ἐργασίαν τὰ ἐκ τῆς φιλίας· οἴονται γὰρ, καθάπερ ἐν χρημάτων κοινωνίᾳ πλείω λαμβάνουσιν οἱ συμβαλλόμενοι τοῦ πλείω, οὕτω δεῖν καὶ ἐν τῇ φιλίᾳ· ὁ δ' ἐνδεὴς, καὶ ὁ χείρων, ἀνάπαλιν· φίλου γὰρ ἀγαθοῦ εἶναι, τὸ ἐπαρκεῖν τοῖς ἐνδεέσι· τί γὰρ, φασιν, ὄφελος τοῦ φίλου τὸν φίλον εἶναι, μηδὲν γε μέλλοντα ἀπολαύειν; ἔοικε δὲ ἑκάτερος ὀρθῶς ἀξιοῦν, καὶ δεῖν ἑκατέρῳ τοῦ πλέον νέμειν ἐκ τῆς φιλίας· οὐ τὸ αὐτὸ δὲ, ἀλλὰ τὸν μὲν ὑπερέχοντι, ἡμῖν· τὸν δὲ ἐνδεεῖ, χρήσιμον· τῆς μὲν γὰρ ἀρετῆς καὶ εὐεργεσίας ἡ μὴ, γέρας· τῆς δ' ἐνδείας ἀντίτυχεία, τὸ χρήσιμον· οὕτω δ' ἔχειν τοῦτο καὶ ἐν τῇ πολιτείᾳ φαίνεται· οὐ γὰρ ἡμᾶται τὸν μηδὲν ἀγαθὸν τῷ κοινῷ ποιοῦντα τὸ κοινὸν εὐεργετοῦντα· τὸ δίκαιον γὰρ τὸ κοινὸν εὐεργετοῦντι ἡ μὴ· ἀμοιβὴ γὰρ τοῦ κοινοῦ εὐεργεσία. οὐδὲ γὰρ ὅστιν ἅμα χρηματίζεσθαι ἀπὸ τοῦ κοινοῦ, καὶ ἡμᾶσθαι· ἐν πᾶσι γὰρ τὸ ἔλαττον ὑπομένουσιν· τῷ δὴ περὶ χρήματα ἐλαττουμένῳ, ἡμᾶν ἀπονέμουσι· καὶ τῷ εὐεργέτῃ, χρήματα· ὃ κατ' ἀξίαν γὰρ ἐπέμνησοῦ καὶ σώζει τὴν φιλίαν, καθάπερ εἴρηται. οὕτω δὴ καὶτοῖς φίλοις ὁμιλητέον, καὶ ὧν εἰς χρήματα ὠφελουμένῳ ἢ εἰς ἀρετὴν, ἡμᾶν ἀντιποδοτέον, ἀνταποδιδόντα τὸ ἐνδεχόμενον· τὸ γὰρ δίκαιον τῆς φιλίας ἐπιζητεῖ, οὐ τὸ κατ' ἀξίαν· οὐδὲ γὰρ ὅστιν ἐν πᾶσι, καθάπερ ἐν τοῖς πρὸς θεοὺς καὶ γονεῖς· οὐδεὶς γὰρ τὴν ἀξίαν ποτ' ἂν ἀποδοίη· εἰς δύναμιν δ' ὁ θεραπεύων, ἀποδεκτὸς εἶναι δοκεῖ. ἆρ' οὖν ἂν δόξειεν, οὐκ ὀφείλειν ἂν τῷ πατρὶ ἀπειπεῖν, πατρὶ δ' ὄντι· * (ὀφείλοντα γὰρ ὄντι ἀποδ.

CAPVT XVI.

Amicitia in quas criminationes & rixas habeat: & quomodo illa vel præcaueri, vel iam orta è medio tolli possit, ostendit.

IAm verò in iis quoque amicitiis, quæ in excellentia quadā consistunt, dissidia nōnulla oriuntur. Postulat enim vterq; plus sibi tribui. Quod cùm fit, dirimitur amicitia. Existimat enim & is qui melior est, sibi plus tribui conuenire: (bono enim viro plus tribui solere:) & similiter is qui vtilior est: negant enim, eum qui sit inutilis, æquam partem auferre oportere. Onus enim sumptuosi muneris obeundi, non amicitiam futurā, nisi dignitati factorū ea quæ ab amicitia proficiscuntur, respondebunt. Arbitrantur enim, vt in societate pecuniarum plura auferunt qui plura in societatem attulerunt; sic & in amicitia fieri oportere. Egens autem & deterior contrà Esse. enim boni amici egētibus opitulari, eaque quæ desiderant, suppeditare. Quid enim iuuat (inquiunt) viro bono aut potenti amicum esse, si nullum ex eo fructum sis consecuturus? Videtur autem æqua vtriusque esse postulatio, & vtrique ex amicitia plus tribuere oportere, sed non eiusdem rei: verùm meliori quidem, & ei qui virtute præstat, plus honoris: egenti verò plus quæstus & emolumenti. Virtutis enim & beneficentiæ præmium est, honos: egestatis autem & inopiæ subsidium, lucrum. Atque etiam in omni reip. administrandæ forma ita sese res habere videtur. Non enim honore afficitur is qui nihil boni confert in remp. Nā res quædam communis ei tribuitur, qui de re communi & publica bene meretur. Honos autem res communis est. Non enim fieri potest vt quis è rebus communibus ac publicis, pecunioſus simul & honoratus discedat. Nemo enim omnibus in rebus suam cōditionem deteriorem esse patitur. Itaque ei qui in re pecuniaria deteriore conditione fuerit, honorem tribuunt: eique, qui muneribus capitur, pecuniam. Dignitatis enim conseruatio amicitiam exæquat & cōseruat, quemadmodum diximus. Sic igitur etiam eos qui non sunt æquales, alterum cum altero communicare, & agere par est: & qui vel pecunia vel virtute auctus & ornatus est, is alterum honore remunerari debet, id saltem referens, cuius facultatē habet. Id enim quod præstari potest, amicitia desiderat ac requirit, nō quo quisq; dignus sit. Nam ne omnibus quidem in rebus id effici potest: quemadmodum in honoribus iis quos diis immortalibus & parentibus habere solemus. Nemo est enim qui honorem iis dignum tribuere possit: sed qui eos pro viribus & facultate colat, is probus & pius esse videtur. Quocirca etsi videtur patrem abdicare filio non licere, sed patri filium maximè:

κ. πατρὶ ὀφείλοντα γὰρ ὄντι ἀποδ.

(eum enim, qui debet, oportet reddere: quicquid autem fecerit filius, nihil beneficiis à patre acceptis dignum fecerit: semper igitur debet: Iis verò, quibus debetur, dimittendi ac liberandi debitoris potestas datur: ergo & patri:) simul tamen nemo fortasse discedere velle videatur, nisi ab eo qui improbitate excellat. Nam præter amicitiam naturalem, humanum est, auxilium non aspernari. Illi autem qui sit improbus, huic opitulari aut fugiendum est, aut non admodum laborandum. Plerique enim omnes beneficium accipere volunt: dare verò vt rem inutilem fugiunt. Ac de his quidem hactenus.

ARISTOTELIS ETHICORVM NICOMACHEORVM

LIBER IX.

CAPVT. I.

Quæstiones circa Amicitiam ortas hoc libro explicaturus est. Et primùm, Qua ratione Amicitia καθ' ὑπεροχὴν conseruetur, criminatione mutui non reddita discussa.

IN omnibus autem dissimilium amicorũ amicitiis proportio amicitiã exæquat & cõseruat, vt diximus: exempli gratia, etiam in ciuili, sutori pro calceis remuneratio fit ex merito, & dignitate: & textori, & cæteris item artificibus atque opificibus. Hîc igitur mensura communis comparata est, nummus: atque ad hunc omnia referuntur, hic omnia metitur. In amatoria verò amicitia queritur interdum amator de eo quem amat, quòd cùm eum deamet, ille sibi mutuò non respondeat in amore, quamuis fortè nihil ipse habeat amabile. Sæpe autem is qui amatur, de amatore queritur, quòd cùm antea omnia promitteret, nunc nihil præstet. Atque hæc talia tum eueniunt, cùm amator, cum qui colitur, propter voluptatem amat: ille amatorem, propter vtilitatem: & hæc vtrique non suppetunt. Nam quoniam hæc amicitiam constituerunt, dirimetur tum cùm ea non præstantur, in quibus inerat causa diligendi. Non enim alter alterum diligebat, sed ea quibus potiri dabatur, quæ stabilia non permanent. Quamobrem tales sunt & amicitiæ. At verò ea quæ ex moribus proficiscitur amicitia, cùm per se sit, manet, vt diximus. Dissident autem inter se amici etiam, cùm alia, & non ea quæ expetebant, consequuntur. Simile enim est ac si quis nil consequatur, cũ id quod cupiebat, non cõsequitur.

ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΟΥΣ ΗΘΙΚΩΝ Νικομαχείων

Β I.

ΚΕΦΑΛ. α'.

Ὁλη τὸ ἀνάλογον τὰς ὁμοιοειδεῖς & καθ' ἑκάστην φιλίας σώζει, & πῶς τοῦτο.

ΠΑΣΩΝ δὲ τῶν ἀνομοιοειδῶν φιλιῶν τὸ ἀνάλογον ἰσάζει, & σώζει τὴν φιλίαν, καθάπερ εἴρηται, οἷον καὶ ἐν τῇ πολιτικῇ, * τῷ σκυτοτόμῳ ἀντὶ τῶν ὑποδημάτων ἀμοιβὴ γίνεται κατ' ἀξίαν, καὶ ᾧ ὑφάντῃ, & τοῖς ἄλλοις. ἐκεῖ μὲν οὖν πεποίηται κοινὸν μέτρον τὸ νόμισμα. πρὸς τοῦτο δὴ πάντα ἀναφέρεται, καὶ τούτῳ μετρεῖται· ἐν δὲ τῇ ἐρωτικῇ, ἐνίοτε μὲν ὁ ἐραστὴς ἐγκαλεῖ, ὅτι ὑπερφιλῶν οὐκ ἀντιφιλεῖται, οὐδὲν ἔχων φιλητόν, εἰ οὕτως ἔτυχε· πολλάκις δὲ ὁ ἐρώμενος, ὅτι πρότερον ἐπαγγελλόμενος πάντα, νῦν οὐδὲν ὑπομένει. συμβαίνει δὲ τὰ τοιαῦτα, ἐπειδὰν ὁ μὲν, δι' ἡδονὴν φιλῇ τὸν ἐρώμενον· ὁ δὲ, διὰ τὸ χρήσιμον, τὸν ἐραστήν· ταῦτα δὲ μὴ ἀμφοῖν ὑπάρχῃ. διὰ ταῦτα γὰρ τῆς φιλίας οὔσης, διαλύεται, ἐπειδὰν μὴ ταῦτα ὧν ἕνεκα ἐφίλουν· οὐ γὰρ ἐκείνους ἐφίλουν, ἀλλὰ τὰ παρ' ἐκείνων ἀγαθά· ἅ μὴ ἀεὶ ἔσται. διὸ τοιαῦτα καὶ αἱ φιλίαι· αἱ μὲν γὰρ ἠθῶν καθ' αὑτὰ οὖσαι μένουσι, καθάπερ εἴρηται. διαφέρονται δὲ, & ὅταν ἕτερα γίγνηται ἀνθ' ὧν, & μὴ ὁμοίως· ὅμοιον γὰρ ᾧ μηκέτι γίγνεσθαι, ὅταν οὗ ἕνεκα ἐφίλει μηκέτι ᾖ.

Libro 5.

Alexander, vt quidam tradunt. Eustrat. Imò Dionysius, Siculus, Plutarc.

οἷ καὶ τῷ κιθαρῳδῷ * ὁ ἐπαγγελλόμενος, ὅσῳ ἂν μείνον ᾄσῃ, τοσούτῳ πλείω. ἐπὶ ἐκεῖνος μὲν τὴν ἡδονὴν ἀπαιτῶν τὴν ὑποθέσεως, αὐτὸς ἀπέδωκεν ἡδονὴν ἀποδεδωκέναι ἔφη. εἰ μὲν οὖν ἑκάτερος τοῦτο ἐβούλετο, ἱκανῶς ἂν εἶχεν· εἰ δ', ὁ μὲν, τέρψιν· ὁ δὲ, κέρδος· καὶ ὁ μὲν, ἔχει· ὁ δὲ μή· οὐκ ἂν εἴη τὸ καπὶ τοῖν κοινωνίαν καλῶς. ὧν γὰρ δεόμενος τυγχάνῃ, τούτοις καὶ προσήκει· κἀκείνου γε χάριν, * τοιοῦτα δοῦναι. τὴν ἀξίαν δὲ ποτέρου τάξαι δεῖ, τοῦ προϊεμένου, ἢ τοῦ προλαβόντος. ὁ μὲν γὰρ προϊέμενος, ἔοικεν ὑπερέπειν ἑκείνῳ. ὅθεν φασὶ καὶ Πρωταγόραν ποιεῖν· ὅτε γὰρ διδάξειεν ἄ τινα, ἐκέλευεν ἐκεῖνον τὴν μαθόντα εἰκάσαι ὅσου δοκεῖ ἄξια εἶναι, καὶ ἐλάμβανε τοσοῦτον. τοῖς τοιούτοις δ' ἐνίοις * ἀρκεῖ τοῦτο, * Μισθὸς δ' ἀνδρί· οἱ δὲ προλαβόντες τὸ ἀργύριον, εἶτα μηδὲν ποιοῦντες ὧν ἔφασαν, διὰ ταῦτ' ἐπιτιμῶνται, ἐπαγγελιῶν, εἰκότως ἂν ἐγκλήμασιν γίνονται· οὐ γὰρ ὑπὲρ ὧν ὡμολόγησαν· τοῦτο δ' ἴσως ποιεῖ οἱ σοφισταὶ ἀναγκάζοντες, διὰ τὸ μηδένα ἂν δοῦναι ἀργύριον ὧν ἐπίστανται. οὗτοι μὲν οὖν ὧν ἔλαττον τὸν μισθὸν, μὴ ποιοῦντες, εἰκότως ἂν ἐγκλήμασίν εἰσιν· ἐν οἷς δὲ μὴ γίνεται ὁμολογία τῆς ὠφελείας, οἱ μὲν δι' αὐτοὺς προϊέμενοι, εἴρηται ὅτι ἀνέγκλητοί εἰσι· φιλία γὰρ ἐστὶ κατ' ἀρετὴν φιλία· τοῦ ἀμοιβόν τι ποιητέον καὶ τοῦ προαίρεσιν. αὕτη γὰρ τοῦ φίλου καὶ τῆς ἀρετῆς. οὕτω δ' ἔοικε καὶ τοῖς φιλοσοφίας κοινωνήσασιν· οὐ γὰρ πρὸς χρήματ' ἡ ἀξία μετρεῖται· τιμὴ τ' ἰσόρροπος οὐκ ἂν γένοιτο· ἀλλ' ἴσως ἱκανὸν καθάπερ καὶ πρὸς θεοὺς, καὶ πρὸς γονεῖς, τὸ ἐνδεχόμενον. μὴ ποιοῦντι δ' οὔσης τῆς δόσεως, ἀλλ' ὅτῳ γένοι, μάλιστα μὲν ἴσως δεῖ τοῦτο ἀντιδόσιν γίνεσθαι, ἀμφοῖν δοκοῦσιν κατ' ἀξίαν εἶναι. εἰ δὲ τοῦτο μὴ συμβαίνοι, οὐ μόνον ἀναγκαῖον εἶναι δοκεῖ τὸν πρότερον χρήματα πάντ' εἶναι, ἀλλὰ καὶ δίκαιον· ὅσον γὰρ αὐτῷ δοὺς * ὠφελήθη, τοσοῦτον αὐτὸς τοῦτῳ ἤθελε δοὺς, τοσοῦτον ἀντιλαβὼν ἔξεστι τοῦτου ἀξίαν· καὶ γὰρ ἐν τοῖς ὠνίοις οὕτω φαίνεται γινόμενον· ἐνίοις τ' εἰσὶ νόμοι, τῶν ἑκουσίων συμβολαίων δίκας μὴ εἶναι· ὡς δέον, ᾧ ἐπίστευσε, τοῦτον ἀφαιρεῖσθαι πρὸς τοῦτον, καθάπερ ἐνοίησεν. ᾧ γὰρ ἐπετράφη, τοῦτον * οἴεται δικαιότερον εἶναι τάξαι τὸν ἐπιτρέψαντος.

Alexander, vt quidam tradunt. Eustrat. Imò Dionysius, Siculus, Plutarc.

A Quale illud est de citharœdo quodam, cui is qui promiserat, quanto melius caneret, tanto se plura daturum, manè promissam mercedē exigenti, voluptatem se pro voluptate reddidisse respondit. Si hoc igitur volebat vterque, satis illi factum esset: sin hic oblectationem, ille quæstum atque vtilitatem petebat: & hic habet, quod voluit, ille non habet: non fuerit legi societatis cumulatè satisfactum. Nam quibus quisque eget, ad hæc animum etiam habet attentum, illorumque gratia hæc quæ habet, daturus est. Sed æstimationem rei facere vtrius est, eiusne qui antè dedit, an eius qui antè accepit? Nam qui dat prior, permittere illi videtur. Quod aiunt & Protagoram facere solitum. Cùm enim docuisset quod ei tandem visum esset: eum qui didicerat, iubebat æstimare, quanti esse viderentur ea quæ sciret: & tantum auferebat. In talibus autem placet illud nonnullis.

Dicta viro merces ab amico.

Qui autem præcepta pecunia, nihil eorum quæ dixerunt, præstant, propter immoderatam promissorum magnitudinem, meritò accusantur. Non enim persoluunt ea quæ promiserunt. Sed hoc sophistæ fortasse facere coguntur, propterea quod nemo ea quæ sciunt, cum pecunia commutaturus sit. Hi igitur quia ea quorum mercedem acceperunt, non faciunt, non immeritò accusantur. Inter quos autem nulla intercedit pro opera atque officio mercedis restipulatio, qui de altero propter ipsum priores bene merentur, apud eos nihil criminationibus esse relictum loci, dictum est. Talis enim est ea quæ virtute constituitur, amicitia, atque in ea ex consilio faciendæ remuneratio est. Hoc enim & amici & virtutis est. Eademque ratio iis quibuscum Philosophia communicata est, videtur esse seruanda. Neque enim sapientiæ æstimationem pecunia metiri potest, neque pretium paris momenti reperiri queat. Sed fortasse satis sit, id quod vires & facultates patiuntur, referre: quemadmodum & diis & parentibus præstare solent. Vbi verò nō hoc modo nec hoc animo beneficium cōfertur, sed remunerationis & mercedis alicuius spe; facienda fortasse remuneratio est maximè, quę vtriq; videatur digna esse beneficio. Sin minùs hoc cōtingat, nō modò necessariū, verūetiā iustū videri possit, eum, qui prior acceperit, quantū sit reddēdū, præfinire. Quāta.n. vtilitas huic allata est, aut quanti voluptatē emisset, si tantū ille vicissim acceperit, iustum pretiū videbitur ab hoc esse cōsecutus. Nam etiam in rebus venalibus hoc idem videmus factitari: & quibusdam in locis leges vetant, contractuū voluntariorū iudicia & actiones dari, quasi oporteat, cuius quis fidem secutus est, ei sic, vt cōtraxerit, dissolue-re. Nam cui creditum ac permissum est, eum iustius esse arbitrantur, quantum sit reddendum, præstituere, quàm eum qui permiserit.

A B C D E

γρ. τὸν παρέχοντα

γρ. ὠφελήθη.

γρ. οἴονται

Multa enim non tantidem æstimant ii qui habent, quanti qui ea accipere volunt. Sua enim cuique, & quæ quisque dat, magni videntur esse æstimanda. Veruntamen tanta remuneratio esse debet, quantam statuerint ii qui acceperunt. Tanti autem fortasse res æstimanda est, non quanti tum esse videtur, cùm eam quis habet, sed quanti priusquam eam haberet, æstimabat.

A Πολλὰ γὰρ οὐ τοῦ ἴσου τιμῶσιν οἱ ἔχοντες, καὶ οἱ βουλόμενοι λαβεῖν. Τὰ γὰρ οἰκεῖα, καὶ ἃ διδόασιν ἑκάστοις, φαίνεται πολλοῦ ἄξια. ἀλλ' ὅμως ἴσως ἀμοιβὴ γε πρὸς τοσοῦτον, ὅσον ἀπέτισαν οἱ λαβόντες· δεῖ δ' ἴσως οὐ τοσούτου ἡμᾶς, ὅσου ἔχοντι φαίνεται ἄξιον, ἀλλ' ὅσου πρὶν ἔχειν, ἐτίμα.

CAPVT II.

Secunda quæstio : Quæ gratia cui sit referenda.

B ΚΕΦΑΛ. β'.

Ἀποία καὶ τοῦ πῶς δεῖ ἀμείβεσθαι τὸν εὖ πεποιηκότα.

SEd huiusmodi quoque quæstiones dubiæ sunt, ac difficiles, Omniáne patri sint tribuenda, eique in omnibus sit obtemperandum? An æger quidem medico parere debeat : in imperatore autem creando, viro bellicoso, reique militaris perito, suum dare suffragium ? Itemque, Amicóne potiùs, C quàm viro bono opera danda sit ? &, Eine, qui bene meritus est, gratia sit referenda potiùs, quàm sodali donandum, si vtrique satisfieri non possit? Hæc igitur omnia subtiliter & enucleatè distinguere non facile est. Multùm enim variéque differunt inter se & magnitudine, & paruitate, & honestate, & necessitate. Non omnia autem vni eidemque esse præstanda, minimè obscurum est : beneficiaque potiùs iis à quibus acceperis, esse referenda, quàm sodalibus gratificandum: quemadmodum mutuum ei cui debetur, reddendum est potiùs, quàm sodali donandum. Atque hoc fortasse non semper : verbi gratia, Vtrùm is qui à prædonibus redemptus sit, eum qui redemerit, captum vicissim redimere, quisquis sit : aut non capto illi quidem, veruntamen repetenti, quod impenderit, reddere : an patrem redimere debet? Nam patrem potiùs, quàm vel seipsum redimere debere videatur. Vniuersè igitur, id quod debetur, reddendum est, vt diximus: sed si donatio vel honesto vel necessitate vincat, ad hæc oportet esse propensiores. Interdum enim ne æquum quidem est, ei qui alterum beneficio prouocarit, parem gratiam referre, cùm ille sciens hunc esse virum bo- E num, beneficium in eum contulerit : illi autem gratia referatur, quem hic improbum esse existimat. Nam ne ei quidem qui mutuum dederit, interdum mutuum vicissim dandum est. Ille enim existimans se suum recuperaturum, mutuum dedit viro bono : hic autem ab improbo sese recuperaturum esse non sperat. Siue igitur reuera ita se res habet, minimè par dignitas est : siue aliter est, sed existimant tamen ita esse, non absurdè facere videantur.

Ἀποείαν δ' ἔχει καὶ τὰ τοιάδε, πότερα δεῖ πάντα τῷ πατρὶ ὑπονέμειν καὶ πείθεσθαι, ἢ κάμνοντα μὲν ἰατρῷ πειστέον· στρατηγὸν δὲ χειροτονητέον τὸν πολεμικόν· ὁ μείως * δὲ φίλῳ μᾶλλον, ἢ γρ. δὲ χφ. ἀπουδαίῳ, ὑπηρετητέον, καὶ εὐεργέτῃ ἀντιποδοτέον χάριν μᾶλλον, ἢ ἑταίρῳ δοτέον, ἐὰν ἀμφοῖν μὴ ἐνδέχηται; ἆρ' οὖν πάντα τὰ τοιαῦτα, ἀκριβῶς μὲν διορίσαι οὐ ῥᾴδιον; πολλαὶ γὰρ καὶ παντοῖαι διαφοραί, καὶ μεγέθει καὶ μικρότητι, καὶ τῷ καλῷ, καὶ ἀναγκαίῳ. ὅτι δὲ οὐ πάντα τῷ αὐτῷ ἀποδοτέον, δῆλον. καὶ τὰς μὲν εὐεργεσίας ἀντιποδοτέον ὡς ὑπερπολὺ μᾶλλον, ἢ χαριστέον ἑταίρῳ τινί· καὶ ὥσπερ δάνειον, ᾧ ὀφείλει, ἀποδοτέον μᾶλλον, ἢ ἑταίρῳ δοτέον. ἴσως δ' οὐ τοῦτο ἀεί, ὅτῳ τις λυτρωθέντι τυγχάνει λήσων, πότερον τὸν * λυτρωτὸν ἀντιλυτρωτέον, κἂν ὁπωσοῦν ᾖ· ἢ γρ. λυτρωσάμενον καὶ μὴ ἐκλωκότα, ἀπαιτοῦντι δὲ ἀποδοτέον, ἢ τὸν πατέρα λυτρωτέον. δόξειε γὰρ ἂν καὶ ἑαυτῷ μᾶλλον τὸν πατέρα. ὅπερ οὖν εἴρηται, καθόλου μὲν τὸ ὀφείλημα ἀποδοτέον· ἐὰν δὲ * ὑπερτείνῃ τὶ δόσις τῷ καλῷ, τὶ τῷ ἀναγκαίῳ, πρὸς ταῦτ' ἀποκλιτέον· ἐνίοτε γὰρ οὐδὲ δίκαιον τὸ τινὶ * ἑτέρου πρᾶγμα ἀμείψασθαι· ἐπεὶ γρ. ὑπερτείνῃ τα δὴ, ὁ μὲν, ἀπουδαῖον εἰδὼς, οὗ ποιήσῃ· τῷ δὲ, ἢ διὰ πόδοσις γίγνεται, ὃν οἴεται μοχθηρὸν εἶ· οὐδὲ γὰρ τῷ δανείσασθαι ἐνίοτε ἀποδοτέον. ὁ μὲν γὰρ, οἰόμενος χρήσιμον εἶναι, ἐδανείσατο· ὁπότε ἴσχει οὕτως· ὁ δ' οὐκ ἐλπίζει χρήσιμον εἶναι τοῦτο πονηρόν. εἴτε τοίνυν τῇ ἀληθείᾳ οὕτως ἔχει, οὐκ ἴσον τὸ ἀξίωμα· εἴτ' ἔχει μὲν μὴ οὕτως, οἴονται δ', οὐκ ἂν * δόξειεν ἄρτια ποιεῖν. γρ. δόξαιεν

ὅσαχ οὖν πολλάκις εἴρηται, οἱ περὶ τὰ A Quod igitur sæpenumerò à nobis dictum est,
πάθη & τὰς πράξεις λόγοι ὁμοίως ἔχουσι omnis quæ in perturbationibus & actionibus
τῷ ὡρισμένοις πρὸς περὶ ἃ εἰσιν. οὐ μὴν explicandis versatur oratio, nihilo magis cer-
οὐδ' ταὐτὰ πᾶσιν ἀποδοτέον, οὐδ' ὥσπερ ta aut definita est, quàm ea in quibus versa-
Lib. 5. πρὸς τοὺς, καθάπερ * οὐδ' ὥσπερ Διὶ θύεται, οὐκ tur. Non eadem igitur omnibus esse tribuen-
cap. 10. ἄδηλον. ἐπεὶ δ' ἕτερα γονεῦσι, & ἀδελφοῖς da, neque patri omnia, quemadmodum neq;
& ἑταίροις, καὶ εὐεργέταις, ἑκάστοις τὰ οἰ- Ioui omnia immolantur, non obscurum est.
κεῖα & τὰ ἀρμόττοντα ἀπονεμητέον. οὕ- Quoniam autem alia atque alia parentibus &
τω δὲ & ποιεῖν φαίνονται· εἰς γάμους μὲν fratribus, & sodalibus & bene meritis deben-
γὰρ καλοῦσι τοὺς συγγενεῖς· τούτοις γὰρ κοι- tur, sua cuique & accommodata sunt tribuẽ-
νὸν τὸ γένος, καὶ αἱ περὶ τοῦτο * πράξεις. da. Atque ita sanè homines facere videntur.
gr. καιναὶ πράξις καὶ εἰς τὰ κήδη δὲ μάλιστ' οἴονται δεῖν Ad nuptias enim cognatos vocant. Nam cùm
τοὺς συγγενεῖς ἀπαντᾶν ἅμα τούτου. δό- hi genus habeant commune, erunt quoque
ξειε δ' ἄν, ἔφης μὲν γονεῦσι δεῖν μά- B quæ in hoc versantur, actiones communes.
λιστ' ἐπαρκεῖν, ὡς ὀφείλοντας, καὶ τοῖς αὑ- Atque ob eandem causam existimant, cogna-
τοῖς τῶν ἐκ τούτων, κάλλιον δ' ἑαυτοῖς εἰς ταῦτ' tos maximè funeribus & parẽtalibus interesse
ἐπαρκεῖν. & ὁμοίως δὲ καθάπερ θεοῖς· οὐ oportere. Videntur autem filii parẽtibus ma-
πᾶσιν δέ, γονεῦσιν· οὐδὲ γὰρ τῷ αὐτῷ ximè res ad victum necessarias suppeditare
πατρὶ & * μητρί· οὐδ' αὖ τῷ τὸν σο- debere, tanquam debitores: pulchriusque est,
gr. μητέρι. φὸν, ἢ τὸν στρατηγόν· ἀλλὰ τῷ πατρὶ- iis per quos sumus, quàm nobis ipsis in his re-
τῷ, ὁμοίως δὲ & μητρικῷ. & πρεσβυτέρῳ bus opitulari. Præterea parentibus honos, vt
δὲ πρεσβυτέρῳ, ὁμοίως τῷ καθ' ἡλι- C diis immortalibus, est habendus: sed non om-
κίαν, ἀνάστασίς, & καθέδρας, & τοῖς nis parentibus. Nam nec patri idem qui matri
ξενικοῖς. πρὸς ἑταίρους δ' αὖ & ἀδελ- debetur. Neque verò sapiente aut imperato-
φοὺς, παῤῥησίαν & ἁπάντων κοινότητα. & re dignus honos, sed paternus: itemque matri
συγγενέσι δὲ, καὶ πολίταις, καὶ τοῖς λοι- maternus. Omni autem ætate grandiori pro
ποῖς ἅπασιν ἀεὶ πειρατέον τὸ οἰκεῖον ἀπο- ætate honos tribuendus est: vt ei assurgamus,
νέμειν, & συγκρίνειν τὰ ἑκάστοις ὑπάρ- vt de sede & accubatione honoratiore dece-
χοντα κατ' οἰκειότητα & ἀρετὴν ἢ χρῆ- damus, & cætera alia præstemus. Sodalibus
σιν. τοῖς μὲν οὖν ὁμογνωσι, ῥᾴων ἡ κρίσις· autem & fratribus inter ipsos orationis liber-
τοῖς δὲ διαφερόντων, ἐργωδεστέρα. οὐ μὴν tas omniumque rerum communitas dari de-
διά γε τοῦτο ἀποστατέον· ἀλλ' ὡς δυνατὸν D bet. Postremò vt cognatis, tribulibus, ciui-
ἐνδέχεται, οὕτω διοριστέον. bus, cæterisque omnibus suum cuique ius,
suumque honorem tribuamus, danda opera
est: conferendaque sunt inter se, & perpen-
denda quæ cuique insunt, ex necessitudine, &
virtute, vel vsu. Ac de iis quidem qui eiusdem
generis & sanguinis sunt, faciliùs iudicari po-
test. De iis autem quorum nulla communio
sanguinis est, difficiliùs. Non tamen idcirco
desistendum est: sed inter se, quoad eius fieri
possit, distinguendi ac discernendi sunt.

ΚΕΦΑΛ. ς'.

Ἀπορία, περὶ τοῦ πότε καὶ πῶς δεῖ τὰς φι-
λίας διαλύεσθαι.

CAPVT III.

Tertia quæstio: An si mutuum & æqualitas in amore non seruetur, amicitia dissuenda sit.

ΕΧΕΙ δ' ἀπορίαν & περὶ τοῦ διαλύεσθαι τὰς φιλίας, εἰ μὴ, πρὸς E EXistit autem quæstio & dubitatio sub-difficilis, de distrahendis & dirimendis
τοὺς μὴ διαμένοντας· εἰ πρὸς μὲν τοὺς amicitiis: Sitne alienatio disiunctioque ab iis
διὰ τὸ χρήσιμον ἢ τὸ ἡδὺ φίλους ὄντας, qui iidem non permanent, qui fuerant, facien-
ὅταν μηκέτι ταῦτ' ἔχωσιν, οὐδὲν ἄτοπον da? An discessionem & dissidiũ nasci inter eos
διαλύεσθαι; ἐκείνων γὰρ ἦσαν φίλοι· ὧν quorum amicitiam vtilitas aut iucunditas
ἀπολιπόντων, εἰκὸς εἶναι τὸ μὴ φιλεῖν. ἐγ- contraxit, cùm vtiles aut iucundi esse desie-
καλέσειε δ' ἄν τις, εἰ διὰ τὸ χρήσι- rint, non sit absurdum? Illarum enim rerũ erat
μον, εἰ διὰ τὸ ἡδὺ ἀγαπῶν, πεφυσηκὼς amici. A quibus derelicti, si iã desinant amare,
τὸ διάβλητος· ὅσῳ γὰρ ἂν ἐνδέχῃ εἰπεῖν, non sit mirum. Meritò autem quis eum accu-
set, qui cùm vtili aut iucundo ad amandum
ducatur, simulet se moribus & virtute ad hoc
ipsum excitari. Nam, quòd initio diximus,

plurimæ inter amicos dissensiones oriuntur, cùm haud ita, vt existimarunt, sunt amici. Cùm igitur aliquem sua fefellerit opinio, existimaritque se propter mores diligi; ille autem nihil agat huiusmodi, de se ipso queratur. Cum verò illius simulatione in errorem inductus ac deceptus fuerit, meritò is accusandus est, qui fefellit: tantóque magis, quàm qui nummos adulterant, quanto in re pretiosiore & cariore maleficium admittitur. Sed si eum in amicitiam receperit, vt virum bonum: malus autem euaserit, aut euasisse videatur: vtrùm etiam nunc amandus est? An hoc fieri non potest? siquidem non omnis res amabilis est, sed ea demum quæ bona est. Neque verò quisquam vitiosus est diligendus, neque diligi debet. Non enim oportet rerum malarum studio atque amore teneri: neque improbi hominis similem effici. Suprà autem dictum est, Simili amicum esse simile. Vtrùm igitur statim discindendæ sunt amicitiæ? An non cum omnibus, sed cum iis quorum improbitas insanabilis est? Iis autem qui corrigi possunt, auxilium ferendum est, multo magis ad mores quàm ad fortunas & facultates: quanto hoc melius amicitiæque conuenientius est? Videatur autem is qui sese à tali amico disiungit, nihil absurdi facere. Non enim huic aut tali amicus erat. Quoniam igitur eum immutatum restituere ac seruare non potest, sese ab eo semouet ac segregat. Sed si hic, idem qui fuit, maneat: alter autem longè melior fiat, multoque virtute antecellat: vtrùm etiam nunc amico vtendum est? An hoc fieri non potest? Quod certè in magna distantia maximè perspicere licet: vt in iis amicitiis quæ à pueritia constitutæ sunt. Si enim alter animo & cogitatione puer maneat, alter vir sit quàm optimus & præstãtissimus; quî fieri potest, vt sint amici, qui neque eadem probent, neque eisdem aut delectentur, aut offendantur? Nam neque hæc in eorum altero erga alterum inerunt. At sine his fieri non posse, vt sint amici, dicebamus. Vnà enim viuere non possunt. Sed de his iam dictum est. Vtrùm igitur non alio in eum animo esse debet quàm si nunquam ei amicus fuisset? An verò præteritæ consuetudinis memoria conseruanda est? & quemadmodum amicis potiùs quàm alienis gratificari putamus oportere; ita & iis quibuscum multus aliquando nobis vsus intercessit, aliquid concedendum est propter amicitiam pristinam, cùm præsertim insignis aut immoderata improbitas dissidii causam non præbuerit?

A πλείστας διαφορὰς γίγνεσθαι τοῖς φίλοις, ὅταν μὴ ὁμοίως οἴωνται, καὶ ὧσι φίλοι. ὅταν μὲν οὖν διαψευσθῇς καὶ ὑπολάβῃ φιλεῖσθαι διὰ τὸ ἦθος, μηδὲν ποιοῦντον ἐκείνου τοιοῦτον, ἑαυτὸν αἰτιᾶσθαι δεῖ. ὅταν δ' ὑπὸ τῆς ἐκείνου τοιήσεως ἀπατηθῇς, δίκαιον ἐγκαλεῖν τῷ ἀπατήσαντι, καὶ μᾶλλον ἢ τοῖς ξενικοῖσι, ὅσῳ περὶ ὑμιώτερον ἢ κακουργίας· ἐὰν δὲ δόξαι ὡς ἀγαθὸν, φίλησαι δὲ μεγίστης * ἕνεκα καὶ δικῃ ἆρ' ἔτι φιλητέον; ἢ οὐ δικαιοῦν, εἴπερ μὴ πᾶν φιλητὸν, ἀλλὰ τἀγαθόν; [* οὔτε δὴ * φιλητέον πονηρὸν, οὔτε δεῖ· φιλοπόνηρον γὰρ οὐ χρὴ εἶναι, οὐδ' ὁμοιοῦσθαι φαύλῳ. εἴρηται δ' ὅτι τὸ ὅμοιον τῷ ὁμοίῳ φίλον. ἆρ' οὖν πάντας ἀφαιρετέον; ἢ οὐ πᾶσιν, ἀλλὰ τοῖς ἀνιάτοις ἀφὶ πλὴν μοχθηρίας; ἐπανορθωσιν δ' ἔχουσι, μᾶλλον βοηθητέον εἰς τὸ ἦθος, ἢ πλὴν οὐσίαν, ὅσῳ βέλτιον καὶ τῆς φιλίας οἰκειότερον. δόξειε δ' ἂν ὁ ἀφαιρούμενος, οὐδὲν ἄτοπον ποιεῖν· οὐ γὰρ τοιοῦτῳ ἦν φίλος οἷος. ἀλλοιωθέντα γοῦν ἀδυνατεῖ διασῶσαι, ἀφίσταται. εἰ δ', ὁ μὲν, διαμένοι· ὁ δ', ὑπερεκέτεινε γένοιτο, καὶ πολὺ διαλλάττοι τῇ ἀρετῇ, ἆρα χρηστέον φίλῳ, ἢ οὐκ ἐνδέχεται; ἐν μεγάλῃ δὲ διαστάσει μάλιστα δῆλον γίνεται, οἷς ἐν ταῖς * ἐκ παιδίας φιλίαις. εἰ γὰρ, ὁ μὲν, διαμένοι τῷ διαφέρειν παῖς· ὁ δ' ἀνὴρ εἴη οἷος κράτιστος, πῶς ἂν εἶεν φίλοι, μήτ' ἀρεσκόμενοι τοῖς αὐτοῖς, μήτε χαίροντες καὶ λυπούμενοι; οὐδὲ γὰρ περὶ ἀλλήλους ταῦτ' ἂν ἀρέσει αὐτοῖς· ἀλλὰ δὲ τούτων οὐκ ἐῶ φίλους εἶναι· συμβιωτὸν γὰρ οὐχ οἷόν τε. εἴρηται δὲ περὶ τούτων. ἆρ' οὖν οὐδὲν ἀλλοιότερον πρὸς αὐτὸν ἐκτέον, ἢ εἰ ἐγγένοιτο φίλος μηδέποτε, ἢ δεῖ μνείαν ἔχειν τῆς γενομένης συνηθείας; καὶ καθάπερ φίλοις μᾶλλον ἢ ὀθνείοις οἰόμεθα δεῖν χαρίζεσθαι· οὕτω καὶ τοῖς γενομένοις ὑποπεμπτέον ἐστί, διὰ τὸν προγεγενημένον φιλίαν, ὅταν μὴ δι' ὑπερβολὴν μοχθηρίας ἢ ἀφίλοις γένηται;

Gr. int. ἐκ δοκῶ, sine ν. & ἐ interpr. ν. Zuing. φιλητὸν τὸ π. ne sit tautologia. At vetus interpr. notis inclusa nõ agnoscit.

χ. ἐκ παιδιᾶς, malè.

ΚΕΦΑΛ. δ'.

Ὁλι πα' φιλικὰ πρὸς τοὺς φίλους ἐκ τῶν πρὸς ἑαυτὸν ἐλήλυθε. φιλεῖν γὰρ' ἑαυτοὺς μάλιστα καὶ 'κάλλιστα τοὺς σπουδαίους· φιλαυτίον δ' τις' πονηρούς.

ΤΑ φιλικὰ δὲ πρὸς τοὺς φίλους, καὶ οἷς αἱ φιλίαι ὁρίζονται, ἔοικεν ἐκ τῶν πρὸς ἑαυτὸν ἐληλυθέναι. οἴονται γὰρ φίλον, τὸν βουλόμενον καὶ πράττοντα πάγαθά, ἢ τὰ φαινόμενα, ἐκείνου ἕνεκα· ἢ τὸν βουλόμενον εἶ) καὶ ζῆν τὸν φίλον αὐτὸν χάειν· ὅπερ αἱ μητέρες πρὸς τὰ τέκνα πεπόνθασι, καὶ τῶν φίλων οἱ πρὸς κεκρουκότες. οἱ δὲ, τὸν συνδιάγοντα καὶ τὰ αὐτὰ αἱρούμενον, ἢ τὸν συναλγοῦντα καὶ συγχαίροντα τῷ φίλῳ. μάλιστα δὲ καὶ τοῦτο περὶ τὰς μητέρας συμβαίνει. τούτων δ' ἑκάστου τινὶ καὶ τῇ φιλίαν ὁρίζονται. πρὸς ἑαυτὸν δὲ τούτων ἕκαστον τῷ ὑπάρχει· οὐδεὶς δὲ λοιποῖς, ἢ τισὶ τοῖς λαμβάνουσιν εἶ). ἔοικε γὰρ', * καθάπερ εἴρηται, μέσον ἑκάστῳ ἡ ἀρετὴ καὶ ὁ σπουδαῖος εἶ). ἔστι γὰρ ὁμογνωμονεῖ ἑαυτῷ, καὶ τῇ αὐτῇ ὀρέγεται κατὰ πᾶσιν τῷ ψυχῇ. καὶ βούλεται δὴ ἑαυτῷ τἀγαθὰ καὶ τὰ φαινόμενα, καὶ πράττει· τῷ γὰρ ἀγαθῷ τἀγαθὸν ἀσκονεῖν, καὶ ἑαυτῷ ἕνεκα· τῷ γὰρ διανοητικῷ χάειν, ὅπερ ἕκαστος εἶ) δοκεῖ. καὶ ζῆν δὲ βούλεται ἑαυτὸν καὶ σώζεσθαι, ἐ μάλιστα τοῦτο, ᾧ φρονεῖ. ἀγαθὸν γὰρ τῷ σπουδαίῳ τὸ εἶ). ἕκαστος δ' ἑαυτῷ βούλεται τἀγαθά. οὐθεὶς δ' ἄλλος, οὐδεὶς * αἱρεῖτ' αὖ πώτ' ἔχειν ἐκεῖνο ὃ ἡρώμενον· ἔχει γὰρ καὶ νεῷ ὁ θεὸς τἀγαθὸν, * ἀλλ' ὢν ὅ, τί ποτ' ὄστ'. δόξειε δ' ἂν ὃ νοοῦσιν ἕκαστος εἶ), ἢ μάλιστα. συνδιάγειν τε ὁ τοιοῦτος ἑαυτῷ βούλεται· ἡδέως γὰρ αὐτὸ ποιεῖ· τῶν τε γὰρ πεπραγμένων ὑπερτερπεῖς αἱ μνῆμαι, ἐ τῶν μελλόντων ἐλπίδες ἀγαθαί. αἱ τοιαῦται δὲ ἡδεῖαι. ἐ θεωρημάτων δ' εὔπορεῖ τῇ διανοίᾳ, συναλγεῖ τε ἐ συνήδεται μάλιστα ἑαυτῷ· πρὸ τῇ γὰρ ὄστι τὸ αὐτὸ λυπηρόν τε καὶ ἡδύ, ἐ οὐκ * ἄλλοτ' ἄλλο· ἀμεταμέλητος γὰρ, ὡς εἰπεῖν. ᾧ δὴ πρὸς αὐτὸν ἕκαστα τούτων ὑπάρχειν ᾧ ὑπειλῆφεν.

Lib. 8. c. 5.

γρ. αἱρεῖται τὰ ἔχειν. alij, πάντας ἔχειν· γρ. ἀεὶ γὰρ ὢν.

γρ. ἀεὶ τ' ἀεὶ) ἀεὶ.

CAPVT IV.

Quæstio quarta: Quomodo ea studia & officia, quæ ab amicis in amicos conferri solent, & quibus amicitiæ circunscribuntur, ex ea quæ cuique erga seipsum est, dilectione proficiscantur.

EA autem quæ in amicitia ab amicis in amicos conferri solent, & quibus amicitiæ terminantur, ac circunscribuntur, ex iis, quæ sibi ipsi quisque exoptat, ac tribuit, videntur fluxisse. Eum enim amicum esse ponunt, qui & amicum bonis ornatum esse cupit, & ornat ipse quamplurimis, vel iis quæ reuera talia sunt, vel iis quæ bonorum speciem quandam præ se ferunt, illius causa. Aut eum qui amicum vult esse & viuere ipsius causa: quēadmodum matres erga filios affectæ sunt, & amici ii inter quos aliqua offensiuncula nata est. Alii amicum eum esse volunt, qui vnà ætatem agit, eandemque vitæ degendæ rationem instituit, & eadem studia sequitur, aut eum qui pari dolore parique lætitia, atq; amicus, afficitur. Quod quidem & matribus accidit maximè. Horum autem aliquo amicitiam definiunt. Atqui vnumquidque horum in viro bono inest erga seipsum: in cæteris autem qua sese taleis esse existimant. Consentaneum est enim, virtutem & virum bonũ vnicuique rei esse mẽsuram, quemadmodum suprà diximus. Hic enim secum ipse sentit, eademque non vna aliqua animi parte, sed toto animo, totoque pectore expetit: vultque ea sibi euenire, quæ & verè bona sunt, & talia videntur: ea denique ipsa agit. Viri enim boni est, in eo quod verè bonum est, omni contentione elaborare, idque sua ipsius causa: nimirum eius animi partis gratia, in qua cogitandi vis inest, quæ vnusquisque nostrûm videtur esse. Vult præterea sese viuere, & saluum esse, maximéque hanc partem, qua sapit, & prudẽter sentit. Viro bono enim bonum est esse. Sibi autem quisque bene vult euenire. Sed nullus est, qui si alius quàm qui priùs erat, effectus sit, optet, id in quod commutatus sit, bonis omnibus abundare. Obtinet enim nunc quoque Deus verum bonum, ita tamen vt sit id quod est, quidquid tandem sit. Non immeritò autem id, quod in nobis intelligit, vnusquisque nostrum esse videatur, aut maximè. Tum verò is qui talis est, secum habitare, secúmque vult viuere. Id enim libenter facit. Nam & rerum actarum memoria ei est iucunda, & spes futurarum bona, talis autem est & iucunda. Præterea rerum plurimarum perceptione & cognitione mens eius abundat: doletque & lætatur vnà secum maximè. Nam omni ex parte idem ei molestum est, idemque iucundũ, neq; aliàs aliud: cùm, penè dicam, nihil agat, cuius eum pœnitere possit.

Quoniam

Quoniam igitur hæc singula in virobono insunt erga seipsum, estque sic animatus in amicum, vt in seipsum, (amicus enim alter ipse,) efficitur ex his vt amicitia quoque aliquid horum esse, iique, in quibus hæc insunt, amicitiæ esse videantur. Vtrùm autem cuique erga seipsum amicitia intercedere possit, necne, in præsenti quærere omittamus. Sed certè primùm hac ratione cuique erga seipsum amicitia esse videatur, qua vnusquisque nostrum duo sumus, aut plura, ex iis quæ suprà dixi-
A mus. Deinde quia amicitia nimia & immoderata, ei amicitiæ quæ cuique secum est, similis esse dici solet. Videntur autem ea quæ à nobis dicta sunt, etiam in vulgo inesse, quamuis improbo. Num igitur quà sibi ipsi placet, & arbitratur se bonum esse, hac parte eorum est particeps? Nam in eorum profectò, qui valde vitiosi & scelerati sunt, nemine insunt, quin ne inesse quidem videntur. Nec ferè in vllo vitioso. Semper enim secum pugnant ac dissident: aliaque concupiscunt,
B alia volunt: vt incontinentes. Iis enim spretis ac reiectis quæ sibi bona esse opinantur, iucunda sequuntur, & quæ sunt damnosa, sumunt. Alii propter ignauiam ac desidiam, ab earum rerum, quas sibi optimas esse ducunt, actione longè se remouent. Iam qui multa & atrocia facinora admiserunt propter improbitatem, vitam oderunt ac fugiunt, sibique manus afferunt. Et vitiosi homines atque improbi quærunt quibuscum dies totos traducant, se ipsos autem fugiunt. Multa enim grauia atque horrenda recordantur, taliaque altera, cùm soli sunt, expectant: tantisper autem dum cum aliis sunt, obliuiscuntur. Et cùm sit nihil in eis amabile, nullo erga se amo-
C ris affectu commouentur. Neque igitur qui tales sunt, secum vnà lætantur, neque secum pari dolore afficiuntur. In eorum enim animo discordiæ & seditiones concitantur: & altera pars propter improbitatem, quia in quibusdam rebus reprimitur, discruciatur: altera voluptate afficitur: & huc altera, illuc trahit altera, tanquam eum diuellentes ac distrahentes. Quòd si fieri non potest vt quis simul doleat, ac lætetur: at certè paulò post, quòd lætatus sit, mœrore conficitur, nolitque hęc sibi voluptatem attulisse. Malos enim assiduè actionum suarum pœnitet. Non videtur igitur homo malus ne in seipsum quidem amico esse animo: quia nihil habet amabile. Quòd si ita affectum esse, valde est miserum: acerrima contentione fugienda improbitas est, operaque cuique danda vt sit bonus. Sic enim & amico in seipsum erit animo, & aliis poterit amicus esse.

A πρὸς δὲ τὸν φίλον ἔχειν, ὥσπερ πρὸς ἑαυτόν· (ἕτερος γὰρ ὁ φίλος, ἄλλος αὐτός·) καὶ ἡ φιλία· τούτων τῶν εἰ) ἢ δοκεῖ καὶ φίλοι, οἷς ταῦτ' ὑπάρχει. πρὸς αὐτὸν δὲ πότερον ἔστιν ἢ οὐκ ἔστι φιλία, * ἀφείσθω τῦτο τῶν παρόντων. δόξειε δ' αὖ ταύτη τῶν εἰ) εἶ φιλία, ἢ ἔστι δύο ἢ πλείω ἐκ τῶν εἰρημένων· ὅλη ἡ ὑποβολὴ τῆς φιλίας τῇ πρὸς ἑαυτὸν ὁμοιοῦσθαι, φαίνεσθαι δὲ τὰ εἰρημένα καὶ τοῖς πολλοῖς ὑπάρ-
B χειν, καθάπερ οὖσι φαύλοις. ἆρ' οὖν ἢ ἀρέσκουσιν ἑαυτοῖς ἐ ὑπολαμβάνουσιν ὅτιεικεῖς τῶν εἰ), ταύτῃ μετέχουσιν αὐτῆς; ἐπεὶ τῆς γε κομιδῆ φαύλων καὶ ἀνοσιουργῶν, οὐδενὶ ταῦτ' ὑπάρχει, ἀλλ' οὐδὲ φαίνεται σχεδὸν δὲ οὐδὲ τοῖς φαύλοις. ἀμφέρεσθαι γὰρ ἑαυτοῖς, καὶ ἑτέρων μὲν ὀρέγεσθαι, ἄλλα δὲ βούλεσθαι, οἷς οἱ ἀκρατεῖς· αἱρεῖσθαι γὰρ αὖ τὰ δοκοῦντα ἑαυτοῖς ἀγαθῶν τῶν εἰ) τὰ ἡδέα βλαβερὰ ὄντα· οἱ δ' αὖ, ἀμφὶ δειλίαν
C καὶ ἀργίαν ἀφίστασθαι τοῦ πράττειν, ἃ οἴονται ἑαυτοῖς βέλτιστα εἶ)· οἷς δὲ πολλὰ ἐ δι-
νὰ πέπραχθαι, καὶ ἀμφὶ τὴν μοχθηρίαν * μισοῦσθαι, φεύγουσι δ' ζῆν, ἐ αἱρεῖσθαι ἑαυτούς. ζητοῦσί τε οἱ μοχθηροὶ μεθ' ὧν συνημερεύσουσιν, ἑαυτοὺς δὲ φεύγουσιν· ἀναμιμνήσκονται γὰρ πολλῶν καὶ δυσχερῶν, ἐ πρόσθεν ἕτερα ἐλπίζουσι, καθ' ἑαυτοὺς ὄντες· μεθ' ἑτέρων δ' ὄντες, ὑπιλαίνονται, οὐδέν τε φιλητὸν ἔχοντες, οὐδὲν φιλικὸν πάσχουσι πρὸς ἑαυτούς. ὥστε δὴ συγχαίρουσιν, ὥστ' ἀλγοῦσιν οἱ τοιοῦτοι ἑαυτοῖς· στασιάζει γὰρ αὐτῶν ἡ ψυχή· καὶ * τὸ μὲν, ἀφ' ὧν μοχθηρία ἀλγεῖ, ἀπεχόμενον τινῶν· τὸ δὲ, ἥδεται· καὶ τὸ μὲν δοῦ ἕτερ· τὸ δ' ἐκστὰν ἕλκει ὥσπερ ἀφ' ἁπάντων. εἰ δὲ μὴ οἷ τε ἅμα λυπεῖσθαι ἐ ἡδεσθαι, ἀλλὰ μὴν μικρόν γε λυπεῖσθαι ὀπηοῦν, καὶ οὐκ ἂν ἐβούλετο ἡδέα ταῦτα γενέσθαι αὐτῷ· μεταμελείας γὰρ οἱ φαῦλοι γέμουσιν. οὐ δὴ φαίνεται ὁ φαῦλος οὐδὲ πρὸς ἑαυτὸν φιλικῶς
E ἀμφεῖσθαι, ἀφ' ὧν μηδὲν ἔχειν φιλητόν. εἰ δὴ τὸ οὕτως ἔχειν, λίαν ἐστὶν ἄθλιον, φευκτέον τῇ μοχθηρίᾳ ἀμφοτεραμῇ, καὶ πειρατέον ὅτιεικεῖ εἶ)· οὕτω γὰρ καὶ πρὸς αὐτὸν φιλικῶς ἂν ἔχοι, καὶ ἑτέρῳ φίλος γένοιτο.

Inftà c. 8.

* καὶ μισοῦσι δὲ καὶ φεύγουσι

* καὶ μὲν, & mox πτὶ δὲ, & ἀπέχεται.

ΚΕΦΑΛ. ε'.

Περὶ εὐνοίας, ὅτι φιλία μὲν οὐκ ἔστιν, ἀλλ' ἀρχὴ φιλίας.

Lib. 8. c. 2. Magn. l. 2. c. 12. Eudem. l. 8. c. 7.

ΗΔΕ εὔνοια, φιλίᾳ μὲν ἔοικεν, οὐ' μὲν ὅτι γε φιλία· ἔστι γὰρ εὔνοια ἐπὶ πρὸς ἀγνῶτας, καὶ λανθάνουσα. φιλία δ', οὔ'. * καὶ πρότερον δὴ ταῦτ' εἴρηται. ἀλλ' οὐδὲ φίλησίς ἐστιν. οὐ γὰρ ἔχει σπάσιν, οὐδ' ὄρεξιν. τῇ φιλήσει δὲ ταῦτ' ἀκολουθεῖ. καὶ ἡ μὲν φίλησις, μετὰ συνηθείας· ἡ δ' εὔνοια, ἐξ ἐπιπολαίου, οἷ καὶ πρὸς τοὺς ἀγωνιστὰς συμβαίνει· εὖνοι γὰρ αὐτοῖς γίγνονται, ἐθέλουσι· συμπροθύμως δ' ἂν οὐθέν· ὅσον γὰρ ἐπιπολῆς, προθύμως εὖνοι γίνονται καὶ ὑπερφυῶς ἐρῶσιν. ἔοικε δὴ ἀρχὴ φιλίας εἶναι, ὥσπερ τὸ ἐρᾶν, ἡ διὰ τῆς ὄψεως ἡδονή· μηδὲ γὰρ προηδεὶς τὴν ἰδέαν, οὐδεὶς ἐρᾷ· ὁ δὲ χαίρων τῷ εἴδει, οὐθὲν μᾶλλον ἐρᾷ, ἀλλ' ὅταν ἀπόντα ποθῇ, καὶ τῆς παρουσίας ἐπιθυμῇ. οὕτω δὴ καὶ φίλους οὐκ οἴ' τε εἶναι, μὴ εὖνους γενομένους· οἱ δ' εὖνοι οὐθὲν μᾶλλον φιλοῦσι· βούλονται γὰρ μόνον τἀγαθὰ, οἷς εἰσὶν εὖνοι· συμπροθύμως δ' οὐθὲν ἂν, οὐδ' ὀχληθεῖεν ὑπ' αὐτῶν. διὸ μεταφέρων φαίη τις ἂν αὐτὴν * ἀρχὴν εἶναι φιλίας· χρονιζομένην δὲ καὶ εἰς συνήθειαν ἀφικνουμένην, γίνεσθαι φιλίαν, οὐ τὴν διὰ τὸ χρήσιμον, οὐδὲ τὴν διὰ τὸ ἡδύ· οὐδὲ γὰρ ἡ εὔνοια ὅτι τούτοις γίνεται· ὁ μὲν γὰρ εὐεργετηθεὶς, ἀντὶ ὧν πέπονθεν, ἀποδίδωσι τὴν εὔνοιαν, τὰ δίκαια δρῶν· ὁ δὲ βουλόμενός τινα * εὐπραγεῖν, ἐλπίδα ἔχων εὐπορίας δι' ἐκείνου, οὐκ ἔοικεν εὔνους ἐκείνῳ εἶναι, ἀλλὰ μᾶλλον ἑαυτῷ· καθάπερ οὐδὲ φίλος, εἰ' ὠφελεῖται αὐτὸν, διά τινα χρῆσιν· ὅλως δ' ἡ εὔνοια δι' ἀρετὴν ἐξ ὑπεῖκειάν τινα γίνεται, ὅταν τῷ φαυῇ καλός τις, ἢ ἀνδρεῖος, ἢ τι τοιοῦτον, καθάπερ ἐπὶ τῶν ἀγωνιστῶν ἐπομεν.

χ. ἀπόντας al. ἀπόντος

χ. ἀρχὴν τῆ φιλίᾳ. minùs rectè, vt vtex aliis locis cõstat.

χ. εὐπραγεῖν,

CAPVT V.

Dubitatio quinta: Quòd Beneuolentia non sit amicitia, sed amicitiæ principium.

BEneuolentia autem similis est illa quidem amicitiæ, non tamen amicitia est. Nascitur enim beneuolentia etiam erga ignotos, eaque obscura & occulta esse potest: amicitia non item, atque hæc suprà à nobis explicata sunt. Sed nec amatio est. Nam neque cõ- B tentionem habet, neque appetitionem: quæ duo amationem cõsequuntur. Præterea amatio cum vitæ consuetudine coniuncta est: beneuolentia autem vel subitò conciliari potest. Quemadmodum & in pugilibus aut gladiatoribus vsu venit: beneuoli enim eis fieri homines solent, eademque omnia, quæ illi volunt, exoptant: sed eos sua opera adiuuare aut subleuare nolint. Nam, quemadmodum diximus, repentino quodam animi motu beneuoli efficiuntur, neque admodum altas amor eorum radices agit. Beneuolentia igitur principium amicitiæ videtur esse: quemadmodum & amoris ea quæ aspectu gignitur, voluptas. Nemo enim amore capitur, qui non fuerit C antè forma speciéque delectatus: nec tamen is qui specie delectatur, continuò amat: sed tum cùm & absentem desiderat, & præsentiam concupiscit. Sic igitur nec fieri potest, vt inter se sint vlli amici, nisi antè fuerint inter se beneuoli. At beneuoli, non continuò inter se amant. Volunt enim duntaxat eos bonis augeri atque ornari, quibus sunt beneuoli: sed eos nec opera sua adiuuare, nec quicquam laboris aut molestiæ eorum causa suscipere velint. Itaque rectè quis, translatione ser- D monis vsus, eam dixerit esse amicitiam otiosam: accessione temporis autem & consuetudine adhibita, fieri amicitiam, non eam, quæ vtilitatis aut iucunditatis causa constituatur. Nam ne beneuolentia quidem propter hæc conciliatur. Is enim qui beneficium ab altero accepit, si' ob illius erga se liberalitatem ei beneuolentiam præstat, iure & meritò præstat. Qui verò alicui res secundas exoptat, sperans se illius beneficio locupletem & copiosum futurum: non in illum sed in seipsum potiùs beneuolo esse animo videtur: quem- E admodum nec amicus dicendus est si propter vtilitatem aliquam eum colat. In summa, propter virtutem & bonitatem quandam conciliatur beneuolentia, cùm præ se fert aliquis, aut honestatis, aut fortitudinis, aut alicuius huiusmodi virtutis speciem: quemadmodum & in pugilibus, aut cursoribus, & aliis huiusmodi fieri solere diximus.

A

CAPVT VI.

Quæstio sexta, de Concordia, quòd non sit amicitia, sed amicitiæ quoddam adiunctum.

IAm verò & concordia ad amicitiam videtur pertinere. Quocirca non est opinionum consensus. Hoc enim etiam in iis ineſſe potest, qui inter se sunt ignoti. Neque concordeis esse dicimus, qui de re aliqua, quæcumque sit, idem sentiunt: vt eos, quorum vna est de rebus cœlestibus sententia. Non enim ad amicitiam pertinet, his de rebus cõcordeis esse. Sed ciuitates concordeis esse dicuntur, cùm de iis quæ sibi conducunt, vnum sentiunt, eademque consilia capiunt, & quæ communi consensu fuerunt approbata, exequuntur, ac transigunt. In iis igitur rebus quæ subactionem veniunt, concordia versatur, atque harum in iis quæ magnitudine excellunt, & quæ contingere possunt vel vtrisq; vel omnibus. Exempli gratia, concordeis sunt ciuitates, cùm placet ciuibus omnibus eligi magistratus, aut belli societatem cum Lacedæmoniis iniri, aut Pittacum præesse ciuitati, B quòd idem etiã ipse velit. Cùm verò seipsum vterque vult præfici, vt illi in Phœnissis, seditionem inter se concitant. Non est enim concordeis esse, duos vnum & idem sentire, quicquid illud sit: sed idem in eodem, exempli causa, cùm & populus, & viri boni optimateis præesse ciuitati volunt. Sic enim omnes id quod expetunt, cõsequuntur. Concordia autem, quemadmodum & dicitur, ciuilis amicitia videtur esse. Versatur enim in iis quæ reip. conducunt, quæque ad vsum vitæ pertinent: Inest autem concordia talis in viris bonis. Hi enim & secum ipsi concordant, & inter se, cùm in iisdem, penè dicam, consiliis & factis versentur ac perseuerent. Talium enim virorum eædem manent voluntates, neque instar Euripi fluunt & refluunt. Idem tum ea quæ iusta, tum ea quæ vtilia sunt, volunt. Horum autem cupiditate etiam cõmuniter affecti sunt. Mali autem concordes esse non possunt, nisi parum admodum, (quemadmodum nec facilè amici esse possunt,) cùm in rebus vtilibus quidem superiora omnia habere velint: in sumptibus autem faciendis, muneribusque publicis obeundis ac sustinendis, vinci se facilè patiantur. At vbi sibiipsi quisque eadem concupiscit, in eum qui sibi proximus est, inquirit, eumque arcet, & prohibet. Res communis enim interit, dum eam nemo tuetur neque conseruat. Accidit ergo eis vt discordiis & seditionibus inter se conflictentur, dum alter alteri necessitatem imponit: ipsi autem quæ iusta sunt, pro sua virili parte facere nolunt.

ΚΕΦΑΛ. ς'.

Περὶ ὁμονοίας, ὅτι πολιτικὴ τις φαίνεται φιλία.

Φιλικὸν δὲ καὶ τὸ ὁμόνοια φαίνεσθαι· διὸ οὐκ ἔστιν ὁμοδοξία. τότε μὲν γὰρ καὶ ἀγνοοῦσιν ἀλλήλους ὑπάρξειεν ἄν· οὐδὲ τοὺς περὶ ὁτιοῦν ὁμογνωμονοῦντας φασὶν ὁμονοεῖν· οὐ γὰρ φιλικὸν τὸ περὶ τούτων ὁμονοεῖν· ἀλλὰ τὰς πόλεις ὁμονοεῖν φασιν, ὅταν περὶ τῶν συμφερόντων ὁμογνωμονῶσι, καὶ τὰ αὐτὰ προαιρῶνται, καὶ πράττωσι τὰ κοινῇ δόξαντα. περὶ τὰ πράκτα δὴ ὁμονοοῦσι, καὶ τούτων περὶ τὰ ὀνμεγέθη, καὶ ἐνδεχόμενα ἀμφοῖν ὑπάρχειν, ἢ πᾶσιν οἷς αἱ πόλεις, ὅταν πᾶσι δοκῇ τὰς ἀρχὰς αἱρεταὶ εἶναι, ἢ συμμαχεῖν Λακεδαιμονίοις, ἢ ἄρχειν Πιττακὸν, ὅτι καὶ αὐτὸς ἤθελεν. ὅταν δ' ἑκάτεροι ἑαυτῶν βούλωνται, ὥσπερ οἱ ἐν ταῖς Φοινίσσαις, στασιάζουσιν· ὁ γὰρ ἓν ὁμονοεῖν, τὸ αὐτὸ ἑκάτερον ὀρέγεσθαι ὁτιοῦν, ἀλλὰ τὸ ἐν τῷ αὐτῷ· οἷς ὅταν καὶ ὁ δῆμος, καὶ οἱ ἐπιεικεῖς περὶ ἀρίστους ἄρχειν. οὕτω γὰρ πᾶσι γίνεσθαι οὗ ἐφίενται. πολιτικὴ δὲ φιλία φαίνεται εἶ ὁμόνοια, καθάπερ καὶ λέγομεν· περὶ τὰ συμφέροντα γάρ ἐστι, καὶ τὰ πρὸς τὸν βίον αὐτὸν ἀνήκοντα. ἔστι δ' ἡ τοιαύτη ὁμόνοια ἐν τοῖς ἐπιεικέσιν· οὗτοι γὰρ καὶ ἑαυτοῖς ὁμονοοῦσι, καὶ ἀλλήλοις, ὅτι τὸν αὐτὸν ὄντες, ὡς εἰπεῖν· τῶν τοιούτων γὰρ μένει τὰ βουλήματα, οὐ δ' μεταῤῥεῖ, ὥσπερ Εὔριπος· βούλονται τε δίκαια, καὶ τὰ συμφέροντα. τούτων δὲ καὶ κοινῇ ἐφίενται. τοῖς δὲ φαύλοις οὐχ οἷόν τε ὁμονοεῖν, πλὴν ὅτι μικρόν· (καθάπερ καὶ φίλοις εἶναι) πλεονεξίας ἐφιεμένοις ἐν τοῖς ὠφελίμοις· * ἐν δὲ τοῖς πόνοις καὶ ταῖς λειτουργίαις, ἐλλείποντας· ἑαυτῷ δ' ἕκαστος βουλόμενος * ταῦτα, τὸν πέλας ἐξετάζει καὶ κωλύει· μὴ γὰρ τεθέντων, τὸ κοινὸν ἀπόλλυται. συμβαίνει οὖν αὐτοῖς στασιάζειν, ἀλλήλοις μὲν ἐπαναγκάζοντας· αὐτοὶς δὲ μὴ βουλομένοις τὰ δίκαια ποιεῖν.

* γρ. ἐν δὲ τοῖς ἀπαιτουμένοις

* γρ. ταυτὰ,

A

ΚΕΦΑΛ. ζ'.

Περὶ εὐεργεσίας. τί ποτε οἱ εὐεργέται τοὺς εὐεργετηθέντας δοκοῦσι μᾶλλον φιλεῖν ἢ οἱ οὗ πεπονθότες.

Οἱ δ' εὐεργέται τοὺς εὐεργετηθέντας δοκοῦσι μᾶλλον φιλεῖν, ἢ οἱ οὗ πεπονθότες τοὺς δράσαντας, καὶ ὡς παρὰ λόγον γινόμενον, ἐπιζητεῖται. τοῖς μὲν οὖν πλείοσις φαίνεται, ὅτι, οἱ μὲν ὀφείλουσι, τοῖς δὲ ὀφείλεται. καθάπερ οὖν ὅτι τῶν δανείων, οἱ μὲν ὀφείλοντες βούλονται μὴ εἶναι οἷς ὀφείλουσιν· οἱ δὲ δανείσαντες καὶ ἐπιμελοῦνται τῆς τῶν ὀφειλόντων σωτηρίας· οὕτω καὶ τοὺς εὐεργετήσαντας βούλεσθαι εἶναι τοὺς πεπονθότας, ὡς κομιουμένους τὰς χάριτας· τοῖς δ', οὐκ εἶναι ἐπιμελὲς τὴν ἀντιποδοσιν. Ἐπίχαρμος μὲν οὖν ταχ' ἂν φαίη ταῦτα λέγειν αὐτούς, ὀκνηρευομένους· ἔοικε δ' * ἀνθρωπίνῳ· ἀμνήμονες γὰρ οἱ πολλοί, καὶ μᾶλλον εὖ παθεῖν, ἢ ποιῆσαι, ἐφίενται. δόξειε δ' ἂν φυσικώτερόν * τι εἶναι τὸ αἴτιον, καὶ οὐχ ὅμοιον τῷ περὶ τοὺς δανείσαντας· οὐ γὰρ ὅτι φίλησις περὶ ἐκείνους, ἀλλὰ τοῦ σώζεσθαι βούλησις, τῆς κομιδῆς ἕνεκα. οἱ δὲ εὖ πεποιηκότες, φιλοῦσι καὶ ἀγαπῶσι τοὺς εὖ πεποιῆσθαι, κἂν μηδὲν ὦσι χρήσιμοι, μηδ' εἰς ὕστερον γένοιντ' ἄν. ὅπερ καὶ ὅτι τῷ * τεχνίτῃ συμβέβηκε· πᾶς γὰρ ἂν οἰκεῖον ἔργον ἀγαπᾷ μᾶλλον, ἢ ἀγαπηθεῖη ὑπὸ τοῦ ἔργου, ἐμψύχου γιγνομένου. μάλιστα δ' ἴσως τοῦτο περὶ τοὺς ποιητὰς συμβαίνει· ὑπεραγαπῶσι γὰρ οὗτοι τὰ οἰκεῖα ποιήματα, τέκνα γιγνόμενα ὥσπερ τέκνα. τοιοῦτον δὴ ἔοικε καὶ τὸ τῶν εὐεργετῶν· τὸ γὰρ εὖ πεποιῆσθαι, ἔργόν ἐστιν αὐτῶν. τοῦτο δὲ ἀγαπῶσι μᾶλλον ἢ τὸ ἔργον τὸν ποιήσαντα· τούτου δ' αἴτιον, ὅτι τὸ εἶναι πᾶσιν αἱρετὸν καὶ φιλητόν· ἐσμὲν δ' ἐνεργείᾳ· τῷ ζῆν γὰρ καὶ πράττειν. ἐνεργείᾳ δὴ ὁ ποιήσας τὸ ἔργον, ὅτι πως. τέργει δὲ τὸ ἔργον, δηλοῖ καὶ τὸ εἶναι. τοῦτο δὲ φυσικόν· ὃ γάρ ἐστι δυνάμει, τοῦτο ἐνεργείᾳ τὸ ἔργον μηνύει. ἅμα δὲ καὶ τῷ μὲν εὐεργέτῃ καλὸν, τὸ κατὰ τὴν πρᾶξιν, ὥστε χαίρειν ἐν ᾧ τοῦτο· τῷ δὲ παθόντι οὐδὲν καλὸν ἐν τῷ δράσαντι.

Septima quæstio : Cur benefici eos quibus bene fecerunt, maiore prosequantur amore, quàm econtrà.

BEnefici autem eos de quibus bene meriti sunt, vehementiùs amare videntur, quàm ii qui beneficium acceperunt, bene de se meritos : eiusque rei, quasi præter rationem & opinionem omnium fiat, ratio quæritur. Eo igitur fieri plerisque videtur, quòd illi debent, his debetur. Quemadmodum itaque in rebus mutuis, debitores suis creditoribus interitum exoptant : at iis qui mutuum dederunt, debitorum salus etiam curæ est : sic & eos qui de aliquibus bene meriti sunt, eorum qui beneficium acceperunt, incolumitatis studiosos esse, tanquam beneficii gratiam consecuturos : illos autem de gratia referenda non magnopere laborare. Atque hæc fortassis eos loqui dicat Epicharmus, ex hominum improbitate spectantes. Veruntamen ab humano ingenio non abhorrent. Nam magna pars hominum beneficii immemor est, mauultque beneficium accipere, quàm dare. Verùm huius rei causa à natura potiùs repetenda est, neque vlla ex parte eorum qui pecuniam mutuam dederunt, rationi similis est. Non enim amant hi suos debitores, sed saluos esse volunt, vt suum recuperent. Qui autem beneficium contulerunt, amant & diligunt eos quos beneficio affecerunt, etiamsi neque in præsenti vlla in re sibi sint vtiles, neque sint postea futuri. Quod & in artificibus vsuuenit. Amat enim suum quisque opus vehementiùs quàm ab opere suo amaretur, si ex inanimo fieret animatum. Atque hoc in poetis fortasse maximè contingit. Hi enim sua poemata supra modum amant, affectum in ea, tanquam in liberos, induti paternum. Non admodum huic dissimilis est beneficiorum ratio. Id enim quod beneficio affectum est, eorum qui beneficium dederunt, opus est. Hoc igitur illis carius est, quàm operi iis qui opus effecit. Huius rei causa est, quòd esse, omnibus optabile & amabile est. Functione autem muneris sumus, eo nimirum quòd viuamus, & aliquid agamus. Qui opus effecit igitur, re & functione muneris quodammodo est. Ergo suum cuique opus carum est, quia & esse ei carum est. Est autem hoc naturale. Quæ res enim potestate est, hanc opus functione muneris & re indicat ac declarat. Præterea homini bene de altero merito pulchrum & honestum est id quod ex actione est, ita vt eo, in quo inest, delectetur : ei autem qui beneficium accepit, nihil honesti in eo qui bene meritus est, inest:

χ. ἀθρωπίῳ. — χ. deest π in q c. — χ. πχιτῶν.

sed si quid est, emolumentum est: at hoc minùs iucundum, minusque amabile est. Affert porrò præsentis quidem rei vsus ac functio voluptatem, futuræ autem spes, præteritæ verò memoria. Omnium autem rerum ea iucundissima est, quæ vsu & functione est, itemque amabilissima. Ei igitur qui beneficium contulit, manet opus: honestum enim diuturna res est: ei autem qui accepit, vtilitas celeriter euanescit. Et rerum quidem honestarum memoria, iucunda: vtilium autem, non admodum, aut certè minùs. Contrà se res habere videtur in spe, seu expectatione. Præterea amatio effectioni simili est; amari autem, perpessioni. Eos igitur qui in actione sunt superiores, & amare, & ea quæ amicitiæ propria sunt, comitantur. Præterea omnes ea quæ magno labore consecuti sunt, magis amplectuntur: vt & pecunias qui quæsierunt, quàm qui ab aliis acceperunt. Et accipere quidem beneficium, minimè laboriosum videtur esse: conferre autem, difficile atque operosum. Atque ob hanc causam & matres, liberorum sunt patribus amantiores. Nam & laboriosior partus est, & sciunt certiùs suos esse. Atque hoc etiam ad beneficos accommodari posse videatur.

A ἀλλ' εἶσφ, συμφέρον. τὸ δ' ἧττον ἡδὺ τῷ φιλητόν· ἡδεῖα μὲν γὰρ ἔστι, τὸ μὲν παρόντος, ἡ ἐνέργεια· τὸ δὲ μέλλοντος, ἡ ἐλπίς· τὸ δὲ γεγενημένου, ἡ μνήμη. ἥδιστον δὲ τὸ κτῆμα τὸ ἐνεργείᾳ, καὶ φιλητὸν ὁμοίως. ᾧ μὲν οὖν πεποιηκότι, μένει τὸ ἔργον· τὸ καλὸν γὰρ πολυχρόνιον· πᾷ δὲ παθόντι, τὸ χρήσιμον παρέρχεται. ἥττε μνήμη, τῶν μὲν καλῶν, ἡδεῖα· τῶν δὲ χρησίμων, οὐ πάνυ, ἢ ἧττον. ἡ προσδοκία δ' ἀνάπαλιν ἔχειν ἔοικε· καὶ ἡ μὲν φίλησις, ποιήσει ἔοικε· τὸ δὲ φιλεῖσθαι, B τῷ πάσχειν. *τοῖς ὑπερέχουσι δὴ πρὸς τιμὴν πρόσεστι τὸ φιλεῖν καὶ τὰ φιλικά. ἔτι δὲ, τὰ ὀπισπόνως κτώμενα, πλούτες μᾶλλον ἐργάζονται, οἷς καὶ τὰ χρήματα οἱ κτησάμενοι τῷ ἀφελαβόντων. δοκεῖ δὴ, τὸ μὲν εὖ πάσχειν, ἄπονον εἶναι· τὸ δ' εὖ ποιεῖν, ἐργῶδες. διὰ ταῦτα δὲ καὶ αἱ μητέρες φιλοτεκνότεραι. ὀπισπονωτέρα γὰρ ἡ γένεσις, καὶ μᾶλλον ἴσασιν ὅτι αὐτῶν. δόξειε δ' ἂν τοῦτο καὶ τοῖς εὐεργέταις οἰκεῖον εἶναι.

*χ. τοῖς ὑπάρχουσι malè.

CAPVT VIII.

Octava quæstio, Vtrum seipsum quis, an alios summo amore complecti debeat. Confertur φιλαυτία cum φιλίᾳ.

OCcurrit autem dubitatio: Vtrùm se ipsum maximè amare oporteat, an alium quemquam? Solent enim vulgò obiurgari, qui sui sunt amantissimi, & quasi ea res cum turpitudine ac dedecore coniuncta sit, φίλαυτοι, id est, sui amantes, appellantur. Videturque homo improbus omnia sua causa agere, eoque magis, quo sit vitiosior. Itaque eum criminantur, & accusant, quòd nihil agat à suis rationibus & commodis alienum. Vir bonus autem omnia propter honestum agit: & quo sit melior, eo magis propter honestum, & amici causa: suum commodum autem negligit ac prætermittit. Verùm ab hac oratione facta discrepant, neque immeritò. Aiunt enim maximè eum amare oportere, qui maximè sit amicus. At is maximè amicus est, qui quem vult bonis ornatum esse, cum vult illius ipsius causa ornatum esse, etiamsi nemo sciturus sit. Hæc autem insunt in vnoquoque erga seipsum maximè, & cætera etiam omnia, quibus amicus definitur. Suprà enim diximus, omnia quæ amicitiæ propria sunt, à nobis ipsis profecta, etiam ad alios permanare ac peruenire: atque omnia prouerbia consentiunt, quale illud est, Vnus animus: &, Amicorum omnia communia, &, Æqualitas amicitia,

ΚΕΦΑΛ. η'.

Ἀπορία· πότερον δεῖ φιλεῖν ἑαυτὸν μάλιστα ἢ ἄλλόν τινα.

ΑΠορήσαι δὲ, πότερον δεῖ φιλεῖν ἑαυτὸν μάλιστα, ἢ ἄλλόν τινα· ὀπιλιμῶσι γὰρ τοῖς ἑαυτοὺς μάλιστα ἀγαπῶσι· & ὡς ἐν ἀγορᾷ, φιλαύτους ἀποκαλοῦσι· δικεῖ τε, ὁ μὲν φαῦλος, ἑαυτῷ χάριν πλεῖστα πράττειν· καὶ ὅσῳ ἂν μοχθηρότερος ἦ, τοσούτῳ μᾶλλον· ἐγκαλοῦσι δὴ αὐτῷ, οἷς ὁπιοῦν * ἀφ' ἑαυτοῦ πράττει· ὁ δὲ ἐπιεικὴς, ἀφ' ὑπερβολὴν καλόν, & ὅσῳ ἂν βελτίων ᾖ, μᾶλλον ἀφ' ὑπερβολὴν καλόν, & φίλου ἕνεκα· τὸ δ' αὐτῷ, παρεῖται. τοῖς λόγοις δὲ τούτοις τὰ ἔργα ἀφωνεῖ, οὐκ ἀλόγως· φασὶ γὰρ δεῖν φιλεῖν μάλιστα τὸν μάλιστα φίλον· φίλος δὲ μάλιστα, ὁ βουλόμενος, * ᾧ βούλεται τἀγαθὰ, ἐκείνου ἕνεκα, & εἰ μηδεὶς εἴσεται). ταῦτα δ' ὑπάρχει μάλιστα αὐτῷ πρὸς αὐτὸν, & τἆλλα δὴ πάντα, οἷς ὁ φίλος ὁρίζεται. * εἴρηται γὰρ, ὅτι ἀπ' αὐτοῦ πάντα τἀ φιλικὰ καὶ πρὸς τοὺς ἄλλους δήκει. & αἱ παροιμίαι δὲ πᾶσαι ὁμογνωμονοῦσιν, οἷον τὸ, μία ψυχή. &, κοινὰ τὰ τῶν φίλων. &, ἰσότης φιλότης.

Magn. l. 2. c. 13. & 14.

*χ. εἰπ' αὐτῷ sed Eustr. ita

*χ. ᾧ μάλιστα βούλεται

Suprà c. 4.

καὶ γόνυ κνήμης ἔγγιον· πάντα γὰρ ταῦτα A &, Genu crure propius. Hæc enim omnia
πρὸς αὐτὸν μᾶλλον ὑπάρχει· μάλιστα in vnoquoque erga ſeipſum inſunt maximè.
γὰρ φίλος ἑαυτῷ· καὶ φιλητέον δὲ μάλιστα Sibi enim quiſque maximè amicus eſt. Quo
ἑαυτόν. ἀπορεῖται δὲ εἰκότως, ποτέρως fit vt ſibi ſit quiſque maximè diligendus.
χρεὼν ἕπεσθαι, ἀμφοῖν ἐχόντοιν τὸ πιθανόν. Merito porrò dubitatur, harum orationum
γρ. ἴσως δὴ * ἴσως οὖν τοὺς τοιούτους δεῖ τοὺς λόγων vtram ſequi oporteat, cùm vtraque ſit veti-
ἐῶ similis. Fortaſſis igitur tales orationes diſtin-
διαιρεῖν, καὶ διορίζειν ἐφ' ὅσον ἑκάτεροι guendæ ſunt, quatenus, & qua ex parte vtra-
τῇ ἀληθεύουσιν. εἰ δὴ λάβοιμεν que vera eſt. Itaque ſi quid vtrique ſui ipſius
τὸ φίλαυτον, πῶς ἑκάτεροι λέγουσι, τάχ' amorem appellent, teneamus: res erit for-
ἂν γένοιτο δῆλον. οἱ μὲν οὖν εἰς ὄνειδος ἄγον- taſſe plana & aperta. Qui igitur eum vt pro-
τες αὐτό, φιλαύτους καλοῦσι τοὺς ἑαυ- brum obiiciunt, ſui amanteis appellant eos,
τοῖς ἀπονέμοντας τὸ πλεῖον ἐν χρήμασι, qui in pecunia, in honoribus, in voluptati-
καὶ τιμαῖς, καὶ ἡδοναῖς ταῖς σωματικαῖς· B bus denique corporis ſibiipſis maiorem par-
τούτων γὰρ οἱ πολλοὶ ὀρέγονται, καὶ ἐσ- tem tribuunt, ac vendicant. Hæc enim bona
πουδάκασι περὶ αὐτά, ὡς ἄριστα ὄντα· pars hominum concupiſcit, & in eis, vt om-
διὸ καὶ περιμάχητά ἐστιν. οἱ δὴ περὶ nium rerum optimis, omne ſtudium ſuum
ταῦτα πλεονέκται, χρηματίζονται τοῖς ἐπι- collocat: atque ideirco de iis inter ſe dimica-
θυμίαις, καὶ ὅλως τοῖς πάθεσι, καὶ τῷ ἀ- re ſolent. Qui igitur in his priores ac ſuperio-
λόγῳ τῆς ψυχῆς. τοιοῦτοι δ' εἰσὶν οἱ πολ- res eſſe volunt, ſuis cupiditatibus, &, (vt vno
λοί. διὸ καὶ εὐεπιτρεπῆ γεγόνασι διὰ verbo dicam) ſuis affectibus eique animi par-
τὸ πολλοὺς φαύλους ὄντας· δικαίως δὴ ti quæ rationis expers eſt, obſequuntur. Tale
τοῖς οὕτω φιλαύτοις ὀνειδίζεται. ὅτι δὲ C autem eſt vulgus hominum. Itaque etiam à
τοιοῦτοι οἱ τοιαῦτ' αὐτοῖς ἀπονέμοντες, εἰώθασι multitudine quæ vitioſa eſt, fluxit appellatio.
λέγειν οἱ πολλοὶ φιλαύτοις, οὐκ ἄδηλον· Meritò igitur iis qui hoc modo ſui amantes
εἰ γάρ τις ἀεὶ σπουδάζει τὰ δίκαια πρά- ſunt, amor hic maledicti loco obiicitur. Eos
ττειν, αὐτὸς μάλιστα πάντων, ἢ τὰ σώ- autem qui ſibi talia tribuunt, vulgò ſolere ſui
φρονα, ἢ ὁποιαοῦν ἄλλα τῶν κατὰ τὰς ἀ- amanteis appellari, minimè obſcurum eſt. Si
ρετάς, καὶ ὅλως ἀεὶ τὸ καλὸν ἑαυτῷ πρά- quis enim omnium maximè ea quæ iuſta ſunt,
ττοιτο, οὐδεὶς ἐρεῖ φίλαυτον τοῦτον, aut temperata, aut qualiacunque alia virtuti-
οὐδ' ψέξει. δόξειε δ' ἂν ὁ τοιοῦτος εἶναι bus conſentanea, agere ſtudeat, & omnino
μᾶλλον φίλαυτος· ἀπονέμει γὰρ ἑαυτῷ ſemper honeſtum ſibi vendicet; nemo hunc
τὰ κάλλιστα καὶ μάλιστα ἀγαθά, καὶ χρεί- neque ſui amantem dicet, neque vituperabit.
ζοντι ἑαυτῷ τῷ κυριωτάτῳ, καὶ πάντα τού- Atqui vir huiuſmodi, amans ſui potiùs eſſe vi-
τῳ πείθεται. ὥσπερ δὲ καὶ πόλις τὸ κυριώ- deatur. Sibi enim res pulcherrimas atq; opti-
τατον μάλιστ' εἶναι δοκεῖ, καὶ πᾶν ἄλλο σύστη- mas tribuit: eique ſui parti quæ principatum
μα, οὕτω καὶ ἄνθρωπος· καὶ φίλαυτος δὲ μά- obtinet, gratificatur, & omnibus in rebus ob-
λιστα, ὁ τοῦ καλοῦ ἀγαπῶν, καὶ τούτῳ χαριζόμε- temperat. Quemadmodum autem pars præ-
γρ. ἐγκρα- νος. * καὶ ἐγκρατὴς δὴ καὶ ἀκρατὴς λέγεται, D cipua atque optima ciuitatis, etiam videtur
τὴς δὲ καὶ ἀ- τῷ κρατεῖν τὸν νοῦν ἢ μή, ὡς τούτου ἑκά- eſſe ciuitas, idemque de quouis alio conuen-
κρατὴς λέγ. στου ὄντος. * καὶ πεπραγμένα δοκοῦσιν αὐτοῖς, tu ſentiendum: ſic & hominis pars ea quæ
γρ. καὶ πε- καὶ ἑκουσίως, τὰ μετὰ λόγου μάλιστα. ὅτι dominari debet, homo eſt. Eſt igitur ille ſui
πραγμένα δοκεῖ αὐτῷ, μὲν οὖν τοῦθ' ἕκαστός ἐστι μάλιστα, οὐκ ἄδη- amantiſſimus, qui hanc amat, & qui huic
ἑκουσίως, λον, καὶ ὅτι ὁ σπουδαῖος μάλιστα τοῦτο ἀγαπᾷ. gratificatur. Iam quoque continens & in-
δὴ δ' φίλαυτος μάλιστ' ἂν εἴη, καθ' ἕτερον continens eo dicuntur, quòd mens in illo ſu-
εἶδος τοῦ ὀνειδιζομένου· καὶ διαφέρουσι τού- perior ac potentior ſit, in hoc inferior
των πάθος, καὶ * ὀρέγεσθαι ἢ τοῦ καλοῦ, ἢ τοῦ atque imbecillior: quaſi ſua quiſque
vet interp. ὀρέξ. τοῦ καλοῦ ſine ἤ. δοκοῦντος συμφέρειν. τοὺς μὲν οὖν περὶ τὰς mens ſit: videnturque homines ea ipſa ſua-
καλὰς πράξεις διαφέροντας σπουδά- que ſponte egiſſe maximè, quæ cum ra-
ζοντας, πάντες ἀποδέχονται καὶ ἐπαινοῦσι· tione egerunt. Vnumquemque igitur,
mentem ſuam eſſe maximè, atque hanc E
optimo cuique eſſe chariſſimam, perſpi-
cuum eſt. Itaque ſui fuerit amantiſſimus,
genere quodam amoris, ab eo qui vitio
datur, differente, tantum diſtans à ſuperio-
re, quantum intereſt vtrùm quis rationi con-
uenienter viuat, an affectibus & perturbatio-
nibus animi ſeruiat: & vtrùm honeſtum, an
id quòd vtilitatis ſpeciem habet, appetat. Si
igitur qui præclaris atque honeſtis actioni-
bus egregiè præter cæteros ſtudent, omnibus
probati ſunt, ab omnibuſque collaudantur:

Quod si omnes ad honestum certatim peruenire, resque honestissimas agere contenderent; tum communiter omnibus ea quæ ratio postulat, tum priuatim cuique maxima bona supperterent: siquidem virtus talis res est. Itaque virum quidem bonum sui amantem esse oportet. Namque & ipse ex honestis actionibus vtilitatem percipiet, & aliis proderit. Improbum autem ac vitiosum, non oportet: & sibi enim & proximo cuique nocebit, vitiosis animi perturbationibus obtemperans. Improbi igitur hominis actiones ab iis quæ sunt agenda, discrepant: vir bonus autem, quæ sunt agenda, ea & agit. Etenim mens omnis id sequitur, ac sumit, quod sibi est optimum. At vir bonus imperio mentis paret. Quod autem de viro bono dicitur, eum multa & amicorum & patriæ causa agere, etiamsi mors ei sit oppetenda, verum est. Nam & pecuniæ, & honorum, & omnino eorum bonorum, de quibus homines inter se decertare solent, iacturam faciet, vt sibiipsi honesti possessionem comparet ac vendicet. Paulisper enim magna voluptate potiri, quàm diu parua: & annum vnum honestè viuere, quàm multos temerè, & ex arbitrio nutuque fortunæ, multo malit: vnam denique actionem magnam atque honestam multis & paruis anteponat. Atque hoc iis qui vel pro amicis, vel pro patria excedunt è vita, fortasse contingit. Magnam igitur sibi honestatem sumunt, atque eligunt. Pecunias quinetiam libenter proiecerint, ac profuderint, vt amici ampliores consequantur. Amico enim pecunia, ipsi honestum quæritur. Maius autem bonum sibiipsi tribuit. Idem de honoribus & imperiis seu magistratibus sentiendum est. Hæc enim omnia amico concedet: quoniam hoc ei & honestum & laudabile est. Iure igitur vir bonus & virtute præditus habetur, quirebus omnibus honestum anteponat. Accidere autem potest vt actiones rerum amico tradat & concedat, sitque ei honestius amico rerum agendarum auctorem causamque fuisse, quàm ipsum agere. In omnibus igitur rebus laudabilibus apparet virum virtute præstantem sibi plus honesti tribuere. Itaque hoc modo, quomodo dixi, se ipsum amare oportet: sed vt vulgus, non oportet.

A πάντων δὲ ἁμίλλωμένων πρὸς τὸ καλὸν, & ἀγατεινομένων τὰ κάλλιστα πράττειν, κοινῇ τ' ἂν πάντι εἴη τὰ δέοντα, καὶ ἰδίᾳ ἑκάστῳ τὰ μέγιστα τῶν ἀγαθῶν, εἴπερ ἡ ἀρετὴ τοιοῦτόν ἐστιν· ὥστε τὸν μὲν ἀγαθὸν, δεῖ φίλαυτον εἶ)· καὶ γὰρ αὐτὸς ὀνήσεται τὰ καλὰ πράττων, καὶ τοὺς ἄλλους ὠφελήσει· τὸν δὲ μοχθηρὸν, οὐ δεῖ· βλάψει γὰρ καὶ ἑαυτὸν, & τοὺς πέλας, φαύλοις πάθεσιν ἑπόμενος. ᾧ μοχθηρῷ μὲν οὖν ἀπαφωνεῖ, ἃ δεῖ B πράττειν, καὶ ἃ πράττει· ὁ δὲ ἐπιεικὴς, ἃ δεῖ, πάντα καὶ πράττει· πᾶς γὰρ νοῦς αἱρεῖται τὸ βέλτιστον ἑαυτῷ· ὁ δὲ ἐπιεικὴς πειθαρχεῖ ᾧ νῷ· ἀληθὴς δὲ & περὶ τὸ σπουδαῖον, & τὸ τοὺς φίλους ἕνεκα πολλὰ πράττειν & τῆς πατρίδος, κἂν δέῃ ὑπὲρ αὐτῆς ἀποθνήσκειν· πρήσεται γὰρ & χρήματα, καὶ τιμὰς, & ὅλως τὰ περιμάχητα ἀγαθὰ, περιποιούμενος ἑαυτῷ τὸ καλόν· ὀλίγον γὰρ χρόνον ἡδονῆς σφόδρα μᾶλλον ἕλοιτ' ἂν, ἢ πολὺν ἠρέμα· & βιῶσαι καλῶς ἐνιαυτὸν, ἢ πολλοὺς ἔτη τυχόντως· & μίαν πρᾶξιν καλὴν καὶ μεγάλην, ἢ πολλὰς καὶ μικράς. τοῖς δὲ ὑπὲρ αὐτῶν ἀποθνήσκουσι τοῦτ' ἴσως συμβαίνει. αἱροῦνται δὴ μέγα καλὸν ἑαυτοῖς, & χρήματα πρόιενται· δι' ὃ, ἐφ' ᾧ πλείω λήψονται οἱ φίλοι. γίνεται γὰρ, ᾧ μὲν φίλῳ, χρήματα· C αὐτῷ δὲ, τὸ καλόν· τὸ δὲ μεῖζον ἀγαθὸν ἑαυτῷ ὑπονέμει. & περὶ τὰς τιμὰς δὲ καὶ ἀρχὰς, ὁ αὐτὸς τρόπος· πάντα γὰρ τῷ φίλῳ τοῦτα πρήσεται· καλὸν γὰρ αὐτῷ τοῦτο & ἐπαινετόν. εἰκότως δὴ δοκεῖ σπουδαῖος εἶ), διὰ πάντων αἱρούμενος τὸ καλόν. ἐνδέχεται δὲ καὶ πρᾶξάς ᾧ φίλῳ πρᾶξαι, καὶ D εἶ) κάλλιον τοῦ αὐτὸν πρᾶξαι, τὸ ἄλλον τῷ φίλῳ γενέσθαι. ἐν ἅπασι δὴ τοῖς ἐπαινετοῖς, ὁ σπουδαῖος φαίνεται ἑαυτῷ τὸ καλὸν πλέον νέμων. οὕτω μὲν οὖν δεῖ φίλαυτον εἶ), καθάπερ εἴρηται· ὡς δ' οἱ πολλοὶ, οὐ χρή.

CAPVT IX.

Quæstio nona, Quinam amicis opus habeant, & Vtrum vir beatus amicis indigeat.

Hæc etiã de re cõtrouersia est, Vtrùm aliquãdo futurũ sit, vt amicis egeat beatus, necne? Negãt. n., iis qui beati sũt, bonisq; omnibus cumulati nulla re egẽt, amicis opus esse:

ΚΕΦΑΛ. θ'.

Ἀπορία· πότερον ὁ εὐδαίμων δεήσεται φίλων ἢ μή.

ΑΜΦΙΣΒΗΤΕΙΤΑΙ δ' & περὶ τὸν εὐδαίμονα, εἰ δεήσεται φίλων ἢ μή. φασὶ γάρ τινες φίλων δεῖν τοῖς μακαρίοις καὶ αὐτάρκεσιν· Magn. l. 2. c. 15. Eudem. l. 8. c. 1.

ὑπαρχειν γὰρ αὐτοῖς πάντα. αὐτάρκεις οὖν ὄντας, ἕνδενὸς προσδεῖσθαι· τὸν δὲ φίλον, ἕτερον αὐτὸν ὄντα, ποιεῖν, ἃ δι' αὑτοῦ διωατεῖ οὐκ ἔστι δ,

A eis enim omnium bonorum copiam suppetere. Cùm sint igitur suis opibus contenti, nihil eos amplius desiderare. Amicum autem, cùm sit alter idem, amico suppeditare solere, quæ ille per se consequi non possit. Ex quo illud,

γρ. εἰ χρὴ Ὅταν ὁ δαίμων δῷ δίδου, * τί δεῖ φίλων;

Fortuna cum fauet, quid amicis est opus.

ἔοικε δ' ἀπόπτῳ, τὸ πάντα ἀπονέμοντας τἀγαθὰ τῷ εὐδαίμονι, φίλους μὴ ἀποδιδόναι· ὃ δοκεῖ τῶν ἐκτὸς ἀγαθῶν μέγιστον εἶ). Εἰ δὲ φίλου ἐστὶ μᾶλλον τὸ εὖ ποιεῖν, ἢ πάσχειν· καὶ ἐστὶ τοῦ ἀγαθοῦ καὶ τῆς ἀρετῆς, τὸ εὐεργετεῖν· καλλιον δ' εὖ ποιεῖν φίλους ἢ ὀθνείους· τῷ εὖ πεισομένων δεήσεται ὁ σπουδαῖος. διὸ ἐπιζητεῖται, πότερον ἐν ἀτυχίαις μᾶλλον δεῖ φίλων, ἢ ἐν εὐτυχίαις· ὡς ἐ τοῖς ἀτυχοῦσι δεομένου τῶν εὐεργετησόντων· καὶ τοῖς εὐτυχοῦσιν, οἷς εὖ ποιήσουσιν· ἄτοπον δὲ ἴσως καὶ τὸ μονώτην ποιεῖν τὸν μακάριον· οὐθεὶς γὰρ ἕλοιτ' ἂν καθ' αὑτὸν τὰ πάντ' ἔχειν ἀγαθά· πολιτικὸν γὰρ ὁ ἄνθρωπος καὶ συζῆν πεφυκός· καὶ εὐδαίμονι δὴ τοῦθ' ὑπάρχει· τὰ γὰρ τῇ φύσει ἀγαθὰ ἔχει. δῆλον δὲ ὡς μὴ φίλων ἐ ὁπλειόνων χρεῖττον, ἢ μετ' οἰκείων ἐ τῶν τυχόντων συνημερεύειν. δεῖ ἄρα τῷ εὐδαίμονι φίλων. τί οὖν λέγουσιν οἱ τοιοῦτον, ἐ πῇ ἀληθεύουσιν; ἢ ὅτι πολλοὶ φίλοις οἴονται τοὺς χρησίμους εἶ); τῶν τοιούτων μὲν οὖν οὐδὲν δεήσεται ὁ μακάριος, ὅπερ πάντα ὑπάρχει αὐτῷ. οὐδὲ δὴ τῶν ἡδέων τοῦ, ἢ ὅτι μικρόν· ἡδὺς γὰρ ὁ βίος ὢν, οὐδὲν δεῖται ἐπεισακτου ἡδονῆς. οὐ δεόμενος δὲ τῶν τοιούτων φίλων, οὐ δοκεῖ δεῖσθαι φίλων. τὸ δ', ὃ ἔστιν ἴσως ἀληθές· ἐν ἀρχῇ γὰρ εἴρηται, ὅτι ἐν εὐδαιμονία, ἐνέργειά τις ἐστιν. ἐν δ' ἐνέργεια, δῆλον ὅτι γίνεται, καὶ οὐχ ὑπάρχει, ὥσπερ κτῆμά τι. Εἰ δὲ τὸ εὐδαιμονεῖν ἐστιν ἐν ᾧ ζῆν ἐ ἐνεργεῖν, τοῦ ἀγαθοῦ δ' ἐν ἐνέργεια σπουδαία καὶ ἡδεῖα καθ' αὑτὼ, καθάπερ ἐν ἀρχῇ εἴρηται· ἔστι δὲ καὶ τὸ οἰκεῖον, τῶν ἡδέων· θεωρεῖν δὲ * μᾶλλον τοὺς πέλας δυνάμεθα ἐν ἑαυτοὺς, ἐ τὰς ἐκείνων πράξεις, ἐν τὰς οἰκείας· αἱ τῶν σπουδαίων δὴ πράξεις φίλων ὄντων, ἐν ἡδεῖαι τοῖς ἀγαθοῖς· (ἄμφω γὰρ ἔχουσι τὰ τῇ φύσει ἡδέα) ὁ μακάριος δὴ φίλων τοιούτων δεήσεται, ἐπερ θεωρεῖν προαιρεῖται πράξεις ὁπλειχεῖς ἐ οἰκείας. τοιαύτη δ' ἐστὶ τοῦ ἀγαθοῦ, φίλου ὄντος.

γρ. τοὺς πέλας μᾶλλον

Sed absurdum est, omnia bona beato tribuẽteis, amicos non dare; quod omnium bonorum externorum videtur esse maximũ. Quòd si amici est bene mereri de altero potiùs quàm beneficium accipere: & si viri boni, ac virtutis proprium est, beneficium conferre in alterum: pulchrius autem est de amicis, quàm de alienis bene mereri; desiderabit vir bonus aliquos, qui beneficium à se sint accepturi. Itaque etiam quæritur, vtrùm in rebus aduersis magis quàm in secundis amici requirantur: quasi & ei cui aduersatur fortuna, opus sit aliquibus, qui ei benignè faciant: & ii quorũ sunt res secundæ, nonnullos, in quos beneficiũ cõferant, desiderent. Verũ absurdum illud quoque fortasse sit, solitariũ facere beatũ. Nemo enim hac conditione bonis omnibus abundare velit, vt solus ætatem agat. Homo enim ciuile animal est, & ad societatem vitæ aptum natura. Hoc igitur viro beato suppetit. Habet enim ea quæ natura bona sunt. Iam verò perspicuũ est, cum amicis & viris bonis, quàm cum alienis, & forte fortuna oblatis hominibus, totum diem consumere præstare. Amicis igitur viro beato opus est. Quænam ergo est priorum illorum oratio, & qua ex parte vera? An quòd vulgus eos esse amicos existimat, qui vtilitatem afferunt? At talibus nihil egebit beatus: quandoquidem omnium ei bonorum suppetit copia. Ne iis quidem qui propterea quòd delectant, sunt amici; aut parum admodum. Nam cùm eius vita sit suauis, & iucunda: voluptatem aduentitiam non requirit. At si talibus amicis non eget, amicis egere non videtur. Sed hoc fortasse verum non est. Principio enim diximus, beatitudinem, muneris functionẽ quandam esse. Muneris functio autem nimirum oritur ac gignitur, neque vt possessio quædam subest aut suppetit. Quòd si beatum esse, in viuendo & in muneris functione consistit: & si virorum bonorum functio muneris per se bona & iucunda est, vt initio dictum est; id autem, quod cuiusque proprium est, numeratur in iucundis: alterum autem faciliùs, quàm nos ipsos, & illius actiones, quàm nostras, cernere possumus: &, si virorũ bonorum actiones, eorũdẽq; amicorum, bonis sunt suaues & iucundæ, (habent enim ea vtrique quæ sunt iucunda natura,) si igitur hæc vera sunt, talibus amicis egebit beatus, si quidem bonas & honestas actiones & proprias intueri exoptat. Tales autẽ sunt viri boni, qui idem sit amicus, actiones.

Existimat autem, beatum iucundè viuere oportere. Atqui homini solitariam vitam agenti moesta & acerba vita est. Non enim ei qui solus viuat, assiduè munere fungi facile est. Cum aliis autem, & erga alios, faciliu. Erit igitur ea muneris functio magis assidua, minusque interrupta, quæ per se iucunda est. Quod penes beatum esse oportet. Nam vir bonus virtutéque præditus, quâ bonus est, actionibus virtuti consentaneis delectatur, offenditurque contrariis: quemadmodum musicus ex modulatis cantibus voluptatem percipit, malos autem & discordeis graviter & molestè fert. Iam verò ex consuetudine & conuictu vrorum bonorum exercitatio quædam virtutis capi possit, quemadmodum ait & Theognis. Sed iis qui magis à natura causam huius rei petunt, videtur vir bonus viro bono optabilis amicus esse natura. Diximus enim, quod natura bonum est, id viro bono per se bonum ac iucundum esse. Viuere autem in animantibus, potestate sentiendi: in hominibus vi sentiendi, aut intelligendi, terminatur. At potestas ad muneris functionem deducitur. Rei autem principatus in muneris functione consistit. Videtur igitur viuere, propriè esse sentire, aut intelligere. Viuere autem, in iis quæ per se bona & iucunda sunt, numeratur, est enim aliquid terminatum. Quidquid autem terminatum est, ad naturam ipsius boni pertinet. Iam quod natura bonum est, idem & viro bono bonum est. Quocirca videtur omnibus esse iucundum. Sumenda autem non est vita vitiosa, & corrupta, nec doloribus confecta. Nam talis vita nullis terminis circumscripta est, quemadmodum nec ea quæ insunt in ea. Sed in iis quæ deinceps dicturi sumus de dolore; planiùs hoc constabit. Quòd si viuere bonum est, est & iucundum. Quod quidem ex eo vel maximè probabile est, quòd cũ omnes homines, tum maximè viri boni, & beati, viuendi cupiditate affecti sunt. His enim vita est maximè expetẽda, eorumq; tota vitæ ratio beatissima est. Qui autẽ videt, sentit se videre: & qui audit, audire: & qui ambulat, ambulare: in aliis denique item omnibus est aliquid, quod sentit nos fungi munere, & agere. Sentire autẽ nos, sentire possumus, & intelligere nos, intelligere. At sentire à nobis aliquid sentiri, & intelligere aliquid intelligi, sẽtire atq; intelligere est nos esse. Esse enim, sẽtire aut intelligere esse dicebamus. Sẽtire autẽ se viuere, in rebus per se iucũdis numeratur. Vita .n. bonũ est natura. Sentire autẽ in seipso bonũ inesse, iucũdũ est. Viuere igitur cùm sit omnibus optabile, tum bonis maximè, quia eis esse & bonum est, & iucundum. Cùm enim vnà id quod per se bonũ est, sensu percipiũt, voluptate afficiũtur.

A οἴονται δὲ δεῖν ἡδέως ζῆν τὸν εὐδαίμονα. * μονώτῃ μὲν οὖν χαλεπὸς ὁ βίος· οὐ ῥᾴδιον γὰρ καθ' αὑτὸν ἐνεργεῖν συνεχῶς· μεθ' ἑτέρων δὲ καὶ πρὸς ἄλλους, ῥᾷον. ἔστιν οὖν ἡ ἐνέργεια συνεχεστέρα, ἡδεῖα οὖσα καθ' αὑτήν, ὁ δεῖ τὸν μακάριον εἶναι. ὁ γὰρ σπουδαῖος, ᾧ σπουδαῖος, ἢ κατ' ἀρετὴν πρᾴξεσι χαίρει, τὰ δ' ἀπὸ κακίας δυσχεραίνει καθάπερ ὁ μουσικὸς τοῖς καλοῖς μέ-
B λεσιν ἥδεται, ὀχθεῖ δὲ τοῖς φαύλοις λυπούμενος. γίνοιτο δ' ἂν καὶ ἄσκησίς τις τῆς ἀρετῆς ἐκ τοῦ συζῆν τοῖς ἀγαθοῖς, καθάπερ καὶ Θέογνίς * φησιν. φυσικώτερον δὲ ἐπισκοποῦσιν ἔοικεν ὁ σπουδαῖος φίλος τῷ σπουδαίῳ τῇ φύσει αἱρετὸς εἶναι· πρῶτον γὰρ τῇ φύσει ἀγαθόν, εἴρηται δὴ τῷ σπουδαίῳ ἀγαθὸν καὶ ἡδὺ ἅμα καθ' αὑτό· τὸ δὲ ζῆν * ἐν ἑαυτοῖς τοῖς ζῴοις, δυνάμει αἰσθή-
C σεως· ἀνθρώποις δὲ, αἰσθήσεως, ἢ νοήσεως· ἐν οἷς δὲ δύναμις, ἐν τούτῳ ἐνέργειά * ἐστιν. τὸ δὲ κύριον, ἐν τῇ ἐνεργείᾳ· ἔοικε δὲ τὸ ζῆν εἶναι κινεῖσθαι καὶ αἰσθάνεσθαι, ἢ νοεῖν· τὸ δὲ ζῆν, τῶν καθ' αὑτὸ ἀγαθῶν καὶ ἡδέων· οἰκεῖον γάρ· * τὸ δ' οἰκεῖον, τῆς ἀγαθοῦ φύσεως· τὸ δὲ τῇ φύσει ἀγαθὸν, καὶ τῷ σπουδαίῳ. διόπερ ἔοικε πᾶσιν ἡδὺ εἶναι· οὐ δεῖ δὲ λαμ-
D βάνειν μοχθηρὸν ζωὴν καὶ διεφθαρμένην, οὐδ' ἐν λύπαις· ἀόριστος γὰρ ἡ τοιαύτη, καθάπερ τὰ ὑπάρχοντα αὐτῇ· ἐν τοῖς ἐχομένοις δὲ περὶ τῆς λύπης, ἴσως φανερώτερον. εἰ δ' αὐτὸ τὸ ζῆν, ἀγαθὸν, καὶ ἡδύ· ἔοικε δὲ καὶ ἐκ τῶν πρώτας ὁρίζεσθαι αὐτό, καὶ μάλιστα τοῖς σπουδαίοις καὶ μακαρίοις· τούτοις γὰρ ὁ βίος αἱρετώτατος, καὶ ἡ τούτων μακαριωτάτη ζωή· ὁ δ' ὁρῶν, ὅτι ὁρᾷ, αἰσθάνεται· καὶ ὁ ἀκούων, ὅτι ἀκούει· καὶ ὁ βαδίζων, ὅτι βαδίζει· καὶ ὅτι τῶν ἄλλων ὁμοίως, ἔστι τι τὸ αἰσθανόμενον, ὅτι ἐνεργοῦμεν. αἰσθανόμε-
E θα δ' αὖ, ὅτι αἰσθανόμεθα, καὶ νοοῦμεν, ὅτι νοοῦμεν. τὸ δ', ὅτι αἰσθανόμεθα· * καὶ νοοῦμεν, ὅτι ἐσμέν· τὸ γὰρ εἶναι ἐν τῷ αἰσθάνεσθαι, ἢ νοεῖν· τὸ δ' αἰσθάνεσθαι ὅτι ζῇ, τῶν ἡδέων καθ' αὑτό· φύσει γὰρ ἀγαθὸν τὸ ζῆν. τὸ δ' ἀγαθὸν ὑπάρχον ἑαυτῷ αἰσθάνεσθαι, ἡδύ· αἱρετὸν δὲ τὸ ζῆν, καὶ μάλιστα τοῖς ἀγαθοῖς. ὅτι τὸ εἶναι ἀγαθὸν ἐστιν αὐτοῖς καὶ ἡδύ· συναισθανόμενοι γὰρ τοῦ καθ' αὑτὸ * ἀγαθοῦ, ἥδονται.

γρ. μον. μὲν οὖν ἐστὶ χ.

γρ. φησίν. οἷον ὅτι λέγει, Ἐθελῶν μεν γὰρ ἀπ' ἐθνῶν διδάξεσθαι· ὧν δὲ κακοῖσι συμμίξεις, ἀπολεῖς τὸν ἐόντα νόον. ex glossa scilicet.

γρ. δεῖ ζεσθαι & ita Eustrat.

γρ. δυνάμ. minùs rectè γρ. ἄγεσθαι. Metap.

lib. 1 c. 5.

γρ. ὅτι νοοῦμεν. vide Eustrat.

γρ. καλοῦ & ἀγαθοῦ. & ita videtur fuisse in Eustrat. eodd.

ὡς ὃ πρὸς ἑαυτὸν ἔχει ὁ σπουδαῖος, καὶ πρὸς τὸν φίλον· ἕτερος γὰρ αὐτὸς, ὁ φίλος ἐστί· καθάπερ οὖν τὸ αὐτὸν εἶναι, αἱρετὸν ἐστὶν ἑκάστῳ, οὕτω καὶ τὸν φίλον, ἢ σχεδὸν πλησίως. τὸ δ' εἶναι, ἐν αἱρετὸν ἦν· τὸ αἰσθάνεσθαι * αὐτοῦ ἀγαθοῦ ὄντος. ἐν δὲ τοιαύτῃ αἰσθήσει ἡδέως καθ' αὑτόν. οἰκεία αἰσθάνεσθαι ἄρα δεῖ καὶ τοῦ φίλου ὅτι ἐστί· τοῦτο δὲ γίνοιτ' ἂν ἐν τῷ συζῆν, καὶ κοινωνεῖν λόγων καὶ διανοίας. οὕτω γὰρ ἂν δόξειε τὸ συζῆν ἐπὶ τῶν ἀνθρώπων λέγεσθαι, καὶ οὐχ ὥσπερ ἐπὶ τῶν βοσκημάτων τὸ ἐν τῷ αὐτῷ νέμεσθαι. ἐπὶ δὴ τούτῳ μακαρίῳ τὸ εἶναι αἱρετόν ἐστι καθ' αὑτό, ἀγαθὸν τῇ φύσει ὂν καὶ ἡδύ· τοιοῦτον δὲ καὶ τὸ τοῦ φίλου ἐστί· καὶ ὁ φίλος, τῶν αἱρετῶν ἄν εἴη. ὃ δ' ἐστὶν αὐτῷ αἱρετόν, τοῦτο δεῖ ὑπάρχειν αὐτῷ. ἢ παντὶ τῇ εὐδαίμονι ἔσται· δεήσει ἄρα τῷ εὐδαιμονήσοντι φίλων σπουδαίων.

γρ. ἑαυτῷ, & in Eustrat.

quoq.

A Quomodo autem in seipsum vir bonus animatus est, sic & in amicum. Amicus enim alter ipse. Quemadmodum igitur vnicuique se esse, optabile & expetendum est, sic & amicum, aut non multo secus. Esse autem cuique optabile esse dicebamus, quòd id sentiat, quod est bonum. Huiusmodi autem sensus magna per se afficit voluptate. Vnà igitur sentire oportet, etiam amicum esse. Quod contingeret in societate vitæ atque vitæ, & in communicatione sermonis & cogitationis. Ita enim consuetudo & societas vitæ dici videatur in hominibus: non, vt in pecudibus, pascuorum & pabuli communitas. Si viro igitur beato esse optabile est per se, cùm sit bonum, iucundumque naturâ, itemque de amico sentiendum; consequens est vt etiam amicus in rebus optabilibus sit habendus. At quod cuique optabile est, hoc ei supperetere oportet: alioqui hac parte penuria laborabit. Ei igitur qui beatus futurus est, amicis opus erit virtute præditis.

B

ΚΕΦΑΛ. ι'.

Οὐ πολιτικῶς μὲν δοκεῖ πολλοῖς εἶναι φίλον δ' ἀρετῇ δὲ, ἀγαπητὸν καὶ ὀλίγοις ἀνδράσι συοῦσιν.

CAPVT X.

Quæstio decima, de Numero amicorum.

C

ΑΡ' οὖν ὡς πλείστους φίλους ποιητέον, ἢ καθάπερ ὅτι τῆς ξενίας ἐμμελῶς εἰρῆσθαι δοκεῖ, τὸ,

Μήτε πολύξεινος, μήτ' ἄξεινος·

καὶ ὅτι τῆς φιλίας ἁρμόζει μήτ' ἄφιλον εἶναι, μήτ' αὖ πολύφιλον, καθ' ὑπερβολήν τοῖς μὲν δὴ πρὸς χρῆσιν, καὶ πάνυ δόξειεν ἂν ἁρμόζειν τὸ λεχθέν· πολλοῖς γὰρ ἀνθυπηρετεῖν ὀπισθόνον, καὶ οὐχ ἱκανὸς * ὁ βίος αὐτοῖς τοῦτο ποιῆσαι. οἱ πλείους δὴ τῶν πρὸς τὸν οἰκεῖον βίον ἱκανῶν ἀπείρηνται καὶ ἐμποδίζει πρὸς τὸ καλῶς ζῆν. οὐθὲν οὖν δεῖ αὐτῶν. καὶ οἱ πρὸς ἡδονὴν δὲ, ἀρκοῦσιν ὀλίγοι, καθάπερ * ἐν τῇ ἐφῇ τὸ ἥδυσμα. τοὺς δὲ σπουδαίους, πότερον πλείστους κατ' ἀριθμόν; ἢ ἔστι τι μέτρον καὶ φιλικοῦ πλήθους, ὥσπερ πόλεως; οὔτε γὰρ ἐκ δέκα ἀνθρώπων γένοιτ' ἂν πόλις. * οὔτε ἐκ δέκα μυριάδων ἔτι πόλις ἐστί. τὸ δὲ ποσὸν οὐκ ἔστιν ἴσως ἓν τι, ἀλλὰ πᾶν τὸ μεταξύ τινων ὡρισμένων. καὶ φίλων δή ἐστί τι πλῆθος ὡρισμένον. καὶ ἴσως οἱ πλῆστοι, μεθ' ὧν διὰ βίου ἂν ἡμῖν συζῴη· τοῦτο γὰρ ἐδόκει φιλικώτατον εἶναι.

Hesiodus.

γρ. ὁ β. αὐτὸς

Eustr. sed ἐφῇ

Polit. l. 3. c. 3.

D

E

Sed vtrùm quàm plurimi nobis asciscendi sunt amici? An, quemadmodum in hospitalitate illud videtur aptè dictum,

Multorum non dicaris: neque nullius hospes.

Sic & in amicitia conuenienter dicetur, neque inopem ab amicis esse, neque ingẽti multitudine amicorum abundare oportere? Iis igitur, qui amicitiam ad vtilitatem referunt, id quod modò dictum est, admodum conuenire videatur. Multis enim vicissim operam dare difficile & laboriosum est: neque huic rei agẽdæ nobis satis sint nostræ facultates. Plures igitur quàm qui ad suam cuiusque rem familiarem satis sint, superuacanei sunt, honestéque viuẽdi rationem impediunt. Itaque nihil eis opus est. Tum qui voluptatis causa comparantur amici, pauci satis sunt: quemadmodum in cibis condimentum. Sed vtrùm viros bonos quam plurimos numero in amicitiam recipere oportet? An vt ciuitatis, sic & amicorum multitudinis aliquis modus est? Nam neque ex decẽ hominibus cõstare potest ciuitas neq; ex centum hominum millibus iam ciuitas est. Certus autem ciuium numerus non est fortasse aliquis vnus: sed quisquis inter duos aliquos definitos interiectus est, is numerus ciuium certus est. Numerus igitur etiam amicorũ certus est aliquis, ac definitus, ac fortasse plurimi sunt intelligendi, quibuscum consuetudine victus & vitæ quis cõiungi possit. Hoc .n. amicitiæ maximè propriũ esse videbatur.

Minimè verò illud obscurũ est, fieri non posse vt quis cum multis viuat, eisque omnibus sese dedat, atque impertiat. Præterea illos etiam inter se amicos esse oportet, si futurum est vt omnes inter se vsu & consuetudine vitæ coniuncti sint. Verùm hoc in multis difficile est. Illud quoque magni negotii est, communi cũ multis lætitia doloréque affici, ad cuiusque affectum accommodatè. Probabile est enim vno tempore accidere posse, vt cum altero lætetur, doleat cum altero. Fortassis igitur commodius ac tutius erit, cũ quàm plurimis amicis vsu coniungi nolle: sed tot quærere, quot ad vitæ societatem satis futuri sunt. Neque enim naturâ fieri posse videatur, vt quis multis valde sit amicus. Quapropter ne plurium quidem amore captus esse quisquam potest, amor enim quoddam amicitiæ nimium videtur esse. Hoc autem cum vno dumtaxat locum habere potest. Vehementer igitur amare, inter paucos locum habet, atque id quod dicimus, re factisque comprobatur. In eam enim amicitiam, qua sodales inter se coniuncti sunt, non recipiũtur multi. Ex autem quæ omnium sermone famaque celebrantur, inter duos fuisse dicuntur. Qui verò multitudine amicorum delectantur, & cum omnibus familiariter comiterque versantur, ac loquuntur, amici nemini videntur esse, nisi ciuili more: quos & blandos, seu placendi cupidos appellant. Ciuili igitur quidem more fieri potest vt quis sit multis amicus, atque adeò etiam si non sit blandus, sed reuera vir bonus ac modestus. Virtutis autem nomine, vt quis multos amet, & propter ipsos, non potest. Præclarè enim nobiscum agatur, si vel paucos talcis reperire possimus.

A ὅτι δ' οὐχ οἷόν τε πολλοῖς συζῆν ἐν ἀφωνέμειν αὐτῶν, σαφὲς ἄδηλον. ἔτι δὲ, καὶ κεῖνοις δεῖ ἀλλήλοις φίλους εἶναι), εἰ μέλλουσι πρῶτες μετ' ἀλλήλων εἶναι μεριδύειν· τοῦτο δὲ ἐργῶδες ἐν πολλοῖς ὑπάρχειν. χαλεπὸν δὲ καὶ τὸ συγχαίρειν ἐν συναλγεῖν οἰκείως πολλοῖς· εἰκὸς γὰρ συμπίπτειν ἅμα, τὸν μὲν, σπουδεσθαι, τὸν δὲ, σπουδάζεσθαι· ἴσως οὖν ᾧ ἔχει,

B μὴ ζητεῖν ὡς πολυφιλώτατον εἶναι), ἀλλὰ τοσούτοις, ὅσοι εἰς τὸ συζῆν ἱκανοί· οὐδὲ γὰρ ἐνδέχεσθαι δόξειεν ἂν πολλοῖς εἶναι φίλον σφόδρα· ὅπερ οὐδὲ ἐρᾶν πλειόνων· ὑπερβολή γάρ τις εἶναι βούλεται φιλίας· τοῦτο δὲ πρὸς ἕνα· ἐν τὸ σφόδρα δὲ πρὸς ὀλίγους. οὕτω δ' ἔοικεν ἔχειν καὶ ἐπὶ τῶν πραγμάτων· οὐ γίγνονται γὰρ φίλοι πολλοὶ κατὰ τὴν ἐπιεικῆ φιλίαν· αἱ δ' ὑπερβολαὶ, ἐν δυσὶ λέγονται· οἱ δὲ πολύφιλοι, ἐν πᾶσιν οἰκείως

C ἐντυγχάνοντες, οὐδενὶ δοκοῦσιν εἶναι φίλοι, πλὴν πολιτικῶς, οὐδὲ καλοῦσιν ἀρέσκους. πολιτικῶς μὲν οὖν ἐστι πολλοῖς εἶναι φίλον ἐν μὴ ἀρέσκον ὄντα, ἀλλ' ὡς ἀληθῶς ἐπιεικῆ· διὰ ἀρετὴν δὲ ἐν δι' ἑαυτὸν, οὐκ ἔστι πρὸς πολλοὺς· ἀλλὰ ὀλίγους εὑρεῖν φιλουμένους.

CAPVT XI.

Quæstio vndecima, de Tempore: Vtrùm rebus prosperis an aduersis, opera amicorum magis indigeamus.

SEd vtrùm in rebus secundis magis, an in aduersis, amicis opus est? In vtroque enim tempore requiruntur. Nam & ii quibus aduersatur fortuna, alterius egent auxilio: & ii qui fruuntur secunda, conuictoros, atque aliquos de quibus bene mereantur, desiderãt. E Volunt enim de aliquibus bene mereri. Ergo in rebus quidem aduersis magis necessaria est amicorum possessio: itaq; hîc vtilibus amicis opus est. In secundis autem pulchrior atque honestior: quapropter etiam viros bonos quærunt. His enim benignè facere, & cum his ætatem agere optabilius est. Est enim ipsa etiam amicorum præsentia, tum in secunda tum in aduersa fortuna, suauis & iucunda. Leuantur enim dolore ii qui dolent, amicis æquam doloris partem ferẽtibus.

ΚΕΦΑΛ. ια'.

D Απορία, πότερον ἐν δυστυχίαις φίλων μᾶλλον δεῖ, ἢ ἐν εὐτυχίαις.

ΠΟΤΕΡΟΝ δ' ἐν δυστυχίαις φίλων μᾶλλον δεῖ, ἢ ἐν εὐτυχίαις; ἐν ἀμφοῖν γὰρ ἐπιζητοῦνται· οἵ τε γὰρ εὐτυχοῦντες, δέονται ἐπιεικείας, οἵ τ' ἀτυχοῦντες, συμβίων, καὶ οἷς ἂν ποιήσουσι. βούλονται γὰρ εὖ δρᾶν. ἀναγκαιότερον μὲν δὴ ἐν ταῖς ἀτυχίαις· διὸ τῶν χρησίμων ἐνταῦθα δεῖ. κάλλιον δ' ἐν ταῖς εὐτυχίαις. διὸ καὶ τοὺς ἐπιεικεῖς ζητοῦσι· τούτοις γὰρ αἱρετώτερον εὖ ποιεῖν, καὶ μετὰ τούτων διάγειν· ἔστι γὰρ καὶ ἡ παιδιὰ αὐτὴ τῶν φίλων ἡδεῖα, καὶ ἐν ταῖς εὐτυχίαις καὶ ἀτυχίαις· κουφίζονται γὰρ οἱ λυπούμενοι, συναλγούντων τῶν φίλων· διὸ καὶ ἀπορήσειεν ἄν τις,

πότερον ὥσπερ βάρος μεταλαμβάνουσιν, ἢ τοῦτο μὲν, οὔ· ἡ δὲ παρουσία καὶ τὸ ἰδεῖν, ἡδεῖα οὖσα, καὶ ἡ ἔννοια τοῦ συναλγεῖν, ἐλάττω τὴν λύπην ποιεῖ. εἰ μὲν οὖν διὰ ταῦτα, ἢ διά τι ἄλλο τοιοῦτον λυπούμενον αἰσθάνεσθαι, ἀφείσθω. συμβαίνειν δ' οὖν φαίνεται τὸ λεχθέν. ἔοικε δ' ἡ παρουσία μικτή τις αὐτὴ εἶναι. αὐτὸ μὲν γὰρ τὸ ὁρᾶν τοὺς φίλους, ἡδύ, ἄλλως τε καὶ ἀτυχοῦντι· καὶ γὰρ ἡ ἐπικουρία πρὸς τὸ μὴ λυπεῖσθαι. τὸ δὲ μυθικὸν γὰρ ὁ φίλος καὶ τῇ ὄψει, καὶ τῷ λόγῳ, ἐὰν ᾖ ἐπιδέξιος· οἶδε γὰρ τὸ ἦθος καὶ ἐφ' οἷς ἥδεται ἢ λυπεῖται. τὸ δὲ λυπούμενον αἰσθάνεσθαι ἐπὶ ταῖς αὐτῷ ἀτυχίαις, λυπηρόν. πᾶς γὰρ φεύγει λύπης αἴτιος εἶναι τοῖς φίλοις. διόπερ οἱ μὲν ἀνδρώδεις τὴν φύσιν, φυλάττουσι * συλλυπεῖσθαι τοὺς φίλους αὐτοῖς· κἂν μὴ ὑπερτείνῃ τὴν ἀλυπίαν. τοῖς δὲ θηλυτικοῖς γαμερὰ ἐστὶ καὶ τοῖς συνεπάζουσι χαίρουσι, καὶ φιλοῦσιν ὡς φίλους καὶ συναλγοῦντας. μιμεῖσθαι δ' ἐν ἅπασι δεῖ, διαιρουμένους βέλτιον. ἢ δ' ἐν ταῖς ἀτυχίαις τῶν φίλων παρουσία, τοῦτό τε διαγωγὴν ἡδεῖαν ἔχει, καὶ τοῦτο ἔννοιαν, ὡς ἥδονται ὑπὸ τῶν αὐτῷ ἀγαθῶν. διὸ δόξειεν ἂν δεῖν, εἰς μὲν τὰς ἀτυχίας καλεῖν τοὺς φίλους πρόθυμος· ἀνεργετητικὸν γὰρ ἐσθ), καλόν· εἰς δὲ τὰς ἀτυχίας, ὀκνοῦντα μεταδιδόναι γὰρ ὡς ἥκιστα δεῖ τῶν κακῶν. ὅθεν Θ,

* Ἄλις ἐγὼ δυσῳχῶν.

μάλιστα δὲ πρόθυμον ὄντα μέλλουσιν ὀλίγα ὀχληθέντες, μεγάλα αὐτὸν ὠφελήσειν. ἱέναι δὲ καὶ παλινήκους ἁρμόζει, πρὸς μὲν τοὺς ἀτυχοῦντας, ἀκλητον δὲ πρόθυμος· φίλου γὰρ τὸ ποιεῖν, καὶ μάλιστα τοὺς ἐν χρείᾳ, δὲ τοὺς μὴ ἀξιώσαντας· ἀμφοῖν γὰρ καλλιον καὶ ἥδιον. εἰς δὲ τὰς ἀτυχίας, συνεργητικὸν μὲν, πρόθυμος· καὶ γὰρ εἰς τοῦτο χρεία φίλου. πρὸς δὲ πάθειαν δὲ, χαλεπῶς· οὐ γὰρ καλὸν τὸ πρόθυμον εἶναι ὠφελεῖσθαι. δοξάν δ' ἀνδρὸς * ἐν τῷ διωκτέον ἴσως διωκτέον· ἐνίοτε γὰρ συμβαίνει. ἡ παρουσία δὴ τῶν φίλων ἐν ἅπασιν αἱρετὴ φαίνεται.

κ. συλλυπεῖν.

Euripid. in Oreste.

Eustrat. paulò aliter legisse videtur: nam eius interpr. huic lectioni non cõuenit.

A Itaque dubitare possit aliquis, vtrùm veluti oneris partem subeant amici. An minimè illud quidem fiat, sed eorum præsentia, quæ iucunda sit, communicatique doloris cogitatio, dolorem efficiat leuiorem. Vtrùm igitur propter has causas, an propter aliam aliquam dolore leuentur, quærere omittamus. Sed tamẽ id quod diximus, vsuuenire nõ est obscurum. Videtur autem eorum præsentia mixta quædam minimèque simplex esse. Amicorũ enim conspectus, præsertim calamitoso, iucundus est, magnoque ad sedandum ac tollendum B dolorem adiumento. Inest enim in amico vis quædam consolandi, tum aspectu, tum sermone, si sit commodus & vrbanus. Eius enim, cui amicus est, mores perspectos habet, & cognitos: quibusque rebus ille delectetur, & offendatur, tenet. Contrà amicum suum sentire molestia ex suis casibus aduersis affici, graue ac molestum est. Metuit enim quisque ne doloris causam præbeat amicis. Itaque viri fortes, animoque virili natura, cauent ne secum vnà doleant amici. Ac nisi quis doloris vacuitate vltra modum prodeat, dolorem, quo illi C afficiuntur, non fert æquo animo. Denique lamentorum socios non admittit, quia ne ipse quidem ad lamentandum propensus est. Mulierculæ autem, virique muliebri animo præditi, hominibus secum vnà gementibus delectantur: eosque vt amicos, & sui doloris participes ac socios, diligunt. Sed omnibus in rebus nimirum melior est imitandus. Amicorum autem præsentia in rebus secundis cùm habet vitæ traducendæ consuetudinem suauem & iucundam; tum incredibilem affert D amico voluptatem, cogitanti eos *suis bonis* lætari. Itaque videri possint amici ad res secundas cupidè studioséque vocandi, (de aliis enim libenter bene mereri præclarum est,) ad dubias autem & aduersas, dubitanter ac timidè. Quàm parcissimè enim mala sunt amicis impertienda. Ex quo illud,

Satis est miserum esse me.

Sed tum maximè vocãdi sunt, cùm parua molestia deuorata valde sunt ei profuturi. Contrà autem ad eos quos aduersa & iniqua fortuna premit, cupidè & vltrò eundum est, nec exE pectãdum dum voceris. Nam cùm amicis benignè facere, amici est, tum verò maximè in necessariis ac difficilibus eorum temporibus, & iis qui non postularunt: vtrisq; enim honestius & iucundius est. Ad res secundas autẽ, vt quidem in rebus agendis adiutor sis, alacriter & cursim eundum est: ad has enim amici sunt vtiles ac necessarii: vt verò beneficiũ accipias, gradatim ac pedetentim. Non enim honestum est, percipiendæ ab altero vtilitatis cupidum esse. Verumtamen in eo reiiciendo, quod ab amico defertur, acerbitatis fortasse vitanda opinio est. Nam interdum vsu venit. Præsentiam igitur amicorum in omnibus rebus esse optabilem, perspicuum est.

CAPVT

A

CAPVT XII.

Quæstio vltima, Cur conuersatio vitæque societas in amicitia maximè requiratur.

VTrùm igitur quemadmodum amantibus rei adamatæ aspectu frui amabilissimum est, atque hunc sensum cæteris antepomunt, quasi ex eo potissimùm amor & constet & oriatur: sic & amicis vitæ societas optabilissima est? Societas enim & communitas quædam amicitia est. Et vt quisque in seipsum animatus est, sic & in amicum. Seipsum autem sentire esse, optabile est. Ergo & amicum. Eius autem sensus functio, societate vitæ continetur: Hanc igitur non immeritò expetunt. Et quacunque in re suum cuique esse positum est: cuiusve rei gratia quisque viuere exoptat, in ea re vult cum amicis vitam traducere. Itaque alii comportant, alii tesseris colludunt, alii vnà exercentur, & venantur, aut vnà philosophantur denique; in hoc quisque studio totos dies consumentes, quod maximè omnium vitæ studiorum adamarunt. Cùm enim vnà cum amicis viuere velint, hæc faciunt, hæcque inter se communicant, quibus se arbitrantur communi vitæ societate inter se copulari. Malorum igitur vitiosa amicitia est: rerum enim malarum habent inter se commercium, cùm sint instabiles: & verò deprauantur, dum similes inter se fiunt. Bonorum autem, bona: quotidianisque sermonibus & congressu amplificatur. Videntur autem in dies fieri meliores, ex eo quòd suo quisque munere fungatur, alterque alterum corrigat. Ea enim fingit exprimitque alter ab altero, quæ probat. Ex quo illud,

Virtutem disces ex fortibus.

Ac de amicitia quidem hactenus dictum sit. Deinceps autem de voluptate fuerit disserendum.

ΚΕΦΑΛ. ιβ'.

Οτι τῆς φίλοις αἱρετώτατόν ἐστι τὸ συζῆν.

ΑΡ' οὖν ὥσπερ τοῖς ἐρῶσι δοκεῖν ἀγαπητόν ἐστι, καὶ μᾶλλον αἱρετὸν τοῦτο τοῦ ζῆν, ἢ τοὺς ἄλλους, ὡς κατὰ τοῦτο μάλιστα τοῦ ἔρωτος ὄντος καὶ μιμουμένου· οὕτω καὶ τοῖς φίλοις αἱρετώτατόν ἐστι τὸ συζῆν; κοινωνία γὰρ ἡ φιλία. καὶ ὡς πρὸς ἑαυτὸν ἔχει, οὕτω καὶ πρὸς τὸν φίλον. περὶ αὐτὸν δὲ ἡ αἴσθησις ὅτι ἐστίν, αἱρετή· καὶ περὶ τὸν φίλον δή. ἡ δὲ ἐνέργεια γίνεται ἐν τῷ συζῆν· ὥστ' εἰκότως τοῦτο ἐφίενται· καὶ ὅ ποτέ ἐστιν ἑκάστοις τὸ εἶναι, ἢ οὗ χάριν αἱροῦνται τὸ ζῆν, ἐν τούτῳ μετὰ τῶν φίλων βούλονται διάγειν· διόπερ, οἱ μὲν, συμπίνουσιν· οἱ δὲ, συγκυβεύουσιν· ἄλλοι δὲ καὶ συγγυμνάζονται καὶ συγκυνηγέσιον, ἢ συμφιλοσοφοῦσιν· ἕκαστοι δ' ἐν τούτῳ σπουδάζοντες, ὅ, τι μάλιστα ἀγαπῶσι τῶν ἐν τῷ βίῳ· συζῆν γὰρ βουλόμενοι μετὰ τῶν φίλων, ταῦτα ποιοῦσι. καὶ τούτων κοινωνοῦσιν, οἷς εἶναι συζῆν· διὸ καὶ ἡ μὲν τῶν φαύλων φιλία, μοχθηρά· κοινωνοῦσι γὰρ φαύλων, ἀβέβαιοι ὄντες, καὶ μοχθηροὶ δὲ γίνονται, ὁμοιούμενοι ἀλλήλοις· ἡ δὲ τῶν ἐπιεικῶν, ἐπιεικὴς σπουδαζομένη ταῖς ὁμιλίαις· δοκοῦσι δὲ καὶ βελτίους γίνεσθαι ἐνεργοῦντες, καὶ διορθοῦντες ἀλλήλους· ἀπομάττονται γὰρ παρ' ἀλλήλων, οἷς ἀρέσκονται· ὅθεν τό,

Εσθλῶν μὲν γὰρ ἀπ' ἐσθλά.

περὶ μὲν οὖν φιλίας, ὅτι τοσοῦτον εἰρήσθω.

* ἐπόμενον δ' ἂν εἴη διελθεῖν περὶ ἡδονῆς.

Theogn. Lamb. hæc reiicit, quia initio seq. eadé ferè leguntur: immemor solemne id esse Græcis scriptor. penè omnibus.

A

ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΟΥΣ ΗΘΙΚΩΝ
Νικομαχείων

Ϛ Κ'.

ΚΕΦΑΛ. α'.

ΜΕΤΑ δὲ ταῦτα περὶ ἡδονῆς ἴσως ἔπεται διελθεῖν· μάλιστα γὰρ δοκεῖ συνῳκειῶσθαι τῷ γένει ἡμῶν ἅπασι τοῖς παιδίοις τοὺς νέους, διαχίζοντες τῷ ἡδονῇ καὶ λύπῃ. δοκεῖ δὲ καὶ πρὸς ἀρετὴν μέγιστον εἶναι τὸ χαίρειν οἷς δεῖ, καὶ μισεῖν ἃ δεῖ. διατείνει γὰρ παντὸς διὰ παντὸς τοῦ βίου, ῥοπὴν ἔχοντα καὶ δύναμιν πρὸς ἀρετήν τε καὶ τὸν εὐδαίμονα βίον· τά τε γὰρ ἡδέα προαιροῦνται· τὰ δὲ λυπηρὰ φεύγουσιν. μέγιστον δὲ τῶν τοιούτων, ἥκιστα δὲ δόξειε προσῆκον εἶναι· ἄλλως τε καὶ πολλοὺς ἐχόντων ἀμφισβήτησιν· οἱ μὲν γὰρ, ἀγαθὸν, ἡδονὴν λέγουσιν, οἱ δ', ἐξ ἐναντίας, κακίαν φασὶν εἶναι παντάπασιν· οἱ μέν, ἴσως πεπεισμένοι οὕτω καὶ ἔχειν· οἱ δὲ, οἰόμενοι βέλτιον εἶναι πρὸς τὸν βίον ἡμῶν, ἀποφαίνειν τὴν ἡδονὴν τῶν φαύλων, καὶ εἰ μὴ ὄντι· ῥέπειν γὰρ τοὺς πολλοὺς πρὸς αὐτήν, καὶ δουλεύειν ταῖς ἡδοναῖς. διὸ δεῖν εἰς τοὐναντίον ἄγειν· ἐλθεῖν γὰρ οὕτως ὅπου τὸ μέσον. μήποτε δ' οὐ καλῶς τοῦτο λέγεται. οἱ γὰρ περὶ τῶν ἐν τοῖς πάθεσι καὶ ταῖς πράξεσι λόγοι, ἧττόν εἰσι πιστοὶ τῶν ἔργων. ὅταν οὖν διαφωνῶσι τοῖς κατὰ τὴν αἴσθησιν, καταφρονούμενοι καὶ ταληθὲς προσαπόλλυσιν. ὁ γὰρ ψέγων τὴν ἡδονὴν, ὀφθείς ποτε ἐφιέμενος, ἀποκλίνειν δοκεῖ πρὸς αὐτήν, * ὡς τοιαύτην οὖσαν ἅπασαν. τὸ διαφέρειν γὰρ σχεδόν ἐστι τῶν πολλῶν. ἐοίκασιν οὖν οἱ ἀληθεῖς τῶν λόγων, οὐ μόνον πρὸς τὸ εἰδέναι χρησιμώτατοι εἶναι, ἀλλὰ καὶ πρὸς τὸν βίον. συνῳδοὶ γὰρ ὄντες τοῖς ἔργοις, πιστεύονται. διὸ προτρέπονται τοὺς ξυνιέντας ζῆν κατ' αὐτούς. τῶν μὲν οὖν τοιούτων ἄλις.

χ. ἥδους ἡδονῇ καὶ λύπῃ.

χ. ἀμφ. τῶν φασὶ τὴν Εὔδοξον· exgloſſa.

χ. ὡς οὐ πάνυ. minùs rectè

B C D E

ARISTOTELIS ETHICORVM
NICOMACHEORVM
LIBER X.

CAPVT I.

Alterum accidens communiſsimum humanarum actionum, Voluptatem ſcilicet, eique cõtrarium Dolorem, hoc loco explicari debere oſtendit.

SEquitur fortaſſe vt de Voluptate dicamus. Noſtro enim generi videtur eſſe coniunctiſſima. Itaque qui pueros inſtituũt, eos voluptate ac dolore moderantur & gubernant. Iam verò etiam ad virtutem morum plurimùm valere videtur, iis rebus delectari quibus oportet, eaſque odiſſe quæ odio dignæ ſunt. Hęc enim per omnem vitam pertinent & permanant, cùm magni ſint ponderis, magnamque vim habeant & ad virtutem, & ad vitam beatam. Iucunda enim potiſſimùm ſequuntur omnes, aſpernanturq; & fugiunt ea quæ moleſtiam afferunt. De talibus autem minimè videtur eſſe tacendum: præſertim cùm de iis magna ſit controuerſia. Alii enim voluptatem, ſummum bonum dicunt eſſe: alii contrà, magnum malum: quorum alii fortaſſe ſibi perſuaſerunt etiam ita rem ſe habere: alii vtilius hominum vitæ eſſe putant damnare voluptatem, eamque, etiam ſi malum non ſit, in numero malorum locare. Multitudinem enim ad eam propenſam eſſe, voluptatibuſque ſeruire. In contrariam partem igitur eam reflectere ac retrahere oportere. Sic enim homines ad id quod medium eſt, peruenturos. Sed verendum eſt ne non ſatis rectè voluptas dicatur eſſe malum. Omnes enim, qui de perturbationibus animi & actionibus habentur ſermones, minorem quàm facta, fidem faciunt. Itaque cùm ab iis, quæ ſenſibus iudicantur, diſcrepant, primùm contemnuntur: deinde ſi quid in eis veri ineſt, funditus euertunt. Nam qui voluptatem vituperat, ſi quando eam concupiſcere viſus eſt, ſic ad eam videtur propendere, quaſi omnis voluptas ſit expetenda. Diſtinguere enim non eſt multitudinis. Videntur igitur veri ſermones non ſolùm ad cognitionem, verùm etiam ad vitam bene degendam eſſe perutiles. Nam vbi cum factis congruunt, fidem faciunt. Itaque eos qui audiunt, ad vitam conſentaneam acuunt, atque excitant. Sed de his ſatis.

A

CAPVT II.

Voluptatis tractationem aggreditur. Et primum opiniones veterum enumerat & examinat.

NVnc quæ de voluptate ab aliis dicta sunt, persequamur. Voluptatem igitur esse summum bonum putabat Eudoxus, propterea quia omnia animalia, & ratione prædita, & rationis expertia, eam desiderare & appetere videret. At omnibus in rebus id quod sit expetendum, esse bonum: & vt quidque maximè expetendum, ita longè optimũ. Quòd autem omnia ad idem ferantur, hoc esse indicio, eam quiddam esse optimum. Vnumquidque enim id quod sibi sit bonum, vt & cibum, reperire. Quod igitur omnibus est bonum, & quod omnia desiderant, id esse summum bonum. Atque hæc sanè oratio fidem faciebat, propter virtutem, moresque hominis magis quàm ipsa propter se. Egregiè enim præter cæteros temperans existimabatur. Quare non vt voluptati amicus hæc loquì putabatur: sed reapse ita esse videbantur. Neque verò ex eius contrario minùs id perspicuum esse existimabat. Dolorem enim per se omnibus esse fugiendum: itemque eius contrarium optabile atque expetendum. Id porrò maximè esse expetendum, quod non propter aliud, neque alius rei gratia expetimus. Tale autem quiddam esse sine controuersia voluptatem. Neminem enim ex altero quærere, cuius rei gratia voluptate afficiatur: quasi per se sit optabilis & expetenda voluptas, &, cuicumque rei bonæ accedat, eam efficiat magis expetendam: quale est iustè agere, & temperanter viuere: Bonum autem ipsum seipso amplificari atque augeri. Videtur ergo hæc ratio ostendere, eam in bonis esse numerandum, nihiloque magis bonum, quàm alterum ei adiunctum. Omne enim bonum, cum altero bono coniunctum, optabilius est, quàm ipsum per se, & ab alio bono desertum. Ac tali ratione sententiam eorum, qui voluptatem summum bonum esse dicunt, Plato labefactat. Optabiliorem enim esse vitam iucundam cum prudentia coniunctam, quàm sine prudentia. Quòd si iucundum alteri bono admistum melius est, voluptatem non esse summum bonum. Nullius enim rei adiunctione summum bonum optabilius fieri posse. Sed perspicuum est neque aliud quidquam, quod cum alio per se bono coniunctum optabilius sit, summum bonum futurum. Quidnam igitur est summum bonum, cuius quidem nobis sit communio? Tale enim quæritur. Iam verò qui pertinaciter negant id esse bonum, quod omnia desiderant atque appetunt, vereor ne nihil dicant.

ΚΕΦΑΛ. β'.

Τὰ ὑπὸ τῶν παλαιῶν περὶ ἡδονῆς εἰρημένα ἐξετάζει.

ΤΑ δὲ εἰρημένα περὶ τῆς ἡδονῆς, ἐπέλθωμεν. ΕΥδοξος μὲν οὖν τὴν ἡδονὴν ἀγαθὸν ὤετο εἶ)· ἀφ' ὧν γὰρ ὁρᾷ ἐφιέμενα αὐτῆς, ἅ τε ἄλογα, καὶ ἃ λογα· ἐν πᾶσι δ' εἶ) τὸ αἱρετὸν, ὀρεκτικές· καὶ τὸ μάλιστα, κράτιστον· τὸ δὲ πρὸς τὸ ἐπὶ τὸ αὐτὸ φέρεσθαι, ὡς πᾶσιν ἄριστον * μιμνύειν· ἕκαστον γὰρ τὸ αὑτῷ ἀγαθὸν θηρεύειν, ὥσπερ καὶ τροφήν· τὸ δὴ πᾶσιν ἀγαθὸν, καὶ οὗ πρὸς ἐφίεται, τἀγαθὸν εἶ). ὑπετίθετο δ' οἱ λόγοι, ἀφ' ὧν τὴν ἡδονὴν ἀρετὴν μᾶλλον, ἢ δι' αὐτούς· ἀφαφεσθέντως γὰρ ἂν δόξει σώφρων εἶ). οὐ δὴ ὡς φίλος τῆς ἡδονῆς ἐδόκει ταῦτα λέγειν, ἀλλ' οὕτως ἔχειν κατ' ἀλήθειαν, οὐχ ἧττον δ' ὠφε- το εἶ) φανερὸν ἐκ τῶν ἐναντίων· τὴν γὰρ λύπην καθ' αὑτὸ πᾶσιν φυκτὸν εἶ)· ὁ- μοίως δὲ τὸ ἐναντίον, αἱρετόν. μάλιστα δὲ εἶ) αἱρετὸν, * ὃ μὴ δι' ἕτερον, μηδ' ἑτέρου χάριν αἱρούμεθα. τοιοῦτον δ' ὁμο- λογουμένως εἶ) τὴν ἡδονήν· * οὐδένα γὰρ ἐπερωτῶν, τίνος ἕνεκα ἥδεται, ὡς καθ' αὑτὴν οὖσαν αἱρετὴν τὴν ἡδο- νήν· προστιθεμένῃ τε ὁτῳοῦν τῶν ἀγα- θῶν, αἱρετώτερον ποιεῖν· οἷ * ὦν δίκαιο προσιέναι καὶ συμφέρειν· καὶ αὔξεσθαι δὴ τὸ ἀγαθὸν * αὐτὸ ἑαυτῷ. ἔοικε δὴ οὗτός γε ὁ λόγος τῶν ἀγαθῶν αὐτὴν ἀποφαίνειν, καὶ οὐδὲν μᾶλλον ἑτέρου. * πρὸς γὰρ μὲν ἑτέ- ρου ἀγαθοῦ, αἱρετώτερον, ἢ μενούμενον. τοιούτῳ δὴ λόγῳ καὶ Πλάτων ἀναιρεῖ, ὡς οὐκ ἔστιν ἡδονὴ ἀγαθόν· αἱρετώτερον γὰρ εἶ) μὴ φρονήσεως τὸν ἡδὺν βίον, ἢ χωρίς· εἰ δὲ τὸ μικτὸν κρεῖττον, οὐκ εἶ) τὴν ἡ- δονὴν ἀγαθόν· οὐδενὸς γὰρ προστιθέντος * αὐτῷ ἀγαθὸν αἱρετώτερον γίνεσθαι· δῆ- λον δ' ὡς οὐδ' ἄλλο οὐδὲν ἀγαθὸν αὖ εἴη, ὃ μετά τινος τῶν καθ' αὑτὸ ἀγαθῶν αἱρε- τώτερον γίν· τί οὖν ἔστι τοιοῦτον, οὗ ἡμεῖς κοινωνοῦμεν; τοιοῦτον γὰρ ὅτι- ζητεῖται. οἱ δ' ἀνιςάμενοι, ὡς οὐκ ἀγα- θὸν οὖ * πρὸς ἐφίεται, μηδ' οὐδεὶ * λέ- γουσιν· ὃ γὰρ πᾶσι δοκεῖ, τοῦτ' εἶ) φαμὲν.

χ. ὃ μὲν δὴ ἑπόμενον χ. reliquis omissis malè. χ. οὐδὲν χ. τὸ δικ. Legendũ αὐτὸ αὐτῷ h. e. αὐτῇ τῇ ἡδονῇ. Eustrat. ita diligenter de eo admonet, vt mirũ sit, interpretes id non aduertisse. Eustrat. sic, πᾶν γ. μ. ε. ἀγαθὸν αἱ. ἢ μενούμενον, ἐκ δὲ τῶν πολλῶν h. e. τὸ αὐτὸ ἀγαθόν, vel solũ πάν γ. nam αὐτὸ pro μόνον passim.

γρ. παύης ἐφίεται pro μόνον rectè. γρ. λέγοιεν. γρ. παρὸν ἡδονὴ μόνα. γρ καθ' αὑτὸ, γρ. μηδέτερον & μηδέτερα λέγοιτο· παθὸν δ' ἐκ restituimus veram lect. ex Eufrat. γρ. ὅτιοῦν. γρ. ἥττονος ὁμοίως.

ὁ δ' ἀναιρῶν ταύτην τὴν πίστιν, οὐ πάνυ πιστότερα ἐρεῖ. Εἰ μὲν γὰρ * παρὸν αὐτὴν ὡρέγετο αὐτῶν, ἐῶ δ' ἃ τὸ λέγοιεν ἡδύμενον· Εἰ δὲ καὶ παρὸν φρόνιμα, πῶς λέγοιεν ἄν τι; ἴσως δὲ καὶ ἐν τοῖς φαύλοις ἔστι τι φυσικὸν ἀγαθὸν κρεῖττον ἢ * καθ' αὑτό, ὃ ἐφίεται τοῦ οἰκείου ἀγαθοῦ. οὐκ ἔοικε δὲ οὐδὲ ταὐτὸ τοῦ ἐναντίου καλῶς λέγεσθαι. οὐ γάρ φασιν, Εἰ λύπη κακόν ἐστι, τὴν ἡδονὴν ἀγαθὸν εἶ) · ἀντικεῖσθαι γὰρ κακὸν κακῷ, καὶ ἀμφω τῷ * μηδετέρῳ, λέγοντες ταῦτα οὐ κακῶς· οὐ μὴν ὅτι γε τοῖς εἰρημένοις ἀληθεύοντες. ἀμφοῖν μὲν γὰρ * ὄντων κακῶν, καὶ φευκτὰ ἔδει εἶ) ἄμφω· τοῖν μηδετέρων δὲ, * μηδέτερον, οὐ ὁμοίως· νῦν δὲ φαίνονται, τὴν μὲν, φεύγοντες ὡς κακὸν, τὴν δ', αἱρούμενοι ὡς ἀγαθόν· οὕτω δὴ καὶ ἀντίκεινται. Οὐ μὴν οὐδ' εἰ μὴ τοῖν ποιοτήτων ἐστὶν οὐδὲ ἡ, ἀφ' τοῦτ' οὐδὲ τῶν ἀγαθῶν. οὐδὲ γὰρ αἱ τῆς ἀρετῆς ἐνέργειαι, ποιότητές εἰσιν· οὐδ' οὐδὲ εὐδαιμονία. λέγουσι * δὲ, τὸ μὲν ἀγαθὸν, ὡρίσθαι, τὴν δ' ἡδονὴν ἀόριστον εἶ), ὅτι δέχεται τὸ μᾶλλον καὶ τὸ ἧττον. Εἰ μὲν οὖν ἐκ τοῦ ἥδεσθαι τοῦτο κρίνουσι, καὶ τοῦ τὴν δικαιοσύνην καὶ τὰς ἄλλας ἀρετὰς, καθ' ἃς ἐναργῶς φασι μᾶλλον καὶ ἧττον * τοὺς ποιοὺς ὑπάρχειν, καὶ κατὰ τὰς ἀρετὰς ἔσεσθαι τὸ αὐτό· δίκαιοι γάρ εἰσι μᾶλλον καὶ ἀνδρεῖοι· ἔστι δὲ καὶ δικαιοπραγεῖν καὶ σωφρονεῖν μᾶλλον καὶ ἧττον. Εἰ δὲ ἐν ταῖς ἡδοναῖς, μή ποτ' οὐ λέγουσι τὸ αἴτιον, ἐὰν ὦσιν, αἱ μὲν ἀμιγεῖς, αἱ δὲ μικταί; τί κωλύει δὲ, καθάπερ καὶ ὑγίεια, ὠρισμένην οὖσαν, δέχεσθαι μᾶλλον καὶ ἧττον, οὕτω καὶ τὴν ἡδονήν; οὐ γὰρ ἡ αὐτὴ συμμετρία ἐν πᾶσίν ἐστιν· οὐδ' ἐν τῷ αὐτῷ μία τις ἀεί· ἀλλὰ διαμένει ἕως τινός· καὶ διαφέρει τοῦ μᾶλλον καὶ ἧττον· τοιοῦτον δὲ καὶ τὸ κατὰ τὴν ἡδονὴν ἐνδέχεσθαι εἶ). τέλειόν τε τἀγαθὸν λέγοντες, τὰς δὲ κινήσεις καὶ τὰς γενέσεις, ἀτελεῖς· τὴν ἡδονὴν κίνησιν καὶ γένεσιν ἀποφαίνειν πειρῶνται. οὐ καλῶς δ' ἐπίστανται λέγειν, οὐδ' εἰ κίνησιν. πάσῃ γὰρ οἰκεῖον εἶναι δοκεῖ πάθος καὶ βραδυτής· καὶ εἰ μὲν καθ' αὑτὴν, * εἰ τὸ τοῦ κόσμου, ὡς ἄλλο· τῇ δ' ἡδονῇ τούτων οὐδέτερον ὑπάρχει· ἡδεῖα μὲν γὰρ ἔστι πάσχειν, ὡς ὀργιαζόντων· ἡδεῖα δ' οὔ· οὐδὲ ὡς ἑτέρου.

Lamb. ita emēdat. πῶς τὰς ἀρετὰς πάσας ὑπάρχειν, ἔσεσθαι τὸ αὐτό. verborum trāspositione locū sanans, qui alioqui cultro opus habere videbatur. Vide eius annot. γρ. ὡς αὐτὸν, γρ. κατὰ τὸν κ. ναὶ δοκεῖ πάθος καὶ βραδυτής· καὶ εἰ μὲν καθ' αὑτὴν, * εἰ τὸ τοῦ κόσμου, ὡς ἄλλο· τῇ δ' ἡδονῇ τούτων οὐδέτερον ὑπάρχει· ἡδεῖα μὲν γὰρ ἔστι πάσχειν, ὡς ὀργιαζόντων· ἡδεῖα δ' οὔ· οὐδὲ ὡς ἑτέρου.

A Nam quod omnibus videtur, hoc esse dicimus: nec qui hanc persuasionem labefactarit, multo probabiliora certiorave dicturus est. Nam si sola mentis expertia voluptates appeterent, esset id aliquid, quod ab eis dicitur: sed si etiam ea quæ sapiunt, & prudentes sentiũt, quid causæ est cur audiendi sint? Fortasse verò etiam in vitiosis naturale quoddam bonum ineſt, melius quàm ipsorum sit captus, quod bonum sibi accommodatum appetit. Iam verò neque quod de contrario dicunt, rectè dici videtur. Negant enim effici ex eo quòd dolor malum sit, voluptatem esse bonum. Nam B & malum malo opponi, & vtrumque ei quod neutrum est. Atque hæc quidem dicunt non malè: verumtamen si ad ea quæ dicta sunt, exigantur, minùs verè. Nam si ambo mala essent, necessariò ambo essent fugienda: sin neutrum esset malum, vel neutrum esset fugiendum, vel æquè vtrumque. Nunc videmus, dolorem fugi, vt malum: voluptatem expeti, vt bonum. Sic igitur & opponuntur inter se. Neque verò si voluptas non est qualitas, ideirco non est in bonis numeranda. Nam C neque virtutis munera & functiones sunt qualitates, neque beatitudo. Dicunt autem bonum esse terminatum: voluptatem nullis terminis circumscriptam, quia contentior & remissior esse potest. Si igitur ex perceptione voluptatis hoc iudicant, in iustitia quoque & cæteris virtutibus, ex quibus perspicuè aiunt, eos qui virtutes colunt, magis & minus eiusdammodi fieri, idem erit. Iustiores enim alius alii sunt & fortiores: fieri item potest, vt iustè agamus, temperanterque viuamus, magis & D minùs. Sin ex voluptatibus ipsis, verendum est ne causam non afferant: siquidem sunt aliæ puræ ac sinceræ, aliæ mistæ. Sed quid prohibet, quemadmodum valetudo, quæ terminata est, intendi potest & remitti, sic & voluptatem? Non enim eadem in omnibus temperatio corporis & conuenientia est: neque in eodem semper est vna: sed ita remittitur & languescit, vt vsque ad aliquem finem permaneat: eoque differt, quòd intenditur & remittitur. Tale igitur quiddam in eo quoque quod ad voluptatem attinet, accidere potest. Et cùm summum E bonum perfectum quiddam esse statuant, motus autem & ortus imperfectos: voluptatem esse motum & ortum, ostendere conantur. Sed neque rectè dicere videntur, neque voluptas est motus. Omnis enim motionis propria videtur esse celeritas & tarditas: & si non per se, qualis est ea qua mundus mouetur, at cum alia motione comparata. In voluptate autem neutrum horum inest. Fieri enim potest vt quis citò fuerit affectus voluptate, quemadmodum vt citò iracundia exarserit: sed vt voluptate celeriter fruatur, non potest, ne si cum alio quidem conferatur.

Vt ambulet autem, & augeatur, & quæ sunt huius generis omnia potest. Nihil igitur obstat quominus celeriter & tardè ad voluptatem traducamur: sed vt celeriter voluptatis munere fungamur, fieri non potest: voluptatis autem munere fungi, dico voluptate affici. Iam verò quî possit ortus esse? Videtur enim non ex re qualibet quæuis oriri: sed ex quo quidque oritur, in hoc dissolui, atque interire. Et, cuius rei ortus est voluptas, eius rei interitus erit dolor. Deinde aiunt, dolorem eius rei quæ est secundùm naturam, penuriam esse: voluptatem, expletionem. At hi sunt affectus corporis. Si voluptas igitur, eius quod secundùm naturam est, expletio est: id, in quo fit expletio, etiam voluptate affici queat. Corpus ergo voluptate affici queat. At non videtur ita esse. Non est ergo voluptas expletio. Verùm cùm fit expletio, potest aliquis voluptate affici, & cùm secatur, dolere. Hæc opinio autem ex doloribus ac voluptatibus, quæ in alimento versantur, videtur esse nata: homines enim, cum egent alimento, & cùm antegressus dolor est, expletione delectari. Sed hoc non in omnibus voluptatibus accidit. Sunt enim doloris expertes tum mathematicæ, tum earum quæ in sensibus positæ sunt, ex quæ ex odoratu percipiuntur, voluptates: & verò acroamata, & spectacula: multæ etiam res memoria repetitæ, multæ denique speratæ voluptatem afferunt. Cuius igitur rei hæ voluptates ortus erũt? Nullius enim rei antegressa est penuria, aut egestas, cuius expletio consequatur. Iis autem qui turpes & probrosas voluptates obiiciunt, respõderi possit, hęc non esse iucunda. Non enim si hominibus malè affectis sunt iucunda, etiam absolutè iucunda sunt habenda: sed his tantùm. Quemadmodum neque ea quæ sunt ægrotis salubria, aut dulcia, aut amara: neque ea quæ lippientibus videntur alba, sunt reapse talia. Potest etiam hoc modo responderi, voluptates esse expetendas, sed non ab his rebus profectas: quemadmodum diuitem esse optabile est, sed non ex proditione: & valere, sed non quolibet cibo vescenti. Postremò dicendum est, specie differre voluptates. Aliæ enim sunt ex quæ ex rebus honestis capiuntur, ab iis quæ ex turpibus: neque fieri vllo modo potest, vt quis iusti hominis voluptate potiatur, qui non sit iustus: neque musici, qui non sit musicus: similisque est cæterorum ratio. Atque etiam videtur amicus, qui ab assentatore differt, voluptatem non esse bonum, aut certè differre specie voluptates, declarare. Ille enim videtur congredi & versari cum amico, vt ei sit bono, hic autem vt voluptati: & hoc vituperatur, illud laudant omnes, quasi amicus sermones & congressus suos aliò quàm assentator, referat.

A βαδίζειν δὲ & αὔξεσθαι, καὶ πάντα τὰ τοιαῦτα. μεταβάλλειν μὲν οὖν εἰς τὴν ἡδονὴν ταχέως & βραδέως, ἔστιν· ἐνεργεῖν δὲ κατ' αὐτὴν ταχέως, οὐκ ἔστι· λέγω δὲ ἥδεσθαι. ἡδονὴς τε πῶς αὖ εἴη; δοκεῖ γὰρ οὐκ ἐκ τοῦ τυχόντος τὸ τυχὸν γίγνεσθαι, ἀλλ' ἔξ οὗ γίγνεται, εἰς τοῦτο διαλύεσθαι. & οὗ ἡδονὴς ἡ ἡδονή, τούτου ἡ λύπη φθορά· & λέγουσι δὲ τὴν μὲν λύ-

B πην, ἔνδειαν τῆς κατὰ φύσιν· τὴν δ' ἡδονὴν, ἀναπλήρωσιν. ταῦτα δὲ σωματικά ἐστι πάθη. εἰ δή ἐστι τοῦ κατὰ φύσιν ἀναπλήρωσις, * ἡδονή, ἐν ᾧ ἡ ἀναπλήρωσις, τοῦτ' ἂν καὶ ἥδοιτο· τὸ σῶμα ἄρα οὐ δοκεῖ δέ· οὐκ ἔστιν ἄρα ἀναπλήρωσις, ἡ ἡδονή· ἀλλὰ γινομένης μὲν ἀναπληρώσεως, ἥδοιτο ἄν τις, & τελουμένης λυποῖτο. ἡ δόξα δ' αὕτη δοκεῖ γεγενῆσθαι ἐκ τοῦ περὶ τὴν ἔμφυτον λύπην & ἡδονὴν· εἰσάγει γὰρ γινομένους καὶ περιλυ-

C πουμένους, ἥδεσθαι τῇ ἀναπληρώσει. τοῦτο δ' οὐ περὶ πάσας συμβαίνει τὰς ἡδονάς· ἄλυποι γάρ εἰσιν αἵτε μαθηματικαί. & τῶν κατὰ τὰς αἰσθήσεις * αἱ ἀπὸ τῆς ὀσφρήσεως· & ἀκροάματα δὲ καὶ ὁράματα· πολλαὶ δὲ & μνῆμαι, & ἐλπίδες. τίνος οὖν αὖται γενέσεως ἔσονται; οὐδενὸς γὰρ ἔνδειαι γεγένηνται, οὗ * γένοιτ' ἂν ἀναπλήρωσις. πρὸς δὲ τοῖς * περιφέρουσι τὰς ἐπονειδίστους τῶν ἡδονῶν, λέγοι τις ἂν ὅτι οὐδ' ἔστι παντ' ἡδέα· ἃ γὰρ ἐν τοῖς κακῶς

D διακειμένοις ἡδέα πάντ' ἐστὶν, οἰητέον αὐτὰ καὶ ἡδέα εἶναι ἁπλῶς, πλὴν πυθοῖς· καθάπερ οὐδὲ τὰ τοῖς κάμνουσιν ὑγιεινὰ, ἢ γλυκέα, ἢ πικρά· οὐδ' αὖ λευκὰ, τὰ φαινόμενα τοῖς ὀφθαλμιῶσιν. ἢ οὕτω δὴ λέγοιτ' ἄν, ὅτι, αἱ μὲν ἡδοναὶ, αἱρεταί εἰσιν, ἃ μὲν ἀπογενόμενα· ὥσπερ & τὸ πλουτεῖν, περιόντι δ' οὔ· & τὸ ὑγιαίνειν, ἃ μὲν ὄντα φαγόντι· ἢ, ὅτι περὶ εἴδη διαφέρουσιν αἱ ἡδοναί· ἕτεραι γὰρ αἱ ἀπὸ τῶν καλῶν, τῶν ἀπὸ τῶν αἰσχρῶν· καὶ οὐκ ἔστιν ἡδονῆς τὸ εἶναι τὸ δικαίου, μὴ ὄντα δίκαιον· μηδὲ τὸ τοῦ μουσικοῦ, μὴ ὄντα μουσικόν· ὁμοίως δὲ & ἐπὶ τῶν ἄλλων. ἐμφαίνειν δὲ δοκεῖ & ὁ φίλος, ἕτερος ὢν τοῦ κόλακος, οὐκ οὐσαν ἀγαθὸν τὴν ἡδονὴν, διὰ τὴν ἡδονήν· * καὶ τὸ μὲν, ὀνειδίζεται· τὸ δ', ἐπαινοῦσιν, ὡς πρὸς ἕτερα, ὁμιλοῦντα.

γρ. ἡδ. ἐν ᾧ αὖ.

γρ & δια, pessimè.

γρ. ἥδοιτ' ἂν ἀναπλήρωσις.

γρ. προσφέρουσι minùs recte.

Vet. int. & ὁ μὲν ὀνειδίζεται· τὸν δ' ἐπαινοῦσιν, ὡς οὐ πρ. sic & Eustrat. legisse videtur.

οὐδεὶς τ' ἂν ἕλοιτο ζῆν παιδίου διάνοιαν ἔχων διὰ βίου, ἡδόμενος ἐφ' οἷς ἂν παιδία ὡς * οἷόν τε μάλιστα· οὐδ' αἱρεῖν, ποιοῦντα αἰσχίστων * μηδὲ ποτε μέλλοντα λυπηθήναι· καὶ πολλά τε ἀπουδλῶ ποιησάμενα ἂν, καὶ εἰ μηδεμίαν ὀφοφέροι ἡδονὴν, οἷόν τε ὁρᾶν, μνημονεύειν, εἰδέναι, ταῖς ἀρεταῖς ἔπεσθαι ἔχειν. εἰ δ' ὧδε διάγκης ἕπονται τούτοις * ἡδοναί, οὐδὲν διαφέρει· ἑλοίμεθα γὰρ ἂν ταῦτα, καὶ εἰ μὴ γίνοιτ' ἀπ' αὐτῶν ἡδονή. ὅτι μὲν οὖν οὔτε * πάγαθὸν ἡ ἡδονὴ, οὔτε πᾶσα αἵρετὴ, δῆλον ἔοικεν εἶναι, ἃ ὅτι εἰσὶν αἱρεταί τινες καθ' αὑτάς, διαφέρουσαι τῷ εἴδει, ἢ τῷ ἀφ' ὧν. ταὐτὸν μὲν οὖν λεγόμενα περὶ τῆς ἡδονῆς καὶ λύπης, ἱκανῶς εἰρήσθω.

γρ. οἷόντε μ. γρ. αἰσχρῶν

γρ. αἱ ἡδοναί,

γρ. ἀγαθὸν

ΚΕΦΑΛ. γ'.

Ὅτι οὐκ ἔστιν ἡ ἡδονὴ κίνησις.

Τί δ' ἐστὶν, ἢ ποῖόν τι, καταφανέστερον γένοιτ' ἂν ἀπ' ἀρχῆς διαλαβοῦσι. δοκεῖ γὰρ ἡ μὲν ὅρασις, καθ' ὁντιναοῦν χρόνον τελεία εἶναι· οὐ γάρ ἐστιν ὑστεροῦν οὐδενὸς, ὃ εἰς ὕστερον γενόμενον τελειώσει αὐτῆς τὸ εἶδος. * τοιούτῳ δ' ἔοικε καὶ ἡ ἡδονή· ὅλον γάρ τί ἐστι. καὶ κατ' οὐδένα χρόνον λάβοις ἂν ἡδονήν· ἧς ὅταν πλείω χρόνον γινομένης, τελειωθήσεται τὸ εἶδος· διόπερ οὐδὲ κίνησίς ἐστιν· ἐν χρόνῳ γὰρ πᾶσα κίνησις, καὶ τέλος ἕνεκά τινος, οἷον ἡ οἰκοδομικὴ τελεία, ὅταν ποιήσῃ οὗ ἕφιεται. ἢ ἐν ἅπασιν δὴ * τῷ χρόνῳ, ἢ ἐν τούτῳ. ἐν δὲ τοῖς μέρεσι τοῦ χρόνου πᾶσαι ἀτελεῖς, καὶ ἕτεραι τῷ εἴδει τῆς ὅλης καὶ ἀλλήλων· ἡ γὰρ τῶν λίθων συνθεσις, ἑτέρα τῆς τοῦ κίονος ῥαβδώσεως, καὶ αὕτη, τῆς τοῦ ναοῦ ποιήσεως. καὶ ἡ μὲν τοῦ ναοῦ, τελεία· οὐδενὸς γὰρ ἐνδεὴς πρὸς τὸ προκείμενον· ἡ δὲ τῆς κρηπῖδος καὶ τοῦ περιγλύφου, ἀτελής· μέρους γὰρ ἑκατέρα. ᾧ εἴδει οὖν διαφέρουσι, καὶ οὐκ ἔστιν ἐν ὁτῳοῦν χρόνῳ λαβεῖν κίνησιν τελείαν τῷ εἴδει· ἀλλ' εἴπερ, ἐν τῷ πρώτῳ. ὁμοίως δὲ καὶ ὅτι βαδίσεως καὶ τῶν λοιπῶν· εἰ γάρ ἐστιν ἡ φορὰ, κίνησις πόθεν ποῖ, καὶ ταύτης διαφοραὶ κατ' εἴδος, πλῆσις, βάδισις, ἅλσις, καὶ τὰ τοιαῦτα· ὧν μόνον δὲ οὕτως, ἀλλὰ καὶ ἐν αὐτῇ τῇ βαδίσει· τὸ γὰρ πόθεν ποῖ, οὐ ταὐτὸν ἐν

χρ. πρώτ.

χ. τῷ χρόνῳ πρώτῳ & τῷ χρόνῳ ἢ πρώτῳ·

A Neque verò quiquam vita sit optabilis, vt per omnem vitam, cogitationem & mentem puerilem obtineat: iisque rebus quibus pueri lætantur, quàm maximè fieri potest, delectetur: neque quisquã gaudere cupiat turpissima aliqua & flagitiosissima re admissa, etiam si nunquam sit propterea doliturus. Ad multa denique studium atque operam nostram cõtulerimus, etiam si nullam voluptatem sint allatura: cuiusmodi sunt, videre, memoria tenere, scire, virtutes denique habere. Nec refert quòd his necessariò succedunt voluptates. Hæc enim sequeremur & expeteremus, etiãsi nulla B ex iis proficisceretur voluptas. Non esse igitur summum bonum võluptatem, neque omnem esse expetendam: esseque nonnullas per se expetendas, vel specie, vel iis rebus, ex quibus oriuntur, differenteis, perspicuum videtur Atque ea quidem, quæ de voluptate ac dolore dicuntur, satis à nobis exposita sint.

CAPVT III.

Ex sua porrò sententia Voluptatis nãturam declaraturus ἀποφαντικῶς primùm id facit, & quid voluptas non sit, ostendit.

C

QVid sit autem, aut qualis res sit, planius fieri poterit, si ab initio repetamus. Videtur enim aspectus quouis tempore perfectus esse. Nam nil desiderat, quod cùm postea cõtigerit, eius formam sit absoluturum. Huic similis est & voluptas. Namque totum quiddã est, atque integrum: neque quisquam voluptatem vllo tempore sumat, cuius, si longiùs producatur, forma sit perfectior futura. Itaq; ne motus quidem est. Omnis enim motus in tẽpore versatur, & ad aliquem finem refertur: verbi gratia, is qui in ædificando consumitur, tum perfectus est, cùm id quod desiderat, effecerit. Aut igitur in toto tempore, aut in hoc. In partibus autem temporis omnes sunt imperfecti, speciéque & à toto, & ipsi inter se differunt. Lapidum enim compositio & structura alia est à columnæ striatione: & hi motus, alii sunt à templi perfectione. Ac templi quidem motus perfectus est: nihil enim desiderat ad id quod propositum fuerat. Fundamenti autem, & lacunaris, imperfectus: vterque enim partis est. Specie igitur differunt, neque E in vllo tempore, qualecunque illud sit, perfectus in suo genere motus sumi potest: aut si maximè potest, in toto potest, similiterque de incessu, & reliquis motibus sentiendum. Si enim loci mutatio motus est alicunde aliquò, huius quoque formæ dispares ac differentes, volatus, incessus, saltus, & cætera huiusmodi, motus sunt alicunde aliquò. Nec solùm ita se res habet in aliis loci mutationibus, verumetiam in ipso incessu. Nam incessus alicunde aliquò non est idem in stadio,

atq; in eius parte: neq; idem in vna, atq; in alia: neque eadem loci mutatio est, qua hæc linea, & qua illa transitur. Non enim linea solùm transitur, verumetiam linea, quæ in loco est: at hæc in alio loco, quàm illa est. Subtiliter igitur & enucleatè de motu in aliis libris disputatum à nobis est. Videtur autem non omn tempore perfectus esse, sed plerique imperfecti, speciéque differentes, si quidem termini alicunde aliquo motum informant. At voluptatis in quouis tempore forma perfecta est. Perspicuum igitur est, motum & voluptatem inter se differre, voluptatemque totum quiddam & perfectum esse. Quod quidem etiam ex eo intelligere licet, quòd fieri non potest vt quis moueatur nisi in tempore: sed vt voluptate afficiatur, potest. Nam quod in puncto temporis positum est, totum quiddã est. Atque ex his perspicuum illud quoq; est, minùs rectè ab his dici, voluptatem motũ aut ortum esse. Non enim omnium rerum dicuntur esse motus & ortus, sed earum duntaxat, quæ partitionem recipiunt, & quæ non sunt tota. Neque enim aspectus, neque puncti, neque monadis ortus est, neque horum quidquã vel motus, vel ortus est. Ergo neque voluptas, motus vel ortus est. Est enim totum atque integrum quiddam voluptas.

A ὥσπερ δὲ τὸ ἁπλοῦν καὶ τὸ μέρος, καὶ ἐν ἑτέρῳ καὶ ἑτέρῳ μέρει· οὐδὲ τὸ διεξιέναι καὶ γραμμὴν τινὰ δεῖ καὶ εἶναι· οὐ μόνον γὰρ γραμμὴ διαπορεύεται, ἀλλὰ καὶ ἐν τῷ τόπῳ οὖσα· καὶ ἐν ἑτέρῳ δ' αὐτὴ ἐκείνης. δι' ἀκριβείας μὲν οὖν περὶ κινήσεως ἐν ἄλλοις εἴρηται. ἔοικε δ' οὐκ ἐν ἀπαρτὶ χρόνῳ τελεία εἶναι, ἀλλ' αἱ πολλαὶ ἀτελεῖς καὶ διαφέρουσαι τῷ εἴδει, εἴπερ καὶ πόθεν ποῖ εἰδοποιόν. τῆς ἡδονῆς δ' ἐν ὁτῳοῦν χρόνῳ τέλειον τὸ εἶδος. δῆλον οὖν ὡς ἔστε- B σαί τε δεῖ εἶεν ἀλλήλων, καὶ τὴν ὅλωσιν καὶ τὸ λείων ἡ ἡδονή. δόξειε δ' ἂν τοῦτο καὶ ἐκ τοῦ μὴ ἐνδέχεσθαι κινεῖσθαι μὴ ἐν χρόνῳ, ἡδεῖσθαι δέ· τὸ γὰρ ἐν τῷ νῦν, ὅλον καὶ. ἐκ τούτων δὲ δῆλον, καὶ ὅτι οὐ καλῶς λέγουσι κίνησιν καὶ γένεσιν εἶναι τὴν ἡδονήν. οὐ γὰρ πάντων ταῦτα λέγεται, ἀλλὰ τῶν μεριστῶν· καὶ μὴ ὅλων· οὐδὲ γὰρ ὁράσεώς ἐστι γένεσις, οὐδὲ στιγμῆς, οὐδὲ μονάδος· οὐδὲ τούτων οὐ- C δεὶς κίνησις, οὐδὲ γένεσις· οὐδὲ δὴ ἡδονῆς· ὅλον γάρ τι.

CAPVT IV.

Voluptatis naturam καθαπαξ perſequitur, & quid ſit, enarrat.

IAm verò cùm sensus omnis in id quod sub eum sensum cadit, suo munere fungatur: & perfectè quidem fungatur is qui bene affectus est, cum eorum, quæ sub illo sensu posita sunt, pulcherrimo quoque comparatus. Tale enim quiddam maximè videtur esse perfecta muneris functio. Atque vtrũ sensum suo munere fungi dicamus, an id in quo sensus inest, nihil interfit. In vnoquoque autem genere optima est functio eius quod optimè affectum est, cũ eorum, quæ sub eum sensum cadunt, præstantissimo quoque comparatum. Hæc autẽ perfectissima erit & iucundissima. Habet enim sensus suam quisque voluptatem: itemq; cogitatio & cognitio. Atque vt quæque functio est perfectissima, ita iucundissima est. Est autẽ perfectissima eius quod bene affectum est, ad eorum quæ sub illum sensum aut cogitationẽ cadũt, optimum. Perficit igitur muneris functionem voluptas. Sed non ita perficiet, vt & res sensui subiecta, & sensus ipse, cùm bona sunt. Quemadmodum bona valetudo aliter causa est cur aliquis valeat, aliter medicus. Iam perspicuũ illud perfectò est, in omni sensu voluptatem gigni. Dicimus enim, quędam, quæ cernuntur, & quæ audiũtur, esse iucũda.

ΚΕΦΑΛ. δ'.

Ὅτι ἡ ἡδονὴ τελειοῖ τὴν ἐνέργειαν, οὐχ ὡς ἡ ἐνυπάρχουσα ἕξις, ἀλλ' ὡς ἐπιγινόμενόν τι τέλος, οἷς τοῖς ἀκμαίοις ἡ ὥρα.

ΑΙΣΘΗΣΕΩΣ δ' πᾶσης D Eustrat. videtur, ἡ λεκτέα. ac locum supplet. scribi autem vult δὲ non δ'. Eum vide.

ἀπεὸς τὸ αἰσθητὸν ἐνεργούσης, τελείως δὲ τῆς εὖ διακειμένης πρὸς τὰ κάλλιστον τῶν ὑπὸ τὴν αἴσθησιν κειμένων· τοιοῦτον γὰρ μάλιστ' ἂν δόκει εἶναι τὸ τελεία ἐνέργεια· αὐτὴν δὲ λέγειν ἐνεργεῖν, ἐν ᾧ ἐστι, μηδὲν διαφέρειν· καθ' ἕκαστον δὲ βελτίστη ἐστὶν ἡ ἐνέργεια, τοῦ ἄριστα διακειμένου πρὸς τὸ κάλλιστον τῶν ὑφ' αὐτήν· αὕτη δ' ἂν τελειοτάτη εἴη καὶ ἀρίστη· κατὰ πᾶσαν γὰρ αἴσθησίν ἐστιν ἡδονή· ὁμοίως δὲ καὶ διάνοιαν καὶ θεωρίαν· ἀρίστη δὲ ἡ τελειοτάτη· τελειοτάτη δέ, ἡ τοῦ εὖ ἔχοντος πρὸς τὸ σπουδαιότατον τῶν ὑφ' αὐτήν· τελειοῖ δὲ τὴν ἐνέργειαν ἡ ἡδονή· οὐ τὸν αὐτὸν δὲ τρόπον ἥ τε ἡδονὴ τελειοῖ καὶ * τὸ αἰσθητόν τε καὶ ἡ αἴσθησις, σπουδαῖα ὄντα· ὥσπερ οὐδὲ ἡ ὑγίεια καὶ ὁ ἰατρὸς ὁμοίως αἰτία ἐστὶ τῆς ὑγιαίνειν. καθ' ἑκάστην δ' αἴσθησιν ὅτι γὰρ ἡ ἡδονὴ δῆλον· φαμὲν γὰρ ὁράματα καὶ ἀκούσματα εἶναι ἡδέα.

γρ. ἔπεσθαι etiam apud Eustrat.

Phys. l. 5.

γρ. ἐνεῖναι. vide Lamb. annot.

γρ. ἡδονή.

δῆλον δὲ καὶ ὅτι μάλιστα, ἐπειδὰν ἥ τε αἴσθησις ᾖ κρατίστη, καὶ περὶ τοιοῦτον ἐνεργῇ· τοιούτων δὲ ὄντων, τοῦ τε αἰσθητοῦ καὶ τοῦ αἰσθανομένου, ἀεὶ ἔσται ἡδονή, ἐπαρκούσης γε τοῦ ποιήσοντος καὶ τοῦ πεισομένου. τελειοῖ δὲ τὴν ἐνέργειαν ἡ ἡδονή, οὐχ ὡς ἡ ἕξις ἐνυπάρχουσα, ἀλλ' ὡς ἐπιγινόμενόν τι τέλος, οἷς τοῖς ἀκμαίοις ἡ ὥρα. ἕως δ' οὖν ἂν τὸ αἰσθητὸν ἢ νοητὸν ᾖ, οἷς δεῖ, καὶ τὸ κρῖνον ἢ θεωροῦν, ἔσται ἐν τῇ ἐνεργείᾳ ἡδονή· ὁμοίων γὰρ ὄντων, καὶ πρὸς ἄλληλα τὸν αὐτὸν τρόπον ἐχόντων, τοῦ τε παθητικοῦ, καὶ τοῦ ποιητικοῦ, τὸ αὐτὸ πέφυκε γίνεσθαι. πῶς οὖν οὐδεὶς συνεχῶς ἥδεται; * ἢ κάμνει; πάντα γὰρ τὰ ἀνθρώπεια ἀδυνατεῖ συνεχῶς ἐνεργεῖν. οὐ γίνεται οὖν οὐδὲ ἡδονή· ἕπεται γὰρ τῇ ἐνεργείᾳ· ἔνια δὲ τέρπει καὶ ἀόντα· ὕστερον δὲ οὐχ ὁμοίως δοκεῖ ταῦτα· τὸν μὲν γὰρ πρῶτον * διακέκληται ἡ διάνοια, καὶ διατεταμένως ἐπὶ αὐτοῖς ἐνεργεῖ, ὥσπερ κατὰ τοὺς ὄψει οἱ ἐμβλέποντες· μετέπειτα δὴ, οὐ τὰ αὐτὰ περὶ ἐνέργεια, ἀλλὰ παρημελημένη· διὸ καὶ ἡ ἡδονὴ ἀμαυροῦται. ὀρέγεσθαι δὲ τῆς ἡδονῆς οἰητέον τοὺς αὐτοὺς ἅπαντας, ὅτι καὶ τοῦ ζῆν ἅπαντες ἐφίενται· ἡ δὲ ζωὴ, ἐνέργειά τις ἐστί· καὶ ἕκαστος περὶ ταῦτα καὶ τούτοις ἐνεργεῖ, ἃ καὶ μάλιστα ἀγαπᾷ· οἷς, ὁ μὲν μουσικὸς, τῇ ἀκοῇ περὶ τὰ μέλη· ὁ δὲ φιλομαθὴς, τῇ διανοίᾳ περὶ τὰ θεωρήματα· οὕτω δὲ καὶ τὸν λοιπῶν ἕκαστος. ἡ δὲ ἡδονὴ τελειοῖ τὰς ἐνεργείας· καὶ τὸ ζῆν δὲ, οὗ ὀρέγονται· εὐλόγως οὖν καὶ τῆς ἡδονῆς ἐφίενται· τελειοῖ γὰρ ἑκάστῳ τὸ ζῆν, αἱρετὸν ὄν.

κ. ἢ ὅτι κάμν.

κ. διακέκληται, idque malim Vetus int. addit, διὰ τὸ ὀπτικὸν μᾶλλον π.

ΚΕΦΑΛ. ε'.

Ὅτι δοκοῦσιν αἱ ἡδοναὶ τῷ εἴδει διαφέρειν.

ΠΟΤΕΡΟΝ δὲ διὰ τὴν ἡδονὴν τὸ ζῆν αἱρούμεθα, ἢ διὰ τὸ ζῆν τὴν ἡδονὴν ἀφείλωμεν ἐν τοῖς παρ' ἡμῖν. συνεζεύχθαι μὲν γὰρ ταῦτα φαίνεται, καὶ χωρισμὸν οὐ δέχεσθαι· ἄνθρωπος γὰρ ἐνεργείας, οὐ γίνεται ἡδονή· πᾶσαν τε γὰρ ἐνέργειαν τελειοῖ ἡ ἡδονή. ὅθεν δοκοῦσι καὶ ᾧ εἴδει διαφέρειν· ἕτερα γὰρ τοῖς εἴδει, ὑφ' ἑτέρων οἰόμεθα * τελειοῦσθαι. οὕτω γὰρ φαίνεται καὶ τὰ φυσικὰ,

κ. πλανᾶσθαι. διαφέρουσι δὲ αἱ πρὸς διάνοιαν τῶν κατὰ αἴσθησιν οὖν.

A Atq; ea tum videlicet iucundissima sunt, cùm & sensus est optimus, & in id quod tale sit, suã actionem explicat, suoque munere fungitur. Quandiu autem talia erunt, & id quod sensu percipitur, & id quod sentit, semper erit voluptas, dummodo præstò sit, quod efficit, & quod patitur. Perficit autem muneris functionem voluptas, non vt habitus penitus insitus, sed vt finis quidam subsequens: veluti eos qui florent ætate, formæ maturitas. Quandiu autem id quod sub sensum vel intelligentiã cadit, tale fuerit quale oportet esse: & quandiu id quod iudicat aut contemplatur, tale: tãdiu B in functione muneris futura est voluptas. Nã cùm similia sunt, cumque eodem modo inter se affecta sunt, & id quod ad accipiendum seu patiendum aptum est, & id in quo efficiendi vis inest: eadem res ex illis existere solet suapte natura. Quî fit igitur vt nemo continenter delectetur? An quòd defatigatur? Nullæ enim res humanæ assiduam muneris functionem ferre possunt. Ita neque perpetua voluptas gigni potest: functionem muneris enim consequitur. Nonnulla autẽ delectant, quandiu noua sunt: sed posteriùs non æquè, propter hanc causam. Principiò enim incumbit in ea cogitatio, & contentè in iis suo munere fungitur, vt qui defixis oculis rem aliquã intuentur. C Postea verò talis in fungendo munere contentio non adhibetur, sed muneris functio remissior ac negligentior est. Quapropter voluptas quoque inobscuratur. Existimare autẽ possit aliquis omneis, idcirco expetere voluptatem, quia & viuẽdi cupiditate omnes afficiantur: vita autem muneris functio quædam sit: & in eis elaboret quisque maximè, suoque munere fungatur, quæ maximè adamat: vt musicus auditu in sonis & cantibus: disciplinarum studiosus, agitatione mentis in cognitione rerum: & ita cæteri suo quisque in studio. At voluptas functiones muneris perficit D atque absoluit: & vitam quoque, quam omnes expetunt. Non temere igitur etiam voluptatem appetunt. Vitam enim, quæ cuique optabilis est, perficit.

CAPVT V.

Voluptatem in specie declarat, eiusdemque differentias recenset.

E VTrum autem propter voluptatẽ vitæ retinendæ studio ducamur, an viuẽdi causa voluptatem sequamur, omittamus in præsenti disputare. Videntur enim hæc inter se esse copulata, neque alterũ ab altero posse seiũgi. Nam neq; sine aliqua muneris functione gignitur voluptas, & omnem muneris functionẽ perficit voluptas. Quare specie quoque differre videntur voluptates. Nam quæ specie differunt, ab iis quæ specie quoq; differũt, perfici existimamus. Videtur enim & res naturales,

& ex quæ arte constant, ita se habere: exempligratia, animalia, arbores, tabulæ pictæ, statuæ, domus, vasa. Simili igitur modo & muneris functiones, quæ specie differunt, ab iis, quæ specie differunt, voluptatibus perfici. Differunt autem specie functiones cogitationis, à sensuum functionibus, & hæ inter se. Ergo & voluptates ex quæ illas perficiunt. Atq, hoc ex eo etiam cognosci poterit, quòd suæ quæq; voluptas muneris functioni, quam perficit, coniuncta est. Auget enim & amplificat muneris functionem sua voluptas. Nã diligentiùs quidque iudicant, accuratiusque persequuntur, & administrant, qui cum voluptate munere funguntur. Verbi gratia, geometriæ fiunt periti, qui geometriæ studiis & actionibus delectantur, & vnumquidque facilius ac planiùs intelligunt: itemque musicæ & artis ædificandi studiosi, & cæteri artifices magnos progressus in suo quisque studio & munere faciunt, si eo delectentur. Augent igitur studium & actionem voluptates. At quidquid auget, hoc ei quod auget, familiare & coniunctum est. Quæ autem iis quæ specie differunt, accommodata & coniuncta sunt, ea quoque specie sunt diuersa. Præterea planius hoc ex eo fieri poterit, quòd ex voluptates, quæ ab aliis ac diuersis rebus proficiscuntur, propriis muneris functionibus impedimento sunt. Nam qui tibiarum cantu delectantur, si aliquem, qui tibia canat, exaudierint, orationi, quæ habetur, animum aduertere non possunt: quoniam magis eos delectat tibiarum cantus, quàm negotium quod agitur. Ea igitur quæ ex tibiarum sonis percipitur voluptas, muneris functionem eam quæ in oratione habenda expromitur, corrumpit: itemque hoc in aliis vsu venit, cùm quis simul duabus rebus operam dat. Quæ enim muneris functio iucundior est, ea depellit ac discutit alteram, eoque magis, quo maior sit illius voluptas, adeò vt in altera re suo munere fungi non possit. Itaque cùm re aliqua, quæcunque illa sit, vehementer delectamur, non ferè aliud facimus: contrà cùm aliquid aliud leuiter modicéque probamus, aliud agimus, cuiusmodi est id quod fit ab iis qui in theatris edunt bellaria. Tũc enim vel maximè hoc faciunt, cùm inepti & mali sunt equorum agitatores, aut histriones. Quoniam autem propria voluptas muneris functiones cùm limatas atque accuratas efficit, tum diuturniores ac meliores reddit; alienæ autẽ corrũpũt: perspicuũ est, inter eas multũ interesse. Propemodũ enim idem quod proprii dolores, efficiũt alienæ voluptates. Muneris enim functiones corrũpunt proprii dolores: verbi gratia, si cui scribere, aut ratiocinari sit iniucundũ ac molestũ, ille nõ scribit, hic nõ ratiocinatur, quia molesta est huius muneris fũctio. Euenit igitur muneris functionibus à propriis voluptatibus cõtrariũ cius quod à propriis doloribus efficitur.

A καὶ τὰ ὑπὸ τέχνης, οἷ ζῶα, & δένδρα, καὶ γραφὴ, καὶ ἀγάλματα, & οἰκία, & σκεῦος. ὁμοίως δὲ καὶ τὰς διαφερούσας τῷ εἴδει ὑπὸ διαφερόντων τῷ εἴδει τελειοῦσθαι. διαφέρουσι δὲ αἱ τῆς διανοίας τῶν κατὰ τὰς αἰσθήσεις, & αὗται ἀλλήλων κατ' εἶδος. & αἱ τελειοῦσαι δὴ ἡδοναί. φανείη δ' ἂν τοῦτο & ἐκ τοῦ συνοικειοῦσθαι τὴν ἡδονὴν ἑκάστῳ τῇ ἐνεργείᾳ

B ᾧ τελειοῖ. συναύξει γὰρ τὴν ἐνέργειαν ἡ οἰκεία ἡδονή. μᾶλλον γὰρ ἕκαστα κρίνουσι & ἀξιακριβοῦσιν οἱ μεθ' ἡδονῆς ἐνεργοῦντες· οἷ γεωμετρικοὶ γίνονται, οἱ χαίροντες τῷ γεωμετρεῖν, & κατανοοῦσιν ἕκαστα μᾶλλον· ὁμοίως δὲ καὶ φιλοῦμουσοι, & φιλοικοδόμοι. & τὴν ἄλλων ἕκαστοι, ὅταν-διδῶσιν εἰς τὸ οἰκεῖον ἔργον, χαίροντες αὐτῷ. συναύξουσι * δὴ αἱ ἡδοναί. τὰ δὲ μὴ συναύξοντα, οἰκεῖα. τοῖς ἑτέροις δὲ τῷ εἴδει, καὶ τὰ οἰκεῖα, ἕτερα τῷ εἴδει. ἔτι δέ, μᾶλλον τοῦτ' ἂν φανείη ἐκ τοῦ τὰς ἀφ' ἑτέρων ἡδονὰς ἐμποδίους τῇσ ἐνεργείαις εἶ). οἱ γὰρ φίλαυλοι ἀδυνατοῦσι πρὸς λόγοις προσέχειν, ἐὰν καταχέωσιν αὐλοῦντος, μᾶλλον χαίροντες αὐλητικῇ τῆς παρούσης ἐνεργείας· ἡ καθ' αὑτὸ αὐλητικὴ τοῦ λόγον ἐνέργειαν φθείρει. ὁμοίως δὲ τοῦτο & ὅτι τῶν ἄλλων συμβαίνει, ὅταν ἅμα περὶ δύο ἐνεργῇ. ἡ γὰρ ἡδίων τὴν ἑτέραν ἐκκρούει· καὶ ἐὰν πολὺ διαφέρῃ κατὰ τὴν ἡδονήν, μᾶλλον, ὥστε * μηδὲ ἐνεργεῖν κατὰ τὴν ἑτέραν. διὸ χαίροντες ὀπτωσοῦν σφόδρα, οὐ πάνυ δραματικὴν ἑτέραν & ἄλλας ποιοῦμεν, ἀλλοις ἠρέμα ἀκροασόμενοι, οἷ' & ἐν τοῖς θεάτροις οἱ πραγματίζοντες, ὅταν φαῦλοι * οἱ ἀγωνιζόμενοι ὦσι, τότε μάλιστα αὐτὸ δρῶσιν. ἐπεὶ δ'; ἡ μὲν οἰκεία ἡδονὴ ἀξιακριβοῖ τὰς ἐνεργείας καὶ χείρους & βελτίους ποιεῖ· αἱ δ' ἀλλότριαι

E λυμαίνονται, δῆλον ὡς πολὺ διέστασι· σχεδὸν γὰρ αἱ ἀλλότριαι ἡδοναὶ ποιοῦσιν ὅπερ αἱ οἰκείας λύπαι· φθείρουσι γὰρ τὰς ἐνεργείας αἱ οἰκείαι λύπαι· οἷ εἴτε τὸ γράφειν ἀνδρὲς & ὀπίλυπον, ἢ τὸ λογίζεσθαι, ὁ μὲν οὐ γράφει· ὁ δὲ, οὐ λογίζεται, λυπηρὰς οὔσης τῆς ἐνεργείας. συμβαίνει δὴ περὶ τὰς ἐνεργείας τοιοῦτον ἀπὸ τῶν οἰκείων ἡδονῶν τε & λυτρῶν· οἰκεῖαι δ' εἰσὶν, αἱ ὅτι τῇ ἐνεργείᾳ καθ' αὑτὴν γινόμεναι.

αἱ δ' ἀλλότριαι ἡδοναί, εἴρηται, ὅτι παραπλήσιόν τι τῇ λύπῃ ποιοῦσι· φθείρουσι γάρ, ἀλλ' οὐχ ὁμοίως. διαφερόντων δὲ τῶν ἐνεργειῶν ὀπτικὴ καὶ φαντάσεως, καὶ τούτων μὲν καθαρῶν οὐσῶν· τῶν δὲ, φαύλων· τῶν δὲ, ἑτέρων, ὁμοίως ἔχουσι καὶ αἱ ἡδοναί· καθ' ἑκάστην γὰρ ἐνέργειαν οἰκεία ἡδονὴ ἔστιν. ἡ μὲν οὖν τῇ σπουδαίᾳ οἰκεία, σπουδαία· ἡ δὲ τῇ φαύλῃ, μοχθηρά. καὶ γὰρ αἱ ἐπιθυμίαι, τῶν μὲν καλῶν, ἐπαινεταί· τῶν δ' αἰσχρῶν, ψεκταί. οἰκειότεραι δὲ ταῖς ἐνεργείαις αἱ ἐν αὐταῖς ἡδοναί, τῶν ὀρέξεων· αἱ μὲν γὰρ, διωρισμέναι εἰσὶ καὶ τοῖς χρόνοις, καὶ τῇ φύσει· αἱ δὲ, σύνεγγυς ταῖς ἐνεργείαις, καὶ ἀδιάλειπτοι οὕτως, ὥστ' ἔχειν ἀμφισβήτησιν, εἰ ταὐτόν ἐστιν ἡ ἐνέργεια τῇ ἡδονῇ. οὐ μὴν ἔοικέ γε ἡδονὴ διάνοια εἶναι, οὐδ' αἴσθησις· ἄτοπον γάρ· ἀλλὰ διὰ τὸ μὴ χωρίζεσθαι, φαίνεσθαι ταὐτόν τισιν. ὥσπερ * οὖν αἱ ἐνέργειαι ἕτεραι, καὶ αἱ ἡδοναί. διαφέρει δὲ μὴ ὀλίγον ἡ ὄψις ἁφῆς καθαριότητι, καὶ ἀκοὴ καὶ ὄσφρησις γεύσεως· ὁμοίως * δὴ διαφέρουσι καὶ αἱ ἡδοναί, καὶ τούτων αἱ περὶ τὴν διάνοιαν, καὶ ἑκάτεραι ἀλλήλων. δοκεῖ δ' εἶναι ἑκάστῳ ζώῳ καὶ ἡδονὴ οἰκεία, ὥσπερ καὶ ἔργον· μᾶλλον γὰρ τὴν ἐνέργειάν. καὶ ἐφ' ἑκάστῳ δὲ θεωροῦντι, τοῦτ' ἂν φανείη· ἕτερα γὰρ ἵππου ἡδονὴ καὶ κυνὸς καὶ ἀνθρώπου, καθάπερ Ἡράκλειτός φησιν, * ὄνους σύρματα ἂν ἑλέσθαι μᾶλλον ἢ χρυσόν· ἥδιον γὰρ χρυσοῦ τροφὴ ὄνοις. αἱ μὲν οὖν τῶν ἑτέρων ᾧ εἴδει, διαφέρουσιν εἰδεῖ. ταῖς δὲ τῶν αὐτῶν, ἀδιαφόροις δῆλον εἶναι. διαλλάττουσι δὲ οὐ μικρὸν ὅτι γε τῶν ἀνθρώπων· τὰ γὰρ αὐτὰ, τοὺς μὲν λυπεῖ· τοὺς δὲ τέρπει· καὶ τοῖς μὲν, λυπηρὰ καὶ μισητά ἐστι· τοῖς δὲ, ἥδεα καὶ φίλητά. καὶ ὅτι γλυκέων δὲ τοῦτο συμβαίνει· οὐ γὰρ τὰ αὐτὰ τῷ πυρέττοντι δοκεῖ, καὶ τῷ ὑγιαίνοντι, οὐδὲ θερμὰ εἶναι τῷ ἀσθενεῖ καὶ τῷ ἰσχυρῷ· ὁμοίως δὲ καὶ ἐφ' ἑτέρων τοῦτο συμβαίνει. δοκεῖ δ' ἐν ἅπασι τοῖς τοιούτοις εἶναι τὸ φαινόμενον ᾧ σπουδαίῳ. εἰ δὲ τοῦτο καλῶς λέγεται, καθάπερ δοκεῖ, * καὶ ἔστιν ἑκάστου μέτρον ἡ ἀρετὴ, καὶ ὁ ἀγαθὸς, ἢ τοιοῦτος, καὶ ἡδοναὶ εἶεν ἂν αἱ τούτῳ φαινόμεναι, καὶ ἡδέα, οἷς ἔστι χαίρει. μὴ δὲ τοῦτο διίσχυρῃ, εἴτ' φαίνεται ἡδέα, οὐδὲν θαυμαστόν· πολλαὶ γὰρ * φθοραὶ καὶ λύμαι ἀνθρώπων γίνονται

A Sunt autem ii proprii dolores, eæque propriæ voluptates, quæ muneris functionem per se subsequuntur. Diximus autem alienas voluptates simile quiddam dolori efficere: corrumpunt enim, sed dissimili modo. Iam cùm functiones muneris bonitate & vitio inter se differant, aliæque sint expetendæ, aliæ fugiendæ atque aspernandæ, aliæ neutræ: similis est ratio etiam voluptatum. Sua enim cuiusque functionis muneris voluptas est, Atque ea quidem, quæ bonæ propria est, bona est: quæ malæ, vitiosa. Nam & cupiditates rerum honestarum sunt laudabi-
B les: turpium, vituperabiles. Verùm muneris functionibus propinquiores & coniunctiores sunt ex quæ in eis insunt voluptates quàm appetitiones. Hæ enim distinctæ sunt & temporibus & natura: illæ functionibus muneris sunt proximæ & cohærent, itaque sunt indistinctæ & confusæ, vt controuersia sit, an idem sit muneris functio, quod voluptas. Non tamen videtur voluptas, cogitationis aut sensus esse functio. Absurdum enim fuerit. Sed propterea quòd non separantur, idem esse nonnulli existimant. Quem-
C admodum igitur dissimiles sunt inter se muneris functiones, sic & voluptates. Differt autem videndi sensus à tactu, sinceritate, auditusque & odoratus à gustatu. Similiter igitur differunt voluptates: & ab his eæ quæ in cogitatione versantur, & vtræque inter se. Videtur autem sua cuiusque animalis, vt & munus, esse voluptas. Est enim functioni muneris consentanea cuiusque animátis propria. Quod in singulis si quis spectare voluerit, perspicuum esse poterit. Alia enim equi voluptas est, alia canis, alia hominis: quemadmodum ait Heraclitus, asino culmos
D & paleas auro esse optabiliores. Iucundius enim est asinis pabulum, quàm aurum. Eorum igitur, quæ specie differunt, specie quoque differunt voluptates. Eas autem quæ sunt eorumdem, easdem esse probabile est. Verùm in hominibus magna est earum varietas. Eadem enim alios offendunt, alios delectant: & his odiosa ac molesta sunt, illis amabilia & iucunda. Atque hoc in rebus dulcibus vsu venit: non enim eadem ei qui æstu febrique iactatur, & valenti dulcia videntur. Nec idem
E calidum ægro atque imbecillo, & ei cui corpus firmum & bene constitutum est: similiterque hoc in aliis accidit. Sed in omnibus, quæ sunt huiusmodi, id esse videtur, quod viro bono virtutéque prædito videtur. Quòd si hoc rectè dicitur, vt videtur, & si vniuscuiusque rei mẽsura virtus, & vir bonus est, quàlis est: erunt & eæ profectò voluptates, quæ huic videntur voluptates: & ea iucunda, quibus hic delectatur. Neque verò mirum cuiquam esse debebit, si, quæ huic sunt aspera & molesta, ea alicui esse iucũda videãtur. Multæ enim exoriũtur hominũ pestes & corruptelæ.

Non sunt autem illa iucunda, sed his, & sic affectis. Ex igitur quæ sine controuersia sunt inhonestæ voluptates, non sunt videlicet dicendæ voluptates, nisi fortè hominibus corruptis ac deprauatis. Sed earum, quæ videntur esse bonæ, qualis aut quænam hominis dicenda voluptas est? An hoc declarabunt muneris functiones? Has enim suæ consequuntur voluptates. Siue igitur vna, siue plures sunt perfecti & beati viri muneris functiones, ex quæ has perficiunt, voluptates, propriè dici possunt hominis esse voluptates: reliquæ autem secundo loco, & longo post interuallo, quemadmodum & muneris functiones.

A ἡδέα δ' οὐκ ἔστιν, ἀλλὰ τούτοις, καὶ οὕτω διακειμένοις. Ταῖς μὲν οὖν ὁμολογουμένως αἱρεταῖς, δῆλον ὡς οὐ φατέον ἡδονὰς εἶ), πλὴν τοῖς διεφθαρμένοις. τὴν δ' ὑπειληφυῖαν δοκουσῶν εἶ), ποίαν ἢ τίνα φατέον τὴν ἀνθρώπου εἶ); ἢ ἐκ τῆς ἐνεργείας δῆλον; ταύταις γὰρ ἕπονται αἱ ἡδοναί. εἴτ' οὖν μία ἐστὶν, εἴτε πλείους, αἱ τὸν τελείου καὶ μακαρίου ἀνδρὸς, αἱ ταύταις τελειοῦσαι ἡδοναί, κύριως λέγοιντ' ἂν ἀνθρώπου ἡδοναὶ εἶ). αἱ δὲ
B λοιπαὶ, δευτέρως καὶ πολλοστῶς, ὥσπερ αἱ ἐνέργειαι.

CAPVT VI.

Principiis omnibus vitæ beatæ expositis, reassumit denuò ipsum finem, Beatitudinem scilicet: vt à quo ceu fundamento disputatio de moribus cœpit, in idem reuoluatur. Ostendit autem Beatitudinis naturam & essentiam in genere.

ΚΕΦΑΛ. ς'.

Περὶ εὐδαιμονίας· ὅτι οὐκ ἐν ταῖς διαγωγαῖς ἐστιν, ἀλλ' ἐν ταῖς κατ' ἀρετὴν ἐνεργείαις.

EXpositis iis quæ ad virtutes, amicitias, & voluptates pertinent; reliquum est vt de beatitudine, quoniam eam vltimum bonorum humanorum ponimus, formam eius ad- C umbrantes, disseramus. Itaque repetitis iis quæ suprà diximus, breuior erit oratio. Diximus autem non esse habitum. Nam si ita esset, eius compos esse posset etiam is qui in omni vita nihil aliud quàm dormiat, & stirpis vitam degat, & qui maximis calamitatibus afficiatur. Quòd si hæc non probantur, sed functio quædam muneris potiùs statuenda est, quemadmodum superioribus libris ostendimus: & si muneris functiones aliæ sunt necessariæ, & propter alia expetendæ, aliæ per se, perspicuum est, beatitudinem in earum numero, D quæ per se sunt expetendæ, non earum quæ propter aliud, habendam esse. Nullius enim rei beatitudo indiget, sed suis bonis contenta est. Per se autem eæ sunt optabiles, à quibus nihil præter ipsam functionem muneris requiritur. Quales videntur esse tum consentaneæ virtuti actiones, (nam in rebus honestis ac bonis agendis assiduè versari, in rebus per se expetendis numeratur,) tum etiam ex ludis, ii qui remissionis animorum, & oblectationis causa sunt instituti. Non enim propter aliud eos sequuntur, cùm detrimento ab iis afficiãtur potiùs quàm vtilitatẽ capiant, neq; corporũ neque fortunarũ curam habentes. Atq; ad talem viuendi consuetudinẽ confugiunt plerique eorum qui habentur beati. Itaque apud reges & principes magno sunt in honore & pretio, qui in huiusmodi vitæ degendæ consuetudine sunt comes & vrbani. Nam quæ illi expetũt, in his sese præbẽt suaueis & iucũdos. Quo genere hominum illi indigẽt. Hæc igitur ad vitam beatam idcirco videntur pertinere,

E Ἰρημένων δὲ τῶν περὶ τὰς ἀρετάς τε Libro I.
καὶ φιλίας καὶ ἡδονὰς, λοιπὸν περὶ εὐδαιμονίας τούτῳ διελθεῖν, ὑπὲρ τέλους αὐτοῦ ἡμῖν τῶν ἀνθρωπίνων. ἀναλαβοῦσι δὴ τὰ προειρημένα, σύντομώτερος ἂν εἴη ὁ λόγος. * εἰ πολλὴ δ', οὐκ ἔστιν ἕξις· καὶ κ. τ. λ. γὰρ τῶν καθεύδοντα βίου ἂν ἀρχοι καὶ φυτῶδη ζωὴν βίον, καὶ τῶν δυστυχοῦντα μέγιστα. * Εἰ δὴ ταῦτα μὴ ἀρέσκει, ἀλλὰ μᾶλλον εἰς ἐνέργειάν τινα ἥκτέον, καθάπερ ἐν τοῖς πρόσθεν εἴρηται· τῶν δ' ἐνεργειῶν, αἱ μὲν, εἰσὶν ἀναγκαῖαι καὶ δι' ἕτερα αἱρεταί· αἱ δὲ, καθ' αὑτάς· δῆλον ὅτι τὴν εὐδαιμονίαν, τῶν καθ' αὑτὰς αἱρετῶν τινα ἥκτέον, καὶ οὐ τῶν δι' ἄλλο. εὐθυβίος γὰρ ἐνδεὴς ἡ εὐδαιμονία, ἀλλ' αὐταρκης. καθ' αὑτὰς δ' εἰσὶν αἱρεταί, ἀφ' ὧν μηδὲν ἐπιζητεῖται πλὴν τὴν ἐνέργειαν. * πρ. πλεῖστα
τοιαῦται δ' εἶ) δοκοῦσιν αἱ κατ' ἀρετὴν πράξεις· τὰ γὰρ καλὰ καὶ σπουδαῖα πράττειν, τῶν δι' αὑτὰ αἱρετῶν·) καὶ τῶν παιδιῶν δὲ, αἱ ἡδεῖαι· οὐ γὰρ δι' ἕτερα αὐτὰς αἱροῦνται· βλάπτουσι) γὰρ μᾶλλον ἢ ὠφελοῦσι, ἀμελοῦντες τοῦ σώματος καὶ τῆς κτήσεως. καλοῦνται δ' ὑπὸ τῶν τοιούτους διαγωγὰς τῶν εὐδαιμονιζομένων οἱ πολλοί· διὸ παρὰ τοῖς τυράννοις εὐδοκιμοῦσιν οἱ ἐν ταῖς τοιαύταις διαγωγαῖς εὐτράπελοι· ὧν γὰρ ἐφίενται, ἐν τούτοις παρέχουσι σφᾶς αὐτοὺς ἡδεῖς· δέον·) ὃ * τοιού- πρ. πάντ.
των. δοκεῖ μὲν οὖν εὐδαιμονικὰ πάντα εἶ),

Sylb. δὲ πῶς ἐν τῷ δ' Lib. 1. c. 5 γρ. ἀπασχολάζειν.

* Διὰ τοὺς ἐν ταῖς δυναστείαις ἐν τούτοις ἀποχολάζειν. οὐδὲν δὲ ἴσως σημεῖον οἱ τοιοῦτοί εἰσιν· οὐ γὰρ ἐν τῷ δυναστεύειν ἡ ἀρετή, οὐδ' ὀνοις, ἀφ' ὧν αἱ σπουδαῖαι ἐνέργειαι. οὐδ' εἰ ἄγλυκοι οὕτοι ὄντες ἡδονῆς εἰλικρινοῦς καὶ ἐλευθερίου, ὅτι τὰς σωματικὰς καταφεύγουσι· δεῖ γὰρ τούτας οἰντέον αἱρετωτέρας εἶ). καὶ γὰρ οἱ παῖδες, ᾧ * περὶ αὐτοῖς πιμώμενα, κεφάλιστα οἴονται εἶ). γρ in manuscrip. περ' αὐτοῖς idque malo.

βούλεται δή, ὥσπερ παισὶ καὶ ἀνδράσιν ἕπεσθαι B φαίνεται τίμια, οὕτω καὶ φαύλοις καὶ βελτίοσι χέσι. καθάπερ οὖν πολλάκις εἴρηται, καὶ τίμια καὶ ἡδέα ἐστὶ τὰ τῷ σπουδαίῳ τοιαῦτα ὄντα· ἑκάστῳ δὲ ἡ κατὰ τὴν οἰκείαν ἕξιν, αἱρετωτάτη ἐνέργεια· καὶ τῷ σπουδαίῳ δὲ κατὰ τὴν ἀρετήν. οὐκ ἐν παιδιᾷ ἄρα ἡ εὐδαιμονία. καὶ γὰρ ἄτοπον τὸ τέλος εἶ) παίζειν, καὶ σπουδάζειν καὶ κακοπαθεῖν τὸν βίον ἀπράγμονα τοῦ παίζειν χάριν. ἅπαντα γὰρ, ὡς εἰπεῖν, ἑτέρου χάριν αἱρούμεθα, πλὴν τῆς εὐδαιμονίας· τέλος γὰρ αὕτη. σπουδάζειν δὲ καὶ πονεῖν παιδιᾶς χάριν, ἠλίθιον φαίνεται καὶ λίαν παιδικόν· παίζειν δ' ὅπως σπουδάζῃ κατ' Ἀνάχαρσιν, ὀρθῶς ἔχειν δοκεῖ· ἀναπαυσις γὰρ ἔοικεν ἡ παιδιά. ἀδυναμοῦντες δὲ συνεχῶς πονεῖν, ἀναπαύσεως δέονται· οὐ δὴ τέλος ἡ ἀνάπαυσις· γὰρ γὰρ ἕνεκα τῆς ἐνεργείας. δοκεῖ δ' ὁ εὐδαίμων βίος κατ' ἀρετὴν εἶ). οὗτος δὲ * σπουδαῖος, ἀλλ' οὐκ ἐν παιδιᾷ. γρ. μὴ σπουδῆς

βελτίω τε λέγομεν τὰ σπουδαῖα, τὴν γελοίων καὶ μετὰ παιδιᾶς, καὶ τὸν βελτίονος ἀεὶ C ἐστὶ καὶ μείου καὶ ἀνδρὸς σπουδαιοτέραν τῶν ἐνέργειαν· * ἡ δὲ τοῦ βελτίονος, κρείττων καὶ γρ. εἰ δὲ τ. εὐδαιμονικωτέρα ἐστίν. ἀπολαύσεται τ' αὖ τῆς σωματικῆς ἡδονῆς ὁ τυχών, καὶ ἀνδραποδώδη, οὐχ ἧττον τοῦ ἀρίστου εὐδαιμονίας δ' οὐδεὶς ἀνδραποδώδῃ μεταδίδωσιν, εἰ μὴ καὶ βίου· οὐ γὰρ ἐν ταύταις ἀφορμαῖς ἡ εὐδαιμονία, ἀλλ' ἐν ταῖς κατ' ἀρετὴν ἐνεργείαις, καθάπερ καὶ πρότερον εἴρηται.

ΚΕΦΑΛ. ζ'.

Ὅτι σοφὸς καὶ κυβερνητικὸς καὶ τὰς θεωρητικὰς ἀρετὰς ἡ εὐδαιμονία ἔχει.

ΕΙ δ' ἔστιν ἡ εὐδαιμονία, κατ' ἀρετὴν ἐνέργεια, εὔλογον καὶ τὴν κρατίστην· * αὕτη δ' εἴη τοῦ ἀρίστου. εἴτε δὴ νοῦς τοῦτο,

A quia homines imperio ac potestate præditi talibus in rebus totos dies occupati sunt. Sed ex huiusmodi hominũ vita fortasse huius rei argumentum sumi non debet. Neque enim in principatu & potentia consistit virtus, neque mẽs, à quibus probæ muneris functiones proficiscuntur: neque si hi, quia puram & liberalẽ voluptatem nunquam gustarunt, ad corporis voluptates confugiunt: idcirco nos oportet existimare has magis esse expetendas. Nam & pueri, quæ apud ipsos in honore sunt & pretio, arbitrantur esse optima. Probabile est igitur, quemadmodum alia pueris, alia viris, magni pretii esse videntur: sic alia videri vitiosis hominibus, alia bonis viris. Ea igitur, vt sæpe à nobis dictum est, & magni pretii & iucunda sunt, quæ viro bono, virtutéque prædito talia sunt. Sed cùm vnicuique homini ea quæ cuiusq; habitui conuenit, muneris functio optabilissima est; tum viro bono, ea quæ virtuti. Non igitur in ludo vita beata posita est. Absurdum sit enim vltimum bonorum esse ludum & iocum, totamque vitam in negotio C conterere, plurimosque labores adire, ac molestias suscipere ludendi ac iocãdi causa. Omnia enim fere propter aliud sequimur & optamus, præterquam vitam beatam: hæc enim omnium bonorum finis est: res autem seras agere, & laborem sufferre ac perpeti ludi causa, stultum videtur, valdéque puerile. Ludere verò vt res serias agas (vt sentit Anacharsis) probãdum videtur. Requieti enim similis ludus est. Verùm quoniam perpetuum laborem ferre non possumus, laxamenti & requietis indigemus. Non est igitur finis requies. Fungendi enim muneris causa quiescimus & cessamus. Præterea vita beata ea videtur esse, quæ ex virtute est. At hæc in rebus grauibus & seriis, non in ludo, neque in ioco posita est. Iam verò meliores esse res serias ridiculis, ludicrisque ac iocosis: & tum partis animi, tum hominis melioris functionem semper esse grauiorem magisque seriam dicimus. At melioris partis hominisve functio & ipsa melior est, & ad vitam beatam efficiendam plus valet. Præterea corporis voluptatibus postremus homo & mancipium, non minùs quã vir optimus & præstantissimus, potiatur: beatitudinẽ autem mancipio impertit nemo, nisi & vitam cum virtute cõiunctam. Non enim in talibus E vitæ degendæ generibus beatitudo posita est, sed in actionibus virtuti consentaneis, quemadmodum & suprà diximus.

CAPVT VII.

Beatitudinis species & differentias persequitur. Inter quas primum locum obtinet Beatitudo contemplatiua.

QVòd si beatitudo muneris functio est, virtuti consentanea, probabile est eam præstantissimæ virtuti esse consentaneam. Atque hæc fuerit eius quod in homine est optimum. Siue igitur quidem hoc mens sit, siue

siue aliud quippiam, quod videtur imperare ac præesse debere natura, rerũq; honestarũ ac diuinarũ in sese notionẽ cõtinere, (siue diuinũ sit hoc ipsũ, siue eorum quæ in nobis sũt, diuinissimũ,) huius muneris fũctio ex propria virtute, perfecta & absoluta erit beatitudo. Esse autẽ in contẽplatione rerũ positã, suprà diximus. Quod quidẽ & superioribus nostris disputationibus, & veritati congruere videatur. Præstantissima enim hæc est muneris functio: nã & eorũ quæ sũt in nobis, mẽs quiddam est lõgè optimũ, & omniũ quæ cognosci possunt, ea quæ mẽte cõplectimur, longè sũt optima. Præterea verò & maximè assidua: nam res assiduè contẽplari magis quã quiduis agere possumus. Et cũ beatitudini admistã & quasi implicatã esse voluptatẽ arbitremur; tũ omnium muneris functionũ, quæ virtuti congruũt, eã quæ ex sapiẽtia est, iucũdissimã esse omnes vno ore cõsentiunt. Videtur itaq; sapientia mirabiles quasdã tũ sinceritate tũ stabilitate voluptates cõtinere. Probabile est autẽ, eos qui sciunt, quàm eos qui quęrunt, vitam traducere iucũdiorẽ. Tum ea quæ appellatur vita bonis omnibus per se cumulata, nihilque externũ desiderans, in ea beatitudine maximè, quæ in rerũ contemplatione versatur, reperietur. Nam eorum sanè, quæ ad cultum vitæ necessaria sunt, & sapiens, & iustus, & reliqui omnes indigent. Sed cùm hi talibus abundè fuerint instructi; vir iustus erga quos & cum quibus iustas actiones obeat, itémque temperãs, & fortis, & cæteri desiderabunt. At sapiens etiam cùm secum erit, res poterit contemplari, tantóque magis, quanto sapientior fuerit: fortasse verò melius, si quos habeat adiutores: veruntamen omnium maximè seipso contentus est. Videatur autem ea sola beatitudo propter se diligi. Nihil enim ex ea redit præter cõtemplationem. Ex iis autem rebus quæ sub actionem veniunt, aliquid præter actionẽ aut plus aut minus consequimur. Præterea beatitudo in otio videtur esse sita. Versamur enim in rebus gerendis, vt in otio viuamus: & bella gerimus, vt in pace viuamus. Ac virtutum quidem earum, quæ ad agendum valent, functiones aut in ciuilibus aut in bellicis rebus positæ sunt: atque eæ quæ in his versantur, actiones negotiosæ videntur esse. De bellicis igitur minimè dubium est quin sint omnino negotiosæ. Nemo enim bellum gerẽdum, neque apparandum suscipit, vt bellum gerat. Videatur enim planè impurus quidã sicarius ac sceleratus, si cum amicis inimicitias suscipiat, vt prælia committantur, & cædes fiant. Hominis quoq; qui in republica gerenda versatur, administratio negotiosa est: quæ, præter ipsam reipublicæ administrãdæ curam atque operam, potentiam & honores, aut beatitudinem, tum ei tum ciuibus comparat, à facultate ciuili diuersam ac differentem: quam etiam vt diuersam videlicet quærimus.

A εἴτε ἄλλό τί, ὃ δὴ κατὰ φύσιν δοκεῖ ἄρχειν καὶ ἡγεῖσθαι, καὶ ἔννοιαν ἔχειν τοῦ καλοῦ καὶ θείων. (εἴτε θεῖον ὂν καὶ αὐτό, εἴτε τῶν ἐν ἡμῖν θειότατον·) ἧς τούτου ἐνέργεια κατὰ τὴν οἰκείαν ἀρετὴν εἴη ἂν ἡ τελεία εὐδαιμονία. ὅτι δ' ἐστὶ θεωρητική, * εἴρηται. ὁμολογούμενον δὲ τοῦτ' ἂν δόξειεν εἶναι, καὶ τοῖς προτέροις, καὶ τῇ ἀληθείᾳ· κρατίστη τε γὰρ αὕτη ἐστὶν ἧς ἐνέργεια· καὶ γὰρ ὁ νοῦς τῶν ἐν ἡμῖν, καὶ τῶν B γνωστῶν, τούτων ἃ ὁ νοῦς. ἔτι δὲ συνεχεστάτη· θεωρίᾳ τε γὰρ δυνάμεθα συνεχῶς μᾶλλον, ἢ πράττειν ὁτιοῦν. οἰόμεθά τε δεῖν ἡδονὴν προσμεμίχθαι τῇ εὐδαιμονίᾳ. ἥδιστη δ' τῶν κατ' ἀρετὰς ἐνεργειῶν, ἢ κατὰ τὴν σοφίαν ὁμολογουμένως ἐστί. δοκεῖ γοῦν * ἡ σοφία θαυμαστὰς ἡδονὰς ἔχειν καθαριότητί τε καὶ * τῷ βεβαίῳ. εὔλογον δὲ τοῖς εἰδόσι τὴν ζητουμένην ἡδίω τὰν ἀγωγὴν εἶναι. ἥτε λεγομένη αὐταρκεια, τούτου μὲν δι' αὐτὸν ἀγαπᾶσθαι· τοιοῦτον γὰρ C εἶναι· τῶν μὲν γὰρ πρὸς τὸ ζῆν ἀναγκαίων, καὶ σοφὸς, καὶ δίκαιος, καὶ οἱ λοιποὶ δέονται· τοῖς δὲ τοιούτοις ἱκανῶς κεχορηγημένοις, ὁ μὲν δίκαιος δεῖται πρὸς οὓς δικαιοπραγήσει, καὶ μὴ ὤν· ὁμοίως δὲ καὶ ὁ σώφρων, καὶ ὁ ἀνδρεῖος, καὶ τῶν ἄλλων ἕκαστος· ὁ δὲ σοφὸς, καὶ καθ' αὑτὸν ὢν, δυνατὸς θεωρεῖν· καὶ ὅσῳ μὲν * σοφὸς ἢ μᾶλλον· βέλτιον δ' ἴσως, συνεργοὺς * ἔχων· ἀλλ' ὅμως αὐταρκέστατος. δόξειε δ' ἂν αὐτὴν μὲν δι' αὑτὴν ἀγαπᾶσθαι· D οὐδὲν γὰρ ἀπ' αὐτῆς γίνεσθαι πλὴν τὸ θεωρῆσαι. ἀπὸ δὲ τῶν πρακτῶν, ἢ πλεῖον ἢ ἔλαττον πολιτικὰς πράξεις. δοκεῖ τε ἡ εὐδαιμονία ἐν τῇ σχολῇ εἶναι· ἀσχολούμεθα γὰρ, ἵνα σχολάζωμεν. καὶ πολεμοῦμεν, ἵνα εἰρήνην ἄγωμεν. τῶν μὲν οὖν πρακτικῶν ἀρετῶν, ἐν τοῖς πολιτικοῖς ἢ τοῖς πολεμικοῖς αἱ ἐνέργειαι· αἱ δ' περὶ ταῦτα πράξεις δοκοῦσιν ἄσχολοι εἶναι· αἱ μὲν οὖν πολεμικαὶ, καὶ πάντελεῖς· οὐδεὶς γὰρ αἱρεῖται πολεμεῖν, τοῦ πολεμεῖν ἕνεκα, E οὐδὲ * παρασκευάζειν πόλεμον· δόξαι γὰρ ἂν πάντελῶς μιαιφόνος τις εἶναι, εἰ τοὺς φίλους πολεμίους ποιοῖτο, ἵνα μάχαι καὶ φόνοι γίνοιντο. ἔστι δὲ καὶ ἡ τοῦ πολιτικοῦ, ἄσχολος, καὶ περὶ αὐτὸ τὸ πολιτεύεσθαι, πλὴν ἀπὸ τοιαύτης δυνατείας καὶ τιμαί· καὶ τῷ γε εὐδαιμονίᾳ αὐτὴ καὶ τοῖς πολίταις, ἑτέραν οὐσαν τῆς πολιτικῆς, ὧν καὶ ζητοῦμεν· δῆλον ὡς ἑτέραν οὐσαν.

Li. 1. c. vlt.

Eustr. ἡ φιλοσοφία

Eustr. τῷ ἡμῖν.

γρ. σοφώτερος

γρ. ἔχων.

γρ. in manuscr. παρασκευάζειν. idq; probo.

Εἰ δὴ, τῶν μὲν κατὰ τὰς ἀρετὰς πράξεων * αἱ πολιτικαὶ καὶ πολεμικαὶ, κάλλει καὶ μεγέθει προέχουσιν. αὗται δὲ ἄσχολοι καὶ τέλους τινὸς ἐφίενται, καθ' αὑτὰς εἰσιν αἱρεταί· ἡ δὲ τοῦ νοῦ ἐνέργεια σπουδῇ τε διαφέρειν δοκεῖ, θεωρητικὴ οὖσα, καὶ περὶ αὐτὴν οὐδενὸς ἐφίεσθαι τέλους, ἔχειν τε ἡδονὴν οἰκείαν· (αὕτη δὲ συναύξει τὴν ἐνέργειαν·) καὶ τὸ αὐτάρκες δὲ καὶ σχολαστικὸν, καὶ ἄπυτον, ὡς ἀνθρώπινον, καὶ ὅσα ἄλλα τῷ μακαρίῳ ἀπονέμεται, κατ' ταύτην τὴν ἐνέργειαν φαίνεται ὄντα. εἰ τελεία δὴ εὐδαιμονία αὕτη ἂν εἴη ἀνθρώπου, * καθοδσα μήκους βίου τέλειον· οὐδὲν γὰρ ἀτελὲς ἔστι τῶν τῆς εὐδαιμονίας. ὁ δὲ τοιοῦτος δὴ εἴη κρείττων βίος, εἰ κατ' ἄνθρωπον· οὐ γὰρ ἢ ἄνθρωπός ἐστιν, οὕτω βιώσεται, ἀλλ' ἧ θεῖόν τι ἐν αὐτῷ ὑπάρχει· ὅσῳ δὲ διαφέρει τοῦτο τοῦ συνθέτου, τοσούτῳ καὶ εἰ ἐνέργεια, τῆς κατὰ τὴν ἄλλην ἀρετήν. εἰ δὴ θεῖον ὁ νοῦς πρὸς τὸν ἄνθρωπον, καὶ ὁ κατὰ τοῦτον βίος θεῖος πρὸς τὸν ἀνθρώπινον βίον. χρὴ δὲ οὐ κατὰ τοὺς παραινοῦντας, ἀνθρώπινα φρονεῖν, ἀνθρώπου ὄντα, οὐδὲ θνητὰ τὰ θνητόν, ἀλλ' ἐφ' ὅσον ἐνδέχεται ἀπαθανατίζειν, καὶ πάντα ποιεῖν πρὸς τὸ ζῆν κατὰ τὸ κράτιστον τῶν ἐν αὐτῷ· εἰ γὰρ καὶ τῷ ὄγκῳ μικρόν ἐστι, * δυνάμει καὶ ἁμιότητι πολὺ μᾶλλον ὑπερέχει πάντων. δόξειε δ' ἂν καὶ ἕκαστος εἶναι τοῦτο, εἴπερ τὸ κύριον καὶ ἄμεινον. ἄτοπον οὖν γένοιτ' ἄν, εἰ μὴ τὸν αὑτοῦ βίον αἱρεῖτο, ἀλλά τινος ἄλλου· * τὸ λεχθέν τε πρότερον ἁρμόσει καὶ νῦν· τὸ γὰρ οἰκεῖον ἑκάστῳ τῇ φύσει, κράτιστον καὶ ἥδιστον ἑαυτῷ ἑκάστῳ. καὶ τῷ ἀνθρώπῳ δὴ ὁ κατὰ τὸν νοῦν βίος, εἴπερ μάλιστα τοῦτο ἄνθρωπος. οὗτος ἄρα καὶ εὐδαιμονέστατος.

γρ. αἱ πολεμικαὶ καὶ πολιτικαὶ,

γρ. θαλαττουσα, apud Eustrat.

γρ. ἀλλὰ δυνάμει

γρ. ἕκαστον

Lib. 9. c. 4.

ΚΕΦΑΛ. η'.

Ὅτι δευτέρως ἡ εὐδαιμονία κατὰ τὴν πρακτικὴν ἀρετὴν ἐστί. πάλιν ὃ καὶ περὶ τῆς θεωρητικῆς εὐδαιμονίας λέγει, ἐγκωμιάζων αὐτὴν, καὶ συγκρίνων αὐτάς.

ΔΕΥΤΕΡΩΣ δ', ὁ κατὰ τὴν ἄλλην ἀρετήν· αἱ γὰρ κατ' αὐτὴν ἐνέργειαι, ἀνθρωπικαί· δίκαια γὰρ καὶ ἀνδρεῖα, καὶ τὰ ἄλλα τὰ κατὰ τὰς ἀρετὰς,

A Si ciuiles igitur & bellicæ actiones, omnibus iis quæ virtutibus consentaneæ sunt, actionibus pulchritudine ac magnitudine antecellunt; hæ autem sunt negotiosæ, finémque aliquem expetunt, neque propter se sunt expetendæ; mentis verò functio grauitate & studio rerum seriarum videtur præstare cæteris, cùm in rerum contemplatione versetur; & præter eam nullum alium finem expetere, propriámque voluptatem habere, (hæc autem muneris functionem amplificat,) copiam autem bonis omnibus cumulatam, nihilque præterea desiderantem, & liberam cessandi otiandique facultatem, & occupationem defatigationis ex-
B pertem, quantum res humanæ ferunt, & quæcunque alia beato tribuuntur, in hac functione muneris inesse constat: si igitur ita est, perfecta sanè fuerit hæc hominis beatitudo, si perfectam vitæ longitudinem adepta sit. Nihil enim eorum quæ sunt beatitudinis, inchoatum & imperfectum est. Erit autem talis vita melior, quàm hominis natura ferat. Non enim quà homo est, ita viuet: sed quà diuinum quiddam in eo inest. Quanto autem hæc particula toti & concreto antecellit, tanto & eius functio muneris ei functioni præstat, quæ alii
C virtuti consentanea est. Si igitur mens cum homine comparata diuinum quiddam est; vita quoque menti consentanea, diuina sit necesse est, si cum humana conferatur. Neque verò nos oportet humana sapere ac sentire, vt quidam monent, cùm simus homines: neque mortalia, cùm mortales: sed nos ipsos, quoad eius fieri potest, à mortalitate vindicare, atque omnia facere, vt ei nostri parti, quæ in nobis
D est optima, conuenienter viuamus. Nam etsi mole parua est, potestate tamen & honoris gradu longè omnibus antecellit. Et verò pars hæc vnusquisque nostrûm esse videatur: si quidem id quod principatum obtinet, etiam melius est. Absurdum igitur fuerit, si quis non suam sed alienam vitam expetat, & sequatur. Præterea quod antè à nobis dictum est, etiam huic loco conueniet. Nam quod cuiusque proprium est natura, idem & optimum cuique est, & iucundissimum. Ergo & homini optima ea vita est, quæ menti conuenienter traducitur: si quidem hæc pars homo est maximè. Hæc igitur vita est beatissima.

CAPVT VIII.

E

Altera species Beatitudinis, ordine & dignitate posterior, est Beatitudo actiua.

SEcundo autem loco ea quæ alii virtuti consentanea est. Muneris enim functiones ei conuenientes; humanæ sunt. Iustitiæ enim & fortitudinis, & aliarum virtutum muneribus inter nos fungimur,

in rebus contrahendis, in neceſſariis ac diffici- A
libus & noſtris & aliorum temporibus, variiſ-
que actionibus, denique in perturbationibus
quod cuique decorum eſt, conſeruantes. Hęc
porrò omnia videntur eſſe humana. Nonnul-
la autem & à corpore videntur proficiſci,
multiſque in rebus virtus morum cum per-
turbationibus eſſe coniuncta. Quin pruden-
tia quoque cum virtute morum, & hæc cum
prudentia copulata eſt: ſi quidem prudentiæ
principia ex virtutibus morum conſtant, &
quod recti in virtutibus ineſt, prudentia mo-
deratur. Cùm ſint autem hæ perturbationi- B
bus quoque implicatæ, in eo etiam, quod ex
animo & corpore conflatum eſt, inerunt. At
eius quod compoſitum & concretum eſt, vir-
tutes, humanæ ſunt. Ergo & vita ei conſenta-
nea, & beatitudo: Mentis beatitudo autem
ſeiuncta eſt. De ea enim hactenus dictum ſit.
Nam ſubtilius & preſſius de ea diſputare, ma-
ioris negotii eſt quàm id quod nobis propoſi-
tum eſt. Videatur autem & externorum bo-
norum copia parum admodum egere, aut mi-
nus, quàmea beatitudo quæ moribus conti-
netur. Demus enim vtrique rebus ad victum
neceſſariis vel peræquè opus eſſe, (quamuis C
in corpore, & cæteris huius generis magis ela-
borat is qui ſe ad remp. adminiſtrandam con-
tulit,) parum enim referat: ſed ad muneris
functiones multum referet. Liberali enim,
pecunia opus erit ad actiones liberales, & iu-
ſto ad remunerationes, rerúmque creditarum
ſolutiones, (obſcuræ ſunt enim hominum vo-
luntates, multique ſimulant ſe res iuſtas age-
re velle, etiam ij qui non ſunt iuſti,) viro forti
autem, copiis & potentia, ſi quidem aliquid
ſuæ virtuti conſentaneum effecturus eſt: &
temperanti, auctoritate & licentia. Alioqui
quomodo ſciri poterit, ſitne talis, an qui-
dam alius? Quæritur autem vtrùm in virtute D
conſilium dominetur magis, an actiones, per-
inde quaſi virtus in vtriſque conſiſtat. Mini-
mè igitur illud obſcurum eſt, in vtriſque per-
fectionem eſſe ſitam; ad actiones autem mul-
ta deſiderari, tantóque plura, quanto fuerint
maiores & pulchriores. Ei autem qui res a-
nimo cernit & contemplatur, ad muneris
functionem nullis talibus opus eſt: immò ve-
rò ea contemplationi rerum penè dicam im-
pedimento ſunt. Quà autem homo eſt, &
cum pluribus vitæ conſuetudine coniungi- E
tur, ſtudet etiam ea quæ virtuti conſenta-
nea ſunt, agere. Talibus igitur rebus egebit,
vt cum hominibus verſetur & humaniter vi-
uat. Perfectam autem beatitudinem, fun-
ctionem quandam muneris eſſe, in rerum
contemplatione poſitã, etiam ex hoc perſpi-
cere licet, quòd deos feliciſſimos ac bea-
tiſſimos eſſe arbitramur. Actiones autem,
quas eis tribuere nos oportet? Iuſtáſne? an
ridiculi videbuntur contrahentes inter ſe,
& depoſita reddentes, & cætera id genus?

πρὸς ἀλλήλους πραγματείαν ἐν συναλλάγμασι καὶ χρείας καὶ πράξεσι πολιτείας, ἔν τε τοῖς πάθεσι τὸ μέτριον ἑκάστῳ * διατηροῦντες. Ταῦτα δ' εἰ φαίνεται πάντα ἀνθρώπινα. ἔνια δὲ καὶ συμβαίνειν ἀπὸ τοῦ σώματος δοκεῖ· καὶ πολλὰ συνῳκειῶσθαι τοῖς πάθεσιν ἡ τοῦ ἤθους ἀρετή. συνέζευκται δὲ καὶ ἡ φρόνησις τῇ τοῦ ἤθους ἀρετῇ, καὶ αὕτη τῇ φρονήσει, εἴπερ αἱ μὲν τῆς φρονήσεως ἀρχαί, καὶ τὰς ἠθικὰς εἶναι ἀρετάς. τὸ δ' ὀρθὸν τῆς ἠθικῆς, καὶ τῆς φρονήσεως. * συνηρτημένας δ' αὖ καὶ τοῖς πάθεσι, καὶ τὸ σύνθετον αὖ εἶεν· * αἱ δὲ τοῦ συνθέτου ἀρεταὶ, ἀνθρώπιναί. καὶ ὁ βίος δὴ ὁ κατ' αὐτὰς καὶ ἡ εὐδαιμονία. ἡ δὲ τοῦ νοῦ, κεχωρισμένη· τοσοῦτον γὰρ εἰρήσθω * εἰρήσθω· διακριβοῦσθαι γὰρ, μεῖζον τοῦ προκειμένου ἔργου ἐστί. δόξειε δ' ἂν καὶ τῆς ἐκτὸς χορηγίας ὀλίγον ἢ μικρὸν ἢ ἔπ' ἔλαττον δεῖσθαι τῆς ἠθικῆς· τοῦ μὲν γὰρ ἀναγκαίων ἀμφοῖν χρεία καὶ ἐξ ἴσου ἔστω· (εἰ καὶ μᾶλλον ἀπονέμει τὸ σῶμα ὁ πολιτικὸς, καὶ ὅσα τοιαῦτα·) μικρὸν γὰρ ἂν τι διαφέροι· πρὸς δὲ τὰς ἐνεργείας, πολὺ διοίσει. τοῦ μὲν γὰρ ἐλευθερίῳ δεῖσθαι χορηγίᾳ, πρὸς τὸ ποιῆσαι τὰ ἐλευθέρια· καὶ τοῦ δικαίου δὲ, εἰς τὰς ἀνταποδόσεις· (αἱ γὰρ βουλήσεις, ἄδηλοι· προσποιοῦνται δὲ καὶ οἱ μὴ δίκαιοι βούλεσθαι δικαιοπραγεῖν·) ᾧ δυνατῷ δρείῳ δὲ, δυνάμεως, εἴπερ ὑπάρξει τι τοῦ κατ' ἀρετήν· ἢ τοῦ σώφρονι, ἐξουσίας. πῶς γὰρ δῆλος ἔσται, ἢ * ἔσται, ἢ τῶν ἄλλων τις; ζητεῖται δὲ πότερον κυριώτερον τῆς ἀρετῆς ἡ προαίρεσις, ἢ αἱ πράξεις, ὡς ἐν ἀμφοῖν οὔσης. τὸ δὴ τέλειον, δῆλον ὡς ἐν ἀμφοῖν δεῖ εἶναι· πρὸς δὲ τὰς πράξεις, πολλῶν δεῖται· καὶ ὅσῳ μὲν μείζους ὦσι καὶ καλλίους, πλόνων. τοῦ δὲ θεωροῦντι, οὐδενὸς τῶν τοιούτων, πρὸς γε τὴν ἐνέργειαν, χρεία, ἀλλ' ὡς εἰπεῖν, καὶ * ἐμπόδια ἐστὶ πρός γε τὴν θεωρίαν· ἢ δ' ἀνθρωπός ἐστι, καὶ πλείοσι συζῇ, αἱρετὸν καὶ τὰ κατ' ἀρετὴν πράττειν. δεήσεται οὖν τῶν τοιούτων πρὸς τὸ ἀνθρωπεύεσθαι· ἢ ἡ τελεία εὐδαιμονία, ὅτι θεωρητική τίς ἐστιν ἐνέργεια, καὶ ἐντεῦθεν ἂν φανείη * τοὺς θεοὺς μάλιστα ὑπειληφέναι μὲν μακαρίους, καὶ εὐδαίμονας εἶναι· πράξεις 13 c. 7.
ἢ ποίας ἀπονεμοῦμεν χρεών αὐτοῖς; πότερα τὰς δικαίας; ἢ γελοῖοι φανοῦνται συναλλάττοντες καὶ παρακαταθήκας ἀποδιδόντες, καὶ ὅσα τοιαῦτα

Euſtr. συνηρτ. ἧ αὖται καὶ τοῖς πάθεσι, γρ. αἱ δὲ

γρ. διαιρεῖται.

γρ. ἔσται.

γρ. τοιοῦτος

γρ. ἐμπόδιόν ἐστι.

γρ. πῶς αἱ-δρείους; γρ. πῶς ἐλευθερίους; κ. αἱ σώφρονες,

ζιαῦτα; ἀλλὰ * τοὺς ἀνδρείους; ὑποφέρον-τας τὰ φοβερὰ καὶ κινδυνεύοντας, ὅτι καλόν. ἢ * τοὺς ἐλευθερίους; τίνι δὲ δώσουσιν; ἄτοπον δ', εἰ ἔσται αὐτοῖς νόμισμα, ἢ τι τοιοῦτον. * εἰ δὲ σώφρονες, τί αὖ εἶεν; ἢ φορτικὸς ὁ ἔπαινος, ὅτι οὐκ ἔχουσι φαύλας ἐπιθυμίας; διεξιόσι δὲ πολύπους φαίνοιτ' ἂν τὰς περὶ τοὺς σοφίσ, μικρὰ καὶ φαύλα θεῶν. ἀλλὰ μὴν ζῆν τε πρῶτος ὑπειλήφασιν αὐτούς· καὶ ἐνεργεῖν ἄρα· οὐ γὰρ δὴ καθεύδειν, ὥσπερ τὸν Ενδυμίωνα. πᾶ δὴ ζῶντι τῷ πράξιν ἀφῃρημένῳ, ἔτι δὲ μᾶλλον τῷ ποιῆσαι, τί λείπεται πλὴν θεωρίας; ὥστε ἡ τοῦ Θεοῦ ἐνέργεια, μακαριότητι διαφέρουσα, θεωρητικὴ ἂν εἴη· καὶ τῶν ἀνθρωπίνων δὴ ἡ ταύτῃ συγγενεστάτη, εὐδαιμονικωτάτη. σημεῖον δέ, καὶ ὃ μὴ μετέχειν τὰ λοιπὰ ζῶα εὐδαιμονίας, τῆς τοιαύτης ἐνεργείας ἐστερημένα τελείως. τοῖς μὲν γὰρ θεοῖς πᾶς ὁ βίος μακάριος· τοῖς δ' ἀνθρώποις, ἐφ' ὅσον ὁμοίωμά τι τῆς τοιαύτης ἐνεργείας ὑπάρχει· τῶν δ' ἄλλων ζώων οὐδὲν εὐδαιμονεῖ· ὅτῳ μηδαμοῦ κοινωνεῖ θεωρίας. ἐφ' ὅσον δὲ διατείνει ἡ θεωρία, καὶ ἡ εὐδαιμονία, καὶ οἷς μᾶλλον ὑπάρχει θεωρεῖν, καὶ εὐδαιμονεῖν, * ἢ κατὰ συμβεβηκός, ἀλλὰ καθ' αὑτὴν τῷ θεωρεῖν· αὐτὴ γὰρ καθ' αὑτὴν τιμία. ὥστ' εἴη ἂν ἡ εὐδαιμονία, θεωρία.

γρ. καὶ κατ.

ΚΕΦΑΛ. θ'.

Οτι καὶ τῆς ἐκτὸς εὐπραγίας δεῖσθαι τὸν εὐδαιμονήσοντι, ἀνθρώπῳ ὄντι.

ΔΕήσει δὲ καὶ τῆς ἐκτὸς εὐπραγίας, ἀνθρώπῳ ὄντι. οὐ γὰρ αὐταρκὴς ἡ φύσις πρὸς τὸ θεωρεῖν· ἀλλὰ δεῖ καὶ τὸ σῶμα ὑγιαίνειν, καὶ τροφῆς, καὶ τὴν λοιπὴν θεραπείαν ὑπάρχειν· ἂν μὲν οἰητέον γε πολλῶν καὶ μεγάλων δεήσεσθαι τὸν * εὐδαιμονήσοντα, εἰ μὴ ἐνδέχεται αὐτὸν ἄνευ τῶν ἐκτὸς ἀγαθῶν, μακάριον εἶναι· οὐ γὰρ ἐν τῇ ὑπερβολῇ τὸ αὐταρκες, * οὐδ' ἡ πρᾶξις,] οὐδ' ἡ πρᾶξις. δυνατὸν δὲ * καὶ μὴ ἄρχοντας γῆς καὶ θαλάττης πράττειν τὰ καλά· καὶ γὰρ ἀπὸ μετρίων δυνάμενος ἄν τις πράττειν * τὰ κατὰ τὴν ἀρετήν. τοῦτο δ' ἦν ἰδεῖν ἐναργῶς. οἱ γὰρ ἰδιῶται, τῶν δυναστῶν οὐχ ἧττον δοκοῦσι τὰ ἐπιεικῆ πράττειν,

γρ. κατὰ τὴν ἀρετήν, al. κατὰ τὰ ἀρετήν. κ. ἢ πρᾶξις al. κατὰ τ. ἀρ.

A An fortes, vt res formidolosas subeant ac perferant, & periculum adeant, quia honestum sit? An liberales? cui verò donabunt? absurdum autem, si apud eos erit etiam nummus, aut aliquid tale. Iam verò vtrùm erunt temperantes, an inepta & contumelioſa laus illa deorum futura est, vitiosis cupiditatibus eos carere? Quòd si omnia quæ in actionibus versantur, persequamur, exigua sanè, Diisque indigna reperientur. Atqui nemo est qui non eos viuere existimet. Ergo & aliquo munere fungi. Non enim eos oportet dormientes fingere, vt Endymionem. Ei igitur, qui viuit, si B actio, multóque magis si effectio adimatur, quid præter contemplationem relinquitur? Quocirca Dei muneris functio ea quæ beatitudine antecellit, in contemplatione consistere reperietur. Ergo & humanarum functionum vt quæque huic simillima est, ita ad beatam vitam constituendam plurimùm valet. Huic quinetiam rei argumento est, quòd cætera animalia, quæ tali muneris functione orbata sunt, beatitudine quoque excluduntur. Diis enim immortalibus omnis vita beata est: C hominibus autem, quatenus simulachrum aliquod talis functionis habent. Reliquorum verò animalium beatè viuit nullum, quoniam nulla est eis contemplationis communitas. Quàm longè igitur latéque fùnditur & pertinet contemplatio, tam longè & beatitudo: & in quibus magis inest contemplandi assiduitas, ij sunt & beatiores: neque id ex euentu, sed ex contemplatione. Ea enim per se magni pretii est, magnóque honore decoranda. Itaque beatitudo erit contemplatio quædam.

CAPVT IX.

D *Tertia Beatitudinis non quidem species, sed comes quædam est, Felicitas propriè dicta, externorum scilicet bonorum copia, tanquam instrumenta Virtutis homini beato suppeditans.*

VErùm opus erit beato etiam prosperitate externa, cùm sit homo. Non enim suis ipsa bonis contenta natura est ad contemplandum, sed & corpus valeat, & victus, reliquúsque vitæ cultus adsit, oportet. Non tamen si fieri non potest, vt quisquam sine bo-E nis externis sit beatus, iccirco existimandum est multa & magna virum beatum desideraturum. Non enim copia bonis omnibus per se cumulata in nimio posita est, neque huius rei iudicium, neque actio. Fieri autem potest vt etiam ij qui maris & terræ imperium non habent, res agant honestas & præclaras. Nam potest quis bonis mediocribus instructus, quæ virtuti consentanea sunt, administrare. Atque hoc perspicuè cernere licet. Priuati enim homines non minus quàm dynastæ, res æquitati omnique virtuti consentaneas agere videntur, atque adeò magis

Satis est autem tantum suppetere, quantum A postulent honestæ actiones. Erit enim eius vita beata, qui muneribus fungatur virtuti consentaneis. Et fortasse Solon beatos non malè pronũtiabat eos qui mediocriter bonis externis instructi sunt, & qui res quàm potuerunt honestissimas gesserunt, temperantérq; vixerunt. Fieri enim potest vt ij qui bona mediocria tenent ac possident, agant ea quæ sunt agenda. Anaxagoras quoque non diuitem, neque potentem aliquem, virum beatum existimasse videtur: quippe qui dixerit, mirum sibi non futurum, si multitudini absurdus quidam & ineptus esse videatur. Hæc enim ex rebus externis iudicat, propterea quòd has tantùm sensu percipit: Atque his rationibus sapientum opiniones congruere videntur. Habent igitur aliquid etiam talia, quod ad faciendam fidem valeat. Verùm cùm de iis quæ subactionem veniunt, quæritur, ex factis & vita veritas iudicatur. In his enim vis eorum præcipua consistit. Ita autem ea quæ antè dicta sunt, spectare oportet, vt ad facta vitámq; referamus: & si cum factis consentiant, probanda: sin dissentiant, & discrepent, verba sunt habenda. Qui verò muneribus fungitur mentiB cõsentaneis, & hanc colit, éstque optimè animo affectus, eum probabile est Deo charissimum esse. Nam si dii immortales curam habent aliquam rerum humanarum, quemadmodum verisimile est: illud quoque probabile fuerit, eos re omnium optima, sibique maximè cognata, delectari, (hæc autem mens fuerit,) iisque qui hanc maximè diligunt, & plurimi faciunt, præmia persoluere, gratiámque referre, vt eorum, quæ ipsis cara sunt, curam habentibus, rectáque atque honestas actiones obeuntibus atque exercentibus. Hæc autem omnia in sapiente inesse maximè, non est obscurum. Est igitur Deo charissimus. Eundem autem etiam beatissimum esse verisimile est. Itaque sapiens etiam hoc modo beatissimus erit.

CAPVT X.

Epilogus Ethicorum librorum. Resolutione docet, post vniuersalium Principiorum hisce libris explicatam theoriam, ad Vitæ humanæ species, ad Politicam scilicet & Oeconomicam societatem, tanquam ad Principiata descendendum esse, & in his præceptorum ethicorum vsum ostendendum, vt Philosophia practica ad suum finem perducatur.

VTrùm igitur si de his, & de virtutibus, & præterea de amicitia & voluptate satis copiosè à nobis dictum est, earúmque omniũ formæ vniuersim adumbratæ sunt, consilium nostræ disputationis absolutum esse existimandum est? An, quemadmodum dicitur, in iis quę sub actionem veniunt, finem non esse, vnumquidq; cernere & cognoscere,

ἀλλὰ C μᾶλλον. ἱκανὸν δὲ τοσαῦτ' ὑπάρχειν· ἔσται γὰρ ὁ βίος εὐδαίμων, τῶν κατὰ τὴν ἀρετὴν ἐνεργειῶν τοιούτων. C Σόλων δὲ τοὺς εὐδαίμονας ἴσως * ἀπεφαίνετο, καλῶς εἰπών, μετρίως τοῖς ἐκτὸς κεχορηγημένους· πεπραγέναι δὲ τὰ κάλλιστα, * ὡς ὤετο, καὶ βεβιωκότας σωφρόνως· ἐνδέχεται γὰρ μέτρια κεκτημένους, ταῦτα δ' ἃ δεῖ. ἔοικε δ' καὶ * Ἀναξαγόρας, οὐ πλούσιον, οὐδὲ δυνάστην ἀπολαβὼν τὸν εὐδαίμονα, εἰπών, ὅτι οὐκ ἂν θαυμάσειεν, εἴ τις ἄφρων φανείη τοῖς πολλοῖς· ὅτοι γὰρ κρίνουσι τοῖς ἐκτὸς, τούτων ἀφαπτόμενοι μόνον, συμφωνοῦσι δ' τοῖς λόγοις ἔοικασιν αἱ τῶν σοφῶν δόξαι. πίστιν μὲν οὖν καὶ τὰ τοιαῦτα ἔχει τινά. * Τὸ δ' ἀληθὲς ἐν τοῖς πραγκτοῖς ἐκ τῶν ἔργων καὶ τοῦ βίου κρίνεται. ἐν τούτοις γὰρ τὸ κύριον. σκοπεῖν οὖν τὰ προειρημένα πρὸς, ὅτι τὰ ἔργα καὶ τὸν βίον * ὑπάρχει· καὶ συνᾴδοντα μὲν τοῖς ἔργοις, ἀποδεκτέον· D ψευδόμενα δὲ, λόγους ἐκπωτέον. ὁ δὲ κατὰ νοῦν ἐνεργῶν, καὶ τοῦτον θεραπεύων, καὶ διαφερόντως ἀγαπῶν, καὶ θεοφιλέστατος ἔοικεν εἶναι. εἰ γάρ τις ὑπὸ θεῶν γίνεται, ὡσπερ δοκεῖ, καὶ εἴη ἂν εὔλογον χαίρειν τε αὐτοὺς τῷ ἀρίστῳ καὶ τῷ συγγενεστάτῳ· τοῦτο δ' ἂν εἴη ὁ νοῦς· καὶ τοὺς ἀγαπῶντας μάλιστα τοῦτο καὶ τιμῶντας, ἀντιποιεῖν· ὡς τῶν φίλων αὐτοῖς ὑπομιμνήσκουσι· καὶ ὀρθῶς τε καὶ καλῶς πράττοντας· ὅτι δὲ ταῦτα πρὸ τῶν σοφῷ μάλιστα ὑπάρχει, οὐκ ἄδηλον. θεοφιλέστατος ἄρα. τὸν αὐτὸν δ' εἰκὸς καὶ εὐδαιμονέστατον· ὥστε κατ' οὐδὲν εἴη ὁ σοφὸς μᾶλλον εὐδαίμων.

ΚΕΦΑΛ. ι'.

Περιέχει τὸ κεφάλαιον τῆς ἠθικῆς ἁπάσης πραγματείας κάλλιστον ὑπόλογον· ἅμα δὲ καὶ ὁδοποιεῖ εἰς τὴν ἑφεξῆς πολιτικὴν πραγματείαν.

ΑΡ' οὖν εἰ πρός τε τούτων καὶ τῶν ἀρετῶν, ἔτι δὲ καὶ φιλίας καὶ ἡδονῆς, ἱκανῶς εἴρηται τοῖς τύποις, τέλος ἔχειν οἰητέον τὴν προαίρεσιν; ἢ, καθάπερ λέγεται, οὐκ ἔστιν ἐν τοῖς πρακτοῖς τέλος τὸ θεωρῆσαι ἕκαστα καὶ γνῶναι,

ἀλλὰ μᾶλλον ὃ πεφύκεν αὐτά; οὐδὲ δὴ πεῖ ἀρετῆς ἱκανὸν ὃ εἰδέναι· ἀλλ' ἔχειν καὶ χρῆσθαι πειρατέον· * ἢ εἴ πως ἄλλως ἀγαθοὶ γινόμεθα; εἰ μὲν οὖν ἦσαν οἱ λόγοι αὐταρκεῖς πρὸς ὃ * ποιῆσαι ὀφείλεις, Πολλοῖς ἂν μισθοὺς καὶ μεγάλους δικαίως ἔφερον, καὶ τὸν Θεόγνιν, καὶ εἴδη ἂν τοῦτο ποιῆσαι· νῦν δὲ * φαίνονται, πρὸς μὲν καὶ παρορμῆσαι τῶν νέων τοὺς ἐλευθερίους ἰσχύειν, ἦθός τε εὐγενὲς, καὶ ὡς ἀληθῶς, φιλόκαλον, ποιῆσαι δὲ κατακοῦσαι ἐκ τῆς ἀρετῆς· πρὸς δὲ πολλοὺς ἀδυνατεῖν πρὸς καλοκἀγαθίαν πρέπειν. διὸ γὰρ πέφυκεν αἰδοῖ πειθαρχεῖν ἀλλὰ φόβῳ· οὐδὲ ἀπέχεσθαι τῶν φαύλων διὰ τὸ αἰσχρὸν, ἀλλὰ διὰ τὰς ζημίας· πάθει γὰρ ζῶντες, τὰς οἰκείας ἡδονὰς διώκουσι, καὶ δι' ὧν αὐται ἔσονται· φεύγουσι δὲ τὰς ἀντικειμένας λύπας· τὸ δὲ καλοῦ καὶ ὡς ἀληθῶς ἡδέος, οὐδ' ὁντινοῦν ἔχουσιν, ἄγευστοι ὄντες. πρὸς δὴ τοιούτους, τίς ἂν λόγος μεταῤῥυθμίσαι; ἃ γὰρ οἴ τε, διὰ οὐ ῥᾴδιον, τὰ ἐκ παλαιοῦ τοῖς ἤθεσι κατειλημμένα, λόγῳ μεταστῆσαι. ἀγαπητὸν δ' ἴσως ἐστὶν, εἰ πάντων ὑπαρχόντων, δι' ὧν ἐπιεικὴς δοκοῦμεν γίνεσθαι, μεταλάβοιμεν τῆς ἀρετῆς· γίνεσθαι δ' ἀγαθοὺς οἱόντε, οἱ μὲν, φύσει· οἱ δὲ, ἔθει. οἱ δὲ, διδαχῇ. Τὸ μὲν οὖν τῆς φύσεως, δῆλον ὡς οὐκ ἐφ' ἡμῖν ὑπάρχει, ἀλλὰ διά τινας θείας αἰτίας τοῖς ὡς ἀληθῶς εὐτυχέσιν ὑπάρχει· ὁ δὲ λόγος καὶ ἡ διδαχὴ μή ποτε οὐκ ἐν ἅπασιν ἰσχύῃ, ἀλλὰ δεῖ * διειργάσθαι τοῖς ἤθεσι τὸ ἀκροατὸν ψυχὴν πρὸς τὸ καλῶς χαίρειν καὶ μισεῖν, ὥσπερ γῆν τὴν θρέψουσαν τὸ σπέρμα. ὁ γὰρ διὰ ἀκούσεται λόγου ἀποτρέποντος, οὐδ' ἂν * συνείη ὁ τι πάθος ζῶν. τὸν δ' ὕτως ἔχοντα, πῶς * οἷόν τε μεταπεῖσαι; ὅλως δ' ὁ δοκεῖ λόγῳ ὑπείκειν τὸ πάθος, ἀλλὰ βίᾳ. δεῖ δὴ τὸ ἦθος πως ὑπάρχειν οἰκεῖον τῆς ἀρετῆς, στέργειν τὸ καλὸν, καὶ δυσχεραίνειν τὸ αἰσχρόν· ὅπερ νέου δὲ, ἀγωγῆς ὀρθῆς τυχεῖν πρὸς ἀρετὴν, χαλεπὸν, μὴ ὑπὸ τοιούτοις τραφέντα νόμοις· τὸ γὰρ σωφρόνως ζῆν καὶ καρτερικῶς, * οὐχ ἡδὺ τοῖς πολλοῖς, ἄλλως τε καὶ νέοις· δεῖ νόμοις δὴ τεταχθαι τὴν τροφὴν καὶ τὰ ἐπιτηδεύματα· ὅπερ ἔσται γὰρ λυπηρὰ συνήθη γενόμενα. οὐκ ἰσχυὸν δὲ ἴσως νέους ὄντας τροφῆς καὶ ἐπιμελείας τυχεῖν ὀρθῆς,

χ. ἢ εἴωθε ἄλ. ἀγ. γενοίμεθα. & ita Eustr.

γρ. ποιῆσαι

γρ. φαίνεται

γρ. διαργάσθαι al. προεργάσθαι

γρ. συνίη γρ. οἷός τε μ. scil. ὁ λόγος, al. π. οἷόν τε μεταπεῖσαι

A sed agere potius: sic neque virtutem perspectam & cognitam habere satis est, sed eam habere, atque vti conãdum, aut si qua alia ratione boni euadere possumus? Si igitur verba per se satis valerent ad bonitatem virtutémque cómparandam, *Et multum & magnum iure ferant pretium*, vt ait Theognis, atque hæc sibi quemque parare oporteret. Nunc verò videntur illa quidem satis magnam vim ad ingenuos adolescentes cohortandos & excitandos habere, ingeniúmque generosum & verè honesti studiosum, docile ad virtutem reddere, eiúsque studio inflammare posse: multitudinem autem ad honestatem ac probitatem excitare non posse. Non enim illa pudore solet retineri ac reprimi natura, sed metu potius coërceri: neque se à rebus vitiosis propter turpitudinem abstinere, sed propter supplicium. Nam cum vitam suam perturbatione moderatur ac dirigit: tum suas voluptates, eáq; quibus hæ pariuntur, consectatur: dolores eis contrarios fugit: honesti autem veréq; iucundi ne notionem quidem vnquam animo depinxit, vtpote quod nunquam degustarit. Tales igitur homines quæ ratio corrigere, & à vitio ad virtutem traducere queat? Non enim fieri potest, aut certè vix, vt quæ iam pridem moribus concepta sunt, oratione deleantur. Præclarè autem fortasse nobiscum agatur, si cùm omnia nobis suppetant, quibus boni fieri solemus, virtutem adipisci possimus. Bonos autem fieri putant alii natura, alii consuetudine, alii doctrina. Quod igitur à natura tribuitur, in nobis minimè situm esse, sed ab aliqua diuina causa perfectum inesse in iis qui re vera sunt fortunati, perspicuum est. Oratio autem & doctrina ne non peræque in omnibus valeant, sed oporteat animum auditoris, vt humum, quæ seminis alendi facultatẽ habitura est, consuetudine antè subigi & excoli, vt rectè lętetur, rectéque oderit, verendum fortasse est. Nam qui perturbatione vitam dirigit, is nunquam illum, à quo deterreatur, atque auocetur à vitio, patienter auditurus est, nunquam eius orationem intellecturus. At eum qui ita sit affectus, quonam modo oratione de sua sententia dimouere possis? Omnino autẽ perturbatio non videtur orationi cedere, sed vi esse cogenda. Mores igitur antè quodámodo insint oportet ad virtutem accommodati, qui honestum amplectantur, turpitudinéque offendantur. A puero autem directam ad virtutem institutionem cõsequi difficile, nisi qui in talibus legibus fuerit educatus. Temperãter enim & patienter viuere cùm multitudini sit iniucundum, tum iuuenibus maximè. Itaque educationem, studiáque & exercitationes legibus esse descriptas necesse est. Nonenim molestæ eæ res futuræ sint consuetudine adhibita. Fortasse autem non satis est, pueros & adolescenteis, quamdiu in ea ætate sunt, rectè educari, diligentérque institui:

ſed quoniam corroboratis iam ætatibus, ea quæ didicerunt, ſtudiosè tractare & perſequi, iiſque aſſuefieri oportet, etiam in his nobis fuerit legibus opus: & omnino in omni vita traducenda. Magna enim pars hominum neceſſitati potiùs quàm orationi paret, & pœnis magis quàm honeſto commouetur. Itaq; exiſtimant nonnulli, ab eis qui leges ferunt, honeſti cauſa ad virtutem homines eſſe cohortandos, atque excitandos: perinde quaſi viri boni, in primis more & conſuetudine prouecti, legibus ſint obtemperaturi: in eos autem, qui non parebunt, quique ad virtutẽ, & officium inepti erunt natura, eſſe animaduertendũ, & ſupplicia conſtituẽda: poſtremò inſanabiles exterminandos ac de rep. tollendos. Nam virum bonũ, cúmque qui honeſti regulâ vitam ſuam dirigit, orationi obtemperaturum: vitioſum autem atque improbum, quando voluptatem vehemẽter expetit, dolore & plagis, vt iumentum, caſtigandũ & coërcendum. Atque ob hanc cauſam eos inuri dolores dicunt oportere maximè, qui voluptatibus iis quas illi adamant, aduerſantur. Quòd ſi eum, qui vir bonus futurus eſt, quẽadmodum diximus, primùm oportet bene eſſe educatum, & honeſtis officiis aſſuefactũ; deinde rectis vitæ ſtudiis atque inſtitutis vitã traducere; poſtremò neque inuitum, neque ſua voluntate res malas ac flagitioſas admittere: hæc autem contingere iis poſſunt qui mentem aliquam ſequuntur vitæ ſuæ ducem, rectúmque ordinem ab ea præſcriptum, viribus armatum, atque inſtructum. In paterno quidem iuſſo nulla ſatis magna vis aut neceſſitas ineſt, neque omnino in vnius viri iuſſo, niſi ſit rex, aut regi ſimilis: lex autem vim habet ad cogendũ valentem, cùm ſit ratio ab aliqua prudentia mentéque profecta. Atque eos quidem homines in odio eſſe videmus, qui improborũ hominum cupiditatibus & appetitionibus aduerſantur, etiamſi id rectè faciãt: At lex cùm æquum & bonum præſcribit, minimè grauis eſt. In ſola autẽ Lacedæmoniorũ ciuitate cum paucis aliis, lator legum educationis & ſtudiorum curam habuiſſe videtur: in plurimis hæc neglecta ſunt, viuítque ſuo quiſque arbitratu, Cyclopum more,

Vxorem & natos priuata lege gubernans.

Optimum igitur eſt, ciuium inſtitutionem communiter ab omnibus & rectè procurari, idque efficere poſſe. Quòd ſi hæc communiter & publicè negligantur, vnicuique conuenire videatur, ſuis liberis & amicis, ad virtutem comparandam, operam nauare, aut certè hoc animo & conſilio eſſe, vt nauare operam velit. Ex iis autem, quæ diximus, hoc efficere poſſe videatur maximè, ſi legum ferendarum ſcientiam fuerit conſecutus. Nam cùm inſtitutionis & diſciplinæ publicæ procuratio perſpicuè legibus continetur, tum ea bona inſtitutio eſt, quæ bonis continetur:

A ἀλλ' ὅπως χὴ ἀνδρωθέντας δεῖ ὑπιτηδεύειν αὐτὰ, χὴ ἐθίζεσθαι, Ϛ περὶ ταῦτα διοίσει δὴ νόμων· Ϛ ὅλως δὴ περὶ πάντα τὸν βίον· οἱ μὲν πολλοὶ, ἀνάγκη μᾶλλον ἢ λόγῳ πειθαρχήσουσι· χὴ ζημίαις, ἢ τῷ καλῷ· διόπερ οἴονταί τινες τοὺς νομοθετοῦντας δεῖν μὲν παρακαλεῖν ὑπὲ τὴν ἀρετὴν, χὴ παροτρύνειν τοῦ καλοῦ χάριν, ὡς ἐπακουσομένων τῶν ὑπιχόντων τοῖς ἔθεσι * παροιμιάζουσι· ἀπειθοῦσι δὲ χὴ ἀφυεστέροις οὖσι, κολάσεις τε Ϛ τιμωρίας ὑπιτιθέναι· τοὺς δ' ἀνιάτους, ὅλως ἐξοικίζειν. τὸν μὲν γὰρ ὑπίχοντα, Ϛ πρὸς τὸν καλὸν ζῶντα, τῷ λόγῳ πειθαρχήσειν· τὸν δὲ φαῦλον, ἡδονῆς ὀρεγόμενον, λύπῃ κολάζεσθαι, ὥσπερ ὑποζύγιον. διὸ χή φασι δεῖν τὰς τοιαύτας λύπας, αἳ μάλιστα ἐναντιοῦνται τοῖς ἀγαπωμέναις ἡδοναῖς. Εἰ δ' ὥσπερ εἴρηται, τὸν ἐσόμενον ἀγαθὸν τραφῆναι καλῶς δεῖ, χὴ ἐπιτηδεῦσαι· εἶθ' οὕτως ἂν ὑπιτηδεύμασιν ὑπίχειν ζῷη, χὴ μήτε ἄκοντα, μήτε ἑκόντα πράττειν τὰ φαῦλα· ταῦτα δὲ γίγνοιτ' ἂν βιουμένοις κατά τινα νοῦν χὴ τάξιν ὀρθὴν, ἔχουσαν ἰσχύν. ἀλλ' μὲν οὖν πατρικὴ πρόσταξις, οὐκ ἔχει τὸ ἰσχύειν, οὐδὲ τὸ ἀναγκαῖον· οὐδὲ δὴ ὅλως * ἀλλ' ἑνὸς ἀνδρὸς, μὴ βασιλέως ὄντος, ἀλλ' τινος τοιούτου. ὁ δὲ νόμος ἀναγκαστικὴν ἔχει δύναμιν, λόγος ὢν ἀπό τινος φρονήσεως χὴ νοῦ· χὴ τοῖς μὲν ἀνθρώποις ἐχθραίνουσι τοῖς ἐναντιουμένοις ταῖς ὁρμαῖς, κἂν ὀρθῶς ἀνὴρ δρᾷσιν· ὁ δὲ νόμος οὐκ ἔστιν ἐπαχθὴς, πάντων τὸ ὑπιεικὲς· ἐν μόνῃ δὲ τῇ Λακεδαιμονίων πόλει μετ' ὀλίγων ὁ νομοθέτης ὑπιμέλεσθαι δοκεῖ πεποιῆσθαι τροφῆς τε χὴ ὑπιτηδευμάτων· ἐν δὲ ταῖς πλείσταις τῶν πόλεων ὀλιγωρεῖται περὶ τῶν τοιούτων, χὴ ζῇ ἕκαστος ὡς βούλεται, Κυκλωπικῶς,

* ἡμίν τ' ἀλόχων παίδων, ἠδ' ἀλόχοιο. γρ. ἢ εἰνὸς

Ὀδυσ. Ι. --ἡμισυὴ δ' ἕκαστος παίδων ἠδ' ἀλόχων, οὐδ' ἀλλήλων ἀΐζουσι.

B C D E

παροιμιάζουσι· γρ. παροιμιάζουσι. Lãb.

γρ. δόξειεν ἂν ἐκ

γεγραμμένων δ', εἰ ἀγράφων, οὐδὲν δοκεῖ διαφέρειν, οὐδὲ δι' ὧν εἷς εἰ πολλοὶ παιδεύσουσι, ὥσπερ οὐδ' ὅτι μουσικῆς, καὶ γυμναστικῆς, καὶ τῶν ἄλλων παιδευμάτων. ὥσπερ γὰρ ἐν ταῖς πόλεσιν ἰσχύει τὰ νόμιμα καὶ τὰ ἤθη, οὕτω καὶ ἐν οἰκίαις οἱ πατρικοὶ λόγοι καὶ τὰ ἤθη· καὶ ἔτι μᾶλλον διὰ τὴν συγγένειαν, καὶ τὰς εὐεργεσίας· προϋπάρχουσι γὰρ εὐεργέται καὶ πειθηνίους τῇ φύσει. ἔτι δὲ καὶ διαφέρουσιν αἱ καθ' ἕκαστον παιδείαι τῶν κοινῶν, ὥσπερ ὅτι ἰατρικῆς. καθόλου μὲν γὰρ, τῷ πυρέττοντι συμφέρει ἀσιτία καὶ ἡσυχία, τινὶ δὲ, ἴσως οὔ· ὁ, τε πυκτικὸς ἴσως οὐ πᾶσι τὴν αὐτὴν μάχην πείσεται. ἐξακριβῶσαι δὲ δόξειεν ἂν μᾶλλον τὸ καθ' ἕκαστον, ἰδίας τῆς ἐπιμελείας γινομένης. μᾶλλον γὰρ τὸ προσφόρου τυγχάνει ἕκαστος· ἀλλ' ἐπιμεληθεὶς μὲν ἄειστα τοῦ καθ' ἕνα, καὶ ἰατρὸς, καὶ γυμναστὴς, καὶ πᾶς ἄλλος ὁ τοῦ καθόλου εἰδώς, ὅτι πᾶσιν, εἰ τοῖς τοιοῖσδε· τοῦ κοινοῦ γὰρ αἱ ἐπιστῆμαι λέγονταί τε καὶ εἰσιν· οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ ἑνός τινος οὐδὲν ἴσως κωλύει καλῶς ἐπιμεληθῆναι καὶ ἀνεπιστήμονα ὄντα, τεχναμένον δ' ἀκριβῶς τὰ συμβαίνοντα ἐφ' ἑκάστῳ δι' ἐμπειρείαν, καθάπερ καὶ ἰατροὶ ἔνιοι δοκοῦσιν αὐτοῖς ἄειστοι εἶναι, ἑτέρῳ οὐδὲν ἂν δυνάμενοι ἐπιτρέπειν. οὐδὲν δ' ἧττον ἴσως ὅ γε βουλόμενος τεχνικὸς εἶναι καὶ θεωρητικὸς, ἐπὶ τὸ καθόλου βαδιστέον ἐστὶν δόξειεν ἄν, κἀκεῖνο γνωριστέον ὡς ἐνδέχεται· εἴρηται γὰρ ὅτι μάλιστα τοῦτ' αἱ ἐπιστῆμαι. τάχα δ' ἂν καὶ τῷ βουλομένῳ δι' ἐπιμελείας βελτίους ποιῆσαι, εἴτε πολλοὺς, εἴτε ὀλίγους, νομοθετικῷ περατέον εἶναι, εἰ δεῖ νόμων ἀγαθοὶ ποιητικοὶ μέλλουσεσθαι. ὃν τινα γὰρ οὖν καὶ τὸν προτεθέντα διαθεῖναι καλῶς, οὐκ ἔστι τοῦ τυχόντος· ἀλλ' εἴπερ τινὲς, τοῦ εἰδότος, ὥσπερ ἐπ' ἰατρικῆς καὶ τῶν λοιπῶν, ὧν ἔστιν ἐπιμέλειά τις καὶ φρόνησις. ἆρ' οὖν μετὰ τοῦτο ἐπισκεπτέον πόθεν καὶ πῶς νομοθετικὸς γένοιτ' ἄν τις· ἢ καθάπερ ἐπὶ τῶν ἄλλων, δῆλον τῶν πολιτικῶν; μόνιον γὰρ ἔοικε τοῦ πολιτικοῦ εἶναι. ἢ οὐχ ὅμοιον φαίνεται ἐπὶ τῆς πολιτικῆς, καὶ τῶν λοιπῶν ἐπιστημῶν τε καὶ δυνάμεων; ἐν μὲν γὰρ τοῖς ἄλλοις, οἱ αὐτοὶ φαίνονται τάς τε δυνάμεις παραδιδόντες, καὶ ἐνεργοῦντες ἀπ' αὐτῶν· οἷον ἰατροὶ, γραφῆς· τὰ δὲ πολιτικὰ, ἐπαγγέλλονται μὲν οὐδὲν οἱ σοφισταί· πράττει δ' αὐτὰ οὐδείς·

γρ. ἐπιπαιδευμάτων.

γρ. βίαιος, minùs rectè.

γρ. ἐξακριβοῦσθαι

Legitur etiam τῷ καθόλου ait Eustrat. quem vide. al. καθ' ἕν, καὶ πᾶς. vide Eust.

A quæ vtrũ scriptæ sint, an non scriptæ, nihil referre videatur. Neq; verò refert, vtrũ his legibus vnus, an plures instituantur: quẽadmodũ neq; in musica, & arte corporũ exercendorũ, cæteris deniq; institutionibus. Nam vt in ciuitatib⁹ leges & instituta, sic & in familiis priuatis oratio paterna & mores valent, ac vigẽt: multóq; adeò magis, propter generis communitatẽ, & beneficia. Iam antè enim diligunt: sunt q; ad parendũ faciles flexibiléq; naturâ. Præterea verò singulares & priuatæ institutiones, à cõmunibus etiã differũt: quẽadmodũ euenit in medicina. Vniuersè enim ei qui B febri afflictatur, inedia & quies vtilis est: alicui autẽ fortasse inutilis. Et is pugil, qui docẽdi facultatẽ habet, fortasse non in eodẽ pugnę genere discipulos omnes exercet. Videatur autẽ ille subtilius ac limatius rei singularis naturã persecuturus, si propria ac priuata diligẽtia adhibeatur. Ita enim quod sibi opportunũ atq; vtile est, vnusquisq; magis cõsequitur atque obtinet. Sed & medicus, & exercendorũ corporũ magister, & quiuis alius, optimè singulorũ curã rationẽq; habuerit, qui genus vniuersũ cognouerit: v. gr., vel omnibus, vel C talibus, esse vtile. Rerũ enim cõmuniũ atque vniuersarũ & dicũtur & sunt scientiæ. Verũtamen nihil fortasse prohibet quominus etiã is qui sit insciꝰ, vni alicui pulchrè consulat, dũmodo experiẽdo, quæ cuiq; accidant, accuratè perspexerit: quẽadmodũ & nonnullos ipsos sibi medicos esse optimos videmus, cùm alteri subuenire atq; opitulari nõ possint. Nihilominus autẽ ei quidẽ, qui bonus artifex, & ad res percipiẽdas & cõtẽplãdas idoneus effici velit, ad genus vniuersũ sit progrediẽdũ, atque in illo cognoscendo, quoad eius fieri possit, elaborandũ. In hoc enim scientias positas D esse diximus. Et fortasse ei qui vel multos vel paucos cura & studio velit efficere meliores, opera danda sit, vt legũ ferendarũ sciẽtia præstet, si ineſt hæc vis in legibus, vt eis boni fieri possimus. Non enim cuiuslibet hominis est quẽuis, & cũ qui propositus & traditus ei fuerit erudiẽdus, rectè cõformare: sed si cuius est, profectò scientis est: quẽadmodũ in medicina & cæteris artibus, quarũ aliquod studiũ, prudentiáque aliqua est, cernere licet. Vtrum igitur deinceps videndum est, vnde & quónam modo quis legibus ferendis idoneus esse possit? An, vt fit in cæteris artibus, ab iis qui in re- E publ. gerenda versantur, hanc facultatẽ comparaturus est? Ciuilis enim prudentiæ pars esse videbatur legum ferendarum facultas. An verò aliter se res habet in ratione reipubl. gerendæ, atq; in reliquis tum sciẽtiis tum facultatibus? In cæteris enim eosdem videmus artẽ facultatémque agendi tradere, & facultatis munere fungi: vt medicos & pictores. At rerumpublicarum administrandarum scientiam docere ac tradere se profitentur sophistæ, eorum tamẽ administrat rempubl. nemo:

ſed ii qui in republica gerenda verſantur: qui quidem vi & facultate quadam freti, vſúque potius quàm mentis agitatione ac ratione hoc agere videri poſſunt. Nam neque eos ſcribere, neque dicere de talibus rebus, (atqui præclarius hoc erit fortaſſe: quam orationes iudiciales, aut conciones ſcribere,) neque vel filios ſuos, vel vllos alios ex amicis ſuis ad rempubl. gerendam aptos videmus effeciſſe: quod quidem probabile & conſentaneum erat eos fuiſſe facturos, ſi id vlla ratione conſequi potuiſſent. Nam neque quicquam ciuitatibus melius reliquiſſent, neque aut ſibi, aut amiciſſimis quicquam hac facultate præſtantius exoptare poſſent. Verumtamen non parum vſus & exercitatio videntur valere. Alioqui vſu reipubl. gerendæ & conſuetudine homines ad rempubl. gerendam compoſitiores & aptiores non efficerentur. Quamobrem qui aliquid de republ. gerenda ſcire cupiunt, credibile eſt iis vſu præterea opus eſſe. Iam verò ſophiſtæ, qui hanc facultatem ſe tradituros profitentur, ab eo longiſſimè videntur abeſſe, vt docere poſſint. Omnino enim neque quid ea ſit, neque quibus in rebus verſetur, ſciunt. Non enim, ſi ſcirent, eandem eſſe atque artem dicendi, vel deteriorem ſtatuerent: neque ferre leges eſſe facile putarent ei qui leges omnium opinione comprobatas collegiſſet: quoniam (inquiunt) præſtantiſſimas eligere licet. Quaſi verò delectus non ſit intelligentiæ: aut quaſi non ſit maximum, rectè iudicare: quemadmodum in iis quæ ad muſicam pertinent. Nam qui cuiuſque rei vſu periti ſunt, cùm de artis operibus rectè iudicant, tum quibus rebus, aut quomodo ea quæ par eſt effici, perficiantur, & quæ quibus congruant & concinant, ſciunt. Imperiti verò præclarè ſecum agi putant, ſi non ignorent, recténe an perperam opus effectum ſit: quemadmodum fit in pictura. Leges autem opera ciuilia videntur eſſe. Quonam igitur pacto quis aut ad leges ferendas aptus his effici, aut, quæ ſint optimæ, iudicare poſſit? Nam ne medicinæ quidē ſatis periti fieri vidētur ex cōmentariorum lectione. Atqui commemorare & tradere conantur illi non ſolùm curationum genera, ſed & quibus remediis ægros ſint curaturi, & quemadmodum medicinam facere oporteat, de cuiuſq; habitudine corporis diſtinctè ac diſtributè diſſerētes. Sed hæc vſu peritis & exercitatis prodeſſe poſſe credibile eſt: imperitis autem, atque inſciis, nequaquam. Fortaſſe igitur etiam legum, rerúmque publicarum genera collecta, eis, qui animo cernere & iudicare poſſunt, quid bene, quid contrà conſtitutum ſit, & quæ quibus apta ſint, vſui eſſe poterunt. Ij autem, qui hæc ſine animi habitu perſecuti fuerint, rectè iudicandi facultatem quidem ſibi nunquam comparabunt, niſi fortè temerè, & aliquo caſu: intelligentiores autem fortaſſe in his poterunt eſſe.

A ἀλλ' οἱ πολιτεύόμενοι, οἳ δόξαιεν ἂν δυνάμει τινὶ τοῦτο πράττειν, καὶ ἐμπειρίᾳ μᾶλλον ἢ διανοίᾳ. οὔτε γὰρ γράφοντες, οὔτε λέγοντες περὶ τῶν τοιούτων φαίνονται· (καί τοι καλλιον ἴσως, ἢ λόγους διαφημικοὺς τε καὶ δημηγορικούς·) * οὐδ' αὖ πολιτικοὺς πεποιηκότες τοὺς σφετέρους υἱέας, ἢ τινας ἄλλους τῶν φίλων. * βέλτιον δ' ἴσως, εἴπερ ἐδυνάτο. οὔτε γὰρ τοῖς πόλεσιν ἀμεινον οὐδὲν καταλιπον δύ'· ἢ αὐτοῖς ὑπῆρξαν προσῆλθον δ' μᾶλλον τῆς τοιαύτης δυνάμεως, οὐδὲ δὴ τοῖς φιλτάτοις. ἃ μὲν μικρόν γε ἔοικεν ἡ ἐμπειρία συμβάλλεσθαι· οὐ γὰρ ἐλίγωντο ἂν περὶ τῆς πολιτικῆς συνηθείας μᾶλλον πολιτικοί· δὲ τοῖς ἐφιεμένοις τοῦ πολιτικῆς εἰδέναι, προσδεῖν ἔοικεν ἐμπειρίας· τῶν δὲ σοφιστῶν οἱ ἐπαγγελλόμενοι, λίαν φαίνονται πόρρω τοῦ διδάξαι· ὅλως γὰρ οὐδὲ ποῖόν τί ἐστιν, οὐδὲ τοῦ ποῖα ἴσασιν· οὐ γὰρ δὴ τὰ αὐτὰ τῇ ῥητορικῇ, οὐδὲ χείρω ἐπιτήδευμ· οὐδ' ἂν ᾠοντο ῥᾴδιον εἶναι τὸ νομοθετῆσαι συναγαγόντι τοὺς δοκιμωτάτους τῶν νόμων· ἐκλέξασθαι γὰρ εἶναι τοὺς ἀρίστους· ὥσπερ οὐδὲ τὰ ἐκλογὰ οὐδεμιᾶ συνέσεως, καὶ τὸ κρῖναι ὀρθῶς μέγιστον, ὥσπερ ἐν τοῖς περὶ μουσικήν. οἱ γὰρ ἔμπειροι τοῦ ἕκαστα κρίνουσιν ὀρθῶς τὰ ἔργα, καὶ δι' ὧν ἢ πῶς * ἐπιτελεῖται, συνιᾶσιν· καὶ ποῖα ποίοις συνᾴδει· τοῖς δ' ἀπείροις, ἀγαπητὸν τὸ μὴ ἀφαλαίνειν, εἰ δυνατὸν ἢ κακῶς πεποίηται τὸ ἔργον, ὥσπερ ἐπὶ γραφικῆς· οἱ δὲ νόμοι τοῖς πολιτικοῖς ἔργοις ἔοικασι. πῶς οὖν ἐκ τούτων νομοθετικὸς γένοιτ' ἄν τις, ἢ τοὺς ἀρίστους κρίναι; οὐ γὰρ φαίνονται οὐδ' * ἰατρικοὶ ἐκ τῶν συγγραμμάτων γίνεσθαι. καί τοι πειρᾶσθαί γε λέγειν; οὐ μόνον τὰ θεραπεύματα, ἀλλὰ καὶ ὡς ἰαθῆναι δεῖ, καὶ ὡς δεῖ θεραπεύειν, * ἑκάστου διελόμενοι τὰς ἕξεις. τοῦτα δὲ, τοῖς μὲν ἐμπείροις, ὠφέλιμα δόξει· τοῖς δ' ἀνεπιστήμοσιν, ἀχρεῖα. ἴσως οὖν καὶ τῶν νόμων καὶ τῶν πολιτειῶν αἱ συναγωγαὶ, τοῖς μὲν δυναμένοις θεωρῆσαι, καὶ * κρῖναι τί καλῶς, ἢ τοὐναντίον, ἢ ποῖα ποίοις ἁρμόττει, εὐχρηστα ἂν εἴη· τοῖς δ' ἄνευ ἕξεως τὰ τοιαῦτα διεξιοῦσι, τὸ μὲν κρίνειν καλῶς, οὐκ ἂν ὑπάρχοι, εἰ μὴ ἆρα αὐτόματον· συνιεῖεν δ' ἂν εἰς τοῦτα τάχα ἂν γένοιντο.

γρ. πολιτικοὺς δὲ πατ.

γρ. βέλτ. δ' ἂν ἴως

γρ. ἐπιτελεῖται ἢ δεῖ, συν.

γρ. ἰατροὶ

γρ. ἵνα τί

γρ. τοῦτα καλῶς.

περιλιπόντων οὖν τὴν περὶ τῶν ἀνηρημένων ἐπισκέψασθαι μᾶλλον βέλτιον ἴσως, καὶ ὅλως δὴ περὶ πολιτείας, ὅπως εἰς δύναμιν καὶ περὶ τὰ ἀνθρώπινα * φιλοσοφία τελειωθῇ. πρῶτον μὲν οὖν εἴ τι καλῶς εἴρηται τῶν περὶ τῶν προτέρων πειρατέον ἐπελθεῖν· εἶτα ἐκ τῶν συνηγμένων πολιτειῶν θεωρῆσαι τὰ ποῖα σώζει καὶ φθείρει τὰς πόλεις, καὶ τὰ ποῖα * ἑκάστας τῶν πολιτειῶν, καὶ διὰ τίνας αἰτίας, αἱ μὲν καλῶς, αἱ δὲ τοὐναντίον πολιτεύονται· θεωρηθέντων γὰρ τούτων, τάχα ἂν * μᾶλλον συνίδοιμεν, καὶ ποία πολιτεία ἀρίστη, καὶ πῶς ἑκάστη τεταχθεῖσα, καὶ τίσι νόμοις καὶ * ἔθεσι χρωμένη. λέγωμεν οὖν ἀρξάμενοι.

φιλοσοφία] περὶ φιλοσοφίαν

ἑκάστας] ἑκάστοις?

μᾶλλον] μάλιστα

ἔθεσι] ἤθεσι

A Cùm igitur superiores illi legum ferendarum rationem exquirere atque inuestigare omiserint: præstiterit fortasse nos ipsos de ea, & omninò de omni reipublicæ administrandæ forma, attentius commentari: vt, quantum in nobis est, tota quæ ad res humanas pertinet, philosophia perfecta sit. Primum igitur si quid præclarè hac de re à veteribus singillatim litteris proditum est, id persequi conemur: deinde ex rerumpublicarum formis vndique collectis, quæ res ciuitatibus & singulis rebusp̃ubl. interitum affe-
B rant, & quibus de causis aliæ bene aliæ secus administrentur, videamus. His enim perspectis & cognitis, fortasse & qui sit optimus reipublicæ status, & quibus vnamquamque rempublicam institutis, quibúsque legibus ac moribus temperari conueniat ad id vt sit optima, planum fiet. Exordiamur igitur dicere.

ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΟΥΣ
ΗΘΙΚΩΝ ΜΕΓΑΛΩΝ ΤΟ Α.

ARISTOTELIS STAGIRITÆ,
MAGNORVM MORALIVM
LIBER PRIMVS.

Georgii Vallæ Placentini versio, cum Græco contextu collata.

A

CAPVT I.

ΚΕΦΑΛ. α'.

De bono, in communi.

Περὶ τοῦ ἀγαθοῦ καθόλου.

QVONIAM de moribus agere propositum nobis est, primùm illud videndum, cuiusnam *scientiæ vel artis* pars sint mores, *siue moralis hæc disciplina*. Vt igitur paucis absoluam, non alius videtur pars esse quàm Ciuilis. Ciuilibus autem in rebus absque eo vt sit aliquis talis, *vel certo modo affectus*, effici nihil potest: putà, vt sit probus ac σπουδαῖος, *siue virtutis studiosus*. esse autem σπουδαῖον, idem est quod virtutes habere. Oportet igitur si quis secundùm Politices siue Ciuilis scientiæ præcepta agere velit, eum moribus probis ac compositis esse. Itaque, vt apparet, Politices pars est ac principium tractatio de moribus: vt in totum iure mihi videatur omnis hæc disputatio non Ethica, id est *Moralis*, sed Politica, id est *Ciuilis*, appellanda. Necesse est itaque (vt videre est) de virtute primùm dicere, & quid sit, & ex quibus gignatur. Inutile enim ferè fuerit, virtutem quidem nosse, quomodo autem & ex quibus paretur, non intelligere. Non enim *de virtute*, tantùm vt sciamus quid sit, est quærendum: sed illud quoque inuestigandum, quibus rationibus paretur. Vtrumque enim volumus, & rem nosse, & ipsi tales fieri.

ΕΠΕΙΔΗ περὶ παντὸς ἐπιστήμης καὶ προαιρέσεως λόγον ὑπάρχει τῶν ἠθῶν, περὶ τούτου ἂν εἴη σκεπτέον τίνος ὄντος ἐστὶ μέρος ἡ ἠθικὴ πραγματεία. ὡς μὲν οὖν συντόμως εἰπεῖν, δόξειεν * ἂν ἡ πολιτικῆς εἶναι μέρος. ἔστι δ' ὑπολαβεῖν ἐν τοῖς πολιτικοῖς δυνατὸν εἶναι λόγον τὸν ποιόν τινα εἶναι· λέγω δ' οἷον σπουδαῖον· ὁ δὲ σπουδαῖον εἶναι, ὅτι ὁ τὰς ἀρετὰς ἕξει. δεῖ ἄρα, εἴ τις μέλλει ἐν τοῖς πολιτικοῖς πραγματικὸς εἶναι, ὁ ἦθος εἶναι * σπουδαῖος. μέρος ὄντιν ἄρα, ὡς ἔοικε, τῆς πολιτικῆς· ὁ δ' ὅλον τῷ τὴν ἐπωνυμίαν δικαίως δοκεῖ δὴ μοι ἕξιν ἡ πραγματεία, οὐκ ἠθικὴν ἀλλὰ πολιτικήν. δεῖ ἄρα (ὡς ἔοικε) πρῶτον ὑπὲρ ἀρετῆς εἰπεῖν, τί τέ ἐστι, καὶ ἐκ τίνων γίνεται. οὐδὲν γὰρ ἴσως ὄφελος εἰδέναι μὲν τὴν ἀρετήν, πῶς δὲ αὖ, καὶ ἐκ τίνων, μὴ ἐπαΐειν. οὐ γὰρ μόνον ὅπως εἰδήσομεν τί ἐστι, σκεπτέον ἐστίν, ἀλλὰ καὶ ἐκ τίνων ἐστὶ σκέπτεσθαι. ἅμα γὰρ εἰδέναι βουλόμεθα, καὶ αὐτοὶ εἶναι τοιοῦτοι.

Nicom. l. 1. c. 3.

* σπουδαῖον.

τῦτο δ' οὐ δυνησόμεθα, ἐὰν μὴ εἰδῶμεν ἢ ἐκ τίνων, & πῶς αἱ. ἀναγκαῖον μὲν οὖν εἰδέναι τί ἐστιν ἀρετή. ἢ γὰρ ῥᾴδιον εἰδέναι ὃ ἐκ τίνων ἐστὶν, ἢ πῶς αἱ, ἀγνοοῦντα ὅ τί ἐστι, ὥσπερ ἐπὶ τῶν ἐπιστημῶν. ἢ δεῖ γ' ὀλίγου δεῖν μηδ' εἰ ἔνιες παρέτεσαν ἐκ τούτων εἰρήκασι. παρῆκε μὲν οὖν ἐπιχείρησε * Πυθαγόρας περὶ ἀρετῆς εἰπεῖν. οὐκ ὀρθῶς δέ. ἅτε γὰρ ἀρετὰς εἰς τοὺς ἀριθμοὺς ἀνάγων, ἢ οἰκείαν τῶν ἀρετῶν τὴν δικαιοσύνην ἐποίησε. ἢ γάρ ἐστιν ἡ δικαιοσύνη ἀριθμὸς ἰσάκις ἴσος. μεθ' ὃν Σωκράτης ἐπιχειρῶν, βέλτιον & πλέον εἶπεν περὶ τούτων· ἢ οὐκ ὀρθῶς δὲ καὶ οὗτος. * ἅτε γὰρ ἀρετὰς ἐπιστήμας ἐποίει· τοῦτο δ' ἐστὶν εἰς ἀδύνατον. αἱ γὰρ ἐπιστῆμαι πᾶσαι μετὰ λόγου· λόγος δὲ ἐν τῷ διανοητικῷ τῆς ψυχῆς γίνεται μόνῳ. γίνονται οὖν αἱ ἀρεταὶ πᾶσαι * καθ' αὐτὴν ἐν τῷ λογιστικῷ τῆς ψυχῆς μορίῳ. συμβαίνει οὖν αὐτῷ ἐπιστήμας ποιοῦντι τὰς ἀρετὰς ἀναιρεῖν * τὸ ἀνάλογον μέρος τῆς ψυχῆς. τοῦτο δ' ποιῶν, ἀναιρεῖ καὶ πάθος & ἦθος. διὸ οὐκ ὀρθῶς ἥψατο περὶ ταύτης τῆς ἀρετῆς. μετὰ ταῦτα δὲ Πλάτων διείλετο τὴν ψυχὴν εἴς τε τὸ λόγον ἔχον καὶ εἰς τὸ ἄλογον· ὀρθῶς· & ἀπέδωκεν * ἑκάστου ἀρετὰς οἰκείας. μέχρι μὲν οὖν τούτου καλῶς· μετὰ μέντοι τοῦτο οὐκέτι ὀρθῶς. τὴν γὰρ ἀρετὴν κατέμιξεν εἰς τὴν πραγματείαν, τὴν περὶ τἀγαθοῦ· ἃ δὴ ὀρθῶς· ἃ γὰρ οἰκεῖον. περὶ γὰρ τῶν ὄντων & ἀληθείας λέγοντα, οὐκ ἔδει περὶ ἀρετῆς φέρειν. οὐδὲν γὰρ τούτῳ καὶ ἐκείνῳ κοινόν. δῆτοι μὲν οὖν ὅτι τοσοῦτον ἥψατο καὶ οὕτως. ἐχόμενον δ' ἂν εἴη μετὰ ταῦτα σκέψασθαι, τί δεῖ αὐτοὺς λέγειν περὶ τούτων. πρῶτον μὲν οὖν ἰδεῖν δεῖ, ὅτι πάσης ἐπιστήμης & δυνάμεώς ἐστί τι τέλος, καὶ τοῦτ' ἀγαθόν. οὐδεμία γὰρ οὕτ' ἐπιστήμη οὔτε δύναμις ἔνεκεν κακοῦ ἔστιν. εἰ οὖν πασῶν τῶν δυνάμεων ἀγαθὸν τὸ τέλος, δῆλον ὡς & τῆς βελτίστης * βέλτιον ἂν εἴη. ἀλλὰ μὴν ἥγε πολιτικὴ βελτίστη δύναμις. ὥστε τὸ τέλος αὐτῆς ἂν εἴη * ἀγαθόν. περὶ ἀγαθοῦ ἄρα (ὡς ἔοικεν) ἡμῖν λεκτέον, καὶ περὶ ἀγαθοῦ ἢ τοῦ ἁπλῶς, ἢ λαὶ τοῦ ἡμῖν· ἢ γὰρ τοῦ θεῶν ἀγαθοῦ. ἀλλ' ὑπὲρ μὲν τούτου * & δῆλος λόγος, & ἀλλοτρία ἡ σκέψις. * ὑπὲρ τοῦ πολιτικοῦ ἄρα ἡμῖν λεκτέον ἀγαθοῦ, πάλιν δὲ καὶ τοῦτο διελεῖν δεῖ ὑπὲρ ἀγαθοῦ, πῶς λεγομένου· ἢ γὰρ ἔστιν ἁπλοῦν. λέγεται γὰρ ἀγαθὸν,

Metaph. l.13.c.4.

Nicomac. l.6. c.vlt. & infrà c. 35.

Eudem. l. 1.c 5.

Leg. κατ' αὐτὴν γρ. ἐν τῷ λογικῷ γρ. τὸ ἄλογον

γρ. ἐν ἑκάστῳ

Lege βέλτιστον γρ. πάλαι δὲ,

χρ. τὸ πόλεως λ. ineptè.

γρ. ὑπὲρ τοῦ ἡμῖν ἄρα λε.

A Hoc autem non poterimus, nisi sciamus & quibus rationibus, & quomodo. Scire igitur quid sit virtus, necesse est: siquidem & ex quibus sit, & quomodo, scitu haud quaquam facile est ignoranti quid sit, quemadmodum in scientiis. Verùm ne latere quidem nos oportet, si qui de his prius disseruere. Primum igitur Pythagoras de virtute dicere adgressus est: sed non rectè: virtutes siquidem ad numeros referens, non conuenientem virtutibus inquirendi rationem iniit. Neque enim iustitia est numerus pariter par, id est, *conflatus ex*

B *duobus paribus numeris, quorum alter per alterum fuerit multiplicatus.* Huic succedens Socrates, de hac re melius & copiosius disseruit, sed ne ipse quidem rectè. Quoniam virtutes scientias efficiebat: quod fieri nullo modo potest. Cunctæ siquidem scientiæ, cum ratione: atqui ratio in sola animæ parte gignitur, qua cogitemus & ratiocinemur. Quocirca virtutes omnes, in animæ parte rationali sint, necesse est. Euenit itaque, vt qui virtutes scientias faciat, irrationalem animæ partem extinguat:

C quod faciens, affectum ac morem perimit. Quamobrem non rectè hac in parte disputationem de virtute instituit. Postea demum Plato animam in partem, quæ teneret rationem, & in eam quæ esset rationis expers; rectè distribuit, reddiditque suas vtrique virtutes. Hactenus quidem probè: reliqua verò neutiquam rectè: quandoquidem virtutem cum tractatione quæ de bono per se esset, admiscuit: non equidem rectè, quia non erat is aptus locus. neque enim de eo quod est, ac de vero differentem, de virtute dicere oportuit: illi siquidem nihil est cum hoc

E commune. Huc vsque igitur atque hoc modo prouecta est illorum de moribus disputatio. Deinceps ergo restat vt videamus, quidnam de his dicendum nobis fuerit. Primùm illud obseruandum est, scientiæ omnis atque facultatis finem esse aliquem, eúmque per se bonum: nulla siquidem scientia, & facultas nulla est, quæ finem malum habeat. Quòd si facultatum omnium bonus est finis, non dubium quin etiam

D optimæ sit optimus. Atqui ciuilis, optima est facultas: igitur ipsius finis, bonus. De bono itaque (vt videtur) nobis dicendum est: at de bono non in vniuersum, sed nobis bono. Neque enim de Deorum bono *agendum est.* Nam de eo alia habenda fuerit oratio, & consideratio nunc sit aliena. De nobis itaque bono dicendum est. De quo sanè differendum in primis est, quonam dicatur modo. Neque enim simplex, atque vnum est: quandoquidem dicitur bonum,

aut

aut quod in vnoquoque est optimum, (id verò suapte naturâ expetendum,) aut cuius participatione alia sunt bona: id nimirum idea boni est. An igitur de boni idea loqui oportet, an non, sed de eo potiùs quod in vniuersum rebus omnibus bonis inest? bonum id namque diuersum esse ab idea meritò videatur. Idea enim & separari potest, & per se subsistit: bonum verò illud commune, rebus omnibus inest: non est igitur idem cum eo quod separari potest: fieri enim nequit vt quod separari naturâ potest ac per se subsistere, rebus omnibus insit. Nunquid igitur de hoc nobis disserendum bono, quod in omnibus existit, aut non? quid ita? nempe quoniam id commune est, vt definitio, & inductio. Definitionem oportet quid quæque res sit referre, seu bonum, seu malum sit, seu quiduis aliud. Refert certè definitio, vt eiusmodi bonum in vniuersum est, non quatenus ipsum per sese eligendum. Verùm quod in cunctis existit, definitioni est simile. Definitio certè ait bonum esse quippiam, quod neque scientia, neque facultas vlla dicit. Neque enim finem suum asserit bonum esse: verùm id alterius est inspicere facultatis: quandoquidem neque medicus, neque ædificator refert, ille quidem sanitatem esse bonam, hic verò domum: sed ille quidem se sanos homines efficere, & quemadmodum id faciat: hic verò, domum. Perspicuum est igitur, ne ciuili quidem scientiæ de communi bono dicendum esse: vna siquidem & hæc inter reliquas scientias est. Atqui hoc nullius est dicere aut facultatis, aut scientiæ, vt definę: ne ciuilis quidem *scientiæ* igitur erit de communi bono dicere, eo quod per definitionem est. Verumenimvero neque de eo quod per inductionem commune Quid ita? quia quando volumus particulare aliquod bonum esse demonstrare, aut definitione vtimur, dicimúsque eandem & bono conuenire, & rei quam bonam esse probare propositum fuerit nobis: aut inductione *vtimur*: exempli causa, si probare velimus magnanimitatem esse bonum, dicemus, iustitiam esse rem bonam, itémque fortitudinem omnésque adeò virtutes. Magnanimitas autem virtus est: ergo etiam res bona. Non igitur de communi per inductionem bono, *scientiæ* ciuili dicendum est: eadem enim absurda consequentur, quæ in eo communi bono quod in definitionem venit, esse ostendimus. Ipsum enim bonum sic quoque dicet. Manifestum igitur, de optimo bono dicendum esse, eóque, quod nobis optimum sit. Omnino autem non vnius esse scientiæ, aut facultatis, de vniuersali bono considerare, facilè quis intelligat.

ἢ ὃ ἄριστον ἐν ἑκάστῳ τῶν ὄντων· (τοῦτο δ' ἐστὶ τὸ ἀφ' ἑνὸς τινὸς αὐτῷ φύσιν αἱρετόν·) ἢ ἃ πάντα μεταλάμποντα ἀγαθά ἐστι· τοῦτο δέ ἐστιν ἡ ἰδέα τἀγαθοῦ. πότερον οὖν περὶ τῆς ἰδέας τὸ ἀγαθὸν δεῖ, ἢ οὔ, ἀλλ' ὡς ὃ κοινὸν ἐν ἅπασιν ὑπάρχον ἀγαθόν; ἕτερον γὰρ τῆς ἰδέας τοῦτο δόξειεν ἂν εἶναι. ἡ μὲν γὰρ ἰδέα χωριστόν, καὶ αὐτὸ καθ' αὑτό· ὃ δ' κοινὸν ἐν ἅπασιν ὑπάρχει· οὐκ ἔστι δὲ ταὐτὸν τῷ χωριστῷ. οὐ γὰρ ἂν ποτε τὸ χωριστὸν καὶ τὸ πεφυκὸς αὐτὸ καθ' αὑτὸ εἶναι, ἐν πᾶσιν ὑπάρχῃ. πότερον οὖν περὶ τούτου δεῖ λέγειν πάντων τὸ ἐνυπάρχοντος; ἢ οὔ; ἀλλὰ τί; ὅλως τοῦτό ἐστι μὲν τὸ κοινόν, ὡς ὁ ὁρισμὸς καὶ ἡ ἐπαγωγή. ὁ μὲν ὁρισμὸς βούλεται τοῦ ἑκάστου οὐσίαν λέγειν, ἢ ποιόν τι ἀγαθόν, ἢ ὅτι κακόν, ἢ ὅλως δὲ ἄλλο ἐών. λέγει δ' ὁ ὅρος, ὅτι τοιονδὶ ἀγαθὸν καθόλου, ὃ ἐφ' ἑνὶ ἢ καθ' ἑαυτὸ αἱρετόν. τὸ δὲ ἐν ἅπασιν ἐνυπάρχον, ὅμοιον τῷ ὅρῳ ἐστίν. ὁ δὲ ὅρος λέγει ὅτι ἀγαθόν. ὅπερ ἴσμεν δὲ καὶ τόδε· δυνάμεις τόδε μία λέγει γὰρ δὴ τὸ τέλειος τοῦ αὐτοῦ ὅτι ἀγαθόν· ἀλλὰ τοῦτο μὲν δήλης δυνάμεως ἐστὶ θεωρῆσαι. οὔτε γὰρ ὁ ἰατρὸς, οὔτε ὁ οἰκοδόμος λέγει ὅτι ἀγαθὸν ἡ ὑγίεια, τόδε ἡ οἰκία· ἀλλ' ὅτι ὁ μὲν ὑγίειαν ποιεῖ, καὶ ὡς ποιεῖ, ὁ δ' οἰκίαν. δῆλον τοίνυν ὅτι τόδε τῇ πολιτικῇ περὶ τἀγαθοῦ λεκτέον τοῦ κοινοῦ. μία γάρ ἐστι καὶ αὕτη τῶν λοιπῶν ἐπιστημῶν. τοῦτο δὲ * οὐ μιᾶς ἐστὶν λέγειν, οὔτε δυνάμεως, οὔτ' ἐπιστήμης ὡς τέλους. ἀλλ' ἆρα τῆς πολιτικῆς ἐστὶ τὸ περὶ τοῦ κοινοῦ ἀγαθοῦ λέγειν τὸ περὶ τὸν ὁρισμόν. ἀλλὰ μὴν τόδε τὸ περὶ τὴν ἐπαγωγὴν κοινόν. ἆρα τί; ὅτι ὅταν βουλώμεθα δεῖξαί τι τῶν περὶ μέρος * ἀγαθῶν, ἐπὶ ὃν ὁρισμὸν δείκνυμεν, ὅτι οἱ αὐτοὶ λόγοι ἐφαρμόττει ὅτι τε ὃ ἀγαθὸν, καὶ ὅτι τοῦτο, ἐὰν βουλώμεθα δεῖξαι ὅτι ἀγαθόν· ἢ τῇ ἐπαγωγῇ, οἷς ὅταν θέλωμεν δεῖξαι ὅτι ἡ μεγαλοψυχία ἐστὶν ἀγαθὸν, φαμὲν ὅτι ἡ δικαιοσύνη ἀγαθὸν καὶ ἀνδρία, καὶ ἁπλῶς αἱ ἀρεταί· ἢ ὃ μεγαλοψυχία ἀρετή· ὥστε καὶ ἡ μεγαλοψυχία ἀγαθόν. τόδε δὴ καὶ τῷ καθ' ἕκαστον τῷ ἐπαγωγῷ κοινῷ ἀγαθῷ λεκτέον τῇ πολιτικῇ, ὅτι τὰ αὐτὰ ἀδυνάτατα συμβήσεται τούτῳ, καὶ ᾧ καθ' ἕκαστον κοινῷ ἀγαθῷ. * ὅτι γὰρ ἀγαθὸν, καὶ οὐδενὶ ἔργῳ. δῆλον τοίνυν ὅτι ὑπὲρ τοῦ ἀρίστου ἀγαθοῦ λεκτέον ἐστὶ, καὶ τοῦ ἡμῖν ἀρίστου. τὸ δ' ὅλον ἴδοι δ' ἄν τις ὅτι οὐκ ἔστι μιᾶς οὔτ' ἐπιστήμης οὔτε δυνάμεως τὸ ὑπὲρ παντὸς ἀγαθοῦ σκοπεῖν.

Nicom. l. c. 4. Eudem. l. 1. c. 8.

γρ. ἁδυμεῖ Locus nõ videtur sanus.

γρ. ἀγαθὸν

χ. 6. 41

Διὰ τί; ὅτι τἀγαθὸν ἐν πάσαις ταῖς κατηγορίαις ἐστί· καὶ γὰρ ἐν τῷ τί, καὶ ἐν τῷ ποιῷ, καὶ ἐν τῷ ποσῷ, καὶ πότε, καὶ πρός τι, καὶ τινί, καὶ ἁπλῶς ἐν πάσαις. ἀλλὰ μὴν τὸ πότε ἀγαθὸν, ἐν μὲν ἰατρικῇ ὁ ἰατρὸς οἶδεν· ἐν δὲ κυβερνητικῇ, ὁ κυβερνήτης· ἐν ἑκάστῃ δ' ἔργου. πότε μὲν γὰρ δεῖ τεμεῖν, ὁ ἰατρὸς οἶδε· πότε δ' δεῖ πλεῖν, ὁ κυβερνήτης· ἐν ἑκάστῃ δὲ τὸ πότε ἀγαθὸν, ἕκαστος τὸ καθ' ἑαυτὸν εἰδήσει. ὅτε γὰρ ὁ ἰατρὸς τὸ ἐν τῇ κυβερνητικῇ ἀγαθὸν πότε εἰδήσει, ὅτε ὁ κυβερνήτης τὸ ἐν ἰατρικῇ. οὐκ ἄρα οὐδ' οὕτως ὑπὲρ τοῦ κοινοῦ ἀγαθοῦ λεκτέον. τὸ γὰρ πότε, ἐν πάσαις κοινόν. ὁμοίως δὲ καὶ τὸ πρός τι ἀγαθὸν, καὶ τὸ ἐν ταῖς ἄλλαις κατηγορίαις, κοινὸν μὲν ἁπάσαις· ἐπιστήμαις δ' ἔστιν οὔτε δυνάμεως ὅτ' ἐπιστήμης εἰπεῖν ὑπὲρ τοῦ ἐν ἑκάστῃ πότε ἀγαθοῦ, οὐδ' αὖ τῆς πολιτικῆς ὑπὲρ τοῦ κοινοῦ ἀγαθοῦ λέγειν· ὑπὲρ τοῦ ἀγαθοῦ ἄρα, καὶ ὑπὲρ τοῦ ἀρίστου, καὶ ὑπὲρ τοῦ ἡμῖν ἀρίστου. ἴσως δὲ οὐδὲ δεῖ βουλόμενόν τι δεικνύναι, τοῖς μὴ φανεροῖς παραδείγμασι χρῆσθαι, ἀλλ' ὑπὲρ τῶν ἀφανῶν τοῖς φανεροῖς, καὶ ὑπὲρ τῶν νοητῶν τοῖς αἰσθητοῖς· καὶ ταῦτα γὰρ φανερώτατα. ὅταν οὖν ὑπὲρ ἀγαθοῦ ἐγχειρῇ τις λέγειν, οὐ λεκτέον ἐστὶν ὑπὲρ τῆς ἰδέας. καίτοι οἴονταί γε δεῖν, ὅταν ὑπὲρ τοῦ ἀγαθοῦ λέγωσιν, ὑπὲρ τῆς ἰδέας δεῖν λέγειν. ὑπὲρ γὰρ τοῦ μάλιστα ἀγαθοῦ φασι δεῖν λέγειν. αὖθι δ' ἕκαστον μᾶλλον ἐστὶ τοιοῦτον. ὥστε μᾶλλον δὴ εἴη ἀγαθὸν ἡ ἰδέα, ὡς οἴονται. ὁ δὴ τοιοῦτος λόγος, ἀληθὴς μὲν ἐστιν ἴσως· * ἀλλ' οὐχ ἡ πολιτικὴ ἐπιστήμη, ἡ δυνάμεις, ὑπὲρ ἧς νῦν ἐστιν ὁ λόγος. οὐ γὰρ ὑπὲρ τούτου * σκοπεῖν τἀγαθοῦ, ἀλλὰ τοῦ ἡμῖν ἀγαθοῦ. οὐδεμία γὰρ ἐστὶν ἐπιστήμη οὔτε δυνάμις ὑπὲρ τοῦ τέλους λέγει ὅτι ἀγαθόν· ὥστ' οὐδ' ἡ πολιτική. δεῖ δ' οὐχ ὑπὲρ τοῦ τὴν ἰδέαν ἀγαθοῦ τὸν λόγον ποιεῖσθαι. ἀλλ' ἴσως, φησί, τούτῳ τἀγαθῷ ἀρχῇ χρησάμενος ὑπὲρ τῶν καθ' ἕκαστα, ἐκ τούτων σκεπτέος, * ἐρωτ. ὑπὲρ ὧν οὐδ' οὕτως ὀρθῶς. δεῖ γὰρ τὰς ἀρχὰς οἰκείας λαμβάνειν. ἄτοπον γὰρ, εἴ τις βουλόμενος τὸ τέλειον, ὡς δυσὶν ὀρθαῖς ἴσας ἔχον δεῖξαι, λάβοι ἀρχὴν, ὅτι ἡ ψυχὴ ἀθάνατος. ἀγαθὸν γὰρ οἰκεῖα. δεῖ δὲ τῇ ἀρχῇ οἰκείαν εἶναι καὶ συμπεπλεγμένην· νῦν δὲ τῷ μὲν τὸ τὴν ψυχὴν εἶναι ἀθάνατον, δείξει τις δυσὶν ὀρθαῖς ἴσας ἔχον τὸ τέλειον·

A Cur ita? nempe quia bonum est in omnibus categoriis. Nam & in substantia, & in qualitate, & in quantitate, & in tempore, & in iis quæ ad aliquid referuntur, in omnibus denique categoriis bonum reperitur. Cæterùm bonum id quod ad tempus pertinet, in medicina notum est medico: in arte gubernandi, gubernatori: in vnaquaque *arte*, *perito artis* cuiusque. Quando secandum quidem sit, nouit medicus. At quando nauigandum, gubernator: In vnaquaque verò arte, quisque tempus sibi conueniens & bonum cognoscit. Nam neque medicus, quod in gubernatoria bonum sit tempus: neque gubernator, quod in medicina, cognouerit. Idem de communi bono est sentiendum. Nam & quod est in categoria temporis, & quod in iis quæ ad aliud referuntur, & quod in aliis, idem est bonum ac commune omnibus. Atqui nullius est facultatis, aut scientiæ, dicere de eo bono, quod in vnaquaque est. Ne *scientiæ* quidem igitur ciuilis est, dicere de communi bono. De bono igitur *dicendum est* ac de optimo, quod est nobis optimum. Cæterùm eum qui velit quippiam demonstrare, minimè apertis non oportet exemplis vti, sed obscura aperienda sunt, manifestis, ac in eis quæ sub intelligentiam cadunt, sensibilibus: ea siquidem sunt apertissima. Cùm igitur de bono dicere quispiam aggreditur, de idea neutiquam dicendum est: & tamen quidam de idea dicendum existimant, vbi de bono dicunt: Aiunt namque de maximè bono esse differendum. Est verò eiusmodi, ipsum quidque maximè: ita bonum maximè fuerit idea ex ipsorum quidem sententia. Huiusmodi certè oratio est illa quidem fortassis vera: verùm neutiquam ad ciuilem scientiam, vel facultatem facit, de qua in præsentia nobis est sermo. Non enim de hoc per se bono, sed bono nobis, tractat. Nulla siquidem scientia, aut facultas de fine loquitur, quòd sit bonum: & proinde, ne ciuilis quidem. Ideo non de bono, quod in idea consistit, loquitur. Verùm dixerit fortasse, hoc per se bono vsus ceu principio, ducto inde exordio, de singulis postea dicam. Verùm ne id quidem rectè. Sua enim & propria cuiuslibet *scientiæ* sumenda sunt principia. Absurdum quippe fuerit volenti ostendere triangulum duobus rectis æquales habere angulos, sumere principium eiusmodi, Anima immortalis est; neque enim hoc proposito conuenit. Oportet siquidem principium, proprium esse ei rei qua de agatur, atque coniunctum. Iam verò, etiam absque hoc quòd anima sit immortalis, demonstrauerit quispiam duobus rectis æquales habere triangulũ.

Itidem & de bonis licet cætera intelligere citra ideam boni. Proinde proprium non est huius per se boni principium. At ne Socrates quidem rectè virtutes scientias faciebat. Is enim nihil frustra esse arbitratus est. Tamen dum poneret virtutes esse scientias, ei eueniebat virtutes esse frustrà. Quid ita? In scientiis namque contingit vt vna eadémque opera & scientiam cognoscamus quid qualisque sit & ipsi docti euadamus, scientiámque teneamus: verbi gratia, medicinam si quis nouit quid sit, is statim sit medicus necesse est. Idem est in reliquis scientiis. At in virtutibus non idem est. Neque enim si quis nouerit quid iustitia, continuò etiam iustus est. Itidem & in aliis. Euenit igitur, & frustra virtutes esse, & non esse scientias.

A ὁμοίως δὲ καὶ ὅτι τῶν ἀγαθῶν ὄντι διάφορα τὰ ἄλλα αὐτοῦ τοῦ καθ' αὑτὸ ἀγαθοῦ· οὐκ οἰκεία ἀρχὴ τοῦτου ἀγαθοῦ. ὅτε ὀρθῶς δὲ ὑπ' ὀΣωκράτης ἐπῃσκεπτο τὰς ἀρετὰς, ἐκείνος μὲν ἐδόκει δεῖν μαθήσεις εἶ). ἐπὶ δὲ τῶν τοιούτων ἀρετὰς ἐπῃσκεπτο εἶ), συνέβαινεν αὐτῷ τὰς ἀρετὰς μαθήσεις εἶ). ἀφ' οὗ δὲ ὅτι τῶν ἐπῃσκεμμένων συμβαίνει ἅμα εἰδέναι τοῦ ἐπῃσκεμμένου τί ἐστι, καὶ ἐπῃσκεμμένα εἰ γὰρ ἰατρικός τις οἶδε τί ἐστιν, & ἰατρὸς οὗτος ἁπλῶς ἐστιν. ὁμοίως δὲ B καὶ ὅτι τῶν ἄλλων ἐπῃσκεμμένων. ἀλλ' οὐκ ὅτι τῶν ἀρετῶν τοῦτο συμβαίνει. ἅμα γὰρ εἴ τις οἶδε τοῦ δικαιοσύνου τί ἐστιν, ἀγαθὸς δίκαιός ἐστιν· ὡς δ' αὕτως καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων. συμβαίνει οὖν καὶ μάτην τὰς ἀρετὰς εἶ) καὶ μὴ εἶ) ἐπῃσκεμμένας.

Locus mutilus videtur. Sententia talé aliquā lectionē postulat: διὸ οὐκ οἰκ ἀρ. εἶ) δῆλον τῆς ἀγαθῶν τὸ καθό h. c. *Perspicuum igitur est, ipsum bonum non esse reliquorum bonorum proprium principium.*

CAPVT II.

Quot modis dicatur bonum.

His expositis annitamur dicere, bonum quot dicatur modis. Sunt nimirum bonorum alia honore digna, laudabilia alia, potestates alia. Honore dignum, huiusmodi dico, quod diuinum, quod melius, vt anima, ménsque est: quod antiquius, quod principium, & alia id genus. Honorata certè, in quibus honor: talia siquidem omnia honor consequitur. Igitur etiam virtus, honore dignum bonum est: quando ab ipsa probus quispiam gignitur. Is namque in virtutis penetrat habitum. Laudabilia sunt, vt virtutes: ab ipsarum namque actionibus laus emergit. Potestates *sunt*, vt dominatus, opulentia, robur, pulchritudo: iis namque bonus bene, vt malus malè vti potuerit: ideo etiam potestate res eiusmodi bona nuncupantur. Bona certè sunt: debent enim res ex vsu viri boni, non mali, æstimari. Id genus nimirum bonis euenit, ortus causam ipsorum esse fortunam. A fortuna namque & opulentia, & dominatus est, & quæcunque prorsus in potestatis ordinem perueniunt. Reliquum porrò, ac quartum, inter bona, quo conseruatur & paratur bonum, sicut exercitatione sanitas, ac si id genus est aliud. Verùm aliam quoque subeunt bona distributionem: verbi gratia, Bonorum quædam prorsus, & omni ratione sunt expetenda: quædam verò non: veluti iustitia, aliæque virtutes, omni ratione & omnino sunt expetendæ:

ΚΕΦΑΛ. β'.

Τἀγαθὸν ποσαχῶς λέγεται.

C Ἐπεὶ δὴ ἐκ τούτων διώρισται, περὶ ἀγαθῶν λέγειν τἀγαθὸν ποσαχῶς λέγεται. ἔστι γὰρ τῶν ἀγαθῶν, τὰ μὲν τίμια, τὰ δ' ἐπαινετὰ, τὰ δὲ δυνάμεις. Τὸ δὲ τίμιον λέγω, τὸ θεῖον, τὸ ἄριστον, τὸ βέλτιον, οἷς ψυχή, νοῦς· τὸ ἀρχαιότερον, ἡ ἀρχὴ, τὰ τοιαῦτα· τίμια δ', ἐφ' οἷς ἐστὶ τιμή. τοῖς δὲ τοιούτοις πᾶσι τιμὴ ἀκολουθεῖ. ὁμοίως καὶ ἡ ἀρετὴ τίμιον, ὅτῳ γε δὴ ἀπ' αὐτῆς σπουδαῖός τις γίνεται· ἤδη γὰρ ἐκεῖνός ἐστιν εἰς ὃ τῆς ἀρετῆς ἕξις ἥκει. τὰ δ' ἐπαινετὰ, οἷς ἀρεταί. ἀπὸ γὰρ τῶν κατ' αὐτὰς πράξεων, ὁ ἔπαινος γίγνεται. τὰ δὲ, δυνάμεις· οἷς ἀρχὴ, πλοῦτος, ἰσχὺς, κάλλος. τούτοις γὰρ καὶ ὁ σπουδαῖος δεῖ δυνήσεται χρήσασθαι, & ὁ φαῦλος κακῶς· διὸ * δυνάμει τὰ τοιαῦτα καλοῦνται ἀγαθά. ἀγαθὰ μὲν δή εἰσι. δοκιμάζεται γὰρ τῇ τοῦ σπουδαίου αὐτῶν ἕκαστον χρήσει, & τῇ τοῦ φαύλου. τοῖς δ' ἀνδρείοις τούτοις συμβέβηκεν ἀγαθοῖς, καὶ τὸν τύχον τῆς γενέσεως αὐτῶν αἴτιον εἶ). ἀπὸ τύχης γὰρ καὶ πλοῦτος γίνεται καὶ ἀρχὴ, & ὅλως ὅσα εἰς δυνάμεως τάξιν ἥκει. λοιπὸν δὲ καὶ τέταρτον τῶν ἀγαθῶν, ὃ σωτικὸν καὶ ποιητικὸν ἀγαθοῦ· οἷς γυμνάσια ὑγιείας, καὶ εἴ τι ἄλλο τοιοῦτον. ἀλλ' ἔτι καὶ ἄλλων ἔχει τἀγαθὰ διαίρεσιν· οἷς ἔστι τῶν ἀγαθῶν τὰ μὲν πρὸς πρᾶξιν καὶ πρᾶξεως ἀρεταὶ, τὰ δ' οὔ· οἷς, ἡ μὲν δικαιοσύνη καὶ αἱ δίκαι ἀρεταὶ, καὶ πρᾶξις καὶ πράξεως αἱρεταί·

χ. ἐπὶ δὴ τούτων διορίσας, Nicom. l. 1 c. 12. Eudem. l. 2. c. 1.

χ. δυνάμει non rectè.

ἰσχὺς δὲ καὶ πλοῦτος καὶ δυνάμεις, καὶ τὰ τοιαῦτα, ὅτε πολύτη, ὅτε πολύτως. ἔτι καὶ ἄλλως. τῶν γὰρ ἀγαθῶν, τὰ μὲν ὅτι τέλη, τὰ δ' ὅτι τέλη οὔ, ἀ μὲν ὑγίεια, τέλος· τὰ δ' ἕνεκεν τῆς ὑγιείας ἅπαντα, ὅτι τέλη· καὶ ὅσα ὅτως ἔχει, τούτων ἀεὶ τὸ τέλος βέλτιον· οἷον, ὑγίεια βέλτιον ἢ τὰ ὑγιεινά. καὶ ἁπλῶς ἀεὶ καθόλου τοῦτο βέλτιον, ὃ ἕνεκεν καὶ τἄλλα. πάλιν αὖτ' τῶν τελῶν, βέλτιον ἀεὶ τὸ τέλειον τοῦ ἀτελοῦς. τέλειον δέ ἐστιν, ὃ μονούμενον, μηδενὸς ἔτι προσδεόμεθα· ἀτελὲς δέ, ὃ μονούμενον, προσδεόμεθά τινος. οἷον τῆς δικαιοσύνης μόνον μονούμενης, πολλῶν προσδεόμεθα· τῆς δ' εὐδαιμονίας μονούμενης, οὐδενὸς ἔτι προσδεόμεθα· τοῦτο ἄρα ἐστὶ τὸ ἄριστον ἡμῖν ὃ ζητοῦμεν, ὅ ἐστι τέλος τέλειον· τὸ δὲ δὴ τέλειον τέλος ἀγαθόν ἐστι, καὶ τὸ τέλος τὸ ἀγαθόν. μῶν οὖν πρῶτον πῶς τὸ ἄριστον δεῖ σκοπεῖν; πότερον ὅτως ὡς καὶ αὐτὸ* σύμμετρον μονούμενον, * ἀλλ' ἄτοπον. τὸ γὰρ ἄριστον ἐπειδὴ ἐστὶ τέλος τέλειον, τὸ δὲ τέλειον τέλος, ὡς ἁπλῶς εἰπεῖν, ἅτερον ἄλλο δοκεῖ εἶναι ἡ εὐδαιμονία. τὴν δ' εὐδαιμονίαν ἐκ πολλῶν ἀγαθῶν συγκεῖσθαι. ἐὰν δὴ τὸ βέλτιστον σκοπῶν, καὶ αὖθ' συμμέτρου, μήτε ἐλάττω μήτε μείζω, αὖθ' ἕξαν αὐτὸ βέλτιον· αὖθ' γὰρ βέλτιστον ἕξαν· οἷον τὰ ὑγιεινὰ φαῖς καὶ τὴν ὑγίειαν, σκέπτει τὴ τούτων πλήθει βέλτιστον. βέλτιστον δ' ἐστὶν ὑγίεια· εἰ δὴ τούτων πλήθει βέλτιστον, καὶ αὐτὸ αὑτοῦ βέλτιστον· ἄτοπον δὴ συμβαίνει. ἢ δὴ ἴσως γε ὅτω σκεπτέον τὸ βέλτιστον. ἀλλ' ἄρα γε ὅτως, οἷς χωρὶς αὐτό· ἢ καὶ τοῦτο ἄτοπον; ἡ γὰρ εὐδαιμονία ὅδε τις ἐκ τινῶν ἀγαθῶν συγκειμένη· τὸ δ' ἐξ ὧν ἀγαθῶν σύγκειται, σκοπεῖν εἰ τοῦτ' ἔστι βέλτιον, ἄτοπον. ἢ γὰρ ὅδε τί ἐστιν ἄλλο τι χωρὶς τούτων ἡ εὐδαιμονία, δῆλα ταῦτα. ἀλλ' ἄρα γε ὅτωσί πως ὀρθῶς ἂν τις σκοποῖτο συγκρίνων τὸ ἄριστον· οἷον αὐτὴν τὴν εὐδαιμονίαν τὴν ἐκ φύτων τῶν ἀγαθῶν ὄσην, συγκρίνων πρὸς ἄλλα ἃ μή ἐστιν ἐν αὐτῇ ἐνόντα, ὅτως τὸ ἄριστον σκοπῶν, ὀρθῶς ἂν σκοποῖτο. ἀλλ' οὐκ ἔστιν ἁπλοῦν τὸ ἄριστον ὃ ζητοῦμεν νῦν· οἷον λέγει ἄν τις εἰ ἄριστον τὴν φρόνησιν ἁπάντων τῶν ἀγαθῶν καθ' ἓν συγκειμένων. ἀλλ' ἴσως οὐχ ὅτως ζητητέον ἐστὶ τὸ ἄριστον ἀγαθόν. τὸ γὰρ τέλειον ζητοῦμεν ἀγαθόν· ἡ δὲ φρόνησις μόνη ὅσα, οὐ τέλειον· οὐκ ἄρα τοῦτο τὸ ἄριστον ὃ ζητοῦμεν, * οὐδὲ τὸ ὅτως ἄριστον.

Nicom. l. 1 c. 1. & 5.

Nicom. l. 1 c. 3. in fine. γρ. ἀλλ' ἄπορον

γρ. οὐδὲ οὕτως τὸ ἄριστον σκοπούμεν.

A at robur, & opulentia, potentiáque, & id genus alia, neque omni ratione, neque perpetuò. Rursus quoque aliter: Bonorum alia sunt fines, alia non: quemadmodum sanitas quidem, finis: at quæ sanitatis fiunt causa, neutiquam sunt fines. Et quæcumque ita habent, inter illa finis semper præstat: vt sanitas melior, quàm quæ ad sanitatem conferunt: atque in vniuersum semper id melius est cuius gratia sunt & alia. Rursus inter ipsos fines, præstat semper, qui perfectus est, imperfecto. Est nimirum perfectus, quo si potiamur, nulla re amplius nobis opus est. Imperfectus autem, quo licèt potiamur, alia tamen desideramus: quemadmodum si solùm adsit iustitia, multa desideramus: sin felicitas, nulla re amplius nobis opus est: Id ergo illud est nobis optimum quod desideramus, qui finis est perfectus: absolutus namque finis bonum est, necnon finis bonum. Iam verò quonam modo optimum, consideràndum est: nunquid eo modo, vt ipsum quoque reliquis annumeremus? an id videbitur absurdum? Si quidem optimum, finis est perfectus: ac perfectus finis, vt paucis absoluam, nil aliud quàm felicitas esse videtur. Ex multis porrò bonis felicitatem constare comprobatur. Si igitur de eo quod optimum est, disputans, id quoque reliquis annumeres, erit ipsum seipso melius, si quidem optimum erit. Exempli gratia, salubria & sanitatem pone: tum considera ecquid inter ista omnia sit optimum: sanitas videlicet est optimum: ergo, si *sanitas* horum omnium est optimum, ipsum quoque *optimum* se ipso melius est: quod est perabsurdum. Non igitur ita considerare oportet quod est optimum. An verò ita, vt reliqua sine eo ponantur? nunquid hoc esset absurdum? nam felicitas ex quibusdam conflata bonis est. Quærere autem, quibus ex bonis ipsa constet, sitne *quod optimum* est iis melius, absurdum est. Neque enim est quicquam aliud ab his felicitas, verùm hæc ipsa. An ita potius rectè disputationem instituerit, si id quod optimum est, comparet cum reliquis: puta, si felicitatem ex his conflatam bonis, cum aliis cõparet, quæ eâ nõ continẽtur, sicque id quod optimum est, inquirat, an ille rectè disputationem instituerit? Cæterùm non est simplex, quod nunc quærimus, optimum: vt dicat quispiam, optimum cunctorum bonorum, si singula inter se compares, esse prudentiam. Verùm hoc fortasse modo, non quærendum est optimum bonum: perfectum siquidem quærimus bonum. At prudentia sola, neutiquam perfectum: non igitur hoc optimum quod quærimus, neque aliud quidquam pari ratione optimum.

CAPVT III.

Alia diuiſio bonorum.

PRæterea aliam admittunt bona diuiſionem. Sunt ſiquidem bonorum alia in animo, vt virtutes : alia in corpore, vt ſanitas, pulchritudo : alia externa, opulentia, dominatus, honor, & ſi quid eſt huiuſmodi. Horum, quæ in animo, ſunt optima. Quæ porrò in animo ſunt bona, trifariam diſtribuuntur ; in prudentiam, in virtutem, & in voluptatem. Poſt hoc igitur, quod profitemur omnes, etiam finis videtur bonorum, idémque abſolutiſſimus eſſe felicitas : quod ſanè fatemur eſſe in bene agendo, ac bene viuendo. Cæterùm finis ſimplex non eſt, ſed duplex : quorundam enim eſt finis ipſa actio, vſúſque, ſicut viſus : eſt nimirum vſus optabilior habitu : finis autem *eſt* vſus. Nemo ſiquidem velit viſum habere ea lege vt non ſpectet, ſed conniueat, & oculos claudat. Idem de auditu cæteríſque dicendum. Proinde quorum vſus & habitus eſt, ſemper melius & optabilius eorum eſt vſus habitu. Vſus enim & actio, finis, cùm ſit propter vſum ipſe habitus. Poſt id ſi conſideraueRit quiſpiam in cunctis ſcientiis, intuebitur non aliam eſſe quæ domum, aliam quæ probam domum exſtruat, ſed vnam eandémque eſſe artem ædificandi, & cuius effector, ædificator, vt cuius ſit virtus, eiuſdem ſit effectrix. Idem in aliis omnibus par eſt coniectare.

CAPVT IV.

Virtutem in anima eſſe.

PRæterea intuemur, alia re nulla quàm anima, nos viuere. In anima autem eſt virtus. Idem certè fatemur facere animam, animæque virtutem. Cæterùm virtus in vnoquoque, cuius eſt virtus, id facit. Anima verò cùm alia *nobis præſtat*, tum per eam quoque viuimus : per animæ itaque virtutem bene viuemus. Cæterùm bene viuere, & bene agere, nihil aliud dicimus, quàm felicem eſſe : ergo & feliciter agere, & felicitas, in viuendo eſt. Verùm bene viuere, eſt in eo poſitum, vt ſecundùm virtutem viuamus. hoc igitur eſt finis, & felicitas, & optimum. In vſu itaque ſit neceſſe eſt, & actione, felicitas. Nam quorum habitus vſúſque eſt, vſus & actio finis.

ΚΕΦΑΛ. γ'.

Αλλη διαίρεσις τῶν ἀγαθῶν.

ΜΕΤΑ τοίνυν τοῦτο ἔχει τἀγαθὰ ἄλλην διαίρεσιν. ἔστι γὰρ τῶν ἀγαθῶν τὰ μὲν ἐν ψυχῇ, οἷς αἱ ἀρεταί· τὰ δ' ἐν τῷ σώματι, οἷς ὑγίεια, κάλλος· τὰ δὲ ἐκτὸς, πλοῦτος, ἀρχὴ, τιμὴ, ἢ εἴ τι ἄλλο τῶν τοιούτων. τούτων δὲ τὰ ἐν τῇ ψυχῇ, βέλτιστα. τὰ δ' ἐν ψυχῇ ἀγαθὰ, διώρισται εἰς τέλα, εἰς φρόνησιν, εἰς ἀρετὴν, καὶ ἡδονήν· ἤδη τοίνυν τὸ μὴ τοῦτο οὐκ καὶ λέγομεν πάντες, καὶ δοκεῖ καὶ τέλος τῶν ἀγαθῶν, ἡ εὐδαιμονία τὴν εἶναι), ἡ εὐδαιμονία, * καὶ τοῦτο ταὐτὸ φαμὲν τὴν εἶναι) τὸ εὖ πράττειν καὶ εὖ ζῆν. * ὁ γὰρ τέλος ἐστὶν οὐκ ἁπλοῦν, ἀλλὰ διττόν· * ἐνίοτε γὰρ ἔστι τὸ τέλος, αὐτὴ ἡ ἐνέργεια καὶ ἡ χρῆσις, οἷς τῆς ὄψεως· καὶ ἔστι γε ἡ χρῆσις αἱρετωτέρα τῆς ἕξεως· τέλος δὲ ἡ χρῆσις. ὁρᾷς γὰρ οὐδεὶς ἂν βούλοιτο ἔχειν τὴν ὄψιν μὴ μέλλων ὁρᾶν, ἀλλὰ μᾶλλον. ὁμοίως δὲ καὶ ἐπ' ἀκοῆς, καὶ τῶν ἄλλων. ὧν ἄρα καὶ ἡ χρῆσις καὶ ἡ ἕξις ἐστὶν, ἀεὶ βέλτιον καὶ αἱρετώτερον ἡ χρῆσις τῆς ἕξεως· ἡ γὰρ χρῆσις καὶ ἡ ἐνέργεια, τέλος, ἡ δ' ἕξις, τῆς χρήσεως ἕνεκα. * μὴ τοῦτο δοίνυν τοῦτ' ἐάν τις σκοπῇ ὅτι τ' ὀπτικὸν πάντων, ὄψεται οὐκ ἄλλου μὲν ποιοῦσαν οἰκίαν, ἄλλου δὲ σπουδαίαν οἰκίαν, ἀλλὰ τοῦ οἰκοδομικοῦ. * καὶ ὁ ποιητικὸς ὁ οἰκοδόμος, ἡ τούτου ἀρετὴ τὸ αὐτὸ τοῦτου ποιητική. ὁμοίως καὶ ὅπη τῶν ἄλλων ἀπάντων.

Nic.

Nicom. l. 1 c. 2. Eudem. l. 2. c. 1. Nicom. l. 1 c. 1. κ. αἰῶν

ΚΕΦΑΛ. δ'.

Οτι τὸ ἄριστον ἀγαθόν ἐστιν ἡ εὐδαιμονία.

ΜΕΤΑ τοῦτο τοίνυν ὁρᾶμεν ὅτι ἄρτι νῦν ἄλλῳ ἡ ψυχῇ ζῶμεν· ἐν ψυχῇ δέ ἐστιν ἀρετή· τὸ αὖτε γε τρι φαμὲν, τῷ τε ψυχῷ ποιεῖν, καὶ τῷ τῆς ψυχῆς ἀρετῷ· δηλ ἡ μὲν ἀρετὴ ἐν ἑκάστῳ τοῦτο ποιεῖ ὃ ἐστιν ἀρετή· ἡ δὲ ψυχὴ, καὶ πάντα μὲν· ψυχῇ γὰ ζῶμεν· ἀφ' τῷ τῆς ψυχῆς ἀρετῷ ἄρα εὖ ζῶμεν· τὸ δέ γε εὖ ζῆν καὶ εὖ πράττειν, ἄρτι ἄλλο ἡ τὸ εὐδαιμονεῖν λέγομεν. τὸ ἄρα εὖ· δαιμονεῖν καὶ ἡ εὐδαιμονία, ἐν τῷ εὖ ζῆν ἐστι· τὸ δ' εὖ ζῆν ἐν τοῖς καὶ τοῖς ἀρεταῖς ζῆν. τοῦτ' ἄρα ἐστὶ τέλος καὶ ἡ εὐδαιμονία καὶ τὸ ἄριστον. ἐν χρήσει τοίνυν τινὶ δὴ εἴη καὶ ἐνεργείᾳ τέλος ἡ εὐδαιμονία. ὧν γὰρ ἕξις καὶ χρῆσις, ἡ χρῆσις ἐνέργεια τέλος.

Nicom. l. 1 c. 6. Valla aliter legiſſe videtur Iſta lectio adverbum ſonat, *quã ad rem faciendã aptus eſt architectus. ipſius quoque virtus, eiuſdem operis eſt effectrix.* nec quicquam mutandum, vt ex initio ſequentis ca. liquet.

τῆς ὃ ψυχῆς ἡ ἀρετὴ, ἕξις ἐστίν. * ἔστι δ' ἡ ἐνέργεια καὶ ἡ χρῆσις αὐτῆς τῶν ἀρετῶν. ὥστε τέλος αὖ εἴη ἡ ἐνέργεια ἡ ἡ χρῆσις αὐτῆς· ἡ δ' εὐδαιμονία ἄρα εἴη ἂν ἡ κατὰ τὰς ἀρετὰς ζῆν. ἐπειδὴ δ' οὗτος ὁ ἄριστον ἀγαθόν ἐστιν ἡ εὐδαιμονία, καὶ αὕτη τέλος * ἐνέργειά, ζῶντες ἂν κατὰ τὰς ἀρετὰς, εὐδαίμονες ἂν εἴημεν, καὶ ἔχοιμεν ὃ ἄριστον ἀγαθόν. ἐπεὶ οὖν ἐστὶν εὐδαιμονία τέλειόν ἀγαθὸν καὶ τέλος, Nicom. l. 1. c. 9. ὧδε τοῦτο δεῖ λαμβάνειν ὅτι * καὶ ἐν τελείῳ ἔσται. ἓν γὰρ ἔσται ἐν παιδὶ, (οὐ γὰρ ἐστι παῖς εὐδαίμων,) ἀλλ' ἐν ἀνδρί· οὗτος γὰρ τέλειος. ἓν δὲ χρόνῳ γε ἀτελεῖ, ἀλλ' ἐν τελείῳ. τέλειος δ' ἂν εἴη χρόνος, ὃν δύνηται βιοῦν. καὶ γὰρ λέγεται ὀρθῶς παρὰ τοῖς πολλοῖς, ὅτι δεῖ τὸν εὐδαίμονα ἐν τῷ μείζονι χρόνῳ τὸν βίον κρίνειν· ὡς δέον τὸ τέλειον εἶναι) καὶ ἐν χρόνῳ τελείῳ καὶ ἐν ἀνθρώπῳ. ὅτι δ' ἐνέργειά ἐστιν, ἴδοι δ' ἄν τις καὶ ἐντεῦθεν. ἐν γὰρ τοῖς ὕπνοις, οἷον εἴ τις καθεύδει διὰ βίου, τὸν αὐτὸν δὴ βίον, τὸν εὐτυχῆ πάντες βουλόμεθα λέγειν εὐδαίμονα εἶναι). τὸ μὲν γὰρ ζῆν αἱρεῖ ὑπάρχειν· ἀλλὰ τὸ ζῆν αἱρεῖ κατὰ ἀρετὰς, οὐχ ὑπάρχειν, ἢ εἰς ἔργον κατὰ τινὰ ἐνέργειαν. μὴ τοῦτο τὸ μέλλον λέγεσθαι, ὅτ' ἂν λίαν δόξειεν οἰκεῖον εἶναι) τούτῳ· οὔτε μακεδὼν ἀπέχον· οἷς ἐπειδήπερ ἔστιν (ὡς δοκεῖ) μόριόν τι τῆς ψυχῆς ᾧ τρεφόμεθα, ὃ καλοῦμεν θρεπτικόν· τοῦτο γὰρ δύναμίν ἐστιν τοιαύτην) τοῖς μὲν λίθοις ὁρῶμεν ἀδυνάτους τρέφεσθαι ὄντας· ὥστε δῆλον ὅτι τῶν ἐμψύχων ἕνεκα τὸ τρέφεσθαι. εἰ δὲ τῶν ἐμψύχων, ἡ ψυχὴ ἂν εἴη αἰτία. τῆς δὲ ψυχῆς, τούτων μὲν τῶν μορίων, ἄδηλον ἂν εἴη τὸ τρέφεσθαι· οἷς τὸ λογιστικὸν, ἢ τὸ θυμικὸν, ἢ τὸ ἐπιθυμητικόν· ἄλλο δέ τι τούτων ἐστὶ τοιοῦτον, ᾧ ἄδηλον ἔχομεν οἰκειότερον ὄνομα ἐπιθεῖναι, ἢ θρεπτικόν. τί οὖν ἂν τις εἴποι, πότερον καὶ τούτου τὸ μόριόν τῆς ψυχῆς ἐστιν ἀρετή; εἰ γάρ ἐστι, δῆλον ὅτι * καὶ τούτῳ δεήσει ἐνεργεῖν. τῆς γὰρ τελείας ἀρετῆς ἡ ἐνέργεια, εὐδαιμονία. εἰ μὲν οὖν ἐστιν ἀρετὴ τούτου, ἢ μὴ ἐστιν, ἄλλος λόγος. εἰ δ' ἄρα ἐστὶν, οὐκ ἔστι τούτῳ ἐνέργεια. ὧν γὰρ μή ἐστιν ὁρμὴ, οὐδ' ἐνέργεια τούτων ἔσται. οὐκ ἔοικε δ' εἶναι) ὁρμὴ ἐν τῷ μορίῳ τούτῳ, ἀλλ' ὅμοιον ἔοικεν εἶναι) ᾧ πυεῖ. καὶ γὰρ ἐκείνῳ ὅ, τι ἂν ἐμβάλῃς, κατομαλώσει· καὶ εἰ μὴ ἐμβάλῃς, οὐκ ἔχει ὁρμὴν ἐπὶ τὸ λαβεῖν. οὕτω καὶ τοῦτο τὸ μόριον τῆς ψυχῆς ἔχει· ἂν μὲν γὰρ ἐμβάλῃς τροφὴν, τρέφει· ἂν δὲ μὴ ἐμβάλῃς τροφὰς, οὐκ ἔχει ὁρμὴν τοῦ τρέφειν.

Valla legit, subiata distinct. ἐνέργ. & in fine αἰρεῖν. mendosè quidem. Valla mutata dist. πάλος ἐνέργ.

* καὶ τούτῳ

A Atqui animæ virtus, est habitus, & actio: & vsus ipsius, eorum quæ sub electionem cadunt: ergo finis, ipsius actio vsúsque fuerit: felicitas igitur in viuendo ex virtutibus sit, necesse est. Quoniam igitur optimum bonum est felicitas, & hæc ipsa finis: actione viuendo ex virtutibus, felices fuerimus, optimúmque bonum habuerimus. Cùm igitur sit felicitas bonum perfectum, ac finis, nos latere non oportet, id in ætate perfecta esse. Non enim in puero, (quia nec puer dici felix potest,) sed in viro: is namque perfectus. Et ne in tempore quidem imperfecto, sed perfecto: perfectum fuerit vtique tempus, vitæ humanæ spatium: Rectè namque vulgò dicitur, felicem in longissimo vitæ tempore esse iudicandum: quòd nimirum oporteat, perfectionem hanc, tam in tempore perfecto quàm in homine *considerare*. Quòd autem sit actio vel hinc quispiam intelligat. In somnis namque, vt si toto vitæ spatio quispiam dormiat, hominem eiusmodi non facilè solemus dicere esse felicem. C Nam viuit ille quidem, sed non secundùm virtutem viuit: quod in actione & muneris functione positum est. Rursus quod mox dicendum, non admodum proposito argumento conueniens, neque ab eo nimis alienum videatur, quòd nimirum animæ pars quædam est qua alimur, quam altricem appellamus. Est enim rationi consentaneum ita esse: siquidem lapides ali non posse intuemur: & proinde non dubium quin sit animalibus proprium ali. Quòd si est animatorum tantùm, causa est anima. Atqui animæ talium partium nulla alendi fuerit causa, quales sunt rationalis, vel qua irascimur, aut concupiscimus, sed alia quædam præter has: & ei nullum magis peculiare possumus nomen, quàm θρεπτικὸν, *id est, alendi vim habentis*, accommodare. Dicat fortassis quispiam, nunquid huius quoque partis animæ virtus est? Enim vero si fuerit, non dubium quin etiam eâdem agere opus sit. Perfectæ siquidem virtutis actio, felicitas est. At nunquid eius sit, vel non sit virtus, alius fuerit quærendi locus. Sanè si fuerit, eius non est actio. Quæ enim appetitu carent, eorum nulla est actio. Huius verò partis non videtur esse appetitus, quæ quidem igni similis *videtur*: cui quicquid obieceris, absumet: at si non obieceris, ad capiendum nulla ratione impellitur. Ita hæc se habet pars animæ. Si enim alimentum obiicias, alet: sin minùs, ad alendum nullo modo commouetur, & proinde eius non erit actio, cuius non est appetitus.

Itaque hæc pars ad felicitatem capessendam nihil coadiuuat. Deinceps igitur, quid sit virtus, dicendum: quandoquidem eius actio, felicitas est. Vt paucis itaque absoluam; virtus habitus est optimus. Verùm non satis fortè sit, ita simpliciter loqui, sed euidentiùs fuerit definiendum.

A δεῖ δὲ καὶ ἐνέργειαν αὐτὴν μηδὲ ὁρμήν· ὥστ' οὐδὲν οὐ συνεργεῖ τὸ μόριον τοῦτο πρὸς εὐδαιμονίαν. μετὰ ταῦτα ποίαν λεκτέον αὐτὴν εἶναι τῆς ἕξεως ἀρετήν· ἐπεὶ καὶ τούτης ἐνέργειά ἐστιν ἡ εὐδαιμονία. ὡς μὲν οὖν ἁπλῶς εἰπεῖν, ἕξις ἡ ἀρετὴ ἕξις ἡ βελτίστη. ἀλλ' ἴσως οὐχὶ τοῦτο ἁπλῶς εἰπεῖν, ἀλλὰ ποίαν δεῖ.

CAPVT V.

Diuisio animæ.

ΚΕΦΑΛ. ε'.

Γοία ἕξις ἀρετή.

B PRimùm igitur de anima, in qua virtus exoritur, dicendum est: non, quid sit anima, (alia siquidem eius rei consideratio,) sed vt quodam modo distribuatur. Anima nimirum, (vt dicere solemus,) in duas partes distribuitur, in eam, quæ rationem habet, & quæ rationis expers est. In ea parte, quæ habet rationem, nascitur prudentia, solertia, sapientia, ingenium, memoria, & id genus alia. At in parte, rationis experte hæ quæ virtutes appellantur, temperantia, fortitudo, iustitia, & quæcumque aliæ ad mores pertinentes, laude dignæ censentur: per illas enim laude digni habemur ipsi. At per eas quæ ad partem rationem habentem pertinent, nemo laudatur: nec enim quòd sapiens, nec quòd prudens, nec prorsus ex huiusmodi aliquo quispiam laudatur. Neque porrò rationis expers, quatenus ad suggerendum idoneum est, suggeritque ei quod obtinet rationem. Est nempe moralis virtus, quæ ab excessu defectúque corrumpitur. Quòd autem tam defectus quàm excessus corrumpat, ex eis est videre, quæ ad mores pertinent. Vtendum sanè in rebus incertis, testimoniis certis est. Ne longè abeam igitur, in exercitationibus *corporis* hoc viderit quispiam: quæ si excedant, robur perimunt: similiter si deficiant. Idem in potu cibóque euenit. Nam siue sit nimia eorum copia, siue deficiant, læditur valetudo: contrà, mediocri eorum vsu & robur corporis & valetudo conseruantur. His consimile euenit in temperantia, & fortitudine, reliquísque virtutibus. Nam si quempiam eò vsque feceris intrepidum, vt ne deos quidem metuat; iam non fortis, sed demens fuerit: sin cuncta formidantem, meticulosus. Fortis ergo erit, qui neque omnia metuet, neque nihil. Eadem igitur sunt, quæ tam augent quàm labefaciunt virtutem. Nam & nimij metus, & omnes, siue qui de omni re temere concipiuntur, labefaciunt. Itidémque qui re nulla commouentur. Versatur autem circa metus fortitudo. Mediocres itaque metus, fortitudini dant incrementũ. Ab eisdẽ igitur & crescit & perimitur fortitudo:

B ΠΡῶτον μὲν οὖν λεκτέον περὶ τῆς ψυχῆς ἐν ἧ ἐγγίνεται, καὶ τί ἐστιν ἡ ψυχή (περὶ μὲν γὰρ αὐτοῦ ἄλλος λόγος) ἀλλ' ὡς τύπῳ διελέσθαι. ἔστι δ' ἡ ψυχὴ (ὡς φαμὲν εἰς δύο μέρη διῃρημένη, εἴτε λόγον ἔχοντα, εἴτε ἄλογον. ἐν μὲν γὰρ δὴ τῷ λόγον ἔχοντι ἐγγίνεται φρόνησις, εὐστοχία, σοφία, συμβάλλεσθαι, μνήμη, καὶ τὰ τοιαῦτα· ἐν δὲ τῷ ἀλόγῳ, αἱ τοιαῦται λεγόμεναι, σωφροσύνη, δικαιοσύνη, ἀνδρία, καὶ ὅσαι ἄλλαι τοιαῦται ἕξεις ἐπαινεταὶ τοῖς ἔχουσιν ἐπαινεταί. καὶ γὰρ τοὺς τοιούτους λέγομεν. καὶ ὃ τὸν τοιοῦτον ἔχοντος, οὐδεὶς ἐπαινεῖται. οὔτε γὰρ ὅτι σοφὸς, οὐδεὶς ἐπαινεῖται, οὔτε ὅτι φρόνιμος, οὐδ' ὅλως κατά τι τῶν τοιούτων ἔχειν.* οὐδὲ δὴ τὸ ἄλογον εἶναι, ἢ ὑπηρετικὸν ἐστι καὶ ὑπηρετεῖ πως λόγον ἔχοντι μείζω. ἔστι δ' ἡ ἀρετὴ ἠθικὴ ἕξις ἀπὸ εὐδαίας καὶ ἐπιβολῆς φθειρομένη. ὅτι δὲ καὶ ἐνδέχεται καὶ ἐπιβολὴ φθείρειν, τοῦτ' ἰδεῖν ἐστιν* ἐκ τῶν ἠθικῶν. δεῖ δ' ἐπὶ τῶν ἀφανῶν τοῖς φανεροῖς μάρτυσιν χρῆ-

Nicomac. l.1.c.vlt.

Corruptus locus. Nicomac. l.2 c.2. &6 Eudem. l.2.c.3. Suspectus locus. Nó enim ad mores pertinét quæ de exercitationibus subiiciũntur: ex quibus ita se rẽ habere in iis quæ ad mores pertinent, ostendere vult.

C σθαι τοῖς δοκοῦσιν ἐπαινεταὶ εἶ). καὶ γὰρ ταύτας ἐπαινετοὶ λεγόμεθα. καὶ ὃ τὰς τοῦ λόγον ἔχοντος, οὐδεὶς ἐπαινεῖσθαι. ὅτε γὰρ ὅτι σοφὸς, οὐδεὶς ἐπαινεῖται, ὅτε ὅτι φρόνιμος, οὐδ' ὅλως κατά τι τῶν τοιούτων ἔχειν. * οὐδὲ δὴ τὸ ἄλογον εἶναι, ἢ ὑπηρετικὸν ἐστι καὶ ὑπηρετεῖ πως λόγον ἔχοντι μείζω. ἔστι δ' ἡ ἀρετὴ ἠθικὴ ἕξις ἀπὸ εὐδαίας καὶ ἐπιβολῆς φθειρομένη. ὅτι δὲ καὶ ἐνδέχεται καὶ ἐπιβολὴ φθείρειν, τοῦτ' ἰδεῖν ἐστιν* ἐκ τῶν ἠθικῶν. δεῖ δ' ἐπὶ τῶν ἀφανῶν τοῖς φανεροῖς μάρτυσιν χρῆ-

D σθαι. οὕτως γὰρ ὅτι γυμνασίων ἴδοι δ' τις. πολλῶν γὰρ γινομένων φθείρεται καὶ ἰσχὺς, ὀλίγων τε ὡσαύτως. ὅτι τε ποτῶν καὶ σιτίων ὡσαύτως. πολλῶν τε γὰρ δὴ γινομένων, φθείρεται ἡ ὑγίεια, ὀλίγων τε, ὡσαύτως· συμμέτρων δ' γιγνομένων σώζεται ἡ ἰσχὺς καὶ ἡ ὑγίεια. ὁμοίως δὲ τούτοις συμβαίνει καὶ ὅτι σωφροσύνης, καὶ ὅτι ἀνδρίας, καὶ τῶν ἄλλων ἀρετῶν. ἐὰν μὲν γάρ τινα λίαν ποιήσῃς ἄφοβον, ὥστε μηδὲ τοὺς ἀπὸ φοβεῖσθαι, οὐκ ἀνδρεῖος, ἀλλὰ

E μαινόμενος· ὃς δὲ φοβούμενον πάντα, δειλός. ἀνδρεῖος ἄρα ἔσται, ὅτε ὁ φοβούμενος πάντα, ὅτε ὁ μηδέν· τοῦτ' ἄρα καὶ αὔξει καὶ φθείρει τὴν ἀρετήν. καὶ γὰρ οἱ λίαν φόβοι καὶ πάντες, φθειρετικοί· καὶ οἱ μηδὲν δὲ ὁμοίως. ἔστι δ' ἡ ἀνδρία περὶ φόβους· ὥστε οἱ μέτριοι φόβοι αὔξουσι τὴν ἀνδρίαν. ἐπὶ τῶν αὐτῶν ἄρα καὶ αὔξεται καὶ φθείρεται ἡ ἀνδρία.

ἀπὸ φόβων γὰρ τῦτο πάσχουσιν. ὁμοίως δὲ καὶ αἱ ἄλλαι ἀρεταί.

A metu enim ita *diuersè alii atque alii* afficiuntur. Idem de cæteris dicendum virtutibus.

ΚΕΦΑΛ. ϛ'.

Ὅτι ἀρετὴ καὶ κακία οὐκ ἀμφὶ λύπης καὶ ἡδονῆς· καὶ ὅτι ὃ ἦθος ἀπὸ τῦ ἔθους λέγεται.

CAPVT VI.

In quibus sit virtus collocata.

Nicom. l. 2 c. 13.

ΕΤΙ δ' μόνον τοῖς τοιύτοις τὴν ἀρετὴν ἀφοείσθην ἄν τις, ἀλλὰ καὶ λύπῃ καὶ ἡδονῇ. ἀμφὶ μὲν γὰρ τὴν ἡδονὴν τὰ φαῦλα πράττομεν· ἀμφὶ δὲ τὴν λύπην, τοῦ καλοῦ ἀπεχόμεθα· ὅλως τε οὐκ ἔστι λαβεῖν ἀρετὴν καὶ κακίαν ἀμφὶ λύπης καὶ ἡδονῆς. ἔστιν οὖν ἡ ἀρετὴ περὶ ἡδονὰς καὶ λύπας. * ἡ δ' ἠθικὴ ἀρετὴ συντέθεν τὰς ἐπωνυμίας ἔχει· εἰ δεῖ τῷ γράμματα λέγοντα τὴν ἀληθῆ ὡς ἔχει, σκοπεῖν· δεῖ δ' ἴσως. ὃ γὰρ ἦθος ἀπὸ τῦ ἔθους ἔσχηκε τὴν ἐπωνυμίαν· ἠθικὴ γὰρ καλεῖται, ἀπὸ τῦ ἐθίζεσθαι. * ὅθεν καὶ δῆλον ὅτι οὐδεμία ἡμῖν τῶν ἀρετῶν φύσει ἐγγίνεται. οὐθὲν γὰρ τῶν ὄντων φύσει, ἔθει ἄλλως γίνεται. οἷον ὁ λίθος, καὶ ὅλως τὰ βαρέα, πέφυκε κάτω φέρεσθαι * οὐκ ἂν ἐθίσειε πολλάκις καὶ ἐθίζη ἄνω φέρεσθαι, οὐδ' ἂν ἔθει ποτὲ ἄνω συνεχθεῖη, ἀλλὰ ἀεὶ κάτω· ὁμοίως ὅτι τῶν ἄλλων τῶν τοιύτων.

Fort. οὐκ ἂν ἐθίσειε.

RVrsus non his modò virtutem quispiam definierit, sed etiam ægritudine, & voluptate. Nam voluptate allecti, improba facitamus: ægritudini autem succumbentes, ab honestis deficimus. Alioqui non est virtutem & vitium admittere citra ægritudinem, & voluptatem. Circa voluptates igitur & ægritudines virtus versatur. Virtus porrò ἠθικὴ siue moralis, hinc est appellata; (si liceat rei veritatem ex litterarum similitudine, & ratione nominis venari; quod faciẽdum sanè est.) Igitur à voce ἔθος, id est, consuetudo, ἠθικὴ est appellatum. Ethica ergo dicta est, ἀπὸ τῦ ἐθίζεσθαι, *siue ab assuescendo*, quia videlicet consuetudine acquiritur. Vnde perspicuum est, nullam earum virtutum quæ ad animæ partem rationis expertem referuntur, naturâ nobis esse insitam. Siquidem eorum quæ natura fiunt, nihil est quod assuetudine aliud euadat: velut lapis, grauiáque prorsus omnia, quæ ferendi deorsum vim insitam habent, si quis ea sursum sæpius iaciat, & sursum ferri assuefaciat, nunquã tamen sursum ferentur, sed semper deorsum. Idem de cæteris est intelligendum.

ΚΕΦΑΛ. ζ'.

Ὅτι αἱ ἀρεταὶ τῶν ἐν ψυχῇ γινομένων μεσότητές εἰσι.

CAPVT VII.

De iis quæ in anima consistunt.

Nicom. l. 2 c. 4.

ΜΕΤΑ τοίνυν τῦτο δεῖ βουλομένοις εἰπεῖν ὃ τί ἐστιν ἡ ἀρετὴ, εἰδῆσαι τίνα ἐστὶ τὰ ἐν τῇ ψυχῇ γινόμενα. ἔστι δ' ἃ μὲν τὰ πάθη, ἃ δὲ δυνάμεις, ἕξεις· ὥστε δῆλον ὅτι τύτων * ἂν τι εἴη ἀρετή. πάθη μὲν οὖν ἐστιν, ὀργὴ, φόβος, μῖσος, πόθος, ζῆλος, ἔλεος, καὶ τὰ τοιαῦτα, οἷς εἴωθε παρακολουθεῖν λύπη καὶ ἡδονή. δυνάμεις δὲ, καθ' ἃς παθητικοὶ τούτων λεγόμεθα· οἷον καθ' ἃς δυνατοί ἐσμεν ὀργισθῆναι, λυπηθῆναι, ἐλεῆσαι, καὶ τὰ τοιαῦτα. ἕξεις δ' εἰσὶ καθ' ἃς πρός τι τούτων ἔχομεν εὖ, ἢ κακῶς· οἷον πρὸς μὲν τὸ ὀργισθῆναι· εἰ μὲν λίαν ὀργίλως, κακῶς ἔχομεν πρὸς ὀργήν· εἰ δ' ὅλως μὴ ὀργιζόμεθα ἐφ' οἷς δεῖ, καὶ ὅτι κακῶς ἔχομεν πρὸς ὀργήν. ὃ δ' ἐφ' ἑκάτερα μέσως ἔχον, ὃ μήτε λίαν ὑπερβάλλειν, μήτε πάντελως ἐνδεῖσθαι

Nicom. l. 2 c. 4.

PRæterea, qui velit quid sit virtus, dicere, scire expedit quænam demum in anima procreentur. Sunt autem hæc huiusmodi, perturbationes, potestates, habitus. Et proinde non dubium, quin horum quid sit virtus. Perturbationes igitur sunt, ira, metus, odium, cupido, liuor, miseratio & id genus alia, quæ comitari consueuerunt ægritudo, & voluptas. Potestates autem, per quas hæc pati possumus dicimur, vt per quas possumus excandescere, dolere, miserescere, & alia huiusmodi. At habitus sunt, per quos erga hæc habemus bene, vel malè, sicut ad excandescendum. Si namque supra modum iracundè, circa iram peccamus. Sin in quibus expedit, prorsus ira non commouemur, ita quoque circa iram peccamus. Medium igitur est, vt neque supra modum commoueamur, neque prorsus simus à commotione alieni:

tum sita habeamus, rectè affecti simus. In similibus quoque aliis, idem intelligendum. Nam mediocriter esse iracundum & lenem, medium est inter iram & lentitudinem animi siue vacuitatem iræ. Simile est in arrogantia, & dissimulatione: plura namque quàm adsint, sibi arrogare, arrogantiæ est: minus verò, dissimulationis. Inter hæc igitur medium est veritas.

CAPVT VIII.

De habitu.

IDem in cæteris omnibus est intelligendum. Id enim proprium ipsius est habitus, vt bene maléve erga hæc habeat. Bene autem in iis habere, fuerit neque excedere neque deficere. Medium horum igitur habitus is obtinet, per quem laude digni habemur: vituperamur autem vel propter nimium vel propter parum. Quandoquidem igitur harum perturbationum, virtus est medium: perturbationes autem sunt ægritudines, & voluptates, aut non citra ægritudinem vel voluptatem: virtus certè circa ægritudines vel voluptates: id quod hinc certum. Sunt nimirum etiam affectus alii, (vt videri posset cuipiam) in quibus non in excessu & defectu aliquo est vitium: velut adulterium, & adulter. Nec enim magis est talis, qui ingenuas constupraʒit. Cæterùm & hoc, & si quid aliud huiusmodi est, quod à voluptate comprehenditur, quæ est in intemperantia posita, siue nimium sit, siue parum, sub vituperationem cadit.

CAPVT. IX.

Quid medietati opponitur.

DEinceps igitur fuerit sanè dictu necessarium, quidnam demum medietati aduersetur, excessúsne an defectus. Nam quibusdam medietatibus defectus opponitur, vt nonnullis excessus: sic vt fortitudini, neutiquam excessus existens audacia, sed quæ defectus est timiditas: temperantiæ verò quæ est medietas inter intemperantiam & stuporem illum qui est ab omni sensu voluptatis alienus, non videtur stupor iste esse contrarius, in quo est parum: sed intemperantia, in qua est nimium. Sunt nimirum vtraque tam excessus quàm defectus, medietati opposita. Medietas siquidem, excessu inferior, sed defectu superior.

A ἔχειν. *ὅταν οὖν ὕπως ἔχωμεν, εὖ διαχειρίζεσθαι. ὁμοίως δὲ καὶ πρὸς τὰ ἄλλα τὰ ὁμοια. Εὐ- Nicom. l. 2 c. 5.
κὸν εὔοργητον καὶ τὸ πρᾶον, ἡ μεσότης δ' ἐστὶν ὀργῆς καὶ ἀνάλγησίας τῆς πρὸς ὀργήν, ὁμοίως ἐπ' ἀλαζονείας. Τὸ μὲν γὰρ πλείω πρᾶος ποιεῖσθαι τῶν ὑπαρχόντων ἔχειν, ἀλαζονείας· τὸ δὲ ἐλάττω, εἰρωνείας. Ἡ ἄρα μεσότης τούτων, ἡ ἀληθές ἐστιν.

ΚΕΦΑΛ. η'.

B

Οὐκ ἀρετή ἐστιν ἕξις πρὸς μεσότητα τῶν παθῶν.

ΟΜοίως καὶ ὅτι τῶν ἄλλων πάντων. Nicom. l. 2 c. 5 & 6.
Οὐτος γάρ ἐστι τῆς ἕξεως, ὃ δι' ἣν κακῶς * πρὸς ταῦτα ἔχει· ὃ δ' οὗ ἔχειν * πρὸς ταῦτα πρὸς ταῦτα, ἐστὶ τὸ μήτε πρὸς τὴν ὑπερβολὴν ἔχειν, μήτε πρὸς τὴν ἔνδειαν. πρὸς μεσότητα ἄρα τῶν τοιούτων, καθ' ἃ ἐπαινετοὶ λεγόμεθα, ἡ ἕξις· τὸ δὲ κακῶς, πρὸς C ὑπερβολὴν καὶ ἔνδειαν. ἐπεὶ τοίνυν ἐστὶν ἡ ἀρετὴ τῶν παθῶν τούτων μεσότης· τὰ δὲ πάθη ἤτοι λύπαι εἰσὶν ἢ ἡδοναί, δι' ὧν οὐκ ἄνευ λύπης ἢ ἡδονῆς· δι' ἄρα ἀρετή ἐστι περὶ λύπας καὶ ἡδονάς, καὶ ἀντεῦθεν ἐστὶ δῆλον. ἔστι δὲ καὶ ἄλλα πάθη (ὡς δόξειεν ἄν τινι) ἐφ' ὧν ἡ κακία οὐκ ἔστιν ἐν ὑπερβολῇ καὶ ἐλλείψει τινί· οἷς * μοιχεία καὶ ὁ μοιχός· οὐκ ἐν μοιχεία ἔστιν ἔτι ὁ μᾶλλον, ἢ ἐλευθέρας διαφθείρων· ἀλλὰ καὶ τοῦτο, καὶ εἴ τι ἄλλο τοιοῦτόν ἐστιν, ὃ παρείσεται ἡδονὴ τῇ κατ' ἀκολασίαν, δι' ὃ ἐν ἐλλείψει, ἢ ὃ ἐν ὑπερβολῇ, D ὃ ψεκτὸν ἔχει.

ΚΕΦΑΛ. θ'.

Τί τῇ μεσότητι ἀντίκειται, καὶ πότερον ἐφ' ἡμῖν ἀπουδαίοις εἶναι ἢ φαύλοις.

ΜΕΤΑ τοίνυν τοῦτο ἀναγκαῖόν ἐστιν Nicom. l. 1 c. 8.
ἴσως ῥηθῆναι τί τῇ μεσότητι ἀντίκειται· πότερον ἡ ὑπερβολή, ἢ ἔνδεια. ἐνίαις μὲν γὰρ μεσότησιν ἔνδεια ἐναντίον, ἐνίαις δὲ ὑπερβολή· οἷς, ἀνδρία μὲν οὐχὶ θρασύτης ὑπερβολή ἔσα, ἀλλ' ἡ δειλία ἔνδεια ἔσα. E τῇ δὲ σωφροσύνῃ μεσότητι ἔση ἀναλγησίας ἢ ἀναισθησίας τῆς περὶ ἡδονάς, ἥ δοκεῖ ἐναντίον εἶναι ἡ ἀναισθησία, ἔνδεια ἔσα, ἀλλ' ἡ ἀνολγησία, ἔσα ὑπερβολή· ἔστι δ' ἀμφότερα ἐναντία τῇ μεσότητι, καὶ ἡ ὑπερβολὴ καὶ ἡ ἔνδεια. ἡ γὰρ μεσότης, τῆς μὲν ὑπερβολῆς ἐνδεέστερον· τῆς δ' ἐνδείας ὑπερβάλλον.

διὸ καὶ οἱ μὲν ἀσωτοι, τοὺς ἐλευθερίους, ἀνελευθερίους φασὶν εἶναι· οἱ δ' ἀνελεύθεροι, τοὺς ἐλευθερίους, ἀσώτους· καὶ οἱ μὲν θρασεῖς καὶ θρασυπετεῖς, τοὺς ἀνδρείους καλοῦσι δῆλοις· οἱ δὲ δειλοὶ, τοὺς ἀνδρείους θρασυπετεῖς καὶ μαινομένους. * δεῖ δὲ δύο αἰτίας δοξαζομένην ἀντιτιθέναι τῇ μεσότητι τὴν ὑπερβολήν, καὶ τὴν ἔνδειαν. ἤδη γὰρ ἐξ αὐτοῦ τοῦ πάθους σκοποῦσι πότερον ἐγγύτερον ἐστὶ τοῦ μέσου ἢ πορρώτερον· οἷς ἐλευθεριότητι, πότερον ἀσωτία ἢ ἀνελευθερία πορρώτερον· μᾶλλον γὰρ ἂν δόξειεν ἡ ἐλευθεριότης ἀσωτία ἢ ἀνελευθερία. πορρώτερον δὴ ἡ ἀνελευθερία. τὰ δὲ πλέον ἀπέχοντα τοῦ μέσου ἐναντιώτερα δοκεῖν δυ εἶναι. ἐκ μὲν δὴ αὐτοῦ τοῦ πάθους, ἡ ἔνδεια ἐναντιώτερον φαίνεται. ἔστι δ' καὶ πρὸς ἡμᾶς· οἷς, πρὸς ἃ μᾶλλον πεφύκαμεν, ταῦτα μᾶλλον ἐναντία τῷ μέσῳ· οἷς, πεφύκαμεν μᾶλλον ἀκόλαστοι ἢ κόσμιοι εἶναι. διὸ οὕτω ὑπόδοσις γὰρ μᾶλλον πρὸς ἃ πεφύκαμεν. πρὸς ἃ δ' μᾶλλον ὑποδιδόμεν, ταῦτα καὶ μᾶλλον ἐναντία. ὑποδιδόμεν δὲ πρὸς ἀκολασίαν μᾶλλον ἢ κοσμιότητα· ὥστ' ἐναντιώτερον δυ εἴη ὑπερβολὴ μεσότητος· ἡ γὰρ ἀκολασία, ὑπερβολὴ σωφροσύνης. τί μὲν οὖν ἐστιν ἡ ἀρετὴ, ὑποκείσθω. μεσότης γὰρ δοκεῖ τις εἶναι τῶν παθῶν. ὥστε δεῖ αὖ τ' μαίνοντα καὶ τ' ὄλεθρον ἥδιστα προσδεχόμενον, τὴν μεσότητα τῶν παθῶν ἑκάστου θεωρῆσαι. δεῖ δὲ ἔργον ὅτι ἀπουδαῖον εἶναι. ἐν ἑκάστῳ γὰρ τὸ μέσον λαβεῖν ἔργον· οἷς κύκλον μὲν γράψαι, πολλοῦ ἐστι· τὸ μέσον τὸ ἐν αὐτῷ ἥδη λαβεῖν, χαλεπόν. ὁμοίως οὖν ὀργισθῆναι μὲν ῥᾴδιον, καὶ τὸ ἐναντίον οὖν τούτου· τὸ οὖν μέσως ἔχειν, χαλεπόν. ἁπλῶς οὖν ἐν ἑκάστῳ τῶν παθῶν ἐστιν ἰδεῖν, ὅτι τὸ ἐμπεδειέχον τὸ μέσον, ῥᾴδιον ἐστι· τὸ δὲ μέσον, χαλεπόν, καθ' ὃ ἐπαινεῖται· δεῖ καὶ σπάνιον τὸ ἀπουδαῖον. * ἐπεὶ δ' οὕτω ὑπάρ ἀρετῆς εἴρηται, μετὰ τοῦτ' δυ εἴη σκεπτέον πότερον διωατὴ πραγματεία, ἢ οὔ. ἀλλ', ὥσπερ Σωκράτης ἔφη, οὐκ ἐφ' ἡμῖν τὸ ψευδεῖς ἀπουδαίους ἢ φαύλους. εἰ γάρ τις, φησιν, ἐρωτήσειεν ὁντινοῦν, πότερον αὖ βούλοιτο δίκαιος εἶναι ἢ ἄδικος, οὐδεὶς αὖ λέγοιτο τ' ἀδικεῖν. ὁμοίως δ' ἐπ' ἀνδρείας καὶ δειλίας, καὶ τ' ἄλλων ἀρετῶν ἀεὶ ὡσαύτως, δῆλον ὡς εἰ φαῦλοί τινές εἰσιν, οὐκ αὖ ἑκόντες εἴησαν φαῦλοι· ὥστε δῆλον ὅτι οὐδὲ ἀπουδαῖοι. ὁ δὴ τοιοῦτος λόγος οὐκ ἔστιν ἀληθής. δεῖ γὰρ ὁ νομοθέτης οὐκ ἐᾷ τὰ φαῦλα πράττειν, τὰ δ' καλὰ καὶ ἀπουδαῖα κελεύει, καὶ ὅπως μὲν τοῖς φαύλοις

Valla, δεῖ δύο δὴ αἰ.

Nicomac. l. 3. c. 7.

A Ideo etiam prodigi, liberales esse illiberales aiunt: contrà illiberales, liberales prodigos vocant. Audaces verò & petulantes, fortes, nominant timidos: vt timidi, fortes, petulantes & furibundos dicendos putant. Duabus itaque de causis duximus medietati opponendum esse excessum, atque defectum: quippe vel è re ipsa licet nobis considerare, vtrum potius extremorum ad medium propius accedat: vt, propinquiórne liberalitati sit prodigalitas, an auaritia: an propius sanè abest liberalitas à profusione opum, quàm à sordibus & auaritia: longius ergo abest *ab ea* auaritia. Atqui à medio quæ magis absunt, magis opposita meritò existimentur. E re itaque ipsa, defectum magis opponi apparet. Est etiam & aliter, vt ad quæ naturam magis pronam habemus, ea medio sint magis contraria: velut ad intemperantiam nati sumus proniores, quàm ad modestiam & id quod decet: potius igitur illa incrementum capiunt, ad quæ sumus proniores: quæ autem facilius incrementum capiunt, sunt magis contraria. Atqui proniores ad intemperantiam sumus, quàm ad modestiam & temperantiam: magis ergo excessus medietati contrarius. Intemperantia siquidem temperantiæ est excessus. Quid ergo sit virtus, hinc nobis liceret intueri: medietas siquidem affectuum quædam esse videtur. Proinde qui velit moribus compositis & laude dignis esse, ei affectuum medietas est quæuis quærenda: & proinde probum esse, operosum atque difficile est. Quandoquidem in vnoquoque medium capere, operosum est: veluti circulum describere cuiuslibet est, at in ipso medium capere, arduum. Itidem & excandescere quidem facile, necnon contrarium huic: at mediocriter se habere, arduum. Omnino autem in quauis perturbatione est videre id quod medium ambiat, esse facile: medium verò vnde laudamur, arduum: ideo etiam rarum est quod probum. Quoniam verò de virtute dictum est, deinceps fuerit considerandum, vtrum possit ea adesse nobis, nécne. Sed quemadmodum Socrates dixit, in nobis non est, probos vel malos esse: quandoquidem si quis roget aliquem, velítne iustus esse, an iniustus, nemo delegerit iniuititiam. Itidem de fortitudine, & timiditate, reliquisque virtutibus semper eodem modo. Inde perspicuum est, si mali sint aliqui, non sponte esse eos malos, & proinde ne probos quidem. Hæc ratio neutiquam vera. Nam cur legislator mala facere non permittit, at honesta & proba iubet: & pœnas,

si quis res malas patrauerit, aut bonas præter-
miserit, statuit? Absurdè namque fecerit si le-
ges de iis tulerit, quæ perficere in nostra pote-
state non est. Verùm, vt videtur, in nobis est,
vt probi simus aut improbi. Item laudes & vi-
tuperationes id quoque attestantur: virtutem
namque laus, vitium autem vituperatio con-
sequitur. Atqui laus & vituperatio, iis quæ
quis inuitus fecerit, non tribuuntur. Manife-
stum igitur hoc modo, in nostro arbitrio esse
bona malaque facere. Similitudine verò hu-
iusmodi vtebantur, volentes demonstrare, nõ
esse id in nobis positum. cur namque, inquie-
bant, ęgrotantes aut turpes forma nemo vitu-
perat? At hoc minimè verum. tales namque
reprehendimus, cùm ipsos putamus sibi aut
morbi aut alicuius deformitatis esse autores,
quia videlicet in ipsis id fuisse positum intel-
ligitur. Apparet igitur, vt quis vel virtutem
vel vitium sequatur, id sponte fieri.

CAPVT. X.

Quòd omnia talia ex talibus principiis.

RVrsus hinc etiam poterit quispiam eui-
dentiùs intueri, quòd omnis natura eius-
dem essentiæ est procreatrix atque ipsa est:
veluti stirpes, & animalia: nam vtraque pro-
creandi vim habent: ex principiis verò produ-
cunt: vt arbor ex semine, id namque princi-
pium est. Quod porrò principia consequitur,
ita habet: vt enim habuerint principia, ita
quæ à principiis ortum ducunt. Perspicuè au-
tem licet hoc in geometria magis intueri, vbi
cùm ponantur principia quædam, qualia fue-
rint ipsa, talia erunt quæ ipsa consequentur.
velut, si triangulum duobus rectis ęquales ha-
bet angulos, quadratum quoque quatuor an-
gulis rectis habeat, necesse est. Et si in trian-
gulo sit secus, etiam in quadrato secus erit:
nam hæc conuertuntur. Et si quadratum qua-
tuor angulis rectis æquales non habuerit an-
gulos, ne triangulum quidem duobus rectis
habebit æquales.

CAPVT XI.

Apertißima huius loci enarratio.

*TRiangulum namque (siue discretam, siue con-
tinuam spectes quantitatem) figurarum est
omnium principium: ideo in ipsam cæteræ omnes re-
soluuntur, cùm ipsa non in aliam quàm in sese re-
deat. Cùm ergo quadrangulum sequatur statim
triangulum, in bina saltem triangula resoluatur
necesse est. Cumque triangulum habeat tres angu-
los æquales duobus rectis, quadrangulum (quippe
quod in bina triangula resoluitur) quatuor angulos
quatuor rectis æquales habeat, necesse est: hoc modo
ab angulo ad angulum ducta diagono, siue paralle-
logrammum, siue non: nam trapezium, & trapezoi-
des parallelogrammum non est, nempe huius modi.*

A ξημίαν πάσχει, αἰ σωφρονῇ· ὅτι δὲ τοῖς
καλοῖς, αἰ μὴ σωφρονῇ; καί τοι * ἄτοπος
ἂν εἴη ταῦτα νομοθετῆσαι, ἃ μὴ ἐφ' ἡμῖν
ἐστι, σωφρονεῖν. ἀλλ' (ὡς ἔοικεν) ἐφ' ἡμῖν
τὸ ἀκολασταίνειν καὶ τὸ φαύλοις εἶναι καὶ τὸ
μαρτυρεῖσθαι οἵτ' ἔπαινοι καὶ ψόγοι γινό-
μενοι· ὅτι μὲν γὰρ τῇ ἀρετῇ ἔπαινος·
ὅτι δὲ τῇ κακίᾳ, ψόγος. ἔπαινος δὲ & ψό-
γος, οὐκ ὅτι τῶν ἀκουσίων. ὥστε δῆλον ὅτι
καὶ οὕτως ἐφ' ἡμῖν καὶ τὰ ἀκουσταίνειν ἐστὶ
σωφρονεῖν & τὰ φαῦλα. ἔλεγον δὲ καὶ τοι-
αύτην τινὰ ἀβουλίαν, βουλόμενοι δη-
λοῦν ὅτι οὐκ ἐκούσιον. Δίκαιον γάρ (φα-
σιν) ὅταν νοσῶμεν ἢ αἰσχροὶ ὦμεν, ἀθλίοις
εἶναι τοῖς τοιούτοις; ὃ δ' οὐκ ἀληθές·
ψέγομεν γὰρ & τοὺς ποιοῦντας, ὅταν αὐτοὶ
οἰκθῶμεν αἴτιοι εἶναι) τῷ νοσεῖν, ἢ τῷ κα-
κῶς ἔχειν τὸ σῶμα, ὡς ὂν & ἐκόντων τὸ ἐ-
κούσιον. * ἔοικε δὲ καὶ τὸ κατ' ἀρετὴν καὶ κακίαν εἶναι τὸ ἑκούσιον.

gr. ἄποποι

gr. ἔοικ. δὲ k.

ΚΕΦΑΛ. ι'.

Οτι ὡς ἂν ἔχωσιν αἱ ἀρχαὶ, οὕτως καὶ τὰ
ἐκ τῶν ἀρχῶν.

ΕΤΙ δ' ἄν τις τοῦτο σαφέστερον καὶ
ἐντεῦθεν ἴδοι. πᾶσα γὰρ φύσις γεν-
νητική ἐστιν οὐσίας τοιαύτης, οἵα ἐστίν· οἷον τὰ
φυτὰ & τὰ ζῶα· ἀμφότερα γὰρ γεννητι-
κά· γεννητικὰ δὲ ἐκ τῶν ἀρχῶν, οἷον τὸ δέν-
δρον ἐκ τοῦ σπέρματος· αὕτη γάρ τις ἀρ-
χή· τὸ δὲ μὴ τὰς ἀρχὰς οὕτως ἔχειν. ὡς
γὰρ ἂν ἔχωσιν αἱ ἀρχαὶ, οὕτως καὶ τὰ ἐκ
τῶν ἀρχῶν ἔχει. σαφέστερον δ' ἔστι κατι-
δεῖν τοῦτο ἐν τοῖς περὶ γεωμετρίαν. καὶ γὰρ
ἐκεῖ ἐπειδή τινες λαμβάνονται ἀρχαί, ὡς
ἂν ἔχωσιν, οὕτω καὶ τὰ μετὰ ταύτας ἀρχάς· οἷον,
εἰ τὸ τρίγωνον δυσὶν ὀρθαῖς ἴσας ἔχει, τὸ
δὲ τετράγωνον τέτταρσι· καὶ ἐὰν μεταβάλῃ
τὸ τρίγωνον, οὕτω καὶ τὸ τετράγωνον συμ-
μεταβάλλει· ἀντιστρέφει γάρ· καὶ ἐὰν τὸ
τετράγωνον μὴ ἔχῃ τέτταρσιν ὀρθαῖς ἴσας,
οὐδὲ τὸ τρίγωνον ἕξει δυσὶν ὀρθαῖς ἴσας.

In Vallæ versione inseritur cap. vndecimum: quod scholium est, non textus Aristotelis.

Biblioteca Nacional de Maestros

ΚΕΦΑΛ. ιβ'.

Ὅτι προαίρεσις καὶ βούλησις μεταβολῆς. Καὶ ὅτι βελτίω μὲν γίνεσθαι ἐφ' ἡμῖν ἐστιν· οὐ μέντοι τὸ πρώτων βέλτιστον.

Οὕτω τοίνυν καὶ ὁμοίως τούτοις καὶ ἐπ' ἀνθρώπου. ὅπερ γὰρ γεννητικόν ἐστιν ἄνθρωπος ἀνθρώπου, ἔκ τινων ἀρχῶν καὶ τινων προαιρέσεων ὧν προαίρεσις ἄνθρωπος, γεννητικόν ἐστι. τί γὰρ ἄν ἄλλο; * Ὅτε γὰρ ἀψύχων οὐδὲν λέγομεν πράττειν, ὅτε τῶν ἐμψύχων ἔξω ἀνθρώπων. δῆλον οὖν ὅτι ὁ ἄνθρωπος τῶν πράξεών ἐστι γεννητικός. ἐπεὶ οὖν ὁρῶμεν μεταβαλλούσας τὰς πράξεις, καὶ οὐδέποτε τὰ αὐτὰ πράττομεν· εἰσὶ δὲ αἱ πράξεις γεγεννημέναι ἔκ τινων ἀρχῶν· δῆλον ὅτι καὶ πράξεις μεταβάλλουσι, καὶ αἱ ἀρχαὶ τῶν πράξεων, ἀφ' ὧν εἰσι, μεταβάλλουσιν, ὡς περ ἔφαμεν μεταβάλλοντες ὅτι τῶν ἐν γεωμετρίᾳ. Ἀρχὴ δ' ἐστὶ προαιρέσεως καὶ εὐβουλίας καὶ φαύλης, προαίρεσις καὶ βούλησις, καὶ ὃ περὶ λόγον πᾶν. δῆλον τοίνυν ὅτι καὶ αὗται μεταβάλλουσι. μεταβάλλομεν γὰρ * καὶ περὶ προαιρέσεις ἔχοντες· ὥστε καὶ περὶ ἀρχὴ καὶ περὶ προαίρεσις· μεταβάλλει γὰρ ἐκουσίως. ὥστε δῆλον ὅτι ἐφ' ἡμῖν μὲν εἴη καὶ εὐβουλοις εἶναι καὶ φαύλοις ἴσως οὖν λέγοι μέν τις, ἐπειδήπερ ἐν ἐμοί ἐστι τὸ δικαίῳ εἶναι καὶ εὐβουλῳ, ἐὰν βούλωμαι, ἔσομαι πρώτων εὐβουλότατος. ὃ δὴ δυνατὸν τοῦτο. Ἀλλὰ τί; οὐκ ἤδη ὅτι τοῦ σώματος γίνεται τοῦτο. ὃ γὰρ δή τις βούληται ὑπομεῖναι τοῦ σώματος, καὶ δὴ * πρώτων ἄριστον ἕξει τὸ σῶμα. δεῖ γὰρ μὴ μόνον τινὰ ὑπομεῖναι ὑπάρχειν, ἀλλὰ τὸ τῇ φύσει γίνεσθαι τὸ σῶμα καλὸν καὶ ἀγαθόν. βέλτιον μὲν οὖν ἕξει τὸ σῶμα· ἄεισα μέντοι πρώτων οὔ. ὁμοίως δ' δεῖ ὑπολαμβάνειν καὶ ὅτι ψυχῆς. ὃ γὰρ ἔσται ὁ προαιρούμενος εἶναι εὐβουλότατος, αἰ μὴ ἡ φύσις ὑπάρξει· βελτίων μέντοι ἔσται.

Nicom.l.6 c.1.

Nicom.l.2 c.4.

CAPVT XII.

Quòd hominis sit agere solùm.

PAr igitur ac similis ratio est in homine: nam cùm insita sit ei naturâ vis quædam res producendi, nimirum per principia quædam, atque actiones quæ ab ipso proficiscuntur, res edit in lucem. Nam quid aliud? Neque enim inanimatum vllum agere dicimus: neque etiam animatum, præter hominem. Manifestum igitur, actionum hominem esse progenitorem. Proinde quoniam actiones commutari intuemur, nec eadem vnquam agimus, sùntque actiones ex aliquibus progenitæ principiis; manifestum, quandoquidem actiones immutantur, etiam actionùm immutari principia, à quibus sunt, quemadmodum similitudine ostendimus rerum geometricarum. Atqui actionis tam bonæ quàm malæ principium, est consilium, & voluntas, & quicquid ad rationem tendit. Non dubium igitur quin hæc quoque commutentur. Sponte namque actiones immutamus: & proinde etiam principium, atque consilium propositum: nam hæc sponte fit mutatio. Proinde non dubium quin in nobis sit, & probos & malos esse. Fortè hic quispiam occurrerit: quandoquidem in me situm est vt sim iustus & probus, ero, si voluero, omnium optimus. Id verò fieri nullo modo potest. Curnam? quoniam ne in corpore quidem fieri id potest. Neque enim si quispiam voluerit corporis curam habere, is statim omnium optimè habebit corpore. Nam opus est non solùm curam adhiberi, verumetiam naturâ honestum & bonum corpus esse. Melius certè habebit corpus, non tamen erit omnium optimum. Idem de anima intelligendum est: neque enim vt quisque voluerit, erit omnium optimus, nisi etiam natura extiterit: melior quidem certè erit.

ΚΕΦΑΛ. ιγ'.

Περὶ τῶν ἑκουσίων, καὶ τελῶν ὀρέξεων, καὶ ὅτι τὰ δι' ἐπιθυμίαν καὶ ἀλογισίαν πρακτὰ ἑκούσια.

Nicom.l.3 initio. Eudem.l.2 c.7.

ΕΠΕΙ οὖν φαίνεται ἐφ' ἡμῖν ὂν τὸ σπουδαῖον εἶναι, ἀναγκαῖον τὰ μετὰ ταῦτα εἰπεῖν· ἐπεὶ ἐφ' ἑκουσίοις, τί ἐστι τὸ ἑκούσιον. τοῦτο γὰρ ἐστὶ τὸ κυριώτατον καὶ τῇ ἀρετῇ, τὸ ἑκούσιον. ἑκούσιον δὲ ἁπλῶς μὲν ὕστερον ῥηθήσεται ἐστιν, ὃ πράττομεν μὴ ἀναγκαζόμενοι.

CAPVT XIII.

De appetitus tribus generibus.

QVoniam igitur probum esse in nobis, vt apparet, situm est, dicendum deinceps est nobis de sponte factis, quidnam sit quod sponte factum dicitur. Principem enim locum in virtute obtinet quod sponte fit. Ac simpliciter quidem sponte fieri dicendum, quod non coacti agimus.

Verùm

Verùm de hoc magis adhuc perſpicuè nobis differendum eſt. Nempe ad id quod agimus, aliquis nos impellit appetitus. Atqui tres ſunt appetitus ſpecies, cupiditas, ira, voluntas. Primùm igitur de actione, quæ à cupiditate oritur, videndum ſponteне an inuitè à nobis ſuſcipiatur. Inuita neutiquam eſſe, videri debet. Cur ita, & vnde id? nempe quòd quæcumque inuiti agimus, coacti faciamus neceſſe eſt. Atqui vbi ſubeſt agentibus aliqua neceſſitas, dolor conſequitur. Verùm ex cupiditate agentes, voluptas comitatur: proinde hoc pacto non erit ex cupiditate agere quippiam inuitè, ſed ſponte. Cæterùm ratio eſt alia, quæ huic aduerſatur, quæ eſt de incontinentia: Neque enim, inquiunt, ſponte mala peragit, qui ſciat mala eſſe: verùm qui incontinens eſt, ſcit ea eſſe improba: agit tamen: quippe cupiditate illectus agit. non ergo ſponte ſua: coactus ergo eſt. Hîc verò eadem occurrit ratio. Nam ſi ex cupiditate, non ex neceſſitate: cupiditatem enim voluptas comes conſequitur: ſed quæ ex voluptate, non poſſis dicere ex neceſſitate. Sed & alia ratione manifeſtum eſt, incontinentem ſponte agere *ſi incontinenter* agat. quandoquidem qui afficiunt iniuria, vltro afficiunt iniuria. Atqui incontinentes iniuſti ſunt, atque iniuria afficiunt: incontinens ergo in incontinentiam ſponte delabitur.

CAPVT XIV.

Socratica argumentatio de continenti & incontinenti.

VErumenimvero alia iterum ratio aduerſatur, non eſſe voluntarium affirmans. Continens ſiquidem laudatur, quòd ſponte continenter agat. Laudantur autem illa quæ ſponte fiunt. Quòd ſi ex cupiditate ſponte agitur, quod cupiditati aduerſatur, inuitum erit. Atqui continens cupiditati aduerſatur, continenter agens. Continens ergo, præter voluntatem fuerit continens. Verùm hoc non videtur. Non ergo id quod ex cupiditate eſt, voluntarium eſt. Rurſus idem eſt in eis quæ ira fiunt: eædem namque hîc, quas de cupiditate diximus, rationes conueniunt, & perinde dubitationem mouent. Poſſumus enim iræ quoque tam continentes eſſe quàm incontinentes. Reſtat, ſpecies reſidua appetituum, (vt in diſtributione poſuimus,) voluntas, vt an ſit in ſponte noſtra ſita videamus. atqui incontinentes, quatenus impelluntur, eatenus volunt. agunt igitur incontinentes mala, volentes.

A ἀλλ' ἴσως σαφέστερον ὅτι λεκτέον ἀπ' αὐτῶν. ἔστι μὲν οὖν καθ' ὃ πράττομεν, ὄρεξις. ὀρέξεως δέ ἐστιν εἴδη τρία, ἐπιθυμία, θυμός, βούλησις. πρῶτον μὲν οὖν τὴν κατ' ἐπιθυμίαν πρᾶξιν ἐπισκεπτέον, πότερον ἑκούσιόν ἐστιν ἢ ἀκούσιον. Ὃ μὲν οὖν ἀκούσιον, οὐκ ἂν δόξειε. Ἀφ' ὅτι, γὰρ πόθεν; ὅτι ὅσα μὴ ἐκόντες πράττομεν, ἀναγκαζόμενοι πράττομεν. ὅτι δ' τοῖς ἐξ ἀνάγκης πραττομένοις πᾶσιν, ἕπεται λύπη· τοῖς δ' ἐπιθυμίᾳ πραττομένοις, ἡδονὴ ἀκολουθεῖ. ὥστε ὅταν γε οὖν εἴη τὰ δι' ἐπιθυμίαν πραττόμενα ἀκούσια, ἀλλ' ἑκούσια. ἀλλὰ πάλιν ἄλλος λόγος τις τούτῳ ἐνδυλιοῦται, ὁ ὅτι τῇ ἀκρασίᾳ. οὐδεὶς γάρ, * φησι, πράττει ἑκὼν κ. φασί, τὰ κακά, εἰδὼς ὅτι κακά ἐστιν. ἀλλὰ μήν, φησιν, ὁ γε ἀκρατὴς εἰδὼς ὅτι ταῦτα φαῦλά ἐστιν, ὅμως πράττει, ᾗ κατ' ἐπιθυμίαν γε πράττει· οὐκ ἄρα ἑκών· ἀναγκαζόμενος ἄρα. ἐνταῦθα πάλιν ὁ αὐτὸς λόγος ἀπαντήσεται. ᾗ γὰρ * εἰ κατ' ἐπιθυμίαν, οὐκ ἐξ κ. ἢ κατ' ἀνάγκης. τῇ γὰρ ἐπιθυμίᾳ ἡδονὴ ἀκολουθεῖ· * τὰ δ' δι' ἡδονήν, οὐκ ἐξ ἀνάγκης· ᾗ ἄλλως τε τοῦτ' ἂν δόξειεν, ὅτι ὁ ἀκρατὴς ἑκὼν πράττει. οἱ μὲν γὰρ ἀδικοῦντες, ἑκόντες ἀδικοῦσιν. οἱ δὲ ἀκρατεῖς, ἄδικοι καὶ ἀδικοῦσιν· ὥστε ὁ ἀκρατὴς ἑκὼν ἂν πράττοι τὰ κατὰ τὴν ἀκρασίαν.

κ. κατ'

κ. τὰ δὲ δι'

ΚΕΦΑΛ. ιδ'.

Ἔνστασις ὅτι ἀκούσια τὰ κατ' ὄρεξιν πραττόμενα.

B Ἀλλὰ πάλιν ἄλλος λόγος ἐναντιοῦται, ὃς φησιν οὐχ ἑκούσιον εἶναι. ὁ γὰρ ἐγκρατὴς ἑκὼν πράττει τὰ κατὰ τὴν ἐγκράτειαν· ἐπαινεῖται γάρ· ἐπαινοῦνται δ' ὅτι τοῖς ἐκουσίοις. εἰ δ' ἔστι τὰ κατὰ τὴν ἐπιθυμίαν, ἑκούσιον, τὰ δὲ κατὰ τὴν ἐπιθυμίαν, ἀκούσιον. ὁ δ' ἐγκρατὴς οὐδὲ κατὰ τὴν ἐπιθυμίαν πράττει. ὥστε ὁ ἐγκρατὴς οὐχ ἑκὼν ἂν εἴη ἐγκρατής· ἀλλ' οὐδοκεῖ. οὐδ' ἄρα τὰ κατὰ τὴν ἐπιθυμίαν ἑκούσιόν ἐστι· πάλιν ὅτι

ἑκὼν δὲ οὐδεὶς τὰ κακὰ εἰδὼς πράττει ὅτι κακά ἐστιν, ὁ δὲ ἀκρατὴς, εἰδὼς τὰ κακὰ, ὅτι κακά, πράττει βουλόμενος, οὐκ ἄρα ἑκών. οὐδ' ἡ βούλησις ἄρα ἑκούσιός ἐστιν· ἀλλ' ὅταν ὁ λόγος ἀναιρῇ ἁπλῶς, καὶ τὸ ἀκρατῆ. εἰ γὰρ μὴ ἑκών, οὐκ ἔστι ψεκτός· ἀλλ' ἔστιν ὁ ἀκρατὴς ψεκτός. ἑκὼν ἄρα· ἢ ἄρα βούλησις ἑκούσιον. ἐπεὶ οὖν λόγοι τινὲς ἐναντίοι φαίνονται, διαφέρειεν λεκτέον ἐν τῷ ἑκουσίῳ.

A Sponte autem nemo mala agit, vbi sciat esse mala; at incontinens mala agit, quæ scit ipse esse mala, non ergo sponte sua agit. nec voluntas igitur ipsa sponte suscipitur. Hæc planè tollit oratio incontinentiam, & incontinentem. Nam si non sponte agit, vituperari non debet. atqui meritò vituperatur incontinens: sponte sua ergo talis est, & voluntas igitur sponte suscipitur. Cùm sint itaque contrariæ quædam rationes, magis perspicuè de eo quod sponte fit, differendum est.

ΚΕΦΑΛ. ιε'.

CAPVT XV.

Περὶ βίας καὶ ἀνάγκης.

De vi & necessitate.

Nicom. l. 3 c. 1. γρ. πᾶσα τ'.

ΠΡότερον αὖ τοίνυν εἴη λεκτέον ἐν βίας καὶ ἀνάγκης. ἡ μὲν γὰρ βία ἐστὶ * καὶ ἐν τοῖς ἀψύχοις· ἑκάστοις γὰρ ἐστί τις ἀψύχων οἰκεῖος τόπος ἀποδεδομένος, τῷ μὲν πυρὶ ὁ ἄνω, τῇ δὲ γῇ ὁ κάτω. ἔστι μὲν γε βιάσασθαι καὶ τὸν λίθον ἄνω φέρεσθαι, καὶ τὸ πῦρ κάτω. ἔστι δὲ καὶ τὸ ζῷον βιάσασθαι· οἷς τὸν ἵππον ἐπ' ὀρθὸν θέοντα, ἀνταλλαττόμενον ἀποστρέψαι. ὅσοις μὲν οὖν ἐστὶν ἐκτὸς ἡ αἰτία τοῦ πρᾶξαι φύσιν τινὰ, ἢ πρὸς ἃ βούλονται ποιεῖν, ἐρρωμένως βιαζομένοις, ἀνάγκῃ ποιοῦσι, ποιεῖν. ἐν οἷς δ' ἐν αὐτοῖς ἐστὶν ἡ αἰτία, οὐκέτι τούτοις βιάζεσθαι ἐρρωμένως. εἰ δὲ μή, ὁ ἀκρατὴς αὐτὸς, ἃ φάσκων φαῦλος εἶναι· βιαζόμενος γὰρ φησιν ὑπὸ τῆς ἐπιθυμίας τὰ φαῦλα πράττειν. τοῦ οὖν βιαίου ἔστω ἡμῖν ὁ ὁρισμὸς, ὧν ἐκτός ἐστιν ἡ αἰτία, * ἀφ' ἧς βιάζονται πράττειν. ὧν δ' ἐντὸς καὶ ἐν αὐτοῖς ἡ αἰτία, ἃ βία.

γρ. ὑφ' ἧς β.

PRiùs itaque de vi & necessitate dicendum fuerit. Vis enim etiam in carentibus anima. Singulis namque inanimatis, suus est locus attributus: igni quidem suprà, terræ autem infrà. Vi autem adigi potest, lapis quidem, vt sursum feratur, ignis verò vt deorsum: potest & animantibus vis fieri: verbi gratia, equus qui rectà currebat, retroactus, cursum flectat. Quibuscumque igitur exterior est causa, aliquid contra naturam, aut præter voluntatem faciendi, cogi dicimus facere quæ faciunt: at quibus in ipsis inest causa, hos nequaquam cogi dicimus. alioquin, repugnabit incontinens, negabítque se esse malum: quippe quem cogat cupiditas, ea quæ sunt mala, agere. Violenti igitur hæc nobis erit definitio. Quorum agendi causa, à qua cogantur, fuerit externa, *vis est*: quorum autem interior, ac in ipsis causa est, nequaquam vis.

ΚΕΦΑΛ. ις'.

CAPVT XVI.

Ἔτι περὶ ἀνάγκης καὶ ἀναγκαίου.

De necessitate.

ΠΑλιν δ' ἐπὶ ἀνάγκης καὶ τοῦ ἀναγκαίου λεκτέον. τὸ δ' ἀναγκαῖον οὐ πάντως, οὐδ' ἐν παντὶ λεκτέον ἐστίν· οἷς ὅσα ἡδονῆς ἕνεκεν πράττομεν. εἰ γὰρ τις λέγοι ὡς ἠναγκάσθην πρὸ τοῦ φίλου γυναῖκα ἁρπάσαι ἐκτὸς τῆς ἡδονῆς, ἄτοπον ἂν εἴη. τὸ γὰρ ἀναγκαῖον οὐκ ἐν παντὶ· ἀλλ' ἦν ἐν τοῖς ἐκτός· οἷς ἐάν τις καταγελάσηται, ἀντικαταλλαττόμενός τι ἄλλο μεῖζον ἐκτὸς τῶν παθημάτων· οἷς ἠναγκάσθην ὅσιον πρότερον βαδίσαι εἰς ἀγρόν· εἰ γὰρ μή, ἀπολωλότ' ἂν εὗρον τὰ ἐν ἀγρῷ. ἐν τοῖς τοιούτοις ἄρα τὸ ἀναγκαῖον.

A RVrsus de necessitate, necessarióque dicendum. Necessarium non omnino, neque in omni dicendum est: cuiusmodi sunt quæcumque voluptatis causa agimus. Nam si quispiam dicat se à voluptate coactum vt amici mulierem vitiaret, fuerit id perineptum. Nec enim in omni necessarium est, sed in iis quæ sunt extra: vt si offendatur quispiam, à rerum necessitate coactus maius aliud quippiam deuitare, hoc modo: In agrum properare coactus sum: alioquin corrupta omnia in agro reperissem. In huiusmodi itaque rebus est necessarium.

A

CAPVT XVII.

Quotupliciter inuitum, & ſpontaneum.

QVoniam verò quod ſponte fit, nemine impellente fit, reſtat vt id eſſe dicamus quod cogitatò fit. Inuitum enim eſt, quod ex neceſſitate, vique efficitur: & tertio loco, quod non fit cogitatò: quod planè ex iis quæ euenire ſolent, certum eſt. Nam cùm quis aliquem cæciderit, occideritve, aut eiuſmodi aliquid effecerit, qui horum nihil antè cogitauerit, eum dicimus inuitum feciſſe: quippe quòd ſponte factum id intelligatur quod cogitatò fit. Velut olim mulierem aiunt quandam poculum præbuiſſe cuidam amatorium: dein eo poculo hominem fuiſſe ſublatum: eam verò mulierem in Areopago fuiſſe abſolutam: quam præſentem non alia de cauſa liberarunt, quàm quòd non conſultò & cogitatò id feciſſet: amoris enim cauſa dediſſe: verùm à propoſito aberraſſe: Itaque ſponte factum id non eſt viſum: non enim perimendi hominis animo, poculum ei propinauerat. In vnum igitur conueniunt, quod ſponte fit, & quod cogitatò.

CAPVT XVIII.

De propoſito.

RElquum adhuc vt de conſilio rei agendæ ſiue delectu conſideremus, ſitne appetitus, nécne. appetitus namque in cæteris quoque gignitur animalibus: conſilium verò aut delectus, non. Siquidem cum ratione delectus eſt. At ratio nulli alii deputatur animali: non igitur fuerit appetitus. Verùm nunquid voluntas? an ne id quidem? Voluntas namque etiam eorum eſt quæ fieri non poſſunt: vt volumus quidem eſſe immortales, cæterùm de eo neutiquam capimus conſilium, neque id eligimus. Deinde finis quidem non eſt delectus: ſed eorum quæ ad finem faciunt: puta, nemo deligit eſſe ſanus. ſed quod ad bonam valetudinem facit, ambulare, currere. fines autem volumus: nam proſpera vti valetudine volumus. Hinc igitur manifeſtum, non eſſe idem voluntatem & delectum. Verùm ita ſe habere προαίρεσις ſiue delectus videtur, vt nomen eius innuit: προαίρεσις enim eſt, & delectus, quum eligimus hoc potius quàm illud: quod melius eſt nimirum, loco eius quod eſt deterius, in optione poſitum. Nam hoc propriè eſt προαιρεῖσθαι ac deligere. Quòd ſi horum nihil eſt delectus, nunquid quod cogitatò fit, id in delectu? an ne id quidem? Multa enim cogitamus & opinamur cogitando. Nunquid igitur quæ cogitamus, ea etiam deligimus,

ΚΕΦΑΛ. ιζ'.

Περὶ τοῦ ἐκ διανοίας γινομένου ἑκουσίου.

ΕΠΕΙ δὲ τὸ ἑκούσιον ἐν τῷ ἁπλῶς ὁρμὴ ἔστι, λοιπὸν ἂν εἴη τὸ ἐκ διανοίας γινόμενον. τὸ γὰρ ἀκούσιόν ἐστι τό, τε κατ' ἀνάγκην καὶ τὸ κατὰ βίαν γινόμενον, καὶ τρίτον ὃ μὴ μετὰ διανοίας γίνεται· δῆλον δ' ὅτι τοῦτο ἐκ τῶν γινομένων. ὅταν μὲν γάρ τις παράξῃ τινὰ διὰ ἀποκτείνῃ, διά τι τῶν τοιούτων ποιήσῃ, μηδὲν προδιανοηθείς, ἄκοντα φαμὲν ποιῆσαι, ὡς τῷ ἑκουσίῳ ὄντος ἐν ᾧ διανοηθῆναι. οἵ τε φασί ποτέ τινα γυναῖκα, φίλτρον τινὶ δοῦναι πιεῖν· εἶτα τὸν ἄνδρα ἀποθανεῖν ἀπὸ τοῦ φίλτρου· τὴν δ' ἄνδρα ἐν Ἀρείῳ πάγῳ ἀποφυγεῖν· οὐ προδόσθαι, δ' οὐδὲν ἄλλο ἀπέλυσθαι, διότι οὐκ ἐκ προνοίας. ἔδωκε μὲν γὰρ φιλίᾳ, διήμαρτε δὲ τούτου· διὸ οὐχ ἑκούσιον ἔδοκει εἶναι), ὅτι τὸν δόσιν τοῦ φίλτρου μετὰ διανοίας τοῦ ἀπολέσθαι αὐτόν, ἐδίδου. ὥστε ἄρα τὸ ἑκούσιον πίπτει εἰς τὸ μετὰ διανοίας.

ΚΕΦΑΛ. ιη'.

Περὶ προαιρέσεως. καὶ ὅτι οὐκ ἔστι τὸ ἑκούσιον προαιρετόν.

ΕΤΙ δὲ λοιπόν ἐστιν ἐπισκέψασθαι τὴν προαίρεσιν, πότερόν ἐστιν ὄρεξις διὰ διάνοια. ὄρεξις μὲν γὰρ καὶ * ἐν τοῖς ἀλόγοις ζώοις ἐγγίνεται· προαίρεσις δὲ οὔ. διὸ γὰρ προαίρεσις μετὰ λόγου· λόγος δ' ἐν οὐδενὶ τῶν ἀλόγων ζώων ἐστίν. ὄρεξις μὲν δὴ οὐκ ἂν εἴη. ἀλλ' ἆρά γε βούλησις; ἢ οὐδὲ τοῦτο; βούλησις μὲν γάρ ἐστι καὶ τῶν ἀδυνάτων· οἷον, βουλόμεθα μὲν ἀθάνατοι εἶναι, προαιρούμεθα δ' οὔ. ἔτι δὲ προαίρεσις μὲν οὐκ ἔστι τοῦ τέλους, ἀλλὰ τῶν πρὸς τὸ τέλος· οἷον, οὐθεὶς προαιρεῖται ὑγιαίνειν, ἀλλὰ τὸ πρὸς τὸ ὑγιαίνειν προαιρούμεθα, γυμνάζειν, ἰᾶσθαι· βουλόμεθα δὲ τὰ τέλη· ὑγιαίνειν γὰρ βουλόμεθα. ὥστε δῆλον καὶ ὅτων ὅτι τοῦ αὐτοῦ ἡ βούλησις καὶ ἡ προαίρεσις· δῆλα δὲ προαίρεσις ἔοικεν ὅτου ἔχειν, ὥσπερ ἂν πρώτου ἀπ' αὐτῆς ἔχῃ· οἷον προαιρούμεθα τόδε ἀπὸ τοῦδε, οἷον * τὸ βέλτιον, ἀπὸ τοῦ χείρονος ἐν αἱρέσει ὄντος· ἐνταῦθα δὲ προαιρεῖσθαι δόξειεν ἂν οἰκεῖον εἶναι). ἐπεὶ οὖν δὲ προαίρεσις οὐθὲν τούτων ἐστίν, ἆρά γε ἐστὶ τὸ κατ' διάνοιαν ἐν προαιρέσει, δ' οὐδὲ τοῦτο; πολλὰ γὰρ διανοούμεθα καὶ δοξάζομεν κατ' διάνοιαν. ἆρ' οὖν ἃ διανοούμεθα, ταῦτα καὶ προαιρούμεθα;

Nicom. l. 3 c. 4. Eud. l. 3. c. 10.

* Lege, τὸ βέλτιον,

λὶ οὔ; πολλάκις γὰρ διανοούμεθα ἐπὶ τῶν ἐν Ινδοῖς, ἀλλ' οὔτι καὶ προαιρούμεθα. οὐκ ἄρα οὐδὲ διάνοιά ἐστιν ἡ προαίρεσις. ἐπεὶ οὖν καθ' ἕκαστον τούτων οὐδέν ἐστιν ἡ προαίρεσις, τοῦτο δέ ἐστι τὸ ἐν τῇ ψυχῇ γινόμενα. ἀναγκαῖον σύνθετα μιγνύναι τούτων, εἰς τὴν προαίρεσιν. ἐπεὶ οὖν ἐστιν, ὥσπερ ἔμπροσθεν ἐλέχθη, λὶ προαίρεσις τῶν πρὸς τὸ τέλος ἀγαθῶν, καὶ οὐ τῶν τέλους, καὶ τῶν δυνατῶν ἡμῖν, καὶ τῶν ἀντιλογίαν προδιδόντων, πότερον τοῦτο λὶ τοῦτο αἱρετόν, δῆλον ὅτι δεῖ δὴ πρότερον διανοηθῆναι ἅπαντα καὶ βουλεύσασθαι. εἶθ' ὅταν ἡμῖν φανῇ χρήσιμον διανοηθεῖσιν, οὕτως ὁρμὴ λις τοῦ πράττειν ἐστί. καὶ τοῦτο δὴ πράττοντες, κατὰ προαίρεσιν διοκοῦμεν πράττειν. ἐὰν τοίνυν λὶ προαίρεσις ὄρεξίς τις βουλευτικὴ μετὰ διανοίας, καὶ ἔστι τὸ ἑκούσιον προαιρετόν. ἑκόντες γὰρ πολλὰ πράττομεν προ τοῦ διανοηθῆναι καὶ βουλεύσασθαι· οἷς καθίζομεν καὶ ἀνιστάμεθα, καὶ ἄλλα πολλὰ τοιαῦτα, ἑκόντες μέν, ἄνευ δὲ τοῦ διανοηθῆναι· οὐκ ἄρα τὸ ἑκούσιον προαιρετόν, ἀλλὰ τὸ προαιρετὸν ἑκούσιον. αὖ τι γὰρ προαιρώμεθα πράττειν, βουλευσάμενοι, ἑκόντες πράττομεν. φαίνονται δέ τινες * ὀλίγοι καὶ τῶν νομοθετῶν τῷ διορίζειν τό, τε ἑκούσιον, καὶ τὸ ἐκ προαιρέσεως ἕτερόν τι ὄν, ἐλάττους ταῖς ζημίαις θεῖναι * τοῖς ἑκουσίοις, λὶ τοῖς κατὰ προαίρεσιν πάττουσι. ἔστιν οὖν ἡ προαίρεσις ἐν τοῖς * πρακτοῖς, καὶ τούτοις ἐν οἷς ἐφ' ἡμῖν ἐστὶ τὸ πρᾶξαι, καὶ μὴ πρᾶξαι, καὶ οὕτως ἢ μὴ ὅτως, καὶ ἐν οἷς ἐστὶ λαβεῖν τὸ διότι. τὸ δὲ διότι τί, οὐκ ἁπλοῦν ἐστιν. ἐν μὲν γὰρ γεωμετρίᾳ, ὅτι ἀνὴρ φῇ τὸ τετράγωνον τέτραρσιν ὀρθαῖς ἴσας ἔχειν, καὶ ἐρωτᾷ διότι, ὅτι φησὶ τὸ τρίγωνον δυσὶν ὀρθαῖς ἴσας ἔχειν. ἐν μὲν οὖν τοῖς τοιούτοις, ἐκ τῆς ἀρχῆς ὡρισμένης ἔλαβον τὸ διότι. ἐν δέ γε τοῖς πρακτοῖς, ἐν οἷς λὶ προαίρεσις, οὐχ οὕτως. ἀόριστα γὰρ κεῖται ὡρισμένα· ἀλλ' ἂν ἀπαιτῇς, διότι τοῦτο ἔπραξας; ὅτι οὐκ ἄλλως δίκαιος, λὶ ὅτι βέλτιον οὕτως. ἐξ αὐτῶν τῶν συμβαινόντων, (ὅποι δ' φαίνῃ) βέλτιον ἔσται) τοῦτα προαιρεῖται καὶ διότι τοῦτα. διὸ δὴ ἐν τοῖς τοιούτοις τὸ βουλεύσασθαι ἐστί, τὸ πῶς διό· ἐν ᾧ τὸ ὁπτιοῦμαι, ἢ εἰδὼς γὰρ βουλεύεται πῶς δεῖ γράψαι τὸ ὄνομα Ἀρχικλέους. ἡ οὖν ἁμαρτία οὐ γίγνεται ἐν τῇ διανοίᾳ, ἀλλ' ἐν τῇ ἐνεργείᾳ τοῦ γράφειν.

γρ. ὀλίγοι δέ, i. sed pauci

γρ. τοῖς ἀκουσίοις, mendose.

γρ. προκτοῖς,

A an non? Sæpe siquidem cogitamus de Indis, at nequaquam quicquam super iis deligimus. Non ergo cogitatio est, delectus. Quoniam igitur horum per se & seorsim consideratum nihil est delectus, súntque hæc animæ insita; necesse est vt delectus sit aliquid quod ex istorum duobus iunctis constet. Quoniam igitur est, quemadmodum paulò antè memorauimus, bonorum ad finem tendentium delectus, non vtique finis: éstque eorum, quæ in nostra potestate sunt, & eorum quæ nobis diuersam ingenerant ratiocinationem, hócne, an hoc deligendum? non dubium quin prius opus sit ea ipsa intelligere, & in consilium vocare. Cúmque nobis cogitantibus apparuerit quod præstare videatur, tum ad agendum aliquis insurgit impulsus, atque id agendo, consilio & delectu adhibito agere dicimur. Quòd si delectus, appetitus quidam est, in consilium deueniens cum cogitatione & deliberatione coniunctus, non est voluntarium, quod deligibile. Sponte enim agimus multa antè quàm intelligamus, atque consultemus: sicut sedendo, exurgendo, & id genus alia faciendo; sponte quidem, sed citra cogitationem. Non ergo quidquid sponte facimus, deligimus, & de eo consilium capimus, sed quidquid deligimus, id voluntarium est. Si quid enim agere consultantes proposuerimus, sponte agimus. Existunt verò ex conditoribus legum nonnulli, qui id quod sponte fit, & quod cum delectu, definiant vt diuersa, minorésque iis quæ sponte fiunt, quàm iis quæ cogitatò & consilio, mulctas infligant. Est igitur propositum in eis quæ sub actionem cadunt, & eis ipsis in quibus penes nos sit agere & non agere, & ita vel non ita: & in quibus causam propter quam agitur, videre liceat. Est autem non simplex causa propter quam aliquid fit. In Geometria siquidem cùm quis dixerit quadratum quatuor rectis æquales angulos habere, & percunctatur propter quid; occurrit, quia etiam triangulum duobus rectis æquales habet. In his igitur, ex definito principio sibi propter quid assumpserunt. at in eis quæ sub actionem cadunt, in quibus est delectus, non ita: nullum siquidem ponitur definitum. Sed si quis exquirat, cur hoc feceris? quoniam non erat aliter vt facerem, vel quoniam ita melius. Ex ipsis venientibus, (qualiacumque apparuerint esse meliora,) delectus sumitur, & ob ea ipsa. Quamobrem etiam in huiusmodi est consilium capere, vt expediat. at in scientiis, nequaquam. Nemo siquidem quemadmodum scribere opus sit nomen Archiclis, init consilium: quia quo pacto scribendum nomen Archiclis, est iam definitum. Mendum igitur non in intelligentia gignitur, sed in scribendi actione positum.

In quibus certè non est intelligentiæ error, ne de eis quidem initur consilium : sed in quibus indefinitum est , nec certum quid oporteat , ibi mendum procreatur. atqui in eis quæ sub actionem cadunt , id non est definitum , & in quibus duplex mendum. Delinquimus igitur tam in eis quæ sub actionem cadunt , quàm ex virtutibus pariter. Virtutem enim coniectantes , per agnata nobis itinera hallucinamur. Est siquidem in defectu excessúque hallucinatio. In horum vtrumlibet deferimur voluptate & dolore : quandoquidem ex voluptate in mala delabimur , vt ex ægrimonia , honesta fugitamus.

CAPVT XIX.

De animi sententia.

RVrsum autem est , non quemadmodum sensus , animi cogitatio , velut visu non poterit quicquam aliud quàm videre : non auditu aliud quàm audire. Itidem neque consultamus , nunquid audiendum auditu , an videndum *visu*. at animi cogitatio non est huiusmodi , sed & id & alia potest efficere. Ob hoc ibi iam existit consultare. Est igitur in bonorum delectu , non in fine , delictum ; (nam in eis omnes consentiunt ; vt , sanitatem esse bonum ;) verùm in iis quæ ad finem faciunt : velut expediátne sanitati hoc comesse , an non. Facit igitur plurimùm in his ad hallucinandum voluptas & ægrimonia. Hanc siquidem amplectimur , illam verò fugimus. Quoniam igitur distribuimus , in quo & quomodo sit delictum ; reliquum est vt intueamur , cuiusnam rei sit virtus quæ collimet : ad finémne an ad ea quæ ad finem , vt ad honestúmne an ad ea quæ sunt honestatis. In scientiis ergo quomodo se res habet ? vtrùm ædificandi scientiæ est finem pulchrè describere , an ea quæ ad finem conducunt , inquirere ? Nam si hoc speciosè proponatur , vt , pulchram domum efficere , etiam ad hoc quæcumque spectant , non alius quisquam inueniet , neque exhibebit , quàm ædificator. Itidem in aliis quoque omnibus scientiis. Eodem modo igitur in virtute habere videbitur , vt ad finem potius ipsius tendat consideratio , quem rectum oportet proponi , quàm ad ea quæ ad finem sunt , & ex quibus finis constet. Nec quisquam alius exhibebit inuenietque quæ ad finem expediant. Iuréque hoc virtus proposuerit , quibus in rebus optimi principium est vnumquodque , quod efficiat , & proponat. Nihil igitur virtute melius , quandoquidem huius causa etiam sunt alia, atque ad ipsum principium est,

A ἐν οἷς γὰρ μή ἐστιν ἡ ἁμαρτία ἐν τῇ διανοίᾳ, ὅτε βαλλόμενοι ἁπ' αὐτῶν· ἀλλ' ἐν οἷς ἤδη ἀόριστόν ἐστι ὃ ὡς δεῖ, ἐνταῦθα ἡ ἁμαρτία. ἔστι δ' ἐν τοῖς πρακτικοῖς τὸ ἀόριστον, καὶ ἐν οἷς διττὰι αἱ ἁμαρτίαι. ἁμαρτάνομεν οὖν ἐν τοῖς πρακτικοῖς, καὶ ἐν τοῖς κατὰ τὰς ἀρετὰς ὁμοίως. τῆς γὰρ ἀρετῆς στοχαζόμενοι, ἁμαρτάνομεν ὁπῇ τὰς πεφυκυίας ὁδούς· ἔστι γὰρ ἐν ἐλλείψει καὶ ἐν ὑπερβολῇ ἁμαρτία. ἐφ' ἑκάτερα δ' τούτων φερόμεθα δι' ἡδονὴν καὶ λύπην. διό μεν γὰρ τὴν ἡδονήν, τὰ φαῦλα πράττομεν· διό δ' τὴν λύπην, τὰ καλὰ φεύγομεν.

ΚΕΦΑΛ. ιθ'.

Περὶ Διανοίας.

ΕΤΙ δ' ἔστιν ἡ διάνοια, οὐχ ὥσπερ αἴσθησις· οἷ τῇ ὄψει, οὐκ ἂν δυνατὸν ἄλλην ἢ δύο ποιῆσαι ἢ ἰδεῖν· οὐδὲ τῇ ἀκοῇ ἄλλην ἢ δύο ἢ ἀκοῦσαι. ὁμοίως δὲ οὐδὲ βαλλόμεθα πότερον δεῖ ἀκούσαι τῇ ἀκοῇ ἢ ἰδεῖν. διὰ δὲ διάνοια τοιοῦτον· ἀλλὰ καὶ τοῦτο δυνατὸν γρ. βάλλεσθαι, γρ. ὑπάρχει. πραχθῆν, καὶ ἄλλα. διὰ τοῦτο * βαλλόμεθα ἐνταῦθα ἤδη * ὑπάρχει. ἔστιν οὖν ἡ ἁμαρτία ἐν τῇ αἱρέσει τῶν ἀγαθῶν, ἀπερὶ τὰ τέλη, (ταῦτα μὲν γὰρ ἅπαντες ὁμογνωμονοῦσιν, οἷ, τὴν ὑγίειαν ὅτι ἀγαθόν,) ἀλλ' ἤδη τὰ κατ' ὃ τέλος· οἷ, πότερον ἀγαθὸν πρὸς ὑγίειαν φαγεῖν τοῦτο, ἢ οὔ. μάλιστα οὖν ποιεῖ ἐν τούτοις ὃ σφάλλεσθαι ἡδονὴ καὶ λύπη· τὸ μὲν γὰρ φεύγομεν, τὸ δὲ αἱρούμεθα. ἐπεὶ οὖν διήρηται ἐν τίνι * ἁμαρτία, καὶ πῶς, λοιπὸν ἐστὶ τίνος ἐστὶν ἡ γρ. ἀμαρτία mendose. ἀρετὴ στοχαστική, πότερον τὸ τέλος, ἢ τὰ εἰς τὸ τέλος· οἷ, πότερον τὸ καλοῦ, ἢ τὰ εἰς τὸ καλόν. πῶς μὲν οὖν ἡ ὑγίειαν, πότερον τὸ οἰκοδομικῆς ὑγίειαν τὸ τέλος καλῶς προσθέσθαι, ἢ τὰ εἰς τὸ τέλος ἰδεῖν; δι' ἃ γὰρ τοῦτο καλῶς προσθήσει, οἷ καλιὰν οἰκίαν ποιῆσαι, καὶ τὰ εἰς τοῦτο, οὐκ ἄλλος ἂν εὑρήσει ἢ ποιεῖ, ἢ οἰκοδόμος. ὁμοίως δὲ καὶ ὅτι τῶν ἄλλων ἁπασῶν ὑγιεινῶν. ὡσαύτως ἄρα δόξειεν ἂν ἔχειν καὶ ἐπ' ἀρετῆς, μᾶλλον εἰ) αὐτῆς τὸν σκοπὸν εἰς τὸ τέλος, ὃ δεῖ ὀρθῶς προσθέσθαι, ἢ τὰ εἰς τὸ τέλος· * καὶ ὅλως ὧν τοῦτ' ἔσται οὐδεὶς ἄλλος ποιεῖ, ἢ εὑρήσει ἃ δεῖ εἰς τοῦτο καὶ εὑρεῖν δὲ * τούτου εἰ) προσθετικῶ τῷ ἀρετῶ, ἐν οἷς ἡ ἀρχὴ τὸ βελτίστου ἐστὶν ἕκαστον, καὶ ποιητικὸν καὶ προσθετικόν. οὐδὲν οὖν βέλτιον τῆς ἀρετῆς ἐστι. ταύτης γὰρ ἕνεκα ἅπαντα ἐστὶ, καὶ εἰς ταύτην ἐστὶν ἡ ἀρχή.

γρ. τούτων

Quid. codd. mutãt distin. vt Valla.

τούτου ἕνεκεν μᾶλλον τὰ εἰς τοῦτ' ἐστὶν· ὃ δ' τέλος ἀρχῇ τινι ἔοικε, καὶ τούτου ἕνεκέν ἐστιν ἕκαστον. ἀλλὰ κἂν ἐφ' ὁποιουοῦν. ὥστε δῆλον ὡς καὶ ἐπὶ τῆς ἀρετῆς ἐφ' βελτίστην ἐστὶν αἰτία, ὅτι τοῦ τέλους ἐστὶ συνεργητικὴ μᾶλλον, ἢ τῶν εἰς ὃ τέλος.

A & eius causa magis sunt quæ ad idem. At finis principio alicui assimilatur, & eius causa est vnumquodque. verum id erit modo aliquo. Proinde certum vt etiam in virtute. quandoquidem causa est optima, ipsam magis ad finem collimare, quàm ad ea quæ ad finem faciunt.

ΚΕΦΑΛ. κ'.

Οτι τῆς ἀρετῆς τέλος ὃ καλόν.

CAPVT. XX.

Finis virtutis honestum.

ΤΗΣ δὲ γ' ἐστὶ τέλος ὃ καλόν. τοῦτου ἄρα ἐστὶν ἡ ἀρετὴ συνεργητικὴ μᾶλλον, ἢ ἐξ ὧν ἔσται. ἔστι δὲ καὶ * ταὐτὸ ταὐτῃ. ὅλως μὲν δὴ φαίνεται ἄτοπον. ἴσως γὰρ δὴ ἂν γραφικῆς εἴη τις ἀγαθὸς μιμητὴς, ὅμως δ' οὐκ ἂν ἐπαινεθείη, ἂν μὴ τὸν σκοπὸν θεὶς τὰ βέλτιστα μιμεῖται. τῆς ἀρετῆς * πολιτελῶς τοῦτ' ἔστω, ὃ καλὸν πεφυκέναι. διὰ τί οὖν, ἄν τις εἴποι; * πότερον μὴ ἐλέγομεν τὴν ἐνέργειαν κρείττονα εἶ), ἢ τιμιώτερα ἀυτῆς· νυνὶ μὲν οὐκ ἐξ ἧς ἡ ἐνέργεια, τοῦτο τῇ ἀρετῇ ἀποδίδομεν ὡς κάλλιον, ἀλλ' ἐν ᾧ οὐκ ἔστιν ἐνέργεια; καί. ἀλλὰ ἐνίοις φαμὲν τοῦτο, ὁμοίως τιμιώτερα ἐνέργειαν τῆς ἕξεως βελτίω εἶ). οἱ γὰρ μὴ σπουδαῖον θεωροῦντες, κρίνουσιν ἐκ τῶν πράξεων· διὰ τὸ μὴ δυνατὸν εἶ) δηλοῦσαν τινὰ ἑκάστου προαίρεσιν ἰδεῖν ἔξιν· ἐπεὶ εἰ ἰδεῖν εἰδέναι τινὰ ἑκάστου γνώμην, ὡς ἔξιν πρὸς ὃ καλὸν, καὶ δοῦλον σπουδαῖος ἂν ἐδόκει εἶ)· ἐπεὶ δὲ μεσότητάς τινας τῶν παθῶν καταμεθοδεύομεν, λεκτέον ἂν εἴη περὶ ποῖα τῶν παθῶν εἰσιν.

B Aneſti ergo magis coniectrix virtus, quàm ex quibus constet: sunt nempe hæc ipsius. At in vniuersum videri potest alienum: quandoquidem in pictura si quispiam fortassis egregius fuerit imitator, non tamen laudandus accedet, nisi optimam imitandi habuerit intentionem. Virtutis demum id omnino est, sibi honestum proponere. Dixerit quispiam, cur ita? num actionem meliorem dixerimus, quàm virtutem ipsam? at nunc, an ex quo actio est, id virtuti, vtpote C honestius, attribuimus? An in quo non est actio? ita. Atqui nunc idem dicimus, habitu actionem esse meliorem. Alii namque probum inspicientes, ab actione diiudicant, quòd non possint cuiuslibet, quomodo habeat, iudicare propositum. Nam si foret singulorum nosse sententiam, qualis erga honestatem esset, etiam citra actionem probus esse videri potuerat. Denique quoniam affectuum quasdam recensuimus medietates, circa quos affectus versentur, hinc nobis dicendum est.

D

ΚΕΦΑΛ. κα'.

Περὶ ἀνδρίας.

CAPVT XXI.

De fortitudine.

ΕΓΕΙ οὖν ἐστὶν ἡ ἀνδρία περὶ θάρρη καὶ φόβους, σκεπτέον δὴ εἴη περὶ ποίους φόβους καὶ θάρρη. ἆρ' οὖν εἰ μὲν τις φοβεῖται μὴ ἀποβάλῃ τὴν οὐσίαν, οὐκ ἀνδρεῖος; εἰ δέ τις θαρρεῖ περὶ ταῦτα, ἀνδρεῖος, ἢ οὔ; ὁμοίως δ' εἴ τις φοβεῖται μόνον ἢ θαρρεῖ, οὔτε δειλὸν φατέον εἶναι τὸν φοβούμενον, οὔτ' ἀνδρεῖον τὸν μὴ φοβούμενον. οὐκ ἄρα ἐν τοῖς τοιούτοις φόβοις καὶ θαρρεῖν ἐστὶν ἡ ἀνδρία; ἀλλὰ μὴν οὐδ' ἐν τοῖς τοιούτοις· οἷς, * εἰ μή τις φοβεῖται βροντὰς, ἢ ἀστραπὰς, ἢ ἄλλο τι τῶν ὑπὲρ ἀνθρωπον φοβερῶν, οὐκ ἀνδρεῖος, ἀλλὰ μαινόμενός τις. ἐν φόβοις ἄρα καὶ θαρρεῖν ἐστὶν ὁ ἀνδρεῖος τοῖς κατ' ἀνθρώπους· λέγω δὲ * ἃ οἱ λοιποὶ φοβοῦνται, ἢ οἱ πολλοὶ πρὸς τούτοις ὧν θαρραλέος, ἐστὶν ἀνδρεῖος.

Cvm igitur sit fortitudo circa fiduciam, ac metum, considerandum fuerit, circa cuiusmodi metum atque fiduciam. Nunquid igitur si quispiam metuat ne rem disperdat suam, is timidus? sin animo confidenti sit in tali periculo, fortis, anne? Itidem si quis formidet solùm, aut confidat, neque meticulosum fatendum est esse metuentem, neque fortem non metuentem? Num igitur in eiusmodi metibus & fiduciis fuerit fortitudo? At ne in talibus quidem: cuiusmodi si quis tonitrus & fulmina non metuat, vel quiduis aliud supra hominem horrendum, fuerit non iam fortis, sed furens. In metibus itaque & fiduciis humanis est fortitudo: in eis inquam, quæ cæteri metuant, aut omnes: in quibus qui audeat, fuerit fortis.

Nicom. l. 3 c. 9. 10. & 11.

Eudem. l. 3. c. 1.

χρ. πῶς τὰ παῦτα.

Fort. ἔτι δ' ἐπαγιεπὶ ταύτῃ. Sed hic locus ac sequentes aliquot, valde sunt corrupti, &, vt videtur, mãci.

χρ. πλοῖς

χρ. πρότερον

meliùs: vide c. 4.

χρ. εἴ τις μὴ

Fort. οἱ δειλοί φ. vel οἱ πολλοὶ

His itaque definitis, constituendum fuerit, (quandoquidem multis modis fortes dici possunt.) qualis sit fortis. Est enim propter experientiam fortis aliquis, velut milites. Isti siquidem ab experientia dicerunt, in huiusmodi loco, vel huiusmodi tempore, vel rebus ita habentibus, fieri non posse vt malum subeant; & proinde qui hæc nouerit, & ea de causa ingruentes hostes sustinuerit, non fortis. Nam si horum nihil extiterit, non tolerauerit. Proinde quos experientia fortes reddit, ij fortes dicendi non sunt. Neque Socrates rectè aiebat, fortitudinem esse scientiam: quandoquidem ex consuetudine scientia capiens experientiam, efficitur scientia. At ab experientia tolerantes, neque dicimus, neque dicturus sit quisquam fortes esse. Non igitur fortitudo fuerit scientia. Rursus sunt quoque fortes ab experientiæ contrario. Nam qui ignari sunt eorum quæ impendent, ij non timent propter inexperientiam illam: verùm ne hos quidem fortes esse dixerim. Sunt porrò qui fortes propter perturbationes existimentur, velut amantes, aut lymphatici. At ne hos quidem fortes dicere oportet: quandoquidem si ab ipsis affectus auferatur, non erunt ampliùs fortes. Fortem siquidem, perpetuò fortem esse oportet. Et proinde ne feræ quidem, vt sues, dici fortes possunt, quòd quum icti dolorem senserint, vltum eant iniuriam. Non oportet verò qui sit verè fortis, eum ob perturbationem esse fortem. Est vicissim fortitudo alia, quæ ciuilis existimatur: velut si qui ciuium pudore offusi, tolerant pericula, vt fortes existimentur: quemadmodum, verbi causa, Homerus Hectora dicentem inducit,

Polydamas vereor me carpat in agmine primus.

Ideo pugnandum esse existimat. At ne hæc quidem dicenda fortitudo. In istorum enim singulis eadem congruèt definitio. Quo namque ablato non perdurat fortitudo, efficere fortem non potest: vt si pudorem, per quem fortis erat, abstuleris. Sunt item & aliter fortes existimati, ob spem bonique expectationem. At ne hos quidem dicere fortes possis: quandoquidem tales, ac in talibus, fortes appellare, videtur alienum. Proinde in nullis huiusmodi fortitudo collocanda est. Qualis igitur & quisnam fortis sit, hinc considerandum. Ac, vt paucis absoluam, qui nulla iam suprà dicta causa fortis est, verùm quòd id honestum esse censeat, idque faciat, seu aliqua, seu nulla oblata fuerit occasio. Neque tamen prorsus citra perturbationem impulsúmque gignitur fortitudo.

A Τούτων τοίνυν διωρισμένων, σκεπτέον αὖ εἰ ἡ (ὅπερ κατὰ πολλὰ εἰσιν οἱ ἀνδρεῖοι) ὁποῖος ἀνδρεῖος. ἔστι γὰρ τις καὶ ἐμπειρίαν τις ἀνδρεῖος, οἷον οἱ στρατιῶται. ὅτι γὰρ οἴδασι δι' ἐμπειρίαν, ὅτι ἐν τοιούτῳ τόπῳ, ἢ ἐν τοιούτῳ καιρῷ, ἢ ὅτως ἐχόντι, ἀδύνατόν τι παθεῖν. ὁ δὲ ταῦτα εἰδὼς, καὶ διὰ ταῦτα τοῖς πολεμίοις, οὐκ ἀνδρεῖος. ἐὰν γὰρ τούτων μηδὲν ὑπάρχῃ, οὐκ ἐθελήσει. διὸ τοὺς δι' ἐμπειρίαν οὐ φατέον ἀνδρείους εἶ). οὐδὲ Σωκράτης γε ὀρθῶς ἔλεγεν, ὅταν ἐπιστήμην φάσκων εἶ) τὴν ἀνδρίαν. ἡ γὰρ ἐπιστήμη ἐξ ἔθους τὴν ἐμπειρίαν λαβοῦσα, ἐπιστήμη γίγνεται· τοὺς δὲ διὰ ἐμπειρίαν ἐθελοντὰς, οὐ φαμὲν, οὐδ' ἐθελῆσαι ἀνδρείους ἂν εἶ). οὐκ ἄρα ἡ ἀνδρία ἐπιστήμη ἂν εἴη. πάλιν ὧν εἰσιν ἀνδρεῖοι οὐκ ἐκ τῆς ἀναλγησίας τῆς ἐμπειρίας. οἱ γὰρ ἄπειροι τῶν ἐπικειμένων, καὶ φοβοῦνται, διὰ τὴν ἀπειρίαν· οὐδὲ δὴ οὐδὲ τούτους φατέον ἀνδρείους. εἰσὶ δ' αὖ δή τινες δοκοῦντες ἀνδρεῖοι εἶ) διὰ τὰ πάθη· οἷον οἱ ἐρῶντες, ἢ οἱ σπουδοσιάζοντες· οὐδὲ δὴ τούτους φατέον ἀνδρείους εἶ). ἐὰν γὰρ αὐτῶν τὸ πάθος ἀφαιρεθῇ, οὐκέτι εἰσὶν ἀνδρῶοι. δεῖ δὲ τὸν ἀνδρῶον, ἀεὶ εἶ) ἀνδρῶον. διὸ οὐδὲ τὰ θηρία, οἷον τοὺς σῦς, οὐκ ἀνδρεῖόν τις εἴποι ἀνδρείοις διὰ τὸ ἀμυνόμενα, ἐπειδὰν πληγὰς λυπηθῶσιν. ὃ δεῖ ὂν τὸν ἀνδρεῖον διὰ πάθος εἶ) ἀνδρῶον. πάλιν ὅστις δὴν ἀνδρία πολιτικὴ δοκοῦσα εἶ)· οἷον εἰ δι' αἰσχύνην τὸν εἰς τοὺς πολίτας ὑπομένουσι τοὺς κινδύνους, καὶ δοκοῦσιν ἀνδρεῖοι εἶ). σημεῖον δὲ τούτου· καὶ γὰρ Ὅμηρος πεποίηκε τὸν Ἕκτορα λέγοντα,

Πολυδάμας μοι πρῶτος ἐλεγχείην ἀναθήσει.

διὰ οἷ εἶ) δεῖν μάχεσθαι. οὐδὲ δὴ τὸν τοιοῦτον φατέον εἶναι. ὁ γὰρ αὐτὸς ἐφ' ἑκάστῳ τούτων διεισμὸς ἁρμόσει. ὃ γὰρ ἀφαιρούμενον μὴ διαμένῃ ἡ ἀνδρεία, οὐκ ἂν εἴη ἔτι ἀνδρεῖος. αὖ δὴν τὸν αἰσχύνεσθαι ὠφελιμώτερόν φησι διὰ τοῦτο τοῦτο ἀνδρεῖος, οὐκέτι ἔστιν ἀνδρεῖος. ἔτι γὰρ δήπως εἰσὶν ἀνδρεῖοι δοκοῦντες εἶναι, οἱ δι' ἐλπίδα καὶ εὐδοξίαν ἀγαθοῦ. οὐδὲ δὴ φατέον τοὺς εἶναι ἀνδρείους, ὅπερ τοὺς τοιούτους, ἐν τοῖς τοιούτοις ἀνδρείους λέγειν ἄτοπον φαίνεται. οὐδένα οὖν τῶν τοιούτων ἀνδρεῖον θετέον εἶναι τὸν ὁποιονοῦν ἀνδρεῖον, ἐν τίς ὁ ἀνδρεῖος σκεπτέον. ὡς ἁπλῶς μὲν εἰπεῖν, ὁ διὰ μηδὲν τῶν φθαρτικῶν ἀνδρεῖος ὤν, ἀλλὰ διὰ τὸ νομίζειν αὐτὸ εἶναι καλόν· ἐν τοῦτο ποιῶν, καὶ ἂν πάθῃ τις, καὶ ἂν μὴ πάθῃ. ὅδε δὴ πανταχῶς ἀνδρεῖος

Fortassè mutata distinctione paulo aliter legẽd. vt sit sẽsus, *Quando igitur eos qui tales sunt, & qui in eiusmodi casib. fortes se præbent, fortes appellare videtur absurdũ; neque eorum qui tales sunt, quisquã fortis est censendus, qualiscumque tandem ille sit: & quis verè sit fortis, videndum.* κ.τ.λ. παρῆλθε κακῶς. minùs rectè.

πάθους χ' ὁρμῆς ἐγγύς ἡ ἀνδρία· δεῖ γὰρ τὴν ὁρμὴν γίνεσθαι ἀπὸ τοῦ λόγου διὰ τὸ καλόν. ὁ δὴ ὁρμῇ διὰ λόγον ἕνεκεν τοῦ καλοῦ ἔστι τὸ κινδυνεύειν, ἄφοβος ὢν καὶ ἀπαθὴς, ἔστ' ἀνδρεῖος, καὶ ἡ ἀνδρία περὶ ταῦτα. *ἄφοβος γὰρ οὐχ ὅτῳ ὅτι συμπέσοι ὡς ἀνδρείῳ, ὥστε ὅλως μὴ φοβεῖσθαι. ὁ μὲν γὰρ τοιοῦτος οὐκ ἀνδρεῖος, οὐδ' ὅλως μηδὲν ὄντι φοβερόν· ὅτω μὲν γὰρ ὁ λίθος εἶη, καὶ ἄλλα ἄψυχα ἀνδρεῖα· ἀλλὰ δεῖ φοβεῖσθαι μὲν, ὑπομένειν δέ. εἰ γὰρ αὖ μὴ φοβούμενος ὑπομένοι, οὐκ ἂν εἴη ἀνδρεῖος. ἔοικε δὲ καὶ, ὥσπερ ἐπόμενον διῃρῆσθαι, περὶ φόβους καὶ κινδύνους, ὑπομένειν, ἀλλὰ τοὺς αἱρετικοὺς τῆς ὑσίας. ἔτι δὲ ὑπὲρ ὧν τυχόντι καὶ πολὺν χρόνον, ἀλλ' ὧν οἱ φόβοι, καὶ οἱ κίνδυνοι πλησίοι εἰσιν. εἰ γὰρ τις εἰς δέκατον ἔτος κίνδυνον μὴ φοβεῖται, πῶς ἀνδρεῖος; ἔνιοι γὰρ θαρροῦσι διὰ τὸ μακρὰν ἀπέχειν· ἂν δὲ πλησίον γίγνωνται, ὑποπτήσσουσι τῷ δέει. ἡ μὲν οὖν ἀνδρία καὶ ὁ ἀνδρεῖος, τοιοῦτος.

Valla aliter legit. Valla aliter. Sylburg. πῶς ἀναιρετικοί. vt ἀναιρετικὴ τῆς ζωῆς. Eudem. 3. 1

ΚΕΦΑΛ. κϚ'.

Περὶ σωφροσύνης.

Nicom. l. 3 c. 13 & seq. Eudem. l. 3. c. 2.

Σωφροσύνη δ' ἐστὶ μεσότης ἀοκλησίας καὶ ἀναισθησίας τῆς περὶ τὰς ἡδονάς. ἔστι γὰρ ἡ σωφροσύνη, καὶ ἁπλῶς ἅπασα ἀρετὴ, ἕξις ἡ βελτίστη· ἡ δὲ βελτίστη ἕξις, τοῦ βελτίστου ἐστίν. βέλτιστον δὲ τῆς ὑπερβολῆς καὶ τῆς ἐνδείας τὸ μέσον. κατ' ἀμφότερα γὰρ εἰσι ψεκτοὶ, καὶ καθ' ὑπερβολὴν, καὶ κατ' ἔνδειαν. ὥστε εἴπερ τὸ μέσον βέλτιστον, ἡ σωφροσύνη μεσότης τις ἂν εἴη ἀοκλησίας καὶ ἀναισθησίας· μεσότης μὲν ἂν εἴη τούτων. ἔστι δὲ σωφροσύνη περὶ ἡδονὰς καὶ λύπας· ἀ πάσας δὲ, οὐδὲ περὶ ἅς· περὶ πόνα. ὁ γὰρ εἴ τις ἥδεται θεωρῶν γραφὴν, ἢ ἀνδριάντα, ἢ τι ἄλλο τῶν τοιούτων, ἢ δὴ οὐδ' ἀκόλαστος. ὁμοίως δὲ οὐδὲ περὶ ἀκοῆς, οὐδὲ περὶ ὀσφρήσεως· ἀλλ' οὐ ἡδοναῖς γε περὶ ἀφὴν καὶ γεῦσιν. οὐδὲ δὴ περὶ ταύτας ἀνὴρ σώφρων ἔσται οὕτως ἔχων, ὥστε μηδὲ ἑνὸς τῶν τοιούτων ἡδονῶν μηδὲν πάσχειν, (ὁ μὲν γὰρ τοιοῦτος, ἀναίσθητος·) ἀλλ' ἥδηται ὁ πάσχων καὶ μὴ ἀηδῶς· ὥστε εἰς ὑπερβολὴν αὐτῶν ἀπολαύων, πόνα πάντα ποιεῖται περὶ αὐτά, * καὶ αὐτὸν γε τὸν ἢ δι' αὐτὸ καλοῦ ἕνεκεν, καὶ μὴ δι' ἄλλο προϊέμενον, σώφρονα. ὅστις γὰρ τῶν τοιούτων ἡδονῶν τῆς ὑπερβολῆς ἀπέχει) ἢ διὰ φόβον, ἢ δι' ἄλλο τι τῶν τοιούτων, ἀ σώφρων. ἀ γὰρ πάντα ζῷα λέγομεν εἶ) σώφρονα (ἔξω αὐθαίρετα) διὰ τὸ μὴ εἶ) ἐν αὐτοῖς λόγον, ᾧ δοκιμάζοντες τὸ

Valla aliter, locus est mendosus.

A Expedit vero impetum hunc à ratione proficiſci, honeſti cauſa. Qui igitur ratione ductus, honeſti cauſa, ad pericula ruit intrepidus, is demum fortis eſt cenſendus, & in his fortitudo conſiſtit. Nec enim talis fortis, cui prorſus nihil eſt formidoloſum. Ita namque etiam lapis & reliqua inanima fuerint fortia. Cæterùm metuendum quidem, ſed tolerandum. Nam ſi nihil metuens toleret, neutiquam fortis. Item (vt etiam paulò antè de metu atque periculo diſſeruimus,) non omne, ſed eſſentia quadam delectum intelligimus. Neque item in fortuito, & quouis tempore, verùm in quo & metus, & plura imminent pericula. Nam ſi quis decimo pòſt anno futurum non metuerit periculum, quonam pacto fortis? Sunt enim, quòd longè abſint, fiducia pleni: qui ſi fuerint proximi, moriantur metu. Hæc denique fortitudo, & hic fortis.

B

C

CAPVT. XXII.

De temperantia.

TEmperantia medietas eſt intemperantiæ, & ſtuporis illius qui eſt ab omni ſenſu voluptatis remotus. Nam temperantia, ac prorſus virtus omnis, habitus eſt optimus. At optimus habitus, optimi eſt. Optimum verò, inter exceſſum defectúmque medium: quandoquidem vtrumque reddit vituperatione dignos, tam id quod nimium quàm id quod parum. Proinde ſi optimum medium, & temperantia inter intemperantiam & ſtuporem illum eſt quædam medietas; horum itaque fuerit quædam medietas: Temperantia autem circa voluptates & ægrimonias verſatur; non tamen omnes & quæ ex omni re capiantur. Neque enim ſi quiſpiam picturæ aut ſtatuæ, vel huiuſmodi alterius oblectetur aſpectu, erit iam intemperans. Similiter ne audiendo quidem, aut olfaciendo, ſed in eis voluptatibus, quæ in tactu ſint, & guſtu. Neque verò vir temperans talis erga eas ipſas erit, vt nullo omnino vllius earum deſiderio tangatur, (ſtupidus eſt, ſenſúque caret, ſi quis eſt eiuſmodi) ſed qui tangatur quidem, at non iis teneatur ita, vt ſupra modum iis indulgens omnia alia præ ipſis negligat. Nam quicunque ab exceſſu talium voluptatum abſtinuerit, vel metus vel cuiuſpiam alterius rei cauſa, temperans non eſt. Neque enim cætera animalia (præter hominem) dicimus temperantia, quòd ab ipſis ratio abſit, qua honeſtum deligimus.

D

E

Omnis siquidem virtus, honesti est, & ad honestum tendit. Proinde erit temperantia circa voluptates, & ægrimonias, eásque in tactu gustúque progenitas. Demum consequens est vt de mansuetudine dicamus, & quid & in quibus sit.

CAPVT XXIII.

De mansuetudine.

MAnsuetudo igitur est inter iracundiam & iracundiæ cessationem. Omnino autem existimantur virtutes, medietates esse. Quòd autem sint medietates, hinc facilè quis dixerit. Nam si quod optimum, in medietate est collocatum, éstque virtus, habitus optimus, atque optimum est medium: virtus ergo sit medium, necesse est. Quod sanè certum singula considerantibus est. Nam quia iracũdus est, qui vsquequaque & plurimùm excandescit, qui quidem iure vituperatur; (nõ enim decet vsquequaq; excãdescere, aduersus omnes, aut omnino ac semper: neque contrà ita habere vt aduersus neminem vnquam: nam is quoque iure vituperatur, vt qui re nulla moueatur;) cùm igitur tam is qui ad excessum, quàm qui ad defectum peruenit, sub reprehẽsionem cadat: qui horum medius fuerit, mansuetus ac laudabilis. Neque enim ab ira deficiens, neque item excedens in ipsa, laudabilis: sed qui mediocriter in his habet, is mansuetus: harúmque perturbationum medietas, mansuetudo.

CAPVT XXIV.

De Liberalitate.

LIberalitas autem est inter prodigalitatem & auaritiã medietas collocata. Versantur autem huiusmodi perturbationes circa pecunias. Prodigus namque est, qui, vbi non decet, impendit, & plura quàm deceat, & cùm minimè decet. At auarus, ei contrarius, is est qui non impendit vbi decet, & quantum decuerit, & quando decuerit. Vtrique sub reprehensionem cadunt: alter quidem deficiendo, alter verò excedendo. Liberalis ergo, quãdoquidem laudabilis est, medium inter hos tenet locum. Quisnam demum? nempe qui vbi decet, & quantum decet, impendit.

CAPVT XXV.

De illiberalitate.

SVnt autem plures illiberalitatis siue auaritiæ species: sicut eorum, quos κίμβικας, *siue sordidos*, Græci appellant, & κωμωτρείστας, hoc est, quasi dicas, *cuminisectores*, & αἰσχροκερδεῖς, hoc est, *turpilucricupidos*, & μικρολόγους, quasi dicas, *qui vel minimas impensas magni æstiment.*

A καλὸν αἱρεῖται. πᾶσα γὰρ ἀρετὴ τοῦ καλοῦ, καὶ εἰς τὸ καλόν ἐστιν. ὥστε εἴη ἂν ἡ σωφροσύνη περὶ ἡδονὰς καὶ λύπας, καὶ τούτων τὰς ἐν ἀφῇ καὶ γεύσει ὑπερβολάς. ἔλλειμμον δ' ἂν εἴη τούτου λέγειν ὑπερ' σωφροσύνης καὶ τί ἐστι, καὶ ἐν πᾶσιν.

ΚΕΦΑΛ. κγ'.

Περὶ σωφροσύνης.

ΕΣτιν οὖν ἡ σωφροσύνη μεσὰ μέσον ὀργιλότητος καὶ ἀοργησίας· καὶ ὅλως δὲ δοκοῦσιν αἱ ἀρεταὶ μεσότητές τινες εἶναι. ὅτι δ' εἰσὶ μεσότητες, καὶ ὅτως ἄν τις εἴποι. εἰ γὰρ ἐν μεσότητι τὸ βέλτιστον, ἡ δ' ἀρετή ἐστιν ἡ βελτίστη ἕξις, βέλτιστον δ' ἐστὶ τὸ μέσον, ἡ ἀρετὴ ἂν εἴη τὸ μέσον. δῆλον δὲ ἔσται μᾶλλον ἐπὶ καθ' ἕκαστον σκοποῦσιν. ὅπου γάρ ἐστιν ὀργίλος ὁ πρὸς πρωτὶ καὶ πρώτως, καὶ ὅτι πλεῖον ὀργιζόμενος, ἐπαινετὸς δὲ ὁ τοιοῦτος· (οὔτε γὰρ πρὸς πρωτὶ δεῖ ὀργίζεσθαι, ὅτ' ὅπι πᾶσιν, οὔτε πρώτως καὶ ἀεί· ὅλ' αὖ πάλιν ὅτως ἔχειν δεῖ, ὥστε μηδενὶ μηδέποτε· καὶ γὰρ οὗτος ψεκτὸς, ἀναίσθητός γε ὤν·) ἐπεὶ δ' οἴνῳ ἐπὶ τῷ ὑπερβολῇ ψεκτὸς, καὶ ὁ κατὰ τὴν ἔλλειψιν, ὁ μέσος ἂν τούτων εἴη καὶ σώφρων ἐπαινετός. οὔτε γὰρ ὁ ἐλλείπων τῇ ὀργῇ, οὔτε ὁ ὑπερβάλλων, ἐπαινετός. ἀλλ' ὁ μέσως ἔχων πρὸς ταῦτα, οὗτος σώφρων· καὶ ἡ σωφροσύνη δὲ, τούτων τῶν παθῶν μεσότης ἂν εἴη.

Nicom. l. 4. c. 11. Eudem. l. 3. c. 3.

ΚΕΦΑΛ. κδ'.

Περὶ ἐλευθεριότητος.

ΕΛευθεριότης δέ ἐστι μεσότης ἀσωτίας καὶ ἀνελευθερίας. ἔστι δὲ περὶ χρήματα τὰ τοιαῦτα πάθη. ὁ, τε γὰρ ἄσωτος ἐστὶν ὁ ἀναλίσκων εἰς ἃ μὴ δεῖ, καὶ πλείω ὧν δεῖ, καὶ ὅτε μὴ δεῖ. * ὁ τ' ἀνελεύθερος ἐναντίος τούτῳ, γρ. ὁ δ' αὖ. ὁ μὴ ἀναλίσκων εἰς ἃ δεῖ, καὶ ὅσα δεῖ, καὶ ὅτε δεῖ. καὶ ἀμφότεροι δὲ οὗτοι ψεκτοί. ἔστι δὲ τούτων, ὁ μὲν κατ' ἔλλειψιν, ὁ δὲ καθ' ὑπερβολήν. ὁ δ' ἁπλῶς ἐλεύθερος, ἐπειδὴ ἐστὶν ἐπαινετὸς, * μεσότης ἂν εἴη τούτων. τίς οὖν ἐστιν; ὁ ἀναλίσκων εἰς ἃ δεῖ, καὶ ὅσα δεῖ, καὶ ὅτε δεῖ.

Nicom. l. 4 c. 1. & seq. Eud. l. 3. c. 4. Fort. μέσος ἂν ὤν.

ΚΕΦΑΛ. κε'.

Περὶ ἀνελευθεριότητος.

ΕΣτι δὲ καὶ τῆς ἀνελευθεριότητος εἴδη πλείω· φίλοικοι γάρ τινες καὶ λοδροὶ, καὶ κωμωτρίστας· καὶ αἰσχροκερδεῖς, καὶ μικρολό-

χεις. πολλοὶ δ' οὗτοι διὰ τὴν ἀνελευθερίαν ἁλίσκονται. * Τὸ μὲν γὰρ κακὸν πολυειδές· τὸ δ' ἀγαθὸν, μονοειδές. διό, εἰ μὲν ὑγίεια ἁπλοῦν, εἰ δὲ νόσος πολυειδές. ὁμοίως εἰ μὲν ἀρετὴ ἁπλοῦν, δι' ἣν κακία πολυειδές. πολλοὶ γὰρ οὗτοι διὰ χρήματά εἰσι φαῦλοι. πότερον οὖν τὸ ἐλευθερίου καὶ τὸ κτήσασθαι ἐστι, καὶ τὸ χρήσασθαι χρήματα, εἰ δ'; ἢ οὐδὲ γὰρ ἄλλης ἀρετῆς οὐδεμιᾶς. οὔτε γὰρ τῆς ἀνδρείας ἐστὶ τὸ ὅπλα ποιῆσαι, ἀλλ' ἄλλης· οὐδὲ λαβοῦσι, τούτοις ὀρθῶς χρήσασθαι· ὁμοίως δὲ καὶ σωφροσύνης καὶ τῶν ἄλλων. οὐδὲ δὴ τῆς ἐλευθεριότητος, ἀλλ' ἤδη χρηματιστική.

Nicom l.2 c.5.

A Isti enim omnes illiberalitate comprehenduntur. Malum namque multiplex: at boni vnica est ratio. Quemadmodum sanitas quidem simplex, sed multiformis morbus. Itidem virtus simplex, cùm sit vitium tamen multiforme. Cuncti siquidem memorati, ob pecuniam, sub vituperationem cadunt. Vtrùm igitur liberalis est, acquirere & pecuniam sibi comparare, an non? Neque enim vllius alterius est virtutis. Nam neque fortitudinis est arma fabricare, sed alterius. Verùm ipsius est accipere, eisque rectè vti. Idem de temperantia, cæterisque dicendum. Ergo nec liberalitatis est B *opes parare*: sed eius potius quæ χρηματιστική, *siue ars pecuniaria*, dicitur.

ΚΕΦΑΛ. κς'.

Περὶ μεγαλοψυχίας.

CAPVT XXVI.

De magnanimitate

Nicom. l. 4.c.7. & seq. Eudem. l. 3.c.5.

ΗΔΕ μεγαλοψυχία, μεσότης μέν ἐστι χαυνότητος καὶ μικροψυχίας. ἔστι δὲ περὶ τιμὴν καὶ ἀτιμίαν. καὶ περὶ τιμὴν, οὐ τὴν ἀπὸ τῶν πολλῶν, ἀλλὰ τὴν ἀπὸ C τῶν σπουδαίων· καὶ μᾶλλον δὲ δὴ, εἰ περὶ τούτων· οἱ γὰρ σπουδαῖοι εἰδότες καὶ κρίνοντες ὀρθῶς, τιμήσουσι. βουλήσεται οὖν μεγάλων τῶν εἰδότων αὐτὸν, ὅτι ἄξιός ἐστι τιμῆς, τιμᾶσθαι. οὐδὲ γὰρ περὶ πασῶν τιμὴν ἔσται, ἀλλὰ περὶ τὴν βελτίστην, καὶ τὸ τίμιον ἀγαθὸν, καὶ ἀρχῆς τάξιν ἔχον. οἱ μὲν οὖν διὰ καταφρόνητοι ὄντες, καὶ φαῦλοι, μεγάλων δ' αὐτὸν ἀξιοῦντες, καὶ περὶ τούτοις τιμᾶσθαι οἰόμενοι δεῖν, χαῦνοι. ὅσοι δὲ ἐλαττόνων αὑτὸν ἀξιοῦσιν ἢ προσῆκον αὐτοῖς, μικρόψυχοι. ὁ ἄρα μέσος τούτων ἐστὶν, ὃς μὴ ἐλάττονος τιμῆς αὐτὸν ἀξιοῖ ἢ ἧς προσήκει, μήτε μείζονος ἢ ἄξιός ἐστι, μήτε πάσης· οὗτος δ' ἐστὶν ὁ μεγαλόψυχος. ὥστε δῆλον ὅτι ἡ μεγαλοψυχία μεσότης ἐστὶ χαυνότητος καὶ μικροψυχίας.

E

MAgnanimitas, est superbiæ & demissionis animi siue pusillanimitatis medietas: & circa honorem & ignominiam versatur. Et honorem quidem non à multis, sed à probis attributum, qui ei præcipuè conueniat. Probi namque & periti iudices, rectè honorabunt. Honorari itaque se, qui dignus honore fuerit, potius volet ab his qui ipsum cognouerint. Neque enim de omni honore fuerit, sed optimo, magnanimitas honorabile bonum, & ordinem obtinens principatus. Iure igitur despecti & improbi, magnis rebus se dignos opinantes, & hoc amplius honorem sibi tribui postulantes, dicuntur elati stolidíve: qui verò sese summittunt, & magis quàm par est, abiiciunt, pusillanimi. Horum igitur medius, qui non se ita abiicit, vt minore, quàm sit par, honore velit honestari, neque rursum maiore quàm deceat, neque omni, is demum est magnanimus. Et proinde certum est, magnanimitatem esse inter animum nimis elatum & nimis demissum, medietatem.

ΚΕΦΑΛ. κζ'.

Περὶ μεγαλοπρεπείας.

CAPVT XXVII.

De magnificentia.

Nicom. l. 4.c.5. Eud.l.3. c.9.

ΜΕγαλοπρέπεια δ' ἐστὶ μεσότης ἀλαζονείας καὶ μικροπρεπείας. ἔστι δ' ἡ μεγαλοπρέπεια περὶ δαπάνας, ἃς ὁ πρέποντι γίγνεσθαι προσήκει. ὅστις μὲν οὖν δαπανᾷ οὗ μὴ δεῖ, ἀλαζών· οἷς, εἰ ἧς ἑστιᾷ ἐρανίσας, ὡς αἱ γάμοις τις ἑστιῶν, ὁ τοιοῦτος ἀλαζών· ὁ γὰρ τοιοῦτός ἐστιν, ὁ ἐν ᾧ μὴ δεῖ χαίρῳ ἐπιδεικνύμενος τὴν ἑαυτοῦ δύναμιν.

MAgnificentia, est inter ostentationem & indecoram parcimoniam medietas. Versatur autem magnificentia circa sumptus, quos magnificum facere par est. Quicunque igitur vbi non expedit, sumptum facit, ostentator est: vt si quis conuiuas, qui symbolam contulerint, ita epulo accipiat, ac si nuptias faciat, is ostentator. Talis namque est, qui quo tempore non expedit, suam indicat affluentiam.

Huic contrarius est homo indecorè parcus, qui vbi oportet, magnificè non impendit, aut si id facere instituat, putà nuptias celebrans aut sumptum choro præbens, id non, vt decet, sed parcè nimis faciet. Qui huiusmodi fuerit, is indecorè parcus appellatur. At magnificentia vel ex ipso nomine nobis potest, qualis sit, innotescere. Opportuno namque tempore magnificè factum, rectè magnificentiæ nomen assequetur. Magnificentia igitur fuerit, quandoquidem laudabilis, inter excessum defectúmque circa sumptus idoneos, quædam medietas. Sunt & nonnullis plures magnificentiæ existimatæ: velut dicentibus, Magnificè incedit: & huiusmodi aliæ magnificentiæ, non propriæ, sed à translatione nomen inuenientes. Nec enim in illis magnificentia, sed in eis quæ diximus.

A ὁ δὴ μικροπρεπὴς, ὁ ἐναντίος τούτῳ, ὃς ἂν δεῖ μὴ μεγαλείως δαπανήσῃ, * διὰ τοῦτο μὴ ποιῶν, οἷς εἰς γάμους διὰ χορηγίαν δαπανῶν, μὴ ἀξίως, ἀλλ' ἐνδεῶς· ὁ τοιοῦτος μικροπρεπής. ἡ δὲ μεγαλοπρέπεια, καὶ ἀπὸ τοῦ ὀνόματος φανερά ἐστιν, ὅσα τοιαύτη οἷα λέγεται· ἐπεὶ δὲ ἐν τῷ καιρῷ ᾧ πρέπουσι τὰ μέγα δέον ἐστίν, ὀρθῶς τῇ μεγαλοπρεπείᾳ ποιώμα κεῖται. ἡ μεγαλοπρέπεια ἄρα αἰνετή ἐστιν, ἐπειδὴ ἔστιν ἐπαινετὴ, μεσότης τῆς ἐλ-

Lego, ἡ πρὸς μὴ ποιῶν. & mox malim, μὴ ἀξ. δι' ἀπ.

B λείψεως & ὑπερβολῆς τῆς περὶ δαπάνας τὰς πρεπούσας. ἐνίοις δέ εἰσιν, ὡς οἴονται, καὶ πλείοις μεγαλοπρέπειαι· οἷ φασι, μεγαλοπρεπῶς τεθάδιστε· καὶ ἄλλαι δὴ τοιαῦται μεγαλοπρέπειαι λέγονται μεταφορικῶς, & ἀκυρολογικῶς. ἁπλῶς γὰρ ἔστιν ἐν τούτοις μεγαλοπρέπεια, ἀλλ' ἐν οἷς εἰρήκαμεν.

CAPVT XXVIII.

De indignatione.

INdignatio, est inuidentiæ & maleuolentiæ medietas: ambæ enim istæ sub vituperationem cadunt: at indignabundus, laudabilis. Est autem indignatio, quædam ægrimonia de bonis, quæ indigno alicui aliquo pacto euenerunt. Indignabundus igitur, qui in huiusmodi tristatur, idémque rursus tristetur, si quem viderit indignè malis afflictatum. Ac demum indignatio, & indignabundus, talis. Cui contrarius est inuidens, quippe qui tristabitur, cùm quempiam prorsus, siue dignum, siue indignum, beneagere viderit. Cui similiter maleuolus par est, quippe qui lætatur, quòd quis malè agat, siue dignus, siue indignus sit. Nec indignabundus eiusmodi, verùm inter hos eiusmodi.

CAPVT. XXIX.

De grauitate.

GRauitas, medium est inter nimiam de se opinionem, indéque natam pertinaciam, & nimium aliis placendi obsequendíque studium: versatur autem in congressu hominum. Nam & pertinax qui ita sibi placet, is est qui neminem conuenire velit, neminem alloqui, noménque à suis moribus inuenit. αὐθάδης enim Græcè dicitur, quasi αὐτάδης, hoc est, *sibi ipsi placens*: sibi siquidem vni obsequitur ac placet. Delectator autem, talis, vt omnium velit habere conuersationem, & omnino, & omnifariam. Horum neuter laudabilis. at grauis in medio istorum laudabilis. Neque enim erga omnes,

ΚΕΦΑΛ. κη'.

Περὶ νεμέσεως.

C ΝΕμεσις δέ ἐστι μεσότης φθονερείας καὶ χαιρεκακίας· ἀμφότεραι γὰρ αὐταὶ ψεκταί εἰσιν· ὁ δὲ νεμεσητικὸς, ἐπαινετός. ἔστι δὲ ἡ νέμεσις περὶ ἀγαθὰ, ἃ τυγχάνει ὑπάρχοντα ἀναξίῳ ὄντι, λύπη τις. νεμεσητικὸς οὖν ὁ ὀπὶ τοῖς τοιούτοις λυπητικὸς· καὶ αὐτὸς γε πάλιν ἔσται λυπήσεται, αὖ, τινα ἴδῃ κακῶς πράττοντα ἀνάξιον ὄντα. ἡ μὲν οὖν νέμεσις καὶ ὁ νεμεσητικὸς, ἴσως τοιοῦτος. ὁ δέ γε φθονερὸς ἐναντίος τούτῳ. ἁπλῶς γὰρ, ἀν' τε ἀξιός τις εἴη, ἄν' τε μὴ, τῷ ἂν πράττειν, λυπηθήσεται. ὁμοίως τούτῳ ὁ ὀπιχαιρέκακος ἡδήσεται κακῶς πράττοντι, καὶ ᾧ ἀξίῳ, καὶ ᾧ ἀναξίῳ. ὁ δέ γε νεμεσητικὸς οὐ· ἀλλὰ * μεσότης τις ἐστι τούτων.

Eudem. l. 3. c. 7.

Fort. μέσος τίς ἐ.

ΚΕΦΑΛ. κθ'.

Περὶ σεμνότητος.

∑ΕΜΝΟΤΗΣ δ' ἐστὶν αὐθαδείας καὶ ἀπὸ μέσου τε καὶ ἀρεσκίας. ἔστι δὲ περὶ τὰς ἐντεύξεις. ὅ, τε γὰρ αὐθάδης τοιοῦτός ἐστιν, οἷος μηδενὶ ἐντυγχάνειν μηδὲ * ἀλλαγῶν ἀλλὰ ποιώμασιν ἔοικεν ἀπὸ τοῦ ἑπτουκείως. ὁ γὰρ αὐθάδης αὐθάδης τίς ἐστιν, ἀπὸ τοῦ αὐτὸς αὑτῷ ἀρέσκειν. ὁ δὲ ἄρεσκος τοιοῦτος, οἷος πᾶσιν ὁμιλῆσαι, καὶ πάντως, καὶ πανταχῆ. ὁ δὲ τέρος δὴ τούτων ἐπαινετός. ὁ δὲ γε σεμνὸς, * ἀνὰ μέσον τούτων ὤν, ἐπαινετός. οὔτε γὰρ εἰς πάντας,

Eudem. l. 3. c. 7.

Legit Valla, ἀλλαχθῶσι, idque optimè. Nicom. l. 4. c. 17.

γρ. αἰ ἀμεσοι

ἀλλὰ εἰς τοὺς ἀξίους· ὅτε εἰς ἄθλια, ἀλλὰ εἰς τοὺς αὐτοὺς τούτους.

A sed erga meritos : nec erga neminem, sed erga hos ipsos consuescit.

ΚΕΦΑΛ. λ'.

Περὶ αἰδοῦς.

Nicom. l. 4. c. vlt. Eud. l. 3. c. 7.

Αἰδὼς δ' ἐστὶ μεσότης ἀναισχυντίας καὶ καταπλήξεως· ἔστι δὲ περὶ πάθος καὶ λόγους. ὁ μὲν γὰρ ἀναίσχυντός ἐστιν ὁ ἐν παντὶ καὶ εἰς πάντας λέγων καὶ ποιῶν ἃ ἔτυχεν. ὁ δὲ καταπεπληγμένος, ὁ ἐναντίος τούτῳ, ὁ πάντα καὶ πάντας βλαβήμενος καὶ ποιῆσαι καὶ εἰπεῖν. ἄποιητος γὰρ ὁ τοιοῦτος, ὁ πάντα καταπληττόμενος. μεταξὺ δὲ αἰδοῦς καὶ ὁ αἰδήμων μεσότης τούτων· ὅτε γὰρ ἄπαντα καὶ πάντως, ὡς ὁ ἀναίσχυντος, καὶ ἐρᾷ καὶ ποιήσει· ὅτε ὡς ὁ καταπλήξ, οὐ παντὶ καὶ παντὸς βλαβήσεται, ἀλλὰ ποιήσει καὶ ἐρᾷ ἐν οἷς δεῖ, καὶ ἃ δεῖ, καὶ ὅτε δεῖ.

B

CAPVT. XXX.

De verecundia.

VErecundia, est inter impudentiam & stuporem medietas, in actionibus colloquiisque constituta. Impudens est, qui vbique, & in omnes loquitur, & omnia agit vtcunque euenerint: at stupidus, seu attonitus, huic contrarius, & cuncta & cunctos veritus, tam agendo quàm dicendo solertiæ expers : talis est, qui in cunctis obstupescit. at verecundia & verecundus, inter hæc medium tenet locum : neque enim cuncta, & omnino, (vt impudens,) & dicit & agit : neque porrò, (vt attonitus,) in omni & omnino trepidabit : verùm aget, loquetúrque vbi, & quæ, & quando expediat.

ΚΕΦΑΛ. λα'.

Περὶ εὐτραπελίας.

Nicom. l. 4. c. 14. Eudem. l. 3. c. 7. Vall leg. vid. καὶ πάντως, vt mox

Εὐτραπελία δ' ἐστὶ μεσότης βωμολοχίας καὶ ἀγροικίας. ἔστι δὲ περὶ τὰ σκώμματα. ὅ, τε γὰρ βωμολόχος ἐστὶν ὁ πάντα * καὶ πᾶν οἰόμενος δεῖν σκώπτειν· ὅ, τε ἄγροικος, ὁ μήτε σκώπτειν βουλόμενος δεῖν, μήτε σκωπτομένων, ἀλλ' ὀργιζόμενος. ὁ δ' εὐτράπελος αὐτὰ μέσον τούτων, ὁ μήτε πάντας καὶ πάντων σκώπτων, μήτ' αὐτὸς ἄγροικος ὤν. ἔσται δ' ὁ εὐτράπελος διττῶς πως λεγόμενος. καὶ γὰρ ὁ διὰ παντὸς σκώπτειν ἐμμελῶς, καὶ ὃς ὑπομείνῃ σκωπτόμενος, εὐτράπελος· καὶ ἡ εὐτραπελία τοιαύτη.

C

CAPVT XXXI.

De Vrbanitate.

VRbanitas, est scurrilitatis & rusticitatis medietas : in salibúsque committitur. Scurra siquidem est, qui cuncta & omnino incessendum esse existimat. Rusticus verò, qui neque incessere vult, neque rectè incessum iri existimat, sed excandescit. Vrbanus, qui inter hos medius, neque omnes, neque omnino incessens, neque item ipse aggrestis, ac durus. Ac erit duobus ferè modis vrbanus : nam & moderatè incessere percalluerit, & aliorum ioculationem tolerabit. Ita, nimirum vrbanus, atque vrbanitas.

D

ΚΕΦΑΛ. λβ'.

Περὶ φιλίας.

Nicom. l. 3 c. 7.

Φιλία δ' ἐστὶ μεσότης κολακείας καὶ ἔχθρας. ἔστι δὲ περὶ πρᾶξίς καὶ λόγους. ὁ μὲν γὰρ κόλαξ, ἔστιν ὁ πλείω τῶν προσηκόντων καὶ ὄντων προσποιητής. ὁ δὲ ἀπεχθητικὸς, ἐχθρὸς, καὶ τῶν ὑπαρχόντων φιλαυτῶν. ὁ δὲ τοιοῦτος οὖν ὀρθῶς ἐπαινετός ἐστιν. ὁ δὲ φίλος αὐτὰ μέσον τούτων. οὔτε γὰρ πλείω τῶν ὑπαρχόντων προσποιήσεται, ὅτ' ἐπαινετὰ τὰ μὴ προσήκοντα. ὅτ' αὖ πάλιν ἐλαττῶ ποιήσει, ὅτε πάντως ἐναντιώσεται καὶ δὴ δ δοκοῦντι * αὐτῷ. ὁ μὲν οὖν φίλος, φιλοῦντος.

E

CAPVT XXXII.

De amicitia.

AMicitia, inter assentationem & inimicitiam medietas, in actione sermonéque versatur. Assentator namque est, qui plura quàm sit par, adsintque cuipiam, arrogat. At infensus, inimicus, qui derogat etiam quæ adsunt. Quorum neuter iure laudandus accedit. Inter quos medius est amicus : quippe qui nec plura præsentibus cuiquam astruit, neque, quæ minimè conueniant, laudauerit ; neque econtrario imminuet, neque omnino aduersabitur, præterquam existimetur tribuendum. Huiusmodi igitur est amicus.

CAPVT

CAPVT XXXIII.

De veritate.

VEritas, inter dissimulationem & iactationem siue arrogantiam media est, quæ in oratione versatur, non omni. Glorioſus nimirum est, qui plura quàm adsint, sibi arrogat, aut scire fingit quæ non nouerit. Huic contrarius dissimulator, pauciora & minora esse sua simulans, quæque nouit, diffitetur, occultátque quæ cognoscit. Neutrum horum facit verus: neque enim plura, neque pauciora quàm quæ sibi affuerint, confinget, B sed ea demum & esse sibi, & scire dicet, quæ teneat. Sint denique hæ ipsæ virtutes, an secus; alia fuerit consideratio. at quòd medietates iam memoratorum, hinc certum est, quòd qui ad hæc viuunt, laudibus exornantur.

CAPVT XXXIV.

De iustitia.

COnsequitur vt iam de iustitia dicamus, quid sit, & in quibus, & circa quæ: si priùs tamen quid sit iustum siue C ius, exposuerimus. Est sanè iustum duplex: vnum quidem, ex lege. Iusta siquidem perhibent, quæ lex iubet. At lex, fortia & temperata nos facere iubet, prorsúsque cuncta, quæ ex virtutibus ducuntur. Et proinde iustitiam, perfectam quandam esse virtutem dicunt. Nam si iusta sunt, quæ lex facere præscribit, lex autem quæ ex omnibus virtutibus sunt, mandat: qui igitur ex lege iustis obtemperat, perfectam nanciscitur probitatem. Proinde iustus, & iustitia, virtus quædam perfecta est. Vnum itaque quoddam iustum in his, & circa hæc. Ve- D rumenimvero neque id iustum, siue ius, neque eam quæ circa ea versatur, iustitiam quærimus. Hoc namque modo iusta, quatenus per sese à iusto sunt. Nam temperans, & fortis, & continens, per sese est eiusmodi. Sed iustum indagamus, quod ad alterum refertur, aliud sanè quàm quod dictum est ex lege iustum. nam non est per sese esse iustum, quod in aduersùs alterum iustis comperitur. Id nimirum est, quod quærimus iustum; ac circa hoc, iustitiam. Quod igitur in alterum iustum, (vt paucis absoluam,) æquale est: nam iniustum inæquale. Cùm enim bonorum maiora sibi asciscunt, malorum verò minora admittunt, id inæquale, & hoc modo afficere se alios, afficique ipsi ab aliis homines putantur. Non dubium igitur, cùm sit iniuria in rebus inæqualibus, quin iustitia & iustum in contractuum æquitate siue æqualitate collocetur. Proinde certum est, iustitiam, medietatem quandam esse inter excessum atque defectum, & multum & paucum. Nam &

ΚΕΦΑΛ. λγ'.

Περὶ ἀληθείας.

ΑΛήθεια δ' ὅτι μεταξὺ εἰρωνείας καὶ ἀλαζονείας ἐστὶ μέσα λόγος, καὶ πρώτας δὲ ὁ μὲν γὰρ ἀλαζὼν ὅστις ὁ πλείω τῶν ὑπαρχόντων αὐτῷ προσποιούμενος εἶναι, ἢ εἰδέναι ἃ γρ. πάντως μὴ οἶδεν. ὁ δ' εἴρων, ἐνδυτίος τούτῳ, καὶ ἐλάττω τῶν ὑπαρχόντων αὐτῷ προσποιούμενος εἶναι, καὶ ἃ οἶδε μὴ φάσκων, ἀλλ' ἀποκρυπτόμενος ὅ εἰδέναι. ὁ δὲ μέσος, ὢν δὲ τέρην τούτων ποιήσῃ. ὅστε καὶ προσποιήσεται πλείω τῶν ὑπαρχόντων * αὐτῷ, ὅτ' ἐλάττω· ἀλλὰ τὰ ὑπάρχοντα γρ. αὐτῷ αὐτῷ, ταῦτα φήσῃ καὶ εἶναι καὶ εἰδέναι. εἰ μὲν οὖν εἰσὶν αὗται ἀρεταί, ἄλλος ἂν εἴη λόγος. ὅτι δὲ μεσότητές εἰσι τῶν εἰρημένων, δῆλον· οἱ γὰρ κατ' αὐτὰς ζῶντες, ἐπαινοῦνται.

ΚΕΦΑΛ. λδ'.

Περὶ δικαιοσύνης.

ΠΕρὶ δὲ δικαιοσύνης λοιπὸν ἂν εἴη εἰπεῖν πότ' ἐστί, καὶ ὑπὸ τίσι, καὶ περὶ ποῖα. προῄρηται μὲν οὖν εἰ λέγοιμεν πότ' ἐστὶ τὸ δίκαιον. ἔστι δὲ διττὸν τὸ δίκαιον· ὧν τὸ μέν, κατὰ νόμον ἐστί. δίκαια γὰρ φασιν εἶναι, ἃ ὁ νόμος προστάττει· ὁ δὲ νόμος κελεύει τὰ ἀνδρεῖα προστάττειν, καὶ τὰ σώφρονα, καὶ ἁπλῶς ἀπονέμειν ὅσα κατὰ τὰς ἀρετὰς λέγεται· διὸ καὶ (φασὶ) δοκεῖ ἡ δικαιοσύνη τελεία τὶς ἀρετὴ εἶναι εἰ γὰρ δίκαια μόνον ἐστὶν ἃ νόμος κελεύει ποιεῖν, ὁ δὲ νόμος τὰ κατὰ πάσας ἀρετὰς ὁτιοῦν προστάττει· ὁ ἄρα τοῖς κατὰ νόμον δικαίοις ἐμμένων, τελείως σπουδαῖος ἔσται. ὥστε ὁ δίκαιος καὶ ἡ δικαιοσύνη, τελεία τίς ἀρετή ἐστιν. ἓν μὲν δὴ τὸ δίκαιον ἔν τε τούτοις ἐστί, καὶ περὶ ταῦτα. ἀλλὰ μὴν οὐδὲ τοῦτο τὸ δίκαιον, οὐδὲ τὸ περὶ ταῦτα δικαιοσύνῃ ζητοῦμεν· (κατὰ μὲν γὰρ * ταῦτα δίκαιά ἐστι, καθ' ἑαυτὸν ὄντα δίκαιον εἶναι· ὁ γὰρ σώφρων καὶ ἀνδρεῖος, καὶ ἐγκρατὴς, καὶ αὐτὸς καθ' αὑτόν ἐστι τοιοῦτος.) ἀλλὰ τὸ δίκαιον τὸ εἰς ἕτερον, δηλοῖ τοῦ εἰρημένου κατὰ νόμον δικαίου τὸ εἶδος. ἔστι γὰρ ὅσα ἐν τοῖς εἰς ἕτερον δικαίοις ἔστι, καθ' αὑτὸν εἶναι δίκαιον. τοῦτο δ' ἐστὶν ὃ ζητοῦμεν δίκαιον καὶ τὴν δικαιοσύνην καὶ τὸ δίκαιον ἐν ἰσότητι συμβολαίων· ὥστε δῆλον ὅτι ἡ δικαιοσύνη μεσότης τίς ἐστιν

Nicom. li. 4. c. 13. Eudem. l. 3. c. 7.

Nicom. lib. 5. Eudem. lib. 4.

Scr. ταῦτα τὰ δίκαια, ἐστὶ καὶ ὄντα δ.

ὑπερβολῆς καὶ ἐλλείψεως, καὶ πολλοῦ καὶ ὀλίγου. ὅ, τε γὰρ ἀδικῶν τὸ ἀδικεῖν πλέον ἔχει· καὶ ὁ ἀδικούμενος τὸ ἀδικεῖσθαι ἔλαττον. τὸ δέ γε μέσον τούτων, δίκαιόν ἐστι. τὸ δὲ μέσον, ἴσον, ὥστε τὸ ἴσον ἂν πλείονος καὶ ἐλάττονος εἴη δίκαιον· καὶ δίκαιος δὲ, ὁ τὸ ἴσον βουλόμενος ἔχειν. τὸ δὲ γε ἴσον ἐν ἐλαχίστοις δυσὶν ἐγγίνεται. τὸ ἄρα εἰς ἕτερον ἴσον εἶναι, δίκαιόν ἐστι, καὶ δίκαιος ὁ τοιοῦτος ἂν εἴη. ἐπεὶ οὖν ἡ δικαιοσύνη ἐν δικαίῳ, καὶ ἐν ἴσῳ, καὶ ἐν μεσότητί, τὸ μὲν δίκαιον, ἔν τισι λέγεται δίκαιον. τὸ δὲ ἴσον, τισὶν ἴσον· τὸ δὲ μέσον, τισὶ μέσον. ὥσθ' ἡ δικαιοσύνη καὶ τὸ δίκαιον ἕξαι καὶ εἰς ἕνας καὶ ἐν τισίν. ἐπεὶ οὖν ἐστι τὸ δίκαιον ἴσον, καὶ τὸ τούτῳ ἀνάλογον ἴσον, δίκαιον ἂν εἴη. ὃ δὲ ἀνάλογον, ἐν τέτταρσι γοῦν ἐλαχίστοις. ὡς γὰρ τὸ α πρὸς τὸ β, καὶ τὸ γ πρὸς τὸ δ', οὕτ ἀνάλογόν ἐστι, τ' τὰ πολλὰ κεκτημένου, πολλὰ εἰσφέρειν· τ' δὲ ὀλίγα κεκτημένου, ὀλίγα. πάλιν ὁμοίως, τ' μὲν πολλὰ πεπονηκότα, πολλὰ λαμβάνειν· τ' δὲ ὀλίγα πεπονηκότα, ὀλίγα λαμβάνειν. ὡς δὲ ὁ πεπονηκὼς ἔχει πρὸς τ' μὴ πεπονηκότα, οὕτω τὰ πολλὰ εἰς τὰ ὀλίγα· ὡς δὲ ὁ πεπονηκὼς πρὸς τὰ πολλά, οὕτως ὁ μὴ πεπονηκὼς εἰς τὰ ὀλίγα. ἔοικε δὲ καὶ Πλάτων τῇ ἀναλογίᾳ ταύτῃ τῶ δικαίω χρῆσθαι ἐν τῇ πολιτείᾳ. ὁ μὲν γὰρ γεωργός, φησι, σῖτον ποιεῖ· ὁ δὲ οἰκοδόμος, οἰκίαν, ὁ δ' ὑφάντης, ἱμάτιον, ὁ δὲ σκυτοτόμος, ὑπόδημα. ὁ μὲν οὖν γεωργὸς τῷ οἰκοδόμῳ σῖτον δίδωσιν· ὁ δ' οἰκοδόμος τῷ γεωργῷ οἰκίαν. ὁμοίως δὲ οἱ ἄλλοι πάντες οὕτως ἔχουσιν, ὥστε τὰ πρὸς ἀλλήλοις ἀντικαλλάττεσθαι τ' τοῖς δεήσασι. ἔστι δ' ἡ ἀναλογία αὕτη· ὡς γὰρ ὁ γεωργὸς τῷ οἰκοδόμῳ, οὕτως ὁ οἰκοδόμος τῷ γεωργῷ· ὁμοίως τῷ σκυτεῖ, τῷ ὑφάντῃ, τοῖς ἄλλοις πᾶσιν ἡ αὐτὴ ἀναλογία πρὸς ἀλλήλους γάρ· καὶ συνέχει δ' ἡ αὐτὴ ἀναλογία τ' πολιτείαν. ὥστε τὸ δίκαιον ἔοικεν εἶναι τὸ ἀνάλογον. τὸ γὰρ δίκαιον σῴζει τὰς πολιτείας· τὸ αὐτὸ δ' ἐστὶ τὸ δίκαιον τῷ ἀνάλογον. ἐπεὶ δὲ ὁ οἰκοδόμος πλείονος ἄξιον ποιεῖ τὸ αὐτοῦ ἔργον ἢ ὁ σκυτοτόμος, καὶ ἐκεῖνον ἕτερον ἀντικαλλάττεσθαι καὶ τῷ σκυτεῖ πρὸς τ' οἰκοδόμον, ἀνάπαλιν δ' οὐκ ἐκεῖνο οἰκίαν λαβεῖν· δεῖ γὰρ ἤδη ἐξομοιοῦσθαι ταῦτα πάντα ὠνητὰ, καὶ τι δρῦμεῖον πρὸς σταθμοῦσθαι τὸ ποιοῦντες νόμισμα, τούτῳ χρῆσθαι, καὶ πρὸς τ' ἀξίαν ἕκαστον ἑκάστου διδόντας, τ' δηλαξιν ποιεῖσθαι πρὸς ἀλλήλων, καὶ τούτῳ τ' πολίτικῷ χρῆναι σῴζειν. ἐπεὶ οὖν τὸ δίκαιον ἐστιν ἐν τούτοις καὶ τοῖς εἰρημένοις ἔμπροσθεν, ἡ περὶ ταῦτα δικαιοσύνη ἂν εἴη τῇ ἕξει ὁρμικὴ ἔχουσα μετ' ἀναιρέσεως * περὶ ταῦτα καὶ ἐν τούτοις. * ἔστι δὲ δίκαιον καὶ τὸ ἀνθυπεπονθός·

ἀφροδισίων καὶ ἡδέος, καὶ πολλοῦ καὶ ὀλίγου. ὁ, A qui iniustè agit, eo ipso quòd iniustè agit, plus habet quàm oporteat: & qui iniuria afficitur, eo ipso quòd iniuriam patitur, minùs: quod autem in horum medio est, id iustum est. Atqui medium æquale est: ergo æquale, pluris & paucioris fuerit iustum, iustúsque qui æquale volet. Sed æquale in duobus saltem conficitur: ergo in alterum æquum seu æquale esse, iustum est: talis demum fuerit iustus. Cùm igitur iustitia, & in iusto & in æquali, & in medietate, iustum quidem & in quibusdam dicatur: æquale verò quibusdam æquale, & mediũ quibusdã medium: erit iustitia, & iustũ, erga quosdã & in quibusdam. Quoniam igitur iustũ, æquale est, & huic proportione quadam respondet æquale, iustum fuerit. Atqui proportionale in quatuor terminis minimùm perficitur. Nam quemadmodũ a ad b, ita c ad d: vt proportionale est, vt qui multa possideat, conferat multa: ita qui pauca possideat, pauca conferat. Rursus eodem modo qui plurimùm laborauerit, plurima capiat: qui verò parum laborauerit, parum capiat. Vt autem laborans ad non laborantem habuerit, ita plurima ad pauca. Vt verò laborans ad plurima, ita non laborans ad pauca. Visus sanè & in libris de Republica Plato vti eiusmodi de iusto proportione. Agricola enim (inquit) cibum parat, ædificator verò domum: vt textor vestem, ita sutor calceum. Agricola igitur ædificatori cibum suggerit, & ædificator agricolæ domum. Ita & eodem modo cæteri omnes habent, & perinde quæ apud se, permutant in ea quæ apud alios: est namque huiusmodi proportio. Nam vt agricolæ sutori & textori, ita etiam B aliis omnibus eadem inuicem inter ipsos est proportio, quæ continet totam Rempublicam, atque comprehendit: vt liceat nobis intueri, iustum proportionale esse: siquidem continet iustum Respublicas, idémque est iustum, quod proportionale. At quoniam ædificator suo opere plura meretur, quàm eo quod sutor præstet, difficile quoque erat, vt ædificator cum sutore faceret permutationem, neque enim pro calceis par fuerit domum capere: Hîc iam instituerunt, quò hæc omnia venalia sint, argento vti, quod numisma vocant: vt pro æstimatione & pretio cuiuslibet, fiat inter ipsos inuicem contrahentes permutatio, quæ ciuilem communicationem contineat. Cùm igitur in his, & quæ proximè dicta sunt, iustum sit, erit iustitia quæ circa hæc consistit, cum delectu ex habitu impulsum nacta. Est verò etiam Talio ius:

Quidam codd. finem periodi non agn. Nicom. l. 5. c. 8.

non tamen, vt aiebant Pythagorici: rati namque illi sunt, iustum esse, vbi quæ quis effeciſſet, eadem essent talionis vice ferenda: quod erga omnes non est idem. Neque enim iustum, eadem seruo aduersùs ingenuum ferre: quandoquidem si seruus ingenuum cæciderit, iustum non sit ex altera parte tantùm cædi, sed impensiùs: nam & ipse talio, ius est proportione constans. Nam quemadmodum ingenuus aduersùs seruũ habet, eo quòd sit longè præstantior, eadem ratione rependendum est, quod ipse fecerit prior. Itidem etiam ingenuo, aduersùs ingenuum erit. Nec enim iustum est, vt qui oculum eruerit, ei tantum talionis pœna infligatur, sed multò plura ferat, proportionis consecutione: quandoquidem & cœpit prior, & affecit iniuria. Atqui vtrinque illata iniuria est: & proinde proportionale est, vt ob iniurias etiam plura ferat, quàm fecerit: idque iusti exigit ratio. Verùm quoniam multis modis iustum, vel ius potiùs, dicitur, definiendum fuerit de quonam demum iusto sit nobis disceptatio. Est nimirum, (vt perhibent,) iustum seruo aduersus dominum, & filio aduersus patrem. In quibus æquiuoco nomine iustum ciuile dici videbatur. Est namque iustum, (de quo nunc loquimur) ciuile iustum. Id propemodum in ipsa æqualitate positum. Politici enim communionem quandam inter se habent, & natura quidem consimiles esse volunt, diuersi verò more. At filio erga patrem, & seruo erga dominum, ius vllum non esse videbitur, Neque enim pedi aduersum me, neque manui, neque itidem alicui membro: similiter igitur habere videbitur & filius erga patrem. Nam veluti membrum patris est filius, nisi iam virilem induerit ætatem, qua ab ipso separetur: tum enim in similitudine & æqualitate est patri: sed ciuibus huiusmodi esse licet. Eadem de causa, ne seruo quidem erga dominum, est iustum: domini namque quiddam est seruus. Cæterùm si modò ei iustum sit aliquod, id iustum erga ipsum fuerit domesticum, quod in præsentia minimè indagamus, sed ciuile: siquidem in similitudine, & æqualitate, ciuile iustum videri debet. Præterea, in mulieris & viri communicatione, iustum est ferè, quod ciuile iustum: deterius namque est mulier viro, sed quiddam magis coniunctum, & quodammodo magis æqualitatis particeps: & proinde ipsorum vita ad societatem ciuilem vehementer accedit. Proinde iustum etiam mulieri erga virum, præcipuum quodammodo iam præ aliis ciuile est. Quoniam igitur iustum est, quod in ciuili communicatione positum: tam iustitia quàm iustus, circa ciuile iustum erit.

A οὐ μὴν γέ ὡς οἱ Πυθαγόρειοι ἔλεγον· ἐκφανοι μὴν γὰρ ἂν ὄντο δίκαιον εἶ), ἃ ἐποίησέ τις, ταῦτα ἀντιπαθεῖν. Ὃ δὴ τοιοῦτον, οὐκ ἔστι πρὸς ἀπόνοιας. οὐ γάρ ἐστι δίκαιον οἰκέτῃ πρὸς ἐλεύθερον ταὐτόν· ὁ οἰκέτης γὰρ ἐὰν παίσῃ τὸν ἐλεύθερον, οὐκ ἔστι δίκαιος ἀντιπληγῶναι, ἀλλὰ πολλάκις. καὶ τὸ ἀντιπεπονθὸς ᾖ, δίκαιόν ἐστιν ἐν ᾧ ἀνάλογον. ὡς γὰρ ὁ ἐλεύθερος ἔχει πρὸς τὸν δοῦλον ᾧ βελτίων εἶ), οὕτως τὸ ἀντιποιῆσαι πρὸς τὸ ποιῆσαι· ὁμοίως ᾗ καὶ ἐλεύθερῳ πρὸς ἐλεύθερον ἔχει. οὐ γὰρ δίκαιον, εἴ τις τὸν ὀφθαλμὸν ἐξέκνεψέ τινος, ἀντεκκνεπτῶναι μόνον, ἀλλὰ πλείονα παθεῖν, ἀκολουθήσαντα τῇ ἀναλογίᾳ· καὶ γὰρ ἦρξε πρότερος καὶ ἠδίκησεν. ἀδικεῖ γὰρ κατ' ἀμφότερα. ὥστε ἀνάλογον καὶ τὰ ἀδικήματα, καὶ τὸ ἀντιπαθεῖν πλείω ὧν ἐποίησε, δίκαιόν ἐστιν. ἐπεὶ δὲ τὸ δίκαιον πολλαχῶς λέγεται, διοριστέον ἂν εἴη ὅτου ποίου δικαίου ἐστὶν ἡ ἐπισκεψις· ἔστι γὰρ δίκαιον τὸ, ὡς φασιν, οἰκέτῃ πρὸς δεσπότην, καὶ υἱῷ πρὸς

B πατέρα. Ὅ δ' ἐν τούτοις δίκαιον ὁμωνύμως μὲν δόξαι λέγεσθ' ᾧ πολιτικῷ δικαίῳ. ἔστι γὰρ δίκαιον ἔφ' οὗ ἐστὶν ἡ σκέψις, τὸ πολιτικὸν δίκαιον. τοῦτο γὰρ μάλιστ' ἐστὶν ἰσότητι. κοινωνοὶ γὰρ οἱ πολιτικοί εἰσιν, καὶ ὅμοιοι βάλλονται εἶ) τῇ φύσει, ᾧ δὲ ἕτερον ἕτερος. ᾧ μὲν γὰρ πρὸς πατέρα, καὶ οἰκέτῃ πρὸς δεσπότην, οὐκ ἂν δόξειεν εἶναι δίκαιον οὐδέν. οὔτε γὰρ * ᾧ ποδὶ ᾧ ἐμῷ πρὸς ἐμέ, οὔτε τῇ χειρὶ ὁμοίως δ' οὐδ' ἑκάστῳ τῶν μορίων. ὡσαύτως οὖν δόξειεν ἔχειν καὶ ὁ υἱὸς, πρὸς πατέρα. ὥσπερ γὰρ μέρος πέφυκε τοῦ παντὸς ὁ υἱὸς, πλὴν ὅταν ἤδη λάβῃ τοῦ

C ἀνδρὸς τάξιν, καὶ χωρισθῇ ἀπ' αὐτοῦ, τότ' ἤδη ἐν ἰσότητι καὶ ὁμοιότητί ἐστι τῷ πατρί· οἱ δὲ πολῖται πρὸς ἀλλήλους φέλοισιν εἶναι. ὡς δ' αὐτως οὐδ' οἰκέτῃ πρὸς δεσπότην ἐστὶ δίκαιον, δίκαιον τῷ αὐτῷ αἰτίαν· τοῦτο γὰρ δεσπότου ἐστὶν ὁ οἰκέτης. ἀλλὰ δὴ εἰ ἔστιν αὐτῷ δίκαιον, ὃ οἰκονομικὸν δίκαιον πρὸς αὐτόν ἐστιν. οὐ τοῦτο δὲ ζητοῦμεν, ἀλλὰ τὸ πολιτικόν· ἐν ἰσότητι γὰρ καὶ ὁμοιότητι τὸ πολιτικὸν δίκαιον ἔοικεν εἶναι. ἀλλὰ δὴ τὸ μὲν ἐν γυναικὸς καὶ ἀνδρὸς κοινωνίᾳ δίκαιον, ἔστιν ἐγγύς τι πολιτικοῦ δικαίου. χεῖρον μὲν γάρ ἐστιν ἡ γυνὴ τοῦ ἀνδρός, ἀλλ' οἰκειότερον, καὶ μετέχει ἰσότητός πως μᾶλλον. διὸ-

D περ καὶ ἐκλύει τὸ πολιτικὸς κοινωνίας ὁ βίος αὐτῶν. ὡς καὶ τὸ δίκαιον τὸ γυναικὶ πρὸς ἄνδρα, μάλιστά πως ἤδη τοῦ ἄλλου πολιτικόν ἐστιν. ἐπεὶ οὖν δίκαιον τὸ ἐν πολιτικῇ κοινωνίᾳ ὄν, ἢ δικαιοσύνη τις ὁ δίκαιος πρὸς τὸ πολιτικὸν δίκαιον ἔφαμεν

γρ. τῷ παιδί, mendosè.

τῶν δικαίων ἔστι τὰ μὲν φύσει, τὰ δὲ νόμῳ. A Sed iustorum quædam natura, quędam lege sunt. Verùm arbitrari ita oportet, ne putemus nunquam excidere quæ natura sunt, quæ sanè etiam mutationem subeunt: vt, inquam, si iaculari omnes semper sinistra annitamur, tandem sinistra manu æquè ac dextra vtemur. Atqui à natura sinistra est: at dextera nihilominus natura potiora sunt sinistris, tametsi cuncta sinistrâ, sic vt & dextrâ, faciamus. Neque quòd mutari hæc queant, ob hoc à natura non sunt: verùm si vt plurimum diutiúsque ita permaneant, & sinistra est sinistra, & dextra dextra, id quod à natura est. Idem in à natura iustis, si nostro vsu immutentur, non ob hoc à natura iusta non fuerint, imò equidem fuerint. Nam quod vt plurimum perdurat, id propalam iustum à natura est: quod verò nos constituamus, legéque sciscamus, id certè iustum, atque etiam ex lege iustum nuncupamus. Præstat igitur iustum quod à natura est, illi quod ex lege. Cæterùm quod indagamus iustum, ciuile est: atqui ciuile, non naturâ, sed lege est. Porrò iniustum, & iniuria siue iniustè factum, videri possint idem esse: non sunt tamen. Si quidem iniustum, lege definitur: veluti depósito quendam fraudare, iniustum sit: at iniuria, vbi iniustè aliquid perpetretur. Itidem porrò iustum, ac (vt ita loquar) iustificatio siue id quod iustè fit, non est idem; nam iustum lege definitum est, cùm sit iustificatio, facere iusta. Quando igitur iustum, & quando non? nempe (vt paucis absoluam) cùm dedita opera, & sponte quis peregerit, (quid sponte sit paulò antè à nobis dictum est,) & quando sciuerit, & in quem & cui & qua de causa, is iusta peragit. Itidem adsimiliter erit etiam iniustus, qui sciuerit, & in quem, & cui, & cuius causa deliquerit. At cùm horum nihil sciens, iniusti tamen quippiam commiserit, tum demum iniustus non est, sed infortunatus. Nam si patrem occiderit, se hostem ratus occidere, iniustum quidem commisit, & cùm neminem affecerit iniuria, egit tamen infeliciter. Quoniam igitur non afficere iniuria, vbi iniusta peragantur, id est in ignorando positum, hoc paulò antè disseruimus: cùm neutiquam consultò quemquam offendit, neque cui, neque qua de causa factum est: definienda quoque videtur ignorãtia, quonam pacto quis per ignorantiã quem lædit, non afficit iniuria. Sit nimirum hæc definitio: Quandocumque perpetrandi aliquid causa fuerit ignorantia, id non fit sponte: & proinde ne afficit quidem iniuria. At cùm ipse suæ causa fuerit ignorantiæ, perpetraritque quippiam ex ignorantia, cuius ipse extiterit causa, is planè afficit iniuria, ac eiusmodi iure criminis arguetur:

δὲ δικαίων ἔστι τὰ μὲν φύσει, τὰ δὲ νόμῳ. δεῖ δ' οὕτως ὑπολαμβάνειν, μὴ ὡς μηδέποτε αὐ μεταπεσόντα· καίτοι τὰ φύσει ὄντα μεταλαμβάνοιτι μεταβολῆς. λέγω δ' οἷον εἰ πάντες τῇ δεξιᾷ μᾶλλον ἀεὶ βάλλειν, ὅμοιόν μέντοι καὶ ἀμφιδέξιοι· ἀλλὰ φύσει γε δεξιά ἐστι. καὶ τὰ δίκαια ὁτιοῦν ἢ πότερον φύσει βέλτιόν ἐστι τὰ δεξιὰ, κἂν πάντα ποιῶμεν τῇ δεξιᾷ, καθάπερ τῇ δίκῃ· οὐδ' ὅτι μεταπίπτει, δι' τοῦτ' ἔστιν οὐ φύσει· ἀλλ' εἰ ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ καὶ B τὰ πλείω χρόνον ὅτῳ δίκαιά ἢ ἀριστερὰ, ἀριστερὰ οὖσα, καὶ ἡ δίκη, δίκη τοῦτο φύσει ἐστίν. ὡσαύτως ὅτι τῷ φύσει δίκαιον, μὴ, εἰ μεταβάλλοι δι' ἃ ἡμετέραι χρῆσιν, διὰ τοῦτ' οὐκ ἔστι φύσει δίκαιον· ἀλλ' ἔστι. ὅ γὰρ ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ δίκαιόν, τοῦτο φύσει δίκαιον προφανές. ὃ γὰρ αὖ ἡμεῖς θῶμεν καὶ νομίσωμεν, τοῦτο καὶ ἔστι δίκαιον ἤδη, καὶ καλοῦμεν τοῦτον νόμον, δίκαιον. βέλτιον οὖν δίκαιον ὃ τῷ φύσιν, ἢ τῷ νόμον. ἀλλ' ὃ ζητοῦμεν, δίκαιόν ἐστι πολιτικόν· ὃ C ὃ πολιτικὸν, ἔστι ὃ νόμῳ, οὐ ὃ φύσει. τὸ δ' ἄδικον καὶ τὸ ἀδίκημα δόξειεν ἂν εἶναι ταὐτό· οὐκ ἔστι δέ. τὸ μὲν γὰρ ἄδικόν ἐστι πρὸ τῷ νόμῳ ὡρισμένον· οἷον, τὸ παραλαβόντα ἀποστερῆσαι ἄδικόν ἐστιν· τὸ δ' ἀδίκημά ἐστι τὸ ἤδη ἀδίκως τι πρᾶξαι. ὁμοίως δὲ τὸ δίκαιον καὶ τὸ δικαίωμα οὐ ταὐτόν. τὸ μὲν γὰρ δίκαιον πρὸ τῷ νόμῳ ὡρισμένον· τὸ δὲ δικαίωμα, πρός τε δίκαια πράξειν. πότε οὖν δίκαιον, καὶ πότε οὔ; ὡς ἁπλῶς μὲν εἰπεῖν, ὅταν πράξῃ τις D προαιρέσιν καὶ ἑκουσίως· (τὸ δὲ ἑκουσίως ὃ ὡς εἴρηται ἐν τοῖς ἐπάνω ἡμῖν·) καὶ ὅταν εἰδὼς καὶ ὧν, καὶ ᾧ, καὶ οὗ ἕνεκα, οἷον δίκαιον πράξῃ. χρ. ὁ δικαίως ὁμοίως καὶ ὡσαύτως καὶ * ὁ ἀδικῶς ἕξας, ὁ εἰδὼς καὶ ὧν, καὶ ᾧ, καὶ οὗ ἕνεκα. ὅταν δὲ μηδὲν τούτων εἰδὼς πράξῃ τι ἄδικον, ἀδικεῖ μὲν οὐκ ἔστιν, ἀτυχὴς δέ. εἰ γὰρ οἰόμενος πολέμιον ἀποκτεῖναι, πατέρα ἀπέκτεινεν, ἄδικον μέν τι ἔπραξεν· ἀδικεῖ μέν τι οὐθένα, ἀτυχεῖ δέ. ἐπεὶ οὖν τὸ μὴ ἀδικεῖν τὰ ἄδικα πράττοντα ἐν τῷ ἀγνοεῖν ἐστι τοῦτο, ὃ δὲ μικρὸν ἐπάνω ἐλέγετο, ὅταν μὴ εἰδὼς μηθ' ὃν βλάπτει, μηθ' ᾧ, μηδ' οὗ ἕνεκεν· Nicom. lib. 3. c. 1. ἀλλ' ἤδη τὸ ἀγνοεῖν διοριστέον ἐστὶ, πῶς αὐ λυομένης τῆς ἀγνοίας, ὃν βλάπτει, οὐκ ἀδικήσει. ἔστω δὴ οὗτος ὁ διορισμός· ὅταν μέν γὰρ ἡ ἀγνοια αἰτία ᾖ τοῦ πρᾶξαί τι, οὐκ ἐκὼν τοῦτο πράττει· ὥστε οὐκ ἀδικεῖ. ὅταν δ' αὐτὸς ᾖ αἴτιος τῆς ἀγνοίας, καὶ πράττῃ τι κατὰ ἄγνοιαν, ἧς αὐτὸς αἴτιός ἐστιν, οὕτω ἤδη ἀδικεῖ, καὶ δικαίως αἴτιος ὁ τοιοῦτος κληθήσεται·

velut in ebriis euenit. Vino namque mersi, si quid mali perpetrarint, sine controuersia afferunt iniuriam: quandoquidem ipsi sibi eius ignorantiæ causa extiterunt. In iis enim fuit, ne tantum proluerentur, vt ignorantes cæderent patrem. Idem in aliis est ignorantiis, quæ ex ipsis gignuntur facientibus, vt qui per ipsas inferant iniuriam, sint iniusti. Quorum autem non ipsi sunt causa, sed ignorantia, vt delinquant, neutiquam iniusti. Est enimvero eiusmodi ignorantia naturalis, velut nescij infantes, patres cædunt. Hæc nimirum naturalis inscitia non facit vt ab actione infantes dicantur iniusti. Ipsa siquidem hæc faciendi causa est inscitia. Neque ipsi suæ sunt causa inscitiæ, ideo ne iniusti quidem dicuntur. Verùm de ferenda iniuria quid dicemus? vtrùm qui afficitur iniuria, sponte afficitur, an non? Iusta namque, & iniusta, sponte agimus: at non sponte afficimur iniuria. Cruciatus siquidem deuitamus: & proinde non dubium quin non sponte afficiamur iniuria, quòd vltro nemo lædi sufferat. Nam affici iniuria, nonne est offendi? Est ita. At sunt quibus licuit æquale assequi, idque aliis concedunt. Quòd si æquale consequi, iustum fuit: & minus habere, iniuria affici; spontéque minus habet; sponte ergo, ait, quis afficitur iniuria. Verùm manifestum hinc quoque est, quòd nemo sponte lædítur. Nam cuncti, qui minùs consequuntur, illius vice nanciscuntur aut honorem, aut laudem, aut gloriam, aut amicitiam, aut aliud quid id genus. Verùm qui in vicem alicuius aliquid recipit, cuique rependitur pro eo quod amittit, neutiquam afficitur iniuria. Quòd si iniuria non afficitur, ne quidem sponte ergo. Rursus qui minùs assequuntur, & quatenus æquale non accipiunt, affecti iniuria, iidem nobilitati & exornati hac de causa euadunt: quòd dicant, Æquale mihi capere licuit, at nolui: cessi equidem seniori aut amico. Atqui affectus iniuria, nemo id sibi laudi ducit, neque iactat se ideo. Quòd si acceptis iniuriis nulla gloriatio est, at propter ista gloriari solent, prorsus necesse est, vt qui hoc modo minùs acceperint, nulla iniuria fuerint affecti. Quòd si iniuriæ non subiiciuntur, ne quidem sponte afficiuntur iniuria. Interim in huiusmodi oratione, controuersari videmur incontinentibus: quandoquidem incõtinens, nequiter agendo, se offendit, idque sponte facit: consultò igitur sese ipse lædit: proinde sponte ipse à sese afficitur iniuria. Cæterùm hîc proposita definitio, hanc præpedit rationem. Est autẽ definitio, Neminem velle affici iniuria. At incontinens, volens incontinenter agit, proinde ipse se afficit iniuria; vult ergo mala sibi infligere.

A οἷς ὅτι τῶν μεθυόντων. οἱ γὰρ μεθύοντες, καὶ προπίξαντές τι κακὸν, ἀδικοῦσι· τῆς γὰρ ἀγνοίας αὐτοί εἰσιν αἴτιοι. ὄφλω γὰρ αὐτοῖς μὴ * πίνειν τοσοῦτον, ὥστ' ἀγνοῆσαι τύπτοντες τὸν πατέρα. ὁμοίως καὶ ὅτι τῶν ἄλλων ἀγνοιῶν, ὅσαι μὴ γίνονται δι' αὐτούς, οἱ κατ' αὐτὰς ἀδικοῦντες ἀδικοι. ὧν δ' μὴ αὐτοί εἰσιν αἴτιοι, ἀλλ' ἡ ἄγνοια κἀκείνοις ἐστὶν αἰτία τοῖς πράξασι τὸ πρᾶξαι, οὐκ ἄδικοι. ἔστι δ' ἡ τοιαύτη ἄγνοια ἡ φυσικὴ, οἷς τὰ παιδία ἀγνοοῦντα τοὺς πατέρας τύπτουσιν· ἀλλ' ἐν τούτοις ἀγνοια φυσικὴ ἅπασα, ἐν ποίᾳ δ' τῶν πράξιν ταύτην τὰ παιδία λέγεσθαι ἄδικα. ἡ γὰρ ἄγνοια αἰτία τοῦ πρᾶξαι ταῦτα· τῆς δ' ἀγνοίας οὐκ αὐτὰ αἴτια· διὸ οὐκ ἄδικα λέγονται. ὑπὸ δ' τοῦ ἀδικεῖσθαι πῶς; πότερον ἑκόντα ἐστὶν ἀδικεῖσθαι, ἢ οὔ; δίκαια μὲν γὰρ οὐκ ἄδικα προσπίπτοντα ἐκόντες, ἀδικούμεθα δ' οὐκέτι ἑκόντες· τὸ γὰρ κολάζεσθαι φεύγομεν. ὥστε δῆλον ὅτι οὐκ ἂν ἀδικοίμεθα ἑκόντες. οὐδεὶς γὰρ ἑκὼν βλάπτεσθαι ὑπομένει. τὸ δὲ ἀδικεῖσθαι, βλάπτεσθαί ἐστιν. ναί. ἀλλ' εἰσί τινες, οἷ δέον αὐτοὺς τὸ ἴσον ἔχειν, προσχωροῦσι τισίν. ὥστε εἰ τὸ ἴσον ἔχειν ἐστὶ δίκαιον, τὸ ἔλαττον ἔχειν, ἀδικεῖσθαί ἐστιν· ἔλαττον δ' ἔχει ἑκών· ἑκὼν ἄρα, φησὶν, ἀδικεῖται. ἀλλ' ἐντεῦθεν πάλιν δῆλον ὅτι οὐχ ἑκών. πρῶτος γὰρ οἱ ἔλαττον λαμβάνοντες, δοκοῦσι καλλωπίζεσθαι ἢ ὑβρίζειν, ἢ ἔπαινον, ἢ δόξαν, ἢ φιλίαν, ἢ ἄλλό τι τῶν τοιούτων· ὁ δ' ἀδικαπαλλαττόμενός τι, ἀνθ' οὗ προΐεται, οὐκέτι ἀδικεῖται· * εἰ δ' μή, ἀδικεῖται. ἔτι πάλιν οἱ δ' ἔλαττον λαμβάνοντες, καὶ ἀδικούμενοι, * εἰ οὐκ ἴσον λαμβάνουσιν, οὗτοι καλλωπίζονται καὶ σεμνύονται ὅτι τῶν τοιούτων, οὓς φασὶν· ἄξιόν μοι ἴσον λαμβάνειν, οὐκ ἐλάμβανον, δηλαδὴ πρεσβυτέρῳ, ἢ φίλῳ· ἀδικούμενος δέ γε οὐδεὶς σεμνύεται. εἰ δ' ὅτι τοῖς ἀδικήμασι μὴ σεμνύονται, ὅτι δ' τούτοις σεμνύονται, ὅλως οὐκ ἀδικοῦντο οὕτως ἐλαττούμενοι. εἰ δ' μὴ ἀδικοῦνται, ἀδ' ἀδικοῦντες ἀδικοῦντο· πρὸς δὴ ταῦτα τοῖς ἐν τοῖς λόγοις ὅτι τὰ ἀκράτειας λόγοις ἐνδυσθαι· ὁ γὰρ ἀκρατὴς βλάπτει αὐτὸς αὑτὸν εἰδώς· ὥστε ἑκὼν αὐτὸς ὑφ' αὑτοῦ ἀδικεῖται. ἀλλ' ἐνταῦθα ὁ διορισμὸς προσκρούει τὴν λόγον τόπον. ἔστι δ' ὁ διορισμὸς οὗτος, τὸ μηδένα βούλεσθαι ἀδικεῖσθαι. ὁ δὲ γε ἀκρατὴς, βουλόμενος πρᾶξαι τὰ κατὰ τὴν ἀκρασίαν ὥστε αὐτὸς αὑτὸν ἀδικεῖσθαι βούλεται ἆρα τὰ φαῦλα πρᾶξαι αὐτῷ.

Nicom. l. 5. c. 11.

γρ. πῶς

γρ. ἢ οὐκ

Legò, εἰ δὲ μὴ ἀδικεῖται, οὐχ ἑκὼν ἄρα ἀδικεῖται. vt mox, εἰ δ' μὴ ἀδικ. &c: sic ferè Valla.

Nicom. l.5.c. vlt.

ἀλλ' οὐδεὶς βούλεται ἀδικεῖσθαι· ὥστ' οὐδ' ὁ ἀκρατὴς αὐτὸς αὑτὸν ἔχων ἀδικήσει. ἀλλ' ἴσως ἐνταῦθα πάλιν ἀπορήσειέν τις, εἰ ἔστι γε ἐνδέχεσθαι αὐτὸς αὑτὸν ἀδικεῖν; ἔτι μὲν δὴ τῷ ἀκρατεῖς σκοπουμένῳ ἔοικεν ἐνδέχεσθαι. καὶ πάλιν οὕτως· εἰ γὰρ ἃ ὁ νόμος προστάττει πράττειν, ταῦτά ἐστι δίκαια, ὁ μὴ προστάττων ταῦτα, ἀδικεῖ· καὶ εἰ πρὸς ὃν κελεύει προστάττειν, πρὸς τοῦτον εἰ μὴ προστάττει, τοῦτον ἀδικεῖ· ὁ δὲ νόμος κελεύει σώφρονα εἶναι, οὐσίαν κεκτῆσθαι, σώματος ἐπιμελεῖσθαι, καὶ ταῦτα τὰ ποιαῦτα· ὁ ἄρα ταῦτα μὴ προστάττων, ἀδικεῖ αὐτόν. εἰς οὐδένα γὰρ ἄλλον τῶν τοιούτων ἀδικημάτων ἡ διαφορά ἐστιν. ἀλλὰ μήποτε ταῦτα οὐκ ἀληθῆ ἐστίν, οὐδ' ἐνδέχεσθαι αὐτὸν ἀδικεῖν αὑτόν. τὸν γὰρ αὐτὸν οὐκ ἐνδέχεται κατὰ τὸν αὐτὸν χρόνον πλεῖον ἔχειν καὶ ἔλαττον, οὐδ' ἔχοντα ἅμα καὶ ἄκοντα· ἀλλὰ μὲν ὁ ἀδικῶν, ἢ ἀδικεῖ, πλέον ἔχει. ὁ δ' ἀδικούμενος, ἢ ἀδικεῖσθαι, ἔλαττον. εἰ ἄρα αὐτὸς αὑτὸν ἀδικεῖ, ἐνδέχεται τὸν αὐτὸν χρόνον καὶ πλεῖον ἔχειν καὶ ἔλαττον. ἀλλὰ τοῦτ' ἀδύνατον· οὐκ ἄρα ἐνδέχεται αὐτὸν αὑτὸν ἀδικεῖν. ἔτι ὁ μὲν ἀδικῶν, ἑκὼν ἀδικεῖ· ὁ δὲ ἀδικούμενος, ἄκων ἀδικεῖται. ὥστε εἰ ἐνδέχεται αὐτὸν αὑτὸν ἀδικεῖν, ἐνδέχοιτ' ἂν ἅμα καὶ ἑκουσίως καὶ ἑκουσίως πράττειν τι. τοῦτο δὲ ἀδύνατον. οὐκ ἄρα καὶ οὕτως ἐνδέχεται αὐτὸν αὑτὸν ἀδικεῖν. ἔτι εἷς λαμβάνει οὐκ τὴν τοῦ μέρους ἀδικημάτων. ἀδικεῖσθαι γὰρ πρώτως ἢ τοι τὸν ἀκόλαστον ἀποστερηθέντες, ἢ μοιχευθέντες, ἢ κλαπέντες, ἢ ἄλλο τὴν τοῦ μέρους ἀδικημάτων ποιηθέντες. ὁ δὲ πώποτε αὐτὸς αὑτὸν ἀκόλαστον ἀπεστέρησεν, οὐδ' ἐμοίχευσε τὴν ἑαυτοῦ γυναῖκα, οὐδ' ἔκλεψεν αὐτὸς τὰ ἑαυτοῦ. ὥστε εἰ τὸ μὲν ἀδικεῖν ἐν τοῖς τοιούτοις ἐστί, τούτων δὲ μηδὲν ἐνδέχεται πρὸς αὐτὸν ποιεῖν, οὐκ ἂν ἐνδέχοιτο αὐτὸν ἀδικεῖν. εἰ δὲ μή, οὐ τόγε πολιτικὸν ἀδίκημα, ἀλλὰ τὸ οἰκονομικόν. εἰ γὰρ ψυχὴ εἰς πλείω μεμερισμένη, ἔχει τι αὐτῆς, τὸ μὲν χεῖρον, τὸ δὲ βέλτιον. ὡς εἴ τι ἐγίνετο * τῶν ἐν ψυχῇ ἀδικημάτων, μερῶν πρὸς ἄλληλα. τὸ οἰκονομικὸν γὰρ ἀδίκημα διελόμεθα, τῷ ὅτι τὸ χεῖρον καὶ βέλτιον, ὡς γίνεσθαι πρὸς αὐτὸν ἄδικον καὶ δίκαιον. οὐ τοῦτο δ' ἡμεῖς ὑπεσχόμεθα, ἀλλὰ τὸ πολιτικόν. ὥστε τοῖς τοιούτοις ἀδικήμασιν ἐν οἷς ἡμεῖς ζητοῦμεν, οὐκ ἐνδέχεται αὐτὸν

Suspectus locus.

A Atqui vult nemo affici iniuria, proinde ne incontinens quidem ipse, sese sponte affecerit iniuria. Cæterùm hinc fortassis ambigat quispiam, numquid accidat vt sibi quispiam inferat iniuriam. In incontinentem siquidem iniecta consideratione videatur contingere, hoc nempe modo, si quæ agenda lex iubet, ea sunt iusta; qui non agit ea, iniustè facit. at si erga quem agendum iubeat, neutiquam erga eundem id egerit, ipsum afficit iniuria. Lex certè temperantem esse iubet, rem suam non B oblimare, siue rem facere, corpus curare, ac id genus alia. Qui ergo hæc non peragit, se afficit iniuria: quandoquidem erga alium neminem, talium est affectio iniuriarum. Sed videndum ne hæc parum vera extiterint, vt contingat se quempiam afficere iniuria. Contingere enim quî potest, vt eodem tempore plus quispiam habeat, & minus: vt simul sponte, & inuitò agat quicquam? Siquidem qui afficit iniuria, quatenus afficit, plus admittit: iniuria affectus, quatenus afficitur, minùs. Quòd si ipse sibi C infert iniuriam, contigerit vt per idem tempus plus idem habeat, & minùs. Verùm hoc fieri non potest. Non ergo se quispiam affecerit iniuria. Rursus, qui afficit iniuria, sponte facit iniuriam, at affectus iniuria, inuitus fert iniuriam. Proinde si contingat se quempiam afficere iniuria, contigerit simul & inuitò, & sponte quicquam agere. Id autem fieri non potest: ne quidem igitur ita contigerit, sibi quemquam inferre iniuriam. D Rursus, si considerauerit quispiam particulares iniurias, *idem apparet*. Nam quicumque alteri faciunt iniuriam, id illi faciunt, aut depositò fraudando, aut adulterium committendo, aut aliquod eiusmodi iniuriæ genus particulatim admittendo: nec tamen quispiam se vnquam depositò fraudauit, neque suam adulterio vitiauit vxorem, neque sibi furatus est. Itaque si istis modis infertur iniuria, neque contigit horum quicquam aduersùm se facere, ne id quidem contigerit cuipiam se afficere iniuria. Sin se- E cus, ea non fuerit ciuilis iniuria, sed domus administrationis, planéque familiaris. Anima siquidem in plures distributa partes, vnam habet suam quidem deteriorem, alteram verò meliorem: proinde si quid in anima procreetur iniuriarum, id partium aduersùm se inuicem est. Familiarem porrò iniuriam distribuimus in deteriorem ac meliorem, vt fiat aduersùm se iustũ, & iniustum. Verũ id nos nunc non coniectamus, sed ciuile. Et proinde in id genus iniuriis, quas nunc demum perueſtigamus, neutiquã contingit vt se quisquam afficiat iniuria.

At insuper vter afficit iniuria, & in vtro iniuria est, in eóne, qui vtcumque iniustè possideat, an in iudicante, atque distribuente, veluti in certaminibus? Enimvero qui præmium à præside, atque hæc iudicante accepit, non ipse facit iniuriam, tametsi ei iniustè tributum est, sed qui tulit iudicium, maléque attribuit, is affecit iniuria. Estque vbi idem afficiat iniuria, & vbi non. Nam quatenus verè, & vt iusti natura postulabat, non iudicauit, eatenus affecit iniuria: quatenus verò eidem iustum esse visum est, neutiquam affecit iniuria. Quoniam autem de virtutibus, & quæ sint, & in quibus, & circa quæ, iam dictum est; de singulisque, quod, si recta agamus ratione, sit optimum: ita nimirum ex recta ratione agere dicendo, est, vt si quis dixerit valetudinem fieri optimam, si quis salubribus vescatur. Id vtique minùs apertum: & proinde dicat aliquis, Aperito mihi quæ sunt salubria. Idem erit in ratione, & tam quid sit ratio, quàm quæ sit recta ratio *scire postulabit*. Fermè fuerit necessarium, primùm in quo ratio gignitur, considerare.

A αὐτὸν ἀδικεῖν. πότερον δὲ πάλιν ἀδικεῖ, ϗ ἐν Nicom. li. 5. c 12.
ποτέρῳ ὄντι τὸ ἀδίκημα, ἐν ᾧ ἀδίκως ὁποιῶ
ἔχοντι, ἢ τῷ κρίναντι, ϗ ᾧ ἀπονείμαντι, ὥσ-
περ ἐν τοῖς ἀγῶσι; ϗ γὰρ ὁ λαβὼν τὸν φοίνικα
οὐδὲ τὸ ἐφεστῶτος, ϗ ταῦτα κρίναντος, οὐκ
ἀδικεῖ, κἂν ἀδίκως αὐτῷ ἀποδοθῇ· ἀλλ' ἤδη
ὁ κρίνας κακῶς ϗ δούς, οὗτ' ἀδικεῖ· ϗ οὗτ'
ἔστι μὴ ἢ ἀδικεῖ, ἔστι δ' ἢ οὐκ ἀδικεῖ· ἢ μὴ
γὰρ ὃ τῇ ἀληθείᾳ ϗ τῇ Φύσει ὂν δίκαιον μὴ
ἔκρινε, ταύτῃ ἀδικεῖ· * ἢ δ' ᾧ τὸ αὐτῷ δοκοῦν γρ. ἢ δὲ τὸ ἀ. ταὐ. τὸ δ.
B εἶ) δίκαιον, οὐκ ἀδικεῖ· ἐπεὶ δ' ὑπὸ τῶν Nicom. l. 7. c. 1.
ἀρετῶν εἴρηται ϗ τίνες εἰσί, ϗ περὶ ποῖα, ϗ Valla, τὸ
περὶ ἑκάστης αὐτῶν, ὅτι εἰ μέλλομεν ϗ τὸν βέλ. vel εἶν β.
ὀρθὸν λόγον * τὸν βέλτιστον, τὸ μὲν οὕτως εἰπεῖν,
τὸ δ' ϗ τὸν ὀρθὸν λόγον περὶ τούτων, ὅμοιόν ἐστιν,
ὥσπερ αὖ εἴ τις εἴποι, ὅτι ὑγίεια ἄριστ' ἂν γέ-
νοιτο, εἰ τὰ ὑγιεινὰ προσφέροιτο· τὸ δὴ
τοιοῦτον ἀσαφές· ἀλλ' ἔρχ μοι, τὰ ποῖα δῆλα-
σάφησόν ἐστιν ὑγιεινά· ὅτω ϗ ὅπῃ τῷ λόγου, Videtur aliquid deesse.
τί ἐστιν ὁ λόγος, ϗ τίς ὁ ὀρθὸς λόγος· ἀναγ-
C καῖον ἴσως ἐστὶ πρῶτον μὲν ἐν ᾧ ὁ λόγος ἐγ-
γίνεται, ὑφ' τούτου διελέσθαι.

CAPVT XXXV.

De duplici vi mentis & vtriusque habitu.

PAucis equidem de anima antea locuti, diximus animæ partem esse, quæ habeat rationem, partem, quæ sit rationis expers. Ea, inquam, pars vna animæ habens rationem, in duas est partes distributa: quarum vna quidem consultatrix, altera autem scientiæ indagatrix. Quæ quòd inter se inuicem distinguantur, ex subiectis facile fuerit intueri. Nam quemadmodum inter se inuicem differunt colores, & succus, & sonus, & odor, itidem alios ipsis sensus natura accommodauit. Sonum namque auditu, succum gustu cognoscimus, & colorem visu. Similiter, cætera quoque ita se habere oportet existimare. Quòd porrò alia sint subiecta, alias quoque esse animæ partes manifestum est, quibus illa cognoscimus. Aliud siquidem intellectu percipitur (intellectile vocant;) aliud sensu, (sensile appellant.) Atqui subiecta illa, anima deprehẽdimus. Alia ergo pars fuerit, quæ circa sensilia, & alia, quæ circa intellectilia. Consultatrix autem circa sensilia, & ea quæ in motu sunt, versatur, atque prorsus circa omnia quæ in ortu interitúque sunt. Nam consultamus de eis quæ in nostra sunt potestate agendi ac non agendi cum delectu, circa quæ consilium ac delectus est agendi, *vel non agendi*. Hæc ni-

ΚΕΦΑΛ. λε'.

Περὶ τῆς ὀρθοῦ λόγου, ϗ περὶ ψυχῆς πάλιν, ϗ
τῶν ἐν αὐτῇ, ἐπιστήμης, τέχνης, φρονήσεως,
νοῦ, σοφίας, ὑπολήψεως, συνέσεως, ϗ
δεινότητος. ϗ ἀπορίαι περὶ αὐτῶν ποικίλαι.

ΔΙωρίσθη μὲν οὖν ὑπὸ ψυχῆς ὡς τύ- Nicom. l. 6. c. 1.
πῳ ϗ πρότερον, ὅτι τὸ μὲν αὐτῆς ἔστι
D λόγον ἔχον, τὸ δ' ἄλογον μόριον τῆς ψυχῆς. ἔστι δὴ
εἰς δύο τοῦτο διαίρεσιν ἔχον, τὸ λόγον ἔχον μόριον τῆς
ψυχῆς· ὧν ἔστι τὸ μὲν βουλευτικόν, τὸ δ' ἐπιστη-
μονικόν. ὧν δὴ ἕτερα δηλῶν ἐστιν, οἷς τὰ ὑπο-
κείμενα αὐτῶν γνωρίζοιτο φύσει. ὥσπερ γὰρ δὴ ἕτε-
ρά ἐστιν δηλῶν χρῶμά τε ϗ χυμὸς, ϗ φό-
φος ϗ ὀσμή· ὡσαύτως ϗ τὰς αἰσθήσεις ἑτέρας
αὐτῶν ἡ φύσις ἀπέδωκε. φόφον μὲν γὰρ ἀκοῇ,
χυμὸν δὲ γεύσει γνωρίζομεν, χρῶμα δὲ ὄψει.
ὁμοίως δὲ ϗ τἆλλα τὰ αὐτὸν τρόπον δεῖ ὑπο-
E λαμβάνειν. ἐπεὶ δ' ἕτερα τὰ ὑποκείμενά
ἐστιν, ἕτερα ϗ τὰ τῆς ψυχῆς εἶ) δεῖ μέρη, οἷς ταῦ-
τα γνωρίζομεν. ἕτερον δ' ἐστὶ τὸ νοητὸν ϗ τὸ αἰ-
σθητόν· ταῦτα δὲ ψυχῇ γνωρίζομεν. ἕτερον
ἄρ' ἂν εἴη τὸ μόριον τὸ περὶ αἰσθητὰ ϗ τὰ νοη-
τά. τὸ δὲ βουλευτικὸν, περὶ τὰ αἰσθητὰ ϗ ἐν κι-
νήσει, ϗ ἁπλῶς ὅσα ἐν χρόνῳ τε ϗ φθορᾷ ἐστιν.
βουλεύομεθα γὰρ ὑπὲρ τούτων ἃ ἐφ' ἡμῖν ἐστι ϗ
πρᾶξαι ϗ μὴ πρᾶξαι προηγουμένοις, περὶ ἃ
ἐστι βουλὴ ϗ προαίρεσις· ὃ πρᾶξαι, ἢ μὴ πρᾶ-

ξαι· ταῦτα δ' ἐστὶν αἰσθητά, καὶ ἐν παντὶ τῷ μεταβάλλειν. ὥστε τὸ προαιρετικὸν μόριον τῆς ψυχῆς, καὶ τὸν λόγον * τὸν αἰσθητόν ἐστι. περὶ τῶν δὴ διωρισμένων, μετὰ ταῦτα λεκτέον δοκεῖ εἶναι, ὅπερ ἐφ' ἀρχῆς ἐστὶν ὁ λόγος, καὶ τἀληθὲς ὡς ἔχει σκοπούμεθα. (ἔστι δὲ ὑπόληψις, φρόνησις, νοῦς, σοφία, ὑπόληψις) τοῦτο τί δὴ ἕκαστον τούτων ἐστίν. ἢ μὲν δὴ ὑπόληψις ὑπόληψίς τις ἐστὶ καὶ τοῦ ὑπολητοῦ, καὶ τοῦτο μετὰ

γρ. τῶν αἰσθητῶν ἐστι Vallæ codd. aliter. Nicom. l. 6. c. 3.

γρ. ποιητικοῖς.

* ἀποδείξεως καὶ λόγου ἀφαιρουμένου. ἡ δὲ φρόνησις περὶ τὰ πρακτά, ἐν οἷς αἵρεσις καὶ φυγή, καὶ ἐφ' ἡμῖν ἐστι πρᾶξαι καὶ μὴ πρᾶξαι. ἔστι δὴ τῶν ποιουμένων καὶ πραττομένων ἡ αὐτὸ τὸ ποιητικὸν καὶ πρακτικόν. τῶν μὲν γὰρ ποιητικῶν ἐστι τὸ πρός τινὰ ποίησιν ἄλλο τέλος· οἷον πρὸς τὸ οἰκοδομικόν, ἐπειδὴ ἔστιν οἰκίας ποιητική, οἰκία αὐτῆς ὂν τέλος παρὰ τὸ ποίησιν. ὁμοίως ὅτι τεκτονικῆς, καὶ τῶν ἄλλων τῶν ποιητικῶν. ὅτι δὲ τῶν πρακτικῶν οὐκ ἔστιν ἄνευ τέλος πρὸς αὐτόν τὸ πρᾶξιν· οἷον πρὸς τὸ καλῶς ζῆν οὐκ ἔστιν ἄνευ τέλος ἀλλ' αὐτὸ τοῦτο τέλος ἡ ἐνέργεια καὶ ἡ πρᾶξις. περὶ μὲν οὖν τὸ πρᾶξιν καὶ τὰ πρακτά, ἡ φρόνησις. περὶ δὲ τὸ ποίησιν καὶ τὰ ποιητά, ἡ τέχνη. ἐν γὰρ τοῖς * ποιητοῖς μᾶλλον ἢ τοῖς πρακτοῖς ἐστι τὸ τεχνάζειν. ὥστε ἡ φρόνησις ἂν εἴη ἕξις τις προαιρετικὴ καὶ πρακτικὴ τῶν ἐφ' ἡμῖν ὄντων· καὶ πρᾶξαι εἰς ὃ συμφέρον ἢ δὴ καὶ σῴζειν. ἔστι δ' ἡ φρόνησις ἀρετή, ὡς δόξειεν ἄν, οὐχ ὑπόληψις. ἐπαινετοὶ γὰρ εἰσιν οἱ φρόνιμοι· ὁ δ' ἔπαινος ἀρετῆς. ἔτι δ' ὑπόληψις μὲν πάσης ἀρετή ἐστι. φρονήσεως δ' οὐκ ἔστιν, ἀλλ' ὡς ἔοικεν αὐτό τί ἐστιν ἀρετή. ὁ δὲ νοῦς ἔστι περὶ ταὐτὰ ἀρχαὶ τῶν νοητῶν καὶ τῶν ὅρων. τοῦ μὲν γὰρ ὑπόληψις τῶν μετ' ἀποδείξεως ὅρων ἐστίν. αἱ δ' ἀρχαὶ διαπόδικτοι. ὥστ' οὐκ ἂν εἴη περὶ ταὐτὰ ἀρχαὶ ἡ ὑπόληψις, ἀλλὰ νοῦς. ἡ δὲ σοφία ἐστὶν ἐξ ὑπολήψεως καὶ νοῦ συγκειμένη. ἔστι γὰρ τοῦ σοφία καὶ περὶ ταὐτὰ ἀρχαὶ, καὶ ταῦτ' οὐκ τῶν ἀρχῶν ἔνδειξιν ἔχουσιν, περὶ ἃ ἡ ὑπόληψις. ἢ μὲν οὖν περὶ ταὐτὰ ἀρχαὶ, τῷ νοῦ αὐτὴ μετέχει· ἢ δὲ περὶ τὰ μετὰ ταὐτὰ ἀρχαὶ μετ' ἀποδείξεως ὄντα, τῆς ὑπολήψεως μετέχει. ὥστε δῆλον ὅτι ἡ σοφία ἐστὶν οὐκ νοῦ καὶ ὑπολήψεως συγκειμένη. ὥστ' εἴη ἂν περὶ ταὐτὰ, περὶ ἃ καὶ ὁ νοῦς καὶ ἡ ὑπόληψις. ἡ δὲ ὑπόληψις ἐστιν, ἢ περὶ ἀπόρων ἐπαμφοτερίζομεν, περὶ οἷα τ' ἂν καὶ μὴ εἶναι· πότερον δ' ἐστὶν ἡ φρόνησις καὶ ἡ σοφία ταὐτὸν, ἢ οὔ;

A mirum sensilia, in motúque ad permutandum. Proinde pars animæ qua res agendas aut non agendas deligimus, sensilis. His itaque definitis, deinceps dicendum fuerit, quandoquidem de veritate est nobis sermo, & verum cuiusmodi sit considerabamus: (est autem scientia, prudentia, mens, sapientia, existimatio:) *dicendum inquam fuerit*, circa quod vnumquodque istorum sit. Scientia igitur, circa id quod sub scientiam cadit: quod cum demonstratione ac ratione est explicatum. Prudentia verò, circa ea quæ sub actionem cadunt, in quibus delectus B euitatióque, & in nobis agere, ac non agere est. Iam verò eorum quæ fiunt, quæque aguntur, non est communis quædam facultas tam ad faciendum quàm ad agendum apta. Facultati enim ad faciendum idonex, alius est præter effectionem finis. vt in ædificandi arte, cuius est domos ædificare, præter effectionem, finis ei est propositus, domus: idem est in arte fabrili, & reliquis omnibus quæ pertinent ad faciendum aliquod opus: (vulgò effectiuas vocant, Græci ποιητικάς.) At in iis artibus quæ ad res C agendas pertinent, (actiuas vulgò vocant, πρακτικάς,) præter actionem, nullus est alius finis: vt præter citharæ modulatum, finis non est alius: sed id ipsum pro fine est, operatio atque actio. Circa actionem itaque, & quæ in agendo posita sunt, prudentia: circa effectionem, & quæ in faciendo posita sunt, ars: siquidem in faciendo potiùs quàm agendo, est artem exercere. Proinde fuerit prudentia, deligendi & agendi quæ in nostra sunt potestate, habitus, tendente ad commodum ipsa quoque actione. Pru- D dentia virtus est, non (vt facile est intueri) scientia. Laudandi siquidem sunt prudentes: at laus, virtutis est. Item scientiæ quidem omnis virtus est: at prudentiæ, virtus non est, sed (vt apparet) id ipsum quiddam, virtus est. Mens porrò, est circa principia intellectilium. Scientia verò eorum quæ sunt cum demonstratione. Atqui principia sunt indemonstrabilia: & proinde non circa principia scientia est, sed mens. Sapientia porro ex scientia mentéque constituitur. Com- E plectitur enim sapientia, tam principia quàm quæ ex principiis sunt demonstrata, circa quæ versatur scientia. Quatenus igitur principia complectitur sapientia, est ipsa quoque mentis particeps. At quatenus circa ea quæ post principia sunt, cum demonstratione, scientiæ est particeps: & proinde non dubium est quin sapientia ex mente scientiáque confletur. Proinde circa ea versabitur, circa quæ mens atque scientia. Existimatio est, qua in omnibus ferimur ancipites, eáne ita, an secus. Sed vtrùm prudentia & sapientia idē est, an non?

Sapientia enim est circa quæ cum demonstratione, quęque semper ita habent. Prudentia non de talibus, sed de his quæ sunt in permutatione: quemadmodum rectum, inflexúmve, & cauum & talia, quæ sunt ciusmodi. At vtilia, , & quæ conferunt, eo non habent modo, vt non inter se inuicem permutentur: sed permutantur, vt nunc hoc conferat, quod cras non conferet: & huic licet, huic autem non: atque hoc modo conferat. Atqui circa ea quæ conferunt, prudentia est, non sapientia. Differunt ergo inter se prudentia atq; sapientia. Vtrùm autem sapientia virtus est, an non? Hinc perspicuum est, ex ipsa certè prudentia, virtutem esse. Nam si virtutis est prudentia, partis nempe alterius (vt diximus) quæ ex ratione sunt: éstque prudentia, quàm sapientia, deterior. Circa deteriora enim versatur: quandoquidem sapientia circa æternum diuinúmque, vt diximus, cùm prudentia de hominis sit commodo. Quare si quod deterius, virtus est; æquum etiam fuerit, quod melius est, esse virtutem. Non dubium igitur quin sapientia sit virtus. Quid est autem, seu circa quod industria siue intelligentia? Est nempe industria, in quibus & prudentia, circa ea quæ sub actionem cadunt. Industrius siquidem siue intelligens dicitur, quatenus consulere rectè aliquid, iudicare ac perspicere potuerit; circa pusilla in pusillisque eius iudicium est. Igitur industria, atque industrius, prudentiæ, & prudentis pars: nec citra hæc. Neque enim industrium à prudente separaueris. Idem profectò & in astutia existimandum est. Nam astutia, & astutus, non est quidem prudentia, neque prudens: verumtamen prudens, astutus: ideo astutia adiuuat quodammodo prudentiam. Cæterùm astutus etiam malus dicitur: quemadmodum Mentor astutus quidem fuisse visus est, non etiam prudens. Prudentis namque, & prudentiæ est, optima expetere, eáque semper sibi proponere atque actitare: at astutiæ, & astuti fuerit, coniectare ex quibusnam demum fiant singula, quæ sub actionem cadunt, eáque sibi parare. Astutus igitur in huiusmodi ac circa talia esse videatur. Dubitauerit quispiam, & admirari potuerit, quòd loquentes de moribus, déque ciuili negotio, de sapientia dicamus. Nempe quia primùm quidem de hac re non videatur esse aliena consideratio, si (vt diximus) est virtus. Item philosophi est, de iis omnibus vel obiter tractare quæ in eodem fuerint. At necessarium, cùm de his quæ in anima, loquimur, de omnibus dicere. Atqui est in anima sapientia, proinde alienum non fuerit de anima quoque dicere.

A ἡ μὲν γὰρ σοφία ἔστι περὶ τὰ μετ' ἀποδείξεως καὶ ἀεὶ ὡσαύτως ὄντα· ἡ δ' φρόνησις οὐ περὶ ταῦτα, ἀλλὰ περὶ τὰ ἐν μεταβολῇ ὄντα. λέγω δ' οἷς ἄλλο μὲν ἡ καμπύλον, καὶ κοῖλον καὶ τὰ τοιαῦτα, * ἢ ἔστι τοιαῦτα. τὰ δ' γρ. ἃ ἐ. συμφέροντα οὐχ ἅπερ οὕτως ἔχουσι τὸ μὴ εἰς ἄλληλα μεταβάλλειν, ἀλλὰ μεταβάλλουσι. καὶ νῦν μὲν συμφέρει τοῦτο, αὔριον δ' οὔ· ἐκ δὲ μὲν, ἐκ δ' οὔ· καὶ οὕτω μὲν συμφέρει, ἐκείνως δ' οὐ συμφέρει. περὶ δὲ τὰ συμφέροντα ἔστιν ἡ φρόνησις, ἡ δὲ σοφία οὔ. ἕτερον ἄρα καὶ ἡ σοφία καὶ ἡ φρόνησις. πότερον δ' ἔστιν ἡ σοφία ἀρετή, ἢ οὔ, δῆλον ἐκ τούτων δεῖ λαβεῖν αὐτοῖς. ἔστι δ', ὅτι ἔστιν ἀρετὴ ἐξ αὐτῆς τῆς φρονήσεως. εἰ γὰρ ἡ φρόνησις ἀρετή ἐστιν (ὡς φαμὲν) τῷ μείζονι τῷ ἑτέρου τὴν λόγον ἐχόντων· ἔστι δὲ χεῖρον ἡ φρόνησις τῆς σοφίας· περὶ χείρω γὰρ ἐστιν. (ἡ μὲν γὰρ σοφία περὶ τὸ ἄριστον, καὶ τὸ θεῖον, ὡς φαμέν· ἡ δὲ φρόνησις, περὶ τὸ συμφέρον ἑαυτῷ.) εἰ οὖν τὸ χεῖρον ἀρετή ἐστι, τό γε βέλτιον εἰκὸς ἔστιν ἀρετὴν εἶναι. ὥστε δῆλον ὅτι ἡ σοφία ἀρετή ἐστιν. Η δὲ

B σύνεσις τί ἐστιν, ἢ περὶ τί; ἔστι δ' ἡ σύνεσις ἐν οἷς περ καὶ ἡ φρόνησις, περὶ τὰ πραχτά. ὁ γὰρ συνετὸς τοῦ λέγειν δυνατὸς βουλεύεσθαι· καὶ ἐν ᾧ ὀρθῶς τι κρῖναι καὶ ἰδεῖν, περὶ μικρόν τε καὶ ἐν μικροῖς ἡ κρίσις αὐτῷ. ἔστιν οὖν ἡ σύνεσις καὶ ὁ συνετὸς μέρος τι φρονήσεως καὶ τοῦ φρονίμου, καὶ * οὐκ ἀνὴρ τούτου. ἃ γὰρ αὖ χρεὼ- γρ. ἀνὴρ αὖ. σας τῷ συνετὸν τῷ φρονίμου. ὁμοίως δ' αὖ δόξειεν ἔχειν καὶ τὸ ὀρθὸν τῆς διανοίας· ἡ γὰρ διάνοια καὶ

C ὁ διανὸς, οὐκ ἔστι μὲν ἅττε φρόνησις, οὐδὲ φρόνιμος. ὁ μὲν δὴ φρόνιμος διανὸς δεῖ καὶ συνεργεῖ πως τῇ φρονήσει ἡ διάνοια. ἀλλὰ δεινὸς μὲν καὶ ὁ φαῦλος λέγεται, οἷον, Μέντωρ δεινὸς μὲν εἶναι δόξειεν ἄν, ἀλλ' ἄφρονιμος ἴσως. τοῦτο γὰρ φρονίμου καὶ τῆς φρονήσεως ἐστι τὸ βέλτιστον ἐφίεσθαι, καὶ τούτων προαιρεῖσθαι καὶ πραχτικὸν εἶναι ἀεί. τὸ δὲ δεινότητος καὶ τῆς δεινοῦ, σκέψασθαι ἐκ πάντων ἂν ἕκαστον ὅπως ἔχει τοῦ πραχτοῦ, καὶ τὸ ταῦτα ποιεῖσθαι. δόξειεν δ' ἂν οὖν εἶναι ὁ δεινὸς ἐν οἷς τοιούτοις τε καὶ περὶ ταῦ-

D τα. ἀπορήσειε δ' ἄν τις καὶ ἧττον μάτην, διά τι νῦν περὶ ἠθῶν λέγοντες, καὶ πολιτικῆς τινος πραγματείας, ὑπὲρ σοφίας λέγομεν. ὅτι ἴσως γε περὶ ταύτην μάλιστ', ἀναγκαῖα δόξειεν ἂν εἶναι ἡ σκέψις ὑπὲρ αὐτῆς, εἴπερ ἔστιν ἀρετή, ὡς φαμέν. ἔτι δ' ἴσως φιλοσόφου καὶ περὶ τούτων προεπισκοπεῖν, ὅσα ἐν ᾧ αὐτῷ τυγχάνουσιν ὄντα. καὶ διανοητικὸν ὄν, ἐπεὶ

E περὶ τὲν ἐν ψυχῇ λεγομένων, ὑπὲρ ἀπάντων λέγεται ἔστι δὲ καὶ ἡ σοφία ἐν ψυχῇ. ὥστε καὶ ἁπλῶς ὑπὲρ Nicom. 1 6. c. vlt.

ψυχῆς ποιούμθα τοὺς λόγους. ὥσπερ δ' ἔχει ἡ δεινότης πρὸς φρόνησιν, οὕτως δόξειεν ὂν καὶ τ' ἀρετῶν ἁπασῶν. λέγω δ' οἷ' εἰσὶν ἀρεταὶ καὶ φύσει ἐν ἑκάστοις ἐγγινόμθαι· οἷ ὁρμαί τινες ἐν ἑκάστῳ αὖθι λόγου πρὸς τὰ αἰσχρὰ καὶ τὰ δίκαια, καὶ καθ' ἑκάστην, καὶ περὶ τὰ ποιαδὶ ἔστι δ' ἃ καὶ ἔθει, καὶ περιαιρέσει. αἱ δὲ μετὰ λόγου οὖσαι, τέως ἀρεταί εἰσιν ἐπαινεταὶ ὅπερ ἐγγινόμθαι. ἔστιν οὖν ἡ φυσικὴ ἀρετὴ αὕτη ἡ αὖθι λόγου, χωριζομθὴ μὲν τ' λόγου, μικρὰ, καὶ ἀπολειπομθὴ τ' ἐπαινεσθῆναι· πρὸς δὲ τὸν λόγον καὶ τ' προαίρεσιν πομθὴ, τελείαν ποιεῖ τ' ἀρετήν. δεῖ δὲ καὶ συνεργεῖν ᾧ λόγῳ, καὶ οὐκ ἔστιν αὖθι τ' λόγου ἡ φυσικὴ ὁρμὴ πρὸς ἀρετήν. οὐδ' αὖ ὁ λόγος καὶ ἡ προαίρεσις, οὐ πάμυ τελειοῦται πρὸς εἶναι ἀρετὴν, αὖθι τ' φυσικῆς ὁρμῆς. διὸ οὐκ ὀρθῶς
Suprà cap. 1. * Σωκράτης ἔγε, φάσκων εἶναι τ' ἀρετῶν λόγους. οὐδὲν γὰρ ὄφελος εἶναι πράττειν τὰ αἰσχρὰ καὶ τὰ δίκαια, μὴ εἰδότα, καὶ προαιρούμθον ᾧ λόγῳ. διὸ τ' ἀρετὴν ἔφη λόγον εἶναι. οὐκ ὀρθῶς· ἀλλ' οἰ νῦν βέλτιον. τὸ γὰρ κατ' τὸν ὀρθὸν λόγον πράττειν τὰ καλὰ, τοῦτό φασιν εἶναι καὶ ἀρετήν· ὀρθῶς μὲν οὖν οὕτω. προέξη μὲν γὰρ αἱρεῖσθαι τὰ δίκαια προαιρέσει μὲν οὐδεμιᾷ, οὐδὲ γνώσει τ' καλῶν, ἀλλ' ὁρμῇ τινι ἀλόγῳ· ὀρθῶς δὲ ταῦτα, καὶ κατ' τ' ὀρθὸν λόγον. λέγω δὲ, ὡς αὐτὸ ὁ λόγος ὁ ὀρθὸς κελεύσειεν ἄν, οὕτως ἔπραξεν. ἀλλ' ὅμως ἡ τοιαύτη πρᾶξις οὐκ ἔχει τὸ ἐπαινετόν· ἀλλὰ βέλτιον, ὡς ἡμεῖς ἀφορίζομθα, τὸ μετὰ λόγου εἶναι τ' ὁρμὴν πρὸς τὸ καλόν. τὸ γὰρ τοιοῦτον καὶ ἀρετὴ ἐπαινετόν. πότερον δ' ἔστιν ἡ φρόνησις ἀρετὴ ἢ * οὔ, ἀπορήσειεν ἄν τις. οὐ μὴν ἀλλ' ὁμολογεῖσθαι γ' οὐκ ἔστιν ὅτι ἀρετή. εἴπερ γὰρ δικαιοσύνη, καὶ ἀνδρία, καὶ αἱ ἄλλαι ἀρεταὶ, δῆλον τὸ τ' καλῶν πρακτικὴ, ἐπαινεταί εἰσι, δῆλον ὡς ἡ φρόνησις τ' ἐπαινετῶν ἄν τις εἴη, καὶ τῶν ἐν ἀρετῇ τάξει ὄντων. ἐφ' οἷς γὰρ ἡ ἀνδρία ὁρμᾷ πράττειν, ἐπεὶ ταῦτα καὶ ἡ φρόνησις. τὸ γὰρ ὅλον ὡς αὐτὴ πράττει, οὕτω καὶ ἡ ἀνδρία πράττει. ὥστε * εἰ αὐτὴ ἐπαινετή πως ποιεῖ αἱ αὐ * ἡ φρόνησις πράττη, ἥ τε φρόνησις τελείως ἂν εἴη καὶ ἐπαινετὴ * ἀρετή. πότερον δ' ἔστιν ἡ φρόνησις πρακτική, ἢ οὔ, ἴδοι ἄν τις ἐντεῦθεν ὅτι ταῖς ἐπιστήμαις ἐπιβλέψας, οἷ' ὅτι τ' οἰκοδομικῷ. ἔστι γάρ, ὡς φαμὲν, ἐν οἰκοδομικῇ, ὁ μὲν ἀρχιτεκτων τὶς καλούμθος, ὁ δὲ ὑπηρετῶν τούτῳ, οἰκοδόμος· ἔστι δ' ἔστι ποιητικὸς οἰκίας. ἔτι δὲ καὶ ὁ ἀρχιτέκτων, καθὸ ἔστ' ὅτι οἰκίαν, ποιητικὸς οἰκίας, ὁμοίως δὲ ὅτι τῶν ἄλλων τῶν ποιητικῶν ἔχει, ἐν αἷς

γρ. οὐ, ἀπορήσει γαρ.

γρ. ἡ αὐτὴ, mędosè.

γρ. καὶ γρ. ἡ ἀρετή.

A Quemadmodum verò habet astutia ad prudentiam, ita de cunctis virtutibus haberi putandum est: velut, inquam, sunt virtutes, quæ naturâ sunt singulis ingenitæ, tanquam impulsus quidam ad fortia ac iusta, in vnoquoque citra rationem: necnon de singulis erga eiusmodi possis cognoscere. Sunt autem tam consuetudine quàm consilio. At quæ cum ratione sunt, veluti temperantia, aut fortitudo, quatenus sunt virtutes vt ingenitæ, laudabiles. Naturalis igitur virtus ea quæ citra rationem, à ratione separata, parua est, & quæ laudatione digna nequaquam sit, rationi & consilio adiuncta perfectam efficit virtutem: ideo etiam cum ratione exercetur, neque citra rationem est ad virtutem naturalis impulsus: neque rursus ratio, atque delectus admodum perficitur, vt sit virtus citra impulsum naturalem. Ideo non rectè Socrates sentiebat, cùm diceret, virtutem esse rationes. Proficeret siquidem nihil, agendo fortia, atque iusta, qui nesciret, ac rationi non proponeret. Et proinde virtutem rationem esse, non rectè aiebat. Meliùs nunc *aly*. Nam iuxta rectam rationem honesta agere, virtutem esse perhibent. At ne ita quidem rectè. Aget siquidem quispiam iusta, nullo proposito honestorum, nulla cognitione, sed irrationali aliquo impulsu. Rectè verò ita, & iuxta rectã rationem: ita, inquam, si sicut recta iusserit ratio, ita agat. Cæterùm huiusmodi tamen actio neutiquam sub laudem cadit. Sed melius, vt nos definimus, cum ratione impulsum esse ad honestatem. Hoc namque virtus, etiámque sub laudem cadit. Vtrùm prudentia virtus, annon? ambigere namque quispiam potuerit. Verumenimverò hinc, esse virtutem, certum fuerit. Nam si iustitia, & fortitudo, cæteræque virtutes, quòd honestorum, quæ sub actionem cadant, laudabiles accidãt, non dubium quin prudentia quoque eorum sit quæ sub laudem cadunt, quæque in virtutis ordinem veniunt. Nam ad quæ fortitudo agenda impellit, in eadem etiam prudentia: in totumque, vt ipsa præscribit, ita etiam agit fortitudo. Proinde si hæc sub laudem cadit, ea faciendo quæ præscripserit prudentia, etiam sine controuersia, prudentia sub laudem cadit, virtúsque est. Vtrùm prudentia sub actionẽ cadit, an non? licuerit hinc nosse cuiuis, spectando scientias, quemadmodum ædificaturam. Est namque in ædificatura, vt dici solet, vnus quidem quispiam architecton, Græcè (quem nos architectum nominamus) cui subministrat sese ædificator: is domus est effector. Est sanè architectus, effector, cuius præscripto ad domũ extruendam se faber accingit. Idem in re-

liquis effectiuis habet ; in quibus est architectus, & eius minister faber ; & architectus erit, & huius ipsius faber, ac minister. Si igitur eodem modo etiam in virtutibus habet, (quod æquum ac rationi consentaneum,) etiam prudentia sub actionem cadit. Quandoquidem virtutes omnes sub actionem cadunt, quarum prudentia tanquam architectus quidam est: quandoquidem vt ipsa præscripserit, ita virtutes, & qui ex virtutibus, agunt. Cùm igitur virtutes sub actionem cadant, etiam sub actionẽ cadet prudẽtia. Vtrùm omnibus quæ in anima, hæc imperat, vt cẽsetur, paritérque ambigitur, an secus? Melioribus certè, vt sapientia est, imperare videri par non est: sed ea, vt dici solet, cùncta procurat, prę-scribénsque domina est. Cæterùm forsitan, vt in ædibus habet atriensis: is namque præest omnibus, dispensátque omnia, sed nondum idem imperat omnibus. Verum domino otium parat, ne is præpeditus rerum domesticarum necessitate, dissoluatur, quominus honesti quippiam & officiosi agat. Ita atque similiter prudentia, tanquam sapientiæ quidam atriensis, ei otium parat, vt suum peragat opus, affectus cohibendo, eósque temperando.

A ἐστιν ἀρχιτέκτων καὶ ὑπηρέτης τούτου· ποιητικὸς ἄρα τινὸς ὁ ἀρχιτέκτων ἔσται, καὶ τῶν αὐτῶν τούτου ποιητικὸς καὶ ὑπηρετικός. εἰ τοίνυν ὁμοίως καὶ ὅτι τῶν ἀρετῶν ἔχει (ὅπερ εἰκὸς καὶ δίκαιον) καὶ ἡ φρόνησις αὐτῶν εἴη πρακτική. αἱ γὰρ ἀρεταὶ πᾶσαι πρακτικαί εἰσιν. ἡ δὲ φρόνησις, ὥσπερ ἀρχιτέκτων τις αὐτῶν ὅστιν. ὅπως γὰρ αὕτη πρόσταξε, οὕτως αἱ ἀρεταὶ καὶ οἱ κατ' αὐτὰς πράττουσιν. ἐπεὶ οὖν αἱ ἀρεταὶ πρακτικαί, καὶ ἡ φρόνησις πρακτικὴ ἂν εἴη. πότερον δὲ αὕτη πάντων ἀρχὴ τῶν ἐν τῇ ψυχῇ, ὥσπερ δοκεῖ καὶ ἀπορῆται, ἢ οὔ; τῶν γὰρ βελτίστων οὐκ ἂν δόξειεν, οἷς, τῆς σοφίας οὐκ ἄρχει· * ἀλλὰ, φασὶν, αὕτη ὅπως μὴ πάντων, ἀλλ' ἐνία ὅτι πράττουσα. ἀλλ' ἴσως ἔχει ὥσπερ ἐν οἰκίᾳ ὁ ἐπίτροπος. οὗτος γὰρ πάντων κύριος, καὶ πάντα διοικεῖ· ἀλλ' οὕπω οὗτος ἄρχει πάντων, ἀλλὰ πρὸς αὐτὸν ὁ δεσπότης σχολάζῃ τῷ ἑαυτοῦ σχολῇ, ὅπως ἂν ἐκεῖνος μὴ κωλυόμενος ὑπὸ τῶν ἀναγκαίων, ἐκκλείσῃ τὸν τῶν καλῶν τι καὶ πρέποντων πράξῃ. οὕτω δὲ ὁμοίως τούτῳ ἡ φρόνησις, ὥσπερ ἐπίτροπός τις ἐστὶ τῆς σοφίας, καὶ προστάξει ταύτῃ σχολῇ, καὶ τὸ ποιῆσαι τὸ αὐτῆς ἔργον, κατέχουσα τὰ πάθη, καὶ ταῦτα σωφρονίζουσα.

Nicom. l. 6. c. vlt.

* γρ. ἀλλὰ φησὶ ἄ.

ARISTOTELIS STAGIRITÆ MAGNORVM MORALIVM LIBER II.

Georgio Valla Placentino interprete.

CAPVT I.

De æquitate.

PROST ea quæ tradidimus, par videtur vt de æquitate differamus, quídque sit, & in quibus, & circa qualia. Æquitas autem, homóque æquus is est qui de suo iure cedit, quod ei legibus competit: nam qui in iis quæ legislator particulatim examinatè & ad vnguem definire non potest, (in vniuersum enim loquitur,) suo iure cedit, idque sequitur quod voluisset quidem legislator etiam particulatim definire, sed non potuit: is est homo æquus. Porrò autem non omni iure cedit is simpliciter. quandoquidem quæ natura, ac verè iusta sunt, non diminuit, sed ea dumtaxat quæ legislator deseruit, cum explere non posset.

ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΟΥΣ ΗΘΙΚΩΝ μεγάλων

β'. Β.

ΚΕΦΑΛ. α'.

Περὶ ἐπιεικείας.

ΜΕΤΑ ταῦτα δ' ἐπιεικείας δεῖ δὴ τὴν ἐπιόκεψιν ποιήσασθαι, τί τέ ἐστι, καὶ ὧν τίνι, καὶ πρὸς ποῖα. ἔστι δ' ἡ ἐπιεικεία, καὶ ὁ ἐπιεικὴς, ὁ ἐλαττωλικὸς τῶν δικαίων τοῦ κατὰ νόμον. ἀτὰρ καὶ ὁ νομοθέτης ἐξαδυνατεῖ καθ' ἕκαστα ἀκριβῶς διορίζειν, (ἀλλὰ καθόλου λέγει,) ὁ ὧν τούτοις ἐπιχωρεῖ, καὶ ταῦθ' ἁμαρτάνων ἂν ὁ νομοθέτης ἠθέλετο μὴ * καθ' ἕκαστα διορίσας, οὐκ ἐπιτιμητέον ἦν, ὁ τοιοῦτος ἐπιεικὴς. οὐκ ἔστι δ' ὁ ἐλαττωλικὸς τῶν δικαίων ἁπλῶς τῶν μὲν γὰρ φύσει, καὶ ὡς ἀληθῶς ὄντων δικαίων οὐκ ἐλαττοῦται, ἀλλὰ τῶν κατὰ νόμον, ἃ ὁ νομοθέτης ἐξαδυνατῶν ἀπέλιπεν.

Nicom. l. 5. c. 14.

* γρ. τῷ καθ'

A

ΚΕΦΑΛ. β'.

Περὶ Σωφροσύνης.

γρ. περὶ ταῦτα, Nicom. li.6. c 11.

Ἡ δὲ Σωφροσύνη καὶ ὁ Σώφρων δῆλόν ἐστι * περὶ ταὐτά, περὶ ἃ καὶ ἡ ἐπιείκεια· περὶ τὰ δίκαια, καὶ τὰ ἐλλελειμμένα ὑπὸ τοῦ νομοθέτου, καὶ μὴ ἀκριβῶς διωρισμένα, κριτικὸς ὢν τῶν ἐλλελειμμένων ὑπὸ τοῦ νομοθέτου, καὶ γινώσκων ὅτι ὑπὸ μὲν τοῦ νομοθέτου τὸ ἐλλέλειπται. ἔστι μὲν τοι δίκαια· ὁ τοιοῦτος Σώφρων. ἔστι μὲν οὖν δοῦλον ἐπιεικείας ἡ Σωφροσύνη. τὸ μὲν γὰρ κρῖναι, τοῦ Σώφρονος· τὸ δὲ δὴ πράξαι καὶ κτᾶσθαι, τοῦ ἐπιεικοῦς.

B

ΚΕΦΑΛ. γ'.

Περὶ εὐβουλίας. εἶτα ἀπορίας τινὰς λύει. α. πότερον ὁ ἀκολουθεῖ τῷ ἀδίκῳ ἡ φρόνησις. β. πότερόν ἐστι τοῦ φαύλου ἀδικία, ἢ οὔ. γ. δ. πότερόν ποτε ἡ ἀρετὴ εἰς ὑπόδοσιν βαδίζουσα μεγέθους, χείρους ποιήσῃ

Ἡ δέ γε εὐβουλία ὅτι μὲν περὶ ταὐτὰ τῇ φρονήσει· περὶ γὰρ τὰ πρακτά ἐστι, τὰ περὶ αἵρεσιν καὶ φυγήν· ἔστι δὲ οὐκ αὐτὴ φρονήσεως. ἡ μὲν γὰρ φρόνησις, πρακτικὴ τούτων ἐστίν· ἡ δ' εὐβουλία, ἕξις ἢ διάθεσις, ἢ τοιοῦτον, ἡ ὑπολογιστικὴ τῶν * ἐν τοῖς πρακτοῖς βελτίστων καὶ συμφορωτάτων. δῆλον δὲ καὶ τὰ τοιαῦτα εὐβουλίας αὐτὴ δόξει τὰ ἀπὸ ταὐτομάτου συμβαίνοντα κατ' ἔπος. οἷς γὰρ μή ἐστιν ὁ λόγος ὁ σκοπῶν τὸ βέλτιστον, οὐκ ἔτι δὴ εἴποις * ὡς σώφρονός τι κατ' ἔπος, τοῦτον εὐβουλον, ἀλλ' εὐτυχῆ. τὰ γὰρ αὐτὰ τοῦ λόγου τὰ κρίνοντος μάλιστα κατορθώματα, εὐτυχήματά ἐστι. πότερον δέ ποτε τὸ δικαίου ἐστί, τὸ τῇ ἐντεύξει ὃ ἴσον ἑκάστῳ ἀποδιδόναι; λέγω δ', οἷ, ὁποῖος δ' εἴη ἕκαστος, τοιοῦτον γιγνόμενον ἐντυγχάνειν, ἢ οὔ. τοῦτο μὲν γὰρ δοκεῖ καλοῦ ἀνδρὸς δόξειν αὐτὸ εἶναι. δηλαδὴ τὸ καθ' ἀξίαν ἑκάστῳ ἀποδιδόναι τὴν ἔντευξιν, τοῦτο γὰρ δικαίου καὶ σπουδαίου ἁπλῶς αὐτὸ δόξειεν εἶ) ἀπορήσαι δ' ἄν τις καὶ τοῦτο, εἰ ἆρ' ἐστὶ τὸ ἀδικεῖν τὸ βλάπτειν ἐκόντα, καὶ εἰδότα καὶ ὅν, καὶ ὡς, καὶ ὃ ἕνεκα. ἔστι δ' ἡ βλάβη καὶ ἡ ἀδικία ἐν ἀγαθοῖς, καὶ περὶ ἀγαθὰ ὁ ἀδικῶν ἄρα καὶ ὁ ἄδικος, εἰδείη δ' ὁποῖα ἀγαθὰ καὶ ὁποῖα κακά. ὁ δὲ γε ὑπὲρ τὸ πλείστων εἰδέναι, ἔστιν ἴδιον τοῦ φρονίμου καὶ τῆς φρονήσεως· ἄτοπον δὴ συμβαίνει, τὸ πῇ ἀδίκῳ συμπαρακολουθεῖν τὸ μέγιστον ἀγαθὸν τῷ φρονεῖν· ἢ οὐκ δὴ δόξειε παρακολουθεῖν πῇ ἀδίκῳ ἡ φρόνησις;

C

D

E

CAPVT II.

De Modestia.

MOdestia, ac modestus, siue æqui & boni intelligens, est, circa quæ & æquitas, nempe circa iusta, quæ omissa à legislatore, non satis ad vnguem definita sunt, vt iudex inueniatur eorum quæ legislator omittit, certóque cognoscit à legislatore prætermissa, quæ iusta sunt; is modestus est. Itaque non citra æquitatem modestia. Iudicare siquidem, modesti: agere verò, ad iudiciúmque perducere, æqui fuerit.

CAPVT III.

De promptitudine.

PRomptitudo siue facultas illa per quam ad recta ineunda consilia fumus apti, est circa quæ & prudentia, nempe circa ea quæ sub actionem cadunt: quippe quæ circa delectum & euitationem. Est sanè non citra prudentiam. Nam prudentia horum effectrix est: at promptitudo siue recta deliberatio, habitus seu affectio, vel quiduis huiusmodi; per quam facilè intelligimus quid sit in rebus agendis factu optimum & vtilissimum. Et proinde promptitudinis ea videri non debent, quæ fortuitò rectè eueniant. Nam quibus ratio deest, quid optimum sit, considerans; cui bene ac feliciter aliquid euenerit, huic boni consilij laudem haud meritò tribueris, sed fortunatum rectè prædicaris. Nam quæ feliciter euenerint citra iudicantis rationem, felicitates æquum est appellare. Sed nonne iusti est, colloquio & conuersatione æquale cuilibet attribuere: vt, inquam, qualis fuerit quilibet, ita cum eo ille colloquatur, an non? Id certè assentatoris; & delectantis, esse planè videatur. Cæterùm pro cuiusque dignitate versari, consuetudinémque habere cum omnibus, id iusti & probi omnino esse videbitur. Dubitare etiam fortè quispiam potuerit, an iniuriam inferre, sit offendere sponte, atque ita vt scias, & quem, & quomodo, & qua de causa. Est autem nocumentum & iniuria, de bonis, ac circa bona. Afferens ergo iniuriam, & iniustus, cognouerit & qualia bona, & qualia mala sint. Id autem, ac talia percallere, prudentis atque prudentiæ est. Hoc modo fuerit absurdum, vt bonum ingens prudentia, comitetur iniustum. An existimandum non est, vt iniustum prudentia comitetur? Neque

Scrib. ἐν τοῖς πρακτοῖς

Leg. ᾧ σωφρονεῖ mutat numerũ, more suo.

Neque enim videt iniuſtus, nec diſcernere poteſt inter id quod ſimpliciter eſt bonum, & id quod ſibi ipſi eſt bonum, ſed in eo errat: cùm prudentiæ proprium ſit, poſſe id rectè cognoſcere. Itidem vt in medicina aliud eſt, quod ſimpliciter ſalubre intuemur, quódque ſanitatem efficiat, quòd veratrum, & elaterium, & ſectiones, & exuſtiones ſalubres ſint, ſanitatémque prætendant. Nec tamen vt hæc ſciamus omnes, tamen medicinæ habemus ſcientiam. Non enim particulare nouimus bonum, vt nouit medicus cui ſit hoc bonum, & quando, & qualiter affecto, in quo demum medicinæ ſcientia eſt. Salubria igitur ſimpliciter cognoſcentes, nec dum tamen continuò nos medicinæ comitatur ſcientia. Itidem iniuſtus. Quod igitur ſimpliciter eſt bonum, & tyrannis, & dominatus, & imperium, nouit: verùm ſibi ne bonum, an ſecus, vel quando, vel quomodo affecto, neutiquam nouit. Id quod eſt in primis prudentiæ, & proinde iniuſti comes non eſt prudentia. Bona ſiquidem deligit, quibus afferat iniuriam: quæ certè bona ſimpliciter, non ipſi ſunt bona: quandoquidem opulentia, & dominatus ſimpliciter bonum eſt, ipſi certè non fortaſſis bonum; nam ſi opes cum dominatione coniunctas nactus fuerit, multa ſibi amicíſque nequiter faciet, quando iure vti dominatu non poteſt. Hinc ambigendum, conſiderandúmque videtur, ſitne aduerſus nequam iniuria, nécne? Nam ſi in offenſione iniuria eſt, & in priuatione bonorum offenſio, neutiquam videri poteſt offendere. Siquidem quæ ſibi eſſe bona arbitratur, bona non ſunt. Nam dominatus & opulentia nequam hominem offendunt, quòd ipſis rectè vti non poſſit. Proinde ſi quæ aduentantia offendunt, ea bona abſtulerit, afficere non videtur iniuria. Multis eiuſmodi oratio videbitur admirabilis. Omnes ſiquidem opinantur, ſe poſſe dominatu, & imperio, & opulentia vti: neutiquam rectè ita exiſtimantes. Quod ex legis latore certum eſt. Legis namque lator non omnibus ſuadet imperare, verùm (vt dictum eſt) cui ætas, cui copia non defuerit ad dominandum: quòd nimirum fieri nequeat, vt ſint omnes ad imperandum apti. Quòd ſi quiſpiam indignetur, ſe carere imperio, atque gubernatione; dixerit quiſpiam, Neque tibi ea eſt anima, vnde imperare gubernaréque poſſis. Corpore quidem cernimus ſanos eſſe eos qui iis veſcantur quæ ſint ſimpliciter bona. At ne languori ſuccumbat corpus, volens conualeſcere, aquam priùs & inediam exhibet.

A οὐ γὰρ σκοπεῖ ὁ ἄδικος, οὐδὲ δυνατόν ἐστι κρίνειν τὸ ἁπλῶς ἀγαθὸν καὶ τὸ αὐτῷ ἀγαθόν, ἀλλὰ διαμαρτάνει. τῆς δὲ φρονήσεως τοῦτό ἐστι, τὸ ὀρθῶς δυνάσθαι ταῦτα διορᾶν· ὁμοίως ὥσπερ ὅτι τῷ τὶ τῷ ἰατρικῷ, τὸ μὲν ἁπλῶς ὑγιεινόν, καὶ τὸ ὑγιείας ποιητικόν, οἴδαμεν ἅπαντες ὅτι ἐλλέβορος καὶ τὸ ἐλατήριον, καὶ αἱ τομαί, καὶ αἱ καύσεις * ὑγιειναί εἰσι, καὶ ὑγιείας ποιητικαί· ἀλλ' * γρ. ὑγιειναί
ὅμως οὐκ ἔχομέν τινα τῷ ἰατρικῷ ἐπιστήμην. εἰ
οὐ γὰρ ἴσμεν οἵτινί τε καὶ ὁπόταν ἀγαθόν, ὥσπερ οἷς οἵδε τινί, ὅτι τοῦτ' ἀγαθόν, καὶ πότε, καὶ πῶς δεῖ χρῆσθαι αὐτῷ· οὐ γὰρ ἔστιν ἡδὴ ἰατρικὴ ἐπιστήμη. τὰ μὲν οὖν ἁπλῶς ὑγιεινὰ εἰδότες, ὅμως οὐκ ἔχομεν, οὐδὲ παρακολουθοῦσι μὴν ἰατρικὴ ἐπιστήμη. ὡς δ' αὕτως ὁ ἄδικος. ὅτι μὲν οὖν ἁπλῶς καὶ τὸ τυραννὶς ἀγαθόν, καὶ τὸ δεσπόζειν, καὶ τὸ ἐξουσία, οἶδεν· ἀλλ' εἰ αὐτῷ ἀγαθόν ἢ μὲν, ἢ πότε, ἢ πῶς δεῖ χρῆσθαι, οὐκέτι οἶδε. τοῦτο δέ ἐστι μάλιστα τῆς φρονήσεως. ὥστε παρ' ἀδίκῳ ἡ παρακολουθεῖ ἡ φρόνησις. εἰσῆκται γὰρ τἀγαθά, ὥσπερ ὧν ἀδικεῖ, τὰ ἁπλῶς ἀγαθά, οὐ τὰ αὐτῷ ἀγαθά. ὁ γὰρ πλοῦτος καὶ τὸ δεσπόζειν, ἁπλῶς μὲν ἀγαθόν, αὐτῷ μέντοι ἴσως οὐκ ἀγαθόν. ὑπερήσας γὰρ καὶ βιασάμενος, πολλὰ κακὰ αὐτὸς ἑαυτῷ ποιήσει καὶ τοῖς φίλοις. ἡ γὰρ διωκήσεται ἀρχὴ ὀρθῶς χρήσασθαι. ἔχει δὲ καὶ τοῦτο ἀπορίαν καὶ σκέψιν, πότερόν ἐστι πρὸς τὸν φαῦλον ἀδικία, ἢ οὔ. εἰ γὰρ ἡ μὲν ἀδικία ἐστὶν ἐν βλάβῃ, ἡ δὲ βλάβη ἐν στερήσει τῶν ἀγαθῶν, οὐκ ἂν δόξειε βλάπτειν. τὰ γὰρ ἀγαθὰ ἃ αὐτῷ οἴεται εἶναι ἀγαθά, οὐκ ἀγαθά εἰσιν. ἡ γὰρ ἀρχὴ καὶ ὁ πλοῦτος τὸν φαῦλον οὐ δυνάμενον αὐτοῖς χρῆσθαι ὀρθῶς, βλάπτει. εἰ οὖν αὐτὸν βλάπτει πολλὰ κακά, οὐκ ἂν δόξειεν ἀδικεῖν. ὁ δὲ τοιοῦτος λόγος δόξειεν ἂν εἶναι παράδοξος τοῖς πολλοῖς. πάντες γὰρ οἴονται ἡ ἀρχὴ, καὶ δυνάμει, καὶ πλούτῳ δυνατοὶ εἶναι χρῆσθαι, οὐκ ὀρθῶς ὑπολαμβάνοντες. δῆλον δὲ τοῦτο καὶ ἐκ τῶν νομοθέτου. ὁ γὰρ νομοθέτης οὐ πᾶσιν ἐπιτρέπει τὸ ἄρχειν, * ἀλλ' ὡς εἴρηται καὶ ἡ ἡλικία, καὶ ἡ δύ- * Fort. ἀλλ' ὅταν καὶ ἡ
ποεία, ἐὰν δὲ ὑπαρχὴν τῷ μὴ οὔσῃ ἄρχειν, ὥσπερ ὡς οὐ δυνατὸν ὂν πάντι ἄρχειν ὑπάρξαι. εἰ δὴ τις ἀγανακτοίη ὅτι οὐκ ἄρχει, ἢ οὐδεὶς ἑαυτὸν ἐᾷ κυβερνᾶν· οὐ γὰρ ἔχεις (εἴποι ἄν τις) οὐδὲν τοιοῦτον ἐν τῇ ψυχῇ, ᾧ δυνήσῃ ἄρχειν καὶ κυβερνᾶν. ἢ ὅτι μὲν τῶν σωμάτων ὁρῶμεν οὐ δυναμένους ὑγιαίνειν τοὺς τὰ ἁπλῶς ἀγαθὰ προσφερομένους. ἀλλ' εἰ μήτε τις ὑγιαίνειν τὸ σῶμα τὸ φαῦλον, ὕδωρ αὐτῷ προσφέρειν, καὶ ὀλίγα σιτία προσενεκτέον·

τῷ δὲ τὴν ψυχὴν φαύλην ἔχοντι, μηδὲν κακὸν ἐργάζεσθαι, ἀφεκτέον καὶ πλούτου, καὶ ἀρχῆς, καὶ δυνάμεως, καὶ ἁπλῶς τῶν τοιούτων, ὅσῳ δ' ἀκινητότερον καὶ μᾶλλον ἀβουλώτερον ψυχῆς σώματος. ὥσπερ γὰρ ὁ φαῦλος σῶμα ὅτῳοὖν ἐπιτήδειος ἁμαρτάνοι, καὶ ὁ φαῦλος τὴν ψυχὴν ὅτῳοὖν ἐπιτήδειος ἁμάρτοι, μηδὲν τῶν τοιούτων ἔχων. ἔστι δὲ τοῦτον ἀποφαίνειν, οἷς ἐπιδοῦναι μὴ ἢ δικαίως, τὰ αὐθρωπα καὶ τὰ δίκαια * πότ' αὖ καὶ πῶς πράξειεν; ἐν μὲν δὴ ταῖς φυσικαῖς ἀρεταῖς ἔφαμεν τὸν ὁρμὴν μόνον δεῖν πρὸς τὸ καλὸν ὑπάρχειν ἄνευ λόγου. ᾗ δ' ἔστιν αἵρεσις ἐν τῷ λόγῳ, καὶ τῷ λόγον ἔχοντί ἐστιν. * ὥστε τὸ ἅμα λέγεσθαι καὶ πρᾶξαι, καὶ ἡ τελεία ἀρετὴ ὑπάρξει, καὶ ἔφαμεν μὴ φρονήσεως εἶναι· ἐκ ἄνευ γε τοῦ φυσικῆς ὁρμῆς τὸ ὅτι τὸ καλὸν, ἀλλ' ἐναπολωσεσθαι ἀρετῇ. πέφυκε γὰρ ὑπείκειν τῷ λόγῳ, ἢ ὡς ἔστι πρακτέον· ὥστ' ἐφ' ᾧ ἄν ἔστι ἄγῃ, ὅτι τοῦτο ἀποκλίνει. τὸ γὰρ βέλτιον ἔστιν ὁ αἱρεῖται. ὅτε γὰρ ἄνευ τοῦ φρονήσεως αἱ δικαῖαι ἀρεταὶ γίνοιντο, ἀλλ' ἡ φρόνησις τελεία ἄνευ τῶν δικαίων ἀρετῶν. δικαιοπραγοῦσι πως μὲν δικαίως ἐπαναγκάσουσα τὴν φρόνησιν. ἄχρηστον δὲ καὶ τοῦτο ἀπορήσειεν, πότερόν ποτε καὶ ὅτι τῶν ἀρετῶν ὅτως ἔχει, ὡσπερ ὅτι τῶν δικαίων ἀγαθῶν τῶν τ' ἐκτὸς, καὶ τῶν περὶ σῶμα. ταῦτα γὰρ εἰς ὑπερβολὴν γινόμενα, χείρους ποιεῖ· οἷς πλοῦτος πολὺς γινόμενος, ὑπερόπτας καὶ ἀνδρὰς ἐποίησεν ὁμοίως δὲ καὶ ὅτι τῶν δικαίων ἀγαθῶν, ἀρχῆς, ἰσχύος, κάλλους, μεγέθους. πότερον οὖν καὶ ἐπ' ἀρετῆς ὅτως ἔχει, ὥστε εἰ τῳ δικαιοσύνη, ἢ ἀνδρία εἰς ὑπερβολὴν προβαίνοι, χείρων ἔσται ἢ ὅ; * φησίν. ἀλλ' ἀπὸ μὲν τῆς ἀρετῆς ἰσχὺς μὲν γάρ· ἢ δὲ ἰσχὺς μεγάλη γινομένη, χείρους ποιεῖ. ὥστε δῆλον ὅτι (φησὶν) ἀρετὴ εἰς ὁτιδοῦν βαδίζουσα μεγέθους, χείρους ποιήσει· τὸ δὲ ἰσχὺς ἢ ἀρετὴ αἰτία· ὥστε καὶ ἡ ἀρετὴ ποιοῖ ἂν χείρους, μείζων γινομένη. ἢ ὅ τοῦτο δῆλον; τὸ γὰρ ἀρετῆς εἶ ἐστὶ δῆλα πολλὰ ὅστιν ἔργα, ὡσπερ ἐστὶ, καὶ τοῦτο ἂν τοῖς μάλιστα, καὶ τοῖς ἀγαθοῖς τούτοις καὶ τοῖς τοιούτοις δυσὶν ὀρθῶς προσχρώμενοι χείρους. εἰ δὴ ὁ σπουδαῖος προσχρώμενος αὐτῷ ἢ ἰσχύι, ἢ ἀρχῇ μεγάλῃ, μὴ χρήσεται τούτοις, οὐκ ἔτι δὴ εἴη σπουδαῖος. ὅτε δ' ἰσχὺς μὴ, ὅτε ἡ ἀρχὴ ποιήσει τὸν σπουδαῖον χείρω, ὡσπερ οὐδ' ἡ ἀρετή. ὅλον δ' ὅλον ἐπειδήπερ ἰσχὺν ἐν ἀρχὴ διώρισται, ὅτι εἰσὶν αἱ ἀρεταὶ μεσότητες, καὶ ἡ μᾶλλον ἀρετὴ, μᾶλλόν ἐστι μεσότης· ὥστ' οὐχ ὅτι χείρω ποιήσει εἰς μέγεθος ἰσχὺν ἀρετὴ ἰοῦσα, ἀλλὰ βελτίω. ἰσχὺς γὰρ μεσότης,

A Ita qui nequam habuerit animam, ne quippiam mali exerceat, ei opulentia, & imperium, & dominatus, & omnino alia id genus, sunt auferenda, quanto mobilior mutabiliórque est corpore anima Nam quemadmodum improbum corpus quispiam sortitus, victum debet sibi adhibere idoneum: ita improbam animam nactus, is est cui sint ea quæ memorauimus, deuitanda. Hoc etiam ambiguum esse potest, vt, cùm non sit aliter agere fortiter quàm iustè, quando natura quis videatur acturus. In naturalibus quippe virtutibus, solum dicebamus impulsum sine ratione ad honestatem esse oportere. Ita nimirum est delectus in ratione, quódque rationem habeat, vt pariter capiat, & deligat. Virtutem perfectam esse dicebamus, quæ cum prudentia foret, non vtique ad honestum citra naturalem impulsum: neque virtus virtuti aduersabitur. Agnatum namque habet atque insitum, vt rationi obtemperet, vt ipsa præscribit, vt quò agit, eò declinet. Ipsa enim est quæ id quod melius est, eligit. Et ne aliæ quidem sine prudentia virtutes sunt, neque prudentia absque residuis virtutibus perfecta: verùm inuicem sese coadiuuant, comitantes prudentiam. At nihilominus addubitet quispiam, nunquid ita in virtutibus habeat, quemadmodum in reliquis bonis, quæ externa, quæque in corpore? Hæc namque cùm fuerint eximia, deteriores efficiunt: sicut opum affluentia, elatos facit, truculentos vel morosos. Itidem reliqua bona, dominatus, honor, pulchritudo, magnitudo. Nunquid igitur & in virtute ita habet, vt si cuipiam iustitia, vel fortitudo fuerit exuberans, fiat deterior, an non? Cæterùm à virtute quidem honor gignitur, qui, cùm ingens fuerit, deteriores facit: & proinde virtus fecerit deteriores, cùm maior euaserit. An id neutiquam verum? quandoquidem etsi sunt multa alia virtutis opera, quemadmodum sunt, id etiam in primis est, vt qui eis bonis muniatur, eisdem rectè vti possit. Si demum probus, aduentante ei vel honore, vel ingenti dominatu, ipsis non vtetur, neutiquam fuerit probus: neque honor neque imperium probum fecerit deteriorem, & proinde ne virtus quidem. In totum autem, quoniam à principio nobis determinatum est, virtutes esse medietates, quóque magis sit virtus, eò magis erit medietas. Proinde quo sublimior virtus euadet, accedétque ad magnitudinem, non modò non deteriorem, sed etiam meliorẽ efficiet. Medietas namque,

Valla aliter legit. totus hic locus est corruptus. & mutilus. vide Nicom. li. 6. c. vlt.

Vallæ cod. hîc quoque aliter.

inter excessum defectúmque perturbationum erat medietas. Atque hæc quidem hactenus.

A ἐνδείας & ὑπερβολῆς τῆς τῶν παθῶν λέγω μεσότης. Ταῦτα μὲν μέχρι τούτου.

CAPVT IV.

De Continentia & Incontinentia.

DEinceps aliud nobis sumendum est principium, de continentia incontinentiáque dicturis. Quemadmodum autem & virtus hæc & vitium absurdi aliquid & miri in sese habet; ita necesse est, orationem quæ de iis habebitur, miram & absurdam videri. Nec enim hæc virtus cæteris par est. In aliis siquidem eôdem tendunt tam ratio quàm perturbationes, nec inuicem sibi aduersantur. At in hac, se inuicem oppugnant ratio & affectus. Sunt nimirum in anima vnde mali esse dicamur, tria, vitium, incontinentia, feritas. De vitio igitur ac virtute quid sit, ac in quibus, à nobis suprà dictum est: modò de incontinentia ac feritate dicendum.

ΚΕΦΑΛ. δ'.

Οτι ἐπεὶ περὶ κακίας εἴρηται, λοιπὸν ὑπερ' ἀκρασίας & θηριότητος εἰπεῖν.

ΜΕΤΑ δὲ ταῦτα δυσχερὲς ἐστιν ἑτέ- Ncom. l. 7
ρων ἀρχὰς ποιησαμένους, λέγειν ὑπερ' ἐγκρατείας & ἀκρασίας. ὡσπερ δὲ καὶ τὰ ἀρετὴν καὶ κακία αὐταί εἰσιν ἄποποι, ὡσαύτως δυσχερὲς καὶ τοὺς περὶ τούτων λόγους λεγομένους ἀπόποις φανεῖσθαι. ὁ μὲν γὰρ τοῖς πολλοῖς * ὅτι ταὐτὰ καὶ ὁ λόγος καὶ τὰ πάθη ὁρμῶσι, καὶ γρ. ὅτι ταὐτὰ
οὐκ ἐναντιοῦται ἀλλήλοις· ὅτι δὲ τούτοις ἐναντιοῦται ἀλλήλοις ὅ, τε λόγος & τὰ πάθη. ἔστι δὲ τοιαῦτα τὰ ἐν τῇ ψυχῇ γινόμενα, καθ' ἃ φαῦλοι λεγόμεθα, κακία, ἀκρασία, θηριότης. ὑπερ' μὲν οὖν κακίας καὶ ἀρετῆς πέφυκε, καὶ ἐν τίσιν, εἴρηται ἡμῖν ἐν τοῖς ἐπάνω· νῦν δὲ ὑπὲρ ἀκρασίας & θηριότητος λεκτέον ἀλλ' εἰπεῖν.

CAPVT V.

De Feritate.

EST autem feritas quoddam vitium exuberans: cùm aliquem prorsus improbum videmus, solemus dicere eum ne hominem quidem esse, sed bestiam feram: sicut & vitium ipsum, feritatem. Huic virtus opposita, nominis expers est: quippe quòd eiusmodi supra hominem, tanquam heroica quædam, ac diuina. Eo certè hæc virtus nominis expers, quòd Dei virtus nulla. Præstantior siquidem omni virtute Deus: ac non virtute probus: nam tum virtus sit Deo melior: ideo nominis expers hæc virtus, quæ feritatis vitio opposita est. Est nimirum diuina, & supra hominem virtus quædam quæ huic vitio opponitur: quòd quemadmodum feritas vitium hominem excedens euadit, ita ei opposita virtus.

ΚΕΦΑΛ. ε.

Περὶ θηριότητος.

ΕΣΤΙ δὲ ἡ θηριότης ὑπερβάλλουσά τις κακία. ὅταν γὰρ ἄνα πονηρὸν ἴδωμεν φαῦλον, οὐκ ἄνθρωπον φαμὲν εἶναι, ἀλλὰ θηρίον· ὡς δεινόν τινα κακίαν θηριότητα. ἡ δὲ ἀνθρωπίνη ἀρετὴ ταύτη, ἔστιν ἀνώνυμος. ἔστι δὲ ἡ τοιαύτη ὑπὲρ ἄνθρωπον ἅσα, οἷς ἡρωϊκή τις καὶ θεία. ἀνώνυμος δέ ἐστιν αὐτὴ ἡ ἀρετή, ὅτι οὐκ ἔστι θεοῦ ἀρετή. ὁ γὰρ θεὸς βελτίων τῆς ἀρετῆς, & οὐ κατ' ἀρετὴν ἐστι σπουδαῖος. οὕτω γὰρ βελτίων ἔσται ἡ ἀρετὴ τοῦ θεοῦ. δὲ ἀνώνυμος ἡ ἀρετὴ ἡ τῇ κακίᾳ τῇ θηριότητι ἀντικειμένη. δὲ τῇ τοιαύτῃ ἀντικεῖσθαι ἡ θεία καὶ ὑπερ' ἄνθρωπον. ὥσπερ γὰρ καὶ ἡ κακία ἡ θηριότης ὑπὲρ ἄνθρωπόν ἐστιν, οὕτω καὶ ἡ ἀρετὴ ἡ ἀντικειμένη.

CAPVT VI.

De Incontinentia & Continentia.

DE incontinentia & continentia dicturis, expedit nobis quæ ambiguos & contrarios sermones admittunt, significare: vt ex dubiis orationibus considerando, & exquirendo veritatem, ad id quod perspiciendum est, perueniamus.

ΚΕΦΑΛ. ς'.

Περὶ ἀκρασίας καὶ ἐγκρατείας.

ΥΠΕΡ δὲ ἀκρασίας καὶ ἐγκρατείας πρῶτον δέοι εἰπεῖν τὰ ὑποκείμενα, πρὸς τοὺς ἐνδοξουμένους λόγους τοῖς φαινομένοις, ὅπως ἐκ τῶν ὑποκειμένων λόγων σκεψάμενοι, καὶ ταῦτα διεξελθόντες, τὸ δηλῶσαι ἐφ' αὑτοῖς δ ἐνδεχόμενον ἴδωμεν.

ῥᾴων γὰρ ἂν ὕτως ἰδεῖν τἀληθὲς ἔφαμεν. Σωκράτης μὲν οὖν ὁ πρεσβύτης ἀνῄρει ὅλως, καὶ οὐκ ἔφη ἀκρασίαν εἶναι, λέγων ὅτι οὐδεὶς εἰδὼς τὰ κακὰ, ὅτι κακά εἰσιν, ἕλοιτ' ἂν· ὁ δ' ἀκρατὴς δοκεῖ, εἰδὼς ὅτι φαῦλά εἰσιν, αἱρεσθαι ὅμως, ἀγόμενος ὑπὸ τοῦ πάθους. Περὶ δὴ τὸν τοιοῦτον λόγον οὐκ ὤετο εἶναι ἀκρασίαν. * οὐδὲ ὀρθῶς. ἄτοπον γὰρ τῷ λόγῳ τούτῳ πειθομένους αἱρεῖν ἃ πιθανὸν γίνεσθαι. ἀκρατεῖς γάρ εἰσιν ἄνθρωποι, καὶ ἅμα εἰδότες ὅτι φαῦλα, ὅμως ταῦτα ποιοῦσιν. ἐπεὶ δ' ὧν ἔστιν ἀκρασία, πότερον ὁ ἀκρατὴς ὑπισήμιόν τινα ἔχει, ἢ θεωρεῖ καὶ ἔξεστί τὰ φαῦλα; ἆλλα πάλιν οὐκ ἂν δόξειεν. ἄτοπον γὰρ ὃ κρείττιον καὶ βεβαιότατον τῶν ἐν ἡμῖν ἡττᾶσθαι ὑπὸ τινος. ὑπισήμιον γὰρ πολλῶν τῶν ἐν ἡμῖν μονιμώτατόν ἐστι καὶ βιαιοτάτων. ὥστε πάλιν ὁ λόγος ἔσται σκαιοῦσθαι ᾧ μὴ εἶναι ὑπισήμιον. ἀλλ' ἆρά γε ὑπισήμιον μὲν ἔστι, δόξα δέ; ἀλλ' εἰ δόξαν ἔχει ὁ ἀκρατὴς, οὐκ ἂν εἴη ψεκτός· εἰ γὰρ φαῦλον καὶ πονηρὸν μὴ ἀκεραίως εἰδώς, ἀλλὰ δοξάζων, συγγνώμην ἂν τις ἀποδοίη πονηρίᾳ τῇ ἡδονῇ, ἐὰν πρᾶξαι τὰ φαῦλα, μὴ ἀκεραίως εἰδότα ὅτι οὐ φαῦλά εἰσιν, ἀλλὰ δοξάζοντα. οἷς δέ γε συγγνώμην ἔχομεν, τούτοις ψέγομεν· ὥστε ὁ ἀκρατὴς, εἴπερ δόξαν ἔχει, οὐκ ἔστιν ψεκτός. ἀλλ' ἔστι ψεκτός. οἱ δὴ τοιοῦτοι λόγοι ἀπορίαν ποιοῦσιν. οἱ μὲν γὰρ οὐκ ἔφασαν εἶναι ὑπισήμιον· ἄτοπόν τι γὰρ συμβαίνει. οἱ δὲ πάλιν οὐδὲ δόξαν. καὶ γὰρ οὗτοι ἄτοπόν τι πάλιν ἐποίουν συμβαίνειν· ἀλλὰ δὴ καὶ ταῦτ' ἄν τις ἀπορήσειεν. ἐπεὶ γὰρ δοκεῖ ὁ σώφρων καὶ ἐγκρατὴς εἶναι, πότερον, τῷ σώφρονί τι ποιήσει σφοδρὰς ὑπιθυμίας; εἰ μὲν οὖν ἔσται ἐγκρατὴς, σφοδρὰς δεινὰς ἕξειν αὐτὸν ὑπιθυμίας. οὐ γὰρ ἂν ἐθέλοις ἐγκρατῆ, ὃς μετρίων ὑπιθυμιῶν κρατεῖ. εἰ δέ γε σφοδρὰς μὴ ἕξει ὑπιθυμίας, οὐκ ἔστι ἔσται σώφρων. οὐ γὰρ σώφρων ἔσται ὁ μὴ ὑπιθυμῶν, μηδὲ πάσχων οὐθέν. ἔχει δὲ καὶ τὰ τοιαῦτα πάλιν ἀπορίαν. συμβαίνει γὰρ ἐκ τῶν λόγων, καὶ τὸν ἀκρατῆ ποτὲ ἐπαινετὸν εἶναι, καὶ τὸν ἐγκρατῆ ψεκτόν. ἔγω γάρ τις, φησὶ, διημαρτηκὼς τῷ λογισμῷ, καὶ δοκείτω αὐτῷ λογιζομένῳ τὰ καλὰ εἶναι φαῦλα· ἡ δ' ὑπιθυμία ἀγέτω ὑπὸ τὰ καλά. ὁμοίως ὁ μὲν λόγος οὐκ ἐάσει πράττειν, ὑπὸ δὲ τῆς ὑπιθυμίας ἀγόμενος πράσει. τοιοῦτος γὰρ ὢν ὁ ἀκρατής. πρᾶξει δὴ τὰ καλά. ἡ γὰρ ὑπιθυμία ὑπὸ ταῦτα ἀγέτω. ὁ δ' ὢν λόγος κωλύσῃ· διαμαρτάνεται γὰρ τῷ λογισμῷ τῶν καλῶν.

κ. ἐκ ὀρθῶς

A Nam tum demum ita verum scrutari poterimus. Senex igitur Socrates tollebat prorsus, ac negabat esse incontinentiam, dicendo, neminem esse, qui mala facienda, sciens esse mala, deligeret. Atqui incontinens, videtur sciens mala, deligere; agi namque à perturbatione. Hac ratione incontinentiam esse non existimauit: nequaquam rectè. Alienum namque sit, hac ratione persuasos, quod factum est persuasibiliter, extinguere. Incontinentes siquidem sunt homines, & iidem malorum periti. Veruntamen ea perpetrant. Quoniam igitur incontinentia est, numquid incontinens aliquam habet peritiam, que inspiciat exquirátque mala? At id non visum fuerit cuipiam: quandoquidem alienum sit, quod nobis potentissimum firmissimúmque est, vi ab aliquo superari; siquidem scientia, omnium, quæ in nobis, firmissima, & nulli est obnoxia violentiæ: & proinde hæc ratio aduersatur quominus credâtur esse scientia. Cæterùm nunquid scientia quidem non est, sed opinio? At si habet incontinens opinionem, vituperandus non erit. Nam si mali aliquid, non exactè sciens planéque cognoscens, sed opinatus agat, venia dignus videatur, quòd voluptati sese dediderit, & mala quæ sunt, fecerit. cùm nesciret exactè haud mala ea esse, sed opinaretur *tantum*. At quos venia dignos esse censemus, eos neutiquam reprehendimus. Et proinde si opinionem habet incontinens, vituperandus non erit. At qui vituperandus est. Huiusmodi rationes ambiguitatem obiiciunt: quandoquidem quæ scientiam esse negauerunt, absurdum quiddam euenire compellunt: & quæ ne opinionem quidem, pariter aliena euenire ostendunt. Verùm & dubitauerit hîc quispiam, quòd quia temperans & continens esse videatur, temperantine futuræ sint vehementes cupiditates? Quòd si continens erit, vehementibus agi cupiditatibus opus fuerit. Neque enim continentem dixeris, qui mediocres compescat cupiditates. Quòd si vehementes cupiditates non habeat, ne temperans quidem erit. Neque enim temperans, qui nullo modo agitur à cupiditatibus. Ambiguitatem quoque talia mouent. Contingit siquidem exinde rationibus, incontinentem quandoque fore laudabilem, & vituperabilem continentem. Sit namque quispiam, inquit, in ratiocinando hallucinatus, et ratiocinanti, quæ honesta sint, mala videantur, ac cupiditate ad honesta ducatur; ratio quippe agere non permittit: at cupiditate allectus, aget, talis enim est incõtinens. Aget ergo honesta: cupiditas nãque ad talia ducet. sed ratio prohibebit: ratiocinio siquidẽ honestorũ hallucinabatur.

Is igitur incontinens quidem erit, veram- A
tamen laudabilis: nam quatenus honesta peragit, laudabilis: absurdum id profectò cuenit. Rursus hallucinetur interim ratiocinio, & honesta, ei minimè honesta esse videantur: at cupiditate ad honesta ducatur. Continens nimirum est concupiscens quidem, sed non paragens id, ob rationem. Itaque qui ratiocinando ab iis quæ sunt honesta, aberrarit, prohibebitur agere, quæ concupiscit: prohibebitur ergo honesta agere: ad hæc siquidem adduxit cupiditas. Verùm cùm honesta agere oportuerit, non agens vi- B
tuperandus est. Ergo continens quandoque erit vituperandus. Id quod valde dictu absurdum contigerit. Vtrùm verò incontinentia & incontinens in cunctis, & circa cuncta (sicut circa pecunias, & honorem, & iram, & gloriam, nam circa hæc omnia existimantur esse,) an non; sed circa aliquid sit definita incontinentia, addubitauerit quispiam. Hæc igitur sunt quæ faciunt dubitationem. At dubitationes soluere necesse est. Primùm igitur quæ de scientia C
habita est dubitatio, ita diluenda videatur: nimirum, esse absurdum, scientiam habere, & ipsam eijcere, vel intercidere. Eadē de opinione fuerit ratio: nihil siquidem refert, sitne opinio, an scientia. Nam si vehemens fuerit opinio, quatenus stabilis est, & credulitate inconcussa, à scientia non differt, credendo ita habere vt existimant, si habeant opiniones, sicut Heraclitus Ephesius talē habuit, dequibus opinabatur, opinionem. Alienū vtique nihil incontinenti, siue habeat scientiā siue opinionem, quam D
dicimus, flagitium aliquod cōmittere. Est quippe scire duplex: Vnum quidem, habere scientiam. Nam tum demum scire quempiam dicimus eam rem, cuius teneat scientiam. Alterum verò, ipsam exercere scientiam. Incontinens igitur est, qui honestorum tenet scientiam, sed eam non exercet. Cùm igitur hæc non exercebitur scientia, nihil eueniet alienum, committere flagitium ipsum qui teneat scientiam. Est enim quemadmodum in dormientibus. Isti siquidem, cùm habeant scientiam, E
multa tamen in somnis molesta & perpetrant, & perpetiuntur: neque enim scientia tum exercetur. Idem est de incontinente: euenit siquidem vt dormienti, non exercere scientiam: & proinde soluitur hoc modo dubitatio. Fuerat siquidem dubitatum, numquid scientiam incontinens eijciat, cáve intercidat: quandoquidem vtrumque videbatur absurdum. Cæterùm hinc fuerit rursus manifestum, quemadmodum diximus in Analyticis, ex duabus fieri syllogisimum propositionibus:

A ὁκοιῶ δεῖ ἀκρατὴς μὲν ἔσαι, ἐπαινετὸς μέντοι. ἢ γὰρ πρᾶξις τὰ καλά, ἐπαινετός. ἄτοπον δὴ τὸ συμβαῖνον. πάλιν δ' αὖ ἁμαρτητὸν τῷ λόγῳ, καὶ τὰ καλὰ αὐτῷ μὴ δοκεῖτω καλὰ εἶναι. ἡ δ' ὀπτιθυμία ἀγέτω ὅπῃ τὰ καλά. ἐγκρατὴς μὲν γάρ ἐστιν ὁ ὀπτιθυμῶν μὲν, μὴ πρᾶττων δὲ ταῦτα διὰ τὸν λόγον. ὁκοιῶ, ὁ διαμαρτάνων τῷ λόγῳ τῶν καλῶν, * κωλύσῃ ὢν ὀπτιθυμεῖ πρᾶξιν· κωλύῃ δ' ἂν τὰ καλὰ πρᾶξιν. ὅπῃ ταῦτα γὰρ ἡ ὀπτιθυμία ἤγαγεν. ὁ δέ γε τὰ καλὰ μὴ πράττων, δέον πράττειν, ψεκτός. ὁ ἄρα ἐγκρατὴς ἔσαί ποτε ψεκτός. ἄτοπον δὴ καὶ τοῦτο τὸ συμβαῖνον. πότερον δ' ἡ ἀκρασία καὶ ὁ ἀκρατὴς εἰς ἁπασινέσαι, καὶ περὶ πάντα (εἶ περὶ χρήματα, καὶ τιμὴν, καὶ ὀργὴν, καὶ δόξαν· περὶ γὰρ ταῦτα πάντα δοκοῦσιν ἀκρατεῖς εἶ) ἢ ἄλλα, ἀλλὰ περὶ τι ἀφωρισμένον ἐστὶν ἡ ἀκρασία, ἀπορήσειεν ἄν τις. τὰ μὲν δὴ τῶν τιμῶν ἀποδεκτὰ ἐστὶν, ταῦτ' ἐστὶν· ἀναγκαῖον ἢ λόγον ταῖς ἀποδείξεις. πρῶτον μὲν οὖν τῶν ὑπὸ τῆς ὀπτιθυμίας. ἄτοπον γὰρ ἐδόκει εἶ) ὀπτιθυμίαν ἔχοντα ταύτην ἀποβαλεῖν, ἢ μεταπίπτειν. ὁ δ' αὐτὸς λόγος καὶ ὑπὸ τῆς δόξης. οὐθὲν γὰρ διαφέρει δόξαν εἶ) ἢ ὀπτιθυμίαν. εἰ γὰρ ἔσαι τις δόξα σφοδρὰ, καὶ βέβαιον εἶ) καὶ ἀμετάπειστον, οὐθὲν δοκεῖ τῆς ὀπτιθυμίας, δόξης ἐχούσης ὃ πιστεύει οὕτως ἔχειν ὡς δοξάζουσιν οἱ Ἡράκλειτος ὁ Ἐφέσιος τοιαύτην ἔχει δόξαν, ὑφ' ὧν αὐτῷ ἐδόκει. οὐθὲν δὴ ἄτοπον ὃ ἀκρατεῖ, ὅτ' εἰ ὀπτιθυμίαν ἔχει, ὅτ' εἰ δόξαν οἵαν λέγομεν, πρᾶξιν ἢ φαῦλον. ἔστι γὰρ ὅπερ ἄν τις ἀνθρώπου, ὧν ὃ μὲν ὀπτιθυμίαν ἔχει· ὅτ' ἐπιθυμίαν ἔχῃ· ὅτε δὲ τῆς ὀπτιθυμίας ἔχῃ. ὃ δ' ἕτερον, ὃ ἐνεργεῖν ἤδη τῇ ὀπτιθυμίᾳ. ἀκρατὴς οὖν ἐστιν ὁ ἔχων τὴν ὀπτιθυμίαν τὴν καλὴν, οὐκ ἐνεργῶν δὲ αὐτῇ. ὅτε μὲν οὖν μὴ ἐνεργῇ τῇ ὀπτιθυμίᾳ ταύτῃ, οὐδὲν ἄτοπόν ἐστιν αὐτὸν πρᾶξιν τὰ φαῦλα, ἔχοντα τὴν ὀπτιθυμίαν. ὅμοιον γάρ ἐστιν ὥσπερ ὅτι τὸν καθεύδοντων. ὅτοι γὰρ ἔχοντες τὴν ὀπτιθυμίαν, ὅμως ἐν τῷ ὕπνῳ πολλὰ διαχερῆ καὶ πράττουσι καὶ πάσχουσιν. ὁ γὰρ ἐνεργεῖ ἐν αὐτῷ ἡ ὀπτιθυμία. ὡσαύτως δ' ὅτι τῷ ἀκρατοῦς. ὥσπερ γὰρ καθεύδοντι ἔοικε, καὶ τῇ ὀπτιθυμίᾳ οὐκ ἐνεργεῖ. λύεται δ' ἡ ἀπορία ὅτως. ἠπορεῖτο γὰρ πότερον ὁ ἀκρατὴς ἐκβάλῃ τότε τὴν ὀπτιθυμίαν, ἢ μεταπίπτῃ. ἄτοπον γὰρ ἀμφότερα δοκεῖ εἶ). ἀλλὰ πάλιν ἐντεῦθεν δῆλοιτο φανερὸν, ὥσπερ ἔφαμεν ἐν τοῖς δευτέροις, ἐκ δύο προτάσεων γίνεσθαι τὸν συλλογισμόν,

* κωλύσῃ

καὶ τούτων εἰ) τῷ μὲν σοφίᾳ καθόλου, τῷ δευτέραν λέγω· αὐτῷ τε καὶ ὅτι μέρεις· οἷς ὑγιᾶ ποιῆσαι πρέπει δεῖ δεῖ θερμὸν πυρέττοντα ὑγιᾶ ποιῆσαι· ὑποῖ δὲ πυρέττει· ὑγιάσαι ἄρα καὶ τοῦτον ὑγιᾶ ποιῆσαι. ἔστιν οὖν ὁ τῇ μὲν καθόλου ὑγιεινὴν ὑγιάσαι, τῇ δ' ὅτι μέρος ὑ. τοῦδ' οὖν ἀμαρτία παρὰ τῷ ὑγιεινὸν ἔχοντι, καὶ ἐνεργοῦντι, οἷς ἄπρακτα μὲν τὰ πυρέττοντα ὑγιᾶ ποιῆσαι. εἰ μέντοι ἔστι πυρέττει, ἴσως οἶδα. ὥσαυτως τοίνυν ὅτι τὸ ἀκρατοῦς τὸ τῷ ὑγιεινὸν ἔχοντος ἢ αὐτὴ ἁμαρτία συμβήσεται. ἐνδέχεται γὰρ τὸν ἀκρατῆ, τῷ μὲν καθόλου ὑγιεινὸν ἔχειν, ὅτι τοιαῦτα φαῦλα καὶ βλαβερά· μὴ μέντοι γε, ὅτι ὅδι τοιαῦτα φαῦλα, ὅτι μέρος εἰδέναι. ὥστε ἅπτως ἔχειν τῷ ὑγιεινὸν ἁμαρτήσεται. ἔχει γὰρ τὸ καθόλου, τῷ δὲ ὅτι μέρος, ὑ. τοῦδ' οὖν ἄτοπον ἤδη ὅπως συμβήσεται ὅτι τὸ ἀκρατοῦς, τὸ ἔχοντα τὸ ὑγιεινὸν φαῦλόν τι προσάττειν. ἔστι γὰρ ὡς ὅτι τὸ μεθύοντων. οἱ γὰρ μεθύοντες, ὅταν αὐτοῖς ἡ μέθη ἀπαλλαγῇ, * πάλιν οἱ αὐλοί εἰσιν· οὐκ ἄρα ἔστησε δὴ αὐτῶν ὁ λόγος, οὐδὲ ἡ ὑγιεινὸν, ἀλλ' ἐκρατὴς ἦν τοῦτο τὸ μέθης. ἀπαλλαγέντες δὲ τὸ μέθης, πάλιν οἱ αὐλοί εἰσιν· * [οὐκ ἄρα ἔστησε δὴ αὐτῶν ὁ λόγος, οὐδὲ ἡ ὑγιεινὸν.] ὁμοίως ἔχει ὁ ἀκρατὴς πάλιν. ὑγιεινὸν γὰρ τὸ πάθος, ἀρεμεῖν ἐποίησε τὸ λογισμόν· ὅταν δὲ ἀπαλλαγῇ τὸ πάθος, ὥσπερ ἡ μέθη, πάλιν ὁ αὐλὸς ἔστιν· * ὥστ' ἂν τις ἀνέρος τὸ ὑγιεινὸν τὸ ἀκρασίας ὃς πρόσχει ἔπαινον, ὡς ἐπαινετὸν ποτε τὸ ἀκρατοῦς ἐσομένου, καὶ ψεκτὸν τὸ ἐγκρατοῦς. ὑ συμβαίνει ἂν τοῦτο. ὑ γάρ ἐστιν ὅτ' ἐγκρατὴς ὅτ' ἀκρατὴς ὁ ὦ λόγῳ διαφευσάμενος, * ἀνὴρ ὁ λόγον ἔχων ὀρθὸν, καὶ τούτῳ τὰ φαῦλ' ὄντα κεῖνων καὶ τὰ καλά. καὶ ἀκρατὴς μέν, * ὁ ὦ τοιούτῳ λόγῳ ἀπειθῶν· ἐγκρατὴς δὲ, ὁ πειθόμενος, καὶ μὴ ἐπὶ τὸ ὀπιθυμίαν ἀγόμενος. ὑ δὲ γάρ ὦ λόγῳ οὐ δοκεῖ πατέρα τύπτειν αἰσχρὸν εἶ), ὀπιθυμεῖ δὲ τύπτειν, * ὁ τοῦτου ἀπεχόμενος ἐγκρατὴς ἐστιν· ὥστε εἰ μή ἐστιν ὅτι τῶν τοιούτων μήτε ἐγκράτεια μήτε ἀκρασία, ὑδ' ἂν ἐπαινετὴ εἴη ἡ ἀκρασία, οὐδὲ ψεκτὴ ἡ ἐγκράτεια, ὥσπερ ἐδόκει. εἰσὶ δὲ τῶν ἀκρασιῶν αἱ μὲν νοσηματικαὶ, αἱ δὲ φύσει· οἷς νοσηματικαὶ μὲν αἱ τοιαῦται· εἰσὶ γάρ τινες οἳ πίλλοντες πείρας διαπεφόρησιν. εἰ οὖν τις ταύτης τῆς ἡδονῆς κρατεῖ, οὐκ ἔστιν ἐπαινετὸς, οὐδὲ ψεκτὸς, ὦ μὴ κρατεῖ, ἢ σωφρονικός γε. φύσει δὲ, οἷς ὑὸν ποτέ φασι κεινόμενον ἐν δικαστηρίῳ, ὅτι τὸν πατέρα τύπτοι, ἀπολογεῖσθαι λέγοντ' ὅτι, Καὶ γὰρ οὗτος τὸν ἑαυτοῦ πατέρα.

A carúmque primam vniuersalem: secundam, quæ sub illa, particularem: veluti, Scio omnem hominem febricitãtem, sanum facere: atqui hic febricitat: scio igitur & hunc sanum facere. Possum igitur aliquid scientia quidem generali scire, quod in particulari nesciam. Potest igitur sic quoque ei qui scientiam habeat, euenire vt peccet. vt, Hominem omnem febricitãtem sanare *scio*: verùm an hic febricitet, haud scio. Itidem igitur in incontinente, qui habeat scientiam, idem error eueniet. Contigerit enim, incontinentem in vniuersum habere scientiam, vt talia sint improba, & pernicioſa: nec tamen hæc ipsa particulatim nosse improba. Proinde ita habendo sciantiam aberrabit: quandoquidem in vniuersum habet, non etiam particulariter. Non itaque hoc modo fuerit alienum, vt incontinens habendo scientiam, mali aliquid agat. Est enim sicut in ebriis, à quibus cùm excessit ebrietas, & ad sese redierunt, non excidit ipsis ratio, nec quidem B scientia, quæ sub ebrietate delituerat, fuerátque prostrata: deinde ab ebrietate immunis, rursus fit qui priùs erat. Ita habet incontinens. Perturbatio enim vbi superior euasit, ratiocinationem rectam facit delitescere: sed si, vt de ebrietate dicebamus, abfuerit perturbatio, rursus in sese redit. Est & quædam alia de incontinente, quæ dubitationem faciebat, ratio, vbi laus incontinentem sequebatur aliquando, & continentem virtuperatio. quod neutiquam euenit. Neque enim continens, aut incontinens, qui ratione falsus est, sed qui recta institutus ratione, qua tam mala quàm bona discernit. Incontinens quidem, qui & eiusmodi ratione non persuasus est: sed continens, qui persuasus, ab ipsis non agitur cupiditatibus. Neque enim cuicumque videtur patrem cædere, turpe esse: sed qui cædere concupiscit, & abstinet, is continens est. Proinde si in iis neque continentia, neque incontinentia, ne quidem laudabilis fuerit incontinentia, vt neque vituperabilis continentia, quemadmodum videbatur. Sunt nimirum incontinentiæ varia genera: alias enim morbus attulit: aliæ cum natura ortum habuere. Morbo natæ sunt eiusmodi, vt eorum qui vellunt capillos, & manducant. Quòd si quispiam huic imperet voluptati, non continuò laudabilis est: neque vituperabilis: quatenus non imperat, aut non admodũ certè. Naturales autem, vt in iudicio conuictum olim aiunt filium, quòd patrem cæcidisset, pro defensione attulisse, quòd is patrem quoque suum cæcidisset, &

Valla paulo aliter, minùs rectè.

Inclusa nõ agnoscit Valla, vt ex superiorib. temerè repetita. Nicom. l. 7. c. 10.

Legebatur ἀμαὸ λόγῳ ἴχ. prorsus ineptè. γρ. ὁ τῷ ὡς τ.

Valla videtur aliter legisse.

Nicom. l. 7. c. 7.

absolutus fuisset. Naturale etenim iudicibus fuisse crimen visum est. Quòd si quis à cædendo patre se continuerit, non continuò laudabilis. Et ne nos quidem eiusmodi nunc incontinentias, & continentias quærimus, sed per quas vituperandi sunt homines simpliciter, vel laudandi. Bonorũ certè quædam sunt externa, vt opulentia, dominatus, honor, amicitia, gloria: quædam circa corpus necessaria, vt tactus & gustus. Qui ergo circa hæc incontinens, is incõtinens simpliciter esse videatur, & vt corporalis: & quã quærimus incontinentiam, circa hæc esse videbitur. Ambigitur quoque, circa quidnam sit incontinentia. Circa honorem quidem non est simpliciter incontinens. Laudatur enim quodammodo, qui circa honorem incontinens: nam honoris amans videtur. Omnino autem solemus, qui sunt eiusmodi, eos incontinentes appellare, cum adiectione quadem: *verbi gratia*, incontinens honoris, aut gloriæ, aut iræ. Verùm simpliciter incontinenti non accommodamus circa quæ, vt ei adsit manifestum aliquod sine appositione eius circa quod sit. Est enim ferè circa voluptates & ægritudines corporis, incontinens. Hinc manifestum est, circa hæc versari incontinentiam. Nam quoniam incontinens vituperabilis, subiecta esse oportet vituperabilia. Honor igitur, & gloria, & dominatus, & pecuniæ, & circa quæcumque talia dicuntur incontinentes, sub vituperationem non cadunt: at corporis voluptates vituperandæ. Ideo non iniuria, qui circa has magis quàm sit par, versatur, is incontinens prorsus dicitur. Verùm quoniam incontinentiarum, quæ circa alia versari dicuntur, qũæ circa iram, maximè reprehendenda incontinentia: Vtrùm magis reprehendenda est, quæ circa iram, an quæ circa voluptates? Est igitur quæ circa iram incontinentia, similis pueris ad subministrandum promptis. His namque cùm dixerit dominus, Cedo mihi: promptitudine erecti, antequam audierint quid sit subministrandum, suggerere solent, & inter suggerendum hallucinantur. Sæpe enim liber fuit exhibendus, & graphium dedére. Itidem incontinens, iræ succumbit. Cùm primùm enim audierit verbum, quòd quidpiam affecit iniuria, ira ad vlciscendum insultat, neutiquam patiens audire, expediátne, an non, vel non ita vehementer. Huiusmodi igitur ad iram impulsus, quæ iræ deputatur incontinentia, non admodum videtur incessenda. At ad voluptatem impulsus, sub reprehensionem cadit. Sunt namque distincta in ipsa

A καὶ ἀποφυγεῖν δή· * ἐδόκει γὰρ τοῖς δικασταῖς φύσικόν τι εἶναι τὸ ἁμάρτημα. εἰ δή τις τὸν πατέρα τύπτοι καὶ τὸν τούτου πατέρα τύπτοι, ὁμοίως ἐπαινετός. ἢ δὴ τὰς τοιαύτας ζητοῦμεν ἀκρασίας, οὐδὲ ἐγκρατείας, ἀλλὰ καθ' ἃς ψεκτοὶ ἁπλῶς καὶ ἐπαινετοὶ λεγόμεθα. ἔστι δὲ τῶν ἀγαθῶν τὰ μὲν ἐκτός, οἷον, πλοῦτος, ἀρχή, τιμή, φίλοι, δόξα. τὰ δὲ ἀναγκαῖα καὶ περὶ σῶμά ἐστιν, οἷον, ἁφή τε καὶ γεύσις. ὁ οὖν περὶ ταῦτα ἀκρατὴς, ὃν ἁπλῶς περὶ ἁφὴν καὶ ἀκρατὴς δόξειεν εἶναι), καὶ οἷς αἱ σωματικαί· καὶ ὧν ζητοῦμεν ἀκρασίαν, ἣδη περὶ ταῦτα δόξειεν εἶναι). ἀπορήσειε δὲ πάλιν περί τί ποτέ ἐστιν ἡ ἀκρασία. περὶ μὲν οὖν τιμὴν οὐκ ἔστιν ἁπλῶς ἀκρατὴς. ἐπαινεῖται γάρ πως ὁ περὶ τιμὴν ἀκρατὴς· φιλότιμος γάρ τις. ὃ δ' ὅλον λέγομεν καὶ ὅτι τὸν τοιοῦτον τὸν ἀκρατῆ, περιστάντες, περὶ ἡμῖν ἀκρατὴς, ἢ δόξαν, ἢ ὀργήν. ἀλλὰ ταῦ ἁπλῶς ἀκρατεῖ, οὐ περιστάντος αὐτὸν, ἀλλ' ἀρχοντος αὐτοῦ, καὶ φανεροῦ ὄντος, ἀλλὰ τῆς περιστάσεως, περὶ

B Nicom. l. 7. c. 6.

C ἃ ἔστιν. ἔστι γὰρ περὶ ἡδονὰς καὶ λύπας τὰς σωματικὰς ὁ ἁπλῶς ἀκρατής. δῆλον δὲ καὶ ἐντεῦθεν, ὅτι περὶ ταῦτα ἡ ἀκρασία· ἐπεὶ γὰρ ψεκτὸς ὁ ἀκρατής, ψεκτὰ * εἰ τὰ ὑποκείμενα. ἡμὲν μὲν οὖν καὶ δόξα, καὶ ἀρχὴ, καὶ χρήματα, καὶ τὰ περὶ ὅσα ἄλλα ἀκρατεῖς λέγονται, οὐκ εἰσὶ ψεκταί· αἱ δ' ἡδοναὶ αἱ σωματικαὶ, ψεκταί· διὸ εἰκότως ὁ περὶ ταύτας ὢν μᾶλλον τοῦ δέοντος, οὕτω ἀκρατὴς τελέως λέγεται. * ὅπερ δὲ ὅτι τῶν περὶ τὰ ἄλλα ἀκρασιῶν λεγομένων, ἡ περὶ τὸν ὀργὴν οὖσα, ἀκρασία ψεκτοτάτη, πότερον * ψεκτοτέρα ἐστὶν ἡ περὶ τὸν ὀργὴν, ἢ ἡ περὶ τὰς ἡδονάς; ἔστιν οὖν ἡ περὶ τὸν ὀργὴν ἀκρασία ὁμοία τῶν παίδων τοῖς περὸς τὸ ὑπακουσθῆναι προθύμως ἔχουσι. καὶ γὰρ οὗτοι, ὅπερ ἐλέγη ὁ δεκάτης, Δός μοι, τῇ προθυμίᾳ ἐξενεχθέντες, πρὶν τὸ ἀκοῦσαι ὃ δεῖ δοῦναι, ἔδωκαν, ἢ ἐν τῇ δόσει διήμαρτον. πολλάκις γὰρ δέον βιβλίον δοῦναι, γραφεῖον ἔδωκαν. ὅμοιον δὲ πέπονθε τούτῳ ὁ τῆς ὀργῆς ἀκρατής. ὅταν γὰρ ἀκούσῃ τὸ πρῶτον ῥῆμα ὅτι ἠδίκησεν, ὥρμησεν ὁ θυμὸς πρὸς τὸ ἀμύνασθαι, ὀλίγα ἐπὶ ἀναμείνας ἀκοῦσαι πότερον δεῖ ἢ οὐ δεῖ, ἢ ὅτι γε οὐχ οὕτω σφόδρα. ἐν μὲν οὖν τοιαύτῃ ὁρμῇ πρὸς ὀργὴν, ἢ δοκεῖ ἀκρασία εἶναι ὀργῆς, οὐ λίαν ἁμαρτία ἐστίν. ἐν δὲ πρὸς τὴν ἡδονὴν ὁρμὴ, ψεκτή γε· ἔστι γὰρ ἀφροσύνη ἐχουσα πρὸς ταύτην, ἣ τὸν

D Fort. ἐν δὲ τῷ

Nicom. l. 7. c. 7.

E

λόγον ὃς ἀποτρέπει τὸ μὴ πραττειν. ἀλλ' ὅμως πραττει* διὰ τὸν λόγον. διὸ φευκτὸν μᾶλλον τῆς δι' ὀργὴν ἀκρασίας. ἡ μὲν γὰρ δι' ὀργὴν ἀκρασία λυπηρόν ἐστιν. οὐδεὶς γὰρ ὀργιζόμενος οὐ λυπεῖται· ἡ δὲ δι' ἐπιθυμίαν, μεθ' ἡδονῆς. διὸ μᾶλλον φευκτή· ἡ γὰρ δι' ἡδονὴν ἀκρασία, μεθ' ὕβρεως δοκεῖ εἶναι. πότερον δὲ καὶ ἡ ἐγκράτεια καὶ ἡ καρτερία ταὐτόν ἐστιν, ἢ οὔ; ἡ μὲν γὰρ ἐγκράτεια δοκεῖ περὶ ἡδονάς, καὶ ὁ ἐγκρατὴς ὁ κρατῶν τῶν ἡδονῶν· ἡ δὲ καρτερία, περὶ λύπας. ὁ γὰρ καρτερῶν καὶ ἀνθεκόμενος τὰς λύπας, οὗτος καρτερικός ἐστι. πάλιν ἡ ἀκρασία καὶ ἡ μαλακία οὐκ ἔστι ταὐτόν. ἡ μὲν γὰρ μαλακία ἐστὶ, καὶ ὁ μαλακὸς ὁ μὴ ἀνθεκόμενος πόνοις, οὐχ ἁπάντας δὲ, ἀλλ' οὓς διαγκαίως ἂν ἄλλος τὶς ἀνθεκμείνειεν· ὁ δ' ἀκρατὴς, ὁ μὴ δυνάμενος ἀνθεκόμενος ἡδονὰς, ἀλλὰ καταμαλακιζόμενος, καὶ ἀπὸ τούτων ἡττόμενος. ἔστιν οὖν πάλιν τὶς καλούμενος ἀκόλαστος. πότερον οὖν ὁ ἀκόλαστος ἀκρατὴς, καὶ ὁ ἀκρατὴς ὁ αὐτὸς, ἢ οὔ; ὁ μὲν γὰρ ἀκόλαστος ὡριστός τις, οἷος οἴεσθαι δεῖ πράττειν, ταῦτα καὶ βέλτιστα εἶναι αὐτῷ καὶ συμφορώτατα, καὶ λόγον οὐδένα ἔχειν ἀναιτιούμενον τοῖς αὐτῷ φαινομένοις ἡδέσιν· ὁ δὲ ἀκρατὴς, λόγον ἔχει ὃς ἀναιτιοῦται αὐτῷ, ἐφ' ᾧ ἡ ἐπιθυμία ἄγει. πότερον δὲ βέλτιστος ὁ ἀκόλαστος ἢ ὁ ἀκρατὴς; οὕτω μὲν οὖν οὐ δόξειεν ἂν ὁ ἀκρατὴς· ὁ γὰρ ἀκόλαστος, ἀνίατος. εἰ γὰρ αὐτῷ λόγος ἐγγένοιτο ὁ διδάξων ὅτι φαῦλα, οὐκ ἐπὶ πρᾶξει· τῷ δέ γε ἀκρατεῖ ὑπάρχει ὁ λόγος, καὶ ὅμως πράττει. ὥστε δὴ ὁ τοιοῦτος δόξειεν ἂν ἴαπρος εἶναι. ἀλλὰ πότερον ἀφαιρετέον χεῖρον ᾧ μηδὲν ἀγαθὸν ὑπάρχει, καὶ τοῦτο; ἢ δῆλον ὅτι ἔνιος, καὶ ὅσῳ γε ὀλιγώτερον, κακῶς ἀφαίρεται. ἔστι τοίνυν ὁ μὲν ἀκρατὴς, ἀγαθὸν ἔχων τὸν λόγον ὀρθὸν ὄντα· ὁ δὲ ἀκόλαστος* οὐκ ἔχει, ὅτι ἔστιν ὁ λόγος ἑκάστου ἀρχή. τῷ μὲν οὖν ἀκρατοῖς ἢ ἀρχὴ ὀλιγώτατον ὄν, οὐ προσήκει· τῷ δὲ ἀκολάστου, κακῶς· ὥστε χεῖρων ἂν εἴη ὁ ἀκόλαστος τοῦ ἀκρατοῦς. ἔτι ὥσπερ καὶ ὅτι τῆς διεστότητος ἧς ἐλέγομεν κακίας, οὐκ ἔστιν ἰδεῖν ἐν θηρίῳ οὐσαν, ἀλλ' ἐν ἀνθρώπῳ. ἡ γὰρ θηριότης ὄνομά ἐστι τῇ ὑπερβαλλούσῃ κακίᾳ. διὰ τί δὲ οὐδέν; ἢ ὅτι ἡ ἀρχὴ φαύλη ἐν θηρίῳ οὐκ ἔστιν; ἔστι δὲ ἡ ἀρχὴ ὁ λόγος. ἐπεὶ πότερον ἂν πλείω κακὰ ποιήσειε Λέων, ἢ Διονύσιος, ἢ Φάλαρις; ἢ Κλέαρχος, ἢ τις τούτων τῶν μοχθηρῶν; ἢ δῆλον ὅτι οἵτοι;

Lego περὶ τὸ λόγον. h. e. quātumuis repugnante ratione, vel, διὰ τὸ ἄλογον, quod minùs placet. Nicom. l. 7. c. 8.

Valla lō-gè aliter: locus mēdosus est. Lego, ὃν ἔχει ἔτι ὄντι ὁ λ. atque ita omnino videtur emendandum.

A ob rationem quæcunque auertuntne agatur aliquid: & tamen ob rationem agitur. Ideo magis est quàm per iram reprehendenda incontinentia voluptatis: quandoquidem per iram incontinentia, ægrimonia est. nemo siquidem stomachatus non ægrescit: at ex concupiscentia, cum voluptate. Idcirco magis vituperabilis, quòd ex voluptate incontinentia abesse à conuitio non videtur. Vtrùm verò tolerantia, & continentia idem est, an non? Nam continentia, necnon continens, circa voluptates est, B ipsas coercendo: at tolerantia, circa ægrimonias: siquidem patiens, ac sustinens ægrimonias, is tolerans est. Rursus incontinentia, & mollities, idem non est. Mollities siquidem, & mollis, est succumbens laboribus, non certè omnibus, sed quos alius necessario duxerit sustinendos. incontinens verò, qui voluptates sustinere non possit, sed remolleſcens ab eis agatur. Est porrò quispiam intẽperans appellatus: nunquid igitur intemperans idem quod incontinens, atque ipse idem incontinens, quod intemperans? Nempe C intemperans eiusmodi est, vt quæ agit, eadem & optima & commodissima sibi esse arbitretur: nec vllam habet rationem, quæ eius videatur aduersari voluptatibus. At incontinens habet rationẽ, quæ aduersatur ei, in ijs ad quæ cupiditate agitur. Vter autem curatu facilior, intemperás an incontinens? Certè hac quidem ratione intemperans curatu facilior videatur. Nam si ratio ei aduenerit, quæ mala esse doceat, ipse non operabitur. At incontinenti non deest ratio, & tamen agit D mala, proinde homo huiusmodi incurabilis esse videbitur. Cæterùm vtrùm deteriùs afficitur cui nihil adest boni, nec quod per illud existit, quàm ille, cui quod honore præcellit, malè affectum est? Est nimirum incontinens, qui bonum obtinet, rectam rationem, cùm intemperans non habeat. Cùm ergo ratio vtriusque principatum obtineat, incontinentis honoratissimum principium præstò est, quod ab intemperante abest. Ergo incontinente intemperans deteriùs E habet. Rursus, vt suprà mentionem fecimus de feritatis vitio, non est ipsum in fera spectare, sed in homine. Feritatis siquidem nomen adeptum est id vitium, ob singularem improbitatem. Sed cur in fera nihil? nempe quòd improbum in fera principium non sit. Est si quidem ratio principium. Enim vero vter plura mala patrauerit, leóne aliquis an Dionysius, siue Phalaris, aut Clearchus, aut alius quis ex istis improbis hominibus? An perspicuum est, istos?

quando enim ineſt *malè agenti* principium deprauatum ac malum, multum id confert: at in fera nullum prorſus eſt principium. Ita igitur improbum eſt in ipſo intemperante principium. Nam quatenus quæ mala ſunt, committit, etiam ratio ei adſtipulatur, cenſétque ea eſſe peragenda, quia improbum in ipſo eſt principium. At in continente ſanum principiũ eſt, vt hinc melior incontinens intemperante eſſe videatur. Sunt etiam incontinentiæ binę ſpecies. Vna quidem prorumpens, & improuiſa, & confeſtim proueniens: velut cùm ſpecioſam viderimus mulierem, & confeſtim afficimur, & ab affectu erumpit impulſus ad aliquid perpetrandum, quod fortaſſe non expediat. Altera verò, velut quædam imbecillitas, quæ cum ratione inſurgit auertente. Priot igitur non admodum ſub reprehenſionem cadere videbitur: quandoquidem etiam virtutis ſtudioſis poteſt euenire, calidis, & ingenioſis. Secunda autem, frigidis, & melancholicis: tales nimirum reprehendẽdi. Præterea ſi quis munire ſe ratione anteuerterit, poterit non affici: vt ſi ſcierit venturam formoſam mulierem; conuenit igitur ſe cohibere. Nam qui eiuſmodi ratione præuenerit, ex obuia viſione incontinens non commouebitur, nec turpe quicquam aget. Verùm qui ratione cognouerit indecens aliquid, ad idque voluptate delabetur, & remolleſcet, is multò magis reprehendẽdus. Neque enim probus vnquam eiuſmodi fuerit incontinens. Ratio namque præueniens ſe, non permiſerit. dux ſiquidem ea in ipſo probo exiſtit. Cui non obtemperat improbus, ſed voluptati deditus & remolleſcit, & quodammodo effœminatur. Vtrùm verò temperans ſit continens, quod ſuprà fecimus ambiguum, nunc diſſeramus. Eſt igitur temperans, & continens: nam continens, non ſolùm eſt præſentes cupiditates cohibens, verùm etiam talis, vt ſi nullæ adſint cupiditates, ita inſtructus, vt eas poſſit cohibere. Eſt autem temperans, qui nullas habeat cupiditates malas, rectæque rationi circa hæc inſiſtat; at continens; qui malas habet cupiditates, & aduersum ipſas rectam rationem. Proinde temperantem continens comitatur, eritque temperans continens. Siquidem temperans non afficitur, continens verò afficitur quidem, ſed compeſcit affectus, vel qui poteſt affici, *ita vt non ſuccumbat*. Temperanti autem iſtorum eſt neutrum: ideo continens, temperans non eſt. Vtrùm intemperans incontinens, an incontinens intemperans, aut neuter alterum comitatur? Incontinens enim eſt, cuius ratio perturbationes oppugnat: at intemperans, non

A ἡ γὰρ ἀρχὴ ἐποδσα φαύλη, μεγάλα συμβάλλεται. ἐν δὲ θηρίῳ ὅλως οὐκ ἔστιν ἀρχή. ἐν μὲν οὖν τῷ ἀκολάστῳ ἔνεστιν ἀρχὴ φαύλη. ἡ γὰρ προαίρεσις φαύλα ὄντα, καὶ ὁ λόγος σύμφησι ταῦτα, καὶ δοκεῖ αὐτῷ ταῦτα δεῖν πράττειν, φαύλως· ἐν αὐτῷ δ' ἡ ἀρχὴ ἔνεστιν ὑγιής· δεῖ βέλτιον οὖν δόξειν εἶναι ὁ ἀκρατὴς τοῦ ἀκολάστου. ἔστι δὲ καὶ τῆς ἀκρασίας δύο εἴδη· ἡ μὲν, προπετητική τις καὶ ἀπονόητος, ἡ δ' ἐξαίφνης γινομένη· οἷς, ὅταν ἴδωμεν καλὴν γυναῖκα, εὐθέως ἢ ἐπαθύνθημεν, καὶ ἀπὸ τοῦ πάθους ὁρμὴ ἐγένετο πρᾶξαί τι ὧν ἴσως οὐ δεῖ· ἡ δ' ἑτέρα, οἷς ἀσθενικὴ τις ἡ μὴ λόγον οὖσα ἀποπέπονθε. ἐκείνη μὲν οὖν, οὐδ' ὅλως δόξειν εἶναι φευκτή. καὶ γὰρ ἐν τοῖς σπουδαίοις ἔνεστι τοιαύτη ἐγγύς, ἐν τοῖς θερμοῖς καὶ εὐφυέσιν· ἢ δὲ ἐν τοῖς ψυχροῖς καὶ μελαγχολικοῖς· οἱ δὴ τοιοῦτοι ψυκτοί. ἔτι τε ὅτι τῷ λόγῳ * προλαβόντα, μηδὲν παθεῖν, εἰ οἶδε ὅτι ἡδὺ γυνὴ εὐπρόσωπος. δεῖ οὖν καταφεῖν αὐτόν. τῷ δὴ τοιούτῳ λόγῳ προκαταλαβὼν ὁ ἐν τῇ προσφάτου φαυλότητος ἀκρατής, οὐδὲ πείσεται οὐδὲ προΐξεται οὐδὲν ἀμαρτών· ὁ δὲ τῷ λόγῳ μὲν εἰδὼς ὅτι οὐ δεῖ, πρὸς δὲ τὴν ἡδονὴν ἐνδιδοὺς καὶ καταμαλακιζόμενος, ὁ τοιοῦτος ψυκτότερος. * οὔτε γὰρ ὁ σπουδαῖος οὐδέποτε οὕτω ῥᾴδιος αὖ ἀκρατής· ὅ, τε λόγος προκαταλαβών, οὐκ αὖ * εἴσαγτο. ἡγεμὼν γὰρ οὗτος ἐν αὐτῷ ὑπάρχει, ᾧ οὔτε πείθαρχεῖ, ἀλλὰ τῇ ἡδονῇ ἐνδίδωσι, καὶ καταμαλακίζεται, καὶ ἀξιαθεής πως. πότερον δ' ὁ σώφρων ἐγκρατής ἐστιν, ἢ πορήσῃ μὲν ἐν τοῖς ἐπιθύω, νῦν δ' λέγωμεν. ἔστι γὰρ ὁ σώφρων καὶ ἐγκρατής· ὁ γὰρ ἐγκρατὴς ἐστιν, ὃ μόνον ὁ ὁπιθυμίαν ἐνούσων ταύτας κατέχων διὰ τὸν λόγον, ἀλλὰ καὶ ὁ τοιοῦτος ὢν, οἷος καὶ μὴ ἐνούσων ὁπιθυμιῶν, τοιοῦτος δὲ) οἷος εἰ ἐγένοιτο κατέχειν. ἔστι δ' σώφρων, ὁ μὴ ἔχων ὁπιθυμίας φαύλας, τόν τε λόγον ὀρθὸν τὸν περὶ ταῦτα· ὁ δ' ἐγκρατὴς ὁ ὁπιθυμίας ἔχων φαύλας, ἀλλ' ὁ λόγον τὸν περὶ ταῦτα ὀρθόν· ὥστ' ἀκολουθήσει τῷ σώφρονι ὁ ἐγκρατὴς, καὶ ἔστιν σώφρων· ὁ μὲν γὰρ σώφρων, ὁ μὴ πάσχων· ὁ δ' ἐγκρατὴς, ὁ πάσχων, καὶ τούτων κρατῶν, ἢ ὁ οἷός τε πάσχειν. ἀδύνατον δ' τοῦτον δ' τῷ σώφρονι ὑπάρχειν. δεῖ δὲ καὶ ἐγκρατὴς σώφρων. πότερον δ' ὁ ἀκόλαστος ἀκρατής ἐστιν, ἢ ὁ ἀκρατὴς ἀκόλαστος; ἢ οὐδέτερος ἑτέρῳ ἑτέρος ἀκολουθεῖ; ὁ μὲν γὰρ ἀκρατὴς ἐστιν ὃ μόνον ὁ λόγος τοῖς πάθεσι μάχεται· ὁ δ' ἀκόλαστος, ὃ

Legebatur προλαβόντα, nullo ſenſu. Malim, οὔτε γὰρ σπ. οὐδ. ὁ οὔτ. Valla, ἐάσαντ. lego ἰάσαντ. Totus locus malè à Valla tractatus: qui ſic vertẽdus, *Neque enim qui fuerit iſto modo incõtinẽs, in virum probum emadere vtique poſſit: & ratio præueniens* (quod de alterius generis continente modò dicebatur) *ſanare eũ neutiquam potuerit: quippe quum inſit in ipſo ratio, cuius imperio nõ paret, &c.*

θιοδτος, ἀλλ' ὁ πεφάτων τὰ φαῦλα, ἅμα μὲν λόγον σύμφορον ἔχων. οὐδὲ δὴ ὁ ἀκόλαστος οἷος ἀκρατὴς, οὐδ' ὁ ἀκρατὴς οἷος ὁ ἀκόλαστος. ἔτι δὲ φαυλότερος ὁ ἀκόλαστος τῷ ἀκρατεῖ. δυσιατώτερα γὰρ τὰ φυσικὰ τῶν ἐξ ἔθους γιγνομένων. καὶ γὰρ ὃ ἔθος ἀφ' οὗ δοκεῖ ἰάσιμόν εἶναι, ὅτι εἰς φύσιν καθίστησιν. ὁ μὲν οὖν ἀκόλαστος αὐτὸς θιοδτός ἐστιν οἷος φαῦλος ἦν τῇ φύσει. ἀφ' οὗ τοῦτο καὶ ἀπὸ τούτου ὁ λόγος φαῦλος ὡς αὐτῷ ἐστιν. ἀλλ' ὁ ἀκρατὴς οὐχ οὕτως. ἀλλ' ὅτι αὐτὸς θιοδτός ἐστιν, * ὁ λόγος ἀπουδαῖος. φαῦλον γὰρ αὐτὸν εἶδε τῇ εἰ), εἰ αὐτὸς τῇ φύσει θιοδτος ἦν οἷος ὁ φαῦλος. ὁ μὲν οὖν ἀξία ἀκρατὴς εἴη ἔοικε φαῦλος εἶ). ὁ δὲ ἀκόλαστος φύσει. * δυσιατότερος γὰρ ὁ ἀκόλαστος. ὃ μὲν γὰρ ἔθος ἄλλῳ ἔθει ἐκκρούεται, ἡ δὲ φύσις οὐδενὶ ἐκκρούεται. πότερον δ' * ἐπεὶ πρᾶξιν ὁ ἀκρατὴς θιοδτος, οἷος εἰδέναι δὲ μὴ διεφθαρθαι τῷ λόγῳ· ἔστι δ' ὃς ὁ φρόνιμος θιοδτος, ὁ τῷ λόγῳ τῷ ὀρθῷ ἕκαστα θεωρῶν· πότερον ἐνδέχεται τὸν φρόνιμον ἀκρατῆ εἶ), ἢ οὔ; ἀπορήσειε γὰρ ἂν τις τὰ εἰρημένα· ἐδόκουν δὲ τοῖς ἔμπροσθεν εἰρημένοις, ὃν ἔφαμεν ὁ φρόνιμος ἀκρατής. ἔφαμεν γὰρ τὸν φρόνιμον εἶ), οὐκ ὢν ὀρθὸς λόγος μόνον ὑπάρχει, ἀλλ' ᾧ καὶ τοῦτο πεφάτθαι τὰ κατὰ λόγον φαινόμενα βέλτιστα. εἰ δ' ὃ πεφάτθαι τὰ βέλτιστα ὁ φρόνιμος, οὐδ' ἂν ἀκρατὴς εἴη ὁ φρόνιμος· ἀλλ' ὁ θιοδτος δεινός μέν ἐστι. * διηρήμεθα γὰρ ἐν τοῖς ἔμπροσθεν τόν τε δεινὸν καὶ τὸν φρόνιμον ὡς ἑτέρων ὄντων. ἆρ' εἰ μὲν γὰρ ταὐτά· ἀλλ' ὁ μὲν πανοῦργος * ἐπεὶ ἀ δεῖ, ὁ δ' οὐ πανοῦργος. τὸν οὖν δεινὸν, ἀκρατῆ ἐνδέχεται εἶ). οὐ γὰρ πανοῦργος ἐπεὶ ἀ καὶ δεινός· τὸν φρόνιμον δ' οὐκ ἐνδέχεται ἀκρατῆ εἶ).

Legebatur, ὁ λόγος ὁ οὐ. nullo sensu.

ἢ δυσιατώτερος

Scribo, ἐπισφαλὲς ἰά.

Lib. 1. c. vlt.

Fort. ἐπεὶ ἀ δεινός, ὁ. sicut mox.

A huiusmodi, sed qui mala agit, simulque incontinens adstipulantem habet rationem. Non itaque intemperans, qualis incontinens: neque incontinens, qualis intemperans. Præterea, improbior incontinente est intemperans. Curatu enim difficiliora quæ naturalia, quàm quæ ex consuetudine gignuntur. Ob hoc siquidem valida esse videtur consuetudo, quòd naturæ insideat. Intemperans igitur eiusmodi, cuiusmodi quispiam natura est: ob hoc, & hac de causa, in ipso improba ratio est. Neque talis est incontinens, quia nequidem ratio eiusmodi, non proba. Oportuit namque ipsam esse improbam, si foret natura qualis est improbus. Incontinens igitur, consuetudine malus esse videbitur: vt naturâ, intemperans. Curatu namq; longè difficilior intemperãs: quandoquidẽ cõsuetudo consuetudine exploditur. at natura à nemine extrudi potest. Vtrùm autẽ, cùm sit incõtinens eiusmodi, vt norit, & non cedat rationi, sítque prudens huiusmodi, vt recta ratione singula perpendat, acciderit vt incontinens sit prudens, an non? Ex his enim quæ dicta sunt, ambigere quispiam potuerit. Verùm si quæ à nobis antea dicta sunt, suscipere voluerimus, non erit prudens incontinens. Dicebamus namque prudentem esse, non cui recta ratio modò inesset, verùm etiam facere quæ ex ratione optima viderẽtur, & proinde incontinẽs, non fuerit prudens. Cæterùm talis, astutus quidem est. Distinximus siquidem paulo antè astutum à prudente, vt qui inter se differrent: versantur enim illi quidem circa eadem, verùm interim vnus quidem circa hæc solers, alter verò non solers. Astutum igitur incontinentem esse contingit. Neque enim solers, circa quæ & astutus. Prudentem verò, incontinentem esse non contingit.

ΚΕΦΑΛ. ζ.

Περὶ ἡδονῆς.

ΜΕτὰ ταῦτα λεκτέον αὖ εἴη περὶ ἡδονῆς. ἐπειδήπερ καὶ εὐδαιμονίας ὅστινό λόγος· τὴν δ' εὐδαιμονίαν οἴονται πάντες ἢ τοι ἡδονὴν εἶναι, καὶ βίον ἡδέως ζῆν, ἢ οὐκ ἄνευ γε ἡδονῆς. οἱ δὲ τὴν ἡδονὴν δυσχεραίνοντες, καὶ οὐκ οἰόμενοι δεῖν τὴν ἡδονὴν εἶναι ἀγαθοῖς, ἀλλὰ τόγε ἄλυπον προσλήψεσθαι. ἐξ ὧν οὖν ὁ ἄλυπος, τῆς ἡδονῆς ὅστι. διόπερ λεκτέον περὶ ἡδονῆς, οὐ μόνον δὲ διότι καὶ οἱ ἄλλοι οἴονται οὕτω· ἀλλὰ δὴ διαλαχόν ὅστιν ἡμῖν λέγειν περὶ ἡδονῆς. ὅτε γὰρ περὶ εὐδαιμονίας ἡμῖν ὅστινό λόγος, τὴν δ' εὐδαιμονίαν διωρίσαμεθα,

CAPVT VII.

De *voluptate*.

POst hæc de voluptate differendum est, cùm de felicitate sit nobis oratio. Felicitatem arbitrantur omnes aut voluptatem esse, & vitam delectabilem, aut non citra voluptatem. At qui voluptatem vrgent, nec inter bona enumerandam esse existimant, saltem hoc felicitati coniunctum esse volunt, vt sit doloris omnis expers, ipsam citra ægritudinẽ esse voluerũt. Sine ægritudine esse igitur, vicinũ voluptati est. Quapropter de voluptate quoq; dicẽdum, non modo quia etiã alij ita arbitrãtur, verumetiã quòd nobis de voluptate dicere necessarium esse censeamus. Nã cùm de felicitate nobis sit oratio, felicitatémq; definiuimus,

planéq; dixerimus in vita perfecta esse virtutis actionem, sitque virtus circa voluptatem, & ægritudinem; de voluptate dicere necesse est, quando quidem citra voluptatem non est felicitas. Primùm itaque dicimus, quod nonnulli ferunt, voluptatem in numerum bonorum non venire existimantes. Aiunt nanque primò ortum esse voluptatem. At ortum, quiddam imperfectum: bonum porro, imperfecti locum nunquam obtinere. Secundò loco, Voluptates esse quasdam improbas: at improbitatem, nunquam bonum admittere. Rursus quòd gignatur in omnibus. Nam & malo, & probo, & feræ, & cicuri siue pecudi deputatur: at bonum, malis immiscri, nefas, & nequidem multis commune est. Quódque non potentissimum, voluptas: at bonum, potentissimum. Quódque honesta agendi, sit impedimentum. Nam quod honesta agere prohibeat, bonum quî potest esse? Primùm igitur primo occurrendum, de ortu, ratióq; diluenda, quòd neutiquam vera sit. Est igitur in primis non omnis voluptas, ortus. Nam quæ ab inspiciendo voluptas gignitur, ortus non est: nec quæ ab audiendo, & olfaciendo. Neque enim ex egestate procreata, quemadmodum in alijs, vt ex comedendo, vel bibendo. Hæ namque ex egestate, & redundantia fiunt, aut saturando egestatem, aut redundantiæ auferendo: ideo ortus esse videntur. At egestas, & redundantia, ægritudo: igitur ægritudo hîc, vbi ortus voluptatis. Atqui in spectando, & audiendo, & olfaciendo, non est vt ægritudo antecedat: nemo siquidē qui spectādo delectatur, aut olfaciendo, priùs tristatus est. Itidēin cogitatione. potest enim contemplanti rem aliquā, delectatio esse citra præcedentē ægritudinē, & proinde fuerit voluptas aliqua, quæ ortus non est. Quòd si voluptas, (vt eorum dictat oratio,) ideo bonum non est, quia ortus: éstque voluptas aliqua, quæ ortus non est: fuerit vtique bonum, voluptas. Atqui in totum non est voluptas ortus: nam neque quæ à comedendo & bibendo voluptates, ortus dici possunt. Verùm hallucinantur qui has voluptates ortus esse perhibent. Putant siquidem, quoniam prolatis rebus, *vel inter sumendum cibum*, gignitur voluptas, ob hoc ortum esse: sed non est: quandoquidem enim est pars animæ quædam, qua oblectamur, simul prolatis, quibus indigebamus, rebus, ea pars animæ, quatenus exercetur, & mouetur, oblectatur. Atqui motus ipsius, & exercitium, voluptas est: quod cum prolatis rebus ea pars animæ exerceatur, aut propter ipsius actionem, ortum esse censent voluptatū: quòd certa sit rerum prolatio, animæ tamē pars, incerta: perinde atque si quis hominem

A καὶ φαμὲν εἶ) ἀρετῆς ἐνέργειαν ἐν βίῳ τελείῳ· ἢ δ' ἀρετή ἐστι περὶ ἡδονὰς καὶ λύπην· ἐπειδὴ-περ οὐκ ἔστιν ἡ εὐδαιμονία ἄνευ ἡδονῆς. πρῶτον μὲν οὖν εἰπωμὲν ἅ τινες λέγοντες, οὐκ οἴονται δεῖν τιθὼ ἡδονὼ, ὡς ἐν ἀγαθοῦ μέρει λαμβάνειν. πρῶτον μὲν γὰρ φασὶν εἶ) τιθὼ ἡδονὼ, γίνεσιν, τιθὼ δ' γίνεσιν, ἀτελές· ἢ δ' ἀγαθὸν οὐδέποτε τιθὼ τὸ ἀτελοῖς χώραν ἔχειν. δεύτερον δ' ὅτι εἰσίν τινες φαῦλαι ἡδοναί· ἢ δ' ἀγαθὸν οὐδέποτε ἐν φαυλότητι εἶ). πάλιν οὖν ἐν

B ἅπασιν ἐγγίνεσθαι. καὶ γὰρ ἐν τῷ φαύλῳ, καὶ ἐν τῷ ἀσυνδαίμονι, καὶ ἐν θηρίῳ, καὶ ἐν βοσκήμασι· ἢ δ' ἀγαθὸν ἀμιγές ἐστι τοῖς φαύλοις, καὶ οὐ πολύχθινον· καὶ ὅτι ὑ κρεῖττον ἡδονή, ἢ δ' ἀγαθὸν κρεῖττον. καὶ ὅτι ἐμποδίζει τὸ πρακτικὸν τὰ καλά· ἢ δ' κωλυτικὸν τῶν καλῶν, οὐκ ἂν εἴη ἀγαθόν. πρῶτον μὲν οὖν πρὸς ὃ πρῶτον ἂν εἴη λεκτέον πρὸς τιθὼ γίνεσιν, καὶ πειρατέον τὸν λόγον τοῦτον λύειν, ᾧ δ' μὴ ἀληθῆ εἶναι. ἔστι γὰρ πρῶτον μὲν ὑ πᾶσα ἡδονὴ γίνεσις. ἡ γὰρ Nic. l. 10. c. 3.

C ἀπὸ τοῦ θεωρεῖν ἡδονὴ γινομένη, οὐκ ἔστι γίνεσις· ὑδ' ἡ ἀπὸ τοῦ ἀκούειν καὶ ὀσφραίνεσθαι. ὑ γὰρ ἐξ ἐνδείας γινομένη, ὥσπερ ὅτι τῶν ἄλλων, οὕτ' ἐκ τοῦ φαγεῖν ἢ πιεῖν. αὗται μὲν γὰρ ἐξ ἐνδείας καὶ ὑπερβολῆς γίνονται, τοῦ ἢ τιθὼ ἔνδειαν ἀναπληροῦσθαι, ἢ τῆς ὑπερβολῆς ἀφαιρεῖσθαι· δεῖ δὲ γίνεσις δοκεῖ εἶναι· ἡ δ' ἔνδεια ἢ ὑπερβολὴ, λύπη. λύπη οὖν ἐναῦθ' ἔνδεια ἡδονῆς γίνεσις. ὅτι δέ γε τοῦ ἰδεῖν καὶ ἀκοῦσαι καὶ ὀσφραντὸν εἶναι, οὐκ ἔστι προλυπητῶν. οὐδεὶς γὰρ πόθος τοῦ ὁρᾶν, ἢ τοῦ ὀσφραίνεσθαι, προελυπήθη. ὁμοίως δ' ἐπὶ ὅτι τῆς διανοίας ὅτι θεωρητά ἐστιν ἡδέα ἄνευ τοῦ προλυπητῶν·

D ὥστ' εἰ εἴη αὕτη ἡδονὴ (ὡς λόγος ὁ αὐτὸν ἔφη) διὰ τοῦτο οὐκ ἀγαθόν, ὅτι γίνεσις. ἔστι δέ τις ἡδονὴ, ἢ οὐκ ἔστι γίνεσις· αὕτη ἄρ' εἴη ἀγαθόν· ὃ δ' ὅλον οὐκ ἔστιν οὐδεμία ἡδονὴ, γίνεσις. οὐδὲ γὰρ αὗται αἱ ἀπὸ τοῦ φαγεῖν καὶ πιεῖν ἡδοναὶ οὐκ εἰσὶ γίνεσις· ἀλλὰ διαμαρτάνουσιν οἱ ταύτας φάσκοντες εἶναι τὰς ἡδονὰς γίνεσις. οἷον ται γὰρ, ὅτι τῆς τροφοῦς * γινομένης γὰρ ἡδονή, γρ. γινομένη

E διὰ τοῦτο γίνεσιν εἶναι· ἔστι δ' ὅ. ὅτι γὰρ ὅτι τὸ ψυχῆς τι μέρος ᾧ ἡδόμεθα ἅμα τῇ τροφοῇ ὧν ἐσμεν ἐνδεεῖς, τοῦτο μέλιον ὃ τὸ ψυχῆς ἐνεργεῖ καὶ κινεῖται· ἡ δ' κίνησις αὐτὸ, καὶ ἡ ἐνέργεια, ἐστὶν ἡδονή.* διὰ δ' ὃ ἅμα τῇ τροφοῇ ἐκεῖνο μέλιον ὃ τὸ ψυχῆς ἐνεργεῖν, ἢ διὰ τὸ αὐτὸ ἐνέργειαν, οἷον ται γίνεσιν εἶναι τιθὼ ἡδονὼ, ται τὴν τροφοῆν δηλῶν εἶναι· ὃ δ' τὸ ψυχῆς μέλιον, ἄδηλον. ὅμοιον οὖν εἴ τις τὸν αὐλητὴν οἴε- γρ. διὰ δὲ δι

καὶ εἰ) σῶμα, ὅτι τοῦτο μέν ἐστιν αἰσθητόν, ἡ δὲ ψυχὴ οὔ. ἔστι δέ γε καὶ ἡ ψυχή. ὁμοίως ἄν τις καὶ ὅτι τούτου· ἔστι γὰρ μέρος τι τῆς ψυχῆς ᾧ ἡδόμεθα, ὃ ἅμα τῇ αἰσθήσει γίνεται· διὸ οὐκ ἔστιν οὐδεμία ἡδονὴ γένεσις. καὶ ἀποκατάστασις δέ φασιν εἰς φύσιν * αἰσθητήν. καὶ γὰρ μὴ ἀποκαθισταμένοις εἰς φύσιν ἐστὶν ἡδονή. τὸ γὰρ ἀποκαθίσταθαι ἐστί, τοῦτο δὲ τοῖς κατὰ φύσιν, τούτου τε αἴσθησιν γένεσίν ἐστιν, ὡς φαμέν, μὴ ὄντα οὐσίαν, ἡδέα. ἡ μὲν γὰρ ἔνδεια, λύπη· αὐτὸ γὰρ λύπης φαμὲν ἡδέα, ὥστ' οὐκ αὖ εἴη ἡδονὴ ἀποκατάστασις τοῖς τε οὐσίοις. οὐσίας γὰρ ὅτι τῶν τοιούτων ἡδονῶν οὐδέν· ὥστε εἰ δή τι μὴ γένεσις ἡ ἡδονή, οὐκ ἀγαθὸν ἐδόκει εἶ) οὐκ ἔστι γὰρ οὐδεμία ἡδονὴ γένεσις· ἀγαθὸν αὖ εἴη ἡδονή. ἀλλὰ μὴν τοῦτο γε πᾶσα, * φησὶν, ἡδονὴ ἀγαθόν. σωίδοι δ' ἄν τις ἐπ' αὐτοῦτο ὧδε· ἐπεὶ γὰρ τἀγαθὸν φαμὲν ἐν πάσαις ταῖς κατηγορίαις λέγεσθαι, (καὶ γὰρ ἐν οὐσίᾳ, καὶ ἐν τῷ πρός τι, καὶ ποσῷ, καὶ πότε, καὶ ὅλως ἐν ἁπάσαις,) ἥδη γ' ἂν τοῦτο φανερόν. καὶ πάσας γὰρ ἡδονὴ τῆς ἀκολουθεῖ. ὥστ' ὅπερ ἀγαθὸν ἐν ἁπάσαις ταῖς κατηγορίαις, καὶ ἡδονὴ ἂν εἴη ἀγαθόν. ὥστ' ὅπερ ἐν τούτοις μὲν τἀγαθά, * καὶ ἡδονή. ἢ δ' ἀπὸ τῶν ἀγαθῶν ἡδονὴ· ἀγαθὸν ἂν εἴη πᾶσα ἡδονὴ ἅμα ἄν δῆλον ἐκ τούτου, ὅτι καὶ διάφοροι τῶν εἰδῶν ἡδοναί εἰσι. διάφοροι γὰρ καὶ κατηγορίαι, ἐν αἷς ἐστιν ἡδονή. ἀ γὰρ ὥσπερ ὅτι τὸ ὁπτικήμων ἔχει, οἷ τε γραμματικῆς ἢ δικῆς πιτνοσοιῶ· ἐὰν ἔχῃ γὰρ Λάμπρος τὸ γραμματικὸν, ὁμοίως ἂν σχεῖσθαι καὶ τὸ γραμματικῆς ταύτης ὁ γραμματικός, δικῆ ὁτιῳοῦν ἔχοντι γραμματικῷ, ἀ δύο εἰσὶ διάφοροι αἱ γραμματικαί, ἥ τ' ἐν Λάμπρῳ, καὶ ἐν Ἰλεῖ· ἀλλ' ὅπερ τὸ ἡδονῆς ἀχθέντος. ἡ γὰρ ἀπὸ τὸ μέθης ἡδονὴ καὶ ἡ ἀπὸ τοῦ συγγίνεσθαι, ἀχ ὁμοίως σχηματίζουσι. διὸ διάφοροι ᾧ εἴδει δόξειεν ἂν εἶ) αἱ ἡδοναί. δηλαὶ δὲ καὶ φαῦλαί εἰσιν ἡδοναί τινες· καὶ διὰ τοῦτο οὐκ ἐδόκει ἡδονὴ αὐτῆς ἀγαθὸν εἶναι. ὃ δὲ τοιοῦτον καὶ ἡ τοιαύτη κεῖσις, οὐκ ἴδιόν ἐστιν ἡδονῆς, ἀλλὰ καὶ ὅπερ φύσεως καὶ ὁπτικήμης. ἔστι γὰρ καὶ ἡ φύσις φαύλη, οἷ τε ἡ τῶν σκωλήκων καὶ ἡ τῶν κνιφάρων, καὶ ὅλως ἡ τῶν ἀτίμων ζώων· ἀλλ' ὃ διὰ τοῦτο ἡ φύσις τῶν φαύλων. ὁμοίως δ' εἶεν καὶ ὁπτικήμαι φαῦλαι, οἷ αἱ βαύσσοι· ἀλλ' ὅμως ὃ διὰ τοῦτο φαῦλον ἡ ὁπτικήμη, ἀλλ' ἀγαθὸν ᾧ γένει καὶ ὁπτικήμη καὶ φύσις. ὥσπερ γὰρ ἂν δι' ἀσθριαντοποιὸν θεωρῆσαι δεῖ ποῖός τίς ἐστιν ἐξ ὧν ἀπέτυχε, καὶ κακῶς εἰργάσατο, ἀλλ' ἐξ ὧν εὖ· ὅτως ἂν δι' ὁπτικήμων ἢ δὲ φύσιν, ἢ δὲ δι' ὃ οὐδὲν ποῖόν τί ἐστιν ἐκ τῶν φαύλων, ἀλλ' οὐκ ἐκ τῶν ἀσυνδέτων.

Lego, αἰσθητή vide Nic l. 7. c. 12. & 13.

Valla aliter legisse videtur, & mox, ἢ δ' ἀπὸ τ. α. ἡδονὴ γένεσις· vbi videtur potiùs leg. ἢ δ' ἀ. τ. ἀ. ἡδονὴ ἀγαθὸν

A esse opinetur corpus, quòd id sub sensum cadat, non autem animam: verùm est anima. Itidem & in hoc. Est namque pars quædam animæ, qua oblectamur, quæ simul atque res prolatæ sunt, excrcetur: ideo nulla voluptas est ortus. Verùm & conuersio, (inquiunt,) in naturam quæ sub sensum cadit. Nam non conuertentibus sese in naturam, voluptas est. Siquidem conuertendo naturæ egestatem, fit exaturatio. At (vt diximus) fieri potest vt sine vlla egestate fiat oblectatio. Siquidem egestas, ægritudo. At B citra ægritudinem, dicimus *posse aliquem* oblectari: & proinde non fuerit voluptas, egestatis conuersio. Indigum namque in huiusmodi voluptatibus nihil. Proinde si ideo quòd ortus est, voluptas bonum esse existimetur, nulláque est voluptas ortus, bonum vtique fuerit voluptas. Præterea quòd non omnis, inquiunt, voluptas bonũ, quispiam id deprehẽderit hoc pacto: Nam quia bonum in omnibus dicitur esse prædicamentis, (namque in essentia, & in ad aliquid, & in quanto, & quando, ac in totum in omnibus;) illud quoque manifestum, per omnia voluptatem aliquam comitari. Proinde enim quia in omnibus prædicamentis est bonum, etiam voluptas fuerit bonum. Et proinde quoniam in his quidem per se bona, etiam voluptas fuerit per se bonum. Atqui à bonis voluptas, est voluptas: bonum ergo fuerit omnis voluptas. Simul certum hinc etiam differre inter se specie voluptates, quandoquidem differũt etiam prædicamenta, in quibus est voluptas. Neque enim est, quemadmodum in scientijs, vt grammatica, vel quacumque alia. Nam si Lamprus grammaticam habeat, & ita afficiatur hic grammaticus ab hac grammatica, vt quiuis alius habens grammaticam, non sint nimirum duæ grãmaticæ *diuersæ* quæ in Lampro, & quæ in Ileo: At in voluptate non ita. Nam quæ ex ebrietate voluptas, & quæ ex copulatu, non eodem modo afficiunt: quamobrem specie inter se distingui videbũtur voluptates. Cęterùm quia sunt & malæ voluptates, etiam ob hoc voluptas bonum non esse videbatur. At id voluptatis minimè proprium iudicium est, sed naturæ atque scientiæ. Nam E est & natura mala, sicut vermium, & crabronum, ac prorsus vilium animalium; nec tamen ob hoc, natura malorum. Eodem modo habent & malæ scientiæ, sicut sedentariæ; nec tamen ob hoc, malũ scientia est; sed genere bonũ tam scientia quàm natura. Nã quemadmodũ statuarius inspiciẽdus nõ est, qualisnã sit, ex eo quod per errorẽ cõmiserit, & malè facerit, sed quod bene: ita ne sciẽtiã quidẽ naturámve, aut quippiã aliud, quale sit, ex malis sed ex probis.

Itidem

Itidem ergo voluptas quoque genere bonum est. Quòd verò sint & malæ voluptates, ne nos quidem latet. Nam sunt etiam diuersæ naturæ animalium, bona, & mala; sicut hominis quidem, bona; lupi verò, vel cuiusuis alterius feræ, mala. Similiter equi natura, altera quàm hominis, & asini, & canis. At voluptas conuersio est ex eo quod contra naturam, in naturam cuiuslibet suam: proinde & hoc fuerit suauissimum. Atqui improbæ naturæ improba voluptas est. Neque enim equo quod homini, & ne quidem aliis. At quoniam diuersæ naturæ, sunt diuersæ quoque voluptates. Nam voluptas, conuersio est; & conuersio, (inquiunt) siue restauratio, in naturam restituit. Proinde & malæ naturæ mala conuersio est, vt probæ proba. Qui porrò voluptatem non esse bonam contendunt, eo afficiuntur modo, quo qui nectar incognitum habent, & deos vinum potare existimant, nihilque eo esse suauius; ex inscitia in id delabuntur. Simile contingit iis qui cunctas voluptates ortus esse asserunt, & neutiquam bonum. Nam quòd alias voluptates ignorent, præter eas quæ corporis sunt, eas ducunt ortus esse, nec bonas; in vniuersum non rentur voluptatem esse bonum. Quoniam igitur est voluptas & restituendæ naturæ & iam restitutæ, (restituendæ naturæ sunt, nimirum repletiones post defectum; restitutæ autem, quæ oculis & auribus percipiantur, ac similes,) videntur restitutæ, ac suum, vt sic dicam, statum obtinentis, naturæ functiones esse meliores. Voluptates namque vtrovis modo dictæ, sunt actiones. Proinde non dubium quin à visu voluptates, & auditu, & intelligentia sint longè optimæ, cùm ex quæ sub corpus cadunt, ab expletione procreentur. Rursum id dicebatur, quod ne quidem bonum. Siquidem quod in omnibus sit, & commune omnibus, non bonum. Id certè in honoris cupido, & honoris cupiditate, magis proprium est. Honoris siquidem cupidus, solus vult habere, & illo cæteros anteire. Voluptatem igitur, si ipsam per se bonum esse oportet, essène eiusmodi conuenit, an non? Atqui etiam contrario modo. Ob id namque bonum esse videatur quod cuncta expetant. Agnarum enim cunctis, bonum expetere. Et proinde si cuncta voluptatem expetunt, genere bonum fuerit voluptas. Rursus, quòd sit impedimentum voluptas, ipsam bonum esse negauerunt, impedimentum esse asserendo; quod non rectè videantur considerare.

A ὁμοίως δὲ καὶ ἡ ἡδονὴ τῷ γένει ἀγαθόν ἐστιν. ἐπεὶ
ὅτι γέ εἰσι φαῦλαι ἡδοναί, οὐδὲ ἡμᾶς λαν-
θάνει. ἐπεὶ γὰρ καὶ φύσεις τῶν ζώων εἰσὶ διά-
φοροι, οἷς καὶ φαύλη καὶ ἀσυνδαία, οἷς ἡ μὲν
ἀνθρώπου ἀσυνδαία· ἡ δὲ λύκου, ἢ τινος
ἄλλου θηρίου, φαύλη· ὁμοίως δ' ἑτέρα φύ-
σις ἵππου καὶ ἀνθρώπου, καὶ ὄνου, καὶ κυνός·
ἡ δὲ ἡδονή ἐστι * κατάστασις εἰς τὴν ᾠδὴ φύ- γρ. ἀποκά-
σιν εἰς φύσιν ἑκάστου τινὰ αὐτό. ὥστε τοῦτ' ἂν πασαις
εἴη ἥδιστον τῇ γε φαύλῃ φύσει· ἀλλὰ τῇ φαύ-
λῃ φύσει φαύλη ἡδονή· οὐ γὰρ ἔστι ταὐτὸν καὶ
ἵππῳ καὶ ἀνθρώπῳ· ὁμοίως οὐδὲ τοῖς ἄλλοις·
ἀλλ' ἐπεὶ καὶ αἱ φύσεις διάφοροι, καὶ αἱ ἡδο-
ναὶ διάφοροι. ἡ γὰρ ἡδονὴ ἐῶ ἀποκατάστα-
σις· καὶ ἡ ἀποκατάστασις, φασὶν, εἰς φύσιν καθί-
στησιν. ὥστε τῆς μὲν φαύλης φύσεως ἡ κατάστασις
φαύλη· τῆς δὲ ἀσυνδαίας, ἀσυνδαία. ἀλλ' οἱ
φάσκοντες εἶ) τινὰ ἡδονὰ οὐ ἀσυνδαίαν, πε-
πόνθασιν· οἷς οἱ μὴ εἰδότες τὸ νέκταρ, οἴονται
τοὺς θεοὺς οἶνον πίνειν, καὶ ὅλως εἶ) τούτου ἥδιον
οὐδέν. τοῦτο δὲ πάσχουσι διὰ τινὰ ἄγνοιαν· Nic. l. 7.
οἷς ὅμοιον πεπόνθασιν οἱ πάσας τὰς ἡδονὰς γε- c. 13.
νέσεις φάσκοντες εἶ), καὶ οὐκ ἀγαθόν. διὰ γὰρ τὸ
μὴ εἰδέναι ἄλλας ἡδονάς, ἀλλ' ἢ τὰς σωματι-
κὰς, ταύτας τε ὁρᾶν γλισχρός τε οὔσας καὶ μὴ
ἀσυνδαίας, ὅλως οὐκ οἴονται εἶ) τινὰ ἡδονὴν
ἀγαθόν. ἐπεὶ δ' οὕτω ἐστὶν ἡ ἡδονὴ καὶ κατα-
λυθείσης τῆς φύσεως καὶ καθησυχίας· οἷς κατα-
λυθείσης μὲν, αἱ διὰ ἐνδείας αἱ ἀναπληρώσεις, κα-
θησυχίας δὲ, αἱ διὰ τῆς ὄψεως καὶ τῆς ἀκοῆς, καὶ τῶν
τοιούτων οὖσαι· βελτίους δ' εἶναι αἱ κατάστα-
σις τῆς φύσεως ἐνέργειαι. αἱ γὰρ ἡδοναὶ, κατ'
ἀμφοτέρους λεγόμεναι τοὺς τρόπους, ἐνέργειαί
εἰσιν. ὥστε δῆλον ὅτι αἱ διὰ τῆς ὄψεως ἡδοναὶ καὶ
τῆς ἀκοῆς, καὶ τῆς ὀσφρήσεως, βελτίους δ' εἶναι,
ἐπεὶ αἵ γε σωματικαὶ διὰ ἀναπληρώσεως. Ἔτι
καὶ τοῦτο ἐλέγετο, ὅτι οὐκ ἀγαθόν· τὸ γὰρ ἐν
πᾶσιν εἶ), καὶ πᾶσι κοινὸν, οὐκ ἀγαθόν. τὸ δὲ φιλο-
τιμότατον ὅτι φιλοτιμίου μᾶλλον, καὶ φιλοτιμίας οἰκεῖόν
ἐστιν. ὁ γὰρ φιλότιμός ἐστιν ὁ μόνος βουλόμενος
ἔχειν, καὶ τῷ φιλοτίμῳ τῶν ἄλλων ὑπερέχειν.
B καὶ τὴν ἡδονὴν οὖν, * εἰ μέλλει ἀγαθὸν Leg εἰ
εἶναι, τοιοῦτον δεῖν εἶναι, ἢ οὔ, ἀλλὰ καὶ μεγ. ἀγαθ.
τοὐναντίον. διὰ τοῦτο δόξειεν ἂν εἶ) ἀγα- & δεῖ, nō
θὸν, ὅτι πολλὰ τούτου ἐφίεται. τὸ γὰρ ἀγαθὸν δεῖ.
πολλὰ πέφυκεν ἐφίεσθαι. ὥστ' εἰ τῆς ἡδονῆς
πολλὰ ἐφίεται, ἀγαθὸν ἂν εἴη καὶ μία ἡδονή.
πάλιν καὶ ὅτι ἔστιν ἐμπόδιον ἡ ἡδονὴ, οὐκ ἔφα-
σαν αὐτὴν ἀγαθὸν εἶναι· τὸ δὲ ἐμπόδιον φά-
σκειν εἶναι διὰ τὸ μὴ ὀρθῶς σκοπεῖν, φαίνε)αὐτοῖς.

οὐ γὰρ ἔστιν ἐμπόδιον εἰ ἀπὸ τοῦ πράγματος τοῦ πορισθέντος ἡδονή. ἐὰν μὲν οὖν τις ἄλλη ἐμποδίζῃ, ἢ ἀπὸ τῆς μαθήσεως ἡδονὴ ἐμπόδιόν ἐστι τοῦ πράττειν. ἀλλ' οὕτω μὲν καὶ ὀπτικὴν ὀπτικῆς ἐμπόδιον ἄν. οὐ γὰρ ἔστιν ἅμα ἀμφοτέραις ἐνεργεῖν· ἀλλὰ διὰ τί οὐκ ἀγαθὸν ἡ ὀπτικὴ, ᾧ ποιῇ τινὶ ἀπὸ τῆς ὀπτικῆς ἡδονῇ; καὶ πότερον ἐμπόδιον ἔσται, ἢ οὔ; ἀλλὰ μᾶλλον πράξει. ἡ γὰρ ἡδονὴ παρμὰ πρὸς τὸ μᾶλλον πράττειν* αὐτὸ γινομένου, ἢ ὅτι τὸν συνεργὸν* ποιεῖ συνεργὰ πράττειν τὰ κατ' ἀρετήν, καὶ ἡδέως ταῦτα πράττειν. ἀλλὰ οὐ πολλῷ μᾶλλον ἐνεργήσει· ἅμα τε τῇ πράξει; καὶ ἐὰν μὲν μάθῃ γε ἡδόμενος πράττῃ, συνεργὸς ἔσται· ἐὰν δὲ λυπούμενος τὰ καλὰ πράττῃ, οὐ συνεργός. ἡ γὰρ λύπη ὅτι τοῖς δι' ἀνάγκην ἐστίν. ὥστ' εἰ λυπεῖταί τις τὰ καλὰ πράττειν, ἀναγκαζόμενος πράττῃ· ὁ δ' ἐξ ἀνάγκης πράττων, οὐ συνεργός· ἀλλὰ μὴν οὐκ ἔστι γε μὴ λυπούμενον ἢ ἡδόμενον τὰ κατ' ἀρετὴν πράττειν· τὸ δ' ἀνὰ μέσον οὐκ ἔστι. διὰ τί; ὅτι ἡ ἀρετὴ ἐν πάθει· τὸ δὲ πάθος ἐν λύπῃ καὶ ἡδονῇ· ἐν δὲ τῷ διὰ μέσου οὐκ ἔστι. δῆλον οὖν ὡς καὶ ἡ ἀρετὴ μετὰ λύπης καὶ ἡδονῆς. εἰ μὲν οὖν λυπούμενός τις τὰ καλὰ πράττει, οὐ συνεργός. ὥστε οὐκ ἂν εἴη ἡ ἀρετὴ μετὰ λύπης· καὶ μὲν ἡδονῆς ἄρα. οὐ μόνον ἄρα οὐκ ἐμπόδιόν ἐστιν ἡ ἡδονὴ, ἀλλὰ καὶ συμπεφυκὸν πρὸς τὸ πράττειν. καὶ τὸ ὅλον δὲ οὐκ ἐνδέχεται ἄνευ ἡδονῆς εἶναι τῆς ἀπ' αὐτῆς γινομένης. ἀλλος δ' ὁ λόγος ὅτι σύνεγγυς ὀπτικὴν ποιᾷ ἡδονὴ οἰκεία· ἔστι δὲ σύνεγγυς τοῦτο ἀληθές. οἱ γὰρ δειπνοποιοὶ καὶ στεφανοποιοὶ καὶ οἱ μυρεψοὶ, ἡδονῆς εἰσὶ ποιητικοί. ἀλλὰ δὴ τῆς ἄλλαις ὀπτικῆς οὐκ ἔστιν οἰκεία ἡδονὴ ὡς τέλος, ἀλλὰ μὴν οἰκείας τε, καὶ οὐκ ἄνευ ἡδονῆς· ἔστιν οὖν ὀπτικὴ ποιητικὴ οἰκείας. εἰ δὲ καὶ ἄλλως ἐλέγετο ὅτι οὐκ ἄριστον. ἀλλ' οὕτω μὲν καὶ τῷ τοιούτῳ λόγῳ ἀναιρήσεις καὶ τὰς καθ' ἕκαστα λεγομένας ἀρετάς. οἰκεία γὰρ ἀνδρεία, οὐκ ἔστιν ἄριστον. ἆρ' οὖν διὰ τοῦτ' οὐκ ἀγαθόν; ἢ τοῦτ' ἄτοπον; ὁμοίως καὶ ὅτι τῶν ἄλλων. σύνεγγυς δὲ οἰκεία ἡδονὴ διὰ τοῦτ' οὐκ ἀγαθόν, ὅτι οὐκ ἄριστον. ἀπορήσαι δ' ἄν τις μεταβὰς μὲν ἐπὶ τῶν ἀρετῶν, τὸ τοιόνδε· οἷς ὄντως ὁ λόγος κρατεῖ ποτὲ τῶν παθῶν. (φαμὲν γὰρ ὅτι τὸ ἐγκρατεῖς) καὶ πρὸς πάθη δὲ πάλιν ἀντιστραμμένως τοῦ λόγου κρατεῖ· οἷς ὄντως τῶν ἀκρατῶν συμβαίνει· ἐπὶ οὖν

A Neque enim ad res transigendas est impedimentum, si qua sit alia, impedimentum: vt ebrietatis voluptas agere inhibuerit. Cæterùm ita etiam scientia scientiæ fuerit impedimentum. Nam fieri non potest vt simul vtramque exerceas. Sed cur non bonum scientia, si voluptatem ex scientia excitarit? & vtrùm impedimentum sit, anne? Cæterùm multò magis aget: voluptas namque ad magis agendum, inde suscitata impellit: quia probum faciendo, agit quæ ex virtute, & ea suauiter agit. Nunquid multò etiam magis quæ ad actionem pertineant, exercebit? Ac si oblectatus egerit, probus erit; sin tristatus honesta prosequatur, non probus. Ægrimonia namque in iis quæ ex necessitate est. Proinde si quispiam dolore afficiatur, honesta prosequendo, coactus peragit; qui autem à necessitate agere compellitur, non probus. Cæterùm nemo potest quæ sunt virtuti consentanea agere, vt non aliqua vel voluptate, vel ægritudine afficiatur: medium enim nihil est. Cur? nempe quòd virtus in affectu, affectus verò in ægritudine, & voluptate; nec quicquam in medio positum est. Non dubium igitur quin virtus cum ægritudine, vel voluptate sit. Si quis igitur mœstus honesta prosequatur, non bonus. Proinde non fuerit virtus cum ægritudine, cum voluptate ergo. Tantùm ergo abest vt sit impedimentum, vt etiam ad agendum exhortetur. In totúmque non contingit, vt sit citra voluptatem, quod ab ipsa procreatur. Alia fuit oratio, quòd nulla scientia faciat voluptatem. Ne id quidem verum est. Conuiuiorum namque structores, & coronarum, necnon vnguentarij, voluptatis sunt effectores. Cæterùm aliis scientiis non est voluptas vt finis, sed cum voluptate, nec citra voluptatem. Est igitur etiam scientia, voluptatis effectrix. Rursus etiam aliter dicebatur, quòd non optimum. Verùm hoc modo, atque hac ratione, singulas ieris perditum virtutes. Si quidem fortitudo, optimum non est. Nunquid igitur ob hoc non bonum? An id absurdum sit? Itidem & in aliis, quòd voluptas, quia non optimum, non esse, videatur bonum. Dubitauerit autem quispiam per virtutes transiens huiusmodi, vt quia ratio quandoque imperat affectibus, (de continente enim hoc dicebamus,) & econuersò affectus imperant rationi, vt euenit incontinentibus; quia (inquam)

Valla aliter disting. Mendosus locus, &, vt videtur, nō integer. γρ. ποιᾷ· συνεργὰ

expers rationis pars animæ, vitium admittendo, imperat rationi bene dispositæ, (talis siquidem incontinens) & ratio similiter mala; quamobrem ipsa quoque bene dispositis perturbationibus imperabit, suam virtutem continentibus. Hoc si ita, euenerit abuti virtute. Improba namque ratione affectus, virtutem vsurpando, ipsa abutetur. Hoc nimirum absurdum euenire videbitur. Tali sanè dubitationi, facile ex eis quæ à nobis antè de virtute dicta sunt, est occurrere, atque refellere. Tum demum namque virtutem esse dicebamus, cùm ratio bene affecta, perturbationibus suam virtutem habentibus fuerit moderata, necnon perturbationes rationi consentaneæ. Ita namque affecta, inter se inuicem consentient, vt ratio, quod optimum sit, semper præscribat; perturbationes verò facilè bene dispositæ, id exequantur quod ratio præscripserit. Si ratio igitur malè fuerit affecta, perturbationes verò bene, non fuerit virtus, deficiente ratione; nam ex vtroque virtus. Proinde non contigerit virtute abuti. Simpliciter verò non, (quemadmodum alij opinantur) dux ratio virtutis est, atque principium, sed potiùs perturbationes. Ad honestum namque, impulsum quendam oportet primò innasci irrationalem, qui producatur, atque ita postremò rationem esse discernentem atque constituentem. Quod sanè viderit quispiam ex pueris, & rationis expertibus animantibus. In his namque sine ratione, perturbationum impulsus exoriuntur primò ad honestum: mox posterior adueniens ratio, & constituens, honesta agere exhortatur. Sed non si à ratione ad honesta ceperit principium, perturbationes consentientes comitantur, verùm sæpenumero controuersantur. Quamobrem potiùs conuenerit, perturbationem ad virtutem anteire bene affectam, quàm rationem.

A τὸ ἄλογον μέρος τῆς ψυχῆς ἔχον τιὼ κακίαν, κρατεῖ λόγου δῦ διαχειμένου, (ὁ γὰρ ἀκρατὴς τοιοῦτος) ⁊ ὁ λόγος ὁμοίως φαῦλος· διὸ κἀκεῖνος κρατήσῃ τῶν παθῶν δῦ διαχειμένων, ⁊ ἐχόντων τιὼ οἰκείαν ἀρετιώ. εἰ δὲ τοῦτ', ὑπεισυμβήσεται τῇ ἀρετῇ κακῶς χρῆσθαι. ὁ γὰρ λόγῳ φαύλῳ διαχείμενος, ⁊ χρώμενος τῇ ἀρετῇ, κακῶς αὐτῇ χρήσεται, τὸ δὴ τοιοῦτον ἄτοπον δῶ συμβαίνειν δόξειεν. πρὸς δὴ τιὼ τοιαύτην ἀπορίαν ῥᾴδιον δύτιπεῖν ⁊ λύσαι ἐκ τῶν ἔμπροσθεν ἡμῖν εἰρημένων ὑπὲρ ἀρετῆς. τότε γὰρ φαμὲν εἶ) ἀρετιώ, ὅταν ὁ λόγος δῦ διαχείμενος τοῖς πάθεσιν δῦ ἕξεσι τ' οἰκείαν ἀρετιὼ σύμμετρος ᾖ, ⁊ τὰ πάθη ᾧ λόγῳ. οὕτω γὰρ διαχείμενα συμφωνήσουσι πρὸς ἄλληλα· ὥστε τὸν μὲν λόγον πρόσταξιν ἀεὶ τὸ βέλτιστον, τὰ δὲ πάθη ῥᾳδίως δῦ διαχείμενα ποιῆν ὁ αὐ λόγος πρόσταξη. διὸ δῆτα ὁ λόγος φαύλως ᾖ διαχείμενος, τὰ δ' πάθη δῦ, ὅτι ἔστιν ἀρετή, ἐκλείποντος τῦ λόγου. ὄξ ἀμφοτέρων γὰρ ἡ ἀρετή. ὥστ' οὐδὲ κακῶς χρῆσθαι ἐνδέχεται ἀρετῇ ἁπλῶς οὐ' οὐχ (ὥσπερ οἴονται οἱ ἄλλοι) τῆς ἀρετῆς ἀρχὴ καὶ ἡγεμών ἐστιν ὁ λόγος, ἀλλὰ μᾶλλον τὰ πάθη. δεῖ γὰρ πρὸς τὸ καλὸν ὁρμὴν ἄλογόν τινα πρῶτον ἐγγίνεσθαι, (ὃ ⁊ γίνεται) εἶθ' οὕτως τὸν λόγον ὕστερον ἐπιφῃφίζοντα εἶ) ⁊ διακρίνοντα. ἴδοι δ' ἄν τις τοῦτο ἐκ τῶν παίδων, ⁊ τῶν ἀνόθι λόγου ζώντων. ἐν γὰρ τούτοις αὐθὶ τῦ λόγου ἐγγίνονται ὁρμαὶ τῶν παθῶν, πρὸς τὸ καλὸν πρόσταξιν· ὁ δ' λόγος ὕστερον ἐπιγιγνόμενος ⁊ σύμφυτος ὢν, ποιῆ πρόσταξιν τὰ καλά. ἀλλ' οὐκ ἐὰν ἀπὸ τῦ λόγου τ' ἀρχιὼ λάβῃ πρὸς τὰ καλά, οὐκ ἀκολουθεῖ τὰ πάθη ὁμογνωμονοῦντα, ἀλλὰ πολλάκις ἐναντιοῦται. διὸ μᾶλλον ἀρχὴ ἔοικε πρὸς τιὼ ἀρετιὼ τὸ πάθος δῦ διαχείμενον, ἢ ὁ λόγος.

CAPVT VIII.

De prospera fortuna.

INterea dicendũ de prospera fortuna est, posteaquam de felicitate nobis est oratio. Arbitrãtur namque multi, felicem vitam, fortunatam esse vel non esse citra properam fortunam. Et fortè non iniuria. Absque enim exteris bonis, quorum domina fortuna est, felicẽ esse non cõtingit. Idcirco de secunda fortuna nobis dicendum, necnõ quis prorsus sit fortunatus, & in quibus, & circa quid. Primùm igitur ad hæc quispiam accedens spectãsque dubitauerit,

ΚΕΦΑΛ. ν'.

Περὶ εὐθυμίας.

E ΧόμΕν δ' ἂν εἴη τούτων εἰπεῖν, ὅπῃ ποθὲν εὐδαιμονίας ἐστὶν ὁ λόγος, ποθὲν εὐτυχίας. οἴονται γὰρ οἱ πολλοὶ τ' εὐδαίμονα βίον τ' εὐτυχῆ εἶ), ἢ οὐκ ἄνευ γε εὐτυχίας· ⁊ ὀρθῶς ἴσως. ἄνευ γὰρ τ' ἐκτὸς ἀγαθῶν, ὧν ἡ τύχη ἐστὶ κυρία, οὐκ ἐνδέχεται εὐδαίμονα εἶ). διὸ ῥητέον ἐστὶν ὑπὲρ εὐτυχίας, ⁊ ἁπλῶς ὁ εὐτυχὴς τίς ἐστι, ⁊ ἐν τίσι, ⁊ ποθὲν τί. πρῶτον μὲν οὖν ὅτι τοῦτ' ἄν τις ἐλθὼν ⁊ ἀποβλέψας, ἀπορήσειεν.

Eud. l. 7. c. 14.

οὔτε γὰρ ἂν εἴποι τις τὴν τύχην ὡς ἔστι φύσις. ἡ γὰρ φύσις, οὗ ἕνεκά ἐστιν αἰτία, τούτου ὡς ὅπερ τὸ πολύ, ἢ ὡσαύτως ποιητική ἐστιν. ἡ δὲ γε τύχη οὐδέποτε, ἀλλ' ἀπάντως, καὶ ὡς ἔτυχε. διὸ καὶ τύχη ἐν τοῖς τοιούτοις λέγεται. ὅτε δὲ νοῦν γέ τινα ἢ λόγον ὀρθόν. καὶ γὰρ ἐνταῦθα ἔχει ἡηθὲν ὅτι τὸ πεφυκὸς, καὶ τὸ ἀεὶ ὡσαύτως· ἡ δὲ τύχη οὔ. διὸ δὲ οὐ πλῆθος νοῦς καὶ λόγος, ἐνταῦθα ἐλαχίστη τύχη· οὗ δὲ πλείστη τύχη, ἐνταῦθα ἐλάχιστος νοῦς. ἀλλ' ἆρά γε ἡ εὐτυχία ἐστὶν ὡς ὑπομιμνήσκει τις θεῶν; ἢ τοῦτ' οὐκ ἀξιοῦμεν δοκεῖν; τὸν γὰρ θεὸν ἀξιοῦμεν κύριον ὄντα τῶν τοιούτων, τοῖς ἀξίοις ἀπονέμειν τἀγαθὰ καὶ τἀναντία· ἡ δὲ τύχη, καὶ τὰ ἀπὸ τῆς τύχης, ὡς ἀληθῶς, ὡς ἂν τύχῃ γίνεται. εἰ δέ γε τῷ θεῷ τοιοῦτον ἀπονέμομεν, φαῦλον αὐτὸν κριτὴν ποιήσομεν, ἢ οὐ δίκαιον καὶ τοῦτ' οὐ θεμιτόν ἐστι θεῷ. ἀλλὰ μὴν ἔξω γε τούτων εἰς οὐδὲν ἄλλο τὴν τύχην ἂν τις τάξειεν. ὥστε δῆλον ὅτι τούτων ἂν τι εἴη. νοῦς μὲν δὴ καὶ λόγος, ἐπιστήμη, πάντελῶς ἀνθρώπειόν τι ἔοικεν εἶναι. ἀλλὰ μὴν οὐδ' ἡ δύνοια τοῦ θεοῦ, δόξειεν ἂν εἶναι εὐτυχία, διὰ τὸ ἐν τοῖς φαύλοις ἐγγίνεσθαι. τὸν γὰρ θεὸν τῶν φαύλων οὐκ εἰκὸς ἐπιμελεῖσθαι. λοιπὸν τοίνυν καὶ οἰκειότατον τῆς εὐτυχίας ἐστὶν ἡ φύσις· ἔστι δ' ἡ εὐτυχία καὶ ἡ τύχη ἐν τοῖς μὴ ἐφ' ἡμῖν οὖσι, μηδ' ὧν ἂν αὐτοὶ κύριοι ἐσμεν, ἐπὶ δικαίῳ πρᾶξαι. διὸ τὸν δίκαιον, οὐδεὶς λέγει εὐτυχῆ, οὐδὲ τὸν ἀνδρεῖον, οὐδ' ὅλως τῶν κατ' ἀρετὴν οὐδένα. ἐφ' ὑμῖν γάρ ἐστι ταῦτα καὶ ἔχειν, καὶ μὴ ἔχειν. ἀλλ' ἤδη ὅτι τοῖς τοιούτοις οἰκειότερον τὴν εὐτυχίαν ἐροῦμεν. τὸν γὰρ εὐλῃῆ, εὐτυχῆ λέγομεν, καὶ ὅλως ᾧ τοιαῦτα τῶν ἀγαθῶν ὑπάρχει, ὧν μὴ αὐτὸς κύριός ἐστιν· ἀλλ' ὅμως οὐδ' ἐν ταῦτα δὴ κυρίως εὐτυχία λέγοιτο. ἔστι δὲ πολλαχῶς λεγόμενος. καὶ γὰρ ᾧ τῷ τὸν λογισμὸν τὸν αὑτῷ συνέβη τι ἀγαθὸν πρᾶξαι, εὐτυχῆ φαμεν· καὶ ᾧ τὸ λόγον ζημίαν εἰς λαβεῖν, τὸν τοιοῦτον κερδαίνοντα εὐτυχῆ φαμεν. ἔστιν οὖν ἡ εὐτυχία τῷ ἀγαθόν τι ὑπάρξαι τῷδε λόγου, ἀλλὰ μᾶλλον καὶ οἰκειότερον ἡ εὐτυχία ἂν δόξειεν εἶναι τὸ ἐν τῷ ἀγαθὸν λαβεῖν. τὸ μὲν γὰρ ἀγαθὸν λαβεῖν, * ὃ καὶ καθ' αὑτὸ δόξειεν ἂν εὐτύχημα εἶναι ..... ἔστιν οὖν ἡ εὐτυχία ἄλογος * φύσις. ὁ γὰρ εὐτυχὴς ἐστὶν ὁ ἄνευ λόγου ἔχων ὁρμὴν πρὸς τὰ ἀγαθὰ, καὶ τούτων ἐπιτυγχάνων· τοῦτο δ' ἐστὶ φύσεως. ἐν γὰρ τῇ ψυχῇ * ἔνεστι τῇ φύσει τοιοῦτον, ᾧ ὁρμῶμεν ἀλόγως πρὸς ἃ ἂν εὖ ἔχωμεν.

γρ. ἀπονέμομεν

γρ. τὸν τῶν τοιοῦτον κερδαίνοντα

Deesse hîc aliquid Valla arguit, quid legit, ἡ δὲ κακὸν μὴ λαβεῖν καὶ συμβεβηκὸς ἀύτύχημα. Valla, φύσει γὰρ δύσ. non rectè.

A quandoquidem non dixerit quis fortunam esse, vt natura est. Semper enim natura, id cuius est causa, vt plurimùm eodem modo solet efficere; at fortuna nunquam, verùm temere, & sine ordine, ac vt fors tulerit. Ideo fortuna in eiusmodi esse dicitur, vbi neque mens vlla ne recta ratio est. Nam vbi id, nihilominus est quicquam ordinatum, ac est semper eodem modo; nõ ita fortuna. Idcirco vbi mens plurima, ac ratio, ibi fortunæ minimum; vbi plurima fortuna, ibi mens perexigua. At nunquid secunda fortuna est, vt deorum quædam cura, an id minimè videri debet? Talium siquidem dominum facimus Deum, vt bona malaq; meritis distribuat. At fortuna, & quæ à fortuna, prorsus, vt nomen indicat, vt fors tulerit, fiunt. Quòd si huiusmodi distributori Deo adscripserimus, malum ipsum iudicem faciemus, neque iustum; id nefas Deo deputare. Cæterùm præter hæc, ad nihil aliud fortunam quispiã ordinarit. Proinde, non dubium quin horum aliquid sit; mens certè, ac ratio, necnon scientia prorsus alienum ab hoc esse videatur. Præterea neque cura, neq; beneuolẽtia, quæ à Deo, videatur esse felicitas, quoniam malis attribuitur. Atqui Deum, malorum curam habere fas non est. Reliquum igitur, & maximè peculiare prosperæ fortunæ, natura est. Est nimirum prosperitas, ipsáque fortuna, in his quæ in nobis non sunt, neque corũ, quorum ipsi sumus domini, quæque possimus efficere. Ideo iustum, quatenus iustum, nemo fortunatum dicit; & ne fortem quidem, nec prorsus quẽquam alium ex iis qui ab aliqua virtute denominantur. In nobis siquidem est, hæc habere, vel non habere. Sed talibus potiùs cõuenienter & aptè prosperã fortunã attribuerit. Ingenuũ namque dicimus fortunatũ, ac prorsus cui talia bona extiterint, quorũ ipse neutiquã dominus est. Verumtamen ne de his quidẽ propriè prosperitas diceretur. Est autẽ fortunatus multis modis dictus. Nam cui prẽter suam ipsius opinionem & expectationem fœliciter aliquid euenit, eum dicimus fortunatum; & cui iure infligi damnũ debuerat, eiusmodi hominem lucrum facientẽ, dicimus fortunatum. Est igitur prosperitas, in agendo bonum aliquod prætera ratione, & in non subeundo; vt debuit, malo. Cæterùm potiùs magis peculiare, in bono capiẽdo prosperitas videatur. Siquidem bonum capere, per sese fortunatum quiddam esse videatur; malũ verò non subire, ex casu fortunatum. Est igitur prosperitas, rationis expers. Natura nãque fortunata est, qui sine ratione ad bona impellitur, eáque cõsequitur. Id verò naturæ est; nam animæ inest huiusmodi à natura, quo sine ratione impellamur ad ea vnde bene habe-

mus, coúsque vt si quis roget ita habentem, Cúrnam id tibi ita libet agere, Nescio, inquit, sed libet. Simile propemodum lymphaticis; siquidem lymphatici citra rationem ad aliquid agendum impelluntur. Prosperitatem verò, suo ac peculiari nomine appellare non habemus; verùm ipsam sæpe dicimus esse causam. At causa, à nomine eo alienum quiddam est: quoniam causa, & cuius est causa, aliud est; & citra impulsum bona consequentem causa, causa dicta est; vt malum non subire, vel porrò minimè animo deputatum, bonum capere, nanciscique bonum. Est profectò huiusmodi prosperitas ab illa distincta, videtúrque hæc ex rerum fieri interuentu, ex casúque prosperitas; & proinde tametsi est huiusmodi prosperitas, non tamen ad felicitatem talis (inquam) prosperitas fuerit peculiaris, cuius in ipso impulsus principium est bonorum consequendorum. Quoniam igitur est felicitas non sine bonis externis, & quæ à prosperitate, (vt iamdudum dicebamus) oriuntur, felicitatem coadiuuant. De prosperitate igitur hactenus.

CAPVT IX.

De honesta probitate.

QVoniam de singulis particulatim diximus, reliquum iam fuerit vt in totum componendo singula accumulemus. Est igitur non malè nomen impositum de eo qui sit perfectè probus, honesta probitas. Honestus & bonus namque dicitur, cùm perfectè probus. Siquidem virtuti honestum bonúmque attribuit: vt iustum *aliquem*, honestum bonúmque aiunt, item cum qui sit fortis, temperánsve: & ita in reliquis virtutibus. Quoniam igitur in duo distribuimus, vt alia quidem honesta, alia verò bona dicamus; & bonorum, alia quidem simpliciter bona, alia verò non; honesta porrò, vt virtutes, & virtutum actiones; bona verò, dominatum, opulentiam, gloriam, honorem, & id genus alia; est igitur honestus, & bonus, apud quem simpliciter bona, sunt bona, & simpliciter honesta, honesta sunt; talis namque honestus, & bonus. Sed apud quem simpliciter bona, non sunt bona, is neque honestus, & bonus; sicut ne is quidem bene valere videatur, cui simpliciter salubria, non sint salubria. Nam si opulentia & dominatus adueniendo quempiam offenderint, optanda non fuere: sed talia, quæ non offendant, sibi esse optauerint.

A καὶ εἴ τις ἐρωτήσαι τὸν οὕτως ἔχοντα, Διὰ τί τοῦτο πράττεις σοι οὕτω πρακτέον ἦν, οὐκ οἶδα, φήσιν, ἀλλ' ἀρέσκει μοι· ὅμοιον πάσχων τοῖς ἐνθουσιάζουσι. καὶ γὰρ οἱ ἐνθουσιάζοντες, ἄνευ λόγου ὁρμὴν ἔχουσι πρὸς τὸ πρακτέον τι. ἡ δ' εὐτυχία οὐκ ἔχομεν οἰκείῳ καὶ ἰδίῳ ὀνόματι προσαγορεύειν, ἀλλ' αἰτίαν πολλάκις φαμὲν εἶναι αὐτήν. ἡ δ' αἰτία ἀλλότριον τοῦ ὀνόματος. ἡ γὰρ αἰτία, καὶ οὗ ἔστιν αἰτία, ἄλλο ἐστί, καὶ ἀπὸ ὁρμῆς τῆς ἐπιτυγχανούσης τῶν ἀγαθῶν αἰτία λεγομένη· οἷς ἡ τοῦ κακὸν μὴ λαβεῖν, ἢ πάλιν τὸ μὴ οἰόμενον ἀγαθὸν λῆψεσθαι, ἀγαθὸν λαβεῖν. ἔστιν οὖν ἡ τοιαύτη εὐτυχία διάφορος ἐκείνης, καὶ ἔοικεν αὐτὴ ἐκ τῶν πραγμάτων τῆς μεταπτώσεως γίνεσθαι, καὶ κατὰ συμβεβηκὸς εὐτυχία. ὥστε ἀλλ' οὖν πρός γε τὴν εὐδαιμονίαν, ἡ τοιαύτη αὖ εἴη εὐτυχία οἰκειοτέρα, ἧς ἐν αὐτῷ ἡ ἀρχὴ τῆς ὁρμῆς τῶν ἀγαθῶν ἐστι τῆς ἐπιτεύξεως. ἐπεὶ οὖν ἐστιν ἡ εὐδαιμονία οὐκ αὐτῶν τῶν ἐκτὸς ἀγαθῶν, ταῦτα δὴ γὰρ ἀπὸ τῆς εὐτυχίας, (οἷς ἀρτίως ἔφαμεν,) συνεργὰ ἂν εἴη τῇ εὐδαιμονίᾳ.

B

C

ΚΕΦΑΛ. θ'.

Περὶ καλοκαγαθίας.

D ΕΠειδὴ δὲ ὅλως ἐπῆλθεν τῶν ἀρετῶν κατὰ μέρος εἰρήκαμεν, λοιπὸν ἂν εἴη καθόλου * συντεθέντα τὰ καθέκαστα κεφαλαιῶσαι μέν- Eudem. li. 7. c. 15. γρ. συντ. καθ'. Malim hîc φασίν:
νοις εἰπεῖν. ἔστι μὲν οὖν οὐ κακῶς λεγόμενον τοὔνομα ὑπὲρ τοῦ τελέως σπουδαίου, ἡ καλοκαγαθία. καλὸς κἀγαθός γάρ, * φησιν, ὅτῳ τελέως σπουδαῖος. ὅτι γὰρ τῆς ἀρετῆς τὸ καλὸν καὶ ἀγαθὸν λέγουσιν· οἷς τὸν δίκαιον καλὸν καὶ ἀγαθὸν φασι, τὸν ἀνδρεῖον, τὸν σώφρονα· ὅλως ὅτι τῶν ἀρετῶν. ὅπερ οὖν εἰς δύο διαιρεθέντα, καὶ τὰ μὲν φαμὲν εἶναι καλά, τὰ δὲ καὶ ἀγαθά· καὶ τῶν ἀγαθῶν, τὰ μὲν ἁπλῶς ἀγαθά, τὰ δὲ οὔ. καὶ καλὰ μέν, οἷς τὰς ἀρετάς, καὶ τὰς ἀπ' ἀρετῆς πράξεις· ἀγαθὰ δὲ, ἀρχήν, πλοῦτον, δόξαν, τιμήν, τὰ τοιαῦτα· ἔστιν οὖν ὁ καλὸς καὶ ἀγαθὸς, ᾧ τὰ ἁπλῶς ἀγαθὰ ὑπάρχει ἀγαθά, καὶ τὰ ἁπλῶς καλὰ καλά ἐστιν. ὁ τοιοῦτος γὰρ καλὸς καὶ ἀγαθός. ᾧ δ' ἁπλῶς ἀγαθὰ μὴ ἔστιν ἀγαθά, οὐκ ἔστι καλὸς καὶ ἀγαθός· ὥσπερ οὐδὲ ὑγιαίνειν δὴ δόξειεν, ᾧ τὰ ἁπλῶς ὑγιεινὰ, μὴ ὑγιεινά ἐστιν. εἰ γὰρ ὁ πλούσιος, καὶ ἡ ἀρχὴ προσγινόμενα, ἅπερ βλάπτοιεν, οὐκ ἂν αἱρετὰ εἴη, ἅπερ τὰ τοιαῦτα ὅσα αὖ αὐτὸν μὴ βλάψει, βουλήσεται αὐτῷ εἶναι.

E

ὁ δὲ τοιοῦτος ὤν, οἷος ὑποτιθέμεθα τῷ A ἀγαθῶν, ὥστε τὸ μὴ εἶναι αὐτῷ, οὐκ ἂν δόξειε καλὸς καὶ ἀγαθὸς εἶναι. ἀλλ' ᾧ πάντα ταῦτα πολλὰ ὄντα ἀγαθά ἐστι, καὶ ὑπὸ τούτων * μὴ διαφθείρεται, οἷς ὑπὸ πλούτου καὶ ἀρχῆς, ὁ τοιοῦτος καλὸς καὶ ἀγαθός.

Qui autem talis sit, qui cedat bonis, eáque veluti fugiat, ne sibi adsint, is nequaquam perfectè bonus, quem honestum bonúmque vocant, esse videatur. Sed cui per se bona omnia bona sint, nec ab ipsis corrumpatur, vt ab opulentia & dominatu, is honestus & bonus.

ΚΕΦΑΛ. ι'.

CAPVT X.

Περὶ τοῦ καθ' τὸν ὀρθὸν λόγον πράττειν, καὶ B τί ἐστιν ὁ ὀρθὸς λόγος.

De recta ratione.

Ὑπὲρ τοῦ καθ' ἕξεις ὀρθῶς πράττειν, Nic. l. 6. c. 1. εἴρηται μὲν, οὐχ ἱκανῶς δέ. ἔφαμεν γὰρ Eud. l. 7. c. vlt. τὸ κατὰ τὸν ὀρθὸν λόγον πράττειν. ἀλλ' ἴσως ἄν τις αὐτὸ τοῦτο ἀγνοῶν, ἐρωτήσαι, τὸ κατὰ τὸν ὀρθὸν λόγον τί ποτέ ἐστι, καὶ ποῦ ἐστιν ὁ ὀρθὸς λόγος; ἔστιν οὖν καὶ τὸ ὀρθὸν λόγον πράττειν, ὅταν τὸ ἡγούμενον μέρος τῆς ψυχῆς μὴ κωλύῃ τὸ λογικὸν ἐνεργεῖν τὰ αὑτοῦ ἐνέργειαν· τότε γὰρ ἡ πρᾶξίς ἐστι κατὰ τὸν ὀρθὸν λόγον. ὅπερ γὰρ ἐν τῇ ψυχῇ, τὸ μὲν χεῖρον ἔχομεν, τὸ δὲ βέλτιον, ἀεὶ δὲ τὸ χεῖρον τοῦ βελτίονος ἕνεκέν ἐστιν· ὥσπερ ὅτι σώματος καὶ ψυχῆς, τὸ σῶμα τῆς ψυχῆς ἕνεκεν· ὅτε δὲ ἐρρωμένῳ δεῖ ἔχειν τὸ σῶμα, ὅταν οὕτως ἔχῃ ὥστε μὴ κωλύειν, ἀλλὰ καὶ συμβάλλεσθαι καὶ συμπαρορμᾶν πρὸς τὸ τὴν ψυχὴν ἀποτελεῖν τὸ αὐτῆς ἔργον. (τὸ γὰρ χεῖρον τοῦ βελτίονος ἕνεκεν πρὸς τὸ συνεργεῖν τῷ βελτίονι·) ὅταν οὖν καὶ πάθη μὴ κωλύωσι τὸν νοῦν τὸ αὐτοῦ ἔργον ἐνεργεῖν, τότε ἔσται τὸ κατὰ τὸν ὀρθὸν λόγον πραττόμενον· ναί. ἀλλ' ἴσως εἴποι τις ἄν, ὅταν πῶς ἔχωσι ταῦτα πάθη, ἃ κωλύουσι, καὶ πότε αὖτως ἔχουσιν; ἃ γὰρ οἶδα. τὸ δὴ πρῶτον οὐκ ἔστιν εἰπεῖν ῥᾴδιον· οὐδὲ γὰρ ὁ ἰατρὸς· ἀλλ' ὅταν εἴπῃ τῷ πυρέττοντι πιαστέον εἶναι φοροφερεσθαι· τὸ γὰρ πυρέττειν πῶς αἰσθάνομαι; ὅταν, φησίν, ὁρᾷς ὠχρὸν ὄντα. τὸ δὲ ὠχρὸν πῶς εἰδήσω; οὐκοῦν σκεπτέον ὁ ἰατρός· εἰ γὰρ μὴ ἔχεις παρὰ σαυτῷ, φησί, τῶν γε τοιούτων αἰσθήσιν, οὐκ ἔστιν. ὡσαύτως ἐφ' ἑτέρων ἀλλοίων χρήσιμός ἐστι τοιούτων ὁ λόγος. ὁμοίως δ' ἔχει καὶ ὅπερ τῶν παθῶν τοῦ γνωρίζειν. δεῖ γὰρ αὐτὸν συμβάλλεσθαι πρὸς αἴσθησιν τινά. ἐπιζητήσειε δ' ἄν τις ἴσως καὶ τὸ τοιοῦτον· ἆρα γε ἔργῳ εἰδήσας * ταῦτα, ἢ δι' ἀποδείξεως ἔσομαι; οἷον ὅτι γάρ. τὸ δέ ἐστιν ὑγιὲς τοιοῦτον. εὐθεμία γὰρ οὐδὲ τῶν ἄλλων ὁπωσοῦν ἐφαρμόττει τῷ μανθάνοντι τὴν χρῆσιν καὶ τὴν ἐνέργειαν, ἀλλὰ τὴν ἕξιν μόνον· οὕτως οὐδ' ἐνταῦθα ἐφαρμόσει τὸ εἰδῆσαι ταῦτα τῷ χρῆσιν. (εἰ γὰρ εὐδαιμονία ἐστὶν ἐνέργεια, ὡς ἔφαμεν) ἀλλὰ τὴν ἕξιν. οὐδ' ἐν ᾧ εἰδέναι ἐξ ὧν ἐστιν ἡ εὐδαιμονία,

De eo quod est, ex virtutibus rectè agere, dictum quidem à nobis, sed non quod satis sit. Nam dicebamns, ex recta ratione agendum esse. Verùm id ipsum non intelligens aliquis, interrogauerit fortassis. Ex recta ratione quidnam sit, & vbi recta ratio? Est nimirum ex recta ratione agere, cùm animæ pars irrationalis non prohibuerit rationalem, suam exercere actionem: tum demum enim, ex recta ratione erit actio. Quoniam animæ partem, vnam quidem deteriorem habemus, alteram meliorem; semper deteriorem, melioris causa obtinemus. Sicut in corpore & anima, corpus animæ causa habere dicimur, & tunc dicemus bene habere corpus, cùm ita habuerit, ne præpediat, sed ita coniungatur, & consurgat ad animæ opus perficiendum. Quandoquidem deterius *omne* melioris est causa, vt ei in agendo sit auxilio. Cùm igitur affectus menti non inhibuerit suum opus exercere, an non tum ex recta ratione fuerit? Ita propemodum. Verùm fortassis dixerit quispiam, Quomodo affectus habuerint, cùm non impedient? ac quandónam ita habebunt? nescio enim. Sanè id dictu neutiquam facile est. Neque enim medicus, quando dixerit febricitanti ptisanam proferendam. At quo pacto febricitare sentiam? Cùm, inquit, impalluisse videris. At pallescentem quo modo sciero? Hîc occurrit medicus, Si non habes ex te, inquiens, vt talia sentias, non habeo ampliùs quid dicam. Hoc pacto de aliis communis huic erit oratio. Similiter habet & in affectibus dignoscendis. Aliquid namque per sese, sensu oportet conjicere. Quærat porrò & hoc fortassis quispiam, Nunquid re ipsa ista cognoscens, ero continuò felix? nam sunt qui opinentur. Hoc certè, non est huiusmodi; vt cæterarum scientiarum nulla discenti vsum præbet, & actionem, sed habitum dumtaxat, ita ne quidem hîc, hæc sciendo vsum tradit. Felicitas enim est, (vt fatemur) actio, non habitus. Neque enim sciendo ex quibus constet felicitas,

γρ. ταῦτας,

sed ex vtendo his. Atqui horum vsus, & actio est. Nec est præsentis tractationis hoc tradere; quandoquidem neque vlla alia quæpiam scientia vsum tradit, sed habitum.

ἀλλ' ἐκ τῶν πύτοις χρήσασθαι. τὸ δὲ χρῆσιν, καὶ τὴν ἐνέργειαν πούτων, οὐκ ἔστι ταύτης τῆς πραγματείας τὸ παραδιδόναι. οὐδὲ γὰρ ἄλλη τινὶ μαθήσει ἡμῖν οἰκεία τὴν χρῆσιν παραδίδωσιν, ἀλλὰ τὴν ἕξιν.

CAPVT XI.

De amicitia.

VErumenimverò inter cuncta huiusmodi, nobis de amicitia dicere necesse est, quid sit, & in quibus, & circa quid; quandoquidem ad omnem vitam ipsam tendere perspicimus, & omni tempore bonum esse quoad felicitatem complectendum. Primùm igitur videbitur melius, percurrere ac excutere quæ ambigua sunt. Nam est in primis amicitia in similibus, vt videtur, ac dici solet. Siquidem graculus (inquiunt) graculo assidet, sempérque Deus simile agit ad simile. Cùm aliquando canis in eadem dormitaret tegula, interrogatus fertur Empedocles, Cúrnam canis semper in eadem dormiat tegula, dixisse, Quoniam simile canis habet tegulæ, & proinde ob similitudinem eò tendere. Aliis porrò visum est, potiùs in contrariis gigni amicitiam. *Amat siquidem imbrem terra* (inquiunt) *cùm solum exaruit:* quippe quòd, inquiunt, contrarium contrario velit conciliari. At in similibus nihil fieri contingit. Siquidem simile, vt aíunt, simili non eget: ac talia iactantur. Iterum, vtrùm operosum est amicum fieri an facile? velut assentatores confestim assentiuntur, faciléque se in aliorum familiaritatem insinuant, nec amici tamen sunt, vt esse videntur. Dubitauerit in his quoque quispiam, Num fuerit probus malo amicus, ánne? Amicitia siquidem in fide & constantia; at malus, neutiquam talis. An malus malo amicus? ne id quidem. Primùm igitur definiendum, qualem consideremus amicitiam. Est namque, vt opinantur, amicitia etiam erga Deum, atque inanimata; neutiquam rectè. Amicitiam namque hîc esse dicimus, vbi amor mutuus. At erga Deum, amicitia neutiquam mutua, & ne quidem amare suscipit. Alienum namque fuerit, si quispiam dixerit se Iouem amare. At ne ab inanimatis quidem amare esse continget mutuum; amor tamen erga inanimata est, vt vinum, vel huiusmodi aliud. Ideo neque eam quæ est erga Deum quærimus amicitiam, neque eam quæ erga inanimata, sed quæ erga animata, atque erga ea in quibus sit amare mutuò.

ΚΕΦΑΛ. ια'.

Περὶ φιλίας.

Ἐφ' ἅπασι δὲ τούτοις ὑπὲρ φιλίας ἀναγκαῖόν ἐστιν εἰπεῖν τί ἐστιν, καὶ ἐν τίσι καὶ περὶ τί. ἐπειδήπερ ὁρῶμεν πᾶσι τοῖς βίον παρατείνουσιν, καὶ ἐν πάντι καιρῷ, καὶ οὔσαν ἀγαθὸν, συμπαραληπτέα αὐ εἴη πρὸς τὴν εὐδαιμονίαν. πρῶτον μὲν οὖν ἴσως ἂν ἐπιρρῴσθαι καὶ ζητεῖται, βέλτιον διελθεῖν· πότερον γὰρ ἐστὶν ἡ φιλία ἐν τοῖς ὁμοίοις, ὥσπερ δοκεῖ καὶ λέγεται; καὶ γὰρ κολοιὸς, φασὶ, παρὰ κολοιὸν ἱζάνει. καὶ, Αἰεί τοι τὸ ὅμοιον ἄγαν θεὸς ὡς τὸν ὅμοιον. φασὶ δέ τινες καὶ κύπρις ποτὲ ἀεὶ καταυδούσης ὅτι τῆς αὐτῆς κεραμίδος, ἐρωτηθέντα τὸν Empedoclea, διὰ τί ποτε ἡ κύων ὅτι τῇ αὐτῇ κεραμίδος καθεύδει; εἰπεῖν, ὅτι ἔχει τι κεραμὶς ὅμοιον ἡ κόων· ὡς διὰ τὸ ὅμοιον τὴν κύνα φοιτᾶσθαι πάλιν δ' αὖ δοκεῖ ἐνίοις τισὶν ἐν τοῖς ἐναντίοις μᾶλλον ἐγγίνεσθαι ἡ φιλία. *ἐρᾷ μὲν γὰρ (*φησιν) ὄμβρου γαῖα, ὅταν ξηρὸν πέδον τὸ δ' ἐναντίον * (φησὶ) τοῦ ἐναντίου βούλεσθαι φίλον εἶναι. ἐν μὲν γὰρ τοῖς ὁμοίοις οὐδὲ ἐνδέχεσθαι γίνεσθαι. τὸ γὰρ ὅμοιον * (φησὶ) τῷ ὁμοίῳ οὐδὲν προσδεῖται, καὶ τὰ τοιαῦτα δὴ ἔτι ποτὲρον ἔργον δύσκολόν ἐστι φίλον γενέσθαι, ἢ ῥᾴδιον γενέσθαι; οἱ κόλακες παγέως προσπεδρεύοντες, φίλοι μὲν οὐκ εἰσὶ, φαίνονται δ' εἶναι φίλοι. ἔτι δὲ καὶ τοιαῦτα ἀπορεῖται, ποτέρως ἔχει ὁ σπουδαῖος τῷ φαύλῳ φίλος, ἢ οὔ; ἢ μὲν γὰρ φιλία ἐν πίστει καὶ βεβαιότητι· ὁ δὲ φαῦλος ἥκιστα τοιοῦτος. πρῶτον μὲν οἷόν τε διορισέον αὖ εἴη περὶ φιλίας ποίας ὑποκείμενον. ἔστι γὰρ * (ὡς οἴονται) φιλία καὶ πρὸς θεοὺς καὶ τὰ ἄψυχα· οὐκ ὀρθῶς. οὐ γὰρ φιλίαν ἐν τούτοις φαμὲν εἶναι οὐδ' ἔστι τὸ ἀντιφιλεῖσθαι. ἢ δὲ πρὸς θεὸν φιλία τοῦτ' ἐστὶν ἀντιφιλεῖσθαι δέχεται, οὔθ' ὅλως τὸ φιλεῖν. ἄτοπον γὰρ ἂν εἴη εἴ τις φαίη φιλεῖν τὸν Δία. οὐδὲ δὴ τὴν ἀψύχων ἐνδέχεσθαι ἀντιφιλεῖσθαι. φιλία μὲν γὰρ καὶ πρὸς τὰ ἄψυχα ἔστιν, οἷς οἶνον, ἢ ἄλλο δή τῶν φυτῶν. δεῖ δ' οὔτε τὴν πρὸς τὸν θεὸν φιλίαν ὀρεκτὴν εἶναι, οὔτε τὴν πρὸς τὰ ἄψυχα, δεῖ δὲ τὴν πρὸς τὰ ἔμψυχα, καὶ πρὸς τὰ τοιαῦτα ἃ οἷς ἐστὶ τὸ ἀντιφιλεῖν.

Nicom. lib. 8. Eud. l. 7.

Eurip. vt mox ait, & Nicol. 4. c 2. Valla, φασὶν Valla, φασὶν Valla, φασὶ

Sic restituimus; cùm vulgo legeretur. ὡς οἴονται

Fort. ἤδη τ.

* εἰ δή τις μὴ τὸν ἐπισκέψαιτο τί ἐστι τὸ φιλητόν· ἔστιν οὖν οὐκ ἄλλο τι ἢ τἀγαθόν. ἕτερον μὲν οὖν ἐστι τὸ φιλητόν, καὶ τὸ φιλητέον, ὥσπερ καὶ τὸ * βουλητόν, καὶ βουλητέον. βουλητὸν μὲν δή, τὸ ἁπλῶς ἀγαθόν· βουλητέον δὲ, τὸ ἑκάστῳ ἀγαθόν. οὕτω δὲ φιλητὸν μὲν, τὸ ἁπλῶς ἀγαθόν· φιλητέον δὲ, τὸ αὑτῷ ἀγαθόν. ἔστι δὲ τὸ μὲν φιλητέον καὶ φιλητόν, τὸ δὲ φιλητὸν οὐκ ἔστι φιλητέον. οὐκοῦν μὲν οὖν ἐστι καὶ ἁπλῶς τὸ τοιοῦτον ἢ ἀπειρία, πότερόν ἐστιν ὁ φαῦλος τῷ φαύλῳ φίλος, ἢ οὔ. σύμπασα γὰρ πως τῷ ἀγαθῷ, τὸ αὑτῷ ἀγαθόν, καὶ τὸ φιλητέον τῷ φιλητῷ. ἕπεται δὲ τῷ ἀκολουθεῖν τῷ ἀγαθῷ τὸ ἡδὺ εἶναι, καὶ τὸ συμφέρον. ἢ μὲν οὖν τῶν φαύλων φιλία ἕξις ἐστὶν, ὅταν αὐτὶ φιλῶσιν ἀλλήλους. φιλοῦσι δὲ ἀλλήλους, ᾗ φιλητοί· φιλητοὶ δέ, ᾗ ἀγαθοί. οὐκ οὖν φαῦλός φησι τῷ φαύλῳ οὐκ ἔσεσθαι φίλος; ἔσεσθαι μὲν οὖν. ὅταν γὰρ τἀγαθῷ ἀκολουθῇ τὸ συμφέρον καὶ τὸ ἡδύ, * ᾗ ἐστι φαῦλος ὢν ἡδύς, ταύτῃ φίλος. πάλιν αὖ συμφέρων, ᾗ συμφέρων, ταύτῃ φίλος. ἀλλ' οὐκ ἔσεσθαί γε τὸ φιλητὸν ἡ τοιαύτη φιλία. φιλητὸν γὰρ ἐστὶν ἀγαθὸν, ὁ δὲ φαῦλος οὐ φιλητός· * οὐ γὰρ ἀλλὰ τὸ φιλητέον. εἰσὶ γὰρ ἀπὸ τῆς πανταχοῦ φιλίας, τῆς ἐν τοῖς φαύλοις, καὶ αὐταὶ αἱ φιλίαι, ἥ τε κατὰ τὸ ἡδύ, καὶ ἡ κατὰ τὸ συμφέρον. ὁ οὖν κατὰ τὸ ἡδὺ φιλῶν, οὐ φιλεῖ τὸ ἀγαθὸν φιλίαν, οὐδὲ ὁ κατὰ τὸ συμφέρον. εἰσὶ δὲ αἱ φιλίαι αὗται, ἥ τε κατὰ τὸ ἀγαθὸν, καὶ ἡ κατὰ τὸ ἡδύ, καὶ ἡ κατὰ τὸ συμφέρον, οὐκ αἱ αὐταὶ μὲν, ὑπαντελῶς δὲ οὐδὲ ἀμήτειαι ἀλλήλων, ἀλλ' ἀπό τινος * ἠρτημέναι εἰσίν· οἷς φαμὲν ἑτέραν τὸ μαχαίριον, ἑτέραν τ' ἀδελφὸν, καὶ ἑτέραν τ' ὀπτικήν, ταῦτα γὰρ οὐχ ὁμοίως λέγονται· ἡ μὲν τὸ μαχαίριον τῆς χρησίμου ἕξεως ἐστὶ τοιᾶσδε ἑτέρα, ἑτέραν λέγεται· ὁ δ' ἀδελφὸς, τῆς ποιητικῆς ἕξεως ὑγιείας· ἡ δ' ὀπτικὴ, τῆς αἰτίας ἕξεως καὶ ἀρχή. ὁμοίως δὲ καὶ αἱ φιλίαι οὐχ ὡσαύτως, ἥ τε τῶν φαύλων καὶ διὰ τὸ ἀγαθὸν, καὶ ἡ κατὰ τὸ ἡδύ, καὶ ἡ κατὰ τὸ συμφέρον· οὔτε δὴ ὁμωνύμως λέγονται· ἀλλ' οὐκ εἰσὶ μὲν αἱ αὐταὶ, * ὥσπερ ταῦτα δέ πως, καὶ ἐκ τῶν αὐτῶν εἰσιν. εἰ δή τις λέγοι, ὁ κατὰ τὸ ἡδὺ φιλῶν, οὐκ ἔστι φίλος τούτῳ· ἀγαθὸν γὰρ κατὰ τὸ ἀγαθὸν φίλος ἐστί· βαδίζει δ' ὁ τοιοῦτος ὅπερ τ' τῶν φαύλων φιλίαν, τ' ἐξ ἀπάντων τούτων οὖσαν, ἐκ τοῦ ἀγαθοῦ, καὶ ἐκ τοῦ ἡδέος, καὶ ἐκ τοῦ συμφέροντος. ὥστ' ἀμήτωρ οὐκ ἔστιν ἐκείνῃ γε τῇ φιλίᾳ φίλος, ἀμήτ' κατὰ τὸ ἡδύ, ἢ κατὰ τὸ συμφέρον.

A Quòd si quis deinceps consideret, quid sit amabile: videndum est igitur num quicquam aliud, quàm per se bonum. Aliud nempe est amabile, & aliud amandum, quemadmodum consultabile, & consultandum: *Consultabile enim siue potiùs optabile, est quod est simpliciter bonum; consultandum verò siue potius optandum & cupiendum cuique quod sibi est bonum*; vtrique enim bonum inest. Ita etiam amabile quidem simpliciter bonum; amandum verò, quòd est sibi bonum. Iterum amandum quidem, etiam amabile; at amabile, non idem est quod amandum. Hinc igitur & hae de causa est ambiguitas, num probus malo sit amicus, ánne? Connectitur namque quodammodo per se bono, sibi bonum; & amandum, amabili. Bonum autem comitatur eique inhæret iucundum esse, & commodum. Proborum igitur amicitia est, cùm se mutuò amauerint? Amant autem se inuicem, quatenus amabiles: & amabiles, quatenus boni. Non igitur probus, inquit, malo erit amicus. Atqui erit: quandoquidem per se bonum comitatur commodum, & iucundum. Si malus est, quisquis, hac de causa amicus: rursus quatenus commodus, eatenus amicus. Verùm non erit ex eo quod est amabile, eiusmodi amicitia. Siquidem amabile, bonum est. Atqui malus non amabilis. Non ergo propter amabile, sed propter amandum. Sunt namque ab vniuersali amicitia, quæ in ipsis probis est, & hæ quoque amicitiæ, quæ ex iucundo, & quæ ex commodo. Qui ergo propter iucundum amicus, non tenet propter bonum amicitiam: neque qui propter commodum. Atqui sunt hæ amicitiæ, quæ propter bonum, quæ propter iucundum, quæ propter commodum, non eædem quidem, sed nec prorsus quidem inter se inuicem alienæ: sed ab eodem quodammodo dictæ sunt: velut medicum cultellum dicimus, medicum hominem, & medicam scientiam. Hæc non similiter dicuntur: sed cultellus, quòd ad medicinam vtilis sit, medicus dicitur: at homo, quòd sanitatem faciat; scientia verò, quod sit causa atque principium. Itidem & amicitiæ non itidem dicuntur, quippe quæ proborum, propter bonum, & quæ propter iucundum, & quæ propter commodum. Neque dicuntur æquiuocè: verùm non sunt eædem, circa hæc quodammodo, ac ex eisdem. Quod si quis dicat, qui propter iucundum amat, ei amicus non est, quãdoquidẽ non propter bonum amicus est: is in amicitiã proborum demigrat, quæ ex his omnib. cõstat, quippe ex bono, & ex iucundo, & ex cõmodo: proinde nõ est verè ex illa amicitia amicus, sed quę propter iucundũ, vel propter cõmodũ.

Vall. ἀ non ἢ,

Vall. ἀρτημένα

Vtrùm igitur erit probus probo amicus, an non? siquidem non eget, (inquit) simili simili. Hæc nimirum oratio, propter commodum indagat amicitiam; nam quatenus alter altero indiget, eatenus sunt amici, quatenus propter commodum conciliantur. Cùm aliter definiatur quæ propter commodum amicitia, & quæ propter virtutem, & quæ propter voluptatem; æquum vtique hos multò magis amicos esse, qui virtute conciliantur; cuncta siquidem ipsis bona existunt, & iucundum & commodum. Cæterùm etiam probus malo; nam quatenus fortassis iucundus est, eatenus etiam amicus. Et malus malo: nam quatenus idem fortè ipsis commodum, eatenus amici sunt. Fieri namque intuetur, cùm idem fuerit commodum, eos ob commodum conciliare. Proinde nihil prohibet, etiam malis aliquod commodum idem esse. Constantissima verò, ac stabilissima, & honestissima, quæ inest probis, amicitia: quippe quòd propter virtutem, ac per se bonum, & meritò quidem. Nam virtus incommutabilis, & quæ per eam conciliatur amicitia, constantissima est. Atque ex commodo, stabilis non est amicitia: quippe quæ cum commodo elabitur. Similiter etiam quæ propter voluptatem. Optimorum igitur amicitia, per virtutem excitata est; multorum autem, quæ propter commodum; at quæ propter voluptatem, in omnibus ineptis reperitur & nihili. Contingit autem etiam indignari cum malis amicis, paritérque admirari. Est verò non absurdum, cùm amicitia principium ceperit voluptatem, propter quod amici sunt, itidem & commodum. Simul enim atque hæc deficiunt, neutiquam etiam perdurauerit amicitia. At sæpe præstat quidem amicitia, verùm abusus amico est: ideo indignantur, neque id iniuria. Non enim propter virtutem cum hoc tibi fuerat conciliata, vt alienum non videatur, nihil esse ex virtute. Quamobrem non rectè indignantur, qui amicitiam per voluptatem conciliarunt, quod existiment ipsam per virtutem duraturam: quod fieri non potest: non enim quæ propter voluptatem, & commodum, ex virtute est. Voluptate igitur conciliati, non rectè virtutem quærunt. Neque enim comitatur voluptatem, & commodum aliquod, virtus: sed contrà, ea ambo virtutem consequuntur. Absurdum enim fuerit non putare bonos sibi fore iucundos: quandoquidem mali, (vt inquit Euripides) ipsi sibi suaues iucundique sunt: *Coniunctus hæret nam malus malo.* Nec enim voluptatem virtus comes consequitur, sed virtutem voluptas comitatur.

A πότερον οὖν ἔσται ὁ σπουδαῖος ᾧ σπουδαίῳ φίλος, ἢ οὔ; οὐδὲν γὰρ προσδεῖται, φησὶν, ὅμοιος τῷ ὁμοίῳ. ὁ δὴ τοιοῦτος λόγος ζητεῖ τὴν κτῆσιν τοῦ συμφέροντος φιλίαν. ἢ γὰρ προσδεῖται ὁ ἕτερος τοῦ ἑτέρου, ταύτῃ ὄντες φίλοι, ἐν τῇ κτήσει τοῦ συμφέροντος φιλίᾳ εἰσίν. * ἀλλὰ ἑτέρα διώρισται ἡ κτῆσις τοῦ συμφέροντος φιλία, ἡ κατ' ἀρετὴν καὶ * ἡδονήν. εἰκὸς δὴ καὶ πολὺ μᾶλλον τούτοις. πρῶτα γὰρ αὐτοῖς ὑπάρχει ταῦτα, καὶ τὸ ἡδύ, καὶ τὸ συμφέρον. ἀλλὰ μὴν ὁ σπουδαῖος ᾧ φαύλῳ· ἢ γὰρ ἴσως ἡδύς, ταύτῃ καὶ φίλος. ὁ δὲ φαῦλός γε ᾧ φαύλῳ· ἢ γὰρ ἴσως τὸ αὐτὸ αὐτοῖς συμφέρει, ταύτῃ δὲ φίλοι. ὁρισμὸν γὰρ τοῦτο λέγομεν, ὅταν τὸ αὐτὸ ᾖ τὸ συμφέρον, φίλους τούτους διὰ τὸ συμφέρον. ὥστε οὐδὲν κωλύει δὲ φαύλοις οὖσι, ταὐτόν τι συμφέρειν. βεβαιωτάτη μὲν οὖν καὶ μονιμωτάτη καὶ καλλίστη ἐστὶν ἐν τοῖς σπουδαίοις φιλία, ἡ κατ' ἀρετὴν δὲ ταὐτὸν οὖσα· εἰκότως. ἡ μὲν γὰρ ἀρετὴ ἀμετάπτωτον, δι' ὃ καὶ ἡ φιλία· ὥστε εἰκὸς τὴν τοιαύτην ἀμεταπτώτου εἶναι. τὸ δὲ συμφέρον, φιλία δὲ βεβαία, * ἀλλὰ τῷ συμφέροντι μεταπίπτει· ὁμοίως καὶ ἡ κατὰ τὴν ἡδονήν. ἡ μὲν οὖν τῶν βελτίστων φιλία, ἡ κατ' ἀρετὴν γινομένη ἐστίν· ἡ δὲ τῶν πολλῶν, ἡ κατὰ τὸ συμφέρον· ἡ δὲ κατὰ τὴν ἡδονήν, ἐν τοῖς φορτικοῖς καὶ τυχοῦσι. συμβαίνει δὲ θαυμάζειν, ὅταν φαύλοις ἐντύχωσι τοῖς φίλοις, καὶ θαυμάζειν· ἔστι δὲ οὐδὲν ἄτοπον. ὅταν γὰρ ἡ φιλία λάβῃ τὴν ἡδονὴν ἀρχὴν, * δι' ὃ φίλοι εἰσὶν, ἡ τὸ συμφέρον, ἅμα ταῦτ' ἀπολείπει, καὶ ἡ φιλία δὲ διαλύεται. πολλάκις δὲ μισεῖ μὲν ἡ φιλία, κακῶς δ' ἐχρήσατο ᾧ φίλῳ· διὰ ἀγανακτοῦσιν· ἔστι δὲ οὐδὲν τοῦτο ἄλογον. οὐδὲ γὰρ δι' ἀρετὴν οἱ φιλία σοι πρὸς τοῦτον ὑπῆρχε. διὸ οὐδὲν ἄτοπον μηδὲν ποιεῖν αὐτὸν τῶν κατ' ἀρετήν. ἀγανακτοῦσιν οὖν οὐκ ὀρθῶς. δι' ἡδονὴν γὰρ ποιησάμενοι τὴν φιλίαν, τὴν τῆς ἀρετῆς οἴονται δεῖν αὐτοῖς ὑπάρχειν· τὸ δ' οὐ δυνατόν. οὐ γάρ ἐστιν ἡ διὰ ἡδονὴν καὶ τὸ συμφέρον, ἀρετῆς ἐχομένη. κοινωσάμενοι οὖν διὰ ἡδονὴν, ἀρετὴν ζητοῦσιν· οὐκ ὀρθῶς. οὐ γὰρ ἀκολουθεῖ τῇ διὰ ἡδονῇ καὶ τὸ συμφέρον διὰ ἀρετή, ἀλλὰ διὰ ἡδονὴ τῇ ἀρετῇ ἀκολουθεῖ. ἀμφότερα ταῦτα ἀκολουθεῖ. ἄτοπον γὰρ εἰ μή τις οἰήσεται τοὺς σπουδαίους αὐτοὺς διὰ σφᾶς διὰ σφᾶς εἶναι. καὶ γὰρ οἱ φαῦλοι (ὡς φησιν Εὐριπίδης) αὐτοὶ ἑαυτοῖς διὰ σφᾶς εἰσι· κακὸς κακῷ γὰρ σύμμικτος. οὐ γὰρ ἀκολουθεῖ τῇ ἡδονῇ ἡ ἀρετὴ, ἀλλὰ διὰ ἡδονὴ τῇ ἀρετῇ ἀκολουθεῖ.

Vallà legisse videtur, ἐπὶ οἱ ὡς ἐτ· aut simili modo.

Scribe, ἢ κατὰ ἡδ.

Lege, ἅμα τῷ συμφ. vt in Nic. ἅμα τῷ ἡδεῖ ἡ φιλία μεταπίπτει.

Legebatur, δι' ὃ φαῦλοι εἰσὶ; pessimè.

Eudem. l. 7. c. 2.

πότερον δεῖ ἐν τῇ τῶν ἀπουδαίων φιλίᾳ τὴν ἡδονὴν εἶναι, ἢ οὐ δεῖ; ἄτοπον γὰρ τὸ μὴ φθόνον δεῖν. εἰ γὰρ ἀφέλοις αὐτοῖς τὸ ἡδεῖς εἶναι ἀλλήλοις, ἄλλους ποιοῦνται φίλους εἰς τὸ συζῆν τοὺς ἡδεῖς. εἰς γὰρ τὸ συζῆν οὐδὲν μεῖζόν ἐστι τοῦ ἡδεῖς εἶναι. ἄτοπον οὖν τὸ μὴ οἴεσθαι δεῖν πρὸς ἀπουδαίους μάλιστα ἀλλήλοις συζῆν· τοῦτο δ' οὐκ ἔστιν αὐτῷ τὸ ἡδέος. δέοι δ' ἄρα (ὡς ἔοικε) μάλιστα πρὸς ὑπάρχειν τὸ ἡδέσιν εἶναι. ἐπεὶ δὲ διῄρηται αἱ φιλίαι εἰς τρία εἴδη, καὶ ἐν ταύταις ἠπορεῖτο πότερον ἐν ἰσότητί ἐστιν ἡ φιλία ἑκάστη, ἢ ἐν ἀνισότητι· ἔστιν οὖν κατ' ἀμφότερα. ἢ μὲν γὰρ καθ' ὁμοιότητα, ἡ τῶν ἀπουδαίων, καὶ ἡ τελεία φιλία· ἡ δὲ κατ' ἀνομοιότητα, ἡ κατὰ τὸ συμφέρον. ᾧ γὰρ εὐπορῶ ὁ πένης δι' ἃ ἔνδεής ὢν ὁ πλούσιος εὔπορός, φίλος ἐστί· καὶ ᾧ ἀπουδαίῳ ὁ φαῦλος, διὰ ταὐτό. διὰ γὰρ τὴν ἀρετῆς, πρὸς οὗ οἴεται αὐτῷ ἔσεσθαι, διὰ τοῦτο φίλος. καὶ οὕτω ἐν τοῖς ἀνομοίοις φιλία κατὰ τὸ συμφέρον. διὸ καὶ Εὐριπίδης· ἐρᾷ μὲν ὄμβρου γαῖα, στυγνὸν ἡνίκ' ἂν πέδον. ὡς ἐνδεοῖς οὖσι τούτοις ἐγγίνεται φιλία, οὐ διὰ τὸ συμφέρον. καὶ γὰρ εἰ θέλοις τὰ ἐναντιώτατα ποιῆσαι πῦρ καὶ ὕδωρ, ταῦτα ἀλλήλοις χρήσιμά εἰσι. τὸ γὰρ πῦρ φαμέν, ἐὰν μὴ ἔχῃ ὑγρόν, φθείρεσθαι· ὡς τοῦτ' αὐτῷ συμβαῖνον ὥσπερ τροφή τινα· ταύτῃ δ' ὁσαυτῶς ὅσῃ κρατήσειεν· ἂν μὲν γὰρ πλείω ποιήσῃς, τὸ ὑγρὸν ὑπερκρατῆσαν

Sylburg. φθείρεσθαι ποιῇ τ.

* φθείρεσθαι τὸ πῦρ· ἐὰν δ' σύμμετρον, σῴζοισει. δῆλον οὖν ὅτι ἐν τοῖς ἐναντιωτάτοις φιλία ἔγγίνεται διὰ τὸ συμφέρον. αὐάγονται δὲ πᾶσαι αἱ φιλίαι, καὶ αἱ ἐν ἰσότητι, καὶ αἱ ἐν ἀνισότητι, εἰς τὰς δι-ρημένας τρεῖς. ἔστι δ' ἐν ἁπάσαις τὰς φιλίαις διαφορά τις πρὸς ἀλλήλους, ὅταν μὴ ὁμοίως φιλῶσιν, ἢ εὖ ποιῶσιν, ἢ ὑπηρετῶσιν, ἢ ὅ, τι ἂν τοιούτων. ὅταν μὲν γὰρ ὁ ἐπιτεινῶς ποιῇ, ὁ δ' ἐλλείπῃ, κατὰ τὴν ψόγῳ δ' ἔγκλημα καὶ μέμψις. ὁ μὲν γὰρ

Lego, τῶν τοιούτων ὧν τὰ ἀ.

ἀλλ' ὅτι μὲν * τῶν τοιούτων τὸ αὐτό ἐστι τέλος τῆς φιλίας· οἱ οἱ ἀμφότεροι κατὰ τὸ συμφέρον ἀλλήλοις φίλοι, ἢ κατὰ τὸ ἡδύ, ἢ κατ' ἀρετὴν, εὔδηλος ἡ ἔλλειψις ἡ πρὸς τὸ ἑτέρου· ἐὰν πλείω ἀγαθὰ σύ μοι ποιῇς, ἢ ἐγώ σοι. οὐδὲ ἀμφισβητῶ ἔτι μὴ οὐ δεῖν σε μᾶλλον ἐμοῦ φιλεῖσθαι. ἡ δὲ φιλία μὲν διὰ ταὐτὸ φίλοι ἐσμέν, μᾶλλον αἱ διαφοραί. ἄδηλος γὰρ ἡ ἔλλειψις πρὸς ἑκατέρου· οἱ, ὁ μὲν δι' ἡδονὴν φίλος ἐστὶν, ὁ δὲ διὰ τὸ συμφέρον, ἐνταῦθα ἡ ἀμφισβήτησις. οὔτε γὰρ ὁ τῷ συμφέροντι ἐμφέρων, ἀξίαν οἴεται τὴν ἡδονὴν αὐτὴν ἀλλάττεσθαι τῷ συμφέροντος· οὔτε ὁ τῇ ἡδονῇ ἐμφέρων, ἀξιοῖ τῆς ἡδονῆς ἐν τῷ συμφέροντι χάριν

Lege, ἀπολαμβάνειν.

* ἀπολαμβάνειν.

A Vtrùm verò etiam oportet in amicitia proborum esse voluptatem, an non? Alienum enim negare oportere. Nam si ab ipsis inter se inuicem auferas suauitatem, alios ad consuescendum in vita, iucundos amicos quærent sibi. Nam ad simul viuendum, nihil maius est quàm iucundos esse. Quamobrem alienum est non arbitrari, probos maximè simul inuicem vitam agere. Id verò citra iucundum non est. Conuenit ergo, (vt videtur) his maximè iucundis esse. Quoniam distributæ sunt amicitiæ in tres species, in hisque ambigebatur, vtrùm in ipsa æqualitate amicitia esset, an eo quod esset inæquabile: est igitur in vtroque. Nam proborum, per similitudinem perfecta amicitia est. At quæ per dissimilitudinem, ea quæ propter commodum. Nam eo modo, copioso pauper, ob inopiam eorum quibus affluit diues, amicus est: ac eadem de causa, malus probo. Siquidem propter virtutis inopiam, à quo sibi opitulatum iri putat, ei ob hoc amicus est. Fit igitur propter commodum, inter dissimiles amicitia. Hac de causa dixit Euripides, *amat imbrem terra cùm solum exaresçit*. His vtpote contrariis, amicitia ob commodum exoritur. Nam si libeat maximè contraria facere inter se inuicem vtilia, vt ignem, & aquam componẽdo, ignis, si desit humor, absumitur, quem sibi attrahit, tanquam alimẽtum: tantum quidem, vt non succumbat. Nam si superarit humor, ignis absumitur: si verò moderatus, conferet. Non dubium igitur quin in maximè contrariis, ob commodum, sit amicitia. Reducuntur autem amicitiæ omnes tam quæ æqualitate, quàm quæ inæqualitate constant, ad tres suprà distinctas species. Est autẽ in cunctis contentio inter se inuicé amicitiis, cùm nequaquã similiter amauerint, vel benefecerint, vel suppeditauerint, vel cũ id genus aliquid. Etenim cùm vnus quidem assiduè & vehementer facit, alter verò deficit, propter defectum est criminatio & querela. Enimvero in quibus idem est amicitiæ finis; vt si vtrique propter commodum inter se inuicem amici concilientur, aut propter iucundum, aut propter virtutem: defectus, qui ab altero, exploratus ac certus est. Si igitur plura tu mihi bona cõtuleris, quàm ego tibi, non ambigo quin tu de me bene meritus, à me plus amari debeas. Vbi autẽ non hac amicitia amici fuerimꝰ, ibi maiora dissidia. Defectus siquidẽ ab vtroque, incertus. Vt si propter voluptatẽ vnus quidem sit amicus, & propter cõmodũ alter, inde oritur ambiguitas. Neque enim qui commodo excedit, voluptatem censet dignã, quæ commodo rependatur: nec qui voluptate superat, dignã gratiam in ipso cõmodo se existimat accipere.

Idcirco in eiuſmodi amicitiis, magis exoriuntur diſſidia. Qui verò ex inæqualitate amici ſunt, nempe excedentes opibus, vel alio huiuſmodi aliquo, non ſibi cenſent amandum eſſe, ſed ab inferioribus amari oportere exiſtimant. At amare melius eſt, quàm amari. Siquidem amare, voluptatis actio quædam eſt, & bonum: ab eo autem quod amatur, nulla actio eſt. Nempe cognoſcere, melius quàm cognoſci. Cognoſci enim & amari etiam in carentibus anima exiſtit: at cognoſcere, & amare, in rebus animatis. Rurſus, beneficum eſſe, melius, quàm ſecus. Qui amat, quatenus amat, beneficus eſt: amatus verò, quatenus amatur, non. Sed homines honoris cupiditate incenſi, amari quàm amare, malunt: quòd quatenus amantur, videantur præcellere. Amatus ſiquidem, voluptate, vel copia, vel virtute præcellit. At honoris cupidus, eminentiam affectat: & qui excellunt, ſibi non amandum eſſe arbitrantur, quòd in quibus excedunt, amantibus rependi opinantur. Item ipſis ſunt deteriores illi, ob hoc non cenſent amare debere, ſed amari. Sed qui egenus eſt pecuniarum, aut voluptatum, aut virtutis, is affluentem ſuſpicit, & amat, quòd ea conſequatur, aut ſe conſecuturum opinetur. Sunt autem & aliæ ex conſimili affectu conciliatæ amicitiæ, & ex eo quòd cuipiam bona velint, in quibus non eſt cuncta hæc comprehendens amicitia. Nam ſæpenumero alij bona volumus, attamen cum alio vitam agere malimus. Vtrùm verò hoc amicitiæ dicere oportet conuenire, an perfectæ amicitiæ quam virtus conciliarit? in ea ſiquidem amicitia hæc inſunt cuncta. Nam cum alio nemine vitam agere libuerit: ſiquidem iucundum, & commodum, & virtus ineſt probo, cui bona in primis voluerimus, & cum ipſo viuere, & bene viuere, & non cum quoquam alio magis. Nunquid ſibi, & erga ſe amicitia, an non? Id nunc omittamus, dicemus poſtea. Sed enim nobis ipſis cuncta volumus, nempe nobiſcum viuere, vitámque ducere vnà volumus: id ferè etiam neceſſarium, & bene viuere, & viuere, ac bonum velle, non cuiquam alij magis. Rurſus condolemus in primis nobis ipſis: Nam ſi labamur, vel in huiuſmodi aliquid decidamus, confeſtim triſtamur. Hac de cauſa, videatur erga ſe ſibi amicitia. Talia quidem certè, vt condolere & bene viuere, & id genus alia, aut ad amicitiam erga nos ipſos referentes vſurpamus, aut ad eam quæ perfecta ſit: in ambabus enim ſunt hæc omnia. Nempe vnà vitã agere, & eſſe velle, & bene eſſe, ac cætera omnia in his ſunt.

A διὸ μᾶλλον αἱ διαφοραὶ ἐν τ τοιαύταις φιλίαις γίγνον). οἱ δὲ ἐν ἀνισότητι φίλοι ὄντες, οἱ μὲν ὑπερέχοντες πλούτῳ, ἢ ἄλλῳ τινὶ τοιούτῳ, οὐκ οἴονται δεῖν αὐτοὶ φιλεῖν, ἀλλ' ὑπὸ τ ἀνδρειοτέρων οἴον) δεῖν αὐτοὶ φιλεῖσθαι. ἔστι δὲ βέλτιον τὸ φιλεῖν ἢ τὸ φιλεῖσθαι. τὸ μὲν γὰρ φιλεῖν ἐνέργειά τις ἡδονῆς, καὶ ἀγαθόν· ἀπὸ ὧν τ τοῦ φιλεῖσθαι εὐδαιμία τῷ φιλουμένῳ ἐνέργεια γίγν. ἔτι ὧν βέλτιον τὸ γνωρίζειν, ἢ τὸ γνωρίζεσθαι. τὸ μὲν γὰρ γνωρίζεσθαι καὶ τὸ φιλεῖσθαι καὶ τοῖς ἀψύχοις ὑπάρχει· τὸ δὲ γνωρίζειν καὶ φιλεῖν, τοῖς ἐμψύχοις. ἔλοι τὸ ὑποπτικὸν εἶ), βέλτιον ἢ τὸ μή. ὁ μὲν οὖν φιλῶν, ὑποπτικὸς ἢ φιλεῖ· ὁ δὲ φιλούμενος, οὐ φιλεῖται, ὅ. ἀλλ' οἱ δὴ ἄθεοι διὰ φιλοτιμίαν φιλεῖσθαι μᾶλλον βούλον) ἢ φιλεῖν, διὰ τὸ ἐν τῷ φιλεῖσθαι ὑπεροχήν τινα εἶναι. ἀεὶ γὰρ ὁ φιλούμενος ὑπερέχει ἡδονῇ ἢ ὑποείᾳ, ἢ ἀρετῇ· ὁ δὲ φιλότιμος τῆς ὑπεροχῆς ὀρέγε) καὶ οὐκ οἴον) δεῖν αὐτὸν φιλεῖν οἱ ἐν ὑπεροχῇ ὄντες· ἀντιδίδόναι γὰρ ἐν οἷς ὑπερέχουσι τοῖς φιλοῦσιν αὐτούς. ἔτι δ' καὶ ἢ πάσοις αὐτῶν εἰσι· διὸ οὐκ οἴονται δεῖν φιλεῖν, ἀλλὰ φιλεῖσθαι ὁ δ' ἐνδεὴς χρημάτων, ἢ ἡδονῶν, ἢ ἀρετῆς θαυμάζει τ ὑπερέχοντα τούτοις, καὶ φιλεῖσθαι διὰ τούτων ἢ τυγχάνειν, ἢ οἴεσθαι τεύξεσθαι. εἰσὶ δὲ καὶ τοιαῦται φιλίαι ἐξ ὁμοιοπαθείας, ἐν ᾧ τἀγαθὰ βούλεσθαι ἑαυτοῖς εἶναι οὐκ ἔστι δ' ἢ ὅτι τούτων μηδμίᾳ φιλία πάντα ταῦτα ἔχουσα πολλάκις γὰρ ἄλλῳ μὲν εἶναι βουλόμεθα τἀγαθά, συζῆν μέν τοι μεθ' ἡμῶν. ἀλλὰ ταῦτα πότερον δεῖ φιλίας εἰπεῖν, ἢ τ τελείας φιλίας τ καθ' ἀρετὴν παθῆ; ἐν ἐκείνῃ γὰρ τῇ φιλίᾳ πάντα ταῦτα ἐνυπάρχει. ὁ γὰρ συζῆν μεθ' ἑαυτοῦ σπ̃ν διὰ θέλομεν. καὶ γὰρ τὸ ἡδὺ καὶ τὸ συμφέρον, καὶ ἡ ἀρετὴ, τῷ σπουδαίῳ ὑπάρχει· καὶ τἀγαθὰ πάντῳ μάλιστα βουλόμεθ' αὐ καὶ τὸ ζῆν, καὶ τὸ εὖ ζῆν οὐκ ἄλλῳ τινὶ ἢ τούτῳ. πότερον δ' ἔστιν αὐτῷ καὶ πρὸς αὐτὸν φιλία, ἢ οὔ, νεῶ μὲν ἀφείσθω, ὕστερον δ' ἐρεθέσθω. πάντα δ' βουλόμεθα ἡμῖν αὐτοῖς· καὶ γὰρ συζῆν μεθ' ἡμῶν αὐτῶν βουλόμεθα. ἴσως δὲ τοῦτο καὶ ἀναγκαῖον, καὶ τὸ εὖ ζῆν, καὶ τὸ ζῆν, καὶ τὸ βούλεσθαι τἀγαθὸν, οὐκ ἄλλῳ τινί. ἐπεὶ ὁμοιοπαθεῖς ἡμῖν αὐτοῖς μάλιστα ἐσμέν. αὐ γὰρ πεφιλήκαμεν, ἢ ἄλλῳ τινὶ πεπείσμεθα τῶν τοιούτων, οὗτος λυποῦμεθα· διὸ δόξειεν ἂν οὕτως εἶναι αὐτῷ πρὸς αὐτὸν φιλία. τὰ δὴ τοιαῦτα, οὐ πάνυ ὁμοιοπάθειαν, καὶ τὸ εὖ ζῆν, καὶ τὰ σπουδαῖα, ἢ τοι εἰς πάνυ πρὸς ἡμᾶς αὐτοὺς φιλίαν ἀναφέροντες λέγομεν, ἢ εἰς τ τελείαν. ἐν ἀμφοτέροις δὲ πάντα ταῦτα ὑπάρχει. καὶ γὰρ τὸ συζῆν, καὶ τὸ εἰ) βούλεσθαι, καὶ τὸ εὖ εἶναι, καὶ τἄλλα πάντα ἐν αὐταῖς εἰσιν.

Nicom. l. 9. c. 4.

Nicom. l. 8. c. 11. γρ. ὅσα περὶ, non rectè.

ἔτι δ' ἴσως αὖ δόξειεν ἐν οἷς ἐστὶ δίκαιον, ἐν τούτοις καὶ φιλίαν εἶ). δοκεῖ δὲ καὶ * ὅσαπερ δίκαιων εἴδη, τοσαῦτ καὶ φιλιῶν. τὸ δὴ δίκαιόν ἐστι καὶ ξένῳ πρὸς πολίτην, καὶ δούλῳ πρὸς δεσπότην, καὶ πολίτῃ πρὸς πολίτην, καὶ υἱῷ πρὸς πατέρα, καὶ γυναικὶ πρὸς ἄνδρα, καὶ ὅσαι ἁπλῶς ἄλλαι κοινωνίαι καὶ φιλίαι ἔνεισιν ἑκάστοις τούτων. βεβαιοτάτη δ' αὖ δόξειεν εἶναι τῶν φιλιῶν ἡ ξενική. οὐ γάρ ἐστιν οὐδὲν αὐτοῖς τέλος κοινὸν ὑφ' οὗ ἀμφισβητοῦσιν, οἷς ἐν τοῖς πολίταις. ἀμφισβητοῦντες γὰρ πρὸς ἀλλήλους κατ' ὀφθαλμῶν, οὐ μάλιστοι φίλοι ὄντες. ἐχόμενον δ' αὖ εἴη νῦν τοῦτ' εἰπεῖν, πότερόν ἐστι πρὸς αὐτὸν φιλία, ἢ οὔ. ἐπεὶ δ' οὕτω ὁρισμόν, ὥσπερ καὶ μικρὸν ἔμπροσθεν ἐλέγομεν, ὅτι ἐκ τῶν καθέκαστα αὐτοῖς αὐτοῖς δοκοῦμεν μάλιστα βουλόμεθα καὶ ἀγαθά, καὶ τὸ εἶναι, καὶ τὸ οὗ εἶναι· ὁμοιοπαθέσταθοι δ' αὐτοῖς ἡμῖν ἐσμεν, καὶ συζῆν τε μετ' ἐκείνων μάλιστα βουλόμεθα. ὥστ' εἰ μηδὲν ἐκ τῶν καθέκαστα γνωρίζεται ἡ φιλία, τὰ δ' καθ' ἕκαστα ἡμῖν αὐτοῖς δοκοῦμεν βουλόμεθα ὑπάρχειν, δῆλόν ἐστιν ὡς ἔστι πρὸς αὑτοὺς φιλία, ὥσπερ καὶ τὸ ἀδικεῖσθαι ἔφαμεν πρὸς αὐτὸν εἶναι. ὅπερ γὰρ ἕτερος μὲν ὁ ἀδικῶν, ἕτερος δ' ὁ ἀδικούμενος, ὁ αὐτὸς δ' εἷς ἐστὶν ἕκαστος, διὰ τοῦτο φιλοῦν οὐκ ἐοικεν εἶναι πρὸς αὐτὸν ἀδικία. ἔστι μέν τι, ὡς ἔφαμεν, ἀνθρωπῶντες ὅτι τῶν τῆς ψυχῆς μερῶν, ἐπειδὴ ἐστι πλείω, ὅταν μὴ ὁμονοῶσι, τότε εἶ) πρὸς αὐτὸν τὴν ἀδικίαν. ὁμοίως οὖν τούτῳ καὶ ἡ φιλία δόξειεν εἶ) πρὸς αὐτόν. ὅπερ γὰρ ὁ φίλος ἐστίν, ὡς φαμὲν ὅταν βουλώμεθα σφόδρα φίλον εἰπεῖν, μίαν, φαμέν, ψυχὴν ἢ ἐμὴ καὶ ἡ τούτου· ἐπεὶ οὕτω ἐστὶ τῆς ψυχῆς πλείω μέρη, τότ' ἔσται μία ψυχή, ὅταν συμφωνῶσι πρὸς ἀλλήλα, ὅ, τε λόγος καὶ τὰ πάθη. οὕτω γὰρ μία ἔσται. ὥστε μιᾶς γνωμούσης, ἔσται πρὸς αὐτὸν φιλία· αὕτη δ' ἔσται ἡ πρὸς αὐτὸν φιλία ἐν ᾧ σπουδαίῳ. τούτῳ γὰρ μόνῳ τὰ τῆς ψυχῆς δεῖ ἔχειν μέρη πρὸς ἀλλήλα ᾧ μὴ διαφέρεσθαι· ἐπεὶ ὅγε φαῦλος οὐδέποτ' ἐστὶν αὐτὸς αὑτῷ φίλος· μάχεται γὰρ ἀεὶ ἑαυτῷ. ὁ γοῦν ἀκρατὴς, ὅταν πραξῃ τι καθ' ἡδονὴν, μετ' οὐ πολὺ μεταμέλεται, καὶ κακίζει αὐτὸς αὐτόν· ὁμοίως ὅτι τῶν ἀλόγων κακιοῖ ὁ φαῦλος ἔχει. διαπελᾷ γὰρ αὐτοῖς μαχόμενος καὶ σπουδαιούμενος. ἔστι δ' φιλία καὶ ἐν ἰσότητι· οἷς, ἢ μὴ τῶν ἑταίρων ἐν ἰσότητι, ἀριθμῷ καὶ δυνάμει ἀγαθοῖ. οὐδ' ἕτερος γὰρ αὐτῷ ἐστιν ἄξιος πατέρου πλέον ἔχειν, οὔτε κατ' ἀριθμὸν ἀγαθῶν, οὔτε κατὰ δύναμιν, οὔτε κατὰ μέγεθος, διὰ τὸ ἴσον. ἴσοι γὰρ οἱονεὶ ἐθέλουσιν εἶ) οἱ ἑταῖροι. ἐν ἀνισότητι δ' ἡ πατέρος πρὸς υἱὸν καὶ ἁπλῶς ἄρχοντος πρὸς ἀρχόμενα, καὶ κρείττονος καὶ χείρονος

A Rursus videatur ferè in quibus iustum est, in eisdem esse amicitia; quamobrem quot iustorum sunt species, totidem & amicorum. Ius certè est, & hospiti erga ciuem, & seruo erga dominum, & ciui erga ciuem, & filio erga patrem, & vxori erga virum, & quæcumque simpliciter aliæ conciliationes & amicitiæ sunt in horum singulis. Amicitiarum verò, hospitalis validissima videatur. Neque enim vllus est communis, de quo ambigatur, finis, vt inter ciues: siquidem ambigunt propter excessum inter se inuicem, nec amici permanent. Nunc demum illud dicendum est, vtrùm erga se sit amicitia, nécne. Quoniam igitur perspicimus, vt paulo antè dicebamus, quòd ex singularibus, amare cognoscitur, singularia verò nobis ipsis in primis velimus, nempe bona, & esse, & bene esse, & omnium maximè condolemus nobis ipsis, & nobiscum viuere præcipuè malimus. Quòd si ex singularibus cognoscitur amicitia, singularia verò nobis ipsis esse volumus, non dubium, quin ita erga nos sit amicitia, quemadmodum & iniuriam erga nos ipsos esse dicebamus. Nam quia alius quidem est afficiens iniuria, alius verò affectus iniuria, quisque autem vnus idémque est, hac ratione negari videbatur, posse quemquam seipsum iniuria afficere, cùm fieri tamen id possit, vt dicebamus, habita ratione animi partium: quæ cùm sint plures, cùm non consentiunt ipsæ inter se, tunc potest aliquis sese iniuria afficere. Ita igitur hîc, erga se esse videatur amicitia. Nam quoniam amicus est, (vt famur, cùm demum voluerimus impensè amicum dicere) vna mea & huius anima est: at quando animæ plures sunt partes, tum vna fuerit anima, cùm erga se inuicem consenserint ratio, & perturbationes. Ita namque vna erit: perinde atque si vna facta sit, erit erga se amicitia. Hæc autem erga se erit in bono amicitia, quandoquidem in eo solo animæ partes bene inter se inuicem habent, quando inter se non differunt: quoniam malus nunquam sibi amicus est: se namque semper oppugnat. Nempe incontinens cùm quid per voluptatem nequiter egerit, mox pœnitentia affligitur, ac se vituperat ipsum. Itidem & in aliis vitiis malus habet, sese oppugnando, ac sibi aduersando. Est autem amicitia etiam in ipsa æqualitate, vt sociorum per æqualitatem, numero & potestate boni. Neuter siquidé ipsorum debet altero plus sibi adsciscere, neque numero bonorũ, neque potestate, neque magnitudine, sed æquale: æquales enim esse inter se socij cupiunt. At in inæqualite est patris erga filium, & subditi & imperantis, & potioris & deterioris, & vxo-

& vxoris & viri est consideratio: ac simpliciter, vbicumque inter inter potiorem & deteriorem in amicitia ordo intercessit. Hæc namque est ex ratione, in disparilitate amicitia. Neque enim vnquam æquale vllus ex bono dabit, si meliori deteriorique dederit, sed maius semper ei qui excedat. Id quippe est quodam modo ratione æquale, cùm minùs bonum capit deterior, eo qui melior est.

A καὶ γυναικὸς δὲ καὶ ἀνδρὸς, καὶ ἁπλῶς ἐν οἷς ἔστιν ὁ πλεῖων τῷ χείρονος καὶ χρείττονος τάξιν ἔχων ἐν τῇ φιλίᾳ. οὕτω γὰρ ἔστιν ἴσα ἐν ἀνισότητι φιλία καὶ λόγῳ. οὐδὲ ποτε γὰρ ἐπ' ἀγαθοῦ δόσει, οὐδεὶς ἴσον αὖ δοίη τῷ βελτίονι καὶ τῷ χείρονι, ἀλλὰ μεῖζον τῷ καθ' ὑπερβολὴν ὄντι ἀεί· τοῦτο δ' ἴσον ἔστι τῷ λόγῳ. ἴσον γὰρ πως ἔστιν ὁ ἔλαττον ἔχων ἀγαθὸν χείρων ὤν, τῷ μεῖζον ἔχοντι, χρείττονι ὄντι.

CAPVT XII.

B

ΚΕΦΑΛ. ιβ.

De affinitate.

Περὶ συγγενικῆς φιλίας. καὶ περὶ εὐνοίας καὶ ὁμονοίας, ὅτι οὐ φιλίαι, σύνεσγυς δέ.

AMicitiarum omnium, quæ iam memoratæ sunt, in primis cognatus est amor, qui in affinitate, eáque ex parte in filium. Et curnam pater filium magis amat quàm filius patrem? vtrùm (vt nonnulli dicunt, & rectè quidem pro rudi vulgi multitudine) quòd pater beneficus erga filium sit, quódque filius gratiam debeat accepti C beneficij? Sanè hæc causa in amicitia per commodum conciliata esse videbitur: quemadmodum & quæ per scientiam spectatur, ita quodammodo hîc habebit. Dico autem perinde vt est. Est igitur idem finis, atque actio, neque aliud aliquid præter actionem, finis: vt tibicini eadé actio atque finis: perflare enim tibias, ei & finis, & actio est. Non autem ædificationi: nam præter actionem alius est finis. Est igitur amicitia, actio quædam: nec finis alius est præter actionem in amando, D sed illud idem. Pater igitur semper magis agit, &, vt sic dicam, actu magis amat, *quam filius nimirum*, ob hoc quòd eius opus sit filius: id quod in aliis cernimus. Omnes siquidem erga id quod ipsi effecerunt, sunt quodãmodo beneuoli. Pater igitur filio, vt pote quem ipse effecerit ediderit q; in lucẽ, bona vult, memoria spéque adductus. ideo magis filiũ pater diligit, quàm filius patrẽ. Expedit autem iam dictis & existimatas amicitas existimare, sintne amicitiæ, vt beE neuolẽtia videatúrne amicitia. Simpliciter igitur beneuolentia, neutiquã amicitia esse videatur. Siquidem frequentur multis, aut videndo aut audiendo aliquid de aliquo bonum, beneuoli efficiamur: an tum etiam amici, anne? Neque enim si quispiam Dario apud Persas existenti beneuolus (quemadmodum erat fortassis) fuerit, cofnestim etiam erga Da-Darium illi fuerit aœicitia. At amicitiæ, beneuolentia quandoque initium esse videbitur. Fiat certè beneuolentia amicia,

Τῶν δὴ φιλιῶν ἁπασῶν τῶν εἰρημένων τούτων, μάλιστά πως ἐγγὺς ἡ φιλία ἐν τῇ συγγενικῇ, καὶ ταύτα ἐν τῷ πατρὶ πρὸς τὸν υἱόν. καὶ δῆτα πότερον ὁ πατὴρ τὸν υἱὸν μᾶλλον φιλεῖ, ἢ ὁ υἱὸς τὸν πατέρα; πότερον οὖν, ὡς ἔνιοι λέγοντες ὀρθῶς πρὸς γε τοὺς πολλοὺς, ὅτι ὁ μὲν πατὴρ εὐεργέτηκέ πως τὸν υἱόν, ὁ δὲ υἱὸς χάειν ὀφείλει τὴν εὐεργεσίας; αὕτη μὲν οὖν ἡ αἰτία ἐν τῇ καὶ τὸ συμφέρον φιλίᾳ δόξειεν ἂν εἶναι. ὥσπερ δὴ καὶ καὶ ταῖς ὀπτικῇσιν ὁρωμένοις ἔχει καὶ ταύτῃ ἐν ταύτῃ. * λέγω δ' οἷον ἔστιν. ἔστι μὲν οὖν τὸ αὐτὸ τέλος τε καὶ ἐνέργεια, καὶ οὐκ ἄλλο τι τοῦτο τὸ ἐνέργειαν τέλος· οἷον τῷ αὐλητῇ ἡ αὐτὴ ἐνέργεια καὶ τέλος· τὸ γὰρ αὐλεῖν καὶ τέλος αὐτό ἐστι καὶ ἐνέργεια. ἀλλ' ἐν τῇ οἰκοδομικῇ· καὶ γὰρ ἕτερον τέλος τοῦτο τὸ ἐνέργειαν. ἔστιν οὖν ἡ φιλία ἐνέργειά τις· ἐνδὲν δέ ἐστιν ἄλλο τέλος τοῦτο τὸ ἐνέργειαν ἐν φιλεῖν, ἀλλὰ τοῦτο αὐτό. ὁ μὲν οὖν πατὴρ ἐνεργεῖ πως ἀεὶ μᾶλλον, τοῦτο ἐν αὐτῷ τι ἐστὶ ποίημα τὸν υἱόν. τοῦτο δ' ὁρωμεν ἐπὶ τῶν ἄλλων ὄν. πάντες γὰρ τοὺς οἷς αὐτοὶ ποιήσωσι, τούτοις πως καὶ φίλοι εἰσιν. ὁ οὖν πατὴρ φίλος πως τοὺς τὸν υἱὸν αὐτοῦ ὄντα ποίημα, τῇ μνήμῃ καὶ τῇ ἐλπίδι ἀγάμενος· δὴ μᾶλλον φιλεῖ ὁ πατὴρ τὸν υἱόν, ἢ ὁ υἱὸς τὸν πατέρα. Δοκεῖ δὲ καθ' τῶν ἄλλων φιλιῶν τῶν λεγομένων καὶ δοκουσῶν ἐπισκέψασθαι εἰ εἰσὶ φιλίαι· οἷον ἡ φίλοινος φιλία δοκεῖ. ἁπλῶς μὲν οὖν οὐκ ἂν δόξειεν εἶναι ἡ φίλοινος φιλία. πολλοῖς γὰρ πολλάκις, ἢ ἀπὸ τοῦ ἰδεῖν, ἢ ἀπὸ τοῦ ἀκοῦσαί τι καθ' ἕνος· ἀγαθὸν, φίλοι γινόμεθα. ἆρ' οὖν ἤδη καὶ φίλοι, ἢ οὔ. οὐ γὰρ εἰ τοῖς ἐν Δαρείῳ φίλοις ἐν Πέρσαις ὄντι, ὥσπερ ἴσως ἦν, φίλεως καὶ φιλία ἦν ἂν πρὸς τοὺς Δαρεῖον. ἀλλ' ἀρχὴ μὲν ἂν ποτε φιλίας ἡ φίλοινος δόξειεν εἶναι. γίνεται δ' ἂν ἡ φίλοινος φιλία,

Fort. leg. λέγω δ' οἷον ἔστι μὲν οὖν. h. e. *Quod dico est huiusmodi.*

Nicom. l. 8. c. 2. & l. 9. c. 5. Eud. l. 7. c. 7.

εἰ προαιροῖτο βούλησιν τἀγαθὰ δυνατὸς ὢν πρᾶξαι, πρὸς ἐκεῖνον ἔνεκεν ᾧ ἔστιν φίλους. ἔστι δ' ἡ φιλία τρόπος, ἢ πρὸς τρόπος. οὐδεὶς γὰρ λέγεται φίλος οἴνῳ ἢ ἄλλῳ τινὶ τῶν ἀψύχων ἀγαθῶν ἢ ἡδέων. ἀλλ' εἰ τις ἦ ὁ τρόπος σπουδαῖος, πρὸς τοῦτον ἡ φιλία. οὐκ ἔστι δὲ χωρὶς τῆς φιλίας ἡ φιλία, ἀλλ' ἐν τῷ αὐτῷ δοκεῖ φιλία εἶ). Ἡ δ' ὁμόνοια ἔστι μὲν σύνεγγυς τῇ φιλίᾳ, ἐὰν τὴν ὁμόνοιαν λάβῃς τὴν κυρίως λεγομένην. εἰ γάρ τις Ἐμπεδοκλέους ὁμοίως ὑπολαμβάνοι, καὶ δοκεῖ αὐτῷ τὰ στοιχεῖα εἶ) ἃ κἀκείνῳ, ἆρά γε ἔσται Ἐμπεδοκλεῖ ὁμόνους, ἢ οὔ; ἐπεὶσῶρ εἴ τι ἄλλο τοιοῦτον. πρῶτον μὲν γὰρ οὐκ ἔστιν ἡ ὁμόνοια ἐν τοῖς * νοητοῖς, ἀλλ' ἐν τοῖς πρακτικοῖς· καὶ ἐν τούτοις οὐκ ἐννοοῦσι ταὐτόν, ἀλλ' εἰ * ἅμα τῷ ταὐτὸν νοεῖν, προαίρεσιν ἔχουσι περὶ ἃ νοοῦσιν ὅπως * ταὐτά. εἰ γὰρ ἐννοοῦσιν ἀμφότεροι ἄρχειν· ἀλλ' ὁ μὲν αὐτόν, ὁ δ' αὐτόν· ἆρά γε ἤδη ὁμονοοῦσιν, ἢ οὔ; ἀλλ' εἰ κἀγὼ ἐμαυτὸν βούλομαι ἄρχειν, κἀκεῖνος ἐμέ, οὕτως ἤδη ὁμονοοῦμεν. ἔστι δὲ ὁμονοεῖν ἐν τοῖς πρακτικοῖς τῶν αὐτῶν ὅστις δὲ ὁμόνοια ἡ κυρίως λεγομένη.

Syl. νοητικοῖς,

γρ. ἅμα τῷ ταὐτοποιεῖν, γρ. ταῦτα.

ΚΕΦΑΛ. ιγ.

Περὶ φιλαυτίας.

Suprà c. 6 ΕΠΕΙ δ' ἔστιν, ὡς * φαμέν, αὐτῷ πρὸς ἑαυτὸν φιλία, πότερον ὁ σπουδαῖος φίλαυτος αὖ εἴη, ἢ οὔ; ἔστι δὴ φίλαυτος, ὁ αὐτῶν ἕνεκεν πάντα πράττων, ἐν τοῖς κατ' ὀλιγιτελές. ὁ μὲν οὖν φαῦλος, φίλαυτος ἔοικεν. αὐτὸς αὑτῷ γὰρ ἕνεκεν πάντα πράττει· ἀλλ' ὁ χρηστὸς ὁ σπουδαῖος. διὰ τοῦτο γὰρ ἔστι σπουδαῖος, ὅτι δήπου ἕνεκεν τοῦτο πράττει· διὸ ὁ χρηστὸς ἔστι φίλαυτος. ἀλλ' ὁρμῶσι μὲν ἅπαντες ὅτι τἀγαθά, καὶ οἴονται αὐτοῖς δεῖν μάλιστα ὑπάρχειν. τοῦτο δ' ἔστι μάλιστα φανερὸν ὅτι πλούτου καὶ ἀρχῆς. ὁ μὲν οὖν σπουδαῖος ἐκτήσεται τούτων δήπου· ὁ δὲ χρηστὸς, καὶ ἐὰν τὰ τοιαῦτα ἀγαθά· ἀλλ' εἰ ἄρα, κατὰ τὸ καλόν. τούτου γὰρ μόνου ἄλλῳ οὐκ ἔστι κτήσασθαι· τὰ δὲ συμφέροντα

γρ. χρήσασθαι καλῶς αὐ * χρήσεσθαι τοῖς τοιούτοις ἀγαθοῖς,

A si voluntotam adsciuerit benefaciendi, cùm facere possit, ei erga quem sit affectus beneuolentia. Moris certè beneuolentia est, & erga morem. Nemo siquidem aut vino, aut cuiquam alij inanimato suaui bono, beneuolus esse perhibetur: sed si quis morum studiosus, erga ipsum beneuolentia. Neque citra amicitiam beneuolentia, sed in eodem, vt amicitia esse videatur. Concordia autem est confinis amicitiæ, si propriè modò dictam accipias concordiam. Nam si quis Empedocli adstipuletur, arbitretúrque, B sicut ille, esse elementa, nunquid concors erit Empedocli, ánne? vel si quid aliud tale: Primùm certè non est concordia in eis, quæ sub intelligentiam, sed quæ sub actionem cadunt: & in his qui idem non cognouerunt, sed si cum hoc, intelligendi idem delectum habeant, circa quæ pariter intelligunt. Nam si ambo dominari cogitant & volunt, hic quidem se, ille verò se, nunquid sunt concordes, an non? Cæterùm si ego me velim imperare, & ille me, iam concordes hoc C pacto sumus. Est nimirum concordes esse in eis quæ sub actionem cadant, cum eiusdem voluntate. Circa statum igitur dominantis, in eis quæ sub actionem cadant, propriè dicitur esse concordia.

CAPVT XIII.

De amicitia erga se.

VERVM quoniam est, vt diximus, sua alicuius erga se amici- D tia, vtrùm probus sese amabit, ánne? Est certè se amans, qui sua de causa agit omnia, vbi modò aliqua suggeratur vtilitas. Malus igitur sui amans erit: sua enim de causa agit omnia: probus verò, non. Hac enim de causa est probus, quòd alterius causa id agat: & proinde sui amans non est. Atqui omnes ad bona prosiliunt, opinantúrque sua in primis esse oportere: idque præcipuè manifestum est ex opulentia, ac dominatu. Probus igitur alij hæc statuet, non quòd non puret con- E uenire in primis sibi: sed si alium viderit, qui his commodè magis vti possit, facilè concesserit. Alij hoc insciitia quadam non facient: (neque enim opinantur talibus bonis abusuros:) vel etiam ob honoris cupiditatem imperant. Probus verò horum neutrum efficiet: & proinde ne quidem propter eiusmodi bona, sui amans erit: verùm si honestas postularit. Id enim solum nemini alij concesserit: ac commoda

& iucunda cesserit. Itaque in delectu honestatis sui amans erit. At vbi commodum, ac iam dicta voluptas affectabitur, improbus erit, non bonus.

A ϗ ἡδέα ἐκτήσεται. τῷ μὲν οὖν κτ' ὃ καλὸν αἵρεσιν, φίλαυτος ἔσται· τῷ δὲ κτ' ὃ συμφέρον, ϗ καθ' ἡδονὴν λεγομένην, οὐκ ἔσται ὁ σπουδαῖος, ἀλλὰ ὁ φαῦλος.

CAPVT XIV.

Quomodo probus sese diligat.

VTrùm probus sese maximè amabit, an non? Est certè, vbi sese maximè amabit, est vbi non. Nam cùm dicimus probum bona cedere, quæ adutilitatem tendant amico; magis quàm se, amicum amauerit: ita: verùm hæc amico concedens, sibi honestatem accommodat, eóque modo ista concedit. Est igitur vbi amicum se magis diligat, éstque vbi sese maximè. In ipso namque commodo, amicum: at vbi honestum, & bonum, ipse sese maximè diligit: sibi enim quæ sunt honestissima vendicat. Est igitur boni etiam amans, nec sui amans. Nam si solum sese amat, quòd bonus; malus autem sui amans est; neque enim habet quapropter se amet, sicut honestum aliquod; sed citra hæc, ipse, quatenus ipse est, sese amabit: & proinde hac de causa propriè sui amans diceretur.

ΚΕΦΑΛ. ιδ'.

Πῶς ὁ σπουδαῖος ἑαυτὸν φιλήσει.

ΠΟτερον δὲ ποτὲ ὁ σπουδαῖος φιλήσει αὐτὸς ἑαυτὸν μᾶλιστα, ἢ ὄ; ἔστι μὲν οὖν αὐτὸς αὐτὸν μᾶλιστα ὡς φιλήσει, ἔστι δ' ὡς οὔ. ὅπῃ γὰρ φαμὲν τὸν σπουδαῖον ἐκτήσεσθαι τὰ ἀγαθὼν κτ' ὃ συμφέρον τῷ φίλῳ, τὸν φίλον αὐτῷ μᾶλλον φιλήσει· ναί· ἀλλ' ἢ τούτων ἔξισάμενος τῷ φίλῳ, ἢ αὐτῷ ὃ καλὸν ποιήσεται, ταύτῃ οὐκ ἐξίσαται τῶν τοιούτων. ἔστι μὲν οὖν ὡς τὸν φίλον αὐτὸς αὐτῷ μᾶλλον φιλῇ, ἔστι δ' ὡς αὐτὸς αὐτὸν μᾶλιστα. κτ' μὲν γὰρ ὃ συμφέρον, τὸν φίλον· κτ' ὃ καλὸν ϗ ἀγαθὸν, αὐτὸς αὐτὸν μᾶλιστα. αὐτῷ γὰρ ταῦτα περιποιήσεται κάλλιστα ὄντα. ἔστι μὲν οὖν καὶ φιλάγαθος, * ϗ φίλαυτος. μόνον γὰρ εἰσφ φιλῇ αὐτὸς ἑαυτὸν, ὅτι ἀγαθός· ὁ δὲ φαῦλος, φίλαυτος· οὐδὲν γὰρ ἔχει δι' ὃ φιλήσει αὐτὸς ἑαυτὸν, οἷ καλόν τι· ἀλλ' οὐδὲ τούτων αὐτὸς ἑαυτὸν φιλήσει, ἡ φαῦλος· διὸ καὶ ὄνειδος αὐ κυρίως λέγοιτο φίλαυτος. Sylb. ὁ φιλ. μόνον. εἰσφ φ.

CAPVT XV.

De eō quod sibi satis.

DIcendum de eo quod sibi satis, & non altero indigens: vtrùm qui nulla re indiget, suis bonis contentus, egebit amicitia, ánne? nempe ipse sibi satis erit etiam ob hoc. Siquidem etiam poëtæ talia iactitant; Cùm felicem rerum successum deus dederit, quid amicis opus est? Vnde etiam nascitur quæstio, vtrùm qui cuncta habeat bona, quíque sibi satis sit, amicis egebit: an tum etiam maximè? Cui enim bene faciet, aut quîcum vitam ducet? neque enim solus deget. Quòd si his opus erit, neque contingunt hæc citra amicitiam: qui sibi satis est, egebit amicitia. Quæ igitur in sermonibus consueuit capi similitudo ex Deo, neque illic rectè habet, nequeihîc fuerit vtilis. Neq; enim si Deus sibi vnus est satis, nec vllo indigens, ob hoc etiã nos nullo indigebimus. Est nimirũ iactatus de Deo huiusmodi sermo. Nã quoniam bona cuncta obtinet Deus, ac sibi satis est, quid faciet?

ΚΕΦΑΛ. ιε.

Οτι ϗ ὁ αὐτάρκης προσδεήσεται φιλίας.

ΕΧόμενον δ' αὖ εἴη ἂν ἐπ' αὐταρκείας ϗ τὸ αὐτάρκης, πότερον αὐτάρκης προσδεήσεται φιλίας, ἢ ὄ; ἀλλ' αὐτὸς ἑαυτῷ αὐτάρκης ἔσται ϗ κτ' τοῦτο. λέγουσι γὰρ τοιαῦτα ϗ οἱ ποιηταί· Nic. l. 9. c. 9. Eud. l. 7. c. 12.

Οταν δ' ὁ δαίμων δῷ ὅλα, τί δεῖ φίλων; ὅταν δὲ ἀπορία γίγηται, πότερον ὁ πρώτα ταἀγαθὰ ἔχων, ϗ ὢν αὐτάρκης, προσδεήσεται φίλου; ἢ τότε ϗ μᾶλιστα; τίνα γὰρ δεῖ ποιήσῃ, ἢ * μετὰ τοῦ συμβιώσεται; ὃ γὰρ δὴ μόνος γε * δέξῃ. εἰ δὲ τούτων δεήσεται, ταῦτα δὲ μὴ ἐνδέχεται ἄνευ φιλίας, προσδέοιτ' ἂν ὁ αὐτάρκης φιλίας. ἢ μὲν οὖν ἐν τοῖς λόγοις εἰωθυῖα ὁμοιότης λαμβάνεται ἐκ τοῦ θεοῦ, ὅτ' ἐκ ὀρθῶς, ὅτ' ἀν ἐπ' αὐτῷ εἴη χρήσιμος. ὃ γὰρ εἰ ὁ θεὸς ὅστιν αὐτάρκης ϗ μηδενὸς δεῖται, δῆλον τοῦτ' ὅτι οὐδ' ἡμεῖς οὐδενὸς δεησόμεθα. ἔστι γὰρ ϗ τοιοῦτος ὡς λόγος ὅτι ὃ θεῷ λεγόμενος. ἐπεὶ γὰρ φησι πάντα ἔχει ταἀγαθὰ ὁ θεὸς, ϗ ἔστιν αὐτάρκης, τί ποιήσῃ; Sic rectè Sylb. γρ. δέξει.

ὁ γὰρ καθευδήσει. θεάσεταί δή τι, φησιν· τοῦτο γὰρ κάλλιστον καὶ οἰκειότατον. τί οὖν θεάσεται; εἰ μὲν γὰρ ἄλλο τι θεάσεται, βέλτιον θεάσεταί τι αὐτοῦ. ἀλλὰ τοῦτ' ἄτοπον, ὅ, τοῦ θεοῦ ἄλλό τι εἶ) βέλτιον. αὐτὸς ἑαυτὸν ἄρα θεάσεται· ἀλλ' ἄτοπον. * καὶ γὰρ ὁ ἀνθρωπος ὃς δὴ αὐτὸς ἑαυτὸν καταοχήσεται, ὡς αἰσθήτω ἐπιλιμῶ μόν. ἄτοπον οὖν ὄντι εἰ ὁ θεὸς (φησιν) ἔσται αὐτὸς ἑαυτὸν θεώμενος. τί μὲν οὖν ὁ θεὸς θεάσεται, ἀφείσθω. ὑπὲρ δὲ τῆς αὐταρκείας, ὃ τῆς τοῦ θεοῦ τιμῆ ὑπόσκεψιν ποιούμεθα, ἀλλ' ἀνθρωπίνης, πότερον ὁ αὐτάρκης δεήσεται φιλίας, ἢ οὔ; Εἰ δή τις ὅτι τὸν φίλον ὑπολέψας ἴδοι τί ὄντι, καὶ ὁποῖός τις ὁ φίλος, τοιοῦτος οἷος ἕτερος εἶ) ἐγώ. αὖ γε καὶ σφόδρα φίλον ποιήσης, ὥσπερ ὃ λεγόμενον· Αλλος ἐστὶ Ηρακλῆς, ἄλλος φίλος ἐγώ. ἐπεὶ οὖν ὄντι καὶ χαλεπώτατον, ὡσπερ καὶ τῶν σοφῶν τινες εἰρήκασι, τὸ γνῶναι αὐτόν, καὶ ἥδιστον· (τὸ γὰρ αὐτὸν εἰδέναι ἡδύ·) αὐτοῖ μὲν οὖν αὐτοῖς ἐξ αὐτῶν ὃ δυνάμεθα θεάσασθαι. ὅτι δ' αὐτοῖς ὃ δυνάμεθα, δῆλον ἐξ ὧν ἄλλοις ὑπολιμῶμεν, αὐτοῖ δὲ μαίνομεθα * ταῦτα ποιοῦντες. τοῦτο δὲ γίνεται δι' ὑπόνοιαν ἢ ἀφ' πάθος. πολλοῖς δὲ ἡμῶν ταῦτα ὑπισχνεῖται πρὸς ὃ κεῖνο ὀρθῶς. ὥσπερ οὖν ὅταν θέλωμεν αὐτοῖ ὃ πρόσωπον ἰδεῖν, εἰς τὸ κάτοπτρον ἐμβλέψαντες ἴδωμεν, ὁμοίως δ' ὅταν αὐτοῖς βουληθῶμεν γνῶναι, εἰς τὸν φίλον ἰδόντες, γνωσόμεθ' ἄν. ἔστι γὰρ (ὡς φαμὲν) ὁ φίλος, ἕτερος ἐγώ. εἰ οὖν ἡδὺ μὲν τὸ αὐτὸν εἰδέναι, τοῦτο δ' οὐκ ἔστιν εἰδέναι ἄνευ ἄλλου φίλου, δέοιτ' ἂν ὁ αὐτάρκης φιλίας πρὸς τὸ αὐτὸς αὑτὸν γνωρίζειν. ἔτι δὲ εἴπερ ἐστὶ καλὸν (ὡσπερ ἐστί) τὸ εὖ ποιεῖν, ἔχοντα τὰ πρὸς τῆς ψυχῆς ἀγαθά, τίνα εὖ ποιήσῃ; μετὰ τίνος δὲ συμβιώσεται; οὐ γὰρ μόνος γε ἂν ἐθέλοι. τὸ γὰρ συμβιοῦν ἡδὺ καὶ διάλογον. εἰ οὖν ταῦτα καλὰ καὶ ἡδέα καὶ αἱρετά, ταῦτα δὲ μὴ ἐνδέχεται εἶ) ἄνευ φιλίας, πρὸς δέοιτ' ἂν καὶ ὁ αὐτάρκης φιλίας.

A neque enim dormiet. Contemplatur aliquid, inquiunt: id namque pulcherrimum, & maximè peculiare. Quid igitur contemplabitur? Nam si quicquam aliud inspiciet, id erit melius. Hoc verò absurdum est, vt se quicquam melius habeat Deus. Ipse igitur sese contemplabitur: at hoc delirum: nam hominem qui sese contempletur, vtpote sensu carentem, increpamus. Quid igitur Deus contempletur, omittamus: neque de eo quòd sibi Deus satis sit, consideremus, sed de homine: Vtrùm qui sibi satis sit, is egeat amicitia, nécne? Quòd si quis amicum spectans viderit quid sit, & qualis amicus, talis nimirum qualis alter ego, tum vehementer amicum facies, quemadmodum dictum est, Hic alter Hercules, alter amicus ego. Quoniam igitur difficillimum est, quemadmodum quidam dixere sapientes, sese cognoscere, & suauissimum, (nam se nosse, iucundum,) ex nobis ipsis certè nos non possumus inspicere. Quòd autem non nos possumus, hinc certum, quòd in aliis reprehendimus, quæ postea intelligimus eadem nos facere. Id verò fit, aut quia bene volumus nobis, aut propter affectum. At nobis hæc ad rectè iudicandum, obstant plerisque. Quemadmodum igitur, si velimus ipsi nostram spectare faciem, in speculo obtuemur; itidem esse cùm nos cognoscere voluerimus, amicum spectantes nosse potuerimus. Et quidem (vt diximus) amicus alter ego. Quòd si iucundum est se nosse, idque scire non est sine altero amico, opus erit amico ei etiam qui nulla re indigeat, vt se cognoscat. Rursus etiam si honestum (vt est) benefacere, eum qui à fortuna bona obtineat, cui benefaciat? quo cum vitam aget? non enim solus deget. Nam vitam ducere cum alio, & iucundum, & necessarium est. Quòd si hæc honesta, & iucunda, necnon necessaria, & hæc sine amicitia esse non possunt, opus erit amicitia ei qui sibi satis sit.

Scrib. καὶ γὰρ αὐθρώπῳ.

B C D E

χ. ταῦτα

ΚΕΦΑΛ. ις'.

Οτι ὄντε πολλοὺς, ὄντ' ὀλίγους φίλους κτητέον.

Nic.l.9.c.10.

Πότερον δὲ πολλοὺς κτητέον φίλους, ἢ ὀλίγους; ὄντε δὴ πολλοὺς, ὡς ἁπλῶς εἰπεῖν, ὄντ' ὀλίγους δεῖ ἀεί. πολλῶν μὲν γὰρ ὄντων, ἔργον ἐφ' ἕκαστον μερίσαι τὸ φιλεῖν. ἐφ' ἁπτῶν γὰρ καὶ τῶν ἀψύχων ἐξαδυνατεῖ ἡμῶν ἡ φύσις ἀθενὴς οὖσα, πρὸς τὸ ὅπου τὸ πολὺ ἀφικνεῖσθαι.

CAPVT XVI.

De multorum amicitia.

VTrùm multos habere amicos expedit, an paucos? Neque profectò multos (vt paucis absoluam) neque paucos oportet. Nam si multi erunt, amorem in singulos distribuere, erit operosum. In cunctis siquidem aliis, imbecilla natura nostra, in plurima peruenire non potest.

Nam neque oculorum aeie longè penetrare possumus: (sed si iusto interuallo longiùs abfueris, ob imbecillam naturam deficit:) neque auditu, neque aliis eiusmodi omnibus. Quòd igitur amare non possit, deficit: atque ita iustæ criminationi locus erit: neq; iam verus amicus fuerit ille censendus, qui non amet nisi verbo tenus. Cæterùm hac ratione esse non postulat amicitia. Rursus, si multi, nunquam mœrere desierint. Inter multos namque par est, vt aliquod semper accidat infortunium, vnde tristari necesse sit. Neque B porrò paucos, vnum vel duos esse expedit: sed inter parum & multum, vt dabitur occasio, & vt quemque ad amandum sua voluntas compellet.

οὔτε γὰρ τῇ ὄψει ὅτι πολὺ ὁρῶμεν, ἀλλ' ἐὰν πλέον ἀποστήσῃς τὸ συμμέτρου, ἐλλείπει διὰ τὴν ἀσθένειαν τῆς φύσεως· οὔτ' ἐπ' ἀκοῆς, οὔτ' ὅτι τῶν ἄλλων. ὁμοίως ὅτι πάντων. ἐλλείπων οὖν τὸ φιλεῖν δι' ἀδυναμίαν, & ἐγκλήματ' ἂν οὐκ ἔχοι δικαίως, & οὐκ ἂν εἴη φίλος, μὴ φιλῶν γε, ἀλλ' ἢ ὡς γε λέγω· ἢ εἰ φιλία οὐ τοῦτο βούλεται. ἐπὶ ἂν ὦσι πολλοὶ, οὐκ ἔστι παύσασθαι λυπούμενον. πολλῶν γὰρ ὄντων, εἰκὸς ἀεὶ τοῦτ' ἕνα γέ τινα συμβαίνειν τι ἀτύχημα· ὧν γινομένων ἀναλγῆτον λυπεῖσθαι. οὔτ' αὖ πάλιν ὀλίγους, ἕνα ἢ δύο, ἀλλὰ συμμέτρους τὸ χαίρειν τῇ αὐτῇ ὁρμῇ τοῖς τὸ φιλεῖν.

CAPVT XVII.

Quomodo amico vtendum sit.

ΚΕΦΑΛ. ιζ.

Πῶς δεῖ φίλῳ χρῆσθαι.

DEinceps considerandum fuerit, quomodo vtendum sit amico. Est profecto non in omni amicitia hæc consideratio, sed in qua se inuicem maximè amici obiurgant: atqui non in aliis eodem modo querelæ oriuntur: puta, in ea quæ est patris erga filium, nulla est eiusmodi querela, qualis in multis existere solet, quemadmodum ego tibi, & tu mihi: quòd si non, hîc iam vehemens fuerit criminatio. At in amicis inæqualibus æqualitas locum non habet. est verò patris erga filium amicitia, in minimè æquali. Itidem vxoris erga virum, aut serui erga dominum, prorsúsque deterioris erga meliorem. Itaque in iis ta- D lis nulla erit criminatio, quæ inter æquales potiùs amicos, & in æquali amicitia locum habebit potiùs. Proinde considerandum, quo pacto vtendum amico fuerit, in ea demum amicitia, quæ inter pares fuerit conciliata.

C ΜΕΤΑ δὲ ταῦτα εἰπὼν σκεπτέον πῶς δεῖ φίλῳ χρῆσθαι. ἔστι δ' οὐκ ἐν ἁπάσῃ φιλίᾳ ἡ σκέψις, ἀλλ' ἐν ᾗ μάλιστα ἐγκαλοῦσιν ἀλλήλοις οἱ φίλοι. οὐκ ἐγκαλοῦσι δὲ ἐν ταῖς ἄλλαις ὁμοίως· εἰ δ' ἐν τῇ παιδὸς πρὸς γονέα οὐκ ἔστιν ἔγκλημα τοιοῦτον, οἷ ἀξιοῦσιν ἐν ἑτέραις· ὥσπερ ἐγὼ σοί, οὕτω καὶ σὺ ἐμοί. εἰ δὲ μή, ἐνταῦθ' τὸ σφοδρὸν ἔγκλημα. ἐν δὲ δυσὶ φίλοις οὐκ ἔστι τὸ ἴσον. ἔστι δὲ ἡ παιδὸς πρὸς γονέα φιλία ἐν ἀνίσῳ· ὁμοίως δὲ γυναικὸς πρὸς ἄνδρα, ἢ οἰκέτου πρὸς δεσπότην, καὶ ὅλως δὲ χείρονος καὶ βελτίονος. οὐχ ἕξουσι γὰρ τὰ τοιαῦτα ἐγκλήματα. ἀλλ' ἐν τοῖς ἴσοις φίλοις καὶ ἐν τῇ αὐτῇ φιλίᾳ τὸ τοιοῦτον ἔγκλημα. ὥστε σκεπτέον ἂν εἴη τὸ, πῶς δεῖ χρῆσθαι φίλῳ ἐν τῇ ἴσοις φίλοις φιλίᾳ. Eud l. 7. c. 13.

ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΟΥΣ ΗΘΙΚΩΝ ΕΥΔΗΜΙΩΝ ΤΟ Α.

ARISTOTELIS STAGIRITÆ ETHICORVM AD EDEMVM LIBER. I.

Latina versio, edita pridem Basileæ, à docto quodam viro, tacito nomine suo : quam malè quidam Aretino tribuunt.

ΚΕΦΑΛ. α.

Τὰ λεγόμενα περὶ τοῦ, ἐν τίνι ὁ εὖ ζῆν, καὶ πῶς κτητόν.

CAPVT I.

Opiniones variæ de vita beata.

ΜΕΝ ὁ Δήλιος περὶ τοῦ θεοῦ τὴν αὐτοῦ γνώμην ἀποφηνάμενος, συνέγραψεν ὅτι ὁ τοῦ πυθίου τοῦ Λητῴου, διελὼν οὐχ ὑπάρχοντα πρᾶτα τοῦ αὐτοῦ, τό, τε ἀγαθὸν καὶ τὸ καλὸν, ἔτι τὸ ἡδύ, ποιήσας,

*Κάλλιστον δικαιότατον, λῷστον δ' ὑγιαίνειν.

Πάντων δ' ἥδιστον, ὅτ' τις ἐρᾷ, τὸ τυχεῖν.

ἡμεῖς δ' αὐτῷ μὲν συγχωρήσομεν. οὐ γὰρ ἂν διαμφισβητήσειεν ἀνὴρ μαντικὴ κάλλιστον καὶ ἄριστον ἀποφαίνων ὅσα, ἥδιστόν ἐστι. πολλῶν δ' ὄντων θεωρημάτων ἀμφοῖν ἑκάτερον πρᾶγμα, καὶ περὶ ἑκάστην φύσιν ἐπιστήμη ἐστὶν, ἔτι δεῖται σκέψεως, τὰ μὲν αὐτῶν σύντομόν τινα πρὸς τὸ γνῶναι μόνον, τὰ δὲ ἔτι καὶ περὶ τὰς κτήσεις, καὶ περὶ τὰς πράξεις τοῦ πράγματος. ὅσα μὲν οὖν ἔχει φιλοσοφίαν μόνον θεωρητικὴν, λεκτέον ἐν τοῖς ὑπερκειμένοις καιρόν (ὅπερ οἰκεῖον ἐστὶ τῇ μεθόδῳ·) περὶ τοῦ δὲ σκεπτέον ἐν τίνι ὁ εὖ ζῆν, καὶ πῶς κτητόν, πότερον φύσει γίνονται πολῖται εὐδαίμονες οἱ τυγχάνοντες ταύτης τῆς πραγματείας, ὥσπερ μεγάλοι καὶ μικροὶ ἢ τὴν χροιὰν διαφέροντες· ἢ διὰ μαθήσεως, ὡς ὄντος ἐπιστήμης τινὸς τῆς εὐδαιμονίας· ἢ διά τινος ἀσκήσεως. πολλὰ γὰρ ἔστι κατὰ φύσιν, ἔστι μαθοῦσιν, ἀλλ' ἐθιστοῖσιν ὑπάρχει τοῖς μὲν θείοις· φαῦλα μὲν τοῖς φαύλοις ἐθιστοῖσι, χρηστὰ δὲ τοῖς χρηστοῖς. ἢ τούτων μὲν κατ' οὐδένα τρόπον, δυοῖν δ' ἢ θατέρου, ἤτοι καθάπερ οἱ νυμφόληπτοι καὶ θεόληπτοι τῶν δαιμόνων, ἐπιπνοίᾳ δαιμονίου τινὸς ὥσπερ κατεχόμενοι· ἢ διὰ τύχης. πολλοὶ γὰρ τοῦτό φασιν εἶναι τὴν εὐδαιμονίαν καὶ τὴν εὐτυχίαν. ὅτι μὲν οὖν ἡ παρουσία διὰ τούτων ἀπάντων,

Vt numinis sententiam in Delo edisserit, vestibulo templi inscripsit, distinguens ea quæ simul in eodem haud reperiuntur, bonum, honestum, & iucundum, his versibus,

Pulcherrimum est, quod iustissimum: optimæ sanitas.

Præ omnibus verò iucundum, quod quisque amat, id consequi.

Quod nos nequaquam concesserimus. Felicitas enim, cùm optima sit, & pulcherrima, eadem etiam iucundissima existit. Cæterùm inter considerationes varias, quæ in vnaquaque re, naturáque excutienda, negotium faciunt, & contemplatione egent, aliæ ad cognoscendum tantùm pertinent, aliæ verò ad acquisitionem & negotia spectant. Quamobrem, quæ in sola contemplatione posita sunt, opportuno tempore, (id quod methodi proprium munus est,) à nobis pertractabuntur. Ante omnia verò considerandum, in quonam vita beata consistat, & quo pacto ad eam perueniatur. Vtrùm quemadmodum homines parui, magni, & colore differentes, sic quibus nomen beatorum contingit, natura fiant: an per disciplinam, velut certam eò destinatam scientiam: an per exercitationem. Haud enim pauca, neque natura, nec arte aliqua, sed consuetudine sola parantur, vt mala malis, bona bonis. An nullo quidem horum modorum, sed duorum altero, aut Dei alicuius afflatu, quod fanatico furore correptis, aut numine instinctis accidit: aut fortuna. Plurimi enim felicitatem idem quod secundam fortunam esse arbitrantur. Patet igitur, beatitudinem euenire vel per hæc omnia,

vel quædam, vel vnum aliquid. Nam ad hæc principia referuntur omnes rerum generationes. Ac ab intelligentia profectæ actiones, ad eas quæ à scientia fluunt, transferri queant. Porrò bene beatéque viuere, in tribus maximè rebus consistit, iis nempe quæ potissimùm expetuntur. Nam prudentiam alij, alij virtutem, alij verò voluptatem vt summum aliquid eligunt, contendúntque inter se de harum magnitudine & potestate, quænam ad felicitatis consecutionem vim adferat vberiorem. Vnde fit vt quidam prudentiam virtuti, alij prudentiæ virtutem, nonnulli vtrique voluptatem anteponant. Quocirca ad bene beatéque viuendum, quidam vnam ex his, alij duo, nonnulli omnia requirunt.

ἢ ἕνων, ἢ ἕνος, ὑπαρχὰ τοῖς ἀνθρώποις
οὐκ ἄδηλον. ἁπασαι γὰρ αἱ γενέσεις ἐκδίδονται
εἰς ταύτας τὰς ἀρχάς. * καὶ γὰρ ἀπὸ τῆς γ. ἡ γὰρ πᾶ
διανοίας ἁπάσας τοὺς εἰς τὰ ἀπὸ τῆς ὑπολήψεως μενούσας εἰς τὰ ἀπὸ τῆς ὑπολήψεως μενούσας
μης αἱ τῆς σύνεσις ἀναγάγῃ τοὺς ἕξεις. τὸ δ' εὐδαιμο-
νεῖν, ἐν τῷ ζῆν μακαρίως καὶ καλῶς, εἴη ἂν ἐν
τούτοις μάλιστα, τοῖς εἰς δοκοῦσιν αἱρετωτάτοις.
οἱ μὲν γὰρ τὴν φρόνησιν μέγιστον εἰς φασιν ἀ-
γαθὸν, οἱ δὲ τὴν ἀρετὴν, οἱ δὲ τὴν ἡδονήν.
καὶ τοῖς τὴν εὐδαιμονίαν ἔνιοι περὶ τὰ μεγέθους
αὐτῶν ἀμφισβητοῦσι, συμβάλλεσθαι φά-
σκοντες θατέρου μᾶλλον εἰς αὐτήν. οἱ μὲν ὡς
ὕσῳ μεῖζον ἀγαθὸν, τὴν φρόνησιν τῆς ἀρετῆς, οἱ
δὲ ταύτης τὴν ἀρετὴν, οἱ δ' ἀμφοτέρων
τούτων τὴν ἡδονήν. καὶ τοῖς μὲν ἐκ πλούτων
δοκεῖ τούτων, τοῖς δ' ἐκ δυοῖν, τοῖς δ' ἐκ ἑνίζων
τούτων εἰς τὸ ζῆν εὐδαιμόνως.

scopum quendam rectè viuendi cuique debere esse propositum: distinguendúmque esse cautè inter ea in quibus vita beata consistit, & ea sine quibus illa non contingit.

ΚΕΦΑΛ. β.

Ὅτι δεῖ θέσθαι τινὰ σκοπὸν τοῦ καλῶς ζῆν. καὶ
ὅτι μάλιστα δεῖ διορίσασθαι ἐν τίνι τὸ ζῆν
ἐστὶν, καὶ τίνων δεῖ ἢ οὐκ ἐνδέχεται
τοῦτο.

ET qui de his præcipiunt, aiunt, omnibus scopum quendam rectè viuendi propositum esse, qui modò ex electione viuere iam queant, vt sunt honor, gloria opes, eruditio: quem spectans quisque, omnes actiones peragit. Quapropter vita proposito fine carens, insignis stultitiæ argumenum est. In primis verò apud sese quisque, nec temerariè, nec segniter constituere debet, quanam parte beata vita consistat, & quid sit, quo sine nemini ea contingat. Neque enim sanum esse, & id sine quo nequeat consistere sanitas, pro eodem reputari debent. Ita nec rectè viuere idem cum eo est, citra quod id nemo consequatur. Quod idem etiam in aliis innumeris obseruatur. Sunt autem causæ eiusmodi, non equidem vitæ sanitatísve propriæ, sed communes (vt sic loquar) omnium habituum & operationum. Nam absque respiratione, neque vigilia, nec motus, nec bonum, aut malum in vniuersum vllum subsistit. Aliæ verò propriæ sunt magis vniuscuiusque naturæ, quas ignorare non conueniat. Neque enim ex æquo cum iam dictis ad bonam habitudinem acquirendam faciunt, carnium esus, atque cibo ingesto deãbulatio. Atque hæc sint, quæ difficultatem controuersiámque pariunt, dum quid sit rectè viuere, & vnde cõtingat homini, inquiritur,

Περὶ * δὴ τούτων διορισάμενος, ἁπάν-
των τὸν δυνάμενον ζῆν κατ' αὐτὸ προ-
αίρεσιν θέσθαι τινὰ σκοπὸν τοῦ καλῶς ζῆν, ἤτοι
τιμὴν, ἢ δόξαν, ἢ πλοῦτον, ἢ παιδείαν· πρὸς
ὃν * ἀποβλέπων, ποιήσεται πάσας τὰς πρά-
ξεις· ὡς τὸν μὴ σύντεταγμένον τὸν βίον πρὸς τὸ
τέλος, ἀφροσύνης πολλῆς σημεῖόν ἐστι. μά-
λιστα * δὲ δεῖ πρῶτον ἐν αὐτῷ διορίσασθαι, μή-
τε προπετῶς, μήτε ῥᾳθύμως, ἐν τίνι τῶν ἡ-
μετέρων τὸ ζῆν εὖ, καὶ τίνων δεῖ τοῖς ἀνθρώ-
ποις οὐκ ἐνδέχεται τοῦτ' ὑπάρχειν· οὐ γὰρ
ταὐτὸν, ὧν τε δεῖ οὐκ οἷόν τε ὑγιαίνειν, καὶ
τὸ ὑγιαίνειν. ὁμοίως δ' ἔχει τοῦτο καὶ ἐφ' ἑτέ-
ρων πολλῶν. ὥστε οὐδὲ τὸ ζῆν καλῶς, καὶ ὧν
δεῖ οὐ δυνατὸν ζῆν καλῶς. ἔστι δὴ τῶν τοιού-
των τὰ μὲν οὐκ ἄνευ τῆς ὑγιείας οὐδὲ τῆς
ζωῆς, ἀλλὰ κοινὰ πάντων, ὡς εἰπεῖν, καὶ τῶν
ἐξεων καὶ τῶν πράξεων· οἷς δεῖ τὸ ἀναπνεῖν
ἢ ἐγρηγορέναι, ἢ κινήσεως μετέχειν, ἀγαθὸν
ὑπάρξειν ἢ μὴν οὔτε ἀγαθὸν, οὔτε κακόν· τὰ
δ' ἴδια μᾶλλον πρὸς ἑκάστων φύσιν, ἃ δεῖ μὴ
λανθάνειν. οὐ γὰρ ὁμοίως οἰκεῖον πρὸς διέξοδον
τοῖς εἰρημένοις χρεωφαγία, καὶ τῶν πεπάτων
οἱ μὴ δεῖπνον. ἔστι γὰρ ταῦτ' αἰτία τοῦ ἀμφισβη-
τήσεως περὶ ὃ εὐδαιμονεῖν πέφυκε, καὶ γὰρ ἀγνοῶ-

Interpr. ita quasi leg. οἱ δὲ πρὸς τ. διορισάμενοι φα σιν, ἃ. γρ. βλέπων, τῶν δὲ

νων. ὧν αὐδὲν γὰρ οὐχ οἷόν τε εὐδαιμονῆσαι, ἔνιοι μέρη τῆς εὐδαιμονίας εἶναι νομίζουσι.

A Nam id, quo sine nemo queat beatus esse, nonnulli felicitatis partem existimant.

ΚΕΦΑΛ. γ'.

Ποῖα τὰ ἐξεταστέα πρὸς τὸ γνῶναι ἐν τίνι τὸ εὖ ζῆν.

CAPVT III.

De quibus sit quærendum vt id inueniatur in quo sita est beata vita.

ΠΑΣΑΣ μὲν οὖν τὰς δόξας ὑπισχνεῖσθαι ὅσας ἔχουσί τινες περὶ αὐτῆς, περίεργον. πολλὰ γὰρ φαίνεται καὶ τοῖς παιδαρίοις, καὶ τοῖς κάμνουσι καὶ παραφρόσι, περὶ ὧν δὲ οὐδεὶς νοῦν ἔχων ἀμφισβητήσειε. δέονται γὰρ οὐ λόγου, ἀλλ' οἱ μὲν ἡλικίας ἐν ᾗ μεταβάλλουσιν, οἱ δὲ κολάσεως ἰατικῆς ἢ πολιτικῆς. κόλασις γὰρ οὐ φαρμακία τῶν πληγῶν οὐκ ἐλάττων ἐστίν. ὁμοίως δὲ ταύτας οὐδὲ τὰς τῶν πολλῶν. * εἰ μὴ γὰρ λέγοιτο χαρὸν περὶ ἀποφάτων καὶ μᾶλλον περὶ ὑπισχνουμένων. * ἄτοπον γὰρ προσφέρειν λόγον τοῖς λόγου μηδὲν δεομένοις, ἀλλὰ πάθους. ἐπεὶ δ' εἰσὶν ἀποδείξεις περὶ ἑκάστην πραγματείαν οἰκείας, δῆλον ὅτι καὶ περὶ βίου τοῦ κρατίστου, καὶ ζωῆς τῆς ἀρίστης εἰσί. ταύτας οὖν καλῶς ἔχει τὰς δόξας ἐξετάζειν. οἱ γὰρ τῶν ἀμφισβητουμένων ἔλεγχοι, τῶν ὁμολογουμένων αὐτοῖς λόγων ἀποδείξεις εἰσίν. ἔτι δ' περὶ ἔργου τοιαῦτα μὴ λανθάνειν μάλιστα πρὸς ἃ δεῖ σπουδὴν πᾶσαν σκέψιν, ἐκ τίνων ἐνδέχεται μεταφέρειν τὸν βίον καὶ καλῶς ζῆν· (εἰ μακαρίως ὑπερφρονοῦντες εἰπεῖν·) ἔστι πρὸς τοῦτο ἐλπίδα τινὰ περὶ ἕκαστα γνωρίζειν ἀν τῶν ὑπαρχόντων· εἰ μὲν γὰρ ἐν τοῖς ἀπὸ τύχης γινομένοις, ἢ τοῖς ἀφὰ φύσιν τὸ καλῶς ζῆν ἐστιν, ἀφέλπιστον ἂν εἴη πολλοῖς. οὐ γὰρ ἔστι δι' ἐπιμελείας ἡ κτῆσις οὐδὲ ἐπ' αὐτοῖς, οὐδὲ τῆς αὐτῶν προαιρέσεως· εἰ δ' ἐν τῷ αὐτὸν ποιόν τινα εἶναι, καὶ τὰς κατ' αὐτὸν πράξεις, κοινότερον ἂν εἴη τὸ ἀγαθὸν καὶ θειότερον. κοινότερον, ἐν τῷ πλείοσιν ἐνδέχεσθαι μετέχειν· θειότερον δὲ, τῷ κεῖσθαι τὴν εὐδαιμονίαν τοῖς αὐτοῖς παρὰ τὸ ἐνδέχεσθαι ποιούς τινας καὶ τὰς πράξεις.

Syl. τῶν πολλῶν (εἰκῇ γὰρ λέγουσι σχεδὸν περὶ ἁπάντων, καὶ μᾶλλον περὶ τούτων) ὑπισχνεῖσθαι δόξας.

VERVM omnes omnium de his opiniones persequi superuacuum sit, quando & ægrotis, ac deliris, & pueris quædam videantur, quæ nemo sanæ mentis in quæstionem posuerit. Ratione enim opus non est, sed his quidem ætate prouectiore, qua corrigatur iudicium; illis verò punitione politica, medicáue, quæ doloris inferendi, plagis vim habet haud minorem. Similiter & vulgi, de rebus omnibus ferè pronuntiantis, omittenda sententia est: absurdum quippe ratione cum iis contendere, qui non rationem sed mulctam mereantur. Porrò cùm in omni negotio quæstiones oriantur, patet etiam de vita excellentissima, dubitationes opinionésque occurrere, quas sit expendere operæpretium. Controuertentium enim argumentis, rationes contrariæ demonstrantur. Ignorare insuper haudquaquam conuenit, sub tractationis principium, ea quibus omnis consideratio destinatur, scilicet è quibus bene rectéque viuere contingat: beatè enim parciùs dicere conuenit, ob spem, quæ in singulis à bonis honestísque viris percipi solet. Nam si vel in fortuitis, vel iis quæ natura eueniunt, sita est vitæ honestas, commoditásque, spes eius præcidatur multis: quippe qui frustrà eò cura sedulitatéque enitantur, siue id quod in ipsis est, siue studium actionémque spectes. Verùm si in operatione penes ipsum posita, & eo qualis quisque sit, bene viuere constituatur, & communius & diuinius bonum fuerit, illud quidem quia pluribus participare liceat, hoc quòd operationes huiusmodi vel illiusmodi formare habeat necessum.

ΚΕΦΑΛ. δ'.

Διαίρεσις τῶν βίων.

CAPVT IV.

Varia vitæ genera esse docet.

ΕΣΤΑΙ δ' φανερὰ τὰ πλῆθος τῶν ἀμφισβητουμένων, καὶ διαπορουμένων, ἂν καλῶς ὀφθῇ, τί χρὴ νομίζειν εἶναι τὸν εὐδαι-

EQuidem quæ de his ambiguntur, & disputantur, perspicua pleraque fuerint, si constiterit quid verè tandem felicitatem oporteat appellare.

An pro animo hoc vel illo pacto disposito, vt quidam sapientes veteresque existimarunt, definire eam conueniat, an verò pro totius hominis statu, aut operationum potiùs qualitate & modo? Distinctis autem inter sese vitæ conditionibus, & studiis, felicitatem nonnulli haudquaquam in eis collocant, sed necessariorum gratia tantùm expeti contendunt, cuiusmodi sunt artes odiosæ, vt appellantur, & quæstuariæ. Odiosas autem voco gloriæ tantùm destinatas, mechanicas autem voco sellularias, & mercenarias: quæstuarias autem, foro cauponicísque artibus comparatas. Ergo cùm ad vitam bene beatéque transigendam tria (vt suprà diximus) velut potissima bonorum genera ordinata sint, virtus, prudentia, & voluptas, totidem etiam vitæ genera enasci constat, quæ omnes, mentis saltem compotes, adipisci & sectari cupiant: Nempe ciuile, philosophicum, & voluptuarium. Philosophus enim prudentiam contemplationémque veritatis: Ciuilis, actiones honestas, eas, inquam, quæ à virtute proficiscuntur: Voluptuarius verò corporis voluptates experit: quapropter, vt suprà dictum est, alium quàm priores, felicem beatúque arbitratur. Vnde Anaxagoras Clazomenius à quodam interrogatus, quemnam beatissimum iudicaret, *Nullum*, inquit, *ex iis quos existimas, sed qui à felicitate alienissimus tibi videatur.* Animauerterat enim, nisi magnum, pulchrum, aut diuitem, neminem felicis appellatione dignum illi censeri. Cùm contrà, sibi felices beatíque haberentur, qui iustis honestísque actionibus tranquillè incumberent, diuinámque aliqua contemplatione participarent.

μονίαν, πότερον ἐν τῷ ποιόν τινα μόνον εἶναι τὴν ψυχὴν, καθάπερ τινὲς φήσαντο τῶν σοφῶν ἐ πρεσβυτέρων· ἢ δεῖ μὲν καὶ ποιόν τινα εἶναι τὴν ἀρχὴν αὐτὸν, μᾶλλον δὲ δεῖ τὰς πράξεις εἶναι ποιάς τινας; διηρημένων δὲ τῶν βίων, καὶ τῶν μὲν ἀμφισβητούντων τῆς τοιαύτης διαιρέσεως, ἀλλ' ὡς τῶν ἀναλγήτων χάριν σπουδαζομένων, οἷς τῶν περὶ τὰς τέχνας τὰς βαναύσους, καὶ τὰς χειρωνακτικὰς· (λέγω δὲ βαναύσους μὲν, τὰς ἐπὶ δόξαν πραγματευομένας μόνον. βαναύσους δὲ, τὰς ἑδραίας καὶ μισθαρνικάς· χειρωνακτικὰς δὲ, τὰς πρὸς ἀγορὰς καὶ πράσεις καπηλικάς.) τῶν οὖν εἰς ἀγοραῖον δαιμονικὸν καταπεμπομένων τελῶν ὄντων, τῶν καὶ πρότερον ῥηθέντων ἀγαθῶν ὡς μεγίστων, ἀρετῆς καὶ φρονήσεως ἐ ἡδονῆς, τρεῖς ὁρισμοὶ καὶ βίοις ὄντες, οἷς οἱ ἐπ' ἐξουσίας τυγχάνοντες προαιροῦνται ζῆν ἀπράκτους, πολιτικὸν, φιλόσοφον, ἀπολαυστικόν. τούτων γὰρ ὁ μὲν φιλόσοφος, βούλεται περὶ φρόνησιν εἶναι καὶ τὴν θεωρίαν τὴν περὶ τὴν ἀλήθειαν· ὁ δὲ πολιτικὸς, περὶ τὰς πράξεις τὰς καλάς· (αὗται δ' εἰσὶν αἱ ἀπὸ τῆς ἀρετῆς·) ὁ δ' ἀπολαυστικὸς, περὶ τὰς ἡδονὰς τὰς σωματικάς. διόπερ ἕτερον τὸν δαίμονα προσαγορεύει, καθάπερ ἐλέχθη καὶ πρότερον. * Ἀναξαγόρας μὲν ὁ Κλαζομένιος ἐρωτηθείς τίς ὁ δυσδαιμονέστατος, Οὐδείς, εἶπεν, ὃν σὺ νομίζεις· ἀλλ' ἄτοπος δοκῶ σοι φαίνειν· τοῦτον δ' ἀπεκείνατο τὸν ξένον ὁρᾶν τὸν ἐνδοξον, ἀδυνάτου ὑπολαμβάνοντα, μὴ μέγαν ὄντα καὶ καλὸν ἢ πλούσιον, ταύτης τυγχάνειν τῆς προσηγορίας. αὐτὸς δ' ἴσως ᾤετο τὸν ζῶντα ἀλύπως καὶ καθαρῶς πρὸς τὸ δίκαιον, ἢ τινος θεωρίας κοινωνοῦντα θείας, τοῦτον ὡς δυσδαίμονα εἰπεῖν μακάριον εἶ).

Nic. l. 1. c. 3.

Nic. l. 10. c. 9.

CAPVT V.

Quàm difficile statuere quid in vita sit expetendum.

CÆterùm cùm recta syncerâque iudicatio de rebus, difficultate vbique plena sit, tũ in primis de iis quę obuia omniúmque cognitioni exposita vulgus arbitratur, vt quid in vita expetendum sit, quóue comparato plenam cupiditatem cõsequantur. Multa quippe mortalium vitam circũstant, & molestam faciunt, & acerbam, vt sunt morbi, dolorum intensio, tempestates: vt si hæc cõsiderãti optio à principio detur, non nasci potiùs quàm hæc experiri velint.

ΚΕΦΑΛ. ε.

Ὡς χαλεπὸν τὸ γνῶναι τί τῶν ἐν τῷ ζῆν αἱρετέον.

ΠΕΡΙ πολλῶν μὲν οὖν καὶ ἑτέρων, οὐ ῥᾴδιον τὸ κεῖναι καλῶς, μάλιστα δὲ περὶ ὃ ῥᾷστον εἶ) δοκεῖ, καὶ πάντων ἀνθρώπου τὸ γνῶναι τί τῶν ἐν τῷ ζῆν αἱρετέον, ἐ ὁ λαβὼν μὲν ὡς ἔχοι πλήρη τὴν ὄρεξιν. πολλὰ γὰρ ὄντα ταῦτα τῶν ἀποβαινόντων, * περιίεσθαι τὸ ζῆν, οἷς νόσοις, περιωδυνίαις, χειμῶνας. ὥστε δῆλον ὅτι κἂν ἐξ ἀρχῆς αἱρετὸν ᾖ, εἰ ὡς αἱρεσιν ἐδίδου, δι' ἃ γε ταῦτα τὸ μὴ γενέσθαι.

Syl. δ' ἀ. c.

Fort. πῶς ὁ β. & alterũ in tollendum.

πρὸς δὲ τούτοις * ὁ βίος, ὃν ἔτι ζῶσιν ἐπὶ παῖ- A
δες ὄντες· ἢ γὰρ ὅπως τοῦτον διαγάμψαι πάλιν
ἐθέλοις ἂν ἐπανομείνας ἐν φρονῶν. ἔτι δὲ πολ-
λὰ τῶν τε μὴ δεμίαν ἐχόντων μὲν ἡδονὴν ἢ λύ-
πην, ἢ τῶν ἐχόντων μὲν ἡδονὴν, μὴ καλὸν δ',
τοιαῦτ' ἐστίν· ὥστε ὃ μὴ εἰ) κρῖττον εἰ) γε ζῆν.
ὅλως δ' εἴ τις ἀπόμπα συναγάγοι, ὅσα
πρᾶττοισι μὲν ἢ πάσχοισιν ἀπόντες, ἔχοντες
μὲν τοι μηδὲν αὐτῶν (διὰ θυμὸν αὐτὸ χά-
ειν) καὶ πρόσθεν χρόνου πλῆθος ἀπέραντον B
Fort. οὐ δι, * μᾶλλον ἕνεκ' ἂν δι τούτων ἕλοιτο ζῆν ἢ
μᾶλοι μὴ ζῆν. ἀλλὰ μὲν οὐδὲ διὰ τὴν θέφῆς μό-
νον ἡδονὴν, ἢ τὴν τῶν ἀφροδισίων, ἀφαιρε-
θεῖσῶν τῶν ἄλλων ἡδονῶν, ἂς ὃ γινώσκων, ἢ βλέ-
πειν, ἢ τῶν ἄλλων τὰς αἰσθήσεων ποιεῖσθαι τοῖς
ἀνθρώποις, οὐδ' ἂν εἷς προέμενος ὃ ζῆν,
μὴ πονηρὸς ὢν δυσπάρδον. δῆλον γὰρ ὅτι τῷ
Sylb. διε- τοιούτῳ ποιουμένῳ τὴν αἵρεσιν, οὐθὲν αὖ * διε-
νέγκοι, vel διενέγκαι, νέγκειεν γνώσθαι θεῖον ἢ ἀνθρώπου. ὁ γοῦν C
γρ. μοναρ- ἐν Αἰγύπτῳ βοῦς, ὃν ὡς Απιν καλοῦσιν, ἐν
χῶν, vtrũque, vt videtur, pa- πλείοσι τῶν τοιούτων ἐξοισιάζει πολλῶν * μο-
rũ rectè. ναρχιῶν. ὁμοίως δὲ οὐδὲ διὰ τὴν τοῦ καθεύ-
δειν ἡδονήν· τί γὰρ διαφέρει καθεύδειν διέλκειν
ὕπνον ἀπὸ τῆς πρώτης ἡμέρας μέχρι τῆς τε-
λευταίας ἐτῶν ἀριθμὸν χιλίων ἢ ποσωνοῦν, ἢ
ζῆν ὁντα φυτόν; τὰ γοῦν φυτὰ τοιαύτης τινὸς
ἔοικε μετέχειν ζωῆς, ὥσπερ καὶ τὰ παιδία. καὶ
Fort. μῆ, & pro μη- νεῖ, μήτρα. Sylb. γὰρ ταῦτα * κεῖ τὴν πρώτην ἐν τῇ μητρὶ γέ-
νεσιν πεφυκότα μὲν διατελεῖ, καθεύδοντα δὲ
τὸν πλείστον χρόνον. ὥστε φανερὸν ἐκ τῶν τοιού- D
των ὅτι διαφθείρει σκοπουμένους, τί ὄν ἐστι, καὶ
τί ὂ ἀγαθὸν ὂ ἐν τῷ ζῆν. τὸν μὲν οὖν Αναξα-
γόραν φασὶν ἀποκρίνασθαι πρός τινα διαπο-
ρούμενον ταῦτ' ἄττα καὶ διερωτῶντα, τίνος ἕ-
νεκ' ἂν τις ἕλοιτο γενέσθαι μᾶλλον ἢ μὴ γενέ-
σθαι; τὸν (φάναι) θεωρῆσαι τὸν οὐρανὸν, καὶ
τὴν περὶ τὸν ὅλον κόσμον τάξιν. οὗτος μὲν οὖν
ἐπιστήμης τινὸς ἕνεκεν, τὴν αἵρεσιν ᾤετο τιμίαν
εἶ) τὸ ζῆν. οἱ δὲ Σαρδαναπάλου μακαρίζον-
τες, ἢ Σμινδυρίδην τὸν Συβαρίτην, ἢ τῶν
ἄλλων τινὰς τῶν ζώντων τὸν ἀπολαυστικὸν βίον· E
γρ. δὲ οὗτοι * δὲ πρώτης εἰς τὴν χαρὰν φαίνονται τί-
θεσθαι τὴν εὐδαιμονίαν. ἕτεροι δέ τινες οὔτ' ἂν
φέρησιν εὐδαιμίαν, ὅτε ταῖς σωματικαῖς ἡδοναῖς
ἕλοιντο μᾶλλον, ἢ ταῖς πρόξεσι ταῖς ἀπ' ἀρε-
τῆς. αἱρεῶνται γοῦν ὑμῶν μόνον ἔνιοι δόξης χάριν
αὐτάς, ἀλλὰ καὶ μὴ μόνον ἐνδοκιμήσαι.
ἀλλ' οἱ πολλοὶ τῶν πολιτικῶν, οὐκ ἀμόρφως τυγ-
χάνουσι τῆς προσηγορίας. οὐ γὰρ εἰσὶ πολιτικοὶ κατὰ τὴν ἀρήσιν. ὁ μὲν γὰρ πολιτικὸς, τῶν καλῶν
ἕξει πράξεων προαιρετικὸς, αὐτῶν χάριν· οἱ δὲ πολλοὶ, χρημάτων δὲ πλεονεξίας ἕνεκεν ἅπαντα τὰ

Qua conditione vita puerilis est, ad quam nemo prudens, etiamsi queat, redierit. At multa quidem, vel voluptatis dolorúmque expertia, vel inhonestis saltem voluptatibus iuncta, eiusmodi sunt, vt non esse omninò, quàm viuere, melius iudicetur. At in vniuersum, si congeras cuncta, vel agunt, vel patiuntur homines non volentes, (quia nec ipsius gratia,) adiectis infinitis temporum spatiis, nihilo tamen magis viuere, quàm non viuere, eligatur. Eodem pacto neque ob cibi Venerísque voluptates, si reliquis destituta fuerit, quas vel cognitio, vel visus, aut sensus quispiam alius suppeditarit, nemo nisi seruile mancipium, magnopere sibi vitam exoptandam dubitarit. Patet enim à bruto ita affectum hominem nihil distare, adeò vt bos Ægyptius, quem vt Apin colunt, hos monarchas multis modis antecellat. Eadem ratio est de somni voluptate. Quid enim refert, siue à prima natiuitatis die ad vltimam vsque, mille annis, aut circiter, somno profundo stertas, an vitam plantæ viuas? illæ enim eadem propemodum qua infantes, vita participant. Nam & hi vt primùm in vtero concepti sunt, excrescunt quidem, sed veluti iugi somno sopiti. Vnde constat, nequaquam nostræ cognitioni expositum, quid rectum illud bonúmque in vita sit. Quocirca Anaxagoras, ambigentem quendam sciscitantémque, quare viuere potiùs quàm non viuere, expetendum esset, iussit, cælum mundique totius constitutionem & ordinem contueri. sentiens, vitæ cupiditatem, non nisi scientiæ alicuius gratia laudabilem esse. Cæterùm qui Sardanapalum, aut Smindyriden Sybaritam, aut alium quemcumque vitæ voluptuariæ indulgentem, beatum prædicant, hi in lætando felicitatem posuisse videntur. Rursum alij reperiuntur, qui nec prudentiam, nec corporis voluptates, actionibus à virtute prætulerint, quippe quas non gloriæ alicuius gratia sectantur, tum etiam cùm felicitatem minimè consequuntur. Sed multis ciuilibus illa parum conuenit: non sunt enim reipsa politici vel ciuiles. Politicus enim is demùm est, qui res honestas facere instituit, ipsarum gratia. Nunc verò plerique habendi studio, & gratia diuitiarum, vitam eiusmodi capessunt.

Iam manifestum est, felicitatem ad tria vitæ genera transferri, ciuile, philosophicum, & voluptuarium. Neque clàm est, quæ harum circa corporis voluptates consummetur, quæ item qualisque sit, tum quo pacto fiat. Vt non sit necessum, quæ sint, sed num ad felicitatem, & quo pacto conferant, perquirere. Item an voluptates honestas vitæ applicare oporteat, an alio pacto quopiam inter sese communicent. Sunt enim & voluptates aliæ, quibus in rationibus colligendis beatum non absque dolore tantùm sed iucundè etiam viuere arbitrantur. Verùm de his postea dicetur. Virtutis verò prudentiæque naturam excutiamus quæ sit, & vtrùm beatæ vitæ partes existant, vel ipsæ vel operationes ab ipsis profectæ. Iunguntur enim felicitati, si non ab omnibus, certè ab insignioribus, & pretio aliquo dignis. Socrates igitur senex ille finem summum ponit homini virtutis cognitionem, & quid sit iustitia, quid fortitudo, & quæ pars reliqua eius, inquirit. Et rectè id, quando scientias virtutes omnes arbitratur, vt iuxta hunc, nosse iustitiam, & iustum esse, coincidant. quemadmodum & geometriam architectonicámque didicisse, & geometram architectúmque esse. Quocirca non quo pacto, & ex quibus fiat, sed quid sit virtus, vestigat. Id quod in scientiis contemplatiuis vsu venit: neque enim aliud est astrologiæ, geometriæ, physiologiæque officium, quàm vt naturam subiectarum rerum norint, & intelligant. Sed enim eas ipsas, nihil obstat, ad res necessarias multas vtiles nobis frugiferáisque fieri. Verùm alius est actiuis scientiis, alius cognitioni contemplationique finis propositus, vt sanitas medicinæ, recta iuris legúmque constitutio politicæ. Ergo cùm res quidem honestas cognoscere pulchrum sit, in virtutis tamen consideratione, non tam quid sit quàm è quibus petatur, cognoscendum est. Neque enim scire quid sit fortitudo, magnopere, sed fortes esse potiùs volumus, non scire iustitiam, sed iusti esse; quemadmodum sani esse, benéque habere, quàm sanitatem bonúmque habitum cognoscere.

A ζῆν ἅπαντας. ἐπὶ μὲν οὖν τὴν εἰρημένων φανερὸν, ὅτι πάντες ὑπὲρ τοῦτου τοῦ βίου φέρουσι τὴν εὐδαιμονίαν, πολιτικὸν, φιλόσοφον, ἀπολαυστικόν. τούτων δ' ἐπὶ μὲν τὰ σώματα καὶ τὰς ἀπολαύσεις ἡδονὴ, καὶ τίς καὶ ποία τις ἐστὶ, καὶ διὰ τίνων, δῆλον ἄδηλον. ὥστ' ἃ τίνες εἰσὶ δεῖ ζητεῖν αὐτάς, ἀλλ' εἰ συντείνουσί τι πρὸς εὐδαιμονίαν, ἢ μὴ, καὶ πῶς συντείνουσι· καὶ πότερον εἰ δεῖ προσάπτειν τῷ ζῆν καλὰς ἡδονὰς, ταύτας δεῖ προσάπτειν, ἢ τούτων μὲν ἄλλων τινὰ τρόπον ἀναγκαῖον κοινωνεῖν. ἕτεραι δ' εἰσὶν ἡδοναὶ δι' ἃς ἂν λόγοις οἰόμεθα τὸν εὐδαίμονα ζῆν ἡδέως, καὶ μὴ μόνον ἀλύπως· ἀλλὰ περὶ μὲν τούτων ὕστερον ἐπισκεπτέον. περὶ δ' ἀρετῆς καὶ φρονήσεως πρῶτον θεωρήσωμεν, τίν τε φύσιν αὐτῶν ἑκατέρου τίς ἐστι, καὶ πότερον μέρεα ταῦτα τῆς ἀγαθῆς ζωῆς ἐστιν, ἢ αὐτὰ, ἢ αἱ πράξεις αἱ ἀπ' αὐτῶν. ὅπερ προσάπτουσιν αὐτά· κἂν εἰ μὲν πάντες εἰς τὴν εὐδαιμονίαν, ἀλλ' οὐ τοῖς λόγου ἄξιοι τῶν ἀνδρῶν πάντες. * Σωκρά- Nic l.6.c. vlt.
C της μὲν οὖν ὁ πρεσβύτης φέρεται εἰς τέλος τὸ γνῶσθαι τὴν ἀρετὴν, καὶ ἐπιζητεῖ τί ἐστιν ἡ δικαιοσύνη, καὶ τί ἡ ἀνδρία, καὶ ἕκαστον τῶν μερίων αὐτῆς· ἐποίει γὰρ ταῦτ' ἐν λόγοις· ἐπιστήμας γὰρ φέρεται εἶναι πάσας τὰς ἀρετάς· ὥστε ἅμα συμβαίνειν εἰδέναι τε τὴν δικαιοσύνην, καὶ εἶναι δίκαιον. ἅμα μὲν γὰρ μεμαθηκέναι τὴν γεωμετρίαν καὶ οἰκοδομίαν, καὶ ἐσμὲν οἰκοδόμοι καὶ γεωμέτραι. διόπερ ἐζήτει τί ἐστιν ἀρετὴ, ἀλλ' οὐ πῶς γίνεται, καὶ ἐκ τίνων. τοῦτο δὲ ὅτι μὲν τῶν ἐπιστημῶν συμβαίνει τῶν θεωρητικῶν. οὐδὲν γὰρ * ἕτερόν ἐστι τῆς ἀστρολογίας, οὐδὲ τῆς περὶ φύσεως ὑπερήμης, οὐδὲ γεωμετρίας, τὴν τοῦ γεωμέτρου καὶ θεωρῆσαι τὴν φύσιν τῶν προσκειμένων ταῖς ὑπερήμαις. ἀμέν ἀλλὰ καὶ συμβεβηκὸς οὐδὲν κωλύει πρὸς πολλὰ τῶν ἀναγκαίων εἶναι χρησίμους αὐτὰς ἡμῖν. τῶν δὲ ποιητικῶν ὑπερημῶν ἕτερον τὸ τέλος τῆς ὑπερήμης καὶ γνώσεως· οἷον ὑγίεια μὲν ἰατρικῆς, εὐνομία δὲ, ἢ τοιοῦτόν τι ἕτερον, τῆς πολιτικῆς. καλὸν μὲν οὖν καὶ τὸ γνωρίζειν ἕκαστον τῶν καλῶν. οὐ μὲν ἀλλά γε περὶ ἀρετῆς, ἂν τὸ εἰδέναι τιμιώτερον τί ἐστιν, ἀλλὰ τὸ γνῶσθαι ἐκ τίνων ἐστίν. ἃ γὰρ εἰδέναι βουλόμεθα τί ἐστιν ἀνδρία, ἀλλ' εἶναι ἀνδρεῖοι· οὐδὲ τί ἐστι δικαιοσύνη, ἀλλ' εἶναι δίκαιοι· καθάπερ καὶ ὑγιαίνειν μᾶλλον, ἢ γνῶσθαι τί ἐστιν ὑγιαίνειν· καὶ οὗ ἕνεκα τὸ ἕξιν μᾶλλον, ἢ γνῶσθαι τί ἐστι τὸ οὗ ἕνεκα.

Fort. ἐπ- ειτί πλος Mag. l. 1. c. 1. & 35.

A

ΚΕΦΑΛ. ϛ.

Περὶ μεθόδου διδασκαλικῆς, καθόλου τε καὶ ἰδίᾳ.

Πειρατέον δ' τούτων πάντων ζητεῖν τὴν πίστιν ἀφ' ὧν λόγων, μαρτυρίοις καὶ παραδείγμασι χρώμενον τοῖς φαινομένοις. χαλεπὸν μὲν γὰρ πάντας ἀναγκάσαι φανῆναι συνομολογοῦντας τοῖς ῥηθησομένοις. εἰ δὲ μή, τόπον γέ τινα πάντως· ὥσπερ μεταβιβαζόμενοι ποιήσουσιν.* ἔχει γὰρ ἕκαστος οἰκεῖόν τι πρὸς τὴν ἀλήθειαν· ἐξ ὧν δυοῖν χρῆν ἀφορμὴν πως περὶ αὐτῶν. ἐκ μὲν γὰρ τῶν ἀληθῶς μὲν λεγομένων, οὐ φανερῶς δέ, προϊοῦσιν, ἔσται καὶ τὸ φανερῶς, μεταλαμβάνουσιν ἀεὶ τὰ γνωριμώτερα τῶν εἰωθότων λέγεσθαι συγκεχυμένως· ἀφαιρέσεις δὲ λόγοι περὶ ἑκάστην μέθοδον, οἵτε φιλοσόφως λεγόμενοι, καὶ μὴ φιλοσόφως. ὥσπερ καὶ τῶν πολιτικῶν δεῖ νομίζειν περιέργειν εἶναι τινὰ τοιαύτην θεωρίαν, δι' ἧς οὐ μόνον τὸ τί φανεῖται, ἀλλὰ καὶ τὸ διὰ τί. φιλόσοφον καὶ τὸ τοιοῦτον περὶ ἑκάστην μέθοδον. δεῖται μὲν τοι τοῦτο πολλῆς ἀλαζονείας. εἰσὶ γάρ τινες ἀφ' ὧν δοκεῖν φιλοσόφου εἶναι, τὸ μηδὲν εἰς μηδὲν λέγειν, ἀλλὰ μὴ ἔπου, πολλάκις λανθάνοντες λέγοντες ἀλλοτρίους λόγους τῆς πραγματείας καὶ ξένους. τοῦτο δὲ ποιοῦσιν ὁτὲ μὲν δι' ἄγνοιαν, ὁτὲ δὲ δι' ἀλαζονείαν. ὑφ' ὧν ἁλίσκεσθαι συμβαίνει καὶ τοὺς ἐμπείρους δυναμένους πρός τὴν ἑαυτῶν τῶν μήτ' ἐχόντων μήτε δυναμένων ἀφάνοιαν ἀρχιτεκτονικῶς ἢ πραγματικῶς.* πάσχουσι δὲ τοῦτο δι' ἀπαιδευσίαν· ἀπαιδευσία γάρ ἐστι περὶ ἕκαστον πρᾶγμα τὸ μὴ δυνάσθαι κρίνειν τούς τε οἰκείους λόγους τοῦ πράγματος, καὶ τοὺς ἀλλοτρίους. καλῶς δ' ἔχει καὶ τὸ χωρὶς κρίνειν τὸν τῆς αἰτίας λόγον καὶ τὸ δεικνύμενον, ἀφ' οὗ τε τὸ ῥηθὲν ἀρτίως, ὅτι πρόσεστιν οὐδὲν πάντα τοῖς ἀφ' ἑαυτῶν λόγων, ἀλλὰ πολλάκις μᾶλλον τοῖς φαινομένοις. νῦν δ' ὁπότ' οὐ λύειν μὴ ἔχωσιν, ἀναγκάζονται πιστεύειν τοῖς εἰρημένοις, καὶ δι' ὅτε πολλάκις τὸ μὲν ὑπὸ τοῦ λόγου δεδεῖχθαι δοκοῦν, ἀληθὲς μέν ἐστιν, οὐ μέντοι γε ἀφ' ἑαυτοῦ τοῦ διὰ τί αἰτίας, δι' ὧν φησιν ὁ λόγος. ἔστι γὰρ ἀφ' ψευδοῦς, ἀληθὲς δεῖξαι· δῆλον δὲ* ἐκ τῶν διαλυτικῶν.

Vide Analyt. poſt.

Nic.l.1. c. 1.

Priorum l.2.initio.

CAPVT VI.

De varia docendi ratione.

PRobationem verò horum omnium colligere per rationes oportet: adhibitis teſtimoniis, exempliſque apparentibus. Potentiſſimum verò eſt, in omni probatione, confeſſum omnibus teſtimonio propoſito firmare poſſe: Si id nequas omnino, vel aliquam veriſimilitudinem afferre: reſidet enim penes omnes aliqua veritatis confeſſio, quæ noſtris confirmandis queat adduci. Nam & ea quæ verè quidem, ſed minùs apertè dicuntur, perſpicua fiunt, ſi confuſa notioribus commutaris. Rationes porrò in vna quaque methodo vel philoſophicè, vel ſecus adhibentur, quæ etiam in politicis, haud ſuperuacuè ita accommodantur, vt non ſolùm quid, ſed quare quid (quod philoſophi eſt proprium) intelligatur. Qua in re animaduerſio accurata requiritur. Quia enim philoſophicum apparet nihil, ſi nihil appareat dicere, ignorantes ſæpe in rationes peregrinas incidunt, tractationéſque inanes aduocant: idque vel per ignorantiam, vel etiam inſolentiam, qua fit vt nonnunquam periti, rebúſque agendis idonei, ab ciuſmodi vincantur, qui hæc nec intelligant, nec in agendo induſtria vlla valeant. Cuius rei cauſa eſt inſcitia: quæ in vnaquaque re nihil oſt aliud, quàm inopia iudicij, qua rei proprię rationes à peregrinis diſtinguantur. Rectè verò habet ſi cauſæ rationem, rémque dèmonſtratam ſtudiosè dicuſſeris. Tum (vt modò dictum eſt) non ſolùm certis rationibus, ſed apparentibus ſæpe potiùs inſiſtere oportet, animúmque aduertere. Nam eas niſi queas ſoluere, violenter ad fidem habendam pertraheris. Quocirca ſæpe quidem id quod demonſtratur ratione, verum exiſtit quidem ſed, non ea ex cauſa quæ fortè adfertur: nam & ex falſis vera colliguntur, quemadmodum in Analyticis oſtenditur.

A

CAPVT VII.

Beatitudinem esse docet eorum optimum quæ sub actionem hominis cadunt.

HÆc præfati, à primis obscurioribusque exorsi, ad manifestiora progrediemur, quid sit felicitas, vestigaturi. Quæ omnium quidem consensu inter humana bona maximum est, & præstantissimum. Humana adijcio, quia etiam excellentiori fortasse cuidam congruat, vt Deo alicui. Nam reliqua animantia homine inferiora, huius appellationis prorsus sunt expertia. Neque enim felix dicitur equus, auis, piscis, aut aliud quodcumque animantis genus, nisi fortè naturæ bonitate præstanti, diuináque re aliqua fruatur, vnde nomen hoc trahat, sed alia quadam bonorum participatione aliud alio commodiùs incommodiusque viuit, quod ad eum modum habere, deinceps excutietur. Nunc verò dicamus, quòd bona alia sunt homini agibilia, quædam non. Id ita intelligas, quòd vt entia quædam motu carent, ita etiam bona nonnulla: atque hæc fortasse natura sunt præstantissima. Alia verò agibilia quidem, sed agibilia præstantioribus homine. Quia verò agibile bifariàm dicitur, (nam & quorum gratia agimus, & quæ propter illa actione participant, vt sanitas, & diuitiæ, quæque horum gratia fiunt, salubria quæstuariáque inter agibilia connumeramus) patet & felicitatem inter agibilia homini præstantissimum dicendum esse.

B C D

CAPVT VIII.

De summo bono, aduersus eos qui in idea id constituebant.

ITAQVE considerandum quod sit optimum illud, quótque modis dicatur. Id tribus potissimùm opinionibus constat. Omnium enim bonorum excellentissimum inquiunt ipsum bonum. Ipsum autem bonum esse, quod & primum sit, & aliis suæ bonitatis causa, quorum vtrumque ideæ boni competit. Vtrumque dico,

ΚΕΦΑΛ. ζ'.

Εὐδαιμονία τὶ. καὶ ὅτι ἄριστον τῶν αἰρετῶν.

ΠΕπαιδοιμιασμένων ἡμῶν ἐκ τούτων, λέγωμεν ἀρξάμενοι πρῶτον ἀπὸ τῶν πρώτων, ὡς καλῶς εἴρηται, ὅσα φῶς λεγομένων, ζητοῦντες * ὅτι τὸ φῶς βίρξην τί ἐστιν ἡ εὐδαιμονία. ὁμολογεῖται δὴ μέγιστον εἶναι καὶ ἄριστον τῶν ἀγαθῶν τὴν εὐδαιμονίαν. εὐδαιμονίαν δὲ λέγομεν, ὅτι ταὐτὸ ἂν εἴη καὶ βελτίονός τινος ἄλλου τῶν ὄντων εὐδαιμονία, οἷς θεοὶ. τῶν μὲν γὰρ ἄλλων ζώων, ὅσα χείρω τὴν φύσιν τῶν ἀνθρώπων ἐστὶν, οὐθὲν κοινωνεῖ ταύτης τῆς προσηγορίας. οὐ γὰρ ἐστὶν εὐδαίμων ἵππος, οὐδ' ὄρνις, οὐδ' ἰχθὺς, οὐδ' ἄλλο τῶν ὄντων οὐδέν, ὃ μὴ κοινωνίαν τὴν ἐπωνυμίαν ἐν τῇ φύσει μετέχει θείου τινός, ἀλλὰ κατ' ἄλλον τινὰ τῶν ἀγαθῶν μετέχει, τὸ μὲν βέλτιον ζῇ, τὸ δὲ χεῖρον αὐτῶν. ἀλλ' ὅτι ταὐτὸν ἔχει τὸν ἕπτον, ὕστερον ἐπισκεπτέον. νῦν δ' λέγομεν ὅτι τῶν ἀγαθῶν τὰ μὲν ἐστὶν αἰρετὰ, τὰ δ' οὐ πρακτά. ταὐτὸ δ' λέγομεν οὕτω διότι ἔνια τῶν ὄντων οὐθὲν μετέχει κινήσεως· ὥστ' οὐδὲ τῶν ἀγαθῶν. καὶ ταῦτ' ἴσως ἄριστα τὴν φύσιν ἐστίν. ἔνια δ' πρακτὰ μὲν, ἀλλὰ πρακτὰ χρείττοσιν ἡμῶν. ὅπερ δὲ διχῶς λέγεται τὸ πρακτὸν, (καὶ γὰρ ὧν ἕνεκα πράττομεν, καὶ ἃ ταῦτων ἕνεκα μετέχει πράξεως, οἷς καὶ τὴν ὑγίειαν, καὶ τὸν πλοῦτον, τὰ μὲν πρακτῶν, καὶ τὰ ταῦτων πρακτόμενα ἔχειν, τὰ ὑγιεινὰ καὶ τὰ χρηματιστικὰ,) δῆλον ὅτι καὶ τὴν εὐδαιμονίαν τῶν αἱρετῶν πρακτῶν ἄριστον θετέον.

ΚΕΦΑΛ. η'.

Τί τὸ ἄριστον, καὶ πόσαχῶς λέγεται, καὶ ὅτι οὐκ ἰδέα. κἂν εἴ τις ἰδέαν εἶναι συγχωρήσειεν, ἀλλ' οὐδὲν ἧττον ἰδέα εἰς τὰ πρακτὰ συμβάλλεται.

ΣΚεπτέον οὖν πρῶτον τί τὸ ἄριστον, * καὶ λέγεται πόσαχῶς. ἐν τρισὶ δὲ μάλιστα φαίνεται δόξαις εἶναι τοῦτο. φασὶ γὰρ ἄριστον μὲν εἶναι πάντων αὐτὸ τὸ ἀγαθόν. αὐτὸ δ' εἶναι τὸ ἀγαθὸν ᾧ ὑπάρχει, * πρός τε πρῶτον εἶναι τῶν ἀγαθῶν, καὶ πρὸς αἴτιον, τῇ παρουσίᾳ τοῖς ἄλλοις τὸ ἀγαθὸ εἶναι. ταῦτα δ' ὑπάρχει ἀμφότερα τῇ ἰδέᾳ τοῦ ἀγαθοῦ. λέγω δὲ ἀμφότερα,

Nic.l.1.c. 4. Magn.l.1. c 1. Fort ἐπὶ λίγ. vel ὁ γὰρ πῶπ

πότε πρῶτον τ' ἀγαθῶν, & τὸ τοῖς ἄλλοις αἴ-
τιον ἀγαθοῖς, τῇ παρουσίᾳ τοῦ ἀγαθοῖς εἶ). μά-
λιστά τε γὰρ τἀγαθὸν λέγεσθαι κατ' ἐκείνας ἀ-
ληθῶς. καὶ μεταλλὼ γὰρ καὶ ὁμωνυμίαν, τἄλλα
ἀγαθὰ ἐκείνης εἶ), καὶ πρῶτον τῶν ἀγαθῶν.
ἀναιρουμένου γὰρ τοῦ μετεχομένου, ἀναιρεῖσθαι
καὶ τὰ μετέχοντα τὴν ἰδέας, ἃ λέγεται τῷ μετέ-
χειν ἐκείνης. τὸ δὲ πρῶτον, τοῦτον ἔχειν τὸν τόπον
πρὸς τὸ ὕστερον, ὥστε εἶ) αὐτὸ τὸ ἀγαθὸν τὴν
ἰδέαν τοῦ ἀγαθοῦ· καὶ γὰρ χωριστὴν εἶ) τῶν μετεχόν-
των, ὥσπερ & τὰς ἄλλας ἰδέας. ἔστι μὴν οὕτω τὸ
διαπορεῖν πρὸς αὐτὴν τὴν δόξης ἑτέρας τε
διαλεκτικῆς, & τὰς πολλὰ λογικωτέρας ἐξ ἀ-
νάγκης. οἱ γὰρ ἅμα αἱρετικοί τε & κοινοὶ λόγοι,
κατ' οὐδεμίαν εἰσὶν ἄλλην ὑπόθεσιν. εἰ δὲ δεῖ
συντόμως εἰπεῖν πρὸς αὐτῶν, λέγωμεν ὅτι
πρῶτον μὴν τὸ εἶ) * ἰδέας μὴ μόνον ἀγαθοῦ, γρ. ἰδίαν
ἀλλὰ & ἄλλων, λέγεται λογικῶς & κενῶς.
ἐπίσκεπται δὲ πολλοῖς πρὸς αὐτῆς τρόποις, καὶ ἐν In Meta-
τοῖς ἐξωτερικοῖς λόγοις, * καὶ ἐν τοῖς περὶ φιλοσο- physi mul-
φίας. ἔπειτ' εἰ & ὅτι μάλιστ' εἰσὶν αἱ ἰδέαι, καὶ tis locis.
ἀγαθοῦ ἰδέα, μήποτ' οὐδὲ χρήσιμος πρὸς
ζωὴν ἀγαθήν, οὐδὲ πρὸς τὰς πραξεῖς. πολ-
λαχῶς γὰρ λέγεται καὶ ἰσαχῶς τὸ ὄντι ἀγαθόν. τό,
τε γὰρ ὄν (ὥσπερ ἐν ἀρχαῖς διῄρηται) σημαίνει τὸ
μὲν τί ἐστι, τὸ δὲ ποιόν, τὸ δὲ ποσόν, τὸ δὲ πότε· &
πρὸς τούτοις, τὸ μὲν ἐν ᾧ κινεῖσθαι, τὸ δὲ ἐν ᾧ κινεῖν.
& τὸ ἀγαθὸν ἐν ἑκάστῃ τῶν κατηγοριῶν ἐστι τούτων·
ἐν οὐσίᾳ μὲν ὁ νοῦς καὶ ὁ θεός· ἐν δὲ τῷ ποιῷ, τὸ
δίκαιον· ἐν δὲ τῷ ποσῷ, τὸ μέτριον· ἐν δὲ τῷ
πότε, ὁ καιρός· τὸ δὲ διδάσκειν καὶ τὸ διδασκόμε-
νον, πρὸς κίνησιν. ὥσπερ οὕτω καὶ τὸ ὂν ἓν μέν ἐστι
πρὸς τὰ εἰρημένα, ὅτως οὐδὲ τὸ ἀγαθὸν, οὐδὲ
διαπορήσειν ἐστὶ μία οὔτε τῶν ὄντος, ὅτε τῶν ἀγα-
θοῦ. ἀλλ' οὐδὲ τὰ ὁμωνύμως λεγόμενα ἀ-
γαθὰ, μιᾶς ἐστι θεωρῆσαι, οἷον τὸν καιρὸν ἢ τὸ μέ-
τριον, ἀλλ' ἕτερα ἕτερον καιρὸν θεωρεῖ, καὶ ἕτε-
ρα ἕτερον μέτριον· οἷον πρὸς ἔδεσμα μέν, τὸν καιρὸν
& τὸ μέτριον ἰατρικὴ καὶ γυμναστική. περὶ δὲ τὰς
πολεμικὰς πράξεις, στρατηγία. & ὅτως ἕτερα
περὶ ἕτερα πρᾶξιν. ὥστε * κωλύει ἂν δέ τε τὸ Meliùs κω-
ἀγαθὸν θεωρῆσαι μιᾶς· ἔτι ἐν ὅσοις ὑπάρχει λῦ
τὸ πρότερον καὶ ὕστερον, οὐκ ἔστι κοινόν τι παρὰ
ταῦτα, καὶ τοῦτο χωριστόν. εἴη γὰρ ἄν τι τοῦ πρώτου
πρότερον. πρότερον γὰρ τὸ κοινὸν καὶ χωριστόν,
ἀφαιρουμένου τοῦ κοινοῦ, αἴρεσθαι τὸ
πρῶτον· οἷον εἰ τὸ διπλάσιον πρῶτον τῶν πολ-
λαπλασίων, οὐκ ἐνδέχεται τὸ πολλαπλάσιον
τὸ κοινῇ κατηγορούμενον εἶ) χωριστόν. ἔσται γὰρ
τοῦ διπλασίου πρότερον, εἰ συμβαίνει τὸ κοινὸν, εἶ) τῶν ἰδίων, οἷον εἰ χωριστὸν ποιήσει τι τὸ κοινόν.

A & primum esse, & causam bonorum, quibus adfuerit. Iuxta hanc enim bona maximè dici, vt quæ participatione similitudinéque huius primi boni, re vera bona & ipsa existant. Sublata enim idea, participantia quoque auferri: quippe quæ ex eius participatione nomen boni sortiuntur. Primũ autem eum habere modum ad posterius, vt bonum ipsum boni idea sit, quæ, vt reliquæ, à participantibus separatur. Verum huius opinionis consideratio alterius exercitationis est, & logicæ magis. Refellentes enim communésq; rationes nulla alia scientia subsistunt. Porrò si breuiter hæc dicere conuenit, pronuntiamus primum, ideas, non boni solum, sed cuiuscumq; alterius, inutiliter contentioséque affirmari. Plurimi autem modi sunt, tum peruagatarum, populariumque, tum philosophicarum rationũ, quibus hæc inquisitio fieri solet. Deinde si maximè ideas atque boni ideas concesserint, nihil tamen id vel ad vitam honestam, vel actiones contulerit. Quot modis enim ens, tot & bonum dicitur. quemadmodũ enim ens, vt alibi quoq; B ostensum, significat quid sit res, aut qualis, C nonnunquã quanta, aut quãdo: & præterea in eo ponatur interdũ quod moueatur, aliquãdo verò quod moueat: Sic & bonum in singulis his ordinibus cõspicitur: Substãtia enim mentẽ, & Deũ, qualitas iustum, quãtitas mediocre, quãdo tẽpus & opportunitatẽ, motus docentẽ doctumque complectitur. Ergo vt ens non vnum est in prædictis consideratum, & ita nec bonum, & proinde neq; vna est sciẽtia entis, & boni. Sed & nec conformia inter sese ad eandem considerationem pertinent, vt tempus & D mediocritas. Sed alia aliud tempus, alia aliam mediocritatem spectant. Vt opportunitas, mediocritasque, in alimento, quas medicina & Gymnastice: circa actiones verò bellicas, ars militaris: & sic alia de aliis tradit, docétque. Multò itaque minùs, ipsum bonum vna aliqua scientia comprehendi queat. Præterea in quibus prius & posterius fuerit, eis communem quandam ideam, & separabilem nequeas constituere. Sic enim sit aliquid primo prius: prius enim & commune, & E separabile est, eò quòd ablato communi, necesse sit & primum tolli: vt si duplum multiplicium primum est, non licet multiplex communiter prædicatum separari, quippe quod duplo prius est, siquidem ideam communem esse contendas: perinde enim fiat ac si commune illud separabile reddas.

Nam si iustitia bona est, & fortitudo erit. Præterea considerandum quidnam vocent ipsum bonum. Ipsum quidem adiectum eò videtur, vt communem rationem intelligas, quę quid aliud est quàm æternum & inseparabile? Vtrùm album diebus multis nihilo magis album est quàm quod vno? Quapropter commune bonum idem cum idea censeri non debet; omnibus enim inest commune. Rursum verò ostendendum quonam pacto impræsentiarum bonum demonstret. Nunc equidem confessa bona demonstrat, ex iis penes quæ bona residere in confesso est. Ex numeris, quòd iustitia, & sanitas bonum. Ordines enim, & numeri sunt, vt numeris vnitatibusq; inesse bonũ affirmetur, cùm vnum ipsum bonum sit. Verùm ex confessis, vt sanitate, robore, modestia, adstruere oportet, in immobilibus magis honestum esse: (omnia enim hæc, ordo quidam, & quies:) quod si sic habet, alia vtique magis bona sunt: quippe quæ hęc intra sese complectantur. Verùm haud germana demonstratione probatur, vnum esse ipsum bonum, quod numeri concupiscant. Non enim appetere manifestè dicuntur, sed simpliciter admodum concupiscentiam etiam dicunt, quam quo pacto quis tribuat vitæ expertibus: Itaque operæpretium est, circa hæc nonnihil occupari, neque committere, vt citra rationem transmittantur, quæ etiam ratione adhibita difficulter persuadeantur, vt affirmare omnia entia bonum aliquid appetere. Verumid quidem. Vnumquodque enim proprium bonum expetit, oculus visum, corpus sanitatem, sic etiam reliqua. Verùm non esse ipsum bonum, eiusmodi dubitationes habet, & politicæ inutile esse. Proprium enim bonum videtur, quemadmodum & in aliis, vt Gymnasticæ bona habitudo. Præterea etiam quod in ratione descriptum. Aut enim nulli boni species, aut omnibus ex æquo vtilis est. Porrò non agibile similiter, neque commune bonum, neque ipsum bonum est. Si namque mediocri bono insit, nihil operabitur. Neque enim quomodocumque medicina in quolibet operabitur, sed vt sanitas acquiratur: similiter & reliquæ artes singulæ. Verùm quot modis dicatur bonum, & quod in eo sit pulchrum, quod agibile, illud verò non agibile, eiusmodi autem bonum est id cuius gratia, ex immobilibus autem non liquebit, quòd neque commune, neque ipsum bonum, quod quæritur, idea boni existat. Illud enim immobile est, non agibile: hoc verò mobile sed nihilo tamen magis agibile. Id autem cuius gratia, finis est præstantissimus, primumque omnium, tum causa inferiorum.

A Εἰ γὰρ ἔστι δικαιοσύνη ἀγαθόν, καὶ ἡ ἀνδρία. ἔτι τίνων φασὶν αὐτὸ εἶναι ἀγαθόν. Τὸ οὖν αὐτό, τοιοῦτόν τι τοῖς τὸν λόγον τὸν κοινόν. τοῦτο δὲ πῶς ἂν εἴη, πλεῖω ὅτι ἀΐδιον καὶ χωριστόν; ἀλλ' οὐδὲν μᾶλλον λευκὸν τὸ πολλὰς ἡμέρας λευκὸν τῆς μιᾶς ἡμέρας. ὥστε οὐδὲ δὴ τὸ κοινὸν ἀγαθὸν ταὐτὸ τῇ ἰδέᾳ· πᾶσι γὰρ ἐνυπάρχει κοινόν. ἀνάπαλιν δὲ καὶ σκεπτέον, πῶς νῦν *δείκνυσι τὸ ἀγαθόν αὐτό. νυνὶ μὲν γὰρ ἐκ τῶν ὁμολογουμένων ἔχειν τὸ ἀγαθόν, ἐξ Syl. δεικνύουσιν ἐκείνων τὰ ὁμολογούμενα εἶναι ἀγαθὰ δεικνύουσιν. ἔξ ἀριθμῶν, ὅτι ἡ δικαιοσύνη καὶ ἡ ὑγίεια ἀγαθόν. Τάξις γὰρ καὶ ἀριθμοί, ὡς τοῖς ἀριθμοῖς καὶ ταῖς μονάσιν ἀγαθὸν ἐνυπάρχον, ἀφ' οὗ εἶναι τὸ ἓν αὐτὸ ἀγαθόν. δῆλον δ' ἐκ τῶν ὁμολογουμένων, οἷς ὑγιείας, ἰσχύος, σωφροσύνης, ὅτι ἐν τοῖς ἀκινήτοις μᾶλλον τὸ καλόν. πομπὴ γὰρ παιδεταξίς καὶ πρεμία· εἰ ἄρα, ἐκεῖνα μᾶλλον· ἐκείνοις γὰρ ἐνυπάρχει αὐτὰ μᾶλλον. ἐπάγωλος δὲ καὶ ἡ ἀπόδειξις, ὅτι τὸ ἓν αὐτὸ ἀγαθόν, ὅτι οἱ ἀριθμοὶ ἐφίενται· οὔτε γὰρ ὡς ἐφίενται, λέγονται φανερῶς, ἀλλὰ λίαν ἁπλῶς τότε φασὶ καὶ ὄρεξιν εἶναι, πῶς ἂν τις ἐνυπάρχοι ἐν οἷς ζωὴ μὴ ἐνυπάρχῃ; δεῖ δὲ περὶ τούτου διαγραμματεύσασθαι, καὶ μὴ ἀξιοῦν *μηδὲν ἀλόγως, ἃ καὶ μετὰ λόγου Fort. μεπιστεύσαι εὐ ῥᾴδιον, τό, τε φαίνεσθαι πομπὴ τὰ ὄντα ἐφίεσθαι ἑνὸς ἑνὸς ἀγαθοῦ, ὄν ἀληθές. ἕκαστον γὰρ ἰδίου ἀγαθοῦ ὀρέγεται· ὀφθαλμὸς *ὄντος, σῶμα ὑγιείας, οὕτως ἄλλου. ὅτι μὲν Interpr. ὄψεως vel ὄσεως. οὖν οὐκ ἔστιν αὐτό τι ἀγαθόν, ἔχ' ἀπορίας ἴσως αὐτός, καὶ ὅτι ὃ χρήσιμον τῇ πολιτικῇ, ἀλλ' ἴδιόν τι ἀγαθόν, ὥσπερ καὶ ταῖς ἄλλαις· οἷς γυμναστικῇ εὐεξία. ἔτι καὶ ὃ ἐν τῷ λόγῳ γεγραμμένον· ἢ γὰρ οὐδεμιᾷ χρήσιμον αὐτὸ ὃ τοῦ ἀγαθοῦ εἶδος, ἢ πάσαις ὁμοίως. ἔτι οὐ πρακτόν. ὁμοίως δ' οὐδὲ τὸ κοινὸν ἀγαθόν, οὔτε αὐτὸ ἀγαθόν ἐστι· καὶ γὰρ ἂν μικρῷ ὑπάρξῃ ἀγαθῷ, οὔτε πρακτόν. οὐ γὰρ ὅπως ὑπάρξῃ ὃ ὁτῳοῦν ὑπάρχον, ἰατρικὴ πραγματεύεται, ἀλλ' ὅπως ὑγίεια· ὁμοίως δ' καὶ τῶν ἄλλων τεχνῶν ἑκάστη· ἀλλὰ ποσαχῶς ὃ ἀγαθόν· καὶ ἔστι τι αὐτῶν καλόν, καὶ ὃ μὲν πρακτόν, ὃ δ' οὐ πρακτόν. ὃ δ' οὐδέτερον ἀγαθόν, ὃ ἕνεκα. οὐκ ἔστι δ' ὃ ἐν τοῖς ἀκινήτοις φανερόν, ὅτι οὐδὲ ἡ ἰδέα τἀγαθοῦ ὃ ζητούμενον αὐτὸ τὸ ἀγαθόν ἐστιν, ἤτε τὸ κοινόν. τὸ μὲν γὰρ ἀκίνητον καὶ οὐ πρακτόν, τὸ δὲ κινητὸν μέν, ἀλλ' οὐ πρακτόν. τὸ δ' οὗ ἕνεκα, ὡς τέλος ἄριστον καὶ αἴτιον τοῦ ὑφ' αὐτό, καὶ πρῶτον πάντων.

ὥστε τούτων δὴ εἴη αὐτὸ ἀγαθὸν τὸ τέλος τῶν A αἰθρώπῳ πρακτῶν. τοῦτο δ' ἐστὶ τὸ ὑπὸ τὴν ἀρχιτεκτονικὴν πασῶν. αὕτη δ' ἐστὶ πολιτικὴ καὶ οἰκονομικὴ καὶ φρόνησις. ἀφορίσθω δ' αὖθις καὶ ἐξ ἀρχῆς πρὸς τὰς ἄλλας, τίνα τυγχάνουσιν ὄντα. πρὸς δὲ ἀλλήλας εἴρηται ἀφορίσθω, ὕστερον λεκτέον. ὅτι δ' αἴτιον τὸ τέλος τοῖς ὑφ' αὑτό, δηλοῖ ἡ διδασκαλία. ὁρισάμενοι γὰρ τὸ τέλος, τἄλλα διηνύσαμεν, ὅτι ἕκαστον αὐτῶν ἀγαθόν. αἴτιον γὰρ τοῦ ἕνεκα. οἷ' ὅπερ τοῦ ὑγιαίνειν τοδί, δώσει τι τόδε B εἶναι) τὸ συμφέρον πρὸς αὐτό. τὸ δ' ὑγιαίνειν τῆς ὑγιείας αἴτιον ὡς κτητόν, καὶ τότε τοῦ ἄλλου τὸ ἀγαθὸν εἶναι) τινὶ ὑγιάζειν. ἔτι δὲ δηλοῦσιν οὐδ' ὅτι ἀγαθὸν ἡ ὑγίεια, δῶ μὴ * σοφιστὴς, ἢ Meliùs σοφ. ἢ, ὃ γε μὴ ἰατρός (ὅτου γὰρ τοῖς ἀπλουστέροις λόγοις ὁρίζονται) ὥσπερ οὐδ' * ἄλλῳ ἀρχὴν δώσει- γρ. ἄλλων μίαν. τὸ δ' ὡς τέλος ἀγαθὸν ἀνθρώπῳ, καὶ τὸ ἄριστον τῶν πρακτῶν, σκεπτέον ποσαχῶς τὸ ἄριστον πρᾶττων, ὅπερ τοῦτο ἄριστον, μὴ ταῦτα ἄλλῳ λαβοῦσιν ἀρχήν. C

Quocirca rerum homini agibilium ipsum bonum finis, subiectus scilicet omnium rectrici, politiæ, œconomicæ, prudentiçque. Qui habitus ab aliis quidem differunt, eò quòd eiusmodi sunt: verùm à se inuicem quomodo distinguantur, post explicabitur. Cæterùm finem causam inferioribus esse, ostendit ratio, qua finem definientes, reliqua eò bona demonstramus, quòd finis causa existant, velut sanum vt sit corpus, quia causa est aliqua, ea vtique ad ipsum confert. Porrò sanum esse tanquam causa mouens sanitatis est, quæque, alij bono sanitas sit, facit. Præterea neque hoc monstratur, sanitatem bonam esse scilicet, nisi sophista, aut non medicus est is qui ea de re disputat. Hi enim in aliena area sese iactando cauillantur. Neque vllius artis principium monstratur. Id verò, quod homini, vt finis, bonum est, cùm omnium, quæ quidem possunt ab homine fieri, sit præstantissimum, videndum præstantissimum quoties dicatur: siquidem hoc præstantissimum est, initium disputationis aliud sumentibus erit. C

ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΟΥΣ ΗΘΙΚΩΝ ΕΥδημίων τὸ Β.

ARISTOTELIS ETHICORVM EVDEMIORVM, LIBER SECVNDVS.

ΚΕΦΑΛ. α.

CAPVT I.

Ὅτι τὸ ἄριστον καὶ ἡ εὐδαιμονία, ζωῆς τελείας ἐνέργεια καὶ ἀρετὴ τελεία.

Felicitatem, atque summum bonum, in vita perfectæ functionibus & actionibus virtuti consentaneis esse sitam. D

ΜΕΤΑ ταῦτα ἄλλῳ λαβοῦσιν ἀρχὴν, περὶ τῶν ἑπομένων λεκτέον. πότερα δὴ τὰ ἀγαθά, ἢ ἐκτὸς, ἢ ἐν ψυχῇ· καὶ τούτων αἱρετώτερα τὰ ἐν τῇ ψυχῇ, καθάπερ ἀφορίζομεθα καὶ ἐν τοῖς ἐξωτερικοῖς λόγοις. * φρόνησις γὰρ καὶ ἀρετὴ Magn.l.1. c. 3. καὶ ἡδονὴ, ἐν ψυχῇ· ὧν ἔνια ἢ πάντα τέλος εἶναι δοκεῖ πᾶσι. τῶν δὲ ἐν ψυχῇ, τὰ μὲν ἕξεις ἢ δυνάμεις εἰσὶ, τὰ δ' ἐνέργειαι καὶ κινήσεις. ταῦτα Nic.l.2.c. 4.&5. δ' ἔστω ἐπωνύμως, καὶ περὶ ἀρετῆς, ὅτι ἐστὶν ἢ βελτίστη διάθεσις, ἢ ἕξις ἢ δυνάμεις ἑκάστων ὅσων ἐστὶ χρῆσις ἢ ἔργον. δῆλον δ' ἐκ τῆς ἐπαγωγῆς. ὅτι πάντων γὰρ οὕτω τιθεμένων· οἷ ἱματίου ἀρετή ἐστι καὶ ἔργον τι καὶ χρῆσις, καὶ ἡ βελτίστη ἕξις τοῦ ἱματίου ἀρετή ἐστιν· ὁμοίως δὲ καὶ τοῦ πλοίου καὶ οἰκίας καὶ τῶν ἄλλων· ὥστε καὶ ψυχῆς. ἔστι γάρ τι ἔργον αὐτῆς· καὶ τῆς βελτίονος δὴ ἕξεως ἔστω βέλτιον τὸ ἔργον.

POst hæc autem in sequentibus aliud principium constituendum. Omnia enim bona aut extra nos sunt, aut in animo posita sunt: præstantiora autem animi bona, quemadmodum & peruulgata oratione distinguimus. Prudentia enim, virtus, & voluptas, in animo sunt, quorum aut nonnulla, aut omnia fines omnibus esse videntur. Animi autem bona alia habitus & potentiæ sunt, alia operationes & motus. Quibus ita positis, & de virtute, fateamur præstantissimam dispositionem esse, aut habitum, aut potentiam singulorum, quorum vsus aliquis, opúsue extiterit. Id inductione manifestum fiat. Quemadmodum enim vesti & opus aliquod, & vsum assignamus, præstantissimúmque eius habitum virtutem dicimus: sic & de animo sentiendum. Est enim aliquod eius opus, præstantioriſque habitus præstantius opus;

& vt ſeſe habitus ad inuicem, ita actiones ab ipſis profectę habent, ac opus vniuſcuiuſque finis. Vnde manifeſtum eſt, opus habitu pręſtare: finis enim, quà finis, vtique excellentiſſimus eſt, quando & ſuprà conceſſum eſt, finem, & vltimum, & optimum eſſe, vt pote cuius gratia cuncta fiant. Patet igitur, opus, habitum diſpoſitionémque excellere. Verùm opus bifariàm dicitur. In alijs enim ab vſu diuerſum eſt, vt ędificatorię, domus, non ędificatio; medicinę, ſanitas, non ſanatio, neque medicatio. In alijs verò vſus opúſque non diſtant; vt viſus viſio, mathematicęque ſcientię ſpeculatio. Quocirca neceſſum, quorum opus in vſu conſiſtat, vſum habitu præſtare. His ita determinatis, dicimus, opus negotij, etiam virtutis opus eſſe, verùm non eodem pacto, vt ſutorię ſutioniſque calceus. Et ſiquidem ſutoriæ, bonique ſutoris virtus eſt alia, opus erit ipſius bonus accommodatúſque calceus: eodem modo & in reliquis. Nam & animę opus eſt, vitam rebus inferre, eius verò vſus, vigilia: quandoquidem ſomnus, deſidia quędam eſt & quies. Quapropter cùm opus vnum atque idem ſit neceſſario, animæ virtutiſque opus fuerit, vita compoſita, & honeſta; id verò bonum auguſtius, quod felicitatem ſuprà vocauimus: erat enim ea præſtantiſſima nobis. Porro fines in animo conſtituti, bona excellentiſſima ſunt. Ipſe verò habitus, & actus, quia eſt melior diſpoſitione, operatio erit, & optimi habitus optima etiam operatio. Virtus autem, optimus habitus eſt: quocirca operatio à virtute, ſiue anima profecta, præſtantiſſimum bonum eſt. Cúmque felicitatem præſtantiſſimum illud eſſe conſtet, erit ea animę excellentis operatio. Hæc igitur perfectum quippiam eſt, vita verò & perfecta, & imperfecta, ſimiliter & virtus: quippe quod alia integra ſit, totáque, alia verò particula tantùm. Vnde & imperfectorum quoque imperfecta operatio eſt. Quo oſtenditur, Felicitatem eſſe vitæ perfectæ, & ſecundùm perfectam virtutem, operationem. Atque hac in definitione genus rectè conſtitutum eſſe, teſtatur communis omnium conſenſus, qui bene agere, benéque viuere, idem quod felicem beatúmq; eſſe exiſtimãt: quotũ vnũ quodque vſus eſt, & operatio, vitáque, & actio: actiua enim vita vſibus etiam comparata eſt. Nam faber fræna conficit, equiti etiam vſui futura. Tum etiam quòd nec die tantùm vna, nec puerili, neq; omni ætate felicitatẽ conſtare poſſe dicimus. Quocirca friuola eſt Solonis ſententia negãtis, viuum vllum beatũ eſſe, niſi vbi finẽ attigerit.

A καὶ ὡς ἔχουσιν αἱ ἕξεις πρὸς ἀλλήλας, ὅτω καὶ τὰ ἔργα τὰ ἀπὸ τούτων πρὸς ἄλληλα ἐχέτω, ⁊ τέλος ἑκάστου τὸ ἔργον. Φανερὸν τοίνυν ἐκ τούτων ὅτι βέλτιον τὸ ἔργον τῆς ἕξεως. τὸ γὰρ τέλος, ἄριστον ὡς τέλος. ὑπάρχει γὰρ τέλος τὸ βέλτιστον καὶ τὸ ἔσχατον, ὃ ἕνεκα τἆλλα πάντα. ὅτι μὲν τοίνυν τὸ ἔργον βέλτιον τῆς ἕξεως καὶ τῆς διαθέσεως, δῆλον. ἄλλα δ' ἔργον λέγεται διχῶς. τῶν μὲν γάρ ἐστιν ἕτερόν τι τὸ ἔργον παρὰ τὴν χρῆσιν· οἷ⁊ οἰκοδομικῆς οἰκία, ἀλλ' οὐκ οἰκοδόμησις· καὶ ἰατρικῆς ὑγίεια, ἀλλ' οὐχ ὑγίασις, οὐδ' ἴασις. τῶν δ', ἡ χρῆσις ἔργον· οἷ⁊ ὄψεως ὅρασις, ⁊ μαθηματικῆς θεωρήσεις θεωρία. ὥστε διδάσκει ὧν ἔργον ἡ χρῆσις, τὴν χρῆσιν βέλτιον εἶ⁊ τῆς ἕξεως. τούτων δ' τῶν τρόπων διωρισμένων, λέγομεν ὅτι * τὸ ἔργον τοῦ σχήματος καὶ τῆς ἀρετῆς, ἀλλ' οὐχ ὡσαύτως· οἷ⁊ σκυτοτομικῆς ⁊ σκυτεύσεως ὑπόδημα. εἰ δή ἐστιν ἀρετὴ σκυτικῆς καὶ σανδαλίου σκυτικῶς, τὸ ἔργον ἐστὶ σανδαλίου ὑπόδημα. τὸν αὐτὸν δὲ τρόπον ⁊ ὅτι τῶν ἄλλων, ὅτι ἔστι ψυχῆς ἔργον τὸ ζῆν ποιεῖν, τοῦτο δὲ χρῆσις καὶ ἐγρήγορσις. ὁ γὰρ ὕπνος ἀργία ἐστὶ καὶ ἡσυχία. ὥστε ἐπεὶ τὸ ἔργον διάσκει ἓν καὶ ταὐτὸ εἶ⁊ τῆς ψυχῆς, καὶ τῆς ἀρετῆς ἔργον δύ' εἶναι ζωὴ σπουδαία. * τοῦτ' ἄρ' ἐστὶ τὸ πλέον ἀγαθὸν, ὅ- περ ἐῶ ἡ εὐδαιμονία. δῆλον δὲ ⁊ τῶν ἐναντίων. ἐῶ μὲν γὰρ εἶναι εὐδαιμονία τὸ ἄριστον· τὰ δὲ τέλη ἐν ψυχῇ, καὶ τὰ ἄριστα τῶν ἀγαθῶν. αὐτὴ δὲ ἐστὶν ἕξις * ἢ ἐνέργεια, ἐπεὶ βέλτιον ἐστὶ καὶ ἐνέργεια τῆς διαθέσεως, ⁊ τῆς βελτίστης ἕξεως ἡ βελτίστη ἐνέργεια· ἐστὶ δ' ἀρετὴ βελτίστη ἕξις. καὶ ἡ ἐκ τῆς ἀρετῆς ἐνέργεια ἐστὶ τῆς ψυχῆς, ἄριστον εἶ⁊· ἐῶ δ' ⁊ ἐστὶν εὐδαιμονία ψυχῆς ἀγαθῆς ἐνέργεια. ἐπεὶ δὲ ἐῶ ἡ εὐδαιμονία τέλειόν τι, καὶ ἔστι ζωὴ καὶ τελεία καὶ ἀτελής, ⁊ ἀρετὴ ὡσαύτως, (ἡ μὲν γὰρ ὅλη, ἡ δὲ μόριον, ἡ δὲ τῶν ἀτελῶν ἐνέργεια ἀτελής,) εἴη δὰν εὐδαιμονία ζωῆς τελείας ἐνέργεια κατ' ἀρετὴν τελείαν. ὅτι δὲ τὸ γλίσχρος ⁊ τὸν ὅρον αὐτῆς λέγομεν καλῶς, μαρτύρια τὰ δοκοῦντα πᾶσιν ἡμῖν. τό, τε γὰρ εὖ πράττειν καὶ τὸ εὖ ζῆν, τὸ αὐτὸ τῷ εὐδαιμονεῖν· ὧν ἕκαστον χρῆσίς ἐστι καὶ ἐνέργεια, καὶ ἡ ζωὴ ⁊ ἡ πρᾶξις. ⁊ γὰρ ἡ πρακτικὴ χρηστική ἐστιν. ὁ μὲν γὰρ χαλκεὺς ποιεῖ χαλινὸν, χρῆται δ' ὁ ἱππικός· ⁊ τὸ μήτε μίαν ἡμέραν εἶ⁊ εὐδαίμονα, μήτε παῖδα, μήθ' ἡλικίαν παντὸν. διὸ καὶ τὸ Σόλωνος ἔχει καλῶς, τὸ μὴ ζῶντ' εὐδαιμονίζειν, ἀλλ' ὅταν λάβῃ τέλος.

a. καὶ ἐνέργ. vide Magn. l. 1. c. 3.

Interpr. aliter.

Nic. l. 1. c. 11.

οὐδὲν γὰρ ἀτελὲς εὐδαιμον. ὁ γὰρ ὅλον. ἔτι δ' οἱ ἔπαινοι τῆς ἀρετῆς, διὰ τὰ ἔργα ἢ τὰ ἐγκώμια τῶν ἔργων. καὶ τεθριωμένων τὰν οἱ νικῆντες, ἀλλ' οὐχ οἱ δυνάμενοι νικᾶν, μὴ νικῆντες δέ· ἢ ὁ κείνων ἐκ τῶν ἔργων ὁποῖός τίς ἐστιν. ἔτι διατί δὲ εὐδαιμονία οὐκ ἐπαινεῖται; ὅτι διὰ ταύτων τἆλλα, ἢ πρὸς εἰς ταύτων ἀναφέρεται, ἢ πρὸς μέρεια εἰς αὐτῆς. διὸ ἕτερον εὐδαιμονισμὸς, καὶ ἔπαινος, καὶ ἐγκώμιον. ὁ μὲν γὰρ ἐγκώμιον, λόγος τῶν καθ' ἕκαστον ἔργων· ὁ δ' ἔπαινος, τοιοῦτον εἰς καθόλου· ὁ δ' εὐδαιμονισμὸς, τέλος. καὶ ὁ ἀποροῦμενον δ' ἐνίοτε δῆλον ἐκ τούτων. διὰ τί ποτ' οὐδὲν βελτίοις οἱ ἀσπουδαῖοι τῶν φαύλων ὁ ἥμισυ τοῦ βίου. ὅμοιοι γὰρ καθεύδοντες πολῖται. αἴτιον δ', ὅτι ἀργία ψυχῆς ὁ ὕπνος· ἀλλ' οὐκ ἐνέργεια. διὸ ἐν ἄλλο εἴ τι μόριόν ἐστι ψυχῆς, οἷς ὁ θρεπτικὸν, ἡ τούτου ἀρετὴ οὐκ ἔστι μόριον τῆς ὅλης ἀρετῆς, ὥσπερ οὐδ' ἡ τοῦ σώματος. ἐν μὲν γὰρ ὕπνῳ μᾶλλον ἐνεργεῖ ὁ θρεπτικὸν. ὁ δ' αἰσθητικὸν καὶ ὀρεκτικὸν ἀτελῶς ἐν τῷ ὕπνῳ. ὅσον δὲ * τοῦ μὴ κινδυνεύειν μετέχουσι, καὶ αἱ φαντασίαι βελτίους αἱ τῶν ἀσπουδαίων, ἐὰν μὴ διὰ νόσον ἢ πήρωσιν· μὴ τοίνυν τοῦτο τὸν ψυχῆς θεωρητέον· ἡ γὰρ ἀρετὴ ψυχῆς, οὐ κατὰ συμβεβηκός. ἐπεὶ δ' ἀνθρωπίνῳ ἀρετὴν ζητοῦμεν, ὑποκείσθω δύο μέρη ψυχῆς τὰ λόγου μετέχοντα· ἐν τὸν αὐτὸν δὲ τρόπον μετέχειν λόγου ἄμφω, ἀλλὰ ὁ μὲν τῷ ὑπακούειν, ὁ δ' ἔχειν τῷ πείθεσθαι καὶ ἀνεύθυνον πεφυκέναι· εἰ δέ τι ἔστιν ἕτερος ἄλογον, ἀφείσθω τοῦτο ὁ μόριον. διαφέρει δ' οὐδὲν ὅτ' εἰ μεμιγμένη ἡ ψυχὴ, ὅτ' εἰ ἀμερής· (ἔχει μὲν δυνάμεις διαφόρους ἢ ταὶ εἰρημένας·) ὥσπερ ἐν τῷ καμπύλῳ ὁ κοῖλον ἢ ὁ κυρτὸν ἀδιαχώριστον· καὶ ὁ βοῦ καὶ ὁ λευκόν· καίτοι τὸ εὐθὺ καὶ οὐ λευκὸν, ἀλλὰ κατὰ συμβεβηκὸς, καὶ οὐσία τοῦ αὐτοῦ. ἀφήρηται δ' καὶ εἴ τι ἄλλο ἐστὶ μέρος ψυχῆς, οἷς τὸ φυτικόν. δυνατὸν δ' ψυχῆς, τὰ εἰρημένα μόρια ἰδιαίτερα. διὸ οὐδ' αἱ ἀρεταὶ αἱ τοῦ θρεπτικοῦ καὶ ὀρεκτικοῦ, αὐθεκτοῦ· δεῖ γὰρ εἶναι ἢ αὐθεκτος, λογισμὸν ἔχειν καὶ ἄλογον καὶ πάθος. ἀπορεῖ δ' ὁ λογισμὸς οὐ λογισμοῦ, ἀλλ' ὀρέξεως καὶ παθημάτων· ἀνάγκη ἄρα ταῦτ' ἔχειν τὰ μέρη. καθάπερ ἡ εὐεξία σύγκειται ἐκ τῶν κατ' μόριον ἀρετῶν· οὕτω καὶ ἡ τῆς ψυχῆς ἀρετὴ, ἢ τέλος. ἀρετῆς δὲ εἴδη δύο, ἡ μὲν ἠθικὴ, ἡ δὲ διανοητική. ἐπαινοῦμεν γὰρ οὐ μόνον τοὺς δικαίους, ἀλλὰ καὶ τοὺς σώφρονας καὶ τοὺς σοφούς. ἐπαινετὸν γὰρ ἀεὶ τὸ ἕξις ἡ ἀρετὴ, ἢ τὸ ἔργον. ταῦτα δ' ὅλα ἐνεργεῖ, ἀλλ' εἰσὶν αὐτῶν ἐνέρ-

A Nihil quippe imperfectum felix esse potest, cùm integrum non sit. Deinde laudes virtutis, actionibus earúmque encomijs impenduntur, & coronantur, non qui vincere quidem possint, nec vincant tamen, sed victores. Sed & iudicium, quo qualis quisque sit, constituitur, ex operibus spectat. Præterea, ob id non laudari felicitas solet, quia reliqua vel partes eius existunt, vel per eam fiunt, aut ad ipsam referuntur: quamobrem aliud est ceu beati prædicatio, aliud laus, aliud encomium. Encomium enim oratio est, facta cuiusque singularia exponẽs: laus

B verò vniuersalia celebrans: prædicatio autem finem intendit. Vnde manifestũ redditur, interdum quo de cõtrouertitur, quare media vitæ parte, boni honestíque prauos nihil antecellant: nihil enim discriminis inter dormientes est. Somnus enim est vitæ otium, non operatio: quapropter nutritiuæ partis virtus, quemadmodum nec corporis pars, totius virtutis nequaquam censeri debet, eo quòd in somno vim suam vberiùs exerat, agátque nutrix facultas, cùm cõtrà sensitiua concupiscénsque dormiẽtibus sint

C imperfectiores, quatenus motu non participant: phantasiæ verò, nisi morbo, aut alio quopiã malo præpeditæ fuerint, sapientum efficaciores. Verùm quia virtus animæ est, non accidentariè, de hac considerandũ deinceps studiosiùs erit. Sunt enim animæ duę partes, quarum vtraq; ratione participat, sed non eodem modo; altera. n. vt imperio, altera verò vt obsequentiæ auscultationique nata: si quid præterea fuerit rationis expers,

D prætermittatur. Neque verò refert, in partésne diuidi anima queat, an nequeat: (sunt enim illi facultates diuersæ, tũ illæ etiã quas memorauimus suprà.) quemadmodũ in curua superficie concauũ conuexúque separari non possunt, itẽ in eadem rectum & album; quanquã rectum est, quod albũ non est, nisi per accidẽs, subsitãtia sit eiusdem licèt; ita si quæ pars animæ præterea adscribitur, omittitur, vt naturale. Humanæ nãq; animæ hæ partes propriæ sunt. quocirca nec nutrix, nec concupiscibilis facultas existimari ho-

E minis propria debet. Ex naturæ enim humanæ cõditione, necessum est, rationẽ, acrerũ agendarũ principiũ, tum operãdi potẽtiam inesse. Porrò quia ratio nõ imperat rationi, sed affectionib⁹ & cupiditati, oportet & has quoq; partes assignari: & quemadmodũ bona habitudo ex singulis corporis virtutibus cõstat, ita & animæ virtus quatenus finis, è singulis cõflatur. Virtutis verò duæ species sunt, moralis alia, alia intellectiua; neque enim iustos tantùm, sed etiam intelligẽtes sapientésque laudamus, quia virtutem, eiúsve opus laudibus celebrari suprà ostendimus; hæ verò, cùm non operentur ipsæ quidem, operationes tamen virtutum existunt,

Nic. I. 1. c. 12.

Mãgn. l. 1. c. 2.

Nic. I. 1. c. vlt.

Lego', πῆ κιν. μετ. vel μὴ mutãdũ in πῆ. In Nic. sic, πλὴν εἴπη κῆ μικρὸν διαφωνῆται ἕτερος τῶν κινήσεων, &c. Interpres longè errat.

Quia verò intellectiuæ partes cum ratione sunt, à parte rationem habente vendicantur, quæ imperium obtinet in anima, nempe quæ ratione participat. Morales verò, irrationalis quidem partis sunt, sed quæ necessariò sequitur dicentem. Neque enim interroganti, cuiusmodi sit moribus aliquis, respondemus; Sapiens, & callidus; at mansuetus, aut confidens. His itaque consequẽs, vt de virtute morali, primùm quid sit, & quæ eius partes, consideretur; ad hæc enim reducũtur ea per quæ fiat. Oportet autem, inquisitionem, quemadmodum in alijs, ita fieri, vt priùs constet quod omnes quærunt, & proinde per ea quæ verè quidem, sed non perspicuè dicuntur, ea quæ & vera sunt, & perspicua, colligere. Perinde enim se hæc vestigatio habet, ac si sanitatem finire, dispositionem corporis optimam instituamus; & Coriscum illum, qui in foro sedet, nigerrimum esse dicamus. Quid enim sit alterutrum horum, ignoramus; proinde quòd quid sit vtrumque cognoscatur, operæpretium est quo pacto habeat, prænouisse. Primùm igitur constituatur, præstantissimam actionem à præstãtissimis virtutibus produci, & in singulis quid optimum sit, efficere, idque ab vniuscuiusque virtute. Vt è laboribus cõmodis, nutrimentóque idoneo, bona habitudo oritur, ex habitudine verò optima, optima etiam elaborãt homines. Deinde omnem dispositionẽ ex ijsdem hoc vel illo pacto illatis, nasci & corrumpi, velut sanitas ex laboribus, alimẽto, & temporibus; quæ inductione patent. Proinde & virtus, nascens à moribus animæ præstantissimis, & vnde animæ affectiones, operáque præstantissima proueniũt, ab ijsdem aliquo modo fit, & læditur; ad ea verò vsus ipsius, à quibus augetur, & labefactatur, circa quę & rectissimè vitam disponit. Cæterùm circa iucunda tristiáque virtutem versari, argumento sunt punitiones, quæ vt medicationis vice per contraria vsurpentur in alijs, ita per hæc quoque fiunt.

A ἁλλ. ἐπεὶ δ' αἱ διανοητικαὶ μετὰ λόγου, αἱ δὲ θικαὶ ἄλογοι εἰσίν, ὁ ἐπιτακτικὸν ἔστι τῆς ψυχῆς ἢ λόγον ἔχ· αἱ δ' ἠθικαὶ, τὸ ἀλόγου μὲν, ἀκολουθητικὸν δὲ κατὰ φύσιν τοῦ λέγοντι. οὐ γὰρ λέγομεν ποῖος τις ὁ ἦθος, ὅτι σοφὸς ἢ δεινός, ἀλλ' ὅτι σωφρων ἢ θρασύς. μετὰ ταῦτα σκεπτέον πρῶτον περὶ ἀρετῆς ἠθικῆς τί ἐστι, καὶ ποῖα μέρια αὐτῆς. εἰς τοῦτο γὰρ ἀνήκειν, καὶ γὰρ διὰ πάντων. δεῖ δὴ ζητεῖν ὥσπερ οὖν τοῖς ἄλλοις ἔχοντες τί ζητοῦσι πρῶτες. ὥστε δεῖ

B διὰ τῶν ἀληθῶς μὲν λεγομένων, οὐ φαύλως δὲ, πειρᾶσθαι λαβεῖν καὶ ὅ ἀληθῶς καὶ φαῦλος. τοιοῦτος γὰρ ὁμοίως ἔχομεν, ὥσπερ αὖ εἰ καὶ ὑγίεια, ὅτι ἡ ἀρίστη διάθεσις τοῦ σώματος, καὶ Κορίσκος ὁ ἐν τῇ ἀγορᾷ μελάντατος. τὴν μὲν γὰρ ἐκάτερον τούτων, οὐκ ἴσμεν· τὸ δὲ εἰδέναι τί ἑκάτερον αὐτῶν, τὸ ἔργου ὅ οὕτως ἔχειν. ὑποκείσθω δὴ πρῶτον ἡ βελτίστη διάθεσις ὑπὸ τῶν βελτίστων γίγνεσθαι, καὶ πρᾶτ- Nic.l.2.c.
τεσθαι ἄριστα περὶ ἕκαστον ἀπὸ τῆς ἑκάστου ἀ- 2.
C ρετῆς. οἷς πόνοι τε ἄριστοι καὶ ἕνεκα, ἀφ' ὧν γὰρ Magn.l.1.
δύεξία, καὶ ἀπὸ τῆς εὐεξίας πονοῦσιν ἄριστα. ἔτι c.5.
πᾶσιν διάθεσιν ὑπὸ τῶν αὐτῶν γίγνεσθαι καὶ φθείρεσθαι πως προσφερομένων, ὥσπερ ὑ- Magn. l.
γίεια ὑπὸ ἕνεκα καὶ πόνων καὶ ὥρας. ταῦτα δὲ 1.c.5.
δῆλα ἐκ τῆς ἐπαγωγῆς. καὶ ἡ ἀρετὴ ἄρα περὶ τοιαύτη διάθεσίς ἐστιν, ἡ γίνεται τε ὑπὸ τῶν ἀρίστων πρὸς ψυχὴν κινήσεων, καὶ ἀφ' ἧς πράττεται τὰ ἄριστα τῆς ψυχῆς ἔργα καὶ πάθη, καὶ ὑπὸ τῶν αὐτῶν πως μὲν γὰρ, πῶς δὲ φθείρεται. πρὸς ταῦτα δὲ χρῆσις αὐτῆς ὑφ' ὧν καὶ

D αὔξεται καὶ φθείρεται, πρὸς δὲ βέλτιστα διάθεσιν. σημεῖον δ' ὅτι πρὸς ἡδέα καὶ λυπηρά, καὶ περὶ ἀρετὴ καὶ περὶ κακία. αἱρετὸν γὰρ κολάσεις, ἰατρείας ἔσας, καὶ γυμνάσια ἀφ' τῶν σωτηρίων, καθάπερ ὑπὸ τῶν ἄλλων, ἀφ' τούτων εἰσίν.

CAPVT II.

Virtutem moralem consuetudine capere incrementum probat: deinde docet quomodo varij mores ad varias animi affectiones referantur.

PAtet igitur, virtutem moralem circa iucunda tristiáque versari. Quoniam verò ἦθος, id est, mos, vt nomen indicat, ἀπὸ τοῦ ἔθους, à consuetudine, incremẽtem capit, (adsuescit enim operatrix facultas exercitatione non naturali, vt hoc vel illo pacto moueatur, etsi inanimatis id non cõtingat; nemo enim lapidem, quamlibet crebrò sursum iactum, itidem facere, nisi vi extrinsecus adhibita, vidit,) rectè

ΚΕΦΑΛ. β.

Ὅτι ὁ ἦθος ἀπὸ τοῦ ἔθους, καὶ ὅτι τί τῆς ψυχῆς ποιᾶ ἄτια ἤθη.

E

ΟΤΙ μὲν οὖν ἡ ἠθικὴ ἀρετὴ περὶ ἡδέα καὶ λυπηρά ἐστι, δῆλον. ἐπεὶ δ' ἐστὶ ὁ ἦθος ὥσπερ καὶ τὸ ὄνομα σημαίνει, ὅτι ἀπὸ ἔθους ἔ- Nic.l.2.c.1. Magn.l.1. c. 6.
στι καὶ τοῦτο ἀπόδοσιν (ἐπίζεται δὲ τὸ ἀπ' ἀγωγῆς μὴ ἐμφύτου τῷ πολλάκις κινεῖσθαί πως, οὕτως ἤδη τὸ συνεργητικὸν, ὃ ἐν ταῖς ψυχαῖς οὐκ ὁρῶμεν. οὐδὲ γὰρ δὺ μυριάκις ῥίψῃς ἄνω τὸν λίθον, οὐδέποτε ποιήσει τοῦτο μετὰ βίᾳ·) δεῖ ἔτω

ἦθος τοῦτο ψυχῆς κατὰ τὸν πολιτικὸν λόγον, δυνάμει δ' ἀκολουθεῖν ποιότητος. λεκτέον δὴ καὶ τί τὰ ψυχῆς ποιά φαμεν εἶναι. ἔστιν δὴ καὶ τὰ τε πάθη δυνάμεις τῶν παθημάτων, καθ' ἃς ὡς παθητικοὶ λέγονται, καὶ καθ' ἃς πάθη λέγονται ταῦτα τῶν πάθων πῶς, ἢ ἀπαθεῖς εἰσι). μεταξὺ δὲ ταῦτα τὰ διαίρεσις ἐν τοῖς * ἀπειλεγμένοις τῶν παθημάτων, καὶ τῶν δυνάμεων καὶ τῶν ἕξεων. λέγω δὲ πάθη μὲν τὰ τοιαῦτα, θυμόν, φόβον, αἰδῶ, ἐπιθυμίαν, ὅλως οἷς ἕπεται, ὡς ὅτι τὸ πολύ, τὸ αἰσθητικὴ ἡδονὴ ἢ λύπη καθ' αὐτά. καὶ κατὰ μὲν ταῦτα οὐδὲν ἔστι ποιότης, δυνάμεις δὲ καθ' ἃς λέγονται κατὰ πάθη οἱ ἐνεργοῦντες εἰς ὀργίλος, ἀνάλγητος, ἐρωτικὸς, ἀμυντικὸς, ἀναίσχυντος. ἕξεις δέ εἰσιν, ὅσαι αἱ πρὸς εἰσι τὰ ταῦτα ἢ κατὰ λόγον ἐνάρχειν, ἢ ἐνδυνατεῖν· οἷς ἀνδρία, σωφροσύνη, δειλία, ἀκολασία.

ΚΕΦΑΛ. γ'.

Ὅτι τὸ ἠθικὴ ἀρετὴ μέσον ὑπερβολῆς καὶ ἐλλείψεως. Διαγραφὴ ἀρετῶν καὶ κακιῶν.

Nic.l.2.c.5. Magn.l.1.c.5.

Διωρισμένων δὲ τούτων, λεκτέον ὅτι ἐν ἅπασι συνεχεῖ καὶ διαιρετῷ ἐστιν ὑπερβολὴ καὶ ἔλλειψις καὶ μέσον· καὶ ταῦτα ἢ πρὸς ἄλληλα, ἢ πρὸς ἡμᾶς· οἷς ἐν γυμναστικῇ, ἐν ἰατρικῇ, ἐν οἰκοδομικῇ, ἐν κυβερνητικῇ, καὶ ἐν ὁποιαοῦν πρακτῷ, καὶ ἐπιστημονικῇ καὶ ἀνεπιστημονικῇ, καὶ τεχνικῇ καὶ ἀτέχνῳ. ἡ μὲν γὰρ κίνησις, συνεχές· διὸ καὶ πρᾶξις, κίνησις. ἐν πᾶσι δὲ τὸ μέσον τὸ πρὸς ἡμᾶς βέλτιστον, ἐπιστήμη καὶ λόγος· πολλαχοῦ δὲ τοῦτο καὶ ποιεῖ τὸν βελτίστην ἕξιν. καὶ τοῦτο δῆλον ἔκ τε τῆς ἐπαγωγῆς καὶ τοῦ λόγου. τὰ γὰρ ἐναντία φθείρει ἄλληλα· τὰ δ' ἄκρα, καὶ ἀλλήλοις καὶ τῷ μέσῳ ἐναντία. τὸ γὰρ μέσον ἑκάτερον, πρὸς ἑκάτερόν ἐστιν· οἷς ἴσον τὸ μὲν ἐλάττονος μεῖζον, τὸ μείζονος δ' ἔλαττον. ὥστ' ἀνάγκη τὸν ἠθικὸν περὶ μεσότητα εἶναι καὶ μεσότητα τινά. λεκτέον ἄρα ποία μεσότης ἀρετὴ, καὶ περὶ ποῖα μέσα. εἰλήφθω δὴ πρῶτα δείγματος χάριν, καὶ διαιρείσθω ἐκτὸς ἐν τῇ ἐπαγωγῇ.

* ὀργιλότης, ἀοργησία, πραότης.
θρασύτης, δειλία, ἀνδρία.
ἀναισχυντία, καταπληξις, αἰδώς.
ἀκολασία, ἀναισθησία, σωφροσύνη.
* φθόνος, ἀνώνυμον, νέμεσις.

A morem animæ iuxta imperantem rationem vocari, ac potentiã qualitatem sequi diximus. Neque verò prætereundum est, iuxta quas animæ affectiones quales quidam mores dicantur; iuxta potentias verò passionum, à quibus passiui, iuxtáque habitus modum erga affectus dicuntur mores vel affecti aliquo modo, vel passionibus minimè obnoxij. Cæterum diuisio constituatur deinceps ex affectuum potentiarúmque & habituum animæ enumeratione. Voco autem affectus, iram, metum, verecundiam, B cupiditatem, & in vniuersum, quæ perse voluptas tristitiáue sensitiua sequitur; & secundùm hæc quidem qualitas nulla formatur, sed afficiũtur homines iuxta potentias. Voco autem potentias, quibus fit vt commotè aliquid agere dicamur, vt iracundus, stupidus, amoribus deditus, verecundus, impudens. Habitus verò sunt, quibus efficitur vt hæc secundùm rationem nobis insint, aut contrarium; vt fortitudo, modestia, timor intemperantia.

C

CAPVT III.

Virtutem moralem esse medium inter nimium & parum: idque recta descriptione virtutum & vitiorum probat.

Nic.l.2.c.5. Magn.l.1.c.5.

QVibus ita determinatis, constituendum, in omni continuo diuisibilique excessum, defectum, mediúmque reperiri, atque hæc vel mutuò, ad se inuicem, vel nostri respectu; vt gymnastica, medicina, ædificatoria, gubernatoria, & quæcumque D actiones aliæ, siue iuxta scientiam institutæ, siue scientiæ expertes, aut artificiosæ, siue inartificiosæ; motus enim continuum quippiam est, actio verò motus. In omnibus verò scientia, & ratio, medium nostri respectu, & quid optimum sit præcipit, idque passim habitum gignit præstantissimum, quod etiam inductione & ratione probari potest. Contraria enim contrarijs pugnant, extrema verò & medijs, & sibi. Medium enim vtrumlibet est ad vtrumlibet, vt æquale minore quidem maius: maiore verò minus existit. Itaque necessarium est, virtutem moralem circa media quædam versari, & medium quippiam virtutem esse. Restat igitur vt dicatur cuiusmodi medietas virtus sit, & circa quæ versetur media. Quæ omnia dilucidiùs exemplis, velut in tabula adumbrabimus: Sumatur enim:

Hæc est quã Arist. ἐπαγωγὴν vocat: qua ob oculos ponere voluit quomodo virtutum vnicuiq; duo sint coniuncta affinia vitia.

* Id est. *Inuidentia, medio nomine carens, iusta indignatio.* Interpres nescio quid aliud legisse videtur: malè: vide mox & infrà l. 3. c. 7.

iracundia, doloris carentia, mansuetudo.
confidentia. timor, fortitudo.
impudentia, stupor, verecundia.
intemperantia, sine sensu vita, modestia.
(nam oppositum modestiæ, quod hîc ἀναισθησία vocamus, nomine vero caret.)

vindicta:
lucrum, damnum, iustum.
prodigalitas. sordes, liberalitas.
iactantia, dissimulatio, veritas.
adulatio, odium, amicitia.
placendi studiũ, contumacia, grauitas.
mollities, afflictio, tolerantia.
ostentatio inepta, pusillanimitas, magnanimitas. profusio sumptuosa, illiberalitas, magnificentia.
versutia, stultitia, prudentia

Hæc atque eiusmodi affectiones animis accidunt, ac ab excessu defectúque nomẽ acquirunt. Iracundus enim dicitur, qui vehementiùs, & citiùs, & ob plura quàm deceat, excandescit. Dolore autem vacans deficit, in quibus, & quando, & quomodo conueniebat. Cõfidens, qui non metuit, nec quę decebat, nec quando, nec quomodo. Timidus verò, qui metuit quæ non conuenit, nec quando, nec quomodo. Similiter & intemperans, cupiditatibúsque indulgens, & qui modum nescíat, in re quacumque tandem. Sensu verò humano caret, qui nec quantum expetit, nec secundùm naturam concupiscit, sed omnis affectionis, ad instar lapidis, expers est. Lucri cupidus, qui vndequaque quæstum aucupatur. Negligentes verò, aut nusquam, aut paucis certè conquirunt. Iactabundus, plura quàm possideat, ostentat. Dissimulator, pauciora. Assentator plura, quàm deceat, laudat. Odio prosequens, pauciora. Qui nimis ad voluptatem comparat orationem, placendi studiosus; verùm qui ægrè, aut pauca ad gratiam dicit, contumax appellatur; & qui nullum dolorem, etiamsi expediat, sustineat, mollis; qui verò omnem, proprio quidem & simplici nomine caret, sed translato, obduratus, ærumnosus, miseriísque natus dicitur. Ostentator ineptus, qui pluribus se dignum arbitratur, quàm deceat. Pusillanimus, qui paucioribus. Profusus, qui omnibus sumptibus excedit. Illiberalis, qui omnibus parcit. Similiter & parcus, & prodigus; hic enim excedit erogando modum, alter eum non attingit. Versutus, in omnibus, & vndequaque alios in vtilitatis captione anteuertit. Stolidus verò, etiam isthic cessat, vbi non oportebat. Inuidus, ob successum, plus quàm deceat, angitur; nam & dignorum successibus adfliguntur tales. Contrarius huic nomine caret, is scilicet qui spectans indignorum successum, nihil commouetur tamen, sed expeditus est, securúsque alienorum, perinde ac solent qui ventri tantùm inseruiunt; ille verò, difficilis est ob inuidiæ morbum. Quæ verò in singulis ita habeant per accidens, superuacuum est determinare. Nulla enim scientia, vel contemplatiua,

A κέρδος, ζημία, δίκαιον.
ἀσωτία, ἀνελευθερία, ἐλευθεριότης.
ἀλαζονεία, εἰρωνεία, ἀλήθεια.
κολακεία, ἀπέχθεια, φιλία.
ἀρέσκεια, αὐθάδεια, σεμνότης.
πυφεδότης, κακοπάθεια, καρτερία.
ἀκολασία, μικροψυχία, μεγαλοψυχία.
δαπανηρία, μικροπρέπεια, μεγαλοπρέπεια.
πανουργία, βλήθεια, φρόνησις.

Τὰ μὲν πάθη ταῦτα καὶ τοιαῦτα, συμβαίνει, παῖς ψυχαῖς. πάντα ὃ λέγεται τὰ μὲν τοῦ ὑπερβάλλειν, τὰ δὲ τοῦ ἐλλείπειν. ὀργίλος μὲν γὰρ ἐστὶν ὁ μᾶλλον ἢ δεῖ ὀργιζόμενος, καὶ θᾶττον, καὶ πλείοσιν ἢ οἷς δεῖ· ἀνάλγητος δ', ὁ ἐλλείπων, καὶ οἷς, καὶ ὡς. θρασὺς δὲ, ὁ μήτε ἃ χρὴ φοβούμενος, μήθ' ὅτε, μήθ' ὡς· δειλὸς δ', ὁ ἃ μὴ δεῖ, καὶ ὅτ' οὐ δεῖ, καὶ ὡς οὐ δεῖ. ὁμοίως δὲ καὶ ὁ ἀκόλαστος καὶ ὑπερθυμικός, καὶ ὁ ὑπερβάλλων πᾶσιν ὅσοις ἐνδέχεται. ἀναίσθητος δ', ἐλλείπων, καὶ μηδ' ὅσον βέλτιον, καὶ κατὰ τὴν φύσιν, ὑπερθυμεῖ, ἀλλ' ἀπαθὴς ὥσπερ λίθος. κερδαλέος δὲ, ὁ πανταχόθεν πλεονεκτικός· ζημιώδης δὲ, ὁ μηδαμόθεν, ἀλλ' ὀλιγαχόθεν· ἀλαζὼν δὲ, ὁ πλείω τῶν ὑπαρχόντων ποιούμενος· εἴρων δὲ, ὁ ἐλάττω. κόλαξ μὲν, ὁ πλείω συνεπαινῶν ἢ καλῶς ἔχει· ἀπεχθὴς δ', ἐλάττω. καὶ ὁ μὲν λίαν πρὸς ἡδονὴν, ἀρέσκεια· ὁ δ' ὀλίγα καὶ μόλις, αὐθάδεια. ἔτι δ' ὁ μὲν μηδεμίαν ὑπομένων λύπην, μηδ' εἰ βέλτιον, τρυφερός· ὁ δ' πᾶσαν, ὁμοίως, ὡς μὲν ἁπλῶς εἰπεῖν, ἀνώνυμος· μεταφορᾷ δὲ λέγεται σκληρὸς, καὶ ταλαίπωρος, καὶ κακοπαθητικός. χαῦνος δ', ὁ μείζονων ἀξιῶν αὐτὸν· μικρόψυχος δ', ὁ ἐλαττόνων. ἔτι δ' ἄσωτος ὁ πρὸς ἅπασαν δαπάνην ὑπερβάλλων· ἀνελεύθερος δ', ὁ πρὸς ἅπασαν ἐλλείπων. ὁμοίως δὲ καὶ ὁ μικροπρεπὴς καὶ ὁ σαλάκων· ὁ μὲν γὰρ ὑπερβάλλει ὃ πρέπον, ὁ δ' ἐλλείπει τὸ πρέποντος. καὶ ὁ μὲν πανοῦργος, πάντως καὶ πάντοθεν πλεονεκτικός· ὁ δ' ἀφελὴς, ὅταν ὅθεν δεῖ. φθονερὸς δ', τῷ λυπεῖσθαι ὅτι πλείοσιν ἀγαθοῖς ἢ οἷς. καὶ γὰρ οἱ ἄξιοι δεῖ πρᾶξαι, λυποῦσι τοὺς φθονεροὺς δεῖ πράττοντες. ὁ δ' ἐναντίος, ἀνωνυμώτερος. ἔστι δ' ὁ ὑπερβάλλων ὅτι τῷ μὴ λυπεῖσθαι μηδ' ὅτι τοῖς ἀναξίοις δεῖ πράττουσιν· ἀλλ' ἀχερὴς ὥσπερ οἱ χαριέντες πρὸς ἔμφασιν· ὁ δὲ δυσχερὴς, καὶ τῷ φθόνον ἔχει. ὃ δὲ πρὸς ἕκαστον * μὴ καὶ συμβεβηκὸς οὕτως ἔχειν, περίεργον ἀφεῖσθαι. οὐδεμία γὰρ ἐπιστήμη, οὔτε θεωρητικὴ οὔτε ποιητικὴ,

* Interpr. aliter minùs rectè.

ὅτε λέγλ ὅτε πρὸς τοῦτο πρὸς διαλεκτικὰς συλλογισμοὺς χρήσιμα. ἀλλὰ τοῦτ' ἔστι πρὸς τὰς συκοφαντίας τῶν τεχνῶν λογικάς. ἁπλῶς μὲν οὖν διωρίσθω τὸν τρόπον τοῦτον· ἀκριβέστερον δ', ὅταν περὶ τῶν ἕξεων λέγωμεν τῶν ἀντικειμένων. αὐτῶν δ' τούτων τὰ παθητικὰ εἴδη καταμανθάνεται τῇ διαφορᾷ καὶ τινὶ ὑποβολῇ, ἢ χρόνου, ἢ τοῦ μᾶλλον, ἢ πρὸς ἃ τῶν ποιούντων τὰ πάθη, λέγω δ', οἷον ὀξύθυμος μὲν τῇ ταχὺ πάθος ἢ δεῖ· χαλεπὸς δὲ καὶ θυμώδης, τῷ μᾶλλον· πικρὸς δέ, τῷ φυλακτικὸς εἶναι τῆς ὀργῆς· πλήκτης δὲ καὶ λοιδορητικός, ταῖς κολάσεσι ταῖς ἀπὸ τῆς ὀργῆς. ὀψοφάγοι δὲ καὶ λαγρίμαργοι καὶ οἰνόφλυγες, τῷ πρὸς ὁποτέρας ἕξεως ἁπλῶς ἔχειν τὴν δύναμιν παθητικὴν πρὸς τὸν λόγον. * ὃ δεῖ δ' ἀγνοεῖν οὐδέν ἐστιν τῶν λεγομένων ὅτι ἔστιν ὅτε τῷ πῶς λαμβάνειν, δεῖ πως λαμβάνηται τῷ μᾶλλον πάσχειν· οἷς μοιχὸς, ἢ τῷ μᾶλλον ἢ δεῖ πρὸς τὰς γαμετὰς πλησιάζειν· ἢ γὰρ ἔστιν· ἀλλὰ μηδὲν εἶναι τῆς αὐτῆς δὴ ἕξεως. συνημμένον γὰρ τὸ, τε πάθος λέγεσθαι, καὶ τοιόνδε εἶναι. ὁμοίως δὲ καὶ ὑβρεις· δεῖ γὰρ ἀμφισβητοῦσι, συγγνώσεσθαι μὲν φάσκοντες, ἀλλ' οὐ μοιχεύσαι. ἀγνοοῦντες γὰρ, ἢ ἀναγκαζόμενοι· καὶ παθεῖν μὲν, ἀλλ' οὐχ ὑβρίσαι. ὁμοίως δὲ καὶ ὅτι τἆλλα τὰ τοιαῦτα.

Malè hæc interpr. vide Nicom. l. 1. c. 6. & Magn. l. 1. c. 8. sub finem.

ΚΕΦΑΛ. δ'.

Οἷ φαῦλον ἦθος καὶ ἀσυδαῖον, τῷ διώκειν καὶ φεύγειν ἡδονὰς ἢ λύπας.

Εἰλημμένων δὲ τούτων, περὶ ταῦτα λεκτέον, ὅτι ὅπερ δύο μέρη τῆς ψυχῆς, καὶ αἱ ἀρεταὶ περὶ ταῦτα διήρηνται· τοῦ μὲν τὸν λόγον ἔχοντος, διανοητικαὶ, οἷον ἔργον ἀλήθεια, ἢ περὶ τὸ πῶς ἔχει, ἢ περὶ γένεσις· αἱ δὲ τοῦ ἀλόγου, ἔχοντος δ' ὄρεξιν· ὅ γὰρ ὁμοιοῦ μέρος ἔχει ψυχῆς ὄρεξιν, εἰ μεθεκτή ἐστιν· δυὰς δὴ φαῦλον ἦθος καὶ ἀσυδαῖον εἶναι τῷ διώκειν καὶ φεύγειν ἡδονὰς καὶ λύπας. δῆλον δὲ τοῦτο ἐκ τῶν διαιρέσεων τῶν περὶ τὰ πάθη καὶ τὰς δυνάμεις καὶ τὰς ἕξεις. αἱ μὲν γὰρ δυνάμεις καὶ αἱ ἕξεις, τῶν παθητικῶν· τὰ δὲ πάθη, λύπη καὶ ἡδονὴ διώρισται· ὥστε διά τε ταῦτα, καὶ διὰ τὰς ἐμπροσθεν θέσεις, συμβαίνει πᾶσαν ἠθικὴν ἀρετὴν περὶ ἡδονὰς εἶναι καὶ λύπας. πάσης γὰρ ψυχῆς ὑφ' οἵων πέφυκε γίνεσθαι χείρων καὶ βελτίων, πρὸς ταῦτά ἐστιν ἡ ἡδονή. δι' ἡδονὰς δὲ καὶ λύπας φαύλους εἶναι, τῷ διώκειν καὶ φεύγειν, ἢ ὡς μὴ δεῖ, ἢ αἷς

A vel actiua, ea ratiocinando agendóve iungunt; hæc enim contra deceptiones artium logicas. Quocirca simpliciter hæc determinata nobis sufficiant, accuratiùs deinceps pertractanda, vbi de oppositis inter se habitibus disputabitur. Affectionum verò eiusmodi quædam species, ex eo nomen trahunt, quòd aut iuxta excessum temporis, aut secundùm quod magis quidque est, aut relatione ad aliquid differant ij in quibus affectus exeruntur. Animo namque præceps dicitur, eo quòd citiùs quàm oporteat, prorumpat. Sæuus verò, & immanis, eo quòd violentiùs prorumpat. Acerbus verò, quòd irascendi captet occasionem. Percussor verò & contumeliosus, à punitionibus ex ira profectis. Delicati autem, gulosi vinolentique alimenti genere nimis & præter rationem deliniuntur. Cæterùm ignorari non oportet, quando quomodo pro vberiore passione capitur, id quibusdàm ex ijs non competere. Vt adulter non ex eo vocatur, quia magis soleat coniugatis misceri; sed malitia eius facti quædam expenditur. Simul namque & passio, & talem esse iunguntur, nec segregatur etiam ab eiusmodi contumelia. Vnde sæpe controuertitur, an qui congressus sit, etiam adulterium commiserit, vt puta si ignorans, aut coactus fecerit, & qui percusserit, etiam contumeliatus sit; atque eodem pacto in reliquis.

CAPVT IV.

Mores bonos malósque esse prout est aliquis deditus aut alienus à voluptate & dolore tolerandis.

His itaque peractis, non prætercundum, quòd duæ cùm sint animæ partes, virtutes etiam iuxta easdem distinguí; aliæ enim rationalis partis contemplatiuę, quarum opus est veritatis inquisitio, vel quomodo habeat, aut generatur; aliæ verò partis irrationalis, cupiditatibúsque obnoxiæ. Non enim si in partes diuidi anima queat, idcirco omnes eius cupiditate participant. Mores verò honestos, aut prauos, elucere necessum in dolorum voluptatúmque fuga, aut persecutione, id quod ex diuisionib⁹ affectuũ, potentiarũ, habituúmq; patet; potentiæ enim & habitus affectionũ sunt; ipsi verò affectus, dolore voluptatéq; finiuntur. Itaq; & ex his, & superioribus, cõstat, omnes virtutes morales circa dolores voluptatésque versari. Omnis enim voluptas in ea intendit, quibus meliores deterioréve reddimur. Etenim in dolorum ac voluptatum fuga, & persecutione, tum prauos fieri mores manifestum est, quando nec vt oportet, nec quas

oportet persequuntur, ac fugiunt; ideóq; promptum illud omnibus est, vt animum in voluptatibus & tristitijs imperturbatè ac tranquillè cõsistentem, virtutem esse definiant, contrariáque de vitio loquantur.

CAPVT V.

Virtutem moralem esse medietatem.

QVandoquidem autem virtutem iam liquet habitum eiusmodi esse, quo & effectiui optimorum reddantur homines; vt optimè etiam ad ea disponantur, (optimum enim & præstantissimum illud est secundùm rectam rationem, medium nempe nostri respectu excessus defectusque;) necessum est, virtutem moralem, mediocritatem in re qualibet esse, aut in voluptatibus doloribusque, & in iucundis ac tristibus circa media quædam versari. Mediocritas verò illa interdum in voluptatibus consistit; in ijsdem enim & excessus & defectus. Interdum in doloribus, nonnunquam in vtrisque. Excessus enim fit, vel nimis iucundis lætando, vel tristibus nimis dolendo: idque vel simpliciter, vel termini communis respectu, vt cùm non velut vulgus, sed vir bonus, quemadmodum decet, commouetur. quia verò habitus quidam est, iuxta quem in eadem re hic quidem ad excessum, alius verò ad defectum prolabitur; necessum est vt quemadmodum hæc & sibi ipsis & medio contraria sunt, sic etiam habitus & sibi inuicem & virtutibus pugnare. Contingit autem antitheses alibi quidem omnes iuxta perspicuas esse, alibi verò in excessibus, alicubi in defectu magis. Causa autem contrarietatis eius est, quia non qui, & quæ semper inæqualiter similiterue admodum; sed qui nunc quidem ab excessu, nunc autem à defectu citiùs transit ad medium, is contrarius magis videtur. Quemadmodum in corporibus laborando quidem excedere, quàm deficere, edendo verò deficere, quàm excedere, salubrius est. Itaq; & delectus rerum earũ, ij inquã, qui his in exercitationib⁹ sunt, similiter habẽt. Pro rationéq; hac aut magis aut minùs cõducibiles dicuntur, vt nunc quidẽ qui laborũ, nunc qui cõtinentiæ stabilitatisque studiosiores sunt, apti magis sanitati videãtur. Et cõtrà, cùm à mediocri & ab eo quod ratio probat, discreditur, nũc quidẽ ignauus ille, laborúmq; fugiẽs, nõ autẽ ambo, nunc verò luxu perditus, & nõ famelicus ille, delectu deterior dicetur. Id verò euenit, quòd natura non in omnibus æqualiter à medio distat; laboribus enim minùs quàm voluptatib⁹, capimur. Quæ similiter circa animã habẽt. Cõtraria verò cõstituimus, habitũ,

μὴ δῆ. δεῖ γὰρ δεομένους πάντας τοῦ χείρους ἀπάγειν καὶ παρεμίγνυσθαι καὶ ἡδονὰς καὶ λύπας εἶναι ταῖς ἀρεταῖς, ταῖς δὲ κακίαις ἐκ τῶν ἐναντίων.

ΚΕΦΑΛ. ε.

Ὅτι ἡ ἠθικὴ ἀρετὴ μεσότης.

ΕΠΕΙ δ' ὑποκειται ἀρετὴ εἶναι τοιαύτην ἕξιν ἀφ' ἧς πραικτικοὶ τῶν βελτίστων, καὶ καθ' ὃν ἄριστα διάκεινται πρὸς τὸ βέλτιστον· (βέλτιον γὰρ καὶ ἄριστον ὅ ἐστι τὸν ὀρθὸν λόγον· τοῦτο δ' ἐστὶ τὸ μέσον ὑπερβολῆς καὶ ἐλλείψεως τῆς πρὸς ἡμᾶς,) ἀνάγκη μέσον εἶναι τινὰ ἠθικὴν ἀρετὴν καθ' αὐτὸν ἕκαστον μεσότητα εἶναι, ἢ πρός μέσα ἄττα ἐν ἡδοναῖς καὶ λύπαις, καὶ ἡδέσι καὶ λυπηροῖς. ἔστιν δ' ἡ μεσότης, ὁτὲ μὲν ἐν ἡδοναῖς, (καὶ γὰρ ὑπερβολὴ καὶ ἔλλειψις) ὁτὲ δ' ἐν λύπαις, ὁτὲ δ' ἐν ἀμφοτέροις. ὁ γὰρ ὑπερβάλλων ταῖς χαίρειν ταῖς ἡδῇ ὑπερβάλλει· καὶ ὁ ταῖς λυπεῖσθαι, ταῖς ἐναντίῳ· καὶ ὅταν ἢ ἁπλῶς, ἢ πρὸς ἕνα ὅρον, οἷς ὅταν μὴ ὡς οἱ πολλοί· ὁ δ' ἀγαθὸς ὡς δεῖ. ἐπεὶ δ' ὅτι ἕξις ἀφ' ἧς διοστος ἔσται ὁ ἔχων αὐτὸν, ὥστε τῷ αὐτῷ πάγματος ἢ μὲν ἀποδέχεσθαι τὸν ὑπερβολὸν, οὐ δὲ τὸν ἔλλειψιν, ἀνάγκη ὡς ταῦτ' ἀνὴρ ἐναντία καὶ τὰ μέσα, οὕτω δὲ καὶ ἕξις ἀνὴρ λαις ἐναντίας εἶναι τῇ ἀρετῇ. συμβαίνει μὲν τοι καὶ αἱ αἰσθήσεις ἔνθα μὲν φανερωτέρας εἶναι πάσας, ἔνθα δὲ καὶ ὅτι τὸν ὑπερβολὸν, ἐναντίον δὲ καὶ ὅτι τὸν ἔλλειψιν. αἴτιον δὲ τῆς ἐναντιώσεως, ὅτι οὐκ ἀεὶ ὅτι ταὐτὰ τῆς ἀνισότητος ἢ ὁμοιότητος πρὸς τὸ μέσον, ἀλλ' ὁτὲ μὲν θᾶττον ἀπὸ τῆς ὑπερβολῆς ὅτι τὸν μέσον ἔξιν· ὁτὲ δ' ὅτι τῆς ἐλλείψεως ἧς πλέον ἀπέχει, * ἔστ' δοκεῖ ἀναιρετώτερος εἶναι. οἷς καὶ πρὸς τὸ σῶμα, ἐν μὲν τοῖς πόνοις ὑγιεινότερον ἡ ὑπερβολὴ τῆς ἐλλείψεως, καὶ ἐγγύτερον δὲ μέσου. ἐν δὲ τῇ ἕξει, ἡ ἔλλειψις ὑπερβολῆς. ὥστε καὶ αἱ προαιρετικαὶ ἕξεις αἱ φιλογυμναστικὴ, φιλυγίης μᾶλλον ἔσονται καθ' ἑκατέραν τὸν αἵρεσιν· ἔνθα μὲν οἱ πολυπονώτεροι, ἔνθα δ' οἱ ὑποσταλικώτεροι· καὶ ἀναιρετίως ταῖς μετείῳ καὶ ταῖς ὡς ὁ λόγος, ἔνθα μὲν ὁ ἄπονος, καὶ οὐκ ἄμφω, ἔνθα δὲ ὁ ἀπολαυστικὸς, καὶ οὐχὶ πεινηλικός. συμβαίνει δὲ τοῦτο, ὅτι ἡ φύσις διὰ τοῦς πάντα ὁμοίως ἀφέστηκε τοῦ μέσου, ἀλλ' ἧττον μὲν φιλόπονοί ἐσμεν, μᾶλλον δ' ἀπολαυστικοί· ὁμοίως δὲ ταῦτ' ἔχει καὶ περὶ ψυχῆς. ἀναιρετία δὲ πέφυκεν, τὸν ἔξιν, ἐφ' ὧν τε

Nic. l. 2. c. 8. Magn. l. 9 c. 9.

Videtur deesse aliquid.

ἀμῶρτημένω μᾶλλον, Ⓒ ἐφ' ἰῶ οἱ πολλοί· li A in quo magis excedunt, & in quem vulgus
ἧ ἑτέρα ὥσπερ οὐκ ὄσα λανθάνῃ. Δῆφ γὰρ ὃ inclinatur; alter verò latet perinde ac non
ὀλίγον αἰσθητός ἐστιν· οἷς ὀργιλῶ πρᾳότητι, Ⓒ existat prorsus; quia enim contingit rariùs,
τὸν ὀργίλον τῷ πράῳ. καίτοι ἔστιν ὑπερβολή, non sentitur. Ita enim iram mansuetudini
Ⓒ ὅτι τῷ ἵλεων εἶναι, Ⓒ τῷ καταλλακτικὸν opponimus, & iracundum mansueto. Nã
εἶναι, * Ⓒ οὐκ ὀργίζεσθαι ῥαπιζόμενον. Δλλ' etsi excessus contingat in mansuetudine
ὀλίγοι οἱ τοιοῦτοι· ἐπ' ἐκεῖνο ὃ πρῶτες ῥέπουσι exercenda, siue admittenda reconciliatio-
μᾶλλον. δῆλ γὰρ καταχικὸν ὁ θυμός. ἐπεὶ δ' εἴ- ne, siue non irascendo, cùm sit cæsus ala-
λημται li Δῆλον ἡ τοῦ ἕξεων καθ' ἕκαστα τὰ pis. pauci tamen eiusmodi reperiuntur,
πάθη, γὰ αἱ ὑπερβολαὶ γὰ ἐλλείψεις, καὶ τῶν omnibus in alterum extremum propensis;
ἐναντίων ἕξεων καθ' ἃς ἔχουσι πρὸς τὸν ὀρθὸν λό- ira nãque minimè solet esse blanda. Postea-
Lib. 5. c. 1. γον· (τίς δ' ὀρθὸς λόγος, Ⓒ πρὸς τίνα δεῖ ὁρᾶν quam igitur habitus circa quamlibet pas-
ἀποδιδόντας, λέγειν δ μέσον, ὕστερον ἐπισκεπτέον·) φανερὸν δὴ ὅτι πᾶσαι αἱ ἠθικαὶ ἀρε- B sionem, ac excessus defectusque, & con-
ταὶ γὰ κακίαι, περὶ ἡδονὰς γὰ λύπας ὑπερβο- trarios habitus, quos habent secundùm
λάς γὰ ἐλλείψεις εἰσί, Ⓒ ἡδοναὶ Ⓒ λύπαι ἀπὸ rectam rationem homines, enumerauimus, superest, vt quid sit recta ratio, cuius-
τῶν εἰρημένων ἕξεων Ⓒ παθημάτων γίνονται. ἀλ- que termini respectu medium vocandum sit,
λὰ μὴν ἡ γε βελτίστη ἕξις li περὶ ἕκαστα, μέ- exponatur. Manifestum verò, omnes vir-
σον ἐστί. δῆλον τοίνυν ὅτι αἱ ἀρεταί εἰσι πᾶσαι, tutes morales, omniaque vitia circa volup-
τούτων γὰρ ἕξεις ἔσονται τῶν μεσοτήτων. tuaria tristiaque excessus quosdam esse, at-
que defectus. Voluptates autem à memo-
ratis habitibus affectionibusque fiunt; ve-
rùm optimus habitus rei cuiusque medius
existit. Vnde patet, virtutes, aut omnes
aut quasdam in mediocritate sitas esse.

C

ΚΕΦΑΛ. ϛ.

Οτι ἡ ἀρετὴ Ⓒ ἡ κακία τῶν ἑκουσίων εἰσί.

CAPVT VI.

Virtutem ac vitium esse rerum voluntariarum.

ΛΑβωμὲν οὖν ἄλλην ἀρχὴν ὑπὸ τὴν ὑπόθεσιν σκέψεως. εἰσὶ δὴ πᾶσαι μὲν αἱ οὐσίαι, καὶ φύσει τινὲς ἀρχαί. * δῆλ γὰ ἑκάστῃ πολλὰ δυνάμεται τοιαῦτα γίνεσθαι, οἷς δὲ θεοῦ αἱ θεοὶ, Ⓒ * ζῶον ὅλως ζῶα, καὶ φυτὸν φυτά. πρὸς δὲ τούτοις οὐδ' αὖ θεός, γὰ πρᾶξεων τινῶν ἐστὶν ἀρχὴ μόνον τῶν ζώων. τῶν γὰρ ἄλλων οὐδὲν εἴπομεν αὖ * πρᾶξιν. τὰ δ' ἀρχὰς ἔχοντα ὅσαι τοιαῦται, ὅθεν πρῶτον αἱ κινήσεις, κύριαι λέγονται, μάλιστα δὲ δικαίως ἀφ' ὧν μὴ ἐνδέχεται ἄλλως· ἴσως ὁ θεὸς ἀρχή. ἐν δὲ ταῖς ἀκινήτοις ἀρχαῖς, οἷς ἐν ταῖς μαθηματικαῖς, οὐκ ἔστι τὸ κύριον· καίτοι λέγεται γε καθ' ὁμοιότητα. καὶ γὰ ἐν ταύτῃ κινουμένης τῆς ἀρχῆς, πολλὰ μάλις' αὖ τὰ δεικνύμενα μεταβάλλει, αὐτὰ δ' αὐτὰ ὄντα μεταβάλλῃ ἀναγεγυμνούθατέρου ἐπὶ θατέρου, αὖ μὴ τῷ τὸ ἴσον ἀεὶ ἑλεῖν, Ⓒ δι' ἐκείνης δεῖξαι. ὁ δ' αὖ θεὸς ἀρχὴ κινήσεώς τινος· ἡ γὰ πρᾶξις κίνησις. ἐπεὶ δ' ὥσπερ ἐν τοῖς ἄλλοις ἡ ἀρχὴ αἰτία ἐστὶ τῶν δι' αὐτὴν ὄντων ἢ γινομένων, δεῖ νοῆσαι καθάπερ ὅτι τὸ ἀποδείξεων. εἰ γὰ ἔχοντος τὸ τριγώνου δύο ὀρθὰς, ἀνάγκη τὸ τετράγωνον ἔχειν τέτταρας ὀρθὰς, φανερὸν ὡς αἴτιον τούτου, τὸ δύο ὀρθὰς ἔχειν τὸ τρίγωνον. εἰ δὲ γε

Mag. l. 1. c. 10.

Fort ζῶ ὁμοίως ζ.

Distinguendum post πράττειν.

Vide Nic. l. 6 c. 2. & Mag. l. 1. c. 12. & infrà eo. l c. 8. Vulgò, πρᾴττειν τῶν ἀρχῶν ὅ.

Mag. l. 1. c. 10.

Quapropter aliud principium considerationi sequenti constituatur. Et enim substantiæ omnes secundùm naturam principia quædam sunt, & possunt singulæ multa eius generis progignere, vt homo hominem, & animal in vniuersum alia animalia, plantæque plantas. Præter hæc verò solus omnium animantiũ homo actionum quarundam principium est; quippe quòd præter hunc nullum agere præterea dicitur. Sed enim ea propria vocantur, è quibus primùm motus proficiscuntur; iustissimè verò omnium, è quibus aliter nihil queat produci, cuiusmodi penes Deum sunt. Immobilia autem, vt in mathematicis, non per se quidem, sed similitudine quadam principia appellantur. Hîc. n. ipso principio labefactato, labefieri omnes, quę ab illo principio fluxere demõstrationes, oportet, cùm ipsę inter se demõstrationes alterã tantisper non euertunt, quãtisper illa cõmunis hypothesis, vnde lucẽ istæ suam habent, non euertitur. Homo igitur motus cuiusdã principiũ est, nã actio motus est. Quia verò principiũ quemadmodũ & in alijs, eorũ, quæ per ipsũ, sũt fiuntq;, causa existit; vt in demõstrationib⁹, ita hîc quoq; pẽsiculare ea cõuenit. Nã si habẽte trigono duos rectos, necessum est tetragonũ quatuor rectis cõstare; manifestũ est, quòd trigonus duos rectos habẽs, causa eius existit.

Verùm

Verùm si quid in trigono mutaris, necessarium est & in tetragono mutes, vt si tres habuerint, sex, & si quatuor, octo. Sin verò non mutes, vt illud, ita hoc quoq; habeat necesse est. Id ita necessariò euenire, ex Analyticis patet; verùm impresentiarum in tantillum neque dicere accuratè, neq; non dicere conuenit. Nam si nulla alia trianguli causa est, cur habeat, id ipsum principiũ erit, & causa, qua reliqua adstruãtur. Quocirca si quædam sunt eiusmodi, vt etiã cõtrariè euenire possint, necessariò etiam principia sunt eiusmodi. Nã ex necessarijs nihil nisi necessariũ, concluditur; quæ verò à nobis oriuntur, etiã cõtrariè euenire possunt. Equidem quæ penes homines sunt, pleraque eius generis cõperiuntur, atque ipsi talium etiam principia existũt. Quarũ igitur cũque actionũ principium & dominus homo cõstituitur, ea patet fieri, & nõ fieri posse, & in sua etiã manu esse, quî fiant, vel non fiant; vtputa quorũ ipse dominus est, vt vel sint, vel non sint. Quæ verò in ipso sita sunt, vt faciat, vel non faciat, eorum vtique causa existit. Quoniã autem virtus, ac vitium, & vtrorumque effectus, hi quidem laudantur, illi verò vituperantur, (vituperãtur autem, laudanturque, non quæ à necessitate, vel natura, vel fortuna insunt, sed quorum ipsi causa sumus. quorũ verò alij causa sunt, eorundem etiam laus vel nota erit;) manifestum, virtutem ac vitium circa eiusmodi versari, quorum causa quisque est, & actionis principium. Quocirca dispiciendum, quorum causa, quarumque actionum principium homo existat. Et enim confitemur omnes voluntariorum tantùm, & eorum quæ electionem admittunt, neque à volentibus deliberatóque suscipiuntur, causam quemque esse; inuoluntariorum verò, nequaquam. Vnde satis constat, voluntariorum tantùm virtutem esse, ac vitium.

A μεταβάλλῃ ὃ τρίγωνον. ἀνάγκη δὲ ὃ τετράγωνον μεταβάλλειν· οἷς εἰ τρεῖς ἕξ, εἰ δὲ τέτταρες ὀκτώ, κἂν μὴ μεταβάλλοι. ὥστον ἡ ὕστ κακεῖνο, ὥστον ἀναγκαῖον εἶ). δῆλον δ' ὁ ἔστιν εἰδόσιν ὅτι ἀναγκαῖον, ἐκ τῶν ἀναλυτικῶν. νυῦ δ' ὅτε μὲν λέγειν, οὔτε λέγειν ἀκριβῶς οἷ' τε, πλεῖον ὥσον. εἰ γὰρ μηδὲν ἄλλο αἴτιον τοῦ, ὃ τρίγωνον ὕτως ἔχειν, ἀρχὴ ἂν εἴη τοῦτο, ὃ αἴτιον τοῦ ὑστέρων. ὥστ' εἴπερ ἔστιν ἔνια τῶν ὄντων ἐνδεχόμενα ἀμφοτέρως ἔχειν, ἀνάγκη καὶ τὰς ἀρχὰς αὐτῶν εἶ) τοιαύτας. ἐκ γὰρ τῶν ἐξ ἀνάγκης, ἀναγκαῖον ὃ συμβαῖνόν ἔστι, * τὰ δέ γε ἐνδέχεται μὴ εἶναι τὰ μὲν πλείω, ἐφ' αὐτοῖς ἔστι τοῖς ἀνθρώποις, πολλὰ τῶν τοιούτων, καὶ ἀρχαὶ τῶν τοιούτων εἰσίν. ὥστε ὅσων ποιητικὸν ὁ ἄνθρωπός ἐστιν ἀρχὴ καὶ κύριος, φανερὸν ὅτι ἐνδέχεται καὶ ποιεῖν καὶ μή· καὶ ὅτι ἐφ' αὐτῷ ἐστὶ ταῦτ' ἔστι ποιεῖν καὶ μή, ὧν γε κύριός ἐστι τὸ εἶ) καὶ τὸ μὴ εἶ). ὅσα δ' ἐφ' αὐτῷ ἐστὶ ποιεῖν ἢ μὴ ποιεῖν, ἄμπος τούτων ἐστίν· καὶ ὅσων ἄμπος, ἐφ' αὐτῷ. ἐπεὶ δ' ἥ τε ἀρετὴ καὶ ἡ κακία, καὶ τὰ ἀπ' αὐτῶν ἔργα, τὰ μὲν ἐπαινετά, τὰ δ' ψεκτά, (ψέγεται γὰρ καὶ ἐπαινῆται, οὐ πρὸς τὰ ἐξ ἀνάγκης ἢ τύχης ἢ φύσεως τὰ αἴτια, ἀλλ' ὅσων αὐτοὶ αἴτιοι ἐσμέν· ὅσων γὰρ ἄλλος αἴτιος, ἐκεῖνος καὶ τὸν ψόγον καὶ τὸν ἔπαινον ἔχει,) δῆλον ὅτι καὶ ἡ ἀρετὴ, καὶ ἡ κακία περὶ ταῦτ' ἐστίν, ὧν αὐτὸς αἴτιος καὶ ἀρχὴ πράξεων. λοιπέον ἄρα ποίων αὐτὸς αἴτιος καὶ ἀρχὴ πράξεων. πρότερον μὲν δὴ ὁμολογοῦμεν, ὅσα μὲν ἑκούσια καὶ κατὰ προαίρεσιν τὴν ἑκάστου, ἐκεῖνον αἴτιον εἶ)· ὅσα δ' ἀκούσια, οὐκ αὐτὸν αἴτιον. πρῶτα δ' ὅσα προελόμενος, καὶ ἐκὼν δηλονότι. δῆλον δείκνυσιν ὅτι ἥ τ' ἀρετὴ καὶ ἡ κακία τῶν ἑκουσίων ἂν εἴησαν.

B

C

D

Paulo aliter interpr.

CAPVT VII.

Probat voluntarium non esse quod iuxta cupiditatem sit: neque inuoluntarium, quod contra cupiditatem.

IDcirco quid voluntarium ac inuoluntarium sit, cùm virtus his, vitiumque describantur, considerandum erit. E tribus verò his vnum existere videtur, aut iuxta cupiditatem, aut electionem, aut intelligentiam. Nam voluntarium secundum hæc aliquid est; inuoluntarium verò præter hæc aliquid. Porrò cupiditas in tres partes distribuitur, voluntatem, irascentiam, & cupiditatem. Itaque hæc distinguenda sunt, & primum quidem secundum cupiditatem.

E

ΚΕΦΑΛ. ζ'.

Οὐ σὺν ἔστι τὸ ἑκούσιον τὸ κατ' ὄρεξιν πρᾶξιν, οὐδ' ἀκούσιον τὸ παρὰ τὴν ὄρεξιν.

ΛΗΠΤΕΟΝ ἆρά τι τὸ ἑκούσιον καὶ ἀκούσιον, καὶ τί ἔστιν ἡ προαίρεσις, ὅτι δὲ ἀρετὴ καὶ ἡ κακία ὀρίζεται τούτοις. πρῶτον σκεπτέον τὸ ἑκούσιον καὶ τὸ ἀκούσιον. τεσσάρων δὴ τούτων, ἓν ἂν δόξειεν εἶ), ἤτοι κατ' ὄρεξιν, ἢ κατὰ προαίρεσιν, ἢ κατὰ διάνοιαν· τὸ μὲν ἑκούσιον, κατὰ τούτων τι. τὸ δ' ἀκούσιον, παρὰ τούτων τι. ἀλλὰ μὴν ἡ ὄρεξις εἰς τρία διαιρεῖται, εἰς βούλησιν καὶ θυμὸν καὶ ὅτι θυμίαν· ὥστε ταῦτα διαιρετέον, καὶ πρῶτον * κατ' ὅτι θυμίαν. Nic. l. 3. Mag. l. 1. c. 13. Mal. π κατ'

δόξαε δ' αὖ πᾶν ὃ κατ' ἐπιθυμίαν, ἑκούσιον εἶ). ὃ γὰρ ἀκούσιον πᾶν δοκεῖ εἶ) βίαιον· τὸ δὲ βίαιον, λυπηρόν· καὶ πᾶν ὃ ἀναγκάζομαι ποιεῖν ἢ πάσχειν· ὡς καὶ Εὔηνός φησι,

Πᾶν γὰρ ἀναγκαῖον πρᾶγμ' ἀνιαρὸν ἔφυ.

ὥστ' εἰ μὲν λυπηρόν, βίαιον· καὶ εἰ βίαιον, λυπηρόν. τὸ δὲ πρᾶξαι τὰ ἐπιθυμίαν πᾶν λυπηρόν· ἡ γὰρ ἐπιθυμία τοῦ ἡδέος· ὥστε βίαιον καὶ ἀκούσιον· τὸ ἄρα κατ' ἐπιθυμίαν, ἑκούσιον· ἐναντία γὰρ ταῦτ' ἀλλήλοις. ἔτι εἰ μοχθηρία ἀδικώτερον πᾶσα ποιεῖ· εἰ δ' ἀκρασία, μοχθηρία δοκεῖ εἶ). ὁ δ' ἀκρατὴς ὁ κατὰ τὰ ἐπιθυμίαν, πρᾶξαι δὲ τὸν λογισμὸν οἷος πρᾶξαι κατ' ἐπιθυμίαν· ἐκὼν ἄρα πράξει· καὶ ἑκούσιον, τὸ κατ' ἐπιθυμίαν. ἔτι γὰρ ἄτοπον εἰ δικαιότεροι ἔσονται οἱ ἀκρατεῖς γινόμενοι. ἐκ μὲν τοίνυν τούτων, δόξειεν ἂν τὸ κατ' ἐπιθυμίαν ἑκούσιον εἶ). ἐκ δὲ τῶνδε, τοὐναντίον· ἅπαν γὰρ ὃ ἐκὼν ὡς πράξει, βουλόμενος πράξει· ὃ δ' βούλεται, ἐκών. βούλεται δ' οὐδεὶς ὃ οἴεται εἶ) κακόν. ἀλλὰ μὴν ὁ ἀκρατευόμενος οὐχ ἃ βούλεται ποιεῖ. τὸ γὰρ πρὸ' ὃ οἴεται βέλτιον εἶ), πράττειν δ' ἐπιθυμίαν, ἀκρατεύεσθαί ἐστιν. ὥστε ἅμα συμβήσεται * τὸν αὐτὸν ἐκόντα καὶ ἄκοντα πράττειν. τοῦτο δ' ἀδύνατον. ἔτι δ' ὁ ἐγκρατὴς δικαιοπραγήσει, καὶ μᾶλλον τῆς ἀκρασίας. ἡ γὰρ ἐγκράτεια ἀρετή, εἴ δ' ἀρετὴ δικαιοτέρους ποιεῖ. ἐγκρατεύεται δὲ, ὅταν πράττῃ παρὰ τὰ ἐπιθυμίαν κατὰ τὸν λογισμόν. ὥστ' εἰ τὸ μὲν δικαιοπραγεῖν ἑκούσιον, ὡς καὶ τὸ ἀδικεῖν· ἅμφω γὰρ δοκεῖ ταῦτα ἑκούσια εἶ). καὶ ἀνάγκη εἰ θάτερον ἑκούσιον, καὶ θάτερον. τὸ δὲ κατὰ τὰ ἐπιθυμίαν, ἑκούσιον· ἅμα ἄρα ὁ αὐτὸς τὸ αὐτὸ πράξει ἑκὼν καὶ ἄκων· ὁ δὲ αὐτὸς λόγος καὶ περὶ θυμοῦ. ἀκρασία γὰρ καὶ ἐγκράτεια, καὶ θυμοῦ δοκεῖ εἶ), ὡς καὶ κατὰ ἐπιθυμίας· καὶ τὸ κατὰ τὸν θυμὸν * λυπηρόν, καὶ βίαιον, ἡ κόλασις. ὥστ' εἰ τὸ βίαιον ἀκούσιον, τὸ κατὰ τὸν θυμὸν ἑκούσιον ἂν εἴη πρᾶξις. ἔοικε δὲ καὶ * Ἡράκλειτος λέγειν εἰς τὸ ἰσχὺν τοῦ θυμοῦ βλέψας, ὅτι λυπηρὸν ἐστὶ κώλυσις αὐτοῦ. χαλεπὸν γάρ φησι θυμῷ μάχεσθαι· ψυχῆς γὰρ ὠνοῦνται. εἰ δ' ἀδύνατον τὸ αὐτὸ ἐκόντα καὶ ἄκοντα πράττειν ἅμα τὸ κατὰ τὸ αὐτὸ τοῦ πράγματος, μᾶλλον ἑκούσιον τὸ κατὰ βούλησιν τοῦ κατ' ἐπιθυμίαν καὶ θυμόν. τεκμήριον δὲ. πολλὰ γὰρ πράττομεν ἐκόντες ἃ μεθ' ὀργῆς καὶ ἐπιθυμίας· λείπεται ἄρα, εἰ τὸ βουλόμενον καὶ ἑκούσιον ταὐτὸ, σκέψασθαι· φαίνεται δ' καὶ τοῦτο ἀδύνατον. ὑπόκειται γὰρ ἡμῖν καὶ δοκεῖ ἡ μοχθηρία ἀδικωτέρους ποιεῖν.

Interpr. λυπηρὸν, καὶ βίαιον, ἡ κ.

Polit. l. 5. c. 5. & Nic. 2. c. a.

A Omne enim, quod iuxta cupditatem est, voluntarium vtique iudicatur: nam inuoluntarium omne violentum videtur; & si violentum sit, etiam acerbum erit, omne scilicet, quod coacti faciunt, aut patiuntur; quemadmodum Euenus inquit; *Omnem rem necessariam molestam esse.* Itaque si quid molestum, idem etiam violentum erit, & contrà. Quidquid verò præter cupiditatem est, id omne dolorem infert: iucundorum enim cupiditas est. Itaque violenta etiam inuoluntaria sunt, & proinde quæ secundum cupidi-
B tatem, eadem voluntaria; hæc enim inter se inuicem sunt contraria. Portò omnis malitia reddit deteriorem. Intemperantia autem, malitia quædam est, vt videtur. Intemperans, qui præter rationem sequitur cupiditates, volens igitur faciet, & voluntarium, iuxta cupiditatem. Absurdum enim fit, intemperantes redditos iustiores fore. Ex his igitur voluntarium id quod fit secundum cupiditatem, iudicari queat, ex alijs verò contrarium. Quidquid enim fit voluntariè, id
C fit à volente, quodq; à volente, id voluntarium. Nemo autem vult, quod malũ esse norit. Verùm intemperans non quæ vult, facit: siquidem intemperanter agere, est ex cupiditate præter id quod optimũ quis arbitratur, agere. Vnde volentem nolentémque eundem agere contingeret: quod est impossibile. Continens verò iustius agit incontinente. Nam continentia virtus est, & proinde iustiores efficit sui studiosos. Tũ verò exercetur, cum contra cupiditatẽ, se-
D cundum rationem viuitur. Quocirca iustè, quemadmodum & prauè, agere voluntariũ est; vtraq; enim voluntaria apparent; & necessum, si alterũ voluntariũ sit, etiam alterũ esse; quod verò præter cupiditatẽ fit, voluntarium. Idem igitur, volens aget, & non volens. Sic etiã proinde propemodum sese de ira habet. Nam continentia & incõtinentia, quemadmodũ circa cupiditatem, ita circa iram quoq; versari videntur. Nam quod iræ repugnat, triste est, & violẽta eius
E cohibitio. Itaq; si violẽta, etiã inuolũtaria, & quod secundùm iram fit, voluntariũ. Videtur & Heraclitus vim iræ continens, repressionẽ eius permolestã attestari. *Difficile enim*, inquit, *iræ resistere est*; anima enim emit *ira quod cupit*. Sin impossibile, eundem quippiã nolentẽ, volẽtéq; vnũ idẽ facere, magis volũtariũ est, quod à volũtate, quàm cupiditate aut iracẽtia fit: argumento est, multa facimus etiã absque ira, & cupiditate. Superest igitur, vt an quod volũt homines, idem sit voluntariũ, cõsideretur; videtur namq; & id impossibile, quãdo & suprà constitutum est, malitiam reddere iniustiores; ac intemperantia quidem malitia est.

Contrarium verò vſu venit, eo quòd nemo quæ mala arbitratur, velit, quæ tamen facit intemperans. Itaque ſi iniuria afficere, ſpontaneum eſt, id autem ex voluntate; ergo intemperans factus, non iniurius, ſed temperante priore illo iuſtior erit; quod eſt impoſſibile. Voluntarium igitur non eſſe quod iuxta cupiditatem fit, patet.

A λί δ' ἀκρασία μοχθηρία ἐς φαίνεται· συμβήσεται δὲ τοὐναντίον. βούλεται μὲν γὰρ οὐδὶς ἃ οἴεται εἶναι κακά. πρᾶξαι δ' ὅταν ᾖ ἀκρατής. εἰ οὖν τὸ μὲν ἀδικεῖν, ἑκούσιον τὸ δ' ἑκούσιον, τὸ κατὰ βούλησιν, ὅταν ἀκρατὴς γένηται, οὐκέτι ἀδικήσει, ἀλλ' ἔσται δικαιότερος ἢ πρὶν γε ἀκρατής. τοῦτο δ' ἀδύνατον. ὅτι μὲν τοίνυν οὐκ ἔστι τὸ ἑκούσιον τὸ κατ' ὄρεξιν πρᾶξαι, δῆλον ἑκούσιον τὸ παρὰ τὴν ὄρεξιν, φανερόν.

CAPVT VIII.

Probat voluntarium non eſſe, id quod ſecundùm electionem fit. Deinde de eo quod vi fit, diſputat.

B

ΚΕΦΑΛ. η.

Ὅτι τὸ ἑκούσιον καὶ ἀκούσιον οὐκ ἔστι κατ' προαίρεσιν· καὶ περὶ βίας καὶ ἀνάγκης.

SEd & neq; id quod ſecundum electionẽ, ex ijſdẽ manifeſtũ eſt. Nã quod ab electione fit, demonſtratũ eſt inuoluntariũ nõ eſſe; ſed magis quod quiſq; vult, id voluntariũ. Verùm cõtingit etiã nõ volentẽ, tamẽ ſpontaneũ aliquid agere; atq; ſolũ id eſt demõſtratũ. Multa inſuper repẽtino motu facimus; eligit autẽ repẽtè nemo. At enim ſi triũ horũ aliquod voluntariũ eſt, neceſſariò erit aut ſecũdùm cupiditatẽ, aut electionẽ, aut intellectũ, ex quibus, cùm duo priora nõ ſint, relinquitur vt in eo quod cõtemplando quis agat, ſitũ voluntariũ illud dicamus. Cæterùm paululum progreſſi oratione, finẽ tractatui de volũtario inuolũtarióq; imponemus. Eorũ enim quæ vi aut nõ vi eueniũt, cõſideratio prioribus cognata eſt ac propria. Omne enim violentũ, inuoluntarium. Quocirca de violento conſiderandum eſt, quid ſit, quóue pacto ad voluntariũ & inuoluntariũ habeat. Videtur autem violentum neceſſario, vis & neceſſitas voluntario, perſuaſionique in rebus agẽdis opponi. In vniuerſum autẽ violentum neceſſitatémque etiam inanimatis aſſignamus. Nã & ignem vi coactumque deorſum ferri cernimus. Verum quando ſecundum naturam, propriumque impetũ fertur, nec violentia, nec voluntarium ſubeſt, ſed nomine caret antitheſis, verum cum præter hæc contingunt, vi dicimus fieri. Eodem pacto & animalia & inanimata vi multa cum facere tum pati animadvertuntur, quando ſcilicet præter naturalem impetum ab externo aliquo mouentur. Quod in animæ quidem expertibus ſimplex eſt, ſed in animatis ſæpe ſimplex, vt in quibus non ſemper ratio cupiditaſque conſonant. Ac cæteris quidem animalibus, quemadmodum & inanimatis, violentum ſimplex eſt, quippe quæ cupiditati, (nam eâ viuunt,) rationem minimè contrariam habeant;

ΟΤΙ δ' οὐδὲ κατ' προαίρεσιν, πάλιν ἐκ τῶνδε δῆλον. ὃ μὲν γὰρ * κατ' βούλησιν ὡς οὐκ ἀκούσιον, ἀποδείξαι, ἀλλὰ μᾶλλον πολλῷ ὃ βούλεται τὸ ἑκούσιον. ἀλλ' ὅτι καὶ μὴ βουλόμενον τις διέχεται πρᾶξαι ἑκόντα, τοῦτο δεδεῖχθαι μόνον. πολλὰ δὲ βουλόμενοι πράττομεν ἐξαίφνης· προαιρούμεθα δ' οὐδεὶς οὐδὲν ἐξαίφνης. ἔτι δὲ ἀνάγκη μὲν ὧν τριῶν τούτων ἓν εἶναι τὸ ἑκούσιον· ἢ κατ' ὄρεξιν, ἢ κατ' προαίρεσιν, ἢ κατὰ διάνοιαν· τούτων δ' ἀπὸ δύο μή ἐστι· λείπεται ἐν τῷ διανοούμενόν πως πράττειν εἶναι τὸ ἑκούσιον. ἔτι δὲ μιχθὲν προαγόντες τὸν λόγον, ὁπηοῦμεν τέλος τῷ περὶ τοῦ ἑκουσίου καὶ ἀκουσίου διορισμῷ. δοκεῖ γὰρ τὸ βίᾳ καὶ μὴ βίᾳ τι ποιεῖν, οἰκεῖα τοῖς εἰρημένοις εἶ). τό, τε γὰρ βίαιον, ἀκούσιον, καὶ τὸ ἀκούσιον πρὸς βίαιον εἶ) φαμεν. ὥστε περὶ τοῦ βίᾳ σκεπτέον πρῶτον τί ἐστι, καὶ πῶς ἔχει πρὸς τὸ ἑκούσιον καὶ ἀκούσιον. δοκεῖ δὴ τὸ βίαιον καὶ τὸ ἀναγκαῖον αὐξηκεῖσθαι, καὶ ἡ βία καὶ ἡ ἀνάγκη, τῷ ἐκουσίῳ καὶ τῇ πειθοῖ ὅτι τῶν πραττομένων. καθόλου γὰρ τὸ βίαιον καὶ τινὰ ἀνάγκην, καὶ ὅτι τῶν ἀψύχων λέγομεν. καὶ γὰρ τὸ πῦρ κάτω βίᾳ καὶ ἀναγκαζόμενον φέρεσθαι φαμέν. τοῦτο δ' ὅταν κατὰ τινὰ φύσιν καὶ τινὰ καθ' αὑτὸ ὁρμὴν φέρηται, ἡ βία· ἡ μὲν οὖν ἐκούσια λέγεται, ἀλλ' αἰώνυμος ἡ δύπτησις. ὅταν δ' παρὰ ταύτην, βία φαμέν. ὁμοίως δ' καὶ ὅτι ἀψύχων. καὶ ὅτι τῶν ζώων ὁρῶμεν βίᾳ πολλὰ καὶ πάσχοντα καὶ ποιοῦντα, ὅταν παρὰ τινὰ ἐν αὐτοῖς ὁρμὴν ἐξωθῇ ἡ κίνησις. ἐν μὲν τοῖς ἀψύχοις ἁπλῆ ἡ ἀρχή, ἐν δ' τοῖς ἐμψύχοις πλεοναχῶς. ἡ γὰρ ἀεὶ ἡ ὄρεξις καὶ ὁ λόγος συμφωνεῖ. ὥστ' ὅτι μὲν τῶν ἄλλων ζώων ἁπλοῦν τὸ βίαιον, ὥσπερ ὅτι καὶ τῶν ἀψύχων. ἡ γὰρ ἔμψυχον ἀρχὴ καὶ ὄρεξιν ἐναντίαν, ἀλλὰ τῇ ὀρέξει ζῇ.

Inter. κατ' προαίρεσιν, minùs recte.

Nic. l. 3. c. 1.

Mag. l. 1. c. 15.

Suprà eod. l. c. 6.

ἐν δ' ἀνθρώπῳ ἔνεστιν ἄμφω, καὶ ἔνιοι ἡλικία, ἣ καὶ δοκεῖ ποιεῖν ἀποδίδομεν. οὐ γὰρ φαμὲν τὸ παιδίον πεφυκέναι, οὐδὲ τὸ θηρίον· ἀλλ' ὅταν ἤδη διὰ λογισμὸν πεφύκωσι. δοκεῖ δὴ τὸ βίαιον ἄπονον λυπηρὸν εἶναι· καὶ οὐθεὶς βίᾳ μὲν ποιεῖ, χαίρων δέ. διὸ καὶ τὸν ἐγκρατῆ καὶ τὸν ἀκρατῆ πλείστη ἀμφισβήτησίς ἐστιν. ἐναντίας γὰρ ὁρμὰς ἔχων αὐτὸς ἑκάστους αὑτοῖς φέρεται· ὥσθ' ὁ, τ' ἐγκρατὴς, βίᾳ (φασὶν) ἀφέλκει αὐτὸν ἀπὸ τῶν ἡδίων ἐπιθυμιῶν· ἀλγεῖ γὰρ ἀφέλκων καὶ ἀντιτείνουσαν ὄρεξιν· ὁ, τ' ἀκρατὴς βίᾳ καὶ τὸν λογισμόν· ἧττον γὰρ δοκεῖ λυπεῖσθαι. διὰ γὰρ ἐπιθυμία τοῦ ἡδέος, ἡ ἀκολουθεῖ χαίρων. ὥστ' ὁ ἀκρατὴς μᾶλλον ἐκὼν καὶ οὐ βίᾳ, ὅτι οὐ λυπορᾶς. διὸ ἔπειθω τῇ βίᾳ ἐοικὼς ἀδίκῃ ἀντιτίθεται. ὁ δ' ἐγκρατὴς, ἐφ' ἃ πέπεισται, ἄγει, καὶ πορεύεται ἡ βία, ἀλλ' ἑκών. ἡ γὰρ ἐπιθυμία ἡ πείσασα ἄγει· ἡ γὰρ μετέχει λόγου. ὅτι μὲν οὖν δοκοῦσιν οὗτοι μόνοι βίᾳ καὶ ἄκοντες ποιεῖν, καὶ διὰ τίνα αἰτίαν, ὅτι καθ' ὁμοιότητά τινα τῆ βίᾳ, καθ' ἣν καὶ ὅτι τῶν ἀψύχων λέγομεν, εἴρηται. ἡ μὲν δ' ἀλλ' εἴ τις τοῦτον τὸν ἐν αὐτῷ διαλογισμὸν τοῦτον κατέλιπε, λύεται τὸ λεχθέν. ὅταν μὲν γὰρ ἡ τῶν ἔξωθεν τοῦτο τινὸς ἐν αὐτῷ ὁρμὴ κινῇ ἢ παρεμίζῃ, βίᾳ φαμέν. ὅταν δ' ἡμᾶς, οὐ βίᾳ. ἐν δὲ τοῖς ἐγκρατεῖ καὶ ἀκρατεῖ ἥδε καθ' αὐτὸν ὁρμὴ ἐνοῦσα ἄγει· ἄμφω γὰρ ἔχει· ὥστ' ἡ βία οὐδέτερος, ἀλλ' ἐκών. ἐπεὶ καὶ τοῦτο πρακτέον αὖ, οὐδ' ἀναγκαζόμενος. τὸ γὰρ ἔξωθεν ἐρχόμενον, τὸ τοῦτο καὶ τὸ ὁρμὴν ἐνοῦσαν ἀναγκαῖον λέγομεν, ὥσπερ εἴ τις λαβὼν τὸ χεῖρα τοῦτον τινὰ ἀντιτείνοντος καὶ τοῦ βουλεσθαι, καὶ τοῦ ἐπιθυμεῖν. ὅταν δ' ἔσωθεν ἡ ἀρχὴ, ἡ βία· ἐπεὶ καὶ ἡδονὴ καὶ λύπη ἐν ἀμφοτέροις ἐνεστι. καὶ γὰρ ὁ ἐγκρατὴς λυπεῖται, τοῦτο τὸ ἐπιθυμίαν παρὸν ἤδη, καὶ χαίρει τὸ ἀπ' ἐλπίδος ἡδονῇ, ὅτι ὕστερον ὠφεληθήσεται, ἢ καὶ ἤδη ὠφέλησται ὑγιαίνων. ὁ ἀκρατὴς, χαίρει μὲν τοῖς χρώμενος ἀκρατεῖ ὃ ἐπιθυμεῖ, λυπεῖται δὲ τῷ ἀπ' ἐλπίδος λύπην. οἴεται γὰρ κακὸν παρεῖναι. ὥστε ὃ μὲν βίᾳ ἐκάτερον φαίνεται ποιεῖν, ἔχει λόγον. καὶ διὰ τ' ὄρεξιν, καὶ διὰ τὸν λογισμὸν ἑκάτερον ἀντικόπτει ποτὲ παρεῖναι. κεχωρισμένα γὰρ ὄντα ἑκάτερα, ἐκκρούεται ὑπ' ἀλλήλων. ὅθεν καὶ ὅτι τὸ ὅλῳ μεταφέρουσι ψυχῷ, ὅτι τὸ ἐν ψυχῇ τι δοκοῦσιν ὁρᾶσιν. ὅτι μὲν οὖν τὸ μείων ἐνδέχεται τοῦτο λέγειν ἢ δ' ὅλη ἐκοῦσα ψυχὴ καὶ ἑκόντα τοῖς ἐγκρατοῖς, πρακτὸν, βίᾳ δ' οὐδέτερος, διὰ τὸ ἐν ἐκείνοις τι, ἐπεὶ καὶ φύσει ἀμφότερα ἔχομεν.

A homini verò ambo insunt, certa quadam ætate; ea scilicet quæ rebus per rationem agendis idonea est; neque enim vel puerũ vel feram agere dicimus. Proinde cùm violentum omne molestum esse, nec vi quisquam sed gaudens agere videatur, magna de temperante intemperantéque controuersa oriuntur, eo quòd vterque contrarios intra se impetus sentiens agit. Vnde temperantem vi se ipsum à suauium cupiditate abstraxisse aiunt; dolet enim luctans cum resistente cupiditate. Intemperãs autem vi præter rationem rapitur; minùs tamen adfligitur; nam cupiditati lætus indulget, quippe qui suauibus intendit, quocirca non vi sed volẽs agit, quia dolore vacat. Porro persuasio, violentiæ necessitatique opponitur; temperãs verò ea sectatur, de quibus persuasus est, non vi, sed volens. Nam cupiditas citra persuasionem trahit, quippe quæ ratione caret. quòd igitur ij soli vi inuitique facere videantur, quámq; ob causam, scilicet ob similitudinẽ, qua & inanimata agere dicimus, exposuimus hactenus. Sed enim si & quod in determinatione positum isthic fuerat, adijciatur, soluitur quod dictum est. Quando igitur foris quippiam præter impetum intrinsecum mouerit, sedaritue, vi id fieri asseueramus; quando verò secus, non vi. In temperante autem, intemperantéque, insitus impetus ducit, (vtrumq; enim habet,) & neuter vi, & coactus, sed volens vterque agit. Nam principium, quod foris est præter naturalem impetum, siue moueat, siue motum impediat, necessitatem vocamus, vt si quis manu, & voluntate & cupiditate renitentis, arrepta, percutiat alium. Verùm si intrinsecus principium fuerit, vis non est; quandoquidem & voluptas inest, & dolor in vtrisque. Nam & qui continenter agit, dolore afficitur; quippe qui contra quàm cupiditas ferat, faciat: & lætitia ac voluptate, quippe, qui speret, sibi id olim fore commodo & bono; vel iam bono esse, dum hac ratione morbum expellit. Similiter incontinens gaudet ille quidem dum fruitur hac sua incontinentia, re optata; sed & dolore afficitur, quippe qui meruat necessariò, propter conscientiã malè facti. Itaq; dicere, vi vtrumque agere, à ratione non est alienũ; vterq; enim, si spectes in altero appetitũ, in altero rationem, agit inuitus. Nam cùm diuisa sint hæc duo, alterum ab altero extruditur. Quoniã autem in aliqua animi parte id manifestò contingit; sequi id ad totum animũ transferri. Atqui de partibus quidem eius dici id potest: cæterùm animus totus tã incontinẽtis quàm cõtinẽtis, sponte sua agit; vi verò neuter: sed aliquid tãtùm quod ipsis inest: vtrũq; autẽ eorũ *quæ pugnẽt inuicem*, à natura habemus.

Nam & ratio naturâ nobis ineſt ad imperandum: ſi enim aliquem ita vt natus eſt, eſſe ſiueris, modò debilis aut mutilus nulla ſui parte fiat, inerit ei ratio, & cupiditas: ſtatim enim vt editus eſt aliquis in lucem, eum comitatur, eique ineſt. Atque his ferè duobus à natura quippiam ineſſe determinamus: eo ſcilicet quod ſtatim à natiuitate ineſt, & quod generatione exiſtente facilè conſequimur, vt ſenectus, canities, ac alia id genus. Itaque non ſecundùm naturam facit alteruter, ſed ſecundùm naturam ſimpliciter: ſed non eandem. Quæſtionibus igitur de temperante intemperantéque, vtrùm vi & non volens agat alter, aut vterque, aut vi ſimul, inuitique ambo: & ſi vis voluntaria ſit, num volentes ſimul, nolentéſq; agant, ex dictis hactenus occurrendum. Verùm & aliter vi coactique agere dicuntur, non diſſentientibus inter ſe mutuò ratione & cupiditate, quando ſcilicet id faciunt, quod moleſtum quidem & friuolum iudicant: ſed neglectum, damnum aut mortem inferat: hæc enim omnes aut coactos facere aiunt, aut non. Faciunt autem omnes: nam omittere quidem licet, ſed ferendum incommodum. Verùm ex his alia quidem violenta, alia verò non violenta fortè quis dixerit. Quæcumque enim eorum, per quæ vel facere, penes ipſum eſt, etiamſi non volens facit, tamen & facere ſponte dicitur, & non vi: quæ verò penes ipſum non ſunt, vi quodammodo, ſed non ſimpliciter fieri dicuntur; eò quòd non illud ipſum eligit, ſed alicuius gratia agit. Verùm in his eſt quoddam diſcrimen. Nam ridiculus fuerit, ſi vt contactus quis vitaret, occidiſſet alterum, vi ſe id coactumque feciſſe dicat: maius enim acerbiuſque malum oportet non facienti propoſitum ſit. Sic enim coactus, & non vi faciet, ſcilicet quando malum boni gratia, vel ob maioris mali repulſionem agit, idque inuitus. Neque enim penes ipſum hæc ſunt: quocirca & amorem, & iras quaſdam, & naturalia nonnulla inter inuoluntaria connumerant, quia violenta nimis, & ſupra naturam ſunt. Vnde & veniam merentur, eo quòd vi cogere naturam ſoleant. Sed & magis vi inuitéque fecere videtur, qui facit, ne vehementiùs aut leuiter doleat, vel etiam ne gaudeat. Nam ad ipſam refertur vniuerſum, quod ferendo natura eſt. Verùm quæ neque naturalis cupiditatis, nec rationis ſunt, non debent penes ipſum eſſe cenſeri: quamobrem phanatici, & qui futura prædicunt, quamlibet intellectus opus faciunt, non tamen id penes ipſos eſſe aſſeueramus, neque vt faciãt quæ fecerunt, neq; vt dicant quæ dixerũt.

A * καὶ γὰρ ὁ λόγος φύσει ἄρχων. ὅτι ἐωμὲν τῆς ἡδέσεως καὶ μὴ πορωτέρσης, εἰέναι καὶ τὴν ὄπιθυμίαν, ὅτι θῆλυς ἂν ἡδετῆς ἀκολουθεῖ καὶ ἔνεστι. ἔτι δὲ τούτοις δυσὶ τὸ φύσει διαφέρειν, τά τε ὅσα θῆλυς ἀνομβρίοις ἀκολουθεῖ πᾶσι, καὶ ὅσα ἐωμὲν ἡδέσεως διϑυπορεῖν, γίνεται ἡμῖν, οἷς πολιὰ καὶ γῆρας, καὶ τἄλλα τὰ τοιαῦτα. ὥστε μὲν κατὰ φύσιν ἑκάτερος πεφύκεν· ἁπλῶς δὲ κατὰ φύσιν ἑκάτερος, οὐ τὼ αὐτὼ. αἱ μὲν οὖν περὶ τὸν ἐγκρατῆ καὶ ἀκρατῆ ὄρεξαι, περὶ τὸ βίᾳ πεφύκεν, ἢ ἀμφοτέρως, ἢ τὸν ἕτερον. ὥστε ἢ μὴ ἑκόντας, ἢ ἅμα βίᾳ καὶ ἄκοντας· εἰ δὲ τὸ βίᾳ ἑκούσιον, ἅμα ἑκόντας καὶ ἄκοντας. πεφύκεν· ἔτι δὲ ἐκ τῶν εἰρημένων δῆλον ἡμῖν ὡς ἀπλουστέον. λέγονται δὲ κατ' ἄλλον τρόπον βίᾳ καὶ ἀναγκαζόντες πρᾶξαι, οὐ διαφωνοῦντος τοῦ λόγου ἢ τῆς ὀρέξεως, ὅταν πράττωσιν ὃ καὶ λυπηρὸν καὶ φαῦλον ὑπολαμβάνουσιν· ἀλλ' οὐ μὴ τοῦτο πράξωσι, πληγαὶ ἢ θάνατοι ὥσπ. ταῦτα γὰρ φασιν ἀναγκαζόντες πρᾶξαι, ἢ οὔ. ἀλλὰ πολῖται ποιοῦσιν αὐτὸ τοῦτο. ἔξεστι γὰρ μὴ ποιῆσαι, ἀλλ' ἐκφυγόντα ὑπομεῖναι τὸ πάθος. ἔτι ἴσως τούτων τὰ μὲν φαίη τις ἄν, τὰ δ' οὔ. ὅσα μὲν γὰρ ἐφ' ἑαυτῷ τῶν τοιούτων μὴ ὑπαρξαι ἢ ὑπαρξαι * δῆ, ὅσα πράττει ἃ μὴ βούλεται, ἔχων πράττει, καὶ βίᾳ· ὅσα δ' μὴ ἐφ' αὐτῷ, τῶν τοιούτων βίᾳ πῶς, ἁμῶς τοι; γ' ἁπλῶς, ὅτι οὐκ αὐτὸ τοῦτο πραιρεῖται ὁ πράττει, ἀλλ' ἕνεκα, ἐπεὶ καὶ ἐν τούτοις ἔστι τις διαφορά. εἰ γὰρ ἵνα μὴ λάβῃ * ψλαφῶν, ἀποκτείνῃ, ἀναγκαῖος ἂν εἴη, εἰ λέγοι ὅτι βίᾳ καὶ ἀναγκαζόμενος. ἀλλὰ δεῖ μείζον κακὸν καὶ λυπηρότερον εἶναι, ὃ πείσεται μὴ ποιήσας· ὅταν γὰρ ἀναγκαζόμενος, καὶ μὴ βίᾳ πράξῃ, ἢ ἁ φύσει, ὅταν κακὸν ἀγαθοῦ ἕνεκα, ἢ μείζονος κακοῦ ἀπολύσεως πράττῃ, καὶ ἑκὼν γε· οὐ γὰρ ἐφ' αὑτῷ ταῦτα. διὸ καὶ τὸν ἔρωτα πολλοὶ ἀκούσιον λέγεσι, καὶ θυμοὺς ἐνίους καὶ τὰ φυσικά· ὅτι ἰσχυρὰ καὶ οὐκ ἐφ' ἡμῖν φύσιν, καὶ συγγνώμην ἔχομεν ὡς πεφυκόσι βιάζεσθαι τὴν φύσιν. καὶ μᾶλλον ἂν δόξειε βίᾳ καὶ ἄκων πράττειν, ἵνα μὴ ἀλγῇ ἰσχυρῶς, ἢ ἵνα μὴ ἥδεμα, καὶ ὅλως ἵνα μὴ χαίρῃ. τὸ γὰρ ἐφ' αὑτῷ, εἰς ὃ ἀνάγεται ὅλον, τοῦτό ἐστιν, ὃ ἡ αὐτὴ φύσις οἷά τε φέρειν· ὃ δ' μὴ οἷά τε, μηδ' ἔστι τῆς ἐκείνου φύσει ὀρέξεως ἢ λογισμοῦ, οὐκ ἐφ' αὑτῷ· διὸ καὶ τοὺς ἐνθουσιῶντας, καὶ παραλέγοντας, καὶ παρ' διάνοιαν ἔργον ποιοῦντας, ὅμως δ' φαμὲν ἐφ' αὑτοῖς εἶναι, ὅτ' εἰπεῖν ἂ εἶπον, ὅτε πρᾶξαι ἃ ἔπραξαν.

Totum locum ſic diſtinximus qui antè perturbatiſſimè edebatur. Interpres quæ in eius verſ. his inclusa sũt notis [ ] non verterat.

* Sanè δῆ, ferri non poteſt: éſtq; ſuſpectus locus.

Suſpecta vox, niſi ſic locum accipias, *Nã ſi quis alium metuens, ne rei quam contrectabat, furtũ faceret, occiderit.*

ἀλλὰ μὴν οὐδὲ δι' ἐπιθυμίαν· ὥστε καὶ διάνοιαί τινες καὶ πάθη οὐκ ἐφ' ἡμῖν εἰσιν, ἢ πρᾶξαί τε τὰς τοιαύτας διανοίας καὶ λογισμούς. ἀλλ' ὥσπερ Φιλόλαος ἔφη, εἶναί τινας λόγους κρείττους ἡμῶν. * ὡς δ' ἑκούσιον καὶ ἀκούσιον, καὶ πρὸς τὸ βίᾳ ἔδοξε σκέψασθαι. τοῦτο μὲν οὕτω διωρίσθω. οἱ γὰρ μάλιστ' ἐμποδίζοντες τὸ ἑκούσιον, ὡς βίᾳ πράττοντες, ἀλλ' ἐκόντες.

A Sed & nec per cupiditatem. Itaq; & intellectus quidam affectusque, aut actiones secundum eiusmodi rationes, & intelligentias, in nostra potestate non sunt. Sed quēadmodum Philolaus inquit, rationes quædam sunt nobis potentiores: Ergo voluntariorum ac inuoluntariorum consideratio, eorum quæ vi eueniunt, tractatui iungenda est, atque hæc ita sint inter sese distincta, Nam qui spontaneum maximè interpellant, ad id se coactos dicunt, vt in eam animi sententiam venirent.

γρ. ὡς βίᾳ καὶ ἀκ. καὶ πρὸς τὸ βίᾳ ἔδοξε σκέψασθαι, τοῦτο μὲν οὕτω διωρίσθω.

B

ΚΕΦΑΛ. θ'.

Οτι τῇ διανοίᾳ τὸ ἑκούσιον ὥρισται· καὶ ὅτι τὸ εἰδέναι τί ἐστι διττόν.

CAPVT IX.

Voluntarium, eorum esse docet, quæ iuxta intellectum fiunt: De duplici item faciendi modo.

Nic.l.3. c. 2.

ΕΠειδὴ τοίνυν ἔχει τὸ τέλος, καὶ οὔτε τῇ ὀρέξει, οὔτε τῇ προαιρέσει τὸ ἑκούσιον ὥρισται, λοιπὸν δὴ θεῖσθαι τὰ κατὰ διάνοιαν. δοκεῖ δὴ ἀνθυπεῖναι τὸ ἑκούσιον τῷ ἀκουσίῳ, καὶ τὸ εἰδέναι διττόν, ἢ γάρ, ἢ ᾧ ἕνεκα. οἱότε γὰρ οἶδε μὲν ὅτι πατὴρ, ἀλλ' οὐκ ἵνα ἀποκτείνῃ, ἀλλ' ἵνα σώσῃ, ὥσπερ αἱ Πελιάδες ἠτοίμων ·· ὡς ὅτι] μὲν πόμα, ἀλλ' ὡς φίλτρον καὶ οἶνον· τὸ δ' ἰῷ κώνειον. τῷ δ' ἀγνοοῦντί τι καὶ ὅν, καὶ ᾧ, καὶ ὅ, δι' ἄγνοιαν, μὴ κατὰ συμβεβηκός· τὸ δὲ δι' ἄγνοιαν, καὶ ὅ, καὶ ὄν, ἀκούσιον. τὸ ἐναντίον ἄρα ἑκούσιον. ὅσα μὲν οὖν ἐφ' ἑαυτῷ ὂν μὴ πρᾶξαι, πράττει μὴ ἀγνοῶν, καὶ δι' αὐτὸν, ἑκούσια ταῦτ' ἀνάγκη εἶναι, καὶ τὸ ἑκούσιον τοῦτ' ἔστιν· ὅσα δ' ἀγνοῶν, καὶ διὰ τὸ ἀγνοεῖν, ἄκων. ἐπεὶ ὃ τὸ βιάσασθαι καὶ τὸ εἰδέναι διττόν, ἓν μὲν τὸ ἔχειν, ἓν ᾧ τὸ χρῆσθαι τῇ ἐπιστήμῃ, ὃ ἔχων, μὴ χρώμενος ᾖ, ἔστι μὲν ὡς δικαίως ἀγνοεῖν λέγοιτο· ἔστι δ' ὡς οὐ δικαίως· οἷς εἰ δι' ἀμέλειαν μὴ ἐχρῆτο. ὁμοίως δὲ καὶ μὴ ἔχων ἵνα φυλάττοιτο δύ', εἰ ῥᾴδιον ἢ αἰσχῖον ἰῷ, μὴ ἔχει δι' ἀμέλειαν ἢ ἡδονῇ ἢ λύπην. ταῦτ' οὖν προδιορίστεον. περὶ μὲν οὖν τοῦ ἑκουσίου καὶ ἀκουσίου διωρίσθω τοῦτον τὸν τρόπον.

C

D

E

DEt quia finem id iam habet, & voluntarium, nec cupiditate nec electione terminatum est, reliquum est vt ea quæ iuxta intellectum fiunt, determinentur. Videtur autem inuoluntario contrarium esse voluntariū, &, quod cuiusque gratia sciens quis facit. Interdum enim nouit quòd pater sit, non tamen quòd occidat, sed seruet potiùs: vt Peliades, petebant quidem poculum, sed vt amatorium, & vino plenum: id verò venenū erat. Ignorans autē quem, cui, & quid, ex ignorantia, non per accidēs agere dicetur. Quod autem ab ignorante tali fit, inuoluntarium est; ergo voluntariū contrariū est. Quæ igitur penes ipsum sunt, vt facere omittat, facit non ignorans, & per se, ea vtique voluntaria sunt, & voluntariū id ipsum est; quę verò ignorans, ex eo quòd ignorat, ea inuitus facit. Porrò quia scire & intelligere bifariàm capiuntur, vel vt habeatur, vel vt vsurpetur scientia, qui habens non vtitur, interdum ignorans meritò dicitur, interdum verò nequaquā, velut si per negligentiam non vtitur. Similiter & is vituperetur, qui vel facilium vel necessariorum peritiam, per negligentiam aut dolorem aliquem, voluptatémque non vestiget. Hæc loco huic inferenda videbātur. De voluntario igitur & inuoluntario hoc modo determinatum sit.

ΚΕΦΑΛ. ι'.

Οτι οὔτε δόξα οὔτε βούλησίς ἐστι προαίρεσις, ἀλλ' ὡς ἑκάτερον.

CAPVT X.

Docet delectum ex opinione & voluntate coniunctis constare.

Nic.l.3.c. 4 Mag.l.1. c.18.

ΠΕρὶ δὲ προαιρέσεως μετὰ τοῦτο λέγωμεν, ἅμα διαπορήσαντες πρῶτον τοὺς περὶ αὐτῆς. διαφέρειν γὰρ αὐτὴν ἐν οἷς μάλιστ' ἂν φανείη, καὶ ἐν ποίοις θετέον αὐτὴν ἐν, καὶ πότερον ἡ αὐτὸ τὸ ἑκούσιον καὶ τὸ προαιρετόν, ἢ οὐ ταὐτά ἐστι· μάλ-

DE electione verò deinceps dicemus, expositis primùm nonnullis quæstionibus. Ambigat enim fortasse quis, in quo genere oriantur, tum in quali constituenda sint, aut, eadémne aut diuersa sint voluntarium & inuoluntarium.

Maximè verò quidam asseuerant, & quærenti etiam an fortè videri queat, electionem ex duobus his alterum esse, scilicet aut opinionem, aut appetitum: vtraque enim consectanea videntur. Verùm appetitum non esse; patet ex eo quòd tum aut voluntatem, aut cupiditatem, aut iram esse necessum sit: nemo quippe nisi horum aliquid patiens appetit. Ira porrò cupiditasque, etiam A feris inest, electio verò nequaquam; & tamen quibus hæc ambo insunt, multa absque ira cupiditatéque eligunt; sed B dum passionibus adfliguntur, non eligunt, sed tolerant. Præterea, cupiditati iræque semper dolor iungitur; multa verò nos absque dolore eligimus. Voluntas insuper & electio idem non sunt; volunt enim interdum etiam ea homines, quæ impossibilia norunt, vt omnibus hominibus imperare, immortalem esse, id quod nemo sciens impossibile elegerit; & in vniuersum, quæ & si non per se, sed sibi tamen impossibilia vel C factu, vel omissu nouerit; vnde manifestum, electionem esse rerum penes nos sitarum. Similiter clarum, nec opinionem esse, neque simpliciter, si quis aliquid putet, cùm eligibile eiusmodi quid sit, quod viribus nostris paretur. Multa verò opinione concipiunt, quæ penes nos non sunt, vt diametrum commensurabilem. Porrò nec vera est, nec falsa electio, sed & nec rerum penes nos sitarum opinio, qua faciendum aliquid vel non faciendum arbitramur. Commune verò id est, de opinione, & voluntate. Nemo enim finem, sed ea quæ fini consequendo D conferunt, eligit; quemadmodum nemo sanum esse, sed ambulare, sedere, sanitatis gratia. Neque felicitate potiri quispiam eligit, sed quæstus studium, & periclitationes felicitatis adipiscendæ gratia. Et in vniuersum declarat semper eligens, quid cuiusue gratia eligat: est enim aliud id cuius gratia, & quod gratia alterius eligit. Vult autem maximè finem, vt in pretio, & sanum esse, feliciter beatéque viuere. Itaque patet, aliam & opinionis & voluntatis rationem esse. E Voluntas enim & opinio maximè finem spectant, quod non facit electio. Ergo electionem patet, nec voluntatem, nec opinionem, nec simpliciter vllam animi perceptionem esse: quo simul elucet & quid sit, quídue ab ijs differat, ac vt se ad voluntarium habeat. Porrò possibilium esse, aut non esse, alia eiusmodi sunt, vt de ijs suscipiatur deliberatio, alia verò vt non suscipiatur. Quorum dã enim generatio penes nos non est, etiam si fieri, aut non fieri, possint: sed quæ vel natura,

λιστα δὲ λέγεται τῶν δοξαστῶν, * καὶ ζητοῦντ' δόξῃ δ' ἀν δυοῖν εἴη θάτερον ἡ προαίρεσις, ἢ τοι δόξα, ἢ ὄρεξις· ἀμφότερα γὰρ φαίνεται τοῖς ἀκολουθοῦντα. ὅτι μὲν οὖν οὐκ ἔστιν ὄρεξις, φανερόν. ἢ γὰρ βούλησις ἂν εἴη, ἢ ἐπιθυμία, ἢ θυμός· τούτοις γὰρ ὀρέγεσθαι μηδὲν πεπονθὼς τούτων. θυμὸς μὲν οὖν καὶ ἐπιθυμία καὶ τοῖς ἀλόγοις ὑπάρχει, προαίρεσις δ' οὔ. ἔτι δὲ καὶ οἷς ὑπάρχει ἄμφω ταῦτα, πολλὰ καὶ ἄνευ θυμοῦ καὶ ἐπιθυμίας προαιροῦνται, καὶ ἐν τοῖς πάθεσιν ὄντες οὐ προαιροῦνται, ἀλλὰ καρτεροῦσιν. ἔτι ἐπιθυμία μὲν καὶ θυμὸς ἀεὶ μετὰ λύπης· προαιρούμεθα δὲ πολλὰ καὶ ἄνευ λύπης. ἀλλὰ μὴν οὐδὲ βούλησις καὶ προαίρεσις ταὐτόν. βουλόμεθα μὲν γὰρ ἔνια καὶ τῶν ἀδυνάτων εἰδότες, οἷς βασιλεύειν τε πόντων ἀθανάτους εἶναι), προαιροῦμεθα δ' οὐδείς· μὴ ἀγνοοῦντι ὅτι ἀδύνατον· ὅλως δ' ὅλως ὃ δυνατὸν μέν, μὴ ἐφ' αὑτῷ δ' οἴεται προαιρεῖσθαι ἢ μὴ προαιρεῖσθαι. ὥστε τοῦτο μὲν φανερόν, ὅτι δυάς ἐστι τὸ προαιρετὸν τῶν ἐφ' αὑτῷ τι εἶναι). ὁμοίως δὲ δῆλον ὅτι οὐδὲ δόξα, οὐδ' ἁπλῶς εἴ τις οἴεται τῶν ἐφ' αὑτῷ τι εἶναι), ὃ προαιρετόν. δοξάζομεν γὰρ πολλὰ καὶ τῶν οὐκ ὄντων ἐφ' ἡμῖν, οἷς τὸ μὴ μᾶλλον συμβέβηκεν. ἔτι οὐκ ἔστι προαίρεσις ἀληθὴς ἢ ψευδής. * οὐδὲ δὴ ἡ τῶν ἐφ' αὑτῷ ὄντων πᾶσα δόξα ἢ τυγχάνουσα οἰόμενοι δεῖν τι προαιρεῖσθαι ἢ ἀπροαιρέτων. κοινὸν δὲ πᾶσι δόξης τοῦτο καὶ βουλήσεως· οὐθεὶς γὰρ τέλους οὐδὲν προαιρεῖται, ἀλλὰ τὰ πρὸς τὸ τέλος· λέγω δ' οἷον οὐθεὶς ὑγιαίνειν προαιρεῖται, ἀλλὰ πεπατεῖν ἢ καθῆσθαι τοῦ ὑγιαίνειν ἕνεκα· οὐδ' εὐδαιμονεῖν, ἀλλὰ χρηματίζεσθαι, ἢ κινδυνεύειν τοῦ εὐδαιμονεῖν ἕνεκα· καὶ ὅλως δηλοῖ ἀεὶ προαιρούμενος τί τε, καὶ τίνος ἕνεκα προαιρεῖται. ἔστι δὲ τὸ μὲν τίνος, οὗ ἕνεκα προαιρεῖται ἄλλο· ὃ δ' τί, ὃ προαιρεῖται ἕνεκα ἄλλου. βούλεται δέ γε μάλιστα τὸ τέλος, καὶ δοξάζειν δὴ καὶ ὑγιαίνειν καὶ εὖ πράττειν. ὥστε φανερὸν ἔκ τούτων, ὅτι ἄλλο καὶ δόξης καὶ βουλήσεως. βούλεσθαι μὲν καὶ δόξα μάλιστα τοῦ τέλους· προαίρεσις δ' οὐκ ἔστιν. ὅτι μὲν οὖν οὐκ ἔστιν οὔτε βούλησις οὔτε δόξα, οὐδ' ἁπλῶς ἡ προαίρεσις· τί δὲ διαφέρει τούτων, καὶ πῶς ἔχει πρὸς τὸ ἑκούσιον. ἅμα δὲ δῆλον ἔσται, καὶ τί ἐστι προαίρεσις. ἔστι δὴ τῶν δυνατῶν καὶ εἶναι καὶ μή, τὰ μὲν ποιοῦντα, ὥστε ἐνδέχεσθαι βουλεύσασθαι περὶ αὐτῶν· περὶ οὐκ ἐνίων δ' οὐκ ἐνδέχεται. τὰ μὲν γὰρ δυνατὰ ὄντα καὶ εἶναι καὶ μὴ εἶναι· ἀλλ' οὐκ ἐφ' ἡμῖν αὐτοῖς ἡ γένεσίς ἐστιν, ἀλλὰ τὰ μὲν διὰ φύ-

Interpr. καὶ ζητοῦντ δόξῃ ἀν ἡ.

Int. οὐδὲ δὴ τῶν ἐ. ἀ. ὃ τ' ᾠ. δόξα, ἢ τυγχ.

σιν, τὰ δὲ δι' ἄλλας αἰτίας γίγν. περὶ ὧν οὐδεὶς A
αὐτῶν ἐβουλεύσατο βουλόμενος μὴ ἀγνοεῖν. περὶ ὧν
δ' ἐνδέχεται μὴ μόνον ὅτι γίγν μὴ, ἀλλὰ καὶ
ὅπως βουλεύσασθαι πῖς αὐτοῖς. ταῦτα δ' ἐστὶν
ὅσα ἐφ' ἡμῖν ἐστι πρᾶξαι ἢ μὴ πρᾶξαι. περὶ
ὧν βουλευόμεθα περὶ τῶν ἐν Ινδοῖς, ἢ δὲ πῶς αὐ
ὁ κύκλος τετράγωνιστός. τὰ μὲν γὰρ οὐκ ἐφ' ἡμῖν·
μῖν· ὁ δ' ὅλως ἢ πρακτόν· ἀλλ' ἢ δὲ περὶ τῶν
ἐν ἡμῖν πρακτῶν περὶ ἀπόντων. καὶ δῆλον ὅτι
ἢ δὲ δόξα ἁπλῶς ἡ προαίρεσις ἐστιν. τὰ δὲ B
προαιρετὰ καὶ πρακτά, τῶν ἐφ' ἡμῖν ὄντων
ἐστί. περὶ καὶ ἀπορήσειεν ἄν τις, τί δὴ ποθ' οἱ μὲν
ἰατροὶ βουλεύονται περὶ ὧν ἔχουσι τὴν ἐπιστή-
μην, οἱ δὲ γραμματικοὶ ἢ; αἴτιον δ' ὅτι διχῇ
γινομένης τῆς ἁμαρτίας, (ἢ γὰρ λογιζόμενοι ἁ-
μαρτάνομεν, ἢ καὶ τὴν αἴσθησιν αὐτὸ δρῶντες,)
ἐν μὲν τῇ ἰατρικῇ ἀμφοτέρως ἐνδέχεται ἁ-
μαρτεῖν, ἐν δὲ τῇ γραμματικῇ κατὰ τὴν αἴ-
σθησιν καὶ πρᾶξιν, ἧς οὐ σκοπῶσιν, εἰς ἄπει-
ρον ἥξουσιν. ὅπερ οὖν οὔτε δόξα οὔτε βούλησίς C
ἐστι προαίρεσις, ἔστιν ὡς ἑκάτερον, οὐδ' ἄμφω.
ἐξαίφνης γὰρ προαιρεῖται μὲν οὐδείς. δοκεῖ δὲ
πρᾶξίν τι βούλεσθαι. ὡς δ' ἁπλῶς εἰπεῖν δόξα. ἄμ-
φω γὰρ ἐνδέχεται περὶ ταῦτα. ἆρ' ἂν ἀπὸ τούτων σκεπτέον. δῆλον δέ πως
καὶ ὄνομα αὐτό. * ἡ γὰρ προαίρεσις μὲν ἐστιν,
οὐχ ἁπλῶς δέ, ἀλλ' ἑτέρου πρὸς ἕτερον· τοῦτο
δ' οὐχ ὁπῃοῦν τε δόξει σκέψεως καὶ βουλῆς. δῆλον ἐκ δό-
ξης βουλευτικῆς ἐστιν ἡ προαίρεσις. περὶ μὲν
δὴ τέλους οὐδεὶς βουλεύεται, ἀλλὰ τοῦτο κεῖται D
πᾶσι. περὶ δὲ τῶν εἰς τοῦτο τεινόντων, πότερον
τόδε ἢ τόδε συντείνει, * ἢ δὲ δυσμαί τοῦτο πῶς
ἔχει. βουλόμεθα δὲ πρώτως τοῦτο, ἕως ἂν εἰς
ἡμᾶς ἀναγάγωμεν τῆς γενέσεως τὴν ἀρχήν. εἰ
δὲ προαιρεῖται μὲν μηδείς, μὴ προδιαβουλευσά-
μενος μηδὲ βουλευσάμενος, ἢ χεῖρον ἢ βέλτιον·
* βούλεται δ' ὅσα ἐφ' ἡμῖν ἐστι τῶν δυνατῶν
εἶναι, * καὶ μὴ τῶν πρὸς τὸ τέλος, δῆλον ὅτι ἡ
προαίρεσις μὲν ἐστιν ὄρεξις τῶν ἐφ' αὑτοῖς βου-
λευτική. ἄπαντες γὰρ * βουλόμεθα ἃ καὶ προαι-
ρούμεθα. ἃ μέντοι γε ἂν βουλόμεθα, πάντα προ- E
αιρούμεθα. λέγω δὲ βουλευτικῶ, ἧς ἀρχὴ καὶ
αἰτία βούλεσίς ἐστι, καὶ ὀρέγεται διὰ τὸ βου-
λεύεσθαι. διὸ οὔτε ἐν τοῖς ἀλόγοις ζώοις ἐστὶν ἡ
προαίρεσις, οὔτε ἐν παντὶ ἡλικίᾳ, οὔτε πάν-
τως ἔχοντος ἀνθρώπου. οὐδὲ γὰρ τὸ βουλεύσα-
σθαι, οὐδ' ἐνδέλεψις τοῦ διότι, ἀλλὰ δο-
ξάσαι μὲν ἐπ' ποικτέον, οὗτον κωλύει πολλοῖς
ἐναρχὴν. τὸ δὲ διὰ λογισμοῦ σκέπτει. ἔστι
γὰρ βουλευτικὸν τῆς ψυχῆς τὸ διανοητικὸν αἰτίας τινός. ἐπὶ γὰρ οὗ ἕνεκα μία τῶν αἰτιῶν ἐστι·

vel alijs ex causis fiunt, de ijs sciens nemo consultare instituat. Verùm quæ non tantùm fieri, & non fieri, possunt, sed in consultationem etiam venire solent, ea sunt, quæ pro arbitrio facere, aut non facere, possumus: quapropter non de remotis apud Indos, nec de circuli quadratura deliberamus: nam illa ad nos non spectant, hoc verò fieri nequit. Sed & nec de omnibus quæ à nobis queant fieri. Vnde manifestum, nec opinionè simpliciter electionem esse, eligibilia verò etiam agibilia, rerum scilicet penes nos existentium. Proinde miretur fortè quis, quo pacto medici, quæ scientia complectuntur, in deliberationem ponant, cùm id non faciat grammaticus. Ratio eius ex eo constat, quòd aut ratiocinando, aut sensu error omnis committatur, quorum vtrumque in medicina contingit, in grammaticis verò iuxta sensum, & actionem, quam spectant, in infinitum progrediuntur. Quoniam igitur neque opinio, neque voluntas est electio, est certè velut vtrumque, & non ambo. Ex improuiso. n. nemo eligit, sed cùm faciendum videtur, conspiratque voluntas: quæ cùm ambo eligenti insint, vtroque constabit electio. Considerandum autem, quomodo insint hæc, idque ex ipso nomine primùm. Nam electio non simpliciter est, sed alterius ad alterum. Vnde considerationem consiliumque requirit: & proinde ex opinione consultatiua constituetur. Neque enim de fine qui rebus omnibus quidem propositus est, sed de ijs quæ ad finem, suscipitur consultatio. Id verò omnes consultamus, donec ad nos transtulerimus generationis principium. Quòd si nemo eligit, nisi re priùs consultata, expensáque, melius sit an deterius, volunt autem quæ possibilia nobis sunt, non quæ ad finem, erit electio, cupiditas rerum penes nos sitarum deliberatiua. enim veroomnes, quę eligimus, eadem volumus, nec tamen quæ volumus, omnia eligimus. Porrò deliberatiuam facultatem voco, cuius principium est consultatio, quæ & concupiscit id quod vtile decreuerit. Quapropter nec reliquis animantibus, nec omni ætati, aut homini electio inest, eo quòd nec consultare, nec causam quare quid eueniat, iudicare queat. Opinationem tamen faciendumne quippiá sit, nihil vetat pluribus inesse, sed ratione perspicere, nequaquam. Animæ enim pars deliberatiua, rationes causasque vestigat. Nam si cuius gratia, vna ex causis existit,

Lego, ἡ γὰρ προαίρεσις, αἵρεσις μέν ἐστιν, οὐχ ἁπλῶς δέ, ἀλλ' ἑτέρου πρὸς ἕτερον. Vide Nic. l. 3. c. 4. in fine. & Mag. l. 1. c. 18.

Lege, ἢ διδομένου τῶν πῶς ἔχει. h. e. aut vbi aliquid est constitutũ, qua ratione effici id queat.

Lego, βουλεύεται· & illa, ἃ μὲν τῶν πρὸς τὰ τέλεις, mẽdo nõ carent.

Lego βουλευόμεθα & iterũ mox ἃ βουλευόμεθα.

(nam quare quid, causa est, & id, cuius gratia quid est, aut fit: vt profectionis, facultatium comportatio, quãdoquidem eius gratia proficiscuntur,) constat, eos qui proposito fine carent, consultationi parum idoneos esse. Quapropter cùm quis facit, aut negligit, quæ penes nos sunt vt faciamus, vel non faciamus, isque non ignoranter, volens vtique, aut facit, aut non facit. Cæterùm multa eiusmodi citra consultationem prægitationémque agimus. Vnde necessum, omne eligibile voluntarium esse, non autem voluntarium statim eligibile: item quæ ex electione fiunt, omnia voluntaria sunt, non autẽ volũtaria omnia iuxta electionẽ. Similiter ex his manifestũ, affectiones rectè in volũtarias, inuolũtarias, & consultatas distribui: quæ etsi non sint accurata, veritatẽ tamen modo aliquo attingunt: verùm deinceps de his in tractatu de iustis. Electionem igitur nec voluntatẽ simpliciter, nec opinionem esse patet, sed opinionẽ cum appetitione, quãdo ex consultatione concurrunt. Et quia cõsultantes omnes gratia alicuius consultant, & scopũ habent præfixum certum, quoniam respiciunt vtile; de fine quidem nemo deliberat, qui principium est, & fundamentum: quemadmodum in contemplatiuis scientiis hypotheses, de quibus breuiter sub principium, verùm in Analyticis accuratè disseruimus. Cæterùm consideratio de iis quæ ad finem ducunt, partim artificiosa, partim verò inartificialis apud omnes est: vt bellum gerant nécne, his quibus hoc in cõsultatione est. Obuium autem magis est, quapropter id est cuius gratia consultatio existit, vt opes, vt voluptas, aut aliquid aliud huiusmodi quodcumque finis est vice: nam consulit, quisquis consilium capit, vel finem recténe perspexerit, constitueritque: tendit enim eò consulendo, quomodo hic finis in ipsum adducatur, vel quomodo ipse perduci in finem possit. Finis autem semper natura bonus est, de quo & particulariter consultant, medicus de remedio adhibendo, dux de castrorum metatione, quibus finis propositus est bonum, id scilicet quod simpliciter optimum. Verùm præter naturam est, ex aliqua peruersitate, non id quidem verè, sed apparens bonum est. Cuius rei causa est, quòd entium quorumdam vsus, non nisi iis quibus facta natura sunt, applicari potest, vt sunt visibilia: neque enim videre licet, quorum visio non fit, neque audire, quorum nulla auditio. Sed per scientiam etiam ea quorum scientia non est, possunt fieri. Neque enim æqualiter sanitatis morbique eadem est scientia, sed alius quidem, iuxta, huius autem præter naturam.

A (ὃ μὲν γὰρ τί, αἰτία· οὗ δ' ἕνεκά ἐστιν ἢ γίγνεταί τι, τοῦτο αἴτιόν φαμεν εἶ)· οἷ τὸ βαδίζειν, ἢ κομιδὴ τῶν χρημάτων, εἰ τούτου ἕνεκα βαδίζει.) διὸ οἷς μηθεὶς κεῖται σκοπὸς, ἃ βουλευτικοί. ὥστ' ἐπεὶ ὃ μὲν ἐφ' αὑτῷ ὂν ἢ πρᾶττειν ἢ μὴ πρᾶττειν, ἐὰν βουλεύσηται ἢ ἀβουλήτως, δι' αὐτὸν δὲ μὴ δι' ἄγνοιαν, ἔχων πρᾶξαι ἢ ἀπρακτεῖ· πολλὰ δὴ τῶν τοιούτων πράττομεν οὐ βουλευσάμενοι, οὐδὲ προαιρούμενοι· ἀνάγκη ὃ μὲν προαιρετὸν, ἅπαν ἑκούσιον εἶ), ὃ δ' ἑκούσιον μὴ προαιρετόν. καὶ τὰ μὲν κατὰ

B προαίρεσιν πάντα ἑκούσια εἶ), τὰ δ' ἀκούσια, μὴ πάντα κατὰ προαίρεσιν. ἅμα δ' ἐκ τούτων φανερὸν καὶ ὅτι καλῶς διορίζονται οἱ τῶν παθημάτων τὰ μὲν ἑκούσια, τὰ δ' ἀκούσια, τὰ δ' ἐκ προαιρέσεως νομοθετοῦσιν. εἰ γὰρ καὶ μὴ διαχειρίζουσιν, ἀλλ' ἅπτονταί γε πῃ τῆς ἀληθείας. ἀλλὰ περὶ μὲν τούτων ἐροῦμεν ἐν τῇ περὶ τῶν δικαίων θεωρίᾳ. ἡ δὲ προαίρεσις ὅτι ἑκούσιόν ἐστιν οὐ δοκεῖ ἁπλῶς βούλησις, οὔτε δόξα ἐστὶ, δῆλον· ἀλλὰ δόξα τε ἅπασα καὶ ὄρεξις, ὅταν ἐκ τοῦ βουλεύσαντα συμπεράνθῶσιν. ἐπεὶ ὃ βουλεύεται ἀεὶ ὁ βουλόμενος ἕνεκά τινος, καί ἐστι σκοπὸς τις ἀεὶ τοῦ βουλομένου, πρὸς ὃν σκοπεῖ τὸ συμφέρον, περὶ μὲν τὸ τέλους οὐθεὶς βουλεύεται, ἀλλ' τοῦτ' ἔστιν ἀρχὴ καὶ ὑπόθεσις, ὥσπερ ἐν ταῖς θεωρητικαῖς ὑποτιθέμεθα ὑποθέσεις. εἴρηται δὲ περὶ αὐτῶν ἐν μὲν τοῖς ἐν ἀρχῇ βεβαιώσεως, ἐν δὲ τοῖς ἀναλυτικοῖς δι' ἀκριβείας. περὶ δὲ τῶν πρὸς τὸ τέλος φερόντων, ἢ σκέψις

D καὶ μετὰ τέχνης καὶ δόδε τέχνης πᾶσίν ἐστιν· οἷ δὲ πολεμῶσιν ἢ μὴ πολεμῶσι τοῦτο βουλευομένοις. ἐκ προτέρου δὲ μᾶλλον ἔφαμεν ὃ δι' ἕ, τοῦτ' ἔστι τὸ οὗ ἕνεκα· οἷ πλοῦτος ἢ ἡδονὴ, ἤτι ἄλλο τοιοῦτον ὁ τυγχάνει ἕνεκα. βουλεύεται γὰρ ὁ βουλόμενος, ἢ ἀπὸ τοῦ τέλους ἔσκεπται, ὅτι ἐκ δυοῖν τινοῖν ὅπως εἰς αὐτὸν ἀγάγῃ, ἢ αὐτὸς δύναται πρὸς τὸ τέλος. τὸ δὲ τέλος ὅτι φύσει μὲν ἀεὶ ἀγαθὸν, καὶ περὶ οὗ κατὰ μέρος βουλεύονται· οἷ ἰατρὸς βουλεύσαιτο δεῖ εἰ δοκῇ φαρμακον, καὶ στρατηγὸς πολ* στρατοπεδεύσασθαι. γρ. στραπποῖς πράττειν ἀγαθὸν τὸ τέλος, τὸ ἁπλῶς ἀρίστον ὅτι. πρὸς δὲ φύσιν ἢ καθ' ἕξιν φερόμενον, ἃ τὸ ἀγαθὸν, ἀλλὰ τὸ φαινόμενον ἀγαθόν. ἄξιον δ', ὅτι τῶν ὄντων τὰ μὲν ὁρᾶν ἔστιν ἐπ' ἄλλῳ χρήσασθαι, ἢ πρὸς ἃ πέφυκε, οἷ * ὄψα. ἃ γὰρ οἷ τ' ἰδεῖν ἃ μή ἐστιν ὄψις, οὐδ' ἀκοῦσαι ἃ μή ἐστιν ἀκοή· ἀλλὰ ἀπὸ Fort. ὄψις' Interpr. ἀπὸ vel ἐπὶ. ἀκ. ἀκ. ὄψασθαι. ὀπτικήμης ποιῆσαι, καὶ ἃ μὴ ἐστιν ἢ ὀπτικήμη. ἃ γὰρ ὁμοίως τῆς ὑγιείας οἷ αὐτὴ ὀπτικήμη καὶ νόσου, ἀλλὰ τῆς μὲν κατὰ φύσιν, τοῦ δὲ παρὰ φύσιν.

ὁμοίως ἢ καὶ ἡ βούλησις, φύσει μὲν τοῦ ἀγαθοῦ ἐστι, παρὰ φύσιν δὲ τοῦ κακοῦ. καὶ βούλεται φύσει μὲν τὸ ἀγαθόν, παρὰ φύσιν δὲ * καὶ διαστροφὴ καὶ τὸ κακόν. ἀλλὰ μὴν ἑκάστου γε φθορὰ καὶ διαστροφὴ οὐκ εἰς τὸ τυχόν, ἀλλ' εἰς τὰ ἐναντία καὶ τὰ μεταξύ. οὐ γὰρ ἔστιν ἐκβαίνειν ἐκ τούτων, ἐπεὶ καὶ ἡ ἁπλῆ οὐκ εἰς τὰ τυχόντα γίνεται, ἀλλ' εἰς τὰ ἐναντία, ὅσοις ἐστὶν ἐναντία, καὶ εἰς ταῦτα τῶν ἐνδεχομένων ἀεὶ καὶ τοῦ ὑπεκκειμένου ἐναντία ἐστίν. δυοῖν γὰρ * καὶ τοῦ ἁπλοῦ καὶ τοῦ προαιρέσει ἀπὸ τοῦ μέσου ὅτι τὰ ἐναντία γίνεσθαι. ἐναντία δὲ τὸ μέσον, καὶ τὸ πλέον καὶ τὸ ἔλαττον. αἴτιον δὲ τὸ ἡδὺ καὶ τὸ λυπηρόν. ὅταν γὰρ ἔχῃ ὥστε τῇ ψυχῇ φαίνεσθαι τὸ μὲν ἡδὺ, ἀγαθόν, καὶ τὸ ἥδιον, ἄμεινον· καὶ τὸ λυπηρόν, κακόν· καὶ τὸ λυπηρότερον, χεῖρον. ὥστε καὶ ἐκ τούτων δῆλον ὅτι περὶ ἡδονὰς καὶ λύπας ἡ ἀρετὴ καὶ ἡ κακία. περὶ μὲν γὰρ τὰ προαιρετὰ τοιαῦτα δοκοῦσιν οὖσαι. ἡ δὲ προαίρεσις περὶ τὸ ἀγαθόν, καὶ τὸ κακόν, καὶ τὰ φαινόμενα. τοιαῦτα ἢ φύσει ἡδονὴ καὶ λύπη. δυοῖν οὖν ὄντοιν ἡ ἀρετὴ μὲν ἡ ἠθικὴ, αὐτή τε μεσότης ἐστὶ, καὶ περὶ ἡδονὰς καὶ λύπας πᾶσα· ἡ δὲ κακία ἐν ὑπερβολῇ καὶ ἐλλείψει, καὶ περὶ ταῦτα τῇ ἀρετῇ, τῷ ἀρετῷ εἶ) τῷ ἠθικῷ ἔξιν προαιρετικὴν μεσότητος τῆς πρὸς ἡμᾶς ἐν ἡδέσι καὶ λυπηροῖς, καθ' ἃ ποιὸς τις λέγεται τὸ ἦθος, ἢ χαίρων, ἢ λυπούμενος. ὁ γὰρ * φιλήδονος ἢ φιλόπικρος, ἁπλῶς λέγεται ποιὸς τις τὸ ἦθος.

γρ. ἐστὶ δ'

γρ. φιλόγλυκος

A Sic & voluntas secundùm quidem naturam boni est, præter naturam verò, mali: & vult natura quidem bonum: præter naturam verò, & ex mentis quadam euersione, malum. Verùm cuiusque corruptio euersioque non in quodlibet, sed in contraria & media competit: hos enim limites transgredi non licet. Et quia error non in quælibet, sed in contraria committitur, quibus contraria sunt, tum in ea contraria, quæ iuxta scientiam opponuntur, necessum est & errorem & electionem à medio ad contraria ferri. Porrò B contraria sunt, medium, maius, & minus, eo quòd iucundum & triste sic habeant, vt ab anima iucundum quidem bonum iudicetur, iucundius verò, melius: & triste, malum, & tristius, deterius: vnde patet, circa voluptates & dolores, virtutes vitiaque versari: circa eligibilia namque consistunt. Electio autem circa bonum, malum, & apparentia, quæ naturâ sunt voluptas & dolor, versatur. Quoniam igitur ipsa virtus moralis, ipsa mediocritas est, omnisque circa voluptates C & dolores versatur, vitium autem circa excessum & defectum, & ea prorsus, in quibus etiam virtus consistit; necessum est, virtutem moralem, electiuam esse mediocritatis, quo ad nos, in iucundis & tristibus, iuxta quæ qualis quisque moribus dicitur, dolens gaudénsue. Dulce namque siue amarum diligens, non qualis quidem moribus dicitur.

ΚΕΦΑΛ. ια'.

Πότερον ἡ ἀρετὴ ἀναμάρτητον ποιῇ τὴν προαίρεσιν ἢ τὸν λόγον.

CAPVT XI.

Vtrùm virtus reddat electionem non peccabilem, an rationem absoluat

D

ΤΟΥΤΩΝ δὲ διωρισμένων, λεκτέον πότερον ἡ ἀρετὴ ἀναμάρτητον ποιῇ τὴν προαίρεσιν καὶ τὸ τέλος ὀρθὸν, οὕτως, ὥστε οὗ ἕνεκα δεῖ προαιρεῖσθαι, ἢ ὡς παρὰ δοκεῖ τισι, τὸν λόγον. ἔστι δὲ τοῦτο ἐγκράτεια. αὕτη γὰρ οὐ διαφθείρει τὸν λόγον. ἔστι δ' ἀρετὴ καὶ ἐγκράτεια ἕτερον. λεκτέον δ' ὕστερον περὶ αὐτῶν· ἐπεὶ ὅσοις γε δοκεῖ τὸν λόγον ὀρθὸν παρέχειν ἡ ἀρετὴ, τοῦτο ἄλλο· ἢ μὲν ἐγκράτεια, τοιοῦτον· τῷ ἐπαινετῷ δ' ἡ ἐγκράτεια. λέγομεν δὲ προαπορήσαντες. ἔστι γὰρ τὸν μὲν σκοπὸν ὀρθὸν εἶ)· ἐν δὲ τοῖς πρὸς τὸν σκοπὸν διαμαρτάνειν. ἔστι δὲ τὸν μὲν σκοπὸν ἁμαρτάνειν, τὰ δὲ πρὸς ἐκεῖνον παραίνοντα ὀρθῶς ἔχειν, καὶ μηδέτερον. πότερον δ' ἡ ἀρετὴ ποιῇ τὸν σκοπὸν, ἢ τὰ πρὸς τὸν σκοπόν;

E QVibus ita determinatis, dispiciatur vtrùm virtus electionẽ reddat non peccabilem, finémq; rectum, nempe, vt cuius gratia debeat, tantùm eligat: an, vt nonnullis videtur, rationem absoluat: id quod temperantiam dicimus, quippe quæ rationem non euertit. Sed enim virtus & tẽperantia discernuntur ab inuicem: de quibus post erit dicẽdi locus. Quibus enim cumq; rationẽ rectam præstare virtus videtur, id causa existit, cuiusmodi etiã tẽperãtia. Cęterùm eam laudabilium esse præmissis dubitationibus ostendetur. Porro scopum quidem licet esse rectum, verùm in his quæ ad scopum, aberrare. Rursum scopo etiam falso proposito, in iis quæ ad ipsum tendunt, rectè habere: interdum verò vtraque fallunt. Vtrùm igitur virtus scopum, an ea quę ad scopum, regit?

Asseueramus autem, scopum à virtute constitui: quocirca nec collectione aliqua hæc demonstrabuntur, sed vt principium hoc positum nobis esto. Neque enim medicus considerat, an esse sanum, sed vtrùm deambulare an non deambulare oporteat. Neque gymnastes, an bene habere, sed vtrùm luctari vel non luctari expediat. Similiter neque alia vlla circa finem occupatur. Quemadmodum enim in contemplatiuis, hypotheses principiorum locum obtinent, sic & effectiuis finis, principium est & hypothesis. Quoniam si hoc sanum esse conuenit, necessum est hoc esse, siquidem illud expectes, quemadmodum isthic, si triangulo duo recti, necessum est hoc cõsequi. Cogitationis igitur principiũ finis est: actionis verò, cogitantis terminus. Si igitur omnis rectitudinis, aut ratio causa est, aut virtus: si ratio non fuerit, per virtutem finis, non quæ sunt ad finem, constituetur. Finis autem est id cuius gratia: omnis enim delectio alicuius est de aliquo. Cuius igitur gratia medium est, eius causa virtus, quæ id cuius gratia, eligit. Verum quæ deceant, consecutio alterius est facultatis, quæ id cuius gratia eligit. Non enim ipsius est electio, sed eius quod ipsius gratia. Equidem finis gratia agere oportet. Verùm vt finis rectus præfigatur, electionis munus est, cuius causa est virtus: quocirca qualis quisque sit, ex electione iudicamus, non quid, sed cuius gratia faciat, expendentes. Similiter & vitium contrariorum gratia electionem efficit. Nam si quis, cùm in potestate sua sit bonum agere, malumque omittere, agat contrarium; necessum est, hunc honesti studiosum haudquaquam esse. Itaque virtus & vitium voluntaria sunt, cùm nulla necessitas ad mala perpetranda cogat. Inuoluntaria enim, cùm turpia sint, non vituperantur tamen, contraque bona non inuoluntaria, sed voluntaria laudantur. Postremò omnes laudantes vituperantésque, electionem magis quàm facta, intuemur, etiam si virtute sit eligibilior operatio. Faciunt item mala quidem coacti, sed eligit ea nemo. Sed & quia difficile, electionem cuiusmodi sit perspicere, idcirco ex operibus qualis quisque sit, iudicare necessum habemus. Itaque eligibilior actio, sed laudabilior electio. Ex positis igitur hæc eueniunt, & consentanea sunt apparentibus.

A ληπτέον δὴ ὅτι τὸν σκοπόν. διὸ τοῦτο οὐκ ἔστι συλλογισμὸς, οὐδὲ λόγος. ἀλλὰ δὴ ὥσπερ ἀρχή τοῦτο ὑποκείσθω. ὅτε γὰρ ἰατρὸς σκοπεῖ, εἰ δεῖ ὑγιαίνειν ἢ μή, ἀλλ' εἰ περιπατεῖν, ἢ μή. οὔτε ὁ γυμναστικὸς, εἰ δεῖ εὖ ἔχειν ἢ μὴ, ἀλλ' εἰ παλαῖσαι, ἢ μή. ὁμοίως δ' οὐδ' ἄλλη οὐδεμία περὶ τὸ τέλος. ὥσπερ γὰρ ταῖς θεωρητικαῖς αἱ ὑποθέσεις ἀρχαί, οὕτω καὶ ταῖς ποιητικαῖς τὸ τέλος ἀρχὴ καὶ ὑπόθεσις. ἐπεὶ οὖν δεῖ τόδε ὑγιαίνειν, ἀνάγκη τοδὶ ὑπάρξαι εἰ ἔσται ὅπερ ὀφείλει ἔστι τὸ τρίγωνον δύο ὀρθαί, ἀνάγκη τοδὶ εἶναι. τῆς μὲν οὖν νοήσεως ἀρχὴ τὸ τέλος, τῆς δὲ πράξεως ἡ τῆς νοήσεως τελευτή. εἰ οὖν πάσης ὀρθότητος ἢ ὁ λόγος, ἢ ἡ ἀρετὴ αἰτία, εἰ μὴ ὁ λόγος, διὰ τοῦτο ἀρετῇ ὀρθὸν αὖ εἴη τὸ τέλος, ἀλλ' ὃ πρὸς τὸ τέλος. τέλος δέ ἐστι τὸ οὗ ἕνεκα. ἔστι γὰρ πᾶσα προαίρεσις τινος, καί ἕνεκά τινος. ὃ μὲν οὖν ἕνεκα τὸ μέσον ἐστὶν, ὃ αἰτία ἡ ἀρετὴ τὸ προαιρεῖσθαι ὃ ἕνεκα. τὸ μὲν οὖν τυγχάνειν τούτων, ἄλλης δυνάμεως, ὅσα δεῖ. ἔστι μέντοι ἡ προαίρεσις οὐ τούτου, ἀλλὰ τῆς τούτου ἕνεκα. ἕνεκα τοῦ τέλους δὴ πρᾶξις· τοῦ δὲ τέλους ὀρθὸν εἶναι τῆς προαιρέσεως, οὐ λόγου ἀρετὴ αἰτία. καὶ διὰ τοῦτο ἐκ τῆς προαιρέσεως κείνομεν ποίους τινας. τοῦτο δέ ἐστι τὸ τίνος ἕνεκα πράττῃ, ἀλλ' ὅ τι πράττῃ. ὁμοίως δὲ καὶ τὸ κακία τῶν ἐναντίων ἕνεκα ποιεῖ τινὰ προαίρεσιν. εἰ δή τις, ἐφ' αὑτῷ ὂν πράττειν μὲν τὰ καλὰ, ἀπρακτεῖν δὲ τὰ αἰσχρά, τοιοῦτον ποιεῖ, δῆλον ὅτι ὁ σπουδαῖός ἐστιν οὗτος ὁ αἱρετός· ὥστ' ἀνάγκη τινὰ τε κακίαν ἑκούσιον εἶναι καὶ τινὰ ἀρετήν. εὐδαιμία γὰρ ἀνάγκη τὰ μεγίστου πράττειν. διὰ ταῦτα καὶ φευκτὸν ἡ κακία, καὶ αἱρετὴ ἐπαινετόν. τὰ γὰρ ἀκούσια αἰσχρὰ καὶ κακὰ, οὐ φευκτά· οὐδὲ τὰ ἀγαθὰ ἐπαινετά, ἀλλὰ τὰ ἑκούσια. ἔτι πρὸς ἐπαινοῦμεν καὶ ψέγομεν, εἰς τὴν προαίρεσιν βλέποντες μᾶλλον, ἢ εἰς τὰ ἔργα· καίτοι αἱρετώτερον ἴσως ἐνέργεια τῆς ἀρετῆς. ἔτι πράττοντι μὲν φαῦλα καὶ δυσκαζόμενοι, προαιροῦνται δ' οὐδείς. ἔτι διὰ τὸ ῥᾴδιον εἶναι ἰδεῖν τὴν προαίρεσιν ὁποία τις, διὰ ταῦτα ἐκ τῶν ἔργων ἀναζητοῦμεν ποίους τινας. αἱρετώτερον μὲν οὖν ἴσως ἐνέργεια, ἐπαινετώτερον δ' ἡ προαίρεσις. ἔκ τε τῶν εἰρημένων οὖν συμβαίνει ταῦτα, καὶ ἔτι ὁμολογεῖται τοῖς φαινομένοις.

A

ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΟΥΣ ΗΘΙΚΩΝ ΕΥδημίων τὸ Γ.

ΚΕΦΑΛ. α.

Περὶ ἀνδρείας καὶ δειλίας.

ARISTOTELIS. ETHICORVM EVDEMIORVM,

LIBER TERTIVS.

CAPVT I.

De *fortitudine & timiditate.*

Nic. l. 3. c. 9. Mag. l. 1. c. 21.

ΟΤΙ μὲν οὖν μεσότητές εἰσί τε ἐν ἀρεταῖς, καὶ αὐταὶ προαιρετικαί, καὶ αἱ ἐναντίαι κακίαι, καὶ τίνες εἰσὶν αὗται, καθόλου εἴρηται. καθ' ἑκάστην δ' λαμβάνοντες, λέγωμεν ἐφεξῆς, καὶ πρῶτον εἴπωμεν περὶ ἀνδρείας. φανερὸν δὴ δοκεῖ πᾶσιν, ὅ, τ' ἀνδρεῖος εἶναι περὶ φόβους, καὶ ἡ ἀνδρεία μία τῶν ἀρετῶν. διείλομεν δ' ἐν τῇ διαγραφῇ πότερον θράσος καὶ φόβος ἐναντία· καὶ γὰρ ἔστί πως αὐτὰ ἀλλήλοις. δῆλον οὖν ὅτι καὶ οἱ κατὰ ταύτας λεγόμενοι ὁμοίως ἀντικεῖσονται σφίσιν αὐτοῖς· οἷς ὁ δειλὸς, (ἔστι γὰρ λέγεσθαι κατὰ πολλὰ φοβερῷ μᾶλλον ἢ δεῖ, καὶ θαρρῆσαι ἧττον ἢ δεῖ,) καὶ ὁ θρασύς· καὶ γὰρ ἔστι κατὰ τοιοῦτος εἶναι, οἷος φοβερῷ μὲν ἧττον ἢ δεῖ, θαρρῆσαι δὲ μᾶλλον ἢ δεῖ. διὸ καὶ προωνυμίαζεται. ὁ γὰρ θρασὺς καὶ ὁ θράσος λέγεται προώνυμος. ὥστ' ἐπεὶ τῆς ἀνδρείας ἐστὶν ἡ βελτίστη ἕξις περὶ φόβους καὶ θαῤῥήν, δεῖ μήθ' οὕτως ὡς οἱ θρασεῖς, (τὰ μὲν γὰρ ἐλλείπουσι, τὰ δ' ὑπερβάλλουσι,) μήθ' ὥστε ὡς οἱ δειλοὶ, (καὶ γὰρ οὗτοι * ταὐτὸ ποιοῦσι, πλὴν οὐ περὶ ταὐτά, ἀλλ' ἐξ ἐναντίας, τὰ μὲν γὰρ θαῤῥῆσαι ἐλλείπουσι, τὰ δ' ὑπερφοβεῖσθαι ὑπερβάλλουσι,) δῆλον ὡς ἡ μέση διάθεσις θρασύτητος καὶ δειλίας, ἐστὶν ἀνδρεία· αὕτη γὰρ βελτίστη· δοκεῖ δ' ὁ μὲν ἄφοβος εἶναι, ὡς ἐπὶ τὸ πολύ· ὁ δὲ δειλὸς, φοβητικός. καὶ ὁ μὲν πολλὰ καὶ ὀλίγα, καὶ μεγάλα, καὶ μικρὰ φοβεῖται, καὶ σφόδρα, καὶ ταχύ. ὁ δὲ θρασὺς ἐναντίον, ἢ οὐ φοβεῖται, ἢ ἠρέμα, καὶ μόλις καὶ ὀλιγάκις, καὶ μεγάλα. ὁ δὲ μὲν ἀνδρεῖος τὰ φοβερὰ σφόδρα, ὁ δὲ δειλὸς τὰ ἠρέμα. ποῖα οὖν ὁ ἀνδρεῖος φοβήσεται; πότερον τὰ αὐτῷ φοβερά, ἢ τὰ ἑτέρῳ; εἰ μὲν δὴ τὰ ἑτέρῳ φοβερά, ἄθεν συμβαίνει φαίη δ' ἄν τις εἶναι· εἰ δ' τὰ αὐτῷ, εἴη ἂν αὐτῷ μεγάλα καὶ φοβερά, φόβου ποιητικὰ ἑκάστῳ ᾧ φοβερά· οἷς εἰ μὲν σφόδρα φοβερά, εἴη ἂν ἰσχυρὸς ὁ φόβος· εἰ δ' ἠρέμα, ἀσθενής. ὥστε συμβαίνει τὸν ἀνδρεῖον μεγάλοις φόβοις καὶ

Nic. l. 3. c. 9. Mag. l. 1. c. 21.

MEdiocritates igitur esse in virtutibus, easq; electiuas, & contraria earum vitia, quæque sint, vniuersaliter dictum est. Singulatim verò vnamquamque persequentes, primùm de fortitudine dicemus. Ferè enim apud omnes in confesso est, & fortem circa terribilia versari, & fortitudinem vnam è virtutibus esse. Distinximus autem in tabula superiore, vtrùm confidentia & fortitudo, cùm aliquo pacto sibi inuicem opponantur, etiam inter se contraria sint. Vnde manifestum qui ab iis habitibus nomen habent, etiam inter sese inuicem opponi, quemadmodum timidus: nam is magis quàm deceat, timere: minus verò audere dicitur. Et confidens, qui ipse quoque ex eo quòd huiusmodi sit, minùs scilicet quàm deceat, timens, magisq; quàm deceat, audẽs, nomẽ trahit: vnde & audax ab audacia denominatur. Quocirca cũ fortitudini sit circa timores audaciamq; habitus præstantissimus, decet verò nec vt audaces, qui in nonnullis deficiũt, in alijs verò excedunt, agere, neque timidorum instar, quia etiam ipsi, in eodem peccant, non eodem tamen, sed contrario modo, (audendo enim deficiunt, timendo verò excedunt,) manifestum est, mediam audaciæ timiditatisque dispositionem, fortitudinem esse: is enim habitus optimus. Videtur autem fortis metu vacare vt plurimùm, timidus autem metui obnoxius esse. Et hic quidem multa, pauca, magnaque, & parua metuit, idque vehementer & citò: ille verò contra, aut prorsus non, aut leuiter, ægrè, & raro, & non nisi magna. Et hic quidem vehementer terribilia sustinet, ille verò nec leuiter quidem horrida. Quę igitur sustinet fortis primũ, sibine, an alteri terribilia? Et enim si alteri terribilia sufferat, nihil videatur magnificũ, fortẽ esse: sin verò sibi ipsi, necessum est, non nisi magna & horrida terrorem incutere. Itaque si terribilia vehementer, vehemens: sin leuiter, infirmus etiam metus erit. Vnde contingit, fortem multos magnosque terrores formidare.

Verùm

* ἢ. ταὐτὸ ποιοῦσι,

Verùm videtur timidũ cõtrariè fortitudo præparare, vt in eo quod aut nihil aut pauca timeat, eaque & leuiter & ægrè. Sed enim horribile, quemadmodum & iucundum, & bonum, bifariam fortaſſe dicitur: alia enim ſimpliciter, alia vero cuidam iucũda bonaque vocantur, non ſimpliciter, ac contrà praua, & minimè iucunda. Quemadmodũ quę prauis vtilia ſunt, & quę iucũda pueris, quà pueri ſunt: ſic etiã terribilia alia ſimpliciter, alia verò alicui. Quæ igitur timidus metuit, quà timidus, nemini terribilia ſunt. Alia rurſum leuiter, alia plurimis timentur. Et quæcumque naturæ humanæ horribilia ſunt, ea ſimpliciter terribilia vocamus: fortis verò ad hæc intrepidè habet, ſuſtinétque eiuſmodi. Quæ partim ipſum quoque terrent, partim verò non. Quà enim homo eſt, terribilia illi quoque ſunt: quà verò fortis, non ſunt, aut certè leuiter, aut nequaquam. Terribilia tamen dicuntur, quæ à pleriſque timeri ſolent; quocirca hic habitus laudatur. Quemadmodum enim robuſti ſanique appellãtur; non quòd illi nullis laboribus frangantur, aut hi nullo exceſſu debilitentur: ſed ex eo quòd vel prorſus non turbantur, aut ſimpliciter, aut leuiter, à quibus multi & plerique. Valetudinarij enim, & infirmi, & timidi, communibus vulgaribuſque paſſionibus afficiuntur, ſed citiùs vehementiuſque quàm ſolent multi, præterea quibus multi afficiuntur, ea vel non prorſus, vel leuiter ipſos tangunt. Quæritur autem, num forti nihil ſit terribile, neque metuat quicquam, an nihil vetet, pro eo ac dictum eſt, ipſum quoque timere. fortitudo enim rationem ſequitur: ratio verò honeſta capeſſere iubet. Quocirca qui non per hanc ſuſtinet, is aut ſtupidus eſt, aut confidens. Verùm qui ob honeſtum tantùm non metuit, ſolus fortis eſt. Timidus igitur, quæ non decet, metuit: audax vero in quibus non oportet, audet: fortis verò in vtroque agit quod decet, & proin medius exiſtit. Nam quæ ratio dictat, ea & metuit & ſuſtinet. Quæ autẽ magna, acerba, interitumq; inferentia, niſi ſint honeſta, ſubire haud quaquam ratio iubet. Audax verò etiam non iubente ipſa ſubit: timidus verò ne ſi iubeat quidem: ſolus autem fortis ipſius iuſſui obtemperat. Species autem fortitudinis quinque ſunt numero, propter ſimilitudinem quandam ſic appellatæ. Eadem enim cùm ſuſtineant, non tamen eaſdem ob cauſas. Vnde vna ciuilis, quam verecundia parit: altera militaris, ex peritia, vſuque rerum perfecta, non, quẽadmodum dixit Socrates, vt horribilia, ſed vt auxilia horribilium cognoſcantur: Tertia, per ignorantiam, & imperitiã, velut eſt puerorum inſanorumque fortitudo,

A πολλοὺς φοβεῖσθαι. ἐοίκασι δὲ τοὐναντίον ἡ * ἀνδρεία φόβον παρασκευάζειν· τοῦτο δ' εἴ ἐστι πᾶσι, ἢ μηδενί, ἢ ὀλίγα φοβεῖσθαι, καὶ ἥττω καὶ μᾶλλον. ἀλλ' ἴσως τὸ φοβερὸν λέγεται, ὥσπερ καὶ τὸ ἡδὺ καὶ τἀγαθόν, διχῶς. τὰ μὲν γὰρ ἁπλῶς, τὰ δὲ τινὶ μὲν καὶ ἡδέα καὶ ἀγαθά ἐστιν, ἁπλῶς δ' οὔ. ἀλλὰ τοὐναντίον φαῦλα καὶ οὐχ ἡδέα, οἷς ὅσα τοῖς πονηροῖς ὠφέλιμα, καὶ ὅσα ἡδέα τοῖς παιδίοις ἢ παιδία. ὁμοίως δὲ καὶ τὰ φοβερὰ τὰ μὲν ἁπλῶς εἰσι, τὰ δὲ τινί. ἃ μὲν δὴ δῆλος φοβεῖται ἢ δῆλος, τὰ μὲν τοιαῦτί ἐστι φοβερά, B τὰ δ' ἥττω. τὰ δὲ τοῖς πλείστοις φοβερά, καὶ ὅσα τῇ ἀνθρωπίνῃ φύσει, ταῦτ' ἁπλῶς λέγω μέν. ὁ δ' ἀνδρεῖος πρὸς ταῦτα ἔχει ἀφόβως, καὶ ὑπομένει τὰ τοιαῦτα φοβερά, ἃ ἐστι μὲν ὡς φοβερὰ αὐτῷ, ἔστι δ' ὡς οὔ· ἢ μὲν γὰρ ἀνθρωπος, φοβερά. ἢ δ' ἀνδρεῖος, οὐ φοβερά, ἀλλ' ἢ ἥττω, ἢ οὐδαμῶς. ἔστι μέντοι φοβερὰ ταῦτα. τοῖς γὰρ πλείστοις φοβερά· δεῖ γὰρ ἐπαινεῖν ἡ ἕξις· ὥσπερ γὰρ ὁ ἰσχυρὸς καὶ ὑγιὴς ἔχει. C καὶ γὰρ οὗτοι, οὐ πᾶσι μηδενός, ὁ μὲν πόνου πείρᾳ, ὁ δ' ὑπομονῇ μηδεμιᾶς ὑποβολῆς, τοιοῦτοί εἰσιν, δι' ἃ δ' ὑπομένουσιν ἀπαθεῖς εἰσι), ἢ ἁπλῶς, ἢ πρέμα, ὑφ' ὧν οἱ πολλοὶ καὶ οἱ πλεῖστοι. οἱ μὲν οὖν νοσώδεις καὶ ἀσθενεῖς καὶ δῆλοι, καὶ ὑπὸ τὰ χειμῶν παγετῷ πάσχοντί τι, πλεῖόν τε καὶ μᾶλλον ἢ οἱ πολλοί· καὶ ἔτι ὑφ' ὧν οἱ πολλοὶ πάσχουσιν, ὑπὸ τούτων ἀπαθεῖς ἢ ὅλως ἢ πρέμα. ἀπορεῖται δ' εἰ ᾧ ἀνδρείῳ οὐδὲν ἔστι φοβερόν, οὐδ' ἂν φοβηθείη· ἢ ἔστιν κωλύει τι εἰρημένον εἶπον; ἡ γὰρ ἀνδρεία ἀκολούθησις τῷ λόγῳ ἐστίν· ὁ δὲ λόγος τὸ καλὸν ἂν αἱρεῖσθαι κελεύει. δεῖ καὶ ὁ μὴ * δεῖ τούτων ὑπομένων αὐτά, ἔστι ἢ τοῦ ἐξέστηκεν, ἢ θρασύς· ὁ δὲ δεῖ τὸ καλὸν ἄφοβος, καὶ ἀνδρεῖος μόνος. ὁ μὲν οὖν δῆλος καὶ ἃ μὴ δεῖ, φοβεῖται· ὁ δ' θρασύς, καὶ ἃ μὴ δεῖ, θαῤῥεῖ· ὁ δ' ἀνδρεῖος, ἄμφω ἃ δεῖ, καὶ ταύτῃ μέσος ἐστίν. ἃ γὰρ δεῖ ὁ λόγος κελεύει, ταῦτα καὶ θαῤῥεῖ καὶ φοβεῖται. ὁ δ' λόγος τὰ μεγάλα λυπηρὰ καὶ φθαρτικὰ ὑπομένειν, ἂν μὴ καλὰ ᾖ. ὁ μὲν οὖν θρασύς, καὶ εἰ μὴ κελεύει, ταῦτα θαῤῥεῖ· ὁ δὲ δῆλος, οὐδ' ἂν κελεύῃ· ὁ δ' ἀνδρεῖος μόνος, ἐὰν κελεύῃ. * ἔστι δὲ εἴδη ἀνδρείας πέντε λεγόμενα κατ' ὁμοιότητα. * αὐτὰ γὰρ ὑπομένουσιν, ἀλλ' ὑ διὰ τὰ αὐτά· μία μὲν πολιτική· αὕτη δ' ἔστιν ἡ δι' αἰδὼ οὖσα· δευτέρα, ἡ στρατιωτική· αὕτη δὲ δι' ἐμπειρίαν καὶ ἀπειρίαν, ὑπὸ τὰς βοηθείας τ δηλῶν. τρίτη δ', ἡ δι' ἀπειρίαν καὶ ἄγνοιαν, δι' ἣν τὰ παιδία καὶ οἱ μαινόμενοι,

Lego ἡ δι' ἀνδρεία ἄφοβον. Sic alibi Ariſt. πρὸ αἰδοῦς ἄφοβον vocat ἄφοβον: etſi id propriè in vitio ponitur. Interpr. φοβερὸν

κ. δεῖ πάσχ. ſic mox δεῖ τὸ καλόν.

Nic. l. 3. c. 11. Repete πρὸ ex ſinevocis præcedentis: & lege, πρὸ αὐτῶν γ. γρ. ἢ ὑπομ.

οἱ μὲν ὑποπίπτουσι τὰ φοβερά, οἱ δὲ λαμβάνουσι τοὺς ὄφεις. ἄλλη δέ, ἡ κατ' ἐλπίδα, καθάπερ οἱ τε κατευωχηθέντες πολλάκις ὑποπίπτουσι τοῖς κινδύνοις, καὶ οἱ μεθύοντες· αἱ γὰρ ἐλπίδας γε ποιεῖ ὁ οἶνος. ἄλλη δ' ἡ διὰ πάθος ἀλόγιστον· οἷον δι' ἔρωτα καὶ θυμόν. αἵ τε γὰρ ἐρῶσαι θρασύτεραι μᾶλλον ἢ δειλαί, καὶ ὑποπίπτουσι πολλοῖς κινδύνοις· ὥσπερ ὁ ἐν Μεταποντίῳ τὸν τύραννον ἀποκτείνας, καὶ ὁ ἐν Κρήτῃ μυθολογούμενος· καὶ δι' ὀργήν, καὶ θυμὸν ὡσαύτως. ἐκταλικὸν γὰρ ὁ θυμός. διὸ καὶ οἱ ἄγριοι θῆρες ἀνδρεῖοι δοκοῦσιν εἶναι, οὐκ ὄντες. ὅταν γὰρ ἐκτῶσι, θρασεῖς εἰσίν· εἰ δὲ μή, ἀνώμαλοι, ὥσπερ οἱ θρασεῖς. ὅμως δὲ μάλιστα φύσει ἡ τοῦ θυμοῦ· ἀπήκριτον γὰρ ὁ θυμός· διὸ καὶ οἱ παῖδες ἀρίστα μάχονται. διὰ νόμον δὲ ἡ πολιτικὴ ἀνδρεία. κατ' ἀλήθειαν δὲ σύνδρομία τούτων, ἀλλὰ πρὸς τὰς παραχελεύσεις τὰς ἐν τοῖς κινδύνοις χρήσιμα ταῦτα πάντα. περὶ δὲ τῶν φοβερῶν νῦν μὲν ἁπλῶς εἰρήκαμεν· βέλτιον δὲ διορισαμένοις μᾶλλον. ὅλως μὲν οὖν φοβερὰ λέγεται τὰ ποιητικὰ φόβου. τοιαῦτα δ' ἐστὶν ὅσα φαίνεται ποιητικὰ λύπης φθαρτικῆς. τοῖς γὰρ δὴ λυπᾶ τινὰ προσδεχομένοις λύπην, ἐπεὶ μὴ αἴρῃς ἴσως λύπη γίνοιτο, καὶ πάθος ἔστεργον, φόβος δ' οὐκ ἔσται. οἷς εἴρηται προσφόρως ὅτι λύπη ἔσται, λύπην δὴ φοβούμενοι λυποῦνται· ἢ αὐτὴν, οἷαν οἱ ζηλοῦντες, ἢ οἱ αἰσχυνόμενοι. ἀλλ' ὅτι μόναις ταῖς τοιαύταις φαινομέναις ἔσεσθαι λύπαις φόβος γίνεται, ὅσων ἡ φύσις διαφθαρτικὴ τοῦ ζῆν. διὸ καὶ σφόδρα τινὲς ὄντες μαλακοί, περί ἔνια ἀνδρεῖοί εἰσι· καὶ ἔνιοι σκληροὶ καὶ καρτερικοί, καὶ δῆλοί· καὶ δὴ δοκεῖ φοβερὸν εἶδος τὸ ἀνδρείας εἶναι, ὃ περὶ θάνατον καὶ τὸν τούτου λύπην ἔχειν πως. εἰ γάρ τις εἴη τοιοῦτος πρὸς ἀλέας καὶ ψύχη καὶ τὰς τοιαύτας λύπας ὑποπτητικὸς, ὡς ὁ λόγος, ἀκινδύνοις ὅσας, πρὸς δὲ θάνατον καὶ μαλακὸς καὶ πεῖφοβος, μηδὲ ἄλλου πάθους, ἀλλὰ δι' αὐτὸν τὸν φοβερόν· ἄλλος δὲ πρὸς μὲν ἐκείνας μαλακὸς, πρὸς δὲ τὸν θάνατον ἀπαθής· ἔκφυλος μὲν οὖν εἰ δόξειε δῆλος, οὐδὲ δ' ἀνδρεῖος. καὶ γὰρ κίνδυνος ὅτι τοῖς τοιούτοις λέγεται μόνοις τὸν φοβερόν, ὅταν πλησίον ᾖ ὃ τοιαύτης φθορᾶς ποιητικόν. φαίνεται δὲ κίνδυνος, ὅταν πλησίον φαίνηται. τὰ μὲν οὖν φοβερά, περὶ ὅσα φαυλὸν εἶναι τὸν ἀνδρεῖον, εἴρηται, διότι τὰ φαινόμενα ποιητικὰ λύπης τοῦ φθαρτικῆς. ταῦτα μὲν οὖν πλησίον τε φαινόμενα, καὶ μὴ πόρρω, καὶ τοσαῦτα τῷ μεγέθει ὄντα ἢ φαινόμενα, ὥστε εἶναι σύμμετρα πρὸς ἀνδρετον. ἔνια γὰρ ἀνάγκη πάντα φαίνεσθαι ἀνδρετὰ φοβερά καὶ θαλαττεράν· οὐδὲν γὰρ κωλύει ὥσπερ θερμὰ καὶ ψυχρά,

A qua hi horribilia sustinent, illi verò serpentes manibus prehendunt. Alia rursum ex spe nascitur, qua lautè conuiuati ebriique pericula suscipiunt. Nam vinum spem solet addere. Postremo alia ex affectuum impotentia rationis expers, vt amore iráue accensorum. Nam siue amat quis, audax potius quàm timidus erit, multaque pericula sustinebit: velut qui in Metaponto tyrannum occidit, & in Creta ille quem fabulæ recitant: siue ira commouetur: nam extra se rapitur animus. Vnde & feræ syluestres, fortes dicuntur, nec sunt tamen. Concitatæ enim, sunt eiusmodi: non concitatæ, quemadmodum & audaces, inæquales sunt vehementer. Maximè autem naturalis est ab ira profecta fortitudo: inuicta enim ira: quapropter & pueri optimè pugnant. Ciuilis autem propter legem extitit. Cæterùm harum nulla secundùm veritatem comparata est: ad cohortationes tamen in periculis, vsum adferunt hæc omnia non mediocrem. De horribilibus igitur cùm simpliciter iam dixerimus, non ab re fuerit de his fusius determinare. In vniuersum igitur horribilia dicuntur metus effectiua; ea scilicet quæ dolorem inferunt corruptiuum. Nam quibus alia afflictio incidit, alium etiã dolorẽ diuersumque affectum, non metum parit. Nam qui molestiam aliquam prospicit, velut eam qua inuidi, aut æmuli, aut pudore suffusi affliguntur, aliud nomen sortiuntur: eò quòd verus metus eorũ malorum est, quorum natura interitum videtur inferre. Quocirca nonnulli, quamlibet molles, fortes tamen sunt in quibusdam: & nonnulli, duri, ac tolerantes, timidi. Videtur enim propemodum proprium fortitudinis munus esse, circa mortem eiusque acerbitatem rectè affici. Nam si algorem quis, & calorem, pro eo ac ratio dictat, sustinet, cùm à periculo absint, verùm ad mortem mollis sit & timidus, non ob aliud, nisi ob interitum. Alius verò ad eadem quidem mollis, erga mortem autem intrepidus: ille quidem timidus, hic autem fortis iudicari sanè queat. Periculum namque iis constare terribilibus tantum dicitur, quæ in propinquo habent eiusmodi interitus effectiua. Apparet autem periculum, quando propè cernitur. Terribilia igitur, circa quæ versari fortis assolet, dicta iam nobis sunt, eo quòd apparẽtia effectiua doloris corruptiui, oportet, eaque non procul sed in propinquo, apparere, nec magnitudine humanæ virtutis proportionem excedere. Quædam enim necessum est, omnibus terribilia videãtur, omnésq; percellant. Nihil enim vetat quominus quemadmodum calida frigidáque,

& alia quædam corporis humani habitus viréſque ſuperant; ita vt animi affectionibus nonnullis opprimamur. Timidi enim & audaces ſecundum habitus decipiuntur. Illis enim non horribilia, tamen videntur, & quæ leuiter metuenda ſunt, vehementer: audaci verò contrarium, horribilia, animoſa videntur, & quæ vehementer, leuiter: viro autem forti vera horribilia maximè. Quocirca nec ſi quis ignoranter pericula ſuſtineat, fortis eſt: velut qui fulmen, ex inſania, ferat illatum, ac ſi cognoſcat quantum ſit periculum, ex iræ impetu agat: quemadmodum ſi Celtæ ſumptis armis occurrant fluctibus: cuiuſmodi furioſa fortitudo prorſus Barbarorum eſt. Non nulli verò obalias voluptates pericula ſuſtinent: nam & ira voluptatem habet quandam, cum ſpe enim eſt vltionis ſumendæ. Verùm nec ſi ob hanc, nec ſi ob alias voluptates, malorumue grauiorum fugam, mortem obeat, iuſtus quiſquam propterea meritò dicatur. Nam ſi mori iucundum ſit, ſæpe per intemperantiam morerentur laſciui. Quemadmodum & hodie, cum ipſa quidem morte minimè, ſed inferentibus eam ſuauibus exiſtentibus, fit vt quidam per incontinentiam certum ſibi concilient interitum, non ignari etiam certam mortem propoſitam: quo ex genere nullus fortis videatur. Neque ſi quis dolorem fugiens (quod ſolent multi) mortem accerſat, fortis fuerit. Quemadmodum & Agathon inquit,

Praui namque homines, doloribus victi,
mortem optant.

Veluti Chironem fabulæ perhibent, ob dolorem vlceris mortem optaſſe, licèt immortalem. Non procul ab his diſtant, qui ex peritia pericula ſuſtinent, id quod plerique ſolent militantes. Id namque contrarium Socratis ſententiæ, opinantis, ſcientiam fortitudinem eſſe: neque enim quia nouerint horribilia, qui ſuper mucronibus iaculorum ingredi didicerunt, id auſi ſunt, ſed quia præſidia contra læſionem explorata habent. Neque enim qui audacius pugnant, idcirco fortes ſunt: quemadmodum nec robur, nec diuitiæ, iuxta Theognim, fortitudinem gignunt. Vir enim, vt inquit, paupertate domatur omnis. Manifeſtè quidam, cùm timidi ſint, pericula tamen ſuſtinent, propter experientiam, idque quòd periculum non eſſe arbitrentur, cùm paratum noſcant præſidium. Argumento eſt, quòd cùm præſidium habere non putant, malis iam re vera imminentibus retrocedunt. Inter omnes igitur parteis, ea videtur virtuti proxima, quæ ex verecundia naſcitur, fortitudo.

A χὴ τ̃ δεινῶν δυνάμεων οἰήσεις ὑπερφ ἡμᾶς εἶ), ☾ ταῖς τ̃ αἰσθητικῶν σώματος ἕξεσι, ὅτω χὴ τ̃ περὶ τ̃ ψυχὴν παθημ̃χ. οἱ μὲν δῆλοι χὴ θρασεῖς * ὅτι ψεύδονται δῆλοι ταῖς ἕξεσι. παρ μὲν γὰρ δῆλῳ, τά τε μὴ φοβερὰ δοκεῖ φοβερὰ εἶ), ☾ τὰ ἠρέμα, σφοδρά· παρ ὃ θρασύ, τοὐναντίον, τά τε φοβερὰ παρρᾳλέα, χὴ τὰ σφοδρὰ, ἠρέμα. παρ δ' ἀνδρείῳ ταὐληθῆ μάλιστα. δῆλον γὰρ ὅτ' εἴ τις ὑπομενῶ τὰ φοβερὰ δι' ἀγνοιαν, ἀνδρεῖος, οἷ εἴ τις τοὺς καρχαρίας ὑπομενῶ φερομένους, δῆλα μανίᾳ· ὅτ' εἰ γινώσκων ὅσος ὁ κίνδυνος, δῆλα θυμῷ. οἷ οἱ Κελτοὶ περὶς τὰ κύματα ὅπλα ἀπτώτως λαβόντες· χὴ ὅλως ἡ βαρβαρικὴ ἀνδρία μ̃χ θυμοειδ̃ς ἐστιν. ἔνιοι ὃ χὴ δι' ἡδονὰς ὑπομενῶσι. χὴ γὰρ ὁ θυμὸς ἡδονὴν ἔχει τινά· μετ' ἐλπίδος γάρ ἐστι τιμωρίας. ἀλλ' ὅμως ὅτ' εἰ δῆλα ταῦτα, ὅτ' εἰ δι' αἰσχύνην ἡδονῇ ὑπομενῶ τις τ̃ θάνατον, ἢ φυγὴν μειζόνων λυπῶν, οὐδεὶς δικαίως ἀνδρεῖος λέγοιτο τούτων. εἰ γὰρ ἓν ἡδὺ ☾ ἀποθνήσκειν, πολλάκις ἂν δι' ἀχρασίαν ἀπέθνησκον οἱ ἀκόλαστοι· ὥσπερ ☾ νῦν, αὐτὸ μὲν τὸ ἀποθνήσκειν οὐκ ὄντος ἡδέος, τ̃ῳ ποικίλῳ δ' αὐτὸ πολλοῖς δι' ἀχρασίαν περιπίπτουσιν εἰδότες· ὧν οὐδεὶς ἀνδρεῖος εἶ) δόξειεν, εἰ μὴ πάνυ ἕτοιμος ἀποθνήσκειν· ὅδ' οἱ φεύγοντες ☾ πόνους, ὅπερ πολλοὶ ποιοῦσιν, οὐδὲ τ̃ τοιούτων οὐδεὶς ἀνδρεῖος· καθάπερ χὴ Ἀγάθων φησί,

Φαῦλοι βροτῶν γὰρ τ̃ πόνους ἡττώμενοι,
Θάνατον ἐρῶσι·

ὥσπερ χὴ τὸν Χείρωνα μυθολογοῦσιν οἱ ποιηταί, * δι' ἣν τιν' ἀπὸ τ̃ ἕλκους ὀδυνῶν λῦσαι θάνατον, ἀθάνατον ὄντα. οὐδ' ἁπλοϊκῶς δὲ τούτοις, χὴ ὅσοι δι' ἐμπειρίαν ὑπομενῶσι τοὺς κινδύνους· ὅπερ ἴσον ἔχει καὶ οἱ πλῆκται τ̃ν τραυματικ̃ν δυνάμεων ὑπομενῶσιν. αὐτὸ γὰρ τοὐναντίον ἔχει, ἢ ὡς ἔφετο Σωκράτης, ὅτι σπάνιον οἰόμενος τινὰ ἀνδρίαν εἶ). ὅτε γὰρ δι' ἃ δεινὰ τὰ φοβερὰ θαρροῦσιν οἱ ὅτι τοὺς ἴσους δυνάσθαι ὑπισχνούμενοι, ἀλλ' ὅτι ἴσασι τὰς βοηθείας τ̃ν δεινῶν· οὔτε δὴ θαρραλεώτερον ἀγωνίζονται, τοῦτο ἀνδρεία. χὴ γὰρ οὐχ ἧττον ἰσχὺς χὴ ὁ πλοῦτος χ̃ Θεόγνιν, δυσρεία· * Πᾶς γὰρ ἀνὴρ πενίῃ δεδμημένος. φανεραὶς ἔνιοι δῆλοι ὄντες, ὅμως ὑπομενῶσι δ' ἐμπειρίαν· τοῦτο δὲ, ὅτι οὐκ οἴονται κίνδυνον εἶ)· ἴσασι γὰρ τὰς βοηθείας. σημεῖον δὲ· ὅταν γὰρ μὴ ἔχειν οἴωνται βοήθειαν, ἀλλ' ἤδη πλησίον ἢ τὸ δεινὸν, οὐχ ὑπομενῶσιν. ἀλλὰ πάντων τ̃ν τοιούτων αἰτίων οἱ δι' αἰδῶ ὑπομενῶντες, μάλιστα φανεῖεν ἀνδρεῖοι·

B

C

D

E

* γρ. δῆλα μὲν

* γρ. δῆλα μὲν τιὼ τ̃ῳ

* Πᾶς γὰρ ἀνὴρ πενίῃ δεδμημένος, οὔπω εἰπ̃ν. Οὔτ' ἤρξαι δυνάσταν· γλῶσσα δὲ οἱ δέδε). Ιλιάδ. χ.

καθάπερ καὶ Ὅμηρος τὸν Ἕκτορά φησιν ὑποπτῆξαι τὸν κίνδυνον τὸν περὶ Ἀχιλλέα· Ἕκτορα δ' αἰδὼς εἶλε.

Πουλυδάμας μοι πρῶτος ἐλεγχείην ὀνείδησε.

καὶ ἔστιν ἡ πολιτικὴ ἀνδρία αὕτη. ἡ δ' ἀληθὴς ὅτε αὕτη, ὅτε ἐκείνων ὑπόδειγμα, ἀλλὰ ὁμοία μόνον, ὡς καὶ ἡ τῶν θηρίων, ἃ διὰ τὸν θυμὸν ὁρμᾶσι τῇ πληγῇ φέρεσθαι. ὅτε γὰρ ὀδύνη ἀνδρίσηται, ὅτε μόνον διὰ τὸ μὴ νομίζειν ἀποθανεῖσθαι, ἢ διὰ τὸ θαρραλέους εἶναι τοὺς πολλάκις· ὅτε γὰρ οἰήσεται ὅτων γε φοβερὸν εἶναι ὑπέρ· ἀλλ' ὅπερ πᾶσα ἀρετὴ προαιρετική, (τοῦτο δ' ὅπως λέγομεν, εἴρηται πρότερον, ὅτι ἕνεκά τινος πρᾶξιν αἱρεῖται ποιός· καὶ τοῦτ' ἔστι τὸ οὗ ἕνεκα, τὸ καλόν,) δῆλον ὅτι καὶ ἡ ἀνδρία ἀρετὴ ἂν εἴη τοιόσδε, ἕνεκά τινος ποιήσει τὰ φοβερὰ ὑπομένων, ὅτε δι' ἄγνοιαν (ὀρθῶς γὰρ μᾶλλον ποιῇ κεύθει) ὅτε δι' ἡδονήν, ἀλλ' ὅτι καλόν. ἐπεί, δύ γε μὴ καλὸν ᾖ, ἀλλὰ μανικόν, οὐχ ὑπομενεῖ· αἰσχρὸν γάρ. περὶ ποῖα μὲν οὖν ἐστὶν ἡ ἀνδρεία μεσότης, καὶ ποίων, καὶ διὰ τί, καὶ τὰ φοβερὰ ποῖα δυνάμενόν ἐστι, σχεδὸν εἴρηται καὶ τίνῳ παραδοσιμὲ φοβερὸν ἐστιν.

Malim φοβούμενον, vel φοβούμενος. vt sit sensus δεῖ μόνον οὐχ ὅλα ἁπλ. φοβούμενος. h. e. si timidum se præbuerit.

A Quemadmodum & Homerus Hectorem scribit, periculum obiisse verecundia impulsum: Hectorem verecundia cepit.

Primus namque Polydamas me reprehenderit.

Atque ea est quam diximus ciuilem. Cæterùm vera neque hæc est, neque alia ex his vlla, sed furori similis est ferarum, quæ impetu feruntur. Neque enim vel ob ignominiam, vel ex ira, vel quod non morituros se arbitrentur, aut quòd facultatibus præseruatiuis instructi sint, sustinere horribilia opinor. Nam ita nihil horribile esse iudicarint. Et quoniam virtus omnis electiua est, (nempe, vt suprà diximus, quòd omnia gratia alicuius, eius nempe quod honestum est, huius instinctu eligantur,) patet, fortitudinem, quia virtus est, horribilia gratiâ alicuius sustinenda docere: neque ex ignorantia, (vt quæ iudicium formet,) neque ob voluptatem, sed ob solam honestatem. Quoniam si non sit honestum, sed furiosum, quia turpe, id nequaquam suffert. Circa quæ igitur versetur fortitudinis mediocritas, & quorum sit, & propter quid, & horribilia quam vim habeant, satis impræsentiarum explicatum videtur.

ΚΕΦΑΛ. β.

Περὶ σωφροσύνης καὶ ἀκολασίας.

CAPVT II.

De temperantia & intemperantia.

Nic. l. c. 5. 13. Mag. l. 1. c. 22.

ΠΕΡΙ δὲ σωφροσύνης καὶ ἀκολασίας, μετὰ ταῦτα διελέσθαι πειρατέον. λέγεται δ' ὁ ἀκόλαστος πολλαχῶς. ὅ, τε γὰρ μὴ κεκολασμένον πῶς, μηδ' ἰατρευόμενος· ὥσπερ ἄτμητος, ὁ μὴ τετμημένος· καὶ τούτων ὁ μὲν δυνατός, ὁ δ' ἀδύνατος. (ἄτμητον γὰρ τό, τε δυνάμενον τμηθῆναι, καὶ τὸ δυνατὸν μέν, μὴ τετμημένον δέ·) τὸν αὐτὸν τρόπον καὶ τὸ ἀκόλαστον. καὶ γὰρ τὸ μὴ πεφυκὸς δέχεσθαι κόλασιν, καὶ τὸ πεφυκὸς μέν, μὴ κεκολασμένον δὲ πρὸς ἁμαρτίας, πρὸς ἃ δ' ὀρθοπραγεῖ ὁ σώφρων, ὡς περ οἱ παῖδες. καὶ τούτῳ γὰρ ἀκόλαστοι λέγονται τὴν ἀκολασίαν. ἔτι δ' ἄλλον τρόπον οἱ δυσίατοι καὶ ἀίατοι πάμπαν διὰ κολάσεως. πλεοναχῶς δὲ λεγομένης τῆς ἀκολασίας, ὅτι μὲν πρὸς ἡδονάς τινας καὶ λύπας εἰσὶ, φανερόν, καὶ ὅτι οὐ περὶ ταύτας διαχεῖσθαί πως καὶ ἀλλήλων διαφέρουσι καὶ τῶν ἄλλων· διεξάλαμεν δὲ πρότερον, πῶς τῷ ἀκολασίαν ὀνομάζοντες μεταφέρομεν. ῥᾳδίως γὰρ ἀκινήτως ἔχοντας δι' ἀναισθησίαν πρὸς τὰς αὐτὰς ἡδονάς, οἱ μὲν καλοῦσιν ἀναισθήτους, οἱ δὲ δηλοῖς ὀνόμασι * τιὺπους προσαγορεύουσιν.

Scrib. τιούπις vel τὶς τιούπις.

PORrò de tẽperantia & intẽperantia deinceps disserere conabimur. Intẽperãs autem multifariàm dicitur: interdũ enim quod nõ est castigatũ, nec emendatũ: quemadmodum incastratum dicimus, quòd castratus non sit, atque horum castrari nõnulla possunt, alia non possunt (Dicimus enim incastratum, & quod castrari possit, & quod cùm possit, non sit tamen castratum.) Sic & intemperans dicitur, vel quod temperiem castigationémque natura non admittat: vel quod admittat quidem, sed numquam sit castigatum: veluti puer in iis peccatis, quæ rectè moderatur temperans. Iuxta eam enim intemperiem homines intẽperantes dicuntur. Rursum & id intemperans dicitur, quod ægrè, vel non omnino castigatione vlla emendari queat. Quia cùm multifariam dicatur intemperantia, patet circa voluptates quasdam & dolores versari. Tum quòd ex dispositione circa eas varia, & à se inuicem, & ab aliis homines differant. Priùs autẽ descripsimus quo pacto imtemperantiã appellatione transferamus. Nam eos qui nullo sensu erga eas cõmouentur, insensatos alii vocant; nonnulli aliud nomen imponunt.

Verùm non eſt nota hæc affectio, neq; vulgaris, eo quòd magis in alteram partẽ peccetur, & quod congenitus ſit omnibus iucundorũ eiuſmodi ſenſus, & delinitio. Huiuſmodi autem ſunt, quos Comici inducũt, agreſtes homines, qui nec moderata quidẽ neceſſariaque vlla ſuauitate miſcẽt. Et quia temperans circa voluptates verſatur, neceſſum eſt etiam, cupiditates quaſdam illi propoſitas eſſe. Itaque quæ ſint iſta, explicare oportet. Neque enim circa omnes cupiditates, omniaque ſuauia, verſatur temperans, ſed opinione quidem circa ſenſibilia duo, guſtabile ſcilicet & tangibile: re vera autem circa tangibilia tantum. Nam circa voluptatem, qui citra Veneris cupiditatem, aſpectu pulchrorum, aut dolorem, qui turpiũ aſpectu naſcitur, aut eam quæ ex auditione ſuauiter conſonantiũ, aut ſecus, aut quæ olfactu fragrantium, aut fœtidorum prouenit, non verſatur temperãs. Neque enim vel patiendo vel non patiendo dicitur intemperãs. Siue igitur quis aut pulchram ſtatuam, aut equum aut hominẽ cernat, vel ſuauiter audiat canentem, nec bibere, nec edere, nec Veneri indulgere velit, ſed pulchra quidem videre, & canentem audire, is intemperans non videatur: quemadmodum nec Sirenum cantibus deliniti. Sed circa duo hæc ſenſibilia verſantur, quæ & reliquorum animantium ſenſibus incurrentia, dolorem voluptatémue cient: ea ſcilicet, quæ guſtu tactúue ſentiuntur. Cæterùm quæ reliquis ſuauia exiſtunt, nullum ferè illis ſenſum mouent: vt circa proportionum vel pulchritudinis cõtuitionem nihil magnopere moueri videntur. Sed & nec auſcultationibus ſonorum, ritéque conſonantium, neque ſuaue aut grauiter olentibus, licèt omnes ſenſus acutiùs percellant. Sed & odoribus iis gaudent maximè, qui per accidens, non per ſeſe, oblectant. Dico autem per ſe, quibus gaudemus, nec ſperantes, nec recordantes aliud, velut cibi, aut potus: nam ob aliam, hoc eſt, edendi bibendique voluptatem, iis gaudemus. Per ſe verò, vt eſt lucorum & florum. Quocirca ſcitè Stratonicus dixit, illa quidem pulchrè, hæc verò ſuauiter fragare. Et quia guſtabile aliquod, non omnem voluptatem feræ attingunt, nec quantum extremo linguæ apice, ſed quantum toto gutture ſentitur. Quapropter gulones, non optant linguam longam, ſed quemadmodum Philoxenus ex Hyride, vulturis guttur. Itaque circa tangibilia, vt ſimpliciter dicam, intemperantia eſt conſtituenda, circa ea circa quæ etiam intemperans verſatur.

A ἔστι δ' οὐ πάνυ γνώριμον τὸ πάθος, οὐδὲ ὑπερβολαῖον, ἀφ' ὃ πάντες ὑπὸ φαύλων μᾶλλον, καὶ πᾶσιν ἔοικε) σύμφυτον τοιούτων ἡδέων ἦθαι καὶ αἴσθησιν. μάλιστα δ' εἰσὶ τοιοῦτοι, οἵοις οἱ κωμῳδοδιδάσκαλοι παρέφηισιν ἀγροίκοις, οἳ οὐδὲ τὰ μέτρια καὶ τὰ δίκαια πλησιάζοισι τοῖς ἡδέσιν. ἐπεὶ δ' ὁ σώφρων ὑπὸ τοῦ ἡδονὰς, διὰ τοῦ καὶ ὑπερ-
B θυμίας τινὰς αὐτὸν εἶ). δεῖ δὴ λαβεῖν περὶ τίνας. ὑπάρχει γὰρ πάσας, οὐδὲ περὶ ἄπαντα τὰ ἡδέα ὁ σώφρων ἐστὶν, ἀλλὰ τῇ μὲν δόξῃ περὶ δύο τῶν αἰσθητῶν, περί τε τὸ γλυκὺ καὶ τὸ ἁπτόν· τῇ δ' ἀληθείᾳ, περὶ τὸ ἁπτόν. περὶ μὲν γὰρ τὴν ἀφὰ τῆς ὄψεως ἡδονὴν τῶν καλῶν οὐδ' ὑπερβολὰς ἀφροδισίων, ἢ λύπην τῶν ἀφροδισίων· καὶ περὶ τὴν ἀκοῆς * ἁρμόττων ἢ ἀνάρμοστων· ἔτι δὲ περὶς τὰς δι' ὀσφρήσεως, τάς τε ἀπὸ βιωσίας, καὶ τὰς ἀπὸ δυσωδίας οὐκ ἔστιν ὁ σώφρων. οὐδὲ γὰρ ἀνώλαστος οὐδεὶς λέγει ᾧ πάσχειν ἢ μὴ πάσχειν. εἰ μὲν ὡς ἢ καλὸν ἢ δίκαιόν τι θεώμενος, ἢ ἴππον, ἢ ἄνδρα, ἢ ἀκροώμενος ᾄδοντος, μὴ βούλοιτο μήτε ἐσθίειν, μήτε πίνειν, μήτε ἀφροδισιάζειν, διὰ τὰ μὲν καλὰ θεωρεῖν, τὴ δ' ᾄδοντων ἀκούειν, οὐκ ἂν δόξειεν ἀνώλαστος εἶ), ὥσπερ οὐδ' οἱ κηλούμενοι ταῖς Σειρῆσιν. ἀλλὰ περὶ τὰ δύο τῶν αἰσθητῶν ταῦτα, περὶ ἃπερ καὶ τἄλλα θηρία μόνα τυγχάνει αἰσθητικῶς ἔχοντα, καὶ χαίροντα καὶ λυπούμενα, περὶ τὰ γλυκέα καὶ ἁπτά.* περὶ ἃ τὰ τῶν ἀκροωμένων αἰσθήσεων ἡδέα ἐστὶν ὁμοίως ἅπαντα φαίνεται δυναθήτως διακείμενα, οἷ περὶ βιαρμοσίαν ἢ κάλλος. οὐδὲν γὰρ, οἶ, τι καὶ ἄξιον λόγου φαίνεται πάσχοντα αὐτῇ τῇ θεωρείᾳ τῶν καλῶν, ἢ τῇ ἀκροάσει τῶν βιαρμόστων, εἰ μή τι που συμβέβηκε τερατῶδες· ἀλλ' οὐδὲ περὶς τὰ βιώδη ἢ δυσώδη· καίτοι γε αἰσθήσεις ὀξυτέρας ἔχουσι πάσας. ἀλλὰ δὴ τῶν ὁσμῶν ταύταις χαίρουσιν, ὅσαι κατὰ συμβεβηκὸς βιφραίνουσιν, ἀλλὰ μὴ καθ' αὑτάς· λέγω δὲ καθ' αὑτάς, αἷς μὴ ἐλπίζοντες χαίρομεν, ἢ
E μεμνημένοι, οἷ ὀπτῶν καὶ ποτῶν. δι' ἑτέραν γὰρ ἡδονὴν ταύταις χαίρομεν, τὸ φαγεῖν ἢ πιεῖν. καθ' αὑτὰς δ', οἷς αἱ τῶν ἀθλητῶν εἰσι. διὸ ἐμμελῶς ἔφη Στρατόνικος, * ταῦτα μὲν καλὸν ὄζειν, ταῦτα δ' ἡδύ· ἐπεὶ δὲ τὸ περὶ ἁ * γλυκὺ, ὃ περὶ πᾶσαν ἡδονὴν ἐστὶν ἀνθρώπου τῆς γλώττης ἢ αἴσθησις, ἀλλ' ὅσον τῶν φαρυγγ. διὸ οἱ ὀψοφάγοι οὐκ ἔοικασι τὴν γλῶτταν τὸν ἔχειν μακρὰν, ἀλλὰ τὸν φάρυγγα μακρόν, ὥσπερ Φιλόξενος ὁ * Ἐρυξίδος. ὥστε περὶ πάθημα, ὡς ἁπλῶς εἰπεῖν, θετέον τὴν ἀκολασίαν. ὁμοίως δὲ καὶ ὁ ἀκόλαστος περὶ ταῦτα τοιοῦτός ἐστιν.

γρ. διαρμόττων

Interpretorum locum aliter legiſſe videtur: mirificè enim locum planiſſimum confundit.

Malim τὰ μὲν & τὰ δὲ γρ. κυσῶν, γρ. ἐξ ΕΥΤΗΣ εἰδος.

Nic. l. 3. c. 13.

οἰνοφλυγία γὰρ, καὶ γαστριμαργία, καὶ λαγνεία, καὶ ὀφθαλμία, καὶ πάντα τὰ τοιαῦτα, περὶ τὰς εἰρημένας ἐστὶν ἀναισθησίας, εἰς ἃ σφόδρα μέρεα ἡ ἀκολασία διῄρηται. περὶ ἃς δ' ὄψεως, ἢ ἀκοῆς, ἢ ὀσφρήσεως ὀσμάς, ὕβρεις λέγομεν ἀκόλαστος, ἐὰν ὑπερβάλλῃ· ἀλλ' οὐδ' ὀνείδους τὰς ἀμυδρὰς φέρομεν ταύτας, καὶ ὅλως περὶ ὅσα μὴ λέγονται ἐγκρατεῖς. οἱ δ' ἀκρατεῖς, οὐκ εἰσὶν ἀκόλαστοι οὐδὲ σώφρονες. ἀναίσθητος μὲν οὖν, ἢ ὁπως δεῖ ὀνομάζειν, ὁ οὕτως ἔχων, ὥστε καὶ ἐλλείπειν, ὧν ἀνάγκη κοινωνεῖν ὡς ὑπὸ τὸ πολὺ πάντας καὶ χαίρειν· ὁ δ' ὑπερβάλλων, ἀκόλαστος. πάντες γὰρ τούτοις φύσει τε χαίρουσι, καὶ ὅπου θυμὸς λαμβάνει, καὶ οὐκ εἰσὶν οὐδὲ λέγονται ἀκόλαστοι. οὐ γὰρ ὑπερβάλλουσι τῷ χαίρειν μᾶλλον ἢ δεῖ, τυγχάνοντες· καὶ λυποῦνται μᾶλλον ἢ δεῖ, μὴ τυγχάνοντες· οὐδ' ἀναλγησίᾳ· οὐ γὰρ ἐλλείπουσι τῷ χαίρειν ἢ λυπεῖσθαι, ἀλλὰ μᾶλλον ὑπερβάλλουσιν. ἐπεὶ δ' ἔστιν ὑπερβολὴ καὶ ἔλλειψις περὶ αὐτά, δῆλον ὅτι καὶ μεσότης, καὶ βελτίστη αὕτη ἡ ἕξις, καὶ ἀμφοῖν ἐναντία. ὥστε σωφροσύνη μὲν βελτίστη ἕξις, περὶ ἃ ὁ ἀκόλαστος, μὲν περὶ τὰ ἡδέα τὰ εἰρημένα τῆς ἀναισθησίας μεσότης, σωφροσύνη αὖ εἴη, μεσότης ἥδεσθαι ἀκολασίας καὶ ἀναισθησίας· μὲν δὲ ὑπερβολὴ, ἀκολασία· ἡ δ' ἔλλειψις ἤτοι ἀνώνυμος, ἢ τοῖς εἰρημένοις ὀνόμασι σφόδρα ὀλιγάκις. ἀκριβέστερον δὲ περὶ τὸ γένος τῶν ἡδονῶν ἔσται διαιρετέον ἐν τοῖς λεγομένοις ὕστερον περὶ ἐγκρατείας καὶ ἀκρασίας.

Nam vinolentia, edacitas, luxuria, crapula, etiam omnia eiusmodi, circa sensus prædictos sunt: quas in parteis intemperantia diuiditur. Verùm qui visu, auditione, olfactuque excedit, non dicitur intemperans, citraque ignominiam tales errores vituperamus, & prorsus circa quæ non dicuntur continentes. Incontinentes verò nec temperantes sunt, nec intemperantes. Insensatus igitur, aut quocumque alio nomine appellare conueniat qui in omnibus deficiat, quibus solent plerumque omnes participare, atque lætari. Verùm qui excedit, intemperans est. Omnes enim his & natura gaudent, & aliquo etiam modo concupiscunt: nec tamen sunt vel dicuntur intẽperantes. Nam & consecuti non excedunt magis, quàm oporteat, gaudendo: & non consecuti, magis quàm oporteat, dolendo. Sed nec dolore etiam vacãtes dicuntur. Non enim deficiunt gaudendo dolendóue, sed magis excedunt. Quia igitur circa hæc est excessus, defectusque, manifestum quòd & mediocritas, qui habitus optimus est, & vtrique contrarius. Itaque temperantia habitus præstantissimus, circa quæ intemperans versatur, quæ in dictis iucundis sensibilibus tenens medium, insensibilitatis intẽperantiæque mediocritas existit. Excessus verò intemperantia est. Defectus autem nomine caret, aut suprà positas appellationes sortitur. Accuratiùs verò deinceps de iucundorum genere pertractabitur, vbi de continentia incontinentiaque agemus.

ΚΕΦΑΛ. γ'.

CAPVT III.

Περὶ πραότητος καὶ χαλεπότητος.

De mansuetudine & rigiditate siue asperitate morum.

ΤΟΝ αὐτὸν δ' ἔοικεν τρόπον λυπτέον καὶ περὶ πραότητος καὶ χαλεπότητος· καὶ γὰρ τὸν πρᾶον περὶ λύπην τὴν ἀπὸ θυμοῦ γιγνομένην, ὁρῶμεν ὄντα, τῷ πρὸς ταύτην ἔχειν πῶς. διειλήφαμεν δὲ καὶ αἰτιώμεθα τὸ ὀργίλον καὶ χαλεπὸν καὶ ἀγεῖον (πάντα γὰρ τὰ τοιαῦτα τῆς αὐτῆς ἕξεώς) τὴν αἰσθητικὴν καὶ ἀνώδυνον. σχεδὸν δὲ ταῦτα μάλιστα καλοῦσι, τοὺς μηδ' ἐφ' οἷσιν δεῖ κινουμένους τῷ θυμῷ, ἀλλὰ παρημελημένους δ' ὑπερφυᾶς καὶ ταπεινοὺς πρὸς τὰς ὀλιγωρίας. ἔστι γὰρ ἀδύνατον τῷ μὴ ταχεῖ τὸ μέλις· τῷ δ' ἠρέμα, τὸ σφόδρα· τῷ δὲ πολὺ χρόνον, τὸ ὀλίγον λυπεῖσθαι ταύτην τὴν λύπην ἰσῶ καλοῦμεν θυμόν. ἐπεὶ δ' ὥσπερ καὶ ὅτι τῶν μὴ ὄντων εἰπομεν, καὶ ἐν ταῦτ' ἔστιν ὑπερβολὴ καὶ ἔλλειψις·

ODEM pacto de mansuetudine rigiditatéque sentiendum est. Nam mansuetum, qualem quendam esse erga dolorem ex ira profectum cernimus. Suprà enim iracundo, rigido, & agresti, (omnia enim hæc sunt dispositionis eiusdem,) seruilem, & insensatum opposuimus, eo quòd ita vocentur, quotquot non moueantur ad iram, quibus oporteat: sed lacessiti, faciles humilésque sese præbeant ad contemptum. Opposita enim sibi inuicem sunt, celeriter & ægrè: leniter & vehementer: & dolor, quem iram dicimus, longo tempore durans, ei, qui breui. Quoniam verò, quemadmodum & in aliis, hîc quoque excessus defectúsque reperitur:

(Rigidus enim est eiusmodi, qui citiùs & magis, longioréque tempore, tamen nec quando, nec quibus oportet, ac in multis afficitur: Seruilis autem contrarius quispiam est:) Medius igitur inter inæqualitatem consistit. Et quia vterque habitus vitiosus est, patet, medium horum æquanimitatem esse: neque enim præcurrit, aut excedit. Neque quibus non oportet irascitur, nec quibus oportet non irascitur. Quocirca cùm & mansuetudo circa easdem affectiones versetur, habitus optimus erit & mansuetudo, mediocritas quædam, & mansuetus inter rigidum seruilémque medius.

(ὁ μὲν γὰρ χαλεπὸς τοιοῦτός ἐστιν, ὁ δὲ θᾶττον καὶ μᾶλλον πάσχων, καὶ πλείω χρόνον, καὶ ὅτ' οὐ δεῖ, καὶ οἷς οὐ δεῖ, καὶ ὀργίζεται· ὁ δ' ἀνδραποδώδης, τοὐναντίον.) δῆλον ὅτι ἕξις καὶ ὁ μέσος τῆς ἀνισότητος. ἐπεὶ οὖν ἡμῖν ἀμφότεραι αἱ ἕξεις φαῦλαι, φανερὸν ὅτι ἐπιεικὴς μέση τούτων ἕξις. ὅτε γὰρ προσῆκεν, ὀργίζεται, καὶ οἷς οὐ δεῖ ὀργίζεται, οὔτε οἷς δεῖ οὐκ ὀργίζεται. ὥστ' ἐπεὶ καὶ προότης ἡ βελτίστη ἕξις περί ταῦτα τὰ πάθη ἐστίν, εἴη καὶ ἡ προότης μεσότης τις, καὶ ὁ πρᾷος μέσος τοῦ χαλεποῦ καὶ ἀνδραποδώδους.

CAPVT IV.

De liberalitate & ei oppositis vitiis.

SVnt porro & magnanimitas, & magnificentia, & liberalitas, mediocritates. Liberalitas enim circa acquisitionem amissionémque facultatum versatur. Nam qui omni acquisitione gaudet, omnique amissione dolet, vtrumque magis quàm oportet, illiberalis est: qui vtrumque minùs quàm oporteat, prodigus. Qui verò, vt oportet, vtrumque, liberalis. Vt oportet, hîc, velut in aliis etiam, expono, quemadmodum recta ratio dictat. Et quia illi quidem in excessu defectúque sunt, nam vbi extrema sunt, isthic & medium, quod præstantissimum est in quaque specie, & vnum; necessum, & liberalitatem, inter prodigalitatem illiberalitatémque circa facultatum acquisitionem & amissionem, mediam consistere. Bifariam autem facultates, quæstuariumque vocamus. Alia enim per se est facultatum possessio, velut calcei & vestis: Alia verò per accidens, nec tamen ita, vt si quis lance calcei vice vtatur, sed velut emptio conductioque mercenaria. Emuntur enim & calcei. Pecuniæ autem cupidus præ quæstu accidentario, circa numismatum possessionem occupatur. Illiberalis verò, & prodigus, circa accidentarium lucrandi modum. Nam ille quidem in acquisitione naturali augmentum quærit: prodigus verò in necessariis deficit: liberalis autem ex abundanti copia largitur. Species verò harum differre dicuntur, eo quod magis & minus circa particulas ostendunt, vt illiberalis, parcus, sordidus, turpis lucri cupidus. Parcus enim eo quòd non eroget, dicitur: turpis autem lucri cupidus, quod omnia corrodat: sordidus, qui vehementer in exiguis obnititur: deceptor verò depilatorque, qui iniustus ex illiberalitate est.

ΚΕΦΑΛ. δ'.

Περὶ ἐλευθεριότητος καὶ τῶν ἐναντίων κακιῶν.

ΕΣΤΙ δὲ καὶ ἡ μεγαλοψυχία, καὶ ἡ μεγαλοπρέπεια, καὶ ἡ ἐλευθεριότης, μεσότητες. Ἡ μὲν ἐλευθεριότης περὶ χρημάτων κτῆσιν καὶ ἀποβολήν. ὁ μὲν γὰρ κτήσει μᾶλλον πάσῃ χαίρων ἢ δεῖ, ἀποβολῇ δὲ πάσῃ λυπούμενος μᾶλλον ἢ δεῖ, ἀσελγής· ὁ δ' ἀμφοτέρως ἧττον ἢ δεῖ, ἄσωτος· ὁ δ' ἀμφοτέρως ὡς δεῖ, ἐλεύθερος. τοῦτο δὲ λέγω τὸ ὡς δεῖ, καὶ ὅτι τούτων, καὶ ὅτι τῶν ἄλλων, τὸ ὡς ὁ λόγος ὁ ὀρθός. ἐπεὶ δ' ἐκτικοὶ μὲν εἰσιν ἐν ὑπερβολῇ καὶ ἐλλείψει, ὅπου δ' ἔχαστά εἰσι καὶ μέσον, καὶ τοῦτο βέλτιστον· ἐν δὲ περὶ ἕκαστον τῷ εἴδει τὸ βέλτιστον· ἀνάγκη καὶ τὴν ἐλευθεριότητα εἶναι ἀσωτίας καὶ ἀνελευθερίας περὶ χρημάτων κτῆσιν καὶ ἀποβολήν. διὰ γὰρ τὰ χρήματα λέγομεν καὶ τὴν χρηματιστικήν. ἡ μὲν γὰρ καθ' αὐτὸ κτῆσις τοῦ χρήματός ἐστιν, οἷς ὑποδήματος ἢ ἱματίου. ἡ δὲ κτῆσις συμβεβηκὸς μέν, ὅ μέντοι οὕτως ὡς δεῖ ἕκαστα τοῖς ὑποδήματι, ἀλλ' οἷς ἡ πώλησις καὶ ἡ μίσθωσις· χρῆται γὰρ ὑποδήματι· ὁ δὲ φιλάργυρος ὁ περὶ τὸ νόμισμα τῆς κτήσεως, ἀντὶ τῆς κτῆσις συμβεβηκὸς χρήσεώς ἐστιν. ὁ δ' ἀνελεύθερος, εἴη δὲ καὶ ἄσωτος περὶ τὸν κτῆσις συμβεβηκὸς ἕτερον τοῦ χρηματισμοῦ. καὶ γὰρ ὅτι τοῦ κτῆσις φύσιν χρηματισμοῦ τινὰ αὔξησιν διώκει· ὁ δ' ἄσωτος, ἐλλείπει τὴν αὐταῖς χρῶν· ὁ δ' ἐλεύθερος, τινὰ τοιοῦτόν δίδωσιν. αὐτῶν δὲ τούτων εἴδη λέγονται διαφέροντα τῷ μᾶλλον καὶ ἧττον περὶ μέσα· οἷς ἀνελεύθερος, φιλοκερδὴς καὶ κίμβιξ, καὶ αἰσχροκερδής· φιλοκερδὴς μὲν, ὃν ἕνεκα μὴ προΐεται, αἰσχροκερδὴς δ', ὃν τοῖς ὁποιωοῦν προΐεται· κίμβιξ δ', ὁ σφόδρα περὶ σμικρὰ δυσπειθόμενος· δυσκολικτὴς δὲ καὶ ὁ ἀποστερητὴς, ὁ ἄδικος κατ' ἀνελευθερίαν.

Fort. ἀφύ- λακτος μὲν, τῷ ἀπάκτως ἀναλίσκειν· ἀλόγιστος δὲ, ὁ ἐν τῷ Leg. ἁλόγ. μὲν ὑπερλυπεῖν τινὰ ἀπὸ * ἀλογισμοῦ λύπην.

A Ita contrà, prodigorum hic quidem cautus est, qui inordinatè consumit: ille verò inconsideratus, qui in eo, quem ferre dictat ratio, durare dolore non potest.

ΚΕΦΑΛ. ε. CAPVT V.

Περὶ μεγαλοψυχίας, καὶ τῶν ἐναντίων κακιῶν. *De magnanimitate & ei oppositis vitiis.*

Nic. l. 4. c. 7. Magn. l. 1. c. 26.

ΠΕρὶ δὲ μεγαλοψυχίας ἐκ τῶν τοῖς μεγαλοψύχοις ἀποδιδομένων δεῖ διελέσθαι τὸ αἴτιον. ὥσπερ γὰρ καὶ τὰ ἄλλα κατὰ τὴν ἑξιν καὶ ὁμοιότητα * μέχρι τοῦ λανθάνειν πόρρω προϊόντα, καὶ περὶ τὴν μεγαλοψυχίαν ταὐτὸ συμβέβηκε. δοκεῖ γάρ ποτε οἱ ἐναντίοι τοῦ αὐτοῦ δυσὶ ὑποκεῖσθαι· οἷς ἄσωτος τῷ ἐλευθερίῳ, καὶ ὁ ἀνδάδης τῷ σεμνῷ, ὁ δ' ἄφρασὺς τῷ ἀνδρείῳ· εἰσὶ γὰρ καὶ περὶ ταῦτα καὶ ὅμοιοι μέχρι τινός, ὥσπερ ὁ ἀνδρεῖος * ὑπομενητικὸς κινδύνων, καὶ ὁ ἄφρασύς· ἀλλ' ὁ μὲν ὧδε, ὁ δ' ἐκεῖ. ταῦτα δὲ διαφέρει πλεῖστον. λέγομεν δὲ τὸν μεγαλόψυχον καὶ τῷ τοῦ ὀνόματος περιττείαν, ὥσπερ ἂν μεγάλῃ τινὶ ψυχῇ καὶ δυνάμεως. ὥστε καὶ τῷ σεμνῷ καὶ τῷ μεγαλοπρεπεῖ ὅμοιος ἂν εἴη δοκεῖ, ὅτε καὶ πάσαις ταῖς ἀρεταῖς ἀκολουθεῖν φαίνεται. καὶ γὰρ τὸ ὀρθῶς κεῖναι τὰ μεγάλα καὶ μᾶλλον τῶν ἀγαθῶν, ἐπαινετόν. δοκεῖ δ' ταῦτ' εἶναι μεγάλα, ἃ διώκει ὁ τὴν κατάστασιν ἔχων ἕξιν περὶ τὰ τοιαῦτ' εἶναι ἡδέα. ἡ δὲ μεγαλοψυχία κατάστασις. κεῖται δ' περὶ ἕκαστον ἀρετὴ, τὸ μεῖζον καὶ τὸ ἔλαττον ὀρθῶς, ὥσπερ ὁ φρόνιμος αὐ κεκλῆσθαι καὶ ἡ ἀρετή· ὥστε ἕπεσθαι αὐτῇ πάσας τὰς ἀρετάς, ἢ αὐτὴν ἕπεσθαι πάσαις. ἔτι δοκεῖ μεγαλοψύχου εἶναι, τὸ καταφρονητικὸν εἶναι· ἐκάστη δ' ἀρετὴ καταφρονητικὴ τῶν ᾗ τὸν λόγον μεγάλων· οἷς ἀνδρία κινδύνων· μέγα γὰρ οἴεσθαι εἶναι τῶν αἰσχρῶν, καὶ πλῆθος οὐ πᾶν φοβεῖσθαι· καὶ σώφρων ἡδονῶν μεγάλων καὶ πολλῶν, καὶ ἐλευθέριος χρημάτων. μεγαλοψύχου δ' τοῦτο δοκεῖ, μηδὲν περὶ ὀλίγα σπουδάζειν, καὶ ταῦτα μεγάλα, καὶ ὄχ' ὅτι δοκεῖ ἑτέρῳ τινί, καὶ μᾶλλον αὐ φαυλίσειεν αὐτὸν μεγαλόψυχος, ἢ δοκεῖ ἐπὶ σπουδαίῳ, ἢ πολλοῖς * τυγχάνουσιν. ὥσπερ Ἀντιφῶν * ἔφη πρὸς Ἀγάθωνα, κατηφιεμένως τὴν ἀπολογίαν ἐπαινέσαντα. καὶ τὸ ὀλίγωρεῖν τοῦ μεγαλοψύχου μάλιστ' εἶναι πάθος ἴδιον. πάλιν περὶ ζημίας καὶ τοῦ ζῆν καὶ πλούτου, περὶ ὧν σπουδάζειν δοκοῦσιν οἱ ἄνθρωποι, ἀδὲν * φροντίζειν περὶ τῶν ἄλλων, πλὴν περὶ ζημίας. καὶ λυπηθήσεται μᾶλλον ἀτιμαζόμενος

γρ. ἐν τῷ δοκεῖ. Lego ἔφη πρὸς Ἀγάθωνα καταψηφισάμενος, τὴν ἀπολογίαν ἐπαινέσαντα. Nam & damnatū fuisse Antiphontē & scripsisse ipsū pro se pulcherrimā orationē, certū est. γρ. φροντίζειν

B De magnanimitate autem, ex iis quæ de magnanimis dicta sunt, determinare oportet: eò quòd, vt in aliis, iuxta affinitatem, & similitudinem, quoad latent, progredi conuenit: ita & de magnanimitate tractantibus idem vsu venit. Quocirca nonnumquam contrarij eadem affectant: quemadmodum prodigus & liberalis: perfractus & grauis; audax & fortis. Circa hæc enim versãtur, & cognati sunt aliquousque. Nam & audax & fortis pericula sustinet, sed hic quidem sic, ille verò aliter: quæ plurimùm inter se distant. Dicimus autem magnanimum iuxta nominis etymon, veluti vi & magnitudine animi instructum. Itaque & graui & magnifico similis videatur: quandoquidem omnes virtutes quodammodo sectatur. Nam recto iudicio, de rebus maximis pariter & infimis bonis, pollere, laudabile est. Videntur autem ea magna esse quæ optimo habitu instructus prosequitur, circa eiusmodi scilicet iucunda. Magnanimitas verò est præstantissima: Iudicat autem in vnoquoque maius & minus rectè iuxta sapientis virtutisque præscriptum. Vnde vel ipsa omnes virtutes, vel ipsam omnes consequuntur. Præterea contemptiuus dicitur magnanimus. Singulæ verò virtutes, rerum præter rationem magnarum sunt contemptrices, vt fortitudo, periculorum: id enim magnum inter turpia deputat, & neque multitudinem omnem iudicat formidandam. Et intemperans, voluptates: liberalis, opes multas magnasque spernit, id quod magnanimi esse videtur, eò quòd in paucis occupetur: atque hæc magna sunt, eo quòd nec cuiuslibet iudicium spectat. Magis quippe magnanimus spectat quid vni sapienti probetur, quàm multitudini, & vulgo. Quemadmodum ad Agathonem dixit Antiphon, malignè defensionem laudantem. Neglectus enim propria maximè affectio magnanimi. Porrò nec honoris, nec vitæ, nec opum, quibus studere magnopere videntur homines curam gerit, sed tamen honoris. Itaque & dolet ignominia affectus,

& indigni subiectus imperio: gaudet autem principium assecutus: vnde contraria videntur. Nam circa honores occupari, & quæ vulgus sentiat de se, contemnere, non sunt consentanea. Quocirca accuratius hæc discutere oportet. Nam honor exiguus, & magnus, bifariam capiuntur: aut enim à multis is, & vulgaribus, aut ab illustribus ille contingit, qui rursus pro re, in qua euenit, differt. Magnus etiam non solum honorantium multitudine, aut qualitate, aut pretio æstimatur, sed veritate: vnde & principatus, & reliqua præclara, & studio digna bona censentur, quæ re vera eximia existunt. Quocirca nulla virtus magnitudine caret, qua & amplificare, & ius reddere videtur, in quibus fuerit. Sed enim & inter cæteras virtutes magnanimitas eminet: quare peculiari vocabulo hac præditus, magnanimus appellatur. Quoniam verò bona alia honorabilia sunt, alia verò, vt suprà determinauimus; ex quibus alia vere eximia, alia parua sunt; quibus nonnulli, cùm digni sint, se ipsos dignos etiam arbitrantur, in iisdem solet elucere magnanimus. Quadrifariam verò hæc discernuntur. Nam & dignum esse iis, & sese dignum iis iudicare contingit interdum. Interdum verò & mediocribus dignum, iis quoque se dignum iudicare. Nonnunquam verò è conuerso, vtralibet hæc ad se inuicem componuntur. Nam cùm exiguis aliquis dignus, magnis atque honorabilibus se dignum arbitratur, alius maximis dignus, paruis se dignum existimat, prior quidem hic exiguis dignus, magnaque affectans, vituperationem meretur. Dedecens enim id est, ac minimè honestum, præter dignitatem quippiam consequi. Verùm & is vituperandus, qui præsenti honore dignus, eum tamen auersetur. Restat iam vtrique horum contrarius, qui cùm rebus magnis dignus sit, se ipsum etiã dignum arbitretur: hic laudabilis, & inter hos medius est. Et quia circa honoris electionem, fruitionémque circa honorabilia reliqua bona, dispositio est præstantissima magnanimitas, &, quemadmodum ostendimus, non circa vtilia occupatur, ac ipsa mediocritas cum primis laudabilis; manifestum, etiam magnanimitatem esse quandam mediocritatem. Cõtrariorum autem, hoc quod diximus, indignus cùm sit, maximis sese dignum arbitrantem, lentitudo est. Tales quippe lẽtos dicimus, qui magna venditant, cùm non insint. Verùm vbi dignus, magnis se indignũ censet, pusillanimitas appellatur. Pusillanimis enim est, qui præclara meritus, iis sese indignũ iudicarit.

A ὁ μεγαλόψυχος ἔοικε περὶ μεγέθη εἶναι. μᾶλλον δὲ περὶ ἀξίου. ὁ * χαίρων μάλιστα τοῦ καλοῦ. καὶ τῶν μὲν ἄλλων οὕτω μέτριος ἔσται καὶ ἐπιεικὴς ἔχων. πρὸς γὰρ τιμὴν καὶ ἀτιμίαν ὀρθῶς ἕξει. ὅτι γὰρ εἴη τε μάλιστα περὶ τιμὴν, καὶ καταφρονητικὸν εἴη τῶν πολλῶν, καὶ δόξης, οὐχ ὁμολογεῖται· δεῖ δὲ τοῦτο διορίσασθαι εἰπεῖν. ἔστι γὰρ τιμὴ μικρὰ καὶ μεγάλη διχῶς. ἢ γὰρ ὡς ἔοικε πολλῶν τῶν τυχόντων, ἢ τῶν ἐοικότων τῶν ἀξίων λόγου, καὶ πάλιν τῶν * ὅτι μὲν οὖν ἡ τιμὴ διαφέρει. μεγάλη γὰρ ἁπλῶς τῶν μεγίστων, οὐδὲ τῷ ποιῷ μόνον, ἀλλὰ καὶ τῷ μεγίστῳ εἶναι· τῇ ἀληθείᾳ δὲ καὶ ἀρχαὶ καὶ τἆλλα ἀγαθὰ τιμίων καὶ ἀξίων σπουδῆς ταῦτα, ὅσα μεγάλης B ἀγαθῶς ἐστιν· ὥστε καὶ ἀρετὴ σχεδὸν μία δυοῖν μεγέθοιν· δοκοῦσι μεγάλοις ποιῆσαι ἐπὶ μείζοσι, περὶ ὃ ἐστιν ἐπὶ μείζοσιν αὐτῶν, ὥσπερ εἰπομεν. ἀλλ' ὅμως ἐστὶν ὡς περὶ τὰς ἄλλας ἀρετὰς μία μεγαλοψυχία, ὥσπερ καὶ ἰδίᾳ μεγαλόψυχον τύπον λεκτέον τὸν ἔχοντα τοιοῦτον. ἐπεὶ δ' ἐστὶν ἔνια τῶν ἀγαθῶν, τὰ μὲν τιμία, τὰ δ' ὡς διοικητικὰ τοιούτων δ' ἀγαθῶν ἐστι τὰ μὲν μεγάλα καὶ ἀληθῆ, τὰ δὲ μικρά· καὶ τούτων ἔνιοι ἄξιοι καὶ ἀξιοῦσιν αὐτούς· ἐν τούτοις ζητητέος ὁ μεγαλόψυχος. τετραχῶς δ' αἱ διαφοραί. ἔστι μὲν γὰρ ἄξιον εἶναι μεγάλων, καὶ ἀξιοῦν ἑαυτὸν τούτων· ἔστι δὲ μικρὰ καὶ ἄξιόν τινα τηλικούτων, καὶ ἀξιοῦν ἑαυτὸν τούτων. ἔστι δ' αὖ πάλιν τοὐναντίον ἑκάτερα αὐτῶν. ὁ μὲν γὰρ δὴ εἴη τοιοῦτος, οἷος ἄξιος ὢν μικρῶν, μεγάλων ἀξιοῖ ἑαυτὸν τῶν σπουδαίων ἀγαθῶν. ὁ δὲ ἄξιος ὢν μεγάλων, ἀξιοῖ δὴ μικρῶν ἑαυτόν. ὁ μὲν οὖν ἄξιος μικρῶν, μεγάλων δ' ἀξιῶν ἑαυτόν, φαῦλος.* αἰσχρὸν γὰρ καὶ δῆλον ὅτι καλόν τῷ τῆς ἀξίας τοῦ ἔχοντος. φαῦλος δὲ καὶ ὅστις ἄξιος ὢν τῶν ἀφαύρων αὐτῷ, τῶν τοιούτων μετέχειν μὴ ἀξιοῖ ἑαυτόν. λείπεται δὴ σπουδαῖος τούτοις ἀμφοτέροις, ὅστις ἄξιος ὢν μεγάλων, ἀξιοῖ αὐτὸς ἑαυτὸν τούτων· ἔστι δὲ τοιοῦτος οἷος ἀξιοῖ ἑαυτὸν ἐπαινετὸς, καὶ μέσος τούτων. ἐπεὶ τῶν περὶ τιμὴν αἱρέσεων καὶ χρήσεων, καὶ τῶν ἄλλων ἀγαθῶν τῶν σπουδαίων, ἀεί τις ἔστι διάθεσις ἡ μεγαλοψυχία, καὶ τοῦτ' ἐποδίδομεν, καὶ δὴ περὶ τὰ χρήσιμα τὸν μεγαλόψυχον, ἅμα δὴ καὶ ἡ μεσότης αὐτὴ ἐπαινετωτάτη, δῆλον ὅτι καὶ μεγαλοψυχία μεσότης αὖ εἴη. τῶν δ' ἐναντίων, ὥσπερ διειλόμεθα, ἡ μὲν ὅτι τῷ ἀξιοῦν ἑαυτὸν ἀγαθῶν μεγάλων δὴ ἄξιον ὄντα, χαυνότης. τοὺς τοιούτους γὰρ χαύνους λέγομεν, ὅσοι μεγάλων οἴονται ἄξιοι εἶναι, οὐκ ὄντες. ἡ δὲ περὶ τὸ ἄξιον ὄντα μὴ ἀξιοῦν ἑαυτὸν μεγάλων, μικροψυχία. μικροψύχου γὰρ εἶναι δοκεῖ, ὅστις ὑπερέχόντων δι' ἀδικαίως αὖ ἀξιοῖτο, μὴ ἀξιοῖ μηδενὸς μεγάλου ἑαυτόν.

Fort. ἀδίκως

ὥστ' ἀναίσχυν καὶ τὸν μεγαλοψυχίαν εἶναι μεσότητα χαυνότητος καὶ μικροψυχίας. ὁ δὲ τέταρτος τῶν δοκιμαζόντων, ὅτε πάμπαν ψεκτὸς, ὅτε μεγαλόψυχος, περὶ οὐδὲν ἔχων μέγεθος. ὅτε γὰρ ἄξιος, ὅτε ἀξιοῖ μεγάλων· διὸ οὐκ ἐναντίος. καίτοι δόξειεν ἂν ἐναντίον εἶναι τῷ μεγάλων ἀξίῳ ὄντι, μεγάλων, ὃ, μικρῶν ὄντα ἄξιον, ἀξιοῦν ἑαυτόν. οὐκ ἔστι δ' ἐναντίος ὅτε

Interpr. * τῷ μεμπτὸς εἶναι. ὡς γὰρ ὁ λόγος κελεύει, ἔστι, καὶ αὐτὸς ὅστις τῇ φύσει τῷ μεγαλοψύχῳ· ὧν γὰρ ἄξιοι τούτων ἀξιοῦσιν αὑτοὺς ἀμφω. καὶ ὁ μὲν ἠξιοῦτο ἂν μεγαλόψυχος· ἀξιώσει γὰρ ὧν ἔστιν ἄξιος. ὁ δὲ μικρόψυχος, ὃς ὑπάρχοντων αὐτῷ μεγάλων καὶ ἡμῖν ἀγαθῶν οὐκ ἀξιοῖ, τί ἂν εἴποι, εἰ μικρῶν ἄξιος ὢν; ἢ γὰρ ἂν μεγάλων ἀξιῶν, χαῦνος ἦν, ἢ ποι ἐλαττόνων· διὸ καὶ οὐθεὶς ἂν εἴποι μικρόψυχον, εἴ τις μέτοικος ὤν, ἄξιοι ἑαυτὸν, ἀλλ' ὑπερείκει· ἀλλ' εἴ τις ἀνῆκις ὤν, καὶ ἠγνύμνος μέγα εἶναι ἄξιοι.

B

C

ΚΕΦΑΛ. ς'.

Περὶ μεγαλοπρεπείας.

ΕΣΤΙ δὲ ὁ μεγαλοπρεπὴς ὑπὲρ τὸν τυχόντων περίοδον καὶ αἵρεσιν, ἀλλὰ τὸν δαπανηρόν, εἰ μή που καὶ μεταφορᾷ λέγοιμεν. ἀεὶ δὲ δαπανῶν μεγαλοπρέπεια οὐκ ἔστι. ὃ μὲν γὰρ πρέπον ἐν χρόνῳ ἐστὶν· ὁ δὲ χρόνος οὐκ ἐκ τῶν τυχόντων σταλωμεῖται, ἀλλ' ἐν ὑπερβολῇ τῶν σταλαίων ἐστίν. ὁ δὲ ἐν μεγάλῃ δαπανῇ τὸ πρέποντος μεγέθους περαιρετικὸς, καὶ τῆς τοιαύτης μεσότητος, καὶ ὅτι τῇ τοιαύτῃ ἡδονῇ ὀρεκτικὸς, μεγαλοπρεπής. ὁ δ' ὅτι ὃ μεῖζον καὶ πρὸς μῆκος, ἀνώνυμος. ὑμῖν ἀλλ' *ἑστιάσεις* * ἑστιάσιν, οἷς καλοὶ τοῖς ἀπειρεγκάλοις καὶ σαλάκωνας· οἷς εἰ εἰς γάμον δαπανῶν τις τὸ ἁρμόττον, πλούσιος ὢν, δοκεῖ πρέπειν ἑαυτῷ τοιαύτην καταστολὴν, οἷς * ἀγαθοδαιμονίσας ἑστιῶντι, ἔστι μὲν μικροπρεπής. ὁ δὲ τοιούτοις δεχόμενος ἐκείνως μὴ δόξης χάριν μηδὲ δι' ὑπερβολὴν, ὅμοιος τῷ σαλάκωνι. ὁ δὲ κατ' ἀξίαν καὶ ὡς ὁ λόγος, μεγαλοπρεπής· ὃ γὰρ πρέπον κατ' ἀξίαν ἐστίν. οὐδὲν γὰρ πρέπει ὃ πρὸς τὴν ἀξίαν. δεῖ δὲ πρέπον εἶναι. καὶ γὰρ τὸ πρέποντος κατ' ἀξίαν, καὶ πρέπον, καὶ πρὸς ὅ· οἷς καὶ πρὸς οἰκέτου γάμον ἕτερον ὃ πρέπον, καὶ πρὸς ἐρωμένου· καὶ αὖπω, εἰ πρὸς ὅτι τοσοῦτον ἢ τοιοῦτον· οἷς ἡ θεωρία οὐκ ὤφειλε

A

D

E

γρ. ἔχουσι κ. ἑστιάσιν· οἷς καλοὶ τοῖς ἀ.

γρ. ἀγαθοδαιμονίσας.

In sequétib. multa corrupta sunt.

CAPVT VI.

De magnificentia.

MAgnificus autem, non ex qualibet operatione electioneue dicitur, sed ex sumptibus, nisi fortè per trãslationem ita vocetur: absque sumptu enim magnificentia non est. Nam πρέπον, id est, decens, in ornatu: ornatus verò, non in quibuslibet, sed in necessariorum excessu consistit. Verùm qui in magno sumptu decentem magnitudinem eligit, eamque mediocritatem cum eiusmodi voluptate expetit, magnificus est. Qui verò amplius quàm par sit, & præter modũ, is nomine caret, tametsi quandã affinitatem inter sese habent, quos vocant ineptos, & prodigos. Nam qui opulentus, dilecti hominis nuptiis sumptus suppeditat, eum apparatum se decere arbitratur: Qui frugales, paucaque desiderantes, conuenienti excipiat, paruificus. Verùm qui nuptiali apparatu eos excipiat, nec ob gloriam, neque pro authoritate peculiari aliqua, prodigo similis videtur. Verùm qui pro dignitate, iuxtaque rationem id facit, magnificus est: decorum enim iuxta dignitatem est, quandoquidem nihil præter dignitatem decet: nam decorum esse oportet. decentis est agere iuxta dignitatem, & quod deceat, & circa quid deceat. Aliud enim decorum est circa familiaris, aliud circa amati nuptias, atque ipsi etiam in tantum, aut eiusmodi, vt spectaculum, Cimonem, non

Themistoclem, quòd humiliore fortuna hactenus esset, decere aiebat: illeverò, cui qualiscumque sit dignitas, perinde est, nullus est horum. De liberalitate verò similiter se habet. Nam liberalis aliquis est; quando liber.

Θεμίστοκλ§ πρέπειν ἐῶ ἐποιήσατο Ὀλυμπίαζε, διὰ τὸ πρὸ ὀλίγου πρόξασθαι ταπεινότητα, ἀλλὰ Κίμωνι. ὁ δ' ὅπως ἔτυχεν ἔχων πρὸς τὴν ἀξίαν, * ὁ ἀθεὶς τούτων. καὶ ἐπ' ἐλευθεριότητος ὡσαύτως. ἔστι γὰρ ὃς * ὡς ἐλεύθερος, ὅταν ἐλεύθερος. Scribo, οὔτ' ἐλευθέριος, οὔτ' ἀνελευθέριος.

CAPVT VII.

Persequitur breuiter reliquas pleraſque virtutes ſuprà enumeratas, cum contrariis vitiis.

ΚΕΦΑΛ. ζ'.

Ὅτι δὲ τῶν ἄλλων ἕκαστα τῶν περὶ ἦθος ἐπαινετῶν δὲ ψεκτῶν, τὰ μὲν ὑπερβολαί, τὰ δ' ἐλλείψεις, τὰ δὲ μεσότητες· καὶ ποῖα ταῦτα.

ET ferè etiam sic cætera circa mores, vel laudabilia, vel vituperabilia. Nam alia excessus, alia defectus, alia verò mediocritates sunt passiuæ. Quemadmodum inuidus, & alienis malis gaudens. Iuxta hos enim habitus dicitur: inuidus quidem angi dignorum successu, hic verò in eadem passione nomine carere, sed ei affectioni obnoxius, notus est, gaudendo indignorum vel casibus, vel successibus, item & dignorum lætando. Medius verò inter hos est, indignabundus, & quod veteres νέμεσιν vocant, à dolendo, ob indignorum successum. Quapropter & Nemesin deam esse arbitrātur. Verecundia, mediocritas est inter impudentiam & stuporem. Nam qui nullam de se existimationem moratur, impudens: qui omnes, stupidus: qui verò apparentes quasdam modestè, verecundus. Amicitia verò medium inter inimicitiam & adulationem. Nam qui omnibus pro cupiditate sua iucundè congreditur, adulator est: qui verò voluptatem omnem vitat, odiosus: verùm qui nec sectatur, nec refugit omnem voluptatem, sed quod optimū videtur in congressu obseruat, amicus est. Grauitas verò, mediocritas est inter contumaciam, & placendi studium. Nam qui nihil in conuictu alteri largitur, sed contemnit, contumax: qui verò omnia, omnibusque se subiicit, placendi studiosus est: qui verò alia quidem largitur, alia non, grauis appellatur. Verus autem, & simplex, quem rigidum vocant, inter dissimulatorem & iactabundum medius est. Nā qui sua deteriora mētitur, quàm sunt, idq; non ignorans, dissimulator: qui verò maiora prædicat, iactabundus est: verū qui vt habeat, exponit, verus, & iuxta Hometum sapiēs appellatur. Et in vniuersum hic quidem veri, ille falsi amator est. Porrò vrbanitas, mediocritas est, & vrbanus, inter rusticum & scurrā medius. Quemadmodū enim circa alimentum, vorax, & qui cibos fastidit, differunt, quòd hic nihil aut pauca,

Σχεδὸν δ' ἢ τ' ἀλλ' ἕκαστα τῶν περὶ ἦθος ἐπαινετῶν καὶ ψεκτῶν· τὰ μὲν γὰρ ὑπερβολαί, τὰ δ' ἐλλείψεις, τὰ δ' μεσότητές εἰσι παθητικαί. * οἷ ὁ φθονερὸς καὶ ἐπιχαιρέκακος. καθ' Mag. l. 1. c. 28.
ἃς γὰρ ἕξεις λέγονται, ὁ μὲν φθόνος τὸ λυπεῖσθαι ἐπὶ τοῖς κατ' ἀξίαν οὐ πράττουσιν εὖ. τὸ δὲ τὸ ἐπιχαιρεκάκου πάθος ἐπὶ τὸ αὐτὸ ἀνώνυμον· ἀλλ' ὁ ἔχων * δῆλος, ἐπὶ τῷ χαίρειν τοῖς κακῶς Malim * δῆλος ὅτι τῷ χ. χαίρειν δὲ sine μή. & ita interpr. Syl. sic καὶ μὴ χαίρειν δὲ ἐπὶ τοῖς ἀξίαις εὐπραγίαις. Nic. l. 4. c. vlt. Magn l. 1. c. 30. Mag. l. 1. c. 32.
τὰ ἀξίαν κακοπραγίαις, καὶ ἐν εὐπραγίαις, μὴ χαίρειν ἐπὶ τοῖς ἀξίαις. μέσος δὲ τούτων ὁ νεμεσητικός, καὶ ὃν ἐκάλουν οἱ ἀρχαῖοι τὸν νέμεσιν, ὃ λυπεῖσθαι μὲν ἐπὶ τοῖς παρὰ τὴν ἀξίαν κακοπραγίαις. δεῖ γὰρ θεὸν οἴονται εἶναι τὴν νέμεσιν. * αἰδὼς δ', μεσότης ἀναισχυντίας καὶ καταπλήξεως. ὁ μὲν γὰρ μηδεμιᾶς φροντίζων δόξης, ἀναίσχυντος· ὁ δὲ πάσης ὁμοίως καταπλήξ· ὁ δὲ τὴν φαινομένων ἐπιεικῆ, αἰδήμων. φιλία δ', μεσότης ἔχθρας καὶ κολακείας. ὁ μὲν γὰρ διὰ χερὸς ἅπαντα τοῖς τὰς ἐπιθυμίας ὁμιλῶν, κόλαξ· ὁ δὲ πρὸς ἅπασαν ἀντιτείνων, ἀπεχθὴς· ὁ δὲ μήτε πρὸς ἅπασαν ἡδονὴν μήτ' ἀντιτείνων, ἀλλὰ πρὸς τὸ φαινόμενον βέλτιστον, φίλος. * σεμνότης δὲ, μεσότης αὐθαδείας καὶ ἀρεσκείας. ὁ μὲν γὰρ μηδὲν πρὸς ἕτερον ζῶν, ἀλλὰ καταφρονητικὸς, αὐθάδης. * ὁ δὲ πάντα πρὸς ἡδονὴν, ἢ τῶν πόνων ἐλάττων, ἀρεστός· ὁ δὲ τὰ μὲν, τὰ δὲ μή, καὶ πρὸς οὓς ἀξίους ὄντως ἔχων, σεμνός. * ὁ δ' ἁπλοῦς καὶ ἀπλοῦς, ὃν καλοῦσιν αὐθέκαστον, μέσος τῷ εἴρωνος καὶ ἀλαζόνος· ὁ μὲν γὰρ ὅτι τὰ χείρω κατ' αὐτὸν ψευδόμενος μὴ ἀγνοῶν, εἴρων· ὁ δ' ὅτι τὰ βελτίω, ἀλαζών· ὁ δ' ὡς ἔχει, ἁπλοῦς, καὶ καθ' * Ὅμηρον πεπυμένος. καὶ ὅλως ὁ μὲν φιλαλήθης, ὁ δὲ φιλοψευδής. * ἔστι δὲ καὶ ἡ εὐτραπελία μεσότης, καὶ ὁ εὐτράπελος μέσος τοῦ ἀγροίκου καὶ δυσπαπέλου καὶ τοῦ βωμολόχου. ὡσπερ γὰρ * πα- Ὀδυσ. γ. Ψευδὴς δ' οὐκ ἐρέεινε μάλα γὰρ πεπυμένος ἦεν. Nicom. l. 4. c. 14. Sylb. αὖ τ.

ὁ μὲν μηθὲν, ἢ ὀλίγα, καὶ χαλεπῶς προσίεται· ὁ δὲ πάντα εὐχερῶς. ὥστε καὶ ὁ ἀγροικος ἕξις πρὸς τὸ φορτικὸν καὶ βωμολόχον· ὁ μὲν γὰρ οὐδὲν γελοῖον, * ἀλλὰ χαλεπῶς προσίεται· ὁ δὲ πάντα εὐχερῶς καὶ ἡδέως. δεῖ δ' οὐδέτερον, ἀλλὰ τὰ μὲν, ἃ δὲ μή, καὶ ᾗ δεῖ λόγον· ὅπερ δ' εὐτραπελος· ἡ δ' ἀποδοχὴ ἐπ' αὐτῇ. ἔστε γὰρ εὐτραπελία τοιαύτη, καὶ μὴ ἰὼ μεταφέροντες λέγομεν, ὡς διεφθαρται ἕξις· καὶ ἡ μεσότης ἐπαινετή· τὰ δ' ἄκρα ψεκτά. ὅσπερ δὲ τῆς εὐτραπελίας, (ἡ μὲν γὰρ ὡς χαίρων ἐστὶ τῷ γελοίῳ, καὶ ᾧ εἰς αὐτὸν, ἐὰν τοιοῦτοι, ὧν ἕν καὶ σκωμμά ἐστιν, ἐπ' ὡς δύνανται τοιαῦτα ποιεῖσθαι,) ἕτεραι μέν εἰσιν ἀλλήλων, ἀμφότεραι μέντοι * μεσότης. καὶ γὰρ * † δυνάμενον τοιαῦτα ποιεῖσθαι ἐφ' οἷσις ἥδηται * δεῖ κεἰνων, καὶ εἰς αὐτὸν ἢ γελοῖον, μέσος ἕξας † φορτικοῦ καὶ ‡ ψυχροῦ. ὁ δ' ὅσῳ τοῦ βελτίων, ἢ * ὃ λυπηρὸν εἰ) ὃ λεχθὲν πᾶν σκωπτομένῳ ὄντι ὁποιῳοῦν· μᾶλλον γὰρ δεῖ ὡς ἐν μεσότητι ὄντι χρέσθαι· τοῦτο γὰρ κεινῷ δεῖ. πᾶσαι δ' αὗται αἱ μεσότητες ἐπαινεταὶ μέν, οὐκ εἰσὶ δ' ἕξεις, ἀλλ' αἱ ἐναντίαι κακίαι. ἀδηλον προαιρέσεως χάρ. ταῦτα μὲν πολλάκις ἐν τοῖς † παθημ‡ διαιρέσεσιν· ἕκαστον γὰρ αὐτῶν πάθος τί ἐστι. δῆλα δὲ ὅ φυσικαὶ ἕξ), εἰς ἃς φυσικὰς συμβαίνει ἕξεις ἀφικέσθαι. ἔστι γὰρ (ὥσπερ λεχθήσεται ἐν τοῖς ὕστερον) ἑκάστη πως ἕξις, καὶ φυσικὴ ἄλλως μὲν φρονήσεως. ὁ μὲν οὖν φθόνος εἰς ἀδικίαν συμβαίνει· πρὸς γὰρ δήλον αἱ πρᾶξεις αἱ ἀπ' αὐτῶν. ἡ δὲ νέμεσις εἰς δικαιοσύνην, ἡ αὖ δοὺς εἰς σωφροσύνην. δῆλα δὲ ὁ εἰζονται ἐν ᾧ γένει τούτῳ † σωφροσύνη. ὁ δ' ἀηδὴς καὶ ψευδὴς, ὁ μὲν ἔμφρων, ὁ δ' ἄφρων. Εστι δ' ἐναντιώτερον τοῖς ἄκροις τὸ μέσον, ἢ ἐκεῖνα ἀλλήλοις· δῆλα τὸ μὲν μετ' ὀλίγου γὰρ αὐτῶν, τὰ δὲ πολλάκις μετ' ἀλλήλων. καί εἰσιν ἐνίοτε οἱ αὐτοὶ θρασύδηλοι· καὶ τὰ μὲν ἄσωτοι, τὰ δὲ ἀνελεύθεροι· καὶ ὅλως ἀνώμαλοι κακῶς. ὅταν μὲν γὰρ κρείττους ἀνώμαλοί εἰσιν, μέσοι γίνονται. ἐν τῷ μέσῳ γὰρ ἔστι πως τὰ ἄκρα. αἱ δ' ἐναντιώσεις ὃ δοκοῦσιν ὑπὸ χεῖν τοῖς ἄκροις πρὸς τὸ μέσον ὁμοίως ἀμφότεραι, ἀλλ' ὁτὲ μὲν πρὸς τὴν ἐναντιωτάτην, ὁτὲ δὲ πρὸς ἔλλειψιν. αἰτία δὲ τὰ τε προπαρηκμένα δύο· ὀλιγότης τε, οἷς τε πρὸς τὰ ἥδεα διωκόντων, καὶ ὅτι ἐφ' ὃ ἁμαρτάνομεν, μᾶλλον τοῦτο ἐναντιώτατον εἶ) δοκεῖ. ὃ δὲ τεῖτον, ὃ ὁμοιότερον, ἧττον ἐναντιώτερον φαίνεται· οἷς πέπονθε τὸ θάρσος πρὸς τὸ θράσος, καὶ ἀσωτία πρὸς ἐλευθεριότητα. περὶ μὲν οὖν τῶν ἄλλων ἀρετῶν τῶν ἐπαινετῶν εἴρηται σχεδόν. περὶ δὲ δικαιοσύνης ἤδη * λέξεται.

Fort. ἢ ὀλίγα καὶ χ. vt paulo antè : vel ἐπ' ἢ χαλ.

γρ. μεσότης.

Scrib. ὁ δυνάμενος.

Sylb. ὁ ὃν κρ. vel πὸς ὃν

Fort. τὸ μὲν λεκτ.

Nic. l. 2. c. 8.

Syl. λελέξεται vel λεχθήσεται.

aut ægrè admittat, ille verò facilè omnia: sic rusticus habet ad importunum, ac scurram. Nam ille ridiculum nihil, aut ægrè admittit, hic verò omnia & promptè, & suauiter: verùm neutrum ita decet, sed quædam admittanda ioca: quædam non, idq; iuxta rationem: quod facit vrbanus. Ratio est in promptu, quandoquidem & eiusmodi est vrbanitas, non quem æquissimũ habitum, & mediocritatem laudabilem vocant: extrema verò vituperabilia sunt. Duplex autem vrbanitas est: (alia enim, quæ ridiculis gaudet, iociſque etiam in ipsum scommate iactis, alia quæ iocos lususque exhibere aliis potest:) Diuersæ quidem à se inuicem, sed mediocritates ambæ. Nã qui & exhibere iocum aliis potest, quo afficiatur syncerè iudicans, & qui in se dictum ferre ridiculum, inter importunum & frigidum medius est. Quæ determinatio melior est, quàm si illuso, quomodocumq; affecto, molestũ esse quod dicitur, asseratur: quippe quod magis placere, ea moderatione prædito conueniat: hic enim rectè iudicat. Cæterùm omnes hæ mediocritates etsi laudabiles sunt, non tamen virtutes dici debent, neque earum contraria, vitia, quippe quod hæc omnia, ex affectionum diuisione, carere electione constat: vnaquæque enim harum affectio quædam est. Et quia naturalis est, ad naturales etiam virtutes refertur. Naturales enim quodammodo virtutes hæ sunt, vt ex sequentibus patebit, cum prudentia: vnde & inuidia, iniustitia, (nam ad alium spectant actiones ab ipsa profectæ) & indignatio iustitiæ, verecundia modestiæ accensentur: quocirca & eo in genere modestiam definiunt. Verus autem & vanus eiusmodi, vt ille sapiẽs, hic stultus sit: verùm medium magis extremis contrarium est, quàm ipsa sibi, eo quòd illud cum neutro iungatur, & sit, hæc verò frequenter. Suntque nonnunquam timidi audaces, ac partim prodigi, partim illiberales, & prorsus vitiosè inæquales sunt. Quando enim rectè inæquales sunt, medij existunt: medio namque extrema aliquo modo insunt. Verùm contrarietates non videntur extremis similiter iuxta medium ambæ inesse. Interdum enim iuxta defectum, aliquando iuxta excessum insunt: quorum causa sunt duo illa suprà commemorata. Paucitas erga iucunda insensatorum, & quod contrarium magis esse videtur, in quo magis peccatur. Tertium verò, quod rarius, minus contrarium videtur: vt audacia ad fortitudinem, & prodigalitas ad liberalitatem. De reliquis igitur virtutibus laudabilibus ferè dictum est: itaque de iustitia deinceps dicendum erit.

ARISTO-

A

ARISTOTELIS ETHICORVM AD EVDEMVM, LIBER QVARTVS.

Sequentes tres libri totidem fere verbis inter Nicomacheos leguntur: nec sunt ab interprete, qui opus ad Eudemum vertit, translati: exceptis duobus huius libri capitibus. itaque apposita hic est versio

DIONYSII LAMBINI.

CAPVT I.

De iustitia & iniustitia, quales sint, & quot modis dicantur.

DE iustitia autem & iniustitia hoc videndum est, quibus in actionibus versentur, quænam mediocritas sit iustitia: quarum denique rerum medium sit ius. Quibus in rebus exquirendis & explicandis, eadem atque in superioribus via tationéque vtamur. Videmus igitur eum animi habitũ, quo ad res iustas gerendas homines efficiuntur idonei, quoque res iustas & agunt, & volunt, ab omnibus iustitiam intelligiatque appellari solere: eodemque modo iustitiam habitum esse, quo & iniuriam faciunt, & res iniustas volunt. Itaque hæc primùm nobis quoque veluti quadam imagine adumbrata posita sint & concessa. Neque enim ita se res habet in scientijs & facultatibus, vt in habitibus. Facultas enim seu potestas, & scientia, eadem contrariorum videtur esse: habitus autem contrariorum non idem est. verbi gratia, à bona valetudine non aguntur contraria, sed ea quæ sunt bonæ valetudinis propria dũtaxat. Dicimus enim, aliquẽ valenter ambulare, cùm ita ambulat, vt is qui bene valet. Sæpenumero igitur ex contrario habitu habitus intelligitur contrarius: sæpe ex rebus habitui subiectis. Nam si bona corporis habitudo & firma constitutio nota sit, nota erit etiam mala; & cognitis ijs quæ firmã corporis constitutionem efficiunt, firma quoque corporis constitutio erit cognita: & rursus ex hac ipsa, ea quæ bonam corporis habitudinem efficiunt. Si enim bona corporis habitudo, soliditas carnis est; necesse est malam corporis habitudinem, carnis raritatem esse: & quod vim habet efficientem firmæ corporis constitutionis, id ad carnis soliditatem gignendam necessariò valebit. Plerumque autem sequitur, vt si altera pluribus modis dicantur, alterorũ quoque multi sint significandi modi: verbi gratia, si multæ sint iusti significationes, erũt & iniusti multæ. Multis autẽ modis iustitia & iniustitia dici videtur.

B

ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΟΥΣ ΗΘΙΚΩΝ ΕΥΔΗΜΙΩΝ ΤΟ Δ.

ΚΕΦΑΛ. α.

Περὶ δικαιοσύνης καὶ ἀδικίας, ποίαί τε καὶ πόσαχῶς λέγονται.

C ΠΕΡΙ δὲ δικαιοσύνης καὶ ἀδικίας σκεπτέον, περὶ ποίας τε τυγχάνουσιν οὖσαι πραγματείας, καὶ ποία μεσότης ἐστὶν ἡ δικαιοσύνη, καὶ τὸ δίκαιον τίνων μέσον. ἡ δὲ σκέψις ἡμῖν ἔστω κατὰ τὸν αὐτὸν μέθοδον τοῖς προειρημένοις. ὁρῶμεν δὴ πάντας τὸν τοιοῦτον ἕξιν βουλομένους λέγειν δικαιοσύνην, ἀφ' ἧς πρακτικοὶ τῶν δικαίων εἰσὶ, καὶ ἀφ' ἧς δικαιοπραγοῦσι καὶ βούλονται τὰ δίκαια· τὸν αὐτὸν δὲ τρόπον καὶ περὶ ἀδικίας, ἀφ' ἧς ἀδικοῦσι καὶ βούλονται τὰ ἄδικα. διὸ καὶ ἡμῖν πρῶτον ὡς ἐν τύπῳ ὑποκείσθω ταῦτα. σχεδὸν γὰρ τὸν αὐτὸν ἔχει D τρόπον ὅπερ τε τῶν ἐπιστημῶν καὶ δυνάμεων, καὶ ὅπερ τῶν ἕξεων. δυνάμεις μὲν γὰρ καὶ ἐπιστήμη δοκεῖ τῶν ἐναντίων ἡ αὐτὴ εἶναι· ἕξις δ' ἡ ἐναντία, τῶν ἐναντίων οὔ. οἷον * ἐκ τῆς ὑγιείας οὐ πράττεται τὰ ἐναντία, ἀλλὰ τὰ ὑγιεινὰ μόνον. λέγομεν γὰρ * ὡς ὑγιεινῶς βαδίζει, ὅταν βαδίζῃ ὡς ὁ ὑγιαίνων. πολλάκις μὲν οὖν γνωρίζεται τὰ ἐναντία ἕξις ἀπὸ τῆς ἐναντίας· πολλάκις τε αἱ ἕξεις ἀπὸ τῶν ὑποκειμένων. ἐὰν τε γὰρ ἡ εὐεξία ᾖ φανερὰ, καὶ τὰ κακεξία φανερὰ γίνεται, καὶ ἐκ τῶν εὐεκτικῶν τὰ εὐεξία, καὶ ἐκ ταύτης τὰ εὐεκτικά. εἰ γὰρ ἔστιν ἡ εὐεξία, πυκνότης σαρκὸς, ἀνάγκη καὶ τὴν κακεξίαν εἶναι μανότητα σαρκός· καὶ τὸ εὐεκτικὸν, τὸ ποιητικὸν πυκνότητος ἐν σαρκί. ἀκολουθεῖ δ' ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ, ἐὰν θάτερα πλεοναχῶς λέγηται, καὶ θάτερα πλεοναχῶς λέγεσθαι. οἷον * εἰ τὸ ἄδικον, καὶ ἡ ἀδικία. ἔοικε δὴ πλεοναχῶς λέγεσθαι ἡ δικαιοσύνη καὶ ἡ ἀδικία.

Nic. l. 5. Mag. l. 1. c. 34.

N. ἀπὸ τῆς ὑγ.

N. ὑγ. βαδίζειν.

N. εἰ τὸ δίκαιον καὶ τὸ ἄδικον.

ἀλλὰ διὰ τὸ σωνεγγυς εἶναι τὴν ὁμωνυ-
μίαν αὐτῶν, λανθάνει, καὶ οὐχ ὥσπερ
ὅταν τῶν πόρρω δῆλα μᾶλλον. ἐν γὰρ διαφορᾷ πολλῇ ἐν τῷ ἰδίαν· οἷον ὅτι
κλεὶς ὁμωνύμως, ἥ τε πρὸς
τὸν αὐχένα τῶν ζώων, καὶ ἐν ταῖς θύραις
κλείουσα. διωρίσθω δὴ ὁ ἄδικος πολα-
χῶς λέγεσθαι. δοκεῖ δὲ ὁ, τε παράνομος
ἄδικος εἶναι, καὶ ὁ πλεονέκτης καὶ ὁ ἄνι-
σος. ὥστε δῆλον ὅτι καὶ ὁ δίκαιος ἔσται ὁ, B
τε νόμιμος καὶ ὁ ἴσος. τὸ μὲν δίκαιον ἄρα
τὸ νόμιμον, καὶ τὸ ἴσον· τὸ δ' ἄδικον,
τὸ παράνομον καὶ τὸ ἄνισον. ἐπεὶ δὲ πλεο-
νέκτης ὁ ἄδικος, * περὶ τἀγαθὰ οὐ
πάντα, ἀλλὰ περὶ ὅσα εὐτυχία καὶ
ἀτυχία, ἃ ἔστι μὲν ἁπλῶς ἀεὶ ἀγα-
θά, ἐνίοις δ' οὐκ ἀεί· οἱ δ' ἄνθρωποι
ταῦτα εὔχονται καὶ διώκουσι· δεῖ δ' οὔ,
ἀλλ' εὔχεσθαι μὲν τὰ ἁπλῶς ἀγαθὰ,
καὶ αὐτοῖς ἀγαθὰ εἶναι· αἱρεῖσθαι δὲ τὰ αὐ- C
τοῖς ἀγαθά· ὁ δ' ἄδικος οὐκ ἀεὶ τὸ
πλέον αἱρεῖται, ἀλλὰ καὶ τὸ ἔλαττον, ὅτι
τῶν ἁπλῶς κακῶν· ἀλλ' ὅτι δοκεῖ καὶ τὸ *
μεῖον κακὸν ἀγαθόν πως εἶναι, τοῦ δ' ἀγα-
θοῦ ἔστιν ἡ πλεονεξία, διὰ τοῦτο δοκεῖ πλεο-
νέκτης εἶναι· ἔστι γὰρ ἄνισος. τοῦτο γὰρ συνέχει *
καὶ κοινὸν καὶ παράνομον. τοῦτο γὰρ ἡ παρανο-
μία ἦτοι ἡ ἀνισότης, συνέχει πᾶσαν ἀδι-
κίαν, καὶ κοινόν ἐστι πάσης ἀδικίας. ἐπεὶ δ'
ὁ παράνομος ἄδικος ἦν, ὁ δὲ νόμιμος δί-
καιος, δῆλον ὅτι πάντα τὰ νόμιμά ἐστι πως
δίκαια. τά τε γὰρ ὡρισμένα ὑπὸ τῆς νομοθε-
τικῆς νόμιμά ἐστι, καὶ ἕκαστον τούτων δίκαιον
εἶναί φαμεν. οἱ δὲ νόμοι ἀγορεύοντες περὶ
πάντων, στοχάζονται ἢ τοῦ κοινῇ συμφέ-
ροντος πᾶσιν, ἢ τοῖς ἀρίστοις, ἢ τοῖς κυρίοις,
ἢ κατ' ἀρετὴν, ἢ κατ' ἄλλον τινα τοιοῦτον. ὥστε ἕνα μὲν τρόπον δί-
καια λέγομεν τὰ ποιητικὰ καὶ φυλακ-
τικὰ τῆς εὐδαιμονίας καὶ τῶν μορίων αὐ-
τῆς τῇ πολιτικῇ κοινωνίᾳ. προσετάχθη δ' E
ὁ νόμος καὶ τὰ τοῦ ἀνδρείου ἔργα ποιεῖν,
οἷον μὴ * λιπεῖν τὴν τάξιν, μηδὲ φεύ-
γειν, μηδὲ ῥίπτειν τὰ ὅπλα· καὶ τὰ τοῦ
σώφρονος, οἷον μὴ μοιχεύειν, μηδὲ ὑ-
βρίζειν· καὶ τὰ τοῦ πράου, οἷον μὴ τύ-
πτειν μηδὲ κακηγορεῖν. ὁμοίως δὲ καὶ κατὰ
τὰς ἄλλας ἀρετὰς καὶ μοχθηρίας, τὰ μὲν
κελεύων, τὰ δ' ἀπαγορεύων· ὀρθῶς μὲν ὁ
κείμενος ὀρθῶς, χεῖρον δ' ὁ ἀπεσκευασμένος.

A Sed quia valde est propinqua earum nominis communitas, & similitudo, idcirco obscurior est, neque ita, vt in iis quæ longè inter se distant, apparet. Magna enim differentia est ea quæ ex specie est. exempli gratia. clauis apud Græcos vno & cõmuni nomine appellatur & ea pars quæ ceruicibus animaliũ subest, & ea qua ostia claudũt. Hoc igitur sumptũ sit, quot modis homo iniustus dicatur. Et verò videtur iniustus esse & is qui cõtra legem cõmittit, & is qui sibi plus vendicat, quàm par sit, quique inæqualis est. Ex quo perspicuũ est, iustũ quoq; futurum & eũ qui legibus pareat, & eũ qui æquus seu æqualis sit. Ius igitur erit tũ id quod legibus sãcitur, quod legitimũ appellant, tum id quod æquũ est: & contrà iniuria, tũ id quod in legẽ cõmittitur, tum id quod iniquum est. Quoniam autem iniustus etiam plus bonorũ quàm par sit, sibi deposcit ac vẽdicat; in bonis erit occupatus, nõ omnibus, sed in iis dũtaxat, in quibus secunda & aduersa fortuna locũ habet: quę sunt bona simpliciter & absolutè quidem illa semper, sed huic vel illi non semper. Homines autẽ hæc votis omnibus expetũntque ac persequũtur: quod facere nõ oportet, sed optare sanè vt quæ simpliciter bona sunt, ea nobis quoque bona sint: eligere autem ac sumere quæ nobis sunt bona. Sed iniustus nõ semper id quod plus est, eligit, verum etiam quod minus est, in iis quæ absolutè mala sunt. Sed quia videtur etiam minus malum quodammodo bonum esse: cupiditas autem eius quod plus est, boni cupiditas est; ideirco videtur ille esse eius quod plus est, appetens & cupidus. Porrò iniquus etiam contra legem peccat. Nam hoc ipsum quod peccatum in legem dicimus, omnem iniustitiam continet, omnísque iniustitiæ commune est. Quoniam autem eum qui contra leges committit, iniustum esse diximus; qui verò leges seruat, iustum: perspicuum est, ea omnia quæ legitima sunt, quodammodo esse iusta Nam cùm ea quæ à scientia legum ferendarum descripta & definita sunt, legitima sunt, tum vnũquodque horum ius esse dicimus. Leges autem omnibus de rebus ita loquũtur, vt vel cõmunem omnium vtilitatem spectent, vel optimorum, vel eorum penes quos summa rerum est potestas: & vel secundùm virtutem, vel secundùm quem alium modum talẽ. Quocirca vno modo iura appellamus ea quæ vitam beatã, eiúsque parteis, ciuili societate conciliare & conseruare possunt. Ac lex quidẽ & viri fortis muneribus fungi iubet, vt locum atque ordinem in acie tenere, neq; fugere, neq; arma abiicere: & tẽperantis, vt non adulterari, neque cuiquam stuprum inferre: & lenis ac mãsueti, vt neminem verberare, neque cuiquam maledicere. Itémque in cæteris virtutibus ac vitiis, partim iubendo, partim vetando, rectè quidẽ ea lex, quæ rectè ac salutariter: perperam autem, quæ negligenter & incõsideratè lata est.

N. περὶ τὰ ἀγαθὰ ἴσως, ὁ π.

γρ. ἢ μὲν κακὸν

Vide Nicom.

N. λείπειν

Hæc igitur iuſtitia, virtus eſt illa quidem perfecta, non tamen ſimpliciter, neque abſolutè, ſed ſi ad alterum referatur. Atque ob hanc cauſam ſæpe omnium præſtantiſſima virtutum videtur eſſe iuſtitia: neque veſper neque lucifer tanta homines admiratione afficere. Tum ſolemus hoc vti prouerbio:

Iuſtitia vna alias virtutes continet omneis.

Ac perfectiſſima virtus eſt, quia perfectæ virtutis vſus eſt. Ideo autem perfecta eſt, quia qui ea præditus eſt, etiam cum alijs, & erga alios, non ſecum ſolùm, virtutem colere poteſt. Plerique enim in ſuis quidem rebus vti virtute poſſunt, in ijs autem quas cum altero contraxerunt, non poſſunt. Quocirca præclarè Biantis illud videtur eſſe dictum: Magiſtratus virum declarabit. Nam qui magiſtratum gerit, is iam cum altero rationem habet, & in cõmunicatione vitæ verſatur. Atque ob hanc eandem cauſam ſola ex omnibus virtutibus iuſtitia alienum videtur eſſe bonum, quia ad alterũ refertur ac pertinet. Aliorum enim vtilitati conſulit, nempe aut principis, aut reipubl. Deterrimus igitur ille quidem habẽdus eſt, qui improbitate in ſe vtitur & in amicos: optimus autem: non qui ſecum & ſibi, ſed qui cum alijs & erga alios virtutem colit. Hoc enim difficile atquè operoſum eſt. Ergo hæc iuſtitia non virtutis pars eſt, ſed virtus vniuerſa: neq; eicontraria iniuſtitia pars vitij eſt, ſed vitium integrum atque vniuerſum. Quid interſit autẽ inter virtutem, & hanc iuſtitiam, ex ijs quæ diximus, perſpicuum eſt. Eſt enim eadem illa quidem, ſed eius eſſentia non eſt eadem: verùm quà cum altero rationem habet, iuſtitia eſt: quà talis quidam habitus eſt, abſolutè virtus eſt. Iuſtitiam autem quærimus eam quæ pars virtutis eſt. Eſt enim aliqua, vt dicimus. Itémque iniuſtitiam eam quæ in partibus vitij numeratur. Aliquam porrò eſſe huiuſmodi, argumento eſt, quod qui agit aliquid eorum quæ ad cætera vitia pertinent, facit ille quidem iniuſtè, ſibi tamen plus boni quàm oportet, non ſumit, aut vendicat: verbi gratia, qui clypeum abiecit propter ignauiam, aut qui male dixit alteri ira incenſus, aut qui pecunia non eſt alicui opitulatus, ob illiberalitatem. Cùm autem ſibi plus boni ſumit, aut vendicat, quàm oportet, ſæpe nullo tali vitio, certè non omnibus peccat: & tamẽ peccat. Nam & hunc iniuſtitiæ nomine vituperamus. Eſt igitur alia quędam iniuſtitia tanquã iniuſtitiæ pars quædam vniuerſæ: itémque iniuſtum quoddam, vt totius pars iniuſti, eius quod cõtra leges committitur. Præterea ſi quis quæſtus cauſa adulterium cõmittat, mercedémq; etiam ferat, alius autẽ cupiditate inflãmatus idem faciat, dans etiam aliquid de ſuo, iacturamque rei ſuæ faciens: hic quidem intẽperans potiùs quàm plus ſibi ſumens & vendicans eſſe videtur: ille autem iniuſtus, ſed non intẽperãs, propterea ſcilicet quia quęſtus cauſa faciat

A Αὕτη μὲν οὖν ἡ δικαιοσύνη ἀρετὴ μέν ἐστι τελεία, * ἀλλὰ πρὸς ἕτερον· καὶ διὰ N. ἀλλ' οὐχ ἁπλῶς, ἀλλὰ π. τοῦτο πολλάκις κρατίστη τῶν ἀρετῶν εἶναι δοκεῖ ἡ δικαιοσύνη, καὶ οὔτε ἕσπερος οὔτε ἑωσφόρος οὕτω θαυμαστός. καὶ παροιμιαζόμενοι φαμέν·

Ἐν δὲ δικαιοσύνῃ συλλήβδην πᾶσ' ἀρετή ἐστιν.

καὶ τελεία μάλιστα ἀρετή, ὅτι τῆς τελείας ἀρετῆς χρῆσίς ἐστι. τελεία δ' ἐστίν, ὅτι ὁ ἔχων αὐτὴν, καὶ πρὸς ἕτερον δύναται τῇ ἀρετῇ χρῆσθαι, ἀλλ' ὃ μόνον καθ' αὑτόν. πολλοὶ μὲν γὰρ ἐν μὲν τοῖς οἰκείοις, τῇ ἀρε- B τῇ δύνασθαι χρῆσθαι, ἐν δὲ τοῖς πρὸς ἕτερον ἀδυνατοῦσι. καὶ διὰ τοῦτο δοκεῖ ἔχειν ὃ τῶν Βίαντος, ὅτι ἀρχὴ ἀνὴρ δείξει. πρὸς ἕτερον γάρ, καὶ ἐν κοινωνίᾳ ἤδη ὁ ἄρχων. διὰ δὲ τὸ αὐτὸ τοῦτο καὶ ἀλλότριον ἀγαθὸν δοκεῖ εἶναι ἡ δικαιοσύνη μόνη τῶν ἀρετῶν, ὅτι πρὸς ἕτερόν ἐστιν. ἄλλῳ γὰρ τὰ συμφέροντα πράττει, ἢ ἄρχοντι, ἢ * κοινωνῷ. N. κοινῷ. κάκιστος μὲν οὖν ὁ καὶ πρὸς αὑτὸν καὶ πρὸς C τοὺς φίλους χρώμενος τῇ μοχθηρίᾳ· ἄριστος δ', οὐχ ὁ πρὸς αὐτὸν τῇ ἀρετῇ, ἀλλ' ὁ πρὸς ἕτερον· τοῦτο γὰρ ἔργον χαλεπόν. αὕτη μὲν οὖν ἡ δικαιοσύνη οὐ μέρος ἀρετῆς, ἀλλ' ὅλη ἀρετή ἐστιν· οὐδ' ἡ ἐναντία ἀδικία μέρος κακίας, ἀλλ' ὅλη κακία. τί δ' ἐστὶ μέρει ἡ ἀρετὴ καὶ ἡ δικαιοσύνη αὕτη, δῆλον ἐκ τῶν εἰρημένων. ἔστι μὲν γὰρ ἡ αὐτὴ, τὸ δ' εἶναι, οὐ τὸ αὐτό· * ἀλλ' ἡ μὲν πρὸς ἕτερον, δικαιοσύνη, ἢ ἴδιόν τι διάθεσις, ἁπλῶς ἀρετή. ζητοῦμεν δὲ τὴν ἐν μέρει ἀρετῆς δικαιοσύνην· ἔστι γάρ τις, ὡς φαμέν. ὁμοίως δὲ καὶ περὶ ἀδικίας τῆς κατὰ μέρος. σημεῖον δ' ὅτι ἔστι. κατὰ μὲν γὰρ τἆλλα μοχθηρίας ὁ ἐνεργῶν, ἀδικεῖ μέν, πλεονεκτεῖ δ' οὐδέν. οἷον ὁ ῥίψας τὴν ἀσπίδα διὰ δειλίαν, ἢ ὁ κακῶς εἰπὼν διὰ χαλεπότητα, ἢ ὁ βοηθήσας χρήμασι δι' ἀνελευθερίαν. ὅταν δὲ * πλεονεκτῇ, πολλάκις γρ. πλ. πολλάκις, κατ. κατ' οὐδεμίαν τούτων, ἀλλὰ μὴν οὐδὲ κατὰ πάσας, κατὰ πονηρίαν δέ γε τινά. ψέγομεν γὰρ κατ' ἀδικίαν. ἔστιν ἄρα γε ἄλλη τις ἀδικία ὡς μέρος τῆς ὅλης, καὶ ἀδίκημα ἓν μέρει τῷ ὅλου ἀδίκου τῷ παρὰ τὸν νόμον. ἔτι εἰ ὁ μὲν τὰ κέρδη ἕνεκα μοιχεύει καὶ πορίζεται λαμβάνει, ὁ δὲ πορίζεται καὶ ζημιοῦται διὰ ἐπιθυμίαν, οὗτος μὲν ἀκόλαστος μᾶλλον δοξάσειεν εἶναι, ἢ πλεονέκτης· ἧττον δ' ἄδικος, ἀκόλαστος δ' ὅ· δῆλον ἄρα ὅτι διὰ τὸ κέρδος.

ἔτι περὶ μὲν τὰ ἄλλα πράγματα ἁμαρτάνεται γὰρ ἡ ἐπιφορὰ ὅτι ἕνα μοχθηρίαν ἀεί· οἷς εἰ ἐμοίχευσεν, ἐπ' ἀκολασίαν· εἰ ἐλιπετάκτησεν τὸν πλησίον, ἐπὶ δειλίαν· εἰ δ' ἐπάταξεν, ἐπὶ ὀργήν· εἰ δὲ ἐκέρδανεν, ἐπ' οὐδεμίαν μοχθηρίαν, ἀλλ' ἢ ἐπ' ἀδικίαν. ὥστε φανερὸν ὅτι ἡ μὲν ἀδικία τις ἂν εἴη καθ' αὑτὴν ἄλλη ἐν μέρει συνώνυμος, ὅτι ὁ ὁρισμὸς ἐν τῷ αὐτῷ γνωρ. ἀμφοῖν γὰρ ἐν τῷ πρὸς ἕτερόν ἐστι τινὶ δυνάμει· ἀλλ' ἡ μὲν περὶ ἡμιλιῶν ἢ χρήματα ἢ σωτηρίαν, ἢ εἴ τινι ἕνὶ ὀνόματι περιλαβεῖν ταῦτα πάντα, καὶ δι' ἡδονὴν τὴν ἀπὸ τοῦ κέρδους· ἡ δ', περὶ πάντα, περὶ ὅσα ὁ σπουδαῖος.

A Præterea in cæteris quidem omnibus iniuſtè factis, ſi quid peccetur, id ſæpe rad aliquod genus improbitatis refertur: verbi cauſa, ſi quis adulterium commiſit, ad intemperantiam: ſi eum qui in acie proximus locatꝰ erat, deſeruit, ad timiditatem: ſi quem pulſauit, ad iracundiam: ſed ſi quæſtum fecit, ad nullum aliud vitium niſi ad iniuſtitiam, refertur. Perſpicuum igitur eſt, præter vniuerſam iniuſtitiam, aliam quandam eſſe eius partem, vno eodémque nomine appellatam: quoniam eodem genere vtriuſque definitio continetur. Vtriuſque enim vis in eo poſita eſt, vt ad alterum referatur. Sed
B hæc quidem in honore verſatur, aut pecunia, aut ſalute, aut ſi quo vno nomine hæc omnia complecti poſſimus: & propter voluptatem ſuſcipitur eam, quæ è lucro proficiſcitur: illa autem in ijs omnibus, in quibus vir bonus occupatus eſt.

ΚΕΦΑΛ. β.

Περὶ τῆς ἐν μέρει δικαιοσύνης, τῆς τ' ἐν τοῖς διανομοῖς, καὶ τῆς ἐν τοῖς συναλλάγμασι.

CAPVT II.

Iuſtitiæ ſpecies explicat, eam quæ in diſtributione
C *rerum verſatur, & eam quæ ad contractus pertinet.*

ΟΤΙ μὲν οὖν εἰσὶν αἱ δικαιοσύναι πλείους, καὶ ὅτι ἔστι τις καὶ ἑτέρα παρὰ τὴν ὅλην ἀρετήν, δῆλον. τίς δὲ καὶ ποία ἑκάστη; λεκτέον. διώρισται δὲ τὸ ἄδικον, τό, τε παράνομον καὶ τὸ ἄνισον· τὸ δὲ δίκαιον, τό, τε νόμιμον καὶ τὸ ἴσον. τὸ δὲ παράνομον

γρ. ἢ πρὸς ἕτερον ἐστιν ἡμιλιῶν

D

Vide ad Nic.

ἦν ἐν τῷ πρότερον εἰρημένον ἀδικία ἔστιν. ἐπεὶ δὲ τὸ ἄνισον καὶ τὸ παράνομον πλέον, οὐ ταὐτόν, ἀλλ' ἕτερον ὡς μέρος πρὸς ὅλον· (τὸ μὲν γὰρ πλέον ἄνισον πᾶν, τὸ δ' ἄνισον οὐ πᾶν πλέον·) καὶ τὸ ἄδικον καὶ ἡ ἀδικία οὐ ταὐτὰ, ἀλλ' ἕτερα ἐκείνων, τὰ μὲν ὡς μέρη, τὰ δὲ ὡς ὅλα· μέρος γὰρ αὕτη ἡ ἀδικία τῆς ὅλης ἀδικίας· ὁμοίως δὲ καὶ ἡ δικαιοσύνη τῆς δικαιοσύνης. ὥστε περὶ τῆς ἐν μέρει ἀδικίας λεκτέον, καὶ τοῦ δικαίου ὡσαύτως. ἡ μὲν οὖν καθ' ὅλην ἀρετὴν τελειωμένη δικαιοσύνη καὶ ἀδικία, ἡ μὲν τῆς ὅλης ἀρετῆς οὖσα χρῆσις πρὸς ἄλλον· ἡ δὲ τῆς κακίας, ἀφείσθω· καὶ τὸ δίκαιον καὶ τὸ ἄδικον· τὸ καθ' αὑτάς, φανερὸν ὡς θρεπτέον. σχεδὸν γὰρ τὰ πολλὰ τῶν νομίμων τὰ ἀπὸ τῆς ὅλης ἀρετῆς πρόσταττόμενά ἐστι.

IVſtitias ergo plureis eſſe, aliamque quandam præter vniuerſam virtutem eſſe, perſpicuum eſt. quæ ſit porrò & qualis, eſt intelligendum. Hæc igitur à nobis propoſita eſt Iniuriæ diſtinctio, vnam eſſe quæ contra leges infertur: alteram, quæ ab æquitate ſeu æqualitate remota eſt; itemque Ius eſſe vnum legitimum, æquale alterum. Atque ex ea quidem, quæ contra leges infertur, iniuria, ſuperior iniuſtitia & orta & appellata eſt. Verùm quoniã non eſt idẽ iniquũ, ſeu inæquale, ſeu ab æquitate remotum, quod plus, ſed aliud ad aliud relatum, vt pars ad totum, (quidquid enim plus eſt, iniquum ſeu inæquale eſt: ſed non quicquid eſt iniquum, plus eſt,) quoniámque itidẽ iniquitas, & ea iniuria, quæ fit cõtra leges, non ſunt idem, (nam quidquid iniquum eſt, cõtra leges cõmittitur; ſed non quicquid cõtra leges cõmittitur, cõtinuò eſt iniquum,)
E efficitur vt hęc iniuria, & hæc iniuſtitia, nõ ſint eædem atque illæ, ſed ab illis differãt, partiúmque rationem ad tota obtineant. Hæc enim iniuſtitia totius iniuſtitiæ pars eſt: itémque totius hæc iuſtitia. Itaque & de iuſtitia ea dicendum eſt, quæ generi ſubiecta eſt, & de iniuſtitia, quæ illius iniuſtitiæ pars eſt; eodémq; modo de iure atque iniuria. Eam igitur iuſtitiam, cámq; iniuſtitiam, quæ in eodem atque virtus vniuerſa vitiúmque vniuerſum, ordine locatæ ſunt; quarum altera totius virtutis, altera totius vitij vſus eſt cum altera; prætermittamus. Ius quoq; & iniuria, quæ ſunt his cõſentanea, quonã modo diſtinguẽda & dicernẽda ſint, nõ eſt obſcurũ. Nã pleraque ferè iura legitima, ea officia ſũt quę ab vniuerſa virtute præſcribũtur.

Vnicuique enim virtuti conuenienter viuere lex iubet, & vnũquodque vitium sequi vetat. Causæ autem efficientes virtutis vniuersæ sunt ea omnia iura legitima, quæ legibus de disciplina ad remp. vtili. comprehensa, descripta & constituta sunt. Sed de disciplina quidem cuiusque priuata, qua quis absolutè vir bonus est, vtrùm sit prudentiæ ciuilis, an alius facultatis, præcipere, posterius erit disputandum. Non est enim fortassis idem, virum bonum esse, & bonum ciuem, in quouis administrandæ reipubl. genere. Eius autem iustitiæ, quæ vt pars subiecta generi est, iurisque eius, quod ei consentaneum est, vna species est, quæ in distributione vel honoris, vel pecuniæ, vel aliarum rerum, quæ inter eos diuidi possunt, qui eiusdem reipub communione inter se cõiuncti sũt, versatur: in his enim est, vt alter cum altero inæquale & æquum cõsequatur. Altera, quæ in reb. cõtrahẽndis vim corrigendi atque emendandi habet. Huius porrò duæ sunt partes. Contractuum enim alij sponte nostra, alij nobis inuitis fiunt. Sponte fiunt, exempli causa hi, venditio, emptio, mutuum, fideiussio, commodatum, depositum, locatio, & conductio. Dicuntur verò sponte fieri, quia horum contractuum principium nostra sponte instituitur. Eorum autem, qui nobis inuitis fiunt, alij sunt clandestini, vt furtum, adulterium, veneficium, lenocinium, serui alieni deceptio aut corruptio, cædes dolo commissa, falsum testimonium: alij sunt violenti, vt verbera, vincula, mors, rapina, debilitatio corporis, maledicentia, contumelia. Quoniam autem & iniustus, iniquus: & iniuria, iniquitas est; perspicuum est, aliquod esse etiam eius quod iniquum est, medium: hoc autem est æquum seu æqualia. In quacunque enim actione plus est & minus, in ea æquum quoque seu æquale reperitur. Si igitur iniuria est iniquitas, seu inæqualitas, ius erit æqualitas. Quod, etiamsi ratio cur ita sit non afferatur, ita videtur omnibus. Quoniam autem æquale, medium est: ius quoque medium quoddam erit. Atque æquale quidẽ in duobus minimùm reperitur. Quare necesse est, ius quod & medium est, & æquale; & ad aliquid referri, & quibusdam ius esse. Ac quà medium est, aliquorum est, quæ quidem sunt plus & minus: quà æquale, in duobus consistit: quà ius, aliquibus est ius. Necessariò igitur ius in quatuor minimùm versatur. Nam & quibus vt sit ius accidit, duo sunt: & in quibus ius ipsum situm èst, res duæ. Atque eadem erit æqualitas & eorum quibus ius tribuitur, & earum rerum in quibus ius consistit. Nam vt res illę, in quibus ius positũ est, se habent, sic & illi, quibus ius tribuitur. Nisi enim sint æquales, non habebunt æqualia. Sed hinc prælia querelæq; & expostulationes, cùm aut æquales non æqualia, aut non æquales æqualia consequuntur atque obtinent,

A κατ' ἑκάστην γὰρ ἀρετὴν προστάττει ζῆν, καὶ κατ' ἑκάστην μοχθηρίαν κωλύει ὁ νόμος. τὰ δὲ ποιητικὰ τῆς ὅλης ἀρετῆς, ἐστὶ τῶν νομίμων ὅσα νενομοθέτηται πρὸς παιδείαν τὴν πρὸς τὸ κοινόν. πρὸς δὲ τῆς καθ' ἕκαστον παιδείας καθ' ἣν ἁπλῶς ἀνὴρ ἀγαθός ἐστι, πότερον τῆς πολιτικῆς ἐστιν ἢ ἑτέρας, * ὕστερον διοριστέον. οὐ γὰρ ἴσως τὸν αὐτὸν ἀνδρὶ ἀγαθῷ εἶναι καὶ πολίτην πάντα. τῆς δὴ κατὰ

B μέρος δικαιοσύνης καὶ τὸ κατ' αὐτὸ δίκαιον, ἓν μέν ἐστιν εἶδος τὸ ἐν ταῖς διανομαῖς τιμῆς, ἢ χρημάτων, ἢ τῶν ἄλλων ὅσα μεριστὰ τοῖς κοινωνοῦσι τῆς πολιτείας. ἐν τούτοις γὰρ ἔστι καὶ ἄνισον ἔχειν, καὶ ἴσον ἑτέρῳ ἑτέρῳ. ἓν δέ, τὸ ἐν τοῖς συναλλάγμασι διορθωτικόν. τούτου δὲ μέρη δύο. τῶν γὰρ συναλλαγμάτων τὰ μὲν ἑκούσιά ἐστι, τὰ δ' ἀκούσια. ἑκούσια μὲν

C τὰ τοιάδε, οἷον πράσις, ὠνή, δανισμός, ἐγγύη, χρῆσις, παρακαταθήκη, μίσθωσις. ἑκούσια δὲ λέγεται, ὅτι ἡ ἀρχὴ τῶν συναλλαγμάτων τούτων ἑκούσιος· τῶν δ' ἀκουσίων τὰ μὲν λαθραῖα, οἷον κλοπή, μοιχεία, φαρμακεία, * προ- N. προ-
αγωγή, δουλαπατία, δολοφονία, ψευδομαρτυρία· τὰ δὲ βίαια, οἷον αἰκία, δεσμός, θάνατος, ἁρπαγή, πήρωσις, κακηγορία, προπηλακισμός. ἐπεὶ δ' ὅ,

D τ' ἄδικος ἄνισος, καὶ τὸ ἄδικον ἄνισον, δῆλον ὅτι ἔστι μέσον τι ὃ ἔστι τοῦ ἀνίσου· τοῦτο δ' ἐστὶ τὸ ἴσον. ἐν οἱᾳδὴ γὰρ πράξει ἔστι τὸ πλέον καὶ τὸ ἔλαττον, ἔστι καὶ τὸ ἴσον καὶ τὸ ἄνισον. εἰ οὖν τὸ ἄδικον ἄνισον, τὸ δίκαιον ἴσον· ὅπερ καὶ δοκεῖ λόγου δοκεῖ πᾶσιν. ἐπεὶ δὲ τὸ ἴσον μέσον, καὶ τὸ δίκαιον μέσον τι εἴη. ἔστι δὲ τὸ ἴσον ἐν ἐλαχίστοις δυσίν. ἀνάγκη ἄρα τὸ δί-

E καιον μέσον τε εἶναι, καὶ ἴσον, καὶ πρός τι, καὶ ἴσοις τισί, καὶ πρός τι, καὶ μέσον τινάς· (τοῦτο δ' ἔστι πλεῖον καὶ ἔλαττον) ἢ δ' ἴσον, δυοῖν· ἡ δὲ δίκαιον, τισίν. ἀνάγκη ἄρα τὸ δίκαιον ἐν ἐλαχίστοις εἶναι τέτταρσιν. οἷς τε γὰρ δίκαιον τυγχάνει ὄν, δύ' ἐστί· καὶ ἐν οἷς τὰ πράγματα, δύο. καὶ ἡ αὐτὴ ἰσότης ἔσται οἷς καὶ ἐν οἷς. ὡς γὰρ ἐκεῖνα ἔχει τὰ ἐν οἷς, οὕτω κἀκεῖνα ἔχει· εἰ γὰρ μὴ ἴσοι, οὐκ ἴσα ἕξουσιν, ἀλλ' ἐνίοτε

F θεν αἱ μάχαι καὶ τὰ ἐγκλήματα, ὅταν * ἢ ἴσοι μὴ ἴσα, ἢ μὴ ἴσοι ἴσα ἔχωσι καὶ νέμωνται. gr. ἢ μὴ ἴσοι ἴσοι

ἔτι ἐκ τοῦ κατ' ἀξίαν τοῦτο δῆλον. ὃ γὰρ δίκαιον ἐν ταῖς * νομαῖς ὁμολογοῦσι πάντες κατ' ἀξίαν δεῖν εἶναι. τὸ μὲν οὖν ποῖοι ἀξίαν οὐ τὴν αὐτὴν λέγουσι πάντες, ἀλλ' οἱ μὲν δημοκρατικοὶ ἐλευθερίαν, οἱ δ' ὀλιγαρχικοὶ * πλοῦτον, οἱ δ' ἀριστοκρατικοὶ ἀρετήν. ἔστιν ἄρα τὸ δίκαιον ἀνάλογόν τι. τὸ γὰρ ἀνάλογον οὐ μόνον ἐστὶ μοναδικοῦ ἀριθμοῦ ἴδιον, ἀλλ' ὅλως ἀριθμοῦ· ἴσῃ γὰρ ἀναλογία ἰσότης ἐστὶ λόγου καὶ ἐν τέτταρσιν ἐλαχίστοις. ἡ μὲν οὖν διῃρημένη ὅτι ἐν τέτταρσι, δῆλον, ἀλλὰ καὶ ἡ συνεχής· τῷ γὰρ ἑνὶ, δυσὶ χρῆται, καὶ δὶς λέγει. οἷον, ὡς ἡ τοῦ α πρὸς τὴν τοῦ β, οὕτως ἡ τοῦ β πρὸς τὴν τοῦ γ. δὶς οὖν ἡ τοῦ β εἴρηται· ὥστε ἐὰν ὁ β δὶς τεθῇ, τέτταρα ἔσται τὰ ἀνάλογα. ἔστι δ' ἐν ᾧ τὸ δίκαιον ἐν τέτταρσιν ἐλαχίστοις, καὶ ὁ λόγος ὁ αὐτός. * διῄρηται γὰρ ὁμοίως, οἷς τε καὶ οἵ. ἔσται ἄρα ὡς ὁ α ὅδε πρὸς τὸν β, οὕτως ὁ γ πρὸς τὸν δ. ἐναλλὰξ ἄρα ὡς ὁ α πρὸς τὸν γ, ὁ β πρὸς τὸν δ, καὶ τὸ ὅλον πρὸς τὸ ὅλον, ὅπερ ἡ νομὴ συνδυάζει, καὶ οὕτω συντεθῇ, δικαίως συνδυάζει. ἡ ἄρα τοῦ α ὅδε πρὸς τὴν γ, καὶ ἡ τοῦ β πρὸς τὴν δ σύζευξις, τὸ ἐν νομῇ δίκαιόν ἐστι, καὶ μέσον τὸ δίκαιον, τουτέστι τὸ κατὰ τὸ ἀνάλογον. τὸ γὰρ ἀνάλογον, μέσον· τὸ δὲ δίκαιον, ἀνάλογον. καλοῦσι δὲ τὸν τοιοῦτον ἀναλογίαν γεωμετρικὸν οἱ μαθηματικοί· ἐν γὰρ τῇ γεωμετρικῇ συμβαίνει καὶ τὸ ὅλον πρὸς τὸ ὅλον, ὅπερ ἕκαστον πρὸς ἕκαστον. ἔστι δ' ἡ συνεχὴς αὕτη ἡ ἀναλογία. ἓν γὰρ * εἰς ἀριθμὸς ᾧ καὶ ὅ. τὸ μὲν οὖν δίκαιον τοῦτο, τὸ ἀνάλογον· τὸ δὲ ἄδικον τοῦτο, τὸ παρὰ τὸ ἀνάλογον. τὸ ἀνάλογον γὰρ ἄρα τὸ μὲν πλέον, τὸ δ' ἔλαττον. ὅπερ καὶ ἐπὶ τῶν ἔργων συμβαίνει. ὁ μὲν γὰρ ἀδικῶν, πλέον ἔχει· ὁ δ' ἀδικούμενος, * ἔλαττον, ἐπὶ τοῦ ἀγαθοῦ· ἐπὶ δὲ τοῦ κακοῦ, ἀνάπαλιν. ἐν ἀγαθοῦ γὰρ λόγῳ τὸ ἔλαττον κακὸν πρὸς τὸ μεῖζον κακόν. ἔστι γάρ τὸ ἔλαττον κακὸν μᾶλλον αἱρετὸν τοῦ μείζονος. τὸ δὲ αἱρετόν, ἀγαθόν· τὸ δὲ μᾶλλον, μεῖζον. τὸ μὲν οὖν ἓν εἶδος τοῦ δικαίου, τοῦτό ἐστι. τὸ δὲ λοιπὸν ἕν, τὸ διορθωτικόν, ὃ γίνεται ἐν τῇ συναλλάγματι καὶ τοῖς ἑκουσίοις καὶ τοῖς ἀκουσίοις. τοῦτο δὲ τὸ δίκαιον ἄλλο εἶδος τοῦ πρότερον. τὸ μὲν γὰρ διανεμητικὸν τῶν κοινῶν, ἀεὶ κατὰ τὸν αὐτὸν λόγον ἐστὶ τῷ εἰρημένῳ. καὶ γὰρ ἀπὸ κοινῶν ἐὰν γίνηται νομὴ,

N. διανομαῖς

N. οἱ μὲν πλοῦτον, οἱ δ' εὐγένειαν.

N. διῄρηται

γρ. ἰσάκις ἕν

γρ. ἔλαττον ἀγαθοῦ.

A Præterea ex eo quod cuique pro ſua dignitate tribuitur, hoc perſpicuum eſt. Nam quòd ius in diſtributionibus poſitum eſt, id fatentur omnes pro cuiuſque dignitate eſſe oportere. Verùm dignitatem non eandem omnes dicunt eſſe: ſed qui forma reipubl. adminiſtrandæ populari vtuntur, libertatem: eorum, qui paucorum principatu, alij diuitias, alij nobilitatem generis: ij autem, apud quos reip. præſunt optimates, virtutem. Ius igitur proportione & cõparatione quadã cõſtat. Nõ enim ſolùm eius numeri, quo aliquid numeramus, propriũ eſt proportione cõſtare: ſed etiã eius, qui vniuersè B & omnino numerus eſt. Proportio enim rationis eſt æqualitas, quæ in quatuor minimùm reperitur. Diſiunctam igitur proportionẽ in quatuor cõſiſtere, nõ obſcurũ eſt, ſimilitérq; cõtinuatã, ſeu continentẽ. Hæc enim loco duorũ, vno vtetur, & bis vnũ ſumet: exẽpli gratia, quæ porportio eſt primæ lineæ ad ſecũdam, eadẽ ſecundæ ad tertiã. Bis igitur ſecũda ſumpta eſt. Quare ſi linea ſecũda bis poſita fuerit, quatuor erũt, proportione inter ſe cõparata. Eſt autẽ & ius minimùm in quatuor, eadémq; eius ratio eſt. Diſiuncti ſunt enim ſimiliter & ij, quibus ius tribuitur, & ea res quæ diſtribuũtur. Itaque C quæ erit extremi A ad extremũ B proportio, eadem extremi C ad extremũ D. Altera igitur ratione, vt extremũ A ad extremũ C, ſic B ad D. Ergo & totũ cum toto cõparabitur: idque diſtributio copulat: & verò ſi ita inter ſe componãtur, iuſtè copulat. Extremi igitur A cum extremo C, & extremi B cum extremo D coniugatio, ius illud eſt quod in diſtributione conſiſtit: & ius eſt iniuriæ mediũ, id eſt, eius reiquæ à proportione remota atq; auerſa eſt. Nã quod proportione conſtat, mediũ eſt: Ius autem proportione conſtat. Appellãt porrò mathematici D talẽ proportionẽ, géometricam. In geometrica enim proportione euenit vt quomodo vtrumq; cũ vtroq;, ſic totũ cum toto cõparetur. Nõ eſt autẽ continẽs hæc proportio. Non enim fit extremũ vnum numero is cui tribuitur, & res quæ tribuitur. Ex his igitur ſatis intelligitur, hoc ius proportione cõſtare: iniuriam autẽ, à proportione alienã atque auerſam eſſe. Quo fit vt alterũ ſit plus, alterũ minus. Quod quidẽ etiam in factis reperitur. Nã is qui iniuriã facit, plus boni ſibi ſumpſit ac vindicauit, quàm oportet: ei, qui afficitur iniuria, minus boni obtigit. Cõtrà E fit in malo: boni enim rationem obtinet leuius malũ, ſi cum grauiore malo cõparetur. Nã leuius malũ, optabilius grauiore eſt. At quod optabile & expetendum eſt, id bonũ eſt: & quo quidque optabilius eſt, eo maius bonũ eſt. Atque hoc ſanè iuris vnũ genus eſt. Reliquum autẽ alterũ eſt id quod ad corrigendũ & emẽdandũ valet: verſatúrq; in rebus & ſpõte & inuitè cõtractis. Huius autẽ iuris forma alia eſt à priore. Ius enim quod in diſtribuẽdis rebus cõmunibus vertitur, ſẽper ea, quam dixi, proportione cõſtat. Nã ſi pecuniæ cõmunis diſtributio fiat,

eadem ratione vtendum erit, quam habent inter se res ex quæ ab vnoquoque in medium allatæ sunt: eáque iniuria, quæ huic iuri opponitur, à proportione remota atque auersa est. Ius autem, quod in contractibus versatur, est illud quidem æquale quiddam: & iniuria, inæquale: verùm non illa proportione, sed arithmetica. Nihil enim refert, vtrùm vir bonus malum hominem fraudauerit, an malus homo virum bonum: neque vtrùm vir bonus, an malus homo adulterium fecerit: sed damni tantùm differentiam intuetur lex, iisque vtitur tanquam æqualibus, faciatne hic iniuriam, ille iniuria afficiatur: & an hic damnum intulerit, ille acceperit. Itaque hanc iniuriam, quæ inæqualis est, iudex exæquare conatur. Nam cùm hic percussus fuerit, ille percusserit, aut etiam occiderit, hic autem mortuus sit; perpessio & actio in parteis inæqualeis diuisa est: sed damno & multa conatur iudex exæquare, de lucro detrahens. Nam (vt semel & simpliciter dicam,) in talibus, etiamsi quibusdã nomen non cõueniat, lucrũ appellatur: verbi gratia, in eo qui percusserit: in eo qui percussus fuerit, damnũ. Sed cùm perpessionem mensus fuerit iudex, hoc damnum, illud lucrum nominatur. Itaque eorum quidem quæ sunt plus & minus, æquale est medium. Lucrum autem & damnum, illud quidem plus est, hoc autem minus, contrariè: boni plus, & minus mali, lucrum: contrarium, damnum: quorum medium, esse æquale, modò demonstrabamus, id quod ius esse dicimus. Erit id ius quod ad corrigendum & ad emendandum valet, damni & lucri medium. Itaque & cùm aliqua de re inter se ambigunt, ad iudicem confugiunt. Adire autem ad iudicem, adire ad ius est. Nihil enim videtur aliud esse iudex, quàm ius animatum. Quæruntque iudicem medium: & vocant eos nonnulli μεσδίους, id est, medium diuidenteis, seu medium adiudicanteis: perinde quasi facile futurum sit, vt ius suum obtineant, si medium consequantur. Ius ergo medium quiddam est, si quidem etiam iudex medius est. Ac iudex quidem exæquat, & velvti linea in duas parteis inæqualeis secta, quo maior pars dimidiam superat, hoc de illa detrahit, & ad partem minorem addit. Toto autem in duas parteis diuiso, tum se suum dicunt obtinere, cùm parteis æqualeis abstulerint. Est autem æquale, medium rei maioris & minoris, proportione arithmetica: propterque hanc adeò causam ius à Græcis δίκαιον appellatur, quia δίχα ἔσην. i. in duo æqualia diuisum est, perinde ac si quis dixerit δίκαιον: & δικαστὴς nominatus est, quasi δικαστὴς, quæ vox cum significaret, qui rem in duas partes æqualeis secat.

A ἴσης καὶ τὸν λόγον τὸν αὐτὸν ὄνπερ ἔχουσι πρὸς ἄλληλα τὰ εἰσενεχθέντα· καὶ τὸ ἄδικον τὸ ἀνόμοιον τοῦ δικαίῳ τούτῳ, τὸ πρῶτον τὸ ἀνάλογον ἐστί. τὸ δ' ἐν τοῖς συναλλάγμασι δίκαιον, ἔστι μὲν ἴσόν τι, καὶ τὸ ἄδικον ἄνισον, ἀλλ' οὐ κατὰ τὴν ἀναλογίαν ἐκείνην, ἀλλὰ κατὰ τὴν ἀριθμητικήν· οὐδὲν γὰρ διαφέρει, εἰ ὁ σπουδαῖος φαῦλον ἀπεστέρησεν, ἢ φαῦλος σπουδαῖον ἠδί, εἰ ἐμοίχευσεν ὁ σπουδαῖος ἢ φαῦλος, ἀλλὰ πρὸς τὴν τῶν βλάβους διαφορὰν βλέπει μόνον ὁ νόμος, καὶ χρῆται ὡς ἴσοις, εἰ ὁ μὲν ἀδικεῖ, ὁ δ' ἀδικεῖται, καὶ εἰ ὁ μὲν ἔβλαψεν, ὁ δὲ βέβλαπται· ὥστε τὸ ἄδικον τοῦτο ἄνισον ὄν, ἰσάζειν πειρᾶται ὁ δικαστής. καὶ γὰρ ὅταν ὁ μὲν πληγῇ, ὁ δ' παίσῃ ἢ καὶ κτείνῃ, ὁ δ' ἀποθάνῃ, διῄρηται τὸ πάθος καὶ εἰς πρᾶξις εἰς ἄνισα, ἀλλὰ πειρᾶται τῇ ζημίᾳ ἰσάζειν, ἀφαιρῶν τοῦ κέρδους. λέγεται γὰρ ὡς ἁπλῶς εἰπεῖν ὅτι τοῖς τοιούτοις, κἂν εἰ μή τισιν οἰκεῖον ὄνομα ᾖ, τὸ κέρδος, οἷον τῷ παίσαντι· καὶ εἰ ζημία, τῷ παθόντι· ἀλλ' ὅταν γε μετρηθῇ τὸ πάθος, καλεῖται τὸ μὲν ζημία, τὸ δὲ κέρδος. ὥστε τοῦ μὲν πλείονος καὶ ἐλάττονος τὸ ἴσον μέσον· τὸ δὲ κέρδος καὶ εἰ ζημία, τὸ μὲν πλέον, τὸ δὲ ἔλαττον ἐναντίως· τὸ μὲν τοῦ ἀγαθοῦ πλέον, τὸ, τε τοῦ κακοῦ ἔλαττον, κέρδος· τὸ δ' ἐναντίον, ζημία· ὧν εἰ μέσον τὸ ἴσον, ὃ λέγομεν εἶναι δίκαιον· ὥστε τὸ ἐπανορθωτικὸν δίκαιον ἂν εἴη τὸ μέσον ζημίας καὶ κέρδους. διὸ καὶ ὅταν ἀμφισβητῶσιν, ἐπὶ τὸν δικαστὴν καταφεύγουσι. τὸ δ' ἐπὶ τὸν δικαστὴν ἰέναι, τὸ ἰέναι ἐστὶν ἐπὶ τὸ δίκαιον. ὁ γὰρ δικαστὴς βούλεται εἶναι οἷός δίκαιον ἔμψυχον, καὶ ζητοῦσι δικαστὴν μέσον, καί καλοῦσιν ἔνιοι, * μεσοδίκους· ὡς ἐὰν τοῦ μέσου τύχωσι, τοῦ δικαίου τευξόμενοι. μέσον γάρ, εἴπερ καὶ ὁ δικαστής. ὁ δὲ δικαστὴς ἐπανορθωτής, καὶ ὥσπερ γραμμῆς εἰς ἄνισα τετμημένης, ᾧ τὸ μεῖζον τμῆμα τῆς ἡμισείας ὑπερέχει, * τοῦτ' ἀφῄρηται καὶ τῷ ἐλάττονι τμήματι. ὅταν ᾖ διῃρεθῇ τὸ ὅλον δίχα, τότε φασὶν ἔχειν τὸ αὐτό, τμήματι ὅταν λάβωσι τὸ ἴσον. τὸ δ' ἴσον μέσον ἐστὶ τῆς μείζονος καὶ ἐλάττονος κατὰ τὴν ἀριθμητικὴν ἀναλογίαν. διὰ τοῦτο καὶ ὀνομάζεται δίκαιον ὅτι δίχα ἐστίν· ὥσπερ ἂν εἴ τις εἴποι δίχαιον, καὶ ὁ δικαστὴς, διχαστής. ἐπὶ τὸ

N. μεσοδίους

N. τοῦτ' ἀφῄρηται καὶ τῷ ἐλάττονι τμήματι.

γὰρ δύο ἴσων ἀφαιρεθῇ ἀπὸ θατέρου, καὶ εἰς θάτερον ὁ προστεθῇ, δυσὶ τούτων ὑπερέ- A
χει ὁ θάτερον. εἰ γὰρ ἀφῃρέθη μόνον, μὴ προστεθέντος δὲ, ἑνὶ μόνον ὑπερέχοι * τοῦ Vide N.
μέσου, ἑνὶ γὰρ ὁ μέσον ἀφ' οὗ ἀφῃρέθη. ἑνὶ τούτῳ ἄρα γνωσθήσεται, τί τε ἀφελὸν δεῖ ἀπὸ τοῦ πλέον ἔχοντος, καὶ τί προσθεῖναι τῷ ἔλαττον ἔχοντι. ᾧ μὲν γὰρ ὁ μέσον ὑπερέχει, ἀφελὸν ἀπὸ τοῦ μέσου. ἴσαι αἱ ἐφ' ὧν αα, ββ, γγ, ἀλλήλαις. ἀπὸ τῆς αα * ἀφῃρήσθω ὁ αε, καὶ προσκείσθω τῇ γγ ὁ ἐφ' ὧν γδ· ὥστε ὅλη ἡ δγγ * τῆς εα ὑπερέχει τῇ γδ, καὶ τῇ βζ τῆς ἄρα ββ, τῇ γδ. N. ἀφῃρῆσθω, & προσκείσθω γρ. τῆς αε.

α ε α
β β
γ ζ γ δ

ἔστι δὲ τοῦτο ☾ ὅπι τῶν ἄλλων τεχνῶν. ἀναιρεθήσεται γὰρ, εἰ μὴ ἐποίησε τοιοῦτον καὶ ὅσον ☾ οἷόν τε, ☾ ὁ πάσχων ἔπαθε τοῦτο, καὶ τοσοῦτον καὶ τοιοῦτον. ἐλήλυθε δὲ τὰ ὀνόματα ταῦτα ἥ τε ζημία καὶ ὁ κέρδος ἐκ τῆς ἐκουσίου ἀλλαγῆς. ὁ μὲν γὰρ πλέον ἔχειν ἢ τὰ αὑτοῦ, κερδαίνειν λέγεται· ὁ δὲ ἔλαττον τῶν ἐξ ἀρχῆς, ζημιοῦσθαι· * οἷόν τε γὰρ ὠνεῖσθαι καὶ πωλεῖν, καὶ ἐν οἷς ἄλλοις δέδωκεν ὁ νόμος. ὅταν δὲ μήτε πλέον μήτε ἔλαττον, ἀλλ' αὐτὰ δι' αὐτῶν γίνηται, τὰ αὐτὰ φασιν ἔχειν, καὶ οὔτε ζημιοῦσθαι οὔτε κερδαίνειν. ὥστε κέρδους τινὸς καὶ ζημίας μέσον ὁ δίκαιόν ἐστι, τῷ τοιοῦτο ὁ ἑκούσιον τὸ ἴσον ἔχειν καὶ πρότερον καὶ ὕστερον. N. οἷόν τε τῷ πωλεῖν καὶ ὠνεῖσθαι, καὶ ἐν οἷς ἄλλοις ἄδειαν ἔδωκεν ὁ νόμος. γρ. βούλ. ἔχειν· καὶ ποτὲ * βούλονται γε τοῦτο λέγειν καὶ λέγει τὸν Ῥαδαμάνθυος δίκαιον. τὸ Ρ.

Εἴκε πάθοι τά κ' ἔρεξε, δίκη κ' ἰθεῖα γένοιτο.

πολλαχοῦ γὰρ διαφωνεῖ· οἷον εἰ ἀρχὴν ἔχων

A Nam si cùm duæ res sint æquales, id quod ab vna fuerit detractum, addatur alteri: his duobus hæc illam superabit. Si enim detractum quidem vni rei fuisset, non autem etiam alteri additum, vno duntaxat altera alteram superaret. Mediam igitur ea res cui accessit aliquid, vno superat: & media eam cui quippiam detractum est, vno. Ex hoc itaque cognoscemus & quid ei qui plus habet, detrahendum sit: & quid ei qui minùs, addendum. Nam quo res media minorem superat, id ei quæ minus habet, addendum est: quo media superatur, id

B maximæ detrahendum. Sint tres lineæ, AA, BB. CC, inter se æquales, Lineę, AA, detracta sit pars AE, addatúrque ad lineam CC, sítque ea pars, CD. Ita tota linea DCC. lineam EA, superabit linea CD, & linea CF. Ergo & lineam BB, linea CD.

A E A
B B
C F C D

Hoc autem ineſt etiam in alijs artibus. Tollerentur enim, & conciderent, nisi quantum &

C quale id, quod efficiendi vim habet; efficit, tantundem & tale perpetereturid quod patitur. Nata autem & translata sunt hæc nomina, damnum & lucrum, ab eo contractu qui sponte initur. Nam plus suo obtinere, lucrum facere appellatur: minus autem quàm quod initio suppetebat, habere, damno affici: vt fit in rebus vendendis & emendis, aliisque contractibus, in quibus per legem licet impunè suis rationibus consulere, lucrumque facere. Vbi verò neque plus neque minus habent, sed paria paribus respondent, tunc se sua dicunt habere,

D & neque damnum accepisse, neque quicquam lucri fecisse. Itaque lucri cuiusdam & damni, quæ non sponte, sed præter voluntatem obuenerint, medium, ius est: vt tantundem vterque eorum qui contrahunt, habeat posterius, quantum prius habuit.

ΚΕΦΑΛ. γ'.

CAPVT III.

Περὶ τοῦ ἀντιπάσχειν καὶ ἀντιποιεῖν, καὶ νομίσματος καὶ ὀφειλῆς.

De iure talionis & de pecuniæ vsu.

Δοκεῖ δέ τισι καὶ τὸ ἀντιπεπονθὸς ἁπλῶς εἶναι δίκαιον, ὥσπερ οἱ Πυθαγόρειοί φασιν. ὡρίζοντο γὰρ ἁπλῶς τὸ δίκαιον τὸ ἀντιπεπονθὸς ἄλλῳ. τὸ δ' ἀντιπεπονθὸς, οὐκ ἐφαρμόττει, οὔτ' ὅπι τὸ διανεμητικὸν δίκαιον, οὔτ' ὅπι τὸ διορθω- γρ. βούλ. ητικόν· καὶ ποτὲ * βούλονται γε τοῦτο λέγειν καὶ λέγει τὸν Ῥαδαμάνθυος δίκαιον. τὸ Ρ.

E Videtur autem quibusdam Talio quoque, id est, reciproca quædam perpessio, ius esse simpliciter, & absolutè, quemadmodum Pythagorei dixerunt. Definiebant enim ius absolutè, id quod quis à se factum, vicissim ab altero pateretur. id est, talionem seu mutuam perpessionem. Ius talionis porrò neque ad id ius quod in distributione bonorum versatur, neque ad id quod ad emendationem factorum valet, accommodari potest. qui etiam ius Rhadamanthi hoc fuisse videntur significare,

Si quis, quod fecit, patiatur, ius erit æquum.

Multis. n. locis à iure dissidet ac discrepat:

veluti, si quis magistratum gerens, aliquem A pulsauerit, non est referiendus: & si quis eum, qui magistratum gerat, pulsauerit, non modò verberandus, sed etiam castigandus est. Præterea permultum interest inter id quod sponte nostra, & id quod inuitè facimus. sed in communitatibus rerum contrahendarum ac permutandarum, sanè tale ius, quod reciprocam perpessionem seu talionem nominant, proportione non æqualitate ciuilem societatem continet. Factis enim proportione recitprocis, manet coniunctio ciuitatis. Aut enim malum acceptum reponere conantur, (quod si non liceat, seruitus esse videtur, iniuriam B referre non posse,) aut ei qui bene meritus sit, referre gratiam volunt: quod si non fiat, sublata est rerum communicatio, & officiorum quasi mutuatio. At rerum communicatione officiorumque mutuatione, societas & coniunctio ciuium manet. Itaque & Gratiarum templum in propatulo vrbis loco constituitur, vt sit remuneratio. Hoc enim gratiæ proprium est. Nam ei, qui beneficium dederit, referendum beneficium est: & is rursus alterum beneficio prouocare debet. Facit autem remunerationẽ proportione constantẽ ea quæ medijs trãsuersis lineis fit, cõiugatio. Exẽpli causa, sit ædificiorũ opifex A, sutor B, domus C, calceus D.

A. *Aedificiorum opifex* B. *Sutor*
C. *Domus* D. *Calceus.*

Ædificiorum opificem igitur oportet à sutore opus illius sumere, eique vicissim suum impertiri. Ergo si primùm æqualitas sit ea quæ proportione constat, deinde reciproca perpessio seu talio fiat, (id est, tantundẽ accipiatur, quãtum datũ sit,) extabit id, quod à nobis dicitur: sin minus, neque erit æqualitas, neq; manebit societas. Nihil enim prohibet quominus vnius opus alterius opere sit præstabilius. Hæc igitur exæquata sint, oportet. Quod idem fit in alijs artibus. Tollantur enim funditus, & concidãt, nisi & quãtum & quale id quod efficiendi vim habet, efficit, tantumdẽ & tale accipiat id quod patitur. Non enim ex duobus medicis societas constare potest, sed ex medico & agricola, & omnino ex diuersis & dissimilibus atque inæqualibus, quos tamen oportet exæquari. Quapropter quarum rerum fit permutatio, eas res oportet esse eiusmodi, vt inter se quodãmodo comparari possint. Atque ad hanc rem, nũmus quæsitus & cõparatus est, qui omnium rerum quodãmodo sit medius, seu mẽsura. Nam res omneis metitur: quare & nimium & parũ metitur. Quot igitur calcei, domui vel alimento sunt æquales. Oportet ergo, quã proportionẽ & cõparationẽ habet ædificandi artifex ad sutorem, tot numero calceos cum domo aut alimẽto cõparari. Nã si hoc nõ ita fiet, neq; erit permutatio, neq; cõmunitas. Nõ poterũt autẽ comparari, nisi quodãmodo sint æqualia. Ergo quemadmodũ suptà dixi, vnũ quiddã esse oportet, quod cętera omnia metiatur. Hoc autẽ

ἐπάταξεν, οὐ δεῖ ἀντιπληγῶαι· καὶ εἰ δέχοντα ἐπάταξεν, οὐ πληγῶν μόνον δϛ, ἀλλὰ καὶ κολασθῶαι. ἔτι, τὸ ἑκούσιον καὶ τὸ ἀκούσιον διαφέρει πολύ. ἀλλ' ἐν μὲν ταῖς κοινωνίαις ταῖς ἀλλακτικαῖς συνέχει τὸ τοιοῦτο δίκαιον τὸ ἀντιπεπονθὸς, κατ' ἀναλογίαν, καὶ μὴ κατ' ἰσότητα· τῷ γὰρ ἀντιποιεῖν γὰρ ἀνάλογον συμμένει ἡ πόλις· ἢ γὰρ τὸ κακῶς ζητοῦσιν, (εἰ δὲ μή, δουλεία δοκεῖ εἶ), εἰ μὴ ἀντιποιήσῃ, ἢ τὸ ἀν· εἰ δὲ μή, μετάδοσις γὰρ· τῇ μεταδόσῃ δὲ συμμένουσι. διὸ καὶ Χαρίτων ἱερὸν ἐμποδὼν ποιοῦνται, ἵνα ἡ ἀνταπόδοσις ᾖ· τοῦτο γὰρ χάριτος ἴδιον· ἀνθυπηρετῆσαι γὰρ δεῖ τῷ χαρισαμένῳ, καὶ πάλιν αὐτὸν ἄρξαι χαριζόμενον. ποιεῖ δὲ τὴν ἀντίδοσιν τὴν κατ' ἀναλογίαν, ἡ κτὶ Δῖ ἡμέτερον σύζυξις. οἷ, οἰκοδόμος ἐφ' ᾧ α, σκυτοτόμος ἐφ' ᾧ β, οἰκία ἐφ' ᾧ γ, ὑπόδημα ἐφ' ᾧ δ.

α	β
οἰκοδόμος	σκυτοτόμος.
γ	δ
οἰκία	ὑπόδημα.

δεῖ οὖν λαμβάνειν τὸν οἰκοδόμον παρὰ τοῦ σκυτοτόμου τὸ ἐκείνου ἔργον, καὶ αὐτὸν ἐκείνῳ μεταδιδόναι τοῦ αὑτοῦ. ἐὰν οὖν τοσοῦτον ᾖ τὸ ἀντιπεπονθὸς γένηται, ἔσται τὸ ἀντιπεπονθὸς ἡμῖν, ἔσαι τὸ λεγόμενον· εἰ δ' ὁτὲ μὲν, οὐκ ἴσον, οὐδὲ συμμένει· οὐδὲν γὰρ κωλύει χρῆσθαι τὸ ἑτέρου ἔργον, ἢ τὸ ἑτέρου. δεῖ οὖν δὴ ταῦτα ἰσασθῆναι. ἔστι δὲ τοῦτο καὶ ὑπὲρ τῶν ἄλλων τεχνῶν· ἀπήργωτο γὰρ ἄν, εἰ μὴ ἐποίει τὸ ποιοῦν, ὅσον καὶ οἷον, καὶ τὸ πάσχον ἔπασχε τοῦτο καὶ τοσοῦτον, καὶ τοιοῦτον· οὐ γὰρ ἂν δύοιατρῶν γένοιτο κοινωνία, ἀλλ' ἐξ ἰατροῦ καὶ γεωργοῦ, καὶ ὅλως ἑτέρων καὶ οὐκ ἴσων· ἀλλὰ τούτοις δεῖ ἰσασθῆναι. διὸ πάντα συμβλητὰ δεῖ πως εἶναι, ὧν ἔστιν ἀλλαγή, ἐφ' ὃ τὸ νόμισμα ἐλήλυθε, καὶ γίνεταί πως μέσον· πάντα γὰρ μετρεῖ· ὥστε καὶ τὴν ὑπεροχὴν καὶ τὴν ἔλλειψιν· πόσα ἄττα δὴ ὑποδήματα ἴσον οἰκίᾳ, ἢ ἔφῃ. δεῖ τοίνυν ὅπερ ὁ οἰκοδόμος πρὸς σκυτοτόμον, τοσαδὶ ὑποδήματα πρὸς οἰκίαν, ἢ ἔφλω. εἰ γὰρ μὴ τοῦτο, οὐκ ἔσαι ἀλλαγὴ, οὐδὲ κοινωνία. τοῦτο δ', εἰ μὴ ἴσα εἴη πως, οὐκ ἔσαι. δεῖ ἄρα ἑνί τινι πάντα μετρεῖσθαι, ὥσπερ ἐλέχθη πρότερον. τοῦτο δ' ἐστὶ, τῇ

μὴ ἀληθείᾳ δὲ χρεία, ἢ πάντα σωέχει· εἰ γὰρ μηδὲν δέοιντο, ἢ μὴ ὁμοίως, ἢ οὐκ ἔσται ἀλλαγή, ἢ οὐχ ἡ αὐτή· οἷς δ' ὑπάλλαγμα τῆς χρείας τὸ νόμισμα γέγονε κατὰ συνθήκην· καὶ διὰ τοῦτο νόμισμα ἔχει νόμισμα, ὅτι οὐ φύσει, ἀλλὰ νόμῳ ἐστὶ, καὶ ἐφ' ἡμῖν μεταβαλεῖν καὶ ποιῆσαι ἄχρηστον. ἔσται δὴ αὐτὴ πεποιθὸς, ὅταν ἰσασθῇ. ὥστε ὅσῳ γεωργὸς πρὸς σκυτοτόμον, τοσοῦτον τοῦ σκυτοτόμου πρὸς τὸν γεωργόν. εἰς σχῆμα δ' οὕτω δεῖ ἄγειν ἀναλογίας, ὅταν ἀλλάξωνται· εἰ δὲ μή, ἀμφοτέρως ἔξει τὰς ὑπερβολὰς τὸ ἕτερον ἄκρον. ἀλλ' ὅταν ἔχωσι τὰ αὑτῶν, οὕτως ἴσοι καὶ κοινωνοί· ὅτι αὐτὴν ἡ ἰσότης δύναται ἐπ' αὐτῶν γίνεσθαι. γεωργὸς α, ἐφὴ γ, σκυτοτόμος β, τὸ ἔργον αὐτοῦ τὸ ἰσασμένον δ.

α	β
γεωργὸς	σκυτοτόμος.
γ.	δ.
ἐφὴ	σκυτοτόμου ἔργον τῇ ἐφῇ ἰσασμένον.

εἰ δ' ὅτῳ μὴ ἔστω ἀντιπεπονθέναι, οὐκ ἂν εἴη κοινωνία. ὅτι δ' ἡ χρεία συνέχει ὥσπερ ἕν τι ὄν, δηλοῖ, ὅτι ὅταν μὴ ὦσι χρείᾳ ὧσιν ἀλλήλων, ἢ ἀμφότεροι, * ἢ ἀτερος, οὐκ ἀλλάττονται, ὥσπερ * ὅταν οὗ ἔχει αὐτὸς, δέηται ἕτερος, οἷς οἴνου, διδόντες σίτου ἐξάγωσιν. δεῖ ἄρα τοῦτο ἰσασθῆναι. ὑπὲρ δὲ τῆς μελλούσης ἀλλαγῆς, εἰ νῦν μηδὲν δέοιτο, ὅτι ἔσται, * ἐὰν δεηθῇ, τὸ νόμισμα οἷς ἐγγυητής ἐστιν ἡμῖν· δεῖ γὰρ τοῦτο φέροντι, εἰ λάβοι· πάντα μὲν οὕτω καὶ τοῦτο τὸ αὐτό. οὐ γὰρ ἀεὶ ἴσον δύναται. ὅμως δὲ βούλεται μένειν μᾶλλον· διὸ δεῖ πάντα τετιμῆσθαι. οὕτω γὰρ ἔσται ἀεὶ ἀλλαγή· εἰ δὲ τοῦτο, κοινωνία· τὸ δὲ νόμισμα, ὥσπερ * μέτρον σύμμετρα ποιῆσαν, ἰσάζει· οὔτε γὰρ ἂν μὴ οὔσης ἀλλαγῆς, κοινωνία ἦν· οὔτ' ἀλλαγὴ, ἰσότητος μὴ οὔσης· οὔτ' ἰσότης, μὴ οὔσης συμμετρίας. τῇ μὲν οὖν ἀληθείᾳ, ἀδύνατον τὰ τοσοῦτον διαφέροντα, σύμμετρα γενέσθαι· πρὸς δὲ τὴν χρείαν, ἐνδέχεται ἱκανῶς· ἓν δή τι δεῖ εἶναι. τοῦτο δὲ ἐξ ὑποθέσεως· διὸ νόμισμα καλεῖται· τοῦτο γὰρ πάντα ποιεῖ σύμμετρα· μετρεῖται γὰρ πάντα νομίσματι· οἰκία. ἐφ' ἧς α, μναῖ δέκα β, κλίνη γ, τὸ δὴ α τοῦ β ἥμισυ

γρ. ἢ ἕτερ. γρ. ὅταν οὐ ἔχῃ αὐτὸς, ἢ δέηται, οἷς οἴνου δόντες, σίτου ἐξαγωγῆς. γρ. ὅτι αὐ δ.

μέσον

A quidã re vera vsus, seu indigentia est, quæ omnia continet. Nam si nulla re egerent homines, aut si nõ similiter egerent: vel nulla vel nõ cadẽ esset permutatio. Sed in indigentiæ locum ex hominum quasi compacto & conuento quodammodo successit nũmus: atque ob hãc causam, νόμισμα vocatur à Græcis, ἀπὸ τοῦ νόμου, id est, à lege: quia non natura, sed lege valeat, sítque in nobis situm eum immutare, inutilémq; reddere. Erit igitur tum perpessio mutua & reciproca, cùm res fuerint exæquatæ. Itaq; quam rationem obtinet agricola ad sutorẽ, eandem rationem habere debet sutoris opus ad opus agricolæ. Sunt autem tum in figuram proportionis deducẽdi, cùm permutaturi sunt. Quod si non fiet, alterum extremum vtramque exuperantiam habebit. Verumtamen cùm suas res habent, ita sunt æquales inter se, ac socij, quia hæc æqualitas in eis effici potest. Agricola A, alimentum C, sutor B, opus sutoris exæquatum cum alimento D.

A. *Agricola* B. *Sutor.*
C. *Alimentum* D. *Opus sutoris cum alimento exæquatum.*

Quòd si hoc modo non liceret vicissim perpeti, seu accipere, nulla societas esset, nulla communitas. Indigentia autem societatem hominum contineri, tanquam vno quodam, quod vinculi instar sit, ex eo perspici potest, quòd vbi aut neuter eget re alterius, aut alter eorum non eget, permutatio inter eos contrahi non solet; quemadmodũ cùm eius quod quis habet, alter indiget, vtputa vini, exportandi frumenti sit potestas. Hoc igitur oportet exæquatũ esse. In permutationẽ futurã autẽ, si fortè re aliqua nunc non egeamus, tunc eius nobis facultatẽ & copiã fore cũ egebimus, velvti spõsor numus intercedit. Oportet enim vnicuiq; eàm rẽ, qua egeat, accipere licere, vbi numũ attulerit. Sed idẽ numo quoq; interdũ accidit: non enim sẽper æqualẽ vim habet. Verũtamẽ immutabilior ac stabilior permanere solet. Itaq; debẽt esse res omnes æstimatæ. Sic enim rerùm permutatio semper futura est. Quod si erit permutatio, erit & societas. Numus igitur posteaquam velut mensura, res apta quadam compositione & cõuenientia concordeis inter se & consentienteis reddidit, eas exæquat. Nã neq; si nõ fuisset permutatio, societas cõstare potuisset: neq; sine æqualitate, permutationi locus vnquã fuisset: neq; sine apta quadã rerũ cõpositione & cõueniẽtia, æqualitati. Res igitur inter se tã dissimiles ac dispares, si verũ quærimus, nulla cõmuni mẽsura inter se cõuenire, nec cohærere possunt: sed quòd ad vtilitatẽ indigẽtiãq; attinet, satis cõmodè possũt. Quare vnũ quiddã extare necesse est, idq; hominũ instituto, & ex cõditione. Quapropter νόμισμα appellatur. Numus enim res inter se dispares, apta quadã cõpositione & cõuenientia cõcordeis efficit. Nihil est enim quod nõ meciatur numus. Sit domus A, minæ decem B, lectus C. A igitur dimidium B fuerit, si domus

quinque minarum sit, aut tanti, quanti quinque minæ sunt: c. autem lectus, ipsius b decima pars intelligatur. Perspicuũ igitur est, quot lecti domui sint æquales, nempe quinque. Sic autem rerum permutationem fieri solitam esse ante numi vsum, non est obscurum. Nihil enim interest vtrùm lecti quinq;, an quod tanti sit, quanti lecti quinq;, pro domo detur. Quid igitur sit iniuria, quid ius, & quã rationẽ talio seu reciproca perpessio ad ius habeat, suprà explicatũ est. His autem distinctis, perspicuum est, iustam actionem inter id quod est facere & accipere iniuriam, mediam esse. illud enim plus obtinere est, hoc minus. Iustitia porrò mediocritas est, non quomodo virtutes superiores: sed quia medij est, iniustitia autem extremorum. Præterea iustitia, virtus est, qua homo iustus, aptus dicitur, tum ad agendum consultò id quod iustum est, tum ad ius tribuendum & sibi, si cum altero contrahat, & alteri cum altero contrahenti, non ita, vt sibi plus eius quod optabile est, minus alteri: & contrà sibi minus damni, plus alteri: sed sibi & alijs id quod æquum proportione est, tribuat: itémque erga alium obseruet cum alio comparatum siue contrahentem. Contrà iniustitia vitium est, quo ad id quod iniustum est, consultò agendũ, nobisque & alijs tribuendum, apti sumus. Hoc autem est nimium & parum commodi aut incommodi, à proportione alienum ac disiunctum. Itaque iniustitia est nimium & parum, quia est & eius quod nimium est, & eius quod parum: cùm quis in sua quidem causa nimium rei absolutè vtilis sibi tribuit, inutilis & damnosæ parum. In aliorum autem negotio generaliter ad eundem modum se gerit: sed quod ad id iniquum, quod à proportione remotum est, attinet, vtrocumque modo casus tulerit. Iniustè facti autem cùm duo sint extrema, minus extremum iniuriam accipere est, maius autem iniustè facere. De iustitia igitur & iniustitia, quænam sit vtriusque natura, hoc modo dictum sit: itémque de iusto & iniusto vniuersim.

A σν, εἰ πέντε μνῶν ἀξία, ἢ ἴσον· ἡ δὲ κλίνη ἢ δέκατον μέρος τὸ γ, τῦ β. δῆλον τοίνυν πόσας κλίνας ἴσον οἰκία, ὅτι πέντε. ὅτι δ' οὕτως ἡ ἀλλαγὴ ἰῶ, περὶ ὃ νόμισμα ἦν, δῆλον· διαφέρει γὰρ οὐδέν, ἢ εἰ κλίνας πέντε αὐτὴ οἰκίας, ἢ ὅσου αἱ πέντε κλῖναι. τί μὲν οὖν ὃ ἄδικον, καὶ τί ὃ δίκαιόν ἐστιν, εἴρηται. διωρισμένων δὲ τούτων, δῆλον ὅτι ἡ δικαιοπραγία μέσον ἐστὶ τῦ ἀδικεῖν, καὶ ἀδικεῖσθαι· τὸ μὲν γὰρ, πλέον ἔχειν· τὸ δ' ἔλαττόν ἐστιν·

B ἡ δὲ δικαιοσύνη, * μεσότης ἐστὶν, οὐ τὸν αὐτὸν τρόπον ταῖς ἄλλαις ἀρεταῖς, ἀλλ' ὅτι μέσου ἐστίν· ἡ δ' ἀδικία, τοῖς ἄκροις. καὶ ἡ μὲν δικαιοσύνη ἐστὶ καθ' ἣν ὁ δίκαιος λέγεται προαιρετικὸς κατὰ προαίρεσιν τῦ δικαίου, καὶ διανεμητικὸς καὶ αὐτὸς πρὸς ἄλλον, καὶ ἑτέρῳ πρὸς ἕτερον· οὐχ οὕτως, ὥστε τὸ μὲν ἀρετῦ, πλέον αὐτῷ· ἔλαττον δὲ, τῷ πλησίον· τὸ βλαβερὸν δ', ἀνάπαλιν· ἀλλὰ τὸ ἴσον κατ' ἀναλογίαν· ὁμοίως δὲ καὶ ἄλλῳ πρὸς ἄλλον· ἡ δ' ἀδικία τοιοῦτον τῦ ἀδίκου. τοῦτο δ' ἐστὶν ὑπερβολὴ καὶ ἔλλειψις τῦ ὠφελίμου ἢ βλαβεροῦ πρὸς ὃ ἀνάλογον· ἔστι δὲ ὑπερβολὴ μὲν καὶ ἔλλειψις ἡ ἀδικία, ὅτι ὑπερβολῆς καὶ ἐλλείψεώς ἐστιν· ἐφ' αὑτῦ μὲν ὑπερβολῆς τῦ ἁπλῶς ὠφελίμου· ἐλλείψεως δὲ, τῦ βλαβεροῦ. ὅπερ δὲ τῷ ἄλλων, ὃ μὲν ὅλον, ὁμοίως· ὃ δ' ὑπὲρ ὃ ἀνάλογον, ὁποτέρως ἔτυχε· τῦ δὲ ἀδικήματος, ὃ μὲν ἔλαττον, ὃ ἀδικεῖσθαί ἐστι· ὃ δὲ μεῖζον, ὃ ἀδικεῖν. περὶ μὲν οὖν δικαιοσύνης καὶ ἀδικίας, τίς ἑκατέρας ἐστὶν ἡ φύσις, εἰρήσθω τοῦτον τὸν τρόπον· ὁμοίως δὲ καὶ περὶ δικαίου καὶ ἀδίκου καθόλου.

γρ. μεσότης ἐστὶ, οὐ τὸν αὐτὸν δὲ τρόπον ταῖς ἄλλαις ἀρεταῖς.

C D E

CAPVT IV.

De iniustè factis, & varijs iuris generibus.

ΚΕΦΑΛ. δ.

Περὶ ἀδικημάτων, καὶ δικαίου πολιτικοῦ, καὶ δεσποτικοῦ, καὶ πατρικοῦ καὶ οἰκονομικοῦ.

SEd quoniam fieri potest vt is qui iniustè facit, nondum tamen sit iniustus; quibusnam iniustè factis iam iniustus est in vnoquoque iniustitiæ genere? An vt fur, aut adulter, aut latro? An sic nihil interierit? Namque fieri potest vt quis cum a iqua muliere rem habeat, sibi notâ quidẽ illa, verumtamẽ non consultò,

ΕΠΕΙ δ' ἔστιν ἀδικοῦντα μήπω ἄδικον εἶναι, ὁποῖα ἀδικήματα ἀδικοῦντες ἤδη ἄδικός ἐστιν ἑκάστων ἀδικίαν, οἷον κλέπτης, ἢ μοιχὸς, * ἢ λῃστής·] ἢ οὕτω μὲν οὐδέν ἐστιν ἴδιον· καὶ γὰρ ἂν συγγένοιτο γυναικὶ, εἰδὼς ὅ ἐστιν· ἀλλ' οὐ διὰ προαίρεσιν ἀρ-

χλὼ, ἀλλὰ διὰ πάθος. ἀδικεῖ μὲν οὖν, ἄδικος δ' οὐκ ἔστιν· οὐδὲ κλέπτης, ἔκλεψε δὲ· οὐδὲ μοιχὸς, ἐμοίχευσε δὲ· ὁμοίως δ' ἔχει καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων. πῶς μὲν οὖν ἔχει τὸ ἀντιπεπονθὸς πρὸς τὸ δίκαιον, εἴρηται πρότερον. δεῖ δὲ μὴ λανθάνειν, ὅτι τὸ ζητούμενόν * ἐστι καὶ τὸ ἁπλῶς δίκαιον, καὶ τὸ πολιτικὸν δίκαιον. τοῦτο δέ ἐστιν ὅτὰν κοινωνῶσιν βίου πρὸς τὸ εἶ) αὐτάρκειας, ἐλεύθερων ἢ ἴσων, ἢ κατ' ἀναλογίαν, ἢ κατ' ἀριθμόν· ὥστε ὅσοις μὴ ἔστι τοῦτο, οὐκ ἔστι τούτοις πρὸς ἀλλήλους τὸ πολιτικὸν δίκαιον, ἀλλά τι δίκαιον ᾗ καθ' ὁμοιότητα· ἔστι γὰρ δίκαιον, οἷς καὶ νόμος πρὸς αὐτούς· νόμος δ', οἷς ἀδικία· ἡ γὰρ δίκη, κρίσις τοῦ δικαίου καὶ τοῦ ἀδίκου· οἷς δ' ἀδικία, καὶ τὸ ἀδικεῖν οἷς τούτοις· οἷς δὲ τὸ ἀδικεῖν, οὐ πᾶσιν ἀδικία· τοῦτο δ' ἔστι, τὸ πλέον αὑτῷ νέμειν τῶν ἁπλῶς ἀγαθῶν· ἔλαττον ἢ, τῶν ἁπλῶς κακῶν. διὸ οὐκ ἐᾷ μὲν ἄρχειν ἄνθρωπον, ἀλλὰ τὸν λόγον· ὅτι ἑαυτῷ τοῦτο ποιεῖ, καὶ γίνεται τύραννος. ἔστι δ' ὁ ἄρχων, φύλαξ τοῦ δικαίου. * εἰ δὲ τοῦ δικαίου,] καὶ τοῦ ἴσου. ἐπεὶ δ' ὅπερ αὐτῷ πλέον εἶ) δοκεῖ, εἴωθε δίκαιος· οὐ γὰρ νέμει πλέον τὸ ἁπλῶς ἀγαθὸν αὑτῷ, εἰ μὴ πρὸς αὐτὸν ἀναλογόν ἐστι· διὸ ἑτέρῳ * ποιεῖ· καὶ διὰ τοῦτο ἄπονόν εἶ) φασιν ἀγαθὸν τὴν δικαιοσύνην, καθάπερ ἐλέχθη καὶ πρότερον. μισθὸς ᾧ ἄρα δοτέος. τοῦτο δὲ, τιμὴ καὶ γέρας· * ὅσοις δ' μὴ ἱκανὰ τὰ τοιαῦτα, γίνονται τύραννοι. τὸ δὲ δεσποτικὸν δίκαιον καὶ τὸ πατρικὸν, * οὐ ταὐτὸ τούτοις, ἀλλ' ὅμοιον· οὐ γάρ ἐστιν ἀδικία πρὸς τὰ αὐτῶν ἁπλῶς. τὸ δὲ κτῆμα καὶ τὸ τέκνον, ἕως ἂν ᾖ πολίκνον, καὶ * μὴ χωρισθῇ, ὡσαύτως μέρος αὐτοῦ. αὐτὸν δ' οὐδεὶς προαιρεῖται βλάπτειν. διὸ οὐκ ἔστιν ἀδικία πρὸς αὐτόν. οὐδ' ἄρα ἄδικον οὐδὲ δίκαιον τὸ πολιτικόν· κατὰ νόμον γὰρ ἦν, καὶ οἷς ἐπιφύκει εἶ) νόμος· οὗτοι δ' ἦσαν οἷς ἐστὶν ἰσότης τοῦ ἄρχειν καὶ ἄρχεσθαι. διὸ μᾶλλον πρὸς γυναῖκά ἐστι δίκαιον, ἢ πρὸς τέκνα καὶ κτήματα· τοῦτο γάρ ἐστι τὸ οἰκονομικὸν δίκαιον. * ἕτερον δέ ἐστι καὶ τοῦτο τοῦ πολιτικοῦ.

γρ. ἔστιν ὅτὰν ἁπλῶς δίκαιον, καὶ τὸ πολ. δίκαιον. ἀλλά τι δίκαιον, καὶ καθ' ὁμ. reliquis omnibus omissis.

omittit q. c.

γρ. ποιεῖ.

γρ. οὐ ταὐτὸν τ.

μὴ omittit q. c.

γρ. ἕτερον δὲ τοῦτο τὸ πολιτικοῦ δικαίου. τὸ μὲν γὰρ φυσικόν ἐστι, τὸ δὲ νόμιμον.

A sed perturbatione & libidine inflammatus. Facit igitur hic quidem iniustè, sed non idcirco iniustus est. Quemadmodum nec fur, etiam si furatus sit: nec adulter, etiamsi adulterium commiserit: itemque in cæteris. Quomodo igitur affecta sit reciproca perpessio seu talio ad ius, dictum est antea. Sed sciendum est, ius id quod quærimus, & simpliciter ius esse, & ius ciuile. Est autem inter eos qui communitate & societate vitæ inter se coniuncti sunt, homines liberos & æqualeis, vel proportione, vel numero, vt rerum ad vitam degendam necessariarum copijs per se abundent, nihilque foris requirant. Itaque quibus hoc non est, eis inter ipsos non est ius ciuile, sed ius quoddam, & ex illius similitudine sic appellatum. Communi enim iure vtuntur ij quibus & lex inter ipsos communis est. Lex autem eorum communis est, quorum & iniustitia est. Iudicium enim, iuris & iniuriæ disceptatio est. Inter quos autem iniustitia locum habet, inter hos & iniuriæ faciendæ locus esse potest. Quibus autem inter ipsos iniuriæ faciendæ locus est, non continuò in ijs omnibus iniustitia reperitur. Est autem iniuriam facere, eorum quæ absolutè bona sunt, sibi plus tribuere: minúsque eorum quæ absolutè mala. Itaque hominem non sinimus imperare, sed legem aut rationem, quia hoc ille sibi facere consueuit, fitque tyrannus. Est autem is qui præest, iuris custos. Quod si iuris, ergo & æqualitatis. Iam verò quoniam si quis iustus sit, nihilo plus ad eum boni, quàm ad cæteros, videtur peruenisse, (non enim eorum, quæ absolutè bona sunt plus sibi quàm alijs tribuit, nisi ex proportione quadem ei debeatur,) idcirco alteri laborat: & ob hanc causam bonum alienum dicunt esse iustitiam, quemadmodum & antè dictum est. Danda igitur ei merces aliqua est. Hæc autem est honos & decus. Qui verò his contenti non sunt, hi fiunt tyranni. Ius autem vel domini in seruos, vel patris in liberos, non est idem atque hæc, sed tamen simile. Neque enim cuiquam in sua iniustitiæ locus esse potest absolutè. Atqui possessio, seu mancipium, & liberi vsque eò dum parui sint, neque à patre seiuncti, partis instar sunt. Se ipsum autem nemo damno afficit consultò. Non est igitur cuiquam in se ipsum iniustitiæ locus. Ex quo efficitur, neque iniuriæ neque iuri ciuili locum esse. Lege enim ius constare, in iisque locum habere, apud quos legem esse communem paritur natura, dicebamus. Hos autem esse docuimus, quibus est inter ipsos imperandi & parendi æqualitas. Itaque inter virum & vxorem, magis quàm inter patrem & liberos, dominum & seruum, iuris est communitas. Hoc enim ius est ad tuendam rem familiarem pertinens: quod aliud est à ciuili.

CAPVT

CAPVT V.

De iure naturali & legitimo.

IVs ciuile autem aliud naturale eſt, aliud legitimum. Naturale, quod vbique gentium idem valet, non quia ita vel decretum ſit, vel non decretum. Legitimum autem, quod ab initio, hoc an illo modo fiat, nihil refert: cùm conſtitutum fuerit verò, tunc demum refert: quale eſt illud, mina captiuum redimere. aut illud, capram Ioui immolare, non oueis: præterea leges omnes, quas de rebus ſingularibus ferunt, vt Braſidæ ſacra facere: & quæcunque à populis ſcita & decreta ſunt. Exiſtimant autem nonnulli, iura omnia eſſe huiuſmodi, id eſt, legitima, quoniam id quod conſtat natura, immobile atque immutabile eſt, & vbique eandem vim habet: quemadmodum ignis & hîc, & apud Perſas vrit: iura autem quotidie vident immutari. Sed hoc non ita eſt omni quidem ex parte: eſt certè ex aliqua. Et ſanè apud Deos fortaſſe, haudquaquam aliter ſe res habet: ſed apud nos eſt profectò aliquid etiam naturale, mutabile, non tamen omne. Veruntamen nihilominus aliud natura valet, aliud non natura. Sed quodnam, & quale etiam eorum quæ aliter euenire, quæque mutari poſſunt, natura valeat, & quod non natura valeat, ſed lege & conſenſu, ſi quidem ambo peræquè ſunt mutabilia, ex ijsque afferam, cognoſcere licebit; cæteriſque rebus eadem diſtinctio poterit accommodari. Manus enim dextera valentior eſt ſiniſtra, natura. Atqui euenire poteſt vt aliqui ſiniſtra, perinde vt dextera, vtantur. Iam verò quæ iura ex conſenſu & vtilitate hominum nata ſunt, ea menſuris ſimilia ſunt. Neque enim omnibus in locis ſunt æquales vini triticíque menſuræ: ſed apud eos qui emunt, maiores: apud eos qui vendunt, minores. Itémque iura non naturalia, ſed humana, non ſunt omnibus in locis eadem. Nam ne reip. quidem regendæ forma, vna & eadem eſt apud omneis: ſed vna duntaxat vbique conſentanea naturæ eſt, & ea quæ optima. Iam vnumquodq; ius, & vnumquodque legitimum eandem rationem habet ad hominum actiones, quam res vniuerſæ ad ſingulareis. Nam quæ aguntur, multa ſunt: ſed vnumquidque illorum vnum. Eſt enim vniuerſum quiddam. Differt autem & ab iniuria iniuſtè factum, & à iure iuſtum officium, ſeu iuſtè factum, quo alter ius ſuum obtinet, iuſtúſque ex iniuſto redditur. Nam iniuria, vel natura, vel conſtitutione iniuria eſt. Hæc eadem cùm illata fuerit, iniuſtè factum eſt; priuſquam illata ſit, nondum iniuſtè factum eſt, ſed iniuria. Eadémque iuſti officij, ſeu iuſtè facti, ratio eſt: Quod commune eſt autem, id magis proprio nomine iuſta actio appellatur.

A

ΚΕΦΑΛ. ε'.

Περὶ δικαίου φυσικοῦ καὶ νομικοῦ.

ΤΟΥ δὲ πολιτικοῦ δικαίου, τὸ μὲν φυσικόν ἐστι· τὸ δὲ, νομικόν. φυσικὸν μὲν, τὸ πανταχοῦ τὴν αὐτὴν ἔχον δύναμιν, καὶ οὐ πᾶ δοκεῖν ἢ μή· νομικὸν δὲ, ὁ ἐξ ἀρχῆς μὲν οὐδὲν διαφέρει οὕτως ἢ ἄλλως· ὅταν δὲ θῶνται, διαφέρει· οἷον, τὸ μνᾶς λυτροῦσθαι, ἢ τὸ, αἶγα θύειν, ἀλλὰ μὴ δύο πρόβατα· ἔτι, ὅσα ὑπὸ τῶν καθ' ἕκαστα νομοθετῶσιν οἷον, τὸ θύειν Βρασίδᾳ, καὶ τὰ ψηφισματώδη. δοκεῖ δὲ τοῖς πᾶσι πάντα εἶναι ταὐτά, ὅτι, τὸ μὲν φύσει, ἀκίνητον καὶ πανταχοῦ τὴν αὐτὴν ἔχει δύναμιν· ὥσπερ τὸ πῦρ καὶ ὧδε καὶ ἐν Πέρσαις καίει· τὰ δὲ δίκαια κινούμενα ὁρῶσι. τῦπο δ', οὐκ ἔστιν ὅπως ἔχον, ἀλλ' ἔστιν ὡς. καίτοι πρὸς γε τοὺς θεοὺς ἴσως ὑδαμῶς ἔχον· πρὸς ἡμᾶς δ' ἔστι μὲν τι καὶ φύσει κινητόν· οὐ μὴν πᾶν. ἀλλ' ὅμως ἔστι τὸ μὲν φύσει· τὸ δὲ, οὐ φύσει. ποῖον δὲ φύσει τῶν ἐνδεχομένων καὶ ἄλλως ἔχειν, καὶ ποῖον οὔ· ἀλλὰ νομικὸν καὶ συνθήκη, * εἴπερ ἄμφω κινητά, ὁμοίως δῆλον· καὶ ὅτι τῶν ἄλλων ὁ αὐτὸς ἁρμόσει διορισμός· φύσει μὲν τὸ δεξιὰ κρείττω· καίτοι ἐνδέχεσθαι πάντας ἀμφιδεξίους γενέσθαι. τὰ δὲ κατὰ συνθήκην, καὶ τὸ συμφέρον τῶν δικαίων, ὅμοιά ἐστι τοῖς μέτροις· οὐ γὰρ πανταχοῦ ἴσα τὰ οἰνικὰ καὶ σιτικὰ μέτρα· ἀλλ' οὖν μὲν ὠνοῦνται, μείζω· ἃ δ' πωλοῦσιν, ἐλάττω. ὁμοίως δὲ καὶ τὰ μὴ φυσικά, ἀλλ' αὐθεφέτα δίκαια, ἃ ταὐτὰ πανταχοῦ, ἐπεὶ καὶ αἱ πολιτεῖαι· ἀλλὰ μία μόνον πανταχοῦ κατὰ φύσιν * ἡ ἀρίστη. τῶν δὲ δικαίων καὶ νομίμων ἕκαστον, ὡς τὰ καθόλου πρὸς τὰ καθ' ἕκαστα ἔχει· τὰ μὲν γὰρ πραττόμενα, πολλά· ἐκείνων δὲ, ἕκαστον ἓν· καθόλου γάρ. διαφέρει δὲ τὸ ἀδίκημα καὶ τὸ ἄδικον, καὶ τὸ δικαίωμα καὶ τὸ δίκαιον· ἄδικον μὲν γάρ ἐστι τῇ φύσει, ἢ θέσει· * τοιοῦτον δὲ τὸ αὐτὸ ὅ τῦπο, ὅταν πραχθῇ, ἀδίκημά ἐστι· πρὶν δὲ πραχθῆναι, ἄπω, ἀλλ' ἄδικον· ὁμοίως δὲ καὶ δικαίωμα. καλεῖται δὲ καὶ τὸ κοινὸν, μᾶλλον δίκαιον πρᾶγμα·

B

C

D

E

γρ. ἄφθ' ἀ. κινητά. ὁμοίως δῆλον δὲ ἐ. τ. ἀ.

γρ. ἢ αἱρετ.

γρ. τοιοῦτον δὲ

διχαίωμα δὲ, ὃ ἐπανόρθωμα τοῦ ἀδικήματος. καθ' ἕκαστον δὲ αὐτῶν, ποῖά τε εἴδη καὶ πόσα, καὶ περὶ ποῖα τυγχάνοντα ἐστίν, ὕστερον ἐπισκεπτέον.

A Iustum officium autem, seu iustè factum, correctio & emendatio iniustè facti, seu iniuriæ alteri illatæ est. Quæ sint autem cuiusque eorum genera, & partes, & quot sint, & in quibus versentur, posteriùs nobis erit videndum.

ΚΕΦΑΛ. ς'. CAPVT VI.

Τεία ἀδικημάτων εἴδη οἷς βλάπτονται, ἄνθρωποι. *Species iniustè factorum, quibus læduntur homines.*

B Ὄντων δὲ τῶν δικαίων καὶ ἀδίκων τῶν εἰρημένων, ἀδικεῖ μὲν καὶ δικαιοπραγεῖ, ὅταν ἑκὼν τις αὐτὰ πράττῃ· ὅταν μὲν ἑκὼν, οὐδέτερα· ὅταν δ' ἄκων, ἠδίκησε, καὶ ἠδίκηται, καὶ ἐστὶ δικαιοπραγεῖ, ἀλλ' ἢ κατὰ συμβεβηκός· οἷς γὰρ * συμβέβηκε δίκαια εἶναι ἢ ἀδίκοις, πράττουσιν. ἀδίκημα δὲ καὶ δικαιόπραγμα ὥρισται τῷ ἑκουσίῳ, καὶ ἀκουσίῳ· ὅταν μὲν γὰρ ἑκούσιον ᾖ, ψέγεται· ἅμα δὲ καὶ ἀδίκημα τότε ἐστίν· * ὥστε ἀδικόν τι, ἔστω μὲν, ἀδίκημα δ' οὔπω, ἐὰν μὴ ᾖ καὶ ἑκούσιον πρᾶγμα. λέγω δὲ ἑκούσιον μὲν, ὥσπερ καὶ πρότερον εἴρηται, ὃ ἂν τις τῶν ἐφ' αὑτῷ ὄντων εἰδὼς, καὶ μὴ ἀγνοῶν, πράττῃ, μήτε ὅν, μήτε ᾧ, μήτε ὃ ἕνεκα· οἷον τίνα τύπτει, καὶ τίνι, καὶ τίνος ἕνεκα· * καὶ ἐκείνων ἕκαστον, μὴ κατὰ συμβεβηκὸς, μηδὲ βίᾳ· ὥσπερ εἴ τις λαβὼν τὴν χεῖρα αὐτοῦ, τύπτοι ἕτερον· οὐ γὰρ ἑκὼν δέ· οὐ γὰρ ἐπ' αὐτῷ· ἐνδέχεται δὲ τὸν τυπτόμενον πατέρα εἶναι, τὸν δ', ὅτι μὲν ἄνθρωπος, ἢ τῶν παρόντων τις, γινώσκειν· ὅτι δὲ πατὴρ, ἀγνοεῖν· ὁμοίως δὲ καὶ τοῦτον διωρίσθω καὶ ὅτι τοῦ ὅ ἕνεκα, καὶ περὶ τὴν πρᾶξιν ὅλως· τὸ δὴ ἀγνοούμενον, ἢ μὴ ἀγνοούμενον μὲν, μὴ ἐπ' αὐτῷ δ' ὂν ἢ βίᾳ, ἀκούσιον· πολλὰ γὰρ καὶ τῇ φύσει ὑπάρχοντα εἰδότες καὶ πράττομέν καὶ πάσχομεν, ὧν οὐθὲν οὔτε ἑκούσιον, οὔτε ἀκούσιόν ἐστιν· οἷς τὸ * γηρᾶν, ἢ ἀποθνήσκειν. ἔστι δ' ὁμοίως ὅτε τῶν ἀδίκων καὶ τῶν δικαίων, τὸ κατὰ συμβεβηκός· καὶ γὰρ ἂν τὴν παρακαταθήκην ἀποδοίη τις ἄκων καὶ δι' φόβον, οὔτε δίκαια πράττειν, οὔτε δικαιοπραγεῖν φατέον· ἀλλ' ἢ κατὰ συμβεβηκός. ὁμοίως δὲ καὶ τ' ἀναγκαζόμενον καὶ ἄκοντα τὴν παρακαταθήκην μὴ ἀποδιδόντα, κατὰ συμβεβηκὸς φατέον ἀδικεῖν, καὶ τὰ ἀδικα πράττειν· τῶν δὲ ἑκουσίων, τὰ μὲν προελόμενοι πράττομεν, τὰ δ' οὐ προελόμενοι· προελόμενοι μὲν, ὅσα προβουλευσάμενοι. ἀπροαί-

C

D

E

γρ. ὥστε ἴσως τι ἄδικον μὲν, ἀδίκημα δὲ οὔπω, ἐὰν μὴ τ.

γρ. συμβεβηκὸς

γρ. ἦναι,

Iam cùm iusta & iniusta ea sint quæ sunt à nobis exposita, tum & facit quisque iniustè, & iustè agit, cùm ea sponte sua agit. Cùm verò inuitus, neque iniustè facit, neque iustè agit, nisi ex euentu. Ea enim agit, quibus euenit vtiusta vel iniusta sint. At iniustè factum, iustãque actionẽ, id quod sponte & inuitè actũ est, definit ac terminat. Nam cùm quid sponte fit, tum & vituperatur, & simul iniustè factum est. Erit ergo aliquid iniustum, quod nondum erit iniustè factum, nisi eò accesserit, vt sponte factum sit. Sponte autem fieri dico, quemadmodum & suprà à nobis dictum est, id quod quis in sua potestate positum facit, sciens, neque eum quem iniuria afficit, ignorans, neque quo quasi instrumento, neque cuius rei gratia: verbi causa, quem verberet, qua re verberet, cuius denique rei causa verberet: atque illorum vnumquidque fiat, neque ex euentu, neque vi: veluti siquis alicuius manu apprehensa, alterum verberet. At sponte non verberauit is cuius est manus. Non enim in eo situm fuit. Contingere autem potest vt pater sit is qui pulsatur: is qui pulsat verò, illum esse hominem duntaxat, aut eorum aliquem, qui adsunt, sciat, patrem esse nesciat: Similis autem distinctio in eo cuius causa res agitur, adhibita sit, in tota denique actione. Quod igitur ignoratur, aut cùm minimè ignoretur, tamen vel in eius qui agit, potestate non est, vel ei vis affertur, id ab inuito agi dicitur. Nam multa sanè eorum quæ natura nobis affert, scientes & agimus & patimur; quorum nihil nec sponte nostra, nec nobis inuitis fieri dicendum est, vt senescere, aut mori. In rebus iustis autem æquè atque in iniustis euenta locum habent. Nam si quis depositum reddiderit inuitus, & metu coactus, is neque iusto officio fungi, neque rem iustam agere dicendus est, nisi ex euentu: itémque qui necessitate coactus, & inuitus depositum non reddit, is ex euentu iniuriam facere, réque iniustas agere dicendus est. Eorum autem quæ sponte aguntur, alia consilio capto agimus, alia consilio non capto. Consilio capto agimus, quæ priùs deliberata; non capto consilio, quæ re non antè deliberata, agimus. Iam

cùm in societate generis humani tria sint damnorum genera; ea quidem cum inscientia coniuncta sunt errata, cùm quis, aut quem minimè existimauit, percutienno, aut quomodo non putauit, aut quo instrumendo non putauit, aut cuius rei gratia nõ putauit, hæc egerit. Nam aut se non percussurum, aut non hoc instrumento, aut non hunc, aut non huius rei causa, arbitratus est: verùm accidit non id, cuius gratiâ se facere existimauit, sed longè aliud; verbi gratia, non vt vulneraret, sed vt pungeret, ferrum strinxit: aut non eum, quem putauit, vulnerauit; aut non quomodo voluit. Cùm igitur nec opinatò damnum illatum fuerit, Infortunium nominatur. Cùm autem non nec opinatò quidem illud, sed tamen non malitiosè, Erratum, seu Peccatum est. Peccat enim tum quisque cùm in ipso causæ principium inest: infortunatus est, cùm principium extrà est. Vbi verò quis sciens læsit alterum, sed deliberatione non antegressa, iniustè factum est: exempli causa, quæcunque vel ab ira, vel ab alijs affectibus, qui cùm aut necessarij sint, aut naturales, hominibus accidũt. Nam qui his impulsi lædunt alterum, & qui his peccant, iniuriam illi quidem faciunt, & hæc sunt iniustè facta: nondum tamen propter hæc iniusti, neque improbi sunt. Non enim malitiosè damnum illatum est. Cùm autem cõsilio capto, & de industria, tum & iniustus & improbus est dicendus. Quapropter rectè, Quæ per iram fiunt, non de industria facta iudicantur. Non enim prior lædit is qui iratus facit: sed qui lacessiuit, atque irritauit. Præterea non est controuersia de facto, sed de iure. Ob iniustitiæ enim speciem animo obiectam ira commouetur. Neque enim hîc de facto controuersia est, vt in rebus contrahendis inter eos qui contraxerunt, (quorum necesse est alterum esse improbum, nisi obliti id faciant,) sed de facto vnum & idem sentientes, de iure dissentiunt atque ambigunt. At qui cogitatò læsit alterum, non ignorat. Itaque qui ab irato læsus est, iniuriam se accepisse putat: qui iratus læsit, nullam se feciſſe iniuriam existimat. Quòd si quis consulto damnum inferat, iniuriam facit: & qui his iniurijs inferendis iniurius est, iniustus est, cùm vel à proportione, vel ab æqualitate discesserit. Itémque iustus est tum, cùm consultò iustè agit. Iustè agit autem, si modò sponte & voluntate sua agat. Eorum autem quæ inuitè fiunt, alia venia digna sunt, alia non item. Quæcunque enim non solùm inscientes, sed etiam per inscientiam peccant homines, ijs ignoscendum est: quæcunque verò non propter inscientiam peccant, sed quamuis inscientes, tamen perturbationibus nec naturalibus nec humanis incitati, ijs non est ignoscendum.

ρεπα ὄ, ὅσα ἀπεβλάβηται. τειῶν δὴ οὐσῶν βλαβῶν τὴν ἐν ταῖς κοινωνίαις, τὰ μὲν μετ' ἀγνοίας ἁμαρτήματά ἐστιν, ὅταν * μήτε ὅν, μήτε ὡς] γρ. μήπω, μήτε ᾧ, μήτε οὗ ἕνεκα ἐπῆλαβε, ταῦτα πράξῃ· ἢ γὰρ, οὐ βαλῶν, ἢ οὐ τοῦτον, ἢ ὑ τούτου ἕνεκα φήθη· ἀλλὰ συνέβη ὑχ ὃ ἕνεκα φήθη· οἷ, ὑχ ἵνα πρώσῃ, ἀλλ' ἵνα κεντήσῃ, ἢ οὐχ ὅν, ἢ ὑχ ὡς. ὅταν μὲν οὖν παραλόγως ἢ βλάβη γίνηται, ἀτύχημα· ὅταν δ' μὴ παραλόγως, ἀλλὰ δὲ κακίας, ἁμάρτημα· ἁμαρτάνει μὲν γὰρ, ὅταν ἐν ἑαυτῷ ἡ ἀρχὴ ᾖ τῆς αἰτίας· ἀτυχεῖ δὲ, ὅταν ἔξωθεν. ὅταν δὲ, εἰδὼς μὲν, μὴ προβουλεύσας δὲ, ἀδίκημα· οἷ ὅσα τε ὑφ' θυμῶν, καὶ ἄλλα πάθη, ὅσα αἰσχρὰ ἢ φυσικὰ, συμβαίνει τοῖς ἀνθρώποις· ταῦτα γὰρ βλάπτοντες καὶ ἁμαρτάνοντες ἀδικοῦσι μὲν, & ἀδικήματά ἐστιν· ὐ μέντοι πω ἄδικοι ὑφ' ταῦτα, οὐδὲ πονηροί· οὐδὲ γὰρ ὑφ' μοχθηρίας ἢ βλάβη. ὅταν δ' ἐκ προαιρέσεως, ἄδικος καὶ μοχθηρός· διὸ καλῶς τὰ ἐκ θυμοῦ οὐκ ἐκ προνοίας * κεῖνται· ὁ γὰρ ὀργὴ ὁ γρ. κίνεται· θυμῷ ποιῶν, ἀλλ' ὁ ὀργίσας. ἔτι δ' οὐδὲ περὶ τὸ πρᾶξαι ἢ μὴ, ἀμφισβητεῖται, ἀλλὰ περὶ τὸ δικαίῳ. ὅτι φαινομένη γὰρ ἀδικία ἡ ὀργή ἐστιν· ὁ γὰρ ὥσπερ ἐν τοῖς συναλλάγμασι περὶ τὸ πρᾶξαι ἀμφισβητοῦσιν, ὧν ἀνάγκη τὸν ἕτερον εἶναι μοχθηρόν, ἂν μὴ ληθῳ αὐτὸ δρῶσιν· ἀλλ' ὁμολογοῦντες περὶ τὸ πράγματος, περὶ τὸ πότερον δίκαιον ἀμφισβητοῦσιν· ὁ δ' * ὑπεβουλεύσας, οὐκ ἄγνοεῖ γρ. ὑπεβουλεύων, ὥστε, ὁ μὲν οἴεται ἀδικεῖσθαι, ὁ δ' οὔ· δῆλον δ' ἐκ προαιρέσεως * βλάπτῃ, γρ. βλάπτῃ, ἀδικεῖ. καὶ ἔτι ταῦτα ἤδη τὰ ἀδικήματα ὁ ἀδικῶν, ἄδικος, ὅταν παρὰ τὸ ἀπάλογον ᾖ, ἢ παρὰ τὸ ἴσον. ὁμοίως δὲ καὶ ὁ δίκαιος, ὅταν προαιρούμενος δικαιοπραγῇ. δικαιοπραγεῖ δὲ, ὰν μόνον ἐκὼν πράξῃ. τῶν δ' ἀκουσίων, τὰ μὲν, ἔστι συγγνωμονικά· τὰ δ' οὐ συγγνωμονικά· ὅσα μὲν γὰρ μὴ μόνον ἀγνοοῦντες, ἀλλὰ & δι' ἄγνοιαν ἁμαρτάνουσι, συγγνωμονικά· ὅσα δὲ μὴ δι' ἄγνοιαν, ἀλλ' ἀγνοοῦντες μὲν, ἀπὸ πάθος δὲ, μήτε φυσικὸν, μήτ' ἀνθρωπικὸν, οὐ συγγνωμονικά.

ΚΕΦΑΛ. ζ.

Περὶ τῦ ἀδικεῖσθαι, πῶς συμβαίνῃ, καὶ ὅτι ἑαυτῷ ἑκόντι.

CAPVT VII.

De iniuria accipienda, & an sponte sua aliquis iniuria affici queat.

Ἀπορήσειε δ' ἄν τις, εἰ ἱκανῶς διώρισται περὶ τῦ ἀδικεῖσθαι καὶ τῦ ἀδικεῖν. πρῶτον μὲν, εἰ ἔστιν, ὥσπερ Εὐριπίδης εἴρηκε, λέγων ἀτόπως,

Μητέρα κατέκτα τὴν ἐμὴν· βραχὺς λόγος:

Ἑκὼν ἑκοῦσαν, ἢ θέλουσαν οὐχ ἑκών.

πότερον γὰρ ὡς ἀληθῶς ἔστιν ἑκόντα ἀδικεῖσθαι, ἢ οὔ· ἀλλ' ἀκούσιον ἅπαν, ὥσπερ καὶ ὃ ἀδικεῖν πᾶν ἑκούσιον. καὶ ἆρα ἅπαν οὕτως ἢ ἐκεῖνως, ὥσπερ καὶ ὃ ἀδικεῖν πᾶν ἑκούσιον· ἢ ὃ μὲν, ἑκούσιον, τὸ δ', ἀκούσιον. ὁμοίως δὲ καὶ ὅτι τῦ δικαιοῦσθαι· τὸ γὰρ δικαιοπραγεῖν πᾶν ἑκούσιον. ὥστ' ἄλλην ἀντικεῖσθαι ὁμοίως καθ' ἑκάτερον, τό, τ' ἀδικεῖσθαι καὶ τὸ δικαιοῦσθαι, ἢ ἑκούσιον ἢ ἀκούσιον εἶναι). ἄτοπον δ' ἂν δόξειε καὶ ὅτι τῦ δικαιοῦσθαι, εἰ ἅπαν ἑκούσιον. ἔνιοι γὰρ δικαιοῦνται οὐχ ἑκόντες· ἐπεὶ καὶ τόδε διαπορήσειεν ἄν τις, πότερον ὁ τὸ ἄδικον πεποιηκὼς, ἀδικεῖται πᾶς· ἢ ὥσπερ καὶ ὅτι τῦ πάσχειν, καὶ ὅτι τῦ παθεῖν ἐστι· καὶ συμβεβηκὸς γὰρ ἐνδέχεται ἐπ' ἀμφοτέρων μεταλαμβάνειν τῶν δικαίων· ὁμοίως δὲ δῆλον, ὅτι καὶ τῶν ἀδίκων. οὐ γὰρ ταὐτόν τὸ τὰ ἄδικα πράττειν τῦ ἀδικεῖν· οὐδὲ τὸ ἄδικα παθεῖν, τῦ ἀδικεῖσθαι· ὁμοίως δὲ καὶ ὅτι τῦ δικαιοπραγεῖν καὶ δικαιοῦσθαι· ἀδύνατον γὰρ ἀδικεῖσθαι, μὴ ἀδικοῦντος· ἢ δικαιοῦσθαι, μὴ δικαιοπραγοῦντος. εἰ δ' ἔστιν, ἁπλῶς τὸ ἀδικεῖν, τὸ βλάπτειν ἑκόντα ἕνα. τὸ δ' ἑκόντα, εἰδότα καὶ ὃν, καὶ ᾧ, καὶ ὡς· ὁ δ' ἀκρατὴς ἑκὼν βλάπτει αὐτὸς αὑτὸν, ἑκὼν τ' δὴ ἀδικοῖτο, καὶ ἐνδέχοιτο αὐτὸν αὑτὸν ἀδικεῖν. ἔστι δὲ καὶ τῦτο ἓν τι τῶν ἀπορουμένων, εἰ ἐνδέχεται αὐτὸν αὑτὸν ἀδικεῖν. ἔτι, ἑκὼν δὴ ἄν τις δι' ἀκρασίαν ὑπ' ἄλλου βλάπτοιτο * ἑκόντος· ὥστ' εἴη ἂν ἑκόντ' ἀδικεῖσθαι· ἢ οὐκ ὀρθὸς ὁ ὁρισμὸς, ἀλλὰ προσθετέον * τῦ βλάπτειν, εἰδότα καὶ ὃν, καὶ ᾧ, καὶ ὡς τὸ παρὰ τὴν ἐκείνου βούλησιν.

γρ. ἀδικουῦντος.

γρ. τὸ βλάπτειν, εἰδότα

Dvbitare autem posset aliquis, si modò satis distinctè de accipienda & facienda iniuria à nobis disputatum est; primùm quidem vtrùm ita se res habeat, vt dixit Euripides, cuius hæc sunt absurdè sanè dicta:

Matrem vt meam necauerim, paucis loquar,
Volens volentem, vel volentem non volens.

Quæri enim potest vtrùm possit quisquam verè iniuriam sua voluntate accipere, nécne: sed potiùs omnis inuito fiat iniuria: quemadmodum & quisquis iniuriam facit, sponte facit: hoc est, vtrùm omnis iniuria accipiatur vel hoc vel illo modo, (quemadmodũ & iniuriam quisque sua voluntate facit,) an aliqua sit, quam quis sua sponte accipit: aliqua quam inuitus. Atque hoc idem de iure obtinendo quæri potest. Quisquis enim iustè agit, sponte agit. Itaque consentaneum est, vtrũq; similiter inter se opponi, iniuriam accipere, & ius suum obtinere: vt vtrumque vel sponte perferatur atque obtineatur, vel inuitè. Sed absurdum videri possit etiam in suo iure obtinendo, si omnis, qui ius suum obtinet, sponte obtineat. Nonnulli enim ius suum obtinent non sua voluntate. Tum verò hoc quoque cuipiam dubiũesse possit, vtrùm quisquis aliquid iniusti pertulit, iniuriam accepisse dicendus sit: an verò, vt in agendo, sic se res habeat etiam in perpetiendo. Contingere enim potest vt quis ex euentu in vtroque rerum iustarum sit particeps. Fieri autem similiter posse, vt quis rerum iniustarum sit particeps, perspicuum est Non enim idé est, res iniustas agere, atque iniuriam facere: neque res iniustas perferre, atque iniuriam accipere. Idémque de re iusta agenda, & de iure suo obtinendo, sentiendum. Nam fieri non potest vt quisquam iniuriam accipiat, nisi sit qui faciat: aut vt ius suum obtineat, nisi sit qui iustè agat, iustique iudicis munere fungatur. Quod si iniuriam facere, simpliciter est alicui sponte sua nocere: sponte autem nocere, est scientem & cui, & quo, & quo modo noceas: incontinens autem sponte sua sibi ipse nocet: ergo sponte sua iniuria afficietur, & fieri poterit vt quis se ipse iniuria afficiat. At hoc etiam vnum est ex ijs quæ dubitantur & quæruntur, fierine possit vt quis sibi ipse iniuriam faciat. Præterea potest aliquis sponte sua propter incontinentiam suam ab altero, eius voluntate damno affici. Itaque fieri poterit vt quis sponte sua iniuria afficiatur. Aut non est recta superior definitio? illisque verbis, Nocere scientem & cui, & quo, & quomodo noceas, addenda sunt hæc, Contra illius voluntatem?

Damnoigitur ſua ſponte quiſpiam affici, réſ- A que iniuſtas perferre & perpeti poteſt : iniuriã autem ſua ſponte accipere nemo poteſt. Nemo enim vult iniuriam accipere : ac ne incontinens quidem : ſed præter ſuam voluntatem agit. Nam nec vult quiſquam, quod non arbitratur eſſe bonum. At incontinens id quod agendum eſſe non putat, agit. Neque verò qui dat ſua, (quemadmodum ſcribit Homerus Glaucum Diomedi dediſſe,

βλάπτεται μὲν οὖν ὑπ' ἄλλου, καὶ τὰ ἄδικα πάσχει, ἀδικεῖται δ' οὐθεὶς ἑκών· οὐθεὶς γὰρ βούλεται, οὐδ' ὁ ἀκρατής. ἀλλὰ παρὰ τὴν βούλησιν πράττει· οὔτε γὰρ βούλεται οὐθεὶς ὃ μὴ οἴεται εἶναι ἀγαθόν· ὁ δὲ ἀκρατὴς, ὃ οὐκ οἴεται δεῖν πράττειν, πράττει· ὁ δὲ τὰ αὑτοῦ διδοὺς, ὥσπερ Ὅμηρός φησι δοῦναι τὸν Γλαῦκον τῷ Διομήδει,

Χρύσεα χαλκείων, ἑκατόμβοι' ἐννεαβοίων,

Aurea dat pretio arma boues æquantia centum:
Aerea fert nihilóque nouem meliora iuuencis,

B iniuria afficitur. In eius enim poteſtate ſitum eſt dare, aut non dare. At iniuriam accipere, non eſt in eius qui accipit, poteſtate ſitum, ſed adſit is oportet, qui iniuriam faciat. Iniuriam igitur accipere, non eſſe quippiam, quod ſponte ſuſcipiatur, ex ijs intelligi poteſt. Sed ex ijs quæ propoſuimus, duo nobis reſtant explicanda: vtrùm iniuriam faciat, íſne qui plus alicui tribuit, præter eius meritum ac dignitatem, an is qui plus conſecutus eſt : & fieríne poſſit, vt quis ſibi ipſi iniuriam faciat. Nam ſi contingere poteſt id quod priore loco dictum eſt, vt is C qui plus tribuit, faciat iniuriam, non is qui plus obtinuit; ſequitur, vt ſi quis plus alteri quàm ſibi, tribuat ſciens, & ſua voluntate, is ſe ipſe iniuria afficiat. Id quod modeſti homines facere conſueuerunt : nam vir bonus de ſuo iure libenter & facilè aliis concedere ſolet. An ne hoc quidem ſimplex eſt; Nam plus ſibi alterius boni, ſi caſus ita tulit, vendicauit, veluti gloriæ, aut eius quod abſolutè honeſtum eſt. Præterea ex definitione eius quod eſt iniuriam facere, hoc diſſoluitur. Nihil enim ei accidit præter ipſius voluntatem. Quare non iccirco iniuria afficitur, ſed, vt hoc demus, damno afficitur dumtaxat. Perſpicuum autem etiam illud eſt, eum quidem, qui plus diſtribuit, facere iniuriam : ſed eum qui plus obtinet, non ſemper Non enim is in quo id ineſt, quod iniuſtum eſt, iniuriam facit : ſed is in quo ſponte hoc facere, hoc eſt, à quo actionis principium proficiſcitur : quod ſanè eſt in eo qui diſtribuit, non in eo qui capit. Præterea, quoniã, facere multis modis dicitur, & vſu venit vt inanima quoq; interficiãt, & manus, & ſeruus, domini iuſſu : non quidẽ iniuriã faciunt, ſed tamen res iniuſtas faciunt. Præterea ſi quis ignorans iudicauit, neq; facit iniuriam, quod ad ius legitimum attinet, E neque iudicium iniuſtum eſt : ſed eſt velut iniuſtum. Nam ius legitimum aliud eſt ab illo primo. Quod ſi ſciens iniuſtè iudicauit, iam ipſe quoque plus conſecutus eſt, vel in eo quòd gratiam iniit ab altero, vel in eo quòd inimicitias ſuas vltus eſt. Quemadmodum igitur ſi quis iniuriæ factæ ſit ſocius ac particeps : ſic etiã in illis, is qui propter hæc iniuſtè iudicauit, plus obtinere intelligitur. Nã & in illis qui agrũ alteri adiudicauit, is non agrum ſed pecuniam accepit.

οὐκ ἀδικεῖται· ἐπ' αὐτῷ γάρ ἐστι τὸ διδόναι· τὸ δὲ ἀδικεῖσθαι, οὐκ ἐπ' αὐτῷ, ἀλλὰ τὸν ἀδικοῦντα δεῖ ὑπάρχειν. περὶ μὲν οὖν τὸ ἀδικεῖσθαι, ὅτι οὐκ ἐκούσιον, δῆλον. ἔτι δ', ὧν προαιρούμεθα, δύο ἐστὶν εἰπεῖν, πότερόν ποτε ἀδικεῖ ὁ νείμας πρὸς τὴν ἀξίαν τὸ πλεῖον, ἢ ὁ ἔχων· καὶ εἰ ἔστιν αὐτὸν αὐτὸν ἀδικεῖν· εἰ γὰρ ἐνδέχεται τὸ προτερον λεχθὲν, καὶ ὁ νεμόμενον ἀδικεῖ, ἀλλ' οὐκ ἔχων τὸ πλέον· εἶτ' ἐς * πλέον ἑτέρῳ ἢ αὑτῷ νέμει, εἰδὼς καὶ ἐκὼν, ἔστ' αὐτὸς αὑτὸν ἀδικεῖ· ὅπερ δοκοῦσιν οἱ μέτριοι ποιεῖν· ὁ γὰρ ἐπιεικὴς, ἐλαττωτικός ἐστιν. ἢ οὐδὲ τοῦτο ἁπλοῦν· ἑτέρου γὰρ ἀγαθοῦ, εἰ ἔτυχεν, * ἐπλεονέκτει· οἷον δόξης, ἢ τοῦ ἁπλῶς καλοῦ. ἔτι λύεται καὶ κατὰ τὸν διορισμὸν τοῦ ἀδικεῖν· οὐδὲν γὰρ πρὸς τὸν αὐτοῦ πάσχει βούλησιν· ὥστε οὐκ ἀδικεῖται, ἅμα γε τοῦτο· ἀλλ' εἴπερ, βλάπτεται μόνον. φανερὸν δὲ καὶ * ὅτι ὁ νεμόμενον ἀδικεῖ, ἀλλ' οὐχ ὁ τὸ πλέον ἔχων ἀεί· οὐδὲ ᾧ τὸ ἄδικον ὑπάρχει, ἀδικεῖ· ἀλλ' ᾧ τὸ ἐκόντως τοῦτο ποιεῖν· τοῦτο δ', ὅταν ἡ ἀρχὴ τῆς πράξεως· ἢ ἔστιν ἐν τῷ νεμομένῳ, ἀλλ' οὐκ ἐν τῷ λαμβάνοντι. ἔτι, ἐπεὶ πολλαχῶς τὸ ποιεῖν λέγεται, καὶ ἔστιν ὡς καὶ ἄψυχα κτείνει, καὶ ἡ χεὶρ, καὶ ὁ οἰκέτης ὑπὸ τάξαντος, οὐκ ἀδικεῖ μέν, ποιεῖ δὲ τὰ ἄδικα. ἔτι, εἰ μὲν ἀγνοῶν ἔκεινεν, οὐκ ἀδικεῖ καθ' ὃ νομικὸν δίκαιον, οὐδ' ἄδικος ἢ κακὸς ἔστιν. ἔστι δ', ὡς ἄδικος· ἕτερον γὰρ τὸ νομικὸν δίκαιον καὶ τὸ πρῶτον. εἰ δ' εἰδὼς ἔκεινεν ἄδικος, πλεονέκτει καὶ αὐτὸς, ἢ κακὸς, ἢ ἀμαθίας. ὥσπερ οὖν καὶ ἂν εἴ τις μετάσχοι τοῦ ἀδικήματος, καὶ ὁ δι' αὐτὰ κρίνας ἄδικος, πλέον ἔχει· καὶ γὰρ * ἐπ' ἐκείνων ὁ τὸν ἀγρὸν κρίνας, οὐκ ἀγρὸν, ἀλλ' ἀργύριον ἔλαβεν.

οἱ δ' ἄνθρωποι ἐφ' ἑαυτοῖς οἴονται εἶναι τὸ ἀδικεῖν· δῆλον δὲ τὸ δίκαιον εἶναι ῥᾴδιον. τὸ δ', οὐκ ἔστι· συλλαμβάνειν μὲν γὰρ τὴν τοῦ γειτονος γυναικὶ, παίξαι τὸν πλησίον, καὶ δοῦναι τῇ χειρὶ τὸ ἀργύριον, ῥᾴδιον, καὶ ἐπ' αὐτοῖς· ἀλλὰ τὸ ὡδὶ ἔχοντας ταῦτα ποιεῖν, οὔτε ῥᾴδιον, οὔτ' ἐπ' αὐτοῖς. ὁμοίως δὲ καὶ τὸ γνῶναι τὰ δίκαια καὶ τὰ ἄδικα, οὐδὲν οἴονται σοφὸν εἶναι, ὅτι περὶ ὧν οἱ νόμοι λέγουσιν, ἃ χαλεπὸν ξυνιέναι· ἀλλ' ἃ ταῦτ' ἐστὶ τὰ δίκαια, ἀλλ' ἡ καθ' συμβεβηκός· ἀλλά πως πεφυκότα καὶ πως νενομισμένα, δίκαια· τοῦτο δὲ πλέον ἔργον, ἢ τὰ ὑγιεινὰ εἰδέναι· ἐπεὶ, καίπερ μὲν μέλι καὶ οἶνον καὶ ἑλλέβορον, καὶ καῦσιν καὶ τομὴν εἰδέναι ῥᾴδιον, ἀλλὰ πῶς δεῖ νεῖμαι πρὸς ὑγίειαν, καὶ τίνι, καὶ πότε, τοσοῦτον ἔργον, ὅσον ἰατρὸν εἶναι. δι' αὐτὸ δὲ τοῦτο, καὶ τοῦ δικαίου οἴονται εἶναι ὀλίγον ἢ οὐδὲν μέρος τὸ ἀδικεῖν· ὅτι οὐδὲν ἧττον ὁ δίκαιος, ἀλλὰ καὶ μᾶλλον δεῖ αὐτ' δὴ ἕκαστον πρᾶξαι τούτων. καὶ γὰρ συλλαβεῖν γυναικὶ καὶ παίξαι, καὶ ὁ ἀνδρεῖος τὴν ἀσπίδα ἀφεῖναι, καὶ στραφεὶς ἐφ' ὁποτερανοῦν πρέχειν· ἀλλὰ τὸ δειλαίνειν καὶ τὸ ἀδικεῖν, οὐ τὰ ταῦτα ποιεῖν ἐστί, πλὴν καθ' συμβεβηκός· ἀλλὰ τὸ ὡδὶ ἔχοντα, ταῦτα ποιεῖν ἐστιν· ὥσπερ καὶ τὸ ἰατρεύειν καὶ τὸ ὑγιάζειν, οὐ τὸ τέμνειν, ἢ μὴ τέμνειν, ἢ φαρμακεύειν, ἢ μὴ φαρμακεύειν ἐστίν, ἀλλὰ τὸ ὡδὶ ἔχειν ἢ τὰ δίκαια ἐν τούτοις οἷς μέτεστι τῶν ἁπλῶς ἀγαθῶν· ἔχουσι δὲ καὶ ὑπερβολὴν ἐν τούτοις καὶ ἔλλειψιν· τοῖς μὲν γὰρ ἐστὶν ὑπερβολὴ αὐτῶν, οἷς ἴσως τρῖς θεοῖς· τοῖς δ' οὐδὲν μέσον ὠφελιμον * τοῖς ἀπαίτοις καὶ κακοῖς, ἀλλὰ πάντα βλαβερά· τοῖς δὲ * μέχρι του· περὶ τούτων, δὴ θεωρητέον ἐστί.

γρ. κἀπιτος ζωυαικὶ,

γρ. ζωὰ

γρ. ἐφ' ὁποτερανοῦν πρέχειν

γρ. τοῖς ἀπαίτοις καὶ κακοῖς

γρ. μέχρι του, παιδρώπ.

A Homines autem in ſua poteſtate poſitum eſſe putant, iniuriam facere, eóque eſſe facile, iuſtum eſſe. Sed non ita eſt. Nam cum vicini vxore rem habere, & alterum verberare, & manu pecuniam largiri, tum facile eſt, tum in eorum qui faciunt, poteſtate ſitum eſt: Sed ſic affectos hæc facere, neque in eorum poteſtate ſitum eſt. Itémque iuſta & iniuſta noſſe, nullius ſapientiæ eſſe putant: quia ea, de quibus loquuntur leges, intelligere difficile non eſt. Verùm hæc non ſunt iuſta, niſi ex euentu: ſed cùm certo quodam modo & aguntur & diſtribuuntur, tum iuſta ſunt. Hoc autem maius opus eſt, quàm res ſalubreis cognoſcere. Nam illic quoque mel, vinum, veratrum, vſtionem, & ſectionem noſſe facile eſt: ſed quomodo, cui, & quando ad ſanitatem adhibenda ſint, cognoſcere, ita magnum & operoſum eſt, vt medicum eſſe. Propter hanc ipſam cauſam non minus iuſti quàm iniuſti hominis eſſe putant, iniuriam facere: quia iuſtus non minùs quàm iniuſtus, immò verò magis, vnumquodque horum agere poſſit. Nam & hunc cum aliena vxore B rem habere, alterúmque verberare, & virum fortem clypeum abiicere, & tergo verſo in vtramuis partem currere poſſe dicunt. Atque ignauum eſſe, & iniuriam facere, non eſt hæc facere, niſi ex euentu, ſed ſic affectum facere: quemadmodum mederi, & ſanare, non eſt ſecare, aut non ſecare, medicamento purgare, aut non purgare: ſed ſic affectum hæc præſtare. In his autem iura locum habent: inter quos eorum quæ abſolutè bona ſunt, communitas eſt, & quibus horum nimium & parum eſſe poteſt. Aliis enim non eſt eorum nimium, vt fortaſſe diis: aliis nulla prorſus eorum particula vtilis eſt, nempe hominibus inſanabilibus, & omni vitiorum genere contaminatis, ſed omnia nocent: aliis aliquatenus vtilia ſunt. Atque hoc humanum eſt. C D

ΚΕΦΑΛ. η'.

CAPVT VIII.

E

Περὶ ἐπιεικείας καὶ τοῦ ἐπιεικοῦς.

De æquitate & æquo bono.

ΠΕΡΙ δὲ ἐπιεικείας καὶ τοῦ ἐπιεικοῦς, πῶς ἔχει, λέγωμεν· ἔοικε μὲν γὰρ ἐπιεικεια εἶναι δικαιοσύνη, τὸ δ' ἐπιεικὲς εἶναι τὸ δίκαιον, ἐχόμενόν ἐστιν εἰπεῖν· οὔτε γὰρ ὡς τοιοῦτον ἁπλῶς, οὔθ' ὡς ἕτερόν τι τῷ γένει φαίνεται σπουδαίοις· καὶ ὁτὲ μὲν, τὸ ἐπιεικὲς ἐπαινοῦμεν, καὶ ἄνδρα τὸν τοιοῦτον· ὥστε καὶ ἐπὶ τὰ ἄλλα ἐπαινοῦντες

SEQVITVR vt de æquitate, & de æquo bono dicamus, quam rationem æquitas ad iuſtitiam, quam æquum bonum ad ius habeat. Namque propiùs intuentibus, neque vt idem omnino, neque vt aliud genere videtur. Atque interdum æquum bonum laudamus, cúmque virum, qui æquus & bonus eſt. Quinetiam hoc nomen ad alia

laudando transferimus, pro bono τὸ ὑπερέχειν v- A
ſurpando, melius ſcilicet quid ſignificantes. Interdum rationem ſequentibus, abſurdum videtur, æquum bonum, cùm ſit vnum quiddam à iure diuerſum, eſſe laudabile. Nam vel ius non eſt bonum, vel æquum bonum non eſt iuſtum, ſi à iure aliud ac diuerſum eſt: vel ſi vtrumque bonum eſt, idem eſt. Tota igitur de æquo bono quæſtio ex his propemodum cauſis naſcitur. Sed hæc omnia, quodammodo bene habent: nec quicquam eorum eſt, quod ſecum pugnet. Nam æquum bonum iure quodam melius ius eſt. Neque ita iure melius eſt, vt ſit aliud quoddam ge- B
nus. Idem ergo eſt ius, & æquum bonum: cúmque ambo ſint bona, melius eſt æquum bonum. Sed hinc nata dubitatio eſt, quòd quãuis æquum bonum, ius ſit, non eſt tamen ius lege conſtitutum, aut legitimum, ſed iuris legitimi correctio. Cuius rei hæc cauſa eſt, quòd lex omnis generalis eſt: de quibuſdam autem rebus vniuersè & generaliter rectè præcipi non poteſt. Itaque quibus in rebus legis vocem vniuerſam ac generalem eſſe neceſſe eſt, id autem non ſatis rectè fieri poteſt; in eis id ſumit lex, quod plerumque ſolet euenire: quamuis id quod in hoc peccatur, ſatis intelligat. Nec C
tamen idcirco minus recta eſt. Non enim culpa legis eſt, neque eius qui legem tulit, ſed naturæ rerum. Earum enim rerum quæ in actionem cadunt, talis materia eſt. Cùm igitur lege generaliter locuta, aliquid euenit poſtea præter genus illud vniuerſum: tunc par eſt, quà prætermiſit aliquid lator legis, & peccauit in eo quòd abſolutè locutus eſt, id quod deeſt, quódque omiſſum eſt, corrigere: quòd etiam lator legis, ſi illic adeſſet, ita eloqueretur, & de quo legem tuliſſet, ſi præſciuiſſet. Itaque D
cùm æquum bonum, ius ſit, tum quodam iure melius eſt, non eo quod abſolutè ius eſt, ſed eo peccato quod ex ſimplici & generali ſermone natum eſt. Denique hæc æqui boni vis ac natura eſt, vt legis correctio ſit, quà aliquid ei deeſt, propterea quod generaliter loquitur. Hæc enim cauſa eſt cur non omnia lege ſint comprehenſa, quod de quibuſdam lex ferri non poteſt: plebiſcito igitur opus eſt. Rei enim non definitæ infinita quoque regula eſt, vt & ſtructuræ Leſbiæ regula plumbea eſt. Nam ad lapidis figuram tor- E
quetur & inflectitur, neque regula eadem manet: ſic & populi ſcitum ad res quotidianas accommodari & transferri ſolet. Quid ſit igitur æquum bonum, quid ius, quo denique iure melius ſit æquum bonum, ex his perſpicuum eſt. Ex hoc autem etiam apparet, quis ſit vir æquus & bonus. Nam qui conſilium huiuſmodi cepit, vt hæc ſequatur, quique ad ipſa agenda aptus eſt: & qui non eſt iuris interpres in ſua cauſa durior, neque in deteriorem partem propenſus atque implicatus, ſed de ſuo iure concedit potius, etiamſi

μεταφέρομεν, διότι τῆ ἀγαθοῦ τὸ ὑπερέχειν βέλτιον, ὁμολογοῦντες· ὁτὲ δὲ, τῷ λόγῳ ἀκολουθοῦσι φαίνεται ἄτοπον, εἰ τὸ ὑπερέχειν τοῦ δικαίου μεῖζον, ἐπαινετόν ἐστιν. ἢ γὰρ τὸ δίκαιον οὐ σπουδαῖον, ἢ τὸ ὑπερέχειν, οὐ δίκαιον, εἰ ἀμφω σπουδαῖα, ταὐτόν ἐστιν. ἢ μὴν δοκεῖ συμβαίνειν ἀφ' ἑαυτοῦ τοῦτο τὸ ὑπερέχειν. ἔχει δ' ἄπορίαν τινὰ ὀρθῶς, καὶ οὐκ ἐναντίον ἑαυτοῖς· τό, τε γὰρ ὑπερέχειν, δικαίου τινὸς ὄν, βέλτιόν ἐστι δικαίου· καὶ οὐχ ὡς ἄλλό τι γένος ὄν, βέλτιόν ἐστι τοῦ δικαίου. τὸ αὐτὸ δ' ἄρα δίκαιόν τε ὑπερέχειν· καὶ ἀμφοῖν σπουδαίοιν ὄντοιν, κρεῖττον τὸ ὑπερέχειν. ποιᾶ δὲ τινὶ λόγῳ ἀπορεῖται, ὅτι τὸ ὑπερεῖχεν, δίκαιόν πως ἐστὶν, οὐ τὸ κατὰ τὸν νόμον δὲ, ἀλλ' ἐπανόρθωμα νομίμου δικαίου. αἴτιον δ', ὅτι, ὁ μὲν νόμος καθόλου πᾶς, περὶ ἐνίων δὲ, οὐκ οἷόν τε ὀρθῶς εἰπεῖν καθόλου. ἐν οἷς οὖν ἀνάγκη μὲν εἰπεῖν καθόλου, μὴ οἷόν τε δ' ὀρθῶς, τὸ ὡς ἐπὶ τὸ πλέον λαμβάνει ὁ νόμος, οὐκ ἀγνοῶν τὸ ἁμαρτανόμενον· καὶ ἔστιν οὐθὲν ἧττον ὀρθῶς· τὸ γὰρ ἁμάρτημα, οὐκ ἐν τῷ νόμῳ, οὐδ' ἐν τῷ νομοθέτῃ, ἀλλ' ἐν τῇ φύσει τοῦ πράγματός ἐστιν. οὕτως γὰρ ἡ τῶν πραγμάτων ὕλη ἔχει αὐτὴ ἐστίν. ὅταν οὖν λέγῃ μὲν ὁ νόμος καθόλου, συμβῇ δ' ὑπὸ τούτοις τοῦτο τὸ καθόλου, τότε ὀρθῶς ἔχει, ἢ τοῦτο λείπει ὁ νομοθέτης, καὶ ἥμαρτεν ἁπλῶς εἰπών, ἐπανορθωτὸν τὸ ἐλλιφθέν, ὃ καὶ ὁ νομοθέτης οὕτως ἂν εἴποι, ἐκεῖ πρῶν· καὶ εἰ* ἦδε, ἐνομοθέτησεν ἄν. ὅλῳ, δίκαιον μὲν ἐστι, καὶ βέλτιόν τινος δικαίου. ἀλλὰ τῷ ἁπλῶς δὲ, ἀλλὰ τῷ ἀφῃρῆσθαι τὸ ἁπλῶς ἁμαρτήματος. καὶ ἔστιν αὕτη ἡ φύσις ἡ τῶν ἐπιεικοῦς, ἐπανόρθωμα νόμου, ἢ ἐλλείπει διὰ τὸ καθόλου· τοῦτο γὰρ αἴτιον καὶ τῷ μὴ πάντα κεῖσθαι νόμον εἶναι, ὅτι περὶ ἐνίων ἀδύνατον εἶναι νόμον· ὥστε ψηφίσματος δεῖ. τῷ γὰρ ἀορίστου, ἀόριστος καὶ ὁ κανών ἐστιν, ὥσπερ καὶ τῆς Λεσβίας οἰκοδομῆς, * ὁ μολίβδινος κανών. ποιεῖ γὰρ τὸ ἔργον τὸ μολίβδ.
τὸ ἐκεῖνα μεταπίπτειν, καὶ οὐ μένει ὁ κανών· καὶ τὸ ψήφισμα ποιεῖ τὰ πράγματα. τί μὲν οὖν ἐστι τὸ ἐπιεικὲς, καὶ τί τὸ δίκαιον, καὶ τίνος βέλτιον δικαίου, δῆλον. φανερὸν δ' ἐκ τούτου καὶ ὁ ἐπιεικὴς τίς ἐστιν· ὁ γὰρ τοιοῦτων προαιρετικὸς, * καὶ πρακτικὸς, καὶ ὁ μὴ * ἀκριβοδίκαιος ἐπὶ τὸ χεῖρον, ἀλλ' ἐλαττωτικὸς, καίτοι ἔχων

γρ. ἤδη, γρ. μολίβδ. γρ. ἀκριβόδικος

τὸν νόμον βοηθόν, ἐπιεικὴς ἔστι, καὶ ἡ ἕξις αὕτη, ἐπιείκεια, δικαιοσύνη τις οὖσα, καὶ οὐχ ἑτέρα τις ἕξις.

A legis auxilio niti possit: is est æquus bonus: & hic habitus æquitas appellatur, quæ iustitiæ quædam est, non alius quidam habitus.

ΚΕΦΑΛ. θ.

CAPVT IX.

Ὅτι οὐδεὶς ἑαυτὸν ἀδικεῖ.

Vtrum quis se ipsum iniuria possit afficere.

ΠΟΤΕΡΟΝ δ' ἐνδέχεται ἑαυτὸν ἀδικεῖν ἢ οὔ, φανερὸν ἐκ τῶν εἰρημένων· τὰ μὲν γὰρ ὅσα τῶν δικαίων, τὰ κατὰ πᾶσαν ἀρετὴν ὑπὸ τοῦ νόμου τεταγμένα, οἷς οὐ κελεύει ἑαυτὸν, * ἀποκτεῖναι ὁ νόμος· ἃ δὲ μὴ κελεύει, ἀπαγορεύει· ἔτι, ὅταν παρὰ τὸν νόμον * βλάπτῃ, μὴ ἀντιβλάπτων, ἑκὼν ἀδικεῖ· ἑκὼν δ', ὁ εἰδὼς τὸν, καὶ ᾧ, καὶ ὡς· ὁ δ' * ἐν ὀργῇ ἑαυτὸν σφάττων, ἑκὼν τοῦτο δρᾷ παρὰ τὸν ὀρθὸν νόμον, ὃν οὐκ ἐᾷ ὁ νόμος· ἀδικεῖ ἄρα. ἀλλὰ τίνα; ἢ τὴν πόλιν, αὐτὸν δ' οὔ; ἑκὼν μὲν πάσχει· ἀδικεῖται δ' οὐδεὶς ἑκών. διὸ καὶ ἡ πόλις ζημιοῖ· καί τις ἀτιμία παρέσεται τῷ ἑαυτὸν διαφθείραντι, ὡς τὴν πόλιν ἀδικοῦντι. ἔτι καθ' ὃ ἄδικος ὁ μόνον ἀδικῶν, καὶ μὴ * ὅλως φαῦλος, οὐκ ἔστιν ἀδικῆσαι αὐτόν· τοῦτο γὰρ ἄλλο ἐκείνου. ἔστι γάρ πως ὁ ἄδικος οὕτω πονηρὸς, ὥσπερ ὁ δειλός· οὐχ ὡς ὅλῃ ἔχων τὴν πονηρίαν· ὥστ' οὐδὲ κατὰ ταύτην ἀδικεῖ· ἅμα γὰρ τῷ αὐτῷ εἴη, ἀφηρῆσθαι καὶ παρεσκευάσθαι τὸ αὐτό· τοῦτο δὲ ἀδύνατον. ἀλλ' ἀεὶ ἐν πλείοσιν αἱ ἀδικίαι εἰσὶ τῷ δικαίῳ καὶ τῷ ἀδικεῖν· αὐτὸς γὰρ αὑτὸν, * τὰ αὐτὰ ἅμα καὶ πάσχει καὶ ποιεῖ. ἔτι εἴη ἂν ἑκόντα ἀδικεῖσθαι. παρὸ δὲ τούτοις, δῆλον τῷ κατὰ μέρος ἀδικήματι, κλέπτει ἀδικεῖ· μοιχεύει δὲ οὐδεὶς τὴν ἑαυτῷ· οὐδὲ τοιχωρυχεῖ τὸν ἑαυτῷ τοῖχον, οὐδὲ κλέπτει τὰ ἑαυτῷ. ὅλως δ' λύεται τὸ ἑαυτὸν ἀδικεῖν, κατὰ τὸν διορισμὸν τὸν περὶ τοῦ ἑκουσίως ἀδικεῖσθαι. φανερὸν δὲ καὶ ὅτι ἄμφω μὲν φαῦλα, καὶ τὸ ἀδικεῖσθαι, καὶ τὸ ἀδικεῖν· τὸ μὲν γὰρ, ἔλαττον· τὸ δ', πλῆθος ἔχει· ἔστι τοῦ μέσου· ὥσπερ, ὑγιεινὸν μὲν, οὐ ἰατικῇ· ἐνεργητικὸν δ', οὐ γυμναστικῇ. ἀλλ' ὅμως, χεῖρον τὸ ἀδικεῖν· τὸ μὲν γὰρ ἀδικεῖν, μετὰ κακίας, καὶ ψυχὴν ἴδιον. καὶ κακίας, ἢ τῆς τελείας,

Ex iis autem quæ dicta sunt, perspicuum est, vtrum fieri possit vt quis sibi ipsi faciat iniuriam, necne. Nam quæ omni virtuti congruentia à lege constituta sunt, ea in iuribus sunt habenda. Exempli gratia, non iubet lex seipsum interficere: & quæ non iubet lex, ea vetat. Præterea cùm quis contra legem nocet alteri, nullo ab eo incommodo accepto, sponte facit iniuriam. Sponte autem facit, qui sciens, cui & quomodo faciat, iniuriam facit. At qui ira impulsus sibi ipse mortem consciscit, hoc sponte facit contra rectam legem, quod lex nō permittit. Iniuriam igitur facit. Sed cui? Nónne ciuitati, non sibi? Sponte enim hunc casum subit ac perfert. At sponte sua nemo afficitur iniuria. Itaque & multat eum ciuitas, & ignominia afficit, qui se ipse exanimauit; vt quiciuitatem iniuria afficiat. Præterea ex eo quòd iniustus est is, qui iniustè facit tantùm, & non prorsus improbus, fieri non potest vt quisquam sibi ipsi iniuriam inferat. Hoc enim aliud est ab illo. Nam iniustus ita quodammodo improbus est, vt ignauus: non vt is qui omni genere improbitatis affectus est. Itaque ne hac improbitate quidem sibi iniuriam facit: alioqui idem decedere simul & accedere posset: quod fieri nullo modo potest, sed semper in pluribus ius & iniuria esse oportet. Præterea iniuriam facere, cùm à voluntate & consilio proficiscitur, tum etiam tempore prius est. Nam qui malo accepto malum refert, iniuriam facere non videtur. At qui se iniustè lædit, eadem ipse & patitur simul & facit. Deinde acciperet aliquis sua sponte iniuriam. His accedit, quòd nemo sine singularibus & certis iniuriarum generibus iniuriam facit. At vxorem suam nemo adulterat, nemo parietem suum perfodit, nemo rei suæ furtum committit. Postremò in summa, sibi quemquam iniuriam facere, refellitur ex iis quæ à nobis decisa sunt, quòd nemo possit sponte sua iniuriā accipere. Iam verò ne illud quidē obscurū est, vtrumq; esse malū, accipere & facere iniuriā. Alterū enim minus, alterū plus obtinere medio. Quod similem rationem obtinet, atque in medicina quidem id quod ad bonā valetudinē pertinet: in arte autem corporum exercendorum, id quo firma corporis cōstitutio cōparatur. Verum tamē deterius iniuriā facere est. Namq; iniuriā facere, cum vitio coniunctū, & vituperādum esse dicebamus: & cum vitio quidem vel perfecto atque integro,

γρ. ἀποκτιννύναι

γρ. βλάπτηται,

γρ. ἁπλῶς

γρ. τοῦτο

& quod ſimpliciter tale eſt, vel eo, quod ei finitimum eſt. Non enim quicquid ſponte fit, coniunctum cum iniuſtitia eſt: accipere iniuriam autem, vitio & iniuſtitia vacat. Per ſe igitur leuius malum eſt, accipere iniuriam: quamuis ex exentu grauius eſſe nihil prohibeat. Sed de hoc ars non laborat: quin lateris dolorem ſemper eſſe dicit morbum, pedis offenſione grauiorem: & tamen ex euentu, pedis offenſio, morbo lateris maius malum poterit eſſe: vt ſi cui offenſo pede, euenerit, vt propterea quòd ceciderit, capiatur ab hoſtibus, & occidatur. Ex translatione autem ſermonis, & ſimilitudine quadam, poterit eſſe, non ipſi ſecum, ſed ſui partium aliquibus inter ipſas quædam iuris communitas: verùm non omnis iuris, ſed vel eius quo dominus in ſeruum, vel eius quo paterfamilias in familiam ſuam vti ſolet. His enim rationibus ea pars animi quæ rationis eſt particeps, ab ea diſtat, quæ ratione vacat. Ad quæ ipſa reſpiciunt, & hoc reſpectu videtur homini quoque in ſe ipſum iniuſtitiæ locus eſſe: quia fieri poteſt vt in his partibus aliquid à ſuis appetitionibus alienum ac diuerſum perferat. Itaque etiam in animi partibus inter ipſas, vt inter eum qui præeſt, & eum qui paret imperio, ius aliquod intercedere videtur. De iuſtitia igitur aliiſque virtutibus, quæ ad mores pertinent, cum hac diſtinctione ſic à nobis explicatum ſit

A καὶ ἁπλῶς, ἢ ἐγγύς. οὐ γὰρ ἅπαν τὸ ἑκούσιον, μετ' ἀδικίας· τὸ δ' ἀδικεῖσθαι, ἄνευ κακίας καὶ ἀδικίας. καθ' αὑτὸ μὲν οὖν τὸ ἀδικεῖσθαι, ἧττον φαῦλον· κατὰ συμβεβηκὸς δ', οὐθὲν κωλύει μεῖζον κακὸν· ἀλλ' οὐδὲν μέλει τῇ τέχνῃ· ἀλλὰ πλευρῖτιν λέγει μείζω νόσον τραυματισμοῦ. καίτοι ἴσως ποτὲ βάτερον καὶ συμβεβηκὸς, εἰ τραυματισθεὶς διὰ τοῦτο πεσὼν ἁλοίη ὑπὸ τῶν πολεμίων καὶ ἀποθάνοι. κατὰ μεταφορὰν δὲ καὶ ὁμοιότητά ἐστιν* οὐκ αὐτῷ πρὸς αὐτὸν δίκαιον, ἀλλὰ τῶν αὑτοῦ τινί· οὐ πᾶν δὲ δίκαιον, ἀλλὰ τὸ δεσποτικὸν, ἢ τὸ οἰκονομικόν· ἐν τούτοις γὰρ τοῖς λόγοις διέσηκε τὸ λόγον ἔχον μέρος τῆς ψυχῆς πρὸς τὸ ἄλογον. εἰς ἃ δὴ βλέποντι· καὶ δοκεῖ εἶναι ἀδικία πρὸς αὐτόν, ὅτι ἔστι ἐν τούτοις πάθος τι πρὸς ἃ ἐστὶν ὀρέξις. ὥσπερ οὖν ἐχόντοιν ἐν ἀρχομένῳ εἶναι πρὸς ἄλληλα δίκαιόν τι, καὶ τούτοις. πρὸς μὲν οὖν δικαιοσύνης καὶ τῶν ἄλλων τῶν ἠθικῶν ἕξεων, διωρίσθω τοσοῦτον τύπον τοῦτον.

γρ. συμβαίνοι ἢ ἐνδέχοιτο.

γρ. οὐκ αὐτῷ

ARISTOTELIS ETHICORVM AD EVDEMVM, LIBER QVINTVS.

CAPVT I.

De recta ratione, eiuſque moderatrice Prudentia, & agendum eſſe, & modum agendi oſtendit

QVoniam autem ſuprà diximus, medium eſſe deligendum, non nimium neque parum: medium autem ita eſſe, vt recta ratio præſcribit: de hoc diſtinctiùs diſſeramus. In omnibus enim, quos dixi, habitibus, quemadmodum & in aliis rebus, ſcopus aliquis ineſt, quem ſpectans is qui rationis eſt particeps, intendit aliquid, & remittit: ac terminus aliquis eſt mediocritatum, quas inter nimium & parum interiectas eſſe diximus, rectæ rationi conſentaneas. Quod cùm ita dicitur, eſt illud quidem verum, ſed non ſatis apertum. Namque in

ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΟΥΣ ΗΘΙΚΩΝ ΝΙΚΟΜΑΧΕΙΩΝ Τῶν ΕΥΔΗΜΙΩΝ τὸ Ε.

ΚΕΦΑΛ. α'.

Τίς ἐστιν ὁ ὀρθὸς λόγος καὶ τύπου τίς ὅρος.

ΕΠΕΙ δὲ τοῦ μέσου στοχαστέον εἰρήκοτες, ὅτι δεῖ τὸ μέσον αἱρεῖσθαι, μὴ τοῦ ὑπερβολῆς, μήτε τοῦ ἐλλείψεως· τὸ δὲ μέσον ἐστὶν, ὡς ὁ λόγος ὁ ὀρθὸς λέγει, τοῦτο διέλωμεν. ἐν πάσαις γὰρ ταῖς εἰρημέναις* ἕξεσι, καθάπερ ἐν ὅσοις τῶν ἄλλων, ἐστί τις σκοπὸς, πρὸς ὃν ἀποβλέπων ὁ τὸν λόγον ἔχων, ἐπιτείνει καὶ ἀνίησι· καί τις ἐστὶν ὅρος τῶν μεσοτήτων, ἃς μεταξὺ φαμὲν εἶναι τῆς ὑπερβολῆς καὶ τῆς ἐλλείψεως, ἴσας καὶ τὸν ὀρθὸν λόγον. ἔστι δὲ, τὸ μὲν εἰπεῖν οὕτως, ἀληθὲς μέν, οὐθὲν δὲ σαφές· καὶ γὰρ ἐν τοῖς

γρ. πρόξεσι

ἀλλ' ἀναγκαῖον περὶ ὅσας ἕξεις ἐστὶν ἐπιστήμη, τοῦτο ἀληθὲς μὴν εἰπεῖν, ὅτι οὔτε πλείω, οὔτε ἐλάττω δεῖ ποιεῖν, οὐδὲ ῥᾳθυμεῖν, ἀλλὰ τὰ μέσα, καὶ ὡς ὁ ὀρθὸς λόγος· τοῦτο δὲ μόνον ἔχων ἄν τις, οὐθὲν αὖ εἰδείη πλέον· οἷος, ποῖα δεῖ προσφέρεσθαι τοῖς τοῦ σώματα, εἰ τις εἴποι, ὅτι ὅσα ἡ ἰατρικὴ κελεύει, καὶ ὡς ὁ ταύτην ἔχων. διὸ δεῖ καὶ περὶ τὴν τῆς ψυχῆς ἕξιν, μὴ μόνον ἀληθῶς εἰρῆσθαι τοῦτ' εἰρημένον, ἀλλὰ καὶ διωρισμένον, τίς τὸ ἔστιν ὁ ὀρθὸς λόγος, καὶ τούτου τίς ὁ ὅρος. τῶν δὲ τῆς ψυχῆς ἀρετῶν* διείλομεν, καὶ τῶν μὲν εἶναι τῶν ἠθικῶν ἔφαμεν, τὰς δ', τῆς διανοίας· περὶ μὲν οὖν τῶν ἠθικῶν διελήλυθαμεν· περὶ δὲ τῶν λοιπῶν, περὶ ψυχῆς πρότερον εἰπόντες, λέγωμεν οὕτως. πρότερον μὲν οὖν ἐλέχθη δύο εἶναι μέρη τῆς ψυχῆς, τό, τε λόγον ἔχον, καὶ τὸ ἄλογον· νυνὶ δὲ περὶ τοῦ λόγον ἔχοντος, τὸν αὐτὸν τρόπον διαιρετέον. καὶ ὑποκείσθω δύο τὰ λόγον ἔχοντα, ἓν μέν, ᾧ θεωροῦμεν τὰ τοιαῦτα τῶν ὄντων, ὧν αἱ ἀρχαὶ μὴ ἐνδέχονται ἄλλως ἔχειν, * ἓν δέ γε, ᾧ τὰ ἐνδεχόμενα· πρὸς γὰρ τὰ τοιαῦτα ἕτερα, καὶ τῶν τῆς ψυχῆς μορίων ἕτερον τοῦ γένους, ὃ πρὸς ἑκάτερον πέφυκος, εἴτε κατ' ὁμοιότητά τινα καὶ οἰκειότητα ἡ γνῶσις ἐστὶν αὐτοῖς. λεγέσθω δὲ τούτων, τὸ μέν, ὑποστικόν· τὸ δ', λογιστικόν· τὸ γὰρ βουλεύεσθαι καὶ λογίζεσθαι ταὐτόν· οὐθεὶς δὲ βουλεύεται περὶ τῶν μὴ ἐνδεχομένων ἄλλως ἔχειν. ὥστε τὸ λογιστικόν ἐστιν ἓν ᾧ μέρος τοῦ λόγον ἔχοντος. λοιπέον δὴ, ἑκατέρου τούτων τίς ἡ βελτίστη ἕξις· αὕτη γὰρ ἀρετὴ ἑκατέρου· ἡ δ' ἀρετὴ, πρὸς τὸ ἔργον τὸ οἰκεῖον.

γρ. διελόμεθα, καὶ μ.

γρ. ἐν δὲ, καὶ ἐνδεχ.

ΚΕΦΑΛ. β'.

Ὅτι τρία ἐστὶν ἐν τῇ ψυχῇ κύρια πρὸς ἀλήθειαν καὶ πρᾶξιν, αἴσθησις, νοῦς, ὄρεξις.

ΤΡΙΑ δ' ἐστὶν ἐν τῇ ψυχῇ τὰ κύρια πρὸς ἀλήθειαν καὶ πρᾶξιν, αἴσθησις, νοῦς, ὄρεξις. τούτων δ', ἡ μὲν αἴσθησις, οὐδεμιᾶς ἀρχὴ πράξεως· δῆλον δὲ τοῖς τὰ ζῷα αἰσθησιν μὴ ἔχουσιν, πράξεως ἧς μὴ κοινωνεῖν. ἔστι γὰρ ὅπου ἐν διανοίᾳ καταφάνσις καὶ ἀπόφασις, τότ' ἐν ὀρέξει δίωξις καὶ φυγή. ὥστ' ὅπου ἡ ἠθικὴ ἀρετὴ, ἕξις προαιρετικὴ ἢ ὁ προαίρεσις, ὄρεξις βού-

A cæteris ſtudijs atque exercitationibus, in quibus ſcientia aliqua verſatur, licet hoc quidem verè dicere, neque plus neque minus laboris aut deſidiæ, quàm res poſtulet, ſuſcipiendum eſſe, ſed omnia mediocriter, &, vt recta ratio præſcribit, eſſe facienda. Verùm qui hoc tantùm perceptum & cognitum habeat, nihil eo ampliùs ſciat: exempli cauſa, ſi quis quærenti, qualia alendo & curãdo corpori ſint adhibenda, reſpondeat, quæ ars medendi præcipit, & vt is, qui ea præditus eſt, præcipit. Quapropter etiam in habitibus animi non ſolùm hoc eſſe verè dictum, ſed etiam diſtinctum atque B explicatum eſſe oportet, quæ ſit recta ratio, quæque huius definitio. Atque animi quidem virtutes ita diſtribuimus, vt alias, morum: alias, cogitationis eſſe diceremus. Eas igitur quæ ad mores pertinent, perſecuti ſumus: de cæteris autem tum diſſeramus, cùm pauca fuerimus priùs de anima locuti. Dictum eſt ſuprà, duas eſſe animi parteis: alteram rationis participem, expertem alteram. Nunc autem eius partis quæ ratione prędita eſt, facienda eodem modo diuiſio eſt. Atque hoc poſitum ſit, duas eſſe animi parteis ratione præditas: vnam, C qua res eas cernimus, quarum principia aliter ſeſe habere non poſſunt: alteram, qua eas quę hoc vel illo modo poſſunt euenire. Ad ea enim quorum non eſt idem genus, intelligenda, partium quoquæ animi eam quæ ad vtrumque apta ſit natura, oportet genere differre: ſiquidem eis ex ſimilitudine quadam atque affinitate cognito cõparatur. Appellatur autem harũ altera, pars in qua vis ineſt ſciendi: altera, quæ ad ratiocinandum valet. Nam conſultare & ratiocinari, idem ſunt. Iam verò nemo de iis conſultat, quæ aliter euenire non poſſunt. Itaque ea quæ ad ratiocinandum valet, vna quæD dam pars eſt eius animi partis quæ ratione prædita eſt. Intelligendum igitur eſt, vtriuſque harum partium quis optimus ſit habitus. Hic enim vtriuſque virtus eſt. At virtus ad ſuum quæque opus,

CAPVT II.

Tria eſſe in anima, quæ actionis & veritatis dominatum obtinent, ſenſum, mentem, appetitum.

E TRia autem ſunt in anima, quæ actionis & veritatis dominatum obtinent, ſenſus, mens, appetitus: quanquam ex his tribus, ſenſus, nullius actionis principiũ eſt. Quod ex eo perſpicuum eſt, quod tametſi beſtiæ ſenſu ſint prædítæ, actionis tamen communionem non habent. Quod eſt autem in cogitatione affirmatio & negatio, hoc eſt in appetitu rei alicuius perſecutio & fuga. Quare quoniam virtus quæ ad mores pertinet, habitus eſt ad conſiliũ capiendũ expeditus, conſilium autẽ appetitus

est ad consultationem accommodatus; idcir-
co, si consilium bonum esse volumus, oportet
& rationem esse veram, & appetitum rectum,
eademque & illam affirmare, & hunc perse-
qui. Hæc igitur cogitatio & veritas ad agen-
dum valet. Cogitationis autem eius quæ ad
res contemplandas, non ad agendas neque ad
efficiendas valet, præstantia & vitium, est ve-
rum & falsum. Omnis enim animi partis seu
potestatis ad cogitandum valentis, hoc pro-
prium opus ac munus est. Eius autem animi
partis, quæ ad agendum & cogitandum va-
let, opus est veritas consPirans & congruens
cum appetitu recto. Actionis igitur principiũ
consilium est, principium, inquam, vnde motus
proficiscitur, nõ cuius gratia res agitur. Con-
silij autem capiendi principium, est appetitus
& ratio ea quæ finem aliquem sibi propositum
habet: eo quòd neque sine mente & cogitatio-
ne, neque sine habitu eo qui ad mores perti-
net, consilium esse possit. Nam neque bona
perfectaque actio, neque ei contraria, sine co-
gitatione & moribus constare potest. Cogita-
tio autem ipsa nihil mouet, nisi ea quæ alicuius
rei gratia comparata est, & quæ ad agendum
est idonea. Hæc enim etiam ei quæ ad efficien-
dum valet, præest. Nam quisquis aliud efficit,
alicuius rei singularis causa efficit: neque ab-
solutè id quod efficitur, finis est, sed ad aliquid
refertur, & alicuius est. Quod idem de eo quod
in actionem cadit, dici non potest. Actionis e-
nim vltimum est perfecta actio, id est, res be-
ne gesta. Appetitio autem vltimi est. Cõsilium
itaque aut mens est ad appetendum excitans,
aut appetitus cogitandi vim habẽs: principium-
que tale homo est. Nullius autem rei iam factæ
consilium capi potest. Verbi gratia, nemo con-
silium capit, Ilium euertisse. Nam neque de re
præterita deliberat quisquam, sed de futura &
ea quæ fieri potest. Quod factum est autem, vt
sit infectum, fieri non potest. Itaque rectè
Agatho,

Hoc namque dumtaxat negatum etiam Deo *est,*
Quæ facta sunt, infecta posse reddere.

Quocirca amborum animi partium quæ ad co-
gitandum valent, opus est veritas. Qui igitur
habitus efficiunt vt vtraque pars verum enun-
tiet, hi sunt vtriusque virtutes.

CAPVT III.

Habituum intelligentiæ quinque species subducit: & primam ex illis Scientiam enarrat.

PRINCIPIO igitur altiùs repe-
tito, de iis rursum differamus. Ac
sint sanè quinque numero, quibus a-
nimus verum enunciat vel aiendo vel ne-
gando: Ars, Scientia, Prudentia, Sapien-
tia, Mens siue Intelligentia. Nam Existi-

A λήθειαν δὴ τῶν νοητικῶν ἐξέων πάντα τὸν
ἀριθμόν· καὶ περὶ ὑπολήψεως καὶ
ὑπολήμματος.

ΑΡξάμενοι οὖν ἄνωθεν, περὶ αὐτῶν
πάλιν λέγωμεν. ἔστω δὴ οἷς ἀλη-
θεύῃ μὲν ψυχὴ τῇ καταφάσει ἢ ἀποφάσει,
πέντε τὸν ἀριθμόν· ταῦτα δ' ἐστὶ, τέχνη,
ὑπόληψις, φρόνησις; σοφία, νοῦς. ὑπο-

λήψις γὰρ καὶ δόξα ἐνδέχεται ψευδεῖς. ὅπερ ἡμῖν μὲν οὖν τί ἐστιν, ἐντεῦθεν φανερὸν, εἰ δεῖ ἀκριβολογεῖσθαι, καὶ μὴ ἀκολουθεῖν ταῖς ὁμοιότησι. πάντες γὰρ ὑπολαμβάνομεν, ὃ ἐπιστάμεθα μὴ ἐνδέχεσθαι ἄλλως ἔχειν. τὰ δὲ ἐνδεχόμενα ἄλλως, ὅταν ἔξω τοῦ θεωρεῖν γένηται, λανθάνει εἰ ἔστιν, ἢ μή. ἐξ ἀνάγκης ἄρα ἐστὶ τὸ ἐπιστητόν. ἀίδιον ἄρα. τὰ γὰρ ἐξ ἀνάγκης ὄντα, ἁπλῶς ἀίδια πάντα· τὰ δ' ἀίδια, ἀγένητα καὶ ἄφθαρτα. ἔτι, διδακτικὴ πᾶσα ἐπιστήμη δοκεῖ εἶναι, καὶ τὸ ἐπιστητὸν, μαθητόν· ἐκ προγινωσκομένων δὲ πᾶσα διδασκαλία· ὥσπερ καὶ ἐν τοῖς ἀναλυτικοῖς ἐλέγομεν· ἡ μὲν γὰρ, δι' ἐπαγωγῆς· ἡ δὲ, συλλογισμῷ· ἡ μὲν δὴ ἐπαγωγὴ ἀρχή ἐστι καὶ τοῦ καθόλου· ὁ δὲ συλλογισμὸς, ἐκ τῶν καθόλου. εἰσὶν ἄρα ἀρχαί, ἐξ ὧν ὁ συλλογισμός, ὧν οὐκ ἔστι συλλογισμός. ἐπαγωγὴ ἄρα. ἡ μὲν ἄρα ἐπιστήμη ἐστὶν ἕξις ἀποδεικτική, καὶ ὅσα ἄλλα προσδιορίζομεν ἐν τοῖς ἀναλυτικοῖς· ὅταν γάρ πως πιστεύῃ, καὶ γνώριμοι αὐτῷ ὦσιν αἱ ἀρχαὶ, ἐπίστασθαι· εἰ γὰρ μὴ μᾶλλον τῷ συμπεράσματος, καὶ συμβεβηκὸς ἕξει τὸ ἐπιστήμιον. περὶ μὲν οὖν ἐπιστήμης, διωρίσθω τοῦτον τὸν τρόπον.

A matione & opinione vt mentiatur animus, euenire potest. Ac Scientia quidem quid sit, ex hoc perspicuum esse potest, si rei veritatem subtiliter exquirere, non similitudines consectari volumus: quod omnes existimamus euenire non posse vt id quod scimus, aliter sese habeat. Quæ autẽ sese aliter habere possunt, ea cùm longè à conspectu remota sint, sint necne sint, obscurum est. Ergo quod scientia comprehendi potest, necessariò est. Ex quo efficitur vt æternum sit. Nam quæ necessario sunt simpliciter, ea sunt æterna omnia. Æterna autem quæ sunt, ea neque vnquam orta sunt, neque interire possunt. Præterea scientia omnis sub doctrinam cadere videtur: & quicquid sub scientiam cadit, discendo percipi potest. Iam verò ex quibusdam rebus antè cognitis, omnis doctrina gignitur: quemadmodum & in Analyticis dicebamus. Alia enim inductione, alia ratiocinatione comparatur. Atque inductio quidem, principium est, & vniuersi est. Ratiocinatio autem ex vniuersis constat. Sunt ergo principia aliqua, ex quibus constituitur ratiocinatio, quorum non est ratiocinatio. Est igitur eorum inductio. Scientia ergo habitus est ad rem demonstrandam idoneus, & cætera omnia quæ in Analyticis ad definitionem addidimus. Cùm enim rem ita esse quodammodo credit aliquis, & nota sunt ei principia, tum scire dicitur. Nam si non erunt conclusione notiora, ex euentu partam scientiam habebit. Ac de scientia quidem cum hac distinctione à nobis dictum sit.

ΚΕΦΑΛ. δ'.

Περὶ τέχνης.

CAPVT IV.

Secundo loco de arte disputat: priùs tamen vniuersim de Habitibus circa res contingentes versantibus pertractat.

Τοῦ δ' ἐνδεχομένου ἄλλως ἔχειν, ἔστι μὲν ποιητὸν καὶ πρακτόν· ἕτερον δ' ἐστὶ ποίησις, καὶ πρᾶξις. περὶ μὲν οὖν καὶ πρὸς ἀλλήλων καὶ τοῖς ἐξωτερικοῖς λόγοις· ὥστε καὶ ἡ μετὰ λόγου ἕξις πρακτικὴ, ἕτερον ἐστὶ τῆς μετὰ λόγου ποιητικῆς ἕξεως. * καὶ οὐδὲ περιέχεται ἐκ θατέρου. ἔστε γὰρ ἡ πρᾶξις, ποίησις, ἔστε ἡ ποίησις, πρᾶξίς ἐστιν. ἐπεὶ δ' ἡ * οἰκοδομικὴ τέχνη τίς ἐστι, καὶ ὅρος ἕξις τις μετὰ λόγου ποιητικὴ, καὶ οὐδεμία ἔστε τέχνη ἐστὶν, ἥτις ἀνευ λόγου ποιητικὴ ἕξις ἐστὶν, ἔστε ταὐτὸν, ἡ ἀτέχνη, καὶ τὸν αὐτὸν εἶναι τέχνην καὶ ἕξιν μετὰ λόγου ἀληθοῦς ποιητικήν. ἔστι δὲ τέχνη, πᾶσα περὶ γένεσιν, καὶ τὸ τεχνάζειν, καὶ θεωρεῖν, ὅπως ἂν γένηταί τι τῶν ἐνδεχομένων καὶ εἶναι, καὶ μὴ εἶναι· καὶ ὧν ἡ ἀρχὴ ἐν τῷ ποιοῦντι, ἀλλὰ

γρ. διὸ οὐδὲ

γρ. οἰκοδομικὴ

D

Orum autem quæ aliter euenire possunt, aliud est quod sub effectionem venit: aliud, quod sub actionem. Differt autem ab actione effectio: (Exotericis autem sermonibus hac etiam in re credendum est.) Itaque & habitus cum ratione coniunctus ad agendum idoneus ab eo differt, qui cùm ad efficiendum valeat, cum ratione coniunctus est: neutérque ab altero cõtinetur. Nam neque actio, effectio: neque effectio, actio est. Quoniam autem ædificandi facultas, seu potestas, ars quædam est, atque idipsum quod habitus quidam cum ratione coniunctus, ad efficiendum idoneus: neque ars vlla est quę non sit habitus cum ratione coniunctus ad faciendũ idoneus: neque vllus talis habitus est, qui nõ sit ars: idem erunt ars, & habitus ad faciendũ idoneus cum vera ratione cõiunctus. Ars autẽ omnis in origine & molitione rei occupta est, idque molitur & expectat, vt aliquid fiat eorũ, quæ esse & non esse possunt, quorúmq; principiũ in eo qui facit, nõ in eo

in eo quod fit, positum est. Nam neque eorum quæ necessario vel sunt, vel fiunt, ars est: neque eorum quæ natura constant. Hæc enim in seipsis inclusum habent principium. Quoniam autem effectio & actio inter se differunt, necesse est artem effectionis esse, non actionis: in iisdémque rebus quodammodo ars & fortuna versantur: quemadmodum ait & Agatho:

Fortuna vt artem, sic & ars fortunam amat.

Ars igitur, (vt dictum est,) habitus est quidam cum vera ratione coniunctus, ad efficiendum idoneus. Inertia contrà, habitus cum ratione falsa coniunctus, ad efficiendum idoneus, in eo quod aliter euenire potest, occupatus

A μὴ ἐν τῷ ποιουμένῳ· ὅτε γὰρ τῶν ἐξ ἀνάγκης ὄντων ἢ γινομένων, ἡ τέχνη ἐστίν· οὔτε τῶν κατὰ φύσιν. ἐν αὐτοῖς γὰρ ἔχουσι ταῦτα τὰ ἀρχά. ἐπεὶ δὲ ποίησις καὶ πρᾶξις, ἕτερον, ἀνάγκη τὴν τέχνην ποιήσεως, ἀλλ' οὐ πράξεως εἶναι· καὶ τρόπον τινὰ περὶ τὰ αὐτὰ ἐστὶν ἡ τύχη καὶ ἡ τέχνη. καθάπερ καὶ Ἀγάθων φησὶ,

Τέχνη τύχην ἔστερξε, καὶ τύχη τέχνην.

Ἡ μὲν οὖν τέχνη, ὥσπερ εἴρηται, ἕξις μετὰ λόγου ἀληθοῦς ποιητικὴ ἐστίν· ἡ δ' ἀτεχνία, τοὐναντίον μετὰ λόγου ψευδοῦς ποιητικὴ ἕξις, περὶ τὸ ἐνδεχόμενον ἄλλως ἔχειν.

CAPVT V.

Tertio loco de Prudentia disserit.

DE prudentia autem sic optimè cognoscemus, si quos prudenteis appellamus, perceperimus. Ac prudentis quidem videtur esse, in iis quæ sibi bona, & ex vsu sunt, non singulatim, verbi gratia, quænam ad bonam valetudinem, aut ad vireis, sed vniuersè, quæ ad bene beatéq; viuendum conducant, bene consultare posse. Cuius rei argumentum est, quòd prudenteis in re aliqua dicimus eos qui bene ratiocinando, quomodo ad honestum finem perueniant, assequuntur, in iis quæ arte non continentur. Quocirca qui ad consultandum ingenio valet; is & prudens omnino & vniuersè fuerit. Consultat autem iis de rebus nemo, quæ aliter sese habere, quæve ab ipso agi non possunt. Quare si scientia omnis cum demonstratione coniũcta est; & si quorum principia aliter sese habere possunt, eorum non est demonstratio; (omnia enim sese aliter quoque habere possunt;) si denique de iis quæ necessario sunt, consultari non potest: neque scientia, neque ars, erit prudentia. Scientia, quia quod sub actionem venit, sese aliter habere potest. Ars, quia aliud actionis, aliud effectionis est genus. Restat igitur vt ea sit habitus cum ratione vera coniũctus, ad agendum idoneus, in iis occupatus quæ homini bona & mala sunt. Effectionis enim alius quàm effectio, finis est: actionis verò non semper alius ab actione finis est. Est enim ipsa res bene gesta, seu perfecta actio, actionis finis. Ac propter hanc causam, Periclem, cæterósque taleis viros, prudenteis esse arbitramur, quòd ea quæ sibi hominúmque generi bona sunt, dispicere ac prouidere possunt: qualeis esse putamus eos qui rei familiaris tuẽdæ, reique publicæ administrãdæ periti sunt.

B C D E

ΚΕΦΑΛ. ε'.

Περὶ φρονήσεως.

ΠΕΡΙ δὲ φρονήσεως, ὅτως ἂν λάβοιμεν θεωρήσαντες, τίνας δὴ λέγομεν τοὺς φρονίμους. δοκεῖ δὴ φρονίμου εἶναι, τὸ δύνασθαι καλῶς βουλεύσασθαι περὶ τὰ αὑτῷ ἀγαθὰ καὶ συμφέροντα, οὐ κατὰ μέρος, οἷον ποῖα πρὸς ὑγίειαν ἢ ἰσχύν· ἀλλὰ ποῖα πρὸς τὸ εὖ ζῆν ὅλον. σημεῖον δέ, ὅτι καὶ τοὺς περί τι φρονίμους λέγομεν, ὅταν πρὸς τέλος τι συμβαλέσθαι τὸ λογίσωνται, ὧν μηδὲν ἔστι τέχνη. ὥστε καὶ ὅλως δὴ εἴη φρόνιμος, ὁ βουλευτικός· βουλεύεται δὲ οὐδεὶς περὶ τῶν ἀδυνάτων ἄλλως ἔχειν, οὐδὲ τῶν μὴ ἐνδεχομένων αὐτῷ πρᾶξαι. ὥστ' εἴπερ, ἐπιστήμη μέν ἐστι, μετ' ἀποδείξεως· ὧν δ' αἱ ἀρχαὶ ἐνδέχονται ἄλλως ἔχειν, τούτων μηδὲ ἀπόδειξις· πᾶσα γὰρ ἐνδέχεται καὶ ἄλλως ἔχειν· καὶ ὅσα ἔστι βουλεύσασθαι περὶ τῶν ἐξ ἀνάγκης ὄντων· οὐκ ἂν εἴη τὶ φρόνησις ἐπιστήμη, οὐδὲ τέχνη· ἐπιστήμη μέν, ὅτι ἐνδέχεται τὸ πρακτὸν ἄλλως ἔχειν. τέχνη δέ, ὅτι ἄλλο τὸ γένος πράξεως, καὶ ποιήσεως. λείπεται ἄρα αὐτὴν εἶναι, ἕξιν ἀληθῆ μετὰ λόγου πρακτικὴν περὶ τὰ ἀνθρώπῳ ἀγαθὰ καὶ κακά· τῆς μὲν γὰρ ποιήσεως, ἕτερον τὸ τέλος· τῆς δὲ πράξεως, * οὐκ αἰεί· ἔστι γὰρ αὐτὴ τὶ κίνησις ἀτελὴς τέλος. Διὰ τοῦτο Περικλέα καὶ τοὺς τοιούτους, φρονίμους οἰόμεθα εἶναι, ὅτι δύνανται αὐτοῖς ἀγαθὰ, καὶ τὰ τοῖς ἀνθρώποις, δυνάμενοι θεωρεῖν εἶναι δὲ τοιούτους ἡγούμεθα τοὺς οἰκονομικοὺς, καὶ πολιτικούς.

ἕνεκεν καὶ τῆς εὐφροσυνίου τούτῳ προσ- A
αγορευομένῃ τῷ ὀνόματι, ὡς σώζουσάν
τὴν φρόνησιν. σώζει δὲ τὴν τοιαύτην ὑπό-
ληψιν· οὐ γὰρ πᾶσαν ὑπόληψιν διαφθεί-
ρει, οὐδὲ διαστρέφει ὅ ἡδὺ, ἢ ὃ λυπη-
ρὸν, οἷον, ὅτι ὃ τετράγωνον δυσὶν ὀρθαῖς ἴσας
ἔχει, ἢ οὐκ ἔχει· ἀλλὰ περὶ τὰς πρὸς ὃ πρακ-
τὸν. αἱ μὲν γὰρ ἀρχαὶ τῶν πρακτῶν, ὧν ἕ
ἕνεκα πρακτά· τῷ δὲ διεφθαρμένῳ
δι' ἡδονὴν, ἢ λύπην, οὐθὺς ὑπάρχει τὸ
ἀρχὴ, οὐδὲ δεῖν τούτου ἕνεκα, οὐδὲ διὰ B
τοῦτ' αἱρεῖσθαι πάντα καὶ πράττειν· ἔστι γὰρ
ἡ κακία, φθαρτικὴ ἀρχῆς· ὥστ' ἀνάγκη
τὴν φρόνησιν ἕξιν εἶναι μετὰ λόγου ἀληθῆ,
περὶ τὰ ἀνθρώπινα ἀγαθὰ πρακτικήν.
ἀλλὰ μὴν, τέχνης μέν ἐστιν ἀρετή· φρο-
νήσεως δ', οὐκ ἔστι. καὶ ἐν μὲν τέχνῃ ὁ ἑ-
κὼν ἁμαρτάνων, αἱρετώτερος· περὶ δὲ
φρόνησιν, ἧττον, ὡσπερ καὶ περὶ τὰς ἀρε-
τάς. δῆλον οὖν ὅτι ἀρετή τις ἐστὶ, καὶ οὐ τέ-
χνη. δυοῖν δὴ ὄντοιν μερῖν τῆς ψυχῆς τῶν
λόγον ἐχόντων, ἀμφοτέρου ἂν εἴη ἀρετή, τοῦ
δοξαστικοῦ· ἥ τε γὰρ δόξα, περὶ ἐνδεχόμε-
νον ἄλλως ἔχειν ἐστὶ, καὶ ἡ φρόνησις· ἀλ-
λὰ μὴν οὐδὲ ἕξις μετὰ λόγου μόνον·ση-
μεῖον δὲ, ὅτι λήθη, τοῦ μὲν τοιαύτης ἕξεως
ἐστὶ· φρονήσεως δ', οὐκ ἔστιν.

A Ex quo nomen inuenit σωφροσύνη, tanquam prudentiæ conseruatrix. Talem autem existimationem tuetur & conseruat. Non enim omnem existimationem corrumpunt neque deprauant dolor & voluptas: exempli causa, triangulum duobus rectis pares angulos habere, aut non habere: sed eas dumtaxat, quæ ad id quod sub actionem venit, pertinent. Eorum enim quæ sub actionem veniunt, principia sunt ea res, quarum rerum gratia suscipiuntur ea quæ sub actionem veniunt. Qui autem voluptate aut dolore corruptus est, ei statim principij videndi facultas eripitur: neque is animo cernere potest, se huius rei causa, & propter hanc causam omnia optare atque agere oportere. Vitium enim principij delendi ac perimendi vim habet. Quapropter necesse est prudentiam habitum esse cum ratione vera coniunctum, ad agendum idoneum, in bonis humanis occupatum. Artis porrò virtus est, prudentiæ autem non est. Et qui sua voluntate in arte titubarit atque offenderit, ei est anteferendus, qui inuitus: in prudentia contrà deterior est is qui sponte sua offenderit, quemadmodum & in virtutibus. C Perspicuum igitur est, eam virtutẽ esse quandam, non artem. Cùm sint autem duæ animi partes rationis participes, eius partis, quæ ad opinandum valet, virtus est prudentia. In iis enim quæ aliter sese habere possunt, & opinio & prudentia versatur. Sed nec habitus est cum ratione coniunctus tantùm. Idque ex eo perspici potest, quòd huiusce modi habitum delere potest obliuio, non potest prudentiam.

ΚΕΦΑΛ. ς'.

CAPVT VI.

D

Ὅτι ὁ νοῦς μόνος περὶ τῶν ἐσχάτων ἀρχὰς ἐνδέχεται.

Quarto loco de Mente siue Intelligentia verba facit.

ΕΠΕΙ δ' ἡ ἐπιστήμη περὶ τῶν καθόλου ἐστὶν ὑπόληψις, καὶ τῶν ἐξ ἀνάγκης ὄντων· εἰσὶ δ' ἀρχαὶ τῶν ἀποδεικτῶν (ἡ πάσης ἐπιστήμης· (μετὰ λόγου γὰρ ἡ ἐπιστήμη·) τῆς ἀρχῆς τοῦ ἐπιστητοῦ, οὔτ' ἂν ἐπιστήμη εἴη, οὔτε τέχνη, οὔτε φρόνησις· ὃ μὲν γὰρ ἐπιστητὸν, ἀποδεικτόν· αἱ δ' πρακτὸν περὶ τὰ ἐνδεχόμενα ἄλλως ἔχειν· οὐδὲ δὴ σοφία τούτων ἐστί· τοῦ γὰρ σοφοῦ, περὶ ἐνίων ἔχειν ἀπόδειξίν ἐστιν. εἰ δὴ οἷς ἀληθεύομεν, καὶ * μηδέποτε διαψευδόμεθα περὶ τὰ μὴ ἐνδεχόμενα, ἢ καὶ ἐνδεχόμενα ἄλλως ἔχειν, ἐπιστήμη, ἐστὶ φρόνησις, καὶ σοφία, καὶ νοῦς· τούτων δὲ τριῶν μηδὲν ἐνδέχεται εἶναι). (λέγω δὲ τρία, φρόνησιν, σοφίαν, ἐπιστήμην·) λείπεται νοῦν εἶναι τῶν ἀρχῶν.

* μηδὲ διαψευδόμεθά ποτε περὶ τὰ ἐνδ. ἢ καὶ μὴ ἐνδ.

QVoniam autem scientia, existimatio est de rebus vniuersis, iisque quę necessario sunt; quoniamque rerum quæ sub demonstrationem cadunt; omnísque adeò scientiæ sunt aliqua principia; (cum ratione enim coniuncta scientia est;) consentaneum est, principij earum rerum quæ scientia comprehendi possunt, neque scientiam esse neque artem, neque prudentiam. Nam quod scientia comprehendi potest, demonstrari potest: ars autem & prudẽtia in iis rebus versantur, quæ sese aliter possunt habere. Ne sapiẽtia quidem harum rerum esse potest. Sapientis enim est, nonnullarum rerum demonstrationẽ expedire posse. Si igitur nihil est, quo verũ enuntiemus, nunquámq; mẽtiamur, tum in iis rebus quæ possunt nõ aliter sese habere, tum in iis quæ possunt, præter scientiã, prudentiã, sapientiam, & mẽtem seu intelligẽtiã; nullũ autem ex his tribus, principiorũ esse potest, (tria dico, prudentiam, sapientiã, scientiam,) relinquitur vt mens sit principiorum.

CAPVT VII.

Quinto loco Sapientiam omnium habituum præstantissimam, & per se, & comparatione prudentiæ, declarat.

SApientiam autem in artibus, iis attribuimus qui cuiusque artis sunt peritissimi; vt Phidiam, sapientem lapidum sculptorem: Polycletum, sapientem statuarum fictorem dicimus: nihil hîc aliud per sapientiam, quàm artis virtutem significantes. Nonnullos autem vniuersè sapienteis esse arbitramur: non singillatim, neque quicquam aliud quàm sapienteis: quemadmodum ait Homerus in Margite,

Hic neque fossor erat, nec arator, munere, diuûm,
Nec sapiens vlla in re alia.

Quapropter perspicuum est, scientiarum omnium limatissimam & absolutissimam esse sapientiam. Sapientem igitur oportet non ea solùm intelligere, quæ ex principiis colliguntur, sed etiam in principiis versantem, de iis verè loqui, veréque sentire. Itaque sapientiam dicere licebit esse tum mentem tum sciẽtiam: ac scientiam quidem, rerum honoratissimarum, quasi capitis instar obtinentem. Absurda sit enim eius sententia, qui scientiam ciuilem aut prudentiam, omnium optimam esse putet: nisi fortè rerum omnium, quæ in mundo sunt, homo sit res vna præstantissima. Quod si salubre ac bonum, aliud est hominibus, aliud piscibus: album autem & rectum semper est idem: idem quoque semper esse dicent omnes id quod sit sapientia præditum, prudens aliud & diuersum. Quod enim singulis in rebus pro cuiusque rei natura præstãtiam, seu bonitatem actionis perspicit, id prudens esse dixerint, & eas res huic commiserint. Itaque bestias quasdam prudenteis esse dicunt, nempe eas quæ rerum ad vitam necessariarum prouidendarum facultatem habere videntur. Ciuilem autem scientiam non esse eãdem, atque sapientiam, minimè obscurum est. Nam si sapientiam dicent esse eam quæ in suis cuique emolumentis comparãdis sit occupata, multæ reperiuntur sapientiæ. Non enim vna est quæ versetur in omnium animantium bono, sed in singulis alia atque alia: nisi fortè de omnibus quæ sunt in rerũ natura, etiã medicina vna est. Neq; vero quicquam ad rem attinet, quod homo reliquorũ animalium quiddã sit quàm optimũ. Sunt enim & alia homine multo diuiniora natura: vt ea quæ omnibus maximè sunt in conspectu, ex quibus hic mundus conflatus & coagmentatus est. Ex iis igitur quæ diximus, perspicuum est, sapientiam esse earum rerum quæ sunt honore dignissimæ natura, scientiam & mentem, siue intelligentiam. Quocirca Anaxagoram, Thaletẽ, cæteroſq; taleis viros,

ΚΕΦΑΛ. ζ'.

Περὶ σοφίας.

ΤΗΝ δὲ σοφίαν ἐν τᾶις τέχναις, τοῖς ἀκριβεστάτοις τᾶν τεχνᾶν ἀποδίδομεν· οἷον, Φειδίαν, λιθουργὸν σοφόν· καὶ Πολύκλειτον, * ἀνδριαντοποιόν· ἐν τούτοις γὰρ οὐδὲν ἄλλο σημαίνοντες τὴν σοφίαν, ἢ ὅτι ἀρετὴ τέχνης ἐστίν. εἰ δέ τινας σοφοὺς οἰόμεθα ὅλως, ἃ μέρος, οὐδὲ ἄλλό τι ἢ σοφούς, ὥσπερ Ὅμηρος φησὶν ἐν τῷ Μαργείτῃ,

Τὸν δ' οὔτ' ἄρ' σκαπτῆα θεοὶ θέσαν, οὔτ' ἀροτῆρα,
Οὔτ' ἄλλως τι σοφόν.

ὥστε δῆλον ὅτι ἡ ἀκριβεστάτη αὐτῶν ἐπιστημῶν εἴη ἡ σοφία. δεῖ ἄρα τὸν σοφὸν μὴ μόνον τὰ ἐκ τῶν ἀρχῶν εἰδέναι, ἀλλὰ καὶ περὶ τὰς ἀρχὰς ἀληθεύειν. ὥστ' εἴη ἂν ἡ σοφία, νοῦς καὶ ἐπιστήμη, καὶ ὥσπερ * κεφαλὴ ἔχουσα ἐπιστήμην τῶν τιμιωτάτων· ἄτοπον γάρ, εἰ μὴ * τὴν ἐπιστήμην, πολιτικήν· ἢ τὴν φρόνησιν, ταυτὸν οἴεται εἶναι, εἰ μὴ ἓν ἄρ' ἐστὶ τῶν ἐν τῷ κόσμῳ, αὐτὸ ἄριστός ἐστιν. εἰ δὴ, ὑγιεινὸν μὲν καὶ ἀγαθὸν ἕτερον αὐτοῖς καὶ ἰχθύσι, τὸ δὲ λευκὸν καὶ εὐθὺ ταὐτὸ ἀεί, καὶ τὸ σοφὸν ταὐτὸ πάντες ἂν εἴποιεν. φρόνιμον δὲ ἕτερον· τὸ γὰρ * περὶ αὐτὸ ἕκαστα εὖ θεωρῶν, φαῖεν ἂν εἶναι φρόνιμον, καὶ τούτῳ ἐπιτρέψαι αὐτά· διὸ καὶ τῶν θηρίων ἔνια φρόνιμά φασιν εἶναι, ὅσα περὶ τὸν αὐτῶν βίον ἔχοντα φαίνεται δυνάμιν περιληπτικήν. φανερὸν δ', ὅτι οὐκ αὐτὴ ἐστὶν ἡ πολιτικὴ, καὶ ἡ σοφία, ἡ αὐτή. εἰ γὰρ τὴν περὶ τὰ ὠφέλιμα τὰ αὑτοῖς ἕξουσι σοφίαν, πολλαὶ ἔσονται σοφίαι· οὐ γὰρ μία περὶ τὸ ἀπάντων ἀγαθὸν τῶν ζώων· ἀλλ' ἑτέρα περὶ ἕκαστον· εἰ μὴ καὶ ἰατρικὴ μία περὶ πάντων τῶν ὄντων· εἶτ' δ', ὅτι βέλτιον αὐτῆς τῶν ἄλλων ζώων, οὐδέν ἐστι διαφέρει· καὶ γὰρ αὐτῆς ἄλλα πολὺ κρείττω τὴν φύσιν, οἷον τὰ φανερώτατά γε, ἐξ ὧν ὁ κόσμος συνέστηκεν. ὅτι δὲ τῶν εἰρημένων δῆλον, ὅτι ἡ σοφία ἐστὶ καὶ ἐπιστήμη, καὶ νοῦς τῶν τιμιωτάτων τῇ φύσει· διὸ καὶ Ἀναξαγόραν, καὶ Θαλῆν, καὶ τοὺς τοιούτους,

Lamb. κεφαλὴ γρ. τὴν πολιτικὴν ἐπιστήμην ἢ τὴν φρ.

Lamb. αὐτὰ ἕκαστα.

σοφοὺς μὲν, φρονίμους δ', ὃ φασὶν εἶναι, ὅταν ἴδωσιν ἀγνοοῦντας τὰ συμφέροντα αὑτοῖς· καὶ θαυμαστὰ μέν, καὶ χαλεπὰ, καὶ δαιμόνια, εἰδέναι αὐτοὺς φασὶν· ἄχρηστα δ', ὅτι τὰ ἀνθρώπινα ἀγαθὰ ζητοῦσιν· ἡ δὲ φρόνησις περὶ τὰ ἀνθρώπινα, καὶ περὶ ὧν ἔστι βουλεύσασθαι· τοῦ γὰρ φρονίμου μάλιστα τοῦτ' ἔργον εἶναι φαμέν, τὸ βουλεύεσθαι. βουλεύεται δ' οὐδεὶς περὶ τῶν ἀδυνάτων ἄλλως ἔχειν, οὐδ' ὅσων μὴ τέλος πρᾶξίς ἐστι, καὶ τοῦτο πρακτὸν ἀγαθόν. ὁ δ' ἁπλῶς βουλευτὴς, ὁ τοῦ ἀρίστου ἀνθρώπῳ τοῦ πρακτοῦ στοχαστικὸς κατὰ λογισμόν· οὐδ' ἔστιν ἡ φρόνησις τῶν καθόλου μόνον, ἀλλὰ δεῖ καὶ τὰ καθ' ἕκαστα γνωρίζειν· πρακτικὴ γάρ· ἡ δὲ πρᾶξις περὶ τὰ καθ' ἕκαστα· διὸ καὶ ἔνιοι οὐκ εἰδότες, * οἱ οἰῶν εἰδότων πραχλικώτεροι, καὶ ἐν τοῖς ἄλλοις οἱ ἔμπειροι· εἰ γὰρ εἰδείη, ὅτι τὰ κουφα βύπερα κρέα καὶ ὑγιεινά, * ποῖα ἂν κουφα ἀγνοῇ, ὑ ποιήσει ὑγιᾶ· ἀλλ' ὁ εἰδὼς, ὅτι τὰ ὀρνίθια κουφα καὶ ὑγιεινά, ποιήσει μᾶλλον· ἡ δὲ φρόνησις, πρακτική· ὥστε δεῖ ἀμφω ἔχειν, ἢ ταύτην μᾶλλον· εἴη δ' ἂν αὕτη καὶ ἐπιτακτονική.

* οἰῶν

* ὑπὸ

ΚΕΦΑΛ. κ.

Περὶ τῶν τῆς φρονήσεως μερῶν.

ΕΣΤΙ δὲ καὶ ἡ πολιτικὴ, καὶ ἡ φρόνησις, ἡ αὐτὴ μὲν ἕξις· τὸ μέντοι εἶναι, * τὸ αὐτὸ αὐταῖς. τῆς δὲ περὶ πόλιν, ἡ μὲν ὡς ἀρχιτεκτονικὴ φρόνησις, νομοθετική· ἡ δὲ ὡς τὰ καθ' ἕκαστα, τὸ κοινὸν ἔχουσα ὄνομα, πολιτικὴ· αὕτη δὲ πρακτική, καὶ βουλευτική· τὸ γὰρ ψήφισμα πρακτὸν, ὡς τὸ ἔσχατον· διὸ πολιτεύεσθαι τούτοις μόνον λέγουσι· μόνοι γὰρ πράττουσιν οὗτοι, ὥσπερ οἱ χειροτέχναι· δοκεῖ δὲ καὶ φρόνησις μάλιστ' εἶναι ἡ περὶ αὐτὸν καὶ ἕνα. καὶ ἔστι μὲν καὶ αὕτη τὸ κοινὸν ὄνομα, φρόνησις· ἐκείνων δὲ, ἡ μὲν, οἰκονομία· ἡ δὲ, νομοθεσία· ἡ δὲ, πολιτικὴ· καὶ ταύτης, ἡ μὲν, βουλευτική· ἡ δὲ, δικαστική· εἶδος μὲν οὖν τι αὐτῶν εἴη γνώσεως, τὸ * αὐτῷ εἰδέναι· ἀλλ' ἔχει διαφορὰν πολλήν· καὶ δοκεῖ ὁ περὶ αὐτὸν εἰδὼς καὶ δραστικῶν, φρόνιμος εἶναι·

* τὰ αὐτῷ

A sapientes quidem esse dicunt, prudentes verò nequaquam, cùm videant, eos quæ sibi vtilia sint, ignorare: atque eos fatentur, recondita atque eximia quædam, & admirabilia, & difficilia, & diuina tenere, sed inutilia: quia humana bona non quærunt. Prudentia verò in rebus humanis, iisque de quibus consultari potest, versatur. prudentis enim hoc maximè proprium munus esse dicimus, bene consultare. De iis autem consultat nemo, quæ aliter sese habere non possunt: neq; de iis quorum non est finis aliquis, nempe bonum quod in actionem veniat. bonus autem B consultator est absolutè, qui id quod homini est, eorũ quæ in actionẽ veniunt, optimũ, ratione consequi & explicare potest. Neque verò rerum vniuersarum modò prudentia est, sed debent etiam ei esse notæ res singulares. Ad agẽdum enim idonea est. In rebus singularibus autem omnis actio versatur. Itaque cùm hîc nonnulli inscij sunt ad agendum scientibus aptiores, tum in aliis rebus ij qui sunt vsu periti. Nã si quis sciat, carneis leueis esse ad concoquendum facileis & salubreis, leueis autem quæ sint, ignoret, bonam valetudinem non efficiet: sed C is potiùs efficiet qui auium carneis scit esse leueis & salubreis. Prudentia autem in agendo posita est. Danda igitur opera est vt vel vtramque cognitionem habeamus, vel hanc potius quàm illam. Erit autem hîc quoque princeps quædam, & quasi familiam ducens cognitio.

CAPVT VIII.

De prudentia adhuc tractat, & aliquot eius species explicat.

D Ciuilis scientia autem & prudentia sunt illę quidem idem habitus: sed natura, qua sunt, tamen & essentia, non est eis eadem. Atque eius scientiæ, quæ ad ciuitatem pertinet, altera pars est tãquam princeps & domina prudentia, quæ est legum scribendarum ratio & facultas: altera, quemadmodum singularia, cõmuni nomine Ciuilis appellatur: cuius omnis opera in agendo & consultando consumitur. Populi scitum enim sub actionem venit, tanquam extremum. Itaque hos solos rempubl. administrare dicunt. Hi enim soli, E vt operarij quidem, in rebus gerendis versantur. Ea autem etiam videtur esse prudentia maximè, qua sibi quisque & vni prospicit: & hæc communi nomine appellatur prudentia. Illarum autem alia rei familiaris tuendæ & procurandæ ratio, alia scientia legum ferendarum, alia ciuilis. Atque huius pars altera ad consultandum pertinet, ad iudicandum altera. Genus igitur quoddam cognitionis esse videatur, sua scire sibique vtilia. Verum de hoc ipso magna est controuersia. Ac videtur sanè is qui sua, quæque ad se pertinent, habet cognita, & in eis versatur, prudens esse:

at ij qui se ad rem publicam contulerunt, multarum actionum studio, rerumque alienarum cura distineri. Iccirco & Euripides,

Prudentem enim quis me putet mortalium,
Cui suppetebat absque vllo negotio
In totius turba numerato exercitus
Sortem parem obtinere sapientissimo?
Præstantiores namque, & eos, qui pluribus
Se rebus implicant, malè odit Iupiter.

Quærunt enim vulgò id quod sibi bono est, idque vnum agere se arbitrantur oportere. Ex hac igitur opinione natum est hos esse prudenteis. Atqui suum negotium nosse atque agere sine rei familiaris, reique publicæ cura, fortasse nemo possit. Præterea quomodo suum quisque negotium gerere debeat, obscurum est, & res eget consideratione. Cuius rei hoc argumentum est, quòd iuuenes, & geometræ, & talibus disciplinis eruditi fiunt, prudentes non fiunt. Causa hæc est, quòd etiam in rebus singularibus prudentia vertitur, quarum cognitio vsu comparatur. Adolescens autem vsum rerum non habet, quippe quem temporis longinquitas sit allatura. (Nam hoc quoque consideratione dignum est: quamobrem puer mathematicus effici possit, sapiens aut physicus non possit: An quòd illa à materia diuulsa ac segregata sunt: horum principia ex vsu & experientia nascuntur: & quòd his non assentiuntur, neque fidem habent iuuenes, sed ea dicunt tantum: quid sint illa autem, non est obscurum?) Præterea quidquid in consultando peccatur, vel ad res vniuersas pertinet, vel ad singulareis. Nam vel omneis aquas graueis, esse insalubreis, vel hanc esse grauem. Prudentiam autem, non esse scientiam, perspicuum est: extremi enim est, vt dictum est. Tale enim est id quod sub actionem venit. Mentiigitur seu intelligẽtiæ opponitur. Mens enim eorum terminorum est, quorum ratio afferri non potest. Prudentia extremi, quod non scientia, sed sensu percipitur: non illo, cui propriæ sunt attributæ qualitates, quas sentiat: sed eo, quo sentimus hoc extremum in mathematicis, esse triangulum. Nam illic quoque insistit. Verumtamen prudentia sensus est potius: illius autem alia forma, aliaque notio est.

A οἱ δὲ πολιλικοὶ, πολυπραγμονες. διὸ καὶ
Εὐριπίδης,
Πῶς δ' ἂν φρονοίην, ᾧ πρὸς ὠκύμορον ἀπραγ-
μόνως
Ἐν τοῖσι πολλοῖς ἠριθμημένῳ στρατῷ,
Ἴσον μεταιχεῖν τῷ σοφωτάτῳ τύχης;
Τοὺς γὰρ βελτίους καὶ πλέονας πράσσοντας
πλέον,
* Ζεὺς μισεῖ.
ζητοῦσι γὰρ τὸ αὑτοῖς ἀγαθὸν. ὃ οἴονται τοῦτο
δεῖν πράττειν. ἐκ ταύτης οὖν τῆς δόξης ἐ-
λήλυθε τὸ τοὺς εἰς φρονίμους· καίτοι ἴσως
οὐκ ἔστι * τὸ αὑτῷ ἄνευ οἰκονομίας, οὐδὲ
ἄνευ πολιτείας. ἔπειτα, * τὸ αὑτῷ πῶς δεῖ
πράττειν, ἄδηλον καὶ σκεπτέον. σημεῖον δ' ὅτι
τοῦτο εἰρημένον, καὶ δεῖ γεωμετρικοὺς μὲν νέους
εἶναι μαθηματικὴ γίνονται, καὶ σοφοὶ τὰ τοιαῦ-
τα· φρόνιμος δ' οὐ δοκεῖ γίνεσθαι. αἴτιον δ',
ὅτι ἐστὶ περὶ ἕκαστά ἐστιν ἡ φρόνησις, ἃ
δεῖ γνώσεται ἔξ ἐμπειρίας· νέος δ', ἔμ-
πειρος οὐκ ἔστι· πλῆθος γὰρ χρόνου ποιεῖ
τοῦτο ἐμπειρίαν· ἐπεὶ καὶ τοῦτ' ἄν τις σκέψαι-
το, διὰ τί * μαθηματικὸς μὲν παῖς γίνοιτ' ἄν· γρ. μαθη-
σοφὸς δὲ, ἢ φυσικὸς, οὐ· ἢ ὅτι, τὰ μὲν δι' matikὸς
ἀφαιρέσεώς ἐστι· τῶν δ', αἱ ἀρχαὶ, ἐξ ἐμ-
πειρίας. καὶ τὰ μὲν, οὐ πιστεύουσιν οἱ νέοι,
ἀλλὰ λέγουσι· τῶν δ', ὅ τί ἐστιν οὐκ ἄδη-
λον. ἔτι, ἢ ἁμαρτία, ἢ περὶ ὅ καθόλου ἐν
τῷ βουλεύσασθαι, ἢ περὶ ὅ καθ' ἕκαστον·
ἢ γὰρ, ὅτι πολλὰ τὰ βαρύσταθμα ὕδατα,
φαῦλα· ἢ ὅτι τοδὶ βαρύσταθμον. ὅτι δ' οὐ
φρόνησις οὐκ ἐπιστήμη, φανερόν. τοῦ δὲ
ἐσχάτου ἐστὶν, ὥσπερ εἴρηται· ὅδε δὲ περα-
τὸν τοιοῦτον. * αὐτίκειται μὲν δὴ τῷ νῷ· ὁ γρ. αἰσθη-
μὲν γὰρ νοῦς, τῶν ὅρων, ὧν οὐκ ἔστι λόγος· ἡ τικὸς
δ', τοῦ ἐσχάτου, οὗ οὐκ ἔστιν ἐπιστήμη, ἀλλ'
αἴσθησις· οὐχ ἡ τῶν ἰδίων, ἀλλ' οἵα αἰσθα-
νόμεθα, ὅτι τὸ ἐν τοῖς μαθηματικοῖς ἔσχα-
τον, τρίγωνον· στήσεται γὰρ κἀκεῖ. ἀλλ' αὕτη
μᾶλλον αἴσθησις ἢ φρόνησις· ἐκείνης δὲ,
δι' ὃ εἶδος.

CAPVT IX.

De *bona consultatione.*

QVærere autem & consultare, inter se differunt. Nam consultare, aliquid quærere est. Sed etiam de bona consultatione, quid sit, distinctione adhibita videndũ est, vtrũ scientia aliqua sit, an opinio, an bona cõiectura, an aliud quoddã genus. Ac primùm sanè nõ est scientia.

ΚΕΦΑΛ. θ'.

Περὶ εὐβουλίας.

ΤΟ ζητεῖν δ', καὶ τὸ βουλεύεσθαι ταὐτὸν
φέρει· τὸ γὰρ βουλεύεσθαι, ζητεῖν τί
ἐστί. δεῖ δ' διαλαβεῖν καὶ περὶ εὐβουλίας, τί
ἐστι, πότερον ἐπιστήμη τις, ἢ δόξα, ἢ εὐστο-
χία, ἢ ἄλλό τι γένος. ἐπιστήμη μὲν δὴ οὐκ

ἔστιν· ὁ γὰρ ζητῶν περὶ ὧν ἴσασιν· ἡ μὲν
εὐβουλία, βουλή τις ἐστίν· ὁ δὲ βουλεύ-
μενος, ζητεῖ καὶ λογίζεται. ἀλλὰ μὴν
οὐδὲ εὐστοχία. ἔστι δέ τε γὰρ λόγου, καὶ
ταχύ τις ἡ εὐστοχία· βουλεύονται δ' πο-
λὺν χρόνον, καί φασι, δεῖν πρᾶξαι μὴ
γρ. δόξαντα, δεῖν ταχὺ τὰ * βουλευθέντα, βουλεύε-
σθαι δὲ βραδέως. ἔτι, ἡ ἀγχίνοια ἕτε-
ρον, καὶ τις εὐβουλία. ἔστι δ' εὐστοχία τις,
ἡ ἀγχίνοια. οὐδὲ δὴ δόξα, τις εὐβουλία
οὐδεμία· ἀλλ' ἐπεὶ, ὁ μὲν κακῶς βου-
λευόμενος, ἁμαρτάνει· ὁ δὲ εὖ, ὀρθῶς
βουλεύεται· δῆλον ὅτι ὀρθότης τις εὐ-
βουλία ἐστίν· οὔτ' ἐπιστήμης δ', οὔτε δό-
ξης· ἐπιστήμης μὲν γὰρ οὐκ ἔστιν ὀρθότης·
οὐδὲ γὰρ ἁμάρτια· δόξης δ' ὀρθότης, τις
ἀλήθεια. ἅμα δ' καὶ διώρισται ἤδη πρὸ
ὃ δόξα ἐστίν. ἀλλὰ μὴν οὐδ' ἀπὸ λό-
γου τις εὐβουλία· ἀφροσίας ἄρα λειπε-
ται· αὕτη γὰρ οὔπω φάσις· καὶ γὰρ ἡ δό-
ξα, οὐ ζήτησις, ἀλλὰ φάσις τις ἤδη· ὁ
δὲ βουλεύόμενος, ἐάν τε εὖ ἐάν τε κα-
κῶς βουλεύηται, ζητεῖ τι, καὶ λογίζε-
ται. ἀλλὰ ὀρθότης τις ἐστὶν ἡ εὐβουλία,
βουλῆς· διὸ ἡ βουλὴ ζητητέα πρῶτον
ἦ, καὶ τίνος ἐστί. ἐπεὶ δὲ ἡ ὀρθότης πλεο-
ναχῶς, δῆλον ὅτι οὐ πᾶσα· ὁ γὰρ ἀκρα-
τὴς καὶ ὁ φαῦλος, ὃ προΐδεται ἰδεῖν ἐκ
τοῦ λογισμοῦ, τεύξεται· ὥστε ὀρθῶς ἔσται
βεβουλευμένος, κακὸν δὲ μέγα εἰλη-
φώς. δοκεῖ δὲ ἀγαθόν τι, τὸ εὖ * βου-
γρ. βεβουλεῦσθαι. λεύεσθαι· ἡ γὰρ τοιαύτη ὀρθότης βουλῆς,
εὐβουλία, ἡ ἀγαθοῦ τευκτική. ἀλλ' ἔστι
καὶ τούτου ψευδεῖ συλλογισμῷ τυγχάνειν· καὶ
τὸ μὲν δεῖ ποιῆσαι, τυγχάνειν· δι' οὗ δὲ, οὐ·
ἀλλὰ ψευδῆ τὸν μέσον ὅρον εἶναι. ὥστ'
οὐδ' αὕτη πω εὐβουλία, καθ' ἣν, ὃ
δεῖ μὲν τυγχάνῃ, οὐ μέντοι δι' οὗ ἔδει.
ἔτι, ἔστι πολὺν χρόνον βουλεύσαντα
τυγχάνειν· τὸν δ', ταχύ. ὁμοίως, οὐδ' ἐ-
πιστήμη πω εὐβουλία· ἀλλ' ὀρθότης ἡ τοῦ
ὠφελίμου, καὶ οὗ δεῖ, καὶ ὡς, καὶ
ὅτε. ἔτι ἔστι καὶ ἁπλῶς εὖ βεβουλεῦσθαι,
καὶ πρός τι τέλος. εἰ μὲν δὴ ἁπλῶς, ἡ
πρὸς ὃ τέλος ὃ ἁπλῶς καταβάδσα· ἡ
δὲ τις, ἡ πρὸς τι τέλος· εἰ δὴ τὸ φρο-
νίμως τοῦ εὖ βουλεύεσθαι, ἡ εὐβουλία
εἴη ἂν ὀρθότης τοῦ τοῦ συμφέροντος πρὸς
τι τέλος, οὗ τις φαντασίας ἀληθοῦς ἐστὶ-
ληψις ἐστίν.

A Nam de iis quæ sciuntur, quæri non solet. At bona consultatio, consultatio est. Qui autem aliqua de re consultat, quærit & ratiocinatur. Iam verò neque cõiectura esse potest. Nã cùm bona coniectura sine ratione fiat, tum celere quiddam est. In consultando autem multum temporis consumitur: aiuntque id de quo consultaueris, celeriter esse agendum, sed spissè lentéque consultandum. Præterea aliud est sagacitas, aliud bona consultatio. Sagacitas autem bona cõiectura quædam est. Neque verò vlla bona consultatio, opinio est. Sed quoniam qui malè cõsultat, peccat: qui bene, rectè con-
B sultat: perspicuum est, bonam consultationem quoddam rectum esse: sed neque scientiæ tamen, neque opinionis rectum est. Scientiæ enim nullum est rectum: nam neq; eius est vlla prauitas. Opinionis autem rectum est veritas. Simulque id omne cuius est opinio, decisum iam ac transactum est. Sed neque sine ratione bona consultatio est. Cogitatione igitur est inferior. Hæc enim nondum enunciatio est. Nam & opinio, non quæstio, sed quædam iam enuntiatio est. At qui consultat, siue bene, siue malè consultet, is quærit aliquid, & ratiocinatur. Sed profectò bona consultatio, rectum
C quoddam consultationis est. Eapropter quid sit consultatio, quærendum primò est, & in quo versatur. Sed quoniam rectum multis modis dicitur; non omne rectum bonam consultationem esse perspicuum est. Incontinens enim & malus homo, quod sibi proposuerint ad inspiciendum, ratiocinatione consequentur. Itaque rectè consultasse videbuntur, sed magno malo accepto. At bene consultare, bonum
D quoddam videtur esse. Id enim consultationis rectum, quod ad boni adeptionem valet, bona consultatio est. Sed fieri potest vt quis etiam ratiocinatione falsò concluſa bonum adipiscatur: & id quidem, quod facto opus est, consequatur, non autem qua ratione oporteat, sed medius ratiocinationis terminus falsus sit. Itaque ne ea quidem bona consultatio est, qua consequitur quidem aliquis quod oportet, sed non qua ratione oportebat. Præterea contingere potest vt alius diu, alius celeriter consultando, id quod vult, assequatur. Nondum igi-
E tur ne illa quidem bona consultatio est. Sed id consultationis rectum erit, quod ad vtilitatem, & ad id quod oportet, obtinendum, quo modo, & quo tempore obtineri debet, accommodatum est. Præterea licet & absolutè bene consultare, & ad certum aliquem finem consultationem referre. Ac bona sanè consultatio absolutè ea est quæ proposito sibi absoluto, & totius vitæ humanæ cõmuni fine, bene procedit: quædam autẽ bona consultatio est, quæ certum aliquem & propriũ finẽ spectat. Quòd si, bene consultare, prudentium est, bona consultatio rectum quoddam consultationis erit, ad vtilitatẽ accommodatum, ad aliquem finẽ relatũ, cuius ipsa prudentia est vera æstimatio.

A

CAPVT X.

De intelligentia.

Σύνεσις autem, hoc est, intelligentia, & ἀσυνεσία hoc est, stultitia, siue tarditas, ex quibus intelligentes & stulti nominantur: neque idem prorsus est quod scientia, aut opinio: (omneis enim essent intelligentes:) neque vna aliqua ex scientiis singularibus, vt medicina, (in cognitione enim rerum salubrium, aut in curanda valetudine versaretur,) B aut geometria: (nam in magnitudinibus esset occupata.) Neque enim intelligentia earum rerum est, quæ semper sunt, numquámq; mouentur: neque vllius earum quæ oriuntur: sed earum de quibus dubitari & consultari potest. Quapropter in iisdem sanè rebus in quibus & prudentia, versatur: sed tamen non est idem intelligentia, quod prudẽtia. Habet enim vim quandam præcipiendi atque imperandi, prudentia: nam propositus ei finis est, quid agendum sit aut non agendum: intelligentia autem iudicandi solùm. Idem est enim intelligentia, C quod εὐσυνεσία, id est bona intelligentia. Nam qui sunt intelligentes, iidem quoque sunt bene intelligentes. Intelligentia autem neq; habere prudentiam est, neque consequi. Sed vt is qui discit, tum intelligere dicitur, cùm scientia vtitur: sic & cum quis opinione vtitur, alio loquente, ad iudicandum iis de rebus de quibus prudentia iudicat & probè iudicandum. bene enim & probè idem sunt. Atque hinc natum est intelligentiæ nomen: ex qua bene intelligentes appellantur; ex ea scilicet quæ est in discendo, intelligentia. Sæpenumero enim discendi verbum pro eo quod est intelligere, D vsurpamus.

CAPVT XI.

De ea quæ γνώμη, siue sententia vocatur.

EA autem quæ γνώμη, hoc est, sententia, appellatur, (ex qua quosdam εὐγνώμονας, id est, in sententia ferẽda moderatos, nominant, & γνωμοτύχειν, hoc est, sententiæ dicendæ facultate præditos dicimus,) est viri boni & moderati rectum iudicium. Cui rei hoc argumento est, E quòd virum æquum bonum ac moderatum ad ignoscendum promptum ac propensum dicimus: & æquum bonum esse, in nonnullis delictis sententiam seu consensum accommodare, (id est, ignoscere, ac veniam dare.) Atque hic consensus, (id est, venia quæ datur errato,) sententia est ad iudicandum ex æquo & bono apta, & recta: recta autem ea est quæ hominis vere est. Meritò autem hi omnes habitus eôdẽ pertinent. Nam sententiam, intelligentiã, prudentiam, mentem sanam ac vegetam iisdem attribuentes, sententiæ dicendæ facultate præditos esse, & mentis sanitate præstare, & prudenteis & intelligenteis dicimus.

ΚΕΦΑΛ. ι'.

Περὶ συνέσεως.

ΕΣΤΙ δὴ καὶ ἡ σύνεσις καὶ τὸ ἀσύνετον, καθ' ἃς λέγομεν συνετοὺς καὶ ἀσυνέτους, ὅτε ὅλως τὸ αὐτὸ ὑπολήψη, ἢ δόξῃ· (πάντες γὰρ ἂν ἦσαν συνετοί·) ὅτε τῆς μιᾶς τῶν κατὰ μέρος ὑπολήψεων, οἷον, ἰατρικῆς· (περὶ ὑγιείων γὰρ ἂν ἦν·) ἢ γεωμετρίας· (περὶ μεγέθη γάρ·) ὅτε γὰρ περὶ τῶν ἀεὶ ὄντων καὶ ἀκινήτων ἡ σύνεσις ἐστὶν, ὅτε περὶ τῶν γιγνομένων ὁπουοιῶν· ἀλλὰ περὶ ὧν ἀπορήσειεν ἄν τις καὶ βουλεύσαιτο ἄν, περὶ τὰ αὐτὰ μὲν τῇ φρονήσει ἐστίν· οὐκ ἔστι δὲ ταὐτὸν σύνεσις καὶ φρόνησις· ἡ μὲν γὰρ φρόνησις, ἐπιταικτική ἐστι· τί γὰρ δεῖ πρᾶξαι ἢ μή, τέλος αὐτῆς ἐστιν· ἡ δὲ ξύνεσις, κριτικὴ μόνον· ταὐτὸ γὰρ ξύνεσις καὶ εὐξυνεσία. καὶ γὰρ οἱ συνετοὶ, καὶ εὐσύνετοι· ἔστι δ', ὅτε δ' ἔχειν τὴν φρόνησιν, οὔτε δ' ἁμαρτάνειν, εὐσύνετοι· ἀλλ' ὥσπερ δ μανθάνειν λέγεται συνιέναι, ὅταν χρῆσθαι τῇ ὑπολήψει, οὕτως ἐν τῷ χρῆσθαι τῇ δόξῃ ὅτι δ κείνων περὶ τούτων, περὶ ὧν ἡ φρόνησίς ἐστιν, ἄλλου λέγοντος, καὶ κείνων καλῶς· δ γὰρ εὖ, τῷ καλῶς ταὐτό. καὶ ἐντεῦθεν ἐλήλυθε τοὔνομα εὐσύνετοι, καθ' ὧν εὐσύνετοι, ἐκ τῆς ἐν τῷ μανθάνειν· λέγομεν γὰρ δ μανθάνειν, συνιέναι πολλάκις.

ΚΕΦΑΛ. ια'.

Περὶ γνώμης.

ΗΔΕ καλουμένη γνώμη, καθ' ἃς εὐγνώμονας καὶ ἔχειν φαμὲν γνώμην, ἡ τῶν ὑπτίων ἐστὶ κρίσις ὀρθή. σημεῖον δέ. τὸν γὰρ ὑπτίῃ μάλιστα φαμὲν εἶναι συγγνωμονικόν· καὶ ὑπτίους, δ' ἔχειν φαμὲν ἔνια συγγνώμην· ἢ ἔστι συγγνώμη, γνώμη ἐστὶ κριτικὴ τῶν ὑπτίων ὀρθή· ὀρθὴ δὲ, ἢ τῶν ἀληθοῦς. εἰσὶ δὲ πᾶσαι αἱ ἕξεις αὗται εὐλόγως εἰς ταὐτὸ τείνουσαι· λέγομεν γὰρ γνώμην, καὶ συνέσιν, καὶ φρόνησιν, καὶ νοῦν, ὅτι τοὺς αὐτοὺς ὑπιφέροντες γνώμην ἔχειν, καὶ νοῦν ἔχειν, καὶ φρονίμους, καὶ συνετούς· ἐπὶ τὰ αὐτὰ γὰρ πάντα ἡ ἕξις αὕτη τείνει. ἐπὶ τὰ αὐτὰ δὲ καὶ ἡ ἀγνωμοσύνη, καὶ ἡ ἀφροσύνη, καὶ ἡ ἀσυνεσία· ἐπὶ τὰ αὐτὰ γὰρ καὶ ταύτας φέρομεν.

ἐπὶ τὰ αὐτὰ δὲ καὶ ἡ ἀγνωμοσύνη, καὶ ἡ ἀφροσύνη, καὶ ἡ ἀσυνεσία· ἐπὶ τὰ αὐτὰ γὰρ καὶ ταύτας φέρομεν.

πᾶσαι γὰρ αἱ δυνάμεις αὗται τῶν ἐσχάτων εἰσὶ καὶ τῶν καθ' ἕκαστον· καὶ ἐν μὲν τῷ κριτικὸς εἶναι περὶ ὧν ὁ φρόνιμος, σύνεσις, καὶ σύγγνώμων, ἢ συγγνώμων·] τὰ γὰρ ἐπιεικῆ, κοινὰ τῶν ἀγαθῶν ἀπάντων ἐστὶν ἐν τῷ πρὸς ἄλλον. ἔστι δὲ τῶν καθ' ἕκαστα καὶ τῶν ἐσχάτων, ἀπάντα τὰ πρακτά· ὁ γὰρ τὸν φρόνιμον δεῖ γνώσεσθαι αὐτά· καὶ ἡ σύνεσις, καὶ ἡ γνώμη περὶ τὰ πρακτά· ταῦτα δ', ἔσχατα· καὶ ὁ νοῦς, τῶν ἐσχάτων ἑπ' ἀμφότερα. ὁ γὰρ τῶν πρώτων ὅρων, καὶ τῶν ἐσχάτων, νοῦς ἐστι, καὶ οὐ λόγος· ὁ μὲν τῶν ἀναποδείκτων, τῶν ἀκινήτων ὅρων καὶ πρώτων· ὁ δ' ἐν τοῖς * πρακτικοῖς, τοῦ ἐσχάτου καὶ ἐνδεχομένου ὁ τῆς ἑτέρας προτάσεως. ἀρχαὶ γὰρ τοῦ οὗ ἕνεκα αὗται· ἐκ τῶν καθ' ἕκαστα γὰρ ὁ καθόλου. τούτων οὖν δεῖ ἔχειν αἴσθησιν· αὕτη δ' ἐστὶ νοῦς· διὸ ὁ νοῦς φυσικαὶ δοκεῖ εἶναι ταῦτα· καὶ φύσει σοφὸς μὲν οὐδείς· γνώμην δ' ἔχει, καὶ σύνεσιν, καὶ νοῦν. σημεῖον δ', ὅτι καὶ τοῖς ἡλικίας οἰόμεθα ἀκολουθεῖν· * καὶ ἥδε ἡ ἡλικία νοῦν ἔχει καὶ γνώμην, ὡς τῆς φύσεως αἰτίας οὔσης· διὸ καὶ ἀρχὴ, καὶ τέλος, νοῦς. ἐκ τούτων γὰρ αἱ ἀποδείξεις, καὶ περὶ τούτων· ὥστε δεῖ προσέχειν τοῖς ἐμπείρων καὶ πρεσβυτέρων, ἢ φρονίμων τοῖς ἀναποδείκτοις φάσεσι καὶ δόξαις οὐχ ἧττον τῶν ἀποδείξεων· ἐκ γὰρ τοῦ ἔχειν ἐκ τῆς ἐμπειρίας ὄμμα, ὁρῶσι τὰς ἀρχάς· τί μὲν οὖν ἐστὶν ἡ σοφία, καὶ ἡ φρόνησις, καὶ περὶ τίνα τυγχάνει ἑκατέρα οὖσα, καὶ ὅτι ἄλλου τῆς ψυχῆς μορίου ἀρετή ἐστιν ἑκατέρα, εἴρηται.

γρ. πρακτοῖς.

γρ. καὶ ἡ ἡλικία δέ.

A Omnes enim hæ animi poteſtates, ſunt extremorum, & rerum ſingularium. Atque in eo quidem, quòd aptus ſit ad iudicandum iis de rebus, de quibus iudicat prudens, ſpectatur homo σωνετὸς ſiue intelligens, & συγγνώμων in ſententia ferenda moderatus, aut συγγνώμων, ad conſentiendum, id eſt, ignoſcendum, facilis & propenſus. Æqua bona enim omnium virorũ bonorum communia ſunt in ea re, quæ cum altero contrahitur. In ſingularium autem & extremorum numero habenda ſunt ea omnia quæ ſub actionem veniunt. Ea enim viro prudenti nota eſſe debent. Intelligentia autem & B ſententia in iis quæ ſub actionem veniunt, verſantur, quæ ſunt extrema. Et mens extremorum eſtin vtramque partem. Eſt enim mens & primorum terminorum, id eſt, principiorum vniuerſalium, & extremorum, id eſt, ſingularium, non ratio: ea mens quidem, quæ in demonſtrationibus occupata eſt, immobilium & primorum terminorum: altera autem, quæ in artibus ad agendum vtilibus verſatur, extremi, & eius quod eſſe & non eſſe poteſt, & alius pronuntiati. Hæc enim pronuntiatorum genera, eius, cuius gratia res agitur, principia ſunt. Nam ex ſingularibus ori- C untur & conſtant vniuerſa. Singularium igitur ſenſu præditum eſſe oportet. At hic ſenſus, mens eſt. Quocirca videntur hæc etiam à natura nobis tributa: cùm ſapiens nemo ſit natura: tamen & ſententiæ dicendæ facultate præditus eſt, & eſt intelligens, & mentis ſanitate atque acumine valet quiſque natura. Cuius rei hoc argumentum eſt, quòd hos habitus ætatum ſocios, & comites, & veluti aſſeclas eſſe arbitramur. Itaque loqui ſolemus; Hæc ætas mentis ſanitate atque acumine valet, & ſententiæ dicendæ facultate prædita eſt: perinde D quaſi horum ſit effectrix & cauſa natura. Eandem quoque ob cauſam mens principium & finis eſt: ex his enim conſtant, & de his ſunt demonſtrationes. Itaque vſu peritorum, & ſenum, aut prudentiũ pronuntiatis atque opinionibus quæ demonſtrari non poſſunt, non minus quàm demonſtrationibus attendendũ atque obtemperandum eſt. Nam quoniam vſu oculum quendam conſecuti ſunt, principia facilè cernunt. Quid ſit igitur ſapientia, & prudentia, & in quibus vtraque verſetur, & vtramque non eſſe eiuſdem animi partis virE tutem, dictum eſt.

ΚΕΦΑΛ. ιβ.

Περὶ τῆς συμφερούσης ἢ σοφίας καὶ ἢ φρονήσεως.

CAPVT XII.

De vſu prudentiæ.

ΔΙαπορήσειε δ' ἄν τις περὶ αὐτῶν, τί χρήσιμοί εἰσιν· ἡ μὲν γὰρ σοφία οὐδὲν θεωρήσει, ἐξ ὧν ἔσται ἡ εὐδαίμων· οὐ δεήσει γὰρ ὅτι γενέσεως. ἡ δ' φρό-

SED quærat aliquis, quam vtilitatem afferant. Sapientia enim nihil eorum conſiderat, quibus homo beatus ſit futurus: quia nullam ad rem, quæ oriatur, quæue agatur, vtilis eſt. Pruden-

autem habet hocilla quidem, sed quid ea opus est? si quidem prudentia est ea quæ in rebus iustis & honestis, hominique bonis atque vtilibus occupata est: hæc autem res sunt administrare atque agere viri boni est? Nihilo quoque ad agendum nos efficiet aptiores earum cognitio, si quidem virtutes habitus sunt: quemadmodum neque earum rerum quæ ad bonam valetudinem, aut ad bonam corporis constitutionem pertinent, quæcumque ita dicuntur, non quòd efficiendi vim habeant, sed quòd ab habitu proficiscantur: nihilo enim ad agendum aptiores sumus, quòd medicinam, aut artem exercendorum corporum teneamus. Quòd si non propter has causas prudens statuendus est, sed vt probi efficiamur; certè iis qui iam probi sunt, nihil profutura prudentia est. Præterea nec iis qui virtute præditi non sunt. Nihil enim refert, vtrùm ipsi prudentes sint, an prudentibus obtemperent. Hoc enim satis fuerit, quemadmodum satis est in valetudine curanda. Nam tametsi valere velimus, non tamen medicinam discimus. Præterea absurdum esse videatur, prudentiam, maiorem, quàm sapientiam, dominatum obtinere, cùm ea sit deterior. Nam ea quæ efficit, in vnaquaque re agenda præest, atque imperat. De his dumtaxat quæsiuimus. Ac primùm quidem diximus, eas virtutes per se necessariò esse optabileis & expetendas, cùm vtriusque partis animi virtus sit, etiam si neutra earum quicquã efficiat. Deinde efficiunt illæ quidem: veruntamen non vt valetudinem medicina, sed vt valetudo, sic sapientia vitam beatam. Nam cùm sit pars vniuersæ virtutis, eo quòd inest vt habitus, & quòd suo munere fungitur, beatum facit. Præterea ex prudentia, atque ex ea virtute, quæ ad mores pertinet, opus absoluitur. Virtus enim scopum, qui proponitur agenti, rectum efficit: prudentia verò ea quæ ad scopum referuntur, & quæ conducunt. Quartæ autem animi partis, in qua vis inest alendi, nulla talis virtus est. Non est enim in ea positum vt agamus, vel non agamus. Sed quod suprà obiectum est, nihilo nos aptiores ad res honestas & iustas à prudentia effici, paulò altiùs nobis huius rei repetendum principium est, hinc ordientibus. Quemadmodum enim quosdam qui res iustas agunt, nondum iustos esse dicimus, vt qui ea quæ legibus constituta & præscripta sunt, faciunt vel inuiti, vel ignorantia, vel propter aliud quippiam, non propter ipsa, (atqui agunt ea quæ sunt agenda, & quæ virum bonum oportet agere,) sic par est, vt videtur, vnumquemque certè quodam modo affectum quidque agere, vt sit bonus: dico autem, verbi gratia. propterea quod tale consilium ceperit, & earum rerum quæ aguntur, causa. Consilium igitur rectum, virtus efficit.

A νησις, τοῦτο μὲν ἔχει· ἄλλα τίνος ἕνεκα δεῖ αὐτῆς; εἴπερ, ἡ μὲν φρόνησίς ἐστιν, ἡ περὶ τὰ δίκαια, καὶ καλὰ καὶ ἀγαθὰ αἰδεσίμου· τοιοῦτα δ' ἐστίν, ἃ τῷ ἀγαθοῦ ἀνδρός ἐστι πεφυκέναι· ἄφελει δὲ πρὸς ταῦτα οὐδὲν ἐπιστῆναι περὶ τούτων εἰδότας αὐτὰ ἑαυτούς, εἴπερ ἕξεις αἱ ἄρεταί εἰσιν· ὥσπερ οὐδὲ τὰ ὑγιεινὰ, οὐδὲ τὰ εὐεκτικὰ, ὅσα μὴ ταῦ ποιεῖν, ἀλλὰ τοῦ ἀπὸ τῆς ἕξεως εἶναι λέγεται· οὐδὲν γὰρ προσδεῖται λέγεται· οὐδὲν γὰρ προσδεῖται τοῦ ἐπιστῆναι τὸν ἰατρικὸν ἢ γυμναστικὸν ἔσεσθαι. εἰ δὲ μὴ τούτων χάριν φρόνησιν

B * χρεὼν, ἀλλὰ τὸ ἡδέως, τοῖς θεοῖς ἀρεσκόντως * ἄνευ δὲ τοῦ νοῦ εἶναι χρήσιμος·] ἐπεὶ δὲ, οὐδὲ τοῖς μὴ ἔχουσιν· οὐδὲν γὰρ δεῖσθαι αὐτοὺς ἔδει, ἢ ἄλλοις ἔχουσι παιδεύσαι· ἱκανὰς τ' ἔχει αὐτὰ ἡμῖν ὥσπερ καὶ πρὸς τὴν ὑγίειαν· βουλόμεθα γὰρ ὑγιαίνειν, ὅμως δὲ μανθάνομεν ἰατρικήν. πρὸς δὲ τούτοις, ἄτοπον αὖ εἰ δόξειεν, εἰ χείρων τῆς σοφίας ὢν, κυριωτέραν αὐτῆς ἕξει· ἡ γὰρ ποιοῦσα, δεσπόζει καὶ ἐπιτάττει πρὸς ἕκαστον. πρὸς δὴ τούτων λεκτέον· νεῦμα μὲν γὰρ ἡ πάρεσις πρὸς αὐτὰ μόνον. πρῶτον μὲν οὖν λέγομεν, ὅτι καθ' αὑτὰς αἱρετὸν αἱρεταὶ αὐταί εἰσι. ἀρεταὶ γ' ὄντας, ἑκατέραν ἑκατέρου μορίου· κἂν εἰ μὴ ποιοῦσι μηδὲν, μηδ' ἑτέραν αὐτῶν· ἔπειτα δὲ, ποιοῦσι μέν, οὐχ ὡς ἰατρικὴ ὑγίειαν, ἀλλ' ὡς ἡ ὑγίεια· οὕτως ἡ σοφία, εὐδαιμονίαν. μέρος γὰρ ὂν ὅλης ἀρετῆς, τῷ ἔχεσθαι ποιεῖ, καὶ τῷ ἐνεργεῖν εὐδαίμονα. ἔτι, ὃ ἔργον ἀποτελεῖ-

C ται καθ' αὑτὰς αἱρετὸν αἱρεταὶ αὐταί εἰσι. ἀρεταὶ γ' ὄντας, ἑκατέραν ἑκατέρου μορίου· κἂν εἰ μὴ ποιοῦσι μηδὲν, μηδ' ἑτέραν αὐτῶν· ἔπειτα δὲ, ποιοῦσι μέν, οὐχ ὡς ἰατρικὴ ὑγίειαν, ἀλλ' ὡς ἡ ὑγίεια· οὕτως ἡ σοφία, εὐδαιμονίαν. μέρος γὰρ ὂν ὅλης ἀρετῆς, τῷ ἔχεσθαι ποιεῖ, καὶ τῷ ἐνεργεῖν εὐδαίμονα. ἔτι, ὃ ἔργον ἀποτελεῖται καθ' αὑτὰς αἱρετὸν αἱρεταὶ αὐταί εἰσι. ἀρεταὶ γ' ὄντας, ἑκατέραν ἑκατέρου μορίου· κἂν εἰ μὴ ποιοῦσι μηδὲν, μηδ' ἑτέραν αὐτῶν· ἔπειτα δὲ, ποιοῦσι μέν, οὐχ ὡς ἰατρικὴ ὑγίειαν, ἀλλ' ὡς ἡ ὑγίεια· οὕτως ἡ σοφία, εὐδαιμονίαν. μέρος γὰρ ὂν ὅλης ἀρετῆς, τῷ ἔχεσθαι ποιεῖ, καὶ τῷ ἐνεργεῖν εὐδαίμονα. ἔτι, ὃ ἔργον ἀποτελεῖται καθ' αὑτὰς αἱρετὸν αἱρεταὶ αὐταί εἰσι. ἀρεταὶ γ' ὄντας, ἑκατέραν ἑκατέρου μορίου· κἂν εἰ μὴ ποιοῦσι μηδὲν, μηδ' ἑτέραν αὐτῶν· ἔπειτα δὲ, ποιοῦσι μέν, οὐχ ὡς ἰατρικὴ ὑγίειαν, ἀλλ' ὡς ἡ ὑγίεια· οὕτως ἡ σοφία, εὐδαιμονίαν. μέρος γὰρ ὂν ὅλης ἀρετῆς, τῷ ἔχεσθαι ποιεῖ, καὶ τῷ ἐνεργεῖν εὐδαίμονα. ἔτι, ὃ ἔργον ἀποτελεῖται

D καθ' αὑτὰς αἱρετὸν αἱρεταὶ αὐταί εἰσι. ἀρεταὶ γ' ὄντας, ἑκατέραν ἑκατέρου μορίου· κἂν εἰ μὴ ποιοῦσι μηδὲν, μηδ' ἑτέραν αὐτῶν· ἔπειτα δὲ, ποιοῦσι μέν, οὐχ ὡς ἰατρικὴ ὑγίειαν, ἀλλ' ὡς ἡ ὑγίεια· οὕτως ἡ σοφία, εὐδαιμονίαν. μέρος γὰρ ὂν ὅλης ἀρετῆς, τῷ ἔχεσθαι ποιεῖ, καὶ τῷ ἐνεργεῖν εὐδαίμονα. ἔτι, ὃ ἔργον ἀποτελεῖται καθ' αὑτὰς αἱρετὸν αἱρεταὶ αὐταί εἰσι. ἀρεταὶ γ' ὄντας, ἑκατέραν ἑκατέρου μορίου· κἂν εἰ μὴ ποιοῦσι μηδὲν, μηδ' ἑτέραν αὐτῶν· ἔπειτα δὲ, ποιοῦσι μέν, οὐχ ὡς ἰατρικὴ ὑγίειαν, ἀλλ' ὡς ἡ ὑγίεια· οὕτως ἡ σοφία, εὐδαιμονίαν. μέρος γὰρ ὂν ὅλης ἀρετῆς, τῷ ἔχεσθαι ποιεῖ, καὶ τῷ ἐνεργεῖν εὐδαίμονα. ἔτι, ὃ ἔργον ἀποτελεῖται

E καθ' αὑτὰς αἱρετὸν αἱρεταὶ αὐταί εἰσι. ἀρεταὶ γ' ὄντας, ἑκατέραν ἑκατέρου μορίου· κἂν εἰ μὴ ποιοῦσι μηδὲν, μηδ' ἑτέραν αὐτῶν· ἔπειτα δὲ, ποιοῦσι μέν, οὐχ ὡς ἰατρικὴ ὑγίειαν, ἀλλ' ὡς ἡ ὑγίεια· οὕτως ἡ σοφία, εὐδαιμονίαν. μέρος γὰρ ὂν ὅλης ἀρετῆς, τῷ ἔχεσθαι ποιεῖ, καὶ τῷ ἐνεργεῖν εὐδαίμονα. ἔτι, ὃ ἔργον ἀποτελεῖται

γρ. ἐπιτίθεται; Omittit q. c.

Ea autem quæ illius causa agi consueuerunt, hoc non virtutis, sed cuiusdam alterius facultatis munus est. De quibus accuratius & planius est dicendum. Est igitur vis, seu potestas quædam, quam Solertiam vocant. Hæc autem eiusmodi est, vt ea quæ ad scopum propositum pertinent, agere & consequi possit: ac si scopus quidem honestus sit, laudabilis: sin malus ac turpis, Versutia est nominanda. Proinde & prudenteis & versutos dicimus δεινούς, hoc est, solertes. Prudentia porrò non est hæc potestas, sed tamen non sine hac potestate. Habitus autem huic quasi animi oculo ingeneratur non sine virtute, vt & dictum est, & perspicuum est. Ratiocinationes enim eæ, quæ rerũ sub actionem venientium principium continent, eo sunt, eóque valent, quòd finis talis est, & quòd est optimum bonorum, quodcunque illud tandem sit. Esto enim, verbi gratia, aliquid forte fortuna oblatum. Hoc autem non nisi viro bono apparet. Peruertit enim & deprauat iudicium rationis vitiositas, efficitque vt de principijs ad agendum aptis falsum iudicemus. Ex quo perspici potest, fieri non posse vt quis sit prudens, quin idem sit vir bonus.

Ἃ δ' ὅσα ἐκείνης ἕνεκα πέφυκε πράττεσθαι, οὐκ ἔστι τῆς ἀρετῆς, ἀλλ' ἑτέρας δυνάμεως. λεκτέον δ' ὑπ' ἐνίοις σαφέστερον περὶ αὐτῶν. ἔστι δή τις δύναμις, ἣν καλοῦσι δεινότητα· αὕτη δ' ἐστὶ τοιαύτη, ὥστε τὰ πρὸς τὴν ὑποτεθεῖσαν σκοπὸν συντείνοντα, δυνάσθαι τοῦτα πράττειν καὶ τυγχάνειν αὐτῶν. ἂν μὲν οὖν ὁ σκοπὸς ᾖ καλός, ἐπαινετή ἐστιν· αὐ δὲ φαῦλος, πανουργία· διὸ καὶ τοὺς φρονίμους, δεινοὺς, καὶ πανούργους φαμὲν εἶναι. ἔστι δὲ ἡ φρόνησις, οὐχ ἡ δύναμις, ἀλλ' οὐκ ἄνευ τῆς δυνάμεως ταύτης· ἡ δ' ἕξις τοῦ ὄμματι τοιαύτη γίνεται τῆς ψυχῆς, οὐκ ἄνευ ἀρετῆς, ὡς εἴρηταί τε, καὶ ἔστι δῆλον· οἱ γὰρ συλλογισμοὶ τοῖς πρακτοῖς ἀρχὴν ἔχοντες εἰσὶν οἵα τοιόνδε τὸ τέλος, ἢ τὸ ἄριστον, ὁποιονδήποτε ὄν· ἔστω γὰρ λόγου χάριν τὸ τυχόν· τοῦτο δ', εἰ μὴ τοῖς ἀγαθῷ, οὐ φαίνεται· διαστρέφει γὰρ ἡ μοχθηρία, καὶ ψευδεσθαι ποιεῖ περὶ τὰς πρακτικὰς ἀρχάς· ὥστε φανερὸν, ὅτι ἀδύνατον φρονίμους εἶναι, μὴ ὄντας ἀγαθούς.

Ea autem quæ illius causa agi consueuerunt, hoc non virtutis, sed cuiusdam alterius facultatis munus est. De quibus accuratius & planius est dicendum. Est igitur vis, seu potestas quædam, quam Solertiam vocant. Hæc autem eiusmodi est, vt ea quæ ad scopum propositum pertinent, agere & consequi possit: ac si scopus quidem honestus sit, laudabilis: sin malus ac turpis, Versutia est nominanda. Proinde & prudenteis & versutos dicimus δεινούς, hoc est, solertes. Prudentia porrò non est hæc potestas, sed tamen non sine hac potestate. Habitus autem huic quasi animi oculo ingeneratur non sine virtute, vt & dictum est, & perspicuum est. Ratiocinationes enim eæ, quæ rerũ sub actionem venientium principium continent, eo sunt, eóque valent, quòd finis talis est, & quòd est optimum bonorum, quodcunque illud tandem sit. Esto enim, verbi gratia, aliquid forte fortuna oblatum. Hoc autem non nisi viro bono apparet. Peruertit enim & deprauat iudicium rationis vitiositas, efficitque vt de principijs ad agendum aptis falsum iudicemus. Ex quo perspici potest, fieri non posse vt quis sit prudens, quin idem sit vir bonus.

γρ. οὐχὶ τῆς δεινότητος δυνάμις.

ΚΕΦΑΛ. ιγ'.

Πῶς ἔχουσι πρὸς ἀλλήλας ἀρεταὶ (ἥ τε φυσικὴ, καὶ ἡ κυρία) δεινότης, φρόνησις, καὶ σοφία.

CAPVT XIII.

De præstantia prudentiæ, & quomodo se erga sapientiam habeat

Σκεπτέον δὴ πάλιν καὶ περὶ ἀρετῆς· καὶ γὰρ ἡ ἀρετὴ παραπλησίως ἔχει, ὡς ἡ φρόνησις πρὸς τὴν δεινότητα· οὐ ταὐτὸν μὲν, ὅμοιον δὲ ὕτω καὶ ἡ φυσικὴ ἀρετὴ πρὸς τὴν κυρίαν· πᾶσι γὰρ δοκεῖ ἕκαστα τῶν ἠθῶν ὑπάρχειν φύσει πως· καὶ γὰρ δίκαιοι, καὶ σωφρονικοὶ, καὶ ἀνδρεῖοι, καὶ τἆλλα ἕξομεν ἕκαστοι τῶν τοιούτων· ἀλλ' ὅμως ζητοῦμεν ἕτερόν τι, τὴν κυρίως ἀγαθὸν εἶναι· καὶ παντοῖα ἄλλον τρόπον ὑπάρχειν· καὶ γὰρ παισὶ καὶ θηρίοις αἱ φυσικαὶ ὑπάρχουσιν ἕξεις· ἀλλ' ἄνευ νοῦ βλάβεσι φαίνονται οὖσαι· πλὴν τοσοῦτον ἔοικεν ὁρᾶσθαι, ὅτι ὥσπερ σώματι ἰσχυρῷ ἄνευ ὄψεως κινουμένῳ συμβαίνει σφάλλεσθαι ἰσχυρῶς, διὰ τὸ μὴ ἔχειν ὄψιν, οὕτω καὶ ἐν τούτοις ἐὰν δὲ λάβῃ νοῦν, ἐν τῷ πρᾶττειν διαφέρει· ἡ δ' ἕξις* ὁμοία οὖσα, τότ' ἔσται κυρίως ἀρετή. ὥστε καθάπερ ὑπὸ τὸ δοξαστικὸν, δύο ἐστὶν εἴδη, δεινότης, καὶ φρόνησις,

Rursus igitur nobis de virtute videndum est. Nam vt prudentia solertiæ similis est, non eadem: sic & virtus ea quæ propriè & præcipuè virtus est, cum virtute naturali comparatur. Singuli enim mores in omnibus hominibus quodammodo videtur inesse natura. Namque ad iustitiam, temperantiam, fortitudinem, cæteraſque virtutes, apti atque habiles sumus, cùm primùm nascimur. Sed tamen aliud quiddam, quod propriè bonum sit, requirimus, & virtutes eiusmodi aliter in nobis inesse volumus. In pueris enim & bestijs, naturales insunt habitus: sed sine mente detrimentum videntur afferre. Atque hoc ex similitudine corporis humani perspici potest. Nam vt robusto & valido corpori, quod sine videndi sensu mouetur, graues offensiones accidunt, propterea quòd videndi sensu careat: sic se res habet in ijs animi bonis quæ à natura tribuuntur. Quòd si mentem adepta fuerint, incredibile est quanto in agendo cæteris antecellant. Habitus autem cùm similis illis extiterit, tunc propriè virtus erit. Itaque quémadmodum in ea parte animi, quæ ad opinandũ valet, duæ sunt formæ, solertia & prudentia:

ita & in ea quæ moribus attributa est, duæ, A quarum altera est virtus naturalis, altera, ea quæ præcipuè & propriè virtus appellatur. Quarum hæc, quæ pręcipuè virtus est, sine prudentia cõstare nõ potest. Itaq; virtutes omneis, prudẽtias esse dicunt. Et Socratesquidem partim rectè quærebat, partim errabat, Nam quòd virtutes omneis, prudentias esse putabat, in hoc errabat: quòd autem eas non vacare prudentia arbitrabatur, pulchrè dicebat. Cuius rei hoc argumentum est, quòd nunc omnes, cùm virtutem definiunt, posteaquam eam habitum esse dixerunt, & in quibus versetur, docuerunt, ad- B dunt, Rectæ rationi consentaneum. Recta autem ratio est ea cui prudentia moderatur. Ergo omnes quo dammodo videntur augurari, talem habitum prudentiæ consentaneum, esse virtutem. Veruntamen paulum immutanda hæc definitio est. Non enim rectæ rationi consentaneus solùm, sed etiam cum recta ratione coniunctus habitus, virtus est. Prudentia autem, recta talibus de rebus ratio est. Itaque Socrates virtutes rationes esse existimabat: omnes enim scientias esse: nos autẽ cum ratione coniunctas. Ex his igitur quæ dicta sunt, C perspicuum est, nec sine prudentia quemquam propriè virum bonum esse posse, nec prudentem sine virtute ea quæ ad mores pertinet. Sed & hoc eodem modo dilui ac refelli potest ea ratio, qua disputare possit aliquis, virtutes inter se separari. Non enim idem ad omneis virtutes aptissimus est naturâ. Itaque hanc iam adeptus est, illam autem nondum erit consecutus. Nam in ijs quidem virtutibus, quæ à natura ingenerantur in nobis, hoc euenire potest; in ijs autem ex quibus absolutè vir bonus nominatur, non potest. Vnà enim cum pru- D dentia, quæ vna est, cæteræ omnes præstò aderunt. Perspicuum est autem, etiam si ad agendum nullam vim haberet, eam tamen necessariam futuram: quia partis animi virtus est: & quia consilium sine prudentia sinéque virtute non erit rectum, Hæc enim vt finem, illa vt ea quæ ad finem pertinent, agamus, efficit. At verò neque in sapientiam dominatur, neque animi particulæ melioris habitus est: quemadmodum neque medicina bonæ valetudinis principatum habet. Non enim ea vtitur, sed vt existat, & adsit, operam dat. Illius igitur causa præcipit atque imperat, non illi. Præterea sub prudentiæ imperio sapientiam esse dicere, simile est, vt si quis dicat, scientiam ciuilem Dijs immortalibus præesse: quia omnia instituat ac præcipiat, quæ sunt in ciuitate.

νησις· ὅτως ὅτι τῶ ἠθικοῦ, δύο ὄντι· ὃ μὲν ἀρετὴ φυσικὴ· ὃ δ', ἡ κυρία· καὶ τούτων, ἡ κυρία οὐ γίγνεται ἄνευ φρονήσεως· διόπερ φασὶ, πάσας τὰς ἀρετὰς φρονήσεις εἶναι. Σωκράτης, τῇ μὲν, ὀρθῶς ἐζήτει· τῇ δ', ἡμάρτανεν. ὅτι μὲν γὰρ φρονήσεις ἦσαν τὰς ἀρετὰς, ἡμάρτανεν· ὅτι δ' οὐκ ἄνευ φρονήσεως, καλῶς ἔλεγε. σημεῖον δέ. καὶ γὰρ νῦν πάντες, ὅταν ὁρίζωνται τὴν ἀρετὴν, προστιθέασι τὴν ἕξιν, εἰπόντες δὲ πρὸς ἃ ἐστι, τὴν καὶ τὸν ὀρθὸν λόγον· ὀρθὸς δ', ὁ καὶ τὴν φρόνησιν. ἐοίκασι δὴ μαντεύεσθαί πως ἅπαντες, ὅτι τοιαύτη ἕξις, ἀρετή ἐστιν ἡ καὶ τὴν φρόνησιν. δεῖ δὲ μικρὸν μεταθεῖναι· οὐ γὰρ μόνον ἡ καὶ τὸν ὀρθὸν λόγον, ἀλλὰ δὲ μὴ μετὰ τοῦ ὀρθοῦ λόγου ἕξις, ἀρετή ἐστιν· ὀρθὸς δ' ὁ λόγος περὶ τούτων, ἡ φρόνησις ἐστι. Σωκράτης μὲν οὖν λόγους τὰς ἀρετὰς ᾤετο εἶναι· ἐπιστήμας γὰρ εἶναι πάσας· ἡμεῖς δ', μετὰ λόγου. δῆλον δὲ νῦν ἐκ τῶν εἰρημένων, ὅτι οὐκ οἷόν τε ἀγαθὸν εἶναι κυρίως ἄνευ φρονήσεως· οὐδὲ φρόνιμον, ἄνευ τῆς ἠθικῆς ἀρετῆς· ἀλλὰ καὶ ὁ λόγος τοῦτο λύοιτ' ἄν, ᾧ ἀφελεῖν τις αὖ, ὅτι χωρίζονται ἀλλήλων αἱ ἀρεταί· οὐ γὰρ ὁ αὐτὸς εὐφυέστατος πρὸς ἅπασας. ὥστε, τὴν μὲν ἔσχε, τὴν δ' οὔπω εἰληφὼς ἔσται· τοῦτο γὰρ, τὴν μὲν τὰς φυσικὰς ἀρετὰς, ἐνδέχεται· καθ' ἃς γὰρ ἁπλῶς λέγεται ἀγαθὸς, οὐκ ἐνδέχεται· ἅμα γὰρ τῇ φρονήσει μιᾷ * οὔσῃ, πᾶσαι ὑπάρξουσι. δῆλον γὰρ, κἂν εἰ μὴ πρόσεστιν, ὅτι ἔδει ἂν αὐτῆς, ἀφ' ὧν τὸ μορίου ἀρετὴν εἶναι· καὶ ὅτι οὐκ ἔστιν ἡ νῦν προαίρεσις ὀρθὴ ἄνευ φρονήσεως, οὐδ' ἄνευ ἀρετῆς· ἡ μὲν γὰρ, οὗ τέλος· ἡ δὲ πρὸς τοῦτο τέλος ποιεῖ προαίρεσιν. ἀλλὰ μὴν οὐδὲ κυρία γέ ἐστι τῆς σοφίας, οὐδὲ τῶ βελτίονος μορίου. ὥσπερ οὐδὲ τῆς ὑγιείας, ἡ ἰατρική. οὐ γὰρ χρῆται αὐτῇ· ἀλλ' ὁρᾷ ὅπως γένηται. ἐκείνης οὖν ἕνεκα ἐπιτάττει, ἀλλ' οὐκ ἐκείνη. ἔτι, ὅμοιον κἂν εἴ τις τὴν πολιτικὴν φαίη ἄρχειν τῶν θεῶν, ὅτι ἐπιτάττει πάντα τὰ ἐν τῇ πόλει.

* νῦν ἐν ἀρχούσῃ,

A

ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΟΥΣ ΗΘΙΚΩΝ ΕΥΔΗΜΙΩΝ ΤΟ Ζ.

ΚΕΦΑΛ. α'.

Περὶ ἡρωϊκῆς καὶ θείας ἀρετῆς· καὶ περὶ ἐγκρατείας καὶ τῶν ἐναντίων.

ARISTOTELIS ETHICORVM AD EVDEMVM,

LIBER SEXTVS.

CAPVT I.

De Heroica virtute & diuina : itemque de Continentia & Incontinentia.

ΜΕΤΑ δὲ ταῦτα λεκτέον, ἄλλην ποιησαμένοις ἀρχὴν, ὅτι τῶν περὶ τὰ ἤθη φυκτῶν, τρία ἐστὶν εἴδη, κακία, ἀκρασία, θηριότης· τὰ δ' ἐναντία, τοῖς μὲν δυσὶ, δῆλα· ὃ μὲν γὰρ, ἀρετὴν· ὃ δ', ἐγκράτειαν καλοῦμεν· τῷ δὲ θηριότητα, μάλιστ' ἂν ἁρμόττοι λέγειν τὴν ὑπὲρ ἡμᾶς ἀρετὴν ἡρωϊκήν τινα καὶ θείαν, ὥσπερ Ὅμηρος περὶ Ἕκτορος πεποίηκε λέγοντα τὸν Πρίαμον· ὅτι σφόδρα ἦν ἀγαθὸς,

Ιλιάδ. ω.

-- οὐδέ ἐῴκει
Ἀνδρός γε θνητοῦ παῖς ἔμμεναι, ἀλλὰ θεοῖο.

ὥστ' εἰ, καθάπερ φασὶν, ἐξ ὑπερβολῆς ἀρετῆς θεοὶ δι' ἀρετὴν ὑπερβολὴν γίνονται θεοειδὴς, δῆλον ὅτι καὶ αὕτη ἔσται, διαμετρικὴ τῆς θηριώδους ἕξεως. καὶ γὰρ ὥσπερ οὐδὲ θηρίου ἐστὶ κακία, οὐδ' ἀρετὴ, οὕτως οὐδὲ θεοῦ· ἀλλ' ἡ μὲν, ὑπὲρ ἀρετήν· ἡ δ', ἑτέρου τινὸς γένους κακίας. ἐπεὶ δ' σπάνιον καὶ τὸ θεῖον ἀνδρα εἶναι, καθάπερ οἱ Λάκωνες εἰώθασι προσαγορεύειν, ὅταν ἀγαθῶσι σφόδρα τινὰ, * ὅσος αἰνὴρ φασίν· οὕτω δὲ καὶ ὁ θηριώδης ἐν τοῖς ἀνθρώποις ἄπιος· μάλιστα δ' ἐν τοῖς βαρβάροις ἐστί. γίνεται δ' ἔνια καὶ διὰ νόσους καὶ πηρώσεις· καὶ οὕτω δὴ κακίαν τὴν ὑπερβάλλουσαν, ὅταν ὀπὶ δυσφημοῦμεν. ἀλλὰ περὶ μὲν τῆς τοιαύτης διαθέσεως, ὕστερον ποιητέον λόγον. περὶ δὲ κακίας εἴρηται πρότερον· περὶ δὲ ἀκρασίας καὶ μαλακίας καὶ τρυφῆς λεκτέον, καὶ περὶ ἐγκρατείας καὶ καρτερείας· ἕκαστον γὰρ ὡς περὶ τὴν αὐτῶν ἕξεων τὴν ἀρετὴν καὶ τὴν μοχθηρίαν, ἑκατέρων αὐτῶν ὑπολητπέον, οὐδ' ὡς ἑτέρων γένος. δεῖ δ', * ὥσπερ ὅτι τὰ ἄλλων ὑπόντας τὰ φαινόμενα, καὶ πρῶτον διαπορήσαντας, οὕτω δεικνύναι· μάλιστα μὲν οὖν πάντα τὰ ἔνδοξα, περὶ ταῦ-

Vide ad Nic.

B SEQVITVR nunc vt alio initio facto dicamus, eorum, quæ in moribus fugienda sunt, tria esse genera, vitiositatem, incontinentiam, feritatem. Ac duorum quidem primorum contraria, nota sunt. Alterum enim virtutem, alterum continentiam appellamus. Feritati autem aptissimè dicere possimus opponi eam quæ supra nos est, heroicam quandam ac diuinam virtutem : quemadmodum Priamum Homerus de Hectore loquentem facit, quoniam bonitate ac virtute C præstabat,

---namque illum haud esse putares
Mortali genitore satum, at genus esse deorum.

Itaque si, (vt aiunt,) propter excellẽtiam præstantiamque virtutis, Dij ex hominibus efficiuntur, talis erit profectò is animi habitus, qui habitui illi ferino opponitur. Nam vt feræ neque vitium, neque virtus est, sic neque Dei: D sed hic quidem habitus virtute præstabilius & honoratius quiddã est, ille autem aliud quoddam à vitio genus est. Verùm quoniam rarò admodum euenit, vt vir diuinus existat, (quẽadmodum Lacones eum solent diuinum appellare & salutare, quem magnopere admirãtur : O virum diuinum, inquiunt:) sic inter homines rarò aliquis reperitur feritate belluarum similis natura : sed si quis, is maximè apud barbaros exoritur. Nonnullas autem huiusmodi immanitates, morbi & membrorum debilitationes pariunt. Atque eos homines, qui vitio E cæteris antecellunt, turpi atque infami nomine feros & immaneis appellamus. Sed de hac quidẽ animi affectione nobis erit aliquid posterius dicendũ. De vitiositate autẽ suprà diximus Nunc de incontinẽtia, & mollitia, & luxu dicẽdum est: itémq; de cõtinentia & tolerãtia Non enim de vtraque perinde existimãdum est, aut quasi ijdẽ habitus sint, atq; virtus & vitiũ, aut quasi diuersa sint genera. Oportet autẽ, quod in alijs facere solemus, propositis primùm ijs quæ sunt in prõptu, atq; in quæstionẽ dubiúmq; reuocatis, ita explicare atque ostẽdere: maximè quidẽ omnia quæ hominũ opinionibus cõprobata de his animi perturbationibus feruntur:

sin minùs,

sin minùs, at certè plurima & præcipua. Nam
A sic ea quæ difficilia & impedita sunt, dissoluantur atque expediantur, & relinquantur ea quæ probabilia & opinionibus hominum recepta sunt, satis hoc fuerit à nobis declaratum. Videtur enim continentia & tolerantia in numero rerum bonarum & laudabilium esse: incontinentia autem & mollitia in malarum & vituperabilium: idémque esse continens, & qui facilè in eo permanet, quod ratio præcipit: idem quoque incontinens, atque is qui facilè desciscit à iudicio rationis. Atque incontinens quidē sciens res esse malas, agit eas tamen perturbatione animi concitatus: continens autem, quia
B cupiditates esse turpeis & malas intelligit, à ratione reuocatus, eas non sequitur. Ac temperantem quidem, continentem & tolerantem esse volunt: eum autem, qui talis sit, esse per omnia temperantem alij aiunt, alij negant: itémque intemperantem alij incontinentem, & incontinentem intemperantem confusè dicunt esse: alij eos inter se differre volunt. Prudētem verò interdum negant vllo modo incontinentem esse posse: interdum nonnullos, qui prudētes sint & solertes, incontinenteis esse. Præterea dicuntur iræ, & honoris, & lucri incon-
C tinentes. Atque hæc quidem sunt quę de his virtutibus ac vitijs, crebris hominum sermonibus vsurpantur.

τα τὰ παθη· εἰ ὴ μὴ, τὰ πλεῖστα καὶ κυριώτατα· ἐὰν γὰρ λύηται τὰ δυσχερῆ, καὶ καταλείπηται τὰ ἔνδοξα, δεδεγμένον ἂν εἴη ἱκανῶς· δοκεῖ δὴ καὶ ἐγκράτεια καὶ καρτερία, τῶν ἀσυδαίων καὶ τῶν ἐπαινετῶν εἶ)· ἡ δὲ ἀκρασία τε καὶ μαλακία τῶν φαύλων τε & ψεκτῶν· καὶ ὁ αὐτὸς ἐγκρατὴς καὶ ἐμμενητικὸς τῷ λογισμῷ, καὶ ἀκρατὴς καὶ ἐκστατικὸς τοῦ λογισμοῦ. καὶ ὁ μὲν ἀκρατὴς, εἰδὼς ὅτι φαῦλα τοιαῦτα διὰ πάθος· ὁ δὲ ἐγκρατὴς, εἰδὼς ὅτι φαῦλαι αἱ ὑπὸ θυμίαν οὐκ ἀκολουθεῖ, διὰ τὸν λόγον. καὶ τὸν σώφρονα μὲν, ἐγκρατῆ καὶ καρτερικόν· τὸν δὲ ἕτερον, οἱ μὲν, * πάντα σώφρονα· οἱ δ' οὔ· καὶ τὸν ἀκόλαστον, ἀκρατῆ· καὶ τὸν ἀκρατῆ, ἀκόλαστον συλλεχυμένως· οἱ δ', ἑτέρως εἶ)· φασι. τὸν δὲ φρόνιμον, ὁτὲ μὲν, οὐ φασιν ἐνδέχεσθαι εἶ) ἀκρατῆ· ὁτὲ δὲ, ἐνίους φρονίμους ὄντας & δεινοὺς, ἀκρατεῖς εἶ). ἔτι ἀκρατεῖς λέγονται, καὶ θυμοῦ, & ἕρωτος, & κέρδους. τὰ μὲν οὖν λεγόμενα, ταῦτ' ἐστίν.

* πάντα

CAPVT II.

Disputat de eo, quomodo is qui de rebus rectè existimat, incontinenter viuere queat.

ΚΕΦΑΛ. β'.

Ἀπορία, πῶς ὑπολαμβάνων ὀρθῶς ἀκρατεύεταί τις.

DVbitare autem possit aliquis quo modo is qui de rebus rectè existimat, incontinenter viuere queat. Qui scit igitur, vt incontinenter viuat, fieri posse negant nonnulli. Graue enim ac difficile fuerit, vt arbitrabatur Socrates, in quo insit scientia, in eo aliud quippiam dominari, & huc & illuc eum, quasi mancipium, trahere. Socrates enim perinde quasi nulla sit incontinentia, omnino rationem eorum qui aliquam statuebant, oppugnabat. Neminem enim qui bene de rebus existimaret, quicquam aliud quàm quod sit optimum, agere: sed si agat, propter inscientiam agere. Hæc igitur ratio ea in controuersiam reuocat, quæ sunt in promptu, quæq; perspicuè apparent: & quærendum est, si perturbatio incontinentis ab inscientia proficiscitur, quis sit hic inscientiæ modus. Incontinentem enim, id quod agit, non putare agendum esse priùs quàm perturbatione concitetur, perspicuum est. Sunt autem nonnulli qui alia ex his concedunt, alia non item. Nihil enim scientia potentius esse fatentur. Neminem autem quicquam præter id quod ei potius esse visum est, agere, non fatentur. Atque ob hanc causam dicunt, incontinentem non scientia præditum, sed opinione duntaxat imbutum, à voluptatibus superari.

ΑΠΟΡΗΣΕΙΕ δ' ἄν τις, πῶς ὑπολαμβάνων ὀρθῶς ἀκρατεύεται τις. ὑπειλημμένον μὲν οὖν ἔ φασί τινες οἷόν τε εἶ)· δεινὸν γὰρ ὑπείληπται ἔχουσι, ὡς ἔφετο Σωκράτης, ἄλλο τι κρατεῖν, & περιέλκειν αὐτὸν ὥσπερ ἀνδράποδον. Σωκράτης μὲν γὰρ ὅλως ἐμάχετο πρὸς τὸν λόγον, ὡς οὐκ οὔσης ἀκρασίας· οὐθένα γὰρ ὑπολαμβάνοντα, πράττειν παρὰ τὰ βέλτιστον, ἀλλὰ δι' ἄγνοιαν. ὅτι μὲν οὖν ὁ λόγος ἀμφισβητεῖ τοῖς φαινομένοις ἐναργῶς· καὶ δέον ζητεῖν περὶ τὸ πάθος, εἰ δι' ἄγνοιαν, τίς ὁ τρόπος γὰρ τῆς ἀγνοίας· ὅτι μὲν γὰρ οὐκ οἴεταί γε ὁ ἀκρατευόμενος, πρὶν ἐν τῷ πάθει γενέσθαι, φανερόν· εἰσὶ δέ τινες, οἳ, τὰ μὲν συγχωροῦσι· τὰ δ', οὔ· τὸ μὲν γὰρ ὑπειλῆφθαι μηδὲν εἶ) κρεῖττον, ὁμολογοῦσι· τὸ δ' ὅ μηδένα πράττειν παρὰ τὸ δόξαν βέλτιον, οὐχ ὁμολογοῦσι. καὶ διὰ τοῦτο, τὸν ἀκρατῆ φασιν οὐκ ὑπειλημμένα ἔχοντα, κρατεῖν ὑπὸ τῆς ἡδονῆς, ἀλλὰ δόξαν.

ἀλλὰ μὴν εἴγε δόξα, καὶ μὴ ἐπιστήμη, A
μηδ' ἰσχυρὰ ἀντιπολιτευομένη ἢ ἀντιτείνουσα,
ἀλλ' ἠρεμαία, καθάπερ οἱ ῥᾳδιάζοντες,
συγγνώμη, τοῖς μὴ ἐν τούτοις μοχθηροῖς πρὸς
ἐπιθυμίας ἰσχυράς· τοῖς δὲ μοχθηρίᾳ γε συγ-
γνώμη· οὐδὲ τῶν ἄλλων οὐδενὶ τῶν ψεκτῶν.
φρονήσεως ἄρα ἀντιτεινούσης· οὐκ ἂν γὰρ
ἰσχυρόν· ἀλλ' ἄτοπον· ἔσται γὰρ ὁ αὐτὸς
ἅμα φρόνιμος καὶ ἀκρατής. φήσαι δ' ἂν
οὐδεὶς φρόνιμον εἶναι ὃς πράττειν ἑκόντα τὰ
φαυλότατα. πρὸς δὲ τούτοις, δέδεκται
πρότερον, ὅτι πρακτικός γε ὁ φρόνιμος·
τῶν ἐσχάτων γὰρ ὢν καὶ τὰς ἄλλας ἔχων
ἀρετάς. ἔτι, εἰ μὴ ἐν τῇ ἐπιθυμίας
ἔχειν ἰσχυρὰς καὶ φαύλας, ὁ ἐγκρατής,
οὐκ ἔσται ὁ σώφρων ἐγκρατής· οὐδ' ὁ
ἐγκρατής, σώφρων· ὅτε γὰρ ὁ ἄγαν,
φρονος, οὔτε ὁ φαύλας ἔχειν. ἀλλὰ
μὴν δεῖ γε· εἰ μὴν τὸ χρῆσαι αἱ ἐπιθυ-
μίαι, φαύλη ἡ κωλύουσα ἕξις μὴ ἀκο-
λουθεῖν· ὥσθ' ἡ ἐγκράτεια, οὐ πᾶσα C
σπουδαία· εἰ δ' ἀσθενὴς καὶ μὴ φαῦλαι,
οὐθὲν σεμνόν· οὐδ' εἰ φαῦλαι καὶ ἀσθε-
νεῖς, οὐθὲν μέγα. ἔτι, εἰ πάσῃ δόξῃ ἐμ-
μενητικὸν ποιεῖ ἡ ἐγκράτεια, φαύλη, οἷον
εἰ καὶ τῇ ψευδεῖ. καὶ εἰ πάσης δόξης λύει
ἀκρασία ἐκστατικόν, ἔσται τις σπουδαία
ἀκρασία, οἷον ὁ Σοφοκλέους Νεοπτόλε-
μος ἐν τῷ Φιλοκτήτῃ· ἐπαινετὸς γάρ,
ὃν ἐμμένων οἷς ἐπείσθη ὑπὸ τοῦ Ο-
δυσσέως, λυπεῖσθαι ψευδόμενος.
ἔτι, ὁ σοφιστὴς λόγος ψευδόμενος, ἀ-
ποία· λύει γὰρ ὃ βούλεται
ἐλέγχειν, ἵνα δηνοὶ ὦσιν, ὅταν τύ-
χωσι. * ὁ λυόμενος συλλογισμὸς, ἀπο- * gr. ὁ μυόμε-
ρία γάρ· δέδεκται γὰρ λύειν διάνοια, ὅταν νος
μένειν μὴ βούληται, διὰ τὸ μὴ
ἀρέσκειν τὸ συμπεραινόμενον· προϊέναι δὲ
μὴ δυνήται, διὰ τὸ λύσαι μὴ ἔχειν
τὸν λόγον. συμβαίνει δ' ἔκ τινος λόγου καὶ
ἀφροσύνῃ μὴ ἀκρασίας ἀρετή. τοιαύ-
τη γὰρ πρᾶξις ὢν ὑπολαμβάνει, διὰ
τοιοῦτο ἀκρασίαν. ὑπολαμβάνει δ' ἃ γίγνεται
κακὰ εἶναι, καὶ οὐ δεῖν πράττειν· ὥστε ἃ γα-
θὰ καὶ ἃ τὰ κακὰ πράξει. ἔτι, ὁ παῦσαι πεπεί-
σας πράττων καὶ διώκων τὰ ἡδέα, καὶ πρα-
γεύμενος, βελτίων αὖ δόξει εἶναι τῷ μὴ
διὰ λογισμὸν, ἀλλὰ δι' ἀκρασίαν· διάπτω-
τος γὰρ διὰ τὸ μεταπειθῆναι αὖ. ὁ δ'
ἀκρατὴς ἔνοχος τῇ προιμίᾳ, ὃν ἢ φαμὲν,

Atqui si opinio est incontinentis, non scien- A
tia; neque firma existimatio, quæ aduersetur, & obsistat cupiditati, sed infirma & imbecilla, vt ijs contingit quorum in dubio est animus; profectò ei ignosci debet, si in ea non permaneat aduersus vehementes & firmas cupiditates. Improbitati verò non ignoscendum, neque vlli cuiquam rei vituperabili. Superatur igitur à cupiditate incontinens, prudentia reclamante & repugnante. Hæc enim potentissima quædam res est. At hoc absurdum. Erit enim simul idem prudens & incontinens. Nemo autem prudentis B esse dixerit, sua voluntate res improbissimas admittere. Præterea suprà docuimus, qui sit prudens, eundem ad agendum esse aptissimum: quippe qui in extremis, id est, in rebus singularibus versetur, aliisque virtutibus ornatus sit. Præterea si in eo situs est continens, vt vehementibus & malis cupiditatibus incendatur; non erit profectò temperans continens, neque continens temperans. Nam neque immoderatum quicquam, neque malis cupiditatibus affici, temperantis est. Atqui ita esse oportet. Nam si bonæ sint cupiditates, malus C est habitus qui prohibet sequi. Itaque non omnis erit bona continentia. Quòd si sint imbecillæ, neque malæ, non erit glorioſum eas vincere: si malæ & imbecillæ, non magnum. Præterea si in omni opinione perseuerantem efficit continentia, mala est: putà si etiam in falsa. Et si incontinentia de omni opinione facilè dimouebit, erit aliqua bona incontinentia. Exempli causa, Sophoclis Neoptolemus in Philoctete laudandus est, qui non maneat in ijs quæ persuaserat ei Vlysses, D quia ei mentiri sit molestum. Præterea sophistarum ratio, quam mentientem vocant, dubitationem affert penè inexplicabilem. Nam quia volunt aduersarium adigere ad assentiendum rebus inopinatis, & abhorrentibus ab opinione populari, vt si assecuti fuerint, quod volunt, solertes & acuti esse videantur; ratiocinatio ea quæ collecta est, dubitationem parit inexplicabilem. Vincta enim mens est, cùm ille neque vult insistere, quia id quod conclusum est, non probat: neque longiùs E progredi potest, propterea quòd rationem dissoluere nequit. Euenire autem ex aliqua ratione potest vt imprudentia cum incontinentia sit virtus. Contra enim facit atque existimat, propter incontinentiam. Existimat autem, ea quæ bona sunt, esse mala, neque esse agenda. Ita quæ bona sunt, acturus est, non quæ mala. Præterea qui ea quæ iucunda sunt, eo ipso quòd ita persuasum habeat, talèque consilium ceperit, agit & persequitur, is eo melior videatur, qui non ratione, sed incontinentia ad turpitudinem aliquam impellatur. Faciliùs enim sanari potest, quia de sententia possit dimoueri. In incontinentẽ autẽ quadrat id quod tritum est omniũ sermone prouerbiũ,

Quid adhibendum est, cùm premit fauces aqua?

Si enim persuasum ei esset, vt ea quæ agit, ageret: simulatque ei dissuasum esset, de sententia desisteret. Nunc autem tametsi non sit ei persuasum, talia agit tamen. Præterea si in omnibus versatur incontinentia & continentia, quis absolutè incontinens est? Nemo enim omni genere incontinentiæ affectus est. At aliquos esse dicimus incontinenteis absolutè. Et hæ quidem tales quædam sunt difficultates, quæ dubitationem afferunt: quarum aliæ tollendæ, aliæ relinquendæ sunt. Difficultatis enim & dubitationis dissolutio, inuentio est.

A Οτὰν δ' ὕδωρ πνίγῃ, τί δεῖ * ὀπιπτεύειν; γρ. ἐμπίπτειν

εἰ μὲν γὰρ μὴ ἐπέπειστο ἃ πρακτέα, μεταπεισθεὶς ἂν ἐπαύσατο· νῦν δὲ πεπεισμένος, ὅμως ἄλλα πράττει. ἔτι, εἰ πρὸς πάντα ἀκρασία ἐστὶ καὶ ἐγκράτεια, τίς ὁ ἁπλῶς ἀκρατής; οὐθεὶς γὰρ ἁπάσας ἔχει τὰς ἀκρασίας. φαμὲν δ' εἶναί τινας ἁπλῶς. αἱ μὲν οὖν ἀπορίαι τοιαῦταί τινες συμβαίνουσι. τούτων δὲ τὰ μὲν ἀναιρεῖν δεῖ· τὰ δὲ, καταλιπεῖν. ἡ γὰρ λύσις τῆς ἀπορίας, εὕρεσίς ἐστι.

B

CAPVT III.

ΚΕΦΑΛ. γ'.

De eo qui sciens aut insciens sit incõtinens: & quomodo fieri possit vt sciens incontinenter viuat

Περὶ τοῦ εἰδότα, ἢ μή, καὶ πῶς εἰδότα ἐνδέχεσθαι ἀκρατεύεσθαι.

PRimùm igitur videndum est, vtrùm scientes peccent incontinentes, nécne: & quẽadmodum scientes. Deinde quibus in rebus incontinens & continens locandus sit: id est, vtrùm in omni voluptate & dolore, an in certis voluptatibus ac doloribus. Continénsque & patiens, vtrùm idem sint, an differant: itémque de alijs omnibus, quæ sunt huic disputationi quasi cognata. Hinc autem ducitur huius orationis initium, vtrùm continens & incontinens appellentur, ac differant inter se, ex ijs rebus, in quibus versantur, an ex animorum habitu: hoc dico, vtrùm incontinens eo solùm sit incontinens, quòd in his aut illis versetur, nécne: an verò quòd sic vel sic affectus sit, nécne: an potiùs ex vtrisque. Deinde vtrùm in omnibus versetur incõtinentia, & cõtinentia, nécne. Non enim in omnibus versatur is qui absolutè est incontinens, sed in quibus intemperans: neque eo dicitur, quòd absolutè in hæc affectus sit, (idem enim esset incõtinentia, quod intemperantia,) sed quòd hoc modo sit affectus. Nam intemperans quidem cupiditatibus seruit cõsilio capto, existimans præsentem iucunditatem sequi oportere. Incontinens autem non existimat ille quidem, sed sequitur tamen. Si quis igitur dicat, veram opinionem esse, non scientiam, præter quam incontinenter homines viuunt; nihil refert ad rem de qua disputamus. Nonnulli enim eorum qui aliqua de re opinantur, non sunt incerti, neque dubij, sed certò se rem scire existimant. Si igitur ij qui opinantur, propterea quòd leuiter & imbecillè credunt ita rem esse, de qua opinantur, faciliùs quàm qui sciunt, contra atq; existimãt, agent; nihil inter sciẽtiam & opinionẽ intererit. Nonnulli enim non minorem fidem habent ijs quæ opinantur, quàm alij ijs quæ sciunt: quod declarat Heraclitus. Sed quoniã scire dupliciter dicimus, (nam & is, qui scientia præditus est, necea vtitur: & is, qui vtitur, scire dicitur,)

C

Πρῶτον μὲν οὖν σκεπτέον, πότερον εἰδότες, ἢ οὔ, καὶ πῶς εἰδότες· εἶτα, περὶ ποῖα τὸν ἀκρατῆ καὶ τὸν ἐγκρατῆ θετέον. λέγω δὲ, πότερον περὶ πᾶσαν ἡδονὴν καὶ λύπην, ἢ περὶ ἔνας ἀφωρισμένας· καὶ τὸν ἐγκρατῆ καὶ τὸν καρτερικόν· πότερον ὁ αὐτὸς, ἢ ἕτερός ἐστιν· ὁμοίως δὲ καὶ περὶ τἆλλα ὅσα συγγενῆ τῆς θεωρίας ἐστὶ ταύτης. ἔστι δὲ ἀρχὴ τῆς σκέψεως, πότερον ὁ ἐγκρατὴς καὶ ἀκρατὴς εἰσι, τῷ περὶ ἃ, ἢ τῷ πῶς ἔχοντες τὸ διαφορᾶν· λέγω δὲ, πότερον τῷ περὶ ταδὶ εἶναι μόνον ἀκρατὴς ὁ ἀκρατὴς, ἢ οὔ· ἀλλὰ τῷ ὡς, ἢ οὔ, ἀλλὰ τῷ ὅξ ἀμφοῖν· ἔπειτ', εἰ περὶ ἅπαντ' ἐστὶν ἡ ἀκρασία καὶ ἡ ἐγκράτεια, ἢ οὔ· οὔτε γὰρ περὶ ἅπαντά ἐστιν ὁ ἁπλῶς ἀκρατὴς, ἀλλὰ περὶ ἆρ' ὁ ἀκόλαστος, ὅτε τῷ περὶ ταῦτα ἁπλῶς ἔχειν· ταὐτὸν γὰρ αὐτῷ τῇ ἀκολασίᾳ· ἀλλὰ τῷ ὡδὶ ἔχειν. ὁ μὲν γὰρ, αἱρεθεὶς προαιρούμενος, νομίζων ἀεὶ δεῖν τὸ παρὸν ἡδὺ διώκειν· ὁ δ', οὐκ οἰόμενος μὲν, διώκει δέ. περὶ μὲν οὖν τὴν δόξαν ἀληθῆ, ἀλλὰ μὴ βεβαίαν εἶναι, οὐδὲν διαφέρει πρὸς τὸν λόγον· ἔνιοι γὰρ τῶν δοξαζόντων, οὐ διστάζουσιν, ἀλλ' οἴονται ἀκριβῶς εἰδέναι. εἰ οὖν διὰ τὸ ἠρέμα πιστεύειν, οἱ δοξάζοντες, μᾶλλον τῶν ἐπιστημόνων, οὕτω διὰ τὴν ἀπόλειψιν προΐξονται, οὐδὲν διοίσει ἐπιστήμην δόξης. ἔνιοι γὰρ πιστεύουσιν οὐδὲν ἧττον οἷς δοξάζουσιν, ἢ ἕτεροι οἷς ἐπίστανται· δηλοῖ δ' Ηράκλειτος. ἀλλ' ἐπεὶ διχῶς λέγομεν τὸ ἐπίστασθαι· (καὶ γὰρ ὁ ἔχων μέν, οὐ χρώμενος ᾖ τῇ ἐπιστήμῃ, καὶ ὁ χρώμενος λέγεται ἐπίστασθαι·)

D

E

ἕξιν ὅ, ἔχοντα μὲν, μὴ θεωροῦντα δὲ, σοφώτερον ἂ μὴ δεῖ σοφώτερον, τὸν, ἔχοντα καὶ θεωροῦντα· τοῦτο γὰρ δοκεῖ δεινόν, ἀλλ' οὐκ εἰ μὴ θεωροῖ. ἔτι, ἐπεὶ δύο εἴποι τῶν προτάσεων, ἔχοντα μὲν ἀμφοτέρας, οὐθὲν κωλύει σοφὸν εἶναι τὸν ἐπιστήμονα· χρώμενον μέντοι τῇ καθόλου, ἀλλὰ μὴ τῇ καθ' ἕκαστα. πρακτὰ γὰρ τὰ καθ' ἕκαστα. διαφέρει δὲ καὶ ὁ καθόλου· ὁ μὲν γὰρ, ἐφ' ἑαυτῷ· ὁ δ', ὅτι τῷ τοιῷδε ἐστὶν οἷς, ὅτι πᾶσι ἀνθρώπῳ συμφέρει τὰ ξηρά, καὶ ὅτι οὗτος ἄνθρωπος, ἢ ὅτι ξηρὸν ὁ τοιόνδε· ἀλλ' εἰ τόδε, τοιόνδε, ἢ οὐκ ἔχει, ἢ οὐκ ἐνεργεῖ. καθάπερ καὶ τοὺς ὀξεῖς τοὺς ἔξω τοὺς ἀμβλυτέρους ὅσον· ὥστε δοκεῖν, οὕτω μὲν οὖν οὐ μηδὲν ἄτοπον, ἄλλως δὲ θαυμαστόν. ἔτι, ὃ ἔχειν τὸν ἐπιστήμονα, ἄλλον ἔξω τῶν νῦν ῥηθέντων ὑπάρχει τοῖς ἀνθρώποις· οἷον τὸν μὲν, ἔχειν μὲν, μὴ χρῆσθαι δ', διαφέρουσιν ὁρωμένω τὸν ἕξιν· ὥστε καὶ ἔχειν πως, καὶ μὴ ἔχειν· οἷς, τὸν κεκοιμημένον, καὶ μαινόμενον, καὶ οἰνωμένον. ἀλλὰ μὲν οὕτω διατίθενται οἵ γε ἐν τοῖς πάθεσιν ὄντες· θυμοὶ γὰρ, καὶ ἐπιθυμίαι ἀφροδισίων, καὶ ἔνια τῶν τοιούτων, ἐπιδήλως καὶ τὸ σῶμα μεθιστᾶσιν· ἐνίοις δὲ καὶ μανίας ποιοῦσι. δῆλον οὖν ὅτι ὁμοίως ἔχειν λεκτέον τοὺς ἀκρατεῖς, τούτοις. τὸ δὲ λέγειν τοὺς λόγους ἐκ τῆς ἐπιστήμης, οὐδὲν σημεῖον· καὶ γὰρ ἐν τοῖς πάθεσι τούτοις ὄντες, ἀποδείξεις καὶ ἔπη λέγουσιν Ἐμπεδοκλέους· καὶ οἱ πρῶτον μαθόντες, συνείρουσι μὲν ἐκ λόγους, ἴσασι δ' οὔπω· δεῖ γὰρ συμφῦναι· τοῦτο δὲ χρόνου δεῖ· ὥστε καθάπερ τοὺς ὑποκρινομένους, οὕτως ὑποληπτέον λέγειν καὶ ἐκ διανοουμένους. ἔτι, καὶ ὧδε φυσικῶς ἂν τις ἐπιβλέψειε τῷ αἰτίῳ· ἐκ μὲν γὰρ, καθόλου δόξα· ἐκ δ' ἑτέρα, περὶ τῶν καθ' ἕκαστά ἐστιν, ὧν αἴσθησις ἤδη κυρία· ὅταν δὲ μία γένηται ἐξ αὐτῶν, ἀνάγκη δ' συμπεραίνειν, ἔνια μὲν φάναι τῷ ψυχῷ, ἐν δὲ ταῖς ποιητικαῖς πράττειν ἀμέσως· οἷς, ἐπὶ πρωτὸς γλυκέος γεύεσθαι δεῖ· τουτὶ δὲ γλυκύ, ὡς ἓν τῶν καθ' ἕκαστον, ἀνάγκη τὸν δυνάμενον καὶ μὴ κωλυόμενον, ἅμα τοῦτο καὶ πράττειν.

A intererit vtrùm is, qui cùm scientia præditus sit, ea nec cernit nec contemplatur animo, quæ scientia comprehendit, an is qui reipsa ea quæ scit animo contemplatur, agat quæ non sunt agenda. Mirum enim hoc videatur, si quis in eorum quæ scit, cogitatione & contemplatione defixus, non si is qui id quod scit, non cernit animo, aliena à scientia agat. Præterea quoniam duo sunt enunciationum genera, nihil prohibet quominus is qui vtrumque genus tenet, aliquid præter scientiam agat: dum enunciatione vniuersa & generali

B vtitur, non ea quæ ad res singulareis pertinet. Res enim singulares tantùm sub actionem veniunt. Iam verò etiam ipsius vniuersi sunt aliquæ differentiæ. Aliud est enim quod in seipso vertitur, aliud, quod ad rem accõmodatur: verbi gratia, omni homini sicca prodesse, & hunc esse hominem; vel quicquid tale sit, siccum esse: verùm sitne hoc tale, aut nescit, aut si scit, scientis munere non fungitur. Incredibile igitur est, quantum hæc duo genera inter se differant: adeò vt si quis ita sciens peccet, nihil absurdi sit; sin

C illo modo, valde mirum. Præterea alio modo fieri potest vt homines scientia præditi sint, quàm quos modos paulo antè exposuimus. Nam eius, qui scientiam habet, neque ea vtitur, habitum magnopere discrepare videmus, adeò vt habere quodammodo, & non habere videatur: qualis est is qui dormit, & furiosus, & vinolentus. Atqui homines aliqua animi perturbatione concitati, ita vt illi, sunt affecti. Iræ enim, & rerum venerearum cupiditates, & nonnullæ huiusmodi animi perturbationes, perspicuè corpus quo-

D que ipsum immutant: nonnullis hominibus etiam furores immittunt. Nimirum igitur dicendum est similiter atque hos, affectos esse incontinenteis. Nec verò si quis rationes & sententias à scientia ductas & profectas pronuntiet, satis significet eum scientiæ conuenienter agere. Nam qui his animi perturbationibus æstuant, demonstrationes, & versus Empedoclis recitant: & qui primùm dedicerunt, sermones illi quidem connectunt, sed nondum intelligunt. Oportet enim illa vnà cum ætate adolescere: cui tempore opus est. Quocirca, vt histriones, sic existimandi sunt loqui etiam incontinentes. Præterea hoc etiam

E modo huius rei causam ex natura spectare licet. Nam cùm opiniones aliæ sint de rebus vniuersis, aliæ de singularibus, quarum sensus arbiter ac dominus est; necesse est vbi ex duabus vna effecta sit, in ijs quidem quæ sunt cognitionis, animum id quod conclusum est enunciare, & affirmare: in ijs autem quæ sub actionem veniunt, statim agere. Vt si omne dulce gustandum est: hoc autem est dulce, tanquam vnum de singularibus, necesse est, eum qui possit, quique non prohibeatur, simul atque dictum sit, etiam agere.

Cùm igitur ineſt vniuerſa opinio, quæ guſtare prohibet: ſecunda, omnia dulcia eſſe iucunda: & tertia, hoc eſſe dulce, (hæc autem eſt quæ agit,) & inhæret fortè cupiditas: opinio quidem illa prima hoc fugere iubet, cupiditas autem aliò trahit. Poteſt enim vnamquamque animi partem commouere. Ita fit vt à ratione & opinione quodãmodo naſcatur incontinentia: non quòd opinio per ſe ſit rationi contraria, ſed ex euentu. Cupiditas enim, non opinio, rectæ rationi aduerſatur. Quocirca etiam propter hanc rationem, beſtiæ non ſunt incontinentes: quia non habent rerum vniuerſarum existimationem, ſed ſingularium viſionem, & memoriam. Quo pacto autem inſcientia depulſa ſcientiam recuperet incontinens, eadem & communis ratio eſt ebriorum ac dormientium, non huius perturbationis propria: quæ ab ijs audienda eſt, qui de natura rerum diſputant. Quoniam igitur vltima enunciatio, eius quod ſub ſenſum cadit, opinio eſt, actionúmque domina eſt, atque arbitra: hanc aut non habet is qui in perturbatione eſt, aut certè ſic habet, vt eam habere non ſit ſcire, ſed vinolentorum more verſus Empedoclis recitare. Et quoniam non eſt vniuerſus, neque ſimilem vim habet ad ſcientiam efficiendam terminus vltimus, atque id quod vniuerſum eſt; non immeritò etiam videtur, id quod quærebat Socrates, euenire. Non enim tum cùm præſto eſt illa, quæ vere & propriè videtur eſſe ſcientia, exiſtit perturbatio, neque ea ſcientia à perturbatione conuellitur, ſed cùm adeſt ea quæ ſenſu continetur. De eo igitur qui ſciens, aut inſciens, ſit incontinens: & quomodo vt ſciens incontinenter viuat, fieri poſſit, hactenus à nobis dictum ſit.

A ὅτε μὲν οὖν, ἡ μὲν καθόλου ἐπὴ, ἡ κωλύουσα γεύεσθαι· ἡ δὲ ὅτι πᾶν τὸ γλυκὺ, τόδε τι ὄν, γλυκύ· αὕτη δὲ ἐνεργεῖ· τύχη δὲ ἐπιθυμία ἐνοῦσα, ἡ μὲν λέγει φεύγειν τοῦτο· ἡ δ' ἐπιθυμία ἄγει· κινεῖ γὰρ ἕκαστον δυνάμει τῶν μορίων· ὥστε συμβαίνει κατὰ λόγου πως καὶ δόξης ἀκρατεύεσθαι, οὐκ ἐναντίας δ' καθ' αὑτὴν, ἀλλὰ κατὰ συμβεβηκός. ἡ γὰρ ἐπιθυμία, ἐναντία, ἀλλ' οὐχ

B ἡ δόξα, τῷ ὀρθῷ λόγῳ· ὥστε καὶ διὰ τοῦτο τὰ θηρία οὐκ ἀκρατῆ, ὅτι οὐκ ἔχει καθόλου ἐπόλημψιν, ἀλλὰ τῷ καθ' ἕκαστα φαντασίαν καὶ μνήμην. πῶς δὲ λύεται ἡ ἄγνοια, καὶ πάλιν ἔχει ὁ ἀκρατὴς, ὁ αὐτὸς λόγος καὶ περὶ οἰνωμένου καὶ καθεύδοντος, καὶ οὐκ ἴδιος τούτου τοῦ πάθους, οὐδὲ τῶν φυσιολόγων ἀκούειν. ἐπεὶ δ' ἡ τελευταία πρότασις, δόξα τε αἰσθητὴ, καὶ κυρία τῶν πράξεων, τούτων ἡ

C οὐκ ἔχει ὁ μὲν τὴν πάθη ὤν, ἢ ὕπνος ἔχει, ὡς οὐκ ἔστιν ἔχειν ἐπίστασθαι, ἀλλὰ λέγειν, ὥσπερ ὁ οἰνωμένος, τὰ Ἐμπεδοκλέους. καὶ διὰ τὸ μὴ καθόλου, μηδ' ἐπιστημονικὸν ὁμοίως εἶναι δοκεῖν τὴν καθόλου τὸν ἔσχατον ὅρον. καὶ ἔοικεν ὃ ἐζήτει Σωκράτης συμβαίνειν· οὐ γὰρ τῆς κυρίως εἶναι δοκούσης ἐπιστήμης παρούσης, ἡττᾶσθαι τὸ πάθος· οὐδ' αὐτὴ παρεῖλκεσθαι διὰ τὸ πάθος, ἀλλὰ τῆς αἰσθητικῆς· ταύτην γὰρ εἶναι μόνην τὴν, εἰδότα, καὶ

D μὴ, καὶ πῶς εἰδότα, ἐνδέχεται ἀκρατεύεσθαι, τοῦτον εἰρήσθω.

CAPVT IV.

Sit ne aliquis abſolutè incontinẽs, an ex parte omnes: tum ſi quis ſit abſolutè, in quibus verſetur.

DEinceps vtrùm ſit aliquis abſolutè incontinens, an omnes ex parte, & certæ rei ſint incontinentes: tum, ſi quis eſt abſolutè incontinens, in quibus verſetur, dicendum eſt. Continenteis igitur & patienteis, incontinẽteis & molleis in voluptatibus & doloribus verſari perſpicuum eſt. Quoniam autem E eorum quæ voluptatem efficiunt, alia ſunt neceſſaria, alia per ſe expetenda quidem illa, ſed eiuſmodi, vt ſupra modum expeti poſſint, (ſunt autem neceſſaria ea quæ ad corpus pertinent, ea inquam, quæ in victu & rerum venerearum vſu poſita ſunt, cæteráque huius generis, quæ ad corpus referuntur, in quibus intemperantiam & tẽperantiam locauimus: quæ verò cùm minimè neceſſaria ſint, per ſe tamen ſunt optabilia, & expetenda ſunt; verbi gratia, victoria, honos, diuitiæ, taliáq; bona & iucũda.)

ΚΕΦΑΛ. δ'.

Πότερον ἔστι τις ἁπλῶς ἀκρατὴς, ἢ πάντες κατὰ μέρος· καὶ εἰ ἔστι, πῶς· καὶ ποιά ἐστι.

ΠΟτερον δὲ ἔστι τις ἁπλῶς ἀκρατὴς, ἢ πάντες κατὰ μέρος· καὶ εἰ ἔστι, πῶς· καὶ ποιά ἐστι, λεκτέον ἑφεξῆς. ὅτι μὲν οὖν περὶ ἡδονὰς καὶ λύπας εἰσὶν οἵτ' ἐγκρατεῖς καὶ καρτερικοὶ, καὶ οἱ ἀκρατεῖς καὶ μαλακοὶ, φανερόν. ἐπεὶ δ' ἔστι τὰ μὲν ἀναγκαῖα, τῶν ποιούτων ἡδονῶν· τὰ δ', αἱρετὰ μὲν * κ. οὐ καθ' αὑτά, ἔχοντα δ' ὑπερβολήν· ἀναγκαῖα μὲν, τὰ σωματικά· λέγω δὲ τὰ περὶ τὴν ἐδωδὴν καὶ τὴν τῶν ἀφροδισίων χρείαν, καὶ τὰ τοιαῦτα τῶν σωματικῶν, περὶ ἃ τὴν ἀκολασίαν ἔθεμεν καὶ τὴν σωφροσύνην· τὰ δ', ἀναγκαῖα μὲν, ὑπ' αἱρετὰ ὄν, καθ' αὑτά. λέγω δ', οἷον νικᾶν, τιμᾶν, πλοῦτον, καὶ τὰ τοιαῦτα τῶν ἀγαθῶν καὶ ἡδέων.

τοὺς μὲν οὖν περὶ ταῦτα παρὰ τὸν ὀρθὸν A λόγον ὑπερβάλλοντας τὸν ἐν αὐτοῖς, ἀπλῶς μὲν οὐ λέγομεν ἀκρατεῖς· προσδιόντες δὲ τὸ, χρημάτων ἀκρατεῖς, καὶ κέρδους, καὶ τιμῆς, καὶ θυμοῦ· ἁπλῶς δ', οὔ, ὡς ἕτερους δὲ καθ' ὁμοιότητα λεγομένους· ὥσπερ Ἄνθρωπος, ὁ τὰ Ὀλύμπια νενικηκώς· ἐκείνῳ γὰρ ὁ κοινὸς λόγος τοῦ ἰδίου μικρῷ διέφερεν· ἀλλ' ὅμως ἕτερος ἦν. σημεῖον δέ· ἧττον μέμφονται τοῖς τοιούτοις ἢ τοῖς ἀκρατέσιν· ὥστε τὸ μὲν ἁπλῶς ἢ οὐ προσέστηκεν, ἢ μικρόν· ὁ δὲ τοιοῦτος ἐν μέρει μοχθηρός· ἔστι γὰρ προαιρετικὸς ὢν πως, ἢ οὐκ ἄνευ λογισμοῦ. B ἀλλὰ μὴν καὶ ἐπιθυμητικὸν λέγουσί τινες εἶναι τὸν ἀκρατῆ, καὶ ἡδονῆς καὶ λύπης ἐνδεᾶ· ἀλλὰ καὶ τοῦτο ἔστι διαφορά· ἐν μὲν γὰρ τοῖς ἄλλοις ἐπιθυμητικοῖς ἐπιτείνει τὸ ἐπιθυμητικὸν ἡ ἀκρασία καὶ ἡ μοχθηρία· ἐν δὲ τοῖς ἀκρατέσιν οὐδέν· ἀλλὰ καὶ ἐναντίον ἐνίοτε ἐπιθυμεῖ· ἔστι δὲ τοῦτο ἐνδείξασθαι καὶ ἐκ τῶν ἐν τοῖς πάθεσιν· ὅσοι γὰρ ἐν τῇ μελαγχολίᾳ ἐπιθυμητικοὶ καὶ ἐν τῷ ἔρωτι, οὗτοι μὲν ἧττον ἐγκρατεῖς, οἱ δὲ ἐν τῷ νοσεῖν ἐπιθυμητικοὶ καὶ ἐν τῷ ἔρωτι, ἐγκρατεῖς μᾶλλον. C ἔστι δὲ τοιοῦτος καὶ ὁ Φιλοκτήτης ὁ παρὰ Θεοδέκτῃ ὑπὸ τοῦ ὄφεως δηχθείς· ἀλλὰ τοῦτο μὲν ἐᾶν ἔοικε λόγος τις εἶναι· ἀποτρέπει γὰρ οὐδέν· ἐπιθυμία δέ τις ἐστὶ καὶ ὄρεξις τοῦ ἀπολαύειν, ἣν ἀναιρεῖ ὁ λογισμός. ἔτι δὲ τὸν ἀκρατῆ καὶ τὸν ἀκόλαστον τίθεμεν, καὶ ἐγκρατῆ καὶ σώφρονα· ἀλλ' οὐκ ἐκεῖνον οὐδένα, ἀφ' οὗ περὶ τὰς αὐτὰς πως ἡδονὰς καὶ λύπας εἶναι. οἱ δ' εἰσὶ μὲν περὶ ταῦτα, ἀλλ' οὐχ ὡσαύτως εἰσίν· ἀλλ', οἱ μὲν προαιροῦνται· οἱ δ' οὐ προαιροῦνται· ἢ μᾶλλον ἀκόλαστον δὲ εἴποιμεν, ὃς οὐδ' ἐπιθυμῶν, ἢ ἠρέμα, διώκει τὰς D ὑπερβολὰς, καὶ φεύγει μετρίας λύπας, ἢ τὸν ὃς ἀφ' ὧν ἐπιθυμεῖν σφόδρα· τί γὰρ ἂν ἐκεῖνος ποιήσειεν, εἰ παρείη ἐπιθυμία νεανική, καὶ περὶ τὰς τῶν ἀναγκαίων ἐνδείας λύπη ἰσχυρά; ἐπεὶ δὲ τῶν ἐπιθυμιῶν καὶ τῶν ἡδονῶν, αἱ μὲν, εἰσὶ τῷ γένει καλαὶ καὶ σπουδαῖαι· τῶν γὰρ ἡδέων ἔνια, φύσει αἱρετά· τὰ δ', ἐναντία τούτων· τὰ δὲ, μεταξύ, καθάπερ διείλομεν πρότερον· οἷον χρήματα, καὶ κέρδος, καὶ νίκη, καὶ τιμή· πρὸς ἅπαντα δὴ καὶ τὰ τοιαῦτα, καὶ τὰ μεταξύ, οὐ τῷ πάσχειν καὶ ἐπιθυμεῖν καὶ φιλεῖν φέρονται, ἀλλὰ τῷ πῶς, καὶ ὑπερβάλλειν· διὸ ὅσοι μὲν παρὰ τὸν λόγον ἢ κρατοῦνται, ἢ διώκουσι τῶν φύσει καλῶν καὶ ἀγαθῶν, οἷον οἱ περὶ τιμὴν καὶ μᾶλλον ἢ δεῖ σπουδάζοντες, ἢ περὶ τέκνα καὶ γονεῖς· καὶ γὰρ ταῦτα, τῶν ἀγαθῶν· καὶ ἐπαι-

Eos igitur qui in his præter rectam rationem, quæ in ipsis ineſt, modum ſuperant, abſolutè quidem incontinenteis non dicimus, ſed cum adiectione, pecuniæ incontinenteis, lucri, honoris, iræ: abſolutè autem nequaquam, tanquam ab illis differant, & ex quadam ſimilitudine ſic appellentur: vt cuidam Olympiorum victori, Ἄνθρωπος, id eſt, Homo, nomen erat: communis enim illius appellatio ac ratio à propria paulo differebat, ſed alia tamen erat. Cuius rei hoc argumentum eſt, quòd incontinentia vituperatur non ſolùm vt peccatum, ſed etiam vt vitium quoddam, aut ſimpliciter & abſolutè, aut aliqua ex parte: horum autem, quos proximè poſui, incõtinentium nemo ſic vituperatur. Eorum verò qui in corporis voluptatibus perfruendis volutantur, ijs in quibus temperantem atque intemperantem verſari dicimus; qui non eo quòd id conſilij ceperit, rerum iucundarum nimium ſequitur, & rerum molestarum nimium fugit, vt famis, ſitis, caloris, frigoris, earúmque omnium quæ ad tactum guſtatúmque pertinent, ſed præter conſilium & cogitationem; is incontinens dicitur, non cum adiectione huius vel illius rei, vt iræ, ſed ſimpliciter tantùm. Cuius rei hoc argumentum eſt, quòd qui harum rerum nimium ferre non poſſunt, molles dicuntur, non qui ab illarum nimio vincuntur. Atque ob hanc cauſam in eadem re incontinentem & intemperantem locamus, itémque continentem & temperantem, quia in eiſdem quodammmodo voluptatibus & doloribus verſantur: ſed illorum neminem. Verùm quamuis hi in ijſdem verſantur, non eodem modo tamen: ſed intemperantes cõſilium ceperunt ita viuendi: incontinentes non item. Itaque potiùs eum intemperantem appellauerimus, qui ne cupiens quidem, aut leui certè cupiditate affectus, immoderatas voluptates perſequitur, & mediocreis dolores fugit: quàm eum qui idem agat magnis & indomitis cupiditatibus incenſus. quid enim faciat ille, ſi acris & vehemens aliqua cupiditas accedat, & ob rerum neceſſariarum penuriam ingens & vehemens dolor excruciet? Quoniam autem cupiditatum & voluptatum aliæ ſunt genere honeſtæ & bonæ: (nam iucundorum aliqua ſunt natura expetenda; alia his contraria, alia his interiecta, quémadmodum ſuprà partiti ſumus, vt pecunia, lucrum, victoria, honor;) in his igitur omnibus, cæteríſq; eiuſdem generis, & mediis, non quòd afficiantur, & cupiant, & ament homines, vituperantur: ſed quòd hoc modo cupiant, vel ament, & quòd modum ſuperent. Quocirca qui ſecus ac monet ratio, aut vincuntur, aut perſequuntur aliquod naturâ bonum, atque honeſtum; quemadmodum etiam qui nimio honoris, aut liberorum, & parentum amore ſtudióq; ducuntur. Nam hæc quoque in numero bonorum habenda ſunt, &

qui hæc ſtudiosè coluntatque expetunt, etiam laudantur. Verumtamen eſt etiam in his aliquod nimium, ſi quis, vt Niobe, etiam cum diis pugnet, aut, vt Satyrus ille, qui patris amans vocatus eſt, immodico patris amore afficiatur: valdè enim deſipere videbatur. Vitium igitur in his nullum eſt: propterea quòd, vt dixi, vnumquidque eorum per ſe expetendum eſt natura: ſed eorum nimiæ atque immoderatæ cupiditates malæ ſunt ac fugiendæ. Similiter autem nulla incontinentia. Incontinentia enim non ſolùm fugienda res eſt, verum etiam in his rebus numeratur, quæ ſunt vituperabiles. Propter ſimilitudinem autem perturbationis, adiectione præterea facta rei, cuius incontinentia eſt, ita cuiuſque rei incontinentiam dicere ſolent, quemadmodum malum medicum, & malum hiſtrionem, quem abſolutè nemo malum dixerit. Vt igitur hîc non dicuntur ſimpliciter mali, quia non eſt vitium medici, aut hiſtrionis, ſed proportione quadam vitio ſimile: ſic nimirum & illic exiſtimare debemus duntaxat eam eſſe incontinentiam, & continentiam, quæ in ijſdem atque temperantia & intemperantia verſatur. In ira autem ex ſimilitudine quadam aliquem dicimus incontinentem. Itaq; etiam cum adiectione dicimus iræ incontinentē, quemadmodū honoris & lucri.

A νοιῶν παι οἱ περὶ ταῦτα σπουδάζοντες. ἀλλ' ὅμως ὅτι τις ὑπερβολὴ ἔν γε τούτοις, εἴ τις ὥσπερ ὁ Νιόβη μάχοιτο καὶ τοῖς θεοῖς· ἢ ὥσπερ Σάτυρος ὁ Φιλοπάτωρ ὑπερηλγύμενος, περὶ τὸν πατέρα· λίαν γὰρ ἐδόκει μωραίνειν· μοχθηρία μὲν οὖν οὐδεμία περὶ ταῦτ' ἐστί, διὰ ὃ εἰρημένον, ὅτι φύσει τῶν αἱρετῶν ἕκαστόν ἐστι δι' αὐτό· φαῦλαι δ' εἰσὶ φύσει τούτων αἱ ὑπερβολαί. ὁμοίως δ', οὐδὲ ἀκρασία· οὐ μόνον φευκτόν, ἀλλὰ καὶ τῶν φευκτῶν ἐστι. διὰ ὁμοιότητα δὲ τῶν παθῶν B τοιαῦτα ἐπιθέντες τὴν ἀκρασίαν, οἷον ἑκάστου λέγουσιν, οἷος, κακὸν ἰατρόν, καὶ κακὸν ὑποκριτήν, ὃν ἁπλῶς οὐκ ἂν εἴποιεν κακόν. ὥσπερ οὐδ' ἐνταῦθ', διὰ ὃ μὴ κακίαν τὴν ἑκάστην αὐτῶν, ἀλλὰ τὸν ὁμοίαν· ὅτω δηλονότι καὶ ἐκεῖ ὑπολητέον μόνον ἀκρασίαν καὶ ἐγκράτειαν εἶναι, ἥτις ἐστὶ περὶ τὰ αὐτὰ τῇ σωφροσύνῃ καὶ τῇ ἀκολασίᾳ. περὶ ὃ θυμόν, καθ' ὁμοιότητα λέγομεν. διὸ καὶ τοιοῦτοι ἐκεῖνοι τῷ θυμῷ, ὥσπερ ἡμῖν οἱ κέρδους ἁμῶ. C

CAPVT V.

Incontinentiam non verſari in ijs quæ ſunt præter naturam iucunda: ſed aliam per translationem ſic dictam.

ΚΕΦΑΛ. ε'.

Οτι περὶ τὰ παρὰ φύσιν ἡδέα οὐκ ἔστιν ἀκρασία, ἀλλ' ἐπέκτασις καὶ μεταφορὰ οὕτως λεγομένη.

SED quoniam aliqua ſunt iucunda natura, eorúmque alia ſimpliciter & abſolutè, alia diuerſis animantium atque hominum generibus iucunda ſunt: alia non ſunt iucunda natura, ſed partim propter debilitationes corporum, partim propter conſuetudinem, partim propter vitioſas naturas fiunt iucunda: licet etiam in his ſingulis conſimileis habitus animaduertere. Voco autem immaneis & ferinos habitus, qualis erat eius mulieris, quam dicunt, grauidis mulieribus apertis ac perſectis, pueros deuorare ſolitam: aut qualibus rebus efferatos quoſdam circa Pontum populos delectari ferunt, alios ſcilicet crudis, alios humanis carnibus: alios, liberos ſuos inter ſe mutuos in epulas dare: aut quale eſt id quod vulgò de Phalaride dicitur. Ferini igitur ſunt hi habitus. Alij autem propter morbos & furores nonnullis innaſcuntur: qualis ille fuit, qui matrem immolauit, & comedit, & qui conſerui iecur. Alij morboſi ſunt, qui ex conſuetudine proficiſcuntur, vt pilorum euulſiones, & vnguium corroſiones, carbonum quoque & terræ: præterea ve-

D ΕΠΕΙ δ' ἔστιν, ἔνια μὲν, ἡδέα φύσει· καὶ τούτων, τὰ μὲν, ἁπλῶς· τὰ δ', οὐ πρὸς ἅπαντα γένη ζώων καὶ ἀνθρώπων· τὰ δ', οὐκ ἔστιν· ἄλλα, τὰ μὲν, διὰ πηρώσεις, τὰ δ', διὰ ἔθη ἔστι· τὰ δὲ, διὰ μοχθηρὰς φύσεις. ἔστι δὲ περὶ τούτων ἕκαστα θεωρῆσαι πλησίας ἰδεῖν ἕξεις· λέγω δὲ τὰς ἠθικὰς· οἷον, τὸν ἀνδρόγυνον, ὃν λέγουσι τὰς κυούσας ἀναῤῥήγνυσθαι, τὰ παιδία κατεσθίειν· ἢ οἵοις φασὶ χαίρειν ἐνίους τῶν ἀπηλλαγμένων περὶ τὸν Πόντον, τοὺς μὲν ὠμοὺς, τοὺς δ' ὑπ' E ἀλλήλοις εἰς δαῖτας· ἢ δ περὶ Φάλαριν λεγόμενον· αὗται μὲν, ἠθικαὶ· αἱ δ', διά τε νόσους γίνονται καὶ μανίας ἐνίοις· ὥσπερ ὁ τὴν μητέρα καθηψημένος, καὶ φαγών· καὶ ὁ τὸν σιτοδούλου δ ἵππον. αἱ δ', νοσηματώδεις, ἢ ἐξ ἔθους· οἷον, αἱ τῶν τριχῶν τίλσεις, καὶ ὀνύχων τρώξεις· ἔτι δ', ἀνθράκων, καὶ γῆς· περὶ δ τοῦ-

τοις, λέ τῶν ἀφροδισίων τοῖς ἄῤῥεσι· τοῖς μὲν
γὰρ, φύσις· τοῖς δ', ἐξ ἔθους συμβαίνουσιν·
οἷς, τοῖς ἐκ παίδων. ὅσοις μὲν
οὖν λέ φύσις αἰτία, τούτοις μὲν οὐδ' ἂν
εἷς εἴποι ἀκρατεῖς· ὥσπερ οὐδὲ τὰς γυναῖ-
κας, ὅτι οὐκ ὀπτῶσιν, ἀλλ' ὀπτῶνται· ὡσ-
αύτως δὲ καὶ τοῖς νοσηματώδως ἔχουσι διὰ
ἔθος. ὃ μὲν οὖν ἔχει ἕκαστα τούτων, ἔξω
τῶν ὅρων ἐστὶ τῆς κακίας, καθάπερ καὶ λέ
θηριότης. ὃν δ' ἔχοντα κρατεῖν ἢ κρατεῖ-
σθαι, οὐχ λέ ἁπλῆ ἀκρασία, ἀλλ' λέ κατ'
ὁμοιότητα, καθάπερ καὶ τὸν περὶ τοὺς θυ-
μοὺς ἔχοντα τὸν τρόπον τοῦτον τοῦ πάθους· ἀ-
κρατῆ δ' οὐ λεκτέον. πᾶσα γὰρ ὑπερβάλ-
λουσα κακία, καὶ ἀφροσύνη, καὶ δειλία, καὶ
ἀκολασία, καὶ χαλεπότης, αἱ μὲν, θηριώ-
δεις· αἱ δ', νοσηματώδεις εἰσίν· ὁ μὲν γὰρ
φύσει τοιοῦτος, οἷος δειλέναι πρόσωπα κἂν
ψοφήσῃ μῦς, θηριώδη δειλίαν δείλός· ὁ δὲ
τὸν χαλεπὸν ἐδεδίει, ἀφὰ νόσον· καὶ τῶν ἀ-
φρόνων, οἱ μὲν, ἐκ φύσεως ἀλόγιστοι, καὶ
μόνον τῇ αἰσθήσει ζῶντες, θηριώδεις, ὡσ-
περ ἔνια γένη τῶν πόῤῥω βαρβάρων. οἱ δ',
ἀφὰ νόσους, οἷον τὰς ἐπιληπτικὰς, ἢ μα-
νίας, νοσηματώδεις. τούτων δ', ὅτι μὲν
ἔνιοτε μόνον, μὴ κρατεῖσθαι δέ·
λέγω δέ· οἷον, εἰ Φάλαρις κατεῖχεν, ὅπο-
θυμεῖ μὲν παιδίου φαγεῖν, ἢ τοῖς ἀφροδι-
σίων ἄτοπον ἡδονῇ· ἔστι δὲ καὶ κρατεῖσθαι,
μὴ μόνον ἔχειν. ὥσπερ οὖν καὶ μοχθηρία, ἢ
μὲν κατ' αὐθέτον, ἁπλῶς λέγεται μο-
χθηρία· λέ δ' κατὰ τοιοῦτον, ὅτι θηριώδης,
ἢ νοσηματώδης· ἁπλῶς δ', οὔ· τὸν αὐτὸν
τρόπον δῆλον, ὅτι καὶ ἀκρασία ἔστιν, λέ μὲν,
θηριώδης· λέ δὲ νοσηματώδης· ἁπλῶς δ',
ἢ κατὰ τὴν ἀνθρωπικὴν ἀκολασίαν μόνη.
ὅτι μὲν οὖν ἀκρασία καὶ ἐγκράτεια ἔστι
μόνον περὶ ἅπερ ἀκολασία καὶ σωφροσύ-
νη· καὶ ὅτι περὶ τὰ ἄλλα ἐστὶν ἄλλο εἶδος
ἀκρασίας, λεγόμενον κατὰ μεταφοράν, καὶ
οὐχ ἁπλῶς, δῆλον.

A nereorum vsus cum masculis. Namque hæ cupiditates alijs naturales sunt, alijs ex consuetudine nascuntur, vt qui à pueris consueuerunt. Atque eorum quidem, quibus natura causam præbet, incontinentem quemquam nemo dixerit: quemadmodum neque mulieres, quòd in complexu venereo non agant, sed patiantur. Eadémque ratione neque eos qui ex consuetudine vitium morbo simile contraxerunt. His igitur singulis animi malis tentari, extra vitij terminos ac fineis egredi est: quemadmodum & feritate ad belluarum naturam proximè accedere. His autem tentatum atque affectum superiorem esse, aut inferiorem, non simplex continentia, aut incontinentia est, sed ex similitudine: quemadmodum & eum qui in ira hoc modo affectus est, vt vincatur, huius perturbationis incontinentem, incontinentem autem dicere non debemus. Omnis enim modum superans vitiositas, & amentia, & timiditas, & intemperantia, & sæuitia, vel ferina est, vel morbosa. Nam qui natura talis est, vt omnia extimescat, etiamsi mus stridorem ediderit, ferina quadam timiditate timidus est. Alius erat, qui felem morbo affectus metuebat. Et ex amentium numero, ij qui natura stulti & inconsiderati sunt, sensúque duntaxat viuunt, ferarum sunt similes: quemadmodum nonnullæ longinquorum barbarorum nationes. Qui verò propter morbos velvti comitialeis, vel furores, ij sunt morbosi. Nihil obstat autem quominus aliquis interdum his vitiis affectus sit tantùm, sed non vincatur. hoc dico: vt si Phalaris, cùm pusionem concupiscat vel ad edendum, vel ad potiendum absurda rerum venerearum voluptate, se cohibeat, & contineat. Neque verò quicquam obstat, quominus etiam vincatur, non solùm affectus vitio sit. Quemadmodum igitur & improbitas alia absolutè dicitur, improbitas, ea quæ in hominem cadit: alia cum adiectione, quia improbitas ferina, aut morbosa, non absolutè: sic nimirum & incontinentia est alia ferina & immanis, alia morbosa: simpliciter autem & absolutè ea sola quæ humanæ intemperantiæ conuenit. Incontinentiam igitur & cõtinentiam in eisdem versari, in quibus intemperantia & temperantia: in aliisq; aliud incontinentiæ genus situm esse, quod ex translatione nominis, non absolutè dicitur, perspicuum est.

ΚΕΦΑΛ. ς'.

Ὅτι ἡ τοῦ θυμοῦ ἀκρασία ἧττον αἰσχρὰ ἢ
τῆς ἐπιθυμίας. Περὶ ἡδονῆς
καὶ λύπης καὶ κακίας καὶ ἀρετῆς.

CAPVT VI.

Iræ, quàm cupiditatum, minùs esse turpem Incontinentiam. Voluptatum etiam & improbitatis varia genera recenset.

ΟΤΙ δ' καὶ ἧττον αἰσχρὰ ἀκρασία λέ
τοῦ θυμοῦ, ἢ ἡ τῶν ἐπιθυμιῶν, θεω-

NVNC autem & iræ, quàm cupiditatum, minùs esse turpem incontinentiam

cognoſcamus. Videtur enim ira quidem aliqua ex parte rationem, ſed negligenter & confusè audire, miniſtrorum præproperorum more, qui priuſquam id omne, quod dicitur, audierint, exiliunt, deinde ab actione aberrant: &, vt canes, qui priuſquam attenderint, vtrùm ſit amicus nécne, ſi quis modò foreis pulſauerit, aut ſtrepitum aliquem ediderit, latrant: ſic ira propter feruorem & celerem naturæ motum, audit illa quidem rationem, ſed imperio non exaudito ad pœnas repetendas omni impetu fertur. Ratio enim, aut viſio, contumeliam vel contemptum in facto ineſſe iudicauit: illa, proinde ac ſi ratiocinando concluſerit hic tali qui contumelia affecerit, vel contempſerit, bellum inferre oportere, continuò ſæuit, atque excandeſcit. Cupiditas autem ſi ratio deprauata, vel ſenſus illud eſſe iucundum dixerit modò, ad perfruendam voluptatem incitatur. Ita rationem ira quodammodo ſequitur: cupiditas verò minimè. Hæc igitur turpior illa eſt. Nam iræ incontinens, à ratione quodammodo ſuperatur: ille autem alter à cupiditate, non à ratione. Præterea ignoſcendū ei magis eſt, qui naturaleis appetitiones ſequitur. Nam & ijs cupiditatibus danda venia eſt, quæ ſunt omnium communes, & quatenus ſunt communes. Ira autem & ſæuitia magis naturalis eſt, quàm cupiditates immoderatæ, miniméque neceſſariæ: vt ille, qui hac defenſione, cur patrem verberaret, vtebatur. Nam iſte (inquit) ſuum verberauit, & ille ſuum, & hic quoque me, vir factus, verberabit, paruulo filio ſuo demonſtrato: Eſt enim hoc nobis cognatum. Et qui à filio trahebatur, trahendi finem facere iubebat ad foreis: Nam à ſe quoque vſque ad hunc locum, patrem ſuum tractum eſſe. Præterea quo quiſque occultior & inſidioſior eſt, eo eſt iniuſtior. At homo iracundus minimè eſt inſidiator; neque ira ipſa, immò verò aperta. Cupiditas autem fallax & inſidioſa, quemadmodum aiunt eſſe Venerem,

Nectentiſque dolos Veneris.

&, vt ait Homerus:

Dixit: *tum niueo ceſtum de pectore ſoluit,*
In quo ſermo inerat blandus, qui mente ſagaci
Quamuis prudenteis ſpoliat.

Quare ſi iniuſtior, ergo & turpior hæc incontinentia erit, quàm quæ in ira verſatur: eritque adeo hæc abſolutè incontinentia, & quodammodo vitioſitas. Præterea nemo dolens ſtuprum infert alteri. At qui ira incitatus aliquid facit, dolens facit: qui ſtuprum infert, cū voluptate infert. Si igitur ea quæq; ſunt iniuſtiſſima, propter quæ iure optimo iraſcimur: profectò incōtinētia ob cupiditatē ſuſcepta iniuſtior eſt. Nō ineſt enim in ira voluptaria libido. Incōtinentiā igitur eam quæ in cupiditatibus verſatur, iræ incontinentia turpiorem eſſe:

A ῥήσωμεν. ἔοικε γὰρ ὁ θυμὸς, ἀκούειν μέν πη τοῦ λόγου, παρακούειν δὲ· καθάπερ οἱ ταχεῖς τῶν ὑπηκόων, οἳ πρὶν ἀκοῦσαι πᾶν ὃ λεχθήσεται, ὁρμῶσιν, εἶτα ἁμαρτάνουσι τῆς προσήκουσης· καὶ οἱ κύνες, πρὶν σκέψασθαι εἰ φίλος, ἂν μόνον ψοφήσῃ, ὑλακτοῦσιν· οὕτως ὁ θυμὸς, διὰ θερμότητα καὶ ταχύτητα τῆς φύσεως, ἀκούσας μέν, οὐ διακούσας δὲ, ὁρμᾷ πρὸς τὸ τιμωρεῖσθαι. ὁ μὲν γὰρ λόγος ἢ αἴσθησις, ὅτι ὕβρις ἢ ὀλιγωρία, ἐδήλωσεν· ὁ δ' ὡσπερ συλλογισάμενος ὅτι δεῖ τὸν τοιοῦτον πολεμεῖν, χαλεπαίνει θᾶττον· ἢ δ' ὀργὴ, ἐὰν μόνον εἴπῃ ὅτι ἡδὺ ὁ λόγος, ἢ αἴσθησις, ὁρμᾷ πρὸς τὸ ἀπολαῦσαι· ὥσθ' ὁ μὲν θυμὸς ἀκολουθεῖ τῷ λόγῳ πως· ἡ δ' ἐπιθυμία, οὔ· αἰσχίων οὖν· ὁ μὲν γὰρ, τῷ θυμοῦσθαι κρατῆσαι, τῷ λόγου πως ἥττηται· ὁ δὲ, τῆς ἐπιθυμίας, οὐ τοῦ λόγου. ἔτι, ταῖς φυσικαῖς μᾶλλον συγγνώμη ἀκολουθεῖν ὀρέξεσιν, ἐπεὶ καὶ ἐπιθυμίαις ταῖς τοιαύταις μᾶλλον, ὅσαι κοιναὶ πᾶσι, καὶ ἐφ' ὅσον κοιναί· ὁ δὲ θυμὸς, φυσικώτερον, καὶ ἡ χαλεπότης τῆς ἐπιθυμίας, τῆς τῆς ὑπερβολῆς καὶ τῆς μὴ αἰσχαίνων· ὥσπερ ὁ ἀπολογούμενος, ὅτι τὸν πατέρα. τύπτω γὰρ κἀκεῖνος, ἔφη, τὸν ἑαυτοῦ· κἀκεῖνος, τὸν ἀεί· καὶ ὃ παιδίον δείξας, κἀκεῖνοσ, ἐμέ, ἔφη, ὅταν μείζων γένωμαι· συλᾷς γὰρ ἡμῶν· καὶ ὁ ἑλκόμενος ἐπὶ τὴν ὁδὸν, παύεσθαι ἐκέλευε πρὸς ταῖς θύραις· καὶ γὰρ αὐτὸς ἑλκύσαι τὸν πατέρα μέχρις ἐνταῦθα. ἔτι, ἀδικώτερον οἱ ἐπιβουλότεροι. ὁ μὲν οὖν θυμώδης, οὐκ ἐπίβουλος, οὐδ' ὁ θυμὸς, ἀλλὰ φανερός. ἡ δ' ἐπιθυμία, καθάπερ τὴν Ἀφροδίτην φασὶ,

Δολοπλόκου γὰρ Κυπρογενοῦς·

καὶ τὸν κεστὸν ἱμάντα Ὅμηρος,

* Παρφασις, ἥτ' ἔκλεψε νόον πύκα περ φρονέοντος. Vide Nic.

ὥστ', εἴπερ ἀδικωτέρα καὶ αἰσχίων ἡ ἀκρασία αὕτη, τῆς περὶ τὸν θυμόν ἐστι, καὶ ἁπλῶς ἀκρασία καὶ κακία πως. ἔτι, οὐδεὶς ὑβρίζει λυπούμενος· ὁ δ' ὀργὴ ποιῶν πᾶς, ποιεῖ λυπούμενος· ὁ δ' ὑβρίζων, μεθ' ἡδονῆς. εἰ δ' οὕτω οἷς ὀργίζεσθαι μάλιστα δίκαιον, ταῦτα ἀδικώτερα, καὶ ἡ ἀκρασία ἡ διὰ ἐπιθυμίαν. οὐ γὰρ ἔστιν ἐν θυμῷ ὕβρις. ὡς μὲν τοίνυν αἰσχίων ἡ περὶ τὴν ἐπιθυμίας ἀκρασία, τῆς περὶ τὸν θυμὸν,

καὶ ὅλη ἡ ἐγκράτεια καὶ ἡ ἀκρασία περὶ ἐπιθυμίας καὶ ἡδονὰς σωματικὰς, δῆλον. αὐτῶν δὲ τούτων ταῖς διαφοραῖς λεκτέον. ὥσπερ γὰρ εἴρηται κατ' ἀρχάς, αἱ μὲν, * ἀνθρωπικαί εἰσι καὶ φυσικαὶ, καὶ τῷ γένει, καὶ τῷ μεγέθει· αἱ δὲ, θηριώδεις· αἱ δὲ, ἐκ παθῶν καὶ νοσήματα· τούτων δὲ περὶ τὰς τοφότητας, σωφροσύνη, καὶ ἀκολασία μόνον ἐστί. διὸ καὶ τὰ θηρία, οὐ φαμὲν σώφρονα, οὐδὲ ἀκόλαστα λέγεσθαι, ἀλλ' ἢ κατὰ μεταφοράν. εἰ δέ τινι ὅλως ἄλλο πρὸς ἄλλο διαφέρει ἦθος τῶν ζώων ὕβρει καὶ σιναμωρίᾳ, καὶ τῷ παμφάγῳ εἶναι. οὐ γὰρ ἔχει προαίρεσιν, οὐδὲ λογισμὸν, ἀλλ' ἐξέστηκε τῆς φύσεως, ὥσπερ οἱ μαινόμενοι τῶν ἀνθρώπων. ἔλαττον δὲ θηριότης, κακίας· φοβερώτερον δὲ· οὐ γὰρ διέφθαρται τὸ βέλτιστον, ὥσπερ ἐν τῷ ἀνθρώπῳ, ἀλλ' οὐκ ἔχει. ὅμοιον οὖν, ὥσπερ ἄψυχον συμβαλεῖν πρὸς ἔμψυχον, πότερον κάκιον· ἀσυνετέρα γὰρ ἡ φαυλότης ἀεὶ, ἢ τὸ μὴ ἔχον τὸς ἀρχὴν· ὁ δὲ νοῦς, ἀρχή. παραπλήσιον οὖν τὸ συμβάλλειν ἀδικίαν πρὸς ἄνθρωπον ἄδικον· ἔστι γὰρ ὡς ἑκάτερον κάκιον· μυριοπλάσια γὰρ ἂν κακὰ ποιήσειεν ὁ ἄνθρωπος κακὸς, θηρίου.

continentiámque & incontinentiam in cupiditatibus & corporis voluptatibus versari, perspicuum est. Harum autem ipsarum differentiæ sunt cognoscendæ. Nam quemadmodum initio à nobis dictum est, aliæ sunt humanæ & naturales, tum genere, tum magnitudine: aliæ immanes & ferinæ: aliæ ex corporis debilitationibus & morbis natæ. Quarum in primis versantur temperantia duntaxat, & intemperantia. Itaque neque temperanteis, neque intemperanteis bestias dicimus, nisi per translationem sermonis, etiamsi omnino animantium genus aliud ab alio, libidine & profusa ad rem veneream petulantia, & omnium rerum edacitate differat. Non enim consilium vllum habent, nullaque rationis agitatione prædita sunt, sed à natura desciuerunt, vt homines furiosi. Est autem feritas minus malum quidem vitiositate, sed horribilius tamen. Neque enim corruptum est in illis id quod est optimum, quomodo in homine, sed eo carent. Simile igitur est, vt si inanimum cum animato conferatur, vtrum sit peius. Innocentior enim minúsque perniciosa semper improbitas eius est, quod principium non habet. Mens autem principium est. Simile igitur est vt si iniustitiam cum homine iniusto conferas. Nam fieri potest vt vtrumque altero sit peius. Infinitis certè partibus plura mala intulerit homo vitiosus & improbus, quàm fera.

ΚΕΦΑΛ. ζ'.

Περὶ ἐγκρατοῦς καὶ ἀκρατοῦς, καὶ καρτερικοῦ καὶ μαλακοῦ.

CAPVT VII.

Disputat de continente, incontinente, patiente ac molli.

ΠΕΡΙ δὲ τὰς δι' ἁφῆς καὶ γεύσεως ἡδονὰς καὶ λύπας, καὶ ἐπιθυμίας καὶ φυγὰς, πρὸς αἷς ἥ τε ἀκολασία καὶ ἡ σωφροσύνη διωρίσθη πρότερον, ἔστι μὲν οὕτως ἔχειν, ὥστε ἡττᾶσθαι καὶ ὧν οἱ πολλοὶ κρείττους· ἔστι δὲ κρατεῖν, καὶ ὧν οἱ πολλοὶ ἥττους· τούτων δ', ὁ μὲν, πρὸς ἡδονὰς, ἀκρατής· ὁ δ', ἐγκρατής· ὁ δὲ πρὸς λύπας, μαλακός· ὁ δὲ, καρτερικός. μεταξὺ δὲ * τῶν πλείστων ἕξις, καίπερ εἰ ῥέπουσι μᾶλλον πρὸς τὰς χείρους. ἐπεὶ δ' ἔνιαι τῶν ἡδονῶν, ἀναγκαῖαί εἰσιν· αἱ δ', οὔ, καὶ μέχρι τινός· αἱ δ' ὑπερβολαὶ, οὔ, οὐδ' αἱ ἐλλείψεις· ὁμοίως δὲ καὶ περὶ ἐπιθυμίας ἔχει καὶ λύπας· ὁ μὲν τὰς ὑπερβολὰς διώκων τῶν ἡδέων, ἢ καθ' ὑπερβολὰς, ἢ διὰ προαίρεσιν, καὶ δι'

IN voluptatibus autem & doloribus, quæ tactu & gustatu percipiuntur, itémq; in earũ cupiditatibus & fugis, (in quibus tẽperantia suprà posita est,) potest quis ita affectus esse, vt etiã ab eis vincatur, quibus plerique sunt superiores: potest rursus fieri vt etiam eas vincat, à quibus vulgus superatur. Horũ autem is qui à voluptatibus vincitur, incõtinens: qui voluptatum victor est, continens: & qui doloribus est inferior, fractus & mollis: qui superior, patiens dicendus est. Sunt autem maximæ partis hominum habitus inter hos interiecti, quamuis ad vitiosos magis vergere videantur. Quoniam autem voluptates aliæ sunt necessariæ, aliæ non necessariæ, & illæ quidem vsque ad aliquem finem necessariæ: earum verò neque nimium neque parum sunt necessaria: (similitérque de cupiditatibus & doloribus est sentiendũ:) qui iucũditates aut immoderatas, aut immoderatè sequitur, si propterea quòd consilium cepit huiusmodi, & propter ipsas,

* ἀνθρώπινα. ἕξεις.

non propter aliud quicquam quod ex eis re-
deat, is intemperans est. Hunc enim ne-
cesse est non facilè factorum suorum pœni-
tere. Itaque insanabilis est. Nam qui ita
natura comparatus est vt eum non pœni-
teat, is ad sanitatem nunquam reuertitur.
Qui autem modum deserit in expetendis
voluptatibus, huic opponitur. At medius,
temperans nominatur. Similitérque intem-
perans est, qui dolores corporis fugit: non
quia vincatur, sed quia consilium ceperit
ita viuendi. Eorum autem qui consilium
non ceperunt ita viuendi, alius propter vo-
luptatem quóuis impellitur: alius, quia
dolorem fugit, ex cupiditate nascentem.
Itaque inter se differunt. Nemo est autem
cui non videatur deterior is, qui nulla aut leui
cupiditate affectus, turpe aliquid admittat,
quàm qui vehementi: & qui non iratus al-
terum pulset, quàm qui idem faciat ira
incitatus. Quid enim faceret commotus
ac perturbatus? Itaque deterior est incon-
tinente, intemperans. Eorum igitur qui
suprà à nobis dicti sunt, alter magis est
mollis, alter incontinens. Opponitur autem
incontinenti continens, molli patiens. Pa-
tientia enim est in resistendo, continentia
in vincendo. Aliud est autem resistere, a-
liud vincere: quemadmodum aliud est non
vinci, aliud vincere. Quare & continen-
tia optabilius quiddam est quàm patientia.
Iam verò qui modum deserit in ijs quibus
plerique obsistunt, & obsistere possunt, is
mollis & delicatus est, (Deliciæ enim mol-
lities quædam est,) vt qui vestem non trahit,
ne quid in ea attollenda laboris suscipiat, ac
doloris: & cùm ægrum imitetur, mise-
rum se esse non arbitratur, qui tamen mi-
sero sit similis. Itémque de continentia &
incontinentia sentiendum. Neque enim si
quis à vehementibus & immodicis voluptа-
tibus aut doloribus superetur, mirum de-
beat videri: immò verò venia sit dignus, si
obsistendo vincatur: vt Theodectæ Philo-
ctetes à vipera percussus, vel Carcini Cer-
cyon in Alope: & vt qui risum comprime-
re conantes, vniuersum profundunt, quod
Xenophanto accidit. sed si quis quibus vo-
luptatibus multi possunt obsistere, ab ijs
superetur, neque possit contra niti, non
propter generis naturam, aut morbum,
quemadmodum Persarum regibus molli-
ties propter genus innata est, & vt fœmi-
mina à mare distat. Atque etiam is
qui ludo & ioco magnopere deditus est,
videtur esse intemperans: sed mollis est po-
tiùs. Ludus enim, remissio animorum est,
siquidem est requies. In his autem qui mo-
dum iocandi ac ludendi superant, iocosus
numeratur. Incontinentia autem alia est, fe-
stinatio præceps, alia, imbecillitas. Alij enim
posteaquã deliberauerunt, non constant in eis

A αὐτὰς, καὶ μὴ δι' ἕτερον ἀποδαῦνον, ἀ-
κόλαστος· διὰ δὴ τοῦτον μὴ εἶ μέσ-
μβηλικόν· ὥστ' ἀδιάτος· ὁ δ' ἐλλείπων, ὁ
δύσκειμβος· ὁ δὲ μέσος, ὁ σώφρων· ὁμοίως
δὲ καὶ ὁ φεύγων τὰς θρυαλικὰς λύπας, μὴ
δι' ἧτταν, ἀλλὰ διὰ προαίρεσιν. τῷ δὲ
μὴ προαιρουμένῳ, ὁ μὲν ἀγεται, διὰ
τὴν ἡδονήν· ὁ δὲ διὰ τὸ φεύγειν τὴν λύ-
πην, τὴν ἀπὸ τῆς ἐπιθυμίας· ὥστε διά-
φέρουσιν ἀλλήλων. πρὸς δὲ δόξειε χεί-
ρων εἶ), εἴ τις μὴ ἐπιθυμῶν, ἢ ἠρέμα,
προέποι τι αἰσχρὸν, ἢ εἰ σφόδρα ἐπι-
θυμῶν· καὶ εἰ μὲν ὀργιζόμενος τύπτοι, ἢ εἰ ὀρ-
γιζόμενος· τί γὰρ αὐ ἐποίει, ἐν παθῇ ὤν; διὰ
ὁ ἀκόλαστος, χείρων τοῦ ἀκρατοῦς. τῷ δὴ
λεχθέντων, ὁ μὲν, μαλακίας εἶδος μᾶλ-
λον· ὁ δ', ἀκόλαστος· αἰτιατέον δὲ, τῷ μὲν
ἀκρατεῖ, ὁ ἐγκρατὴς· τῷ δὲ μαλακῷ, ὁ
καρτερικός· ὁ μὲν γὰρ καρτερῶν, ἐστὶν ἐν
τῷ ἀντέχειν· ὁ δὲ ἐγκρατεία, ἐν τῷ κρα-
τεῖν. ἕτερον δὲ ἀντέχειν καὶ κρατεῖν, ὡσπερ
καὶ ὁ μὴ ἡττᾶσθαι τοῦ νικᾶν· διὸ καὶ αἱρετώ-
τερον ἐγκράτεια καρτερίας ἐστίν. ὁ δ' ἐλ-
λείπων, πρὸς ἃ οἱ πολλοὶ καὶ αὐτοτείνουσι,
καὶ δύνασθαι, τοῦτ' μαλακὸς καὶ τρυφῶν· (καὶ
γὰρ ἡ τρυφὴ, μαλακία τίς ἐστιν·) ὃς οὐκ
ἔλκει ἱμάτιον, ἵνα μὴ πονήσῃ τὴν ἀπὸ
τοῦ αἴρειν λύπην· καὶ μιμούμενος τὸν κά-
μνοντα, οὐκ οἴεται ἄθλιος εἶ), ἀθλίῳ ὅ-
μοιος ὤν. ὁμοίως δὲ ἔχει καὶ περὶ ἐγκρά-
τειαν καὶ ἀκρασίαν. οὐ γὰρ εἴ τις ἡμερῶν καὶ
ὑπερβαλλουσῶν ἡδονῶν ἥττᾶται, ἢ λυ-
πῶν, θαυμαστὸν, ἀλλὰ καὶ συγγνωμονικὸν,
εἰ αὐτιτείνων, ὥσπερ ὁ Θεοδέκτου Φιλοκ-
τήτης ὑπὸ τοῦ ἕλκους πεπληγμένος· ἢ ὁ
Καρκίνου ἐν τῇ Ἀλόπῃ Κερκύων· καὶ ὥσ-
περ οἱ κατέχειν πειρώμενοι τὸν γέλωτα, *
ἀθρόον ἐκκαλλύζουσιν· οἷς συνέπεσε γρ. ἀθρόοι
Ξενοφάντῳ· ἀλλ' εἴ τις πρὸς ἃς οἱ πολλοὶ
δύνανται ἀντέχειν, τούτων ἥττᾶται, καὶ μὴ
δύνασθαι αὐτιτείνειν, μὴ διὰ φύσιν τοῦ γέ-
νους, ἢ διὰ νόσον, οἷς ἐν τοῖς Σκυθῶν βα-
σιλεῦσιν ἡ μαλακία διὰ τὸ γένος, καὶ ὡς
ὄφλημα πρὸς τὸ ἄρρεν διέσηκε· δοκεῖ δὲ καὶ
ὁ παιδιώδης, ἀκόλαστος εἶ)· ἔστι δὲ μαλα-
κός· ἡ γὰρ παιδιὰ, ἄνεσίς ἐστιν, εἴπερ ἐστὶν
ἀνάπαυσις. τῷ δὲ πρὸς ταύτην ὑπερ-
βαλλόντων, ὁ παιδιώδης ἐστίν. ἀκρασίας
δὲ, ὁ μὲν, προπέτεια· ὁ δὲ, ἀσθένεια· οἱ
μὲν γὰρ, βουλευσάμενοι, οὐκ ἐμμένουσιν

οἷς ἐβουλεύσαντο, διὰ τὸ πάθος· οἱ δὲ, διὰ τὸ μὴ βουλεύσασθαι, ἄγονται ὑπὸ τῶν παθῶν. ἔνιοι γὰρ, ὥσπερ οἱ προγαργαλίσαντες, οὐ γαργαλίζονται· οὕτω καὶ προαισθόμενοι, καὶ προϊδόντες, ἢ προεγείραντες ἑαυτοὺς καὶ τὸν λογισμὸν, οὐκ ἥττηνται ὑπὸ τῶν παθῶν, οὔτ' ἀεὶ ἡδὺ ᾖ, οὔτ' ἀεὶ λυπηρόν. μάλιστα δὲ οἱ ὀξεῖς καὶ μελαγχολικοὶ, τῷ προπετῆ ἀκρασίαν εἶναι ἀκρατεῖς· οἱ μὲν γὰρ, διὰ τὸ ταχύτητα· οἱ δὲ, διὰ τὸ σφοδρότητα, οὐκ διαμένουσι τὸν λόγον, διὰ τὸ ἀκολουθητικοὶ εἶναι τῇ φαντασίᾳ.

ΚΕΦΑΛ. ιη.

Ἀκρατὴς καὶ ἀκόλαστος, τί διαφέρουσι.

ΕΣΤΙ δὲ, ὁ μὲν ἀκόλαστος, ὥσπερ ἐλέχθη, οὐ μεταμελητικός· ἐμμένει γὰρ τῇ προαιρέσει· ὁ δὲ ἀκρατὴς, μεταμελητικὸς πᾶς. διὸ οὐκ ὥσπερ ἠπορήσαμεν, οὕτω ἔχει. ἀλλ', ὁ μὲν, ἀίατος· ὁ δὲ, ἰατός. ἔοικε γὰρ, ἡ μὲν μοχθηρία, τῇ νοσημάτων οἷς ὁδέρῳ καὶ φθίσει. ἡ δὲ ἀκρασία, τοῖς ἐπιληπτικοῖς· ἡ μὲν γὰρ, συνεχής· ἡ δὲ, οὐ συνεχὴς πονηρία. καὶ ὅλως δὲ, ἕτερον τὸ γένος ἀκρασίας καὶ κακίας. ἡ μὲν γὰρ κακία, λανθάνει δὲ ἀκρασία, οὐ λανθάνει αὐτῶν δὲ τούτων βελτίους οἱ ἐκπλητικοὶ, ἢ οἱ τὸν λόγον ἔχοντες μὲν, μὴ ἐμμένοντες δὲ· ὑπ' ἐλαττονος γὰρ πάθους ἡττῶνται· καὶ οὐκ ἀπροβούλευτοι, ὥσπερ * οἱ ἄπειροι, ἕτεροι· ὅμοιος γὰρ ὁ ἀκρατὴς ἐστὶ τοῖς ταχὺ μεθυσκομένοις, καὶ ὑπὸ ὀλίγου οἴνου, καὶ ἐλάττονος ἢ ὡς οἱ πολλοί. ὅτι μὲν οὖν κακία ἡ ἀκρασία οὐκ ἔστι, φανερόν· ἀλλὰ πῇ ἴσως· ὅ μὲν γὰρ προαίρεσιν· ὅ δὲ, καὶ προαίρεσίν ἐστιν. οὐ μὴν ἀλλ' ὅμοιόν γε καὶ ταὐτὸ προάξει, ὥσπερ ὁ Δημοδόκου εἰς Μιλησίους· Μιλήσιοι γὰρ, ἀξιώσεως μὲν οὐκ εἰσί· δρῶσι δὲ οἷά περ οἱ ἀξιώσεως· καὶ οἱ ἀκρατεῖς, ἄδικοι μὲν οὐκ εἰσὶν, ἀδικοῦσι δέ. ἐπεὶ δ', ὁ μὲν, τοιοῦτός ἐστιν, οἷος διὰ τὸ μὴ πεπεῖσθαι διώκειν τὰς καθ' ὑπερβολὴν καὶ παρὰ τὸν ὀρθὸν λόγον σωματικὰς ἡδονάς· ὁ δὲ, πέπεισται, διὰ τοιοῦτος ἐστὶ), οἷος διώκειν αὐτάς. ἐκφυγὼν μὲν οὖν, ὑπ' μετάπειστος· ὁ δὲ, ὑ. ἡ γὰρ ἀρετὴ καὶ μοχθηρία τὸ ἀρχὴν, ἡ μὲν, φθείρει· ἡ δὲ, σώζει· ἐν δὲ ταῖς πράξεσι τὸ οὗ ἕνεκα,

A quæ deliberata sunt, propter perturbationem: alios autem, quia non consultarunt, neque deliberarunt, quouis trahit ac rapit perturbatio. Nonnulli enim, vt ij qui se ipsi antè titillarint, non titillantur ab alio: sic quia præsenserunt, ac præuiderunt, seipsos denique ac rationis iudiciũ antè expergefecerunt, à perturbatione non vincuntur, siue iucunditatem ostentet, siue dolorem intentet. Maximè autem & ij quos acuta, & ij quos atrabilis vexat, præcipiti illa incontinentia sunt incontinentes. Illi enim propter celeritatem, hi propter acrimoniam seu vehementiam, rationem non operiuntur, eo quòd species animo oblatas visionésque facilè sequantur.

CAPVT VIII.

Comparat inter se Incontinentem & Intemperantem.

INtemperantem autem, vt suprà diximus, non facilè suorum factorum pœnitet. Perstat enim in consilio suscepto. Incontinens autem omnis, eiusmodi est quodammodo, vt eum facilè pœniteat. Itaque non ita se res habet, vt suprà dubitauimus: sed hic quidem sanabilis est, ille autem insanabilis. Similis enim est vitiositas aquæ inter cutem, & tabi: incontinentia autem morbis comitialibus. Illa enim assidua & perpetua est: hæc non est perpetua improbitas. Atque in summa, aliud est incontinentiæ genus, aliud vitiositatis. Vitiositas enim latet; non latet incontinentia. Horum autem ipsorum ij sunt meliores, qui facilè de sententia deducuntur, quàm qui ratione in consilium adhibita, in ea non perstant. Hi enim primùm à minore perturbatione superantur: deinde non sine deliberatione antegressa, vt illi alteri. Similis est enim incontinens hic, quem imbecillum diximus, ijs, qui citò, & modico vino, & pauciore quàm vulgus, fiunt ebrij. Incontinentiam igitur non esse vitiositatem, perspicuum est, nisi fortè aliqua ratione. Hæc enim à consilio auersa est: illa consilio congruit. In actionibus tamen reperiuntur similes: quale illud est Demodoci in Milesios; Milesii non sunt illi quidem stulti, sed tamen eadem faciunt, quæ stulti: sic incontinentes non sunt illi quidem iniusti, sed iniustè faciunt tamen. Quoniam autem incontinens eiusmodi est, vt non quòd ita sibi persuaserit, immoderatas & à recta ratione alienas sequatur corporis voluptates: intemperans verò sibi persuasit ita viuendum esse, quia talis est, vt eas sequatur: ergo ille facilè de sententia deducetur, hic non item. Nam vt virtus principium tuetur & conseruat, ita vitiositas perdit atque extinguit. In actionibus autem id cuius gratia illæ suscipiuntur, principium est: vt in

vt in Mathematicis ea quæ posita & concessa sunt. Neque igitur illic principia ratione doceri possunt, neque hîc: sed virtus aut naturalis aut ea quæ ex consuetudine comparatur, rectè sentiendi de principio magistra est. Temperans autem, talis est: intemperans verò qui ei contrarius. Est porrò aliquis alius, qui propter perturbationem à recta ratione auersus, de consilio quasi de gradu deijcitur: quem quidem perturbatio hactenus superat, vt non agat quod monet & præscribit ratio: sed vt talis sit, vt sibi persuadeat, impudenter & improbè persequendas esse huius generis voluptates, non superat. Hic est incontinens, intemperante melior, neque absolutè improbus. Salua enim res est ea quæ omnium est optima, principium. Alter est huic contrarius, qui in sententia permanet, quique propter animi perturbationem de eo quod constituit, non depellitur. Ex ijs igitur perspicuum est, hunc habitum esse bonum: illum, malum & vitiosum.

A ἀρχή· ὥσπερ ἐν τοῖς μαθηματικοῖς οὐ ληπτέος· οὔτε δὴ ἐκεῖ ὁ λόγος διδασκαλικὸς τῶν ἀρχῶν, οὔτε ἐνταῦθα, ἀλλ' ἀρετὴ, ἢ φυσικὴ, ἢ ἠθικὴ τὴν ὀρθοδοξίαν περὶ τὴν ἀρχήν. σώφρων μὲν οὖν ὁ τοιοῦτος· ἀκόλαστος δὲ, ὁ ἐναντίος. ἔστι δέ τις ὃς διὰ B πάθος ἐκστατικὸς τοῦ τὸν ὀρθὸν λόγον· ὥστε μὲν μὴ πεῖσαι καὶ τὸν ὀρθὸν λόγον, κρατεῖ τὸ πάθος· ὥστε δὲ εἰς τοιοῦτον οἷς πεπεῖσθαι διώκειν * ἡδέως δεῖν τὰς τοιαύτας ἡδονάς, οὐ κρατεῖ· οὗτος ἐστὶν ὁ ἀκρατὴς, * βελτίων τοῦ ἀκολάστου· οὐδὲ φαῦλος ἁπλῶς· σώζεται γὰρ τὸ βέλτιστον ἡ ἀρχή. ἄλλος δὲ, ἐναντίος, ὁ ἐμμενετικὸς, καὶ οὐκ ἐκστατικὸς, διά γε τὸ πάθος. φανερὸν δὲ ἐκ τούτων ὅτι μὲν, σπουδαία ἕξις· μὴ εἶναι, φαύλη.

γρ. διαδέλων

γρ. βελτίων ἢ τ.

CAPVT IX.

Quid interſit inter continentem, qui in bono conſilio perſtat, & pertinacem qui in ſua ſententia etiam mala obfirmatus manet. Tum dubitationes aliquas ſoluit.

C

ΚΕΦΑΛ. θ'.

Ἐγκρατὴς καὶ ἐμμενετικὸν πότερον ὅμοιον ἔχουσι, καὶ τί διαφέρουσι.

ΠΟΤΕΡΟΝ οὖν ἐγκρατής ἐστιν ὁ ὁποιῳοῦν λόγῳ, καὶ ὁποιῳοῦν προαιρέσει ἐμμένων, ἢ ὁ τῇ ὀρθῇ· καὶ ἀκρατὴς δὲ, ὁ ὁποιῳοῦν μὴ ἐμμένων προαιρέσει, καὶ ὁποιῳοῦν λόγῳ, ἢ ὁ D τῷ ψευδεῖ λόγῳ καὶ τῇ προαιρέσει τῇ μὴ ὀρθῇ, ὥσπερ ἠπορήθη πρότερον, ἢ κατὰ συμβεβηκὸς * ὁ ὁποιῳοῦν· καθ' αὐτὸ δὲ τῷ ἀληθεῖ λόγῳ καὶ τῇ ὀρθῇ προαιρέσει, ὁ μὲν, ἐμμενετικός· ὁ δὲ, οὐκ ἐμμενετικός· εἰ γάρ τις τοῦδε ἕνεκα τοῦδε αἱρεῖται ἢ διώκει, καθ' αὐτὸ μὲν, τοῦτο διώκει καὶ αἱρεῖται· κατὰ συμβεβηκὸς δὲ, ἃ πρότερον. ἁπλῶς δὲ λέγομεν, ἃ καθ' αὐτό· ὥστε, ἔστι μὲν ὡς ὁποιῳοῦν δόξῃ, ὁ μὲν, ἐμμενετικός· ὁ δ', ἐξίστατο· ἁπλῶς δ', τῇ ἀληθεῖ. εἰσὶ δὲ τινες οἱ ἐμμενετικοὶ * τῇ δόξῃ· εἰσὶ δ' οὓς καλοῦσιν ἰσχυρογνώμονας, οἷς δύσπειστοι καὶ οὐκ εὐμετάπειστοι· οἱ ὅμοιον μέν τι ἔχουσι πρὸς ἐγκρατεῖς· οἷς ὁ ἄσωτος πρὸς ἐλευθερίῳ, καὶ ὁ θρασὺς πρὸς θαρραλέῳ· εἰσὶ δ' ἕτεροι κατὰ πολλά· ὁ μὲν γάρ, διὰ πάθος καὶ ὀπιθυμίαν ἀμεταβάλητος, ὁ ἐγκρατής· ἐπεὶ εὐπειστός, ὅταν τύχῃ, ἔσται ὁ ἐγκρατής· ὁ δ', οὐχ ὑπὸ λόγου·

γρ. τῇ δόξῃ, οἷς καλοῦσιν

ἐπεὶ ὀπιθυμίας γε λαμβάνουσι, & ἄγον- A Deinde magna pars hominum cupiditates vltrò accersit, ac recipit, seséque à voluptatibus
σιν πολλοὶ ἀπὸ τῶν ἡδονῶν. εἰσὶ δ' ἰσχυ-
γρώμενοι οἱ ἰσχυγρώμενοι, & οἱ ἀμαθεῖς &
γρ. ἀγροῖκοι. *ἄγροικοι· οἱ μὲν ἰσχυγρώμενοι, δι' ἡδο-
νὴν ἀν λύπην· χαίρουσι γὰρ νικῶντες, ἐὰν
μὴ μεταπείθωνται· καὶ λυποῦνται, αἱ ἀ-
γωγαὶ τὰ ἀπολογίαι, ὥσπερ ψηφίσματα· ὥστε
μᾶλλον ὦ ἀκρατεῖ ἐοίκασιν ἢ τῷ ἐγκρα-
τεῖ. εἰσὶ δέ τινες οἳ τοῖς δόξασιν οὐκ ἐμμέ-
νουσιν, οὐ δι' ἀκρασίαν, οἷς ὁ τῷ Φιλοκ-
τήτῃ τῷ Σοφοκλέους ὁ Νεοπτόλεμος· καί- B
τοι δι' ἡδονὴν οὐκ ἐνέμεινεν, ἀλλὰ καλόν·
γρ. καλὸν ἡδονῇ. λόγῳ γὰρ ἀληθεύων αὐτῷ *καλὸν ἦν· ἐ-
πείσθη δ' ὑπὸ τοῦ Ὀδυσσέως ψεύδεσθαι·
οὐ γὰρ πᾶς ὁ δι' ἡδονὴν τι πράττων, ἔστιν
ἀκόλαστος, οὐδὲ φαῦλος, οὐδὲ ἀκρατής·
ἀλλ' ὁ δι' αἰσχράν. ἐπεὶ δ' ἔστιν καὶ τοιού-
τος οἷος ἥττων ἡδέων τῶν σωματικῶν χαίρων,
καὶ ὄντως ἐγκρατὴς τῷ λόγῳ ὁ τοιοῦτος, τού-
του δὲ τῷ ἀκρατοῖς μέσος ὁ ἐγκρατής· ὁ
μὲν γὰρ ἀκρατὴς οὐκ ἐμμένει τῷ λόγῳ, C
διὰ τὸ μᾶλλον· ἔστι δὲ, διὰ τὸ ἧττον· ὁ δ' ἐγκρατὴς ἐμμένει, καὶ οὐδὲ δι' ἕτε-
ραν μεταβάλλει. δεῖ δ', εἴπερ ἡ ἐγκράτεια σπουδαῖον, ἀμφοτέρας τὰς ἐναντίας ἕξεις
γρ. φαύλας εἶναι) φαύλας εἶναι, ὥσπερ δὲ *φαίνονται· ἀλλὰ
διὰ τὸ τὴν ἑτέραν ἐν ὀλίγοις καὶ ὀλιγά-
κις εἶναι) φαύλην· ὥσπερ ἡ σωφροσύνη τῇ
ἀκολασίᾳ δοκεῖ ἐναντίον εἶναι) μόνον, ὅτῳ
καὶ ἡ ἐγκράτεια τῇ ἀκρασίᾳ. ἐπεὶ δ' καθ'
ὁμοιότητα πολλὰ λέγεται, καὶ ἡ ἐγκράτεια
ἡ τῷ σώφρονος καθ' ὁμοιότητα ἀκολούθη- D
κεν· ὅ, τε γὰρ ἐγκρατὴς οἷος μηδὲν παρὰ
τὸν λόγον, διὰ τὰς σωματικὰς ἡδονὰς
ποιεῖν, καὶ ὁ σώφρων. ἀλλ' ὁ μὲν ἔχων· ὁ δ',
οὐκ ἔχων φαύλας ἐπιθυμίας· & ὁ μὲν
σώφρων οἷος μὴ ἥδεσθαι παρὰ τὸν λόγον· ὁ
γρ. ὁμοίως δ', οἷος ἥδεσθαι, ἀλλὰ μὴ ἄγεσθαι. *ὁ-
μοίως δὲ καὶ ὁ ἀκρατὴς καὶ ὁ ἀκόλαστος, ἕ-
τεροι μέν εἰσιν ὄντες, ἀμφότεροι δὲ τὰ σωμα- E
τικὰ ἡδέα διώκουσιν· ἀλλ' ὁ μέν, καὶ οἰόμε-
νος δεῖν· ὁ δ' οὐκ οἰόμενος.

differant, ambo corporis delectationes persequuntur: hic ita vt existimet eas sequi oportere; ille, ita vt non existimet.

ΚΕΦΑΛ. ι'.

Ὅτι οὐκ ἐνδέχεται ἅμα φρόνιμον καὶ ἀκόλαστον εἶναι τὸν αὐτόν.

CAPVT X.

Fieri non posse vt sit aliquis vnà prudens & incontinens.

ΟΥΔ' ἅμα φρόνιμον καὶ ἀκρατῆ ἐνδέχεται εἶναι τὸν αὐτόν. ἅμα γὰρ

NEque verò fieri potest vt idem vnà prudens sit & incontinens. Nam prudentem

etiam bonum virum simul esse ostendimus. Præterea non ex eo solùm prudens aliquis est, quòd sciat, sed etiam quòd ad res agendas idoneus sit. At incontinens ad agendum ineptus est. Solertem autem nihil prohibet incontinentem esse. Itaque etiam videntur interdum nonnulli prudentes esse, & tamen incontinentes: quia solertia differt à prudentia eo modo quo superiore libro diximus: & propterea quia ratione sunt duo illa quidem finitima, sed consilio differunt. Neque etiam incontinens instar eius est qui scit, eáque quæ scit, re considerat, & animo contemplatur: sed eius qui dormit, vel qui vino obrutus est. Et verò sua sponte facit quidem ille: facit enim quodammodo sciens & cuius rei gratia faciat: sed improbus non est tamen. Consilium enim eius bonum est. Itaque dimidia ex parte malus est. Neque iniustus est: quoniã non est subdolus, aut insidiosus. Incontinentium enim aliqui non perstãt in eis quæ deliberarint: ij autem, qui atra bile laborant, ne ad consultandũ quidem vlla ex parte apti sunt. Similis igitur est incontinens, ei ciuitati quæ omnia quidem decernit, quæ sunt decernenda, legésque habet bonas atque vtileis, sed nulla earum vtitur: quemadmodum Anaxandrides falsè dixit,

Consultat, à qua spernitur lex, ciuitas.

Malus autem ei similis est, quæ legibus vtitur, sed malis vtitur. Versatur autem incontinentia & continentia in eo quod magnæ partis hominum habitum superat. Continens enim magis, incontinens minùs quàm maxima pars hominũ possit, in recta ratione permanet. Ea autem incontinentitia sanabilior est, quæ inest in incontinentibus atra bile affectis, quàm eorum qui in eo, quod deliberarunt, non permanent: faciliúsque sanari possunt, qui ex cõsuetudine, quàm qui ex natura, incontinentiam contraxerunt. Facilius est enim consuetudinem mutare, quàm naturam. Propterea enim & consuetudinem mutare difficile est, quia naturæ similis est: quemadmodum ait Enenus,

Multos, quod partum est meditando, permanet annos,
Atque in naturam tandem conuertitur vsus.

Quid igitur sit continentia, quid incontinentia: quid tolerantia, & mollities, & quam inter se hi habitus rationem habeant, hactenus à nobis expositum est.

CAPVT XI.

Rationes aduersus voluptatem afferri solitæ.

DE voluptate autem & dolore cognoscere, eius hominis est, qui in ciuilis prudentiæ studio se versari profitetur. Hic enim vltimi bonorum omnium magister, & veluti architectus est: quod intuentes, vnumquidque

A Φρόνιμος καὶ σπουδαῖος ὁ ἦθος διάθηται τοιοῦτος. ἔτι, οὐ τῷ εἰδέναι μόνον φρόνιμος, ἀλλὰ καὶ τῷ προαιρετικός· ὁ δ' ἀκρατὴς, οὐ προαιρετικός. τὸν δὲ διανοῦ οὐδὲν κωλύει ἀκρατῆ εἶναι· διὸ καὶ δοκοῦσιν ἐνίοτε φρόνιμοι μὲν εἶναι τινες, ἀκρατεῖς δὲ, διὰ τὴν δεινότητα διαφέρειν τῆς φρονήσεως τὸν εἰρημένον τρόπον ἐν τοῖς πρόσθεν λόγοις. ἔστι δ' οὐ τὸν λόγον ἕξεις εἶναι, διαφέρειν δὲ κατὰ τὴν προαίρεσιν. οὐδὲ δὴ ὡς ὁ εἰδὼς καὶ θεωρῶν, ἀλλ' ὡς ὁ καθεύδων ἢ

B οἰνωμένος, καὶ ἐκὼν μὲν· τρόπον γάρ τινα εἰδώς, καὶ ὁ ποιῶ, καὶ οὗ ἕνεκα· πονηρὸς δ', οὐ· ἡ γὰρ προαίρεσις, ὑπόκειται· ὥστ' ἡμιπόνηρος, καὶ οὐκ ἄδικος· οὐ γὰρ ἐπίβουλος· ὁ μὲν γὰρ αὐτῶν, οὐκ ἐμμενετικὸς, οἷς δὴ βουλεύσηται· ὁ δὲ, μελαγχολικὸς, οὐδὲ βουλευτικὸς ὅλως· καὶ ἔοικε δὴ ὁ ἀκρατὴς πόλει, ἣ ψηφίζεται μὲν ἅπαντα τὰ δέοντα, καὶ νόμους ἔχει σπουδαίους, χρῆται δ' οὐδενί· ὥσπερ Ἀναξανδρίδης ἔσκωψεν·

C Ἡ πόλις βουλεύσεται, ἣ νόμων οὐδὲν μελήσει·
ὁ δ' πονηρὸς, χρωμένῃ μὲν τοῖς νόμοις, πονηροῖς δ' χρωμένῃ. ἔστι δ' ἀκρασία καὶ ἐγκράτεια περὶ ὃ περβάλλον τῆς τῶν πολλῶν ἕξεως· ὁ μὲν γὰρ ἐμμένει μᾶλλον· ὁ δ', ἧττον, τῆς τῶν πλείστων δυνάμεως· διαφορὰ δ' τῶν ἀκρασιῶν, ὡς οἱ μελαγχολικοὶ ἀκρατεύσονται, τῶν βουλευσαμένων μὲν, μὴ ἐμμενόντων δὲ· καὶ οἱ δι' ἔθος

D μὲν ἀκρατεῖς, τῶν φυσικῶν· ῥᾴων γὰρ ἔθος μεταβληθῆναι φύσεως· διὰ γὰρ τοῦτο καὶ ὁ ἔθος χαλεπὸν, ὅτι τῇ φύσει ἔοικεν, ὡς περ καὶ Εὔηνος λέγει,

Φημὶ πολυχρόνιον μελέτην ἔμμεναι
φίλε· καὶ δὴ
Ταύτην δυθρώποισι τελευτῶσαν
φύσιν εἶναι.

τί μὲν οὖν ἐστιν ἐγκράτεια, καὶ τί ἀκρασία, καὶ τί καρτερία καὶ μαλακία, καὶ πῶς ἔχουσιν αἱ ἕξεις αὗται πρὸς ἀλλήλας, εἴρηται.

E

ΚΕΦΑΛ. ια'.

Τὰ περὶ ἡδονῆς λεγόμενα, ὅτι οὐκ ἀγαθόν.

ΠΕΡΙ δ' ἡδονῆς καὶ λύπης θεωρῆσαι, τοῦ τοῦ πολιτικοῦ φιλοσόφου ἐστὶ· τῶν τέλους ἀρχιτέκτων· πρὸς ὃ βλέποντες, ἕκαστον, τοῦτό φαμεν, κακὸν· τοῦτο δ',

ἀγαθὸν ἁπλῶς λέγομεν. ἔτι δὲ, καὶ τὴν διαλεκτικὴν ὑποκεῖσθαι περὶ αὐτῶν· τήν τε γὰρ ἀρετὴν καὶ τὴν κακίαν, τὴν ἡδικὴν περὶ λύπας & ἡδονὰς ἔθεμεν· καὶ τὴν εὐδαιμονίαν οἱ πλεῖστοι μετ' ἡδονῆς εἶναι φασι· διὸ καὶ τὸν μακάριον ὠνομάκασιν ἀπὸ τοῦ χαίρειν. τοῖς μὲν οὖν, δοκεῖ τάδε· μία ἡδονὴ εἶναι ἀγαθὸν, οὔτε καθ' αὑτὸ, οὔτε κατ' συμβεβηκός· οὐ γὰρ εἶναι τὸ αὐτὸ ἀγαθὸν καὶ ἡδονήν· τοῖς δ', ἔνιαι μὲν εἶναι, αἱ δὲ πολλαὶ, φαῦλαι. ἔτι δ', τούτων τεῖτον, εἰ καὶ πᾶσαι ἀγαθὸν, ὅμως μὴ ἂν δέχεσθαι εἶναι τὸ ἄριστον ἡδονήν. ὅλως μὲν οὖν οὐκ ἀγαθὸν, ὅτι πᾶσα ἡδονὴ γένεσίς ἐστιν εἰς * φύσιν αἰσθητήν, οὐδεμία δὲ γένεσις συγγενὴς τοῖς τέλεσιν· οἷ οὐδεμία οἰκοδόμησις οἰκία. ἔτι, ὁ σώφρων φεύγει τὰς ἡδονάς. ἔτι, ὁ φρόνιμος τὸ ἀλυπον διώκει, οὐ τὸ ἡδύ· ἔτι ἐμποδὼν τὴν φρόνησιν αἱ ἡδοναί· καὶ ὅσῳ μᾶλλον χαίρει, μᾶλλον· οἷ τὴν ἀφροδισίων· οὐδένα γὰρ ἂν δύνασθαι νοῆσαι ἐν αὐτῇ· ἔτι, τέχνη οὐδεμία ἡδονῆς· καίτοι πῶς ἀγαθὸν, τέχνης ἔργον. ἔτι, τὰ παιδία & τὰ θηρία διώκει τὰς ἡδονάς· τῶν δὲ μὴ πάσας ἀσυνδέτους, ὅτι εἰσὶ καὶ αἰσχραὶ καὶ ὀνειδιζόμεναι, & ὅτι βλαβεραί· νοσώδη γὰρ ἔνια τῶν ἡδέων. ὅτι δ' οὐκ ἄριστον ἡ ἡδονὴ, ὅτι οὐ τέλος, ἀλλὰ γένεσις. τὰ μὲν οὖν λεγόμενα φερόντων ταῦτ' ἔστιν.

* φύσιν αἰσθητὴν. & ita non in Nic. tantùm sed in Magnis quoque l. 2. c. 7.

A partim malum, partim bonum simpliciter dicere solemus. Præterea verò necessariò nobis de iis disputãdum & considerandum est. Nam cùm virtutes & vitia, quæ ad mores pertinent, in voluptate ac dolore locauimus: tum plerique vitam beatam cum voluptate copulatam esse dicunt. Itaque & μακάριον, beatum ἀπὸ τοῦ μάλιστα χαίρειν, à maximè gaudendo, nominarunt. Primùm igitur sunt qui nullam voluptatem bonum esse censent, neque per se, neque ex euentu: non enim idem esse bonum & voluptatem. Alij nonnullas esse bonas, multas verò malas. Tertij disputant, etiamsi voluptates
B omnes sint bonum, non posse fieri tamen vt summum bonum sit voluptas. Omnino igitur non est bonum: quia voluptas omnis ad naturam ortus est, qui sensu percipi possit. At nullus ortus finibus est cognatus: vt nulla ædificatio cum ædibus cognationem habet. Præterea temperans fugit voluptates: tum prudens indolentiam persequitur, non voluptatem. Deinde prudẽter sentiendi facultatem impediunt voluptates, eóque magis, quo quisque magis delectatur: qualis est ea quæ ex rebus venereis percipitur. In ea voluptate enim neminẽ quic-
C quam animo agitare, aut ratione explicare posse. Præterea voluptatis ars nulla est. atqui quicquid est bonum, artis opus est. Tum verò voluptates pueri & bestiæ persequuntur. Non omneis autem esse bonas id declarat, quòd sunt etiam aliquæ turpes, & quæ vitio vertuntur, & quæ damnum afferunt. Quædam enim eorum quæ iucunda sunt, morbos gignunt. Iam verò neq; summum bonum est voluptas, quia non finis, sed ortus est. Atque hæc ferè
D sunt quæ contra voluptatem disputantur.

ΚΕΦΑΛ. ιβ'.

Λύσις τῶν προφερομένων, καὶ ὅτι ἡδονὴ ἀγαθόν.

CAPVT XII.

Refutatio eorum quæ superiori capite contra voluptatem sunt disputata.

ΟΤΙ δ' οὐ συμβαίνει διὰ ταῦτα μὴ εἶναι ἀγαθὸν, μηδὲ τὸ ἄριστον, ἐκ τῶνδε δῆλον· πρῶτον μὲν, ἐπεὶ τὸ ἀγαθὸν διχῶς· τὸ μὲν γὰρ, ἁπλῶς· τὸ δὲ, τινί. καὶ αἱ φύσεις καὶ αἱ ἕξεις ἀκολουθήσουσιν. ὥστε καὶ αἱ κινήσεις καὶ αἱ γενέσεις ἀκολουθήσουσι· καὶ αἱ φαῦλαι· τινὶ δ', οὔ· ἀλλ' αἱρεταὶ τῷδε· ἔνιαι δὲ, οὐδὲ τῷδε, ἀλλὰ ποτὲ καὶ ὀλίγον χρόνον· αἱρεταὶ δ', οὔ· αἱ δ', οὐδὲ ἡδοναὶ, ἀλλὰ φαίνονται, ὅσαι μετ' λύπης, καὶ ἰατρείας ἕνεκεν· οἷ, αἱ τῶν κακῶν. ἔτι, ἐπεὶ τὸ ἀγαθὸν, τὸ μὲν ἐνέργεια,

E EX his autem non effici, vt neque bonum, neque summũ bonum sit voluptas, ea quę dicemus, declarabũt. Primùm, quia cùm duobus modis dicatur bonum; vnúmque sit, quod absolutè & per se bonum est: alterũ, quod alicui est bonum: eandem partitionem sequentur & naturæ, & habitus: eandẽ igitur & motiones, & ortus. Et quæ malæ videntur voluptates, earum aliæ sunt simpliciter malæ, sed alicui non malæ, immò huic optabiles: aliæ ne huic quidem sunt optabiles, sed aliquando & non diu: non sunt tamẽ optabiles. Hæ autẽ ne sunt quidem voluptates, sed videntur, nẽpe quotquot cum dolore aliquo coniunctæ sunt, & quæ curationis causa adhibentur, vt ægrotorum. Præterea cùm bonum aliud sit muneris functio,

aliud habitus: eæ voluptates, quæ in naturalem habitum reſtituunt, ex euentu iucundæ ſunt. Inest autem in cupiditatibus functio habitus & naturæ aliqua re carentis. Sunt enim etiam aliquæ doloris & cupiditatis expertes voluptates; quales ſunt functiones muneris in contemplando occupatæ, natura nihil deſiderante, nulláque re egente. Illas autem non eſſe veras voluptates, argumento eſt, quòd non iiſdem rebus iucundis delectantur homines, cùm expletur, & cùm in ſuo ſtatu eſt natura. Sed natura conſtituta, rebus delectantur abſolutè iucundis: cùm expletur verò, etiam contrariis. Acribus enim & amaris gaudent: quorum nihil eſt neque natura neque abſolutè iucũdum. Ergo ne voluptates quidem. Vt enim ea quæ iucunda ſunt, inter ſe comparantur, ſic & eæ quæ ab his oriũtur, voluptates. Nec verò neceſſe eſt aliud quicquam voluptate melius eſſe, vt aiunt nonnulli, finem ortu eſſe meliorem. Voluptates enim non ſunt ortus: nec omnes quidẽ ſunt cum ortu cõiunctæ: ſed muneris functiones potiùs, & finis. Nec cùm gignuntur res aliquæ, ſed cùm aliquibus rebus vtimur, eueniunt, atque exiſtunt voluptates: neque omnium voluptatum finis, quiddam ab illis diuerſum eſt, ſed earum quæ ad naturæ perfectionem perducunt. Quapropter neque rectè dicunt voluptatem ortum ſiue generationem eſſe, quæ ſenſu percipi poſſit: ſed dicendum fuit potiùs, eſſe functionem muneris habitus cum natura conſentientis: & in locum illorum verborum, Quæ ſenſu percipi poſſit, ſubſtituendum eſt, Non impeditam. Idcirco autem ortum quemdam eſſe exiſtimant, quia propriè bonum eſt. Nam functionem muneris ortum eſſe arbitrantur. Sed aliud eſt. Quòd autem declarari ex eo putant voluptates eſſe malas, quia nonnulla iucunda morbos pariunt: eadem ratio & contra ſalubria facit, quia nonnulla eorum ſunt ad pecuniam quærẽdam inutilia. Hac igitur ratione erunt vtraque mala: ſed non idcirco mala ſunt. Nam etiam cauſas rerum animo contemplari, & diſcere, nocet interdum valetudini. Sed neque prudentiam, neque vllum alium habitum voluptas impedit ea quę ab vnoquoque habitu profiſciſcitur: ſed quæ ſunt alienæ. Eæ enim quæ ex contemplatione rerum & diſciplina manant voluptates, efficient vt magis ac magis contemplemur, & diſcamus. Nullam verò voluptatis artem eſſe, non eſt mirum: neque id fine ratione accidit. Nam neque vllius functionis ars eſt, ſed facultatis potiùs: quamquam vnguentaria & culinaria videntur eſſe voluptatis artes. Quod verò, temperantem fugere voluptates, & prudentem ſequi vitam à dolore vacuam: pueros autem & beſtias voluptates conſectari; eadem ratione hæc omnia diſſoluuntur. Nam quoniam expoſuimus, quemadmodum ſint, abſolutè bonæ voluptates,

A ὃ δ' ἕξις, καὶ συμβεβηκὸς, αἱ καθισᾶσαι εἰς τὸ φυσικὸν ἕξιν, ἡδοναί εἰσιν. ἔστι δ' ἃ ἐνέργεια ἐν ταῖς ἐπιθυμίαις τῆς ἐναντίου ἕξεως καὶ φύσεως. ἐπεὶ καὶ αὐτὰ λύπης καὶ ἐπιθυμίας εἰσὶν ἡδοναί· οἷαι αἱ τῶν θεωρῶν ἐνέργειαι, τῆς φύσεως οὐκ ἐνδεούσης. σημεῖον δ', ὅτι οὐ τῷ αὐτῷ ἡδὺ χαίρουσιν, ἀναπληρουμένης τε τῆς φύσεως & καθισταμένης· ἀλλὰ καθισταμένης μὲν, τοῖς ἁπλῶς λιπῶσιν· ἀναπληρουμένης δὲ καὶ τοῖς ἐναντίοις· καὶ γὰρ ὀξέσι & πικροῖς χαίρουσιν· ὧν οὐδὲν οὔτε φύσει ἡδὺ, οὔθ' ἁπλῶς ἡδύ· ὥστε οὐδ' αἱ ἡδοναί· ἐπεὶ καὶ παῖς ἡδέα ποιεῖ ἀλλήλαις συνιέσθαι, οὕτω καὶ αἱ ἡδοναὶ αἱ ἀπὸ τούτων· ἔτι οὐκ ἀνάγκη ἕτερόν τι βέλτιον εἶναι τῆς ἡδονῆς, ὥσπερ τινές φασι τὸ τέλος τῆς γενέσεως· οὐ γὰρ γενέσεις εἰσὶν αἱ ἡδοναὶ, οὐδὲ μετὰ γενέσεως πᾶσαι, ἀλλ' ἐνέργειαι & τέλος· οὐδὲ γινομένων συμβαίνουσιν, ἀλλὰ χρωμένων· καὶ τέλος, οὐ πασῶν ἕτερόν τι, ἀλλὰ τῶν εἰς τὴν τελείωσιν ἀγομένων τῆς φύσεως. διὸ καὶ οὐ καλῶς ἔχει ὃ αἰσθητὴν γένεσιν φάναι εἶναι τὴν ἡδονὴν, ἀλλὰ μᾶλλον λεκτέον ἐνέργειαν τῆς κατὰ φύσιν ἕξεως· ἀντὶ δὲ τοῦ αἰσθητὴν, αἰσθητόν. δοκεῖ δὲ ἡδέως. ὡς εἶναι, ὅτι κυρίως ἀγαθόν· τὴν γὰρ ἐνέργειαν οἴονται εἶναι· ἔστι δ' ἕτερον· ὃ δ' εἶναι φάσκας, ὅτι νοσώδη ἔνια ἡδέα, ὃ αὐτὸ καὶ ὅτι ὑγιεινά, ἔνια φαῦλα ποιεῖ κεκμαλισμόν. ταύτῃ οὖν φαῦλα ἅμα φῶ, ἀλλ' οὐ φαῦλα κατά γε τοῦτο· ἐπεὶ καὶ ὃ θεωρεῖν ποτὲ βλάπτει ποιεῖ ὑγιάναι· ἐμποδίζει δ', οὔτε φρονήσει, οὐδ' ἕξει οὐδεμιᾷ· ἀλλ' ἐκάστης ἡδονὴ, ἀλλ' αἱ ἀλλότριαι· ἐπεὶ αἱ ἀπὸ τοῦ θεωρεῖν & μανθάνειν, μᾶλλον ποιήσουσι θεωρεῖν καὶ μανθάνειν. ὃ δὲ, τέχνης μὴ εἶναι ἔργον μηδεμιᾶν ἡδονὴν, διὰ λόγου συμβέβηκεν. οὔτε γὰρ ἄλλης ἐνεργείας οὐδεμιᾶς τέχνη ἐστὶν, ἀλλὰ τῆς δυνάμεως· καί τοι καὶ ἡ μυρεψικὴ τέχνη, καὶ * ἡ ὀψοποιϊκὴ, δοκεῖ ἡδονῆς εἶναι. ὃ δὲ τὸν σώφρονα φεύγειν, καὶ τὸν φρόνιμον διώκειν τὸν ἀλυπον βίον, καὶ ὃ τὰ παιδία καὶ τὰ θηρία διώκειν, τῷ αὐτῷ λύεται πρόπου. ἐπεὶ γὰρ εἴρηται πῶς ἀγαθαὶ ἁπλῶς, καὶ ὀψοποιϊκὴ.

καὶ πῶς οὐκ ἀγαθαὶ πᾶσαι αἱ ἡδοναὶ, ταὶς τοιαύτας τὰ παιδία καὶ τὰ θηρία διώκει, Ⓒ τὴν τούτων ἀλυπίαν ὁ φρόνιμος, ταὶς μετ' ὀπιθυμίας καὶ λύπης, Ⓒ ταὶς σωματικάς· (τοιαῦται γὰρ αὗται) καὶ ταὶς τούτων ὑπερβολάς, καθ' ἃς ὁ ἀκόλαστος. διὸ ὁ σώφρων φεύγει ταύτας· ἐπιείσιν ἡδοναὶ καὶ σώφρονος.

A & quemadmodum non omneis bonæ; has tales pueri & beſtiæ perſequuntur, harúmque indolentiam vir prudens: eas, inquam, quæ cum cupiditate & dolore coniunctæ ſunt, & quæ ad corpus pertinent, (ſunt enim hæ huiuſmodi,) earúmque immoderationes, ex quibus intemperans & dicitur & eſt intemperans. Quo fit, vt has fugiat temperans. Nam ſunt & temperantis propriæ quædam voluptates.

ΚΕΦΑΛ. ιγ'.

Οτι ἡδονή τις ἀγαθόν.

CAPVT XIII.

B *Docet, voluptatem eſſe aliquatenus bonum, refutatis contrarij rationibus.*

ΑΛΛΑ μὴν ὅτι Ⓒ ἡ λύπη κακὸν ὁμολογεῖται, καὶ φευκτόν. ἡ μὲν γὰρ, ἁπλῶς κακόν. * ἡ δ', πῇ, τῷ ἐμποδιστική· τῷ δὲ φευκτῷ ὃ σπουδαῖον, ἢ φευκτόν τι καὶ κακὸν, ἀγαθόν. ἀνάγκη οὖν τὴν ἡδονὴν ἀγαθόν τι εἶναι· ὡς γὰρ Σπεύσιππος ἔλυεν, οὐ συμβαίνει ἡ λύσις· ὥσπερ τὸ μεῖζον τῷ ἐλάττονι, Ⓒ τῷ ἴσῳ σπουδαῖον· ἃ γὰρ οὐ φαίη ἄν τις κακόν τι εἶναι τὴν ἡδονήν. ἀλλ' οὐδὲν κωλύει ἡδονήν τινα εἶναι, εἰ ἔνιαι φαῦλαι ἡδοναί, ὥσπερ Ⓒ ἐπιστήμην τινὰ, οὐκ ἀγαθὴν τῶν ἀγαθῶν, Ⓒ ἴσως ἀναγκαῖον· ἴσως δὲ καὶ δυσχερῶν, εἴπερ ἕξεώς εἰσιν ἐνέργειαι αἱ ἐμποδίσεις, εἴη δ' ἂν πασῶν ἐνέργειά ἐστιν εὐδαιμονία· εἴτε τις αὐτῶν, εἰ μὴ ἡ εὐεμποδιστος, αἱρετωτάτη τῶν εἶναι. τοῦτο δ' ἐστὶν ἡδονή· ὥστε εἴη ἂν τις ἡδονὴ ὃ ἄριστον, τῶν πολλῶν ἡδονῶν φαύλων ὄντων, εἰ ἔτυχεν ἁπλῶς· Ⓒ διὰ τοῦτο πάντες τὸν εὐδαίμονα, ἡδὺν οἴονται βίον εἶναι, Ⓒ ἐμπλέκουσι τὴν ἡδονὴν εἰς τὴν εὐδαιμονίαν, εὐλόγως· οὐδεμία γὰρ ἐνέργεια τέλος, ἐμποδιζομένη· ἡ δ' εὐδαιμονία, τῶν τελείων. διὸ προσδεῖται ὁ εὐδαίμων τῶν ἐν σώματι ἀγαθῶν, Ⓒ τῶν ἐκτὸς, Ⓒ τῆς τύχης, ὅπως μὴ ἐμποδίζηται τούτων. οἱ γὰρ τὸν βαρυζόμενον, καὶ τὰ δυστυχήμασι μεγάλοις περιπίπτοντα, εὐδαίμονα φάσκοντες εἶναι, ἐὰν ᾖ ἀγαθὸς, ἢ ἐκόντες, ἢ ἄκοντες, οὐδὲν λέγουσι· διὰ δὲ τὸ προσδεῖσθαι τῆς τύχης, δοκεῖ τισι τοιοῦτον εἶναι ἡ εὐτυχία τὴν εὐδαιμονίαν, οὐκ ὀρθῶς· ἐπεὶ Ⓒ αὐτὴ ὑπερβάλλουσα, ἐμπόδιός ἐστι· καὶ ἴσως οὐκέτι εὐτυχίας καλῶν δίκαιον· προσὸς γὰρ τὴν εὐδαιμονίαν ὁ ὅρος αὐτῆς. Ⓒ ὅτι ἀνώκειν ἡ ἄπονα καὶ θηρία καὶ οἱ θεοὶ τοῖς ἡδέσι, σημεῖον· ἐν τοῖς εἶναι πως ἄριστον αὐτό.

Inter omneis porrò conuenit, malum eſſe dolorem, ac fugiendũ. Alius enim abſolutè malum eſt, alius aliquo modo nempe, quòd impedit. Quod autem rei fugiendæ contrarium eſt, quà fugienda & mala, bonum eſt. Neceſſariò igitur bonum quiddã eſt voluptas. Neque enim ea, qua vtebatur Speuſippus, diſſolutio quadrat: vt maius minori & æquali contrarium eſt, ſic voluptati duo eſſe contraria, & C dolorem, & id quod medium eſt. Non enim dixerit, voluptates idem eſſe quod aliquod malum. Iam verò nihil prohibet, ſi nonnullæ voluptates malæ ſunt, quominus aliqua voluptas ſit ſummum bonum: quemadmodum & ſcientia aliqua eſt optima, etiamſi aliquæ ſint malæ. Immò verò fortaſſe & neceſſe eſt, ſiquidem vniuſcuiuſque habitus functiones liberæ ſunt, & non impeditæ, ſiue omnium habituum functio beatitudo eſt, ſiue alicuius eorum, modò non ſit impedita, eam maximè eſſe expetendam. At hoc eſt voluptas. Itaque erit aliqua voluptas ſummum bonum, cùm ſint multæ, ſi D fors ita ferat, abſolutè malæ. Atque ob hanc cauſam, vitam beatam, iucundam eſſe omnes exiſtimant, & beatitudinem cum voluptate connectunt, non iniuria. Nulla enim muneris functio, ſi impediatur, perfecta eſſe poteſt: At beatitudo in perfectis rebus numeratur. Quocirca & corporis & externa bona, & fortunam quoque, ne hæc impediantur, deſiderat beatus. Qui autem ei qui in rota crucietur, & qui maximis calamitatibus afficiatur, beato eſſe licere dicunt, ſiue ſua ſponte, ſiue inuiti dicant. Propterea autem quòd fortunam deſiderat, E quibuſdam videtur idem eſſe vita beata, atque ſecunda fortuna, cùm longè aliud ſit. Nam etiam ipſa, ſi ſit immoderata, impedimento eſt vitæ beatæ: nec ea iam fortaſſe ſecunda fortuna iure nominatur. Ea enim circumſcribitur ac definitur ex ipſius cum vita beata comparatione. Et quòd omnes & beſtiæ & homines perſequuntur voluptatem, argumento eſt, eam quodammodo eſſe ſummum bonum.

* Lin. 3. ἡ δὲ, τῷ πῇ ἐμ.

Fama autem haud dubiè non funditus interit illa,
Quam multi celebrant populi.

Sed quoniam neque eadem natura, optima: neque idem habitus, optimus est, nec videtur: ne eandem quidem sequuntur omneis voluptatem: sed omnes tamen voluptatem. Fortasse verò etiam sequuntur non eam quam putant, neque eam quam dixerint, sed eandem. In omnibus enim diuinum quiddam inest natura. Sed nominis hæreditas venit ad corporis voluptates, propterea quòd plerumque sese ad eas homines applicant, earúmque sunt omneis B participes. Quia igitur hæ solæ notæ sunt, idcirco has solas putant esse voluptates. Perpicuum autem etiam illud est, si neque voluptas, neque functio muneris, bonum sit, virum beatum iucundè non victurum. Quãobrem enim ea desideretur, si non sit bonum? Immo verò fieri etiam poterit vt in dolore ac molestia ætatem agat. Nam neque dolor erit malum, si quidem neque voluptas bonum. Itaque cur eum fugiat? Nihilo verò erit iucundior viri boni vita, nisi etiam e- C ius muneris functiones sint iucundiores.

Φήμη δ' οὔ τί γε πάμπαν ἀπόλλυται, Hesiod.
ἣν τινα λαοὶ
Πολλοὶ φημίζωσιν.

Ἀλλ' ἐπεὶ οὐχ ἡ αὐτὴ, οὔτε φύσις, οὔθ' ἕξις, ἡ ἀρίστη, οὔτ' ἔστιν, οὔτε δοκεῖ, οὔθ' ἡδονῇ διώκουσι τὴν αὐτὴν πάντες· ἡδονὴν μέντοι πάντες· ἴσως δὲ καὶ διώκουσιν, οὐχ ἣν οἴονται, οὐδ' ἣν ἂν φαῖεν, ἀλλὰ τὴν αὐτήν· πάντα γὰρ φύσει ἔχει τι θεῖον· ἀλλ' εἰλήφασί γε τὴν τοῦ ὀνόματος κληρονομίαν αἱ σωματικαὶ ἡδοναὶ, διὰ τὸ πλεοναχοῦ τε ἐμβάλλειν εἰς αὐτὰς, καὶ πάντας μετέχειν αὐτῶν. διὰ τὸ μόνας οὕτω γνωρίμους εἶναι, ταύτας μόνας οἴονται εἶναι. φανερὸν δὲ καὶ ὅτι, εἰ μὴ ἡδονὴ ἀγαθὸν, καὶ ἡ ἐνέργεια, οὐκ ἔσται ζῆν ἡδέως τὸν βιοῦντα· τίνος γὰρ ἕνεκα δεῖ καὶ τούτου, εἰ μὴ ἀγαθόν; ἀλλὰ μὴν λυπηρῶς οὐδὲ γε ζῆν. οὔτε κακὸν γάρ, οὔτ' ἀγαθὸν, ἡ λύπη, εἰ μηδ' ἡδονή· ὥστε διὰ τί ἂν φεύγοι; οὐδὲ δὴ ἡδίων ὁ βίος ὁ τοῦ σπουδαίου, εἰ μὴ καὶ ἐνέργειαι αὐτοῦ.

CAPVT XIIII.

De corporis voluptatibus.

IAm verò de corporis voluptatibus ij insuper considerare debent, qui nonnullas voluptates dicunt magnopere esse expetendas, quales sunt honestæ: non autem eæ quæ ad corpus pertinent, & in quibus versatur intemperans. D Cur igitur dolores his voluptatibus contrarii mali sunt? Malo enim contrarium bonum est. An ita dicendum, eas esse bonas, quæ sint necessariæ, quia etiam id quod non est malum, bonum est? An vsque ad aliquem finem bonæ sunt? Nam quibus in habitibus ac motibus eius quod est melius, nimium non reperitur, ne eorum voluptatis quidem nimium est: quorum autem nimium reperitur, voluptatis quoque nimium reperitur. Corporis autem bonorum aliquod est nimium, & malus quisque ex eo est, quod immoderatas voluptates sequatur, non E quod necessarias. Delectantur enim omnes quodammodo opsoniis, vino, & rebus venereis, sed non ita vt oportet. Contrà sit in dolore. Nam non fugit quisque immoderatum dolorem, sed omnino dolorem. Non enim nimio dolor est contrarius, nisi ei qui nimium consectatur. Quoniã autem non solùm oratio vera esse debet, verũ etiã causa cur falsa pro veris habita sint, aperienda est, (hoc enim ad fidem faciendam valet: nam cum probabilis ratio visa fuerit, quamobrem visum sit aliquid verum, quod verum non esset, tum magis adducimur vt vero fidem habeamus,)

ΚΕΦΑΛ. ιδ'.

Περὶ τῶν σωματικῶν ἡδονῶν.

ΠΕΡΙ δὲ δὴ τῶν σωματικῶν ἡδονῶν ὑποσκεπτέον τοῖς λέγουσιν, ὅτι ἔνιαι ἡδοναὶ αἱρεταὶ σφόδρα, οἷαι αἱ καλαὶ, ἀλλ' οὐχ αἱ σωματικαὶ, καὶ περὶ ἃς ὁ ἀκόλαστος. Διὰ τί οὖν αἱ ἐναντίαι λῦπαι, μοχθηραί; κακῷ γὰρ ἀγαθὸν ἐναντίον· ἢ ὅτως ἀγαθαὶ αἱ ἀναλγησίαι, ὅτι καὶ τὸ μὴ κακὸν ἀγαθόν ἐστιν, ἢ μέχρί του ἀγαθαί; τῶν μὲν γὰρ ἕξεων καὶ κινήσεων ὅσων μή ἐστι τὸ βέλτιονος ὑπερβολή, οὐδὲ τῆς ἡδονῆς· ὅσον δ' ἐστὶ, καὶ τῆς ἡδονῆς ἐστι. τῶν δὲ σωματικῶν ἀγαθῶν ἐστιν ὑπερβολή· καὶ ὁ φαῦλος, τοῦ διώκειν τὸ ὑπερβολὸν ἐστιν, ἀλλ' οὐ τὰς ἀναλγησίας· πάντες γὰρ χαίρουσί πως καὶ ὄψοις, καὶ οἴνοις, καὶ ἀφροδισίοις, ἀλλ' οὐχ ὡς δεῖ· ἐναντίως δ' ἔστι τῆς λύπης· οὐ γὰρ τὸ ὑπερβολὸν φεύγει, ἀλλ' ὅλως. οὐ γὰρ ἔστι τῇ ὑπερβολῇ λύπη ἐναντία, ἀλλ' ἢ τοῦ διώκοντι τὸ ὑπερβολόν. ἐπεὶ δ' οὐ μόνον δεῖ τἀληθὲς εἰπεῖν, ἀλλὰ καὶ δ' αἴτιον τοῦ ψεύδους· (τοῦτο γὰρ συμβάλλεται πρὸς τὴν πίστιν· ὅταν γὰρ δι' ἄλλων φανῇ τὸ διὰ τί φαίνεται ἀληθές, ὀκ ὂν ἀληθὲς, πιστεύειν ποιεῖ πρὸς τἀληθεῖ μᾶλλον.)

ὥστε λεκτέον διὰ τί φαίνονται αἱ σωματικαὶ ἡδοναὶ, αἱρετώτεραι. πρῶτον μὲν οὖν δὴ, ὅτι ἐκκρούει τὴν λύπην, καὶ διὰ τὰς ὑπερβολὰς τῆς λύπης, ὡς οὔσης ἰατρείας, τὴν ἡδονὴν διώκοισι τὴν ὑπερβάλλουσαν, καὶ ὅλως τὴν σωματικήν. σφοδραὶ γίνονται αἱ ἰατρεῖαι· διὸ καὶ διώκονται διὰ τὸ φαίνεσθαι. καὶ ὑ ποιοῦσι δοκεῖ ἡ ἡδονὴ, διὰ δύο ταῦτα, ὥσπερ εἴρηται· ὅτι αἱ μὲν, φαύλης φύσεώς εἰσι παραλλάξεις, ἢ ἐκ γενετῆς, ὥσπερ περὶ τοὺς θηρίους, ἢ διὰ ἔθος, οἷς αἱ τῶν φαύλων αἱ θρέπτων· αἱ δ' ἰατρεῖαι, ὅτι ἐνδεοῖς, καὶ ἔχειν βέλτιον ἢ γίνεσθαι· αἱ δὲ, συμβαίνουσι τελουμένων. καὶ συμβεβηκὸς ταῦτα ποιοῦσι· ἔστι γὰρ συμβεβηκὸς ἰατρεία. ἔτι, διώκονται διὰ τὸ σφοδραὶ εἶναι, ὑπὸ τῶν ἀλλαις μὴ δυναμένων χαίρειν. αὐλεῖ γοῦν αὐτοῖς ἵνα διψῶσι παρασκευάζουσιν. ὅταν μὲν οὖν ἀβλαβεῖς, ἀνεπίμεμπτον· ὅταν δὲ βλαβεραὶς, φαῦλον· οὔτε γὰρ ἔχουσιν ἕτερα, ἐφ' οἷς χαίρουσι· τό, τε μηδέτερον πολλοῖς λυπηρὸν, διὰ τὴν φύσιν· ἀεὶ γὰρ πονεῖ τὸ ζῶον, ὥσπερ καὶ οἱ φυσικοὶ λόγοι μαρτυροῦσι, τὸ ὁρᾶν, τὸ ἀκούειν, φάσκοντες εἶναι λυπηρόν· ἀλλ' ἤδη συνήθεις ἐσμὲν, ὡς φασιν. ὁμοίως δ', ἐν μὲν τῇ νεότητι, διὰ τὴν αὔξησιν, ὥσπερ οἱ οἰνωμένοι διάκεινται· καὶ ἡ νεότης· οἱ δὲ μελαγχολικοὶ τὴν φύσιν, ἀεὶ δέονται ἰατρείας· ἔστι γὰρ τὸ σῶμα διακινούμενον διὰ τὴν κρᾶσιν· καὶ ἀεὶ ἐν ὀργῇ σφοδραὶ εἰσιν. ἀλλὰ μανιώδης μὲν ἡδονὴ λύπην, ἥτε ἐναντία, καὶ ἂν τύχωσι, ἐὰν ᾖ ἰσχυρά· καὶ διὰ ταῦτα ἀκόλαστοι καὶ φαῦλοι γίνονται. αἱ δὲ μὴ λύπης, οὐκ ἔχουσιν ὑπερβολήν. αὗται δ', αἱ τῇ φύσει ἡδεῖαι, καὶ μὴ κατὰ συμβεβηκός. λέγω δὲ κατὰ συμβεβηκὸς ἡδέα τὰ ἰατρεύοντα· ὅτι γὰρ συμβαίνει ἰατρεύεσθαι τὸν ὑγιαινόμενον ὑγιοῦς* πρᾶγμα τοιοῦτός τις, διὰ τοῦτο ἡδὺ δοκεῖ εἶναι· φύσει δ' ἡδέα, ἃ ποιεῖ πρᾶξιν τῆς τοιᾶσδε φύσεως· οὐκ ἀεὶ δ' οὐδὲν ἡδὺ τὸ αὐτὸ, διὰ τὸ μὴ ἁπλοῦν εἶναι ἡμῖν τὴν φύσιν, ἀλλ' ἄλλην τινὰ καὶ ἑτέραν, καθὸ φθαρτά· ὥστε ἐάν τι θάτερον πράττῃ, τοῦτο τῇ ἑτέρᾳ φύσει παρὰ φύσιν· ὅταν δ' ἰσάζῃ, οὔτε λυπηρὸν δοκεῖ, οὔθ' ἡδὺ τὸ πραττόμενον. ἐπεὶ εἴ τοῦ τὴν φύσιν ἁπλῆν εἶη, ἀεὶ τὸ

γρ. πρᾶγμα;

A Idcirco exponenda ratio est cur voluptates corporis magis expetendæ videantur. Primùm igitur voluptatem corporis, tum quia dolorem discutit, tum propter immoderatos dolores, tanquam medicamentum, & curationem quandam, persequuntur. Curationes autem omnes sunt vehementes, eoque studiosè quæruntur, quia videntur cum suo contrario pugnare. Econtra verò non esse bonum voluptas duabus videtur iisdem de causis, vt dictum est: partim quia voluptates sunt visiosæ naturæ actiones, aut in primo B animantis ortu, vt ferarum: aut propter consuetudinem, vt vitiosorum hominum: partim quia curationes sunt eius quod aliquid desiderat: & possidere quàm acquirere præstat. Hæ autem percipiuntur, cùm explentur cupiditate, & cùm ij qui illas desiderant, in perfectam naturam restituuntur. Ex euentu igitur bonæ sunt. Præterea consectantur eas, quia sunt vehementes, ij quibus aliæ oblectationes non suppetunt. Itaque sitim quandam sibi ipsi quærunt, atque accersunt. Vbi igitur innoxias sequuntur, non est reprehendenC dum; vbi damnosas & pernicioSas, malum. Nam neque alia habent, quibus delectentur; & si neutrum præstò sit, multi dolore molestiáque afficiuntur propter naturam. Perpetuo enim labore defatigatur animal, vt etiam libri de natura scripti testantur: in quibus scriptum est, videre & audire laboriosum ac molestum esse: sed quotidiana consuetudine fieri vt minùs sentiamus, vt aiunt. Itémque in adolescentia quidem, propterea quòd ea ætate corpus magnitudinem & vireis colligit, sic afficiuntur homines, vt vinolenti: & ætas iuuenum, iucundum quiddam est. D Qui autem ab atra bile afflictantur natura, semper egent curatione. Corpus enim eorum assiduè vellicatur, ac mordetur, propter temperationem, sempérque in vehementi appetitione versantur. Voluptas autem dolorem eiicit ac propulsat, tum ea quæ contraria est, tum quælibet alia, si valida sit & vehemens. Et propter has causas, efficiuntur intemperantes & vitiosi. Quæ autem doloris sunt expertes voluptates, eæ nihil habent nimium, nihil immoderatum. Atque eæ sunt quæ ex rebus natura non euentu iucundis, proficiscuntur. Ea autem euentu iucunda appello, quæ curationis causa adhibentur. Nam quia euenit vt medicamento curetur aliquis, parte ea quæ sana E atque integra subest, aliquid agente, idirco hoc videtur esse iucundum. Naturâ autem iucunda ea dico, quæ talis naturæ actionem eliciunt atque expromunt. Iam verò nihil idem nobis semper est iucundum, quia simplex non est nostra natura: sed inest in ea etiam aliquid alterum ac dispar, ex quo inter at necesse est. Itaque si quid agat altera pars, hoc alteri naturæ præter naturã est. Cùm verò exæquatę sunt ambæ partes, neq; molestũ quod agitur, neq; iucundũ videtur. Nã si cuius natura simplex sit, eadẽ actio semper

eritiucundissima. Itaque semper vna & simplici Deus voluptate potitur. Non enim motionis tantùm functio est aliqua, sed etiam vacuitatis à motione, magisque est in quiete, quàm in motu voluptas. Mutatio autem rerum omnium dulcissima est, vt ait poeta, propter improbitatem quandam hominum. Quemadmodũ enim homo vitiosus ingenio mobili est: sic ea natura, quæ mutationem desiderat, mala ac vitiosa est. Non enim simplex, neque bona est. De continentia igitur & incontinentia, de voluptate ac dolore, quid sit eorum vnumquidque, quôque modo, eorum alia bona, alia mala sint, dictum est. Restat vt de amicitia dicamus.

A αὐτὴ πρᾶξις ἡδίστη ἔσται· διὸ ὁ θεὸς ἀεὶ μίαν καὶ ἁπλῆν χαίρει ἡδονήν· οὐ γὰρ μόνον κινήσεώς ἐστιν ἐνέργεια, ἀλλὰ καὶ ἀκινησίας· καὶ ἡδονὴ μᾶλλον ἐν ἠρεμίᾳ ἐστὶν ἢ ἐν κινήσει. * μεταβολὴ γάρ, πάντων γλυκύτατον, κατὰ τὸν ποιητήν, διὰ πονηρίαν τινά· ὥσπερ γὰρ ἄνθρωπος ὁ μεταβολὸς, ὁ πονηρός· καὶ ἡ φύσις, ἡ δεομένη μεταβολῆς· οὐ γὰρ ἁπλῆ, οὐδ' ἐπιεικής. περὶ μὲν οὖν ἐγκρατείας καὶ ἀκρασίας, καὶ περὶ ἡδονῆς καὶ λύπης, εἴρηται. καὶ τί ἕκαστον, καὶ πῶς τὰ μὲν ἀγαθαί εἰσιν· τὰ δὲ, κακά· λοιπὸν δὲ καὶ περὶ φιλίας ἐροῦμεν. Euripid.

ARISTOTELIS ETHICORVM AD EVDEMVM, LIBER SEPTIMVS.

CAPVT I.

De amicitia aliorum sententiæ.

ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΟΥΣ ΗΘΙΚΩΝ ΕΥδημίων τὸ Ζ.

ΚΕΦΑΛ. α'.

C Περὶ φιλίας τὰ ἔνδοξα τῶν ἄλλων λεγόμενα.

DE amicitia, quid sit, quis itẽ amicus: ac vtrùm simpliciter tantùm dicatur amicitia, an multifariã: &, si multifariã, quotnã modis: insuperquo pacto sit amico vtendũ, quidue iustũ amicũ, nihilo minùs excutienda nobis sunt quàm ea quæ de moribus circa honesta eligibiliáque traduntur. Nam inter ciuilia officia vel potissimum est, amicitias inter se hominum mutuas conciliare. Eámque ob causam vir- D tutem vtilem existere dicimus, quòd amici esse nequeunt, qui mutuis inter se iniuriis conflictantur. Præterea, iustum iniustúmque, maximè inter amicos versari, omnes confitemur. Et sanè videtur vir bonus etiã amicus esse, ac amicitia moralis quidã habitus: vt si iniuriam quis cauere instituat, homines inuicem reddat amicos. eò quòd veri amici numquam mutuò, quemadmodum & iusti, inferant iniuriam. Quocirca aut idem prorsus aut cognata inter sese, amicitia iustitiáque existunt. Præterea, in- E ter bona præstantissima reputamus, paratũ esse amicum: & malum grauissimum, solitudinem amicorúmq; carentiã interpretamur: quòd omnis vita, spontaneáq; hominum conuersatio, his constet, quæ cum familiaribus aut cognatis, aut nobiscum degentibus vel liberis, vel parentibus vel vxore, transigitur. Et propria quidem iusta quæ ad amicos spectant, solũm ad nos pertinẽt: verùm quæ lege constituta, non equidem nos, sed alios respiciunt. Verùm multa ambigi circa amicitiã solẽt. Primũm quidem,

ΠΕΡΙ φιλίας τί ἐστι, καὶ ποῖόν τι, καὶ τίς ὁ φίλος, καὶ πότερον μοναχῶς λέγεται ἡ φιλία, ἢ πλεοναχῶς, καὶ εἰ πλεοναχῶς, πόσα ἐστίν· ἔτι δὲ πῶς χρηστέον τῷ φίλῳ, καὶ τί ὃ δίκαιον ὁ φιλικὸν, ὁπισκεπτέον, ἄρτιον ἦν τῶν περὶ τὰ ἤθη καλῶν καὶ αἱρετῶν. τῆς τε γὰρ πολιτικῆς ἔργον εἶναι δοκεῖ μάλιστα ποιῆσαι φιλίαν· καὶ τιὼ ἀρετιὼ διὰ τοῦτο φασιν εἶναι χρήσιμον· οὐ γὰρ ἐνδέχεσθαι φίλους ἑαυτοῖς τοὺς ἀδικουμένους ὑπ' ἀλλήλων. ἔτι δὲ δίκαιον καὶ ἄδικον περὶ τοὺς φίλους εἶναι μάλιστα πολλοί φαμεν. καὶ ὁ αὐτὸς δοκεῖ ἀνὴρ εἶναι καὶ ἀγαθὸς καὶ φίλος, καὶ φιλία ἤδη τις εἶναι ἕξις, καὶ ἐν ταῖς βουλέσθαι ποιῆσαι, ὥστε μὴ ἀδικεῖν, * ἀλλ' εἰς φίλους ποιῆσαι. οἱ γὰρ ἀληθινοὶ φίλοι, οὐκ ἀδικήσουσιν. ἀλλὰ μὲν καὶ ἐὰν δίκαιοι ὦσιν, οὐκ ἀδικήσουσιν. ἢ ταὐτὸν ἄρα, ἢ ἕτερόν τι ἡ δικαιοσύνη καὶ ἡ φιλία. πρὸς δὲ τούτοις τῶν μεγίστων ἀγαθῶν τὸν φίλον εἶναι ὑπολαμβάνομεν. τιὼ δὲ ἀφιλίαν καὶ τιὼ ἐρημίαν, δηλότατον, ὅτι ὁ βίος ἄπας, καὶ ἡ ἐκούσιος ὁμιλία μετὰ τούτων. μετ' οἰκείων γὰρ ἡ μετὰ συζήνων, ἢ μετ' ἐπιτηδείων ἐστὶν ἡ μερὶς ἡμῶν, ἢ τέκνων, ἢ γονέων, ἢ γυναικός. καὶ τὰ ἴδια δίκαια τὰ πρὸς τοὺς φίλους ἐστὶν ἐφ' ἡμῖν μόνον· τὰ δὲ πρὸς τοὺς ἄλλους νενομοθέτηται, καὶ οὐκ ἐφ' ἡμῖν. ἄπορήσειε γὰρ ἂν πολλὰ περὶ τῆς φιλίας· πρῶτον μὲν ὡς ἔξω· Nic. l. 8 c. 1. Mag. l. 2. c. 11. Fort. ἀλλήλοις φιλ. ποιῆσαι. & sic fere interpr.

ἄν παραλαμβάνοντες, καὶ ὑπερπλέον λέγοντες· A δοκεῖ γὰρ τοῖς μὲν ὅμοιον τῷ ὁμοίῳ εἶναι φίλον· ὅθεν εἴρηται,

Ὡς αἰεὶ τὸν ὅμοιον ἄγχι θεὸς εἰς τὸν ὅμοιον. κὴ γὰρ κολοιὸς ποτὶ κολοιόν·

Ἐγγὺς δ' φώρτε φῶρα, καὶ λύκος λύκον.

οἱ δ' φυσιολόγοι κὴ τὴν ὅλην φύσιν διακοσμοῦσιν, ἀρχὴν λαβόντες * ὅμοιον εἶναι. διὸ καὶ Ἐμπεδοκλῆς κὴ τὴν κύν' ἔφη καθῆσθαι ὅτι τῆς χελώνης μίδος, διὰ δ' ἔχθραν πλῆσον ὅμοιον. οἱ μὲν οὖν ὅτω τὸν φίλον λέγουσιν· οἱ δὲ ἐναντίον τῷ ἐναντίῳ φασὶν εἶναι φίλον. B ὃ μὲν γὰρ ἐρῶμενον κὴ ὑπηυμενὸν πᾶσιν εἶναι φίλον. ὑπηυμεῖ δ' οὔτε ξηρὸν τῷ ξηρῷ, ἀλλ' ὑγρῷ· ὅθεν εἴρηται, * Ἐμὲ μὲν ὄμβρου γαῖα. καὶ ὃ, μεταβολὴ πάντων γλυκύ. ἡ δὲ μεταβολὴ εἰς ἐναντίον· ὃ δ' ὅμοιον ἐχθρὸν τῷ ὁμοίῳ. κὴ γὰρ * κεραμεὺς κεραμεῖ κοτέει· καὶ τὰ ἀπὸ τῶν αὐτῶν πρὸς ὁμιλοῦντα πολέμια ἀλλήλοις ζῷα· αὗται μὲν οὖν αἱ ἐναντιώσεις τοσοῦτο διεστᾶσιν. αἱ μὲν γὰρ, ὃ ὅμοιον, φίλον· ὃ ἐναντίον, πολέμιον·

Eurip. Phœn. * Τῷ πλέονι δ' ἀεὶ πολέμιον καθίσταται Τοὔλασσον, ἔριδας δ' ἡμέρα καταρχεται.

ἔτι δὲ κὴ οἱ τόποι κεχωρισμένοι τῶν ἐναντίων· τὴν δὲ φιλίαν δοκεῖ συνάγειν. οἱ δ', τὰ ἐναντία φίλα. κὴ Ἡράκλειτος ὀνειδίζει τῷ ποιήσαντι,

Ὡς ἔριδος ἔκ τε θεῶν κὴ ἀνθρώπων ἀπόλοιτο.

ἅμα γὰρ εἶναι ἁρμονίαν μὴ ὄντος ὀξέος κὴ βαρέος, οὐδὲ τὰ ζῷα ἄνευ θήλεος κὴ ἄρρενος ἐναντίων ὄντων. δύο μὲν οὖν ταύτας δόξας περὶ φιλίας εἰσὶ, λίαν τε καθόλου * κεχωρισμένας ἀλλήλων. ἄλλαι δὲ ἤδη εἰσὶ γνωριμώτεραι καὶ οἰκεῖαι τῶν φαινομένων. τοῖς μὲν γὰρ οὐκ ἐνδέχεσθαι δοκεῖ τοὺς φαύλους εἶναι φίλους, ἀλλὰ μόνον τοὺς ἀγαθούς· τοῖς δ' ἄπορον, εἰ μὴ φιλήσουσιν αἱ μητέρες τὰ τέκνα. φαίνεται δὲ καὶ ἐν τοῖς θηρίοις ἐνοῦσα φιλία· ἐφ' ὅσον προϊόντι ἡμῖν ταύτης τῶν τέκνων· τοῖς δὲ δοκεῖ μόνον φίλον εἶναι μόνον σημεῖον δ', ὅτι καὶ διώκοντες τοῦτο πρόθυμοί εἰσι· τὰ δὲ ἄχρηστα, καὶ αἱ τοιαῦται τῶν ..... ἀποβάλλουσιν· ὥσπερ Σωκράτης ὁ γέρων ἔλεγε, τὸν πώγωνα καὶ τὰς τρίχας καὶ τοὺς φαύλους ὀνύχας ἐκβαλλόντων, καὶ τὰ μόρια ὅτι ῥιπτοῦμεν τὰ ἄχρηστα, καὶ τέλος τὸ σῶμα, ὅταν ἀποθάνῃ· ἄχρηστος γὰρ ὁ νεκρός. οἷς δὲ χρήσιμον, φυλάττουσιν, ὥσπερ οἱ Αἰγύπτιοι. ταῦτα δὴ πολλὰ δοκεῖ μᾶλλον ἐναντία ἀλλήλοις εἶναι· τό τε γὰρ ἄχρηστον τῷ ὁμοίῳ, καὶ ἐναντιότης ὁμοιότητος ἀπέχει πλεῖστον, καὶ τὸ ἐναντίον ἀχρη-

quòd foris assumitur, vt plerumque dicitur. Videtur enim nonnullis simile simili amicum esse: vnde natum est, quod fertur.

Deus similem semper adducit ad similem.
Etenim graculus ad graculum:

Et fur furem cognoscit, & lupus lupum.

Sed & physiologi vniuersam naturam rerum describentes, principium hoc constituunt, similia ad similia contendere. Quocirca & Empedocles canem fæmellã fictili incumbere aiebat, ob similitudinem quam cum eo plurimam haberet. Atque hi quidem ad hunc modum amicum definiunt, alij verò contrarium contrario amicum asserunt. Amabilia enim desiderabiliáq; omnibus amica sunt: & siccum humida, non sicca, appetit. Vnde & terra pluuiam optare dicitur, & rerum omnium mutationem gratam esse: ea verò in contrarium fit. Et simile simili inimicum, & *figulus*, (quod dicitur,) *ad figulum*. Insuper & animantia, quibus ex eodem victus supperit, hostilia inuicem sunt. Opiniones igitur hæ tantùm distant ab iis quæ simile, amicum; & contrarium, inimicum censent.

Minus ceriè semper ei quod plus est,
Hostile existit, inimicitiámque dies exordiur.

Præterea & loca inter se dissita, contrariorum sunt: amicitia enim contrahere videtur. Alij verò contraria amica putant; & Heraclitus increpat poëtam dicentem,

Quòd vtinam lis inter deos & homines pereat.

Neque enim harmoniam consistere inquit, D citra acutum & grauem sonum: neque animalia absque mare & fœmina duobus contrariis. Quæ duæ opiniones de amicitia, sunt in vniuersum plurimùm discrepantes: verùm aliæ magis cognatæ sunt, & propriæ apparentium. Aliis enim videtur inter prauos amicitiam constare non posse, sed inter bonos tantùm. Aliis contrà absurdum videtur, si mater liberos non amare asseratur, cùm & inter bruta, amicitia intercedat tanta, vt etiam prosobole sua mori non recusent. Aliis tantùm vtile E amicum arbitrantur. Argumento illis est, quòd omnes id prosequuntur: inutilia verò abiiciunt. Vnde Socrates senex ille saliuam proiiciens, & capillos vngueésque præscindens, particulas se inutiles omnes abiicere dicebat; & postremò etiam corpus ipsum, cùm mortuum fuerit, & quod nullis porrò vsibus accommodari queat: verùm vbi vsui est, velut in Ægypto, reseruant: quæ omnia contraria inter se maximè videntur. Nam inutile simili, & contrarietas similitudini, ac contrarium

Interpres, τὸ ὅμοιον, πρὸς τὸ ὅμοιον εἶναι. pro quib. in Nic. τὸ ὅμοιον τῷ ὁμοίου ἐφίεσθαι. Qu. leg. φύσ. λ. τὸ ὅμ. Ed. Eurip.

Hesiod.

Malim. καὶ κεχωρ. πο.

inutilissimum contrario suo maximè repugnat: quippe quod cõtrarii sit contrarium corruptiuũ. Insuper videtur aliis quidẽ facile amicum comparare, aliis verò rarissimum hunc cognoscere, quoniam citra successum non contingit. Cum felicibus enim amicitiam omnes captant: verùm alii ne in iisdem quidem infortuniis persistentibus credendum iudicant: quippe qui fallacia quadam, fictáque cum calamitosis conuersatione, bonorum amicitiæ sese insinuent.

A τόπον τῷ ἀναπήρῳ. φθαρτικὸν γὰρ τὸ ἐνδυτίου τὸ ἀναπήρον. ἔτι δοκεῖ τοῖς μὲν ῥᾴδιον κτήσασθαι φίλον· τοῖς δὲ ἀνθυπάτου γνώναι, καὶ οὐκ ἐνδέχεσθαι αὐτὸν δυτυχίας. τοῖς γὰρ εὐ
πράττουσι, βούλονται πάντες δοκεῖν φίλοι εἶ).
οἱ δ' οὐδὲ τοῖς σὺν ἀμαθίαις ἐν ταῖς ἀτυχίαις ἀξιοῦσι πιστεύειν, ὡς ἐξαπατῶντας καὶ
προσποιουμένους, ἵνα κτήσωνται ἀπὸ τῆς τῶν
ἀτυχούντων ὁμιλίας πάλιν δυτυχούντων
B φιλίαν.

CAPVT II.

Amicitia tria esse genera docet: vnius, quam virtus conciliat: alterius, quam vtilitas: tertiæ, quam voluptates quædam: atque has tres species explicat.

SEd adducendus etiam postremus, qui & opiniones de his rectissimè exponit, & dubitationes contrarietatésque soluit. Quod fit, dum appositè explicantur quæ C videntur contraria. Eiusmodi enim ratio maximè apparentibus consonat. Contingit autem oppositiones manere, quando quod dictum est, verum sumptum fuerit: interdum verò secus. Dubitationem autem habet, vtrùm iucundum ac bonum id sit quod ametur. Nam si id maximè concupiscimus, erit eiusmodi, potissimùm amor.

Neque enim amator dicitur, qui nõ amet sẽper.

Et cupiditas semper ad iucunda fertur. Nã & iucundũ, quod volumus bonum, amamus: verùm aliud est iucundũ, ac bonum: de quibus, & aliis cognatis, determinare conabimur: his principiis constitutis. Quæ cupiditate aut voluntate appetuntur, aut bona sunt, aut apparentia bona. Quapropter & iucundum concupiscibile est, quia apparens bonum: quippe quod aliis bonum iudicetur, aliis appareat tãtùm, etiam si non iudicetur. neque enim in eadem animæ parte sunt, phantasia & δόξα *opinio*. Patet igitur, amicum & bonum & iucundum E esse: quo determinato, altera iam hypothesis præmittenda. Bonorũ enim alia simpliciter sunt bona, alia verò alicui, nõ autem simpliciter. atque eadem simpliciter & bona, simpliciterque iucũda. Nam quæ sano corpori conducunt, simpliciter corpori bona: quæ verò laboranti tantùm, non simpliciter appellamus, velut sunt remedia, & sectiones. Similiter & iucunda simpliciter vocamus, quæ integrum sanúmque corpus oblectãt: vt in clara luce, non in tenebris cernere: verùm laboranti ex oculis contrariũ. Et vinũ iucũdius esse iudicatur,

ΚΕΦΑΛ. β'.

Οτι τριχῶς λέγεται ἡ φιλία· ἡ μὲν δι' ἀρετὴν, ἡ δ' ἡδονὴν, ἡ δὲ διὰ τὸ χρήσιμον· ἡ δὲ διὰ τὸ ἡδύ, καὶ περὶ τούτων ἔκθεσις.

ΛΗπτέος δ' * ἔστιν, ὅσοις ἡμῖν ἅμα τὰ δοκοῦντα περὶ τούτων μάλιστα ἀπορίαν, καὶ τὰς ἀποριας λύσει, καὶ τὰς ἀναιρήσεις. τοῦτο δ' ἔσται, ἐὰν ὑπολάβωμεν τὰ ἐναντία δοκοῦντα. μάλιστα γὰρ ὁμολογούμενος ὁ τοιοῦτος ἔσται λόγος τοῖς φαινομένοις. συμβαίνει δ' ἐνίοτε τὰς ἀναιρήσεις, * ἐὰν ὡς ἀληθὲς ᾖ τὸ λεγόμενον, ἔστι δ' ὡς οὔ. ἔχει δ' ἀπορίαν καὶ πότερον τὸ ἡδὺ ἢ τὸ ἀγαθὸν ἢ τὸ φιλούμενον. εἰ μὲν γὰρ φιλούμενον ἐπιθυμοῦμεν, καὶ μάλιστα ὁ ἔρως τοιοῦτον.

* Οὐδεὶς γὰρ ἐραστὴς ὅστις οὐκ ἀεὶ φιλεῖ. δι' ἡδονὴν δ' ἐπιθυμία τοῦ ἡδέος. ταύτῃ μὲν τὸ φιλούμενον τὸ ἡδὺ ὃ βουλόμεθα τὸ ἀγαθόν. ἔστι δ' ἕτερον τὸ ἡδὺ καὶ τὸ ἀγαθόν. περὶ τούτων καὶ τῶν ἄλλων τῶν συγγενῶν τούτοις, πειρατέον διορίσαι, λαβοῦσιν ἀρχὴν πρῶτον τήνδε. τὸ γὰρ ὀρεκτὸν καὶ βουλητὸν, ἢ τὸ ἀγαθὸν ἢ τὸ φαινόμενον ἀγαθόν. διὸ καὶ τὸ ἡδὺ ὀρεκτόν. φαινόμενον γὰρ τι ἀγαθόν. τοῖς μὲν γὰρ δοκεῖ, τοῖς δὲ φαίνεται κἂν μὴ δοκῇ· οὐ γὰρ ἐν τῷ αὐτῷ τῆς ψυχῆς δι φαντασία καὶ δι δόξα· ὅτι μὲν οἱ φίλον καὶ τὸ ἀγαθὸν καὶ τὸ ἡδὺ, δῆλον. τούτου δὲ διωρισμένου λητέον ὑπόθεσιν ἑτέραν· τῶν γὰρ ἀγαθῶν τὰ μὲν ἁπλῶς ἐστιν ἀγαθά, τὰ δ' ἑνί, ἁπλῶς δ' οὔ. καὶ τὰ αὐτὰ ἁπλῶς ἀγαθά, καὶ ἁπλῶς ἡδέα. τὰ γὰρ τῷ ὑγιαίνοντι φαῦλα σώματι συμφέροντα, ἁπλῶς εἰ) σώματι ἀγαθά· τὰ δ' τῷ κάμνοντι, οὔ, οἷς φαρμακείας. & τομαί. ὁμοίως δὲ καὶ ἡδέα ἁπλῶς σώματι, τὰ δ' ὑγιαίνοντι καὶ ὁλοκλήρῳ· οἷς τὸ σὺν τῷ φωτὶ ὁρᾶν, καὶ οὐ τὸ σὺν τῷ σκότει· καίτοι τῷ ὀφθαλμιῶντι σκοτεινῶς. καὶ οἶνος ἡδίων οὐχὶ τῷ διεφθαρμένῳ

Nic.l.8.8. c 13. κ. λοιπὸς. idque interp. malè secutus est. si quid mutandũ, pro λοιπὸς scribendũ λόγος. h e. *incũda nobis est illa ratio.* Scrib. ἐὰν ἔστι μὲν ὡς ἀ. Eurip. Troa.

τὴν γλῶτταν ἢ τὸν οἰνοφλυγίας (ἐπεὶ ὅτ' εἶγε ὄξος πρόσχέοιεν) ἀλλὰ τῇ ἀληθείᾳ αἰσθήσει. ὁμοίως δὲ καὶ ὅπερ ψυχῆς, οὐχ ἃ τοῖς παιδίοις ἢ τοῖς θηρίοις, ἀλλὰ τοῖς καθεστῶσιν. ἀμφοτέρων γοῦν μεμνήμεθα τούτοις αἱρούμεθα. ὡς δ' ἔχει παιδίον ἢ θηρίον πρὸς ἀνθρωπον, καθεστῶτα, ὅπως ἔχει ὁ φαῦλος ἢ ἄφρων πρὸς τὸν ὀρθὸν καὶ φρόνιμον. τούτοις ἥδεα τὰ κατὰ τὰς ἕξεις. τοῦτο δ' ἐστὶ τὰ ἀγαθὰ καὶ τὰ καλά. ἐπεὶ οὖν τὰ ἀγαθὰ πλεοναχῶς (ὅ μὲν γὰρ τοῦδε τινὸς ἐστὶ) λέγομεν ἀγαθόν, ὅ τ' τῷ ὠφέλιμον καὶ χρήσιμον· * ὅπερ ὅ ἡδὺ ὅ μὲν ἁπλῶς ἢ ἀγαθὸν ἁπλῶς, τὸ τ' τινὶ, ἢ φαινόμενον ἀγαθὸν, ὥσπερ ἢ ὅπερ τοῖς ἀψύχοις) δι' ἕκαστον τούτων ἐνδέχεται ἡμᾶς αἱρεῖσθαί τι ἢ φιλεῖν, ὥσπερ ἢ τὸν ἀγαθόν. τὸν μὲν γὰρ τοιόνδε καὶ δι' ἀρετὴν, τὸν δ' ὅτι ὠφέλιμος ἢ χρήσιμος, τὸν δ' ὅτι ἡδὺς ἢ δι' ἡδονήν. φίλος δὴ γίνεται ὅταν φιλούμενος ἀντιφιλῇ, καὶ τοῦτο μὴ λανθάνῃ πως αὐτούς. Ἀναγκη ἄρα τρία φιλίας εἴδη εἶναι, καὶ μήτε καθ' ἓν ἁπάσας, μηδ' ὡς εἴδη ἑνὸς γένους, μήτε πάμπαν λέγεσθαι ὁμωνύμως. πρὸς μίαν γὰρ ἀρχὴν λέγονται ἢ πρότην. ὥσπερ τὸ ἰατρικὸν ἢ ψυχὴ ἰατρικὴν καὶ σῶμα λέγομεν ἢ ὄργανον καὶ ἔργον· ἀλλὰ κυρίως τὸ πρῶτον δι' οὗ λόγος ἐν ἡμῖν ὑπάρχει, οἷον ὄργανον ἰατρικὸν, ᾧ αὐτὸ ἰατρὸς χρήσαιτο. ἐν ᾧ τῷ ἰατρικῷ λόγῳ, οὐκ ἔστιν ὁ τοῦ ὀργάνου. ζητεῖται μὲν οὖν πρωτάχου τὸ πρῶτον. λέγεται δὲ τὸ καθόλου εἶναι τὸ πρῶτον, λαμβάνουσιν καὶ πρῶτον καθόλου· τοῦτο δ' ἐστὶ ψεῦδος· ὥστε καὶ περὶ τῆς φιλίας οὐ δυνατὸν πρώτην ἀποδιδόναι τὰ φαινόμενα. οὐ γὰρ ἐφαρμόττοντος ἑνὸς λόγου, οὐκ εἴονται ἄλλας φιλίας εἶναι. αἱ δ' εἰσὶ μὲν, ἀλλ' οὐχ ὁμοίως εἰσίν· αἱ δ' ὅταν μὲν πρώτη μὴ ἐφαρμόττῃ, ὡς οὐσῶν καθόλου δὲ, εἶτα πρώτη, οὐδ' εἶναι φιλίας ταύτας ἄλλας φασίν. ἔστι δὲ πολλαὶ εἴδη φιλίας. τὴν γὰρ ῥηθεῖσαν τῶν ἓν * ἥδη· ὅπερ διώρισται τισὶν λέγεσθαι τὴν φιλίαν. τὸν μὲν γὰρ διώρισται δι' ἀρετὴν, τὸν δὲ διὰ τὸ χρήσιμον, τὸν δὲ διὰ τὸ ἡδύ. τούτων ἡ μὲν διὰ τὸ χρήσιμόν ἐστιν, τὸν τῶν πλείστων φιλία. διὰ γὰρ τὸ χρήσιμοι εἶναι φιλοῦσιν ἀλλήλους, καὶ μέχρι τούτου· ὥσπερ τὸν πρόσιμία,

Γλαῦκ' ὀπίσσω δὴ νὺ τὸν σὸν φίλον ἔσκε μάχηται.

καὶ

Οὐκέτι γιγνώσκουσιν Ἀθηναῖοι Μεγαρῆας.

ἡ δὲ διὰ τὸ ἡδύ, τῶν νέων. μεταβαλλόντων γὰρ

Interpres aliter legisse videtur.

non linguæ ex vinolentia corruptæ, quæne infusum quidem acetum discernat: sed sensui syncero. Similer & in iis quæ ad animam spectant, non quæ pueris, aut bestiis, sed cordatis, probantur. Vtrorumque igitur memores, hæc eligimus. Et quemadmodum pueri, ac bestiæ habent ad cordatum, sic prauus stolidúsque ad moderatum, & sapientem. Iis verò iucunda sunt, quæ iuxta habitus incidunt, quæ sunt bona, & honesta. Quia verò bona multifariàm dicuntur: (aliud enim quia tale sit, aliud quia vtile, ac frugiferum: sic & iucundum aliud simpliciter ac bonum simpliciter; aliud verò quod alicui videatur bonum, quemadmodum in animatis contingit:) ob singula hæc aliquid ametur, & eligatur: vt hominem amant alium, quòd virtute præditus, alium quia bonus & frugiferus, alium quia iucundus & ob voluptatem. Amicus autem fit, quando amatus redamat, neque id ignoratur ab ipsis. Quocirca necessum est tres amicitiæ species esse: neq; iuxta vnum aliquid omnes, neque vt vnius generis species, neq; omnino æquiuocè dicantur: ad vnam enim quandam primámque referuntur: quemadmodum medicinale, ad animam medicinalem, & corpus, atque insuper etiam instrumentum, & opus. Sed propriè primum, per quod ratio eius nobis inest: velut instrumentum medicinale, quo medicus vtitur, nec tamen instrumenti ratio, medici rationi inest: quocirca in omnibus primum illud quæritur. Et quia primum vniuersale est, vniuersaliter etiam capitur, quod fallit. Itaque & de amicitia non possunt omnia apparētia edere. Ratione enim vna minùs congruente, non arbitrantur cæteras amicitias esse. Aliæ verò sunt quidem, sed non similiter: aliæ verò cum prima non conueniunt, vt vniuersalis: siquidem prima fuerit, neque alias esse amicitias inquiunt. Verum, vt modò dictum est, multæ amicitiæ species sunt, quoniam tripliciter dici amicitiam determinauimus, cùm alia ob virtutem, alia ob vtilitatem, alia ob iucunditatem oriri dicatur. Et sanè quæ commodorum gratia nata est, plerorumque est amicitia, qui se inuicem, quia vtiles, diligere solent.

Γλαῦκ' ὀπίσσω δὴ νὺ τὸν σὸν φίλον ἔσκε μάχηται.

Et,

Non amplius Athenienses cognoscunt, Megarenses.

Quæ verò ob voluptatem contrahitur, iuuenum

iuuenũ eſt. mutatis enim pro ætate moribus, etiam iucundum mutant. Quæ verò à virtute proficiſcitur, optimorum. Vnde manifeſtum eſt, primam amicitiam eſſe, quæ bonorum eſt mutuus erga ſe inuicem amor, mutuáque electio. Amicum enim eſt amatum amanti, amicúſque item redamans amato. Ea igitur ſola inter homines eſt, quippe qui ſoli electionem ſentiunt. Cæteræ autem etiam feris inter ſe ſunt, vbi etiam aliqua mediocris elucet vtilitas. Atque ita etiam cicura homini, & alia aliis amica ſunt, quemadmodum regulus auis crocodilo, Herodoto teſte: & quemadmodum vates de conſeſſibus tranſitionibúſque loquuntur. Et mali malos, cùm ob vtilitatem, tum ob iucunditatem amant: neque tamen amicos fatentur, cùm primæ ſunt expertes: quippe quod prauus iniuriam prauè inferat, quod amicitiæ legibus repugnat. Alii itidem amant citra amicitiam primam; quos tamen reliquas colere nihil vetat. Ob voluptatem enim incontinentes, ſe ipſos ſuſpectos habent, nec ab iniuria mutua abſtinent. Quocirca nec ob voluptatem ſe mutuò amantes dici debent: quando accuratè diſquirentibus planè primam non eſſe conſtet. Illa enim firma eſt amicitia, hæc verò, pro vt hactenus diximus, non illa quidem, ſed ab illa profecta. Quapropter vt illo tantùm pacto amicus eſſe aſſeratur, cogere, eſt apparentia abſurdáque dicere. Nam iuxta rationem communem quandam affirmare omnes amicitias licet. Supereſt igitur vt prima tantùm amicitia vocetur: interdum verò etiam omnes: neque vt æquiuocè, neque ad ſeipſas quomodocumque habentes, neque iuxta vnam ſpeciem, ſed potiùs ad vnum aliquod relatas: & quia ſimpliciter bonum iucundúmque idem & ſimul eſt, niſi quid obſtet: & primus verus, & ſimpliciter amicus: (nam talis propter ſe ipſum eligibilis, idque neceſſariò. quemadmodum enim propter ſe quiſpiã bona appetit, ſic & ipſum talẽ eligi oportet:) verus autem amicus etiam iucundus eſt ſimpliciter: videtur igitur quomodocunque amicus iucundus eſſe. Verùm magis de his determinandum, vtrùm quod ipſi, an quod ſimpliciter bonum amicum ſit, & vtrùm actu amare cum voluptate, vnde & amabile iucundum, an non: hæc enim ad idem reducenda ſunt, & quod non ipſi bonum fuerit, non etiam ad ipſum pertinet. Atque hoc ipſum eſt quod quæritur, ſic eſſe bona quæ ſimpliciter bona ſunt. Eligibile enim eſt ſimpliciter bonum: ipſi verò, quod ipſi bonum:

A τὰ ἡδέα τῇ τὰ ἡλικίας, μεταβάλλει καὶ τὸ ἡδύ. ἡ δὲ τῇ ἀρετῇ, τῶν βελτίστων. φανερὸν δὴ ἐκ τούτων, ὅτι ἡ πρώτη φιλία, ἡ τῶν ἀγαθῶν ἐστιν αὐτὴ φιλία καὶ ἀμοιβὴ αἵρεσις πρὸς ἀλλήλους· φίλον μὲν γὰρ τὸ φιλούμενον τῷ φιλοῦντι. φίλος δὲ τῷ φιλουμένῳ καὶ ἀμοιφίλους. αὕτη μὲν οὖν ἐν ἀνθρώποις μόνον ἐστὶν ἀρχὴ φιλία. μόνοι γὰρ αἰσθάνεται προαιρέσεως. αἱ δ' ἄλλαι καὶ ἐν τοῖς θηρίοις· καὶ χρήσιμον ὅτι μικρόν τι φαίνεται ὑπάρχον, καὶ πρὸς ἀνθρώπους τοῖς ἡμέρεσι καὶ πρὸς ἄλλα, οἷς τὸν Σκύθην φησὶν * Ηρόδοτος τῷ κροκοδείλῳ, καὶ ὡς οἱ μάντεις τὰς συνεδρείας καὶ ὁδείας λέγουσι. καὶ οἱ φαῦλοι δὴ εἶεν φίλοι ἀλλήλοις καὶ διὰ τὸ χρήσιμον, καὶ διὰ τὸ ἡδύ. ὅτι δ' ὅτι ἡ πρώτη οὐκ ἐστὶν αὐτοῖς, ἃ φασι φίλοις εἶ· ἀδικήσει γὰρ ὅτε φαῦλος τὸν φαῦλον· οἱ δ' ἀδικούμενοι ἢ φιλοῦσι σφᾶς αὐτούς. οἱ δὲ φιλοῦσι μὲν, ἀλλ' οὐ τὴν πρώτην φιλίαν· ἐπεὶ τά γε ἑτέρας ὁδοὺς κωλύει. δι' ἡδονὴν γὰρ ποιοῦσιν ἀλλήλους βλαπτόμενοι, ὡς αὖ ὧσιν ἀκρατεῖς· ἢ δοκοῦσι δ' οἱ δι' ἡδονὴν φιλοῦντες ἀλλήλους φίλοι εἶναι, ὅταν ᾖ κατ' ἀκείδειαν ζητῶσιν, ὅτι οὐχ ἡ πρώτη. ἐκείνη μὲν γὰρ βέβαιος. ἡ δ' ἔστι μὲν, ὡς σφᾶς εἴρηται, φιλία· οὐκ ἐκείνη δ', ἀλλ' ἀπ' ἐκείνης. ὃ μὲν οὖν ἐκείνως μόνον λέγειν τὸν φίλον, διάζεσθαι τὰ φαινόμενά ἐστι, καὶ παράδοξα λέγειν ἀναγκαῖον. καθ' ἕνα δ' λόγον πάσας δυνατόν. λείπεται δίνειν ὅτι ἔστι μὲν ὡς μόνον πρώτη φιλία· ἔστι δ' ὡς πᾶσαι, οὔτε ὡς ὁμωνύμοις, καὶ ὡς ἔτυχεν ἔχουσαι πρὸς ἑαυτάς, οὔτε καθ' ἓν εἶδος, ἀλλὰ μᾶλλον πρὸς ἕν. ἐπεὶ δ' ἁπλῶς ἀγαθὸν καὶ ἁπλῶς ἡδὺ ὃ αὐτό, καὶ ἅμα αὖ μὴ ᾖς ἐμποδίζῃ. ὁ δ' ἀληθινὸς φίλος, καὶ ἁπλῶς ὁ πρῶτός ἐστιν. ἔστι δὲ ποιοῦσι ὁ δι' αὐτὸν αὐτὸς αἱρετός. ἀνάγκη δ' εἶ) ποιοῦσιν. ὡς γὰρ βούλεται ᾖς δι' αὐτὸν εἶ) ἀγαθά, αὐάγκη καὶ αὐτὸν αἱρεῖσθαι εἶ). ὁ δ' ἀληθινὸς φίλος, καὶ ἡδύς ἐστιν ἁπλῶς. δὲ δοκεῖ καὶ ὁ ὁπωσοῦν φίλος ἡδύς. ἔτι δ' δεῖται τοιούτου μᾶλλον * ἐχθ' ὁπόταν. πότερον γὰρ τὸ αὐτῷ ἀγαθὸν, ἢ τὸ ἁπλῶς ἀγαθὸν φίλον. καὶ πότερον τὸ κατ' ἐνέργειαν φιλεῖν μᾶλλ' ἡδονῆς· ὥσπερ καὶ τὸ φιλητὸν ἡδύ, ἢ οὔ. ἄμφω γὰρ εἰς ταὐτὸ συναγτέον. τό τε γὰρ μὴ ἁπλῶς ἀγαθὰ, ἀλλὰ κακὰ, ἁπλῶς τύχῃ φυκτά· καὶ τὸ μὴ αὑτῷ ἀγαθὸν, οὐθὲν πρὸς αὐτὸν, ἀλλὰ τοῦτ' ἔστιν ὃ ζητεῖται, τὰ ἁπλῶς ἀγαθὰ οὕτως εἶ) ἀγαθά. ἔστι γὰρ αἱρετὸν μὲν τὸ ἁπλῶς ἀγαθὸν, αὑτῷ δὲ τῷ αὑτῷ ἀγαθὸν,

Euterpe.

Interpres aliter, neque hæc verba agnoſcit.

ἀδῆ συμφωνῆσαι, καὶ τοῦτον ἀρετὴ ποιῆ· καὶ ἡ πολιτικὴ δὴ τοιοῦτο, ὅπως οἷς μήπω ἔστι, γένηται. βέλτιστος δὲ ὁ πρὸς ὁδοῦ ἄνθρωπος ὤν. φύσει γὰρ αὐτῷ ἀγαθά, τὰ ἁπλῶς ἀγαθά· ὁμοίως δὲ καὶ ἀνὴρ αὐτὴ γυναικός, καὶ ἀφυὴς εὐφυοῦς· ἀφ' ὧν ἥδιος δὲ ἡ ὁδός· αἰσχρὰ γὰρ τὰ καλὰ ἡδέα. ὅταν ὃ τοῦτο διαφωνῇ, οὐκέτι συνδαῖον τελέως. ἐνδέχεται γὰρ ἐγγίνεσθαι ἀχρεῖα. ὃ γὰρ διαφωνοῦν τἀγαθὸν τῷ ἡδεῖ, ἐν τοῖς πάθεσιν ἀχρεῖόν ἐστιν. ὥστ' ὅπου μὲ τοιαύτη φιλία κατ' ἀρετήν, ἔσονται καὶ αὐτοὶ B ἁπλῶς ἀγαθοί. τοῦτο δ' οὐχ ὅτι χρήσιμοι, ἀλλ' ἄλλον τρόπον· διχῶς γὰρ ἔχει τὸ, * τοῦ ἀγαθόν, καὶ ἁπλῶς ἀγαθόν. καὶ ὁμοίως ὥσπερ ἐπὶ τοῦ ὠφελίμου, καὶ ἐπὶ τῶν ἕξεων. ἄλλο γὰρ τὸ ἁπλῶς ὠφέλιμον, καὶ τὸ καλὸν τοιοῦτον γυμνάζεσθαι πρὸς τὸ φαρμακεύεσθαι. ὥστε καὶ ἡ ἕξις ἡ ἀνθρώπου ἀρετή. ἔστω γὰρ ὁ ἄνθρωπος ἡ φύσει ἁπλοῦν. ἡ γὰρ τοῦ φύσει ἁπλοῦ ἀρετὴ, ἁπλῶς ἀγαθόν. εἰ δὲ τοῦ μή, ἐκείνῳ. ὁμοίως δὴ ἔχει καὶ τὸ ἡδύ. ἐπεὶ C γὰρ διωρισάτεον, καὶ σκεπτέον πότερόν ἐστιν αὐτὸ ἡδονῆς φιλία, καὶ ἡ διαφέρει, καὶ ἐν ποτέρῳ ποτ' ἐστὶ τὸ φιλεῖν· καὶ πότερον ὅτι ἀγαθὸς, κἂν εἰ μὴ ἡδύς, ἀλλ' ὅ διὰ τοῦτο. διχῶς δὴ λεγομένου τοῦ φιλεῖν, πότερον ὅτι * ἀγαθὸν τὸ κατ' ἐνέργειαν, οὐκ ἄνευ ἡδονῆς φαίνεται. δῆλον δ' ὅτι ὥσπερ διωρίσμεθα αἱ περὶ σοφίαν θεωρίαι καὶ μαθήσεις, αἰσθηταὶ μάλιστα τῷ εἴδει, οὕτω καὶ αἱ τῶν συνήθων διαγνωρίσεις, καὶ ὁ λόγος ὁ αὐτὸς ἐπ' ἀμφοῖν. φύσει οὖν τὸ ἁπλῶς D ἀγαθὸν ἡδὺ ἁπλῶς· καὶ οἷς ἀγαθὸν, τούτοις ἡδύ. διὸ βίου τὰ ὅμοια ἀλλήλοις χαίρει, καὶ ἀνθρώπῳ ἥδιστον ἄνθρωπος. ὥστε ἐπεὶ καὶ ἀτελῆ, δῆλον ὅτι καὶ τελεωθέντα· ὁ δὲ συνδαῖος τέλεος. εἰ δὲ τὸ κατ' ἐνέργειαν φιλεῖν μετ' ἡδονῆς αἱρετέστερος τῆς ἀλλήλων γνωρίσεως, δῆλον ὅτι καὶ ὅλως ἡ φιλία σεμνοτέρα αἱρετὴ τῷ ἁπλῶς ἀγαθῶν, καὶ ἡδέων, ὅτι ἀγαθὰ καὶ ἡδέα. ἔστι δ' αὕτη ἡ φιλία ἕξις, ἀφ' ἧς ἡ τοιαύτη αἵρεσις. τὸ γὰρ ἔργον αὐτῆς ἐνέργεια. αὕτη δ' οὐκ ἔξω, ἀλλ' ἐν αὐτῷ τῷ φιλοῦντι, διωσμένως δὲ πάσης ἔξω. ἡ γὰρ ἐν ἑτέρῳ, ἢ ἑτέρου. διὸ τὸ φιλεῖν, χαίρειν, ἀλλ' οὐ τὸ φιλεῖσθαι ὅτι. τὸ μὲν γὰρ φιλεῖσθαι φιλητῷ ἐνέργεια, τὸ δὲ καὶ φιλίας. καὶ τὸ μὲν ἐν ἐμψύχῳ, τὸ δὲ καὶ ἐν ἀψύχῳ. φιλεῖται γὰρ καὶ τὰ ἄψυχα. ἐπεὶ ὃ τὸ φιλεῖν τὸ κατ' ἐνέργειαν τὸ φιλούμενον, ὅ ἐστι χρῆσθαι ἢ φιλούμενον. ὁ ὃ φίλος φιλούμενον,

Interpr. πρὸς

χρ. ἀγαθὸς

A quæ conuenire oportet. Et virtus vna talem efficit: & ciuilis facultas etiam, quibus hæc non insunt, ingignit, modò iam antè accommodatus & homo existat. Naturaliter enim ei bona sunt, quæ simpliciter bona. Similiter & vir pro fœmina, & stupidus pro prædito indole. Ob dulce verò, necesse est, quæ pulchra sunt, sint & dulcia. Vbi verò dissonant hæc, iam non prorsus bonum: nam intemperantia interuenire potest. Cùm enim honestum incundúmque disconueniunt, in affectionibus intemperantia est. Quia cùm prima amicitia est secundùm virtutem, & ipsi simpliciter boni: non quia vtiles, sed alio quopiam modo: quandoquidem bifariàm huic & simpliciter bonum capitur. Et similiter quemadmodum in conducibili, & habitibus, vbi aliud est simpliciter conducibile, & honestum, velut sese exercitatio ad medicationem habet. Itaque & habitus hominis virtus. Sit igitur homo ex rebus natura præstantibus. Nam virtus naturæ præstantis simpliciter, alterius verò alicuius nequaquam, sed huic bonum dicitur. C Eadem quoque ratio dulcis est. Hinc igitur vestigandum, vtrùm absque voluntate sit amicitia, quidve differat, & in vtro amare consistat, & vtrùm bonus esse etiam non iucundus queat, sed non propter id ipsum tamen. Amor igitur, cùm dicatur bifariàm, qui actu est eo quod bonum iudicat, non absque voluptate esse apparet: patet autem, quemadmodum in scientia rerum, cognatæ contemplationes, disciplinæque specie sua facilè intelliguntur, ita etiam familiarium recognitiones expeditæ sunt: cuius rei ratio eadem in vtrisque est. Natura igitur simpliciter bonum, & simpliciter iucundum: & quibus bonum, iisdem etiam iucundum est. Quapropter similibus mox gaudent, & homini homo iucundissimus. Et quia imperfecta, ea conditione sunt, etiam absoluta eiusmodi erunt. Est autem vir bonus perfectus. Siquidem ergo amare actu mutuæ familiaritatis, & notitiæ, electio cum voluptate est: scilicet & amicitia prorsus simpliciter bonorum & iucundorum, quia bona iucundaq; sunt, mutua electio: Atque ea E amicitia, habitus ex quo eiusmodi electio proficiscitur: Nam opus eius, actus est, qui non extrà, sed in ipso amante consistit, cùm potentia extrà vel in alio insit, vel diuersum saltem existat. Quocirca in amante, non in amato gaudium est. Amari enim, amabilis rei, illud verò etiam amicitiæ actus est: & animati tantùm, cùm priùs etiam inanimatis competat, quando & ea quoque diliguntur. Et quia amare actu est gaudere amato, quatenus amatum, & amicus etiam est, qui amatur vicissim;

erit amicus amico nõ quà musicus, vel medicus. Voluptas igitur ab ipsa percepta, quà amicus, propriè amica voluptas appellatur: ipsum enim diligit non ob aliud quippiam. Quamobrem nisi eo, quatenus bonus est, delectatur, non fuerit amicitia prima. Neque rem vllam interuenientem obstare decet, vt bonum ipsum non delectet. Itaque etiam si graueolentia fuerit aliqua, oblitetare, & mantis industriam amplecti verus amicus solet. Hanc igitur primam amicitiã esse omnes confitentur: aliæ verò propter hanc, & aliquo modo videntur, & in controuersiã veniũt. Constantiã enim quandã habere amicitia videtur, ac sola ea constans est. Nã pronũtiatũ à grauibus est, cõstans id esse quod non citò fiat, neq; facilè dissoluatur. cætera iudicio syncero vacãt. Porrò nec citra fidẽ cõsistit amicitia firma: ea verò experimentum requirit, vt inquit Theognis,

Nam neque viri neque mulieris mentem
cognitam habebis,
Priusquã periculũ feceris, vt de iumento.

Eodem pacto & nec tẽpus requirit amicus: quia etiã amici ante cõtractã amicitiã cupiũt, qui habitus velut iam consũmata amicitia latet. Nã quia ad mutuã amicitiã propendẽt, & sibi inuicẽ omnia officia præstãt, putãtur velle, sed re ipsa amici esse. Verùm quemadmodũ in cæteris, ita hîc quoq; vsu venit. Quemadmodũ enim sani nõ sunt statim, qui id velint, ita nec amici, qui esse volũt. Argumẽto est, quòd facilè tales nondũ assumpto experimẽto, ita nec calũnia circũueniãtur, quod experimentũ quib⁹ in rebus habẽt, in his facilè se calũniæ non præbẽt: in quibus autẽ non habẽt, persuadeantur, si cõiecturas calumniator adhibeat. Simul verò patet, nec inter prauos amicitiam cõstare posse: quippe qui iniqui sunt, & nemini sese cõmittũt ex se ipsis alios metiẽtes. vnde & boni facilius decipiũtur, nisi ex pericitatione diffidãt. Etenim praui naturâ, bona amico præferũt, neq; quisquã amicũ magis quàm res, amat. Nã tales amici nõ sunt: repugnãt enim legi amicitiæ, amicorũ cõmunia omnia asserẽti: quãdoquidẽ amicus reb⁹ ipsis præferẽdus est, nõ amicis res. Vnde prima amicitia inter paucos incidit, eo ꝙ difficile sit, multorũ capere experimẽtũ: quãdoquidẽ non omnibus quẽadmodũ oportebat, possis cõuiuere. Neq; ex æquo de veste & amico deliberare cõuenit. Et quidẽ quod inter duo melius extiterit, eliget mẽtis saltẽ cõpos. Et quo est vsus olim vt deteriore, nõ pręferet ei quod iudicat melius. In amicitia autẽ non facilè pro vetere amico, incognitũ assumet. Neq; enim absq; experimẽto est & vnius diei amicus: quapropter in prouerbiũ abiit, Salis modius. Simul autẽ nõ eotãtũ quod sĩpliciter bonus quispiã sit, ad amicitiã sufficit sed, vt etiã tibi sit amicus

A ἐ φίλῳ ἢ φίλος, ἀλλ' ἀ μὴ ἢ μουσικὸς, ἢ ἢ ἰατρικός· ἡδονὴ τοίνυν ἡ ἀπ' αὐτοῦ, ἢ αὐτὸς, αὕτη φιλική, αὐτὸν γὰρ φιλᾷ, οὐχ ὅτι ἄλλῳ. ὥστ' ἂν μὴ χαίρῃ ἢ ἀγαθὸς, οὐχ ἡ πρώτη φιλία· * δεῖ δὲ καὶ ἐμποδίζειν μηδὲν τῶν συμβεβηκότων μᾶλλον, ἢ τὸ ἀγαθὸν εἶναι φαίνῃ. τί γὰρ σφόδρα δυσώδης * λείπεται. ἀγαπᾶται γὰρ ὃ βούλεται, συζῇ δὲ μή. αὕτη μὲν οὖν ἡ πρώτη φιλία, ἢ πολῖται ὁμολογοῦσιν. αἱ δ' ἄλλαι δι' αὐτὸ τὸ δοκεῖν ἐ ἀμφισβητοῦνται. βέβαιον γὰρ τὸ δοκεῖ ἡ φιλία. μόνη δ' αὕτη βέβαιος. ὃ γὰρ κεκελεσμένον, βέβαιον· τὰ μὲν ταχὺ γινόμενα μηδὲ ῥᾳδίως, ἅ ποιᾷ τὸ κείσηνόρθιόν ἐστι δ' αὐτῶν πίστεως φιλία βέβαιος· * ἢ ὃ πίστις. δεῖ γὰρ πεῖραν λαβεῖν ὡς περ λέγει καὶ Θέογνις·

Οὐ γὰρ δὴ εἰδείης ἀνδρὸς νόον οὐδὲ γυναικὸς,
Πρὶν πειρήσῃ, ὡς περ ἐπωζυγίου.

B * οὐδ' αὐτῶν κεφάλου φίλος. ἀλλὰ βούλονται φίλοι. καὶ μάλιστα λανθάνει ἡ τοιαύτη ἕξις ὡς φιλία. ὅταν γὰρ προθύμως ἔχωσι φίλοι εἶναι, διὰ τὸ πρόθυμοι ὑπηρετεῖν τὰ φιλικὰ ἀλλήλοις, οἴονται οὐ βούλεσθαι φίλοι, ἀλλ' εἶναι φίλοι. ὃ δ' ὡς περ ὅπι τῶν ἄλλων συμβαίνει καὶ ὅπι τῆς φιλίας. ἀγὸν εἰ βούλονται ὑγιαίνειν, ὑγιαίνουσιν. ὥστ' ἂν εἰ φίλοι βούλονται, ἤδη ἐ φίλοι εἰσί· σημεῖον δὲ· οἱ ἀμφίβληστοι γὰρ οἱ ἀμαχείμθυοι αὐτὸ πείρας τοῦτον τὸν τρόπον. * πρὶ ὧν μὲν γὰρ οὐκ ἀμφίβληστοι, πρὶ ὧν ἢ μὴ πειθεῖν αὐ ὅταν σύμβολα λέγωσιν οἱ ἀμφιβάλλοντες. ἅμα

C ἢ φανερὸν ὅτι ἂν' ἐν τοῖς φαύλοις αὕτη ἡ φιλία. ἄπιστος γὰρ ὁ φαῦλος καὶ κακοήθης πρὸς πάντας· αὐτῷ γὰρ μετρεῖ * τοὺς ἄλλους. ἀμὲ δὲ ξαπατητότεροί εἰσιν οἱ ἀγαθοὶ, αὖ μὴ ἀμὲ πεῖ-

D ραν ἀπιστῶσιν οἱ ἢ φαῦλοι, ἀμοιοῦσθαι τὰ φύσει ἀγαθὰ αὐτὴ τοῦ φίλου, ἐ ἡδοῖς φιλεῖ μᾶλλον ἄψυχον ἢ πρᾶγμα· ὥστ' ἂν φίλοι· ἂν γὰρ ὅτω κεινὰ τὰ φίλων. πρεπέτω γὰρ ὁ φίλος τοῖς πρᾶγμασιν, ἂν τὰ πρᾶγματα τοῖς φίλοις. οὐ γὰρ ἁρμόττει φιλία ἐν τοῖς πολλοῖς, ὅτι χαλεπὸν πολλῶν πεῖραν λαβεῖν. ἑκάστῳ γὰρ αὐ δεῖ συζῆσαι. τοῦτο δὴ ἀμ-

E ρετέον ὁμοίως πρὸς ἱματίου καὶ φίλου. καίτοι ἐν πᾶσι δοκεῖ τοῦ νοεῖν ἔχοντος δυοῖν τὸ βέλτιον αἱρεῖσθαι· ἐ εἰ μὲν τῷ χείρονι πάλαι ἐχρῆτο τῷ βελτίονι, μηδέπω τοῦτ' αἱρετέον, ἀλλ' ὅτι αὐτὶ τοῦ πάλαι φίλου τὸν ἀγνῶτα βελτίων. ἂν γὰρ ἄξιον ἀπείρας * τοῦτο μιᾶς ἡμέρας ὁ φίλος, ἀλλὰ χρόνου δεῖ. διὸ εἰς παροιμίαν ἐλήλυθεν ὃ μέδιμνος τῶν ἁλῶν. ἅμα ὃ εἰ μὴ μόνον ἁπλῶς ἐστιν ἀγαθὸν εἶναι, δεῖ δὲ καὶ σοὶ εἶναι, φίλος ἔσται σοι φίλος.

perit amicus amico nõ quà musicus, vel medicus. Voluptas igitur ab ipsa percepta, quà amicus, propriè amica voluptas appellatur: ipsum enim diligit non ob aliud quippiam. Quamobrem nisi eo, quatenus bonus est, delectatur, non fuerit amicitia prima. Neque rem vllam interuenientem obstare decet, vt bonum ipsum non delectet. Itaque etiam si graueolentia fuerit aliqua, oblitetare, & mantis industriam amplecti verus amicus solet. Hanc igitur primam amicitiã esse omnes confitentur: aliæ verò propter hanc, & aliquo modo videntur, & in controuersiã veniũt. Constantiã enim quandã habere amicitia videtur, ac sola ea constans est. Nã pronũtiatũ à grauibus est, cõstans id esse quod non citò fiat, neq; facilè dissoluatur. cætera iudicio syncero vacãt. Porrò nec citra fidẽ cõsistit amicitia firma: ea verò experimentum requirit, vt inquit Theognis,

Nam neque viri neque mulieris mentem
cognitam habebis,
Priusquã periculũ feceris, vt de iumento.

Eodem pacto & nec tẽpus requirit amicus: quia etiã amici ante cõtractã amicitiã cupiũt, qui habitus velut iam consũmata amicitia latet. Nã quia ad mutuã amicitiã propendẽt, & sibi inuicẽ omnia officia præstãt, putãtur velle, sed re ipsa amici esse. Verùm quemadmodũ in cæteris, ita hîc quoq; vsu venit. Quemadmodũ enim sani nõ sunt statim, qui id velint, ita nec amici, qui esse volũt. Argumẽto est, quòd facilè tales nondũ assumpto experimẽto, ita nec calũnia circũueniãtur, quod experimentũ quib⁹ in rebus habẽt, in his facilè se calũniæ non præbẽt: in quibus autẽ non habẽt, persuadeantur, si cõiecturas calumniator adhibeat. Simul verò patet, nec inter prauos amicitiam cõstare posse: quippe qui iniqui sunt, & nemini sese cõmittũt ex se ipsis alios metiẽtes. vnde & boni facilius decipiũtur, nisi ex pericitatione diffidãt. Etenim praui naturâ, bona amico præferũt, neq; quisquã amicũ magis quàm res, amat. Nã tales amici nõ sunt: repugnãt enim legi amicitiæ, amicorũ cõmunia omnia asserẽti: quãdoquidẽ amicus reb⁹ ipsis præferẽdus est, nõ amicis res. Vnde prima amicitia inter paucos incidit, eo ꝙ difficile sit, multorũ capere experimẽtũ: quãdoquidẽ non omnibus quẽadmodũ oportebat, possis cõuiuere. Neq; ex æquo de veste & amico deliberare cõuenit. Et quidẽ quod inter duo melius extiterit, eliget mẽtis saltẽ cõpos. Et quo est vsus olim vt deteriore, nõ pręferet ei quod iudicat melius. In amicitia autẽ non facilè pro vetere amico, incognitũ assumet. Neq; enim absq; experimẽto est & vnius diei amicus: quapropter in prouerbiũ abiit, Salis modius. Simul autẽ nõ eotãtũ quod sĩpliciter bonus quispiã sit, ad amicitiã sufficit sed, vt etiã tibi sit amicus

Interpr. οὐδὲ δῖ.

Interpres longè aliter.

Deest aliquid. Fort. ἢ δὲ πίστις ἐν αὐτῷ χείρου. ἡ.

Interpr. aliter sed perperam

Deest aliquid post πρᾶγ. puta πεῖραν ἔχοισι vel ἔλαβον, aut simile quid. & ita vid. leg. interpr. qui tamen totũ locũ mirè peruertit. γρ. τοῖς φαύλοις manifesto errore.

Deest aliquid ante ἀγαθὸν εἶναι.

Legebatur ἀλλὰ χρόνου δεῖ. διὸ εἰς παροιμίαν ἐλήλυθεν ὁ μέδιμνος τῶν ἁλῶν. nullo sensu.

ἀγαθὸς μὲν γὰρ ἁπλῶς ὅτι, τῷ ἀγαθὸς εἶ). A Φίλος δὲ, ᾧ ἄλλῳ ἀγαθός· ἁπλῶς ἀγαθὸς καὶ φίλος, ὅτου * συμφωνίας ταῦτα ἀμφω. ὥστε ὃ ὅτι ἁπλῶς ἀγαθόν, τοῦτου ἄλλῳ, ἢ καὶ μὴ ἁπλῶς μὲν ἀσυδαίμῳ, ἄλλῳ δ' ἀγαθὸς, ὅτι χρήσιμος· τὸ δὲ πολλοῖς ἅμα εἶ) * φίλος, καὶ τὸ φιλεῖν * κωλύειν. οὐ γὰρ οἷόν τε ἅμα πρὸς πολλοὺς ἐνεργεῖν ἐκ δὴ τούτων φανερὸν ὅτι ὀρθῶς λέγεται, ὅτι ἡ φιλία τῶν βεβαίων, ὥσπερ ἡ εὐδαιμονία τῶν αὐτάρκων· καὶ ὀρθῶς εἴρηται· διὰ γὰρ φύσις βέβαιον, ἃ τὰ χρήματα. πολὺ δὲ κάλλιον εἰπεῖν, ὅτι διὰ ἀρετὴ τῆς φύσεως καὶ ὅτι χρόνος λέγεται δηλωτικὸν τὸν φιλούμενον, καὶ αἱ ἀτυχίαι μᾶλλον τῶν εὐτυχιῶν. τότε γὰρ δηλονότι κοιναὶ τῶν φίλων. οὗτοι γὰρ μόνοι δοκοῦσι τῇ φύσει ἀγαθῶν καὶ φύσει κακῶν, περὶ ἃ αἱ εὐτυχίαι, καὶ αἱ δυστυχίαι αἱρετῶται μᾶλλον ἀνθρώπων, ἢ τούτων μὲν τὰ εἶ), τὰ δὲ μὴ εἶ)· διὰ δ' εὐτυχία δηλοῖ τοὺς μὴ ὄντως ὄντας φίλους, ἀλλὰ διὰ τὸ χρήσιμον. ἀτυχ. ..... ὁ ὃ χρόνος δηλοῖ ἀμφοτέρους. ἔοικε γὰρ ὁ χρήσιμος ταχὺ δῆλος. ἀλλ' ὁ ἡδὺς μᾶλλον. πλοῦ οὐδ' ὁ ἁπλῶς ἡδὺς ταχύς. ὅμοιοι γὰρ οἱ ἀνθρωποι τοῖς οἴνοις καὶ ἐθίσμασιν· ἐκεῖνων τε γὰρ τὸ μὲν τὸ ἡδὺ, τὸ δὲ τὸ ταχὺ δηλοῖ· πλείω δ' χρόνον μένόμενον, ἀηδὲς καὶ οὐ γλυκύ· καὶ ὅπερ τῶν ἀνθρώπων ὁμοίως. ἔστι γὰρ καὶ τὸ ἁπλῶς ἡδὺ ᾧ τέλος ὀφεῖλον εἶ ᾧ χρόνῳ. ὁμολογήσαιεν δ' ἂν καὶ οἱ πολλοὶ, οὐκ ἐκ τῶν ἀποβαινόντων μόνον, ἀλλ' ὥσπερ ὅπερ τὸ πόματος καλοῦσι γλύκιον. τοῦτο γὰρ δι' ὃ τὸ ἀποβαῖνον οὐχ ἡδύ, ἀλλὰ δι' ὃ μὴ σύνεχές, ἀλλὰ τὸ πρῶτον ἐξαπατᾷν. ἡ μὲν οὖν πρώτη φιλία, καὶ δι' ἣν αἱ ἄλλαι λέγονται, ἢ κατ' ἀρετὴν ἔστι, καὶ δι' ἡδονὴν τῆς ἀρετῆς, ὥσπερ εἴρηται πρότερον. αἱ δ' ἄλλαι ἐγγίνονται φιλίαι, καὶ ἐν παισὶ καὶ θηρίοις, καὶ τοῖς φαύλοις. ὅθεν λέγεται,

Ἡλιξ ἥλικα τέρπει. καὶ,

Euripid. Ineptissima lectio: Scribo | ὁ μὲν φιλῳδὸς, ὁ δ'. h. e. alter cantu delectantur, alter cantandi est prritus. γρ. ἀλλήλοις. γρ. πρὸς τὸ αὐ.

* Κακὸς κακῷ σεῦται τέτηκεν ἡδονῇ.

ἐνδέχεται δὲ καὶ ἡδεῖς ἀλλήλοις εἶ) τις φαύλοις, καὶ ἢ φαῦλοι ἢ μηδέτεροι, ἀλλ' οἷς φύσει καὶ ἄμφω, ἢ * ὁ μὲν φαῦλος, ὁ δ' ἄδικός ἐστι. καὶ ᾗ πάντες ἔχουσιν ἀγαθόν, καὶ ταύτῃ συναρμόττουσιν * ἀλλήλοις. ἔτι χρήσιμοι ἂν εἶεν ἀλλήλοις καὶ ὠφέλιμοι, οὐχ ἁπλῶς, ἀλλὰ * πρὸς τὴν προαίρεσιν, ἢ οὐδέτεροι. ἐνδέχεται δ' καὶ ᾧ ἐπιφθεῖ φαῦλον εἶ) φίλον. καὶ γὰρ χρήσιμον δι' εἶη πρὸς τὴν προαίρεσιν, ὁ μὲν φαῦλος πρὸς τὴν ἐκ ἀρχουσαν, ᾧ συνδαίμῳ, ὁ δ' ᾧ μὲν ἀκέσεται, πρὸς τὴν ἐκ ἀρχουσαν,

Bonus enim quisque dicitur simpliciter, eo quòd bonus est: amicus autem, quia alteri bonus. Simpliciter autem bonus amicúsq; in quo vtraq; ista concurrunt. Itaque quod simpliciter bonum alteri, hoc quanquam non simpliciter bono: alteri verò bonus eo quod vtilis. Amare autem vnà multos, & ipsum hunc amorem auertere, impossibile erga plures operari. In his autem constat rectè dici, Amicitiam constantiam bonorum esse, quemadmodum felicitas sufficientium: etenim natura, non facultates, firmitatem habet. Verùm multo rectiùs virtutem naturæ esse affirmatur, & tempus amantem indicare, infortuniaque magis quàm successus. In illis enim verè declaratur quod dicitur, Communia amicorum omnia: quippe qui soli bonis malisque natura, circa infortunia & successus, in quibus consistunt, hominem præferunt, vel vt illa sint, alia verò non sint. Successus autem arguit non veros amicos, & ad vtilitatem tantùm comparatos; tempus verò vtrosque. Neque enim vtilis statim amicus est, verùm suauis & iucundus. Sed nec qui statim, suauis simpliciter est. quando perinde vt vino cibóque partim suauitas, partim verò celeritas percipitur, verùm mediocri tempore suauitatem voluptatémque amittit: sic etiam hominibus vsu venit. Nam quod simpliciter iucundum est, fine temporéque determinari debet. Fateatur autem & vulgus, dulce vocans non solùm quod compererunt, sed veluti cùm bibunt, cùmque adhuc in manibus poculum est. Non enim id inde dulce est, quia compererit aliquis, sed quia non frequenter bibit, ac quia primùm decipitur. Prima igitur amicitia, à qua cæteræ nomen trahunt, secundùm virtutem est, iustamque eius delectationem, velut dictum est prius. Reliquæ enim inter pueros, brutaque & prauos contingunt. Vnde prouerbio dicitur,

Æqualis æqualem delectat.
Malus malo iucundè conuiuit.

Nam & praui nonnunquam se mutuò oblectant, non quatenus praui, nec quatenus neutri, sed quatenus vel ambo, (exempli gratia,) streperi: vel hic quidem streperus, ille verò parcus: quatenúsque bonum aliquod omnes habent, eatenus congruunt sibi. Præterea, vtiles sibi etiam hos esse contingit, non quidem simpliciter, sed institutis. Sic etiam bono viro amicum malum esse contingit, nempe ad institutum aliquod vtilem: vt malus boni viri instituto, quale bonus habet, inseruiat. Bonus intemperanti quidem ad illud, quod habet institutum,

Volentque bona simplicia quidem simpliciter, illi verò ex hypothesi, nempe quatenus aut paupertati, aut morbis confert, idque bonorum simplicium causa: quemadmodum & pharmacum bibit. Non enim bibere vult ipsum, sed huius mali pellendi gratia vult. Præterea, amici hi esse possunt inuicem, qualiter & ij sunt qui boni non sunt. Iucundus enim esse potest, non quatenus malus, sed quatenus aliquid commune habet: vt si sit musicus. Insuper quatenus vnum quiddam est omnibus, quod ferre possis: ideo quidem ad colloquium apti, boni habeantur, aut quatenus denique vnicuique congruant: aliquid enim boni omnes habent.

A ὃ δὲ φαύλῳ, πρὸς τὴν χρῆσιν· καὶ βουλήσεται τὰ ἀγαθὰ, ἁπλῶς μὲν τὰ ἁπλᾶ, τὰ δ' ἐκείνῳ πρὸς ὑποθέσεως, * ἢ πενία συμφέρῃ ἢ νόσος. διὰ τοῦτα τῶν ἁπλῶν ἀγαθῶν ἕνεκα, ὥσπερ καὶ αὐτὸ τὸ φάρμακον πίεται. οὐ γὰρ βούλεται, ἀλλὰ τοῦδ' ἕνεκα βούλεται. ἔτι καθ' οὓς τρόπους καὶ ἀλλήλοις οἱ μὴ ἀσπουδαῖοι εἶεν ἂν φίλοι. εἴη γὰρ ἂν ἡδὺς, οὐχ ἧ φαῦλος, ἀλλ' ἧ τῶν χρησίμων τινὸς μετέχει, οἷς εἰ μουσικός. ἔτι ἢ ἐν τισὶν ἢ πᾶσιν ὠφελιμός. διὸ ἔνιοι ὁμιλητικοὶ εἶεν ἂν καὶ ἀσπουδαῖοι, ἢ εἰ πρὸς ἁρμόττοιεν ἑκάστῳ. ἔχοιεν γὰρ ἢ πάντες τὸ ἀγαθόν.

Interpr. ἢ πενία συμφέρῃ ἢ νόσος.

B

CAPVT III.

De amicitia quæ inter inæquales dignitate & authoritate consistit.

ΚΕΦΑΛ. γ.

Περὶ τῆς κατ' ὑποβολὴν φιλίας, καὶ ὅλως ἀρχοντος καὶ ἀρχομένου.

Res igitur hæ species amicitiæ sunt, & in his omnibus iuxta æqualitatem quodammodo amicitia appellatur. Nam & amici secundùm virtutem, in æqualitate quadam virtutis sibi inuicem amici sunt. Alia porrò in his differentia secundùm excessum: velut est Dei erga hominem virtus, (id enim aliud amicitiæ genus est,) & in vniuersum velut principis erga subditum. Quemadmodum & iustum aliud est: proportione enim æquale, numero verò minimè. Quo in genere sunt pater erga filium, & beneficus erga beneficia passum. In iis verò ipsis discrimina quædam elucent, quando alia est patris erga filium ratio, & viri erga vxorem: hæc quidem vt principis erga subditum, illa verò beneficii erga beneficia passum. In iis aut prorsus non, aut certè non similiter redamare contingit. Ridiculum enim fuerit, si quis Deo exprobret, si non pro eo ac ab hominibus amatur, viciſſim ipse diligat: aut principi, quòd non æqualē amorē subditis præstet. Imperanti enim, vt ametur nō vt amet, aut certè alio pacto, cōuenit. Verùm in oblectatione nihil est discriminis, siue vt in opulēto, erga facultates domesticas, & sobolē suam, vel vt egens erga id quo potitur. Quocirca similiter se habet in amicis, qui ob vtilitatē, & qui ob delectationē conciliantur. Nā hi quidem iuxta æqualitatē, illi verò iuxta excessū amici sunt. Proin quemadmodum illi expostulāt si non ex æquo vtiles sint, ac beneficijs respōdeant: sic hi etiam ob delectationē. Quod in amatoriis vsu venit, vbi persæpe ex huiusmodi causis rixæ suboriuntur,

C ΤΡΙΑ μὲν οὖν εἴδη ταῦτα φιλίας. ἐν πᾶσι δὲ τούτοις, κατ' ἰσότητά πως λέγεται ἡ φιλία. καὶ γὰρ οἱ κατ' ἀρετὴν φίλοι ἐν ἰσότητί πως ἀρετῆς εἰσι φίλοι ἀλλήλοις. ἄλλη δὲ διαφορὰ τούτων, ἡ καθ' ὑποβολήν, ὥσπερ θεοῦ ἀρετὴ πρὸς ἄνθρωπον· τοῦτο γὰρ ἕτερον εἶδος φιλίας· καὶ ὅλως ἄρχοντος καὶ ἀρχομένου, καθάπερ καὶ τὸ δίκαιον ἕτερον. κατ' ἀναλογίαν γὰρ ἴσον, κατ' ἀριθμὸν δ' οὐκ ἴσον. ἐν τούτῳ ταῖ γένῃ πατὴρ πρὸς υἱόν, καὶ ὁ εὐεργέτης πρὸς τὸν εὐεργετηθέντα. αὐτῶν δὲ τούτων διαφοραί εἰσιν, ἄλλη παιδὸς πρὸς υἱόν, καὶ ἀνδρὸς πρὸς γυναῖκα. αὕτη μὲν ὡς ἄρχοντος καὶ ἀρχομένου, καὶ ὁ εὐεργέτου πρὸς εὐεργετηθέντα· ἐν τούτοις δὲ ἡ οὐκ ἔνεστιν, ἢ οὐχ ὁμοίως τὸ ἀντιφιλεῖσθαι. γελοῖον γὰρ εἴ τις ἐγκαλοίη τῷ θεῷ, * ὅτι οὐχ ὁμοίως τοῦ ἀνθρώπου ἀντιφιλεῖσθαι ὡς φιλεῖται· ἢ τῷ ἄρχοντι καὶ ἀρχομένῳ. φιλεῖσθαι γὰρ, ἀ φιλεῖν, τῷ ἀρίστῳ ἄρχοντος, ἢ φιλεῖν ἄλλον τρόπον. καὶ ἡδονὴ διαφέρει οὐδέν. εἴτε τῷ αὐτάρκους ὄντι τοῦ αὐτὸ κτήματι, ἢ παιδί, καὶ τῷ σπουδαίους ὄντι τοῦ γινομένῳ. ὡς δ' αὕτως καὶ ὅτι τῶν διὰ τέλους χρῆσιν φίλων, καὶ ὅτι τῶν δι' ἡδονήν, οἱ μὲν κατ' ἰσότητά εἰσιν, οἱ δὲ καθ' ὑποβολήν. διὸ καὶ οἱ ἐκείνως οἰόμενοι ἐγκαλεῖσθαι, ἐὰν μὴ * ὁμοίως χρήσιμοι καὶ ἡδεῖς ποιῶσι, καὶ ὅτι τῆς ἡδονῆς. δῆλον δ' ἐν τοῖς ἐρωτικοῖς. τοῦτο γὰρ αἴτιον καὶ μάχεσθαι ἀλλήλοις πολλάκις.

Nic. l. 8. c. 9.

D

Fort. ὅτι οὐχὶ ὁμ. αὐτὸς ἀντιφιλεῖ ὡς φ. vel cum Sylb. ὅτι οὐχ ὁμοίως τοῦ φιλεῖσθαι αὐτὸς ἀντιφιλεῖ

Scrib. ὁμ. ὅτι χρ.

E

ἀγνοοῦντος γὰρ ὁ ἐρῶν, ὅτι οὐχ ὁ αὐτὸς λόγος τοῖς ὑπὸ τὴν εὐθυμίαν. διὸ διῃρημένην ἔχος ὁ ἐρώμενος. τοιαῦτ' ἂν οὐκ ἐρῶν λέγοι. οἱ δὲ νομίζουσι τὸν αὐτὸν εἶναι λόγον.

ignorante scilicet eo qui amat, rationem esse diuersam in ijs quæ animi promptitudinem spectant. Quocirca contentionis causam amatum se meminisse arbitratur. Hæc (inquit) non diceret amans, ex eo scilicet quòd rationem eandem esse existimat.

Suspectus locus: & videtur ad locum alicuius poëtæ alludere, vt illa docēt, τοιαῦτ' ἂν, &c.

ΚΕΦΑΛ. δ'.

CAPVT IV.

Quæ sit eius amicitiæ ratio quæ est inter inæquales.

Ὅτι δ' φιλίαι καὶ οἱ φίλοι διαφέρουσιν, οἵ τε κατ' ἰσότητα καὶ οἱ καθ' ὑπεροχήν.

Nic.l.8.c.8.

Ὥσπερ οὖν εἴρηται, τριῶν ὄντων εἰδῶν φιλίας, κατ' ἀρετήν, καὶ τὸ χρήσιμον, καὶ τὸ ἡδύ, ἑκάστην πάλιν διῃρῆσθαι εἰς δύο. αἱ μὲν γὰρ κατ' ἴσον, αἱ δὲ καθ' ὑπεροχήν εἰσι· φιλίαι μὲν οὖν ἀμφότεραι, φίλοι δὲ αἱ κατὰ τὴν ἰσότητα. ἄτοπον γὰρ αὖ εἴη εἰ ἀνὴρ παιδίῳ· φιλεῖ δέ γε καὶ φιλεῖται. συναχθῆ φιλεῖσθαι μὲν δεῖ τὸν ὑπερέχοντα· ἐὰν δὲ φιλῇ, ὀφείλει ζητεῖσθαι ὡς ἀξιώτερον φίλων. τῇ γὰρ ἀξίᾳ τὴν φιλίαν μετρεῖσθαι, καὶ ζυνιέναι ἴσως. τὰ μὲν οὖν δι' ἡλικίας ἔλλειψιν, ἀξία ὁμοίως φιλεῖσθαι· τὰ δὲ κατ' ἀρετὴν, ἢ χῆλος, ἢ κατ' ἄλλην τοιαύτην ὑπεροχήν. ἀεὶ δὲ τὸν ὑπερέχοντα, εἰ ἥττων, ἢ μὴ φιλεῖν ἀξιοῦν, καὶ ἐν τῷ χρησίμῳ, καὶ ἐν τῷ ἡδεῖ, καὶ κατ' ἀρετήν· ἐν μὲν οὖν ταῖς μικραῖς ὑπεροχαῖς εἰκότως γίνονται ἀμφισβητήσεις. ὃ γὰρ μικρὸν * συναχθὲς, οὐδ' ἐν ἰσχυῖ, ὥσπερ ἐν ξύλου σταθμῷ, ἀλλ' ἐν χρυσίῳ· ἀλλὰ δὴ μικρὸν κακῶς κεῖσθαι. φαίνεται γὰρ τὸ μὲν οἰκεῖον ἀγαθὸν, μέγα· τὸ δ' ἐγγὺς, μέγα· τὸ δ' ἀπόπτολον μικρὸν ἀφεῖσθαι· τὸ πορρώ, μικρόν. ὅτου γ' ὑπερβολὴ ἡ, οὐδ' ἂν τοσοῦτον ζητοῖεν, ὡς δεῖ ἢ αὐτὸν φιλεῖσθαι, ἢ ὁμοίως αὐτὸν φιλεῖσθαι· οὗ γε εἴ τις ἀξιοῖ τὸν θεόν. φανερὸν δ' ὅτι φίλοι μὲν, ὅταν ἐν τῷ ἴσῳ. τὸ δ' ἀντιφιλεῖν δ' ἐστὶν, αὖθ' τὸ φίλους εἶναι. δῆλον δὲ καὶ ἀφ' οὗ τὸ ζητοῦσι μᾶλλον οἱ ἀδελφοὶ τὸν καθ' ὑπεροχὴν φιλίαν τῆς κατ' ἰσότητα. ἅμα γὰρ ὑπαρχόντων αὐτῶν ἁπάντων τὸ, τε φιλεῖσθαι καὶ τὸ ὑπερέχειν. διὸ ὁ κόλαξ πρὸς ἐναντίοις ἐναμίοτερος τοῦ φίλου. ἄμφω γὰρ φαίνεσθαι ποιεῖ ὑπαρχόντων κολακευομένῳ· μάλιστα δ' οἱ φιλότιμοι τοιοῦτοι. τὸ γὰρ θαυμάζεσθαι ἐν ὑπερβολῇ. φύσει δ' γίνονται οἱ μὲν φιλητικοὶ, οἱ δὲ φιλότιμοι· φιλητικὸς δ', ὁ τῷ φιλεῖν χαίρων μᾶλλον ἢ τῷ φιλεῖσθαι· ἐπαινος δ', φιλότιμος μᾶλλον· ὁ μὲν οὖν χαίρων τῷ θαυμάζεσθαι καὶ φιλεῖσθαι, τῆς ὑπεροχῆς φίλος· ὁ δ' ἐν τῷ φιλεῖν ἡδονῆς, ὁ

Cvm igitur tres amicitiæ species sint, secundùm virtutem, secundùm vtilitatem, & secundùm voluptatem; rursum hæ in duo distinguuntur. Aliæ enim iuxta excessum sunt, amicitiæ quidem vtræque, amici verò iuxta æqualitatem tantùm. Absurdum enim sit, amicum vocare virum, puero, eo quòd amet, & ametur. Nam etsi excellentem virum amari alicubi conuenit, si tamen redamet ipse, vt dedecus improperatur, vt qui amet indignum. Nam dignitate quadam æqualitatéque ponderatur amicitia. Quædam igitur ex ætatis defectu, quædam verò ex virtutis, generis, aut alio quopiam indigna æquali amore sunt. Semper autem ab excellente, siue vtilitatem, siue iucunditatem, siue virtutem spectes, aut nullus aut minor amor requiri debet. Verùm in mediocribus meritò controuersiæ oriuntur. Paruum enim nonnunquam minimè debet robore æstimari, velut non ligni, sed aurei vasis pondus præualet. Atqui paruum illud homines perperam iudicāt, quibus domesticum bonum, magnum videtur, quia propinquum: alienum verò exiguum, quia remotum. Cúmque excessus interuenit, nec tamen quidem inquirunt, quo modo, ac an similiter redamari oporteat, perinde si quis amorem à Deo reposcat. Manifestum est igitur, amicos in æqualitate quadam consistere: redamare autem licere, vt amici non sint. Neque verò obscurum est, quia homines amicitiam iuxta excessum, ei quæ ad æqualitatem comparata est, anteponant: quòscilicet, quia & excellentia & amore potiuntur. Quocirca nonnullis assentator amico gratior est, quippe qui vtrumque cui adulatur, videtur astruere. Ac sunt ferè ambitiosi tales: nam in admiratione esse, excellentiæ cuiusdam speciem habet. Naturæ autem alij amatorij, alij verò ambitiosi nascuntur. Amatorius quidem qui magis oblectatur amando, quàm dum amatur. Ambitiosus autē magis amari, & in admiratione esse cupit, excellentiæ amicus: alter verò voluptatis, quam percipit amando.

Lego, συναχθὲς οὐδὲν ἰσχύει. *Quod paruum (ait) interdum nihil valet*, negligitur, neque tāti fit, vt eius ratio censeatur habenda, *vt in ligno pendendo: at in auro secus.*

Nam in actu necessariò amans est: redamari autem per accidens contingit, & latêre potest: amans autem non potest. Et est amicitiæ hoc peculiare, vt amare potiùs quàm amari cupiant: amari verò iuxta id quod amabile fuerit, contingit. Argumento est, quòd amicus, si non contingat vtrunque, cognoscere vult magis, quàm cognosci. velut in excessibus summis faciunt fœminæ, vt Andromache Antiphontis, quæ cognosci velle videtur ipsius gratia, vtque bono aliquo afficiatur, non afficiat: cognoscere verò afficiendi amandique gratia. Quocirca in amore etiam erga mortuos persistentes laudamus, quippe qui cognoscant non cognoscantur. Plures igitur modos amicitiæ esse, & quot, tres nempe: item quòd amari & amici differant, qui iuxta æqualitatem, & qui iuxta excessum amici sunt inuicem, dictum est.

A φιλητικός. * ἔνεστι γὰρ αἰτίαν συνεργοῦντα· ὃ μὲν γὰρ * φιλεῖν συμβεβηκός· ἔστι γὰρ λανθάνειν. φιλοῦντα δ' οὔ. ἔστι δὲ καὶ τὸ φιλίας ὃ φιλεῖν μᾶλλον ἢ ὃ φιλεῖσθαι, ὃ δ' ἐστὶ φιλεῖσθαι τὸ φιλητόν. * σημεῖον δ', εἰ θέλοιτ' ἂν ὁ φίλος μᾶλλον, εἰ μὴ συμβαίνοιτ' ἄμφω, γινώσκειν ἢ γινώσκεσθαι· οἷς * οἱ τὰς ἐπιβουλὰς αἱ γυναῖκες ποιοῦσι, καὶ ἡ Ἀνδρομάχη ἡ Ἀντιφῶντος. καὶ γὰρ ἔοικε τὸ μὲν ἐθέλειν γινώσκεσθαι αὐτὸ ἕνεκα, καὶ τοῦ παρεῖναι ἢ ἀγαθόν, ἀλλὰ μὴ ποιεῖν. τὸ δὲ γινώσκειν, τοῦ ποιεῖν καὶ τοῦ φιλεῖν ἕνεκα. διὸ καὶ τοὺς ἐμμένοντας τῷ φιλεῖν τοῖς τοιούτοις ἐπαινοῦμεν. γινώσκουσι γὰρ, ἀλλ' οὐ γινώσκονται. ὅτι μὲν οὖν πλείονες τρόποι φιλίας, καὶ πόσοι τρόποι, ὅτι τοσοῦτοι, καὶ ὅτι τὸ φιλεῖσθαι καὶ οἱ φίλοι διαφέρουσιν, οἵ τε κατ' ἰσότητα, καὶ οἱ καθ' ὑπεροχήν, εἴρηται.

Deesse aliquid videtur. vide Mag l. 2. c. 11. Imò, φιλεῖσθαι. M. σημ. δὲ. ἕλοιτο γὰρ ἂν ὁ φ. Lego, ἐν ταῖς ὑπερβολαῖς. h. e. vt faciunt mulieres, cùm suos liberos expositos tradunt educandos. In Nic. δοκεῖ δ' ἐν τῷ φιλεῖν μᾶλλον ἢ ἐν τῷ φιλεῖσθαι (ἢ φιλία.) σημεῖον δὲ, αἱ μητέρες τῷ φιλεῖν χαίρουσι· ἔνιαι γὰρ διδόασι τὰ ἑαυτῶν τρέφεσθαι, &c.

CAPVT V.

Simile & contrarium (quæ dicebantur à quibusdam amicitiæ principia) quam vim amicitiæ habeant.

ΚΕΦΑΛ. ε'.

Περὶ τῆς καθ' ὅμοιον ἢ κατὰ ἐναντίον φιλίας.

QVia verò amicum etiam vniuersaliter dicitur, velut principiò, adductis extrariis quibusdam opinionibus, ostendimus, (nam alii simile, alij contrarium amicum pronuntiant,) dicendum etiam de his est, quo pacto se heant erga expositas hactenus amicitias. Simile autem, tam ad iucundum quam bonum refertur. Bonum enim simplex est, malum verò multiplex. Et bonus similis sibi semper, neque mores mutat: prauus autem & stultus, sibi dispar est manè & vesperi. Quocirca nisi inter se paciscãtur mali, amici sibi inuicẽ non erũt, sed dissiliunt: quæ amicitia minimè firmissima est. Quare eatenus simile amicũ est, dum simile bonum sit. Interdum autem iuxta voluptatem consistit: similibus enim eadem iucunda sunt, & naturâ quodq; cuique iucundum est. Vnde & voces, & habitudines & conuersationes, cognatis inter se suauissimæ solent esse, cùm hominibus, tum cæteris animantibus. Atque hæc possunt etiam praui se inuicem diligere &,

ΕΠΕΙ δὲ τὸ φίλον λέγεται καθ' ὅλου μᾶλλον, ὥσπερ καὶ * κατ' ἀρχὰς ἐλέχθη ἀπὸ τῶν ἔξωθεν συμπεριλαμβανόντων· (οἱ μὲν γὰρ τὸ ὅμοιόν φασιν εἶναι φίλον, οἱ δὲ τὸ ἐναντίον·) λεκτέον καὶ περὶ τούτων πῶς εἶσι πρὸς τὰς εἰρημένας φιλίας. ἀνάγκη δὲ τὸ μὲν ὅμοιον καὶ εἰς τὸ ἡδὺ καὶ εἰς τὸ ἀγαθόν. τὸ, τε γὰρ ἀγαθὸν ἁπλοῦν, τὸ δὲ κακὸν πολύμορφον. καὶ ἀγαθὸς μὲν ὅμοιος ἀεὶ, καὶ οὐ μεταβάλλεται τὸ ἦθος· ὁ δὲ φαῦλος καὶ ὁ ἄφρων οὐδὲν ἔοικεν ἑαυτῷ καὶ ἑτέρῳ. διὸ ἐὰν μὴ συμβάλλωσιν οἱ φαῦλοι, οὐ φίλοι ἑαυτοῖς, ἀλλὰ διίστανται· ἢ δ' ἀβέβαια φιλία. ὥστε ἔστω μὲν τὸ ὅμοιον φίλον, ὅτι ἀγαθὸν ὅμοιον. ἔστι δὲ ὡς καὶ κατὰ τὸ ἡδύ. τοῖς γὰρ ὁμοίοις ταῦτ' ἡδέα, καὶ ἕκαστον δὲ φύσει αὐτὸ αὑτῷ ἡδύ. διὸ καὶ φωναὶ καὶ ἕξις καὶ σύνηθρισμοὶ τοῖς ὁμοήθεσιν ἥδισται ἀλλήλοις, καὶ τοῖς ἄλλοις ζώοις· καὶ ταύτῃ συνδέχεται καὶ τοὺς φαύλους ἀλλήλοις φιλεῖν.

Supra c. 1.

* Κακὸς δὲ κακῷ συνοτέτηκεν ἡδονῇ. τὸ δ' ἐναντίον τῷ ἐναντίῳ φίλον, ὡς τὸ χρήσιμον. αὐτὸ γὰρ αὑτῷ ὅμοιον, ἄχρηστον. διὸ δεσπότης δούλου δεῖται, καὶ δοῦλος δεσπότου, καὶ γυνὴ καὶ ἀνὴρ ἀλλήλων. καὶ ἡδὺ καὶ ἐπιθυμητὸν τὸ ἐναντίον ὡς χρήσιμον, καὶ οὐχ ὡς ἐν τέλει, ἀλλ' ὡς πρὸς τὸ τέλος.

Supra c. 2.

ὅταν γὰρ τύχῃ οὗ ὀρέγεται, ἐν τῷ τέλει μέν A ἐστιν· οὐκ ὀρέγεται δὲ τοῦ ἐναντίου, οἷον θερμὸν τοῦ ψυχροῦ. ἔστι δέ πως καὶ τὸ τοῦ ἐναντίου φιλία τοῦ ἀγαθοῦ· ὀρέγεται γὰρ ἀλλήλων ἀφὸ τοῦ μέσου· ὡς σύμβολα γὰρ ὀρέγεται ἀλλήλων· ἀφὸ δ' τοῦ γίνεσθαι ἐξ ἀμφοῖν ἓν μέσον. ἔτι δὲ συμβεβηκός ἐστι τοῦ ἐναντίου, καθ' αὐτὸ δὲ τῆς μεσότητος. ὀρέγονται γὰρ οὐκ ἀλλήλων τὰ ἐναντία, ἀλλὰ τοῦ μέσου. ὑπερψυχέντες γὰρ, ἐὰν θερμανθῶσιν, εἰς τὸ μέσον καθίστανται· καὶ ὑπερθερμανθέντες, ἐὰν ψυχθῶσιν. ὁμοίως δὲ καὶ ὅτι τῶν ἄλλων. Εἰ δὲ μή, ἀεὶ ἐν ὀπτῇ ἂν, οὐκ ἐν τοῖς μέσοις· ἀλλὰ χαίρει ὁ ἐν τῷ μέσῳ δύο ὀπτῇ μίας τοῖς φύσει λίδιον. οἱ δὲ πᾶσι τοῖς ὄντι σῶσι τῆς φύσει ἕξεως. τοῦτο μὲν οὖν εἶδος ἐστὶ τῶν ἀψύχων ὅτι· ὃ φιλεῖν δὲ γίνεται, ὅταν ᾖ ὅτι τῶν ἐμψύχων. ἀφὸ ἐνίοτε δυσμοίοις χαίρουσιν· οἷον αὐστηροὶ ὀπραπέλοις, καὶ ὀξεῖς ῥαθύμοις. Εἰς τὸ μέσον γὰρ καθίστανται ἐφ' ἀλλήλων. καὶ συμβεβηκὸς οὖν, ὥσπερ ἐλέχθη, τὰ ἐναντία φίλα, καὶ ἀφὸ τὸ ἀγαθόν. πόσα μὲν οὖν εἴδη φιλίας, καὶ τίνες διαφοραὶ καθ' ἃς λέγονται οἵ τε φίλοι καὶ οἱ φιλητοὶ καὶ οἱ φιλούμενοι, καὶ οὕτως ὥστε φίλοι εἶναι καὶ αὐτὸ τοῦτο, εἴρηται.

Nam vbi consecutus est quod concupiscebat, in fine quidem iam est: sed contrarium non concupiscit, velut calidum, ipsum frigidum. Porrò & contrarii bonique amicitia quædam est: se inuicem enim per media desiderant, vt symbola: non vt ex ambobus vnum medium fiat. Per accidens autem contrarij desiderium est, per se autem mediocritatis: neque enim se inuicē, sed medium concupiscent contraria. Nimiùm enim algentes, ad medium reducuntur, cùm calefiunt; calentes verò, cùm frigefiũt. Similiter & in reliquis.

B Sin verò non semper flagrauit cupiditas, non in medio erit, sed gaudebit natura iucundis, citra cupiditatem in medio constitutus: alij verò omnibus, quæ naturalem habitudinem egrediuntur, quæ species etiam inanimatis competit. Amare autem contingit, quando fuerit in animatis: quocirca nonnunquam dissimilibus gaudent, velut austeri faceris, irritabiles ad iram, tardis, vt qui à se inuicem ad medium reducuntur. Per accidens igitur, velut ostensum est, contraria amica propter bonum sunt. Quot igitur species amicitiæ sint, & quæ differentiæ, iuxta quas discernuntur amantes, ac amati, idque sic vt amici absque illo vocentur, dictum est hactenus.

C

ΚΕΦΑΛ. ς'.

Πότερον ἐνδέχεται αὐτὸν αὑτῷ φίλον εἶναι.

CAPVT VI.

De sui ipsius amore.

D

Nic. l. 9 c. 8. Mag. 10. 11.

ΠΕΡΙ ὃ τὸν αὐτὸν αὑτῷ φίλον εἶναι ἢ μή, πολλὴν ἔχει θεώρησιν. δοκεῖ γὰρ οἰκείοις μάλιστα ἕκαστος αὐτὸς αὑτῷ φίλος εἶναι· καὶ τούτῳ χρώμενοι κανόνι, * κινοῦσι πολλὰ πρὸς τοὺς ἄλλους φιλίας. καὶ ὃ τοὺς λόγους, καὶ τὰ δοκοῦντα ἐναρχὴν τοῖς φίλοις, τὰ μὲν ἐναντιοῦσθαι, τὰ δ' ὅμοια φαίνεσθαι ὄντα. ἔστι γάρ πως κατ' ἀναλογίαν αὕτη ἡ φιλία, ἁπλῶς δ' οὔ. ἐν δυσὶ γὰρ διηρημένοις τὸ φιλεῖσθαι καὶ φιλεῖν· δι' ἃ μάλιστ' ἂν αὐτὸς φίλος, ὅτι τὸ ἀκρατοῖς καὶ ἐγκρατοῖς, * εἴρηται πῶς ἐχὼν ἢ ἄλογον, τὸν μὲν ἔχειν πως πρὸς ἄλληλα τὰ τῆς ψυχῆς· καὶ ὅμοιον τὰ τοιαῦτα πάθη, εἰ φίλος αὐτὸς αὑτῷ καὶ ἐχθρὸς, καὶ εἰ ἀδικεῖ τις αὐτὸς αὑτόν. πάθη γὰρ ἐν δυσὶ ταῦτα καὶ διηρημένοις. * ἢ ὃ δύο πῶς, καὶ ἡ ψυχὴ ἐναρχὴ πως ταῦτα· ἢ δ' ὃ διηρημένα, ὃ χ ἐναρχή. ἀπὸ δὲ τῆς πρὸς αὐτὸν ἕξεως, ὡς οἱ λοιποὶ ὁρισμοὶ τὸ φιλεῖν διωρισμένοι, καθ' οὓς ἐν τοῖς λόγοις ὀπτεχθεῖν εἰώθαμεν. δοκεῖ γὰρ φίλος εἶναι,

Lib. 2. c. 7

Interpr. ἑαυτοῦ

Interpr. aliter.

VErùm an sibi quisquam ipsi esse amicus queat, vestigationem vberiorem requirit. Nonnullis enim videtur, sibi quisque amicus esse maximè: qui eodem vtentes canone, amicitias erga alios etiam iudicant: verùm secundùm rationes, iuxtáque ea quæ amicis censentur inexistere, partim repugnant, partim verò similia esse videntur. Quodam modo enim iuxta analogiam hæc amicitia est, simpliciter verò

E nequaquam, eo quòd amari, ac amare, in disiunctis duobus consistat, iuxta quæ magis hic sibi amicus est, velut in continente & in incontinente dictum est, qui idem volens nolénsque agit, quando partes aliquo ad se inuicem pacto habent. Ac rationem habent hæc omnia eandem, num qui sibi amicus est, etiam inimicus sit, aut iniuria num se quispiã afficiat. Quæ omnia in duobus disiunctim considerãtur. Aut enim anima duplex quidpiam est, aut hæc disiuncta non cõsistent: verùm ab habitudine erga se ipsum pendẽt, velut etiã reliqui amãdi modi determinati, iuxta quos, rationes exquirere has solemus. videtur enim amicus esse,

qui alicui vel verè bona, vel quæ arbitretur bona, alij euenire cupiat, non sui, sed alterius gratia.

Alio verò modo, quo conuiuere optat ob ipsam conuersationem tantùm, non ob aliud quidpiam, vel vti patres liberis quidem bona optant, sed alijs conuiuunt tamen: quæ inter se inuicem omnia pugnant. Ille enim si non quod sibi, hic autem si non quod est. Alij verò conuiuendi desiderium non ad amorem referunt. Condolere quoque dolenti, non ob aliud quidpiam nos, dilectionem vocabimus. Solent enim serui ita erga dominos condolere, qui ægrotantes plerunque sunt morosiores, non ob ipsos quidem, & vero affectu, velut matres solent liberis, & aues nonnullæ vnà cùm enitentibus similiter dolore affligi. Amicus enim non solùm amico condolere vel maximè studet; sed simili etiam conturbatione affici, veluti simul cum sitiente sitire: àlioqui enim non fuerit coniunctissimus. Eadem quoque in gaudendo ratio amicitiæ etiam est, non ob aliud quidpiam, sed ipsum tantùm gaudere. Præterea, eiusmodi de amicitia dicuntur, vt æqualitas quædam sit amor: nec vna tantùm amicitia iungantur veri amici, sed cuncta hæc simul conferantur in vnum: bona enim cupit alteri verus amicus. Quemadmodum & nemo sibi ipsi ob aliud quippiam benefaciat ob gratiam; neque indicat quod facit, quatenus vnus est. Nam qui amorem patefacit, non amare quidem, sed velle amare videtur. Itaque & simul esse, & conuiuere, congaudere, condolere, absque se mutuò ne viuere quidem posse, (vna enim anima sunt,) sed commori, vnius illius veræque amicitiæ est. Sic enim vnus ille habet, ac sibi in hunc modum conuiuit. Omniáque hæc in bono conspirant, in prauo autem dissentiunt, vel vt in incontinente, vnde & aduersus aliquando ipse sibi existit. Quatenus verò quisque vnus est, indiuisibilis, ac per omnia desiderabilis sibi est: quales boni sunt, & secundùm virtutem amici. Malus autem non vnus, sed multi, & die eadem varius & importunus ipse sibi. Quamobrem rectè cuiusque erga seipsum amicitia, ad boni probatique amicitiam reducitur. Quia enim sibi ipsi & similis est, & commodus, ac vnus insuper, vtique etiam amicus sibi est, & desiderabilis, qualis est secundùm naturam: contrà verò prauus. Porrò bonus nihil sibi exprobrat, incontinentis instar: nec posterior prioribus succenset, velut mutabiles: neque prior posteriori, velut leues vanique solent.

A ὁ βουλόμενός τινι ἀγαθά, ἢ οἷα οἴεται ἀγαθά, μὴ δι' αὐτὸν, ἀλλ' ἐκείνου ἕνεκεν. ἄλλον δὲ τρόπον ᾧ ὅ τε εἶς βούλεται δι' ἑαυτὸν, καὶ μὴ δι' αὐτὸν, κἂν εἰ μὴ ξυνέσομαι ἀγαθά, μὴ ὅ δόξει μάλιστα φιλεῖν * * * *
* * * * * * * * *
* * * * * * * * *
ἄλλον δὲ τρόπον ᾧ συζῆν αἱρεῖται δι' αὐτὴν τὴν ὁμιλίαν, καὶ μὴ δι' ἕτερόν τι· οἷς οἱ πατέρες, ὅ μὴ τοῖς τέκνοις, συζῶσι δι' ἑτέρους. μάχεται δὴ ταῦτα πρὸς ἄλληλα. ὁ μὲν γὰρ αὐτὸ μὴ ὅ ἑαυτοῖς, ὁ δὲ αὐτὸ μὴ ὅ τοῖς, οἱ δ' ὅ συζῆν οὐκ οἴονται φιλεῖσθαι. ἔτι ᾧ ἀλγεινῶτι συναλγεῖν μὴ δι' ἕτερόν τι, ἀγαπᾶν δήσομεν· οἷς οἱ δοῦλοι πρὸς τοὺς δεσπότας, ὅτι καλεποὶ, ἀλγεινῶντες, ἀλλ' οὐ δι' ἀδῆτις, ὥσπερ αἱ μητέρες τοῖς τέκνοις, καὶ οἱ συνωδίνοντες ὄρνιθες. βούλεται γὰρ μάλιστά τε οὐ μόνον συλλυπεῖσθαι ὁ φίλος ᾧ φίλῳ, ἀλλὰ καὶ τὸν αὐτὸν λύπην· οἷς διψῶντι συνδιψῆν, εἰ ἐνεδέχετο, ὅτι μὴ ἐγγύτατα. ὁ δ' αὐτὸς λόγος καὶ ὅτι τὸ χαίρειν μὴ δι' ἕτερόν τι, ἀλλὰ δι' ἐκεῖνον ὅτι χαίρει, φιλικόν. ἔτι τὰ τοιάδε λέγεται περὶ φιλίας, ὡς ἰσότης φιλότης, * καὶ μὴ μίαν φιλίαν εἶναι τοὺς δήπου φίλους. ἅπαντα ταῦτα ἐπάνεισι πρὸς τὸν ἕνα. καὶ γὰρ βούλεται ταὐτὰ αὐτῷ τοῦτον τὸν τρόπον. οὐδεὶς γὰρ αὐτὸς αὑτὸν δεῖ ποιεῖ μᾶλλον ἕτερον, οὐδὲ χαίρειν· οὐδὲ λέγει ὅ, τί ἐποίησεν ἢ εἶς. δοκεῖ γὰρ φιλεῖν βούλεσθαι ὁ δῆλον ποιῶν ὅτι φιλεῖ, ἀλλ' ὃ φιλεῖν, καὶ τὸ εἶναι μάλιστα, καὶ τὸ συζῆν, καὶ τὸ συγχαίρειν, καὶ τὸ συναλγεῖν· καὶ, μία δὴ ψυχή. καὶ τὸ μὴ δυνασθαι ἄνευ ἀλλήλων μηδὲ ζῆν, ἀλλὰ συναποθνήσκειν. ὅταν γὰρ ἔχῃ οὕτως εἷς, καὶ ἴσως ὁμιλεῖ αὐτὸς αὐτῷ. πολλὰ δὲ ταῦτα ᾧ ἀγαθῷ ἐστὶ καὶ πρὸς αὐτόν. ἐν ᾧ πονηρῷ διαφωνεῖ, οἷς ἐν ᾧ ἀκρατεῖ. καὶ διὰ τοῦτο δοκεῖ καὶ ἐχθρὸν ἐνδέχεσθαι αὐτὸν αὑτῷ εἶναι. ἢ δ' εἷς καὶ ἀδιάφορος, ὀρεκτὸς αὐτὸς αὑτῷ. φιλοστοργος ὁ ἀγαθὸς καὶ ὁ κατ' ἀρετὴν φίλος· ἐπεὶ ὅτε μοχθηρὸς οὐκ εἷς ἀλλὰ πολλοί, καὶ τῆς αὐτῆς ἡμέρας ἕτερος καὶ ἔμπληκτος. ὥστε καὶ ἡ αὐτοῦ πρὸς αὐτὸν φιλία, ἀπάγεσθαι πρὸς τὴν τοῦ ἀγαθοῦ. ὅτι γὰρ πεφύκοιεν, καὶ εἷς καὶ αὐτὸς αὐτῷ ἀγαθὸς, ταύτῃ αὐτὸς αὐτῷ φίλος καὶ ὀρεκτός· φύσει δὲ τοιοῦτος, ἀλλ' ὁ πονηρὸς παρὰ φύσιν. ὁ δ' ἀγαθὸς, οὐδ' ἅμα λοιδορεῖται ἑαυτῷ, ὥσπερ ὁ ἀκρατής. οὐδ' ὁ ὕστερος ᾧ πρότερον, ὥσπερ * ὁ μεταμελητικός. ὅτε δ' ἐμπεδοῖεν τῷ ὕστερον, ὥσπερ ὁ ψεύστης.

Legendũ censeo, καὶ μὴν ψυχὴ εἷς. In Nic. δ αἱ παροιμίαι δὲ πᾶσαι ὁμολογουμενοῦσιν, ὡς τὸ μία ψυχὴ καὶ, κοινὰ τὰ τῶν φίλων. δ, ἰσότης φιλότης.

Vulgata lectio stare omnino non potest.

Quid si ὁ μεταμελητικός.

ὅλως τε εἰ δεῖ ὥσπερ οἱ Φίλαυτοι δοκεῖ μάλιστα εἶναι φίλος, ὥσπερ καὶ * Κοείσχος καὶ Κοείσχος σπουδαῖος. δῆλον γὰρ ὡς ὃ αὐτὸ πόσον σπουδαῖον αὐτόν. ἐπεὶ ὅταν ἐγκαλέσωσιν αὐτῷ, ἀποκινύασιν αὐτ..... ἀλλὰ δοκεῖ πᾶς αὐτὸς αὑτῷ ἀγαθὸς. ζητεῖ δὲ ὁ ἁπλῶς ὢν ἀγαθὸς, εἶναι καὶ αὐτὸς αὑτῷ φίλος, ὥσπερ εἴρηται, ὅτι δύ' ἔχει ἂν αὐτῷ ἃ φύσει βούλεται εἶναι φίλα· ἃ δὲ ἀπόσπασαι ἀδύνατον. δεῖ ἐπ' ἀρετῆς μὲν δοκεῖ ἕκαστος αὐτὸς αὑτῷ φίλος. ὅτι δὲ τῶν ἄλλων ζώων οὐδ' ἵππος αὐτὸς αὑτῷ· οὐκ ἄρα φίλος. ἀλλ' οὐδὲ τὰ παιδία, ἀλλ' ὅταν ἤδη ἔχῃ προαίρεσιν. ἤδη γὰρ τότε διαφωνεῖ ὁ παῖς πρὸς τὴν ὀπτικὴν φαντασίαν. ἔοικε δ' ἡ φιλία ἢ πρὸς αὐτὸν τῇ κτήσει συνηρῆσθαι. οὐδέτερον γὰρ ἐφ' αὐτοῖς λύσαι· ἀλλὰ καὶ διαφέρωνται, ὅμως ὅταν μὲν συνῇ εἶναι· ὃ οὖν ἐπιεῖς, ἕως ἂν ζῇ. πολλαχῶς μὲν οὖν τὸ φιλεῖν λέγεται, καὶ ὅτι πᾶσαν ἡ φιλίαν ἀναγόμεθα πρὸς τὴν πρώτην, δῆλον ἐκ τῶν εἰρημένων.

Sic scribendum, non κοείσχος. locus est corruptus.

A Præterea qui simpliciter bonus est, quærit vt ipse etiam sibi amicus existat, quemadmodum & dictum est suprà, duo in sese complecti, quæ ad amicitiam mutuam propendeant, quæ disiungere sit impossibile. Quocirca in homine amicitia erga seipsum constare póssе videtur, non etiam in reliquis animantibus. Neque enim equus sibi amicus est, neque pueri, donec electionem per ætatem consequantur: iam tum enim puer pro cupiditate à seipso dissentit. Cognatorum amicitiæ similis videtur ei quæ cuique est erga seipsum, quandoquidem neutrum à se queas distinguere: & si maximè differant, cognati tamen illi sunt, ac vnus ille quoad vixerit. Quot igitur modis amare dicatur, quódque omnes amicitiæ ad vnam primam reducantur, ex dictis patet.

B

C

ΚΕΦΑΛ. ζ'.

Περὶ ὁμονοίας καὶ εὐνοίας.

CAPVT VII.

De concordia beneuolentiaque.

Nic. l. 8. c. 2. & l. 9. c. 5. Mag. l. 2. c. 12.

ΟΙκεῖον δὴ τῇ σκέψει θεωρῆσαι καὶ περὶ ὁμονοίας καὶ εὐνοίας. δοκεῖ γὰρ τοῖς μὲν εἶναι ταὐτὰ, τοῖς δ' οὐκ ἄν δύο ἀλλήλων. ἔστι δ' ἡ εὔνοια τῆς φιλίας ὥστε πάμπαν ἕτερον, ὥστε ταὐτόν. διῃρημένης γὰρ τῆς φιλίας καθ' τρεῖς ἑπτάς, ὥστ' ἐν τῇ χρησίμῃ, ὥστ' ἐν τῇ καθ' ἡδονὴν ἐστιν. εἴτε γὰρ ἐπὶ χρήσιμον, βούλονται αὐτῷ τἀγαθά, ἵν' ἐκεῖνον, ἀλλὰ δι' αὐτὸν βούλονται αὖ. δοκεῖ δ' ὥσπερ * καὶ ἡ..... οὐκ αὐτὴ εὔνοια τῷ εὐνοϊζομένου εἶναι, ἀλλὰ τῷ φ εὔνοια. * εἰ δ' ἡ ἐν τῇ τῶ ἡδέος φιλίᾳ, κἀν τοῖς ἀψύχοις εὐνόοιεν. ὥστε δῆλον ὅτι περὶ τὴν ἠθικὴν φιλίαν ἡ εὔνοια ἐστιν. ἀλλὰ τῷ μὲν εὐνοοῦντος βούλεσθαι μόνον ἐστί. τῷ δ' φίλου καὶ συμπράξαι ἂν βούλεται. ἔστι γὰρ ἡ εὔνοια ἀρχὴ φιλίας. ὁ μὲν γὰρ φίλος πᾶς εὔνους· ὁ δ' εὔνους, οὐ πᾶς φίλος. ἀρχομένῳ γὰρ ἔοικεν ὁ εὐνοῶν μόνον. οὐδ' ἀρχὴ φιλίας, ἀλλ' οὐ φιλία. δοκοῦσι γὰρ οἵτε φίλοι ὁμονοεῖν, καὶ οἱ ὁμονοοῦντες φίλοι εἶναι. ἔστι δ' οὐ περὶ πᾶν ἡ ὁμόνοια ἡ φιλική, ἀλλὰ περὶ τὰ πράγματα τοῖς ὁμονοοῦσι, καὶ ὅσα εἰς βίου ζῆν συντείνει. οὕτε μόνον κατ' διάνοιαν, ἢ κατ' ὄρεξιν. ἔστι γὰρ τοῦ αὐτὰ βούλεσθαι ὁμονοεῖν, ὥσπερ ἐν τοῖς ἀκρατεῖ διαφωνεῖ τοῦτο. οὐδὲ κατὰ τὴν προαίρεσιν ὁμονοεῖν, καὶ κατὰ τὸ ἐπιθυμεῖν· ὅτὰ ἂν τὰ ἀγαθῶν, ἡ ὁμόνοια. οἱ γὰρ φαῦλοι ταὐτὰ προαιροῦμενοι

Interpr. καὶ φιλία. Scrib. εἰ δ' ἐν τῇ τῶ ἡδ. φιλία. vel, εἰ δ' ἐν τῷ ἐν τ.

D

Nic. l. 8. c. 2. & l. 9. c. 5. Mag. l. 2. c. 12.

PRopriũ verò huius cõsiderationis fuerit, de concordia beneuolentiaq; disquirere; quæ alijs eadem, alijs verò absque se mutuò non esse videntur. Est autẽ beneuolentia cum amicitia neque prorsus idem, nec planè diuersum. Nam amicitia tribus modis distincta, neque in ea quæ vtile, neque ea quæ voluptatẽ spectat, constit Siue enim vtilitatẽ volunt, non ob illum, sed se, hanc cupiunt. Videtur autem beneuolentia, quemadmodũ & amicitia, non beneuolentis esse, sed eius cui is bene vult. Si in iucundo amicitiã constituas, beneuolentiã etiam inanimatis tribues. Quapropter beneuolẽtia circa moralẽ amicitiam cõsistit. Verùm beneuoli tantùm est volũtas: amici verò, vt quod vult, præstet etiam. At amicitiæ omnis principium est beneuolentia, ac omnis quidem amicus beneuolus, non cõtrà omnis beneuolus amicus. Incipienti enim similis beneuolus est: vnde & amicitiæ principiũ, non amicitia appellatur. Cæterùm & consentire amici vidẽtur, & consentiẽtes inter se, cõcordésq; amici esse. Verùm nõ circa omnia amica versatur cõcordia, sed circa res cõcordib⁹ propositas, quæque ad conuictũ mutuũ conducãt: nec iuxta cogitationẽ cupiditatémq; tãtùm. cõcupiscere enim cõtraria licet, velut in incõtinẽte hæc ipsa quoq; sibi repugnãt. Neq; oportet simul pro electionis, simul & cupiditatis instinctu cõstare cõcordiã; quippe quę bonorũ est tantũ. Praui autẽ eadẽ eligẽtes,

E

& appetentes, ipsi sibi incommodant. Videtur autem concordia, quemadmodum & amicitia, non dici simpliciter: verùm alia prima quædam, & naturâ recta, qua mali concordes esse nequeunt: alia, qua etiam praui inter sese consp-
rant, quando pro electione sua cupidi-
tatéque res succedunt, quódque con-
cupiscunt, & eligunt, eiusmodi sit opor-
tet, quo potiri ambo queant. Nam si eas res appetent, quæ nequeant ambobus contingere, certamen oritur: cùm con-
trà inter sese concordes non soleant con-
tendere. Est autem concordia, eadem B de principatu subiectionéque, electio, & voluntas: non alterutrius, sed publi-
ci boni gratia. Quocirca amicitia quæ-
dam ciuilis concordia est. De concordia igitur beneuolentiáque hæc dicta sint.

A καὶ ὅτι φυμωῶντες βλάπτουσιν ἀλλήλους. ἔοι-
κε δ' ἡ ὁμόνοια οὐχ ἁπλῶς λέγεσθαι, ὥσπερ οὐδ' ἡ φιλία· ἀλλ' ἡ μὲν περὶ τὴν φύσιν οἰκειότης· ἔστι δὲ οὐκ ἔστι τοὺς φαύλους ὁμονοῆν. ἕτερα, καθ' ἃ καὶ οἱ φαῦλοι ὁμονοοῦσιν, ὅταν τὴν αὐτὴν τιμὴν περαίρεσιν καὶ τιμὴν φυμὸν ἔχωσιν. οὕτω δὲ δεῖ τὴν αὐτὴν ὀρέγεσθαι, ὥστ' ἐνδέχεσθαι ἀμφοτέροις ἅμα ἀρχὴν ὀρέγεσθαι. δεῖ γὰρ τοιούτου ὀρέγεσθαι, ὃ μὴ ἐνδέχεται ἀμφοῖν, μαχοῦνται· οἱ ὁμονοοῦντες δ', οὐ μαχοῦνται. ἔστι δ' ἡ ὁμόνοια, ὅταν περὶ τὴν B αἵρεσιν ἡ αἵρεσθαι ἢ αὐτὴ περαίρεσις ἢ μὴ τῶν ἑκατέρου, ἀλλὰ τῶν ..... καὶ ἔστιν ἡ ὁμόνοια φιλία πολιτικὴ. περὶ μὲν οὖν ὁμονοίας καὶ δυνοίας εἰρήσθω τοσαῦτα.

CAPVT VIII.

Quæstio, cur qui benefecerint, plus ament, quàm qui beneficium acceperunt.

ΚΕΦΑΛ. η'.

Ἀπορεία, διὰ τί οἱ δυεργέται τοὺς δυεργετηθέν-
τας μᾶλλον φιλοῦσιν, ἢ αὖ πάλιν. C

DVbitatur autem, cur magis amantes dicantur, qui ipsos affectos, quàm qui affecti se ipsos facientes reddant, cùm videatur contrarium iustum esse, quòd crediderit quis ob vtile quidpiam, & quia commodare ei contingit. Alium enim iuuari, alium verò impendere decet. Neque id tantùm est, sed naturâ etiam eligibilior est actio: rationémque prorsus eandem habet opus, & actio: & qui beneficium accipit, opus est bene- D facientis. Quocirca & in animantibus peculiare in generando, natósque conseruando, studium. Et magis parentes sobolem suam diligunt, quàm diligantur vicissim ipsi, & effusiore charitate hãc matres complectuntur, quàm patres. Ac nati itidem magis ex se genitos, quàm genitores amant: quia præstantissima est actio. Et matres effusiùs quàm patres, amant, quia magis suum opus esse liberos arbitrantur; & quia opus difficultate definiunt, magis vtique generando mater affligitur. De amicitia igitur, quæ vnicuique est erga se, quæque in pluribus versatur, hoc pacto determinatum sit. E

Ἀπορᾶσαι δὲ διὰ τί μᾶλλον φιλοῦσιν οἱ ποιήσαντες τοὺς παθόντας, ἢ οἱ παθόντες τοὺς ποιήσαντας· δοκεῖ δὲ δίκαιον εἶναι τοὐναντίον. τοῦτο δ' ἐοικέασι μὲν οἱ τοκῆες διὰ τοῦτο φιλεῖν τὸ χρήσιμον καὶ τὸ αὑτοῖς ὠφέλιμον συμβαίνειν. τὸν μὲν γὰρ ὠφελῆσθαι, τὸν δ' ἀποδοῦναι δεῖ. οὐκ ἔστι δὲ τοῦτο μόνον, ἀλλὰ καὶ φυσικόν. ἡ γὰρ ἐνέργεια αἱρετώτερον. τὸν αὐτὸν δὴ λόγον ἔχει τὸ ἔργον καὶ ἡ ἐνέργεια. ὁ δὲ δυ παθών, ὥσπερ ἔργον τοῦ δυ ποιήσαντος. διὸ καὶ ἐν τοῖς ζώοις μὲν περὶ τὰ τέκνα μάλιστ' ἐστί, καὶ τὸ γεννῆσαι καὶ γεννώμενα σώζειν. καὶ φιλοῦσι δὴ μᾶλλον οἱ πατέρες τὰ τέκνα, καὶ αἱ μητέρες τῶν πατέρων, ἢ φιλοῦσθαι· καὶ οὗτοι πάλιν τὰ αὑτῶν ἢ τοῖς γεννήσασι, διὰ τὸ ἐνέργειαν εἶναι τὸ ἄριστον. καὶ αἱ μητέρες τῶν πατέρων, ὅτι μᾶλλον οἴονται αὑτῶν εἶναι ἔργον τὰ τέκνα. τὸ γὰρ ἔργον τῷ χαλεπῷ δοκεῖ διαφέρειν. πλείω δ' λυπεῖσθαι περὶ τὸν γόνον μήτηρ. καὶ περὶ μὲν φιλίας τῆς πρὸς αὐτὸν καὶ τῆς ἐν πλείοσι, διωρίσθω τοσοῦτον τοῦτον.

CAPVT XI.

Amicitiam ac societatem omnem æqualitate contineri: idque non vno modo.

ΚΕΦΑΛ. ια'.

Ὅτι δὲ φιλία ἐν ἰσότητι.

VIdetur autem iustum æquale quippiã esse, & amicitia in æqualitate quadã consistere: nisi fustrà dicatur: Amatoria est

Δοκεῖ δὲ τὸ, τε δίκαιον εἶναι, ἴσον τι, καὶ ἡ φιλία ἐν ἰσότητι, εἰ μὴ μάτην λέγεται ἰσότης ἢ φιλότης. αἱ δ' πολιτεῖαι, πᾶσαι δίκαιου Nic. l. 8. c. 11.

ἓν εἶδος· κοινωνία γάρ. ὅ δὲ κοινὸν πᾶν ἀφ' τοῦ δικαίου συνέστηκεν, ὅσας ἀεὶ ἀφ' φιλίας καὶ δικαίου καὶ κοινωνίας, καὶ πόσα τούτων συνοφα δηλήλοις, ἐ εἰς ὑς ἔχ τὰς ἀφορμάς. ἐπεὶ δ' ὁμοίως ἔχ ψυχὴ πρὸς σῶμα, καὶ τεχίτης πρὸς ὄργανον, καὶ διακόνης πρὸς δοῦλον, τούτων μὲν οὐκ ἔστι κοινωνία. οὐ γὰρ δύ' ἐστίν. ἀλλὰ ὅ μὲν, ἕν· ὅ δὲ τοῦ ἑνὸς, οὐδέν. οὐδὲ δίκαιον ἐστὶν ἀγαθὸν ἑκατέρῳ, ἀλλὰ ὅ ἀμφοτέρων τοῦ ἑνὸς οὗ ἕνεκά ἐστι. τό, τε γὰρ σῶμά ἐστιν ὄργανον σύμφυτον, καὶ τοῦ διακόνου ὁ δοῦλος, ὥσπερ μόριον καὶ ὄργανον ἀφαιρετόν. ὅ δ' ὄργανον ὥσπερ δοῦλος, ἄψυχος. αἱ δ' ἄλλαι κοινωνίαι εἰσὶν, ἢ μόριον τῆς πόλεως κοινωνιῶν, οἷ τῶν φρατόρων ἢ τῶν ὀργίων, ἢ αἱ* χρηματιστικὴ ἐπὶ πολιτείαι. αἱ δὲ πολιτείαι πᾶσαι ἐν οἰκείοις σῴζουσι καὶ αἱ ὀρθαὶ, καὶ αἱ παρεκβάσεις. ἔστι γὰρ ὅ αὐτὸ ὥσπερ ὅπερ τῶν ἁρμονιῶν, καὶ τῶν ἐν ταῖς πολιτείαις. βασιλικὸν μὲν, ἢ τοῦ γνωρίσματος· ἀριστοκρατικὴ δὲ, ἢ ἀνδρὸς καὶ γυναικός· πολιτεία δ', ἢ τῶν ἀδελφῶν· παρέκβασις δὲ τούτων, τυραννὶς, ὀλιγαρχία, δῆμος· καὶ τὰ δίκαια δὴ τοιαῦτ'. ἐπὶ δ' ὅ ἴσον ὅ μὲν κατ' ἀριθμὸν, ὅ δ' κατ' ἀναλογίαν, καὶ τοῦ δικαίου εἴδη ἔσαν καὶ τῆς φιλίας ἐ τῆς κοινωνίας. κατ' ἀριθμὸν μὲν γὰρ ἡ κοινωνία, καὶ ἰσαιτεικὴ φιλία. ταῦ γὰρ αὐτῷ ὅρῳ μεπεῖται. κατ' ἀναλογίαν δ' ἰδ ἀεισοκρατικὴ ἀρίστη καὶ βασιλικὴ. οὐ γὰρ ταὐτὸν δίκαιον τῷ ὑπερέχοντι ἐ ὑπερεχομένῳ, ἀλλ' ἀ τὸ ἀνάλογον. καὶ ἰδ φιλία δ' ὁμοίως πατρὸς ἐ παιδός· ἐ ἐν ταῖς κοινωνίαις ὁ αὐτὸς τρόπος.

χρ. κτηματιστικὴ

ΚΕΦΑΛ. ί.

Περὶ συγγενικῆς φιλίας καὶ ἑταιρικῆς, καὶ κοινωνικῆς.

Nic. l. 8. c. 14. Mag. l. 2. c. 12.

ΛΕΓΟΝΤΑΙ δ' φιλίαι, συγγενικὴ, ἑταιρικὴ, κοινωνικὴ, καὶ λεγομένη πολιτικὴ· ἔστι μὲν συγγενικὴ πολλὰ ἔχουσα εἴδη. ἰδ μὲν ὡς ἀδελφῶν, καὶ δ' ὡς παιδὸς καὶ γονέων. καὶ γὰρ κατ' ἀναλογίαν, οἷ καὶ πατρικὴ· ἐ κατ' ἀριθμὸν, οἷ καὶ τῶν ἀδελφῶν. ἐγγὺς γὰρ αὕτη τ' ἑταιρικῆς. ὑπολαμβάνουσι γὰρ ἐ ἐγγὺς πρεσβείων. καὶ δ' πολιτικὴ συνέστηκε μὲν τὸ χρήσιμον καὶ μάλιστα· δηλὰ γὰρ τὸ μὴ* αὐτάρκη, δοκοῦσι συνελθεῖν· ἐπεὶ συνῆλθον γ' ἂν ἐ ἕ συζῆν χάριν. μόνη δ' ἰδ πολιτικὴ καὶ καὶ πρὸ' αὐτὸν παρέκβασις, ἡ μέγιστον φιλίαι, δηλὰ καὶ ὡς φίλοι κοινωνοῦσιν·

ηρ. αὐταρκεῖν, & αὐτάρκεις ἴδ. vel τὸ μὴ αὐτάρκη.

A æqualitas. Porrò omnes politiæ, iusti quædam species sunt: communicatio enim quædam est, & commune omne ex iusto conflatur. Quocirca hæc omnia, amicitia, iusto, & communicatione, quis diiudicarit, ac discrimina quidem tenuia habet. Et quia similiter habet anima ad corpus, vt artifex ad instrumentum, & seruus an dominum: horum quidem nulla communicatio est, quia duo non sunt: sed illud quidem vnum: & quod vnius, nullum: neque diuisibile vtrique bonum, sed amborum vnius, cuius gratia est. Corpus enim,
B instrumentum est congenitum, & seruus domini velut particula, & instrumentũ separabile: instrumentum autem, velut seruus inanimatus. Reliquæ autem communicationes sunt, aut particula communicationum ciuitatis, velut contribulium est, & quæ vocatur orgiorum: præterea quæstuariæ Respublicæ. Verùm ciuitates omnes communicationibus quibusdam continentur, & rectæ & transgressoriæ. Quemadmodum in harmonijs, sic in ciuitatibus
C vsu venit: quæ in regia quidem, parentis est: in aristocratia, velut viri & vxoris: simplici autem Republica, fratrum: excessus autem in his, tyrannis, oligarchia, & plebs. & iusta quidem totidem sunt. Quemadmodum verò æquale aliud quidem numero est, aliud proportione; sic & iusti, & amicitiæ communionis species sunt; secundùm numerum quidem, vt socialis amicitiæ; nam ipsa definitione terminatur; secundùm proportionem verò, aristocratia
D optima, & regia. Neque enim idem principi subditóque iustum est, sed secundùm proportionem. Sic & amicitia similiter patris & filij, neque absimilis in communicationibus ratio.

CAPVT X.

Varias amicitiæ species recenset & explicat.

Nic. l. 8. c. 14. Mag. l. 2. c. 12.

AMicitiæ autem sunt, naturalis, socialis, communicatiua, & quæ politica appellatur. Et naturalis quidem multas species habet; alia quidem vt fratrum, alia vt patris & filiorum: illa iuxta proportionem, hæc verò secundùm numerum. Propinqua enim socialis est, in qua singuli
E dignitate participant. Politica autem maximè ad vtilitatem comparata est. Nam quia sibi per se non sufficiunt, conuenire videntur & conuictus mutui gratia; sola autem ciuilis, & quæ in illa transgressio committitur, non solùm vt amicitiæ sunt, sed vt amici, iuxta eas inter sese communicanti

ali-

aliæ verò iuxta excessum; potissimùm verò iustum in vtilium amicitia cõsistit, eo quòd hoc ipsum ciuile iustum existat. Alio enim pacto serra & ars simul conueniunt, non cõmunis alicuius, (nam vt organum, & anima,) sed vtentis gratia; cõtingitque vt eam industriam id instrumentum consequatur, quæ ad opus iustè conueniat, vt cuius gratia existit. Ac in terebro id ipsum dupliciter; præstantior enim actus est perforatio ipsa; & in hac quidem specie corpus & seruus, velut dictum est priùs. Quærere igitur, quo pacto amico conuiuendum sit, ipsum est iustum quærere. Nam in vniuersum omne iustũ ad amicũ pertinet; iustũ enim aliquibus, & inter sese mutuò cõmunicantibus iustũ est. Et amicus cõmunis est alius genere, alius verò vitæ ratione. Homo enim solus nõ solùm ciuile, sed œconomicum animal est; & nõ vt cætera, aliquãdo se alteri, aut viro aut mulieri coniungẽs, aliquãdo verò fugitãs, & latitãs, sed communicabile animans homo est, erga ea quibus cum naturalis cognatio illi intercedit. Quocirca & cõmunicatio, & iustũ quodpiã erit, etiamsi vrbs nõ sit. Nã & domus amicitia quædã est. Serui equidem, & domini, velut artis, & instrumentorũ, animæ & corporis, cõmunicatio est. Verùm nec amicitiæ, neque iustitiæ sunt, sed proportionale quidpiã: quemadmodum & salubre non iustum est, sed proportionale: Mulieris autem, & viri amicitia, velut vtile quodpiam, & cõmunicatio; patris verò & filij, velut Dei erga hominem, beneficì erga accipientem, & in vniuersum naturâ imperãtis ad naturâ subiectum. Fratrum autem ad se inuicem, maximè secundum æqualitatem est socialis. Neque enim spurius huic est demonstratus *vel editus*. Ambobus autem pater Iupiter vocatus est meus princeps. Hæc enim à quærentibus æquale dicuntur. Quocirca in domo primùm, fons & principiũ amicitiæ, ciuitatísque & iusti oritur. Quia verò tres amicitiæ species numerantur, iuxta virtutem, iuxta vtilitatem, iuxtáque iucundum; singulæ hæ in duo distribuuntur; quandoquidem vnaquæque harum & secundùm excessum, & secũdùm æqualitatem existit. Iustum autem circa has ex controuersijs pater. Nam in eo quod est iuxta excessum, proportione quæritur, non simpliciter, sed excellens conuersim proportionale erga inferiorem flagitat; sic quod ab inferiore fit, in idem tendit. Vnde ita inter se disponuntur hæc, velut imperans ad subditum, sin minùs, numero æquale quæretur, quemadmodum & in reliquis commutationibus vsu venit, vbi interdum numero, interdum proportione æquale postulatur. Nam si æquale numero argentum illatum fuerit, in æquali numero distinguuntur:

A αἱ δ' ἄλλαι καθ' ὑπεροχήν. μάλιστα δ' δίκαιον δοκεῖ τὸ ἐν τῇ τῶν χρησίμων φιλίᾳ, διὰ δὲ τοῦτ' ἔστι δοκεῖ τὸ πολιτικὸν δίκαιον. ἄλλον δ' ἔοικεν εἶναι συνήθους μᾶλλον πείνῃ καὶ τύχῃ, οὐ χάριν κοινοῦ τινος (ὅλον δ' ὄργανον καὶ ψυχή) ἀλλὰ τοῦ χρωμένου ἕνεκεν. συμβαίνει δὲ τοῦτο ὄργανον ὑπερμέγεθες τυγχάνειν, ἧς δίκαιον μέρος τὸ ἔργον. ἐκείνου γὰρ ἕνεκέν ἐστι καὶ τῆς πυρπόνου ἔστι δὲ τὸν, ὧν τὸ κυριώτερον ἡ ἐνέργεια, ἡ πύρπνοις. καὶ ἐν τούτῳ τῷ εἴδει σῶμα καὶ δοῦλος, ὡς χωρὶς ἐπὶ-

B ρηται πρότερον. τὸ ζητεῖν πῶς δεῖ τὸν φίλον μεῖναι, τὸ ζητεῖν δίκαιόν τι. ἔστι γὰρ ὅλως τὸ δίκαιον ἄπτον πρὸς φίλον. τὸ, τε γὰρ δίκαιόν τισι καὶ κοινωνοῖς. καὶ ὁ φίλος κοινός, ὁ μὲν γὰρ ὅρους, ὁ δὲ βίου. *ὁ γὰρ αὐθρωπος ἡ μόνον πολιτικόν, ἀλλὰ καὶ οἰκονομικὸν ζῶον, καὶ ἅπαντα πότε συνωδυάζεται καὶ τῷ τυχόντι καὶ θηλῇ καὶ ἄρρενι, *ἀλλ' αἱ δεδιδυμον αὐλικήν· ἀλλὰ κοινωνικὸν δὲ ἄνθρωπος ζῶον πρὸς οὓς φύσει συγγένεια ἔστι· καὶ κοινωνία τούτων καὶ δίκαιόν τι, καὶ εἰ μὴ πόλις εἴη. οἰκία δ' ἔστι τις φιλία. διαστατοῦ μὲν

C ὧν καὶ δούλου, ἧπερ καὶ τέχνης καὶ ὀργάνων, καὶ ψυχῆς καὶ σώματος. αἷς ὑβριῶνται, ἔστε φιλίαι ἔστε δικαιοσύναι, ἀλλ' ἀνάλογον, ὡσπερ καὶ τοῦ ὑγιεινὸν ἔστι δίκαιον, ἀλλ' ἀνάλογον. γυναικὸς δὲ καὶ ἀνδρὸς φιλία, ὡς κατὰ φύσιν καὶ κοινωνία. πατρὶς δὲ καὶ γονεὺς αὐτὴ, ἧπερ θεοῦ πρὸς ἄνθρωπον, καὶ ὅσῳ εὖ ποιητικὸν πρὸς τὸ παθόντα, καὶ ὅλως τῷ φύσει ἄρχοντος πρὸς τὸ φύσει ἀρχόμενον. καὶ οἱ τῶν ἀδελφῶν πρὸς ἀλλήλους, ἑταιρικὴ μάλιστα ἡ κατ' ἰσότητα. καὶ γὰρ τὸ νόθος τῷ δὲ *

D ἀπεδείχθη· ἀμφοῖν δὲ πατὴρ αὐτὸς ἐκλήθη Ζεὺς ἐμὸς ἄρχων. ταῦτα γὰρ ὡς ἴσον ζητοῦντων

Vulgò, ὁ γ. ἀνθρώπου μοῖραι, ἡ πολιτικὸς, ἀλ. absurdè. Sylb. ἔλλοτε ἄλλο δεδιδυμώσατο αὐλίου.

Fort. ἀπεδείχθη.

λέγεται. δεῖ δὲ ἐν οἰκίᾳ πρῶτον ἀρχαὶ καὶ πηγαὶ φιλίας, καὶ πολιτείας, καὶ δικαίου. ἐπεὶ δὲ φιλίαι τρεῖς, κατ' ἀρετὴν, καὶ τὸ χρήσιμον, καὶ τὸ ἡδύ, τούτων δὲ ἑκάστης δύο διαφοραὶ, (ἡ μὲν γὰρ καθ' ὑπεροχὴν, ἡ δὲ κατ' ἰσότητά ἐστιν ἑκάστη αὐτῶν· τὸ δὲ δίκαιον τὸ πρὸς αὐτάς. ἐν τοῖς φισοκτησαμένοις δῆλον·) ἐν μὲν δὴ καθ' ὑπεροχὴν ἀξιοῦται τὸ ἀνάλογον ἕκαστος, ἀλλ' ὁ μὲν ὑπερέχων διεστραμμένως τὸ ἀνάλογον, ὡς αὐτὸ πρὸς τὸν ἐλάττονα, ὅταν τὸ πρὸς τὸ ἐλάττονος γινόμενον πρὸς τὸ αὐτὸ πρὸς αὐτὸ διεμεμειγμένον, ὡσπερ ὑπερέχων πρὸς ὑπερεχόμενον. εἰ δὲ μὴ τοῦτο, δεῖ ἀπὸ τοῦ ἴσον κατ' ἀριθμὸν ἀξιοῖ. καὶ γὰρ δὴ καὶ τὸ ὅτι τῶν φίλων κοινωνικὸν ἕκαστος δεῖ· ὁτὲ μὲν γὰρ ἀριθμῷ τὸ ἴσον μετέχουσιν, ὁτὲ δὲ λόγῳ εἰ μὲν γὰρ ἴσον ἀριθμῷ * εἰσήνεγκεν ἀργύριον, Sylb. εἰσήνεγκαν

E ἴσον δὲ τῷ ἴσῳ ἀριθμῷ διαλαμβάνουσιν·

εἰ δὲ μὴ ἴσον, ἀνάλογον. ὁ δ' ὑπερέχων, τοὐναντίον τρέπει τὸ ἀνάλογον, καὶ κατὰ διάμετρον συζεύγνυσι. δοξάζει δ' ἀν' ἄτως ἐλαττοῦσθαι ὁ ὑπερέχων, καὶ λειτουργία ἡ φιλία ἐστὶ καὶ κοινωνία. διὸ δεῖ ἄρα ἑνὶ ἑτέρῳ ἀνισάσαι καὶ ποιῆσαι ἀνάλογον. τοῦτο δ' ἐστὶν ἡ ἁμή, ὥσπερ καὶ τῷ ἄρχοντι φύσει ἐστὶ τιμῶν πρὸς τὸν ἀρχόμενον. δεῖ καὶ ἰσαζούσαν τὸ κέρδος πρὸς τὴν ἁμιλλάν· ἡ δὲ κατ' ἴσα φιλία, ἐστὶν ἐν πολιτικῇ. ἐν ᾗ πολιτικὴ ἐστὶ μὲν καὶ τὸ χρήσιμον· καὶ ὡσπερ αἱ πόλεις φίλαι ἀλλήλαις, οὕτω καὶ οἱ πολῖται· καὶ ὁμοίως, B

Suprà, c. 2 *Οὐκέτι γινώσκουσιν Ἀθηναῖοι Μεγαρῆας· καὶ οἱ πολῖται ὅταν μὴ χρήσιμοι ἀλλήλοις, ἀλλ' ἐκ χρεὼς εἰς χρέος ἡ φιλία. ἔστι δ' ἐν ταὐτῷ καὶ ἄρχων ἐστὶ καὶ ἀρχόμενον, οὔτε τὸ φυσικὸν, οὔτε τὸ βασιλικὸν, ἀλλὰ τὸ ἐν τῷ μέρει. τοιοῦτον δ' ἕνεκα ὅπως δῶ ποιῇ ὁ θεὸς, ἀλλὰ ἵνα ἴσον ᾖ τὸ ἀγαθοῦ, ἢ τὸ λειτουργίας. κατ' ἰσότητα δὴ βούλεται εἶναι) ἡ πολιτικὴ φιλία. ἔστι δ' τὸ χρησίμου φιλίας εἴδη δύο· ἡ μὲν νομική, ἡ δ' ἠθική. βλέπει δ' ἡ μὲν πολιτικὴ εἰς τὸ ἴσον καὶ εἰς τὸ πρᾶγμα, ὥσπερ οἱ πωλοῦντες, καὶ οἱ ὠνούμενοι. διὸ C

Hesiod. εἴρηται) *Μισθὸς ἀνδρὶ φίλῳ. ὅταν μὲν οὖν καθ' ὁμολογίαν, ἡ πολιτικὴ αὕτη φιλία, καὶ νομική· ὅταν δ' ὑπερέπωσιν αὐτῆς, ἠθικὴ βούλεται εἶναι) φιλία, καὶ ἑταιρεική. διὸ μάλιστα ἔγκλημα ἐν ταύτῃ τῇ φιλίᾳ· αἴτιον δ', ὅτι κατὰ φύσιν. ἑτέρωι γὰρ φιλίαι, ἡ καθ' ὃ χρήσιμον καὶ ἡ καθ' τὴν ἀρετήν. οἱ δ' ἀμφότερα βούλονται ἅμα ἔχειν, καὶ ὁμιλοῦσι μὲν ἕνεκα χρησίμου ἕνεκα, ἠθικῶ δ' ποιοῦσιν ὡς ὑπαρχείς. διὸ ὡς πιστεύοντες, οὐ νομίζω ποιοῦσιν. ὅλως μὲν γὰρ ἐν χρησίμῃ τῇ πειθὼ πλεῖσται ἔγκλημάτων. ἡ μὲν γὰρ ἀρετὴ αὐέγκλητον· οἱ δ' ἡδεῖς ἔχοντες καὶ δόντες, ἀπαλλάττονται. οἱ δὲ χρήσιμοι οὐκ εὐθὺς ἀφαλύονται, ἀλλ' μὲν νομικῶς καὶ ἑταιρικῶς προσφέρωνται. ὅμως δὲ τὸ χρησίμου ἡ νομικὴ μᾶλλον ἔγκλητος. ἔστι δ' ἡ μὲν νομικὴ ἀφ' ἁλίσεις πρὸς νόμισμα· μεταξὺ γὰρ τούτῳ τὸ ἴσον· ἡ δ' ἠθικὴ ἐκλύσιος. ἀφ' οὗ οὐκ ἀναγκαῖον νόμος ἐστὶ τοῖς ἅτως ὁμιλοῦσι φιλικῶς, μὴ εἶναι) * δίκας τὸ ἐκουσίων συναλλαγμάτων· ὀρθῶς. πρὸς γὰρ ἀγαθοῖς ἅτε πίστιν ἔχουσι οὐ δικάζεται εἶναι)· οἱ δ' ὡς ἀγαθοὶ, καὶ τοῖς συναλλάττουσιν. ἔστι δ' ἐν ταύτῃ τῇ φιλίᾳ τὰ ἐγκλήματα ἀμφισβήλητα αὐτοῖς ἀμφότερα, πῶς ἑκάτερος ἐγκαλῇ, ὅταν ἠθικῶς, ἀλλὰ μὴ νομικῶς πιστεύσωσι. καὶ ἔχει δὴ ἀπορίαν πότερος δεῖ κρίνειν τὸν δίκαιον, πότερα πρὸς τὸ πρᾶγμα βλέποντα τὸ ὑπηρετηθέν, ποσὸν ἢ ποιὸν, ἢ πῶς πεπονθότι. φαίνεται δ' εἶναι ὥσπερ λέγει Θέογνις·

A If verò numero non æquale fuerit, proportionale erit. Excellens verò contrariè conuertit proportionale, iuxtáque diametrum iungit. Ac sic quidem videatur inferior reddi excellens, & ministerium publicum fuerit amicitia, & cõmunicatio. Quocirca aliquo alio æquare, & proportionale reddere cõuenit, honore scilicet, qui Deo naturâ principi tribuitur à subiectis. Sed & lucrũ æquare cum honore conuenit. Ac amicitia quidem ad æqualitatẽ cõstituta ciuilis est. Ciuilis autẽ vtilitati destinata est; & quemadmodũ vrbes, sic etiam ciues sibi inuicem amici existunt. Et eodem modo,

Non amplius cognoscuntur ab Athenientibus Megarenses,

ac ciues ipsi nisi inuicẽ vtiles fuerint. Verũ ex manu in manum hæc amicitia est. Porrò hic & præses est, & subditus, non naturale, nec regiũ, sed quod in parte consistit: neq; eius gratia, vt benefaciat Deus, sed vt æqualitas sit boni, ac muneris honorarij. Ad æqualitatẽ autẽ prorsus cõparata esse vult ciuilis amicitia. Cæterùm vtilis amicitiæ duæ species sunt; alia enim legalis est, alia moralis. Ac respicit ciuilis inæqualitatem, & rem ipsam, quemadmodum ementes, & vendentes: vnde dicitur, *Merces viro amico.* Quando igitur ex pacto conueniunt. ciuilis est, legalísque amicitia: verùm cùm rem arbitrio committunt, ad moralem amicitiam accedit, & socialem. Quocirca potissimùm in hac amicitia expostulatio est, eo quod præter naturam. Reliquæ enim amicitiæ sunt, & quæ vtilitatẽ spectat, & quod est secũdùm virtutem. Nonnulli verò vtraque complecti volunt, & quidem vtilitatis gratia consuetudinem cum alio habẽt. Moralem autem faciunt viri moderati: proinde fidem habentes, legitimam non faciunt. Nam inter tres istas, vtilis illa expostulationes habet frequentiores. Virtus enim, accusationis expers est; suaues autẽ, habentes erogantésq; cõciliantur. Vtiles autẽ non facilè in gratiã redeũt, nisi legitimè, atque vt socios decet, inter sese cõgrediantur. Inter vtiles autẽ amicitias, legitima ipsa quoque criminatione vacat. Pecunia enim de controuersijs decidit legitima, qua & æquale mẽsuratur. Moralis autẽ volũtaria cõuentio est. Quocirca lex alibi ita cõuiuẽtib⁹ posita est, quę in cõtractib⁹ volũtariis vtrùm rectè habeãt, nõ interponitur. Bonis enim inter sese iustũ nullũ est; hi verò vt boni, etiã cõtrahẽtib⁹. Licet autẽ in hac amicitia, vtrinque accusationes ancipites fieri, quonam pacto vtrinq; vtãtur, quando iuxta mores, nõ legitimè fidẽ habent. Ac dubiũ quidẽ, vtrónam modo iustum iudicare conueniat, an respectu rei præstitæ, quanta sit, & qualis, an accipientis. Contingit enim interdum, quod inquit Theognis:

C D E

γρ. δὲ καὶ, absurdè.

Tibi quidē dea id paruū est, mihi verò ingēs. A Nā contrariū euenire potest, velut etiā in oratione ait: Tibi quidē lusus sit, quod mihi mortē adferat. Hinc igitur accusationes petuntur. Nam ille quidē repetit officiū, vt quirem magnā præstiterit, cùm adesset egenti, aut si quid aliud dicat, allatum quantum quidē potuerit, sed quod illi expedierat: hic autē contrà, quantū illi par fuisset, non quātum sibi cōmodasset. Interdū verò transsumpta expostulatione controuertit. Ille enim quantulū ipsi contigit, hic verò quàm magnū pro facultatibus præstiterit. Velut si in periculo cōstitutus, ille drachmæ pretio adiutus sit, hic quidē periculi, B alius verò argenti magnitudinē reputabit, velut in retributione pecuniæ fieri solet: nā & hīc de his controuertitur. Nam alius vt tum: hic verò vt impræsentiarum res est, nisi concilient, iudicandum arbitratur. Ciuilis igitur amicitia conuentionem, & rem ipsam intuetur: moralis autē ad electionē respicit Quocirca iustum hoc magis est, & iustitia inter amicos vsurpata contentionis causa. Vnde honestior amicitia moralis, vtilis autem necessaria magis. Equidē nōnulli moralem amicitiam præ se ferunt, verùm C vbi quid aduersum experiuntur, declarant sese diuersos. Nam quidam ex bonorum facultatúmque copia, honestum persequūtur: quapropter & honestiori rei amicitia quædam est: Quocirca manifestum vt hæc distinguenda sint. Nam si morales amici sunt, ad electionem spectandum est, num æquale, vel secus, alteri sit ab altero postulandum: verùm si vtilitatis mutuæ gratia conueniunt, & ciuiles, quantum quisque commodarit, expenditur. Quòd si hic quidem ex more, ille verò ex vtili statuat, D non pulchrum quidem, sed factu necessarium tamen, vt boni id consulamus, similiter & in altero: vt quia moraliter quidem de rebus non iudicat, at nihil simulat, in amicia tamen contentus alter in talem amicum incidisse sit. Moralem igitur secundùm electionem esse patet, quoniam etsi magnis beneficijs acceptis vel ob facultatum penuriam non rependit, sed quantum potuit præstitit, rectè habet. Atque ita Deus pro facultatum modulo nostrarum sacrificia æstimat: verùm ementi ac mutuò ad vsuram danti, nisi amplius E isthinc prouenturum polliceare, non suffecerit. Vnde multæ accusationes in amicos oriuntur, nisi iustum illud puro iudicio prospiciatur. Difficile enim est, ad vnum quidem exquirere quæ nō rectà se inuicem spectant, velut inter amantes vsu venit. Vbi alius ob conuiuendi voluptatem complectitur alium: ille verò ipsum propter vtilitatem. Verùm quando is amor refrigescit, alio superueniente aliquo fit alius,

Σοὶ μὲν τοῦτο θρᾶσυ μικρὸν, ἐμοὶ δὲ μέγα. ἐνδέχεται γὰρ καὶ τοιοῦτον γενέσθαι, ὥστε ἐν τῷ λόγῳ, σοὶ μὲν παιδιὰ τοῦτ' ἂν εἴη, ἐμοὶ δὲ θάνατον. ἐντεῦθεν δ' εἴρηται τὰ ἐγκλήματα. ὁ μὲν γὰρ ἀξιοῖ ἀντιπαθεῖν, ὡς μέγα ἐστὶν ἀρετήσας, ὅτι δεομένῳ ἐπέστησεν, ἢ τι ἄλλο τοιοῦτο λέγων πρὸς τὸ ἐκείνου ὠφέλιμον πόσον ἠδυνήθη, ἀλλ' ὅτι ἐμοὶ αὐτῷ. ὁ δὲ τοιοῦτον, ὅσον ἐκείνῳ, ἀλλ' οὐχ ὅσον αὐτῷ. ὁτὲ δὲ καὶ μεταλαμβάνων τὴν ἀμφισβήτησιν. ὁ μὲν γὰρ ὅσον αὐτῷ μικρὸν ἀπέδωκε, ὁ δ' ὅσον αὐτῷ μέγα ἐδυνήθη. οἷς, εἰ κινδυνεύοντας δραχμῆς ἄξιον ὠφέλησεν, ὁ μὲν ὅτι τοῦ κινδύνου μέγεθος, ὁ δ' ὅτι τοῦ ἀργυρίου, ὥσπερ ἐν τῇ τῶν νομισμάτων ἀποδόσει. ἐπεὶ γὰρ ἐναντίαι περὶ τούτων εἰσὶν ἀμφισβήτησις. ὁ μὲν γὰρ ἀξιοῖ πῶς τότ' ἐμοὶ, ὁ δὲ πῶς νυνὶ, οὐ μὴν διέπτωκεν. εἰ μὲν οὖν πολιτικὴ, βλέπει εἰς τὴν ὁμολογίαν καὶ εἰς τὸ πρᾶγμα· εἰ δ' ἠθικὴ, εἰς τὴν προαίρεσιν. ὥστε καὶ δίκαιον τοῦτο μᾶλλόν ἐστι, καὶ δικαιοσύνη φιλική· αἴτιον δὲ τοῦ μάχεσθαι ἐστὶ καλλίων μὲν ἡ ἠθικὴ φιλία, ἀσαφεστέρα δὲ εἰς χρῆσιν. οἱ δ' ἔρχονται μὲν ὡς ἠθικοὶ φίλοι καὶ δι' ἀρετὴν ὄντες· ὅταν δ' αὐτοῖς ἢ τι τῶν ἰδίων, δῆλοι γίνονται ὅτι ἕτεροι ἦσαν. ἐκ περιουσίας γὰρ διώκουσιν οἱ πολλοὶ τὸ καλόν. * δεῖ καὶ τῇ καλλίῳ φιλίᾳ. ὥστε φανερὸν πῶς διαιρετέον περὶ τούτων. εἰ μὲν γὰρ ἠθικοὶ φίλοι, εἰς τὴν προαίρεσιν βλεπτέον εἰ ἴσην, καὶ θἠτέρου ἄλλο ἀξιωτέον ἑτέρῳ τοιοῦτον ἑτέρου· εἰ δ' ὡς χρήσιμοι καὶ πολιτικοὶ, ὡς αὐτέλυσιτελοῦσιν ὁμολογεῖσθαι. δῶ δ' ὁ μὲν φῇ ὧδε, ὁ δ' ἐκεῖνος, οὐ καλὸν μὲν ἀντιποιῆσαι, δέον πρὸς τὴν καλὴν καλοὺς λέγειν λόγους, ὁμοίως δὲ καὶ ὅπῃ θατέρου. ἀλλ' ὅπῃ οὐ διέποντο ὡς ἠθικῶς, δεῖ κείνῃ γε καὶ μηδ' ὑποκειμένου μηδέτερον αὐτῶν ἁπλῶς ἀπαιτᾶν. ὥστε δεῖ ἕτερόν γε αὐτὸν τὴν τύχην. ὅτι δ' ἐστὶν ἡ ἠθικὴ τῆς προαιρέσεως, δῆλον· ἐπεὶ κἂν εἰ μεγάλα παθὼν μὴ ἀποδῷ, * ἢ δι' ἀδυναμίαν, ἀλλ' ὡς ἐδυνήθη, καλῶς ἔσται, καὶ ὁ θεὸς δυέχεται τὴν δύναμιν λαμβάνων τὰς θυσίας· ἀλλὰ τὰς πονηρῶν οὐχ ἱκανῶς ἕξει, ἂν μὴ φίλος δικαίως πλέον δοκῇ. δὸς δὲ τὰς * δικαίοις πολλὰ ἐγκλήματα γὰρ ἂν τὰς φιλίας, * τοῖς μὴ κατ' ἀξιωσίαν καὶ ὃ δίκαιον ἴδῃ. * ῥᾴδιον γὰρ χαλεπὸν μετρῆσαι ἐπὶ τῶν μὴ κατ' ἀξιωσίαν, οἷς συμβαίνει ὅτι τῆς ἐρωμένης. ὁ μὲν γὰρ διώκει ὡς τῆς ἡδονῆς ὅτι τοῦ ζῆν, ὁ δ' ἐκείνου ἐνίοτε ὡς χρήσιμον. ὅταν δὲ παύσηται τοῦ ἐρᾶν, διπλοῦν γίνεται, διπλοῦς γάρ.

Interpr. cuius multa isto loco peccata, paulò aliter legit: sed nihilo meliùs.

Fort. διὸ καὶ τὴν καλὴν φιλίαν. sensu sane aperto.

To' erem ἢ, nisi quis velit legere, ἀποδῷ ἢ.

Int. δικαίοις, ὅταν πολ. & mox. τῶν μὴ κ.

Fort. ἐάν γε, ἀπὸ κ.

Int. simpliciter, καλοὺς γε, reliquis omissis. & μ. ἐπὶ τὸ μὴ κ.

καὶ τότε λογίζονται * πρὸς ἄλλους, καὶ ὡς Πύθων καὶ Γαμμένης διεφέροντο, & ὅλως διδάσκαλος καὶ μαθητής. ὑπερήμιν γὰρ & χρήματα οὐχ ἑνὶ μετρεῖται· καὶ ὡς Πρόδικος ὁ ἰατρὸς πρὸς τὸν ἀποδιδόντα μισθὸν τὸν μιαρόν, Vide Nic. l. 9. c. 1. Errat enim interpr. χρ. ὁμιλῆ. * καὶ ὡς ὁ κιθαρῳδὸς καὶ ὁ βασιλεύς. ὁ μὲν γὰρ ὡς ἡδεῖ, ὁ δ' ὡς χρησίμῳ * ὡμίλει. ὁ δ' ἐπεὶ ἔδει ἀποδιδόναι αὐτὸν, αὐτὸν ὡς ἡδεῖ ἐποίησεν, καὶ ἔφη ὥσπερ σκῆνος ἀρμόττα διφθέραν, οὕτω καὶ αὐτὸς ἐκείνῳ. ὅπως δὲ φανερὸν καὶ ἐνταῦθ' πως χρειῶδες. ἑνὶ γὰρ μετρητέον καὶ ἐνταῦθ', ἀλλ' οὐχ ὅρῳ, ἀλλὰ λόγῳ. & ἀνάλογον γὰρ μετρητέον, ὥσπερ καὶ ἡ πολιτικὴ μετρᾶται κοινωνία. πῶς γὰρ κοινωνήσει γεωργῷ σκυτοτόμος, εἰ μὴ & ἀνάλογον ἰσασθήσεται τὰ ἔργα; τοῖς δὲ μὴ κατ' ἀξίαν σοφίαν, & ἀνάλογον μέθεν· οἷ γὰρ εἰ ὁ μὲν σοφίαν δοῦναι ἐθέλει καλήν, ὁ δ' ἐκείνῳ ἀργύριον, τῇ σοφίᾳ πρὸς & πλοῦτον· εἶτα τί δοθὲν πρὸς ἑκάτερον. εἰ γὰρ ὁ μὲν τοῦ ἐλάττονος ἥμισυ ἔδωκεν, ὁ δὲ τοῦ μείζονος μὴ πολλοστὸν μέρος, δῆλον ὅτι ἴσον ἀδικεῖ. ἔστι δὲ καὶ ἐνταῦθ' ἐν ἀρχῇ ἀμφισβήτησις, ἀλλ' ὑποτιθῶμεν ὡς χρησίμοις συνελθεῖν ἀνδράσι. * ὁ ὃ μὴ δήλως, κατ' ἄλλην τινὰ φιλίαν. Lego, ὁ δὲ μὴ, ἀλλὰ κατ' ἄ. sensu perspicuo, qui antè nullus erat.

ΚΕΦΑΛ. ια'.

Πρόβλημα, πότερον τὸν φίλον ἢ τὸν σπουδαῖον & ποιητέον μᾶλλον.

Nic. l. 9. c. 2. ΠΕΡΙ ὃ τοῦ ἀγαθοῦ κατ' ἀρετὴν φίλου, σκεπτέον πότερον δεῖ ἐκεῖνον τὰ χρήσιμα ὑπηρετεῖν καὶ βοηθεῖν, ἢ τῷ ἀποδοθῆναι & δυναμένῳ. τοῦτο δὲ τὸ αὐτὸ πρόβλημά ἐστι, πότερον τὸν φίλον ἢ τὸν σπουδαῖον & ποιητέον μᾶλλον. αὖ μὲν γὰρ φίλος καὶ σπουδαῖος, ἴσως ἁλίαν χαλεπὸν, αὖ μὴ τις τὸ μὲν αὐξήσῃ, τὸ δὲ ταπεινώσῃ, φίλον μὲν σφόδρα ποιῶν, ἐπιδεᾶ δὲ ἀρέτης. εἰ δὲ μή, πολλὰ προβλήματα γίνεται· οἷ εἰ ὁ μὲν ἦν, οὐκ ἔσται δέ· ὁ δὲ ἔσται, ὅπως δὲ· ἢ ὁ μὲν ἐγένετο, ἔστι δ' ὅ. ἔστι δ' ὅτε, οὐκ ἦν δὲ, οὐδὲ ἔσται. ἀλλ' ἔκεινο ἐργωδέστερον. μὲν γὰρ τις λέγῃ Εὐριπίδης, ποιήσας, * Λόγον δίκαιον, μισθὸν αὖ λόγου εἰσφέρῃς. ἔργων δ' ἐκείνοις ἔργα πρέπεται. καὶ οὐ πάντα δεῖ τῷ πατρὶ, ἀλλ' ἔστιν * ἃ καὶ τῇ μητρὶ· καὶ πιθανώτερον ὁ πατήρ. οὐδὲ γὰρ τῷ Διὶ πάντα θύεται, οὐδ' ἔχει πάσας παρ' ἡμῶν, ἀλλὰ τὰς ὁσίας. ἴσως οὖν ἔστιν ἃ δεῖ τῷ χρησίμῳ, ἄλλα δ' ᾧ ἀγαθῷ· οἷ γὰρ ὅτιον δίδωσι, καὶ τοῦναντίον καὶ, καὶ συζῆν οὕτῳ δεῖ. ἀλλ' ᾧ ἐθέλει τὸ δὲ ζῆν, Duo senarij, sed corrupti: quos alibi emendamus.

A ac tum inter sese ratiocinantur, velut Python & Pammenes altercabãtur: & in vniuersum quæ præceptoris erga discipulum ratio est. Neque enim scientiam, & facultates, vno aliquo metiri conuenit. Ac velut Prodicus medicus erga mercedem malignè persoluentem: & citharœdus & Rex: hic enim vt iucundo, ille verò vt vtili conuersabatur. Et quia persoluere beneficium oportet, iucundum se ipsum exhibet, & ad hilaritatem prouocat, sic vicissim ille alia promittit. Quo autem pacto hæc dijudicãda sint, etiam hinc manifestum fit. Nam vtique hoc loco vno quopiam hæc mensuranda sunt, verùm non termino, sed ratione: porportio enim mensuranda est, quemadmodum & ciuilis cõmunicatio solet. Nam quo pacto inter agricolam, sutorémque cõmunicatio constabit, nisi ex proportione æquẽtur opera? Nã qui non eodẽ respectu ad inuicẽ agunt, mensurã habent proportionẽ: velut si hic quidẽ sapientiam, alter verò pro sapientia pecuniã à diuite postulet. Deinde verò quid datum sit, cõsiderandum erit. Nã si alter ex aceruo minori partem dederit, ille vero ex maiore nõ multiplicem, iniuria vtique affecit. Ac recurrit quidem hoc loco prima controuersia, an vt vtiles cõuenire se ipsos affirmandum sit, alter iuxta aliam quampiam amicitiam.

CAPVT XI.

An amico potius quàm viro bono sit benefaciendum.

PORro discutiendum, an bono iuxta virtutem præstandum sit beneficium, & auxilium, an retribuenti, facultatibúsque instructo. quod idem problema est prorsus, an amico potiùs quàm viro bono sit benefaciendum. Et si quidem amicus, idem etiam vir bonus fuerit, nõ sit difficile iudicare, nisi fortasse quis alterum amplificet, alterum verò imminuat, amicitiæ vehemẽtiam tribuens, bonitati verò mediocritatẽ: sin secus fiat, multæ quæstiones oriuntur. Velut si hic quidem erat, non erit autem: ille autem erit, sed nondũ. Vel hic quidem factus est, non est tamen, vel est, non erat, neque erit: verùm illud laborioſius fuerit. Quocirca nihil dicit Euripides, scribens, rationem rectam adferri, vbi merces rationis inferatur, opera illis operũ vice præbuit; nec omnia patri conueniunt, sed & matrialia, quálibet sit præstantior pater. Neq; enim Ioui sacrificantur omnia, neq; omnes honores, sed quosdam admittit. Fortasse igitur sunt, quę vtili præstare oporteat, alia rursum quæ bono. nempe cui non alimẽtum, & necessaria propriè competant; conuiuere enim illi oportet. Et quoniam viuere rectè,

decet, ei præstanda non quæ ipse, sed vtilis largiatur: verùm qui id faciunt, præter quàm decet, omni amato idem præstant. Neque iustæ sunt, quæ in orationibus amicitiæ definitiones constituuntur. Etsi enim omnes amicitiam exprimant, non tamen eandem determinant. Vtili enim competit velle alteri bona, & benefacienti. Nec tamen hæc amicitiæ definitio id verè exprimit, sed alij esse, alij verè conuiuere assignatur; ei verò qui voluptuarius amicus est, communis dolor, communisque lætitia tribuitur. Atque omnes quidem hæ definitiones amicitiam quandam ostendunt; nulla verò propriè vnam exprimit. Nec singulæ singulis amicitijs congruunt, etiamsi videantur. Velut electio est existendi, quæ & ei quidem secundùm excessum & facienti competit, qui suo operi id inexistere vult, ac eroganti vtique conuenit, & vt sit, & vt retribuat. Verùm non huic, sed iucundo conuiuere decet. Nonnulli autem amici se inuicem iniuria afficiunt.

A τοῦτῳ ἀ μὴ ἔστ δίδωσιν, ἀλλ ἀ χρήσιμος, ἀλλ' οἱ τοῦτο ποιοιῶτες, τοιοῦτό πως πρὸς τὴν ἐρωμένην διδόασιν, οὐ δέον. οὐδ' εἰσὶν ἄξιοι οἱ ἐν τοῖς λόγοις ὁροι τῆς φιλίας· πολλοὶ μὲν πως εἰσὶ φιλίας, ἀλλ' οὐ τῆς αὐτῆς. τὴν μὲν γὰρ χρησίμου, ὃ βούλεσθαι τὰ ἐκείνῳ ἀγαθὰ, καὶ τὴν δι' ποιήσοντι. καὶ τὴν ὁποίος δή. οὐ γὰρ ὁπισημαίνει ἔστ' ὁρισμὸς τ φιλίας, οὐδ' ὃ εἶ, οὐδ' οὗ ζῆν· ὃ γὰρ καθ' ἡδονὴν, ὃ συνδιαγεῖν καὶ συγχαίρειν· πολλοὶ δ' ἦσαν οἱ ὅροι τ φιλίας μὲν λέγονται δ' ἕνα, οὐ πρὸς μίαν δ' ὁρᾶσίς. δεῖ γὰρ πολλοῖσι, καὶ ἕκαστος μιᾶς εἶναι δοκεῖ φιλίας, ὄντ ὤν· οὗ οὐ τοῦ εἶναι προαίρεσις· καὶ γὰρ ὁ καθ' ὑπερβολὴν χρώμενος, καὶ ποιήσας, οὐ βούλεται τὴν ἔργῳ τὴν αὐτοῦ ὑπαρχὴν, καὶ τὴν διδόντι ὃ εἶναι δεῖ καὶ ἀντιποδιδόναι· ἀλλὰ συζῆν οὐ τούτῳ, ἀλλὰ τὴν ἡδεῖ. ἀδικοῦσιν οἱ φίλοι ἔνιοι ἀλλήλους· τὰ γὰρ πρόσφορα μᾶλλον, ἀλλ' οὐ φιλοῦσι τὰ ἔχοντα· δεῖ φίλοι καὶ ἐκείνοις οὗ δεῖ πάντ ἡδὺ τὸν οἶνον εἶλετο, καὶ ὅτι χρήσιμος τὸν πλοῦτον εἶλετο· χρησιμώτερος γάρ. δεῖ δὲ ἀγωνακτεῖν, ὥσπερ ἂν εἰ μᾶλλον εἶλετο ἀντὶ ἥττονος· ὃ δ' ἐγκαλοῦσιν. ἐπὶ ξένον γὰρ νεῦ ζητοῦσι τὸν ἀγαθὸν, πρὸς τὸν ζητήσοντες τὸν ἡδὺ ἢ τὸν χρήσιμον.

B

C

Fort. ἢ αὐτοὺς εἰλοῦσθαι ἔχοντας.

CAPVT XII.

Vtrùm qui sit felix & suis bonis contentus, amicis opus habeat.

CONsiderandum autem est de sufficientiæ amicitiæque conditione, quo pacto habeant ad se inuicem ipsarum facultates. Quærat enim fortè quispiam, num per omnia sufficienti amicus sit: cúmque vir bonus sufficientissimus, & vnà cum virtute beatus, quid habeat opus amico: neque enim vel vtilibus, vel prouidis, vel alieno conuictu sufficiens opus habet, quippe qui abundè sibi cõuiuere, adesséq; possit. Veluti Deus, qui, cùm nulla re egeat, nec amico etiã opus habet. Quocirca & homo beatissimus minimè omnium eget amico, nisi quatenus impossibile est sese sibi sufficientẽ esse. Vnde necessũ est, optimè viuẽti amicos paucissimos esse, neq; cõparandis amicis operam illos dare, sed eligere nõ vtiles tantùm, sed ad mutuũ conuictum etiã suaues. Atq; hinc sanè perspicuũ euadit, nec vsus, nec vtilitatis gratia, sed propter virtutẽ tantũ verũ amicũ esse. Nã cùm re nulla egemus, tũ magis omnes, suis etiã bonis fruituros; magisq; in quos conferãt, quàm à quibus accipiãt beneficia, quærũt. Et accuratiore iudicio pollemus rerum copia affluentes, quàm egeni, magisque tamen amicos cõuictui idoneos requirimus.

ΚΕΦΑΛ. ιβ'.

Πότερον ὁ εὐδαίμων καὶ αὐτάρκης δεῖται φίλων.

Nic. l. 9. c. 9. Mag. l. 2. c. 15.

ΣΚεπτέον δὲ καὶ περὶ αὐταρκείας καὶ φιλίας πῶς ἔχουσι πρὸς ἀλλήλων δυνάμεις. ἀπορήσαι γὰρ ἄν τις πότερον εἴη καὶ πάντα αὐτάρκης ἔσται τούτῳ φίλος. ἢ . . . ἔσται ἀγαθὸς αὐτάρκεστατος, εἰ ὁ μετ' ἀρετῆς εὐδαίμων, τί ἂν δέοι φίλου; ὅτε γὰρ τ χρησίμων * δεῖ ἢ αὐταρκῶς, ὅτε * τ δὲ φερνοιῶτων, ὅτε δ' συζῆν ἔστ' ἐχθρὸς αὐτῷ σωφέναι. μάλιστα δ' τοῦτο φανερὸν ὅτι θεοῦ· δῆλον γὰρ ὡς ἐκείνου προσδεόμενος, οὐδὲ φίλου δεήσεται· οὐδ' ἔσται αὐτῷ * οὔτε μηδὲν δεσπότου. ὥστε καὶ ὁ ἀνθρωπος εὐδαιμονέστατος ἥκιστα δεήσεται φίλου, ἀλλ' ἢ καθόσον ἀδυνατον ἔστ αὐτάρκη. αὐάρκη δὲ ἐλαχίστοις ἔστ φίλοις ὡ ἀρίστα ζῶντι, καὶ δεῖ ἐλαχίστοις γίνεσθαι, καὶ μὴ σπουδάζειν ὅπως ὡσι φίλοι· ἀλλ' ἐλιγωρεῖν μὴ μόνον τ χρησίμων, ἀλλὰ καὶ εἰς οὗ συζῆν αἱρετῶν. ἀλλὰ μὴν καὶ τότε φανερὸν δὲ ἔστ δόξειεν, ὡς ἀ χρησίμως ἕνεκα ὁ φίλος; οὐδ' ὠφελείας· ἀλλ' ὁ δι' ἀρετὴν φίλος μόνος. ὅτε γὰρ μηδενὸς ἐνδεὴς ὢν μένει, τότε εἰς σπουδαιοτέρους ζητοῦσι πρᾶξαι, καὶ εἰς δ' πεσσομένους μᾶλλον, ἢ εἰς ποιήσαντας. ἀμείνων ἡ, ἐχόμενα χείσιν αὐτάρκεις ὄντες, ἢ μετ' ἐνδείας, μάλιστά τε τὴν συζῆν ἀξίων δεόμενα φίλων.

Fort. λείπει, αὐτάρκης γε ὤν. Deinde lege cum Sylb. τέτ τ ὠφελιμωτέρων. Fort. αὐτὸ καὶ μηδὲν δεομένου.

περὶ δὲ τῆς ἀπορίας ταύτης σκεπτέον, μή ποτε τὸ μὲν λέγεσθαι καλῶς, τὸ δὲ λανθάνειν διὰ τὴν παραβολήν. δῆλον δὲ λαβοῦσι τί τὸ ζῆν κατ' ἐνέργειαν, καὶ ὡς τέλος. φανερὸν δ' ὅτι τὸ αἰσθάνεσθαι καὶ τὸ γνωρίζειν· ὥστε καὶ τὸ συζῆν τὸ συναισθάνεσθαι ἢ τὸ συγγνωρίζειν ἐστίν. ἔστι δὲ τὸ αὐτὸ αἰσθάνεσθαι ἢ τὸ αὐτὸ γνωρίζειν αἱρετώτατον ἑκάστῳ· καὶ διὰ τοῦτο τὸ ζῆν πᾶσιν ἔμφυτος ἡ ὄρεξις. τὸ γὰρ ζῆν διαθέναι γνωστόν καὶ. εἰ δ' οὕτω δεῖ ἀποτέμνει καὶ ποιήσῃ τὸ γνωσθὲν αὐτὸ καθ' αὑτὸ ἢ μή· ἀλλὰ τοῦτο μὲν λανθάνειν, ὥσπερ ἐν τοῖς λόγοις γέγραπται, τοῖς μέντοι πράγμασί ἐστι μὴ λανθάνειν, ὥστε διαφέρει, ἢ τὸ γνωσθὲν ἄλλον διὰ αὐτό· τὸ δ' ὅμοιον τὸ ζῆν διὰ αὐτό δῆλον. βούλόμεθα δὲ τὸ ἑαυτοῖς αἰσθάνεσθαι καὶ γνωρίζειν αἱρετώτερον. διὰ γὰρ ἅμα συναισθάνεσθαι δύο ἐν τοῖς λόγοις, ὅτι τε τὸ ζῆν καὶ αἱρετὸν, καὶ ὅτι τὸ ἀγαθὸν, καὶ ἐκ τούτων ὅτι τὸ αὐτὸ τοῖς ὑπάρχειν τοιαύτην φύσιν. εἰ δ' οὕτω ἐστὶν ἀεὶ τοιαύτης * εὐσχολίας ἢ ἑτέρας ἐν τῇ τοῦ ἑτέρου τάξει, καὶ τὸ γνωστὸν καὶ τὸ αἱρετόν ἐστιν, ὡς ὁλως εἰπεῖν, τὸ κοινωνεῖν τῆς ὠρισμένης φύσεως· ὥστε τὸ αὐτοῖς βούλεσθαι αἰσθάνεσθαι, τὸ αὐτὸν εἶναι τοιονδὶ βούλεσθαι ἐστίν. ἐπεὶ οὖν ἡ κατ' αὐτοὺς ἑκάστοις ἐστὶν ἕκαστον τούτων, ἀλλὰ κατὰ μετάληψιν τῶν δυνάμεων ἐν τῷ αἰσθάνεσθαι ἢ γνωρίζειν· αἰσθανόμενος γὰρ, αἰσθητὸς γίνεται τούτῳ, καὶ κατὰ τοῦτο καθ' αὑτὸ αἰσθάνεται, ἐστὶ, ἐστί. γνωστὸς ὢν γινώσκων. ὥστε διὰ τοῦτο καὶ ζῆν ἀεὶ βούλεται, ὅτι βούλεται ἀεὶ γνωρίζειν. τοῦτο δ' ὅτι αὐτὸς εἶναι τὸ γνωστόν. τὸ δὲ συζῆν αἱρεῖται, δόξειε μὲν ἂν εἶναι σχεδὸν μιγνύμενοις πως ἀλλήλοις, ὅπερ ἐπὶ τῶν κοινωνικῶν καὶ τοῖς ἀγελαίοις ζῴοις οἷς τὸ συναισθάνεσθαι ἢ τὸ συμπίνειν. τί γὰρ διαφέρει τὸ πλησίον οὖσι ταῦτα συμβαίνειν, ἢ χωρὶς διαφέρειν τὸν λόγον; ἀλλὰ μὴ ἐν τῷ λόγου κοινωνεῖν ὃ τυχόντος ἑτέρου τοιοῦτον· ἅμα τ' ἄτοπον ἅμα τε δοκεῖν ἄτοπον μανθάνειν τοῖς αὐταρκέσι φίλοις οἴονται· μανθάνειν μὲν γὰρ αὐτὸς οὐκ ἔχει ὡς δεῖ. διδάσκοντος δ' ὁ φίλος· ἡ δ' ὁμοιότης φιλία. διὰ δὲ μὲν τοῦτο φαίνεταί γε· ἐν πολίταις ἦδη τῶν ἀγαθῶν μετὰ τῶν φίλων κοινωνοῦμεν καθόσον ἑκάτερον, καὶ δ' διώκομεν ἕκαστον. ἀλλὰ τούτων τῶν μὲν ἡδονῆς σωματικῆς, τῶν δὲ θεωρίας μετοχῆς, τῶν δὲ φιλοσοφίας. ἐν * πολλοῖς δὲ εἶναι τῷ φίλῳ. διὸ φησι, μόνος οἱ πολλοὶ φίλοι· ὡς δὲ θεωρίας ἀπ' ἀλλήλων τοῦτον γινόμενον. ὅθεν ἐν ὄρεσι δοκεῖ φιλεῖν πᾶς φίλῳ. γρ. δὲ ζῆν, λίαν ὅμοιον εἶναι. * τῷ γὰρ συζῆν ὀρέγεται ὁ ἔρως. ἀλλ' ὀχληρὰ μάλιστα δῆ, ἀλλὰ κατ' αἴσθησιν. ὁ μὲν τοίνυν λόγος ἐκεῖνά φησι διαπορῶν· τὸ δ'

A De hac autem quæstione considerandum est, vtrùm aliud quidem rectè dicatur, aliud verò lateat propter parabolam. Manifestum equidem id quidem, sumentibus quid viuere actu sit, atque vt finis: patet enim id esse sentire, & cognoscere. Verùm idem sentire, & cognoscere, cuique maximè expetitur, ob ingenitam omnibus viuendi cupiditatem, ac vitæ cognitionem quandam disponit. Verùm si quis detrahat hæc, & cognitionem constituat ipsam per se, & non per se, (id equidem latebit, velut in oratione scriptum est, re ipsa tamen licet non latêre) nihil referat, nisi alium pro se ipso cognoscat: sed quòd simile viuere alium pro seipso diuersum est. Rationabile autem est suum cognoscere, & sentire eligibilius esse. Quocirca coniungere hæc duo in oratione oportet, viuere, & eligibile, & quod bonum ex his constat. quando id inest eadem natura participantibus. Quoniam igitur in eiusmodi serie, altera semper in alterius ordine continetur, & cognoscibile vtique eligibile est, & vt in summa communicatio determinatæ naturæ: quocirca idem velle sentire, & eundem talem quendem esse velle. Et quoniã non secundum nos ipsos horũ vnumquodque sumus, sed participatione facultatum sentiendo, cognoscendóque, (sentiens enim sensibilis redditur, & iuxta hoc, vt secundùm prius sentit quâ & cuius, & cognoscibilis redditur cognoscens,) eodem pacto & viuere semper volumus, ob iuge cognoscendi desiderium, hoc est, quia & ipse cognoscibile quidpiam esse cupit, electionem esse cupit. Electionem autem conuictus stultum forte quispiam iudicarit. In congressibus primum etiam animalium cæterorũ, vt simul edere, simul bibere. quid enim aut in cõmuni, aut seorsim sermonem cõferre differt? Deinde etiã sermone communicare, cuiuslibet est. Adde quod qui amicus idoneus est, discere videri non vult. Docentis enim amicus non est, quando similitudo quædam est amicitia, sed videtur tamen. Equidem suauius bonum omnes cum amicis communicamus. Quantum scilicet quodque suauitatis adiicit, & qua præstantissima quisque pollet. Ex iis autem alia voluptatem corporalem, alia musicam, alia physicam contemplationem habent. Audacia porro congrediendi, amicos decet. Vnde quidam inquit: Labor sunt, procul amici: quocirca voluptate allata non disiunctos esse oportuit. Vnde amor amicitiæ vt videtur, amicitiæ similis. Bene enim viuere amor cupit, non equidem quàm oportuit potissimùm, sed iuxta sensus. Ratio ergo illa dubitando profert: ipsum autem opus sic conti-

γρ. οὐσίας

Camerarius emẽdat, ὅπ πολλοῖς οἱ πολλοὶ φίλοι

γρ. δὲ ζῆν, male.

gisse videtur. Vnde patet, hæc ambigentem nobis imponere. Veritas autem hinc consideratur. Amicus enim esse vult, vt prouerbium habet, Alter Hercules, & alter ipse. Atqui diuulsus est: difficileq;, quæ ab vno discesserunt, vnum esse. Atqui iuxta naturam quidem quæ cognatissima est, similis est; iuxta corpus verò, diuersus, ac etiam iuxta animam diuersus est, iuxtáque partes animæ diuersus, nihilominus idem indiuisúsque amicus esse vult. Itaque amicum sentire, se ipsum quodam modo sentire necessariò est, cognoscereque, ac si quid molestum amico incidit, in eo collætari, ac conuiuere amico sine dubio iucundú est: accidit enim vt illius sensus aliquis nobis simul ingeratur, præsertim si qua diuina voluptas est. Causa verò huius est, quia suauius est semper in meliore bono se contemplari. Hoc autem nunc quidem affectus, nunc verò negotium, nunc aliquid aliud est, in quo bene viuere & amico sit possibile. Conuiuere igitur oportere, idque maximè velle omnes, tum beatissimum, optimúmque, potissimùm talem esse. Verùm quod ex ratione id non eluxerit, & rationabiliter id consecutum sit, ex verè dictis, vt puta compositione collationis, in promptu solutio est, quòd eiusmodi non sit, vt amico egeat, aut similem requirat, non reputabit pari ratione vir bonus. Neque enim in hunc modum Deus habet, vt qui pro sua excellentia nihil præter se ipsum cogitat. Nobis autẽ bonũ aliunde vnde & necessum habemus multos amicos conquirere, cùm ipse sibi bonum sit. Simul autem amicum esse nullum vti multi amici, rectè vtrunque affirmatur. Quia enim multis conuiuere licet, simul etiam sentire nobiscum quàm plurimos vtique gratissimum sit. Rursum quia difficile in paucioribus, necessum est actum in mutua sensatione consistere. Non solùm multos comparare arduum est, sed etiam comparatis vti. Et interdum quidem abesse amatum volumus prosperè degentem, interdum verò participare ijsdem, simul cum eo quod amicum gratúmque esse cupimus. Nam cùm bonum obuenit, eo vtique omnes participare volent: non obueniente autem, secus. Et quemadmodum Herculem mater potiùs Deum esse volebat, quàm vnà cum ipsa manentem, Eurystheo mercenariam operam locare. Sic enim diceret & quem Lacon dicterio irrisit, vocantẽ fortè, dum tẽpestate affligeretur, iubens Castorem & Pollucẽ implorare.

A ἔργον ὅτῳ φαίνεται μηδέν. ὥστε δῆλον ὅτι τῷ δεῖ συνεῖναι πως ἡμᾶς ὁ σκεπτέον ἔνδεν ἁλήθες. ὁ δὲ φίλος βούλεται εἶναι, ὥσπερ ἡ παροιμία φησίν, ἄλλος Ἡρακλῆς, ἄλλος οὗτος. διέστασται δ', καὶ χαλεπὸν τὰ ἀφ' ἑνὸς γνέσθαι. διὰ τί μὲν φύσιν ὁ σύγγενέστατον, καὶ ὁ σῶμα ὅμοιος ἕτερος, διὸς ὁ καὶ τὸ ψυχῇ, καὶ τούτων καὶ μέσιον ἕτερον. ἀλλ' ὅτέν τε ἅπαν βούλεται ὥσπερ αὐτὸς σκαιρετὸς εἶναι ὁ φίλος. ὃ δ' ὢν ἑαυτῷ φίλον αἰσθάνεσθαι, ὃ αὐτῷ πως αἰσθάνεσθαι καὶ αἰσθάνεσθαι εἶναι), καὶ ὃ αὐτὸν πως γνωρίζειν. ὥστε καὶ τὰ φορτικὰ μὴ συνηδέως καὶ συζῆν ὦ φίλῳ ἡδὺ λόγως. συμβαίνει γὰρ ἐκείνῳ ἅμα αἰσθησις ἀεί· μᾶλλον δ' ἂν τοῖς ἡδίστοις αἴτιον δ' ὅτι ἀεὶ ἥδιον ἑαυτὸν θεωρεῖν ἐπ' ὦ βέλτιον ἀγαθῷ. τοῦτο δ' ἔστιν ὁτὲ μὲν πάθος, ὁτὲ δ' ἐνέργεια, ὁτὲ δ' ἕτερόν τι, εἰ δυνατὸν δὲ ζῆν, καὶ ὅτῳ καὶ τὸ φίλον. ἐν δὲ τῷ συζῆν συνεργεῖν, καὶ κοινωνίαν τὸν ἐν τέλει μάλιστά γε. δὴ σὺν θεωρεῖν καὶ σὺν δυνατοῖς εἶναι, ὅτα δὴ ἐφ' ἑαυτῷ καὶ τὰ δυνατὰ καθ' ἡμέραν αἱρετώτατα τοιαύτην ὁμιλίαν δοκοῦσιν εἶναι), δηλαδὴ ἀπολαυστός. ἀλλ' ἕκαστος δ' δυνάμενος τοῦ ζῆν τέλειος, ἐν τούτῳ βούλεται συζῆν. εἰ δὲ μή, καὶ ποιεῖν δὲ καὶ πάσχειν τὰ τοῦ φίλου αἱρετώτατα μάλιστα. ὅτι μὲν τοίνυν καὶ δεῖ συζῆν, καὶ ὅτι μάλιστα βούλονται πολύτες, καὶ ὅτι ὁ δαιμονέστατος καὶ ἄριστος μάλιστα φιλοῦντος, φανερόν. ὅτι δὲ καὶ τὸν λόγον οὐκ ἐφαίνετο, καὶ τοῦτ' οὐλόγως συνέβαινε λέγεσθαι δηλοῦν. καὶ τὸ σύνεστιν γὰρ ἡ διαβολὴ δηλοῦσ' ἂν ἡ λύσις ἐστίν. ὅτι γὰρ ὁ θεὸς ὑπερφίλος, οὐ δεῖσθαι φίλου δοκεῖ καὶ τὸν ὅμοιον ἀξίου. καίτοι καὶ τοῦτον λόγον, οὐδὲ νοῆσαι ῥᾴδιον. ὑπὸ γὰρ οὕτως ὁ θεὸς ὢν ἔχει, δηλαδὴ βέλτιον, ἢ ὥστε δηλόν τι νοεῖν αὐτὸς πρὸς αὐτόν. αἴτιον δ' ὅτι ἡμῖν μὲν ὃ ὢν καθ' ἕτερον, ἐκείνῳ δ' αὐτὸς αὑτῷ. ὃ δὲ ἐστι, * καὶ τὸ ζητεῖν ἡμῖν καὶ βούλεσθαι πολλοὺς φίλους. ἅμα δ' λέγειν ὡς ὑπὸς φίλος ᾧ πολλοὶ φίλοι, ἅμα φωλέγεται ὀρθῶς. ἐνδεχομένου γὰρ πολλοῖς συζῆν, ἅμα καὶ σὺν αἰσθάνεσθαι ὡς πλείστοις αἱρετώτατον· ἐπεὶ δ' * χαλεπώτατον ἐν ἐλάττοσιν, δυσκληπτὸν τὸ ἐνέργειαν τὸ συναισθήσεως εἶναι). ὥστ' ὑ μόνον χαλεπὸν τὸ πολλοὺς κτήσασθαι. πείρας γὰρ * ἀεί· ἀλλὰ καὶ ὑσὶ χρήσασθαι· καὶ ὁτὲ μὲν ἀπεῖναι δεῖ τοιαύτης τὸ φιλουμένου βούλομαι, ὁτὲ δ' μετέχειν τὸν αὐτῶν, καὶ τῷ ἅμα βούλεσθαι εἶναι) φιλικόν. ἐνδεχομένου μὲν γὰρ ἅμα καὶ δεῖ, τοῦτο πολύτες αἱρετώτατον μὲν ἐνδεχομένου δὲ, ἀλλ' ὥσπερ * τῷ Ἡρακλέους δεῖ ἢ μήτηρ εἶπεν Εὐρυσθεῖ δοκεῖν. ὁμοίως γὰρ ἂν * εἴποιεν καὶ ἡμαζόμενον ἐπικαλέσασθαι τὸν Διόσκουρους

B

C

D

E

Distingue πὸ δεῖ ὄσι. καὶ πὸ ζ. ν. καὶ δεῖ. π φίλος, ἅμα δὲ λέγ. hic enim est initiu alterius disputationis. vide Nic. l. 9. c. 10. Mag. l. 2. c. 16.

Scrib. χαλεπώτατον, ἐν ἐλάττοσιν.

Scrib. δεῖ. γρ. τὸν Ἡρακλῆ γρ. εἶπον

Scribe, ἐκάλεσεν. 2. ἡμαζόμενος, ὅπω.

λεσθαι δεῖ) μᾶλλον, ἢ μετ' αὐτῆς ὄντα τῷ Εὐρυσθεῖ θητεύειν. ὁμοίως γὰρ ἂν * εἴποιεν καὶ ἡμαζόμενον ἐπικαλέσασθαι τοὺς Διοσκούρους

δοκεῖ δὲ τῷ μὲν φιλοῦντος ὃ ἀπείργειν ἐν τῆς συμμεθέξεως τῶν χαλεπῶν· τῷ δ' ὃ βουλομένου ὃ βούλεσθαι συμμετέχειν, καὶ ταῦτα ἀμφότερα συμβαίνει εὐλόγως· δεῖ γὰρ τὸν φίλον μηδὲν ἐν οὕτω λυπηρῷ, ὡς ἡδὺ τὸν φίλον. δοκεῖ δ' δεῖν αἱρεῖσθαι μὴ ὃ αὐτῷ. δεῖ καὶ λυόντοις συμμετέχειν. ἱκανοὶ γὰρ ἀλγεῖ κακοπαθοῦντες, ἵνα μὴ φαίνωνται ὃ αὐτῶν σκοποῦντες, καὶ αἱρεῖσθαι ὃ χαίρειν λυπουμένου τῷ φίλου. ἔτι δὲ καὶ φόρτερον εἶναι μὴ * μόνοι φέροντες τὰ κακά. ἐπεὶ δ' αἱρετὸν τὸ, τ' ἅμα καὶ ὃ ἅμα, δῆλον ὅτι καὶ ὃ ἅμα εἶναι μετ' ἐλάττονος ἀγαθοῦ, αἱρετὸν πως, ἢ χωρὶς μᾶλλον μείζονος. * ὅπερ ἄδηλον ὃ ποσὸν δεῖ ἅμα ἤδη διαφέρονται, * καὶ οἷς καὶ τὸ μετέχειν ἅμα πολλῶν φιλικὸν, καὶ ὥσπερ σπουδάζειν ἅμα φασὶν ἥδιον * ταῦτα ἔχοντας· οἱ δ' ἀῦ μιγνύουσι βούλονται. ἐπεὶ δέ γε τὰς ὑπερβολὰς ποιήσῃ, * ὁμολογῶσιν ἅμα κακῶς φερόντων σφόδρα, ἢ ἅμα σφόδρα χωρεῖς. πολλαπλάσιον δὲ τούτῳ καὶ περὶ τὰς ἀτυχίας. ὅτε μὲν γὰρ βουλόμεθα * τοὺς φίλους εἶναι, καὶ δὲ λυπεῖν, ὅταν μηδὲν μέλλωσι ποιήσειν πλέον· ὅτε δ' ὄντας ἥδιστον πρᾶξαι· * τὸν δὲ τῆς ὑπεναντιώσεως ταύτης ἐν μάλ' εὔλογον. διαφέρει γὰρ τὰ τοιαῦτα συμβαίνειν, ἐν * ὅτι τὸ μὲν λυπούμενον ἢ ἐν φαύλῃ ὄντα ἕξει τὸν φίλον θεωρεῖν φεύγομεν ἁπλῶς, ὥσπερ ἐν ἡμᾶς αὐτούς· τὸ δ' ὁρᾶν τὸν φίλον ἡδύ, ὥσπερ ἄλλο τι τῶν ἡδέων, διὰ τὴν εἰρημένην αἰτίαν· καὶ μὴ κεκμηῶντα εἰ αὐτός. ὥστε * ὁπότερον αὐ τούτων ἦ, μᾶλλον ἡδὺ ποιεῖ τὴν ῥοπὴν τοῦ βούλεσθαι πρᾶξαι * ἢ μή, ἐν τοῦτ' ὃπερ τῶν χαρέντων συμβαίνειν διὰ τὴν αὐτὴν αἰτίαν γὰρ ἐστί. μάλιστα γὰρ φιλοῦμεν τοὺς φίλους μὴ τοιούτους, μηδ' εἶναι ἀνάγκη.... αὐτοῖς κακῶς. διὸ ἐνίοτε τοὺς ἐρωμένους οὐκ ἀποκτιννύασι. μᾶλλον γὰρ τοῦ οἰκείου ἀφάνεσθαι κακόν. ὥσπερ αὖ ἐν ἐν μεμνημένος ὅ, τί ποτε δρῶν ἐτέρφθη μᾶλλον, ἢ εἰ ᾤετο ἀεὶ κακῶς τέρψειν. *

Scrib. ἐπὶ δὲ ἄ. τὸ πόσον δ.

Scrib. ἐν εἶσται τὸ μετ.

Scrib. ταῦτα ἔχ. εἰ δὲ ὧμ.

Fort. ὁμολογοῦσιν ἁμαρτάνειν, ἅμα κ. aut simile quid.

Scribo, τοὺς φ. ἁπάντας. Scribe, ὅπ ἄν τις, Scribe, π ἔτ.

Vulgò, ὅτ μὲν τοὺς λ. Scribo, ὁπ. αὖ τούτων ἢ μᾶλλον ἡδύ, mutata distinctione.

Distingue post ἢ μή. sequentia deinde nõ sunt integra: συμβαίνειν. a. leg. & mox μηδ' ἢ διάλυσιν ἢ αὐτὸς κ.

ΚΕΦΑΛ. ιγ.

Πῶς τοῖς φίλοις χρηστέον· καὶ ἀλλοτρίοις καὶ συνηθεσιν, καὶ περὶ τὰς ἀτυχίας ὅλως εἶναι ὀφθήμας.

Mag. l. 2. c. vlt.

ΑΠορήσειε δ' ἄν τις εἰ ἔστι τὸν ἁπλῶς φίλον ἀρέσασθαι, καὶ ἐφ' ἁπάντων, καὶ ἀνῆκεν, καὶ τοῦτο ἢ αὐτὸ ἡδὺ καὶ συμβεβηκός. οἷς μὲν ὀφθαλμὸς ἰδεῖν, ἢ καὶ ἄλλως παιδεῖν διαφερ-

A Videtur enim amantis esse, à molestorum participatione arcere: alterius autem, simul eadem sustinere velle: quocirca vtraque rationabiliter eueniunt. Nihil enim decet amico tam acerbum iudicari, vt non teneat priores iucunditate amicus. Videtur tamen non malum ipsius expetendum, quando satis est ipsos adfligi: vnde & participationem eiusmodi vetant, sed ne videantur sua spectare: inque amici perturbatione lætitiam affectare. Sed & leuiùs mala tolerantur, cùm non soli ferunt. Et quia eligibile est, & vt bonum nobis contingat, & vt simul potiatur amicus, patet, quod simul in minore bono versari quodam modo eligibile sit, aut cum maiore seorsum. Et quia incertum est quantum, iuxta simul illud distinguuntur, ac simul quidem omnibus participatione amicum est, quemadmodum & simul conuiuari iucundius aiunt hæc habentes, alij autem contrà volunt. Quoniam hyperbolas quis probauerit confitentibus, in perturbatione magna simul communicãdum: in successu autem magno seorsim agendum. Similiter etiam circa infortunia: interdum enim amicos præstò esse volumus, neque dolere, quando scilicet nihil sint nobis ampliùs effecturi. Interdum verò iucundissimum præstò esse, id quod ob prædicta contingit: quandoquidem natura afflictum, & in mala habitudine constitutum videre, non minùs quàm in nobis ipsis, refugimus: gaudentem autem, iucundúmque, & non dolentem amicum, velut rem multò suauissimam intuemur, propter causam prædictam. Quocirca vtrumlibet horum fuerit, magis suauem voluntatem, vt vel adesse vel non adesse, propensionem, reddit, idque in deterioribus ex eadem causa. Maximè enim cupiunt amicos non felices esse. Sed & nec in aduersis cruciari: quocirca nonnunquam simul quos amant, interimunt. Maius enim id est quàm si proprium sentiatur malum: quemadmodum & recordantes in quo successu vixerint, magis, quàm si perpetuò se malè habituros arbitrentur.

CAPVT XIII.

Quomodo amico sit vtendum.

DVBITARIT autem quis an amico quolibet, & ad quæcunque idoneus est, & aliter etiam vti liceat, vt oculo ad videndum, aut eo distorto peruersè, ac vt vnum duo esse appareat, in-

tueri. Ambo igitur illa & oculus, & quod oculi eſt, re vera, & per ſe ſunt, alterum verò per accidẽs. Quẽadmodũ & in cibo eſus, & vomitio, ac verum & error. Nam qui volens nõ rectè ſcribit, ignorãtia vti ſolet, velvti qui cõuerſis mẽbrorũ officijs, pedib⁹ manuũ, & manibus, quod ſolent ſaltatriculæ, pedũ vice vtũtur. Quæ ratio omniũ etiam præſtantiſſima eſt ſcientiarum: atque ita iuſtitiam vt iniuſtitiam licet vſurpare; velvt qui ex iuſtitia iniuſta agit, perinde vt qui imperita & ſtolida ex ſcientia. Verùm ſi id impoſſibile, manifeſtum eſt, virtutes non eſſe ſcientias, quando non licet ex ſcientia ignorare, ſed errare tantùm, eadémque ex ignorantia facere: nec minùs tamen ex iuſtitia & iniuſtitia quidpiam agit. Sed enim quando prudentia ſcientia eſt, & verum quidpiam idem facier ea: liceat enim ſtudio à prudentia deſipere in iiſdem quibus & ſtolidus. Verùm ſi ſimplex cuiuſque, quatenus quidque eſt, vſus fuerit, etiam ita agentes fecerint ſapienter. In cæteris igitur ſcientiis alia quędam princeps eſt, quæ alimenta miniſtrat: Et principis rurſum illius alia quædam, non tamen ſcientia, vel intellectus. Sed nec virtus, vt qua vtitur, quando temperantis virtus etiam ſubditi virtutem ſibi vſurpat. Quid igitur eſt, an vt intemperantia, vitium irrationalis animæ partis, & quonam pacto intẽperans mente præditus fuerit? Verùm ſi præualuerit, euertit mentẽ, ratiocinatúrque contraria. etſi virtus quidẽ in illo, in ratione verò ignorãtia reſideat, vbi reliquæ iam vendicãtur. Sic etiã licet, iuſtitia, iuſtè quoque, maléque, & prudẽtia ſtultè abuti, vnde cõtraria eueniant. Abſurdum enim eſt ſi quod in rationali parte vitiũ incidens, euerſa ratione ignorantiã inducat. Virtus autem inexiſtentẽ in ratione ſtultitiã nõ euertithãc, rectúmq; de rebus iudiciũ format. Rurſum autẽ, prudẽtia rationalẽ partẽ occupans, ex irrationali intẽperantia ſublata, moderatas actiones efficit: id quod continentiæ videtur propriũ. Itaq; licet ab ignorantia prudẽter, alitérq; à prudẽtia imprudenter rebus vti: quod in cæterarum nulla euenire cernimus. Velut cùm medicinam & grammaticam nutrit intemperantia.

Iniuſtus enim omnia quę & iuſtus poteſt, & in vniuerſum potentiæ ineſt impotentia. Quocirca ſimul prudẽtes, & bonæ eorum etiam cæteræ habitudines, & corpus firmũ, quando nihil fortius prudentia eſt. Verùm quòd ſcientiam dixit, non rectè habet: virtus enim eſt, nõ ſcientia, & genus diuerſũ.*

A ψυχῆς, ὥστε δύο τὸ ἓν φαυλῶσαι. αὕτη μὲν δὴ ἀμφοῖν ἡ μὲν ὀφθαλμὸς, ὅτι ἐν ᾧ ὁ ὀφθαλμῷ· δηλονὸν ὅτι συμβεβηκός· εἰ γὰρ ἐν ᾧ ἀποδοῖς ἢ φαγεῖν. ὁμοίως δὲ καὶ ὅπερ ἡμεῖς, καὶ γὰρ δηλοῦς καὶ ἁμαρτεῖν· οἷς ὅταν ἔχων μὴ ὀρθῶς χρᾶται, ὡς ἀγροικία δὲ χεῖρας, ὥσπερ μεταφέρας τὸ χεῖρα· καὶ τοῦ ποδὶ ποτὲ ὡς χεῖρ, καὶ ταύτῃ ὡς ποδὶ χρῶνται. ὀρχηστριάδες ἤδη πᾶσαν αἱ ἀρίστας ὅπερ ἡμεῖς εἶπε, καὶ τῇ δικαιοσύνῃ ὡς ἀδικίᾳ χεῖρας, εἰ δίκης. εἰ ἀρά ἀπὸ δικαιοσύνης τὰ ἄδικα πράττων, ὥσπερ καὶ τὰ ἀγροικικὰ ἀπὸ
B ὅπερ ἡμεῖς· εἰ δὲ τοῦτ' ἀδύνατον, φανερὸν ὅτι οὐκ ἂν εἶεν ὅπερ ἡμεῖς αἱ ἀρεταί. δεῖ εἰ μὴ ὅστιν ἀγνοεῖν ἀπὸ ὅπερ ἡμεῖς, ἀλλ' ἀ ἁμαρτάνειν μόνον, καὶ τὰ αὐτὰ ἀπὸ ἀγροίας ποιεῖν, ὅπερ ἀπὸ δικαιοσύνης γε ὡς ἀπὸ ἀδικίας πράξει· ἀλλ' ἐπεὶ φρόνησις ὅπερ ἡμεῖς, καὶ δηλοῖ τι ὃ αὐτὸ ποιήσει καὶ εἶναι. οὐδέχεται γὰρ δύ' ἀφρόνως ἀπὸ φρονήσεως, καὶ ἁμαρτάνειν ταὐτὰ ὥσπερ ὁ ἄφρων. εἰ δὲ ἁπλῆ ἑκάστου χρεία ἢ ἕκαστον, κἂν φρονίμως
C ἐνεργοῦντες οὕτω πράττοντες. ὅτι μὲν οὖν ταῖς δηλαις ὅπερ ἡμεῖς, δηλονὸν χρεία ποιεῖ τὸν * φρο- x. ὅπερ.
φρόνιμον. αὐτῆς δὲ τ παρῶν χρείας τίς; ὃ γὰρ ἔτι ὅπερ ἡμεῖς γε ἡ νοῦς, ἀλλὰ μὲν δὴ ἀρετή. χρῆται γὰρ αὐτῇ· ἡ γὰρ τοῦ ἔχοντος ἀρετὴ, τῇ τοῦ ἔχοντι χρῆται. τίς οὖν ἐστιν, ἢ ὥσπερ λέγεται ἀκρασία κακία τοῦ ἀλόγου τ ψυχῆς, καὶ πῶς ἀκόλαστος ὁ ἀκρατὴς ἔχων νοῦν. ἀλλ' ἤδη δὲ ἰσχυρὰ ἡ ἡ ὅπερ θυμία, τρέφῃ καὶ λαμβάνῃ παι-
D ναυτία---σφι--- δηλονότι, κἂν μὲν ἐν τούτῳ ἀρετὴ, ἐν ᾧ τῷ λόγῳ αἴσια ἦ, ἕτεραι μεταποιοῦνται. ὥστε ἔσαι δικαιοσύνη καὶ δικαίως χρῆσθαι καὶ κακῶς, καὶ φρονήσει ἀφρόνως. ὥστε καὶ τοιαυτία· ἄτοπον γὰρ, εἰ τ μὲν ἐν τῷ λογιστικῷ ἀρετῆς μεγαλεία ποτὲ ἐγγιγνόμενα μὲν ᾧ λόγῳ τρέφῃ καὶ ποιήσει ἀγροῖν· ἡ δὲ ἀρετὴ ἐν τῷ λόγῳ αἰσίας ἐνούσης, ἃ * τρέφῃ ταύτῃ, καὶ x. τρέφῃ
ποιήσει φρονίμως κεῖνα καὶ τὰ δέοντα. καὶ πάλιν
E ἡ φρόνησις ἡ ἐν τῷ λογιστικῷ, τ ἐν τῷ ἀλόγῳ κόλασιν αὖ φρόνως πράξει· ὥσπερ δοκεῖ ἡ ἐγκράτεια. ὥστ' ἔσαι καὶ ἡ ἀπὸ ἀγροίας φρονίμως, ὅπερ τε ταῦτα ἄτοπα, δηλονότι καὶ ἀπὸ ἀγροίας χρῆσθαι φρονίμως. τοῦτο γὰρ ὅπερ τῶν δηλονότι ἁδαμῶς ὁρῶμεν· ὥσπερ τ ἰατρικὸν ἡ γραμματικὸν * πρέφῃ ἀκολασία. ἀλλ' οὖν ὁ τ ἀγροίαν, x. πρέπει
ἐαὶ ἡ σωφρία, δηλονότι ὃ μὴ σώφρων τ ἀκρατῆ ἔχουσιν. καὶ γὰρ ὁ ἄδικος πολλὰ ἀδικήσας δικαίως δικάται, καὶ ὅλως ἔνεστιν ἐν τῇ δυνάμει ἡ ἀδυναμία. ὥστε δηλονότι ἅμα φρονίμει καὶ ἀναγκαῖον σώφρονα εἶναι τὴν ἀρετὴν, ὅτι τε ὀρθῶς ὃ σῶμα κεκτημένον, ὅτι τοῦ ἐνίσχυρώτερον Φρονήσεως· ἀλλ' ὅτι ὅπερ ἡμεῖς ἔφη, οὐκ ὀρθόν. ἀρετὴ γὰρ ὅστι, καὶ οὐκ ὅπερ ἡμεῖς, ἀλλὰ λόγος δηλονότι *---

ἀλλὰ τ ἀρετῶν, ὅλως μᾶλλον εἰ) περὶ τ κακίαν ὕστως ἔχουσιν. καὶ γὰρ ὁ ἄδικος πολλὰ ἀδικήσας δικαίως δικάται, καὶ ὅλως ἔνεστιν ἐν τῇ δυνάμει ἡ ἀδυναμία. ὥστε δηλονότι ἅμα φρονίμει καὶ ἀναγκαῖον σώφρονα εἶναι τὴν ἀρετὴν, ὅτι τε ὀρθῶς ὃ σῶμα κεκτημένον, ὅτι τοῦ ἐνίσχυρώτερον Φρονήσεως· ἀλλ' ὅτι ὅπερ ἡμεῖς ἔφη, οὐκ ὀρθόν. ἀρετὴ γὰρ ὅστι, καὶ οὐκ ὅπερ ἡμεῖς, ἀλλὰ λόγος δηλονότι *---

ΚΕΦΑΛ. ιδ'.

Περὶ εὐτυχίας.

Mag. l. 2. c. 8.

ΕΠΕΙ δ' οὐ μόνον ἡ φρόνησις ποιεῖ τὸν εὐπραγίαν καὶ εὖ πράττειν, ἀλλὰ φαμὲν καὶ τοὺς εὐτυχεῖς εὖ πράττειν, ὡς καὶ τῆς εὐτυχίας εὖ ποιούσης εὐπραγίαν, καὶ τὰ αὐτὰ τῆς φρονήσεως· σκεπτέον πότερόν ἐστι φύσει, ὁ μὲν εὐτυχὴς, ὁ δ' ἀτυχὴς, ἢ οὔ, καὶ πῶς ἔχει περὶ τούτων. ὅτι μὲν γὰρ εἰσί τινες εὐτυχεῖς, ὁρῶμεν· ἄφρονες γὰρ ὄντες κατορθοῦσι πολλά, ἐν οἷς ἡ τύχη κυρία. εἰσὶ δὲ καὶ ἐν οἷς τέχνη ἐστὶ, πολὺ μᾶλλον καὶ τύχης ἐνυπάρχει· οἷον ἐν στρατηγίᾳ, καὶ κυβερνητικῇ. πότερον οὖν ἀπό τινος ἕξεως ἔστι τοιοῦτοι, ἢ οὐ πρὸς αὐτοὶ ποιοί τινες εἰσὶ, πρακτικοί εἰσι τῆς εὐτυχίας; νῦν μὲν γὰρ οὕτως οἰόμεθα ὡς φύσει τινὰς ὄντων· ἢ δὲ φύσις ποιούς τινας ποιεῖ, καὶ βλάβης ἐν μικροῖς διαφέρειν· ὡσπερ οἱ μὲν γλαυκοὶ, οἱ δὲ μελανόμματοι, πρὸς δὲ τοιοῦδί ἔχειν· οὕτω καὶ οἱ εὐτυχεῖς καὶ ἀτυχεῖς. ὅτι μὲν οὖ φρονήσει κατορθοῦσι, δῆλον· οὐ γὰρ ἄλογος ἡ φρόνησις, ἀλλ' ἔχει λόγον· διὰ τί οὕτω πράττει. οἱ δ' ὅτι αὖ ἔχουσιν εἰπεῖν διὰ τί κατορθοῦσι· τέχνη γὰρ αὐτῶν ἔστι. δῆλον δὲ φανερόν, ὄντες ἄφρονες, οὐχ ὅτι περὶ ἄλλα, (τοῦτο γὰρ οὐδὲν ἄτοπον· οἷον Ἱπποκράτης γεωμετρικὸς ὢν, ἀλλὰ περὶ τὰ ἄλλα δοκεῖ βλάξ καὶ ἄφρων εἶναι)· καὶ πολὺ χρυσίον πλέον ἀπώλεσεν, ὑπὸ τῶν ἐν Βυζαντίῳ πεντηκοντολόγων, δι' ἀπάτην, ὡς λέγουσιν,) ἀλλ' ὅτι καὶ ἐν ἐνίοις εὐτυχοῦσιν ἄφρονες.* περὶ γὰρ ναυκληρίαν οὐχ οἱ δεινότατοι εὐτυχεῖς, ἀλλ' ὥσπερ ἐν κύβων πτώσει, ὁ μὲν βάλλει, * ἄλλος δὲ βάλλει κατὰ τοῦτο φύσει ἐστὶν εὐτυχής· ἢ πρὸς φιλεῖσθαι, ὡσπερ φασὶν, ὑπὸ θεοῦ, καὶ ἔξωθέν τι εἶναι τὸ κατορθοῦν. οἷον πλοῖον κακῶς νεναυπηγημένον, ἄμεινον πολλάκις * ἢ πλεῖ, ἀλλ' ἕνεκα αὐτοῦ, ἀλλ' ὅτι ἔχει κυβερνήτην ἀγαθόν· ἀλλ' οὗτος εὐτυχῶν τὸν δαίμονα ἔχει κυβερνήτην ἀγαθόν· ἀλλ' ἄτοπον θεὸν ἢ δαίμονα φιλεῖν τὸν χείριστον, ἀλλὰ μὴν τὸν βέλτιστον καὶ τὸν φρονιμώτατον. εἰ δὲ ἀνάγκη, ἢ φύσει, ἢ νόῳ, ἢ ὅτι ἕξιν τινὰ κατορθοῦν, τὰ δὲ δύο μὴ ἔστι, φύσει ἂν ἔτεροι εὐτυχεῖς. ἀλλὰ μὴν ἥγε φύσις αἰτία, ἢ τὸ ἀεὶ ὡσαύτως, ἢ τὸ ὡς ἐπὶ τὸ πολύ· ἡ δὲ τύχη τοὐναντίον. εἰ μὲν οὖν ὁ εὐδαίμων εὐτυχήσει, τύχης δοκεῖ εἶναι· ἀλλ' εἴπερ δι' αὐτὸ τύχοι, εὐτυχὴς,

Interpr. aliter legisse vid. nō rectè.

Interpr. videtur meliorib. codd. vsus.

Sylb. ἀφρ.

CAPVT XIV.

De *fortunatis & prospera fortuna.*

QVoniam verò non prudentia solùm successum vrtutésque efficit; sed fortunatos etiam bene agere, tanquam fortunâ secunda prosperos gignente successus, affirmamus, quæ eadem etiam scientiæ sunt. considerandum igitur, naturáne fortunatus ac infortunatus sit, an secus, & quo pacto res habeat. Fortunatos enim quosdã esse cernimus: & stultitiin multis, quorũ scilicet fortuna domina est, prosperè agunt: quandoquidẽ & quæ arte administrantur, fortunã admittũt, vt in militia & gubernatoria. Vtrùm igitur ab habitudine aliqua successibus eiusmodi conficiendis, aut non idonei homines fiunt? Nunc equidem Naturæ id quidem assignant, in quibusdã quæ tales quosdam efficit, quibus & à natiuitate statim tale quidpiam ingignit: vt velut cæsiis nigrísque oculis, certa aliqua forma inter se distinguuntur: sic fortunati & infortunati. Tales enim non per prudentiam prosperè agere, inde manifestum est, quia non irrationalis prudentia est, sed ratione prædita, qua res administrat: eam sibi adscribere illi nequeunt, quippe quòd horum fortuna causa existat. Vtcumque etiam pateat, circa alios stupidos non esse; (neque enim id absurdum, quemadmodum, Hippocratem, cùm Geometer esset præstantissimus, in cæteris tamẽ imperitum stupidúmque fuisse constat, qui pecuniæ plurimũ amisit, ob stultitiam suam, fraude eorum qui quinquagesimam exigunt apud Byzãtios.) Sed & in nonnullis prosperè agunt stolidi. Et non rarò velut in arte nauium gubernatrice, peritissimi etiam parum secundã fortunam experiuntur, ac velut in alex iactu, alius nihil, alius multum lucratur: quam felicitatem vel naturæ beneficio accepit, vel, vt inquiunt, beneuolentia Dei, qua etiam in exilio & eiectus benignitatẽ fortunæ experitur, non secus ac malè compacta nauis rectiùs sæpè agitur, nõ per se quidẽ, sed quia peritũ gubernatorẽ nacta. Sic enim fortunatus ille geniũ secũdũ gubernatorẽ habet. Sed enim absurdũ est, talẽ à Deo genióve diligi, nõ præstantissimũ potiùs, sapientissimúmq;. Quapropter si necessũ est, aut natura, aut intellectu, aut procuratione diuina, fortunã secũdã cõtingere, & neutro posteriorũ eueniat; naturæ itaq; ea prosperitas fuerit assignãda. Verùm natura, vel rerũ sẽper sic se vel vt plurimùm habentiũ causa: cõtra autẽ, fortuna. Si igitur quod præter rationem euenit, fortunæ esse videtur, pérque fortunam homines fortunati dicuntur;

non equidem natura causa fuerit, vt quæ, vel vt plurimum, sic se habentibus adscribitur. Aut insuper talis vel voto potitur, vel frustratur: quemadmodum cæsius, cui non fortuna, sed natura, quominus cernat acutè, causa existit. Quocirca non fortunatus, sed bona natura præditus dicitur. Quocirca sic de his dicendum est, vt quos fortunatos dicimus, non fortunæ beneficio id esse asseramus: vnde nec fortunati etiam sunt: fortunæ namque bona sunt, quorum ipsa est causa. Sic rursum quæritur, an fortuna sit in vniuersum aliqua, vel cùm sit, an non sit etiam vnde. Atqui necessum est, & esse fortunam, & causam esse: Vnde & bonorum quorundam & malorum causa fuerit: Et enim sic excipienda sint, & nihil assignandum fortunæ, sed alij cupiam causæ: non tamen quare hanc non cernimus, fortunam causam esse affirmamus. Quocirca definientes fortunam, causam proportionalem hominis ratiocinationi constituunt, tanquam sit quædam natura. Verùm hæc iam alia quæstio fuerit, quandoquidem quos cernimus semel prospera vsos fortuna, quare ij non rursus, & rursum: idem enim eius causa. Non igitur est fortunæ, neque aliud etiam quidpiam indeterminatorum infinitorúmque contingat: erit enim bonum & malum. Scientia verò non erit eius per impetuam. Quando & quidam fortunati didicerunt, aut omnes scientiæ (quod Socrates dixit) prosperitates sint. Quid igitur vetat quominus cuidam ex ordine, non quod oporteat, contingat, sed velut sortes procul sint iaciendæ? Quid enim autem? num impetus in anima non sunt? atqui alij à ratione, alij à cupiditate (qui & priores) proficiscuntur: siquidem naturalis est per cupiditatem iucundæ rei appetitus, ac naturâ omnia ad bonum festinant. Quòd si quidam bene nati sunt, & velut cantionis imperiti, & citra rationem ferantur, vt dictat natura, ac concupiscant, quod, quando & quo pacto, oportuit, prosperéque agant, & consequantur stolidi, prætérque rationem, eadem quæ harum rerum præceptores, tales vtique fortunati censendi sunt, quotquot scilicet, prêter rationẽ plurimùm prosperè agunt Natura igitur quidã fortunati sint, siquidem multifariàm dicatur secunda fortuna: alia enim ex impetu & prælectione fiunt, alia verò secus, & prorsus contrarium. Nam & malè ratiocinati videntur bene agentes, & secunda tamen fortuna vsos confitemur: ac rursus quidem in illis cùm voluerint, ac minus bonum acceperint: & licet quidem istis per naturam vt prosperitatem consequantur: nam impetus animi, cupiditásque quò oportebat, delata, successu est vsa:

A οὐκ αὖ ἔστιν ἢ ὃ αἴτιον, οἷς ἀεὶ τὰ αὐτὰ ὡς ἐπὶ τὸ πολύ. ἔτι ἢ τοιοῖδε ἐπιτυγχάνῃ ἢ ἀποτυγχάνῃ. ὥσπερ ὅτι ὁ γλαυκὸς οὐκ ὀξὺ ὁρᾷ, ἀτύχημα αἰτία, ἀλλὰ φύσις· οὐκ ἄρα ἐστὶν εὐτυχὴς, ἀλλ' οἷς εὐφυής. ὥστε τοῦτ' αὖ εἴη λεκτέον, ὅτι οἷς λέγομεν εὐτυχεῖς, ἃ δι' αὐτὰ τύχην εἰσίν· οὐκ ἄρα εἰσὶν εὐτυχεῖς· τύχης γὰρ, ὅσων αἰτία τύχη ἀγαθὴ ἀγαθῶν. εἰ δ' οὕτω, πότερον ἢ ἔστιν τύχη ὅλως, ἢ ἔστιν μὲν, ἀλλ' οὐκ ἔστι, ἀλλ' ἀπορία καὶ ἔστι καὶ αἰτίαν ἔστι. ἔστιν ἄρα καὶ ἀγαθῶν τινὰ αἰτία ἢ κακῶν. εἰ δ' ὅλως B ἐξαιρετέον, καὶ οὐθὲν ἀπὸ τύχης φατέον γίνεσθαι, ἀλλ' ἡμεῖς ἄλλης οὔσης αἰτίας, διὰ ὃ μὴ ὁρᾶν, τύχην ἔστι φαμὲν αἰτίαν. διὸ καὶ ὀρθῶς ἔχειν, τὴν τύχην λέγεσιν αἰτίαν αὐάλογον αὐθρωπίνῳ λογισμῷ, ὡς οὔσης τινὸς φύσεως. τοῦτο μὲν οὖν ἄλλο σκεπτέον μᾶλλον εἴη· ὅτι δὲ ὁρῶμεν τινὰς ἅπαξ εὐτυχήσαντας, διὰ τί οὐ καὶ πάλιν αὖ, διὰ ὃ ἀποκαρθῶσαι καὶ πάλιν καὶ πάλιν· ὃ γὰρ αὐτὸ τοῦτ' αἴτιον. οὐκ ἄρα ἔστι τύχης, οὔτ' ἄλλοτ' αὐτὸ ἀποβαῖνον C ἀπείρων καὶ ἀορίστων. ἔστι μὲν ὃ ἀγαθὸν ἢ κακόν. ὑπολήψεται δ' οὐκ ἔστι αὐτὸ ἢ δι' ἀπειρίαν· ἐπεὶ ἐμάνθανον δὴ τινες εὐτυχεῖς, ἢ καὶ πᾶσαι αὖ αἱ ὑπολῆψαι, ὥσπερ ἔφη Σωκράτης, εὐτυχίαι ἦσαν. τί δῶν κωλύῃ συμβαίνειν αἱ τινι ἐφεξῆς τὰ τοιαῦτα πολλάκις, οὐχ ὅτι --- δεῖ, ἀλλ' οἷς δὴ εἶεν ὃ κύβοις ἀεὶ μακρὰν βάλλειν. τί δὲ δή; ἀλλ' οὐκ ἔνεισιν ὁρμαὶ ἐν τῇ ψυχῇ, αἱ μὲν ἀπὸ λογισμοῦ, αἱ δ' ἀπὸ ὀρέξεως ἀλόγου, καὶ D προτέρεσθαι αὗται. εἰ γὰρ ἔστι φύσει τὸ δι' ὑπολήψεως ἢ δόξης καὶ τὸ ὄρεξις, φύσει γε ὑπὸ ὃ ἀγαθὸν βαδίζοι δὴ πᾶν. εἰ δὴ πνέοιεν οἱ φύσει ὥσπερ οἱ ἄδικοι οὐκ ὀρθὰ ἰθμοὶ ἄδην, οὕτως οὐ πεφύκασι τῷ αὐτῷ λόγου ὁρμᾶν, τὸ φύσις πέφυκε, ὃ ὑπολήψονται καὶ τούτου ποτὲ, καὶ ὅτου ὡς δεῖ, καὶ οὗ δεῖ, καὶ ὅτε, ὃ οὗτοι κατορθοῦσι, κἂν τύχωσιν ἄφρονες ὄντες καὶ ἄλογοι, καὶ ὥσπερ καὶ νῦν ἔσονται οἱ διδασκαλικοὶ ὄντες. οἱ δέ γε τοιοῦτοι εὐτυχεῖς, ὅσοι αὐτὸ λόγου κατορθοῦσιν ὡς ὑπὸ τὸ πολύ. φύσει ἄρα οἱ εὐτυχεῖς εἶεν δή, ἢ δύ· ἢ πλεοναχῶς λέγεται ἡ εὐτυχία. τὰ μὲν γὰρ προαίρεται ἀπὸ τῆς ὁρμῆς, καὶ προελομένων πρᾶξαι, τὰ δ' οὔ· ἀλλὰ τοιοῦτον. καὶ ἐν ἐκείνοις * κακῶς λογίσασθαι δοκοῦσι κατορθοῦντες, καὶ εὐτυχῆσαι φαμέν· καὶ πάλιν ἐν τούτοις, εἰ ἐβούλοντο αὖ, ἢ ἔλαττον ἔλαττον ἀγαθόν. ἐκείνοις μὲν οὖν * εὐτυχεῖν διὰ φύσιν ἐνδέχεται. ἢ γὰρ ὁρμὴ καὶ ὄρεξις ἅπασα, ἃ δεῖ κατώρθωσεν, ὁ δ' λογισμὸς ἐῶ ἠλίθιος.

Fort. οἱ κακῶς λ. δοκοῦσι, κατ' οὓς εὐτυχ. εὐτυχεῖν

καὶ τοὺς μὲν ἀτυχεῖν, ὅταν μὲν λογισμὸς μὴ ὀρθῶς ᾖ, τύχη δ' αὐτοῦ αἰτία οὖσα, αὐτὴ δ' ὀρθὴ οὖσα, ἐξωσεν· ἀλλ' ἐνίοτε δι' ὀπιθυμίαν ἐλογίσατο πάλιν, οὕτω δ' ἠτύχησεν. ἐν ὅσοις δὴ τοῖς ἑτέροις πῶς ἔσται ἡ εὐτυχία κατ' εὐφυΐας ὀρέξεως καὶ ὀπιθυμίας; ἆρα ἀμφοῖν ἡ ἀτυχία καὶ εὐτυχία ταὐτή, καὶ εἷς ἡ αὐτὴ, ἢ πλείους αἱ εὐτυχίαι. ἐπεὶ δ' ὡρισμένων πάσας τὰς ὀπτασίας καὶ τοὺς λογισμοὺς τοὺς ὀρθοὺς εὐτυχοῦντας φαμέν, δῆλον ὅτι ἕτερον μὲν εἶη δ' αἴτιον τὸ εὐτυχίας. ἐκεῖνο δ' πότερον ἡ εὐτυχία, ἢ οὐκ ἔστιν, ἢ ἐπεθύμησεν ὧν ἔδει, καὶ ὅτε ἔδει τοὺς λογισμοὺς δὲ θεόπνους, οὐκ ἂν τούτου εἴη. ἃ γὰρ δὴ πάμπαν ἀλόγιστον τοῦτο, ὅτε φύσει ἐστὶν ἡ ὀπιθυμία, ἀλλὰ διαφθείρεται ὑπό τινος. εὐτυχεῖν μὲν οὖν δοκεῖ, ὅτι δι' τύχην τῶν παρὰ λόγον αἰτία, τούτου δ' παρὰ λόγον. παρὰ γὰρ τὸν ὀπτικὸν ἢ ὅ καθόλου· ἀλλ' ὡς ἔοικεν, οὐκ ἀπὸ τύχης. ἀλλὰ δοκεῖ διά τι. ὥσθ' ἕτι μᾶλλον ὁ λόγος ἂν δείκνυσιν ὅτι φύσει ἐστὶν εὐτυχεῖν, ἀλλ' ὅτι ἂν πάντες οἱ δοκοῦντες εὐτυχεῖν, ἀλλ' ὅτι ἂν πάντες οἱ δοκοῦντες εὐτυχεῖν, διὰ τύχην κατορθοῦσιν, ἀλλὰ διὰ φύσιν· οὐδ' ὅτι οὐκ ἔστι τύχη αἰτία ἀδήλου δείκνυσιν, ἀλλ' ὅτι ἂν τῶν πάντων ὧν δοκεῖ. τοῦτο μὲν τ' αὖ ἀπορήσειέ τις. ἆρ' αὐτοῦ τούτου τύχη αἰτία τοῦ ὀπτικὸν ἢ ὅτε δεῖ· ἢ ὅτου γε πάντων ἕνεκα; καὶ γὰρ τοῦ νοῆσαι καὶ βουλεῦσαι· ἂν γὰρ ἐβουλεύσατο βουλευσάμενος, καὶ τοῦτ' ἐβουλεύσατο· ἀλλ' ἔστιν ἀρχή τις· ἂν δ' οὐδὲν νοήσας πρότερον νοῆσαι, καὶ τοῦτο εἰς ἄπειρον. οὐκ ἄρα τοῦ νοῆσαι * σωσούσα ἀρχή, οὐδὲ τοῦ βουλεύσασθαι βουλή. τί οὖν δὴ ὁ πλὴν τύχη; ὥστ' ἀπὸ τύχης ἅπαντα ἔσται, εἰ ἔστι τις ἀρχὴ ἧς οὐκ ἔστιν ἄλλη ἔξω. αὕτη δ' ἀφ' ἑαυτῆ ὅ ἐστὶ τοῦτο διανοίας ποιεῖν. ὃ δ' ζητούμενον τοῦτ' ἔστι, τίς ἡ τῆς κινήσεως ἀρχὴ ἐν τῇ ψυχῇ. δῆλον δὴ ὡς καὶ ἐν τῷ ὅλῳ θεὸς, καὶ πρῶτον ἐκείνῳ. κινεῖ γάρ πως πρῶτα ὃ ἐν ἡμῖν θεῖον. λόγου δ' ἀρχὴ ὁ λόγος, δηλαδὴ κρεῖττον. τί οὖν αὐτὸ κρεῖττον καὶ ὀπτικὸν εἴποι, πλὴν θεός; ἡ γὰρ ἀρετὴ τοῦ νοῦ ὄργανον· ὃ ἀφ' ἑαυτοῦ τοῦτο οἱ πάλαι ἔλεγον, εὐτυχεῖς καλοῦντες, οἱ αὐ ὁρμήσωσι κατορθοῦν ἄλογοι ὄντες, καὶ βέλεαι οὐ συμφέρει αὐτοῖς. ἔχουσι γὰρ ἀρχὴν τοιαύτην ἡ κρείττων τοῦ νοῦ καὶ τοῦ βουλήσεως. οἱ δ', τὸ λόγον· τοῦτο δ' οὐκ ἔχουσι. ὃ ἐνθουσιασμοί· τοῦτο δ' ἐστὶ δαιμόνια

profectam esse suspicari debemus. Sed alij experimento, alij consuetudine speculando vtuntur. Item hi, quorum est ratio soluta. Itaque & melancholici recta valde subitáque insomnia habent. Patet autem quòd species felicitatis duæ sunt. Altera diuina: ideóque qui felix est, numine adiutum aliquid fecisse dicunt: is autem est, qui aliquid iuxtà impetum diuinum facit: alter est qui aliquid præter hunc impetum facit. Irrationales verò ambo: ac illa frequens magis felicitas est, ista frequens minùs.

A ἕξιν. ἀλλ' οἱ μὲν δι' ἐμπειρίαν, οἱ δὲ διὰ σκοπεῖν δεῖν καὶ θεωρεῖν δεῖ· πρὸς ἓν γὰρ τοῦτο καὶ οὗ ὁ λόγος, καὶ τὸ μᾶλλον καὶ τὸ ὄν, καὶ ὧν ἀπολύεται ὁ λόγος ἐστί. διὸ οἱ μελαγχολικοὶ, καὶ οἱ ὑγιάζοντες. ἔοικε γὰρ ἡ ἀρχὴ ἀπολυομένους τοὺς λόγους ἰσχύειν μᾶλλον· καὶ ὥσπερ οἱ τυφλοὶ μνημονεύουσι μᾶλλον ἀπολυθέντες τῶν πρὸς τοῖς εἰρημένοις εἶδος τὸ μνημονεῦον. φανερὸν δὲ ὅτι δύο εἴδη εὐτυχίας· ἡ μὲν, θεία· διὸ καὶ δοκεῖ ὁ εὐτυχὴς διὰ θεὸν κατορθοῦν. ἔστι δὲ ὅτιν ὁ κατὰ τὴν ὁρμὴν διορθωτικός. ὁ δ' ἕτερος, ὁ διὰ τὴν ὁρμήν διορθωτικός. ἄλογοι δ' ἀμφότεροι· καὶ ἡ μὲν συνεχὴς εὐτυχία μᾶλλον, αὕτη δὲ συνεχής.

B

CAPVT XV.

De virtute perfecta quam Graeci καλοκἀγαθίαν vocant: & quis sit perfectè bonorum scopus.

SIngulatim igitur de vnaquaque virtute determinatū est priùs. Quia verò seorsim ipsarū vim distinximus, etiam de virtute, quam probitatē vocamus, dicēdū erit. Singulas igitur habere reliquas, qui huius pellationē sit cōsequuturus, necessum est patet: nā neq; in cæteris aliter id veniat vsu. Nemo enim toto corpore sanus sit, parte autē nulla, sed necessum aut omnes aut certè præstātissimas rectè habere: nō dissimilis etiā in toto ratio. Bono enim esse, ac honesto simul & bono licet, nō ipsius solū nominib⁹, sed rerū ipsarū differētia participāte. Omniū. n. bonorū sūt, ipsi per se, suiq; gratia eligibiles, & inter hos honesta quoq;, quæ per se ipsa omnia laudabilia sūt. Vt enim ipsa, ita actiones ab ipsis profectæ, laudari solēt: actiones enim & modesti, ipsáq; modestia celebratur, nō etiā sanitas: nā nec opus eius: quādo nec quod fortiter fit, laudabile est, tametsi bona hæc cōfiteamur. Similiter autē id etiam in cæteris per inductionē manifestū est. Bonus enim est qui natura bonis egregiè sit instructus: præstātissima enim, omniáq; sui desiderio excitantia bona sūt. Honor, diuitiæ, corporis virtus, facultates, naturâ quidē sūt bona, sed noxia nōnullis ob habituū corruptionē. Neq; enim vel stultus, vel iniustus, vel intēperās aliquod ex eorū possessione cōmodū referat; quēadmodū nec æger ex sani hominis alimēto, neq; infirmus, mutilúsue, ex sani integriq; hominis ornatu. Honestus autē, bonúsq; dicitur, & ex eo quòd honesta bona per se ipsa insunt illi: & eo quod bonorum, idque ipsorum gratia, effectiuus existat: honesta autem sunt virtutes, operáque ab ipsis profecta. Sed & habitudo quædam ciuilis est, qualem & Lacones habent,

C

D

E

ΚΕΦΑΛ. ιε'.

Περὶ καλοκἀγαθίας. καὶ τίς ὁ σκοπὸς τῶν ἁπλῶς ἀγαθῶν.

Mag. l. 2. c. 5.

ΚΑτὰ μέρος μὲν οὖν περὶ ἑκάστης ἀρετῆς εἴρηται πρότερον. ἐπεὶ δὲ χωρὶς διείλομεν τὴν δύναμιν αὐτῶν, καὶ περὶ τὰς ἀρετὰς * δι---τέον καὶ ἐκ τούτων, ὡς ἐκαλοῦμεν ἤδη καλοκἀγαθίαν. ὅτι μὲν οὖν διαίρεσιν τὰ τοιαῦτα ἀληθῆ τεύξόμενον τὴν πρώτης ἕξεως ἔχειν τὰς κατὰ μέρος ἀρετάς, φανερόν. σαφὲς γὰρ ὅτι τῶν ἄλλων ὄντος τοιούτου τὰ ἄλλα ἔχειν. σαφὲς γὰρ ὅλον μὲν τὸ σῶμα ὑγιαῖνον, μέρος δὲ ὑγιὲς· ἀλλ' αἱμορραγοῦν, πνεῦμα, ἢ τὰ πλευρὰ καὶ κωλιῶπα, τὸν αὐτὸν ἔχειν τρόπον καὶ ὅλῳ. ἔστι δὴ τὸ ἀγαθὸν εἶδος καὶ τὸ καλὸν καλὸν ἀγαθόν, καὶ μόνον κατὰ τὰ ὀνόματα, ἀλλὰ κατ' αὐτὰ ἔχοντα διαφοράν. τὰ γὰρ ἀγαθῶν πρώτων τέλη ἐστὶν, ἃ αὐτὰ αὑτῶν ἕνεκά ἐστιν αἱρετά. τούτων δὲ καλά, ὅσα δι' αὐτὰ ὄντα, πρῶτα ἐπαινετά ἐστι. τοῦτα γάρ ἐστιν ἐφ' ὧν αἴτε πρᾶξις εἰσὶν ἐπαινεταὶ, καὶ αὐτὰ ἐπαινετὰ, δικαιοσύνη καὶ αὐτὴ καὶ αἱ πρᾶξις. καὶ οἱ σώφρονες· ἐπαινετὴ γὰρ καὶ ἡ σωφροσύνη. ἀλλ' ὑγιὰ ἐπαινετόν. οὐδὲ γὰρ ἔργον· οὐδὲ ἰσχυρὸς· ἀλλ' ἀγαθὰ μὲν, ἐπαινετὰ δ' οὔ. ὁμοίως δὲ τοῦτο δῆλον καὶ ὅτι τῶν μὴ πρώτων διὰ τὸ ἐπαγωγῆς. ἀγαθὸς μὲν οὖν ἐστιν ᾧ τὰ φύσει ἀγαθὰ ἐστιν ἀγαθά. τὰ γὰρ πρώτιμα καὶ μέγιστα εἰς δοκοῦντα ἀγαθὰ, τιμὴ καὶ πλοῦτος, καὶ σώματος ἀρεταὶ, καὶ ἰσχὺς καὶ δυνάμεις, ἀγαθὰ μὲν φύσει ἐστὶν, οὐ διάκεται δ' εἰς βλαβερά διὰ τὰς ἕξεις. ὅτε γὰρ ἄφρων, ὅτ' ἄδικος ἢ ἀκόλαστος ὤν, οὐδ' ὀνήσειε χρώμενος αὐτοῖς, ὡς οὐδ' ὑγιὴ ὁ κάμνων τῇ ὑγιαίνοντος ἕξει χρώμενος, οὐδ' ὁ ἀσθενὴς καὶ

Fort. διαιρετέον

δυσπειθὴς τοῖς τῶ ὑγιοῖς τῶ ὁλοκλήρου κόσμοις. καλὸς δὲ καὶ ἀγαθὸς, τῶν ἀγαθῶν τὰ καλὰ ὑπάρχειν αὐτῷ δι' αὐτὰ, καὶ τῶν περιττῶν εἰς τὴν καλῶν καὶ αὐτῶν ἕνεκα. καὶ ἡ μὲν ἐστιν αἵτε ἀρεταὶ, καὶ τὰ ἔργα τὰ ἀπὸ τῆς ἀρετῆς· ἔστι δέ τις ἕξις πολιτικὴ, οἵαν οἱ Λάκωνες ἔχουσιν,

ἢ ἄλλοι τοιοῦτοι ἔχοιεν ἀΰ. αὕτη δ' ἐστὶν ἕξις τοιαύτη. εἰσὶ γὰρ οἳ οἴονται τὴν ἀρετὴν δεῖν μὴ ἔχειν, ἀλλὰ τῆς φύσει ἀγαθῶν ἕνεκεν. διὰ ἀγαθοὶ μὲν ἄνδρες εἰσί· τὰ γὰρ φύσει μὲν ἀγαθὰ αὐτοῖς ἐστι· καλοκἀγαθίαν γὰρ οὐκ ἔχουσιν. οὐ γὰρ ὑπάρχει αὐτοῖς καλὰ δι' αὐτά, καὶ πεφυκότες καλοὶ κἀγαθοί· καὶ οὐ μόνον τοῦτο, ἀλλὰ καὶ τὰ μὴ καλὰ μὲν φύσει ὄντα, ἀγαθὰ δὲ φύσει ὄντα, τούτοις καλά. καλὰ γάρ ἐστι ὅταν οὗ ἕνεκα πεφύτευσι. ὁ δ' αἱρούμενος καλὰ ἢ διὰ τὴν καλὴν καὶ ἀγαθὴν καλά ἐστι τὰ φύσει ἀγαθά. καλὸν γὰρ ὃ ἴσχυον· τοῦτο δὲ κατ' ἀξίαν· ἄξιος δ' ἐστὶ τούτων. καὶ ὃ πρέπον καλόν· πρέπει δὲ τοῦτα τούτῳ, πλοῦτος, δύναμις. ὥστε τὴν καλὴν καὶ ἀγαθὴν, καὶ αὐτὰ συμφέροντα καὶ καλά ἐστι· τοῖς δὲ πολλοῖς διαφωνεῖ τοῦτο. οὐ γὰρ τὰ ἁπλῶς ἀγαθὰ, καὶ ἐκείνοις ἀγαθά ἐστι, τὴν δ' ἀγαθὴν ἀγαθὰ καὶ καλά. πολλὰς γὰρ καὶ καλὰς πράξεις δι' αὐτὰ ἔπραξεν. ὁ δ' οἰόμενος τὰς ἀρετὰς ἔχειν δεῖν ἕνεκα τῆς ἐκτὸς ἀγαθῶν, καὶ ὃ συμβεβηκὸς τὰ καλὰ πράττει. ἔστιν οὖν καλοκἀγαθία ἀρετὴ τέλειος. Καὶ περὶ ἡδονῆς δ' εἴρηται ποῖόν τι καὶ πῶς ἀγαθόν, καὶ ὅτι τὰ μὲν ἁπλῶς ἡδέα καὶ καλά, καὶ τὰ μέν τε ἁπλῶς ἀγαθὰ ἡδέα. οὐ γὰρ ὅ γε ἡδονὴ μὴ ἐν πράξει. ἀλλὰ τοῦτο ὁ ἀληθῶς δύδαίμων καὶ ἡδίστα ζήσει, καὶ τοῦτ' οὐ μάτην οἱ ἀνδρεῖοι ἀξιοῦσιν. ἐπεὶ δ' ἐστὶ τις ὅρος καὶ τῷ ἰατρῷ, περὶ ὃν διαφέρων, κεῖνά τ' ὑγιεινὸν σῶμα, καὶ μὴ περὶ ὃν μέλει ποσοῦ ποιητέον ἕκαστον καὶ δι' ὑγιαίνον· εἰ δ' ἔλαττον ἢ πλέον, οὐκέτι· ὕτω καὶ τῷ σοφῷ περὶ τὰς πρά- Nic. l. 6. c. 1. ξεις καὶ αἱρέσεις, τὴν φύσει μὲν ἀγαθῶν, οὐκ Mag. l. 2. c. 10. ἐπαινετὴν δ', δεῖ τινα εἶναι ὅρον καὶ τῆς ἕξεως καὶ τῆς αἱρέσεως, καὶ περὶ φυγῆς καὶ μετ' πλήθους, καὶ ὀλιγότητος καὶ τὴν εὐτυχημέτ'. ὁ μὲν οὖν τοῖς πρόσθεν ἐλέχθη ὅ ὡς ὁ λόγος· τοῦτο δ' ἐστὶν ὡς ἂν εἴ τις ἐν τοῖς περὶ τὴν ἐφὼ εἴποιεν ὡς ἡ ἰατρικὴ καὶ ὁ λόγος ταύτης. τοῦτο δ' ἀληθὲς μέν, οὐ σαφὲς δέ. δεῖ δὴ ὥσπερ καὶ ἐν τοῖς ἄλλοις πρὸς ὃ ἀφ' ἕξιν ζῆν, καὶ πρὸς τὴν ἐνέργειαν τὴν τῶν ἐχόντος. οἷς δοῦλον, πρὸς δεσπότου, καὶ ἕκαστον πρὸς ἑκάστου καθήκουσάν ἀφχήν. ἐπεὶ δ' καὶ ἀνθρωπος φύσει συνέστηκεν ἐξ ἀρχόντος καὶ ἀρχομένου, καὶ ἕκαστον δή δεῖ πρὸς τὴν ἑαυτῶν ἀρχὴν ζῆν. αὕτη δ' ἡ πή. δηλοῖ γὰρ ἡ ἰατρικὴ, καὶ δηλοῖ ἡ γυμναστική. ταύτης δ' ἕνεκα ἐκείνη. ὕτω δ' ἔχει καὶ ὃ θεωρητικόν. ὃ γὰρ θεραπευτικῶς ἄρχει ὁ θεὸς, ἀλλ' οὐ ἕνεκα ἡ φρόνησις· θεραπεῖον δ' ὃ ἕνεκα· διώρισται δ' ἐν δηλοῖς, ἐπεὶ ἐκεῖνός γε ἀθρεὸς ἔστω.

A & alij ſimili in genio haberent, ita comparata. Sunt enim qui virtutem non eſſe ſequendam putent, niſi naturâ bonorum gratia. Quocirca viri boni ſunt, quod iis natura bona inexiſtant. Verùm iſtam probitatem non ſunt nacti: neque enim honeſta per ſe illis ſunt, ſed boni honeſtique eſſe eligunt: neque id tantum, ſed & quæ non honeſta naturâ, honeſtorum loco illis habẽtur. Honeſta enim ſunt, cùm eius gratia faciũt, eliguntq; honeſta, vel quòd honeſto bonóque naturâ bona, honeſta ſunt. Honeſtum enim iuſtum eſt, id verò ſecundùm B dignitatem cenſet: hic autem iis vtique dignus exiſtit. Sed & decens honeſtum. decentia autem illum ſunt, nobilitas, diuitiæ, potẽtia: quocirca honeſto bonóque ea quoque honeſta & vtilia ſunt, quæ in aliis diſconueniunt. Neque enim ſimpliciter bona, eis bona ſunt, bono autem honeſta, bonáque, quippe qui multas honeſtas actiones per ea conficiat. Verum virtutes æternarum rerum gratia cõplectendas arbitratur? per accidens honeſta facit: quocirca virtus perfecta eſt probitas. Porro de voluptate C dictum eſt, qualis, & quo pacto ſit, tum quòd alia ſimpliciter iucunda ſint, honeſtáque, alia verò ſimpliciter bona, iucundáque, neque voluptas niſi in actione naſcitur. Quocirca ſimpliciter beatus iucundiſſimè viuit. Neq; id temere homines arbitrantur. Et quoniam medico propoſitus eſt terminus aliquis, ad quem referens, ſanum corpus iudicat, & cuius reſpectu aliquo vſq; progrediendo ſanum ſit efficiendum corpus, non etiamſi plus ſit, minúſue: ſic & viro bono circa actiones electionéſque naturâ bonorum non laudabilium tamen, terminũ quendã & de habitudine, & de electione ac fuga, vel paucitatis vel copiæ diuitiarũ, déque ſucceſſibus conſtituere oportuit. In prioribus quidem oſtenſum eſt, vt D ratio dictat: quod idem eſt ac ſi quis dicat, ſe alimento ſumendo omnia obſeruare, vt medicina ac ratio dictat: quod verum quidem, ſed parum manifeſtum eſt. Oportuit igitur iuxta quod imperat, iuxtáque habitudinem & actionem imperantis, vitam inſtituere, vel vt ſeruus iuxta domini, ſinguláque iuxta conuenientem ſuum principatum. quandoquidem & homo ex imperante ſubditóque conſtituitur, vnumquodque neceſſum habet ad principis ſui mores accommodare. Is autem duplex eſt: aliter enim medicina, aliter ſanitas imperat, & huic illa deſtinatur. Sic & in contemplatiuis principatus habet. Neque enim iubendo Deus imperat, ſed cuius gratia prudentia eſt. Quod verò alicuius gratia iubet, in aliis determinatum eſt, quoniam ille nullo eget.

Quæ igitur electio possessióque naturâ bonorum vel corporis, vel amicorum, vel reliquorum considerare maximè Deum facit, præstantissima est, atque hic terminus est pulcherrimus. Quæ verò vel ob defectum, vel ob excessum considerare coleréque Deum permittit minimè, ea est pessima. Atque sic quidem res habet animæ, & hic terminus eius præstantissimus est, minimùm, inquam, alteram irrationalémque animæ partem sentire, quatenus talis est. Qui igitur terminus, & quæ meta virtutum sit, & quis simpliciter bonorum omnium, quæque nos possidemus, scopus, hunc in modum sit dictum.

ἡ τίς οὖν αἵρεσις & κτῆσις τῶν φύσει ἀγαθῶν ποιήσει τὸν τοῦ θεοῦ μάλιστα θεοφιλῆ, ἢ σώματος, ἢ χρημάτων, ἢ φίλων, ἢ τῶν ἄλλων ἀγαθῶν, αὕτη ἁρίστη, καὶ οὗτος ὁ ὅρος κάλλιστος· εἰ τις δ' ἢ δι' ἔνδειαν, ἢ δι' ὑπερβολὴν κωλύει τὸν θεὸν θεραπεύειν & θεωρεῖν, αὕτη δὲ φαύλη. ἔχει δὲ τοῦτο τὴ ψυχῇ, & οὗτος τῆς ψυχῆς ὁ ὅρος ἀρίστος, ὃ ἥκιστα ἀλλάττεσθαι τῶν ἄλλου μέρους τῆς ψυχῆς, ἢ ἐνιοῦτον. τῆς μὲν οὖν ὅρος τῆς καλοκἀγαθίας, & τίς ὁ σκοπὸς τῶν ἁπλῶς ἀγαθῶν, ἔστω εἰρημένον.

ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΟΥΣ

ΠΕΡΙ ΑΡΕΤΩΝ ΚΑΙ ΚΑΚΙΩΝ.

ARISTOTELIS STAGIRITÆ

DE VIRTVTIBVS ET VITIIS LIBELLVS.

Simone Gryneo interprete.

C

Virtutum & Vitiorum diuisio.

Ἀρετῶν καὶ κακιῶν διαίρεσις.

QVemadmodum vehere laudibus quæ pulchra sunt, sic quæ sunt, turpia, conuitiis proscindere, par est. Sed inter pulchra quidem, virtutes, inter turpia verò vitia primatum tenent. Laudari verò non ipsa modò virtus, sed causæ quoque, & comites, fructúsque, & opus omne virtutis, vt contrà reprehendi contraria debent. Cùm autem animæ partes, qualiter opinatur Plato, tres sint: qua de agendis omittendisque dispicitur, prudentia: qua sustinentur infesta, mansuetudo ac robur: qua adsciscendis idoneis cupiditas regitur, sobrietas ac continentia: communésque partium omnium harum, iustitia, liberalitas ac magnanimitas: totidem rerum earumdem oppositá vitia, in dispiciendo recto stultitiam, in arcendo infesto ferociam & ignauiam, in adsciscendo idoneo proteruitatem, ac incontinentiam, communésque partium earum omnium iniustitiam, & illiberalitatem, animique paruitatem esse oportet.

ΕΠαινετὰ μὲν ὅτι τὰ καλά, ψεκτὰ δὲ τὰ αἰσχρά. καὶ τῶν μὲν καλῶν ἡγεμὼν αἱ ἀρεταί, τῶν δ' αἰσχρῶν, αἱ κακίαι. ἐπαινετὰ δὲ ὅτι καὶ τὰ αἴτια τῶν ἀρετῶν, καὶ τὰ πρεπόμενα ταῖς ἀρεταῖς, & τὰ γινόμενα ἀπ' αὐτῶν, καὶ τὰ ἔργα αὐτῶν. ψεκτὰ δ' τὰ ἐναντία. τελεωτὴς δ' τῆς ψυχῆς λαμβανομένης & Πλάτωνα, τὸ μὲν λογιστικὸν ἀρετή ὅτιν ἡ φρόνησις· τὸ δ' θυμοειδὲς, ἥτε σωφροσύνη, & ἡ ἀνδρεία. τὸ δὲ ὀρεκτικὸν θυμικὸν, ἥτε σωφροσύνη, & ἐγκράτεια· ὅλης δὲ τῆς ψυχῆς, ἥτε δικαιοσύνη, & ἡ ἐλευθεριότης, & ἡ μεγαλοψυχία. κακία δέ ὅτι, τὸ μὲν λογιστικὸν ἡ ἀφροσύνη· τὸ δ' θυμοειδὲς ἥτε ὀργιλότης, & ἡ δειλία· τὸ δ' ὀρεκτικὸν θυμικὸν, ἥτε ἀκολασία, & ἡ ἀκρασία· ὅλης δὲ τῆς ψυχῆς, ἥτε ἀδικία, & ἀνελευθεριότης, & μικροψυχία.

ΟΡΟΙ ΑΡΕΤΩΝ.

Φρόνησις.

ΕΣΤΙ ὖ Φρόνησις μὲν ἀρετὴ τοῦ λογιστικοῦ, ἕξις ἀληθὴς μετὰ λόγου πρακτικὴ τῶν περὶ ἀνθρώπους ἀγαθῶν.

Πραότης.

Πραότης δέ ἐστιν ἀρετὴ τοῦ θυμοειδοῦς, καθ' ἣν ὑπὸ ὀργῆς γίνονται εὐκίνητοι.

Ανδρεία.

Ανδρεία δέ ἐστιν ἀρετὴ τοῦ θυμοειδοῦς, καθ' ἣν * εὐέκπληκτοί εἰσιν ἀπὸ φόβων τῶν περὶ θάνατον.

γρ. δύσπληκτοι

Σωφροσύνη.

Σωφροσύνη δέ ἐστιν ἀρετὴ τοῦ ἐπιθυμητικοῦ, καθ' ἣν ἀνώρεκτοι γίνονται περὶ τὰς ἀπολαύσεις τῶν φαύλων ἡδονῶν.

Εγκράτεια.

Εγκράτεια δέ ἐστιν ἀρετὴ τοῦ ἐπιθυμητικοῦ, καθ' ἣν κατέχουσι τὸν λογισμῷ τὴν ἐπιθυμίαν ὁρμῶσαν ἐπὶ τὰς φαύλας ἡδονάς.

Δικαιοσύνη.

Δικαιοσύνη δέ ἐστιν ἀρετὴ ψυχῆς, ἀφαιρετικὴ τοῦ κατ' ἀξίαν.

Ελευθεριότης.

Ελευθεριότης δέ ἐστιν ἀρετὴ ψυχῆς, εὐδάπανος εἰς τὰ καλά.

Μεγαλοψυχία.

Μεγαλοψυχία δέ ἐστιν ἀρετὴ ψυχῆς, καθ' ἣν δυνάται φέρειν εὐτυχίαν καὶ ἀτυχίαν, καὶ τιμὴν καὶ ἀτιμίαν.

ΟΡΟΙ ΚΑΚΙΩΝ.

Αφροσύνη.

ΑΦροσύνη δέ ἐστι κακία τοῦ λογιστικοῦ, αἰτία τοῦ ζῆν κακῶς.

Οργιλότης.

Οργιλότης δέ ἐστι κακία τοῦ θυμοειδοῦς, καθ' ἣν εὐκίνητοι γίνονται πρὸς ὀργήν.

Δειλία.

Δειλία δέ ἐστι κακία τοῦ θυμοειδοῦς, καθ' ἣν ἐκπλήττονται ὑπὸ φόβων, καὶ μάλιστα τῶν περὶ θάνατον.

QVID VNAQVÆQVE VIRTVS SIT.

Prudentia.

PRudentia igitur, rationabilis animi partis virtus est, qua ea quæ ad felicitatem suam tendunt, dispicientes sibi comparant.

Mansuetudo.

Mansuetudo verò, incitabilis ad vindictam animi partis virtus est, per quam ægrè ad iram concitantur.

Fortitudo.

Fortitudo verò, incitabilis ad vindictam animi partis virtus est, per quam ægrè terroribus mortem minantibus concutiuntur.

Temperantia vel sobrietas.

Sobrietas verò, pronæ ad cupiditatē partis virtus est: qua fit vt in fruendis rebus sic versentur, prauas vt omnino voluptates ne appetant.

Continentia.

Continentia verò, proni ad cupiditatem animi retinaculum est, per quam in fruendis rebus prauas ad voluptates incitantem cupiditatem ratione sistunt, ac continent.

Iustitia.

Iustitia verò, virtus animi, qua tribuitur quod cuique est par.

Liberalitas.

Liberalitas autem, animi virtus est, erogare, quatenus honestum est, parata.

Magnanimitas.

Magnanimitas verò, virtus animi, qua ferre fortunam, infortuniúmque, nomen & ignominiam potest.

QVID VNVMQVODQVE VITIVM SIT

Stultitia.

STultitia rationis est vitium, ac morbus, infelicis vitæ totius causa.

Iracundia.

Iracúndia, incitabilis ad vindictam partis vitium, vnde procliuiter iræ conceduntur.

Timiditas.

Timiditas, incitabilis ad vindictam partis vitium, quo terroribus facilè concutiuntur, præsertim interitum minantibus.

Intemperantia siue proteruitas.

Proteruitas, ac lasciuia, pronæ ad cupiendum partis vitium est, quo prauas voluptates deligunt.

Incontinentia

De incontinentia nihil extat hoc quidem loco à philosopho traditum: tu eam sic definire potes.

Incontinentia, pronæ ad cupiendum partis vitium est. quo fit vt contra rationem auidè cupita, tametsi turpium ad voluptatum illecebras ducentia, amplectimur, attrahimúsque.

Iniustitia.

Iniustitia verò, vitium animi est, quo ampliùs quàm par sit, qualibet in re habere polleréque volunt.

Illiberalitas.

Illiberalitas autem, vitium, quo lucrum vndecumque oblatum sectantur.

Pusillitas animi.

Pusillitas autem, paruitásque animi, vitium est, per quod fit, vt neque fortunam, nec infortunium, neque nomen, nec ignominiam ferre possint.

QVID SIT VNICVIQVE VIRTVTI SVVM.

Prudentiæ.

AC prudentiæ quidem est, & consilium capere, & bona maláque discernere; & petenda fugiendáue in vita omnia iudicare, & bonis iis quæ quidem concessa nobis naturâ sunt, præclarè vti, & rectè cum hominibus cõgredi, & opportunitatem rerum cernere, & rationem orationémq; sagaciter adhibere, & eorum quæ esse nobis possunt vsui, omniũ experimentũ sciẽtiámque tenere. Ipsa verò memoria experiẽtiaque, & industria, aut à prudentia proficiscuntur, aut comes eius vnaquæque earum existit. Aut experimentum, & memoria quidem concurrentes, coadiutricésq; causæ, industria verò, & in dando consilio felicitas, partes prudentiæ sunt iudicandæ.

Mansuetudinis.

Mansuetudinis est autem criminationes calumniásque, & contemptus moderatè ferre, ac ad vindictam celeriter non tendere, miniméque ad iram præcipitem esse: & cùm nec insuauibus, nec irritabilibus moribus sis, placidum stabilémque animum retinere.

Fortitudinis.

At fortitudinis est, imperculso mortis ad minas animo esse, alacritatémque difficilibus in rebus seruare, ad subeunda pericula animis abundare, magísque præclarè mori, quàm turpiter viuere, seruarique cupere, authorémq; victoriæ existere.

A Ἀχλαοσία.

Ἀχλαοσία δέ ἐστι κακία τοῦ ὀπτικοῦ, * καθ' ἣν αἱρεῖται τὰς φαύλας ἡδονάς.

Ἀκρασία.

Περὶ μὲν τῆς ἀκρατείας τοιοῦτον ἔστω ὃ οὐ διωρίσασθαι δεῖ ἡμᾶς.

Ἀκρασία δέ ἐστι κακία τοῦ ὀρεκτικοῦ, * καθ' ἣν προαιροῦνται τὴν ἀλογίαν τὴν ὀπτικὴν ἡδονάς, ὑποδοῦσαν ὑπὸ τὰς τῶν φαύλων ἡδονὰς ἀπολαύσεις.

* γρ. καθ' ἣν αἱρεῖσθαι φασὶ τοὺς τὰ πρὸς τὰς ἀπολαύσεις ἡδονὰς τῶν φαύλων. γρ. καθ' ἣν αἱροῦνται τὰς φαύλας ἡδονὰς, κρατοῦντος τοῦ λογιστικοῦ. vt infrà legitur.

Ἀδικία.

B Ἀδικία δέ ἐστι κακία ψυχῆς, καθ' ἣν πλεονεκτικοὶ γίνονται τοῦ δέοντος καὶ τῆς ἀξίας.

Ἀνελευθερία.

Ἀνελευθερία δέ ἐστι κακία ψυχῆς, καθ' ἣν ὀρέγονται τοῦ πανταχόθεν κέρδους.

Μικροψυχία.

Μικροψυχία δέ ἐστι κακία ψυχῆς, καθ' ἣν ἀδυνατίσιν φέρειν δυτυχίαν, καὶ ἀτυχίας, καὶ ὕβρεις, καὶ ἀτιμίας.

TA TΩN ΑΡΕΤΩΝ.

Τὰ τῆς Φρονήσεως.

ΤΗΣ δὲ Φρονήσεώς ἐστι, τὸ βουλεύσασθαι, τὸ κρῖναι τὰ ἀγαθὰ, καὶ τὰ κακὰ, καὶ πρᾶτα τὰ ἐν τῷ βίῳ αἱρετὰ καὶ φευκτά· τὸ χρῆσθαι πᾶσι καλῶς τοῖς ὑπαρχοῦσιν ἀγαθοῖς, τὸ ὁμιλῆσαι ὀρθῶς, τὸ σκοπεῖν τοῖς καιροῖς, τὸ ἀγχίνως χρήσασθαι καὶ λόγῳ καὶ ἔργῳ, τὸ τῶν ἐμπειρίαν ἔχειν τῶν χρησίμων πρᾶτων. ἡ μνήμη δὲ καὶ ἐμπειρία, καὶ ἀγχίνοια, ἤτοι ἀπὸ τῆς Φρονήσεως ἐκάστη αὐτῶν ἐστιν, ἢ πρέπεται τῇ Φρονήσει· ἢ τὰ μὲν αὐτῶν οἷς συναίτια τῆς Φρονήσεώς ἐστι, καθάπερ ἐμπειρία καὶ ἡ μνήμη· τὰ δὲ οἷς μέρη αὐτῆς, οἷς βουλία καὶ ἀγχίνοια.

Πραότητος.

Πραότητος δέ ἐστι, τὸ δυνασθαι φέρειν μετρίως εἰς χλήματα καὶ * ὀλιγωρίας, καὶ τὸ μὴ ταχέως ὁρμᾶν ἐπὶ τὰς ὑμωρίας, καὶ τὸ μὴ βιαίως εἰς τὰς ὀργάς, ἄπτεσθαι δὲ τῆς ἧττ καὶ ἀφιλόνεικον ἔχοντα τὸ ἠρεμαῖον ἐν τῇ ψυχῇ, καὶ σῶφρον.

* γρ. ὀλιγωρίας μετρίως,

Ἀνδρείας.

Ἀνδρείας δέ ἐστι, τὸ δυσέκπληκτον πρὸς φόβων τοὺς περὶ θάνατον, καὶ τὸ εὔθαρσῆ ἐν τοῖς δεινοῖς, καὶ τὸ εὔτολμον πρὸς τοὺς κινδύνους, καὶ τὸ μᾶλλον αἱρεῖσθαι τεθνάναι καλῶς, ἢ αἰσχρῶς σωθῆναι, καὶ τὸ νίκης αἴτιον εἶναι· ἔτι δὲ

ἀνδρείας ἐστὶ καὶ ὃ πονῆσαι, καὶ καρτερῆσαι, καὶ αἱρεθῆναι ἀνδραγαθίζεσθαι. πρέπεται δὲ τῇ ἀνδρείᾳ, καὶ ἡ εὐπολμία, καὶ ἡ εὐψυχία, καὶ ὃ θάρσος, καὶ ὃ θράσος· ἔτι δὲ καὶ ἡ φιλοπονία, καὶ ἡ καρτερία.

A Ad hæc, laborare duraréque cùm velle cuperéque, cùm posse, fortitudinis est. Hanc & animositas, & generositas, & audacia, tum & sedulitas, & tolerantia sequuntur.

Σωφροσύνης.

Sobrietatis vel temperantiæ

Σωφροσύνης δέ ἐστι, ὃ μὴ θαυμάζειν τὰς ἀπολαύσεις τῶν σωματικῶν ἡδονῶν, καὶ ὃ τὴν εἰς πάσης ἀπολαύσεως ἀφῆς, ἡδονῆς ἀνόρεκτον, καὶ ὃ φοβεῖσθαι καὶ τὸ δικαίως ἄδειαν, καὶ ὃ τεπᾶσθαι περὶ τὸν βίον ὁμοίως ἔν τε μικροῖς καὶ μεγάλοις. πρέπεται δὲ τῇ σωφροσύνῃ εὐταξία, κοσμιότης, αἰδὼς, εὐλάβεια.

Sobrietatis autem, siue moderationis voluptatum corporearum illecebras minimè mirari, nullâque turpis illectamenti delinitione duci, ac etiam licitis vtendi rebus securitatem suspectam habere: & non magis cùm ampliter, quàm cùm mediocriter suppetit, animum vitámque laxare est. Comes sobrietatis, quædam ordinis conseruatio, & rerum munditia, & verecundia, & cautio est.

Ἐγκρατείας.

Continentiæ.

Ἐγκρατείας δέ ἐστι, ὃ δυνασθαι κατέχειν τῷ λογισμῷ τὴν ὑπὸ θυμὸν ὁρμὴν ὑπὲρ φαύλας * ἀπολαύσεις καὶ ἡδονάς, καὶ ὃ ἀνωμαλικὸν εἰς τὴν φύσιν ἐνδείας καὶ λύπης.

χ. ἀπολαύσεις τῶν ἡδονῶν,

Continentiæ verò, ratione cupiditatem turpes ad illecebras voluptatésque cientem compescere, & animo aduersus naturalium rerum defectiones perturbationésque constanti esse, ac durabili.

Δικαιοσύνης. C

Iustitiæ.

Δικαιοσύνης δέ ἐστι, τὸ ἀφαιρεθικὸν εἰς τὸν κατ' ἀξίαν, καὶ σώζειν τὰ * πάτρια ἔθη, καὶ τὰ νόμιμα· καὶ τὸ σώζειν τοὺς γεγραμμένους νόμους, καὶ τὸ ἀληθεύειν ἐν τῇ ἀφαιρέσει, καὶ τὸ ἀφυλάκτους εἶναι ὁμολογίας. ἔστι δὲ πρώτη τῶν δικαιοσυνῶν * πρὸς τοὺς θεούς, εἶτα πρὸς τοὺς δαίμονας, εἶτα πρὸς πατρίδα καὶ γονεῖς, εἶτα πρὸς τοὺς καθ' ἡμᾶς· ἐν οἷς ἐστιν ἡ δικαιοσύνη, ἤτοι μέρος οὖσα δικαιοσύνης ἢ σύμπαν ὁλοῦσα. ἀκολουθεῖ δὲ τῇ δικαιοσύνῃ, καὶ ὁσιότης, καὶ ἀλήθεια, καὶ ἡ πίστις, καὶ ἡ μισοπονηρία.

χ. πατρῷα

χρ. πρὸς θεοὺς, εἶτα πρὸς δαίμονας.

Iustitiæ verò, eius quod par, dignúmque quoque sit, qualibet in re rationem habere, & mores ac instituta patria, scriptásque leges conseruare, veritatem, vbicumque refert, dicere, pactáque custodire. Prima verò iustitia est, qua Deo: proxima, qua diuis: tertia deinde, qua patriæ parentibúsque: postrema, qua vita iam fundis debitum, suúmque cuique officium præstamus. Inter quas pietas, aut pars iustitiæ, aut ipsam consequens iustitiam est. Iustitiam verò, & sanctitas, & veritas, & fides, & ipsum prauitatis totius odium consequitur.

Ἐλευθεριότητος.

Liberalitatis.

Ἐλευθεριότητος δέ ἐστι, τὸ προσηκτικὸν εἰς χρημάτων εἰς τὰ ἐπαγωγὰ, καὶ δαψιλῆ, ὅπου τῶν εἰς τὰ δέοντα * δαπανῶν, καὶ τὸ βοηθητικὸν εἰς ἐν τῷ ἀφαιρεῖσθαι, καὶ τὸ μὴ λαβεῖν ὅθεν μὴ δεῖ. ἔστι δὲ ἐλεύθερος, καὶ πρὸς ἑαυτὸν * καθαρὸς, καὶ πρὸς οἴκησιν, καὶ κατασκευαστικὸς τῶν πρεπόντων καὶ καλῶν, καὶ ἀφαγωγὴν ἐχόντων ἡδονῆς οὐδὲν τοῦ λειτελοῦντος· καὶ θρεπτικὸς τῆς ζωῆς τῆς ἡδονὴν ἐχόντων τι ἢ θαυμαστόν. ἀκολουθεῖ δὲ τῇ ἐλευθεριότητι τὸ ἦθος εὐχέτης, καὶ εὐαγωγία, καὶ φιλανθρωπία, καὶ τὸ εἰς ἐλεητικὸν, καὶ φιλόφιλον, καὶ φιλόξενον, καὶ φιλόκαλον.

Sylb. διαλῶσι melius.

χ. καθάριος

Liberalitatis est, animo tali comparatum esse, vt opes suas, honestas ad res erogare, vtque in expendente necessarias ad res abundare, tum vt subsidio sicubi maximè referat, esse, contráque vt inde, vnde non decet, minimè accipere velis. Liberalis autem vir, etiam vestes, ac habitationem mundam amabit: sæpéque superuacuas, honestas modò, ac haud insuauem oblectationem habentes res, licèt ipsi non magno vsui futuras, cõparabit: quale est, animantia aut iucũdum, aut admirabile quippiam præ se ferentia alere. Comes huius, quædam in moribus remissio, facilitásque, & humanitas: tum ad misericordiam, ad amicitiam, ad hospitalitatem, ad omnéque præclarum propensio & amor est.

Μεγαλοψυχίας.

Magnanimitatis.

Μεγαλοψυχίας δέ ἐστι, τὸ καλῶς ἐνέχειν εὐτυχίᾳ καὶ ἀτυχίαις, καὶ ἀμφὶ, καὶ ἀτιμίαις, καὶ τὸ μὴ θαυμάζειν, μήτε πυφίῳ, μήτε θε-

Magnanimitatis autẽ, flantem reflantémque Fortunam, nomen & ignominiã præclarè ferre: ac neq; voluptatem, neq; clien-

telam, neque poteſtatem, neque victorias eas, quæ certando parantur, mirari: ſed aliquod in animo profundum, ac veluti pondus habere eſt. Eſt autem magnanimus is, qui nec viuere faciat plurimi, nec vitam ipſam vehementer amet, ſed ſimplici quodam animo generoſóque cùm ſit, ferre iniuriam abſque vindictæ ſtudio poteſt. Comes huius, ſimplicitas eſt, & veritas.

A εμπείας, μήτε ἐξουσίας, μήτε τὰς νίκας τὰς ἀναγωνίους· ἔχειν δὲ τι βάθος τῆς ψυχῆς, καὶ μέγεθος. ἔστι δὲ μεγαλόψυχος, οὐδ' ὁ ζῆν ὡς ἐπὶ πολὺ ποιούμενος, οὐδ' ὁ φιλόζωος. ἁπλοῦς δὲ πως ἦθος, καὶ γλυκαῖος, ἀδικεῖσθαι δυνάμενος, & οὐ τιμωρητικός. ἀκολουθεῖ δὲ τῇ μεγαλοψυχίᾳ, ἀπλότης καὶ ἀληθεία.

QVID VNICVIQVE SIT VITIO SVVM.

ΤΑ ΤΩΝ ΚΑΚΙΩΝ.

B

Stultitiæ.

Αφροσύνης.

STultitiæ verò proprium, prauè de rebus iudicare, prauéque conſulere, prauè præſentibus cum rebus congredi, conflictaríque: prauè de iis rebus, quæ in vita bonæ malæque verſantur, ſentire eſt. Comites eius, inſcitia, impotentia, ineptitudo ſunt, ac obliuio.

ΑΦΡΟΣΥΝΗΣ δέ ἐστι, τὸ κείνῃ κακῶς τὰ πράγματα, τὸ βουλεύσασθαι κακῶς, τὸ ὁμιλῆσαι κακῶς, τὸ χρήσασθαι κακῶς τοῖς παροῦσιν ἀγαθοῖς, τὸ ψευδῶς δοξάζειν περὶ τὴν εἰς τὸν βίον καλῶν καὶ ἀγαθῶν. ἀκολουθεῖ δὲ τῇ ἀφροσύνῃ, ἀπειρία, ἀμαθία, ἀκρασία, ἐπαισιοδοξία, ἀμνημοσύνη.

Iracundiæ.

C

Ορμολότητος.

Iracundiæ verò tria ſunt genera: excandeſcentia, amarulentia, quædam ex offenſatorpeſcentia. Eſt autē iracundi hominis, contēptiones, imminutionéſue ſui, vel minimas, ferre minimè poſſe, ſed ad vindictā mulctámque ſtatim tendere: itaque & verbo & re qualibet ad iram perfacilè moueri. Conſequitur hanc, cōcitatis mobilibúſque in vniuerſum vt moribus reddat homines, tum leuiſſimas vt res cura ſua dignas maximè iudicet, eáſque propter vt turbetur: quos quidem mores nec conſtanter, nec diu, ſed ſubitò, ac momento patitur, ſuſtinétque iracundia.

Ορμολότητος δέ ἐστιν εἴδη τρία, ἀκεφαλία, πικρία, βαρυθυμία. ἔστι δὲ τὸ ὀργίλου, μὴ δύνασθαι φέρειν, μήτε τὰς μικρὰς ὀλιγωρήσεις, μήτε ἐλαττώσεις. εἰ δὲ κολαστικὸν, * καὶ τιμωρητικὸν, & ἀκίνητον πρὸς ὀργὴν, καὶ τοῦ ἔργου, & τοῦ λόγου τοῦ τυχόντος. ἀκολουθεῖ δὲ τῇ ὀργιλότητι, τὸ παροξυντικὸν τοῦ ἤθους, & ἀμεταβολον, & ἡ πικρολογία, & τὸ ὅτι μικρῶν λυπεῖσθαι, καὶ τὰ αὐτὰ πάσχειν ταχέως, καὶ πρὸς βραχὺ κακόν.

D

Timiditatis.

Δηλίας.

Timiditatis autem eſt, ab vndecumque venientibus terroribus commoueri facilè, iis præſertim quę vel mortem ipſam corpori, vel aliquam corpoream orbitatem minentur: tum qualitercumq; ſupereſſe, ſeruarique, quàm præclarè oppetere, ſatius ducere. Sequitur hanc animi mollitia, inuirilitáſque, & inertia, ac lucis huius, vitæque tuendæ nimia cupiditas. Subeſt autem quædam huic cautio, moréſque eius alienos eſſe à contentione videmus.

Δηλίας δέ ἐστι, τὸ πρὸς πάντων τυχόντων φόβων δύνητον εἶναι, καὶ μάλιστα πρὸς τὸν θάνατον, καὶ τὰς σωματικὰς πληγάς, καὶ τὸ πρὸς παντὸς μᾶλλον κρατεῖσθαι εἶναι ὁπωσοῦν σῴζεσθαι, ἢ τελευτῆσαι καλῶς. ἀκολουθεῖ δὲ τῇ δηλίᾳ, μαλακία, ἀναισθησία, ἀπονία, φιλοψυχία. ὑπεστι δὲ ἡς ἀλάβεια, καὶ τὸ ἀφιλόνεικον τοῦ ἤθους.

E

Intemperantiæ, ſiue proteruitatis.

Ακολασίας.

Proteruitatis autem, pernicioſarum turpiúmque voluptatum illecebras ſectari eſt, eóſque, qui his dediti ſunt, felices maximè eſſe putare, riſúque, & ſalibus, & facetiis gaudere, abundaréque, denique cùm rebus tum verbis ſupinum ac diſſolutum eſſe. Comites huius, confuſio, & impudentia, & inuenuſtas, & negligentia, & contemptus & diſſolutio ſunt.

Ακολασίας δέ ἐστι, τὸ αἱρεῖσθαι τὰς ἀπολαύσεις τῶν ἡδονῶν, τῶν βλαβερῶν καὶ αἰσχρῶν, καὶ τὸ ὑπολαμβάνειν εὐδαιμονεῖν, μάλιστα τοὺς ἐν ταῖς τοιαύταις ἡδοναῖς * ὄντας, καὶ τὸ φιλογέλοιον εἶναι, & τὸ φιλοσκώπτειν, καὶ φιλυπέρπτερον· καὶ τὸ ῥᾳδιουργὸν εἶναι ἐν τοῖς λόγοις, καὶ ἐν τοῖς ἔργοις. ἀκολουθεῖ δὲ τῇ ἀκολασίᾳ, ἀταξία, ἀναίδεια, ἀκοσμία, πυφή, ῥᾳθυμία, ἀμέλεια, ὀλιγωρία, ἔκλυσις.

* κ. ζῶντας.

Ακρασίας.

Ακρασίας δέ ἐστι, τὸ κωλύοντος τοῦ λογισμοῦ τὰς ἀπολαύσεις τῆς ἡδονῆς αἱρεῖσθαι, καὶ τὸ ὑπολαμβάνοντα χρηστὸν εἶναι, μὴ μετέχειν μηδ' αὐτῶν, μετέχειν δὲ μηδενὸς ἥττον. καὶ τὸ οἴεσθαι μηδ' δεῖν ποιεῖσθαι τὰ καλὰ, καὶ τὰ συμφέροντα, ἀφίεσθαι δὲ αὐτῶν διὰ τὰς ἡδονάς. ἀκολουθεῖ δὲ τῇ ἀκρασίᾳ, μαλακία, καὶ μεθημοσύνη, καὶ τὰ πλησία τούτων, ἢ καὶ τῇ ἀκολασίᾳ.

A *Incontinentiæ.*

Incontinentiæ verò est, voluptatum illecebras ratione prohibente sectari; & his non potiri quum satius esse ducas, nihilominus potiri velle: cúmque recta & honesta quæ sunt, esse facienda statuas, ea voluptatis ergô deserere. Comes incontinentiæ, mollitia pœnitentiáque est, & omnia ferè quæ proteruitatem sequuntur.

Αδικίας.

Αδικίας δὲ ἐστιν, εἴδη τρία, ἀσέβεια, πλεονεξία, ὕβρις. ἀσέβεια μὲν, τὸ περὶ θεοὺς πλημμελεῖν, καὶ περὶ δαίμονας, ἢ καὶ περὶ τοὺς καταχθονίους, καὶ περὶ γονέας, καὶ περὶ πατρίδα. πλεονεξία δὲ, περὶ τὰ συμβόλαια, περὶ τιμὴν ἀξίας αἱρουμένη τὸ λυσιτελοῦν. ὕβρις δ', καθ' ἣν τοὺς ἡδονὰς αὐτῆς παρασκευάζοισιν, εἰς ὄνειδος ἀγαγόντες ἑτέρους. ὅθεν Εὔηνος περὶ αὐτῆς λέγει.

B *Iniustitiæ.*

Iniustitiæ verò genera tria reperiuntur, impietas, arrogantia, contumelia. Impietas quidem erga Deos, diuósque, aut etiam erga mortuos, tum erga parentes, & patriam, rectum non seruans. Arrogantia verò, circa contractus, commerciúmque vitæ, supra quàm meritaest præpollere volens. Contumelia verò, voluptatem sibi sic struens, in probrum ac dedecus alios vt ducat. Rectéque de ea sic Euenus:

Tametsi nil sit commodi, (inquit) *iniuria gaudet tamen.*

Ἡτις κερδαίνουσ' οὐδὲν, ὅμως ἀδικεῖ.

Ἐστι δὲ τῆς ἀδικίας, τὸ παραβαίνειν τὰ πάτρια ἔθη καὶ τὰ νόμιμα, καὶ τὸ ἀπειθεῖν τοῖς νόμοις καὶ τοῖς ἄρχουσι, τὸ ψεύδεσθαι, τὸ ἐπιορκεῖν, τὸ παραβαίνειν τὰς ὁμολογίας, καὶ τὰς πίστεις. ἀκολουθεῖ δὲ τῇ ἀδικίᾳ συκοφαντία, ἀλαζονία, * φιλανθρωπία παρεσπόητος, κακοήθεια, πανουργία.

C

γρ. ἀφιλανθρωπία, παρεσπόητος,

Iniquitatis est verò, mores ritúsque patrios præuaricari, legibus & authoritati publicæ subesse non velle, mentiri etiam, ac peierare, pactáque transgredi, & fidem fallere. Hanc calumnia, iactantiáque, ac humanitatis simulatio, & peruersitas, dolúsque malus sequuntur.

Ἀνελευθερίας.

Illiberalitatis.

Ἀνελευθερίας δὲ ἐστιν εἴδη τρία, αἰσχροκερδία, φιδωλία, κιμβεία. αἰσχροκερδία μὲν, καθ' ἣν κερδαίνειν ζητοῦσι πανταχόθεν, καὶ τὸ κέρδος τῆς αἰσχύνης περὶ πλείονος ποιοῦνται. φιδωλία δέ ἐστι, καθ' ἣν ἀδάπανοι γίνονται τῶν χρημάτων εἰς τὸ δέον. κιμβεία δέ ἐστι, καθ' ἣν δαπανῶσι μὲν, οὐ μετρίως δὲ, καὶ κακῶς, * καὶ πλέον βλάπτοντα, ὃ μὴ οὐ καιρὸν ποιεῖσθαι τὸ διάφορον. ἔστι δὲ τῆς ἀνελευθερίας, τὸ περὶ πλείστου ποιεῖσθαι χρήματα, καὶ τὸ μηδὲν ὄνειδος ἡγεῖσθαι τῶν ποιούντων τὸ κέρδος. βίος δὲ ἀνελεύθερος, καὶ δουλοπρεπὴς, καὶ ῥυπαρὸς, φιλοτιμίας καὶ ἐλευθερίας ἄμοιρος. ἀκολουθεῖ δὲ τῇ * ἀνελευθεριότητι, μικρολογία, βαρυθυμία, καὶ μικροψυχία, ταπεινότης, ἀμετρία, ἀλημία, μισοπονηρία.

γρ. ἀνελευθερία,

Illiberalitatis quoque genera tria sunt, turpilucrium, quo quærere, lucrúmque ex re qualibet facere non pudet, plurisque lucrum quàm ignominia est. Parcitas autem, qua honestas necessariáque ad res nostras minimè sustinemus impendere. Tenacitas autem, qua impendunt quidem, tenuiter verò malignéque adeò, plus vt incommodent, dum sumptus in tempore non faciunt. Illiberalitatis est, maximi pecuniam facere, inque faciendo lucro probrum nullum inesse putare. Mercenaria hæc seruilisque, ac sordida vita, ab omnique honorum studio, ac liberalitate, aliena est; qua vsu nobis venit, vt nostris in rationibus quidem angustia circundemur: in studiis verò, ac voluntatibus, veluti pondus ac molem obiectam habeamus: ac omnino pusillitas, ac deiectio, ingenerositásque animi, ac humanitatis totius odium, nos vt cõsequatur.

Μικροψυχίας.

Pusillitatis animi.

Μικροψυχίας δέ ἐστι, τὸ μήτε ἡμιῶ, μήτε ἀτιμίας, μήτε εὐτυχίας, μήτε ἀτυχίας δυνάσθαι φέρειν, ἀλλὰ ὑπερήφανον μὲν χωροῦσθαι, μικρὰ δὲ εὐτυχήσαντα * ὑπερ-

Sylb. ὑπερήφανος.

Pusillitatis autem, neque fortunam, nec infortunium, neque nomen, nec ignominiam ferre posse est: sed honore subeunte tumescere, vanúmque ac leuem

reddi: fortuna vero vel paululum aſpiran- A ξαίρεσθαι· ἀτιμίαν δὲ, μηδὲ τὴν ἐλαχίστην
te, continuò extolli: ignominiam autem ne minimam quidem ſuſtinere poſſe: repulſam verò, fruſtrationémque quantumuis exiguam, infortunium ingens eſſe iudicare, omnémque eam lacrymis proſequi, ac ægrè velut impoſitum pondus geſtare. Denique talis puſillus homo eſt, qui omnem neglectum fui, etiam qui per ignorantiam obliuionémque euenit, iniuriam ac contumeliam nominet. Hanc anguſtia, querimoniáque, & diffidentia, & depreſſio quædam animi ſequitur.

ἐπιτείνεσθαι· ἀτιμίαν δὲ, τὴν εἰς τὸ μικρὸν ἁμαρτάνειν δυσωπίαν· ἀπόπτυσμα δὲ, ἀτιμίαν καὶ ἀτυχίαν κείνῳ μεγάλην· ὀδύρεσθαι δὲ ὅτι πᾶσι, καὶ δυσφορίαν. ἔτι δὲ ταπεινός ἐστιν ὁ μικρόψυχος, οἷος πάντα τὰ ὀλιγωρήματα καλῶς φέρειν καὶ ἀτιμίαν, καὶ τὰ δι' ἄγνοιαν ἢ λήθην γιγνόμενα. ἀκολουθεῖ δὲ τῇ μικροψυχίᾳ, μικρολογία, μεμψιμοιρία, δυσιλπισία, ταπεινότης.

B

QVID IN VNIVERSVM VIRTVTI SIT SVVM.

ΚΑΘΟΛΟΥ.

C

IN vniuerſum autem animus ritè compoſitus vt ſit, placidíſque ac moderatis & ſuis motibus vt feratur, omnéſque per partes ipſius, (quas tres eſſe diximus;) velut harmonia, vt conſonet, efficere, virtutis eſt. Itaque Reipublicæ ſimilis virtuoſus animi ſtatus eſſe videtur. Eſt verò virtutis & hoc, beneficiis dignos afficere, bonos amicitia ſua dignari: tũ nec pœnæ, nec vindictæ cupidum, ſed miſericordem, clementémque, ac veniam concedere paratum eſſe. Comites virtutis, probitas, æquitas, candor, ſpes bona, & id genus alia ſunt: qualis eſt familiarium, amicorum, ſociorum, hoſpitum, hominum denique eorum bonorum præſertim amor. Quæ quidem laudatorum de numero ſunt omnia. Vitium verò contrariis per omnia præditum eſt moribus.

Περὶ ἀρετῆς.

ΚΑΘΟΛΟΥ ὅ τῆς μὲν ἀρετῆς ἐστι, τὸ ποιῆν εὐπειθῆ τὴν διάθεσιν, πρὸς τὴν ψυχὴν, πρεμαίας καὶ τεταγμένας κινήσεσι χρωμένην, συμφωνοῦσάν τ' πάντα τὰ μέρη. διὸ καὶ δοκεῖ τὸ διάθημα πολιτείας ἀγαθῆς εἶη), ψυχῆς εὐπειθὴς διάθεσις. ἔστι δὲ ἀρετῆς καὶ τὸ διϊέρχεσθαι τοὺς ἀξίους, καὶ τὸ φιλῆν τοὺς ἀγαθοὺς, καὶ τὸ μήτε κολαστικὸν εἶη), μήτε ὠμοπρεπικὸν, ἀλλ' ἵλεων, καὶ διμυικὸν, καὶ συγγνωμονικόν. ἀκολουθεῖ δὲ τῇ ἀρετῇ, χρηστότης, εὐπειθεία, εὐγνωμοσύνη, ἐλπὶς ἀγαθή· ἔτι δὲ καὶ τὰ τοιαῦτα, οἷ * φίλοικον εἶη), καὶ φιλόφιλον, φιλέταιρον, φιλόξενον, φιλάνθρωπον, καὶ φιλόκαλον· ἃ δὴ πάντα τῆς ἐπαινουμένων ἐστί· τῆς δὲ κακίας ἐστὶ τὰ ἐναντία.

ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΟΥΣ

ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ ΤΟ Α.

ARISTOTELIS STAGIRITÆ

DE REPVBLICA LIBER I.

Dion. Lambino Interprete.

ΚΕΦΑΛ. α'.

Περοίμιον τῆς παρούσης πραγματείας. δηλοῦ δ', ϗ πόσα πολιτεῶν, καὶ πῶς.

ΠΕΙΔΗ πᾶσαν πόλιν ὁρῶμεν κοινωνίαν τινὰ οὖσαν, ϗ πᾶσάν κοινωνίαν ἀγαθοῦ τινος ἕνεκεν συνεστηκυῖαν· ϗ γὰρ εἰ δοκοῦντος ἀγαθοῦ χάριν πάντα πράττουσι πάντες· δῆλον ὡς πᾶσαν μὲν ἀγαθοῦ τινος στοχάζονται· μάλιστα δ', ϗ τὸ κυριώτατον τῶν πάντων, ἡ πασῶν κυριωτάτη, ϗὴ πάσας περιέχουσα τὰς ἄλλας· αὕτη δ' ἐστὶν ἡ καλουμένη πόλις ϗ ἡ κοινωνία ἡ πολιτική. * ὅσοι μὲν οὖν οἴονται πολιτικὸν, ϗ βασιλικὸν, ϗὶ οἰκονομικὸν, ϗ δεσποτικὸν εἶ) τὸν αὐτὸν, ϗ καλῶς λέγουσι. πλήθ γὰρ ϗ ὀλιγότητι νομίζουσι διαφέρειν, ἀλλ' οὐκ εἴδει, τούτων ἕκαστον· οἷ) μὲν ὀλίγων, δεσπότου· ἂν δ' πλειόνων, οἰκονόμου· ἂν δ' ἔτι πλειόνων, πολιτικὸν, ἢ βασιλικόν· ὡς οὐδὲν διαφέροντος μεγάλου οἰκίαν, ἢ μικρὰν πόλιν· ϗ πολιτικὸν δ', ϗ βασιλικὸν, ὅταν μὲν αὐτὸς ἐφεστήκῃ, βασιλικόν. ὅταν δ', ϗτ' λόγους τῆς τοιαύτης, ϗτ' μέρος ἄρχων ϗ ἀρχόμενος, πολιτικόν· ταῦτα δ' οὐκ ἔστιν ἀληθῆ. δῆλον δ' ἔσται τὸ λεγόμενον ὅπισθοδοσι ϗτ' τοῦ ὑφηγημένου μέθοδον. ὥσπερ γὰρ ϗ ἐν τοῖς ἄλλοις τὸ συνθετὸν μέχρι τῶν ἀσυνθέτων ἀνάγκη διαιρεῖν· ταῦτα γὰρ ἐλάχιστα μόρια τοῦ πάντος. οὕτω ϗὶ πόλιν ἐξ ὧν συνέστηκε, σκοποῦντες, ὀψόμεθα· ϗ περὶ τούτων μᾶλλον, ἢ τε διαφέρουσιν ἀλλήλων, ϗ εἴ τι τεχνικὸν ἁρμόττει λαβεῖν * περὶ ἕκαστον τῶν ῥηθέντων.

Plato in Polit.

CAPVT I.

Proœmium Politicum, de Subiecto & Modo doctrinæ Politicæ.

QVandoquidem videmus, omnem ciuitatem, societatē quandā esse, omnémque societatē, bonialicuius gratia coiri; (eius enim quod boni speciē prę se fert, causā agunt omnes omnia;) apparet omneis quidē societates, bonū aliquod, veluti scopū, petere, ac destinare: eam verò quæ est omniū maximè princeps ac domina, quęq; cæteras cōtinet, id sibi bonū propositū habere, quod sit omniū summū ac præstantissimū. Hæc autē est ea quę ciuitas appellatur, & societas ciuilis. Ij igitur omnes qui existimant, politicum, id est, virum ad ciuitatem moderandā idoneū, & hominē ad regalē potestatē aptū, quē basilicū Græci nomināt & eum, qui rei familiāris tuēdæ facultate sit præditus, quē œconomicum; & eum, qui seruis imperare sciat, quē despoticū, eundē esse, minùs rectè dicūt. Putāt enim, vnūquēque horū multitudine & paucitate, nō genere, aut specie differre: verbi gratia: si paucis præesse atq; imperare possit, esse despoticū, hoc est, ad herile imperiū idoneū natura: si plurib⁹, œconomicū: si aliquāto plurib⁹ vel politicū, id est, ad ciuitatē moderādam aptū: vel basilicū, hoc est, ad regalē potestatē idoneū: quasi verò nihil intersit inter magnā domū, & paruā ciuitatē: & cùm ipse quidē solus ciuitati præest, ad regalē potestatē idoneū: vbi verò ex rationib⁹ scientiæ vicissim imperat, ac paret, politicū. Sed hæc nō sunt vera. atque id quod à nobis dicitur, iis planum fiet, qui hoc spectabūt ex ea institutione, ac docēdi ratione, quā nos antea secuti atque ingressi sumus. Quemadmodū enim in aliis rebus compositū vsq; ad simplicia & cōpositionis expertia diuidere necesse est; (hæ enim sūt particulæ totius minimæ;) sic &, si, quib⁹ ex partibus cōstet ciuitas, videamus, eadē opera & quid hæc inter se diferāt cognoscemus, & fierine possit vt quippiā, quod sub artē cadet, in vnoquoq; eorū quæ dicta sunt, sumamus, intelligemus.

A

CAPVT II.

ΚΕΦΑΛ. β'.

Ciuitatis Materiam, ipſam ſcilicet Societatem domeſticam, generatim proponit.

Τὰ τῆς πόλεως μόρια διῃρῆσθαι, καὶ κοινωνιῶν εἴδη τρία, οἶκον, κώμην, πόλιν. καὶ ὅτι πᾶσα πόλις φύσει ἐστὶ, καθάπερ καὶ αἱ πρότερον καὶ οἰκία.

ITaque ſi quis à principio res orienteis ac naſcenteis inſpexerit, quemadmodum in aliis, ſic & in his hoc modo optimè rei veritatem perſpexerit. Neceſſe igitur eſt primùm eos coniungi & copulari, quorum alter ſine altero eſſe non poteſt, vt marem & fœminam, procreationis cauſa. atque hoc non ex conſilio proficiſcitur: ſed, quemadmodum & in aliis animantibus & ſtirpibus, naturale eſt, tale alterum, quale ipſum ſit, cupere relinquere. Copulantur autem etiam natura id quod imperat, & id quod imperio paret, propter ſalutem. Nam quod mentis agitatione prouidere poteſt, imperandi ius habet natura, & dominatur natura: quod autem poteſt corpore imperata facere, id imperio alterius parêre & ſeruire debet natura. Quapropter domino & ſeruo idem expedit. Fœmina igitur & ſeruus diſtincta ſunt natura. Nihil enim tale effingit natura, quale fabri ferrarij, gladium Delphicum, parcè, tenuiter & anguſtè, ſed ſingula ad ſingulos vſus. Sic enim abſolutiſſimum & perfectiſſimum fuerit vnumquodque inſtrumentum, ſi non multis operibus ſed vni aſſeruiat. Apud barbaros autem fœmina & ſeruus eodem ſunt ordine & loco. Cuius rei cauſa eſt, quòd non habent quod imperet natura, ſed eorum ſocietas ex ſeruo & ancilla conſtat. Quocirca par eſſe aiunt poëtæ, Barbaris Græcos imperare: perinde quaſi idem ſint barbarus ac ſeruus natura. Ex his igitur duabus ſocietatibus prima domus conſtituitur: rectéque Heſiodus ſcripſit,

Eſt primùm domus, & mulier tibi, bos & arator.

Bos enim pauperibus pro ſeruo eſt. Societas igitur in omneis vitæ dies conſtituta, naturæ conueniens & conſentanea, domus eſt: cuius ſocietatis participes & conſortes, ὁμοσπύους Charondas appellat, (id eſt, eodem panario, ſeu ex eadem apotheca victum ſumentes: nos conuictores appellemus:) Epimenides autem Cretenſis, ὁμοκάπους, (id eſt, vno & communi foco ſeu fumo vtenteis: dicamus, ſi placet, contubernaleis) Societas autem prima ex pluribus domibus conflata, non diurni vſus gratia, vicus eſt, ſeu vicinitas. Maximè verò videtur eſſe naturæ cõſentanea vicinitas, veluti quædã domus colonia, quos nonnuli collactaneos appellant, & filios, & filiorũ filios. Itaq; & principio ciuitates ſub regum imperio erant, & nunc etiam gentes, quia ex iis qui ſub regno viuebant, cõuenerunt. Omnis enim domus, eius

B

C

D

E

Εἰ δή τις ἐξ ἀρχῆς τὰ πράγματα φυόμενα βλέψειεν, ὥσπερ ἐν τοῖς ἄλλοις, καὶ ἐν τούτοις, κάλλιστ' ἂν οὕτω θεωρήσειεν. ἀναγκαῖον δὴ πρῶτον συνδυάζεσθαι τοὺς αὐτῶν ἀλλήλων μὴ δυναμένους εἶναι· οἷον θῆλυ [καὶ] ἄρρεν τῆς γενέσεως ἕνεκεν, καὶ τοῦτο οὐκ ἐκ προαιρέσεως, ἀλλ' ὥσπερ καὶ ἐν τοῖς ἄλλοις ζώοις καὶ φυτοῖς φυσικὸν τὸ ἐφίεσθαι, εἶναι αὐτό, τοιοῦτον καταλιπεῖν ἕτερον· ἄρχον μὲν φύσει καὶ ἄρχόμενον, διὰ τὴν σωτηρίαν· τὸ μὲν γὰρ δυνάμενον τῇ διανοίᾳ προορᾶν, ἄρχον φύσει, καὶ δεσπόζον φύσει· τὸ δὲ δυνάμενον τῷ σώματι τοῦτα ποιεῖν, ἀρχόμενον, καὶ φύσει δοῦλον. διὸ δεσπότῃ καὶ δούλῳ τοὐτὸ συμφέρει. φύσει μὲν οὖν διῃρῆσθαι τὸ θῆλυ, καὶ τὸ δοῦλον. οὐθὲν γὰρ ἡ φύσις ποιεῖ τοιοῦτον, οἷον χαλκοτύποι τὴν [Δελφικὴν] μάχαιραν πενιχρῶς, ἀλλ' ἐν πρὸς ἕν. ὅταν γὰρ δὴ ἀποτελεῖται καλλίστη τὸ ὀργάνων ἕκαστον, μὴ πολλοῖς ἔργοις ἀλλ' ἑνὶ δουλεῦον. ἐν δὲ τοῖς βαρβάροις τὸ θῆλυ καὶ δοῦλον τὸν αὐτὸν ἔχει τάξιν. αἴτιον δ', ὅτι τὸ φύσει ἄρχον οὐκ ἔχουσιν, ἀλλὰ γίνεται ἡ κοινωνία αὐτῶν, δούλης καὶ δούλου. διὸ φασιν οἱ ποιηταί, Βαρβάρων δ' Ἕλλησιν ἄρχειν εἰκός, ὡς τοῦτο φύσει βάρβαρον καὶ δοῦλον ὄν. ἐκ μὲν οὖν τούτων τῶν δύο κοινωνιῶν, οἰκία πρώτη. καὶ ὀρθῶς Ἡσίοδος εἶπε ποιήσας,

Οἶκον μὲν πρώτιστα γυναῖκά τε, βοῦν τ' ἀροτῆρα. Erg.

ὁ γὰρ βοῦς ἀντ' οἰκέτου τοῖς πένησίν ἐστιν. ἡ μὲν οὖν εἰς πᾶσαν ἡμέραν συνεστηκυῖα κοινωνία κατὰ φύσιν, οἰκός ἐστιν· οὓς Χαρώνδας μὲν καλεῖ ὁμοσπύους· Ἐπιμενίδης δὲ ὁ Κρὴς, * ὁμοκάπους. ἡ δὲ ἐκ πλειόνων οἰκιῶν κοινωνία πρώτη χρήσεως ἕνεκεν μὴ ἐφημέρου, κώμη. μάλιστα μὲν κατὰ φύσιν ἔοικεν ἡ κώμη ἀποικία οἰκίας εἶναι· οὓς καλοῦσί τινες ὁμογάλακτας, παῖδάς τε καὶ παίδων παῖδας. διὸ καὶ τὸ πρῶτον ἐβασιλεύοντο αἱ πόλεις, καὶ νῦν ἔτι τὰ ἔθνη· ἐκ βασιλευομένων γὰρ συνῆλθον. πᾶσα γὰρ οἰκία

χ. ὁμοκάπους, quod eſt ὁμοτραπέζους.

βασιλεύεσθαι ὑπὸ τῶν πρεσβυτάτων· ὥςτε καὶ αἱ ἀποικίαι διὰ τὴν συγγένειαν. καὶ τοῦτ' ἔστιν ὃ λέγει Ὅμηρος,

Ὀδυσ. ι. --- θεμιστεύει δ' ἕκαστος
Παίδων ἠδ' ἀλόχων.

σποράδες γὰρ καὶ οὕτω δὴ ἐῤῥαῒζον οἰκουν. καὶ τοὺς θεοὺς δὲ διὰ τοῦτο πάντες φασὶ βασιλεύεσθαι, ὅτι καὶ αὐτοὶ, οἱ μὲν ἔτι καὶ νῦν, οἱ δὲ τὸ ἀρχαῖον ἐβασιλεύοντο. ὥσπερ δὲ καὶ τὰ εἴδη ἑαυτοῖς ἀφομοιοῦσιν οἱ ἄνθρωποι, οὕτω καὶ τὸν βίον τῶν θεῶν. Ἡ δὲ ἐκ πλειόνων κωμῶν κοινωνία τέλειος, πόλις, ἤδη πάσης ἔχουσα πέρας τῆς αὐταρκείας, ὡς ἔπος εἰπεῖν· γινομένη μὲν οὖν τοῦ ζῆν ἕνεκεν, οὖσα δὲ τοῦ εὖ ζῆν. διὸ πᾶσα πόλις φύσει ἐστὶν, εἴπερ καὶ αἱ πρῶται κοινωνίαι· τέλος γὰρ αὕτη ἐκείνων· ἡ γὰρ φύσις, τέλος ἐστίν. οἷος γὰρ ἕκαστόν ἐστι, τῆς γενέσεως τελεσθείσης, τοῦτο φαμὲν τὴν φύσιν εἶναι ἑκάστου, ὥσπερ ἀνθρώπου, ἵππου, οἰκίας. ἔτι δὲ οὗ ἕνεκα καὶ τὸ τέλος, βέλτιστον· καὶ ἡ αὐταρκεία, τέλος, * καὶ βέλτιστον. ἐκ τούτων οὖν φανερὸν ὅτι τῶν φύσει ἡ πόλις ἐστὶ, καὶ ὅτι ἄνθρωπος φύσει πολιτικὸν ζῶον· καὶ ὁ ἄπολις διὰ φύσιν, καὶ οὐ διὰ τύχην, ἤτοι φαῦλός ἐστιν, ἢ κρείττων ἢ ἄνθρωπος. ὥσπερ καὶ ὁ ὑφ' Ὁμήρου λοιδορηθεὶς,

Ιλιαδ. ι. Ἀφρήτωρ, ἀθέμιστος, ἀνέστιος.

ἅμα γὰρ φύσει τοιοῦτος, καὶ πολέμου ἐπιθυμητὴς, ἅτε περ ἄζυξ, ὥσπερ ἐν πεττοῖς. διότι δὲ πολιτικὸν ὁ ἄνθρωπος ζῶον, πάσης μᾶλλον μελίττης καὶ παντὸς ἀγελαίου ζώου μᾶλλον, δῆλον. οὐθὲν γὰρ, ὡς φαμὲν, μάτην ποιεῖ Φύσις. λόγον δὲ μόνον ἄνθρωπος ἔχει τῶν ζώων, ἡ μὲν οὖν φωνὴ, τοῦ ἡδέος καὶ λυπηροῦ ἐστι σημεῖον. διὸ καὶ τοῖς ἄλλοις ὑπάρχει ζώοις. μέχρι γὰρ τούτου ἡ Φύσις αὐτῶν * ἐλήλυθεν, ὥστε αἰσθάνεσθαι τοῦ λυπηροῦ καὶ ἡδέος, καὶ ταῦτα σημαίνειν ἀλλήλοις. ὁ δὲ λόγος ἐστὶν ὡς δηλοῖ ἐστὶ τὸ συμφέρον καὶ τὸ βλαβερόν· ὥστε καὶ τὸ δίκαιον, καὶ τὸ ἄδικον. τοῦτο γὰρ πρὸς τὰ ἄλλα ζῶα τοῖς ἀνθρώποις ἴδιον, τὸ μόνον ἀγαθοῦ καὶ κακοῦ, καὶ δικαίου καὶ ἀδίκου, καὶ τῶν ἄλλων αἰσθησιν ἔχειν. ἡ δὲ τούτων κοινωνία, ποιεῖ οἰκίαν καὶ πόλιν· καὶ πρότερον δὴ τῇ Φύσει πόλις ἢ οἰκία καὶ ἕκαστος ἡμῶν ἐστι. τὸ γὰρ ὅλον, πρότερον ἀναγκαῖον εἶναι τοῦ μέρους. ἀναιρουμένου γὰρ τοῦ ὅλου, οὐκ ἔσται

A qui ætate antecedit, regno subiecta est, ergo & coloniæ, id est, familiæ plures quæ ab vna domo fluxerunt, propter cognationem. Atque hoc illud est quod ait Homerus.

--iura autem vxoribus vnus
Quisque dat & natis.

Nam hoc modo fusi per agros & dispersi primis illis temporibus vitam colebant. Atque iccirco omnes aiunt, deos sub regno ætatem agere: quia partim ipsi quoque etiam nunc, partim primis illis & priscis temporibus sub regibus erant. Quemadmodum enim formas, ita & viuendi genera deorum, sibi faciunt homines. Perfecta autem societas ex pluribus vicis conflata, ciuitas est, quæ ad summum iam, vt ita dicam, omnis copiæ, bonis omnibus cumulatæ, nihilque præterea requirentis, culmen peruasit: oriens quidem viuendi causa, constans autem bene viuendi gratia. Quapropter ciuitas omnis natura constat, siquidem & primæ societates constant natura. Finis enim illarum hæc est. At natura finis est. Quale enim quidque est, ortu eius absoluto atque perfecto hanc cuiusque naturam esse dicimus, vt hominis, equi, domus. Præterea id cuius gratia res fit, & cuiusque rei finis, optimum quiddam est. At copia ipsa suis opibus pollens & contenta, & nihil extra se desiderans, finis est, & optimum. Ex his igitur perspicuum est, ciuitatē in iis rebus quæ natura constant, esse numerandam: & hominem ciuile animal esse natura: & eum, qui naturæ impulsu, non fortunæ culpa, ciuitatis sit expers, aut esse improbum, aut homine meliorem; vtis, in quem ab Homero hoc maledictum coniectum est,

Ilias. 1. *Cui neque curia, nec lex est, neque Vesta Larésque.*

Non enim potest quisquam talis esse, quin vno eodémque tempore sit & belli cupidus, vtpote qui nullum iugum ferre velit, quemadmodum contingit in quibusdam volatilibus. Hominem autem esse animal ciuile magis quàm quamuis apem, & quoduis animal congregabile, perspicuum est. Nihil enim frustra facit natura, vt dicimus. Homini autem soli ex animantibus sermo tributus est. Vox igitur iucundi & molesti signum est. Quapropter etiam aliis animantibus suppetit. Nam hucusque progressa est earum natura, vt molestum & iucundum sentiant, & inter se hæc significent. Sermo autem ad id quod prodest, & id quod nocet, declarandum, valet. Ergo etiam ad id quod iustum atque ad id quod iniustum est. Hoc enim præter cæteras animanteis hominis est proprium, vt solus boni & mali, iusti & iniusti, & aliorum similium sensum habeat. At horum societas & communio domum facit & ciuitatem. Priùs igitur est ciuitas, quàm domus, & vnusquisque nostrûm. Totum enim partes prius esse necesse est. Nam si homo, qui totum quiddam est, intereat, neque pes,

Scrib. ἐ βέλτιον ἐστὶ

neque

neque manus erit, nisi excommunione nominis, non rationis, quemadmodum si quis manum lapideam, manum esse dicat: corrupta enim manus talis erit. Omnia autem opere definita ac distincta sunt, & potestate. Quare posteaquam talia esse desierint, non iam sunt re aut forma eadem dicenda, sed homonyma, id est, nominis communitate tantùm similia. Ciuitatem igitur singulis hominibus esse priorem, perspicuum est. Si enim singuli separati & seiuncti, non sunt instructi copia per se suis bonis cumulata, & nihil præterea requirente; similiter atque aliæ partes à suo toto separatæ, ad ciuitatem, quæ est totum, erunt affecti. Qui autem non potest res suas communicare, aut societatem contrahere cum aliis, aut qui non eget communicatione, propterea quòd ipse suis pollet opibus, suisque bonis contentus est, nihil præterea desiderans, nulla pars ciuitatis est. Itaque aut fera, aut Deus est. Omnes igitur ad hanc societatem omni animi impetu feruntur natura. Qui autem primus eam instituit, maximorum bonorum auctor & causa fuit. Quemadmodum enim homo suis omnibus numeris absolutus, animal est animalium optimum: ita à lege & iure semotus ac seiunctus, omniũ deterrimum. Sequissima enim & asperrima iniustitia est armis instructa. At homo armis instructus nascitur, prudentia & virtute: quibus ad res contrarias maximè vti licet. Quapropter sceleratissimum & immanissimum animal est, sine virtute, & ad res venereas cibúmque profligatissimum. Iustitia verò, ciuilis res est. Nam iudicium, societatis ciuilis ordo est. Iuris autem disceptatio, iudicium est.

A ποις, οὐδὲ χείρ, εἰ μὴ ὁμωνύμως, ὡς εἴ τις λέγοι τὴν λιθίνην. διαφθαρῆσα γὰρ ἔσται τοιαύτη. πάντα δὲ τῷ ἔργῳ ὡρισμένα καὶ τῇ δυνάμει. ὥστε μηκέτι τοιαῦτα ὄντα, μὴ λεκτέον τὰ αὐτά εἶναι, ἀλλ' ὁμώνυμα. ὅτι μὲν οὖν ἡ πόλις φύσει πρότερον ἢ ἕκαστος, δῆλον· εἰ γὰρ μὴ * αὐτάρκης ἕκαστος χωρισθεὶς, ὁμοίως τοῖς ἄλλοις μέρεσιν ἔξει πρὸς τὸ ὅλον· ὁ δὲ μὴ δυνάμενος κοινωνεῖν, ἢ μηδὲν δεόμενος δι' αὐτάρκειαν, οὐθὲν μέρος πόλεως· ὥστε ἢ θηρίον, ἢ θεός· φύσει μὲν οὖν ἡ ὁρμὴ ἐν πᾶσιν ὑπὶ τοιαύτην κοινωνίαν· ὁ δὲ πρῶτος συνήγαγε, μεγίστων ἀγαθῶν αἴτιος. ὥσπερ γὰρ * τελεωθὲν, βέλτιστον τῶν ζώων ἄνθρωπός ἐστιν· οὕτω καὶ χωρισθὲν νόμου, καὶ δίκης, χείριστον πάντων. χαλεπωτάτη γὰρ ἀδικία ἔχουσα ὅπλα· ὁ δ' ἄνθρωπος ὅπλα ἔχων φύεται φρονήσει καὶ ἀρετῇ· οἷς ὑπὶ τἀναντία μάλιστα χρῆσθαι μέλλει. διὸ ἀνοσιώτατον καὶ ἀγριώτατον, ἄνευ ἀρετῆς, καὶ πρὸς ἀφροδίσια καὶ ἐδωδὴν χείριστον· ἡ δὲ δικαιοσύνη, πολιτικόν. ἡ γὰρ δίκη πολιτικῆς κοινωνίας τάξις ἐστίν· ἡ δὲ δίκη τοῦ δικαίου κρίσις.

Camerarius, αὐτάρκης, ἴσως

CAPVT III.

Societatis domesticæ specialem enarrationem instituit.

ΚΕΦΑΛ. γ'.

Περὶ οἰκονομίας δέοντα σκοπεῖν, καὶ τὰ μέρη αὐτῆς ἐκτίθεται, δεσποτικὸν, γαμικὸν, τεκνοποιητικὸν. ἔτι δὲ κατ' ἐνίους τὸν χρηματιστικόν. εἶτα περὶ δεσπότου καὶ δούλου.

QVando autem perspicuum est quibus ex partibus constet ciuitas, necessariò de domo priùs dicendum est. Omnis enim ciuitas ex domibus & familiis componitur. Domus porrò partes sunt, ex quibus domus constituitur: At domus perfecta atque integra, ex seruis & liberis constat. Quoniam autem primum quidque in vnaquaque re explicanda vel in minimis quærendum est, abiisque initium ducendum; primæ autem & minimæ domus partes sunt dominus & seruus, vir & vxor, pater & liberi; de his tribus, quid & quale vnumquídque esse debeat, considerandum videatur. Sunt autem hæc, herilis ratio, seu disciplina seruis præcipiendi atque imperandi; & nuptialis,

ΕΠΕΙ δὲ φανερὸν ἐξ ὧν μορίων ἡ πόλις συνέστηκεν, ἀναγκαῖον * περὶ οἰκίας εἰ οἰκονομίας εἰπεῖν πρότερον· πᾶσα γὰρ πόλις, ἐξ οἰκιῶν σύγκειται. * οἰκίας δὲ μέρη, ἐξ ὧν αὖθις οἰκία συνίσταται· οἰκία δὲ τέλειος, ἐκ δούλων, καὶ ἐλευθέρων. ἐπεὶ δὲ καὶ ἐν τοῖς ἐλαχίστοις πρῶτον ἕκαστον ζητητέον· πρῶτα δὲ καὶ ἐλάχιστα μέρη οἰκίας, δεσπότης καὶ δοῦλος, καὶ πόσις καὶ ἄλοχος, καὶ πατὴρ καὶ τέκνα· περὶ τριῶν τούτων σκεπτέον ἐστὶν ἕκαστον, καὶ ποῖον δεῖ εἶναι. ταῦτα δ' ἐστὶ δεσποτικὴ, καὶ γαμικὴ·

περὶ οἰκίας

οἰκονομίας

δώνυμον γὰρ ἡ γυναικὸς καὶ ἀνδρὸς σύ-
ζυξις· καὶ τέτον ἡ τεκνοποιητική· * καὶ
γὰρ αὕτη οὐκ ὠνόμασται ἰδίῳ ὀνόματι. ἔστω-
σθω δ' αὗται τρεῖς αἷς εἴπομεν. ἔστι δέ τι μέ-
ρος, ὃ δοκεῖ τοῖς μὲν εἶναι οἰκονομία, τοῖς δὲ
μέγιστον μέρος αὐτῆς. ὅπως δ' ἔχει, θεω-
ρητέον. λέγω δὲ περὶ τῆς καλουμένης χρη-
ματιστικῆς. πρῶτον δὲ περὶ δεσπότου καὶ
δούλου εἴπωμεν, ἵνα τά τε πρὸς τὰν ἀ-
ναγκαίαν χρείαν ἴδωμεν, καὶ εἴ τι πρὸς
B ἐὐδαιμονίαν περὶ αὐτῶν δυνάμενα λαβεῖν
βέλτιον τῶν νῦν ὑπολαμβανομένων. τοῖς
μὲν γὰρ δοκεῖ ἐπιστήμη τις εἶναι δεσποτεία,
καὶ ἡ αὐτὴ οἰκονομία καὶ δεσποτεία, καὶ πο-
λιτικὴ καὶ βασιλικὴ, καθάπερ εἴπομεν ἀρ-
χόμενοι. τοῖς δὲ παρὰ φύσιν τὸ δεσπόζειν.
νόμῳ γάρ, τὸν μὲν δοῦλον εἶναι, τὸν δὲ ἐλεύ-
θερον· φύσει δ' οὐθὲν διαφέρειν. διόπερ
οὐδὲ δίκαιον· βίαιον γάρ.

A (nomine enim vacat vxoris & viri coniugatio,) & ea quę ad imperium patris in liberos à se procreatos pertinet: nam neque huic propriũ nomen impositum est. Atque hæ tres rationes sunto, quas diximus. Est porrò quædã prætera pars, quæ videtur alijs quidem rei familiaris administratio, alijs pars eius maxima. Quomodo autẽ res se habeat, posteriùs erit cognoscendum. Dico autem de ea quæ appellatur rei nummariæ parandæ, seu pecuniæ quærendæ, ratio, quæ à Græcis chrematistica nominatur. Sed primùm de domino & seruo dicamus; vt & quæ ad necessarium vsum pertinent, videamus, & si quid ad ea cognoscenda melius consequi possimus, quàm quæ nunc in communi hominum existimatione atque opinione versantur, experiamur. Quibusdam scientia quædam videtur esse domini imperium, seu herilis potestas; eadémque domus administrandæ ratio, & herilis potestas, & ciuilis, & regia, quemadmodum initiò diximus. Alijs præter naturam esse in alterum dominari. Lege enim alium esse seruum, alium liberum; natura autem nihil interesse. Quocirca neque iustum
C esse, quia sit violentum.

ΚΕΦΑΛ. δ'.

Περὶ οἰκονομίας δεσποτικῆς σκεπτῶν, πρῶ-
τον λέγεται περὶ φύσιν τοῦ δούλου, καὶ
τίς καὶ δυνάμεις.

CAPVT IV.

De Herili societate domestica primò agit, & de Seruo & Seruitute generatim disputat.

ΕΠΕΙ οὖν τῶν κτήσεις μέρος τῆς οἰκίας
ἐστὶ, καὶ κτητικὴ μέρος τῆς οἰκονο-
μίας· ἀνάγκη γὰρ τὴν ἀναγκαίων ἀδυνάτων D
εἶναι ζῆν, καὶ δὲ ζῆν. ὥσπερ οὖν ἐν ταῖς ὠφελιμέ-
ναις τέχναις ἀναγκαῖον ἂν εἴη ὑπάρχειν
τὰ οἰκεῖα ὄργανα, εἰ μέλλει ἀποτελεσθήσε-
σθαι τὸ ἔργον, οὕτω καὶ τὴν οἰκονομικὴν. τῶν
δ' ὀργάνων, τὰ μὲν, ἄψυχα, τὰ δ', ἔμ-
ψυχα· οἷον τῷ κυβερνήτῃ, ὁ μὲν οἴαξ ἄψυ-
χον, ὁ δὲ πρωρεὺς ἔμψυχον· ὁ γὰρ ὑπη-
ρέτης ἐν ὀργάνου εἴδει τῆς τέχνης ἐστίν. ἕκα-
στον καὶ τῶν κτῆμα ὄργανον πρὸς ζωήν ἐστι·
καὶ δὲ κτῆσις, πλῆθος ὀργάνων ἐστὶ, καὶ ὁ E
δοῦλος κτῆμά τι ἔμψυχον. καὶ ὥσπερ ὄρ-
γανον πρὸ ὀργάνων, πᾶς ὁ ὑπηρέτης.
εἰ γὰρ ἠδύνατο ἕκαστον τῶν ὀργάνων κελευ-
σθὲν, ἢ προαισθανόμενον, ἀποτελεῖν τὸ
αὑτοῦ ἔργον, ὥσπερ τὰ Δαιδάλου φασὶν,
ἢ τοὺς τοῦ Ἡφαίστου τρίποδας, οὓς φησιν ὁ
ποιητὴς,

Ιλιάδ. α. αὐτομάτους θεῖον δύεσθαι ἀγῶνα·
οὕτως εἱ αἱ κερκίδες ἐκέρκιζον αὐταὶ, καὶ
τὰ πλῆκτρα ἐκιθάριζεν, οὐδὲν ἂν ἔδει,

Quoniam igitur rerum siue partarũ & quæsitarum, siue etiam relictarum possessio, pars domus est; ergo & ratio rei quærendæ, rationis rei familiaris administrandæ pars est. Nẽ sine rebus ad victum necessariis neque viuere, neque; bene viuere fas est. Quemadmodum autem in artibus definitis ac determinatis, instrumenta cuique arti accommodata suppetere necesse est, si futurum est vt opus ab artifice absoluatur: ita & rei familiaris administrandæ rationi sua præstò debent esse instrumẽta. Iam instrumentorum alia sunt inanima, alia animata: verbi gratia, nauis gubernatori clauus quidem instrumentum est inanimum, proræ præfectus verò, animatum. Minister enim artibus similitudinem quamdam speciémque gerit instrumenti. Sic & res aliqua parta & quæsita, siue etiam relicta, instrumentum est ad vitam degendam comparatum. Rerum autem partarum seu relictarum possessio, multitudo instrumentorum est, & seruus, res quædam possessa animata est; & minister omnis veluti instrumentũ est instrumenta antecedens. Nam si, vt ferunt Dædali simulacra, aut Vulcani tripodas, quos ait poëta,

Diuinum vel sponte sua certamen inijsse:

Ita & vnumquodque instrumentorum vel artificis dominique iussu, vel præsentiens domini

voluntatem, & vltro, ſuum opus poſſet ab- A ſoluere; & ſi radij textoris per ſe texerent, & plectra citharam pulſarent; non opus eſſet neque opificibus operâ miniſtrorum, neque dominis, ſeruorum. Inſtrumenta igitur quæ appellantur, inſtrumenta ſunt ad efficiendum valentia: res parta & poſſeſſa verò, ad agendum valet. Nam à radio aliud quiddã efficitur præter vsũ eius, ex veſte autẽ & lecto vſus dũtaxat proficiſcitur. Pręterea quoniã effectio & actio inter ſe ſpecie differũt, & vtriq; inſtrumẽtis opus eſt; neceſſe etiã eſt hæc eodẽ modo inter ſe differe. Vita porrò actio, non effectio eſt. Quocirca & ſeruus, eorũ quæ ad actionẽ pertinẽt, miniſter eſt. Iã res poſſeſſa ſic dicitur, vt & pars. Nã & pars nõ ſolùm alterius eſt pars, ſed etiam ſimpliciter alterius eſt. Et res poſſeſſa ſimiliter. Quapropter dominus ſerui quidẽ dominus eſt tantùm, ſed illius non eſt. Seruus autem non modò domini ſeruus eſt, ſed etiam abſolutè & omnino illius eſt. Quæ ſit igitur ſerui natura, quæque vis ac poteſtas, ex his perſpicuum eſt. Nam qui non eſt ſuus natura, ſed alterius, & prętereà verò homo eſt, hic ſeruus eſt natura. Alterius porrò homo eſt, qui cùm homo ſit, res poſſeſſa eſt. Iam verò res poſſeſſa, inſtrumentum eſt ad agendum accommodatum, & ſeparabile.

CAPVT V.

De ſeruitute naturali diſſerit.

VTrùm autem ſit aliquis talis natura, néc- D ne, & vtrumne pręſtet & iuſtum ſit alicui ſeruire, nécne, ſed potiùs omnis ſeruitus ſit pręter naturam, poſteriùs erit conſiderandum. Verumtamen non eſt difficile etiam ratione hoc contemplari, & ex iis quæ fiunt, intelligere. Imperare enim & imperio parere non ſolùm ex numero rerum neceſſariarũ ſunt, verùm etiam ex vtilium. Et ſtatim ab ortu primo nonnulla inter ſe diſtiterunt, alia vt parerẽt imperio, alia vt imperarent. Tum plura ſunt & imperantium, & imperio ſubiectorum genera: ſemperque id melius imperium eſt, quod obtinetur in res imperio ſubiectas meliores ac pręſtantiores; verbi gratia, melius eſt imperium in hominem, quàm in feram. Nam quo vnumquodque opus ex melioribus abſoluitur, eo eſt melius. Vbi autem aliud imperat, aliud imperio paret, aliquod horum opus extat. Quæcumque enim ex pluribus conſtant, & vnum quiddam commune fiunt, ſiue ex continuis, ſiue ex diſiunctis, in eis omnibus elucet atque apparet id quod imperat, & id quod imperio ſubiectum eſt. Atque hoc ex omni natura in animatis ineſt maximè.

οὔτε τοῖς ἀρχιτέκτοσιν ὑπηρετῶν, οὔτε τοῖς δεσπόταις δούλων. τὰ μὲν οὖν λεχθέντα μόνα ὄργανα, ποιητικὰ ὄργανά ἐστι· τὸ δὲ κτῆμα, πρακτικόν. ἀπὸ μὲν γὰρ τῆς κερκίδος ἕτερόν τι γίνεται παρὰ τὴν χρῆσιν αὐτῆς· ἀπὸ δὲ τῆς ἐσθῆτος καὶ τῆς κλίνης, ἡ χρῆσις μόνον. ἔτι δ', ἐπεὶ διαφέρει ἡ ποίησις εἴδει καὶ ἡ πρᾶξις, καὶ δέονται ἀμφότερα ὀργάνων, ὁμοίως καὶ ταῦτα τοῖς αὐτοῖς ἔχειν διοίσει. ὁ δὲ βίος, πρᾶξις, οὐ ποίησίς ἐστι· διὸ καὶ ὁ δοῦλος ὑπηρέτης τῶν πρὸς τὴν πρᾶξιν. Τὸ δὲ κτῆμα λέγομεν, ὥσπερ καὶ τὸ μέρος. τό τε γὰρ μέρος, οὐ μόνον ἄλλου ἐστὶ μέρος, ἀλλὰ καὶ ὅλως ἄλλου. ὁμοίως δὲ καὶ τὸ κτῆμα. διὸ ὁ μὲν δεσπότης, τοῦ δούλου δεσπότης μόνον, ἐκείνου δ' οὐκ ἔστιν· ὁ δὲ δοῦλος, οὐ μόνον δεσπότου δοῦλός ἐστιν, ἀλλὰ καὶ ὅλος ἐκείνου. τίς μὲν οὖν ἡ φύσις τοῦ δούλου, καὶ τίς ἡ δύναμις, ἐκ τούτων δῆλον· ὁ γὰρ μὴ αὐτοῦ φύσει, ἀλλ' ἄλλου, οὗτος δέ, ἔστι φύσει δοῦλός ἐστιν· ἄλλου δ' ἐστὶν ἄνθρωπος, ὃς δὲ κτῆμα ᾖ, οὐδὲ ἄνθρωπος ὤν· κτῆμα δ' ὄργανον πρακτικὸν καὶ χωριστόν.

ΚΕΦΑΛ. ε'.

Ὅτι εἰσὶ φύσει τινὲς, οἱ μὲν ἐλεύθεροι, οἱ δὲ δοῦλοι.

Πότερον δ' ἔστί τις φύσει τοιοῦτος ἢ οὔ, καὶ πότερον βέλτιον καὶ δίκαιόν τινι δουλεύειν ἢ οὔ, ἀλλὰ πᾶσα δουλεία παρὰ φύσιν ἐστί, μὴ ταῦτα σκεπτέον. οὐ χαλεπὸν δὲ καὶ τῷ λόγῳ θεωρῆσαι, καὶ ἐκ τῶν γινομένων καταμαθεῖν. Τὸ γὰρ ἄρχειν καὶ ἄρχεσθαι οὐ μόνον τῶν διαφόρων ἐστί, καὶ ἀλλὰ καὶ τῶν συμφερόντων ἐστί, καὶ εὐθὺς ἐκ γενετῆς ἔνια διέστηκε, τὰ μὲν ὅπως τὸ ἄρχεσθαι, τὰ δ' ὅπως τὸ ἄρχειν. καὶ εἴδη πολλὰ καὶ ἀρχόντων καὶ ἀρχομένων ἐστί. καὶ ἀεὶ βελτίων ἡ ἀρχὴ, ἢ τῶν βελτόνων ἀρχομένων· οἷ δυνήσεται, ἢ θηρίου. τὸ γὰρ ἀποτελούμενον ἀπὸ τῶν βελτόνων, βέλτιον ἔργον. ὅπου γὰρ τὸ μὲν ἄρχει, τὸ δ' ἄρχεται, ἔστί τι τούτων ἔργον. ὅσα γὰρ ἐκ πλόνων συνέστηκε, καὶ γίνεταί τι κοινὸν, εἴτε ἐκ συνεχῶν, εἴτε ἐκ διηρημένων, ἐν ἅπασιν ἐμφαίνεται τὸ ἄρχον, καὶ τὸ ἀρχόμενον. καὶ τοῦτο ἐκ τῆς ἅπασης φύσεως ἐνυπάρχει πῖς *ἐμψύχοις· Victorius ἀψύχοις, necessariò emendat.

ἐν δὲ τοῖς μὴ μετέχουσι ζωῆς, ἔστι τις ἀρχὴ, οἷ ἁρμονίας. ἀλλὰ ταῦτα μὲν ἴσως ἀζωτικωτέρας ἔστι σκέψεως. τὸ μὲν ζῷον πρῶτον συνέστηκεν ἐκ ψυχῆς καὶ σώματος· ὧν τὸ μὲν, ἄρχον ἔστι φύσει· τὸ δ', ἀρχόμενον. δεῖ δὲ σκοπεῖν ἐπὶ τοῖς κατὰ φύσιν ἔχουσι μάλιστα τὸ φύσει, καὶ μὴ ἐν τοῖς διεφθαρμένοις. διὸ καὶ τὸν βέλτιστα διακείμενον καὶ κατὰ σῶμα, καὶ κατὰ ψυχὴν, δεῖ θεωρεῖν, ἐν ᾧ τοῦτο δῆλον. τὸν γὰρ μοχθηρῶν καὶ μοχθηρῶς ἐχόντων, δόξειεν ἂν ἄρχειν πολλάκις τὸ σῶμα τῆς ψυχῆς, διὰ τὸ φαύλως καὶ παρὰ φύσιν ἔχειν. ἔστι δ' οὕτω, ὥσπερ λέγομεν, πρῶτον ἐν ζῴῳ θεωρῆσαι καὶ δεσποτικὴν ἀρχὴν καὶ πολιτικήν. ἡ μὲν γὰρ ψυχὴ, τοῦ σώματος ἄρχει, διανοητικὴν ἀρχὴν· ὁ δὲ νοῦς, τῆς ὀρέξεως, πολιτικὴν καὶ βασιλικήν· ἐν οἷς φανερόν ἐστιν, ὅτι κατὰ φύσιν καὶ συμφέρον τὸ ἄρχεσθαι τῷ σώματι ὑπὸ τῆς ψυχῆς, καὶ τῷ παθητικῷ μορίῳ ὑπὸ τοῦ κατὰ νοῦ καὶ τὸν λόγον ἔχοντος· τὸ δ' ἐξ ἴσου ἢ ἀνάπαλιν, βλαβερὸν πᾶσι. πάλιν ἐπὶ ἀνθρώπου, καὶ τῶν ἄλλων ζῴων ὡσαύτως. τὰ μὲν γὰρ ἥμερα τῶν ἀγρίων βελτίω τὴν φύσιν. τούτοις δὲ πᾶσι βέλτιον ἄρχεσθαι ὑπ' ἀνθρώπου· τυγχάνει γὰρ σωτηρίας ὄντως. ἔτι δὲ τὸ ἄρρεν πρὸς τὸ θῆλυ φύσει, τὸ μὲν κρεῖττον, τὸ δὲ χεῖρον· καὶ τὸ μὲν ἄρχον, τὸ δὲ ἀρχόμενον. καὶ τὸν αὐτὸν δὲ τρόπον ἀναγκαῖον εἶναι καὶ ἐπὶ πάντων ἀνθρώπων. ὅσοι μὲν οὖν τοσοῦτον διεστᾶσιν, ὅσον ψυχὴ σώματος, καὶ ἄνθρωπος θηρίου· (διάκεινται δὲ τοῦτον τὸν τρόπον, ὅσων ἐστὶν ἔργον ἡ τοῦ σώματος χρῆσις, καὶ τοῦτ' ἔστιν ἀπ' αὐτῶν βέλτιστον·) οὗτοι μέν εἰσι φύσει δοῦλοι, οἷς βέλτιόν ἐστιν ἄρχεσθαι ταύτην τὴν ἀρχὴν, εἴπερ καὶ τοῖς εἰρημένοις. ἔστι γὰρ φύσει δοῦλος, ὁ δυνάμενος ἄλλου εἶναι· διὸ καὶ ἄλλου ἐστὶ· καὶ ὁ κοινωνῶν λόγου τοσοῦτον ὅσον αἰσθάνεσθαι, ἀλλὰ μὴ ἔχειν· τὰ γὰρ ἄλογα ζῷα οὐ λόγου αἰσθανόμενα, ἀλλὰ παθήμασιν ὑπηρετεῖ. καὶ ἡ χρεία δὲ σχεδὸν μικρὸν ἀλλαττόμενον ἡ αὐτὴ γίνεται· καὶ γὰρ πρὸς τὰ ἀναγκαῖα τῷ σώματι βοήθεια γίνεται παρ' ἀμφοῖν, καὶ τοῦ τε δούλου, καὶ τῶν ἡμέρων ζῴων. βούλεται μὲν οὖν ἡ φύσις καὶ τὰ σώματα διαφέροντα ποιεῖν τὰ τῶν ἐλευθέρων, καὶ τῶν δούλων· τὰ μὲν ἰσχυρὰ πρὸς τὴν ἀναγκαίαν χρῆσιν· τὰ δ', ὀρθά, καὶ ἄχρηστα πρὸς τὰς τοιαύτας ἐργασίας, ἀλλὰ χρήσιμα πρὸς πολιτικὸν βίον· τοῦτο δὲ γίνεται διηρημένους εἴς τε τὴν πολεμικὴν χρείαν, καὶ τὴν εἰρηνικήν.

Victorius, ἥμεῖον, διάκεινται τοῦτον τὸν τρόπον, ὅσων ἐστὶν ἔργον.

A nam etiam in iis quæ sunt vitæ expertia, aliquod imperium est: verbi gratia, in concentibus, seu harmoniis. Sed hæc fortasse minùs sunt huius quæstionis propria, atque aliquanto alieniora, & extra rem. Animal autem primùm ex animo & corpore constat: quorum alter imperium gerit natura, alterum imperio paret. Oportet autem in iis quæ naturæ conueniunt & congruunt, spectare naturæ vim, non in corruptis ac deprauatis. Quare contemplari debemus hominem & animo & corpore optimè affectum; in quo hoc apparet. Nam vitiosorum & vitiosè affectorum sæpenumero videatur corpus animo præesse atque imperare, propterea quòd malè & præter naturam affecti sunt. Licet igitur, quemadmodum dicimus, in animali primùm cernere & herile imperium, & ciuile. Animus enim in corpus imperium herile obtinet: mens autem in appetitum, ciuile & regium. In quibus perspicuum est, consentaneum esse naturæ, atque expedire & corpori, animo seruire: & ei animi particulæ, quæ ad motus suscipiendos valet, mentis, eiúsque particulæ quæ ratione prædita est, imperio parere: iuris æqualitatem autem, aut contrarium eius, quod diximus, omnibus esse detrimentosum. Rursum in homine, & in alijs animantibus similiter se res habet. Cicures enim bestiæ, feris sunt meliores natura. His autem omnibus melius est hominis imperio subiectas esse; ita enim salutem adipiscuntur. Præterea mas cum fœmina comparatus, melior est, hæc autem deterior, & ille quidem imperare, hæc autem imperio parêre debet. Eodem modo se res habeat etiam in omnibus hominibus, necesse est. Quicunque igitur tanto cæteris hominibus sunt inferiores ac deteriores, quanto animus corpori, & homo feræ præstat, tales autem sunt ii quorum opus in vsu corporis positum est, quorúmque hoc vnum est, quod ab eis optimum proficisci potest, hi sunt serui natura, quibus melius est huic imperio parêre: si quidem & iis quæ suprà dicta sunt. Natura enim seruus est is qui alterius esse potest: ideóque & alterius est: & qui eò vsque rationis est particeps, quoad eam sentiat quidem ille, sed non habeat. Nam alia animalia cùm rationem non sentiant, affectibus inseruiunt. Et verò seruorum & animantium mutarum vsus parum admodum inter se differt: ab vtrisque enim, à seruis, & à bestiis cicuribus, ad res necessarias adiumenta corpore afferuntur. Vult igitur natura quidem etiam corpora liberorum & seruorum dissimilia efficere: hæc quidem ad vsum necessarium valida, illa autem erecta, & ad taleis operas inutilia, sed ad vitam ciuilem vtilia atque opportuna: atque hæc etiam diuisa est in vsum pacis & belli.

Accidit autem ſæpenumero etiam contrarium, nempe, alios quidem corpora, alios autem animos habere liberorum. Nam hoc quidem in promptu eſt, ſi qui naſcantur tanto alijs corpore excellentiores, quanto ſimulacris hominum antecellunt deorum imagines; reliquos ab hominibus dignos pronuntiatum iri, qui his ſeruiant. Quòd ſi in corpore hoc verum eſt, multo iuſtius eſt hoc in animo definitum eſſe. Sed non æquè facile eſt, animi pulchritudinem, atque corporis cernere. Eſſe igitur nonnullos alios liberos, alios ſeruos natura, perſpicuum eſt: quibus expediat, quóſque iuſtum ſit ſeruire.

A συμβαίνει δὲ πολλάκις καὶ τοὐναντίον, τοὺς μὲν τὰ σώματ' ἔχειν ἐλευθέρων, τοὺς δὲ τὰς ψυχάς· ἐπεὶ τοῦτό γε φανερόν, ὡς εἰ τοσοῦτον διήνοιντο διαφέρειν τὸ σῶμα μόνον, ὅσον αἱ τῶν θεῶν εἰκόνες, τοὺς ἀνθρωπομόρφους πάντες φαῖεν ἂν ἀξίους εἶναι τούτοις δουλεύειν· εἰ δ' ἐπὶ τοῦ σώματος τοῦτ' ἀληθές, πολὺ δικαιότερον ἐπὶ τῆς ψυχῆς τοῦτο διωρίσθαι. ἀλλ' οὐχ ὁμοίως ῥᾴδιον ἰδεῖν τό, τε τῆς ψυχῆς κάλλος, καὶ τὸ τοῦ σώματος. ὅτι μὲν τοίνυν εἰσὶ φύσει τινὲς, οἱ μὲν ἐλευθέρου, οἱ δὲ δούλου, φανερόν, οἷς καὶ συμφέρει τὸ δουλεύειν, καὶ δίκαιόν ἐστι.

B

CAPVT VI.

De *Seruitute legitima diſputat.*

EOs autem, qui contrà dicunt, quodammodo rectè dicere, non eſt difficile videre. Duobus enim modis dicuntur ſeruire, & ſeruus. Eſt enim aliquis lege ſeruus, & homo ſeruiens. Lex enim pactum conuentum quoddam eſt; qua lege bello capta, eorum qui vicerunt, cáque ceperunt, eſſe dicunt. Hoc igitur ius multi ex ijs qui in legibus verſantur, tanquam thetorem, vocant in iudicium & crimen rogationis contra leges latæ: quaſi graue ſit, miniméque ferendum, ſi ei quod vim afferre poſſit, quódque viribus antecellat, ſeruum & ſubiectum erit id cui vis allata fuerit. Atque his quidem ita videtur, illis aliter, & ex numero quidem ſapientum. Huius autem controuerſiæ cauſa, & quod facit rationes variare, eſt, quia cùm quodammodo virtus commeatu inſtructa, & adiumentis freta, vim afferre maximè poſſit: tum id quod victoria potitur, bono aliquo ſemper antecellit: quo fit vt non ſine virtute vis eſſe, ſed de iure tantùm ambigi videatur. Propterea enim alijs ius videtur eſſe bonarum legum conſtitutio, alijs hoc ipſum ius eſſe, vt, qui viribus ſit ſuperior ac potentior, is præſit atque imperet. Nam diſſidentibus & pugnantibus inter ſe his rationibus, neque firmum quicquam, neque probabile habent alteræ rationes, quin oporteat, id quod virtute præſtat; dominari atque imperare. In ſumma autem nonnulli, iure quodam, vt arbitrantur, nitentes, (lex enim ius quoddam eſt,) ſeruitutem bellicam ſtatuunt eſſe iuſtam: ſed ſimpliciter & abſolutè iuſtam eſſe negant. Nam primùm contingere poteſt vt principium bellorum non ſit iuſtum, deinde indignum quiſeruiat, nemo vllo modo dixerit eſſe ſeruum. Alioqui eueniet vt qui honeſtiſſimo & clariſſimo loco nati exiſtimentur, ſerui ſint, & ex

ΚΕΦΑΛ. ς'.

Πότερον καὶ κατὰ νόμον εἰσί τινες δοῦλοι.

ΟΤΙ δ' καὶ οἱ τοιαῦτα φάσκοντες ζητοῦσί τινα λέγειν ὀρθῶς, οὐ χαλεπὸν ἰδεῖν. διχῶς γὰρ λέγεται τὸ δουλεύειν, καὶ ὁ δοῦλος. ἔστι γάρ τις κατὰ νόμον δοῦλος, καὶ δουλεύων· ὁ γὰρ νόμος, ὁμολογία τίς ἐστιν· ἐν ᾧ τὰ κατὰ πόλεμον κρατούμενα τῶν κρατούντων εἶναί φασι. τοῦτο δὲ δίκαιον πολλοῖ τῶν ἐν τοῖς νόμοις, ὡσπερ ῥήτορά τινα γράφοντα παρανόμων, ὡς δεινόν, εἰ τὸ βιάσασθαι δυναμένου, καὶ κατὰ δύναμιν κρείττονος, ἐάσας δοῦλον καὶ ἀρχόμενον τὸν βιαζόμενον· καὶ τοῖς μὲν οὕτω δοκεῖ, τοῖς δ' οὐκ εἶναι, καὶ τῶν σοφῶν. αἴτιον δὲ τούτης τῆς ἀμφισβητήσεως, καὶ ὅ ποιοῦσι τοὺς λόγους ἐπαλλάττειν, ὅτι ἐστί τινα ἀρετὴ τοῦ χορηγοῦντος χορηγίας, καὶ βιάζεσθαι δύναται μάλιστα, καὶ ἔστιν ἀεὶ τὸ κρατοῦν ἐν εὐπορίᾳ ἀγαθοῦ τινος· ὥστε δοκεῖν μὴ ἄνευ ἀρετῆς εἶναι τὸ βίαιον, ἀλλὰ περὶ τὸ δικαίου μόνον εἶναι τὴν ἀμφισβήτησιν. διὰ γὰρ τοῦτο, πᾶς μὲν * ἄνοια δοκεῖ τὸ δίκαιον εἶναι, τοῖς δ' αὐτὸ τοῦτο, δίκαιον, τὸ κρείττονα ἄρχειν· ἐπεὶ διορισάντων γε χωρὶς τοὺς λόγων, ὅτι ἰσχυρὸν οὐδὲν ἔχουσιν, οὔτε πιθανὸν ἄτερος λόγος, ὡς οὐ δεῖ τὸ βέλτιον κατ' ἀρετὴν ἄρχειν καὶ δεσπόζειν. ὅλως δ' αὐτεχόμενοί τινες, ὡς οἴονται, δικαίου τινός· (ὁ γὰρ νόμος δίκαιόν τι·) τὸν κατὰ πόλεμον δουλείαν εἶναι δικαίαν· * ὅλως δ' οὐ φασι. τὸν [τε] γὰρ ἄρχειν ἐνδέχεται μὴ δικαίαν εἶναι τὴν πολέμου καὶ τὸν αἰτιώτατον δουλεύειν οὐδαμῶς δὴ φαίη τις δοῦλον εἶναι· εἰ δὲ μή, συμβήσεται τοὺς εὐγενεστάτους εἶναι δοκοῦντας

C

D

E

Lamb. δίκαιον

κ. ἀρὰ δ.

δούλους εἶ), καὶ ἐκ δούλων, ἐὰν συμβῇ
πολεμεῖσθαι καὶ ἁλῶσι. διὸ καὶ οὐ
βούλονται λέγειν δούλους, ἀλλὰ τοὺς βαρ-
βάρους. καίτοι, ὅταν τοῦτο λέγωσιν, οὐδὲν
ἄλλο ζητοῦσιν, ἢ ὃ φύσει δοῦλον, ὅπερ ἐξ
ἀρχῆς εἴπομεν. ἀναίρεται δ' ἐνίοις τινὰς φά-
ναι, τοὺς μὲν πολλαχοῦ δούλους, τοὺς δ' ἐλευ-
θέρους. ἐκεῖ γὰρ ἐλεύθερον μόνον πρὸς αὐτοῖς δηλοῖ,
ἀλλὰ πολλαχοῦ νομίζουσι· τοὺς δὲ βαρ-
βάρους οἴκοι μόνον· ὡς ὄντι τινὶ, ὃ μὲν ἁπλῶς
ἐλεύθερον καὶ δοῦλον ἔστιν, ὃ δ' οὐκ ἁπλῶς·
ὥσπερ καὶ περὶ Θεοδέκτου Ἑλένη φησί,

* Θείων δ' ἀπ' ἀμφοῖν * ἐκγόνον ῥίζωμ' ἔχ',

Τίς αὖ προσῆψεν ἀξιώσει λάτριν;

ὅταν δὲ τοῦτο λέγωσιν, οὐδενὶ ἀλλ' ἢ ἀρετῇ
καὶ κακίᾳ διορίζουσι τὸ δοῦλον καὶ ἐλεύθε-
ρον, καὶ τοὺς ἐλευθέρους καὶ τοὺς δεσπότας. ἀξιοῦσι
γὰρ, ὥσπερ ἐξ ἀνθρώπου ἄνθρωπον, καὶ
ἐκ θηρίων γίνεσθαι θηρίον, οὕτω καὶ ἐξ
ἀγαθῶν ἀγαθόν· ἡ δὲ φύσις βούλεται μὲν
τοῦτο ποιεῖν πολλάκις, οὐ μέντοι δύναται.
ὅτι μὲν οὖν ἔχει τινὰ λόγον ἡ ἀμφισβήτη-
σις, * καὶ οὐκ εἰσὶν οἱ μὲν φύσει δοῦλοι, οἱ δ'
ἐλεύθεροι, δῆλον· καὶ ὅτι ἐν ἅπασι διώρισταί τὸ
βέλτιστον, ὧν συμφέρει τῷ μὲν τὸ δουλεύειν,
τῷ δὲ τὸ δεσπόζειν· καὶ δίκαιον, καὶ δεῖ τὸ μὲν
ἄρχεσθαι, τὸ δ' ἄρχειν, οἷς πεφύκασιν
ἄρχειν ἄρχειν· ὥστε καὶ δεσπόζειν· τὸ δὲ
κακῶς, ἀσυμφόρως ἐστὶν ἀμφοῖν. τὸ γὰρ
αὐτὸ συμφέρει τῷ μέρει καὶ τῷ ὅλῳ, καὶ
σώματι καὶ ψυχῇ· ὁ δὲ δοῦλος, μέρος ἐστὶ τοῦ
δεσπότου, οἷον ἔμψυχόν τι τοῦ σώματος, κε-
χωρισμένον δὲ μέρος· ὅθεν καὶ συμφέρει τις
φιλία δούλῳ καὶ δεσπότῃ πρὸς ἀλ-
λήλους, τοῖς φύσει τούτων ἠξιωμένοις· τοῖς
δὲ μὴ τοῦτον τὸν τρόπον, ἀλλὰ κατὰ νόμον καὶ
βιασθεῖσι, τοὐναντίον.

γρ. καὶ εἰσὶ καὶ οὐκ εἰσὶν εἰμ. Lamb negat. tollit.

ΚΕΦΑΛ. ζ.

Ὅτι δεσποτεία καὶ πολιτικὴ ἀρχὴ οὐ ταὐτόν ἐστι. καὶ
περὶ δεσποτικῆς καὶ δουλικῆς ὑποτιθέμεθα.

ΦΑΝΕΡΟΝ δὲ καὶ ἐκ τούτων, ὅτι
οὐ ταὐτόν ἐστι δεσποτεία καὶ πολιτική,
οὐδὲ πᾶσαι ἀλλήλαις αἱ ἀρχαί, ὥσπερ
τινές φασιν. ἡ μὲν γὰρ, ἐλευθέρων φύσει

A seruis nati, si fortè acciderit vt capti venierint. Quapropter non eos dicere seruos volunt, sed barbaros. Atqui cùm hoc dicunt, nihil aliud quærunt, quàm natura seruum: qua de re nobis initio sermo institutus est. Necesse enim est fateri aliquos esse alios vbique locorum seruos, alios nusquam. Eodem autem modo & de nobilitate sentiendum. Eos enim non solùm domi nobileis, sed vbique gentium claros arbitrantur: Barbaros verò domi tantùm: perinde quasi aliquid sit simpliciter nobile & liberum, aliud non simpliciter: quemadmodum ait & Theodectæ Helena:

Diuina ab vtraque stirpe prognatam quis hanc
Seruam vocare non iniquum censeat?

B

Cùm autem hoc dicunt, nulla alia re quàm virtute & vitio seruum & liberum nobileisque & ignobileis definiunt. Par enim esse censent, vt ex homine homo, & ex feris fera nascitur, sic ex bonis bonum nasci. Natura autem vult illa quidem hoc facere: sed sæpenumero non potest. Huius igitur controuersiæ rationem esse aliquam; vtrùm sint

C alij natura serui, alij liberi, ex ijs quæ suprà explicata sunt, intelligere licet. Ne hoc quidem obscurum est, hoc in quibusdam esse definitum ac distinctum: quorum huic quidem expedit seruire, illi autem imperare: & iustum est, atque oportet hunc imperio alterius parêre, illum, imperium obtinere, id imperium scilicet, quod vtriusque naturæ conuenit: ergo & dominari. Malè autem imperare, (id est, non eiuscemodi imperium, ad quod vterque sit aptus natura, exercere,) est vtrique inutiliter imperare.

D Idem enim expedit parti & toti, idémque corpori & animo. At seruus pars quædam domini est, veluti animata quædam corporis, sed tamen separata pars. Quare etiam vtilitas quædam & amicitia seruo & domino intercedit, ijs quibus hæc contigerunt natura: Iis autem qui non ita dominantur & seruiunt, sed lege & vi coacti, contraria.

CAPVT VII

De Domini & Serui Forma, quoad Scientiam vtriusque, agit.

E

PErspicuum est autem etiam ex his, non idem esse dominium, seu herile imperium, atque ciuilem principatum: neque omnia imperia inter se esse paria, aut eadem; quemadmodum aiunt quidam. Ciuilis enim principatus, est liberorum natura:

herile imperium verò, ſeruorum. Et domeſticum quidem imperium, monarchia, id eſt, vnius principatus, eſt: domus enim omnis vnius imperio regitur: ciuilis principatus autem liberorum & æqualium, imperium eſt. Dominus igitur non appellatur ex eo quòd ſcientiam habeat, ſed quòd talis ſit: itémque ſeruus & liber. Scientia tamen aliqua eſſe poſſit & herilis & ſeruilis. Seruilis quidem, qualis ea quam ludimagiſter ille, qui Syracuſis commorabatur, tradebat. Illic enim quidam mercede accepta pueros vſitata & vulgaria miniſteria docebat. Poſſit autem latiùs manare talium miniſteriorum diſciplina: vt ea quæ ad opſonia coquenda atque apparanda pertinet, & cætera huiuſmodi, miniſterij genera. Sunt enim munera alia alijs honoratiora, alia magis neceſſaria, & (vt eſt in prouerbio)

Dominus domino, ſeruúſque præferendus eſt ſeruo

Tales igitur ſunt omnes ſcientiæ ſeruiles. Herilis autem, ſeu domino conueniens ſcientia eſt; quæ ad vſum ſeruorum pertinet. Dominus enim non in poſſeſſione, ſed in vſu ſeruorum cernitur. Hæc porrò ſcientia nihil habet magnum, nihil amplum. Nam quæ ſeruum ſcire facere oportet, hæc illum ſcire præcipere conuenit. Quapropter quibus licet hac moleſtia ſolutis & vacuis eſſe, apud eos curator rei domeſticæ has parteis agit, atque hoc onus gerit: ipſi autem domini remp. adminiſtrant, aut philoſophantur. Ars porrò rei quærendæ ab vtraque harum differt, vt quæ ſit veluti quædam ars rei militaris iuſta, aut ars venandi. De ſeruo igitur & domino hoc modo explicatum ſit.

A λὶ δὲ, δούλων ἐστί. καὶ ἡ μὲν οἰκονομικὴ, μοναρχία· μοναρχεῖται γὰρ πᾶς οἶκος· λὶ δὲ πολιτικὴ, ἐλευθέρων καὶ ἴσων ἀρχή. ὁ μὲν οὖν δεσπότης οὐ λέγεται κατ' ἐπιστήμην, ἀλλὰ τῷ ποιός τις εἶναι. ὁμοίως δὲ καὶ ὁ δοῦλος καὶ ὁ ἐλεύθερος. ἐπιστήμη μὲν οὖν εἴη καὶ δεσποτικὴ, καὶ δουλική. δουλικὴ μὲν, οἵαπερ ὁ ἐν Συρακούσαις ἐπαίδευεν. ἐκεῖ γὰρ λαμβάνων τις μισθὸν ἐδίδασκε τὰ ἐγκύκλια διακονήματα τοὺς παῖδας. εἴη δ' ἂν καὶ πλείων τῶν τοιούτων μάθησις, οἷον ὀψοποιϊκὴ, καὶ τἆλλα τὰ τοιαῦτα, ἕτερα τῶν διακονιῶν. ἔστι γὰρ ἕτερα ἑτέρων, τὰ μὲν τιμιώτερα ἔργα, τὰ δὲ ἀναγκαιότερα· καὶ κατὰ τὴν παροιμίαν,

B Δοῦλος πρὸ δούλου, δεσπότης πρὸ δεσπότου.

αἱ μὲν οὖν τοιαῦται πᾶσαι δουλικαὶ ἐπιστῆμαί εἰσι. δεσποτικὴ δ' ἐπιστήμη ἐστὶν, λὶ χρηστικὴ δούλων. ὁ γὰρ δεσπότης οὐκ ἐν τῷ κτᾶσθαι τοὺς δούλους, ἀλλ' ἐν τῷ χρῆσθαι δούλοις. ἔστι δ' αὕτη λὶ ἐπιστήμη, οὐδὲν μέγα ἔχουσα, οὐδὲ σεμνόν. ἃ γὰρ τὸν δοῦλον ἐπίστασθαι δεῖ ποιεῖν, ἐκεῖνον δεῖ ταῦτα ἐπίστασθαι ἐπιτάττειν. ὅθεν οἷς ἐξουσία μὴ αὐτοῖς κακοπαθεῖν, ἐπίτροπος λαμβάνει τούτου τοῦ μισθοῦ· αὐτοὶ δὲ πολιτεύονται, ἢ φιλοσοφοῦσιν. λὶ μὲν κτητικὴ, ἑτέρα ἀμφοτέρων τούτων, οἷς λὶ δικαία, πολεμικὴ τις οὖσα, ἢ θηρευτική. περὶ μὲν οὖν δούλου καὶ δεσπότου τοῦτον διωρίσθω τὸν τρόπον.

CAPVT VIII.

De quæſtuaria acturus, primam eius ſpeciem, quæ Naturalis eſt, explanat.

VNiuersè autem de omni rei familiaris poſſeſſione, reique nummariæ quærendæ ratione, quemadmodum inſtituimus, videamus: quãdoquidem etiam ſeruum rerum partarum poſſeſſionis partem quandam eſſe diximus. Primùm igitur dubitauerit aliquis, vtrùm ratio pecuniæ quærendæ eadem ſit atque rei familiaris tuendæ ratio, an pars aliqua, an eius adminiſtra: &, ſi adminiſtra, vtrùm vt ars conficiendorum radiorum, textoriæ, ſeu textrinæ, an vt ars æraria, ſtatuariæ: non enim eodem modo aſſeruiunt ac miniſtrãt: ſed illa quidem arti textoriæ inſtrumenta præbet, hæc ſtatuariæ materiam: (materiam autem appello,

ΚΕΦΑΛ. η'.

Οτι ἔστι τις κτητικὴ κατὰ φύσιν τοῖς οἰκονόμοις καὶ τοῖς πολιτικοῖς, καὶ δι' ἣν αἰτίαν. καὶ περὶ διαφορᾶς τῶν βίων.

Ολως δὲ περὶ πάσης κτήσεως καὶ χρηματιστικῆς θεωρήσωμεν κατὰ τὸν E ὑφηγημένον τρόπον· ἐπεὶ καὶ ὁ δοῦλος τῆς κτήσεως μέρος τι ἦν. πρῶτον μὲν οὖν ἀπορήσειεν ἄν τις, πότερον λὶ χρηματιστικὴ ἡ αὐτὴ τῇ οἰκονομικῇ ἐστιν, ἢ μέρος τι, ἢ ὑπηρετικὴ. καὶ εἰ ὑπηρετικὴ, πότερον ὡς ἡ * χερκιδοποιϊκὴ τῇ ὑφαντικῇ, ἢ ὡς ἡ χαλκουργικὴ τῇ ἀνδριαντοποιΐᾳ· ἃ γὰρ ὡς αὐτοῖς ὑπηρετοῦσιν, ἀλλ' ἡ μὲν ὄργανα παρέχει, ἡ δὲ τὴν ὕλην· (λέγω δ' ὕλην, ὃ

* γρ. κερκιδοποιϊκὴ

Sylb. τῇ οἰκονομικῇ ἢ χρηματιστικῇ ἡ.

κατοικείμενον, ἐξ οὗ ἡ ἀποτελεσθεῖσα ἔργον.) οἷς ὑφαντῇ μὲν ἔρια, ἀνδριαντοποιῷ δὲ χαλκός. ὅτι μὲν οὖν οὐχ ἡ αὐτὴ * οἰκονομικὴ τῇ χρηματιστικῇ, δῆλον. τῆς μὲν γὰρ, τὸ παρεῖσασθαι· τῆς δὲ, τὸ χρήσασθαι. τίς γὰρ ἔσται ἡ χρησομένη τοῖς κατὰ τὴν οἰκίαν ἄλλη τὴν οἰκονομίαν; πότερον δὲ μέρος αὐτῆς ἐστὶν, ἢ ἕτερον εἶδος, ἐν ἀμφισβητήσιν. εἰ γάρ ἐστι τὸ χρηματιστικὸν θεωρῆσαι πόθεν χρήματα καὶ κτῆσις ἔσται· κτῆσις δὲ πολλὰ περιείληφε μέρη, καὶ ὁ πλοῦτος· ὥστε πρῶτον ἡ γεωργικὴ πότερον μέρος ἐστὶ τῆς χρηματιστικῆς, ἢ ἕτερόν τι γένος, καὶ καθόλου δὲ περὶ τὴν τροφὴν ὁπωσδήποτε καὶ κτῆσις; ἀλλὰ μὴν εἴδη γε πολλὰ τροφῆς. διὸ καὶ βίοι πολλοὶ, καὶ τῶν ζώων καὶ τῶν ἀνθρώπων εἰσίν· οὐ γὰρ οἷόν τε ζῆν ἄνευ τροφῆς. ὥστε αἱ διαφοραὶ τῆς τροφῆς ποιὰς βίους πεποιήκασι διαφέροντας τῶν ζώων. τῶν τε γὰρ θηρίων, τὰ μὲν ἀγελαῖα, τὰ δὲ σποραδικά ἐστιν, ὁπότερον συμφέρῃ πρὸς τὴν τροφὴν αὐτοῖς, διὰ τὸ τὰ μὲν ζωοφάγα, τὰ δὲ καρποφάγα, τὰ δὲ παμφάγα αὐτῶν εἶναι). ὥστε πρὸς τὰς ῥᾳστώνας καὶ τὴν αἵρεσιν τῆν τούτων διῴρισται τοῖς βίοις αὐτῶν διαίρεσιν. ἐπεὶ δ' οὐ ταὐτὸ ἑκάστῳ ἡδὺ κατὰ φύσιν, ἀλλὰ ἕτερα ἑτέροις, καὶ αὐτῶν τῶν ζωοφάγων καὶ τῶν καρποφάγων οἱ βίοι πρὸς ἄλληλα διεστᾶσιν· ὁμοίως δὲ καὶ τῶν ἀνθρώπων. * πολλοῖς γὰρ διαφέρουσιν οἱ τούτων βίοι. οἱ μὲν οὖν ἀργότατοι, νομάδες εἰσίν· ἡ γὰρ ἀπὸ τῶν ἡμέρων τροφὴ ζώων, ἄνευ πόνου γὰρ σχολάζουσιν· διαλιμοῦ δ' ὄντος μεταβάλλειν τοῖς κτήνεσι διὰ τὰς νομάς, καὶ αὐτοὶ ἀναγκάζονται συνακολουθεῖν, ὡς τὴν γεωργίαν ζῶσαν γεωργοῦντες· οἱ δ' ἀπὸ θήρας ζῶσι, καὶ θήρας ἕτεροι ἕτερας· οἷον, οἱ μὲν ἀπὸ λῃστείας, οἱ δ' ἀφ' ἁλιείας, ὅσοι λίμνας, καὶ ἕλη, καὶ ποταμούς, ἢ θάλατταν τοιαύτην προσοικοῦσιν· οἱ δ', ἀπ' ὀρνίθων, ἢ θηρίων ἀγρίων. ὁ δὲ πλεῖστον χρόνον τῶν ἀνθρώπων, ἀπὸ τῆς γῆς ζῇ, καὶ [τῶν] ἡμέρων καρπῶν. οἱ μὲν οὖν βίοι τοσοῦτοι σχεδόν εἰσιν, ὅσοι γε αὐτόφυτον ἔχουσι τὴν ἐργασίαν, καὶ μὴ δι' ἀλλαγῆς καὶ καπηλείας προΐζονται τὴν τροφήν, νομαδικὸς, γεωργικὸς, λῃστρικὸς, ἁλιευτικὸς, θηρευτικός· οἱ δὲ μιγνύντες, ἐκ τούτων ἡδέως ζῶσι, προσαναπληροῦντες τὸν ἀδεέστατον βίον, ἢ

A rem subiectam, vnde opus aliquod efficitur atque absoluitur,) vt est, textori quidem lanam, statuarum autem factori, æs. Non esse igitur idem, rationem tuendæ rei familiaris, atq; ie artem pecuniæ quærendæ, hinc licet intelligere. huius enim est suppeditare', illius vti. Quæ enim alia erit ars, quæ vsura sit rebus domesticis, præter rationem tuendæ rei familiaris? Sed vtrùm pars eius sit, an alia forma, seu species, controuersia est. Nam si eius, qui ad pecuniam quærendam aptus sit, vnde pecunia, & prædia, rerúmque parratum & quæsitarum possessio suppetat, prouidere; rerum
B autem partarum possessio & diuitiæ multas parteis complectuntur: ergo quærendum est primùm, vtrùm agricultura, & vniuersè vtrùm curatio in victu parando occupata, & rerum quærendarum studium, pars aliqua sit rationis tuendæ rei familiaris, an alia quædam species. Atqui multa sunt victus seu alimenti genera. Quapropter etiam multæ sunt vitæ colendæ rationes & in multis animantibus, & in hominibus: sine alimento enim & pabulo viui non potest. Itaque alimenti victúsque differentiæ, vitæ colendæ rationes in animanti-
C bus effecerunt dissimileis ac diuersas. Bestiarum enim aliæ gregatim, aliæ sparsim & vagè viuunt, vtrocumque modo eis ad pastum expedit: propterea quòd earum aliæ animantibus, aliæ fructibus, aliæ omni pabuli genere vescuntur. Itaque ad facilitatem commoditatémque victus, & harum rerum electionem, earum vitæ genera natura distinxit. Quoniam autem non est idem cuique iucundum natura, sed alia alijs; etiam bestiarum, tum earum quæ animantibus vescuntur, tum earum quæ fructibus, viuendi genera inter se distant: itémque hominum.
D Multis enim rebus differunt horum vitæ genera. Omnium autem pigerrimi ac desidiosissimi sunt pecuarij, quos Græci nomadas appellant. Victus enim ab animantibus cicuribus sine labore eis contingit, & cessantibus. Cùm porrò necesse sit pecoribus locum mutare propter pascua, ipsi quoque vnà sequi coguntur, veluti viuæ agriculturæ operam dantes. Alij ex venatione viuunt: sed alij ex alia: exempli gratia, hi ex latrocinio, illi ex piscatu, quicũque lacus, & paludes, & fluuios, aut mare piscationi opportunũ accolunt: alij ex aucu-
E pio, aut præda ferarũ bestiarum. Pleriq; autem homines è terra viuũt & ex fructibus mãsuetis. Viuendi igitur genera, quæ quidẽ opera natiua constent, non permutatione aut cauponatione victum suppeditent, hæc ferè sunt: pecuarium, in agro colendo occupatum, in latrocinando positum, piscatorium, venaticum. Nonnulli porrò hæc inter se miscentes iucundè viuunt: vt quæque vita egentissima est, ita eam, qua parte ei aliqua desunt, supplentes, vt sint ipsi omnibus copijs cumulati ac referti, nihilq; præterea desiderẽt:

verbi gratia, hi pecuariam vitam cum latro- A
cinio coniungunt, illi agriculturam cum ve-
natione: itémque alia vitæ genera, quemad-
modum vsus flagitauerit, tractant ac perse-
quuntur. Talis igitur rerum parandarum ra-
tio ab ipsa natura videtur omnibus tribui, vt
statim ab ortu primo, sic & iam adultis ac
perfectis. Etenim principiò & ab ipsa origi-
ne prima aliæ quidem animantes tantum vi-
ctum vnà cum fœtu pariunt, vt satis esse pos-
sit ad alendum id quod natum est, donec ip-
sum sibi suppeditare alimentum possit: exem-
pli gratia, quæcumque vermeis aut oua pa- B
riunt. Quæcumque verò animal edunt, ea
genitis alimentum in seipsis continent vsque
ad aliquod tempus, eius quod lac appellatur,
naturam. Itaque similiter atque fœtuum re-
centium ac tenerorum gratia aliquid à natu-
ra comparatum est, vnde alantur; existimare
oportet scilicet etiam animalium causa stir-
peis ac plantas esse natas, & hominum gra-
tia cætera animalia: mansueta quidem tum
propter vsum, tum propter victum: fera au-
tem & agrestia, si non omnia, at certè pluri-
ma, victus, & cæteri subsidij atque adiumen- C
ti causa, vt & vestitus & alia instrumenta ex
ijs comparentur. Si igitur natura nihil neque
imperfectum, neque frustra facit, necesse est
ea omnia hominum causa fecisse naturam.
Quapropter etiam scientia rei militaris, ars
erit quodammodo ad quærendum ac paran-
dum apposita natura. Venatoria enim, pars
eius est, qua vtendum est & in feras, & in
eos homines, qui ad parendum imperio na-
tura facti, parere nolunt: tanquam hoc bel-
lum iustum sit natura. Vna igitur species ar-
tis ad quærendum comparatæ, quæ naturæ
congruat, rationis tuendæ rei familiaris pars
est: cui quidem aut suppetere oportet res
necessarias, aut ipsum suppeditare, vt eæ pe- D
cuniæ suppetãt ac præsto sint, quæ recondi
ac reponi solẽt, tanquàm ad vitam degendam
necessariæ, & ad communionem ciuitatis
aut domus vtiles. Et verò ex his veræ diui-
tiæ videntur constare. Talis enim rerum
partarum & quæsitarum copia bonis omni-
bus cumulata, nihilque præterea desiderans,
ad bene viuendum non est infinita, quem-
admodum ait Solon hoc versu:

Nulla homini finis certa hæret diuitiarum.

Hæret enim diuitijs certus aliquis finis, quem- E
admodum & alijs artibus. Nullum enim cu-
iusquam artis instrumentum, neque multitu-
dine infinitum est, neque magnitudine im-
mensum. Diuitiæ autem instrumentorum do-
mesticorum & ciuilium sunt multitudo. Esse
igitur genus aliquod artis quærendi naturæ
congruentis, & iis qui rei domesticæ tuendæ
rationem tractant, & iis qui rempubl. admini-
strant, & propter quam causam, ex superiori-
bus intelligere licet.

τυγχάνει ἐλλείπων πρὸς τὸ αὐτάρκης
εἶναι· οἷς, οἱ μὲν νομαδικὸν ἅμα καὶ ληστρικόν,
οἱ δὲ γεωργικὸν καὶ θηρευτικόν. ὁμοίως δὲ καὶ
περὶ τοὺς ἄλλους. ὡς δ' ἡ χρεία συνωθεῖ-
κάζει, τοῦτον τὸν τρόπον διάγουσιν. ἃ μὲν οὖν
τοιαύτη κτῆσις ἐστὶ αὐτῆς φαίνεται τῆς
φύσεως διδοῦσα πᾶσιν, ὥσπερ καὶ τῷ
πρώτῳ γενέσει δεῖ τροφάς, ὅταν καὶ τελεσφορῆ-
σι. καὶ γὰρ καὶ τοῖς ἐξ ἀρχῆς γιγνέσιν, τὰ μὲν
συνεκτίκτει τὰ ζῷα τοσαύτῃ ἐφοδῷ,
ὡς ἱκανῷ εἶναι, μέχρις ἂν δυνήται αὐτὸ
αὑτῷ πορίζειν τὸ γιγνόμενον· οἷς, ὅσα σκωλη-
κοτοκεῖ, ἢ ᾠοτοκεῖ· ὅσα δὲ ζωοτοκεῖ, τοῖς * Scrib. γι-
γνομένοις ἔχει ἐφοδῷ ἐν αὐτοῖς μέχρι τι- γνομένοις
νός, τοῦ τὸ καλουμένου γάλακτος φύσιν.
ὥστε ὁμοίως δῆλον ὅτι καὶ γιγνομένοις οἰη-
τέον, τὰ τε φυτὰ τῶν ζώων ἕνεκεν εἶναι, καὶ
τὰ ἄλλα ζῷα τῶν ἀνθρώπων χάριν· τὰ
μὲν ἡμερα, καὶ διὰ τοῦ χρῆσιν, καὶ διὰ τῆ
ἐφοδῆ· τῶν δ' ἀγρίων, εἰ μὴ πάντα, ἀλ-
λὰ τά γε πλεῖστα τῆς ἐφῆς καὶ ἄλλης βοη-
θείας ἕνεκεν, ἵνα καὶ ἐσθῆς, καὶ ἄλλα ὄργα-
να γίνηται ἐξ αὐτῶν. εἰ οὖν ἡ φύσις μηδὲν,
μήτε ἀτελὲς ποιεῖ, μήτε μάτην, ἀναγ-
καῖον τῶν ἀνθρώπων ἕνεκεν αὐτὰ πάντα
πεποιηκέναι τὴν φύσιν. διὸ καὶ ἡ πολεμικὴ
φύσει κτητική πως ἔσται. ἡ γὰρ θηρευτική,
μέρος αὐτῆς· ἣν δεῖ χρῆσθαι πρός τε τὰ θη-
ρεία, καὶ τῶν ἀνθρώπων ὅσοι πεφυκότες
ἄρχεσθαι, μὴ θέλουσιν· ὡς φύσει δίκαιον
τοῦτον ὄντα τὸν πόλεμον. ἓν μὲν οὖν εἶδος
κτητικῆς κατὰ φύσιν, τῆς οἰκονομικῆς μέ-
ρος δεῖ εἶναι· ὃ δεῖ ἤτοι ὑπάρχειν, ἢ ποιεῖν
αὐτὸν ὅπως ὑπάρξῃ, ὧν ὄντων θησαυ-
ρισμὸς χρημάτων πρὸς ζωὴν ἀναγκαίων,
καὶ χρησίμων εἰς κοινωνίαν πόλεως, ἢ οἰ-
κίας. καὶ ἔοικεν ὄντ' ἀληθινὸς πλοῦτος ἐκ
τούτων εἶναι. ἡ γὰρ τῆς τοιαύτης κτήσεως αὐ-
τάρκεια, πρὸς ἀγαθὴν ζωὴν οὐκ ἀπει-
ρός ἐστιν, ὥσπερ Σόλων φησὶ, ποιήσας,

Πλούτου δ' οὐδὲν τέρμα πεφασμένον
ἀνδράσι κεῖται.

κεῖται γὰρ, ὥσπερ καὶ ταῖς ἄλλαις τέχναις.
οὐδὲν γὰρ ὄργανον ἄπειρον οὐδεμιᾶς ἐστὶ
τέχνης, οὔτε πλήθει, οὔτε μεγέθει. ὁ δὲ πλοῦ-
τος, ὀργάνων πλῆθός ἐστιν οἰκονομικῶν καὶ
πολιτικῶν. ὅτι μὲν οὖν τοιόν ἐστι τῆς κτητικῆ
καὶ φύσιν τοῖς οἰκονόμοις, καὶ τοῖς πολιτι-
κοῖς, καὶ δι' ἣν αἰτίαν, δῆλον.

A

ΚΕΦΑΛ. θ'.

Ὅτι ἔστι γένος δεύτερον κτητικῆς, ἣν χρηματιστικὴν καλοῦσιν, ἣ φύσει ἔστιν, ἀλλὰ δι' ἐμπειρίας καὶ τέχνης. εἶδη δ' αὐτῆς εἴπερ ἀλλακτικὴ, καὶ ἡ καπηλική.

CAPVT IX.

Secundam Quæstuariæ speciem quæ Artificialis est, explicat.

ΕΣΤΙ δὲ γένος δεύτερον κτητικῆς, ἣν μάλιστα καλοῦσι, καὶ δίκαιον * αὐτὸ καλεῖν, χρηματιστικὴν, δι' ἣν οὐδὲν δοκεῖ πέρας εἶναι πλούτου καὶ κτήσεως. ἣν ὡς μίαν καὶ τὴν αὐτὴν τῇ λεχθείσῃ πολλοὶ νομίζουσι διὰ τὴν γειτνίασιν. ἔστι δ' οὔτε ἡ αὐτὴ τῇ εἰρημένῃ, οὔτε πόρρω ἐκείνης. (ἔστι δὲ ἡ μὲν φύσει, ἡ δ' οὐ φύσει αὐτῶν, ἀλλὰ δι' ἐμπειρίας τινὸς καὶ τέχνης μᾶλλον.) λάβωμεν δὲ περὶ αὐτῆς τὴν ἀρχὴν ἐντεῦθεν. ἑκάστου γὰρ κτήματος διττὴ ἡ χρῆσίς ἐστιν. ἀμφότεραι δὲ, καθ' αὐτὸ μέν, ἀλλ' οὐχ ὁμοίως καθ' αὐτό, ἀλλ' ἡ μὲν οἰκεία, ἡ δ' οὐκ οἰκεία τοῦ πράγματος· οἷον ὑποδήματος, ἥ τε ὑποδέσις, καὶ ἡ μεταβλητική· ἀμφότερα γὰρ ὑποδήματος χρήσεις. καὶ γὰρ ὁ ἀλλαττόμενος τῷ δεομένῳ ὑποδήματος, ἀντὶ νομίσματος ἢ τροφῆς χρῆται τῷ ὑποδήματι, ἢ ὑπόδημα, ἀλλ' οὐ τὴν οἰκείαν χρῆσιν. οὐ γὰρ ἀλλαγῆς ἕνεκεν γέγονε. τὸν αὐτὸν δὲ τρόπον ἔχει καὶ περὶ τἆλλα κτήματα. ἔστι γάρ ἡ μεταβλητικὴ πάντων δικαίως, ὅθεν μὲν πέφυκεν ἐκ τοῦ κατὰ φύσιν, τῶν μὲν πλείω, τὰ δὲ ἐλάττω τῶν ἐπιτηδείων ἔχειν τοὺς ἀνθρώπους. ἢ καὶ δῆλον ὅτι οὐκ ἔστι φύσει τῆς χρηματιστικῆς ἡ καπηλική· ὅσον γὰρ ἐπιδοῦναι, ἀναγκαῖον ἦν ποιεῖσθαι τὴν ἀλλαγήν. οὐ μὲν οὖν τῇ πρώτῃ κοινωνίᾳ, τοῦτο δ' ἐστὶν * οἰκίᾳ, φανερὸν ὅτι οὐδέν ἐστιν ἔργον αὐτῆς, ἀλλ' ἢ δεῖ πλείονος τῆς κοινωνίας ὄντος. οἱ μὲν γὰρ, τὴν αὐτὴν ἐκοινώνουν πάντων· οἱ δ', * κεχωρισμένοι, πολλῶν πάλιν καὶ ἑτέρων· ὧν ἀναγκαῖον τὰς δόσεις ἀναγκαῖον ποιεῖσθαι τὰς μεταδόσεις, καθάπερ ἔτι πολλὰ ποιεῖ καὶ τὸ βαρβαρικὸν ἔθνος ἀναγκαίως τῷ ἀλλάττεσθαι. αὐτὰ γὰρ τὰ χρήσιμα πρὸς αὐτὰ καταλλάττονται, ὅπερ πλέον οὐδέν. οἷς οἶνον πρὸς σῖτον διδόντες, καὶ λαμβάνοντες, ἢ τὸν ἄλλον τὸν τοιοῦτον ἕκαστον. ἡ μὲν οὖν τοιαύτη μεταβλητικὴ, οὔτε παρὰ φύσιν,

Est autem genus aliud artis quærendi, quam appellant maximè & meritissimò artem pecuniæ quærendæ, propter quam nullus videtur diuitiarum & rerum quæsitarum finis esse: quam vnam & eandem esse atque eam quæ à nobis modò dicta est, multi existimant, propter similitudinem ac vicinitatem. Sed neque eadem est atque ea quam diximus, neque longo ab illa distat interuallo. (Constat autem earum altera, natura, altera, non natura, sed vsu quodam potiùs & arte tractatur, atque exercetur.) Atque hinc de ea disputandi exordium sumamus. Vniuscuiusque rei, quæ paratur ac possidetur, duplex vsus est. Vterque autem per se quidem est, verùm non similiter per se: sed alter rei accommodatus, ac proprius: alter alienus, neque proprius: verbi gratia, calceum induere & calceum permutare. Vtroque enim modo calceo vti licet. Nam etiam qui calceum numo aut victu permutat cum eo qui eget calceo: vtitur ille quidem calceo, qua ratione calceus est: sed non ex vsu proprio. Non enim permutationis causa factus calceus est. Idémque de alijs rebus quæ parantur, ac possidentur, sentiendum. Nam permutandi ratio omnibus in rebus locum habet: eáque primùm quidem duxit initium ex eo quod est naturæ consentaneum, quia homines aliarum rerum maiorem, aliarum minorem copiam, quàm satis esset, habebant. Ex quo licet intelligere, cauponariam, seu mercaturam sordidam, quam profitentur, atque exercent ij qui ab aliis emunt, quod pluris reuendant, non esse partem artis pecuniæ quærendæ natura. nam quoad eis satis esset, catenus rerum commutationem necessariò facerent. In prima igitur societate, hoc est, in domo, perspicuum est, commutatione non opus esse, sed tum denique, cùm iam maior societas est: inter illos enim eorumdem omnium erat communio: hi autem à multis semoti ac seiuncti. rursus etiam alia communia inter se habebant, quæ pro cuiusque egestatibus necesse erat inter se impertiri, quemadmodum etiam nunc multæ faciunt barbaræ nationes: ipsa enim vtilia cum vtilibus commutant, nihil amplius: vt vinum pro frumento dantes, & accipientes: & vnumquidquid aliud tale. Talis igitur permutandi ratio neque auersa à natura est,

χρ. οὐ πω

χρ. οἰκίᾳ,

Lab. κεχ. πωῶν π.

neque vlla eſt artis pecuniæ quærendæ ſpecies: ad ſupplendam enim copiam ſuis opibus inſtructam & cumulatam, naturæ conſentaneam, valebat. Ex hac tamen nata illa eſt conuenienter rationi. Cùm enim ſubſidium illud fieret magis externum ac longinquum, partim ſupportandis iis quibus egebant, partim exportandis, quibus abundabant; neceſſariò numi vſus comparatus eſt. Non enim facilis eſt ad portandum vnaquæque earum rerum quæ ſunt neceſſariæ, natura. Quapropter ad res contrahendas tale quiddam de communi ſententia conſtituerunt inter ſe dare & accipere: quod cùm eſſet è numero rerum vtilium, vſum haberet tractabilem ac facilem ad vitam degendam: quale eſt ferrum, & argentum, & ſi quid tale aliud eſt: primò quidem ſimpliciter magnitudine & pondere definitum: ad extremum verò etiam ab iis nota ſignatum, vt labore metiendi ac ponderandi defungerentur. Nota enim impreſſa eſt ad quantum ſignificandum. Numo igitur ex neceſſaria permutatione comparato ac ſuppeditato, alia ſpecies artis pecuniæ quærendæ ortu eſt, mercatura cauponaria: quæ initio quidem fortaſſe ſimpliciter factitabatur: poſtea verò propter vſum & peritiam, callidiùs iam atque artificioſiùs, cùm quæreret vnde & quomodo permutando plurimum lucri faceret. Quocirca videtur ars pecuniæ quærendæ maximè in numo verſari, & eius eſſe munus, vnde maxima vis pecuniæ ſuppetat, videre ac diſpicere poſſe. Exiſtimatur enim diuitiarum & pecuniarum cauſa efficiens eſſe. Diuitias enim ſæpenumero ſtatuũt numorum multitudinem, propterea quòd ars pecuniæ quærendæ, & mercatura cauponaria, in hac re verſentur. Interdum verò contrà nugatorium quiddam videtur eſſe numus, & lege prorſus conſtare, nullus autẽ natura: quia vbi qui eo vtuntur, cum immutarunt, nihili eſt, neque ad vllam rem neceſſariam parandam eſt vtilis: & ſæpe euenire poteſt vt is qui numis circumfluit, rebus de victum neceſſariis egeat. Atqui abſurdum eſt, taleis eſſe diuitias, quibus qui abundat fame periturus eſt: quẽadmodum & Midam illum fabulãtur, cùm omnia, quæ ei apponebãtur, propter optatum inexplebile, aurea fierent. Quocirca alias quærunt diuitias aliámque pecuniæ quærendæ rationem: & meritò quærunt. Alia enim pecuniæ quærendæ ratio eſt, aliæque diuitiæ: nempe naturæ congruentes & conſentaneæ. atque hæc quidem ad rationem rei familiaris tuendæ pertinet: illa autem cauponaria eſt, quæ pecuniæ effectrix eſt, non omni modo, ſed pecuniæ permutatione: & videtur hæc in numo verſari. Numus enim elementum & extremum eſt permutationis. Infinitæ igitur ſunt hæ diuitiæ quæ ab hac pecuniæ quærendę ratione proficiſcuntur.

A ὅτε χρηματιστικῆς ἦν εἶδος τοῦτο· εἰς
διάπλησιν γὰρ τῆς κατὰ φύσιν αὐταρκείας
ἐπῶν. ἐκ μὴν ταύτης ἐγίνετο ἐκείνη κατὰ
λόγον. ξενικωτέρας γὰρ γινομένης τῆς βοη-
θείας πρὸς εἰσαγωγὴν ὧν ἐνδεεῖς, καὶ ἐκπέμ-
πειν ὧν ἐπλεόναζον, ἐξ ἀνάγκης ἡ τοῦ νο-
μίσματος ἐπορίσθη χρῆσις. ἕν γὰρ βύβλινον
κτῆμα ἕκαστον τῶν κατὰ φύσιν ἀναγκαίων· δυσ-
χερὲς πρὸς τὰς ἀλλαγὰς τοιοῦτόν τι συνέθεντο περὶς
σφᾶς αὐτοὺς διδόναι καὶ λαμβάνειν, ὅ τὴν
B χρησίμων αὐτὸ ὂν, εἶχε τινὰ χρείαν εὐμε-
ταχείριστον πρὸς τὸ ζῆν· οἷον σίδηρος καὶ
ἄργυρος, καὶ εἴ τι τοιοῦτον ἕτερον· τὸ μὲν
πρῶτον ἁπλῶς ὡρισμένον μεγέθει καὶ στα-
μῷ· τὸ δ' τελευταῖον καὶ χαράκτῆρα ἐπι-
βαλλόντων, ἵνα ἀπολύσῃ τῆς μετρήσεως
αὐτούς· ὁ γὰρ χαρακτὴρ ἐτέθη τοῦ ποσοῦ ση-
μεῖον. πορισθέντος οὖν ἤδη νομίσματος ἐκ
τῆς ἀναγκαίας ἀλλαγῆς, δεύτερον εἶδος τῆς
χρηματιστικῆς ἐγίνετο, τὸ καπηλικόν· τὸ
C μὲν πρῶτον ἁπλῶς ἴσως γινόμενον· εἶτα
δι' ἐμπειρίας ἤδη τεχνικώτερον, πόθεν καὶ
πῶς μεταβαλλόμενον, πλεῖστον ποιήσει κέρ-
δος. διὸ δοκεῖ ἡ χρηματιστικὴ μάλιστα πε-
ὶ τὸ νόμισμα εἶναι, καὶ ἔργον αὐτῆς τὸ δύ-
ασθαι θεωρῆσαι πόθεν ἔσται πλῆθος χρη-
μάτων. ποιητικὴ γὰρ εἶναι τοῦ πλούτου καὶ χρη-
μάτων. καὶ γὰρ τὸν πλοῦτον πολλάκις τίθεασι
νομίσματος πλῆθος, διὸ καὶ περὶ τοῦτ' εἶναι
τὴν χρηματιστικὴν καὶ τὴν καπηλικήν·
D ὁτὲ μὲν πάλιν λῆρος εἶναι δοκεῖ τὸ νόμισμα, καὶ
νόμος πάμπαν, φύσει δ' οὐδέν, ὅτι με-
ταθεμένων τε τῶν χρωμένων, οὐθενὸς ἄξιον,
οὔτε χρήσιμον πρὸς οὐδὲν τῶν ἀναγκαίων
ὄντι· καὶ νομίσματος πλουτῶν, πολλάκις
ἀπορήσει τῆς ἀναγκαίας ἐδωδῆς. καίτοι ἄτο-
πον τοιοῦτον εἶναι πλοῦτον, οὗ παρὼν λι-
μῷ ἀπολεῖται· καθάπερ καὶ τὸν Μίδαν ἐκεῖ-
νον μυθολογοῦσι διὰ τὴν ἀπληστίαν τῆς
εὐχῆς, πάντων αὐτῷ γινομένων τῶν πα-
E ρατεθέντων χρυσῶν. διὸ ζητοῦσιν ἕτερόν
τινα τὸν πλοῦτον καὶ τὴν χρηματιστικήν, ὀρ-
θῶς ζητοιῶντες. ἔστι γὰρ ἑτέρα μὲν χρηματι-
στικὴ, καὶ ὁ πλοῦτος ὁ κατὰ φύσιν· καὶ αὕτη μὲν
οἰκονομικὴ, ἢ δὲ καπηλικὴ, ποιητικὴ χρη-
μάτων, οὐ πάντως, ἀλλ' ἢ διὰ χρημάτων με-
ταβολῆς, καὶ δοκεῖ περὶ τὸ νόμισμα αὕτη
εἶναι. τὸ γὰρ νόμισμα, στοιχεῖον καὶ πέρας τῆς
ἀλλαγῆς ἐστι. καὶ ἄπειρος δὴ οὗτος ὁ πλοῦ-
τος ὁ ἀπὸ ταύτης τῆς χρηματιστικῆς.

ὥσπερ γὰρ ἡ ἰατρικὴ τῆς ὑγιάνδν εἰς ἄπειρόν ἐστι, καὶ ἑκάστη τῶν τεχνῶν τοῦ τέλους εἰς ἄπειρον· ὅτι μάλιστα γὰρ ἐκεῖνο βούλονται ποιεῖν· τῶν δὲ πρὸς τὸ τέλος, οὐκ εἰς ἄπειρόν ἐστι· πέρας γὰρ τὸ τέλος πάσαις· οὕτω καὶ ταύτης τῆς χρηματιστικῆς οὐκ ἔστι τοῦ τέλους πέρας. τέλος δὲ ὁ τοιοῦτος πλοῦτος, καὶ χρημάτων κτῆσις, τῆς δ' οἰκονομικῆς, οὐ χρηματιστικῆς ἐστι πέρας. ἀναγκαῖον γὰρ τοῦτο * τῆς οἰκονομικῆς ἔργον. διὸ τῇ μὲν φαίνεται ἀναγκαῖον εἶναι πάντων τῶν πλούτου πέρας· ὅπερ δὲ τῶν γινομένων ὁρῶμεν συμβαῖνον τοὐναντίον· πάντες γὰρ εἰς ἄπειρον αὔξουσιν οἱ χρηματιζόμενοι τὸ νόμισμα· αἴτιον δὲ τοῦτου ἐγγὺς αὐτῶν. ἐπαλλάττει γὰρ ἡ χρῆσις τοῦ αὐτοῦ οὖσα * ἑκατέρα τῆς χρηματιστικῆς. τῆς γὰρ αὐτῆς ἐστι χρήσεως κτῆσις, ἀλλ' οὐ κατὰ ταὐτόν· ἀλλὰ τῆς μὲν ἑτέρου τέλος, τῆς δ' ἡ αὔξησις. ὥστε δοκεῖ τισι τοῦτ' εἶναι τῆς οἰκονομικῆς ἔργον, καὶ διατελοῦσιν, ἢ σώζειν οἰόμενοι δεῖν, ἢ αὔξειν τὸ τοῦ νομίσματος οὐσίαν εἰς ἄπειρον. αἴτιον δὲ ταύτης τῆς διαθέσεως, τὸ σπουδάζειν περὶ τὸ ζῆν, ἀλλὰ μὴ τὸ εὖ ζῆν. εἰς ἄπειρον οὖν ἐκείνης τῆς ἐπιθυμίας οὔσης, καὶ τῶν ποιητικῶν ἀπείρων ἐπιθυμοῦσιν. ὅσοι δὲ καὶ τὸ εὖ ζῆν ἐπιζητοῦσιν, τὸ πρὸς τὰς ἀπολαύσεις τὰς σωματικὰς ζητοῦσιν. ὥστ', ἐπεὶ καὶ τοῦτ' ἐν τῇ κτήσει φαίνεται ὑπάρχειν, πᾶσα ἡ διατριβὴ περὶ τὸν χρηματισμόν ἐστι, καὶ τὸ ἕτερον εἶδος τῆς χρηματιστικῆς διὰ τοῦτο ἐλήλυθεν. ἐν ὑπερβολῇ γὰρ ὄντος τῆς ἀπολαύσεως, τοῦ τῆς ἀπολαυστικῆς ὑπερβολῆς ποιητικοῦ ζητοῦσι· κἂν μὴ διὰ τῆς χρηματιστικῆς δυνώνται ποιεῖν, δι' ἄλλης αἰτίας τοῦτο πειρῶνται, ἕκαστη χρώμενοι τῶν δυνάμεων οὐ κατὰ φύσιν. ἀνδρίας γὰρ ὑπὸ χρήματα ποιεῖν ἐστιν, ἀλλὰ θάρσος, οὐδὲ στρατηγικῆς, καὶ ἰατρικῆς, ἀλλὰ τῆς μὲν νίκην, τῆς δ' ὑγίειαν. οἱ δὲ πάσας ποιοῦσι χρηματιστικάς, ὡς τοῦτο τέλος ὄν· πρὸς ὃ τὸ τέλος ἄπορον ἦν. περὶ μὲν οὖν τῆς τε μὴ ἀναγκαίας χρηματιστικῆς, καὶ τίς, καὶ δι' αἰτίαν τίνα οὐ χρεία ἐστὶν αὐτῆς, εἴρηται· καὶ περὶ τῆς ἀναγκαίας, ὅτι ἑτέρα μὲν αὐτῆς, οἰκονομικὴ δὲ καὶ φύσιν ἔχει περὶ τὸν ἔφοδον, οὐχ ὡσπερ αὐτὴ ἄπειρος, ἀλλὰ ἔχουσα ὅρον.

A Quemadmodum enim medicina sanandi cupida est vsque in infinitum: & vnaquæque ars finem suum expetit in immensum: quàm maximè enim illum consequi & efficere vult: ea autem quæ ad finem pertinent, non persequitur infinitè: omnibus enim artibus, finis est extremum: Ita & huius rationis pecuniæ quærendæ finis nullum habet extremum. Eius autem rationis finis sunt tales diuitiæ, & pecuniarum possessio. Rationis autem tuendæ rei familiaris, non rationis pecuniæ quęrendę, aliquod est extremum. Non enim est hoc rationis tuendæ rei familiaris munus, rem augere. Quapropter
B huic quidem necessarius videtur esse omnium diuitiarum terminus. Sed in iis quæ in vita quotidiana fiunt, cõtrarium video vsuuenire. Omnes enim ij qui pecuniæ quęrendæ student, numum augent infinitè. Causa autem huius rei est, earum inter se propinquitas & similitudo. Alternat enim eiusdem rei vsus; cùm sit vtriusque rationis ad pecuniam quęrendam pertinentis. Ad eundem enim vsum pertinet rerum partarum possessio, verùm non eodem modo: sed huius quidē alius finis est, illius autem amplificatio. Itaque videtur quibusdam hoc esse
C rationis tuendæ rei familiaris munus: & in hac sententia perseuerant, aut seruare, aut augere infinitè rem numariam oportere. Causa autem huius affectionis est, quòd viuendi studio ducantur, non bene viuendi. Cùm sit igitur infinita cupiditas illa, fit vt etiam efficientia vitæ voluptariæ infinita concupiscant. Quicumque autem etiam ad bene viuẽdum curam suá conferunt, quęrunt vnde suas cupiditates explere, & voluptatibus corporis perfrui possint. Itaq; quoniam hoc in rerũ partarũ possessione inesse videtur, omnis eorũ opera, atque adeò tota ætas in pecunia quęrẽda consumitur: &
D propter hanc causam altera pecunię quęrendę ratio introducta est. Nã cùm fruendæ voluptatis nullus sit modus, rationem quę efficiat immoderationẽ voluptatum fruendarum, conquirunt. Quòd si per artem pecuniæ quęrendę comparare non possint, alia experiuntur via, vnaquaque facultate ad quęstum abutentes. Fortitudinis enim est non pecuniã conficere, sed fiduciam gignere: neque artis imperatorię, aut medicinę: sed illius quidem victoriã, huius autem bonam valetudinẽ seu sanitatem efficere. Ho-
E mines autem has omneis virtutes ac facultates faciunt pecunię quęrendæ rationes, perinde ac si hic sit finis: ad finem autem omnia referri oporteat. De ratione igitur pecunię quęrendę tum non necessaria, quę sit & quam ob causam eam requiramus: tum necessaria, (hanc quidem esse ab ea diuersam: eam autem, quæ ad rem familiarem tuendam pertinet, quęque in rebus ad victum necessariis parandis occupata est, esse naturę consentaneam, neque vt illam, esse indeterminatã atque infinitã, sed finitam ac terminatam,) dictum est.

CAPVT

A

CAPVT X.

vtrùm quæstuaria ad œconomiam pertineat, elucidat.

PErspicuum autem est etiam illud, de quo initio quærebatur, vtrùm ars pecuniæ quærendæ sit hominis ad rem familiarem administrãdam apti; & viri reip. administrandæ periti, necne: sed hoc oporteat suppetere ac præsto esse. Quemadmodum enim homines non procreat scientia reip. administrandę, sed ijs B à natura acceptis vtitur: ita & victum natura subministret, oportet, nempe terra, aut mare, aut aliud quippiam: quomodo autem hæc sint procuranda & tractanda, ad parteis eius qui rem domesticam administrat ac procurat, pertinet. Non est enim artis textoriæ lanam facere, sed ea vti, & prę terea qualis sit bona & apta, qualisve mala atque inepta, cognoscere ac iudicare. Etenim dubitare possit aliquis quamobrem ars pecuniæ quærẽdę quidem, rei domesticę administrationis particula sit, medicina autẽ non sit. Atqui bene valere oportet eos qui domi sunt: quemadmodũ viuere, & aliud quippiam necessarium. Quoniã autem aliquo modo est eius qui rem domesticã administrat, & eius qui ciuitati prę est, etiam bonæ valetudinis suorum curam habere; aliquo modo nõ est, sed medici: sic & videre, vt pecunia suppetat, aliqua ratione est eius qui rem familiarem tuetur atque administrat, aliqua ratione non est, sed artis ministræ & subseruiẽtis. Maximè autem, quemadmodum antè dictum est, eam præsto esse oportet natura. Naturæ enim munus est, victum ei quod procreatum est, præbere. Omni enim eius vnde oritur, reliquum, victus est. Quare ea pecunię quærendę ratio, naturæ consentanea omnibus est, quę est à fructibus & animalibus. Cùm sit autem ea duplex, quemadmodum diximus, & altera quidem sit cauponaria, altera ad rem familiarem tuendam pertinens: & hæc quidem necessaria sit & laudetur: illa autem, quæ in permutatione numi consistit, meritò vituperetur (non enim naturę consentanea est, sed in ea alter ab altero lucrum aucupatur,) optima ratione omnibus in odio est ratio fœneratrix, quòd ab ipso numo quęstus fiat, & non ad quã rem paratus est, vsurpent. Permutationis enim gratia natus est: fœnus autem eum auget, & multiplicat. vnde etiam apud Græcos hoc nomen reperit: (τόκος enim à pariendo, quod illi dicunt τίκτειν, manauit: & apud Latinos, fœnus à fœtu:) Similia enim sunt ea quæ pariuntur, ijs quę gignunt & procreant. In fœnore autem, pecunia pecunię partus ac fœtus est. Quapropter maximè omnium quærendę pecuniæ rationum abhorret hęc à natura.

ΚΕΦΑΛ. ι'.

Πότερον τῆς οἰκονομικῆς ἐστὶ πολιτικῆς ἡ χρηματιστική.

ΔΗΛΟΝ δὲ καὶ τὸ ἀπορούμενον ἐξ ἀρχῆς, πότερον τῆς οἰκονομικῆς καὶ πολιτικῆς ἐστὶν ἡ χρηματιστική, ἢ οὔ, ἀλλὰ δεῖ τοῦτο μὲν ὑπάρχειν· (ὥσπερ γὰρ καὶ αἱ δεσποτεῖαι οὐ ποιοῦσι τὴν πολιτικήν, ἀλλὰ λαβοῦσα τὰ παρὰ τῆς φύσεως χρῆται αὐτοῖς· οὕτω καὶ τῇ φυτείᾳ τὴν φύσιν δεῖ παρασκευάζειν γῆν, ἢ θάλατταν, ἢ ἄλλό τι.) ἐκ τῶν τούτων, ὡς δεῖ, ταῦτα διαθεῖναι προσήκει τὸν οἰκονόμον. οὐ γὰρ τῆς ὑφαντικῆς ἔργα ποιῆσαι, ἀλλὰ χρήσασθαι αὐτοῖς· καὶ γνῶναι τὸ ποῖον χρηστὸν καὶ πονηρόν, ἢ φαῦλον καὶ ἐπιτήδειον. ἔτι δὲ ἀπορήσειεν ἄν τις διὰ τί, ἡ μὲν χρηματιστικὴ μέρος τῆς οἰκονομίας, ἡ δ' ἰατρικὴ οὐ μέρος· καίτοι δεῖ ὑγιαίνειν τοὺς οἰκείους, ὡς περ ζῆν, ἢ ἄλλό τι τῶν ἀναγκαίων· ἐπεὶ δ', ἔστι μὲν ὡς τοῦ οἰκονόμου, καὶ τοῦ ἄρχοντος, καὶ περὶ τῆς ὑγιείας ἰδεῖν· ἔστι δ' ὡς οὔ, ἀλλὰ τοῦ ἰατροῦ· οὕτω δὲ καὶ περὶ τῶν χρημάτων, ἔστι μὲν ὡς τοῦ οἰκονόμου, ἔστι δ' ὡς οὔ, ἀλλὰ * τῆς ὑπηρετικῆς· μάλιστα δ', καθάπερ εἴρηται πρότερον, δεῖ φύσει τοῦτο ὑπάρχειν. φύσεως γάρ ἐστιν ἔργον, τροφὴ τοῖς γεννηθεῖσι παρέχειν· πᾶσι δὲ τοῦτ' ἐστὶ τὸ λειπόμενον ἐκ τοῦ γόνου, τροφὴ τὸ λαμβανόμενον ἐστί. διὸ τῇ μὲν φύσιν ἐστὶν ἡ * χρηματιστικὴ πᾶσιν, ἀπὸ τῶν καρπῶν, καὶ τῶν ζώων. διπλῆς δ' οὔσης αὐτῆς, ὥσπερ εἴπομεν, τῆς μὲν καπηλικῆς, τῆς δ' οἰκονομικῆς· καὶ ταύτης μὲν, ἀναγκαίας καὶ ἐπαινουμένης, * τῆς δὲ μεταβλητικῆς ψεγομένης δικαίως· οὐ γὰρ κατὰ φύσιν, ἀλλ' ἀπ' ἀλλήλων ἐστίν· βδελυγώτατα μισῆται δὲ ὀβολοστατικὴ, διὰ τὸ ἀπ' αὐτοῦ τοῦ νομίσματος εἶναι τὴν κτῆσιν, καὶ οὐκ ἐφ' ὅπερ ἐπορίσθη· μεταβολῆς γὰρ ἐγένετο χάριν. ὁ δὲ τόκος αὐτὸ ποιεῖ πλέον· ὅθεν καὶ τοὔνομα τοῦτ' εἴληφεν· ὅμοια γὰρ τὰ γινόμενα τοῖς γεννῶσιν αὐτά ἐστιν· ὁ δὲ τόκος γίνεται νόμισμα νομίσματος· ὥστε [καὶ] μάλιστα παρὰ φύσιν ἐστὶ τῶν χρηματισμῶν ἐστιν.

γρ. τῆς καπηλικῆς.

Suspectus locus: de quo & sequẽtibus, vide Zuing.

Zuing. τῆς δὲ καπηλικῆς

ΚΕΦΑΛ. ια'.

Διωρικῶς περὶ χρηματιστικῆς τὰ πρὸς τὴν γνῶσιν, τὰ πρὸς τὴν χρῆσιν διέρχεται.

ΕΠΕΙ δὲ [τὰ] πρὸς τὴν γνῶσιν διωρίκαμεν ἱκανῶς, τὰ πρὸς τὴν χρῆσιν δεῖ διελθεῖν. πάντα δὲ τὰ τοιαῦτα, τὴν μὲν θεωρίαν ἐλεύθερον ἔχει, τὴν δ' ἐμπειρίαν ἀναγκαίαν· ἔστι δ' χρηματιστικῆς μέρη χρήσιμα, τὸ περὶ τὰ κτήματα ἔμπειρον εἶναι, ποῖα λυσιτελέστατα, καὶ ποῦ, καὶ πῶς· οἷον ἵππων κτῆσις ποία τις, ἢ βοῶν, ἢ προβάτων, ὁμοίως δὲ καὶ τῶν λοιπῶν ζώων. δεῖ γὰρ ἔμπειρον εἶναι πρὸς ἄλληλά τε τούτων τίνα λυσιτελέστατα, καὶ ποῖα ἐν ποίοις τόποις· ἀῤῥα γὰρ ἐν ἄλλοις ἄλλως χωρεῖ. εἶτα περὶ γεωργίας, καὶ ταύτης ἤδη ψιλῆς τε καὶ πεφυτευμένης, καὶ μελιττουργίας, καὶ τῶν ἄλλων ζώων τῶν πλωτῶν ἢ πετωμένων, ἀφ' ὅσων ἐστὶ τις ταχεῖα βοηθεία. τῆς μὲν οὖν οἰκειοτάτης χρηματιστικῆς ταῦτα μόρια καὶ μέρη. τῆς δὲ μεταβλητικῆς μέγιστον μὲν ἐμπορία· καὶ ταύτης μέρη πεῖρα, ναυκληρία, φορτηγία, διάθεσις. διαφέρει δὲ τούτων ἕτερα ἑτέρων, τῷ τὰ μὲν ἀσφαλέστερα εἶναι, τὰ δὲ πλείω πορίζειν τὴν ὠφελίαν. δεύτερον δ', τοκισμός. τρίτον δ', μισθαρνία. ταύτης δ' ἡ μὲν, τῶν βαναύσων τεχνῶν· ἡ δ', τῶν ἀτέχνων καὶ τῷ σώματι μόνῳ χρησίμων. * τρίτον δὲ εἶδος χρηματιστικῆς, μεταξὺ ταύτης καὶ τῆς θεωρητικῆς. ἔχει γὰρ καὶ τῆς κατὰ φύσιν ἡ μέρος, καὶ τῆς μεταβλητικῆς, ὅσα ἀπὸ γῆς καὶ τῶν ἀπὸ γῆς γινομένων, ἀκάρπων μέν, χρησίμων δέ· οἷον * ὑλοτομία τε καὶ πᾶσα μεταλλευτική. αὕτη δ' πολλαὶ ἤδη διείληφε γένη. πολλαὶ γὰρ εἴδη τῶν ἐκ γῆς μεταλλευομένων ἐστί. περὶ ἑκάστου δὲ τούτων, καθόλου μὲν εἰρῆσθαι καὶ νῦν· ὅτι δὲ κατὰ μέρος ἀκριβολογεῖσθαι, χρήσιμον μὲν πρὸς τὰς ἐργασίας, φορτικὸν δὲ καὶ ἀνελεύθερον.

χ. πάμπαν, mendosissimè.

χ. ἡ λεπτομία

CAPVT XI.

Quæstuariæ Theoria explicata, de ijs quæ ad Praxin eiusdem faciunt, disputat.

QVoniam autem, quæ ad cognitionem pertinent, satis explicauimus ac distinximus; quæ ad vsum referuntur, persequi nos oportet. Omnia porrò hæc huiusmodi, cognitionem quidem & contemplationem habent liberalem, vsum verò atque experientiam necessariam. Sunt igitur rationis pecuniæ quærendæ partes vtiles hæ primùm, vsu atque experientia didicisse, quales res possessæ, sint vtilissimæ atque opportunissimæ, & vbi, & quomodo: verbi gratia, equorum aut boum, aut pecudum qualis sit possessio, itémque aliorum animalium. Oportet enim vsu didicísse, & quænam horum inter se comparata sint vtilissima, & qualia qualibus in locis: aliorum enim aliis in locis vbertas & prosperitas est. Deinde de agricultura cognouisse; eáque tum nuda, tum consita: & de apum curandarum aliarúmque animantium aut aquatilium aut volatilium, ex quibus aliquid opis aut adiumenti consequi licet, ratione. Artis igitur pecuniæ quærendæ, nobis coniunctissimæ, maximéque propriæ, hæ sunt primæ partes, primáque primordia. Eius autem pecuniæ quærendæ rationis, quæ in permutatione posita est, pars prima & maxima, est mercatura. Atque huius partes sunt tres, vna quæ fit nauibus: altera, quæ plaustris aut iumentis: tertia, quæ sine labore aut periculo vecturæ, ijsdem in locis, vbi merx nata est, factitatur, quam ἐμπορίαν vocant Græci. Differunt autem hæ inter se, quòd aliæ sint tutiores, minúsque periculosæ, aliæ maiorem fructum ferant. Secunda pecuniæ quærendæ rationis pars, est fœneratio: tertia, operæ locatio, siue opera mercenaria. Huius autem duæ sunt partes, altera artium sordidarum, atque illiberalium: altera earum quæ sunt artis expertes, & corpore dumtaxat vtiles sunt. Tertia autem rationis pecuniæ quærendæ species, inter hanc & primam interiecta est. Habet enim & partem aliquam eius, quę consentanea naturę est, & eius, quæ permutatione constat. Eam dico, quæ pecuniam è terra, atque ex ijs quæ terra nata sunt, quærit, fructu carentibus quidem illis, sed tamen vtilibus: qualis est syluę siue materię excisio, & ars omnis, quæ ad metallorũ effossionẽ pertinet. Hæc autẽ multa iã cõplectitur genera. Multæ enim sunt earũ quæ è terra effodiũntur, rerũ formæ, multæque species. De vnaquaq; porrò harũ dictũ quidẽ est vniuersè etiã nũc: subtiliter autẽ, & tenuiter singulas partes persequẽndo, de iis disputare, vtile illud quidẽ est ad operas & effectiones, sed in eis immorari, ineptũ ac putidũ.

Sunt autem ex operæ artificioſiſſimæ, in quibus minimum fortunæ relictum eſt loci: Sordidiſſimæ verò, in quibus corpora maximè deformantur & corrumpuntur: Seruiliſſimæ porrò, in quibus corporum plurimus eſt vſus. Ignobiliſſimæ denique, in quibus minimum præterea virtutis requiritur. Quoniam autem his de rebus à nonnullis ſcriptum eſt, vt à Charete Pario, & ab Apollodoro Lemnio, de agricultura tum nuda, tum conſita ac veſtita, itémque ab aliis de aliis: hæc quidem ex his cognoſcat, cui ea ſcire curæ eſt. præterea verò etiam quæ diſpersè dicuntur, quibus aliqui pecuniæ quærendæ ſtudentes, rem ſuam bene & ex ſententia geſſerunt, ea colligere oportet. hæc enim omnia iis vtilia ſunt, qui ſtudium pecuniæ quærendæ magnifaciunt. Cuiuſmodi eſt etiam illud Thaletis Mileſii, (nam hoc inuentũ quoddam acutum eſt ad pecuniam parandã accommodatum. quanquam illi quidem id propter ſapientiam attribuunt: veruntamen aliquid eſt vniuersè fortaſſe præceptum.) Cùm enim ei paupertatem vitio verterent atque exprobrarent, tanquam ſapientiæ ſtudium inutile ſit; aiunt, eum, cùm ex aſtrologia intellexiſſet olearum vbertatem fore, hyeme nõdum exacta, paucorum numorum copia inſtructum, omnia olei conficiendi loca & quæ Mileti, & quæ in Chio eſſent, datis arrhabonibus paruo conduxiſſe, quippe cùm licitator nullus, qui mercedem augeret, extitiſſet. Vbi autem tẽpus venit, cùm multa ſimul & ſubitò quærerentur, illis ſuo arbitratu, & quanti vellet elocatis & traditis, multis pecunijs coactis, oſtendiſſe, facile eſſe philoſophis, ſi velint, diteſcere: ſed hoc non eſſe, in quod ſtudium ſuum conferunt. Thales igitur hoc modo dicitur ſapientiæ ſuæ ſpecimen edidiſſe. Eſt autem, quemadmodum diximus, vniuersè hoc tale genus ad pecuniam faciendam accommodatum, ſi quis poſſit ſibi vni ſingularem vendendi facultatem conciliare. Quare & nonnullæ ciuitates hanc ſibi viam ad pecuniam parandam, cùm eius indigent, muniunt. Aſſequuntur enim vt ſinlarem rerum venalium vendendarum facultatem ſolæ habeant. In Sicilia autem quidam numis apud eum conditis ac poſitis, ferrum omne ex ferrariis officinis conuertit & coëmit. Poſtea vbi ex mercatibus conuenerunt mercatores, ferrum omne ſolus vendebat, non ita immoderatè aucto pretio: verumtamen talentis quinquaginta expenſis, centum lucrifecit. Quod cùm audiſſet Dionyſius, pecuniæ quidem ſecum exportandæ ei poteſtatem fecit, verùm Syracuſis eum ampliùs manere vetuit, tanquam qui vias pecuniæ faciendæ reperiſſet, ſuis rebus ac rationibus inutiles.

A εἰσὶ δ' τεχνικώτατα μὲν τῶν ἐργασιῶν, ὅπου ἐλάχιστον [τῆς] τύχης· βαναυσότατα δὲ, ἐν αἷς τὰ σώματα λωβῶνται μάλιστα· δουλικώτατα δὲ, ὅπου τῷ σώματος πλῆσαι χρήσιμοι· ἀγεννέστατα δὲ, ὅπου ἐλάχιστον σπουδεῖ ἀρετῆς. ἐπεὶ δ' ἔστιν ἐπίοις γεγραμμένα περὶ τούτων, οἷς Χαρήτ δή τις Παείῳ, καὶ Ἀπολλοδώρῳ τῷ Λημνίῳ, περὶ γεωργίας, καὶ

B ψιλῆς καὶ πεφυτευμένης· ὁμοίως δὲ καὶ ἄλλοις περὶ ἄλλων. ταῦτα μὲν ἐκ τούτων θεωρείτω, ὅτῳ ἐπιμελές· ἔτι δὲ καὶ τὰ λεγόμενα ἀποφαίνω, δι' ὧν ἐπιτυγχάσουσιν ἔνιοι χρηματιζόμενοι, δεῖ συλλέγειν. πολλὰ γὰρ ὠφέλιμα ταῦτ' ἔστι τοῖς ἁμῶσι πρὸς χρηματιστικήν· οἷς καὶ ὁ Θάλεω τοῦ Μιλησίου. τοῦτο γάρ ἐστι κατηγόρημά τι χρηματιστικήν, ἀλλ' ἐκείνῳ μὲν διὰ τὴν σοφίαν προσάπτουσι, τυγχάνει δὲ καθόλου τι ὄν. ὀνειδιζόντων γὰρ αὐτῷ διὰ τὴν πενίαν, ὡς

C ἀνωφελοῦς τῆς φιλοσοφίας οὔσης, κατηγορήσαντά φασιν αὐτὸν ἐλαιῶν φορᾶν ἐσομένων, ἐκ τῆς ἀστρολογίας, ἔτι χειμῶνος ὄντος, ἀπορήσαντα χρημάτων ὀλίγων, ἀρραβῶνας διδόναι τῶν ἐλαιουργιῶν, τῶν τ' ἐν Μιλήτῳ καὶ Χίῳ πάντων, ὀλίγου μισθουμένων, ἅτ' ἀζήνου ὄντος· ὅπερ δ' ὁ καιρὸς ἦκε, πολλῶν ζητουμένων ἅμα καὶ ἐξαίφνης, ἐκμισθοῦντα ὃν ἕκαστον ἠβούλετο, πολλὰ

D χρήματα συλλέξαντα, ἐπιδεῖξαι ὅτι ῥᾴδιόν ἐστι πλουτεῖν τοῖς φιλοσόφοις, ἂν βούλωνται· ἀλλ' ὅ τοῦτ' ἐστὶ περὶ ὃ σπουδάζουσι. Θαλῆς μὲν οὖν λέγεται τοῦτον τὸν τρόπον ἐπίδειξιν ποιήσασθαι τῆς σοφίας. ἔστι δ', ὥσπερ εἴπομεν, καθόλου τὸ τοιοῦτον χρηματιστικὸν, ἐάν τις δύνηται μονοπωλίαν αὐτῷ κατασκευάζειν. διὸ καὶ τῶν πόλεων ἔνιαι τοῦτον ποιοῦνται τὸν πόρον, ὅταν ἀπορῶσι χρημάτων· μονοπωλίαν γὰρ τῶν ὠνίων ποιοῦσιν. ἐν Σικελίᾳ δέ τις τεθέντος

E νόμισματος, συνεπρίατο πάντα τὸν σίδηρον ἐκ τῶν σιδηρείων. μετὰ δὲ ταῦτα, ὡς ἀφίκοντο ἐκ τῶν ἐμπορείων οἱ ἔμποροι, ἐπώλει μόνος, οὐ πολλῷ ποιήσας ὑπερβολῇ τῆς τιμῆς· ἀλλ' ὅμως ὅτι τοῖς πεντήκοντα ταλάντοις ἐπέλαβεν ἑκατόν. τοῦτο μὲν οὖν ὁ Διονύσιος αἰσθόμενος, τὰ μὲν χρήματα ἐκέλευσεν ἐκκομίσασθαι· μὴ μέντοι γ' ἔτι μένειν ἐν Συρακούσαις, ὡς πόροις διὰ εἰσόντα τοῖς αὐτοῦ πράγμασιν ἀσυμφόροις.

Θ μὲν τοι * ὅρμα Θάλεω καὶ * Πύτῳ ταὐτόν ἐστιν· ἀμφοτέροις γὰρ ἑαυτοῖς ἐτέχνασθη μηχανὴ μοναρχίας. χρήσιμον δὲ γνωρίζειν ταῦτα καὶ τοῖς πολιτικοῖς. πολλαῖς γὰρ πόλεσι δεῖ χρηματισμοῦ, καὶ τοιούτων πόρων, ὥσπερ οἰκίᾳ· μᾶλλον δ', ὅσῳπερ οἱ μὲν πολιτεύονται τῶν πολιτευομένων ταῦτα μόνον.

A Thaleti tamen & huic de quo proximè locuti sumus, idem propositum fuit, quod intuerentur ac spectarent. Vterque enim callidè excogitauit & machinatus est, quo pacto solus vendèdi potestatem haberet. Vtile autem est hæc cognoscere ciuitatum rectoribus. Multis enim ciuitatibus opus est pecuniæ faciendæ ratione, & talibus rei numariæ facultatibus quemadmodum & domui: atque adeò magis. Quapropter nonnulli ex ijs qui ciuitates regunt ac moderantur, hæc duntaxat in republ. administranda prouident, ac procurant.

B

ΚΕΦΑΛ. η'.

Περὶ λοιπῶν δύο τῆς οἰκονομικῆς μερῶν, τῆς τε δεσποτικῆς καὶ τῆς γαμικῆς.

CAPVT VIII.

De reliquis duabus societatibus domesticis, Coniugali & Patria, agit.

ΕΠΕΙ δὲ τρία [μέρη] τῆς οἰκονομικῆς ἐστιν, ἓν μὲν δεσποτικὴ, περὶ ἧς εἴρηται πρότερον· ἓν δ', πατρικὴ· τρίτον δὲ, γαμικὴ· καὶ γὰρ γυναικὸς ἀρχὴν καὶ τέκνων, ὡς ἐλευθέρων μὲν ἀμφοῖν, οὐ τὴν αὐτὴν δὲ ἑκάτερον τῆς ἀρχῆς, ἀλλὰ γυναικὸς μὲν πολιτικῶς, τέκνων δὲ βασιλικῶς· τὸ, τε γὰρ ἄρρεν φύσει τοῦ θήλεος ἡγεμονικώτερον, (εἰ μή που συνέστηκε παρὰ φύσιν·) καὶ ὁ πρεσβύτερον καὶ τέλειον, τοῦ νεωτέρου καὶ ἀτελοῦς. ἐν μὲν οὖν ταῖς πολιτικαῖς ἀρχαῖς ταῖς πλείσταις μεταβάλλει τὸ ἄρχον καὶ τὸ ἀρχόμενον. ἐξ ἴσου γὰρ εἶναι βούλεται τὸν φύσιν, καὶ διαφέρειν μηδέν· ὅμως δὲ, ὅταν τὸ μὲν ἄρχῃ, τὸ δὲ ἄρχηται, ζητεῖ διαφορὰν εἶναι καὶ σχήμασι, καὶ λόγοις, καὶ τιμαῖς· ὥσπερ καὶ Ἄμασις εἶπε τὸν περὶ τοῦ ποδανιπτῆρος λόγον. τὸ δ' ἄρρεν ἀεὶ πρὸς τὸ θῆλυ τοῦτον ἔχει τὸν τρόπον· ἐπὶ δὲ τῶν τέκνων ἀρχὴ, βασιλική. τὸ γὰρ γεννῆσαν, καὶ κατὰ φιλίαν ἄρχον, καὶ κατὰ πρεσβείαν ἐστίν· ὅπερ ἐστὶ βασιλικῆς εἶδος ἀρχῆς. διὸ καλῶς Ὅμηρος τὸν Δία προσηγόρευσεν εἰπών,

Herodotus Euterpe.

---πατὴρ ἀνδρῶν τε θεῶν τε,

τὸν βασιλέα τούτων ἁπάντων. φύσει γὰρ τὸν βασιλέα διαφέρειν μὲν δεῖ, τῷ γένει δ' εἶναι τὸν αὐτόν· ὅπερ πέπονθε τὸ πρεσβύτερον πρὸς τὸ νεώτερον, καὶ ὁ γεννήσας πρὸς τὸ τέκνον.

C

D

E

QVoniam autem treis parteis rationis tuendæ rei familiaris esse diximus: vnam, rationem herilem, seu ad imperium domini in seruos pertinentem, de qua antea dictum est: alteram, patriam, quæ spectat ad auctoritatem patris in liberos: tertiam, nuptialem, quæ refertur ad principatum viri in vxorem: etenim vir in vxorem & in filios imperium habet: atque in vtrosque sanè vt in personas liberas: verùm non eodem genere imperij: sed in vxorem quidem ciuiliter, in filios verò, regiè. Nam & mas ad principatum obtinendum aptior est quàm fœmina, natura: (nisi fortè ita comparatus est, vt à natura desciuerit) & natu grandior, & iam adultus, atque ætate corroborata, quàm iunior & adolescens, ætate immatura. In ciuilibus igitur magistratibus mutatur atque alternat id quod imperat, & quod imperio paret. Ciuis enim æqualis debet esse natura, nihilque differre. Veruntamen cùm aliud imperat, aliud imperio paret, postulant vt inter se differant & vestitu, & sermonibus, & honoribus: quemadmodum is quem habuit Amasis de vase, in quo lauabantur pedes, sermo declarat. At mas ad fœminam semper hoc modo se habet. Imperium autem in liberos est regium. Nam quod procreauit, tum amoris abundantia, tum temporis antiquitate, debet imperare; quod est regij imperij genus. Quocirca præclarè Homerus Iouem hoc nomine appellauit, his verbis:

--hominum pater atque deorum.

qui horum omnium rex est. Regem enim natura quidem differre oportet, sed genere eundem esse; quod accidit grandiori natu, cum eo qui iunior sit, comparato; & ei qui procreauit, cum filio.

A

CAPVT XIIII.

Forma Societatum domesticarum, Virtus scilicet œconomica, declaratur.

PErspicuum igitur est, domus administrationem plus studij ponere, maiorémque diligentiam adhibere debere in hominibus, quàm in inanimorum possessione; & in horum virtute, quàm in possessionis, quas diuitias appellamus; & in liberis, quàm in seruis. Primùm igitur de seruis dubitare possit aliquis, sítne serui virtus aliqua alia præter eas quæ ad instrumenta, & quæ ad ministeria pertinent, his honoratior; verbi gratia, temperantia, & fortitudo, & iustitia, & aliquis ex aliis talibus habitibus; an verò nulla sit, præter ministeria ad corpus pertinentia. Dubitationem porrò habet, vtrumcumque dixeris. Nam siue est, quid à liberis different? siue non est, cùm sint homines, & rationis participes, dictu absurdum est. Propemodum autem idem est, quod quæritur in vxore & filio, vtrùm etiam horum sint virtutes, & oporteátne vxorem esse temperantem, & fortem, & iustam; & vtrùm puer sit intemperans, & temperans, nécne. Et vniuersè igitur hoc est considerandum de eo qui paret imperio natura, & eo qui præest atque imperat, vtrùm sit eadem vtriusque virtus, an alia. Nam si vtrumque oportet præstantis probitatis esse participem, quam obrem oporteat modis omnibus & perpetuò hunc præesse, illum imperio subiectum esse? Neque enim fieri potest vt eo inter se differant quòd magis & minùs probitatis sint participes. Parêre enim imperio, & imperare, specie differunt: magis & minus autem nihil specie differunt. Quòd si alterum quidem probitatis esse participem oportet, alterum non oportet, dictu mirum. Nam siue is qui debet imperare, non erit temperans & iustus, quomodo bene imperabit? siue qui imperio subiectus esse debet, non erit, quomodo imperio bene parebit? Cùm sit enim intemperans & nequam, nihil faciet eorum quæ facere conuenit. Perspicuum igitur est, necessariò vtrumq; virtutis participē esse debere; sed eius esse quasdam differentias; quēadmodum ij qui præsunt natura, & subiecti sunt imperio natura, inter se differūt. Atque hoc statim in anima prōptum atq; explicatum est. In ea enim alterum est, quod præsit natura; alterum, quod imperio subiectum sit; quorum virtutes dispares inter se ac dissimileis esse dicimus, videlicet eius quod rationis est compos, & eius quod rationis expers est.

ΚΕΦΑΛ. ιγ'.

Ἀποείαν, πότερόν εἰσι καὶ ἀρχομένων, οἷς δούλων, γυναικὸς, τέκνων· ἔτι δὲ καὶ τεκνίτου, ἀρεταί, ἀλλ' οὐ τῶν ἀρχόντων μόνον.

Φανερὸν δ' ἴσως ὅτι πλείων ἡ σπουδὴ τῆς οἰκονομίας περὶ τοὺς ἀνθρώπους, ἢ περὶ τὴν τῶν ἀψύχων κτῆσιν, καὶ περὶ τὴν ἀρετὴν τούτων, ἢ περὶ [τὴν] τῆς κτήσεως, ἣν καλοῦμεν πλοῦτον· καὶ τῶν ἐλευθέρων μᾶλλον ἢ δούλων. ὥστε τὸν μὲν οὕτω περὶ δούλων ἀπορήσειεν ἄν τις, πότερόν ἐστιν ἀρετή τις δούλου παρὰ τὰς ὀργανικὰς καὶ διακονικὰς ἄλλη κρείττων τούτων, οἷον σωφροσύνη, καὶ ἀνδρία, καὶ δικαιοσύνη, καὶ τῶν ἄλλων τῶν τοιούτων ἕξεων, ἢ οὐκ ἔστιν ἀλλ' ἀνάγκη περὶ τὰς σωματικὰς ὑπηρεσίας. ἔχει γὰρ ἀπορίαν ἀμφοτέρως. εἴτε γὰρ ἔστι, τί διοίσουσι τῶν ἐλευθέρων; εἴτε μή ἐστιν, ὄντων ἀνθρώπων, καὶ λόγου κοινωνούντων, ἄτοπον. σχεδὸν δὲ τὸ αὐτὸ ἐστὶ τὸ ζητούμενον καὶ περὶ γυναικὸς καὶ παιδός, πότερα καὶ τούτων εἰσὶν ἀρεταί, καὶ δεῖ τὴν γυναῖκα εἶναι σώφρονα καὶ ἀνδρείαν, καὶ δικαίαν· καὶ παῖς ἐστιν ἀκόλαστος, καὶ σώφρων, ἢ οὔ; καθόλου δὴ τοῦτ' ἔστιν ἐπισκεπτέον περὶ ἀρχομένου φύσει καὶ ἄρχοντος, πότερον ἡ αὐτὴ ἀρετὴ, ἢ ἑτέρα. εἰ μὲν γὰρ δεῖ ἀμφοτέρους μετέχειν καλοκἀγαθίας, διὰ τί τὸν μὲν ἄρχειν δεῖ ἀνάγκη, τὸν δὲ ἄρχεσθαι καθάπαξ; οὐδὲ γὰρ πᾶν μᾶλλον καὶ ἧττον οἷόν τε διαφέρειν. ὁ μὲν γὰρ ἄρχειν καὶ ἄρχειν, εἴδει διαφέρει· ὁ δ' ἧττον καὶ μᾶλλον, οὐδέν. εἰ δὲ τὸν μὲν δεῖ, τὸν δὲ μὴ, θαυμαστόν. εἴτε γὰρ ὁ ἄρχων μὴ ἔσται σώφρων καὶ δίκαιος, πῶς ἄρξει καλῶς; εἴθ' ὁ ἀρχόμενος, πῶς ἀρχθήσεται καλῶς; ἀκόλαστος γὰρ ὢν καὶ δειλὸς, οὐθὲν ποιήσει τῶν προσηκόντων. φανερὸν οὖν, ὅτι δυοῖν ἀνάγκη μὲν μετέχειν ἀμφοτέρους ἀρετῆς, ταύτης δὲ εἶναι διαφοράς, ὥσπερ καὶ τῇ φύσει ἀρχομένων. καὶ τοῦτο δῆλον ὑφηγεῖται περὶ τὴν ψυχήν. ἐν ταύτῃ γάρ ἐστι φύσει, τὸ μὲν ἄρχον, τὸ δ' ἀρχόμενον· ὧν ἑτέραν φαμὲν εἶναι ἀρετὴν, οἷον τοῦ λόγου ἔχοντος, καὶ τοῦ ἀλόγου.

δῆλον τοίνυν ὅτι τὸν αὐτὸν τρόπον ἔχει καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων. ὥστε * φύσει τὰ πλείω ἄρχοντα καὶ ἀρχόμενα. ἄλλον γὰρ τρόπον ὁ ἐλεύθερος τοῦ δούλου ἄρχει, καὶ ὁ ἄρρην τοῦ θήλεος, καὶ ἀνὴρ παιδός. καὶ πᾶσιν ὑπάρχει μὲν τὰ μόρια τῆς ψυχῆς, ἀλλ' ὑπάρχει διαφερόντως. ὁ μὲν γὰρ δοῦλος, ὅλως οὐκ ἔχει τὸ βουλευτικόν· τὸ δὲ θῆλυ ἔχει μὲν, ἀλλ' ἄκυρον· ὁ δὲ παῖς, ἔχει μὲν, ἀλλ' ἀτελές. ὁμοίως δὴ τοίνυν ἀναγκαῖον ἔχειν καὶ περὶ τὰς ἠθικὰς ἀρετάς· ὑποληπτέον δεῖν μὲν μετέχειν πάντας, ἀλλ' οὐ τὸν αὐτὸν τρόπον, ἀλλ' ὅσον ἑκάστῳ πρὸς τὸ αὐτοῦ ἔργον. διὸ τὸν μὲν ἄρχοντα τελείας ἔχειν δεῖ τὴν ἠθικὴν ἀρετήν. τὸ γὰρ ἔργον ἁπλῶς τοῦ ἀρχιτέκτονος· ὁ δὲ λόγος ἀρχιτέκτων. τῶν δ' ἄλλων ἕκαστον, ὅσον ὑπηρετικὸν αὐτοῖς. ὥστε φανερὸν ὅτι δεῖ τινὰ ἠθικὴν ἀρετὴν τῶν εἰρημένων πάντων, καὶ οὐχ ἡ αὐτὴ σωφροσύνη γυναικὸς, καὶ ἀνδρός. οὐδ' ἀνδρία, καὶ δικαιοσύνη, καθάπερ ᾤετο Σωκράτης. ἀλλ' ἡ μὲν ἀρχικὴ ἀνδρία, τὶ δ', ὑπηρετική. ὁμοίως δ' ἔχει καὶ περὶ τὰς ἄλλας. δῆλον δὴ τοῦτο καὶ κατὰ μέρος μᾶλλον ἐπισκοποῦσι· καθόλου γὰρ οἱ λέγοντες ἱκανῶς ἑαυτοῖς, ὅτι ἡ μὲν ἔστιν τοῦ ψυχοῦ, ἀρετὴ, ἡ δ' ὀρθοφροσύνη, ἢ τι τοιοῦτον. πολὺ γὰρ ἄμεινον λέγουσιν οἱ ἀριθμοῦντες τὰς ἀρετάς, ὥσπερ Γοργίας, τῶν ὕστερον εἰρημένων· δεῖ δή, ὥσπερ ὁ ποιητὴς εἴρηκε περὶ γυναικὸς, οὕτω νομίζειν ἔχειν περὶ πάντων.

Sophoc. Aiace. ---γυναικὶ κόσμον τὴν σιγὴν φέρει.

ἀλλ' ἀνδρὶ οὐκέτι τοῦτο. ἐπεὶ δ' ὁ παῖς ἀτελής, δῆλον ὅτι τούτου μὲν καὶ ἡ ἀρετὴ οὐκ αὐτὸ πρὸς αὑτὸν ἔστιν, ἀλλὰ πρὸς * τὸν τέλεον, καὶ τὸν ἡγεμόνα. ὁμοίως δὲ καὶ δούλου πρὸς δεσπότην. ἐθήκαμεν δὲ πρὸς τὰ ἀναγκαῖα χρήσιμον εἶναι τὸν δοῦλον. ὥστε δῆλον ὅτι καὶ ἀρετῆς δεῖται μικρᾶς, καὶ τοσαύτης ὅπως μήτε δι' ἀκολασίαν, μήτε διὰ δειλίαν ἐλλείπῃ τὸ ἔργον. ἀπορήσειε δ' ἄν τις εἰ τοῦ νῦν εἰρημένου εἰ ἀληθὲς, ἆρα καὶ τοὺς τεχνίτας δεῖ ἔχειν ἀρετὴν· πολλάκις γὰρ δι' ἀκολασίαν ἐλλείπουσι τὸ ἔργον· ἢ διαφέρει τούτων πλῆθος. ὁ μὲν γὰρ δοῦλος, κοινωνὸς ζωῆς· ὁ δὲ, φαυλότερον,

A Licet igitur intelligere ita rem se habere etiam in aliis. Quare complura imperant natura, & imperio parent. Alio enim modo liber seruo præest, & mas fœminæ, & vir puero; & in omnibus insunt animi particulæ: sed dissimili modo insunt. Seruus enim omnino & vniuersè non habet consultandi facultatem: fœmina habet illam quidem, sed irritam & imbecillam: puer habet ille quidem, sed imperfectam. Similiter igitur & in virtutibus moralibus rem se habere necesse est: atque existimandum est, omneis quidem earum participes esse oportere, verùm non eodem modo, sed quantum quisque postulat ad munus suum obeundum. Quapropter eum quidem, qui præesse debet, virtute morali perfecta præditum esse oportere; (is enim munere fungitur simpliciter & absolutè, qui aliis præcipit ac præscribit quod faciant: ratio autem præcipiendi & præscribendi ius obtinet:) aliorum verò vnumquemque, tanta quanta in eos cadit, quantáque ad eos peruenire potest. Itaque perspicuum est, ad eos omneis, qui à nobis dicti sunt, virtutem moralem pertinere: neque eandem mulieris & viri esse temperantiam, neque fortitudinem, neque iustitiam, quemadmodum putabat Socrates: sed hanc quidem esse ad imperandum accommodatam, illam ad parendum ac ministrandum. Similiter porrò se res habet & in aliis. Hoc autem iis erit in promptu & patebit, qui singillatim potiùs, & in partibus rem considerabunt. Nam qui vniuersè dicunt, virtutem esse bonum animi habitum, aut rectam rationem, aut aliquid tale, ij se ipsi fallunt. Multi enim, qui virtutes enumerant, quemadmodum Gorgias, meliùs dicunt, quàm quij hoc modo definiunt. Quapropter existimare oportet, quemadmodum de muliere dixit poëta, ita rem se habere de omnibus,

affert decus omni fœminæ silentium:

sed non iam hoc idem viro conuenit. Quoniam autem puer imperfectus est, huius virtus scilicet non in ipso ad ipsum relata cernitur, sed ad perfectum, seu adultum, & eum qui ei præfectus & custos appositus est: itémque virtus serui ad dominum refertur. Posuimus autem, seruum ad res necessarias esse vtilem. Ex quo intelligere licet, ei exigua virtute opus esse: nimirum tanta, quanta fretus, neque propter intemperantiam, neque propter ignauiam, munus sibi à domino assignatum defugiat, aut minùs cumulatè expleat. Dubitare autem possit aliquis, si id quod à nobis est dictum, verum est, vtrùm etiam artifices virtute præditos esse oporteat, nécne. Sæpenumero enim propter intemperantiam minùs accuratè munus suum explent. An plurimum inter hos interest? nam seruus quidem vitæ socius est: ille autem distat longiùs,

& tantum ad eum virtutis attinet, quantum & seruitutis. Nam sordidus & illiberalis artifex definitam & terminatam quandam seruitutem. Tum seruus ex eorum numero est quæ natura constant. At nullus sutor, neque quisquam alius artifex, natura est artifex. Perspicuum igitur est, talis virtutis effectorem & causam seruo dominum esse oportere: non quemquam, qui habeat scientiam quandam herilem, ad docenda munera seruilia accommodatam. Quapropter non rectè dicunt qui seruos ratione spoliant, & domini præceptum sequi, nihil præterea, fatentur. Monendi enim sunt serui, multo magis quàm filij. Sed hæc quidem hoc modo distincta atque explicata sint. De vxore autem & viro, de liberis & patre, de cuiusque eorum virtute, & quo modo alter cum altero versari & congredi debeat; quid pulchrè quid non pulchrè fiat: & quo pacto virtutem quidem persequi atque expetere, vitium autem fugere atque aspernari oporteat, in eis quæ ad rerumpubl. formas pertinent, necesse erit disputare, atque explicare. Quoniam enim domus quidem omnis, pars ciuitatis est: hæ autem domus partes; partis autem virtutem ad totius virtutem intueri oportet; necesse est magistratus ad ciuitatis statum intuenteis, pueros & mulieres erudire: siquidem aliquid refert ad id vt ciuitas bona & bene morata sit, tum pueros bonos esse, tum mulieres bonas. At necessariò refert. Nam mulieres quidem hominum liberorum pars dimidia sunt. Ex pueris verò participes & socij fiunt reipubl. & ciuitatis administrationis. Quare quoniam de his quidem explicatum ac distinctum est, de reliquis autem in aliis libris dicendum est; omissa hac disputatione, tanquam absoluta, atque ad finem perducta, aliud dicendi initium faciamus: & primùm eorum qui aliquid de optimo reipubl. administrandæ genere dixerunt aut tradiderunt, sententiam videamus.

καὶ τοσοῦτον ὑπερβάλλει ἀρετῆς, ὅσον περ καὶ δουλείας. ὁ γὰρ βαύσωσος τεχνίτης, ἀφωρισμένην τινὰ ἕξιν δουλείαν· καὶ ὁ μὲν δοῦλος, τῇ φύσει· σκυτοτόμος δ' οὐθείς, οὐδὲ τῶν ἄλλων τεχνιτῶν. φανερὸν τοίνυν ὅτι τῆς τοιαύτης ἀρετῆς αὐτὸν εἶναι δεῖ τὸν δεσπότην, ἀλλ' οὐ τινὰ διδασκαλικὸν ἕξονται τῶν ἔργων δεσποτικόν. διὸ λέγουσιν οὐ καλῶς οἱ λόγον τοὺς δούλους ἀποστεροῦντες, καὶ φάσκοντες ὑπακούειν χρῆναι μᾶλλον· νουθετητέον γὰρ μᾶλλον τοὺς δούλους ἢ τοὺς παῖδας. ἀλλὰ περὶ μὲν τούτων διωρίσθω * τοῦτον τὸν τρόπον. περὶ δὲ γυναικὸς καὶ ἀνδρὸς, καὶ τέκνων καὶ πατρὸς, τίς τε περὶ ἕκαστον αὐτῶν ἀρετὴ, καὶ τίς πρὸς σφᾶς αὐτοὺς ὁμιλία, ἡ μὲν καλῶς καὶ μὴ καλῶς ἔχει, καὶ πῶς δεῖ τὸ μὲν δεῖν διώκειν, τὸ δὲ καλῶς φεύγειν, ἐν τοῖς περὶ τὰς πολιτείας αἰαγκαῖον * ἐπελθεῖν. ἐπεὶ γὰρ οἰκία μὲν πᾶσα μέρος πόλεως, τούτα οἰκίας· πρὸς ἢ τοῦ μέρους πρὸς τὴν τοῦ ὅλου δεῖ βλέπειν ἀρετὴν, αἰαγκαῖον πρὸς τὴν πολιτείαν * βλέποντας, παιδεύειν τε τοὺς παῖδας καὶ τὰς γυναῖκας· εὖ φέρει τι διαφέρει πρὸς τὸ πόλιν εἶναι σπουδαίαν, καὶ τοὺς παῖδας εἶναι σπουδαίους, καὶ τὰς γυναῖκας σπουδαίας· αἰαγκαῖον ἢ διαφέρειν. αἱ μὲν γὰρ γυναῖκες, ἥμισυ μέρος τῶν ἐλευθέρων· ἐκ δὲ τῶν παίδων οἱ κοινωνοὶ γίνονται τῆς πολιτείας. ὥστ' ἐπεὶ περὶ μὲν τούτων διώρισται, περὶ δὲ τῶν λοιπῶν ἐν ἄλλοις λεκτέον, ἀφέντες ὡς τέλος ἔχοντας τοὺς νῦν λόγους, ἄλλην ἀρχὴν ποιησάμενοι, λέγωμεν· καὶ πρῶτον ἐπισκεψώμεθα περὶ τῶν ἀποφηναμένων περὶ τῆς πολιτείας τῆς ἀρίστης.

γρ. τὸ πάλος Plato 6. De legibus.

χ. τὸν τρόπον. περὶ δ' ἀνδρὸς καὶ γυναικός,

γρ. διελθεῖν. χ. βλέποντα

A

ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΟΥΣ ΠΟΛΙ-
τικῶν β'.

ΚΕΦΑΛ. α'.

Περὶ πολιτείας, ὅτι δεῖ καὶ τὰς ἄλλας ἐπισκέψασθαι πολιτείας, τάς τε ἐν ταῖς πόλεσι, καὶ τὰς παρ' ἐνίοις λεγομένας, ζητεῖ τίνων δεῖ τοὺς πολίτας κοινωνεῖν· καὶ τῶν περὶ τοὺς πολίτας κοινωνίας γυναικὸς καὶ τέκνων δόξαν ἐκτίθεται.

ARISTOTELIS, DE REPVBLICA
LIBER SECVNDVS.

CAPVT I.

De ciuitatis Forma, de ipsa scilicet Constitutione acturus, aliorum opiniones de Reip. optima constitutione primùm explicandas proponit.

ΕΠΕΙ δὲ προῃρούμεθα θεωρῆσαι περὶ τῆς κοινωνίας τῆς πολιτικῆς, ἣ κεφαίρει πασῶν τοῖς δυναμένοις ζῆν ὡς μάλιστα κατ' εὐχήν, δεῖ καὶ τὰς ἄλλας ἐπισκέψασθαι πολιτείας, αἵς τε χρῶνταί τινες τῶν πόλεων ὡς νομοθετοῦσαι λεγομένων· κἂν εἴ τινες ἕτεραι τυγχάνουσιν ὑπὸ τινων εἰρημέναι, καὶ δοκοῦσαι καλῶς ἔχειν, ἵνα τό τ' ὀρθῶς ἔχον ὀφθῇ, καὶ τὸ χρήσιμον.

χ. ἐπεὶ ἵνα τὸ ζ.

ἔτι δὲ τὸ ζητεῖν τι πρὸ αὐτῶν ἕτερον, μὴ δοκῇ πρόπετες εἶναι φιλοσοφεῖσθαι βουλομένων, ἀλλὰ διὰ τὸ μὴ καλῶς ἔχειν τὰς νῦν ὑπαρχούσας, διὰ τοῦτο τὴν δοκοῦσαν μὲν ὑπεναλέσθαι τῷ μέθοδον. δεῖ δὲ πρῶτον ποιητέον, ἣ περ πέφυκεν ἀρχὴ τῆς σκέψεως. ἀνάγκη γὰρ ἢ τοὺς πολίτας πάντων κοινωνεῖν τοὺς πολίτας, ἢ μηδενός· ἢ τινῶν μὲν, τινῶν δὲ μή. τὸ μὲν οὖν μηδενὸς κοινωνεῖν, φανερὸν ὡς ἀδύνατον· ἡ γὰρ πολιτεία, κοινωνία τις ἐστί. καὶ πρῶτον ἀνάγκη τῷ τόπου κοινωνεῖν. ὁ μὲν γὰρ τόπος, ἑνὸς τῆς μιᾶς πόλεως· οἱ δὲ πολῖται, κοινωνοὶ τῆς μιᾶς πόλεως. ἀλλὰ πότερον ὅσων ἐνδέχεται κοινωνῆσαι, πάντων βέλτιον κοινωνεῖν τὸν μέλλουσαν οἰκήσεσθαι πόλιν καλῶς· ἢ τινῶν μὲν, τινῶν δ' οὔ βέλτιον; ἐνδέχεται γὰρ καὶ τέκνων, καὶ γυναικῶν, καὶ κτημάτων κοινωνεῖν τοὺς πολίτας ἀλλήλοις, ὥσπερ ἐν τῇ πολιτείᾳ τοῦ Πλάτωνος. ἔχει γὰρ ὁ Σωκράτης φησὶ δεῖν κοινὰ τὰ τέκνα καὶ τὰς γυναῖκας εἶναι, καὶ τὰς κτήσεις.

Lamb. & Vict. πῶς εἷς ὁ τῆς μιᾶς π.

VONIAM consilium atque institutum nostrum est, de societate ciuili considerare, quænam sit omnium optima iis qui possunt maximè ex sententia viuere; oportet nos etiam alias reip. administrandæ formas inspicere, & quibus vtuntur nonnullæ ciuitates, quæ bene moratæ, bonisque legibus temperatæ dicuntur, & si quæ fortè aliæ, aut ab aliquibus dictæ sint, aut videantur esse bonæ: primùm vt & id quod rectum, & id quod vtile est, sit in promptu, atque in oculis omnium positum; deinde vt aliquid ab iis diuersum quęrere, non prorsus hominum sapientiam & ingenium suum ostentare volentium esse videatur: sed propterea quòd hæ, quæ nunc sunt, minùs bonæ ac rectæ sint, iccirco hanc disputationē suscepisse atque instituisse videamur. Sumēdum autem initium est, quod est huius disputationis maximè proprium natura. Necesse igitur est, aut ciueis omneis omnium rerum esse participeis ac socios, aut nullius, aut quorundam esse, quorundam non. Atque vt nullius quidem rei inter eos sit communio, fieri non posse, in promptu est. Ciuitatis enim, aut reip. administrandæ ratio, quam politiam Græci nominant, societas quædam est. Ac primùm sanè necesse est, loci inter eos esse communionem. Locus enim vnius ciuitatis vnus est. At ciues, vnius vrbis ac ciuitatis participes & socij sunt. Sed vtrùm præstat, quorumcumque communitas esse potest, ea omnia esse communia in ea ciuitate, quæ sit bonis institutis vsura, ciueisque bonos ac beatos habitura, an aliqua esse, aliqua non esse, melius est? Fieri enim potest vt liberi, & vxores, & possessiones sint ciuibus inter ipsos communes, quemadmodum in reipubl. administrandæ forma Platonis. Ait enim ibi Socrates, oportere, liberos, & vxores & rei familiaris facultates ac fortunas esse communeis.

Hoc igitur vtrùm vt nunc vſurpatur, ita eſſe melius eſt, an ad legem in libris Platonis ue legibus ſcriptam accomdatè?

τῦτο δὴ πότερον ὡς νῦν ἔτω βέλτιον ἔχει, ἢ κατὰ τὸν ἐν τῇ πολιτείᾳ γεγραμμένον νόμον;

CAPVT II.

Opinionem Platonis de Reip. optima conſtitutione, primam, libris decem de republ. comprehenſam, examinat: & Vxorum & liberorum communitatem, per quam ciuitatis vnionem introducere conabatur, per ἔνστασιν impugnat.

ΚΕΦΑΛ. β'.

Οτι δ' οὐ λίαν ἐνοῦν ζητεῖν τὴν πόλιν ὀρθόν ἐστιν ἄμεινον.

CVm multas autem alias habeat difficultates vxorum inter omneis ciueis communitas, tum id propter quod ait oportere Socrates huiuſmodi legem eſſe latam, non efficitur neque euenit ex rationibus. Præterea ad eum finem, quem ait ciuitatibus propoſitum eſſe oportere, quemadmodum nunc quidem dictum eſt, hoc inſtitutum nullo modo peruenire poteſt. Quomodo autem hoc ſit diſtinguendum, quóue modo intelligendum, nihil eſt definitum neque explicatum. Dico autem, vnam eſſe totam ciuitatem, perinde quaſi res ſit longè optima. Hoc enim ſupponit, & à ſe ſuppoſitum ſumit Socrates. Atqui perſpicuum eſt, ciuitatem, longiùs progreſſam, & magis ac magis vnam effectam, ne ciuitatem quidem futuram. Multitudo enim quædam eſt ciuitas naturâ. Quòd ſi magis fiat vna; & ex ciuitate domus, & ex homo domo exiſtet. Domum enim magis vnam, quâm ciuitatem: & hominem magis vnum, quàm domum, dixerimus. Itaque quamuis poſſit aliquis hoc efficere, non eſt faciendum tamen. Ciuitatem enim tollet funditúſque delebit. Non enim ſolùm ex pluribus hominibus conſtat ciuitas, verùm etiam ex hominibus ſpecie, id eſt, ordine & fortuna & inſtituto vitæ differentibus. Nam non fit ciuitas ex ſimilibus. Aliud enim eſt belli ſocietas. Illa enim magnitudine & numero vtilis eſt, etiam ſi ſpecie ſit eadem. Auxilij enim cauſa belli ſocietas comparata eſt natura: quemadmodum ſi maius pondus plus trahat atque auferat. Tali autem re differet & ciuitas à gente, vbi vnius gentis multitudo non per vicos diuiſa erit, ſed Arcadum more diſperſa. Ex quibus autem rebus vnum fieri oportet, eæ res ſpecie inter ſe differunt. Quapropter æqualitas mutua & reciproca ciuitates tuetur & cõſeruat incolumeis, quemadmodũ in libris de moribus antea dictum eſt. quoniã & in liberis hominibus atq; æqualibus neceſſe eſt hoc ineſſe. Fieri enim nõ poteſt vt ſimul gerãt magiſtratus, ſed aut ſinguli annuos, aut alio quodã ordine aut tẽpore. Atq; hoc modo euenit vt omnes reip. præſint, gerántq; magiſtratum: quemadmodũ ſi ſutores & fabri inter ſe alternarent, & nõ ſemper ſutores eſſent, & fabri. Quoniam autem

ΕΧΕΙ δ' ἀδιαχερείας ἄλλας τε πολλὰς ὁ πολιτῶν εἶναι τὰς γυναῖκας κοινὰς, καὶ διὰ τοῦτο αἰτίαν φησὶ δεῖν νενομοθετῆσθαι τὸν τόπον τοῦτον ὁ Σωκράτης, οὐ φαίνεται συμβαῖνον ἐκ τῶν λόγων. ἔτι δὲ πρὸς τὸ τέλος ὃ φησι τῇ πόλει δεῖν ὑπάρχειν, ὡς μηδὲν εἰρῆται νῦν, ἀδιώρατον· πῶς γὰρ δεῖ διελεῖν, οὐδὲν διώρισται· λέγω δ' ὅτι μίαν εἶναι τὴν πόλιν πάσαν, ὡς ἄριστον [ὂν] ὅτι μάλιστα. λαμβάνει γὰρ τοῦτο ὑπάρχειν ὁ Σωκράτης. καίτοι φανερόν ἐστιν, ὡς προϊοῦσα καὶ γινομένη μία μᾶλλον, οὐδὲ πόλις ἔσται· πλῆθος γάρ τι τὴν φύσιν ἐστὶν ἡ πόλις· γινομένη τε μία μᾶλλον, οἰκία μὲν ἐκ πόλεως, ἀνδρία δ' ἐξ οἰκίας ἔσται· μᾶλλον γὰρ μίαν τὴν οἰκίαν τῆς πόλεως φαίημεν ἄν, καὶ τὸν ἕνα τῆς οἰκίας· ὥστ' εἰ καὶ δυνατός τις εἴη τοῦτο δρᾶν, οὐ ποιητέον· ἀναιρήσει γὰρ τὴν πόλιν. οὐ μόνον δ' ἐκ πλόνων ἀνθρώπων ἐστὶν ἡ πόλις, ἀλλὰ καὶ ἐξ εἰδεῖ διαφερόντων. οὐ γὰρ γίγνεται πόλις ἐξ ὁμοίων. ἕτερον γὰρ συμμαχία καὶ πόλις. ὅ μὲν γὰρ τῷ ποσῷ χρήσιμον, κἂν ᾖ τὸ αὐτὸ τῷ εἴδει. βοηθείας γὰρ χάριν ἡ συμμαχία πέφυκεν, ὥσπερ ἂν εἰ σταθμὸς πλεῖον * ἑλκύοι. διοίσει δὲ τῷ τοιούτῳ καὶ πόλις ἔθνους, ὅταν μὴ κατὰ κώμας ὦσι κεχωρισμένοι ὁ πλῆθος, ἀλλ' οἷον Ἀρκάδες. ἐξ ὧν δὲ δεῖ ἓν γενέσθαι, εἴδει διαφέρει· διόπερ ὅμοιον τὸ ἀντιπεπονθὸς σώζει τὰς πόλεις, ὥσπερ * ἐν τοῖς ἠθικοῖς εἴρηται πρότερον· ἐπεὶ καὶ ἐν τοῖς ἐλευθέροις καὶ ἴσοις ἀνάγκη τοῦτ' εἶναι· ἅμα γὰρ οὐχοἷόν τε πάντας ἄρχειν, ἀλλ' ἢ κατ' ἐνιαυτὸν, ἢ κατά τινα ἄλλην τάξιν ἢ χρόνον. καὶ συμβαίνει δὴ τὸν τρόπον τοῦτον, ὥστε πάντας ἄρχειν, ὥσπερ ἂν εἰ μετέβαλλον οἱ σκυτεῖς, καὶ οἱ τέκτονες, καὶ μὴ οἱ αὐτοὶ ἀεὶ σκυτοτόμοι καὶ τέκτονες ἦσαν. ἐπεὶ

χρ. ἰσόν.

Nicol. 5. c. 8.

δὲ βέλτιον οὕτως ἔχειν ἢ τὰ παρὰ τὴν κοινωνίαν τὴν πολιτικήν, δῆλον ὡς τοῖς αὐτοῖς ἀεὶ βέλτιον ἄρχειν, εἰ δυνατόν· ἐν οἷς δὲ μὴ δυνατόν, ἀλλὰ τῷ φύσιν ἴσους εἶναι πάντας. ἅμα δὲ καὶ δίκαιον, εἴτ' ἀγαθὸν εἴτε φαῦλον τὸ ἄρχειν, πάντας αὐτὸ μετέχειν· ἐν τούτοις δὲ μιμεῖσθαι τὸ ἐν μέρεσιν ἴσοις εἶκειν ὁμοίως τοῖς ἄρχουσι καὶ ἀρχομένοις· οἱ μὲν γὰρ ἄρχουσιν, οἱ δ' ἄρχονται παρὰ μέρος, ὥσπερ οὖν καὶ ἄλλοι γιγνόμενοι. τὸν αὐτὸν δὴ τρόπον [τῶν] ἀρχόντων ἕτεροι ἕτερα ἄρχουσιν ἀρχάς. φανερὸν τοίνυν ἐκ τούτων, ὡς οὔτε πέφυκε μίαν οὕτως εἶναι τὴν πόλιν, ὥσπερ λέγουσί τινες, καὶ τὸ λεγόμενον ὡς μάλιστον ἀγαθὸν ἐν ταῖς πόλεσιν, ὅτι ταῖς πόλεις ἀναιρεῖ. καίτοι τό γε ἑκάστου ἀγαθὸν σώζει ἕκαστον. ἔτι δὲ ζητεῖ κατ' ἄλλον τρόπον φανερόν, ὅτι τὸ λίαν ἑνοῦν ζητεῖν τὴν πόλιν, οὐκ ἔστιν ἄμεινον. οἰκία μὲν γὰρ αὐταρκέστερον ἑνὸς, πόλις δ' οἰκίας· ἤδη τότε βούλεται γ' εἶναι πόλις, ὅταν αὐτάρκη συμβαίνῃ τὴν κοινωνίαν εἶναι τῶν πλήθους. εἰ οὖν οὕτω αἱρετώτερον τὸ αὐταρκέστερον, καὶ τὸ ἧττον ἓν τοῦ μᾶλλον αἱρετώτερον.

ΚΕΦΑΛ. γ'.

Ὅτι πλείω συμβαίνοντα ἄτοπα εἰσάγει τὴν Σωκρατικὴν κοινωνίαν.

ΑΛΛΑ μὴν οὐδ' εἰ τοῦτο ἄριστόν ἐστι τὸ μίαν εἶναι μάλιστα τὴν κοινωνίαν, οὐδὲ τοῦτ' ἀποδείκνυσθαι φαίνεται τὸν λόγον, ἐὰν πάντες ἅμα λέγωσι τὸ ἐμὸν καὶ τὸ μὴ ἐμόν. τοῦτο γὰρ οἴεται ὁ Σωκράτης σημεῖον εἶναι τοῦ τὴν πόλιν τελέως εἶναι μίαν. τὸ γὰρ Πάντες, διττόν. εἰ μὲν οὖν ὡς ἕκαστος, τάχ' ἂν εἴη μᾶλλον, ὃ βούλεται ποιεῖν ὁ Σωκράτης· ἕκαστος γὰρ υἱὸν ἑαυτοῦ φήσει τὸν αὐτὸν, καὶ γυναῖκα δὴ τὴν αὐτήν· καὶ περὶ τῆς οὐσίας, καὶ περὶ ἑκάστου δὴ τῶν συμβαινόντων ὡσαύτως. νῦν δ' οὐχ οὕτω φήσουσιν οἱ κοινὰς ποιούμενοι τὰς γυναῖκας, καὶ τοὺς τέκνους· ἀλλὰ πάντες μέν, οὐχ ὡς ἕκαστος δ' αὐτῶν. * ὁμοίως δὲ καὶ τὴν οὐσίαν πάντες μέν, οὐχ ὡς ἕκαστος δ' αὐτῶν.] ὅτι μὲν οὖν τοίνυν παραλογισμός τίς ἐστι τὸ λέγειν πάντας, φανερόν. τὸ γὰρ Πάντες καὶ Ἀμφότεροι, καὶ περιττὰ καὶ ἄρτια δῆλον ὅτι τὸ διττόν,

A præstat artifices omneis ita esse, vt sunt: in iis quoque quæ ad societatem ciuilem pertinent, nimirum satius est, eosdem semper præesse, si fieri possit. Apud quos autem hoc fieri non potest, (quia omnes sunt æquales natura,) simulque quia iustũ est, (siue bonũ siue malũ sit reip. præesse, & magistratũ gerere,) omneis eius esse participeis, apud eos præstat vicissitudinẽ imitari, vt æquales vicissim cedant nouis magistratibus, similiter atq; ij qui initiò præfuerũt, aliis cõcesserunt. alij enim gerũt magistratũ, alij parent vicissim, veluti alij facti. Ad eundẽ igitur modum eorũ qui reipublicæ præsunt, alij alios magistratus gerunt. Licet igitur ex his intelligere, neq; ciuitatis naturã ferre, vt ita fiat vna, quemadmodũ dicunt quidã: & id quod ab illis quàm maximũ bonum in ciuitatib⁹ dictum est, ciuitates perdeere ac dere. Atqui cuiusq; rei bonum vnamquamque rem conseruat. Perspicuum etiã ex alia ratione est, studere ciuitatẽ plus nimio vnã facere, non esse vtilius. Domus enim res quædã est suis ipsa copiis magis cõtenta, quàm homo vnus: ciuitas quàm domus. Et verò videtur tum demum propriè ciuitas esse, cùm euenit vt multitudinis societas suis ipsa opibus & copiis cumulata atque contenta viuat. Si igitur quod suis ipsum opibus magis contentum est, optabilius eo est quod est minùs: ergo & quod minùs est vnum, eo quod est magis, optabilius est.

CAPVT III.

Eandem per αὐτάρκειαν enervat.

NEque porrò si demus hoc esse optimum, societatem esse quàm maximè vnam, hoc ea ratione videtur demonstrari, si omnes simul dicant meum, & non meum. Hoc enim signum atque argumentum esse putat Socrates, ciuitatem perfectè esse vnam. Nam vox *Omnes*, duobus modis intelligi potest. Si igitur ita accipiatur, vt singuli seu vnusquisque, fortasse magis id fuerit, quod vult efficere Socrates. Vnusquisque enim filium suum dicet eundem, & vxorem suam, eandem: & de facultatibus ac fortunis, déque iis quæ hominibus euenire solent, similiter sentiet. Nunc autem non ita dicent, qui communibus vxoribus & liberis vtuntur: verùm omnes quidem dicent, sed non singuli: itémque rem familiarem omnes quidem suam esse dicunt, sed non vnusquisque eorum singulatim. Esse igitur fallacem ratiocinationem in voce *Omnes*, apparet. *Omnes* enim & *vtrumque*, & *paria* & *imparia sunt*, propterea quòd simpliciter dicuntur: & in disputationibus ac sermonibus rationes gignunt litigiosas ac fallaceis. Quapropter omnes idem

dicere, eandémque vocem mittere, vno quidem modo præclarum eſt, ſed non eſt fas: altero autem modo nihil valet ad concordiam conciliandam. Præterea aliud malum ineſt in eo quod à Socrate dicitur, nam quod plurimorum commune eſt, in eo procurando minima diligentia adhibetur. Rerum enim propriarum maximam curam habent, communium aut minorem, aut quantam ad quemque attinet. Nam præter alias cauſas, eo ſunt in rebus communibus negligentiores, quòd eas aliis curæ eſſe exiſtiment. quemadmodum euenire ſolet in miniſteriis vernalibus ac ſeruilibus. Multi enim famuli interdum deteriùs famulantur ac miniſtrant, quàm pauciores. Fiunt autem vnicuique ciui mille filij: atque hi non vt cuiuſque filij ſunt, ſed cuiuſlibet quilibet æquè filius eſt. Itaque omnes ſimiliter liberos negligent. Præterea vnuſquiſque ciuem ſiue bene rem ſuam gerentem ſiue malè gerentem, quotuſcumque numero ſit, filium ſuum eſſe dicit: verbi gratia, hic filius meus, aut illius, aut illius eſt: atque hoc modo appellat vnumquemque ex mille ciuibus, aut quotquot ciuibus conſtat ciuitas: idque dubitans & hæſitans. Obſcurum enim eſt, cui acciderit, vt procreatus ab eo ſit filius: & cùm procreatus eſt, ſfuerit ſeruatus. Atqui vtrum melius eſt, ita meum dicere vnumquemque idem appellanteis, quod ſit vnum de duobus hominum millibus, aut de decies mille hominibus, an potiùs vt nunc in ciuitatibus meum dicunt? Alius enim filium ſuum, alius, fratrem ſuum, eundem appellat, alius patruelem, ſeu conſobrinum, alio quodam cognationis ſeu propinquitatis nomine, vel ex ſanguine, vel ex alia coniunctione & affinitate primùm ſua, deinde ſuorum; præterea alium curialem aut tribulem. Satius eſt enim aliquem mihi priuum ac proprium conſobrinum eſſe, quàm hoc modo filium. Verumtamen ne hoc quidem effugi poteſt, quin nonnulli exiſtiment ſuos fratres eſſe, & filios, & patres, & matres. Ex ſimilitudinibus enim filiorum cum parentibus neceſſe eſt eis fidem fieri mutuæ cognationis ac propinquitatis. Quod etiam fatentur quidam eorum qui terræ circuitus ſtudiosè tractant, euenire. Eſſe enim quibuſdam ſuperioris Libyæ gentibus communeis vxores tradiderunt: filios porrò natos diuidere inter ſe ex formarum ſimilitudinibus. Sunt autem nonnullæ etiam aliarum animantium fœminæ, vt equæ, & vaccæ, quæ valde ſimiles patribus filios edere ſolent ſuapte natura: quemadmodum equa illa Pharſalica, quæ Iuſta appellata eſt.

A
B
C
D
E

ἢ ἐν τοῖς λόγοις ἐνισχυὸς ποιῇ συλλογισμούς. διὸ ὅτι ὃ πολλοῖς ὃ αὐτὸ λέγειν, οὐδὲ μᾶλλον καλόν, ἀλλ' οὐ δυνατόν· οὐδὲ ἡ οὐδὲν ὁμονοητικόν. πρὸς δὲ τούτοις, ἕτερον ἔχει βλάβος τὸ λεγόμενον. ἥκιστα γὰρ ὅπου μάλιστα τῆς χώρας τὸ πλείστων κοινόν· τῶν γὰρ ἰδίων μάλιστα φροντίζουσι, τῶν δὲ κοινῶν ἧττον, ἢ ὅσον ἑκάστῳ ὑπάλλῃ. πρὸς γὰρ τοῖς ἄλλοις ὡς ἑτέρου φροντίζοντος, ὀλιγωροῦσι μᾶλλον, ὥσπερ ἐν ταῖς οἰκετικαῖς διακονίαις οἱ πολλοὶ θεράποντες ἐνίοτε χεῖρον ὑπηρετοῦσι τῶν ἐλαττόνων· γίνονται δ' ἑκάστῳ χίλιοι τῶν πολιτῶν υἱοί, καὶ οὗτοι οὐχ ὡς ἑκάστου, ἀλλ' ὁ τυχὼν ὁμοίως ὑστὶν υἱός· ὥστε πάντες ὁμοίως ὀλιγωροῦσιν. ἔτι δ' ὅταν ἕκαστος ἐμὸς λέγῃ τὸν δεῖνα τῶν πολιτῶν, ἢ κακῶς, ὁπόσος τυγχάνει τὸν ἀριθμὸν ὤν, οὗ ἐμός, ἢ τοῦ δεῖνος, τοῦτον τὸν τρόπον λέγων καθ' ἕκαστον τῶν χιλίων, ἢ ὅσων ἡ πόλις ἐστί, καὶ τοῦτο διαιρῶν. ἄδηλον γὰρ ᾧ συμβέβηκεν υἱεῖ γεγενῆσθαι τέκνον, καὶ σωθῆναι γεγόμενον. καίτοι πότερον οὕτω χρῆσθαι δοκεῖ τὸ ἐμὸν λέγειν ἕκαστον, ὃ αὐτὸ μᾶλλον προσαγορεύοιτ' ἂν ὀλιγοῖς ἢ μυρίοις, ἢ μᾶλλον ὡς νῦν ἐν ταῖς πόλεσι τὸ ἐμὸν λέγουσιν; ὁ μὲν γὰρ υἱὸν αὑτοῦ, ὁ δὲ ἀδελφὸν αὑτοῦ τοῦτο προσαγορεύει τὸν αὐτὸν, ὁ δὲ ἀνεψιὸν, ἢ κατ' ἄλλην τινὰ συγγένειαν, ἢ προσῆκε αἵματος, ἢ κατ' οἰκειότητα καὶ κηδείαν αὐτοῦ πρόσθεν, ἢ τῷ αὐτῷ· πρὸς δὲ τούτοις ἕτερον φεύξεται, ἢ φυλέτην· χρῆσθαι γὰρ ἴδιον ἀνεψιὸν εἶναι, ἢ τὸν δῆμον τοῦτον υἱόν. οὐ μὴν ἀλλ' οὐδὲ ταῦτ' ἀφυγεῖν δυνατὸν, ὃ μή τινας ὑπολαμβάνειν ἑαυτῶν ἀδελφούς τε, καὶ παῖδας, καὶ πατέρας καὶ μητέρας. καὶ γὰρ ταῦτα ὁμοιότητας αἱ γίνονται τοῖς τέκνοις πρὸς τοὺς γεννήσαντας, αἰσχρὸν λαμβάνειν πρὸς ἀλλήλων τὰς πίστεις· ὅπερ φασί τινες καὶ συμβαίνειν τῶν τὰς τῆς γῆς περιόδους γραμματευομένων. εἶναι γάρ φασι τῶν ἄνω Λιβύων κοινὰς τὰς γυναῖκας. τὰ μὲν γὰρ γεγόμενα τέκνα ἀφαιρεῖσθαι καὶ τὰς ὁμοιότητας. εἰσὶ δέ τινες καὶ γυναῖκες καὶ τῶν ἄλλων ζώων, οἷ ἵπποι καὶ βόες, αἱ σφόδρα πεφύκασιν ὅμοια ἀποδιδόναι τὰ τέκνα τοῖς γονεῦσιν, ὥσπερ ἡ ἐν Φαρσάλῳ κληθεῖσα Δικαία ἵππος.

A

ΚΕΦΑΛ. δ'.

Ατοπα ἄλλα πολλὰ τοῖς οὕτω πολιτευομένοις ἐξ ἀναγκης συμβαίνοντα.

ΕΤΙ δὲ τὰς τοιαύτας δυσχερείας οὐ ῥᾴδιον διαφυγεῖν τοῖς τοιαύτην κοινωνίαν ποιουμένοις, οἷον ἀσχημοσύνας, καὶ φόνους, τοὺς μὲν ἀκουσίους, τοὺς δὲ ἑκουσίους, καὶ μάχας, καὶ λοιδορίας· ὧν οὐδὲν ὅσιόν ἐστι γίνεσθαι πρὸς πατέρας καὶ μητέρας, καὶ τοὺς μὴ πόρρω τῆς συγγενείας ὄντας, ὥσπερ πρὸς τοὺς ἄποθεν· ἀλλὰ καὶ πλέον συμβαίνει ἀναγκαῖον ἀγνοούντων, ἢ γνωριζόντων· καὶ γνωμένων, τῶν μὲν γνωριζόντων ἐνδέχεσθαι τὰς νομιζομένας γίνεσθαι λύσεις, τῆς δίκης, μηδεμίαν. ἄτοπον δὲ καὶ τὸ κοινοὺς ποιήσασθαι τοὺς υἱοὺς, τὸ σπουδὴν μόνον ἀφελεῖν τῶν ἐρώντων, τὸ δ' ἐᾶν μὴ κωλύσαι, μηδὲ τὰς χεῖρας τὰς ἁπάσας, ἃς πατὴρ πρὸς υἱὸν εἴη πάντων ἐστὶν ἀφεπέσασθαι, καὶ ἀδελφῷ πρὸς ἀδελφόν· ἐπεὶ καὶ τὸ ἐρᾶν μόνον. ἄτοπον δὲ καὶ τὸ τὴν συνουσίαν ἀφελεῖν, δι' ἄλλην δὲ αἰτίαν μηδεμίαν, ὡς λίαν δὲ ἰσχυρᾶς τῆς ἡδονῆς γινομένης· ὅτι δὲ ὁ μὲν πατὴρ, ἢ υἱὸς, οἱ δ' ἀδελφοὶ ἀλλήλων, μηδὲν οἴεσθαι διαφέρειν. ἔοικε δὲ μᾶλλον τοῖς γεωργοῖς ἢ χρήσιμον τὸ κοινὰς εἶναι τὰς γυναῖκας, καὶ τοὺς παῖδας, ἢ τοῖς φύλαξιν. ἧττον γὰρ ἔσται φιλία, κοινῶν ὄντων τῶν τέκνων, καὶ τῶν γυναικῶν. δεῖ δὲ τοιούτους εἶναι τοὺς ἀρχομένους πρὸς τὸ πειθαρχεῖν, καὶ μὴ νεωτερίζειν. ὅλως δὲ συμβαίνειν ἀνάγκη τοὐναντίον διὰ τὸν τοιοῦτον νόμον, ὧν προσήκει τοῖς ὀρθῶς κειμένοις νόμοις αἴτιοις γίνεσθαι, καὶ δι' ὧν αἰτίαν ὁ Σωκράτης ὅτων οἴεται δεῖν εἶναι τὰ περὶ τὰ τέκνα καὶ τὰς γυναῖκας. φιλίαν τε γὰρ οἰόμεθα μέγιστον εἶναι τῶν ἀγαθῶν ταῖς πόλεσιν· ὅτω γὰρ οὕτω ἥκιστα στασιάζοιεν. καὶ τὸ μίαν εἶναι τὴν πόλιν ἐπαινεῖν μάλιστ' ὁ Σωκράτης· ὃ καὶ δοκεῖ, καὐτὸς εἶναι φησι τῆς φιλίας ἔργον· καθάπερ ἐν * τοῖς ἐρωτικοῖς λόγοις ἴσμεν λέγοντα τὸν Ἀριστοφάνη, ὡς τῶν ἐρώντων διὰ τὸ σφόδρα φιλεῖν ὀπτῆναι συμφῦναι, καὶ γενέσθαι ἐκ δύο ὄντων ἀμφοτέρους ἕνα. ἐκείνῃ μὲν οὖν ἀνάγκη ἀμφοτέρους ἐφθάρθαι, ἢ τὸν ἕνα· ἐν δὲ τῇ πόλει τὴν φιλίαν ἀνάγ-

Sympofio Platonis.

CAPVT IV.

Multa insuper alia incommoda cõmunionem vxorum & Liberorum sequi, ostendit.

PRæterea enim huiusmodi incommoda & difficultates non est facile vitare iis qui hanc communitatem comparant: verbi gratia, verbera contumeliosa, & cędeis, alias inuitè admissas, alias sponte, & maledicta: quorum aliquid fieri in patres & matres, & eos qui non longè absunt à cognatione & communione sanguinis, nefarium est, non item in eos qui longiùs remoti sunt. Quin etiam necesse est huiusmodi facinora esse crebriora, apud eos qui inter se ignorant, quàm apud eos qui inter se noti sunt. Et cùm admissa sunt, apud eos quidem qui inter se noti sunt, natura rerum fert vt expiationes & satisfactiones vsitatę, legibúsque ac moribus receptę, fiant: apud eos verò qui inter se ignoti sunt, nulla. Absurdum verò est, eum qui filios fecit communes, concubitum solum amantibus ademisse: neque amandi licentiam, & alios vsus, aliásque consuetudines patri cum filio, fratríque cum fratre & sorore, omnium maximè indecoras, (quoniam & amare solùm turpissimum est,) vetuisse ac prohibuisse. Absurdum illud quoque concubitum quidem abstulisse, nullam aliam ob causam, quàm quòd acris & valida ex re venerea nascitur voluptas: vtrùm autem hic sit pater, aut filius, nécne, vtrùm hi fratres inter se, nécne, nihil referre existimasse. Videtur porrò expedire, agricolis potiùs communeis esse inter ipsos vxores & liberos, quàm custodibus. Minùs enim contrahetur inter eos amicitia, si communes sint liberi & vxores. At taleis oportet esse eos qui imperio subiecti sunt, vt pareant magistratibus, & ne rebus nouis studeant. Omnino autem necesse est, contrarium earum rerum quarum effectrices conuenit esse leges rectè constitutas, contrariúmque eius causę, propter quam causam Socrates putat oportere ea quæ ad liberos & vxores pertinent, ita esse dicenda ac statuenda, ex tali lege euenire. Nam & amicitiam, bonorum maximũ esse ciuitatibus arbitramur. Sic enim ad seditionem faciendam minimè impellantur: & ciuitatem esse vnum maximè laudat Socrates: quod & videtur & ille dicit esse amicitię munus, quẽadmodum in sermonibus amatoriis scimus dicere Aristophanẽ, amãteis, propterea quòd vehemẽter amãt, cupere coagmentari & coalescere, & ambos ex duobus vnum effici. Necesse igitur est, hîc quidẽ vel ambos, vel vnũ interiisse: in ciuitate verò amicitiã quasi nimia aqua dilutam esse, propter talem

lem communionem: miniméque dicere aut meum filium, patrem: aut meum patrem, filium. Quemadmodum enim exiguum dulce ad multam aquam admixtum, temperationem efficit incognitam, & sub sensum non cadentem: sic euenit vt propter coniunctionem & propinquitatem mutuam ex his nominibus proficiscentem, minimam curam habeat in tali reipublicæ administrandæ forma, aut pater tanquam filiorum, aut filius tanquam patris, aut fratres tanquam fratrum: cùm sit hoc tamen necessarium. Duo enim sunt quæ homines ad curandum atque amandum maximè impellunt, proprium aliquid esse, & vnicum: quorum neutrum iis supperetere potest qui in republica ita instituta versentur. Iam verò de filijs qui nascuntur, aliis quidem ab agricolis & opificibus ad custodes, alijs autem à custodibus ad opifices transferendis, magnam habet confusionem ac perturbationem, quonam modo hoc sit futurum. Tum necesse est, eos qui tradunt ac transferunt, quibus quos tradant, non ignorare. Præterea quæ iam prídem dicta sunt, in his magis eueniant necesse est, nempe inhonesta & contumelioſa verbera, amores, cædes. Non enim ampliùs fratres, & patres, & mates appellant ij qui aliis ciuibus traditi sunt, puta custodibus: neque rursus ij qui apud custodes nati sunt, aliis ciuibus traditi: vt veteantur aut caueant, ne quid tale admittant propter cognationem. De liberorum igitur & vxorum communione, hoc modo distinctum atque explicatum sit.

κοῖνον ὕδαρῆ γίνεσθαι ἀφὰ τὸν κοινωνίδα τὸν τοιαύτιν, ἃ ἤκιστα λέγειν τὸν ἐμὸν ἢ υἱὸν πατέρα, ἢ πατέρα υἱόν. ὥσπερ γὰρ μικρὸν γλυκὺ εἰς πολὺ ὕδωρ μιχθὲν, ἀναίσθητον ποιεῖ τὸ κεράσαν, οὕτω συμβαίνει ἃ τὸ οἰκειότητα τὸ πρὸς ἀλλήλους τὸ ἀπὸ τῶν ὀνομάτων τούτων, * διαφθείρειν, ἤκιστα ἀναγκαῖον ὄν, ἐν τῇ πολιτείᾳ τῇ τοιαύτῃ· ἢ πατέρα ὡς υἱόν, ἢ υἱὸν ὡς πατέρα, ἢ ὡς ἀδελφοὺς ἀλλήλων. δύο γάρ ἐστιν ἃ μάλιστα ποιεῖ κήδεσθαι τοὺς δι' ἄλλους καὶ φιλεῖν, τό τε ἴδιον, καὶ τὸ ἀγαπητόν· ὧν οὐδέτερον οἷόν τε ἐνεῖναι τοῖς οὕτω πολιτευομένοις. ἀλλὰ μὴν καὶ περὶ τὸ μεταφέρειν τὰ γινόμενα τέκνα, τὰ μὲν ἐκ τῶν γεωργῶν καὶ τεχνιτῶν εἰς τοὺς φύλακας. τὰ δ' ἐκ τούτων εἰς ἐκείνους, πολλὴν ἔχει τὴν ἀναγκαίαν, ἵνα ἔσται τόπον· καὶ γνώσεται ἀναγκαῖον τοῖς διδόντας καὶ μεταφέροντας τίσι τίνας διδόασιν. ἔτι δὲ καὶ τὰ πάλαι λεχθέντα μᾶλλον ὅτι τούτων ἀναγκαῖον συμβαίνειν, οἷς αἰσχίας, ἔρωτας, φόνους. οὐ γὰρ ἔτι προσαγορεύσουσιν ἀδελφοὺς, καὶ τέκνα, καὶ πατέρας, καὶ μητέρας, οἵτε εἰς τοὺς ἄλλους πολίτας δοθέντες, τοὺς φύλακας, καὶ πάλιν οἱ περὶ τοὺς φύλαξιν εἰς τοὺς ἄλλους πολίτας· ὥστ' ἀλλαχθῆναι τὴν τοιούτων τι προσήκειν ἀφὰ τὸν συζήτησιν. περὶ μὲν οὖν τῆς περὶ τὰ τέκνα καὶ τὰς γυναῖκας κοινωνίας τοιοῦτον τρόπον τινὰ ἔστω.

CAPVT V.

Platonicæ reip. communionem patrimoniorum impugnat: diuisionem quinetiam Ciuium, in certas classes.

SEQVITVR deinceps vt de ciuium bonis ac facultatibus rei familiaris videamus, quomodo eas constitui oporteat iis qui optima reip. administratione vsuri sunt, vtrùm communeis, nécne. Possit autem hæc aliquis etiam seorsum ab iis quæ sunt de liberis & vxoribus lege Socratis sancita, considerare: ea dico quæ ad facultates & fortunas pertinent: vtrùm etiamsi propria & separata sint illa de vxoribus & liberis, quemadmodum nunc sunt apud omneis, possessioneis, & vsumfructum communes esse melius sit;

ΚΕΦΑΛ. ε'.

Τὰ περὶ Σωκράτους καὶ Πλάτωνος περὶ κτήσεως καὶ πολιτῶν διαιρέσεως ὅ καλῶς νενομοθετημένα.

ΕΧΟΜΕΝΟΝ δὲ τούτων ἐστὶν ἐπισκέψασθαι περὶ τῆς κτήσεως, τίνα τρόπον δεῖ κατασκευάζεσθαι τοῖς μέλλουσι πολιτεύεσθαι τὸν ἀρίστην πολιτείαν, πότερον κοινὴν, ἢ μὴ κοινὴν εἶναι τὴν κτῆσιν. τοῦτο δ' ἄν τις καὶ χωρὶς σκέψαιτο ἀπὸ τῶν περὶ τὰ τέκνα καὶ τὰς γυναῖκας νενομοθετημένων· λέγω δὲ τὰ περὶ τὴν κτῆσιν, πότερον κἂν ἢ ἰδία χωρὶς, καθ' ὃν νῦν τρόπον ἔχει πᾶσι, τάς τε κτήσεις κοινὰς εἶναι βέλτιον, καὶ

τὰς χρήσεις. οἷς τὰ μὲν χτήματα χωρὶς, τοὺς δὲ καρποὺς εἰς τὸ κοινὸν φέρειν τοὺς ἀπολαύοντας· ὥσπερ ἔνια φασὶ τῶν ἐθνῶν· ἢ τοὐναντίον, τὴν μὲν χώραν κοινὴν εἶ) καὶ γεωργεῖν κοινῇ, τοὺς δὲ καρποὺς διαιρεῖσθαι πρὸς τὰς ἰδίας χρήσεις. (λέγονται δέ τινες καὶ τῶν τόπων τὸν ἔθνος κοινωνεῖν τῶν βαρβάρων) ἢ καὶ τὰ χτήματα, καὶ τοὺς καρποὺς κοινούς. ἑτέρων μὲν ὄντων τῶν γεωργούντων, ἄλλος δ' εἴη τρόπος καὶ ῥᾴων· αὐτῶν δ' αὐτοῖς διαπονουμένων τὰ περὶ τὰς χτήσεις, πλείους αἱ πρόφασαι διαφορᾶς. καὶ γὰρ ὧν τοῖς ἀπολαύουσι, καὶ ὧν τοῖς ἔργοις μὴ γινομένων ἴσων, * ἀλλ' αἰσων,] δοκεῖ χαλεπὸν εἶναι τὰ μέτρια πρὸς τοὺς ἀπολαύοντας μὴ ἢ λαμβάνοντας πολλὰ, ὀλίγα δὲ πονοῦντας, τοῖς ἐλάττω μὲν λαμβάνουσι, πλείω δὲ πονοῦσιν. ὅλως δὲ τὸ συζῆν καὶ κοινωνεῖν τῶν ἀνθρωπίνων πάντων χαλεπὸν, καὶ μάλιστα τῶν χρειῶν. δηλοῦσι δ' αἱ τῶν συναποδημούντων κοινωνίαι· σχεδὸν γὰρ οἱ πλεῖστοι διαφερόμενοι, ἐν τῷ ὧν ποσὶ, καὶ ἐν μικροῖς πρόσκρουοντες ἀλλήλοις. ἔτι δὲ τῶν θεραπόντων τούτοις μάλιστα προσκρούομεν, οἷς πλεῖστα προσχρώμεθα πρὸς τὰς διακονίας τὰς ἐν κύκλῳ. τὸ μὲν οὖν κοινὰς εἶ) τὰς κτήσεις, ταύτας τε καὶ δήλας ποιαύτας ἔχει διαφοράς. ὃν δ' νῦν τρόπον ἔχει καὶ ὑπάρχομεν ἤθεσι καὶ πόλει νόμων ὀρθῶν, οὐ μικρὸν ἂν διενέγκαι· ἕξει γὰρ τὸ ἐξ ἀμφοτέρων ἀγαθόν. λέγω δὲ τὸ ἐξ ἀμφοτέρων, τὸ ἐκ τοῦ κοινὰς εἶ) τὰς κτήσεις, καὶ τὸ, ἐκ τοῦ ἰδίας. δεῖ γὰρ πως μὲν εἶ) κοινὰς, ὅλως δ' ἰδίας. αἱ μὲν γὰρ ὑπερβολαὶ διηρημέναι, τὰ ἐγκλήματα πρὸς ἀλλήλους οὐ ποιήσουσι. μᾶλλον δ' ὑπάρξουσιν, ὡς πρὸς ἴδιον ἕκαστον προσφέροντες· δι' ἀρετὴν δ' εἶναι, * πρὸς τὸ χρῆσθαι καὶ τὴν παροιμίαν, Κοινὰ τὰ φίλων. ἔστι δὲ καὶ νῦν τὸν τρόπον τοῦτον ἐν ἐνίαις πόλεσιν ὑποκεχαραγμένον, ὡς οὐκ ὂν ἀδύνατον, καὶ μάλιστα ἐν ταῖς καλῶς οἰκουμέναις τὰ μὲν ὄντα, τὰ δὲ γοῦν δεῖ. τὸ γὰρ πῶς μὲν εἶ) κοινὰς, ὅλως δ' ἰδίας. ἑκάστου γὰρ ἔκαστος τὴν κτῆσιν ἔχων, τὰ μὲν χρήσιμα ποιήσει τοῖς φίλοις, τοῖς δὲ χρῆται * ὡς κοινοῖς· οἷς καὶ ἐν Λακεδαίμονι, τοῖς τε δούλοις χρῶνται τοῖς ἀλλήλων, ὡς εἰπεῖν, ἰδίοις. ἔτι δ' ἵπποις καὶ κυσὶ, κἂν δεηθῶσιν ἐφοδίων ἐν τοῖς ἀγροῖς κατὰ τὴν χώραν.

abest ὡς in q. c.

A verbi gratia, agros & fundos seorsum possideri, fructus autem in commune collatos consumi, (quod nonnullæ nationes faciunt,) an contrà agros quidem esse communeis & arari communiter, fructus autem diuidi ad proprios cuiusque vsus, (dicuntur autem nonnulli barbari etiam hoc modo inter se res communicare.) an & fundos & fructus esse communeis. Si igitur alij sint, qui agros colant, alius modus fuerit, isque facilior atque expeditior. sin ipsi colant, & laborem perferant in iis quę ad agros & cæteras possessiones pertinent, plureis hoc B afferat difficultates. Nam cùm in fruendo, & in opere faciendo, laboréque sufferendo non est æqualitas, sed inæqualitas; necesse est, criminationes & querelas oriri aduersus eos qui fruuntur quidem multis, aut percipiunt multa, paruos autem labores capiunt, ab iis qui pauciora quidem percipiunt, plureis autem labores sufferunt. In summa, cùm vnà viuere, & rerum omnium humanarum communionem habere difficile sit, tum maximè talium: idque declarãt eorum qui vnà peregrinantur, communitates. propemodum enim plurimi dissidentes de rebus ante pedes positis, & paruis, C graueis inter se offensiones atque inimicitias suscipiunt. Præterea verò in eos famulos maximè offendimur, quorum operis ad ministeria vsitata & quotidiana plurimùm vtimur. Bonorum igitur, quæ à quoque possidentur, communicatio & has & alias habet difficultates. Quo modo autem nunc viuitur, hoc si & bonis moribus ornatum, atque in ordinem adductum, & rectis legibus temperatum fuerit, non paulo præstiterit. Habebit enim id quod ex vtroque proficiscitur, commodi. Commodum autem ex vtroque proficiscens dico, & quod ex bonorum communione, & quod ex proprietate oritur. O- D portet enim bona quodammodo esse communia simpliciter & vniuersè propria. Curationes enim bonorum diuisæ, criminationes & querelas inter eos non gignent; sed potiùs illa amplificabuntur & crescent, vnoquoque tanquam rei propriæ affixo atque incumbente. Propter virtutem verò ad vtendi facultatem, bona, vt est in prouerbio, amicorum erunt communia. Cùm autem etiam nunc in quibusdam ciuitatibus huiuscemodi consuetudinis informata descriptio est, quasi hoc non fieri possit: tùm verò maximè in vrbeis celebreis & ciuitates, quę bene gubernantur, partim huiusmodi viuendi consuetudo introducta est, partim introduci possit. Proprio enim quisque & priuato iure bona possidens, ea commendat amicis, partim iis vtitur, vt communibus: exempli gratia etiam Lacedæmone & seruis vtitur alter alterius, penè dicam, vt suis: & præterea equis, & canibus, & viatico, si quis fortè in agris inanis & minùs instructus opprimatur.

Perſpicuum igitur eſt, eſſe commodius ac præſtabilius, bona quidem eſſe propria, vſum autem eorum communem. Quomodo autem ciues ſic animati reddi poſſint, hę ſunt partes latoris legum. Prętęrea nemo dicendo conſequi poſſit, quantum referat ad voluptatem, exiſtimare aliquid eſſe propriè ſuum. Non enim fruſtra ipſe erga ſe amicitiam vnuſquiſque gerit, ſed hoc à natura eſt inſitum. Eſſe autem ſui amantem, quod Græci φίλαυτον dicunt, meritò vituperatur. At non eſt hoc ſeipſum amare, ſed magis quàm oporteat, amare: quemadmodum pecuniæ eſſe amantem. Namque amant ferè omnes vnumquidque talium rerum. Verumtamen munificentiam conferre in amicos, eiſque opem ferre aut hoſpitibus aut ſodalibus iucundiſſimum eſt: quod tum fit cùm bona propriè à ſingulis poſſidentur. Hęc igitur iis non contingunt, qui ciuitatem nimis vnam faciunt. Et præterea duarum virtutum munera perſpicuè tollunt, quod ad vxores quidem attinet, temperantiæ: (honeſta enim actio eſt, ab ea, quæ aliena eſt, propter temperantiam ſe abſtinere:) quod ad fortunas autem, liberalitatis. nam neque apparebit quis ſit liberalis, neque vllam actionem expromet liberalem. In vſu enim bonorum quę poſſidentur, liberalitatis munus ſitum eſt. Huius igitur legis rogatio ſpecioſa quidem, & humana videri poſſit. Nam qui eam audit, libenter & cupidè amplectitur atque approbat, exiſtimans admirabilem quandam omnibus inter omneis amicitiam futuram: præſertim vbi quis mala quæ nunc ſunt in his reipublicæ adminiſtrandæ formis, accuſet, quaſi ex eo naſcantur, quòd non ſint omnium ciuium facultates communes: dico autem liteis & controuerſias inter ipſos de rebus contractis, & falſorum teſtimoniorum iudicia, & diuitum aſſentationes: quorum nihil fit propterea quòd bonorum non ſit communicatio, ſed propter improbitatem. Nam etiam eos qui bona communiter poſſident, atque inter ſe communicant, multo magis inter ſe diſſidere videmus, quam qui ſeorſum facultates habent. Sed paucos ſpectamus ex communicatione bonorum inter ſe diſſidenteis, cum multis propriè rem familiarem poſſidentibus comparantes. Præterea verum eſt, non ſolùm quot malis carituri ſint, qui bonorum communicationem fecerint; ſed etiam quot bonis, exponere. Videtur autem prorſus fieri non poſſe vt hic vitæ cultus conſiſtat. Cauſam autem & originem fraudis atq; erroris Socrati fuiſſe exiſtimare oportet id quod ab eo ſuppoſitum eſt quaſi verum, cùm aliter ſit. Debet enim quadam ex parte & quodammodo vna eſſe & domus, & ciuitas, ſed non omni ex parte, neque omnibus modis.

A Φανερὸν τοίνυν ὅτι βέλτιον, τὴν μὲν ἰδίας τὰς κτήσεις, τὴν δὲ χρήσει ποιεῖν κοινάς. ὅπως δὲ γίνονται χρηστοί, τοῦ νομοθέτου τοῦτ' ἔργον ἴδιόν ἐστιν. ἔτι δὲ τὸ πᾶσι ἡδονὴν ἀμφοῖν παρέχειν, ὅσον ἀφ' ἑαυτῷ φέρει τὸ νομίζειν ἴδιόν τι. μὴ γὰρ οὐ μάτην τοῦτο πρὸς αὐτὸν αὐτὸς ἕκαστος φιλεῖ, ἀλλ' ἔστι τοῦτο φυσικόν. τὸ δὲ φίλαυτον εἶναι, ψέγεται δικαίως. ὁδὶ γὰρ ἐπὶ τῷ τὸ φιλεῖν ἑαυτὸν, ἀλλὰ τὸ μᾶλλον ἢ δεῖ φιλεῖν· καθάπερ καὶ τὸν φιλοχρήματον· ἐπεὶ φιλοῦσί γε πάντες, ὡς εἰπεῖν, B ἕκαστον τῶν τοιούτων. ἀλλὰ μὴν καὶ τὸ χαρίσασθαι καὶ βοηθῆσαι φίλοις, ἢ ξένοις, ἢ ἑταίροις, ἥδιστον· ὃ γὰρ τῆς κτήσεως ἰδίας οὔσης. ταῦτά τε δὴ οὐ συμβαίνει τοῖς λίαν ἓν ποιοῦσι τὴν πόλιν· καὶ πρὸς τούτοις ἀναιροῦσιν ἔργα δυοῖν ἀρεταῖν φανερῶς, σωφροσύνης μὲν, τὸ περὶ τὰς γυναῖκας· (ἔργον γὰρ καλὸν· ἀλλοτρίας οὔσης ἀπέχεσθαι διὰ σωφροσύνην·) ἐλευθεριό- C τητος δὲ, τὸ περὶ τὰς κτήσεις. οὔτε γὰρ ἔσται φανερὸς ἐλεύθερος ὤν, οὔτε πρᾶξις ἐλευθέριον ἀποδεῖξαι. ἐν γὰρ τῇ χρήσει τῆς κτήσεως τὸ τῆς ἐλευθεριότητός ἐστιν ἔργον. ὁ μὲν πρῶτος μὲν οὖν τοιαύτην νομοθεσία καὶ φιλάνθρωπος αὖ εἶναι δόξειεν· ὁ γὰρ ἀκροώμενος, ἥσμενος ἀποδέξεται, νομίζων ἔσεσθαι φιλίαν τινὰ θαυμαστὴν πᾶσι πρὸς ἅπαντας· ἄλλως τε καὶ ὅταν καταγορῇ τις τῶν νῦν ὑπαρχόντων ἐν ταῖς πολιτείαις κακῶν, D ὡς γινομένων διὰ τὸ μὴ κοινὴν εἶναι τὴν οὐσίαν, λέγω δὲ δίκας τε πρὸς ἀλλήλους, περὶ συμβολαίων, καὶ ψευδομαρτυριῶν κρίσεις, καὶ πλουσίων κολακείας, ὧν οὐδὲν γίνεται διὰ τὴν ἀκτημοσύνην, ἀλλὰ διὰ τὴν μοχθηρίαν· ἐπεὶ καὶ τοῖς κοινὰ κεκτημένοις καὶ κοινωνοῦσι, πολλῷ διαφερόντως μᾶλλον ἐραῖμεν, ἢ τοῖς χωρὶς τὰς οὐσίας ἔχουσι. ἀλλὰ προσέοικεν ὀλίγοις τοῖς ἐκ τῆς κοινωνίας διαφερόντως, πρὸς πολλοὺς συμβαίνοντες E τοῖς κεκτημένοις ἰδίᾳ τὰς κτήσεις. ἔτι δὲ δίκαιον μὴ μόνον λέγειν ὅσων στερήσονται κακῶν κοινωνήσαντες, ἀλλὰ καὶ ὅσων ἀγαθῶν. φαίνεται δ' ἐπὶ παντὸς ἀδύνατος ὁ βίος. ἄμεινον δ' ἂν Σωκράτει τῆς παλαιᾶς εὐσταθείας χρὴ νομίζειν, τὴν ὑπόθεσιν οὐκ οὖσαν ὀρθήν. δεῖ μὲν γὰρ εἶναί πως μίαν καὶ τὴν οἰκίαν καὶ τὴν πόλιν, ἀλλ' ἁπλῶς.

ἔστι μὲν γὰρ ὡς οὐκ ἔσται προϊοῦσα πόλις, ἔστι δ' ὡς ἔσται μέν, εἰ γὰς δὴ οὖσα τῷ μὴ πόλις εἶ), * ἔσται χείρων πόλις. ὥσπερ γὰρ εἴ τις τινὰ συμφωνίαν ποιήσειεν ὁμοφωνίαν, ἢ τὸν ῥυθμὸν βάσιν μίαν. ἀλλὰ δεῖ πλῆθος ὄν, ὥσπερ εἴρηται πρότερον, ἀφ' ἑνὸς παιδείαν ποιεῖν καὶ μίαν ποιεῖν, καὶ τὸν γε μέλλοντα παιδείαν εἰσάγειν, καὶ νομίζοντα ἀφ' ταύτης ἔσεσθαι τινὰ πόλιν σπουδαίαν, ἄτοπον τοῖς τοιούτοις οἴεσθαι διορθοῦν, ἀλλὰ μὴ τοῖς ἔθεσι, καὶ τῇ φιλοσοφίᾳ, καὶ τοῖς νόμοις, ὥσπερ τὰ περὶ τὰς κτήσεις ἐν Λακεδαίμονι καὶ Κρήτῃ τοῖς συσσιτίοις ὁ νομοθέτης ἐκοίνωσε. δεῖ δὲ μηδὲ τοῦτο αὐτὸ ἀγνοεῖν, ὅτι χρὴ περιέχειν τὰ πολλῷ χρόνῳ καὶ τοῖς πολλοῖς ἔτεσιν, ἐν οἷς οὐκ ἂν ἔλαθεν εἰ ταῦτα καλῶς εἶχε. πάντα γὰρ σχεδὸν εὕρηται μέν, ἀλλὰ τὰ μὲν οὐ συνῆκται, τοῖς δ' οὐ χρῶνται γινώσκοντες. μάλιστα δ' ἂν γένοιτο φανερὸν, εἴ τις τοῖς ἔργοις ἴδοι τινὰ τοιαύτην πολιτείαν καταστασιάζομένην. * οὐ γὰρ δυνήσεται μὴ μείζων αὐτὰ καὶ χωρίζων, ποιῆσαι τὴν πόλιν, τὰ μὲν εἰς συσσίτια, τὰ δὲ εἰς φρατρείας καὶ φυλάς. ὥστε σπάνιον ἄλλο συμβήσεται νενομοθετημένον, πλὴν μὴ γεωργεῖν τοὺς φύλακας· ὅπερ καὶ νῦν Λακεδαιμόνιοι ποιεῖν ἐπιχειροῦσιν. οὐ μὴν ἀλλ' οὐδὲ ὁ τρόπος τῆς ὅλης πολιτείας τίς ἔσται τοῖς κοινωνοῦσιν, οὔτ' εἴρηκεν ὁ Σωκράτης, οὔτε ῥᾴδιον εἰπεῖν. καίτοι σχεδὸν τό γε πλῆθος τῆς πόλεως ὃ τῶν ἄλλων πολιτῶν ἐστὶ πλῆθος, περὶ ὧν οὐδὲν διώρισται, πότερον καὶ τοῖς γεωργοῖς κοιναὶς εἶ) δεῖ τὰς κτήσεις, ἢ [καὶ] καθ' ἕκαστον ἰδίας· ἔτι δὲ καὶ γυναῖκας καὶ παῖδας ἰδίους ἢ κοινούς. εἰ μὲν γὰρ τὸν αὐτὸν τρόπον κοινὰ πᾶσι πᾶσιν, τί διοίσουσιν ἔτι οἱ τῶν φυλάκων; ἢ τί πλέον τοῖς ὑπομένουσι τὸν δεσμὸν αὐτῶν; ἢ * τί μαθόντες * ὑπομενοῦσι τὸν δεσμὸν, ἐὰν μὴ ἢ σοφίζωνται τοιοῦτον οἷον Κρῆτες; ἐκεῖνοι γὰρ τἄλλα ταὐτὰ τοῖς ἄλλοις * ἀφέντες, μόνον ἀπειρήκασι τὰ γυμνάσια, καὶ τὴν τῶν ὅπλων κτῆσιν. εἰ δ', ὥσπερ ἐν ταῖς πολλαῖς πόλεσι, καὶ πρὸς ἐκείνους ἔσται τὰ τοιαῦτα, τίς ὁ τρόπος ἔσται τῆς κοινωνίας; ἐν μιᾷ γὰρ πόλει δύο πόλεις ἀναγκαῖον εἶ), καὶ ταύτας ὑπεναντίας ἀλλήλαις. ποιεῖ γὰρ τοὺς μὲν φύλακας οἷον φρουροὺς, τοὺς δὲ γεωργοὺς, καὶ τοὺς τεχνίτας, καὶ τοὺς ἄλλους, πολίτας.

abest ἴσαι, in q. c.

γρ. ἢ γὰρ δυνήσεται, μὴ μείζων, ποιῆσαι τὴν πόλιν.

κ. πάθοιτο, Victorius.
κ. ἰσομοίροις
γρ. ἐρίτης,

A Futurum enim est aliquo modo, vt longiùs progressa non sit ciuitas: aliquo modo erit illa quidem ciuitas, sed cùm parum ab eo abfuerit, vt non sit ciuitas, deterior erit ciuitas: quēadmodum si quis concentū ex multis vocibus constantem, quam symphoniam vocant Græci, eò redigat; vt sit vnius vocis sonus: & sermonem numerosum, vt sit pes vnus. Verùm oportet, ciuitatem, cùm sit multitudo, quemadmodum antea dictum est, disciplina & institutione communem atque vnam efficere. At verò eum qui disciplinam sit introducturus, existimans eius opera atque adiumento ciuitatem bonam futuram, absurdum est sperare se talibus institutis eam corrigere, & meliorem facere posse: & non moribus & philosophia, & legibus: quemadmodum quæ ad fortunas & rem familiarem pertinent, Lacedæmone & in Creta conuiuiis ac sodalitiis scriptor legis communia fecit. Ne hoc quidem ignorare oportet, ad longum tempus & ad multos annos, in quibus si hæc rectè essent statuta, non fuisset obscurum, animum esse attendendum. Omnia enim propemodum reperta sunt quidem illa, sed alia non sunt in vnum collecta, aliis, cùm ea collegerint & cognouerint, non vtuntur: Maximè autem tota res in primptu sit, si quis talem reipubl. administrandæ formam, constantem & vsu receptam cernat. Non enim poterit, nisi bona partiatur & separet, aliáque in sodalitia & conuiuia publica, alia in curias, & tribus diuidat, facere ciuitatem. Itaque eueniet vt nihil aliud lege Socratis sit institutum, nisi vt ne custodes agros colant: quod & nunc Lacedæmonij facere conantur. Verumenimvero quis totius reipublicæ administrandæ modus sit futurus, bona omnia inter se communicantibus, neque expositum Socrates, neque facilè explicari potest. Atqui multitudo ciuitatis, ex ciuium, qui inter se differunt, multitudine conflatur: de quibus nihil distinctum neque decisum est, vtrùm etiam agricolis inter ipsos communeis esse facultates oporteat, an singillatim proprias: & præterea, vtrùm vxores & liberos esse proprios, an communeis. Nam si eodem modo communia erunt omnium omnia, quid agricolæ differrent à custodibus? aut quid præmij consequentur qui gerunt magistratum? aut qua spe quóue pretio adducti magistratum gerent? nisi fortè aliquid tale callidè excogitent, quale Cretes. Illi enim cætera eadem seruis concedentes ac permittentes, duntaxat eis exercitationum vsu & armorum possessione interdixerunt. Quòd si qualia in aliis ciuitatibus, talia etiam apud illos erunt, quis erit communionis modus? in vna enim ciuitate duas esse ciuitates erit necesse, eásque inter se aliquantum contrarias. Facit enim custodes quidem veluti præsidiarios milites & propugnatores: agricolas autem, & artifices, & alios, ciueis.

Criminationes autem & querelæ, & iudicia, seu actiones, & quæcumque alia in ciuitatibus hærere mala dicit, ea omnia in his quoque hærebunt. Atqui ait idem Socrates, suis ciuibus paucis omnino legibus opus futurum propter disciplinam atque institutionem; verbi gratia, ædilitiis, forensibus, & ad res venaleis pertinentibus & aliis talibus: cùm disciplinam tribuat custodibus tantùm. Præterea verò agricolas bonorum & possessionum sinit esse dominos, dum modo vectigal imposítum pensitent. At multo probabilius est, eos asperos & elatos & superbos fore, quam apud Lacedæmonios eloteas, apud Thessalos penesteas, & similia apud alios seruitia. Sed enim vtrùm sint hęc æquè necessaria necne sint, nunc quidem nihil ab eo definitum est. Tum neque de cæteris proximis & deinceps sequentibus, quæ sit horũ reipublicæ administrãdæ ratio & disciplina, quæ leges. Neque est autem ad inueniendum facile, neque parum refert, quomodo sint conformati ad custodum communitatem tuendam & conseruandam. Iam porrò si mulieres quidem faciet communeis, possessiones autem & facultates proprias, (etiamsi sint communes agricolarum possessiones, atque vxores,) quis rem familiarem administrabit ac procurabit, quemadmodum rem rusticam earum viri administrant? Absurdum autem etiam est, facta cum bestiis comparatione, probare, eadem studia sequi eadémque munera obire, mulieres atque viros oportere: cùm ad bestias nullum rei domesticæ studium pertineat. Periculosa porrò est etiam magistratuum creandorum ratio, quomodo quidem Socrates creat. Perpetuò enim vult ab eisdem obtineri magistratus. At hinc seditionis causa oritur etiam apud homines contemptissimos atque abiectissimos; multo magis apud animosos & bellicosos viros. Necesse autem esse, eum perpetuos & semper eosdem facere magistratus, perspicuum est. Non enim nunc horum, nunc illorum animis admistum est aurum illud diuinum: sed semper eorumdem. Ait autem, Deum aliis statim nascentibus aurum admiscuisse, aliis argentum: æs autem & ferrum iis qui futuri sunt artifices & agricolæ. Præterea verò cùm beatitudinem custodibus adimat, ait latorem legis totam ciuitatem efficere beatam oportere. Atqui fieri non potest vt tota ciuitas sit beata, nisi aut plurimi, aut omnes, aut nonnulli beatudinem sint cõsecuti. Non enim eorundem est beata vita, quorum numerus par. Contingere enim potest vt totum quidem aliquod, sit numerus par: neutra verò eius pars, sit numerus par: sed vt totum aliquod sit beatum, partes autem eius non sint beatæ, fieri non potest. At si custodes non erunt beati, quinam alij erunt? non enim artifices, & opificum illiberaliũ ac sordidorum multitudo.

A ἐγκλήματα δὲ, καὶ δίκαι, καὶ ὅσα ἄλλα ταῖς πόλεσιν ἐπαρχθῆναι φασὶ κακά, πρὸς ἀλλήλους ἐπαρξῆ καὶ τούτοις. καίτοι λέγει ὁ Σωκράτης, ὡς ὀλίγων δεήσοντας νομίμων πρὸς τὴν παιδείαν, ἣν ἀφωρισμένην, καὶ ἀγορανομικὴν, καὶ τὴν δίκων τῶν τοιούτων, ἀποδιδοὺς μόνον τὴν παιδείαν τοῖς φύλαξιν. ἔστι δὲ κτηνεῖος ποιῆσαι τὴν κτῆσιν τοὺς γεωργούς, ἀποφορὰν φέροντας. ἀλλὰ πολὺ μᾶλλον εἰκὸς εἶναι χαλεπούς, καὶ φθονημοῦ πλήρης, ἢ τοὺς περὶ σκίοις εἰλωτείας τε καὶ πενεστείας, καὶ δουλείας. ἀλλὰ γὰρ εἴτ' ἀναγκαῖα ταῦτ' ὁμοίως, εἴτε μή, νῦν γ' οὐδὲν διώρισται. καὶ περὶ τῶν ἐχομένων τίς ἡ τούτων τε πολιτεία καὶ παιδεία, καὶ νόμοι τίνες. ἔστι δ' οὔτ' ἄρρεν ῥᾴδιον εἰπεῖν, ὅτε δ' ἀφορέσειν μικρὸν, ὅ ποιούς τινας εἶναι τούτους χρὴ ὅ σώζεσθαι τὴν τῶν φυλάκων κοινωνίαν. ἀλλὰ μὴν, εἴγε τὰς μὲν γυναῖκας ποιήσας κοινὰς, τὰς δὲ κτήσεις ἰδίας, τίς οἰκονομήσει [κἂν εἰ κοιναὶ αἱ κτήσεις, καὶ αἱ τῶν γεωργῶν γυναῖκες] ὡς χρὴ τὰ ὑπὲρ τῆς ἀγρᾶς οἱ ἄνδρες αὐτῶν; ἄτοπον δὲ καὶ ὃ, ἐκ τῶν ἀνείων ποιῆσαι τὴν ἀβολίαν, ὅτι δεῖ τὰ αὐτὰ ἐπιτηδεύειν τὰς γυναῖκας τοῖς ἀνδράσιν, οἷς οἰκονομίας οὐδὲν μέτεστιν. ὑπισφαλὲς δὲ καὶ τοὺς ἐξόχους ὡς καθίστησιν ὁ Σωκράτης· ἀεὶ γὰρ ποιεῖ τοὺς αὐτοὺς ἐξόχους. τοῦτο δὲ στάσεως αἴτιον γὰρ καὶ τοῖς μὴ δὲν ἀξίωμα κεκτημένοις, * ἢ που γε δὴ καὶ πρός γε θυμοειδέσι καὶ πολεμικοῖς ἀνδράσιν· ὅτι δ' αἰσχρὸν αὐτῷ ποιῆσαι τοὺς αὐτοὺς ἐξόχους, φανερόν· οὐ γὰρ ὅτε μὲν ἄλλοις, ὅτε δὲ ἄλλοις μέμικται τοῖς ψυχαῖς ὁ θεὸς τὸ θεοῦ χρυσός, ἀλλ' ἀεὶ τοῖς αὐτοῖς. φησὶ δ', τοῖς μὲν δυνατοῖς γινομένοις μίξαι χρυσὸν, τοῖς δ' ἐπικούροις· χαλκὸν δὲ καὶ σίδηρον τοῖς τεχνίταις μιγνύοντι ἔσεσθαι καὶ γεωργοῖς. ἔτι δὲ καὶ τὸν δυσμενίδην ἀφαιρεῖται τῶν φυλάκων, ὅλίγα φησὶ δεῖν δυσμένειαν ποιεῖν τὴν πόλιν τὸν νομοθέτην. ἀδύνατον δ' δυσμενεῖν ὅλίγα, μὴ τῶν πλείστων, ἢ μὴ πάντων μερῶν, ἢ τινῶν ἐχόντων τὴν δυσμένειαν. οὐ γὰρ τῶν αὐτῶν τὸ δυσμενεῖν, ὥσπερ τὸ ἐρᾶν. τοῦτο μὲν γὰρ ἐνδέχεται τῷ ὅλῳ ὑπάρχειν, τὸ δὲ μερῶν μηδετέρῳ· τὸ δὲ δυσμενεῖν ἀδύνατον. ἀλλὰ μὴν εἰ οἱ φύλακες μὴ δυσμενεῖς, τίνες ἕτεροι; ἄνδρες γὰρ δεῖ οἱ γε τεχνῖται, καὶ τὸ πλῆθος τὸ τῶν βαναύσων.

Incluſa ad finem ſententiæ multæ editiones multique interpretes reiiciunt.

* γρ. ἤπουγε δὴ

ἡ μὲν οὖν πολιτεία περὶ ἧς ὁ Σωκράτης εἴρηκε, παντάπασι τὰς ἀπορίας ἔχει, καὶ τούτων οὐκ ἐλάττους ἑτέρας.

A Reip. igitur administrandæ ratio, quam exposuit Socrates, talcis habet dubitationes, ac difficultates inexplicabileis, & his alias non pauciores.

ΚΕΦΑΛ. ϛ'.

CAPVT VI.

Τὰ ἐν τοῖς Πλάτωνος Νόμοις οὐκ ὀρθῶς εἰρημένα ἐξετάζει.

Platonis alteram Reipubl. constitutionem libris 12. de legibus traditam examinat.

Σχεδὸν δὲ παραπλησίως ἔχει καὶ περὶ τοὺς Νόμους ἃ τοὺς ὕστερον γεγραφέναι· διὸ καὶ περὶ τῆς ἐκείνου πολιτείας ἐπισκέψασθαι μικρὰ, βέλτιον. καὶ γὰρ ἐν τῇ πολιτείᾳ περὶ ὀλίγων πάμπαν διώρικεν ὁ Σωκράτης, περί τε γυναικῶν καὶ τέκνων κοινωνίας, πῶς ἔχειν δεῖ, καὶ περὶ κτήσεως, καὶ τῆς πολιτείας τὴν τάξιν. Διῄρηται γὰρ εἰς δύο μέρη ὅ πλῆθος τῶν οἰκούντων, ὅ μὲν εἰς τοὺς γεωργούς, ὅ δὲ εἰς ὅ πολεμικὸν μέρος· τρίτον δ' ἐκ τούτων ὅ βουλευόμενον, καὶ κύριον τῆς πόλεως. περὶ μὲν οὖν τῶν γεωργῶν καὶ τῶν τεχνιτῶν, πότερον κοινωνητέον, ἢ μετέχουσί τινος ἀρχῆς, καὶ πότερον ὅπλα δεῖ κεκτῆσθαι καὶ τούτους, καὶ συμπολεμεῖν, ἢ μή, περὶ τούτων οὐδὲν διώρικεν ὁ Σωκράτης· ἀλλὰ τὰς μὲν γυναῖκας οἴεται δεῖν συμπολεμεῖν, καὶ παιδείας μετέχειν τὴν αὐτὴν τοῖς φύλαξι· τὰ δ' ἄλλα, τοῖς ἔξωθεν λόγοις πεπλήρωκε τὸν λόγον. καὶ περὶ τῆς παιδείας, ποία τις ἂν δεῖ γίνεσθαι τῶν φυλάκων· τὸν τῶν Νόμων, ὅ μὲν πλεῖστον μέρος νόμοι τυγχάνουσιν ὄντες. ὀλίγα δὲ περὶ τῆς πολιτείας εἴρηκε. καὶ τούτῳ βουλόμενος κοινοτέραν ποιεῖν τὴν πόλιν, κατὰ μικρὸν παρεισάγει πάλιν πρὸς τὴν ἑτέραν πολιτείαν. ἔξω γὰρ τῆς τῶν γυναικῶν κοινωνίας, καὶ τῆς κτήσεως, τὰ ἄλλα ταὐτὰ ἀποδίδωσιν ἀμφοτέραις ταῖς πολιτείαις· καὶ γὰρ παιδείαν τὴν αὐτὴν, καὶ ὅ τῶν ἔργων τῶν ἀναγκαίων ἀπεχομένους ζῆν. καὶ περὶ συσσιτίων ὡσαύτως· πλὴν ἐν ταύτῃ φησὶ δεῖν εἶναι συσσίτια καὶ γυναικῶν, καὶ τὴν μὲν χιλίων τῶν ὅπλα κεκτημένων, ταύτην δὲ πεντακισχιλίων. ὅ μὲν οὖν πρῶτον ἔχουσι πάντες οἱ τοῦ Σωκράτους λόγοι, καὶ ὅ κομψὸν, καὶ ὅ καινοπρεπὲς, καὶ ὅ ζητητικόν. καλῶς δὲ πάντα ἴσως χαλεπὸν· ἐπεὶ καὶ ὅ νῦν εἰρημένον πλῆθος δεῖ μὴ λανθάνειν, ὅτι χώρας δεήσει τοῖς τοσούτοις Βαβυλωνίας,

PRopemodum autem similiter se habet legum, quæ posteriùs scriptæ sunt, descriptio. Quapropter & de reipubl. administrandæ forma hîc expressa, pauca considerare præstiterit. Nam in libris de Rep. de paucis omnino decidit Socrates, nempe de vxorum & liberorum communione, quo modo se res tota habere debeat: & de facultatibus communicandis, & de tota republ. ordinanda. Diuidit autem in duas parteis habitatorum multitudinem, alteram agricolarum, alteram propugnatorum: tertiam ex his sumpsit, eam quæ consultat, quæ totius ciuitatis dominatum & potestatem obtinet. De agricolis autem & artificibus, vtrùm nullius magistratus, an alicuius sint participes: & vtrùm hos quoque arma gestare, & belli gerendi communiter onus sustinere, necne, his de rebus nihil distinctè explicauit: sed mulieres quidem existimat vnà cum viris belli munus sustinere, & eiusdem atque custodes institutionis participeis esse oportere: cæteroqui sermonibus à re alienis disputationem totam refersit, & qualis debeat esse custodum disciplina, exposuit. Libri autem de legibus maxima ex parte leges sunt: pauca in eis de reipublicæ administrandæ ratione verba fecit: atque dum vult communiorem ciuibus efficere, paulatim eam in aliam reipublicæ formam circumagens flectit ac detorquet. Excepto enim quòd vxores, & liberos, & facultates vult esse communes, cætera eadem vtrique reipublicę administrandæ formæ attribuit. Namq; cùm vtriq; adscribat eandē disciplinā, tum immunitatem necessariorum dat munerum, vitámque ab omni operis functione vacuam ac solutam, & de conuiuiis ac sodalitiis eodem modo statuit: nisi quòd in hac ait mulierum quoque sodalitia esse oportere: & in illa quidem mille homines, qui arma gerant, esse vult: in hac quinque. Eximium igitur quiddam continent Socratis sermones, & glorioſum, & magnificum, & nouitatis plenum, & quæstionibus refertum. Pulcrè autem omnia in eis esse tradita ac descripta, fortasse difficile est. Etenim quod ad illam, quæ nunc à me dicta est, multitudinem attinet, nemini obscurum esse debet, tot hominibus agro Babylonio

aut alio immenſo opus futurum, vnde quinque millia virorum otioſorum alantur; & præter hos altera mulierum & famulorum turba multis partibus maior. Oportet igitur optatum quoddam ſupponi, nihil tamen eiuſmodi quod fieri non poſſit. Dicitur autem ab eo, latorem legis in ſcribendis & ferendis legibus duo ſpectare oportere, locum & homines. Præterea verò par eſt addere etiam loca finitima ac vicina, ſi ciuitas ciuilem vitæ cultũ retinere debet. Non enim neceſſe ſolum eſt, eam talibus ad bellum gerendum armis vti quę in domeſticis finibus vtilia ſint: verùm etiam quæ in externis locis. Quòd ſi quis talem vitæ rationem neque priuatam neque publicam & communem ciuitatis probat, nihilominus tamen formidoloſos & horribileis eſſe oportet hoſtibus, non ſolùm in proprios fineis incurrentibus, ſed etiam poſteaquam diſceſſerunt. Tum multitudinem bonorum & magnitudinem rei familiaris videndum eſt numquid melius fuerit aliter definire, hoc eſt, planiùs atque apertiùs. Tantas enim cuique rei familiaris facultates ſuppetere dicit oportere, vt frugaliter & temperanter viuere queat: proinde ac ſi quis diceret, vt bene viuere queat. Hoc enim magis vniuerſum eſt, & latiùs patet. Præterea verò licet viuere frugaliter, & tamen ærumnosè & laboriosè. At melior erat definitio, vt frugaliter & liberaliter viuere queat. Vtrumque enim ſeparatim poſitum, alterum quidem luxuriam, alterum laborioſam vitam ſequetur. Namque hi ſoli habitus in vſu rei familiaris ſunt optabiles & expetendi: verbi gratia, re familiari non licet leniter vti, aut fortiter: temperanter verò & liberaliter licet. Quare & hos vſus in facultatibus & pecunia verſari neceſſe eſt. Aſurdum porrò eſt, cùm æquationem bonorum introducat, de iis quæ ad ciuium multitudinem pertinent, nihil ſtatuere, ſed liberorum procreationi neque modum conſtituere, neque finem certum imponere: proinde quaſi futurum ſit, vt ſatis exæquetur cum eadem multitudine, quæ initio fuerit propter orbitates, aut propter liberos non ſuſceptos, quantumuis multi naſcantur; quia hoc videtur etiam nunc in ciuitatibus vſuuenire. Sed deberet hæc res longè iuſtioribus & accuratioribus ponderibus in ciuitatibus examinari, ſeruata lege Socratis, quàm nunc. Nunc enim nemo egeſtate laborat, quia bona multitudine diuiſa ſunt, quantacumque illa ſit. Tunc autem cùm diuiſa non eſſent; neceſſe erat eos qui præter numerum, & extra ordinem acceſſiſſent, nihil habere, ſiue pauciores eſſent numero, ſiue plures. Exiſtimarit autem aliquis debuiſſe procreandis liberis certum modum conſtitui magis quàm facultatibus, vt nequis plureis filios procrearet. In hac autem multitudine præfinienda, & va-

A ἢ τινος ἄλλης ἀπεράντου τὸ πλῆθος, ἐξ ἧς ἀργοὶ πεντακισχίλιοι θρέψονται, καὶ τοσοῦτοις γυναιξὶν καὶ θεραπόντων ἕτερος ὄχλος πολλαπλάσιος. δεῖ μὲν οὖν ὑποτίθεσθαι κατ' ὀλίγον, μηδὲν μὲν τοι ἀδύνατον· λέγεται δ', ὡς δεῖ τὸν νομοθέτην πρὸς δύο βλέποντα τιθέναι τοὺς νόμους, πρός τε τὴν χώραν, καὶ τοὺς ἀν-
θρώπους· ἔτι δὲ καλῶς ἔχει* προσθεῖ- κ. προσπ-
ναι καὶ πρὸς τοὺς γειτνιῶντας τόπους, εἰ δεῖ τὴν πόλιν ζῆν βίον* πολιτικόν. οὐ γὰρ γρ. πολεμι-
μόνον ἀναγκαῖόν ἐστιν αὐτὴν τοιούτοις χρῆ- κόν.
σθαι πρὸς τὸν πόλεμον ὅπλοις, ἃ χρήσιμα καὶ τὴν οἰκείαν χώραν ἐστίν, ἀλλὰ καὶ πρὸς τοὺς ἔξω τόπους. εἰ δέ τις μὴ τοιοῦτον ὑποδέχεται βίον, μήτε τὸν ἴδιον, μήτε τὸν κοινὸν τῆς πόλεως, ὅμως ἀνάγκη φόβον δεῖ φοβερὸν εἶ) τοῖς πολεμίοις, μὴ μόνον ἐλθοῦσιν εἰς τὴν χώραν, ἀλλὰ καὶ ἀπελθοῦσι. καὶ τὸ πλῆθος δὲ τῆς κτήσεως ὁρᾶν δεῖ, μήποτε βέλτιον ἑτέρως διορίσαι, τῷ σωφρονικωτέρῳ μᾶλλον· τοσαύτην γὰρ εἶναί φησι δεῖν, ὥστε ζῆν σωφρόνως· ὥσπερ ἂν εἴ τις εἶπεν, ὥστε ζῆν εὖ· τοῦτο γὰρ ὅλως καθόλου μᾶλλον. ἔτι δ' ὅτι σωφρόνως μὲν, ἀλαιπώρως δὲ ζῆν. ἀλλὰ βελτίων ὅρος τὸ σωφρόνως καὶ ἐλευθερίως· χωρὶς γὰρ ἑκάτερον, τὸ μὲν τῷ τρυφᾶν ἀνελευθέρως ἔχει, τὸ δὲ τῷ ὀλιπόνως· ἐπεὶ μόναι γ' εἰσὶν ἕξεις αἱρεταὶ περὶ τὴν τῆς οὐσίας χρῆ-
B σιν αὗται· οἷς οὐσία τρόπως ἢ ἀνδρείως χρῆσθαι ὀκνηρόν ἐστι, σωφρόνως δὲ καὶ ἐλευθερίως ὑπάρχει· ὥστε καὶ τὰς χρήσεις ἀναγκαῖον περὶ αὐτὴν εἶ) ταύτας. ἄτοπον δὲ καὶ τὸ τὰς κτήσεις ἰσάζοντα, τὸ περὶ τὸ πλῆθος τῶν πολιτῶν μὴ κατασκευάζειν, ἀλλ' ἀφεῖναι τὴν τεκνοποιίαν ἀόριστον, ὡς ἰκανῶς ἂν ὀμαλισθησομένων εἰς τὸ αὐτὸ πλῆθος διὰ τὰς ἀτεκνίας, ὁσωνοῦν γεννωμένων, ὅτι δοκεῖ τοῦτο τῇ νῦν συμβαίνειν ἐν ταῖς πόλεσι. δεῖ δὲ τοῦτ' οὐχ ὁμοίως ἀ-
C νειλῶς ἔχειν περὶ τὰς πόλεις τότε, ἢ νῦν. νῦν μὲν γὰρ εὐδεὶς ἀπορεῖ, διὰ τὸ μεγέθει τῆς οὐσίας εἰς [τὸ] ὁποσονοῦν πλῆθος· τότε δ' ἀδιαιρέτων οὐσῶν, ἀνάγκη τοῖς πολλοῖς μηδὲν ἔχειν, ἑαυτῶν ἐλαττοῦσθαι τὸ πλῆθος, ἑαυτῶν πλείους. μᾶλλον δὲ δεῖν εὐπορεῖσθαι τῆς οὐσίας τὴν τεκνοποιίαν, ὡς τε ἀριθμοῦ τινος μὴ πλείονα γίνεσθαι· τοῦτο γὰρ τὴν τοῦ πλῆθος

ἀποβλέποντα πρὸς τὰς τύχας αὖ συμ- A rios mortis casus considerãdos ac spectãdos es-
βαίνη τελευτᾶν τινας τῶν γεγνηθέντων, καὶ se, si qui fortè eorum, qui procreati sunt, mo-
πρὸς τὴν τῶν ἄλλων ἀπορίαν· τὸ δ' ἀ- riantur, & aliorum ciuium orbitatis habendam esse rationem. Hoc verò si cuique relinquatur liberum ac solutum, paupertatis causam ciuibus afferat necesse est. At paupertas seditionem in vrbe ingenerat, & malefícium. Itaque Phidon Corinthius, lator legum cùm primis antiquus, & domos æqualeis permanere oportere existimauit, & multitudinem ciuium, quamuis omnibus ab initio sortitò obtigissent partes bonorum magnitudine inæquales. At in his legibus contrarium est. Sed his quidem de rebus quonam modo se meliùs esse habituras arbitremur, posteriùs erit differendum. Omissa sunt porrò in his legibus & ea quæ ad magistratus pertinent, quomodo iis qui sub imperio sunt, præstituri sint. Ait enim, quemadmodum ex alia lana fit stamen quàm subtegmen: sic & magistratus, & reipublicæ præfectos ab iis qui imperio subiecti sunt, differre oportere. Quoniam autem rem omnem familiarẽ amplificari permittit vsque ad quincuplum, cur non hoc idem in terra valeat aliquatenus? Tum verò verendum etiam est ne areæ ædificiorum non satis vtiliter aut accommodatè ad rei domesticæ administrationem diuisæ sint. binas enim ædium areas cuique tribuit, seorsum diuisas ac distinctas. At difficile est, in binis ædibus vnum habitare. Tota autem reip. descriptio videtur eò referri, vt neque sit potestas popularis, quam democratiam appellant Græci, neque paucorum principatus, quem oligarchiam: sed harum media reipublicæ administrandæ forma, quam politiam nominant, siue remp. siue populi libertatem: Ex his enim constat, qui arma gerunt. Si igitur hanc reip. administrandæ rationem, vt aliarum omnium maximè ciuitatibus communem probat, fortasse rectè dixit: sin vt omnium optimam secundùm primam, non rectè. Fortasse enim aliquis Laconicam reipublicæ administrandæ rationem, aut aliquam aliam, in qua magis optimatium principatus vigeat, magis laudarit. Quidam igitur dicunt optimam reipublicæ administrandæ formam omnibus reip. administrandæ generibus permixtam ac temperatam esse oportere. Iccirco Lacedæmoniorum, reipubl. administrandæ rationem laudant. Alij enim aiunt, eam ex paucorum potentatu seu oligarchia, & vnius dominatu seu monarchia, & populi potestate seu democratia, constare. regnum enim esse vnius dominatum: senatorum imperium, esse paucorum potestatem: penes populum autem esse potestatem per Ephororum magistratum, propterea quòd Ephori quasi tribuni plebis è plebe sumuntur. Alij autem Ephoriam, hoc est, Ephororum magistratum, quasi tribunatum plebis, aiunt esse tyrannidem:

ποβλέποντα πρὸς τὰς τύχας αὖ συμ-
βαίνη τελευτᾶν τινας τῶν γεγνηθέντων, καὶ
πρὸς τὴν τῶν ἄλλων ἀπορίαν· τὸ δ' ἀ-
φεῖλαι, καθάπερ ἐν ταῖς πλείσταις πόλεσι,
πενίας αἰτίαν ἀναγκαῖον αἴτιον γίνεσθαι τοῖς πολί-
ταις. ἡ δὲ πενία, φασὶν ἔμφυλίου καὶ κακουρ-
γίας. Φείδων μὲν οὖν ὁ Κορίνθιος, ὢν νομο-
θέτης τῶν ἀρχαιοτάτων, τοὺς οἴκους ἴσους
ἐᾶν ἔδει διαμεμένειν, καὶ τὸ πλῆθος τῶν πο-
λιτῶν· καὶ εἰ τὸ περὶ τοὺς κλήρους δυσὶν
εἶχον πολῖται καὶ μέγεθος· ἐν δὲ τοῖς νόμοις B
τούτοις τοῦτο ἀνώμοιόν ἐστιν. ἀλλὰ περὶ μὲν τού-
των πῶς οἰόμεθα βέλτιον ἂν ἔχειν, λεκτέον
ὕστερον. ἐλλείπεται δὲ τοῖς νόμοις τούτοις καὶ
τὰ περὶ τὰς ἀρχάς, ὅπως ἔσονται διαφέ-
ροντες τῶν ἀρχομένων. * φησὶ γὰρ δεῖν, De legib. lib. 5.
ὥσπερ ἐξ ἑτέρου τὸ σημαῖνον ἑτέρου γίνεσθαι τῆς
κερκίδος, οὕτω καὶ τοὺς ἄρχοντας ἕτερον δεῖν
εἶναι πρὸς τοὺς ἀρχομένους. ἐπεὶ δὲ τὴν πα-
σαμένειαν ἐφίησι γίνεσθαι μείζονα μέχρι
πενταπλασίας, διὰ τί τοῦτ' οὐκ ἂν εἴη C
ὅπου τῆς γῆς μέγεθος; καὶ τὴν τῶν οἰκο-
πέδων ἢ διαίρεσιν δεῖ σκοπεῖν, μή ποτ'
οὐ συμφέρῃ πρὸς οἰκονομίαν. δύο γὰρ οἰκό-
πεδα ἑκάστῳ ἔνεστι, διειλῶν χωρίς. χαλε-
πὸν ἢ οἰκίας δύο οἰκεῖν. διὸ ἢ σύνταξις ὅλη,
βούλεται μὲν εἶναι μήτε δημοκρατία, μή-
τε ὀλιγαρχία· μέση ἢ τούτων, ἣν καλοῦ-
σι πολιτείαν· ἐκ γὰρ τῶν ὁπλιτευόντων ἐστίν.
εἰ μὲν οὖν ὡς χαιροτάτην ταύτην κατα-
σκευάζει τοῖς πόλεσι τῶν ἄλλων πολιτείαν,
καλῶς εἴρηκεν ἴσως· εἰ δ' ὡς ἀρίστην μετὰ D
τὴν προτέραν πολιτείαν, οὐ καλῶς. τά-
χα γὰρ τὴν τῶν Λακώνων ἄν τις ἐπαινέσαι
μᾶλλον, ἢ κἂν ἄλλην τινὰ ἀριστοκρατικω-
τέραν. ἔνιοι μὲν οὖν λέγουσιν, ὡς δεῖ τὴν
ἀρίστην πολιτείαν ἐκ πασῶν εἶναι τῶν πο-
λιτειῶν μεμιγμένην· διὸ καὶ τὴν τῶν Λα-
κεδαιμονίων ἐπαινοῦσιν· εἶναι γὰρ αὐτὴν,
οἱ μὲν ἐκ ὀλιγαρχίας, καὶ μοναρχίας, καὶ E
δημοκρατίας, φασὶ, λέγοντες τὴν μὲν
βασιλείαν, μοναρχίαν· τὴν δὲ τῶν γερόν-
των ἀρχὴν, ὀλιγαρχίαν· δημοκρατεῖ-
σθαι δὲ καὶ τὴν τῶν ἐφόρων ἀρχὴν, διὰ
τὸ ἐκ τοῦ δήμου εἶναι τοὺς ἐφόρους· οἱ δὲ τὴν
μὲν ἐφορείαν εἶναι τυραννίδα, δημοκρα-
τείαν δὲ καὶ τὰ συσσίτια, καὶ τὸν ἄλλον
βίον τὸν καθ' ἡμέραν. * ἐν δὲ τοῖς Νόμοις Vide l. 6.
εἴρηται τούτοις, ὡς δέον συγκεῖσθαι τὴν ἀρίστην
πολιτείαν ἐκ δημοκρατίας καὶ τυραννίδος,

populi potestati autem imperióque eos subiectos esse per sodalitia, & conuiuia publica, reliquámque vitam quotidianam. Porrò in libris de legibus scriptum est optimam reipubl. administrandæ formam ex populi potestate & tyrannide constare oportere; quas aut omnino nulius reipubl. administrandæ formas esse dixerit, aut omnium deterrimas esse pronuntiarit. Dicunt igitur ij rectiùs, qui plureis inter se permiscent. Ex pluribus enim temperata reip. administrãdæ forma præstabilior est. Deinde Socratica ista reip. administrandæ forma nihil quod ad monarchiam seu vnius dominatum pertineat, habere reperitur, sed omnia oligarchiæ, hoc est, paucorum principatus, & democratiæ, hoc est, popularis potestatis, propria: & tum ad paucorum principatum magis propendere videtur natura. Quod ex magistratuum constituendorum ratione intelligere licet. Nam electionem ad sortem reuocari, electósque sorti permitti, vtriusque commune est. Sed locupletioribus necesse est concionibus interesse, & magistratus renuntiare ac declarare, aut aliud aliquod munus ciuile obire: alios esse ab his munerib⁹ liberos ac solutos, hoc paucorum potẽtatus proprium est. Hoc etiam ad paucorum potentatum pertinet, quòd vult operam dari vt maior pars eorum qui ciuitati præsunt, sumatur ex locupletibus: & vt iis quorum census est maximus, magistratus amplissimi mandentur. Facit verò & senatus electionem paucorum principatui cõsentaneam. Eligunt enim omnes quidem necessariò, sed primùm ex primo censu: deinde iterum æqualeis numero ex secundo: deinde ex iis qui sunt tertij census: deinde ex classe quarti census: nisi quòd nõ iis omnibus, qui sunt tertij aut quarti census, imposita necessitas est eligendi, sed iis qui sunt quarti census, primis tantùm & secundis. Deinde ex his parem ex vnoquoq; censu efficere numerum ait oportere. Erunt igitur plures ex maximis censibus & meliores, quia nonnulli ex popularibus non eligant, non eligunt autem, quia non sit eis imposita necessitas eligendi. Talem igitur reipubl. formam ex populari potestate, & vnius principatu seu monarchia constare, non esse dicendum, cùm ex his perspicuum sit, tum ex iis quæ posteriùs dicentur, intelligere licebit, vbi de tali reipubl. administrandæ forma erit considerandi & disputãdi locus. Iam verò illud, quod ad electionem magistratuum pertinet, vbi electos ad aliam electionem reuocat, periculo non vacat. Si qui enim vel mediocri numero coire & cõspirare volent, semper ex eorum voluntate, & pro eorũ arbitratu eligentur. Quæ igitur ad reipubl. administrandæ rationem in libris de Legibus expositam pertinent, huiusmodi sunt.

A αἰ ἢ ὃ ἀδύνατον ὂν μὴ δεῖν τὴν θείαν πολιτείαν, ἢ χείρας πασῶν. βέλτιον οὖν λέγουσιν οἱ πλείους μιγνύντες· ἢ γὰρ ἐκ πλειόνων συγκειμένη πολιτεία, βελτίων· ἔπειτ' οὐδ' ἔχουσα φαίνεται μοναρχικὸν οὐδέν, ἀλλ' ὀλιγαρχικὴ, καὶ δημοκρατική· μᾶλλον δ' ἐγχλίνει βούλεται τὸ πρὸς τὴν ὀλιγαρχίαν. δῆλον δ' ἐκ τῆς τῶν ἀρχόντων καταστάσεως· ὃ μὲν γὰρ ἐξ αἱρετῶν κληρωτὸς, κοινὸν ἀμφοῖν· ὃ δὲ, τοῖς μὲν ἀπορωτέροις ἐπιμελὲς ἐκκλησιάζειν εἶ), καὶ φέρειν δέχονται, ἢ τι ποιεῖν ἄλλο τῶν πολιτικῶν, τοὺς δ' ἀφεῖσθαι, τοῦτο δ' ὀλιγαρχικόν· καὶ ὃ πειρᾶσθαι πλείους ἐκ τῶν ἀπόρων εἶ) τοὺς δέχονται· καὶ τὰς μείζους ἐκ τῶν μειόνων ζημιοῦν. * ὀλιγαρχικῶ δὲ ποιεῖ καὶ τὸ τῆς βουλῆς αἵρεσιν. αἱροῦνται μὲν γὰρ πάντες ἐπιμέλειαν· ἀλλ' ἐκ τοῦ πρώτου ζημιοῦσι· εἶτα πάλιν ἴσους ἐκ τοῦ δευτέρου, εἶτ' ἐκ τῶν τρίτων. πλὴν οὐ πᾶσιν ἐπιμέλειαν ἐῶ τοῖς ἐκ τῶν τρίτων, ἢ τετάρτων. * ἐκ δὲ τοῦ τετάρτου, τῶν τετάρτων μόνοις ἐπιμέλειαν τοῖς πρώτοις, καὶ τοῖς δευτέροις. εἶτ' ἐκ τούτων ἴσον ἀφ' ἑκάστου τιμήματος ἀποδεῖξαι φησι δεῖν ἀριθμόν. ἔσονται δὴ πλείους οἱ ἐκ τῶν μειζόνων ζημιοῦντες, καὶ βελτίους, [ἀφ' ὃ σπίους μὴ αἱρεῖσθαι τῶν δημοτικῶν,] ἀφ' ὃ μὴ ἐπιμέλειαν. ὡς μὲν οὖν οὐκ ἐκ δημοκρατίας καὶ μοναρχίας δεῖ συνιστάναι τὴν τοιαύτην πολιτείαν, ἐκ τούτων φανερόν, καὶ τῶν ὕστερον ῥηθησομένων, ὅταν ἐπιβάλλῃ περὶ τῆς τοιαύτης πολιτείας ἡ σκέψις. ἔχει δὲ καὶ περὶ τὴν αἵρεσιν τῶν ἀρχόντων ὃ ἐξ αἱρετῶν αἱρετοὺς, ἐπικίνδυνον. εἰ γὰρ ἕνες συνῆναι θέλοισι καὶ μέτριοι ὅπλῆθος, αἰεὶ κύ τὴν τούτων αἵρεσθήσονται βούλησιν. τὰ μὲν οὖν περὶ τὴν πολιτείαν τὴν ἐν τοῖς Νόμοις, τοῦτον ἔχει τὸν τρόπον.

Videl. 6. De legib.

Confusa hæc & mendosa. quæ ex Platone facilè emẽdabis.

ΚΕΦΑΛ. ζ'.

Περὶ τῆς Φαλέου τοῦ Χαλκηδονίου πολιτείας, εἴτις τυγχάνει καλῶς εἰρηκὼς ἢ μὴ καλῶς.

CAPVT VII.

A Phalea Chalcedonio introductam Reipubl. constitutionem examinat.

ΕΙΣΙ δέ τινες πολιτεῖαι καὶ ἄλλαι, αἱ μὲν ἰδιωτῶν, αἱ δὲ φιλοσόφων καὶ πολιτικῶν· πᾶσαι δὲ τῶν καθεστηκυιῶν, καὶ καθ' ἃς πολιτεύονται νῦν, ἐγγύτερόν εἰσι τούτων ἀμφοτέρων. οὐδεὶς γὰρ οὔτε τὸ περὶ τὰ τέκνα κοινότητα καὶ τὰς γυναῖκας, ἄλλως κεκοινοπόμησεν, οὔτε περὶ τὰ συσσίτια τῶν γυναικῶν· ἀλλ' ἀπὸ τῶν ἀναγκαίων ἄρχονται μᾶλλον. δοκεῖ γάρ τισι τὸ περὶ τὰς οὐσίας εἶναι μέγιστον πεπόνθαι καλῶς. περὶ γὰρ τούτων ποιεῖσθαί φασι τὰς στάσεις πάντας. διὸ Φαλέας ὁ Χαλκηδόνιος τοῦτ' εἰσήνεγκε πρῶτος. φησὶ γὰρ δεῖν ἴσας εἶναι τὰς κτήσεις τῶν πολιτῶν. τοῦτο δὲ κατοικιζομένοις μὲν οὐδὲν ἂν χαλεπὸν φαίνετο ποιεῖν· τὰς δὲ κατοικουμένας, ἔργον δέ τι μᾶλλον, ὅμως δὲ ῥᾴδιον ἐξ ὁμαλιζομένας πως τὰς πόλεις, τοῖς μὲν πλουσίοις, δίδόναι μὲν, λαμβάνειν δὲ μή· τοῖς δὲ πένησι, μὴ δίδόναι μὲν, λαμβάνειν δέ. Πλάτων δὲ τοῖς νόμοις γράφων, μέχρι μὲν τινος φαίνεται δεῖν ἐᾶν· πλέον δὲ τοῦ * πενταπλασίαν εἶναι τῆς ἐλαχίστης μηδενὶ τῶν πολιτῶν ἐξουσίαν εἶναι κτήσασθαι, καθάπερ εἴρηται καὶ πρότερον. δεῖ δὲ μὴ δὲ τοῦτο λανθάνειν τοὺς οὕτω νομοθετοῦντας, ὃ λανθάνει νῦν, ὅτι τῆς οὐσίας τὰ πλήθη πλῆθος, προσήκει δὲ τῶν τέκνων τὸ πλῆθος πάσχειν. ἐὰν γὰρ ὑπεραίρῃ τῆς οὐσίας τὸ μέγεθος τὸ τῶν τέκνων ἀριθμὸς, ἀναγκαῖον τὸν νόμον λύεσθαι, καὶ πολλοὶς εἰς τῆς λύσεως φαῦλον τὸ πολλοὺς ἐκ πλουσίων γίνεσθαι πένητας. ἔργον γὰρ μὴ νεωτεροποιοὺς εἶναι τοὺς τοιούτους. διόπερ μικρὸν ἔχει τινὰ δύναμιν εἰς τὴν πολιτικὴν κοινωνίαν ἡ τῆς οὐσίας ὁμαλότης, καὶ τῶν πάλαι τινὲς φαίνονται διεγνωκότες, οἷς καὶ Σόλων ἐνομοθέτησε, καὶ παρ' ἄλλοις ὅστις νόμος, ὃς κωλύει κτᾶσθαι γῆν, ὁπόσην ἂν βούληταί τις. ὁμοίως δὲ καὶ τὴν οὐσίαν πωλεῖν οἱ νόμοι κωλύουσιν, ὥσπερ ἐν Λοκροῖς νόμος ἐστὶ μὴ πωλεῖν, ἐὰν μὴ φανερὰν ἀτυχίαν δείξῃ συμβεβηκυῖαν· ἔτι

Vide superiore cap.

SVnt autem quædam & aliæ reipublicæ administrandæ formæ, aliæ ab indoctis, aliæ à philosophis, & ciuitatis regendæ peritis, inuentæ atque institutæ: quæ omnes propiùs quàm hæ ambæ Socraticæ, ad eas quæ nunc constitutæ sunt, & quibus nunc vtuntur, accedunt. Nullus enim neque nouum istud de communione liberorum & vxorum, neque alterum de sodalitiis, & conuiuiis mulierum commentum reperit, sed à necessariis ordiuntur potiùs. Videtur enim quibusdam esse maximum, id quod ad facultates rei familiaris pertinet, in ordinem rectum esse adductum. De his enim seditiones ab omnibus commoueri dicunt. Quapropter Phaleas Chalcedonius hoc induxit primus. Ait enim, ciuium bona æqualia esse oportere. Atque hoc quidem eo statim tempore, quo tempore primùm vrbes conduntur & habitantur, facere non difficile esse existimabat: conditis autem iam vrbibus & constitutis ciuitatibus, maioris hoc quidem fore negotij, sed tamen celerrimè facultates ciuium ad æqualitatem redactum iri, si diuites quidem filias suas collocantes, dent dotes, ipsi verò vxorem ducentes, non accipiant: & contrà, pauperes non dent, accipiant ipsi. Plato verò dùm leges scriberet, quadamtenus existimabat facultates augere finere oportere: ampliùs autem acceptas augere atque amplificare quærendo, quàm vt essent quincuplæ minimarum, nemini ex ciuibus licere, quemadmodum & antea dictum est. Non debent autem hoc ignorare, qui taleis leges ferunt, quod nunc ignoratur, eos, qui facultatum magnitudinem præfiniunt; etiam liberorum numerum præfinire conuenire. Si enim facultatum magnitudinem superet liberorum numerus ac multitudo, primùm lex antiquetur necesse est: deinde præter legis antiquationẽ, multos ex diuitib⁹ pauperes fieri malum est. Difficile enim est tales homines res nouas non moliri. Bonorum igitur æqualitatem vim aliquam habere ad societatem ciuilem, nonnulli ex veteribus videntur intellexisse: cuiusmodi & Solon legem composuit: & apud alios lex lata est, quæ vetat tantum agri comparare, quantum quisque velit. Itémque rem suam familiarem vendere leges vetant: quemadmodum apud Locros lex sancita est, ne quis patrimonium suum vendat, nisi manifestam calamitatem sibi ostendat accidisse.

Præterea verò iubet patrimonia hæreditaria antiqua, quæ cuiq; sortitione facta obuenerũt, seruari. Hoc autem Leucade conuulsum ac sublatum, Leucadiorum remp. nimis popularem reddidit. Non enim iam ampliùs eueniebat vt ex censibus præfinitis ac descriptis ad magistratus proueherẽtur. Sed fieri potest vt bonorum quidem sit æqualitas: verùm hæc aut sint nimis multa, vt profusè ac luxuriosè viuant: aut nimis pauca, vt tenuiter & sordidè. Perspicuum igitur est, non satis esse, latorem legis bona ciuium æquare, sed medium animo esse destinandũ. Præterea verò etiam si quis certas omnibus rei familiaris facultates descripserit ac præfinierit, nihil proficiet. Cupiditates enim exæquandæ sunt potiùs, quàm facultates. Hoc autem esse non potest, nisi ciues tantum quantum satis est, fuerint à legibus eruditi atque instituti. Sed fortasse dicat Phaleas, hæc à seipso commemorari ac prouideri. Existimat enim horum duorum ciuitatibus æqualitatem esse oportere, possessionis, & institutionis. Sed primùm quæ sit futura institutio, dicendum erat. Deinde nihil prodest vnam & eandẽ esse. Fieri enim potest vt vna quidem & eadem sit: sed hæc sit talis tamen, vt ex ea facilè consilium capiant appetendi, sibique arrogandi vel pecunias, vel honores, vel vtraque iusto ampliora. Præterea seditionem solent facere ciues propter inæqualitatem non solùm bonorum, verumetiam honorum: sed contrario vtrumque modo. Vulgus enim propter fortunarum & rei familiaris inæqualitatem concitatur: politiores, & venustiores homines de honoribus contendunt & concertant cum vulgo, si sint æquales. Ex quo & illud.

Fortis & ignauus parili afficiuntur honore.

Non solùm autem propter res ad victum necessarias homines iniuriam faciunt, (*cuius remedium esse putat fortunarum æqualitatem, vt ne quem frigore, aut fame coacti, vestitu bonisque spolient,) verumetiam propter voluptatem, ac dolorem ex cupiditate manantem: vt & voluptatibus perfruantur, & doloribus cupiditatum careant, libidinésque suas expleant. Nam si cupiditatem maiorem habeant, quàm res necessariæ postulent: vt huic cupiditati medeantur, iniuriam faciunt. Neque propter huius cupiditatis medicinam tantùm ad iniuriam inferendam adducuntur, verumetiam si concupiscant, vt voluptates percipiant dolorum experteis. Quodnam igitur horum trium malorum remedium? Illis quidem rem familiarem exiguam habere, & ex labore atque opera quæstum facere: alteris autem temperantia: tertium porrò remedium, si qui per se gaudere velint, non est quòd aliunde quàm à philosophia requirant.

δὲ τοὺς παλαιοὺς κλήρους ἀφαιρῶσιν· τοῦτο γὰρ λυθὲν ἀνέτρεψε τὴν Λευκάδα, δημοτικὴν ἐποίησε λίαν τὴν πολιτείαν αὐτῶν. οὐ γὰρ ἔτι συνέβαινεν ἀπὸ τῶν ὡρισμένων τιμημάτων εἰς τὰς ἀρχὰς βαδίζειν. ἀλλ' ἔστι τὴν ἰσότητα μὴν ἀφαιρεῖν τῆς οὐσίας, ταύτην δ' ἢ λίαν εἶναι πολλὴν, ὥστε τρυφᾶν· ἢ λίαν ὀλίγην, ὥστε ζῆν γλίσχρως. δῆλον οὖν, ὡς οὐκ ἰσχυρὸν τὸ τὰς οὐσίας ἴσας ποιῆσαι τὸν νομοθέτην, ἀλλὰ τὸ μέσον στοχαστέον. ἔτι δ', εἴ τις καὶ τὴν μετρίαν τάξειεν οὐσίαν πᾶσιν, οὐδὲν ὄφελος. μᾶλλον γὰρ δεῖ τὰς ἐπιθυμίας ὁμαλίζειν, ἢ τὰς οὐσίας. τοῦτο δ' οὐκ ἔστι μὴ παιδευομένοις ἱκανῶς ὑπὸ τοὺς νόμους. ἀλλ' ἴσως εἴποι ἄν ὁ Φαλέας, ὅτι * ταῦτα τυγχάνω λέγων αὐτός· οἴεται γὰρ δυοῖν τούτοιν ἰσότητα δεῖν ὑπάρχειν τοῖς πόλεσι, κτήσεως καὶ παιδείας. ἀλλὰ τὴν τε παιδείαν ἥτις ἔσται, δεῖ λέγειν καὶ ὅ μίαν εἶναι καὶ τὴν αὐτὴν, οὐδὲν ὄφελος. ἔστι γὰρ τὴν αὐτὴν μὲν εἶναι καὶ μίαν, ἀλλὰ ταύτην εἶναι τοιαύτην, ἐξ ἧς ἔσονται προαιρετικοὶ τοῦ πλεονεκτεῖν, ἢ χρήμασι, ἢ τιμῆς, ἢ σωμάτων. ἔτι δ' ἀσαφάζουσιν οὐ μόνον διὰ τὴν ἀνισότητα τῆς κτήσεως, ἀλλὰ καὶ διὰ τὴν τῶν ἀνθρώπων. τοιοῦτον δὲ πρὸς ἑκάτερον· οἱ μὲν γὰρ πολλοὶ, διὰ τὸ πρὸς τὰς κτήσεις αἰσιον· οἱ δὲ χαριέντες, πρὸς τὴν ἀνθρώπων, ἐὰν ἴσωσι. ὅθεν καὶ,

Ἐν δ' ἰῇ ἀμῇ ἠμὲν κακὸς, ἠδὲ καὶ ἐσθλός. Ιλιάδ. ι.

οὐ μόνον δ' οἱ ἀδελφοὶ διὰ τὴν ἀναγκαῖα ἀδικοῦσιν, ὧν ἄκος εἶναι νομίζει τὴν ἰσότητα τῆς οὐσίας, ὥστε μὴ λωποδυτεῖν διὰ τὸ ῥιγοῦν ἢ πεινῆν· ἀλλὰ καὶ ὅπως χαίρωσι, καὶ μὴ ἐπιθυμῶσιν. ἐὰν γὰρ μείζω ἔχωσιν ἐπιθυμίαν τῶν ἀναγκαίων, διὰ τὴν ταύτης ἀπεῖναι ἀδικήσουσιν. ὑπὲρ τούτου διὰ ταῦτα μόνον, ἀλλὰ καὶ διὰ τὸ ἐπιθυμεῖν, ἵνα χαίρωσι ταῖς διὰ λυπῶν ἡδοναῖς. ἢ οὖν ἄκος τῶν πλειόνων τούτων; τῆς μὲν, οὐσία βραχεῖα καὶ ἐργασία· τοῖς δὲ, σωφροσύνη· τέλειον δ', εἴ τινες βούλοιντο δι' αὐτὸν χαίρειν, οὐκ ἂν ὑπερβάλλειν, εἰ μὴ διὰ φιλοσοφίας ἄκος.

αἱ γὰρ ἄλλαι, ἀνθρώπων δέονται. ἐπεὶ ἀδικοῦσί γε τὰ μέγιστα ἀφ' ὑπερβολάς, ἀλλ' οὐ ἀφ' ὧν ἀναγκαῖα· οἷον τυραννοῦσιν, οὐχ ἵνα μὴ ῥιγῶσι. διὸ καὶ αἱ ζημίαι μεγάλαι, αἱ ἀποκτείνη τις, ἀ κλέπτῃ, ἀλλὰ τύραννον. ὥστε πρὸς τὰς μικρὰς ἀδικίας βοηθητικὸς μόνον ὁ νόμος τῆς Φαλέου πολιτείας. ἐπὶ τὰ πολλὰ βούλεται καταστάζειν, ἐξ ὧν τὰ πρὸς αὐτοὺς πολιτεύσονται καλῶς. δεῖ δὲ καὶ πρὸς τοὺς γειτνιῶντας, καὶ τοὺς ἔξωθεν πάντας. ἀναγκαῖον ἄρα τὴν πολιτείαν συντετάχθαι πρὸς τὴν πολεμικὴν ἰσχύν, πρὸς ἣν ἅπας ὁδὲν εἴρηκεν. ὁμοίως δὲ καὶ περὶ τῆς κτήσεως. δεῖ γὰρ οὐ μόνον πρὸς τὰς πολιτικὰς χρήσεις ἱκανὴν ὑπάρχειν, ἀλλὰ καὶ πρὸς τοὺς ἔξωθεν κινδύνους. διόπερ ὅτε τοσοῦτον δεῖ πλῆθος ὑπάρχειν, ὧν οἱ πλησίον καὶ χείρους βιαιοῦνται, οἱ δ' ἔχοντες, ἀμύνειν ἂν δυνήσονται τοῖς βιάζουσι· δῆλον οὕτως ὀλίγων, ὥστε μὴ δύνασθαι πόλεμον ὑπενεγκεῖν, μηδὲ τῶν ἴσων καὶ τῶν ὁμοίων. ἔκφυσις μὲν οὖν οὕτω οὐδὲν διώρικε. δεῖ δ' ἴσως τοῦτο μὴ λανθάνειν, ὅτι συμφέρει πλῆθος οὐσίας. ἴσως οὖν ἄριστος ὅρος, ὃ μὴ λυσιτελεῖν τοῖς χείροσι πρὸς τὴν ὑπερβολὴν πολεμεῖν *, ἀλλ' οὕτως ὡς ἂν καὶ μὴ ἐχόντων τοσαύτην οὐσίαν· ὃν Εὔβουλος, Αὐτοφραδάτου μέλλοντος Ἀτάρνέα πολιορκεῖν, ἐκέλευσεν αὐτὸν σκεψάμενον ἐν πόσῳ χρόνῳ λήψεται τὸ χωρίον, λογίσασθαι τὸν χρόνον τοῦτον τὴν δαπάνην· ἐβούλετο γὰρ ἔλαττον τούτου λαβὼν ἐκλιπεῖν ἤδη τὸν Ἀτάρνέα. ταῦτα δ' εἰπὼν, ἐποίησε τὸν Αὐτοφραδάτην σκοῦνον γνόμενον, παύσασθαι τῆς πολιορκίας. ἔστι μὲν οὖν καὶ τῶν συμφερόντων, τὸ τὰς οὐσίας τοιάς ἴσας τοῖς πολίταις, πρὸς τὸ μὴ στασιάζειν πρὸς ἀλλήλους· ἀ μὲν μέγ' οὐδὲν ὡς εἰπεῖν. ἐὰν γὰρ αἱ οἱ χαρίεντες ἀγανακτῶσιν ἀν, ὡς οὐκ ἴσων ὄντες ἄξιοι. δεῖ καὶ φαίνονται πολλάκις ὑπιτιθέμενοι καὶ στασιάζοντες. ἔτι δ' ἡ πονηρία τῶν ἀνθρώπων ἄπληστον· καὶ τὸ πρῶτον μὲν ἱκανὸν διωβόλια μόνον· ὅταν δ' ἤδη τοῦτ' ἢ πάτριον, ἀεὶ δίονται τοῦ πλείονος, ἕως εἰς ἄπειρον ἔλθωσιν· ἄπειρον γὰρ τὸ τῆς ἐπιθυμίας τοῖς πολλοῖς. τροφὴ δὲ καὶ τὰ τοιαῦτα τοῖς πλείστοις, ἂν μὴ ἀπὸ τῶν ἐπιτηδείων ἔχωσιν, ἀπὸ τῶν μὴ ἀναγκαίων.

Mendosus locus, qui Lāb. decepit.

A Nam cæteræ voluptates sine hominis opera contingere non possunt. Enimvero maximas iniurias inferunt homines propter cupiditates immoderatas, & non propter res necessarias: verbi gratia, tyrannidem occupant, populúmque impio dominatu opprimunt, non vt ne algeant, sed vt suas libidines impunè expleant. Iccirco magna præmia proposita sunt, non ei qui furem, sed ei qui tyrannum occiderit. Quare ad paruas leuesque iniurias repellendas ac defendendas solùm vim habet reipublicę administrandę modus à Phalea inuentus. B præterea multa ex iis quæ ab eo excogitata & inducta sunt, eò spectant, eóque referuntur, vt ciues quidem inter se ciuitatem habeant bene constitutam: sed oportebat etiam aduersus finitimos & externos omneis. Nimirum necesse est, omnem reipubl. administrandæ formam ita esse descriptam atque ordinatam, vt viribus & copijs instructa sit: de quibus ille ne verbum quidem fecit. Similiter verò & de facultatibus rei familiaris. Neque enim satis magnas supperetere oportet ad vsus ciuileis tantùm, verumetiam ad pericula externa. C Quapropter neque tanta bonorum copia præstò esse debet, vt ea finitimi quidem & potentiores concupiscant: qui habent autem, ab iniuria incurrentium hostium tueri non possint: neque tantæ angustię, vt bellum sustinere non queant, ne à paribus quidem & similibus illatum. Ille igitur de his nihil definiuit. At obscurum esse non debet, quantę rei familiaris cuiusque ciuium copiæ ciuitati conducant. Fortassis igitur definitio fuerit earum optima, non propter facultatum magnitudinem immensam & immoderatam, finitimorum potentiorum interesse, bellum his inferre, sed rationes illorum postulare, vt his bellum inferant, etiam si tantas facultates & diuitias non habeant. Quemadmodum Eubulus, cùm Autophradates Aternea obsidere atque oppugnare cogitaret, suasit ei vt complexus animo temporis spatium, quod in vrbe capienda consumeret, huius tēporis sumptus rationē subduceret. minore enim pecunia accepta adductum iri vt obsidionem Aternei relinqueret. Hac oratione fecit vt Autophradates re diligenter & attentè considerata, vrbis oppugnandæ finem fecerit, consiliúmq; abiecerit. Aliquantum igitur vtile est, facultates rei familiaris ciuibus inter ipsos æqualeis esse, ne seditionem inter se faciant: non tamen admodum magna hæc vtilitas est, vt id, quod sentio, dicam. Nam politi & virtute aliqua ornati homines hoc indignè ferant, & querantur, quasi digni sint bonis amplioribus, non æqualibus. Quapropter etiā eos sæpe videmus in alios ciueis inuadere, & seditionē excitare. Præterea verò inexplebile quiddā est hominū improbitas. At primùm satis habent duos obolos dumtaxat accipere: vbi autem hoc patrium & auitum fuerit, semper eo ampliùs desiderant, donec in immensum progressi fuerint. Infinita

Infinita enim & immensa est cupiditatis natura: ad quam explendam plerique homines omne studium, atque adeò omneis vitæ rationes conferunt. Talium igitur rerum principium & caput, est, eos quidem qui natura modesti & boni sunt, taleis efficere, vt plus iusto habere nolint: malos autem & improbos, vt non possint, potiùs quàm bona ciuium exæquare. Non poterunt autem si & gradu sint inferiores, & non afficiantur iniuria. Sed ne hanc quidem bonorum æquationem rectè exposuit. Nam in agrorum possessione dumtaxat bona vult æquari. Atqui & in seruis & in pecoribus & in numis diuitiæ consistunt: sunt & in multo supellectilis, quæ appellatur, apparatu, multóque instrumẽto. Aut horum igitur omnium quærenda æqualitas est, aut hæc in aliquem ordinem moderatum redigenda sunt, aut omnia sunt prætermittenda. Videtur autem ex legibus à se positis paruam ciuitatem efficere, si quidem opifices omnes erunt serui publici, neque partis vllius, qua expleatur ciuitas, locum obtinebunt. Quòd si seruos publicos esse oportet eos qui communia artificia exercent, debet hoc ita se habere, vt Dyrrachij, & vt aliquando Diophantus Athenis instituit. De Phaleæ igitur reipub. administrandæ ratione, aliquídne ille rectè dixerit, an secus, propemodum quis ex his intelligere queat.

A ἐος γὰρ ἡ τῆς ἐπιθυμίας φύσις· ἧς σχεδὸν τὴν ἀναπλήρωσιν οἱ πολλοὶ ζῶσι. τῶν οὖν τοιούτων ἀρχὴ μᾶλλον τοῦ ταῖς οὐσίας ὁμαλίζειν, ὅ τοὺς μὲν ἐπιεικεῖς τῇ φύσει τοιούτους παρασκευάζειν, ὥστε μὴ βούλεσθαι πλεονεκτεῖν· τοὺς δὲ φαύλους, ὥστε μὴ δύνασθαι. τοῦτο δ' ἔστιν, ἂν ἥττους τε ὦσι, καὶ μὴ ἀδικῶνται. ὑ καλῶς δ' οὐδὲ τὴν ἰσότητα τῆς οὐσίας εἴρηκε. σχεδὸν γὰρ τὴν τῆς γῆς κτῆσιν ἰσάζει μόνον, ἔστι δὲ καὶ
B δούλων καὶ βοσκημάτων πλοῦτος, καὶ νομίσματος, καὶ σκευὴ πολλὴ τῶν καλουμένων ἐπίπλων. ἢ πάντων οὖν τούτων ἰσότητα ζητητέον, ἢ τάξιν τινὰ μετρίαν, ἢ πᾶσι ἐατέον. φαίνεται δ' ἐκ τῆς νομοθεσίας, κατασκευάζων τὴν πόλιν μικράν, εἴγ' οἱ τεχνῖται πάντες δημόσιοι ἔσονται, καὶ μὴ πλήρωμά τι παρέξονται τῆς πόλεως· ἀλλ' εἴπερ δεῖ δημοσίους εἶναι τοὺς τὰ κοινὰ
C ἐργαζομένους, δεῖ καθάπερ ἐν Ἐπιδάμνῳ τε, καὶ ὡς Διόφαντός ποτε κατεσκεύαζεν Ἀθήνησι, τοῦτον ἔχειν τὸν τρόπον. ἀλλὰ μὴν οὔτ' ἐκ τούτων ἂν τις θεωρήσειεν, εἴ τι τυγχάνει καλῶς εἰρηκὼς, ἢ μὴ καλῶς.

CAPVT VIII.

Ab Hippodamo Milesio propositam ideam Reipubl perpendit.

HIppodamus autem, Euryphontis filius, Milesius, qui & ciuitatum vrbiúmque diuisionem reperit, & Piræum muro ab vrbe seiunxit, vir primùm in reliqua vita propter ambitionem aliquanto plus quàm satis esset, rerum superuacanearum atque exquisitarum studio deditus, vsque adeò vt nonnullis curiosiùs & putidiùs viuere existimaretur, capillo tum denso ac promisso, tum composito, & sumptuosè ornato: deinde in vestitu cultúque corporis sumptuoso, cùm veste vteretur honorifica illa quidem, & magnifica, sed calida & pellibus suffulta, non hyeme solùm, verumetiam diebus æstiuis & solstitialibus temporibus. Hic igitur Hippodamus, cùm alioqui in totius naturæ explicatione eruditus esse vellet, primus eorum qui rempubl. non administrarunt, conatus est aliquid de optima reipubl. administrandæ forma dicere. Ciuitatem autem ita componebat, vt ex decem millibus hominum numero constaret, in treis verò parteis esset diuisa. Vnam porrò partem efficiebat ex artificibus, alteram ex agricolis, tertiam ex propugnatoribus & armatis hominibus. Iam verò agrum treis in parteis secabat, vnam sacram, alteram publicam, tertiam priuatam:

ΚΕΦΑΛ. η'.

Περὶ τῆς Ἱπποδάμου τοῦ Μιλησίου πολιτείας, καὶ πότερον κινητέοι νόμοι, καὶ τίνες, καὶ πότε.

D

Ἱππόδαμος ὁ Εὐρυφῶντος Μιλήσιος, ὃς καὶ τὰς πόλεων διαίρεσιν εὗρε, καὶ τὸν Πειραιᾶ κατέτεμε, καὶ μισόμισος καὶ περὶ τὸν ἄλλον βίον περιττότερος ἐδόκει φιλοτιμίας ἕνεκα, ὥστε δοκεῖν ἐνίοις ζῆν περιεργότερον, τριχῶν τε πλήθει καὶ κόσμῳ πολυτελεῖ· ἔτι δ' ἐσθῆτος εὐτελοῦς μὲν, οὐ χειμερινῆς δ', οὐκ ἐν ταῖς χώραις μόνον, ἀλλὰ καὶ περὶ τοὺς θερινοὺς
E χρόνους. * λόγιος δὲ καὶ περὶ τὸν ὅλον φύσιν εἶναι βουλόμενος, περὶ τοῦ τὰ μὴ πολιτευομένων ἐπιχειρεῖ τι περὶ πολιτείας εἰπεῖν τὸ ἄριστον. κατεσκεύαζε δὲ τὴν πόλιν, τὸ πλῆθος μὲν μυριάνδρων, εἰς τρία δὲ μέρη διῃρημένων. ἐποίει γὰρ ἓν μὲν μέρος τεχνίτας, ἓν δὲ γεωργούς, τρίτον δὲ τὸ προπολεμοῦν καὶ τὰ ὅπλα ἔχον. διῄρει δ' εἰς τρία μέρη τὴν χώραν, τὸ μὲν ἱερὰν, τὸ δὲ δημοσίαν, τὴν δὲ ἰδίαν·

γρ. ἀπανδρίους

Tom. III. Oo

ὅθεν μὲν τὰ νομιζόμενα ποιήσουσι τοῖς θεοῖς τοῖς θεοῖς, ἱερά· ἀφ' ὧν δ' οἱ προπολεμοῦντες βιώσονται, κοινά· τοῦ δὲ τῶν γεωργῶν, ἰδίαν. ὤετο δ' εἶδη καὶ τῶν νόμων εἶναι τρία μόνον. περὶ ὧν γὰρ αἱ δίκαι γίνονται, τρία ταῦτ' εἶναι τὸν ἀριθμόν, ὕβριν, βλάβην, θάνατον. ἐνομοθέτει δὲ καὶ δικαστήριον ἓν ἅπαντα, εἰς ὃ πάσας ἀνάγεσθαι δεῖν τὰς μὴ καλῶς κεκρίσθαι δοκούσας δίκας· τοῦτο δ' κατεσκεύαζεν ἐκ ζώντων γεγόντων αἱρετῶν· τὰς δὲ κρίσεις ἐν τοῖς δικαστηρίοις, ἀφ' ἑκάστης φυλῆς ὤετο γίνεσθαι δεῖν, ἀλλὰ φέρειν ἕκαστον πινάκιον, ἐν ᾧ γράφειν, εἰ καταδικάζοι ἁπλῶς ἢ δίκαιον· εἰ δ' ἀπολύοι ἁπλῶς, κενόν· εἰ δὲ θάτερα μᾶλλον, ὃ δὲ μή, τοῦτο δηλοῦν. νῦν γὰρ οὐκ ὤετο νενομοθετῆσθαι καλῶς· ἀναγκάζειν γὰρ ὀμνύειν, ἢ ταῦτα ἢ ταῦτα δικάζειν τοὺς. ἐπῄει δὲ νόμον περὶ τῶν εἰσιόντων ἢ τῷ πόλει συμφέρον, ὅπως τυγχάνωσιν ἡμῶν· καὶ τοῖς παισὶ τῶν ἐν τῷ πολέμῳ τελευτώντων, ἐκ δημοσίου γίνεσθαι τὴν ἐφήβου· ὡς ὅπου τοῦτο πρὸς ἄλλοις νενομοθέτηται νῦν. ἔστι δὲ καὶ ἐν Ἀθήναις οὗτος ὁ νόμος νῦν, καὶ ἐν ἑτέραις τῶν πόλεων τοὺς δ' ἄρχοντας αἱρετοὺς ἐκ τοῦ δήμου εἶναι πάντας· δῆμον δ' ἐποίει τὰ τρία μέρη τῆς πόλεως· τοὺς δ' αἱρεθέντας ἐπιμεληθῆναι κοινῶν, καὶ ξενικῶν, καὶ ὀρφανικῶν. τὰ μὲν οὖν πλεῖστα καὶ τὰ μάλιστα ἀξιόλογα τῆς Ἱπποδάμου τάξεως, ταῦτ' ἐστίν. ἀπορήσειε δ' ἄν τις, πρῶτον μὲν τὴν διαίρεσιν τοῦ πλήθους τῶν πολιτῶν. οἵ τε γὰρ τεχνῖται, καὶ οἱ γεωργοί, καὶ οἱ τὰ ὅπλα ἔχοντες, κοινωνοῦσι τῆς πολιτείας πάντες· οἱ μὲν γεωργοί, οὐκ ἔχοντες ὅπλα· οἱ δὲ τεχνῖται, οὔτε χώραν, οὔτε ὅπλα· ὥστε γίνονται σχεδὸν δοῦλοι τῶν τὰ ὅπλα κεκτημένων. μετέχειν μὲν οὖν πασῶν τῶν ἀρετῶν ἀδύνατον. ἀνάγκη γὰρ οὐκ τῶν τὰ ὅπλα ἐχόντων, καθίστασθαι καὶ στρατηγούς, καὶ πολιτοφύλακας, ἐν ταῖς κυριωτάταις ἀρχαῖς ὡς εἰπεῖν· μὴ μετέχοντας δὲ τῆς πολιτείας, πῶς οἷόν τε φιλικῶς ἔχειν πρὸς τὴν πολιτείαν; ἀλλὰ δεῖ χρείττους εἶναι τοὺς τὰ ὅπλα κεκτημένους ἀμφοτέρων τῶν μερῶν· τοῦτο δ' ῥᾴδιον, μὴ πολλοὺς ὄντας. εἰ δὴ τοῦτ' ἔστιν, τί δεῖ τοὺς δήμους μετέχειν τῆς πολιτείας, καὶ κυρίους εἶναι τῆς τῶν ἀρχόντων καταστάσεως; ἔτι οἱ γεωργοὶ τί χρήσιμοι τῇ πόλει;

A Eam quidem, vnde sacra legitima & consuetudine recepta diis immortalibus fierent, sacram: eam autem vnde ciuitatis propugnatores viuerent, communem & publicam: eam denique quæ agricolis esset attributa, propriam ac priuatam. Existimabat etiam tria legum genera dumtaxat esse oportere. nam quibus de rebus lites intenduntur & iudicia fiunt, eas res numero treis esse, contumeliam, damnum iniuria illatum, mortem. Lege autem sua etiam vnum iudicum consessum faciebat, cuius summa esset potestas, B & ad quem referri oporteret eas res quæ minùs bene iudicatæ viderentur. Hunc autem constituebat ex quibusdam senibus selectis. Sententias porrò in foris iudicialibus non per calculos ferri debere existimabat, sed dari vnicuique tabellam, in qua scriberet, si planè condemnaret: si absolueret, inanem relinqueret: sin neque damnaret, neque absolueret, aut partim damnaret, partim absolueret, hoc ipsum scriptura declararet. Nunc enim hoc non rectè legibus esse institutum. Cogi enim iudices peierare, cùm aut hanc aut illam ferre sententiam iubentur. C Legem autem tulit de iis qui aliquid vtile ciuitati inuenirent, vt honore ac præmio afficerentur: & vt liberis eorum qui in bello occubuissent, de publico victus præberetur: quia scilicet nondum hæc lex apud alios esset lata. Nunc autem & Athenis, & in aliis ciuitatibus posita est. Tum vt magistratus omnes à populo eligerentur. Populum autem faciebat treis illas partes ciuitatis. Deinde vt qui lecti essent, curam haberent & rerum ciuitatis communium, seu vrbanarum, & earum quæ ad peregrinos, & earum quæ ad pupillos parentibus D orbatos pertinent. Quæ igitur & maxima ex parte, & commemoratu dignissima, ab Hippodamo de republ. ordinata exposita sunt, hæc sunt. Vocare autem in dubium possit aliquis, primùm quidem ciuium multitudinis partitionem. Nam & artifices, & agricolæ, & qui arma gerunt, omnes reipublicæ sunt participes: sed ita vt agricolæ sint inermes, artifices autem & sine armis sint, & sine agris. Quo fit vt propemodum serui sint eorum qui arma tenent. Quare omnium bonorum participes esse non possunt. Ne- E cesse enim est, ex iis qui arma tenent, creari & imperatores, & ciuium custodes, quos appellant Græci politophylacas, & summos, penè dicam, amplissimósque magistratus. Qui autem reipub. non sunt participes, quî fieri potest, vt ij beneuolo atque amico in rẽpub. sint animo? Iam verò superiores sint viribꝰ necesse est ij qui arma tenent, vtraq; parte. Hoc autẽ non est factu facile, nisi multi sint. At si hoc erit, quid attinet alios rẽpub. participare, & creandorũ magistratuum potestatẽ habere? Præterea agricolę qua in re ciuitati sunt vtiles?

Nam artifices quidem esse necesse est. Omnis enim ciuitas artificibus eget: & possunt ex artificio suo vitam tolerare, quemadmodum in aliis ciuitatibus. Agricolę verò, qui ciuibus arma tenentibus victum suppeditant, non immeritò in partibus ciuitatis numerentur. Nunc autem proprios agros habent, & hos priuatim colunt. Præterea, si communeis agros, ex quibus ciuitatis propugnatores victum sument, ipsi milites arabunt, non differat pars ciuitatis militaris ab ea quæ agris colendis præposita est. At vult lator legis duas dissimileis esse parteis. Quòd si alij quidam erunt præter eos qui priuatos agros colunt, & ciuitatis propugnatores; quarta rursum hæc erit pars ciuitatis, nullius rei particeps, sed à reipubl. statu aliena. Quòd si quis eosdem esse ponet, & qui proprios agros colunt & qui publicos & communeis; tunc fructuum copia erit angustior quàm vt ex iis quisque victum duabus familiis subministrare possit. Tum quamobrem non statim ex eadem terra, & ex iisdem agris, qui sorte cuique obtigerint, & sibi victum sument, & bellatoribus præbebunt? Hæc igitur omnia magnam habent confusionem. Ne lex quidem, quæ est de sententia à iudice pronuncianda, admodum probanda est: postulare, vt actione simpliciter instituta atque intenta, in iudicando sententiam diuidat, fiátque ex iudice arbiter. At hoc in arbitrio etiam pluribus de compromisso facto disceptantibus facere licet, & contingere potest: inter se enim de sententia ferenda communicant. In iudiciis verò non potest: quinetiam multi legum scriptores, contrà atque hîc, dant operam ne iudices inter se communicent. Deinde verò nonne erit hæc iudicatio turbulenta & confusa, si iudex quidem deberi petitori arbitretur, sed non tantum quantum petitor sibi deberi dicit? hic enim minas viginti petit, ille autem decem adiudicat: aut hic quidem plus, ille verò minus: alius autem quinque, alius porrò quatuor: atque hoc scilicet modo sententias diuident, aliique omni ex parte contra petitorem sententiam ferent, alij nulla ex parte. Quis igitur erit modus sententiarum deligendarum ac discernendarum? Præterea vero nemo cogit peierare, qui simpliciter absoluerit, aut damnarit, si lis simpliciter, vt debet, fuerit intenta. Non enim qui reum absoluit, nihil eum debere iudicat, sed viginti minas non debere. Verùm ille iam peierat, qui non putans reum debere viginti minas, nihilominus eum damnauit. De præmio autem & honore aliquo iis decernendo, qui aliquid vtile ciuitati repererunt, non est tutum legem ferre: sed est auditu plausibile & speciosum tantùm.

τεχνίτας μὲν γὰρ διαλλαχθῆναι εἶναι· * πᾶσα γὰρ δεῖται πόλις τεχνιτῶν· καὶ δυνάμενα ζῆν ἐκ τῆς τέχνης ἐν ταῖς εὐνομουμέναις πόλεσιν. οἱ δὲ γεωργοὶ, παρέχοντες μὲν τοῖς τὰ ὅπλα κεκτημένοις τὸν ἔφιππον, βιάσονται ἀπὸ τῆς πόλεως μέρος. νῦν δ' ἰδίαν ἔχουσι, καὶ ταύτην ἰδίᾳ * γεωργοῦσιν. ἔτι δὲ τὴν κοινὴν ἀφ' ἧς οἱ πολεμοῦντες ἕξουσι τὸν ἔφιππον, εἰ μὲν αὐτοὶ γεωργήσουσιν, οὐκ ἂν εἴη τὸ μάχιμον ἕτερον καὶ γεωργοῦν· βούλεται δ' ὁ νομοθέτης. * εἰ δ' ἕτεροί τινες ἔσονται τὰ ἴδια γεωργοῦντων καὶ τῶν μαχίμων, τέταρτον * αὖ μόριον ἔσται τοῦτο τῆς πόλεως, οὐδενὸς μετέχον, ἀλλὰ [καὶ] ἀλλότριον τῆς πολιτείας. ἀλλὰ μὴν εἶναί γε τοῖς αὐτοῖς δοκεῖ τοῖς τε τὴν ἰδίαν, καὶ τοῖς τὴν κοινὴν γεωργοῦσιν, τό τε πλῆθος ἀπὸ ἑνὸς ἔσται τῶν καρπῶν, ἐξ ὧν ἕκαστος * ὑποστήσεται δύο οἰκίας. καὶ τίνος ἕνεκεν οὐκ αὐτοὺς ἀπὸ τῆς γῆς, καὶ τῶν αὐτῶν κλήρων αὐτοῖς τε τὸν ἔφιππον λήψονται, καὶ τοῖς μαχίμοις παρέξουσι; ταῦτα δὴ πολλὰ πολλοῦ ἔχει ἁμαρτίαν. καλῶς δ' ἂν ἔχοι καὶ περὶ τῆς κείσεως ἔχειν νόμον, ὃ κεῖνον ἀξιοῖ διαιρεῖσθαι τὴν κείσεως ἁπλῶς γεγραμμένης, καὶ γίνεσθαι τὴν δικαστὴν διαιτητήν. τοῦτο δ' ἐν μὲν τῇ διαίτῃ καὶ πλείοσιν ἐνδέχεται· κοινολογοῦνται γὰρ ἀλλήλοις περὶ τὴν κείσεως· ἐν δὲ τοῖς δικαστηρίοις οὐκ ἔστιν, ἀλλὰ καὶ τοῦναντίον * τούτῳ τῶν νομοθετῶν οἱ πολλοὶ τὰ διαφερόντως διαιροῦσιν, ὅπως οἱ δικασταὶ μὴ κοινολογῶνται, πρὸς ἀλλήλους. ἔπειτα πῶς οὐκ ἔσται ταραχώδης ἡ κείσις, ὅταν ὀφείλῃ ὁ μὲν δικαστὴς οἴηται, μὴ τοσοῦτον δ' ὅσον ὁ δικάζόμενος; ὁ μὲν γὰρ εἴκοσι μνᾶς, ὁ δὲ δικαστὴς κείνῃ δέκα μνᾶς. ἢ ὁ μὲν πλέον, ὁ δ' ἔλαττον· ἀνὴρ δὲ πέντε, ὁ δὲ τέτταρας. καὶ τοῦτον δὴ τὸν ἔφιππον δηλονότι μεμισθωσιν· οἱ δὲ πολλὰ καταδικάσουσιν, οἱ δ' οὐδέν. πῶς οὖν ὁ ἔφιππος ἔσται τῆς διαλογῆς τῶν ψήφων, ἔτι δ' οὐδεὶς ὑποπτεύειν ἀναγκάζει τὸν ἁπλῶς ἀποδικάσαντα ἢ καταδικάσαντα, εἴπερ ἁπλῶς τὸ ἔγκλημα γέγραπται δικαίως. οὐ γὰρ μηδὲν ὀφείλειν ὁ ἀποδικάσας κείνῃ, ἀλλὰ τὰς εἴκοσι μνᾶς· ἀλλ' οὐκ ἔνιος ἤδη ὑποπτεύει ὁ καταδικάσας, μὴ νομίζων ὀφείλειν τὰς εἴκοσι μνᾶς. πρὸς δὲ τοῖς εἰρημένοις τί τῇ πόλει συμφέρει, ὡς δεῖ γίνεσθαί τινα ζημίαν, οὐκ ἔστιν ἀσφαλὲς τὸ νομοθετεῖν, ἀλλ' ὀφθαλμὸν ἀντὶ ὀφθαλμοῦ μόνον·

ἔχει γὰρ συκοφαντίας, & κινήσεις, αὖ τύχῃ, πολιτείας· ἐμπίπτει δ' εἰς ἄλλο πρόβλημα καὶ σκέψιν ἑτέραν. ἀποροῦσι γάρ τινες, πότερον βλαβερὸν, ἢ συμφέρον ταῖς πόλεσι & κινεῖν τοὺς πατρίους νόμους, αὖ ἤ τις ἄλλος βελτίων. ὥστ' οὐ ῥᾴδιον τῷ λέγοντι τἀγαθὸν ἀποδιδόντι τοῖς εὑρίσκουσί τι καινὸν, εἰ συγχωρεῖν, εἴπερ μὴ συμφέρει κινεῖν. οὐδὲ χρεῖον δὴ εἰσηγεῖσθαί τινας νόμων λύσιν, ἢ πολιτείας, ὡς κοινὸν ἀγαθόν. ἐπεὶ οὖν πεποιήμεθα μνείαν, ἐπὶ μικρὸν περὶ αὐτοῦ διαστεῖλαι δεῖ βέλτιον. ἔχει γάρ, ὡσπερ ἐν τοῖς πρώτοις, ἀπορίαν· καὶ δόξειεν ἂν βέλτιον εἶναι & κινεῖν. ὅπερ ἴσως ἐπὶ τῶν ἄλλων ὑπάρχει τοῦτο συμβαίνειν· οἷς ἰατρικὴ κινηθεῖσα παρὰ τὰ πάτρια, καὶ γυμναστικὴ, καὶ ὅλως αἱ τέχναι πᾶσαι, καὶ αἱ δυνάμεις. ὥστ' ἐπεὶ μία τούτων θετέον καὶ τὴν πολιτικὴν, δηλονότι καὶ περὶ ταύτην ἀνάγκη ὁμοίως ἔχειν. σημεῖον δ' ἀπὸ γεγενέναι φαίη τις ἐπ' αὐτῶν τῶν ἔργων. τοὺς γὰρ ἀρχαίους νόμους λίαν ἁπλοῦς εἶναι καὶ βαρβαρικούς. ἐσιδηροφορεῖτό τε γὰρ οἱ Ἕλληνες, & τὰς γυναῖκας ἐωνοῦντο παρ' ἀλλήλων. ὅσα τε λοιπὰ τῶν ἀρχαίων ἐστί που νομίμων, ἀγέλοια πάμπαν ἐστίν· οἷς ἐν Κύμῃ περὶ τὰ φονικὰ νόμος ἐστὶν, ἂν πλήθός τι καταψηφίσηται μαρτύρων, ὁ διώκων τὸν φόνον, τῶν αὐτῶν συγγενῶν, ἔνοχον εἶναι τῷ φόνῳ τὸν φεύγοντα. ζητοῦσι δ' ὅλως οὐ τὸ πάτριον, ἀλλὰ τἀγαθὸν πολῖται· εἰκός τε τοὺς πρώτους, εἴτε γηγενεῖς ἦσαν, εἴτ' ἐκ φθορᾶς τινος ἐσώθησαν, ὁμοίους εἶναι & τοῖς τυχοῦσι & τοῖς ἀφύκτοις, ὥσπερ & λέγεται περὶ τῶν γηγενῶν. ὥστ' ἄτοπον μένειν ἐν τοῖς τούτων δόγμασι. πρὸς δὲ τούτοις, οὐδὲ τοῖς γεγραμμένοις ἐᾶν ἀκίνητοις βέλτιον. ὥσπερ γὰρ & περὶ τὰς ἄλλας τέχνας, καὶ τὴν πολιτικὴν πάξιν ἀδύνατον ἀκριβῶς πρὸς πάντα γραφῆναι· καθόλου γὰρ ἀναγκαῖον γραφῆναι· αἱ δὲ πράξεις περὶ τὰ καθ' ἕκαστόν εἰσιν. ἐκ μὲν οὖν τούτων φανερὸν ὅτι κινητέοι καί τινες, καὶ ποτὲ τῶν νόμων εἰσίν. ἄλλον δὲ τρόπον ἐπισκοποῦσιν, ἀλλαβείας δοὺ δόξειεν εἶναι πολλῆς. ὅταν γὰρ ᾖ, τὸ μὲν βέλτιον μικρὸν, τὸ δ' ἐθίζειν ἀχρήστως λύειν τοὺς νόμους φαῦλον, φανερὸν ὡς ἑαυτὸν ἐνίας ἁμαρτίας & τῶν νομοθετῶν & τῶν ἀρχόντων. οὐ γὰρ τοσοῦτον ὠφελήσειν κινήσας, ὅσον βλάψει τοῖς ἐθέλουσιν ἀπειθεῖν ἐθισθείς.

A Habet enim calumnias, & reipubl. si ita cadat, commutationes & conuersiones. Incurrit autem in aliam quæstionem & disputationem. Dubitant enim quidam, vtrúmne detrimentosum, an vtile sit, leges patrias mouere & mutare, si qua sit alia melior. Itaque non est facile ei quod dictum est de præmio iis decernendo, qui aliquid ex vsu ciuitatis inuenerint, assentiri & concedere, si non expedit reipubl. quicquam immutare. Euenire autem potest vt aliqui suadeãt vel legum abrogationem, vel reip. administrandæ formæ commutationem, tanB quam commune bonum. Sed quoniam in hũc sermonem incidimus, præstiterit etiam pauca hac de re disputare. Habet enim, vt diximus, dubitationem. Et videatur sanè satius esse commutare. In aliis enim scientiis hoc profuit: vt medicina commutata à patriis institutis, & ars corporum exercendorum, quam gymnasticam Græci appellant, omnes denique artes & facultates mutatæ magnas rebus publicis vtilitates attulerunt. Quare quoniam & ciuilis prudentia in his numeranda est, nimirum de ea quoque necessariò idem est sentienC dum. Argumentum eorum quæ dicimus, ex factis & euentis sumere possit aliquis. Leges enim antiquas valde simplices esse, & barbaricas. Nam & gladios gestare, & vxores alter ab altero emere Græci solebant: reliquáque antiqua instituta, stolida prorsus & stulta sunt: verbi gratia, lex est Cumis de iis quæ ad cædem pertinent, si quis accusator aliquem testium numerum produxerit, qui sibi cognati sint, reum cædis pœna teneri. Præterea quærunt omnes non quod est patrium, sed quod bonũ. Et verisimile est, primos illos homines, siue terræ filii & terrigenæ erant, siue ex calamitaD te & interitione aliqua salui & incolumes euaserant, similes fuisse hominum, qui vulgo cassúque nobis occurrunt, & insipientium ac stultorum: quemadmodum de terrigenis dici solet. Quare absurdum sit in horum decretis permanere. Præterea ne leges quidem scriptas relinquere immutabileis atque immotas præstiterit. Quemadmodum enim se res habet in aliis artibus, sic & in prudentia ciuili fieri non posse, vt omnia quæ ad ordinationem & descriptionem reipubl. administrandæ pertiE nent, subtiliter & perfectè scripta sint. Vniuersè enim scripta sint necesse est. At actiones in singularibus versantur. Ex his igitur perspicuum est, & aliquas leges esse mutandas, & aliquando mutandas. Contrà verò si alio modo rem, de qua agitur, considerem us, multæ cautionis esse videatur. Vbi enim vtilitas quidem, quæ ad mutandas leges adducit, parua est: assuefacere autem ciues legibus faccile mutãdis, malũ: proculdubio nõnulla peccata & latorum legis, & magistratuum ferẽda, atque intacta relinquenda sunt. Non enim tãto erit ei mutasse leges emolumento, quanto assuesisse magistratibus non parêre detrimẽto.

Præterea fallax & captioſum eſt illud ab artibus & ſcientiis exemplum. Non enim ſimile eſt, artem atque legem commutare. Lex enim nullam vim habet ad parendum impellentem, niſi eam quam à more accepit. Hic autem non niſi ex temporis longinquitate, annorumque multitudine naſcitur. Itaque à legibus receptis & vſitatis, ad alias & nouas leges facilè migrare, vim legis infirmare ac debilitare eſt. Præterea, ſi demus eſſe mutandas, vtrùm & omneis & in omni reipubl. adminiſtrandæ forma, nécne? & vtrùm à quolibet mutandæ, an à quibuſdam, & à quibuſnam? Magnum enim inter hæc diſcrimen eſt. Quapropter nunc quidem hanc quæſtionem omittamus, atque in aliud tempus magis proprium reſeruemus.

A ψεῦδος δὲ καὶ τὸ παράδειγμα τὸ περὶ τὴν τέχνην. οὐ γὰρ ὅμοιον [3] κινῆσαι τέχνῃ καὶ νόμῳ. ὁ γὰρ νόμος ἰσχὺν οὐδεμίαν ἔχει πρὸς τὸ πείθεσθαι, πλὴν παρὰ τὸ ἔθος· τοῦτο δ' οὐ γίγνεται εἰ μὴ ἀφ' ἑκάστου πλῆθος. ὥστε ῥᾳδίως μεταβάλλειν ἐκ τῶν ἐπαρχόντων νόμων εἰς ἑτέρους νόμους καινοὺς, ἀσθενῆ ποιεῖ τὴν τοῦ νόμου δύναμιν. ἔτι δ', εἰ καὶ κινητέοι, πότερον καὶ πάντες, καὶ ἐν πάσῃ πολιτείᾳ, ἢ οὔ; καὶ πότερον πᾶν τυχόντι, ἢ τισί; ταῦτα γὰρ ἔχει μεγάλην διαφοράν. διὸ νῦν μὲν ἀφεῖσθω τοῦτον τὸν σκέμμα· ἄλλων γάρ ἐστι καιρῶν.

B

CAPVT IX.

Lacedæmoniorum & Cretum Reſpublicas examinat.

ΚΕΦΑΛ. θ'.

Περὶ τῆς Λακεδαιμονίων πολιτείας, ἃ μάλιστ' ἄν τις ὀπτιμήσειε.

C

DE Lacedæmoniorum autem & Cretum republ. & propemodum de aliis, duo ſunt videnda: quorum vnum eſt, ſitne aliquid in eis rectè, an ſecus ad optimam reipubl. adminiſtrandæ deſcriptionem, legibus conſtitutum: alterum, ſitne aliquid, ſpectato reipubl. propoſito & modo, ita conſtitutum, vt repugnet ei reipubl. adminiſtrandæ formæ, quam ſibi propoſuerunt. Ei igitur ciuitati, cuius adminiſtratio recta ſit futura, neceſſarium munerum vacationem eſſe oportere, conuenit inter omneis: ſed quomodo eſſe oporteat, non eſt facile intelligere. Nam & Theſſalorum ſeruitium, quam illi peneſteam nominant, ſæpe in Theſſalos irruit, atque inuaſit: itémque Elotes in Lacedæmonios. Nam perpetuò veluti caſibus eorum aduerſis inſidiantes imminent. Cretenſibus autem nihildum tale accidit. Cauſa autem huius rei fortaſſe eſt, quòd nulla finitimarum ciuitatum, quamuis inter ſe bellum gerant, præbeat ſe belli ſociam, auxiliúmve ferat ſeruis in dominos conſpirantibus, & à ciuitate deficientibus ideo quòd non ſibi expediat illis auxilium ferre, vt quæ etiam ipſæ populis à ſe alienis cinctæ ſint. Lacedæmoniis autem finitimi erant inimici atque infeſti, Argiui, Meſſenij, Arcades. Nam & à Theſſalis initiò ſerui deſciuerunt, propterea quòd bellum etiam tum cum accolis Achiuis Perrhæbis, Magnetibus gerebant. Videtur autem etſi nihil aliud, at certè diligentia & cura magni negotij eſſe, quomodo ſe aduerſus eos gerere oporteat. Nam ſi agatur cum eis liberaliùs ac

ΠΕΡΙ δὲ τῆς Λακεδαιμονίων πολιτείας, καὶ τῆς Κρητικῆς, σχεδὸν δὲ καὶ περὶ τῶν ἄλλων πολιτειῶν, δύο εἰσὶν αἱ σκέψεις μία μὲν, εἴ τι καλῶς, ἢ μὴ καλῶς, πρὸς τὴν ἀρίστην νενομοθέτηται τάξιν ἑτέρα δ', εἴ τι πρὸς τὴν ὑπόθεσιν καὶ τὸν τρόπον, ἐναντίως τῆς προκειμένης αὐτοῖς πολιτείας. ὅτι μὲν οὖν δεῖ τὴν μέλλουσαν καλῶς πολιτεύεσθαι τὴν σχολὴν ὑπάρχειν ἔνια τῶν ἀναγκαίων, ὁμολογούμενόν ἐστι· πόνον δὲ ὑπάρχειν, οὐ ῥᾴδιον λαβεῖν. ἥπτε γὰρ Θετταλῶν πενεστεία πολλάκις ἐπέθετο τοῖς Θεττα-

D λοῖς ὁμοίως δὲ καὶ τοῖς Λάκωσιν οἱ Εἵλωτες. ὥσπερ γὰρ ἐφεδρεύοντες τοῖς ἀτυχήμασι διατελοῦσι. περὶ δὲ τοὺς Κρῆτας οὐδέν πω τοιοῦτον συμβέβηκεν. αἴτιον δ' ἴσως, ὅτι αἱ γειτνιῶσαι πόλεις καθάπερ πολεμοῦσαι ἀλλήλαις, μηδεμίαν εἰς σύμ-

E μαχον τοῖς ἀφισταμένοις, διὰ τὸ μὴ συμφέρειν καὶ αὐταῖς κεκτημέναις περιοίκους· τοῖς δὲ Λάκωσιν οἱ γειτνιῶντες ἐχθροὶ πάντες ἦσαν, Ἀργεῖοι, καὶ Μεσσήνιοι, καὶ Ἀρκάδες· ἐπεὶ καὶ τοῖς Θετταλοῖς κατ' ἀρχὰς * ἀφίσαντο, διὰ τὸ πολεμεῖν ἔτι τοῖς πρόσχωροις, Ἀχαιοῖς καὶ Περραιβοῖς, καὶ Μάγνησιν. ἔοικε δὲ καὶ ἐπ' μηδὲν ἕτερον, ἀλλ' ἢ τὸ γε τῆς ὀπτιμολογείας ἔργῶδες εἶναι, πῶς δεῖ πρὸς αὐτοὺς ὁμι-

* ἀφίσαντο

λῆσαι βέλτιον. αἰσχύνονται τε γὰρ ὑβρίζοντες, καὶ τῶν ἴσων ἀξιοῦσιν ἑαυτοῖς τοῖς χείροσι· καὶ κακοπαθοῦντες ζῶσιν, ἐπιβουλεύουσι, καὶ μισοῦσι. δῆλον οὖν ὡς οὐκ ὀρθῶς ἔχουσι τὴν βέλτιστον βέλτιον, οἷς τοῦτο συμβαίνει, διὰ τὴν εἱλωτείαν. ἔτι δ' οὐ διὰ τὰς γυναῖκας δόξειεν, καὶ πρὸς τὴν προαίρεσιν τῆς πολιτείας βλαβερὰ, καὶ πρὸς εὐδαιμονίαν πόλεως. ὥσπερ γὰρ οἰκίας μέρος ἀνὴρ καὶ γυνὴ, δῆλον ὅτι καὶ πόλιν εἰς τοὺς δύο B δικρῆσθαι δεῖ νομίζειν, εἴς τε τὸ τῶν ἀνδρῶν πλῆθος καὶ τὸ τῶν γυναικῶν. ὥστ' ἐν ὅσαις πολιτείαις φαύλως ἔχει τὸ περὶ τὰς γυναῖκας, τὸ ἥμισυ τῆς πόλεως εἰς δεῖ νομίζειν ἀνομοθέτητον. ὅπερ ἐκβέβηκεν· ὅλως γὰρ τὴν πόλιν ὁ νομοθέτης εἰς βουλόμενος καρτερεικλῶ, κατὰ μὲν τοὺς ἄνδρας φανερός ἐστι τοιοῦτος ὤν, ὅτι δὲ τῶν γυναικῶν ἀμελήκει· ζῶσι γὰρ ἀκολάστως πρὸς ἀπασαν ἀκολασίαν, καὶ τρυφερῶς. ὥστε ἀναγκαῖον ἐν τῇ τοιαύτῃ πολιτείᾳ ὑμᾶσθαι C τὸ πλοῦτον, δίκαιός τε κἂν τύχωσι γυναικοκρατούμενοι, καθάπερ τὰ πολλὰ τῶν γενναίων καὶ πολεμικῶν γένων, ἔξω Κελτῶν· ἢ κἂν εἴ τινες ἕτεροι φανερῶς τετιμήκασι τὸ πρὸς τοὺς ἄρρενας συνουσίαν. ἔοικε γὰρ ὁ μυθολογήσας πρῶτος, οὐκ ἀλόγως συζεῦξαι τὸν Ἄρη πρὸς τὴν Ἀφροδίτην. ἢ γὰρ πρὸς τὴν τῶν ἀρρένων ὁμιλίαν, ἢ πρὸς τὴν τῶν γυναικῶν, φαίνονται καταφανεῖς πάντες οἱ τοιοῦτοι. διὸ D καὶ τοῖς Λάκωσι τοῦθ' ὑπῆρχε, καὶ πολλὰ διῳκεῖτο ὑπὸ τῶν γυναικῶν ὅτι τὸ ἄρχειν αὐτῶν. καίτοι τί διαφέρει γυναῖκας ἄρχειν, ἢ τοὺς ἄρχοντας ὑπὸ τῶν γυναικῶν ἄρχεσθαι; ταὐτὸ γὰρ συμβαίνει. χρησίμου δ' οὔσης τῆς ἀρετῆς πρὸς οὐδὲν τῶν ἐγκυκλίων, ἀλλ' εἴπερ πρὸς τὸν πόλεμον, βλαβερώταται καὶ πρὸς τοῦτ' αἱ τῶν Λακώνων ἦσαν. ἐδήλωσαν δ' ὅτι τῆς Θηβαίων ἐμβολῆς· χρήσιμοι μὲν γὰρ οὐδὲν E ἦσαν, ὥσπερ ἐν ἑτέραις πόλεσι· θόρυβον δ' ἔπαρεχον πλείω τῶν πολεμίων. ἐξ ἀρχῆς μὲν οὖν ἔοικε συμβεβηκέναι τοῖς Λάκωσιν ἀλόγως ἡ τῶν γυναικῶν ἀνεσις. ἔξω γὰρ * τῆς οἰκίας διὰ τὰς στρατείας ἀπεξενοῦτο πολὺν χρόνον, πολεμοῦντες τόν τε πρὸς Ἀργείους πόλεμον, καὶ πάλιν † πρὸς Ἀρκάδας καὶ Μεσσηνίους· σχολάσαντες δ', αὐτοὺς μὲν εἶχον ὡς

χρ. δ' οἰκίας sub. χώρας

A dissolutiùs, libidinosè ac petulanter viuunt, & cum dominis de dignitate contendunt: sin tractentur asperiùs, viuántque laboriosè & miserè, in dominos perniciem moliuntur, eósque oderunt. Ex his igitur intelligere licet, eos qui in hæc mala incidunt propter seruitium, quam Elotiam appellant, non reperisse optimam reipub. administrandæ formam. Præterea verò remissio & indulgentia in mulieres, & ad consilium, quod ceperunt de sua republ. administranda, & ad beatitudinem ciuitatis, inutilis ac B damnosa est. Quemadmodum enim domus partes sunt vir & mulier: ita scilicet & ciuitatem existimare oportet in duas parteis æqualeis esse diuisam, in virorum & mulierum multitudinem. Quare quibuscumque in reipubl. administrandæ formis id quod ad mulieres pertinet, malè habet, in eis dimidium ciuitatis existimandum est non esse legibus temperatum: quod illic euenit. Nam cùm totam ciuitatem lator legum vellet ad tolerandos & perferendos C labores esse fortem ac robustam, in viris quidem perspicuè quod volebat, assecutus est: in mulieribus verò negligentem se præbuit. Viuunt enim intemperanter & luxuriosè, ad omne scilicet intemperantiæ genus solutæ atque effusæ. Itaque necesse est in tali reipubl. administrandæ forma plurimi fieri diuitias, maximè si viri sub imperium & potestatem mulierum subiecti sint: quemadmodum multæ militares & bellicosæ nationes, præter Celtas, & si qui alij palam consuetudinem & concubitum cum masculis comprobarunt. Videtur enim is qui primus fabulas composuit, non temerè cum D Marte Venerem copulasse & coniunxisse. Aut enim ad masculorum congressum, aut ad fœminarum, tales homines videntur esse procliues. Iccirco hoc apud Lacedæmonios locum obtinebat, & multa in eorum imperio à mulieribus administrabantur. Atqui quid interest, vtrùm mulieres reipubl. præsint atque imperent, an reipub. præfecti mulierum arbitratu rempubl. gerant? Idem enim vtrimque mali proficiscitur. Cùm autem audacia ad nullam rem quotidianam atque vsitatam sit vtilis, sed si fortè in bello, vsui esse possit, E etiam in rebus bellicis maximo damno fuerunt Lacedæmoniorum fœminæ: idque in incursione Thebanorum declararunt. Nam vtilitatem quidem nullam attulerunt, quemadmodum in aliis ciuitatibus: sed trepidationem & tumultum ciuitati incusserunt maiorem, quàm hostes. Initio igitur non immeritò hanc licentiam videntur Lacedæmonij mulieribus permisisse. Nam procul à domo propter militiam peregrinabantur, nunc bellum Argiuum, nunc rursus Arcadicum & Messeniacum gerentes. Otium autem & pacem nacti, seipsos quidem

propter vitam militarem latori legis quasi præparatos & flexibiles facilesque præbebant? Multas enim virtutis parteis continet illa vita. Fœminas autem aiunt Lycurgum sub legum iugum adducere conatum, cùm illæ reclamarent, & contrà niterentur, ab incœpto destitisse. Eorum igitur quæ acciderunt, caúsam sustinent: quare etiam huius peccati scilicet. Nos autem non hoc quærimus, cui sit ignoscendum, cui non: sed quid sit rectè, quid secus institutum. Verùm ea quæ ad fœminas pertinent, non bene instituta, videntur, vt & antea dictum est, ipsa per se non solùm rempubl. dedecorare, & macula quadam aspergere, sed ad immoderatum pecuniæ studium aliquod adiuuare. Nam secundùm & præter ea quæ dicta sunt, bonorum inæqualitatem quis reprehendere queat. Accidit enim vt eorum alij rem familiarem amplissimam possideant, alij tenuissimam atque angustissimam. Quapropter ad paucos redactus est ager Spartanus. Hoc autem etiam legibus constitutum est perperam. Fecit enim lator legis vt patrimonium aut suum vendere, aut alienum emere, haberetur non honestum: atque hoc rectè. Donandi autem, & testamento relinquendi potestatem licentiámque permisit, qui vellent. Atqui idem euenire necesse est & hoc & illo modo. Iam verò ex quinque totius agri partibus duæ ferè sunt mulierum, tum quia multæ puellæ orbæ fiunt, ad quas omnium paternorum bonorum peruenit hæreditas, tum quia magnæ sunt puellarum nubentium dotes. Atqui præstabat, vel nullam, vel exiguam, vel mediocrem esse præfinitam. Nunc autem & patri filiam paternorum bonorum hæredem futuram, cuilibet in matrimonium collocare licet: & si pater mortuus sit intestatus, aut non expresserit testamento, cui filiam suam collocari velit: quem hæredem reliquerit, hic cui velit, collocat. Itaque cùm posset ager Spartanus mille & quingentos equites, & triginta millia grauioris armaturæ peditum alere, ne mille quidem numero erant. Re autem & euentu planum factum est, hoc ab eis perperam esse institutum. Non enim vna plaga huic ciuitati inflicta est, sed ea funditus interiit propter hominum penuriam. Dicuntur autem superioribus regibus regnum obtinentibus ius ciuitatis impertiuisse peregrinis, vt ne in hominum penuriam inciderent, diuturnis bellis conflictati: aiúntque quondam Spartæ ciueis fuisse vel decies mille. Verumtamen siue hæc vera sunt, siue secus, præstat vrbem esse frequentem, & refertam ciuium multitudine, per bonorum æquationem. Iam verò lex, quæ ad liberorum procreationem pertinet, huic correctioni aduersatur. Nam cùm vellet lator legis quàm plurimos esse Spartiatas, inuitauit atque allexit ci-

A νομοθέτη πεποιηκὸς ἀνδρείους διὰ τὸ στρατιωτικὸν βίον. πολλὰ γὰρ ἔχει μέρη ἡ ἀρετῆς. περὶ δὲ γυναῖκας, φασὶ μὲν ἄγειν βιασάμενον τὸν Λυκοῦργον διὰ τοὺς νόμους· ὡς δ' ἀντέκρουον, ἀποστῆναι πάλιν. αἰτίαι μὲν οὖν εἰσὶν αὗται τῶν γιγνομένων· ὥστε δῆλον ὅτι καὶ ταύτης τῆς ἁμαρτίας. ἀλλ' ἡμεῖς οὐ τοῦτο σκοποῦμεν, τίνι δεῖ συγγνώμην ἔχειν ἢ μὴ ἔχειν, ἀλλὰ περὶ τοῦ ὀρθῶς καὶ μὴ ὀρθῶς. τὰ δὲ περὶ τὰς γυναῖ-

B κας ἔχοντα μὴ καλῶς, ἔοικεν, ὡς ἔφην ἐλέχθη καὶ πρότερον, οὐ μόνον πρὸς τὴν εὐπρέπειάν τινα ποιεῖν τῆς πολιτείας * αὐτῆς καθ' αὑτὴν, ἀλλὰ συμβάλλεσθαί τι πρὸς τὴν φιλοχρηματίαν. μετὰ γὰρ τὰ νῦν ῥηθέντα, τοῖς περὶ τὴν ἀκολασίαν τῆς κτήσεως ὑπεπίμπρασαν δ' οἱ τοῖς μὲν γὰρ αὐτῶν συμβέβηκε κεκτῆσθαι πολλὴν οὐσίαν, τοῖς δὲ πάμπαν μικράν. διόπερ εἰς ὀλίγους ἦκεν ἡ χώρα. τοῦτο δὲ καὶ διὰ τῶν

C νόμων τέτακται Φαύλως. ὠνεῖσθαι μὲν γὰρ ἢ πωλεῖν τὸν ἐπαρχοῦσαν, ἐποίησεν οὐ καλὸν, ὀρθῶς ποιήσας· διδόναι δὲ καὶ καταλείπειν ἐξουσίαν ἔδωκε τοῖς βουλομένοις. καίτοι * τοῦτό συμβαῖνόν διαλαχὸν γρ. πᾶσι. ἐκείνως τε καὶ ὕστως. ἔστι δὲ καὶ τῶν γυναικῶν μέρος οὐ σμικρὸν πάσης χώρας τῶν πέντε μερῶν τὰ δύο, ἔν τε ἐπικλήρων πολλῶν γινομένων, καὶ διὰ τὸ προῖκας διδόναι μεγάλας. καίτοι βέλτιον ἴσως μηδεμίαν, ἢ ὀλίγας, ἢ καὶ μετρίας τάξαι. νῦν δ' ἔξεστι δοῦναί τε τῷ

D ἐπικλήρῳ ὅτῳ βούληται· κἂν ἀποθάνῃ, μὴ διαθεὶς ᾧ καταλίπῃ κληρονόμον, ἔστ' ᾧ δὴ θέλῃ δίδωσι. συνέβαινεν οὖν δυναμένης τὴν χώραν χιλίους ἱππεῖς τρέφειν καὶ πεντακοσίους, καὶ ὁπλίτας τετρακισμυρίους, σχεδὸν χίλιοι ὅ πλῆθος ἦσαν. γέγονε δ' ἐκ τῶν ἔργων αὐτῶν δῆλον, ὅτι Φαύλως αὐτοῖς εἶχε τὰ περὶ τὴν τάξιν ταύτην. μίαν γὰρ πληγὴν οὐχ ὑπήνεγκεν ἡ πόλις, ἀλλ' ἀπώλετο διὰ τὸ ὀλιγανθρωπίαν. λέγουσι δ' ὡς ὅτε μὲν τῶν πρότερον βασιλέων μετεδίδοσαν τῆς πολιτείας, ὥστ' οὐ γίνεσθαι τὸ-

E τὲ ὀλιγανθρωπίαν πολεμούντων πολλῶν χρόνον· καί φασιν εἶναί ποτε τοῖς Σπαρτιάταις χιλίους. οὐκοῦν μὲν ἀλλ' εἴτ' ὄντα δεῖ ταῦτα, εἴτε μή, βέλτιον ὅ γε τῆς κτήσεως ὠμαλισμένης πληθύειν ἀνδρῶν τὴν πόλιν. ὑπεναντίος δ' ἴσως ὁ περὶ τὴν τεκνοποιίαν νόμος πρὸς ταύτην τὴν διόρθωσιν. βουλόμενος γὰρ ὁ νομοθέτης ὡς πλείστους εἶναι τοὺς Σπαρτιάτας, πρὸ-

γίνεσθαι τοὺς πολίτας ὅτι πλείστους ποιεῖσθαι παῖδας. ἔστι γὰρ ἀνδρὶ νόμος, τὸν μὲν γεννήσαντα τρεῖς υἱοὺς, ἀφεστάναι φυλακῆς· τὸν δὲ τέτταρας, ἀτελῆ πάντων. καίτοι φανερὸν ὂν πολλῶν γινομένων, τῆς χώρας οὕτω διῃρημένης, ἀναγκαῖον πολλοὺς γίνεσθαι πένητας. ἀλλὰ μὴν καὶ τὰ περὶ τὴν ἐφορείαν ἔχει φαύλως. ἡ γὰρ ἀρχὴ, κυρία μὲν αὐτὴ τῶν μεγίστων ἀνδρῶν ἐστι, γίνονται δ' ἐκ τοῦ δήμου πάντες. ὥστε πολλάκις ἐμπίπτουσιν αὐθέφροι σφόδρα πένητες εἰς τὸ ἀρχεῖον, οἱ διὰ τὴν ἀπορίαν ὠνιοι ἦσαν. ἐδήλωσαν μὲν οὖν πολλάκις μὲν καὶ πρότερον, ἐν νῷ δὲ ἔσχον καὶ τοῖς Ανδρίοις. διαφθαρέντες γὰρ ἀργυρίῳ τινὲς, ὅσον ἐφ' ἑαυτοῖς, ὅλην τὴν πόλιν ἀπώλεσαν. καὶ διὰ τὸ τὴν ἀρχὴν τοιαύτην εἶναι μεγάλην καὶ ἰσοτύραννον, δημαγωγεῖν αὐτοὺς ἠναγκάζοντο καὶ οἱ βασιλῆς. ὥστε καὶ ταύτῃ συνεπολλάπλασιάζεται τὴν πολιτείαν. δημοκρατία γὰρ ἐξ ἀριστοκρατίας συνέβαινε. συνέχει μὲν οὖν τὴν πολιτείαν τὸ ἀρχεῖον τοῦτο. πρόσοδον γὰρ ὁ δῆμος διὰ τὸ μετέχειν τῆς μεγίστης ἀρχῆς. ὥστ' εἴτε διὰ τὸν νομοθέτην, εἴτε διὰ τύχην τοῦτο συμπέπτωκε, συμφερόντως ἔχει τοῖς πράγμασι. δεῖ γὰρ τὴν πολιτείαν τὴν μέλλουσαν σώζεσθαι, πάντα βούλεσθαι τὰ μέρη τῆς πόλεως εἶναι καὶ διαμένειν ταὐτά. οἱ μὲν οὖν βασιλῆς διὰ τὴν αὑτῶν ἀμυναν, οὕτως ἔχουσιν· οἱ δὲ καλοὶ κἀγαθοὶ, διὰ τὴν γερουσίαν· ἆθλον γὰρ ἡ ἀρχὴ αὕτη τῆς ἀρετῆς ἐστιν· ὁ δὲ δῆμος, διὰ τὴν ἐφορείαν· καθίστανται γὰρ ἐξ ἁπάντων. ἀλλ' αἱρετὴν ἔδει τὴν ἀρχὴν ταύτην, ἐξ ἁπάντων μὲν, μὴ τὸν τυχόντα δὲ τοῦτον ὄν νῦν· παιδαριώδης γὰρ ἐστὶ λίαν. ἔτι δὲ καὶ κρίσεων εἰσὶ μεγάλων κύριοι, ὄντες οἱ τυχόντες. διόπερ οὐκ ἀξιοῦσιν βέλτιον κρίνειν, ἀλλὰ κατὰ τὰ γράμματα καὶ τοὺς νόμους. ἔστι δὲ καὶ διαίτας τῶν ἐφόρων οὐκ ὁμολογουμένην τῷ βουλήματι τῆς πόλεως. αὐτὴ μὲν γὰρ ἀφειμένη λίαν ἐστὶν· οἱ δὲ τοῖς ἄλλοις μᾶλλον ἐπαχθαίνουσι διὰ τὸ σκληρόν· ὥστε καὶ δοκεῖν ἀναγκαῖον, ἀλλὰ λάθρᾳ τὸν νόμον ἀποδιδράσκοντας ἀπολαύειν τῶν σωματικῶν ἡδονῶν. ἔχει δ' οὖν καὶ τὰ περὶ τὴν γερουσίαν ὡς καλῶς αὐτοῖς. ὅπου μὲν γὰρ ὄντων καὶ πεπαιδευμένων ἱκανῶς πρὸς ἀρετὴν ἀνδρῶν, τάχ' ἂν εἴποιέ τις συμφέρειν

A ueis ad quamplurimos liberos procreandos. Est enim lex apud eos, si quis treis filios procrearit, eum vacationem habere præsidij, & custodiæ vrbis: si quatuor, ab omnibus publicis muneribus immunem esse: Atqui perspicuum est, si multi nascantur, cùm ager ita sit diuisus, necessariò multos pauperes futuros. At porrò etiam ea quæ ad Ephoriam pertinent, minùs bene se habent. Cùm enim imperium Ephororum ipsum potestatem habeat rerum maximarum, Ephori omnes de plebe creantur. Itaque sæpenumero homines valde
B pauperes atque egentes insperatò ad hanc potestatem prouehuntur, qui propter egestatem numarij & venales erant. Cùm autem sæpe antea hoc declararint, tum verò etiam nuperrimè in virorum conuiuiis, quæ Andria appellabant. Corrupti enim pecunia nonnulli Ephori, quantum in eis fuit, totam ciuitatem perdiderunt. Et propterea quòd hic magistratus erat admodum magnus, & cum tyranni-
C de comparandus, etiam reges eorum beneuolentiam blanditiis & assentationibus popularibus colligere, atque aucupari cogebantur: vsque adeò vt hac quoque parte respubl. minueretur, detrimentóque afficeretur. Populi enim potentatus seu democratia ex optimatium principatu, hoc est, aristocratia, existebat. Reipubl. statum igitur continet hic magistratus. Quiescit enim populus, propterea quòd maximi imperij est particeps. Itaque siue latoris legis consilio, siue fortuitò hoc euenit, rationibus ciuitatis conducit. Oportet enim eam reipubl. administrandæ formam, quæ sit salua futura, velle omneis ciuitatis parteis & esse & manere easdem.
D Reges igitur propter honorem, quo ornati sunt, ita animis affecti sunt: honesti autem & boni viri, propter senatoriam dignitatem. Præmium enim virtutis hic magistratus est. Populus vero propter Ephoriam, quasi tribunatum plebis apud Rom. Exomnibus enim fiunt Ephori. At hunc magistratum delectu habito deferri oportebat ex omnibus quidem, sed non quomodo nunc: valde enim puerilis est. Præterea rebus maximis iudicandis præsunt cùm sint homi-
E nes fortè oblati, & nihil ab aliis differentes. Quocirca non suo arbitratu melius erat eos iudicare, sed ex præscripto iuris scripti & legum. Tum Ephororum vitæ cultus non consentit cum voluntate ciuitatis. Is enim valde dissolutus est: in aliis autem rebus duritie & asperitate modum superat. ita vt eam tolerare non possint, sed clam à legibus transfugientes corporis voluptatibus cupidè perfruantur. Iam verò neque ea quæ ad senatorum magistratum pertinent, videntur bene esse eis instituta. Nam si sint viri boni, & tantum quantum satis est, ad honestatẽ cum probitate coniunctam præstantémque virtutem eruditi: fortasse quis eos è re ciuitatis esse di-

xerit. quamquam eos per totam vitam rerum maximarum iudicandarum esse dominos, ambigi potest vtrùm sit vtile, nécne. Est enim sua, vt corporis, sic & mentis senectus. Sed cùm ita sint instituti, vt lator ipse legis eis non omnia credat, tanquam non bonis viris, non est hoc tutum. Reperiuntur autem qui hunc magistratum consecuti sunt, multa ad rempubl. pertinentia & pretii & gratiæ causa deserere ac prodere. Quocirca satius erat eos non esse liberos ac solutos iudicio rationum referendarum. Nunc autem soluti sunt. Videatur autem Ephororum potestas omnes magistratus ad iudicium referendarum rationum apud se subeundum adigere. Magnum autem hoc Ephoriæ munus datum est: & negamus hoc modo referre rationes oportere. Præterea verò cum delectu ipso electio senatorum puerilis est, tum eum qui omnium iudicio dignus magistratu futurus est, petere magistratum, non est rectum. Oportet enim, eum qui dignus est magistratu, siue velit, siue nolit, magistratum gerere. Nunc autem id quod & in alia ciuitatis administrandæ ratione, lator legis hîc facere reperitur. Ciueis enim ambitiosos reddens, his vtitur in senatoribus eligendis. Nemo enim magistratum petat, qui non sit ambitiosus. Atqui earum iniuriarum, quæ sponte inferuntur, plurimæ aut propter immoderatum honoris studium, aut propter auaritiam & pecuniæ cupiditatem, ab hominibus inferuntur. De regno autem vtrùm non præstet ciuitates regibus parêre, an præstet, alius sanè esto disputandi locus. Verumtamẽ satius fuerit, non, quemadmodum nunc fit, sed ex suis factis, & vita, vnumquemque regum spectari, regnúmque obtinere. Ne ipsum quidem latorem legis autem putauisse posse se eos efficere viros omni virtute præstanteis, in promptu est. Is enim diffidit, neque omnia credit, vt non satis bonis viris. Quapropter vna cum rege legatos mittere solebant eos qui cum eo inimicitias gererent: & salutare ciuitati esse existimabant, reges inter se committere, & concitare. Ne id quidem, quod ad sodalitia, seu conuiuia, quæ Phiditia appellantur, pertinet, ab eo qui constituit primũ, rectè institutũ est. Oportebat enim sumptu publico potiùs conuẽtum illum fieri, quemadmodũ in Creta. Apud Lacedæmonios autem vnumquemque conferre oportet, etiamsi nonnulli valde pauperes sint, neque hunc sumptum facere possint. Ita contrarium euenit latori legis, atque consilium eius est. Vult enim concœnationum & conuiuiorum inuentum ad formam reipub. popularem seu democratiam pertinere. Sed fit minimè formæ reipubl. populari consentaneum, ita à latore legis institutum. Non enim facile est valde pauperibus ea participare. Hic autem reipubl. finis & quasi terminus patrius atque auitus constitutus est, vt is qui hoc vecti-

A τῇ πόλῃ. καίτοι τό γε ἀμφὶ βίῳ κυρίους εἶ) κείσεων μεγάλων, ἀμφισβητήσιμον. ἔστι γὰρ ὥσπερ καὶ σώματος, καὶ διανοίας γῆρας. τὸ δ' ἔφορον ἢ τοῦτον παιδαγωγούμενον, ὥστε καὶ τὸ νομοθέτην αὐτὸν ἀπιστεῖν, ὡς οὐκ ἀγαθοῖς ἀνδράσιν, οὐκ ἀσφαλές· φαίνονται δὲ καὶ καταδωροδοκούμενοι καὶ καταχαριζόμενοι πολλὰ τῶν κοινῶν οἱ κεκτημένοι τῆς ἀρ-
B χῆς ταύτης. διόπερ βέλτιον αὐτοῖς μὴ αἰδημόνους εἶ) νῦν δ' εἰσί. δόξειε δ' ἂν ἡ τῶν ἐφόρων ἀρχὴ πάσας διάλυσιν τὰς ἀρχάς. τοῦτο δὲ τῇ ἐφορείᾳ μέγα λίαν δῶρον· καὶ τὸν ἔφορον ἀντὶ τοῦτον λέγομεν διδόναι δῆμον τοῖς διάλυσιν. ἔτι δὲ καὶ τὴν αἵρεσιν ἣν ποιοῦνται τῶν γερόντων, καὶ παῖς εἶναι δεῖ παιδαγωγούμενος, καὶ ὃν αὐτὸν αἰτεῖσθαι τὸν ἀξιωθησόμενον τῆς ἀρχῆς, οὐκ ὀρθῶς ἔχει. δεῖ γὰρ καὶ βουλόμενον καὶ μὴ βουλόμενον ἄρχειν
C τὸν ἄξιον τῆς ἀρχῆς· νῦν δ', ὥσπερ καὶ περὶ τὴν ἄλλην πολιτείαν, ὁ νομοθέτης φαίνεται ποιῶν. φιλοτίμους γὰρ καταπιέζων τοὺς πολίτας, τούτοις κέχρηται πρὸς τὴν αἵρεσιν τῶν γερόντων. ὁ δεὶς γὰρ ἂν ἀρχὴν αἰτήσαιτο, μὴ φιλότιμος ὤν. καίτοι τὴν γ' ἀδικημένην ἐκ τοιούτων τὰ πλήθη συμβαίνει μᾶλλον διὰ φιλοτιμίαν καὶ φιλοχρηματίαν τοῖς δο-
D ἀφοῖς. περὶ δὲ βασιλείας, εἰ μὲν μὴ βέλτιόν ἐστιν ἢ οὕτω ἀρχὴν ταῖς πόλεσιν, ἢ βέλτιον, ἀμφισβητήσιμος ἔστω λόγος. ἀλλὰ μὲν βέλτιόν γε μή, καθάπερ νῦν, ἀλλὰ τὴν αὐτὴν βίον ἕκαστον κεῖνεσθαι τῶν βασιλέων. ὅτι δὲ ὁ νομοθέτης οὐκ αὐτὸς οἴεται δυνατὸν ποιεῖν καλοὺς καὶ ἀγαθούς, δῆλον. ἀπιστεῖ γοῦν ὡς οὐκ ἔστιν ἱκανῶς ἀγαθοῖς ἀνδράσι· διόπερ ξένους πέμπον συμπρεσβεύσοντας τοῖς ἐχθροῖς, καὶ σωτηρίαν ἡγοῦμεν τῇ πόλει εἶ) διαλύειν τοὺς βασιλέας. οὐ καλῶς δ' οὐδὲ περὶ τὰ συσσίτια τὰ καλούμενα φιδίτια, νομοθέτημα τῶν κατεστηκότων παλαιῶν. ἔδει γὰρ ἀπὸ κοινοῦ μᾶλλον εἶ) τὴν σῖτόδοσιν, καθάπερ ἐν Κρήτῃ· καὶ γὰρ τοῖς Λάκωσιν ἔκαστον δεῖ φέρειν, καὶ σφόδρα πενήτων ὄντων οἰκίων ὄντων, καὶ τοῦτο δ' ἀνήκεστον ἡγοῦμαι δυνάμενον
E δαπανᾶν· ὥστε * συμβαίνει τοὐναντίον τῷ νομοθέτῃ τῆς προαιρέσεως. βούλεται μὲν γὰρ δημοκρατικὸν εἶ) τὸ κατασκεύασμα τῶν συσσιτίων. ἔστι δ' ἥκιστα δημοκρατικὸν οὕτω νενομοθετημένον. μετέχειν μὲν γὰρ ῥᾴδιον τοῖς λίαν πένησιν. ὅρος γὰρ τῆς πολιτείας ἐστὶν οὗτος ὁ πάτριος, τὴν μὲν δυνάμε-

γρ. συμβαίνει

νον τῷ τὸ τέλος φέρειν, μὴ μετέχειν αὐτῆς. Α
τοὺς δὲ περὶ τοὺς ναυάρχους νόμους καὶ ἐπιτε-
λοῦντες ἐπιτετιμήκασιν, ὀρθῶς ἐπιτιμῶντες·
στάσεως γὰρ αἴτιος. ἐπὶ γὰρ τοῖς βασιλεῦ-
σιν οἱ στρατηγοῖς * αἰδοῖος ἡ ναυαρχία,
χ. αἰδίοις, victorius, quem vide.
σχεδὸν ἑτέρα βασιλεία κατέστηκε. καὶ ὧδὲ
δὲ τὴν εὐνομίαν τοῦ νομοθέτου ἐπιτιμήσειεν
ἄν τις· ὅπερ καὶ Πλάτων ἐν τοῖς Νόμοις ἐπε-
τίμησε. ὅλως γὰρ μέρος ἀρετῆς ἡ πᾶ-
σα σπουδὴ τῶν νόμων ἐστὶ, τοῦ πολεμι-
κοῦ· αὕτη γὰρ χρησίμη πρὸς τὸ κρατεῖν. Β
τοιγαροῦν ἐσώζοντο μὲν πολεμοῦντες,
ἀπώλλυντο δ' ἁρέξαντες, διὰ τὸ μὴ ἐπί-
στασθαι σχολάζειν, μηδὲ πᾶσαν μηδε-
μίαν ἄσκησιν ἑτέραν κυριωτέραν τῆς πο-
λεμικῆς. τοῦτο δ' ἁμάρτημα οὐκ ἔλαττον.
νομίζουσι μὲν γὰρ μεῖζον τἀγαθὰ τὰ πολε-
μήσαντα, διὰ ἀρετῆς μᾶλλον ἢ κακίας· Ε
τοῦτο μὲν καλῶς· ὅτι μέντοι ταῦτα κρείττω
τῆς ἀρετῆς ἐστὶ λαμβάνουσιν, οὐ καλῶς.
φαύλως δ' ἔχει καὶ περὶ τὰ κοινὰ χρήματα C
τῶν Σπαρτιατῶν. ὄντος γὰρ ἐν τῷ κοινῷ τῆς
πόλεως οὐδὲν, πολέμους μεγάλους
ἀναγκαζομένοις πολεμεῖν. εἰσφέρουσί τε
κακῶς· διὰ γὰρ τὸ τῶν Σπαρτιατῶν εἶναι τ'
πλείστην γῆν, οὐκ ἐξετάζουσιν ἀλλήλων
τὰς εἰσφοράς. ἀποβέβηκέ τε τοιοῦτον
τοῖς νομοθέτῃ τοὐναντίον συμφέρουτος. τὴν μὲν γὰρ
πόλιν πεποίηκεν ἀχρήματον, τοὺς δ' ἰδιώ-
τας φιλοχρημάτους. περὶ μὲν οὖν τῆς Λα- D
κεδαιμονίων πολιτείας ὅτι τοσοῦτον εἰρή-
σθω· ταῦτα γάρ ἐστιν ἃ μάλιστ' ἄν τις ἐπι-
τιμήσειεν.

gal pensitare non potest, ne sit eius particeps. Iam legem de nauium præfectis, quos nauarchos appellant, alij quoque reprehenderunt, idque meritò: seditionis enim causa efficiens existit. Classis enim præfectura sempiterna regibus, qui sunt belli duces atque imperatores, addita, alterum propemodum regnum euadit. Hoc verò etiam modo propositum latoris legis reprehendat aliquis: quod quidem & Plato in libris de legibus fecit. Tota enim legum descriptio ad vnam virtutis partem, artem militarem, refertur. Hæc enim ad potiundum rerum vtilis est. Itaque salui quidem erant bellum gerentes, interibant autem imperium adepti: quia otiari & quiescere non poterant, neque vllam aliam artem militari præstabiliorem & dominantiorem exercuerant. Hoc autem peccatum non leuius, quòd bona, de quibus dimicant homines, virtute potiùs quàm vitio parari putant: atque hoc quidem rectè: quod autem hæc virtute meliora esse ducunt, non rectè. Tum ea quæ ad pecuniam publicam pertinent, perperam sunt apud Lacedæmonios constituta: nam neque æra-rium est apud eos, vbi pecunia publica condita seruetur, cùm ciuitas magna bella gerere necessitate cogatur: & tributum malè conferunt: nam propterea quòd Lacedæmonij latissimos agros possident, quantum quisque tributi conferat, non admodum accuratè inter se exquirunt neque explorant: & hoc modo contrarium euenit latori legis, atque ciuitati expedit. Ciuitatem enim fecit nudam atque inanem à pecunia: ciues autem & priuatos pecuniæ cupidos atque auaros. De Lacedæmoniorum igitur republ. hactenus dictum sit. Hæc enim sunt quæ quis maximè reprehendat.

ΚΕΦΑΛ. ι'.

Περὶ τῆς Κρητικῆς πολιτείας.

ΗΔΕ Κρητικὴ πολιτεία, πρόσγυς μὲν ἐστὶ ταύτης. ἔχει δ', μικρὰ μὲν, ἀχρεῖα· ὃ δ' πλεῖον, ἧττον γλαφυρῶς. καὶ γὰρ ἔοικε, καὶ λέγεται δ', τὰ πλεῖστα μεμιμῆσθαι τὴν Κρητικὴν πολιτείαν ἡ τὴν Λακώνων· τὰ δὲ πλεῖστα τῶν ἀρχαίων, ἧττον διήρθρωται τῶν νεωτέρων. φασὶ γὰρ τὸν Λυκοῦργον, ὅτε τὴν
κ. Χαιλάου ἐπιτροπείαν τὴν * Χαείλλου τοῦ βασιλέως καταλιπὼν ἀπεδήμησε, τότε τὸν πλεῖστον διατρίψαι χρόνον περὶ τὴν Κρήτην, διὰ τὴν συγγένειαν. ἄποικοι γὰρ οἱ Λύκτιοι τῶν Λακεδαιμονίων ἦσαν· κατέλαβον δ' οἱ περὶ τὸν ἀποικίαν ἐλθόντες, τὸν τάξιν τῶν νόμων

CAPVT X.

De Cretensium republ. disputat.

CRetensium autem reipubl. administrandæ ratio ad hanc proximè quidem accedit. sed cùm habeat pauca quædam non deteriora, tum plurima habet minùs exculta minúsque expolita. Videtur enim, & verò ita dicitur, Lacedæmoniorum resp. plerisque in rebus Cretensem esse æmulata. Plurimæ autem res antiquæ minùs sunt suis partibus absolutæ atque articulatæ, quàm recentiores. Aiunt enim, Lycurgum, quamdiu relicta Charilai regis tutela peregrinatus est, tamdiu, idque diutissimè, ad Cretam commoratũ esse, propter cognationem. Coloni enim erant Lyctij à Lacedæmoniis profecti. Arripuerunt autem ij qui in coloniam deducti sunt, leges & instituta,

quibus tum Cretæ incolæ vtebantur. Quo circa etiam nunc qui Cretensibus circumiecti sunt accolæ, eodem modo iis vtuntur, quomodo Minos primus legum ordinem descripsit. Videtur autem insula & ad imperium Græciæ facta natura, & pulchrè admodum sita. Omni enim mari propinqua imminet, cùm Græci ferè omnes oras maritimas incolentes, mare cingant. Abest enim hac parte quidem non longè à Peloponneso, illa autem ab Asia, & ab illo qui est circum Triopium loco, & Rhodo. Quapropter & maris imperium tenuit Minos, & insulas alias cepit, alias frequentauit. Ad extremum autem bello Siciliæ illato, illic ad Camicum excessit è vita. Cretensis autem reipubl. descriptio atque ordinatio, Laconicæ proportione quadam respondet. Agros enim colunt his quidem Elotes, illis autem Periœci, quos appellant: & concœnationes, seu conuiuia publica fiunt apud vtrosque. Ac priscis sanè temporibus nominabant illa Lacones non Phiditia, sed Andria, quemadmodum Cretenses: ex quo etiam perspicuum est, ab his orta esse. Præterea & reipubl. administrandæ descriptio. Ephori enim eandem Lacedæmone potestatem obtinent, atque in Creta ij qui dicuntur Cosmi: nisi quòd Ephori numero sunt quinque, Cosmi decem. Senatores autem senatoribus, quos Cretes, bulam, hoc est, consilium, appellant, numero sunt pares. Iam verò regibus antea Cretenses paruerunt: postea regalem potestatem sustulerunt. Tum Cosmi in bello principem locum imperiúmque obtinent. Concionis porrò omnes sunt quidem participes, sed penes illam nullius rei gerendæ potestas est, præterquam earum rerum quæ Senatoribus & Cosmis decretæ sunt, suffragio comprobandarum. Verumtamen quæ ad conuiuia publica pertinent, meliùs se habent apud Cretenses, quàm apud Lacones. Lacedæmone enim confert quisque per capita id quod præfinitum ac præscriptum est. quod si non faciat, vetat lex eum reipubl. esse participem; quemadmodum & antè dictum est. In Creta verò communiùs. Nam ex omnibus fructibus, & pecoribus nascentibus, & ex vectigalibus reipubl. quæ Periœci pensitant, pars certa præfinita est, altera ad res diuinas faciendas, & publicorum munerum functiones: altera ad conuiuia publica; ita vt de publico omnes & mulieres & pueri & viri alantur. Iam verò ad victus parcimoniam, cibique paucitatem, vtrem vtilem, & ad fœminarum disjunctionem ne nimis multos filios pariant, masculorum consuetudine introducta, (reste, an secus, alius erit disputandi locus) multa sapienter & acutè excogitauit lator legis.

A ἐπαρχουσῶν ἐν τοῖς τότε κατοικοῦσι. δῆλον δὲ καὶ νῦν οἱ περίοικοι τὸν αὐτὸν τρόπον χρῶνται αὐτοῖς, ὡς κατασκευάσαντος Μίνω περὶ τοῦτο τὴν τάξιν τῶν νόμων. δοκεῖ δ' ἡ νῆσος καὶ πρὸς τὴν ἀρχὴν τὴν Ἑλληνικὴν πεφυκέναι καὶ κεῖσθαι καλῶς. πάσῃ γὰρ ἐπίκειται τῇ θαλάττῃ, σχεδὸν τῶν Ἑλλήνων ἱδρυμένων περὶ τὴν θάλατταν πολύτων. ἀπέχει γὰρ, τῇ μὲν ὀλίγον τῆς Πελοποννήσου, τῇ δὲ τῆς Ἀσίας τὸ περὶ Τριόπιον τόπου* καὶ Ῥόδου. γρ. καὶ Ῥόδου.

B διὸ καὶ τὴν τῆς θαλάττης ἀρχὴν κατέσχεν ὁ Μίνως, καὶ τὰς νήσους, τὰς μὲν ἐχειρώσατο, τὰς δ' ᾤκισε· τέλος δὲ ἐπιθέμενος τῇ Σικελίᾳ, τὸν βίον ἐτελεύτησεν ἐκεῖ περὶ Κάμικον. ἔχει δ' εὐάλωτον ἡ Κρητικὴ τάξις πρὸς τὴν Λακωνικήν. γεωργοῦσί τε γὰρ, τοῖς μὲν Εἵλωτες, τοῖς δὲ Κρησὶν οἱ Περίοικοι. καὶ συσσίτια πρὸ' ἀμφοτέροις ἐστί. καὶ τὸ μὲν ἀρχαῖον ἐκάλουν οἱ Λάκωνες οὐ Φιδίτια, ἀλλὰ Ἀνδρία, καθάπερ οἱ

C Κρῆτες. ἦ καὶ δῆλον ὅτι ἐκεῖθεν ἐλήλυθεν. ἐπὶ δὲ τῆς πολιτείας ἡ τάξις. οἱ μὲν γὰρ Ἔφοροι τὴν αὐτὴν ἔχουσι δύναμιν τοῖς ἐν τῇ Κρήτῃ καλουμένοις Κόσμοις. πλὴν οἱ μὲν Ἔφοροι, πέντε τὸν ἀριθμόν· οἱ δὲ Κόσμοι, δέκα εἰσίν. οἱ δὲ γέροντες τοῖς γέρουσιν, οὓς καλοῦσιν οἱ Κρῆτες, βουλὴν, ἴσοι. βασιλεία δὲ ποτέτερον μὲν ἦν, εἶτα κατέλυσάν οἱ Κρῆτες· καὶ τὴν ἡγεμονίαν οἱ Κόσμοι τὴν ἐν πολέμῳ ἔχουσιν, ἐκκλησίας δὲ μετέχουσι πάντες· κύρια μὲν γὰρ

D νός ἐστιν, ἀλλ' ἢ συνεπιψηφίσαι τὰ δόξαντα τοῖς γέρουσι καὶ τοῖς Κόσμοις. τὰ μὲν οὖν τῶν συσσιτίων ἔχει βέλτιον τοῖς Κρησὶν ἢ τοῖς Λάκωσιν. ἐν μὲν γὰρ Λακεδαίμονι κατ' ἀφορίαν ἕκαστος εἰσφέρει τὸ τεταγμένον· εἰ δὲ μή, μετέχειν νόμος κωλύει τῆς πολιτείας, καθάπερ εἴρηται καὶ πρότερον. ἐν δὲ Κρήτῃ, κοινοτέρως. ἀπὸ πάντων γὰρ τῶν γινομένων καρπῶν τε καὶ βοσκημάτων, [καὶ] ἐκ τῶν δημοσίων καὶ φόρων οὓς φέρουσιν οἱ Περίοικοι, τέτακται μέρος, τὸ μὲν πρὸς τοὺς θεοὺς καὶ τὰς κοινὰς λειτουργίας, τὸ δὲ τοῖς συσσιτίοις· ὥστε ἐκ κοινοῦ τρέφεσθαι πάντας καὶ γυναῖκας, καὶ παῖδας, καὶ ἄνδρας. πρὸς δὲ τὴν ὀ-

E λιγαρκίαν, ὡς ὠφέλιμον, πολλὰ πεφιλοσόφηκεν ὁ νομοθέτης, καὶ πρὸς τὴν διάζευξιν τῆς γυναικός, ἵνα μὴ πολυτεκνῶσι, πλὴν πρὸς τοὺς ἄῤῥενας ποιήσας ὁμιλίαν. (περὶ ἧς εἰ φαύλως, ἢ μὴ φαύλως, ἕτερος ἔσται τοῦ διαπορῆσαι καιρός.) ὅτι δὲ τὰ περὶ τὰ

συσσίτια βέλτιον τέτακται τοῖς Κρησὶν, ἢ τοῖς Λάκωσι, φανερόν. τὰ δὲ περὶ τοὺς Κόσμους, ἔτι χεῖρον τῶν Ἐφόρων. ὃ μὲν γὰρ ἔχει κακὸν ὁ τῶν Ἐφόρων ἀρχεῖον, ὑπάρχει καὶ τούτων· γίνονται γὰρ οἱ τυχόντες. ὃ δ' ἐκεῖ συμφέρει πρὸς τὴν πολιτείαν, ἐνταῦθ' οὐκ ἔστιν. ἐκεῖ μὲν γὰρ, διὰ τὸ τὴν αἵρεσιν ἐκ πάντων εἶναι), μετέχων ὁ δῆμος τῆς μεγίστης ἀρχῆς, βούλεται μένειν τὴν πολιτείαν. ἐνταῦθα δ' οὐκ ἐξ ἁπάντων αἱροῦνται τοὺς Κόσμους, ἀλλ' ἐκ τινῶν γενῶν, καὶ τοὺς γηροντας ἐκ τῶν κεκοσμηκότων. περὶ ὧν τις ἂν τοὺς αὐτοὺς ἂν τις εἴποιε λόγους, καὶ περὶ τῶν ἐν Λακεδαίμονι γινομένων. ὃ γὰρ ἀνυπεύθυνον καὶ διὰ βίου, μεῖζόν ἐστι γέρας τῆς ἀξίας αὐτοῖς· καὶ ὃ μὴ κατὰ γράμματα ἄρχειν, ἀλλ' αὐτοὺς γράφοντας, ἐπισφαλές. ὃ δ' ἡσυχάζειν μὴ μετέχοντα τὸν δῆμον, οὐδὲν σημεῖον τοῦ πεπάχθαι καλῶς οὐδὲ γὰρ λήμματός ἐν τοῖς Κόσμοις, ὥσπερ τοῖς Ἐφόροις, πόρρω γ' ἀποικήσουσιν ἐν νήσῳ τῶν * διαφθειρόντων· ἐὰν δὲ ποιῶνται τῆς ἀμαρτίας ταύτης ἰατρείαν, ἄτοπος, καὶ οὐ πολιτική, ἀλλὰ δυναστευτική. πολλάκις γὰρ ἐκβάλλοισι συστάντες τινὲς τοὺς Κόσμους, ἢ τῶν συναρχόντων αὐτῶν, ἢ τῶν ἰδιωτῶν. ἔξεστι δὲ καὶ μεταξὺ τοῖς Κόσμοις ἀπειπεῖν τὴν ἀρχήν. ταῦτα δὴ πάντα βέλτιον γίνεσθαι κατὰ νόμον, ἢ κατὰ δόξαντων βούλησιν· οὐ γὰρ ἀσφαλὴς ὁ κανών. πάντων δὲ φαυλότατον, * ὃ τῆς ἀκοσμίας ἕνεκα * καθίστασι πολλάκις, ὅταν μὴ δίκας βούλωνται δοῦναι, τῶν δυνατῶν· ἢ καὶ δῆλον ὡς ἔχει τι πολιτείας ἡ τάξις, ἀλλ' οὐ πολιτεία ἐστίν, ἀλλὰ δυναστεία μᾶλλον. εἰώθασι δὲ, διαλαμβάνοντες τὸν δῆμον καὶ τοὺς φίλους, μοναρχίαν ποιεῖν καὶ στασιάζειν, καὶ μάχεσθαι πρὸς ἀλλήλους. καίτοι τί διαφέρει ὅ τοιοῦτον, ἢ διὰ ξίφους χεῖνου μηκέτι πόλιν εἶναι τὴν τοιαύτην, ἀλλὰ λύεσθαι τὴν πολιτικὴν κοινωνίαν; ἔστι δ' ἐπικίνδυνος οὕτως ἔχουσα πόλις τῶν βουλομένων ἐπιτίθεσθαι καὶ δυναμένων. ἀλλὰ, καθάπερ εἴρηται, σώζεσθαι διὰ τὸν τόπον· ξενηλασίας γὰρ ὁ πόρρω πεποίηκε. διὸ καὶ ὁ τῶν Πελασίχων νόμος τοῖς Κρησίν.

* πρὸ τῆς ἀκοσμίας τῶν δυνατῶν, trãslatis huc istis vocibus ex fine periodi.

γρ. συσσίτια

A Ea igitur quæ ad conuiuia publica pertinent, melius esse descripta atque ordinata apud Cretenses, quàm apud Lacedæmonios, perspicuum est. Sed quæ ad Cosmos spectant, ea etiam deteriùs, quàm quæ ad Ephoros, constituta sunt. Nam quod mali inest in Ephororum imperio, hoc inest etiam in horum potestate. Creantur enim homines fortè oblati. Quod autem illic ad reipubl. statum vtile est, hîc non est. Illic enim propterea quòd electio fit ex omnibus, populus, qui imperij maximi fit particeps, rempubl. manere studet. B Hîc autem non ex omnibus eliguntur Cosmi, sed ex quibusdam generibus: senatores, ex iis qui Cosmico munere functi sunt: de quibus eadem quis dicere possit, ac de iis qui Lacedæmone creantur. Nam rationum referendarum iudicio non teneri, & per totam vitam gerere magistratum, maior est honos, quàm pro eorum dignitate: cúmque non ex præscripto iuris scripti imperare, sed suo arbitratu magistratum gerere, periculosum est. Quòd autem quiescit populus, etiamsi huius magistratus non sit particeps, nullum est argumentum reipubl. bene ordinatæ. Nam neque vlla Cosmis, vt Ephoris, quæstus faciendi ex magistratu facultas datur, vt qui in insula longè absint ab iis qui corrupturi sint. C Quam autem adhibent ad hoc erratum corrigendum ac sanandum medicinam, cùm absurda sit, tum ne ciuilis quidem est, sed potentiæ vnius, aut paucorum, hoc est, dynastiæ, aut oligarchiæ cõsentanea. Sæpenumero enim nõnulli aut ex collegis, aut ex priuatis, coitione facta eos exturbant. Licet etiam eis ante tẽpus abdicare se magistratu. Hæc igitur omnia præstat fieri ex lege, quàm ex hominum voluntate. D non est enim tuta hæc regula. Omniũ autem remediorũ pessimũ est magistratus huius amplissimi vacuitas, totiúsq; reipub. status perturbatio, quam sæpenumero potentes inducunt, cùm iudiciũ subire aut pœnas dare nolunt. Ex quo intelligere licet, in hac reipubl. administrandæ descriptione, aliquid esse ciuilis reipubl. administrationis, id est, politiæ, non tamen esse ciuilem reipubl. administrationem, sed potiùs paucorum potentatum, hoc est, oligarchiam, seu vnius potentiam, id est, dynastiam. Consueuerunt autem populum & amicos suos distribuentes ac disponẽtes, sub vnius E imperium totam rempubl. subiungere, & seditionem excitare, & inter se digladiari ac decertare. At quid refert vtrùm hoc fiat, an interuallo temporis non sit amplius ciuitas huiusmodi ciuitas, sed dissoluatur & diriматur ciuilis societas? Est autem tum periculo proxima sic affecta ciuitas, cum qui volunt in reipubl. statum inuadere, ij etiam possunt. Sed quemadmodum dictum est, natura loci eam tuetur & seruat: insulæ enim lõginquitas peregrinos arcet, atque expellit. Itaque Periœci manent in officio apud Cretas:

Elotes

Elotes verò ſæpenumero à Lacedæmoniis deſciſcunt. Nam neque cum vllo principatu externo habent commercium Cretes: & non ita pridem bellum externum in inſulam tranſuectum eſt, quod infirmitatem legum, quæ ibi ſunt, patefecit. De hac igitur reipubl. adminiſtrandæ forma, hactenus à nobis dictum ſit.

A οἱ δ' Εἵλωτες ἀφίσανται πολλάκις. οὔτε γὰρ ἐξωτερικῆς ἀρχῆς κοινωνοῦσιν οἱ Κρῆτες· νεωστί τε πόλεμος ξενικὸς ἀφανὲς ἦκεν εἰς τὴν νῆσον· ὃ πεποίηκε φανερὸν τὴν ἀδένειαν τῶν ἐκ νόμων. περὶ μὲν οὖν ταύτης εἰρήσθω τοσαῦτ' ἡμῖν τῆς πολιτείας.

CAPVT XI.

Carthaginienſium rempublicam examinat.

VIdentur autem etiam Carthaginienſes reipub. adminiſtrandæ ratione vti recta ac præclara, & multis in rebus eximia atque egregia, ſi cum aliis comparetur: in nonnullis autem Lacedæmoniorum reipubl. conſimili, & penè gemina. Hæ enim tres reipubl. adminiſtrandæ formæ cùm inter ſe quodammodo ſint ſimiles, tum aliis longè præſtant, Cretenſis, inquam, & Laconica, & tertia Carthaginienſis: multáque eorum, quæ apud Carthaginienſes conſtituta ſunt, præclarè ſe habent. Argumento autem eſt, hanc rempub. bene eſſe deſcriptam, quòd cùm populum habeat rerum compotem, maneat in deſcriptione & ordinatione reipubl. neque aut ſeditio vnquam in ea coorta ſit, memoratu quidem certè digna, aut tyrannus extiterit. habet autem hæc Laconicæ reipubl. ſimilia: primùm ſodalitiorum conuiuia, Phiditiis: deinde centum quatuor virûm imperium poteſtate illa melius eſt. Illi enim ex hominibus caſu & fortè fortuna oblatis conſtant: hi autem ad hoc imperium eliguntur, vt quiſque virtute & dignitate præſtet. Poſtremò reges & ſenatum habet comparatione & proportione quadam Lacedæmoniorum regibus & ſenatui reſpondenteis. Et verò ſatius eſt reges neque ex eodem perpetuò genere eſſe, neque ex quouis, & fortè fortuna oblato, ſed ex aliquo præſtanti ſumi: neque eos eligi qui ætate, ſed qui virtute antecellant. Nam magnarum rerum domini & compotes effecti, ſi ſint contempti atque abiecti, nulliúſque pretij, magna damna inferunt, & magna iam intulerunt Lacedæmoniorum ciuitati. Plurima igitur eorum quæ reprehenſa ſunt propter declinationes à recta republ. communia huic fuerunt cum aliis reipubl. adminiſtrãdæ formis, quas commemorauimus. Eorum autem quæ optimatium principatum & politiam finem ſibi propoſitum habent, hæc quidem ad populi potentiam, illa verò ad paucorum dominatum magis declinant. Reges enim cum ſenatoribus poteſtatem habent aliud ad populum deferendi, aliud non deferendi: & ſi omnium vna ſit in aliqua re decernenda ſententia, id ratum eſt:

ΚΕΦΑΛ. ιά'.

B Περὶ τῆς Καρχηδονίων πολιτείας.

ΠΟΛΙΤΕΥΕΣΘΑΙ δὲ δοκοῦσι καὶ Καρχηδόνιοι καλῶς, καὶ πολλὰ ἐπιτηδείως πρὸς τὰς ἄλλους· μάλιστα δ' ἕνια πρὸς πλησίως τοῖς Λάκωσιν. αὗται γὰρ αἱ πολιτεῖαι τρεῖς, ἀλλήλαις τε σχεδὸν πως εἰσὶ, καὶ τῶν ἄλλων πολὺ διαφέρουσιν, ἥ τε Κρητικὴ, καὶ ἡ Λακωνικὴ, καὶ τρίτη τούτων, ἡ [τῶν] Καρχηδονίων. καὶ πολλὰ τῶν πεπραγμένων, ἔχει πρὸς αὐτοῖς καλῶς. σημεῖον δὲ πολιτείας σεσπεπραγμένης, ὅ τὸν δῆμον ἔχουσαν, διαμένειν ἐν τῇ τάξει τῆς πολιτείας, καὶ μήτε στάσιν, ὀ, τι καὶ ἄξιον εἰπεῖν, γεγενῆσθαι, μήτε τύραννον. ἔχει δὲ καὶ διὰ πλείονα τῇ Λακωνικῇ πολιτείᾳ, τὰ μὲν συσσίτια τῶν ἑταιρειῶν, τοῖς φιδιτίοις· τὸ δὲ τῶν ἑκατὸν καὶ τετταράκοντα ἀρχεῖν, τοῖς ἐφόροις, πλεῖον οὐ χείρον. οἱ μὲν γὰρ, ἐκ τῶν τυχόντων εἰσί. ταύτην δ' αἱρεῖσθαι τὴν ἀρχὴν ἀξιοῦσιν. τοῖς δὲ βασιλεῖς, καὶ τὸ γερουσίαν, διάλογον τοῖς ἐκ βασιλέων καὶ γερόντων. καὶ βέλτιον δὲ τοὺς βασιλεῖς, μήτε κατ' ὄντα εἶναι γένος, μηδὲ τοῦτο ὅ τυχὸν, εἴτε διαφέρειν ἐκ τούτων αἱρετοὺς μᾶλλον ἢ καθ' ἡλικίαν. μεγάλων γὰρ κύριοι καθεστῶτες, ἂν βίτελεῖς ὦσι, μεγάλα βλάπτουσι, καὶ ἔβλαψάν ἤδη τὴν πόλιν τὴν τῶν Λακεδαιμονίων. τὰ μὲν οὖν πλεῖστα τῶν ὑπειλημμένων αὐ διαφέρειν τὰς πρεσβείας, καὶ τὰ τυχούσας πάσας ὅπως ταῖς εἰρημέναις πολιτείαις· τῶν δὲ περὶ τὴν ἀποδημίαν τῆς ἀειστοκρατίας, καὶ τῆς πολιτείας, τὰ μὲν εἰς δῆμον ἐκκλίνει μᾶλλον, τὰ δ' εἰς ὀλιγαρχίαν. τὸ μὲν γὰρ, ὃ μὲν περσάγει, ὃ δὲ μὴ περσάγει περὶ τὸν δῆμον, οἱ βασιλεῖς κύριοι μετὰ τῶν γερόντων, ἂν ὁμογνωμονῶσι πρώτης

εἰ δὲ μή, καὶ τούτων ὁ δῆμος. ἃ δ' ἂν εἰσφέρωσιν οὗτοι, οὐ μόνον ἀποδιδόασι τῷ δήμῳ τὰ δόξαντα τοῖς ἄρχουσιν, ἀλλὰ κύριοι καὶ ἐκείνῳ εἰσί· καὶ τῷ βουλομένῳ τοῖς εἰσφερομένοις ἀντιπεῖν ἔξεστιν· ὅπερ οὐκ ἐν ταῖς ἑτέραις πολιτείαις ἔστιν. ὁ δὲ τὰς πενταρχίας, κυρίας οὔσας πολλῶν καὶ μεγάλων, ὑφ' αὑτῶν αἱρεταὶ εἶναι), καὶ τὸν τῶν ἑκατὸν τούτους αἱρεῖσθαι τὸν μετὰ ταῦτα ἄρχοντα· ἔτι δὲ τούτους πλείονα ἄρχειν χρόνον τῶν ἄλλων, (καὶ γὰρ ἀπελθόντες ἄρχουσι, καὶ μέλλοντες,) ὀλιγαρχικόν· τὸ δ' ἀμίσθους καὶ μὴ κληρωτοὺς, ἀριστοκρατικὸν θετέον, καὶ εἴ τι τοιοῦτον ἕτερον· καὶ τὸ τὰς δίκας ὑπὸ τῶν ἀρχείων δικάζεσθαι πάσας, καὶ μὴ ἄλλας ὑπ' ἄλλων, καθάπερ ἐν Λακεδαίμονι. παρεκβαίνει δὲ τῆς ἀριστοκρατίας μάλιστα μὲν ἡ τάξις τῶν Καρχηδονίων μάλιστα πρὸς τὸν ὀλιγαρχίαν κατά γέ τινα ἀφαίρεσιν, ἢ στωδοκεῖ τοῖς πολλοῖς. οὐ γὰρ μόνον ἀριστίνδην, ἀλλὰ καὶ πλουτίνδην οἴονται δεῖν αἱρεῖσθαι τοὺς ἄρχοντας. ἀδύνατον γὰρ τὸν ἀπορεῖσθαι καλῶς ἄρχειν καὶ σχολάζειν. εἰ οὖν ὅ τε τὸν αἱρεῖσθαι πλουτίνδην, ὀλιγαρχικόν, ὅ δὲ κατ' ἀρετὴν, ἀριστοκρατικόν, αὕτη τις ἂν εἴη τάξις τρίτη, καθ' ἣν ἅπερ συντέτακται καὶ τοῖς Καρχηδονίοις τὰ περὶ τὴν πολιτείαν. αἱρεῖσθαι γὰρ εἰς δύο ταῦτα βλέποντες, καὶ μάλιστα τοὺς μεγίστας, τούς τε βασιλέας, καὶ τοὺς στρατηγούς. δεῖ δὲ νομίζειν ἁμάρτημα νομοθέτου, τὸ παρέκβασιν εἶναι τῆς ἀριστοκρατίας ταύτην. ἐξ ἀρχῆς γὰρ τῶδ' ὁρᾶν ὅτι τῶν διαφερόντων, ὅπως οἱ βέλτιστοι διώσονται σχολάζειν, καὶ μηδὲν ἀδημονεῖν, μὴ μόνον ἄρχοντες, ἀλλὰ μηδ' ἰδιωτεύοντες. εἰ δὲ δεῖ βλέπειν καὶ πρὸς ὑπόθεσιν, χαίειν σχολῆς, φαῦλον δ' τοὺς μεγίστας ὠνητοὺς εἶναι τῶν ἀρχῶν, τό τε βασιλείαν, καὶ τὸ στρατηγίαν. ἔντιμον γὰρ ὁ νόμος ποιεῖ τὸν πλοῦτον μᾶλλον τῆς ἀρετῆς, καὶ τὸ πόλιν ὅλην φιλοχρήματον. ὃ, ἂν δ' ὑπολάβῃ τιμιον εἶναι ὁ κύριος, ἀδύνατον καὶ τὸ τῶν ἄλλων πολιτῶν δόξαν ἀκολουθεῖν τούτοις. ὅπου δὲ μὴ μάλιστα ἀρετὴ ἅπτεται, ταύτην οὐκ οἷόν τε εἶναι βεβαίως ἀριστοκρατικὸν πολιτείαν. ἐῤῥήθω δὲ λόγον.

A sin minùs, etiam penes populum arbitrium & potestas est. Quæ autem hi afferunt ad populum, non modò renunciant populo, vt audiat quæ fuerint à principibus ciuitatis decreta, verùm etiam cuiuis de populo contra ea quæ afferuntur, dicere licet: quod non estim aliis reipubl. administrandæ formis. Quòd autem quinque viri, qui sunt multarum magnarúmque rerum compotes atque arbitri, & à seipsis leguntur, & centum virûm magistratum, qui amplissimus est, eligunt: præterea quòd hi diutiùs gerunt magistratum, B quàm cæteri, (nam & defuncti magistratu, & antequam ineant magistratum, reipubl. præsunt) hoc ad potentatum paucorum pertinet. Quòd autem sine mercede, & sine sortitione fiunt, hoc ad optimatium principatum pertinere statuendum est, & si quid tale aliud est. Tum liteis & controuersias omnes ab iis qui magistratum gerunt, disceptari, non alias ab aliis, quemadmodum Lacedæmone, hoc quoque optimatium principatum attingit. Deflectit autem maximè ab optimatium principatu ad paucorum potentatum Carthagi- C nienſium reipublicæ constitutio, ex quadam cogitatione & opinione vulgi. Non enim ex virtute solùm, verùm etiam ex diuitiis eligi magistratus putant oportere. Fieri enim non posse arbitrantur, vt is, cui desunt rei familiaris facultates, rectè fungatur magistratu, & otietur. Si igitur, magistratus ex diuitiis & censu eligi, ad paucorum potentatum pertinet; ex virtute verò, ad optimatium principatum: hæc tertia fuerit reipublicæ administrandæ ratio, ac descriptio, qua Carthaginienſes in sua republica administranda vtuntur. In eligendis enim magistratibus, iisque maximis, regibus scilicet, & imperatoribus, hæc duo spectant. Hæc igitur ab optimatium principatu declinatio, latoris legis peccato culpáque accidisse existimanda est. Nam statim ab initio hoc in primis videri debet, vt viri optimi otiari possint cum aliqua dignitate, aut certè sine specie deformi atque indecora: idque non solùm publicam personam sustinentes, magistratúmque gerentes, verumetiam vitam priuatam colentes. Quòd si otij gratia etiam ad facultates & copias rei familiaris attendendus anitres est, summos magistratus tamen esse ve- E mus naleis, regnum & imperium bellicum, malum est. Efficit enim hæc lex, vt maiore in pretio atque honore sint diuitiæ, quàm virtus, & vt tota ciuitas immoderato pecuniæ studio sit dedita. Quicquid autem honoratum principes ciuitatis & in republica dominatum obtinentes existimarint, idem & reliquis ciuibus tale videatur necesse est. Quæ autem in republica non maximo in honore pretióque virtus est, hæc respubl. ad stabilem optimatium principatum nullo modo pertinere potest. Probabile est porrò,

eos qui magistratus emerunt, cùm impensam fecerint in magistratum, assuescere quæstum facere. absurdum enim fuerit, eum qui pauper quidem sit, sed tamen vir bonus, quæstus faciendi voluntatem habiturum: eum, qui sit improbus, & qui sumptum fecerit, non habiturum. Quapropter oportet, qui optimè præesse reipublicæ possunt, hos præesse. Præstabat autem, etsi virorum bonorum facultates & copias rei familiaris deserebat ac prodebat, at certè eum magistratuum otio consulere ac prospicere. Malum autem esse videatur etiam hoc, eundem plureis magistratus gerere: quod quidem apud Carthaginienses honorificum & glorioſum est. Nam vnum opus ab vno optimè absoluitur. Oportet verò latorem legis, vt hoc fiat videre atque operam dare, non vt idem & tibia canat, & sutoriam faciat, negotium dare. Itaque vbi non est parua ciuitas; ciuilius est plureis esse magistratuum participes, & magis populare. Nam cùm hoc communius sit, quemadmodum diximus, tum vnaquæque res & meliùs fit à singulis, & citiùs. Licet autem hoc cernere in rebus bellicis & nauticis. In his enim vtriſque per omnes ferè permanat imperandi ius, & parendi necessitas. Cùm autem eorum reipublicæ administrandæ ratio ad paucorum potentatum spectet; optimè tamen hoc incommodum effugiunt, eo quòd semper aliqua pars populi diues est, dum aliquos de populo in oppida minora dimittunt. Hac enim re medentur huic malo, & reipublicæ statum stabiliunt. Sed hoc fortunæ acceptum referendum est. At oportebat eos à seditione munitos ac tutos esse consilio & opera latoris legis, non beneficio fortunæ. Nunc autem si quid aduersi acciderit, & paulo maior numerus ciuium imperio subiectorum defecerit ac discordarit, nullum est in legibus tranquillitatis & quietis retinendæ præsidium. De Lacedæmoniorum igitur reipublicæ administrandæ forma, & de Cretensi, & Carthaginiensi, quæ quidem meritò ab omnibus probantur, & bona existimatione florent, hæc habui quæ dicerem.

CAPVT XII.

Athenienſium rempublicam conſiderat.

EOrum autem qui de republica aliquid pronuntiarunt, quidam nullis omnino muneribus ciuilibus functi sunt, sed vitam priuatam perpetuò traduxerunt: de quibus ferè omnibus, si quid est sermone dignum, dictum

A χερδαίνειν τοὺς ὠνουμένους, ὅταν δαπανήσαντες ἄρχωσιν· ἄτοπον γάρ, εἰ πένης μὲν ὢν, ἐπιεικὴς δέ, βουλήσεται χερδαίνειν· φαῦλος δ' ὢν, οὐ βουλήσεται, δαπανήσας· δεῖ δὴ τοὺς δυναμένους ἀεὶ ἄρχειν, τούτους ἄρχειν· βέλτιον δ', εἰ καὶ προσῆν τῇ ἀπορίᾳ τῷ ἐπιεικεῖ ὁ νομοθέτης, ἀλλὰ ἄρχοντων γε ὅπως μελήσαι τῆς σχολῆς. φαῦλον δ' αὖ δόξειεν εἶναι καὶ τὸ πλείους ἀρχὰς τὸν αὐτὸν ἄρχειν· ὅπερ διὰ δοκιμεῖ τοῖς Καρχηδονίοις. ἓν γὰρ ὑφ' ἑνὸς ἔργον ἄριστ' ἀποτελεῖται. δεῖ δ' ὅπως γίνηται, τοῦθ' ὁρᾶν τὸν νομοθέτην· καὶ μὴ περιστάτειν τὸν αὐτὸν αὐλεῖν καὶ σκυτοτομεῖν. ὥσθ' ὅπου μὴ μικρὰ πόλις, πολιτικώτερον πλείονας μετέχειν τῶν ἀρχῶν, καὶ δημοτικώτερον. κοινότερόν τε γάρ, καθάπερ εἴπομεν, καὶ κάλλιον ἕκαστον ἀποτελεῖται ὑπὸ τῶν αὐτῶν, καὶ θᾶττον. δηλόν τε τοῦτο ὅτι καὶ τῶν πολεμικῶν, καὶ τῶν ναυτικῶν. ἐν τούτοις γὰρ ἀμφοτέροις, καὶ πολλῶν, ὡς εἰπεῖν, διελήλυθε τὸ ἄρχειν καὶ τὸ ἄρχεσθαι. ὀλιγαρχικῆς δ' οὔσης τῆς πολιτείας, ἄριστα ἐκφεύγοισι, τὸ πλατεῖν αἰεί τι τοῦ δήμου μέρος ἐκπέμποντες ὅτι τὰς πόλεις. οὕτω γὰρ ἰᾶνται, καὶ ποιοῦσι μόνιμον τὴν πολιτείαν. ἀλλὰ τοῦτο ὅτι τύχης ἔργον. δεῖ γὰρ ἀσταστάσους εἶναι ὑφὸ τὸν νομοθέτην. νῦν δ', ἢν ἀτυχία γένηταί τις, καὶ ὁ πλῆθος ἀποστῇ τῶν ἀρχόντων, οὐδὲν ὅτι φάρμακον ὑφὸ τὸν νόμον, τῆς ἡσυχίας. ὡσὶ μὲν οὖν τῆς τῶν Λακεδαιμονίων πολιτείας, καὶ Κρητικῆς, καὶ τῆς Καρχηδονίων, αὕτη δικαίως ἀποδέχονται, τοῦτον ἔχει τὸν ἔπαινον.

ΚΕΦΑΛ. ιβ'.

Περὶ τῶν ἀρχαίων τῶν ἀποφαινομένων περὶ πολιτείας, Σόλωνος, Ζαλεύκου, Χαρώνδου, Ὀνομακρίτου, Φιλολάου, Πλάτωνος, Δράκοντος, Πιττακοῦ, Ἀνδροδάμαντος.

ΤΩΝ δ' ἀποφαινομένων τι περὶ πολιτείας, ἔνιοι μὲν οὐδὲ σχολὴν ἦγον περὶ τοιαύτης πραγματείας πολιτικῆς· ἀλλ' ὥσπερ ἐν ταῖς πόλεσι νομοθέτας ἢ συμβούλους ἰδιωτεύοντες τὸν βίον περὶ ὧν εἴ τι ἀξιόλογον, εἴρηται μεθόδῳ περὶ

πολιτῶν. ἔνιοι δὲ νομοθέται γεγόνασιν, οἱ μὲν τοῖς οἰκείοις πόλεσιν, οἱ δὲ καὶ τοῖς ἀλλοτρίοις ἦσι, πολιτευθέντες αὐτοί. Καὶ τούτων, οἱ μὲν νόμων ἐθήκαντο δημιουργοὶ μόνον, οἱ δὲ καὶ πολιτείας, οἷος καὶ Λυκοῦργος, καὶ Σόλων. οὗτοι γὰρ καὶ νόμους καὶ πολιτείας κατέστησαν. ὧδε μὲν οὖν τῆς Λακεδαιμονίων εἴρηται. Σόλωνα δ', ἔνιοι μὲν οἴονται νομοθέτην γενέσθαι σπουδαῖον· ὀλιγαρχίαν τε γὰρ καταλῦσαι, λίαν ἄκρατον οὖσαν, καὶ B δουλεύοντα τὸν δῆμον παῦσαι, καὶ δημοκρατίαν καταστῆσαι τὴν πάτριον, μίξαντα καλῶς τὴν πολιτείαν. τήν τε γὰρ τῆς Ἀρείου πάγου βουλὴν, ὀλιγαρχικήν· ὁ δ' ἐκ τῶν ἀρχαιρεσιῶν, ἀριστοκρατικήν· τὰ δὲ δικαστήρια, δημοτικόν. ἔοικε δὲ Σόλων, ὑπάρχοντα πρότερον οὐ καταλῦσαι, τήν τε βουλὴν, καὶ τὴν τῶν ἀρχῶν αἵρεσιν· τὸν δὲ δῆμον καταστῆσαι, τὰ δικαστήρια C ποιήσαντα ἐκ πάντων. διὸ καὶ μέμφονταί τινες αὐτῷ· λύσαι γὰρ τὸ πρότερον, κύριον ποιήσαντα τὸ δικαστήριον πάντων, κληρωτὸν ὄν. ἐπεὶ γὰρ τοῦτ' ἴσχυεν, ὥσπερ τυράννῳ τῷ δήμῳ * χαριζόμενοι, τὴν πολιτείαν εἰς τὴν νῦν δημοκρατίαν κατέστησαν. καὶ τὴν μὲν ἐν Ἀρείῳ πάγῳ βουλὴν Ἐφιάλτης ἐκόλουσε, καὶ Περικλῆς· τὰ δὲ δικαστήρια, μισθοφόρα κατέστησε Περικλῆς· καὶ τοῦτον δὴ D τὸν τρόπον ἕκαστος τῶν δημαγωγῶν προήγαγεν, αὔξων εἰς τὴν νῦν δημοκρατίαν. φαίνεται δ' οὐ κατὰ τὴν Σόλωνος γενέσθαι τοῦτο προαίρεσιν, ἀλλὰ μᾶλλον ἀπὸ συμπτώματος. τῆς * ναυαρχίας γὰρ ἐν τοῖς Μηδικοῖς ὁ δῆμος αἴτιος γενόμενος, ἐφρονηματίσθη, καὶ δημαγωγοὺς ἔλαβε φαύλους * διὰ πολιτευομένων τὴν ὑπεροχήν· ἐπεὶ Σόλων γε ἔοικε τὴν δυναστικωτάτην ἀποδιδόναι τῷ δήμῳ δύναμιν, τὸ τὰς ἀρχὰς αἱρεῖσθαι καὶ λογίζειν. μηδὲ γὰρ τούτου κύριος ὢν ὁ δῆμος, δοῦλος ἂν εἴη καὶ πολέμιος. τὰς δὲ ἀρχὰς ἐκ τῶν γνωρίμων καὶ τῶν ἱππέων κατέστησε πάσας ἐκ τῶν πεντακοσιομεδίμνων, καὶ ζευγιτῶν, καὶ τρίτου τέλους τῆς καλουμένης ἱππάδος· τὸ δὲ τέταρτον, θητικόν, οἷς οὐδεμιᾶς ἀρχῆς μετεῖν.

κ. χαριζόμενοι ἢ πολιτείαν, εἰς τ. τ.

γρ. ναυμαχίας

κ. αἰτίαν πολ.

antea à nobis est. Quidam verò latores legis fuerunt, alij suis ciuitatibus, alij externis quibusdam populis, ipsi quoque in republ. administranda versati. Atque horum alij quidem legum auctores fuerunt dumtaxat, alii etiam reipub. administrandæ rationem tradiderunt: vt Lycurgus & Solon. Hi enim & leges condiderunt, & reip. administrandæ formas descripserunt. De Lacedæmoniorum igitur repub. à nobis dictum est. Solonem autem nonnulli quidem latorem legis fuisse bonum putant. Nam & paucorum dominatum sustulisse, qui merus erat, atque immoderatus: & populum seruientem liberasse: & populi libertatem, potentiámque patriam atque auitam constituisse, aptè collocatis atque inter se ordine permistis variis reipub. administrandæ generibus. Senatum enim Ariopagiticum, ad paucorum principatum seu oligarchiam pertinere: magistratus electione creari, ad optimatium imperium, seu aristocratiam: iudicia, esse popularia. Videtur autem Solon illa quidem, quæ antè fuerant, non sustulisse, senatum & magistratuum electionem: populi verò libertatem de integro constituisse, rerum iudicandarum omnibus ciuibus, si sortiti essent, potestate facta. Quapropter etiam reprehendunt eum nonnulli. Alteram enim reip. partem dissoluisse, atque eneruasse, ad iudicium, quod sorti permittitur, omnium rerum auctoritate ac potestate delata. Posteaquam enim hoc valuit, populo, tanquam tyranno, gratiæ causa omnia largientes atque indulgentes, reip. statum in eam quæ nunc est, populi potétiam redegerunt. Et senatum quidem Ariopagiticum Ephialtes & Pericles mutilarunt, ac decurtarunt: iudicia autem mercenaria reddidit Pericles. Atque hoc sanè modo vnusquisque ex blandis populi ductoribus, populi maiestatem augens, ad eum qui nunc est, popularis potentiæ statum promouit ac prouexit. Videtur autem hoc non ex consilio Solonis natum esse, sed potiùs casu euenisse. Nam quòd populus imperij & victoriæ naualis causa bello Persico fuisset, maiores solito spiritus sumpsit, & blandos oratores, quasi ductores ac magistros, cepit improbos ac turbulentos, pro bonis & moderatis administratoribus. Nam Solon quidem maximè necessariam populo potestatem tribuere videtur magistratuum eligendorum, & rationum ab eis reposcendarum. Si enim ne huius quidem rei potestas sit penes populum, præterquam quòd seruus sit, etiam hostis sit. Magistratus autem omneis ex illustribus & locupletibus ciuibus creauit, nempe ex iis qui quingenta medimna quotannis ex agris suis perciperent, & ex iis qui iugo astricti essent, qui Zeugitæ dicuntur, & ex equestri ordine, qui tertij census & tertiæ classis est. Quartæ autem classis ciues, mercenarij & operarij sunt, nullius magistratus participes.

Latores porrò legum fuerunt Zaleucus Locris ad Occidentem incolentibus, quos Epizephyrios appellant Græci: & Charondas Catanæus suis ciuibus & aliis Chalcidicis circum Italiam & Siciliam ciuitatibus. Conantur porrò quidam etiam, Onomacritum primum fuisse in legibus scribendis callidum ac solertem multis argumentis collectis demonstrare: cum autem in Creta exercitatum esse, cùm Locrus esset in eáque insula peregrinus commoraretur propter diuinandi scientiam: huius autem amicum & sodalem fuisse Thaletem: Thaletis auditorem, Lycurgum, & Zaleucum: Zaleuci, Charondam. Sed cùm hæc inconsideratiùs loquuntur, tum tempora repugnant. Fuit & Philolaus Corinthius Thebanis legum auctor. Erat autem Philolaus ex Bacchiadum genere: sed cum Dioclis, eius qui vicit Olympia, amator esset; ille autem insanum matris Alcyonæ amorem aspernatus ac detestatus vrbem reliquisset: Thebas vnà cum eo profectus est, ibíque ambo mortui sunt: atque etiam nunc eorum sepulchra ostendunt, ita posita, vt alterum quidem ex altero facilè conspici possit: sed Corinthiorum agro alterum sit in conspectu positum, alterum non sit. Fabulantur enim, eos ita sua sepulchra fieri ac locari iussisse. Dioclem quidem propter odium calamitatis acceptæ, vt ne ex sepulchri aggere ager Corinthius prospici posset: Philolaum, vt posset. Habitabant igitur propter talem causam apud Thebanos. Leges autem eis scripsit Philolaus, cùm de quibusdam aliis rebus, tum de procreatione liberorum, quas vocant illi leges positicias, seu, si mihi ita loqui fas est, positiuas. Atque hoc propriè legibus illis constitutum est, vt bonorum, quæ cuique sorte obtigissent, & hæreditatum numerus seruetur. Charondæ autem nihil proprium est, præterquam falsorum testimoniorum actiones & iudicia. Primus enim his de rebus accuratè considerauit. Exquisita autem & subtili legum scribendarum ratione, latoribus legum iis qui hodie sunt, cultior ac politior est. Philolai autem propria est bonorum & rei familiaris inæqualitas: Platonis, vxorum & liberorum & rei familiaris communitas, & publica mulierum conuiuia. Præterea lex ad ebrietatem pertinens, vt sobrij sint magistri: & lex de exercitatione rerum bellicarum, vt æquimani fiant meditando: quasi oporteat vtramque manum esse vtilem, non alteram vtilem, alteram inutilem. Draconis autem leges quidem sunt aliquæ, sed ille constitutæ iam reipubl. leges dedit. Proprium autem in his legibus nihil est, quod quidem commemoratione dignum sit, præter sæuitiam & acerbitatem, propter pœnæ magnitudinem.

A νομοθέται δ' ἐγένοντο Ζάλευκός τε Λοκροῖς τοῖς Ἐπιζεφυρίοις, καὶ Χαρώνδας ὁ Κατανᾶιος τοῖς αὑτῆς πολίταις, καὶ τοῖς ἄλλοις τοῖς Χαλκιδικοῖς πόλεσι, τοῖς περὶ Ἰταλίαν καὶ Σικελίαν. πειρῶνται δέ τινες καὶ σοφὸν ἀναφαίνειν Ὀνομακρίτου μὲν γεγονότος νομοθέτου πρότερον, ἐν νομοθεσίαις γεγυμνασθῆναι δ' αὐτὸν ἐν Κρήτῃ Λοκρὸν ὄντα, καὶ ἐπιδημοῦντα κατὰ τέχνην μαντικήν. τοῦτον δὲ γενέσθαι Θάλητα ἑταῖρον· Θάλητος δὲ ἀκροατὴν Λυκοῦργον, καὶ Ζάλευκον· Ζαλεύκου δ', Χαρώνδην. ἀλλὰ ταῦτα μὲν λέγουσιν ἀσκεπτότερον τῷ χρόνῳ λέγοντες. ἐγένετο δὲ καὶ Φιλόλαος ὁ Κορίνθιος νομοθέτης Θηβαίοις. ἦν δ' ὁ Φιλόλαος, ὁ μὲν γένος, τῶν Βακχιαδῶν· ἐρασὴς δὲ γενόμενος Διοκλέους τοῦ νικήσαντος Ὀλυμπιάσιν, ὡς ἐκεῖνος τὴν πόλιν ἔλιπε, διαμισήσας τὸν ἔρωτα τὸν τῆς μητρὸς Ἀλκυόνης, ἀπῆλθεν εἰς Θήβας· κἀκεῖ τὸν βίον ἐτελεύτησαν ἀμφότεροι· καὶ νῦν ἔτι δεικνύουσι τοὺς τάφους αὐτῶν, ἀνηλίους μὲν οὐκ ἐναντίους δέ· τοῦ δὲ τὸν τοῦ Κορινθίων χώραν, τοῦ μὲν σκοπός, τοῦ δ' οὐ σκοπός. μυθολογοῦσι γὰρ αὐτοὺς οὕτω τάξαι* τὴν ταφήν· τὸν μὲν Διοκλέα, διὰ τὴν ἀπέχθειαν τοῦ πάθους, ὅπως μὴ ἀποβλέπουσα ἡ Κορινθία ἀπὸ τοῦ χώματος· τὸν δὲ Φιλόλαον, ὅπως ἀποβλέπῃ. ὤκησαν μὲν οὖν διὰ τοιαύτην αἰτίαν ταῦτα τοῖς Θηβαίοις· νομοθέτης δ' αὐτοῖς ἐγένετο Φιλόλαος καὶ τἄλλα καὶ περὶ παιδοποιίας οὓς καλοῦσιν ἔνιοι νόμους θεσμικούς. καὶ τοῦτ' ἔστιν ἴδιον ἐκείνου νομοθετημάτων, ὅπως ὁ ἀριθμὸς σώζηται τῶν κλήρων. Χαρώνδου δ' ἴδιον μέν ἐστι, πλὴν αἱ δίκαι τῶν ψευδομαρτύρων· σοφὸς γὰρ ἐποίησε τὸν ἔλεγχον. τῇ δ' ἀκριβείᾳ τῶν νόμων ἐστὶ γλαφυρώτερος καὶ τῶν νῦν νομοθετῶν. Φιλολάου δ' ἴδιον καὶ τῶν ὑπὲρ τῶν ἀνομάλωσις. Πλάτωνος δ' ἥ τε τῶν γυναικῶν, καὶ παίδων, καὶ τῶν ὑπὲρ τῶν κοινότης, καὶ τὰ συσσίτια τῶν γυναικῶν. ἔτι δ' ὁ περὶ τὴν μέθην νόμος, ὃν τοὺς νηφοντας συμποσιαρχεῖν· καὶ τὸν ἐν τοῖς πολεμικοῖς ἀσκησιν, ὅπως ἀμφιδέξιοι γίνωνται καὶ τὴν μεταχείρισιν· ὡς δεῖ μὴ τὸν μὲν χρήσιμον εἶναι* τὴν χεῖρα, τὸν δ' ἄχρηστον. Δράκοντος δὲ νόμοι μέν εἰσι· πολιτείᾳ δ' οὐδ' ἀρχούσῃ τοῖς νόμοις ἔθηκεν. ἴδιον δ' ἐν τοῖς νόμοις οὐδέν ἐστιν ὃ, τι καὶ μνείας ἄξιον, πλὴν ἡ χαλεπότης, διὰ τὸ τῆς ζημίας μέγεθος.

* ταῖν χεροῖν.

Nic.l.3.c.7. ἐλύετο δὲ καὶ Πιττακὸς νόμων δημιουργός, ἀλλ' οὐ πολιτείας· νόμος δ' ἴδιός ἐστι, τοὺς μεθύοντας, * αἰ τυπτήσωσι, πλείω ζημίαν ἀποτίνειν τῶν νηφόντων. Διὰ γὰρ τὸ πλείους ὑβρίζειν μεθύοντας ἢ νήφοντας, οὐ πρὸς τὸ συγγνώμιον ἀπέβλεψεν, ὅτι δεῖ μεθύουσιν ἔχειν μᾶλλον· ἀλλὰ πρὸς τὸ συμφέρον. ἐλύετο δ' ὁ Ανδροδάμας Ρηγῖνος νομοθέτης Χαλκιδεῦσι τοῖς ἐπὶ Θράκης· οἱ περί τε τὰ φονικὰ καὶ τὰς ἐπικλήρους ἐστίν. οὐ μὴν ἀλλ' ἴδιόν γε οὐδὲν αὐτοῦ λέγειν ἔχοι τις ἄν. Τὰ μὲν οὖν περὶ τὰς πολιτείας, τάς τε κυρίας, καὶ τὰς ἐκπεπτωκυίας εἰρημένα πάντα ἐστίν, ἔστω πεπερασμένα τὸν τρόπον τοῦτον.

A Fuit autem & Pittacus, legum quidem opifex, sed non reipubl. administrandæ. Lex autem eius propria est, vt si quem ebrij pulsarint, grauiores pœnas dent, quàm si sicci pulsarint. Propterea enim quod plures temulenti atque ebrij, petulantes & contumelioſi sint in alterum, quàm sicci & sobrij: non ad ignoscendi rationem spectauit, ebriis magis esse ignoscendum: sed ad vtile. Fuit & Androdamas Rheginus lator legum Chalcidensibus Thraciis, cuius exstant leges de cædibus & de puellis orbis, ad B quas venit omnis paterna hæreditas. Nihil tamen quisquam eius proprium referre possit. Quæ igitur ad reipublicæ administrandæ rationes pertinent, tum eas quæ hodie seruantur ratæ, tum eas quæ à quibusdam expositæ & traditæ sunt, hoc modo sint à nobis disputata.

ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΟΥΣ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ τὸ Γ.

ARISTOTELIS, DE REPVBLICA LIBER TERTIVS.

C

ΚΕΦΑΛ. α'.

Οτι σκεπτέον τίς ἡ πόλις, καὶ τίς ὁ πολίτης· καὶ ὅτι πολίτης μάλιστ' ἐστὶν ᾧ ἐξουσία κοινωνεῖν ἀρχῆς βουλευτικῆς ἢ κριτικῆς· πόλις δὲ τὸ τοιοῦτον πλῆθος, ἱκανὸν πρὸς αὐτάρκειαν ζωῆς.

CAPVT I.

De forma Ciuitatis, de Politia scilicet, certum subiectum habente, agere instituit.

ΤΩ περὶ πολιτείας ὅπως D σκεπτέον τί, καὶ τίς ἑκάστη, καὶ ποία τις ἑκάστη πραγματεία, περὶ πόλεως ἰδεῖν, τί ποτέ ἐστιν ἡ πόλις. νυνὶ γὰρ ἀμφισβητοῦσιν· οἱ μὲν, φάσκοντες τὴν πόλιν πεπρᾶχέναι τὴν τάδε ἢ τὴν τάδε ἄρξαι. οἱ δ', οὐ τὴν πόλιν, ἀλλὰ τὴν ὀλιγαρχίαν, ἢ τὸν τύραννον. τῷ δὲ πολιτικῷ καὶ τῷ νομοθέτῃ πᾶσαν ὁρωμεν τὴν πραγματείαν οὖσαν περὶ πόλιν· ἡ δὲ πολιτεία, τίς τὴν πόλιν οἰκούντων ἐστὶ τάξις ἡμῖν. ἐπεὶ δ' ἡ πόλις τῶν συγκειμένων, καθάπερ ἄλλο τι τῶν ὅλων μὲν, συνεχῶν δ' ἐκ πολλῶν μορίων, * δῆλον ὅτι πρώτερον ὁ πολίτης ζητητέος. ἡ γὰρ πόλις, πολιτῶν τι πλῆθός ἐστιν. ὥστε τίνα χρὴ καλεῖν πολίτην, καὶ τίς ὁ πολίτης ἐστὶ, σκεπτέον. καὶ γὰρ ὁ πολίτης ἀμφισβητεῖται πολλάκις.

E I, qui de reipubl. administrandæ ratione, quæ & qualis sit, considerat; primo fere loco quidnam sit, ciuitas, videndum. Nunc enim ambigunt & in controuersiam vocant, dum alij rem à ciuitate actam ac transactam esse dicunt: alij non à ciuitate, sed à paucis potentibus aut tyranno. Hominis autem regendæ ciuitatis periti, (quem politicum Græci nominant,) & legum scriptoris, curam atque operam omnem videmus in ciuitate consumi. Iam vero reipublicæ seu ciuitatis administrandæ ratio, quam politiam Græci appellant, eorum, qui vrbem colunt, descriptio atque ordinatio est. Quoniam autem ciuitas compositum & concretum quiddam est, quemadmodum & aliquod aliud totum ex multis partibus conflatum: nimirum quærendum antè de ciue est. Ciuitas enim ciuium multitudo quædam est. Quare quis ciuis appellari debeat, & quis sit ciuis, videndum. Etenim de ciui sæpenumero ambigitur.

Non enim conuenit inter omneis, eundem esse ciuem. Est enim aliquis, qui cùm in ciuitate libera, seu reipublicæ administrandæ forma populari, quam democratiam appellant Græci, ciuis sit, in paucorum principatu, quæ oligarchia ab illis dicitur, sæpenumero non est ciuis. Atque ij quidem qui alio modo hanc appellationem consecuti sunt, vt ciues insititii, aut (vt ita dicam) factitij, missi faciendi sunt. Ciuis autem non eo quòd vrbem aliquam incolat, ciuis est. etenim inquilini & serui habitationis sunt participes. Neque ii, quibuscum iura ita communicata sunt, vt & iudicium accipere necesse habeant, & litem intendere atque in ius vocare possint, ciues sunt. hoc enim tribuitur etiam iis qui tesseris publicè acceptis, & ex publica conuentione inter se iura habent communia, & res contrahunt. His enim hæc quoque suppetunt. Quin sæpenumero neque inquilini horum omni ex parte sunt participes; sed necesse est eis patronum aliquem dare. Quamobrem imperfectè & quodammodo talis communitatis sunt participes. Verùm quemadmodum pueri qui nondum per ætatem in numerum ciuium adscripti sunt, & senes, qui dimissi & absoluti sunt muneribus ciuilibus, dicendi quidem sunt aliquo modo ciues: non admodum tamen simpliciter, & absolutè, sed cum adiectione, illi quidem imperfecti, hi autem effœti & vieti, aut aliquid aliud simile; (nihil enim refert, quando planum & apertum est quod dicimus: quærimus enim eum qui sit ciuis simpliciter, & in quem nulla talis reprehensio seu criminatio cadat, quæ correctione egeat;) sic inquilini non sunt absolutè ciues appellandi. Nam etiam de iis qui ignominia notati sunt, & de exulibus, talia quędam dubitari possunt, & talis quadrat dissolutio ac responsio. Ciuis igitur simpliciter nulla alia re definitur magis quàm quòd sit iudicatus & magistratus particeps. Magistratuum autem alij quidem tempore sunt distincti, ac diuisi; (itaque nonnullos bis eidem gerere omnino non licet: aut certis ac præfinitis temporibus licet) alij verò non definiti: exempli gratia, iudex & qui in concione deliberat & consultat. Fortassis autem dixerit aliquis, ne magistratus quidem esse taleis ciueis, neque propterea imperii participeis esse. Atqui ridiculum sit, iis qui in ciuitate maximè dominantur, plurimúmque possunt, imperium denegare. Sed statuamus nihil interesse: de nomine enim fit sermo. Ea enim potestas, quæ iudici cum suasore, cóve qui in concione deliberat, communis est, nomine vacat, nec satis est in promptu quo nomine communi hæc duo ciuilia munera sint appellanda. Esto igitur, distinctionis causa, magistratus non definitus. Eos itaque, qui ita reipubl. sunt participes, ciueis statuimus.

A οὐ γὰρ' τὸν αὐτὸν ὁμολογοῦσι πολῖται εἶ) πολίτειαν. ἔστι γάρ τις ὃς ἐν δημοκρατίᾳ πολίτης ὤν, ἐν ὀλιγαρχίᾳ πολλάκις οὐκ ἔστι πολίτης. τοὺς μὲν οὖν ἄλλως πως τυγχάνοντας ταύτης τῆς πολιτείας, οἷς τοὺς ποιητοὺς πολίτας, ἀφετέον. ὁ δὲ πολίτης, οὗ τῷ* οἰκεῖν που πολίτης ἐστὶ· καὶ ξένοις μέτοικοι καὶ δούλοις κοινωνοῦσι τῆς οἰκήσεως· οὐδὲ οἱ τῶν δικαίων μετέχοντες οὕτως, ὥστε καὶ δίκην ὑπέχειν καὶ δικάζεσθαι· τοῦτο γὰρ ὑπαρχὴ καὶ τοῖς ἀπὸ* συμβόλων κοινωνοῦσι. καὶ γὰρ τοῦτα τοῖς ὑπάρχει. πολλαχοῦ μὲν οὖν οὐδὲ τούτων τελέως οἱ μέτοικοι μετέχουσιν, ἀλλ' ἀνάγκη νέμειν προστάτην. ὅθεν ἀτελῶς πως μετέχουσι τῆς τοιαύτης κοινωνίας· ἀλλὰ καθάπερ καὶ παῖδας τοὺς μήπω δι' ἡλικίαν ἐγγεγραμμένους, καὶ τοὺς γέροντας τοὺς ἀφειμένους, φατέον τοὺς εἶ) μέν πως πολίτας, οὐχ ἁπλῶς δὲ λίαν, ἀλλὰ προσληπτέον, τοὺς μὲν ἀτελῆ, τοὺς δὲ παρηκμακότας, ἢ τι τοιοῦτον ἕτερον· οὐδὲν γὰρ διαφέρει· δῆλον γὰρ ὃ λεγόμενον· ζητοῦμεν γὰρ τὸν ἁπλῶς πολίτην, καὶ μηδὲν ἔχοντα τοιοῦτον ἔγκλημα διορθώσεως δεόμενον· ἐπεὶ καὶ περὶ τῶν ἀτίμων καὶ φυγάδων ἐστὶ τὰ τοιαῦτα καὶ διαπορῆσαι καὶ λύσιν. πολίτης δ' ἁπλῶς οὐδενὶ τῶν ἄλλων ὁρίζεται μᾶλλον, ἢ τῷ μετέχειν κρίσεως καὶ ἀρχῆς. τῶν δ' ἀρχῶν αἱ μὲν εἰσι διῃρημέναι κατὰ χρόνον· ὥστ' οἷς μὲν ὅλως δὶς τὸν αὐτὸν οὐκ ἔξεστιν ἄρχειν, ἢ διά τινων ὡρισμένων χρόνων· οἷ δ' ἀόριστος, οἷον ὁ δικαστὴς καὶ ἐκκλησιαστής. τάχα μὲν οὖν δοκεῖ τις οὐδὲ ἄρχοντας εἶ) τοὺς τοιούτους, οὐδὲ μετέχειν φατὲ ταύτ' ἀρχῆς. καίτοι γελοῖον τοὺς κυριωτάτους ἀποστερεῖν ἀρχῆς· ἀλλὰ διαφερέτω μηδέν. περὶ ὀνόματος γὰρ ὁ λόγος· δυώνυμον γὰρ τὸ κοινόν ἐστι δικαστοῦ καὶ ἐκκλησιαστοῦ, ὃ δεῖ ταύτ' ἄμφω καλεῖν. ἔστω δὴ διορισμοῦ χάριν, ἀόριστος ἀρχή. πάντας δὴ πολίτας τοὺς οὕτω μετέχοντας. ὁ μὲν οὖν μάλιστ' ἂν ἁρμόσας πολίτης ὅτι πολίτας τοὺς λεγομένους πολίτας, οὗτος ἐστίν. δεῖ δὲ μὴ λανθάνειν, ὅτι τῶν πραγμάτων ὧν

Quare ciuis definitio, quæ ad eos omneis

οἷς τὰ ὑποκείμενα διαφέρῃ τῷ εἴδει, ἓ μὲν αὐτῶν ἐστι πρῶτον, ὃ δὲ δεύτερον, ὃ δ' ἐπόμενον, ἢ ὃ παντάπασιν οὐδέν ἐστιν, ἢ τοιαῦτα, ὃ κοινόν, ἢ γλίσχρως. Ταῖς δὲ πολιτείαις ὁρῶμεν εἴδει διαφερούσας ἀλλήλων, καὶ τὰς μὲν ὑστέρας, τὰς δὲ πρώτερας οὔσας. Ταῖς γὰρ ἡμαρτημέναις καὶ παρεκβεβηκυίαις, ἀναγκαῖον ὑστέρας εἶναι τῶν ἀναμαρτήτων. Ταῖς δὲ παρεκβεβηκυίαις πῶς λέγομεν, * ὕστερον ἔσεσθαι φαυλότερον. ὥστε καὶ τὸν πολίτην ἕτερον ἀναγκαῖον εἶναι τὸν καθ' ἑκάστην πολιτείαν. διόπερ ὁ λεχθεὶς, ἐν μὲν δημοκρατίᾳ μάλιστ' ἔστι πολίτης, ἐν δὲ ταῖς ἄλλαις ἐνδέχεται μέν, οὐ μὴν ἀναγκαῖον. ἐνίαις γὰρ οὐκ ἔστι δῆμος, οὐδ' ἐκκλησίαν νομίζουσιν, ἀλλὰ συγκλήτους, καὶ ταῖς δικάζουσι κατὰ μέρος. οἷς δὲ Λακεδαίμονι ταῖς τῶν συμβολαίων δικάζει τῶν ἐφόρων ἄλλος ἄλλας· οἱ δὲ γέροντες, ταῖς φονικαῖς. ἕτεραι δ' ἴσως ἀρχαί τινες ἕτεραι. τὸν αὐτὸν δὲ τρόπον ἐπὶ Καρχηδόνα. πάσαις γὰρ ἀρχαίαις κεῖνται ταῖς δίκαις. ἀλλ' ἔχει γὰρ διόρθωσιν ὁ τῆς πολιτείας ὁρισμός. ἐν γὰρ ταῖς ἄλλαις πολιτείαις οὐχ ὁ αὐτὸς ἀόριστος ἐκκλησιαστής ἐστι καὶ δικαστής, ἀλλ' ὁ κατὰ τινὰ ἀρχὴν ὡρισμένος. τούτων γὰρ ἢ πᾶσιν ἢ τισιν ἀποδέδοται τὸ βουλεύεσθαι καὶ δικάζειν, ἢ περὶ πάντων, ἢ περὶ τινῶν. τίς μὲν οὖν ἐστιν ὁ πολίτης, ἐκ τούτων φανερόν. ᾧ γὰρ ἐξουσία κοινωνεῖν ἀρχῆς βουλευτικῆς, ἢ κριτικῆς, πολίτην ἤδη λέγομεν εἶναι τῆσδε τῆς πόλεως· πόλιν δέ, ὃ τῶν τοιούτων πλῆθος ἱκανὸν πρὸς αὐτάρκειαν ζωῆς, ὡς ἁπλῶς εἰπεῖν.

Infrà cap. 7.

A qui ciues appellantur, maximè quadrare possit, talis ferè est. Nemini autem obscurum esse debet, quibus in rebus subiecta specie differunt, & eorum aliud est primum, aliud secundum, aliud deinceps subsequens: earum rerum aut nihil prorsus esse commune, quaratione sunt tales, aut perquam tenuiter & anguste. At reipub. administrandæ rationes differre inter se specie videmus: & earum alias esse priores, alias posteriores. Ex enim quæ deprauatæ sunt, quæque deflexerunt à recto: rectis miniméque deprauatis posteriores sint necesse est. Degressas autem à recto quomodo dicamus, posteriùs planum fiet. Ergo etiam ciuis in quaque reipub. administrandæ ratione sit alius ac dissimilis necesse est. Quare is qui suprà à nobis dictus est, in ciuitate libera, in qua penes populum potestas est, maximè ciuis est: in aliis vero euenire potest vt sit, non tamen necesse est. Nonnullæ enim ciuitates neque populum habent, neque concionem vsu receperunt, sed conuentum ciuium conuocatorum: & liteis controuersiásque alias alii cognoscunt ac disceptant. Vt Lacedæmone liteis de rebus contractis dirimunt & diiudicant Ephororum alij alias: senatores autem iudicia de cædibus ac parricidiis exercent: alius porro aliquis magistratus fortassis alia. Idémque sit Carthagine. Quidam enim magistratus rebus omnibus iudicandis præsunt. Sed enim correctionem habet ciuis definitio. Nam in aliis reipub. administrandæ formis non magistratus infinitus consultator & iudex est, sed pro genere imperij definitus. His enim omnibus, aut nonnullis eorum permissa est consultandi ac iudicandi potestas, aut de rebus omnibus, aut de quibusdam. Quis igitur sit ciuis, ex his perspicuum est. Qui enim potest magistratus ad consultandum & iudicandum pertinentis esse particeps, eum iam huius ciuitatis dicimus esse ciuem: ciuitatem autem, vt simpliciter dicam, talium hominum multitudinem tantam, quanta satis sit ad copiam plenam ac [refertam, nihílque foris requirentem, rerum ad vitam degendam necessariarum.

ΚΕΦΑΛ. β'.

CAPVT II.

Γολίτου πρὸς χρῆσιν ὁρισμὸς πολιτικὸς καὶ παχύς.

De politiæ materia proxima generatim agit, de ciuibus scilicet.

Ὁρίζονται δὲ πρὸς τὴν χρῆσιν πολίτην τὸν ἐξ ἀμφοτέρων πολιτῶν, καὶ μὴ θατέρου μόνον, οἷς πατὴρ ἢ μήτηρ· οἱ δὲ καὶ τοῦτ' ἔτι πλέον ζητοῦσιν, οἷς * ὁππάππους δύο, ἢ τρεῖς ἢ πλείους. ὕστερον δὴ ὁριζομένων πολιτικῶς καὶ * παχέως, ἀπορήσαιέ τις τὸ λεῖπον ἐνθύμιον.

γρ. καὶ παππους Camerar.

παχέως.

DEfiniunt autem quidam ciuem, consuetudinem spectantes, qui ex vtroque parente ciue natus est, non ex altero tantùm, vt ex patre aut matre. Alij autem etiam hoc longiùs requirunt ac repetunt, verbi gratia, ad auos duos, aut treis, aut plureis progredientes. Cùm igitur ciues sic definiuntur ciuili more, & pingui Minerua, dubitant nonnulli de tertio illo,

aut quarto ; quomodo ciuis futurus sit. Gorgias igitur Leontinus , partim fortasse dubitanter , partim dissimulanter loquens, dicebat , quemadmodum mortaria sunt , quæ à mortariorum opificibus effecta sunt : sic & Lariſſæos eos esse , qui à Lariſſæorum effectoribus procreati sunt. esse enim aliquos Lariſſæorum effectores , & quasi opifices. Sed hoc est pingue & simplex. Si enim participes erant reipublicæ ex ea definitione , quam exposuimus , ciues essent : sin minùs , non essent ciues. Nam ne fieri quidem potest , vt natum esse ex ciui patre , aut ex ciui matre , ad eos qui primi vrbem habitarunt , aut condiderunt , accommodetur. Sed fortasse magis de his dubitari potest , qui reipublicæ fuerunt participes , reipublicæ statu immutato : cuiusmodi est id quod fecit Clisthenes post tyrannos exactos. Multos enim peregrinos & seruos & inquilinos in tribus transtulit. Controuersia autem quæ de his est , non est quis sit ciuis , sed vtrùm sic factus ciuis , iustè an iniustè sit ciuis. Atqui de hoc quoque præterea dubitauerit aliquis , vtrúmne qui iustè non est ciuis , non sit ciuis : quasi idem valeant iniustum ac falsum. Quoniam autem videmus , nonnullos etiam iniustè magistratum aut imperium gerere, quos magistratum quidem gerere fatebimur , sed non iustè : ciuis autem imperio quodam definitus est ; (nam qui talis imperii particeps est , ciuis est , vt diximus ;) in promptu est etiam hos dicendos quidem esse ciues.

A ἢ τέταρτον , πῶς ἔσται πολίτης. Γοργίας μὲν οὖν ὁ Λεοντῖνος , τὰ μὲν ἴσως ἀπορῶν , τὰ δ' εἰρωνευόμενος , ἔφη , καθάπερ ὅλμους εἶναι τοὺς ὑπὸ τῶν ὁλμοποιῶν πεποιημένους , ὅτω καὶ Λαρισαίους τοὺς ὑπὸ τῶν δημιουργῶν πεποιημένους· εἶναι γάρ τινας * λαρισοποιούς. ἔστι δ' ἁπλοῦν. εἰ γὰρ μετεῖχον καὶ τὸν ῥηθέντα διορισμὸν τῆς πολιτείας , ἦσαν ἂν πολῖται. καὶ γὰρ οὐδὲ δυνατὸν ἐφαρμόττειν τὸ ἐκ πολίτου , ἢ ἐκ πολίτιδος , ἐπὶ τῶν τυράννων οἰκησάντων ἢ κτισάντων· ἀλλ' ἴσως ἐκφύοι μᾶλλον ἔχοιεν ἀπορίαν , ὅσοι μετέχουσι , μεταβολῆς γενομένης , πολιτείας· οἷς Ἀθηναίοις ἐποίησε Κλεισθένης μετὰ τὴν τῶν τυράννων ἐκβολήν· πολλοὺς γὰρ ἐφυλέτευσε ξένους καὶ δούλους μετοίκους. ὃ δ' ἀμφισβήτημα πρὸς τούτοις ἐστίν , ὅ τις πολίτης , ἀλλὰ πότερον ἀδίκως ἢ δικαίως. καίτοι καὶ τοῦτό τις ἔτι προσαπορήσειεν , ἆρ' εἰ μὴ δικαίως πολίτης , οὐ πολίτης· ὡς ταὐτὸ δυναμένου τοῦτ' ἀδίκου καὶ τοῦ ψευδοῦς. ἐπεὶ δ' ὁρῶμεν καὶ ἀρχόντας τινὰς ἀδίκως , οὓς ἄρχειν μὲν φήσομεν , ἀλλ' οὐ δικαίως· ὁ δὲ πολίτης ἀρχῆ τινι διωρισμένος ἐστίν· ὁ γὰρ κοινωνῶν τῆς τοιᾶσδε ἀρχῆς , πολίτης ἐστίν , ὡς ἔφαμεν· δῆλον ὅτι πολίτας μὲν εἶναι φατέον καὶ τούτους.

CAPVT III.

Alteram Politiæ materiam proximam , Ciuitatem scilicet , generatim explicat.

IVstè autem ciues sint , nécne , ad controuersiam antè à nobis expositam pertinet. Dubitant enim quidam quando ciuitas aliquid egisse dicenda sit , quando non ciuitas : verbi gratia , cùm ex paucorũ imperio aut tyrannide , populi potestas extiterit. Tunc enim neque ea quæ conuenerunt , quæque in obligationem deducta sunt , dissoluere volunt , quasi non ciuitas , sed tyrannus pecuniam acceperit : neque multa alia huiusmodi pacta conuenta seruare. proinde quasi nonnulla reipublicæ administrandæ genera , eo quòd vel vnus vel pauci plus valeant viribus , non vtilitate communi , constent. Quòd si etiam nonnulli homines sub imperio & potestate populi hoc modo ciuiliter viuunt , huiúsque ciuitatis & reipublicæ ea sunt actiones , quas populus obiit ; ergo & huius ciuitatis ac reipublicæ quæ ex paucorum imperio & tyrannide , ciuitas libera facta est , dicendum est eas esse actiones , quæ à paucorum imperio & tyrannide contractæ sunt.

ΚΕΦΑΛ. γ'.

Ἀποεῖαι ἐνίων μεταβληθείσης τῆς πολιτείας συμβαίνουσαι.

ΠΕΡΙ ὃ τὸ δικαίως ἢ μὴ δικαίως , σχεδόν τι πρὸς τὴν εἰρημένην πρότερον ἀμφισβήτησιν. ἀποροῦσι γάρ τινες , πότ' ἡ πόλις ἔπραξε , καὶ πότε οὐχ ἡ πόλις· οἷον ὅταν ἐξ ὀλιγαρχίας ἢ τυραννίδος γένηται δημοκρατία. τότε γὰρ οὔτε τὰ συμβόλαια ἔνιοι βούλονται διαλύειν , ὡς οὐ τῆς πόλεως , ἀλλὰ τοῦ τυράννου λαβόντος· οὐδ' ἄλλα πολλὰ τῶν τοιούτων , ὡς οὐσίας τῶν πολιτειῶν τῷ κρατεῖν ὅσας , ἀλλὰ οὐ διὰ τὸ κοινῇ συμφέρον. εἴπερ οὖν καὶ δημοκρατουμένων ἐνίων καὶ τὸν ἕτερον τρόπον , ὁμοίως τῆς πόλεως φατέον εἶναι ταύτης καὶ τῆς πολιτείας ταύτης πρᾶξιν , καὶ ἃς ἐν τῇ ὀλιγαρχίᾳ , καὶ τῇ τυραννίδος.

E

Εοικε δ' οἰκεῖος ὁ λόγος εἶναι τῆς ἀπορίας ταύτης, πῶς ποτε χρὴ λέγειν τὴν πόλιν εἶναι τὴν αὐτὴν, ἢ μὴ τὴν αὐτὴν, ἀλλ' ἑτέραν. ἡ μὲν οὖν ὅπη πολλαχοῦ πάρεστι τῆς ἀπορίας ζήτησις, περὶ τὸν τόπον καὶ τοὺς ἀνθρώπους ἐστίν. ἐνδέχεται γὰρ διαζεῦξαι τὸν τόπον καὶ τοὺς ἀνθρώπους, καὶ τοὺς μὲν ἑτέραν, τοὺς δ' ἑτέραν οἰκῆσαι πόλιν. ἡ μὲν οὖν ἀπορία καὶ ἡ ζήτησις ἐλάττων ἐστὶ καὶ μᾶλλον ἐπιεικής· ἐν γὰρ τοῖς πολλοῖς ῥᾴδιον ἐστὶ τὸ διορίσαι. οὐδὲν γὰρ κωλύει τὸν τόπον καὶ τοὺς ἀνθρώπους, καὶ τοὺς μὲν ἑτέραν, τοὺς δ' ἑτέραν οἰκῆσαι πόλιν. ταύτης μὲν οὖν τῆς ἀπορίας, εἰς ὀλίγον χρόνον χρήσιμος ἡ σκέψις. περὶ γὰρ μεγέθους τῆς πόλεως, τό τε πόσον, καὶ πότερον ἔθνος ἓν ἢ πλείω συμφέρῃ, δεῖ μὴ λανθάνειν τὸν πολιτικόν. ἀλλὰ τοὺς αὐτοὺς καὶ οἰκούντων τὸν αὐτὸν τόπον, πότερον ἔως ἂν ᾖ ὁ γένος ταὐτὸ τῶν κατοικούντων, τὴν αὐτὴν εἶναι φατέον πόλιν· καίπερ ἀεί, τῶν μὲν φθειρομένων, τῶν δ' ἐγγινομένων· ὥσπερ καὶ ποταμοὺς καὶ πηγὰς τοὺς αὐτοὺς λέγειν φαμὲν, καὶ χρώμεθα τοῖς αὐτοῖς, καίπερ ἀεὶ τοῦ μὲν ἐπιρρέοντος ὕδατος, τοῦ δ' ἀπορρέοντος· ἢ τοὺς μὲν ἀνθρώπους φατέον εἶναι τοὺς αὐτοὺς διὰ τὸ τοὺς αὐτοὺς ἀεὶ, τὴν δὲ πόλιν ἑτέραν. εἴπερ γάρ ἐστι κοινωνία τις ἡ πόλις, ἔστι δὲ κοινωνία πολιτῶν, πολιτείας γιγνομένης ἑτέρας ταύτην εἶδος, καὶ διαφερούσης τὴν πολιτείας, δῆλον εἶναι δόξειεν ἂν καὶ τὴν πόλιν εἶναι μὴ τὴν αὐτήν· ὥσπερ γε καὶ χορὸν, ὁτὲ μὲν κωμικὸν, ὁτὲ δὲ τραγικὸν, ἕτερον εἶναί φαμὲν, τῶν αὐτῶν πολλάκις ἀνθρώπων ὄντων· ὁμοίως δὲ καὶ πᾶσαν ἄλλην κοινωνίαν καὶ σύστασιν ἑτέραν, ἂν εἶδος ἕτερον ᾖ τῆς συστάσεως· εἶναι ἁρμονίαν τὴν αὐτὴν φθόγγων, ἑτέραν εἶναι λέγομεν, ἂν ὁτὲ μὲν ᾖ Δώριος, ὁτὲ δὲ Φρύγιος. εἰ δὴ τοῦτον ἔχει τὸν τρόπον, φανερὸν ὅτι μάλιστα λεκτέον τὴν αὐτὴν πόλιν, εἰς τὴν πολιτείαν βλέποντας· ὄνομα δὲ καλεῖν ἕτερον, ἢ ταὐτὸν, ἔξεστι, καὶ τοῖς αὐτοῖς κατοικοῦσιν αὐτοῖς, καὶ πάμπαν ἑτέροις ἀνθρώποις. εἰ δὲ δίκαιον δρᾶν ἢ μὴ δρᾶν, ὅταν εἰς ἑτέραν μεταβάλλῃ πολιτείαν ἡ πόλις, λόγος ἕτερος.

A Videtur autem sermo, in quem nunc incidimus, ad hanc dubitationem accommodatus esse, quonam modo eadem ciuitas sit dicenda, aut non eadem, sed alia. Huius igitur dubitationis ea quæ maximè in promptu posita est, quæstio in loco & in hominibus consistit. Euenire enim potest vt locus & homines disjungãtur, & hi quidem alium, illi autem alium locum incolant. Hæc igitur dubitatio lenior & mitior statuenda est. Nam cùm ciuitas multis modis dicatur, ad explicandum facilis quodammodo talis quæstio est: similiter B autem & hominum eundem locum incolentium, quando vnam esse ciuitatem existimare oporteat. Non enim muris communibus definienda vna ciuitas est. Liceat enim Peloponneso murum vnum circumdare. Talis autem fortasse est Babylon, omnísque, quæ gentis potiùs quàm vrbis aut ciuitatis circumscriptione continetur: qua tertium iam diem capta, partem quandam vrbis non sensisse dicunt. Verùm de hac quidem dubitatione vtilius erit disputationem ad aliud tempus reseruari. Nam de magnitudine ciuitatis, quanta debeat esse, & vtrùm gentem vnam an plureis C esse expediat, hominem politicum ignorare non oportet. Sed iisdem hominibus in eodem loco habitantibus, vtrùm quandiu sit idem genus hominum in vrbe habitantium, eadem ciuitas dicenda est, etiam aliis intereuntibus, aliis nascentibus: quemadmodum & fluuios eosdem dicere solemus, & fonteis eosdem, quamuis alia semper aqua suboriatur, alia diffugiat atque effluat? an homines quidem iidem esse dicendi sunt propter talem causam, ciuitas autem alia? Nam si ciuitas societas quædam est, & ciuium societas vbi ciuitatis administrandæ ratio specie fit dispar ac dissimilis, & differt ciuibus, necesse esse videatur etiam ciuitatem non esse eandem. Quemadmodum chorum, D qui nunc comicus, nunc tragicus est, alium esse dicimus, cùm sæpenumero iidem homines sint. Similiter autem & aliam omnem societatem, aliam dicere debemus, si compositionis species sit alia: veluti harmoniam dissimilem esse dicimus iisdem sonis, si aliàs sit Doria, aliàs Phrygia. Si igitur hoc modo se res habet, perspicuum est eandem ciuitatem maximè esse dicendam, spectata ciuiE tatis administrandæ ratione: nomine autem vel alio, vel eodem licere eam appellare, & iisdem in ea habitantibus hominibus, & prorsus aliis. Sitne autem iustum nécne id quod ex conuentione debetur, dissoluere, obligationíque contractæ satisfacere, cùm in aliam reipublicæ administrandæ formam ciuitas traducta sit, non est huius loci disputare.

CAPVT IV.

De ciuibus in ſpecie agit, & primùm de Perfectis ciuibus.

Ils porrò quæ nunc expoſita ſunt, proximum eſt vt videamus vtrùm eandem eſſe virtutem viri boni & boni ciuis ſtatuere debeamus, nécne. Verumenimverò ſi hoc inquirendum eſt, viri boni virtus primùm rudi quadam imagine informata cognoſcenda eſt. Quemadmodum igitur nauta, vnus quidam eſt ex ſociis nauigationis: ſic & ciuem ex iis qui ciuilis adminiſtrationis ſunt participes, vnum eſſe dicimus. Quamuis autem nautæ ſint inter ſe vi & facultate diſſimiles (alius enim eſt remex, alius gubernator, alius proræ præfectus, alius tali aliquo quaſi cognomine appellatus;) perſpicuum tamen eſt vnius cuiuſque eorum ſubtiliſſimam ac perfectiſſimam definitionem, virtutis cuiuſque propriam futuram: ſimiliter autem & communem aliquam ad omneis aptè quadraturam. Nam ſalus nauigij, eorum omnium commune munus eſt. Hanc enim, tanquam finem, nautarum vnuſquiſque expetit. Sic igitur & ciuium cuiuſque, quamuis ſint inter ſe diſſimiles, ſocietatis & communitatis ſalus, munus eſt. Societas autem eſt, ciuitatis ſeu reipubl. adminiſtrandæ forma & ratio, quam politiam Græci nominant. Quocirca virtus ciuis ad ciuitatis adminiſtrandæ formam referatur neceſſe eſt. Si igitur plura ſunt ciuitatis ſeu reipublicæ adminiſtrationis genera, nimirum fieri non poteſt vt boni ciuis virtus ſit vna perfecta. At virum bonum dicimus, virtute perfecta eum metientes. Euenire igitur poſſe vt qui ſit bonus ciuis, eam virtutem non ſit conſecutus, ex qua vir bonus appellatur, ex his intelligere licet. Verumtamen etiam alio modo eandem rationem pertractare & perſequi licet de optima reipublicæ adminiſtrandæ forma dubitantibus. Si enim fieri non poteſt vt omnibus bonis viris conſtet ciuitas; ſuo autem quemque munere probè fungi oportet; hoc autem à virtute proficiſcitur; quandoquidem nefas eſt ciueis omneis inter ſe eſſe ſimileis, vna boni ciuis & boni viri virtus eſſe non poſſit. Nam boni quidem ciuis virtus in omnibus ineſſe debet: ſic enim ciuitas neceſſariò futura eſt optima: Boni autem viri virtus in omnibus ineſſe nequeat, niſi neceſſe eſt omnes viros bonos eſſe, qui ſunt in bona ciuitate

A

ΚΕΦΑΛ. δ'.

Πότερον τ' αὐτὴ ἀρετὴ ἀνδρὸς ἀγαθοῦ καὶ πολίτου σπουδαίου θετέον, ἢ μὴ τὴ αὐτῆ.

ΤΩΝ δὲ νῦν εἰρημένων ἐχόμενόν ἐστιν ἐπισκέψασθαι, πότερον τὴν αὐτὴν ἀρετὴν ἀνδρὸς ἀγαθοῦ καὶ πολίτου σπουδαίου θετέον, ἢ μὴ τὴν αὐτήν. ἀλλὰ μὴν εἴγε τοῦτο τυγχάνειν δεῖ ζητήσεως, τὴν τοῦ πολίτου τύπῳ τινὶ ἀφωρισμένον * ληπτέον. ὥσπερ οὖν ὁ πλωτήρ, εἷς τις τῶν κοινωνῶν ἐστιν· οὕτω καὶ τὸν πολίτην φαμὲν· τῶν δὲ πλωτήρων, καίπερ ἀνομοίων ὄντων, τὴν δύναμιν· ὁ μὲν γάρ ἐστιν ἐρέτης, ὁ δὲ κυβερνήτης, ὁ δὲ πρῳρεύς, ὁ δ' ἄλλην τινὰ ἔχων τοιαύτην ἐπωνυμίαν· δῆλον ὡς ὁ μὲν ἀκριβέστατος ἑκάστου λόγος ἴδιος ἔσται τῆς ἀρετῆς. ὁμοίως δὲ καὶ κοινός τις ἐφαρμόσαι πᾶσιν. ἡ γὰρ σωτηρία τῆς ναυτιλίας, ἔργον ἐστὶν αὐτῶν πάντων. τοῦτου γὰρ ἕκαστος ὀρέγεται τῶν πλωτήρων. * ὁμοίως τοίνυν καὶ τῶν πολιτῶν, κ. ὅμως καίπερ ἀνομοίων ὄντων, ἡ σωτηρία τῆς κοινωνίας ἔργον ἐστί· κοινωνία δ' ἐστὶν ἡ πολιτεία· δεῖ τὴν ἀρετὴν ἀναλογόν τινα εἶναι τοῦ πολίτου πρὸς τὴν πολιτείαν. εἰ οὖν ἔστι πλείω πολιτείας εἴδη, δῆλον ὡς οὐκ ἐνδέχεται τὸ σπουδαῖον πολίτου μίαν ἀρετὴν εἶναι τὴν τελείαν. τὸν δ' ἀγαθὸν ἄνδρα φαμὲν εἶναι κατ' ἀρετὴν τελείαν. ὅτι μὲν οὖν ἐνδέχεται, πολίτην ὄντα σπουδαῖον, μὴ κεκτῆσθαι τὴν ἀρετήν, καθ' ἣν σπουδαῖος ἀνήρ, φανερόν. ἀλλὰ μὴν ἀλλ' ἡ κατ' ἄλλον τρόπον ἔστι δείξαντας ἐπελθεῖν τὸν αὐτὸν λόγον περὶ τῆς ἀρίστης πολιτείας. εἰ γὰρ ἀδύνατον ἐξ ἁπάντων σπουδαίων ὄντων εἶναι πόλιν· δεῖ δ' ἕκαστον ἔργον καθ' αὐτὸν ἔργον εὖ ποιεῖν· τοῦτο δ' ἀπ' ἀρετῆς· ἐπεὶ δ' ἀδύνατον ὁμοίους εἶναι πάντας τοὺς πολίτας, οὐκ ἂν εἴη μία ἀρετὴ πολίτου καὶ ἀνδρὸς ἀγαθοῦ. τὴν μὲν γὰρ τοῦ σπουδαίου πολίτου, δεῖ πᾶσιν ὑπάρχειν· ὅπως γὰρ ἀδύνατον εἶναι δυναστεύειν τὴν πόλιν· τὴν δὲ τοῦ ἀνδρὸς τοῦ ἀγαθοῦ, ἀδύνατον, εἰ μὴ πάντας δυναστεύειν ἀγαθοὺς εἶναι, τοὺς ἐν τῇ σπου-

δαί᾽ πόλ᾽ πολίτης. ἔτι ἐπεὶ ἐξ ἀνομοίων ἡ πόλις, ὥσπερ ζῷον ἓν ψυχῆς καὶ σώματος, καὶ ψυχὴ ἐκ λόγου Ϲ ὀρέξεως, καὶ οἰκία ἐξ ἀνδρὸς καὶ γυναικὸς, Ϲ κτῆσις ἐκ δεσπότου καὶ δούλου· τὸν αὐτὸν [δὲ] τρόπον καὶ πόλις ἐξ ἁπάντων τε τούτων, καὶ ἔτι τούτοις ἐξ ἄλλων ἀνομοίων συνέστηκεν εἰδῶν· ἀνάγκη μὴ μίαν εἶναι τὴν τῶν πολιτῶν πάντων ἀρετὴν, ὥσπερ οὐδὲ τὴν χορευτῶν κορυφαίου καὶ ὑποφήτου. διὸτι μὲν οὖν οὐκ ἔστιν ἁπλῶς οὐχ ἡ αὐτὴ, φανερὸν ἐκ τούτων. ἀλλ᾽ ἆρα ἑκάστου ἡ αὐτὴ ἀρετὴ, πολίτου τε ἀγαθοῦ, καὶ ἀνδρὸς ἀγαθοῦ; φαμὲν δὴ τὸν ἄρχοντα ἀγαθὸν εἶναι καὶ φρόνιμον, τὸν δὲ πολιτικὸν, ἀναγκαῖον εἶναι φρόνιμον. καὶ τὴν παιδείαν δ᾽ οἴονται ἑτέραν εἶναι λέγοντες τὴν ἄρχοντος· ὥσπερ καὶ φαίνονται οἱ τῶν βασιλέων υἱεῖς ἱππικὴν καὶ * πολεμικὴν παιδευόμενοι· Ϲ ΕΥριπίδης φησὶ,

γρ. πολιτικὴν,

Μή μοι τὰ κόμψ᾽ ἀλλ᾽ ὧν πόλις δεῖ.

ὡς οὔσης τινὰ ἄρχοντος παιδείαν. Εἰ δὲ δεῖ αὐτὴν ἀρετὴν ἄρχοντός τε ἀγαθοῦ καὶ ἀνδρὸς ἀγαθοῦ, πολίτης δ᾽ ὢν καὶ ὁ ἀρχόμενος, οὐχ ἡ αὐτὴ ἁπλῶς ἂν εἴη πολίτου καὶ ἀνδρός· τινὸς μὲν οὖν τοι πολίτου· οὐ γὰρ δεῖ αὐτὴν ἄρχοντος καὶ πολίτου. καὶ διὰ τοῦτ᾽ ἴσως Ἰάσων ἔφη πεινῆν, ὅτε μὴ τυραννοῖ· ὡς ὄντι ἰδιώτῃ ἀνιαρὸν ἰδιώτης εἶναι. ἀλλὰ μὴν ἐπαινεῖταί γε ὁ δυνάσθαι ἄρχειν καὶ ἄρχεσθαι· καὶ πολίτου δοκίμου δὲ ἀρετὴ * τὸ δύνασθαι ἄρχειν καὶ ἄρχεσθαι καλῶς. Εἰ οὖν τὸν μὲν τοῦ ἀγαθοῦ ἀνδρὸς τίθεμεν ἄρχικὸν, τὸν δὲ τοῦ πολίτου ἄμφω, οὐκ ἂν εἴη ἄμφω ἐπαινετὰ ὁμοίως. ἐπεὶ οὖν ποτὲ δοκεῖ ἀμφότερα, καὶ οὐ ταὐτὰ δεῖν τὸν ἄρχοντα μανθάνειν καὶ τὸν ἀρχόμενον, τὸν δὲ πολίτην ἀμφότερ᾽ ὑπάρχεσθαι καὶ μετέχειν ἀμφοῖν, σκοπεῖσθαν ἂν κατάδοι τις. ἔστι γὰρ ἀρχὴ δεσποτικὴ· ταύτην δὲ τὴν περὶ τἀναγκαῖα * λεγόμενα, ἃ ποιεῖν ὑπάρχεσθαι τὸν ἄρχοντ᾽ οὐκ αἰσχρὸν, ἀλλὰ χρῆσθαι μᾶλλον· διαπερνᾷ γὰρ αἰσχροδουλίας. λέγω δ᾽ ἀναγκαῖα, ἃ δυνάμενος ὑπηρετεῖν τὰς δεσποτικὰς πράξεις. δούλου δ᾽ εἴδη πλείω λέγομεν. αἱ γὰρ ἐργασίαι πλείους· ὧν ἓν μέρος κατέχουσιν οἱ χερνῆτες.

A ciues. Præterea quoniam ex dissimilibus constat ciuitas: quemadmodum, verbi gratia, animans ex animo & corpore, animus humanus ex ratione & appetitione, domus ex viro & vxore, rei familiaris possessio ex domino & seruo: eodem autem modo & ciuitas tum ex his omnibus, tum præterea ex aliis dissimilibus rerum generibus concreta est: necesse est, non vnam esse omnium ciuium virtutem. quemadmodum neque ex chori saltatoribus, præsultoris, & eius saltatoris qui ei est proximus, est vna. Boni viri igitur, & B boni ciuis virtutem non esse eandem, ex his cognoscere licet. Sed vtrúmne alicuius boni ciuis & boni viri eadem virtus erit, nécne? Dicimus vtique bonum prætorem, bonúmque magistratum, esse virum bonum & prudentem. Virum autem ciuitatis regendæ facultate præditum, necesse est esse prudentem. Tum quidam dicunt eius, qui ciuitati præest, institutionem ab institutione priuatorum diuersam esse oportere: quemadmodum regum filij arte equestri & militari eruditi cernuntur: & Eurip.

C *Ne mihi ista gloriosa, sed quæ ciuitas Desiderat:*

Perinde quasi aliqua sit eius qui præest, disciplina. Si igitur boni principis seu magistratus, & boni viri virtus eadem est: is etiam autem qui paret imperio, ciuis est: non eadem simpliciter & absolutè fuerit ciuis & viri virtus, sed tamen alicuius ciuis. Non enim eadem est eius qui ciuitati præest, & ciuis. Atque iccirco fortasse Iason se dicebat esurire, quòd non regnaret, tanquam priuatus esse nesciens. Verumtamen laudatur sanè posse & imperare & imperio parêre: tum probi & spectati ciuis est, posse & imperio bene præesse & imperio rectè parêre. Si igitur boni quidem viri virtutem ad imperandum aptam esse ponimus, boni ciuis autem ad imperandum, & parendum: non fuerit vtrumque similiter laudabile. Quoniam igitur interdum vtrumque horum videtur, nempe & non eadem eum qui præest, eúmque qui paret imperio, discere oportere, & ciuem vtrumque scire oportere, tum præesse, tum imperio parêre, atque vtriusque participem esse debere; hæc ex iis quæ iam dicentur, intelligere E licet. Est enim imperium aliquod domini proprium, quod suprà herile appellauimus; (hoc dico, quod versatur in iis quæ necessaria dicuntur: quæ scire facere eum qui ciuitati præest, necesse non est, sed vti potiùs;) altera res verò etiam mancipiis conuenit: dico autem rem alteram, operas præstare seruileis, & officiorum humilium administrum esse posse. Seruorum autem genera plura esse dicimus: operæ enim sunt plures. Vnum genus est eorum qui operarij & opifices dicuntur à Latinis, à Græcis chernetes:

hi

hi autem sunt, quemadmodum & nomen significat, qui manibus vitam tolerant, quibusque victum manus suppeditant: in quibus est illiberalis & sordidus artifex. Quocirca apud quosdam ptiscis illis temporibus magistratuum non erant participes opifices, antequam democratia extrema & deterrima extitisset. Opera igitur & munera talium ciuium imperio subiectorum, neque virum bonum, neque hominem ad regendam ciuitatem idoneum, neque bonum ciuem discere oportet, nisi fortè ipsius causa; & vt aliquando sibi ipse vtatur. Non enim iam inter dominum & seruum interesset, neque alius dominus, alius seruus esset. Verùm aliud est imperium, quod qui obtinet; similibus genere & liberis hominibus imperat. Hoc enim ciuile imperium esse dicimus: quod oportet, eum qui ciuitati præest, parendo imperio, didicisse: verbi gratia, equitatui præesse debet, posteaquam magistro seu præfecto equitum paruerit: & dux exercitus esse, postquam miles imperatorem secutus sit: & postquam tribuno militum paruerit, & manipularis miles fuerit, tribunus militum & manipuli ductor esse. Quapropter dicitur hoc quoque præclarè, non posse quemquam bene imperare, qui non paruerit. Horum autem virtus quidem diuersa est. Sed oportet bonum ciuem & scire & posse tum imperio parêre, tum imperare: & hæc ciuis virtus est, imperium liberorum scire in vtramque partem. Tum viri boni est vtrumque: quamuis specie differat temperantia & iustitia eius qui præest, propria, à temperantia & iustitia eius qui paret imperio. Eius enim qui sub imperio est, & idem liber, in promptu est non posse esse vnam viri boni virtutem: verbi gratia, iustitiam: sed eam duas formas habere, ex quibus imperabit, & imperio parebit. Quemadmodum viri & mulieris diuersa temperantia & fortitudo est. Vir enim ignauus esse videatur, si sit ita fortis, vt mulierem fortem esse decet: & mulier loquax, si sit ita temperans & modesta, vt viris qui bonus est. Nam & administratio rei familiaris alia est viri, alia vxoris. Illius enim munus est quærere, huius custodire. Prudentia autem eius qui præest, sola virtus propria est. Alias enim, vt apparet, necesse est esse communeis & imperio subiectorum & imperantium. Eius autem qui sub imperio est, virtus non est prudentia, sed opinio vera. Nam qui est sub imperio, est tanquam tibiarum opifex: qui præest autem, tanquam tibicen, qui tibiis vtitur. Vtrùm igitur eadem sit virtus boni viri & boni ciuis, an alia & diuersa, & quomodo sit eadem & quomodo diuersa, ex his cognoscere licet.

A ἕτοι δ' εἰσὶν, ὥς τ' σημαίνει καὶ ποιοῦμεν * γρ. αὐτὸ
αὐτοὺς, οἱ ζῶντες ἀπὸ τῶν χερῶν· ἐν οἷς ὁ
βάναυσος τεχνίτης ἐστί. διὸ πρὸ ἐκείνοις οὐ
μετεῖχον οἱ δημιουργοὶ ὃ παλαιὸν ἦρχεν,
πρὶν δῆμον γενέσθαι τὸν ἔσχατον. τὰ μὲν
οὖν ἔργα τῶν ἀρχομένων οὕτως, οὐ δεῖ
τὸν ἀγαθὸν, οὐδὲ τὸν πολιτικὸν, οὐδὲ
τὸν πολίτην τὸν ἀγαθὸν μανθάνειν, εἰ
μή ποτε χρείας χάριν αὐτῷ πρὸς αὐ-
τόν· οὐ γὰρ ἐπὶ συμβαίνει γίνεσθαι, τὸν μὲν
δεσπότην, τὸν δὲ δοῦλον· ἀλλ' ἔστι τις
B ἀρχὴ καθ' ἣν ἀρχὴ τῶν ὁμοίων τῷ γέ-
νει, καὶ τῶν ἐλευθέρων. ταύτην γὰρ λέγο-
μεν εἶ) τὴν πολιτικὴν ἀρχὴν, ἣν δεῖ
τὸν ἄρχοντα ἀρχόμενον μαθεῖν, οἷ ἱπ-
πικὴν ἱππικήν, [στρατηγεῖν] στρα-
τηγητικὴν, καὶ ταξιαρχικὴν, & λο-
χαγητικά. διὸ καὶ λέγεται τοῦτο καλῶς,
ὡς οὐκ ἔστιν ἄνευ ἄρξαι, μὴ ἀρχθέντα.
τούτων δὲ, ἀρετὴ μὲν ἑτέρα. δεῖ δὲ τὸν
C πολίτην τὸν ἀγαθὸν ἐπίστασθαι καὶ δύνα-
σθαι & ἄρχεσθαι καὶ ἄρχειν. & αὕτη
ἀρετὴ πολίτου, ἡ τὴν τῶν ἐλευθέρων
ἀρχὴν ἐπίστασθαι ἐπ' ἀμφότερα. καὶ αὐ-
δρὸς δὴ ἀγαθοῦ ἄμφω· & εἰς ἕτερον εἶ-
δος σωφροσύνης & δικαιοσύνης ἀρχι-
κῆς· καὶ γὰρ ἀρχομένου μὲν, ἐλευθέρου
δέ· δῆλον ὅτι οὐ μία ἂν εἴη τοῦ ἀγαθοῦ
ἀρετὴ, οἷ δικαιοσύνη· ἀλλ' εἴδη ἔχου-
σα, καθ' ἃ ἀρξεῖ καὶ ἄρξεται· ὥσπερ αὖ-
D δρὸς καὶ γυναικὸς ἑτέρα σωφροσύνη καὶ
ἀνδρία. δόξαι γὰρ ἂν εἶ) δῆλος αἰὴρ, εἰ
οὕτως ἀνδρεῖος εἴη ὥσπερ γυνὴ ἀνδρεία·
καὶ γυνὴ * λάλος, εἰ οὕτω κοσμία εἴη γρ. ἄπλως,
ὥσπερ ὁ ἀνὴρ ὁ ἀγαθός· ἐπεὶ καὶ οἰκονο-
μία ἑτέρα ἀνδρὸς καὶ γυναικός· τοῦ μὲν
γὰρ, κτᾶσθαι· τῆς δὲ, φυλάττειν ἔργον
ἐστίν. ἡ δὲ φρόνησις, ἄρχοντος ἴδιος ἀρε-
τὴ μόνη. ταὐτὸ γὰρ δοκεῖ εἶναι κάλλιον
E εἶ) κοινὰς καὶ τῶν ἀρχομένων καὶ τῶν ἀρ-
χόντων. ἀρχομένου δέ γε οὐκ ἔστιν ἀρε-
τὴ φρόνησις, ἀλλὰ δόξα ἀληθής· ὥσπερ
αὐλητοποιὸς γὰρ, ὁ ἀρχόμενος· ὁ δ' ἄρ-
χων, αὐλητὴς ὁ χρώμενος. πότερον μὲν
οὖν ἡ αὐτὴ ἀρετὴ ἀνδρὸς ἀγαθοῦ, καὶ
πολίτου σπουδαίου, ἢ ἑτέρα, & πῶς ἡ
αὐτὴ, & πῶς ἑτέρα, φανερὸν ἐκ τού-
των.

ΚΕΦΑΛ. ε'.

Απορία περὶ τὸν πολίτην.

ΠΕΡΙ δὲ τὸν πολίτην ἔτι λείπεται τις τῶν ἀπορίων. ὡς ἀληθῶς γὰρ πότερον πολίτης ὅστις ἐστὶν ᾧ κοινωνὸν ἔξεστιν ἀρχῆς, ἢ καὶ τοὺς βαναύσους πολίτας θετέον; εἰ μὲν οὖν καὶ τούτους θετέον οἷς μὴ μέτεστιν ἀρχῶν, οὐκ ἂν οἷός τε πᾶς εἴη πολίτου τινὰ τοιαύτην ἀρετήν· οὗτος γὰρ πολίτης. εἰ δὲ μηδεὶς τῶν τοιούτων πολίτης, ἐν τίνι μέρει θετέος ἕκαστος; οὐδὲ γὰρ μέτοικος, οὐδὲ ξένος. ἢ ἀληθῆ γε τοῦτον τὸν λόγον, οὐδὲν φήσομεν συμβαίνειν ἄτοπον; οὐδὲ γὰρ οἱ δοῦλοι τῶν εἰρημένων οὐδέν, οὐδ' οἱ ἀπελεύθεροι. τοῦτο γὰρ ἀληθές, ὡς οὐ πᾶσι θετέον πολίτας, ὧν δοῦλοι οὐκ ἂν εἴη πόλις· ἐπεὶ οὐδ' οἱ παῖδες ὡσαύτως πολῖται καὶ οἱ ἄνδρες· ἀλλ' οἱ μὲν ἁπλῶς, οἱ δ' * ἐξ ὑποθέσεως. πολῖται μὲν γάρ εἰσιν, ἀλλ' ἀτελεῖς. ἐν μὲν οὖν τοῖς ἀρχαίοις χρόνοις, περὶ ἐνίοις ἦν δοῦλον ὅ βάναυσον, ἢ ξενικόν· δῆλον ἐπὶ τῶν πολλοὶ γοῦν τοιοῦτοι χρόνοι. οὐδ' ἂν βελτίστη πόλις ἡ ποιήσῃ βάναυσον πολίτην. εἰ δὲ καὶ οὗτος πολίτης, ἀλλὰ πολίτου ἀρετὴν, ἦν εἴπομεν, λεκτέον οὐ πᾶσιν, οὐδ' ἐλευθέρου μόνον, ἀλλ' ὅσοι τῶν ἔργων εἰσὶν ἀφειμένοι τῶν ἀναγκαίων· τῶν δ' ἀναγκαίων, οἱ μὲν ἐνὶ λειτουργοῦντες τὰ τοιαῦτα, δοῦλοι· οἱ δὲ * κοινῇ, βάναυσοι καὶ θῆτες. φανερὸν δὲ ἐντεῦθεν, μικρὸν ὑποσκεψαμένοις, πῶς ἔχει περὶ αὐτῶν. καθὸ γὰρ φανὲν ὃ λεχθὲν ποιεῖ δῆλον. ἐπεὶ γὰρ πλείους εἰσὶν αἱ πολιτεῖαι, καὶ εἴδη πολίτου ἀναγκαῖον εἶναι πλείω, καὶ μάλιστα τὸν ἀρχομένου πολίτου. ὥστ' ἐν μέν τινι πολιτείᾳ τὸν βάναυσον ἀναγκαῖον εἶναι, καὶ τὸν θῆτα, πολίτας, ἐν ταύτῃ δ' ἀδύνατον· οἷς, εἴ τις ἔστιν ἃ καλοῦσιν ἀριστοκρατικὴν, καὶ ἐν ᾗ κατ' ἀρετὴν αἱ τιμαὶ δίδονται, καὶ κατ' ἀξίαν· οὐ γὰρ οἷόν τ' ὑπάρχειν τὰ τῆς ἀρετῆς, ζῶντα βίον βάναυσον ἢ θητικόν· ἐν δὲ ταῖς ὀλιγαρχίαις, θῆτα μὲν οὐκ ἐνδέχεται εἶναι πολίτην· (ἀπὸ τιμημάτων γὰρ μακρῶν αἱ μεθέξεις τῶν ἀρχῶν·) βάναυσον δ' ἐνδέχεται. πλούσιοι γὰρ καὶ οἱ πολλοὶ τῶν τεχνιτῶν.

γρ. ἐκ ποσοῦ, vel ποσαχῶς.

γρ. κοινοί.

CAPVT V.

Qui ciues imperfecti sint, ostendit.

SEd quod ad ciuem attinet, dubitatio quædam reliqua est, vtrùm reuera ciuis sit, qui magistratum capere potest, an etiam ij qui artes illiberales & sordidas exercent, ciues numerandi sint. Si igitur etiam ij qui honorum non sunt participes, ciues numerandi
B sunt, fieri non potest vt omnium ciuium talis sit virtus. hic enim ciuis est. Sin horum nullus ciuis est; quo in loco, quóque in numero quisque locandus est? Neque enim inquilinus, neque peregrinus est. An propter hanc rationem nihil inde absurdi effici dicemus? Nam neque serui neque liberti quicquam eorum quæ diximus, sunt. Hoc enim verum est, non omneis in numero ciuium esse habendos, sine quibus ciuitas non facilè esse possit. Nam ne pueri quidem eodem modo sunt ciues, atque viri: sed hi quidem simpliciter, illi autem ex conditione & cum adiectione. Sunt enim ciues quidem illi, sed im-
C perfecti. Priscis igitur temporibus, apud nonnullos, opifices illiberales ac sordidi, aut peregrini, aut serui erant. quocirca etiam nunc plebs talis est. Optima autem ciuitas non faciet artificem illiberalem ac sordidum ciuem. Quòd si etiam hic ciuis est, attamen virtus ea, quam commemorauimus, dicenda est esse non cuiuslibet ciuis: nec liberi tantùm, sed eorum, qui ab operibus necessariis vacui ac soluti sunt. Eorum autem qui operibus & muneribus necessariis funguntur,
D ij qui vni funguntur, serui sunt: qui multis & populo, sordidi, ac mercenarij. Perspicuum autem nobis erit ex eo quod iam dicemus, si paulo diligentiùs considerabimus, quomodo ea sese habeant: hoc ipsum enim in promptu positum, id quod à nobis dictum est, declarat. Quoniam enim plures sunt reipub. administrandæ formæ, etiam ciuis genera sint plura necesse est, & maximè eius ciuis qui imperio paret. Itaque in aliqua reip. administrandæ forma artificem illiberalem &
E mercenarium, ciueis esse necesse est: in aliquibus non potest fieri vt sint. exempli gratia, si qua est, quam aristocraticam appellant Græci: Latini, in qua optimates principatum obtinent; & in qua ex virtute & dignitate honores deferuntur. Non enim fieri potest vt is qui vitam colit illiberalem ac sordidam, vitámque mercenariam, in ea quæ sunt virtutis, studium conferat. In paucorum potentatibus autem, vt quidem mercenarius sit ciuis, contingere non potest; (nam ex magno & amplo censu, magistratus imperiáque obtinentur;) vt autem artifex illiberalis, potest: plerique enim artifices sunt locupletes.

Thebis autem lex erat, ne, qui non decem annos perpetuos sine vlla intermissione mercaturam in foro & taberna facere desisset, magistratum capere posset. In multis autem reip. administrandæ generibus lex etiam peregrinos ad ciuitatem allicit atque inuitat. Nam qui ex matre ciue natus est, in nonnullis ciuitatibus in quibus populus principatum obtinet, ciuis est: eadémque apud multos spuriorum, & eorum qui ex iustis nuptiis procreati non sunt, ratio est. Verumtamen quoniam ciuium germanorum penuria coacti taleis homines ciueis efficiunt; (nam propter hominum paucitatem talibus legibus vtuntur) vbi primùm turba abundare cœperunt, paulatim de ciuitate circumcidunt atque amputãt primùm eos qui ex seruo aut ancilla; deinde eos qui ex fœminis, non etiam è viris ciuibus nati sunt: atque ad extremum eos dumtaxat qui ex vtroque parente ciue orti sunt, ciueis faciunt. Cùm plura igitur ciuis esse genera ex his intelligere licet, tum etiam hoc, eum maximè dici ciuem, qui honorum est particeps; quemadmodum & Homerus Achillem loquentem fecit:

Tanti ab eo factus, quanti aduena honoris expers.

Est enim tanquam inquilinus atque aduena, qui honorum particeps non est. Verùm vbi hoc tale occultum atque obscurum est, id fit eorum, qui vnà habitant, fallendorum gratia. Vtrùm igitur alia an eadem virtus sit habenda, ex qua vir bonus & bonus ciuis est, ex iis quæ dicta sunt, perspicuum est: & alicuius ciuitatis eundem esse bonum ciuem & virum; alicuius alium ac diuersum: illúmque non omnem, sed eum qui ciuitatis administrandæ scientiam habeat, & penes quem reipub. administrandæ sit potestas, aut possit esse potestas, aut solum ac per se, aut cum aliis.

CAPVT VI.

De forma reipubl. quæritur, an vna sit & simplex.

QVoniam autem hæc distinctè explicata sunt, deinceps videndum est, vtrùm vna ciuitatis administrandæ forma statuenda sit, an plures: &, si plures, quæ, & quàm multæ, & quæ sint earum differentiæ. Est autem reipubl. administrandæ forma, quam Græci politiam nominant, ordinatio ac descriptio cùm aliorum ciuitatis imperiorum, tum eius maximè quod potestatem atque auctoritatem in ciuitate habet omnium maximam. Administratio enim & gubernatio ciuitatis vbique potestatem atque auctoritatem obtinet. Ciuitatis autem administrandæ forma, quam politiam diximus à Græcis appellari, est administratio seu gubernatio ciuitatis:

A ἐν Θήβαις δὲ νόμος ἦν, τὸν δέκα ἔτη μὴ ἀπραγμάτευτον τῆς ἀγορᾶς, μὴ μετέχειν ἀρχῆς. ἐν πολλαῖς δὲ πολιτείαις προσφέλκεται καὶ τοὺς ξένους ὁ νόμος. ὁ γὰρ ἐκ πολίτιδος, ἔν γέ σι δημοκρατίαις πολίτης ἐστί. τὸν αὐτὸν δὲ τρόπον ἔχει καὶ τὰ περὶ τοὺς νόθους πρός τε πολλοῖς. οὐ μέντοι ἀλλ' ἐπεὶ δεῖ τοὺς γνησίων πολιτῶν ποιοῦντας πολίτας τοὺς τοιούτους· (πρὸς γὰρ ὀλιγανθρωπίαν οὕτω χρῶνται τοῖς νόμοις·) ἐπὶ πολὺ

B ἐῶντες [δὲ] ὄχλου, κἂν μικρὸν πρόσωσι, ἐῶσι πρῶτον μὲν ἐκ δούλου πρὸς δούλην, εἶτα τοὺς ἀπὸ * γυναικῶν· τέλος δὲ μόνον τοὺς ἐξ ἀμφοῖν αὐτῶν πολίτας ποιοῦσιν. ὅτι μὲν οὖν εἷς πλείω πολίτου, φανερὸν ἐκ τούτων, καὶ ὅτι λέγεται μάλιστα πολίτης ὁ μετέχων τοῦ ἄρχειν· ὥσπερ καὶ Ὅμηρος ἐποίησεν,

* γυναικός.

C *--ὡσεί τιν' ἄτιμον μετοικίην. Ἰλιάδ. α.

ὥστε μέτοικος γάρ ἐστιν ὁ τῶν τιμῶν μὴ μετέχων. ἀλλ' ὅπου δ' ἔθος ἐστὶν ἀπατηλὸν κεκρυμμένον ἐστίν, ἀπάτης χάριν. τῶν συνοικούντων ἐστίν. πότερον μὲν οὖν ἑτέραν ἢ τὴν αὐτὴν θετέον, καθ' ἣν ἀνὴρ ἀγαθός ἐστι καὶ πολίτης σπουδαῖος, δῆλον ἐκ τῶν εἰρημένων, ὅτι ἔνιος μὲν πόλεως ὁ αὐτὸς, ἔνιος δ' ἕτερος, κἀκεῖνος οὐ πᾶς. ἀλλ' ὁ πολιτικὸς καὶ χρήσιμος, ἢ δυνατός τις εἶ χρῆσθαι, ἢ καθ'

D αὐτὸν, ἢ μετ' ἄλλων, τῆς τῶν κοινῶν ἐπιμελείας.

ΚΕΦΑΛ. ς'.

Περὶ πολιτειῶν, τῶν τε ὀρθῶν, καὶ τῶν ἡμαρτημένων, ἃς πρέπει καλῶς.

E ΕΠΕΙ δὲ ταῦτα διώρισται, τὸ μὲν ταῦτα σκεπτέον, πότερον μίαν θετέον πολιτείαν, ἢ πλείους· κἂν εἰ πλείους, τίνες καὶ πόσαι, καὶ τίς διαφορὰ τίνες αὐτῶν εἰσιν. ἔστι δὲ πολιτεία πόλεως τάξις, τῶν τε ἄλλων ἀρχῶν, καὶ μάλιστα τῆς κυρίας πάντων. κύριον μὲν γὰρ πανταχοῦ τὸ πολίτευμα τῆς πόλεως. πολίτευμα δ' ἐστὶν ἡ πολιτεία. λέγω δ' οἷον, ἐν μὲν ταῖς * δημοκρατίαις, κύριος ὁ δῆμος· ἐν ὀλιγαρχίαις,

γρ. δημοκρατίαις.

οἱ δ' ὀλίγοι τοῦ αὐτίου ἐν ταῖς ὀλιγαρχίαις. φαμὲν δὲ καὶ πολιτείαν ἑτέραν εἶναι τούτων. τὸν αὐτὸν * δὲ τρόπον ἐροῦμεν λόγον καὶ περὶ τῶν ἄλλων. ἐπισκεπτέον δ' ἀφ' οὗπερ, τίνος χάριν συνέστηκε πόλις, καὶ τῆς ἀρχῆς εἴδη πόσα τῆς περὶ δεσπότου καὶ τίνα τοῦ κοινωνίαν τῆς ζωῆς. εἴρηται δὲ καὶ ἐν τοῖς * περὶ τοὺς λόγους, ἐν οἷς περὶ οἰκονομίας διωρίσθη καὶ δεσποτείας, ὅτι φύσει μέν ἐστιν ἀνὴρ γυναικὸς ἄρχων καὶ ἄρρεν θήλεος, καὶ πατὴρ τέκνων, καὶ ἐλεύθερα τῶν ἐλευθέρων, ἀλλ' οὐχ ὁμοίως ἕκαστον τούτων ἄρχει, ἀλλὰ τὸ μὲν ἄρρεν τοῦ θήλεος πολιτικῶς, τὸ δὲ τέκνον τοῦ πατρὸς βασιλικῶς. τὸ μὲν γὰρ ἄρρεν ἡγεμονικώτερον τοῦ θήλεος, τὸ δὲ πρεσβύτερον καὶ τέλειον τοῦ νέου καὶ ἀτελοῦς. ἐν μὲν οὖν ταῖς πολιτικαῖς ἀρχαῖς ἐναλλάττει τὰ πολλὰ τὸν τρόπον τοῦτον, ἡ δὲ τοῦ δεσπότου καὶ τοῦ δούλου ἀρχὴ μία τυγχάνει οὖσα· ἐλεύθερος γὰρ καὶ δοῦλος φύσει διώρισται, καὶ ὑπὲρ μὲν τῶν δούλων οὐκ ἔστιν ἡ δεσποτεία, καὶ ἐν τοῖς ἐξωτερικοῖς λόγοις * διωριζόμεθα περὶ αὐτῶν πολλάκις. ἡ μὲν γὰρ δεσποτεία, καίπερ ὄντος κατ' ἀλήθειαν τοῦ τε φύσει δούλου, καὶ τοῦ φύσει δεσπότου τοῦ αὐτοῦ συμφέροντος, ὅμως ἀρχὴ περὶ τὸ τοῦ δεσπότου συμφέρον οὐδὲν ἧττον· περὶ δὲ τὸ τοῦ δούλου, κατὰ συμβεβηκός. οὐ γὰρ ἐνδέχεται φθειρομένου τοῦ δούλου, σώζεσθαι τὴν δεσποτείαν. ἡ δὲ τεχνῶν ἀρχὴ καὶ γυναικὸς καὶ τῆς οἰκίας πάσης, ἣν δὴ καλοῦμεν οἰκονομικήν, ἢποι τὴν ἀρχομένων χάριν ἐστίν, ἢ κοινοῦ τινος ἀμφοῖν καθ' αὑτό μὲν, τῶν ἀρχομένων, ὥσπερ ὁρᾶται καὶ τὰς ἄλλας τέχνας, οἷον ἰατρικὴν καὶ γυμναστικήν. κατὰ συμβεβηκὸς δέ, κἂν αὐτῶν εἶεν. οὐδὲν γὰρ κωλύει τὸν παιδοτρίβην ἕνα τῶν γυμναζομένων εἶναι καὶ αὐτόν, ὥσπερ ὁ κυβερνήτης εἷς ἐστιν ἀεὶ τῶν πλωτήρων. ὁ μὲν οὖν παιδοτρίβης ἢ κυβερνήτης, σκοπεῖ τὸ τῶν ἀρχομένων ἀγαθόν· ὅταν δὲ τούτων εἷς γένηται καὶ αὐτὸς, κατὰ συμβεβηκὸς μετέχει τῆς ἀσφαλείας· ὁ μὲν γὰρ, πλωτήρ· ὁ δ', τῶν γυμναζομένων εἷς γίνεται, παιδοτριβὴς ὤν.

γρ. διελθεῖν.

γρ. διωριζόμεθα

Lib. 1. c. 2.

A verbi gratia, inquam, in ciuitatibus liberis, & in quibus populus rerum potitur, populus auctoritatem & dominatum obtinet: pauci contrà in eis reip. administrandæ formis, in quibus penes paucos potestas est, quas oligarchias appellant Græci. Dicimus autem etiam horum reip. administrandæ formam, aliam esse ac diuersam. Atque hoc idem & de aliis dicemus. Supponendum autem primùm est, cuius rei gratia constiterit ciuitas, & quot sint imperij genera ad hominem & ad vitæ societatem pertinentis. Dictũ igitur est etiam primo libro, in B quo de ratione tuendæ rei familiaris & herili imperio explicauimus, hominem animal quidẽ esse ad ciuilem vitæ cultũ aptum natura: quo fit vt etiamsi mutuo auxilio non egeant, nihilominus societatem & communitatem vitæ appetant. Verumtamen communis vtilitas eos congregat & in vnum conducit, quantum pro sua quisque parte ad honestè viuendi facultatem conferre potest. Hic igitur maximè propositus finis est communiter omnibus, & propriè singulis. Conueniunt autem etiam eius ipsius rei causa, vt viuant. Fortasse enim in eo inest aliqua honesti particula: & ciuilem so- C cietatem continent atque conseruant etiam in viuendo tãtum, nisi res aduersæ ac perpessu asperæ in vita valde modum superent. Perspicuum enim est plerosque homines viuendi cupiditate captos, multas ærumnas, graueisque calamitates toleranter ferre, quasi quędam in eo prosperitas & dulcedo naturalis insit. Iam verò imperij modos, qui dicuntur esse plureis, partitè ac distinctè explicare facile est. Nam etiam in his libris quos populariter scribere solemus, quique versantur in manibus externorum, sæpenumero iis de rebus dilucidè ac definitè disseruimus. Domini enim impe- D rium, quamuis reuera natura seruo, & natura domino idem expediat: nihilominus tamen in imperando domini vtilitatem spectat per se, serui autem ex euentu. fieri enim non potest vt seruo intereunte imperium domini sit saluum. Imperium autẽ in liberos & in vxorem & in omnẽ domũ, quod appellamus œconomicũ, id est, rei familiaris administrationis propriũ: aut eorum, quibus imperatur, gratia est, aut cõmunẽ quandam vtrorumq; vtilitatẽ spectat. Per se quidẽ eorum, qui parent imperio: quẽadmodũ & alias arteis videmus, verbi gratia, artem medẽdi, & artẽ corporũ exercendorum: ex euentu verò etiã eorum qui imperant, fuerit. Nihil enim obstat quominus is E qui puerorum corpora exercet, vn⁹ sit interdũ etiam ipse ex iis qui exercentur: quemadmodũ nauis gubernator semper vnus est è numero nautarũ. Pędotriba igitur, qui puerorũ corpora exercet, aut gubernator, eorum qui imperio parent, bonũ intuetur. Cum autem vnus ex horũ numero est etiã ipse, salutis & tutæ nauigationis ex euentu est particeps. hic enim nauta est: ille autẽ corũ qui exercentur, fit vnus, cùm sit pueris exercẽdis præfectus, seu pędotriba.

Quapropter & ciuilia imperia, cùm ciuitas iuxta æqualitatẽ & similitudinem ciuiũ constituta est, æquum esse putant se vicissim magistratum gerere, olim quidẽ; (quò modo natura cõparatũ est) æquum esse existimantes se pro sua virili parte munus publicũ obire, ac sustinere, & cõtra aliquẽ aliũ ipsius bonum procurare, quẽadmodũ ipse antea magistratũ gerẽs, illius vtilitati consulebat. Nunc autẽ propter emolumẽta, quæ extepublica & imperio proficiscũtur, perpetuò volũt magistratum gerere. Quod genus, si eueniret vt qui magistratũ gerunt, semper bene valerẽt, cùm essent infirma valetudine, tum enim fortasse meritò imperia & magistratus cõsectarentur. Perspicuum igitur est, quæcumque reip. administrandæ formæ communem vtilitatem spectãt, eas rectas esse, & ei iuri, quod simpliciter ius est, consentaneas: quæcumque verò eorum, qui reipub. præsunt, dumtaxat vtilitati consulunt, omnes esse deprauatas, & à rectis ciuitatis administrandæ formis detortas. Sunt enim dominorum in seruos imperiis similes. At ciuitas, liberorum societas est.

A δὴ καὶ τὰς πολιτικὰς ἀρχάς, ὅταν μὲν κατ' ἰσότητα τὴν πολιτῶν συμφέρηται καὶ καθ' ὁμοιότητα, καὶ μέρος ἀξιοῦσιν ἄρχειν ποτέρως μὲν, (ἢ πέφυκεν,) ἀξιοῦντες ἐν μέρει λειτουργεῖν, καὶ σκοπεῖν ἵνα πάλιν τὸ αὐτῶν ἀγαθὸν, ὥσπερ ποτὲ μὲν αὐτὸς ἄρχων ἐσκόπει * τὸ ἐκείνου συμφέρον. Sylb. πὸ καὶ τὴ συμ.
νῦν ὑπὲρ τὰς ὠφελείας τὰς ἀπὸ τὴν κοινὴν, καὶ τὰς ἐκ τῆς ἀρχῆς, βούλονται συνεχῶς ἄρχειν. οἵ τε εἰ συνέβαινεν ὑγιαίνειν ἀεὶ τοῖς ἄρχουσι, νοσηλευτῆς ἂν ἦσι. καὶ γὰρ ἂν οὕτως ἴσως ἐδίωκον τὰς ἀρχάς. Φανερὸν τοίνυν ὡς ὅσαι μὲν πολιτεῖαι τὸ κοινὴ συμφέρον σκοποῦσιν, αὗται μὲν ὀρθαὶ τυγχάνουσιν οὖσαι καὶ τὸ ἁπλῶς δίκαιον· ὅσαι δὲ τὸ σφέτερον μόνον τῶν ἀρχόντων, ἡμάρτηνται πᾶσαι, καὶ παρεκβάσεις τῶν ὀρθῶν πολιτειῶν· δεσποτικὴ γάρ. ἡ δὲ πόλις, κοινωνία τῶν ἐλευθέρων ἐστί.

B

CAPVT VII.

C

ΚΕΦΑΛ. ζ'.

Reipubl. formam multiplicem esse declarat.

Πόσαι τὸν ἀριθμὸν πολιτεῖαι, καὶ τίνες εἰσὶν, αἵ τε ὀρθαὶ καὶ αἱ παρεκβάσεις.

His autem distinctis atque explicatis, consequens est, vt ciuitatis administrandæ formas consideremus, quot sint numero, & quæ sint: & primum rectas videamus. His enim explicatis, eæ quæ à rectis deflexerunt, erunt in promptu. Quoniam autem ciuitatis administrandæ forma, & ciuitatis administrandæ ratio idem significant: ciuitatis autem administrandæ ratio est id quod in ciuitatibus dominatur, summámque auctoritatẽ obtinet, necesse est autem dominatum atque auctoritatem obtinere aut vnum, aut paucos, aut multos: vbi quidem aut vnus, aut pauci, aut multi, spectantes vtilitatem communem, ciuitati præsunt, has ciuitatis administrandæ formas, rectas esse necesse est: vbi verò vel vnius, vel paucorum, vel multitudinis vtilitas spectatur, deflexiones ac degressiones à rectis. Nam aut ciues dicendi non sunt qui sunt vnius ciuitatis participes, aut vtilitatis inter eos debet esse cõmunitas. Cõsueuimus autem appellare vnius principatum, eum qui vtilitati communi consulit, Regnum: potestatẽ autem paucorum virtute præditorum quidem, sed plurium vno, Aristocratiam, hoc est, optimatium potentatum; (vel quia optimi viri reipub. præsunt, vel quia ita præsunt, vt omnia ad id quod est ciuitati, iisque, quibuscum ea communicatur, vtile, referant;) vbi verò multitudo ciuitatis administrationem ad communem vtilitatem confert, communi omnium ciuitatis administrandæ formarum nomine appellatur.

Διωρισμένων δὲ τούτων, ἐχόμενόν ἐστι τὰς πολιτείας ὑποσκέψασθαι, πόσαι τὸν ἀριθμὸν, καὶ τίνες εἰσὶ, καὶ πρῶτον τὰς ὀρθὰς αὐτῶν. ἐπεὶ γὰρ αἱ παρεκβάσεις ἔσονται φανεραὶ, τούτων διωρισθεισῶν. D ἐπεὶ δὲ πολιτεία μὲν καὶ πολίτευμα σημαίνει ταὐτόν· πολίτευμα δ' ἐστὶ τὸ κύριον τῶν πόλεων· ἀνάγκη δ' ἢ ἕνα κύριον εἶναι, ἢ ὀλίγους, ἢ τοὺς πολλούς· ὅταν μὲν οὖν ὁ εἷς, ἢ οἱ ὀλίγοι, ἢ οἱ πολλοὶ πρὸς τὸ κοινὸν συμφέρον ἄρχωσι, ταύτας μὲν ὀρθὰς ἀνάγκη εἶναι τὰς πολιτείας· τὰς δὲ πρὸς τὸ ἴδιον, ἢ τὸν ἑνὸς, ἢ τῶν ὀλίγων, ἢ τὸ πλῆθος, παρεκβάσεις. ἢ γὰρ οὐ πολίτας φατέον εἶναι τοὺς μετέχοντας, ἢ δεῖ κοινωνεῖν τοῦ συμφέροντος. καλεῖν δ' εἰώθαμεν, τὴν μὲν μοναρχίαν τὴν πρὸς τὸ κοινὸν ἀποβλέπουσαν συμφέρον, βασιλείαν· τὴν δὲ τῶν ὀλίγων μὲν, πλείονων δ' ἑνὸς, ἀριστοκρατίαν, ἢ διὰ τὸ τοὺς ἀρίστους ἄρχειν, ἢ διὰ τὸ πρὸς τὸ ἄριστον τῇ πόλει καὶ τοῖς κοινωνοῦσιν αὐτῆς. ὅταν δὲ τὸ πλῆθος πρὸς τὸ κοινὸν πολιτεύηται συμφέρον, καλεῖται τὸ κοινὸν ὄνομα πασῶν τῶν πολιτειῶν, πολιτεία.

E Nic. 1. 8. c. 12.

συμβαίνει δ' ἀπὸ τύχης. ἕνα μὲν γὰρ διαφέρειν κατ' ἀρετὴν, ἢ ὀλίγους, ἐνδέχεται· πλείους δ' ἤδη χαλεπὸν πρὸς πᾶσαν ἀρετὴν· ἀλλὰ μάλιστα τὴν πολεμικήν· αὕτη γὰρ ἐν πλήθει γίγνεται. διὸ ἐν ταύτῃ τῇ πολιτείᾳ, κυριώτατον τὸ στρατεύεσθαι, καὶ μετέχουσιν αὐτῆς οἱ κεκτημένοι τὰ ὅπλα. πρεσβύτεροι δ' οἱ εἰρημένων, τυραννὶς μὲν, βασιλείας· ὀλιγαρχία δὲ, ἀριστοκρατίας· δημοκρατία δὲ, πολιτείας. ἡ μὲν γὰρ τυραννὶς, ἐστὶ μοναρχία πρὸς τὸ συμφέρον τὸ τοῦ μοναρχοῦντος· ἡ δ' ὀλιγαρχία, πρὸς τὸ τῶν εὐπόρων· ἡ δὲ δημοκρατία, πρὸς τὸ συμφέρον τὸ τῶν ἀπόρων· πρὸς δὲ τὸ κοινῷ λυσιτελοῦν, οὐδεμία αὐτῶν.

A Hoc autem probabili ratione euenit. Nam vt vnus aut pauci virtute excellant, fieri potest. Plureis verò subtiliter ac perfectè omni virtute instructos esse, difficile est: sed si qua maximè bellica valent. hæc enim in multitudine ingeneratur. Quocirca in hac reip. administrandæ forma, maximè dominatur, maximámque potestatem obtinet ea pars ciuitatis, quæ pro reliquis ciuibus propugnat: maximéque eius sunt participes, qui arma tenent. Degressiones autem ab iis quæ dictę sunt, reipub. administrandæ formis, sunt, tyrannis quidem à regno: paucorum autem potentium imperium, ab optimatum potestate: populi verò potestas, à politia. Tyrannis enim monarchia est, seu vnius imperium ad eius qui solus imperat, vtilitatem spectans: paucorum principatus, ad commoda diuitum: populi potestas, ad egentium: reip. vtilitatem autem nulla earum habet sibi propositam.

B

ΚΕΦΑΛ. η'.

CAPVT VIII.

Τίς ἑκάστη τούτων τῶν πολιτειῶν πρὸς μακροτέρων σκοπεῖ.

C

Ex subiecta materia, hoc est, ex ciuibus, formam reip. variare ostendit.

η'. μικρῷ

ΔΕΙ δ' * μικρῷ πρὸς μακροτέρων εἰπεῖν, τίς ἑκάστη τούτων τῶν πολιτειῶν ἐστι. καὶ γὰρ ἔχει τινὰς ἀπορίας. τῷ δ' ἐπὶ ἑκάστην μέθοδον φιλοσοφοῦντι, καὶ μὴ μόνον ἀποβλέποντι πρὸς τὸ πράττειν, οἰκεῖόν ἐστι τὸ μὴ παρεργῶν, μηδὲ τι καταλείπειν, ἀλλὰ δηλοῦν τὴν περὶ ἕκαστον ἀλήθειαν. ἔστι δὲ τυραννὶς μὲν, μοναρχία, καθάπερ εἴρηται, δεσποτικὴ τῆς πολιτικῆς κοινωνίας· ὀλιγαρχία δ', ὅταν ὦσι κύριοι τῆς πολιτείας οἱ κατὰ οὐσίας ἔχοντες· δημοκρατία δὲ, τοὐναντίον, ὅταν οἱ μὴ κεκτημένοι πλῆθος οὐσίας, ἀλλ' ἄποροι. πρώτη δ' ἀπορία πρὸς τὸν διορισμόν ἐστιν· εἰ γὰρ εἶεν οἱ πλείους, ὄντες ἄποροι, κύριοι τῆς πόλεως· δημοκρατία δ' ἐστὶν, ὅταν ἡ κύριον τὸ πλῆθος· ὁμοίως δὲ πάλιν κἂν εἴπου * συμβαίνῃ, τοὺς ἀπόρους ἐλάττους μὲν εἶναι τῶν εὐπόρων· κρείττους δ' ὄντας, κυρίους εἶναι τῆς πολιτείας· ὅπου δ' ὀλίγων κύριον πλῆθος, ὀλιγαρχίαν εἶναι φατέον· οὐκ ἂν καλῶς δόξειε διωρίσθαι περὶ τῶν πολιτειῶν. ἀλλὰ μὲν καὶ τὰς σκεπτὰς τῇ μὲν ἀπορίᾳ τὴν ὀλιγότητα, τὴν δ' ἀπορίᾳ τὸ πλῆθος, ὅταν συμπίπτῃ ταῖς πολιτείαις·

Sylb. συμβαίῃ,

D

IAm verò oporret paulo pluribus verbis, quæ sit vnaquæque harũ reipub. formarum, exponere. habet enim hæc res difficultates quasdã ad explicandũ difficiles atque obscuras. Ei autem, qui in vnaquaque institutione philosophatur, neque ad agendũ solùm curas & cogitationes suas confert, conuenit, acriter & non negligenter, rem, de qua agitur, intueri: neque quicquã prætermittere, sed aperire ac patefacere in quaque re veritatẽ. Est igitur tyrannis quidẽ imperiũ vnius herile, quemadmodũ dictum est, in societatẽ ciuilem. Paucorum imperiũ autem seu oligarchia, est, cùm ij, quorum res familiaris ampla & præclara est, auctoritatẽ & dominatũ obtinent in rep. Populi potestas contra, quæ democratia à Græcis appellatur, cùm ij quibus nõ ampla neq; lauta, sed angusta & tenuis est res familiaris, remp. administrant. Prima autẽ difficultas ac dubitatio ad superiorẽ distinctionẽ pertinẽs, est hęc, quòd si plures, qui sunt locupletes, dominatum in ciuitate obtineant; populi autẽ potestas sit, vbi multitudo dominatũ in ciuitate obtinet: similiter verò si fortè etiã contrà alibi eueniat, aut inopes atque egẽtes numero sint locupletib. pauciores, & tamẽ cùm virib. prẽstent, dominatum in ciuitatis administratione obtineãt: vbi autem exigua multitudo dominatũ obtinet, paucorum esse imperium dicant: non rectè videantur reip. administrãdæ formæ esse definitæ, neq; distinctè explicatæ. At porrò si quis etiam copulata quidem cum abũdantia rei familiaris hominũ paucitate, cum angustiis autem & inopia bonorum externorum, ciuium multitudine: ita nomina reip. administrãdæ formis imponat,

E

& oligarchiam seu paucorum imperium quidem appellet in ea ciuitate, in qua imperia gerunt pauci numero locupletes: democratiam autem, seu populi potestatem, qua in ciuitate egentes atque inopes numero multi reip. administrandæ præsunt: aliam hæc res difficultatem propè inexplicabilem habet. Quas enim dicemus eas quæ modò à nobis commemoratæ sunt, reipub. administrandæ formas, eam dico, in qua plures sunt locupletes, & eam in qua egentes pauciores, auctoritatem autem & dominatum in ciuitatum administrationibus obtinent, si quidem nulla alia est reip. administrandæ forma præter eas quas diximus? Videtur igitur ratio planum facere ac declarare paucos aut multos auctoritatem & dominatum in ciuitate obtinere, hoc esse euentum partim paucorum imperiis, seu oligarchiis, partim populi potestatibus, seu democratiis, propterea quòd locupletes quidem & copiosi pauci, egentes autem & tenues, multi sunt vbique gentium. Quare neque ex his efficitur, vt sint illæ, quæ dictæ sunt, diuersitatis causæ: sed eæ res, quibus rebus popularis potestas & paucorum imperium inter se differunt, sint paupertas & diuitiæ. Ac necesse quidem est, vbi magistratus gerunt propter diuitias, siue sint pauciores, siue plures, hoc esse paucorum imperium seu oligarchiam: vbi verò egentes, populi potestatem seu democratiam. Sed euenit interdùm, quemadmodum diximus, vt illi quidem sint pauci, hi vero multi. Abundant enim rei familiaris copiis & facultatibus pauci, libertatis autem sunt participes omnes: propter quas causas litigant vtrique de repub. administranda.

A ὀλιγαρχίαν μὲν, ἐν ᾗ τὰς ἀρχὰς ἔχουσιν οἱ εὔποροι, ὀλίγοι δ' πλῆθος ὄντες· δημοκρατίαν δὲ, ἐν ᾗ οἱ ἄποροι, πολλοὶ δ' πλῆθος ὄντες· ἄλλως δ' πως ἔχει. τίνας γὰρ ἐροῦμεν τὰς ἄρτι λεχθείσας πολιτείας· τὴν ἐν ᾗ πλείους οἱ εὔποροι, καὶ ἐν ᾗ ἐλάττους οἱ ἄποροι· καὶ ἑκατέρους τὴν πολιτείαν, εἶτα μηδεμία ἄλλη πολιτεία παρὰ τὰς εἰρημένας ἐστὶν; ἔοικε τίνων ὁ λόγος ποιεῖν δῆλον, ὅτι τὸ μὲν ὀλίγους ἢ
B πολλοὺς εἶναι κυρίους, συμβεβηκός ἐστι, τὸ μὲν τὰς ὀλιγαρχίας, τὸ δὲ τὰς δημοκρατίας, διὰ τὸ τοὺς μὲν εὐπόρους ὀλίγους, τοὺς δ' ἀπόρους πολλοὺς εἶναι. διὸ καὶ τὸ συμβαίνειν ταύτην τὴν αἰτίαν εἶναι διαφορᾶς. ᾧ δὲ διαφέρουσιν ἥ τε δημοκρατία καὶ ἡ ὀλιγαρχία ἀλλήλων, πενία καὶ πλοῦτός ἐστι· καὶ ἀναγκαῖον μὲν, ὅπου ἂν ἄρχωσι διὰ πλοῦτον, εἴτ' ἐλάττους, εἴτε πλείους, εἶναι ταύτην ὀλι-
C γαρχίαν· ὅπου δ' οἱ ἄποροι, δημοκρατίαν. ἀλλὰ συμβαίνει, καθάπερ εἰπομεν, τοὺς μὲν ὀλίγους εἶναι, τοὺς δὲ πολλούς. διὰ πολὺ γὰρ ὀλίγοι· τῆς δὲ ἐλευθερίας μετέχουσι πάντες· διὰ ταύτας αἰτίας ἀμφισβητοῦσιν ἀμφότεροι τῆς πολιτείας.

CAPVT IX.

Ex diuersitate iuris seu forma imperij respubl. variare ostendit.

INtelligendum autem est primùm quos fineis & quasi terminos oligarchiæ seu paucorum imperii, & democratiæ seu populi potestatis constituant, & quod sit ius oligarchiæ, & democratiæ proprium. Omnes enim ius aliquod attingunt: sed aliquatenus progrediuntur, dicúntque non omne quod propriè ius est. Verbi gratia, ius videtur esse quod æquale est: & est planè, verum non omnibus sed æqualibus. Tum inæquale ius videtur esse, vt est: verùm non omnibus, sed inæqualibus. Hi autem hoc detrahunt, nempe quibus, & ita malè iudicant: cuius rei hæc causa est, quia de seipsis iudicant. Ferè autem plurimi de rebus suis ac domesticis mali sunt iudices.

ΚΕΦΑΛ. θ'.

D Τίνες οὖν εἰσὶ τῆς ὀλιγαρχίας καὶ δημοκρατίας, καὶ τί ἐστὶ δίκαιον τὸ, τε ὀλιγαρχικὸν, καὶ δημοκρατικόν. Καὶ ὅτι οἱ ἀδιαφθόρου τοῦ ζῆν μόνον ἕνεκεν, ἀλλὰ μᾶλλον τοῦ εὖ ζῆν σύνοικοι.

E ΔΗπουθέον ἴσως πρῶτον τίνας ὁρίους λέγουσι τῆς ὀλιγαρχίας καὶ δημοκρατίας, καὶ τί ἐστὶ δίκαιον, τὸ, τε ὀλιγαρχικὸν, καὶ δημοκρατικόν. πάντες γὰρ ἅπτονταί πως δικαίου τινός, ἀλλὰ μέχρι τινὸς προέρχονται, καὶ λέγουσιν * οὐ πᾶν τὸ καθ' αὑτὸ δίκαιον· ὃ γὰρ δοκεῖ τὸ ἴσον δίκαιον εἶναι· καὶ [τὸ] ἔστιν, ἀλλ' οὐ πᾶσιν, ἀλλὰ τοῖς ἴσοις· καὶ τὸ ἄνισον δοκεῖ δίκαιον εἶναι· καὶ γὰρ ἔστιν, ἀλλ' οὐ πᾶσιν, ἀλλὰ τοῖς ἀνίσοις. οἱ δὲ τοῦτ' ἀφαιροῦσι, τὸ οἷς, καὶ κείνοισι κακῶς. τὸ δ' αἴτιον, ὅτι περὶ αὑτῶν ἡ κρίσις. σχεδὸν δ' οἱ πλῆθοι, φαῦλοι κριταὶ περὶ τῶν οἰκείων.

Zuing. οὐ πάντως fiscur, c. 3. vbi hæc repetuntur. γρ. δοκ. ἴσον τὸ δίκ. εἶν.

ὥστ' ἐπεὶ τὸ δίκαιον, τισὶ, καὶ διήρηται τὸν αὐτὸν τρόπον ὅτι τε τοῖς πράγμασι, καὶ οἷς, καθάπερ εἴρηται πρότερον ἐν τοῖς * ἠθικοῖς· τὴν μὲν τοῦ πράγματος ἰσότητα ὁμολογοῦσι, τὴν δὲ οἷς, ἀμφισβητοῦσι, μάλιστα μὲν διὰ τὸ λεχθὲν ἄρτι, διότι κείνοις τὰ πρὸς αὐτοὺς κακῶς· ἔπειτα δὲ καὶ διὰ τὸ λέγειν μέχρι τινὸς ἑκατέρους δίκαιόν τι, νομίζουσι δίκαιον λέγειν ἁπλῶς. οἱ μὲν γὰρ, ἂν κατά τι ἄνισοι ὦσιν, οἷον χρήμασιν, ὅλως οἴονται πάντ' εἶναι ἴσοι· οἱ δὲ, ἂν κατά τι ἴσοι, οἷον * ἐλευθερίᾳ, ὅλως ἴσοι. τὸ δὲ κυριώτατον ὑπολείπουσιν. εἰ μὲν γὰρ τὴν κτησιν ἕνεκεν συνῆλθον καὶ συνῆλθον, ποσοῦτον μετέχουσι τῆς πόλεως, ὅσονπερ καὶ τῆς κτήσεως. ὥστε ὁ τῆς ὀλιγαρχικῆς λόγος δόξειεν ἂν ἰσχύειν. οὐ γὰρ εἶναι δίκαιον ἴσον μετέχειν τὸν ἑκατὸν μνῶν τὸν εἰσενεγκάντα μίαν μνᾶν, ἢ δόντι τὸ λοιπὸν πᾶν, ὅτε τὴν ἀρχὴν, ὅτε τὴν ὀπτανομιῶν. εἰ δὲ μὴ τοῦ ζῆν μόνον ἕνεκεν, ἀλλὰ μᾶλλον τοῦ εὖ ζῆν· (καὶ γὰρ ἂν δούλων καὶ τῶν ἀψύχων ζώων εἴη πόλις· νῦν δ' οὐκ ἔστι, διὰ τὸ μὴ μετέχειν εὐδαιμονίας μηδὲ τοῦ ζῆν κατ' προαίρεσιν·) μήτε συμμαχίας ἕνεκεν, ὅπως μηδενὸς ἀδικῶνται· μήτε διὰ τὰς ἀλλαγὰς καὶ τὴν χρῆσιν τὴν πρὸς ἀλλήλους. ἐν γὰρ ἂν Τυρρηνοὶ καὶ Καρχηδόνιοι, καὶ πάντες οἷς ἔστι σύμβολα πρὸς ἀλλήλους, ὡς μιᾶς ἂν πολίται πόλεως ἦσαν. εἰσὶ γὰρ ὧν αἴτιοι συνθῆκαι πρὸς τὴν εἰσαγωγὴν, καὶ σύμβολα πρὸς τὸ μὴ ἀδικεῖν, καὶ γραφαὶ περὶ συμμαχίας. ἀλλ' ὅτ' ἄρχαι πᾶσιν ὦσι τοῖς τοιούτοις παρ' ἑκατέροις, ἄλλ' ἕτεραι * πρὸ ἑκατέροις, ὅτε γε ποίους χρὴ εἶναι δεῖ φροντίζουσιν ἀπεργάζοις τοῖς ἑτέροις, ἀλλ' ὅπως μηδεὶς ἄδικος ἔσται τῶν ὑπὸ ταῖς συνθήκαις, μηδὲ μοχθηρείαν [ἕξει μηδεμίαν,] ἀλλὰ μόνον ὅπως μηδὲν ἀδικήσουσιν ἀλλήλους. περὶ δ' ἀρετῆς καὶ κακίας πολιτικῆς ἀναγκαῖον σκοπεῖσθαι ὅσοι φροντίζουσιν εὐνομίας. ἧ καὶ φανερὸν, ὅτι δεῖ περὶ ἀρετῆς ὑπάρχειν ἐν ταῖς ὡς ἀληθῶς ὀνομαζομέναις πόλει, μὴ λόγου χάριν. ἡ γὰρ κοινωνία * συμμαχία τῶν ὁμοίων τόπῳ διαφέρουσα μόνον, τοῦ ἄπωθεν συμμάχων· καὶ ὁ νόμος συνθήκη, καὶ καθάπερ ἔφη Λυκόφρων ὁ σοφιστὴς, ἐγγυητὴς ἀλλήλοις τῶν δικαίων, ἀλλ' ὐχ οἵους ποιεῖν ἀγαθοὺς καὶ δικαίους τοὺς πολίτας. ὅτι δ' οὐ τοῦτο ἐστὶν ἡ τοιαύτη κοινωνία, φανερόν. εἰ γάρ τις τὸν

Nic.l.5.c. 6.

γρ. ἐλευθέριοι,

Sylb. παρ' ἑτέρους,

Zuing. συμμ. ἀλλήλων,

Quare quoniam iustum aliquibus est iustum, eademque distinctio adhibenda est in rebus, atque in personis, quemadmodum antea à nobis dictum est in libris de Moribus: rei quidem æqualitatem concedunt, personarum vero in controuersiam vocant: maximè quidem propter id quod paulo ãte dictũ est, quia eas res quæ ad se pertinẽt, malè iudicant: secundo loco vero etiã propterea quod cùm vtrique dicant quadamtenus ius aliquod, existimant se ius dicere simpliciter. Hi enim si aliqua re sint inæquales, verbi gratia, pecunia, putant se omnino esse inæquales: illi vero si qua re sint æquales, veluti libertate, se prorsus esse æquales. Sed ius, quod principem locum obtinet, prętermittunt. Si enim bonorum & facultatum gratia societatem coierunt, & in vnum conuenerũt, tam sunt participes ciuitatis, quantum & facultatum rei familiaris habent. Itaque eorum qui paucorum imperio fauent, ratio valere videatur. non enim iustum esse, æquam partem ferre centum minarum eum qui vnam minam attulit, atque eum qui reliquum omne contulit, neque eorum quæ in societatẽ initio collata sunt, neque eorũ, quæ postea accesserunt, & lucri facta sunt. Sin non solùm viuendi gratia conuenerũt, sed potius bene viuẽdi (esset enim seruorum, & aliarum animãtium ciuitas: nunc autem non est, quia non sunt beatitudinis, neque vitæ ex consilio degendæ participes) neque belli societatis causa, vt ne à quoquam iniustè læderentur: neque vt res inter se contraherent & commutarent: neque vt mutua consuetudine atque opera vterentur. nam Thusci & Carthaginienses, & omnes quibus sunt tesseræ rerum inter se contrahendarum, essent tanquam vnius ciuitatis ciues. Sunt enim eis pacta conuenta de rebus importandis, sunt & tesseræ iudiciales de non inferenda inter se iniuria; & fœdera in tabulas publicas relata de belli societate. Verum neque magistratus iccirco creati sunt omnibus inter ipsos communes, sed alij apud vtrosque: neque quales alteros esse oporteat, alteri laborant, neque vt ne quis eorũ qui cõmunibus pactis & fœderibus continentur, iniustus sit, & ne vllo vitio sit affectus, solliciti sunt: sed hoc tantùm eis curæ est, vt ne alteris ab alteris iniuria inferatur. Atqui de virtute & vitio ciuiũ diligenter cogitant, qui sibi vigilãdum atque elaborandum esse putant vt ciuitas bonis legibus tẽperetur & gubernetur. Ex quo etiam intelligere licet, ciuitatem eam, quæ re vera nominetur ciuitas, & non ita dicatur verbo tenus, virtutis curã habere debere. Alioqui ciuiũ societas, fit belli gerẽdi societas, ab aliis sociis lõgè distãtib. loco tãtùm differẽs. Tum lex, fœdus est, &, quemadmodũ dixit Lycophro sophista, spõdet eis inter ipsos iura seruatũ iri: sed non potest ciues efficere viros bonos & iustos. Ita autem rem se habere perspicuum est. Si quis enim loca inter se disiũcta ac remota etiam in vnum contrahat & cõducat,

vt vrbs Megarensium vrbẽ Corinthiorũ mœnibus tangat: non erit tamen vna ciuitas, ne si connubij quidem iura inter se pepigerint. Atqui hæc est vna ex numero earum communicationum quæ ciuitatum sunt propriæ. Similiter verò neque si qui seorsum quidem habitarent, non tamen ita longè, vt inter se non communicarent, sed si essent eis leges, ne inter se iniuria afficerent in rerum permutationibus, & communicationibus: verbi gratia, si alius quidem esset faber, alius agricola, alius sutor, alius aliud quippiam tale, numero autem essent decies mille: non tamen quicquam aliud inter se commune haberent præter permutationem & belli societatem: ne sic quidem esset vna ciuitas. Cur tandem? Non enim propterea quod non sit propinquitas & cõiunctio communionis. nam etiamsi vnum in locũ conuenirent ita cõmunicantes, & aduersùs eos à quibus iniuria lacesserentur, auxilio alter alterum iuuarent tãtùm, tanquam belli societate & fœdere cõiuncti: vnusquisque tamen domo sua, tanquã ciuitate, vteretur: ne sic quidem ciuitas esse, aeriter & acutè intuẽtibus, videatur, si quidem similiter vnà inter se cõmunicarent & congrederentur congregati atque disparati. Perspicuũ igitur est, ciuitatem non esse loci communionẽ, neq; vt sint tuti ab externa & mutua iniuria, neque vt sit inter eos officiorum & operarum mutuatio, eò esse comparatam: sed hæc quidem præstò sint necesse est, si quidem ciuitas futura est: non tamen etiamsi hæc omnia præsto sint, iam ciuitas est. Sed ea demum societas, ciuitas est, quę bene viuẽdi, & tum domibus seu familiis, tum generibus seu gẽtibus, vitę perfectæ & omnib⁹ bonis cumulatæ atque expletę, suisq; rebus per se cõtentę gratia, comparata est. Non est autem hoc futurum, nisi vnũ & eundẽ locum incolãt, & connubiis vtãtur. Quapropter & affinitates in ciuitatibus institutæ sunt, & curialium sodalitates & sacrificia, & vnà viuendi consuetudines & cõgressiones. Hoc autẽ tale, amicitię opus ac munus est. Cõsilium enim vnà viuendi, amicitia est. Finis igitur ciuitatis est, bene viuere. hæc autem finis gratia sunt. Ciuitas porrò, vitæ generum & vicorum perfectę & bonis omnibus necessariis expletæ atque instructæ, neque vllorum subsidiorum externorum indigẽtis, communio est. Hoc autem est, vt dicimus, beatè & bene viuere. Statuendum igitur est societatem ciuilem, actionũ honestarum, non vnà viuendi causa, esse comparatã. Quocirca quicumq; in talem societatem plurimùm conferunt, hi plus ciuitatis participãt, quàm qui in libertate quidem & genere sunt pares, aut maiores, virtute verò ciuili impares: aut qui diuitiis quidem sunt superiores, virtute verò inferiores. Omnes igitur eos, qui de reip. administrandæ formis inter se ambigunt & litigant, partem aliquam iuris exponere, ex iis quæ dicta sunt, perspicuum est.

A σωσάγειν τοὺς τόπους εἰς ἓν, ὥστε ἀπόλεσθαι τὴν Μεγαρέων πόλιν ⁊ Κορινθίων τοῖς τείχεσιν, ὅμως ἡ μία πόλις οὐδ' εἰ πρὸς ἀλλήλους ἐπιγαμίας ποιήσαιντο· καίτοι τοῦτο τῶν ἰδίων ταῖς πόλεσι κοινωνημάτ' ἐστίν. ὁμοίως δ' οὐδ' εἴ τινες οἰκοῖεν χωρὶς μὲν, μὴ μέντοι τοσοῦτον * ἀπόντες, ὥστε μὴ κοινωνεῖν, * ἀλλ' εἰ ἦσαν αὐτοῖς νόμοι, ἵν' μὴ σφᾶς αὐτοὺς ἀδικεῖν τοὺς μεταδόσεις· οἷ, εἰ ὁ μὲν εἴη τέκτων, ὁ δὲ γεωργὸς, ὁ δὲ σκυτοτόμος, ὁ δ' ἄλλό τι τοιοῦτον, ⁊ τὸ πλῆθος εἴεν μυρίοι, μὴ μέντοι κοινωνοῖεν ἄλλου μηδενὸς ἢ τῶν τοιούτων, οἷ ἀναγῆς ⁊ συμμαχίας οὐδ' ὅτου πολις. δεῖ τινα δὴ ποτ' αἰτίαν; οὐ γὰρ δὴ δεῖ τὸ μὴ σύνεγγυς ⁊ κοινωνίας. εἰ γὰρ ⁊ συνέλθοιεν ὥστε κοινωνοῦντες, ἕκαστος μέντοι χεῖτο τὴν ἰδίαν οἰκίαν, ὡσπερ πόλεις, ⁊ σφίσιν αὐτοῖς * ὡς ἐπιμαχίας ὥσπερ, βοηθοῦντες ὅπῃ τοὺς ἀδικοῦντας μόνον· οὐδ' ὅτως ἂν εἷς δόξειε πόλις τοῖς ἀκριβῶς θεωροῦσιν, εἴπερ ὁμοίως ὁμιλοῖεν συνελθόντες ⁊ χωρίς. φανερὸν τοίνυν ὅτι πόλις οὐκ ἔστι κοινωνία τόπου, ⁊ τοῦ μὴ ἀδικεῖν σφᾶς αὐτοὺς, ⁊ τ μεταδόσεως χάριν· ἀλλὰ ταῦτα μὲν ἀναγκαῖον ὑπάρχειν, εἴπερ ἔσται πόλις. οὐ μὲν οὐδ' ὑπάρχοντων ταύτων ἁπάντων, ἤδη πόλις, ἀλλ' ἡ τοῦ ζῆν κοινωνία ⁊ ταῖς οἰκίαις ⁊ τοῖς γένεσι, ζωῆς τελείας χάριν ⁊ αὐτάρκους. οὐκ ἔσται μέντοι τοῦτο μὴ τὸν αὐτὸν ⁊ ἕνα χωρὶ οἰκοῦντων τόπον, ⁊ χρωμένων ἐπιγαμίαις. διὸ κηδεῖαί τ' ἐγένοντο κατὰ τὰς πόλεις, ⁊ φρατρεῖαι, ⁊ θυσίαι, ⁊ διαγωγαὶ τοῦ συζῆν. ἔστι τοίνυν, φιλίας ἔργον. ἡ γὰρ τοῦ συζῆν προαίρεσις, φιλία. τέλος μὲν οὖν πόλεως, τὸ εὖ ζῆν· ταῦτα δ', τοῦ τέλους χάριν. πόλις δ', ἡ γενῶν ⁊ κωμῶν κοινωνία ζωῆς τελείας ⁊ αὐτάρκους. τοῦτο δ' ἐστὶν, ὡς φαμὲν, τὸ ζῆν εὐδαιμόνως ⁊ καλῶς. τῶν καλῶν ἄρα πρακτέον εἶναι θετέον τὴν πολιτικὴν κοινωνίαν, ἀλλ' οὐ τοῦ συζῆν. διὸ καὶ ὅσοι συμβάλλονται πλεῖστον εἰς τὴν τοιαύτην κοινωνίαν, τούτοις ⁊ πόλεως μέτεστι πλεῖστοι, ἢ τοῖς ἴσοις μὲν ἐλευθερίαν ⁊ γένος ἴσοις, ἢ μείζοσι, ⁊ δι' ἓν τὴν πολιτικὴν ἀρετὴν ἀνίσοις· ἢ τοῖς ⁊ πλοῦτον ὑπερέχουσι· κατ' ἀρετὴν δ' ὑπερεχομένοις. ὅτι μὲν οὖν πολίτας οἱ περὶ τῶν πολιτειῶν ἀμφισβητοῦντες, μέρος εἰσὶ τοῦ δικαίου λέγουσι, φανερὸν ἐκ τῶν εἰρημένων.

B

C

D

E

Sylb. ἀπόντες εἶεν.

Sylb. ὡς συμμαχ.

ΚΕΦΑΛ. ι'.

Ἀπορία, τί δεῖ τὸ κύριον εἶναι τῆς πόλεως.

ΕΧΕΙ δ' ἀπορίαν, τί δεῖ τὸ κύριον εἶναι τῆς πόλεως. ἢ γὰρ τὸ πλῆθος, ἢ τοὺς πλουσίους, ἢ τοὺς ἐπιεικεῖς, ἢ τὸν βέλτιστον ἕνα πάντων, ἢ τύραννον. ἀλλὰ τοῦτα πάντα ἔχειν φαίνεται δυσκολίαν. τί γὰρ; αἰ οἱ πένητες, διὰ τὸ πλείους εἶναι, διανέμωνται τὰ τῶν πλουσίων, τοῦτ' οὐκ ἄδικόν ἐστιν; ἔδοξε γὰρ [αὐ] νὴ Δία τῷ κυρίῳ δικαίως. πάλιν οὖν ἀδικίαν τί χρὴ λέγειν τὸν ἐσχάτων; πάλιν τε, πάντων ληφθέντων, οἱ πλείους τὰ τῶν ἐλαττόνων αὐ διανέμωνται, φανερὸν ὅτι φθείρουσι τὴν πόλιν. ἀλλὰ μὴν, ἀρετὴ φθείρει τὸ ἔχον αὐτήν, οὐδὲ τὸ δίκαιον πόλεως φθαρτικόν. ὥστε δῆλον ὅτι καὶ τὸν νόμον τοῦτον ἀνάγκη τ' εἶναι δίκαιον. ἔτι δὲ ταῖς πολλάκις ὅσας ὁ τύραννος ἐπράξεν, ἀναγκαῖον εἶναι πάσας* ἀδίκους. βιάζεται γὰρ ὢν χρείττων, ὥσπερ καὶ τὸ πλῆθος τοὺς πλουσίους. ἀλλ' ἆρα τοὺς ἐλάττους δίκαιον ἄρχειν καὶ τοὺς πλείους; αὐ οὖν καὶ κύριοι* ταῦτα ποιοῦσι καὶ διαρπάζουσι, τὰ κτήματα ἀφαιροῦνται τῶν πλήθους, τοῦτ' ἔστι δίκαιον; καὶ δοκεῖ γ' ἄρα. ταῦτα μὲν τοίνυν ὅτι πονηρὰ φαῦλα καὶ οὐ δίκαια, φανερόν. ἀλλὰ τοὺς ὀλιγαρχικοὺς ἄρχειν δεῖ, καὶ κυρίους εἶναι πάντων; ὄκνον ἂν ἀναγκαῖον τοῖς ἄλλοις ἀτίμους εἶναι πολίτας τοὺς ἄρχας. τιμὰς γὰρ λέγομεν εἶναι τὰς ἀρχάς. ἀρχόντων δ' ἀεὶ τῶν αὐτῶν, ἀναγκαῖον εἶναι τοῖς ἄλλοις ἀτίμους. ἀλλ' ἕνα τὸν ἀπουδαιότατον ἄρχειν βέλτιον; ἀλλ' ἔτι τοῦτο ὀλιγαρχικώτερον· οἱ γὰρ ἄτιμοι πλείους. ἀλλ' ἴσως φαίη τις ἂν, τὸ, κύριον ὅλως* αὐτὸν εἶναι, ἔχοντά γε τὰ συμβαίνοντα πάθη περὶ τὴν ψυχήν, οἷά μὴ νόμον, φαῦλον. διὸ δεῖ ἢ νόμος μὴ, ὀλιγαρχικὸς ᾖ, ἢ δημοκρατικὸς, τὸ δεῖσθαι περὶ τῶν ἀπορημένων; συμβήσεται γὰρ ὁμοίως τὰ λεχθέντα πρότερον.

χ. δίκ. εἶναι, ἀλλὰ μὴ νόμον, φαῦλον, ἔχοντά γ.

CAPVT X.

De varietate Imperij seu forma Reipubl. in genere agit, Quinam imperare debeant.

IN hoc autem dubitatio est, quid oporteat dominationem ac summam auctoritatẽ in ciuitate obtinere. nam aut multitudinẽ aut diuiteis, aut viros bonos & æquos, aut vnum omnium optimũ, aut tyrannum. At hęc omnia videntur habere difficultatẽ. Quid enim si pauperes, propterea quòd sint plures, bona diuitum inter se distribuant? nónne hoc sit iustũ? Decretum est enim scilicet ab ea ciuitatis parte, quæ auctoritatẽ & dominatum in ciuitate obtinet, iustè hoc fieri. Quo igitur nomine extrema iniuria appellanda est? Rursus si ex omnibus ciuibus plures bona paucorum inter se partiti fuerint, perspicuum est, eos labefactare ac perdere ciuitatem. Atqui neq; virtus ei rei, in qua ea est, interitũ afferre solet: neque ius, perdẽdæ aut extinguendæ ciuitatis vim habet. Quare intelligere licet etiã hanc legem iustam esse non posse. Præterea res omneis, quæ à tyrãno actæ sunt, necesse est iniustas esse. Nam cùm sit potentior ac valentior viribus, vim afferat reip. quemadmodum multitudo diuitibus. Vtrùm igitur pauciores & diuiteis præesse atq; imperare iustũ est? Si igitur hæc eadem faciãt, & bona ciuium diripiãt, & facultates multitudinis auferant, hoccine est iustũ? At si hoc iustũ est, ergo & alterũ Hæc igitur omnia esse mala, & non iusta, in prõptu est. At viros bonos oportet præesse, & omniũ rerum dominos esse atque arbitros. Ergo alij omnes honoris expertes & ignominia notati sint necesse est, cùm ciuilibus magistratibus non ornẽtur: honores enim dicimus esse magistratus. Vbiauté iidem semper gerunt magistratus, & reip. præsunt, alios honoris expertes & ignominia notatos esse necesse est. At vnum virtute præstantissimum reip. præesse atque imperare melius est. At hoc etiam magis ad paucorum imperiũ seu oligarchiam pertinet. Honoris enim expertes sunt plures. Verùm dixerit fortasse quispiam, omnino hominem dominatum in repub. obtinere, qui quidem eos affectus habeat, qui in hominis animum cadunt, & non legem, malum esse. At si lex quidem sit, sed lex ad imperium paucorum aut ad populi potentiam accommodata, quod ad ea attinet, de quibus dubitatum est, quid intererit? Nam quæ antè dicta sunt, similiter euenient.

υ A

CAPVT XI.

De imperij varietate in specie, hominibúsne an legibus magis conueniat.

DE aliis igitur esto aliquis alius sermo. Multitudinem autem dominatum atque auctoritatem debere obtinere potiùs quam optimateis quidem illos, sed tamen paucos, videatur esse expeditum ac solutum: & nonnullam habere dubitationem, fortasse vetiam veritatem. Fieri enim potest vt multi, quorum vnusquisque vir non bonus est, tamen congregati & congressi, paucis illis sint meliores, non vt singuli, sed vt vniuersi: quemadmodum cœnæ, in quas singuli symbolam contulerunt, iis, quorum sumptus ab vno suppeditatus est, sunt copiosiores & lautiores. nam cùm sunt multi, suam quemque virtutis & prudentiæ partem habere, eósque congregatos, & multitudinem illam fieri tanquam vnum hominem multorum pedum, & multarum manuum, & multis sensibus instructum, itémque multis moribus & cogitationibus præditum. Quapropter de musicorum & poëtarum operibus meliùs iudicat multitudo: alij enim de alia aliqua particula, omnes autem de omnibus. Verùm hoc antecellunt viri boni & virtute præstantes vnicuique de multis, quemadmodum pulchros à non pulchris differre dicunt, & picta ex arte pingendi à veris: eo quòd dispersa, & separatim posita, in vnum conducta & collecta sint. nam cùm separati & sciuncti sunt, huius quidem oculum esse pulchriorem, illius autem alius aliam partem. Vtrùm igitur in omni populo atque in omni multitudine possit euenire hæc differentia multorum à paucis virtute præditis, obscurum est. Fortasse verò mehercule apparet, in nonnullis locum habere non posse. Eadem enim etiam in feris ratio conueniret. Atqui nónne videmus quosdam homines nihil penè dicam à feris differre? Verumtamen in aliqua multitudine nihil obstat quin id quod dictum est, verum sit. Quocirca & eam, quæ antea exposita est, dubitationem, & eam quæ est huic proxima, quarum rerum penes liberos & multitudinem ciuium, (tales autem sunt, quicumque neque diuites sunt, neque vllam virtutis dignitatem atque amplitudinem habent) arbitrium ac potestatem esse oporteat, possit quis his rationibus dissoluere atque expedire. Eos enim imperia obtinere maxima, non est tutum: (namque eos & propter iniustitiam, & propter imprudentiam partim iniuriam facturos, partim peccaturos.) Nullos autem eis mandare magistratus, neque eos vllius esse participeis, horribile ac formidolosum est. Cum enim multi honoris experies & pauperes sunt, plena hostium sit ciuitas necesse est.

ΚΕΦΑΛ. ια'.

Πότερον δὲ κύριον εἶναι μᾶλλον ὁ πλῆθος, ἢ τοὺς ἀρίστους μὲν, ὀλίγους δέ.

ΠΕΡΙ μὲν οὖν τῶν ἄλλων, ἔστω τις ἕτερος λόγος. ὅπη δὲ κύριον εἶναι μᾶλλον ὁ πλῆθος, ἢ τοὺς ἀρίστους μὲν, ὀλίγους δέ, δόξειεν ἂν λύεσθαι, καὶ τίν' ἔχειν ἀπορίαν, τάχα δ' ἂν καὶ ἀλήθειαν. τοὺς γὰρ πολ-
B λοὺς, ὧν ἕκαστός ἐστιν οὐ σπουδαῖος ἀνὴρ, ὅμως ἐνδέχεται συνελθόντας εἶναι βελτίους ἐκείνων, οὐχ ὡς ἕκαστον, ἀλλ' ὡς σύμπαντας· οἷ τὰ συμφορητὰ δεῖπνα, τῶν ἐκ μιᾶς δαπάνης χορηγηθέντων. πολλῶν γὰρ ὄντων, ἕκαστον μόριον ἔχειν ἀρετῆς καὶ φρονήσεως, καὶ γίνεσθαι συνελθόντας ὥσπερ ἕνα ἄνθρωπον τὸ πλῆθος, πολύποδα καὶ πολύχειρα, καὶ πολλὰς ἔχοντα αἰσθήσεις· οὕτω καὶ περὶ τὰ ἤθη καὶ τὴν διάνοιαν. διὸ καὶ
C κρίνουσιν ἄμεινον οἱ πολλοὶ καὶ τὰ τῆς μουσικῆς ἔργα, καὶ τὰ τῶν ποιητῶν. ἄλλοι γὰρ ἄλλο τι μόριον· πάντα δὲ πάντες. ἀλλὰ τοῦτο διαφέρουσιν οἱ σπουδαῖοι τῶν φαύλων, ἑκάστου τῶν πολλῶν, ὡσπερ καὶ τὰ μὴ καλὰ τοῖς καλοῖς φασι, καὶ τὰ γεγραμμένα διὰ τέχνης τῶν ἀζωγράφων, τῷ συνῆχθαι τὰ διεσπαρμένα χαρίεις εἰς ἕν· ἐπεὶ κεχωρισμένων γε κάλλιον ἔχειν τὸ γεγραμμένον, τοῦδέ μὲν τὸν ὀφθαλμὸν, ἑτέρου δέ τινος ἕτερον μόριον. εἰ μὲν οὖν πολὺ τοιοῦτοι
D εἰσὶν οἱ πολλοὶ τῷ μήτε σπουδαίους εἶναι τοῦτον τὸν διαφορὰν τοῦ πολλοῦ πρὸς τοὺς ὀλίγους σπουδαίους, ἄδηλον· ἴσως γὰρ μὴ Δία δῆλον ὅτι περὶ ἐνίων ἀδύνατον. ὁ γὰρ αὐτὸς καὶ περὶ τῶν θηρίων ἂν μόσοις λόγος. καίτοι τί διαφέρουσιν ἔνιοι τῶν θηρίων, ὡς ἔπος εἰπεῖν; δυνατὸν μέντοι τὸ πλῆθος τοιοῦτον εἶναι κωλύει δὲν λεχθὲν δηλῶς. διὸ δὲ καὶ περὶ τούτων εἰρημένων ἀπορίαν λύσειέν τις διὰ τούτων, καὶ τὸν ἐροῦντα
E αὐτῆς, τίνων δεῖ κυρίους εἶναι τοὺς ἐλευθέρους, καὶ τὸ πλῆθος τῶν πολιτῶν. τοιοῦτοι δ' εἰσὶν ὅσοι [μήτε πλούσιοι,] μήτε ἀξίωμα ἔχουσιν ἀρετῆς μηδέν. τὸ μὲν γὰρ μετέχειν αὐτοὺς τῶν ἀρχῶν τῶν μεγίστων, ἂν ἀσφαλές. διά τε γὰρ ἀδικίαν, καὶ δι' ἀφροσύνην, τὰ μὲν ἀδικεῖν αὐτοὺς, τὰ δ' ἁμαρτάνειν αὐτούς. τὸ δὲ μὴ μεταδιδόναι, μηδὲ μετέχειν, φοβερόν. ὅταν γὰρ ἄτιμοι πολλοὶ καὶ πένητες ὑπάρχωσι, πολεμίων ἀναγκαῖον εἶναι πλήρη τὴν πόλιν ταύτην.

λείπεται δὴ τὸ βουλεύεσθαι καὶ κρίνειν μετέχειν αὐτούς. διόπερ καὶ Σόλων καὶ τῶν ἄλλων ἔνιοι νομοθετῶν πάντες ὁπότε τε τὰς ἀρχαιρεσίας, καὶ τὰς εὐθύνας τῶν ἀρχόντων. ἄρχειν δὲ κατ' μόνας οὐκ ἐῶσι. πάντες μὲν γὰρ ἔχουσι συνελθόντες ἱκανὸν αἴσθησιν, καὶ μιγνύμενοι τοῖς βελτίοσι, τὰς πόλεις ὠφελοῦσι, καθάπερ ἡ μὴ καθαρὰ τροφὴ μετὰ τῆς καθαρᾶς τῷ πλείονι ποιεῖ χρησιμωτέραν τῆς ὀλίγης. χωρὶς δ' ἕκαστος ἀτελὴς περὶ ὃ κρῖναι ἔστιν. ἔχει δ' ἡ πρᾶξις αὕτη τῆς πολιτείας, ἀπορίαν· ἐφ' ᾧ μὲν, ὅτι δόξειεν ἂν τοῦ αὐτοῦ εἶναι ὃ κρῖναι τίς ὀρθῶς ἰάτρευκεν, ὃν χρὴ ἰατρεύσαντα καὶ ποιῆσαι ὑγιᾶ τὰ καὶ μικρὰ τῆς κάτω τῆς προούσης. ἔστι δ' ἰατρὸς ἰατρός. ὁμοίως δὲ τοῦτο καὶ περὶ τὰς ἄλλας ἐμπειρίας καὶ τέχνας. ὥσπερ οὖν ἰατρὸν δεῖ δίδόναι τὰς βύθυνας ἐν ἰατροῖς, οὕτω καὶ τοὺς ἄλλους ἐν τοῖς ὁμοίοις· ἰατρὸς δ' ὅ, τε δημιουργὸς, ὁ ἀρχιτεκτονικὸς, καὶ τέκτων ὁ πεπαιδευμένος περὶ τέχνην. εἰσὶ γὰρ ἔνιοι τοιοῦτοι περὶ πάσας, ὡς εἰπεῖν, τὰς τέχνας· ἀποδίδομεν δὲ τὸ κρίνειν οὐδὲν ἧττον τοῖς πεπαιδευμένοις, ἢ τοῖς εἰδόσιν. ἔπειτα καὶ περὶ τὴν αἵρεσιν τὸν αὐτὸν δεῖ δοξειεν ἔχειν τρόπον. καὶ γὰρ τὸ ἑλέσθαι ὀρθῶς, τῶν εἰδότων ἔργον ἐστὶν, οἷον, γεωμέτρην τε τὸν γεωμετρικὸν, καὶ κυβερνήτην τὸν κυβερνητικόν. εἰ γὰρ καὶ περὶ ἐνίων ἔργων καὶ τέχναι μετέχουσι καὶ τῶν ἰδιωτῶν ἔνιες, ἀλλ' οὔ τι τῶν εἰδότων γε μᾶλλον. ὥστε κατὰ τοῦτον τὸν λόγον, οὐκ ἂν εἴη τὸ πλῆθος ποιητέον κύριον, οὔτε τῶν ἀρχαιρεσιῶν, οὔτε τῶν εὐθυνῶν. ἀλλ' ἴσως ἃ πάντα ταῦτα λέγεται καλῶς, διά τε τὸν πάλαι λόγον, ἂν ᾖ τὸ πλῆθος μὴ λίαν ἀνδραποδώδες· ἔστιν γὰρ ἕκαστος μὲν, χείρων κριτὴς τῶν εἰδότων· ἅπαντες δ' ὁμοῦ συνελθόντες, ἢ βελτίους, ἢ οὐ χείρους· καὶ ὅτι περὶ ἐνίων, ὅταν μόνον ὁ ποιήσας, οὐδ' ἄρτιος δὲ κρίνειν, ὅσων τὰ ἔργα γιγνώσκουσι καὶ οἱ μὴ ἔχοντες τὴν τέχνην οἷον, οἰκίαν, ἃ μόνον ἔστι γνῶναι τὸν ποιήσαντος, ἀλλὰ καὶ βέλτιον ὁ χρώμενος * αὐτῇ κρίνει· χρῆται δ' ὁ οἰκονόμος. καὶ πηδάλιον, κυβερνήτης, τέκτονος· καὶ δαιτυμὼν, ἀλλ' οὐχ ὁ μάγειρος. ταύτην μὲν οὖν τὴν ἀπορίαν τάχα δόξειέ τις ἂν οὕτω λύειν ἱκανῶς· ἡ δ' ἑξῆς ἀνέχομένη ταύτης.

A Reliquum est igitur vt consultandi & iudicandi sint participes. Quocirca & Solon & nonnulli alij latores legum eos comitiis magistratuum creandorũ, & rationibus ab iis, qui gesserunt magistratus, repetendis præficiunt. gerere autem magistratum per se & solos non sinunt. Omnes enim collecti & congregati satis multum sensum habent, & permixti cum melioribus, prosunt ciuitatibus, quemadmodum victus non purus cum puro cõiunctus omnem efficit vtiliorem pauco: vnusquisque enim seorsum in iudicãdo imperfectus & mancus est. B Sunt autem in hac reip. administrandæ ordinatione dubitationes duæ, quarum hæc prima est, quòd videatur esse eiusdem, quis rectè medicatus sit, iudicare, cuius & mederi, ægrúmque sanare, ac morbo præsente liberare. Hic autem medicus est. Atque hoc similiter etiam in aliis facultatibus longo vsu partis, atque artibus, locum habet. Quemadmodum igitur medicus, apud medicos iudicium rationum referendarum subire debet: sic & alij artifices apud similes. Medicus autem est & is qui alio præscribente medicinam facit, & is C qui docet ac præscribit quomodo medicina sit facienda, & tertius, qui à puero experiendo artem didicit. Sunt enim tales quidam in omnibus, penè dicam, artibus. Tribuimus autem iudicandi auctoritatem nihilo minùs vsu peritis, quàm scientibus. Præterea & in eligendo eodem modo se res habere videatur. Etenim rectè eligere, eorum qui sciunt, munus est: verbi gratia, geometram eligere, eorum est qui in geometria diu multúmque versati sunt: & gubernatorem, eorum qui artem gubernandi tenent. Etsi enim de quibusdam operibus & artibus iudicandi facultatem habeant nonnulli etiam idiotæ, & imperiti; at non maiorem quàm qui sciunt. D Itaque hac ratione, comitiorum, quibus creantur magistratus, & rationum referendarum potestas penes multitudinem non sit reiigenda. Verùm fortasse non omnia rectè dicuntur, tum propter rationem illam quam multo antè expositimus, nisi multitudo sit admodum seruilis; (erunt enim singuli quidem iudices scientibus deteriores: omnes verò congressi, aut meliores, aut non deteriores;) tum quòd de nonnullis rebus, neque solùm artifex qui eas effecit, neque optimè iudicarit: eos omneis dico artifices, quorum opera iudicant etiam ij qui non habent artem: verbi gratia, domum cognoscere non solùm eius est qui fecit, sed etiam eo melius is qui ea vtitur, iudicabit: vtitur autem is qui domum administrat, siue paterfamilias: & de gubernaculo melius iudicabit E gubernator nauis quàm faber: & de epulis conuiuæ melius quàm coquus. Hanc igitur dubitationem ad explicandum difficilem, fortasse aliquis sat bene sic expedire ac dissoluere queat. Altera porrò est huic proxima.

Videtur

* αὐτῇ κρίνει. χρῆται δ' ὁ οἰκονόμος. καὶ πηδάλιον, κυβερνήτης, τέκτονος. καὶ δαιτυμὼν, ἀλλ' οὐχ ὁ μάγειρος. ταύτην μὲν οὖν τὴν ἀπορίαν τάχα δόξειέ τις ἂν οὕτω λύειν ἱκανῶς. ἡ δ' ἑξῆς ἀνέχομένη ταύτης.

γρ. αὐτῇ

Videtur enim absurdum esse, penes malos atque improbos rerum maiorum auctoritatem & arbitrium esse, quàm penes viros bonos & æquos. At rationum referendarum iudicia & magistratuum creandorum comitia, sunt maximi momenti: quæ tamen in quibusdam reipublicæ administrandæ formis, quemadmodum dictum est, populis tribuant. Concio enim talium rerum omnium auctoritatem atque arbitrium habet. Atqui concionis quidem sunt participes, & consultant & iudicant ij quibus est census exiguus, & cuiusuis ætatis homines: pecuniam autem publicam tractant, & exercitibus præficiuntur, & amplissimos maximósque magistratus gerunt ij quibus magnus census est. Similiter autem aliquis etiam hanc dubitationem soluerit. Fortassis enim hæc quoque rectè sunt instituta. Non enim iudex, neque senator, neque is qui in concione deliberat & consultat, præest aut imperat: sed consessus iudicum, & senatus & populus. Eorum autem qui dicti sunt, vnusquisque, horum particula est. Particulam dico, senatorem & deliberatorem concionalem, & iudicem. Quare non immeritò penes multitudinem maiorum rerum potestas atque authoritas est. Ex multis enim constat populus & senatus & iudicium seu iudicum consessus. Et verò census horum omnium amplior est, quàm eorum qui vel viritim vel cum paucis collegis maximos magistratus gerunt. Hæc igitur hoc modo distincta atque explicata sint. Ea autem quæ primo loco exposita dubitatio est, declarat nihil aliud ita ratum & firmum esse oportere, vt leges rectas ac salutareis: penes eum autem, qui præest reipub. siue sit vnus siue plures, iis de rebus statuendi arbitrium & potestatem esse, de quibus leges cumulatè atque accuratè loqui non possunt, propterea quòd non sit facile vniuersè omnia apertè persequi & complecti. Qualeis porrò esse leges malas, aut rectas & vtileis, nondum planum factum est: sed etiam nunc manet id quod suprà multo antè dubitatum est. Enimvero necesse est leges malas aut bonas esse, & iustas aut iniustas, similiter atque reipub. administrandæ formas. Verumtamen hoc certè perspicuum est, leges accommodatè ad reip. administrandæ formam positas esse oportere. At si hoc verum est, non est obscurum, eas quidem leges, quæ sunt reip. formis rectis consentaneæ, necessariò esse iustas; eas autem quæ deprauatis ac peruersis conueniunt, non iustas.

A δοκεῖ γὰρ ἄτοπον εἶναι τὸ μειζόνων εἶναι κυρίους τοὺς φαύλους τῶν ἐπιεικῶν. ἆρ' οὖν βούλευμα, καὶ ἆρ' τῶν ἀρχῶν αἱρέσεις, εἰσὶ μέγιστον· ἃς ἐνίαις πολιτείαις, ὥσπερ εἴρηται, τοῖς δήμοις ἀποδίδασιν· ἡ γὰρ ἐκκλησία, κυρία πάντων τῶν τοιούτων ἐστί. καίτοι τῆς μὲν ἐκκλησίας μετέχουσι, καὶ βουλεύουσι, καὶ δικάζουσιν ἀπὸ μικρᾶς ἡμιμναίου, καὶ τῆς τυχούσης ἡλικίας· τοῖς δὲ καὶ πατρικοῖς καὶ φατριαῖς, καὶ τοῖς μεγάλας

B ἀρχὰς * ἄρχουσι, ἀπὸ μεγάλων. ὁμοίως δή τις ἂν λύσειε καὶ ταύτην τὴν ἀπορίαν. ἴσως γὰρ ἔχει καὶ ταῦτ' ὀρθῶς. οὐ γὰρ ὁ δικαστὴς, οὐδ' ὁ βουλευτὴς, οὐδ' ὁ ἐκκλησιαστὴς, ἄρχων ἐστὶν, ἀλλὰ τὸ δικαστήριον, καὶ ἡ βουλὴ, καὶ ὁ δῆμος· τούτων δὲ ῥηθέντων ἕκαστος, μόριόν ἐστι τούτων. λέγω δὲ μόριον, τὸν βουλευτὴν, καὶ τὸν ἐκκλησιαστὴν, καὶ τὸν δικαστήν. ὥστε δικαίως κύριον μειζόνων τὸ πλῆθος. ἐκ γὰρ πολλῶν ὁ δῆμος, καὶ ἡ βουλὴ, καὶ τὸ δικαστήριον. καὶ τὸ ἄμεινον δὲ πλῆθον τὸ πάντων τούτων, ἢ τὸ τῶν καθ' ἕνα, καὶ κατ' ὀλίγους, μεγάλας ἀρχὰς * ἀρχόντων. ταῦτα μὲν οὖν διωρίσθω τοῦτον τὸν τρόπον. τί δὲ πρῶτη λεχθεῖσα ἀπορία ποιᾷ φανερὸν οὐδὲν οὕτως ἕτερον, ὡς ὅτι δεῖ τοὺς νόμους εἶναι κυρίους κειμένους ὀρθῶς. τὸν ἄρχοντα δὲ, ἕνα τε εἶς, καὶ τε πλείους ὦσι, πε-

D εὶ τούτων εἶναι κυρίους, πρὸς ὅσων ἐξαδυνατοῦσιν οἱ νόμοι λέγειν ἀκριβῶς, * διὰ τὸ μὴ ῥᾴδιον εἶναι καθόλου διωρίσθαι περὶ πάντων. ὁποίους μέντοι χρὴ εἶναι δεῖ τοὺς ὀρθῶς κειμένους νόμους, οὐδέπω δῆλον· ἀλλ' ἔτι μένει τὸ πάλαι δεῖ ἀπορεῖσθαι. ἀνάγκη γὰρ ἐκ ὁμοίως ταῖς πολιτείαις ἀνάγκη καὶ τοὺς νόμους φαύλους ἢ σπουδαίους εἶναι, καὶ δικαίους ἢ ἀδίκους. πλὴν τοῦτό γε φανερὸν, ὅτι δεῖ πρὸς τὴν πολιτείαν κεῖσθαι τοὺς νόμους. ἀλλὰ μὴν εἰ τοῦτο, δῆλον ὅτι τοὺς μὲν πρὸς τὰς ὀρθὰς πολιτείας, ἀναγκαῖον εἶναι δικαίους· τοὺς δὲ πρὸς τὰς παρεκβεβηκυίας, οὐ δικαίους.

Nic. l. 5. c. 14.

ΚΕΦΑΛ. ιβ'.

Πότερον τῆς πόλεως ἐπιστητέον ἀγαθοῦ δεῖ νενεμῆσθαι τὰς ἀρχάς, εἰ πάντα τἀλλοτριώτατα μηδὲν διαφέρουσιν.

ΕΠΕΙ δ' ἐν πάσαις μὲν ταῖς ἐπιστήμαις καὶ τέχναις ἀγαθὸν τὸ τέλος, μέγιστον δὲ καὶ μάλιστα ἐν τῇ κυριωτάτῃ πασῶν· αὕτη δ' ἐστὶν ἡ πολιτικὴ δυνάμεις· ἔστι δὲ πολιτικὸν ἀγαθὸν τὸ δίκαιον· τοῦτο δ' ἐστὶ τὸ κοινῇ συμφέρον· δοκεῖ δ' πᾶσιν ἴσόν τι τὸ δίκαιον εἶναι), καὶ μέχρι γέ τινος ὁμολογοῦσι τοῖς κατὰ φιλοσοφίαν λόγοις, ἐν οἷς διώρισται περὶ τῶν ἠθικῶν· * ἔστι γὰρ καὶ τίσι τὸ δίκαιον, καὶ δεῖν τοῖς ἴσοις ἴσον εἶναι φασι. ποίων δ' ἰσότης ἐστὶ, καὶ ποίων ἀνισότης, δεῖ μὴ λανθάνειν· ἔχει γὰρ τοῦτ' ἀπορίαν καὶ φιλοσοφίαν πολιτικήν. ἴσως γὰρ ἂν φαίη τις κατὰ πάντων ἐπιστητέον ἀγαθοῦ δεῖν διανεμῆσθαι τὰς ἀρχάς, εἰ πάντα τἀλλοτριώτατα μηδὲν διαφέρουσιν, ἀλλ' ὁμοίους τοὺς χαρίεντας ὄντας. τοῖς γὰρ διαφέρουσιν, ἕτερόν τι εἶναι τὸ δίκαιον καὶ τὸ κατ' ἀξίαν. ἀλλὰ μὴν εἰ τοῦτ' ἀληθές, ἔσται καὶ χρῶμα, καὶ κατὰ μέγεθος, καὶ καθ' ὁτιοῦν τῶν ἀγαθῶν, πλεονεξία τις τῶν πολιτικῶν δικαίων τοῖς ἐπιφέρουσιν· ἢ τοῦτο ὅπερ πόλεμον ὁ * ψόφος; φαμὲν δ' ὅτι τῶν ἀνίσων ὅπερ ἐπιστημῶν καὶ δυνάμεων. τῶν γὰρ ὁμοίων αὐλητῶν τιμὼ τέχνῃ, ὑπερτέρους ἀνισότητα τιμῶν

Quare si hic magnitudine præstat plus quàm ille virtute, &, si omnino virtuti magnitudo antecellit, omnia inter se comparari possint. Si enim tanta magnitudo tanta magnitudine maior est, licet intelligere tantam æqualem fore. Quoniam autem hoc fieri non potest, perspicuum est, homines etiam in rebus ciuilibus probabili ratione non ex omni inæqualitate & præstantia de magistratibus & imperiis contendere. Nam si alij quidem tardi sunt, alij celeres, nihilo plus oportet iccirco hos quidem plus habere, illos verò minùs: sed in certaminibus quidem gymnicis huic præstantiæ tribuitur honos & præmium: quibus rebus verò constat ciuitas, his de rebus controuersiam esse necesse est. Quapropter probabilem causam habent nobiles, & liberi, & diuites, quamobrem honorem sibi arrogent. Oportet enim in ciuitate esse homines liberos & locupleteis, qui pro censu tributum conferant. Non enim ex omnibus egentibus constare possit ciuitas, quemadmodum neque ex seruis. At porro si his opus est ciuitati: & iustitia scilicet, & bellica virtute opus est: nam nec sine his vrbs habitari & frequentari potest. verumtamen sine prioribus quidem illis, non potest consistere ciuitas: sine his verò pulchrè frequentari & præclarè regi non potest.

A ὥστ' εἰ πλῆθος ὁδὶ διαφέρει καὶ μέγεθος, ἢ ὁδὶ κατ' ἀρετὴν, καὶ πλῆθος ὑπερέχοι ὁπόσῳ ἀρετῆς μέγεθος, εἴη ἂν συμβλητὰ πάντα. τοσόνδε γὰρ μέγεθος, εἰ κρῆττον τοσοῦδε, τοσόνδε δῆλον ὡς ἴσον. ἐπεὶ δ' οὐκ ἐνδέχεται τοῦτ' ἀδύνατον, δῆλον ὡς καὶ ὅτι τὴν πολιτικὴν οὐ λόγως ἅπασιν ἐστὶ τὴν ἀμφισβητοῦσι τὴν ἀρχήν. εἰ γὰρ οἱ μὲν βραδεῖς, οἱ δὲ ταχεῖς, οὐδὲν διὰ τοῦτο δεῖ τοὺς μὲν πλέον, τοὺς δ' ἔλαττον ἔχειν· ἀλλ' ἐν τοῖς γυμνικοῖς ἀγῶσιν οἷ τοῦτων διαφέρουσι λαμβάνουσι τὸ ἆθλον. ἀλλ' ἐξ ὧν πόλις συνέστηκεν, ἐν τούτοις δικαίως ποιεῖσθαι τὸ ἀμφισβήτησιν. διόπερ οὐ λόγως ἂν ποιοῖντο τῆς τιμῆς οἱ δίκαιοι, καὶ ἐλεύθεροι, καὶ πλούσιοι. δεῖ γὰρ ἐλεύθερους τ' εἶναι, καὶ τίμημα φέροντας. οὐ γὰρ ἂν εἴη πόλις ἐξ ἀπόρων πάντων, ὥσπερ οὐδ' ἐκ δούλων. ἀλλὰ μὴν εἰ δεῖ τούτων, δηλονότι καὶ δικαιοσύνης, καὶ τ πολεμικῆς ἀρετῆς· οὐδὲ γὰρ ἄνευ τούτων οἰκεῖσθαι πόλιν δυνατόν. πλὴν ἀλλ' οὐδὲ μὴν τ προτέρων ἀδύνατον εἶναι πόλιν, ἀλλ' οὐδὲ τούτων οἰκεῖσθαι καλῶς.

B

C

CAPVT XIII.

Ex boni publici diuersitate Reſpubl. variare demonstrat.

ΚΕΦΑΛ. ιγ'.

Ἀπορίαι, τίνι δεῖ τ πολιτείων ἐν τῇ πολιτείᾳ ἀμφισβητεῖν, παιδείᾳ καὶ ἀρετῇ, ἢ πλούτῳ ἢ βίᾳ πλείᾳ. καὶ τί δεινὸν ποιεῖν, εἴ τις ἔστιν εἰς ἀρετὴν ὑπερβολὴ πάντων διαφέρων. ἐν οἷς καὶ περὶ ὀστρακισμοῦ.

D

ADhoc igitur, vt sit ciuitas, aut hæc omnia aut nonnulla certè ex his merito ambigere & contendere videantur: ad vitam honestam vero doctrina & virtus iustissimè litigarint, quemadmodum & antea dictum est. Quoniam autem neque omnium rerum æqualem partem ferre debent, qui sunt vna quadam re tantum æquales, neque inæqualem, qui sint vna re inæquales: necesse est taleis omneis reipubl. administrandæ formas à rectis deflectere ac deerrare. Dictum autem est etiam antea omneis quodammodo iure ambigere: simpliciter verò & absolutè non omneis iure. Diuites quidem, quia agri terræque plus eis suppetit: at ager communis est: præterea in rebus contrahendis magnam partem sunt fideliores. Liberos autem & nobiles, vt inter se finitimos. Magis enim ciues sunt generosi, quàm humili genere & obscuro loco nati: nobilitas autem apud singulas nationes domi est honorata: præterea quia verisimile est, eos qui ex melioribus nati sunt, esse meliores: nobilitas enim generis virtus est.

ΠΡὸς μὲν οὖν τὸ πόλιν εἶναι, δόξειεν ἂν ἡ πάντα ἢ ἔνια γε τούτων ὀρθῶς ἀμφισβητεῖν· πρὸς μὲν τοι ζωὴν ἀγαθὴν μὲν παιδεία, καὶ ἡ ἀρετὴ, μάλιστα δικαίως [ἂν] * ἀμφισβητήσαι, καθάπερ εἴρηται καὶ πρότερον. ἐπεὶ δ' ὅτε πάντων ἴσον ἔχειν δεῖ τοὺς ἴσους ἕν τι μόνον ὄντας, ὅτε ἄνισον τοὺς ἀνίσους καθ' ἕν, ἀναίσχη πάσας εἶναι τὰς τοιαύτας πολιτείας πρεχούσας. εἴρηται μὲν οὖν καὶ * πρότερον, ὅτι δικαίως ἀμφισβητοῦσι τόπον τινὰ δικαίως πάντες, ἁπλῶς δ' οὐ πάντες δικαίως· οἱ πλούσιοι μὲν, ὅτι πλῆθος μέτεστι τ χώρας ἀνδρῶν· ἢ γὰρ χώρα, κοινόν· ἔτι πρὸς τὰ συμβόλαια πιστοὶ μᾶλλον ὡς ὅτι τ πλέον· οἱ δ' ἐλεύθεροι καὶ γνήσιοι, ὡς ἐγγὺς ἀλλήλων. πολίτας γὰρ μᾶλλον οἱ γνησιότεροι, τ ἀγνῶν. * ἢ δ' εὐγένεια πρὸς ἐκπαίδευσιν οἶκοι τίμιος. ἔτι δ' ὅτι βελτίους εἰκὸς τοὺς ἐκ βελτιόνων εὐγενῆ γὰρ ἐστιν ἀρετὴ γένους.

κρ. ἀμφισβητήσειαν,

* Suprà, c. 9.

Zuing. ἢ γ' εὐγ.

ὁμοίως δὴ φήσομεν δίκαιον εἶναι τὴν ἀρε- A
τὴν ἀμφισβητεῖν. χρησιμωτάτην γὰρ ἀρετὴν
εἶναί φαμεν τὴν δικαιοσύνην, ἣ πάσας
ἀναγκαῖον ἀκολουθεῖν ταῖς πόλεσι. ἀλλὰ μὴν
καὶ οἱ πλείους τοῖς ὀλίγοις· καὶ γὰρ
χρείττους καὶ πλουσιώτεροι καὶ βελτίους εἰσὶν,
ὡς λαμβανομένων τῶν πλήθει πρὸς
ὀλίγους. ἆρ' οὖν εἰ πάντες εἶεν ἐν μιᾷ πό-
λει· λέγω δ' οἷον εἰ τ' ἀγαθοὶ, καὶ οἱ πλούσιοι
καὶ βίᾳ ἄρχοις, ἐπὶ ὑπὸ πλῆθος δικαίου τι πολιτικόν· B
πότερον ἀμφισβήτησις ἔσται, τίνας δεῖ
ἄρχειν, ἢ οὐκ ἔσται; καθ' ἑκάστην μὲν οὖν πο-
λιτείαν τῶν εἰρημένων, αἱ ἀμφισβήτητος ἡ
χρεία τίνας δεῖ ἄρχειν. τοῖς γὰρ κοινοῖς διαφέρουσιν ἀλλήλων· οἷον ἡ μὲν, ὧν διὰ πλου-
σίων ἡ ὀλιγαρχία, τῶν εὐπόρων ἀνδρῶν εἶναι. ἐν δὲ τῇ δήμου ἑκάστην τὸν αὐτὸν τρόπον.
καὶ τῶν δήμων ἑκάστη τὸν αὐτὸν τρόπον.
χρ. σκοποῦσι μὲν, al. σκοπήσομεν ἀλλ' ὅμως * σκεπτόμεθα ὅτι τὸν αὐ-
τὸν τοῦτ' ἐστὶ καὶ περὶ τὴν ἀρχὴν χρόνον, πῶς διορι-
στέον. εἰ δὴ τ' ἀριθμὸν εἶεν ὀλίγοι πάμπαν οἱ C
τὴν ἀρετὴν ἔχοντες, τίνα δεῖ διελεῖν [τὸν] τρό-
πον; ἢ τὸ ὀλίγον πρὸς τὸ ἔργον δεῖ σκοπεῖν,
εἰ δυνατοὶ διοικεῖν τὴν πόλιν· ἢ τοσοῦτοι τὸ
πλῆθος, ὥστ' εἶναι πόλιν ἐξ αὐτῶν; ἔστι δὲ
ἀπορία τις πρὸς ἅπαντας τοὺς διαμφισ-
βητοῦντας περὶ τὴν πολιτικὴν τιμήν. δόξαιεν
γὰρ οὐδὲν λέγειν δίκαιον οἱ διὰ τὴν πλοῦτον
ἀξιοῦντες ἄρχειν· ὁμοίως δὲ καὶ οἱ κατὰ γένος.
δῆλον γὰρ, ὡς εἴ τις πάλιν εἷς πλουσιώτερος
χ. δῆλον ὅτι ἁπάντων ἐστὶ, * δηλονότι καὶ τὸ αὐτὸ δί- D
καιον τὸν ἄρχειν τὸν ἕνα ἁπάντων δεσπό-
ζειν· ὁμοίως δὲ τὴν εὐγένειαν διαφέρουσαν, τὰ ἀμ-
φισβητοῦντα διὰ ἐλευθερίαν. ταὐτὸ δὴ τοῦτ'
ἴσως συμβήσεται καὶ περὶ τὰς ἀριστοκρα-
τίας ὅτι τὴν ἀρετῆς. εἰ γάρ τις εἷς ἀμείνων
ἀνὴρ εἴη τῶν ἄλλων, τῶν ἐν τῇ πολιτεύ-
ματι ταττόντων ὄντων, τοῦτον εἶναι δεῖ κύ-
ριον καὶ ταὐτὸ δίκαιον. ὁμοίως εἰ καὶ τὸ πλῆ-
θος εἶναί τε δεῖ κύριον, διότι χρείττους εἰσὶ
τῶν ὀλίγων, καὶ εἷς, ἢ πλείους μὲν τοῦ ἑνὸς, E
ἐλάττους δὲ τῶν πολλῶν, χρείττους ὧσι τῶν
ἄλλων, τούτους δὴ δέοι κυρίους εἶναι μᾶλ-
λον, ἢ τὸ πλῆθος. πρῶτα δὴ ταῦτ' ἔοικε
φανερὸν ποιῆσαι, ὅτι τούτων τῶν ὅρων οὐδεὶς
ὀρθός ἐστι, καθ' ὃν ἀξιοῦσιν αὐτοὶ μὲν ἄρ-
χειν, τοὺς δ' ἄλλους ἀναγκαῖον ἄρχεσθαι
πολίτας. ἔτι γὰρ δὴ καὶ πρὸς τοὺς κατ' ἀρετὴν
ἀξιοῦντας κυρίους εἶναι τοῦ πολιτεύματος,
ὁμοίως ἔχει [πρὸς] τοὺς κατὰ πλοῦτον, ἔχοιεν
δ' ἂν λέγειν τὰ πλήθη λόγον τινὰ δίκαιον·

A Similiter igitur dicemus etiã virtutem ambigere. virtutem enim dicimus ad omne genus societatis accommodatam atque vtilem, esse iustitiam, quam necessariò cæteræ subsequuntur. Quin & plures cum paucioribus non immeritò contendant: Nam etiam potentiores, & diuitiores & meliores sunt, si plures ita sumantur, vt cum paucioribus conferantur. Vtrùm igitur si isti omnes essent in vna ciuitate, boni inquam, & diuites, & nobiles, & præterea alia multitudo ciuilis, cõtrouersia aliqua inter hos & multitudinẽ futura est, quos reip. B præesse oporteat, nécne? In vnaquaque igitur earũ reip. administrandæ formarum, quæ antè dictæ sunt, incontrouersum iudicium est, quos reip. præesse oporteat. Illarum enim inter se differentia, ex eorum qui dominationem & auctoritatem in ciuitate obtinent, differentia nascitur: verbi gratia, alia, quòd penes diuites summa sit potestas, alia, quòd penes viros bonos & virtute præstanteis: idemque de vnaquaque aliarum sentiendum. Verumtamen videamus, cùm vno eodémque tempore hæc præsto sunt, quomodo sint definienda. Si igitur C ij qui virtute præditi sunt, pauci sint omnino numero, quænam distinctio adhibenda quęve ratio ineunda est? an paucitas ex opere spectãda est, possíntne hi administrare ciuitatem? an tot numero esse debent, vt ex his possit constare ciuitas? Dubitatio autem quędam est in omnibus qui de ciuilibus honoribus ambigũt. Videantur enim nullã iustam causam afferre, qui se propter diuitias imperare postulant: itémque qui propter genus. Apparet enim, si quis rursus vnus cæteris omnibus diuitior sit, propter eandem rationẽ scilicet fore vt vnus in D omneis imperium habeat: similitérque siquis generis nobilitate excellat, iis imperet qui propter libertatem de imperio ambigũt. Hoc idem autem fortasse eueniet, etiam in ea reipubl. administrandæ forma, in qua optimi viri rerum potiũtur, quæ aristocratia dicitur, si quis virtute ciuibus aliis antecellat. Nam si quis vnus aliorum omnium, qui in administratione reipubl. boni sunt, sit optimus, penes hunc esse arbitrium & potestatem oportet eodem iure. Ergo si etiam penes multitudinem summam potestatem esse oportet, propterea quòd multi plus possint, quàm pauci: consequens est, vt, E si vnus, aut plures quidem vno, sed pauciores multis, plus possint, quàm alii, penes hos potiùs quàm penes multitudinem, summam potestatem esse oporteat. Hæc igitur omnia videntur planum facere, horum finium & quasi terminorum nullum esse rectum, ex quo ii se quidem reipubl. præesse & imperare, alios autem omneis suo imperio subiectos esse postulant. Nam ad eos qui virtutis nomine postulant se in reipubl. administranda dominatum atque auctoritatem obtinere, similiter & ad eos qui ob diuitias, possit plebs & multitudo rationem quandam iustam opponere.

Nihil enim obstat quominus interdum multitudo paucis & melior sit, & locupletior, non vt singuli, sed vt conferti & vniuersi. Quocirca etiam ad dubitationem & quæstionem, quam proponunt quidam, licet hoc modo respondendo occurrere. Dubitant enim nonnulli, vtrùm scriptor legis, qui leges optimas ferre velit, in legibus scribendis vtilitatem meliorum, an plurium intueri debeat, cùm id quod dictum est, euenit. rectum autem fortasse sumendum est. Fortasse verò id rectum est, quod ad totius ciuitatis vtilitatem, & ad rem omnium ciuium communem & publicam pertinet. Ciuis porrò est communiter quidem is qui imperandi & parendi est particeps: in vnaquaque autem republ. dissimilis ac diuersus est: in optima verò is qui potestatem habet & consilium cepit parendi & imperandi, proposita sibi vita ex virtute degenda. Si quis autem vnus, aut plures quidem vno, non tamen ita multi, vt iustam ciuitatis magnitudinem explere possint, tantopere aliis antecellant præstantia atque exsuperantia virtutis, vt aliorum omnium neque virtus, neque potentia ciuilis, si sint plures, cum illorum virtute & potentia sit comparanda; sin vnus, cum illius tantùm; non iam hi sunt in partibus ciuitatis numerandi. iniuria enim afficientur, si æqualia mereri iudicabuntur, & non ampliora, qui tantopere sint virtute & potentia ciuili inæquales ac superiores. Probabile enim est, eum qui talis sit, Deum quendam esse inter homines. Ex quo intelligere licet, & totam rationem legum ferendarum ad æqualeis & genere & potentia referri ac pertinere. In taleis autem viros legem non esse. Ipsi enim sunt lex. Etenim ridiculus sit, qui conetur in eos leges ferre. dicerent enim fortasse, quod Antisthenes ait leones dixisse, orationem in concione habentibus leporibus, & vt omnes æqualia obtinerent, postulantibus. Quapropter & decernunt ostracismum, id est, exilium decennale, per testam, sine ignominia, eæ ciuitates, in quibus populus rerum potitur, propter huiusmodi causam. Hæ enim maximè omnium æqualitatem persequi videntur. Itaque qui videbantur potentia excellere propter diuitias, aut amicorum multitudinem, aut alias aliquas vireis ciuileis, eos exsilio decennali per testæ iactum è patria pellebant, & ad definitum tempus è ciuitate summouebant. Fabulantur autem etiam Argonautas Herculem propter talem causam reliquisse. noluisse enim Argo nauim eum cum aliis vehere, vt longo interuallo cæteros vectores superantem. Quocirca & ij qui tyrannidem consiliúmque, quod dedit Periander Thrasybulo, vituperant, non sunt existimandi simpliciter id rectè reprehendere.

A οὐδὲν γὰρ κωλύει ποτὲ τὸ πλῆθος εἶναι βέλτιον τῶν ὀλίγων καὶ πλουσιώτερον, ἀλλ' οὐχ ὡς καθ' ἕκαστον, ἀλλ' ὡς ἀθρόους. ὥστε καὶ πρὸς τὴν ἀπορίαν, ἣν ζητοῦσί τινες προβαλόμενοι ἴσως, ἐνδέχεται τοῦτον τὸν τρόπον ἀπαντᾶν. ἀπορήσαι γάρ τινες, πότερον τῷ νομοθέτῃ νομοθετητέον βουλομένῳ πρὸς τοὺς ὀρθοτάτους νόμους, πρὸς τὸ τῶν βελτόνων συμφέρον, ἢ πρὸς τὸ τῶν πλόνων, ὅταν συμβαίνῃ τὸ λεχθέν. τὸ δ' ὀρθὸν λητοῦσιν ἴσως· τὸ δ' ἴσως ὀρθὸν, πρὸς τὸ τῆς πόλεως ὅλης συμφέρον, καὶ πρὸς τὸ κοινὸν τῶν πολιτῶν. πολίτης δ' ἁπλῶς μὲν, ὁ μετέχων τοῦ κρίνειν καὶ ἄρχεσθαι, ὁρίζεται· καθ' ἑκάστην δὲ πολιτείαν, ἕτερος· πρὸς δὴ τὴν ἀρίστην, ὁ δυνάμενος καὶ προαιρούμενος ἄρχειν καὶ ἄρχειν πρὸς τὸν βίον τὸν κατ' ἀρετήν. εἰ δέ τις ἔστιν εἷς τοσοῦτον διαφέρων κατ' ἀρετὴν ἢ τοὺς ἄλλους πολιτικὴν δύναμιν, ἢ πλείους μὲν ἑνὸς, μὴ μὴν τοι δυνατοὶ πλήρωμα συμφέρεσθαι πόλεως, ὥστε μὴ συμβαλητὸν εἶναι τοῖς ἄλλων ἀρετὴν πολιτικὴν πρὸς τὴν ἐκείνων, εἰ πλείους· εἰ δ' εἷς, τὴν ἐκείνου μόνον· οὐκέτι δικαίους τούτους μέρος πόλεως. * ἀδικήσονται γὰρ ἀξιούμενοι τῶν ἴσων, οὐσίαι τοσοῦτον κατ' ἀρετὴν ὄντες, καὶ τὴν πολιτικὴν δύναμιν· ὡς ἀνδρὸς θεοῦ ἐν ἀνθρώποις εἰκὸς εἶναι τὸν τοιοῦτον. ὅθεν * δῆλον ὅτι καὶ τὴν νομοθεσίαν δικαίως ἂν εἶεν πρὸς τοὺς ἴσους, καὶ τῷ γένει καὶ τῇ δυνάμει· πρὸς τοιούτους γὰρ οὐκ ἔστι νόμος. αὐτοὶ γάρ εἰσι νόμος. καὶ γὰρ γελοῖος ἂν εἴη νομοθετεῖν τις πειρώμενος κατ' αὐτῶν. λέγοιεν γὰρ ἂν ἴσως ἅπερ Ἀντισθένης ἔφη πρὸς λέοντας, δημηγορούντων τῶν δασυπόδων, καὶ ὅτι ἴσον ἀξιούντων πάντας ἔχειν. δῆλον καὶ πᾶσιν τὸν ὀστρακισμὸν αἰ δημοκρατούμεναι πόλεις, διὰ τὸ τοιοῦτον αἰτιᾶσθαι. αὐτῷ γὰρ δή τινι δοκοῦσι διώκειν τὴν ἰσότητα μάλιστα πάντων. ὥστε τοὺς δοκοῦντας ὑπερέχειν δυνάμει διὰ πλοῦτον, ἢ πολυφιλίαν, ἤ τινα δῆλον πολιτικὴν ἰσχύν, ὑπερβάλλον καὶ μεγέθει τὸν τῆς πόλεως χρόνους ὠρισμένους. μυθολογεῖται δ' ὑπό τινες Ἀργοναύτας τὸν Ἡρακλέα καταλιπεῖν διὰ τοιαύτην αἰτίαν. ὁ γὰρ ἐθέλων αὐτὸν ἄγειν τὴν Ἀργὼ μὴ τῶν ἄλλων, ὡς ὑπερβάλλοντα πολὺ τῷ πλοίῳ. διὸ καὶ τοὺς ψηφιζομένους τὸν στρατηγὸν καὶ τὸν Πεισίστρατον Θεσπιοβούλῳ συμβουλίαν, οὐκ ἁπλῶς οἰητέον ὀρθῶς ὀνειδίζειν.

γρ. ἀδικήσονται

γρ. δηλονότι

Φασὶ γὰρ τὸν Περίανδρον εἰπεῖν μηδὲν A
πρὸς τὸν πεμφθέντα κήρυκα περὶ τῆς συμ-
βουλίας, ἀφαιρῶν τὰς διαφέροντας
τῶν στάχυων, ὁμαλώσας τὸν ἄρουραν· ὅθεν
ἀγνοοῦντος μὲν τοῦ κήρυκος τὸ γινόμενον τὴν
αἰτίαν, ἀπαγγείλαντος δὲ ὃ συμπεσὸν,
συνιέναι τὸν Θρασύβουλον, ὅτι δεῖ τοὺς ὑ-
περέχοντας ἄνδρας ἀναιρεῖν. τοῦτο γὰρ οὐ μό-
νον συμφέρει τοῖς τυράννοις, οὐδὲ μόνον οἱ
τύραννοι ποιοῦσιν· ἀλλ' ὁμοίως ἔχει καὶ περὶ
τὰς ὀλιγαρχίας, καὶ τὰς δημοκρατίας. ὁ γὰρ B
ὀστρακισμὸς τὸν αὐτὸν ἔχει δύναμιν ἔστιν
γρ. κωλύει, mendosè. ἅπερ καὶ τὰ* κωλύοντες τοὺς ὑπερέχοντας καὶ φυ-
γαδεύοντες. ὅ τε γὰρ αὐτὸς καὶ περὶ τὰς πόλεις καὶ τὰ
ἔθνη ποιοῦσιν οἱ κύριοι τῆς δυνάμεως· οἷς
Ἀθηναῖοι μὲν περὶ Σαμίους, καὶ Χίους, καὶ
Λεσβίους· ἐπεὶ γοῦν πρότερον ἐπ' ἀρχὴν ἦλθον ἢ
ἀρχήν, ἐταπείνωσαν αὐτοὺς τούτους τοὺς
ὑπερέχοντας· ὁ τῶν Περσῶν βασιλεὺς Μήδους καὶ
Βαβυλωνίους καὶ τῶν ἄλλων τοὺς πεφρονημα-
τισμένους, διὸ καὶ ἦρξέ ποτ' ἐπ' ἀρχῆς,
ἐπέκοψε πολλάκις. ὅ τ' ἄρα βούλημα κα-
θόλου περὶ πάσας ἐστὶ τὰς πολιτείας, καὶ τὰς
ὀρθάς. αἱ μὲν γὰρ παρεκβεβηκυῖαι, παρὸς ὃ
ἴδιον ἀποσκοποῦσιν τοῦτο δρῶσιν· αἱ μὲν
ἀλλὰ περὶ τὸ κοινὸν ἀγαθὸν ὑποσκοπού-
σας, τὸ αὐτὸν ἔχει τέλος. δῆλον δ' ὅτι καὶ
ὑπὲρ τῶν ἄλλων τεχνῶν, καὶ ἐπιστημῶν. ὅτε γὰρ
γραφὴς ἐάσειεν ἂν τὸ ὑπερβάλλοντα πόδα
τοῦ συμμετρίας ἔχειν ὅ ζῷον, οὐδ' εἰ ἄλλο-
φέρει ὁ κάλλος· οὔτε ναυπηγὸς πρύμναν,
ἢ τὴν ἄλλην τι μορίων τὸ τῆς νεώς· οὐδὲ χο-
ροδιδάσκαλος τὸ μεῖζον καὶ κάλλιον τοῦ πλη-
σίον τοῦ χορεύοντος ἐάσει συγχορεύειν.
ὥστε διὰ τοῦτο μὲν οὐδὲν κωλύει μο-
ναρχοῦντας συμφωνεῖν ταῖς πόλεσιν, εἰ τῆς οἰ-
κείας ἀρχῆς ὠφελίμου ταῖς πόλεσιν οὔσης,
τοῦτο δρᾶσι. διὸ καὶ ταῖς ὁμολογουμέναις
ὑπεροχαῖς, ἔχει τι δίκαιον πολιτικὸν λό-
γος ὁ περὶ τὸ ὀστρακισμόν. βέλτιον μὲν οὖν
τὸ νομοθέτειν ἐξ* ἀρχῆς ὅπως συζῆσαι τὸ
πολιτείαν, ὥστε μὴ δεῖσθαι τοιαύτης ἰατρείας·
γρ. ἐξαρχῆς
γρ. δεύτερος δ' πλοῦς, ἂν σύμβῃ, πειρᾶσθαι
εἰ ἂν πλοῦς συμβῇ, ζῇ. ὅπως ζῇ νῦν διορθώματι διορθοῦν. ὅπερ ἔδει
ἐγίνετο περὶ τὰς πόλεις. οὐ γὰρ ἐβλεπον πρὸς
ὃ τὸ πολιτείας τὸ οἰκείας συμφέρον, ἀλλὰ
στασιάζοντες ἔχοντο τοῦ ὀστρακισμοῦ. ὅτι
μὲν οὖν τὰς παρεκβεβηκυίας πολιτείας,
ὅτι μὲ ἰδίᾳ συμφερόντως καὶ δικαίως ἔστι, φανερὸν·
ἴσως δ' καὶ ὅτι οὐχ ἁπλῶς δίκαιον, καὶ τοῦτο

Aiunt enim, Periandrum nihil illum quidem ei nuntio, qui missus fuerat, de eo quod consuleretur, respondisse; sed spicas eminenteis demendo, segetem adæquasse. ex quo cùm eius quidem, quod ab illo fieret, causam nuntius ignoraret, id autem quod accidisset, renunciasset; intellexisse Thrasybulum, viros egregios & præstanteis de medio esse tollendos. Hoc enim non solùm tyrannis expedit, neque hoc tyranni tantùm faciunt, sed similis etiam in oligarchiis & democratiis ratio locum habet. Nam ciuium per testam è ciuitate pellendorum ratio, (ostracismum appellant Græci,) idem valet quodammodo, atque incidere ac decurtare pennas viris præstantibus, eósque solum vertere iubere. Idem autem faciunt etiam in ciuitatibus & gentibus ij penes quos summa est potestas: exempli gratia, Athenienses, in Samiis & Chiis & Lesbiis. Nam vbi primùm imperij compotes fuerunt, præter conuentiones, eos humileis reddiderunt ac depresserunt. Iam rex Persarum, Medis & Babyloniis, & nonnullis aliis, iis qui maiores spiritus gerebant, eo quòd aliquando imperium obtinuissent, sæpenumero vireis imminuit atque amputauit. Quæstio autem à nobis posita vniuersè ad omneis reipublicæ administrandæ formas, etiam rectas, pertinet. Nam ea sanè quæ à rectis deflexerunt ac deerrarunt, vtilitatem priuatam spectantes hoc agunt: verumtamen in iis quæ vtilitatem reip. intuentur, eodem modo se res habet. Licet autem hoc intelligere etiam in aliis artibus ac scientiis. nam neque pictor, animalis pedem esse maiorem sinat, quàm partium inter se commensus & conuenientia postulat, ne si pulcritudine quidem excellat: neque nauium opifex puppim, aliámve nauis partem reliquis iusto maiorem esse patiatur: neque chori magister eum qui vocis sonum maiorem & meliorem, quàm chorus vniuersus edat, in chorum recipiat, & cum eo saltare & cantare sinat. Itaque nihil obstat quominus principes soli imperantes, quos monarchos appellant Græci, hac quidem de causa, cum ciuitatibus concordent & concinant, si, cum proprium eorum imperium ciuitatibus vtile sit, hoc faciant. Quocirca in excellentiis incontroversis, & de quibus inter omneis conuenit, ciuile quoddam ius habet ostracismi ratio. Præstat igitur latorem quidem legis statim ab initio, reipublicæ administrandæ formam ita concinnare, vt non egeat tali remedio: sin fortè euenerit, secunda nauigatio est, tali quadam medicina adhibita sanare conari. Quod in ciuitatibus non fiebat. non enim suæ reip. administrandæ formæ vtilitatem spectabant, sed seditiosè ostracismis vtebantur. In reip. igitur administrandæ formis, quæ à rectis deflexerunt, hoc priuatim expedire & iustum esse, perspicuum est. Fortasse verò etiã non simpliciter esse iustum, ne hoc quidẽ obscurũ est.

Sed in optima reip. administrandæ forma multam habet dubitationem ad explicandum difficilem, non si sit in aliquo aliorum bonorum excellentia, (verbi gratia, virium, & diuitiarum, & amicorum multitudinis,) sed si quis existiterit, qui virtute aliis præstet, quid sit opus facto. Non enim iam dixerint talem virum esse exigendum, atque è patria exterminandum: neque verò tali viro imperandum. Simile enim fuerit atque si imperia partientes se Ioui imperare postularent. Reliquum igitur est, (quod videtur ita comparatum esse natura,) vt omnes huic vltrò pareant, ac libenter: & quidem ita, vt tales viri in ciuitatibus sint perpetui reges.

CAPVT XIV.

Reipublicæ regiæ species enarrat.

FOrtasse autem his expositis aliò transire, & de regno considerare verum est. Hanc enim reip. administrandæ formam in rectis numerandam esse dicimus. Videndum autem est, vtrùm expediat & ciuitati & regioni, in qua futurum est vt omnes bene & beatè viuãt, regis imperio parêre, an alia aliqua potius reip. administrandæ forma vti: an aliquibus regali imperio parêre conducat, aliquibus non conducat. Sed primum diuisio ac distinctio regnorum facienda est, videndúmque vtrum eorum genus vnum sit, an plura genera diuersa. Facile igitur hoc quidem est intelligere, complura esse regnorum genera, neque omnium imperij modum esse vnum. Reip. enim administrandæ forma, qua vtuntur Lacedæmonij, videtur illa quidem esse regnum, maximè regnorum eorum quæ legitima sunt: verum penes regem non est summa rerum omnium potestas, sed vbi extra fineis Lacedæmonios prodierit, dux & princeps est eorum quæ ad bellum pertinent: præterea res diuinæ regibus mandatæ sunt. Hoc igitur regnum, instar est imperij militaris, eius quod obtinent belli duces summa potestate præditi: eiúsque perpetui. Necis enim potestatem non habet, nisi in quodam regno: quemadmodum apud antiquos in bellicis expeditionibus, lege ea quæ est in manibus & armis posita. Quod declarat Homerus. Agamemnon enim maledicta & contumelias verborum patienter audiebat in concionibus: extra concionem autem etiam necandi potestatem liberam atque integram habebat. sic enim ait:

Quem longè à pugna ad naueis discedere cernam,
Non tamen ille ideo volucreis fugisse canésque
Se putet.

& alibi:

Mortis me penes arbitrium est, & summa potestas.

φωνερόν. ἀλλ' ὅτι τ' ἀείστης πολιτείας ἔμ-
πολλὼ ἀπορίαν, ὑ κ τ τῶν ἀγα-
θῶν τὸν ἐπαρχὸν, οἷ ἰσχύος κ πλούτου,
καὶ πολυφιλίας· ἀλλά τις ἡμῖν δηλο-
φέρων κατ' ἀρετὴν, τί χρὴ ποιῆν. οὐ γὰρ
δὴ φατέον δεῖν ἐκβάλλειν ἢ μεθιστάναι τὸν
τοιοῦτον. ἀλλὰ μὴν οὐδ' ἄρχειν γε τοῦτον
τοῦ. παπλήσιον γὰρ κἂν εἰ τοῦ Διὸς ἄρ-
χειν ἀξιοῖεν, μείζοντες ἑαυτοὺς ἀρχαί. λεί-
πεται νῦν, ὅπερ ἔοικε πεφυκέναι, πεί-
θεσθαι τοιούτῳ πολίτῃ ἀσμένως· ὥστε
βασιλέας εἶναι τοὺς τοιούτους ἀϊδίους ἐν ταῖς
πόλεσιν.

ΚΕΦΑΛ. ιδ'.

Βασιλείας εἴδη τε παρὰ τὸν ἀριθμὸν δηλοῦσθαι. οἷς ὅτι τέλος ὃ πέμπτον εἶδος τῶν πόλεων.

ΙΣΩΣ δὲ καλῶς ἔχει μετὰ τοὺς εἰρημένους λόγους μεταβιῶναι καὶ σκέψασθαι περὶ βασιλείας. φαμὲν γὰρ τὴν ὀρθῶν πολιτειῶν μίαν εἶναι ταύτην. σκεπτέον δὲ πότερον συμφέρῃ τῇ μελλούσῃ καλῶς οἰκήσεσθαι καὶ πόλει ἢ χώρᾳ, βασιλεύεσθαι, ἢ οὔ, ἀλλ' ἄλλῃ τινὶ πολιτείᾳ μᾶλλον· ἢ τισὶ μὲν συμφέρῃ, τισὶ δ' οὐ συμφέρῃ. δῆλον δὲ τοῦτον θεωρῆσαι πρῶτον, ἓν ὅ γένος ἐστὶν αὐτῆς, ἢ πλείους ἔχει διαφοράς. ῥᾴδιον δὲ τοῦτό γε καταμαθεῖν, ὅτι πλείω τε γένη τυγχάνει ὄντα, καὶ τῆς ἀρχῆς ὁ τρόπος ἐστὶν οὐχ εἷς πασῶν. ἐν γὰρ τῇ Λακωνικῇ πολιτείᾳ, δοκεῖ μὲν εἶναι βασιλεία μάλιστα τῶν κατὰ νόμον· οὐκ ἔστι δὲ κυρία πάντων· ἀλλ' ὅταν ἐξέλθῃ * τὸν χώραν, ἡγεμών ἐστι τῶν θεῶν τὸν πόλεμον. ἔτι δὲ τὰ θεῶν τοῖς θεοῖς ἀποδέδοται τοῖς βασιλεῦσιν. αὕτη μὲν οὖν ἡ βασιλεία, οἵα τυραννὶς τις αὐτοκρατόρων, κατὰ νόμον ἐστί. κτείνων γὰρ οὐ κύριος, εἰ μὴ ἐν τῷ βασιλείᾳ· καθάπερ ἐπὶ τῶν ἀρχαίων ἐν ταῖς πολεμικαῖς ἐξόδοις * ἐν χειρὸς νόμῳ. δηλοῖ δ' Ὅμηρος. ὁ γὰρ * Ἀγαμέμνων κακῶς μὲν ἀκούων ἠνείχετο ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ· ἐξελθόντων δ', καὶ κτείνων κύριος ἦν. λέγων γοῦν,

Ὃν δέ κ' ἐγὼν ἀποβλῆτα μάχης, --ἠὲ οἱ Ἰλιάδ. α. β.
Ἀρχὸν ἐπείτα φυγέδ' κύνας, ἠδ' οἰωνοῖς.

Παρὰ γὰρ ἐμοὶ θάνατος. Ἰλιάδ. β.

Vide Victor.

Victorius Variar. l. 36. c. 12.

ἓν μὲν οὖν τοῦτ' εἶδος βασιλείας, στρατηγία ἀϊδιὸς βίου. τούτων δ' αἱ μὲν, κτητὸν γένος εἰσὶν· αἱ δ', αἱρεταί. παρὰ ταύτην δ' ἄλλο μοναρχίας εἶδος, οἵαι πρὸς ἐνίοις εἰσὶ βασιλεῖαι τῶν βαρβάρων. ἔχουσι δ' αὗται τὴν δύναμιν πᾶσαν παραπλησίαν τυραννικῇ· εἰσὶ δ' ὅμως κατὰ νόμον, καὶ πατρικαί. διὰ γὰρ τὸ δουλικώτερον διακεῖσθαι τὰ ἤθη φύσει, οἱ μὲν βάρβαροι τῶν Ἑλλήνων, οἱ δὲ περὶ τὴν Ἀσίαν, τῶν περὶ τὴν Εὐρώπην, ἀτονώτερόν πως τὴν δεσποτικὴν ἀρχὴν, οὐδὲν δυσχεραίνοντες. τυραννικὴ μὲν οὖν διὰ τὸ τοιοῦτον εἶναι πάτειοι σὺν· ἀσφαλὴς δὲ διὰ τὸ* πάτειαν εἶ κατὰ νόμον εἶ). καὶ ἡ φυλακὴ δὲ βασιλικὴ καὶ οὐ τυραννική, διὰ τὴν αὐτὴν αἰτίαν. οἱ γὰρ πολῖται, φυλάττουσιν ὅπλοις, τοὺς βασιλέας· τοὺς δὲ τυράννους, ξενικόν. οἱ μὲν γὰρ, κατὰ νόμον, καὶ ἐκόντων· οἱ δ', ἀκόντων ἄρχουσιν. ὥστ' οἱ μὲν διὰ τὴν πολιτῶν· οἱ δ', ὅπως τοὺς πολίτας ἔχωσι τὴν φυλακήν. δύο μὲν οὖν εἴδη ταῦτα μοναρχίας· ἕτερον δ', ὅσαι ἐν τοῖς ἀρχαίοις Ἕλλησιν, οἷς καλοῦσιν Αἰσυμνήτας. ἔστι δὲ τοῦτ', ὡς ἁπλῶς εἰπεῖν, αἱρετὴ τυραννίς· διαφέρουσα δὲ τῆς βαρβαρικῆς, οὐ τὸ μὴ κατὰ νόμον, ἀλλὰ τὸ μὴ πάτριος εἶ) μόνον. ἦρχον δ' οἱ μὲν διὰ βίου τὴν ἀρχὴν ταύτην· οἱ δὲ, μέχρι τινῶν ὡρισμένων χρόνων ἢ πραγμάτων· οἷς εἴλοντό ποτε Μιτυληναῖοι Πίτταχον πρὸς τοὺς φυγάδας, ὧν προεστήκεσαν Ἀντιμενίδης καὶ Ἀλκαῖος ὁ ποιητής. δηλοῖ δ' Ἀλκαῖος, ὅτι τύραννον εἵλοντο τὸν Πιτταχὸν, ἐν τινι τῶν σκολιῶν* μέλει. ἐπιτιμᾷ γὰρ ὅτι τὸν κακοπάτριδα Πιτταχὸν πόλεως ταῖς ἀχόλῳ κὴ βαρυδαίμονος ἐστάσαντο τύραννον, μεγ' ἐπαινέοντες ἀοιδοί. αὗται μὲν οὖν εἰσί τε καὶ ἦσαν, διὰ μὲν τὸ τυραννικὴ εἶ), διακεῖσθαι· διὰ δὲ τὸ αἱρεταὶ, καὶ ἑκόντων, βασιλικαί. τέταρτον δ' εἶδος μοναρχίας βασιλικῆς, αἱ κατὰ τοὺς ἡρωϊκοὺς χρόνους ἑκούσιαί τε καὶ* πάτειαι γιγνόμεναι κατὰ νόμον. διὰ γὰρ τὸ τοὺς πρώτους γενέσθαι διὰ τὸ πλήθους διέφέρειν κατὰ τέχνας ἢ πόλεμον, ἢ διὰ τὸ συναγαγεῖν, ἢ ποιῆσαι χώραν, ἐγένοντο* βασιλῆς ἑκόντων, καὶ τοῖς πρώτοις παραμυθαίοισι πάτειοι. χώρας δ' ἦσάν τε κατὰ πόλεμον ἡγεμονίας, καὶ τῶν θυσιῶν, ὅσαι μὴ ἱερατικαί· καὶ πρὸς τούτοις, τὰς δίκας

Scrib. βασιλέας

A Hoc igitur vnum regni genus est, imperium belli per totam vitam. Atque horum alia sunt hæreditaria, & quasi gentilia: alia optiua, & populorum arbitrio ac suffragio mandari solita. Aliud est præter hoc monarchiæ genus, cuiusmodi regna sunt apud nonnullos barbaros. habent autem hæc omnia vim & potestatem tyrannico imperio persimilem ac finitimam: verumtamen legi sunt consentanea & paterna. Nam propterea quòd & barbari moribus sunt seruilioribus quàm Græci, & Asiani quàm Europæi, herile im-
B perium perferunt, neque hoc vlla ex parte ægrè ferunt. Sunt igitur hæc regna, tyrannica, propter talem causam: & tamen stabilia ac tuta: tum quia sunt patria atque auita, tum quia legitima. Et verò custodia, regia est, non tyrannica, propter eandem causam. Reges enim sepți & stipati sunt armis ciuium; tyranni, externorum. Illi enim ex lege, & hominibus sponte parentibus: hi præter legem & inuitis imperant. Itaque illi quidem à ciuibus acceptam, hi autem in ciueis comparatam habent corporis custodiam. Duo igitur sunt hæc monarchiarum genera.
C Aliud porrò est, quod apud priscos Græcos vigebat, quos Æsymnetas appellant. Est autem hoc monarchiæ genus plenè tyrannis optiua, seu suffragio & consensu populi delata: quæ à barbarica tyrannide differt, non eo quòd non sit legi consentanea, sed eo tantùm quòd non sit auita neque patria. Hoc autem imperium obtinebant alij per omnem vitam, alij vsque ad præfinita tempora, & ad certas res gerendas: verbi gratia, optarunt ac legerunt quondam Mitylenæi Pittacum aduersùs exsules, quorum duces erant Antimenides & Alcæus poëta. Declarat autem Al-
D cæus in quodam obliquo carmine (scholion Græci nominant) Pittacum à Mitylenæis tyrannum esse sumptum. eis enim vitio vertit, quòd Pittacum in humili & misera patria natum, lentæ, & infelicis ciuitatis tyrannum crearint, congregati eum laudibus in cœlum ferentes. Hę igitur monarchię & sunt & erant, propterea quia sunt tyrannicæ, heriles, & dominorum propriæ: sed quia sunt optiuæ, populique suffragio deferuntur, & quia in voluntarios vsurpantur, regales. Quartum autem genus monarchiæ regalis complectitur illas
E quæ temporibus heroicis floruerunt, quibus populi sponte sua parebant, quæque erant auitæ, & patriæ, & legitimæ. Quia enim primi de multitudine bene meriti fuissent, vel tradendis artibus vel bellis gerendis, aut quia dispersos congregassent, aut quia solũ agrúmq; præbuissent, reges à voluntariis creabantur, regnúmq; quod obtinuerant, suis liberis ac posteris tradebant. Erat autem penes eos & imperij bellici, & sacrificiorum, quæ modò ad sacerdotum parteis non pertinebant, arbitrium ac potestas: tum præterea controuersias disceptabant.

Hoc autem faciebant alij iurati, alij iniurati. Iusiurandum porrò erat sceptri sublatio. Reges igitur, qui priscis temporibus fuerunt, & res vrbanas, & eas quæ agri finibus continebantur, & eas quæ extra fineis imperij patebant, perpetuò moderabantur, atque administrabant. Posteriùs autem partem earum sponte sua dimittentibus regibus, partem plebe detrahente, in aliis quidem ciuitatibus sacrificia dumtaxat regibus relicta sunt: in eis verò, in quibus meritò regnum appellari poterat, extra regni fineis rei militaris dumtaxat principatum obtinebant. Regni igitur hæc sunt genera, quatuor numero: vnum quod viguit heroicis temporibus: hoc autem in eos quidem valebat, qui sponte sua imperio parebant; sed ad res certas ac præfinitas. Rex enim erat imperator, & iudex, & rerum diuinarum dominus atque arbiter. Secundum barbaricum: hoc autem gentile imperium est, herile, legitimum. Tertium quod Æsymnetiam nominant: hoc autem est tyrannis, in optione & suffragatione populi posita. Quartum est Laconicum: hoc autem est, vt simpliciter & paucis verbis dicam, imperium militare perpetuum. Hæc igitur hoc modo inter se differunt. Quintum autem regni genus est, cùm penes vnum omnium rerum potestas, (quemadmodum vnaquæque gens & vnaquæque ciuitas, reipubl. compos & domina est,) quod regnum rei familiaris administrandæ rationem descriptione & ordine imitetur. Quemadmodum enim rei familiaris tuendæ procuratio, regnum quoddam domus est: sic regnum, ciuitatis & gentis vnius aut plurium tuendarum atque administrandarum ratio est.

Ἀλλ' ἕκεινον. τοῦτο δ' ἐποίουν, οἱ μὲν, οὐκ ὀμνύοντες· οἱ δ', ὀμνύοντες· ὁ δ' ὅρκος ἦν τὴν σκῆπτρου ἐπιφορὰν. οἱ μὲν οὖν ἐπὶ τῶν ἀρχαίων χρόνων, καὶ τὰ κατὰ πόλιν, καὶ τὰ ἔνδημα, καὶ τὰ ὑπερόρια, συνεχῶς ἦρχον· ὕστερον δὲ, τὰ μὲν αὐτῶν παριέντων τῶν βασιλέων, τὰ δὲ τῶν ὄχλων ἀφαιρουμένων, ἐν μὲν ταῖς ἄλλαις πόλεσι θυσίαις κατελείφθησαν τοῖς βασιλεῦσι μόνον· ὅπου δ' ἄξιον εἰπεῖν ἦν βασιλείαν, ἐν τοῖς ὑπορείοις τῶν πολεμικῶν τιμὴν ἡγεμονίαν μόνον εἶχον. Βασιλείας μὲν οὖν εἴδη τάδε τέτταρα τὸν ἀριθμόν· μία μὲν, ἡ περὶ τοὺς ἡρωϊκοὺς χρόνους· αὕτη δ' ἦν ἑκόντων μὲν, ὡρίσθαι δ' ὡρισμένοις· στρατηγὸς γὰρ ἦν ὁ βασιλεὺς, καὶ τῶν περὶ τοὺς θεοὺς κύριος· δευτέρα δὲ, ἡ βαρβαρική. αὕτη δ' ἐστὶν ἐκ νόμου ἀρχὴ δεσποτικὴ κατὰ νόμον· τρίτη δὲ, ἦν αἰσυμνητείαν προσαγορεύουσιν· αὕτη δ' ἐστὶν αἱρετὴ τυραννίς· τετάρτη δὲ, ἡ Λακωνική, τούτων· αὕτη δ' ἐστὶν, ὡς εἰπεῖν ἁπλῶς, στρατηγία κατὰ νόμους αἰδίους. αὗται μὲν οὖν τὸν τρόπον διαφέρουσιν ἀλλήλων. πέμπτον δ' εἶδος βασιλείας, ὅταν ᾖ πάντων κύριος εἷς ὢν, ὥσπερ ἔθνος ἕκαστον ἔθνος, καὶ πόλις ἑκάστη, τῶν κοινῶν, τεταγμένη κατὰ τὴν οἰκονομικήν. ὥσπερ γὰρ ἡ οἰκονομικὴ βασιλεία τις οἰκίας ἐστὶν, ὅταν ἡ βασιλεία πόλεως, καὶ ἔθνους ἑνὸς, ἢ πλείονος, οἰκονομία.

CAPVT XV.

Vtrùm regnum vniuersim inter bonas Reip. formas connumerari debeat.

ΚΕΦΑΛ. ιε'.

Ἀποείαν πολλὴν, περὶ βασιλείας, καὶ τοῦ ἕνα ἄρχειν.

DVo autẽ ferè sunt regni genera, vt dicam quod sentio, de quib⁹ considerandũ sit: hoc, & Laconicũ. Alia enim si non omnia, at certè multa inter hęc sunt interiecta. Nam vel pauciorũ rerum penes reges est potestas, quam in regno integro, & suis omnibus numeris absoluto: aut plurium quàm in Laconico. Quare in duob. propemodũ omnis quęstio posita est: quorũ vnũ est, vtrùm expediat ciuitatibus, imperatorẽ, seu belli ducem, esse perpetuum: & hunc vtrùm ex stirpe & genere, an ex omnibus pro sua cuiusque dignitate ac virtute: an non expediat. Alterum, vtrùm vtile sit penes vnum rerum omnium esse potestatem, nécne. De tali igitur belli imperio considerare, ad legum rationem potiùs quàm ad aliquam reip. administrandę formam pertinet. In omnibus enim reip. administrandæ formis hoc fieri potest. Quare in præsens hoc omittamus.

Σχεδὸν δὴ δύο ἐστὶν, ὡς εἰπεῖν, εἴδη βασιλείας, περὶ ὧν σκεπτέον, αὕτη τε, καὶ ἡ Λακωνική. τὰ γὰρ πλεῖστα καὶ πολλαὶ, μεταξὺ τούτων εἰσίν. ἐλαττόνων μὲν γὰρ κύριοι τὰ παμβασιλείας, πλεόνων δ' εἰσὶ τὰ Λακωνικῆς. ὥστε τὸ σκέμμα σχεδὸν περὶ δυοῖν ἐστιν. ἓν μὲν, πότερον συμφέρῃ τῇ πόλει στρατηγὸν αἰδίον εἶναι, καὶ τοῦτον ἢ κατ' ἐκ γένους, ἢ κατ' ἐκλογήν· ἕτερον δὲ, πότερον συμφέρῃ· ἓν δ', πότερον ἕνα συμφέρῃ κύριον εἶναι πάντων, ἢ οὐ συμφέρῃ. τὸ μὲν οὖν περὶ τοιαύτης στρατηγίας ὑποληπτέον, νόμων ἔχῃ μᾶλλον εἶδος, ἢ πολιτείας. ἐν ἁπάσαις γὰρ ἐνδέχεται γίνεσθαι τοῦτο τῆς πολιτείας· ὥστ' ἀφείσθω τὴν

Quidam, ἢ σκόπει.

πορφτίω. ὁ δὲ λοιπὸς τρόπος τ βασιλείας, [πολιτείας] εἶδός ἐστιν. ὥστε περὶ τούτου δ θεωρῆσαι, καὶ τὰς ἀπορίας ἐπιδραμεῖν τὰς ἐχούσας. ἀρχὴ δ' ἐστὶ τῆς ζητήσεως αὕτη, πότερον συμφέρῃ μᾶλλον ὑπὸ τοῦ ἀρίστου ἀνδρὸς ἄρχεσθαι, ἢ ὑπὸ τ ἀρίστων νόμων. δοκοῦσι δὴ τοῖς νομίζουσι συμφέρειν βασιλεύεσθαι, ὅτι καθόλου μόνον οἱ νόμοι λέγειν, ἀλλ' ὑ πρὸς τὰ πορισπίπτοντα ὅπως πάτ ἔχειν. ὥστ' εἰ ὁποιοῦν τέχνη ὁ τ γράμματα ἄρχειν, ἥλίττον· καὶ εἰ Αἰγύπτῳ μτ τὸν * τεταρτημορίων κινεῖν ἔξεστι τοῖς ἰατροῖς· ἐὰν ὁ πρότερον, ὅτι παρ' αὐτὸ κινδυνεύῃ. φανερὸν οὖν οὕτω ὡς οὐκ ἔστιν ἡ τ γράμματα καὶ νόμους, ἀρίστη πολιτεία, διὰ τὸν αὐτὸν αἰτίαν. ἀλλὰ μὴν κἀκεῖνον δεῖ ὑπάρχειν τὸν λόγον τὸν καθόλου τοῖς ἄρχουσι· κρεῖττον δ', ᾧ μὴ πάρεστι τὸ παθητικὸν ὅλως, ἢ ᾧ συμφυές. ᾧ μὲν οὖν νόμῳ τοῦτο οὐχ ὑπάρχει, ψυχὴ δ' αἰεὶ ἀναγκαίως τοῦτ' ἔχειν πᾶσαν. ἀλλ' ἴσως αὖ φαίη τις, ὡς αὐτὸ τοῦτο βουλεύσεσθαι περὶ τῶν καθ' ἕκαστα κάλλιον. ὅτι μὲν οὖν αἀναγκαῖον νομοθέτην αὐτὸν εἶναι, δῆλον, καὶ κεῖσθαι νόμους, ἀλλὰ μὴ κακοὺς, ἢ παρεκβαίνουσιν· ἐπεὶ περὶ τῶν γ' ἄλλων εἶναι δεῖ * κακοὺς, ὅσα μὴ δυνατὸν τὸν νόμον κεῖσθαι, ἢ ὅλως, ἢ εὖ. πότερον δὲ ἕνα τὸν ἄριστον δεῖ ἄρχειν, ἢ πολλούς; καὶ νῦν συνιόντες δικάζουσι, καὶ βουλεύονται, καὶ κείνουσιν· αὗται δ' αἱ κείσεις εἰσὶ πᾶσαι περὶ τῶν καθ' ἕκαστον. καθ' ἕνα μὲν οὖν συμβουλεύοντος ὀξέως ἴσως χείρων. ἀλλ' ἔστιν ἡ πόλις ἐκ πολλῶν, * ὥσπερ ἑστίασις συμφορητὸς καλλίων μιᾶς καὶ ἁπλῆς. διὰ τοῦτο καὶ * κείνῃ ἀμείνων ὄχλος πολλαὶ ἢ εἷς ὀξέως. ἐπὶ μᾶλλον ἀμφισβητοῦν τὸ πολύ· καθάπερ ὕδωρ τὸ πλεῖον, ὅτῳ καὶ τὸ πλῆθος τῶν ὀλίγων ἀδιαφθορώτερον· τὸ δ' ἑνὸς ὑπ' ὀργῆς κρατηθέντος, ἢ ἄλλου ἑτέρου πάθοις τοιούτου, ἀναγκαῖον διεφθάρθαι τ κρίσιν· ἐκεῖ δ' ἔργον ἅμα πολλὰς ὀργισθῆναι καὶ ἁμαρτεῖν. ἔστω δ' ὁ πλῆθος οἱ ἐλεύθεροι, μηδὲν παρὰ τ νόμον πράττοντες, ἀλλ' ἢ περὶ ὧν ἐκλείπειν ἀναγκαῖον αὐτόν. εἰ δ' τοῦτο μὴ ῥᾴδιον ἐν πολλοῖς, ἀλλ' εἰ πλείους εἶεν ἀγαθοὶ καὶ ἄνδρες καὶ πολῖται, πότερον ὁ εἷς ἀδιαφθορώτερος ἄρχων, ἢ μᾶλλον οἱ πλείους μὲν τ ἀριθμόν, ἀγαθοὶ δ' πολῖται;

Infrà, c. 16.

γρ. πειράσεσθαι Mercurialis, Variar. l. 2. c. 18.

γρ. κρείττων· ὅσα δὲ μὴ δ. τὸν ν. κ. ἢ ὅ. ἢ ὦ, πότερον ἕνα τὸν ἄρ. δεῖ ἄρχειν, ἢ πολλούς,

Suprà, c. 11

γρ. κείνῃ ἀμείνων

A Alter autẽ reliquus regni modus, reip. administrãdæ genus est. Itaque de hoc considerandum est, & dubitationes ad explicandũ difficiles, quæ in eo insunt, percurrendæ ac pertractãdæ sunt. Caput autem & principium quæstionis est hoc: vtrùm vtilius sit ab vno optimo viro ciuitatem seu gentem gubernari, an ab optimis legibus. Qui arbitrantur ciuitatibus expedire à rege gubernari, ij existimant legem vniuersè tantùm de rebus loqui, & non accõmodatè ad ea quæ eueniunt, iubere. Itaque in quauis arte, ex iis quæ scripta sunt, imperare, B stultum esse. Et in Ægypto post diem quartum mouere licet medicis: quòd si ante id tempus medicinam facere conentur, suo periculo faciunt. Perspicuum igitur est, non esse illam optimam reipubl. administrãdæ formam, quæ literas & leges sequitur propter eandem causam: verumtamen etiam vniuersa illa ratio iis qui ciuitates moderantur, suppetere debet. Melius autem est id in quo nulli insunt animorum motus atque affectus, quàm id cum quo vnà nati sunt. At lex quidem omni affectu vacat: animus autem humanus omnis necessariò perturbationibus concitatur. Sed fortasse di- C xerit aliquis, virum bonum, pro eo quòd affectibus non careat, de rebus singularibus meliùs cõsultaturum, quàm leges. Necesse igitur esse, cum latorem legum esse, & leges esse scriptas, in promptu est, non tamen ratas, qua ex parte à recto aberrãt ac deflectunt: (nam quod ad alia attinet, in eis oportet esse ratas ac stabileis:) in iis igitur rebus non debent esse ratæ, quas lex non potest diiudicare ac decidere, aut omnino, aut bene. Sed vtrum vnum virum optimum, an omneis, aut multos, imperare oportet? Nam etiam nunc in vnum coacti & congregati disceptant & consultant, & iudicant. Omnia autem hæc iudicia, sunt de rebus singularibus. D Vnusquisque igitur per se, quisquis fuerit, si cum multis comparetur, fortasse deterior est. At ciuitas ex multis constat, eóque pluris est: quemadmodum conuiuij apparatus multiplex, & in quem multi symbolam contulerunt, elegantior ac splendidior est, quàm vnus & simplex. Iccirco multa meliùs iudicat hominum cœtus, quàm vnus quisquis sit. Præterea tutior ac munitior est à periculo corruptionis, multitudo: & quemadmodum vberior aqua minùs facilè corrumpi potest, sic & multitudo E paucitate incorruptior est. Iam verò vno ab ira, aut ab aliqua alia tali animi perturbatione superato atq; occupato, iudicium corruptum sit necesse est. Illic autem magni negotij est, omneis iratos esse, & peccare. Fingamus autem esse multitudinem ciuium liberorum, qui nihil agant præter legem, nisi quibus de rebus ei aliquid deesse necesse est. Quòd si hoc non est facile reperire in multis: attamen si plures sint boni & viri, & ciues, vtrùm vnus, idémque princeps & reipublicæ moderator, incorruptior atque integrior est: an potiùs plures quidem numero, boni autem omnes?

An perſpicuè plures? At hi quidem diſſident, & diſcordant inter ſe: vnus autem diſſidere non poteſt. Verùm huic rei fortaſſe opponendum eſt, viros bonos, & eos, quorum animus integer ac ſanus eſt, eſſe inſtar vnius illius. Si igitur plurium quidem imperium, corúmque omnium bonorum virorum, optimatium poteſtatem ſeu ariſtocratiam eſſe ſtatuere oportet: vnius autem viri boni, regnum: optabilius quiddam ſit ciuitatibus ariſtocratia, ſeu optimatium poteſtas, quàm regnum, ſiue cum poteſtate ſiue ſine poteſtate ſit imperium, ſi plures item viros bonos ſumere liceat: ac iccirco fortaſſe ſub regibus antea viuebant, quia rarò reperire licebat viros plures longè cæteris virtute præſtanteis, præſertim cùm etiam tunc in paruis vrbibus habitarent. Prætereà verò ob beneficentiam reges creabant: quod virorum bonorum opus ac munus eſt. Poſteaquam verò multi virtute ſimiles exiſtere cœperunt, ferre iam regum dominatum non potuerunt, ſed commune quiddam quæſiuerunt, & reip. adminiſtrandæ formam inſtituerunt. Vbi autem deteriores effecti quæſtum è repub. facere cœperunt, hinc probabile eſt eſſe nata paucorum imperia. Fecit enim ea res vt diuitiæ eſſent in pretio & honore. Ex his autem in tyrannidas primùm migrauerunt: ex tyrannidibus verò in democratiam, ſeu populi poteſtatem. Nam cùm propter turpis lucri ſtudium remp. ſemper ad pauciores redigerent, multitudinem robuſtiorem ac validiorem reddiderunt, ita vt ea in tyrannum inuaſerit, impetúmque fecerit, populique poteſtates ſeu democratiæ natæ ſint. Poſteaquam autem accidit vt ciuitates amplificatæ atque auctæ ſint; fortaſſe ne facile quidem eſt aliam exiſtere reip. adminiſtrandæ formam, quàm populi potentiam. Si quis autem in ciuitatibus optimum eſſe ſtatuat à regibus gubernari, quid fiet eorum liberis? an etiam genus ac ſobolem regnare oportet? Atqui ſi naſcentur filij patri diſſimiles ac degeneres, perniciоſum eſt eos regnare. At non relinquet rex taleis filios regni ſucceſſores, cùm ſit in eius poteſtate poſitum hoc facere? At hoc non iam facile eſt ei credere. Difficile enim eſt, & maioris virtutis, quàm capere poſſit humana natura. Ineſt autem etiam in hoc dubitatio ad explicandum difficilis, quod ad potentiam regiam attinet, vtrùm eum, qui regnaturus eſt, aliqua vi ſuccinctum ac ſeptum eſſe oporteat: qua poterit imperium reſpuentibus, & obtemperare recuſantibus, vim afferre: aut quomodo ei imperium adminiſtrare liceat. Nam etiamſi penes eum ſumma ſit poteſtas ex lege, nihilque ſua voluntate aut libidine præter legem agat, potentia tamen, qua leges cuſtodiat & ſacroſanctas conſeruet, ei ſuppetat neceſſe eſt. Fortaſſe igitur, quod ad talem regem attinet, non eſt difficile hanc quæſtionem definire.

A ἢ δῆλον ὡς οἱ πλείους; ἀλλ' οἱ μὲν, * σαπρὰ σιάζουσιν· ὁ δὲ εἷς, ἀσταίαστος. ἀλλὰ τοῖς τῶν τ' ἀνθρέτειον ἴσως, ὅτι σπουδαῖοι τὴν ψυχὴν, ὥσπερ κἀκεῖνος ὁ εἷς. εἰ δὴ τὴν μὲν τῶν πλόνων ἀρχὴν, ἀγαθῶν δ' ἀνδρῶν πάντων ἀριστοκρατίαν φατέον, τὴν δὲ τοῦ ἑνὸς, βασιλείαν, αἱρετώτερον ἂν εἴη ταῖς πόλεσιν ἀριστοκρατία βασιλείας, καὶ μὴ δυνάμεως καὶ χωρὶς δυνάμεως οὔσης τῆς ἀρχῆς, ἂν ᾖ λαβεῖν πλείους * ὁμοίως. καὶ διὰ τοῦτ' ἴσως ἐβασιλεύοντο πρότερον, ὅτι σπάνιον ἦν εὑρεῖν ἄνδρας * πολὺ διαφέροντας κατ' ἀρετὴν, ἄλλως τε καὶ τότε μικρὰς οἰκουμένας πόλεις. ἔτι δ' ἀπ' εὐεργεσίας καθίσασθαι τοὺς βασιλέας· ὅπερ ἐστὶν ἔργον τῶν ἀγαθῶν ἀνδρῶν. ἐπεὶ ὅ σπουδαῖοι ἐγένοντο πολλοὶ * ὁμοίους πρὸς ἀρετὴν, οὐκέτι ἠνέσχοντο, ἀλλ' ἐζήτουν κοινόν τι, καὶ πολιτείαν καθίσασθαι. ἐπεὶ δ' οἱ χείρους γιγνόμενοι ἐχρηματίζοντο ἀπὸ τῶν κοινῶν, ἐντεῦθέν ποθεν ὑπῆρξεν ἡ τυραννίδας μετάβαλλον· ἐκ δὲ τούτων, πρότερον εἰς τυραννίδας μετέβαλλον· ἐκ δὲ τῶν τυραννίδων, εἰς δημοκρατίαν. ἀεὶ γὰρ εἰς ἐλάττους ἄγοντες δι' αἰσχροκέρδειαν, ἰσχυρότερον τὸ πλῆθος κατέστησαν, ὥστ' ἐπιθέσθαι, καὶ ἡγεῖσθαι δημοκρατίας. ἐπεὶ δὲ καὶ μείζους εἶναι συμβέβηκε τὰς πόλεις, ἴσως ἐκ τοῦδε ῥᾴδιον ἔτι γίγνεσθαι πολιτείαν ἑτέραν πλὴν δημοκρατίαν. εἰ δὲ δὴ ὃς ἐρίσειν ἔοικεν ὁ βασιλεύεσθαι ταῖς πόλεσι, πῶς ἕξει τὰ περὶ τῶν τέκνων; πότερον καὶ ὁ γένος δεῖ βασιλεύειν; ἀλλὰ γιγνομένων οἵων ἔνιοι ἔτυχον, βλάβειεν ἄν. * ἀλλ' οὐ καταλείψει γε εἰς ἐξουσίας ἔχων τοῦτο ποιῆσαι; ἀλλ' οὐκ ἔστι τοῦτο ῥᾴδιον πιστεῦσαι· χαλεπὸν γὰρ, καὶ μείζονος ἀρετῆς ἢ κατ' ἀνθρωπίνην φύσιν· ἔχει δ' ἀπορίαν καὶ περὶ τῆς δυνάμεως, πότερον ἔχειν δεῖ τὸν μέλλοντα βασιλεύειν ἰσχύν τινα περὶ αὐτὸν, ἥ δυνήσεται βιάζεσθαι τοὺς μὴ βουλομένους πειθαρχεῖν· ἢ πῶς ἐνδέχεται τὴν ἀρχὴν διοικεῖν. εἰ γὰρ καὶ κατὰ νόμον εἴη κύριος, μηδὲν ποιῶν κατὰ τὴν αὑτοῦ βούλησιν παρὰ τοὺς νόμους, ὅμως ἀναγκαῖον ὑπάρχειν αὐτῷ δύναμιν, ἣ φυλάξει τοὺς νόμους. τάχα μὲν οὖν περὶ τοῦ βασιλέα τὸν ποιοῦντα, ἢ χαλεπὸν διορίσαι·

I

B ὁμοίως. καὶ διὰ τοῦτ' ἴσως ἐβασιλεύοντο πρότερον, ὅτι σπάνιον ἦν εὑρεῖν ἄνδρας * πολὺ διαφέροντας κατ' ἀρετὴν, ἄλλως τε καὶ τότε μικρὰς οἰκουμένας πόλεις. ἔτι δ' ἀπ' εὐεργεσίας καθίσασθαι τοὺς βασιλέας· ὅπερ ἐστὶν ἔργον τῶν ἀγαθῶν ἀνδρῶν. ἐπεὶ ὅ σπουδαῖοι ἐγένοντο πολλοὶ * ὁμοίους πρὸς ἀρετὴν, οὐκέτι ἠνέσχοντο, ἀλλ' ἐζήτουν κοινόν τι, καὶ πολιτείαν καθίσασθαι. ἐπεὶ δ' οἱ χείρους γιγνόμενοι ἐχρηματίζοντο ἀπὸ τῶν κοινῶν, ἐντεῦθέν ποθεν ὑπῆρξεν ἡ τυραννίδας μετάβαλλον· ἐκ δὲ τούτων, πρότερον εἰς τυραννίδας μετέβαλλον· ἐκ δὲ τῶν τυραννίδων, εἰς δημοκρατίαν. ἀεὶ γὰρ εἰς ἐλάττους ἄγοντες δι' αἰσχροκέρδειαν, ἰσχυρότερον τὸ πλῆθος κατέστησαν, ὥστ' ἐπιθέσθαι, καὶ ἡγεῖσθαι δημοκρατίας. ἐπεὶ δὲ καὶ μείζους εἶναι συμβέβηκε τὰς πόλεις, ἴσως ἐκ τοῦδε ῥᾴδιον ἔτι γίγνεσθαι πολιτείαν ἑτέραν πλὴν δημοκρατίαν. εἰ δὲ δὴ ὃς ἐρίσειν ἔοικεν ὁ βασιλεύεσθαι ταῖς πόλεσι, πῶς ἕξει τὰ περὶ τῶν τέκνων; πότερον καὶ ὁ γένος δεῖ βασιλεύειν; ἀλλὰ γιγνομένων οἵων ἔνιοι ἔτυχον, βλάβειεν ἄν. * ἀλλ' οὐ καταλείψει γε εἰς ἐξουσίας ἔχων τοῦτο ποιῆσαι; ἀλλ' οὐκ ἔστι τοῦτο ῥᾴδιον πιστεῦσαι· χαλεπὸν γὰρ, καὶ μείζονος ἀρετῆς ἢ κατ' ἀνθρωπίνην φύσιν· ἔχει δ' ἀπορίαν καὶ περὶ τῆς δυνάμεως, πότερον ἔχειν δεῖ τὸν μέλλοντα βασιλεύειν ἰσχύν τινα περὶ αὐτὸν, ἥ δυνήσεται βιάζεσθαι τοὺς μὴ βουλομένους πειθαρχεῖν· ἢ πῶς ἐνδέχεται τὴν ἀρχὴν διοικεῖν. εἰ γὰρ καὶ κατὰ νόμον εἴη κύριος, μηδὲν ποιῶν κατὰ τὴν αὑτοῦ βούλησιν παρὰ τοὺς νόμους, ὅμως ἀναγκαῖον ὑπάρχειν αὐτῷ δύναμιν, ἣ φυλάξει τοὺς νόμους. τάχα μὲν οὖν περὶ τοῦ βασιλέα τὸν ποιοῦντα, ἢ χαλεπὸν διορίσαι·

Quidam, πομοὺς

C ἐπεὶ δ' οἱ χείρους γιγνόμενοι ἐχρηματίζοντο ἀπὸ τῶν κοινῶν, ἐντεῦθέν ποθεν ὑπῆρξεν ἡ τυραννίδας μετάβαλλον· ἐκ δὲ τούτων, πρότερον εἰς τυραννίδας μετέβαλλον· ἐκ δὲ τῶν τυραννίδων, εἰς δημοκρατίαν. ἀεὶ γὰρ εἰς ἐλάττους ἄγοντες δι' αἰσχροκέρδειαν, ἰσχυρότερον τὸ πλῆθος κατέστησαν, ὥστ' ἐπιθέσθαι, καὶ ἡγεῖσθαι δημοκρατίας. ἐπεὶ δὲ καὶ μείζους εἶναι συμβέβηκε τὰς πόλεις, ἴσως ἐκ τοῦδε ῥᾴδιον ἔτι γίγνεσθαι πολιτείαν ἑτέραν πλὴν δημοκρατίαν. εἰ δὲ δὴ ὃς ἐρίσειν ἔοικεν ὁ βασιλεύεσθαι ταῖς πόλεσι, πῶς ἕξει τὰ περὶ τῶν τέκνων; πότερον καὶ ὁ γένος δεῖ βασιλεύειν; ἀλλὰ γιγνομένων οἵων ἔνιοι ἔτυχον, βλάβειεν ἄν. * ἀλλ' οὐ καταλείψει γε εἰς ἐξουσίας ἔχων τοῦτο ποιῆσαι; ἀλλ' οὐκ ἔστι τοῦτο ῥᾴδιον πιστεῦσαι· χαλεπὸν γὰρ, καὶ μείζονος ἀρετῆς ἢ κατ' ἀνθρωπίνην φύσιν· ἔχει δ' ἀπορίαν καὶ περὶ τῆς δυνάμεως, πότερον ἔχειν δεῖ τὸν μέλλοντα βασιλεύειν ἰσχύν τινα περὶ αὐτὸν, ἥ δυνήσεται βιάζεσθαι τοὺς μὴ βουλομένους πειθαρχεῖν· ἢ πῶς ἐνδέχεται τὴν ἀρχὴν διοικεῖν. εἰ γὰρ καὶ κατὰ νόμον εἴη κύριος, μηδὲν ποιῶν κατὰ τὴν αὑτοῦ βούλησιν παρὰ τοὺς νόμους, ὅμως ἀναγκαῖον ὑπάρχειν αὐτῷ δύναμιν, ἣ φυλάξει τοὺς νόμους. τάχα μὲν οὖν περὶ τοῦ βασιλέα τὸν ποιοῦντα, ἢ χαλεπὸν διορίσαι·

D

E

* γρ. ὁμοίως
γρ. ἀλλ' οὐ βαδιώσει, κύριος ὤν, τοῖς πόνοις; pressiùs, & elegantiùs.

δεῖ γὰρ αὐτὸν μὴν ἐχνίσχυν· εἶναι δὲ τοσαύτην τὴν ἰσχύν, ὥστε ἑκάστου μὲν καὶ ἑνὸς καὶ συμπλόνων, κρείττω, τῶν δὲ πλήθους, ἥττω· καθάπερ οἵ τ' ἀρχαῖοι τὰς φυλακὰς ἐδίδοσαν, ὅτε καθίσταέν τινα τῆς πόλεως ὃν ἐκάλουν Αἰσυμνήτην, ἢ τύραννον· καὶ Διονυσίῳ, ὅτ' ᾔτει τοὺς φύλακας, συνεβούλευε τοῖς Συρακοσίοις διδόναι τοσούτους τοὺς φύλακας.

A Oportet enim ei vim quidem præstò esse, sed talem vim, vt validior sit quàm singuli, & vnus & complures: imbecillior quàm vniuersa multitudo: qualeis antiqui custodias tribuebant, vbi quem ciuitatis Æsymnetam, quemadmodum appellabant, aut tyrannum creassent. Et quidam Syracusanis, vt Dionysio custodes petenti, tales custodes darent, suadebat.

ΚΕΦΑΛ. ις'.

Περὶ παμβασιλείας τὰ ὑπ' ἄλλων λεγόμενα.

CAPVT XVI.

Vtrùm regnum plenum dictum inter bonas respub. connumerari debeat, ex aliorum sententia dubitat.

ΠΕρὶ δὲ βασιλέως, τοῦ κατὰ τὴν αὐτοῦ βούλησιν πάντα πράττοντος, ὅ, τε λόγος ἐφέστηκεν ἡμῖν, καὶ ποιητέον τὴν σκέψιν. ὁ μὲν γὰρ κατὰ νόμον λεγόμενος βασιλεὺς οὐκ ἔστιν εἶδος, καθάπερ * εἴπομεν, * πολιτείας. ἐν πάσαις γὰρ ὑπάρχειν ἐνδέχεται στρατηγίαν αἰδίδιον, οἷον ἐν δημοκρατίᾳ, καὶ ἀριστοκρατίᾳ· καὶ πολλοὶ ποιοῦσιν ἕνα κύριον τῆς διοικήσεως. ταυτὶ γὰρ ἀρχή τίς ἐστι. Περὶ Ἐπίδαμνον, καὶ περὶ Ὀπούντα ἔνιοι, καπά τι μέρος ἔλαττον. περὶ δὲ τὴν παμβασιλείαν καλουμένην, αὕτη δ' ἐστὶ καθ' ἣν * ἅπαντα πάντων κατὰ τὸν αὐτὸν βούλησιν ὁ βασιλεύς, [λεκτέον.] δοκεῖ δέ τισιν * οὐ κατὰ φύσιν εἶναι τὸ κύριον ἕνα πάντων εἶναι τῆς πολιτείας, ὅπου συνέστηκεν ἐξ ὁμοίων ἡ πόλις· τοῖς γὰρ ὁμοίοις φύσει τὸ αὐτὸ δίκαιον μιᾶς κατὰ τὸν αὐτὸν ἀξίαν κατὰ φύσιν εἶναι). ὥστ' εἰ σῶμα καὶ τροφὴν ἐνδέχεται τοῖς ἀνίσοις ἔνια ἢ ἐνίοτε, βλαβερὸν τοῖς σώμασιν· οὕτως ἔχει καὶ * τὰ περὶ τὰς τιμάς· ὁμοίως γὰρ ἀνίοις καὶ τὰ ἴσα τοῖς ἴσοις. ὅλως μὲν οὖν μᾶλλον ἀρχὴν ἢ ἀρχεῖν δίκαιον· καὶ τὰ αὐτὰ μέρος τοίνυν ὡσαύτως. τοῦτο δ' ἤδη νόμος· ἡ γὰρ τάξις, νόμος. τὸ δὲ κρεῖττον νόμον ἀρχὴν αἱρετώτερον μᾶλλον ἢ τῶν πολιτῶν ἕνα τινά. καὶ δὴ αὐτὸν ἂν λέγειν τοῦτον, καὶν εἶναι ἄνισον ἀρχὴν βέλτιον, τούτοις καταστατέον νομοφύλακας καὶ ὑπηρέτας τοῖς νόμοις. δίκαιον γὰρ εἶναί τινας ἀρχάς· ἀλλ' οὐχ ἕνα τοῦτον εἶναί φασι δίκαιον, ὁμοίων γε ὄντων πολιτῶν. ἀλλὰ μὴν ὅσα γε μὴ δοκεῖ δικαίως εἶναι ὁ νόμος, * ἀδ' ἀνθρώπους ἂν δικαίως γνωρίζειν. ἀλλ' ὁπόσοις παραδίδωσιν ὁ νόμος, * ἐφίστησι τὰ λοιπὰ τῇ δικαιοτάτῃ γνώμῃ κρίνειν καὶ διοικεῖν τοὺς ἄρχοντας. ἔτι δ' ἐπανορθοῦσθαι δίδωσιν, ὅ, τι ἂν δόξῃ, πειρωμένοις ἄμεινον εἶναι τῶν κειμένων.

B *Vtrùm regnum plenum dictum inter bonas respub. connumerari debeat, ex aliorum sententia dubitat.*

CVm autem de eo rege, qui omnia suo C nutu atque arbitratu gerit, sermo nunc sit institutus, tum hac de re videndum est. Nam qui rex ex lege appellatur, is non efficit, vt diximus, regni speciem. In omnibus enim ciuitatibus contingere potest vt sit imperium belli perpetuum, veluti in democratia, seu populi potestate, & aristocratia, id est, optimatium potentia: & multi vni totius reip. administrandæ ac moderandæ potestatem deferunt. Tale enim quoddam imperium est etiam Dyrrachij, & verò Opunte, aliqua ex parte angustius. Verùm de eo regno, quod suis omnibus partibus absolutum & integrum appellatur, (hoc autem est, ex quo rex omnia suo arbitratu moderatur) dicendum est. Videtur autem non esse naturæ consentaneum, vt vnus omnium ciuium sit dominus, vbi ex similibus constat ciuitas. Iis enim qui sunt similes natura, idem ius eandémque dignitatem esse D necesse est natura: Quare, si quemadmodum victum & cultum æqualem hominibus inæqualibus tribui, lædit corpora, ita & de honoribus existimandum est. Similiter igitur & æqualibus inæqualeis tribui, perniciosum est. Quocirca nihilo magis eos imperare quàm imperio parêre iustum est. Vicissim igitur imperare, similiter & parêre iustum est. Hoc autem iam lex est. Ordinis enim descriptio, lex est. Legem igitur imperare optabilius est, quàm vnum aliquem ciuem. Hac porrò eadem ratione etiamsi aliquos imperare præstet, hi tamen faciendi sunt legum E custodes ac ministri. Magistratus enim esse aliquos necesse est: sed hunc vnum esse, iustum esse negant, cùm præsertim sint omnes similes. Iam verò quæcumque non videtur posse lex definire, ea ne homo quidem cognoscere queat: sed posteaquam lex accuratè & studiosè homines erudiit, aliqua tradit ac mandat magistratibus sententia ac mente iustissima iudicanda atque administranda. Præterea verò & quicquid hominibus periculum facientibus, melius quàm leges scriptæ, visum fuerit, corrigere permittit.

Qui

Suprà, c. 15.

γρ. βασιλείας, minùs rectè.

γρ. ἁπάντων πάντα

γρ. οὐδὲ κ.

γρ. τὰ περὶ τοὺς

Victorius ἐπ' ἀνθρ. Variar. l. 23. c. 16.

κ. ἐφίστησι

Qui igitur mentem præesse atque imperare iubet, is Deum & leges imperare videtur iubere: qui verò hominem iubet, addit & feram. Nam cùm sit huiusmodi cupiditas, tum iracundia magistratus deprauat, & optimum quemque virum. Quocirca lex, mens est appetitione vacans. Exemplum porrò ab artibus sumptum, falsum videtur esse, ægros curare ex præceptis, & libris qui de arte medendi scripti sunt, nihil iuuare, atque adeò nocere. Quin contrà optabilius est artifices & doctos adhibere, eorúmque consilio & opera vti. Hi enim nihil, quod à ratione abhorreat, propter amicitiam faciunt, sed ægris sanis factis mercedem accipiunt. Atqui qui ad magistratus ciuileis prouecti sunt, multa per contumeliam & gratiam agere solent. Nam & cùm medicos suspicantur ab inimicis inductos, non salutem sed interitum afferre propter quæstum; tum ex præceptis artis & libris curari maluerint, quàm ex medici libidine. Atqui medici cùm ægrotant, ipsi alios medicos arcessunt, atque adhibent: & puerorum exercendorum magistri cùm ipsi exercentur, alios exercendi magistros adhibent: quasi verum iudicare atque examinare non possint, tum quia de sua re iudicant, tum quia perturbati iudicant. Itaque perspicuum est, eos qui ius quærunt, medium quærere. lex enim medium est. Præterea maiorem auctoritatem habent, & sunt de rebus maioris ponderis leges in moribus positæ, quàm leges scriptæ. Quare homo, qui reipubl. præest, minùs ille quidem labitur ac fallitur, quàm leges scriptæ: sed non quàm leges moribus comparatæ, & confirmatæ. Iam verò ne facile quidem est vnum multa cernere. Plures igitur magistratus ab eo constitui oportebit. Quare quid interest vtrùm hoc statim ab initio suppetat, an vnus hoc modo plureis alios rebus agendis præficiat; Præterea si vir bonus, quod & antea dictum est, quia aliis melior est, dignus est qui imperet: vno viro bono, duo viri boni sunt meliores. Hoc enim est, quod ait Diomedes apud Homerum,

Namque duo cùm vnà carpunt iter:

Et quod optat Agamemnon apud eundem:

O si consiliûm socij bis quinque mihi essent
Tales.

Sunt autem etiam nunc magistratus, penes quos est arbitrium & potestas iudicandi, quemadmodum penes iudicem, iis de rebus quas lex non potest complecti, neque definire: quia lex optimè imperare & iudicare nequeat. Nã quas res lex definire potest, de his nemo ambigit, quin eius plurimum valere debeat auctoritas. Sed quoniam alia quidem legibus comprehendi possunt, alia non possunt; hæc sunt quæ dubitationem & quæstionem afferunt, vtrum præstabilius sit, legem optimam, an virum optimum imperare. Nam quibus de rebus consultant homines, de iis rebus lex ferri non potest.

A ὁ μὲν οὖν * τὸν νοῦν κελεύων ἄρχειν, δοκεῖ κελεύειν ἄρχειν τὸν θεὸν καὶ τοὺς νόμους· ὁ δ' ἄνθρωπον κελεύων, καὶ θηρίον προστίθησι τὸ θηρίον. καὶ γὰρ ἡ ἐπιθυμία τοιοῦτον, καὶ ὁ θυμὸς ἄρχοντας διαστρέφει, καὶ τοὺς ἀρίστους ἄνδρας. διόπερ ἀπὸ ὀρέξεως νοῦς ὁ νόμος ἐστί. * ὃ Suprà c. 15.

B ὃ τῶν τεχνῶν ἔνι) δοκεῖ παράδειγμα φαῦλον, ὅτι ὁ κυβερνήτης καὶ χειρουργὸς φαῦλον, ἀλλὰ καὶ αἱρετώτερον χρῆσθαι τοῖς ἔχουσι τὰς τέχνας. οἱ μὲν γὰρ οὐδὲν διὰ φιλίαν παρὰ τὸν λόγον ποιοῦσιν, ἀλλ' ὑγιάσοντας τὸν μισθὸν λαμβάνουσιν· οἱ δ' ἐν ταῖς πολιτικαῖς ἀρχαῖς πολλὰ παρὰ τὸν λόγον ἐπήρειαν καὶ χάριν εἰώθασι παρέχειν· ἔτι καὶ τοὺς ἰατροὺς, ὅταν ὑποψιάσωσι πιστευθέντας τοῖς ἐχθροῖς διαφθεῖραι διὰ κέρδος, τότε τὴν ἐκ τῶν γραμμῶν θεραπείαν ζητήσαιεν ἂν μᾶλλον. ἀλλὰ μὴν εἰσάγονταί γε ἐφ' ἑαυτοὺς οἱ ἰατροὶ κάμνοντες δημόσιοι ἰατροί, καὶ οἱ παιδοτρίβαι γυμναζόμενοι C παιδοτρίβας, ὡς δυνάμενοι κρίνειν τὸ δημοτικὸν, διὰ τὸ κρίνειν τι οἰκείων, καὶ συμπάσχοντες. ὥστε δῆλον ὅτι τὸ δίκαιον ζητοῦντες, τὸ μέσον ζητοῦσιν· ὁ γὰρ νόμος τὸ μέσον. ἔτι κυριώτεροι καὶ περὶ κυριωτέρων τῶν γραμμάτων νόμων, οἱ κατὰ τὰ ἔθη εἰσίν. ὥστε τῶν γραμμάτων αὐθέκτος ἄρχων ἀσφαλέστερος, ἀλλ' ὑπὲρ τῶν γραμμάτων τὸ ἔθος. ἀλλὰ μὴν εὐκίνητός γε ἐφ' ἑαυτοὺς οἱ ἰατροὶ κάμνοντες δημόσιοι ἰατροί, καὶ οἱ παιδοτρίβαι γυμναζόμενοι παιδοτρίβας, ὡς δυνάμενοι κρίνειν τὸ δημοτικὸν διὰ τὸ κρίνειν τι οἰκείων, καὶ συμπάσχοντες. ὥστε δῆλον ὅτι τὸ δίκαιον ζητοῦντες, τὸ μέσον ζητοῦσιν· ὁ γὰρ νόμος τὸ μέσον. ἔτι κυριώτεροι καὶ περὶ κυριωτέρων τῶν γραμμάτων νόμων, οἱ κατὰ τὰ ἔθη εἰσίν. ὥστε τῶν γραμμάτων αὐθέκτος ἄρχων ἀσφαλέστερος, ἀλλ' ὑπὲρ τῶν γραμμάτων τὸ ἔθος. ἀλλὰ μὴν οὐδὲ ῥᾴδιον ἐφορᾶν * πολλὰ τὸν ἕνα. δεήσει ἄρα πλείονας ἐπὶ) D τοῖς ἐκεῖ αὐτὸν καθίσταν ὑμίους ἄρχοντας. ὥστε τί διαφέρει τοῦτο ἐξ ἀρχῆς αὐτοὺς ὑμῖν ποιῆσαι; ἔτι, ὁ καὶ πρότερον εἰρημένον ἐστὶν, εἰ ἀγαθὸς ὁ ἀνὴρ σοφοῦ ἄρχειν, διότι βελτίων, ἄρχειν δίκαιος· τὸ * δὲ ἑνὸς οἱ δύο ἀγαθοὶ βελτίους· τοῦτο γάρ ἐστι τὸ,

Σὼ τε δύ' ἐρχομένω· Quid. τὸ δὲ

καὶ ἡ δι' ἀχὴ τοῦ Ἀγαμέμνονος, Ιλιάδ. κ.

* Τοιοῦτοι δέκα μοι συμφράδμονες. Ιλιάδ. β.

εἰσὶ δ' καὶ νῦν περὶ σπίσιν αἱ ἀρχαὶ κύριαι κεῖνται, ὥσπερ ὁ δικαστὴς, περὶ ὧν ὁ νόμος ἀδυνατεῖ διορίζειν. ὡς οὐκ ἂν εἴη ὁ νόμος ἄριστα ὁρίζειν καὶ κεῖνται· ἔτι περὶ ὧν ἀδυνατὸς, οὐδεὶς ἀμφισβητεῖ περὶ τούτων. ἀλλ' ὅπου τὰ μὲν ἐνδέχεται περιλαμβάνειν τοῖς νόμοις, τὰ δ' ἀδυνάτα· τοῦτ' ἔστιν ἃ ποιεῖ διαπορεῖν καὶ ζητεῖν, πότερον τὸ ἄριστον νόμον ἄρχειν αἱρετώτερον, ἢ τὸν ἄνδρα τὸν ἄριστον. περὶ ὧν γὰρ βουλεύονται νομοθετῆσαι, τὸ ἀδυ-

ράτων ὄστιν. ὁ τοίνυν τοῦτό γ' ἀμφιλέγοιεν, ὡς οὐκ ἀναγκαῖον αὐθέφπον εἶ) τ' κεινοῦν τε περὶ τ' τοιούτων, ἀλλ' ὅτι οὐχ ἕνα μόνον, ἀλλὰ πολλούς. κείνῳ γὰρ ἕκαστος ἀρχὼν πεπαιδευμένος ὑπὸ τοῦ νόμου καλῶς. ἄπορον δ' ἴσως αὖ εἶ) δόξειεν, εἰ βέλτιον ἴδοι τις δυοῖν ὄμμασι ἢ δυοῖν ἀκοαῖς κείνων, καὶ περὶ πόδας δυσὶ ποσὶ καὶ χερσὶν, ἢ πολλοὶ πολλοῖς. ἐπεὶ καὶ νῦν ὀφθαλμοὺς πολλοὺς οἱ μόναρχοι ποιοῦσιν αὑτῷ, καὶ ὦτα, καὶ χεῖρας, καὶ πόδας. φιλοῦσι γὰρ * τῇ ἀρχῇ B χρ. τῆς ἀρχῆς ἢ αὐτ. vt mox. καὶ αὐτῷ φίλους ποιοῦνται συνάρχους. μὴ φίλοι μὲν οὖν ὄντες, ἃ ποιήσουσι κατὰ τοῦ μοναρχοῦ προαίρεσιν· εἰ δὲ φίλοι καὶ κείνου, ἢ τῆς ἀρχῆς· ὅ, τε φίλος ἴσος καὶ ὅμοιος. ὥστ' εἰ αὐτοὺς οἴεται δεῖν ἄρχειν, τοὺς ἴσους καὶ ὁμοίους ἄρχειν οἴεται δεῖν ὁμοίως. ἃ μὲν οὖν οἱ διαμφισβητοῦντες πρὸς τ' βασιλείαν λέγουσι, σχεδόν ἐστ' ὄντα.

ΚΕΦΑΛ. ιζ'.

Περὶ παμβασιλείας τοῦ ἐκ τῶν ὁμοίων ἀνθρώπων ὁ φιλόσοφος ἐκτίθεται.

ΑΛΛ' ἴσως ταῦτ' ὀρθῶς μὲν ἔχει τ' ἔθνεσιν τῶν, ὀρθῶς δὲ πόλεων οὐ πως. ἔστι γάρ τι φύσει * διαφορὸν, καὶ δεῖ μὲν βασιλεύεσθαι, καὶ δεῖ μὲν πολιτικὸν, ἢ δίκαιον, καὶ συμφέρον· τυραννικὸν δ' οὐκ ἔστι κατὰ φύσιν, οὐδὲ τ' ἄλλων πολιτειῶν ὅσαι παρεκβάσεις εἰσί. ταῦτα γὰρ γίνεται παρὰ φύσιν. ἀλλ' ἐκ τῶν εἰρημένων γε φανερὸν, ὡς ἐν μὲν τοῖς ὁμοίοις καὶ ἴσοις, ὅτε συμφέρον ἐστὶν, ὅτε δίκαιον, ἕνα κύριον εἶ) πάντων, ὅτε μὴ νόμων ὄντων, ἀλλ' αὐτὸν ὡς νόμον ὄντα, ὅτε νόμων ὄντων· ὅτε ἀγαθὸν ἀγαθῶν, ὅτε μὴ ἀγαθῶν μὴ ἀγαθόν· οὐδ' αὖ κατ' ἀρετὴν ἀμείνων ᾖ, εἰ μὴ τῷ τοιόνδε. τίς δ' ὁ τρόπος, λεκτέον. εἴρηται δέ πως ἤδη καὶ πρότερον. πρῶτον μὲν διοριστέον τί τὸ βασιλευτὸν, καὶ τί τὸ ἀριστοκρατικὸν, καὶ τί τὸ πολιτικόν. βασιλευτὸν μὲν οὖν τὸ ζυσθὲν ὅταν πλῆθος, ᾧ πέφυκε φέρειν ἡγεμὼν ὑπερέχον κατ' ἀρετὴν πρὸς ἡγεμονίαν πολιτικὴν. * ἀριστοκρατικὸν δ' ὅταν πλῆθος, ᾧ πέφυκε φέρειν πλῆθος ἄρχεσθαι δυνάμενον τὴν ἐλευθέρων ἀρχὴν κατὰ τὴν κατ' ἀρετὴν ἡγεμονικὴν πρὸς πολιτικὴν ἀρχήν. πολιτικὸν δ' πλῆθος, ἐν ᾧ πέφυκε [καὶ ἔν] ἐγγίνεσθαι πλῆθος πολεμικὸν, δυνάμενον

Victorius legit, ἀρχὴν πολ. ἀρχὰς ἢ. sublatis quæ sunt interiecta, vt vitetur battologia.

A Nemo igitur causam dicit, quin necesse sit hominem esse, qui de talibus rebus iudicet: verùm vnum solum esse nolunt, sed multos. Bene enim quisque magistratus iudicat, à lege eruditus. Sed absurdum fortasse videatur, quemquam duobus oculis acuriùs videre, & duabus auribus acriùs audire iudicantem, & meliùs agere duobus pedibus duabúsque manibus nitentem, quàm multos multis. Nam etiam nunc principes, qui soli imperant, quos monarchos appellant Græci, dant operam vt multos habeant oculos, & multas aureis, & multas manus, & multos pedes. Nam qui eorum imperio & iis B sunt amici, hos imperij collegas faciunt. Si igitur amici non sint, non erunt eorum facta monarchi consilio consentanea: si amici, erunt & eius imperio amici. Amicus autem par & similis est. Quare si hos imperare putat oportere, pares & similes similiter imperare putat oportere. Quæ igitur quidam ab aliis dissentientes contra regnum disputant, hæc ferè sunt.

CAPVT XVII.

C *Ex sua sententia de Regno pleno inter bonas Respubl. connumerando quæstionem decidit.*

SEd fortassis hæc in nonnullis vera sunt, in aliis non item. Est enim aliquod genus hominum ad imperium herile ferendum aptum natura, aliud ad regium, aliúdque ad ciuilem societatem: & cuique horum aliud est ius, aliúdque vtile. Tyrannicum autem non est naturæ consentaneum, neque vlla aliarum reipubl. administrandæ formarum, quæ D à recto deflexerunt. Hæc enim fiunt præter naturam. Verùm ex iis quæ dicta sunt, perspicuum est, inter similes & æquales neque vtile esse neque iustum, penes vnum esse omnium aliorum potestatem, neque si non sint leges, sed ipse sit tanquam lex, neque si sint leges: neque penes vnum virum bonum, bonorum; neque penes vnum non bonum, non bonorum, neque si virtute cæteris præstet, nisi certo quodam modo. Quis autem sit hic modus, exponendum est: quamquam dictum est quodammodo iam à nobis etiam antea. Sed definiendum est primùm quid sit, E aptum esse ad imperium regium, quid ad aristocraticum, quid ad ciuile. Apta igitur est ad imperium regium subeundum multitudo huiusmodi, quæ sic est comparata natura, vt genus ferre possit virtute præstans ad ciuilem principatum. Multitudo autem est aristocratica, id est, ad optimatium potestatem ferendam apta, ea quæ gubernari potest imperio liberali ab iis qui virtute principatum obtinent, ad ciuile imperium sua consilia referentes. Ciuilis autem multitudo est, in qua solet esse natura etiã vna multitudo militaris & bellica, quæ potest

parêre atque imperare ex lege, pro dignitate & meritis imperia & magistratus diuitibus defe-
rêre. Cùm igitur acciderit vt aut genus totum, aut etiam aliorum aliquis vnus exoriatur ita cæ-
teris virtute præstans, vt illius virtus aliorum omnium virtuti antecellat, tunc iustum est hoc genus esse regium, & in omneis potestatem obtinere: & hunc vnum regem esse. Quem-
admodum enim antea dictum est, non modò sit se res habet ex ratione iuris eius quod propo-
nere solent ij qui respublicas instituunt, tum qui aristocraticas, tum qui oligarchicas, & rur-
sum qui democraticas; (omnes enim pro ratio-
ne præstantiæ honores & magistratus censent esse deferendos; non tamen præstantiam eandem omnes existimant, sed alij aliam;) ex eo iure quod antè dictum est: (nam neque talem virum interficere, neque in exilium pellere, neque ad decennium è ciuitate exire iubere, neque vt vicissim imperio pareat, postulare decet scilicet.) Non enim natura comparatum est vt pars totum superet. At ei cuius tanta præstantia est, hoc contigit. Quare reliquum est tantùm, vt tali ciui cæteri pareant, & penes hunc sit arbitrium rerum omnium ac potestas, non pro virili parte, aut vicissim, sed simpliciter. De regno igitur, quot sint eius differentiæ, & vtrùm conducat ciuitatibus, nécne, & quibus conducat, & quo modo, ita sit à nobis definitum atque explicatum.

CAPVT XVIII.

Efficientis insuper respectu varias Rerumpubl. formas esse ostendit.

QVoniam autem treis dicimus esse rectas reip. administrandæ formas; harum autem eam necesse est esse optimam, quæ ab optimis viris administratur: talis autem est ea in qua contigit, vt vel vnus aliquis vniuersis, vel genus totum, vel multitudo virtute præstet: ex qua multitudine alij parendi, alij imperandi facultatem habent, eo consilio vt optimè viuant: libris autem superioribus demonstratum est à nobis, eandem necessariò esse viri boni virtutem & boni ciuis in ciuitate optima; perspicuum est, eodem modo, iisdémque artibus & fieri virum bonum, & ciuitatem constitui posse, siue quæ paucorum optimatium ac virtute præstantium potestate administretur, siue quæ vnius regis imperio pareat. Quare & eadem ferè institutio, & iidem mores erunt, quæ virum bonum efficient, & quæ politicum, & ad regnandum aptum. His autem definitis atque explicatis, de optima iam ciuitatis administrandæ forma dicere conandum est, & quonam pacto oriri soleat naturâ, & certo modo instituì. necesse enim est de ea conuenienter, & ita vt res postulat, commentari, ac disputare.

A ἀρέτεως καὶ ἀρχὴν κατὰ νόμον τ' κατ' ἀξίαν διανέμοντα * τοῖς δι' ὑπόθεσιν τὰς ἀρχάς. ὁτὲμὲν οὖν ἡ γένος ὅλον, ἢ καὶ τῶν ἀνδρῶν ἕνα τινὰ συμβῇ διαφέροντα γένει κατ' ἀρετὴν τοσοῦτον, ὥσθ' ὑπερέχειν τοῦ ἐκείνου τῆς τῶν ἀνδρῶν πράξεως, τότε δίκαιον τὸ γένος εἶναι τοῦτο βασιλικὸν, καὶ κύριον πάντων, καὶ βασιλέα τὸν ἕνα τοῦτον. καθάπερ γὰρ εἴρηται πρότερον, οὐ μόνον ὀρθῶς ἔχει τὸ δίκαιον, ὃ προφέρειν εἰώθασιν οἱ τὰς πολιτείας καθιστάντες, οἵ τε τὰς ἀριστοκρατικὰς, καὶ οἱ τὰς ὀλιγαρχικὰς, καὶ πάλιν οἱ τὰς δημοκρατικάς· (πάντες γὰρ κατ' ὑπεροχὴν ἀξιοῦσιν· ἀλλ' ὑπεροχὴν οὐ τοῦ αὐτοῦ·) ἀνδρὰ κτείνειν ἢ φυγαδεύειν, οὐδ' ὀστρακίζειν δή που προσῆκόν ἐστιν, οὐδ' ἀξιοῦν ἄρχειν κατὰ μέρος. οὐ γὰρ πέφυκε τὸ μέρος ὑπερέχειν τοῦ παντός· παρ' ὃ τινὲς αὐτῶν ὑπερβολὴν ἔχοντι τούτῳ συμβέβηκεν· ὥστε λείπεται μόνον τὸ πείθεσθαι τοιούτῳ, καὶ κύριον εἶναι μὴ κατὰ μέρος τοῦτον, ἀλλ' ἁπλῶς. ὥστε μὴν οὐδὲ βασιλείας, τίνας ἔχει διαφοράς, καὶ πότερον οὐ συμφέρει τοῖς πόλεσιν, ἢ συμφέρει, καὶ τίσι, καὶ πῶς, διωρισθω τὸν τρόπον τοῦτον.

B

C

ΚΕΦΑΛ. ιη'.

Τῶν εἰρημένων ἀνακεφαλαίωσις.

D ΕΠΕΙ δὲ τρεῖς φαμὲν εἶναι τὰς ὀρθὰς πολιτείας· τούτων δ' ἀνάγκη βέλτιστον εἶναι τὸν ὑπὸ τῶν ἀρίστων οἰκονομούμενον· διαφέρει δ' ὅστις ἐν ᾗ συμβέβηκεν, ἢ ἕνα τινὰ συμπάντων, ἢ γένος ὅλον, ἢ πλῆθος ὑπερέχον κατ' ἀρετὴν, τοῦ μὲν ἄρχειν δυναμένων, τῶν δ' ἄρχειν, πρὸς τὴν αἱρετωτάτην ζωήν· * ἐν ᾗ τοῖς πρόσθεν ἐδείχθη λόγοις, ὅτι τοῦ αὐτοῦ ἀνάγκη ἀνδρὸς ἀρετὴν εἶναι καὶ πολίτου τῆς ἀρίστης πόλεως. φανερὸν ὅτι τὸν αὐτὸν τρόπον, καὶ δι' ἣν αὐτὴν αἰτίαν ἀνὴρ τε γίνεται σπουδαῖος, καὶ πόλιν συστήσειεν ἂν ἣν ἀριστοκρατουμένην, ἢ βασιλευομένην. ὥστ' ἔσται καὶ παιδεία καὶ ἔθη τὰ αὐτὰ σχεδὸν τὰ ποιοῦντα σπουδαῖον ἄνδρα, καὶ τὰ ποιοῦντα πολιτικὸν, καὶ βασιλικόν. διωρισμένων δὲ τούτων, περὶ τῆς πολιτείας ἤδη πειρατέον λέγειν τῆς ἀρίστης, τίνα πέφυκε γίνεσθαι τρόπον, καὶ καθίστασθαί πως. ἀνάγκη γὰρ περὶ αὐτῆς ποιήσασθαι τὴν πραγματείαν σκέψιν.

E

Suprà c. 4.

qua figura tamen sæpe delectantur Græci: in his aliquando Arist. Quare satis causæ non est in eo, cur quicquã mutetur. Sanè vox saltem πλῆθος fuerit geminanda. γρ. πῆς ἀπόθεσις

A

ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΟΥΣ ΠΟΛΙ-ΤΙΚΩΝ ΒΙΒΛΙΟΥ Δ.

ARISTOTELIS, DE REPVBLICA LIBER QVARTVS.

ΚΕΦΑΛ. α'.

CAPVT I.

Οτι δεῖ ζητεῖν περὶ πολιτείας ἀποφαινομένους, ὑπὸ τίνων ἀείστην μόνον θεωρεῖν, ἀλλὰ καὶ τίνων δυνατῶν· καὶ ὅτι περὶ πάντων εἰδέναι πόσα τῆς πολιτείας εἴδη.

Rectam docendi viam ostendit, à qua qui desciuerunt, mancas in hoc argumento & inutiles tractationes edidere.

ΕΝ ἁπάσαις ταῖς τέχναις καὶ ταῖς ἐπιστήμαις, ταῖς μὴ κατὰ μέρος νενομισμέναις, ἀλλὰ περὶ γένος ἕν τι τελείας οὔσαις, μιᾶς ἐστι θεωρῆσαι τὸ περὶ ἕκαστον ἦθος ἀρμόττον· οἷς, ἄσκησις σώματι ποία τε ποίῳ συμφέρῃ, καὶ τίς ἀείστη· τῷ γὰρ καλλίστα πεφυκότι, καὶ κεχορηγημένῳ, τὴν ἀείστην ἀναγκαῖον ἁρμόττειν· καὶ τίς τοῖς πλείστοις μία πᾶσι· καὶ γὰρ τοῦτο τῆς γυμναστικῆς ἐστιν. ἔτι δ', ἐάν τις μὴ τῆς ἰκνουμένης * ἐπιθυμῇ μόνῃ ἕξεως, μήτ' ἐπιστήμης τῷ περὶ τὴν ἀγωνίαν, μηδὲν ἧττον τοῦ παιδοτρίβου, καὶ τοῦ γυμναστικοῦ προσήκειν τε καὶ ταύτην * ἔστι τὴν δύναμιν. ὁμοίως δὲ τοῦτο καὶ περὶ ἰατικὴν καὶ περὶ ναυπηγίαν, καὶ ἐσθῆτα, καὶ περὶ πᾶσαν ἄλλην τέχνην ὁρῶμεν συμβαῖνον. ὥστε φανερὸν ὅτι καὶ πολιτείαν τῆς αὐτῆς ἐστὶν ἐπιστήμης τὴν ἀείστην θεωρῆσαι τίς ἐστι, καὶ ποία τις ἂν οὖσα μάλιστ' εἴη κατ' εὐχήν, μηδενὸς ἐμποδίζοντος τῶν ἔξωθεν· καὶ τίς τίσιν ἁρμόττουσα· πολλοῖς γὰρ τῆς ἀείστης τυχεῖν ἴσως ἀδύνατον· ὥστε τὴν κρατίστην τε ἁπλῶς, καὶ τὴν ἐκ τῶν ὑποκειμένων ἀείστην, οὐ δεῖ λεληθέναι τὸν νομοθέτην, καὶ τὸν ὡς ἀληθῶς πολιτικόν. ἔτι δὲ τρίτην τὴν ἐξ ὑποθέσεως· δεῖ γὰρ καὶ τὴν δοθεῖσαν δύνασθαι θεωρεῖν, ἐξ ἀρχῆς τε πῶς ἂν γένοιτο, καὶ γενομένην τίνα τρόπον ἂν σώζοιτο πλεῖστον χρόνον. λέγω δὲ, οἷς ἐνίοις πόλεσι συμβέβηκε, μήτε τὴν ἀείστην πολιτεύεσθαι πολιτείαν ἀπορήτων τε εἶναι καὶ τῶν ἀναγκαίων, μήτε τὴν εὐδοκιμοῦσαν ἐκ τῶν ὑπαρχόντων,

B C D E

* Suspecta vox.

* γρ. ἔτι

IN omnibus artibus & scientiis, quæ non in particula versantur, sed in vno aliquo genere sunt perfectæ atque absolutæ, vnius & eiusdem hominis est, quid cuique generi conueniat, videre: verbi gratia, & qualis exercitatio quali corpori conducat, & quæ sit optima, (ei enim qui optimè sit natura informatus, & maximis adiumentis instructus, necesse est optimam conuenire) & quæ plerisque omnibus sit vna. Etenim hoc artis corporum exercendorum munus est. Præterea etiamsi quis neque habitum iustum, atque in summo perfectionis gradu positum, concupiscat, neque perfectam scientiam eorum quæ ad certandi laborem pertinent, expetat: nihilominus tamen eius qui pueris exercendis præest, eiúsque qui corporum exercendorum artem profitetur, munus est, etiam hanc facultatem posse tradere. Atque hoc similiter & in scientia medendi, & in arte nauium ædificandarum, & in ea quæ ad rem vestiariam pertinet, in omni alia arte denique videmus euenire. Quare perspicuum etiã est eiusdem esse scientię & quæ sit optima reip. administrãdæ forma, & quæ qualisve maximè sit optabilis, atque ex animi sententia, nulla re externa impediente: & quæ quibus apta, atque accommodata, peruidere. Multis enim optimam consequi fortasse nefas est. Quocirca nec eam quæ simpliciter est præstantissima, nec eã quæ pro rebus subiectis est optima, ignorare debet lator legum, quíque verè moderandæ ciuitatis peritus, &, vt Græci appellant, politicus est: postremò ne eam quidem oportet ei esse ignotã, quæ sit ex cõditione, atque (vt ita dicã) suppositione: hoc est, quæ cuilibet fini proposito sit cõsentanea. Oportet enim etiam eam quæ fortè oblata sit, videre posse, & quomodo ab initio constituatur, & quomodo constituta diutissimè cõseruetur. Dico autẽ, verbi gratia, si cui ciuitati contigit, vt neque optima administrandæ reipublicæ forma vtatur, neque sit instructa rebus necessariis, neque talem administrationem reipublicæ adhibeat, qualem rerum, quæ præsto sunt, natura fert,

ſed aliquam deteriorem. Præter hæc omnia autem eam quæ omnibus ciuitatibus maximè apta eſt, cognoſcere oportet. Nam plurimi ex iis qui de ciuitatis adminiſtratione aliquid prodiderunt ac protulerunt, etiamſi cętera præclarè dicant, attamen ab vtilitate aberrant. Non enim videnda eſt optima tantùm, ſed etiam ea quæ poteſt eſſe: ſimiliter verò & quæ facilior eſt, atque omnibus communior. Nunc autem alij quidem reip. adminiſtrandæ formam in ſummo dignitatis ac prętſtantiæ gradu poſitam, & multo apparatu & molimento, multáque impenſa egentem, quærunt ſolùm: alij communem aliquam commemorãtes potiùs, cæteras, quæ vſu receptæ ſunt, reip. adminiſtrandę formas improbantes ac tollẽtes, Laconicam aut aliam aliquam probant ac laudant. Atqui ea reip. adminiſtrandæ deſcriptio atque ordinatio commendanda & ſuadenda hominibus eſt, quam facilè poſſint prętſentibus inſtitutis ſpretis ac reiectis & approbare, & ad vſum communem transferre, ciuiliſque vitæ cultu vſurpare. Nam non minoris operis ac negotij eſt, reip. adminiſtrandę formam corrigere, quàm ab initio nouã aliquam inſtituere: quemadmodum & dediſcere difficilius eſt, quàm à principio diſcere. Quocirca præter ea quæ dicta ſunt, etiam iis reip. adminiſtrandæ formis, quæ ſunt vſu receptę, debet mederi & opitulari poſſe homo politicus, quemadmodum & antè dictum eſt. Hoc autẽ is prętſtare non poteſt, qui ignorat quot ſint adminiſtrandæ reip. genera. At nunc vnam democratiam quidam eſſe putant, vnámque oligarchiam: ſed non eſt ita. Quare ignorare non oportet quot ſint reip. adminiſtrandę formarum differentiæ, & quot modis copulentur & componantur. Cum hac autem eadem prudentia etiam leges optimæ, & vnicuique reip. adminiſtrandę formę conuenientes, cognoſcendę & videndæ ſunt. nam pro reip. adminiſtrandę rationibus leges & ferendæ ſunt, & ab omnib. feruntur: ſed non pro legibus, reip adminiſtrandę rationes inſtituuntur, neque inſtituendæ ſunt. Reip. enim adminiſtrandę ratio, deſcriptio ordinis eſt in ciuitatibus, ad magiſtratus & imperia pertinens, quo modo diſtributi ſint, & quid ſit id quod in ciuitatis adminiſtratione ſummam poteſtatẽ atque auctoritatem obtineat: quis denique cuiuſque ſocietatis ſit finis. Leges autem ex quibus magiſtratus reipub. prętſſe, & eos qui contra leges committunt, cõercere debent, ſeparatæ ſunt ab iis quæ reipubl. adminiſtrandę formam declarant. Quare perſpicuum eſt, neceſſe eſſe etiam ad leges ſcribendas cuiuſque reip. adminiſtrandæ formæ & differentias & numerum tenere. Non enim fieri poteſt vt eædem leges neque oligarchiis, neque democratiis omnibus ſint vtiles, ſi plura ſunt earum genera, & ſi non eſt vna dumtaxat democratia, neque oligarchia.

A ἀλλά τινα φαυλοτέραν. δεῖ δὲ πάντα ὅ τι ταὐτὰ, τὴν μάλιστα πάσαις ταῖς πόλεσιν ἁρμόττουσαν δεῖ γνωρίζειν· ὡς οἱ πλεῖστοι τῶν ἀποφαινομένων περὶ πολιτείας, καὶ εἰ τἆλλα λέγουσι καλῶς, τοῦτό γε χρησίμων διαμαρτάνουσιν. οὐ γὰρ μόνον τὴν ἀρίστην δεῖ θεωρεῖν, ἀλλὰ καὶ τὴν δυνατήν. ὁμοίως δὲ καὶ τὴν ῥᾴω καὶ κοινοτέραν ἁπάσαις. νῦν δ' οἱ μὲν τὴν

B κρείττω τινὰ λέγοντες, ζητοῦσι μόνον· οἱ δὲ μᾶλλον * κοινὴν τινα λέγοντες, τὰς ὑπαρχούσας ἀναιροῦντες πολιτείας, τὴν Λακωνικὴν, ἢ τινα ἄλλην ἐπαινοῦσι. χρὴ δ' ὑπὸ τοιαύτην εἰσηγεῖσθαι τάξιν, ὥστ' ῥᾳδίως ἐκ τῶν ὑπαρχουσῶν καὶ πεισθήσονται, καὶ δυνήσονται κινῆσαι. ὡς ἔστιν οὐκ ἔλαττον ἔργον, ὅ ἐπανορθῶσαι πολιτείαν, ἢ καταστῆσαι ἐξ ἀρχῆς· ὥσπερ καὶ τὸ μεταμανθάνειν, τοῦ μανθάνειν ἐξ ἀρχῆς.

C δεῖ δὲ πρὸς τοῖς εἰρημένοις καὶ τὰς ὑπαρχούσας πολιτείας δεῖ δυνάσθαι βοηθεῖν τὸν πολιτικὸν, καθάπερ εἴρηται καὶ πρόσθεν. τοῦτο δὲ ἀδύνατον ἀγνοοῦντα πόσα πολιτείας ἐστὶν εἴδη. νῦν μὲν δημοκρατίαν οἴονταί τινες εἶναι, καὶ μίαν ὀλιγαρχίαν· οὐκ ἔστι δὲ τοῦτ' ἀληθές. ὥστε δεῖ τὰς διαφορὰς μὴ λανθάνειν τὰς τῶν πολιτειῶν, πόσαι, καὶ συνυφίστασθαι πῶς ἔχουσιν. μετὰ δὲ τῆς αὐτῆς φρονήσεως ταύτης, καὶ νόμους τοὺς ἀρίστους ἰδεῖν, καὶ τοὺς

D ἑκάστῃ τῶν πολιτειῶν ἁρμόττοντας· πρὸς γὰρ τὰς πολιτείας τοὺς νόμους δεῖ τίθεσθαι, καὶ τίθενται πολῖται· ἀλλ' οὐ τὰς πολιτείας πρὸς τοὺς νόμους. πολιτεία μὲν γάρ ἐστι τάξις τῆς πόλεσιν ἥ τε περὶ τὰς ἀρχάς, τίνα τρόπον νενέμηνται, καὶ τί τὸ κύριον τῆς πολιτείας, καὶ τί τὸ τέλος ἑκάστης τῆς κοινωνίας ἐστί. νόμοι δ' εἰρημένοι τῶν ἀληθινῶν τὴν πολιτείαν, καθ' οὓς δεῖ τοὺς ἄρχοντας ἄρχειν, καὶ φυλάττειν τοὺς παραβαίνοντας αὐτούς. ὥστε δῆλον ὅτι τὰς διαφορὰς ἀναλαβόν, καὶ τὸν ἀριθμὸν ἔχων τῆς πολιτείας ἑκάστης, καὶ πρὸς τὰς τῶν νόμων θέσεις. οὐ γὰρ οἷόν τε τοὺς αὐτοὺς νόμους συμφέρειν ταῖς ὀλιγαρχίαις, οὐδὲ ταῖς δημοκρατίαις πάσαις, εἴπερ δὴ πλείω, καὶ μὴ μία δημοκρατία, μηδὲ ὀλιγαρχία μόνον ἐστίν.

E

A

ΚΕΦΑΛ. β'.

Αναχεφαλαίωσις τῶν περὶ πολιτείας λόγων εἰρημένων τε καὶ ῥηθησομένων.

ΕΠΕΙ δ' ἐν τῇ πρώτῃ μεθόδῳ [περὶ] τῶν πολιτειῶν διῃλόμεθα, τίσι μὲν ταῖς ὀρθαῖς πολιτείαις, βασιλείαν, ἀριστοκρατίαν, πολιτείαν· τίσι δὲ ταῖς τούτων παρεκβάσεις, τυραννίδα μὲν, βασιλείας· ὀλιγαρχίαν δ', ἀριστοκρατίας· δημοκρατίαν δὲ, πολιτείας· περὶ μὲν ἀριστοκρατίας καὶ βασιλείας εἴρηται· (ὅ γὰρ περὶ τῆς ἀρίστης πολιτείας θεωρῆσαι, ταὐτὸ καὶ περὶ τούτων ἐστὶν εἰπεῖν τῶν ὀνομάτων. βούλεται γὰρ ἑκατέρα κατ' ἀρετὴν συνεστάναι κεχορηγημένην.) ἔτι δ' ἐν τίνι διαφέρουσιν ἀλλήλων ἀριστοκρατία, καὶ βασιλεία, καὶ πότε δεῖ βασιλείαν νομίζειν, διώρισται πρότερον· λοιπὸν περὶ πολιτείας διελθεῖν τῆς τῷ κοινῷ προσαγορευομένης ὀνόματι, καὶ περὶ τῶν δήμων πολιτειῶν, ὀλιγαρχίας τε καὶ δημοκρατίας, καὶ τυραννίδος. Φανερὸν μὲν οὖν καὶ τούτων τῶν παρεκβάσεων τίς χείρίστη, καὶ δευτέρα τίς· ἀνάγκη γὰρ τὴν μὲν τῆς πρώτης καὶ θειοτάτης παρέκβασιν, εἶναι χείριστον· τὴν δ' βασιλείαν ἀναγκαῖον [ἢ] σῶμα μόνον ἔχειν, ὄντα δή· ἢ διὰ πολλὴν ὑπεροχὴν εἶναι τοῦ βασιλεύοντος. ὥστε [καὶ] τὴν τυραννίδα χείστην οὖσαν, πλεῖστον ἀπέχειν πολιτείας· δεύτερον δ', τὴν ὀλιγαρχίαν· ἡ γὰρ ἀριστοκρατία διέστηκεν ἀπὸ ταύτης πολὺ τῆς πολιτείας· μετριωτάτην δ', τὴν δημοκρατίαν. ἤδη μὲν οὖν ὡς ἀπεφήναντο καὶ τῶν πρότερον οὕτως· ἓν μὲν εἰς ταὐτὸ βλέψας ἡμῖν. ἐκεῖνος μὲν γὰρ ἔκεινε, πασῶν μὲν οὐσῶν ὀρθῶν· οἵᾳ, ὀλιγαρχίας τε χρηστῆς, καὶ τῶν ἄλλων, χείστην δημοκρατίαν· φαύλων δ', ἀρίστην· ἡμεῖς δ' ὅλως ταύτας διημαρτημένας εἶναι φαμὲν· καὶ βελτίω μὲν ὀλιγαρχίας ἄλλως ἄλλης, οὐ καλῶς ἔχει λέγειν, ἧττον δ' φαύλην. ἀλλὰ περὶ μὲν τῆς τοιαύτης κρίσεως ἀφείσθω τὸ νῦν. ἡμῖν δὲ, πρῶτον μὲν διαιρετέον, πόσαι διαφοραὶ τῶν πολιτειῶν· εἴπερ ἔστιν εἴδη πλείονα τῆς τε δημοκρατίας, καὶ τῆς ὀλι-

Plato in Politico.

CAPVT II.

Indicat & quid actum sit hactenus, & quid deinceps restet agendum.

QVoniam autem in disputatione atque institutione superiore, de reip. administrandæ formis, tali partitione ac distinctione vsi disseruimus, vt treis reip. administrandæ formas rectas poneremus, regnum, aristocratiam, & eam quam communi nomine politiam Græci nominant, id est, ciuilem reip. seu ciuitatis administrandæ rationem: & treis ab his declinationes seu degressiones, à regno quidem tyrannidem, ab aristocratia oligarchiam, à politia populi potestatem, quam democratiam Græci vocant: & de aristocratia quidem & regno dictum est: (nam de optima reip. administrandæ forma commentari, idem est atque de his nominibus considerare. debet enim vtraque conuenienter & congruenter virtuti rebus necessariis instructæ, esse constituta:) præterea verò quid inter se differant regnum & aristocratia, & quando regnum sit existimandum, antea distinctè explicatum est: reliquum est vt de politia disseramus, ea quæ communi nomine sic appellatur, & de aliis reipublicæ administrandæ formis, oligarchia, & democratia, & tyrannide. Perspicuum igitur est, etiam harum degressionum seu declinationum à rectis administrationibus, quænam sit pessima, & quænam secunda. Necesse est enim declinationem à prima & diuinissima, esse deterrimam. Regnum autem necessariò aut regni nomen habet tantùm, cùm reuera non sit regnum: aut propter magnam eius qui regnat, excellentiam, constat. Quocirca & tyrannis, quæ deterrima est, à reipub. administrandæ forma longissimè distat: secundo loco longè abest oligarchia. Nam aristocratia longè distat ab hac reipublicæ administrandæ forma post oligarchiam. Moderatissima autem & tolerabilissima democratia est. Quin & quidam ex iis qui ante nos scripserunt, in eadem sententia fuit, non tamen idem atque nos, spectans. Ille enim censuit omnium reipubl. administrandæ formarum, quæ bonæ sunt, qualis est oligarchia laudabilis & recta, siue aristocratia & aliæ similes; earum pessimam esse democratiam: malarum autem optimam. Nos autem omnino has deprauatas atque à rectis detortas esse dicimus: & meliorem quidem esse oligarchiam aliam alia, neque conuenit dicere, neque rectum est: sed minùs malam. Verùm de tali quidē sententia omittamus in præsenti dicere. Nobis autem primùm distinguendum est, quot sint reipub. administrandæ formarum differentiæ, siquidem plura sunt & democratiæ & oligarchię genera:

deinde quæ sit communissima, & quæ maximè optabilis atque expetenda post optimam reipub. administrandæ formam: & si qua alia reip. administratio est aristocratica, & bene ab initio instituta, & plurimis ciuitatibus apta, quænam sit: deinde & aliarum quæ quibus sit expetenda, (fortasse enim his quidem magis necessaria democratia, quàm oligarchia est: illis autem hæc magis quàm illa) deinde verò quonam modo has reipubl. administrandæ formas instituere oporteat eum qui hoc facere velit: dico autem vnumquodque genus democratiæ, & iterum oligarchiæ. postremò vbi de his omnibus ita, vt res postulat, breuiter exposuerimus, conandum nobis erit persequi, & quæ res sint reip. administrandæ formis lethales ac pestiferæ, & quæ salutares, tum communiter tum separatim singulis: & quibus de causis maximè, vel interire, vel conseruari soleant natura.

A ἀρχίας. ἔπειτα τίς κινδυνώτατη, καὶ τίς αἱρετωτάτη μὲν τῶν ἀεὶ ἐν πολιτείαις· καὶ εἴ τις ἄλλη τετύχηκεν ἀειδοκιμοῦσα, καὶ συνεστῶσα καλῶς· ἀλλὰ ταῖς πλείσταις ἁρμόττουσα πόλεσι τίς ἐστιν. ἔπειτα καὶ τῶν δήμων τίς τίσιν αἱρετή. τάχα γὰρ, τοῖς μὲν ἀναγκαία δημοκρατία μᾶλλον ὀλιγαρχίας· τοῖς δ' αὖτη μᾶλλον ἐκείνης. μετὰ δὲ ταῦτα, πῶς ἔστον δεῖ καθιστάναι τὸν βουλόμενον τὰς τοιαύτας πολιτείας· λέγω δὲ δημοκρατίας τε καθ' ἕκαστον εἶδος, καὶ πάλιν ὀλιγαρχίας. τέλος δὲ πρώτων τούτων, ὅτου ποιησώμεθα συντόμως τὴν ἐνδεχομένην μυείαν, πειρατέον ἐπελθεῖν, τίνες φθοραὶ, καὶ [τίνες] σωτηρίαι τῶν πολιτειῶν, καὶ κοιναὶ, καὶ χωρὶς ἑκάστης, καὶ διὰ τίνας αἰτίας τοῦτο μάλιστα γίνεσθαι πέφυκε.

B

CAPVT III.

Probat plures esse necessariò reip. administrandæ formas, & quot sint.

ΚΕΦΑΛ. γ'.

C Ὅτι πλείους ἀναγκαῖον εἶναι πολιτείας εἴδη διαφερούσας ἀλλήλων, καὶ πόσας.

CVr igitur plures sint reip. administrandæ formæ, causa est, quòd omnis ciuitatis plures sint numero partes. Primùm enim ciuitates omnes ex domibus videmus constare: deinde rursum huius multitudinis alios esse locupletes & copiosos necesse est, alios egenteis & inopes, alios medios: & locupletiũ atque egentium alios esse armis instructos, alios inermes. & de populo alios esse agricolas videm⁹, alios mercatores, & in foro occupatos, alios artifices illiberaleis & operarios. Nobilium quoque sunt differentiæ tum ex diuitiis & amplitudine rei familiaris: verbi gratia, ex facultate equorum alendorum: hoc enim non facile iis est facere, qui non sunt locupletes: quocirca priscis illis temporibus, quibus ciuitatibus potentia in equis consistebat, apud has erant oligarchiæ. vtebantur autem equis in hosteis, quos habebant finitimos: verbi gratia, Eretrienses & Chalcidenses, & Magnetes, qui Mæandrum accolebant: & multi alij Asiæ populi. Tum præter eas quę in diuitiis consistunt, differentias, alia est ex genere, alia ex virtute, & si qua talis alia pars ciuitatis esse dicta est in iis disputationibus quæ ad aristocratiam pertinent. Illic enim exposuimus partitè ac distinctè, quot ex partibus necessariis constet omnis ciuitas. Harum enim partium interdum omnes sunt reip. administrationis participes, interdum pauciores, interdum plures. Perspicuum igitur est, necessariò plureis esse reip. administrandæ formas, genere inter se

D

ΤΟΥ μὲν οὖν εἶναι πλείους πολιτείας αἴτιον, ὅτι πάσης ἐστὶ μέρη πλείω πόλεως τὸ ἀριθμῷ. πρῶτον μὲν γὰρ ἐξ οἰκιῶν συγκειμένας πάσας ὁρῶμεν τὰς πόλεις· ἔπειτα πάλιν τούτου τὸ πλήθους, τοὺς μὲν εὐπόρους ἀναγκαῖον εἶναι, τοὺς δ' ἀπόρους, τοὺς δ' ἐν μέσοις· καὶ τῶν εὐπόρων καὶ τῶν ἀπόρων, τὸ μὲν ὁπλιτικὸν, τὸ δ' ἄοπλον. καὶ τὸ μὲν, γεωργικὸν δῆμον ὁρῶμεν ὄντα, τὸ δ' ἀγοραῖον, τὸ δὲ βαύσωσον· καὶ τῶν γεωργίμων εἶναι διαφορὰς, καὶ τὸ πλουσίων τὸ μεγέθη τῶν οὐσιῶν, οἷον ἱπποτροφίας· τοῦτο γὰρ ἦν, μὴ πλουτοῦσιν, ποιῆσαι. διὸ καὶ ὅτι τῶν ἀρχαίων χρόνων ὅσαις πόλεσιν ἐν τοῖς ἵπποις ἡ δυνάμεις ἦν, ὀλιγαρχίαι ἦσαν καὶ τούτοις ἦσαν. ἐχρῶντο γὰρ πρὸς τοὺς πολεμίους ἱππεῖς πρὸς τοὺς ἀσυναλίτους· οἷς Ἐρετριεῖς, καὶ Χαλκιδεῖς, καὶ Μάγνητες οἱ ἐπὶ Μαιάνδρῳ, καὶ τῶν ἄλλων πολλοὶ πρὸς τῇ Ἀσίᾳ. ἔτι πρὸς ταῖς τῶν πλούτων διαφοραῖς, ἔστιν ἡ μὲν τῶν γένος, ἡ δὲ κατ' ἀρετήν· κἂν εἴ τι ἄλλο τοιοῦτον ἕτερον εἴρηται πόλεως εἶδος. μέρος δὲ ἐν τοῖς πρὸς τὴν ἀριστοκρατίαν· ἐκεῖ γὰρ διώρισται περὶ ὧν ἀναγκαῖον ἐν πόσων μερῶν ἐστὶ πᾶσα πόλις. τούτων γὰρ τὰ μέρη, ὁτὲ μὲν πρὸς τὰ τῆς πολιτείας, ὁτὲ δὲ ἐναντίως, ὁτὲ δὲ πλείω. φανερὸν οὖν, ὅτι πλείους ἀναγκαῖον εἶναι πολιτείας, εἴδει διαφερούσας

E

γρ. αὔοπλον.

γρ. διαιτώμεθα

ἀλλήλων. καὶ γὰρ ταῦτ' εἴδη διαφέρει τὰ μέρη σφῶν αὐτῶν. πολιτεία μὲν γάρ, ἡ τῶν ἀρχῶν τάξις ἐστί. ταύτην δ' διανέμονται πάντες, ἢ κατὰ τὴν δύναμιν τῶν μετεχόντων, ἢ κατά τινα αὐτῶν ἰσότητα κοινήν· λέγω δὲ, οἷον τῶν ἀπόρων, ἢ τῶν εὐπόρων, ἢ κοινὴν τὴν ἀμφοῖν. δυοῖν δὲ ὄντοιν ἀρίστοιν πολιτείαιν ἀνάγκη τοσαύτας, ὅσαιπερ τάξεις καὶ ταὶ διαφοραί εἰσι, δεῖ καὶ ταὶ διαφορὰς τῶν μοναρχιῶν. μάλιστα δ' ἀνάγκη δοκεῖσιν εἶναι δύο· καθάπερ ὅτι τῶν πνευμάτων λέγεται τὰ μὲν βόρεια, τὰ δὲ νότια, τὰ δ' ἄλλα, τούτων παρεκβάσεις· οὕτω καὶ τῶν πολιτειῶν, δύο, δῆμος, καὶ ὀλιγαρχία. τὴν γὰρ ἀριστοκρατίαν τῆς ὀλιγαρχίας εἶδος λέγεσιν, ὡς οὐσῶν ὀλιγαρχίαν τινά· καὶ τὴν καλουμένην πολιτείαν, * δημοκρατίαν· ὥσπερ ἐν τοῖς πνεύμασι, τὸν μὲν ζέφυρον, τὸν βορέαν· τὸν δὲ νότον, τὸν εὖρον. ὁμοίως δ' ἔχει καὶ περὶ τὰς ἁρμονίας, ὥς φασί τινες. καὶ γὰρ ἐκεῖ τάττουσι εἴδη δύο, τὴν Δωϊστὶ καὶ τὴν Φρυγιστί· τὰ δ' ἄλλα σὺν ταύτοις ὀνόματα, τὰ μὲν, Δώρια· τὰ δ', Φρύγια καλοῦσι. μάλιστα μὲν οὖν εἰώθασιν οὕτως ὑπολαμβάνειν περὶ τῶν πολιτειῶν· ἀληθέστερον δ' καὶ βέλτιον ὡς ἡμεῖς διείλομεν, δυοῖν ἢ μιᾶς οὔσης τῆς καλῶς συνεστηκυίας, ταὶ δυοῖν εἶναι παρεκβάσεις· ταὶ μὲν, τῆς δὴ κεκραμένης ἁρμονίας· ταὶ δὲ, τῆς ἀείστης πολιτείας· ὀλιγαρχικὰς μὲν, ταὶ συντονωτέρας καὶ δεσποτικωτέρας· τὰς δ' ἀνειμένας καὶ μαλακάς, δημοτικάς.

* δημοκρατίας

ΚΕΦΑΛ. Δ'.

Ὅτι τὸν δῆμον δημοκρατίαν δεῖ θεῖναι οὕτως ἁπλῶς, ὅπου κύριον τὸ πλῆθος. τὸν δὲ ὀλιγαρχίας, ὅπου κύριοι τῆς πολιτείας ὀλίγοι. Ὅτι πολιτείαν πλείους τῶν εἰρημένων, καὶ τίνες, καὶ διὰ τί. Διορισμὸς τῶν δημοκρατίας εἰδῶν.

Οὐ δεῖ δὲ θεῖναι δημοκρατίαν, καθάπερ εἰώθασί τινες νῦν ἁπλῶς οὕτως, ὅπου κύριον τὸ πλῆθος· καὶ γὰρ ἐν ταῖς ὀλιγαρχίαις, καὶ πανταχοῦ, τὸ πλέον μέρος κύριον· οἷον ὀλιγαρχίαν, ὅπου κύριοι τῆς πολιτείας ὀλίγοι. εἰ γὰρ εἴποιμεν οἱ πολῖται

A differenteis. Etenim hæ partes genere differunt inter se. Nam ciuitatis administratio, quam politiam Græci dicunt, magistratuum descriptio atque ordinatio est. Hanc autem distribuunt omnes aut ex vi & potentia eorum qui sunt huius ordinationis participes, aut ex aliqua eorum æqualitate communi: dico autem, verbi gratia, æqualitatem aut egentium, aut locupletium, aut quandam vtrorumque communem. Necesse igitur est tot esse reipub. administrandæ formas, quot sunt ordines seu ordinationes, pro exsuperantiis & excellentiis, & pro differentiis partium. Videntur autem duæ esse maximè: & quemadmodum ventorum alij dicuntur esse Aquilonares, alij Australes, alij verò horum degressiones: sic & reip. administrandæ formarum duę, populi potestas seu democratia, & paucorum imperium, quam oligarchiam Græci nominant. Aristocratiam enim oligarchiæ speciem ponunt, quasi sit oligarchia quædam: & eam, quæ politia nomine communi dicitur, democratiæ: quemadmodum in ventis Fauonium quidem Aquilonis, Vulturnum autem Austri partem esse volunt. Similisque contentionum & intentionum in cantibus ac fidibus, quæ harmoniæ dicuntur à Græcis, ratio est, vt aiunt quidam. Nam etiam illic duo earum genera faciunt, Doricum & Phrygium: cęteras, vt ex his conflatas & temperatas, earum nominibus iunctis appellant. Hoc igitur modo de reipublicę administrandę formis consueuerunt maximè existimare. Sed verius & melius est ita dicere, quemadmodum partientes exposuimus, aut duas, aut vnam esse reip. administrandę formam rectè institutam, vnámque harmoniam rectam & perfectam, cæteras esse à rectis aberrationes ac deflexiones: has quidem ab harmonia bene temperata, illas verò ab optima reip. administrandæ forma: oligarchicas eas, quæ sunt contentiores, & plus nimio herriles: populareis, eas quæ sunt remissiores & molliores.

B

C

D

CAPVT IV.

Vulgarem in definiendis democratia & oligarchia errorem notat. Deinde docet esse plures quàm quæ expositæ sint, administrandæ reip. species, & quam ob causam. Postremo democratiæ species explicat.

E

NOn oportet autem democratiam statuere ita simpliciter, vt nunc solent quidam, eam, in qua penes multitudinem arbitrium & auctoritas est: (nam etiam in oligarchiis, & vbique penes maiorem partem arbitrium & potestas est:) neque oligarchiam, vbi penes paucos reip. administrandæ potestas est. Si enim essent vniuersi ciues

mille trecenti, & ex his mille diuites: neque imperij participeis facerent trecentos & pauperes, quantumuis liberos, & cætera similes; nemo hos dixerit populârem reip. administrandæ formam vsurpare: Itémque si pauperes pauci essent, & tamen locupletibus pluribus superiores ac potentiores: nemo hanc reip. administrandæ formam, oligarchiam appellarit, neque hanc talem, in qua honores cum aliis qui diuites essent, non communicarentur. Dicendum igitur potiùs est, democratiam esse, cùm penes liberos summa rerum potestas est; oligarchiam, cùm penes diuiteis. Quòd autem illi multi sunt, hi pauci, hoc ita fortè euenit. Nam liberi quidem homines, multi: locupletes autem pauci. Etenim si pro magnitudine & proceritate corporis mandarentur honores, vt in Æthiopia aiunt quidam fieri solere, aut pro pulcritudine: esset oligarchia. Exiguus enim pulcrorum & procerorum numerus est. Verumtamen neque his tantùm has reipubl. administrandæ formas definiri satis est: sed quia particulæ plures Democratiæ & Oligarchiæ sunt, præterea decidendum ac statuendum est, neque si liberi qui pauci sint, in plureis & non liberos imperium obtineant, democratiam esse: quod genus est Apolloniæ in mari Ionio, & Theræ: in vtraque enim harum ciuitatum florebant honoribus qui nobilitate præstabant, quique primi colonias occuparant, cùm hi essent pauci, alij multi. Neque si diuites præsint, propterea quòd numero sint superiores, democratiam similiter esse habendam: quemadmodum olim in Colophone: illic enim antequam bellum aduersus Lydos ortum esset, maior pars ciuium magnas & diuturnitate temporis stabilitas atque amplificatas rei familiaris facultates possidebat. Sed democratia quidem est, cùm liberi & pauperes numero superiores, imperij & summæ rei sunt compotes: oligarchia, cùm diuites & nobiliores, numero pauciores. Plureis igitur esse reipublicæ administrandæ formas, & quam ob causam sint plures, expositum à nobis est. Plureis autem esse, quàm quæ expositæ sunt, & quæ, & quam ob causam, dicamus, repetito eodem, quod antea sumpsimus, principio. Conuenit enim inter nos, ciuitatis omnis non vnam sed plureis esse parteis. Quemadmodum igitur, si consilium cepissemus species seu formas animalis sumere, primum quidem id omne secerneremus, quod necessariò omne animal habet: vt quædam sensus instrumenta, & parteis eas quæ valent ad conficiendum aut recipiendum alimentum, vt os & ventriculum: deinde quibuscumque particulis vnumquodque animal mouetur. Si igitur ponamus has esse duntaxat partium species, & non plureis: sed tamen sint aliquot harum differentiæ

A χίλιοι καὶ τετρακόσιοι, καὶ τούτων οἱ χίλιοι πλούσιοι, καὶ μὴ μεταδιδοῖεν ἀρχῆς τοῖς τετρακοσίοις καὶ πένησιν, ἐλευθέροις οὖσι, καὶ ταῖλλα ὁμοίοις, οὐδεὶς ἂν φαίη δημοκρατεῖσθαι τούτους. ὁμοίως δὲ & εἰ πένητες μὲν ὀλίγοι εἶεν, χρείττους δὲ τῶν ἄλλων, πλέονων ὄντων, οὐδεὶς ἂν ὀλιγαρχίαν προσαγορεύσειεν οὐδὲ τὴν τοιαύτην, εἰ τοῖς μὴ οὖσι πλουσίοις μὴ μετείη τῶν ἀρχῶν· μᾶλλον τοίνυν λεκτέον, ὅτι δῆμος μέν ἐστιν, ὅταν οἱ ἐλεύθεροι κύριοι ὦσιν· ὀλιγαρχία δ', ὅταν οἱ πλούσιοι. ἀλλὰ συμβαίνει, τοὺς μὲν πολλοὺς εἶναι, τοὺς δ' ὀλίγους· ἐλεύθεροι μὲν γὰρ πολλοί, πλούσιοι δ' ὀλίγοι. καὶ γὰρ ἂν εἰ κατὰ μέγεθος διενέμοντο τὰς ἀρχάς, ὥσπερ οἱ Αἰθιοπίας φασίν, ἢ κατὰ κάλλος, ὀλιγαρχία ἂν εἴη· ὀλίγοι γὰρ ὅ τε πλῆθος, καὶ ὅ τῶν καλῶν, & ὅ τῶν μεγάλων. οὐ μὴν ἀλλ' οὐδὲ τούτοις μόνοις ἔχει διωρίσθαι τὰς πολιτείας ταύτας· ἀλλ' ἐπεὶ πλείονα μόρια & τοῦ δήμου, καὶ τῆς ὀλιγαρχίας εἰσίν, ἔτι διαληπτέον ὡς οὕτ', ἂν οἱ ἐλεύθεροι, ὀλίγοι ὄντες, πλεόνων & μὴ ἐλευθέρων ἄρχωσι, δῆμος· οἷ, οἱ Ἀπολλωνίᾳ τῇ ἐν τῷ Ἰονίῳ, καὶ ἐν Θήρᾳ· ἐν τούτων γὰρ ἑκατέρᾳ τῶν πόλεων ἐν ταῖς ἀρχαῖς ἦσαν οἱ διαφέροντες κατ' εὐγένειαν, καὶ οἵπερ πρῶτοι κατῳκισαν τὰς ἀποικίας, ὀλίγοι ὄντες πολλῶν. οὔτ', αὖ οἱ πλούσιοι, διὰ τὸ καὶ πλῆθος ὑπάρχειν, δῆμος· οἷ ἐν Κολοφῶνι τὸ παλαιόν· ἐκεῖ γὰρ ἐκέκτηντο πολὺν οὐσίαν οἱ πλείους, πρὶν γενέσθαι τὸν πόλεμον τὸν πρὸς Λυδούς· ἀλλ' ἔστι δημοκρατία μέν, ὅταν οἱ ἐλεύθεροι καὶ ἄποροι, πλείους ὄντες, κύριοι τῆς ἀρχῆς ὦσιν· ὀλιγαρχία δὲ, ὅταν οἱ πλούσιοι & εὐγενέστεροι, ὀλίγοι ὄντες. Ὅτι μὲν οὖν πολιτείας πλείους, καὶ δι' ἃ οὐ λέγομεν, εἴρηται. λέγωμεν δὲ πρῶτον περὶ τῆς πλείστης δημοκρατίας, & τίνες καὶ διὰ τί, λέγωμεν, ἀρχὴν λαβόντες τοῦ εἰρημένου πρότερον. ὁμολογοῦμεν γὰρ οὐχ ἓν μέρος, ἀλλὰ πλείω πᾶσαν ἔχειν πόλιν. ὥσπερ οὖν εἰ ζῴου προηγούμεθα λαβεῖν εἴδη, πρῶτον αὖ* ἀποδείξομεν, ὅσα ἀναγκαῖον πᾶσ' ἔχειν ζῷον, οἷ ἔνια τε τὴν αἴσθησίν, καὶ ὅ τῆς τροφῆς ἐργαστικὸν καὶ δεκτικόν, οἷ στόμα & κοιλία· πρὸς ἃ τούτοις, οἷς κινεῖται μορίοις ἕκαστον αὐτῶν· εἰ δὴ τοσαῦτα εἴδη μόνον, τούτων δ' εἶεν διαφο-

γρ. ἀποδιωρίζομεν δὲ ἀποδιορίζομεν

ρεῖ· λέγω δή, εἰ στόματός ἐστι πλείω γένη, καὶ κοιλίας, καὶ τῶν αἰσθητηρίων· ἔτι δὲ καὶ τῶν κινητικῶν μορίων, ὁ τῆς συζεύξεως τῆς τούτων ἀριθμὸς, ἐξ ἀνάγκης ποιήσει πλείω γένη ζώων. οὔτε γὰρ οἷόν τε τὸν αὐτὸν ζῶον ἔχειν πλείους στόματος διαφορὰς· ὁμοίως δ' οὐδ' ὤτων. ὥστ' ὅταν λάβῃ τούτων πάντες οἱ ἐνδεχόμενοι συζυασμοὶ, ποιήσουσιν εἴδη ζώου· καὶ τοσαῦτ' εἴδη τοῦ ζώου, ὅσαιπερ αἱ συζεύξεις τῶν δεόντων μορίων εἰσί· τὸν αὐτὸν δ' ἔστιν καὶ τῶν εἰρημένων πολιτειῶν. καὶ γὰρ αἱ πόλεις οὐκ ἐξ ἑνός, ἀλλ' ἐκ πολλῶν συνίστανται μερῶν, ὡς φαμὲν εἰρῆσθαι πολλάκις. ἓν μὲν οὖν ἐστὶ τὸ περὶ τὴν ἐφοδὸν πλῆθος, οἱ καλούμενοι γεωργοί. δεύτερον δὲ, τὸ καλούμενον βαναυσον· ἔτι δ' τοῦτο περὶ τὰς τέχνας, ὧν δίχα πόλιν ἀδύνατον οἰκεῖσθαι. τούτων δὲ τῶν τεχνῶν τὰς μὲν ἐξ ἀνάγκης ὑπάρχειν δεῖ· τὰς δὲ, * εἰς τρυφὴν, ἢ τὸ καλῶς ζῆν. τέταρτον δὲ, ἀγοραῖον· λέγω δ' ἀγοραῖον, τὸ περὶ πρᾶσεις, καὶ τὰς ὠνὰς, καὶ τὰς ἐμπορίας καὶ καπηλείας διαφερόν. πέμπτον δὲ, τὸ θητικόν. ἕκτον δὲ γένος, τὸ στρατιωτικόν· ὃ τούτων οὐδὲν ἧττόν ἐστιν ἀναγκαῖον ὑπάρχειν, εἰ μὴ μέλλουσι μὴ δουλεύσειν τοῖς ἐπιοῦσι. μὴ γὰρ ἐν τῷ ἀδυνάτων ἦν, πόλιν ἄξιον εἶναι καλεῖν τὴν φύσει δούλην· αὐτάρκης γὰρ ἡ πόλις, τὸ δὲ δοῦλον οὐκ αὔταρκες. διὸ καὶ * ἐν τῇ πολιτείᾳ κεκωλυμένως τοῦτο, οὐκ ἰκανῶς δὲ εἴρηται. φησὶ γὰρ ὁ Σωκράτης ἐκ τεττάρων τῶν ἀναγκαιοτάτων πόλιν συνίστασθαι· λέγει δὲ τούτους, ὑφάντην, καὶ γεωργὸν, καὶ σκυτοτόμον, καὶ οἰκοδόμον· πάλιν δὲ προστιθησιν, ὡς οὐκ αὐτάρκων τούτων, χαλκέα, καὶ τοὺς ἅτερα τοῖς δυσκολαίνουσι βοσκήμασιν· ἔτι δ', ἔμπορόν τε καὶ κάπηλον· * καὶ ταῦτα πάντα γίνεσθαι πλήρωμα τῆς πρώτης πόλεως· ὡς τῶν ἀναγκαίων μὲν χάριν πᾶσαν πόλιν συνεστηκέναι, ἀλλ' οὐ τὸ καλὸν μᾶλλον· ἴσον τε δεομένῳ σκυτέων τε καὶ γεωργῶν. ὃ δὲ πολεμικὸν ἅτερον μέρος ἀποδίδωσι μέρος, πεῖνα ἢ τῆς χώρας αὐξομένης καὶ τῆς τῶν πλησίον * ἀπτομένης, εἰς πόλεμον καθιστῶσιν. ἀλλὰ μὴν καὶ ἐν τοῖς τέτταρσι καὶ τοῖς ὁποσοισοῦν κοινωνοῖς, ἀναγκαῖον εἶναί τινα τὸν ἀποδώσοντα καὶ κεινοῦντα τὸ δίκαιον. εἴπερ οὖν καὶ ψυχὴ δεῖ ζώου μέρειον μᾶλλον, ἢ σῶμα, καὶ πόλεως τὰ τοιαῦτα μᾶλλον θετέον, τῶν εἰς

A (verbi gratia) oris & ventriculi & sentiendi instrumentorum plura quædam genera: præterea verò & particularum, quæ mouendi vim habent: harum partium copulationis numerus plura necessariò animantium genera efficiet. Non enim fieri potest vt in eodem animali plures insint oris differentiæ, neque item vt aurium. Quare vbi sumptæ fuerint omnes, quæ esse possunt, harum partium coniugationes, tot species animalis constituent, quot sunt partium necessariarum copulationes. Sic & de iis reipubl. administrandæ formis, quas diximus, sentiendum. Nam B & ciuitates non ex vna sed ex multis partibus constant, quemadmodum sæpenumero à nobis dictum est. Atque vna sanè pars est ea quæ in alimento parando occupata multitudo est, qui aratores seu agricolæ nominantur: altera, ea quæ appellatur (vt ita dicam) sedentaria sordidáque & illiberalis. Est autem hæc, quæ artes eas exercet, sine quibus vrbs habitari ac frequentari non potest. Harum porro artium alias necessariò suppetere oportet; aliæ ad delicias & luxum aut ad bene viuendum pertinent. Tertia est forensium, seu eorum qui forum terunt. Forenses C eos dico, qui in vendendo & emendo, & in mercatura facienda, in redimendis mercibus, quas pluris reuendant, versantur. Quarta est mercenariorum. Quinta natio militum, & eorum qui propugnaturi sunt: quam nihilominus, quàm has, quas diximus, præsto esse necesse est, nisi volunt ciues alienigenis atque exteris bellum inferentibus seruire. Fortasse enim fieri nullo modo potest, vt ciuitas natura serua ciuitatis nomen mereatur. Ciuitas enim suis ipsa opibus pollet, suísque bonis contenta est. At quod seruum est, non est suis ipsum bonis contentum. Quapropter in libris Platonis de Repub. magnificè hoc quidem & gloriosè, sed angustè & ieiunè dictum est. Ait enim Socrates, D ex quatuor generibus hominum maximè necessariis ciuitatem constare. Dicit autem hos, textores, & agricolas & sutores & fabros lignarios. Rursúmque addit, quasi hi non sint satis, fabros ærarios ac ferrarios, & præterea eos qui pecoribus necessariis præfecti sunt. Præterea verò mercatores & caupones. Atque hæc omnia valent ad explendam primã ciuitatem, tanquam ciuitas omnis necessariarum rerũ, & non potiùs boni & honesti causa initiò instituatur & consistat: quasíque sutoribus æquè atque aratoribus egeat. Partem autem propugnantem non priùs ciuitati reddit ac repræsentat, quàm agri finibus propagatis, & ad finitimorũ agros vsque perductis, ad belli suscipiendi necessitatem redacti fuerint. Iam verò & in quatuor hominum generibus, & in quamlibet multis sociis, necesse est aliquem intercedere, qui ius suum cuique tribuat, rebúsq; iudicandis præsit. Si quis igitur & animum, animalis partem facere debet potiùs quàm corpus; ergo & huiusmodi parteis,

κ. εἰς τρυφὴν,

κ. ἐκ τῶν ταῦτα γ.

κ. ἁπτομένων,

Libro 2.

nempe militaris & bellicosa, iustitiæque iudicialis particeps, ciuitatis partes existimandæ sunt potiùs quàm quæ ad vsum necessarium pertinent: ad quas accedere etiam debet ea cuius est consultare & deliberare de rebus ad totam ciuitatem pertinentibus: (quod munus est prudentiæ atq; intelligentiæ ciuilis:) atque hęc vtrùm insint separatim in quibusdam, an in iisdem, quod ad rationem attinet, nihil refert. Nam sępenumero euenit vt iidem & grauioris armaturæ sint milites, & in agris colendis versentur. Quare si & has & illas ciuitatis parteis numerare conuenit, perspicuum est, id genus hominum, quod armis instructum est, partem ciuitatis esse necessariam. Septima est ea quæ facultatibus & copiis rei familiaris munera & onera publica subit, quos locupleteis appellamus. Octaua est ea quæ rempubl. administrat, quæque in gerendis magistratibus reip. dat operam: siquidem sine magistratibus ciuitas cõstare non potest. Necesse igitur est, aliquos esse qui possint imperare, quique in gerendis magistratibus ciuitati seruiant, aut continenter & assiduè, aut alternis & vicissim. Tũ reliquæ partes præstò esse debent, de quibus paulo antè distinctè explicauimus: eã dico quæ consultandi munere fungatur, eámque, quæ litigantibus ius dicat. Si igitur oportet hæc suppetere ciuitatibus, & si rectè iustéque administrari debent; necesse est, aliquos esse, qui ea virtute, quæ ad res ciuileis pertinet, quæque virorum politicorum propria est, sint instructi atque ornati. Multi igitur posse contingere existimant, vt aliæ facultates ac potestates iisdem suppetant, (verbi gratia,) vt iidem sint propugnatores ciuitatis, & agricolæ, & artifices: præterea vt iidem consultent, & iudicent. Tum verò virtutem sibi omnes vendicant atque arrogant, plurimósque magistratus se gerere posse autumant: sed vt iidem sint pauperes & diuites, fieri non potest. Quapropter hæ partes maximè videntur esse ciuitatis, locupleres & egentes. Præterea quia ferè illi quidem pauci sunt, hi verò multi; hæ potissimùm partes videntur esse contrariæ ex omnibus particulis ciuitatis. Itaque & reip. administrandæ formas pro harum partium exsuperantiis & præstantiis constituunt: duæque videntur esse ciuitatis administrandæ formæ, democratia, & oligarchia. Esse igitur plureis reipublicæ administrandæ formas, & quas ob causas sint plures, dictum est antea. Nunc autem & democratiæ & oligarchiæ esse plura genera ostendamus. Licet verò hoc intelligere etiam ex iis quę dicta sunt. Plura enim genera sunt & populi, & eorum bui clari nobilésque dicuntur: verbi gratia, populi genus vnum constituunt agricolæ, aliud artifices, aliud caupones & forenses, eos dico qui mercaturam in vrbibus faciunt, quique in emendo & vendendo vitam conterunt: aliud, qui in mari assiduè versantur.

A τὴν αἰσχρὰν χρῆσιν σκωπτεινόντων, ὃ πολεμικὸν καὶ ὃ μετέχον δικαιοσύνης δικαστικῆς· πρὸς ὃ πύπτις, ὃ βουλευόμενον· ὅπερ ἐστὶ σκυέσεως πολιτικῆς ἔργον. καὶ ταῦτ' εἴτε κεχωρισμένως ἑκατέρᾳ ἔστιν, εἴτε τοῖς αὐτοῖς, οὐδὲν διαφέρει πρὸς τὸν λόγον· καὶ γὰρ ὁπλιτεύειν καὶ γεωργεῖν συμβαίνει τοῖς αὐτοῖς πολλάκις. ὥστε εἴπερ καὶ ταῦτα καὶ σκέψια θετέα μέρεια τῆς πόλεως, φανερὸν ὅτι τόγε ὁπλιτικὸν αἰσχρὸν ἐστὶ μόριον τῆς πόλεως. ἔβδομον δὲ, ὃ ταῖς οὐσίαις λειτουργοῦν, * ὃ γρ. οἷς καλ. καλοῦμεν εὐπόρους. ὄγδοον δὲ, ὃ δημιουργικὸν, καὶ ὃ περὶ τὰς ἀρχὰς λειτουργοῦν· εἴπερ αὐτὰς ἀρχόντων ἀδύνατον εἶναι πόλιν. δῆλον οὖν ὅτι εἶναί τινας τοὺς δυναμένους ἄρχειν, καὶ λειτουργοῦντας, ἢ συνεχῶς, ἢ κατὰ μέρος, τῇ πόλει ταύτην τὴν λειτουργίαν. λοιπὰ δὲ περὶ ὧν τυγχάνομεν διωρικότες ἀρτίως, ὃ βουλευόμενον ἢ κρῖνον περὶ τῶν δικαίων τοῖς ἀμφισβητοῦσιν. εἴπερ οὖν ταῦτα δεῖ γίνεσθαι τῇ πόλει καὶ καλῶς γίνεσθαι καὶ δικαίως· αἰσχρὸν καὶ μετέχοντας εἶναί τινας ἀρετῆς τῆς πολιτικῆς. τοῖς μὲν οὖν ἄλλας δυνάμεις τοῖς αὐτοῖς ἐνδέχεσθαι δοκεῖ πολλοῖς, οἷς τοὺς αὐτοὺς εἶναι πολεμοῦντας, καὶ γεωργοῦντας, καὶ τεχνίτας· ἔτι δὲ τοὺς βουλευομένους τε καὶ κρίνοντας. αὐτὶ ποιοῦσι δὲ καὶ τῆς ἀρετῆς πάντες, καὶ τοῖς πλείστας [ἀρχὰς] ἀρχὴν οἴονται δυνατὸν εἶναι· ἀλλὰ πένεσθαι καὶ πλουτεῖν τοὺς αὐτοὺς, ἀδύνατον. διὸ τοῦτα μέρη μάλιστα εἶναι δοκεῖ πόλεως, οἱ εὔποροι, καὶ οἱ ἄποροι. ἔτι δὲ ὅμοιόν ὡς ὅπου τὸ πολύ, τοὺς μὲν ὀλίγους εἶναι, τοὺς δὲ πολλοὺς, ταῦτα ἐναντία μέρη φαίνεται τῆς τῆς πόλεως μορίων. ὥστε καὶ τὰς πολιτείας κατὰ τὰς ὑπεροχὰς τούτων καθιστᾶσι· καὶ δύο πολιτείας δοκοῦσιν εἶναι, δημοκρατίαν καὶ ὀλιγαρχίαν. ὅτι μὲν οὖν εἰσι πολιτεῖαι πλείους, καὶ διὰ τίνας αἰτίας, εἴρηται πρότερον. ὅτι δ' ἔστι καὶ δημοκρατίας εἴδη πλείω καὶ ὀλιγαρχίας, λέγωμεν. φανερὸν δὲ τοῦτο καὶ ἐκ τῶν εἰρημένων. εἴδη γὰρ πλείω τοῦ τε δήμου καὶ τῶν λεγομένων γνωρίμων ἐστίν· οἷς, δήμου μὲν εἴδη, ἓν μὲν, οἱ γεωργοί· ἕτερον δὲ, τὸ περὶ τὰς τέχνας ἄλλο δὲ, ὃ ἀγοραῖον, καὶ περὶ ὠνὴν καὶ πρᾶσιν ἵδρυται· τρίτον δὲ ὃ περὶ θάλατταν

B

C

D

E

χὴ τούτου, ὅ μὲν, πολεμικόν· ὅ δὲ, χρηματιστικόν· ὅ δὲ, πορθμευτικόν. ὅ δὲ, ἁλιευτικόν· πολλαχοῦ γὰρ ἕκαστα τούτων πολύοχλα· οἷ, ἁλιῆς μὲν ὡς Τάραντί χὴ Βυζαντίῳ, πειρατικὸν δὲ Ἀθηναίοις, ἐμπορικὸν δὲ ὡς Αἰγίνῃ χὴ Χίῳ, * πορθμευτικὸν, ὡς Τενέδῳ· τοῖς δὲ τούτοις, ὅ χερνητικὸν, χὴ ὅ μικρὰν ἔχον οὐσίαν, ὥστε μὴ δυνατὸν εἶναι σχολάζειν. ἔτι, ὅ μὴ ἐξ ἀμφοτέρων πολιτῶν ἐλεύθερον, κἂν εἴ τι τοιοῦτον * ἕτερον πλῆθος εἶδος. τῶν δ' γνωρίμων, πλοῦτος, εὐγένεια, ἀρετὴ, παιδεία, χὴ τὰ τούτοις [ὅμοια,] λεγόμενα χὴ τὴν αὐτὴν διαφοράν. δημοκρατία μὲν οὖν ἐστι, τοῦτο μὲν ἡ λεγομένη μάλιστα χὴ ὅ ἴσον. ἴσον γὰρ φησὶν ὁ νόμος, ὁ τῆς τοιαύτης δημοκρατίας, ὅ μηδὲν * μᾶλλον ὑπεῖναι τοῖς ἀπόροις, ἢ τοῖς εὐπόροις· μηδὲ, κυρίους τοῦτ' εἶναι ὁποτεροισοῦν, ἀλλ' ὁμοίους ἀμφοτέροις. εἰ γὰρ δὴ ἐλευθερία μάλιστ' ἐστὶν ἐν δημοκρατίᾳ, καθάπερ ὑπολαμβάνουσί τινες, ἰσότης, ἅτων αὖ εἴη μάλιστα, κοινωνούντων ἀπάντων μάλιστα τῆς πολιτείας ὁμοίως. ἐπεὶ ὁ πλείων ὁ δῆμος, κύριον δὲ ὅ δόξαι τοῖς πλείοσιν, αὐάγκη δημοκρατίαν εἶναι ταύτην. ἓν μὲν οὖν εἶδος δημοκρατίας, τοῦτο· δεύτερον δ', ὅ τὰς ἀρχὰς ἀπὸ τιμημάτων εἶναι· βραχέων δ' τούτων ὄντων· δεῖ δὲ τῷ κτωμένῳ ἐξουσίαν εἶναι μετέχειν, ἢ ἀποδημοῦντα μὴ μετέχειν. ἕτερον εἶδος δημοκρατίας, ὅ μετέχειν ἄπαντας τοὺς πολίτας, * ὅσοι αὐυπεύθυνοι· ἄρχειν δ' τὸν νόμον. ἕτερον δὲ ὅ εἶδος δημοκρατίας, ὅ πᾶσι μετεῖναι τῶν ἀρχῶν, ἐὰν μόνον ᾖ πολίτης· ἄρχειν δ' τὸν νόμον. ἕτερον δὲ εἶδος δημοκρατίας, τἆλλα μὲν εἶναι ταὐτά· κύριον δ' εἶναι ὅ πλῆθος, χὴ μὴ τὸν νόμον· τοῦτο δὲ γίνεται, ὅταν τὰ ψηφίσματα κύρια ᾖ, ἀλλὰ μὴ ὁ νόμος. συμβαίνει δὲ τοῦτο, διὰ τοὺς δημαγωγούς. ἐν μὲν γὰρ ταῖς * τὸν νόμον δημοκρατουμέναις, οὐ γίνονται δημαγωγοὶ, ἀλλ' οἱ βέλτιστοι τῶν πολιτῶν εἰσιν ἐν τοιαύτῃ. ὅπου δ' οἱ νόμοι μὴ εἰσι κύριοι, ἐνταῦθα γίνονται δημαγωγοί. μόναρχος γὰρ ὁ δῆμος γίνεται, εἷς ἐκ πολλῶν· οἱ γὰρ πολλοὶ κύριοί εἰσιν, οὐχ ὡς ἕκαστος, ἀλλὰ πάντες. * Ὅμηρος δὲ ποίαν λέγει οὐκ ἀγαθὸν εἶναι πολυκοιρανίην, πότερον ταύτην, ἢ ὅταν πλείους ὦσιν οἱ ἄρχοντες ὡς ἕκαστος, ἄδηλον.

γρ. πορθμικόν, minùs rectè.

Qu. ἕτερον

Victorius μᾶλλον ἂν χὴ, vel ὑπάρχ. τοῖς ἀπόροις, ἢ τοῖς εὐπόροις

χρ. ὅσοι αὐτεύθυνοι.

γρ. χὴ νόμος

Ιλιάδ. β.

A Atque huius generis alij sunt militares, alij pecuniæ faciendæ studio dediti, alij portitores ac traiectores, alij piscatores. Multis enim in locis horum generum singulorum magna turba est: vt piscatorũ, Tarenti & Byzantij; hominũ in triremibus occupatorũ, Athenis: mercatorum, in Ægina & Chio: traiectorum ac portitorũ, in Tenedo. Præter hos autem sunt ij qui operis & manibus suis victum parant, vitámque tolerant: & quorum ita tenuis & angusta res familiaris est, vt non liceat eis otiosam vitam degere. Præterea aliqui sunt non ex vtroque ciue liberi, & si quod tale alîus multitudinis genus est. Nobilium autem & clarorum virorum alij ex diuitiis claritatem consecuti sunt, alij ex præstantia generis, alii ex virtute, alii ex doctrina & similibus, quæ ex eadem differentia dicuntur. Democratia igitur prima est ea quæ ex æqualitate maximè sic appellatur. Æqualitatem enim edicit lex ea quę huiusmodi democratiæ est, nempe vt nihilo plus sint locupletes quàm egentes: neutríque habeant summam auctoritatem & potestatem, sed vtríque sint similes. Nam si libertas in democratia est maximè, (quemadmodum quidam existimant) & æqualitas, hac maximè ratione fuerit, si inter omneis pariter fuerit reip. administratio communis maximè. Quoniam autem populus multitudine & numero superat; id autem quod à pluribus numero decretum est, ratum est, hanc esse democratiam necesse est. Vnum igitur democratię genus hoc est: aliud est, vbi magistratus, ex censibus, qui tamen sint anguśti & tenues, deferuntur. Oportet autem, ei qui rem habet, magistratum obtinere licere: qui amisit, non obtinere. Aliud genus democratiæ est, vbi ciues omnes, qui modò ab omni obligatione liberi ac soluti sunt, reip. administrationis sunt participes, sed tamẽ lex dominatur atque imperat. Aliud genus, vt omnibus, si quis modò sit ciuis, ius sit obtinẽdi magistratus: ita tamẽ vt lex imperet. Aliud genus, vbi cętera quidẽ sunt eadem: penes multitudinem verò est summa rerũ potestas, non penes legem. Hoc autem fit, cùm multitudinis decreta, quæ psephismata Græci dicũt, rata sunt, nõ lex. Atq; hoc propter oratores populareis, quos demagôgos Græci nominãt, id est, blãdos populi ductores, & quasi leueis tribunos plebis, euenit. Nã in ciuitatibus quę ex lege à populo obtinẽtur, ac reguntur, demagogus non exsistit, sed optimus quisque ciuis principem in republica locum obtinet. Vbi verò leges non sunt ratæ, neque summam auctoritatem habent, hîc exoriuntur populares oratores, quos demagôgos diximus appellari. Fit enim princeps solus imperium obtinens, (monarchum dicunt Græci,) populus vnus ex multis concretus & conflatus. nam penes multos summa reipublicæ potestas est, non vt singulos, sed vt omneis. Qualem porrò dicat Homerus non esse bonam multorum dominationem, vtrùm hanc an vbi plures sunt, qui imperant, vt singuli, obscurum est.

Talis

Talis igitur populus, vtpote qui sit princeps solus imperium obtinens, studet solus imperare, quia legum imperio non paret: & tale sibi ius imperiúmque assumit in totam rempubl. quale dominus in seruos. Itaque assentatores apud eum honorati sunt. Et talis populus proportione ex monarchiis tyrannidi respondet. Quocirca & iidem sunt mores, & vterque (populum huiusmodi dico, & tyrannum) imperium herile in meliores, vt in seruos, vsurpat: & hîc sunt psephismata, velut illic edicta: & blandus ductor populi, demagogus, & assentator tyranni, sunt iidem & propotione inter se respondent. Et verò vtrique apud vtrosque plurimùm valent, assentatores apud tyrannos, demagogi apud taleis populos. Quamobrem autem rata sint psephismata, & non leges, hi causam sust neut: quia omnia ad populum referunt ac reuocant. Euenit enim vt crescant, & magnifiant, propterea quòd populus quidem omnium rerum sit dominus atque arbiter: hi verò populi opinionis. His enim fidem habet & obtemperat multitudo. Præterea qui magistratus criminantur, populum iudicare dicunt oportere, hic autem libenter prouocationem recipit: quo fit vt magistratus omnes infirmentur atque eneruentur. Meritò autem videatur quis reprehendere, qui dicat hanc talem esse democratiam, non ciuitatis administrationem seu politiam. vbi enim leges non imperant, non est politia. Oportet enim legem quidem ciuibus omnibus, magistratus verò singulis imperare: & politiam seu reip. administrationem iudicare. Quare si democratia in reipublicæ administrandæ formis numeranda est, perspicuum est talem reipubl. statum, in quo psephismate omnia administrantur, ne democratiam quidem esse propriè. Contingere enim non potest, vt vllum psephisma sit vniuersum. Democratiæ igitur genera hoc modo sint explicata ac distincta.

CAPVT V.

Oligarchiæ genera explicat.

OLigarchiæ autem genera cùm sint plura, vnum est, in quo magistratus mandantur ex censibus tam magnis, vt pauperes atque egentes, numero plures, eorum participes non sint: sed ei, qui tantam rem habeat, reipub. administrationis participi esse liceat. Aliud, cùm ex paruis censibus creantur magistratus: & ipsi eos, qui desunt, cooptant. Si igitur ex his omnibus, qui censu sunt æquales, hoc faciant; videatur hoc esse potiùs aristocraticum: si verò ex quibusdam certis, oligarchicum. Aliud autem oligarchiæ genus est, cùm filius in locum patris succedens, magistratum capit. Quartum, cùm & id quod nunc dictum est, vsurpatur,

A λον. ὁ δ' ἐν τοῖς δήμοις, ἅτε μόναρχος ὢν, ζητεῖ μοναρχεῖν, διὰ τὸ μὴ πείθεσθαι νόμου, καὶ γίνεται δεσποτικός· ὥστε οἱ κόλακες, ἔντιμοι· καὶ ἔστιν ὁ τοιοῦτος δῆμος, διάλογον τῇ μοναρχίᾳ τῇ τυραννίδι. διὸ καὶ τὸ ἦθος τὸ αὐτό, καὶ ἀμφω δεσποτικὰ τῶν βελτόνων, καὶ τὰ ψηφίσματα, ὥσπερ ἐκεῖ τὰ ἐπιτάγματα· καὶ ὁ δημαγωγὸς, καὶ ὁ κόλαξ, οἱ αὐτοὶ καὶ ἀνάλογον· καὶ μάλιστα δ' ἐκάτεροι πρὸς ἑκατέρους ἰσχύ-

B ουσιν, οἱ μὲν κόλακες παρὰ τυράννοις, οἱ δὲ δημαγωγοὶ παρὰ τοῖς δήμοις τοῖς τοιούτοις· αἴτιοι δὲ εἰσι τοῦ εἶναι τὰ ψηφίσματα κύρια, ἀλλ' ἀ μὴ τοὺς νόμους, οὗτοι, πάντα ἀνάγοντες εἰς τὸν δῆμον· συμβαίνει γὰρ αὐξεῖς γίνεσθαι μεγάλοις, διὰ τό, τὸν μὲν δῆμον εἶναι κύριον, τῆς δὲ τοῦ δήμου δόξης τούτους· πείθεται γὰρ τὸ πλῆθος τούτοις. ἔτι δὲ οἱ τὰς ἀρχὰς ἐξεταλοιῶντες, τὸν δῆμόν φασι δεῖν κρίνειν· ὁ δ' ἀσμένως δέχεται τὴν

C παρόκλησιν. ὥστε καταλύονται πᾶσαι αἱ ἀρχαί. δικαίως δὲ ἂν δόξειεν ἐπιτιμᾶν ὁ φάσκων τὴν τοιαύτην εἶναι δημοκρατίαν, ἀ πολιτείαν. ὅπου γὰρ μὴ νόμοι ἄρχουσιν, οὐκ ἔστι πολιτεία. δεῖ γὰρ τὸν μὲν νόμον ἄρχειν πάντων· τὴν δὲ καθ' ἕκαστα, τὰς ἀρχὰς καὶ τὴν πολιτείαν κρίνειν. ὥστ' εἰ ὀρθῶς ἔστι δημοκρατία μία τῶν πολιτειῶν, φανερὸν ὡς οὐ τοιαύτη κατάστασις, ἐν ᾗ * ψη- x. ψηφί-
φίσμασι πάντα διοικεῖται, οὐδὲ δημοκρα- μασι
D τία κυρίως. οὐδὲν γὰρ ἐνδέχεται ψήφισμα εἶναι καθόλου. τὰ μὲν οὖν τῆς δημοκρατίας εἴδη διωρίσθω τοσαῦτα.

ΚΕΦΑΛ. ε'.

Τὰ τῆς ὀλιγαρχίας εἴδη.

ΟΛιγαρχίας δὲ εἴδη, ἓν μὲν, τὸ ἀπὸ τιμημάτων εἶναι τὰς ἀρχὰς τηλικούτων, ὥστε τοῖς ἀπόροις μὴ μετέχειν, πλείοις οὖσιν· ὄξυναι δὲ τὸν κτωμένῳ μετέχειν τῆς πολιτείας. ἄλλο δ', ὅταν ἀπὸ τιμημάτων * μακρῶν ὦσιν αἱ ἀρχαὶ, καὶ αἱρῶνται αὐτοὶ τοὺς ἐλλείποντας. εἰ μὲν οὖν ἐκ πολλῶν τούτων τοῦτο ποιοῦσι, δοκεῖ τοῦτ' εἶναι μᾶλλον ἀριστοκρατικόν· ἐὰν δὲ ἐκ τινῶν ὡρισμένων, ὀλιγαρχικόν. ἕτερον δ' εἶδος ὀλιγαρχίας, ὅταν παῖς ἀντὶ πατρὸς εἰσίῃ. τέταρτον δ', ὅταν ὑπάρχῃ τὸ, τελευτῶν λεχθέν,

x. μικρῶν. & ita Lāb.

ἡ ἀρχὴ μὲν ὁ νόμος, ἀλλ' οἱ ἄρχοντες. καὶ A
ἔστιν αὕτη ἡ τοιαύτη ἐν τοῖς ὀλιγαρχίαις,
ὥσπερ ἡ τυραννὶς ἐν ταῖς μοναρχίαις, καὶ
ταύτην τὴν πολυπαίαν εἴποιμεν δημοκρατίαν
ἐν ταῖς δημοκρατίαις. καὶ καλεῖσθαι δὴ τὸν
τοιοῦτον ὀλιγαρχίαν, δυναστείαν. ὀλιγαρ-
χίας μὲν οὖν εἴδη τοσαῦτα, καὶ δημοκρα-
τίας. ἃ δεῖ γ' ἐπιστάμενον, ὅτι πολλαχοῦ συμ-
βέβηκεν, ὥστε τὸν μὲν πολιτείας τὸν κατὰ
τοὺς νόμους, μὴ δημοτικὸν εἶναι· διὰ δὲ τὸ
ἦθος καὶ τὸν ἀγωγὸν, πολιτεύεσθαι δη- B
μοτικῶς· ὁμοίως δ' πάλιν πρὸς ἄλλους, τὸν
μὲν κατὰ τοὺς νόμους, εἶναι πολιτείαν δημο-
κρατικωτέραν· τῇ δὲ ἀγωγῇ καὶ τοῖς ἤθεσιν, ὀλι-
γαρχικῆς μᾶλλον. συμβαίνει δὲ τοῦτο μά-
λιστα μετὰ τὰς μεταβολὰς τῶν πολιτειῶν. οὐ
γὰρ αὐτοὺς μεταβαίνουσιν, ἀλλὰ ἀγαπῶσι
τὰ ὑπάρχοντα, μικρὰ πλεονεκτοῦντες πρὸς
ἀλλήλων· ὥσθ' οἱ μὲν νόμοι ἅμα μένουσιν
οἱ αὐτοὶ πρότερον· κρατοῦσι δ' οἱ με-
ταβάλλοντες τὸν πολιτεύμενον.

ΚΕΦΑΛ. ϛ'.

Ὅτι δὲ τοσαῦτα εἴδη δημοκρατίας καὶ ὀλι-
γαρχίας, ἐξ ἀρχῆς πλέονων βεβαιοῦται.

ΟΤΙ δ' ἔστι τοσαῦτα εἴδη δημοκρα-
τίας καὶ ὀλιγαρχίας, ἐξ αὐτῶν τῶν
εἰρημένων φανερόν ἐστιν. ἀνάγκη γὰρ ἢ πάν- D
τα τὰ * εἰρημένα μέρη τοῦ δήμου κοινωνεῖν
τῆς πολιτείας, ἢ τὰ μέν, τὰ δὲ μή. ὅταν μὲν οὖν
μὲν οὖν τὸ γεωργικὸν, καὶ τὸ κεκτημένον
μετρίαν οὐσίαν, κύριον ᾖ τῆς πολιτείας,
πολιτεύονται κατὰ νόμους· ἔχουσι γὰρ ἐργα-
ζόμενοι ζῆν, οὐ δυνάμενοι δὲ σχολάζειν. ὥσ-
τε τὸν νόμον ἐπισκήπτουσι, ἐκκλησιάζουσι
τὰς ἀναγκαίας ἐκκλησίας· τοῖς δὲ ἄλλοις
μετέχειν ἔξεστιν, ὅταν κτήσωνται τὸ τίμη-
μα τὸ διωρισμένον ὑπὸ τῶν νόμων. [ἀλλὰ E
πᾶσι τοῖς κτωμένοις ἔξεστι μετέχειν.] ὅλως
μὲν γὰρ, τὸ μὲν μὴ ἐξεῖναι πᾶσιν, ὀλιγαρ-
χικόν· τὸ δὲ δὴ ἐξεῖναι σχολάζειν, ἀδύνα-
τον, μὴ προσόδων οὐσῶν. τοῦτο μὲν οὖν εἶ-
δος ἓν δημοκρατίας, ἀφ' ταύτας τὰς αἰ-
τίας· ἕτερον δὲ εἶδος, ἀφ' τοῦ ἐχομέ-
νου αἱρεσιν· ἔστι γὰρ καὶ πᾶσιν ἐξεῖναι
τοῖς ἀνυπευθύνοις κατὰ τὸ γένος, * με-
τέχειν, τοῖς μὲν τοῦ δυναμένοις σχο-
λάζειν.

γρ. μετέχειν μὲν τοῖς δυναμένοις σχ. mendosè.

& magistratus imperant, non leges: atque hoc genus in oligarchiis altera ex parte veluti tyrannidi respondet in monarchiis; & ei democratiæ, de qua postremo loco diximus, in democratiis: talémque oligarchiam, dynastiam, id est, potentatum, appellant. Oligarchiæ igitur & democratiæ tot sunt genera. Ignorare autem non oportet, multis in locis euenire vt reipubl. administrandæ ratio censentanea cum suis legibus, non sit illa quidem popularis; sed propter mores & institutæ vitæ rationem populariter ciuitas administretur. Itémque rursus apud alios vt administratio ciuitatis, quæ consentiat legibus, sit aliquantum popularis: instituto vitæ & moribus, sit paucorum imperium potiùs. euenit autem hoc maximè mutatis reipubl. administrandę formis. Non enim statim consueuerunt homines immutari, & in alios mores commigrare: sed satis habent primò, si pauca alij ab aliis, quasi plus habere cupientes, detrahant, sibíque assumant. Itaque leges quidem manent, quæ erant antea, sed superiores sunt, qui reipub. administrandę formam immutant.

CAPVT VI.

Probat tot esse democratiæ & oligarchiæ genera.

TOt autem esse democratiæ & oligarchiæ genera, ex iis ipsis quę dicta sunt, intelligere licet. Necesse enim est, aut cũ omnibus illis populi partibus, quæ à nobis commemoratæ sunt, reip. administrationẽ communicari: aut cum his cõmunicari, cum illis non. Cùm igitur pars ea quę agriculturę operã dat, quęque mediocreis rei familiaris facultates possidet, in sua potestate suóque arbitrio positã habet reipubl. administrationem, ex legum præscripto remp. administrant: habent enim vnde viram tolerare queant opere rustico faciendo, neque tamen eis otiosis esse licet. Itaque lege adhibita atque attenta, concionem, vbi postulat necessitas, aduocant, in eáque de rebus necessariis deliberãt. Aliis autẽ ad reip. administrationé patet aditus, vbi censi fuerũt censum à legibus præstitutum. Quapropter iis omnibus qui rem habent, ad remp. gubernandã patet accessus. Omnino enim non omneis esse reip. administrationis participeis, oligarchiæ proprium est. Otiandi autẽ & ab opere vacandi licentia cõstare non potest, nisi vectigalia suppetant. Hoc igitur vnum democratiæ genus est propter has causas. Alterum est propter eam quæ deinceps sequitur, eligendorum magistratuum, rationẽ. fit enim vt liceat omnibus, quos modò generis exceptio non repellat, ad remp. accedere: soli autem magistratum gerant, qui otiari possunt.

Quocirca in tali democratia leges imperant, quia vectigal non ſuppetat. Tertium genus eſt, vbilicet omnibus, qui modò liberi ſint, ad rempubl. adminiſtrandam accedere: ſed non adminiſtrant remp. propter eam cauſam quæ antè dicta eſt. Quare etiam in hac legem imperare neceſſe eſt. Quartũ democratiæ genus eſt ea quæ poſtrema omniũ in ciuitatibus nata eſt. Nam propterea quòd ciuitates omnes multo maiores factę ſunt, quàm erãt ab initio, & quia vectigaliũ copia abundare cœperũt; patet quidẽ omnibus ad remp. adminiſtrandam aditus propter ingentẽ multitudinẽ. In ſocietatẽ autem & communionem reip. gerendæ recipiuntur, & rẽpubl. adminiſtrant etiã pauperes propterea quia otiatur talis multitudo. non enim eos impedit rei familiaris procuratio: at diuiteis impedit. Quare ſæpenumero neque in cõciones cum reliquo populo conueniunt, neque iudicandi munere communiter cum aliis ciuibus funguntur, ex quo in multitudinis egẽtium poteſtatem reipubl. adminiſtratio redigitur, non in legum. Democratiæ igitur genera tot & talia ſunt, propter has neceſſitates. Quod ad oligarchiæ autem genera attinet, vbi plures rem habent, ſed anguſtiorẽ, neque admodum amplam, hoc primũ oligarchię genus eſt. faciũt enim poteſtatem reip. adminiſtrandæ ei qui rẽ habeat. Et propterea quòd multi ſunt reip. adminiſtrationis participes, neceſſe eſt non penes homines, ſed penes legẽ, reip. ſummã eſſe poteſtatem. Quanto enim longiùs abſint à monarchia, neque tantas facultates habeant rei familiaris, vt omni cura ſoluti ceſſare atque otiari poſſint; neque rurſum ita tenueis & anguſtas, vt eos alere debeat ciuitas: neceſſe eſt eis æquum videri, legẽ imperare, nõ ipſos. Quod ſi ſint pauciores qui rem habeãt, quàm qui priùs dicti ſunt, ſed ampliorẽ habeant, ſecundùm fit oligarchiæ genus. Nam qui plus valent, ſuperiora omnia habere volũt. Quapropter ex aliis ciuibus magiſtratus legendos curant, qui eandem reip. adminiſtrandæ viam ſequantur. Propterea autem quòd nondum ita opibus valent, vt ſine lege imperare poſſint, talem legem ferunt. Quòd ſi magis etiam ſuam potentiam intendant eò, quòd cùm ſint pauciores, ampliores rei familiaris copias habeant, tertium oligarchiæ fit incrementum: in quo per ſe quidem magiſtratus obtinent, ſed ex lege tamen, quæ iubet magiſtratuum filios in patrum demortuorum locum ſuccedere. Vbi verò iam & rei familiaris copiis, & amicorum multitudine ſupra modum aucti fuerint; ad monarchiam talis potentatus propè accedit: & tum penes homines, non penes legem, ciuitatis & ſummæ rei poteſtas eſt. Atque hoc eſt quartum oligarchię genus, quod vltimo democratiæ generi altera ex parte reſpondet.

A διόπερ ἐν τῇ τοιαύτῃ δημοκρατίᾳ οἱ νόμοι οὐ κρατοῦσιν, διὰ τὸ μὴ ἱκανοὺς εἶναι τοὺς πόρους. τέταρτον δ' εἶδος, τὸ πᾶσιν ἐξεῖναι, ὅσοι ἂν ἐλεύθεροι ὦσι, μετέχειν τῆς πολιτείας· μὴ μέντοι μετέχειν διὰ τοῦτό γε ἀφαιρετέον αὐτούς. ὥστ' ἀναγκαῖον καὶ ἐν ταύτῃ κρατεῖν τὸν νόμον. τέταρτον δὲ εἶδος δημοκρατίας, ἡ τελευταία τοῖς χρόνοις ἐν ταῖς πόλεσι γεγενημένη. διὰ γὰρ τὸ μείζους γεγενέναι πολλῷ τὰς πόλεις τῶν ἐξ ὑπαρχῆς, καὶ πορισμῶν ὑπάρχειν εὐπορείας, μετέχουσι μὲν πρῶτοι τῆς πολιτείας, διὰ τὴν ὑπερβολὴν τοῦ πλήθους· σχολάζειν γὰρ οὐκ ἀγεννῶς ἔτι πολιτεύονται διὰ τὸ δύνασθαι σχολάζειν καὶ τοὺς ἀπόρους, λαμβάνοντας μισθόν. καὶ μάλιστα γὰρ σχολάζει τὸ τοιοῦτον πλῆθος. ἐμποδίζει δ' οὐδὲν οὐδεὶς οὐθενὶ τῶν ἰδίων ὑπαμφίβολα· τοὺς δὲ πλουσίους ἐμποδίζει. ὥστε πολλαχοῦ κοινωνοῦσι τῆς ἐκκλησίας, ἔνθεν δικάζειν. διὸ καὶ τὸ τῶν ἀπόρων πλῆθος κύριον τῆς πολιτείας, ἀλλ' οὐχ οἱ νόμοι. τὰ μὲν οὖν τῆς δημοκρατίας εἴδη τοσαῦτα καὶ τοιαῦτα διὰ ταύτας τὰς αἰτίας ἐστί. τὰ δὲ τῆς ὀλιγαρχίας, ὅταν μὲν πλείοις ἔχωσιν οὐσίαν, ἐλάττω δὲ καὶ μὴ πολλῷ λίαν, τῆς τοιαύτης ὀλιγαρχίας εἶδός ἐστι· ποιοῦσι γὰρ ἐξουσίαν μετέχειν τῶν κτωμένων. καὶ διὰ τὸ, πλῆθος εἶναι τῶν μετεχόντων τοῦ πολιτεύματος, διὰ τοῦτο εἶναι μὴ τοὺς αὐθέκτους, ἀλλὰ νόμον εἶναι κύριον. ὅσῳ γὰρ δὴ πλέον ἀπέχωσι τῆς μοναρχίας, καὶ μήτε τοσαύτῃ ἔχωσιν B οὐσίαν, ὥστε σχολάζειν ἀμελοῦντας· μήθ' ὅτως ὀλίγων ὦσι, ὥστε πρέφεσθαι ἀπὸ τῆς πόλεως, ἀναγκαῖον ἐν τούτοις εἶναι νόμον ἀξιοῦν αὐτοῖς ἄρχειν, ἀλλὰ μὴ αὐτούς. ἐὰν γὰρ δὴ ἐλάττους ὦσιν οἱ τὰς οὐσίας * ἔχοντες, ἢ οἱ τὸ πρότερον, * πλείω γὰρ, τὸ δευτέρας ὀλιγαρχίας γίνεσθαι εἶδος· μᾶλλον γὰρ ἰσχύοντες, πλεονεκτεῖν ἀξιοῦσι. διὸ αὐτοὶ μὲν αἱροῦνται ἐκ τῶν ὑπολοίπων τοὺς εἰς τὸ πολίτευμα βαλλόντας· διὰ γὰρ C τὸ μήπω ἱκανῶς ἰσχυροὶ εἶναι, ὥστε δίχα νόμου ἄρχειν, τὸν νόμον πίστεως εἶναι τοιοῦτον. ἐὰν δ' ὑπερτείνωσι τῷ ἐλάττονες ὄντες, μείζονας οὐσίας ἔχειν, ἢ τείτη ὑπόδοσις γίνεται τῆς ὀλιγαρχίας, τὸ δι' αὐτῶν μὲν τὰς ἀρχὰς ἔχειν, κατὰ νόμον γε τὸν κελεύοντα τῶν τελευτώντων διδόναι τοὺς υἱέας. ὅταν γε δὴ πολὺ ὑπερτείνωσι τῇ οὐσίᾳ, καὶ τῷ πολυφιλίᾳ, ἐγγὺς ἤδη τοιαύτη δυναστεία μοναρχίας ἐστί, καὶ κύριοι γίνονται οἱ αὐθέκτοι, ἀλλ' οὐχ ὁ νόμος· καὶ τὸ τέταρτον εἶδος τῆς ὀλιγαρχίας τοῦτ' ἔστιν, ἀντίστροφον τῷ τελευταίῳ τῆς δημοκρατίας.

Camerarius, ἔχοντες, εἰν μὲν τὸ πρότερον πλείους ἦ, τὸ τῶς ν. γρ. πλείω δ' ἔχωσι.

A

ΚΕΦΑΛ. ζ'.

Αλλαι πολιτεῖαι, πρὸς δημοκρατίαν τε καὶ ὀλιγαρχίαν.

ΕΤΙ δ' εἰσὶ δύο πολιτεῖαι παρὰ δημοκρατίαν τε καὶ ὀλιγαρχίαν· ὧν τὴν μὲν ἑτέραν λέγουσί τε πάντες, καὶ εἶ- B ρηται τῶν τεττάρων πολιτειῶν εἶδος ἕν. λέγουσι δὲ τέτταρας, μοναρχίαν, ὀλιγαρχίαν, δημοκρατίαν. τέταρτον δὲ, τὴν καλουμένην ἀριστοκρατίαν· πέμπτη δ' ἔστιν, ἣ παρὰ γε τὸ κοινὸν ὄνομα πασῶν· πολιτείαν γὰρ καλοῦσιν· ἀλλὰ διὰ τὸ μὴ πολλάκις γίνεσθαι, λανθάνει τοὺς πειρωμένους ἀριθμεῖν τὰ τῶν πολιτειῶν εἴδη· καὶ χρῶνται τρισὶ μόνον, ὥσπερ Πλάτων ἐν τοῖς πολιτείαις. ἀριστοκρατίαν μὲν οὖν καλῶς ἔχει καλεῖν, περὶ ἧς διήλθομεν C ἐν τοῖς πρώτοις λόγοις· τοῦτο γὰρ ἐκ τῶν ἀρίστων ἁπλῶς κατ' ἀρετὴν πολιτεία ἐστὶν ἡ μὴ πρὸς τυχὸν ἀγαθῶν ἀνδρῶν, μόνον δίκαιον πρὸς ἀγαθοῦ ἀνδρὸς ἀριστοκρατίαν. ἐν μόνῃ γὰρ ἁπλῶς ὁ αὐτὸς ἀνὴρ καὶ πολίτης ἀγαθός ἐστιν· οἱ δ' ἐν ταῖς ἄλλαις ἀγαθοὶ, πρὸς τὴν πολιτείαν εἰσὶ τὴν αὑτῶν. ἐστὶ μὲν δὲ εἰσί τινες, οἳ πρός τε τὴν ὀλιγαρχουμένην ἔχουσι διαφοράς, καὶ καλοῦσι τὴν ἀριστοκρατίαν, καὶ πρὸς D τὴν καλουμένην πολιτείαν· ὅπου γε μὴ μόνον πλουτίνδην, ἀλλὰ καὶ ἀριστίνδην αἱροῦνται τὰς ἀρχάς. αὕτη δὲ πολιτεία διαφέρει τε ἀμφοῖν, καὶ ἀριστοκρατικὴ καλεῖται. καὶ γὰρ ἐν ταῖς μὴ ποιουμέναις κοινὴν ὑπερβολὴν ἀρετῆς, εἰσὶν ὅμως τινὲς οἱ δοκιμάζοντες, καὶ δοκοῦντες εἶναι σπουδαῖοι. ὅπου οὖν ἡ πολιτεία βλέπει εἴς τε πλοῦτον, καὶ ἀρετὴν, καὶ δῆμον, ὥσπερ ἐν E *Καρχηδόνι, αὕτη ἀριστοκρατικὴ ἐστί· καὶ ἐν αἷς εἰς τὰ δύο μόνον, οἷον δὲ Λακεδαιμονίων εἰς ἀρετήν τε καὶ δῆμον· καὶ ἔστι μίξις τῶν δύο τούτων, δημοκρατίας τε καὶ ἀρετῆς. ἀριστοκρατίας μὲν οὖν τρόπον τινὰ τρεῖς εἰσὶν πολιτεῖαι, τοῦτο δύο εἴδη· καὶ τελέτον ὅσαι τῆς καλουμένης πολιτείας ῥέπουσι πρὸς τὴν ὀλιγαρχίαν μᾶλλον.

*γρ. Χαλχηδόνι,

A

CAPVT VII.

Reliquas administrandæ reip. formas præter democratiam & oligarchiam, exponit.

PRæterea verò præter democratiam & oligarchiam duæ sunt reipubl. administrandæ formæ: quarum alteram omnes commemorant, & ex quatuor reipublicæ administrandæ formis hæc quarta numeratur, vnúmque genus est. Quatuor porro numerant, monarchiam, oligarchiam, democratiam, & quartam, eam, quæ aristocratia nominatur. Quinta autem est ea quæ communi omnium nomine appellatur. Politiam enim appellant. Sed quia non sæpe vsurpatur: ignoratur ab iis qui reipublicæ administrationum formas & genera numerare conantur: & quatuor dumtaxat numerant, quemadmodum Plato in libris de Republica. Aristocratia igitur merito appellatur ea de qua suprà disputauimus. Ea enim reipublicæ administrandæ forma, quæ constat ex optimis viris simpliciter & ex virtute, non ad aliquem sibi propositum finem bonis, sola appellanda aristocratia est. In hac sola enim simpliciter idem est vir bonus, & bonus ciuis. At qui in aliis boni sunt, hi spectata eorum ipsorum reipubl. forma boni sunt. Verumtamen nonnullæ sunt reipubl. administrandæ formæ, quæ & à ciuitatibus paucorum imperio parentibus differunt, & ab ea quæ communi nomine appellatur politia: atque hæ aristocratiæ nominantur. Vbi enim magistratus leguntur & creantur, habita non solùm diuitiarum, verùm etiam virtutis ratione: hęc reip. administrandæ forma & à duabus illis differt, & aristocratia appellatur. Nam etiam in eis ciuitatibus, in quibus non est publica virtutis cura, sunt tamen aliqui, de quibus bene existimant reliqui ciues, & qui habentur viri boni. Vbi igitur reipublicæ administrandæ ratio spectat & ad diuitias, & ad virtutem, & ad populum, vt Carthagine: hęc optimatium potentię, seu aristocratię conuenit: etiam ea quę ad duo tantùm, virtutem & populum, vt Lacedęmoniorum ciuitatis administrandę ratio. horum enim duorum Lacedęmone confusio est, democratię & virtutis. Aristocratię igitur præter illam primam optimam reip. administrandę formam, hęc duo genera sunt. In tertio genere locandę sunt quęcumque ab ea reip. administrandę forma, quę politia nominatur, deflectentes ad oligarchiam magis propendent.

CAPVT VIII.

De ea quæ vulgo Politia vocatur.

RElíquum nobis est de ea quæ politia vulgò nominatur, disserere, & de tyrannide. Hoc autem ordine politiam posuimus: quia, tametsi neque hæc videatur declinatio, seu degressio à recta republica, neque eæ, quæ paulo antè expositæ sunt, aristocratiæ: tamen, si verum fateri volumus, omnes deerrarunt à rectissima reip. forma. Prætereà cum his numerantur, & eæ sunt earum degressiones, quemadmodum initio diximus. Ad extremum autem vt de tyrannide mentionem faciamus, ratio postulat, propterea quòd, quamuis hæc minimè omnium sit reip. administrandæ forma, à nobis tamen suscepta sit ciuitatis administrandæ institutio. Quamobrem igitur talem ordinem sequuti sumus, dictum est. Nunc autem quæ ad politiam pertinent, demonstranda sunt. Explicatis enim ac distinctis iis quæ ad oligarchiam & democratiam pertinent, planior & apertior vis eius futura est. Politia enim, vt simpliciter dicam, cinnus quidam ex oligarchia & democratia est. Solent autem eas quæ ad democratiam magis inclinant, politias appellare: quæ verò ad oligarchiam, aristocratias potiùs: quia doctrina & generis amplitudo magis comitatur locupletiores. Prætereà verò eas res locupletes habere videntur, à quibus homines ad iniuriam alteri inferendam impelluntur. Ex quo hos, viros bonos atque honestos & claros homines appellant. Quoniam igitur hoc aristocratiæ proprium est, vt ciuium optimis egregia & summa omnia tribuat, iccirco & oligarchias ex viris bonis atque honestis constare dicunt. Videtur autem vnum quiddam esse ex iis quæ fieri non possunt, ciuitatem; quæ ab optimatibus teneatur & gubernetur, quasi ab improbis regatur, bonis legibus non vti, neque bonis legibus parere: itémque eam quæ neque bonis legibus pareat, neque bonis legibus vtatur, ab optimatibus teneri & gubernari. Non est porrò bonarum legum vsus, leges quidem esse bene scriptas & positas: sed legibus bene scriptis ac positis non parêre. Quocirca vnus quidem bonarum legum vsus existimandus est, positis legibus parêre: alter verò, bene scriptas esse eas leges, quas seruant, & in quibus permanent ac perseuerant. Nihil obstat enim quominus etiam legibus malè latis pareant. hoc autem duobus modis contingere potest. parent enim legibus, aut omnium, quas talis reipubl. administrandæ forma capere ac ferre potest, optimis, aut simpliciter optimis. Videtur porrò aristocratia quidem illa esse maximè, vbi honores ex virtute deferuntur.

ΚΕΦΑΛ. η'.

Περὶ τῆς ὀνομαζομένης πολιτείας.

ΛΟΙΠΟΝ δ' ἐστὶν ἡμῖν περί τε * τῆς νομιζομένης πολιτείας εἰπεῖν, καὶ περὶ τυραννίδος· ἐτάξαμεν δ' οὕτως, * ὅτι οὔτε ταύτην προσήκασιν, οὔτε τὰς ἁμαρτημένας ἀνισοκρατίας, ὅτι, ὅλως ἁλήθεις, πᾶσαι διημαρτήκασι τῆς ὀρθοτάτης πολιτείας· ἔπειτα καὶ παρεκβαίνουσι μετ' ταύτων· εἰσὶ τ' αὐτῶν αἱ παρεκβάσεις, ὥσπερ ἐν τοῖς κατ' ἀρχὰς εἴπομεν. τελευταῖον δὲ περὶ τυραννίδος διὰ λογὸν ἐστὶ ποιήσασθαι μνείαν, διὰ τὸ πασῶν ἥκιστα ταύτην εἶναι πολιτείαν, ἡμῖν δὲ τὴν μέθοδον εἶναι περὶ πολιτείας. διὰ ταῦτα μὲν οὖν αἰτίαν τεταχθαι τὸν ἔμπροσθεν τοῦτον, εἴρηται. νῦν δὲ διεκτέον ἡμῖν περὶ πολιτείας. φανερώτερα γὰρ ἐκ τῶν διωρισμένων τὰ περὶ ὀλιγαρχίας καὶ δημοκρατίας. ἔστι γὰρ ἡ πολιτεία, ὡς ἁπλῶς εἰπεῖν, μίξις ὀλιγαρχίας καὶ δημοκρατίας. εἰώθασι δὲ καλεῖν, ταῖς μὲν * ἀποκλινούσας πρὸς τὴν δημοκρατίαν, πολιτείας· ταῖς δὲ πρὸς τὴν * ὀλιγαρχίαν, μᾶλλον ἀνισοκρατίας, διὰ τὸ μᾶλλον ἀκολουθεῖν παιδείαν καὶ εὐγένειαν τοῖς ἐπιφανεστέροις. ἔτι δὲ δοκοῦσιν * ἔχειν οἱ εὔποροι, ὧν ἕνεκεν οἱ ἀδικοῦντες ἀδικοῦσιν· ὅθεν καὶ καλοῖς κἀγαθοῖς, καὶ γνωρίμοις τοῦτοις προσαγορεύουσιν. ἐπεὶ οὖν ἡ ἀνισοκρατία βούλεται τὸν ἐπιφανέστερον ὑπονέμειν τοῖς ἀνίσοις τὴν πολιτῶν, καὶ ταῖς ὀλιγαρχίαις εἶναί φασιν ἐκ τῶν καλῶν κἀγαθῶν μᾶλλον· δοκεῖ δὲ εἶναι τῶν ἀδυνάτων τὸ μὴ δύνασθαι τὸν ἀνισοκρατούμενον πόλιν, ἀλλὰ πονηροκρατουμένων· ὁμοίως δὲ καὶ ἀνισοκρατεῖσθαι τὸν μὴ δυνάμενον μηδὲν· ὅθεν ἐστὶ δυνάμεως τὸ δεῖσθαι τοὺς νόμους, μὴ πείθεσθαι δὲ· δεῖ μίαν μὲν δύναμιν ὑπολειπτέον εἶναι, τὸ πείθεσθαι τοῖς κειμένοις νόμοις· ἑτέραν δὲ, τὸ καλῶς κεῖσθαι τοὺς νόμους, οἷς ἐμμένουσιν· ἔστι γὰρ πείθεσθαι καὶ * κακῶς κειμένοις. τοῦτο δὲ ἐνδέχεται διχῶς· ἢ γὰρ τοῖς ἀρίστοις τῶν ἐνδεχομένων αὐτοῖς, ἢ τοῖς ἁπλῶς ἀρίστοις. δοκεῖ δὲ ἀνισοκρατία μὲν εἶναι μάλιστα, τὸ ταῖς τιμαῖς γενέσθαι κατ' ἀρετήν.

ἀριστοκρατίας μὲν γὰρ ὅρος, ἀρετὴ· ὀλιγαρχίας δὲ, πλοῦτος· δήμου δ', ἐλευθερία· τὸ δ' ὅ, τι δοκεῖ τοῖς πλείοσιν, ἐν πάσαις ὑπάρχει. ἐν μὲν γὰρ ὀλιγαρχίᾳ, καὶ ἐν ἀριστοκρατίᾳ, καὶ ἐν δήμοις, ὅ, τι ἂν δόξῃ τῷ πλείονι μέρει τῶν μετεχόντων τῆς πολιτείας, τοῦτ' ἔστι κύριον. ἐν μὲν οὖν ταῖς πλείσταις πόλεσι τὸ τῆς πολιτείας εἶδος καλεῖται· μόνον γὰρ ἡ μίξις σχάζεται τοῦ τε πόρων καὶ τῶν ἀπόρων, πλούτου καὶ ἐλευθερίας. σχεδὸν γὰρ οἱ τοῖς πλείοσιν οἱ εὔποροι τῶν καλῶν κἀγαθῶν δοκοῦσι κατέχειν χώραν. ἐπεὶ δὲ τρία ἐστὶ τὰ ἀμφισβητούμενα τῆς ἰσότητος τῆς πολιτείας, ἐλευθερία, πλοῦτος, ἀρετή. (τὸ γὰρ τέταρτον, ὃ καλοῦσιν εὐγένειαν, ἀκολουθεῖ τοῖς δυσίν· ἡ γὰρ εὐγένεια, ἐστὶν ἀρχαῖος πλοῦτος καὶ ἀρετή·) φανερὸν ὅτι τὸ μὲν τοῖν δυοῖν μίξιν, τῶν εὐπόρων, καὶ τῶν ἀπόρων, πολιτείαν λεκτέον, τὸ δὲ τῶν τριῶν, ἀριστοκρατίαν μάλιστα τῶν λεγομένων, καὶ ἀληθινὸν καὶ πρῶτον. ὅτι μὲν οὖν ἐστὶ καὶ ἕτερα πολιτείας εἴδη καὶ μοναρχίας τε, καὶ δημοκρατίας, καὶ ὀλιγαρχίαν, εἴρηται· καὶ ποῖα ταῦτα, καὶ τί διαφέρουσιν ἀλλήλων, αἵ τ' ἀριστοκρατίαι, καὶ αἱ πολιτεῖαι, τῆς ἀριστοκρατίας, καὶ ὅτι ὀλίγον πόρρω αὗται ἀλλήλων, φανερόν.

A Aristocratiæ enim terminus ac finis est honor: oligarchiæ, diuitiæ: populi seu democratiæ, libertas. Id autem valere & ratum esse, quod pluribus probetur, hoc in omnibus reip. administrandę formis inest. Etenim in oligarchia, & in aristocratia & in ciuitatibus popularibus ac liberis, quod visum fuerit maiori parti eorum qui reip. ad-ministrationis sunt participes, hoc ratũ est. In plurimis igitur ciuitatibus reip. ad ministrãdæ forma, politia generis nomine appellatur. Confusio enim & permistio ex locupletibus & pauperibus, diuitias & libertatem, B tanquam signum propositum, intuetur tantùm. Nam ferè apud plerosque virorum bonorum atque honestorum locum videntur obtinere locupletes. Quoniam autem tria sunt, quæ de reip. administrationis æqualitate ambigunt & contendunt, libertas, diuitiæ, virtus; (quartum enim, quod εὐγένειαν Græci, nobilitatem, seu generis bonitatem ac præstantiam appellant Latini, comitatur duobus; nam generis splendor & præstantia, seu nobilitas, nihil aliud est quàm diuitiæ antiquæ & virtus;) perspicuum est, cinnum, C seu permistionem locupletium & pauperum, politiam dici debere: temperationem autem ex tribus, aristocratiam maximè ex aliis esse appellandam, præter illam veram & primam. Esse igitur alia reip. administrationis genera præter monarchiam, & democratiam, & oligarchiam, dictum est, tum qualia hæc sint, & quid inter se differant aristocratiæ, & quid politia ab aristocratia, & non longè admodum has inter se distare, perspicuum est.

ΚΕΦΑΛ. θ'.

Τίνα τρόπον γίνεται ἑκάστη καλουμένη πολιτεία, καὶ πῶς αὐτὴν δεῖ καθιστάναι.

CAPVT IX.

Quonam modo fiat ea quæ politia nominatur, & quomodo eam constituere oporteat.

ΤΙΝΑ μὲν οὖν τρόπον γίνεται δημοκρατία καὶ ὀλιγαρχία ἑκάτερον καλουμένη πολιτεία, καὶ πῶς αὐτὴν δεῖ καθιστάναι, λέγωμεν ἐφεξῆς τοῖς εἰρημένοις. ἅμα δὲ δῆλον ἔσται καὶ οἷς ὀρίζονται τὴν δημοκρατίαν, καὶ τὴν ὀλιγαρχίαν· λητέον γὰρ τὴν τούτων διαίρεσιν. εἶτα ἐκ τούτων ἐφ' ἑκατέρας ὥσπερ σύμβολον λαμβάνοντας, συνθετέον. εἰσὶ δ' [οἱ] ὅροι τῆς συνθέσεως καὶ μίξεως. ἢ γὰρ ἀμφότερα ληπτέον, ὧν ἑκάτερα νομοθετοῦσιν, οἷ περὶ τὸ δικάζειν. ἐν μὲν γὰρ ταῖς ὀλιγαρχίαις τοῖς μὲν πένησι ζημίαν πάσχουσιν, ἂν μὴ δικάζωσι· τοῖς δ' ἀπόροις, οὐδέν· ἐν δὲ ταῖς δημοκρατίαις, τοῖς μὲν ἀπόροις, μισθόν· τοῖς δ' εὐπόροις, οὐδεμίαν ζημίαν. κοινὸν δὲ καὶ μέσον τούτων, ἀμφότερα ταῦτα·

QVÓnam autem modo præter democratiam & oligarchiam fiat ea quæ politia nominatur, & quomodo eam constituere oporteat, deinceps post ea quæ antè dicta sunt, exponamus. Simul autem planum fiet, quibus rebus definiantur democratia & oligarchia: harum enim primùm sumenda partitio est: deinde ex his ab vtraque veluti insigne accipienteis componere oportebit. Sunt autem tres compositionis & permixtionis termini. Nam vel ambo illa sumenda sunt, quæ vtraque reip. forma lege lata instituit: verbi gratia, de rebus iudicandis. In oligarchiis enim multam locupletibus irrogant, nisi iudicandi munus obeant: pauperibus nullam mercedem constituunt. At in democratiis, pauperibus quidem mercedem decernunt, locupletibus verò nullam multam irrogant. Commune autem & medium horum est, hoc vtrumque iunctum:

quapropter & ciuile. Ex ambobus enim temperatum & permistum est. Vnus igitur hic est copulandi & coniugandi modus. Alter vt medium sumatur eorum quæ vterque populus instituit ac decernit: verbi gratia, habet hoc institutum alter, vt ad concionem pateat aditus ciuibus aut nullius census, aut perquàm exigui atque angusti, alter, vt iis solis, qui magnum habent censum. Commune est autem neque hoc neque illud, sed quod medium est inter vtrumque horum censuum. Tertius est, vt ex duobus duarum reip. administrationum institutis, fiat vna reip. administrandæ forma: nempe partim ex lege oligarchica, partim ex democratica. verbi gratia, videtur democratiæ esse propriũ magistratus sortitò capi: electione verò creari, oligarchiæ conuenire: & democratiæ proprium est, non ex censu magistratus mandari: oligarchiæ ex censu. Aristocratiæ igitur est proprium, & politicum, ex vtraque reip. administrandæ forma vtrumque sumere: ex oligarchia, vt magistratus ex electione deferantur: ex democratia, vt ne ex censu. Permistionis igitur modus hic est. Certus autem bene permistæ democratiæ & oligarchiæ finis ac terminus erit, vbi licebit eandem reip. administrandæ formã, democratiam & oligarchiam appellare. Perspicuum enim est, iis qui ita loquuntur, id ex eo accidere, quòd bene sint permistæ. Idem porrò & medio accidit. In eo enim vtrumque extremorum apparet atque elucet: quod euenit in Lacedæmoniorũ reip. administrandæ forma. Multi enim eam esse democratiam dicere conantur, propterea quia huius reipublicæ ordinatio multa habeat democratiæ propria: verbi gratia, primùm id, quod ad puerorum educationem pertinet. similiter enim aluntur diuitum liberi, atque pauperum filij: & eodem modo instituuntur, quo modo & pauperum filij eruditi possint. Similis verò ratio etiam in proxima ætate adhibetur: & cùm robustiore corpore fuerint, atque ad ætatem virilem peruenerint, eadem. nulla enim re illustrior aut insignior est diues, quam pauper. Ita quæ ad victum pertinent, eadem sunt omnibus in conuiuiis illis, quæ syssitia apud eos nominantur: denique tali veste vtuntur diuites, qualem quiuis ex pauperibus quisquis sit, parare queat. Deinde propterea quòd ex duobus maximis imperiis alterum quidem populus optat & legit: alterius verò est particeps. Nam senatores à populo leguntur: ephoriam seu ephoratum, qui erat quasi tribunatus plebis Romæ, populo licet obtinere. Nonnulli oligarchiam esse volunt, propterea quòd multa habeat oligarchiæ propria: verbi gratia, magistratus omneis ex electione mandari, nullum sortitò obuenire: & penes paucos esse necis & exilij potestatem, & alia multa huiusmodi. Oportet autem in reipubl. administrandæ forma bene permista beneque temperata, vtrumque videri inesse,

A διὸ καὶ πολιτικόν· μέμικται γὰρ ἐξ ἀμφοῖν εἶς μὲν * οὗτος ἔστι τῶν οἰκείων συνδυασμῶν ἕτερος δέ, ὃ μέσοις λαμβάνειν ὧν ἑκάτεροι τάττουσιν, οἷς ἐκκλησιάζειν, οἱ μὲν, ἀπὸ τιμήματος οὐδενός, ἢ μικροῦ πάμπαν· οἱ δ', ἀπὸ μικροῦ τιμήματος. κοινὸν δέ γε οὐδέτερον, ἀλλὰ τὸ μέσοις ἑκατέρου τιμήματος τούτων. τρίτον δ', ἐκ δυοῖν ταγμάτοιν· τὰ μὲν ἐκ τῆς ὀλιγαρχικῆς νόμου, τὰ δ' ἐκ τῆς δημοκρατικῆς. B λέγω δ' οἷς, δοκεῖ δημοκρατικὸν μὲν εἶναι, ὃ κληροῦσθαι εἶναι τὰς ἀρχάς, ὃ δ' αἱρεταὶ, ὀλιγαρχικόν· καὶ δημοκρατικὸν μὲν, ὃ μὴ ἀπὸ τιμήματος· ὀλιγαρχικὸν δὲ, ὃ ἀπὸ τιμήματος. ἀριστοκρατικὸν οὖν καὶ πολιτικὸν, ὃ ἐκ ἑκατέρας ἑκάτερον λαβεῖν· ἐκ μὲν τῆς ὀλιγαρχίας, τὸ αἱρεταὶς ποιεῖν τὰς ἀρχάς· ἐκ δὲ τῆς δημοκρατίας, τὸ μὴ ἀπὸ τιμήματος. ὁ μὲν οὖν τρόπος C τῆς μίξεως οὗτος. τὸ δ' εὖ μεμίχθαι δημοκρατίαν καὶ ὀλιγαρχίαν ὅρος, ὅταν ἐνδέχηται λέγειν τὸν αὐτὸν πολιτείαν, δημοκρατίαν καὶ ὀλιγαρχίαν. δῆλον γὰρ ὅτι τοῦτο φάσκουσιν οἱ λέγοντες, ἅ φασὶ μεμίχθαι καλῶς. πέπονθε δὲ τοῦτο καὶ τὸ μέσον. ἐμφαίνεται γὰρ ἑκάτερον ἐν αὐτῷ τῶν ἄκρων· ὅθεν συμβαίνει καὶ τὴν Λακεδαιμονίων πολιτείαν. πολλοὶ γὰρ ἐν λέγουσι λέγειν ὡς δημοκρατίας οὔσης, ἅ φασὶ τὸ δημοκρατικὰ πολλὰ τὴν τάξιν ἔχειν· οἷς, πρῶτον τὸ περὶ τὴν ἔφοδον τῶν παίδων· ὁμοίως γὰρ οἱ τῶν πλουσίων τρέφονται τοῖς τῶν πενήτων, καὶ παιδεύονται τὸν τρόπον τοῦτον, ὃν αὐ διεύχονται καὶ τῶν πενήτων οἱ παῖδες. ὁμοίως δὲ καὶ ὅταν τῆς ἐχομένης ἡλικίας, καὶ ὅταν ἄνδρες γένωνται, τὸν αὐτὸν τρόπον. ἔνθεν γὰρ * ἄδηλος ὁ πλούσιος καὶ ὁ πένης. οὕτω τὰ περὶ τὴν ἔφοδον ταὐτὰ πᾶσιν ἐν τοῖς συσσιτίοις· καὶ τὴν ἐσθῆτα οἱ πλούσιοι ταύτην, οἵαν ἄν τις παρασκευάσαι δύναιτο, καὶ τῶν πενήτων ὁστισοῦν. ἔτι τῶν δύο τὰς μείζους ἀρχὰς, τὴν μὲν αἱρεταὶ τὸν δῆμον, τῆς ἧς μετέχει· τὰς μὲν γὰρ κλεινὰς αἱροῦνται, τῆς δ' ἐφορείας μετέχουσιν. οἱ δ', ὀλιγαρχίαν, ἅτε τὸ πολλὰ ἔχειν ὀλιγαρχικά. οἷς τὸ πάσας αἱρεταὰς εἶναι, καὶ μηδεμίαν κληρωτήν· καὶ ὀλίγους εἶναι κυρίους θανάτου καὶ φυγῆς, καὶ δήμαρχα τοιαῦτα πολλά. δεῖ δ' ὥσπερ τὴν πολιτείαν τὴν μεμιγμένην καλῶς, ἀμφότερα δοκεῖν εἶναι,

D

E

* γρ. οὔδηλος, & ita Lãb.

χὴ μὴ δίτεφον· χὴ σώζεαζ δι' αὐτῆς, χὴ μὴ ἔξωθεν· Ε δι' αὐτῆς, μὴ τῷ πλείοις ἔξωθεν εἶ) τοὶς βουλομένοις· εἴη γὰ ἂν χὴ πονηρᾶ πολιτεία τόδ' ὑπάρχον· ἀλλὰ τῷ μηδ' ἂν βούλεαζ πολιτείαν ἑτέφαν μηδεμίαν τῶν τῆς πόλεως μοείων ὅλως. πότεφον μὲν οὖν τρόπον δεῖ καθίστάναι τὴν πολιτείαν, ὁμοίως δὲ χὴ τὰς ὀνομαζομένας ἀριστοκρατίας, νῦν εἴρηται.

A & neutrum: tum eam per se & suis viribus seruari, non extrinsecus: & per se seruari, non quòd plures sint extrà, qui eam saluam esse velint, (hoc enim etiam malæ reipubl. administrandæ formæ supperat,) sed eo quòd nulla prorsus pars ciuitatis vllam aliam reip. administrandæ formam velit. Quonam igitur modo politia sit constituenda, itémque ex quæ aristocratiæ nominantur, nunc expositum est.

ΚΕΦΑΛ. ι'.

Περὶ τυραννίδος.

CAPVT X.

De tyrannide.

ΠΕρὶ δὲ τυραννίδος λοιπὸν ἡμῖν εἰπεῖν, οὐχ ὡς σπουδῆς πολυλογίας περὶ αὐτῆς, ἀλλ' ὅπως λάβῃ τὸ μεθόδου τὸ μέρος· ὅπερ ἐν ταύτῃ τιθέμεθα τῶν πολιτειῶν τὴν μέρος. τῶν μὲν οὖν βασιλείας διωρίσαμεν ἐν τοῖς πρώτοις λόγοις, ἐν οἷς περὶ τοῦ μάλιστα λεγομένης βασιλείας ἐποιούμεθα τὴν σκέψιν, πότερον ἀσύμφορον, ἢ συμφέρον τοῖς πόλεσι· καὶ τίνα, καὶ πόθεν δεῖ καθιστάναι, καὶ πῶς. τυραννίδος δ' εἴδη δύο μάλιστ' εἰλόμεθα, ἐν οἷς περὶ βασιλείας ἐπεσκοποῦμεν, διά τὸ τὴν δύναμιν ἐπαλλάττειν πως αὐτῶν, καὶ πρὸς τὴν βασιλείαν, διά τὸ καὶ νόμον εἶ) ἀμφοτέρας ταύτας τὰς ἀρχάς· ἔν τε γὰ τοῖς βαρβάροις εἰσὶν αἱρετῶταί αὐτοκράτορες μοναρχίαι· καὶ τὸ παλαιὸν ἐν τοῖς ἀρχαίοις Ελλησιν ἐγίγνοντό τινες μοναρχοι τοιοῦτον τρόπον, οἷς ἐπώνυμον Αἰσυμνήτας. ἔχουσι δέ τινας πρὸς ἀλλήλας αὗται διαφοράς. ἴσον μὲν οὖν διά μὲν τὸ κατὰ νόμον, βασιλικαί, καὶ διά τὸ μοναρχεῖν ἑκόντων· τυραννικαὶ δ', διά τὸ δεσποτικῶς ἄρχειν [C] κατὰ τὴν αὑτῶν γνώμην. τρίτον δ' εἶδος τυραννίδος, ἣν μάλιστ' εἶ) δοκεῖ τυραννὶς, ἀντίστροφος ἅπερ τῇ βασιλείᾳ. τοιαύτην δ' ἀνάγκη εἶναι τυραννίδα τὴν μοναρχίαν, ἣ ἂν αἱρετὸν ὑπερβάλλοντος ἄρχῃ τῶν ὁμοίων, καὶ βελτιόνων πολιτῶν, πρὸς τὸ σφέτερον αὐτῆς συμφέρον, ἀλλὰ μὴ πρὸς τὸ τῶν ἀρχομένων· διόπερ ἀκούσιος. ἅπας γὰ ἐκὼν ἂν ταύτην τὴν ἐλευθέρων τιθεὶς ἄρχειν. τυραννίδος μὲν οὖν εἴδη τοσαῦτα, καὶ τοσαῦτ', διά τὰς εἰρημένας αἰτίας.

B

C

D

E

DE tyrannide autem nobis reliquum erat dicere, non quòd longus de ea sermo habendus sit, sed vt suam huius institutionis partem consequatur, quoniam etiam hanc in reip. administrandę formis numeramus. De regno igitur in libris superioribus explicuimus, in quibus de eo quod maximè regnum dicitur, commentabamur, cùm quærebamus vtrùm sit inutile, an expediat ciuitatibus: & quem regem, & vnde, & quomodo constituere oporteat. Tyrannidem porrò, quo loco de regno disputabamus, in duas partes diuisimus, propter ea quòd vtriusque harum vis ac potestas similitudinem quandam habet cum regno: idque quia hoc vtrumque imperium legi est consentaneum. Nam & apud nonnullas barbarorum nationes, principes, penes quos solos summa sit omnium rerum potestas, eliguntur: & olim apud priscos Græcos fiebant hoc modo quidam principes, soli imperium obtinentes, quos Æsymnetas appellabant. Differunt autem hæc imperia nonnihil inter se; ac propterea quidem, quòd lege vigebant ac valebant, & quia soli volentibus imperabant, erant regia: sed propterea quòd dominorum in morem imperabant arbitratu suo, tyrannica. Tertium autem tyrannidis genus est id, quod maximè tyrannis videtur esse, cùm ex altera parte regno respondeat. Talem autem monarchiam tyrannidem esse necesse est, quæ cùm referendarum rationum iudicio non teneatur, imperium exercet in similes, eósque omneis meliores, ad suam ipsius vtilitatem omnia referens, non ad eorum, qui parent imperio. Quapropter inuitus imperat. nemo enim liber & ingenuus tale imperium æquo animo ferre potest. Tyrannidis igitur hæc & tot genera sunt, propter eas quas diximus causas.

ΚΕΦΑΛ. ια'.

Τίς ἀρίστη πολιτεία, καὶ διά τίν' αἰτίαν.

CAPVT XI.

Quænam sit optima reip. administrandæ forma.

ΤΙΣ δ' ἀρίστη πολιτεία, καὶ τίς ἄριστος βίος ταῖς πλείσταις πόλεσι, καὶ τοῖς

SEd quænam est optima reip. administrandæ forma, & quænam plerisque ciuitatibus

& plerisque hominibus vita optima, apud eos qui neque cum virtute captum idiotarum superante, neque cum doctrina & naturæ bonitatem & adiumentum fortunæ desiderante, neque cum reip. administrandæ forma optanda magis quàm ad vsurpandum facili; sed cum vita ad communicandum expedita plerisque, & cum ea reip. administrandæ forma, cuius bona pars ciuitatum possit esse particeps, hæc conferre velint? Etenim quas aristocratias appellant, de quibus nunc diximus, partim à plerisque ciuitatibus sunt remotiores; partim ei quæ politia nominatur, finitimę sunt. Quocirca de ambabus, vt de vna, dicendum est: Iudicium autem de his omnibus, ex iisdem elementis pendet. Nam si rectè dictum est in libris de Moribus, vitam beatam esse, quæ virtuti congruit non impeditæ: virtutem autem, mediocritatem: vita media optima sit necesse est, ex ea quam quisque consequi potest, mediocritate. Atque his eisdem finibus & ciuitatis & reip. administrationis virtutem ac vitium terminari necesse est. Reip. enim administratio, vita quædam ciuitatis est. In omnibus igitur vrbibus tres sunt partes ciuitatis: alij valde copiosi & locupletes; alij egentissimi ac tenuissimi; tertij inter hos medij. Itaque quoniam conuenit inter omneis id quod est mediocre, & medium, esse optimum: perspicuum etiam est, rerum secundarum possessione mediam, omnium esse optimam. facillimè enim adduci potest vt rationi obtemperet. At qui pulchritudinis, aut virium corporis, aut nobilitatis, aut diuitiarum modum superat: aut contrà qui supra modum pauper, aut supra modum infirmus, aut supra modum inhonoratus est, difficile est eum rationi obsequi. Fiunt enim illi quidem petulantes atque contumelioſi, & insignitè magnisque in facinoribus improbi: hi verò malitioſi ac fraudulenti, & leuibus in factis mali. At iniuriarum aliæ nascuntur ex contumelia ac petulantia: aliæ ex calliditate & malitia. Præterea hi minimè magistratus amant, minimèque magistratibus consulunt. Atqui hoc vtrumque ciuitatibus est pestiferum. Præterea qui rebus secundis, & viribus corporis, & diuitiis & amicis, & aliis huiusmodi rebus excellunt, imperium ferre neque volunt neque sciunt. Atque hoc malum domi natum statim à pueris habent. Nam propter luxuriam & delicias ne in ludis discendi quidem imperio parere consueuerunt. At qui supra modum harum rerum penuria atque inopia conflictantur, nimis sunt humiles atque abiecti. Itaque hi imperare quidem nesciunt, sed imperium seruile subire sciunt: illi nulli quidem imperio parêre didicerunt, sed ita imperare sciunt, quomodo domini seruis imperant. Fit igitur seruorum &

A πλείοσις τῶν αὐθαφώπων· μήτε τοῖς ἀρετὴν συλκεῖνοις, τὴν ἐκ τῶν ἰδιωτικῶν, μήτε τοῖς παιδείαν, * ἀ φύσεως δεῖται καὶ τύχης εὐτυχοῦς· μήτε τοῖς πολιτείαν τὴν κατ' εὐχὴν γινομένην, ἀλλὰ βίον τε τὸν τοῖς πλείοσις κοινωνῆσαι δυνατὸν, καὶ πολιτείαν ἧς αἱ πλείους πόλεις ἐφίενται μεταλαβεῖν; καὶ γὰρ αἱ καλούσιν ἀριστοκρατίας, περὶ ὧν νῦν εἴπομεν, τὰ μὲν ἐξωτέρω πίπτουσι τοῖς πλείοσι τῶν πό-
B λεων, τὰ δ' ἐγγυτάτω συνάπτει τῇ καλουμένῃ πολιτείᾳ. δεῖ δὲ περὶ ἀμφοῖν, ὡς μιᾶς, λεκτέον· ἡ δὲ κρίσις περὶ ἁπάντων τούτων, ὅτι τῶν αὐτῶν στοιχείων ἐστίν. εἴπερ καλῶς ἐν τοῖς ἠθικοῖς εἴρηται, τὸν δὲ διαφανῆ βίον εἶναι τὸν κατ' ἀρετὴν ἀνεμπόδιστον· μεσότητα δέ τινὰ ἀρετήν· τὸν μέσον ἀναγκαῖον εἶναι βίον βέλτιστον, τῆς ἑκάστοις ἐνδεχομένης τυγχάνειν μεσότητος. τοὺς δ' αὐτοὺς * τούτους δεῖ καὶ ἀναγκαῖον εἶναι καὶ πόλεως ἀρετῆς καὶ κακίας,
C καὶ πολιτείας. ἡ γὰρ πολιτεία βίος τίς ἐστι πόλεως. ἐν ἁπάσαις δὴ ταῖς πόλεσίν ἐστι τρία μέρη τῆς πόλεως· οἱ μὲν, ἄποροι σφόδρα· οἱ δὲ, ἄποροι σφόδρα· οἱ δὲ τρίτοι, οἱ μέσοι τούτων. ἐπεὶ τοίνυν ὁμολογεῖται τὸ μέτριον ἄριστον, καὶ τὸ μέσον, φανερὸν ὅτι καὶ τὴν εὐτυχημένην ἡ κτῆσις ἡ μέση, βελτίστη πάντων· ῥᾴστη γὰρ τῷ λόγῳ πειθαρχεῖν. ὑπερκαλὸν δὲ, ἢ ὑπερίσχυρον, ἢ ὑπερευγενῆ, ἢ ὑπερπλούσιον· ἢ τοὐναντία τούτοις, ὑπερπένητα, ἢ ὑπερασθενῆ, καὶ σφόδρα
D ἄτιμον, χαλεπὸν τῷ λόγῳ ἀκολουθεῖν γίνονται γάρ, οἱ μὲν, ὑβρισταὶ, καὶ μεγαλοπόνηροι μᾶλλον· οἱ δὲ, * κακοῦργοι, καὶ μικροπόνηροι λίαν· τῆς δ' ἀδικημάτων τὰ μὲν γίνεσθαι δι' ὕβριν, τὰ δὲ διὰ * κακουργίαν. ἔτι δ' ἥκιστα οὗτοι * φυλαρχοῦσι καὶ βουλαρχοῦσι. ταῦτα δ' ἀμφότερα βλαβερὰ ταῖς πόλεσι. τοῖς δὲ τούτοις, οἱ μὲν ὑπερφυΐαις εὐτυχημένοι οὖσι, ἰσχύος, καὶ πλούτου, καὶ φίλων, καὶ τῶν ἄλλων τῶν τοιούτων, ἄρχεσθαι μὲν οὔτε βούλονται, οὔτε ἐπίστανται καὶ τοῦτο εὐθὺς οἴκοθεν ὑπάρχει παισὶν ἔτι· διὰ γὰρ τὴν * τρυφὴν οὐδὲ ἐν τοῖς * διδασκάλοις ἄρχεσθαι σπουδῆς ἄξιοῖς· οἱ δὲ καθ' ὑπερβολὴν ἐν εὐδείᾳ τούτων, ἄπειροι λίθου. ὧδε δ' οἱ μὲν, ἄρχειν οὐκ ἐπίστανται, ἀλλ' ἄρχεσθαι δουλικὴν ἀρχὴν· οἱ δ', ἄρχεσθαι μὲν οὐδαμῶς ἄρχὴν, ἄρχειν δὲ δεσποτικὴν ἀρχήν. ἔστι δὲ τῶν δούλων καὶ

κ. εἶναι

Lamb. παρὰ τοῦ ρχοι,

Lamb. παρουρχίαν.

γρ. φιλαρχ.

γρ. τρυφὴν

κ. διδασκαλείοις

δεσποτῶν πόλις, ἀλλ' οὐκ ἐλευθέρων· καὶ A dominorum ciuitas, non liberorum: & hominum partim inuidentium, partim contemnentium, quæ ab amicitia & societate, communionéque ciuili distant plurimùm. societas enim & communio ad amicitiam pertinent. nam neque cum inimicis societatem itineris inire volumus. Ea autem natura ciuitatis est, vt ex paribus & similibus quàm maximè fieri possit, constare debeat: hoc autem mediis suppetit maximè. Quare necesse est hanc ciuitatem optimè gubernari atque administrari quæ ex iis partibus constet, ex quibus conflatam constitutionem ciuitatis dicimus esse optimam natura. & verò ex ciuibus hi in ciuitatibus saluisunt maximè. Nam neque ij, vt pauperes, aliena appetunt: neque rem horum familiarem, vt rem diuitum, pauperes concupiscunt: & quia neque insidiis cuniculisque oppugnantur, neque aliis insidiantur, ab omni periculo tuti viuunt. itaque præclarè optauit Phocylides:

Esse volo ciuis medius: namque optima multa
Sunt mediis.

Perspicuum igitur est, societatem ciuilem illam esse optimam, quæ ex mediis constat: taleisque ciuitates bene administrari licere, in quibus media pars, multa est, & plus potest maximè quidem, quàm ambæ: secundo loco verò, quàm alterutra. Accrescēs enim, aliquid momenti affert, inclinationémque quandam facit, & obstat ne accidant contrariæ exsuperantiæ. Quapropter summę felicitatis est, eos, qui in ciuitatis administratione versantur, rem familiarem & mediocrem & iustam habere. Nam vbi alij valde multam & amplam habent, alij nullam: aut democratia fit postrema & deterrima, aut mera oligarchia, aut tyrannis, propter vtramque excellentiam atque exsuperantiam. nam ex democratia valentissima & acerrima, & ex oligarchia nascitur tyrannis: ex mediis verò & affinibus multo minùs. cuius rei causam posteriùs in disputationibus de reip. administrationum mutationibus & conuersionibus, exponemus. Mediam autem reip. administrandæ formam esse optimam, perspicuum est; sola enim seditionibus non est infecta: vbi enim latè patet id quod interiectum medium est, minimè seditiones oriuntur, minimque diuelliturrerumpubl. coniunctio. Atque ob eandem causam magnæ ciuitates minùs sunt seditionibus opportunæ, nempe quia id quod medium est, latè patet. In paruis verò cum facile sit ciueis omneis ita in duas parteis dirimere, vt nihil relinquatur medium; tum omnes ferè aut egentes sunt, aut locupletes. Præterea democratiæ oligarchiis sunt à ruinæ periculo munitiores, & ad diuturnitatem stabiliores, propter medios. Nam & plures sunt, & honorum sunt participes in democratiis magis quàm in oligarchiis. Cùm enim sine his egentes ac tenues multitudine superant, malè rem suam gerit ciuitas,

τῶν κυρίων πόλις, ἀλλ' οὐκ ἐλευθέρων· καὶ τῶν μὲν φθονουμένων, τῶν δὲ καταφρονουμένων· ἃ πλῆσον ἀπέχει φιλίας καὶ κοινωνίας πολιτικῆς. ἡ μὲν γὰρ κοινωνία, φιλικόν. οὐδὲ γὰρ ὁδοῦ βούλονται κοινωνεῖν τοῖς ἐχθροῖς. βούλεται δὲ γε ἡ πόλις ἐξ ἴσων εἶναι καὶ ὁμοίων ὅτι μάλιστα. τοῦτο δ' ὑπάρχει μάλιστα τοῖς μέσοις. ὥστε ἀναγκαίαν ἁρίστην πολιτεύεσθαι ταύτην τὴν πόλιν, ἐξ ὧν φαμὲν φύσει τὴν σύστασιν εἶναι τῆς πόλεως. καὶ σώζονται δὲ αἱ τοιαῦται πόλεσιν ὅτι μάλιστα B τῶν πολιτῶν. ὅτε γὰρ αὐτοὶ τῶν ἀλλοτρίων, ὥσπερ οἱ πένητες, ἐπιθυμοῦσιν· ὅτε τῆς * Lamb. τούτων ἐστίαι. τούτων ἕτεροι, καθάπερ τῆς τῶν πλουσίων οἱ πένητες ἐπιθυμοῦσι. καὶ διὰ τὸ μήτ' ἐπιβουλεύεσθαι μήτ' ἐπιβουλεύειν, ἀκινδύνως διάγουσι. διὸ καλῶς εὔξατο Φωκυλίδης,

Πολλὰ μέσοισιν ἄριστα· μέσος δέλεω ἐν πόλει εἶναι.

δῆλον ἄρα ὅτι καὶ ἡ κοινωνία ἡ πολιτικὴ C ἀρίστη, καὶ διὰ τῶν μέσων· καὶ εἰς τοιαύτας ἐνδέχεται τὴν πολιτεύεσθαι πόλεις, ἐν αἷς δὴ πολὺ τὸ μέσον, καὶ κρεῖττον, μάλιστα μὲν ἀμφοῖν· εἰ δὲ μή, θατέρου μέρους. τοσοῦτον γὰρ, ποιοῦσαν ῥοπὴν, καὶ κωλύει γίνεσθαι τὰς ἐναντίας ὑπερβολάς. διὸ εὐτυχία μεγίστη, τοὺς πολιτευομένους οὐσίαν ἔχειν μέσην καὶ ἱκανήν. ὡς ὅπου οἱ μὲν πολλὰ σφόδρα κέκτηνται, οἱ δὲ μηδέν, ἢ δῆμος ἔσχατος γίγνεται, ἢ ὀλιγαρχία ἄκρατος, ἢ τυραννὶς, δι' ἀμφοτέρας τὰς ὑπερβολάς. ἐκ γὰρ δημοκρατίας ὑβριστοτάτης, καὶ ἐξ ὀλιγαρχίας, γίνεται τυραννίς· ἐκ μὲν τῶν μέσων καὶ τῶν σχεδὸν μάλιστα, ἐκ δὲ τῶν ἄκρων ἧττον. τὴν δ' αἰτίαν ὕστερον, ἐν τοῖς περὶ τὰς μεταβολὰς τῶν πολιτειῶν, ἐροῦμεν. ὅτι δ' ἡ μέση βελτίστη, φανερόν· μόνη γὰρ ἀστασίαστος· ὅπου γὰρ πολὺ τὸ μέσον, ἥκιστα στάσεις καὶ διαστάσεις γίγνονται τῶν πολιτειῶν. καὶ αἱ μεγάλαι πόλεις ἀστασιαστότεραι διὰ τὴν αὐτὴν αἰτίαν, ὅτι πολὺ τὸ μέσον· ἐν μὲν ταῖς μικραῖς, ῥᾴδιόν τε διαλαβεῖν εἰς δύο πάντας, ὥστε μηδὲν καταλιπεῖν μέσον. καὶ πάντες σχεδὸν ἄποροι ἢ εὔποροί εἰσι. καὶ αἱ δημοκρατίαι δὲ ἀσφαλέστεραι τῶν ὀλιγαρχιῶν εἰσι καὶ πολυχρονιώτεραι διὰ τοὺς μέσους· πλείους τε γάρ εἰσι, καὶ μᾶλλον μετέχουσι τῶν ἐν ταῖς δημοκρατίαις, ἢ ταῖς ὀλιγαρχίαις· ἐπεὶ ὅταν αὐξηθῶσι τούτων ὑπὲρ πλήθη ἐναντίοι- D E

& in pessimum locum deducti ciues citò intereunt. Argumento autem huic rei esse existimare oportet, quòd optimi latores legum de mediocrium ciuium grege fuerunt. Nam & Solon ex hoc numero erat (vt declarat ipsius poëtis) & Lycurgus (non enim rex erat) & Charondas, & ferè plerique alij. Perspicuum autem etiam ex his est, quamobrem plurimæ reip. administrandæ formæ aliæ sint democraticæ, aliæ oligarchicæ. Propterea enim quòd in his sæpenumero quod medium est, exiguum est, semper vtricumque excellant, siue locupletes siue plebecula; qui medium locum exsuperant, hi reip. administrationem vnà secum trahunt. Itaque aut fit democratia, aut oligarchia. Propterea verò quia seditiones & contentiones inter plebem & locupletes existunt, vtriscumq; acciderit vt aduersariis superiores euadant, ij non communem reip. administrãdæ formam constituunt, neque æqualem: sed exsuperantiam prioris reip. administrationis, tanquam victoriæ præmium accipiunt: & hi quidem democratiam, illi oligarchiam efficiunt. Præterea verò & eorum qui principatum Græciæ obtinuerunt, vtrique ad reipubl. administrandæ formam, quæ apud se vigebat, intuentes: alteri democratias in ciuitatibus constituerunt, alteri oligarchias, non vtilitatem ciuium spectantes, sed suam ipsorum: ita vt propter has causas, aut nunquam media reipubl. forma existat, aut rarò, & apud paucos. Vnus vir enim solus ex iis qui antea principatum in Græcia tenuerunt, adductus est, vt hanc reipubl. administrandæ descriptionem institueret. Nunc autem apud eos, qui in ciuitatibus versantur; hæc consuetudo serpere cœpit, vt nolint æqualitatem: sed aut imperare studeant, aut victi æquo animo onus imperij subeant ac perferant. Quæ sit igitur optima reipublicæ administrandæ forma, & propter quam causam, ex his intelligere licet. Aliarum autem reipubl. administrandę formarum, quoniam plureis democratias pluresque oligarchias esse dicimus; quæ prima sit locanda, quæ secunda, & quæ ad eundem modum deinceps proxima, quia alia sit melior, alia deterior, cùm ea quæ optima est, distincta ac definita sit, non est difficile intelligere. Oportet enim necessariò eam esse meliorem, quæ ad hanc proximè accedit: deteriorem eam quæ à medio remotissima est, nisi quis in iudicio faciendo finem ciuitati propositum intueatur. Dico autem ciuitati propositum, quia sæpenumero, quamuis sit alia reipublicæ administrandæ forma optabilior ac præstabilior; nihil obstat tamen quominus aliquibus magis expediat, aliam esse apud eos reipubl. administrationem.

A νωσιν οἱ ἄποροι, κακοπραγία γάρ, καὶ ἀπόλλυται ταχέως. σημεῖον δὲ δεῖ νομίζειν, καὶ ὅτι οἱ βελτίστους νομοθέτας εἰς τὴν μέσων πολιτῶν. Σόλωνα τε γὰρ ἐκ τούτων· (δηλοῖ δ' ἐκ τῆς ποιήσεως·) καὶ Λυκοῦργος· (οὐ γὰρ ἦν βασιλεύς·) καὶ Χαρώνδας. καὶ σχεδὸν οἱ πλεῖστοι τῶν ἄλλων. Φανερὸν δ' ἐκ τούτων, καὶ διότι αἱ πλεῖσται πολιτεῖαι, αἱ μὲν δημοκρατίαι εἰσὶν, αἱ δ' ὀλιγαρχίαι· διὰ γὰρ τὸ ἐκ τούτων πολλάκις ὀλίγον εἶναι τὸ μέσον, αἰεὶ, ὁπότεροι ἂν ὑπερέχωσιν, εἴτ' οἱ τὰς οὐσίας ἔχοντες, εἴτ' ὁ δῆμος, οἱ τὸ μέσον ἐκβαίνοντες, καθ' αὑτοὺς ἄρχουσι τῆς πολιτείας. ὥστε ἢ δῆμος γίγνεται, ἢ ὀλιγαρχία. πρὸς δὲ τούτοις διὰ τὰς στάσεις γίνεται καὶ μάχας πρὸς ἀλλήλους τοῦ δήμου, καὶ τοῖς ὑπάρχοις, ὁπότεροι ἂν μᾶλλον συμβῇ κρατῆσαι τῶν ἐναντίων, οὐ καθ' ἁρμοττοῦσαν κοινὴν πολιτείαν, οὐδ' ἴσην· ἀλλὰ τῆς νίκης ἆθλον τιθέντες τὴν ὑπεροχὴν τῆς πολιτείας λαμβάνουσι· καὶ οἱ μὲν δημοκρατίαν, οἱ δ' ὀλιγαρχίαν ποιοῦσιν. ἔτι δὲ καὶ τῶν ἐν ἡγεμονίᾳ γεγονότων τῆς Ἑλλάδος, πρὸς τὴν ἀπ' αὐτῶν ἑκάτεροι πολιτείαν ἀποβλέποντες, οἱ μὲν δημοκρατίας ἐν ταῖς πόλεσι κατέστησαν, οἱ δ' ὀλιγαρχίας· οὐ πρὸς τὸ τῆς πόλεως συμφέρον σκοποῦντες, ἀλλὰ πρὸς τὸ σφέτερον αὐτῶν. ὥστε διὰ ταύτας τὰς αἰτίας, οὐ μὴν δέποτε τὴν μέσην γίνεσθαι πολιτείαν, οὐ μὴν δέποτε τὴν μέσην γίνεσθαι πολιτείαν, οὐ ὀλιγάκις καὶ πρὸ ὀλίγου. εἷς γὰρ αὐτὴν σπουδασθεὶς μόνος τῶν πρότερον ἐφ' ἡγεμονίᾳ * γεγονότων, ταύτην ἀποδοῦναι τὴν τάξιν. ἤδη δὲ καὶ τοῖς ἐν ταῖς πόλεσιν ἔθος κατέστη, μηδὲ βούλεσθαι ἴσον, ἀλλ' ἢ ἄρχειν ζητεῖν, ἢ κρατουμένους ἀποφεύγειν. τίς μὲν οὖν ἀρίστη πολιτεία, καὶ διὰ τίν' αἰτίαν, ἐκ τούτων φανερόν. τὴν δ' ἀρίστην πολιτείαν, ὅτι πλείστοις δημοκρατίαις, καὶ πλείστοις ὀλιγαρχίαις φαμὲν εἶναι, ποίαν τιθέντες δευτέραν, καὶ δευτέραν, καὶ τρίτην δὴ τὸν τρόπον ἐπιόντες, τὴν μὲν εἶναι βελτίω, τὴν δὲ χείρω, διωρισμένης τῆς ἀρίστης, ὃ χαλεπὸν ἰδεῖν. δεῖ γὰρ διάλογον εἶναι βελτίω, τὴν ἐγγύτατα ταύτης· χείρω δὲ, τὴν ἀφεστηκυῖαν τὸ μέσον πλέον· ἂν μὴ πρὸς ὑπόθεσιν κείμενα λέγω δὲ πρὸς ὑπόθεσιν; ὅτι πολλάκις ἔστιν δήπου πολιτείας αἱρετωτέρας, οἷσιν ἂν δὲν κωλύσῃ συμφερωτέραν μᾶλλον εἶναι πολιτείαν.

* γρ. ἡγεμονίων.

ΚΕΦΑΛ. ιβ'.

Τίς ὴ πολιτεία πίσι, καὶ ποία συμφέρῃ ποίοις.

ΤΙΣ ὴ πολιτεία πίσι, καὶ ποία συμφέρῃ ποίοις, ἐχόμενόν ἐστι τῶν εἰρημένων διελθεῖν. λοιπέον δὴ πρῶτον περὶ πασῶν καθόλου, ταὐτόν. δεῖ γὰρ χρῆσθαι τὸ βουλόμενον μέρος τῆς πόλεως, ὃ μὴ βλαπτόμενον, μιᾷ τῇ πολιτείᾳ ἔστι ἡ πᾶσα πόλις ἐκ τε τοῦ ποιοῦ καὶ ποσοῦ. λέγω δὴ ποιὸν μὲν, ἐλευθερίαν, πλοῦτον, παιδείαν, εὐγένειαν· ποσὸν δὲ, τὸ τοῦ πλήθους ὑπερέχειν. ἐνδέχεται δή, τὸ μὲν ποιὸν ὑπάρχειν ἑτέρῳ μέρει τῆς πόλεως, ἐξ ὧν συνέστηκε μερῶν ἡ πόλις· οἷον δὴ λέγω δὴ μέρος τὸ ποσὸν, οἷς πλείους τὸ ἀριθμὸν εἰσὶ τῶν γεωργικῶν τοῖς ἀγεννέσι, ἢ τῶν πλουσίων τοῖς ἀπόροις· μὴ μέντοι τοσοῦτον ὑπερέχειν τοῦ ποσοῦ, ὅσον λείπεται τοῦ ποιοῦ. δεῖ γὰρ συγκρίνειν ἀλλήλοις συλλογιστέον. ὅπου μὲν οὖν ὑπερέχει τὸ ἀπόρων πλῆθος τὸ εἰρημένῳ λόγῳ, ἐνταῦθα πέφυκεν εἶναι δημοκρατίαν. [εἴδη γὰρ γεωργοὶ ὑπάρχουσι, καὶ γὰρ γεωργῶν δημοκρατία] καὶ ἕκαστον εἶδος δημοκρατίας, κατὰ τὸ ὑπερέχειν τοῦ δήμου ἑκάστου· οἷον, ἐὰν μὲν τὸ τῶν γεωργῶν ὑπερτείνῃ πλῆθος, τὸ πρώτιον δημοκρατίας· ἐὰν δὲ τὸ τῶν βαναύσων καὶ μισθαρνούντων, τὸ τελευταίαν. ὁμοίως δὲ καὶ ταῖς μεταξὺ τούτων. ὅπου μὲν οὖν τὸ τῶν ἀπόρων καὶ γεωργικὸν μᾶλλον ὑπερτείνῃ τοῦ ποιῷ, ἢ λείπεται τοῦ ποσῷ, ἐνταῦθα δὲ ὀλιγαρχίαν. καὶ τὸ ὀλιγαρχίας τὸ αὐτὸν τρόπον ἕκαστον εἶδος, κατὰ τὸν ὑπερέχοντος πλῆθος τοῦ ὀλιγαρχικοῦ πλήθους. δεῖ δ' ἀεὶ τὸν νομοθέτην ἐν τῇ πολιτείᾳ πρὸς λαμβάνειν τοὺς μέσους. ἂν τε γὰρ ὀλιγαρχικοὺς τοὺς νόμους τίθῃ, σοφάζεσθαι χρὴ τοὺς μέσους· ἐάν τε δημοκρατικούς, πρὸς ἐκείνους τοὺς νόμους τούτους· ὅπου μὲν οὖν τὸ τῶν μέσων ὑπερτείνῃ πλῆθος, ἢ σφοτέρων τὸ ἄκρων, ἢ θατέρου μόνον, ἐνταῦθα ἐνδέχεται πολιτείαν εἶναι μόνιμον. ἥκιστα γὰρ φοβεῖσθαι, μὴ ποτε συμφωνήσωσιν οἱ πλούσιοι τοῖς πένησιν ὑπὲρ τούτου. οὐδέποτε γὰρ ἄτεροι βουλήσονται δουλεύειν τοῖς ἑτέροις. χαλεπώτερον δ' ἂν ζητῶσιν, οὐδὲ μίαν διρήσουσιν ἀμείνω ταύτης. ὁ μὲν γὰρ ἄρχειν οὐκ ἀξιοῖ ἀπιστίαν τὸ πρὸς ἀλλήλους. πολλαχοῦ δὲ πιστότατος ὁ διαιτητὴς· διαιτητὴς δ', ὁ μέσος. ὅσῳ δ' ἂν ἀμείνων

CAPVT XII.

Quæ reipubl. administrandæ formæ, quibus, & qualis qualibus expediat.

QVæ autem reipubl. administrandæ forma, quibus & qualis & qualibus expediat, consequens est deinceps iis quæ dicta sunt, exponere. Primùm igitur quod idem vniuersè de omnibus verè dicitur, sumendum est. Oportet enim plus valere eam partem ciuitatis, quæ vult reipubl. administrandæ formam manere, quàm quæ non vult. Constat autem ciuitas omnis ex quali seu qualitate, & quanto seu quantitate. Quale dico, libertatem, diuitias, disciplinam, generis splendorem seu nobilitatem: quantum, multitudinis exsuperantiam. Contingere autem potest, vt earum partium, ex quibus constat ciuitas, parti alteri adiunctum sit quale: alteri quantum: verbi gratia, vt plures numero sint homines obscuro & humili loco nati, quàm generosi, aut plures egentes quàm locupletes: non tam superent quanto tamen, quàm superentur quali. Quapropter hæc sunt inter se comparanda. Vbi igitur egentium multitudo alteram partem superat ea proportione, quam diximus, hîc democratia oriri solet natura. Nam si quidem agricolæ numero superent, fit agricolarum democratia: & vnumquodque genus democratiæ pro cuiusque populi exuperantia. verbi gratia, si agricolarum superet multitudo, prima existit democratia: sin artificum sordidorum & mercenariorum, postrema: similitérque aliæ inter has interiectæ. Vbi verò locupletium & nobilium multitudo magis superat quali, quàm superatur quanto, hîc nascitur oligarchia: & eodem modo vnum quodque oligarchiæ genus, pro exsuperantia multitudinis oligarchiæ conuenientis. Oportet porrò latorem legis semper in reipub. administratione medios assumere. Nam siue leges oligarchiæ conuenienteis ferat, ad medios leges dirigere debet: siue democratiæ congruenteis, hi legibus adiungendi sunt. Vbi verò mediorum multitudo superat aut vtrosque extremos, aut alterutrum tantùm: hîc fieri potest vt reip. administrandæ forma sit firma & stabilis. Non est enim metuendum ne vnquam diuites cum pauperibus in hos consentiant & conspirent. nam nunquam alteri alteris seruire volent. Quòd si communiorem reipub. administrationem quærant, nullam aliam reperient hac communiorem. Nam vicissim præesse atque imperare non facilè inducant animum propter diffidentiam, quæ incant animum propter diffidentiam, quæ intercedit. Vbique gentium autem ter eos intercedit. Vbique gentium autem arbiter honorarius, fidissimus est: at medius, arbiter honorarius est. Quanto autem melius

reip.

reip. administratio mista & temperata fuerit, tanto firmior & diuturnior est. Vehementer autem errant multi etiam ex iis qui reip. administrandæ formas aristocraticas efficere volunt: non eo solùm, quòd plus tribuant locupletibus, quàm oporteat, verumetiam quòd fallaciter populi vireis frangant, atque eneruent. Necesse enim est, temporis progressu aliquando ex falsis bonis nasci verum malum. Nam immoderatę atque iniustæ diuitum opes reipubl. administrationem perdunt potiùs, quàm populi.

A νον δὲ πολιτεία μιχθῇ, φσούτῳ μονιμωτέρα. διαμαρτάνουσι δὲ πολλοὶ καὶ τῶν δοκούντων ἀριστοκρατικὰς βουλευμάτων ποιεῖν πολιτείας, οὐ μόνον ἐν τῷ πλεῖον νέμειν τοῖς εὐπόροις, ἀλλὰ καὶ ἐν τῷ* παρακρούεσθαι τὸν δῆμον. ἀνάγκη γὰρ χρόνῳ ποτὲ ἐκ τῶν ψευδῶν ἀγαθῶν, ἀληθὲς συμβαίνειν κακόν. αἱ γὰρ πλεονεξίαι τῶν πλουσίων, ἀπολλύουσι μᾶλλον τὴν πο-
B λιτείαν, ἢ αἱ τοῦ δήμου. * γρ. παρακούεσθαι

CAPVT XIII.

ΚΕΦΑΛ. ιγ'.

Callida legum ferendarum artificia ad oligarchiam accommodata: & quæ his opponuntur in democratijs machinæ. Anacephaleosis eorum quæ docuit ab initio ferè libri huius.

Ολιγαρχικὰ σοφίσματα τῆς νομοθεσίας. Καὶ πρὸς τούτοις ἀντισοφίζονται ἐν ταῖς δημοκρατίαις. ἐπίλογος τῶν εἰρημένων ἀπ' ἀρχῆς σχεδὸν τῆς βίβλου.

QVinque autem res numero sunt quas in reipubl. administrationibus per speciem quandam honestam callidè excogitant in populum: exque versantur in concione, in magistratibus, in iudiciis, in armandis ciuibus, in exercendis. In concionibus quidem, licere ciuibus in concione deliberandi causa interesse: multam autem esse constitutam in locupleteis, si non interfuerint in concione: eamque aut in solos locupleteis, aut multo maiorem. In magistratibus, non licere iis qui censum habeant, eiurare magistratum; egentibus & tenuibus licere. In iudiciis, multam esse constitutam in locupleteis, nisi iudicandi munere fungantur: egentibus licere impunè rebus iudicandis non præesse: aut in illos quidem grauem multam esse constitutam, in hos leuem: quemadmodum in Charondæ legibus. Alicubi autem licet quidem omnibus, qui modò professi fuerint, & nomen suum in tabulis publicis perscribendum dederint, in concione consultandi gratia interesse, & res iudicare. Quòd si posteaquam professi fuerint, neque in cõcionem veniant, neque iudicandi munus obeant; magnæ sunt his pœnæ irrogatæ, vt propter multæ irrogationem, professionem, nominisque scriptionem fugiant: propterea autem quòd nomen perscribẽdum non dederint, iudicandi munus non obeant, neque in cõcione deliberandi causa interfint. Eodem modo & de armis domi habendis, & corporibus exercendis lege lata constituunt. Egentibus enim licet arma non habere: locupleteis verò, si non habeant, pecunia multãtur: & illis licet impunè corpus non exercere; his, si corpus non exerceant, multa irrogata est: vt hi quidem propter multam corpori exercendo dent operam, illi propter impunitatem, corporis exercitationem negligant. Hæc igitur sunt callida legum ferendarum artificia, ad oligarchiam accommodata: in democratiis verò alias machinas excogitant, quas his opponant.

ΕΣΤΙ δ' ὅσα πρὸς φάσεως χάριν ἐν ταῖς πολιτείαις σοφίζονται πρὸς τὸν δῆμον, πέντε τὸν ἀριθμόν· περὶ ἐκκλησίαν, περὶ τὰς ἀρχάς, περὶ δικαστήρια, περὶ ὅπλισιν, περὶ γυμνασίαν. περὶ ἐκκλησίαν μὲν, τὸ ἐξεῖναι ἐκκλησιάζειν πᾶσι· ζημίαν δ' ὑπάρχειν τοῖς εὐπόροις, ἐὰν μὴ ἐκκλησιάζωσιν· ἢ μόνοις, ἢ μείζω πολλῷ. περὶ δὲ τὰς ἀρχάς, τὸ τοῖς μὲν ἔχουσι τίμημα, μὴ ἐξόμνυσθαι· τοῖς δ' ἀπόροις ἐξεῖναι. περὶ δὲ τὰ δικαστήρια, τοῖς μὲν εὐπόροις ζημίαν, ἂν μὴ δικάζωσι· τοῖς δ' ἀπόροις, ἄδειαν· ἢ τοῖς μὲν μεγάλην, τοῖς δὲ μικράν, ὥσπερ ἐν τοῖς Χαρώνδου νόμοις. ἐνίοις δ' ἔξεστι μὲν πᾶσιν ἀπογραφαμένοις, ἐκκλησιάζειν καὶ δικάζειν· ἐὰν δὲ ἀπογραψάμενοι, μήτε ἐκκλησιάζωσι, μήτε δικάζωσιν, ὑπάρχειν μεγάλας ζημίας τούτοις· ἵνα διὰ μὲν τὴν ζημίαν, φεύγωσι τὸ ἀπογράφεσθαι· διὰ δὲ τὸ μὴ ἀπογράφεσθαι, μὴ δικάζωσι, μηδ' ἐκκλησιάζωσι. τὸν αὐτὸν δὲ τρόπον καὶ περὶ τὴν ὅπλων κτῆσιν καὶ τὴν γυμνάζεσθαι νομοθετοῦσι. τοῖς μὲν γὰρ ἀπόροις ἔξεστι μὴ κεκτῆσθαι, τοῖς δ' εὐπόροις, ζημίαν μὴ κεκτημένοις. κἂν μὴ γυμνάζωνται, τοῖς μὲν εὐπόροις ζημία· τοῖς δ' ἀπόροις, ἄδεια· διὰ τὴν ζημίαν, φεύγουσι τὸ ἀπογράφεσθαι· διὰ δὲ τὸ μὴ φροντίζειν, μὴ μετέχουσιν. οἱ δὲ, διὰ τὸ μὴ φροντίζειν, μὴ μετέχουσιν. ταῦτα μὲν οὖν ὀλιγαρχικὰ σοφίσματα τῆς νομοθεσίας. ἐν δὲ ταῖς δημοκρατίαις, πρὸς τούτοις ἀντισοφίζονται·

τοῖς μὲν γὰρ ἀπόροις μισθὸν ποιέζοισιν, ἐκ-
κλησιάζοισι δ' δικάζοισι· τοῖς δ' οὐπόροις
οὐδεμίαν τούτοισι ζημίαν. ὥστε φανερὸν ὅτι
εἴ τις βούλεται μίγνυσθαι δικαίως, δεῖ τὰ πρὸς
ἑκατέροις συνάγειν, καὶ τοῖς μὲν μισθὸν πο-
ιέζειν, τοῖς δὲ ζημίαν. οὕτω γὰρ ἂν κοινωνοῖεν
ἁπάντες· ἐκείνως δ' ἡ πολιτεία γίγνε-
σθαι τῶν ἑτέρων μόνον. δεῖ δὲ τὴν πολιτείαν,
εἰ) μὲν ἐκ τῶν τὰ ὅπλα ἐχόντων μόνον·
τῶν δὲ τιμήματος τὸ πλῆθος, ἁπλῶς
μὲν ὀλιγοστιμήους οὐκ ἔστιν εἰπεῖν ποσὸν τὸν
ὑπαρχεῖν· ἀλλὰ σκεψαμένους τὸ,
ποῖον ὑπιβάλλει μαχόταζον· ὥστε τοὺς
μετέχοντας τῆς πολιτείας εἰ) πλείους τῶν
μὴ μετεχόντων, τοῦτο ποιεῖν. ἐθέλοιεν
γὰρ οἱ πένητες καὶ μὴ μετέχοντες τῶν
ἀρχῶν, ἡσυχίαν ἄγειν, ἐὰν μὴ ὑβρίζῃ
τις αὐτοὺς, μήτε ἀφαιρῆται μηδὲν τῆς
οὐσίας. ἀλλὰ τοῦτο οὐ ῥᾴδιον. οὐ γὰρ
ἀεὶ συμβαίνει χρείαν εἰ) τοὺς μετέ-
χοντας τοῦ πολιτεύματος. καὶ εἰώθασι δὲ,
ὅταν πόλεμος ᾖ, ἐκνεῖν, ἐὰν μὴ λαμβάνω-
σι μισθὸν, ἀπορεῖ δ' ὦσιν· ἐὰν δὲ ποιέ-
ζῃ τις μισθὸν, βούλονται πολεμεῖν. ἔστι δ'
ἡ πολιτεία περὶ ὁπλίτας, οὐ μόνον ἐκ τῶν ὁπλι-
τευόντων, ἀλλὰ καὶ ἐκ τῶν ψιλιτευκότων.
ὁ Μαλιεῦσι δὲ, ἡ μὲν πολιτεία ἦν ἐκ
τούτων· τὰς δὲ ἀρχαιρεσίας ἐκ τῶν στρα-
τευομένων· καὶ ἡ παρ' αὐτοῖς δὲ πολιτεία
ὁ τοῖς Ἕλλησιν ἐγένετο μετὰ τὰς βασιλείας,
ἐκ τῶν πολεμιστῶν· ἡ μὲν γὰρ ἐξ ἀρχῆς,
ἐκ τῶν ἱππέων· τὸ γὰρ ἰσχὺν καὶ τὸ
εὐταξίαν ἐν τοῖς ἱππεῦσιν ὁ πόλεμος
εἶχεν· αὐθις μὲν γὰρ στρατοπέδου ἄχρη-
στον τὸ ὁπλιτικόν· αἱ δὲ περὶ τῶν τοιούτων ἐμ-
πειρίαι καὶ τάξεις, ὁ τοῖς ἀρχαίοις οὐκ ὑ-
πῆρχον. ὥστ' ὁ τοῖς ἱππεῦσιν εἰ) τὸ ἰσ-
χυὸν. αὐξανομένων δὲ τῶν πόλεων, καὶ τῶν
ὁ τοῖς ὁπλοις ἰσχυόντων μᾶλλον, πλείους
μετεῖχον τῆς πολιτείας. διόπερ αἱ νῦν κα-
λούμεναι πολιτείαι, οἱ πρότερον ὠνόμαζον
δημοκρατίας. ἦσαν δὲ αἱ ἀρχαῖαι πολιτεῖαι
βύλόγως ὀλιγαρχικαὶ, καὶ βασιλικαί· διὰ ὀλι-
γανθρωπίαν γὰρ οὐκ εἶχον πολὺ τὸ μέσον.
ὥστ' ὀλίγοι τε ὄντες τὸ πλῆθος, καὶ κατὰ
τὴν σύνταξιν, μᾶλλον ἐπῆνθουν τὸ δέ-
χεσθαι. διὰ ταῦτα μὲν οὖν εἰσιν αἱ τῶν
πολιτειῶν πλείους, καὶ διὰ τί τοῦδε μᾶλ-
λον ἑτέρας· (δημοκρατία τε γὰρ οὐ
μία τὸν ἀριθμόν ἐστι, καὶ τῶν ἄλλων ὁμοίως·)

A Egentibus enim mercedem præbent in concionem deliberandi causa euntibus, & iudicãdi munus obeuntibus: locupletibus vtrumque munus defugientibus nullam mulctam irrogant. Itaque perspicuum est, si quis vult nusquàm permiscere, quæ sunt apud vtrosque, in vnum esse conducenda: & illis quidem mercedem esse præbendam, his verò multam irrogandam. Sic enim omnes reipublicæ administrationis fuerint participes: illo modo autem alterorum tantùm reipubl. administratio est. Oportet autem reipubl. administrandæ formam ex his sanè constare tantùm, qui habent arma: census verò magnitudinem non licet simpliciter definiendo edicere tantam suppetere debere: sed considerato qualis & quantus amplissimus quadret ad id vt ii qui reipubl. administrandæ sunt participes, plures sint iis qui non sunt participes, tantùm præfinire ac præscribere oportet. Pauperes enim, etiamsi honorum non sint participes, otiari & quiescere non nolunt: modò ne quis eos contumeliosè vexet, neque de re familiari quicquam detrahat. sed hoc facile non est. Non enim semper contingit vt sint ii humanitate politi, qui reipublicæ administrationis sunt participes. Et pauperes, vbi bellum ortum fuerit, solent esse tardiores nisi alantur, &, si domi egeant. Quod si quis victum suppeditet, militiam non detrectant. Constat autem reipublicæ administrandæ forma apud nonnullos non solùm ex iis peditibus qui arma gerunt; verùm etiam ex iis qui gesserunt. Apud Malienses autem reipubl. quidem administrandæ forma ex his constabat: magistratus verò ex iis qui militabant, legebantur. Ac prima sanè reipublicæ administrandæ forma apud Græcos, postea-quam regibus vti desierunt, ex iis qui arma ferebant, fuit: principio quidem ex equitibus. robur enim & nerui exercitus, & belli præstantia in equitatu consistebat. Nam imperita arte instruendi disponendique exercitus, peditatus grauioris armaturæ inutilis est. Artium rerum vsus & ordinis disciplina non erat apud veteres, ita vt in equitatu firmamentum & robur belli collocarent: crescentibus autem ciuitatibus, auctisque eorum qui arma tractabant, viribus, cum pluribus reipublicæ administratio communicata est. Quapropter quas nunc politias appellamus, maiores nostri democratias nominabant. Erant autem veteres reipubl. administrandæ formæ non temerè oligarchicæ & regiæ. Nam propter hominum paucitatem ciuitatumque infrequentiam, non admodum multos habebant, qui medii essent. Itaque cùm & numero pauci essent, & ordinis descriptione, magis imperium perferebant. Quam ob causam igitur reipublicæ administrandæ formæ sint plures, & quamobrem præter eas, quæ commemoratæ sunt, aliæ, (nam & democratia vna numero non est, & de aliis item sentiendum,)

præterea verò quid inter se differant, & quam ob causam hoc eueniat: & præter hæc, quæ sit optima reip. administrandæ forma, vt dicamus de eo quod plerumque fit: & aliarum reip. administrãdæ formarum qualis qualibus conueniat, expositum à nobis est.

ἔτι δὲ, τίνες αἱ διαφοραὶ, καὶ διὰ τίνα αἰτίαν συμβαίνει· ποῖος δὲ τούτοις τὶς ἀείστη τῶν πολιτειῶν, ὡς ὅτι τὸ πλεῖστον εἰπεῖν, καὶ τῶν ἄλλων ποία ποίοις ἁρμόττει τῶν πολιτειῶν, εἴρηται.

CAPVT XIV.

Reip. tres partes legum latori diligenter considerandæ: & de earum prima.

RVrsus autem & cõmuniter de omnibus, & separatim singulatimq; de vnoquaque, & de iis quæ deinceps sequuntur, dicamus, eorum principio apto & conuenienti sumpto. Omnium igitur reip. administrandæ formarũ tres particulæ sunt, quarum quid cuique expediat, bonum scriptorem legum diligenter attendere & considerare oportet. quibus particulis bene affectis, reip. administrandæ formam bene affectam esse, & pro vniuscuiusque harum partium differentia, reipubl. administrãdæ formas inter se differre necesse est. Harum autem partium vna quædam est, quæ de republ. consultat, altera, quæ in magistratibus versatur: hoc est, quos magistratus esse, & quarum rerum potestatem eos habere, & qualem eorum electionẽ esse oporteat. tertia ad iudices pertinet. Summam autem potestatem habet ea pars, quæ de bello & pace, & de societate & de fœderibus, & de morte & exsulio & publicatione bonorum & de rationibus referendis consultat. Necesse est autem, vel ciuibus omnibus hæc iudicia esse tradita, vel nonnullis omnia (verbi gratia) vni cuidam magistratui aut pluribus, vel aliis alia: vel nonnulla eorum omnibus, nonnulla verò nonnullis. Omneis igitur ciueis de omnibus rebus statuere, populare est. talem enim æqualitatem requirit populus. Sunt autẽ modi, quibus omnes de rebus omnibus statuant, complures: vnus, vt singuli vicissim, non omnes simul deliberent & statuant: quemadmodũ fit in reip. administrandæ forma à Telecle Milesio instituta: (& verò in aliis etiam reip. administrãdæ formis consultant magistratuum collegia congressa & in vnum coacta: magistratus autem obtinent omnes vicissim ciues ex tribubus & particulis ciuitatis prorsus minimis, donec ad omnes peruentum sit:) conueniant autem omnes solùm & de legibus ferendis ac iubendis, & iis de rebus quæ ad reipubl. administrationem pertinent: & vt ea audiant quæ à magistratibus edicuntur ac denunciantur. Alius modus, vt omnes conferti & in vnum coacti statuant: sed conueniant tantùm comitiorum diebus, & ad magistratus creandos seu legendos, & ad leges sciscendas ac iubendas: & cùm de bello & pace agendum est, & ad rationes rerum in magistratu gestarum repetendas:

ΚΕΦΑΛ. ιδ'.

Τεία μόρια τῶν πολιτειῶν, περὶ ὧν δεῖ θεωρῆν τὸν νομοθέτην· καὶ περὶ τῶν προτέρου τούτων.

ΠΑλιν δὲ ἓν κοινῇ καὶ χωρὶς περὶ ἑκάστης λέγωμεν περὶ τῶν ἑφεξῆς, λαβόντες ἀρχὴν τὴν προσήκουσαν αὐτῶν. ἔστι δὲ τεία μόρια τῶν πολιτειῶν πασῶν, περὶ ὧν δεῖ θεωρῆν τὸν σπουδαῖον νομοθέτην, ἑκάστῃ συμφέρον. ὧν ἐχόντων καλῶς, ἀνάγκη τὴν πολιτείαν ἔχειν καλῶς, καὶ τὰς πολιτείας ἀλλήλων διαφέρειν, ἐν τῷ διαφέρειν ἕκαστον τούτων. ἔστι δὲ τῶν τειῶν τούτων, ἓν μὲν τὸ βουλευόμενον περὶ τῶν κοινῶν· δεύτερον δὲ, τὸ περὶ τὰς ἀρχάς. τοῦτο δ' ἔστιν, ἃς δεῖ, καὶ τίνων τὴν κυρίαν· καὶ ποίαν τινὰ δεῖ γίγνεσθαι τὴν αἵρεσιν αὐτῶν. τρίτον δὲ, τὸ δικάζον. κύριον δ' ἔστι τὸ βουλευόμενον περὶ πολέμου καὶ εἰρήνης, καὶ συμμαχίας καὶ διαλύσεως, καὶ περὶ νόμων, καὶ περὶ θανάτου, καὶ φυγῆς, καὶ δημεύσεως, καὶ τῶν εὐθυνῶν· ἀναγκαῖον δ' ἢ τοῖς πᾶσι τοῖς πολίταις * ἀποδεδόσθαι ταῦτα τὰς ταῖς κρίσεις, ἢ τισὶ πάσας· οἷς δὲ χρὴ τινὶ μίαν, ἢ πλείοσιν, ἢ ἑτέραις ἑτέρας· ἢ, τινὰς μὲν αὐτῶν, πᾶσι· τινὰς δὲ, τισί. τὸ μὲν οὖν πάντας καὶ περὶ ἁπάντων, δημοτικόν. τῷ τοιαύτην γὰρ ἰσότητα ζητεῖ ὁ δῆμος. εἶσι δὲ οἱ ἔφοροι τῷ πάντας, πλείους· εἷς μὲν, ὃ κρατεῖ μέρος, ἀλλὰ μὴ πάντας ἀθρόους, ὥσπερ ἐν τῇ πολιτείᾳ τῇ Τηλεκλέους ἔστι τῶν Μιλησίων· (καὶ ἐν δήμου δὲ πολιτείαις βουλεύονται αἱ συναρχίαι συνιοῦσαι. εἰς δὲ τὰς ἀρχὰς βαδίζουσι πάντες κρατοῦ μέρος ἐκ τῶν φυλῶν, καὶ τῶν μορίων, τῶν ἐλαχίστων πολυτελῶς, ἕως ἂν διέλθῃ ἐφ' πάντων.) συνιέναι δὲ μόνον περὶ τε νόμων θέσεως, καὶ τῶν περὶ τὴν πολιτείας· καὶ τὰ προσταττόμενα ἀκουσομένους ὑπὸ τῶν ἀρχόντων. δῆλος δ' ἔστω, ὃ πάντας ἀθρόους· συνιέναι δὲ μόνον περὶς τὰς ἀρχαιρεσίας αἱρησομένους, καὶ πρὸς τὰς νομοθεσίας· καὶ πρὸς εἰ πολέμου, καὶ εἰρήνης, καὶ πρὸς διώγυας.

γρ. ἀποδ. πάσους ταύτας

τὰ δ' ἄλλα τὰς ἀρχὰς βουλεύεσθαι τὰς ἐφ' ἑκάστοις τεταγμένας, αἱρετὰς ὅσας ἐξ ἀπάντων, ἢ κληρωτάς. ἄλλος τρόπος, τὸ περὶ τὰς ἀρχὰς καὶ τὰς εὐθύνας ἀποδιδόναι τοὺς πολίτας, καὶ περὶ πολέμου βουλεύσασθαι, καὶ συμμαχίας· τὰ δὲ λοιπὰ τὰς ἀρχὰς διοικεῖν, αἱρετὰς οὔσας, ὅσας ἐπιστήμης δεῖται καὶ τριβῆς. τέταρτος δὲ τρόπος, τὸ πάντας περὶ πάντων βουλεύεσθαι συνιόντας· τὰς δ' ἀρχὰς περὶ μηδενὸς κεῖνται, B ἢ ἃν ἀ μόνον. ὅπερ ἦν τὸ τελευταῖα δημοκρατία νῦν δοκεῖται τρόπον· λέγω δὲ τὰς ἀρχὰς καὶ τὰς εὐθύνας ἀποδιδόναι τοὺς πολίτας, καὶ περὶ πολέμου βουλεύσασθαι καὶ συμμαχίας· τὰ δὲ λοιπὰ τὰς ἀρχὰς διοικεῖν, αἱρετὰς οὔσας, ὅσας ἐπιστήμης δεῖται καὶ τριβῆς. τοιαῦται δ' εἰσὶν ὅσαις ἀρχὴν δυσὶ κρῖναι τοὺς βουλευσαμένους. τέταρτος δὲ τρόπος, τὸ πάντας περὶ πάντων βουλεύεσθαι συνιόντας· τὰς δ' ἀρχὰς περὶ μηδενὸς κεῖνται, ἢ ἃν ἀ μόνον. ὅπερ ἦν τὸ τελευταῖα δημοκρατία νῦν δοκεῖται τρόπον· λέγω δὲ τὰς ἀρχὰς καὶ τὰς εὐθύνας ἀποδιδόναι τοὺς πολίτας, καὶ περὶ πολέμου βουλεύσασθαι καὶ συμμαχίας· τὰ δὲ λοιπὰ τὰς ἀρχὰς διοικεῖν, αἱρετὰς οὔσας, ὅσας ἐπιστήμης δεῖται καὶ τριβῆς. τοιαῦται δ' εἰσὶν ὅσαις ἀρχὴν δυσὶ κρῖναι τοὺς βουλευσαμένους. τέταρτος δὲ τρόπος, τὸ πάντας περὶ πάντων βουλεύεσθαι συνιόντας· τὰς δ' ἀρχὰς περὶ μηδενὸς κεῖνται, ἢ ἃν ἀ μόνον. ὅπερ ἦν τὸ τελευταῖα δημοκρατία νῦν δοκεῖται τρόπον· ἐοικυῖα μὲν οὖν ὀλιγαρχίᾳ τε διωνυμίᾳ τῇ) ὀλιγαρχίᾳ τε δυναστευτικῇ, καὶ μοναρχίᾳ τυραννικῇ. ὅτοι μὲν οὖν οἱ τρόποι δημοκρατικοὶ πάντες· τὸ δὲ ἁπλᾶς περὶ πάντων, ὀλιγαρχικόν. ἔχει δὲ καὶ τοῦτο διαφορὰς πλείους. ὅταν μὲν γὰρ ἀπὸ τιμημάτων μετεωτέρων αἱρετοί τε ὦσι καὶ πλείους διὰ τὸ μετεωτέρους τοῦ τιμήματος, καὶ περὶ ὧν ὁ νόμος ἀπαγορεύῃ μὴ καθίσαι· ἀλλ' ἀκολουθῶσι, καὶ ὀλίγῃ κτωμένῳ τὸ τίμημα μετέχῃ, ὀλιγαρχία μέν, πολιτικὴ δ' ἔστιν οὕτω διαιοῦσα, διὸ καὶ μένει. ὅταν δὲ μὴ πάντες τοῦ βουλεύεσθαι μετέχωσιν, ἀλλ' αἱρετοὶ, καὶ νόμον δ' ἄρχωσιν ὡσαύτως ἐκ πρότερον, ὀλιγαρχικόν. ὅταν δὲ καὶ αἱρῶνται αὐτοὶ αὑτοῖς οἱ κύριοι τοῦ βουλεύεσθαι, καὶ ὅταν παῖς ἀντὶ πατρὸς εἰσίῃ, καὶ κύριοι τῶν νόμων ὦσιν, ὀλιγαρχικώτερον ἀναγκαῖον ἔτι) τὴν τάξιν ταύτην. ὅταν δ' ἄνευ τινὲς, οἷς, πολέμου μὲν καὶ εἰρήνης, καὶ ἀφυλακίας, πάντες· τῶν δ' ἄλλων, ἄρχοντες· καὶ οὗτοι αἱρετοὶ, ἢ κληρωτοὶ, ἀριστοκρατία μέν ἐστι [ἢ] πολιτεία· ἐὰν δὲ, οἱ μὲν αἱρετοὶ, οἱ δὲ κληρωτοί· καὶ κληρωτοὶ, ἢ ἁπλῶς, ἢ ἐκ προκρίτων, ἢ καὶ ἢ αἱρετοὶ καὶ κληρωτοὶ, τὰ μέν, πολιτείας ἀριστοκρατικῆς ἐστι τούτων. τὰ δὲ, πολιτείας αὐτῆς. διήρηται μὲν οὖν ὁ βελτιόμενος περὶ τὰς πολιτείας τοῦτον τὸν τρόπον, χρ. δοκεῖ * καὶ δεῖ κεῖται ἑκάστη πολιτεία καὶ τὴν εἰρημένον διορισμόν. συμφέρει δὲ δημοκρατίᾳ τε, τῇ μάλιστ' ἔτι) δοκούσῃ δημοκρατίᾳ, νῦν, (λέγω δὲ τοιαύτην, ἐν ᾗ κύριος ὁ δῆμος καὶ τῶν νόμων ἐστὶ) περὶς τὸ βουλεύεσθαι, βέλτιόν τε αὐτὸ ποιεῖν, ὅσπερ ἔστι τῶν δικαστηρίων ἐν ταῖς ὀλιγαρχίαις·

A de cæteris autem magistratus, vt cuique negotio præpositi sunt siue lecti ex omnibus, siue sortitò capti, deliberẽt: Alius modus, vt ciues, ad magistratus creãdos, & rationes à magistratibus repetendas, conueniãt & præstò sint, & cùm de bello ac societate belli deliberaturi sunt: cætera à magistratibus transigantur atq; administrentur: qui magistratus à populo sint electi tot quot esse debent. Tales autem sunt ij qui non nisi à scientibus & vsu peritis geri possunt. Quartus modus est vt omnes de reb. omnibus cõgregati deliberẽt: magistratus verò nulla de re statuant aut decernant: sed tantùm sententiã suam anquirendi causa antè interponãt, eámque ad populum postea referãt: quo modo nunc vltima democratia gubernatur: quam & oligarchiæ, potentatus eius, (quẽ dynastiam nominant) imitatrici, & monarchiæ tyrannicæ proportione respondere dicimus. Hi igitur omnes modi sunt democratici. Quosdã verò de omnibus statuere, oligarchiæ proprium est: habet porrò etiam hoc differentias plureis. Cùm enim ex mediocribus censib. & deligũtur magistratus, & sunt plures propter cẽsus mediocritatẽ, neq; quicquam eorũ, quæ vetat lex, mouent, sed legem sequuntur ducẽ: & ei, qui censum lege præfinitũ habeat, licet ad rempublicam accedere: oligarchia hæc talis quidem est, sed ciuilis, quia modum seruat. Cùm verò non omnes consilij publici sunt participes, sed eliguntur, & tamen ex lege imperant, vt & suprà: id ad oligarchiam pertinet. At cùm ij, penes quos est consultandi potestas, seipsi legunt & creant; cúmque filius in locum pãtris succedit, & cùm leges sibi subiungunt, non se legibus: hæc reipubl. ordinatio oligarchica sit necesse est. Cùm autem partitione & descriptione quadam facta, de nonnullis rebus statuendi potestatem & ius habent nonnulli; (verbi gratia,) de bello & pace, & de rationibus repetendis, omnes: de cæteris rebus magistratus, híque electi aut sortitò facti: hæc quidem reipublicæ administrandæ forma, aristocratia est. Sed si de aliquibus rebus statuere possint magistratus electi, de aliquibus sortitò facti: & qui sortitò fiunt, vel simpliciter sumantur ex omnibus, vel ex iis qui antè meliores iudicati sunt: vel communiter deligantur, & sortitò fiant: hæc reipublicæ administratio partim aristocratia est, partim ipsa politia. Distinctum igitur ac diuisum hoc modo est id quod in ciuitate consultationi præest, spectatis reipublicæ administrandæ formis: & gubernatur vnaquæque reipublicæ administrandæ forma, quemadmodum suprà definitum atque explicatum est. Conducit autem ad consultandum ei democratiæ, quæ maximè videtur nunc esse democratia, (talem democratiam dico in qua populus habet potestatem legum iubendarum & vetandarũ) quod fit in oligarchiis de iudiciorũ ratione; & id rectius facere:

multam enim in eos irrogant, quos iudicandi munere fungi volunt, vt iudicandi munere fungantur, ac democratia tenuibus & egentibus mercedem decernit,) & hoc idem in concionibus facere. Melius enim consultabunt, si consultent omnes communiter: multitudo quidem cum claris & nobilibus viris, hi verò cum multitudine. Expedit autem, eos qui consultandi munus obibunt, aut suffragiis creari atque eligi, aut sortitò fieri æqualiter ex membris & particulis ciuitatis. Expedit porrò illud quoque, si ciues populares politicos seu ciuileis longè numero superent; aut non omnibus mercedem dare, sed tam multis quàm multi cum multitudine nobilium commensu quodam comparari queant, aut plureis sortiendi iure potestatéque priuare. In oligarchiis autem vtile est aut nonnullos ex multitudine ante alios sumere, aliisque anteferre, qui deliberent: aut curiam aliquam constituere talem, qualis est in quibusdam reipubl. administrandæ formis, quos probulos, id est, præconsultatores, & nomophylacas, id est, legum custodes, appellant: & de iis agere de quibus hi antè consultarint. Sic enim populus erit consultandi consors & particeps, neque quicquam eorum rescindere poterit, quæ ad reipubl. administrationem pertinent. Præterea aut eadem decernere populum, aut nihil contrarium iis decernere, quæ ad eum referuntur: aut cum omnibus quidem consilium communicare, sed solis magistratibus consultandi potestatem facere: contrariúmque eius quod fit in ciuilibus reipub. administrationibus, quas Græci politias appellant, faciendum est. Populi enim in absoluendo rata debet esse auctoritas, in condemnando non debet esse rata: sed prouocatio sit ad eos magistratus qui reip. præsunt. Nam in ciuilibus reip. administrationibus faciunt ordine conuerso. paucorum enim, si quidem absoluerunt, rata est auctoritas: sin condemnarunt, rata non est: sed prouocatio semper est ad quamplurimos. De ea igitur ciuitatis parte', quæ consultat, & de ea penes quam est moderandæ atque administrandæ ciuitatis auctoritas ac potestas, ita sit à nobis explicatum.

CAPVT XV.

Secundam reip. partem, quæ est de magistratibus, explicat.

His autem proximè consequens est magistratuum distincta atque explicata partitio. Insunt enim in hac reipub. administratione multæ differentiæ, quot magistratus esse debeant, & quarum rerum penes eos potestas esse debeat: & de tempore, quàm diuturnum

A (τάττοισι γὰρ ζημίαν, τούτοις, οἷς βούλονται δικάζειν, ἵνα δικάζωσιν· ἡ δ' δημοκρατία, μισθὸν τοῖς ἀπόροις.) τοῦτο δ' καὶ περὶ τὰς ἐκκλησίας ποιεῖν. βουλεύσονται γὰρ βέλτιον κοινῇ βουλευόμενοι πάντες· ὁ μὲν δῆμος, μετὰ τῶν γνωρίμων· οὗτοι δὲ, μετὰ τοῦ πλήθους. συμφέρει δὲ καὶ ὃ αἱρετὸς εἶ) τοὺς βουλευομένους, ἢ κληρωτοὺς, ἴσως ἐκ τῶν μετρίων. συμφέρει δ' καὶν ὑπερβάλλωσι πολὺ κατὰ τὸ πλῆθος οἱ δημοτικοὶ τῶν πολιτικῶν, ἢ μὴ πᾶσι διδόναι μισθὸν, ἀλλ' ὅσοι σύμμετροι πρὸς τὸ τῶν γνωρίμων πλῆθος, ἢ ἀποκλεισθῶ τοὺς πλείους. ἐν δὲ ταῖς ὀλιγαρχίαις, ἢ προαιρεθῆναί τινας ἐκ τοῦ πλήθους, ἢ * καταστασιάσοντας ἱκανὸν, εἶτ' ἐν οἷαις πολιτείαις ἐστὶν, οἷς καλοῦσι προβούλους, καὶ νομοφύλακας· καὶ περὶ τούτων χρηματίζειν, περὶ ὧν ἂν δοκῶσιν προβουλεύσωσιν· ἄμεινον γὰρ μεθέξειν ὁ δῆμος τοῦ βουλεύεσθαι, καὶ λύειν ἄδειαν διωπόσεται τῶν περὶ τὰ πολιτείαν. ἔτι ἢ ταὐτὰ ψηφίζεσθαι τὸν δῆμον, ἢ μηδὲν ἐναντίον τοῖς εἰσφερομένοις· ἢ τῆς συμβουλῆς μὲν μεταδιδόναι πᾶσι, βουλεύεσθαι δὲ τοὺς ἄρχοντας. καὶ ὃ αἰτιώμενον δεῖ τοῦ ἐν ταῖς πολιτείαις γιγνομένου δεῖ ποιεῖν. ἀποψηφιζόμενον μὲν γὰρ κύριον δεῖ ποιεῖν τὸ πλῆθος· καταψηφιζόμενον δ', μὴ κύριον· ἀλλ' ἐπανάγεσθαι πάλιν ὅπερ τοὺς ἄρχοντας· ἐν γὰρ ταῖς πολιτείαις αἱ πεφραμένως ποιοῦσιν. οἱ γὰρ ὀλίγοι, ἀποψηφισάμενοι μὲν, κύριοι· καταψηφισάμενοι δὲ, οὐ κύριοι· ἀλλ' ἐπανάγεται εἰς τοὺς πλείους αἰεί. περὶ μὲν οὖν τοῦ βουλευομένου, καὶ τοῦ κυρίου δὲ τῆς πολιτείας, τοῦτον διωρίσθω τὸν τρόπον.

Lamb. καταστασιάσαι

ΚΕΦΑΛ. ιε'.

Περὶ τοῦ δευτέρου μορίου τῆς πολιτείας, ἥτοι, ἢ περὶ τὰς ἀρχὰς διαίρεσις.

ΕΧομένη δὲ τούτων ἐστὶν ἡ περὶ τὰς ἀρχὰς διαίρεσις· ἔχει γὰρ καὶ τοῦτο τὸ μόριον τῆς πολιτείας πολλὰς διαφορὰς· πόσαι τε ἀρχαὶ, καὶ κύριαι τινων· ἔτι περὶ χρόνου, πόσος ἑκάστης ἀρχῆς·

οἱ μὲν γὰρ ἐξαμήνους, οἱ δὲ δι' ἐλάττονος, οἱ δ' ἐνιαυσίας, οἱ δὲ πολυχρονιωτέρας ποιοῦσι τὰς ἀρχάς· καὶ πότερον εἰ δεῖ τὰς ἀρχὰς ἀϊδίους, ἢ πολυχρονίους, ἢ μὴ διτερον· ἀλλὰ πλεονάκις τοὺς αὐτοὺς, ἢ μὴ τὸν αὐτὸν δὶς, ἀλλ' ἅπαξ μόνον. ἔτι δὲ περὶ τίνων καταστάσιν ἔστιν ἀρχῶν ἐκ τίνων δεῖ γίνεσθαι, καὶ ὑπὸ τίνων, καὶ πῶς. περὶ πάντων γὰρ τούτων δεῖ διωρίσασθαι πρῶτον τίνος ποτ' ἐστὶν ἐπιστήμης καὶ τίνος ἔργου τὸ τοιοῦτον ἐπισκοπεῖν ἡμᾶς· εἶτα πρὸς τοὺς ὑποκειμένους γρ. πῖας πῶν πολιτείας συμφέρειν. ἔστι δὲ τοῦτ' ἐξ ἀρχῆς ῥᾴδιον ἰδεῖν, ποίας δεῖ καλεῖν ἀρχάς· πολλῶν γὰρ ὄντων τῶν ἐν πολιτικῇ κοινωνίᾳ δεῖται. διὸ πρῶτον, ὅτε τοὺς κληρωτοὺς, ἄρχοντας ἡμετέρους· οἷς τοὺς ἱερέας πρότερον· τοῦτο γὰρ ἕτερόν τι τῶν περὶ τὰς πολιτικὰς ἀρχὰς ἡμετέρων. ἔτι δὲ, τοὺς χορηγοὺς καὶ κήρυκας· ἀγεμονεύεται γὰρ καὶ πρεσβεύεται. εἰσὶ δὲ αἱ μὲν πολιτικαὶ τῶν ὑπηρεσιῶν, ἢ πρῶτον τῶν πολιτῶν πρός τινα πρᾶξιν· οἷς, στρατηγὸς στρατευομένων· ἢ κατὰ μέρος· οἷς, ὁ γυναικονόμος· ἢ παιδονόμος· αἱ δ' οἰκονομικαί· πολλάκις γὰρ ἀγεμονεύεται σιτομέτρας· αἱ δ' ὑπηρετικαὶ, πρὸς αἷς, δοῦλοι διάφοροι, πάθοιεν δούλους· μάλιστα δ', ὡς ἁπλῶς εἰπεῖν, ἀρχαὶ λεκτέον ταύτας, ὅσαις ἀποδέδοται βουλεύσασθαί τε περί τινων, καὶ κρῖναι, καὶ ὑπάξαι, καὶ μάλιστα τοῦτο. τὸ γὰρ ὑπιτάττειν, ἀρχικώτερόν ἐστιν. ἀλλὰ ταῦτα διαφερέτω πρὸς μὲν τὰς χρήσεις οὐθέν, ὡς εἰπεῖν· οὐ γάρ πω κεῖσις γέγονεν ἀμφισβητουμένων περὶ τοῦ ὀνόματος. ἔχει δέ τιν' ἄλλην διανοητικὴν σχηματισμόν. ποίας δ' ἀρχὰς, καὶ πόσας διαλαβεῖν, εἰ ἔστι πόλις· καὶ ποίας * διαλαβεῖν μὲν οὐ, χρήσιμοι δ' πρὸς ἀπορήσαντι πολιτείαν, μᾶλλον δ' τις ἀπορήσειε, πρὸς ἅπασιν τε δὴ πολιτείαν, καὶ δὴ καὶ ταῖς μικραῖς πόλεσι. ἐν μὲν γὰρ δὴ ταῖς μεγάλαις ἐνδέχεταί τε καὶ δεῖ ῥᾴδιον πεπάνθαι πρὸς ἓν ἔργον· πολλοὺς τε γὰρ εἰς τὰ ἀρχεῖα ἐνδέχεται βαδίζειν, διὰ δ πολλοὺς εἶναι τοὺς πολίτας· ὥστε ταῖς μὲν διαλείπειν πολλοῦ χρόνου, ταῖς δ' ἅπαξ ἄρχειν· καὶ βέλτιον ἕκαστον ἔργον τοῦ χρόνου ἢ ὑπηρεσίας μονοπραγματοῦσιν, ἢ * πολυπραγματοῦσιν. ἐν δὲ ταῖς μικραῖς, ἀναίσχυντον

γρ. πολυπραγματοῦσιν

χρ. διὰ μὲν, διὰ χρήσ. magno errore, qui magnos viros decepit.

A quemque esse oporteat: alij enim semestreis, alij breuiore temporis spatio circumscriptos, alij annuos, alij diuturniores magistratus faciunt: & vtrùm magistratus perpetuos esse oporteat, an diuturnos, an neutrum, sed sæpe eosdem magistratum gerere; an non eundem bis magistratu fungi, sed semel dumtaxat. Præterea, quod ad rationem constituendorum magistratuum attinet, ex quibus fieri oporteat, & à quibus, & quomodo. Nam de his omnibus oportet primùm distinguere atq; explicare posse, quot modis contingat vt fieri B possint: deinde videre quales magistratus qualibus reip. administrandæ formis sint vtiles, & singulos ad singulas accommodare. Sed ne hoc quidem definire facile est, quales magistratus appellandi sint: multis enim præfectis ciuilis societas eget. Quapropter non omnes ij sunt in magistratibus numerandi, neque qui suffragiis creantur siue eliguntur, neque qui sortitò fiunt, vt primùm sacerdotes. hoc enim genus hominum aliud esse à ciuilibus magistratibus statuendum est. deinde chororum duces ac magistri, & præcones eliguntur & legati. Sunt autem curationes aliæ ciuiles, & hæ vel omnium ciuium ad aliquam a- C ctionem: vt imperator iis omnibus qui militant, præest: vel partis ciuitatis, vt mulierum curator aut puerorum: aliæ quasi ad domum administrandam, rémque familiarem tuendam pertinentes, quas œconomicas appellant Græci, (sæpenumero enim frumenti mensores leguntur) aliæ in ministerio consistunt: quibus si copia suppetat, seruos præficiunt. Maximè igitur, vt simpliciter & generaliter dicam, magistratus hi dicendi sunt, quibus de aliquibus rebus consultandi, & iudicandi, & imperandi, & quidem huius rei ma- D ximè munus assignatum est. Imperare enim magistratus proprium magis est, quàm illa superiora. Sed quibus nominibus hæc appellentur, nihil propemodum refert ad vsus. nondum enim eorum qui de nomine ambigunt, controuersia iudicio dirempta est: verùm habet aliam aliquam occupationem mentis & cogitationis propriam. Quales autem magistratus, & quam multi sint necessarij ad id vt sit ciuitas: tum quales non necessarij quidem sint, sed vtiles ad bonam reipublicæ administrandæ formam, magis dubitare possit aliquis, E cùm in omni reipublicæ administrandæ forma, tum in paruis ciuitatibus. Nam in magnis fieri & potest & debet, vt vnus magistratus vni rei præpositus sit: fieri enim potest vt multi se conferant ad principatus & imperia, quia multi sunt ciues: ita vt alios magistratus diu intermittere, alios semel gerere liceat. Tum præstat vnicuique rei & actioni curationem obtingere in vno negotio positam atque occupatam, quàm multis distractam. In paruis verò multos magistratus ad paucos homines conferre & contrahere necesse est.

γρ. πολυπραγματοῦσης,

Nam propter hominum paucitatem & penuriam non est facile multos in magistratibus; esse. Qui erunt enim ij qui his rursum successuri sunt? Egēt autem interdū iisdem magistratib⁹ & legibus paruæ ciuitates atque magnæ. Hoc interest quòd hæ quidē sæpenumero egēt iisdem: illis verò longo temporis spatio hoc euenit. Quapropter nihil obstat quominus multæ curationes vni simul mandentur. non enim sibi erant mutuò impedimento. & propter hominū penuriam necesse est magistratus seu imperia constituere: veluti instrumenta illa, quæ candelabri & verticuli vsum præbēt, obeliscolychnia à Græcis appellata. Si possimus igitur quot omni ciuitati magistratus esse necesse sit, & quot nō sit quidē necesse, sed tamen esse oporteat, dicere: faciliùs quis his cognitis colligat, quales magistratus in vnum magistratum contrahendi & conducendi sint. Conuenit autem ne hoc quidē ignorare, qualis magistratus pro ratione loci multarum rerum curam habere, & qualium rerum penes vnum magistratū auctoritas ac potestas esse debeat: verbi gratia, modestiæ in vita degenda seruandæ, vtrùm in foro quidem penes rerum venalium curatorem seu ædilem: in alio penes aliū, an vbique penes eūdem: & vtrùm ex rebus faciendā sit diuisio, an ex hominibus: dico vtrùm debeat vnus esse præfectus modestiæ, an alius pueris, alius mulieribus: & verò ex reip. administrādę formis, vtrū in vnaquaq; etiā magistratuū genus differat an nihil differat: v. g. in democratia, & oligarchia, & aristocratia, & monarchia, vtrū penes eosdē magistratus sit summa potestas, sed non ex paribus, neque ex similibus, verùm in aliis reip. administrādæ formis penes alios sit potestas: verbi gratia, in aristocratiis ex hominib⁹ eruditis & bene institutis: in oligarchiis ex diuitibus: in democratiis, ex liberis. An sint quędam reip. administrandæ formæ ipsis quidem magistratuum differentiis cōsentaneæ: sed alicubi tamen eosdem magistratus esse expediat, alibi vtile sit inter se differre: hîc enim cōuenit magnos esse magistratus, illic eosdem esse paruos. Verūtamen sunt quidā & proprij, vt eorū qui antè cōsultant & prouidēt, quos probulos Græci dicūt; Latini, præcōsultatores: Prouisores fortassis appellare licet. hic enim magistratus democratiæ non cōuenit, neque popularis est. Cōsultatio verò & senatus, populare quiddā est. Oportet enim taleis quosdā esse, quibus sit curæ populo prospicere & prouidere, vt ei liceat esse in suis negotiis occupato. Quòd si erunt pauci numero, hoc ad oligarchiam pertinebit. At præconsultores seu prouisores paucos esse numero necesse est. quare hoc oligarchiæ proprium est. Vbi autem sunt hi magistratus vtrique; præconsultatores videlicet, & consultatores siue deliberatores, & quasi senatores quidam: præconsultatores consultatoribus opponuntur, atque adeò imponuntur. Nam consultator seu senator, populare quiddam est:

A εἰς ὀλίγους πολλὰς ἀρχάς. δῆλον γὰρ ὀλιγανθρωπίαν, ἢ ῥᾴδιόν ἐστι πολλοὺς ἐν ταῖς ἀρχαῖς εἶναι. τίνες γὰρ οἱ τούτοις ἔσονται διάδοχοι πάλιν; δέονται δ' ἐνίοτε τῶν αὐτῶν ἀρχῶν καὶ νόμων αἱ μικραὶ ταῖς μεγάλαις· πλείω γὰρ μικραί, δέονται πολλάκις τῶν αὐτῶν, ταῖς δ' ἐν πολλῷ χρόνῳ τοῦτο συμβαίνει. διὸ καὶ οὐδὲν κωλύει πολλὰς ὁπτιμελείας ἅμα ποιεῖσθαι· ἀναγκαῖον γὰρ ἐμποδίζε-

B σιν * ἀλλήλαις· καὶ ποῖός τις ὁ ὀλιγανθρωπίας ἀναγκαῖον τὰ ἀρχεῖα οἷς * ὀβελισκολύχνια ποιεῖν. ἐὰν οὖν ἔχωμεν λέγειν πόσας ἀναγκαῖον εἶναι ἀρχὰς πάσῃ πόλει, καὶ πόσας οὐκ ἀναγκαῖον μόνον, δῆλον δ' ἐν ὀλίγαις, ῥᾷον ἂν τις εἰδὼς ταῦτα σκοπεῖν, ποίας ἁρμόττει συνάγειν ἀρχὰς, εἰς μίαν * ἀρχεῖον. ἁρμόττει δὲ καὶ τόπον μὴ λελῆθέναι, ποῖα δεῖ κατὰ τόπον ἀρχεῖα πολλῶν ὁπτιμελεῖσθαι, καὶ ποίων πομπαχοῦ μίαν ἀρχεῖον εἶναι χρεία οἷς, οἷον κοσμίας, πότερον ἐν ἀγορανόμον, ἄλλον δὲ κατ' ἄλλον τόπον, ἢ πομπαχοῦ τὸν αὐτόν. καὶ πότερον * κατὰ ὃ πρᾶγμα δεῖ διαιρεῖν, ἢ κατὰ τοὺς ἀνθρώπους· λέγω δ', οἷς ἕνα τῆς κοσμίας, παίδων ἄρχον, καὶ γυναικῶν. καὶ κατὰ πολιτείας δὲ, πότερον διαφέρει καθ' ἑκάστην καὶ ὅτιν τῶν ἀρχῶν ἦθος, ἢ ἄτοπον· οἷς, ἐν δημοκρατίᾳ, καὶ ὀλιγαρχίᾳ, καὶ ἀριστοκρατίᾳ, καὶ μοναρχίᾳ, πότερον αἱ αὐταὶ μὲν εἰσιν ἀρχαὶ χρείαι· οὐκ ἐξ ἴσων δ', οὐδ' ἐξ ὁμοίων, ἀλλ' ἕτεραι ἐν ἑτέραις· οἷς

C ἐν μὲν ταῖς ἀριστοκρατίαις ἐκ πεπαιδευμένων· ἐν δὲ ταῖς ὀλιγαρχίαις, ἐκ πλουσίων· ἐν δὲ ταῖς δημοκρατίαις, ἐκ τῶν ἐλευθέρων. ἢ τυγχάνουσι μὲν ἔνιαι οὖσαι καὶ * κατ' αὐτὰς ταύτας διαφορὰς τῶν ἀρχῶν. ἔστι δ' ὅπου συμφέρει αἱ αὐταὶ, καὶ ὅπου διαφέρουσιν. ἔνθα μὲν γὰρ ἁρμόττει μεγάλας, ἔνθα δ' εἰ μικρὰς ταύτας. οὐ μὲν ἀλλὰ καὶ ἴσαι ἔνιαί εἰσιν· οἷς, ἢ τῶν προβούλων· αὕτη γὰρ ἡ δημοκρατική, βουλὴ δὲ δημοτική. δεῖ μὲν γὰρ εἶναί τι τοιοῦτον, ᾧ ὁπτιμεῖς ἔσαι τὸ δήμου προβουλεύειν· ὅπως ἀσχολῶν ἔσαι· τοῦτο δὲ, δῆμῳ ὀλίγοι τὸν ἀριθμὸν ὦσιν, ὀλιγαρχικόν· τοὺς δὲ

D προβούλους ὀλίγους αἀναγκαῖον εἶναι ὅταν πλῆθος. ὥστ' ὀλιγαρχικόν. ἀλλ' ὅπου ἄμφω αὗται αἱ ἀρχαὶ, οἱ πρόβουλοι καθίστασιν ὑπὸ τοῖς βουλευταῖς. ὁ μὲν γὰρ βουλευτὴς,

Quidam, ἀνιήλας, emendāt. minùs rectè.

De partibus animal. l. 4. c. 6. & Polit. l. 1. c. 1.

Camer. ἀρχεῖον, ἢ μὴ ἁρμόττει. δεῖ δὲ & τόπον.

ἢ κατὰ τὰ πρᾶγμα. & ita Lāb.

Victorius κατ' αὐτὰς διαφορὰς τῶν ἀρχῶν.

δημοτικόν· ὁ δὲ προβούλου, ὀλιγαρχικόν. καταλύεται δὲ καὶ τὸ βουλῆς ἡ δυνάμις ἐν ταῖς τοιαύταις δημοκρατίαις, ἐν αἷς αὐτὸς σπουδῶν ὁ δῆμος χρηματίζῃ περὶ πάντων. τοῦτο δὲ συμβαίνει εἴωθεν, ὅταν
γρ. ἀπεία malè. * διὶ πολλὰ τῆς ἡμέρας ἡ μισθὸς τοῖς ἐκκλησιάζουσι· φιλάζοντες γὰρ συλλέγονται πολλάκις, καὶ ἄπορα αὐτοῖς εἰσὶν οἰκεῖα. παιδονόμος δὲ, καὶ γυναικονόμος, καὶ εἴ τις ἄλλος ἄρχων κύριός ἐστι τοιαύτης ἐπιμελείας, ἀριστοκρατικόν· δημοκρατικὸν δ' οὔ. πῶς γὰρ οἷόν τε κωλύειν ἄρξιέναι τὰς τῶν ἀπόρων; οὐδ' ὀλιγαρχικόν· τρυφῶσι γὰρ αἱ τῶν ὀλιγαρχικῶν. ἀλλὰ περὶ μὲν τούτων, ὅτι τοσοῦτον εἰρήσθω νῦν. Περὶ δὲ τὰς τῶν ἀρχῶν καταστάσεις πειρατέον ἐξ ἀρχῆς διελθεῖν. εἰσὶ δ' αἱ διαφοραὶ τρεῖς τὸν ἀριθμόν· ὧν σπουδῆ μὲν, δυοῖν χρῆσθαι πρὸς εἰλῆφθαι τοὺς ἕξ τρόπους ἔστι τῶν τριῶν τούτων, ἓν μὲν, τίνες οἱ καθιστάντες τὰς ἀρχάς· δεύτερον δ' ἐκ τίνων· λοιπὸν δὲ, τίνα τρόπον. ἑκάστου δὲ τῶν τριῶν τούτων διαφοραὶ τρεῖς εἰσιν. ἢ γὰρ πάντες οἱ πολῖται καθιστᾶσιν, ἢ τινές· καὶ ἢ ἐκ πάντων, ἢ ἐκ τινῶν ἀφωρισμένων οἷς, ἢ αἱρετῇ, ἢ κλήρῳ, ἢ ἀμφοτέροις, ἢ τινὶ τοιούτῳ ἄλλῳ· ὥσπερ ἐν * Μεγάροις ἐκ τῶν συγκατελθόντων, καὶ συμμαχεσαμένων πρὸς τὸν δῆμον· καὶ ταῦτα, ἢ αἱρέσει, ἢ κλήρῳ. πάλιν ταῦτα συνδυάζοντα. λέγω δὲ, τὰς μὲν τινὲς, τὰς δὲ πάντες· καὶ τὰς μὲν ἐκ πάντων, τὰς δ' ἐκ τινῶν· καὶ τὰς μὲν αἱρέσει, τὰς δὲ κλήρῳ. τούτων δ' ἑκάστης ἔσονται τῆς διαφορᾶς ἕξ τρόποι τέτταρες. ἢ γὰρ πάντες ἐκ πάντων, αἱρέσει, ἢ πάντες ἐκ πάντων, κλήρῳ· καὶ ἢ ἐξ ἁπάντων, ἢ ὡς αἱὰ μέρος· οἷς, ἐν Φυλαῖς, καὶ δήμοις, καὶ φρατρείαις, ἕως ἂν διέλθῃ διὰ πάντων τῶν πολιτῶν· ἢ ἀεὶ ἐξ ἁπάντων· καὶ τὰ μὲν ὅτω, τὰ δὲ ἐκείνως. πάλιν, εἴ τινες οἱ καθιστάντες, ἢ ἐκ πάντων, αἱρέσει, ἢ ἐκ πάντων, κλήρῳ· ἢ ἐκ τινῶν, αἱρέσει, ἢ ἐκ τινῶν, κλήρῳ· ἢ τὰ μὲν ὅτω, τὰ δ' ἐκείνως· λέγω δ' τὰ μὲν ἐκ πάντων, αἱρέσει· τὰ δ', κλήρῳ. ὥστε δώδεκα οἱ τρόποι γίγνονται χωρὶς τῶν δύο συνδυασμῶν. τούτων δ', αἱ μὲν δύο καταστάσεις, δημοτικαὶ, ὅ, πάντας ἐκ πάντων, αἱρέσει ἢ κλήρῳ γίνεσθαι, ἢ ἀμφοῖν, τὰς μὲν κλήρῳ, τὰς

A præconsultator verò, oligarchiæ proprium. Frangitur autem atque interit etiam consultationis publicæ, id est, senatus, potestas, in talibus democratiis, in quibus ipse populus congregatus omnibus de rebus agit & transigit. Hoc porrò solet euenire, cùm vel copiis rei familiaris abundat populus, vel iis qui in concionem eunt deliberandi gratia, merces datur. Nam cùm otientur ac negotiis soluti sint, & sæpenumero congrediuntur, & omnia ipsi disceptant ac decernunt. Puerorum curator autem, & mulierum, & si quis
B est alius magistratus, penes quem talis curationis sit potestas; ad aristocratiam pertinet, non ad democratiam; (quonam modo enim fieri possit, vt pauperum vxores prohibeantur domo exire?) neque ad oligarchiam. Luxuria enim diffluunt paucorum, qui reipub. præsunt, vxores. sed de his quidem rebus hactenus dictum sit. Nunc quæ ad magistratuum creationes seu constitutiones pertinent, ab initio persequi & pertractare conandum est. Tribus autem finibus harum differentiæ circumscriptæ sunt: qui si com-
C ponantur, modos omneis sumptos esse necesse est. Horum autem trium vnum est, qui sint ij qui magistratus faciunt: alterum, ex quibus: tertium, quomodo. Vniuscuiusque porrò horum trium tres sunt differentiæ. Nam aut omnes ciues constituunt creántque magistratus, aut aliqui: & aut ex omnibus, aut ex quibusdam certis ac definitis (verbi gratia) aut à censu aut à genere, aut à virtute, aut tali alia re aliqua: quemadmodum Megaris, ex iis qui vna ab exilio reuerterunt, vnáque aduersus populum acie decertarunt: atque hæc aut electione, aut sorte. Rursus
D hæc duplicari possunt: hoc est, alios magistratus aliqui constituunt, alios, omnes: & alios, ex omnibus ciuibus; alios, ex quibusdam: & alios, suffragiis seu electione, alios sorte. Harum autem differentiarum vniuscuiusque quatuor erunt modi. Aut enim omnes ex omnibus, electione, siue suffragiis, fient; aut ex omnibus, sorte; & aut ex vniuersis, aut ex omnibus in parteis distributis, (verbi gratia,) in tribus, aut municipia, aut sodalitates siue curias, donec ad omneis
E ciueis peruentum, & per omnes itum fuerit: aut semper ex omnibus, & partim hoc, partim illo modo. Rursum si qui sint constituti, vel ex omnibus, electione, vel ex omnibus, sorte: vel ex aliquibus, electione, vel ex aliquibus, sorte: vel partim hoc modo, partim illo: hoc est, partim ex omnibus, electione, partim sorte. Itaque duodecim modi fiunt, præter duas coniunctiones seu copulationes. Harum autem constituendi magistratus rationum duæ sunt populares, nempe omneis ex omnibus, aut suffragio, aut sorte fieri, aut vtroque: alios quidem magistratus sorte, alios electione seu suffragio.

Constitui porro non omneis quidem magistratus simul, sed tamen ex omnibus aut ex quibusdam, aut sorte, aut electione, aut vtroque, aut alios ex omnibus, alios ex quibusdam, vtroque, (dico autem vtroque, alios quidem sorte, alios suffragio) hoc ciuile est, seu, (vt Græci loquuntur) politicum. Et nonnullos magistratus ex omnibus constitui, partim electione, partim sorte, aut vtroque; hoc est, alios sorte, alios electione; oligarchiæ proprium est: & multo magis, si vtroque. Alios verò ex omnibus, alios ex quibusdam, ad politiam pertinet, cum aristocratia coniunctam: aut alios electione, alios sorte. At quosdam ex quibusdam electione fieri, oligarchiæ conuenit; & quosdam ex quibusdam sorte, & item quosdam ex quibusdam vtroque. Quosdam verò ex omnibus fieri, non item oligarchiæ conuenit. At omneis ex quibusdam fieri electione, ad aristocratiam pertinet. Tot igitur numero modi sunt ij qui in constitutione magistratuum vertunt: & hoc modo pro reipubl. administrationum ratione & natura diuisi ac distincti sunt. Quæ porrò quibus conducant, & quomodo constituendi sint magistratus, & qui sint, vnà cum eorum potestatibus, planum fiet. Dico autem potestatem magistratus, (verbi gratia,) si quis magistratum describens, dicat, penes eum esse arbitrium & potestatem vectigalium aut custodiæ. Non enim eadem sunt potestatis genera, quemadmodum nec eadem est eius qui exercitui præest, potestas, atque eius penes quem arbitrium est de rebus in foro contractis disceptandi.

A ἢ αἱρέσῃ, τῶν ἀρχῶν. ὃ δ', μὴ πάντας ἅμα μὲν καθίσαναι, ἐξ ἁπάντων δ', ἢ ἐκ τινῶν· ἢ κλήρῳ, ἢ αἱρέσῃ, ἢ ἀμφοῖν· ἢ τὰς μὲν ἐκ πάντων, τὰς δ' ἐκ τινῶν, ἀμφοῖν· (ὃ δὲ ἀμφοῖν λέγω, τὰς μὲν κλήρῳ, τὰς δ' αἱρέσει.) πολιτικόν· καὶ ὃ τινὰς ἐκ πάντων, τὰς μὲν αἱρέσῃ καθίσαναι, τὰς δὲ κλήρῳ· ἢ ἀμφοῖν, τὰς μὲν κλήρῳ, τὰς δ' αἱρέσει, ὀλιγαρχικόν. ὀλιγαρχικώτερον δὲ τὸ ἐξ ἀμφοῖν. ὃ δὲ, τὰς μὲν ἐκ πάντων,

B τὰς δ' ἐκ τινῶν, πολιτικὸν ἀριστοκρατικῶς· ἢ τὰς μὲν αἱρέσῃ, τὰς δὲ κλήρῳ. ὃ ἢ, τινὰς ἐκ τινῶν, ὀλιγαρχικόν· τὸ δ', τινὰς ἐκ τινῶν κλήρῳ, *[μὴ γραπτέον δ' ὁμοίως.] καὶ ὃ τινὰς ἐκ τινῶν, ἀμφοῖν. ὃ ἢ, τινὰς ἐξ ἁπάντων, οὐκ ὀλιγαρχικόν. ὃ ἢ, ἐκ τινῶν αἱρέσῃ πάντας, ἀριστοκρατικόν. οἱ μὲν οὖν τρόποι τῶν περὶ τὰς ἀρχάς, ποσοί τινες τὸν ἀριθμόν εἰσι, καὶ διῄρηται κατὰ τὰς πολιτείας οὕτω. τίνα δ' ἕκαστι συμφέρει, καὶ πῶς

C δεῖ γίνεσθαι τὰς καθιστάσεις ἅμα ταῖς δυνάμεσι τῶν ἀρχῶν, καὶ τίνες εἰσὶν, ἔσται φανερόν. λέγω δὲ δύναμιν ἀρχῆς· οἷον, τὴν τοῦ ἀγορανομεῖν ἐξουσίαν καὶ τὴν τοῦ στρατηγεῖν, καὶ τὴν τῆς φυλακῆς. ἄλλο γὰρ εἶδος δυνάμεως· οἷς, στρατηλάτης, καὶ τῆς τῶν περὶ τὴν ἀγορὰν συμβολαίων ἐξουσίας.

Included melior pars interpr. non agnoscit.

CAPVT XVI.

De tertia reip. parte, ea nimirum quæ rebus iudicandis præest.

ΚΕΦΑΛ. ιϛ'.

Περὶ τοῦ τρίτου μορίου τῆς πολιτείας, ἥτοι τοῦ δικαστικοῦ.

D

RElíquum est, ex tribus ciuitatis partibus, vt de ea quæ rebus iudicandis præest, disseramus. Atque huius rei modi sumendi sunt, pro ea institutione quæ nobis proposita est. Iudiciorum autem differentia tribus finibus continetur, ex quibus, de quibus, quomodo. ex quibus, hoc est, vtrùm ex omnibus, an ex quibusdam iudices sumantur: de quibus, quot sint genera iudiciorum: quomodo, vtrùm sorte an suffragio iudices fiant. Ac primùm sanè exponamus quot sint iudiciorum genera, vt sit explicata iudiciorum partitio. Octo igitur sunt iudiciorum genera: vnum est, quod ad repetendas rationes à magistratibus, pertinet: alterum, quod ad delicta publica, eáque, quæ in personas publicas iniustè commissa sunt: tertium, quod ad peccata in reipublicæ statum: quartum, de controuersiis & magistratuum & priuatorum, cum ambigunt de multarum irrogationibus: quintum, de priuatis rerum magnarum contractibus,

ΛΟΙΠΟΝ ἢ τῶν τριῶν ὃ δικαστικὸν εἰπεῖν. λεκτέον ἢ καὶ τούτων τοὺς τρόπους, καὶ τὰ αὐτὰ ὑποθέσιν. ἔστι ἢ διαφορὰ τῶν δικαστηρίων οὐ τριῶν ὁρισὶ· ἐξ ὧν τε, καὶ περὶ ὧν, καὶ πῶς. λέγω ἢ, ἐξ ὧν μὲν, πότερον ἐκ πάντων,

E ἢ ἐκ τινῶν· περὶ ὧν ἢ, πόσα εἴδη δικαστηρίων· ὃ ἢ πῶς, πότερον κλήρῳ, ἢ αἱρέσῃ. πρῶτον οὖν διαιρείσθω, πόσα εἴδη δικαστηρίων. ἔστι ἢ τὸν ἀριθμὸν ὀκτώ. ἓν μὲν, δικαστικόν· ἄλλο ἢ, εἴ τις ἢ τῶν κοινῶν ἀδικεῖ. ἕτερον, ὅσα εἰς τὴν πολιτείαν φέρῃ. τέταρτον, καὶ περὶ ἐγκλήσεις καὶ ἰδιώτας, ὅσα περὶ ζημιώσεων ἀμφισβητοῦσι. πέμπτον, ὃ περὶ τῶν ἰδίων συναλλαγμάτων,

καὶ ἐχόντων μέγεθος. καὶ περὶ τούτων τε, τό, τε φονικὸν, καὶ ὁ ξενικόν. φονικοῦ μὲν οὖν εἴδη, περὶ τ' ἐν τοῖς αὐτοῖς δικασταῖς, περὶ τ' ἐν ἄλλοις· περί τε τῶν ἐκ προνοίας, καὶ περὶ τῶν ἀκουσίων· καὶ ὅσα μὲν ὁμολογεῖται, ἀμφισβητεῖται δὲ περὶ τὸ δικαίου. τέταρτον δέ, ὅσα τοῖς φεύγουσι φόνου, ὅτι καθόδῳ ὑπαφέρεται· οἷς Ἀθήνησι λέγεται

γρ. π' ὦ φρ. * ὃ ἐν Φρεατοῖ δικαστήριον. συμβαίνει δὲ παρ' ὀλίγα τὰ τοιαῦτα ἐν τῷ πάντι χρόνῳ ὀλίγα, καὶ ἐν ταῖς μεγάλαις πόλεσι. τοῦ δὲ ξενικοῦ, ἓν μὲν ξένοις πρὸς ξένους· ἄλλο, ξένοις πρὸς ἀστούς. ἔτι δὲ περὶ πάντα τοῦτα περὶ τῶν μικρῶν συναλλαγμάτων, ὅσα δραχμιαῖα, καὶ πεντάδραχμα, καὶ μικρῷ πλείονος. δεῖ μὲν γὰρ καὶ περὶ τούτων γίνεσθαι κρίσιν· οὐκ ἐμπίπτει δὲ εἰς δικαστῶν πλῆθος. ἀλλὰ περὶ μὲν τούτων ἀφείσθω, καὶ τῶν φονικῶν, καὶ τῶν ξενικῶν· περὶ δὲ τῶν πολιτικῶν λέγωμεν· περὶ ὧν μὴ γιγνομένων καλῶς, στάσεις γίνονται, καὶ τῶν πολιτικῶν αἱ κινήσεις. ἀνάγκη δ' ἢ πάντας περὶ πάντων κρίνειν τῶν διῃρημένων, αἱρέσει, ἢ κλήρῳ. ἢ πάντας περὶ πάντων, τὰ μὲν κλήρῳ, τὰ δ' αἱρέσει· ἢ περὶ ἐνίων τῶν αὐτῶν * τοὺς μὲν κληρωτούς, τοὺς δ' αἱρετούς. ὅτοι μὲν οὖν οἱ τρόποι τέτταρες τὸν ἀριθμόν. τοσοῦτοι δ' ἕτεροι καὶ οἱ κατὰ μέρος. πάλιν γὰρ ἐκ μέρους καὶ οἱ δικάζοντες περὶ πάντων αἱρέσει, ἢ ἐκ μέρους περὶ πάντων κλήρῳ· ἢ τὰ μὲν κλήρῳ, τὰ δὲ αἱρέσει, ἢ ἔνια δικαστήρια περὶ τῶν αὐτῶν ἐκ κλήρωτῶν καὶ αἱρετῶν. οὗτοι μὲν οὖν ὥσπερ ἐλέχθησαν, οἱ τρόποι τοῖς εἰρημένοις. ἔτι δὲ τὰ αὐτὰ συνδυαζόμενα. λέγω δ' οἷον, τὰ μὲν ἐκ πάντων, τὰ δ' ἐκ μέρους, τὰ δ' ἐξ ἀμφοῖν· οἷον, εἰ τὸ αὐτὸ δικαστήριον εἴη, οἱ μὲν ἐκ πάντων, οἱ δ' ἐκ μέρους· εἶτ' ἢ κλήρῳ, ἢ αἱρέσει, ἢ ἀμφοῖν. ὅσοις μὲν οὖν οὕτω δέχεται τρόπους εἶναι τὰ δικαστήρια, εἴρηται. τούτων δὲ, τὰ μὲν πρῶτα, δημοτικὰ, ὅσα ἐκ πάντων, ἢ περὶ πάντων· τὰ δὲ δεύτερα, ὀλιγαρχικὰ, ὅσα ἐκ μέρους περὶ πάντων· τὰ δὲ τρίτα, ἀριστοκρατικὰ, καὶ πολιτικὰ, ὅσα τὰ μὲν ἐκ πάντων, τὰ δ' ἐκ μέρους.

πρ. πὰς μὲν κλήρῳ. μέ δοσὲ.

A & præterea de cædibus, & de criminibus interficarios, & de rebus peregrinis. Maleficiorum autem ad cædeis pertinentium genera, siue apud eosdē iudices res agatur, siue apud alios; alia sunt sponte & consultò admissa, alia incōsultò atque inuitè: & alia cōceduntur illa quidem, & de facto constat inter eos qui litigant, sed de iure ambigitur. quartum maleficium est, cuius crimen iis infertur, qui ob cædem non voluntariam exsulabant, ab exsulio reuocatis, vt capitis causam dicerent: quale dicitur Athenis esse etiam id iudicium quod exercetur in Phreattone. Sed talia hæc in omni æternitate pauca eueniunt, eáque in magnis ciuitatibus. Iudiciorum autem eorum quæ ad res peregrinorum pertinent, vnum genus est, quo peregrinus cum peregrino litigat: alterum, quo peregrinus cum ciue. Præter hæc omnia autem sunt & iudicia de paruis contractibus, ab vna drachma vsque ad quinque, & paulo ampliùs. Oportet enim etiam de his iudicari. neque tamen cadunt in iudicū multitudinem. Sed de his quidem iudiciis, & de iis quæ ad cædem pertinent, & de peregrinorum controuersiis disputare omittamus: de ciuilibus verò dicamus, de quibus, cùm neque rectè, neque ordine fiunt, seditiones excitantur, & ex iisdem reipub. administrationum motus ac commutationes oriuntur. Necesse autem est aut omneis de omnibus illis, quæ suprà distinctè & partitè enumerata sunt, iudicare, vel suffragio vel sorte: aut omneis de omnibus partim sortitione, partim electione: aut de aliquibus iisdem, alios sortitò factos, alios suffragio creatos atque electos. Sunt igitur hi modi numero quatuor. Totidem autem sunt alteri, & ij qui sunt ex parte. Rursus enim aut ex quibusdam sumuntur, qui de rebus omnibus iudicent, electione: aut ex quibusdam, qui de rebus omnibus iudicent, sortitione: aut partim sortitione, partim electione: aut nonnulli sunt iudicum consessus iisdem de rebus ex iudicibus sortitò factis, & suffragio creatis. Hi igitur modi, quemadmodum expositi sunt, iis quos suprà diximus, consimiles sunt. Præterea verò hæc eadem iudicia duplicari & copulari possunt. Dico autem (verbi gratia) si alia quidem ex omnibus, alia ex aliquibus, alia ex vtrisque: exempli causa, si eiusdem iudicum consessus alij sint ex omnibus, alij ex quibusdam: & aut sortitione, aut electione, aut vtroque. Quot igitur modis possint esse iudicum consessus, expositum est. Horum autem primi quidem sunt populares, qui aut constant ex omnibus, aut sunt de omnibus: secundi ad oligarchiam pertinent, nempe qui ex quibusdam sumuntur, & de omnibus iudicant: tertij, aristocratiam & politiam attingunt, videlicet qui partim ex omnibus, partim ex quibusdam sumuntur.

A

ARISTOTELIS, DE REPVBLICA LIBER QVINTVS.

CAPVT I.

Quibus ex cauſis ſeditiones in republica oriantur.

DE aliis igitur rebus, de quibus diſputare conſilium cepimus, ferè omnibus diximus. Quibus autem ex cauſis reipublicæ adminiſtrandæ formæ mutentur, & ex quam multis & qualibus ſint cuiuſque reipubl. adminiſtrationis peſtes atque interitiones: & ex qualibus reipubl. adminiſtrandæ formis in qualeis adminiſtrandæ formas fiat conuerſio: præterea quæ res ſint & communiter omnibus & ſeorſum ſingulis ſalutares: præterea verò quibus maximè rebus vnaquæque reſpubl. conſeruari poſſit, deinceps poſt illa, quæ ſuprà dicta ſunt, conſiderandum. Primùm autem exiſtimare oportet, multas initiò reipublicæ adminiſtrandæ formas extitiſſe, cùm inter omneis quidem conueniat, id quod iuſtum, idque quod proportione æquale eſt, eſſe ſpectandum: ſed ab hoc aberrent, quemadmodum & priùs dictum eſt. Democratia enim orta ex eo eſt quòd qui quauis re pares eſſent, ſe ſimpliciter pares eſſe exiſtimarent. Nam quia ſimiliter omnes liberi ſunt, ſe ſimpliciter æqualeis eſſe putant. Oligarchia autem ex eo nata eſt, quòd qui ſunt vna aliqua re inæquales & ſuperiores, ſe omnino inæqualeis eſſe putant. Quia enim copiis rei familiaris alios ſuperant, idcirco ſe ſimpliciter inæqualeis eſſe autumant: inde fit vt illi quidem proinde ac ſi ſint æquales, omnia æqualia ſibi tribui æquum eſſe cenſeant: hi proinde quaſi ſint inæquales, ſuperiora omnia habere ſtudeant. Nam quod ſuperat, inæquale eſt. Habent igitur omnes hæ reipublicæ adminiſtrandæ formæ aliquid iuris, ſed ſimpliciter prauæ ſunt. Et propter hanc cauſam, cùm vtrique non pro ſua exiſtimatione ſuaque opinione, reipubl. adminiſtrationis ſunt participes, ſeditiones inter eos commouentur. Cùm autem omnium iuſtiſſimè ſeditiones excitent ii qui virtute excellunt, tum minimè hoc faciunt. Maximè enim probabile & rationi conſentaneum eſt, hos tantùm ſimpliciter eſſe inæqualeis. Sunt autem quidam, qui cùm genere præſtent, dignos ſe putant non æqualibus, ſed pluribus & amplioribus, propter hanc inæqualitatem. videntur enim ii eſſe nobiles & generoſi, quibus maiorum virtus & diuitiæ ſuppetunt. Principia igitur hæc ſunt ferè ſeditionum,

B

C

D

E

ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΟΥΣ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ, Ε'.

ΚΕΦΑΛ. α'.

Ἐκ τίνων γίνονται αἱ ἐν ταῖς πολιτείαις στάσεις.

ΠΕΡΙ μὲν οὖν τῶν ἄλλων ὧν προειλόμεθα, σχεδὸν εἴρηται πρὸς πάντων· ἐκ τίνων δὲ μεταβάλλουσιν αἱ πολιτεῖαι, καὶ πόσων, καὶ ποίων, καὶ τίνες ἑκάστης πολιτείας φθοραὶ, καὶ ἐκ ποίων εἰς ποίας μάλιστα μεθίστανται· ἔτι δὲ σωτηρίαι τίνες καὶ κοιναὶ καὶ χωρὶς ἑκάστης εἰσίν· ἔτι δὲ διὰ τίνων μάλιστα σώζοιτο ἂν τῶν πολιτειῶν ἑκάστη, σκεπτέον ἑφεξῆς τοῖς εἰρημένοις. δεῖ δὲ προεῖπον * ὑπολαβεῖν τινὰ ἀρχάς· ὅλαι πολλαὶ γενήσονται πολιτεῖαι, πάντων μὲν ὁμολογούντων τὸ δίκαιον, καὶ τὸ κατ' ἀναλογίαν ἴσον· τούτου δ' ἁμαρτανόντων, ὥσπερ εἴρηται * καὶ πρότερον. δῆμος μὲν γὰρ ἐγένετο, ἐκ τοῦ ἴσους ὄντας ὅλως ὁμοίως ὄντας, οἴεσθαι ἁπλῶς ἴσους εἶναι· ὅτι γὰρ ἐλεύθεροι * πάντες ὁμοίως, ἁπλῶς εἶναι νομίζουσιν. ὀλιγαρχία δὲ, ἐκ τοῦ ἀνίσους ἔν τι ὄντας, ὅλως εἶναι ἀνίσους ὑπολαμβάνειν· κατ' οὐσίαν γὰρ ἄνισοι ὄντες, ἁπλῶς ἄνισοι ὑπολαμβάνουσιν εἶναι. εἶπα, οἱ μὲν, ὡς ἴσοι ὄντες, πάντων τῶν ἴσων ἀξιοῦσι μετέχειν· οἱ δ', ὡς ἄνισοι ὄντες, πλεονεκτεῖν ζητοῦσι· τὸ γὰρ πλεῖον, ἄνισον. ἔχουσι μὲν οὖν τι πᾶσαι δίκαιον· ἡμαρτημέναι δ' ἁπλῶς εἰσί. καὶ διὰ ταύτην τὴν αἰτίαν, ὅταν μὴ κατὰ τὴν ὑπόληψιν, ὦσι ἑκάτεροι τυγχάνουσιν ἔχοντες, μετέχουσι τῆς πολιτείας, στασιάζουσι. πάντων δὲ δικαιότατα μὲν ἂν στασιάζοιεν, ἥκιστα δὲ τοῦτο ποιήσουσιν οἱ κατ' ἀρετὴν διαφέροντες· μάλιστα γὰρ εὔλογον ἀνίσους ἁπλῶς εἶναι φύσει μόνον. εἰσὶ δέ τινες οἱ κατὰ γένος ὑπερέχοντες, τοῖς ἀξιοῦσι τῶν ἴσων αὐτοὺς, διὰ τὴν ἀνισότητα ταύτην· εὐγενεῖς γὰρ εἶναι δοκοῦσιν, οἷς ὑπάρχει προγόνων ἀρετὴ, καὶ πλοῦτος. ἀρχαὶ μὲν, ὡς εἰπεῖν, αὗται,

A

B

C

D

E

Lamb. ὑπολαβεῖν, * ἀρχὰ ἔτι

Libro 3. cap 9. & alibi.

Scribe, π. ὁμοίως, ὁμοίως ἁπλῶς

καὶ πηγαὶ τῶν στάσεών εἰσιν, ὅθεν στασιάζουσι.
γρ. δικαίως μὲν δὴ αἱ μεταβολαὶ γίγνονται * δικῶς· ὁτὲ μὲν γὰρ πρὸς τὴν πολιτείαν, ὅπως ἐκ τῆς καθεστηκυίας ἄλλην * καταστήσωσιν· οἷον, ἐκ δημοκρατίας ὀλιγαρχίαν, ἢ δημοκρατίαν ὀλιγαρχίας, ἢ πολιτείαν καὶ ἀριστοκρατίαν ἐκ τούτων· ἢ ταύτας ἐκ ἐκείνων· ὁτὲ δ' οὐ πρὸς τὴν καθεστηκυῖαν πολιτείαν, ἀλλὰ τὴν μὲν κατάστασιν πρόσθεσθαι τὴν αὐτήν· δι' αὐτὴν δ' εἶναι βούλονται ταύτην· οἷον, τὴν ὀλιγαρχίαν, ἢ τὴν μοναρχίαν. ἔλαττον δὲ τοῦ μᾶλλον ἧττον· οἷον, ἡ ὀλιγαρχία οὐσα, εἰς τὸ μᾶλλον ὀλιγαρχεῖσθαι, ἢ εἰς τὸ ἧττον· ἢ δημοκρατία οὖσα, εἰς τὸ μᾶλλον δημοκρατεῖσθαι, ἢ εἰς τὸ ἧττον. ὁμοίως δὲ καὶ ἐπὶ τῶν λοιπῶν πολιτειῶν, ἢ ἵνα ἐπιτείνωσιν, ἢ ἀνιῶσιν. ἔλαττον πρὸς τὸ μέρος τι κινῆσαι τῆς πολιτείας· οἷον, ἀρχήν τινα καταστῆσαι, ἢ ἀνελεῖν. ὥσπερ οἱ Λακεδαιμονίοις Λύσανδρόν τινες ἐπιχειρῆσαι καταλῦσαι τὴν βασιλείαν· καὶ Παυσανίαν τὸν βασιλέα τὴν * ἐφορείαν. καὶ ὁ Επι-
γρ. ἐφορείαν δαμίῳ δὲ μετέβαλεν ἡ πολιτεία καὶ μόριον· δῆμος γὰρ τὴν φυλάρχων, βουλὴν ἐποίησαν· εἰς δὲ τὴν Ηλιαίαν ἐπανάγκες ἐστὶν * ἔλαττον τῶν αὐτῶν πολιτεύμασι βαδίζειν αἱ ἀρ-
γρ. ἔλαττον ἐν τῷ πολ. χαί, ὅταν ἐπιψηφίζηται ἀρχή τις. ὀλιγαρχικὸν δὲ καὶ ὁ ἄρχων ὁ εἷς ὢν ἐν τῇ πολιτείᾳ ταύτῃ· πανταχοῦ γὰρ ἀμφὶ τὸ δύσιον ἡ στάσις. οὐ μὴν τῆς αἰτίσεως ἐπαρχεῖ ἀπάλλαγὴν· αἴτησις γὰρ βασιλεία δύσις, ἐὰν ᾖ ἐν ἴσοις· ὅλως γὰρ τὸ ἴσον ζητοῦντες στασιάζουσιν. ἔστιν δ' ἁπλοῦν τὸ ἴσον· τὸ μὲν γὰρ, ἀριθμῷ· τὸ δὲ, καθ' ἀξίαν ἐστί. λέγω δὲ, ἀριθμῷ μὲν, τὸ πλήθει ἢ μεγέθει ταὐτὸ καὶ ἴσον· κατ' ἀξίαν δὲ, τὸ τῷ λόγῳ· οἷον, ὑπερέχει, καθ' ἀριθμὸν μὲν ἴσον τὰ τρία τῶν δυοῖν, καὶ ταῦτα τοῦ ἑνός. λόγῳ δὲ, τετταρα τῶν δυοῖν, καὶ ταῦτα τοῦ ἑνός· ἴσον γὰρ μέρος τὰ δύο τῶν τεττάρων, καὶ τὸ ἓν * τῶν δυοῖν. ἄμφω γὰρ ἥμισυ.
γρ. τῶν δ. ὁμολογοῦντες δὲ [δ] ἁπλῶς εἶναι δίκαιον, τὸ κατ' ἀξίαν διαφέρονται, καθάπερ εἰλέχθη πρότερον· οἱ μὲν, ὅτι, ἐὰν κατά τι ἴσοι ὦσιν, ὅλως ἴσοι νομίζουσιν εἶναι·

A hi fontes atque hæ cauſæ, quibus impulſi ſeditiones concitant. Quocirca conuerſiones & cõmutationes reip. adminiſtrationum meritò fiunt. Aliquando enim ipſam reip. adminiſtrãdæ formam oppugnant, vt ex eo aliam reip. adminiſtrandę formam conſtituant: verbi gratia, ex democratia oligarchiam, aut ex oligarchia democratiam, aut ex his politiam, hoc eſt, ciuilem reipubl. adminiſtrationem: aut ariſtocratiam, aut has ex illis. Interdum non quòd præſentem reipubl. ſtatum conuellere aut immutare conentur, diſſident: ſed ſtatum reip.
B eum quidem qui nunc eſt, omnibus aliis anteponunt: verùm ſe moderatores ciuitatis & adminiſtrationis reipubl. compotes eſſe volunt: verbi gratia, oligarchiæ aut monarchiæ. Præterea interdum certant de intendenda aut remittenda reipubl. adminiſtrandæ forma, (verbi gratia,) vt, quæ reipubl. adminiſtratio oligarchia eſt, ſit aut acrior & exquiſitior, aut minùs acris minuſque exquiſita oligarchia: aut quæ democratia eſt, vel intentior vel remiſſior democratia fiat: itemque de reliquis reip. adminiſtrandæ formis id pugnat, vt vel intentæ ſint vel remiſſæ. Præterea contendunt partem aliquam reip. adminiſtrationis mouere atque immutare, (verbi gratia,) magiſtratum aliquem conſtituere, aut tollere: quemadmo-
C dum aiunt quidam, Lyſandrum Lacedæmone regnum tollere eſſe conatum: & Pauſaniam regem, ephororum imperium: & Dyrrachii mutata eſt reip. adminiſtrandæ forma ex particula quadam. Nam pro tribunis plebis ſeu tribuum præfectis, quos Græci phylarchos appellant, ſenatum fecerunt. Iam verò in maximum illum & frequentiſſimum iudicum conſeſſum, quem Heliæam Athenienſes nominant, neceſſe eſt etiam nunc magiſtratus, ex iis qui in reipubl. adminiſtratione verſantur, peruenire, cùm aliquis iudex in demortui locum
D ſuffragio ſufficiendus eſt. Oligarchiæ autem conueniebat etiam prætor ſeu archon vnus in hac reip. adminiſtrandæ forma: vbique enim propter inæqualitatem ſeu iniquitatem ſeditio oritur. Eſt autem inæqualitas, & cùm inæquales quidem ſunt ciues, non tamen inæqualibus tribuitur id quod proportione ſit æquale: & cùm æqualibus tribuũtur inæqualia. Regnum enim perpetuum, inæquale & iniquum ſit inter æqualeis: omnino enim homines æquale ſeu æquum quærentes inter ſe diſſi-
E dent & diſcordant. Eſt autem æquale duplex: vnum numero, alterum dignitate. Æquale numero dico, quod eſt multitudine aut magnitudine idem & æquale: dignitate, quod ratione: (verbi gratia) æquali numero tria ſuperant duo, & duo vnum: æquali ratione, quatuor duo, & duo vnum, vterque enim numerus, qui ſuperatur, eorum numerorum qui ſuperant, dimidius eſt. Cùm inter eos autem conueniat de eo quod iuſtum eſt ſimpliciter, de eo quod iuſtum eſt proportione, diſſident, quemadmodum antè dictum eſt: alii quidem, quoniam ſi aliqua re ſint æquales, exiſtimant ſe eſſe omnibus rebus æqualeis:

alii,

alii, si aliqua re sint inæquales & superiores, pluribus aut maioribus se dignos esse putant. Quapropter & duæ reipubl. administrandæ formæ maximè existere solent, democratia & oligarchia. Generis amplitudo enim, seu nobilitas & virtus, in paucis cernuntur: horum contraria autem in pluribus. Nam nobileis quidem & viros bonos nusquam gentium centum reperias: egenteis verò & improbos, multos multis locis. Simpliciter autem & omni ex parte ex alterutra æqualitate ordinatam & constitutam esse reipubl. administrationem, vitiosum est: quod ex euentu intelligere licet. Nulla enim ex talibus reipublicæ administrandæ formis ad diuturnitatem stabilis est. Huius rei hæc causa est, quòd fieri non potest, vt non ex eo quod primum, & ab initio peccatum, aut minùs rectè factum est, non erumpat ad extremum insigne aliquod malum. Quocirca oportet partim æqualitate arithmetica, eaque quæ in multitudinis ac magnitudinis æqualitate consistit: partim geometrica, & ea quæ ex dignitate, vti. Verumtamen tutior & à seditionum periculo munitior democratia quam oligarchia est. Nam in oligarchiis duo mala oriri solent, seditio paucorum potentium, & inter ipsos & præterea aduersus populum. Præterea reipublicæ administrandæ forma ex mediocribus concreta, propiùs accidit ad democratiam, quàm ad paucorum imperium: quę quidem mediocrium respublica omnium reipublicæ administrandæ formarum tutissima est.

A οἱ δ', ὅτι, ἐὰν κατά τι ἄνισοι, πάντων ἀνίσων ἀξιοῦσιν ἑαυτούς. εἰσὶ δὲ καὶ μάλιστα δύο γίνονται πολιτεῖαι, δῆμος καὶ ὀλιγαρχία. εὐγένεια γὰρ καὶ ἀρετὴ, ἐν ὀλίγοις, * ταῦται δ', ἐν πλείοσιν. εὐγενεῖς γὰρ καὶ ἀγαθοὶ οὐδαμοῦ ἑκατόν· * ἄποροι δὲ πολλοὶ πολλαχοῦ. τὸ δὲ ἁπλῶς πάντη κατ' ἑκατέραν πεπάνθαι τὴν ἰσότητα, φαῦλον. φανερὸν δὲ ἐκ τῶν συμβαινόντων· οὐδεμία γὰρ μόνιμος ἐκ τῶν τοιούτων πολιτειῶν. πάθος δ' ἄμεινον, ὅτι ἀδυνάτου ἀπὸ τοῦ πρώτου καὶ τοῦ ἐν ἀρχῇ ἡμαρτημένου, μὴ ἀπαντᾶν εἰς τὸ τέλος κακόν τι. διὸ δεῖ, τὰ μὲν ἀριθμητικῇ ἰσότητι χρῆσθαι, τὰ δὲ τῇ κατ' ἀξίαν. ὅμως δὲ ἀσφαλεστέρα καὶ ἀσταστοτέρα μᾶλλον ἡ δημοκρατία τῆς ὀλιγαρχίας. ἐν μὲν γὰρ ταῖς ὀλιγαρχίαις ἐγγίνονται δύο, ἥ τε πρὸς ἀλλήλους στάσις, καὶ ἔτι πρὸς τὸν δῆμον· ἐν δὲ ταῖς δημοκρατίαις, οὐ πρὸς τὴν ὀλιγαρχίαν μένον. αὖπαλ δὲ πρὸς αὐτὸν, ὃ, τι καὶ ἄξιον εἰπεῖν, οὐκ ἐγγίνεται τῷ δήμῳ στάσις. ἔτι δὲ ἡ ἐκ τῶν μέσων πολιτεία, ἐγγυτέρω τοῦ δήμου, ἢ τὴν ὀλίγων, ἢ ᾗ ἐστὶν ἀσφαλεστάτη τῶν τοιούτων πολιτειῶν.

CAPVT II.

Origines & causæ seditionum.

ΚΕΦΑΛ. β'.

Τῶν στάσεων ἀρχαὶ καὶ αἰτίαι.

QVoniam autem quibus è rebus seditiones in ciuitatibus & commutationes reipublicæ administrandæ formarum oriantur, considerare instituimus, vniuersè primùm origenes & causas earum sumere nos oportet. Sunt autem ferè numero tres, quæ primùm rudi quadam descriptione per se sunt explicandæ. Oportet enim sumere & quomodo affecti homines dissideant inter se, & quarum rerum causa: & quod tertium est, quæ sint principia perturbationum ciuilium & seditionum inter ciueis ortarum. Quamobrem igitur affecti sint ipsi quodammodo ad conuersionem & commutationem reipubl. ea vniuersè causa statuenda est, de qua iam fortè diximus. Alii enim æqualitatis cupiditate inflammati, dissident & discordant inter se, si se putent deteriore esse conditione, cùm sint iis qui superiora habent omnia, pares. Alii inæqualitatem & præstantiam concupiscentes, si cùm sint inæquales & superiores, existiment se non ferre parteis priores, nec plus habere quàm alios:

D ΕΓΕΙ δ' σχοπούμεθα ἐκ τίνων αἵ τε στάσεις γίγνονται, καὶ αἱ μεταβολαὶ περὶ τὰς πολιτείας, λητέον καθόλου πρῶτον τὰς ἀρχὰς καὶ τὰς αἰτίας αὐτῶν. εἰσὶ δὲ σχεδὸν, ὡς εἰπεῖν, τρεῖς τὸν ἀριθμόν· ἃς διοριστέον καθ' αὑτὰς τύπῳ πρῶτον. δεῖ γὰρ λαβεῖν, πῶς τε ἔχοντες στασιάζουσι, καὶ τίνων ἕνεκεν. ἔτι τρίτον, τίνες ἀρχαὶ γίνονται τῶν πολιτικῶν

E κινήσεων, καὶ τῶν πρὸς ἀλλήλους στάσεων. τὴν μὲν οὖν αὐτὴν ἔχειν πως πρὸς τὴν μεταβολὴν, αἰτίαν καθόλου μάλιστα θετέον, περὶ ἧς ἤδη τυγχάνομεν εἰρηκότες. οἱ μὲν γὰρ ἰσότητος ἐφιέμενοι, στασιάζουσιν, αὐτὴν νομίζοντες ἔλαττον ἔχειν, ὄντες ἴσοι τοῖς πλεονεκτοῦσιν· οἱ δὲ τῆς ἀνισότητος καὶ τῆς ὑπεροχῆς, αὐ ὑπολαμβάνοντες, ὄντες ἄνισοι, μὴ πλέον ἔχειν,

ἀλλ' ἴσοι ἢ ἔλαττον. τούτων δ', ἔστι μὲν ὀρέ-
γεσθαι δικαίως, ἔστι δὲ καὶ ἀδίκως. ἐλάττους τε
ὄντες, ὅπως ἴσοι ὦσι, στασιάζουσι· καὶ ἴσοι
ὄντες, ὅπως μείζους. πῶς μὲν οὖν ἔχοντες
στασιάζουσιν, εἴρηται. περὶ ὧν δὲ στασιάζου-
σιν, ἔστι κέρδος καὶ τιμή, καὶ τούτοις τὰ
χὴ τοῖς ἀτιμίαν φεύγοντες καὶ ζημίαν, ἢ αὐτοὶ
αὐτῷ, ἢ τοὺς φίλους, στασιάζουσιν ἐν ταῖς πό-
λεσιν. αἱ δ' αἰτίαι καὶ ἀρχαὶ τῶν κινήσεων, ὅθεν
αὐταί τε ἁπάντων εἰσὶν οἱ εἰρηνικὸν ἔφοροι, καὶ
περὶ τῶν λεχθέντων, ἔστι μὲν ὡς τὸν ἀριθμὸν
ἐπτὰ τυγχάνουσιν οὖσαι, ἔστι δ' ὡς πλείους.
ὧν δύο μὲν ἔστι ταὐτὰ τοῖς εἰρηνικοῖς, ἀλλ'
οὐχ ὡσαύτως. ἁπλῶς κέρδος μὲν καὶ ἁπλῶς τι-
μὴ παρεξιούσαις πρὸς ἀλλήλους· οὐχ
ἵνα κτήσωνται ἕξιν αὐτοῖς, ὥσπερ εἴρηται
πρότερον· ἀλλ' ἑτέρους ὁρῶντες, τοὺς μὲν
δικαίως, τοὺς δ' ἀδίκως πλεονεκτοῦντας
τούτων. ἕν δ' ὕβρει, ἁπλῶς φόβον, ἁπλῶς
ὑπεροχὴν, ἁπλῶς καταφρόνησιν, ἁπλῶς αὔ-
ξησιν τινὰ παρὰ τὸ ἀνάλογον. ἔτι δὲ ἄλλον
ἕξιν, δι' εὐπρέπειαν, δι' ὀλιγωρίαν, ἁπλῶς μι-
κρότητα, δι' ἀνομοιότητα.

A sed æquale, aut etiam minus. Potest autem euenire vt hæc iustè expetantur: potest verò, & vt iniustè. Nam & cùm sint inferiores, vt sint æquales, seditionem concitant, & cùm æquales, vt sint maiores. Quomodo igitur affecti dissideant, & seditionem concitent, expositum est. Ea autem quorum causa dissident & discordant, sunt lucrum & honos, & quæ his contraria sunt. Nam ignominiam & multam seu damnum fugientes, quæ vel se vel amicos attingat, seditiones in ciuitatibus commouent. Causæ autem & origines motuum, à quibus & ipsi hoc modo afficiuntur, & de rebus quas antè diximus, dissident; aliquo modo sunt numero septem, aliquo modo plures: quarum duæ quidem sunt eædem, atque eæ res, quæ à nobis commemoratæ sunt, sed non eodem modo. Propter lucrum enim & propter honorem inter se excandescunt ac sæuiunt, non vt illa sibi comparent & possideant, vt antè dictum est, sed quòd alios videant, partim iustè partim iniustè meliore esse conditione, quàm se, & bonis externis antecellere: præterea propter contumeliam, propter metum, propter excellentiam, propter contemptum, propter incrementum à proportione auersum. Præterea verò alio modo propter mercenarium vitæ tolerandæ genus, propter incuriam, propter paruitatem, propter dissimilitudinem.

B

C

ΚΕΦΑΛ. γ'

Τῶν εἰρηνικῶν στάσεως αἰτιῶν ἀφορισμός.

CAPVT III.

Propositas superiori cap. seditionum causas fusius explicat.

Τούτων δὲ, ὕβρεις μὲν καὶ κέρδος τίνα
ἔχουσι δυνάμιν, καὶ πῶς αἴτια, σχε-
δόν ἐστι φανερόν. ὑβριζόντων τε γὰρ τῶν ἐν
ταῖς ἀρχαῖς καὶ πλεονεκτούντων, στασιάζουσι
καὶ πρὸς ἀλλήλους, καὶ πρὸς τὰς πολιτείας
ταύτας διδούσας τὴν ἐξουσίαν. ἡ δὲ πλεονεξία
γίνεται, ὁτὲ μὲν ἀπὸ τῶν ἰδίων, ὁτὲ δὲ
ἀπὸ τῶν κοινῶν, δῆλον δὲ καὶ ἡ τιμὴ,
καὶ ἵνα δυνάται, καὶ πῶς αἰτία στάσεως· καὶ
γὰρ αὐτοὶ ἀτιμαζόμενοι, καὶ ἄλλους ὁρῶντες
ἀμφοτέρους, στασιάζουσι· ταῦτα δὲ, ἀδίκως
μὲν γίνεται, ὅταν παρὰ τὴν ἀξίαν ἢ τιμῶνται
ἢ ἀτιμάζωνται· δικαίως δὲ, ὅταν κατὰ
τὴν ἀξίαν· δι' ὑπεροχὴν δὲ, ὅταν τις ἢ
τῇ δυνάμει μείζων, ἢ εἷς, ἢ πλείους, ἢ
καθ' τὴν πόλιν καὶ τὴν δύναμιν τῶν
πολιτευμάτων. γίνεσθαι γὰρ εἴωθεν ἐκ
τῶν τοιούτων μοναρχία, ἢ δυναστεία.
διὸ ὀστρακισθῆναι εἴωθασιν ὑφ' ἡμῶν.

D

Harum autem rerum contumelia & lucrum, quam vim habeant, & quomodo sint seditionum causæ, propemodum apparet. Nam cùm ii qui magistratus gerunt, contumelioſi sunt in priuatos, & plura atque ampliora omnia per iniuriam & auaritiam sibi sumunt, seditionem concitant illi tum inter se tum in eas reip. administrandæ formas quæ hanc licentiam præbẽt ac permittunt. Iam verò plura & ampliora habendi per iniuriam cupiditas, quam pleonexiam Græci nominant, interdum in res priuatorum, interdum in rem communem & publicam confertur. In promptu etiam est, & quid valeat honos, & quomodo seditionis sit causa. Nam & cum ipsi ignominia afficiuntur, & cùm alios honorari vident, dissident ac discordant. Fiunt autem hæc iniustè, cùm præter dignitatem aut honore afficiuntur, aut dedecore infamiaque notantur: iustè, cùm ex dignitate. Propter excellentiam porrò seditio oritur, cùm aliquis vnus aut plures, ampliores opes maioremque potentiam obtinent, quàm fert ciuitas, aut reipublicæ administrationis potentia: ex talibus enim rebus monarchia aut dynastia nasci solet. Quocirca in nonnullis locis solent præstantiores viros per testam ad certum tempus relegare, quod Græci dicunt ostracizein;

E

vt Argis & Athenis. Atqui præstat ab initio prouidere, ne viri tam excellentes possint in ciuitate existere, quàm malo ex patientia & negligentia nato posteriùs mederi. Propter metum autem seditionem commouent, & qui iniuriam fecerunt, ne dent pœnas; & qui suspicantur futurum vt iniuria afficiantur, volentes anteuertere atque occupare, priusquam iniustè lædantur: quemadmodum Rhodi nobiles in populum coierunt & conspirarunt propter iudiciorum & pœnarum, quæ intentabantur, metum. Propter contemptum autem seditionem excitant, & impetu facto in alios inuadunt: vt & in oligarchiis, cùm plures sunt ii qui à reipub. administratione excluduntur, (meliores enim se esse putant,) & in democratiis locupletes contempta confusione & perturbatione rerum imperiique vacuitate: cuiusmodi quiddam & Thebis accidit post pugnam in Vinetis commissam: quo tempore, quòd respublica malè administraretur à populo, democratia funditus exstincta atque oppressa est. Etiam Megarensium democratia cùm propter eandem ordinis perturbationem & imperii vacuitatem superati essent, deleta est. Syracusis quoque ante Gelonis tyrannidem: Rhodi denique opes populi ante rebellionem fractæ conciderunt. Oriuntur & propter incrementum quorundam à proportione auersum ac remotum, reipubl. administrationum commutationes. Quemadmodum enim corpus ex partibus constat; idque oportet ex proportione crescere, vt maneat totius & partium commensus: sin minùs, interit, cùm pes quidem quatuor est cubitorum, reliquum verò corpus duorum palmorum: interdum verò etiam in alterius animantis figuram vertitur, si non solùm ex quanto seu quantitate, verumetiam ex qualitate augeatur & crescat præter proportionem: ita & ciuitas ex partibus concreta & coagmentata est, quarum sæpe nonnulla occultè augescit: quemadmodum egentium multitudo in democratiis & politiis. Accidit autem hoc interdum & fortuitò, vt Tarenti superata & extincta magna parte nobilitatis ab Iapygibus, non ita multo post bellum Persicum tempore, democratia ex politia facta est: & Argis, cùm ii qui erant in Ebdoma, à Cleomene Lacedæmonio essent interfecti, coacti sunt Argiui nonnullos ex colonis, quos, petiœcos nominant, in ciuitatem recipere: & Athenis, cùm infeliciter terra pugnassent, nobiles pauciores facti sunt, quia delectu habito militabant sub bellum Lacedæmonium. Accidit autem hoc etiam in democratiis: sed minùs sæpe. pluribus enim locupletibus exorientibus, aut copiis rei familiaris crescentibus, mutantur in oligarchias, aut dynastias, seu potentatus.

A οἷ μὲν γὰρ Ἄργει καὶ Ἀθήνησι. καὶ τὸ βέλτιον δεῖ ἐξ ἀρχῆς ὁρᾶν, ὅπως μὴ ἐπέσονται τοιοῦτον ἐπιφέροντες, ἢ ἐάσοντας ἥκειν, ἰᾶσθαι ὕστερον. διὰ δὲ φόβον ταράττουσιν οἱ τε ἠδικηκότες, δεδιότες μὴ δῶσι δίκην· καὶ οἱ μέλλοντες ἀδικεῖσθαι, βουλόμενοι φθάσαι πρὶν ἀδικηθῆναι· ὥσπερ ἐν Ῥόδῳ συνέστησάν οἱ γνώριμοι ὅτι τὸν δῆμον, διὰ τὰς ὀφειλομένας δίκας. διὰ καταφρόνησιν δὲ ταράττουσι καὶ ὑπερηφανίαν· οἷ, ἔν τε τῇ ὀλιγαρχίᾳ, ὅταν πλείους ὦσιν οἱ μὴ μετέχοντες τῆς πολιτείας· χρείττους γὰρ οἴονται εἶναι· καὶ ἐν ταῖς δημοκρατίαις οἱ βίποροι, καταφρονήσαντες τῆς ἀταξίας καὶ ἀναρχίας· οἷ καὶ ἐν Θήβαις μετὰ τὴν ἐν Οἰνοφύτοις μάχην, κακῶς πολιτευομένων, ὑπὸ δημοκρατία διεφθάρη. καὶ ἡ Μεγαρέων, δι' ἀταξίαν καὶ ἀναρχίαν ἡττηθέντων. καὶ ἐν Συρακούσαις, πρὸ τῆς Γέλωνος τυραννίδος. καὶ ἐν Ῥόδῳ ὁ δῆμος, πρὸ τῆς ἐπαναστάσεως. γίνονται δὲ καὶ δι' αὔξησιν τοῦ ἀνάλογον μεταβολαὶ τῶν πολιτειῶν. ὥσπερ γὰρ σῶμα ἐκ μερῶν σύγκειται, καὶ δεῖ αὐξάνεσθαι ἀνάλογον, ἵνα μένῃ συμμετρία. εἰ δὲ μή, φθείρεται· οἷον, ὁ μὲν ποὺς, τεττάρων πηχῶν ἦ· ὁ δ' ἄλλο σῶμα, δυοῖν σπιθαμῆν. ἐνίοτε δὲ καὶ εἰς ἄλλου ζῴου μεταβάλοι μορφὴν, εἰ μὴ μόνον κατὰ τὸ ποσὸν, ἀλλὰ καὶ κατὰ τὸ ποιὸν αὐξάνοιτο τοῦ ἀνάλογον· οὕτω καὶ πόλις σύγκειται ἐκ μερῶν, ὧν πολλάκις λανθάνει τι αὐξανόμενον· οἷ, τὸ τῶν ἀπόρων πλῆθος ἐν ταῖς δημοκρατίαις καὶ πολιτείαις. συμβαίνει δ' ἐνίοτε τοῦτο καὶ διὰ τύχας· οἷ, ἐν Ταράντῃ ἡττηθέντων καὶ ἀπολομένων πολλῶν γνωρίμων ὑπὸ τῶν Ἰαπύγων, μικρὸν ὕστερον τῶν Μηδικῶν, δημοκρατία ἐγένετο ἐκ πολιτείας. καὶ ἐν Ἄργει, τῶν ἐν τῇ Ἑβδόμῃ ἀπολομένων ὑπὸ Κλεομένους τοῦ Λακωνος, ἠναγκάσθησαν παραδέξασθαι τῶν περιοίκων τινάς. καὶ ἐν Ἀθήναις ἀτυχούντων πεζῇ, οἱ γνώριμοι ἐλάττους ἐγένοντο, διὰ τὸ ἐκ καταλόγου στρατεύεσθαι ὑπὸ τὸν Λακωνικὸν πόλεμον. συμβαίνει δὲ τοῦτο καὶ ἐν ταῖς δημοκρατίαις· ἧττον δέ. πλειόνων γὰρ τῶν * ἀπόρων γινομένων, μᾶλλον τῶν οὐσιῶν αὐξανομένων, μεταβάλλουσιν εἰς ὀλιγαρχίας ἢ δυναστείας.

* Lege πόρων. & ita Lamb.

μεταβάλλουσι δ' αἱ πολιτεῖαι καὶ ἀθρόαι καὶ διὰ στάσεως, διά τε τὰς ἐλευθερίας, ὥσπερ ἐν Ἡρακλείᾳ· ἐξ αἱρετῶν γὰρ διὰ τὸν ἐπαινοῦντα κληρωτὰς, ὅτι ἠρέσκοντο τοῖς ἐλευθερίοις· καὶ δι' ὀλιγωρίαν, ὅταν ἐάσωσιν εἰς τὰς ἀρχὰς τὰς κυρίας παρεῖναι τοὺς μὴ τῆς πολιτείας φίλους· ὥσπερ ἐν Ὠρεῷ κατελύθη ἡ ὀλιγαρχία, τῶν ἀρχόντων ἠθροισμένου Ἡρακλεοδώρου, ὃς ἐξ ὀλιγαρχίας πολιτείαν καὶ δημοκρατίαν κατεσκεύασεν. ἔτι διὰ τὸ σμικρὰ μὲν σμικρόν· λέγω δὲ σμικρὸν, ὅτι πολλάκις λανθάνει μεγάλην γινομένη μετάβασις τῶν νομίμων, ὅταν παρῇ τὸ μικρόν. ὥσπερ ἐν Ἀβδήροις μικρὸν ἦν τὸ τίμημα· τέλος δ' οὐθενὸς ἦρχον· ὡς ἔγγιον ἢ μηδὲν ἀφορίσαι τὸ μηδὲν τοῦ μικρόν. στασιωδέστερον δὲ καὶ τὸ μὴ ὁμόφυλον, ἕως ἂν συμπνεύσῃ· ὥσπερ γὰρ οὐδὲ ἐκ τοῦ τυχόντος πλήθους πόλις γίγνεται, οὕτως οὐδὲ ἐν τῷ τυχόντι χρόνῳ· διὸ ὅσοι ἤδη συνοίκοις ἐδέξαντο ἢ ἐποίκοις, οἱ πλεῖστοι ἐστασίασαν. οἷον, Τροιζηνίοις Ἀχαιοὶ* συνῴκησαν Σύβαριν. εἶτα πλείους οἱ Ἀχαιοὶ γενόμενοι, ἐξέβαλον τοὺς Τροιζηνίους. ὅθεν τὸ ἄγος συνέβη τοῖς Συβαρίταις. ἐν Θουρίοις, Συβαρίταις τοῖς συνοικήσασι. πλεονεκτεῖν γὰρ ἀξιοῦντες, ὡς σφετέρας τῆς χώρας, ἐξέπεσον. καὶ Βυζαντίοις οἱ ἐποικοι ἐπιβουλεύοντες φωραθέντες, ἐξέπεσον μετὰ μάχης. ἐν Ἀντανδρῳ τοὺς Χίων Φυγάδας εἰσδεξάμενοι, μετὰ μάχην ἐξέβαλον. Ζαγκλαῖοι δὲ Σαμίους ὑπὸ δεξάμενοι, ἐξέπεσον καὶ αὐτοί. καὶ* Ἀπολλωνιάται οἱ ὑπὸ τῷ Εὐξείνῳ πόντῳ, ἐποίκους ἐπαγαγόμενοι, ἐστασίασαν. καὶ Συρακούσιοι μετὰ τὰ τυραννικὰ, τοὺς ξένους καὶ τοὺς μισθοφόρους πολίτας ποιησάμενοι, ἐστασίασαν, ἐς εἰς μάχην ἦλθον. καὶ Ἀμφιπολῖται, δεξάμενοι Χαλκιδέων ἀποίκους, ἐξέπεσον ὑπὸ τούτων οἱ πλεῖστοι αὐτῶν. στασιάζουσι δ', ὅταν μὲν τῆς ὀλιγαρχίας οἱ πολλοὶ, ὡς ἀδικούμενοι, ὅτι οὐ μετέχουσι τοῦ ἴσου, καθάπερ εἴρηται πρότερον, ὄντες ἴσοι· ὅταν δὲ τῆς δημοκρατίας οἱ γνώριμοι, ὅτι μετέχουσι τοῦ ἴσου, οὐκ ἴσοι ὄντες.

γρ. συνῴκισαν

γρ. Ἀπολλωνιάται.

A Mutantur porrò reipubl. administrandæ formæ etiam sine seditione propter mercenarias operas, quemadmodum in Heræa. Nam idcirco magistratus, qui antea suffragio & electione deferebantur, sortitò mandari cœpti sunt, quia eligebant homines operis mercenariis vitam toleranteis. Etiam propter incuriam ac negligentiam seditiones oriuntur, cùm eos qui à reip. administrandæ forma alieno sunt animo, ad amplissimos magistratus peruenire sinunt: quemadmodum Orei sublata & extincta oligarchia est, eo quòd Heracleodorus in prætorum collegium cooptatus fuerat: qui ex oligarchia politiam & democratiam fecit. Præterea propter id quod est parui momenti: dico autem rem parui momenti, quia sæpe non sentiunt homines magnam institutorum reip. mutationem fieri, cùm in re parua conniuent & negligentes se præbent: quemadmodum Ambraciæ census erat paruus eorum qui reipubl. præerant, ad extremum autem nullius census homines ad magistratus prouehebantur: proinde quasi paruum censum habere proximum sit, aut nihil planè differat ab eo quod est nullum. Ad seditionem excitandam valet etiam id quod non est eiusdem gentis & generis, donec consenserit & B consspirarit. Quemadmodum enim non ex qualibet & fortuitò oblata multitudine fit ciuitas, sic neque quouis tempore. Quapropter qui inquilinos aut aduenas in ciuitatem receperunt, ii ferè omnes, aut certè plurimi, seditionibus conflictati sunt: exempli causa, cum Trœzeniis Achiui Sybarim incoluerunt: deinde Achiui numero aucti, Trœzenios eiecerunt, vnde scelus Sybariticum natum est. Et Thuriis, cùm Sybaritæ populus vnà secum habitanteis, & in ciuitatem receptos iniustè læderent, & maiorem agri, tanquam sui, partem, superioraque adeò omnia sibi assumerent, exacti sunt. Et cùm Byzantii aduenas sibi insidiari comperissent, & manifestè quasi in ipso furto deprehendissent, eos prælio commisso superatos exterminarunt. Et Antissæi Chiorum exsules in ciuitatem receptos cùm eos res nouas moliri sensissent, signis collatis eiecerunt. Et Zanclæi, cùm Samios in ciuitatem suam recepissent, ipsi ab eis victi & expulsi sunt. Et Apolloniatæ, qui in ponto Euxino habitant, cùm aduenas quosdam inuitassent, seditionem inter se concitarunt. Et Syracusani post tyrannos exactos, peregrinis & mercenariis militibus ciuibus factis, dissenserunt ac discordarunt inter se, & prælium commiserunt. Et Amphipolitæ, Chalcidensium colonis receptis, ab his eiecti sunt eorum plerique. Seditiones autem concitat in oligarchiis quidem plebs & multitudo tanquam iniuriam accipiens quod æqualium non sit particeps, cùm sit æqualis, quemadmodum antè dictum est: in democratiis verò nobiles & clari viri, quoniam æqualia consequuntur, æqualibusque præmiis ornantur, cùm æquales non sint, sed multò superiores.

Seditiones etiam oriuntur interdum in ciuitatibus etiam de locis ac ſedibus, cùm ſolum ad id vt ſit vna ciuitas, non eſt accommodatum natura: vt Clazomenis, inter eos qui Chytrum incolebant, & inſulanos: & Colophone inter Colophonios & Notienſeis. Quinetiam Athenis non ſimiliter ſunt omnes populares, ſed magis ſunt ii qui in Piræo habitant, quàm qui in vrbe. Quemadmodum enim in bellis ac prælijs cloacarum & foſſarum vel minimarum tranſitus ordines diſtrahũnt ac diuellunt: ſic omnis diſſimilitudo ac diuerſitas, diſſidium ac diſcordiam parere videtur. Ac maxima fortaſſe diſſenſio & diſcordia eſt ca quæ eſt virtuti cum vitio: proxima, diuitiarum & paupertatis: & ita ſcilicet alia, quàm alia, maior diſſenſio eſt: quarum etiam vna eſt ea quæ à nobis dicta eſt.

A σασιάζοισι δὲ ἐνίοτε αἱ πόλεις Ⓒ περὶ τοὺς τόπους, ὅταν μὴ διφυὴς * ἔχῃ ἡ χώρα π. ἴσως πρὸς τὸ μίαν εἶναι πόλιν· οἷον ἐν Κλαζομεναῖς· οἱ μὲν γὰρ ἐν Χύτρῳ, πρὸς τοὺς ἐν νήσῳ· Ⓒ Κολοφώνιοι, Ⓒ Νοτιεῖς· Ⓒ Ἀθήνησιν οὐχ ὁμοίως εἰσὶν, ἀλλὰ μᾶλλον δημοτικοὶ οἱ τὸν Πειραιᾶ οἰκοῦντες τῶν τὸ ἄστυ. ὥσπερ γὰρ ἐν τοῖς πολέμοις αἱ διαβάσεις τῶν ὀχετῶν, Ⓒ τῶν πάνυ σμικρῶν, διαπίπτουσι ταῖς φάλαγ-

B γας· οὕτως ἔοικε πᾶσα διαφορὰ ποιεῖν διάστασιν. μεγίστη μὲν οὖν ἴσως διάστασις ἀρετὴ καὶ μοχθηρία· εἶτα πλοῦτος Ⓒ πενία· Ⓒ οὕτω δὴ ἕτερα ἑτέρας μᾶλλον· ὧν μία καὶ ἡ εἰρημένη ἐστί.

CAPVT IV.

Seditiones non de paruis, ſed ex paruis rebus, oriri, multis exemplis docet.

ΚΕΦΑΛ. δ'.

Ὅτι αἱ στάσεις οὐ περὶ μικρῶν, ἀλλ' ἐκ μικρῶν, παραδείγματα πολλὰ παραθεὶς διδάσκει.

C

ORiuntur igitur ſeditiones non de paruis rebus, ſed ex paruis: diſſident enim, & ſeditiones excitant homines de rebus magnis maximè: tamen acres & validæ ſunt etiam paruæ, cùm in iis in quorum moderatione reſpubl. vertitur, exiſtunt: cuiuſmodi res olim accidit & Syracuſis. Mutata enim eſt reipubl. adminiſtrandæ forma, ex duobus iuuenibus magiſtratus gerentibus, cùm inter eos de re amatoria diſſenſio orta eſſet. Altero enim abſente, quidam eius ſodalis, puerum, eius delicias, ad ſe pel- D lexit. Ille autem reuerſus, huic iratus, contrà eius vxorem induxit, vt ad ſe veniret, ex quo adiunctis ſibi qui in republ. verſabantur, omneis ciueis ad ſeditionem perpulerunt. Quapropter talibus offenſionibus naſcentibus adhibenda cautio eſt: & ducum ac potentium diſcordiæ componendæ ac dirimendæ ſunt, nam in principio peccatum conſiſtit. At principium dimidium totius eſſe dicitur. Itaque & quod peccatum in eo commiſſum, paruum & leue eſt, iis peccatis, quæ in aliis partibus admittuntur, proportione reſpondet. Omnino autem nobilium & clarorum virorum ſeditiones totam ciuitatem contagionibus malorum contaminatam in eandem fraudem trahunt: quale illud eſt, quod Heſtiæx accidit poſt bellum Perſarum, nato inter duos fratres de bonorum paternorum diuiſione diſſidio. Nam is, cuius res familiaris erat anguſtior, cùm alter rem à patre relictam non exhiberet, neque theſaurum, quem pater inuenerat, proferret, populares aduocauit, ſibique adiunxit: alter rei familiaris copiis abundans, locupleteis-

ΓΙΓΝΟΝΤΑΙ μὲν οὖν αἱ στάσεις οὐ περὶ μικρῶν, ἀλλ' ἐκ μικρῶν· στασιάζουσι δὲ περὶ μεγάλων. μάλιστα δὲ καὶ αἱ μικραὶ ἰσχύουσιν, ὅταν ἐν τοῖς κυρίοις γίνωνται· οἷον, συνέβη καὶ ἐν Συρακούσαις ἐν τοῖς ἀρχαίοις χρόνοις· μετέβαλε γὰρ ἡ πολιτεία ἐκ δύο νεανίσκων στασιασάντων, ἐν τοῖς ἀρχαῖς ὄντων, περὶ ἐρωτικῆς αἰτίας. πατρὸς γὰρ ἀποδημοῦντος, ἑταῖρος ὢν τις, τὸν ἐρώμενον αὐτοῦ ἐπεποιήσατο. πάλιν δὲ ἐκεῖνος τούτῳ χαλεπήνας, τὴν γυναῖκα αὐτοῦ ἀπέπεισεν, ὡς αὐτὸν ἐλθεῖν. ὅπερ ποιήσας λαμβάνουσι τοὺς ἐν τῇ πολιτείᾳ, διεστασίασαν πάντας. ἀφ' ὧν ἀρχομένων βλαβεῖσθαι δεῖ τῶν τοιούτων, καὶ διαλύειν τὰς τῶν ἡγεμόνων καὶ δυναμένων στάσεις. ἐν ἀρχῇ γὰρ γίνεται τὸ ἁμάρτημα· ἡ δ' ἀρχὴ λέγεται ἥμισυ εἶναι παντός. ὥστε Ⓒ τὸ ἐν αὐτῇ μικρὸν ἁμάρτημα, ἀνάλογόν ἐστι ποιεῖν Ⓒ τὰ ἐν τοῖς ἄλλοις μέ- E ρεσιν. ὅλως δὲ αἱ τῶν γνωρίμων στάσεις * σύνηθες πολλαχοῦ ποιοῦσι Ⓒ τὴν ὅλην πόλιν· οἷον, ἐν Ἐρετρίᾳ συνέβη μετὰ τὰ Μηδικὰ, δύο ἀδελφῶν περὶ τῆς τῶν πατρῴων νομῆς διενεχθέντων. ὁ μὲν γὰρ ἀπορώτερος, ὡς οὐκ ἀποφαίνοντος θατέρου τὴν οὐσίαν, οὐδ' ἔνι θησαυρὸν, ὃν εὗρεν ὁ πατὴρ, παρεσκεύασε τοὺς δημοτικούς· ὁ δ' ἕτερος, ἔχων οὐσίαν πολλὴν, τοὺς εὐπόρους.

* γρ. συναπολαβεῖν, pessimè.

Ἐν δὲ Δελφοῖς ἐκ κηδείας ἡ στάσις ἦν καὶ διαφορᾶς, ἀρχὴ πασῶν ἐγένετο τῶν ὕστερον. ὁ μὲν γὰρ, οἰωνισάμενός τι σύμφορον, ὡς ἦλθεν ἐπὶ τὴν νύμφην, καὶ λαβὼν ἀπῆλθεν· οἱ δ', ὡς ὑβριαθέντες, ἐκβαλόντες τὰ ἱερὰ χρημάτων, * ἔνοντος κἀκείνοις ὡς ἱερόσυλον ἀπέκτειναν. καὶ ὡς ἐν Μιτυλήνῃ ἐξ ἐπικλήρων στάσεως ἦν ἡ μεγίστη καὶ πολλῶν ἐγένετο κακῶν. Ἐν τῷ πολέμῳ τῷ πρὸς Ἀθηναίους, ἐν ᾧ Παχὴς ἔλαβε τὴν πόλιν αὐτῶν. Τιμοφάνους γὰρ, τῶν δυνατῶν τινὸς καταλιπόντος δύο θυγατέρας, * ὁ πενιαθείς, καὶ λαβὼν τοῖς υἱέσιν αὐτοῦ, Δόξανδρος ἦρξε τῆς στάσεως· καὶ τοὺς Ἀθηναίους προὔξενε, πρόξενος ὢν τῆς πόλεως. καὶ ἐν Φωκεῦσιν ἐξ ἐπικλήρου στάσεως ἡ μεγίστη ἐγένετο περὶ Μνασέαν τὸν Μνήσωνος πατέρα, καὶ Εὐθυκράτη τὸν Ὀνομάρχου, ἣ στάσις αὕτη ἀρχὴ τοῦ ἱεροῦ πολέμου κατέστη τοῖς Φωκεῦσι. μετέβαλε δὲ καὶ ἐν Ἐπιδάμνῳ ἡ πολιτεία ἐκ γαμικῶν· ἐπομνηστευσάμενος γὰρ ἑνὸς θυγατέρα, ὡς ἐζημίωσεν αὐτὸν ὁ τὸν ἐπομνηστευθέντος πατὴρ, θυόμενος τῶν ἀρχόντων, ἅτερος συμπαρέλαβε τοὺς ἐκτὸς τῆς πολιτείας, ὡς ἐπηρεασθείς. μεταβάλλουσι δὲ καὶ εἰς ὀλιγαρχίαν, καὶ εἰς δῆμον, καὶ εἰς πολιτείαν ἐκ τοῦ δοκιμῆσαί τι, ἢ αὐξῆσαι· ἢ ἄρχειον, ἢ μέσον τῆς πόλεως· οἷς, ἢ ἐν Ἀρείῳ πάγῳ βουλή, δοκιμήσασα ἐν τοῖς Μηδικοῖς, ἔδοξε σπουδαιοτέραν ποιῆσαι τὴν πολιτείαν. καὶ πάλιν ὁ ναυτικὸς ὄχλος, θυόμενος αἴτιος τῆς περὶ Σαλαμῖνα νίκης, καὶ διὰ ταύτης τὴν ἡγεμονίας, διὰ τὴν ἐπὶ θάλατταν δύναμιν, τὴν δημοκρατίαν ἰσχυροτέραν ἐποίησε. Ἐν Ἄργει οἱ γνώριμοι δοκιμήσαντες περὶ τὴν ἐν Μαντινείᾳ μάχην τοὺς Λακεδαιμονίους, ἐπεχείρησαν καταλύειν τὸν δῆμον. καὶ ἐν Συρακούσαις ὁ δῆμος αἴτιος θυόμενος τῆς νίκης τοῦ πολέμου τοῦ πρὸς Ἀθηναίους, ἐκ πολιτείας εἰς δημοκρατίαν μετέβαλε. Καὶ ἐν Χαλκίδι Φόξον τὸν τύραννον μετὰ τῶν γνωρίμων ὁ δῆμος ἀπέκτεινε, διὸ καὶ εἶχε τῆς πολιτείας. καὶ ἐν Ἀμβρακίᾳ πάλιν ὡσαύτως Περίανδρον συνεκβαλὼν τοῖς ἐπιφανέσιν ὁ δῆμος τὸν τύραννον, εἰς ἑαυτὸν μετέστησε τὴν πολιτείαν.

* χ. δύνηται. minùs rectè.

γρ. ὁ ἀφιστάμενος.

A Et Delphis orta ex affinitate dissensio, fons & principium omnium quæ posteriùs coortæ sunt, seditionum fuit. Quidam enim captato augurio & consultis auspiciis, nescio quid sinistri sibi portendi auguratus, vt ad sponsam venit, ea repudiata discessit. At puellæ propinqui tanquam contumeliosè tractati atque accepti, interea dum ille sacrificaret, res quasdam sacras in eum locum, vbi sacrificabat, occultè coniecerunt: deinde eum, vt sacrilegum, necauerunt. Et Mitylenis nata ex puellis orbis, & patrum locupletium hæredibus, seditio, multorum malorum & bel-
B li cum Athenienſibus susceptī, in quo Paches Athenienſium imperator vrbem eorum cepit, principium atque origo fuit. Nam cùm Timophanes quidem, vnus ex locupletibus, duas filias superstites reliquisset, Doxanderque qui eas filiis suis vxores poposcisset, repulsam tulisset, spretusque ac reiectus fuisset, seditionis auctor ac princeps fuit: & Athenienſeis ea re offensos atque irritatos ad bellum impulit. Et cùm apud Phocenſeis ex puella patri diuiti superstite inter Mnaseam Mnesonis patrem, & Euthycratem Onomarchi filium seditio coorta esset,
C hæc seditio belli sacri Phocenſibus origo fuit. Mutata est & Dyrrachii reipublicæ administrandæ forma ex rebus nuptialibus. Cùm enim quidam filiam suam cuidam despondisset, & sponsi pater iratus, quòd ille consilium suum de filia mutasset, magistratumque adeptus, ei multam irrogasset; ille alter tanquam iniuria & contumelia affectus, eos adiunxit sibi, qui reipublicæ administratione excluſi erant. Mutatur autem reipublicæ administrandæ forma etiam in oligarchiam, aut in democratiam, aut in
D politiam: ex eo quòd vel ii qui reipublicæ præsunt, vel aliqua pars ciuitatis præclaram existimationem & gloriam facto aliquo laudabili pepererit, aut aucta sit: quo modo senatus Ariopagiticus optima existimatione & fama parta temporibus belli Perſici, visus est reipublicę administrandæ formam acriorem & contentiorem effeciſſe. Et rursus turba nautica, cùm illius ad Salaminem victoriæ, & ob victoriam illam, totius Græciæ principatus causa fuisset; propter hanc
E maritimam potentiam, democratiam; robustiorem ac validiorem reddidit. Et Argis viri nobiles atque illustres magna in prælio aduersus Lacedæmonios ad Mantineam commisso parta gloria, conati sunt democratiam de medio tollere. Et Syracusis, cùm in populo causa victoriæ belli cum Athenienſibus gesti constitisset, politia in democratiam mutata est. Et Chalcide populus, Phoxo tyranno cum illustribus & claris viris sublato, continuò se ad politiam contulit atque applicauit. Et Ambraciæ rursum eodē modo populus, Periandro tyrāno vnà cum iis qui cum eo iuncti in ciuitatē inuadebant, exacto, ad seipsum reipub. administrationem reuocauit ac redegit.

Omnino igitur nemini obscurum esse debet, eos, per quos ciuitati potentia parta est, tum priuatos, tum magistratus, tum tribus, partem denique & multitudinem quamlibet, quantacumque illa sit, seditionem commouere. Nam aut qui his honorem habitum inuident, seditionis initium faciunt: aut hi propter excellentiam æquali sorte contenti esse nolunt. Mutantur etiam reipublicæ administrandæ formæ, cùm quæ videntur esse inter se contrariæ partes, exæquantur, vt diuites & multitudo: medium autem aut nihil est, aut admodum & prorsus paruum. Nam si longè præstet pars alterutra, cum parte perspicuè meliore non vult altera cum periculo dimicare. Quapropter etiam qui virtute præstant, seditionem ferè non faciunt. Tales enim pauci fiunt, cum multis comparati. Vniuersè igitur in omnibus reipublicæ administrandæ formis, seditionum & mutationum principia & causæ hoc modo se habent. Mouent autem & mutant reipubl. administrandæ formas interdum vi, interdum dolo & fallacia. Vi, aut statim ab initio, aut posteriùs vim afferentes, & necessitatem imponentes. Nam dolus quoque duplex est, aliquando enim dolis primùm vsi aduersariorum voluntate reipubl. administrationem commutant: deinde posteriùs iis inuitis per vim retinent: exempli gratia, temporibus quadringentûm virûm, populum deceperunt, cùm dicerent, regem Persarum pecuniam ad bellum cum Lacedæmoniis susceptum suppeditaturum: cùm autem falsum dixissent, reipubl. administrationem penes se retinere conabantur. Aliquando posteaquam ab initio fidem fecerunt ac persuaserunt, eis iterum posteriùs persuadendo adductis, & libentibus imperant. Ex iis igitur quæ dicta sunt, intelligere licet, simpliciter omneis reipublicæ administrandæ formas mutationibus, tanquam quibusdam fortunæ telis, esse propositas atque opportunas.

CAPVT V.

Sigillatim de causis mutationum vniuscuiusque πολιτείας acturus, primum de democratia disputat.

IN vnoquoque autem reip. administrandæ genere oportet nos ex his partienteis cuenta considerare. Democratiæ igitur mutantur maximè propter blandorum populi ductorum & leuium concionatorum petulantiam. Nam partim locupleteis priuatim calumniis onerantes, eos coire & conspirare faciunt (conciliat enim & coniungit vel inimicissimos communis metus) partim communiter multitudinem in eos incitantes. Atque hoc in multis quis ita euenire videat.

καὶ ὅλως δὴ δεῖ τοῦτο μὴ λανθάνειν, ὡς οἱ δυνάμεως αἴτιοι γιγνόμενοι, καὶ ἰδιῶται, καὶ ἀρχαί, καὶ φυλαὶ, καὶ ὅλως μέρος καὶ ὁποιονοῦν πλῆθος, ἅπασι κινοῦσιν. ἢ γὰρ οἱ τούτοις φθονοῦντες ἁμφιλλήσεως, ἄρχουσι τῆς στάσεως· ἢ οὗτοι, ἀφ' ἑαυτῶν ἀρχόμενοι, οὐ θέλουσι μένειν ὅτι τὴν ἴσων. κινοῦσι δ' αἱ πολιτεῖαι, ὅταν τὰ μόρια τῆς πόλεως, ἰσάζῃ ἀλλήλοις· οἷς, οἱ πλούσιοι καὶ ὁ δῆμος· μέσον δ', ἢ μικρὸν, ἢ μηδὲν παμπάν. διὸ γὰρ πολὺ διαφέρῃ ὁποτερουοῦν τῶν μερῶν πρὸς τὸ φανερῶς κρεῖττον, τὸ λοιπὸν οὐ θέλει κινδυνεύειν. * διὸ καὶ οἱ καθ' ἀρετὴν διαφέροντες οὐ ποιοῦσι στάσιν, ὡς εἰπεῖν· ὀλίγοι γὰρ γίγνονται πρὸς πολλούς. καθόλου μὲν οὖν πρὸς πάσας τὰς πολιτείας αἱ ἀρχαὶ καὶ αἰτίαι τῶν στάσεων καὶ τῶν μεταβολῶν, τέτταρες ἔχουσιν τὸν τρόπον. κινοῦσι δὲ τὰς πολιτείας, ὁτὲ μὲν, διὰ βίας· ὁτὲ δὲ δι' ἀπάτης. διὰ βίας μὲν, ἢ εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς, ἢ ὕστερον διαγκάζοντες. καὶ γὰρ δι' ἀπάτη διτή. ὁτὲ μὲν γὰρ ἐξαπατήσαντες τὸ πρῶτον, ἐχόντων μεταβάλλουσι τὴν πολιτείαν· εἶτ' ὕστερον βίᾳ κατέχουσιν ἀκόντων· οἷς, ὅτι τῶν τεταρακοσίων τὸν δῆμον ἐξηπάτησαν, φάσκοντες τὸν βασιλέα χρήματα πράξειν πρὸς τὸν πόλεμον τὸν πρὸς Λακεδαιμονίους. ψευσάμενοι δὲ, κατέχειν ἐπειρῶντο τὴν πολιτείαν. ὁτὲ δὲ ἐξ ἀρχῆς τε πείσαντες, καὶ ὕστερον πάλιν πειθόντων, ἑκόντων ἄρχουσιν αὐτῶν. ἁπλῶς μὲν οὖν πρὸς πάσας τὰς πολιτείας, ἐκ τῶν εἰρημένων συμβέβηκε γίγνεσθαι τὰς μεταβολάς.

ΚΕΦΑΛ. ε'

Περὶ μεταβολῆς ἑκάστης πολιτείας χωρὶς εἰς· καὶ πρῶτον περὶ δημοκρατίας.

ΚΑΘ' ἕκαστον δ' εἶδος πολιτείας ἐκ τούτων μερίζοντας, τὰ συμβαίνοντα δεῖ θεωρεῖν. αἱ μὲν οὖν δημοκρατίαι μάλιστα μεταβάλλουσι διὰ τὴν τῶν δημαγωγῶν ἀσέλγειαν. τὰ μὲν γὰρ, ἰδίᾳ συκοφαντοῦντες τοὺς τὰς οὐσίας ἔχοντας, συνιστᾶσιν αὐτοὺς· σωτὰν γὰρ καὶ τοῖς ἐχθίστοις ὁ κοινὸς φόβος· τὰ δὲ, κοινῇ ὁ πλῆθος ἐπάγοντες· καὶ τοῦτο ἐπὶ πολλοῖς μὲν ἔστι ἰδεῖ γιγνόμενον οὕτω·

καὶ γὰρ ἐν Κῷ ἡ δημοκρατία μετέ- A βαλε πονηρῶν ἐγκριθέντων δημαγωγῶν. οἱ γὰρ γνώριμοι στασίαζον. καὶ ἐν Ῥόδῳ· μισθοφορὰν τε γὰρ οἱ δημαγωγοὶ ἐπόριζον, καὶ ἐκώλυον ἀποδιδόναι τὰ ὀφειλόμενα τοῖς τριηράρχοις· οἱ δέ, ἀφ' ὧν ὑπεφέροντο δίκας, ἀναγκάζοντες συνάγειν, κατέλυσαν τὸν δῆμον· κατελύθη δὲ καὶ ἐν Ἡρακλείᾳ ὁ δῆμος μετὰ τὴν ἀποικισμὸν ὀλίγους, ἀφ' ὧν οἱ γνώριμοι, ἐξέπεσον. ἔπειτα ἀθροισθέντες οἱ ἐκπεσόντες, καὶ κατελθόντες κατέλυσαν τὸν δῆμον. παραπλησίως δὲ καὶ ἐν Μεγάροις κατελύθη δημοκρατία. οἱ γὰρ δημαγωγοὶ, ἵνα χρήματα ἔχωσι δημεύειν, ἐξέβαλον πολλοὺς τῶν γνωρίμων, ἕως πολλοὶ ἐποίησαν τοὺς φεύγοντας· οἱ δὲ, καλιόντες, ἐνίκησαν μαχόμενοι τὸν δῆμον, καὶ κατέστησαν τὴν ὀλιγαρχίαν. συνέβη δὲ ταὐτὸν καὶ περὶ Κύμην ἐπὶ τῆς δημοκρατίας, ὑφ' κατέλυσε Θρασύμαχος. φανερὸν δὲ καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων αὖ τις ἴδοι θεωρῶν τὰς μεταβολὰς τὸν τρόπον ἐχούσας τὸν τρόπον. ὁτὲ μὲν γὰρ ἵνα χαρίζωνται, ἀδικοῦντες τοὺς γνωρίμους συνιστᾶσιν· ἢ τὰς οὐσίας ἀναδάστους ποιοῦντες, ἢ τὰς προσόδους τὰς λειτουργίας· ὁτὲ δὲ, ἀφαιρούμενοι, ἵν' ἔχωσι δημεύειν τὰ κτήματα τῶν πλουσίων. ἐπὶ δὲ τῶν ἀρχαίων, ὅτε γένοιτο ὁ αὐτὸς δημαγωγὸς, καὶ στρατηγὸς, εἰς τυραννίδα μετέβαλλον. σχεδὸν γὰρ οἱ πλεῖστοι τῶν ἀρχαίων τυράννων, ἐκ δημαγωγῶν γεγόνασιν. αἴτιον δὲ τοῦ τότε μὲν γίνεσθαι, νῦν δὲ μή· ὅτι τότε μὲν οἱ δημαγωγοὶ ἦσαν ἐκ τῶν στρατηγικωτάτων· οὐ γάρ πω δυνατοὶ ἦσαν λέγειν· νῦν δὲ, τῆς ῥητορικῆς αὐξηθείσης, οἱ δυνάμενοι λέγειν, δημαγωγοῦσι μᾶλλον, δι' ἀπειρίαν δὲ τῶν πολεμικῶν, οὐκ ἐπιτίθενται, πλὴν εἴ που βραχύ τι γένοιτο τοιοῦτον. ἐλάνθανον δὲ τυραννίδες πρότερον μᾶλλον ἢ νῦν, καὶ διὰ τὸ μεγάλας ἀρχὰς ἐγχειρίζεσθαί ποιν. ὥσπερ ἐν Μιλήτῳ ἐκ τῆς πρυτανείας· πολλῶν γὰρ ὢν ὁ μεγάλων κύριος ὁ πρύτανις. ἔτι δὲ, διὰ τὸ μὴ μεγάλας εἶναι, πότε τὰς πόλεις,

A Nam etiam in Cô mutata democratia est, exoriẽtibus in ea improbis populi ductoribus: nobiles enim coiuerunt. & Rhodi: stipendium enim militibus populares concionatores præbebant, & triremium præfectis iusta persoluere vetabant. Illi autẽ propter iudiciorum grauium (quæ ex lege, nisi nauigarent, erant subituri) metum, coacti sunt, coitione facta, populi potentiam euertere. Heracleæ quoque opes populi fractæ & dissipatæ sunt, statim post coloniam eò ab Athenienſibus missam, culpa popularium & leuium populi ductorum. Cùm enim nobiles ab iis iniuria afficerentur, exire è ciuitate coacti sunt: deinde qui eiecti fuerant, in vnum conductis & contractis copiis, in ciuitatem ab exsulio reuersi, democratiam sustulerunt. Similiter & quæ Megaris erat democratia, dissoluta & conuulsa est: nam populi ductores, vt bona priuatorum publicare possent, multos nobileis è ciuitate exterminarunt, vsque eò donec magnum exsulum numerum fecerunt. Illi autem in ciuitatem ab exsulio reuerti cupientes, signis collatis populum superarunt, & oligarchiam ex democratia fecerunt. Idem porrò & Cumis accidit: qua in vrbe democratiam Thrasymachus funditus deleuit. Atque in aliis ferè ciuitatibus, si quis animaduertere & considerare velit, rerumpubl. conuersiones & mutationes hoc eodem modo fieri videre possit. Interdum enim vt à populo gratiam ineant, nobilibus iniuriam inferentes, eos ad consensionem & coitionem faciendam impellunt, dum aut eorum bona legibus agrariis populo diuidunt, honorumque æquationem inducunt, aut vectigalia functionibus munerum publicorum exhauriunt: interdum falsis criminibus in iudicium adducentes, & in inuidiam vocantes, vt diuitum fortunas & facultates rei familiaris publicare possint. Priscis porrò temporibus cùm idem populi ductor fieret & imperator, democratia in tyrannidem vertebatur: ferè enim plerique tyranni antiqui ex populi ductoribus facti sunt. Causa autem quamobrem tunc quidem hoc fieret, nunc verò non item, est, quòd populi ductores erant ex numero eorum qui præerant exercitui, quique rem militarem administrabant, nondum enim eloquentes erant. Nunc autem arte dicendi propagata, qui dicendo valent, populo quidem præsunt, eumque concionando moderantur: sed propterea quòd sunt imperiti rerum bellicarum, non moliuntur res nouas, neque reipubl. administrandæ formam conantur immutare, nisi sicubi leuiter quippiam tale tentatum est. Existebant autem tyrannides antea magis quàm nunc, & quia magna imperia certis hominibus mandabantur ac tradebantur: vt Mileti tyrannis ex prytania facta est: multarum enim & magnarum rerum penes prytanin potestas erat: & præterea quia tunc vrbes non erant magnæ,

sed populus in agris commorabatur, in operibus rusticis occupatus: idcirco populo præfecti, cùm essent viri militares & bellicosi, tyrannidem occupabant. Omnes autem hoc faciebant, quòd se populus eis crediderat & commiserat. Fidem porrò vt eis haberet populus, faciebant inimicitiæ, quas illi cum dynastis gerebant: vt Pisistratus Athenis, orta dissensione inter eum & Pediacos, à populo fide dignus habitus est: & Theagenes Megaris, cùm is locupletium pecora & armenta ad fluuium pascentia deprehendisset, aciugulasset: & Dionysius, cùm Daphnæum & cæteros locupleteis accusaret, dignus tyrannide existimatus est, propter inimicitias cum illis susceptas, fidem apud populum consecutus, quasi popularis esset. Fit autem etiam mutatio ex democratia patria & antiqua in maximè nouam & recentem. Nam quibus in locis magistratus per electionem deferuntur, non ex censibus; & populus eligendi ius habet: in eis ambitiosi homines populo assentantes eòrem deducunt vt populus etiam legum sit arbiter ac dominus. Remedium autem huius incommodi, aut ne accidat, aut vt minùs accidat, in eo positum est, vt magistratus à tribubus pronuntientur ac declarentur, non à populo vniuerso. Democratiarum igitur mutationes ferè omnes propter has causas fiunt.

Ἀλλ' ὅτι τῶν ἀρχῶν οἰκεῖον τὸν δῆμον, ἄφορμον ὄντα πρὸς τοὺς ἔργους, οἱ προστάται τοῦ δήμου, ὅτε πολεμικοὶ ὦσιν, τυραννίδι ἐπέθεντο. πολλοὶ δὲ τοῦτο ἔδρασαν ἀπὸ τοῦ δήμου πιστευθέντες· οἷς δὲ πίστις ἦν ἢ ἀπέχθεια διὰ πρὸς τοὺς πλουσίους· οἷος Ἀθήνησί τε Πεισίστρατος στασιάσας πρὸς τοὺς Πεδιακοὺς. καὶ Θεαγένης ἐν Μεγάροις τῶν ἀμφὶ τὴν λείαν ἀποσφάξας, λαβὼν αὐτὸν ἐπὶ τοῦ ποταμοῦ βοσκόμενα τὰ. Διονύσιος κατηγορῶν Δαφναίου, καὶ τῶν πλουσίων, ἠξιώθη τῆς τυραννίδος, ἀφ' ὧν ἔχθραν πιστευθεὶς, ὡς δημοτικὸς ὤν. μεταβάλλουσι δ' ἐκ πατρίας δημοκρατίας εἰς τὴν νεωστὶ καὶ μάλιστα. ὅπου γὰρ αἱρεταὶ μὲν αἱ ἀρχαί, μὴ ἀπὸ τιμημάτων δέ· αἱρεῖται δὲ ὁ δῆμος· δημαγωγοῦντες οἱ στασιάζοντες, εἰς τοῦτο καθιστᾶσιν ὡς κύριον εἶναι τὸν δῆμον καὶ τῶν νόμων. ἄχος δὲ τοῦ ἢ μὴ γίνεσθαι, ἢ τοῦ γίνεσθαι ἧττον, τὸ τὰς φυλακὰς φέρειν τοὺς ἄρχοντας, ἀλλὰ μὴ πρὸς τὸν δῆμον. τῶν μὲν οὖν δημοκρατιῶν αἱ μεταβολαὶ γίνονται πᾶσαι σχεδὸν ἀφ' αὐτῶν τούτων τῶν αἰτίας.

CAPVT VI.

De commutationibus oligarchiarum.

OLigarchiæ autem commutantur duobus maximè modis valde in promptu positis: vno quidem, si pauci potentes, & reipublicæ compotes multitudini iniuriam inferant. Quiuis enim fit hic dux idoneus ad præeundem populo: sed tum maximè, cùm acciderit, vt dux ex ipsa oligarchia existat: quemadmodum in Naxo Lygdamis, qui posteriùs Naxiorum etiam tyrannus fuit. Habet autem & seditionis principium ab aliis profectum differentias quasdam. Interdum enim ab ipsis diuitibus, non iis tamen qui prouecti sunt ad magistratus, nascitur oligarchiæ interitus, cùm valde pauci sunt ij qui honores adepti sunt: vt Massiliæ, & Istri, & Heracleæ, & in aliis vrbibus accidit. Nam qui magistratuum partieipes non erant, rebus nouandis studuerunt, donec ipsi etiam participes facti sunt: fratres quidem maiores natu priùs, posteriùs verò iterum minores. non enim magistratum obtinent in nonnullis locis pater & filius: in quibusdam frater natu maior, & natu minor, atque illic quidem reipublicæ administratio, ciuilior facta est. Istri verò in democratiam euasit,

ΚΕΦΑΛ. ϛ'.

Αἱ τῶν ὀλιγαρχιῶν μεταβολαί.

ΑΙ δ' ὀλιγαρχίαι μεταβάλλουσι διὰ δύο μάλιστα τρόπους τοὺς φανερωτάτους· ἕνα μὲν, ἐὰν ἀδικῶσι ὁ πλῆθος· πᾶς γὰρ ἰσχυρὸς γίνεται προστάτης· μάλιστα δ', ὅταν ἐξ αὐτῆς συμβῇ τῆς ὀλιγαρχίας γίνεσθαι τὸν ἡγεμόνα· καθάπερ ἐν Νάξῳ Λύγδαμις, ὃς καὶ ἐτυράννησεν ὕστερον τῶν Ναξίων. ἔχει δὲ καὶ ἡ ἐξ * ἄλλων ἀρχὴ, στάσεως διαφοράς. ὁτὲ μὲν γὰρ ἐξ αὐτῶν τῶν δυνατῶν, ἀ τῶν ὄντων δ' ἐν ταῖς ἀρχαῖς, γίνεται καθάλλοις, ὅταν ὀλίγοι σφόδρα ὦσιν οἱ ἐν τῇ τιμῇ· οἷον, ἐν Μασσαλίᾳ, καὶ ἐν Ἴστρῳ, καὶ ἐν Ἡρακλείᾳ, καὶ ἐν ἄλλαις πόλεσι συμβέβηκεν. οἱ γὰρ μὴ μετέχοντες τῶν ἀρχῶν, ἐπίνουν, ἕως μετέλαβον οἱ πρεσβύτεροι πρότεροι τῶν ἀλφῶν· ὕστερον δ' οἱ νεώτεροι πάλιν· ἔνιαχοῦ μὲν ἅμα πατήρ τε καὶ υἱός· ἐνιαχοῦ δὲ οἱ πρεσβύτεροι καὶ οἱ νεώτεροι ἀδελφοί· καὶ ἔνθα μέν, πολιτικώτερα ἐγίνετο ὀλιγαρχία· ἐν Ἴστρῳ δ' εἰς δῆμον ἀπετελεύτησεν·

* ἀπὸ τῶν minùs recte.

ἐν Ἡρακλείᾳ ἡ ὀλιγαρχία ἐξ ἐλαττόνων εἰς ἑξακοσίους ἦλθε. μετέβαλε δὲ καὶ ἐν Κνίδῳ ἡ ὀλιγαρχία, στασιασάντων τῶν γνωρίμων αὐτῶν πρὸς αὑτούς, διὰ τὸ ὀλίγους μετέχειν· καὶ, καθάπερ εἴρηται, εἰ πατὴρ, υἱὸν μὴ μετέχειν· καὶ, εἰ πλείους ἀδελφοὶ, ἀλλ' ἑνὶ τὸν πρεσβύτατον. ὀπλαδόμων γὰρ στασιαζόντων ὁ δῆμος, καὶ λαβὼν προστάτην ἐκ τῶν γνωρίμων, ὀπλιτεύοντας ἐκράτησεν· ἀσθενεῖς γὰρ ἦσαν ἐστασίαζον. καὶ ἐν Ἐρυθραῖς δὲ, ὅτε τῶν * Βασιλίδων ὀλιγαρχίας, ἐν τοῖς ἀρχαίοις χρόνοις· καίπερ καλῶς ἐπιμελουμένων τῶν ἐν τῇ πολιτείᾳ, ὁ δῆμος, διὰ τὸ ὑπ' ὀλίγων ἄρχεσθαι ἀγανακτῶν ὁ δῆμος, μετέβαλε τὴν πολιτείαν. κινοῦσι δ' αἱ ὀλιγαρχίαι * ἐξ αὐτῶν, καὶ διὰ φιλονεικίαν δημαγωγούντων. ἡ δημαγωγία δ' διττή· ἔν μὲν, * ἐν αὐτοῖς τοῖς ὀλίγοις· ἐγγίνεται γὰρ δημαγωγὸς, κἂν πάνυ ὀλίγοι ὦσιν· οἷον, ἐν τοῖς τριάκοντα Ἀθήνησιν, οἱ περὶ Χαρικλέα ἴσχυσαν, καὶ τριάκοντα δημαγωγοῦντες· καὶ ἐν τοῖς τετρακοσίοις οἱ περὶ Φρυνίχου, ἐν αὐτὸν τρόπον. ὅταν τὸν ὄχλον δημαγωγῶσιν οἱ ἐν τῇ ὀλιγαρχίᾳ ὄντες· οἷον, ἐν Λαρίσῃ οἱ πολιτοφύλακες, διὰ τὸ αἱρεῖσθαι αὐτοὺς τὸν ὄχλον, ἐδημαγώγουν· καὶ ἐν ὅσαις ὀλιγαρχίαις οὐχ οὗτοι αἱροῦνται τὰς ἀρχάς, ἐξ ὧν οἱ ἄρχοντές εἰσιν· ἀλλ' αἱ μὲν ἀρχαὶ ἐκ τιμημάτων μεγάλων εἰσὶν, οἱ δ' ἑταῖροι· αἱροῦνται δὲ οἱ ὁπλῖται, οἱ ὁ δῆμος· ὥσπερ ἐν Ἄβύδῳ συνέβαινε· καὶ ὅπου τὰ δικαστήρια μὴ ἐκ τῶν πολιτευμάτων ἐστί. δημαγωγοῦντες γὰρ πρὸς τὰς κρίσεις, μεταβάλλουσι τὴν πολιτείαν· ὥσπερ καὶ ἐν Ἡρακλείᾳ ἐγένετο τῇ ἐν τῷ Πόντῳ. ἔτι δὲ, ὅταν ἔνιοι εἰς ἐλάττους ἕλκωσι τὴν ὀλιγαρχίαν· οἱ γὰρ τὸ ἴσον ζητοῦντες, ἀναγκάζονται βοηθὸν ἐπαγαγέσθαι τὸν δῆμον. γίγνονται δὲ μεταβολαὶ τῆς ὀλιγαρχίας, καὶ ὅταν αἱ πλούσιαι τὰ ἴδια, ζῶντες ἀσελγῶς· καὶ γὰρ οἱ τοιοῦτοι καινοποιεῖν ζητοῦσι· καὶ ἵνα τυραννίδι ἐπιθῶνται αὐτοὶ, ἵνα καταδουλώσωνται ἕτερον· ὥσπερ [ὁ] Ἱππαρῖνος Διονύσιον ὁ Συρακούσας· καὶ ἐν Ἀμφιπόλει, ᾧ ὄνομα ἦν Κλεότιμος, τοὺς ἐποίκους τοὺς Χαλκιδέων ἤγαγε·

Χ. Βασιλιδῶν

Interp. ἐξ αὐτῶν π,

Infrà c.8

A at Heracleæ à paucioribus potentibus ad sexcentos translata est. Mutata etiam in Cnido oligarchia est, cùm viri ipsi illustres ac nobiles eis ab eis dissedissent, propterea quòd pauci reipubl. administrationis participes erant: &, quemadmodum dictum est, si pater magistratum obtinebat, filius à magistratu excludebatur: &, si plures fratres erant, soli natu maximo aditus ad magistratus patebat. Nam B cùm populus eos inter se dissidenteis ac discordanteis occupasset atque oppressisset, & ex illustrium virorum numero ducē cepisset: impetu facto eos adortus profligauit, rerumque potitus est: imbecillum enim est id omne quod discordat. Et Erythris regis Androcli posteris oligarchiam obtinentibus, priscis illis temporibus, quamuis ea quæ ad rempubl. pertinerent, bene procurarent; indignè ferens tamen populus, quòd paucorum imperio subiectus esset, reipubl. administrandæ formam mutauit. Mutantur autem oligarchiæ etiam ipsorum paucorum potentium culpa, cùm propter contentionis studium populo blandiuntur atque assentantur. Duplex autem popularis blā- C ditia est: vna, quæ in ipsis paucis potentibus vertitur. Existit enim blandus populi ductor, & pene dicam, assentator, etiamsi pauci admodum sint quibus blandiatur: verbi gratia, Athenis in triginta viris Charicles viguit ac valuit, dum triginta viris populariter blanditur, & in quadringentis Phrynicus eodem modo. Altera, cùm turbæ & fæci populi blandiuntur & assentantur pauci diuites imperium obtinentes: vt Lariſſæ ciuium custodes, qui politophylaces dicuntur à Græcis: quia ipsi à plebe legebantur, populi turbam & infimam multitudinem colebant. Quod etiam fit in iis omnibus oligarchiis, in D quibus non hi legendorum magistratuum ius habent, ex quorum corpore aut ordine sumuntur magistratus, sed magistratus quidem fiunt ex amplis & magnis censibus aut sodalitatibus: verùm eligunt eos aut milites leuioris armaturæ, aut populus, (quod Abydi contigit,) & vbi rebus iudicandis non præsunt ii qui rempubl. administrant. colentes enim populum, iudiciorum gratia, reipublicæ administrandæ formam in democratiam commutant: quod & Heracleæ, quæ in Ponto est, E accidit. Præterea cùm aliqui oligarchiam ad pauciores trahunt. Nam qui æqualitatem quærunt, auxilium populi aduocare, sibique asciscere coguntur. Fiunt autem oligarchiæ conuersiones etiam, cùm pauci potentes, qui rempubl. moderantur, rem suam familiarem consumpserunt intemperanter viuendo. Etenim tales homines rebus nouis student: & aut ipsi tyrannidem occupant, aut alium tyrannum parant: quemadmodum Hipparinus Dionysium Syracusis, & Amphipoli quidam, cui nomen erat Cleotimo, Chalcidensium inquilinos in vrbem adduxit:

eosque, cùm veniſſent, locupletibus infenſos reddidit, atque in eos incitauit. Et in Ægina is qui negotium illud, quod ad Charetem attinebat, geſſit, reipubl. adminiſtrandæ formam mutare conatus eſt propter talem cauſam. Interdum igitur aliquid mouere & nouare conantur: interdum pecuniam publicam furantur: ex quo aut hi inter ſe diſſident & diſcordant: aut qui his rempubl. depecuniantibus aduerſantur & repugnant; quod Apolloniæ accidit: eam dico quæ eſt in Ponto. Conſentiens autem & conſpirans oligarchia non facilè ex ſeipſa interit: cui rei indicio eſt Pharſaliorum reipubl. adminiſtratio. Illi enim cùm pauci ſint, in multos dominatum obtinent, quoniam ſeipſi bene gerunt. Iam verò frangitur paucorum potentatus, cùm in oligarchiam alteram oligarchiam inferunt, hoc autem eſt, cùm ad paucos contracta reipubl. adminiſtratione, ampliſſimorum magiſtratuum omnes pauci non ſunt participes: quod aliquando Elide accidit. Nam cùm reſpubl. à paucis ſenatoribus adminiſtraretur, pauci omnino fiebant ſenatores: & quia perpetui erant, cùm eſſent nonaginta: & quia electio erat dynaſtiæ propria, eorumque qui Lacedæmone ſunt, ſenatorum electioni ſimilis. Fit porrò etiam in bello & in pace oligarchiarum mutatio: in bello quidem, dum propterea quòd populi fidem habent ſuſpectam, militibus externis cogunt vti. cui enim exercitum tradiderint, hic ſæpenumero tyrannus efficitur: quemadmodum Corinthi Timophanes. Quòd ſi plures fuerint, hi ſibi dynaſtiam aſciſcunt: interdum verò hæc veriti, cum multitudine reipublicæ adminiſtrationem communicant, propterea quòd neceſſe habent populo vti. In pace autem, propterea quòd mutuò fidem non habent, cuſtodiam corporis exterm militibus & principi inter eos medio tradunt & committunt, qui ſit interdum vtriuſque partis dominus. Quod Lariſſæ accidit, Aleuadis Samiis principatum obtinentibus: & Abydi, ſodalitatibus inſtitutis: quarum vna erat ea quæ fuit Iphiadæ. Oriuntur autem ſeditiones etiam ex eo, quòd alii ab aliis contumeliosè tractentur & vexentur, iis ipſis qui imperium habent: & ex eo, quòd factiosè iactentur ac circumueniantur in nuptiis, & in actionibus iudicialibus, (verbi gratia) ex cauſa nuptiali ſeditiones, quas antè diximus, tanquam ex fonte manauerunt. Oligarchiam porrò Eretrienſem, quam equites obtinebant, Diagoras ſuſtulit ac deleuit, quòd in nuptiis iniuriam accepiſſet. Seditio verò, quæ Heracleæ exarſit, ex iudiciali ſententia orta eſt: & ea quæ Thebis, ex eo quòd ob crimen adulterii pœnas iuſtas quidem illas, ſed nimis acerbas ſumpſiſſent Heracleenſes principes de Eurytione, Thebani de Archia. Contenderunt enim eius inimici,

καὶ ἐλθόντων, διεφθάρησαν αὐτοὺς πρὸς τοὺς δυνάστας. καὶ ἐν Αἰγίνῃ ὁ τὴν πρᾶξιν τὴν πρὸς Χάρητα πραξάς, ἐπεχείρησε μεταβαλεῖν τὴν πολιτείαν διὰ τοιαύτην αἰτίαν. ὁτὲ μὲν οὖν ἐπιχειροῦσί τι κινεῖν, ὁτὲ δὲ κλέπτοισι τὰ κοινά· ὅθεν πρὸς αὐτοὺς στασιάζουσιν οὗτοι, ἢ οἱ πρὸς τούτοις μαχόμενοι * κλέπτοντας. ὅπερ ἐν Ἀπολλωνίᾳ συνέβη τῇ ἐν τῷ Πόντῳ· ὀμονοοῦσα δὲ ὀλιγαρχία, οὐκ ἐξ αὐτῆς. σημεῖον δέ· ἡ ἐν Φαρσάλῳ πολιτεία. ἐκεῖνοι γάρ, ὀλίγοι ὄντες * πολλῶν κύριοί εἰσι, διὰ τὸ χρῆσθαι σφίσιν αὐτοῖς καλῶς. καταλύουσι δέ, ὅταν ἐν τῇ ὀλιγαρχίᾳ ἑτέραν ὀλιγαρχίαν ἐμποιῶσι. τοῦτο δ' ἐστίν, ὅταν μὴ πολλοὺς πολιτεύωνται ὀλίγων ὄντων, τῶν μετεχόντων μὴ μετέχωσιν οἱ ὀλίγοι πάντες· ὅπερ ἐν Ἠλίδι συνέβη ποτέ. τῆς πολιτείας γὰρ διὰ ὀλίγων οὔσης τῶν ἀρχόντων, ὀλίγοι πάμπαν ἐγίνοντο, διὰ τὸ ἀΐδιοις εἶναι, ὀλιγανδροῦντας ὄντας· τῷ δὲ αἱρέσει δυναστευτικῷ εἶναι, καὶ ὁμοίᾳ τῇ τῶν ἐν Λακεδαίμονι γερόντων. γίνεται δὲ μεταβολὴ τῆς ὀλιγαρχίας καὶ ἐν πολέμῳ, καὶ ἐν εἰρήνῃ· ἐν μὲν πολέμῳ, διὰ τὸν πρὸς τὸν δῆμον ἀπιστίαν, στρατιώτας ἀναγκαζομένων χρῆσθαι. ᾧ γὰρ ἂν ἐγχειρίσωσι, σχεδὸν πολλάκις γίνεται τύραννος· ὥσπερ ἐν Κορίνθῳ Τιμοφάνης· ἂν δὲ πλείους, οὗτοι αὐτοῖς πρεσβείαν ποιοῦνται δυναστείαν· ὁτὲ δὲ ταῦτα δεδιότες, μεταδιδόασι τῷ πλήθει τῆς πολιτείας, διὰ τὸ ἀναγκάζεσθαι τῷ δήμῳ χρῆσθαι. ἐν δὲ τῇ εἰρήνῃ, διὰ τὴν ἀπιστίαν τὴν πρὸς ἀλλήλους, ἐγχειρίζουσι τὴν φυλακὴν στρατιώτας καὶ ἄρχοντι μεσιδίῳ, ὃς ἐνίοτε γίνεται κύριος ἀμφοτέρων. ὅπερ συνέβη ἐν Λαρίσῃ ὅτε τῆς τῶν Ἀλευάδων ἀρχῆς ἦν πρὸς Σάμον· καὶ ἐν Ἄβύδῳ ὅτε τῶν ἑταιρειῶν, ὧν ἦν μία ἡ Ἰφιάδου. γίνονται δὲ στάσεις καὶ ἐν τοῖς γαμικοῖς ἑτέροις ὑφ' ἑτέρων ἐν τῇ ὀλιγαρχίᾳ * αὐτῶν· καὶ καταστάζεως τῶν γάμους, ἢ δίκης οὔσης, ἐν γαμικῆς μὲν αἰτίας, αἱ εἰρημέναι * πρότερον. καὶ ἐν Ἐρετρείᾳ δ' ὀλιγαρχίαν τὴν τῶν ἱππέων, Διαγόρας [ὁ] κατέλυσεν ἀδικηθεὶς πρὸς γάμον. ἐν δὲ δικαστηρίοις κρίσεως, ἢ ἐν Ἡρακλείᾳ στάσις ἐγένετο. καὶ ἐν Θήβαις ἐπ' αἰτίᾳ μοιχείας· δικαίως μὲν, * στασιωτικῶς δὲ ποιησαμένων τὴν κόλασιν· τῶν μὲν ἐν Ἡρακλείᾳ, καθ' Εὐρυτίωνος· τῶν δ' ἐν Θήβαις, καθ' Ἀρχίου· ἐφιλονείκησαν γὰρ αὐτοῖς οἱ ἐχθροὶ,

Lamb. vocem κλέπτοντας non agnoscit.

Lamb. πρὸ πολ.

χ. ἔτι πρὸς.

Suprà, cap. 4.

πρὸς

ἢ. κυρῶν. ὥστε διαλῦσαι ἐν ἀγορᾷ ἐν τοῖ * κύ- A
φωνι. πολλαὶ δὲ καὶ ἀφ' ἑκάστου διὰ
σπουδὴν εἰς τὰς ὀλιγαρχίας, οἷον ἐν τῷ
γρ. δυσχε- ἐν τῇ πολιτείᾳ ἦναι * δυσχεραινόντων
ραινόντων κατελύθησαν· ὥσπερ ἐν Κνίδῳ, καὶ ἐν
Χίῳ ὀλιγαρχία. γίγνονται δὲ καὶ ἀπὸ
συμβεβώματος μεταβολαί, καὶ τῆς καλουμένης πολιτείας, καὶ τῶν ὀλιγαρχιῶν· ἐν ὅσαις ἀπὸ ἀμμήματος βουλεύουσι καὶ δικάζουσι, καὶ ταῖς ἄλλας ἀρχὰς ἄρχουσι· πολλάκις γὰρ τὸ παθεῖν τοῦτο ἀμμημα πρὸς τοὺς παρόντας καιρούς, ὥστε μετέχειν, ἐν μὲν τῇ ὀλιγαρχίᾳ ὀλίγοις· ἐν δὲ τῇ πολιτείᾳ, τοῖς μέσοις, εὐετηρίας γιγνομένης δι' εἰρήνην, ἢ δι' ἄλλην τινὰ εὐτυχίαν, συμβαίνει πολλαπλασίου γίγνεσθαι τιμήματος ἀξίας τὰς αὐτὰς κτήσεις, ὥστε πάντας πάντων μετέχειν· ὁτὲ μὲν ἐκ προσαγωγῆς, καὶ κατὰ μικρὸν γιγνομένης τῆς μεταβολῆς
ἢ. ἢ λαν. * καὶ λανθανούσης· ὁτὲ δὲ καὶ θᾶττον. αἱ μὲν οὖν ὀλιγαρχίαι μεταβάλλουσι καὶ στασιάζουσι διὰ τοιαύτας αἰτίας. ὅλως δὲ καὶ αἱ δημοκρατίαι, καὶ ὀλιγαρχίαι, ὀξίστανται ἐνίοτε, οὐκ εἰς τὰς ἐναντίας πολιτείας, ἀλλ' εἰς τὰς ἐν τῷ αὐτῷ γένει· οἷον, οὐκ εἰς τὰς νόμων δημοκρατίαν, καὶ ὀλιγαρχίαν, εἰς τὰς κυρίους, καὶ οὐκ τούτων εἰς ἐκείνας.

ΚΕΦΑΛ. ζ'.

Αἱ ἐν τῇ ἀριστοκρατίᾳ στάσεις πόθεν, καὶ κοινῇ περὶ μεταβολῆς πολιτειῶν.

ΕΝ δὲ ταῖς ἀριστοκρατίαις γίγνονται αἱ στάσεις· αἱ μὲν, διὰ τὸ ὀλίγους τῶν τιμῶν μετέχειν· ὅπερ εἴρηται) καὶ ἐν ταῖς ὀλιγαρχίαις, διὰ τὸ ἐν τοῖς ἀριστοκρατικοῖς ὀλιγαρχίαν εἶναι πως. ἐν ἀμφοῖν γὰρ ὀλίγοι οἱ ἄρχοντες· ἀ μὲν οὖν διὰ ταῦτα ὀλίγοι· ἐπεὶ δοκεῖ γε διὰ ταῦτα ἐν ἀριστοκρατία, ὀλιγαρχία εἶναι). μάλιστα δὲ τοῦτο συμβαίνει ἀναγκαῖον, ὅταν μὴ ὁ πλῆθος τῶν πεφυσιωμένων, * ὡς ὅμοιον καὶ ἀρετήν· οἷον ἐν Λακεδαίμονι οἱ λεγόμενοι Παρθενίαι· ἐκ τῶν ὁμοίων γὰρ ἦσαν οἱ φοβούμενοι ὑπερβολὴν τοῦ, ἀπῳκίσθησαν Ταραντῖνοι οἰκιοῦντες.
ἢ. ὡς ὁ μοίων, & ita Lāb.

atque odio ſuo peruicerunt, vt in foro vinctus numellæ aſtringeretur. Multæ denique oligarchiæ quia nimis erant ſæuæ, & dominorum in ſeruos imperiis ſimiles, à quibuſdam remp. communiter adminiſtrantibus talem ſæuitiam ægrè ferentibus, fractæ & diſſipatæ ſunt: quemadmodum quæ in Cnido, & quæ in Chio erat oligarchia. Fiunt autem etiam ab euentis, tum eius reipubl. adminiſtrationis, quæ politia appellatur, tum oligarchiarum commutationes, earum omnium ſcilicet, in quibus ex cenſu in ordinem ſenatorum, & numerum iudicum B aſcripti, conſultandi & iudicandi munere funguntur, alioſque magiſtratus gerunt. Sæpenumero enim qui primò fuit cenſus præſcriptus ac præfinitus, & ad præſentia tempora accommodatus, vt in oligarchia, pauci: in politia, medii magiſtratus obtinere poſſent, rebus proſperis, & ad voluntatem ciuium fluentibus, vel propter pacem, vel propter aliam ſecundam fortunam, contingit vt eædem rei familiaris facultates multo maiore cenſu ſint æſtimandæ: ita vt omnes omnium magiſtratuum ſint participes: fiatque mutatio reipublicæ adminiſtrationis interdum occulta quadam acceſſione, & ſenſum fugiente incremento, & paulatim: C interdum citiùs. Oligarchiæ igitur conuertuntur, ciuitateſque ſeditionibus iactantur ac fluctuant propter taleis cauſas Omnino autem etiam democratiæ & oligarchiæ interdum de ſuo ſtatu graduque deturbatæ migrant non in contrarias reipubl. adminiſtrandæ formas, ſed in eas quæ eodem genere continentur; verbi gratia, ex democratiis & oligarchiis iuſtis ac legitimis fiunt reip. adminiſtrationes dominantes, hoc eſt, quæ in arbitrio nutuque paucorum & populi vertuntur, D &, ex his illæ.

CAPVT VII.

De ſeditionibus & commutationibus ariſtocratiarum.

IN ariſtocratiis porrò ſeditiones exiſtunt, vel quia pauci honorum ſunt participes: quod etiam oligarchias mouere dictum eſt, E quoniam ariſtocratia quodammodo ſit oligarchia, in vtraque enim pauci ſunt qui imperent: non tamen propter eandem rem pauci. nam videatur ſanè propterea ariſtocratia eſſe oligarchia, hoc autem maximè euenire neceſſe eſt, cùm aliquantus eſt numerus hominum magnos ſpiritus gerentium, quaſi virtute ſimilium: (quales fuerunt Lacedæmone ii qui Partheniæ dicebantur, ex ſimilibus enim orti erant: quos cùm manifeſtò comperiſſent reip. inſidiari, eos Tarentum miſerunt in coloniam:) vel

vel cùm aliqui à quibuſdam honoratioribus viris ignominia afficiuntur, qui ipſi magni viri ſint, & virtute nemine inferiores, vt Lyſander à regibus: vel cùm aliquis animo virili ac robuſto, non eſt bonorum particeps: vt Cinado: (cum dico, qui Ageſilao regnum obtinente, coitione facta in Spartiatas impetum fecit.) Præterea cùm alii magna egeſtate premuntur, alii valdè ſunt locupletes & copioſi: quòd maximè in bellis fieri ſolet. Accidit autem etiam hoc Lacedæmone ſub bellũ Meſſeniacũ: idque ex Tyrtæi poëſi, quæ Eunomia appellatur, cognoſcere licet. Cùm enim quidam propter bellum rei familiaris anguſtiis premerentur, poſtulabant vt agri viritim diuiderentur, bonorumque æquatio fieret. Præterea ſi quis magnus ſit, & qui maior etiam fieri poſſit, vt vnus & ſolus reipubl. præſit atque imperet: quemadmodum Lacedæmone videtur Pauſanias, qui bello Perſico exercitui præfuit: & Carthagine Hanno. Conuelluntur autem & intereunt maximè cùm politiæ, tum ariſtocratiæ, propterea quòd in ipſa reipubl. adminiſtratione ius negligatur ac migretur. Principium autem atque origo huius mali eſt, quòd non bene mixtæ & coniunctæ ſunt; in politia quidem, democratia & oligarchia; in ariſtocratia verò, hæc duo & virtus: ſed hæc duo maximè. Duo autem dico, populi & paucorum imperium: hæc enim & politiæ, & multæ ex iis quæ ariſtocratiæ dicuntur, inter ſe miſcere conantur: nam ariſtocratiæ à politiis, quæ nominantur, hoc differunt. Et propter hanc cauſam earum aliæ ſunt minùs firmæ minuſque permanentes, aliæ ſtabiliores & permanentiores: eas enim, quæ magis ad oligarchiam inclinant ac propendent, ariſtocratias appellant: quæ magis ad multitudinem, politias. Quocirca tales aliarum omnium ſunt ſtabiliſſimæ. Nam & quod numero ſuperat, potentius eſt: & homines cùm æquales parteis obtinent, æquiore animo ſunt, magiſque præſenti reip. ſtatu contenti. Locupletes autem, ſi reipubl. adminiſtrandæ forma excellentiam largiatur, ſtudium ſuum ad contumelioſa facinora & cupiditates immoderatas atque iniuſtas conferunt. Omnino in vtramcumque partem reipubl. adminiſtrandæ ratio inclinarit, in eam traducitur, vtraque id quòd propriè ſuum eſt, amplificante atque augente: (verbi gratia,) politia quidem in democratiam, ariſtocratia verò in oligarchiam, aut in contrarias: (verbi cauſa,) ariſtocratia quidem in democratiam, (nam quorum res familiaris anguſtior eſt, tanquam iniuriam accipientes, rempubl. trahunt in contrarium,) politiæ verò in oligarchiam: id enim ſolum permanens eſt & firmum, quod ex dignitate æquale eſt, & per quod ſua cuique obtinere licet. Euenit autem id quod dictum eſt, Thuriis.

A λὶ ὅταν τινὲς ἀτιμάζωνται μεγάλοι ὄντες, καὶ μηδενὸς ἧττους κατ' ἀρετὴν, ὑπό τινων ὀλιγωτέρων· οἷ λύσανδρος, ὑπὸ τῶν βασιλέων. λὶ ὅταν δύναμιν ἔχων ὢν, μὴ μετέχῃ τῶν τιμῶν· οἷ Κινάδων (ὃ τὴν ἐπ Ἀγησιλάῳ συσπασας ἐπίθεσιν ὅτι πὶς Σπαρτιάτας.) ἔτι ὅταν οἱ μὲν ἄποροι λίαν, οἱ δ' εὔποροι· καὶ μάλιστα ὃν τοῖς πολέμοις τοῦτο γίνεται· σύμβαινει δὲ καὶ τοῦτο ἐν Λακεδαίμονι ὑπὸ τὸν Μεσσηνιακὸν πόλεμον. δῆλον δὲ ἐκ τοῦτο ἐκ τῆς Τυρταίου ποιήσεως, τῆς καλουμένης Εὐνομίας· ἠλιόμενοι γάρ τινες διὰ τὸν πόλεμον, ἠξίουν ἀνάδασον ποιεῖν τὴν χώραν. ἔτι ἐὰν τὶς μέγας ᾖ, ἐκ δυνάμενος ἔτι μείζων εἶναι, ἵνα μοναρχῇ. ὥσπερ ἐν Λακεδαίμονι δοκεῖ Παυσανίας ὁ στρατηγήσας πρὸς τὸν Μηδικὸν πόλεμον· ἐκ ἐν Καρχηδόνι Ἄννων. λύονται δὲ μάλιστα αἵ τε πολιτεῖαι ἐκ αἱ ἀριστοκρατίαι διὰ τὶν ἐν αὐτῇ τῇ πολιτείᾳ τοῦ δικαίου πρόσχασιν. ἀρχὴ γὰρ τὸ μὴ μεμίχθαι καλῶς, ἐν μὲν τῇ πολιτείᾳ, δημοκρατίαν, ἐκ ὀλιγαρχίαν· ἐν δὲ τῇ ἀριστοκρατίᾳ, ταῦτά τε ἐκ τὶν ἀρετὴν. μάλιστα δὲ, τὰ δύο, δῆμον, καὶ ὀλιγαρχίαν· ταῦτα γὰρ αἱ πολιτεῖαί τε πειρῶνται μιγνύειν, ἐκ αἱ πολλαὶ τῶν καλουμένων ἀριστοκρατιῶν. διαφέρουσι γὰρ τῶν ὀνομαζομένων πολιτειῶν αἱ ἀριστοκρατίαι τούτῳ. ἐκ διὰ τοῦτ' εἰσὶν, αἱ μὲν ἧττον, αἱ δὲ μᾶλλον μόνιμοι αὐτῶν. ταῖς γὰρ ἀποκλινούσας μᾶλλον πρὸς τὴν ὀλιγαρχίαν, ἀριστοκρατίας καλοῦσι ταῖς δὲ πρὸς ἐκ πλῆθος, πολιτείας. διόπερ ἀσφαλέστεραι αἱ τοιαῦται τῶν ἑτέρων εἰσί. κρεῖττόν τε γὰρ τὸ πλεῖον, ἐκ μᾶλλον ἀγαπῶσιν ἴσον ἔχοντες. οἱ δ' ἐν ταῖς δυσπολίαις, διὰ τὶ πολιτεία δίδωσι τὴν ὑπεροχὴν, ὑβρίζειν ζητοῦσι ἐκ πλεονεκτεῖν. ὅλως δ' ἐφ' ὁπότερον αὐ ἐγκλίνῃ τὶ πολιτεία, ὅτι ταῦτα μιθίσαται, ἑκατέρων τὸ σφέτερον αὐξομένων· οἷ, ἡ μὲν πολιτεία, εἰς δῆμον· ἀριστοκρατία δ', εἰς ὀλιγαρχίαν· λὶ εἰς τὸ ἀναγκαῖον· οἷ, λὶ μὲν ἀριστοκρατία, εἰς δῆμον· ὡς ἀδικούμενοι γάρ, ἀμύνασθαι εἰς τὸ ἀντίπαλον οἱ ἄποροι· αἱ δὲ πολιτεῖαι, εἰς ὀλιγαρχίαν· μόνον γὰρ μόνιμον τὸ κατ' ἀξίαν ἴσον, ἐκ τὸ ἔχειν τὰ αὐτῶν. συμέ-

βη δε' το εἰρημένον ἐν Θουρίοις. διὰ μὲν γὰρ τὸ ἀπὸ πλείονος τιμήματος εἶναι τὰς ἀρχὰς, εἰς ἔλαττον μετέβη, καὶ εἰς ὀλιγαρχεῖα πλείω. διὰ δὲ τὸ τὴν χώραν ὅλην τοῖς γνωρίμοις συγκτήσασθαι παρὰ νόμον· ἡ γὰρ πολιτεία ὀλιγαρχικωτέρα ἦν· ὥστε ἐδυνήθησαν πλεονεκτεῖν· ὁ δὲ δῆμος γυμνασθεὶς ἐν τῷ πολέμῳ, τὴν Φεσυρῶν ἐκράτησε χρείττων, ἕως ἀφεῖσθαι τῆς χώρας, ὅσοι πλείω ἢ σφᾶς ἔχοντες. ἔτι διὰ τὸ πάσας τὰς ὀλιγαρχικὰς πολιτείας ὀλιγαρχικὰς εἶ), μᾶλλον πλεονεκτοῦσιν οἱ γνώριμοι· οἷς καὶ ἐν Λακεδαίμονι εἰς ὀλίγους αἱ οὐσίαι ἔρχονται· καὶ ἔξεστι ποιεῖν ὅ, τι ἂν θέλωσι, τοῖς γνωρίμοις μᾶλλον· καὶ κηδεύειν ὅτῳ θέλωσι. διὸ καὶ ἡ Λοκρῶν πόλις ἀπώλετο ἐκ τῆς πρὸς Διονύσιον κηδείας· ὁ ἐν δημοκρατίᾳ οὐκ ἂν ἐγένετο, οὐδ' ἂν ἐν ἀριστοκρατίᾳ δὴ μεμιγμένῃ. μάλιστα δὲ λανθάνουσιν αἱ ἀριστοκρατίαι μεταβάλλουσαι, παρ' ὀλίγα καὶ μικρόν· ὅθεν εἴρηται ἐν τοῖς πρότερον καθόλου καὶ πασῶν τῶν πολιτειῶν, ὅτι αἴτιον τῶν μεταβολῶν καὶ * τὸ μικρόν ἐστι. ὅταν γὰρ ἡ πρόσωταί τῶν πρὸς τὴν πολιτείαν, μετὰ τοῦτο καὶ ἄλλο, μικρῷ μεῖζον, δυχερέστερον κινοῦσιν, ἕως ἂν πάντα κινήσωσι τὸν κόσμον. στασιάζει δὲ τοῦτο καὶ ἐπὶ τῆς Θουρίων πολιτείας. νόμου γὰρ ὄντος, διὰ πέντε ἔτῶν * στρατηγεῖν, ἐνόμιζόν τινες πολεμικοὶ τῶν νεωτέρων, καὶ διὰ τὴν τῶν Φεσυρῶν εὐδοκιμοῦντες, καταφρονήσαντες τῶν ἐν τοῖς πρόσθεν, καὶ νομίζοντες ῥᾳδίως καταλύσειν, τοῦτον τὸν νόμον λύειν ἐπεχείρησαν πρῶτον, ὥστε δεῖναι τοὺς αὐτοὺς συνεχῶς στρατηγεῖν, ὁρῶντες τὸν δῆμον αὐτοῖς χαριζόμενον πρόθυμως· οἱ δὲ ἐπὶ τούτῳ τεταγμένοι τῶν ἀρχόντων, οἱ καλούμενοι σύμβουλοι, ὁρμήσαντες δὲ πρῶτον ἐναντιοῦσθαι, συνεπείσθησαν, ὑπολαμβάνοντες τοῦτον κινήσαντας τὸν νόμον, ἐάσειν τὴν ἄλλην πολιτείαν. ὕστερον δὲ βουλόμενοι κωλύειν ἄλλων κινούντων, οὐκέτι πλέον ἐποίουν οὐδέν, ἀλλὰ μετέβαλεν εἰ' πᾶσα τῆς πολιτείας εἰς δυναστείαν τῶν ἐπιχειρησάντων νεωτερίζειν. πᾶσαν δ' αἱ πολιτεῖαι λύονται, ὁτὲ μὲν ἐξ αὐτῶν, * ὁτὲ δ' ἔξωθεν.

Lamb. τὸ δὲ μικρόν ἐστι vt suprà, ca. 3. sed τὸ μικρόν, legi potest, vt cap. séq.

Lamb. ἐπιστρατεύειν,

Lamb. ἐπὶ δ' ἔξωθεν. ἐξ αὐτῶν μὲν, διὰ παντὸς ἔξωθεν δὲ, ἔστιν

A Nam quia magistratus deferebantur ex ampliore & maiore censu, res ad angustiorem & minorem redacta est, & ita ad plureis magistratus. Iam verò propterea quòd nobiles totius soli Thurienſis agros præter legem coëmerant & possidebant, (nam eorum reipubl. administrandæ ratio erat plus nimio oligarchica: atque idcirco facilè poterant superiora omnia habere, & immensas atque immoderatas opes sibi parare,) populus in bello exercitatus, custodiis & præsidiis eorum potentior ac superior euasit, donec ii omnes qui plura possidebant, agris cesserunt. Præterea, quoniam B omnes reipublicæ administrandæ formæ aristocraticæ, sunt oligarchicæ, magis solent & possunt nobiles immoderatas opes per iniuriam sibi comparare: & Lacedæmone rei familiaris facultates ad paucos perueniunt: & nobilibus licet magis quicquid libet facere, & affinitatem cum quo velint contrahere. Quapropter & Locrorum ciuitas interiit ex affinitate cum Dionysio contracta: quod neque in democratia contigisset, neque in aristocratia bene mixta ac temperata. Maximè autem ariC stocratiæ latenter & occultè mutantur, ita vt non sentiatur mutatio, quia paulatim dissoluantur: quod vniuersè de omnibus reipublicæ administrandæ formis antè dictum est, mutationũ causam esse parua negligere. Cùm enim aliquid eorum quæ ad rempublicam pertinét, proiiciunt ac deserunt, postea etiam aliud paulo maius faciliùs mouent, donec omnem ordinem atque ornatum reip. conquassarint. Euenit porro hoc etiam in Thuriorum reip. administratione. nam cùm lex esset, ne quis prætor D esset, exercituique præesset, nisi quinquennio intermisso; iuuenes quidam bellicosi natura, vsumque rei militaris consecuti, & apud custodiarum præsidiorumque multitudinem bonam existimationem ac virtutis opinionem nacti, contenti iis qui rebus gerendis erãt prapositi: & putantes fore, vt quod habebãt in animo, facilè obtinerent, eosque qui sibi obuiam ire conarentur, comprimerent & coërcerent; hanc legem primùm soluere conati sunt, iisdẽ vt liceret perpetuò præturam obtinere, exercituique præesse, cùm populum viderent sibi E libenter suffragaturum: magistratus autem & principes his rebus præfecti, qui symbuli, hoc est, consultatores seu consiliarii dicebãtur, primùm aduersari & obuiam ire conati; adducti sunt postea vt ab incepto desisterent & quiescerent, existimantes fore vt ii hac lege sublata, cæteram reip. administrationem suo loco manere sinerent. Postea verò cùm aliis rebus in rep. tentatis, & moueri cœptis, prohibere vellent, nihil profecerunt, nihilque assecuti sunt: sed totus ordo reipublicæ administrandæ in dynastiam eorum, qui res nouas moliti fuerant, mutatus est. Omnes autem reipublicæ administrandæ formæ franguntur atque intereunt modò ex se, & à causis internis:

modò extrinsecus, & à causis externis: à causis internis, cùm seditiones excitantur: ab externis, cùm vicina & propinqua est reip. administrandæ forma contraria: aut longè distat quidem illa, sed est potens & copiis instructa: quod accidebat Athenienſibus & Lacedæmoniis principatum Græciæ obtinentibus. Nã Athenienſes quidem vbique oligarchias tollebant: Lacones verò democratias. Vnde igitur reip. administrandæ formarum mutationes & seditiones oriantur, ferè dictum est.

ὅτ᾽ ἐν σωτηρία πολιτεία ᾖ, ἵν᾽ ἐγγύτερον ᾖ τοῦ πόρρω μὴ, ἔχουσα δὲ δυνάμιν. ὅπερ συμβέβηκεν ἐπ᾽ Ἀθηναίων & Λακεδαιμονίων. οἱ μὲν γὰρ Ἀθηναῖοι, πανταχοῦ τὰς ὀλιγαρχίας· οἱ δὲ Λάκωνες, τὰς δήμους κατέλυον. ὅθεν μὲν οὖν αἱ μεταβολαὶ γίνονται τῶν πολιτειῶν καὶ αἱ στάσεις, εἴρηται σχεδόν.

CAPVT VIII.

De salute & omnium communiter, & separatim vniuscuiusque reip. administrandæ formæ, & accommodata ad eam rem præcepta.

ΚΕΦΑΛ. ζ΄.

Περὶ σωτηρίας, & κοινῇ καὶ χωρὶς ἑκάστης πολιτείας, & πρὸς τοῦτο ἁρμόττοντα.

DE salute autem & omnium reip. administrandæ formarum cõmuniter, & vniuscuiusque separatim, consequens est vt dicamus. Primùm igitur perspicuum est, si ea quæ sunt pernicioſa ac pestifera reip. administrandæ formis, teneamus: ea quoque nobis esse nota, quæ sunt his salutaria. Contrariorum enim efficientia sunt contraria. At interitio seu pernicies saluti contraria est. In reipublicæ igitur administrandæ formis bene temperatis, cùm videndum sit, siquid aliud, ne quid ciues contra leges faciant, tum maximè cauendum ne id quod paruum est, negligatur, néve in re parua peccetur. Occultè enim serpit ac se insinuat legum violandarum atque institutorum ciuitatis negligendorum consuetudo: quemadmodum facultates rei familiaris parui sumptus exhauriunt, si sæpe fiant. Non apparet autem commutatio, quia non profunditur vniuersa: decipitur enim ab iis rebus mens, tanquam falso quodam syllogismo: cuiusmodi est sophistica ratio. Si vnumquicque paruum est, ergo & omnia, hoc autem est vt sit verum, est vt non sit. Totum enim & omnia non sunt parua, sed ex paruis componuntur. Huic igitur principio statim opponenda custodia & cautio est. Deinde iis quæ callidè & captiosè ad multitudinem fallendam comparantur, fides haberi nõ debet, à factis enim redarguuntur ac refelluntur. Qualeis autem dicamus callidas & artificioſas reipubl. administrationum captiones, antè dictum est. Præterea intelligendum est, nonnullas non solùm aristocratias, verùm etiam oligarchias manere: non quòd stabiles & tutæ sint reipubl. administrationes, sed quòd ii qui magistratus & imperia obtinent, rectè se gerunt tum aduersus eos qui sunt extra reip. administrationem, tum aduersus eos qui rempubl. communiter administrant: non inferenda iis qui reipubl. administrationis non sunt participes, iniuria: iis, qui sunt in numero priuatorum ad principatum apti, ad reip. administrationem vocandis: iis quidem, qui sunt honoris & laudis cupidi,

Περὶ δὲ σωτηρίας καὶ κοινῇ καὶ χωρὶς ἑκάστης πολιτείας, ἐχόμενόν ἐστιν εἰπεῖν. πρῶτον μὲν οὖν δῆλον * ὅτι, εἴπερ ἐχόμεθα δι᾽ ὧν φθείρονται αἱ πολιτεῖαι, ἐχόμεθα καὶ δι᾽ ὧν σῴζονται· τῶν γὰρ ἐναντίων τὰ ἐναντία ποιητικά· φθορὰ δὲ, σωτηρίᾳ ἐναντίον. ἐν μὲν οὖν ταῖς εὖ κεκραμέναις πολιτείαις, ὥσπερ ἄλλο τι δεῖ τηρεῖν, ὅπως μηδὲν παρανομῶσι· καὶ μάλιστα τὸ μικρὸν φυλάττειν· λανθάνει γὰρ ἐπεισδύουσα μὲν βλάβη· ὥσπερ ταῖς οὐσίας αἱ μικραὶ δαπάναι δαπανῶσι, πολλάκις γινόμεναι. λανθάνει δὲ ἡ μετάβασις, διὰ τὸ μὴ ἀθρόα γίγνεσθαι. παραλογίζεται γὰρ ἡ διάνοια ὑπ᾽ αὐτῶν, ὥσπερ ὁ σοφιστικὸς λόγος· εἰ ἕκαστον μικρὸν, καὶ πάντα. τοῦτο δ᾽ ἔστι μὲν ὡς, ἔστι δ᾽ ὡς οὔ· τὸ γὰρ ὅλον, καὶ τὰ πάντα, οὐ μικρὸν, ἀλλὰ σύγκειται ἐκ μικρῶν. μέχρι μὲν οὖν τούτου φυλακὴν δεῖ ποιεῖσθαι· ἔπειτα μή τις δύῃ ἐν τοῖς σοφίσματος χάριν πρὸς τὸ πλῆθος συγκειμένοις· ἀξιολέγεται γὰρ ὑπὸ τῶν ἔργων· ποῖα δὲ λέγομεν τὰ πολιτικὰ σοφίσματα, * περὶ τε- Lib. 4. cap. 13.
τοῦ εἴρηται. ἔτι δ᾽ ὁρᾶν, ὅτι ἔνιαι μὴ οἴονται δεῖν μόνον ἀριστοκρατίας, ἀλλὰ καὶ ὀλιγαρχίας, διὰ τὸ ἀσφαλεῖς εἶναι τὰς πολιτείας, ἀλλὰ διὰ τὸ δεῖν χρῆσθαι τοῖς ἐν ταῖς ἀρχαῖς νομίμοις, καὶ τοῖς ἔξω τῆς πολιτείας, καὶ τοῖς ἐν τῷ πολιτεύματι· τοῖς μὲν μὴ μετέχουσι, τῷ μὴ ἀδικεῖν, καὶ τῷ τοὺς ἡγεμονικοὺς αὐτῶν εἰσάγειν εἰς τὸ πολιτεύμα· & τοῖς μὲν φιλοτίμοις μὴ

to which the laws do not extend, and which is not subject to the control of the magistrates, but is left to the discretion of the citizens themselves. Now the best way to prevent this is to have a knowledge of the laws, not only of those by which the state is governed, but also of those by which it ought to be governed. For a well-ordered state will have laws which are binding on all, and will not allow any exceptions to be made in favour of individuals. But in other states the laws are often made to suit the convenience of the rulers, and sometimes they are altered without any reason at all. This is a great evil, and one which ought to be guarded against. For it is easy to see how a small change may lead to a great one, and how a small error may lead to a great mistake. The only way to prevent this is to have a fixed standard of right and wrong, and to adhere to it in all cases. But this is not always easy, for the reasons which I have already given. Moreover, it is to be observed that some states are not content with having a good government, but also wish to have a strong one. For they think that a strong government is the best way to secure the stability of the state. But this is a mistake, for a strong government is not necessarily a good one. A good government is one which is based on the principles of justice and equity, and which is administered by men who are qualified by their character and abilities to rule. A strong government is one which is able to enforce its will by means of its power, and which is not restrained by any scruples of conscience. It is clear that a strong government may be a bad one, and that a good government may be a weak one. The best way to secure the stability of the state is to have a good government, and to see that it is administered by men who are qualified to rule. This is the only way to prevent the state from falling into the hands of demagogues, who will use their power for their own advantage, and not for the good of the state. It is also the only way to prevent the state from falling into the hands of tyrants, who will use their power to oppress the people. The best way to secure the stability of the state is to have a good government, and to see that it is administered by men who are qualified to rule. This is the only way to prevent the state from falling into the hands of demagogues, who will use their power for their own advantage, and not for the good of the state. It is also the only way to prevent the state from falling into the hands of tyrants, who will use their power to oppress the people.

ἀδικεῖν εἰς ἀτιμίαν, τοὺς δὲ πολλοὺς εἰς κέρδος· τοῖς αὐτοῖς δὲ καὶ τοὺς μετέχοντας, τῷ χρῆσθαι ἀλλήλοις δημοτικῶς. ὃ γὰρ ὅτι τῷ πλήθους ζητοῦσιν οἱ δημοτικοὶ τὸ ἴσον, τοῦτ' ὅτι τῶν ὁμοίων οὐ μόνον δίκαιον, ἀλλὰ καὶ συμφέρον ἐστί. καὶ ἐν ταῖς πόλεσιν ὧσιν οἱ πλείους ἐν τῷ πολιτεύματι, πολλαχοῦ συμφέρει τῶν δημοτικῶν νομοθετημάτων· οἷον, τὸ ἐξαμήνους τὰς ἀρχὰς εἶναι. ἵνα ποτὲ οἱ ὅμοιοι μετέχωσιν· ἔστι γὰρ ὥσπερ δῆμος ἤδη οἱ ὅμοιοι. διὸ καὶ ἐν τούτοις ἐγγίνονται δημαγωγοὶ πολλάκις, ὥσπερ εἴρηται πρότερον. ἔπειθ' ἧττον εἰς δυναστείας ἐμπίπτουσιν αἱ ὀλιγαρχίαι καὶ ἀριστοκρατίαι. οὐ γὰρ ὁμοίως ῥᾴδιον κακουργῆσαι ὀλίγον χρόνον ἄρχοντας, καὶ πολύ· ἐπεὶ διὰ τοῦτο ἐν ταῖς ὀλιγαρχίαις καὶ δημοκρατίαις γίγνονται τυραννίδες. ἢ γὰρ οἱ μέγιστοι ἐν ἑκατέρᾳ βιάζονται τυραννίδα· ἔνθα μὲν, οἱ δημαγωγοὶ, ἔνθα δ', οἱ δυνάσται· ἢ οἱ τὰς μεγίστας ἔχοντες ἀρχάς, ὅταν πολὺν χρόνον ἄρχωσι. σῴζονται δ' αἱ πολιτεῖαι οὐ μόνον διὰ τὸ πόρρω εἶναι τῶν διαφθειρόντων, ἀλλ' ἐνίοτε καὶ διὰ τὸ ἐγγύς. φοβούμενοι γάρ, διὰ χειρῶν ἔχοισι μᾶλλον τὴν πολιτείαν. ὥστε δεῖ τοὺς τῆς πολιτείας φροντίζοντας, φόβους παρασκευάζειν, ἵνα φυλάττωσι, καὶ μὴ καταλύωσιν ὥσπερ νυκτερινὴν φυλακήν, τὴν τῆς πολιτείας τήρησιν· καὶ τὸ πόρρω ἐγγὺς ποιεῖν. ἢ τὰς τῶν γνωρίμων φιλονεικίας καὶ στάσεις, καὶ διὰ τὸν νόμον πειρᾶσθαι δεῖ φυλάττειν, καὶ τοὺς ἔξω τῆς φιλονεικίας ὄντας, περὶ πλείονος ποιεῖσθαι καὶ αὐτούς· ὡς ὁ ἐν ἀρχῇ γινόμενον κακὸν γνῶναι, οὐ τῷ τυχόντι, ἀλλὰ πολιτικοῦ ἀνδρός· πρὸς δὲ τὴν * διὰ μικρῶν μεταβολὴν, διὰ ὀλιγαρχίας καὶ πολιτείας, ὅταν συμβαίνῃ τοῦτο, λανθάνοντων διὰ τὴν αὐτὴν διὰ μικρῶν, ὑποδείας δὲ νομίσματος γιγνομένης, συμφέρει τῷ μικρῶν ὑπεροχὴν εἶναι τῷ κοινοῦ· ὁ πολὺς δὲ πρὸς ὁ παρελθὼν [χρόνος τοῦτον τὸν χρόνον,] ἐν ὅσαις μὲν πόλεσι * πλῆθος κατ' ἰδιωτῶν· ἐν δὲ ταῖς μείζοσι, διὰ πεντετηρίδος, ἢ διὰ πενταετηρίδος· κἂν ἡ πολλαπλάσιον, ἢ πολλοστημόριον τῷ πρότερον.

Suprà, cap.

Suprà, cap. 5.

Lamb. διὰ μικρῶν, κατ' ἰδιωτῶν, κατ' ἰδιωτῶν.

A nulla iniuria, quæ infamiam coniunctam habeat, afficiendis: plebe verò & multitudine, nulla, quæ lucrum imminuat damnumve inferat: iis, qui reipublicæ administrandæ sunt participes, populariter & comiter tractandis. Quod enim in populo & multitudine quærunt populares, æquale hoc in similibus non modò iustum, verùm etiam vtile est. Quocirca si plures rempubl. administrent, multa instituta multæque leges populares sunt vtiles, (qualis est, semestreis esse magistratus,) vt omnibus, qui similes sunt, ad rempubl. administrandam magistratusque gerendos, pateat aditus. Similes B enim iam instar populi sunt. Quo fit vt sæpe populares oratores & assentatores inter hos existant, quemadmodum antè dictum est, deinde hoc pacto minùs in dynastias incidunt oligarchiæ & aristocratiæ. Non enim similiter facile est iis qui breue tempus imperant, summæ rei detrimentum aliquod importare, factisque aut consiliis improbis nocere: atque iis qui diu. Nam propter hanc causam in oligarchiis & democratiis tyrannides existunt. Aut enim C qui sunt in vtraque reipublicæ administrandæ forma maximi, impetu facto tyrannidem occupant: hic quidem populares oratores & plebis assentatores, illic verò dynastæ: aut qui maximos magistratus gerunt, cùm diu imperium obtinent. Seruantur autem reipublicæ administrandę formæ, non solùm quòd longè absint ab iis quæ perniciem atque interitum afferunt: verùm etiam interdum, quòd propinquæ sint. Dum metuunt enim, statum reipublicę accuratiùs ambabus, (vt ita dicam,) manibus, atque adeò mordicus retinent. Itaque oportet, eos quibus reipublicę status curæ est, terrores quosdam ciuibus opponere, vt sibi caueant, neque dissoluant tanquam nocturnam vigiliam, sic reipubl. administrationis custodiam: & D quod longè distat, propè admouere ac repræsentare, & veluti ob oculos ponere: præterea & nobilium contentiones ac discordias conandum est legibus multò antè coërcere: & eos, qui à contentione sunt immunes, priusquam in contentionem incidant, præmunire. Nam malum à principio oriens cognoscere, non est fortè oblati neque cuiuslibet hominis; sed ad ciuitatem regendam apti & idonei viri. Ad eam autem mutationem, quę propter E census ex oligarchia & politia fieri solet, cùm hoc euenerit, manentibus quidem iisdem censibus ad honores obtinendos præfinitis, sed aucta re nummaria; vtile est census communis seu publici magnitudinem ad præteritum censum spectare, in iis quidem ciuitatibus, in quibus quotannis ciues censentur, quotannis: in maioribus verò, tertio aut quinto quoque anno: & si census sit multis partibus maior, hoc est, multiplex,

sut multesimus, hoc est, multis partibus minor censu priore, ad quem censum æstimationes in hac reip. administrandæ forma initiò institutæ fuerunt: legem ferri, qua lege census vel intendantur, vel remittantur: si præsens census antiquum superet, intendantur æstimationes pro multiplicatione & incremento census: sin decreuerit, remittantur & minuantur pro decretione ac decessione. Nam in oligarchiis & politiis si hoc modo hæc non faciant, hoc est si censibus minoribus factis atque imminutis priuatorum æstimationes ad honores petendos non remittant: accidet vt hic quidem oligarchia, illic verò dynastia nascatur: si altero modo non agant, (hoc est, si auctis censibus æstimationes non intendant,) eueniet vt ex politia, democratia; ex oligarchia, politia aut democratia fiat. Commune autem præceptum est & in democratia, & in oligarchia, & in monarchia, & in omni denique reip. administrandæ forma, neque minus augere quenquam præter commensum & conuenientem modum oportere: sed conari, paruos eosdemque diuturnos honores deferre potiùs, quàm breueis & magnos, deprauantur enim his & corrumpuntur ciues: & secundas res ferre, non cuiusuis hominis est. Quòd si aliter factum sit, non, posteaquam vniuersos honores in vnum aliquem effuderint, rursum adimere vniuersos: sed sensim & paulatim: & maximè quidem conari legibus ita ciueis instituere atque erudire, vt nemo in vrbe exoriatur longè cæteris antecellens potentia, neque amicorum, neque pecuniarum. Sin aliter euenerit, eos peregrinari iussos è ciuitate summouere. Quoniam autem in vita priuata res nouas quærunt, certum magistratum in vrbe constituere oportet, eos qui inutiliter ad reipubl. administrationem viuant, exploraturum atque inspecturum: in democratia ad democratiam, in oligarchia ad oligarchiam, itemque in vnaquaque reip. administrandæ forma. Tum partem ciuitatis prosperitate vitæ, & secunda fortuna exultantem & ferocientem, vicissim cauere propter easdem causas. Cuius mali primum remedium est, particulis ciuitatis contrariis rerum agendarum curam mandare, imperiaque tradere. Dico autem contrarios esse viros æquos & bonos vulgò, egenteis locupletibus & copiosis: alterum, conari aut commiscere & confundere egentium multitudinem cum locupletibus, aut medios augere. Hoc enim dirimit seditiones ex inæqualitate orienteis. Maximum autem est in omni reip. administrandæ forma, eam ita & legibus & reliqua institutione ciuitatis domestica esse descriptam atque ordinatam, vt non liceat magistratibus è rep. quæstum facere, atque hoc maximè in oligarchiis obseruandum est. Non enim tam

A ἐν ᾧ αἱ ζημίαι καθίστασθαι τῆς πολιτείας νόμον εἰ) τὰ τιμήματα ὀπιτείνῃ ἢ ἀνιέναι· ἐὰν μὲν ἐπιβάλλῃ, ὀπιτείνοντας κατὰ τὰ πολλαπλάσια· ἐὰν δ' ἐλλείπῃ, ἀνιέντας καὶ ἐλάττω ποιοῦντας τὰ τιμήματα. ἐν μὲν γὰρ ταῖς ὀλιγαρχίαις καὶ ταῖς πολιτείαις, μὴ ποιοῦντων μὲν οὕτως, ἔνθα μὲν ὀλιγαρχία, ἔνθα δὲ δυναστεία γίγνεσθαι συμβαίνει· ἐκείνως δὲ, ἐν μὲν πολιτείᾳ δημοκρατίαν, ἐν δ' ὀλιγαρχίᾳ πολιτείαν ἢ δῆμον. κοινὸν δὲ καὶ ἐπὶ δήμου,

B καὶ ὀλιγαρχίας, * καὶ μοναρχίας,] καὶ πάσῃ πολιτείᾳ, μήτ' αὐξάνειν λίαν μηδένα παρὰ τὴν συμμετρίαν, ἀλλὰ μᾶλλον σφίζεσθαι μικρὰς καὶ πολυχρονίους διδόναι ὑμᾶς, * ἢ ταχὺ μεγάλας. ἀμφοτέρως γὰρ. καὶ φέρειν, οὐ πᾶντὸς ἀνδρὸς, εὐτυχίαν. εἰ δὲ μή, μή τοί γ' ἀεὶ δεῖται, ἀφαιρεῖσθαι πάλιν ἀεὶ, ἀλλ' ἐκ παραγωγῆς. καὶ μάλιστα μὲν πεφύκασθαι τοῖς νόμοις οὕτως ἄγειν, ὥστε μηδένα ἐγγίγνεσθαι πολὺ ὑπερέχοντα δυνάμει, μήτε φίλων, μήτε χρημάτων. εἰ δὲ μή, ἀποδημητικὰς ποιεῖσθαι τὰς ἀφιστάσεις αὐτῶν. ἐπεὶ δὲ καὶ ἀπὸ τοιούτων βίους νεωτερίζουσι, δεῖ ἐμποιεῖν ἀρχήν τινα τὴν ἐποφορήσουσαν τοὺς ζητοῦντας ἀσυμφόρως πρὸς τὴν πολιτείαν· ἐν μὲν δημοκρατίᾳ, πρὸς τὸν δημοκρατικόν· ἐν δ' ὀλιγαρχίᾳ, πρὸς τὸν ὀλιγαρχικόν. ὁμοίως δὲ καὶ τὴν ἄλλων πολιτειῶν ἑκάστη. καὶ τὸν μὲσον δὴ μεσῶν δ' τῆς πόλεως δεῖ φυλάττεσθαι ἀπὸ τῶν αὐτῶν αἰτιῶν· τοῦτο δ' ἄκος, τὸ ἀεὶ τοῖς αὐξανομένοις μείοις ἐγχειρεῖν τὰς πρόξεις, καὶ τὰς ἀρχάς· λέγω δὲ αὐξανεσθαι τοῖς ὀπλίταις τῷ πλήθει, καὶ τοῖς ἀπόροις τοῖς εὐπόροις. καὶ τὸ φυλάττεσθαι ἢ συμμίγνυναι τὸ τῶν ἀπόρων πλῆθος. καὶ τὸ τῶν εὐπόρων, ἢ τὸ μέσον αὔξειν. τοῦτο γὰρ ἀφανεῖ τὰς ἀπὸ τοῦ ἀνισότητας. μέγιστον δὲ ἐν πάσῃ πολιτείᾳ, τὸ καὶ τοῖς νόμοις καὶ τῇ ἄλλῃ οἰκονομίᾳ οὕτω τεθαρρηκέναι, ὥστε μὴ εἶ) ἀρχὰς κερδαίνειν· τοῦτο δὲ μάλιστα φυλακτέον τοῖς ὀλιγαρχικοῖς δεῖ τηρεῖν. οὐ γὰρ οὕτως ἀγανακτοῦσιν εἰρημένοι τοῦ ἄρχειν οἱ πολλοὶ, ἀλλὰ καὶ χαίρουσιν, ἐάν τις ἐᾷ πρὸς τοῖς ἰδίοις σχολάζειν, ὡς, ἐὰν οἴωνται καὶ κοινὰ κλέπτειν τοὺς ἄρχοντας.

Lamb. * ἢ βραχυχρονίους ἢ μικρούς.

indignè fert multitudo se ab imperiis & magistratibus exeludi, (quinetiam lætatur, si quis sinat eam in suis negotiis priuatis otiosè & sine interpellatione versari,) quàm si puret, eos qui reipublicæ præsunt, rempublicam depeculari & compilare.

πότε δ' ἀμφότερα λυπεῖ, τό, τε τῶν ἡμῶν A
μὴ μετέχειν, καὶ τὸ τῶν χερδῶν. μοναχῶς
δὲ καὶ ἐνδέχεται ἅμα εἶναι δημοκρατίαν,
καὶ ἀριστοκρατίαν εἰ τοῦτο κατασκευά-
σαί τις. ἐνδέχοιτο γὰρ ἂν ἐν τοῖς γνω-
ίμοις καὶ τὸ πλῆθος ἔχειν, ἃ βούλονται,
ἀμφοτέροις τὸ μὲν γὰρ ἴσην πᾶσιν ἀρ-
χὴν εἶναι, δημοκρατικόν· τὸ δὲ τοὺς γνωρίμους
εἶναι ἐν ταῖς ἀρχαῖς, ἀριστοκρατικόν. τοῦτο
δ' ἔσται, ὅταν μὴ ἐξῇ χερδαίνειν ἀπὸ τῶν ἀρ- B
χῶν. οἱ γὰρ ἄποροι δ' βουλήσονται ἀρχήν,
ὡς μηδὲν χερδαίνειν, ἀλλὰ πρὸς τοῖς ἰδίοις
εἶναι μᾶλλον· οἱ δ' εὔποροι, δυνήσονται, δι'
ὃ μηδενὸς προσδεῖσθαι τῶν κοινῶν. ὥστε
συμβήσεται, τοῖς μὲν ἀπόροις, χάριν
εὔπορίαν, τοῖς δ' εὐπόροις, διὰ τὸ ἀφορεῖσθαι πρὸς τοῖς
ἔργοις· τοῖς δὲ γνωρίμοις, μὴ ἄρχεσθαι
ὑπὸ τῶν τυχόντων. τοῦ μὲν οὖν μὴ κλέπ-
τεσθαι τὰ κοινὰ, ἡ ῥᾳδία δόσις γίγνεσθαι τῶν
χρημάτων, παρόντων πολλῶν τῶν πολι-
τῶν· καὶ δωρεὰ χρὴ φέρειας, καὶ λά- C
χοις, καὶ φυλαῖς, ἁρμόττουσιν· τοῦ δ' ἀχερ-
δῶς ἄρχειν, ἅμας ἐξ δεῖ νεκρομαθεστηρίους
τοῖς εὐδοκιμοῦσι. δεῖ δ' ἐν μὲν ταῖς δη-
μοκρατίαις τῶν εὐπόρων φείδεσθαι, * μὴ
μόνον τὰς κτήσεις μὲν ποιεῖν ἀναδάστους, ἀλ-
λὰ μηδὲ τοὺς καρπούς· ὃ ἐν ἐνίαις τῶν
πολιτειῶν λανθάνει γιγνόμενον. βέλτιον
δὲ καὶ βουλομένοις * κωλύειν λειτουργεῖν,
τοὺς δαπανηροὺς μὲν, μὴ χρησίμους δὲ, D
λῃτουργίας οἷς χορηγίας, καὶ λαμπαδαρ-
χίας, καὶ ὅσαι ἄλλαι τοιαῦται· ἐν δ' ὀλι-
γαρχίᾳ, τῶν ἀπόρων ἐπιμέλεσθαι ποιεῖσθαι
πολλῶν· καὶ τὰς ἀρχὰς, ἀφ' ὧν λήμματα,
τούτοις ἀπονέμειν· κἂν τις ὑβρίσῃ τῶν εὐπόρων,
εἰς τούτους μείζω τὰ ἐπιτίμια εἶναι, ἢ εἰ σφῶν
αὐτῶν. καὶ τὰς κληρονομίας μὴ κατ' δόσιν εἶ-
ναι, ἀλλὰ κατὰ γένος· μηδὲ πλείονων ἢ
μιᾶς τὸν αὐτὸν κληρονομεῖν. οὕτω γὰρ ἂν
ὁμαλώτεραι αἱ οὐσίαι εἶεν, καὶ τῶν ἀπόρων
εἰς εὐπορίαν ἂν καθίσαιντο πλείους. συμ- E
φέρει δὲ καὶ ἐν δημοκρατίᾳ, καὶ ἐν ὀλιγαρ-
χίᾳ, τῶν ἄλλων ἢ ἰσότητα ἢ περιουσίαν νέ-
μειν τοῖς ἧττον κοινωνοῦσι τῆς πολιτείας· ἐν
μὲν δήμῳ, τοῖς εὐπόροις· ἐν δ' ὀλιγαρ-
χίᾳ, τοῖς ἀπόροις· πλείω ὅσαι ἀρχαὶ κύ-
ριαι τῆς πολιτείας· ταύτας δ' ἔχειν τοῖς ἐκ τῆς
πολιτείας ἐγχειρίζειν μόνοις, ἢ πλείοσι.

Et tum vtrumq; ei dolorem affert, neque honorum se esse participem, neque lucrorum. Vno autem modo contingere potest vt sit democratia simul & aristocratia, si quis hoc efficere ac præstare possit, (fieri enim possit,) vt & nobiles & multitudo, quod volunt vtrique habeant. Omnibus enim licere reip. præesse, & gerere magistratus, populare est, & democratiæ conuenit. Nobilibus verò magistratus mãdari, aristocratiæ proprium est. Hoc autẽ erit, cùm ex magistratibus quæstum facere nonlicebit. Egentes enim magistratus gerere nolent, eo quòd nullum ex iis quæstum facere liceat: sed negotiis domesticis inseruire, atque operam dare malent. Poterunt locupletès, quia nulla pecunia publica præter domesticam egeant: ita fiet vt egentes quidem locupletentur & diteſcant, quia in suis negotiis operibusque versentur: nobiles verò non subiungantur imperio humilium & contemptorum ciuium. Vt ne igitur ęrarium compiletur, pecunia publica tradatur præsentibus ciuibus omnibus: & rationum exempla diligenter cum exemplari comparata, per curias & centurias & tribus distributa reponantur. Vt autem sine quæstu gerantur magistratus, iis, quorum fides & industria in magistratu fuerit probata & spectata, honores oportet lege lata esse decretos. Iam verò in democratiis quidem, locupletibus parcendum est, non solùm eorum fundis & prædiis, sed etiam fructibus non diuidendis viritim, atque ad alios transferendis: quod fit in nonnullis reipubl. administrandæ formis, neque tamen animaduertitur. Sed vtilius est, iis qui locupletium copias & opes imminuere ac decurtare volunt, cos cogere vt muneribus publicis fungantur, sumptuosis quidem illis, sed minimè vtilibus: vt ludorum faciendorum curationibus, & lampadum præfecturis, & aliis huiusmodi. In oligarchia verò egentium maxima cura habenda est, hisque magistratus quæstuosi mandandi sunt: Et si quis è numero locupletium eos contumeliosè lædat, grauiores in illos pœnæ debent esse constitutæ, quàm si quis ex egentibus alterum egentem contumelia afficiat. Et hæreditates non ex donatione, sed ex gente & cognatione ad hęredes peruenire: neque idem plureis hęreditates quàm vnam debet cernere. Sic enim & æquabiliores sint reipubl. familiaris facultates: & plures egentes, copiosi & locupletes euadere queant. Vtile autem est tum in democratia tum in oligarchia, iis qui reip. administrationis minùs sunt participes, aliarum rerum aut ęqualitatem aut primas partes dare: in democratia locupletibus, in oligarchia egentibus: verumtamen omnia imperia, in quibus totius reipubl. consistit auctoritas, ac potestas, hæc solis iis aut pluribus ex iis qui rempubl. administrant, committere atque in manus tradere.

A

CAPVT IX.

Alia eodem spectantia præcepta.

TRia autem debent habere ii qui magistratus totius ciuitatis amplissimos, & penes quos est summa reip. potestas, gesturi sunt: primùm in reip. statum beneuolentiam: deinde, eius magistratus quem gerunt, munerum obeundorum facultatem maximam: tertio loco, virtutem & iustitiam in vnaquaque reipublicæ administrandæ forma, pro cuiusque reipublicæ administrandæ forma. Nam si non idem ius quadrat ad omneis reipubl. administrandæ formas, iustitia quoque differat necesse est. Habet autem res dubitationem ad explicandum difficilem, cùm hæc omnia in eodem non concurrunt, quæ sit adhibenda distinctio: verbi gratia, si quis ad ducendum quidem exercitum & rem militarem administrandam aptus sit, sed improbus atque erga reipubl. administrandæ formam non beniuolus: alter verò & iustus, & beniuolo in reipublicæ administrandæ formam animo, quomodo facienda sit electio. Duo igitur videntur esse intuenda: cuius rei soleant esse omnes homines magis participes, & cuius minùs. Quare in imperio militari mandando peritia vsusque rei militaris potiùs quàm virtus spectari solet, rariores enim existunt boni imperatores, quàm viri boni. In custodia verò & quæstura, contrarium. maiorem enim virtutem requirunt, quàm qua vulgus hominum præditum est: scientia verò omnium communis est. Dubitare autem possit aliquis, si suppetat alicui & reipubl. administrandæ facultas, & erga reipubl. administrandæ formam beniuolentia, quamobrem virtus desideretur. his enim duobus instructus, faciet quæ sunt è republ. An quia euenire potest vt qui hæc duo habent, sint incontinentes? Itaque, quemadmodum quidam, tametsi scientiam habeant, & se ipsi ament ac diligant, sibi tamen non consulunt, neque inseruiunt; ita nihil vetat quominus hoc modo nonnulli erga remp. sint animati. Omnino verò & vniuersè, quæ legibus continentur, quæque vtilia reipubl. administrandæ formis esse dicimus, hæc omnia reip. administrandæ formas conseruant. Et, quod sæpe dictum est, maximum & primum elementum est, diligenter obseruare & operam dare vt quæ multitudo vult manere reipubl. statum, ea plus valeat quàm quæ non vult. Sed præter hæc omnia, non est ignorandum, quod nunc ignoratur ab iis reipublicæ administrandæ formis quæ ad extrema deerrarunt, medium. Multa enim quæ popularia videntur, democratias soluunt & corrumpunt: multaque quæ sunt oligarchiæ consentanea, oligarchias. Hi autem hanc vnam esse virtutem existimantes,

ΚΕΦΑΛ. ϛ'.

Εἰ πρὸς τὸ αὐτὸ πλείω ἐπαγγέλματα.

ΤΡΙΑ δ' ἵνα χρὴ ἔχειν τοὺς μέλλοντας ἄρξειν τὰς κυρίας ἀρχάς· πρῶτον μὲν, φιλίαν πρὸς τὸν καθεστῶτα πολιτεύμα· ἔπειτα, δυνάμιν μεγίστην τῶν ἔργων τῆς ἀρχῆς· τρίτον δ', ἀρετὴν καὶ δικαιοσύνην ἑκάστης πολιτείας, τὴν πρὸς τὴν πολιτείαν. εἰ γὰρ μὴ ταὐτὸν τὸ δίκαιον καὶ πάσας ταῖς πολιτείαις, ἀνάγκη καὶ τῆς δικαιοσύνης εἶδος διαφορὰς. ἔχει δ' ἀπορίαν, ὅταν μὴ συμβαίνῃ ταῦτα πρός τε αὐτὸ, πῶς χρὴ ποιεῖσθαι * τὴν αἵρεσιν· οἷον, εἰ στρατηγικὸς μὲν τις εἴη, πονηρὸς δὲ, καὶ μὴ τῇ πολιτείᾳ φίλος· ὁ δὲ, δίκαιος * καὶ φίλος, πῶς δεῖ ποιεῖσθαι τὴν αἵρεσιν. ἔοικε δὲ δεῖν βλέπειν εἰς δύο· τίνος πλεῖον μετέχουσι πάντες, καὶ τίνος ἔλαττον. δεῖ δὲ στρατηγίᾳ μὲν, εἰς τὴν ἐμπειρίαν μᾶλλον τῆς ἀρετῆς· ἔλαττον γὰρ στρατηγίας μετέχουσι, τῆς δ' ἐμπειρίας πλεῖον· ἐν δὲ φυλακῇ καὶ ταμιείᾳ, * πρὸς ἀνάπαλιν· πλείονος γὰρ ἀρετῆς δεῖται, ἢ ὅσῳ οἱ πολλοὶ ἔχουσιν· ἡ δὲ ἁπτόμενα, κοινὴ πᾶσιν· ἀπορήσειε δ' ἄν τις, κἂν δυνάμεις ὑπάρχῃ τῆς πολιτείας καὶ * φιλίας, τί δεῖ τῆς ἀρετῆς; ποιήσει γὰρ τὰ συμφέροντα * καὶ δύο· ἢ ὅτι ἐνδέχεται τοὺς τὰ δύο ταῦτα ἔχοντας, ἀκρατεῖς εἶναι· ὥστε καθάπερ ἐν αὐτοῖς οὐχ ὑπηρετοῦσιν εἰδότες ἐν φίλοις ὄντες αὐτοῖς, οὕτω καὶ πρὸς τὸ κοινὸν οὐθὲν κωλύει ἔχειν ἐκείνους. ἁπλῶς δὲ, ὅσα ἐν τοῖς νόμοις, ὡς συμφέροντα λέγομεν ταῖς πολιτείαις, ἅπαντα ταῦτα σώζει τὰς πολιτείας. καὶ τὸ πολλάκις εἰρημένον μέσον, τὸ σῴζειν ὅπως χρεῖττον ἔσται τὸ βουλόμενον τὴν πολιτείαν πλῆθος, τῷ μὴ βουλομένου. παρὰ πάντα δὲ ταῦτα δεῖ μὴ λανθάνειν, ὃ νῦν λανθάνει τὰς παρεκβατικὰς πολιτείας, τὸ μέσον. πολλὰ γὰρ τῶν δοκούντων δημοτικῶν, λύει τὰς δημοκρατίας· καὶ τῶν ὀλιγαρχικῶν, τὰς ὀλιγαρχίας. οἱ δ' οἰόμενοι ταύτην εἶναι μίαν ἀρετὴν,

στρ. τὴν αἵρεσιν.

στρ. ἐφίλος μὲν στρατηγικὸς δὲ. al. ἀστρατήγητος δὲ, pro, ἀστρατηγίας.

στρ. ταμιευτικὴν.

στρ. φιλίας

στρ. ἐπὶ δ'

ἕλκουσιν εἰς τὸ ὑπερβολή· ἀγνοοῦντες ὅτι καθάπερ ῥὶς ἔστι προσβεβηκυῖα μὲν τὸ κάλλιστον, πρὸς τὸ σιμὸν, ἀλλ' ὅμως ἔτι καλὴ καὶ χάριν ἔχουσα πρὸς τὸ ὄψιν. οὐ μὴν ἀλλ' ἐὰν ὑπτιάνῃς ἔτι μᾶλλον εἰς τὸ ὑπερβολή, πρόσω μὲν * ἀποβαλεῖ τὸ μετριότητα τοῦ μείου· τέλος δ' οὕτως, ὥστε μηδὲ ῥῖνα ποιήσειν φαίνεσθαι, διὰ τὸ ὑπερέχειν καὶ τὸ ἔλλειψιν τῶν ἐναντίων· τὸν αὐτὸν δὲ τρόπον ἔχει καὶ περὶ τὴν ἄλλων μορίων. συμβαίνει δὴ τοῦτο καὶ περὶ * τὰς ἄλλας πολιτείας. ἔστι γὰρ ὀλιγαρχία καὶ δημοκρατία * ἔστιν ὥστ' ἔχειν ἐναντίως, καίπερ ὀξειρημένας τῆς βελτίστης πολιτείας· ἐὰν δέ τις ὑπτιάνῃ μᾶλλον ἑκατέραν αὐτῶν, πρῶτον μὲν χείρω ποιήσει τὴν πολιτείαν· τέλος δ', οὐδὲ πολιτείαν. δεῖ δὲ τοῦτο μὴ ἀγνοεῖν τὸν νομοθέτην καὶ πολιτικὸν, ποῖα σώζει τὴν δημοκρατίαν, καὶ ποῖα φθείρει τὴν δημοκρατίαν, καὶ ποῖα τὴν ὀλιγαρχικὴν τὴν ὀλιγαρχίαν. σφάλλεται μὲν γὰρ οὐδὲν τούτων ἀναιρεῖν αὐτὴν εἶναι καὶ δεῖσθαι μὲν ἀεὶ τῶν ἀπόρων καὶ τοῦ πλήθους· ἀλλ' ὅταν ὑπερβάλλοντος τῆς οὐσίας, ἄλλως δυνάγκη εἶναι τούτῳ τὴν πολιτείαν· ὥστε φθείροντες * τοῖς καθ' ὑπερβολὴν νόμοις, φθείρουσι τὰς πολιτείας. ἐμπρακτέον δὲ καὶ ἐν ταῖς δημοκρατίαις, καὶ ἐν ταῖς ὀλιγαρχίαις· ἐν μὲν ταῖς δημοκρατίαις, οἱ δημαγωγοὶ, ὅπου τὸ πλῆθος κύριον τῶν νόμων· δύο γὰρ ποιοῦσιν ἀεὶ τὴν πόλιν, μαχόμενοι * τοῖς διπόροις. δεῖ δὲ τοὐναντίον, αἰεὶ δοκεῖν λέγειν ὑπὲρ τῶν πόρων· ἐν δὲ ταῖς ὀλιγαρχίαις ὑπὲρ τοῦ δήμου τοῖς ὀλιγαρχικοῖς, καὶ τοὺς ὅρκους ἐναντίους τοῖς νῦν ὀμνυμένοις ὀμνύουσι. Καὶ τῶν δήμων κακόνους ἔστω, καὶ βουλεύσθω ὅ, τι ἂν ἔχῃ κακόν. χρὴ δὲ καὶ ὑπολαμβάνειν καὶ ὑποκρίνεσθαι τοὐναντίον, ὅταν μεταμφιέννυνται ἐν τοῖς ὅρκοις, ὅτι Οὐκ ἀδικήσω τὸν δῆμον. μέγιστον δὲ πάντων τῶν εἰρημένων πρὸς τὸ ἄφελεῖν τὰς πολιτείας, οὗ νῦν ὀλιγωροῦσι πάντες, τὸ παιδεύεσθαι πρὸς τὰς πολιτείας. ὄφελος γὰρ οὐδὲν τῶν ὠφελιμωτάτων νόμων, κἂν συνδεδοξασμένων ὑπὸ πάντων τῶν πολιτευομένων, εἰ μὴ ἔσονται εἰθισμένοι καὶ πεπαιδευμένοι ἐν τῇ πολιτείᾳ· εἰ μὲν οἱ νόμοι δημοτικοὶ, δημοτικῶς·

A ad id quod est nimium, trahunt ignorantes: quemadmodum nasus, quamuis ab eo recto, quod pulcherrimum est, aliquantulum ad aduncum aut simum deflexerit, adhuc tamen pulcher est, & ad aspectum lepidus & venustus: sed si quis eum intendat etiam magis ad id quod est nimium; primùm particulæ mediocritatem amittet; deinde ad extremum eò deducet, vt ne speciem quidem nasi habeat propter nimium & parum contrariorum. Eodemque modo de aliis particulis corporis se res habet ita: & de aliis omnibus reipublicæ administrandæ formis sentiendum.

B Etenim certo quodam modo fieri potest vt oligarchia & democratia sint tolerabiles, etiã si discesserint aliquantum ab optimo reipubl. statu atque ordine. Quòd si quis vtramque earum magis ac magis intendat, primùm quidem reipublicæ administrandę formam deteriorem efficiet: ad extremum verò, vt nec reipublicæ administrandæ forma sit, efficiet. Quare non debet hæc ignorare scriptor legum & vir politicus, quales res populares conseruent, qualesque perdant democratiam: quales res oligarchiæ conuenientes oligarchiam.

C Neutra enim earum potest sine locupletibus & plebe constare, neque permanere: sed cùm rei familiaris fuerit æquabilitas, alia reipublicæ administrandæ forma sit hæc necesse est. Itaque dum legibus ad præstantiam & exsuperantiam accommodatis delectantur: reipublicæ administrandæ formas euertunt. Peccant autem & in democratiis & in oligarchiis: in democratiis quidem, vbi penes multitudinem legum potestas est, blandi plebis ductores: nam dum locupleteis oppugnant, ciuitatem, quæ maximè debet esse vna semper, in duas parteis scindunt ac diuidunt: in oligarchiis verò, oligarchiæ fautores. At contrà oportet in democratiis populi ductores & magistros semper pro locupletibus dicere videri: oligarchiæ fautores in oligarchiis pro populo: atque hos, quos dixi], oligarchiæ fautores, iusiurandum ei quod nunc iurant, contrarium iurare. Nunc enim in nonnullis oligarchiis ita iurant: Et in

D populum malè animatus ero; & populo quicquid potuero, mali incogitabo. At opus est eos & existimare, & præ se ferre, ac simulare contrarium, significanteis in iurisiurandi præscripti verbis, se nullam populo iniuriam illaturos. Omnium autem eorum quę dicta sunt, ad rerumpublicarum diuturnitatem & stabilitatem maximum est, (quod nunc omnes negligunt,) puerorum educationem atque institutionem, ad reipublicæ administrandæ formam esse accommodatam. legum enim vel vtilissimarum & ab omnibus in republica viuentibus comprobatarum, nullus est vsus, nisi ciues erunt eis assuefacti, atque ad eas eruditi in republ. administranda: siquidem leges sint populares, populariter;

ὑπ. ἀπο-βάλλει

Victor. καὶ πολιτ. quidam, ἔστι ὡς

κ. πρὸς καθ' ὑπερ νόμους. Lamb. χαίρουσι πρὸς κ.

Lamb. πρὸς διπόρους· ἐν δὲ ταῖς ὀλιγαρχίαις, οἱ ὀλιγαρχικοί. δεῖ

sin autem oligarchiæ conuenientes, oligarchię conuenienter. Nam si in vno incontinentia est, etiam in ciuitate est. Non est autem hoc eruditum esse ad reipublicæ administrandæ formam, ea facere, quibus lætantur pauci imperium obtinentes: aut ii, quibus democratia cordi est, sed hoc, ea didicisse & agere posse quibus poterunt illi oligarchiam obtinere, hi in democratia viuere. Nunc autem in oligarchiis quidem, eorum qui reipubl. præsunt, liberi, deliciis & luxuria diffluunt: egentium verò filii, exercitati & laboribus assuefacti sunt. Itaque eo magis & volunt res nouas moliri, & possunt. In democratiis verò iis quæ exquisitè & accuratè populi potentiam retinent, contrarium atque quod reip. conducit, institutum est. Huius rei causa est, quòd malè definiunt libertatem. Duo enim sunt quibus democratia videtur esse definita, vnum, vt reipubl. potestas penes maiorem populi partem sit: alterum, libertas. Nam quod iustum est, id videtur esse æquum seu æquale: æquum, vt quicquid multitudini visum sit, id ratum sit, liberum autem & æquum est, quicquid velis facere. Itaque viuit vnusquisque in talibus democratiis vt vult, & quò libido trahit, vt ait Euripides, at hoc malum & vitiosum est. Non enim oportet existimare seruitutem esse, viuere ad reipublicæ administrandæ formam accommodatè, sed salutem. Quibus igitur causis mutentur reipublicæ administrandæ formæ, & quibus intereant, & quibus rebus conseruentur & permaneant, quod simpliciter & vniuersè dicere licet, hæ sunt tantùm.

A εἰσὶ δ' ὀλιγαρχικοὶ, ὀλιγαρχικῶς. εἴπερ γὰρ ἔστιν ἐφ' ἑνὸς ἀκρασία, ἔστι καὶ ἐπὶ πόλεως. ἔστι δὲ τὸ πεπαιδεῦσθαι πρὸς τὴν πολιτείαν τοιῶνδε, τὸ ποιεῖν οἷς χαίρουσιν οἱ ὀλιγαρχοῦντες, ἢ οἱ δημοκρατίαν βουλόμενοι, ἀλλ' οἷς δυνήσονται, οἱ μὲν ὀλιγαρχεῖν, οἱ δὲ δημοκρατεῖσθαι. νῦν δ' ἐν μὲν τοῖς τῶν ὀλιγαρχίαις οἱ τῶν ἀρχόντων υἱοὶ τρυφῶσιν· οἱ δὲ τῶν ἀπόρων, γίγνονται γεγυμνασμένοι καὶ πονητικοί· ὥστε καὶ βούλονται μᾶλλον, καὶ δύνανται νεωτερίζειν. ἐν δὲ ταῖς δημοκρατίαις ταῖς μάλιστα εἰ δοκούσαις δημοκρατικαῖς, τοὐναντίον τοῦ συμφέροντος καθέστηκεν. ἄμεινον δὲ τούτου, ὅτι κακῶς ὁρίζονται τὸ ἐλεύθερον. δύο γάρ ἐστιν οἷς ἡ δημοκρατία δοκεῖ ὠφελεῖσθαι, τῷ τὸ πλεῖον εἶναι κύριον, καὶ τῇ ἐλευθερίᾳ. τὸ μὲν γὰρ δίκαιον, ἴσον δοκεῖ τῷ εἰ ἴσον δή, ὅ, τι δοκεῖ τοῖς πολλοῖς, τοῦτ' εἶναι κύριον. ἐλεύθερον δὲ καὶ ἴσον, τὸ, ὅ, τι ἂν βούληται τις, ποιεῖν. ὥστε ζῇ ἐν ταῖς τοιαύταις δημοκρατίαις ἕκαστος ὡς βούλεται, καὶ * εἰς ὃ χρήζων, ὡς φησιν Εὐριπίδης. τοῦτο δ' ἐστὶ φαῦλον. οὐ γὰρ δεῖ οἴεσθαι δουλείαν εἶναι τὸ ζῆν πρὸς τὴν πολιτείαν, ἀλλὰ σωτηρίαν. ἐξ ὧν μὲν οὖν αἱ πολιτεῖαι μεταβάλλουσι καὶ φθείρονται, καὶ διὰ ποίων ἄρχονται καὶ διαλύουσιν, ὡς ἁπλῶς εἰπεῖν, ποσαχῶς ἐστί.

Vide Victor.

CAPVT X.

De monarchia, & causis interitus eius.

RElíquum est vt etiam de monarchia differamus, & quibus rebus soleat interire natura, & quibus conseruari. Ferè autem iis quæ diximus cæteris reipublicæ administrandæ formis euenire, similia sunt ea quæ regnis & tyrannidibus accidunt. Nam regnum quidem aristocratiæ congruit, tyrannis verò ex oligarchia vltima & democratia componitur. Quapropter etiam iis qui sub imperio viuunt, pernicioſissima est, vt pote quæ ex duobus malis concreta sit, & degressiones à recto, & peccata, quæ ab vtraque proficiscuntur, contineat. Vtriusque autem monarchiæ ortus vltimus est statim ex contrariis. Regnum enim ad bonorum perfugium ac præsidium aduersus populi iniuriam comparatum est: & constituitur rex ex viris bonis, vel qui virtute aut virtutis actionibus excellat, vel qui tali genere cæteris antecellat:

ΚΕΦΑΛ. ι'.

Περὶ μοναρχίας, τίνες αὐτῆς αἱ φθοραί.

ΛΕίπεται δ' ἐπελθεῖν καὶ περὶ μοναρχίας, ἐξ ὧν τε φθείρεται, καὶ δι' ὧν σῴζεσθαι πέφυκε. σχεδὸν δὲ τὰ παραπλήσια τοῖς εἰρημένοις καὶ ταῖς πολιτείαις ἐστί, καὶ τὰ συμβαίνοντα καὶ ταῖς βασιλείαις, καὶ ταῖς τυραννίσι. ἡ μὲν γὰρ βασιλεία, τῇ τῶν ἀριστοκρατίαν ἐστίν· ἡ δὲ τυραννὶς, ἐξ ὀλιγαρχίας τ' ὑστάτης σύγκειται καὶ δημοκρατίας. διὸ δὴ καὶ βλαβερωτάτη τοῖς ἀρχομένοις ἐστίν, ἅτε ἐκ δυοῖν συγκειμένη κακοῖν, καὶ πολλὰς παρεκβάσεις καὶ ἁμαρτίας ἔχουσα λαὶς πρὸς ἀμφοτέρων τῶν πολιτειῶν. ὑπάρχει δ' ἡ γένεσις διὰ τοιούτων ἐξ ἐναντίων, ἑκατέρᾳ τῶν μοναρχιῶν. ἡ μὲν γὰρ βασιλεία, τοῖς βοηθεῖν τοῖς δήμου τοῖς ἐπιεικέσι γέγονε, καὶ καθίσταται βασιλεὺς ἐκ τῶν ἐπιεικῶν κατ' ἐπιφορὰν ἀρετῆς ἢ τοιαύτης γένους τῶν ἀπὸ τῆς ἀρετῆς, ἢ κατ'

B

C

D

E

ἐπαφορμῶν τοῦ πλήθους· ὁ δὲ τύραννος, ἐκ τοῦ δήμου καὶ τοῦ πλήθους ὄντα πρὸς τοὺς γνωρίμους, ὅπως ὁ δῆμος ἀδικῆται μηδὲν ὑπ' αὐτῶν. φανερὸν δ' ἐκ τῶν συμβεβηκότων. ἅπαντες γὰρ οἱ πλεῖστοι τῶν τυράννων γεγόνασιν ἐκ δημαγωγῶν, ὡς εἰπεῖν, πιστευθέντες ἐπὶ τοῦ διαβάλλειν τοὺς γνωρίμους. αἱ μὲν γὰρ τῶν ἐν ἔθνεσιν καταστᾶσαι τῶν τυραννίδων, ἤδη τῶν πόλεων ηὐξημένων. αἱ δὲ περὶ τούτων, ἔκ τε τῶν βασιλέων προβαινόντων τὰ πάτρια, καὶ διαπολιτικωτέρας ἀρχῆς ὀρεγομένων· αἱ δ', ἐκ τῶν αἱρετῶν ὅτε τὰς κυρίας ἀρχάς. τὸ γὰρ ἀρχαῖον οἱ δῆμοι καθίσασθαι πολυχρονίους τὰς δημιουργίας, καὶ τὰς θεωρίας· αἱ δ', ἐκ τῶν ὀλιγαρχιῶν αἱρεθέντων ἕνα τινὰ κύριον ὅτε τὰς μεγίστας ἀρχάς. πᾶσι γὰρ ὑπῆρχε τούτοις τούτοις τὸ κατεργάζεσθαι ῥᾳδίως, εἰ μόνον βουληθεῖεν, διότι τὸ δυνάμει προϋπῆρχεν, τοῖς μὲν, βασιλικῆς ἀρχῆς, τοῖς δὲ, τιμῆς· οἷον, Φείδων μὲν περὶ Ἄργος, καὶ ἕτεροι, τύραννοι κατέστησαν, βασιλείας ὑπαρχούσης. οἱ δὲ περὶ τὴν Ἰωνίαν, καὶ Φάλαρις, ἐκ τῆς τιμῆς. Γαναῖος δὲ ἐν Λεοντίνοις, καὶ Κύψελος ἐν Κορίνθῳ, καὶ Πεισίστρατος Ἀθήνησι, καὶ Διονύσιος ἐν Συρακούσαις, καὶ ἕτεροι τὸν αὐτὸν τρόπον, ἐκ δημαγωγίας. καθάπερ οὖν εἴπομεν, ἡ βασιλεία τεταγμένη κατὰ τὴν ἀξιοχρεωτίαν. κατ' ἀξίαν γάρ ἐστιν, ἢ κατ' ἰδίαν ἀρετὴν, ἢ μετ' γενους, ἢ κατ' εὐεργεσίας, ἢ μετὰ ταῦτά τε καὶ δυνάμεων. ἅπαντες γὰρ εὐεργετήσαντες, ἢ δυνάμενοι τὰς πόλεις ἢ τὰ ἔθνη εὐεργετῆσαι, ἐπέτυγχανον τῆς τιμῆς ταύτης· οἱ μὲν, ἐπὶ πόλεμον κωλύσαντες δουλεύειν, ὥσπερ Κόδρος· οἱ δ', ἐλευθερώσαντες, ὥσπερ Κῦρος· ἢ κτίσαντες, ἢ κτησάμενοι χώραν, ὥσπερ οἱ Λακεδαιμονίων βασιλῆς, καὶ Μακεδόνων, καὶ Μολοττῶν. βούλεται δ' ὁ βασιλεὺς εἶναι) φύλαξ, ὅπως οἱ μὲν κεκτημένοι τὰς οὐσίας, μηδὲν ἄδικον πάσχωσιν· ὁ δὲ δῆμος μὴ ὑβρίζηται μηδέν. ἡ δὲ τυραννὶς, ὡς ἔφην πολλάκις, πρὸς οὐδὲν ἀποβλέπει κοινὸν, μετὰ μικροῦ εἰ μὴ τῆς ἰδίας ὠφελείας χάριν. ἔστι δὲ σκοπὸς, τυραννικὸς μὲν τὸ ἡδύ, βασιλικὸς δὲ, τὸ καλόν. διὸ καὶ τῶν πλεονεκτημάτων, τὰ μὲν χρήματα, τυραννικά· τὰ δ' εἰς τιμὴν, βασιλικὸν μᾶλλον. καὶ φυλακὴ, βασιλικὴ μὲν, πολιτικὴ· τυραννικὴ δὲ διὰ ξένων.

A Tyrannus verò ex populo & multitudine sumitur aduersus nobileis atque illustreis viros, ne quam populus ab iis iniuriam accipiat, atq; hoc ex euentis intelligere licet. Nam plerique omnes ferè tyranni ex leuibus populi custodibus ac ductoribus facti sunt, (si dicere fas est) fidem apud populum consecuti, claris & illustribus viris falsò criminandis & calumniandis. Aliæ enim tyrannides hoc modo constitutæ sunt auctis iam ciuitatibus: aliæ ante has
B ex regibus morem patrium migrantibus, ac violantibus, & imperium plus iusto herile concupiscentibus, exstiterunt: aliæ, ex iis quibus electione adhibita summæ auctoritatis ac potestatis magistratus mandati fuerant; olim enim munera publica & reipubl. procurationes faciebant diuturniores: aliæ, ex oligarchiis vnum aliquem summi imperii compotem ad maximos magistratus per electionem promouentibus. His enim modis omnibus, tyrannidis occupandæ, (si modò vellent,) facultatem habent: quia aliis potestas erat delata imperii regii, aliis, honoris: (exempli gra-
C tia,) Phidon Argis, & alii, cùm regnum esset, tyranni euaserunt; qui verò in Ionia fuerunt, & Phalaris, ex honoribus regiis ad tyrannidem aditum sibi compararunt. Panætius autem apud Leontinos, & Cypselus Corinthi, & Pisistratus Athenis, & Dionysius Syracusis, & alii eodem modo, ex blando populi ductu: (demagogiam appellant Græci, quam tribunatum plebis dicere licet.) Quemadmodum igitur diximus, regnum proximè ad aristocratiam ordine accedit. Nam aut ex dignitate est, aut ex virtute vel propria, vel generis, aut ex beneficiis ac meritis in ciuitatem, aut ex his omnibus cum potentia coniunctis.
D Omnes enim bene meriti de ciuitatibus, aut qui poterant de ciuitatibus aut gentibus bene mereri, hunc honorem consequebantur: alii, prohibito ac depulso per bellum seruitutis periculo, vt Codrus: alii, patria liberata, vt Cyrus: alii, aut vrbe condita, aut propagatis imperii finibus, agrisque latis ac longinquis, siue prouinciis bello partis, quemadmodum Lacedæmoniorum, & Macedonum, & Molossorum reges. Videtur autem rex custos esse
E natura, vt ii quidem qui facultates & copias habent rei familiaris, nulla iniuria afficiantur: populus verò & multitudo nullis contumeliis vexetur. Tyrannis porrò, quemadmodum sæpenumero dictum est, nihil commune spectat: sed omnia priuatæ vtilitatis causa facit. Propositum autem est tyranno quidem iucundum, regi verò honestum. Quapropter & cùm eorum modorum, quibus principes superiora & plura habent, quàm priuati; alter in pecuniis consistat, alter in honore; plus habere pecuniarum, tyrannicum est: plus honoris, magis regium: & custodia regia, ex ciuibus & suis constat: tyrannica, ex peregrinis & externis.

Tyrannidem porrò mala habere & ea quæ sunt in democratia, & ea quæ in oligarchia, perspicuum est. Nam quòd diuitiæ sunt ei extremum bonorum, quod intueatur & expetat, id habet ex oligarchia. solo enim hoc modo & custodia & luxuria permaneat necesse est: & quòd multitudini nihil credat; idcirco & ei arma adimit. Et plebem infimam vexare, & ex vrbe exiicere, & veluti sentinam exhaurire, atque aliò vbi habitet, relegare; vtriusque commune est, oligarchiæ & tyrannidis. Ex democratia autem hoc mali contrahit, quòd bellum gerat cum illustribus ac nobilibus, eosque & occultè & apertè de medio tollat & in exilium pellat, tanquam de eadem arte certanteis artifices, & imperio suo obstanteis. Ex his euenire solet vt etiam insidiæ nascantur, dum alii eorum præesse & imperare volunt, alii seruire nolunt. ex quo fonte Periandi consilium Thrasybulo datum manauit, spicarum supra alias eminentium mutilatio & quasi decurtatio, proinde quasi ciueis excellenteis semper de medio tollere oporteat. Quemadmodum igitur ferè dictum est, eadem principia easdemque causas mutationum esse in aliis reipubl. administrandæ formis atque in monarchiis, existimare oportet. Nam & propter iniustitiam & propter metum & propter contemptum, multi ex iis qui sub imperio sunt, monarchias impetu facto adoriuntur: ex omnibus autem iniuriæ generibus propter contumeliam maximè: interdum tamen etiam propter priuationem bonorum. Sunt autem iidem fines & tyrannidibus & regnis, qui & illis reipublicæ administrandæ formis propositi. Monarchis enim magnitudo & amplitudo diuitiarum & honoris suppetit: quæ omnes homines concupiscunt. Earum quæ fiunt in reges aut tyrannos impressionum, aliæ fiunt in ipsorum principum corpus & caput, aliæ in principatum. Atque ex quidem, quæ propter contumeliam fiunt, ad corpus pertinent. Contumeliarum autem cùm multa sint genera multæque partes, vnaquæque earum iram commouet. Iam verò eorum qui irascuntur, plerique ferè omnes vlciscendæ iniuriæ acceptæ gratia in alterum inuadunt, non præstantiæ: exempli causa, in Pisistratidas impetus factus est, propterea quòd Harmodii sororem probro & dedecore affecerant, & Harmodio stuprum inferre conati erant. Nam Harmodius propter sororem, Aristogiton propter Harmodium, in eos impetum fecerunt. Insidiati sunt etiam Periandro Ambraciæ tyranno, propterea quòd inter compotandum cùm vnà esset puer quem ille in deliciis habebat, quæsiuisset ab eo, essetne iam ex se prægnans? Iam Philippo à Pausania idcireo vis illata est, quia eum impunè contumelia & dedecore affectum esse ab Attalo passus esset:

A ὅτι δ' ἡ τυραννὶς ἔχει κακά, καὶ πᾶ τὴ δημοκρατίας, καὶ πᾶ τῆς ὀλιγαρχίας, φανερόν· ἐκ μὲν ὀλιγαρχίας, τὸ τέλος τῆ πλοῦτον· οὕτω γὰρ ἂν μόνως ἀναγκαῖον μόνους τε φυλακὴν, καὶ * τρυφὴν· καὶ τῷ πλήθει μηδὲν πιστεύειν. ὥστε καὶ τῶν αἱρέσιν ποιοῦνται τῶν ὄχλων. καὶ τῷ κακῶν τὸν ὄχλον, καὶ τὸ ἐκ τοῦ ἄρχειν ἀπεργάζεσθαι καὶ διαιρεῖν, ἀμφοτέρων χρηστόν, καὶ τῆς ὀλιγαρχίας, καὶ τῆς τυραννίδος. ἐκ δημοκρατίας δὲ, τὸ πολεμεῖν τοῖς γνωρίμοις, καὶ ἀφανίζειν λάθρα καὶ φανερῶς· καὶ φυγαδεύειν, ὡς ἀντιτέχνους, καὶ τοὺς τῶν ἀρχῶν ἐμποδίους. ἐκ γὰρ τούτων συμβαίνει γίγνεσθαι καὶ τὰς ἐπιβουλάς· τὸν μὲν, ἄρχειν αὐτῶν βουλόμενον, τὸν δὲ, μὴ δουλεύειν. ὅθεν καὶ τὸ * Περιάνδρου πρὸς Θρασύβουλον συμβούλευμά ἐστιν, ἢ τῶν ὑπερεχόντων σταχύων κόλοσις· ὡς δεῖ ἀεὶ τοὺς ὑπερέχοντας τῶν πολιτῶν ἀναιρεῖν. καθάπερ οὖν ἐλέχθη, τὰς αὐτὰς ἀρχὰς δεῖ νομίζειν καὶ περὶ τὰς πολιτείας εἶναι τῶν μεταβολῶν, καὶ περὶ τὰς μοναρχίας. ἀφ' ἃ τε γὰρ ἀδικίαν, καὶ ἀφὰ φόβον, καὶ ἀφ' καταφρόνησιν, ἐπιτίθενται πολλοὶ τῶν ἀρχομένων, ταῖς μοναρχίαις· τῆς δὲ ἀδικίας μάλιστα δι' ὕβριν· συμβαίνει δὲ καὶ ἀφὰ τῶν τῶν ἰδίων στέρησιν. ἔστι δὲ καὶ τὰ τέλη ταὐτά, καθάπερ κἀκεῖ, καὶ περὶ τὰς τυραννίδας καὶ τὰς βασιλείας. μέγεθος γὰρ ἐπαρχεῖ πολλοῦ καὶ τιμῆς τοῖς μοναρχοῦσιν, ὧν ἐφίενται πάντες· τῶν δ' ἐπιθέσεων, αἱ μὲν ὅπως τὸ σῶμα γίγνωνται τῶν ἀρχόντων, αἱ δ' ὅπως τῶν ἀρχῶν. αἱ μὲν οὖν δι' ὕβριν, ὅπως τὸ σῶμα. τῆς δ' ὕβρεως οὔσης πολυμεροῦς, ἕκαστον αὐτῶν αἴτιον γίγνεσθαι τῆς ὀργῆς. τῶν δ' ὀργιζομένων σχεδὸν οἱ πλεῖστοι τιμωρείας χάριν ἐπιτίθενται, ἀλλ' οὐκ ὑπεροχῆς· οἷον, οἱ μὲν τῶν Πεισιστρατιδῶν, ἀφὰ τὸ περὶ παλακὴν μὲν τὴν Ἁρμοδίου ἀδελφὴν, ἐπηρεάσαι δ' Ἁρμόδιον. ὁ μὲν γὰρ Ἁρμόδιος, δι' τὴν ἀδελφὴν· ὁ δὲ Ἀριστογείτων, δι' τὸν Ἁρμόδιον. ἐπιβουλεύθη δὴ καὶ Περιάνδρῳ ὑπὲν Ἀμβρακίᾳ τυράννῳ, διὰ τὸ συμπίνοντα μετὰ παιδικῶν, ἐρωτῆσαι αὐτὸν εἰ ἤδη ἐξ αὐτοῦ κύει. ἢ τῷ Φιλίππου ὑπὸ Παυσανίου, διὰ τὸ ἐᾶσαι ταύτην ἀτίμως ὑπ' αὐτοῦ εἶναι Ἄτταλον

B

C

D

E

Lib. 3. cap. 13.

Ἐπὶ Ἀμύντου τοῦ μικροῦ ὑπὸ Δέρδα, ἀφ' τοῦ κανχήσασθαι εἰς τὴν ἡλικίαν αὐτοῦ. καὶ ὑπὸ τοῦ Εὐνούχου Εὐαγόρα τοῦ Κυπρίου· ἀφ' ᾧ γὰρ τὸν τῆς γυναικὸς παρελέσθαι τὸν υἱὸν αὐτοῦ, ἀπέκτεινεν, ὡς ὑβρισμένος. πολλαὶ δ' ὑπῆρξαν καὶ ἐπὶ τοὺς μονάρχους τινὰς· οἷς, καὶ ὁ Κρατὼν ἐπὶ Ἀρχέλαον· ἀεὶ γὰρ βαρέως εἶχε πρὸς τὴν ὁμιλίαν· ὥστε ἐκθυμὸς καὶ ἐλάττων ἐγένετο προφάσεις, ἀφ' τῶν θυγατέρων οὐδεμίαν ἔδωκεν, ὁμολογήσας αὐτῷ· ἀλλὰ τὴν μὲν πρεσβυτέραν, καταχόντος ὑπὸ πολέμου πρὸς Σίρραν καὶ Ἀρράβαιον, ἔδωκε τῷ βασιλεῖ τῷ τῆς Ἐλιμείας· τὴν δὲ νεωτέραν, τῷ υἱεῖ Ἀμύντα, οἰόμενος οὕτως ἂν ἧκιστα ἀφεστάναι, καὶ τὸν ἐκ τῆς Κλεοπάτρας. ἀλλὰ τῆς γε δι' ὀλοτελείότητος ὑπῆρχεν ἀρχή, ὃ βαρέως φέρειν πρὸς τὴν ἀφροδισιαστικὴν χάριν. συνεπέλαβε δὲ καὶ Ἑλλανοκράτης ὁ Λαρισαῖος ἀφ' τῆς αὐτῆς αἰτίας. ὡς γὰρ χρώμενος αὐτῇ τῇ ἡλικίᾳ, οὐ κατῆλθ' ὑπορρύμενος, δι' ὕβριν καὶ οὐ δι' ἐρωτικὴν ὑπερβολὴν ᾤετο εἰς τὴν γεγυμνωμένην ὁμιλίαν. * Πάρων δὲ καὶ Ἡρακλείδης οἱ Αἰνιοι Κότυν διέφθειραν, τῷ πατρὶ χαλεπαίνοντες. Ἀδάμας δ' ἀπέκτεινε Κότυος, ἀφ' τοῦ ἐκτετυφθῶσθαι παῖς ὢν ὑπ' αὐτοῦ, ὡς ὑβρισμένος. πολλοὶ δὲ καὶ ἀφ' ἑτέρας εἰς τὸ σῶμα αἰκισθῆναι πληγάς, ὀργισθέντες, οἱ μὲν διέφθειραν, οἱ δὲ ἐπεχείρησαν, ὡς ὑβρισθέντες· ἐπὶ τῶν τοιούτων δὲ καὶ βασιλικὰς δυναστείας· οἷς, ἐπὶ Μιτυλήνῃ τοὺς Πενταλίδας Μεγακλῆς * φονεύσας, ἐπὶ τούτοις ταῖς χορηγίαις, ὑπὸ τοῦ μὴ τῶν φίλων αἰρεῖσθαι. ἐπὶ ὕστερον * Σμέρδις * Πένθιλον πληγαῖς, λαβών, ἐπὶ τῆς γυναικὸς ἐξελκωθείς, διέφθειρε. ἐπὶ τῆς Ἀρχελάου δ' ὑπάρξεως Δεκάμνιχος ἡγεμὼν ἐγένετο, παροξυνάντων τινὲς ὑπὸ τοῦ μύους τοῦτο. αἴτιον δὲ τῆς ὀργῆς ὅτι αὐτὸν ἐξέδωκε μαστιγώσας Εὐριπίδῃ τῷ ποιητῇ· ὁ δ' Εὐριπίδης ἐχαλέπαινεν, εἰπόντος τι αὐτοῦ εἰς δυσῳδίαν τοῦ στόματος. ἐπὶ ἄλλοι δὲ πολλοὶ ἀφ' τοιαύτας αἰτίας, οἱ μὲν ἀνῃρέθησαν, οἱ δ' ἐπεβουλεύθησαν. ὀλίγου δὲ καὶ ἀφ' ὑβρεως. ἐν γὰρ τούτῳ τῷ * αἰτίᾳ ἐστὶν ὡσπερ ἐπὶ ταῖς πολιτείαις ἐπὶ ταῖς μοναρχίαις· οἷς, Ξέρξῃ Ἀρταπάνης, φοβούμενος τὴν ἀφροδισίαν τὴν τοῦ Δαρείου,

Victor. Πύθων, ex aliis auctoribus

γρ. φονεύσαντας,

γρ. Πενθίλον,

γρ. Σμέρδης

γρ. αἰτίᾳ ὢν,

& Amyntę, qui cognomento paruus dictus est, à Derda, quia se in eius ætatem puerilem gloriosè iactauisset: & Eunucho ab Euagora Cyprio. Nam propterea quòd vxor sibi ab illius filio adempta esset, eum interfecit, tanquam contumelia accepta. Multæ etiam impressiones factę sunt in quosdam principes monarchos, propterea quòd alicui pudicitiam, corpore eius constuprato, eripuissent: verbi gratia, à Cratęo in Archelaum. Semper enim grauiter & molestè ferebat, illum secum stupri causa commisceri. Itaque quamuis lõgè minor esset hic prætextus, leuiorque hæc causa; fuit tamen satis idonea & iusta, quòd nullam sibi ex filiabus in matrimonium dedisset, cùm daturum se promisisset: sed maiorem natu quidem bello, quod cum Sirra & Arrabæo gerebat, implicatus, Elimeæ regi despondit: minorem verò Amyntæ filio; existimans fore hoc pacto, vt ille præsertim ex Cleopatra natus minimè à se dissideret, sed alienationis origo & principiũ fuit, quòd grauiter tulisset, se eius libidini adres venereas esse obsecutũ. Vnà cum eo illum adortus est etiam Hellanocrates Lariszus, propter eandem causam. Vbi enim se ab illo, cui suę ætatis florem vtendum fruendumque dederat, ab exsulio non reuocari vidit: cùm præsertim ille se id facturum pollicitus esset, consuetudinem illam secum esse institutam, non propter cupiditatem amatoriam, sed propter cõtumeliã, existimauit. Iam Paro & Heraclides Ænii Cotyn interemerunt, patris iniuriam vlciscentes. Adamas autem Cotyn reliquit, ab eoque desciuit, tanquam contumelia affectus, quòd ab eo, cum puer esset, exsectus fuisset. Multi porrò etiam propterea quòd corpore verbera pertulissent, & malè multati essent, irati, necauerunt, alii adorti sunt etiam eos qui summos magistratus & regios potentatus obtinebant, tanquã contumelia accepta: vt Mitylenis Pentalidas, qui quoquo versus circumbant, & clauis obuium quemq; cędebant, Megacles impressione facta cum amicis interemit. Et posteriùs Smerda, plagis à Penthilo acceptis, & ab eius vxore extractus, eum necauit. Et eius impressionis quæ in Archelaum facta est, Decamnichus dux fuit, eos primus irritans & concitans qui in eum impetum fecerunt. Causa autem iræ fuit, quòd eum tradiderat Euripidi poëtę flagellis verberandum. Euripides autem succensebat ei quòd aliquid dixisset in suum oris fœtorem. Alii denique multi propter taleis causas partim de medio sublati sunt, partim insidiis excepti, non longè à periculo abfuerunt. Similiter autem & propter metum in monarchos inuadere solent. Vna enim quædam hæc erat ex iis causis quæ vt aliis reipublicæ administrandæ formis, ita & monarchiis mutationem & interitum afferunt: exempli gratia, Artabanus Xerxem adortus interemit, criminationem, quę ad Darium pertinebat, extimescens, quòd

quòd eum in crucem agere à Xerxe iussus, ei non paruisset: existimans fore, vt ille sibi ignosceret, tanquam oblito, propterea quòd cœnabat. Aliæ sunt propter contemptionem, quemadmodum quidam cùm Sardanaplum cum mulieribus nentem, & telam texentem vidisset, (si vera sunt hæc quæ à fabularum scriptoribus tradita sunt,) eum interemit: quod si in illo verum non est, at in alio esse possit. Et in Dionysium posteriorem Dion inuasit, propterea quòd eum contemneret, cùm videret & ciueis ita animatos, & ipsum semper ebrium. Et verò nonnulli ex amicis adoriuntur propter contemptum: nam propterea quòd sibi fides habetur, contemnunt, tanquam consilium facinoris admittendi occultaturi. Et qui putant fore vt possint principatum occupare & obtinere, quodam modo propterea quòd contemnãt, impressionem faciunt. Nam proinde quasi possint, & quia periculũ contemnunt propter potentiã, facilè aggrediũtur: quemadmodum qui præsunt exercitui, in eos principes, qui soli imperãt, irruũt: exempli causa, Cyrus in Astyagem, & vitã eius contemnens, & copias: propterea quòd milites quidem otio & inertia corrupti, ipse verò mollitia & luxuria liquefactus erat. Et Seutes Thrax cùm esset imperator, in Amadocum. Alij pluribus causis ad facinus suscipiendum impelluntur, vt qui contemnũt, & lucri studio ducũtur: vt Mithridates in Ariobarzanem. Maximè autem propter hanc causam ad facinus ij aggrediuntur, qui cùm sint audaces & præfidentes natura: apud eos qui soli principatum obtinent, honorem ex scientia rei militaris consecuti sunt. Fortitudo enim potestatem nacta, audacia est: quibus ambabus rebus freti, tãquam facilè victoria potituri, in eos inuadunt. Eorum autem, qui laudum & gloriæ studio inflammati aggrediuntur ad tollendos principes, alius causæ modus est ab iis qui antè expositi sunt. Non enim, vt nonnulli tyrannos adoriuntur, quia vident eos ingentibus diuitiis, & amplis honoribus circumfluere: ita & eorũ, qui propter laudis & gloriæ cupiditatem, impetum in illos faciunt, vnusquisque consilium capit adeundi periculi. sed illi quidem propter eam causam quæ antè dicta est: hi verò tanquam aliqua alia actione à se suscepta egregia & præstanti, & propter quam apud alios celebritatem & claritatem nominis sempiternam sibi comparabunt, ita monarchas adoriuntur, non quòd singularem principatum, seu (vt Græci nominant) monarchiam concupiscant, sed gloriam. Verumtamen paucissimi numero sunt, quos hæc causa ad impressionem faciendã impellat. Oportet enim hoc antè esse positum, de salute nihil laborare, nisi re confecta: quos debet quidem Dionis existimatio comitari: sed non facile est eam in multis innasci. Ille enim cum parua manu aduersus Dionysiũ se cõtulit,

A *ὅτι ἐκρέμασεν ὁ κελεύσαντος Ξέρξου, ἀλλ' οἰόμενος συγγνώσεσθαι ὡς * ἀμνημονοῦντα διὰ δ' ὕπνον. αἱ δ', διὰ καταφρόνησιν· ὡσπερ Σαρδανάπαλον ἰδών τις ἠρίον τὰ γυναικεῖα, (εἰ δὴ ταῦτα οἱ μυθολογοῦντες λέγουσιν) εἰ δὲ μὴ ἐπ' ἐκείνῳ, ἀλλ' ἐπ' ἄλλῳ γε αὖ γένοιτο δήπου. καὶ Διονυσίῳ τῷ ὑστέρῳ Δίων ἐπέθετο, διὰ δ' καταφρόνησιν, ὁρῶν τοὺς τε πολίτας ὅτι ἐκ τρυφῆς ἔχοντας, καὶ αὐτὸν ἀεὶ μεθύοντα. καὶ τῶν φίλων δέ τινες ὅτι πίστευθέντες διὰ καταφρόνησιν· διὰ γὰρ τὸ πιστευθῆναι, καταφρονοῦσιν ὡς λήσοντες. καὶ οἱ οἰόμενοι δυνατὸν εἶναι κατασχεῖν ἢ ἄρξαι, ὅτου τινὰ διὰ τὸ καταφρονηθῆναι ὅτι πίστευσαν. ὡς δυνάμενοι γὰρ, καὶ καταφρονοῦντες τὸν κινδύνου διὰ τὴν δύναμιν, ὅτι ῥᾳδίως, ὥσπερ οἱ στρατηγοῦντες τοῖς μοναρχοις· οἷς, Κῦρος Ἀστυάγη, καὶ τὸν βίου καταφρονῶν, καὶ τὴν δυνάμεως, διὰ τὸ τὴν μὲν δύναμιν ἔκπρεπεῖς, αὐτὸν δὲ τρυφᾶν· καὶ Σεύθης ὁ Θρᾴξ Ἀμαδόκῳ, στρατηγὸς ὢν οἱ δὲ καὶ διὰ πλείω τούτων ὅτι πίστευσαν· οἷς, καὶ καταφρονοῦντες, καὶ διὰ κέρδος· ὡσπερ Ἀριοβαρζάνῃ Μιθριδάτης. μάλιστα δὲ διὰ τούτῳ τὴν αἰτίαν ἐς ἔχθρουσιν οἱ τὴν φύσιν μὲν θρασεῖς, ἡμῖν δ' ἔχοντες πολεμίκλεῖς καὶ διὰ τοῖς μοναρχοις· αὐθρία γὰρ δύναμιν ἔχουσα, θράσος ἐστί. δι' ἃς ἀμφοτέρας, ὡς ῥᾳδίως κρατήσοντες, ποιοῦνται τὰς ὑπαρχάς. * τὴν δὲ διὰ φιλοτιμίαν ὑπομένων, ἕτερος ἐστὶ τῆς αἰτίας καὶ τοὺς εἰρημένους τρόπος ἐστίν. οὐ γὰρ ὥσπερ ἔνιοι τοῖς τυράννοις ὑπέχθρουσιν, ὁρῶντες κέρδη τε μεγάλα, καὶ τιμὰς μεγάλας οὔσας αὐτοῖς, οὕτω καὶ τὴν διὰ φιλοτιμίαν ὑπομένων ἕκαστος τρόπαρξιν κινδυνώδη· ἀλλ' ἐκφανοῦς μὲν, διὰ τὴν εἰρημένην αἰτίαν· οὗτοι δ', ὥσπερ κἂν ἄλλης τινὸς ἡμῶν πράξεως τοιαύτης, καὶ δι' ἣν ὀνομασθήσονται καὶ γνώριμοι τοῖς ἄλλοις, οὕτω καὶ τοῖς μοναρχοις ἐπιχείρουσιν, ἀκτήσασθαι βουλόμενοι μοναρχίαν, ἀλλὰ δόξαν. οὐ μὴν ἀλλ' ἐλάχιστοί γε τὸν ἀριθμόν εἰσιν οἱ διὰ ταύτην τὴν αἰτίαν ὁρμῶντες· ὑποκεῖσθαι γὰρ δεῖ τὸ τὴν σωτηρίαν μηδὲν φροντίζειν, ἂν μὴ μέλλῃ καταλήψεσθαι τὴν πρᾶξιν. οἷς ἀκολουθεῖν μὲν δεῖ τὴν Δίωνος ἐπιβολήν· ῥᾴδιον δ' ἐστὶν ἰδεῖν ὅτι Διονύσιον,

γρ. διὰ τὴν δ.

αὐτὸν ἐξελέσθαι πολλοῖς. ἔκφυγος γὰρ μετ' ὀλίγων ἐστράτευσεν ὅτι Διονύσιον,

Lamb. ἐπ οὐκ ἐκρέμασεν, καὶ.
Lamb. ἀμνημονοῦντα

ὅπως ἔχῃ φάσκων, ὡς ὅπου καὶ δυνήσεται περιελθεῖν, ἐκεῖσε αὐτῷ τοῦτον μεταχειρίσειν τὴν πρόξεως· εἰ, εἰ μικρὸν ὑπερβάλλοι τῆς γῆς θᾶττον συμβαίη τελευτῆσαι, τοῦτον καλῶς ἔχειν αὐτῷ τὸν θάνατον. φθείρεται δὲ τυραννὶς, ἔνια μὲν τρόπον, ὥσπερ καὶ τὴν ἄλλων ἑκάστην πολιτειῶν, ἐξωθεν, ἐὰν ἐναντία ᾖ ἡ πολιτεία κρείττων. ὅτι μὲν βούλεσθαι, δῆλον ὡς ἐπαρξεῖ διὰ τὴν ἐναντιότητα τῆς προαιρέσεως. αἱ δὲ βούλονται, δυνάμενοι, πρὸς τοῦτο πάντες. ἐναντίαι δ' αἱ πολιτεῖαι, δῆμος μὲν τυραννίδι, καθ' Ησίοδον, Ως κεραμεῖ κεραμεύς. καὶ γὰρ ἡ δημοκρατία ἐσχάτη πολιτεία, τυραννὶς ὅτι· βασιλεία δ' καὶ ἀριστοκρατία, διὰ τὴν ἐναντιότητα τῆς πολιτείας. διὸ Λακεδαιμόνιοι πλείστας κατέλυσαν τυραννίδας· καὶ Συρακούσιοι τὸ πάλαι χρόνον, ὅτε ἐπολιτεύοντο καλῶς. ἕνα δ', ἐξ αὐτῆς, ὅταν οἱ μετέχοντες στασιάζωσιν· ὥσπερ ἡ τῶν περὶ Γέλωνα, καὶ νῦν ἡ τῶν περὶ Διονύσιον. ἡ μὲν Γέλωνος, Θρασυβούλου τοῦ Ἱέρωνος ἀδελφοῦ, τὸν υἱὸν τοῦ Γέλωνος δημαγωγοῦντος, καὶ πρὸς ἡδονὰς ὁρμῶντος, ἵν' αὐτὸς ἄρχῃ. τῶν δ' οἰκείων συνεπιθέντων, ἵνα μὴ τυραννὶς ὅλως καταλυθῇ, ἀλλὰ Θρασύβουλος· οἱ δ' συστάντες αὐτῶν, ὡς χαλεπὸν ἔχοντες, ἐξέβαλον ἅπαντας αὖθις. Διονύσιον δ' Δίων τρατεύσας, καθεστὼς ὢν, καὶ προσλαβὼν τὸν δῆμον, ἔκφυγον ἐκβαλών, διεφθάρη. δύο δὲ ἐστὸν αἰτίαν δι' ἃς μάλιστ' ἐπιτίθενται τοῖς τυράννοις, μῖσος καὶ καταφρόνησις, θάτερον μὲν δὴ τούτων ὑπάρχειν τοῖς τυράννοις, τὸ μῖσος· ἐκ δὲ τούτου καταφρονεῖσθαι πολλαὶ γίνονται τῶν καταλύσεων. σημεῖον δὲ· τὴν μὲν γὰρ κτησαμένων οἱ πλεῖστοι, καὶ διεφύλαξαν τὰς ἀρχάς. οἱ δ', παραλαβόντες, αὐτοὶ, ὡς εἰπεῖν, ἀπολλύασι πάντες. ἀπολαυστικῶς γὰρ ζῶντες, καὶ καταφρόνητοί τε γίνονται, καὶ πολλοὶ καιροὶ παραδιδόασι τοῖς ἐπιτιθεμένοις. μᾶλλον δέ τι δεῖ μῖσος καὶ ὀργὴν δοκεῖν· τόπον γὰρ ἔνια τὰ αὐτὰ αἰτία γὰρ πράξεων. πολλάκις δὲ καὶ πρακτικώτερον τοῦ μίσους· σωστικώτερον γὰρ ἐπιτίθενται διὰ τὸ μὴ χρῆσθαι λογισμῷ ὁ πάθος. * (μάλιστα δὲ συμβαίνει τοῖς δυνάμεις ἀκολουθεῖν διὰ τὸ ὕβριν· δι' ἣν αἰτίαν, ἥπερ τῶν Πεισιστρατιδῶν κατελύθη τυραννὶς, καὶ πολλαὶ τῶν ἄλλων.) ἀλλὰ μᾶλλον ὁ μῖσος. ἡ μὲν γὰρ ὀργὴ, μετὰ λύπης πρᾶξιν.

A cùm hoc animo se esse diceret, vt quoquò progredi posset, eatenus actionem susceptam perducere satis haberet: verbi gratia, si statim vt terram illam leuiter attigisset, sibi aliquo casu moriendum esset, hanc mortem, vt honestam & præclaram, se æquo animo laturum. Interit autem tyrannis vno quidem modo, vt & vna quæque aliarum reip formarum, extrinsecus & à causis externis, si sit aliqua aduersaria reipubl. administrandæ forma potentior. voluntatem enim præstò futuram perspicuum est, propterea quia consilia inter se contraria sunt.
B Quæ autem volunt, cùm etiam possunt, ea agunt omnes. Contrariæ autem sunt reipublicæ administrandæ formæ, democratia & tyrannis, Vt figulus figulo, quemadmodum inquit Hesiodus. nam democratia extrema tyrannis est. Quocirca plurimas tyrannidas Lacedæmonij dissiparunt: & Syracusani, quo tempore suam remp. administrabant. Altero verò modo euertitur tyrannis, ex seipsa, cùm ij qui eius sunt participes, inter se discordant ac dissident: quemadmodum Gelonis tyrannis, & nunc Dionysij. nam Gelonis quidem tyrannis eo euersa est, quòd Thrasybulus Hieronis frater, Gelonis filium popularium populi ductorum more blanditiis deliniebat, & ad voluptates incitabat, vt ipse imperaret: cùm autem necessarii conspirassent & coiuissent, vt ne tyrannis funditus euerteretur, sed solus Thrasybulus: nonnulli ex iis altera ex parte coitione facta tanquam occasionem nacti, eos omnes exegerunt. Dionysium autem Dion, cùm esset ei affinitate coniunctus, comparato exercitu, & populo sibi adiuncto, illum quidem eiecit, sed paulo pòst interfectus est. Cùm sint autem causæ duæ propter quas maximè ad tyrannidas tollendas aggrediuntur, odium & contemptus: horum quidem altero digni sunt tyranni, nempe odio: verumtamen ex eo quòd contemnuntur, multæ nascuntur tyrannidum euersiones. cuius rei hoc argumentum est: Nam plerique ex iis qui imperia pepererunt, etiam retinere ac tueri potuerunt: qui verò à maioribus acceperunt, statim ferè omnes amiserunt. Nam dum libidinosè ac voluptariè viuunt; & contempti fiunt, & multas iis qui adoriri volunt, occasiones adoriendis præbent. Odij autem particulam etiam iram ponere oportet. Nam quodammodo earumdem actionum causa efficiens esse solet. Quin sæpenumero etiam ad agendum maiorem vim habet, quàm odium: contentiùs enim adoriuntur, quòd perturbatio rationem in consilium non adhibeat. Maximè autem euenit vt homines ob contumeliam iræ pareant atque obsequantur: (propter quam causam cùm Pisistratidarum tyrannis dissipata fuerit, tum multæ aliæ:) sed magis propter odium. Nam ira quidem cum dolore coniuncta est.

Inclusa, παραλελειμμένως sunt interiecta: quod non animaduertit Lamb.

Itaque non est facile ratiocinari ira dominante: inimicitiæ verò doloris sunt expertes. Atque, vt in summa dicamus, quot causas esse diximus & oligarchiæ meræ, atque vltimæ, & democratiæ extremæ euertendæ, tot etiam tyrannidis statuendæ sunt. Etenim hæ reipubl. administrandæ formæ, sunt quædam disjunctæ & diuiduæ tyrannides. Regnum autem minimè extrinsecus quidem interit, quocirca & diuturnum est, intrinsecus verò & ex seipso multæ ei interitiones, multáque quasi fata imminent. At duobus sanè modis interit: vno modo, si discordarint inter se, qui sunt regni participes & amici regum: altero, vbi reges conantur aliquanto magis, quàm par sit, tyrannicè rempub. administrare: & vbi postulant penes se plurium rerum, quàm fas sit, esse potestatem, & contra legem. Non existunt porrò ampliùs his temporibus regna: sed si fortè, potentiæ singulares, hoc est, monarchiæ & tyrannides potiùs oriuntur, quia regnum est imperium voluntarium, & summam rerum plus nimio magnarum auctoritatem, ac potestatem obtinens: multi autem sunt similes, nullúsque exoritur ita cæteris antecellens, vt imperij magnitudini & dignitati sit par & æqualis. Itaque propter hanc causam homines sponte quidem sua regnum non sufferunt. Quòd si quis dolo aut vi imperium adipiscatur, hoc iam videtur tyrannis esse. Regnorum autem eorum, quæ ex genere ad posteros perueniunt, interitionis hanc etiam causam, præter eas quas exposuimus, statuere oportet, quòd multi exoriantur contempti, & qui, cùm opibus & copiis tyrannicis non sint instructi, sed honore regali decorati, ciueis suos contumeliosè vexent. Tum enim facilis est regni euersio. Nam si nolint, continuò non erit rex; tyrannus, etiamsi nolint. Intereunt igitur monarchiæ propter has & taleis alias causas.

A ὥστε οὐ ῥᾴδιον λογίζεσθαι· ἡ μὲν γὰρ ἔχθρα, αὐθ' λύπης. ὡς μὲν οὖν κεφαλαίοις εἰπεῖν, ὅσας αἰτίας εἰρήκαμεν τῆς τε ὀλιγαρχίας τῆς ἀκράτου & πολυταίας, & τῆς δημοκρατίας τῆς ἐσχάτης, τοσαύτας χὴ τῆς τυραννίδος θετέον· & γὰρ αὗται τυραννίσιν ἔοικασιν ἔνιαι διαιρεταὶ τυραννίδες. Βασιλεία δὲ ἔσωθεν μὲν τῆς ἐξωθεν ἧκιστα φθείρεται· διὸ χὴ πολυχρόνιός ἐστιν· ἐξ αὐτῆς γὰρ αὐ πλῆσται φθοραὶ συμβαίνουσι. φθείρεται δὲ χὴ δύο τρόπους· ἕνα μὲν, ὅταν διαστασιάσωσιν πρὸς μετεχόντων τῆς βασιλείας· ἄλλον δ' ὅταν, τυραννικώτερον πειρωμένων διοικεῖν, ὅτου ἂν κύριοι πλείόνων ἀξιῶσι καὶ πρὸς τὸν νόμον. οὐ γίγνονται γὰρ ἔτι βασιλῆς νῦν, ἀλλ' ἂν ὦσι γίγνωνται, μοναρχίαι χὴ τυραννίδες μᾶλλον· διὸ δὴ τὸν βασιλεύοντα μάλιστα δεῖ ἔχειν μὲν ἀρχὰς ἂν δεῖ, μείζονων δὲ κύριον· πολλοὶ γὰρ ἂν δεῖ τοὺς ὁμοίους, & μηδένα διαφέροντα τοσοῦτον, ὥστε ἀντίζυγον πρὸς τὸ μέγεθος & τὸ ἀξίωμα τῆς ἀρχῆς. ὥστε διὰ μὲν τοῦτο, ἐκόντες οὐχ ὑπομένουσιν· ἂν δὲ δι' ἀπάτης ἄρξῃ λάβῃ ἢ βίας, ἤδη δοκεῖ τοῦτο εἶναι τυραννίς. ἐν δὲ ταῖς κατ' γένος βασιλείαις λέγεται δι' τῆς φθορᾶς αἰτίαν πρὸς ταῖς εἰρημέναις, χὴ τὸ γίνεσθαι πολλοὺς ἀκαταφρονήτους, χὴ τὸ δύναμιν μὲν κεκτημένους τυραννικὴν, ἀλλὰ βασιλικὴν ἔμπλειν, ὑβρίζειν· ῥᾴδια γὰρ ἐγίνετο ἂν καταλῦσαι. μὴ βουλομένων γὰρ οὐθὲν ἔσται βασιλεύς, ἀλλ' ὁ τύραννος & μὴ βουλομένων. φθείρονται μὲν οὖν αἱ μοναρχίαι διὰ ταύτας χὴ τοιαύτας ἑτέρας αἰτίας.

CAPVT XI.

Quibus rationibus seruari monarchia soleat.

SEruantur autem scilicet, vt simpliciter quidem & vniuersè dicam, contrariis: vt sigillatim verò, regna quidem si ad mediocritatem & moderationem adducantur. Quanto enim pauciorum rerum penes principes sit potestas, tanto diutiùs omnis principatus maneat necesse est. nam cùm ipsi minùs fiant dominorum in morem imperiosi, tum moribus efficiuntur magis ad æquitatem æqualitatémque propensi, tum ciuibus minùs sunt inuidiosi. Propter hanc causam enim & regnum Molossorum diu incolume permansit: & regnum Lacedæmoniorum: propterea quòd imperium & ab initio in duas parteis diuisum fuerit:

ΚΕΦΑΛ. ια'.

Ἐξ ὧν σῴζονται αἱ μοναρχίαι.

ΣΩΖΟΝΤΑΙ δ' δῆλον, ὡς ἁπλῶς μὲν εἰπεῖν, ἐκ τῶν ἐναντίων· ὡς δ' καθ' ἕκαστον, τὰς μὲν βασιλείας ἄγει ὅτι τὸ μεσιώτερον. ὅσῳ γὰρ ἂν ἐλαττόνων ὦσι κύριοι, πλείω χρόνον αἰανῆ μένειν πᾶσαν τὴν ἀρχήν. αὐθαί τε γὰρ ἧττον γίνονται δεσποτικαὶ, & τοῖς ἤθεσιν ἴσοι μᾶλλον, καὶ πρὸς τοὺς ἀρχομένους φθονοῦσιν ἧττον. διὰ γὰρ τοῦτο καὶ ἐν τοῖς Μολοσσοὺς πολὺν χρόνον βασιλεία διέμεινε· καὶ ἐν Λακεδαιμονίοις, διὰ τὸ ἐξ ἀρχῆς τε εἰς δύο μέρη διῃρεθῆναι τὴν ἀρχήν.

καὶ πάλιν Θεοπόμπου μετριάσαντος τοῖς A & iterum postea Theopompus cùm multis
τε ἄλλοις, καὶ τῷ τὴν τῶν ἐφόρων ἀρχὴν ἀπο- aliis in rebus moderationem adhibuerit, tum
καθιστάντος. τῆς γὰρ δυνάμεως ἀφε- in eare, quòd Ephororum imperium illi oppo-
λών, αὔξησε τῷ χρόνῳ τὴν βασιλείαν. suerit: imminuta enim regni potestate, tempus
ὥστε εἰπόν τινα ἐποίησεν οὐκ ἐλάττονα, auxit. Itaque id quodammodo non minus
ἀλλὰ μείζονα αὐτῷ. ὀνειδίσαντος γὰρ τῷ sed maius fecit. Quod eum & vxori suæ
γυναῖκα ἀποκεῖναι φασιν αὐτὸν, εἰ respondisse ferunt, cùm ab eo quæsiuisset,
παύσοιτο, εἰ μηδὲν αἰσχύνεται τὴν βασιλείαν obiurgans, ecquid eum puderet regnum mi-
ἐλάττω ποιῶν παραδιδοὺς τοῖς υἱέσιν, ἢ παρὰ τοῦ nus filiis tradere, quàm à patre accepisset?
πατρὸς παρέλαβεν, Οὐ δῆτα φάναι· πα- Non pudet verò, inquit. trado enim diutur-
ραδίδωμι γὰρ πολυχρονιωτέραν. αἱ δὲ τυ- nius. Tyrannides autem duobus modis maxi-
B
ραννίδες σώζονται ἐν δυσὶ τρόποις τοῖς mè inter se contrariis seruantur; quorum al-
σφοδροτάτοις. ὧν ἕτερός ἐστιν ὁ παρὰ ter est is qui traditus est, & quo plerique ty-
δεδομένος, καθ' ὃν δέδοικασιν οἱ πλεῖ- ranni imperium administrant. Atque ex his
στοι τὴν τυραννίδα τῷ ἀρχῇ. τούτων δὲ multa instituisse Periandrum Corinthium fe-
τὰ πολλὰ φασὶ καθεῖναι Περίανδρον τὸν runt: multa etiam talia à Persarum imperio
Κορίνθιον. πολλὰ δὲ καὶ παρὰ τῆς τῶν sumere licet. Sunt autem & ea quæ suprà à
Περσῶν ἀρχῆς ἔστι τοιαῦτα λαβεῖν. ἔστι δὲ nobis exposita sunt, ad tyrannidis, quoad eius
τά τε πάλιν λεχθέντα πρὸς σωτηρίαν, ὡς fieri potest, salutem apposita & vtilia, præ-
οἵ τε, τῆς τυραννίδος, ὅ τοῖς ὑπαρχόν- stantium virorum excellentiam imminuere,
τας κωλύειν, καὶ τοὺς φρονήματας αἴρειν· quasique decurtare, & feroceis magnique
καὶ μήτε συσσίτια ἐᾶν, μήτε ἑταιρείας, spiritus homines de medio tollere, & neque
μήτε παιδείαν, μήτε ἄλλο μηδὲν τοιοῦ- conuiuia publica ferre, neque sodalitates,
τον· ἀλλὰ [πάντα] φυλάττειν ὅπως εἰώθασι neque disciplinas, neque quicquam tale: sed
γίνεσθαι δύο, φρονήματά τε καὶ πίστις· C illa omnia, vnde duo proficisci solent, spi-
μήτε σχολὰς, μήτε ἄλλοις συλλόγοις ὅτι- ritus feroces & fides, cauere: & neque cœ-
πτρέπειν γίνεσθαι σχολαστικοὺς, καὶ πάντα tus eruditos, neque alios conuentus & con-
ποιεῖν ἐξ ὧν ὅτι μάλιστα ἀγνῶτες ἀλλή- sessus otiosos esse sinere: omnia denique fa-
λοις ἔσονται πάντες· ἡ γὰρ γνῶσις πίστιν cere quibus quàm maximè inter se ignoti
ποιεῖ μᾶλλον πρὸς ἀλλήλους. καὶ ὅ τοῖς omnes erunt: cognitio enim facit vt maior
ὑπηκόοις μισοῦσι τοὺς ἀεὶ φανερούς εἶ), καὶ δια- sit fides mutua: & dare operam vt ciues,
τείβειν πρὸς ἀλλήλους· οὕτω γὰρ ἀεὶ ἥκιστα qui non absunt peregrè, semper sint in promptu & in oculis, & versentur in foribus: sic
λανθάνοιεν τὰ πρὸς ἄλλους· καὶ φρονεῖν δὲ enim & minimè obscurum fuerit, quid agant
ζοιντο μικρὸν, αἰεὶ δουλεύοντες. καὶ τἆλλα quidque moliantur: & paruos humilesque
ὅσα τοιαῦτα Περσικὰ καὶ βάρβαρα, τυ- spiritus sumere assueuerint, semper seruien-
ραννικά ἐστι· πάντα γὰρ ταὐτὸν δύναται. tes: & cætera quæcunque sunt huiusmodi,
καὶ ὅ μὴ λανθάνειν ποιεῖσθαι, ὅσα τυγχά- D Persica & barbara, sunt tyrannica. Omnia
νει τις λέγων ἢ πράττων τῶν ἀρχομένων, enim idem valent. Tum perficere ne sint oc-
ἀλλ' εἶ) κατασκόπους· οἷς, τοὺς Συρακου- culta neque obscura quæcunque quis fortè
σίους * ἃς ποταγωγίδας καλοῦσιν. καὶ τοὺς vel dicat vel agat ex iis qui sub imperio sunt:
ὠτακουστὰς ἐξέπεμπεν Ἱέρων, ὅπου τις εἴη sed præstò sint speculatores, quales erant
συνουσία καὶ σύλλογος. παρρησιάζονταί τε Syracusis, qui potagogidæ appellabantur, sic
μὲν ἧττον, φοβούμενοι τοὺς τοιούτους· κἂν dicti, quòd omnia, quæ Syracusis agebantur, atque adeò cogitabantur, acerrimè in-
παρρησιάζωνται, λανθάνουσιν ἧττον. καὶ ὅ quirebant, & tyranno referebant ac renun-
δι' ἑταιρειῶν ἀλλήλοις καὶ συνεργεῖν, καὶ φί- ciabant. Solebat etiam Hiero subausculatores quosdam, qui à reipsa Otacustæ dicebantur, quòd omnibus rebus & agendis & dicendis aureis admouerent, emittere, vbicun-
Budæus, οἱ ποταγωγίδας καλούμενοι. vide Victor. E que aliquis hominum cœtus esset, aut ciuium conuentus aut congressus. Nam tum & minùs audent liberè loqui, quòd taleis homines pertimescant, &, si liberè loquantur, minùs occulti sunt. Vtile etiam est tyranno inter ciueis serere discordias, eósque inter se committere, atque offensos reddere, & amicos amicis, & populum nobilibus, & diuites inter se: tum ciues pauperare, tyrannicum est, vt neque præsidium ab ipso alatur, sed à ciuibus: & in negotio atque opere quotidiano occupati, nihil habeant otij reliquum ad insidiandum.

Vict. ἢ πρὸς ἀρχομένους, τυραννικὸν, ὅπως * μὴ φυλ. γρ. πρὸς τὸ τε φυλακὴν πρέφηται, & * πρὸς ὃ καθ' ἡμέραν ὄντες, ἄσχολοι ὦσιν ὑπὸ βουλεύειν. κ. mendosè.

Huius rei exemplum præbent pyramides, quæ sunt in Ægypto, & Cypselidarum colossi, doná-que diis consecrata, & ædes Iouis Olympij à Pisistratidis ædificata, & opera Samia à Polycrate facta. Hæc enim omnia ad vnum & idem valent, nempe ad ciuium occupationem & paupertatem. Eiusdem generis est & tributorum collatio, vectigaliúmque pensatio: quemadmodum fiebat Syracusis. Nam tyrannidem obtinente Dionysio, eueniebat vt omnis res cuiusque familiaris tributo conferendo, quinquennio esset exhausta. Est etiam bellorum gestor tyrannus, vt sint occupati, & continenter duce egeant. Prætereà regnum quidem studio & opera amicorum seruatur: tyranni autem proprium est maximè amicis non credere, quasi omnes quidem tyrannidem euertere velint, hi autem maximè possint. Et quæ in extrema democratia fiunt, tyrannica sunt omnia: mulierum potentatus in domibus, vt virorum consilia factáque enuntient: & seruorum remissius vitæ genus propter eandem causam. Nam neque serui & mulieres tyrannis insidiantur, aut quippiam malij incogitant: & cùm prospero fortunæ flatu fruantur, benè cupiant tyrannidibus & democratiis necesse est. Nam etiam populus in democratia, monarchi similitudinem quandam gerit. Itaque etiam assentator apud vtrumque summo in pretio atque honore est: apud populum quidem leuis populi ductor, blandúsque concionator: (nam populi ductor, quem demagogum Græci vocant, populi assentator est:) apud tyrannos verò ij qui humiliter & demissè cum eis congrediuntur & loquuntur: quod est assentationis munus. Nam etiam propter hanc causam tyrannis improborum amicitia iucunda est: gaudent enim assentatione tyranni. hoc autem nemo fecerit, qui ingenuos spiritus gerat. sed qui sunt viri boni, aut amant, aut non assentantur. Tum improbi ad res improbas sunt vtiles. Clauus enim clauo pellitur, vt in prouerbio est. Prætereà nemine viro graui & libero delectari, tyrannicum. Se enim solum talem esse postulat tyrannus. Qui autem grauitate & magnificentia cum tyranno certat, & liberè se gerit, adimit excellentiam & imperium illud herile, ad domini proprium, quod habet tyrannis. Taleis igitur homines oderunt, tanquam imperij sui euersores. Prætereà peregrinos ad conuiuium & quotidianam vitæ consuetudinem adhibere potiùs, quàm ciueis, tyrannicum est: tanquam hi quidem sint hostes, illi verò certare de principatu nihil putent ad se pertinere. Hæc & talia tyrannica sunt quidem illa, & imperio salutaria: sed nullum eis improbitatis genus abest. Sunt autem ferè hæc omnia tribus generibus comprehensa. Tria enim tyrannis sibi proponit ac destinat:

A ἀνάθημα δὲ τύπου αἵ τε πυραμίδες αἵ τοῦ Αἰγυπτίου, καὶ τὰ ἀναθήματα τῶν Κυψελιδῶν, καὶ τὸ Ὀλυμπίου ἡ οἰκοδόμησις ὑπὸ τῶν Πισιστρατιδῶν, καὶ τὰ περὶ Σάμον ἔργα Πολυκρατεία. πάντα γὰρ ταῦτα δυνάπαι ταὐτόν, ἀφορίαν, καὶ πενίαν τῶν ἀρχομένων, καὶ ἡ εἰσφορὰ τῶν τελῶν· οἷς, ὅτ' ἐπῆρχε Συρακούσαις· ὁ μὲν γὰρ πέντε ἔτεσιν, ὅπου Διονυσίου τὰ οὐσία ἅπασαν εἰσενηνοχέναι συνέβαινεν. ἔστι δ' καὶ πολέμους ποιεῖν ὁ τύραννος, ὅπως ἀσχολοί τε ὦσι, καὶ ἡγεμόνος ἐν χρείᾳ διατελῶσιν ὄντες. καὶ ἡ μὲν βασιλεία σώζεται διὰ τῶν φίλων· τυραννικὸν δὲ μάλιστ' ἀπιστεῖν τοῖς φίλοις, ὡς βουλομένων μὲν πάντων, δυναμένων δὲ μάλιστα τούτων [αὐτὸν καθελεῖν.] καὶ τὰ περὶ τὴν δημοκρατίαν ὅμοιώματα τῆς τελευταίας, τυραννικὰ πάντα· γυναικοκρατία [τε] περὶ τὰς οἰκίας, ἵν' ἐξαγγέλωσι καὶ τῶν ἀνδρῶν· καὶ δούλων ἄνεσις, διὰ τὴν αὐτὴν αἰτίαν· οὔτε γὰρ ὅπι βουλεύοιντο οἱ δοῦλοι καὶ αἱ γυναῖκες τοῖς τυράννοις. βίῳ μὲν οὖν τοιαῦτ' ἄν τις καὶ τοιαῦτα διαλάβοι· ἔργα δὲ τοῖς τυράννοις, καὶ τοῖς δημοκρατίαις. καὶ γὰρ ὁ δῆμος ἐπιθυμεῖ) βούλεται μόναρχος. διὰ καὶ ὁ κόλαξ πρὸς ἀμφοτέρους ἔντιμος· διὰ μὲν τοῖς δήμοις, ὁ δημαγωγός· ἔστι γὰρ ὁ δημαγωγὸς, τοῦ δήμου κόλαξ· διὰ δὲ τοῖς τυράννοις, οἱ ταπεινοὶ ὁμιλοῦντες· ὅπερ ἔστιν ἔργον κολακείας. καὶ διὰ τοῦτο πονηρὸν φίλον εἰ τυραννίς· κολακευόμενοι γὰρ χαίρουσι. τοῦτο δ' οὐδὲ δεῖς ποιήσειε φρόνημα ἔχων ἐλεύθερον· ἀλλ' ἀ φιλοῦσιν οἱ ἐπιεικεῖς, ἢ οὐ κολακεύουσι. καὶ χρήσιμοι οἱ πονηροὶ εἰς τὰ πονηρά· ἥλῳ γὰρ ὁ ἧλος, ὥσπερ ἡ παροιμία. καὶ ὁ μηδενὶ χαίρων συμπαίζειν, μηδ' ἐλευθέρῳ, τυραννικόν· αὐτὸν γὰρ εἶναι μόνον ἀξιοῖ τοιοῦτον ὁ τύραννος· ὁ δ' ἀντισπευδόμενος καὶ ἐλευθεριάζων, ἀφαιρεῖται τὴν ὑπεροψίαν καὶ τὸ δεσποτικὸν τῆς τυραννίδος. μισοῦσιν οὖν ὡς ὑπερκαλύοντας τὴν ἀρχήν. καὶ τὸ χρῆσθαι, συνεστίοις καὶ συνημερευταῖς ξενικοῖς μᾶλλον ἢ πολιτικοῖς, τυραννικόν· ὡς τοὺς μὲν, πολεμίους, τοὺς δ', οὐκ ἀντιποιουμένους. ταῦτα καὶ τὰ τοιαῦτα, τυραννικὰ μὲν οὖν σωτήρια τῆς ἀρχῆς· οὐθὲν δ' ἐλλείπει μοχθηρίας. ἔστι δ', ὡς εἰπεῖν, πάντα ταῦτα συνειλημμένα τρισὶν εἴδεσι. σχάζεσθαι γὰρ εἰς τυραννὶς τρισὶν·

Lib. 4. c. 4.

ἑνὸς μὲν, τῶ μικρὰ φρονῆν τοὺς ἀρχομέ- A
νους· ἑτέρη γὰρ ἂν μικρόψυχος ἐπιβουλεύσαι. δεύτερον δὲ, τῶ ἀπιστεῖν ἀλλήλοις· οὐ καταλύεται γὰρ τυραννὶς, πρὶν ἢ πιστεύσουσί τινες αὐτοῖς· διὸ καὶ τοῖς ἐπιεικέσι πολεμοῦσιν, ὡς βλαβερὸν τῆς πρὸς τὸν ἄρχοντα· οὐ μόνον ἀφ' ὃ μὴ ἀξιοῦσιν ἄρχεσθαι δεσποτικῶς, ἀλλὰ καὶ ἀφ' ὃ πιστοὶ καὶ ἑαυτοῖς καὶ τοῖς ἄλλοις εἰσί), καὶ μὴ καταλυθῆναι μήτε ἑαυτῆς, μήτε τῆς ἄλλων. τρίτον δ' ἀδυναμία τῶν πραγ- B
μάτων. οὐθεὶς γὰρ ἐπιχειρεῖ τοῖς ἀδυνάτοις· ὥστε οὐδὲ τυραννίδα καταλύειν, μὴ δυνάμενος ἐπαρχούσης. εἰς οὖν μὲν οὕτω τέλος ἐστὶν ἀναγόμενα τὰ βουλήματα τῶν τυράννων, οὗτοι τρεῖς τυγχάνουσιν ὄντες. πάντα γὰρ ἀναγόμενα ταῦτα τὰ τυραννικὰ πρὸς τούτους τοὺς ὑποθέσεις· τὰ μὲν, ὅπως μὴ πιστεύωσιν ἀλλήλοις· τὰ δ', ὅπως μὴ δυνήσονται. τὰ δ', ὅπως μικροὺς φρονήσουσιν. ὁ μὲν οὖν εἷς τρόπος δι' οὗ γίγνεται σωτηρία τοῖς C τυράννοις, τοιοῦτός ἐστιν· ὁ δ' ἕτερος, σχεδὸν ἐξ ἀναγκαίας ἔχει τοῖς εἰρημένοις τὴν ὑπομνῆσαι. ἔστι γὰρ λαβεῖν αὐτὸν ἐκ τῆς φθορᾶς τῆς τῆς βασιλείας. ὥσπερ γὰρ τῆς βασιλείας εἷς τρόπος τῆς φθορᾶς ὁ ποιῆσαι τὸν ἄρχοντα τυραννικώτερον, οὕτω τῆς τυραννίδος σωτηρία, ποιῆσαι αὐτὸν βασιλικώτερον, ἓν φυλάττοντα μόνον, τὴν δύναμιν· ὅπως ἄρχῃ μὴ μόνον βουλομένων, ἀλλὰ καὶ μὴ βουλομένων. πρεπέτω γὰρ τοῦτο, πρέπει γὰρ καὶ τῷ τυραννεῖν. ἀλλὰ τοῦτο μὲν, ὥσπερ εἰρήθησαν, δεῖ μένειν. τὰ δ' ἄλλα, τὰ μὲν ποιεῖν, τὰ δὲ δοκεῖν, ὑπερεκπεπτωκότα* τοῦ βασιλικοῦ καλῶς. πρῶτον μὲν, δοκεῖν φροντίζειν τῆς κοινῶν· μὴ τε δαπανᾶν ἀναθήμασι δωρεὰς τοιαύτας, ἐφ' αἷς τὰ πλήθη χαλεπαίνουσιν, ὅταν ἀπ' αὐτῶν μὲν λαμβάνωσιν ἐργαζόμενοι καὶ πονοῦντων* γλίσχρως, διδῶσι δ' ἑταίραις καὶ ξένοις καὶ τεχνίταις ἀφθόνως· λόγον τε ἀποδιδόντα τῶν λαμβανομένων καὶ δαπανωμένων· ὥσπερ ἤδη πεποιήκασί τινες τῶν τυράννων· οὗτος γὰρ ἂν εἷς δημιόσιος, οἰκονόμος, ἀλλ' οὐ τύραννος εἶναι δόξει. οὐ δεῖ γὰρ φοβεῖσθαι μή ποτε ἀπορήσῃ χρημάτων, κύριος ὢν τῆς πόλεως· ἀλλὰ τοῖς γ' ἐκπεπτώκοσι τυράννοις ἀπὸ τῆς οἰκίας, καὶ συμφέρει τοῦτο μᾶλλον, ἢ καταλιπεῖν ἀναθήσεις τὰς· ἧττον γὰρ ἂν οἱ φυλάττοντες* ἐπιβήσοιντο τοῖς πράγμασιν.

χρ. τοῦ βασιλικοῦ

Lamb. καὶ γλίσχρως ζῶντων, διδ.

χρ. ἐπιβήσοιντο.

vnum quidem, vt ciues, qui sub imperio sunt, humileis & abiectos spiritus gerant. Nam qui angusto & paruo animo est, nulli insidias struxerit, malúmve incogitarit. Alterum est, vt alter alteri non credat, sítque inter eos incerta ac suspecta fides. Non enim priùs euertitur tyrannis, quàm aliqui inter se fidem habeant. Iccirco & cum viris bonis bellum gerunt, vt imperio pestiferis ac perniciosis: non solùm quòd herile imperium respuant, sed quia sint & inter se & erga alios fideles: & quia neque se ipsi neque alios indicaturi aut prodituri sint. Tertium est, vt non habeant potestatem rerum agendarum. Nemo enim aggreditur ad eas res agendas, quæ effici non possunt: ergo neque ad tyrannidem euertendam, si desit agendi facultas. Ad quos igitur fineis tyrannorum voluntates reuocentur, hi sunt tres numero. Omnia enim quæ sunt tyranni propria, ad hæc veluti signa proposita reuocare possit aliquis: partim vt ne ciues credant mutuò, partim vt ne quid possint, partim vt paruos animos humileisque spiritus gerant. Modus igitur vnus, quo salus constituitur tyrannidibus, talis est. Alter autem, cura & diligentia ferè iis quæ diximus, contrarius est: eúmque ex regnorum interitu sumere ac cognoscere licet. Quemadmodum enim regni interitionis modus vnus est, imperium plus iusto tyrannicum reddere: sic tyrannidis salus est, eam facere aliquanto magis regalem, vno dumtaxat seruato, nempe potentia, vt imperet non modò volentibus, verumetiam nolentibus atque inuitis. Nam hoc etiam proiiciens, proiicit & tyrannidis obtinendæ facultatem. At hoc quidem, tanquam propositum quemdam finem, manere oportet: alia verò partim facere, partim videri, regaleis virtutes bellè simulantem, ac præ se ferentem primùm quidem vt reipub. curam habere videatur, neque sumptus faciens in eas donationes, propter quas multitudo irascitur & sæuit; cùm tyrannus à ciuibus sumat atque exigat, in opere ac labore assiduè versantibus, & tenuiter parcéque victitantibus; scortis autem & peregrinis, & artificibus effusè largiatur: & rationes acceptorum & expensorum referens: quod nonnulli iam tyranni fecerunt. sic enim quis administrans, dispensator reipubl. tanquam rei familiaris, & pater familias, non tyrannus esse videbitur. Non est porrò metuendum nequando pecuniæ eum deficiant, cùm penes eum ciuitatis sit potestas: immò verò tyrannis in alias terrarum oras domo exeuntibus, etiam hoc vtilius sit quàm coaceruatas & congestas relinquere. Ita enim qui custodiæ tyrannicæ præpositi sunt, minùs inuadant in res tyranni-

Formidolosiores enim atque horribiliores sunt tyrannis iis qui peregrinantur, custodes & præsidiarij milites, quàm ciues. hi enim vnà cum tyrannis peregrinantur: illi in horũ locum manent. Deinde tyrannũ videri oportet tributa & munerum publicorum fũctiones, tum rei familiaris tuendæ gratia exigere, tum si quãdo opus sit, ad opportunitates belli eis vti. Insumma deniq; seipsum præbere custodem tanquã rerũ cõmunium & publicarũ, non tanquã proprium & priuatarum: & speciẽ gerere non asperi & sæui hominis, sed grauis & magnifici viri: præterea talem videri, vt qui cum eo loquũtur & cõgrediuntur, eum non metuãt aut horreant, sed vereantur & pudore prosequantur. Hoc autem consequi non est ei facile, qui sit contemnendus. Quocirca oportet, eum, etiam-si alias virtutes negligat, at certè in scientiæ ciuilis studium diligenter incumbere: & opinionem de seipso talem in animis suorum ingenerare atque inserere. Præterea non solùm ipsum videri in quemquam suorum ciuium, neque adolescentulum neque puellam, contumeliam vllam edere, verum nec in alium quemquam suorum comitum: similitérque vxores eorum proprias, erga alias mulieres affectas esse. (Nam propter vxorum contumelias multæ tyrannides interierunt.) in voluptatibus autem corporis consectandis ac perfruendis contrarium facere atque id quod nunc quidam tyranni faciunt. non enim solùm statim à mane, & continenter per multos dies hoc agunt, vt voluptatibus perfruantur: verùm etiam suarum libidinum ac voluptatum alios homines conscios & testeis esse volunt, vt sint eis, tanquam beati ac fortunati, admirabiles: sed maximè quidem in his rebus modum seruare: sin minùs, at aliis sua flagitia occultare, eorúmque testimonium & oculos fugere. Nam neque is qui siccus ac sobrius est, impressionẽ facientibus patet, aut dignus est qui contemnatur: neque is qui vigilat atque excubat, sed is qui dormit. Contrarium denique faciendum est, atque ea quæ suprà dicta sunt, ferè omnia. Vrbem enim exædificare atque exornare debet tanquam sit procurator, non tyrannus. Præterea quod ad deorum cultum attinet, huius rei semper egregiè studiosus videri debet. Nam minùs timent ne quid sibi incommodi præter leges à talibus viris importetur, si principem religiosum esse, & metu deorum contineri, & deos curare existiment: & minùs ad insidias tyranno comparandas se conferunt, tanquam deos habenri belli societate coniunctos. Oportet tamen, sine stultitia & stupore mentis talem videri. Præterea eos qui aliqua virtute præstant, talibus honoribus afficere, vt non putent se vnquam à ciuibus, si suis legibus vtantur, maiores consecuturos: & taleis quidem honores ipsum tribuere: supplicia verò per alios magistratus & per iudices constituere.

A εἰσὶ γὰρ φοβερώτεροι τῶν τυράννων τοῖς ἀποδημοῦσιν, οἱ φυλάττοντες, τῶν πολιτῶν· οἱ μὲν γὰρ, σὺν αποδημοῦσιν· οἱ δὲ, παραμένουσιν. ἔπειτα τὰς εἰσφορὰς καὶ τὰς λῃτουργίας δεῖ φαίνεσθαι τῆς τε οἰκονομίας ἕνεκα σὺν ἀνάγκῃ· κἂν ποτε δεηθῇ, χρῆσθαι πρὸς τοὺς πολεμικοὺς καιρούς. ὅλως τε αὐτὸν δεῖ σοβαρὸν φαίνεσθαι φύλακα καὶ τοῦ μέλλοντος ὡς κοινῶν, ἀλλὰ μὴ ὡς ἰδίων. καὶ φαίνεσθαι μὴ χαλεπὸν, ἀλλὰ σεμνόν. ἔτι δὲ τοιοῦτον, ὥστε μὴ B φοβεῖσθαι τοὺς ἐντυγχάνοντας, ἀλλὰ μᾶλλον αἰδεῖσθαι. τοῦτο μὲν τοι τοὺς χαύνους οὐ ῥᾴδιον, ὄντα δικαιοφρόνητον. δεῖ δὲ καὶ μὴ τῶν ἀλλων ἀρετῶν ἐπιμελῆ ποιητὴν, ἀλλὰ τῆς πολιτικῆς, καὶ δόξαν ἐμποιεῖν περὶ αὐτὸν τοιαύτην· ἔτι δὲ μὴ μόνον αὐτὸν φαίνεσθαι μηδένα τῶν ἀρχομένων ὑβρίζοντα, μήτε νέον, μήτε νέαν, ἀλλὰ μηδ' ἄλλον μηδένα τῶν περὶ αὐτόν. ὁμοίως δὲ καὶ τὰς οἰκείας ἔχειν γυναῖκας πρὸς τὰς ἄλλας· C (ὡς καὶ διὰ γυναικῶν ὕβρις, πολλαὶ τυραννίδες ἀπολώλασι.) περί τε τὰς ἀπολαύσεις τὰς σωματικὰς τοὐναντίον ποιεῖν, ἢ νῦν ἔνιες τῶν τυράννων ποιοῦσιν. οὐ γὰρ μόνον δι' ὅλης ἕωθεν τοῦτο δρῶσι, καὶ συνεχῶς πολλὰς ἡμέρας, ἀλλὰ καὶ φαίνεσθαι τοῖς ἄλλοις βούλονται τοῦτο πράττοντες, ἵν' ὡς εὐδαίμονας καὶ μακαρίους θαυμάσωσιν. ἀλλὰ μάλιστα μὲν μετεῖναι τοῖς τοιούτοις· εἰ δὲ μή, τό γε φαίνεσθαι τοῖς ἄλλοις διαφέρειν. ὅτε γὰρ εὐπίθεις, ὅτ' εὐκαταφρόνητος ὁ νήφων, ἀλλ' ὁ μεθύων· οὐδ' ὁ ἄγρυπνος, ἀλλ' ὁ καθεύδων. τοιοῦτόν τε ποιητέον τὸ πάλαι λεχθέντων ἀρχὴν πόλεως. καταστευάζειν γὰρ δεῖ κατὰ κόσμον τὴν πόλιν, ὡς ὀπτίμην οὖσαν, καὶ μὴ τύραννον. ἔτι δὲ πρὸς τοὺς θεοὺς φαίνεσθαι ἀεὶ σπουδάζοντα διαφερόντως. D ἥδιόν τε γὰρ φοβοῦνται ὅ πάθοιν τις ὑπὸ τῶν δικαίων, ἐὰν δαιμονᾶν νομίζωσιν εἶναι τὸν ἄρχοντα, καὶ φρονεῖν τοὺς θεούς. καὶ ὑπερβάλλουσιν ἥδιον, ὡς συμμάχους ἔχοντι καὶ τοὺς θεούς. δεῖ δ' αὐτὸν ἀθελτηρίας φαίνεσθαι τοιοῦτον. τοὺς τε ἀγαθοὺς τοὺς μὲν τιμᾶν ὅτως, ὥστε μὴ νομίζειν αὐτὸν ποτε ζημιῶσαι μᾶλλον· ἀπὸ τῆς πολιτικῆς αὐξανόμενον ὄντων· καὶ τοὺς μὲν τοιαύτας τιμὰς ἀπονέμειν αὐτῶν· τοὺς δὲ κολάσεις δι' ἑτέρων ἀρχόντων καὶ δικαστηρίων.

E

κοινὴ δὲ φυλακὴ πάσης μοναρχίας, Α
μηδένα ποιῆν ἕνα μέγαν· ἀλλ' εἴπερ,
πλείους· τηρήσουσι γὰρ ἀλλήλους· ἐὰν
δ' ἄρα τινὰ δέῃ ποιῆσαι μέγαν, μήτοι
τόγε ἦθος θρασύν· ὑπερβλήσεται γὰρ Β
τὸ τοιοῦτον ἦθος καὶ πάσας τὰς ταραξίς·
κἂν τῆς δυνάμεως τινα δοκῇ τοῦ βαλύειν,
ἐκ παρεσκευῆς τοῦτο δρᾶν, ἢ μὴ πᾶ-
σιν ἀνεκτὸν ἀφαιρεῖσθαι τὴν ἐξουσίαν.
ἔτι δ', πάσης μὲν ὕβρεως εἴργεσθαι· πα-
ρὰ πάσας δὲ δυοῖν, τῆς τε εἰς τὰ σώμα-
τα κολάσεως, καὶ τῆς εἰς τὴν ἡλικίαν.
μάλιστα δὲ ταύτην ποιητέον τὴν φύλά-
ξιν παρὰ τοὺς φιλοτίμους. τὴν μὲν γὰρ
εἰς τὰ χρήματα ὀλιγωρίαν, οἱ φιλοχρή-
ματοι φέρουσι βαρέως· τὴν δὲ εἰς τιμὴν
μίαν, οἵ τε φιλότιμοι καὶ οἱ ὀρθῶς τὴν
ἀνδρῶν. ὥστε ἢ μὴ χρῆσθαι δεῖ τοῖς Γ
τοιούτοις, ἢ τὰς μὲν κολάσεις παρεικῶς
φαίνεσθαι ποιούμενον, καὶ μὴ δι' ὀλιγω-
ρίαν· τὰς δὲ πρὸς τὴν ἡλικίαν ὁμιλίας,
δι' ἐρωτικὰς αἰτίας, ἀλλὰ μὴ δι' ἐξου-
σίαν. ὅλως δὲ τὰς δοκούσας ἀτιμίας ἔχω-
σθαι μείζοσιν ζημίαις. τὴν δ' ὀργὴν τῶν
ὀργιζομένων ὅτι τὴν τοῦ σώματος ἀφαίρεσιν,
ἴσην φοβερώτατον, καὶ δίοντας πλείστης φυ-
λακῆς, ὅσοι μὴ παρασκευῶσι παρε-
σκευῆσθαι τὸ ζῆν ἀφαιρούμενοι. δεῖ
μάλιστα δ' ἀλαβεῖσθαι δεῖ τοὺς ὑβρίζεσθαι
νομίζοντας, ἢ αὐτοὺς, ἢ ὧν κηδόμενοι
τυγχάνουσιν· ἀφειδῶς γὰρ ἑαυτῶν ἔχουσιν Δ
οἱ ἀφ' θυμὸν ὀργιζόμενοι· καθάπερ
καὶ Ἡράκλειτος εἶπε, χαλεπὸν φάσκων
εἶναι θυμῷ μάχεσθαι· ψυχῆς γὰρ * ὠνεῖ-
σθαι. ἐπεὶ δ' αἱ πόλεις ἐκ δύο σύνε-
στηκασι μορίων, ἔκ τε τῶν ἀπόρων καὶ
εὐπόρων, καὶ τῶν εὐπόρων, μάλιστα μὲν
ἀμφοτέρους ἀναγκαῖον σῴζεσθαι δεῖ
καὶ τὸν ἄρχοντα, καὶ τοὺς ἑτέρους ἀπὸ
τῶν ἑτέρων ἀδικεῖσθαι μηδέν· ὁπότεροι
δ' ἂν ὦσι χρείττους, τούτους ἰδίους μάλι- Ε
στα ποιεῖσθαι τῆς ἀρχῆς· ὡς, δὴ ὑπάρξει
τοῦτο τοῖς πράγμασιν, οὔτε δούλων
ἐλευθέρωσιν ἀνάγκη ποιεῖσθαι τὸν τύ-
ραννον, οὔτε ὅπλων ἀφαίρεσιν· ἱκανὸν
γὰρ ἑκάτερον μέρος πρὸς τὴν δυνά-
μει προστιθέμενον, ὥστε κρείττους εἶ-
ναι τῶν ἐπιτιθεμένων. περιεργον δὲ τὸ λέ-
γειν καθ' ἕκαστον τούτων. ὁ γὰρ
σκοπὸς φανερός, ὅτι δεῖ μὴ τυραννικὸν,

Eud. l. 2. c. 7. & Nicom. 2. 3. In Eud. ὠνεῖσθαι. quod est planius.

Omnis porrò monarchiæ custodia & cautio cõmunis est, vt neminem vnum magnũ faciat: sed, si hoc demus, plureis obseruabunt enim & speculabuntur inter se. Quòd si quem fortè magnum facere oporteat, at ne eum qui sit ingenio & moribus audax & confidens. In omnibus enim actionibus talia ingenia ad impressionem faciendam maximè valent. Et si quis potentia spoliandus esse videatur, vt hoc sensim & paulatim faciat, non totam ei auctoritatem vno tempore adimat. Præterea cùm omni contumelia tyrannus debeat sibi temperare, tum præter omneis duabus, & ne quem plagis corpori infligendis supplicio afficiat & excruciet, & ne cui ætate florenti contumeliosè stuprum inferat. Maximè autem adhibenda hæc cautio est in iis qui honoris studio ducuntur. Nam pecuniæ cupidi & auari, iniuriam sibi per contemptum quemdam illatam in bonis & pecuniis, grauiter ac molestè ferunt: honoris studiosi & viri boni, infamiam. Quare aut à talibus factis abstinendum est, aut supplicia quidem videri oportet animo paterno constituere, non per contemptum: congressus verò adolescentium appetere propter causas amatorias, & venereas, non propter licentiam ac potestatem: ad summam, quæ ignominiosa esse videntur, maioribus honoribus redimere atque exsarcire. Eorum autem qui ipsam tyranni vitam & caput petunt, & corpori interitum parant hi sunt maximè horribiles, & plurimam accuratissimámque custodiam desiderant, qui tyranno à se necato non magnopere laborent, vt vitam sibi retinere & superesse liceat. Quocirca ij maximè cauendi sunt, qui vel seipsos, vel eos quos fortè tueri debent, contumeliosè lædi putant. sibi enim minimè parcunt, qui ab ira impulsi in alterum irruunt, vt ait Heraclitus: qui cùm rationem afferret eius quod dixisset, difficile & arduum esse cum ira pugnare, Quia quod expetit, emit anima, inquit. Quoniam autem ciuitates ex duabus particulis constant, nempe ex egentibus & locupletibus; maximè quidem vtrosque adduci oportet, vt existiment se propter imperium tyranni saluos esse, & neutros alteris sinere vllam iniuriam inferre: proximè verò vtri sint potentiores, hos imperio maximè adiungere, & suos facere. Nam si res tyranni hoc modo fuerint contractæ & compositæ; neque seruos necesse habebit tyrannus ad libertatem vocare, neque ciueis armis nudare. pars enim altera ad tyranni copias accedens satis erit valida ad eos qui impressionem facere conabuntur, coërcendos. Sed superuacaneum est sigillatim talia persequi. In promptu est enim quid ei principi, qui solus imperat, propositum esse debeat: oportere eum videri non tyrannicum,

ſed tanquam rei familiaris diſpenſatorem, & animo regali prædítum erga ciueis : & non omnia ſibi vendicantem , ſuáque facientem, ſed procurantem ac tuentem : tuum in vita degenda mediocritatem & moderationem, non nimium & immoderationem conſectari. Præterea in nobiles quidem ſe affabilem , & in congreſſionibus ac ſermonibus facilem præbere , multitudinem verò popularí oratione demulcere. Ex his enim imperium fit , non ſolùm pulchrius , & omni ſermone prædicabilius ac fortunatius ; (quia melioribus imperet , & non fractis ac demiſſis : & quia non ſit perpetuò ciuibus inuiſus & horribilis ;) ſed etiam diuturnius ſit, neceſſe eſt. Præterea ita eſſe moratum, animoque affectum oportet, vt vel virtutem ſit conſecutus , vel ſit dimidia ex parte vir bonus : neque homo malus, ſed dimidia ex parte malus.

A ἀλλ' οἰκονόμον καὶ βασιλικὸν εἶναι φαίνεσθαι τοῖς ἀρχομένοις· καὶ μὴ σφετερίζειν, ἀλλ' ὑπάρχειν· καὶ τὰς μετριότητας τοῦ βίου διώκειν, μὴ τὰς ὑπερβολάς. ἔτι δὲ τοὺς μὲν γνωρίμους καθομιλεῖν· τοὺς δὲ πολλοὺς δημαγωγεῖν. οὐκ ἄνευ τούτων ἀναγκαῖον, ἢ μόνον τὸν ἄρχειν εἶναι καλλίω καὶ ζηλωτοτέραν, τῶν βελτόνων ἀρχήν, καὶ μὴ ταπεινωμένων, μηδὲ μισουμένων καὶ φοβουμένων ἀφαιρεῖν· ἀλλὰ καὶ τὸν ἄρχειν
B εἶναι πολυχρονιώτερον. ἔτι δ' αὐτὸν ἀφανίζεσθαι καὶ δῆλον, ἢ τοι καλῶς τοῖς ἄρχειν τὸν ἢ μίζηνσον ὄντα· καὶ μὴ πονηρὸν, ἀλλ' ἡμιπόνηρον.

CAPVT XII.

Docet, ex omnibus reip. administrandæ formis minùs diuturnas esse oligarchiam & tyrannidem. Deinde locum ex VIII. Platonis de rep. vbi mutationes earum explicantur, notat & reprehendit.

ΚΕΦΑΛ. ιβ'.

C Οτι πασῶν ὀλιγοχρονιώτεραι τῶν πολιτειῶν εἰσιν, ὀλιγαρχία καὶ τυραννίς. Καὶ ὅτι ἐν τῇ Πλάτωνος Πολιτείᾳ τῶν μεταβολῶν ὐ καλῶς λέγεται.

ATQVE ex omnibus reipubl. administrandæ formis minùs diuturnæ sunt oligarchia & tyrannis. diutissimè enim stetit ea, quæ Sicyone fuit Orthagoræ liberorum , & ipsius Orthagoræ tyrannis. annos enim centum permansit. Cuius rei causa est , quòd sese in eos qui sub tyrannide erant , moderatos præbebant , & magnam partem legibus seruiebant. Et propterea quòd bellicosus natus erat Clisthenes , non erat contemnendus. Et multis in rebus populares erant , beneuolentiámque multitudinis colligebant , diligentia quam adhibebant in republ. bene gerenda. Dicitur enim Clisthenes , eum , qui victoriam ab ipso abiudicarat , corona donasse. Nonnulli autem statuam illam in foro sedentem , eius , qui ita iudicauit , simulacrum esse dicunt. Aiunt porrò etiam Pisistratum , cùm ad Ariopagum in ius vocatus esset , iudicium accepisse. Proximè diuturna fuit Cypselidarum tyrannis Corinthi. hæc enim firma permansit annos nonaginta treis, & sex menses. Nam Cypselus annos triginta regnauit : Periander , quatuor & quadraginta. Psammetichus Gordiæ filius annos treis. Causæ autem huius quoque sunt eædem. Nam Cypselus quidem ductor populi blandus erat , & toto imperio suo nullos custodes corporis adhibere perseuerauit : Periander verò fuit ille quidem tyrannicus , sed tamen militaris & bellicosus.

D ΚΑΙΤΟΙ πασῶν ὀλιγοχρονιώτεραι τῶν πολιτειῶν εἰσιν, ὀλιγαρχία καὶ τυραννίς. πλεῖστον γὰρ ἐχρήσατο χρόνον ἡ Σικυωνία τυραννὶς, ἥ τῶν Ορθαγόρου παίδων, καὶ αὐτὸς Ορθαγόρου· ἔτη δ' αὕτη διέμεινεν ἑκατόν. τούτου δ' αἴτιον, ὅτι τοῖς ἀρχομένοις ἐχρῶντο μετρίως, καὶ πολλὰ τοῖς νόμοις ἐδούλευον. καὶ διὰ τὸ πολεμικὸς εἶναι Κλεισθένης, ὅκ ἦν ἀκαταφρόνητος. καὶ τὰ πολλὰ τῆς ὀπαδείας ἐδημαγώγησεν. λέγεται γοῦν Κλεισθένης τὸν ἀποκείναντα τῆς νίκης αὐτὸν, ὡς ἐστεφάνωσεν· ἔνιοι δ' εἰκότα φασὶν εἶναι τοῦ κείναντος ὕτω, τὸν δικάσαντα τὸν ἐν τῇ ἀγορᾷ καθήμενον. φασὶ δ' καὶ Πεισίστρατον ἀναβαίνειν ποτὲ βουλόμενον δίκην εἰς Αρειον πάγον. δεύτερα δ' ἐπὶ Κύρνου ἡ τῶν Κυψελιδῶν· καὶ γὰρ αὕτη διετέλεσεν ἔτη τρία καὶ ἑβδομήκοντα, καὶ ἓξ μῆνας. Κύψελος μὲν γὰρ, ἐτυράννησεν ἔτη τριάκοντα· Περίανδρος δ', τεττεράκοντα καὶ τέτταρα· Ψαμμήτιχος δ' ὁ Γορδίου, τρία ἔτη. τὰ δ' αἴτια ταὐτὰ καὶ ταύτης. ὁ μὲν γὰρ Κύψελος, δημαγωγὸς ἦν, καὶ κατὰ τὸν χρόνον διετέλεσεν ἀδορυφόρητος· Περίανδρος δ', ἦν μὲν τυραννικὸς, ἀλλὰ πολεμικός.

τείτη δ' ἐπὶ τῶν Πεισιστρατιδῶν Ἀθήνησιν· οὐκ ἐλύετο δ' ἡ συνεχής· δὶς γὰρ ἔφυγε Πεισίστρατος τυραννῶν. ὥστε ἐν ἔτεσι τριάκοντα καὶ τρισὶν ἐπιβασιλέυσε δέκα ἔτη τούτων ἐτυράννευσεν· ὀκτωκαίδεκα δὲ οἱ παῖδες. ὥστε καὶ πολὺ ἐλύετο ἔτη τριάκοντα καὶ πέντε. τῶν δ' ἄλλων, ἡ περὶ Ἱέρωνα καὶ Γέλωνα περὶ Συρακούσας. ἔτη δ' οὐδ' αὐτὴ πολλὰ διέμεινεν, ἀλλὰ τὰ σύμπαντα δυοῖν δέοντα εἴκοσι. Γέλων μὲν γὰρ, ἐπτὰ τυραννεύσας, τὸν βίον ἐτελεύτησε· δέκα δ', Ἱέρων· Θρασύβουλος δὲ, τὸν ἐνδεκάτῳ μηνὶ ἐξέπεσεν· αἱ δὲ πολλαὶ τῶν τυραννίδων ὀλιγοχρόνιαι πᾶσαι γεγόνασι πολυτελῶς. τὰ μὲν οὖν περὶ τὰς πολιτείας, καὶ τὰ περὶ τὰς μοναρχίας, ἐξ ὧν τε φθείρονται, καὶ πάλιν σώζονται, σχεδὸν εἴρηται περὶ πάντων. Ἐν δὲ τῇ Πολιτείᾳ λέγεται μὲν περὶ τῶν μεταβολῶν ὑπὸ τοῦ Σωκράτους· ὐ μὴν τοι λέγεται καλῶς· τῆς τε γὰρ ἀρίστης πολιτείας καὶ πρώτης οὔσης, ὐ λέγει περὶ μεταβολῆς ἰδίως. φησὶ γὰρ αὖ πάντων εἶναι τῶν μὴ μένειν μηδὲν, ἀλλ' ἐν χρόνῳ περιόδῳ μεταβαλεῖν. ἀρχὴν δὲ ταύτων, ὧν ὑπέθετο πυθμένα ἀριθμὸν πεμπάδι συζυγεὶς δύο ἁρμονίας πρέπτας· λέγων, ὅταν ὁ τοῦ διαγράμματος ἀριθμὸς τούτου γένηται στερεὸς, ὡς τῆς φύσεως ποτὲ φυούσης φαύλους καὶ χρείττους τὴν παιδείας· τοῦτο μὲν οὖν αὐτὸ λέγων ἴσως ὐ κακῶς· ἐνδέχεται γὰρ εἶναι χρόνον, οὗ παιδευθέντας καὶ γνώσεσθαι σοφοὺς ἄνδρας ἀδυνάτον. ἀλλ' αὕτη τίς αὖ ἔσται μεταβολὴ τῆς ὑπ' ἐκείνου λεγομένης ἀρίστης πολιτείας μᾶλλον, ἢ τῶν ἄλλων πασῶν καὶ τῶν γιγνομένων πόλεων; καὶ διὰ τί τοῦ χρόνου δ' ὃν λέγει πόλιν μεταβάλλειν, καὶ τὰ μὴ ἅμα ἀρξάμενα γίγνεσθαι, ἅμα μεταβαλεῖ· οἷον, εἰ τῇ πρώτερον ἢ μέρει ἐγένετο τῆς ἕρπης, ἅμα ἄρα μεταβαλεῖ. πρὸς δὲ τούτοις διὰ τίν' αἰτίαν ἐκ ταύτης εἰς τὴν Λακωνικὴν μεταβαλεῖ; πλεοναχοῦ γὰρ εἰς τὴν ἐναντίαν μεταβαίνουσι πᾶσαι αἱ πολιτεῖαι ἢ [εἰς] τὴν σύνεγγυς· οἷον ἐκ τῆς Λακωνικῆς, φησὶ, μεταβαλεῖ εἰς τὴν ὀλιγαρχίαν· ἐκ γὰρ ταύτης, εἰς δημοκρατίαν. εἰς τυραννίδα δ', ἐκ δημοκρατίας.

γρ. τῆς τῶν Πλάτωνος Πολιτ. Lib. 8.

γρ. παρέχεται.

Tertia Pisistratidarum Athenis: sed non fuit continua. Bis enim exsulauit Pisistratus, cùm tyrannidem obtineret. Itaque ex annis tribus & triginta, decem & septem tyrannidem obtinuit: decem & octo eius filij. Itaque anni omnes fuerunt quinque & triginta. Reliquarum autem maximè diuturna fuit Hieronis & Gelonis tyrannis, Syracusis. Annos autem ne hæc quidem stabilis permansit multos. sed anni sunt omnino decem & octo. Nam Gelo cùm annos septem tyrannidem obtinuisset, octauo excessit è vita: Hiero decem. Thrasybulus vndecimo mense exactus est. Multæ autem tyrannides breues omnes fuerunt omnino. De reipublicæ igitur administrandæ formis, & de monarchiis, quibus rebus intereant, & quibus rursus conseruentur, dictum ferè est omnibus. In Platonis autem libris de Republica disputatur quidem à Socrate de mutationibus: sed minùs rectè. Nam nec eius reip. administrandæ formæ, quæ optima & prima est, mutationem propriè exponit. At enim mutationis causam esse, quòd nihil maneat, sed omnia certo quodam temporis ambitu spatióque mutentur. Horum autem esse principium ea quorum radix sesquitertia numero quinario iuncta, duos concentus efficit: quod futurum est (inquit) cùm huius descriptæ figuræ numerus solidus factus fuerit, proinde quasi natura malos homines, & nulla disciplina sanabileis, aliquando gignat. Atque hoc quidem ipsum dicit ille fortasse non malè. Contingere enim potest vt existant nonnulli, qui nulla institutione eruditi, bonique viri fieri queant. Sed quamobrem hæc mutatio eius reipublicæ administrandæ formæ, quæ ab illo dicitur optima, magis quàm aliarum omnium, atque adeò rerum omnium quæ oriuntur, propria sit? Tum quo temporis spatio dicit omnia mutari; etiamea, quæ non simul fieri cœpta sunt, simul mutantur: verbi gratia, si qua pridie solstitij facta sunt, ergo simul mutantur. Præterea quænam causa est, quare ex hac reipub. administrandæ forma in Laconicam fiat mutatio? Sæpius enim omnes reip. administrandæ formæ mutantur in contrarias, quàm in proximas. Eadem autem etiam aliarum mutationum ratio est. Ex Laconica enim reip. administrandæ forma (inquit) in oligarchiam fit conuersio: ex hac in democratiam, ex democratia in tyrannidem. Atquin etiam in contrarias vertuntur: verbigratia, democratia in oligarchiam, atque adeò magis quàm in monarchiam. Præterea verò neque si futura est tyrannidis mutatio, neque si futura non est, huius rei causam explicat, neque in quam reipub. administrandæ formam mutatio futura sit, exponit.

Fort. οὐτ' εἰ ἔσαι, διὰ τ.

καίτοι καὶ αὖ πάλιν μεταβαλοῦσιν· οἷον, ἐκ δημοκρατίας ὀλιγαρχίαν· καὶ μᾶλλον ἢ εἰς μοναρχίαν. ἔτι δ' τυραννίδος δὲ λέγει, ὅτ' εἰ ἔσαι μεταβολὴ, ὅτ' εἰ μὴ ἔσαι, διὰ τίν' αἰτίαν, καὶ εἰς ποίαν πολιτείαν.

Ratio est, quia non facilè explicare potuisset. Hoc enim totum incertum, miniméque definitum est. Nam illius quidem sententia, eius commutatio in primam & optimam fieri deberet. Ita enim continuum quiddam, & orbis fieret. Verùm sæpenumero mutatur in tyrannidem tyrannis: quemadmodum Sicyonia à Myrone in Clisthenem translata est: & in oligarchiam, vt Chalcidica, quam Antileon obtinuit: & in democratiam, quemadmodum Syracusana Gelonis: & in aristocratiam, quemadmodum Charilai Lacedæmonia, & Carthaginiensis. Etiam in B tyrannidem oligarchia vertitur: vt in Sicilia propemodum antiquæ plurimæ: apud Leontinos in Panætij tyrannidem: Gelæ, in Cleandri: Rhegij, in Anaxilai: & in aliis multis item ciuitatibus. Absurdum autem etiam illud est, existimare iccirco tyrannidem in oligarchiam mutari, quia qui imperia obtinent, pecuniæ cupidi sunt, & pecuniæ quærendæ studio ducuntur: & non quòd multi facultatibus & copiis rei familiaris præstantes, non putant verum esse, eos, qui nihil habent, pariter atque eos qui bonis externis instructi sunt, participes esse ciuitatis. Atque in multis oligarchiis non licet pecuniam quærere, sed leges sunt quæ vetant. Carthagine verò, quæ ciuitas sub populi imperio est, & democratia continetur; pecuniæ quærendæ student, & nondum reip statum mutauerunt. Iam verò etiam hoc absurdum est, dicere, ciuitatem, in qua pauci imperium obtinent, ex duabus ciuitatibus constare: altera diuitum, altera pauperum. Quamobrem enim ei hoc accidit potiùs, quàm Laconicæ, aut cuicuimodi alij in qua aut non sunt pares omnium rei familiaris facultates, aut non D sunt omnes similiter & peræquè viri boni? At, vt nemo fiat pauperior quàm antea, nihilominus mutatur in democratiam oligarchia, si egentes numero aucti sint: & in oligarchiam democratia, si locupletes fuerint multitudine superiores ac potentiores: & alteri quidem negligant, alteri verò animum attendant & diligentiam adhibeant. Et cùm sint multæ mutandarum rerumpubl. causæ, eas non exponit: sed hanc vnam commemorat: quia dum profusè ac luxuriosè viuunt, dúmque ære alieno obruuntur, & fœnore trucidantur, pauperes euadunt: quasi verò omnes, aut etiam plurimi ab initio sint diuites. At hoc falsum est. Verùm cum aliqui ex principibus facultates rei familiaris consumpserint ac dissiparint, res nouas quærunt: cùm verò aliis idem acciderit, nihil est quod sit magnopere metuendum: neque vnquam magis commutatio fit oligarchiæ in democratiam, quàm in aliam reip. administrandæ formam. Præterea verò siue honorum non sint participes, siue iniuria afficiantur, siue contumeliosè vexentur, seditionē excitant: & reip. administrandæ formas mutant,

A Τούτου δ' αἴτιον, ὅτι οὐ ῥᾳδίως αὐ εἶχε λέγειν. ἀόριστον γάρ. ἐπεὶ κατ' ἀκρίσιον δὴ εἰς τὴν ἀφετίαν καὶ τὴν ἀρίστην· οὕτω γὰρ ἂν ἐγίγνετο* συνεχὴς ὁ κύκλος. ἀλλὰ μεταβάλλει καὶ εἰς τυραννίδα τυραννίς. ὥσπερ ὑπὸ Σικυωνίων ἐκ τῆς Μύρωνος εἰς τὴν Κλεισθένους· καὶ εἰς ὀλιγαρχίαν· ὥσπερ ὑπὸ τῶν Χαλκιδικῆ, ὑπὸ Ἀντιλέοντος. καὶ εἰς δημοκρατίαν· ὥσπερ ὑπὸ τὴν Γέλωνος ἐκ Συρακουσῶν. καὶ εἰς ἀριστοκρατίαν· ὥσπερ ὑπὸ Χαρίλαου τῶν Λακεδαιμονίων, καὶ ἐκ Καρχηδόνι. καὶ εἰς τυραννίδα μεταβάλλει ἐξ ὀλιγαρχίας· ὥσπερ ἐκ Σικελίᾳ σχεδὸν αἱ πλεῖσται τῶν ἀρχαίων· ἐκ Λεοντίνοις, εἰς τὴν Γαναγτίου τυραννίδα· καὶ ἐκ Γέλᾳ, εἰς τὴν Κλεάνδρου· καὶ ἐκ Ρηγίῳ, εἰς τὴν Ἀναξιλάου· καὶ ἐκ ἄλλαις πολλαῖς πόλεσιν ὡσαύτως. ἄτοπον δὴ καὶ τὸ οἴεσθαι εἰς ὀλιγαρχίαν διὰ τοῦτο μεταβάλλειν, ὅτι φιλοχρήματοι καὶ χρηματισταὶ οἱ ἐν ταῖς ἀρχαῖς, ἀλλ' ὅτι οἱ πολλοὶ ὑπερέχοντες ταῖς οὐσίαις, ὃ δίκαιον οἴονται εἶναι, ἴσον μετέχειν τῆς πόλεως τοὺς C κεκτημένους μηδὲν τοῖς κεκτημένοις· ἐν πολλαῖς τε ὀλιγαρχίαις οὐκ ἔξεστι χρηματίζεσθαι, ἀλλ' ἀνόμοι εἰσὶν οἱ κωλύοντες· ἐν Καρχηδόνι δ' ὀρθῶς δημοκρατουμένῃ χρηματίζονται, καὶ ὅπως μεταβεβλήκασιν. ἄτοπον δὲ καὶ τὸ φάναι δύο πόλεις εἶναι τὴν ὀλιγαρχικὴν, πλουσίων, καὶ πενήτων. τί γὰρ αὐτὴ μᾶλλον τῆς Λακωνικῆς πέποιθεν, ἢ ὁποιασοῦν ἄλλης, ἃς μὲν πολίτας κεκτῆσθαι τοὺς ἴσους, ἢ μὴ πολίτας ὁμοίως εἶναι ἀγαθοὺς ἄνδρας; ὁδενὸς δ' πενεστέρου γιγνομένου ἢ ἀσθενεστέρου, δῆλον ἦν μεταβάλλουσιν εἰς δῆμον ἐξ ὀλιγαρχίας, αἰ γίγνονται πλείους οἱ ἄποροι. καὶ ἐκ δήμου εἰς ὀλιγαρχίαν, ἐὰν χρήσιμον ᾖ τὸ πλῆθος καὶ δύνηται· καὶ οἱ μὲν ἀμύνεσθαι, οἱ δ' ἐπιθέσθαι τοῖς νοσοῦσι. πολλῶν τε ὄντων αἰτιῶν δι' ὧν γίγνονται αἱ μεταβολαὶ, ὃ λέγει, ἀλλὰ μίαν, ὅτι ἀσωτευόμενοι* καταχιζόμενοι γίγνονται πένητες· ὡς ἐξ ἀρχῆς πλουσίων ὄντων πάντων, ἢ τῶν πλείστων· τοῦτο δ' ἐστὶ ψεῦδος. ἀλλ' ὅταν μὲν τῶν ἡγεμόνων τινὲς ἀπολέσωσι τὰς οὐσίας, καινοτομοῦσιν· ὅταν δὲ τῶν ἄλλων, ἡσυχάζουσιν· ὅταν μὲν οὖν μεταβάλλουσιν οὐδὲν γίγνεται δεινόν. καὶ μεταβάλλουσιν οὐδὲν μᾶλλον* οὐδέποτε εἰς δῆμον, ἢ εἰς ἄλλην πολιτείαν. ἔτι δὲ, κἂν ὑμᾶς μὴ μετέχωσι, κἂν ἀδικῶνται, ἢ ὑβρίζωνται, σώζουσι, καὶ μεταβάλλουσι τὰς πολιτείας.

συνεχὴς. For. τὸ συνεχὲς

Lamb. ἐ καταπ.

καὶ δὴ τὸ

κἂν μὴ καταδαπανήσωσι τὴν οὐσίαν, ἀφ' ὧν ἔξουσιν ὅ, τι ἂν βούλωνται, ποιοῦντες· ἣν αἰτίαν τὴν ἄγαν ἐλευθερίαν εἶναί φησι. πλούτων δ' ὄντων ὀλιγαρχιῶν καὶ δημοκρατιῶν, ὡς μιᾶς ἑκατέρας οὔσης, λέγει τὰς μεταβολὰς ὁ Σωκράτης.

A etiamsi rem familiarem non consumpserint: quia licentiam nacti sunt, quicquid libeat, faciendi: cuius rei causam dicit esse nimiam libertatem. Cùm sint autem plures oligarchiæ & democratiæ, quasi vtraque sit vna, ita vtriusque mutationes exponit Socrates.

ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΟΥΣ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ τὸ Ζ.

B ARISTOTELIS, DE REPVBLICA LIBER SEXTVS.

ΚΕΦΑΛ. α'.

CAPVT I.

Breui repetitione superiora cum sequentibus connectit, & quid restet explicandum, aperit. Deinde rem aggrediens, docere incipit quomodo quæque πολιτεία instituenda sit: ac primùm de democratia agit.

Τίνα δὴ νῦν θεωρῆσαι καὶ πῶς τὴν πολιτείαν ἑκάστην χρὴ καταστήσασθαι σχεδὸν εἴρηται πρότερον. ἐπεὶ δὲ περὶ δημοκρατίας.

C ΠΟΣΑΙ μὲν οὖν διαφοραὶ καὶ τίνες τῶν τε βουλευτικοῦ καὶ κυρίου τῆς πολιτείας, καὶ τῆς περὶ τὰς ἀρχὰς τάξεως, καὶ περὶ δικαστηρίων, καὶ ποῖα περὶ ποίαν οἰκειότατα πολιτείαν· ἔτι δὲ περὶ φθορᾶς τε καὶ σωτηρίας τῶν πολιτειῶν, ἐκ ποίων τε καὶ διὰ τίνας αἰτίας, εἴρηται πρότερον. ἐπεὶ δὲ τετύχηκεν εἴδη πλείω δημοκρατίας ὄντα, καὶ τῶν ἄλλων ὁμοίως πολιτειῶν, ἅμα τε περὶ ἐκείνων εἴ τι λοιπὸν, καὶ χεῖρον ὑποτεθέασθαι, καὶ τὸν οἰκεῖον καὶ τὸν συμφέροντα ἕκαστον δοῦναι πρὸς ἑκάστην. ἔτι δὲ καὶ τὰς συναγωγὰς αὐτῶν τῶν εἰρημένων ὑποκειμένων πρῶτον τῶν ἑκάστων. ταῦτα γὰρ συνδιαζόμενα, ποίᾳ τὰς πολιτείας ἐπαλλάττει. ὥστε ἀριστοκρατίας τε ὀλιγαρχικὰς εἶναι, καὶ πολιτείας δημοκρατικωτέρας. λέγω δὲ τὰς συνδυασμούς, οὓς δεῖ μὲν ὑποσχεῖν, ὄντα ἐσκεμμένοι δ' εἰσὶ νῦν· οἷον, * δεῖ δὲ μὲν βουλευόμενον, καὶ δὲ περὶ τὰς ἀρχαιρεσίας, ὀλιγαρχικῶς ἢ συντεταγμένον· τὰ δὲ περὶ δικαστήρια, ἀριστοκρατικῶς· ἢ ταῦτα μὲν καὶ δὲ περὶ δὲ βουλευόμενον, ὀλιγαρχικῶς· ἀριστοκρατικῶς δέ, δὲ περὶ τὰς ἀρχαιρεσίας. ἢ κατ' ἄλλον τινὰ τρόπον μὴ πάντα συντεθῇ τὰ τῆς πολιτείας οἰκεῖα.

Camerarius ad π. μ. βουλ. δημοκρατικῶς, &c

D Vot igitur, & quæ sint eius ciuitatis partis quæ consultandi ius habet, & penes quam totius reipubl. administrationis & magistratuum descriptionis, potestas est, differentiæ ac dissimilitudines, & de iudiciis ac tribunalibus iudicum, & qualia cum qualireipublicæ administrandæ forma aptè cohæreant: & præterea de interitu & salute reipublicæ administrandæ formarum, ex qualibus rebus oriantur, & propter quas causas eueniant, antè dictum est. Quoniam autem ita accidit, vt plura sint democratiæ, & aliarum item reipublicæ administrandæ formarum genera, non inutile fuerit vno tempore eadémque opera, & de illis, siquid reliquum est, considerare, & modum cuique accommodatum atque vtilem tradere ac demonstrare. Præterea & eorum omnium modorum, qui à nobis expositi sunt, coniugationes considerandæ atque inspiciendæ sunt. Nam quot modis hæc inter se bina copulantur, tot pariunt reipublicæ administrandæ formarum varietates, ita vt & aristocratiæ ad oligarchiæ similitudinem propè accedant, & politiæ ad democratiam sint propensiores. Copulationes autem seu coniugationes dico; (quæ inspiciendæ illæ quidem sunt, sed non sunt nunc à quoquam animaduersæ neque tractatæ;) verbi causâ, si ea quidem ratio, quæ ad consultationes pertinet, oligarchiæ conuenienter sit descripta atque ordinata: ea verò quæ in iudiciis versatur, ad aristocratiam accommodatè: aut hæc quidem, & ea quę ad consultationes pertinet oligarchiæ conuenienter: ea verò, quæ in comitiis magistratuum, siue creatione magistratuum, posita est, ad aristocratiam accõmodatè aut alio aliquo modo, ne omnia quæ reip. administrationis sunt propria, composuisse & coniugasse videamur.

Qualis

Qualis igitur democratia cum qua ciuitate aptè cohæreat, itémque qualis oligarchia cum qua multitudine, & ex reliquis reipubl. administrandæ formis, quæ quibus sit vtilis, dictum quidem est antè. Verumtamen quoniam perspectum & cognitum esse debet non solùm qualis ex his reipubl. administrandæ formis sit ciuitatibus optima, sed etiam quomodo sit constituenda; nos & has & alias breuiter persequamur. Ac primùm de democratia disseramus. simul enim & ea quæ huic contraria est, cognoscetur. Hæc autem est ea quam nonnulli oligarchiam appellant. Sumenda porrò sunt ad hanc disputationem ratione & via progredientem popularia omnia, & quæ videntur democratiis esse adiuncta. euenit enim vt ex his compositis & coniunctis democratiæ genera nascantur, pluréſque vna & diuersæ democratiæ sint. Duæ enim causæ sunt, propter quas plures democratiæ sunt: quarum prima quidem ea est, quæ antè expositа est, populorum diuersas ac dissimilitudo. alia enim est multitudo in agro colendo occupata, alia eorum hominum qui arteis illiberaleis, & sordidas exercent, alia mercenariorum, & eorum qui operas suas mercede locant: quarum si prima ad secundam assumatur atque aggregetur, & tertia rursum ad vtramque, non id solùm interſit, quòd democratia melior & deterior fiat, sed quòd non sit eadem. Secunda autem causa est ea de qua nunc loquimur. Nam quæ democratiis adiuncta sunt, quæque harum reipublicæ administrandæ formarum propria videntur, ea si alio modo componantur, dissimileis ac diuersas democratias faciunt. Hanc enim pauciora comitabuntur, illam plura, aliam hæc omnia. Vtile est autem horum vnumquodque cognoscere, & ad constituendam, quam ex eis quis velit, reipublicæ administrandæ formam, & ad earum correctiones. Student enim ij, qui reipublicæ administrandæ formas constituunt, omnia cuiusque reipublicæ administrationis propria, ad propositum finem collecta conferre: qua in re vehementer errant: quemadmodum in iis quæ ad interitiones & salutes reipublicæ administrandæ formarum pertinent, antè dictum est. Nunc autem earum postulata, & mores, & quæ appetant, exponamus.

A ποία μὲν οὖν δημοκρατία πρὸς ποίαν ἁρμόττῃ πόλιν· ὡσαύτως δ' ἂν καὶ ποία τῶν ὀλιγαρχιῶν ποίῳ πλήθει· καὶ τῶν λοιπῶν δὴ πολιτειῶν, τίς συμφέρῃ τίσιν, εἴρηται πρότερον. ὅμως δ' ἔδει φανερὸν δῆλον, μὴ μόνον ποία τούτων τῶν πολιτειῶν ἀρίστη ταῖς πόλεσιν, ἀλλὰ καὶ πῶς δεῖ καταστάζειν καὶ τούτας καὶ τὰς ὑπολοίπους, ἐπέλθωμεν συντόμως. καὶ πρῶτον περὶ δημοκρατίας εἴπωμεν· ἅμα γὰρ καὶ περὶ τῆς ἀντικειμένης πολιτείας φανερὸν· αὕτη δ' ἐστὶν ἣν καλοῦσί τινες ὀλιγαρχίαν. λαμπρέον δὲ πρὸς τοῦτον τὸν μέθοδον πρώτας τὰς δημοτικὰς, καὶ τὰ δοκοῦντα ταῖς δημοκρατίαις ἀκολουθεῖν. ἐκ γὰρ τούτων σύνθετον μὲν ἔστω δημοκρατίας εἴδη γίνεσθαι συμβαίνει· καὶ πλείους δημοκρατίας μιᾶς ἀνάγκη εἶναι, καὶ διαφόρους. δύο γάρ εἰσιν αἰτίαι, δι' ἃς καὶ αἱ δημοκρατίαι πλείους εἰσί. πρῶτον μὲν, ἡ λεχθεῖσα πρότερον, ὅτι διάφοροι οἱ δῆμοι. ἔστι γὰρ ὁ μὲν, γεωργικὸν πλῆθος· ὁ δὲ, βαναυσικὸν καὶ θητικὸν· καὶ τοῦ μὲν προσθήκη τοῦ δευτέρῳ προσλαμβανομένῳ, καὶ τοῦ τρίτου πάλιν τοῖς ἀμφοτέροις, ἀ μόνον* διαφέρει τὸ βέλτιον καὶ χείρω γίνεσθαι τὴν δημοκρατίαν, ἀλλὰ καὶ τὸ μὴ τὴν αὐτήν. δευτέρα δ', ἣν νῦν λέγομεν· τὰ γὰρ τῆς δημοκρατίας ἀκολουθοῦντα καὶ δοκοῦντα εἶναι τῆς πολιτείας οἰκεῖα ταύτης, ποικίλα συντίθεται τοῖς δημοκρατίας ἑτέρας· τῇ μὲν γὰρ ἐλάττω, τῇ δ' ἀκολουθοῦσι πλείονα, τῇ δ' ἅπαντα ταῦτα. χρήσιμον δ' ἕκαστον αὐτῶν γνωρίζειν πρός τε ὃ καταστρέφειν, ἐὰν δή τις αὐτῶν τύχῃ βουλόμενος, καὶ πρὸς ταῖς διορθώσεις. ζητοῦσι μὲν γὰρ, οἱ τὰς πολιτείας καθιστάντες, ἅπαντα τὰ οἰκεῖα συναγαγεῖν πρὸς τὴν ὑποθεσιν· ἁμαρτάνουσι δὲ τοῦτο ποιοῦντες, καθάπερ ἐν τοῖς πρὸ τοῦ φθορὰς καὶ τὰς σωτηρίας τῶν πολιτειῶν εἴρηται πρότερον. νυνὶ δὲ τὰ ἀξιώματα, καὶ τὰ ἤθη, καὶ ὧν ἐφίενται, λέγωμεν.

CAPVT II.

Fundamentum formæ popularis administrãdæ reip. & propria democratiarum instituta.

FInis igitur reipublicæ administrandæ formæ populari propositus est libertas. hoc enim dicere consueuerunt; proinde quasi in hac sola reipublicæ administrandæ forma participes sint libertatis.

ΚΕΦΑΛ. β'.

Η τῆς δημοκρατικῆς πολιτείας ὑποθεσις· καὶ τὰ ἴδια τῆς δημοκρατίας.

ΥΠΟΘΕΣΙΣ μὲν οὖν τῆς δημοκρατικῆς πολιτείας, ἐλευθερία· τοῦτο γὰρ λέγεσθαι εἰώθασιν, ὡς ἐν μόνῃ τῇ πολιτείᾳ ταύτῃ μετέχοντας ἐλευθερίας·

τούτου γὰρ στοχάζεσθαί φασι πᾶσαν δημοκρατίαν. ἐλευθερίας δὲ, ἓν μὲν, τὸ ἐν μέρει ἄρχεσθαι καὶ ἄρχειν· τὸ γὰρ δίκαιον τὸ δημοτικὸν, τὸ ἴσον ἔχειν ἐστὶ κατ' ἀριθμὸν, ἀλλὰ μὴ κατ' ἀξίαν. τούτου δ' ὄντος δικαίου, τὸ πλῆθος ἀναγκαῖον εἶναι κύριον· καὶ ὃ, τι ἂν δόξῃ τοῖς πλείοσι, τοῦτ' εἶναι καὶ τέλος, καὶ τοῦτ' εἶναι τὸ δίκαιον. φασὶ γὰρ δεῖν ἴσον ἔχειν ἕκαστον τῶν πολιτῶν· ὥστε ἐν ταῖς δημοκρατίαις συμβαίνει κυριωτέρους εἶναι τοὺς ἀπόρους τῶν εὐπόρων· πλείους γάρ εἰσι· κύριον γάρ, ὃ τοῖς πλείοσι δόξαν. ἓν μὲν οὖν τῆς ἐλευθερίας σημεῖον τοῦτο· ὃν τίθενται πάντες οἱ δημοτικοὶ τῆς πολιτείας ὅρον. ἓν δ', τὸ ζῆν ὡς βούλεταί τις. τοῦτο γὰρ τῆς ἐλευθερίας ἔργον εἶναί φασιν, εἴπερ τοῦ δούλου ὄντος, τὸ ζῆν μὴ ὡς βούλεται. τοῦτο μὲν οὖν δημοκρατίας ὅρος δεύτερος. ἐντεῦθεν δ' ἐλήλυθε τὸ μὴ ἄρχεσθαι· μάλιστα μὲν ὑπὸ μηδενός· εἰ δὲ μή, κατὰ μέρος. καὶ συμβάλλεται τοῦτο πρὸς τὴν ἐλευθερίαν τὸ κατὰ τὸ ἴσον. τούτων δ' ὑποκειμένων, καὶ τοιαύτης ὄντος τῆς ἀρχῆς, τὰ τοιαῦτα δημοτικά· τὸ αἱρεῖσθαι τὰς ἀρχὰς πάντας ἐκ πάντων· τὸ ἄρχειν πάντας μὲν ἑκάστου, ἕκαστον δ' ἐν μέρει πάντων· τὸ κληροῦσθαι εἰς τὰς ἀρχὰς, ἢ πάσας, ἢ ὅσαι μὴ ἐμπειρίας δέονται καὶ τέχνης· τὸ μὴ ἀπὸ τιμήματος μηδενὸς εἶναι τὰς ἀρχὰς, ἢ ὀλιγαχοῦ· τὸ μὴ δὶς τὸν αὐτὸν * ἄρχειν μηδεμίαν, ἢ ὀλιγάκις, ἢ ὀλίγας· ἔξω τῶν κατὰ πόλεμον· τὸ ὀλιγοχρονίους τὰς ἀρχὰς, ἢ πάσας, ἢ ὅσας ἐνδέχεται· τὸ δικάζειν πάντας, καὶ ἐκ πάντων, καὶ περὶ πάντων, ἢ περὶ τὰ πλείστων, καὶ μεγίστων, καὶ τὰ κυριώτατα· οἷον, περὶ εὐθύνας, καὶ πολιτείας, καὶ τῶν ἰδίων συναλλαγμάτων, τὸ τὴν ἐκκλησίαν κυρίαν εἶναι πάντων· ἄρχειν δ' ἢ μηδεμίαν μηδενός, ἢ ὅτι ὀλιγίστων, ἢ * ἢ τῶν μεγίστων κυρίαν. τῶν δ' ἀρχῶν, δημοτικώτατον βουλὴ, ὅπου μὴ μισθοῦ βουλεύειν πᾶσιν. ἐνταῦθα γὰρ ἀφαιροῦσι καὶ ταύτης τῆς ἀρχῆς τὴν δυνάμιν· εἰς αὐτὸν γὰρ συνάγει τὰς κρίσεις πάσας ὁ δῆμος, εὐπορῶν μισθοῦ, καθάπερ εἴρηται πρότερον * ἐν τῇ μεθόδῳ τῇ περὶ ταύτης. ἔπειτα τὸ διαφορᾶν, μάλιστα μὲν πάντας, ἐκκλησίαν, δικαστήρια, ἀρχάς· εἰ δὲ μή, τὰς ἀρχὰς ἢ τὰ δικαστήρια, ἢ βουλὴν, καὶ τὰς ἐκκλησίας, τὰς κυρίας· ἢ τῶν ἀρχόντων ἃς ἀναγκαῖον συναιτεῖν μετ' ἀλλήλων. ἔτι, ὅπου ὀλιγαρχία καὶ γένει καὶ πλούτῳ καὶ

A Nam democratiam omnem hoc spectare, ac sibi destinare dicunt. Iam verò vnum libertatis argumentum est, vicissim parêre atque imperare. Etenim ius populare est æqualia habere numero, non dignitate. Hoc autem iure posito ac recepto, multitudo dominetur, & compos sit reipubl. & quicquid maiori parti visum fuerit, hoc sit etiam extremum seu finis, hoc denique ius sit necesse est. Aiunt enim vnumquemque ciuium æquale habere oportere. Itaque in democratiis euenit, vt plus

B auctoritatis ac potestatis habeant egentes, quàm locupletes. Sunt enim numero plures. Ratum autẽ est quod pluribus visum est. Hoc igitur est vnum libertatis signum: quem quidem omnes populares reipubl. administrandæ formæ finem ponunt. Alterum est, viuere vt quis velit. hoc enim libertatis munus esse dicunt. si quidem est eius, qui seruus est, viuere non vt velit. Democratiæ igitur finis hic est secundus. Hinc autem natum est, parêre velle maximè quidem nemini: sin minus hoc liceat, at vicissim parêre. Atque hac ratione ad

C libertatem confert eam quæ in æqualitate posita est. His porrò suppositis, & tali principio exstante, talia popularia sunt, omneis magistratus ex omnibus legere: omneis quidem vnicuique imperare, sed vnumquemque vicissim omnibus: magistratus sortitò mandari, aut omneis, aut quicumque vsum vel artem non requirunt: magistratus ex censu aut nullo aut minimo mandari: non licere eidem bis vllum gerere magistratum, aut rarò aut paucos, præter bellicos: breui tempore circumscribi ac terminari magistratus, aut omneis, aut quàm plurimi possunt: omneis rebus

D iudicandis præesse, aut ex omnibus, aut de rebus omnibus, aut de plurimis & maximis, & maximi ponderis, atque ad summam rerum pertinentibus: verbi causa, de rationibus referendis, & reipublicæ administratione, & de rebus ab vnoquoque cum vnoquoque contractis: penes concionem esse summam rerum omnium potestatem, penes quemquam magistratum, nullius, aut quàm pauciſſimarum, aut quàm minimarum, aut non maximarum. magistratuum autem maximè popularis est se-

E natus, seu consultandi potestas, vbi non fit omnibus mercedis accipiendæ copia. hîc enim adimunt etiam huic magistratui potestatem: ad seipsum enim populus, cui larga merces tribuitur, omnia iudicia reuocat, quemadmodum antè libro superiore dictum est. præterea mercedem tribui maximè quidem omnibus, concioni, iudiciis, magistratibus: sin minùs, magistratibus & iudiciis, & senatui, & concionibus iis quæ sunt principales: aut iis magistratibus, qui vnà cibum capere, & inter se conuiuari necesse habent. Præterea quoniam oligarchia & genere, & diuitiis, &

Lamb. ἀρχὴν ἄρχω μηδεμ.

Libro 4. c. 15.

Lamb. ἢ ἐν τῷ μ.

disciplina definitur, popularia videntur esse his contraria, generis ignobilitas, paupertas, artes illiberales & sordidæ. Præterea nullum esse magistratum perpetuum. Quòd si quis ex antiqua reip. administratione immutata relictus sit, tum eius potentiam circumcidere atque imminuere: & eos magistratus, qui suffragiis creabantur, sorte creare. Hæc igitur sunt democratiarum communia. Iam verò ex eo iure quod democratiæ proprium esse conuenit inter omneis; (& hoc autem est vt omnes æquale numero obtineant;) ea quæ maximè democratia videtur esse, & populus efficiuntur & veluti colliguntur. Æquale enim est nihilo minùs imperare tenueis atque egenteis, quàm copiosos & locupleteis: neque penes vllos solos summam esse rerum potestatem, sed penes omneis ex æquo, pro numero non pro dignitate: sic enim existimarint esse in reip. administratione æqualitatem & libertatem.

παιδεία ὀείζεται, τὰ δημοτικὰ δοκεῖ τἀναντία τούτων εἶ), ἀγλυφία, πενία, βαναυσία. ὅπι δὲ τῶν ἀρχῶν, ὃ μηδεμίαν αἴδλησιν εἶ). ἐὰν δέ τις καὶ καταλφθῇ ἐξ ἀρχαίας μεταβολῆς, τότι φείδεσθαι τιὼ δυνάμιν αὐτῆς· καὶ ἐξ αἱρετῶν κληρωτὰς ποιεῖν. τὰ μὲν οὖν κοινὰ ταῖς δημοκρατίαις ταῦτ' ὄστ. συμβαίνει δ' ἐκ τοῦ δικαίου τοῦ ὁμολογουμένου εἶ) δημοκρατικοῦ· τοῦτο δ' ἐστὶ τὸ ἴσον ἔχειν ἅπαντας κατ' ἀριθμόν· ὥστε μάλις' εἶ) δοκοῦσα δημοκρατία καὶ δῆμος· ἴσον γὰρ, τὸ μηδὲν μᾶλλον ἄρχειν * τοὺς ἀπόρους ἢ τοὺς εὐπόρους· μηδὲ κυρίους εἶ) μόνους, ἀλλὰ πάντας ἐξ ἴσου κατ' ἀριθμόν. ὕτω γὰρ ἂν ἐναρμόττειν νομίζοιεν τιὼ τ' ἰσότητα τῇ πολιτείᾳ, καὶ τιὼ ἐλευθερίαν.

γρ. τοὺς ἀπόρους ἢ τοὺς εὐπόρους.

CAPVT III.

Quæstio, quî fieri possit vt æquale obtineant qui statu populari vtuntur.

ΚΕΦΑΛ. γ'.

Ἀπορία, πῶς ἕξουσι τὸ ἴσον οἱ δημοκρατίας αἱρούμενοι.

QVæritur nunc hoc explicato, quomodo futurum sit vt æquale obtineant: vtrùm, verbi gratia, quingentorum ciuium census in mille partiendi sint: & mille tantùm posse debeant, quantum quingenti: an non ita sit statuenda ea quæ ex numero est, æqualitas, sed ita quidem primùm partiri oporteat. deinde cùm totidem ex quingentis, quot ex mille hominibus, sumpti fuerint, penes hos esse potestatem creandorum magistratuum & iudiciorum. Vtrúmne igitur hæc reipublicæ administrandæ ratio, ex iure populari iustissima est, an ea potiùs, quæ ex multitudine seu numero spectatur ac ponderatur? Aiunt enim populares homines hoc esse iustum, quod pluribus videatur. At ij, qui oligarchiæ studeant, id, quod ampliores rei familiaris facultates habentibus probatum sit. Ex amplitudine enim & copiis rei familiaris dicunt huius rei iudicium fieri oportere. Sed habet vtraque res inæqualitatem atque iniustitiam. Si enim id iustum statuendum erit, quodcumque paucis visum fuerit, tyrannis erit. (Nam si quis vnus ampliores rei familiaris facultates habeat, quàm locupletes: ex eo iure, quod oligarchiæ proprium est, debebit solus præesse atque imperare.) Sin quicquid pluribus numero, iniuriam diuitibus & paucioribus inferent, bonis eorum publicandis, quemadmodum suprà dictũ est. Quænã igitur sit æqualitas, de qua vtriq; cõsentiant ex iis iuribus, quæ vtriq; definiũt, vidẽdũ. Dicunt enim, quicquid maiori parti ciuium visum sit, id ratum esse oportere. Demus ita esse:

Τὸ δὲ μετὰ τοῦτο, ἀπορῆσαι πῶς ἕξουσι τὸ ἴσον· πότερον δεῖ τὰ μεγέθη διελεῖν χιλίοις τὰ τῶν πεντακοσίων, καὶ τοὺς χιλίους ἴσον δυνάσθαι τοῖς πεντακοσίοις· ἢ οὐχ οὕτω δεῖ πλέθει τιὼ αὐτὸ ἰσότητα ἀλλὰ διελεῖν μὲν οὕτως. ἔπειτα, ἐκ τῶν πεντακοσίων ἴσους λαβόντα, καὶ ἐκ τῶν χιλίων, τούτους κυρίους εἶ) * τῶν αἱρέσεων, καὶ τῶν δικαστηρίων. πότερον οὖν αὕτη ἡ πολιτεία δικαιοτάτη ἁπλῶς ὃ δημοτικὸν δίκαιον, ἢ μᾶλλον δεῖ ἁπλῶς ὃ πλῆθος; φασὶ γὰρ οἱ δημοτικοὶ τοῦτο δίκαιον, ὅ, τι ἂν δόξῃ τοῖς πλείοσιν· οἱ δ' ὀλιγαρχικοὶ, ὅ, τι ἂν δόξῃ τῇ πλείονι οὐσίᾳ· ἁπλῶς πλῆθος γὰρ οὐσίας φασὶ κρίνεσθαι δεῖν. ἔχει δ' ἀμφότερα ἀνισότητα καὶ ἀδικίαν· εἰ μὲν γὰρ ὅ, τι ἂν οἱ ὀλίγοι, τυραννίς· (ἐὰν γὰρ, ἐάν εἷς ἔχῃ πλείω τῶν ἄλλων εὐπόρων, καὶ τὸ ὀλιγαρχικὸν δίκαιον, ἀρχὴν δίκαιος μόνος·) εἰ δ' ὅ, τι ἂν οἱ πλείους κατ' ἀριθμὸν, ἀδικήσουσι, δημεύοντες τὰ τῶν πλουσίων καὶ ἐλαττόνων, καθάπερ εἴρηται * πρότερον. τίς οὖν οὖν εἴη ἰσότης ἐν ὁμολογήσουσιν ἀμφότεροι, σκεπτέον, ἐξ ὧν ὁρίζονται δικαίων ἀμφότεροι. λέγουσι γὰρ ὡς, ὅ, τι ἂν δόξῃ τοῖς πλείοσι τῶν πολιτῶν, τοῦτο εἶ) δεῖ κύριον.

Vict. & Lamb. τῶν αἱρέσεων. al. ἀρχαιρεσιῶν

Lib. 5. c. 15

ἔστω δὴ τοῦτο, μὴ μὰ τοὶ πολύτως· ἀλλ' ὅπως δύο μέρη τετύχηκεν ἐξ ὧν ἡ πόλις, πλούσιοι καὶ πένητες, ὅ, τι ἂν ἀμφοτέροις δόξῃ, ἢ τοῖς πλείοσι, τοῦτο κύριον ἔστω· ἐὰν δὲ τοὐναντία δόξῃ, ὅ, τι δ' οἱ πλείους, καὶ ὧν ὁ τίμημα πλέον· * οἷς, οἱ μὲν δέκα, οἱ δ' εἴκοσιν· ἔδοξε δὲ τοῖς μὲν πλουσίων τοῖς ἓξ, τοῖς δ' ἀπορωτέρων τοῖς πεντεκαίδεκα· ταῦτα γὰρ ἴσως τοῖς μὲν πένησι, τέτταρες τῶν πλουσίων· τοῖς δὲ πλουσίοις, πέντε τῶν πενήτων· ὁποτέρων οὖν ὁ τίμημα μείζων συναριθμουμένων ἀμφοτέρων ἑκατέρως, τοῦτο κύριον. ἐὰν δ' ἴσοι συμπέσωσι, καινὴν εἰσφορὰν τούτων νομίστεον ἀποδεῖναι· ὥσπερ νῦν, ἐὰν δίχα ἡ ἐκκλησία γένηται, ἢ ὁ δικαστήριον· ἢ γὰρ ἀποκληρωτέον, ἢ ἄλλο τι ποιητέον. ἀλλὰ ταῦτα μὲν τοῦ ἴσου καὶ τοῦ δικαίου, κἂν ἡ πάνυ χαλεπὸν εὑρεῖν τὴν ἀλήθειαν ταῦτα αὐτήν, ὅμως ῥᾴον τυχεῖν, ἢ συμπεῖσαι τοὺς δυναμένους πλεονεκτεῖν. ἀεὶ γὰρ ζητοῦσι τὸ ἴσον καὶ τὸ δίκαιον οἱ ἧττοι· οἱ δὲ κρατοῦντες, οὐδὲν φροντίζουσι.

A non omnino tamen. Sed quoniam fors ita tulit, vt duæ sint partes, ex quibus constat ciuitas, diuites & pauperes; quod vtriusque visum fuerit, aut pluribus, hoc ratum esto. sin contrariæ sententiæ fuerint, quod plures & ex pauperibus, & ex iis quorum ampliores sunt rei familiaris facultates, probarint, id valeat: exempli causa, sunt hi quidem decem, illi verò viginti. Sed aliud visum est ciuibus sex ex diuitum numero, aliud ciuibus quindecim ex pauperum multitudine. Accesserunt igitur ad pauperes quidem quindecim, diuites quatuor: ad diuites verò sex, pauperes quinque. vtrorumcumque igitur census superat alterum, vtrorumque censu inter se comparato, & ad calculos vocato, eorum sententia valere & rata esse debet. Quòd si pares ab vtraque parte sententiæ fuerint, communis & similis existimanda hæc dubitatio est atque nunc, si contentionis aut iudicum consensus sententiæ ab vtraque parte sint æquales: aut enim sorti res permittenda est, aut aliud tale faciendum. Sed de æquitate quidem & iure, & quamuis verum inuenire difficile sit, facilius tamen est ea obtinere, quàm iis qui superiora omnia habere, & bonis externis alios superare possunt, vt iustitiam colant, & retineant æquitatem, persuadere. Semper enim æquitatem & ius quærunt imbecilliores: qui verò opibus & viribus superiores sunt, de iis nihil laborant.

B

C

ΚΕΦΑΛ. δ'.

Πῶς δεῖ καθιστάζειν τὴν βελτίστην καὶ μάλιστα δημοκρατίαν.

CAPVT IV.

Quomodo prima & optima democratia sit instituenda.

D

Lib. 4. c. 4

ΔΗμοκρατιῶν δ' οὐσῶν τεττάρων, βελτίστη μὲν ἡ πρώτη τάξει, καθάπερ * ἐν τοῖς πρὸ τούτων ἐλέχθη λόγοις. ἔστι δὲ καὶ ἀρχαιοτάτη πασῶν αὕτη. λέγω δ' πρώτην, ὥσπερ αἱρεῖ τις διέλοι τοὺς δήμους. βέλτιστος γὰρ δῆμος, ὁ γεωργικός ἐστιν. ὥστε καὶ ποιεῖν ἐνδέχεται δημοκρατίαν, ὅπου ζῇ ὁ πλῆθος ἀπὸ γεωργίας, ἢ νομῆς. διὰ μὲν γὰρ τὸ μὴ πολλὴν οὐσίαν ἔχειν, ἄσχολος· ὥστε μὴ πολλάκις ἐκκλησιάζειν. ἅμα δὲ τὸ μὴ ἔχειν τοὐναγκαῖα, πρὸς τοῖς ἔργοις διατρίβουσι, καὶ τῶν ἀλλοτρίων οὐκ ἐπιθυμοῦσιν· ἀλλ' ἥδιον ἐστὶ τὸ ἐργάζεσθαι τοῦ πολιτεύεσθαι καὶ ἄρχειν, ὅπου δὲ μὴ ἢ λήμματα μεγάλα ἀπὸ τῆς ἀρχῆς. οἱ γὰρ πολλοὶ μᾶλλον ὀρέγονται τοῦ κέρδους, ἢ τῆς τιμῆς. σημεῖον δέ· καὶ γὰρ καὶ τὰς ἀρχαίας τυραννίδας ὑπέμενον, καὶ τὰς ὀλιγαρχίας ὑπομένουσιν,

E

Cvm sint autem democratiæ quatuor, optima quidem est ea quæ est ordine prima, quemadmodum superioribus libris expositum est. Et verò hæc eadem omnium est etiam antiquissima. Primam autem appello, vt si quis populorum diuisionem faciat. Optimus enim populus est is, qui in agri colendi studio versatur. Itaque licet etiam democratiam vnam facere, in qua viuit multitudo ex agricultura, aut ex pecorum pastione. Nam propterea quòd non habet admodum copiosam neque amplam rem familiarem, occupata est, ita vt non eat in concionem frequens. Quod verò caret rebus ad victum necessariis, in opere faciendo assiduè versatur, neque alienum appetit: sed iucundius ei est agrum colere, & opus rusticum facere, quàm rempublicam administrare, & magistratum gerere, vbi non datur magnos admodum neque vberes quæstus ex magistratibus facere. vulgus enim lucri cupidius est, quàm honoris. cuius rei hoc argumentum est, quòd & olim antiquas tyrannidas æquo animo perferebant, & nunc oligarchias perferunt,

si modò quis eos non prohibeat ab opere faciendo, neque quicquam eis adimat. citò enim alij quidem eorum abundant, alij autem non egent. Præterea verò penes eos potestatem esse creandorum suffragiis suis magistratuum, & rationum à magistratibus repetundarum, hæc eorum honoris egestatem ac sitim explent, si qua eius rei cupiditate flagrant. Nam apud nonnullos populos etiamsi non habeant vniuersi ius mandãdorũ magistratuũ, sed aliqui ex eis omnibus vicissim lecti, vt Mantineæ: si modò penes eam consultandi sit potestas, hoc vno est contenta multitudo. Atque hanc figuram quã dam esse democratiæ oportet existimare. Quapropter & vtile est ei democratiæ, quæ antea exposita est: & solet hoc in ea seruari, vt omnes quidem ciues & magistratus eligant, & rationes à magistratibus reposcant, & rebus iudicandis præsint: sed aliqui selecti, & ex censibus, maximos magistratus gerant, &, vt quisque erit maximus, ita ex maximo: aut nullum ex censu, sed qui possunt, quique facultatem habent, ij gerant. Qui autem ita rempublicam administrant, cùm eos bene & præclarè administrare necesse est: (nam ita magistratus semper ab optimis gerentur & populo volente ac lubente, & viris bonis non inuidente:) tum homines frugi, viríque illustres necessariò hac reipublicæ descriptione atque ordine erunt contenti. Nam nec aliorum deteriorum imperio parebunt, & iustè imperabunt: quia penes alios rationum reposcendarum sit potestas. Pendêre enim ex aliorum iudicio atque auctoritate, & quicquid velit quis, facere non licere, vtile est. Nam quidlibet agendi licentia ac potestas, id quod in vnoquoque homine mali inest, vitare non potest. Itaque necessariò id euenit, quod est omnibus reip. administrandæ formis vtilissimum, vt viri boni reip. præsint, tuti à periculo peccandi, & sine imminutione virium aut commodorum multitudinis. Hanc igitur democratiarum esse optimam, & propter quam causam, perspicuum est: nempe quia populus certo quodam modo affectus, & bene conformatus est. Ad populum autem agriculturæ studiosum reddendum leges quædam ex iis quæ apud populos olim positæ sunt, omnes adiuuent & conferant, aut ne omnino liceat maiorem agri modum, quàm à lege præfinitum sit, possidere, aut ne liceat vsque à certo loco ad oppidum & ad vrbem: & in multis ciuitatibus lege constitutum erat, ne cui liceret possessiones antiquas, quæ primæ sorte obtigissent, vendere. Est & ea, quam Oxyli legem esse dicunt, talem quandam vim habens, vt nequis pecuniam alteri mutuam daret, parte aliqua agri, seu fundi, quem quisque haberet, ab eo pignori acceptа. Nunc autem etiam Aphytæorum lege hæc omnia dirigere nos oportet.

A ἐάν τις αὐτοὺς ἐργάζεσθαι μὴ κωλύῃ, μηδ' ἀφαιρῆται μηδέν. ταχέως γὰρ, οἱ μὲν πλουτοῦσιν αὐτῶν, οἱ δ' οὐκ ἀποροῦσιν. ἔτι δὲ τὸ κυρίους εἶναι τῶν ἐλέσθαι καὶ δικάζειν, δύσπλεθρον τὸν ἔνδειαν, εἴ τι φιλοτιμίας ἔχουσιν· ἐπεὶ πρὸς οἵοις δήμοις, κἂν μὴ μετέχωσι τῆς αἱρέσεως τῶν ἀρχῶν, ἀλλά τινες αἱρετοὶ κατὰ μέρος ἐκ πολλῶν, ὥσπερ ἐν Μαντινείᾳ· τὸ δὲ βουλεύεσθαι κύριοι ὧσιν, ἱκανῶς ἔχει πρὸς πολλοῖς. καὶ δεῖ νομίζειν
B καὶ τοῦτ' εἶναι δῆμά τι δημοκρατίας, ὥσπερ ἐν Μαντινείᾳ ποτ' ἦν. δεῖ δὴ καὶ συμφέρειν τῇ τοιαύτῃ δημοκρατίᾳ, καὶ ἐν ἀρχὴν εἶναι, αἱρεῖσθαι μὲν τοὺς ἄρχας καὶ βουλεύειν καὶ δικάζειν πάντας· ἄρχειν δὲ τοὺς μεγίστας αἱρετοὺς, καὶ ἀπὸ τιμημάτων· τοὺς μείζους ἀπὸ μειζόνων· ἢ καὶ ἀπὸ τιμημάτων μὲν μηδεμίαν, ἀλλὰ τοὺς δυναμένους. δοκεῖ δὲ πολιτεύομένους οὕτω, πολιτεύεσθαι κα-
C λῶς· (αἱ τε γὰρ ἀρχαὶ ἀεὶ ἀπὸ τῶν βελτίστων ἔσονται, τῷ δήμου * βουλομένου. καὶ τοῖς ἀρχομένοις οὐ φθονοῦντος) τοῖς ἀρχομένοις καὶ γνωρίμοις ἀρκοῦσαν εἶναι ταύτην τὴν τάξιν· ἄρξονται γὰρ οὐκ ἐπ' ἄλλων χείρονων· καὶ ἄρξουσι δικαίως, ἀπὸ τοῦ τῶν βελτίστων εἶναι κυρίους ἑτέρους. τὸ γὰρ ἐπιτιμᾶσθαι, καὶ μὴ πρᾶξιν ποιεῖν, ὅ, τι αὐτῷ δόξῃ, συμφέρον ἐστίν. ἡ γὰρ ἐξουσία τοῦ ποιεῖν ὅ,
D τι αὐτῷ ἐθέλοι τις, οὐ δύναται φυλάττειν ὃ ἐν ἑκάστῳ τῶν αὐθρώπων φαῦλον. ὥστε ἀναγκαῖον συμβαίνειν ὅπερ ἐστὶν ὠφελιμώτατον ἐν ταῖς πολιτείαις, ἄρχειν τοὺς βελτίστους ἀναμαρτήτους ὄντας, μηδὲ ἐλαττουμένου τοῦ πλήθους. ὅτι μὲν οὖν αὕτη τῶν δημοκρατιῶν ἄριστη, φανερόν· καὶ ἀπὸ τῶν αἰτίων, ὅτι ἀπὸ τοῦ ποιόν τινα εἶναι τὸν δῆμον, ποιεῖ δὲ τοῦτο καταστοχάζεσθαι γεωργὸν
E τὸν δῆμον, τῶν τε νόμων οἳ τῶν μὲν πολλοῖς κειμένων τὸ ἀρχαῖον, χρήσιμοι πάντες, ἢ τὸ ὅλως μὴ ἐξεῖναι κεκτῆσθαι πλείω χωρὶς μέτρου τινός· ἢ ἀπό τινος τόπου ποιεῖ τὸ ἄστυ, καὶ τὴν πόλιν. ἐῶ δὲ τὸ γε ἀρχαῖον ἐν πολλαῖς πόλεσι νενομοθετημένον, μηδὲ πωλεῖν ἐξεῖναι * τοὺς κλήρους. ἔστι δὲ καὶ οὐ λέγουσιν Ὀξύλου νόμον εἶναι, τοιοῦτόν τι δυναμένου, τὸ μὴ δανείζειν εἰς τι μέρος τῶν ὑπαρχόντων ἑκάστῳ χῆς. νιῶ δὲ δεῖ διορθοῦν καὶ τὸν Ἀφυταίων νόμον.

γρ. βουλευομένου, μέτοσὲ.

γρ. τοὺς κλήρους κλ.

γρ. Ἀφυταίων. mentosè.

πρὸς γὰρ ὃ λέγομεν χρήσιμος. ἐκεῖνοι γὰρ, καίπερ ὄντες πολλοὶ, κεκτημένοι δὲ γῆν ὀλίγην, ὅμως πάντες γεωργοῦσι· διανεμητὴ γὰρ οὐχ ὅλας τὰς κτήσεις, ἀλλὰ κατὰ τηλικαῦτα μόρια διαιροῦντες, ὥστ' ἔχειν ὑπερβάλλειν τοῖς τιμήσεσι καὶ τοὺς πένητας. μετὰ δὲ τὸ γεωργικὸν πλῆθος, βέλτιστος δῆμός ἐστιν, ὅπου νομεῖς εἰσι, καὶ ζῶσιν ἀπὸ βοσκημάτων. πολλὰ γὰρ ἔχει τῇ γεωργίᾳ παραπλήσια· καὶ τὰ περὶ τὰς πολεμικὰς πράξεις, μάλιστ' οὗτοι γεγυμνασμένοι τὰς ἕξεις, καὶ χρήσιμοι τὰ σώματα, καὶ δυνάμενοι διαγωνίζεσθαι. τὰ δ' ἄλλα πλῆθη πολὺ χείρω, ἐξ ὧν αἱ λοιπαὶ δημοκρατίαι συνεστᾶσι, πολλῷ φαυλότερα τούτων· ὁ γὰρ βίος φαῦλος, καὶ οὐδὲν ἔργον μετ' ἀρετῆς, ὧν μεταλαμβάνει τὸ πλῆθος· τό, τε τῶν βαναύσων, καὶ τὸ τῶν ἀγοραίων αὐθεφήτων, καὶ τὸ θητικόν. ἔτι δέ, ἅμα τὸ περὶ τὴν ἀγορὰν καὶ τὸ ἄστυ κυλίεσθαι, πολὺ τοιοῦτον ῥᾴδιον, ὡς εἰπεῖν, ῥᾳδίως ἐκκλησιάζειν. οἱ δὲ γεωργοῦντες, ἅμα τὸ διεσπάρθαι κατὰ τὴν χώραν, οὔτ' ἀπαντῶσιν, οὔθ' ὁμοίως δέονται τῆς συνόδου ταύτης. ὅπου τ' καὶ συμβαίνῃ τὴν χώραν τὴν θέσιν ἔχειν τοιαύτην, ὥστε τὴν χώραν πολὺ τῆς πόλεως ἀπιέναι, ῥᾴδιον καὶ δημοκρατίαν ποιεῖσθαι χρηστὴν, καὶ πολιτείαν· διαγκάζεται γὰρ ὁ πλῆθος ὅπου τὴν ἀγορὰν ποιεῖσθαι τοῖς ἀναγκαίοις. ὥστε δεῖ, κἂν ἀγοραῖος ὄχλος ᾖ, μὴ ποιεῖν ἐν ταῖς δημοκρατίαις ἐκκλησίας ἄνευ τοῦ τὴν χώραν πλήθους. πῶς μὲν οὖν δεῖ καταστρέφειν τὴν βελτίστην καὶ πρώτην δημοκρατίαν, εἴρηται· φανερὸν δὲ καὶ πῶς τοῖς ἄλλοις. ἐπομένως γὰρ δεῖ προεκβαίνειν καὶ τὸ χεῖρον ἀεὶ πλῆθος χωρίζειν. τὴν μὲν τελευταίαν, ἅμα τὸ πάντας κοινωνεῖν, ὅτε πάσης ἐστὶ πόλεως φέρειν, οὔτε ῥᾴδιον ἅμα μένειν, μὴ τοῖς νόμοις καὶ τοῖς ἔθεσιν ὑπ' συγκειμένοις· ἃ δὲ φθείρειν συμβαίνει καὶ ταύτην καὶ τὰς ἄλλας πολιτείας, εἴρηται πρότερον τὰ πλεῖστα μέρη. πρὸς δὲ τὸ καταστάντας ταύτην τὴν δημοκρατίαν, καὶ τὸν δῆμον ποιεῖν ἰσχυρὸν, εἰώθασιν οἱ προεστῶτες, τῷ προσλαμβάνειν ὡς πλείστους, καὶ ποιεῖν πολίτας, μὴ μόνον τοὺς γνησίους, ἀλλὰ καὶ τοὺς [νόθους, καὶ τοὺς] ἐξ ὁποτερουοῦν πολίτου· λέγω δ' οἷ πατὴρ ἢ μη-

A est enim ad id, quod dicimus, vtilis. Nam illi, quamuis & multi sint, & agrum angustum habeant, omnes tamen sunt agricolæ non enim censentur totas possessiones, neque fundos integros in censum referunt, sed in tot particulas diuidunt, vt etiam pauperes censibus diuiteis superare possint. Secundùm eam multitudinem quæ ex agricolis constat, populus ille est optimus, in quo sunt pastores, & qui ex re pecuaria vitam tolerant. Multa enim habet agriculturę similia res pecuaria. & quod ad militareis & bellicas actiones attinet, hi sunt maximè exercitati,
B & tali corporis habitu, vt magno vsui esse reipubl. & vitam sub dio degere facilè possint. aliæ autem ferè omnes, ex quibus cæteræ democratiæ constant, multitudines, multo sunt his deteriores. vita enim earum ignaua & vitiosa est, nullumque ex iis muneribus, quæ tractat sordidorum atque illiberalium opificum, & forensium hominum, (eos dico qui cauponariam faciunt,) & mercenariorum multitudo, cum virture coniunctum est. Præterea verò quia tale hoc ferè omne hominum genus in foro volutetur, atque in vrbe perpetuò resideat, facilè conciones frequentat. Aratores verò & agricolæ, quia sunt per agros disperſi: neque ad tempus concionibus occurrere possunt, neque tali conuentu similiter egent. Vbi igitur contigit vt talis sit regionis situs, vt agri longè ab vrbe remoti sint, ibi probam democratiam & bonam reipubl. administrandæ formam efficere facile est: necesse enim habet multitudo, in agris, quasi in coloniis, habitare. Itaque in democratiis, etiamsi sit magna turba forensis, seu tabernaria & vrbana, non est tamen populus cogendus, neque concio adD uocanda sine multitudine agresti & rustica. Quomodo igitur sit constituenda optima & prima democratia, dictum est. Non est autem obscurum quomodo sint & cæteræ. nam proximè & similiter discedere ac degredi oportet ab ea quæ ordine prior est, & semper deteriorem multitudinem secernere ac separare. Vltimam autem democratiam, propterea quòd eiues omnes reip. administrationis sint participes, neque cuiusE uis ciuitatis est ferre, neque facile est manere, nisi legibus & institutis bene sit constituta. Quæ res porrò & hanc & cæteras reipubl. administrandæ formas perdere atque euertere soleant, expositæ sunt ferè antea plurimæ. Ad constituendam autem hanc democratiam & populum firmum acrobustum reddendum, solent ii, qui muneribus publicis præpositi sunt, quàm plurimos ad eum assumere atque aggregare, non solùm germanos ciues, & ex iustis nuptiis procreatos: verùm etiam ex non iusto concubitu natos, & qui ex alterutro parente duntaxat ciues sunt, hoc est, verbi causa, ex patre & matre.

Omne enim genus hoc hominum ad talem populum talémque democratiam magis accommodatum est. Solent igitur leues & blandi populi ductores hæc excogitare & machinari: sed oportet assumere vsque eò, dum multitudo nobileis & medios superet, & vltra hunc finem non progredi. Nam si modum superent, cùm reipublicæ administrandæ formam faciunt inordinatam & perturbatam, tum nobileis eò magis irritant & incendunt, vt democratiam grauatè atque iniquo animo ferant: ex quo Cyrenis casu quodam seditio manauit. Nam pusillum malum non attenditur, neque cernitur: auctum autem & propagatum in oculos incurrit. Præterea talia commenta atque inuenta, quibus Clisthenes Athenis vsus est, cùm democratiam amplificare atque augere vellet, & ij, qui democratiam constituerunt Cyrenis, ad talem democratiam vtilia sunt. Nam & aliæ tribus faciendæ sunt, & quæ in vrbe insunt, multiplicandæ, & sodalitates: & quæ ad sacra priuata pertinent, in pauca & communia contrahenda sunt: omnia denique artificia adhibenda sunt vt quàm maximè omnes inter se permisceantur: pristinæ autem consuetudines dirimantur ac distrahantur. Præterea verò & commenta tyrannica popularia videntur omnia: hoc est, verbi gratia seruorum licentia nullo magistratu constituto, qui eos coerceat (hæc autem vsque ad aliquem finem vtilis fuerit) & mulierum & puerorum: & sinere vnumquemque, vt velit, viuere. Multi enim erunt, qui tali reip. opitulentur. Iucundius enim est multitudini, intemperanter & inordinatè, quàm temperanter & modestè viuere.

A Τοῖς· ἅπαν γὰρ οἰκεῖον τοῦτο τῷ τοιούτῳ δήμῳ μᾶλλον. εἰώθασι μὲν οὖν οἱ δημαγωγοὶ καταστρωβάζειν ἕως ἂν τῶν γνωρίμων καὶ τῶν μέσων, καὶ τούτου μὴ πέρα προβαίνειν· ὑπερβάλλοντες γὰρ, ἀπαχθοτέραν τε ποιοῦσι τὴν πολιτείαν, καὶ τοῖς γνωρίμοις πρὸς ὃ χαλεπῶς ὑπομένουσι τὴν δημοκρατίαν, προσκούοισι μᾶλλον· ὅπερ συνέβη τῆς στάσεως αἴτιον γενέσθαι τοῖς Κυρηναίοις. ὀλίγον μὲν γὰρ πονηρὸν παρορᾶται· πολὺ δὲ γινόμενον, καὶ ὀφθαλμοῖς μᾶλλόν ἐστιν. ἔτι δὲ καὶ τὰ τοιαῦτα καταστρώματα χρήσιμα πρὸς τὴν δημοκρατίαν τὴν τοιαύτην, οἷς Κλισθένης τε Ἀθηναίοις ἐχρήσατο, βουλόμενος αὐξῆσαι τὴν δημοκρατίαν, καὶ οἱ τὴν Κυρηναίων οἱ τὸν δῆμον καθίσαντες. * Φυλαί τε γὰρ ἑτέρας ποιητέας πλείους, καὶ φρατρείας· καὶ τὰ τῶν ἰδίων ἱερῶν συναγτέον εἰς ὀλίγα καὶ κοινά· καὶ πάντα σοφιστέον, ὅπως ὡς μάλιστα ἀναμιχθῶσι πάντες ἀλλήλοις· αἱ δὲ πάλαι συνήθειαι διαλυτέαι. ἔτι δὲ καὶ τὰ τυραννικὰ καταστρώματα, δημοτικὰ δοκεῖ πάντα· λέγω δ', οἷον ἀναρχία τε δούλων (αὕτη δ' ἂν εἴη μέχρι τοῦ συμφέροντος·) καὶ γυναικῶν, καὶ παίδων· καὶ τὸ ζῆν ὅπως ἂς βούλεται, πρόεσθαι· πολὺ γὰρ ἔσται * τῇ τοιαύτῃ πολιτείᾳ βοηθῶν. ἥδιστον γὰρ τοῖς πολλοῖς τὸ ζῆν ἀτάκτως, ἢ τὸ σωφρόνως.

Lamb. φυλαί τε γὰρ ἑτέραι ποιητέαι πλείους, καὶ ἀνυπάρχουσαι ποιητέαι πλείους, &c. ff.

D

CAPVT V.

Legislatoris, qui democratiæ accommodatas leges ferre velit, officium.

EST autem Scriptoris legum, & eorum qui talem aliquam reip. administrandæ formam constituere volunt, magnum opus, non eam constituisse, neque hoc vnum solum eorum opus, sed potiùs vt conseruetur, videre. nam eos diem vnum, vel duos, vel treis manere, qui quauis reip. administratione vtantur, non difficile est. Quapropter quibus de rebus antè cognouimus ac disputauimus, nempe quæ res reipubl. administrandæ formis sint salutares, quæ pestiferæ, ex his rebus oportet incolumitatem ac stabilitatem studere comparare, iis quidem quæ interitum afferunt, vitatis: legibus verò huiusmodi & non scriptis & scriptis positis, quæ maximè complectentur res ciuitatibus & reipubl administrandæ formis salutareis: neque existimare hoc esse populare, aut oligarchiæ proprium, quod maximè faciet vt ciuitas,

E

ΚΕΦΑΛ. ε'.

Τί ἔργον τοῦ τῆς δημοκρατίας νομοθέτου.

Lamb. κθ' τῶν πρ.

ΕΣΤΙ δ' ἔργον τοῦ νομοθέτου καὶ τοῦ βουλομένου συνιστάναι τινὰ τοιαύτην πολιτείαν, οὐ τὸ καταξῆσαι μέγιστον ἔργον, οὐδὲ μόνον ἓν, ἀλλ' ὅπως σώζηται μᾶλλον· μίαν γὰρ, ἢ δύο, ἢ τρεῖς ἡμέρας, ἅ χαλεπὸν μεῖναι, πολιτευομένους ὁπωσοῦν. δεῖ δὴ εἰδέναι ὧν τεθεώρηται πρότερον, τίνες σωτηρίαι καὶ φθοραὶ τῶν πολιτειῶν, ἐκ τούτων πειρᾶσθαι καταστρωβάζειν τὰ ἀσφαλίσματα· διαλαβοῦσι μὲν τὰ φθείροντα, διαλαβοῦσι δὲ τοιούτους νόμους καὶ τοῖς ἀγραφοις καὶ τοῖς γεγραμμένοις, οἳ σωτηριώτατα μάλιστα τὰ σώζοντα τὰς πολιτείας· καὶ μὴ νομίζειν τοῦτ' εἶναι δημοτικὸν, μηδ' ὀλιγαρχικὸν, ὃ ποιήσει τὴν πόλιν ὅτι μάλιστα δημοκρατεῖσθαι,

ἢ ὀλιγαρχεῖσθαι· ἀλλ' ὃ πλεῖστον χρόνον. A
οἱ δὲ νῦν δημαγωγοὶ, χαριζόμενοι τοῖς
δήμοις, πολλὰ δημεύουσι διὰ τῶν δικα-
στηρίων. διὸ δεῖ τοὺς τοῦτο αἰτιωτάτους
τοὺς καθεστῶτας τῆς πολιτείας, νομοθετοῦν-
τας μηδὲν εἰς δημόσιον τῶν καταδικαζο-
μένων ἢ φευγόντων τοῦς τὸ κοινόν, ἀλλ'
ἱερόν. οἱ γὰρ ἀδικοῦντες, οὐδὲν ἧττον*
ἀλαβεῖς ἔσονται. (ζημιώσονται γὰρ ὁμοί- Camera-
ως.) ὅδ' ὄχλος ἧττον καταφρονήσει τῶν rius, ἀβλα-
κεινομένων, λήψεσθαι μηδὲν μέλλων. B βὴς
ἔτι δὲ τὰς γινομένας δημοσίας δίκας, ὡς ὀ-
λιγίστας ἀεὶ ποιεῖν μεγάλοις ἐπιτιμίοις τοὺς
εἰκῇ γραφομένους κωλύοντας. οὐ γὰρ τοὺς
δημοτικοὺς, ἀλλὰ τοὺς γνωρίμους εἰώθασιν εἰσάγειν. δεῖ δὲ καὶ τῇ πολιτείᾳ πάσῃ
μάλιστα μὲν ἅπασι τοῖς πολίταις· εἰ δὲ
μὴ, * μή τί γε ὡς πολεμίους νομίζειν τοὺς μήτι γε
γνωρίμους. ἐπεὶ δ' αἱ τελευταῖαι δημοκρατίαι
πολυανθρωποί τέ εἰσι, καὶ χαλεπὸν ἐκκλησιάζειν ἀμίαθους, τέλος δ' ὅπου τοῖς δύ-
δοι μὴ τοῖς χρήσιν οὖσαι, πολέμιον τοῖς
γνωρίμοις· ἀπό τε γὰρ εἰσφορᾶς καὶ δημεύ-
σεως διὰ ταῦτον γίνεσθαι καὶ δικαστηρίων
φαύλων· ἃ πολλὰς ἤδη δημοκρατίας ἀνέ-
τρεψεν. ὅπου μὲν οὖν τοῖς δύναται μὴ τοῖς-
χρήσιν ὦσαι, δεῖ ποιεῖν ὀλίγας ἐκκλησίας,
καὶ δικαστήρια, πολλῶν μὲν, ὀλίγας δ'
ἡμέρας. τοῦτο γὰρ * φέρει μὲν καὶ τοῖς ὃ συμφέρει
μὴ φοβεῖσθαι τοὺς πλουσίους τὰς δαπάνας, D
ἐὰν οἱ μὲν δύποροι μὴ λαμβάνωσι δικαστικὸν, οἱ δ' ἄποροι. φέρει γὰρ καὶ τοῖς ἐκείνεσθαι τὰς δίκας πολὺ βέλτιον. οἱ γὰρ δύποροι, πολλὰς μὲν ἡμέρας οὐκ ἐθέλουσιν ἀπὸ τῶν ἰδίων ἀπεῖναι· βραχὺ δ' ὄφελος ἐθέλουσιν. ὅπου δ' εἰσὶ τοῖς δοδοι, μὴ ποιεῖν οὕτω οἱ δημαγωγοὶ ποιοῦσι· τὰ γὰρ περιόντα νέμουσι. λαμβάνουσι δὲ ἅμα, καὶ πάλιν δέονται τῶν αὐτῶν· ὁ γὰρ ἀπερισκέπτως διδοὺς πίθος ἢ τοιαύτη βοήθεια τοῖς ἀπόροις· ἀλλὰ δεῖ τὸν ἀληθινῶς δημοτικὸν, ὁρᾶν ὅπως ὁ πλῆθος μὴ λίαν ἄποροι ἦ. τοῦτο γὰρ ἄμεινον τῶν μισθοφορὰν εἰς τὸν δημοκρατίαν. τεκμαιρέσθων οὖν ὅπως δὲ δύποιεία γένοιτο χρήσιος. ἐπεὶ δὲ συμφέρει τοῦτο καὶ τοῖς δύποροις, τὰ μὲν ἀπὸ τῶν προσόδων γινόμενα συναθροίζοντας, ἀθροίζοντας, ἀθροίζοντας καὶ ἀφανίζειν τοῖς ἀπόροις· μάλιστα μὲν εἴ τις δύναται τοσοῦτον * ἀθροίζων ὅσον εἰς γῆδίου κτῆσιν· εἰ δὲ Sylb. ἀ-
μὴ, τοῖς ἀφορμὴν * ἐμποιείας καὶ γεωρ- θροίζειν
δύποιείας

populi aut paucorum imperio pareat, sed quod vt diutissimè pareat. At blandi isti, qui nunc sunt, populi ductores, & tribuni plebis, à populis gratiam inire studentes, multa iudiciis publicant. Quapropter oportet eos qui reip. curam gerunt, his obuiam ire, & contrarias actiones opponere, hoc lege sancito, ne quid eorum qui damnantur, & ad commune pertinent, populi fiat, sed consecretur. Nam ita & ij qui iniusta facinora faciunt, nihilominus sibi à peccando cauebunt: (æquè enim multabuntur,) & multitudo agrestis atque impolita minùs erit ad reos condemnandos facilis ac propensa, vtpote nihil lucri factura. Præterea facere vt iudicia publica semper sint paucissima & rariissima, maximis pœnis in eos qui falsò & temerè alterum accusabunt, constitutis. non enim humileis & populareis homines, sed nobileis & illustreis viros criminari, atque in iudicium vocare solent. Oportet autem ciueis omneis maximè quidem beneuolentiam in remp. conferre: sin minùs, at certè eos penes quos summa est potestas, hostium loco non ducere. Sed quoniam postremæ democratiæ hominum frequentia ac multitudine sunt celebres, & conciones frequentare, non accepta mercede, difficile est: (quod quidem vbi nulla sunt publica vectigalia, nobilibus est inimicum atque infestum: ex tributo enim & publicatione bonorum, & iudiciis iniquis merces sumatur necesse est: quæ multas iam democratias euerterunt:) vbi igitur vectigalia fortè non sunt, conciones debent esse rariores: & iudicia multis quidem de rebus, sed paucos dies. Hoc enim etiam ad hoc confert, vt ne diuites sumptus extimescant, si locupletes quidem non accipiant iudicandi mercedem, egentes verò accipiant. Valet etiam ad hoc, vt res in iudicium deductæ, meliùs iudicentur: locupletes enim multos dies à suis negotiis familiaribus abesse nolunt: breue tempus non nolunt. Vbi autem vectigalia sunt, faciendum non est, quod faciunt nunc tribuni plebis, seu leues populi ductores. Nam quæ factis sumptibus necessariis superant, populo diuidunt: ille autem simul & accipit, & rursus eget iisdem. est enim dolium pertusum talis ad auxilium egentibus ferendum comparata largitio. Sed oportet, eum qui verè popularis est, ne multitudo sit nimis egens, prouidere. hæc enim causa est quare vitiosa sit democratia. Excogitandum igitur aliquod artificium est, vt diuturna sit copia rei familiaris. Quoniam autem hoc etiam diuitibus conducit, ea quæ ex vectigalibus efficiuntur, oportet in vnum congerenteis & coaceruanteis egentibus vniuersa diuidere, maximè quidem si quis tantum coacceruare possit, quantum satis sit ad paruum agelli modum comparandum: sin minùs, vt habeant facultatem & adiumenta mercaturæ faciendæ, atque agriculturæ: quòd si non possit

fieri, vt omnibus, saltem tributim, aut curiatim, aut per aliquam aliam ciuitatis partem vicissim diuidere. Atque interea locupletes ad necessarios conuentus mercedem conferre debebunt ab inanibus sumptuosorum munerum functionibus liberi ac soluti. Tali autem quodam modo Carthaginienses rempublicam administrantes, populi erga se beneuolentiam collegerunt. Semper enim cùm aliquos de plebe ad vrbeis circumpositas dimittunt, eos collocupletant. Est autem hoc quoque humanitate politorum & venustorum & cordatorum nobilium, egentibus inter se distributis suppeditare eis adiumenta rei faciendæ, eósque ad opus faciendum cohortari & excitare. Præclarum verò est etiam Tarentinorum consilia imitari. Illi enim iumentis & possessionibus cum egentibus ad vsum communicatis, multitudinis beneuolentiam sibi comparant. Præterea magistratuum omnium duo genera fecerunt, vt alij suffragio seu electione, alij sortitione mandentur: sortitione, vt plebs eorum sit particeps: suffragio, vt meliùs sua respublica administretur. Licet autem hoc facere etiam in eodem magistratu, partitione ita facta, vt alij eum sortitione obtineant, alij suffragio. Quomodo igitur democratiæ constituendæ sint, expositum est.

CAPVT VI.

Quæ ad stabiliendam oligarchiam sint spectanda.

QVomodo autem etiam oligarchiæ constituendæ sint, ex his ferè intelligere licet. Oportet enim ex contrariis colligere, vnaquaque oligarchia ad cõtrariam democratiam spectata & relata: ea quidem, quæ oligarchiarum temperatissima & prima est, ad optimam democratiam & primam. hæc autem est ea quæ ei reipublicæ administrandæ formæ, quæ communi nomine sic appellatur, finitima est: in qua census ita diuidendi ac distinguendi sunt, vt alij minores fiant, alij maiores. minores, ex quibus ciues necessarios magistratus obtinebunt: maiores, ex quibus ampliores, & maiorum rerum in ciuitate compotes: & ei qui censum habet, licere oportet ad rempubl. administrandam accedere, tanta populi multitudine per censum ad reipubl. administrationem introducta, vt ea recepta potentiores ac superiores sint viribus, qui reipublicæ administrationis sunt participes, quàm qui non sunt. Semper autem ex meliore populo reipublicæ administrandæ socij assumendi sunt. Atque oligarchiam huic primæ proximam oportet paulùm intendendo similiter constituere. Ea autem quæ democratiæ vltimæ contraria est oligarchia,

A χίας, ϗ εἰ μὴ πᾶσι δυνατόν, ἀλλ' ϗ̓ φυλάς, ἢ τὶ μέρος ἕτερον ἐν μέρει ἀφαιρεῖσθαι· ἐν δὲ τούτῳ τοὺς τὰς αἰσχρὰς συνόδους τοὺς δ' πόρους εἰσφέρειν τῶν μιαθῶν, ἀφιερωμένους τ̓ καταίων λῃτουργιῶν. τοιοῦτον δέ τινα τρόπον Καρχηδόνιοι πολιτευόμενοι, φίλον κέκτηνται τὸν δῆμον. ἀεὶ γὰρ ἕνας ἐκπέμποντες τοῦ δήμου τοὺς τὰς συοικίδας, πορίσουσιν δ' πόρους. χαλεπόντων δ' ὅτι ϗ νοῦν ἐχόντων γνωρίμων, ϗ̓ ἀφαλαμβάνοντας τοὺς πόρους ἀφορμὰς μὲν διδόντας, πρέπειν ἐπ' ἐργασίας. καλῶς δ' ἔχει μιμεῖσθαι ϗ̓ τὰ Ταραντίνων· ἐκφύλοις γὰρ, ϗ̓νὰ ποιοῦντες τὰ κτήματα τοῖς πόροις ὑπὸ τὴν χεῖρα, δῆμον πολλαπλάσιον τὸ πλῆθος. ἔτι δὲ τὰς ἀρχὰς πάσας ἐποίησαν αἱρετὰς, τὰς μὲν, ἀπὸ κλήρου τὰς δ' αἱρετὰς. τὰς μὲν κληρωτὰς, ὅπως ὁ δῆμος αὐτῶν μετέχῃ· τὰς δ' αἱρετὰς, ἵνα πολιτεύωνται βέλ-
C τιον. ἔστι δ' τοῦτο ποιῆσαι, ϗ̓ τῆς ἀρχῆς αὐτῆς μείζονας, τοὺς μὲν κληρωτοὺς, τοὺς δ' αἱρετούς. πῶς μὲν οὖν δεῖ τὰς δημοκρατίας καθαπλάζειν, εἴρηται.

ΚΕΦΑΛ. ϛ'.

Τὰ τὰς ὀλιγαρχίας σώζοντα.

D ΣΧΕΔΟΝ δὲ ϗ̓ περὶ τὰς ὀλιγαρχίας πῶς δεῖ, φανερὸν ἐκ τούτων. ἐκ τῶν ἐναντίων γὰρ δεῖ συλλογίζεσθαι ἑκάστην ὀλιγαρχίαν πρὸς τὴν ἐναντίαν δημοκρατίαν διαλογιζόμενον· τὴν μὲν εὐκρατον μάλιστα τῶν ὀλιγαρχιῶν, * ϗ̓ πρόσω· αὕτη δ' ἐστὶν ἡ σύνεγγυς τῇ καλουμένῃ πολιτείᾳ, * ἣ δεῖ τὰ ζεύγη διαιρεῖν, τὰ μὲν, ἐλάττω, τὰ δὲ, μείζω ποιοῦντας. ἐλάττω μὲν, ἀφ' ὧν τῶν διάζευξιν μεθέξουσιν ἀρχῶν·
E μείζω δ', ἀφ' ὧν τῶν κωλυτέρων· τῷ δὲ κτωμένῳ ὃ τίμημα μετέχειν ἐξεῖναι τῆς πολιτείας, τοσοῦτον εἰσαγομένου τοῦ δήμου πλῆθος ἀφ' οὗ τιμήματος, μὲθ' οὗ χρείττονες ἔσονται τῶν μὴ μετεχόντων. ἀεὶ δὲ δεῖ προσλαμβάνειν ἐκ τῶν βελτίονος δήμου τοὺς κοινωνούς· ὁμοίως δὲ ϗ̓ τὴν ἐσχάτην ὀλιγαρχίαν ὑποτείνουσι δεῖ μικρὸν καταδιάζειν. τῇ δ' ἀντικειμένῃ τῇ τελευταίᾳ δημοκρατίᾳ,

Lamb. ἐ πρόσω, ἐς ἣ βελτίστην δημοκρατίαν ἐ πρόσω.

Lamb. ὑ ἣ δ'

τῇ δωναστικωτάτῃ καὶ τυραννικωτάτῃ τῶν ὀλιγαρχιῶν, ὅσῳ γὰρ χείρη, τοσούτῳ δεῖ πλείονος φυλακῆς. ὥσπερ γὰρ, τὰ μὲν σώματα δεῖ διαχείμωνα εἶναι πρὸς ὑγίειαν, καὶ πλοῖα τὰ πρὸς ναυτιλίαν καλῶς ἔχοντα τοῖς πλωτῆρσιν, ὅπως δέχηται πλείους ἁμαρτίας, ὥστε μὴ φθείρεσθαι δι' αὐτάς· τὰ δὲ τοιαῦτα τῶν σωμάτων, καὶ τὰ τῶν πλοίων ἐκλελυμένα, καὶ πλωτήρων τετυχηκότα φαύλων, οὐδὲ τὰς μικρὰς δύναται φέρειν ἁμαρτίας· οὕτω καὶ τῶν πολιτειῶν αἱ χείσται, πλείστης δέονται φυλακῆς. τὰς μὲν οὖν δημοκρατίας ὅλως εἶ πολυανθρωπία σώζει· τοῦτο γὰρ ἀντίκειται πρὸς τὸ δίκαιον τὸ κατὰ τὴν ἀξίαν· τὴν δ' ὀλιγαρχίαν, δῆλον ὅτι τοὐναντίον ἐστὶ τοῦ τῆς ἀξίας δεῖ τοῦ χρώμενον τῆς σωτηρίας.

A quæque dynastarum potentatui & tyrannidi simillima & maximè finitima est: quanto est pessima, tanto maximam & plurimam cautionem custodiámque desiderat. Quemadmodum enim corpora bene constituta, & ad bonam valetudinem probè conformata; & nauigia ad nauigationem apposita & opportuna, bonisque nautis instructa, plura peccata recipiunt sine interitionis periculo per se; corpora verò morbosa, & nauigia fatiscentia, & malos nautas consecuta, ne parua quidem errata ferre possunt: ita & eæ reipublicæ administrandæ formæ, quæ deterrimæ sunt, plurimam cautionem requirunt. Vniuersè igitur democratias hominum vbertas & copia tuetur & conseruat: hoc enim ei iuri, quod ex dignitate est, opponitur: oligarchiæ verò contrà perspicuum est in recti ordinis descriptione bonáque ordinatione salutem esse positam.

B

ΚΕΦΑΛ. ζ

CAPVT VII.

Πῶς χρὴ καθίστασθαι τὰς ὀλιγαρχίας. C

Ad instituendam oligarchiam præcepta.

ΕΠΕΙ δὲ τέτταρά μὲν ἐστι μέρη μάλιστα τοῦ πλήθους, γεωργικὸν, *βαναυσον, ἀγοραῖον, θητικόν· τέτταρα δὲ τὰ χρήσιμα πρὸς πόλεμον, ἱππικὸν, ὁπλιτικὸν, ψιλὸν, ναυτικόν· ὅπου μὲν συμβέβηκε τὴν χώραν εἶ ἱππάσιμον, ἐνταῦθα μὲν διφυὰς ἔχει κατασκευάζειν τὴν ὀλιγαρχίαν ἰσχυράν· εἰ γὰρ σωτηρία τοῖς οἰκοῦσι διὰ ταύτης ἐστὶ τῆς δυνάμεως· αἱ δ' ἱππομαχίαι, τῶν μαχῶν εἰσὶν οὐσίας κεκτημένων εἰσίν. ὅπου δ' * ὁπλίτου, τὴν ἐχομένην ὀλιγαρχίαν· ὁ γὰρ ὁπλιτικὸν, τῶν ἀπόρων ἐστὶ μᾶλλον, ἢ τῶν ἀπόρων. ἡ δὲ ψιλὴ δυνάμις, καὶ ναυτικὴ, δημοκρατικὴ πάμπαν. νῦν μὲν οὖν ὅπου ἐστὶν ὅπου πλῆθός ἐστιν, ὅταν διαστῶσι, πολλάκις ἀγωνίζονται χείρω. δεῖ δ' ὑποτίθεσθαι φάρμακον τοῦτο τῶν πολεμικῶν λαμβάνειν κρατησόντων· οἱ συνδυάζουσι τοῖς τὴν ἱππικὴν δύναμιν καὶ τὴν ὁπλιτικὴν, τὴν ἁρμοττουσαν τῶν ψιλῶν· τοῦτο δ' ὑπερέχουσιν ἐν ταῖς διαστάσεσιν οἱ δῆμοι τῶν εὐπόρων ψιλοὶ γὰρ ὄντες, τοῖς ἱππικοῖς καὶ ὁπλιτικοῖς ἀγωνίζονται ῥᾳδίως. ὃ μὴν ἔστιν ἐκ τούτων καθίστασθαι τοιαύτην τὴν δύναμιν, ἐφ' ἑαυτοῖς ἐστὶ καθίστασθαι δεῖ δ' ὑπερβολὴν τῆς πλείστης, καὶ τῶν μὴ ὄντων ὁπλιτῶν

Lamb. ὁπλῖτον, Cam. ὁπλιτικὸν,

QVoniam autem quatuor sunt in primis multitudinis partes; agricolarum, eorum, qui arteis sordidas & illiberaleis tractant, eorum qui mercaturam & cauponariam faciunt, mercenariorum: quatuor autem ad bellum vtiles, equitum, peditum grauioris armaturæ, peditum leuioris, seu ferentariorum, militum classicorum & nauticorum: quo in loco contigit vt regionis solum ad equitandum aptum sit, hîc natura fert vt possit constitui oligarchia valida ac robusta. Nam cùm salus iis qui vrbem incolunt, ex his copiis comparatur: tum equorum alendorum facultas, eorum propria est qui amplas diuitias magnásque possessiones habent. Vbi verò regio ad pedites grauioris armaturæ accommodata est, proxima in eo loco oligarchia constitui debet. Nam peditatus grauioris armaturæ locupletum est magis quàm egentium. Pedites autem leuioris armaturæ & nautici milites, omnino democratiæ conueniunt. Nunc igitur quibus in locis talis multitudo magna est, cùm separatim & seorsum ab aliis pugnant, deteriùs pugnant. Verùm huic incommodo remedium ab imperatoribus rei militaris peritis sumẽdum est, qui cum equitatu & grauioris armaturæ peditibus aptum & conuenientem peditum leuioris armaturæ numerum coniungunt. Atque hac ratione in seditionibus populares & plebeij locupletibus superiores discedunt. Nam quia sunt expediti, cum equitatu & peditatu grauioris armaturæ facilè pugnant. Has igitur copias ex his comparare, in seipsos est comparare. Oportet autem cùm ætas non sit simplex: sed in aliquot parteis diuisa,

D

E

*γ. φαυσικὸν,

aliique ſint ætate grandiores, alij iuuenes, paretes interea dum etiamnum ſunt iuuenes, & viribus integris, filios ſuos ad leueis & expeditas pugnas erudire: poſteaquam autem hi è pueris exceſſerint, tum ipſos eſſe militarium operum opifices & athletas. Communicari autem cum multitudine reip. adminiſtratio debet, aut, (quemadmodum antea dictum eſt) cum iis qui cenſi ſunt: aut, quomodo Thebani faciunt, cum iis qui aliquamdiu ſe ab illiberalibus artibus abſtinuerunt: aut, quemadmodum fit Maſſiliæ, iudicio facto de iis qui digni ſunt: tum ex eorum numero qui in republica adminiſtranda verſantur, tum ex iis qui à reipubl. muneribus excluſi ſunt. Præterea magiſtratibus iis, penes quos maximarum rerum eſt poteſtas, quóſque gerere debent ij qui in republ. verſantur, impoſitæ eſſe debent ſumptuoſorum munerum functiones: vt populus ſua ſponte & libenti animo reipublicæ adminiſtrationis ſit expers: & iis, qui magiſtratus gerunt, ignoſcat, tanquam imperij ſui magnam mercedem perſoluant. Conuenit autem & cùm ineunt magiſtratus, ſacrificia magnifica facere, & in opus aliquod publicum ædificandum, pecuniam inſumere: vt populus epulis illis oppidò acceptus, & vrbem partim ſtatuis ac templis, partim præclaris ædificiis exornatam aſpiciens, reip. adminiſtrandæ formam libenter videat ſtantem ac permanentem. Huc accedit, quòd nobilibus ſuæ impenſæ exſtabunt monumenta. Verùm tantùm abeſt vtij qui oligarchias obtinent, hoc faciant, vt etiam contrariis ſtudiis factíſque delectentur. Quæſtum enim & emolumentum conſectantur non minùs quàm honorem ac dignitatem. Quapropter par eſt has oligarchias, paruas democratias appellare. Quomodo igitur democratiæ & oligarchiæ conſtituendæ ſint, ita ſit à nobis definitum atque explicatum.

A σοφωτέρων, τῶν δὲ νέων, ἐπὶ μὲν ὄντας νέους τοὺς αὐτῶν ἐᾶς διδάσκεσθαι τὰς κούφας καὶ τὰς ψιλὰς ἐργασίας· ἐκκεκεμμένους δ' ἐκ παίδων, ἀθλητὰς εἶ αὐτοὺς * τῶν ἔργων· Camerarius, τῶν πόρων.

τὸν δὲ μεταδόσιν γίνεσθαι τῷ πλήθει τῶν πολιτεύματος, ἤτοι, καθάπερ εἴρηται πρόσθεν, τοῖς τὸ τίμημα κτωμένοις· ἢ καθάπερ Θηβαίοις ἀποχωμένοις χρόνον τινὰ τῶν βαναύσων ἔργων· ἢ καθάπερ ἐν Μασσαλίᾳ, κρίσιν ποιουμένους τῶν ἀξίων τῶν ἐν τῷ πολιτεύματι, καὶ τῶν ἐξωθεν B ὄν τῆς ἀρχαῖς ταῖς κυριωτάταις, αἷς δεῖ τοὺς ἐν τῇ πολιτείᾳ κατέχειν, δεῖ προσήκειν λειτουργίας, ἵν' ἐκὼν ὁ δῆμος μὴ μετέχῃ, καὶ συγχωρῶμεν ἔχῃ τοῖς ἄρχουσιν, ὡς μισθὸν πολλῶ διδόσι τῆς ἀρχῆς. ἁρμόττει δ' ἱερουργίας τε εἰσιόντας ποιεῖσθαι μεγαλοπρεπεῖς· καὶ κατασκευάζειν τι τῶν κοινῶν, ἵνα τῶν ἐπιγραφῶν μετέχων ὁ δῆμος, καὶ τὴν πόλιν ὁρῶν κεκοσμημένην, τὰ μὲν ἀναθήμασι, τὰ δὲ οἰκοδομήμασιν, ἄσμενος ὁρᾷ μένουσαν τὴν πολιτείαν. συμβήσεται δὲ καὶ τοῖς γεγενημένοις εἶ μνημεῖα τῆς δαπάνης. ἀλλὰ τοῦτον μὲν οἱ ἐπὶ τὰς ὀλιγαρχίας φέροντες ποιοῦσιν, ἀλλὰ ζημιῶδη τὸν· τὰ λήμματα γὰρ ζητοῦσιν οὐχ ἧττον ἢ τὴν τιμήν. διόπερ οὐκ ἔχει λέγειν ταύτας εἶ δημοκρατίας μικράς. πῶς μὲν οὖν χρὴ καθιστάναι τὰς δημοκρατίας καὶ τὰς ὀλιγαρχίας, διωρίσθω τὸν τρόπον τοῦτον.

C

D

CAPVT VIII.

Magiſtratuum ratio, quot, & qui, & quarum rerum ſint.

Is autem quæ dicta ſunt, conſequens & connexa magiſtratuum partitio eſt, E quot, & qui, & quarum rerum ſint, quemadmodum & antea dictum eſt. Nam vt ſine magiſtratibus neceſſariis ciuitas conſtare nequit; ita ſine iis qui ad recti ordinis deſcriptionem, (quam eutaxiam appellant Græci,) & modeſtiam inſtitutionémque ciuium pertinent, vrbs præclarè habitari non poteſt. Neceſſe autem eſt, in paruis quidem ciuitatibus pauciores eſſe magiſtratus: in magnis autem plureis, quemadmodum antè dictum eſt. Quales igitur magiſtratus aptè poſſint vnà cohærere, & in vnum conduci:

ΚΕΦΑΛ. ν'.

Τὰ περὶ τὰς ἀρχάς, πόσαι, καὶ τίνες, καὶ τίνων.

Ακόλουθον δὲ τοῖς εἰρημένοις ἐστὶ, τὸ διηρῆσθαι καλῶς τὰ περὶ τὰς ἀρχάς, πόσαι, καὶ τίνες, καὶ τίνων, καθάπερ εἴρηται καὶ πρόσθεν. τῶν μὲν γὰρ διαλεγομένων ἀρχῶν χρείᾳ, ἀδύνατον εἶ πόλιν· τῶν δὲ πρὸς εὐταξίαν & κόσμον, ἀδύνατον οἰκεῖσθαι καλῶς. ἔστι δ' ἀναγκαῖον, ἐν μὲν ταῖς μικραῖς ἐλάττους εἶ τὰς ἀρχάς· ἐν δὲ ταῖς μεγάλαις, πλείους, ὡσπερ τοῦ χρήσιμα προσήκειν εἰρημένων. ποίας οὖν ἁρμόττει συναγαγεῖν, καὶ ποίας χωρίζειν, & quales ſint ſecernendi ac ſeiungendi,

δῆ μὴ λαν θάνειν. πρῶτον μὲν οὖν ἐπιμέ- A ignorare non oportet. Primùm igitur cura re-
λεια τῶν ἀναγκαίων ἐν τῇ ἀγορᾷ, rum neceſſariarum in foro haberi debet, eique
ἐφ' ἣν δεῖ τινα ἄρχειν ἐπὶ τῶν ἐμπορίων curæ magiſtratus aliquis præficiendus eſt,
καὶ τῶν συμβολαίων καὶ τῶν ἀναγομένων. qui ſpeculans commerciorum & rerum con-
πρέπει γὰρ ἀναγκαῖον πάσαις ταῖς πόλεσι, trahendarum rationem, det operam vt in eis
τὰ μὲν αὐτάρκη εἶναι, τὰ δ' ἐμπολᾶν, πρὸς τῶν conſeruetur ordo, modus & fides. Neceſſe.n.
ἀλλήλων ἀναγκαίας χρείας. καὶ τοῦτ' ἔστιν ferè eſt ciuitates omneis alia emere, alia vende-
ἐμπορεύεσθαι. * ἐπανορθοῦσθαι πρὸς αὐτάρκειαν, re, ad vſus vitæ mutuos & neceſſarios. Atque
δι' ἣν δοκοῦσιν εἶναι μία πολιτείαν συνελθεῖν. ἑ- hoc ad copiam bonis omnibus cumulatam at-
τέρα δ' ἐπιμέλεια ταύτης ἐχομένη καὶ συ- que inſtructã, nihil externum requirentẽ, pro-
νεργοῦσα, ἡ τῶν ἀστικῶν δημοσίων καὶ ἰδίων, B ximè accedit, propter quam in vnam ciuitatis
ὅπως εὐκοσμία ᾖ, καὶ τῶν πεπτόντων οἰκο- adminiſtrandæ formam videntur homines cõ-
δομημάτων καὶ ὁδῶν φυτεία καὶ διόρθωσις· καὶ ueniſſe. Altera autem cura hanc deinceps ſub-
τῶν ὁσίων τῶν πρὸς ἀλλήλους, ὅπως ἀεζη- ſequens, eique proxima, eſt rerum vrbanarum
κλήτως ἔχωσι· καὶ ὅσα τούτοις ἄλλα τῆς ἐπι- tum publicarum, tum priuatarum, vt ſit in eis
μελείας ὁμοιόσχημα. καλοῦσι δὲ ἀγορανομίαν moderatio, & ordo pulcher ac decorus ſeruetur, vtque ædificia & ſarta tecta conſeruentur,
οἱ πλῆθοι τὴν τοιαύτην ἀρχήν. ἔστι δ' μείζω & labentia reparentur, viæque muniantur, &
καὶ πλείω τὸν ἀριθμόν· ὧν ἕτερος ἐφ' ἑ- corruptæ reficiantur: néve ſit vlla de finibus
τέρα * καθιστᾶσιν ἐν ταῖς πολυανθρώποις inter ciueis controuerſia aut querela, & quæ-
πόλεσιν, οἷς, τειχοποιοῖς, καὶ λιμένων φύλακας. ἄλ- cumque alia ad huiuſmodi procurationẽ per-
λη δ' ἀναγκαία τε καὶ τῇ μητροπόλει ταύτῃ. C tinent. Appellant autẽ plerique talem magi-
τοῖς μὲν γὰρ, ἀλλὰ τοῖς ἐν τῇ χώρᾳ καὶ ſtratum, apud Græcos, aſtynomiã, apud Roma-
τῆς ἔξω τῆς ἄστεος. nos, ædilitatem maiorem: quæ plureis numero
καλοῦσι δ' τοὺς ἄρχοντας τούτους, οἱ μὲν parteis habet: atque horum alios aliis rebus
ἀγορανόμους, οἱ δ' ὑλωροὺς. αὗται μὲν οὖν præponunt in vrbibus celebrioribus, & maioré
ἐπιμέλειαι εἰσι τούτων τρεῖς. ἄλλη δ' ἀρχὴ ciuium numerum continentibus: verbi cauſa,
πρὸς ἣν αἱ πρόσοδοι τῶν κοινῶν ἀναφέ- muris reficiendis præfectos, fontium curatores,
ρονται· παρ' ὧν φυλαττόντων μείζονται portuum cuſtodes. alia eſt & neceſſaria, &
πρὸς ἑκάστην δοίκησιν. καλοῦσι δ' ἀπο- huic conſimilis: eaſdem enim res procurat, ſed
δέκτας τούτους, καὶ ταμίας. ἑτέρα δ' ἀρχὴ D quæ ſunt in agris & regionis ſolo, quæque ex-
πρὸς ἣν ἀναγράφεσθαι δεῖ τὰ τε ἴδια συμ- tra vrbem. nominant autem hos magiſtratus
βόλαια, καὶ τὰς κρίσεις ἐκ τῶν δικαστηρίων. alij, agrorum curatores, alij ſyluarum ſeu ne-
deeſt in q. c. καλοῦσι δ' τοῖς αὐτοῖς * τούτοις καὶ τὰς γραφὰς morum cuſtodes. Hæ igitur ſunt tres rerum
τῶν δικῶν γίνεσθαι δεῖ, καὶ τὰς εἰσαγωγάς. neceſſariarum curationes & præfecturæ. alius
ἐνιαχοῦ μὲν οὖν μείζοσι καὶ τούτων εἰς eſt magiſtratus, ad quem reip. vectigalia refe-
πλείους· ἔστι δὲ μία κυρία τούτων πάντων. renda ſunt, eorum qui pecuniam publicam à ſe
καλοῦσι δὲ ἐξηγητὰς καὶ τοὺς ἀναγράπτας, καὶ ἀρ- E cuſtoditam & ſeruatam ad vnãquamque reip.
χὰς καὶ κατακλητῆρας, καὶ τῶν * πεπραμένων καὶ administrationem depromunt ac diſtribuunt:
Lamb. πεπραμένων τὰς ἐγγραφάς· καὶ πρὸς ταῖς φυλακαῖς hos autem coactores & quæſtores appellant.
τῶν σωμάτων. χαλεπὴ μὲν οὖν ἔστι διὰ τὸ πολλῶν ἔχειν ἀπέχθειαν· ὥστε alius eſt, apud quem pacta priuata & ſententiæ
ὅπου μὴ μεγάλα ἔστι κερδαίνειν, οὐδ' ἄξιον iudiciales perſcribi debent. apud eoſdem po-
ὑπομένουσιν αὐτόν· ὅθ' ὑπομείναντες, εὐθέ- ſtulationes, & litium perſcriptiones & accuſa-
ως ποιοῦσι πρόσοδον καὶ τοῖς νόμοις. αἰσχρὰ δ' tionum introductiones fieri oportet. In non-
nullis igitur locis etiam hunc magiſtratum in
plureis diuidunt: quorum tamen vnus eſt, cu-
ius eſt ſumma in omneis auctoritas ac poteſtas.
Vocantur autem hi ſacrorum commentario-
rum ſcriptores ſeu cuſtodes, & tabulis pu-
blicis præfecti, & commentarienſes ſeu actua-
rij, & aliis nominibus ſimilibus. Hunc dein-
ceps ſequitur, qui idem & maximè omnium
magiſtratuum neceſſarius eſt & difficillimus:
cuius eſt pœnas à damnatis experere, & mul-
tas à multatis exigere atque efflagitare, &
corpora eorum in carcerem & vincula con-
iicere, acerrimiſque cuſtodiis aſſeruare. Dif-
ficilis autem eſt, quia maximè odioſus at-
que inuiſus eſt. Itaque vbi magnos quæſtus
ex hoc magiſtratu facere non eſt, neque eum
capere animum inducere queunt: neque cùm
ceperunt, eum adminiſtrare ex legis præſcripto volunt. verumtamen neceſſarius eſt:

quoniam

quoniam lites de rebus iustis intentæ, sunt inutiles atque inanes, nisi res iudicatæ ad exitum perducantur. Itaque si iudiciorum vsu sublato, societas hominum constare non potest; ergo neque si res iudicatæ infirmentur, aut iudicata non soluantur ab iis qui damnati sunt. Quare præstat hunc magistratum non esse vnum, sed alios ex aliis iudiciis ac subsellis sumi. Atque in multationibus eorum, qui in tabulas publicas relati sunt, eandem diuisionem adhibere conandum est. Præterea verò & multas nonnullas à magistratibus oportet exigi, cùm alias ab aliis, tum eas quas noui magistratus irrogarunt, à nouis: & eas quæ ab vsitatis & veteribus irrogatæ sunt, cùm alius condemnarit, alium esse qui exigat: exempli causa, eas quas annonæ præfecti seu ædiles minores irrogarunt, ædileis maiores efflagitare: eas quæ ab his irrogatæ sunt, alios. Quanto enim minore in odio fuerint ij qui exigunt, tanto facilius ac citiùs exactiones finem suum obtinebunt. Eosdem igitur esse, qui damnarint, & qui multam exigant, odium duplex habet: eosdem verò de rebus omnibus statuere, reddit omnibus inuisos. Multis autem in locis diuisus ac distinctus est magistratus carceri custodiæque reorum præfectus, ab eo qui multas flagitat: verbi gratia, Athenis eorum qui Vndecim viri dicuntur. Quocirca præstat etiam hunc separare, & commentum aliquod callidum etiam id hoc excogitare. nihilo enim minùs necessarius est, quàm qui proximè commemoratus est. Euenit autem vt viri boni hunc magistratum maximè fugiant: at improbis hanc permittere potestatem non est tutum: ipsi enim custodia egent potiùs, quàm alios custodire possunt. Quapropter non oportet vnum certum huic negotio præpositum esse magistratum, neque continenter & perpetuò eundem geri: sed & ex iuuenibus, vbi aliquis est puberum & præsidiariorum militum ordo: & ex magistratibus alios atque alios sumi, qui vicissim hanc prouinciam gerant. Hi igitur magistratus vt maximè omnium necessarij, primi statuendi sunt. sequuntur deinceps non minùs illi quidem necessarij, sed in maiore splendore collocati, speciémq; magis illustrem præ se ferentes. nam multum vsum magnámq; fidem desiderant. Tales autem fuerint & ij ad quos vrbis custodia pertinet: & ij, qui ad vsus rerum bellicarum instituuntur atque ordinantur. Oportet autem tum in pace, tum in bello, peræquè portarum & murorum custodiæ præfectos, & ciuibus inquisitione habita probandis, atq; ordine describendis, curatores esse. alibi enim plures sunt ad hæc omnia munera administranda creati magistratus, alibi pauciores: verbi gratia, in paruis ciuitatibus magistratus vnus omnibus negotiis gerendis præponitur. Taleis autem appellãt Græci strategos & polemarchos, hoc est, duces exercitus seu imperatores & belli principes.

A ἔστιν, ὅτι οὐδὲν ὄφελος γίνεσθαι μὴ δίκας περὶ τῶν δικαίων, ταύτας δὲ μὴ λαμβάνειν τέλος. ὥστ' εἰ μὴ γιγνομένων, καινοῦσθαι ἀδύνατον ἀνάλυσις, & περάξεων μὴ γιγνομένων. δεῖ βέλτιον μὴ μίαν εἶ) ταύτην τὴν ἀρχὴν, ἀλλ' ἄλλους ἐξ ἄλλων δικαστηρίων. καὶ περὶ τὰς * πρᾶξεις τῶν ἀναγεγραμμένων ὡσαύτως πειρᾶσθαι διαιρεῖν. ἔτι δ' ἔνια περᾶσθαι, Lamb. περιπίπτοντα

B καὶ τὰς ἀρχὰς τάς τε ἄλλας & τὰς τῶν νέων μᾶλλον τὰς νέας· & τὰς * τῶν εἰσιόντων, ἑτέρους καταδικάσαι, ἑτέρους εἶ) ταύτην περαιῶσαι· οἷς, ἀσυνόμους τὰς τῶν ἀγορανόμων· τὰς ὑπὸ τούτων, ἑτέρους. ὅσῳ γὰρ ἂν ἐλάττων ἀπέχθεια ᾖ τοῖς πραττομένοις, τοσούτῳ μᾶλλον λήψονται τέλος αἱ πράξεις. ὃ μὲν οὖν τοὺς αὐτοὺς εἶ) τοὺς καταδικάσαντας καὶ πραττομένους, ἀπέχθειαν ἔχει διπλῆν· ὃ δ' περὶ πάντων

C τοὺς αὐτοὺς, * πολεμίους πᾶσι. πολλαχοῦ δ' διήρηται καὶ ἡ φυλάττουσα τοὺς τῶν πραττομένων· οἷς, Ἀθήνησι τῶν ἕνδεκα καλουμένων. δεῖ βέλτιον καὶ ταύτην χωρίζειν, * καὶ ὃ σόφισμα ζητεῖν καὶ περὶ ταύτην. ἀναγκαία μὲν γάρ ἐστιν οὐχ ἧττον τῆς εἰρημένης. συμβαίνει δὲ, τοὺς μὲν ὑπεύθυνος φεύγειν μάλιστα ταύτην τὴν ἀρχήν· τοὺς δὲ μοχθηροὺς οὐκ

D ἀσφαλὲς ποιεῖν κυρίους· αὐτοὶ γὰρ δέονται φυλακῆς μᾶλλον ἢ φυλάττειν ἄλλους δυνάσθαι. δεῖ δὲ μὴ μίαν ἀποτεταγμένην ἀρχὴν εἶ) πρὸς αὐτοὺς· μηδὲ συνεχῶς τὴν αὐτὴν, ἀλλὰ τῶν τε νέων, ὅπου ἂν ἐφήβων ἢ φερυραρχία ᾖ ταύτης· καὶ τῶν ἀρχῶν δεῖ κατὰ μέρη ποιεῖσθαι τὴν ὑπομένειν ἑτέρους. ταύτας μὲν οὖν τὰς ἀρχὰς, ὡς διαλλαττομένας δεῖ τεύξεσθαι εἶ) παραίτησας. μετ' ὀλίγας, τὰς διαλλαττομένας μὲν ἄδειν ἦν ἧττον, ἐν ἡμέραις ὀλίγαις μείζοσι τεταγμένας· καὶ γὰρ ἐμπειρίας καὶ πίστεως δέονται πολλῆς. ποίαν δ' εἶεν ἄν τε περὶ τὴν φυλακὴν τῆς πόλεως, καὶ ὅσαι παύονται πρὸς τὰς πολεμικὰς χρείας. δεῖ δὲ καὶ ἐν εἰρήνῃ καὶ ἐν πολέμῳ, πυλῶν τε καὶ τειχῶν φυλακῆς ὁμοίως ὑπομνηματὰς εἶ), καὶ ἀξιπάσεως, καὶ συντάξεως τῶν πολιτῶν. ἔνθα μὲν οὖν, ὅπου πᾶσι τούτοις ἀρχαὶ πλείους εἰσὶν, ἔνθα δ', ἐλάττους· οἷς, ἐὰν τῆς μικρᾶς πόλεσι μία * περὶ πάντων. Quidam; καλῶσι δὲ στρατηγοὺς & πολεμάρχους τοὺς ὑπὸ πάντ'.

τοιούτοις. ἔτι δὲ κἂν ὦσιν ἱππεῖς, ἢ ψιλοὶ, ἢ τοξόται, ἢ ναυτικόν. καὶ ὅτι τούτων ἑκάστων ἐνίοτε * καθίσανται ἀρχαὶ, αἳ καλοῦνται ναυαρχίαι, καὶ ἱππαρχίαι, καὶ ταξιαρχίαι· καὶ ἔτι μέρος δὲ αἱ ὑπὸ ταύτας τριηραρχίαι, καὶ λοχαγίαι, καὶ φυλαρχίαι, καὶ ὅσα τούτων μόρια· ὅ δὲ πᾶν ἓν τὸ τούτων ἐστὶν εἶδος * ἐπιμελείας πολεμικῆς. τοῦτο πᾶν ὧν ταύτης τὸ ἀρχὴν ἔχει τὸν τρόπον τοῦτον. ἐπεὶ δὲ ἔνιαι τῶν ἀρχῶν, εἰ καὶ μὴ πᾶσαι, πλείστοις πολλὰ τῶν κοινῶν, διάφορον ἕτερον εἶναι τοῦ λογισμόν, καὶ * τοῦ συνδυνοῦσιν, αὐτοῦ μηδὲν διαφέροντα ἕτερον. καλοῦσι δ' οὗτοι μὲν εὐθύνους, οἱ δὲ λογιστάς, οἱ δὲ ἐξεταστάς, οἱ δὲ συνηγόρους. τοῦτο πάσας δὲ ταύτας τὰς ἀρχὰς ἰδίᾳ μάλιστα κύρια πάντων ἐστίν. ἡ γὰρ αὐτὴ πολλάκις ἔχει τὸ τέλος καὶ * τοῦ ἐφορείαν· ἢ τοῦ καθίστασθαι τῷ πλήθει, ὅπου κύριός ἐστιν ὁ δῆμος. δεῖ γὰρ εἶναί τι συνάγον τὸ κύριον τῆς πολιτείας. καλεῖται δὲ ἔνθα μὲν τοῦ βουλεύειν, διὸ καὶ τοῦ βουλεύοντος· ὅπου δὲ τὸ πλῆθος ἐστὶ, βουλὴ μᾶλλον. αἱ μὲν οὖν πολιτικαὶ τῶν ἀρχῶν, σχεδὸν τοσαῦταί τινές εἰσιν. ἄλλο δ' εἶδος ἐπιμελείας ἐστὶ περὶ τοὺς θεούς· οἷον, ἱερεύς τε καὶ ἐπιμεληταὶ τῶν περὶ τὰ ἱερά· τοῦ σώζεσθαι τὰ ὑπάρχοντα, καὶ ἀνορθοῦσθαι τὰ πίπτοντα τῶν οἰκοδομημάτων, καὶ τῶν ἄλλων ὅσα τέτακται πρὸς τοὺς θεούς. συμβαίνει δὲ τοῦ ἐπιμελεῖσθαι ταύτην διαφορὰν μὲν εἶναι μίαν· οἷς δὲ παῖς μικραῖς πόλεσιν· διαφορὰ δὲ πολλὰς καὶ κεχωρισμένας τῆς ἱερωσύνης· οἷον, ἱεροποιοὺς, καὶ ναοφύλακας, καὶ ταμίας τῶν ἱερῶν χρημάτων. ἐχομένη δὲ ταύτης ἐστὶ περὶ θυσίας ἀφωρισμένη καὶ κοινὰς πάσας, ὅσας μὴ τοῖς ἱερεῦσιν ἀποδίδωσιν ὁ νόμος, ἀλλ' ἀπὸ τῆς κοινῆς ἑστίας ἔχουσι τοῦ ζῆν. καλοῦσι δ' οἱ μὲν ἄρχοντας πύτιους, οἱ δὲ βασιλέας, οἱ δὲ πρυτάνεις. αἱ μὲν οὖν διάφοραι ἐπιμέλειαί εἰσι περὶ τούτων, ὡς εἰπεῖν, συλλαβόντα συναθροίσαι μὲν εἶναι μίαν· εἶδος δὲ παῖς μικραῖς πόλεσιν· διαφορὰ δὲ πολλὰς καὶ κεχωρισμένας τῆς ἱερωσύνης· οἷον, ἱεροποιοὺς, καὶ ναοφύλακας, καὶ ταμίας τῶν ἱερῶν χρημάτων. ἐχομένη δὲ ταύτης

in rerum contractarum perſcriptionibus, in multarum exactionibus, rerúmve iudicatarum executionibus, in cuſtodiis, in rationibus ſubducendis, in ciuium probationibus, atque in mores eorum anquiſitionibus, in rationibus ab iis qui magiſtratu defuncti ſunt, repoſcendis. Poſtremo ij magiſtratus, qui conſilio publico præſunt, in numerum communium referendi ſunt. Propria autem eſt ciuitatum otioſarum & pacatiorum, & rebus proſperis magis florentium, & præterea verò elegantis ornatus & pulchri ac decori ordinis curam aliquam habentium, mulierum diſciplina, legum cuſtodia, puerorum inſtitutio ac moderatio, gymnaſiorum præfectura, præterea ludorum gymnicorum & Dionyſiacorum curatio, & ſi qua fortè alia huius generis inſtituantur ſpectacula. Horum autem magiſtratuum nonnullos in promptu eſt non eſſe populareis: vt mulierum & liberorum inſtitutionem ac diſciplinam. Egentes enim neceſſe habent vti vxoribus & liberis tanquam pediſſequis ac miniſtris, quia ſeruis careant. Cùm ſint autem tres magiſtratus, ex quorum ratione quidam magiſtratus ampliſſimos ſummáque auctoritate ac poteſtate prędítos ſuffragio creant, legum cuſtodes, prouiſores ſeu pręconſultatores, ſenatores ſeu conſilij publici participes: legum cuſtodes ad ariſtocratiam pertinent, præconſultatores ad oligarchiam, ſenatus ad Democratiam. De magiſtratibus igitur ferè omnibus veluti rudi quadam informata imagine à nobis explicatum eſt.

* καὶ σϋναλλαγμᾶς δὰ γραφάς, καὶ πρόξεις, καὶ φυλακάς, * καὶ ὑπολογισμούς τε καὶ ἐξετάσεις, καὶ πρὸς δὲ δυνάστας ἀρχόντων· καὶ τέλος αὖ περὶ βουλευόμενοι τῶν κοινῶν. * ἰδία δὲ παῖς σχολαστικωτέραις, καὶ μᾶλλον δὲ ἡμερούσαις πόλεσιν, ἔτι δὲ φερντιζούσαις δὲ κοσμίας, γυναικονομία, νομοφυλακία, παιδονομία, γυμνασιαρχία· πρὸς δὲ τούτοις, περὶ ἀγῶνας ὑπομίξια γυμνικοὺς καὶ Διονυσιακούς, καὶ εἴ τινας ἑτέρας συμβαίνει τοιαύτας θεωρίας. τούτων δ' ἔνια φανερῶς εἰσὶν δημοτικὰ τῶν ἀρχῶν· οἷον, γυναικονομία καὶ παιδονομία· τοῖς γὰρ ἀπόροις δύσκολον χρῆσθαι καὶ γυναιξὶ καὶ παισὶν ὡς προσήκουσιν, διὰ τὴν ἀδουλίαν. πρὸς δ' οὐσῶν ἀρχῶν, καθ' ἃς αἱρεθῶσί τινες ἀρχὰς τὰς κυρίους, νομοφυλάκων, προβούλων, βουλῆς· οἱ μὲν νομοφύλακες ἀριστοκρατικὸν, ὀλιγαρχικὸν δ' οἱ πρόβουλοι, βουλὴ δὲ δημοτικόν. περὶ μὲν οὖν τῶν ἀρχῶν, ὡς [ἐν] τύπῳ, σχεδὸν εἴρηται καὶ περὶ πασῶν.

ARISTOTELIS, DE REPVBLICA LIBER SEPTIMVS.

CAPVT I.

Proœmij vice ſequentem diſputationem hac hypotheſi præmunit, vitam optimam & ſeparatim vniuſcuiuſque & communiter ciuitatum eſſe quæ ex virtute ducatur, vſque eò bonis inſtructa, vt ad actiones quæ à virtute proficiſcuntur, ſit idonea.

VM qui de optima reipubl. adminiſtrandæ forma conuenienter quæſiturus & commentaturus eſt, primùm quænam vita maximè ſit optabilis atque expetenda, definitè cognouerit neceſſe eſt. Nam ſi hoc obſcurum & incognitum ſit, etiam optima reip. adminiſtrandæ forma obſcura & incognita neceſſariò futura eſt. Optimas enim res agere, optiméque res ſuas gerere conuenit eos, qui optima reipubl. adminiſtratione vtuntur, ex iis quæ eis ſuppetunt, niſi ſi quid præter omnium opinionem & rationem accidat.

ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΟΥΣ ΠΟΛΙ. ΒΙΒΛ. Η.

ΚΕΦΑΛ. α'.

Προοιμιάζόμενος τῷ λόγῳ ἐπιδείκνυσιν ταύτῃ πᾶσαν, ὅτι βίος ἄριστος καὶ χωρὶς ἑκάστου καὶ κοινῇ ταῖς πόλεσιν ὁ μετ' ἀρετῆς, κεχορηγημένης ὅσα τοσοῦτον, ὥστε μετέχειν τῶν κατ' ἀρετὴν πράξεων.

ΠΕΡΙ πολιτείας ἀρίστης τὸν μέλλοντα ποιήσασθαι τὴν προσήκουσαν ζήτησιν, ἀναγκαῖον δεῖσθαι πρῶτον, τίς αἱρετώτατος βίος. ἀδήλου γὰρ ὄντος τούτου, καὶ τὴν ἀρίστην ἀναγκαῖον ἄδηλον εἶναι πολιτείαν. ἄρίστα γὰρ πράττειν προσήκει τοὺς ἄρίστα πολιτευομένους ἐκ τοῦ ὑπάρχοντα αὐτοῖς, ἐὰν μή τι παρὰ λόγον πάθωσιν.

δὴ δὴ πρῶτον ὁμολογεῖσθαι πᾶσιν, ὡς εἰπεῖν, αἱρετώτατος βίος· μὴ δὲ τοῦτο, πότερον χωρὶς ἢ μετὰ τοιῶνδε ἕκαστος ὁ αὐτὸς, ἢ ἕτερος. νομίσαντας οὖν ἱκανῶς πολλὰ λέγεσθαι καὶ περὶ τῶν ἐξωτερικοῖς λόγοις περὶ τῆς αἱρετῆς ζωῆς, καὶ νῦν χρηστέον αὐτοῖς. ὡς ἀληθῶς γὰρ πρός γε μίαν διαίρεσιν εὐθὺς ἀμφισβητήσειεν ἄν· ὡς ἀγαθῶν ὄντων τριῶν, τῶν τε ἐκτὸς, καὶ τῶν περὶ σῶμα, καὶ τῶν περὶ ψυχὴν, πάντα ταῦτα ὑπάρχειν τοῖς μακαρίοις δεῖ. οὐδεὶς γὰρ ἂν φαίη μακάριον τὸν μηδὲν μόριον ἔχοντα ἀνδρίας, μηδὲ σωφροσύνης, μηδὲ δικαιοσύνης, μηδὲ φρονήσεως, ἀλλὰ δεδιότα μὴ ταῖς προσπεσούσαις μυίαις· ἀπεχόμενον ὃ μηδενὸς, ἂν ὑπερθυμήσῃ τοῦ φαγεῖν ἢ πιεῖν, καὶ ἐθέλοντα· ἕνεκα δὲ τεταρτημορίου διαφθείροντα τοὺς φιλτάτους φίλους· ὁμοίως δ' ἂν καὶ τὰ περὶ τὴν διάνοιαν ὥστε ἄφρονα καὶ διεφθαρμένον, ὥσπερ τὶ παιδίον, ἢ μαινόμενον. ἀλλὰ ταῦτα μὲν λεγόμενα, * ὥσπερ πολλοὶ ἂν συγχωρήσαιεν· διαφέρεσθαι δ' ἐν τῷ ποσῷ, καὶ ταῖς ὑπερβολαῖς. τὸ μὲν γὰρ ἀρετῆς ἔχειν ἱκανὸν νομίζουσιν ὁπωσοῦν· πλούτου δ', καὶ χρημάτων, καὶ δυνάμεως, καὶ δόξης, καὶ πάντων τῶν τοιούτων, εἰς ἄπειρον ζητοῦσι τὴν ὑπερβολήν. ἡμεῖς δὲ αὐτοῖς ἐροῦμεν, ὅτι ῥᾴδιον μὲν περὶ τούτων καὶ ἀπὸ τῶν ἔργων Lamb. * ἀφαλαμβάνειν τὴν πίστιν, ὁρῶντας ὅτι κτῶνται καὶ φυλάττουσιν ἀρεταῖς τοῖς ἐκτὸς, ἀλλ' ἐκείναις ταύταις· καὶ τὸ ζῆν εὐδαιμόνως, εἴτ' ἐν τῷ χαίρειν ἐστὶν, εἴτ' ἐν ἀρετῇ τινὶ καὶ ἀνδρείᾳ, εἴτ' ἐν ἀμφοῖν, ὅτι μᾶλλον ὑπάρχει τοῖς ἦθος μὲν καὶ τὴν διάνοιαν κεκοσμημένοις εἰς ὑπερβολὴν, περὶ δὲ τὴν ἔξω κτῆσιν τῶν ἀγαθῶν μετριάζουσιν, ἢ τοῖς ἐκείνων μὲν κεκτημένοις πλείω τὴν χρησίμων, ἐν δὲ τούτοις ἐλλείποισιν. οὐ μόνον δὲ ἀλλὰ καὶ κατὰ τὸν λόγον σκοπουμένοις δῆλόν ἐστιν. τὰ μὲν γὰρ ἐκτὸς, ἔχει πέρας, ὥσπερ ὄργανόν τι· πάντα δὲ τὸ χρήσιμον ἐστὶν, ὧν τὴν ὑπερβολὴν, ἢ βλάπτειν ἀναγκαῖον, ἢ μηδὲν ὄφελος εἶναι αὐτῶν τοῖς ἔχουσι. τὴν δὲ περὶ ψυχὴν ἕκαστον ἀγαθῶν, ὅσῳπερ αὐτὴ ὑπερβάλλει, τούτῳ μᾶλλον χρήσιμον εἶναι· εἰ δὴ καὶ τούτοις ὑπολέγειν, μὴ μόνον τὸ καλὸν, ἀλλὰ καὶ τὸ χρήσιμον. ὅλως δ' δῆλον ὡς ἀκολουθοῦν φήσομεν τὴν διάθεσιν τὴν ἀρίστου ἑκάστου πράγματος πρὸς ἄλληλα, καὶ τὴν ὑπερβολὴν ὡσπερ * εἴληχε διάθεσιν·

Quocirca oportet hoc primum inter nos constare & conuenire, quænam sit omnibus, pauciſſimis exceptis, optatiſſima & maximè expetenda vita: deinde vtrùm cum aliis communiter & ſeparatim eadem ſit, an alia. Cùm exiſtimemus igitur multa de vita optima, in iis libris quos exotericos, id eſt, quaſi externos appellare conſueuimus, ſatis ad rem accommodatè dici, etiam nunc iis vtendum nobis eſt. Nemo enim profectò, quod ad vnam quidem diuiſionem attinet, in controuerſiam vocarit, quin, B cùm tria ſint bonorum genera, externa, ea quæ ſunt in corpore, ea quæ in animo, hæc omnia beatis ſuppetere oporteat. Nemo enim beatum dixerit eum, in quo neque fortitudinis, neque temperantiæ, neque iuſtitiæ particula inſit vlla: ſed qui muſcas circumvolitanteis metuat, & cùm eſuriat aut ſitiat, nulla re ſibi temperet etiam deterrima atque extrema; amicos cariſſimos atque intimos ob quadrantem interimat: ſimilitérque in iis quæ ad mentem attinent, æquè ſit imprudens & excors, parique mentis errore afficiatur, atque puer aliquis aut inſanus. C Hæc igitur quæ ita dicuntur, omnes, vt diximus, vno ore conceſſerint: ſed de quanto & excellentia immoderata ambigunt. Virtutis enim quantulumcumque habeant, ſatis ſe habere exiſtimant. Diuitiarum verò & pecuniæ, & potentiæ, & gloriæ, & talium omnium rerum cupiditati nullum modum ſtatuunt, nullum finem imponunt. Nos autem eis reſpondebimus, facile quidem eſſe his de rebus etiam ex factis argumenta ad fidem faciendam ſumere, cùm videamus, eos parare & retinere non virtutes bonis externis, ſed bona externa virtutibus: & D beatè viuendi facultatem, ſiue ea hominibus poſita ſit in voluptate, ſiue in virtute, ſiue vtroque, datam eſſe maiorem iis qui morum quidem & mentis virtutibus egregiè & ſupra modum ſunt exornati, bonorum autem externorum copiis mediocriter inſtructi: quàm iis qui, cùm multo plura bona externa habeant ſuperuacanea, quàm ad victum cultúmque vtilia, à virtutibus ſint inopes ac vacui: verumtamen etiam iis qui hanc quæſtionem ad rationem ſpectare atque exigere volent, facilè veritas patebit. nam bo- E na externa, tanquam inſtrumentum quoddam, extremum habent. quicquid autem vtile eſt, in iis rebus conſiſtit, quare nimium neceſſariò aut obeſt iis qui habent, aut nihil prodeſt. At vnumquodque eorum bonorum, quæ in animo inſunt, quo maius & vberius eſt, hoc vtilius eſt: ſi hæc bona non ſolùm honeſta, ſed etiam vtilia quaſi cognomento quodam ſunt appellanda. In ſumma autem perſpicuum eſt, nos eſſe dicturos optimarum cuiuſque rei affectionum talem comparationem & proportionem inter ſe futuram:

Lamb. ὥσπερ εἰρήκαμεν.

Lamb. λαμβάνειν, quod eſt vſitatius.

γρ. εἴληφε, mendosè

qualis excellentia & differentia iis rebus con-
tigit quarum rerum has affectiones esse dici-
mus. Quare si animus & bonorum exter-
norum possessione, & corpore carius ac præ-
stabilius quiddam est, tum simpliciter, tum
nobis: etiam optima cuiusque horum affectio
eandem proportionem & comparationem in-
ter se habeat necesse est. Præterea propter
animum hæc sunt optabilia & expetenda na-
tura: & omnes benè sanæ mentis homines ea
expetere propter animum debent, & non a-
nimum propter illa. Tantum igitur ad vnum-
quemque felicitatis peruenire, quantum cui-
que virtutis & prudentiæ, & actionum his
consentanearum contingit, conueniat inter
nos Dei testimonio vtenteis: qui quamuis
fortunatus & beàtus sit, non tamen propter
vnum bonum externum beatus est, sed ip-
se propter se, & quia sit cuiusdammodi na-
tura. nam etiam propter hanc causam secun-
da seu prospera fortuna à beatitudine neces-
sariò differt. bonorum enim, quæ extra ani-
mum sunt, casus & fortuna, causæ sunt
efficientes: iustus verò aut temperans nul-
lus est à fortuna, neque propter fortunam.
Consequens autem est, & easdem rationes
desiderat, ciuitatem optimam, suáque ne-
gotia præclarè gerentem, esse etiam beatis-
simam. Fieri porrò non potest vt ij negoti-
um suum præclarè gerant, qui res hone-
stas & præclaras non agant. At nulla præcla-
ra actio neque viri neque ciuitatis sine virtute
& prudentia est. Fortitudo autem & iustitia
& prudentia ciuitatis eandem vim & spe-
ciem habent, atque illæ quas vnusquisque
mortalium consecutus, iustus & prudens &
temperans appellatur. Sed hactenus hæc
instar procœmij ei disputationi, quam habi-
turi sumus, præposita sint. Nam neque ea
prætermittere fas nobis fuit, neque vt omneis
rationes huius sermonis proprias persequere-
mur, rerum natura tulit. Sunt enim hæc
alius quæstionis & loci. Nunc autem hoc po-
situm sit, vitam optimam & separatim cu-
iusque & communiter ciuitatum esse eam,
quæ virtuti consentanea est, tanta bonorum
copia instructæ, vt particeps esse possit con-
gruentium virtuti actionum. Iis autem, qui
hæc in controuersiam vocant, omissis, nunc
in hac quam ratione & via suscepimus, dispu-
tatione, posteriùs videndum erit quid res-
pondeamus: si quis fortè iis quæ dicta sunt,
non assentiatur.

CAPVT II.

Docet, beatitudinem eandem esse vniuscuiusque hominis ac ciuitatis: Affines deinde quæstiones aliquot proponit.

VTrùm autem beatitudo sit eadem dicenda vniuscuiusque hominis atque

A ὧν φαμὲν αὐτὰς εἶ) δεῖ θέσεις ταύτας. ὥστ' εἴπερ ἔστιν ἡ ψυχὴ, καὶ τῆς κτήσεως καὶ τοῦ σώματος ἀμείνω τυγχάνει, καὶ ἁπλῶς, καὶ ἡμῖν, διὰ ταύτην τὴν θέσιν τὴν ἀεὶ ἐκάστου, αἱρετώτερα ταῦτα ἔχειν. ἔπειτ' ἧς ψυχῆς ἕνεκεν ταῦτα πέφυκεν αἱρετά· καὶ δεῖ πάντας αἱρεῖσθαι τοὺς δεῖ φρονοῦντας, ἀλλ' οὐκ ἐκείνων ἕνεκεν τῆς ψυχῆς. ὅτι μὲν οὖν ἑκάστῳ τὸ εὐδαιμονίας ὑπεύθυνόν ἐστιν, ὅσον καὶ ἀρετῆς καὶ φρονήσεως, καὶ τοιαύτην καὶ τοσαύτην εἶναι ταύτας,

B ἔστω σεσωσμολογημένον ἡμῖν, μάρτυσι τῷ θεῷ χρωμένοις ὃς εὐδαίμων μέν ἐστι καὶ μακάριος, οὐ διὰ τύχην τὴν ἐκτὸς ἀγαθῶν, ἀλλὰ δι' αὐτὸν αὐτὸς, καὶ τῷ ποῖός τις εἶ) τὴν φύσιν· ἐπεὶ καὶ τὴν εὐτυχίαν τὸ εὐδαιμονίας δεῖ ταύτ' αἰσχρὸν ἕτερον εἶ). τὸν μὲν γὰρ ἐκτὸς ἀγαθῶν τὴν ψυχῆς, αἴτιον ταὐτόματον καὶ ἡ τύχη· δίκαιος δ' οὐδεὶς οὐδὲ σώφρων ἀπὸ τύχης, οὐδὲ διὰ τὴν τύχην ἐστίν. ἑπόμενον δ' ἐστὶ, καὶ τοῖς αὐτοῖς λόγοις

C δεόμενον, καὶ πόλιν εὐδαίμονα τὴν ἀεὶ εἶ) καὶ πράττουσαν καλῶς· ἀδύνατον γὰρ καλῶς πράττειν τοῖς μὴ τὰ καλὰ πράττουσιν· οὐθὲν γὰρ καλὸν ἔργον, οὔτ' ἀνδρὸς, οὔτε πόλεως, χωρὶς ἀρετῆς καὶ φρονήσεως· ἀνδρία γὰρ πόλεως καὶ δικαιοσύνη, καὶ φρόνησις, τὴν αὐτὴν ἔχει δύναμιν, καὶ * μορφὴν, ὧν μεταλαχὼν ἕκαστος τὴν αὐτῶν, λέγεται δίκαιος, καὶ φρόνιμος, καὶ σώφρων. ἀλλὰ γὰρ ταῦτα μὲν ὅτι τοσοῦτον ἔστω πεφροιμιασμένα τῷ λόγῳ· οὔτε γὰρ μὴ διεξιέναι αὐτῶν δυνατὸν, οὔτε πάντας τοὺς οἰκείους ἐπεξελθεῖν ἐνδέχεται λόγους· ἑτέρας γάρ ἐστιν ἔρ-

D γου σκέψεως ταῦτα. νῦν δ' ὑποκείσθω τοσοῦτον, ὅτι βίος μὲν ἄριστος, καὶ χωρὶς ἑκάστου, καὶ κοινὴ πάσαις πόλεσιν, ὁ μετ' ἀρετῆς * κεχορηγημένης ὅτι τοσοῦτον, ὥστε μετέχειν τῶν κατ' ἀρετὴν πράξεων. πρὸς δὲ τοὺς ἀμφισβητοῦντας, ἐάσομεν ὅτι τῆς νῦν μεθόδου, διαπορητέον ὕστερον, εἴ τις τοῖς εἰρημένοις τυγχάνει μὴ πειθόμενος.

E

* κεχορηγημένης, & κεχορηγημένος,

ΚΕΦΑΛ. β'.

Ὅτι τὸν αὐτὸν βίον αἱρετὸν εἶ) τὸν ἄριστον, ἑκάστῳ τε τῶν ἀνθρώπων, καὶ κοινῇ πάσαις πόλεσι. καὶ πολλαὶ πρὸς τοῦτο συμβαίνουσαι ἀπορίαι.

ΠΟτερον δὲ τὴν εὐδαιμονίαν τὴν αὐτὴν εἶ) φατέον, ἑνός τε ἑκάστου τῶν

ἀνδρῶν ἢ πόλεως, ἢ μὴ τοῦτο αὐτοῖς, λοιπὸν ἔστιν εἰπεῖν. φανερὸν γὰρ τοῦτο· πάντες γὰρ ἂν ὁμολογήσαιεν εἶναι τὰ αὐτά. ὅσοι γὰρ ἐν πλούτῳ τὸ ζῆν εὖ φασιν εἶναι ἐφ' ἑνός, ἅπερ καὶ τὴν πόλιν ὅλην, ἐὰν ᾖ πλουσία, μακαρίζουσιν. ὅσοι τε τὸν τυραννικὸν βίον μάλιστα θαυμάζουσιν, ἅπερ καὶ πόλιν τῶν πλείστων ἄρχουσαν, εὐδαιμονεστάτην ἂν εἶναι φαῖεν. εἴ τις οὖν ἕνα δι' ἀρετὴν ἀποδέχεται, καὶ πόλιν εὐδαιμονεστέραν φήσει τῶν ἀσπουδαιοτέρων. ἀλλὰ ταῦτα ἤδη δύο ἐστὶν ἃ δεῖ τὴν σκέψιν, ἐν μὲν, πότερος αἱρετώτερος βίος, ὁ μετὰ τοῦ συμπολιτεύεσθαι καὶ κοινωνεῖν πόλεως, ἢ μᾶλλον ὁ ξενικὸς καὶ τῆς πολιτικῆς κοινωνίας ἀπολελυμένος· ἔτι δ', ἵνα πολιτείαν θετέον, καὶ ποίαν διάθεσιν πόλεως ἀρίστην· εἴτε πᾶσιν ὄντος αἱρετοῦ κοινωνεῖν πόλεως· εἴτε καὶ, τισὶ μὲν μή, τοῖς δὲ πλείοσιν. ἐπεὶ δὲ καὶ τῆς πολιτικῆς θεωρίας καὶ διανοίας τοῦτ' ἔστιν ἔργον, ἀλλ' οὐ τοῦ ἐκάστου αἱρετόν· ἡμεῖς δὲ ταύτην τὴν πραγματείαν νῦν τοῦτο σκέψιν· φανερὸν μὲν οὖν ἔργον ἂν εἴη, τοῦτο δ' ἔργον τῆς μεθόδου ταύτης. ὅτι μὲν οὖν αἱρετώτερον ἐστὶν εἶναι πολιτείαν ἀρίστην ταύτην, * καθ' ἣν πάντα εὖ πράττοι καὶ ὀρθῶς ἄριστα πράττοι τις καὶ ζῴη μακαρίως, φανερὸν ἐστίν. ἀμφισβητεῖται δὲ παρ' αὐτῶν τῶν ὁμολογούντων τὸν * μετ' ἀρετῆς βίον αἱρετώτατον, πότερον ὁ πολιτικὸς καὶ πρακτικὸς βίος αἱρετὸς, ἢ μᾶλλον ὁ πάντων τῶν ἐκτὸς ἀπολελυμένος, οἷον, θεωρητικός τις· οὗ μόνον τινὲς φασιν εἶναι φιλόσοφον. φαίνεται δὲ τούτοις τοῖς δύο βίοις τὰ ἀνδρῶν οἱ φιλοτιμότατοι πρὸς ἀρετὴν φαίνονται πρᾳότατοι, καὶ τὴν πρὸς ἄλλους καὶ πρὸς τὸ βέλτιον σχεδὸν συντάττεσθαι, καὶ τὴν ἀνδρῶν ἕκαστον, καὶ καθ' ἣν τὴν πολιτείαν. νομίζουσι δ' οἱ μὲν τὸ τῶν πέλας ἄρχειν, δεσποτικῶς μὴ γιγνόμενον, μετ' ἀδικίας τινὸς εἶναι τὸ μεγίστης· πολιτικῶς δ', τὸ μὴ ἄδικον ὂν ἔχειν, ἐμποδὼν δ' ἔχειν τῇ * πρὸς αὐτῶν διαμελείᾳ. τούτων δ' ὡσαύτως δὲ ὑπαρχόντων ἑτέροις τυγχάνουσι δοξάζοντες· μόνον γὰρ ἀνδρὸς τὸν πρακτικὸν εἶναι βίον καὶ πολιτικόν. ἐφ' ἑκάστης γὰρ ἀρετῆς οὐκ εἶναι πρᾶξις μᾶλλον τοῖς ἰδιώταις, ἢ τοῖς πολλὰ καὶ καλὰ πράττουσι καὶ πολιτευομένοις. οἱ μὲν οὖν οὕτως ὑπολαμβάνουσιν·

Lamb. καθ' ἣν τάξ.

χρ. μ. ἀρ. τῇ β.

ciuitatis, nécne, reliquum est vt explicemus. At etiam hoc in promptu est. omnes enim eandem esse vno ore concesserint. Nam quicumque in diuitiis bene viuere de vno homine ponunt, hi etiam ciuitatem, si sit locuples & copiosa, beatam prædicant, & quicumque vitam tyrannicam cæteris omnibus anteponunt, hi etiam ciuitatem plurimis imperantem, beatissimam pronuntiarint: & si quis vnum aliquem virtutis nomine maximè admiratur & probat, hic & ciuitatem, quo erit virtute ornatior, eo dixerit esse beatiorem. Sed hæc iam sunt duo, quæ considerationis indigent: vnum, vtra vita sit magis expetenda, ea quæ in communione reipublicæ administrationis & ciuitatis traducatur, an potiùs peregrini propria & à ciuili societate segregata ac soluta: alterum, quæ reip. administrandæ forma, & quæ ciuitatis affectio siue ordinatio, siue, (vt ita dicam) dispositio, optima sit locanda, siue omnibus optabile sit & expetendum, in ciuili societate versari; siue aliquibus quidem minimè, sed plerisque etiam. Quoniam autem cogitationis & cognitionis ciuilis hoc munus est, non quid cuique rei sit expetendum, videre; nos porrò hanc disputationem nunc instituimus ac suscepimus: illud quidem alienum à nostro instituto fuerit, hoc verò proprium munus huius à nobis via & ratione susceptæ institutionis. Hanc igitur necessariò esse optimam reip. administrandæ formam, ex cuius ordinatione quiuis res optimas agat & beatè viuat, perspicuum est. Ambigitur autem ab iis ipsis, qui concedunt vitam cum virtute coniunctam, esse maximè expetendam, vtrùm vita ciuilis, & ad agendum expedita, sit optabilis & sumenda, an ea potiùs, quæ ab omnib. rebus externis segregata est ac soluta: verbi causa, ea quæ in contemplatione & cognitione rerum consumitur: quam solam quidam dicunt esse philosopho dignam. Ferè enim hæc duo vitæ genera, homines laudis & gloriæ virtute partæ cupidissimi, aliis anteferre reperiuntur, & qui olim vixerunt, & qui nunc sunt. Duo autem dico, ciuile, & philosophicum. Magni porro referre, vtrum sit verum. Necesse enim est, eum qui prudentia valet, & priuatim singularem hominem, & communiter reipublicæ administrandæ formam, ita se componere & parare, vt eum vitæ finem qui sit melior, sibi proponat. Existimant autem alij quidem, finitimis imperare, si hoc dominorum in morem, & imperiosè fiat, cum iniustitia maxima esse coniunctum: sin ciuiliter, iniustitia hoc quidem vacare, sed impedimento esse vitæ tranquillitati & prosperitati. Alii cum his pugnantes, aliter opinantur. Solam enim viri esse propriam vitam in actione positam, & ciuilem. Nam quæ cuiusque virtutis sunt actiones, non magis ad priuatos, quàm ad eos qui remp. gerunt, & in republ. versantur, pertinere. Sic igitur quidam existimant:

χρ. ἀρεῖ ἀόν. meliùs.

alij verò ſolam reipublicæ adminiſtrandæ rationem herilem, & domino conuenientem & tyrannicam, beatam eſſe dicunt. Quin apud nonnullos, & in reipublicæ adminiſtratione hic legibus finis propoſitus eſt, in finitimos dominari. Quapropter quamuis plurimæ leges apud pleroſque ſparſim & confusè, vt ita dicam, latæ ſint, ſicubi tamen leges ad aliquid vnum ſpectant, hoc petunt ac deſtinant, vt imperium obtineant: quemadmodum Lacedæmone, & in Creta, tum diſciplina tum legum multitudo ad rem militarem compoſita & comparata eſt. Præterea in iis gentibus, quæ plura obtinere, & ſuperiora habere poſſunt, huiuſmodi potentia plurimi fit, in ſummóque honore eſt: vt apud Scythas, & Perſas, & Thraces, & Celtas. Apud quaſdam enim nationes etiam leges exſtant, quæ ad hanc virtutem excitant, quemadmodum Karthagine aiunt annulorum ornatum ita quemq; capere, vt plurimas militias tolerarit. Quin lex erat hæc quondam in Macedonia, vt qui nullum hoſtem occidiſſet, capiſtro cingeretur. Apud Scythas autem, ei qui hoſtem neminem interfeciſſet, ex eo ſcypho, qui circumferebatur die quodam feſto, bibere non licebat. Apud Hiſpanos, gentem bellicoſam, tot numero verucula, (obeliſcos appellant) circum ſepulcrum defigunt, quot quiſque hoſteis interemerit: aliáque multa apud alios talia partim legibus comprehenſa, partim inſtitutis & conſuetudine recepta ſunt. Atqui videri fortaſſe poſſit dictu abſurdum, iis qui rem accuratè conſiderare velint, munus eſſe viri ad remp. adminiſtrandam apti & ſcientia ciuili inſtructi, perſpicere atque intelligere poſſe, quomodo finitimis imperet', velint nolint. Nam quî poſſit hoc aut ſocietati ciuili, aut latoris legum officio conuenire, quod ne legitimum quidem eſt? Legitimum autem non eſt, non ſolùm iuſtè, verumetiam iniuſtè imperare. fieri autem poteſt vt quis alios ſubigat ac ſuperet etiam iniuſtè. Atqui nec in cæteris ſcientiis hoc fieri videmus. Nam neque medici, neque gubernatoris munus eſt aut perſuadere aut inferre vim: illius quidem, iis qui curantur, huius verò, nautis & vectoribus. Sed multi rationem in ſeruos dominandi, ſcientiam ciuilem eſſe videntur exiſtimare, & quod in ſe neque iuſtum neque vtile eſſe dicunt, hoc non pudet ipſos in alios exercere. Ipſi enim vt ſibi iuſtè imperetur, poſtulant: aduersùs alios verò iura non ſunt eis curæ. Abſurdum autem eſt non eſſe natura id quod in alterum dominatur, & id quod non dominatur. Quare ſi ita ſe res habet, non in omneis oportet conari dominari, ſed in eos qui apti ſunt ad domini imperium ſubeundum natura: quemadmodum neque ad epulas aut ſacrificium homines venari,

A οἱ δὲ, τὸν δεσποτικὸν καὶ τυραννικὸν βίον τῆς πολιτείας εἶναι μόνον βιδαίμονά φασι. πρὸς οὓς δὲ καὶ τὸ πολιτείας εἶδος ὅλως τῶν νόμων. ὅπως δεσπόζωσι τῶν πέλας. διὸ καὶ τῶν πλείστων νομίμων χάδην, ὡς εἰπεῖν, κειμένων περὶ τοῖς πλείστοις, ὅμως εἴπου τι περὶς ἕν οἱ νόμοι βλέποισι, τὸ κρατεῖν σοχάζονται πάντες. ὥσπερ ἐν Λακεδαίμονι καὶ Κρήτῃ περὶς τοὺς πολέμους σωτέταχται σχεδὸν ἅπασα ἡ παιδεία, καὶ ὁ τῶν νόμων

B πλῆθος. ἔτι δ' ἐν τοῖς ἔθνεσι πᾶσι τοῖς δυναμένοις πλεονεκτεῖν, ἁ τοιαύτη τετίμηται δυνάμις· οἷ. ἐν Σκύθαις, καὶ Πέρσαις, καὶ Θρᾳξὶ, καὶ Κελτοῖς. ἐν οἷσι γὰρ καὶ νόμοι τινές εἰσι προτρέποντες περὶς τὴν ἀρετὴν ταύτην, καθάπερ ἐν Καρχηδόνι φασὶ τὸν ἐκ τῶν κείκων κόσμον λαμβάνειν, ὅσας ἂν στρατεύσωνται στρατείας. ἐν δέ ποτε καὶ περὶ Μακεδονίαν νόμος, τὸν μηδένα ἀπεκτακότα πολέμιον ἄνδρα, ζωσθαι τὸν φορ-

C βεάν. ἐν δὲ Σκύθαις οὐκ ἐξῆν πιεῖν ἐν ἑορτῇ τινι σκύφον περιφερόμενον, τὸν μηδένα ἀπεκτακότα πολέμιον. ἐν δὲ τοῖς Ἴβηρσιν, ἔθνει πολεμικῷ, τοσούτους ἀριθμοὺς ὀβελίσκους καταπηγύουσι περὶ τὸν τάφον, ὅσους ἂν διαφθείρῃ τῶν πολεμίων. καὶ ἕτερα δὴ πρὸς ἕτερα ἔθνη τοιαῦτα πολλά· τὰ μὲν νόμοις κατειλημμένα, τὰ δὲ ἔθεσι. καίτοι δόξειεν ἂν ἄγαν ἄτοπον ἴσως εἶναι τοῖς βουλομένοις ὀρθοσοπεῖν, εἰ τοῦτ' ἔστιν ἔργον τοῦ πολιτικοῦ δυνάμεως θεωρῆσαι, ὅπως δεήσει καὶ δεσπόζειν τῶν πλησίον, καὶ βουλομένων, καὶ μὴ βουλομένων. πῶς γὰρ ἂν εἴη τοῦτο πολιτικόν, ἢ νομοθετικόν, ὅτε μηδὲ νόμιμόν ἐστιν; οὐ νόμιμον δέ, ὃ μὴ μόνον * δικαίως, ἀλλὰ καὶ ἀδίκως δεήσει. κρατεῖν δ' ἐστὶ * καὶ μὴ δικαίως. ἀλλὰ μὴν οὐδ' ἐν ταῖς ἄλλαις ἐπιστήμαις τοῦτο ὁρῶμεν. οὔτε γὰρ τοῦ ἰατροῦ, οὔτε τοῦ κυβερνήτου ἔργόν ἐστι, τὸ ἢ πεῖσαι, ἢ βιάσασθαι· τοῦ μὲν τοῖς θεραπευομένοις, τοῦ

E δὲ τοῖς πλωτῆρσι. ἀλλ' ἐοίκασιν οἱ πολλοὶ τὴν δεσποτικὴν, πολιτικὴν οἴεσθαι εἶναι· καὶ ὥσπερ αὐτοῖς ἕκαστοι φασὶν εἶναι δίκαιον, οὕτω συμφέρειν, τοῦτ' ἤδη αἰσχύνονται πρὸς τοὺς ἄλλους ἀσχημονοῦντες. αὐτοῖ μὲν γὰρ περὶ αὐτοῖς τὸ δικαίως δεσπόζειν ζητοῦσι· πρὸς δὲ τοὺς ἄλλους οὐδὲν μέλει τῶν δικαίων. ἄτοπον δ' εἰ μὴ φύσει, τὸ μὲν δεσπόζον ἐστὶ, τὸ δὲ οὗ δεσπόζον. ὥστε εἰ σπουδῇ ἔχει τὸν τρόπον τοῦτον, οὐ δεῖ πάντων

περὶ ἅπαν δεσπόζειν, ἀλλὰ τῶν δεσποσῶν· ὥσπερ οὐδὲ θηρεύειν δεῖ τὰ ἀπὸ τῆς θήρας ἢ θυσίαν ἀπὸ θηρίων,

Lamb. δικαίων.

γρ. καὶ μὴ δικαίων.

ἀλλὰ δ τοῖς τῦτο θηρευτόν· ἔστι δὲ θη- A
ρευτὸν, ὃ δεῖ ἄγειον ᾖ, ἐδεσὸν ζῶον. ἀλλὰ
μὴν εἴη γ' ἂν καθ' ἑαυτὴν μία πόλις
εὐδαίμων, ἢ πολιτεύεται δηλονότι καλῶς·
εἴη δ' ἂν οἰκεῖσθαί που καθ'
ἑαυτὴν νόμοις χρωμένη σπουδαίοις, ἧς
ἡ πολιτεία καὶ σύνταξις πρὸς πόλεμον,
οὐδὲ πρὸς τὸ κρατεῖν ἔσται τῶν πολεμίων·
μηδὲν γὰρ ὑπάρχέτω τοιοῦτον. δῆλον ἄρα
ὅτι πάσας ταῖς πρὸς τὸν πόλεμον ὅπλι-
σίας, καλὰς μὲν θετέον· οὐχ ὡς τέλος δὲ B
πάντων ἀκρεκτατον, ἀλλὰ ἐκείνου χάριν
ταύτας. τὸν δὲ νομοθέτην τὸν σπουδαῖον δεῖ,
ὅθεν ἂν ᾖ πόλιν, καὶ γένος ἀνθρώπων, καὶ
πᾶσαν ἄλλην κοινωνίαν, ζωῆς ἀγαθῆς
πως μεθέξουσι, καὶ τῆς ἐνδεχομένης αὐτοῖς
εὐδαιμονίας. ὁρίσαι μὲν τοι τοὺς τρόπους ἐνία νομίμων· καὶ τοῦτο τῆς νομοθετικῆς ἔστιν
ἴδιον, ἐὰν ὦσιν οἱ γειτνιάντες,
ποῖα πρὸς ποίους ἀσκητέον, καὶ πῶς τοῖς κα-
θήκουσι πρὸς ἕκαστους χρηστέον. ἀλλὰ τοῦτο C
μὲν καὶ ὕστερον τύχοι τῆς προσηκούσης
σκέψεως, πρὸς τί τέλος δεῖ τὴν ἀρίστην
πολιτείαν συντείνειν.

ΚΕΦΑΛ. γ'.

Λύσις τῶν προειρημένων.

ΠΡὸς δὲ τοὺς ὁμολογοῦντας μὲν τὸν
μετ' ἀρετῆς τὴν βίον αἱρετώτατον, D
διαφερομένους δὲ περὶ τὴν χρῆσιν αὐτῆς,
λεκτέον ἡμῖν πρὸς ἀμφοτέρους αὐτούς· οἱ
μὲν γὰρ ἀποδοκιμάζουσι τὰς πολιτικὰς
ἀρχάς, νομίζοντες τόν τε τοῦ ἐλευθέρου
βίον ἕτερόν τινα εἶναι τοῦ πολιτικοῦ, καὶ πάν-
των αἱρετώτατον· οἱ δὲ, τοῦτον ἄρίστον· ἀ-
δικώτατον γάρ, τὸν μηδὲν πράττοντα, πρακτι-
κὸν δεῖ. * τὸν δ' ἐν πράξει καὶ τὸν ἐν Nic. l. 1. c. 2.
δαιμονίᾳ εἶναι ταὐτόν ὅτι τὰ μὲν ἀμφότε-
ροι λέγουσιν ὀρθῶς, τὰ δ' οὐκ ὀρθῶς. οἱ E
μὲν, ὅτι ὁ τοῦ ἐλευθέρου βίος, τοῦ δεσποτι-
κοῦ ἀμείνων. τοῦτο γὰρ ἀληθές. οὐδὲν γὰρ τῷ
γε δούλῳ, ἧ δοῦλος, χρῆσθαι σεμνόν· ἡ γὰρ
ὑπηρεσία ἡ περὶ τὰ ἀναγκαῖα, οὐδενὸς
μετέχει τοῦ καλοῦ. ὃ μὲν τοι νομίζειν πᾶ-
σαν ἀρχὴν εἶναι δεσποτείαν, οὐκ ὀρθόν· ὑ
γὰρ ἐλεύθερον διέφηκεν ἡ τοῦ ἐλευθέρων ἀρχή,
Scrib. ἢ καὶ τοῦ δούλων, * ἢ αὐτὸ φύσει ἐλεύθερον τῇ φύσει.
φύσει δοῦλον. διώρισται δὲ περὶ αὐτῶν ἐν τοῖς

sed id quod venando captari debet. Captari autem venando debet id quod sit ferum, animal edule. Verumtamen possit esse etiam per se ciuitas vna beata, nempe ea quæ bene administratur: siquidem fieri potest vt ciuitas sedes suas alicubi seorsum & per se collocarit, bonis legibus vtens. cuius reipublicæ administrationis descriptio atque ordinatio, non ad bellum neque ad victoriam ab hostibus reportandam referatur. Fingamus enim nihil esse tale. Perspicuum igitur est omnia ciuitatis studia, omneisque curas, quæ ad bellum conferuntur, esse has quidem præclaras habendas, verùm non vt summum rerum omnium finem, sed has illius gratia. Est autem boni legum scriptoris diligenter considerare & videre, quomodo ciuitas, & genus hominum, & omnes aliæ societates, vitæ cum virtute coniunctæ, & beatitudinis sibi conuenientis, & in se cadentis participes esse possint. Differunt porrò inter se nonnullæ leges scriptæ ab institutis & more. Atque hoc munus est scientiæ legum scribendarum, videre, si qui fortè sint finitimi, qualia studia aduersus qualeis sint exercenda atque excolenda, aut quomodo officia in singulos seruanda. Sed hæc quidem quæstio, ad quem finem optimam reip. administrandæ formam contendere oporteat, etiam posteriùs, ita vt res postulat, disputari atque explicari poterit.

CAPVT III.

Respondet ad varias quæstiones capite superiori propositas.

IN eos autem vtrosque, qui vno quidem ore consentiunt, vitam cum virtute coniunctam esse maximè expetendam; de eius verò vsu dissentiunt: nobis nunc dicendum est. Alteri enim ciuileis magistratus improbant, existimantes hominis liberi vitam aliam quandam esse à vita ciuili, & maximè omnium esse optabilem atque expetendam: alteri hanc esse optimam arbitrantur: fieri enim posse vt qui nihil agit, negotia præclarè gerat. Præclaram autem negotij gestionem, seu bonam actionem & beatitudinem, idem esse. Dicimus igitur vtrosque partim rectè dicere, partim non rectè: illos, quòd aiunt hominis liberi vitam ea vita quæ domini imperium in seruos exercet, esse meliorem. Hoc enim verum est. seruo enim qua ratione seruus est, vti, nihil habet gloriatione dignum. nam de rebus ad vsum quotidianæ vitæ necessariis præcipere, & negotium dare, nihil habet pulchrum aut præclarum. Existimare autem, omne imperium, esse domini in seruos imperium seu dominatum, errare est. Non minùs enim differt imperium in liberos ab imperio domini in seruos, quàm id quod liberum est natura, ab eo quod seruum est natura. qua de re libris superioribus cumulatè à nobis explicatum est.

Vitam autem otiosam & cessatione torpentem, magis esse laudandam, quàm actionem, non est verum. Beatitudo enim, actio est. Præterea verò multarum & honestarum rerum finem continent iustorum & temperantium virorum actiones. Atquin existimare forsitan possit aliquis, his ita definitis, summam in omnes habere potestatem, esse optimum. Ita enim plurimarum & honestissimarum actionum penes eum fore potestatem. Itaque eum, qui possit imperium obtinere, id alteri concedere non oportere, sed potiùs adimere: & neque patrem liberorum, neque liberos patris, neque denique amicum amici rationem habere debere, neque hac de re laborare. quod enim est optimum, id esse maximè expetendum atque optandum. rem autem suã bene gerere, esse optimum. Hoc igitur fortasse verè dicunt, si quidem futurum est, vt qui alterum spoliant, quíque alteri vim inferunt, rei omnium quæ sunt, maximopere expetendæ, sint compotes. Sed fieri fortasse non potest vt sint: & hoc falsum supponunt. non enim iam fieri potest vt sint honestiactiones ei qui non tanto cæteris antecellat, quanto vir mulieri, aut pater liberis, aut dominus seruis. Itaque qui æqualitatem ab initio migrat, nullam tantam actionem posteriùs rectè gesserit, quantum iam à virtute deflexit ac deerrauit. Similibus enim honestum & ius in eo posita sunt, vt pro sua quisque parte imperent. hoc enim æquale & simile est. quod verò æquale non est æqualibus, & quod simile non est similibus, à natura alienum est. Nihil autem eorum quæ à natura aliena sunt, honestum est. Quocirca si quis alius sit virtute & potestate agendarum rerum optimarum cæteris præstans, huic obsequi est pulchrum atque honestum, huic parêre iustum. Oportet autem, non solùm virtutem, verùm etiam potestatem ac facultatem in eo inesse, ex qua aptus futurus est ad agendum. At si hæc præclarè dicuntur, & si beatitudo bona actio statuenda est: ergo & communiter omnis ciuitatis & sigillatim cuiusque hominis ea vita fueritoptima, quæ sit ad agendum apta. Sed hominem ad actionem aptum, non est necesse ad alios spectare, aliorúmque arbitratu ac nutu viuere, vt quidam putant: neque has solas cogitationes esse ad agendum aptas: quæ euentorum gratia suscipiuntur ex agendo nascenteis: sed multo magis eas quæ sunt per se perfectæ, & sua ipsarum causa susceptæ contemplationes, & mentis agitationes. Nam bona actio, finis est: ergo & actio aliqua. Maximè autem eos dicimus agere, & externarum actionum dominos & compotes esse, qui mente & cogitatione opificibus quod agant, præcipiunt atque præscribunt. Iam verò neque eas ciuitates otio & cessatione torpere necesse est, quæ per se & separatim ab aliis sitæ sunt, quæque ita viuendi consilium ceperunt.

A νως * ἐν τοῖς θεφτοις λόγοις. ὃ δὲ μᾶλλον ἐπαιφῆ ὃ ἀθραχτεῖν τῷ θεάτῃ, οὐκ ἀληθές· εἰ γὰρ εὐδαιμονία θεᾶξίς ἐστιν. ἔτι δὲ πολλῶν καὶ καλῶν τέλος ἔχουσιν αἱ τῶν δικαίων καὶ σωφρόνων θεᾶξις. καίτοι τάχ' ἂν ἐπαπολαύοις τούτων ἅπαντα διαπεπεισμένων, ὅτι τὸ κύριον εἶναι πάντων δεῖ. ὅταν γὰρ αὐ πλείστων καὶ καλλίστων κύριος εἴη θεᾶξεως. ὥστε οὐδὲ τὸν δυνάμενον ἀρχὴν παιέναι τῷ πλησίον, ἀλλὰ μᾶλλον ἀφαιρεῖσθαι, καὶ μήτε πατέρα παίδων, μήτε παῖδας πατρὸς, μηδ' ὅλως φίλον φίλου μηθένα * ἐπαπολαύειν, μηδὲ θεὸς τοῦτο φροντίζειν· ὃ γὰρ ἄριστον, αἱρετώτατον· ὃ δ' ἂν θεᾶται, ἄριστον. τοῦτο μὲν οὖν ἀληθῆ ἴσως λέγουσιν, εἴπερ ὑπάρξει τοῖς ἀποτεύξεσθαι καὶ βιαζομένοις, ὃ τῶν ὄντων αἱρετώταιν· ἀλλ' ἴσως οὐχοῖόν τε ἐπαφεῖναι, ἀλλ' ἐπαπόθητον τοῦτο

[* ψεῦδος·] ὃ γὰρ ἔτι καλὸς θεᾶξις ἐπιδέχεται τὸ μὴ διαφέροντι εἶναι τοσοῦτον, ὅσον ἀνὴρ γυναικός, ἢ πατὴρ τέκνων, ἢ δεσπότης δούλων. ὥστε ὁ θεσμοθέτης, οὐδὲν ἂν τηλικοῦτον κατορθώσειν ὕστερον, ὅσον ἤδη πρεκεβέβηκε τὴν ἀρετήν. τοῖς γὰρ ὁμοίοις ὃ καλὸν καὶ τὸ δίκαιον ἐν τῷ μέρει· τοῦτο γὰρ ἴσον καὶ ὅμοιον. τὸ δὲ μὴ ἴσον τοῖς ἴσοις, καὶ τὸ μὴ ὅμοιον τοῖς ὁμοίοις, παρὰ φύσιν. οὐδὲν δὲ τῶν παρὰ φύσιν καλόν. εἰ δὲ καὶ σπουδαίος εἷς ἢ χρείττων κατ' ἀρετὴν καὶ τὴν δυναμιν τὴν θεμελιικὴν τῶν ἀρίστων, τοῦτο καλὸν ἀκολουθεῖν, καὶ τούτῳ πείθεσθαι δίκαιον. δεῖ δ' ὐ μόνον ἀρετὴν, ἀλλὰ καὶ δυναμιν ἐπαρκεῖν, καθ' ἣν ἔσται θεμελικός. ἀλλ' εἰ ταῦτα λέγεται καλῶς, καὶ τὴν εὐδαιμονίαν εὐθεμελίατον θετέον, εἰ καινὴ πάσης πόλεως αὐτὴ εἴη καὶ καθ' ἕκαστον ἄριστος βίος ὁ θεμελικός. ἀλλὰ τὸν θεμελικὸν οὐκ ἀναγκαῖον εἶναι θεὸς ἑτέροις, καθάπερ οἴονταί τινες· οὐδὲ τὰς διανοίας εἶναι μόνας ταύτας θεμελικὰς, ταὶς τῶν ἀποβαινόντων χάριν γινομένας ἐν τῷ θεάτῃ, ἀλλὰ πολὺ μᾶλλον ταὶς αὐτοτελεῖς καὶ ταὶς αὐτῶν ἕνεκεν θεωρείας, καὶ διανοήσεις· ἡ γὰρ εὐθεμελία τέλος. ὥστε καὶ θεᾶξις ἐστι. μάλιστα δ' καὶ θεάτὴν λέγομεν, καὶ * κυρίους τ' ἐξωτερικῶν θεάξεων, ταὶς ταῖς διανοίαις ἀρχιτέκτονας· διὸ λέγομεν, δεῖ δ' ἀθραχτεῖν αἰδίως ταὶς καθ' αὐτὰς πολιτικὰς εὐθυμίας, καὶ ζῆν οὕτω

Lib. 1. c. 5.

γρ. ἐπαπολαύειν,

Victor. delet hãc vocem. Fort. ψεῦδος.

* κυρίους καὶ

πολιτῶν ἡμιμορίας· ἐνδέχεται γὰρ τοῖς μέρεσι καὶ τοῦτο συμβαίνειν. πολλαὶ γὰρ κοινωνίαι πρὸς ἄλληλα τοῖς μέρεσι τῆς πόλεώς εἰσιν. ὁμοίως δὲ τοῦτο ὑπάρχει καὶ καθ' ἑνὸς ὁτουοῦν τῶν ἀνθρώπων. σχολὴ γὰρ ἂν ὁ θεὸς ἔχοι καλῶς, εἰ πᾶς ὁ κόσμος, οἷς οὐκ εἰσὶν ἔξω-τερικαὶ πράξεις πρὸς τὰς οἰκείας τὰς αὐτῶν. ὅτι μὲν οὖν τὸν αὐτὸν βίον ἀναγκαῖον εἶναι τὸν ἄριστον, ἑκάστῳ τε τῶν ἀνθρώπων, καὶ κοινῇ ταῖς πόλεσι καὶ τοῖς ἀνθρώποις, φανερόν ἐστι.

A Fieri enim potest vt eis etiam actionis vsus in partibus eueniat. Nam multæ communicationes inter se partibus ciuitatis intercedunt. Atque hoc in quouis homine similiter inest. nam nisi ita esset, parum pulchrè esset Deo & toti mundo, quibus non sunt externæ actiones, neque vllæ aliæ, præterquam eorum propriæ. Eandem igitur vitam optimam esse oportere, & sigillatim vnicuique homini, & communiter generatimque ciuitatibus atque omnibus hominibus, perspicuum est.

B

ΚΕΦΑΛ. δ'.

Ὅτι δεῖ τὴν πόλεως ὅρους ἄριστος, ἵν' μεγίστη τῶν πλήθους ὑπερβολὴ πρὸς αὐτάρκειαν ζωῆς εὐσύνοπτος.

CAPVT IV.

De magnitudine ciuitatis, & ciuium multitudine.

ΕΠεὶ δὲ προφῳμίασται τὰ νῦν εἰρημένα πρὸς αὐτὰ, καὶ πρὸς τὰς ἄλλας πολιτείας ἡμῖν πεπραγμάτευται πρότερον, ἀρκεῖ τῶν λοιπῶν εἰπεῖν πρῶτον, ποίας χρὴ τὰς ὑποθέσεις εἶναι [πρὸς] τῆς μελλούσης κατ' εὐχὴν συνεστάναι πόλεως. ἅ γὰρ οἷόν τε πολιτεύεσθαι πρὸ ἀρίστην αὐτὴν συμπέσοντος χορηγίας. δεῖ δὲ πολλὰ * προϋποτεθεῖσθαι καθάπερ * διχομήνους εἶναι φῶ τοι μηδὲν τούτων ἀδύνατον. λέγω δὲ, οἷς πρός τε πλήθους πολιτῶν, καὶ χώρας. ὥσπερ γὰρ καὶ τοῖς ἄλλοις δημιουργοῖς, οἷς ὑφαντῇ καὶ ναυπηγῷ, δεῖ πρῶ ὕλην ὑπάρχειν, ὁπόσην δεῖται πρὸς τὰ ἔργα· ὅσῳ γὰρ ἂν * αὐτὴ τυγχάνῃ προσκεκευασμένη βέλτιον, αὐάγκη καὶ τὸ γιγνόμενον ὑπὸ τῆς τέχνης εἶναι κάλλιον· οὕτω καὶ τῷ πολιτικῷ καὶ τῷ νομοθέτῃ δεῖ πρῶ οἰκείαν ὕλην ὑπάρχειν ὁπόσην δεῖται πρὸς τὰ ἔργα. ἔστι δὲ πολιτικῆς χορηγίας. πρῶτον, τὸ, τε πλῆθος τῶν ἀνθρώπων, πόσους τε καὶ ποίους χρὴ ὑπάρχειν δεῖ φύσει· καὶ πρῶ τὰ χώραν αὐτῶν, * ὁποίαν τε εἶναι, καὶ ποίαν χρὴ ταύτην. οἴονται μὲν οὖν οἱ πλέῳοι πρακτικὸν μεγάλην εἶναι τὴν εὐδαίμονα πόλιν. εἰ δὲ τοῦτ' ἀληθές, ἀγνοοῦσι ποία μεγάλη καὶ ποία μικρὰ πόλις. κατ' ἀριθμὸν γὰρ τὸ πλῆθος τῶν ἐνοικούντων κρίνουσι τὸ μεγάλην, δεῖ δὲ μᾶλλον μὴ εἰς τὸ πλῆθος, εἰς δὲ δύναμιν ἀποβλέπειν. ἔστι γὰρ καὶ πόλεως ἔργον. ὥστε τὸ δυναμένην τοῦτο μάλιστ' ἀποτελεῖν, ταύτην οἰ-

Sylb. προϋποτεθεῖσθαι. vel mox, διχομήνοις, dandi casu.

γρ. αὐτὴ

Sylb. ποίαν

C Quoniam autem ea quæ nunc exposuimus, proœmij loco de iis dicta sunt, quoniámque de aliis reipublicæ administrandæ formis suprà à nobis disputatum & consideratum est, initium de reliquis rebus dicendi hinc capiendum, vt exponamus primùm qualia quasi fundamenta debeant esse eius quæ ex animi nostri sententia constatura sit, ciuitatis. Non enim fieri potest vt optima existat reipublicæ administrandæ forma sine conuenienti rerum ad vitæ cultum necessariarum supellectile & copia. Quocirca multa à nobis antè fundamenta posita sint oportet, quasi optantibus: nihil tamen horum tale sit, vt fieri aut contingere non possit: ea dico, quæ ad ciuium D numerum, & terræ agríque modum, & regionis naturam pertinent. Quemadmodum enim aliis quoque opificibus, vt textori & nauium fabro, materiam ad ea opera quæ efficere volunt, idoneam suppetere oportet, (quãto enim ea fuerit compositior & paratior, tanto opus, quod ab arte efficietur, pulchrius sit necesse est,) sic etiam ei qui in republ. administranda versatur, & legum scriptori, materiam propriam suppetere oportet, appositam atque opportunam. Hæc igitur est prima ciuilis supellex & copia, qua instructa deber esse E ciuitas, hominum multitudo, vt, quot & quales esse debeant natura, intelligat: idémque de regione loci sentiendum, vt sciat quantam hanc esse, & qualem oporteat. Plerique igitur beatam ciuitatem existimant, magnam esse conuenire. Quòd si demus hoc verũ esse, qualis tamen sit magna, qualis parua ciuitas, vidétur ignorare. Numero enim habitatorum metiũtur magnitudinem ciuitatis. verùm oportet potiùs non numerum & multitudinem, sed potentiam intueri. est enim aliquod & ciuitatis opus. quare quæ hoc efficere maximè potest, hanc existimare oportet esse maximam;

quemadmodum Hippocratem non hominem, sed medicum quis eo maiorem dixerit, qui illum corporis magnitudine superat. Verumtamen si iudicium huius rei ex multitudine facere oportet, non ex quauis multitudine tamen existimandum est id fieri oportere, (necesse enim fortasse est in ciuitatibus esse & multorum seruorum numerum, & inquilinorum & peregrinorum,) sed ex illorum hominũ multitudine, qui sunt pars ciuitatis, & ex quibus, tanquam propriis partibus, constat ciuitas. horum enim multitudo vsitatum ciuium numerum exsuperans, magnam ciuitatem esse arguit ac declarat: ex qua verò ciuitate multi illiberales & sordidi prodeunt artifices, pauci milites armati, hæc non potest esse magna ciuitas. non enim idem sunt magna & frequens hominibus ciuitas. Atqui etiam hoc ex factis & euentis apparet difficile esse, fortasse verò ne fieri quidem posse vt ciuitas nimiùm frequens hominibus, bene legibus regatur. Earum quidem certè quæ præclarè administrari videntur, nullam videmus ad quantamuis multitudinẽ recipiendã esse remissam, effusam ac dissolutam. Hoc autem etiam rationibus demonstrari & confirmari potest. nam & lex, ordo quidã est: & bona legum institutio, bona quædam ordinatio est. at numerus valde modum superãs, non potest ordinis esse particeps. hoc enim diuinæ potestatis opus est, quę & hoc vniuersum moderatur & continet. Quoniam igitur pulchritudo in multitudine & magnitudine consistere solet, cui ciuitati is est, quem dixi, cum magnitudine coniunctus multitudinis terminus, hæc ciuitas pulcherrima sit necesse est. Præterea verò aliquis est etiam ciuitatibus magnitudinis modus, quemadmodum & aliarum rerum omnium, animantium, plantarũ seu arborũ, instrumentorum iusta magnitudo est. etenim vnumquidque horum neque si nimis pusillũ, neque si magnitudine modum superet potestatẽ aut vim suã incolumẽ cõseruabit: sed interdũ natura sua prorsus orbatum erit, aliâs nullã vtilitatem afferet. exempli causa, nauigium palmi quidẽ vnius longitudinem non superans, aut vsque ad duorum stadiorum longitudinem porrectum, non erit omnino nauigium: ad quandam verò magnitudinem progressum, modò propter paruitatem, nauigationẽ incommodam redder, modò propter magnitudinẽ immoderatam atque immẽsam. Similiter verò & ciuitas ea quidẽ, quæ ex nimis paucis cõstabit, non erit suis ipsa bonis opibúsque contenta: at ciuitas quiddã est suis opibus pollens, suísque bonis contentũ: quæ verò ex nimiùm multis, erit illa quidem rebus necessariis sic instructa, suísque bonis ita contenta, vt gens, sed non vt ciuitas. reipubl. enim administrationem in ea inesse haud facile est. quis enim aut imperator multitudinis perquam immensæ futurus est, aut præco, nisi Stentoreus? Quare primam quidem eam ciuitatem esse necesse est, quæ ex tanta multitudine constet,

A τέον εἶ) μελίσην· οἷ, Ιπποκράτλω, οὐκ
αὐθρωπον, ἀλλ' ἰατρὸν εἶ) μείζω φήσθεν
ἂν ὃς τῦ διαφέροντος κ' τὸ μέγεθος τῦ
σώματος. ὑμὶν δ' ἀλλὰ, κἂν εἰ δῆ κείνδν
τοὺς τὸ πλῆθος ἀποβλέποντας, οὐ κ' τὸ
τυχὸν πλῆθος τῦτο οἰητέον· (δίκαιον γὰρ
ἐν ταῖς πόλεσιν ἴσως ὑπάρχειν τ δούλων ἀριθμὸν πολλῶν, τ μετοίκων, κὴ ξένων·) ἀλλ' ὅσοι πόλεώς εἰσι μέρος, καὶ ἐξ
ὧν συνίσταται πόλις οἰκείων μορίων· ἡ γὰρ
B τούτων ὑπεροχὴ τῦ πλήθους, μεγάλης
πόλεως σημεῖον. ἐξ ἧς δ' βαίνουσι μὲν
ἐξέρχονται πολλοὶ τὸν ἀριθμὸν, ἐπλῖται δ'
ὀλίγοι, τούτου ἀδύνατον εἶ) μεγάλου.
ὁ γὰρ τοιοῦτον μεγάλη τε πόλις κὴ πολυάνθρωπος. ἀλλὰ μὲν κὴ τῦτό γε ἐκ τῶν ἔργων φανερὸν ὅτι χαλεπόν. ἴσως δ' ἀδύνατον βίνομεῖσθαι τὴν λίαν πολυανθρωπον. τῶν γοῦν δοκούντων πολιτεύεσθαι καλῶς εὐνομίαν ὁρῶμεν ἔσην ἀριθμοῦ
C τοὺς τὸ πλῆθος. τῦτο δὲ δῆλον κὴ ἀφ' ἧς
τῶν λόγων πίστεως. ὅ, τε γὰρ νόμος τάξις τίς
ἔστι, κὴ τὴν εὐνομίαν εἰκὸς κόσμον εὐταξίαν
εἶ)· ὁ δὲ λίαν ὑπερβάλλων ἀριθμὸς, οὐ
δύναται μετέχειν τάξεως. θεῖον γὰρ δὴ τῦτο
τὸ δυνάμεως ἔργον, ἥτις ἐστὶν ἡ τὸ σῶμα
ὅ πᾶν· ἐπεὶ τό γε καλὸν ἐν πλήθει κὴ μεγέθει εἴωθε γίνεσθαι. διὸ κὴ πόλιν, ἧς μὴ
μεγέθους ὁ λεχθεὶς ὅρος ὑπάρχει, τοιούτην εἶ) καλλίστην εἰκὸς κόσμον. ἀλλ' ἔστι τι ἐν
πόλεσι μεγέθους μέτρον, ὥσπερ κὴ τ' ἄλλων
D πάντων, ζώων, φυτῶν, ὀργάνων. καὶ γὰρ
τούτων ἕκαστον, ὅτε λίαν μικρὸν, ὅτε κ'
μέγεθος ὑπερβάλλον ἐξίστησι τὴν αὐτῶν δυνάμιν· ἀλλ' ὁτὲ μὲν, ὅλως ἐστερημένον ἔσαν τ
φύσεως, ὁτὲ δ', φαύλως ἔχον· οἷ, πλοῖον
σπιθαμιαῖον μὲν, οὐκ ἔσαν πλοῖον ὅλως,
οὐδὲ δυοῖν σταδίοιν· εἰς δέ τι μέγεθος ἐλθὸν,
ὁτὲ μὲν, διὰ σμικρότητα φαύλιον ποιοῖ
E τ ναυλίαν, ὁτὲ δ', διὰ τὴν ὑπερβολήν.
ὁμοίως δ' ἡ πόλις, ἡ μὲν ἐξ ὀλίγων λίαν,
οὐκ αὐτάρκης· ἡ δ' πόλις, αὐτάρκες· ἡ δὲ
ἐκ πολλῶν ἄγαν, ὡς μὲν τοῖς ἀναγκαίοις
αὐτάρκης, ὡσπερ ἔθνος, ἀλλ' οὐ πόλις· πολιτείαν γὰρ οὐ ῥᾴδιον ὑπάρχειν. τίς γὰρ στρατηγὸς ἔσαν τῦ λίαν ὑπερβάλλοντος πλήθους, ἢ τίς κήρυξ μὴ στεντόρειος; διὸ περαίνει μὲν εἶ) πόλιν ἀναγκαῖον εἶναι τὴν ἐκ τοσούτου

πλήθους, ὃ πρῶτον πλῆθος αὐτάρκες πρὸς τὸ εὖ ζῆν ἐστὶ κατὰ τὴν πολιτικὴν κοινωνίαν. ἐνδέχεται δ' εἶναι καὶ τῆς ταύτης ὑπερβαλούσης πλῆθος, εἰ μείζω πόλιν. ἀλλὰ τοῦτ' οὐκ ἔστιν, ὡς ἔοικεν, ἀόριστον. τίς δ' ἐστὶν ὁ τῆς ὑπερβολῆς ὅρος, ἐκ τῶν ἔργων ἐνδέχεται ῥᾴδιον θεωρεῖν. εἰσὶ γὰρ αἱ πράξεις τῆς πόλεως, τῶν μὲν ἀρχόντων, τῶν δ' ἀρχομένων· ἄρχοντος δ', ἐπιτάττειν καὶ κρίνειν ἔργον. πρὸς δὲ τὸ κρίνειν τὰ δίκαια καὶ τὰς ἀρχὰς ἀφωρίσθαι δεῖ πρὸς ἀλλήλους, ποῖοί τινές εἰσι, τοὺς πολίτας. ὡς ὅπου τοῦτο μὴ συμβαίνει γίγνεσθαι, φαύλως ἀνάγκη γίγνεσθαι τὰ περὶ τὰς ἀρχὰς καὶ τὰς κρίσεις. περὶ ἀμφότερα γὰρ οὐ δίκαιον αὐτοῖς ἀφορίζειν· ὅπερ ἐν τῇ πολυανθρωπίᾳ τῇ λίαν ὑπαρχει φανερῶς. ἐπὶ δὲ ξένοις καὶ μετοίκοις ῥᾴδιον μεταλαμβάνειν τῆς πολιτείας· ὁ γὰρ χαλεπὸν ὂν λανθάνειν, ἀφὶ τῇ ὑπερβολῇ τοῦ πλήθους. δῆλον τοίνυν ὡς ἔστι πόλεως ὅρος ἀρίστος, ἡ μεγίστη τοῦ πλήθους ὑπερβολή, πρὸς αὐτάρκειαν ζωῆς εὐσυνόπτου. περὶ μὲν οὖν μεγέθους πόλεως διωρίσθω τοῦτον.

A quæ cùm sit prima multitudo, suis bonis contenta sit ad bene viuendum in communitate ciuili. Fieri autem potest vt etiam ea ciuitas, quæ hanc multitudine superat, maior sit ciuitas: sed hoc non est, vt diximus, interminatum neque infinitum. quis enim sit exsuperantiæ & immoderationis modus ac terminus, ex operibus & factis videre facile est. sunt enim ciuitatis actiones, & eorum qui imperant, & eorum qui parent imperio. Eius porrò qui imperat, opus ac munus est, præceptio ac iudicatio. Ad iudicium autem de rebus iustis faciendum, & ad magistratus pro meritis ac dignitate distribuendos, ciueis cognoscat oportet, qui inter se differant & quales sint. nam vbi hoc fieri rerum natura non patitur, quæ ad magistratus & iudicia pertinent, minùs rectè administrentur necesse est. In vtrisque enim iniustum est aliquid agere negligenter & inconsideratè: quod in nimis frequenti hominum multitudine perspicuè inest. Præterea verò peregrinis & inquilinis facile est ad reipub. administrationem peruenire. Ignorari enim & fallere, difficile non est propter multitudinis exsuperantiam & immensitatem. Apparet igitur hunc esse ciuitatis finem & terminum optimum, maximam multitudinis exsuperantiam, eo consilio coactam, vt rebus ad victum cultúmque vitæ necessariis instructa, & suis ipsa bonis contenta sit, quæ sit oculis omnium proposita: hoc est, quæ facilè conspici, & cognosci possit. De magnitudine igitur ciuitatis, hoc modo sit explicatum.

B

C

ΚΕΦΑΛ. ε.

Ποία τις ἁρμόττει τῆς πόλεως εἶναι χώρα.

CAPVT V.

De agro qui ad condendam vrbem sit commodissimus.

D

ΠΑΡΑΠΛΗΣΙΩΣ δὲ καὶ περὶ τῆς χώρας ἔχει. δεῖ μὲν γὰρ τὴν ποίαν τινὰ, δῆλον ὅτι τὴν αὐτάρκη πᾶσι τὰ ἐπιτήδεια. τοιαύτην δὲ δυνατὸν εἶναι τὴν πανταχοῦ· ἡ γὰρ πᾶσα ὑπάρχειν, καὶ δεῖσθαι μηδενὸς, αὐτάρκης· πλήθει δὲ καὶ μεγέθει τοσαύτην, ὥστε δύνασθαι τοὺς οἰκοῦντας, ἐλευθερίως ἅμα καὶ σωφρόνως. * τοῦτον δὲ τὸν ὅρον εἰ καλῶς ἢ μὴ καλῶς λέγομεν, ὕστερον ἐπισκεπτέον ἀκριβέστερον, ὅταν ὅλως περὶ κτήσεως καὶ τῆς περὶ τὴν οὐσίαν εὐπορείας συμβαίνῃ ποιεῖσθαι μνείαν, πῶς δεῖ, καὶ τίνα ἔθος ἔχειν πρὸς τὴν χρῆσιν αὐτῆς. πολλαὶ γὰρ περὶ τὴν κτῆσιν ταύτην εἰσὶν ἀμφισβητήσεις, διὰ

γρ. ὅπου δὲ εἰ καλῶς ἢ

SImiliter autem & de agri natura se res habet. Nam quod ad illud attinet, qualis esse debeat, nimirum omnes eum laudauerint, qui sit rerum omnium copia refertus atque instructus, suisque ipse bonis contentus: talis autem sit necesse est, qui sit omnium rerum ferax: omnibus enim rebus abundare, & nulla egere, hoc est suis ipsum bonis contentum esse, omniúmque rerum copia refertum atque instructum esse. multitudine autem & magnitudine talis, vt qui in eo habitent, possint viuere, ab omni opere vacantes, liberaliter simul & temperanter. Hunc autem terminum recténe an secus constituamus, posteriùs erit accuratiùs considerandum, cùm vniuersè de rerum partarum aut relictarum possessione, & totius rei familiaris copiis ac facultatibus mentionis faciendæ locus erit, quo pacto & quo modo ercus erit, quo vsum ipsum affectum esse oporteat. Multæ enim in hac quæstione versantur dissensiones & controuersiæ, propter

E

eos

eos qui eum in vtramque vitæ degendæ immoderationem trahunt: hi ad nimiam parcimoniam, illi ad luxuriam & profusionem. Genus autem agri quodnam esse debeat, non est hoc quidem difficile exponere: sed nonnulla sunt, in quibus etiam rei militaris peritis sit habenda fides: qui aiunt eum esse debere hostibus quidem ad incursionem faciendam difficilem & impeditum: ipsis autem ad educendum exercitum facilem & expeditum: præterea verò quemadmodum hominum multitudinem eiusmodi esse oportere diximus, quæ facilè conspici & cognosci possit, quæque omnium oculis exposita sit: sic agrum censemus. agrum autem esse oculis omnium propositum, est esse eiusmodi, vt ei facilè subueniri ac succurri possit. Iam verò quod ad vrbis situm attinet, si licet optare, & à mari commodè sitam esse conuenit, & ab agro. Atque huius quidem rei vna ratio est, quæ exposita est. oportet enim omnium locorum esse communem, vt ei vndique subueniri possit. altera est, vt fructus, qui è terra nascuntur, ad eam supportari possint: præterea vt lignorum materia, & si quid tale aliud ad operum effectiones ager efferat, id facilè subuehi queat.

A τοὺς ἕλκοντας ἐφ' ἑκατέραν τὴν βίον [ὑπερβολήν]. τοὺς μὲν, ὅτι τὴν γλισχρότητα, τοὺς δὲ, ὅτι τὴν τρυφήν. ὃ δὴ εἶδος τῆς χώρας ὑγιαλεπὸν εἰπεῖν. δεῖ δ' ἔνια πείθεσθαι καὶ τοῖς περὶ τὴν στρατηλάτην ἐμπειρίαις. ὅτι χρὴ μὲν τοῖς πολεμίοις εἶναι δυσέμβολον, αὐτοῖς δ' εὔεξοδον. ἔτι δ', ὥσπερ τὸ πλῆθος τῶν ἀνθρώπων διοριώσαμεν ἔφαμεν εἶναι δεῖν, οὕτω καὶ τὴν χώραν. τὸ δ' εὐσύνοπτον, τὸ εὐβοήθητον εἶναι τὴν χώραν ὅτι. τῆς δὲ πόλεως τὴν θέσιν, εἰ χρὴ ποιεῖν κατ' εὐχὴν, πρός τε τὴν θάλατταν εὖ πρόσκεισθαι καλῶς, πρός τε τὴν χώραν. εἷς μὲν ὁ λεχθεὶς ὅρος· δεῖ γὰρ πρὸς τὰς ἐπιβοηθείας χρηστὴν εἶναι τῶν τόπων ἀπάντων· ὁ δὲ λοιπὸς, πρὸς τὰς τῶν γιγνομένων καρπῶν παραπομπάς. ἔτι δὲ τῆς τε ξύλα ὕλης, κἂν εἴ τινα ἄλλην ἐργασίαν ἡ χώρα τυγχάνοι κεκτημένη τοιαύτην, εὐπαραδεκτόμισον.

B

C

CAPVT VII.

De maris communione, & nauigationis vsu.

DE maris autem communione, & nauigationis vsu, vtrùm ciuitatibus, quæ bonis legibus reguntur, prosit an noceat, magna controuersia est. Nam aliquos in aliis legibus educatos ac peregrinos in vrbe versari, inutile dicunt esse, tum ad bonam legum institutionem, tum propterea quòd parit nimiam hominum multitudinem. nasci enim ex vsu maris, & commercio rerum maritimarum, mercibus exportandis & importandis, mercatorum turbam: hominum autem multitudinem immoderatam, quominus respub. bene administretur, aduersari. Vtilius igitur esse, si hæc incommoda non vsuueniant, tum ad stabilitatem & incolumitatem ciuitatis ab omni iniuria & periculo tutam, tum ad facultatem & copiam rerum necessariarum, vrbi & agro aliquod esse cum mari commercium, non est obscurum. Nam & ad hostium incursionem faciliùs sustinendam, oportet, eis qui salui esse volunt, vtrimque terra & mari auxilium ferri posse: & vt hostibus inuadentibus detrimentum inferre queant, si ex vtraque parte id non poterit fieri, at ex altera magis licebit, cùm vtriusque erit eis communitas & consortium: præterea & quæ apud eos fortè non sunt, hæc ab aliis accipere, & quę superant, ea ad alios exportare necesse est:

ΚΕΦΑΛ. ς'.

Περὶ τῆς πρὸς τὴν θάλατταν κοινωνίας, καὶ ναυτικῆς δυνάμεως.

ΠΕρὶ δὲ τῆς πρὸς τὴν θάλατταν κοινωνίας, πότερον ὠφέλιμος τοῖς εὐνομουμένοις πόλεσιν, ἢ βλαβερά, * πολλὰ τυγχάνουσιν ἀμφισβητοῦντες· τό, τε ξενοδατεῖσθαί τινας ἐν δήμοις τεθραμμένοις νόμοις, ἀσύμφορον εἶναί φασι πρὸς τὴν εὐνομίαν, καὶ τὴν πολυανθρωπίαν. γίνεσθαι μὲν γὰρ ἐκ τῆς χρήσεως τῇ θαλάττῃ, πλεμπόντων καὶ δεχομένων ἐμπόρων πλῆθος, * ὑπεναντίαν δ' εἶναι πρὸς τὸ πολιτεύεσθαι καλῶς. ὅπερ οὖν εἰ ταῦτα μὴ συμβαίνει, βέλτιον καὶ πρὸς ἀσφάλειαν, καὶ πρὸς εὐπορίαν τὴν αὐτάρκων μετέχειν τὴν πόλιν καὶ τὴν χώραν τὴν θαλαττίης, οὐκ ἄδηλον. καὶ γὰρ πρὸς τὸ ῥᾷον φέρειν τοὺς πολεμίους, εὐβοήθητους εἶναι δεῖ κατ' ἀμφότερα τοῖς βοηθοῦσι, καὶ κατὰ γῆν, καὶ κατὰ θάλατταν· καὶ πρὸς τὸ βλάπτειν τοὺς ἐπιόντας, εἰ μὴ κατ' ἄμφω δυνατὸν, ἀλλὰ κατὰ θάτερον ἐκ τῷ ἀφεῖσθαι μᾶλλον, ἀμφοτέρων μετέχουσιν. ὅσαι δ' αὖ μὴ τυγχάνει πρὸς αὐτοῖς οὖσαι, δέξασθαι ταῦτα, καὶ τὰ πλεονάζοντα τῶν γιγνομένων ἐκπέμψασθαι, τῆς αὐταρκείας ἐστίν.

D

E

γρ. πολλοὶ

γρ. ὑπεναντίαν

αὐτῇ γὰρ ἐμπορεύεσθαι, ἀλλ' οὐ τοῖς ἄλλοις δεῖ εἶναι τὴν πόλιν· οἱ δ' προέχοντες ὠφελίας ἀπλοῦς πᾶσιν ἀγορὰν, παρασκευὴν χρήσεως ταῦτα παρέχοιεν. ἵν' μὴ δεῖ πόλιν τοιαύτης μετέχειν πλεονεξίας, ἢ ἐμπόριον δεῖ κεκτῆσθαι τοιοῦτον. ἐπεὶ δὲ καὶ νῦν ὁρῶμεν πολλαῖς μὲν ἠπείροις καὶ χώραις καὶ πόλεσιν ὑπάρχοντα καὶ λιμένας, εὖ φυσας κείμενα πρὸς τὴν πόλιν, ὥστε μήτε τὸ αὐτὸ νέμειν ἅμα μήτε πόρρω λίαν, ἀλλὰ κρατεῖσθαι τείχεσι, καὶ τοιούτοις ἄλλοις ἐρύμασι· φανερὸν, ὡς εἰ μὲν ἀγαθόν τι συμβαίνει γίγνεσθαι διὰ τῆς κοινωνίας ἅπασιν, ὑπάρξει τῇ πόλει τοῦτο τὸ ἀγαθόν· εἰ δέ τι βλαβερὸν φυλάξασθαι ῥᾴδιον τοῖς νόμοις, φέροντας καὶ διδόντας, τίνας οὐ δεῖ, καὶ τίνας ὑπομίσγεσθαι δεῖ πρὸς ἀλλήλους. περὶ δὲ τῆς ναυτικῆς δυνάμεως, ὅτι μὲν βέλτιον ὑπάρχειν μέχρι τινὸς πλήθους, οὐκ ἄδηλον. οὐ γὰρ μόνον αὐτοῖς, ἀλλὰ καὶ τῶν πλησίον ἵνα δεῖ ἕνεκα φοβερὰν εἶναι, καὶ δυνάσθαι βοηθεῖν, ὥστε καὶ κατὰ γῆν, καὶ κατὰ θάλατταν. περὶ δὲ πλήθους ἤδη καὶ μεγέθους τῆς δυνάμεως ταύτης πρὸς τὸν βίον * ἀποσκευαστέον τῆς πόλεως. εἰ μὲν γὰρ πολεμικὸν καὶ πολιτικὸν ζῆσθαι βίον, ἀναγκαῖον καὶ ταύτην τὴν δύναμιν ὑπάρχειν πρὸς τὰς πράξεις σύμμετρον. τὴν δὲ πολυανθρωπίαν τὴν μηχανικὴν πρὸς τὸν ναυτικὸν ὄχλον, οὐκ ἀναγκαῖον ὑπάρχειν ταῖς πόλεσιν. εὐδαίμων γὰρ αὐτοῖς μέρος εἶναι δεῖ τῆς πόλεως. ὅ μὲν γὰρ ἐπιβατικὸν, ἐλεύθερον, καὶ τῶν περιοίκων ἐστὶν· ὁ κύριόν ἐστι, καὶ κρατεῖ τῆς ναυτιλίας. πλήθους δὲ ὑπαρχόντος περιοίκων, καὶ τῶν τὴν χώραν γεωργούντων, ἀφθονίαν ἀναγκαῖον εἶναι καὶ ναυτῶν. ὁρῶμεν δὲ καὶ τοῦτο καὶ νῦν ὑπάρχον παρά τισιν· οἷον, τῇ πόλει τῶν * Ηρακλεωτῶν. πολλὰς γὰρ ἐκπληροῦσι τριήρεις, κεκτημένοι τὴν μεγέθει πόλιν ἑτέρων * ἐμμελεστέραν. τοσοῦτον μὲν οὖν χώρας, καὶ λιμένων, καὶ πόλεων, καὶ θαλάττης, καὶ περὶ τῆς ναυτικῆς δυνάμεως, ἔστω * διωρισμένα τὸν τρόπον τοῦτον· νῦν δὲ τὸ πολιτικὸν πλῆθος, τίνα μὲν ὄντα ὑπάρχειν χρὴ, πρότερον εἴπωμεν.

χ. ὑποσκευαστέον, al. ὑποσκεπτέον.

γρ. Ηρακλεωτῶν.

Lamb ἐμμελεστέραν.

γρ. διωρισμένα

A sibi enim, non aliis ciuitas fecere mercaturam debet. Qui autem omnibus apud se mercatum præbent ac proponunt, ij conciliandæ pecuniæ gratia hæc agunt. Quòd si non oportet ciuitatem tantam superuacanearum & immensarum diuitiarum cupiditate ardere, ne mercatum quidem talem debet habere apud se institutum. Quoniam autem etiam nunc multis & regionibus & vrbibus naualia & portus esse videmus, ita aptè & opportunè sitos ciuitati, vt neque idem oppidum occupent, neque admodum longè distent, sed mœni-
B bus communibus & aliis munimentis ac propugnaculis contineantur: in promptu est, si quid forte emolumenti ex hac communione proficisci potest, hoc ad ciuitatem esse peruenturum: sin aliquid detrimenti, id facilè vitari posse legibus, vbi pronuntiarint & definierint, quos non oporteat inter se commisceri. Classem autem, & copias naualeis vtilissimum esse habere vsque ad aliquam multitudinem ac magnitudinem, non est obscurum. Non enim
C sibi solùm sed etiam finitimis nonnullis opitulari posse, & formidolosos esse oportet, quemadmodum terra, ita & mari. Quod autem ad multitudinem & magnitudinem harum copiarum attinet, ad vitæ genus quod sequitur ciuitas, huius rei iudicium referendum est. Nam si vitam principatui conuenientem simul & ciuilem colet, necesse erit etiam has copias ei suppetere, quę ad res gerendas magnitudini ciuitatis rerúmque gerendarum congruant. Ingens autem hominum multitudo, quæ versatur
D in negotio & instrumento nautico, ciuitatibus necessaria non est. nulla enim in parte ciuitatis numerari debent. Nam vectores quidem, qui naueis conscendunt vt depugnent, liberi sunt, & è numero peditum: habéntque in illos potestatem: & in tota nauigatione dominantur, & principatum tenent. Cùm sit autem accolarum & eorum qui agrum colunt, multitudo, etiam nautarum & nauicularioru magna sit copia & frequentia necesse est. Atque hoc etiam nunc apud nonnullos vsu receptum
E esse videmus: exempli causa, in Heracleotarum ciuitate. multas enim triremeis instruunt, quamuis vrbem habeant aliis minorem. De agri igitur, siue regionis, & terræ natura, & portubus, & vrbibus, & mari, & copiis naualibus, ita sit explicatum. De ciuili verò multitudine, quis modus ei sit constituendus, antea diximus.

A

CAPVT VII.

Qualinatura aut ingenio præditos oporteat esse ciues.

QVali autem natura aut ingenio prædi-tos esse ciueis oporteat, nunc expo-namus. Atque hoc sanè propemodum quis intelligat, si & ciuitates Græcorum, fama gloriáque præstanteis, & vniuersum orbem terrarum, qui incolitur, vt à diuersis ac va-riis gentibus occupatus est, inspiciat. Quæ enim gentes in locis frigidis, quæque in Eu-ropa habitant, animi quidem & ardoris ple-næ sunt, cogitationis verò & artis aliquanto inaniores. Quocirca libertatem quidem magis retinere solent, respubl. verò suas mi-nùs benè administrare, nec finitimis impe-rare possunt. Quæ autem Asiam incolunt, mente sunt illæ quidem in cogitando, & in artibus inueniendis solertes & ingenioſæ, sed nullius animi. quocirca perpetuò pa-rent ac seruiunt. Porrò autem Græcorum natio, quemadmodum quod ad loca attinet, media interiecta est, ita & ambarum illarum est particeps. Nam & ferox atque animosa, & solers atque ingenioſa est. qua-propter & semper in libertate viuit, & per-petuò rempubl. suam optimè administrat: & omnibus imperare possit, si vnam reipub. administrandæ formam consequatur. Eo-dem autem modo inter se differunt Græco-rum nationes· Aliæ enim ingenio præditæ sunt mero & simplici: aliæ ad hanc vtram-que vim bene temperatæ. Perspicuum igi-tur est, eos homines, qui scriptori legum ad virtutem flexibiles ac tractabiles futuri sunt; & acri ad cogitandum ingenio, & ma-gno ferocíque ad audendum animo esse de-bere. nam id, quod aiunt quidam, in cu-stodibus inesse oportere, vt sint notis quidem beneuoli & amici, ignotis verò inimici atque infesti; ardor animi est: qui vim amandi & bene volendi gignit. Hæc enim est animæ potestas, qua amamus: cuius rei argumentum est, quòd in familiareis & amicos ardor & ex-candescentia animi concitatur magis, quàm in ignotos: siquis se ab illis neglectum aut parui factum putet. Quapropter conue-nienter & meritò Archilochus de amicis querens, cum hac animi parte loquitur hoc modo;

Nónne appetebant iugulum amici ipsi tuum!

Tum imperandi & libertatis amor ab hac vi omnibus attributus est. imperioſum enim & inuictum quiddam animi excandescentia est. Neque verò rectè dictum est à qui-busdam, sæuos atque asperos in ignotos esse oportere. in neminem enim talem oportet esse. neque magnanimi viri, feri & asperi sunt natura, nisi in eos qui faciunt iniuriam.

ΚΕΦΑΛ. ζ'.

Γοίους τινὰς τὴν φύσιν εἶναι δεῖ τοὺς πολίτας.

ΠΟΙΟΥΣ δὲ χρὴ τὴν φύσιν εἶναι δεῖ, νῦν λέγωμεν· σχεδὸν δὲ καὶ τόνδε ἂν τις τρόπον μάλιστα, βλέψας ὅπερ τε τὰς πόλεις τὰς εὐδοκιμούσας τῶν Ἑλλήνων, καὶ πρὸς πᾶσαν τὴν οἰκουμένην, ὡς διείλη-B πται τοῖς ἔθνεσι. τὰ μὲν γὰρ ἐν ταῖς ψυχρηῖς τόποις ἔθνη, καὶ τὰ περὶ τὴν Εὐρώπην, θυμοῦ μὲν ἐστι πλήρη, διανοίας δὲ καὶ τέχνης. διόπερ ἐλεύθερα μὲν διαμένει μᾶλλον· ἀπολίτευτα δὲ καὶ τῶν πλησίον ἀρχὴν οὐ δυνάμενα. τὰ δὲ περὶ τὴν Ἀσίαν, διανοητικὰ μὲν καὶ τεχνικὰ τὴν ψυχήν· ἄθυμα δέ· διόπερ ἀρχόμενα καὶ δουλεύοντα διατελεῖ. τὸ δὲ τῶν Ἑλλήνων γένος, ὥσπερ μεσιτεύει καὶ τοῖς τόποις, οὕτως ἀμφοῖν μετέχει. καὶ γὰρ ἔνθυμον καὶ διανοητικόν ἐστι· διόπερ ἐλεύθερόν τε διατελεῖ, καὶ * βέλτιστα πολιτευόμενον· καὶ δυνάμενον ἄρχειν πάντων, μιᾶς τυγχάνον πολιτείας. τὴν αὐτὴν δὲ ἔχει διαφορὰν καὶ τὰ τῶν Ἑλλήνων ἔθνη * πρὸς ἄλληλα. τὰ μὲν γὰρ ἔχει τὴν φύσιν μονόκωλον, τὰ δὲ δι' ἓν τι κέκραται πρὸς ἀμφοτέρας τὰς δυνάμεις ταύτας. φανερὸν τοίνυν ὅτι δεῖ διανοητικούς τε εἶναι καὶ θυμοειδεῖς τὴν φύ-D σιν, τοὺς μέλλοντας εὐήγωγους ἔσεσθαι τῷ νομοθέτῃ πρὸς τὴν ἀρετήν. ὅπερ γάρ * φασί τινες, * δεῖν κύνα ἀρχὴν τοῖς φύλαξι, ὃ φιλητικὸν μὲν τοῦ γνωρίμου, καὶ πρὸς δὲ τοὺς ἀγνῶτας ἀγελίους· ὁ θυμός ἐστιν ὁ ποιῶν τὸ φιλητικόν· αὕτη γάρ ἐστιν ἡ τῆς ψυχῆς δύναμις, ἡ φιλοῦμεν. σημεῖον δέ· πρὸς γὰρ τοὺς οἰκείους καὶ φίλους ὁ θυμὸς αἴρεται μᾶλλον, ἢ πρὸς τοὺς ἀγνῶτας, E ὀλιγωρηθεὶς νομίσας. διὸ καὶ Ἀρχίλοχος πρὸς ταῖς φίλοις ἑταίραις χαλῶν, διαλέγεται πρὸς τὸν θυμόν.

Οὐ γὰρ δὴ περὶ φίλων * ἀπάγχεο; καὶ τὸ ἄρχειν δὲ καὶ τὸ ἐλεύθερον ἀπὸ τῆς δυνάμεως ταύτης ὑπάρχει πᾶσιν· ἄρχειν γὰρ καὶ ἀπήπτον ὁ θυμός. οὐ καλῶς δ' ἔχει λέγειν χαλεποὺς εἶναι πρὸς τοὺς ἀγνῶτας· πρὸς οὐθένα γὰρ εἶναι χρὴ τοιοῦτον. οὐδὲ εἰσὶν οἱ μεγαλόψυχοι τὴν φύσιν ἄγριοι, πλὴν πρὸς τοὺς ἀδικοῦντας.

γρ. μάλιστα

γρ. καὶ πρὸς ἄ.

Plato. De republ. lib. 2.

γρ. ἀπάγχου; al. ἀπάγχου sine interrog.

τοῦτο δὲ μᾶλλον ἐπὶ τοὺς συνήθεις πάσχουσιν, ὅσπερ εἴρηται πρότερον, ἀδικεῖσθαι νομίσουσι. καὶ τοῦτο συμβαίνει καὶ λόγου. πρὸς οἷς γὰρ ὀφείλεσθαι δεῖν τιμὴν ἀπολαμβάνοιεν, πρὸς τῷ βλάβῃ, καὶ ταύτης ἀποστερεῖσθαι νομίζουσιν. ὅθεν εἴρηται,

Χαλεποὶ γὰρ πόλεμοι ἀδελφῶν.

καὶ

Οἵτοι πέρα θάρξαντες, οἱ δὲ καὶ πέρα μίσησαν.

περὶ μὲν οὖν τῶν πολιτευομένων, πόσους τε εἶναι δεῖ, καὶ ποίους τινὰς τὴν φύσιν· ἔτι δὲ τὴν χώραν πόσην τε τινὰ, καὶ ποίαν τινὰ, διώρισται σχεδόν. οὐ γὰρ τὰ αὐτὰ ἀκούειν δεῖ ζητεῖν δεῖ τε τῶν λόγων καὶ τῶν γιγνομένων διὰ τῆς αἰσθήσεως.

A Sic autem in familiareis & notos afficiuntur magis quàm in ignotos, quod paulo antè dictum est, si se ab illis iniuria affectos esse putent. Atque hoc non temerè euenit: quòd enim sibi beneficium debere existimant, ab iis se præter detrimentum, quod sibi infertur, etiam hoc fraudari arbitrantur. ex quo illud dictum est,

Nam bella fratrum seua, pugnæque asperæ,

&

Qui valde amarunt, graue odia gerunt acerrima.

B De iis igitur, qui in ciuili societate viuunt, quàm multos, & quali ingenio præditos esse oporteat: & præterea quantus ager, & qualis esse debeat, ferè definitum atque explicatum est. non enim eadem in iis quæ disputantur & dicuntur, atque in iis quæ fiunt, & sub sensum cadunt, subtilitas postulanda est.

ΚΕΦΑΛ. η'.

Ὅτι δεῖ συνυπάρχειν τῇ πόλει, γεωργούς, τεχνίτας, τὸ μάχιμον, τὸ βουλευόμενον, ἱερέας καὶ κριτάς.

C CAPVT VIII.

Ad constituendam ciuitatem requiri docet agricolas, artifices, viros militares, locupletes, sacerdotes, & iudices.

ΕΠΕΙ δ' ὥσπερ τῶν ἄλλων τῶν κατὰ φύσιν συνεστώτων, οὐ * ταὐτά ἐστι μόρια τῆς ὅλης συστάσεως, ὧν αὐτὸ τὸ ὅλον οὐκ ἂν εἴη, δῆλον ὡς οὐδὲ πόλεως μέρη θετέον, ὅσα ταύτης πόλεσιν ἀναγκαῖον ὑπάρχειν, οὐδ' ἄλλης κοινωνίας οὐδεμιᾶς, ἐξ ἧς ἕν τι τὸ πλῆθος. ἓν γάρ τι καὶ κοινὸν εἶναι δεῖ τὰ ταὐτὸ τοῖς κοινωνοῖς, ἢ τε ἴσον, ἢ τε ἄνισον μεταλαμβάνουσιν· οἷς, εἴ τε ἔφθη τοῦτό ἐστιν, εἴτε χώρας πλῆθος, εἴτε ἄλλό τι τῶν τοιούτων ἐστίν. * ὅταν δ' ἡ τὸ μὲν τούτου ἕνεκεν, τὸ δ' οὗ ἕνεκεν, οὐθὲν ἔργον γε τούτοις κοινόν· ἀλλ' ἢ τῷ μὲν ποιῆσαι, τῷ δ' λαβεῖν· λέγω δ' οἷς ὀργάνῳ τε πρὸς τὸ γιγνόμενον ἔργον, καὶ τοῖς δημιουργοῖς· οἰκία γὰρ πρὸς οἰκοδόμον, οὐθέν ἐστιν ὃ τῷ γε κοινόν, ἀλλ' ἕνεκα τῆς οἰκίας χαλκεία ἢ τῶν οἰκοδόμων τέχνη. δεῖ δὲ κτήσεως μὲν εἶναι τῇ πόλει· οὐθὲν δ' ἧττον ἢ κτῆσις μέρος τῆς πόλεως. πολλὰ δὲ ἔμψυχα μέρη τῆς κτήσεώς ἐστιν. ἡ δὲ πόλις κοινωνία τις ἐστὶ τῶν ὁμοίων, ἕνεκεν δὲ ζωῆς τῆς εὐδαιμονίας ἀρίστης. ἔστι δ' ἐστὶν

D QVoniam autem, quemadmodum in aliis, quæ natura constant, non continuo sunt hæ totius concretionis partes, sine quibus totum esse non possit: sic in promptu est, neque in ciuitatis partibus esse ea numeranda, quæ ciuitatibus esse non deesse debent, neque in alius vllius societatis, ex qua vnum quoddam genus fiat. vnum enim quiddam, & commune, & idem sociis sit oportet, siue æqualiter siue inæqualiter eius sint participes, siue hoc sit, verbi causa, alimentum, siue agri longitudo & latitudo, siue quid aliud tale. At cùm duarum rerum hæc est illius gratiâ: illa autem, cuius gratiâ: nihil est in his rebus commune, nisi quòd hæc faciat, illa accipiat: exempli causa, nulli nec instrumento, nec opifici cum opere, quod efficitur, quicquam est commune. domui enim nihil est cum fabro aut architecto commune: sed architectura & ars fabrorum domus gratia comparata est. Quando igitur hæc ita sunt, quamuis bonorum partorum seu relictorum possessione ciuitatibus opus sit, bonorum possessio tamen, ciuitatis nulla pars est. Atqui multa animata partes sunt ciuitatis. Ciuitas autem societas quædam similium est, vitæ, quoad eius fieri potest, optimæ gratia constituta. Sed quoniam

γρ. τῶν πο

γρ. ὅταν δὲ ἡ, mendosè.

E

summum bonum est beatitudo : beatitudo autem virtutis operis functio, & vsus quidam perfectus est : résque ita cadit, vt alij possint eius esse participes & compotes, alij parum aut nihil : hæc videlicet causa est, quamobrem ciuitatum & rerumpubl. plura & dissimilia genera exstiterint. Nam dum alij aliis modis aliisque viis ac rationibus singuli hoc aucupantur atque inuestigant ; & vitæ genera diuersa efficiunt, & reip. administrandæ formas dissimileis. Quàm multæ autem hæ res sint numero, sine quibus ciuitas esse non queat, videndum est. Nam quas ciuitatis parteis esse dicimus, eæ in his rebus insint necesse est. Ergo operum numerus sumendus est : ex his enim intelligere licebit. Primùm igitur victus seu alimentum suppetere debet, deinde artes. multis enim instrumentis opus est ad vitam degendam : tertio loco arma. eos enim, qui societatem ciuilem coierunt, armis instructos esse necesse est, & aduersùs eos, qui imperium respuunt, legibúsque parêre nolunt, & aduersus externos iniuriam facere conanteis. deinde aliqua pecuniæ vis & copia tum ad vsum domesticum atque vrbanum, tum ad sumptum rei militaris. quintum est id, quod primo loco ponendum fuit, rerum diuinarum & ceremoniarum curatio, quam sacerdotium appellant. postremum est & sextum, omniúmque maximè necessarium, iudicium de rebus vtilibus & de rebus iustis, quæ ciuibus inter ipsos intercedunt. Hæ sunt res, hæcque opera, quæ omni ciuitati opus sunt, quæ quidem relatu digna sint. Ciuitas enim multitudo est non fortè oblata, sed ad vitam degendam suis ipsa bonis contenta, vt dicimus. Quòd si quid horum fortè desit, fieri non potest absolutè, vt hæc societas suis ipsa bonis sit contenta. In horum igitur operum effectionibus consistere ciuitatem necesse est. Oportet ergo & agricolarûm esse multitudinem, qui alimentum victúmque præbeant, & artifices, & viros militares, & locupletes, & sacerdotes, & iudices, qui de rebus iustis acvtilibus statuunt.

A εὐδαιμονία ὃ ἄριστον· αὕτη δὲ ἀρετῆς ἐνέργεια & χρῆσις ἧς τέλειος· συμβέβηκε δὲ οὕτως, ὥστε τοῖς μὲν ἐνδέχεσθαι μετέχειν αὐτῆς, τοῖς δὲ μικρὸν ἢ μηδέν· δῆλον ὡς τοῦτ' ἄπορον τῷ γίγνεσθαι πόλεως εἴδη καὶ διαφορὰς, & πολιτείας πλείους· ἄλλον γὰρ τρόπον καὶ δι' ἄλλων ἕκαστοι τοῦτο ἐπιβιοῦντες, τοιάς τε βίους ἑτέρους ποιοῦνται καὶ τὰς πολιτείας. ἐπισκεπτέον δὲ καὶ πόσα τοιοῦτόν ἐστιν, ὧν ἄνευ πόλις οὐκ ἂν εἴη. καὶ γὰρ ἃ λέγομεν εἶναι μέρη πόλεως, ἐν τούτοις ἂν εἴη ἀναγκαῖον ὑπάρχειν. καταστέον τοίνυν τῶν ἔργων τὸν ἀριθμόν· ἐκ τούτων γὰρ ἔσται δῆλον. πρῶτον μὲν οὖν ὑπάρχειν δεῖ τροφὴν, ἔπειτα τέχνας· πολλῶν γὰρ ὀργάνων δεῖται ὁ ζῆν. τρίτον ὅπλα· τοῖς γὰρ κοινωνοῦσι τῆς ἀναγκαίου καὶ ἐν αὐτοῖς ἔχειν ὅπλα· πρός τε τὸν ἀρχόμενον ἀπειθοῦντα χάριν, καὶ πρὸς τοὺς ἔξωθεν ἀδικεῖν ἐπιχειροῦντας. ἔτι χρημάτων τινὰ δύναμιν, ὅπως ἔχωσι καὶ πρὸς τὰς καθ' αὑτοὺς χρείας, καὶ πρὸς πολεμίους. πέμπτον δὲ τούτοις, τὸν περὶ τὸ θεῖον ἐπιμέλειαν, ὃν καλοῦσιν ἱερατείαν. ἕκτον δὲ τὸν ἀριθμὸν, & πάντων ἀναγκαιότατον, κρίσιν περὶ τοῦ συμφερόντων καὶ τῶν δικαίων, τῶν πρὸς ἀλλήλους. τὰ μὲν οὖν ἔργα τοῦτ' ἐστίν, ὧν δεῖται πᾶσα πόλις, ὡς εἰπεῖν. οὐ γὰρ πόλις πλῆθός ἐστιν οὐ τυχὸν, ἀλλὰ πρὸς ζωὴν αὐτάρκες, ὡς φαμέν· ἐὰν δέ τι τούτων ἐκλίπῃ τούτων ἐνδεᾶ, ἀδύνατον ἁπλῶς αὐτάρκη τὴν κοινωνίαν εἶναι ταύτην. ἀναγκαῖον τοίνυν τὰς ἐργασίας ταύτας συνεστάναι πόλιν. δεῖ ἄρα γεωργῶν τ' εἶναι πλῆθος, οἳ * τὴν τροφὴν ἀποδώσουσι τῷ σώματι, καὶ τεχνίτας, & τὸ μάχιμον, & τὸ εὔπορον, & ἱερέας, & * κριτὰς τῶν ἀναγκαίων & συμφερόντων.

* κ. θρασυνάσιοι Lamb. κρ. τῶν δικαίων & τῶν συμφ.

E

CAPVT IX.

ΚΕΦΑΛ. θ'.

Vtrùm quæ superiori cap. sunt exposita, debeant omnia omnium ciuium esse communia: & quomodo ea inter ciues distribuenda.

Πότερον πᾶσι κοινωνητέον πόλεων τούτων, & τίσι τίνων.

HIs autem decisis ac definitis, reliquum est vt videamus, vtrùm hæc omnia debeant omnium esse communia : (fieri enim potest

Διωρισμένων δὲ τούτων λοιπὸν σκέψασθαι, πότερον πᾶσι κοινωνητέον πόλεων τούτων· ἐνδέχεται γὰρ τοῖς αὐτοῖς ἀπὸ-

τας εἰ) ϲ γεωργοὺς ϗ τεχνίτας, ϲ τοὺς βου-
λευομένους ϗ δικάζοντας· ἢ καθ' ἕκαστον
ἔργον τ εἰρημένων ἄλλοις ἑτέροις ἐπιτήδειον· ἢ τὰ
μὲν, οἷόν τε, τὰ δ' κοινὰ τούτων ἐξ ἀνάγκης
ἔστιν. οὐκ ἐν παύσῃ δ' τοῦτο πολιτείᾳ. καθά-
περ γὰρ εἴπομεν, ἐνδέχεται ϲ πολίτας ϗι-
νωνεῖν πολιτῶν, ϲ μὴ πολίτας πολιτῶν, ἀλ-
λὰ τινὰς ἑνὸς· ταῦτα γὰρ ϲ ποιεῖ τὰς πολι-
τείας ἑτέρας. ἐν μὲν γὰρ ταῖς δημοκρατίαις,
μετέχουσι πολῖται πολιτῶν· ἐν δ' τοῖς ὀλι-
γαρχίαις, τοὐναντίον. ἐπεὶ δ' τυγχάνομεν
σκοποῦντες περὶ τῆς ἀρίστης πολιτείας·
αὕτη δ' ἐστὶ καθ' ἣν ἡ πόλις ἂν εἴη μά-
λιστ' εὐδαίμων· πέφυκε δὲ εὐδαιμονία μὴ
χωρὶς ἀρετῆς ἀδύνατον ὑπάρχειν, εἴρηται
πρότερον. * φανερὸν ὡς ἐν τῇ κρίλλιστα
πολιτευομένῃ πόλει, ϲ τῇ κεκτημένῃ δι-
καίους ἄνδρας ἁπλῶς, ἀλλὰ μὴ πρὸς τ
ὑπόθεσιν, ὥστε βλαύσουσι βίον, οὔτ' ἀγε-
νῆσιον δεῖ ζῆν τοὺς πολίτας· ἀγλυνὴς γὰρ ὁ
τοιοῦτος βίος, ϗ πρὸς ἀρετὴν ὑπεναντίος.
* οὐδὲ δὴ γεωργοὺς εἶ). δεῖ γὰρ σχολῆς κὴ
πρὸς τ γένεσιν τῆς ἀρετῆς, ϲ πρὸς τὰς
πραξεῖς τὰς πολιτικάς. ἐπεὶ δὲ ϗ τὸ πο-
λεμικὸν, ϗ τὸ βουλευόμενον περὶ τῶν
συμφερόντων, ϗ κεῖνον περὶ τῶν δικαίων
ἐνυπάρχει, ϗ μέρη φαίνεται τῆς πόλεως
μάλιστα ὄντα, πότερον ἕτερα ϲ ταῦτα θε-
τέον· ἢ τοῖς αὐτοῖς ἀποδοτέον ἀμφω; φα-
νερὸν ἔν ϲ τῦτο· δῆλον ἕτερον μὲν τινα τοῖς
αὐτοῖς, ἕτερον δέ τινα ϲ ἑτέροις. ἢ μὲν γὰρ
ἑτέρας ἀκμῆς ἑκάτερον τῶν ἔργων, ϗ τὸ
μὲν δεῖται φρονήσεως, τὸ δὲ δυνάμεως,
ἑτέροις· ἢ ὧν τῶν ἀδυνάτων ἐστὶ τοὺς δυνα-
μένους βιάζεσθαι ϲ κωλύειν, τούτοις ὑπο-
μένειν ἀρχομένους ἀεὶ, ταύτῃ ὧν * τοῖς αὐ-
τοῖς· οἱ γὰρ τῶν ὅπλων κύριοι, ϲ μένειν ϗ
μὴ μένειν κύριοι τῇ πολιτείᾳ. λείπεται
τοίνυν τοῖς αὐτοῖς μὲν ἀμφοτέροις ἀποδι δό-
ναι τῇ πολιτείᾳ ταύτῃ. μὴ ἅμα δὲ,
ἀλλ' ὥσπερ πέφυκεν, ἡ μὲν δυνάμις ἐν
νεωτέροις, ἡ δὲ φρόνησις ἐν πρεσβυτέροις
ἐστίν. οὕτω δ' ἄν φαίνοιν ἐνενεμῆσθαι συμ-
φέρῃ ϲ δίκαιον εἶ). ἔχει γὰρ αὕτη ἡ διαίρε-
σις ϗ κατ' ἀξίαν. ἀλλὰ μὴν ϗ τὰς κτή-
σεις δεῖ εἶ) περὶ τούτους. ἀδικεῖν γὰρ δύ-
νανται τοὺς πολίτας. πολῖται

φανερὸν ἐν τούτοις ὡς

οὐδὲ δεῖ γεωργοὺς εἶναι τοὺς μέλλοντας ἔσεσθαι πολίτας.

Cam. πῆ αὐτοῖς.

vt iidem omnes sint & aratores, & artifices, & consultatores, & iudices:) an vnicuique operi & muneri, quod à nobis commemoratum est, alij atque alij præficiendi sint, an quædam ex his propria, quædam necessariò sint communia. Non in omni autem reip. administrandæ forma hoc locum habet. nam, quemadmodum diximus, fieri potest vt & cum omnibus omnia communicentur, & non omnia cum omnibus, sed quædam cum quibusdam. Hæc enim dissimiles reipubl. administrandæ formas gignunt. In democratiis enim omnes omnium sunt participes, in oligarchiis contrà. Quoniam autem fors ita tulit, vt de optima reipubl. administrandæ forma considaremus; hæc autem est, ex qua ciuitas maximè fortunata & beata esse possit: at beatitudinem sine virtute constare non posse, antè dictum est: perspicuum est, in ea ciuitate, quæ optimè regitur rectissimèque administratur, quæque viros possidet: simpliciter & absolutè, non ex conditione, iustos ciueis, neque illiberalem & sordidam, neque cauponariam & tabernariam vitam degere oportere. humilis enim miniméque generosa talis vita est, & virtuti aduersaria: neque verò agricolas esse: otio enim opus est tum ad virtutis ortum, tum ad actiones ciuileis. Quoniam autem inest in ciuitate & genus hominum militare, & id quod partim de vtilibus deliberat, partim de iustis disceptat & iudicat, quæ duo genera ciuitatis partes in primis videntur esse: verùm etiam hæc munera diuersa habenda sunt, an iisdem vtraque assignanda & mandanda sunt? Atqui hoc quoque perspicuum est, quamobrem quodam modo iisdem, quodam modo diuersis sint mandanda. Nam qua ratione vtrumque munus ad aliud tempus ætatis accommodatum est, & alterum prudentia, alterum viribus corporis eget, aliis mandari debent: qua ratione verò fieri non potest vt qui vim afferre & prohibere possunt, hisemper se sub imperio esse æquo animo ferant, hac ratione iisdem. nam penes quos armorum est arbitrium & potestas, eorumdem arbitratu manet & non manet reipublicæ administrandæ forma. Reliquum igitur est vt iisdem quidem hæc vtraque reip. administrandæ pars sit mandanda, verùm non vno tempore, sed quemadmodum vires corporis in iuuenibus, prudentia in senibus solet inesse natura: sic ambobus distribui & vtile, iustum est. habet enim hæc diuisio ac distributio rationem dignitatis. Iam verò etiam hos bona possidere oportet. Ciuibus enim facultates & copiæ rei familiaris suppetant necesse est: at hi sunt ciues. nam id genus hominum, quod arteis illiberaleis & sordidas exercet, non est particeps ciuitatis, neque vllum aliud, quod non est virtutis opifex. hoc autem eo quod positum est, & ex conditione dicta in promptu est.

Nam vita beata cum virtute coniuncta superat necesse est. Beata autem dicenda ciuitas est, non parte aliqua spectata ciuitatis, sed omnibus ciuibus. perspicuum autem etiam ex eo est, ciuicis copiosos & locupleteis esse oportere, quòd necesse est agricolas esse aut seruos, aut barbaros, aut accolas, & quasi glebæ addictos, quod genus hominum Periœcos Græci vocant. Reliquum est ex iis quos suprà enumerauimus, sacerdotum genus. Atque horum quidem descriptio & ordinatio non obscura est. nam neque agricola, neque illiberalis & sordidus artifex sacerdos instituendus est. à ciuibus enim deos coli decet. Quoniam autem ciuilis multitudo in duas partes distributa est, hoc est, in milites grauioris armaturæ & senatores: decet autem & diis immortalibus cultum tribuere, & ætate grandibus temporisque spatio defessis requiescendi licentiam dari: his videntur sacerdotia esse deferenda. Sine quibus igitur rebus ciuitas constare non possit, & quot sint partes ciuitatis, dictum est. Nam agricolæ quidem & opifices, & omnis mercenariorum hominum turba ciuitati suppetat necesse est: sed partes sunt ciuitatis, grauioris armaturæ milites & senatores; & singula hæc genera ita separata ac distincta sunt, vt alia semper, alia vicissim & à certo tempore suo munere fungantur.

A ἥσεως. ὃ μὲν γὰρ εὐδαίμων ἅπας, ἀναγκαῖον ὑπάρχειν μετ' ἀρετῆς. εὐδαίμονα δὲ πόλιν οὐκ εἰς μέρος τι βλέψαντας δεῖ λέγειν αὐτῆς, ἀλλ' εἰς πάντας τοὺς πολίτας. φανερὸν δὲ, ὅτι δεῖ καὶ κτήσεις εἶναι τούτων, εἴπερ ἀναγκαῖον εἶναι τοὺς γεωργοὺς, δούλους, ἢ βαρβάρους, ἢ περιοίκους. λοιπὸν δ' ἐκ τῶν καταριθμηθέντων ὅ τε ἱερέων γένος. φανερὸν δὲ καὶ ὅ τούτων τάξις. ἄνευ γὰρ γεωργῶν,

B ἄνευ βαναύσων ἱερέα καταστατέον· οὐδὲ γὰρ τῶν πολιτῶν πρέπει ἡμᾶς τοὺς θεοὺς. ἐπεὶ δ' διήρηται ὁ πολιτικὸν εἰς δύο μέρη, τοῦτ' ἔστι τό, τε ὁπλιτικὸν καὶ ὁ βουλευτικόν· πρέπει δὲ καὶ τιμὰς ἀποδιδόναι τοῖς θεοῖς, καὶ τὴν διάπαυσιν ἔχειν πρὸς αὐτοὺς τοὺς ἀφ' ἑκάστου τοῦ χρόνου ἀπειρηκότας, * τούτους δὲ εἶναι τοὺς ἱεροσυλίας ἀποδοτέον. ὧν μὲν οὖν οὕνεκα πόλις σύγκειται, καὶ ὅσα μέρη πόλεως, εἴρηται. γεωργοὶ μὲν γὰρ, καὶ τεχνῖται, καὶ πᾶν

* τούτους δὲ εἶναι τοὺς ἱεροσυλίας ἀποδοτέον. Τύπος δὲ εἶναι τὰς ἱεροσυλίας ἀπ'

C τὸ βαναυσικόν· καὶ καταγέλαστον δὴ τούτων ἕκαστον, ὅ μὲν ἀεὶ, ὅ δὲ κατὰ μέρος.

ΚΕΦΑΛ. ι'.

Ὅτι δὲ νῦν οὐδὲ νεωστὶ, γράμμα γέγονε τὰ τοιαῦτα εἰρημένα. καὶ περὶ χώρας διαιρέσεως, καὶ τῶν γεωργησόντων.

D ΕΟΙΚΕ δ' οὐ νῦν, οὐδὲ νεωστὶ τοῦτ' εἶναι γράμμον τοῖς περὶ πολιτείας φιλοσοφοῦσιν, ὅτι δεῖ διῃρῆσθαι χωρὶς καὶ γένη τὴν πόλιν, καὶ τό, τε μάχιμον ἕτερον εἶναι, καὶ ὃ γεωργεῖν. ἐν Αἰγύπτῳ τε γὰρ ἔτι καὶ νῦν· τά τε περὶ τὴν Κρήτην. τὰ μὲν οὖν περὶ Αἴγυπτον, Σεσόστριος, ὡς φασιν, οὕτω νομοθετήσαντος· Μίνω δ' τὰ περὶ Κρήτην. δεδογμένα δ' ἔοικεν εἶναι καὶ τῶν συσιτίων ἡ τάξις. τὰ μὲν περὶ Κρήτην, γυμνάσια περὶ τὴν Μίνω βασιλείαν· τὰ δὲ περὶ τὴν Ἰταλίαν, πολλῷ παλαιότερα τούτων. φασὶ γὰρ οἱ λόγιοι τῶν ἐγχωριούντων, Ἰτάλον τινὰ γενέσθαι βασιλέα τῆς Οἰνωτρίας· ἀφ' οὗ τό, τε ὄνομα μεταβαλόντας, Ἰταλοὺς αὐτ' Οἰνωτροῦν κληθῆναι· καὶ τὴν ἀκτὴν ταύτην τῆς

E Εὐρώπης, Ἰταλίαν τοὔνομα λαβεῖν, ὅση τετύχηκεν ἐντὸς ἴσθμοῦ τοῦ κόλπου τοῦ Σκυλλητικοῦ, καὶ τοῦ Λαμητικοῦ· ἀπέχει γὰρ ταῦτα ἀπ' ἀλλήλων ὁδὸν ἡμισείας ἡμέρας.

CAPVT X.

Veterum auctoritate suam sententiam confirmat. Deinde agit de agri diuisione, & de agricolis.

VIdetur autem non nunc primùm, neque nuper esse cognitum iis qui de reipublicæ administrandæ ratione studiosè commentantur & philosophantur, seorsum distinctam ac distributam per genera esse ciuitatem oportere, & alterum genus militare, alterum quod in agro colendo versetur, esse debere. nam & in Ægypto etiam vsque ad hodiernum diem hoc institutum viget, & in Creta: cùm Sesostris in Ægypto huius instituti legisque auctor fuerit, vt aiunt: Minos in Creta. Videtur autem & conuiuiorum seu sodalitiorum ordinatio vetus esse: & ea quidem, quæ in Creta vsurpantur, Minoë regnum obtinente, vsu recipi cœpta esse: quæ verò in Italia celebrantur, multo his esse antiquiora. aiunt enim, ex iis qui illic habitant, viri docti & eloquentes, & rerum antiquarum scriptores, Italum quendam Oenotriæ regem fuisse: à quo, nomine mutato, Italos pro Oenotriis esse appellatos: & hanc Europæ oram quæ sinu Scyllatico & Lametico continetur, hoc nomen esse consecutam. distant enim hæc loca inter se diei dimidij itinere.

τῶτον δὴ λέγουσι τὸν Ιταλὸν, νομάδας τοὺς Οἰνωτρούς ὄντας, ποιῆσαι γεωργούς. καὶ νόμοις ἄλλοις τε αὐτοὺς ἤθεσι, καὶ τὰ συσσίτια καταστῆσαι πρῶτον. διὸ καὶ νῦν ἔτι τινὲς ἀπ' ἐκείνου τινὲς χρῶνται τοῖς συσσιτίοις, ἢ τῷ νόμῳ ἐνίοις. φῶκουν δὲ ταύτην μὲν τὴν τῆς Τυρρηνίας Ὀπικοὶ, καὶ πρότερον καὶ νῦν καλούμενοι τῷ ἐπωνυμίᾳ Αὔσονες· τὴν δὲ πρὸς τῷ Ιαπυγίᾳ καὶ τὸν Ἰόνιον Χῶνες, τῷ καλουμένῳ Σύρτιν. ἦσαν δὲ καὶ οἱ Χῶνες Οἰνωτρικὸν ἔθνος. ἡ μὲν οὖν τῶν συσσιτίων τάξις ἐντεῦθεν γέγονε πρῶτον· ὁ δὲ κοσμὸς ὁ κατ' ἔθνος, τὸ πολιτικοῦ πλήθους, ἐξ Αἰγύπτου. πολὺ γὰρ ὑπερτείνει τοῖς χρόνοις τῷ Μίνω βασιλείας ἡ Σεσώστριος. σχεδὸν μὲν οὖν καὶ τὰ ἄλλα δεῖ νομίζειν εὑρῆσθαι πολλάκις ἐν τῷ πολλῷ χρόνῳ, μᾶλλον δ' ἀπειράκις. τὰ μὲν γὰρ δυσκαταφρόνητα τῷ χρείαν διδάσκειν εἰκὸς αὐτῷ· τὰ δ' εἰς εὐημοσύνην καὶ πολυτέλειαν, ὑπάρχοντα ἤδη τούτων, εὔλογον λαμβάνειν τὴν αὔξησιν. ὥστε καὶ τὰ περὶ τὰς πολιτείας οἴεσθαι δεῖ τὸν αὐτὸν ἔχειν τρόπον. ὅτι δὲ * πάντα πάντας ἀρχαῖα, σημεῖον τὰ περὶ Αἴγυπτον ὄντα. ἔοικε γὰρ ἀρχαιόταταις μὲν δοκοῦσιν εἶναι νόμων τετυχηκέναι καὶ τάξεως πολιτικῆς. δεῖ δὲ τοῖς μὲν * εἰρημένοις ἐνθυμεῖσθαι χρῆσθαι· τὰ δὲ προσαλειφόμενα πειρᾶσθαι ζητεῖν. ὅτι μὲν οὖν δεῖ τὴν χώραν εἶναι τῶν ὅπλα κεκτημένων, καὶ τῶν τῆς πολιτείας μετεχόντων, εἴρηται πρότερον· καὶ διότι τοὺς γεωργοῦντας αὐτὴν ἑτέρους εἶναι δεῖ· καὶ πόσον τινὰ χρὴ, καὶ ποίαν τὴν χώραν. περὶ δὲ τῆς διανομῆς, καὶ τῶν γεωργούντων, τίνας καὶ ποίους εἶναι χρὴ, λεκτέον πρῶτον· οὔτε γὰρ κοινὰ φαμὲν εἶναι δεῖν τὴν κτῆσιν, ὥσπερ τινὲς εἰρήκασιν, ἀλλὰ τῇ χρήσει φιλικῶς γινομένην κοινήν· ὅτι δ' ἄπορόν ἐστι μηθένα τῶν πολιτῶν τῶν ἐαυτῆς. περὶ συσσιτίων τε συμβαίνει πᾶσι χρήσιμον εἶναι τοῖς εὖ κατῳκισμένοις πόλεσιν ὑπάρχειν. διὸ καὶ ἡμῖν, ὕστερον ἐροῦμεν. δεῖ δὲ τούτων κοινωνεῖν πάντας τοὺς πολίτας. χαλεπὸν δὲ τοῖς ἀπόροις ἀπὸ τῶν ἰδίων τε εἰσφέρειν ὅσα συντέταγμένον, καὶ διοικεῖν τὴν ἄλλην οἰκίαν. ἔτι δὲ τὰ πρὸς τοὺς θεοὺς δαπανήματα κοινὰ πάσης τῆς πόλεως ἔστω. ἀναγκαῖον οὖν εἶναι τὴν χώραν

A Hunc igitur Italum, ferunt, Oenotros, qui paſtores & nomades erant, agricolas feciſſe, & cùm alias eis leges ſcripſiſſe, tum verò ſodalitia conuiuiáque publica lege ſanxiſſe ac confirmaſſe. Quapropter etiam nunc nonnulli ex iis qui ab illo orti ſunt, & ſodalitiis vtuntur, & nonnullis aliis legibus. Habitabant autem in ea quidem parte, quæ à mari Tyrrheno alluitur, Opici, qui & olim cognomento Auſones dicebantur, & nunc item dicuntur. In ea verò quæ Iapygium & Ionium attingit, quæ Syrtis appellatur, Chaones. Erant autem etiam Chaones genere Oenotri. Sodalitiorum igitur ordinatio hinc primùm nata eſt: Multitudinis verò ciuilis per genera deſcriptio ac diſtributio, ex Ægypto. multis enim ſeculis Seſoſtris regnum Minois regno antiquius eſt. Oportet igitur etiam alia ferè exiſtimare ſæpenumero atque adeò infinitis vicibus longo temporis interuallo eſſe inuenta. nam rerum quidem ad victum cultúmque neceſſariarum, vtilitatem ac neceſſitatem ipſam magiſtram fuiſſe credibile eſt: iis verò quæ ad ſpeciem & ornatum, ad magnificos denique & ſuperuacaneos apparatus pertinent, has iam repertas incrementum dediſſe probabile eſt. Itaque etiam ea quæ ad rerum publicarum adminiſtrationes pertinent, ita ſe habere putanda ſunt. Antiqua porrò eſſe omnia, Ægyptiorum leges inſtitutáque indicant. nam cùm hi mortalium omnium antiquiſſimi eſſe videantur, leges & deſcriptionem ciuilis ordinis conſecuti ſunt. Quocirca oportet, iis quidem quæ tolerabiliter inuenta & tradita ſunt, vti: quæ verò ſunt prætermiſſa nondúmque reperta, quærere. Agrum igitur & eorum eſſe debere qui arma gerunt, & eorum qui reipublicæ adminiſtrationis ſunt participes: & agricolas alios ab eis eſſe oportere, & quantus ager eſſe debeat, & qualis, dictum eſt ſuprà. De agri autem diuiſione & iis qui agrum colunt, quos & qualeis eſſe oporteat, primo loco dicendum eſt: quandoquidem neque bona volumus eſſe communia, quemadmodum quidam dixerunt: ſed liberaliter & amicorum in morem vſum eorum eſſe communem, neque quemquam ciuium, alimento victúque egere. Tum de ſodalitiis & conuiuiis publicis vno ore conſentiunt omnes, ea eſſe vtilia ciuitatibus bene conſtitutis. propter quam porrò cauſam idem nobis quoque videatur, poſteriùs dicemus. Oportet autem inter omneis ciueis horum eſſe communionem. At egentibus non facile eſt id quod præfinitum ac præſtitutum eſt tributum in eas concœnationes, de ſuo conferre, & cæteros ſumptus, rei familiaris tueri ac ſuſtinere. Præterea verò ſumptus in deos & deorum religiones, totius ciuitatis ſunt communes. Neceſſe igitur eſt agrum in duas parteis eſſe diuiſum.

* πάντας

* εἰρημένοις

atque alteram quidem partem esse communem & publicam, alteram verò propriam & priuatam: & harum partium vtramque rursus sectam esse bifariam, vt publicæ partis altera pars in piorum munerum functiones & cultus deorum conferatur: altera in sodalitia & publica conuiuia insumatur: partis priuatorum pars altera posita sit in extremis totius agri finibus, altera sit suburbana, vt binis portionibus vnicuique tributis, omnes vtriusque loci sint participes. sic enim & æquitas iustitiáque seruatur, & maior est ciuium ad bella cum finitimis suscepta concordia. Nam vbi non fit hoc modo distributio, alij quidem inimicitiarum cum finitimis suscipiendarum securi sunt: alii de iis nimis solliciti, præter honestum ac decorum laborant. Quapropter apud nonnullos lex est, ne qui vicini sunt finitimis, adhibeantur in id consilium, in quo agitur de bello eis inferendo, tanquam propter metum & curam rerum priuatarum minùs rectè consultare possint. Agrum igitur ita diuisum esse necesse est, propter eas causas quæ antè expositæ sunt. Eos autem qui agrum colent, maximè quidem optandum est, si optare fas est, vt serui sint, neque omnes vnius gentis, neque animosi. sic enim & ad opus rusticum faciendum fuerint vtiles, & metuendum non sit ne quid rerum nouarum moliantur: quòd si hoc non contingat, at vt sint accolæ barbari, simili ingenio præditi, atque superiores. Atque ex his sanè ij quidem qui priuatos agros colent, priuati & proprij sint oportet eorum qui bona possident: iis verò, qui communeis & publicos, communes & publici. Quomodo autem seruis vtendum sit, & quamobrem seruis omnibus libertatis præmium esse propositum melius sit, posteriùs exponemus.

A κοινὸν μέρος τῆς πόλεως εἶναι, τὸ δὲ τῶν ἰδιωτῶν· καὶ τούτων ἑκάτερον διῃρῆσθαι δίχα πάλιν. τῆς μὲν κοινῆς, τὸ μὲν ἕτερον μέρος, εἰς τὰς πρὸς τοὺς θεοὺς λειτουργίας· τὸ δὲ ἕτερον, εἰς τὰ τῶν συσσιτίων δαπανήματα. τῆς δὲ τῶν ἰδιωτῶν τὸ ἕτερον μέρος, τὸ πρὸς τοῖς ἐσχατιαῖς ἕτερον δέ, τὸ πρὸς τὴν πόλιν· ἵνα δυοῖν κλήροιν * ἑκάστῳ νεμηθέντων, ἀμ- γρ. καθίκα-φοτέρων τῶν τόπων πολῖται μετέχωσι· τὸ, τε γὰρ ἴσον ἅπασι ἔχῃ, καὶ τὸ δίκαιον, καὶ τὸ πρὸς τοὺς ἀφυγείτονας πολέμους, ὁμονοητικώτερον. ὅπου γὰρ μὴ τοῦτον ἔχει τὸν τρόπον, οἱ μὲν ὀλιγωροῦσι * τὰ πρὸς τοὺς ὁμόρους ἔχθρα, οἱ δὲ λίαν φροντίζουσι, Scrib. πρὸς τ. τ. ὁ ἴχ- ὡσαύτως δὲ τὸ καλόν. ἔστι γάρ τισι νόμος θεσθαι τοὺς γείτονας τοῖς ὁμόροις, μὴ συμμετέχειν βουλῆς τοῦ πρὸς αὐτοὺς πολέμου· ὡς ἔστι δ' ἴδειν οὐκ ἂν δυναμένοις βαλλεσθαι καλῶς. τὰ μὲν οὖν χωρία ἀνάγκη διῃρῆσθαι τὸν τρόπον τοῦτον, ἔστι δὲ τὰς προφερομένας αἰτίας· τοὺς δ' γεωργήσοντας μάλιστα μὲν, * εἰ δεῖ κατ' εὐχὴν δούλους εἶναι, μήτε ὁμοφύλων πολλῶν, μήτε θυμοειδῶν. Sylb. ἔθνη κ. ὅτω γὰρ ἂν πρός τε τὴν ἐργασίαν εἶεν χρήσιμοι, καὶ πρὸς τὸ μηδὲν νεωτερίζειν ἀσφαλεῖς. δεύτερον δὲ * βαρβάροις τοῖς πλησίον τοῖς εἰρημένοις τὴν φύσιν. Suprà c. 9. βαρ. ἢ ἀλλοφύλοις Sylb. γρ. τοῖς ἰδίοις τ. τούτων δὲ τοὺς μὲν ἰδίους ἐν τοῖς ἰδίοις * εἶναι τῶν κεκτημένων τὰς οὐσίας· τοὺς δ', ὅπου τὴν κοινὴν γῆν, κοινούς. πῶς δ' δεῖ χρῆσθαι τὸν τρόπον τοῦτον δούλοις, καὶ διὰ τί βέλτιον πᾶσι τοῖς δούλοις ἆθλον προκεῖσθαι τὴν ἐλευθερίαν, ὕστερον ἐροῦμεν.

B

C

D

CAPVT XI.

De situ vrbis, & mœnibus eius.

VRbem porrò terræ continentis quidem, & maris & agri totius similiter, quantum loci natura patitur, communem esse oportere, suprà demonstratum est. Eius verò per se consideratæ situs talis optandus est, vt quatuor res spectemus: primùm quidem valetudinem, tanquam rem necessariam. vrbes enim ad orientem versùs, & ad ventos ab ortu flantes positæ, saluberrimæ sunt: secundùm has eæ quæ ad aquilonem spectãt. hæ enim ad hyemem salubrem excipiendam sunt appositiores, deinde, quod ad reliqua attinet, vt & ad ciuileis actiones & ad bellicas sit opportuna. Atque vt ad bellicas quidem actiones sit apta, eam ciuibus oportet exitus habere ad exercitum educendum facileis atque expeditos: aduersariis accessus difficilis,

ΚΕΦΑΛ. ια.

Ἡ θέσις τῆς πόλεως, καὶ τὰ τείχη αὐτῆς.

E ΤΗΝ δὲ πόλιν, ὅτι μὲν δεῖ κοινὴν εἶναι τὴν ἠπείρου τε καὶ τὴν θαλάσσης, καὶ τῆς χώρας ἁπάσης ὁμοίως, ἐκ τῶν εἰρημένων εἴρηται πρότερον. αὐτῆς δὲ πρὸς αὐτὴν τὴν θέσιν βέλτιστα δεῖ καταστῆσαι, πρὸς τέτταρα βλέποντας. πρῶτον μέν, ὡς ἀναγκαῖον, πρὸς ὑγίειαν. αἵ τε γὰρ πρὸς ἕω τὴν ἔγκλισιν ἔχουσαι, καὶ πρὸς τὰ πνεύματα τὰ πνέοντα ἀπὸ τῆς ἀρκτόλης, ὑγιεινότεραι. δεύτερον δὲ, πρὸς Βορέαν· * βέλτιμεθ' γὰρ αὗται μᾶλλον τῶν δὲ λοιπῶν, πρός τε τὰς πολιτικὰς πρᾶξεις καὶ πολεμικὰς, καλῶς ἔχειν. πρὸς μὲν δὴ τὰς πολεμι- Quidam, ἀ δεῖ μεν

καὶ, αὐλῖς μὴ δὲ ἔξοδον εἶ χῇ. τοῖς δ' A & circumsedendi viam impeditam: postremò, aquarum partim stantium, partim manantium & perennium copia maximè quidem propria & natiua suppetat oportet: sin minùs, at certè excogitandum tali incommodo remedium est, construendis multis & magnis receptaculis ad excipiendā aquam pluuiam, vt ne vnquam deficiat eos aqua, si fortè propter bellum ab agro prohibeantur. Quoniam autem eorum, qui in vrbe habitant, valetudinis ratio & cura habenda est; hoc autem primùm in vrbis situ consistit, vt & in salubri B loco sita sit, & salubrem cœli partem spectet; secundo loco in vsu aquarum salubrium: etiam in hac re diligentia præcipuè est adhibenda. Quibus enim rebus largissimè & plerumque vtimur ad corpus alendum & tuendum, hæc maximo ad valetudinem sunt adiumento. at aquarum & ventorum vis tali natura prædita est. Quapropter in ciuitatibus prudentibus & cordatis, si omnes aquæ non sint similes, & si non sit harum aquarum perennium copia; oportet & eas quæ sunt ad victum opportunæ, & eas quæ ad alium vsum comparatæ sunt natura, separatas esse C ac distinctas. De locis munitis autem non omnibus peræquè ciuitatibus eadem expediunt: exempli causa, arx edita atque excelsa oligarchiæ & monarchiæ propriè conuenit: loci æquabilitas verò democratiæ: aristocratiæ neutrum, sed potiùs loca firma & munita complura. Priuatorum porrò ædificiorum descriptio suauior illa quidem habetur, & ad alias actiones vtilior, si singula eorum loca sint explicata atque aperta, & more hoc recentiore, & eo, cuius inuentor fuit Hippodamus, ædificata: ad munitiones verò bellicas & ad pericula belli propulsanda contrario D modo, & quo modo ædificabant veteres. habebat enim illa ædificandi ratio exitus impeditos externis, & latebras ad scrutandum difficileis iis qui impetum aut impressionem facere conarentur. Quapropter oportet vtramque rationem in ædificando seruari. fieri enim hoc potest, si quis ita ædificet, vt imitetur ea quæ appellant nonnulli in rebus rusticis vitium iuga siue systadas; perinde ac si dicas vitium cōstitutiones: & totam quidem vrbem ita extruere, vt non sit tota latis viis explicata atque exporrecta, sed in quibusdam partibus ac locis. sic enim & à periculo erit tuta ac munita, & ad ornatum speciémq; præclara. Muros autem vrbibus qui negant ciuitates eas habere debere, quæ se virtutem colere profitentur, eiusque possessionem sibi vendicant ac mordicus retinent: næ illi valde antiquè hac de re existimant, idque cùm videant re & factis eas refelli, quæ se ita gloriosè venditabāt. Et verò aduersùs similes, neque admodum numero præstanteis, in murorū præsidio ac munimento salutem collocare, non est honestum. Sed quando euenit & fieri potest vt qui adoriuntur

Lamb. διρῆδαμ

Lamb. ἐχεσὶ

ρρ. Ἱπποδάμειον

κ. χωρικοῖς

& impetum faciunt virtute humana, eáque, quæ in ciuibus numero paucis ineſt, ſint ſuperiores ac potentiores: ſi ſalutis ratio habenda eſt, & non vltrò accipienda detrimenta, & perferendæ contumeliæ: vt quęque munitio ſtabiliſſima & tutiſſima eſt, ita habenda eſt ad bellum accommodatiſſima, præſertim cùm hodie reperta ſint telorum, & tormentorum, & machinarum genera ad vrbium oppugnationes exquiſitiſſima & perfectiſſima. Simile enim eſt, vrbeis muris non eſſe cingendas cenſere, atque ſi quis regionem quærat incurſionibus hoſtium expoſitam atque opportunam, & loca montoſa circumcîdat: itémque domiciliis priuatis parietes non circumdet, tanquam habitatores propterea ignaui ſint futuri. Iam verò ne hoc quidem ignorandum eſt iis quorum vrbes mœnibus ſeptæ ſunt, vtroque modo vrbibus vti licere, & vt muros habentibus, & vt non habentibus: quorum verò vrbibus muri non ſunt circumdati, iis hoc idem non licere. Si igitur hæc vera ſunt, non ſolùm mœnibus vrbes ſepiendæ ac muniendæ ſunt, verùm etiam curandum eſt vt hæc ad ornamentum vrbis ſint magnifica ac decora, & ad vſus bellicos, tum alios, tum nunc proximè repertos, accommodata atque opportuna. Quemadmodum enim iis qui adoriuntur & inuadunt, curæ eſt excogitare, quibus modis omnia aut aliqua habeant ſuperiora; ita & iis qui ſibi cauent, alia iam inuenta ſunt, alia ipſi quærere, & acerrimo ſtudio inueſtigare debent: nam ab initio ne conantur quidem in eos impetum facere, qui prę-munitiac præparati ſunt.

CAPVT XII.

De publicis locis, & recta eorum ædificatione.

QVoniam autem ciuium quidem multitudo per ſodalitates & concœnationes publicas diſtributa, muri verò propugnaculis & turribus in locis idoneis diſtincti atque intercepti eſſe debent: ſcilicet cæ res hortantur & inuitant vt nonnulla conuiuia in his propugnaculis apparentur atque adornentur. Atque hæc quidem hoc modo diſponenda atque ordinanda eſſe videantur. Sed ea quæ rebus diuinis attributa & conſecrata ſunt domicilia, & ea quæ ſunt ampliſſima magiſtratuum ſodalitia, triclinia dico, in quibus ea celebrantur, conuenit locum idoneum habere, vnóque & eodem loco templa omnia eſſe poſita, niſi vel lex aliqua, vel aliquod oraculum Apollinis, vel aliquod aliud vetat ſeparari. Talis autem fuerit locus & ad efficiendam ſitus præſtantiam ſatis illuſtris atque eminens, & præ vicinis partibus ciuitatis tutus ac munitus. Decet autem huic loco talis fori ſtructuram eſſe ſubiectam, quale in

A τῆς αἰ δεφπίνης καὶ τῆς ἐν τοῖς ὀλίγοις ἀρετῆς, εἰ δεῖ σώζεσθαι καὶ μὴ πάσχειν κακῶς μηδὲ ὑβρίζεσθαι, τὴν ἀσφαλεστάτην εὐρυμότητα τῶν τειχῶν οἰητέον εἶ) πολεμικωτάτην· ἄλλως τε καὶ νῦν βίρη μάων τῶν περὶ τὰ βέλη καὶ τὰς μηχανὰς εἰς ἀκρίβειαν περὶς τὰς πολιορκίας· ὅμοιον γὰρ ὃ, τείχη μὴ περιβάλλειν τοῖς πόλεσιν ἀξιοῦν, καὶ ὃ τὴν χώραν βέμβολον ζητεῖν, καὶ πε-

B ριαιρεῖν τοὺς ὀρεινοὺς τόπους· ὁμοίως δὲ καὶ τοῖς οἰκήσεσι ταῖς ἰδίαις μὴ περιβάλλειν τοίχους, ὡς δι' ἀνδρῶν ἐσομένων τῶν κατοικούντων. Ἀλλὰ μὴν οὐδὲ τοῦτό γε δεῖ λανθάνειν, ὅτι τοῖς μὲν περιβεβλημένοις τείχη περὶ τὴν πόλιν, ἔξεστιν ἀμφοτέρως χρῆσθαι ταῖς πόλεσιν, καὶ ὡς ἐχούσαις τείχη, καὶ ὡς μὴ ἐχούσαις· τοῖς δὲ μὴ κεκτημένοις, οὐκ ἔξεστιν. εἰ δὴ τοῦτον ἔχει τὸν τρόπον, οὐχ ὅτι τείχη μόνον περιβλητέον, ἀλλὰ καὶ τούτων ὅπλα

C μητέον, ὅπως καὶ πρὸς κόσμον ἔχῃ τὴν πόλιν περιπόντως, καὶ πρὸς τὰς πολεμικὰς χρείας, τάς τε ἄλλας, καὶ τὰς νῦν ἐπεξευρημένας. ὥσπερ γὰρ τοῖς ὅπλοις ὅπλα μητέον, δι' ὧν τρόπων πλεονεκτήσουσιν, οὕτω καὶ μᾶλλον τοῖς ὅπλοις ὅπλα, τὰ δεῖ ζητεῖν καὶ φιλοσοφεῖν καὶ πρὸς φυλακὰς πολέμους. ἀρχὴν γὰρ οὐδεμίαν ὅπλα ἔχειν ὅπλα τοῖς δυ-

D νηθεῖσιν.

ΚΕΦΑΛ. ιβ'.

Περὶ τὰ φυλακτήρια καὶ ἀγορὰς καὶ συσσίτια, καὶ ἱερὰ οἰκοδομητέον.

ΕΠΕΙ δὲ δεῖ τὸ μὲν πλῆθος τῶν πολιτῶν ἐν συσσιτίοις κατοικεῖσθαι, τὰ δὲ τείχη διῃρῆσθαι φυλακτηρίοις καὶ πύργοις καὶ τόποις ὑπερκαίροις, δῆλον ὡς αὐτὰ προσκαλεῖσθαι προσήκει ἔνια τῶν συσσιτίων ἐν τούτοις τοῖς φυλακτηρίοις. καὶ ταῦτα μὲν δὴ τύπον αὐτὸν διακοσμήσασθαι τὸν τρόπον. τὰς δὲ τοῖς θείοις ἀποδεδομένας οἰκήσεις, καὶ τὰ κυριώτατα * τῶν ἀρχείων συσσίτια, ἁρμόττει τόπον ὑπερτεθέντα τε ἔχειν, καὶ τὸν αὐτόν· ὅσα μὲν τῶν ἱερῶν ὁ νόμος ἀποφαίνει χωρὶς, ἢ ποι μητέον ἄλλο * πρόχειρον. εἴη δ' ἂν τοιοῦτος ὁ τόπος, ὃς ἂν ὑπερφαίνειν τε ἔχῃ πρὸς * τὴν τῆς ἀγορᾶς θέσιν ἱκανῶς, καὶ πρὸς τὰ χαριέστατα μέρη τῆς πόλεως ἐρυμνότερος. πρέπει δ' ἐκεῖνον μὲν τὸν τόπον τοιαύτης ἀγορᾶς εἶ) καταοικεῖν, οἵαν καὶ νῦν

κ. τῶν ἀρχῶν al. ἀρχαῖον,

γρ. ἢ πρόχ.

Lamb. ἢ πῶς θέσιν τὴν

Lamb. νομίζουσι, γρ. ἐλευθερίαν

Θετταλίαν * ὀνομάζουσιν, ὃ * ἐλευθέραν καλοῦσιν. αὕτη δέ ἐστιν ἡ δεῖ καθαρὰν εἶναι τῶν ὠνίων πάντων· καὶ μήτε βάναυσον, μήτε γεωργὸν, μήτ' ἄλλον μηδένα τοιοῦτον προσβάλλειν, μὴ καλούμενον ὑπὸ τῶν ἀρχόντων. εἴη δ' ἂν εὐδιήγητος ὁ τόπος, εἰ καὶ τὰ γυμνάσια τῶν πρεσβυτέρων ἔχοι τὴν τάξιν ἰδίαν. πρέπει γὰρ διηρῆσθαι καὶ τὰς ἡλικίας καὶ τὸν τόπον τὸν κόσμιον. ἔστι δὲ μὲν τοῖς νεωτέροις ἄρχοντάς τινας ἀφορίσαι· τοὺς δὲ πρεσβυτέροις, πρὸς τοῖς ἄρχουσιν. ἡ γὰρ ἐν ὀφθαλμοῖς τῶν ἀρχόντων παρουσία, μάλιστα ἐμποιεῖ τὴν δεδιητικὴν αἰδῶ, καὶ τὸν ἐλευθέρων φόβον. πρὸς ὠνίων δὲ ἀγορὰν ἑτέραν τε δεῖ ταύτης εἶναι, καὶ χωρίς· ἐχούσῃ τόπον εὐσταθῆ, τοῖς τε ἀπὸ θαλάττης πεμπομένοις, καὶ τοῖς ἀπὸ τῆς χώρας πᾶσιν. ἐπεὶ δὲ διῄρηται τῆς πόλεως εἰς ἱερᾶς, εἰς ἀρχοντας, πρέπει καὶ τῶν ἱερέων συσσιτία πρὸς τοῖς τῶν ἱερῶν οἰκοδομήμασιν ἔχειν τὴν τάξιν. τῶν δ' ἀρχείων ὅσα περὶ τὰ συμβόλαια ποιεῖται πρὸς τὴν ὀπωμοσίαν, πρός τε γραφὰς δικῶν, καὶ τὰς κλήσεις, καὶ τὴν δεῖξιν τούτων δεῖ χωρὶς εἶναι· ἔτι δὲ πρὸς τὴν ἀγορανομίαν, καὶ τὴν καλουμένην ἀστυνομίαν, πρὸς ἀγορᾷ μέν πού δεῖ, καὶ συσσίτιόν τινα κοινὴν, κατασκευάζειν. τοιοῦτος δ' ὁ πρὸς * ἀναγκαίαν ἀγορὰν ἐστὶ τόπος· εὐσχολάζειν μὲν γὰρ, τὴν δύσιν πρὸς, ταύτῃ δὲ πρὸς τὰς ἀναγκαίας πράξεις, * μεμῖχθαι δὲ χρὴ τὴν εἰρημένην τάξιν, καὶ τὴν πρὸς τὴν χώραν· καὶ γὰρ ἐκεῖ τοῖς ἀρχοῦσιν, οἷς καλοῦσιν οἱ μὲν ὑλωροὺς, οἱ δὲ ἀγρονόμους· καὶ φυλακτήρια δὲ συσσίτια πρὸς φυλακὴν ἀναγκαῖον ὑπάρχειν. ἔτι δὲ ἱερὰ κατὰ τὴν χώραν εἶναι νενεμημένα, τὰ μὲν θεοῖς, τὰ δ' ἥρωσιν. ἀλλὰ δὴ διατείνειν ἀκριβολογουμένους καὶ λέγοντας πρὸς τοιούτων, * ἀργόν ἐστιν. ἡ γὰρ χαλεπόν ἐστι τὰ τοιαῦτα νοῆσαι, ἀλλὰ ποιῆσαι μᾶλλον. ὃ μὲν γὰρ λέγειν, εὐχῆς ἔργόν ἐστι· ὃ δὲ συμβῆναι, τύχης. δεῖ δὲ πρὸς μὲν τὴν τοιούτων τὸ γε νῦν πλέον ἀφεῖσθαι τῶν νῦν.

Victor. πεμῶσθαι. Lib. 6. c. 8.

χ. ἀναγκαίων

Lamb. ἀπεργον

ΚΕΦΑΛ. ιγ'.

Ἐκ τίνων δὲ καὶ ποίων δεῖ συνεστάναι τὴν μέλλουσαν ἔσεσθαι πόλιν μακαρίαν, καὶ ὅπως εὐδαίμονος δεῖ.

ΠΕρὶ δὲ τῆς πολιτείας αὐτῆς, ἐκ τίνων, καὶ ἐκ ποίων δεῖ συνεστάναι τὴν μέλλου-

A Thessalia vsu receptum est, quod liberum vocant. hoc porrò significat, ab omnibus rebus venalibus purum & sincerum esse oportere, neque quenquam sordidum atque illiberalem artificem, neque agricolam, neque alium quemquam talem huc irruere, aut omnino aspirare, nisi à magistratibus arcessatur. Fuerit autem hic locus lepidus ac venustus, si etiam senum gymnasia hîc fuerint locata. Decet enim etiam hoc ciuitatis decus atque ornamentum pro ætatibus esse diuisum ac distinctum: & inter adolescenteis
B quidem magistratus aliquos, inter magistratus verò senes versari. magistratuum enim præsentia ante oculos posita verum pudorem & liberalem metum in animis ingenerat. Forum autem rerum venalium aliud ab hoc esse oportet, & seorsum positum in loco, & ad eas res quæ è mari aduehuntur, & ad eas quæ ex agro importantur, vnà excipiendas, opportuno. Iam verò quoniam ciuitatis multitudo diuiditur in sacerdotes & magistratus, decet, triclinia, in quibus sacerdotes conuiuia inituri sunt, ad ædeis sacras esse collocata. Magistratuum verò, quicunque rerum
C contractarum iudiciis, & actionum ipsentionibus, & in ius vocationibus, & talibus aliis curationibus præsunt: & præterea ædilium minorum, seu annonæ præfectorum, & ædilium maiorum, qui res vrbanas procurant: horum omnium sodalitia seu potiùs triclinia, in quibus conuiuia agitent, ad forum & conuentum aliquem publicum ædificata esse oportet. talis autem est locus, in quo rerum necessariarum mercatus institutus est. nam forum illud superius vacuum esse ponimus, hoc verò rebus necessariis destinamus. Ea autem quæ extra vrbem sunt,
D constitutionem & descriptionem à nobis expositam imitari debent. Illic enim magistratibus, quos alij syluarum custodes, alij agri præfectos appellant, & loca vbi custodias agant, & triclinia, vbi vnà epulentur, & conuiuia agitent, comparata sint necesse est: & præterea templa per agrum distributa, alia diis, alia heroibus dedicata. Verùm longos esse nunc in harum rerum explicatione subtiliore, & disputatione accurata atque arguta, superuacaneum est. talia enim intelligere difficile
E non est, sed facere potiùs. nam de his verba facere, optantis est: ea autem euenire, fortunæ. Quare de talibus nunc plura dicere omittamus.

CAPVT XIII.

Docet quales esse oporteat ciues, vt sit bene instituta ciuitas & beata.

DE ipsa autem reipubl. administrandæ forma, ex quibus, & ex qualibus eam ciuita-

ciuitatem, quæ beata futura est, & rectè administrabitur, constare oporteat, dicendum est. Quoniam igitur duo sunt, in quibus posita est omnium hominum perfectio & præstantia: horum autem vnum in eo consistit, vt scopus & finis actionum sit rectus, & rectè propositus: alterum, in eo, vt homo actiones ad finem pertinenteis & conferenteis inueniat: (fieri enim potest vt hæc & discrepent inter se, & consonent. Interdum enim scopus quidem propositus est rectus atque honestus: sed in agendo ab eo aberrant: interdum contrà, ea quidem omnia quæ ad finem pertinent, assequuntur, sed finem sibi proposuerunt malum ac prauum: aliquando ab vtroque longè aberrant, veluti in arte medendi. nam neque quale esse oporteat corpus sanum, rectè interdum iudicant, neque ad finem sibi propositum accommodata efficientia nanciscuntur: in artibus autem & scientiis hæc vtraque tenenda sunt, finis & actiones, seu affectiones ad finem conferentes.) Omnes igitur & bene viuendi & beatitudinis cupiditate affectos esse, perspicuum est: sed alij eam assequi possunt, alij per fortunam quandam aut naturam non possunt: adiumentis enim & facultatibus extrinsecus suppeditatis ad bene viuendum opus est: sed iis, qui animo meliùs affecti sunt, paucioribus: qui deteriùs, pluribus. alij autem statim ab initio beatitudinem non rectè quærunt, quamuis eius obtinendæ facultatem habeant. Quoniam autem propositum nobis est, optimam reip. administrandæ rationem videre; hæc porrò est, ex qua ciuitas optimè gubernari atque administrari possit; optimè verò ciuitas ex ea administratione regi atque administrari possit, ex qua maximè beata esse queat; quid sit beatitudo scilicet, non est ignorandum. Dicimus autem etiam in libris de Moribus; (si quis est librorum illorum fructus;) esse muneris functionem & vsum virtutis perfectum: eúmque non ex conditione sed simpliciter & absolutè. Ea porro ex conditione dico, quæ necessariò fiunt: simpliciter, quæ honestè: exempli causa, in iustis actionibus pœnæ & castigationes à virtute illæ quidem proficiscuntur, sed necessariæ sunt: & quòd honestè fiunt, id habent necessariò. est enim optabilius nulla re tali opus esse neque homini neque ciuitati. Quæ verò in honoribus & copiis bonorum externorum versantur actiones, eæ simpliciter sunt pulchertimæ atque honestissimæ. Illud enim alterum, supplicia dico, & animaduersiones in improbos, mali cuiusdam electio est, vt aliud malũ tollatur: tales verò actiones, contrà. bonorum enim sunt structuræ, seu machinationes, & procreationes. Possit autem vir bonus quidem, & paupertate, & morbo, & aliis fortunæ casibus aduersis pulchre & rectè vti: verumtamen in contrariis beatitudo posita est.

A σὴν ἔσεσθαι πόλιν μακαρίαν, καὶ πολιτεύεσθαι καλῶς, λεκτέον. ἐπεὶ δὲ δύ' ἐστὶν ἐν οἷς γίγνεται τὸ εὖ πᾶσι τούτοιν * ἡ ἕξις, ἐν μὲν, ἐν τῷ τὸν σκοπὸν κεῖσθαι καὶ τὸ τέλος τῶν πράξεων ὀρθῶς· * ἓν δὲ, τὰς πρὸς τὸ τέλος φερούσας πράξεις δυνατὸν εἶναι συνδίχεται γὰρ ταῦτα καὶ διαφωνεῖν ἀλλήλοις καὶ συμφωνεῖν· ἐνίοτε γὰρ ὁ μὲν σκοπὸς ἔκκειται καλῶς, ἡ δὲ τοῦ πράττειν, τὸ τυγχάνειν αὐτοῦ διαμαρτάνουσιν· ὁτὲ δὲ, τοῦ μὲν πρὸς τὸ τέλος πολὺ τῶν ὑπαρχόντων ἀπέχουσιν, ἀλλὰ τὸ τέλος ἔθεντο φαῦλον· ὁτὲ δὲ ἑκατέρου διαμαρτάνουσιν· οἷς, περὶ ἰατρικήν· ὅτε γὰρ, ποῖόν τι δεῖ τὸ ὑγιαῖνον εἶναι σῶμα, κείνοισιν ἐνίοτε καλῶς, ὅτε πρὸς τ' ὑποκείμενον αὐτοῖς σῶμα τυγχάνουσι τῶν ποιητικῶν· δεῖ δ' ἐν ταῖς τέχναις καὶ ἐπιστήμαις ταῦτα ἀμφότερα κεφαλαῖα, τό τέλος, καὶ τὰ εἰς τὸ τέλος φέρουσαν ἕξιν· ὅτι μὲν οὖν τοῦτ' ἐστὶ τὸ ζῆν, καὶ τὸ εὐδαιμονίας ἐφίενται πάντες, φανερόν. ἀλλὰ τούτων τοῖς μὲν ἔξουσία * τυγχάνειν, τοῖς δ' οὔ, διά τινα τύχην ἢ φύσιν. δεῖται γὰρ καὶ εὐπορίας πρὸς τὸ ζῆν καλῶς· τούτου δὲ, ἐλάττονος μὲν, τοῖς ἄμεινον διακειμένοις· πλείονος δὲ, τοῖς χείροσι· οἱ δ' ὀλίγοι καὶ ὀρθῶς ζητοῦσι τὴν εὐδαιμονίαν, ἐξουσίας ὑπαρχούσης. ἐπεὶ δ' ὅ προκείμενόν ἐστι, τὴν ἀρίστην πολιτείαν ἰδεῖν· αὕτη δ' ἐστὶ καθ' ἣν ἄριστ' ἂν πολιτεύοιτο πόλις· ἄριστα δ' ἂν πολιτεύοιτο, καθ' ἣν εὐδαιμονίαν μάλιστα ἐνδέχεται τὴν πόλιν· δῆλον ὅτι τὴν εὐδαιμονίαν δεῖ, πάντα, μὴ λανθάνειν. φαμὲν δὲ ἐν τοῖς ἠθικοῖς, εἶναι τῶν λόγων ἐκείνων ὄφελος, ὁπόταν εἰς τὰ ἔργα καὶ τὰς χρήσεις ἀρετῆς τελείας καὶ ταύτην ὁρίζωμεν ἐξ ὑποθέσεως, ἀλλὰ ἁπλῶς. λέγω δ' ἐξ ὑποθέσεως, τὰ ἀναγκαῖα· ὃ γὰρ ἁπλῶς, καὶ καλῶς ἔχει, περὶ ταῖς δικαίαις πράξεσι καὶ δικαίαις τιμωρίαις, καὶ ταῖς ἐκ τῆς ἀρετῆς μέν εἰσιν, αἰτίαις ἔχουσι δ', ἐξ ὧν τὸ καλῶς αἰσχρῶς ἔχουσιν· αἱρετώτερον μὲν γὰρ μηδενὸς δεῖσθαι τῶν τοιούτων μήτε τὴν οἰκίαν, μήτε τὴν πόλιν· οὐδ' ὅτι ταῖς τιμαῖς καὶ ταῖς διατριβαῖς, ἁπλῶς εἰσι καλλίους αἱ πράξεις. ὅμως γὰρ ἕτερόν τις καλὸν αἱρετὸν ἐστὶν· αἱ τοιαῦται δὴ πράξεις, τοιοῦτον. καλὸν γὰρ ἀγαθὸν εἶναι τὸ ἀπαλλαγὴν εἶναι κακῶν. χρήσασθαι δ' αὖ ὁ σπουδαῖος φυγῇ καὶ πενίᾳ, καὶ νόσῳ, καὶ τῇ λοιπῇ τύχῃ τῇ φαύλῃ, καλῶς· ἀλλὰ τὸ μακάριον ἐν τοῖς ἐναντίοις ἐστί.

Lamb. ἐν δὲ ἐν τῷ πρὸς

χρ. τυγχάνει

χὴ γὰρ τοῦτο διώρισται ἡμῖν πρὸς τοῖς ἠθικοῖς λόγοις, ὅτι τοιοῦτός ἐστιν ὁ σπουδαῖος, ᾧ δοκεῖ τὰ ἀγαθὰ εἶναι, τὰ ἁπλῶς ἀγαθά. δῆλον δ' ὅτι καὶ τὰς χορηγὰς ἀναγκαῖον σπουδαίας καὶ καλὰς εἶναι τούτων ἁπλῶς. δοξάζει δὲ καὶ νομίζουσιν αἱ πολλοὶ τὴν εὐδαιμονίας αἰτίαν τὰ ἐκτὸς εἶναι τῶν ἀγαθῶν· ὥσπερ εἰ τὸ κιθαρίζειν * λαμπρῶς δὲ καλῶς αἰτιῶτο τὴν λύραν μᾶλλον τῆς τέχνης. διὸ καλὸν ποιεῖν ἐκ τῶν εἰρημένων, τὰ μὲν ὑπάρχειν, τὰ δὲ παρασκευάσαι τὸν νομοθέτην. διὸ καὶ τὴν μὲν εὐτυχῆ τῆς πόλεως οὔσαν, ὧν ἡ τύχη κύριος· κύριος γὰρ αὐτῆς ὑπάρχει θεὸς ἢ τύχη· τὸν δὲ σπουδαῖον εἶναι τὸν πολίτην, οὐκέτι τύχης ἔργον, ἀλλ' ἐπιστήμης καὶ προαιρέσεως. ἀλλὰ μὲν σπουδαία πόλις ἐστὶν, ὅταν οἱ πολῖται, οἱ μετέχοντες τῆς πολιτείας, εἶναι σπουδαίους· ἡμῖν δὲ, πάντες οἱ πολῖται μετέχουσι τῆς πολιτείας. τοῦτ' οὖν σκεπτέον, πῶς ἀνὴρ γίνεται σπουδαῖος. κἂν γὰρ εἰ πάντας ἐνδέχεται σπουδαίους εἶναι, μὴ καθ' ἕκαστον δὲ τῶν πολιτῶν, ὅτως * αἱρετώτερον. ἀκολουθεῖ γὰρ τῇ καθ' ἕκαστον, καὶ ἡ πάντας. ἀλλὰ μὲν ἀγαθοί γε καὶ σπουδαῖοι γίγνονται διὰ τριῶν. τὰ τρία δὲ ταῦτά ἐστι, φύσις, ἔθος, λόγος. καὶ γὰρ φῦναι δεῖ πρῶτον· οἷος, ἄνθρωπον, ἀλλὰ μὴ τῶν ἄλλων ζώων· * εἶτα, καὶ ποῖόν τινα ὄ σῶμα καὶ τὴν ψυχήν· ἔνια δέ τε οὐδὲν ὄφελος φῦναι. τὰ γὰρ ἔθη μεταβάλλειν ποιεῖ· ἔνια γάρ ἐστι διὰ τὴν φύσιν ἐπαμφοτερίζοντα διὰ τὸ ἔθη εἶναι ἢ τὸ χεῖρον ἢ τὸ βέλτιον. τὰ μὲν οὖν ἄλλα τῶν ζώων, μάλιστα μὲν τῇ φύσει ζῇ, μικρὰ δέ ἔνια καὶ τοῖς ἔθεσιν, ἄνθρωπος δὲ καὶ λόγῳ· μόνον γὰρ ἔχει λόγον. ὥστε δεῖ ταῦτα συμφωνεῖν ἀλλήλοις. πολλὰ γὰρ παρὰ τοὺς ἐθισμοὺς καὶ τὴν φύσιν πράττουσι διὰ τὸν λόγον, ἐὰν πεισθῶσιν ἄλλως ἔχειν βέλτιον. τὴν μὲν οὖν φύσιν, οἵους εἶναι δεῖ τοὺς μέλλοντας εὖ ἀκροάσεσθαι τοῦ νομοθέτου, διωρίσμεθα πρότερον. ὃ δὴ λοιπὸν ἔργον ἤδη παιδείας. τὰ μὲν γὰρ ἐθίζόμενοι μανθάνουσι, τὰ δ', ἀκούοντες.

Muretus, λαμπρῶς καὶ καλῶς αἰτιῶτο. vel, εἴ τις τὴν λ. κ. αἰτιῶτο.

Lamb. αἰτιῶνται οὐκ ἐνδέχεται. ἀκ.

κ. οὕτω,

ΚΕΦΑΛ. ιδ.

Ποίαν παιδείαν παιδεύεσθαι δεῖ τοὺς ὀρθῶς πολιτευσομένους.

ΕΠεὶ δὲ πᾶσα πολιτικὴ κοινωνία συνέστηκεν ἔκ τε ἀρχόντων καὶ ἀρχομένων,

A hoc enim definitum ac deciſum eſt in libris de Moribus, virum bonum eſſe talem, cui, quæ ſimpliciter bona ſunt, bona ſunt. In promptu autem eſt etiam, hos vſus neceſſariò bonos & honeſtos eſſe ſimpliciter. Quapropter bona externa beatitudinis cauſas efficienteis eſſe, exiſtimant homines: vt ſi quis cauſam clarè & benè cithara canendi lyræ potiùs quàm arti aſcribat. Ex iis igitur quæ dicta ſunt, alia ſuppetant, alia legum ſcriptor præparet ac ſuppeditet, neceſſe eſt. Quocirca in conſtituenda ciuitate, eas res omnibus pre- B cibus oramus & optamus, quæ ſunt in poteſtate & arbitrio fortunæ. eam enim harum rerum arbitram ac dominam ponimus: ſed bonam eſſe ciuitatem, non iam fortunæ, ſed ſcientiæ & conſilij munus atque opus eſt. Atquin eo bona ciuitas eſt, quòd ciues, qui reipub. adminiſtrandæ ſunt participes & conſortes, boni ſint, nobis autem ciues omnes reipub. adminiſtrationis ſunt conſortes. Hoc igitur conſiderandum eſt, quo pacto vir bonus fiat. Nam ſi fieri poteſt vt omneis ciues ſint viri boni, non ſinguli: ita optabilius eſt, ſed non poteſt: omneis enim ciueis eſſe viros bo- C nos, ſequitur illud, vt origine prius, vnumquemque eſſe bonum. Fiunt porrò boni & probi tribus rebus. tria autem hæc ſunt, natura, conſuetudo, ratio. Etenim naſci oportet primùm, verbi cauſa, hominem, & non aliud aliquod animal: deinde certo quodam modo conformatum & corpore & animo. Nonnulla autem ſunt, quæ non ſatis eſt à natura eſſe tributa: mos enim & conſuetudo ea immutant. quædam enim ſunt in vtramque partem propenſa natura, quæ conſuetudine in deterius aut in melius flectuntur. Aliæ igi- D tur quidem animantes maximè quidem viuunt natura: nonnullæ verò aliquantum etiam more & conſuetudine: homo autem etiam ratione. hoc enim ſolum ex omnibus animalibus ratione præditum eſt. Itaque hæc oportet inter ſe concinere & conſonare. multa enim agunt homines præter conſuetudinem & naturam, rationem ducem ſecuti, ſi perſuaſum eis fuerit aliter agere melius eſſe. At quali ſanè ingenio qualique natura præditos eos eſſe oporteat, qui legum ſcriptori futuri ſint morigeri & tractabiles, diſtinctè expli- E cauimus antea. Reliquum iam nobis munus eſt, vt de inſtitutione & diſciplina ciuium diſſeramus: alia enim diſcunt conſueſcendo, alia audiendo.

CAPVT XIV.

De recta ciuium inſtitutione; & eorum errore qui leges & diſciplinam ſuam ad res bellicas referunt, non ad tempora pacis.

QVoniam autem ſocietas omnis ciuilis, ex iis qui imperant, & iis qui ſub

imperio sunt, constat: ergo hoc videndum est, vtrùm eos qui imperant, & eos qui parent imperio, dissimileis ac diuersos esse oporteat, an eosdẽ, per omne vitæ tempus. Perspicuũ enim est, ex hac diuione disciplinæ rationem pendẽre, vt qualis huius quæstionis distinctio fuerit, talem ciuium disciplinam esse oporteat. Si igitur alteri tanto alteris antecellerẽt, quãto deos & heroas hominibus præstare existimamus: vt primùm statim corpore longè essent proceriores, deinde animo multo excellentiores, ita vt incontrouersa, & in prõptu posita esset eorum qui imperãt, præ iis qui sub imperio sunt, excellẽtia: perspicuũ est satius fore semper illos quidem præesse atque imperare, hos verò imperio parẽre omnino. Quãdo autem non est hoc inuẽtu aut paratu facile, neque ita euenit, vt ait Scylax apud Indos fieri, reges esse tantopere iis qui sub eorum imperio sunt, præstanteis: nimirũ propter multas causas ciues omnes similiter imperandi & parendi vicissim, & pro sua quisq; parte sint participes necesse est. nam & æquale seu æquum, est idem similibus: & reipubl. administrandæ formam, quæ contra ius sit cõstituta, manere difficile est. cum iis enim qui sub imperio sunt, coniuncti sunt & cõspirant omnes, qui in regione sunt, rerum nouarũ cupidi: & vt ij qui remp. administrãt, tot sint numero, vt hos omneis superare queãt, vnum quiddam eorũ est quæ fieri non possunt. Verumenimverò quin ij, qui ciuitati præsunt atque imperant, iis qui sub imperio sunt, antecellere debeant, nemo in controuersiam vocat. Quomodo igitur hæc futura sint, & quomodo reipublicæ administrationis consortes sint futuri, scriptori legum videndum est. Dictum verò est hac de re suprà. natura enim eligẽdi facultatẽ dedit, quæ fecit eorũ, qui sunt iidem genere & numero, alios iuuenes, alios senes: quorum illos quidem decet parẽre, hos verò imperare. Nemo autem propter ætatem parens imperio, indignetur, neque se meliorem esse putet, præsertim qui sit hoc munus vicissim accepturus, vbi iustã ætatẽ attigerit. Quodãmodo igitur modo iidẽ imperare & parẽre imperio dicendi sunt, & quodãmodo alij; quare & quodãmodo eãdem disciplinã adhibere necesse est, quodammodo aliam. Nam & vt is qui bene imperaturus est, primùm paruerit imperio, aiunt oportere. Imperiũ autem, quemadmodũ tertio libro dictum est, aliud est eius qui imperat, gratiâ: aliud, eius qui imperio paret. atque horum illud quidem, imperium domini in seruos, seu herile dicimus: hoc verò, imperium in liberos. Differũt autem nonnulla eorum quæ imperãtur, non factis & muneribꝰ, sed fine. Quocirca honestũ etiam iuuenibus iis qui liberi sunt, multa facta ac munera, quæ ministrorũ propria videntur, administrare atque obire. nõ enim tam per se differũt inter se actiones ad honestum & inhonestum,

A νων, τῶ τὸ διοικεῖσθαι, εἰ ἑτέρους τῆ εἰ) δεῖ τοὺς ἄρχοντας καὶ τοὺς ἀρχομένους, ἢ τοὺς αὐτοὺς διὰ βίου. δῆλον γὰρ ὡς ἀκολουθεῖν δεήσει καὶ τὴν παιδείαν καὶ τὴν διαίρεσιν ταύτην. εἰ μὲν οὖν οἷόν τε εἶναι τοσοῦτον διαφέροντες ἀτεφεῖ τῶν ἄλλων, ὅσον τοὺς θεοὺς καὶ τοὺς ἥρωας ὑπολαμβάνειν τῶν ἀνθρώπων διαφέρειν, διότι πρῶτον μὲν σῶμα πολλῶ ἐνόντας ὑπερβολῆ· εἶτα καὶ τῆ ψυχῆ, ὥστε ἀναμφισβήτητον εἶναι καὶ φανερὸν τῆ

B ὑπεροχὴν τοῖς ἀρχομένοις τὸν ἄρχοντα· δῆλον ὅτι βέλτιον ἀεὶ τοὺς αὐτοὺς τοὺς μὲν ἄρχειν, τοὺς δ' ἄρχεσθαι καθάπαξ. ἐπεὶ δ' οὐ τοῦτ' ἐνδέχεται λαβεῖν, οὐδὲ ἔστιν, ὡς ἐν Ἰνδοῖς φησι Σκύλαξ, εἰ) τοὺς βασιλέας τοσοῦτον διαφέρειν τῶν ἀρχομένων, φανερὸν ὅτι διὰ πολλὰς αἰτίας ἀναγκαῖον πάντας ὁμοίως κοινωνεῖν καὶ μέρους ἄρχειν καὶ ἄρχεσθαι. τὸ, τε γὰρ ἴσον ταὐτὸν τοῖς ὁμοίοις καὶ χαλεπὸν λύειν τὴν πολιτείαν

C τὴν συνεστηκυῖαν καὶ δίκαιον. μὴ γὰρ τῶν ἀρχομένων ὑπαρχόντων, νεωτερίζειν βουλόμενοι, πάντες οἱ τῆ χώρᾳ· τοσοῦτοι τε εἰ) τοὺς ἐν τῷ πολιτεύματι τὸ πλῆθος, ὥστ' εἰ) χρείττους πάντων τούτων, ἔν τι τῶν ἀδυνάτων ἔστιν. ἀλλὰ μὴν ὅτι γε δεῖ τοὺς ἄρχοντας διαφέρειν τῶν ἀρχομένων, ἀναμφισβήτητον. πῶς οὖν ταῦτ' ἔσται, καὶ πῶς μεθεκτοί, δεῖ σκέψασθαι τὸν νομοθέτην. εἴρηται δ' πρότερον καὶ αὐτό. εἰ γὰρ φύσις

D δέδωκε * τὴν αἵρεσιν, * ποιήσασα αὐτῷ τῷ γηρᾷ τοῦτο· τὸ μὲν, νεώτερον, τὸ δ', πρεσβύτερον· ὧν τοῖς μὲν, ἄρχεσθαι πρέπει, τοῖς δ' ἄρχειν. ἀγωνακτεῖ δ' οὐδεὶς καθ' ἡλικίαν ἄρχόμενος, * οὐδὲ νομίζει εἰ) χρείττων διῆσθαι τῶν ἐν τῆ ἡλικίᾳ τοῦτον τὸν ἕτερον, ὅταν τύχῃ τὴν ἰκνουμένης ἡλικίας. ἔστι μὲν ἄρα ὡς τοὺς αὐτοὺς ἄρχειν καὶ ἄρχεσθαι φατέον· ἔστι δὲ ὡς ἑτέρους. ὥστε καὶ τὴν παιδείαν ἔστιν ὡς τὸν αὐτὸν ἀναγκαῖον·

E ἔστι δ' ὡς ἑτέραν εἰ). τὸν τε γὰρ μέλλοντα καλῶς ἄρξειν, ἄρξασθαι φασὶ δεῖν πρῶτον. ἔστι δ' ἀρχὴ, καθάπερ καὶ τοῖς πρώτοις εἴρηται λόγοις, ἡ μὲν, τοῦ ἄρχοντος χάριν, ἡ δ', τοῦ ἀρχομένου. τούτων δ', τὸ μὲν, δεσποτικὸν εἰ) φαμὲν, τοῦ ἐλευθέρων. διαφέρει δ' ἔνια τῶν ὑπὸ τῶν πολλῶν, ἃ τοῖς ἔργοις, ἀλλὰ μᾶλλον ἕνεκα. διὸ πολλὰ τῶν εἰ) δοκούντων διακονικῶν ἔργων, καὶ τῶν νέων τοῖς ἐλευθέροις καλὸν διακονεῖν. πρὸς γὰρ τὸ καλὸν καὶ τὸ μὴ καλὸν οὐχ ὅπως διαφέρουσιν αἱ πράξεις καθ' αὐτάς,

γρ. τῶ διαιρέσει. κ. τ τῶν αὐτῶν τῶ γ. alii, αὐτὸ τῶ γ. Quidã, οὐδ' εἰ νομίζει

ὡς ἐν τῷ τέλει, καὶ τοῦ τίνος ἕνεκεν. ἐπεὶ δὲ πολίτου καὶ ἄρχοντος τὴν αὐτὴν ἀρετὴν φαμὲν, ἢ τοῦ ἀρίστου ἀνδρός· τὸν δ' αὐτὸν ἀρχόμενόν τε δεῖν πείθεσθαι καὶ ἄρχοντα ὑγιεῖς, τοῦτ' ἂν εἴη τοῦ νομοθέτου πραγματευτέον, ὅπως ἄνδρες ἀγαθοὶ γίγνωνται, καὶ ἀφ' ἵνων ὑπάρξει μάλιστα. καὶ τὸ τέλος τῆς ἀρίστης ζωῆς. διήρηται δὲ δύο μέρη τῆς ψυχῆς· ὧν ἑκάτερον ἔχει λόγον καθ' αὑτό, ὃ δ', οὐκ ἔχει μὲν καθ' αὑτό, λόγῳ δ' ὑπακούειν δυνάμενον. ὧν φαμὲν τὰς ἀρετὰς εἶναι, καθ' ἃς ἀγαθὸς λέγεται πως. τούτων δ' * ὁπότερον μᾶλλον τὸ τέλος, τοῖς μὲν οὕτω διαιρεῖσθαι ὡς ἡμεῖς φαμὲν, οὐκ ἄδηλον πῶς λεκτέον. αἰεὶ γὰρ τὸ χεῖρον τοῦ βελτίονός ἐστιν ἕνεκεν· καὶ τοῦτο φανερὸν ὁμοίως ἔν τε τοῖς κατὰ τέχνην, καὶ τοῖς κατὰ φύσιν. βέλτιον δὲ τὸ λόγον ἔχον· διήρηται τε δίχα, καθ' ὅνπερ εἰώθαμεν τέμνειν. ὁ μὲν γὰρ, πραχτικός ἐστι λόγος, ὁ δὲ, θεωρητικός. ὡσαύτως δὴ καὶ δύο ἀνάγκη διῃρῆσθαι καὶ τοῦτο τὸ μέρος, * δῆλον ὅτι καὶ τὰς πράξεις δ' ἀναλόγως ἐροῦμεν ἔχειν· καὶ δὴ καὶ τοῦ φύσει βελτίονος αἱρετωτέρας εἶναι τοῖς δυναμένοις τυγχάνειν, ἢ πασῶν, ἢ τοῖν δυοῖν. ἀεὶ γὰρ ἑκάστῳ τοῦθ' αἱρετώτατον, ὃ τυγχάνειν ἐστὶν ἀνθρώπου. διήρηται δ' ἡ πᾶς ὁ βίος εἰς ἀσχολίαν καὶ εἰς σχολήν, καὶ πόλεμον καὶ εἰρήνην· καὶ τῶν πραχτῶν, τὰ μὲν εἰς τὰ ἀναγκαῖα καὶ χρήσιμα, τὰ δὲ εἰς τὰ καλά. πρὸς ὧν ἀνάγκη τοῦ αὐτοῦ αἵρεσιν εἶναι, καὶ τοῖς τῆς ψυχῆς μέρεσι, καὶ τοῖς πράξεσιν αὐτῶν· πόλεμον μὲν, εἰρήνης χάριν· ἀσχολίαν δὲ, σχολῆς· τὰ δ' ἀναγκαῖα καὶ χρήσιμα, τῶν καλῶν ἕνεκεν. πρὸς τοῦτον τὸν σκοπὸν καὶ παῖδας ἐπὶ ὄντας παιδευτέον, καὶ τὰς ἡλικίας, ὅσαι δέουσι παιδείας. οἱ γὰρ νῦν ἄρισα δοκοῦντες πολιτεύεσθαι τῶν Ἑλλήνων, καὶ τῶν νομοθετῶν οἱ τούτους καθιστάντες τὰς πολιτείας,

ἀρ. ὧν ὁπότ.

γρ. δηλονότι, alii leg. δῆλον δ' ὅτι καὶ πράξεις αἱ. Locus est mendosissimus: sed sententia non est obscura.

A quàm fine & eo cuius gratia obeuntur. Quoniam autem ciuis, & magistratus, & optimi viri eandem virtutem esse dicimus: eundem porrò & priùs oportet imperio parêre, & posteriùs imperare: hoc negotium fuerit legum scriptori diligenter curandum, & quo modo viri boni fiant, quibúsque studiis, & quis sit vitæ optimæ propositus finis. Duæ autem animi partes distinctæ sunt: quarum altera ratione prædita est per se, altera non habet illa quidem rationem per se, sed rationi obtemperare potest. Atque harum animi partium B virtutes eas esse dicimus, ex quibus vir bonus quodammodo dicitur. In vtra autem parte potiùs finis consistat, si quęratur: iis quidem, qui animum ita partiuntur, vt partiri dicimus oportere; non est obscurum quomodo respondere debeant. Semper enim quod deterius est, eius quod melius est, gratia est. Atque hoc apparet similiter in iis rebus quæ natura valent, atque in iis quæ arte constant. At quæ pars animi ratione prædita est, melior ea est quæ non est. Rationis porrò duæ sunt partes, quo modo nos quidem diuidere consueuimus. altera enim in agendo C versatur, altera in contemplando. Quoniam igitur necesse est actiones ad eundem modum esse diuisas, quemadmodum ea quorum sunt actiones, diuisa sunt: hanc autem animi partem ita oportet esse diuisam, scilicet & harum partis animi partium actiones ex proportione inter se respondere dicemus: & partis animi melioris actiones etiam meliores esse necesse est, iis qui possunt assequi, velomneis, vel duas. Semper enim hoc cuique est optatissimum, quod ad potiendum est summum, summóque in gradu positum. Diuisa autem omnis vita est in negotium & otium, bellum D & pacem. tum earum rerum quæ in actionem veniunt, aliæ sunt necessariæ & vtiles, aliæ honestæ: in quibus eadem adhibeatur electio necesse est, atque in animi partibus earúmque actionibus: nempe vt bellum pacis gratia suscipiatur; negotium, otij; necessaria & vtilia, honestorum. Cum igitur vir moderandæ ciuitatis peritus in ferendis legibus hæc omnia intueri debeat, & ex animi partibus & ex earum actionibus tum maximè oportet eum leges dirigere ad meliora, atque ad fines. eadémque ratio in vitæ generibus & rerum varietatibus E ac dissimilitudinibus adhibenda est. Oportet enim negotia quidem & bella gerere posse: sed magis agitare pacem atque otiari posse: & rerum quidem necessariarum atque vtilium agendarum facultatem habere, sed magis honestarum. Itaque ad hos propositos fineis & pueri quamdiu in ea ætate sunt, & aliarum ætatum ciues, qui institutionis indigent, erudiendi sunt. At ij qui nunc optimè omnium Græcorum rem suam publicam administrare existimantur, & ij legum scriptores, qui has reip. administrandæ formas instituerunt,

neque eorum quæ ad reſpubl. adminiſtrandas pertinent, deſcriptionem ad meliorem finem: neque leges & diſciplinam ciuitatis ad omneis virtutes reperiuntur retuliſſe, ſed ineptè ac ſtolidè ad eas quæ vtilitatis ſpeciem præ ſe ferunt, & quæ ad opes amplificandas, imperiáque iniuſta obtinenda videntur accommodatiores, deerrarunt. Similiter autem atque hi, quidam ex iis qui poſteriùs ſcripſerunt, idem pronuntiarunt. Nam Lacedæmoniorum reipubl. adminiſtrandæ rationem laudantes, finem legum ſcriptori propoſitum admirantur, quòd leges omneis ad principatum obtinendum, rerúmque potiendum, & ad bellum direxit: quæ cùm ratione facilè coargui ac refelli poſſunt, tum re, & facto nuperrimè conuicta ſunt. Nam quemadmodum plerique mortales longè latéque dominari fortunatum eſſe putant, quia hinc magna rerum ſecundarum ſuppeditatur facultas: ſic & Thibro, & vnuſquiſque eorum qui de Lacedæmoniorum reip. adminiſtrandæ ratione ſcripſerunt, eorum legum ſcriptorem propterea videntur eſſe admirati, quia aſſidua in laboribus & in periculis exercitatio eis imperium in multos populos conciliauit atque iudicauit. Atqui perſpicuum eſt, quandoquidem nunc Lacedæmonij deſierunt principatum obtinere atque imperare, neque eos eſſe beatos, neque legum ſcriptorem bonum. Præterea verò hoc ridiculum eſt, eos in legibus permanenteis, nulla re obſtante, quominus iiſdem legibus vterentur, honeſtæ vitæ fructum perdidiſſe. Ne de principatu quidem & imperio rectè ſentiunt: quod aiunt legis ſcriptorem magni facere videri oportere. Imperium enim in liberos, herili imperio iniuſtóque dominatu honeſtius, magiſque cum virtute coniunctum eſt. Præterea non eò ciuitas beata exiſtimanda eſt, neque legum ſcriptor iccirco laudandus eſt, quòd ciueis ad imperium in finitimos occupandum exercuérit. Hæc enim magnum detrimentum afferunt. ſequeretur enim ſcilicet, vt quicumque ciuis poſſet, is conari deberet plus vnus poſſe, quàm tota ciuitas, ſuæque ciuitati ſeruitute oppreſſæ imperare. Quod Lacedæmonij crimini dant Pauſaniæ regi, quamuis in tam alto honoris ac dignitatis gradu collocatus eſſet. Nec igitur ad ciuilem ſocietatem accommodata eſt talis vlla ratio taliſque lex, nec vtilis, nec vera. Debet enim legum ſcriptor quæ ſint eadem, & priuatim & publicè optima, in animis hominum ingenerare atque inſerere: neque ciueis in rei militaris ſtudio ea gratia oportet exerceri, vt eos, qui ſunt indigni ſeruitute, in ſeruitutem redigant: ſed primùm vt ipſi quidem ne aliis ſeruiant: deinde vt principatum quærant eorum qui ſub imperio ſunt, vtilitatis, non iniuſtæ in omneis dominationis cauſa: poſtremò vt dominentur in eos qui ſeruitute digni ſunt.

A ὅτε πρὸς τὸ βέλτιον τέλος φαίνονται σὺν-
τάξαντες τὰ περὶ τὰς πολιτείας, οὔτε
πρὸς πάσας τὰς ἀρετὰς τοὺς νόμους καὶ τὴν
παιδείαν, ἀλλὰ φορτικῶς ἀπέκλινάν
πρὸς τὰς χρησίμους εἰς δοκούσας καὶ πλεο-
νεκτικωτέρας. ὡσαύτως δὲ καὶ πλησίως ἦ τούτοις ἔ
τῶν ὕστερόν τινες γραψάντων, ἀπεφήναντο
τὴν αὐτὴν δόξαν. ἐπαινοῦντες γὰρ τὴν
Λακεδαιμονίων πολιτείαν, ἄγανται τὸν νο-
B μοθέτου τὸν σκοπόν, ὅτι πάντα πρὸς τὸ κρα-
τεῖν ἔ πρὸς πόλεμον ἐνομοθέτησεν· ἃ καὶ
κατὰ τὸν λόγον ἔστιν διέλεγχα, ἔ τοῖς ἔργοις
ἐξελήλεγκται νῦν. ὥσπερ γὰρ οἱ πλοῦτοι τῶν
ἀνθρώπων * ζητοῦσι τῶν πολλῶν δεσπόζειν, γρ. ζηλοῦσι
ὅτι πολλὴ χορηγία γίγνεται τῶν ἀγαθῶν, οὕ-
τω καὶ * Θίβρων ἀγάμενος φαίνεται τὸν τῶν κ. Θήβρων
Λακώνων νομοθέτην· ἔ τῶν ἄλλων ἕκαστος
τῶν γραφόντων περὶ πολιτείας αὐτῶν, ὅτι
δεῖ διαγεγυμνάσθαι πρὸς τοὺς κινδύνους,
C πολλῶν κρεῖττον. καίτοι δῆλον, ὡς ὅπερ νῦν γε
οὐκέτι ὑπάρχει τοῖς Λάκωσι τὸ ἄρχειν,
οὐκ εὐδαίμονες· ἦ γ' ὁ νομοθέτης ἀγαθός.
ἔτι δὲ τοῦτο γελοῖον, εἰ μένοντες ἐν τοῖς νό-
μοις αὐτοῦ, ἔ μηδενὸς ἐμποδίζοντος πρὸς
τὸ χρῆσθαι τοῖς νόμοις, ἀποβεβλήκασι τὸ
ζῆν καλῶς. οὐκ ὀρθῶς δ' ὑπολαμβά-
νουσιν οὐδὲ περὶ τῆς ἀρχῆς, ὡς δεῖ ἡμῖν φαί-
νεσθαι τὸν νομοθέτην. τὸ γὰρ δεσποτικῶς ἄρχειν [τῶν]
D ἐλευθέρων ἀρχὴ καλλίων, ἔ μᾶλλον μετ' ἀρετῆς. ἔτι δ'
ὃ διὰ τοῦτο δεῖ τὴν πόλιν εὐδαίμονα νομί-
ζειν, ἔ τὸν νομοθέτην ἐπαινεῖν, ὅτι κρατεῖν
ἤσκησεν ὅπερ τῶν πέλας ἄρχειν. ταῦτα
γὰρ μεγάλην ἔχει βλάβην· δῆλον γὰρ ὅτι
καὶ τῶν πολιτῶν τῷ δυναμένῳ τοῦτο πει-
στέον διώκειν, ὅπως δυνήσεται τῆς οἰκείας
πόλεως ἄρχειν· ὅπερ ἐγκαλοῦσιν οἱ Λά-
κωνες Παυσανίᾳ τῷ βασιλεῖ, καίπερ ἐ-
χοντι τηλικαύτην ἀρχήν· οὔτε δὴ πολι-
τικὸς τῶν τοιούτων λόγων καὶ νόμων ἂν εἴη, ὅστις
E ὠφέλιμος, ὅστε δῆλος ἔσται. * ταὐτὰ γὰρ ἀ- γρ. ταῦτα;
εισα καὶ ἰδίᾳ καὶ κοινῇ τὸν νομοθέτην ἐμποιεῖν & mox,
δεῖ ταῖς ψυχαῖς τῶν ἀνθρώπων· τήν τε τῶν imp. δεῖ ταῦ-
* πολεμικὴν ἄσκησιν δ' οὐ τοῦτον χαίειν δεῖ τας ↓.
μηγετᾶν, ἵνα καταδουλώσωνται τοὺς δυ- κ. πολιτῶν.
minùs re-
ξίους, ἀλλ' ἵνα πρῶτον μὲν αὐτοὶ μὴ * δου- γρ. δουλεύ-
λεύωσιν ἑτέροις· ἔπειτα, ὅπως * ζητῶσι σωσι'
τὴν ἡγεμονίαν, τῆς ὠφελείας ἕνεκα τῶν ἀρ- γρ. ζηλῶσι
χομένων, ἀλλὰ μὴ πάντων δεσποτείας·
πείτον δέ, * τὸ δεσπόζειν τῶν ἀξίων δουλεύειν. γρ. πρῶ-

ὅτι δὲ δεῖ τὸν νομοθέτην μᾶλλον σπουδάζειν, ὅπως ἡ τῶν περὶ τὰ πολεμικὰ, καὶ τὴν ἄλλην νομοθετῆσαι τὴν σχολάζειν ἕνεκεν τάξῃ, καὶ τῆς εἰρήνης, μάρτυρές τὰ λεγόμενα τοῖς λόγοις· αἱ γὰρ πλεῖσται τῶν τοιούτων πόλεων, πολεμοῦσαι μὲν σώζονται, κατακτησάμεναι δὲ τὴν ἀρχὴν, ἀπόλλυνται. τὴν γὰρ βαφὴν ἀφιᾶσιν, ὥσπερ ὁ σίδηρος, εἰρήνην ἄγοντες· αἴτιος δ' ὁ νομοθέτης, οὐ παιδεύσας δυνάσθαι σχολάζειν.

A Legum scriptori autem maiorem operam esse dandam, vt leges, & eas quæ ad res bellicas pertinent, & cæteras, otij & pacis causa instituat ac describat, non belli, testimonio sunt iis quæ dicimus, ea quæ fiunt. Pleræque enim ex talibus ciuitatibus tantisper quidem dum bellum gerunt, saluæ sunt: potitæ autem imperio & principatu, occidunt. Nitorem enim & splendorem suum in pace deperdunt, instar ferri: cuius rei legum scriptor culpam sustinet, qui hoc eos non docuit, vt otiari possint.

B

ΚΕΦΑΛ. ιε'.

CAPVT VV.

Probat, virtutes ad otium pertinentes esse in primis necessarias: Deinde de ratione ciues instituẽdi, disputat, & quid in eo sit primum quærit.

Ὅτι δεῖ τὰς εἰς τὸν σχολὴν ἀρετὰς ὑπάρχειν τοῖς πολίταις ὑπάρχειν· καὶ πῶς αὐτοὶ παιδευτέοι.

Ἐπεὶ δὲ ὁ αὐτὸ τέλος ἐστὶν ἀνθρώποις καὶ κοινῇ καὶ ἰδίᾳ τοῖς ἀνθρώποις, καὶ τὸν αὐτὸν ἀνάγκη καὶ ἄριστον εἶναι τόν τε ἀνδρὶ καὶ τῇ ἀρίστῃ πολιτείᾳ, φανερὸν ὅτι δεῖ τὰς εἰς τὸν σχολὴν ἀρετὰς ὑπάρχειν. τέλος γὰρ, ὥσπερ εἴρηται πολλάκις, εἰρήνη μὲν πολέμου, σχολὴ δ' ἀσχολίας. χρήσιμοι δὲ τὴν ἀρετὴν εἰσι πρὸς τὸν σχολὴν καὶ διαγωγὴν, ὧν τε ἐν τῇ σχολῇ τὸ ἔργον, καὶ ὧν ἐν τῇ ἀσχολίᾳ. διὸ γὰρ πολλὰ τὰ ἀναγκαῖα ὑπάρχειν, ὅπως ἐξῇ σχολάζειν. διὸ σώφρονα τὴν πόλιν εἶναι προσήκει, καὶ ἀνδρείαν, καὶ καρτερικὴν· κατὰ γὰρ τὴν παροιμίαν, ἀσχολὴ δούλοις. οἱ δὲ μὴ δυνάμενοι κινδυνεύειν ἀνδρείως, δοῦλοι τοῖς ἐπιοῦσιν εἰσίν. ἀνδρίας μὲν οὖν καὶ καρτερίας δεῖ πρὸς τὴν ἀσχολίαν· φιλοσοφίας μὲν πρὸς τὴν σχολήν· σωφροσύνης δὲ καὶ δικαιοσύνης ἐν ἀμφοτέροις τοῖς χρόνοις· καὶ μᾶλλον εἰρήνην ἄγουσι καὶ σχολάζουσιν. ὁ μὲν γὰρ πόλεμος ἀναγκάζει δικαίους εἶναι καὶ σώφρονας· ἡ δὲ τῆς εὐτυχίας ἀπόλαυσις, καὶ τὸ σχολάζειν μετ' εἰρήνης, ὕβριν ποιεῖ μᾶλλον. πολλῆς οὖν δεῖ δικαιοσύνης καὶ πολλῆς σωφροσύνης τοῖς ἄρίστα δοκοῦσι πράττειν, καὶ πάντων τῶν μακαριζομένων ἀπολαύουσι· οἷς, εἴ τινές εἰσιν, ὥσπερ οἱ ποιηταί φασιν, ἐν Μακάρων νήσοις. μάλιστα γὰρ οὗτοι δεήσονται φιλοσοφίας, καὶ σωφροσύνης, καὶ δικαιοσύνης, ὅσῳ μᾶλλον σχολάζουσιν ἐν ἀφθονίᾳ τῶν τοιούτων ἀγαθῶν. δῆλον μὲν οὖν τοῦτο τοῖς μηδὲν διαφέρουσι λόγου καὶ πόλιν, τούτων δεῖ τῶν ἀρετῶν μετέχειν, φανερόν. ἀργὸν γὰρ ὄντος μὴ δυνάμενον χρῆσθαι τοῖς ἀγαθοῖς, ἔτι μᾶλλον μὴ δυνάμενον ἐν τῷ σχολάζειν χρῆσθαι· ἀλλ' ἀσχολουμένους μὲν καὶ πολεμοῦντας φαύλως

C

D

E

Quoniam autem idem finis propositus videtur esse hominibus & priuatim & publicè, eundémque viro optimo atque optimæ reipubl. administrandæ rationi terminum constitutum esse necesse est: perspicuum est, virtutes ad otium pertinentes suppetere oportere. Finis enim est, vt sæpe dictum est, pax, belli; otium, negotij. vtiles autem sunt ad otium & vitam in otio degendam, virtutes, & ex, quarum opus munúsque in otio vertitur, & ex, quæ in negotio munere suo funguntur. Multæ enim res necessariæ suppetant oportet, vt quis otiari possit. Quocirca ciuitatem conuenit esse temperantem, & fortem, & laborum tolerantem ac perferétem. Nam, vt est in prouerbio, Non est otium seruis. At qui fortiter periculum adire non possunt, eorum qui inuadunt, serui sunt. Fortitudine igitur, & laborum tolerantia opus est in occupatione & negotio: philosophia autem in otio & quiete: temperantia verò & iustitia in vtroque tempore: sed magis tamen in pace & otio. Nam bellum quidem iustos & temperanteis esse cogit: rerum verò secundarum tranquillitas ac iucunditas, otiúmque cum pace coniunctum, petulanteis & contumelioſos reddit potiùs. Multa igitur iustitia, multáque temperantia iis opus est, qui optimè rem gerere videntur, quíque rebus omnibus, quæ fortunatæ habentur, perfruuntur: vt siqui sunt, quemadmodum fabulantur poëtæ, in insulis Fortunatis. Hi enim tanto magis philosophiam & temperantiam, & iustitiam requirent, quanto magis in talium rerum copia & libertate otiosè viuunt. Quamobrem igitur eam quæ beata & bona futura est, ciuitatem, his virtutibus oporteat esse præditam, in promptu est. Nam cùm turpe sit non posse bonis vti, tum multo turpius est in otiosa vita non posse vti: sed occupatos quidem & bellum gerenteis, se præbere viros

bonos, pacem agitanteis verò, & otio diffluenteis, mancipiorum similes esse. Quapropter non quo modo Lacedæmonij colere virtutem oportet. non enim illi ab aliis hac ratione differunt, neque aliis eo sunt excellentiores, quòd non eadem, atque alij, maxima bonorum esse putent, sed potiùs quòd hæc aliqua virtute parari existiment. Quoniam autem maiora hæc esse bona, quàm bellica; meliúsque esse his frui, quàm virtutibus; & hæc esse per se expetenda, perspicuum est: quomodo & quibus viis ad ea perueniri possit, videndum. Hac igitur partitione suprà vsi sumus, vt diceremus, natura, consuetudine, ratione, iis qui viri boni futuri sunt, opus esse. Atque ex his tribus, quali ingenio, qualíve natura præditos esse oporteat, antea definitum & constitutum est. Restat vt videamus, vtrùm ratione priùs erudiendi sint, an consuetudine & moribus. Hæc enim oportet inter se concinere concentu optimo. fieri enim potest vt & ratio alicuius ab optimo fine posito & fixo aberrarit, & simili consuetudine sit eductus. Perspicuum igitur primum hoc quidem est, quemadmodum in aliis, sic & in hac re ortum à principio initium capere: & finem ab aliquo principio nasci, quod ipsum alius finis est. At ratio & mens nobis sunt naturæ finis. Quare ad has oportet ortum nostri & consuetudinis meditationem atque exercitationem parare. Deinde quemadmodum animus & corpus duo sunt: sic & animi duas esse parteis videmus, vnam rationis participem: & duos harum partium habitus, quorum alter appetitus, alter est mens. Vt autem corpus animo origine prius est: sic & pars animi rationis expers, parte rationis participe prior est. Licet autem hoc quoque hinc intelligere, quòd animi quidam ardor seu excandescentia & voluntas, & præterea cupiditas, in pueris statim in lucem editis inest: ratiocinatio verò & mens ætate progressis innasci solet natura. Quocirca primùm quidem corporis cura animi culturam necessariò debet anteire: deinde proximè appetitionis, mentis causa tamen, cura habenda est: animi gratia, corporis.

A ἀγαθούς· εἰρωνίαν δ' ἄγοντας καὶ σχολάζοντας, ἀνδραποδώδεις δεῖ εἶναι μὴ καθάπερ ἡ Λακεδαιμονίων πόλις, τὴν ἀρετὴν ἀσκοῦν. ἐκείνοι μὲν γὰρ ἐν ταύτῃ διαφέρουσι τῶν ἄλλων, παῖ μὴ νομίζειν ταῦτα τοῖς ἀνδρείοις μέγιστα τῶν ἀγαθῶν, ἀλλ' ἀπὸ παῖ φρονεῖν ταῦτα μᾶλλον ἀνδρείους ἀρετῆς. ἐπεὶ δ' μείζω τε ἀγαθὰ ἡ πὰρ πολέμου] ταῦτα, καὶ τῶν ἀπολαύσιν τούτων, ἢ τῆς ἀρετῆς, καὶ ὅτι δι' αὐτὴν, φανερὸν ἐκ τούτων. πῶς δ', καὶ διὰ

B τίνων ἔσται, τοῦτο δὴ θεωρητέον. τοῖς μὲν δὴ διηρημένοις* πρότερον, ὅτι φύσεως, καὶ ἔθους, καὶ λόγου δεῖ. τούτων δ' ποίους μέν τινας εἶναι χρὴ τὴν φύσιν, διώρισται πρότερον. λοιπὸν δ' θεωρῆσαι πότερον παιδευτέοι τῷ λόγῳ* πρότερον, ἢ τοῖς ἔθεσι. ταῦτα γὰρ δεῖ πρὸς ἄλληλα συμφωνεῖν συμφωνίαν τὴν ἀρίστην. ἐνδέχεται γὰρ διημαρτηκέναι καὶ τὸν λόγον τοῦ βελτίστου τινὸς θέσεως· καὶ διὰ τῶν ἐθῶν* ὁμοίως ἔχειν. φανερὸν δὴ τοῦτό γε, πρῶτον μὲν, καθάπερ ἐν τοῖς ἀνδρείοις, ὡς δεῖ πρόσεδρα εἶναι τοῖς ἀκούουσι καὶ εὐπαρακολούθητα τῇ διανοίᾳ. ἔπειτα ὥσπερ ψυχὴ καὶ σῶμα δύ' ἐστὶν, ὅτω καὶ τοῦ ψυχῆς ὁρμαὶ δύο μέρη· τὸ, τε ἄλογον, καὶ τὸ λόγον ἔχον· καὶ τὰς ἕξεις τὰς τούτων δύο τὰ αὐτὰ μόν· ὧν τὸ μὲν ἐστὶν ὄρεξις, τὸ δὲ νοῦς. ὥσπερ δὲ τὸ σῶμα πρότερον τῇ γενέσει τοῦ ψυχῆς, ὅτω καὶ τὸ ἄλογον τοῦ λόγον ἐστὶν ἔχοντος. φανερὸν δὲ καὶ τοῦτο. θυμὸς γὰρ καὶ βούλησις, ἔτι δ' ἐπιθυμία, καὶ μάλιστα τοῖς παιδίοις· ὁ δ' λογισμὸς καὶ νοῦς, προϊοῦσιν ἐγγίνεται πέφυκε. διὸ πρῶτον μὲν τὸ σώματος τὴν ἐπιμέλειαν ἀναγκαῖον εἶναι πρότερον, ἢ [τὴν] τοῦ ψυχῆς· ἔπειτα, τὴν τοῦ ὀρέξεως· ἕνεκα μὲν τοι τοῦ νοῦ τὴν τοῦ ὀρέξεως· τοῦ δὲ σώματος, τὴν ψυχῆς.

C

D

E

CAPVT XVI.

Quo tempore & quales inter se matrimonio coniungi, & quandiu liberis operam dare oporteat. De liberis exponendis tollendísve. Adulterij prohibitio.

SI igitur ab initio videndum est legum scriptori, vt optima fiant eorum qui aluntur, corpora: primo vtique loco adhibenda in coniungendis maris & fœminæ corporibus diligentia est, quo tempore, & qualeis

ΚΕΦΑΛ. ις'.

Πότε καὶ ποίους τινὰς χρὴ ποιεῖσθαι πρὸς ἀλλήλους τὴν γαμικὴν ὁμιλίαν· καὶ περὶ ἀποθέσεως καὶ τροφῆς τῶν γιγνομένων. καὶ μοιχείας πάσης ἀπαγόρευσις.

ΕΙ οὖν ἀπ' ἀρχῆς τὴν νομοθέτην ὁρᾶν δεῖ, ὅπως βέλτιστα τὰ σώματα γίγνηται τῶν τρεφομένων· πρῶτον μὲν ἐπιμεληθητέον περὶ τὴν σύζευξιν, πότε καὶ ποίους

γυναῖκ' ὄντας χρὴ ποιεῖσθαι πρὸς ἀλλήλους τὴν A
γαμικὴν ὁμιλίαν. Δεῖ δ' ἀποβλέποντα
νομοθετεῖν [περὶ] ταύτην τὴν κοινωνίαν,
πρὸς αὐτούς τε καὶ τὸ ζῆν χρήσιμον, ἵνα συν-
άγωσι τὴν ἡλικίαν ὅπερ τὸν αὐτὸν καιρὸν
ἔχειν, καὶ μὴ διαφωνῶσιν αἱ δυνάμεις· τὸ
μὲν γὰρ ἔτι δύνασθαι γεννᾶν, τὸν δ', μὴ δύνα-
σθαι· ἢ ταύτης μέν, τὸν δ' ἀνδρὸς μή. Ταῦ-
τα δὲ ποιεῖ καὶ στάσεις πρὸς ἀλλήλους, καὶ διαφο-
ράς. ἔπειτα, καὶ πρὸς τὴν τῶν τέκνων διά- B
δοχήν. δεῖ γὰρ μήτε λίαν ὑπολείπεσθαι τὰς
ἡλικίας τὰ τέκνα τῶν πατέρων· ἀόντως γὰρ
ταῖς μὲν πρεσβυτέραις ἡ χάρις πρὸς τὴν τέ-
κνων, ἡ δὲ πρὸς τὴν πατέρων βοήθεια τοῖς
τέκνοις· μήτε λίαν πρέσβυς εἶναι. πολλὰ γὰρ
ἔχει δυσχέρειαν· ἥττον γὰρ αἰδοῦς ἢ πρότερον ὑπάρχει
τοῖς τοιούτοις, ὥσπερ ἡλικιώταις, καὶ πρὸς τὴν
οἰκονομίαν ἐγκλήματικόν τι πρέσβυς. ἔτι
δ', ὅταν ἀρχόμενοι δοῦναι μετέβημεν. ὅ-
πως τὰ σώματα * τῶν γιγνομένων ὑπάρχῃ C
πρὸς τὴν τοῦ νομοθέτου βούλησιν. σχεδὸν δὲ
πάντα ταῦτα συμβαίνει κατὰ μίαν ἐπιμέ-
λειαν. ἐπεὶ γὰρ ὥρισται τέλος τῆς γεννήσεως,
ὡς ἐπὶ τὸ πλῆθος εἰπεῖν, ἀνδράσι μέν, οἱ τὴν
ἑβδομήκοντα ἐτῶν ἀριθμὸς ἔσχατος, πεντή-
κοντα δ' γυναιξί, δεῖ τὴν ἀρχὴν τῆς συζυ-
γίας καὶ τὴν ἡλικίαν εἰς ταύτ' ἀποβλέπειν. ἔστι δ' ὁ τῶν νέων συνδυασμὸς
φαῦλος πρὸς τεκνοποιίαν. οἱ γὰρ πᾶσι
ζώοις ἀτελῆ τὰ τῶν νέων ἔκγονα, καὶ θηλυτό-
κα μᾶλλον, καὶ μικρὰ τὰ μορφήν. ὥστ' ἀ- D
ναγκαῖον ταὐτὸ τοῦτο συμβαίνειν καὶ ἐπὶ τῶν ἀν-
θρώπων. τεκμήριον δέ. οἱ ὅσαις γὰρ τῶν πό-
λεων ὑπῆρχε νεάζειν τοὺς συζυγοῦντας
καὶ νέας, ἀτελεῖς καὶ μικροὶ τὰ σώματά εἰσιν.
ἔτι δ' οἱ τοῖς τόκοις αἱ νέαι πονοδοί τε μᾶλ-
λον καὶ διαφθείρονται πλείους. διὸ καὶ τὴν χρη-
σμὸν ἔφασάν τινες φάναι διὰ τοιαύτην αἰ-
τίαν τοῖς Τροιζηνίοις, ὡς πολλῶν διαφθει-
ρομένων διὰ τὸ γαμίσκεσθαι τὰς νεωτέρας,
ἀλλ' οὐ πρὸς τὴν τῶν καρπῶν κομιδήν. ἔτι δὲ E
καὶ πρὸς σωφροσύνην συμφέρει τὰς ἐκδό-
σεις ποιεῖσθαι πρεσβυτέρας· ἀκολασταίνουσι
γὰρ εἰς δοκοῦσι νέαι γεγαμῆσθαι ταῖς σωμα-
σίαις. καὶ τὰ τῶν ἀρρένων δ' σώματα βλάπτε-
σθαι δοκεῖ πρὸς τὴν αὔξησιν, ἐὰν ἔτι τοῦ *
σπέρματος αὐξανομένου ποιῶνται τὴν σωμα-
σίαν. καὶ γὰρ τοῦτο ὡρισμένος χρόνος, οὐ
πολὺ ὑπερβαίνει πλῆθος ἔτι. διὸ τὰς μὲ ἀρ-
μόττει πρὸς τὴν ὀκτωκαίδεκα ἐτῶν ἡλικίαν

Lamb. σώματα. alij neutrum agnoscũt.

inter se matrimonio coniungi oporteat. Debet autem de hac societate leges ferre, spectato & vtroque eorum ipsorum, & vitæ tempore, vt ætatibus ad eandem opportunitatem temporis conueniant & concurrant: neque vires & potestates discrepent, vt vir quidem gignere possit, fœmina non possit: aut fœmina possit, vir non possit. hæc enim discordias inter eos pariunt, & dissensiones. Secundo loco spectanda est filiorum successio. Oportet enim neque nimis filios parentibus ætate posteriores esse; (nam vt parentes natu grandiores nullum beneficij sui fructum à filiis vicissim percipere possunt; sic filij à parentibus nulla re iuuari, aut subleuari queunt;) neque nimis propè ad parentum ætatem accedere: multa enim in hac re insunt incommoda. Nam & minor est erga tales filiorum verecundia, tanquam æquales, & ex ætatum propinquitate in administratione rei familiaris querelæ & criminationes proficisci solent. Postremò vnde initio huc degressi sumus, videndum est legum scriptori, vt corpora eorum, qui procreantur, sint ad eius voluntatem apposita. Hæc igitur ferè omnia vna diligentia curáque continentur. Quoniam enim procreationis finis definitus est, viris quidem ad summum, annorum septuaginta numerus vltimus: feminis verò, quinquaginta: oportet coniugationis principium, quod ad eorum ætatem attinet, ad hæc tempora concurrere. Est autem adolescentulorum copulatio & coniunctio ad liberorum procreationem inepta. nam in omnibus animantibus adolescentium fœtus imperfecti sunt, & feminæ eduntur potiùs, quàm mares, & breui corporis figura. Quare necessariò hoc idem etiam in hominibus euenit. Cui rei hoc argumento est, quòd quibuscumque in ciuitatibus hoc in more positum est vt adolescentes cum puellis adolescentulis matrimonio iungantur, imperfectis & breuibus corporibus præditi sunt. Præterea puellæ adolescentulæ & magis laborant in partu, & plures intereunt. Quapropter consultò Trœzeniis oraculo responsum esse quidam dicunt, illa incommoda iis accidere propter talem causam, proinde quasi multæ mulieres interirent: quia iuniores ac minores natu in matrimonium collocarentur, non quòd fructus ante tempus colligerentur. Præterea verò & ad temperantiam adiuuat, elocare paulò ætate grandiores. videntur enim esse intemperantiores ac libidinosiores eæ quæ valde puellæ rebus venereis vsæ sunt. Tum masculorum corporibus nocere videtur ad incrementum, si adhuc corpore crescente rebus venereis dent operam. huius enim tempus quoddam est definitum, extra quod egrediens non ampliùs augescat. Quapropter fœminas quidem anno ætatis circiter duodeuicesimo conuenit in

matrimonium collocare: mares verò anno citer tricesimoseptimo nuptiis alligare. Namq; hoc tempore facta coniunctio & corroboratis florentibúsq; ac vigentibus corporib. erit opportuna, & ad procreationis liberorũ pausam acrequiem tempestiuè in eodẽ tempore vtrisque cõcurret. Præterea verò successio liberorum & parẽtibus & liberis erit opportuna: his quidem ineunte ætatis robore ac vigore, si statim pro ratione temporis nati fuerint: illis verò ætate iam decrepita, & ad annum ætatis septuagesimum præcipitata. De coniugio igitur quo tempore sit conciliandũ, dictum est. Anni autem tempore eo vtendum est, quo etiã nunc vtuntur multi: idq; pulchrè ac præclarè bruma huic congressioni faciendæ præfinita Oportet igitur etiam eos ad liberorum procreationem ea iam cognoscere, & quæ à medicis dicuntur, & quæ à physicis. Nam & medici quibus potissimùm temporibus corpora optimè sint affecta, satis accuratè explicãt: & physici, cùm de ventis copiosè disputãt, tum vẽtos aquilonareis australibus anteponunt. Sed quomodo affectis parentum corporibus plurimùm iuuentur, qui procreantur, in iis quidem, quæ de puerorũ institutione dicẽtur, attẽtiùs & accuratiùs erit disputandũ. nunc autem satis erit adumbrata quadam forma dicere. Nam neq; athletarum habitus ad bonã corporis constitutionem ciuili societati cõuenientem, nec ad bonã valetudinem, nec ad procreationẽ liberorum vtilis est: neque is qui remediis & curationibus eget, quíque valde laborioſus & morbis exercitus est, sed qui inter hos interiectus est. Habitu igitur corporis esse oportet laboribus perferendis durato atque assuefacto, sed assuefacto laboribus non violẽtis, neque ad vnum laborem exercitato, quemadmodũ athletarum est, sed ad hominũ liberorum actiones. Atque hæc ad viros similiter & ad mulieres pertinẽt. Oportet autem & mulieres prægnanteis seu grauidas suorũ corporum curam habere, ne desidiæ se dedant, neque alimento vtantur nimis tenui & subtili. Atque hoc facilè assequitur scriptor legũ, si eis iter aliquod quotidianũ ad cultũ venerationémq; deorum eorum quibus sorte obtigit vt præsint gignẽdis animantibus, iniunxerit ac mandauerit. Mẽtem verò earum contrà, atque corpora, desidioſiùs haberi in vita degenda cõuenit: nam quæ procreantur, multa à matre contrahere cernuntur: quemadmodum & quæ ex terra nascũtur, à terra. De exponẽdis autẽ vel tollẽdis partub⁹, lex esto, nequid mãcum & debile alatur. Propter multitudinẽ autẽ liberorũ, ne plures sint quàm expediat, si gentiũ instituta & leges vetẽt procreata exponi: definitum esse oportet procreandorũ liberorũ numerum. Quòd si quibus inter se copulatis & congressis, plures liberi quàm definitũ sit, nascantur, priùs quàm sensus & vita inseratur, abortus est fœtui inferendus. Quid enim pium ac religiosum sit, quid non, sensu & vita circumscriptum

A συζυγιών, τοὺς δ' ἐπὶ τὰ τεσσαράκοντα, ἢ μικρὸν.] ὁ γὰρ τοσούτῳ δὲ ἀκμάζουσι τοῖς σώμασι σύζυξις ἔσται, καὶ πρὸς τὴν παῦλαν τῆς τεκνοποιίας συγκαταβήσεται τοῖς χρόνοις ἀκαίρως. ἔτι δὲ καὶ διδασκαλικὴ τέκνων, τοῖς μὲν ἀρχομένης ἔσται ἡ ἀκμῆς, ἐὰν γίγνηται κατὰ λόγον αὐτοῖς ἡ γένεσις· τοῖς δὲ ἤδη καταλελυμένης τῆς ἡλικίας πρὸς τὰ ἑβδομήκοντα ἐνίοις ἀριθμόν. πε. εἰ μὲν οὖν ποτε δεῖ ποιεῖσθαι τὴν σύζυξιν, εἴρηται. τοῖς δὲ πρὸς τὸν ὧραν χρόνοις, δεῖ χρῆσθαι, οἷς οἱ πολλοὶ χρῶνται καλοῦσι καὶ γνωμῶσι, ὀρθοῦντες χειμῶνος τὰ σύνοδον ποιεῖσθαι ταύτην. δεῖ δὴ καὶ αὐτοὺς ἤδη θεωρεῖν πρὸς τὴν τεκνοποιίαν, τά τε πρὸς τὴν ἰατρικὴν λεγόμενα, καὶ τὰ πρὸς τὴν φυσικήν. οἵ τε γὰρ ἰατρικοὶ τοῖς ὑγιείαις χρησίμην ἱκανῶς λέγουσι, καὶ πρὸς τὴν πολιτικὴν οἱ φυσικοί, τὰ βόρεια τῶν νοτίων ἐπαινοῦντες μᾶλλον. πολὺν δὲ χρόνον τὴν ὑπάρχοντων, μάλιστα ὄφελος εἴη τοῖς γυμνασίοις, ὁπόταν μὲν μᾶλλον λεκτέον καὶ τοῖς περὶ τὴν παιδονομίας· τύπῳ δὲ ἱκανὸν εἰπεῖν καὶ νῦν. ὅτε μὲν γὰρ τὴν ἀθλητὴν χρήσιμος ἕξις πρὸς πολιτικὴν διέξιδον, ὅτε πρὸς ὑγίειαν, καὶ τεκνοποιίαν, ὅτε καὶ γυμναστικὴν καὶ κακοποιητικὴν λίαν, ἀλλὰ μέσην τούτων. πεπονημένον μὲν οὖν ἔχειν δεῖ τὸν ἕξιν· πεπονημένον δὲ πόνοις μὴ βιαίοις· μηδὲ πρὸς ἕνα μόνον; ὡς περ ἡ τῶν ἀθλητῶν ἕξις, ἀλλὰ πρὸς πάν τὴν ἐλευθερίων πρᾶξιν. ὁμοίως δὲ δεῖ ταῦτα ὑπάρχειν ἀνδράσι καὶ γυναιξί. χρὴ δὲ καὶ τὰς ἐγκύους ἐπιμελεῖσθαι τοῦ σώματος, μὴ ῥαθυμούσας, μηδ' ἀγρίας ἕξεως χρωμένας. τοῦτο δὲ ῥᾴδιον τῷ νομοθέτῃ ποιῆσαι, προστάξαντι καθ' ἡμέραν τινὰ ποιεῖσθαι πορείαν πρὸς θεῶν ἀποθεραπείαν, τῶν εἰληχότων τὴν περὶ τὸ γεννᾶν. τὴν μὲν τοι διάνοιαν τοῦναντίον τοῦ σώματος ῥαθυμοτέρως ἀρμόττει διάγειν. ἀπολαύοντα γὰρ φαίνεται τὰ γενόμενα τὰ ἐχούσης, ὥσπερ καὶ τὰ φυόμενα τῆς γῆς. περὶ δὲ ἀποθέσεως καὶ ἕξεως τῶν γιγνομένων, ἔστω νόμος, μηδὲν πεπηρωμένον τρέφειν. διὰ δὲ πλῆθος τέκνων, ἐάν τις τάξις τῆς ἐκθρεπτῆς κωλύῃ, μηδὲν ἀποτίθεσθαι τῶν γιγνομένων· ὡρίσθαι γὰρ δεῖ τὸ τεκνοποιίας τὸ πλῆθος. ἐὰν δέ τισι γίγνηται παρὰ ταῦτα σώμασιν ἀνάπηρα καὶ τέρατα, περὶ ἀμβλώσεων ἕξις γνέσθαι καὶ ζωλῦ, ἐμποιεῖσθαι δεῖ τὰ ἀμβλώσιν· τὸ γὰρ ὅσιον καὶ τὸ μὴ, διωρισμένον τῇ αἰσθήσει καὶ

χ. τύπῳ γρ. ἀκμάζουσα

γρ. ἡ ἥβωσις

γρ. τοῖς ἡνιοχικοῖς

γρ. ὡς οἱ π. Lamb. σωσιοὶ αι

γρ. τοῖς ἡνιοχικοῖς

γρ. τῷ ἐλευθερίων

Lamb. τὰ ἡνιώμενα ἢ πεύσεις

γρ. τῶν ἐώντων

γρ. ὥρισται γὰρ δεῖ Lāb. ὡρίσθαι δεῖ

γρ. ἢ τὰ μὴ διωρισμένον τ.

πρὸ ζῆν ἔρας. ἐπὶ δ' ἡ μὲν ἀρχὴ τῆς ἡλικίας αὐδρὶ καὶ γυναικὶ διάφορος, πότε δεῖ συζεύξεως καὶ τῆς συζεύξεως, καὶ πόσον χρόνον λειτουργεῖν αὐτοὺς πρὸς τεκνοποιίαν, ὡρίσθω. τὰ γὰρ τῶν πρεσβυτέρων ἔκγονα, καθάπερ τὰ τῶν νεωτέρων, ἀτελῆ τῷ τε καὶ τοῖς σώμασι καὶ ταῖς διανοίαις· τὰ δὲ τῶν γηγενεστάτων, ἀσθενῆ. δῆλον τοίνυν τῆς διανοίας ἀκμὴν· αὕτη δ' ἐστὶν ἐν τοῖς πλείστοις, ὧν τῶν ποιητῶν τινες εἰρήκασιν, οἱ μεθιᾶσι ταῖς ἑβδομάσι τὴν ἡλικίαν, τὸν χρόνον τὸν τῶν πεντήκοντα ἐτῶν. ὥστε τέτταρσιν ἢ πέντε ἔτεσιν ὑπερβάλλοντα τὴν ἡλικίαν ταύτην, ἀφεῖσθαι δεῖ τῆς εἰς τὸ φανερὸν γεννήσεως· τὸ δὲ λοιπὸν, ὑγιείας χάριν, ἢ τινος ἄλλης τοιαύτης αἰτίας, φαίνεσθαι δεῖ ποιουμένους τὴν ὁμιλίαν. τὸν δὲ τῆς πρὸς ἄλλην ἢ πρὸς ἄλλον, ἔστω μὲν ἁπλῶς μὴ καλὸν ἀποφαίνεσθαι μηδαμῆ μηδαμῶς, ὅταν ᾖ καὶ παρεμφερὴς πόσις. τὸν δὲ τὸν χρόνον τὸν τῆς τεκνοποιίας, ἐάν τις φαίνηται τοιοῦτόν τι δρῶν, ἀτιμίᾳ ζημιοῦσθαι πρέπουσα πρὸς τὴν ἁμαρτίαν.

ΚΕΦΑΛ. ιζ'.

Γενομένων τῶν τέκνων ποίαν τινὰ δεῖ τὴν ἔφην εἶναι, καὶ ποίαν ἀγωγὴν ποιεῖσθαι, μέχρι τῶν ἑπτὰ ἐτῶν.

ΓΕνομένων δὲ τῶν τέκνων, οἴεσθαι μεγάλην εἶναι διαφορὰν πρὸς τὴν τοῦ σώματος δύναμιν, τὴν ἕψησιν, ὁποία τις δοθῇ. φαίνεται δ' ἀφ' ὧν τε τῶν ἄλλων ζώων ἅπτονται τροφοδοσίαι, καὶ ἀφ' ὧν τὰ ἔθνη, οἷς ὅπερ μελέτης ἐστὶν εἰσάγειν τὴν πολεμικὴν ἕξιν, ἐν γὰρ πλήθουσα τοῦ γάλακτος * πλησιάζουσα ἕψῃ, μάλιστα οἰκεία τοῖς σώμασιν· ἀοινοτέρα δ', ἀφ' ὧν τὰ νοσήματα. ἔτι δὲ καὶ κινήσεις, ὅσας ἐνδέχεται, ποιεῖσθαι τηλικούτων συμφέρει. πρὸς δὲ τὸ μὴ διαστρέφεσθαι τὰ μέλη δι' ἀπαλότητα, χρῶνται καὶ νῦν ἔνια τῶν ἐθνῶν ὀργάνοις τισὶ μηχανικοῖς· ἀφ' ὧν τὸ σῶμα ποιεῖ τῶν τοιούτων ἀστραβές. συμφέρει δὲ λούειν καὶ πρὸς τὰ ψύχη σκληρύνειν ἐκ μικρῶν παίδων. τοῦτο γὰρ καὶ πρὸς ὑγίειάν, καὶ πρὸς πολεμικὰς πράξεις, ἐπιτηδειότατον. δεῖ δὲ καὶ πολλοῖς ἔθος τῶν βαρβάρων ἔθος, τοῖς μὲν, εἰς ποταμὸν ἀποβάπτειν τὰ νήπια

* γρ. πλήθουσα

A ac definitum erit. Quoniam autem ætatis initium viro & vxori, quando conciliare coniunctionem nuptialem incipere oporteat, definitum est; etiam hoc definitum sit quandiu liberis procreandis eos operam dare conueniat. Nam vt iuniorum, ita & grandiorum natu fœtus, inchoatis atque imperfectis corporibus mentibúsque nascuntur: eorum verò qui senio confecti sunt, soboles infirma atque imbecilla est. Quare id tempus præfiniatúr, in quo mens maximè viget ac floret. mentis autem flos ac vigor in plerisque est, quem quidam poëtæ exposue-
B runt, qui hominis ætatem septenariis numeris metiuntur, anno circiter quinquagesimo. Itaque qui hanc ætatem quadriennio aut quinquennio superat, is debet à manifesta procreatione solutus esse. De reliquo, valetudinis gratia, aut propter talem aliquam causam, oportet eos videri inter se commisceri. De concubitu autem aut viri cum alia femina, aut feminæ cum alio viro, esto absolutè turpe & flagitiosum, alium aut aliam; vlla ratione vllóque pacto tangere videri, cùm & est & appellatur coniux. Quòd
C si quis inter id tempus, quod procreationi liberorum præfinitum est, in tali aliquo facinore deprehendatur; tali infamia notetur, qualem peccati magnitudo grauitásque postulat.

CAPVT XVII.

Liberi nati quomodo alendi, & ad septimum vsque annum educandi.

D

LIberis autem natis atque editis, multum interesse existimandum est ad corporis vireis, quo cibo alantur. Apparet autem, si quis alias animanteis & nationes, quibus curæ est habitum bello aptum corpori inducere, animo percurrat: lactis naturam exuberantem, esse alimentum corporibus maximè accommodatum: sed quæ sit vini expers, propter morbos. Præterea & tantas agi-
E tationes, quantas qui sunt ea ætate, ferre possunt, adhibere prodest. Ne autem membra propter teneritatem distorqueantur, vtuntur etiam nunc nonnullæ nationes machinis quibusdam & instrumentis solerter excogitatis: quæ corpus eorum, qui sunt id ætatis, à peruersione & distortione tuentur. Prodest & statim ab ineunte ætate pueros frigoribus assuefacere. hoc enim & ad bonam valetudinem & ad actiones bellicas, vtilissimum est. Quocirca multi barbari hunc morem retinent, alij vt pueros simul atque nati sunt, in frigidum flumen

immergant : alij , vt breui integumento vestiant, quod Galli faciunt. Omnibus enim rebus quibus assuefieri possunt , statim ab ineunte ætate eos assuefacere melius est , dummodo sensim ac paulatim : facilè autem exerceri potest puerorum habitus natura ad frigora perferenda , propter calorem. In prima igitur ætate talem diligentiam adhibere, & huic quàm simillimam , vtile est. Huic autem proxima vsque ad annos quinque , quam neque dum ad vllam disciplinam admouere , neque ad necessarios labores appellere par est , ne incrementum impediant ; tantam agitationem consequi debet , vt corporum segnitiem ac desidiam effugiat : quæ agitatio cùm aliis rebus , tum ludo inducenda & comparanda est. Oportet autem ludos neque illiberaleis neque laborioſos , neque remissos ac dissolutos esse. Qualeis autem sermones qualeísque fabellas audire debeant pueri id ætatis , iis magistratibus qui pueris regendis præfecti sunt , quos prædonomos Græci dicunt , curæ sit videre. Hæc enim omnia debent præcursionem quandam adhibere , viámque munire ad posteriores vitæ degendæ consuetudines & disputationes. Iccirco & lusiones pleræque, eorum studiorum quæ posteriùs seriò ab eis tractabuntur , imitationes esse debent. Vocis autem contentionibus & ploratibus non rectè pueris interdicunt , qui legibus eos vocem contendere & plorare vetant. nam valent hæc ad incrementum . sunt corporibus exercitationum loco. Nam spiritus & animæ compressio iis qui in aliquo labore versantur , vireis suppeditat atque amplificat. quod & pueris vocem contendentibus accidit. Debent porrò ij qui pueris moderandis præfecti sunt , cùm aliam horum vitæ degendæ consuetudinem attendere , tum maximè operam dare vt quàm minimè cum seruis versentur ; huic enim ætatí etiam vsque ad annos septem necessariò domi victus subministratur. Ratio igitur postulat vt qui hac ætate sunt , ab auditionibus & spectaculis illiberalibus longè arceantur. Cùm igitur vniuersè scriptor legum verborum obscœnitatem ex ciuitate , siquid aliud , eiicere debeat ; (ex eo enim quòd aliquis , quodcumque verbum turpe in buccam veniat , facilè proloquatur , nascitur proximè vt faciat ;) tum maximè à puerorum auribus oculisque remouere , ne quid tale vel loquantur vel audiant. Quòd si quis comperiatur, aliquem eorum quæ legibus vetita sunt , aut dicere aut agere , ísque liber sit quidem ille, sed nondum dignus qui in conuiuiis publicis interfit , habitus sit : & ignominia afficiendus , & verberibus castigandus est. sin sit hac ætate superior , ignominiis illiberalibus inurendus est , propterea quòd se seruorum similem moribus præbuerit.

A κλινα ψυχεὸν, τοῖς δ', σκέπασμα μιχεὸν ἀμπιγεῖν· οἷ, Κελτοῖς. πολύπαγδ' ὅσα δυνατὸν ἐθίζειν, διὰ τὸ* ἀρχομένων βέλτιον μᾶλλον ἐθίζειν· ἐν παιδαγωγῇ δ' ἐθίζειν. διὰ φύσις δ' ἡ τῶν παίδων ἕξις, διὰ θερμότητα, πρὸς τὸ τῶν ψυχῶν ἄσκησιν. δεῖ μᾶλλον τῶν τοιούτων συμφέρειν ποιεῖσθαι τὸν ἐπιμέλειαν τοιαύτην τε καὶ τὸν τούτῳ παραπλησίαν· τὸν δ' ἐλευθέρων τούτῳ ἡλικίαν, μέχρι πέντε ἐτῶν, ἐν ᾧ ἔστι πρὸς μάθησιν καλῶς ἔχειν παράγειν οὐδεμίαν, ἔστε πρὸς ἀναγκαίους πόνους, ὅπως μὴ τὸν αὔξησιν ἐμποδίζωσι, δεῖ τοσαύτης τυγχάνειν κινήσεως, ὥστε διαφεύγειν τὸν ἀργίαν τῷ σώματι· ἐν ᾧ καὶ παιδιᾷ συνεθίζειν καὶ δι' ἄλλων πράξεων, καὶ διὰ τῆς παιδιᾶς. δεῖ δὲ καὶ ταῖς παιδιαῖς εἶναι μήτε ἀνελευθέρους, μήτε ὀλιγοπόνους, μήτε ἀνδρώδεις. καὶ περὶ λόγων δὲ καὶ μύθων, ποίους τινὰς ἀκούειν δεῖ τοὺς τηλικούτους, ὁπισθεν ἔστω τοῖς ἀρχομένοις, οἷς καλοῦσι παιδονόμους. πολύπαγδ' γὰρ δεῖ τὰ τοιαῦτα προοδοποιεῖν πρὸς τὰ ὑστερον διατριβάς. δὲ καὶ παιδιὰ ἔστω δεῖ καὶ πολλὰς μιμήσεις τῶν ὑστερον* πρακτέων. καὶ δὲ διαφόρους τῶν παίδων καὶ τοὺς κλαυθμοὺς, οὐκ ὀρθῶς ἀπαγορεύουσιν οἱ κωλύοντες ἐν τοῖς νόμοις. συμφέρουσι γὰρ πρὸς αὔξησιν. γὰρ γίνεται τινὰ γυμνασία τοῖς σώμασιν. διὰ γὰρ τοῦ πνεύματος κάθαξις, ποιεῖ τὸν ἰσχνὸν τοῖς πονοῦσιν. ὃ συμβαίνει καὶ τοῖς παιδίοις διατεινομένοις. ὑποκειστέον δὲ τοῖς παιδονόμοις τὸν τούτων διαγωγὸν, τόν τ' ἄλλον, καὶ ὅπως ὅτι ἥκιστα μετὰ δούλων ἔσται. τούτων γὰρ τὸν ἡλικίαν, καὶ μέχρι τῶν ἑπτὰ ἐτῶν, ἀναγκαῖον οἴκοι τὸν τοιοῦτον ἔχειν. βέλτιον οὖν ἀπελαυνόειν ἀπὸ τῶν ἀκουσμάτων καὶ τῶν ὁρασμάτων ἀνελευθερίας, καὶ τηλικούτους οἵους. ὅλως μὲν οὖν αἰσχρολογίαν ἐν τῆς πόλεως, ὥσπερ ἀπόλιν, δεῖ τὸν νομοθέτην ἐξορίζειν. ἐν γὰρ βίαιρας λέγοντι καὶ ἀκούοντι τὸν αἰσχρῶν, γίνεται καὶ ποιεῖν σύνεγγυς. μάλιστα μὲν οὖν ἐν τῶν νέων, ὅπως μήτε λέγωσι, μήτε ἀκούωσι μηδὲν τοιοῦτον. ἐὰν δέ τις φαίνηταί τι λέγων ἢ πραττων τῶν ἀπηγορευμένων, τὸν μὲν ἐλεύθερον, μήπω δὲ καταχλίσεως ἄξιον ὄντα ἐν τοῖς συσσιτίοις, ἀτιμίαις κολάζειν καὶ πληγαῖς· τὸν δὲ πρεσβύτερον τῆς ἡλικίας ταύτης, ἀτιμίαις ἀνελευθέροις, ἀνδρα-

* Lamb. ἀρχομένων. γρ. ἀρχομένῳ. quidã, ἀρχομένους.

* Lamb. ἀπουδαζομένων. γρ. τῶν ἐκκεκμάτων τῶν ἀνελευθέρων

ποδωδίας χάειν. ἐπεὶ ὃ βλέγλη τοιού-
των ἐξοείζομεν, φανερὸν ὅτι καὶ ὃ θεω-
ρὴν, ἢ γραφὰς, ἢ λόγους ἀγῆμονας. ὅπι-
μοὶ μὲν οὖν ἔστω τοῖς ἔξω τοῖς μηδὲν μή-
τε ἄγαλμα, μήτε γραφὴ εἰ τοιούτων
πράξεων μίμησιν· εἰ μή πού τισι θεοῖς
τοιούτοις, οἷς καὶ τὸν πωλασμὸν ἀποδιδω-
σιν ὁ νόμος· πρὸς δὲ τούτοις ἀφίησιν ὁ νόμος
τοὺς ἔχοντας ἡλικίαν πλέον πεφηκούσας,]
καὶ ὑφ' αὑτῶν καὶ τέκνων καὶ γυναικῶν
θυμαλφῆν τοὺς θεούς. τοὺς δὲ νεωτέρους ὅτ'
ἰάμβων, ὅτε κωμῳδίας θεατὰς νομοθετη-
τέον, πρὶν ἢ τὴν ἡλικίαν λάβωσιν, ἐν ᾗ
καὶ καθαιρέσεως ἐπαρξῇ κοινωνῆσαι ἥδη,
καὶ μέθης· καὶ τῆς ἀπὸ τῶν τοιούτων γιγνομέ-
νης βλάβης ἀπαθεῖς ἡ παιδεία ποιήσῃ
πολίτας. νῦν μὲν οὖν τοῦτον ἐν παραδρομῇ
πεποιήμεθα τὸν λόγον· ὕστερον δ' ἐπισκοπη-
τέον δεῖ δῆθεν μᾶλλον, εἴτε μὴ δεῖ πρᾶτ-
τον, εἴτε δεῖ διαπορήσαντας, καὶ πῶς δεῖ·
νῦν δὲ τὰ παρόντα χρεών, ἐμνήσθημεν ὡς
δυσχερῶν. ἴσως γὰρ ἂν καλῶς ἔλεγε τοιοῦ-
τον Θεόδωρος ὁ τῆς τραγῳδίας ὑποκρι-
τής. οὐδενὶ γὰρ πώποτε προῆκεν ἑαυτὸν πρᾶ-
τον εἰσελθεῖν, οὐδὲ τῶν βελτόνων ὑποκριτῶν,
ὡς οἰκειοτάτων* τῶν θεατῶν ταῖς πρώ-
ταις ἀκοαῖς. συμβαίνει δὲ ταὐτὸ τοῦτο καὶ
πρὸς τὰς τῶν ἀνθρώπων ὁμιλίας, καὶ πρὸς
τὰς τῶν πραγμάτων. πρώτοις γὰρ χαίρομεν τοῖς
πρώτοις μᾶλλον. διὸ δεῖ τοῖς νέοις πρώτα
ποιεῖν ξένα τὰ φαῦλα· μάλιστα δ' αὐτῶν,
ὅσα ἔχει ἢ μοχθηρίαν, ἢ δυσωδίαν. διελ-
θόντων δὲ τῶν πέντε ἐτῶν, τὰ δύο μέχρι τῶν
ἑπτὰ δεῖ θεωρεῖν ἤδη μεθ' ἡμᾶς τῶν μαθή-
σεων, ἃς δεήσει μανθάνειν αὐτούς· δύο δ' εἰσὶν
ἡλικίαι, πρὸς ἃς ἀναγκαῖον διηρῆσθαι τὴν
παιδείαν· μετὰ τὴν ἀπὸ τῶν ἑπτά, μέχρι
ἥβης· καὶ πάλιν μετὰ τὴν ἀφ' ἥβης, μέχρι τοῦ
ἑνὸς καὶ εἴκοσιν ἐτῶν. εἰ γὰρ ταῖς ἑβδομάσι
διαιρεῖσθαι τὰς ἡλικίας, ὡς ὀρθῶς τινὲς
λέγουσιν ἄριστα καλῶς. δεῖ δὲ τὴν διαίρεσιν
τῆς φύσεως ἐπακολουθεῖν. πᾶσα γὰρ τέχνη
καὶ παιδεία, τὸ μὲν ἐλλεῖπον βούλεται τῆς
φύσεως ἀναπληροῦν. πρῶτον μὲν οὖν
σκεπτέον, εἰ ποιητέον τάξιν τινὰ περὶ τοὺς
παῖδας· ἔπειτα, πότερον συμφέρει κοινὴν
ποιεῖσθαι τὴν ἐπιμέλειαν αὐτῶν, ἢ κατ'
ἰδίαν ἕκαστον· ὃ νῦν καὶ κατὰ τὰς πλείστας
τῶν πόλεων. τρίτον δὲ, ποίαν τινὰ δεῖ τού-
των.

γρ. τῶν θεά-
τρων

A Quoniam autem tale aliquid proloqui ve-
tamus, perspicuum est etiam picturas & fa-
bulas indecoras ac deformeis spectare per
nos non licere. Dent igitur operam ma-
gistratus, ne qua sit vel statua vel ta-
bula picta, quæ taleis actiones imitetur:
nisi fortè in templis quorumdam talium
deorum, quibus lex lasciuiam atque irri-
sionem subobscœnam attribuit. Verum-
tamen hos deos permittit lex iis qui pau-
lò sunt ætate prouectiores, & pro se, &
pro liberis-, & pro vxoribus venerari, &
B omni cultus genere mactare. Iunioribus
verò neque iambos neque comœdias spe-
ctare vlla lege permitti debet; priusquam
eam ætatem attigerint, in qua & eis ac-
cubationis atque ebrietatis consortibus li-
cebit esse: & eos omneis à noxa ex his
talibus proficiscente incolumeis atque in-
tegros disciplina seruabit. Nunc igitur
hunc sermonem cursim habuimus: poste-
riùs autem attentiùs erit considerandum,
pluribúsque verbis explicandum, quæren-
C tibus primùm, vtrùm minimè sit facien-
dum, an sit faciendum: deinde quomodo
faciendum. In præsentia autem necessariò
his de rebus mentionem nonnullam feci-
mus. Fortasse enim Theodorus tragœdus
non malè tale quiddam dicebat, nullum
enim vnquam, ne contemptum quidem hi-
strionem, passus est ante se in scenam pro-
dire: quòd existimaret spectatorum aures
iis quæ prima audiunt, captas occupari.
Quod idem vsuvenit & in hominum con-
gressionibus, & in rerum tractationibus.
D Nam quæ prima nobis oblata sunt, ea
omnia sunt nobis probatissima. Quare a-
dolescentibus, cùm mala ac vitiosa omnia
ita debent esse incognita, quasi peregrina:
tum ea maximè, in quibus inest vel turpi-
tudo, vel animi offensio. Annis autem
quinque exactis, biennium, vsque ad an-
num septimum confectum, debent iam
disciplinarum earum quas eos discere opor-
tebit, fieri spectatores. Duæ porrò sunt æ-
tates, ad quas necessariò institutio diuiden-
da est: altera ab anno septimo ad puberta-
E tem, altera rursus à pubertate vsque ad pri-
mum & vicesimum annum. Nam qui æta-
tes per hebdomadas partiuntur, magnam
partem non rectè dicunt. Sequenda verò
naturæ diuisio est. Vult enim omnis ars
omnisque doctrina id quod naturæ deest,
supplere. Primùm igitur videndum est, sit-
ne in puerorum institutione aliqua ordinis
descriptio adhibenda: deinde, vtrùm co-
rum institutionis procuratio, publica an
priuata esse debeat-, pro cuiusque arbitrio
& modo-: quod etiam nunc in plerisque
ciuitatibus fieri solet: tertio loco, qualem
esse oporteat.

ARIS-

A

ARISTOTELIS, DE REPVBLICA LIBER OCTAVVS.

CAPVT I.

Legumlatori necessariò de puerorum institutione leges esse ferendas: institutionem vnam omnibus esse debere.

QVin legum scriptori igitur in adolescentium disciplina maximè sit elaborandum, nemo in controuersiam vocarit. namque hoc in ciuitatibus neglectum magna incommoda reipubl. administrandæ formis importat. accommodatè enim ad vnum quodque reipubl. administrandæ genus ciuitatem administrare oportet. Nam vniuscuiusque reipubl. administrandæ formæ propria indoles, atque, vt ita dicam, ingenium proprium & reipubl. administrandæ formam tuetur, & ab initio constituit: verbi causa, indoles democratiæ conueniens, democratiam constituit & conseruat; oligarchiæ conueniens, oligarchiam. Semper autem vt quæque indoles est optima, ita optimam reipubl. administrandæ formam parit. Præterea in omnibus facultatibus atque artibus quædam oportet antè doceri, & quibusdam antè assuefieri ad cuiusque opera muneráque obeunda. Quare perspicuum est etiam ad virtutis actiones expromendas quibusdam studiis & exercitationibus antecedentibus opus esse. Quoniam autem finis vnus omni ciuitati propositus est, perspicuum est etiam vnam & eandem omnium necessariò esse disciplinam, huiúsque procurationem publicam esse debere, non priuatam: quemadmodum nunc sui cuique filij curæ sunt, & priuatim, & priuatam disciplinam, quam cuique visum fuerit docere, suis filiis tradenti. Oportet autem rerum communium exercitationem quoque facere communem: simúlque ciuem neminem existimare oportet ipsum esse suum, sed omneis esse ciuitatis. particula enim vnusquisque ciuis ciuitatis est. At cuiusque particulæ procuratio, totius procurationem intueri solet naturâ. Atque etiam aliquis Lacedæmonios in hoc laudarit: plurimum enim studij in pueros conferunt, idque communiter & publicè. Leges igitur de disciplina & institutione puerorum esse scribendas, atque hanc communem & publicam esse oportere, perspicuum est.

ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΟΥΣ ΠΟΛΙ-
ΤΙΚΩΝ η'.

ΚΕΦΑΛ. α'.

Ὅτι νομοθετητέον περὶ παιδείας τῶν νέων, καὶ ταύτην κοινὴν ποιητέον.

ΤΙ μὲν οὖν τὸν νομοθέτην μάλιστα σπουδαστέον περὶ τὴν τῶν νέων παιδείαν, οὐδεὶς ἂν ἀμφισβητήσειε. ἐν γὰρ ταῖς πόλεσιν ὃ γιγνόμενον τοῦτο, βλάπτει τὰς πολιτείας. δεῖ γὰρ πρὸς ἑκάστην πολιτεύεσθαι. ὃ γὰρ ἦθος τῆς πολιτείας ἑκάστης τὸ οἰκεῖον, καὶ φυλάττειν εἴωθεν τὴν πολιτείαν, καὶ καθίστησιν ἐξ ἀρχῆς· οἷον, τὸ μὲν δημοκρατικὸν, δημοκρατίαν· τὸ δὲ ὀλιγαρχικὸν, ὀλιγαρχίαν. ἀεὶ δὲ τὸ βέλτιστον ἦθος, βελτίονος αἴτιον πολιτείας· ἔτι δὲ πρὸς πάσας δυνάμεις καὶ τέχνας ἔστιν ἃ δεῖ προπαιδεύεσθαι καὶ προεθίζεσθαι πρὸς τὰς ἐκάστου ἐργασίας. ὥστε δῆλον ὅτι καὶ πρὸς τὰς τῆς ἀρετῆς πράξεις. ἐπεὶ δ' ἓν τὸ τέλος τῇ πόλει πᾶσι, φανερὸν ὅτι καὶ τὴν παιδείαν μίαν καὶ τὴν αὐτὴν ἀναγκαῖον εἶναι πάντων· καὶ ταύτης τὴν ἐπιμέλειαν εἶναι κοινὴν, καὶ μὴ κατ' ἰδίαν· ὃν τρόπον νῦν ἕκαστος ἐπιμέλεται τῶν αὑτοῦ τέκνων· ἰδίᾳ τε καὶ μάθησιν ἰδίαν, ἣν ἂν δόξῃ, διδάσκων. δεῖ δὲ τὰ κοινὰ κοινῇ ποιεῖσθαι καὶ τὴν ἄσκησιν. ἅμα δὲ καὶ δεῖ χρὴ νομίζειν αὐτὸν αὑτοῦ μέρος εἶναι τῆς πολιτῆς, ἀλλὰ πάντας τῆς πόλεως. μόριον γὰρ ἕκαστος τῆς πόλεως. ἡ δ' ἐπιμέλεια πέφυκεν ἑκάστου μόριον βλέπειν πρὸς τὴν τοῦ ὅλου ἐπιμέλειαν· ἐπαινέσειε δ' ἄν τις καὶ τὸν Λακεδαιμονίους· τὰ γὰρ πλείστην ποιοῦνται σπουδὴν περὶ τοὺς παῖδας, καὶ κοινὴν ταύτην. ὅτι μὲν οὖν νομοθετητέον περὶ παιδείας, καὶ ταύτην κοινὴν ποιητέον, φανερόν.

ΚΕΦΑΛ. β'.

Τίς ἡ ὀρθὴ παιδεία, καὶ πῶς χρὴ παιδεύειν.

ΤΙΣ δ' ἐστὶν ἡ παιδεία, καὶ πῶς χρὴ παιδεύειν, δεῖ μικρὸν προειπεῖν τὸ νῦν λεγόμενον. νῦν γὰρ ἀμφισβητεῖται περὶ τῶν ἔργων. οὐ γὰρ τὰ αὐτὰ πάντες ὑπολαμβάνουσι δεῖν μανθάνειν τοὺς νέους, οὔτε πρὸς ἀρετὴν, οὔτε πρὸς τὸν βίον τὸν ἄριστον. οὐδὲ φανερὸν πότερον πρὸς τὴν διάνοιαν προσήκει μᾶλλον, ἢ πρὸς τὸ τῆς ψυχῆς ἦθος. ἔκ τε τῶν ἐμποδὼν παιδείας τοιαύτης ἡ σκέψις· καὶ δῆλον οὐδὲν, πότερον ἀσκητὰ δεῖ τὰ χρήσιμα πρὸς τὸν βίον, ἢ τὰ τίνοντα πρὸς ἀρετὴν, ἢ τὰ περιττά· πάντα γὰρ εἴληφε ταῦτά τινας. περί τε τῶν πρὸς ἀρετὴν, οὐθὲν ὅστιν ὁμολογούμενον. καὶ γὰρ τὴν ἀρετὴν οὐ τιμῶσιν ἀπάντων οἱ νῦν ἄνθρωποι. ὥστ' εἰκότως διαφέρονται καὶ περὶ τῆς ἀσκήσεως αὐτῆς. ὅτι μὲν οὖν τὰ ἀναγκαῖα δεῖ διδάσκεσθαι τῶν χρησίμων, οὐκ ἄδηλον· ὅτι δ' οὐ πάντα διηρημένων τῶν τε ἐλευθέρων ἔργων καὶ τῶν ἀνελευθέρων, φανερὸν, ὅτι τῶν τοιούτων δεῖ μετέχειν, ὅσα τῶν χρησίμων ποιήσει τὸν μετέχοντα μὴ βάναυσον· βάναυσον δ' ἔργον εἶ) * δεῖ τοῦτο νομίζειν, ὃ τέχνην ταύτην ἢ μάθησιν, ὅσαι πρὸς τὰς χρήσεις τὰς τοῦ ἀρετῆς, ἄχρηστον ἀποτελοῦσι τὸ σῶμα τὸν ἐλευθέρων, ἢ τὸν ψυχὴν, ἢ τὸν διάνοιαν. διὸ τὰς τοιαύτας τέχνας, ὅσαι τὸ σῶμα παρασκευάζουσι χείρονα διακεῖσθαι, βαναύσους καλοῦμεν, καὶ τὰς μισθαρνικὰς ἐργασίας· ἄσχολον γὰρ ποιοῦσι τὸν διάνοιαν, καὶ ταπεινάς. ἔστι δ' * καὶ τῶν ἐλευθερίων ὀπτικῶν μέτριος μόνος αὐτῶν μετέχειν, οὐκ ἀνελευθέρου· τὸ γὰρ διὰ μιᾶν ἢ δύο πρὸς τὸ ἀπειρηκέναι τὰς εἰρημένας βλάβας. ἐχει δὲ πολλὴν διαφορὰν καὶ τὸ, τίνος χάριν τις πράττῃ ἢ μανθάνῃ. αὐτῷ μὲν γὰρ χάριν, ἢ φίλων, ἢ δι' ἀρετὴν, οὐκ ἀνελευθέρου· ὁ δ' αὐτὸ τοῦτο πράττων δι' ἄλλους, πολλάκις θητικὸν καὶ δουλικὸν δόξειεν ἂν πράττειν. αἱ μὲν οὖν καθεσθλημέναι νῦν μαθήσεις, καθάπερ ἐλέχθη πρότερον, ἐπαμφοτερίζουσιν.

Scrib. καὶ τῶν ἐλευθερίων εἴπ.

ΚΕΦΑΛ. γ'.

Ὅτι τέτταρα χρὴ τὰ παιδευόμενα, γράμματα, γυμναστικὴν, μουσικὴν, γραφικὴν· καὶ περὶ μουσικῆς ὅτι πλέον.

ΕΣΤΙ δὲ τέτταρα χρὴ τὰ παιδεύειν εἰώθασι, γράμματα, καὶ γυμναστι-

CAPVT II.

De recta institutione.

QVæ sit autem disciplina, & quomodo pueros & adolescenteis oporteat erudiri, cognoscendum est. nunc enim de factis ambigitur. nam non eadem adolescentibus esse discenda, omnes existimant, neque ad virtutem neque ad optimam vitam comparandam. Et vtrùm ad mentem & cogitationem, an ad animi mores disciplina sit referenda, obscurum est. Tum huius rei consideratio ducta ex disciplina vsitata, & in medio atque in promptu posita, turbulenta ac perturbata est: neque apparet, vtrùm exercenda sint ea quæ vitæ sunt vtilia, an quæ ad virtutem pertinent: an eximia quædam & superuacanea: hæc enim iudicibus quibusdam nituntur. Et de iis quæ ad virtutem pertinent, non conuenit inter omneis. Etenim virtutem non eandem statim omnes magni æstimant. quare & de eius exercitatione ac studio inter se dissentiunt. Ex iis igitur quæ vitæ vtilia sunt, necessaria esse discenda, non est obscurum: sed tamen non omnia. Nam cùm distincta sint liberalia munera ab illiberalibus, licet videre talia vtilia adolescenti esse tractanda, quæ eum qui tractet, non sordidum neque illiberalem sunt redditura. Sordidum atque illiberale munus hoc est habendum, & hæc ars atque hæc disciplina sunt illiberales iudicandæ, quæ ad virtutis vsus & actiones, hominum liberorum aut corpus inutile efficiunt, aut animum, aut mentis agitationem. Quocirca & taleis artes omneis, quæ corpus corrumpunt reddúntque deterius, & operas mercenarias, illiberaleis appellamus. mentem enim occupatam atque impeditam distinent, eámque humilem reddunt. Non est autem illiberale, nonnullis scientiis liberalibus vsque ad aliquem finem instructum atque ornatum esse: sed in eas incumbere, iisque affixum esse vsque eò, donec ad perfectionem peruentum sit, id ad ea incommoda, quæ à nobis commemorata sunt, obiectum est. Præterea multum interest, cuius rei gratia quis aliquid agat aut discat. sua enim causa, aut amicorum, aut propter virtutem discere, non est illiberale. Qui verò hoc agat propter alios, sæpe mercenarium quiddam & seruile agere videatur. Quæ igitur nunc vsu receptæ & tritæ sunt disciplinæ, quemadmodum suprà dictum est, ancipites sunt, & in vtramque partem valent.

CAPVT III.

De quatuor iis quæ suos liberos Græci docere solent, literis, gymnastica, musica, graphica: præcipuè de musica.

QVatuor autem ferè sunt, quæ pueros docere solent: literas, & artem cor-

porum exercendorum, quam gymnasticam Græci vocant, & musicam, &, quod quartum est, nonnulli artem pingendi. Grammaticam quidem & artem pingendi, vt ad vitam vtiles & multis vtilitatibus atque oportunitatibus refertas gymnasticam autem, vt ad fortitudinẽ pertinẽtem. De musica porrò dubitauerit aliquis: nunc enim plerique tanquam voluptatis causa eius studio ducuntur. alij eam ab initio in pueritia discendam proposuerunt: propterea quòd ipsa natura, id quod sæpenumero à nobis dictum est, vias omneis quærit non solùm negotij rectè gerendi, verùm etiam otij honestè rectéq; ponendi. Hæc enim omnium rerum agendarũ principium est, vt de hac iterum dicamus. Nam vtrumque adhibendũ quidem est, sed tamen otium negotio est anteponendum: etiam quærendũ est omnino, quid sit in otio faciendum. non enim ludendũ, alioqui finis vitæ humanæ propositus, necessariò ludus esset. At si hoc nefas est, potiúsq; in negotiis & occupationibus ludo & ioco vtendũ est; (nam ei qui in labore versatur, requie opus est; & requietis causa ludus interponitur; negotiũ gerere autẽ, cum labore & contentione coniunctũ est;) iccirco ludus & iocus nobis adhibendus est, captato & obseruato eis vtendi tempore, proinde quasi ea adhibeamus medicinæ faciẽdæ gratia: talis enim animi agitatio, remissio est, & propter voluptatem requies expetitur: otiũ autem ipsum videtur voluptatem, & beatitudinem, & vitam fortunatã ac iucundã continere. hæc enim non occupatis & negotio impeditis, sed feriatis & cessantibus suppetere videtur. Nã qui negotium aliquod gerit, alicuius finis gratia negotium gerit, quasi non præstò sit neque suppetat. At beatitudo finis est, quam nõ cum dolore, sed cum voluptate coniunctã esse omnes arbitrantur. Hanc porrò voluptatem non iam omnes eandẽ statuunt, sed pro suo quisque sensu atque habitu fingit: optimus autem optimã sibi voluptatem deligit, & à rebus honestissimis proficiscentem. Quare perspicuum est quædã ad partem vitæ degendæ otiosam accommodata esse discẽda, & talibus quibusdã doctrinis pueros & adolescenteis esse erudiendos: atque has quidẽ institutiones & disciplinas ipsorum, qui discunt, gratia suscipi: eas verò quæ ad negotium & occupationem referuntur, tanquam necessarias, & aliarum rerum causa expeti. Quocirca & musicam maiores nostri inter disciplinas numerarunt. non quòd sit necessaria, (nihil enim habet tale) neque quòd sit vtilis, quemadmodum sunt litteræ, ad pecuniam faciendam & ad tuendam rem familiarem, & ad arteis mathematicas aliásque disciplinas, & ad multas ciuiles actiones: neque vt ars pingendi, (videtur enim ars pingendi ad meliùs solertiúsque iudicandum de artificum operibus esse vtilis,) neque verò, vt gymnastica ad bonam valetudinem & robur. neutrum enim horum videmus à musica effici.

A κλὼ, καὶ μουσικλώ· καὶ τέταρτον ἔνιοι γραφικλώ· τὸ μὲν γραμματικὸν καὶ γραφικὸν, ὡς χρησίμοις πρὸς τὸν βίον οὖσαις καὶ πολυχρήσοις. τὸ δὲ γυμναστικὸν, ὡς σωματικὸν πρὸς ἀνδρίαν· τὸ δὲ μουσικὸν ἤδη ἀπορήσειεν ἄν τις. νυνὶ μὲν γὰρ ὡς ἡδονῆς χάριν οἱ πλῆθοι μετέχουσιν αὐτῆς· οἱ δ' ἐξ ἀρχῆς ἔταξαν ἐν παιδείᾳ, διὰ τὸ τὴν φύσιν αὐτὸ ζητεῖν, ὅπερ πολλάκις εἴρηται, B μὴ μόνον ἀσχολεῖν ὀρθῶς, ἀλλὰ καὶ σχολάζειν καλῶς. αὕτη γὰρ ἀρχὴ πάντων, * ἵνα καὶ πάλιν εἴπωμεν ταῦτ' αὐτῆς. εἰ γὰρ ἀμφω μὲν δεῖ, μᾶλλον δὲ αἱρετὸν τὸ σχολάζειν τῆς ἀσχολίας, καὶ ὅλως ζητητέον τί ποιοῦντας δεῖ σχολάζειν. ἆρ' οὖν παίζοντας· τέλος γὰρ ἀναγκαῖον ἂν εἴη τὸ βίῳ τῷ παίζειν ἡμῖν. εἰ δ' ὅτι τοῦτο ἀδύνατον, καὶ μᾶλλον ἐν τοῖς ἀσχολίαις χρηστέον ταῖς παιδιαῖς. ὁ μὲν γὰρ πονῶν, δεῖται τῆς ἀναπαύσεως· ἡ δὲ παιδιά, χάριν ἀναπαύσεως ἔοικε· τὸ δὲ ἀσχολεῖν συμβαίνει μετὰ πόνου καὶ συντονίας. διὰ τοῦτο δεῖ παιδιὰς C εἰσάγειν, * καὶ φυλακτοὺς τοὺς τῶν χρησίμων, ὡς σπουδάζοντας φαρμακείας χάριν· ἀνέσεις γὰρ ἡ τοιαύτη κίνησις τῆς ψυχῆς, καὶ διὰ τὴν ἡδονὴν ἀνάπαυσις· ὃ δ' ἀσχολεῖν ἔχειν αὐτὸ δοκεῖ τὴν ἡδονήν, ἣ μετὰ βδαιμονίας, καὶ τὸ ζῆν μακαρίως. τοῦτο δ' οὐ τοῖς ἀσχολοῦσιν ὑπάρχει, ἀλλὰ τοῖς σχολάζουσιν. ὁ μὲν γὰρ ἀσχολῶν, ἕνεκά τινος ἀσχολεῖ τέλους, ὡς οὐκ ὑπάρχοντος· ἡ δὲ βδαιμονία, τέλος ἐστίν, ἐπεὶ οὐ μετὰ λύπης, ἀλλὰ μετὰ ἡδονῆς οἴονται πάντες εἶναι). ταύτην μὲν τοι τὴν ἡδονὴν οὐχὲ- D τὴν αὐτὴν πάντες, ἀλλὰ καθ' ἑαυτούς ἕκαστος, καὶ τὴν ἕξιν τὴν αὐτῶν· ὁ δὲ ἄριστος, τὴν ἀεί τινα, καὶ τὴν ἀπὸ τῶν καλλίστων. ὥστε φανερὸν ὅτι δεῖ καὶ πρὸς τὴν ἐν τῇ παιδιᾷ σχολὴν, μανθάνειν * ἄττα καὶ παιδεύεσθαι. καὶ ταῦτα μὲν τὰ παιδεύματα, καὶ ταύτας τὰς μαθήσεις ἑαυτῶν εἶναι χάριν· τὰς δὲ πρὸς τὴν E ἀσχολίαν, ὡς ἀναγκαίας καὶ χάριν ἄλλων. διὸ καὶ τὴν μουσικὴν οἱ πρότερον εἰς παιδείαν ἔταξαν, οὐχ ὡς ἀναγκαῖον· οὐδὲν γὰρ ἔχει τοιοῦτον· οὐδ' ὡς χρήσιμον, ὥσπερ τὰ γράμματα πρὸς χρηματισμὸν, καὶ πρὸς οἰκονομίαν, καὶ πρὸς μάθησιν, καὶ πρὸς πολιτικὰς πραξεις * πολλάς· δοκεῖ δὲ καὶ γραφικὴ χρήσιμος εἶναι πρὸς τὸ κρίνειν τὰ τῶν τεχνιτῶν ἔργα κάλλιον· οὐδ' αὖ καθάπερ ἡ γυμναστικὴ πρὸς ὑγίειαν καὶ ῥώμην. φαίνεται γὰρ οὐδὲ τούτων ὁρῶμεν γιγνόμενον ἐκ τῆς μουσικῆς.

κ. ἄττα

Suprà, l. 7. c. 15. & alibi.

Nic. l. 10. c. 6.

γρ. καὶ φυλακωῶτας

Lamb. πρ. οὐδ' ὥσπερ ἡ γραφικὴ. δοκεῖ

λείπεται οἶνυν τοὺς τιὼ ἐν τῇ σχολῇ διαγωγιὼ· εἰς ὅσαν δ' φαίνονται τοῦτο φέροντες αὐτιὼ. ἰὼ γὰρ οἴονται διαγωγιὼ εἶ) τὸν ἐλευθέρων, ἐν τούτῃ τάττουσι. διὸ καὶ Ὅμηρος οὕτως ἐποίησεν·

Ἀλλ' οὐ μιὼ γ' ἔστι καλὸν ἐπὶ δαῖτα θαλείην.

χ. σεσιωπηκὼς

καὶ οὕτω * προφητῶν, ἑτέρους τινάς,

Οἵ κ' ἀλέσουσιν ἀοιδὸν (φησὶν) ὄχεν τέρπησιν ἀπάντας.

καὶ ἐν ἄλλοις δέ φησιν Ὀδυσεὺς τοῦτο ἀρίστην εἶναι τὴν διαγωγιὼ, ὅταν διαφερόντως ἦ τὸν δαιτυμόνων,

Δαιτυμόνες δ' ἀνὰ δῶμα τετυγμένον ἀκουάζωνται ἀοιδοῦ,

Ὀδυσ. ι.

Ἡμενοι ἐξείης.

ὅτι μιὼ τοίνυν ἔστι παιδεία τις, ἰὼ ἀχ ὡς χρησίμιὼ παιδευτέον τοὺς υἱῆς, διὰ ὡς ἀναγκαίαν, ἀλλ' ὡς ἐλευθέριον καὶ καλιὼ, φανερὸν ἔστι. πότερον δ' μία τ' ἀριθμὸν ἢ πλείους. καὶ τίνες αὗται, καὶ πῶς, ὕστερον λεκτέον πρὸς αὐτούς. νυνὶ δ' τοσοῦτον ἡμῖν εἶ) προειρῆσθαι γέγονεν, ὅτι καὶ παρά τ' ἀρχαίων ἔχομιὼ τινα μαρτυρίαν ἐκ τ' καταβεβλημιὼν παιδιμ τ'χ· ἡ γὰρ μουσικὴ τοῦτο ποιεῖ δῆλον. ἔτι δ' καὶ τ' χρησίμων ὅτι δεῖ τινα παιδεύεσθαι τοὺς παῖδας, ἃ μόνον διὰ τὸ χρήσιμον· οἷς, τ' τ' γραμμιτ'χ μάθησιν, ἀλλ' ἃ καὶ διὰ τὸ πολλὰς ἐν διέχεσθαι γίγνεσθαι δι' αὐτῶν μαθήσεις ἑτέρας. ὁμοίως δ' τὸν γραφικιὼ, ἵνα ἐν τοῖς ἰδίοις ὠνίοις μὴ διαμαρτάνωσιν, ἀλλ' ὦσιν αἰσθητικοὶ πρὸς τ' τ' σκευῶν ὠνιὼ τε καὶ ποιῆσιν· ἢ μᾶλλον ὅτι ποιᾷ θεωρητικὸν τοῦ περὶ τὰ σώματα καλλους. δεῖ δ' ζητεῖν πολυθρύλητον τὸ χρήσιμον, ἥκιστα ἁρμόττει τοῖς μεγαλοψύχοις καὶ τοῖς ἐλευθέροις. ἐπεὶ δ' φανερὸν πότερον τοῖς ἔθεσιν, ἢ τῷ λόγῳ παιδευτέον εἶ), καὶ περὶ τὸ σῶμα πότερον, ἢ τιὼ διάνοιαν, δῆλον ἐκ τούτων, ὅτι πρῶτον τοὺς παῖδας γυμναστικῇ καὶ παιδοτριβικῇ. τούτων δὲ μιὼ ποιὰ τὸν ποιᾷ τιὼ ἕξιν τοῦ σώματος, ἢ δ' τὰ ἔργα.

ΚΕΦΑΛ. δ'.

Περὶ ἀθλητικῆς καὶ γυμναστικῆς.

ΝΥΝ μιὼ δῶν αἱ μάλιστα δοκοῦσαν τὴν πόλεων ὅπι μιμεῖσθαι τὴν παιδων, αἱ μιὼ ἀθλητικιὼ ἕξιν ἐμποιοῦσι· λωβῶνται τὰ τε εἴδη, καὶ τ' αὔξησιν τ' σωμ τ'χ. οἱ δὲ Λάκωνες τούτιω μιὼ ἁμ ἥμαρτον τ'

A Reliquum igitur est vt sit ad liberorum hominum vitæ degendæ consuetudinem vtilis: ad quam rem & eam videntur adhibere. quam enim liberis hominibus vitæ degendæ rationem conuenire putant, in hac ei locum tribuunt. Quocirca Homerus ita cecinit:

At decet ad lautas cantorem arcessere mensas.

& quibusdam aliis antè appellatis:

Cantorem arcessant (inquit) *qui carmine mulceat aureis.*

B Et alibi Vlysses ait hanc esse optimam vitæ degendæ rationem, cum delectantur homines,

Auditúrque ampla conuiuis cantor in aula,
Ordine dispositis longo.

Disciplinam igitur esse aliquam, quam filii doceri debent, non tanquam vtilem neque tanquam necessariam, sed tanquam liberalem atque honestam, perspicuum est. Vtrum autem vna numero sit, an plures, & quæ sunt hæ, & quomodo docendæ, posterius iis de rebus erit C dicendum. Nunc hoc tantum nobis quasi muniendæ ad ea quæ dicturi sumus, viæ gratia, positum est, etiam antiquos, id quod dicimus, ex disciplinis primis & vsitatis testimonio suo confirmare. Musica enim hoc declarat. Præterea verò etiam hoc perspicuum est, disciplinas quasdam vtileis docere pueros oportere, non eo solum, quòd sint vtileis, qualis est grammatica & literarum cognitio: sed etiam quòd multæ aliæ disciplinæ earum adiumento percipi & comparari possint. Similiter & ars pingendi tradenda est, non vt ne in suis re- D bus venalibus labantur aut titubent, sed vt ne in vasorum & suppellectilis emptione & venditione decipi possint: seu potius quòd in pulchritudine corporis cognoscēda solertem efficiat atque intelligentem. Vbique autem vtile quærere & fructum consectari, minimè conuenit viris magnanimis & liberis. Iam verò quoniam in promptu est, vtrum pueri consuetudine, an ratione docendi sint, & vtrum prius ea quæ ad corpus pertinent, quàm quæ ad mentis agitationem, an contrà: ex his cognoscere licet, pueros arti corporum exercendorum, quam gymnasticā appellant Græci, & arti pue- E rorū variis certaminibus terendorum ac durādorum, quam prędotribicam vocant, esse tradendos. harum enim altera corporis habitum conformat, altera affectiones & munera.

CAPVT IV.

De athletica & gymnastica.

NVnc igitur quibus ciuitatibus maximæ curæ pueri videntur esse, earum aliæ athletarum habitum corporibus conciliant, & formas corporum corrumpentes, & eorum incrementis nocentes. At Lacedæmonij in hoc quidem non peccant,

sed pueros laboribus immaneis & feros reddunt, proinde quasi hoc ad fortitudinẽ plurimum valeat. Atqui, quemadmodum sæpenumero dictũ est, neque vna, neque hac maximè virtute spectata, cura in pueros est conferenda. Et, si demus hanc etiam virtutem esse spectandam, ne hoc quidem assequuntur. Nam neque in aliis animantibus neque in aliis gentibus fortitudinẽ moribus immanissimis & efferatissimis comitem adiunctam esse cernimus, sed mãsuetissimis potiùs & leoninis. Multæ autem sunt nationes, quæ ad necãdos homines, & ad vescendũ carnibus humanis sunt faciles ac procliues, quemadmodũ ex iis populis qui Põtum accolunt, Achæi & Heniochi: atque ex gentibus mediterraneis aliæ nonnullæ partim similiter atque hæ viuunt, partim deteriùs atque immaniùs: quæ ad latrocinandum quidem factæ sunt natura, sed fortitudine nulla ex parte præditæ sunt. Præterea verò Lacedæmonios ipsos scimus, quamdiu ij in studio laborum assiduè versabantur, aliis præstitisse, nunc autem & exercitationibus & certaminibus bellicis ab aliis Græciæ populis superari. non enim eo quòd pueros & adolescenteis hoc modo exercerent, cæteris præstabant: sed eo solùm, quòd in eos qui se non exercebant, exercerent. Quare primas parteis, honestum, non immanitas, ferre debet: non enim lupus neque vlla alia fera, certamen vllum cum honesto periculo coniunctum inierit, sed vir bonus potiùs. Qui verò pueros ad hæc certamina valde effusè ac dissolutè ferri sinunt, & ad res necessarias custodes aut magistros eis non apponunt, sordidos atque illiberaleis artifices eos reddunt, si verum fateri volumus: quippe qui eos ad vnum opus duntaxat scientiæ ciuili vtileis efficiant: & quidem ad hoc deteriùs aliis comparatos, vt ratio indicat ac declarat. Oportet autem, non ex superioribus factis, sed ex præsentibus iudicare. Nunc enim habent aduersarios, qui de disciplina cum eis certent, antea non habebant. Vtendum igitur esse gymnastica, & quomodo sit vtendum, conuenit inter omneis. Nam vsque ad pubertatem puer iad leuiorem exercitationem sunt admouendi: à violento victu, & laboribus à necessitate præscriptis, arcendi, nequid impedimenti afferant corporis incremento: posse enim illa hoc efficere, non paruo argumento est, quòd in Olympionicis, duos, aut summùm treis reperias, qui iidem & viri & pueri vicerint, propterea quòd eis, interea dum pueri sunt, immodicè se exercentibus necessariæ & violentæ exercitationes vireis auferant: cùm verò à pubertate treis annos in aliis disciplinis posuerint, tum conuenit & laboribus necessariis & victui à necessitate præscripto, quam anangophagiam Græci vocant, proximam ætatem alligare.

A ἀμῶτται· θηριώδεις δ' ἀπεργάζονται τοῖς πόνοις· ὡς τοῦτο πρὸς ἀνδρίαν μάλιστα συμφέρον. καίτοι, καθάπερ εἴρηται πολλάκις, οὔτε πρὸς μίαν, οὔτε πρὸς μάλιστα ταύτην βλέποντα ποιητέον τὴν παιδείαν. εἴτε δὲ πρὸς ταύτην, οὐδὲ τοῦτο ἐξ ἐπισκοπεῖται. ὅτε γὰρ ἐν τοῖς ἄλλοις ζῴοις, οὐ τοῦτ' ὄπτι τὴν ἐθνῶν ὁρῶμεν τὴν ἀνδρίαν ἀκολουθοῦσαν τοῖς ἀγριωτάτοις, ἀλλὰ μᾶλλον τοῖς ἡμερωτέροις καὶ λεοντώδεσιν ἤθεσι. πολλὰ γὰρ ὄπτι τῶν ἐθνῶν, ἃ πρὸς φόνον κεῖται, καθάπερ τὸν Πόντον Ἀχαιοί τε καὶ Ἡνίοχοι, καὶ τῶν ἠπειρωτικῶν ἐθνῶν ἕτερα· τὰ μὲν ὁμοίως τούτοις, τὰ δὲ μᾶλλον, ἃ λῃστικὰ μόνον ὄντα, ἀνδρίας δ' οὐ μετείληφεν. ἔτι δ' αὐτοῖς τοῖς Λάκωσιν ἴσμεν, ἕως μὲν αὐτοὶ πρὸς σπουδὴν ἦσαν τὴν φιλοπονίαν, ὑπερέχοντας τῶν ἀγώνων· νυνὶ δὲ καὶ τοῖς γυμνασίοις καὶ τοῖς πολεμικοῖς ἀγῶσι λείπονται πολιτῶν ἑτέρων. ἀλλὰ γὰρ οὐ τοῖς νέοις γυμνάζειν τὸν ἄνδρα τοῦτον διέφερεν, ἀλλὰ τῷ μόνον πρὸς μὴ ἀσχολουμένους ἀσκεῖν. ὥστε τὸ καλὸν, ἀλλ' οὐ τὸ θηριώδες δεῖ προπαγωνιστεῖν. οὐ γὰρ λύκος, οὐδὲ τῶν ἄλλων θηρίων τι, ἀγωνίσαιτο ἂν ἀνδρεῖα καλὸν κίνδυνον, ἀλλὰ μᾶλλον ἀνὴρ ἀγαθός. οἱ δὲ λίθῳ εἰς ταῦτα αἱρέντες τοὺς παῖδας, καὶ τὴν ἀναλκῆ ἀπαιδαγώγους ποιήσαντες, βαναύσους κατεργάζονται καὶ τὸ δημιῶδες· πρὸς ἕν τε μόνον ἔργον τὴν πολιτικὴν χρησίμους ποιήσαντες, καὶ πρὸς τοῦτο χεῖρον, ὡς φησιν ὁ λόγος, ἑτέρων. δεῖ δὲ οὐκ ἐκ τῶν ναῦν ἐναντίων ἔργων κεῖνται, ἀλλ' ἐκ τῶν ναῦν· ἀπαγωνίστους γὰρ τῆς παιδείας ναῦν ἔχουσι, πρότερον δ' οὐκ εἶχον. ὅτι μὲν οὖν χρηστέον τῇ γυμναστικῇ, καὶ πῶς χρηστέον, ὁμολογούμενόν ἐστι. μέχρι μὲν γὰρ ἕξεως, * κουφοτέρᾳ γυμναστέον, τῷ βίαιον ἔφιλόν τε καὶ πρὸς διάλειμμα πόνους ἀπειργοντας, ἵνα μηδὲν ἐμποδὼν ᾖ πρὸς τὴν αὔξησιν. σημεῖον δὲ μικρὸν ὅτι δύναται τοῦτο διαφθείρειν. ἐν γὰρ τοῖς Ὀλυμπιονίκαις δύο ἢ τρεῖς εὕροι τις ἂν τοὺς αὐτοὺς νενικηκότας ἄνδρας τε καὶ παῖδας, ἅμα τὸ νέους ἀσκοῦντας, ἀφαιρεθῆναι τῷ δύναμιν ἐπὶ τῶν διαλειμμάτων γυμνασίων. ὅταν δ' ἀφ' ἥβης ἔτη τρία πρὸς τοῖς ἄλλοις μαθήμασι γένωνται, τότε ἀρ-

μόττει καὶ τοῖς πόνοις καὶ τῆς * ἀναλκοφαγίας καταλαμβάνειν τὸν ἐχομένου ἡλικίαν.

B

C

D

E

γρ. ληστικὰ

γρ. θηρίων

Victor. κουφότερα γυμνάσια

ἅμα γὰρ τῇ τε διανοίᾳ ἅμα τῷ σώματι διαπονεῖν οὐ δεῖ. ἑκάτερος γὰρ ἑκάτερος ἀπαλλάζειε τὴν φύσιν τῶν πόνων· ἐμποδίζων, ὁ μὲν τοῦ σώματος πόνος, τῇ διανοίᾳ· ὁ δὲ τούτου, τὸ σῶμα.

A Nam vno tempore & mente & corpore laborem sufferre non oportet. vterque enim labor res contrarias efficere solet natura: & corporis quidem labor, menti: mentis labor verò corpori impedimento est.

ΚΕΦΑΛ. ε'.

Περὶ μουσικῆς.

CAPVT V.

De Musica.

ΠΕρὶ δὲ μουσικῆς ἔνια μὲν διηπορήκαμεν τοῖς πρόσθεν λόγοις καὶ πρότερον· καλῶς δ' ἔχει καὶ νῦν ἀναλαβόντας αὐτὰ προαγαγεῖν, ἵνα ὡς προοίμιον γένηται τοῖς λόγοις, οἷς ἄν τις εἴποιεν ἀποφαινόμενος περὶ αὐτῆς. ὅτε γὰρ τίνα ἔχει δύναμιν, ῥᾴδιον περὶ αὐτῆς διελεῖν, ὅτε τίνος δεῖ χάριν μετέχειν αὐτῆς· πότερον παιδιᾶς ἕνεκα καὶ ἀναπαύσεως, καθάπερ ὕπνου καὶ μέθης· (ταῦτα γὰρ καθ' αὑτὰ μὲν, ὅτι τῶν ἀποδοκίμων, ἀλλ' ἡδέα, καὶ ἅμα παύειν μέριμναν, ὡς φησιν Εὐριπίδης. διὸ καὶ τάττουσιν αὐτὰ, καὶ χρῶνται πᾶσι τούτοις ὁμοίως, οἴνῳ, καὶ μέθῃ, καὶ μουσικῇ. διάγουσι δὲ καὶ τὴν ὄρχησιν ἐν τούτοις.) ἢ μᾶλλον οἰκτέον πρὸς ἀρετὴν τὴν τοιαύτην τῆς μουσικῆς, ὡς δυναμένης, καθάπερ ἡ γυμναστικὴ τὸ σῶμα ποιόν τι παρασκευάζειν, καὶ τῆς μουσικῆς τὸ ἦθος ποιόν τι ποιεῖν, ἐθίζουσα δύνασθαι χαίρειν ὀρθῶς, ἢ πρὸς διαγωγὴν καὶ συμβάλλεσθαι, καὶ πρὸς φρόνησιν. καὶ γὰρ τοῦτο τρίτον θετέον τῶν εἰρημένων. ὅτι μὲν οὖν δεῖ τοὺς νέους, μὴ παιδιᾶς ἕνεκα παιδεύειν, οὐκ ἄδηλον· οὐ γὰρ παίζοντες μανθάνουσιν· μετὰ λύπης γὰρ ἡ μάθησις. ἀλλὰ μὴν οὐδὲ διαγωγὴν παισὶν ἁρμόττει καὶ ταῖς ἡλικίαις ἀποδιδόναι τοιαύταις. οὐδενὶ γὰρ ἀτελὴς προσήκει τέλος. ἀλλ' ἴσως ἂν δόξειεν ἡ τῶν παίδων σπουδὴ παιδιᾶς εἶναι χάριν, δι' ἃ σπουδάζουσι γυμνασθήσονται, καὶ τελεωθήσονται· ἀλλ' εἰ τοῦτ' ἔστι τοιοῦτον, τίνος δὴ ἕνεκα δεῖ μανθάνειν αὐτούς; ἀλλὰ μὴ καθάπερ οἱ τῶν Περσῶν καὶ Μήδων βασιλεῖς, δι' ἄλλων αὐτὸ ποιούντων μεταλαμβάνειν τῆς ἡδονῆς καὶ τῆς μαθήσεως; καὶ γὰρ ἀναγκαῖον βέλτιον ἀπεργάζεσθαι τοὺς αὐτὸ τοῦτο πεποιημένους ἔργον καὶ τέχνῃ, τὸ τοσοῦτον χρόνον διατετριφότας, ὅσον πρὸς μάθησιν μόνον. εἰ δὲ δεῖ τὰ τοιαῦτα διαπονεῖν αὐτούς, καὶ περὶ τὴν ὀψων παρασκευὴν αὐτοὺς ἂν δεῖ παιδεύειν· ἀλλ' ἄτοπον. τὸν δ' αὐτὸν ἀπορίαν ἔχει, καὶ εἴ δύναταί τι τὰ ἤθη

B De musica autem quæsita quidem, & in dubium vocata sunt in hoc libro antea nonnulla, sed par est, etiam nunc ea repetita amplificare ac promouere; vt veluti prolusiones quædam sint iis quæ quis de ea dicere possit assueuerando ac pronunciando. Nam neque quam viam habeat, distinctè explicare facile est, neque cuius rei gratia eam adhibere & assumere oporteat; vtrùm ludi & quietis, quemadmodum somnum & ebrietatem: (hæc enim ipsa quidem per se non sunt in rebus bonis & honestis numeranda, sed iucunda sunt: simúlque sollicitudines coërcent & comprimunt: quocirca etiam C ea in eodem ordine & loco ponunt: & his omnibus similiter vtuntur, vino, & ebrietate, & musica: in harum autem rerum numerum etiam saltationem referunt:) an verò musica aliquid existimanda sit ad virtutem pertinere, quasi possit, vt gymnastica corpus cuiusdammodi reddit, sic & musica mores certo quodam modo conformare: an ad vitæ degendæ rationem & prudentiam valere. hoc enim eorum quæ dicta sunt, tertium statuendum est. Pueros igitur non esse ludi causa docendos, nemini obscurum est. non enim ludunt, qui discunt. nam cum dolore disciplina coniuncta est. Iam verò certam vitæ degendæ rationem pueris, & talibus ætatibus præfinire non conuenit. Sed fortasse videatur alicui puerorum studium ludi causa esse comparatum, cùm ad virilem ætatem peruenerint, & adulti perfectíque fuerint. At si hoc verum est, quamobrem ipsos discere oporteat: & non, quemadmodum Persarum & Medorum reges, per alios, qui id faciant, voluptatem & disciplinam percipere? Etenim necesse est eos meliùs rem aliquam facere, qui eius ipsius rei artem profitentur, quàm qui tamdiu in ea re curam & diligentiam adhibuerunt, quantum temporis in discendo fuit conterendum. Quòd si ipsos in talibus rebus oportet elaborare, ergo etiam apparandorum opsoniorum artem ipsos discere, negotiúmque tractare oporteat. At hoc absurdum. Eandem autem res habet dubitationem, & si quis dicat eam posse mores

meliores efficere. Nam cur hæc ipsos discere oportet, & non potiùs, dum alios audiunt, & honestam voluptatem percipere, & rectè iudicare posse, quemadmodum Lacedæmonij faciunt? Illi enim, quamuis non discant, possunt tamen, vt aiunt, de modis & cantibus, qui boni sint, qui non, rectè iudicare. Eadem quoque ratio quadrauerit, si quis dicat, ad tempus diei iucundè hilaritérque traducendum, & ad vitæ degendæ rationẽ liberalem, ea esse vtendũ. cur enim ipsos discere oportet, & non aliis vtentibus percipere voluptatem? Licet autem quæ sit nostra de diis immortalibus existimatio B considerare: non enim Iupiter ipse canit & cithara pulsat apud poëtas: quin etiam taleis, illiberaleis & sordidos artifices appellamus: & actio ipsa non est hominis eius qui nõ sit ebrius, aut qui non ludat. Sed fortasse his de rebus posteriùs videndum est. Prima autẽ quæstio est, vtrùm musica numeranda sit in disciplinis puerilibus, nécne: & ex tribus illis quæ in dubium vocata sunt, cuius potissimùm vim obtineat, vtrùm disciplinæ, an ludi, an vitæ degendæ ac traducendæ ætatis rationis. Meritò porrò in horum omniũ ordine ac numero locatur, omC niúmque videtur particeps. Nam & ludus reficiendi ex labore corporis, relaxandíq; animi causa comparatus est. Relaxatio autem & recreatio animi & corporis iucunda sit necesse est. doloris enim eius, quem labores afferunt, medicamentum quoddam est: & vitæ degendæ, ætatísque traducendæ genus sine controuersia debet habere non solùm honestum, verùm etiam voluptatem. nam beatitudo ex hoc vtroque constat. At musicam omnes esse dicimus è numero rerũ iucundissimarum. tum nudam ac simplicem, tum eam quæ cantu & modulatione constat. Ait itaque & Musæus,

Dulcius esse nihil cantu mortalibus ægris.

Quapropter etiam ad cõuentus & ad congressiones, vitæque traducẽdæ rationes & consuetudines, eam meritò assumere solent, quasi delectandi vim habeat. Quare etiam ex hoc existimare possit aliquis, adolescentulos ac pueros eam discere oportere. Omnia enim iucunda, quæ nullum detrimentũ important, non modò ad finem apposita & accõmodata sunt: verùm etiam ad quietem remissionémq; animorum. Quoniam autem rarò admodum contingit hominibus vt ad finẽ perueniãt: sæpenumero autem requiescũt, animósque à laboribꝰ relaxãt, & vtuntur ludo & ioco non solùm immoderato & supra modũ, verum etiam propter voluptatem: vtile fuerit in iis quæ à musica nascuntur, voluptatibus acquiescere. Euenit autẽ hominibus, vt iocum & ludum finem cõstituant. habet enim fortasse voluptatem nonnullã adiectã etiam finis, verum non quamlibet, neque fortè fortuna oblatam, sed longè maximam & egregiam. Homines autem dum hanc quærunt, pro hac illam sumunt, propterea quòd ea cum fine actionum humanarum similitudinem quandam præ se ferat. Nam finis nullius rei futuræ gratia optabilis est: & hæ tales

A βελτίω ποιῆν· ταῦτα γὰρ τί δεῖ μανθάνειν αὐτούς; ἀλλ' οὐχ ἑτέρων ἀκούοντας ὀρθῶς τε χαίρειν καὶ δυνάσθαι κρίνειν; ὥσπερ οἱ Λάκωνες· ἐκεῖνοι γὰρ οὐ μανθάνοντες, ὅμως δύνανται κρίνειν ὀρθῶς, ὡς φασι, τὰ χρηστὰ, καὶ τὰ μὴ χρηστὰ τῶν μελῶν. ὁ δ' αὐτὸς λόγος * κἂν εἰ τοὺς διημερείαν καὶ διαγω- κ. κἂν εἰ
γὴν ἐλευθέριον χρηστέον αὐτῇ, τί δεῖ μανθάνειν αὐτούς, ἀλλ' οὐχ ἑτέρων χρωμένων ἀπολαύειν. σκέψειν δ' ἔξεστι τὴν ὑποληψιν ἣν ἔχομεν περὶ τῶν θεῶν· οὐ γὰρ ὁ Ζεὺς αὐτὸς ᾄδει καὶ κιθαρίζει τοῖς ποιηταῖς· ἀλλὰ καὶ βαναύσους καλοῦμεν τοὺς τοιούτους καὶ ὕβριν τὸ πράττειν, ὅταν μὴ μεθύοντος, ἢ παίζοντος. ἀλλ' ἴσως περὶ μὲν τούτων ὕστερον ἐπισκεπτέον· εἰ δ' ἡ πρώτη ζήτησίς ἐστι, πότερον δεῖ τι μανθάνειν εἰς παιδείαν τὴν μουσικὴν, ἢ μὴ δεῖ· καὶ τί δύναται τῶν τριῶν προτεθέντων, πότερον παιδείαν, ἢ παιδιὰν, ἢ διαγωγὴν. βέλτιον δ' εἰς πάντα τάττειν, καὶ φαίνεται μετέχειν. ἥ τε γὰρ παιδιὰ, χάριν ἀναπαύσεώς ἐστι· τὴν δ' ἀνάπαυσιν ἀναγκαῖον ἡδεῖαν εἶναι· τοῦτο γὰρ ἐστὶ τῶν πόνων λύπης, ἰατρεία τις ἐστι. καὶ τὴν διαγωγὴν ὁμολογουμένως δεῖ μὴ μόνον ἔχειν τὸ καλὸν, ἀλλὰ καὶ τὴν ἡδονὴν. τὸ γὰρ εὐδαιμονεῖν ἐξ ἀμφοτέρων τούτων ἐστί· τὴν τε μουσικὴν, πάντες εἶναι φαμὲν τῶν ἡδίστων, καὶ ψιλὴν ἅμα, καὶ μετ' ἁρμονίας. φησὶ γοῦν καὶ Μουσαῖος εἶναι βροτοῖς ἥδιστον ἀοιδήν. διὸ καὶ εἰς τὰς συνουσίας καὶ διαγωγὰς εὐλόγως ἂν καλοῖεν αὐτὴν, ὡς δυναμένην εὐφραίνειν. ὥστε καὶ εἰκότως ἄν τις ἐπαινέσαι παιδεύεσθαι δὴν αὐτὴν τοὺς νεωτέρους. ὅσα γὰρ ἀβλαβῆ τῶν ἡδέων, οὐ μόνον ἁρμόττει πρὸς τὸ τέλος, ἀλλὰ καὶ πρὸς τὴν ἀνάπαυσιν. ἐπεὶ δ' ὀλίγοι μὲν τὰ τέλη συμβαίνει τοῖς ἀνθρώποις ὀλιγάκις γίνεσθαι, πολλάκις δ' ἀναπαύονται, καὶ χρῶνται ταῖς παιδιαῖς, οὐχ ὅσον ὅτι πλέον, ἀλλὰ καὶ διὰ τὴν ἡδονὴν, χρήσιμον δοκεῖ εἶναι διαναπαύειν ἐν ταῖς ἀπὸ ταύτης ἡδοναῖς. συμβέβηκε δ' τοῖς ἀνθρώποις ποιεῖσθαι τὴν παιδιὰν τέλος· ἔχει γὰρ ἴσως ἡδονὴν τινα καὶ τὸ τέλος, ἀλλ' οὐ τὴν τυχοῦσαν συζητοῦντες δ' ταύτην, λαμβάνουσιν ὡς ταύτην, ἐκείνην, διὰ τὸ τῶν τέλει τῶν πρά- ξεων ἔχειν * ὁμοίωμά τι· τὸ, τε γὰρ τέλος ιγ. ὁμοίω- ματα
ἥδιστος τῶν ἐσομένων χάριν αἱρετὸν, καὶ αἱ

τοιαῦτα τ ἡδονῶν ἀγενὲς εἶναι τῶν ἐσομένων A ἕνεκεν, ἀλλὰ τ γεγονότων· οἷ, πόνων καὶ λύπης. διὸ καὶ μὴ οὕτω αἰτίαν ζητοῦσι τ εὐδαιμονίαν γίγνεσθαι ἐξ ἐκείνων τ ἡδονῶν, ταύτην δ' εἰκότως ὑπολαμβάνουσι τὴν αἰτίαν. περὶ δὲ τ κοινωνεῖν τ μουσικῆς, ἐξ ἐκείνης μόνον, ἀλλ' ἐξ ὅ χρήσιμον τ εἶ) πρὸς τὰ διαπαύσεις, ὡς ἔοικεν. οὐ μὴν ἀλλὰ ζητητέον μή ποτε τοῦτο μὴν συμβέβηκε· τιμιωτέρα δ' αὐτῆς ἡ φύσις ἐστίν, ἢ κατ' τ εἰρημένην χρείαν· δεῖ δὲ μὴ μόνον τ κοινῆς ἡδονῆς μετέχειν ἀπ' αὐτῆς, ἣν ἔχουσι πάντες ἄνθρωποι. ἔστι γὰρ ἡ μουσικὴ τὴν ἡδονὴν φυσικήν· διὸ πάσαις ἡλικίαις, καὶ πᾶσιν ἤθεσιν, ἡ χρῆσις αὐτῆς ἐστι προσφιλής· ἀλλ' ὁρᾶν, εἴπη καὶ πρὸς ὃ ἦθος σπουδαίᾳ, καὶ πρὸς τ ψυχήν· τοῦτο δ' ἂν εἴη δῆλον, εἰ ποιοί τινες τὰ ἤθη γιγνόμεθα δι' αὐτῆς. ἀλλὰ μὴν ὅτι γιγνόμεθα ποιοί τινες, δῆλον ἐξ πολλῶν μὲν καὶ ἄλλων, οὐχ ἥκιστα δὲ καὶ ἐξ τ Ὀλύμπου μελῶν. ταῦ- C τα γὰρ ὁμολογουμένως ποιεῖ τὰς ψυχὰς ἐνθουσιαστικάς· ὁ δὲ ἐνθουσιασμὸς τοῦ περὶ τ ψυχὴν ἤθους πάθος ἐστίν. ἔτι δὲ ἀκροώμενοι τ μιμήσεων, γίγνονται πάντες συμπαθεῖς, καὶ χωρὶς τ ῥυθμοῦ καὶ τ μελῶν αὐτῶν. ἐπεὶ δὲ συμβέβηκεν ἐν τ μουσικῷ τῶν ἡδέων, τ δ' ἀρετὴν περὶ τὸ χαίρειν ὀρθῶς καὶ φιλεῖν καὶ μισεῖν, δῆλον ὅτι μανθάνειν καὶ συνεθίζεσθαι μηδὲν ἄλλως, ὡς τοῦτο D νειν ὀρθῶς, καὶ τὸ χαίρειν τοῖς ἐπιεικέσιν ἤθεσι, καὶ τοῖς καλοῖς πράξεσιν. ἔστι δ' ὁμοιώματα μάλιστα πάντα τὰ φύσεως τοῖς ῥυθμοῖς καὶ τοῖς μέλεσιν ὀργῆς καὶ πραότητος· ἔτι δ' ἀνδρίας καὶ σωφροσύνης, καὶ πάντων τ ἐναντίων τούτοις, καὶ τῶν ἄλλων ἠθικῶν. δῆλον δὲ ἐκ τ ἔργων. μεταβάλλομεν γὰρ τ ψυχὴν, ἀκροώμενοι τοιούτων. ὁ δ' ἐν τοῖς ὁμοίοις ἐθισμὸς τ λυπεῖσθαι καὶ χαίρειν, ἐγγύς ἐστι τοῦ πρὸς τ ἀλήθειαν τ αὐτὸν ἔχειν τρόπον· οἷ, εἴ τις χαίρει τ εἰκόνα ἄνευ ἀηδείας, μὴ δι' ἀλλοίαν αἰτίαν· ἀλλὰ διὰ τ μορφὴν αὐτὴν, ἀναγκαῖον τοῦτο, καὶ αὐτὴν ἐκείνου τ θεωρίαν, ἣ τ εἰκόνα θεωρῇ, ἡδεῖαν εἶ). συμβέβηκε δ' τῶν αἰσθητῶν ἐν μὲν τοῖς ἀλλοις μηδὲν εἶναι ὁμοίωμα τοῖς ἤθεσιν· οἷ, ἐν τοῖς ἁπτοῖς καὶ τοῖς χυμοῖς, ἀλλ' ἐν τοῖς ὀπτοῖς σχήματα.

voluptates, (eas dico quæ ex muſica percipiuntur) nullius rei futuræ cauſa expetuntur: ſed præteritarum rerũ gratia, nempe laborum & doloris. Quam ob cauſam igitur beatitudinem, & in his voluptatibus quærãt, & ex his voluptatibus ſibi comparare ſtudeant, hanc quis eſſe cauſam probabiliter exiſtimare poſſit. De muſica autem, eam omnium eſſe communem non propter hãc ſolùm, ſed etiã propterea quia vtilis ſit ad requiem & recreationem à labore, nemo in controuerſiam vocarit, vt apparet. Verumenimverò quærendũ eſt, vtrum per ſe, an B ex euẽtu muſica relaxandi animi cauſa expetatur: verendúmq; eſt ne hoc ei quidem euenerit, ſed honoratior eius natura ſit, quàm vt propter eam, quam diximus, vtilitatem atque indigentiam, expetatur: oporteátque non ſolum cõmunem ex ea voluptatem, cuius omnes habent ſenſum, percipere: (ineſt enim in muſica naturalis voluptas: quocirca omnib. ætatibus, omnibúſque moribus, eius vſus amœnus & gratus eſt:) ſed num aliqua ex parte etiã ad animũ pertineat ac permânet, videre. Hoc autem in promptu fuerit, ſi cuiuſdammodi moribus, id eſt, certo quodam modo morati per eam efficiamur. At nos certo quodam modo moratos C per muſicam fieri, cùm ex aliis multis intelligere liceat, tum maximè ex olympi carminibus modulatis. hæc enim ſine controuerſia animos afflatu quodam diuino permouẽt & concitát. At animi concitatio ex afflatu diuino nata, morum & affectionum animi perturbatio eſt. Præterea verò omnes homines cum imitationes audiunt, animis permouentur ex conſenſione & contagione naturæ, etiam ſine numeris & modis ipſis. Quoniã porrò euenit, vt muſica ſit è numero rerum iucundarum; virtus autem in eo verſatur, vt quis rectè lætetur & D amet & oderit: oportet ſcilicet nihil ita diſcere, nullíque rei ſic aſſuefieri, vt his, nempe rectè iudicare, & probis moribus honeſtiſque actionibus delectari. At in numeris & modis præter veras naturas, inſunt maximè iræ, & lenitatis, & verò etiam fortitudinis, & temperantiæ, & omnium his contrariorum habituum aliarúmque rerum moralium ſimulacra quædam expreſſa. Atque hoc facta ipſa declarant: cum enim talia audimus, animorum fit in nobis mutatio & perturbatio. At aliquem in iis quæ ſimilitudine & imita- E tione ſunt expreſſa, aſſuefactum eſſe dolere & lætari, non longè abeſt ab eo, vt eodem modo ad res veras ſit animatus atque affectus. verbi cauſa, ſi quis alicuius imagine aſpicienda delectetur, non propter aliam cauſam quàm propter ſpeciem & formam ipſam: huic eius ipſius aſpectus, cuius imaginem contemplatur, iucundus ſit neceſſe eſt. Euenit autem, vt in aliis quidem rebus ſub ſenſum cadentibus, nullum inſit morum ſimulacrum: verbi gratia, in iis quæ tactum & guſtatum mouent: verumtamen in aſpectabilibus ineſt aliquantulum;

(tales enim sunt figuræ;) sed parum admodum, cum omnium hominum talis sensus communis est. Præterea verò non sunt hæ quæ fiunt, morum figuræ, atque hi colores, morum simulacra; sed signa potiùs. & hæc insunt in corpore, inter corporis affectus. Verumtamen quantacumque sit in harum rerum inspectione differentia, oportet, pueros & adolescenteis non Pausonis, sed Polygnoti, & si quis alius pictor aut fictor moralis est, hoc est, mores exprimit, picturas intueri. At in modis ipsis & cantibus insunt imitationes assimulationésque morum: atque hoc in promptu est. Tantum enim differunt ac distant inter se harmoniarum naturæ, vt, qui audiunt, aliter atque aliter afficiantur, neque eodem modo ad vnamquamque earum moueantur: sed ad has quidam aliquanto mœstius & contractiùs, vt ad eam quæ mixolydia seu mixtolydia appellatur; ad illas mentibus remollescant, vt ad remissas & molleis: ad aliam moderati fiant, maximéque sedati: cuiusmodi quiddam efficere videtur sola ex harmoniis Doria. Phrygia autem ad mentem instinctu diuino concitandam valet. hæc enim probè dicunt, qui in hac disciplina studiosè versati sunt. Namque ex factis ipsis sumunt eorum quæ dicunt, testimonia. Enimvero & eorum quæ ad numeros, qui à Græcis rhythmi dicuntur, pertinent, eadem ratio est. alij enim mores habent sedatiores, alij ad mouendum valent: atque horum alij motus habẽt ineptiores atque illiberaliores, alij potiores ac liberaliores. Ex his igitur perspicuũ est, posse musicam mores animi cuiusdammodi efficere & conformare. At si hoc facere potest, ad eam scilicet pueri sunt applicandi, eáque erudiendi. Est autem ad huius ætatis naturam accommodata musicæ doctrina. Pueri enim propter ætatem sua voluntate nihil iucunditatis expers ferre possunt. At musica ex earum rerum numero est, quæ iucunditate ac voluptate conditæ sunt, & aliqua nobis videtur esse cum harmoniis & numeris cognatio. Quocirca multi sapientes partim animum harmoniam esse dixerunt, partim ex harmonia constare.

A σχήματα γὰρ ἔστι ταιαῦτα. ἀλλ' ὅτι μὲν ἐν τοῖς σώμασι καὶ τοιαῦτης αἰσθήσεως κοινωνοῦσιν. ἔτι δ' οὐκ ἔστι ταῦτα ὁμοιώματα τῶν ἠθῶν, ἀλλὰ σημεῖα μᾶλλον τὰ γιγνόμενα σχήματα καὶ χρώματα τῶν ἠθῶν. καὶ τοῦτ' ἔστιν ὅτι τοῦ σώματος ἐν τοῖς πάθεσιν. ἀλλ' ὅσον διαφέρει καὶ περὶ τὰ τούτων θεωρεῖσθαι, δῆ-

B μὴ τὰ * Παύσωνος θεωρεῖν τοὺς νέους, ἀλλὰ τὰ Πολυγνώτου, κἂν εἴ τις ἐκ τοῦ γραφέως, ἢ τὰ ἀγαλματοποιοῦ ἔστιν ἠθικός. ἐν δὲ τοῖς μέλεσιν αὐτοῖς ἔστι μιμήματα τῶν ἠθῶν. καὶ τοῦτ' ἔστι φανερόν. εὐθὺς γὰρ ἐκ τῶν ἁρμονιῶν διέστηκε φύσις· ὥστε ἀκούοντας, διαλλως διατίθεσθαι, καὶ μὴ τὸν αὐτὸν ἔχειν τρόπον πρὸς ἑκάστην αὐτῶν, ἀλλὰ πρὸς μὲν Μιξολυδιστὶ ὀδυρτικώτερως καὶ συντεινικότως μᾶλλον, οἷς πρὸς τὴν μιξολυδιστὶ καλουμένην· πρὸς δὲ τὰς, μαλακώτερως τὴν διάνοιαν, οἷς πρὸς τὰς αὐλήμονας· μέσως δὲ καὶ κατεστηκότως μάλιστα, πρὸς ἑτέραν· οἷς, δοκεῖ ἡ Δωιστὶ μόνη τῶν ἁρμονιῶν· ἐνθουσιαστικὰς δ' ἡ Φρυγιστί· ταῦτα γὰρ καλῶς λέγουσιν οἱ περὶ τὴν παιδείαν ταύτην πεφιλοσοφηκότες·

C λαμβάνουσι γὰρ τὰ μαρτύρια τῶν λόγων ἐξ αὐτῶν τῶν ἔργων. τὸν αὐτὸν γὰρ τρόπον ἔχει καὶ

[δ] περὶ τοὺς ῥυθμούς. οἱ μὲν γὰρ, ἦθος ἔχουσι σταθμότερον, οἱ δ', κινητικόν· καὶ τούτων οἱ μὲν φορτικωτέρας ἔχουσι τὰς κινήσεις, οἱ δ', ἐλευθεριωτέρας. ἐκ μὲν οὖν τούτων φανερὸν, ὅτι δύναται ποιόν τι τὸ τῆς ψυχῆς ἦθος ἡ μουσικὴ παιδαγωγεῖν. εἰ

D δ' τοῦτο δύναται ποιεῖν, δῆλον ὅτι προσακτέον καὶ παιδευτέον ἐν αὐτῇ τοὺς νέους. * ἔστι δὲ ἁρμόττουσα πρὸς τὴν φύσιν τὴν τηλικαύτην ἡ διδασκαλία τῆς μουσικῆς. οἱ μὲν γὰρ νέοι, διὰ τὴν ἡλικίαν, δυσήδιστον εἶναι πέφυκασιν ἐχόντες· ἡ δὲ μουσικὴ φύσει πρὸς ἡδυσμένον ἐστί. καί τις ἔοικε συνῆφθαι τοῖς ἁρμονίαις καὶ τοῖς ῥυθμοῖς τὸ εἶναι. διὸ πολλοὶ

E φασὶ τῶν σοφῶν, οἱ μὲν, ἁρμονίᾳ εἶναι τὴν ψυχὴν, οἱ δ', ἔχειν ἁρμονίαν.

CAPVT VI.

Vtrùm pueros deceat ita musicam discere vt ipsi canant, an non. & an musica efficere sordidos & illiberales sit putanda.

VTrum autem pueros ita musicã discere oporteat, vt ipsi canãt, & muneribus operibúsq; musicis manus admoueãt, necne, quemadmodũ suprà dubitatũ est, nunc est dicẽdum.

ΚΕΦΑΛ. ς'.

Γ *ότερον δὲ μανθάνειν αὐτοὺς ᾄδοντάς τε καὶ χειρουργοῦντας, ἢ μή· καὶ λύσις ἐπιτιμήσεως ἴσως τινες ἐπιτιμῶσι.*

Πότερον δὲ μανθάνειν αὐτοὺς ᾄδοντάς τε καὶ χειρουργοῦντας, ἢ μή, καθάπερ ἠπορήθη πρότερον, νῦν λεκτέον.

οὐκ ἄδηλον ᾗ, ὅτι πολλὼ ἔχει διαφορὰν πρὸς τὸ γίγνεσθαι ποιούς τινας, ἐάν τις αὐτὸς κοινωνῇ τῶν ἔργων. ἐν γὰρ τοῖς ἀδυνάτων ἢ χαλεπῶν ἐστι, μὴ κοινωνήσαντας τῶν ἔργων, κριτὰς γοῦν ἀγαθοὺς. ἅμα δ' καὶ δεῖ τοὺς παῖδας ἔχειν τινὰ διατριβήν· καὶ τὴν Ἀρχύτου πλατάγην οἴεται γοῦν καλὸν εὑρῆσθαι· δίδοασι τοῖς παισὶν, ὅπως χρώμενοι ταύτῃ, μηδὲν καταγνύωσι τῶν κτῆσιν οἰκίας· ἀδύνατον γὰρ ἡσυχάζειν. αὕτη μὲν οὖν ἐστι παιδιὰ τοῖς νηπίοις ἁρμόττουσα * τῶν παιδιῶν. al. τῷ παιδίῳ. τῶν παιδιῶν· ἡ δὲ παιδεία, πλατάγη τοῖς μείζοσι τῶν νέων. ὅτι μὲν οὖν παιδευτέον τε μουσικῆς οὕτως, ὥστε καὶ κοινωνεῖν τῶν ἔργων, φανερὸν ἐκ τῶν εἰρημένων· τὸ δὲ πρέπον καὶ τὸ μὴ πρέπον ταῖς ἡλικίαις, καὶ χαλεπὸν λῦσαι, καὶ λύσαι πρὸς τοὺς φάσκοντας βαναύσους εἶναι τὸ ποιεῖσθαι. πρῶτον μὲν γὰρ, ἐπεὶ τοῦ κρίνειν χάριν μετέχειν δεῖ τῶν ἔργων, διὰ τοῦτο χρὴ νέους μὲν ὄντας χρῆσθαι τοῖς ἔργοις· πρεσβυτέρους δ' γενομένους, τῶν μὲν ἔργων ἀφεῖσθαι, δύνασθαι δὲ τὰ καλὰ κρίνειν, καὶ χαίρειν ὀρθῶς διὰ τὴν μάθησιν τὴν προμολοῦσαν ἐν τῇ νεότητι. πῶς δὲ τὸ ὠφέλιμον ἐν τοῖς τοιούτοις ἐστίν, ὡς ποιούσης τῆς μουσικῆς βαναύσους, καὶ χαλεπὸν λῦσαι, σκεπτέον μέχρι τε πόσου τῶν ἔργων κοινωνητέον τοῖς μέλλουσι τῆς ἀρετῆς παιδεύσεσθαι πολιτικῆς, καὶ ποίων μιμητῶν, καὶ ποίων ῥυθμῶν κοινωνητέον· ἔτι δὲ ἐν ποίοις ὀργάνοις τὴν μάθησιν ποιητέον· καὶ γὰρ τοῦτο διαφέρειν εἰκὸς. ἐν τοῖς γὰρ λύσεις ἐστὶ τὸ ὠφέλιμον. δῆλον γὰρ κωλύειν ἔστι τινὰς τὴν μουσικὴν ἀφαιρεῖσθαι δύνασθαι τὸ λεχθέν. φανερὸν τοίνυν, ὅτι δεῖ τὴν μάθησιν αὐτῆς, μήτε ἐμποδίζειν πρὸς τὰς ὕστερον πράξεις, μήτε τὸ σῶμα ποιεῖν βάναυσον καὶ ἄχρηστον πρὸς τὰς πολεμικὰς καὶ πολιτικὰς ἀσκήσεις. πρὸς μὲν τὰς χρήσεις ἤδη, πρὸς δὲ τὰς μαθήσεις ὕστερον· συμβαίνοι δ' ἂν πρὸς τὴν μάθησιν, εἰ μήτε τὰ πρὸς τοὺς ἀγῶνας τοὺς τεχνικοὺς σπουδαίνοντα διαπονοῖεν, μήτε τὰ θαυμάσια καὶ περιττὰ τῶν ἔργων, ἃ νῦν ἐλήλυθεν εἰς τοὺς ἀγῶνας· ἐκ δὲ τῶν ἀγώνων, εἰς τὴν παιδείαν. ἀλλὰ καὶ τὰ τοιαῦτα μέχρι τοσούτων δεῖ δύνασθαι χαίρειν τοῖς καλοῖς μέλεσι καὶ ῥυθμοῖς· καὶ μὴ μόνον * τῷ κοινῷ τῆς μουσικῆς, ὡσπερ καὶ τῶν ἀνήμερα ζώων· ἔνι δὲ καὶ πλῆθος ἀνδραπόδων καὶ παιδίων. δῆλον δὲ ἐκ τούτων καὶ ποίοις ὀργάνοις χρηστέον. οὔτε γὰρ αὐλοῖς εἰς κοινῷ. τῷ κοινῶ-

A Non est porrò obscurum, valde referre ad id vt cuiusdammodi homines fiant, si quis ipse in muneribus operibúsque fungendis versetur. Nam fieri non potest, aut vix quidem certè, vt qui non fuerunt munerum atque operum participes, boni iudices artis fiant: simúlque pueros oportet aliquod vitæ traducendæ atque occupandæ genus habere: & Archytæ crepitaculum præclarè esse comparatum existimare, quod pueris dare solent, vt, dum hoc vtuntur, nihil eorum quæ domi sunt, perfringant. quod enim puerile & iuuenile est, quiescere non po-
B test. Atque hoc quidem ludicrum pueris infantibus conuenit: disciplina verò pueris grandioribus crepitaculum est. Sic igitur musicam pueros esse docendam, vt musicæ muneribus fungantur, operúmque sint participes, ex his intelligere licet. Quid deceat porrò ætates, quid non, difficile non est definire & quod quidam obiiciunt, studium esse sordidum atque illiberale, dissoluere. Primùm enim, quoniam iudicandi gratia operibus fungendum est, iccirco oportet, eos, dum pueri sunt, opera tracta-
C re: vbi verò adoleuerunt grandiorésque facti sunt, opera quidem missa facere: recta verò iudicare, & rectè lætari posse, propterea quòd in pueritia musicam didicerunt. Deinde verò quòd quidam musicam vituperant, tanquam sordidos efficiat atque illiberaleis artifices, non erit difficile eos refellere: si considerauerimus, quatenus ij qui ad virtutem ciuilem erudiuntur, musicæ operibus fungi, & quales modos cantúsque, & quales numeros tractare, præterea qualibus in musicis instrumentis seu
D organis musicam discere debeant. Namque hoc aliquid interesse probabile est. in his enim reprehensionis & vituperationis dissolutio posita est. nam modos quosdam musicæ, id quod dictum est, efficere nihil vetat. Perspicuum igitur est, oportere eius studium ac disciplinam neque posteriores actiones impedire, neque corpus illiberale, & ad bellicas ac ciuileis exercitationes inutile reddere: ad exercitationes quidem iam, ad disciplinas verò posteriùs. Aptè autem & conuenienter pueri musicam
E discant, si neque in eis quæ ad artificum certamina pertinent, elaborent, neque admirabilia & eximia, atque exquisita opera magno labore susceptо perdiscant, quæ nunc in certamina, ex certaminibus in disciplinam introducta sunt: sed talia vsque ad eum finem discant, quoad elegantibus & honestis modis ac numeris delectari possint, & non solùm genere musicæ communi, quemadmodum & nonnullæ aliæ animantes: præterea verò & mancipiorum ac puerorum multitudo. Apparet autem ex his, etiam quibus organis sit vtendum. Nam neque tibiæ in

puerorum institutionem introducendæ sunt, neque aliud organum artificum proprium, qualis est cithara, & si quod aliud est huiusmodi: sed ea sola quæ efficient eos bonos auditorēs aut doctrinæ musicæ, aut alīus. Præterea tibia non est organum ad mores mitiores exprimendos aut inserendos aptum; ethicum Græci appellant, nos morale dicamus; sed potiùs ad animos furore quodam Bacchico stimulandos accommodatum. Quare talibus temporibus eo vtendum est, quibus eius vsus valet ad animos expiandos potiùs, ac lustrandos seu purgandos, quàm ad erudiendos. His accedat, tibiam hoc habere institutioni & doctrinæ aduersarium, quòd tibiæ cantus prohibet ratione vti. Quocirca rectè veteres eius vsum in pueris ac liberis hominibus improbarunt, cùm antea eo vsi essent: otium enim vberius ex omnium rerum copia nacti, maiorésque animos ad virtutem consecuti, tum superioribus temporibus, & post bellum Persicum ex rebus fortiter & præclarè gestis ferociores effecti, omne disciplinæ genus attigerunt, nullum delectum adhibentes, sed aliam atque aliam insuper indagantes. quapropter etiam artem tibia canendi ad disciplinarum numerum aggregarunt. Etenim Lacedæmone quidam, qui ludorum sumptus suppeditabat; (choragum appellant Græci) ipse choro tibiam inflauit: & Athenis ita increbuit, vt ferè plerique liberi & ingenui homines tibia canerent. Atque hoc ex ea tabula apparet, quam Thrasippus is qui Ecphantidæ ludorum sumptum suppeditarat, dedicauit. posteriùs verò spreta atque improbata est, periculo eius facto, cùm iam meliùs, quid ad virtutem valeret, quid non, iudicare possent. Similiter & multa organa vetera, vt pectides & barbiti, & quæ ad voluptates eorum pertinent, qui cantores audiunt eis vtenteis: cuius generis sunt septangula, quæ heptagona nominant Græci, & triangula, quæ trigona, & sambucæ, & omnia, quæ scientiam in manuum opere muneréque positam desiderant. Habet autem rationem probabilem & ea de tibiis fabula, quam confinxerunt veteres: aiunt enim, Mineruam tibias à se repertas abiecisse. Cùm igitur hoc quoque liceat dicere, deam, quòd oris deformitate offensa esset, hoc fecisse: tum verò probabilius est, propterea quòd tibiarum discendarum disciplina nihil ad mentis agitationem conferat: Mineruæ autem scientiam & artem tribuamus. Quoniam porrò tractandorū organorum & fungendi muneris musici disciplinam artificum propriam seu artificialem improbamus: artificialem autē seu artificibus conuenientem statuimus eam, quæ ad certamina pertinet: (in hac enim is qui agit, non virtutis sue, sed eorum qui audiunt, voluptatis, huiúsque ineptæ ac putidę causa, musicam tractat: idcirco ingenuo-

A παιδείας ἀκτέον, ὅτ' δὴ ὄργανον τεχνικὸν ὄργανον, οὔτε κιθαρίσειν, κἀν εἴ τι τοιοῦτον ἕτερόν ἐστιν, ἀλλ' ὅσα ποιήσει αὐτῶν ἀκροατὰς ἀγαθούς, ἢ τὴν μουσικὴν παιδείαν, ἢ τὴν δι' ἧς. ἔτι δ' οὐκ ἔστιν ὁ αὐλὸς ἠθικὸν, ἀλλὰ μᾶλλον ὀργιαστικόν. ὥστε πρὸς τοὺς τοιούτους αὐτῷ καιροῖς χρηστέον, ἐν οἷς ἡ θεωρία καθάρσιν μᾶλλον δύναται, ἢ μάθησιν. πρὸς-

B θῶμεν δὲ, ὅτι συμβέβηκεν ἐναντίον αὐτῷ πρὸς παιδείαν, ἡ τὸ κωλύειν τῷ λόγῳ χρῆσθαι τὴν αὔλησιν. διὸ καλῶς ἀπεδοκίμασάν αὐτὸν οἱ πρότερον τὴν χρῆσιν οὐκ ἀνέων, ἐλεύθερον· καίτοι χρησάμενοι τὸ πρῶτον αὐτῷ. σχολαστικώτερον γὰρ ζῶντες καὶ μεγαλοψυχότερον πρὸς ἀρετὴν· ἔτι τε πρότερον καὶ μετὰ Μηδικὰ φρονηματισθέντες διὰ τὰ ἔργων, πάσης ἠποροῦντο μαθήσεως, οὐδὲν διακρίνοντες, ἀλλ' ὁπιζητοῦντες. διὸ καὶ τὴν αὐλητικὴν ἤγαγον πρὸς τὰς μαθήσεις. ἐν

C γὰρ Λακεδαίμονί τις χορηγὸς αὐτὸς ηὐλησε τῷ χορῷ· καὶ τοῖς Ἀθηναίοις ὥστε σφόδρα ἐπεχώρησεν, ὡς τε σχεδὸν οἱ πολλοὶ ἐλευθέρων μετεῖχον αὐτῆς. δῆλον δὲ ἐκ τοῦ πίνακος, ὃν ἀνέθηκε Θρασίππος * Ἐκφαντίδη χορηγήσας. ὕστερον δ' ἀπεδοκιμάσθη διὰ τὴν πεῖραν αὐτῆς, βέλτιον διαναλῶσαι κρίνει τε πρὸς ἀρετὴν, καὶ τὸ μὴ πρὸς ἀρετὴν, σεμνοτέρου. ὁμοίως δὲ καὶ πολλὰ τῶν

D ὀργάνων τῶν ἀρχαίων, οἷς πεκτίδες, καὶ βάρβιτοι· καὶ τὰ πρὸς ἡδονὴν συντείνοντα τοῖς ἀκούουσι τῶν χορωδῶν, ἑπτάγωνα, καὶ τρίγωνα, καὶ σαμβύκαι· καὶ πάντα τὰ δεόμενα χειρουργικῆς ὀπτικῆς. φιλόλογος δ' ἔοικε καὶ τοῦτο τὸ αὐλὸς ὑπὸ τῶν ἀρχαίων μεμυθολογῆσθαι. φασὶ γὰρ δὴ τὴν Ἀθηνᾶν διεφθορέναι τοὺς αὐλούς. ἀ κακῶς μὲν οὖν ἔοικε φάναι καὶ διὰ τοῦτο ἀφηρῆσθαι τὸ πρόσωπον τοῦτο ποιῆσαι, δεῖ λεπτέον· ἀ μὲν οὖν ἀλλὰ μᾶλλον εἰκὸς,

E ὅτι πρὸς τὴν διάνοιαν ἄδηλόν ἐστιν ἡ παιδεία τὸν αὐλητικόν· τῇ δὲ Ἀθηνᾷ τὴν ὀπτικὴν φρόνησιν ἀπονέμομεν, καὶ τοῦτο τέχνην. ἔπειδὴ δὲ τὴν τε ὀργάνων καὶ τὴν ἐργασίας ἀποδοκιμάζομεν τὴν τεχνικὴν παιδείαν· τεχνικὸν δὲ τὸν πρὸς τοὺς ἀγῶνας· (ἐν ταύτῃ γὰρ ὁ ποιῶν, καὶ τὸν αὐτὸν μεταλαμβάνειν χάριν ἀρετῆς, ἀλλὰ τὴν τῶν ἀκουόντων ἡδονῆς, καὶ ταύτης φορτικῆς·) διόπερ καὶ τὴν ἐλευθέρων κεί-

γρ. ἐν Φαρσάλῳ

quiaudiunt, voluptatis, huiúsque ineptæ ac putidę causa, musicam tractat: idcirco ingenuo-

νομίζομεν εἶναι τῶν ἐργαστικῶν, ἀλλὰ θητικωτέρων· καὶ βαναύσους δὴ συμβαίνει γίγνεσθαι. πονηρὸς γὰρ ὁ σκοπὸς καθ' ὃν ποιοῦνται τὸ τέλος. ὁ γὰρ θεατὴς, φορτικὸς ὢν, μεταβολὴν εἴωθε τῶν μουσικῶν. ὥστε καὶ τοὺς τεχνίτας τοὺς πρὸς αὐτὸν μελετῶντας, αὐτούς τε ποιούς τινας ποιεῖ, καὶ τὰ σώματα, διὰ τὰς κινήσεις.

A rum esse nequaquam iudicamus operis huius functionem, sed mercenariorum hominum. Itaque euenit vt euadant artifices liberales: finis enim, quem sibi proponunt, & quem intuentur, malus est. Nam spectator, qui ineptus & indoctus est, musicam mutare consueuit. Itaque etiam artifices, qui sese ad eum meditando componunt, tum cuiusdammodi efficit, tum eorum corpora, propter motiones.

ΚΕΦΑΛ. ζ'.

CAPVT VII.

Περὶ ἁρμονιῶν καὶ ῥυθμῶν. B

De harmoniis & numeris.

ΣΚεπτέον δ' ἐπὶ πότερόν τε τὰς ἁρμονίας, καὶ τοὺς ῥυθμοὺς, καὶ πρὸς παιδείαν, πότερον πάσαις χρηστέον ταῖς ἁρμονίαις, καὶ πᾶσι τοῖς ῥυθμοῖς, ἢ διαιρετέον· ἔπειτα τοῖς πρὸς παιδείαν διαπονοῦσι, πότερον τὴν αὐτὴν διαίρεσιν θετέον, ἢ πείρατον δεῖ ζητεῖν ἑτέραν· ὕστερον δὲ τῷ μουσικῷ ὁρισθῆναι διὰ μαθημάτων καὶ ῥυθμῶν ἕξιν· τούτων δ' ἑκάτερον δεῖ λελῆφθαί τινα ἔννοιαν πρὸς παιδείαν· καὶ πότερον πρωτεύει C μᾶλλον τὸ διὰ μουσικῆς, ἢ τὸ διὰ ῥυθμοῦ. νομίσαντες δὴ πολλὰ καλῶς λέγειν περὶ τούτων, τῶν τε νῦν μουσικὴν ἐπιόντων, καὶ τῶν ἐν φιλοσοφίᾳ, ὅσοι τοῦ χαίρουσιν ἐμπείρως ἔχοντες τοῦ περὶ τὸ μουσικὸν παιδείας, τὸ μὲν καθ' ἕκαστον ἀκριβολογίαν ἀποδώσομεν ζητεῖν τοῖς βαλομένοις παρ' ἐκείνων· νῦν δὲ * νομικῶς διέλωμεν, τοῖς τύποις μόνον εἰπόντες περὶ αὐτῶν. ἐπεὶ δὲ τὴν διαίρεσιν ἀποδεχόμεθα τῶν μερῶν ὡς διαιροῦσί τινες D τῶν ἐν φιλοσοφίᾳ, τὰ μὲν ἠθικὰ, τὰ δὲ πρακτικὰ, τὰ δ' ἐνθουσιαστικὰ λέγοντες, καὶ τὴν ἁρμονίαν τῇ φύσει πρὸς ἕκαστα τούτων οἰκείαν διαιροῦμεν πρὸς δύο μέρη λέγειν· φαμὲν δ' ἔχειν μίαν ἕνεκεν ὠφελείας τὴν μουσικὴν χρῆσθαι δεῖν, ἀλλὰ καὶ πλείονων ἕνεκεν· καὶ γὰρ παιδείας ἕνεκεν ἐστὶ καθάρσεως· τί δὲ λέγομεν τὴν κάθαρσιν, νῦν μὲν ἁπλῶς, πάλιν δ' ἐν τοῖς περὶ ποιητικῆς ἐροῦμεν σαφέστερον· τρίτον δὲ πρὸς διαγωγὴν, πρὸς ἄνεσίν τε, E καὶ πρὸς τὴν τοῦ σπουδαίου διάπαυσιν· φανερὸν οὖν ὅτι χρηστέον μὲν πάσαις ταῖς ἁρμονίαις. οὐ τὴν αὐτὴν δὲ τρόπον πάσαις χρηστέον· ἀλλὰ πρὸς μὲν τὴν παιδείαν, ταῖς ἠθικωτάταις· πρὸς δὲ ἀκρόασιν, ἑτέρων ἁψομένων, καὶ ταῖς πρακτικαῖς, καὶ ταῖς ἐνθουσιαστικαῖς. ὁ γὰρ περὶ ἑκάστας συμβαίνει πάθος ψυχαῖς ἰσχυρῶς, τοῦτο δὲ πάσας ὑπάρχει· τῷ

Lamb. μουσικῶς δ. al. ἡμικῶς διελ. τοῖς τύποις, τύπω μ. εἰπ.

QVod ad harmonias autem, & numeros & disciplinam pertinet, videndum est vtrùm omnibus harmoniis, omnibúsque numeris vtendum sit, an aliqua adhibenda sit distinctio. Deinde ad eos qui in institutione puerorum elaborant, vtrùm eandem definitionem accommodemus, an tertiam quandam aliam afferre oporteat, quoniam musicã in cantu & numeris consistere videmus: horum autem vtrumque quid ad institutionem & disciplinam puerilem valeat, non est ignorandum: & vtra musica sit optabilior, ea quæ in cantu consistit, an quæ in numeris. Cùm igitur existimemus, nonnullos huius ætatis musicos, & quosdam philosophos, quicumque fortè ea doctrina quæ ad musicam pertinet, eruditi sunt, multa his de rebus rectè disputata tradidisse; subtiliorem quidem & accuratiorem de singulis sermonem eos qui plura cognoscere velint; ab illis petere sinemus: nunc autem generaliter rudi quadam dumtaxat & adumbrata descriptione de iis disseramus. Quoniam autem cantuum partitionem, quam philosophi quidam faciunt, probamus, qui cantus alios moraleis, alios ad actionem pertinenteis, alios ad animos instinctu diuino concitandos valenteis ponunt, & harmoniarum naturam ad vnumquemque horum accommodatam aliam ad aliam partem faciunt; dicimus autem non vnius vtilitatis causa vti musica oportere, sed plurium: (institutionis enim, siue disciplinæ & lustrationis siue expiationis gratia ea vtendum est: quid autẽ lustrationẽ seu expiationẽ appellemus, nũc quidem simpliciter, aliàs autẽ in libris de Arte poëtica planiùs exponemus:) deinde verò ad ætatem traducendam, vitámque degendam: postremò ad remissionem animorum, & ad requiem ac recreationem à contentione & labore. Quoniam igitur hæc ita sunt, perspicuum est, omnibus harmoniis vtendum esse: verùm non eodem modo omnibus vtendum, sed ad institutionẽ quidem ac doctrinam iis quæ maximè sũt morales: ad eos verò audiẽdos, qui manus organis admouent, operéque musico funguntur, iis quæ ad actionem, iisque ad animos afflatu diuino cõcitandos valẽt. Qui enim affectus in aliquibus animis existere solet validè & acriter, hic in omnibus inest: sed eo differt, quòd in aliis magis, in aliis minùs

minùs ineſt: quod genus eſt, miſericordia & metus, & præterea mentis concitatio ex afflatu diuino. Etenim ex hac cogitatione & permotione nonnulli concitati feruntur, ſed hos videmus ſacris cantibus tranquillari ac ſedari: cùm vtuntur muſici cantibus animum furore leuantibus ac purgantibus, proinde quaſi curationem & purgationem conſecuti ſint. Hoc igitur idem accidere neceſſe eſt & miſericordibus & timidis, & omnino iis qui alio aliquo affectu facilè cõmouentur: cæteris autem quantum talium motionum ad quemque attinet ac peruenit; atque omnibus purgationẽ atque expiationem quandam contingere, omneíſque non ſine voluptate leuari. Similiter verò & cantus ad purgandos atque expiandos animos valentes, lætitiam afferũt hominibus damni & noxæ expertem. Quapropter in talibus harmoniis, talibúſque modis & cantibus certatores ij ſpectandi ſunt, qui muſicam theatralem tractant. Quoniam autem ſpectator eſt duplex, alter liber & eruditus, alter indoctus & ſtolidus; ex illiberalibus & mercenariis hominibus, & talibus aliis concretus & conflatus: danda ſunt etiam iis qui tales ſunt, certamina & ſpectacula ad requiem & remiſſionem animorum. Quemadmodum autem eorum animi ex habitu naturæ conſentaneo deprauati ac detorti ſunt; ſic & harmoniarum & cantuum qúædam deprauationes ſunt: eos cantus dico, qui nimis contenti ſunt, & indecoris quaſi coloribus infuſcati. Affert autem vnicuique voluptatem id quod cuiuſque naturæ accommodatum eſt. Quapropter permittenda iis qui certant, licentia eſt ad talem ſpectatorem talis cuiuſdã muſicæ generis vſurpandi: ſed ad inſtitutionem & diſciplinam, quemadmodum dictum eſt, cantibus mores exprimentibus, quos moraleis diximus appellari, vtendum eſt, & talibus harmoniis: talis autem eſt Doria, vt antè diximus. Recipienda porrò eſt, & ſi quam aliam probent ij qui nobiſcum ſocietate philoſophiæ in vita degenda, & artis muſicæ diſciplinæ, coniuncti ſunt. Socrates autem in libris de Republica adminiſtranda, non rectè Phrygiam harmoniam cum Doria relinquit, ídque cùm ex omnibus organis muſicis tibiam improbarit. nam eandem vim habet in harmoniis harmonia Phrygia, quam in organis tibia. vtrũque enim ad animos inſtinctu diuino concitandos, & ad affectus commouendos valet, quod poëſis declarat. Omnis enim bacchatio, omníſque talis motus ex omnibus organis in tibiis eſt maximè: ex omnibus verò harmoniis & cantibus, hæc organa cantibus Phrygiis maximè ſunt decora: exempli cauſa, dithyrambus, ſine controuerſia Phrygius videtur eſſe. cuius rei cùm multa alia exempla commemorent ij qui huius ſcientiæ ſunt intelligentes, tum hoc Philoxeni proferunt, qui

A δὲ ἧττον ἁρμόττει, καὶ τῶν μᾶλλον· οἷον, ἔλεος καὶ φόβος. ἔτι δ' ἐνθουσιασμός· καὶ γὰρ τοῦτο τῆς κινήσεως καταληπτικόν τινες εἰσιν. ἐκ δὲ τῶν ἱερῶν μελῶν ὁρῶμεν τοὺς, ὅταν χρήσωνται τοῖς ἐξορκιάζουσι τὸν ψυχικὸν μέλεσι, καθισαμένους, ὥσπερ ἰατρείας τυγχάνοντας καὶ καθάρσεως. ταὐτὸ δὴ τοῦτο ἀναγκαῖον πάσχειν καὶ τοὺς ἐλεήμονας, καὶ τοὺς φοβητικοὺς, καὶ τοὺς ὅλως παθητικούς· τοὺς δ' ἄλλους, καθ' ὅσον ἐπιβάλλει τῶν τοιούτων ἑκάστῳ, καὶ πᾶσι γίγνεσθαί τινα κάθαρσιν, καὶ κουφίζεσθαι μεθ' ἡδονῆς. ὁμοίως δὲ καὶ τὰ μέλη τὰ καθαρτικὰ, παρέχει χαρὰν ἀβλαβῆ τοῖς ἀνθρώποις. διὸ τοῖς μὲν τοιούτοις ἁρμονίαις καὶ [τοῖς] τοιούτοις μέλεσι *θεατέον τοὺς τὸν θεατικὸν μουσικὸν μεταχειριζομένους ἀγωνιστάς. ἐπεὶ δ' ὁ θεατὴς διττός, ὁ μὲν ἐλεύθερος καὶ πεπαιδευμένος; ὁ δὲ φορτικὸς ἐκ βαναύσων καὶ ἀπόρων, καὶ τῶν τοιούτων συγκείμενος, ἀποδοτέον ἀγῶνας καὶ θεωρίας καὶ τοῖς τοιούτοις πρὸς ἀνάπαυσιν. εἰσὶ δ' ὥσπερ αἱ ψυχαὶ παρεφθαρμέναι τῆς κατὰ φύσιν ἕξεως, οὕτω καὶ αἱ ἁρμονίαι παρεκβάσεις εἰσὶ· καὶ τῶν μελῶν τὰ σφόδρα τονα, καὶ ποικιλόχρωσμένα. ποιᾷ δὲ τῶν ἡδονῶν, ἑκάστοις ἡ κατὰ φύσιν οἰκεῖον. διόπερ ἀποδοτέον ἐξουσίαν τοῖς ἀγωνιζομένοις πρὸς τὸν θεατὴν τὸν τοιοῦτον, τοιούτῳ δὴ χρῆσθαι τῇ μουσικῇ τῆς μουσικῆς. πρὸς δὲ παιδείαν, ὥσπερ εἴρηται, τρισὶν ἤθεσι τῶν μελῶν χρηστέον, καὶ τοῖς ἁρμονίαις [ταῖς] τοιαύταις. τοιαύτη δ' ἡ Δωϊστὶ, καθάπερ εἴπομεν πρότερον. δέχεσθαι δὲ δεῖ κἂν τινα ἄλλην ἡμῖν δοκιμάζωσιν οἱ κοινωνοὶ τῆς ἐν φιλοσοφίᾳ διατριβῆς, καὶ τῆς πρὸς τὴν μουσικὴν παιδείας. ὁ δ' ἐν τῇ πολιτείᾳ Σωκράτης ὀρθῶς μὲν Φρυγιστὶ μόνην καταλείπει μετὰ τῆς Δωϊστί· καὶ παῦτα ἀποδοκιμάσας τῶν ὀργάνων τὸν αὐλόν. ἔχει γὰρ τὴν αὐτὴν δύναμιν ἡ Φρυγιστὶ τῇ ἁρμονίᾳ, ὥσπερ αὐλὸς ἐν τοῖς ὀργάνοις· ἄμφω γὰρ ὀργιαστικὰ καὶ παθητικά. δηλοῖ δ' ἡ ποίησις. πᾶσα γὰρ βακχεία, καὶ πᾶσα ἡ τοιαύτη κίνησις, μάλιστα τῶν ὀργάνων ἐστὶν ἐν τοῖς αὐλοῖς. τῇ δ' ἁρμονίᾳ ἐν τοῖς Φρυγιστὶ μέλεσι παραπλήσια ταῦτα ὑπάρχει· οἷον, ὁ διθύραμβος ὁμολογουμένως εἶναι δοκεῖ Φρύγιον· καὶ τούτου πολλὰ μὲν παραδείγματα λέγουσιν οἱ περὶ τὴν σοφίαν ταύτην· μάλιστα δέ, καθάπερ Φιλόξενος ἐν Μύσαις

B

C

D

E

ὀν τῇ Δωριστὶ ποιῆσαι διθύραμβον πειρώμενον· ἀλλ' ἀπὸ τῆς φύσεως αὐτῆς ἐξέπεσεν εἰς τὴν Φρυγιστί, τὸ πρέπον ἁρμονίαν πάλιν. περὶ δὲ τῆς Δωριστὶ πάντες ὁμολογοῦσιν, ὡς φασι μὲν πάντης οὔσης, καὶ μάλιστ' ἦθος ἐχούσης ἀνδρῶδον. ἔτι δὲ, ἐπεὶ τὸ μέσον μετὰ τῶν ἄκρων ἐπαινοῦμεν, καὶ χρῆσθαι φαμέν· οὕτω δὲ * Δωριστὶ ταύτην ἔχει τὴν φύσιν πρὸς τὰς ἄλλας ἁρμονίας· φανερὸν ὅτι τὰ Δώρια μᾶλλον πρέπει παιδεύεσθαι τοῖς νεωτέροις. εἰσὶ δὲ δύο σκοποὶ τό, τε δυνατὸν, καὶ τὸ πρέπον. καὶ γὰρ τὰ δυνατὰ δεῖ μετέχειν μᾶλλον, καὶ τὰ πρέποντα ἐκάστοις· ἔστι δὲ καὶ ταῦτα ὡρισμένα τῇ ἡλικίας· οἷ, τοῖς ἀπειρηκόσι δεῖ γὰρ ἀδύνατος ἁρμονίας, ἀλλὰ τὰς συντόνους ἁρμονίας, ἀλλὰ τὰς ἀνειμένας ἡ φύσις ἐπισκοπεῖ τοῖς τηλικούτοις. δεῖ * καλῶς ὑποτιθέασι καὶ τοῦτο Σωκράτει τοῖς περὶ τὴν μουσικὴν ὄντες, ὅτι τὰς ἀνειμένας ἁρμονίας ἐποδεχόμενον εἰς τὴν παιδείαν, ὡς μεθυστικὰς λαμβάνουσιν αὐτὰς, οὐ κατὰ τὴν τῆς μέθης δύναμιν· βακχευτικὸν γὰρ ἥ γε μέθη ποιεῖ μᾶλλον· ἀλλ' ἀπειρηκέναι. ὥστε καὶ πρὸς τὴν ἐσομένην ἡλικίαν, τὴν τῶν πρεσβυτέρων δεῖ καὶ τὴν τοιούτων ἁρμονίαν ἅπτεσθαι, καὶ τὴν μέλων τὴν τοιούτων. ἔτι δ' εἴ τις ἔστι τοιαύτη τῶν ἁρμονιῶν, ἣ πρέπει τῇ τῶν παίδων ἡλικίᾳ, δεῖ δὲ δύνασθαι κόσμον τ' ἔχειν ἅμα καὶ παιδείαν· οἷ, ἡ Λυδιστὶ φαίνεται πεποιημένη μάλιστα τῶν ἁρμονιῶν· δῆλον ὅτι τούτοις ὅρους πρὸς ποιητέον εἰς τὴν παιδείαν· τό, τε μέσον, καὶ τὸ δυνατὸν, καὶ τὸ πρέπον.

χ. Δωριστὶ

Quidam, εὖ καλῶς

A in fabula, Doria harmonia dithyrambum facere conatus, non potuit: sed ab ipsa natura in Phrygiam recidit, conuenientem harmoniam. De Doria autem si omnes vnà sentiant eam esse maximè sedatam, & mores habere maximè viriles; præterea verò quoniam quod medium est inter duo extrema, laudamus, & sequi dicimus oportere; Doria autem harmonia huius naturæ est cum aliis harmoniis comparata; perspicuum est, cantus Dorios discere magis quàm vllos alios, pueros decere. Sunt autem duo spectanda, quod fieri potest, & quod decet. Nam quæ fieri possunt, & quæ quemque decent, tractanda sunt potiùs. Definita porrò sunt hæc quoque ætatibus: verbi causa; iis qui annis confecti & ætate defessi sunt, haud facile est contentas & acreis harmonias canere, sed remissas natura suggerit iis qui id ætatis sunt. Quocirca rectè etiam hoc nomine Socratem reprehendunt nonnulli ex iis qui in musica versantur, quòd remissas harmonias in institutione ac disciplina puerorum improbarit: eas accipiens tanquam temulentas & ebriosas, non ex vi & potestate ebrietatis, quasi ebrios item efficiant, (maiorem enim vim habet ebrietas ad furorem Bacchicum incutiendum,) sed tanquam languidas, fractas ac defessas. Quare & ad ætatem futuram, grandiorum natu dico, oportet taleis harmonias, & taleis cantus adhibere. Præterea si qua talis harmonia est, quæ puerilem ætatem deceat, quia possit ornamentum simul & doctrinam afferre, qualis ex omnibus harmoniis Lydia maximè videtur: in promptu est, treis fines ac veluti terminos in institutione ac disciplina esse constituendos: quod medium est, quod fieri potest, quod decet.

VITA KYRIACI STROZÆ.

KYRIACVS STROZA, Patritius Florentinus, Patre Zachariâ Strozâ, Matre Mariâ, ex eâdem illustri Strozarum familiâ natus est, anno salutis millesimo quingẽtesimo quarto, die vigesimâ secundâ mensis Aprilis, in pago paterni hæredij, apud oppidum cui nomen Capalle, in parœciâ Diui Kyriaci, ad secundum lapidem ab inclytâ vrbe Florentiâ in Hetruscis. Staturâ fuit iusta & in ætate supremâ, corpore macilento, fronte latâ, naso subaquilino, nigris oculis, labris subtilibus, ore ad taciturnitatem composito, barbâ promissâ, nigrâ & canis interspersâ cùm seneſceret: parcus illi sermo, sed grauis & eruditus. Primis ætatis suæ temporibus, maximam orbis partem semper inhærens studiis peragrauit. Vxorem numquam duxit, quòd existimaret curam rei vxoriæ nõ posse cohærere cum vitâ eius qui seriam philosophandi rationem inire decreuerit; filios tamen naturales, iuuenes amisit, Fratres sororésque plures habuit, omnes artiũ liberalium amatores: quorum plerique immaturâ ætate decesserunt, præter Franciscum Vtr. Iur. Doct. qui cùm olim Fulginatibus, antiquæ ciuitatis Italicæ populo, bis summâ cum laude præfuisset, cæteris omnibus ad vltimam senectutem bene beatéque superuixit. Sicuti & illa virgo Laurentia Monialis Dominicana, eiusdem Strozæ soror, vtriusque linguæ peritissima, cuius mirabiles Hymni omni Lyricorum metro Latinè conscripti leguntur, ac musicis modulis sacræ Hymnodiæ accommodatissimis interpuncti & notati sunt, digni quoque iudicati quos Gallico atq; Italico metro donarent eximiæ notæ viri. Fuit huius viri sũma vitæ integritas, eadémque multum ab omni ambitu & contentione honorum remota: ingenium liberale (dubium an acre magis,) liberi sensus & perhumani; sæpe voces efferebat, quæ videri poterant antiquæ venerationis; præter hæc insignis architectus, & multus in re hortensi, sedulus scrutator cultórq; fructuum de rariore notâ: quos etiam missitabat Cosmo, magno Hetruriæ Duci, qui obid dictitare solitus erat, à cæteris se Pisanæ Academiæ doctoribus importunè ambiri: vt gratiâ & authoritate iuuaret eorum necessarios; à Strozâ autem (cui inter ipsos, doctrinæ primas, suffragio suo deferebat) semper aliquo elegãtiore fructu donari: ne dum vt improbè quicquam ab ipso flagitaret. Legit & disputauit in Academiâ Florentinâ, vt illic mos viget: postea linguam Græcam & Philosophiam magnâ cum laude in eadem vrbe docuit: deinde professus est per annos circiter octo Bononiæ: postremò accitu principis sui Cosmi, Magni Hetruriæ Ducis, Pisas venit, vbi per annos viginti & ampliùs honestis conditionibus egit: semel enim dumtaxat in hebdomada suggestum conscendebat: feriarum tempore ad paterna rura reuertebatur, Florentiámque se recipiebat, vbi amicos, parentes, viros etiam doctrinâ insignes inuisebat, atque adeò ipsum Principem: à quo tanti fiebat vt sermonibus vltro citróque habitis, quatuor, quinque, aut ampliùs horas cum ipso, interiori loco, consumeret. Ex eius disciplinâ magnus prouentus ingeniorum prodiit: quo in numero sũt Cardinalis Columna, Cardinalis Vrsinus, Episcopus, ex primariâ Pisarum nobilitate, Gualandy de Cesena, Cardinalis Alciatus, & innumeri alij, Ludouicus Antinorus, Episcopus Pistorij, & Nuntius Pij IV. Pontificis ad Cæsarem, Pyrrhus Stroza consanguineus, qui præmaturâ morte ex humanis excessit, Petrus Oricellarius sanguine & amicitia ei coniunctus, qui etiamnum inter primarios Florentiæ viros literarum laude censetur, necnon insignis Franciscus Bonamicus Florẽtinus, Sophiæ studiis vt præclarissimus, ita Sophon maximum præceptorem suum, publicè docens, nunquam sine honoris præfatione laudauit. Ad hæc omnis generis disciplinæ peritissimus, in primis Philosophiam Peripateticam excoluit, in qua omnibus sui temporis Philosophis præcellens, Nonum & Decimum, Arist de Republica libris Græco idiomate adiecit: quibus ita mentem, dictionem ac stylum ipsius expressit, vt vix vtrumq; quis discernere possit: eosdem posteà Latinè ipse interpretatus est, quos hodie præ manibus in corpore Aristotelis habemus: quin & Federicus Morellus, Professor Regius Lutetiæ, in Gallicum sermonem vertit, additis aliquãmultis notis. Quod quidem opus nec dum prelo mandatum admirãs amicus,

non ita tamen commendauit vt immune prorsus menda iudicaret : dixit enim ipsemet Strozæ, in hoc tantùm ab Aristoteleo stylo dissẽtire, quòd poëtæ sententiis authoritatibúsque nimis abundaret : At subridens Stroza, Id feci (inquit) vt mei videlicet, non ipsius Aristotelis, haberentur libri. Multa insuper de omni genere philosophiæ conscripsit volumina, vt idem in epistola ad Petrum Oricellarium testatur, in qua duos imò quatuor de prima illa, quæ cæterarum philosophiarum domina est & Regina philosophia, locos edidit, libríque suis Politicis à se Latinè factis adiunxit. Est autem prior locus, atque adeò caput in libro nono ad Arabum commentariorum normam inter textum vndecimum & duodecimum locandum : quod quidem caput non Latini modò omnes interpretes omisêre, sed quod longè mirabilius, ipse siue Alexander siue Michaël omisit; Alrer præterea in textu trigesimo sexto, septimo & octauo, ad duodecimum eiusdem Philosophiæ, in quo mirabiles ruinas interpretes omnes fecerant, textum ipsum verborum castigatum & expurgatum restituit, Latinúmque fecit, & vtrumque doctissimè elucidauit. Stromata item Clementis Alexandrini, adolescens cùm esset, primus omnium Latinitate donauit, vt inter alios author est locuples Gesnerus in sua Bibliothecâ. Extant quoque quatuor illius siue orationes siue introductiones in quatuor Ethicorum Aristot. libros : quarum prima est in caput decimum libri tertij de Temperantia & eius extremis; secunda, in quintum librum de Iustitia, & Iure : tertia, in octauum de Amicitia : postrema in decimum de Felicitate quæ sapientiâ comparatur. Et hæ dumtaxat quatuor in manus hominum peruenerunt, ex quarum elegantia & prudentissimo dicendi genere apparet quanta labes literariæ rei facta sit, in his quæ desiderantur. Pluribus eius monumentis Posteritas frueretur, maximè verò selectis tot problematibus, orationibus, epistolis, quæ Græcè scripta omnia, & ad Aristotel. Ideam expressa teneremus, tereremúsque manibus, nisi cùm in extremis esset, furto pessimo illi periisset cista, cui præcipuos ingenij fœtus commiserat, quos iam affectos publicare in animo habebat, vt ipse confirmat in ea quam commemorauimus, epistola ad Petrum Oricellarium. Obiit, vt pium decuit, millesimo quingentesimo sexagesimo quinto, Pisis, morbo calculi, sexto die Decembris : vnde liquet eum vixisse annos circiter sexaginta tres, totidem quot Aristotelem prædicant. Corpus translatum fuit in ædem eiusdem Diui Kyriaci, vt mandarat. Eius autem statua erecta inuenitur Florentiæ, in æde Diuæ Marię nouellæ, in Sacello gentis Strozię: quam Roscius vnus ex illorum maioribus trecentis abhinc & insuper annis, in æternam sui suorúmque memoriam fundauit. Si quem ingenuus amor tenet plura de hoc viro cognoscendi, consulat Petrum Bembum in Epistolis, Benedictum Varchium in multis eius opusculis, Piccoliminium, & Claudium Tholomeum Senensem vtrumque, Antonium Bargam, Annibalem Carum Equitem, Antonium Palearium, Paulum Minium in Apologia Florentina, Iacobum Sadoletum, Flaminium Nobilium in commentariis ad librum Aristot. primum de ortu & interitu, Petrum Fonsecam in Metaphysicæ Aristot. libro nono ac duodecimo. Petrum Victorium, Theodorum Zuingerum in Prolegomenis ad Politica Arist. Petrum Poissoneum Andegauensem, Regis Galliæ consiliarium, qui fecit partitiones Philosophiæ ciuilis, ad imitationem Aristotelis, aut potiùs ipsius Kyriaci Strozæ, in lib. eius Politicis nono & decimo : complures alios qui eius ætate & postea floruere, clari in omni doctrinâ viri. Hæc veritatis causâ describenda curauit Nobilis ac studiosus Zacharias Montius Matthęi filius & inclytæ memoriæ huius viri ex sorore nepos.

Ἡ φθονερὴ μοῖρα Στρώζαν ἔλε, μωρὰ δοκοῦσα
Σβέσσαν δαιμόνιον πάμπρωτ' Ἀριστοτέλη.
Ἠμβρότει· Στρώζας δ' Ἀριστοτέλης ἀΐδιος,
Καὶ διὰ τῶ Στρώζα ζωὴ Ἀριστοτέλης.

Idem Latinè.

Inuida mors Strozam rapuit, cùm stulta putaret
Extînxe eximium prorsus Aristotelem.
Verùm aliter res est, per eum nam Stroza resurgit,
Per Strozam rursus viuit Aristoteles.

COSMO MEDICI
FLORENTIÆ ET SENARVM DVCI

KYRIACVS STROZA S.P.D.

ANtequam ad horum argumentum librorũ venio, INCLYTE COSME, necesse habeo mei huius facti rationem reddere, eisque hominibus à quibus inuadi sentio, atque eo in primis, quòd Politicis Aristotelis præceptis, ceu manca ea sint, nec vsquequaque perfecta, & absoluta, manum extremam vnus ego ausim imponere, aciam ea imposita, opus istud in apertum proferre: altero, quòd in eo faciendo Græca oratione vti maluerim; tertiò, quòd nimis multus fuerim in colligendis poëtarũ & veterum authorum sententiis, atq; huc transferendis. Verùm ego ne singula quæque iniquorum dicta meorũ exquisitiùs persequar nunc, quod ad illud primum attinet, etsi ex primis libri nostri prioris verbis, quem librũ Politicis Aristotelis, nonum adnumeramus, apertè possit intelligi, quàm necessaria hæc fuerit accessio, non cõmittemus tamen, quin primum hoc illorum dictum, ceu crimen in nos intentum, haud omnino leue, quibus potenobis fuerit argumentis, diluamus refutemúsque. Hoc ergo ceu axioma primò positũ sit; Nusquam Aristotelem in philosophia explicanda & docenda committere id, vt leuia & minuta, atq; interdum minùs necessaria, accuratiùs sectando, & exquisitiùs, in eis cõniueat, quæ grauia ita sunt, itáq; grandia, vt omitti sine scelere non possint: atque iccirco minimè decere, communis vitæ magistrum, de pictura, de literaria, de gymnastica, denique de musica facultate, & subtiliter, & copiosè differere, harúmq; omnium honestate, vtilitatéque exposita, ad eas capiendas, iuuẽtutem quasi lege cogere, musicã præsertim, in cuius tractatione, librum extremum totũ penè consumpsit; eas verò quæ subsequebãtur, ac necessariò subsequebantur, omittere, Bellicam dico facultatem, & Principalem, & Pontificiam. Præsertim cùm ciuitates sine illis fortasse quoquo modo queant constare, sine his, nullo. Nam quæ tandem quæso poterit ciuitas pace frui, & tranquillitate, quæ libertatis & imperij custodibus careat, & principibus, & sacerdotibus? certè nulla. Porrò autem quomodo facultates hæ poterunt à ciuibus illis, suo tempore exerceri, qui nullas hasce in adolescentia antè comparauerint? Haud igitur conuenit, de illis proculdubio leuibus, si cum hisce conferantur, præcipiẽtem, integrum volumen occupare, de his ne verbũ quidem facere. Omitto dicere nunc, librũ eundem octauum, si aut cum Ethicorum decimo, aut cum extremo Elenchorum, qui appellantur, atq; in quo Logicę artis, & facultatis totius posita peroratio aptissima est, aut deniq; cum celeberrimo illo A. postnaturalium, componatur, nullam tã præclari operis clausulam præ se ferre, nulla perorationis vestigia, quibus opus inceptũ, se iam perfeciſſe author ostendat, atq; in libris illis apertè ac diligenter ostenderat. An ergo quisquam sanæ mentis homo, nedum philosophiæ alumnus, dubitet, Authorem, aut morte anteuertente, manum extremam operi huic præclarissimo imponere non potuisse, aut si fortè imposuit, temporum iniuria, sicuti alia permulta antiquorum opera, ita & extremum hũc Aristotelis laborem interiisse? Nos itaque multum ac diu rem hanc apud animum nostrum reputantes, summiq; & facundissimi præceptoris libros, Politicos dico, numero quatuor & viginti: tot enim Plato ipse variis titulis inscriptos huiusce facultatis, nobis reliquit, cũ his octo, ab Aristotele scriptis, componentes, in eam sententiã ferebamur, vt cùm rerum harum nullam à Platone omissam videremus, quas enumerauimus nunc, mancam omnino Aristotelicã hanc tractationem esse certum haberemus, ac libros præterea aliquot desiderare adhuc, quibus facultates hæ proculdubio necessariæ, cum comparandi modis exponerentur, atque eiusmodi perorationem ad extremum debere accedere, quâ nobis liceret apertè cognoscere, institutum opus exactum iam esse & consummatum. His accedebat, dico, vt hoc aggredi minùs cunctaremur, ipsiusmet doctoris auctoritas: qui cùm sæpe aliâs suos sectatores inuitet, ad philosophiam non modò perdiscendam, sed etiam emendandam, perficiendam, amplificandam, sententia hac de sui eiusdẽ præceptoris arculis deprompta, primóq; de moribus inserta, acriùs adhuc nos incitabat impellebátque. est verò sententia hæc: Δόξειε δ' ἂν πᾶσι τῆς θεραπείας, καὶ διορθώσεως τὰ καλῶς ἔχοντα τῆς τοιούτων διατριβῆς, καὶ σωτηρίας ἀγαθὸς εἶναι· ὅλως δὲ τῶν πλείω χρόνον ἀποδόσεις. πᾶσι γὰρ φαίνεται τὰ ἐλλείποντα. id est, *Videatur au-*

tem, res illas quæ descriptione commodâ comprehensæ sunt, cuique licere producere, & corrigere: ac tempus multum adiumenti afferre, ad hæc & talia inuenienda: temporis enim beneficio artes repertæ sunt, & auctiores effectæ. quæ enim desiderantur, ea addere omnes, qui possunt, debent. Par fere sententiæ huic in minori postnaturalium A. scripta sententia est, ínque altero item de Cœlo. Atque hæc prima huius quasi cuiusdam philosophici conflictus velitatio sit. Quod verò ad Græcæ orationis vsum, atque, vt isti volunt, abusum, pertinet, respondemus: Non tantum eius studij, quod in Græcorum omnis generis scriptorum posuimus, & in quo ætatem ferè omnem consumpsimus, non tantum inquam pœnitere nos, vt in opere hoc exigendo, ad veteris ac veternosæ tralationis accessionem, extremum hunc laborem nostrum conuerteremus, aut cum nouis istis interpretibus æmularemur; qui dum de Cicerone Aristotelem vertunt, non semel sed sæpe id committunt, vt authoris sensa, aut non vera efferant, aut Aristotelicis, & veris, interdum pugnantia: id quod haud difficilè possunt animaduertere, qui mediocriter literati in eos acriter anquirunt. Multo itaque præclarius, & honori nostro, & studiosorum iuuenum vtilitati; (si qua hinc percipi poterit;) nosmet consultum ire, existimauimus, si Politica præcepta perficere statuentes, quæ ipse inchoauerat Aristoteles, Aristotelica dictione ea perficeremus, ac stilo, præsertim cùm minùs desperandum nobis sit, haud defore homines, & probos, & egregiè literatos, qui siue rei ipsius vtilitate illecti, & honestate, siue nonnulla nostri charitate impulsi, libros hosce & Latino; & fortè etiam vernaculo sermone, accuratè, & fideliter versuri, nec multò pòst, sint. Iam verò quod aiunt nos, haud omnino philosophorum more, sed institorum & cauponum feciſſe potiùs; qui non sententias modò, verumetiam verba & clausulas interdum integras, de antiquorum monumentis philosophorum, abreptas congessimus huc, respondemus: Neque Platonem neque Aristotelem, aut quemquam eorum qui ante hos philosophi numerantur sapientiæ vniuersæ fuisse repertores, neque se pro tali, vllum ex eis vnquam venditasse. Idque adeo è Pythagoræ sententia esse manifestum: Qui quum se σοφὸν, id est, sapientem, esse negaret, philosophũ quidem certè, id est, sapientiæ cultorem, sectatorémque, & haberi voluit, & dici. Ex illo quicumque è maioribus egregiè philosophati sunt, agnominis huiusce memores, dum maiorum suorum inuenta, & tractationes, ad veritatis amussim exigunt, philosophiam ipsam auctiorem fecêre, & emendata magis, nobis tradidêre. atque Aristoteles inprimis, qui dum per summum laborem eandem studet limare, & expolire, apis Matinæ more modóque, vt ait Lyricus, quæcunque rectè veréque tractata à veteribus inuenit, hæc & libans & cõprobans, in rem suam, aptè atque appositè vertit. si qua autem minùs rectè minúsque verè elata offendit, ea tum corrigit, tum reprobat; dúmque hæc ita facit, philosophiam vnà cum suis sectatoribus, & administris, in splendorem dat, nec quemquam eorum, meritis suis fraudat. Quo magis reprehendendi, an ridendi? homines quidam videantur, qui maculam illam summo ac præstantissimo philosopho impingunt; asserentes scilicet, eius opera, & opibus, egregia & vtilia antiquorũ scripta, irrita obliuione obruta fuisse. Id quod si ita factum est, quî quæso licuisset subsequentibus philosophis, iis etiam qui vel extremis Rom. imperij temporibus floruêre, eadem ipsa citare, cúmque Aristotelicis, & Platonicis conferre: illorúmque primorum (inquam) sapientum sapientiam, suis disputationibus, nobis testatam relinquere? Nam si Aristoteles, Macedonum opibus fretus facere istud cogitauit, vtque volunt isti, effecit, cur non potiùs quæso, ipsius sui præceptoris scripta cremanda curauit, & abolenda? quibus certè saluis, nobis facilè licet, omnia ferè illa agnoscere, verba inquam, & sententias; quas cùm ipse inde assumpsisset, rectiúsque compilasset, in eum quem videmus nunc ordinẽ, ornatúmq; certè admirabilem perpetuúmque, redegit. Folia ergo hæc sunt & nugæ meræ, hominum non quidem philosophantiũ, quin in philosophia oscitantium somniáque fingẽtium, nec vidẽtium, quantum ab Aristotelici animi, & philosophici ingenij celsitudine, disjũcta hęc sint. At vnde egressa est, illuc oratio nostra reuertitor: & quod proposuit, tandem concludito. Quum igitur hæc philosophandi ratio nota, & instituta semper fuerit, vt ex vetustis maiorum monumẽtis, quęuis pars ipsius amplificari possit, & expoliri, & perfici à pòst genitis iis qui in eundem puluerem idémque stadium descendunt; haud profectò iure accusetur, siquis rationem eandem à maioribus per manus traditam, iniens tenénsque, quas in philosophia partes, quæque, ceu in animantis cuiuspiam corpore, membra manca, neque adhuc absoluta reperit, ea ipsa pro virili absoluere, perficere, expolire, operam dat. Iam si qui ingenij culpa (ἂπ χρωματικῶς ἐπὶ ψυχὴ) (iuxta Pindari sententiam;) altiùs spectare séque humo tollere nequeant, ínque hoc vno laborant, vt meritas aliorum laudes maledicendo obterant, alienæque gloriæ tenebras offundant: quid, per Deos, homo præsertim philosophus, eis æquius imprecetur, quàm vt mentem Dij ipsis meliorem dent; quam capientes, & veriùs queant, & mitiùs iudicare posthac de rebus præclaris, atque à vulgari & vsitata studiorum consuetudine, addam etiam & sua, longè disjunctis? Atqui expurgationũ quidem, & refutationum abundè esto. Tu verò COSME ornatissime, quem decoris atque adeo maiestatis causa, sæpe & li-

benter nomino, quique mortales cunctos tui loci atque ordinis sapientia simul & prudentia, bonorum omnium confessione antecellis, quique ciuilem hanc philosophiam, non literis quidem nudis, & disputationibus, sicuti nos, nostrique similes, quin rebus ipsis gerendis, præclarisque officiis præclarè faciendis, id est, populis imperio regẽdis; (hæ tibi enim artes sunt;) mente & intelligentia totam cõprehendis, & retines: & verè & sincerè de studiis istis & laboribus nostris, iudicare poteris, eosdémque ab omnibus omnium iniquorum morsibus, facilè defendere. Id quod vt faciliùs etiam facere possit Sapientia tua, ad argumentum librorum exponendum venio: Est verò hoc.

ARGVMENTVM.

CIVILIS ratio omnis, intelligentiâ continetur & vitæ præceptis. Nam cùm philosophiæ huius laus omnis in actione consistat, ad agendum autem præcepta antè requirantur, oportet omnia hæc intelligentia anticipari, vt sciamus quid sit virtus, quid officium, qui denique finis, quò officia diriguntur. Verùm quum vita nostra omnis officiis occupetur & regatur, tum priuatis, tum familiaribus, tum publicis; hinc fit vt omnis prudentiæ vis, quæ officiorum regula est, in hæc tria siue capita, siue genera necessariò tribuatur. Atque ex his officiorum fontibus tres promanãt facultates, quas sapientissimi Græci tribus vocibus distinguentes, primam Ethicen appellant, alteram Oeconomicã, tertiam Politicam. nostri Moralem, Familiarem, Ciuilem. Genus autem supremum omnia hæc comprehendens, dicitur ciuilis siue ratio siue philosophia. Namque ciuitatũ colendæ ergô & celebrandæ, homines nati sunt; cogitationes autem omnes, omnia hominum officia, omnes artes, & scientias philosophia ipsa complexa est: & propterea omnes qui honestè & vtiliter agunt, aut verè, & intelligenter animum mentémque exercent, hi & philosophari dicuntur, & philosophi iure appellantur. Itaque Aristoteles, in omni philosophiæ genere, siue intelligentiam quæras, seu vitæ præcepta, principatum obtinens; quum eam eiúsque partes, haud sanè completas, nec rite omnino tractatas, à maioribus accepisset, ciuilem hanc rationem, pariter ac cæteras, ad veritatis amussim exigere, omni ope nisus est: cúmque partes ipsius omnes diligenter esset persequutus, totam prorsus exegisse videri poterat, si libros illos, his octo Politicis adiecisset, qui, sicuti superiores illi artes & facultates minùs necessarias fuerant complexi, eas complecterentur, quæ restabant adhuc, quæque omnium maximè fuerant necessariæ. Nam quum in septimo huius de republ. tractatu, omnes beatæ ciuitatis partes egregiè disposuisset, publicæque felicitatis certum rectúmque iter monstrasset, vt institutio talis in æternum si fieri posset proueheretur, ad seminarium ipsius, id est, reipublicæ, pangendum aggressus, de coniugiis egit, formulámque hæc ritè copulandi, descripsit; post illa ad curam infantium, non adhuc in lucem editorum, sed eorum priùs qui maternis vteris concepti, adhuc gestarentur, suscipiendã parentes excitauit, eiusmodi prægnãtibus modum viuendi præscribens, quem seruantes, conceptos fœtus facilè, sibíque & reip. vtiliter parerent. idque adeò sic euenturum eis esse dicebat, si nec otio languerent, nec grauioribus animi curis, aut corporis laboribus corpora macerarent. Porro autem quibus ludis studiisve, ab ortu ad annum vsque septimum, oblectandi infantes essent & occupandi, & à quibus arcendi, ita diligenter persequutus ad finem libri est, vt non vulgaris, ætatis huius regẽdæ magister fuisse idem videatur. Iam quum permensi infantiam sint, artes quatuor quibus subsequens ætas foret imbuenda proposuit, Literariam, Fictricem, Gymnasticam, Musicam. In artis huius ratione præcipienda, tam fuit accuratus & diligens, vt librum octauum totum penè ei dicauerit. ex quo facilè omnibus licet coniicere, qui vel mediocriter etiã philosophiæ huic operã dedêre, libros præterea aliquot ad eã ipsam explendã desiderari adhuc. Hoc rerum ordo apertè postulat, hoc extrema libri verba indicãt, quæ clausulã nullam, ne dũ tam præclari operis iam absoluti, sed nec libri quidẽ ipsius præ se ferunt. Hisce igitur animaduersis, acdiu multúmq; agitatis, tria omnino desiderari, certũ habuimus: sunt vero hæc, facultas Militaris, Principalis, Sacerdotalis, vnà cũ modis quibus singulaq; valeant cõparari. Verùm cũ in superiori disputatione, omniũ harum causas & rationes attulerimus, ob quas proponendæ fuerãt, & explicandæ facultates hæ, nihil nũc restat aliud ad argumentũ expediendum, quàm vt modũ, quẽadmodũ eas tractauerimus, exponamus. De militari igitur agere instituentes, quẽ hactenus ciuilẽ philosophũ Aristoteles appellauerat, eum nos bellicum vel militarem, tantisper appellãdum, claritatis gratia censuimus. De scopo, & sublato ipsi signo diligenter quæsiuimus, & quodnã id esset, & quotuplex, ostendimus. De officio, de instrumentis, denique de modo militũ faciendorũ, qui positus est in delectu; huius ratio quanti sit momenti, multo exquisitiùs norunt ij qui bellica studia, tum militando, tum imperando exercuêre. Id quod cùm negatũ nobis fuerit, argumentis & authoritatibus veterũ scriptorum, & exemplis, præcepta hæc confirmare conati sumus, aliquot nationũ & gentiũ instituta adnotauimus, à poëtis nõ pauca accepimus. Hac absoluta ad Imperatoriã sumus aggressi, quã nota & instituta ratione tractauimus, statimq; ad Principalem venimus. Principalem eam appellantes, quæ varios excellentiæ gradus cõtinet, quámq; αὐτοκρατῶ Græci appellãt. Huic Imperatoriã ceu formã proprio generi subiecimus, & cæteras, vt Iudicialẽ, Legiferã, Polit. Reg. Pont. hæ. n. omnes principalis ipsius genere cõtinẽtur. At de Cõcionatrice & Senat.

dubitauimus, num scilicet principali essent subiiciendæ, an magis curationes quædam, & ministeria, appellandæ, habendæque: per Concionatricem, eam intelligentes, quæ popularis tabellæ, manúsve porrigendæ domina est. de his ambabus mediocriter differentes, id statuimus, quod vero magis simile esse videbatur, atque ad ceterarum affinitates, & discrimina inter se distinguenda venimus: Legiferæ præsertim, & Politicæ, & Regiæ: atque his expeditis librum priorem, quem politicæ facultatis nonum numeramus, concluſimus. De tota autem Regia in sequenti egimus, & Pontificia: ac de Regia quidem agentes necesse habuimus, de regnorum ortu & obitu nõnulla memorare, & causas, tum à natura, tum à fortuna deducere. inde verò ad facultatem ipsam rite comparandam accedere, & aliqua ex parte etiam exercendam. Ad Pontificiam verò & Sacerdotalem venientes, ea in medium attulimus, quæ temporibus illis, quibus hæc scribebat Aristoteles, videbantur congruere, de pietate scilicet & religione differentes. Namq; hoc, initio fuit nobis propositum, ne lineam hanc transiliremus: Quin, vt authoris ipsius personam induentes, rationem ab eo institutam ad exitum vsque, (si fieri posset,) tenentes, perduceremus. De cultu igitur, & veneratione Deorum immortalium, deque sacerdotibus, & pontificibus, ita egimus, vt superstitionem Græcorum, iure suggillantes refellentésque, de cæteris potiùs dubitanter quàm præcisè quicquam affirmãtes dissereremus. Iam quum præclara hæc, & illustris de rep. tractatio, peroratione eiusmodi videretur postulare, quæ rerum maiestati resonaret, atque repertis; propterea nos si præceptoris personam induere antè adnisi fueramus, vt eum in opere hoc perficiendo exprimeremus, in hac quidem certè parte perorãda insolitos nisus adhibuimus, vt eam ipsam verè induceremus sustineremúsque. De vniuersa itaque philosophia ab ipso eodem hactenus tractata, veras certásque rationes reddere conati sumus; atque hoc asseruimus, omnes diuini hominis labores, omnia studia, vigilias, conatus denique omnes, ad hæc duo sublata signa semper contendisse. Primum, vt per virtutem moris & prudentiam, felicitatis comparandæ ratio in ciuitatibus constitueretur: inde vero, vt per rerum quæ sunt, siue omnium, siue quamplurium, cognitionem, earumdémque authoris & generatoris intelligentiam, atque admirationem, gustum aliquem illius alterius felicitatis, cuius (teste Plotino) vmbra quædam ciuilis hæc, & simulachrum est, homines illi acciperent, qui altius spectantes, humana omnia se infra posita esse, iure existimarent. Hæc nimirum Aristotelis mens, hic in Philosophia explicanda finis eidem semper propositus, animóque illi certè diuino continenter infixus. Huius nos vestigiis insistentes, COSME Sapientiß. atque eisdem studiis incumbentes, hæc edere, tuæque Celsitudini dicare fidentiùs fortasse quàm consultiùs, sumus aggressi. Nempe ad eum finem, vt tranquilla & pacata tua hæc tempora, pro virili etiam nos condecoraremus: sperantes, eiusmodi ea ab hominibus, non sanè illiteratis, existimatum iri, cuiusmodi Sapientia tua iudicium de eis tulerit. Vale igitur, & admirabili ista, quæ nunc meritissimo frueris, felicitate, idem Tu vnà cum tuis omnibus in æternum fruere; nosque, & fove, & ama.

ΚΥΡΙΑΚΟΥ ΤΟΥ

ΣΤΡΩΖΑ,

ΕΠΙ ΤΟΙΣ Θ ΤΩΝ ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΟΥΣ

πολιτικῶν ϛ Κ'.

KYRIACI STROZÆ

DE REPVBLICA, LIB. IX.

QVVM de Republica illa, A quæ omnium optima est, egerimus, & de Musica itémque de alia disciplina nonnulla, de eis quæ restant, posthac agendum. Sunt verò facultates hæ, Militaris, Principalis, Sacerdotalis. Namque sine custodibus, siue principibus, sine rei diuinę cultorib⁹, nulla vtiq; ciuitas cõstiterit. Quapropter de hisce vniuersis conuenienter agere, ciuilis philosophi munus est. Dico autem quonam B modo iuuenes educati, & assueti, harum compotes facultatum euadant, & virtutum; simul etiam vt legum conditor his insistens vestigiis, de illis rebus omnibus, quæ ad ciuitatem firmandam pertinent, atque ornandam, abundè & vtiliter leges condere queat: (quippe dictum enim olim fuit, legum latorem nonnihil à ciuili philosopho differre:) Nec minùs etiam, vt quæ initio proposita fuerat tractatio conuenientem modum habeat. Necessarium itaque est de his dicere, ac primùm de bellica facultate. Hæc verò duas in parteis distributa est, in Militarem, & Imperatoriam. Nam sicuti in statu ciuitatis partim sunt qui imperant, partim qui imperantibus obediunt; ita & hic rem se habere comperiemus, vt sint partim Milites, partim Duces, & Tribuni, & Præfecti, quoad ventum ad eum sit quem penes summa rei bellicæ ac totius exercitus imperium est: his enim ceu gradibus quibusdam

ΠΕΙΔΗ περὶ πολιτείας εἴρηται τῆς ἀείστης, καὶ περὶ μουσικῆς, καὶ περὶ ἄλλης παιδείας τινὰ, περὶ τῶν λοιπῶν ὑστερον λεκτέον. ἔστι δ' ταῦτα ἥ τε πολεμικὴ δύναμις, καὶ ἡ ἀρχικὴ, καὶ ἡ τοῦ θείου στατική. δεῖ γὰρ φυλάκων, καὶ ἀρχόντων, καὶ τῶν τοῦ θείου ἐπιμελητῶν, σχεδὸν μία πόλις αἱ συσταί. δεῖ καὶ περὶ τούτων ἀπόντων ὅστι τοῦ πολιτικοῦ διελθεῖν καὶ τίνων. λέγω δὲ πῶς ποτ' αἱ προφέντες οἱ νέοι, καὶ ἐπιθέντες, ταύτας κτήσονται τὰς δυνάμεις καὶ ἀρετάς· ἅμα δὲ ἵν' ὁ νομοθέτης τούτοις ἐπόμενος, περὶ πόλεων τῶν καὶ πολιτῶν οἵος τ' ἦ ἱκανῶς νομοθετῆσαι, καὶ ὠφελίμως. καὶ γάρ τοι λέλεκται πάλαι ὅτι διαφέρει πως ὁ νομοθέτης τοῦ πολιτικοῦ. οὐκ ἄτοπον δὲ ἴσως καὶ ἐξ ἀρχῆς σκέψασθαι, τί οἰκεῖον τέλος ᾖ. δεῖ καὶ αἀναγκαῖον δὴ περὶ τούτων λέγειν, καὶ σκοπὸν περὶ τῆς πολεμικῆς. αὕτη δὲ εἰς δύο διήρηται μέρη, εἰς στρατιωτικὴν καὶ ἡγεμονικὴν, ἐὰν ἐάν τις στρατηγικὴν καλεῖν, τὰ νῦν οὐδὲν διαφέρει. καθάπερ γάρ καὶ ὅτι τῆς πολιτικῆς καταστάσεως, οἱ μὲν ἄρχοντές εἰσιν, οἱ δὲ ἀρχόμενοι, ὡσαπλησίως δὴ καὶ ἐν τῇ πολεμικῇ, οἱ μὲν στρατιῶται εἰσιν, οἱ δὲ στρατηγοὶ, ὑποστράτηγοι, μέχρι οὗ πρὸς αὐτοκράτορα αἰτελθεῖν τὸν ἕνα. ἐν τούτοις γὰρ ὁ, τε κόσμος καὶ τὸ τέλος τῆς τε-

χης τούτης. ὁ μὲν οὖν ἄγει τῶδε καλούμε- A
νος πολιτικὸς, φρονήσεως χάριν ὑστερογε-
λεύσας πολεμικός. τῷ τοίνυν βουλομένῳ πε-
ρὶ δυνάμεως ταύτης ἀξίως τῶν προκειμέ-
νων διελθεῖν, ἀναγκαῖον πρὸ πάντων εἰδέναι
τίς, καὶ ποῖος ὁ τοῦ καλουμένου πολεμικοῦ
σκοπός. ἡ γὰρ ἔστιν ἢ καθόλου εὐδαιμονία,
οὐδ' αὖ (ὅπερ ἴσως ἐπονοήσειέν τις) εὐ-
δοξία ἢ νίκη· καὶ γὰρ αὕτη τέλος τοῦ στρατηγοῦντος. ἐκείνη δὲ πάσαις ταῖς τῶν ἀνθρώ-
πων πράξεσι προκειται καὶ πᾶσι τοῖς διανοήμασι, καὶ ταῖς ὁρμαῖς. ζητοῦμεν δὲ ἡμεῖς
νῦν τὸν οἰκεῖον τοῦ πολεμικοῦ σκοπόν. ἔστι δὲ
οὗτος, οὐχ εἷς γε καὶ ἁπλοῦς, ἀλλὰ τριχῇ
διῃρημένος. σκέψεται γὰρ ὁ πολεμικὸς,
ὅπως πρῶτον μὲν ἀνδρώδεσι καὶ ἰσχυροῖς πρέ-
χῃ τῇ πόλει τὰ σώματα τοὺς στρατιώτας· δεύ-
τερον, ὅπως εὐψύχοις· τρίτον δὲ καὶ τελευταῖον, ὅπως εὐπειθεῖς. εὐπειθεῖς δ' λέγω οὐ
τοὺς πειθαρχεῖν ἑτοίμους μόνον, ἀλλὰ τοὺς καὶ
πίστει καὶ διανοίᾳ εἰς τὸ κοινὸν τῆς πόλεως διαφέρειν. τούτοις δὲ πᾶσι πρώτης μαρτυροῦσιν, ὅσοι περὶ πολιτείων πεφιλοσοφήκασι
μέχρι νῦν. καὶ οὐχ ἧττον ὅσοι σοφῶς περὶ τῶν
ποιητῶν. καὶ γὰρ τοι ὁ Πίνδαρος περὶ ἰσχύος
ε ἴλ ταῦτα,

Περάσαι μὲν ἔργῳ σθένος.

αὕτη γὰρ ἀρχὴ φυσικὴ ἀλλ' οὐκ ἐπίκτητος. ὁ δὲ Ὅμηρος περὶ διανοίας τάδε·

Οὐ γάρ μοι θυμὸν ἀλυσκάζοντα μά- D
χεσθαι,
Οὐδὲ καταπτώσσειν· καὶ
Οὔτι με δέος ἴσχει ἀκήριον. καὶ
Τοῦδε δ' ἀγαθοῦ οὔτ' ἂρ πρέπει ἀνδρὸς,
ὅστις ἦ λίην
Ταρβεῖν.

ταῦτα γὰρ πάντα ἐμφανῶς δηλοῖ, τήν τε ἰσχύν, καὶ τὴν εὐψυχίαν, ἀναγκαῖα εἰς τὸν στρατεύεσθαι μέλλοντα, καὶ τὰ πολεμικὰ μεταχειρίζειν· καὶ ὅτι αὕτη πρώτη ἀνδρείας κρηπὶς, καὶ ἐκ φύσεως καταβολή. δεύτερα πλησίως δὲ καὶ περὶ εὐπειθείας φησὶν ὁ αὐτός. ὅτι γὰρ ἀναταξέως στρατεύεσθαι τότε ἅπαντας τοὺς Τρῶας, καὶ θορυβώδεις, καὶ δυσπειθεῖς, ἐπαινεῖ δ' εὐπαρκτον τοὺς Ἕλληνας, καὶ εὐπειθεῖς, ὧδε,

οἱ δ' ἄρ' ἴσαν μάλα πολλὰ πρεῖοντες Ἀχαιοὶ
Σιγῇ, δείσαντες σημάντορας. καὶ
Μηδέ τις ἱπποσύνῃσι καὶ ἰωῇ πεποιθώς,
Οἷος περὶ δ' ἄλλων μεμάτω Τρώεσσι μά-
χεσθαι.

artis huius disposítio continetur, & absolutio. Vt autem clarior disputatio sit, & dilucidior, qui hactenus ciuilis philosophus dicebatur, militaris posthac dicitor. Iam si quis de facultate hac pro eius dignitate agere velit, necesse habet ante omnia, videre, ecquidnam sit bellico huic, quem dicimus, philosopho, signum sublatum. Namque felicitas illa ei proposita non est, quæ cunctis mortalibus vniuersè proponitur, neque rursum, (id quod aliquis fortè suspicetur,) statim victoria: etenim hæc extre-
B mum, & finis Imperatoris, quia talis; illa verò omnibus hominum officiis proposita est, & deliberationibus, & nisibus. At nos in præsentia quærimus proprium bellici philosophi propositum: est verò id non vnum sanè, neque vniusmodi, sed triplex. Namque bellicus hic quem dicimus primum cogitabit, vt validos robustósque corporibus ciuitati exhibeat milites, inde verò, vt animosos, tertiùm denique & extremùm, vt morigeros, & obsequentes: tales autem ego interpretor eos qui non ad parendum modò sint procliues, & faciles,
C verumetiam, qui fide, & egregia in rempubl. voluntate cæteros excellant. Hisce verò omnibus illi omnes consentiunt, qui de philosophia hæc præcepêre, quíque resp. rectè constituêre, aut constitutas rexêre: nec minùs etiam sapientiores Poëtæ. etenim Pindarus:

Iuuat quidem facinus robur.

Namque hoc principium naturale, & non adscititium est. & Homerus de animi robore:

Nec specimen generosi animi, seu cedere retrò,
Siue, hoste aduersùm te iam veniente, pauere.
&
Non equidem timor vllus habet mea pectora,
nullus
Venit in hunc animum pauor, aut ignauia
vecors. &
Vir constans animo nunquam titubante vacillat,
Quin fortem se præstat, & omnia fortiter audet.

Hæc autem omnia apertè indicãt, robúrque & ingẽteis spiritus necessaria illis esse qui milites futuri sunt: atque hæc prima fortitudinis sedes, naturaléque fundamentum est.
E
Parem porrò in modum de obedientia Poëta idem: namque in aciebus struendis, Troianorum temeritatem vituperans, & clamorem Barbaricum, & contumaciam, Græcorum docilitatem, atque in seruandis ordinibus facilitatem prædicat.

Verùm Graij signis taciti subeuntibus ibant:
Et compressa metu tenuêre silentia cuncti:
Quippe duces veriti. &
Nemo insigni inuectus equo nec robore fretus
Extra aciem pugnet.

Verùm cùm hoc ita iam confeſſum ſit, oportet conuenientes ſtatuere terminos, quibus omnia hæc comprehendens Militaris collimet, necnon etiam quæcumque inſtrumenta neceſſaria ſunt ad hæc perficienda, comparet: nam ſi his caruerit, nullum operæpretium fecerit. Videntur autem termini præcipuè eſſe hi: Temperantia & fortitudo. quamquam addunt nonnulli, amabiles mores, & manſuetudinem erga ſuos ciues, & propinquos: acerbos verò & iracundos erga hoſtes, & alienos; fortaſſe Euripidis ſententiam ſequentes, in Medea hæc facientis;

Inimicis infeſtam, amicis placabilem.

& rationem adhibentis,

Eiuſmodi enim hominum vita ſplendidiſſima.

Verùm de his alio loco mediocriter diſceptatum fuit: atque hi quidem termini. Inſtrumenta autem tria numerantur, quæ ciuitatum conditores reperêre; ſunt verò hæc, Contubernia, Venationes, Exercitamenta. Quòd enim contubernia, (quæ Syſſitia illi appellant,) longè vetuſta ſint, ſuperioribus diſputationibus oſtendimus. Italus enim in regione illa, quæ Italia olim dicebatur, vſque adhuc in ore hominum eſt, ceu horum conditor primus. Quæ verò apud Cretas Andria vel Phiditia, vel quoquo alio nomine nuncupata, hæc ſiue à Minoe, ſiue ab alio quopiam ex antiquis illius loci legiſlatoribus inſtituta fuiſſe videntur: vnde bonam magnámque partem Laconicæ inſtitutionis in patriam Lycurgus tranſtuliſſe exiſtimatur. Præclaris autem hiſce inuentis acceſsêre neceſſariò ferè venationes, atque exercitamenta, quorum amborum vtilitatem omnes norunt, & aliqui eorum qui verſati in his ſunt, hoc abundè declarant, nóſque etiam nonnulla fortaſſe illis adiungemus, at non priùs quàm delectus habendi neceſſarias rationes exponamus. Quamquam enim in eis diſputationibus quæ de optima Republica habitæ antè ſunt, ſolum ciuile robur ſpectandum, in habendo militum delectu, dixerimus: in præſens tamen, ita de ipſo tractare decreuimus, vt tractatio hæc omni Reipubl. omníque principatui vtiliter poſſit accommodari. Hæc itaque ratio neque ſimplex, neque modi vnius eſſe comperietur; quin varia & eiuſmodi magis, vt non ſit ad belli tumultum, & clarigationem reſeruanda, ſed per otium, & quietem, longè antè inſtituenda, ac ſtudiosè & diligenter perficienda.

A Επειδὴ δὲ τᾶδ' οὕτως ὡμολόγηται, δεῖ τινὰ τοσοῦτον ὅρους ἱστάναι, οἷς ἅπαντα τοῦτα πρόσεστι τοῖς ἀναλαμβάνουσι, διοχήσει ὁ πολεμικός· καὶ τ' ἀναγκαῖα τῶν ὀργάνων ὅπη τύχοι τούτοις τοῖς ἀσκοῦσιν ἀΐζειν. τούτων γὰρ αὖ οὐδὲν τοῦ ἔργου ἕσται αὐτῷ ποιεῖν. δοκοῦσι δὲ οἱ ὅροι μάλιστα εἶναι σωφροσύνη, καὶ ἀνδρεία. καί τινες τοῦ ἠθέσι χαλεποὺς, τοὺς μὲν τοῖς πολίταις, καὶ τοὺς οἰκείους, φιλοφρόνως καὶ τοιούτους, ὀργίλους δὲ καὶ δριμύτητα, τοὺς ἐχθροὺς καὶ ἀλλοτρίους, Εὐριπίδῃ ἴσως ἑπόμενοι ταῦτα ἐν τῇ Μηδείᾳ ποιήσαντι,

Βαρβάροις ἐχθροῖς, καὶ φίλοισιν εὐμενῆ.

καὶ ὑπολέγοντι,

Τῶν γὰρ τοιούτων εὐκλεέστατος βίος.

Αλλὰ τοῦτο μὲν τοῦτον ἐν ἄλλοις μετρίως διείληπται. Οὗτοι μὲν οὖν οἱ ὅροι· τὰ δὲ ὄργανα τοῖα ὄντα τυγχάνει, ἃ καὶ τοῖς πάλαι πολιτικοῖς ἐξήρτηται. ἔστι δὲ ταῦτα συνοικία, θῆραι, γυμνάσια. τὰ μὲν γὰρ συνοικία ὅτι παμπάλαιά εἰσιν, ἐν τοῖς πρότερον λόγοις ἡμῖν δεδήλωται. ὁ γὰρ Ιταλὸς, ὡς εἴπομεν, καὶ τῷ πάλαι λεγομένῳ Ιταλίαι, ἔτι καὶ νῦν μνημονεύεται ὡς τούτων εὑρετὴς γεγονώς. τὰ δὲ τοῖς Κρησὶ Φιδίτια, ἢ Ανδρια, ἢ ὁπωσοῦν ἄλλως καλούμενα, ἤτοι ὑπὸ Μίνω, ἢ ἄλλου τινὸς τῶν πάνυ ἀρχαίων νομοθετῶν τῶν αὐτόθεν, κατεσκευάσθαι δοκεῖ. ὅθεν τὰ πλείω τῆς Λακωνικῆς πολιτείας μέρη, ὁ Λυκοῦργος εἰς τὴν Σπάρτην μετενεγκεῖν νομίζεται. τούτοις δὲ τοῖς καλοῖς εὑρήμασιν ἠκολούθηκεν ἡδονὴ ἐξ ἀνάγκης, αἵ τε θῆραι, καὶ τὰ γυμνάσια, ὧν ἀμφοτέρων ὄφελος πᾶσι γινώσκεται. καὶ ἔνιοί τῶν πρὸ ἡμῶν ταῦτα ἀγαθὰ διεληλύθασιν, ἡμεῖς τε ἴσως τούτοις προσθείημεν, ἀλλ' οὐ πρότερον ἢ περὶ ἐκλογῆς τῶν ἐσομένων στρατιωτῶν, τὰ δέοντα μετελθεῖν. καί τοι καὶ ἐν τοῖς πρὸ ἀρίστης πολιτείας λόγοις εἴπομεν, ὅτι χρὴ οὐκ ἐκ μόνων τῶν γνησίων πολιτῶν τὴν ἐκλογὴν ταύτην ποιεῖν· οὐ μὴν ἀλλὰ νῦν πρὸς πάσης καθόλου στρατείας πάσῃ τῇ πολιτείᾳ καὶ πάσῃ ἀρχῇ ἐπίσιμος οὖσα τυγχάνῃ. Αὕτη τοίνυν οὐκ ἁπλῆ τις εἶναι φαίνοιτο ἂν καὶ μονοειδὴς, ἀλλὰ ποικίλη καὶ πολύτροπος, καὶ οὐχ οἵα ὅτι ταῖς πολεμικαῖς ἀνάγκαις ἀρκεῖσθαι, καὶ ταραχαῖς, ἀλλ' ἐκ πολλοῦ γε, καὶ καθ' ἡσυχίαν ἐπιτηδᾶσθαι.

Ο μὲν οὖν τῶ Αἰγυπτίου βασιλέως ἔθος, τοιόνδε τινὰ πάλαι ποτὲ τῶν ἐπηυρέθη, ἕνεκά γε τῆς ἐκλογῆς. γεννηθέντος γὰρ αὐτῷ παιδὸς, ὃν τινά τινες μὲν Σεσόωσιν, ἄλλοι δὲ Σέσωστριν φασιν ὠνομάσθαι, τὸν βασιλέα λέγουσι, μεγαλοπρεπές τι, καὶ βασιλικὸν ὄντως διανοήσασθαι. πολλοὺς γὰρ τοὺς κατὰ τὴν αὐτὴν ἡμέραν, τῷ αὐτῷ παιδὶ ἀποτεχθέντας τῶν παίδων ἐξ ὅλης τῆς Αἰγύπτου συναγαγεῖν, καὶ ἔθους καὶ ἐπιμελητὰς ἐπιστῆσαι, καὶ οὕτω τὴν αὐτὴν ἀγωγὴν πᾶσιν οἰσίσαι, ἵνα συναμβλύνοντα τοῖς μάλιστα συντραφέντας, καὶ τῆς αὐτῆς παρρησίας κεκοινωνηκότας, βίνουσάτοις, καὶ συναγωνιστὰς ἐν τοῖς πολέμοις (ὅπερ καὶ ἐγένετο) ἀείσους ἔσεσθαι. ἀλλὰ τοῦτο βασιλικῆς τινος ἐξουσίας δίτυχμα, καὶ οὐ πάντα τοῦδε ἀεὶ διχερές. Οὐ μὴν ἀλλ' οἱ τὰς τῆς γῆς οἰκοῦντες ἐσχατιὰς βάρβαροι, πάντων τῶν ὄντων δὴ θεσπεσιώτατοι, οἵ τε Σκύθαι, καὶ Θρᾷκες, καὶ Σαυρομάται καὶ Κελτοὶ, ἔθνη μεγάλα καὶ πολυπόδαπα, ὡμά τε καὶ ἀπάθαλα, καὶ ὄντως ἀπρόσμικτα, καὶ τὰ μὲν ἐσχατιὰ, τὰ δὲ μεσημβρινά· οἵ τε, Ἄραβες, καὶ Τρωγλοδύται, καὶ Λίβυες, καὶ ὅσοι ἄλλοι τὴν τοιαύτην κατέχουσι τῆς οἰκουμένης, ἣν τινες κεκαυμένην καλοῦσιν, διὰ τὸ ἐν τῷ μέσῳ τῆς ἑσπερίου χειμένην, ὑφ' ἡλίου δοκεῖν συνεχῶς κεκαῦσθαι (καὶ γὰρ ὅτι οἰκήσιμος αὕτη ἡ χώρα, ἀρτίως κατεφωράθη) ἄλλως πως τὰ πολέμια πάντα τὰ ἔθνη ταῦτα διῳκεῖ. ἑκάτερα γὰρ ἐν ταῖς ἐσχατιαῖς ἀποκειμένα, καὶ χώρας ἑαυταῖς ἐναντιωτάτας κτώμενα, ὅ τόσον τοῖς μεγάλοις διαφήμασι τῶν τόπων, ὅσον ταῖς τῶν ὡρῶν κεράσεσιν ἢ ταῖς διαιρέσεσι μᾶλλον, ἔθεσιν ὅμως καὶ διαπλησίοις χρῶνται σφίσιν αὐτοῖς. ἄμφω γὰρ κτηνοτρόφα εἰσὶ, καὶ ἱππικὰ, καὶ ἁρπαλικά. τοῖς δὲ κατὰ πόλεμον ὁπλισμάσιν, ὁ αὐτὸς ἀμφοτέροις σκοπὸς ἐγκεῖσθαι σκοπὸς, τῷ δρᾶν ῥᾳδίως τὸν ἀντίπαλον. ὅ μὲν τοῖς αὐλοῖς ὁπλισμάσι τὸ σκοπούμενον ἐκπορίζοντα. πρὸς γὰρ μὲν τὸ ἀφαλῶς κεκτήσθαι καὶ ἀμύνασθαι, τῇ ἐμφύτῳ ὠμότητι πάντα οἰακίζουσι, καὶ διὰ ταύτην ὠμοφαγεῖν ἐθιζόντες, οὐδὲ τὰ ἀνθρώπινα ἔλεον ὅτε ἀπέχονται χρεών. ὅ μὲν ἀλλ' ὅσον γε ἀπαθείας καὶ στερρότητος κέκτηνται τοῖς σώμασιν, ἔργον ἀκόντας πιστεύειν. Λέγουσι γὰρ ὁπόσοι σὺν ἐβάλον ποτὲ τοῖς Σκύθαις, ὅταν σκληροῖς ἐντετυχηκέναι σώμασι, καὶ αὐτύποις, ὥστε μόγις ἀκρωτήρια δοκεῖν, καὶ ἄτμητα

A Iam quidam Ægypti rex talem delectus habendi modum olim reperit, & tenuit, quem quidem modum omnes prædicarunt, & admirati sunt. Nam cùm filium susceptisset, quem Sesoosin quidam nomine appellatum fuisse perhibent, Sesostridem alij, regem ipsum affirmant rem quandam magnificam, atque omnino regiam fecisse. Quotquot enim infantes eadem ac filius die orti in Ægypto fuerant, eos omnes in contubernium vnum congregasse, educatorésque eisdem, & curatores præfecisse, eundémque disciplinæ modum cunctis pariter descripsisse, reputantem
B eos mutua inter sese beneuolentia præcipuè deuinctum iri, qui vnà essent educati, eadémque cùm agendi tum dicendi libertate assueti, atque omnes operam pro communi salute decoréque, (id quod euenit) vnanimiter esse nauaturos. At enim verò hoc regiæ cuiusdam excellentiæ, abundantísque & fauentis fortunæ munus extitit: id quod neque facilè, neque quouis tempore expositum cuiuis fuerit. At verò Barbari illi, qui extremas mundi incolunt oras, omnium mortalium pugnacissimi, vt Scythæ, Thraces, Celtæ, Sar-
C matæ, gentes variæ & innumerabiles, atsæuitia ingenti, & feritate præditæ, ab omnique humano more & cultu prorsus abhorrentes. Atque hæ ad Boream. Quæ verò ad Austrum pertinẽt, vt Arabes, Troglodytæ, Libyes, Numidæ, & quæcũque aliæ tractũ illum obtinẽt, quem Zonam torridã iccireo solẽt appellare, quia in medio versionum sitæ, à Sole videatur exuri, (nam quòd habitabilis ea sit, nuper exploratum est) alia quadã ratione belli munia tractant nationes hæ: vtræque enim ad extremas mundi oras quasi amãdatæ, regionésque
D tenentes inter sese maximè contrarias, non tantùm locorum interuallis ingentibus, quãtum etiam tempestatum temperaturis, atque adeò intemperiebus; institutis tamẽ, & studiis sibi consimilibus vtuntur. Ambæ enim gregibus & armentis pascendis incumbunt, equestri operam dant, venatibus indulgent, in belli autem artibus idem signum sublatum spectant, atque bellicum artificem spectare nuper dicebamus: idipsum tamen haud eisdem studiis conantur attingere. Nam cùm in solam rapinam inhient; & vltio-
E nem, immanitate ea, quam loci natura eis inseuit, omnia gubernant, atque ob eandem hanc crudis carnibus vesci assueti, neque ab humanis quandoque etiam mandendis sese abstinent. Ceterùm haud facile creditu est, qua firmitate eorum corpora prædita sint, quáque ad omnia grauia & incommoda perferenda habilitate. Aiunt enim quotquot cum Scythis manus olim conseruêre, adeò duris, ádque ictus repellendos factis incidisse corporibus, vt vix mucronibus perfodi, aut gladiorum aciebus feriri possint, (proindo

(proinde ac de antiquis heroibus Poëtæ fabulantur,) præsertim capitum occipitia: ita enim densa hæc esse, itaque dura, vt machæras bene etiam acutas, retundere nata sint. Verùm hæc necessario illis eueniunt, quia sub dio æuum continenter degunt, niuibus obruti, imbribus infestati, gelu durati, fluminibus circumsepti. Arabas autem, & Troglodytas, & quascunque eiusmodi gentes, eadem, atque eiusmodi, & facere, & perpeti, quamquam ratione conuersa; quia scilicet à Sole exurantur. Ita igitur ambæ hæ nationes, robore atque agilitate antè comparatis, hæc ad confligendum domo afferunt, & pugnandum; animi verò præsentiam, atque alacritatem præcipuè omnium Scythæ, & quæcunque aliæ gentes in Septentriones spectant, ob eas causas quas suprà memorauimus. Namque impetu quodam violento & proiecto in hostes inuadentes, cursibusque & recursibus eos fatigantes, & in orbem includentes, fameque, & commeatuum caritate prementes, modum nullum vexandi, antè faciunt, quàm, aut ex agris suis omnes exegerint, aut concciderint, aut viuos ceperint. Verumtamen homines hi ita nati, itaque facti, suis regibus & ducibus mortalium omnium sunt obedientissimi; & fideles maximè. Atque idcirco ex huiusmodi studiis illud eis euenit, quod initio quærebatur, videlicet, vt eorum nati, ipsæque vxores, & post geniti omnes militarem facultatem & artem, vel citra artem, atque adeò naturaliter condiscant, & percipiant, eaque percepta omnium facillimè, ipsam exercere, & conseruare queant: quippe cùm huius retinendæ ergo, corpora continenter exerceant, & sub dio malè patiantur, vti diximus, nullumque agrum diutiùs teneant, quàm victum sibi suggerat: denique, vt omnium pugnacissimi existant, neque ad belli artes huiusmodi, præceptis indigeant, neque sophismatis, quibus Spartiatæ vtuntur & Cretes, & quicumque alii de belli studiis se iactant. At verò nos quodam excursionis modo de eis nunc egimus, nempe ad eam finem, vt quicumque homines bellicis artibus, suis in ciuitatibus præsunt, exempla de bellicosissimis gentibus facere sibi possint, quæ suæ Reipublicæ ex vsu sient.

(καθάπερ περὶ τῶν ἡρωϊκῶν οἱ ποιηταὶ μυθολογοῦσιν) ἄλλως τε καὶ τὰ τῶν κεφαλῶν βρέγματα. Τοῦτο γὰρ παχύτητος ἕνεκα καὶ σκληρότητος, τὰ τῶν δὴ ἱκονικῶν μαχαιροδόμφατα, ὡς λέγεται, ἀναβλύνειν πέφυκεν. Ἀλλ' ἐκείνοις μὲν ἐξ ἀνάγκης τοῦτο συμβαίνει, διὰ τὸ ἐν ὑπαίθροις διαιτᾶσθαι βιοῦντας, καὶ νιφετοῖς καὶ ὄμβροις, καὶ πάγοις, καὶ ποταμοῖς συνεχῶς ὁμιλοῦν. Τοὺς δὲ Αἰγύπτους καὶ Τρωγλοδύτας, καὶ ὅσοι τοιοῦτοί, τοῦτο, καὶ τοιοῦτο πάσχειν τε καὶ δρᾶν, καίπερ ἀτρεμοῦντας, διὰ τὸ ὑφ' ἡλίου ἀνεφάνθαι. οὕτως ἀρα ἄμφω ταὐτὰ γίνεται τοῦτο τό, τε θύρωσι καὶ τὸ θύραλές ὄντι τοῖς συμβολαῖς, καὶ ταῖς μάχαις, οἴκοθεν προβεβλημένα προφέρεσθαι. τὸ δὲ δύψυχοι καὶ τὸ προθύμως πάντων μάλιστα τὸ Σκυθικὸν πρόσεστι, καὶ τἄλλα τὰ τοιαῦτα τῶν ἐθνῶν, δι' ἃς προείπομεν αἰτίας. καὶ γὰρ ὁρμῇ τινι βιαίῳ, καὶ ἀπονενοημένῃ, τοῖς πολεμίοις ὁμόσε χωροῦντες, καὶ προσδρομῇς, καὶ παλινδρομίαις αὐτοὺς κυκλωσάμενοι, καὶ λιμῷ, καὶ τῶν ὑποζυγίων ἀπάγει καὶ ἀπορίᾳ καταπονοῦντες οὐ παύονται, πρὶν ἢ τοι ἐκ τῆς χώρας ἀπελαύνειν αὐτοὺς, ἢ πρὸς ἑαυτοὺς καταχρῆσθαι ἢ ζωγρεῖν. Οὐ μὴν ἀλλὰ τοιοῦτόν γε ὄντες τὴν τε φύσιν καὶ τὴν προαίρεσιν, ὅμως τῆς αὐτῶν ἀρχοῦσι καὶ βασιλεῦσι πάντων τῶν ὄντων ἀνθρώπων εἰσὶν εὐπειθέστατοι. διὸ καὶ ἐκ τούτων τῶν ἐπιτηδευμάτων ἐκεῖνο σφίσιν ἀποβαίνει μάλα ῥᾳδίως ὅπερ καταρχὰς ἐζητοῦμεν. τοὺς αὐτῶν παῖδας δηλαδὴ καὶ αὐτοὺς γυναῖκας, καὶ τοὺς ἐκγόνους ἅπαντας τὴν στρατιωτικὴν δύναμιν, καὶ τέχνην, ἀτέχνως πως, καὶ φυσικῶς μᾶλλον, καταμανθάνειν, καὶ καταμαθόντας πάντων ῥᾷστα ταύτην ἀσκεῖν καὶ διαφυλάττειν, διὰ τὸ συνεχῶς ταύτης ἕνεκα σχολάζειν, καὶ παλαίπωρεῖσθαι ἐν ὑπαίθρῳ, ὡς εἴπομεν, καὶ μηδεμίαν χώραν κατοικεῖν πλέον, ἢ ὅσον ἀποζῆν· τέλος δὲ, πάντων εἰ μαχιμωτάτους, καὶ μηδενὸς δεῖσθαι τούτων τῶν διαγελωμένων, ὅτι τὰ πολέμια, καὶ σοφισμάτων, οἷς πάσι μάλιστα χρῶνται Σπαρτιάταις, καὶ Κρῆτες, καὶ ὅσοι ἄλλοι τῶν Ἑλλήνων ὅτι τοῖς πολεμικοῖς φιλοτιμοῦνται· ἢ μοῖς μυρίοις ὡς ἐν παρεκβάσεως μέρει περὶ τούτων ἐμνήσθημεν, ἵν' οἱ πολεμικοὶ, ὅσα περ ἀγαθὰ ἐν τοῖς τῶν πολεμικωτάτων ἀνθρώπων ὅτι τηδαὶ μασι, καὶ ἥδιστα ἐνόντα ὁρῷεν, ἐν ἑτοίμῳ ἔχοιεν, ὅθεν αὖ εἰς τὰς αὑτῶν τέχνας καὶ ἐπιμελείας, τοῦτο μεταλάβοιεν.

Οὐ μὴν ἀλλ' ἐπεὶ βάρβαροί τέ εἰσι, καὶ βίον πάνυ τελῶς ἄγειν, καὶ τῆς ἀνθρωπίνης ἡμερότητος ἐξηλλαγμένον διώκουσιν, αὐτοὺς μὲν, καὶ τὰ αὐτῶν ἔθιμα ἐν ᾧ παρόντι ἐάσομεν. τῷ δαιμονίῳ δὲ πολλὴν χάριν εἰδῶμεν, ὅτι τοιούτῳ γε νῦν λήμματι καὶ δυνάμει, τό τ' ἔμφρον οὐ συνῆψε, καὶ τὸ βουλευτικόν. ἐπεὶ γὰρ τοῦτ' ἐποίησεν ὁ θεὸς, τὸ ἐφ' Ηροδότου λόγιον, οἷς ἐκ τρίποδος ἐκφωνηθὲν, πάλαι ποτ' ἂν εἰς τέλος ἀπέβη. λέγει γὰρ, Θρηϊκιον δὲ ἔθνος (τὸ δὲ Θρήϊκιον πᾶν πρὸς ἄρκτον, καὶ τὸν οἰκοῦντα πάντα τὸν τε Σκυθικὸν καὶ τὸν Τριβαλλικὸν) μέγιστόν ἐστι μετὰ γε τοὺς Ἰνδούς, πάντων ἀνθρώπων· εἰ δὲ ὑφ' ἑνὸς ἄρχοιτο, ἢ φρονέοιτο κατὰ τοῦτο, ἀμαχόν τ' ἂν εἴη, καὶ πολλῷ κρείσσον πάντων ἐθνέων. ἀλλ', οὐκ ἔστι ταῦτα.

Τοῖς μὲν οὖν βουλομένοις στρατεύεσθαι περὶ ἐκλογῆς πρῶτον τῶν ἡμερωτέρων τῶν ἀνθρώπων, ποιήσασθαι δυνάμενος, καὶ μεθοδον εὑρεῖν δι' ἣν στρατιωτικοὶ ὄντως γένωνται οἱ νέοι, πρῶτον ἀφαιρετέον τὴν πολεμικὴν δύναμιν, ἔπειτα δεικτέον ποία τις πόλις, ἢ ποῖον γένος, τ' ἔθνος καὶ ὁ αὐτὸς ἀρχῶν ἐστιν, ὁ τούτοις ἐφιέμενος. καὶ γάρ οὐκ εἷς ὁ πάντων τρόπος καὶ μία ἐπ' αὐτὴν τετμημένη ὁδὸς, ὡς ἄρτι εἴρηται. Πᾶσα οὖν πολεμικὴ δύναμις, καὶ πᾶσα στρατιὰ εἰς πεζικὸν καὶ ἱππικὸν ἀφαιρεῖται. ἐπεὶ ὅτε δὲ καὶ εἰς ναυτικόν. τὸ δὲ πεζικὸν εἰς ὁπλιτικὸν καὶ ψιλόν. τὸ δὲ ἱππικὸν εἰς τοξικὸν καὶ ὁπλιτικόν. τὸ δὲ ναυτικὸν εἰς τοξικὸν καὶ ὁπλιτικόν. Πάντα δὲ λέλεκται ὅτι πᾶσα πόλις ἤτοι μοναρχεῖται, ἢ μετέχει πολιτῶν, πολλῶν τε ὑπηκόων ὁπωσοῦν κρατοῦσα, βουλομένη μὲν τὴν ἰδίαν ἐλευθερίαν διαφυλάττειν, καὶ τὴν εἰς τοὺς ἄλλους ἀρχὴν, δυνάμεως δέεται πολεμικῆς, καὶ αὐτῆς ἐνδήμου, καὶ ξενικῆς· πότερον δ' οἵ τε πενέσται, καὶ οἱ εἵλωτες, καὶ οἱ κατὰ τὴν Ἰταλίαν λεγόμενοι περιοίκοι, ξενικοῖς ἢ ἐνδήμοις στρατεύεσθαι δεῖ, οὐ πολὺ διαφέρει. καὶ γὰρ ἀμφοτέρων τούτων μεταξὺ τέλειν δοκεῖ τὸ γένος τοῦτο. ὅτι δὲ αἰσθάνεσθαι τῶν δυνάμεων ὑπερτίνδυνοί εἰσι, καὶ πάνυ ἀσφαλές, αὐτὴ πολλάκις ἐδίδαξεν ἡ πεῖρα, καὶ πολλαχοῦ. Ἐπειδὴ δὲ μηδὲ χώρα μηδεμιᾷ ἀμοιρεῖν ἡ πόλις, εἰ μὴ ὑπερβάλλον συμβαίη, τὸ μὲν ὁπλιτικὸν πρῶτον ἐκ τῶν κατ' ἀγροὺς ἀσχολουμένων γεωργῶν, εἴ τινές πανταχοῦ ἐλεύθεροι ὄντες διαμένουσι, ποιητέα ἡ ἐκλογή.

A Verumtamen cùm Barbari ii sint, vitæque genus agreste sectentur, & horridum, eos ipsos vnà cum suis institutis in præsentia omittamus, magnamque gratiam Diis immortalibus habeamus, quòd eiusmodi audaciæ, atque potentiæ, neque prudentiæ sensum coniunxere, neque consilii capiendi viam monstrauere. Nam si hoc Dii eis dedissent, Herodoti oraculum, ceu è tripode redditum, ad exitum iampridem peruenisset: ait enim Herodotus: At natio Threicia, (nam per Threiciam omnes illas gentes cum puto accepisse, quæ ad Septentriones spectant,) B ampliſsima sanè cunctarum est gentium, Indis exceptis; quæ si vnius principatum probaret, aut vnum sentiret, inuicta omnino foret, atque omnium potentissima. Sed ad institutam disputationem reuertamur.

Iam si quis de illo delectu agere velit, qui inter mansuetiores gentes haberi potis est, viamque eam, & rationem reperire, quam iniens, quaque insistens bellicosa euadat iuuentus, antè omnia militares C copias is debet distinguere, & definire; inde qualisnam vel natio, vel ciuitas, vel denique Princeps ille sit, quibusque copiis instructus, qui hoc concupiscit & expetit, videre: quippe cùm neque vnus omnium modus sit, neque via vna illuc deducens, secta reperiatur, sicuti nuper dicebamus. Copiæ igitur belli omnes, omnesque exercitus, in peditatum diuiduntur & equitatum, nonnusquam etiam in nauticas, & maritimas: porrò peditatus in grauis leuisque armaturæ milites tribuitur: parem in modum, & equitatus; nauticæ autem copiæ in remiges, & classiarios. Iampridem enim dictum hoc fuit, omnem ciuitatem vel solam, & singularem, vel aliarum parentem, & reginam, quæque in non paucas gentes habet imperium, si quidem propriam libertatem, atque imperium ipsum, quoquo modo partum, tueri velit, & conseruare, copiis indigere militaribus, roboréque ciuili, & non peregrino. an verò Penestæ, Hilotes, quique in Italia habentur Peridini, iidem fortasse atque Aborigenes, ciuili robori an peregrino adscribendi sint, haud magnopere contendendum in præsentia est: namque huiusmodi nationes omnes inter ambas hasce videntur mediæ interiectæ: sed quòd eiusmodi copiæ periculosæ ciuitatibus sint, & principibus, ac leuibus mutandæ fidei ingeniis præditæ, sæpe multisque in locis vsu compertum est. Quoniam verò nec agri expers ciuitas esse debet, ni quid præter rationem eueniat, grauis quidem armaturæ tyronum delectus ex agrorum colonis, si qui vsquam liberi sint, primùm habendus,

inde ex eis qui in vrbe æquales, & pares his reperiantur, id est, quicunque compactili membrorum structura, & solliditate præstent, quique laboribus exantlandis idonei, spiritus atque animos gerant iuueniles: leues autem ex monticolis, & pastoribus eligendi, éque vrbanorum numero, eorum dico, qui nec viles nec sordidi artifices sint, sed mechanici potiùs; namque hi, & leuitate corporum, & agilitate cæteros antecellunt, atque ad scandendum & descendendum mœnia & rupium prærupta, magis idonei, atque ad fundas, & iacula intorquenda procurrendumque & recurrendum expediti, & celeres. Talis itaque videtur commoda peditatus descriptio. Ac nemo miretur si de ciuili robore describendo nihil memoramus nunc, quippe cùm de illo abundè memoratum fuerit tunc, cùm de optimæ Reipubl. primordiis ageremus; & nunc illa omnia subiiciuntor, atque omnium maxima, & antiquissima habentor. Iam verò equitatus legendus est è diuitibus, annonaque abundantibus, & locupletibus; sic enim eos qui amplas opes possident, Poëtæ appellare mos est; namque his facilius est equos alere quàm pauperibus, quibusque domi angusta res obstat: tum etiam studio huic incumbere iucundum pariter, & honorificum, ceu iis qui eas iam explicarunt difficultates, ob quas illi, (dico autem tenues, & egeni,) illustriora officia plerumque omittere coguntur. Igitur ex vrbanorum pariter atque agrestium genere equites legendi, opportunéque exercitandi, tum cursibus, tum etiam pugnarum simulationibus. Exercitamenta autem ponimus, corporumque ad belli munia instituendorum periclitationem vniuersam, cùm sagittandi, tum iacula omnis generis intorquendi, scutaque & arma vibrandi, acies explicandi, & in orbem conglobandi, & in alias figuras fingendi, ordine progrediendi, & regrediendi, castra locandi, disponendi, firmandi, & quæcumque alia ad equestrem disciplinam contendunt. Omnium verò istorum publicos esse magistros, qui è publico mercedem capiant, discipulos autem, vrbanos iuxta, & colonos, modò liberi ij sint, adolescentes, & viros. Pro præmio autem tum horum tum egregiè in bello gestorum, ius ciuitatis, eis qui ciues adhuc non sunt, sicuti seruis libertas, proponatur, ciuibus verò decus, & gloria, ceteraque, pro cuiusque meritis & benefactis: ita vt præsentem ciuitatis statum cuncti pariter diligant, & saluum velint,

A Ἐπειτα δὲ ἐκ τῶν κατ' ἄγρυ, ὅσοι ἐκείνοις ὁμοιοι εἶεν ἢ ἴσοι· τοῦτ' ἔστιν ὅσοι ἐμμελεῖς καὶ εὐβαθεῖς ἢ εὔψυχοι, τῶν τε πόνων οὐκ ἀπορώτατοι. τὸ δὲ τῶν ψιλῶν πλῆθος ἔκ τε τῶν ὀρεινῶν καὶ τῶν νομαδικῶν, καὶ τῶν κατ' ἄγρυ, οὐ βαστάσων γε ἀλλὰ μηχανικῶν. οὗτοι γὰρ κυφότεροί τε τῶν ἄλλων ὄντες τυγχάνουσι, καὶ βύσταλέστεροι, καὶ ποδός τε τῶν τειχῶν καὶ χρημνῶν ἀναβάσεις καὶ καταβάσεις ὀπτιτήδειοι μᾶλλον· ἔτι δὲ πρὸς τὸ φενδονᾶν, καὶ ἀκοντίζειν, καὶ τοξεύειν καὶ προχωρεῖν καὶ ἀναχωρεῖν ὀξύτεροι. εἰ μὲν οὖν προσήκουσα ἡ περὶ ἵππου ἐκλογὴ τοιαύτη. καὶ μηδεὶς θαυμαζέτω εἴπερ γε μηδὲν πρὸς τὴν πολιτικὴν λέγομεν νῦν· πρὸς γὰρ ἐκείνην ἀρκούντως ἐν τοῖς πρὸ πολιτείας εἴρηται τῆς ἀρίστης· καὶ νῦν ἐκεῖνα πρῶτα ὡς προήκοντα καὶ μέγιστα καὶ πατροπαράδοτα. ἡ δὲ τοῦ ἱππικοῦ ἐκ τῶν πλουσίων, καὶ ἀφνειῶν, καὶ πολυπαμμόνων· οὕτω γὰρ εἰώθασι τοῖς πόνους καὶ ἄφθονα κεκτημένοις ἀγαθὰ προσαγορεύειν ὁ ποιητής. τούτοις γὰρ πολὺ ῥᾴων ἡ ἱπποτροφία, ἅτε τοῖς πένησι, καὶ ἀκτήμοσι· τό, τε πρὸς παῖδα σχολάζειν ἤδη αὐτοῖς ἅμα καὶ ἔντιμον, ἅτε τῶν ἀπορεῶν ἀπολελυμένοις, δι' ἃς ἐκεῖνοι, (λέγω δὲ τοὺς πένητας,) τὰ καλλίω τῶν ἔργων ἀπολείπειν ἀναγκάζονται τὸ πλέον. διὸ καὶ ἐκ τούτων τῶν χωρῶν, ἵν' ἐν πόλει οἰκούντων ἐκλέξασθαι δεῖ τὸ ἱππικὸν, καὶ αὖθ' ἡσυχείως ἀσκεῖν καὶ γυμνάζειν δρόμοις τε καὶ σκιαμαχίαις, ὡς ἐγγυτάτω τοῦ πρέπειν. τὰ δὲ γυμνάσια ἴδιά μὲν, καὶ τὰ πρὸς τὸν πόλεμον ἅπτοντα τοῖς σώμασι διαπονήματα τάξεώς τε, καὶ πάσης ῥίψεως καὶ πελτασικῆς, καὶ πάσης ὁπλομαχίας, καὶ διεξόδων τακτικῆς, καὶ πάσης πορείας ἁρμοστῶν, καὶ ἁρματηδρύσεων, καὶ ὅσα εἰς ἱππικὴν μάθησιν συντείνει. πρῶτον δὲ τούτων διδασκάλοις γε δεῖ ἐξ ἰδίων, μισθὸν ἀρνυμένοις ὡς ἀπὸ τῆς πόλεως, καὶ τούτων μαθηταῖς τοῖς ἔν τε τῇ πόλει, καὶ ὅσοι κατ' ἀγρὸν ἐλεύθεροι, παῖδάς τε καὶ ἄνδρας. τὰ δὲ ἆθλα τούτων καὶ τῶν ἐν τοῖς πολέμοις ἀνδραγαθημάτων, ἐν πολιτείᾳ, τοῖς μὴ οὖσι πολίταις ἀποκείσθω, καθάπερ καὶ τοῖς δούλοις ἡ ἐλευθερία, τοῖς δὲ πολίταις εὐδοξία, καὶ τιμαὶ, καὶ τ' ἄλλα καὶ λόγοι· ἵν' ἅπαντες τιμῶ παρόντα τῆς πόλεως καὶ πάσαν ὀξίσου ἐργάσωσι, καὶ φυλάξωσι,

καὶ μείζω ἀεὶ τὴν πόλιν ποιῆν σπουδάζοσι, καὶ μᾶλλον εὐτυχῆ. τὸ δὲ γυμνάζεσθαι, καὶ ὅτε, καὶ ποῦ, καὶ πῶς, καὶ τίς τῶν πολεμικῶν χείσεται νόμοις. ὡς αὐτοὺς δὲ καὶ περὶ τῶν συνιτίων, πῶς αὐτὰ δεικτέον ἐστὶν ἐν θορύβου καὶ ταραχῆς, καὶ πότε σφᾶς αὐτὰ ἀπόντων χρὴ, καὶ ὁπόσους ὁμοῦ τὸν ἀεὶ μὸν ἐν ἑκάστοις καταδεκτέον καὶ κατακλιτέον. ταῦτα ὁ συνιτιάρχης μετὰ τῶν παιδονόμων διείσεται, καὶ ἡμῖς περὶ αὐτῶν τούτων ἄλλα τινὰ ὕστερον ὡς λέξομεν. αὕτη μὲν οὖν ἡ μετρία πόλεως, ἢ δυναστείας ἐκλογὴ, καὶ διάκρισις. Εἰ δέ τις εἴη πόλις μεγάλη, καὶ τῶν ἄλλων κρατοῦσα πόλεων καὶ ἐθνῶν, καὶ αὕτη ἐλευθέρα, καὶ ἀβασίλευτος, ἢ καὶ βασιλευομένη, ἢ, ὡς ἔθνος τι, οἷ περὶ ὀλίγου οἱ Πέρσαι, ὅτε καὶ τῆς Ἀσίας ἁπάσης τὴν ἀρχὴν κατεῖχον, καὶ τῆς Εὐρώπης μέρος οὐ βραχύ· τότ' εὐρέως ἐξεῖη πρὸς τὸ στρατιωτικὸν ἀτρεκῶς ἐγκαταλέγειν καὶ προσφόρως. οἷ τὸ ναυτικὸν ἔκτε τῶν Φοινίκων, καὶ τῶν νησιωτῶν, καὶ τῶν κατ' Ἀσίαν καὶ Εὐρώπην παραλίων· ἐκ δὲ τῶν Μήδων, καὶ ἐκ τῆς Περσίδος αὐτῆς καὶ Βαβυλωνίας τὸ ἱππικὸν, οὐκ ἧσσον δὲ καὶ ἐκ τῆς Ἀρμενίας. οἱ δὲ Ἄραβες καίπερ ἱππικώτατοι πρὸς τῶν ὄντες τῶν ἐκεῖ καθεικοσιωτῶν ἐθνῶν, καμήλοις ὅμως χρῆσθαι τὸ πλεῖστον τοῖς πολέμοις. ταῦτα γὰρ πρὸς κτῆσιν μάλιστα πρὸς τῶν δρομικά, καὶ ἀνθεκτικὰ, καὶ ἄδιψα. τὸ δὲ πεζικὸν ἐκ τῶν Ταπούρων, καὶ Καρδούχων, καὶ Καδδουσίων, καὶ ἑλιόσοι ὀρεινοὶ τὸ ἐν τῇ μεγάλῃ Χερσονήσῳ. ὅτι δὲ οἱ Εὐρωπαῖοι τῶν Ἀσιανῶν πρὸς πάσιν εὐψυχότεροι, καὶ μαχιμώτεροι ὄντες διαφέρουσιν, καὶ διὰ τί, εἴρηται ἐν τοῖς πρόσθεν. ἐκεῖνο δὲ πᾶσιν ἔνδηλον, ὅτι τοιαύτας ποιῆν χρὴ τὰς ἐκλογὰς, καὶ ἐκ τοσούτων ἐθνῶν καὶ αὐθεφτῶν μόνοις αὖ ὄξειν τοῖς τοσούτων κρατοῦσι τῆς πόλεως καὶ ἐθνῶν, ὅσων ἀρτίως ἐκεκρατήκεσαν οἱ Πέρσαι. διόπερ ἡμῖς ὅτι τὰ μέσα τῆς τε πόλεως, καὶ τῆς ἀρχῆς, τὸ λόγον αἰσχυνθῶμεν ἐκλεγόμενοι, πρὸς τούτων διαλαβώμεθα. καὶ πρότερον πρὸς τῆς ναυτικῆς, καὶ τῆς τὰ θαλάσσης αἰσχύνης διωκάμεως, ὅπου τούτῳ χρῆσθαι ῥᾳδίως ἔνεστιν. ἐπεὶ δὲ εἰς δύο μέρη αὕτη διήρηται, εἰς ὁπλίτας καὶ ἐρέτας, ὡς εἴπομεν, οὐδὲν πλέον περὶ τούτης περὶ αἰσχρὸν λέγειν, ἢ ὅτι, τὸ τῶν πρόσθεν ἔθνος ἐκ τῆς τὴν πόλιν βαρβάρων,

A atque in ciuitate ipsa amplificanda, ornanda, perpetuoque beanda, omne studium ponant. Sed quo tempore, quoque loco, quibusque modis tyrones iam delecti imbuendi, & exercitandi sint, quæ de officio armorum præfecti leges scribendæ sunt, omnia hæc definient, pariter autem, & quæ ad syssitia & contubernia pertinent, eorumque curationem, atque administrationem, vt iuuenes & adolescentes eo conuenientes, absque turba & tumultu accipiantur: quotque in singulis cœnaculis conuiuæ discumbant: hæc conuentus cuiusque præfectus, vnà cum iuuentutis moderatore statuet, & definiet: & nos de eisdem his nonnulla fortasse addemus posthac. Atque hic mediocris cuiusdam ciuitatis & potentatus delectus, regula & administratio sit. Iam si ciuitas aliqua fuerit ampla, & imperiosa, siue libera, nullique singulari homini subiecta, siue etiam Regi obnoxia, siue, vt natio quædam, qualis paulo antè Persica natio fuerat, dum Asiæ totius ferè imperium obtinebat, sed etiam Europæ partem non minimam, tum vtique licitum fuerit vtiliter & abundè milites deligere, vt classiarios & nauticos è Phœnicibus & insulanis, atque ex eis qui maritimas Asiæ oras incolunt, & Europæ: è Media autem, ipsaque Persside, & campis Babyloniæ, equitatum, nec minùs etiam ex Armenia. Arabes enim, etsi nationum illarum omnium præstantissimi equites sint, camelis tamen plurimùm inuehuntur in bella: iumenta enim hæc cursu validissima, oneribusque gestandis, & siti tolerandæ idonea maximè. Porrò peditatum ipsi legebant, è Tapuris, è Caddusiis, è Carduchis & Vxiis, nec minùs è montanis amplæ Chersonesi regionibus. Quòd autem Europæi Asianis animi præsentia præstent, & corporum robore, & bellicosi magis sint, & cur, supra memorauimus. Iam id omnibus perspicuum est, huiusmodi delectus habendi rationem, éque tot populis, & gentibus, eis modò vnis esse expositam, qui tot ciuitates, & prouincias in ius ac ditionem subiectas habeant, quot nuper Persæ ipsi habebant: atque idcirco nos ad mediocres ciuitates, & potentatus orationem reuocantes, de hisce disseramus; ac primùm de nauticis agamus, & maritimis copiis, quæ necessariò illic comparandæ esse videntur, vbi licitum sit eis opportunè abuti. Et quoniam duas in partes hæ distributæ sunt, in classiarios, & remiges, vti diximus, de his nihil videtur ampliùs dicendum, quàm quòd remigum ordo legendus est,

sum è sordidis vrbanæ turbæ artificibus, A
rum etiam è mercenariis agrestibus, &
barbaris. Classiarii autem ex eodem
ac pedites ordine legendi: hosce ve-
rò omnes necesse est egregiè nare didi-
cisse, longéque antè assuecuisse maris
perturbationibus remorumque fragori-
bus & tumultibus, & vndarum iacta-
tionibus; vt ne exorta tempestate, ma-
nuque conserta, perculsi ac stupefa-
cti rei nouitate, animos despondeant,
turbamque & tumultum aliis iniiciant. B
Atque hæc de delectu habendo gene-
ratim dicta sunto. Rerum autem or-
do postulat, vt agamus nunc de æta-
te illorum, qui nomina daturi sunt,
déque institutione, & curatione. Post-
quam igitur adolescens sextum deci-
mum annum expleuerit, quàm pri-
mùm oportet ipsum à patre, aut ab alio
quopiam eorum qui proximi genere sunt,
ad militiæ præfectum adduci, nomen-
que suum, patrem ciendo, profiteri,
tem nullam causantem obtendentem-
ve, ni quis naturæ aut fortunæ iniuria
corpus animumve labefactum gerat. Si C
itaque illis quorum hæc curatio est, fue-
rit probatus, atque eiusmodi existi-
matus, qui bellicos labores possit ex-
antlare, acceptis sibi conuenientibus
armis & militariter iuratus, cum tribu-
libus in contubernium coeptator, vnà
venator, vnà exercetor, atque hoc
necessarii delectus primum fundamen-
tum esto, quod quidem militaris fa-
cultatis architectus primum iacere de-
bet: cætera verò à legum conditore
definienda sunt vnà cum armorum præ- D
fecto, siue is vnus, siue plures fuame-
ro fuerint. Hi igitur singulas quasque
res definient, atque ordine disponent,
vt verbi gratia, quemadmodum ad tem-
pla Deorum immortalium adeundum sit.
quaque ratione pompa ducenda, vt-
que armis & equis instructi, atque ad
currendum saliendumque comparati iu-
uenes prodeant, ludantque, atque alia
efficiant, quæ ad agilitatem celerita-
temque in statariis pugnis, & solutis,
ceterisque conuersionibus & reuersioni-
bus, necessariò comparandam, imma-
ne quantum audaciæ atque animo-
rum iis iniiciant, qui ea opportu-
nè antè exercuerint, & meditati sint.
lidem pariter, & præmia proponent,
tum ludis, & certaminibus, tum
obsequiis, tum strenuè in bello gestis:
horum verò contrariis merita supplicia,
& dedecora. Namque sat nobis in
præsentia est vnum hoc docere, tria
hæc cùm ad facultatem militarem com-
parãdam maximè omnium esse necessaria,

ἐκ τῶν κατ' ἀγορὰς ἀθλητῶν, ἐκ τε ἐμπλοΐων βαρβάρων, ἐκλεκτέον. Οἱ μὲν δὴ πεζικὸν ἐκ τῶν αὐτῶν καταλόγου δεῖ σφᾶς καὶ τὸ πεζικὸν πάντας μὲν πως ἀναγκαῖον ὑπάρξαι καλῶς νῆν, ἐκ τῆς τ' ἁλὸς μεταβολαῖς, ἐκ ῥοθίοις, καὶ παραχαῖς πάλαι προσφθῆναι, ἵνα μήτ' ὑπό τε τοῖς χάμοσι, μήτε ὑπὸ τῆ συμβολαῖς ξενισθέντες διὰ ἀπειρίαν ἀθυμήσωσι, ἐκ παραχρῆμα ἔδρυσον τοῖς ἄλλοις ἐμποιῶσι. Ταῦτα μὲν δὴ τῆς καθόλου ἐκλογῆς. Ἐπεται δὲ νῦν λέγειν περὶ ἡλικίας τῶν ἐγκαταλέγεσθαι μελλόντων, ἐκ ἀγωγῆς, καὶ θεραπείας. Ἐπειδὰν δράσας ὁ νέος τὸ ἐκκαιδέκατον ἔτος ἐκπληρώσῃ, τοῦτον δεῖ αὐτὸν, ἢ ὑπὸ πατρὸς, ἢ ὑπ' ἄλλου τινὸς τῶν συγγενῶν, πρὸς τὸν πολέμαρχον ἀγόμενον ἐγγράφεσθαι, τό τ' αὑτοῦ ὄνομα πατρόθεν ὁμολογοῦντα, πρός τε τὴν μηδεμίαν πρόφασιν μηδεμιᾶς, ἢν μὴ φύσεως ἢ συμπτώματός του, πηρωθῇ, ἢ τὸ σῶμα ἢ τὴν ψυχὴν· ἐαὶ δὲ τῶν τοῖς τούτων ὑπομνήμοσι δοκιμασθῇ, ἐκ τοιοῦτος φαίνηται, οἷος ἐκ τῶν στρατιωτικῶν πόνων ὑποδέξῃ, ἅμα τοῖς φυλέταις ἐγκαταλεγεὶς, μετ' ὅρκου τοῦ προσήκοντος ἐκ νομίμου τὰ προσήκοντά οἱ ὅπλα λαμβανέτω, ἐκ εἰς ὃ συσσιτοι τελείτω, ἐκ συσσιτείσθω, καὶ γυμναζέσθω, καὶ σωφρονείσθω. καὶ αὖτη μὲν ἡ τῶν ἀναγκαίας ἐκλογῆς πρώτη καταβολή, ἐκ ἣν ὁ πολεμικὸς κατασκευάζειν ὀφείλῃ. τὰ δὲ λοιπὰ τοῦ νομοθέτου δρᾶν, ἅμα τῷ πολεμάρχῳ, εἴτε εἷς ἐστὶ εἴη, εἴτε πλείους τυγχάνοντες. οὗτοι δὴ τοῖς νόμοις τὰ καθήκοντα διαπάξουσιν, οἵ, ὅπως πᾶσι θεοῖς πομπαὶ ποιητέον καὶ πομπὰς πεμπτέον ἅμα ὁπλίταις, καὶ ἵππων, ὡς δεῖ, κοσμητὰς, θεωρὰς τε, καὶ ὀρχουμένους ἐν τοῖς ἀγῶσι, καὶ τ' ἄλλα ποιοῦντας, ἃ ἐνα πρὸς εὐμάρειαν, ἐκ ὀξύτητα, τῶν ἐν ταῖς μάχαις συστροφῶν τε καὶ ἀποστροφῶν, ἐκ ἄλλων τῶν μεταβολῶν πρόχειρον, ἀμήχανον ὅσον ἡδονῆς παρέχει καὶ εὐψυχίας τοῖς ταῦτα κατειδόσι. πρὸς δὲ τελειότερον καὶ τὸ περιθεῖναι τὰ ἆθλα, τοῖς τε ἀγῶσι, καὶ ταῖς εὐπειθείαις, καὶ τοῖς ἀνδραγαθήμασι τοῖς δι' τούτων ἐνδυτίοις τοῖς κολάσεις καὶ τοῖς προσηκούσας ἀτιμίας· ἀρκεῖ γὰρ ἡμῖν ἐν τῷ παρόντι, τοῦτο μόνον διδάσκειν, ὅτι τὰ τοῖα τοῦτα πρὸς τὴν πολεμικὴν δύναμιν, καὶ τὴν τούτου κτῆσιν, μάλιστα πάντων ἀναγκαῖα,

καὶ πρὸς τὴν ἀλήθειαν, τὴν πρὸς ἀλλήλους, καθάπερ καὶ ὅτε πολιτικῆς καταστάσεως ἡμῖν ἐλέγετο, πρὸ ποίων τὴν εὐνόμων συλλόγων, ὅπως δὴ οἱ σύλλογοι ἑκάστοις τῶν μερῶν καθ' ἕνους γιγνόμενοι τοὺς προσηκόντας, εἰς ἅπασ χρείας ἑκάστας παρασκευάσουσι τοὺς πολίτας, ἵνα φιλοφρονῶνταί τε ἀλλήλους μετ' εὐνοίας, καὶ γνωρίζωσιν, οὐ μεῖζον οὐδὲν πόλει ἀγαθὸν, ἢ γνώριμους ἀνδρὸς ἀνδράσι εἶναι. ὅπου γὰρ μὴ φῶς ἀλλήλοις ἔστιν ἀλλήλων ἐν τοῖς ἔθνεσι, ἀλλὰ σκότος, οὔτ' ἂν ἡμῖν τῆς ἀξίας, οὔτ' ἀρχῶν, οὔτε δίκης ἂν τῆς προσηκούσης ὀρθῶς τυγχάνοι. ἐλπὶς γὰρ μάλιστα σὺν τραφέντας καὶ τῆς αὐτῆς παιδείας κεκοινωνηκότας, εὐνουστάτους ἀλλήλοις, καὶ συναγωνιστὰς, ἐν τοῖς πολέμοις, ἀρίστους ἔσεσθαι, ὡς προείπομεν. διὸ δὴ ὁπόταν τὸ δεινὸν, ὁτῳοῦν αὐτῶν βοᾶν ἐπέλθοι,

Ω φίλοι, ἀνέρες ἐστὲ, καὶ αἰδὼ θεὰ δ' ἐνὶ θυμῷ.

Αὕτη μὲν οὖν ἡ ἐκ τῶν συνεστιάσεων προσήκουσα ὠφέλεια. ἡ δὲ ἐκ τῶν γυμνασίων καὶ θηρῶν, οὐτοσὶ ἐκ ἐλάττων. χρὴ μὲν γὰρ τοι, ὥσπερ οἱ πλήσιοι παρόντων, ὅτι τοῖς εἰωθόσι τῶν γυμνασίων, τοῦτ' ἔνι προσιέναι, καὶ ποιεῖν ὅπως ὀξὺ ἀρχῆς τὰ ἀριστερὰ τοῖς δεξιοῖς αὐτήρροφα ᾖ, καὶ τοῦτο συνεχῶς μελετᾶν, καὶ πρὸς τοῦτο ἐπίζεσθαι. διαφέρει γὰρ πάμπολυ ὁ μαθὼν μὴ μαθόντος, καὶ ὁ γυμνασάμενος μὴ γεγυμνασμένου. καθάπερ γὰρ ὁ τελέως παγκράτιον ἠσκηκὼς, ἢ πυγμὴν, ἢ πάλην, οὐκ ἂν ποτὲ ἀριστερᾷ ἀδυνάτως ἔχει μάχεσθαι, χωλαίνει δ' ἐφικνεῖται πλημμελῶν ὁπότερον αὐτῶν τις μεταβιβάζων, ὅτε δὴ πρὸς ἀναγκαῖον ἔλθοι. ταὐτὸν δὴ τοῦτο καὶ ὅπλοις καὶ ἐν τοῖς ἄλλοις πᾶσι χρὴ προσδοκᾶν ὀρθὸν, ὅστις ἂν δὴ τὰ ἀμφοῖν κεκτημένον οἷς ἀμείνων εἴη· ἀλλ' οὐ καὶ βούλοιτο ἄλλοις, μηδὲν ἄχρηστον τούτων μηδὲ ἀνεπίσημον ἐᾶν εἶναι κτᾶσθαι δυνάμενον. Ἐπὶ δὲ αἱ θῆραι πρὸς τῷ ὑγιάζειν τε καὶ εὐαφεστάτους τοῖς τοῦ σώματος ἀσκουμένοις ἕξεσιν, ἐμποιοῦσι, καὶ χώρας ἁπάσης, καὶ ὄρων ἐμπειρίαν, τῶν τούτων ψυχαῖς ἀνθίστασιν. ὥστε ἐσταίνοις τὸν πόλεμον, ἕκαστον τῶν πολιτῶν, καὶ τῶν ἐκ καταλόγου, γινώσκειν τά τε βέλεμνα, καὶ τὰ δύσβατα τοῖς πολεμίοις. αὖθις δὲ τῶν τε ἀρούρεσι καὶ τοῖς οἰνοφύτοις, καὶ τοῖς παραδείσοις, πολλὴν παρέχεται βλαστερὰν θηρίων ἐρημίαν,

A rum etiam ad mutuò inter seſe cognoscendum, ſicuti de ſtatu ciuitatis ritè conſtituendo agentes dicebamus, quinam, & quàm vberes fructus, è legitimis ciuiũ cœtibus & congreſſionibus perciperentur, cùm per ſingulos ordines quibus temporibus leges iubent, haberentur: quotque commoda & opportunitates ciuibus inde orirentur, dum ſcilicet mutua beneuolentia & charitate ſunt conglutinati, noſcuntque ſe inter ſe, hoc nullum amplius ciuitati præmium poteſt afferri, quàm vt ciues noſcant ſe inter ſe: vbi enim mores, ac vitæ inſtituta in apertum prolata non ſunt, ſed tenebris obruta deliteſcunt, illic neque maritum honorem, neque magiſtratum, neque ius æquum quiſquam ritè obtinuerit: quippe quia, vti nuper dicebamus, ſperandum omnino eſt, eos homines, qui à teneris vnà coaluere, quique eiuſdem compotes diſciplinæ extitere, maximè amatum iri ſe inter ſe, eoſdemque optimos ac fideliſſimos belli ſocios fore. Cuicunque enim eorum iniecto periculo, ſubeat ſtatim clamare.

O ſocii, neque enim ignari ſumus antè malorum.

quæ igitur è contuberniis vtilitas percipitur, hæc eſt. qui verò è venationibus fructus colligitur, iiſque exercitamentis, haud ſanè hoc minor: verumenimvero, id quod plerique in ſolemnibus & vſitatis exercitamentis negligunt, huc oportet accedere, atque hoc vel in primis curare, vt ſiniſtri artus ad parem & æqualem vſum, & vim, moueantur ac doceri; vtque iuuenes, hæc antè meditati, atque ad hæc ſemper parati veniant: multum enim intereſt inter eum qui eſt in hac re rudis, & nec exercitus; atque eum qui egregiè eruditus ſit, & exercitus. nam ſicuti is qui in pugilatu, & lucta, & pancratio ſe laudabiliter geſſit, non quidem ſiniſtris artubus nequit contendere, claudicat autem à dextris, labiturque, & peccat, cùm nouus labor in partem aduerſam illum vocans, neceſſariò cogit experiri: idem hoc cùm in armorum, tum in rerum aliarum vſu, rectum oportet exiſtimare, eum ſcilicet qui duplici facultate inſtructus eò veniat, cùm ad laceſſendum, tum ad repellendum, aduerſarium, nullam eiuſmodi, neque inertem, neque à ſcientia vacuam, quoad eius fieri poſſit, omittere. Porrò autem & venationes, præterquam quòd venatorum corpora ſalubria reddunt, & agilia, eædem vniuerſi agri, & finium cognitionem præterea ingenerant, ita vt bello ingruente, vnuſquiſque, tum ciuis, tum miles, loca omnia nota habeant, quæ hoſtibus ad inuadendum ſint facilia, quæque difficilia. Iam verò & hęaruis quidē, & vinetis, & viridariis ingentem ab importunis beſtiis & feris præſtant ſolitudinem,

manſuetis autem animalibus & iumentis, amplam in tuto paſcendi facultatem, & ſecuritatem, ipſique ciuitati annonæ abundantiam, atque vbertatem. Denique id quod bellici apparatus architectus, vel in primis habeat, pedites iuxta & equites ad belli munia egregiè comparatos. Nemo autem miretur nos in diuiſione hac venationes exercitamentis parte ex altera appoſuiſſe: etſi enim genere ipſo eadem ambo ſunt, idemque ad extremum ambo ferè properant, quæ tamen ambobus materia ſubiicitur, hæc vna non eſt, non locus, non modus idem, quin longè inter ſe diuerſa hæc eſſe comperientur. At quoniam omne hominum genus, amicitia, & beneuolentia, naturali quadam neceſſitate vincitur, vinculaque hæc ad felicitatem fruendam ingens afferunt momentum, cùm priuatim, tum etiam publicè, iuuentutemque imprimis ad vitam iucundè degendam, atque oblectandam, alliciunt, fiduciamque eiuſmodi eorum pectoribus ingenerant, vt ad pericula adeunda & perrumpenda, concordibus alacribuſque animis accedant, cùm vſus ſcilicet ciuitatis, & Reipubl. tempora poſcant: propterea oportet contubernii ſiue præfectum ſiue magiſtrum, quem Syſſitiarchum illi appellant, vnà cum iuuentutis moderatore, id imprimis curare, atque animaduertere, vt eorum amores ab omni vitio omnique turpitudine vacui ſint: rectæque Reipubl. inſtitutioni & moderationi vſque quaque reſonent, & puritati, id eſt, vt generoſi ſint, & caſti, atque ab omni labe, fœditatiſque ſuſpicione, longè remoti. Sed quonam modo hæc euenire queant, nunc dicendum eſt. Si itaque contubernii præfectus, quænam ſuæ partes ſint, rectè norit, eas certè omnes abundè expleuerit. Sanè oportet hunc non ferculis duntaxat, & obſoniis, iuuenes, qui in fide & tutela eius ſunt, inſtar iumentorum ſaginare, potuque, & temeto eos onerare: quin magis cum eorum moderatore diſpicere, ecquibuſnam modis eorum congreſſiones honeſtæ, iucundæque ſint, illamque ætatem deceant: hiſtoricæ videlicet, atque heroicorum facinorum anxiæ indagatrices æſtimatriceſque. Idcirco itaque ad hoc continenter ille operam dabit, vt egregia maiorum facinora, eorumque illuſtrium, audientes, ipſaque admirantes, verecundentur ſanè quicquam aliud in vita cogitare, aut laborare, quã vt eis viris ſe exæquent, quos de virtute mortales omnes ſuſpiciunt, atq; admirãtur. Quum itaq; iuuenes ipſos ita imbuerit, itaq; ad virtutẽ comparauerit Syſſitiarchus, ſanè quidem verendum non eſt quin eorũ amores eiuſmodi ſint futuri, cuiuſmodi eos eſſe oportet, atque vti imperat lex.

A τοῖς δ' ἡμέρεσι ζώοις πολλὴν πρὸς τὸ ἀσφαλῶς νέμεσθαι, ἀσφάλειάν, καὶ τῇ πόλει, τὴν ἐπιτηδείων ἀφθονίαν. ὅλως δὴ ὅσαν ἀπάντων παρασκευὴν ὁ πολεμικὸς, τοῖς πεζοῖς ἐξίσου καὶ τοῖς ἱππεῦσι δεῖ συγκεκροτημένους τὰ πολεμικὰ. θαυμαζέτω δὲ μηδεὶς ὅτι τὰς θήρας αὐτεθήκαμεν τοῖς γυμνασίοις ἐν τῇ διαιρέσει. καὶ γὰρ, εἰ ἐξ ἑνὸς ἡ ὕλη τοῦτον, καὶ ἓν τέλος, αἵ τε θῆραι, καὶ τὰ γυμνάσια, τὴν μὲν ὑλὴν τὴν ὑποκειμένην, τοῖς τε τόποις, καὶ τοῖς ἤθεσι διαφέρειν οὐκ ὀλίγον. Ἐπειδὴ δὲ ἅπασι τὸ τῶν ἀνθρώπων γένος ἔρωτι καὶ φιλίᾳ ἐξ ἀνάγκης τινὸς φυσικῆς σύνδεδεται, καὶ οὗτοι οἱ δεσμοὶ μεγάλην ῥοπὴν ἔχουσι πρὸς εὐδαιμονίας ἀπόλαυσιν, καὶ κοινῇ καὶ ἰδίᾳ, τούς τε νέους μάλιστα πάντων πρὸς τὸ ἡδέως σύνοιμερβύειν ἐφέλκουσι, καὶ πρὸς εὐθυμίαν οὐ τὴν τυχοῦσάν γε παρασκευάζουσι, πρὸς τοὺς κινδύνους ὁμοφρόνως αἱρεῖσθαι, ὅταν ἥτε χρεία ἀπαιτῇ, καὶ ὁ τῆς πόλεως κηδεύς. διὰ τοῦτο χρὴ τὸν τοῦ συσσιτίου ἐπιμελητὴν, ὃν τινα καὶ συσσιτίαρχον ὀρθῶς ἂν προσαγορεύοιμεν, καὶ παιδονόμου σκέψασθαι, ὅπως αὖ οἱ τῶν νέων ἔρωτες, ἀπάσης κακίας καὶ αἰσχρουργίας ἄμοιροι ὄντες διαπελῶσι, τῇ τε τῆς πολιτείας εὐκοσμίᾳ καὶ πρὸς αὐτῆς καθαρῷ. τοῦτ' ἔστιν ὅπως γυμνοὶ ὦσι, καὶ σεμνοὶ, καὶ πάσης τῆς ἀπολήψεως ἐκτὸς τῆς αἰσχρᾶς. πῶς δὴ ταῦτ' ἔσται νῦν ῥητέον. ἐγὼ οὖν ὁ συσσιτίαρχος τὸ αὐτοῦ ἔργον καταμάθῃ τί ἔστι, καὶ πῶς αὐτὸ ποιητέον, πρῶτα καλῶς διαπράξει. δεῖ δὴ τοῦτον οὐ στίοις μόνον καὶ ὄψοις, τοὺς αὐτῷ ὑπηρετοῦντας νέους οἷς χορτάζειν κτλωκδὸν, καὶ ποτοῖς καὶ μέθαις βαρυώδειν· ἀλλὰ μὴ παιδονόμου διαλαβεῖν, ὅπως αὖ αὐτοῖς αἱ ὁμιλίαι ἐλευθέριοί τ' ὦσι, καὶ ἡδεῖαι καὶ καλαὶ, πᾶς τε αὐτῶν ἡλικίας μάλιστα πρέπουσαι· ἰσοειδὴς δηλονότι, καὶ τῶν ἡρωϊκῶν πράξεων αἰσχρολόγος. δεῖ δὲ καὶ τοῦτο σαφῶς ἐκφανὲς ποιεῖσθαι, ὅπως τοὺς τῶν ὑπηρετῶν ἀνδρῶν ἀγαθουργίας ἀκούσονται, καὶ αὐτοὺς ἀγαθοὺς, αἰδεσθῶσίν γε ἄλλο τι ἐνοῆσαι δι' βίᾳ καὶ διαπονῆσαι, ἢ ὅλῃ μάλιστα τοῖς πρὸς ἀρετὴν ἐγκαμπτομένοις ἀνδράσιν ἄξιον δι. ἐπειδὴ δὲ τὰ αὐτοῖς τοῖς νέοις ἥδιστα ἐθίσῃ, καὶ παιδονόμῳ ὁ συσσιτίαρχος, ἀμφὶ δὲ καὶ τοὺς αὐτῶν ἐρωτας μὴ ἀτιμάζειν τοὺς νέους ὀφείλειν, οἵους δεῖ, καὶ ὡς κελεύει ὁ νόμος.

πρέπει γὰρ αὖ τούτοις τήν τε φύσιν, καὶ τὴν προαίρεσιν ἑαυτοὺς παρέχειν τῇ πόλει τοιούτους, οἵους εἴπομεν· ἄλλως τε καὶ μέλλοντας, πρῶτον μὲν τῆς κοινῆς ἐλευθερίας φύλακας καθίσασθαι· ἔπειτα δὲ ἄρχοντας, καὶ στρατηγοὺς, καὶ ῥήτορας, καὶ δικαστὰς καὶ βουλευτάς, καὶ πάλιν τοῦ θείου θεραπευτάς. ταῦτα γὰρ πάντα ἐπιτηδεύματα πᾶσι καὶ ἔργα, πᾶσι τοῖς πολίταις ἐν μέσῳ προκείμενα ἔσται, ἃ γε δὴ ἐπὶ τὸ μὴ πᾶσι πρώτοις ἐφικτά, ἕκαστα μέντοι, τοῖς πρὸς ἑκάστῳ ἀρετὴν οὗ πεφυκόσιν, ἔσται ἐφικτά· καθάπερ καὶ ὅτι τῶν ἔργων τῶν πολεμικῶν, ὅπου γε οὐ πρῶτος Ἀχιλλεὺς καὶ Ἕκτωρ ἴσως ἀνδρεῖοι, καὶ Αἴαντες, ἀλλὰ πολύ γε τούτων τὸ μεταξύ. ὅγε δὴ οὐκ ἔφυγε τὸν ποιητὴν ἐν ταῖς προτροπαῖς. λέγει γὰρ,

Ὡς φίλοι Ἀργεῖοι, ὅστ' ἔξοχος, ὅστε μετώπῃ,
Ὅς τε χερειότερος, ἐπεὶ οὔπω πάντες ὁμοῖοι,
Ἀνέρες ἐν πολέμῳ.

Τοῦτο δὲ τοῦτο καὶ ὁ καθ' ὑμᾶς ῥήτωρ ἀπεσημειώσατο παγκάλως, λέγων, χρῆναι τοὺς τῆς πόλεως προστάτας, τὸν πειθόμενον τοῖς νόμοις, ὡς φέρεται τῇ τῆς ἀρετείας φορᾷ πλήρη τῇ πατείδι, ὑμᾶς τε ἐπαινεῖν, τὸν δὲ ἀπειθοῦντα, κολάζειν, (καὶ ὑπελέγων,) ἔρανος γάρ ἐστι πολιτικὸς καὶ κοινὸς, πρῶτα ὅσα παραιτῶν τὸν νόμον, ἕκαστος ἡμῶν ποιεῖ. τοὺς τοίνυν τούτων τῶν ἐν τῇ πόλει καλῶν μετέχειν μέλλοντας, τοιούτους παρασκευάζειν αὐτοὺς ἀνάγκη οἵους εἴπομεν. δεῖ δὴ ἐν τε τοῖς συσσιτίοις καὶ ταῖς θήραις, καὶ τοῖς γυμνασίοις σωφρονας ἀθλητὰς καὶ κοσμίους, καὶ καθαρεύειν τοῦ τε θηριώδεις λεγομένας ὀργὰς καὶ ἡδονὰς ἀποφυγγάνειν, ὅσον δυνάμεις, καὶ βδελύττεσθαι αὐτάς. ἀμέλει πᾶσα ἀκρασία, πᾶσα ὕβρις, τῷ τε ποιοῦντι καὶ τῷ πάσχοντι, ἰδίᾳ καὶ δημοσίᾳ βλαβερά. ἀλλ' ἡ τῶν ἀτόπων ὀργῶν καὶ ἡδονῶν ἀκρασία, ἀπασῶν τ' ἄλλων βλαβερωτάτη, καὶ τῆς ἀρετῆς φθαρτική, καθάπερ καὶ ἐν τοῖς Ἠθικοῖς διώρισται· καὶ οὐ χρὴ περὶ τούτων νῦν ταῦτολογεῖν. Ἐπειδὴ δὲ οὐ ῥᾴδιον καθ' ἡμέραν ἐκκλησίαν, τοὺς ἐν ἡλικίᾳ σύμπαντας ὑπὲρ τὰ συσσίτια ἀπαντᾶν, καὶ εἰ συσσιτοῖεν, δεῖ δὴ γέ πως τακτὰς ἡμέρας ἕκαστον μὴ παρεῖν,

A decet enim adolescentes, & natura, & vitæ institutis tales sese ciuitati exhibere, quales diximus, eos præsertim qui debent, primùm quidem communis libertatis esse custodes; inde magistratus, & duces, & oratores, & iudices, & senatores, ac demum rei diuinæ cultores, curatoresque. Namque studia hæc omnia & officia, omnibus ciuibus in medio posita erunt; quæ quidem, etsi non omnes omnia assequi pariter valeant, ii tamen qui singulis quibusque virtutibus idonei fuerint, singula consequi poterunt, pro ingenii sui captu, & B studiis, sicuti in belli muneribus accidit, in quibus non cuncti bellatores, Achilli aut Hectori, aut Aiacibus strenuitate æquales sunt, & pares: quin longè profectò interest inter hos ac cæteros milites & duces, id quod neque Poëtam in hortationibus latuit; ait enim,

O socii, quique eximii virtutibus estis
Et genere, atque opibus, mediæ & qui sortis habetis
Præmia, vos etiã, quos conditio infima ducit,
Non etenim in bello paribus licet omnibus C *esse.*

Idem hoc nostri temporis Orator egregiè animaduertit, cùm ait, Oportere, ciuitatum rectores, eum ciuem, qui legum cancellis continet se, quique eis libenter paret, ceu integram salutis collectam patriæ afferentem, & honoribus augere, & laudibus tollere; contrà autem qui harum repagula perruperit, & limites transilierit, ignominiis notare, & suppliciis constringere, (& rationem subdit:) Communis enim collatio, & symbola, sunt officia illa omnia, quæ D vnusquisque nostrum facit, legibus iubentibus. Hi igitur quibus præclara hæc præmia tribuenda à ciuitate sunt, tales sese præstare debent, quales diximus. Quapropter oportet in contuberniis, & venationibus, & exercitamentis modestiam præstare & temperantiam, & castitatem; quæque ferarum sunt libidines, & voluptates, eas omnes vitare, quoad eius fieri potest, & ab eis abhorrere. Et verò intemperantia omnis, E omnisque procacitas, & impotentia, tum ei qui scelus fecerit, tum ei qui perpessus fuerit, & priuatim & publicè noxia est; verumenimvero ea quæ in libidines & voluptates absurdas eruperit, atque immanes, longè omnium deterrima & perniciosissima, atque ad virtutes extinguendas efficax maximè; id quod in Ethicis præceptis abundè definitum est: neque oportet nunc cile illis est, qui milites iam facti sunt, cunctos in contubernia quotidie conuenire, atque illic perpetuam victus consuetudinem habere, sanè quidem oportet statis diebus saltem hoc haud negligere;

quin ſingulos quoſque vnà cum ſuis tribulibus conuenire illuc, ac publicis ludis cum cæteris ciuibus intereſſe, & venationibus, & gymnaſiis; præſertim eos, qui natu ſunt iuniores, vt poſt annum minimùm vigeſimum, militem perfectum, fidelemque, & animoſum ſuæ ſe patriæ exhibeat; nihil cauſantem, niſi aut infortunium, vti dicebamus, aut neceſſitudinem: hoc enim bellico philoſopho eſt ſublatum ſignum. Ciuili autem, id quod dilucidiùs poſthac explicabitur, hoc, vt Reſpubl. firmiter conſtet virtutibus, nitens opibus, florens, & vera gloria celebris, atque illuſtris: legumlatori autem horum omnium tutela, vt ſit in omni felicitate perpetua permanſio. Sed hæc omnia ad votum ſucceſſerint, ſi eunomia eis acceſſerit, id eſt, ſi quæcunque ardua, & periculoſa, explicatuque difficilia incommoda in ciuitate acciderint, magiſtratus & principes ſagaciter, atque ex animi recta conſcientia, non legibus ſolùm ea diſcutientes correxerint, atque ad ſanitatem partes ægrè affectas redegerint: priuati autem ſingulares homines, rerum earum ſatagentes legibus paruerint, & magiſtratibus; namque in duobus his, bonarum legum omnis vis atque authoritas conſiſtit. Quoniam verò ciuitas nulla, quanquam fortunæ abundantia maximè florens, paupertatis expers, nec omni ex parte, nec ſemper fuerit, hominumque egeſtate laborantium; oportet huic etiam hominum generi eſſe proſpectum, vt ne artes ſibi neceſſarias deſerere coacti, vnde victum quæritant, cauſa contubernii celebrandi, & cœtuum legitimorum, paupериores adhuc euadant: cumque eo euaſerint, à præclaris, reique publicæ neceſſariis muneribus arceantur; id quod haud ſanè commodum ciuitati eſt: præterea, ne ſimiliter etiam ingenui & diuites, eandem ob cauſam, à philoſophia, rerumque pulchrarum ſtudiis, quæ ſuo ſtatui ſuæque conditioni affines ſunt, abſtineant, oportet ſingula quæque horum, pro cuiuſque ordinis & hominis opportunitate & decentia, & viribus, legibus atque inſtitutis eſſe definita, animaduertentem, militiæ armorumque præfectum, ac cæteros, quorum curatio hæc eſt, belli ſtudia omnia, & artes, pacis, quietis, tranquillitatis gratia, id quod multoties teſtati ſumus, ab hominibus fuiſſe reperta & celebrata: vita enim tranquilla & pacata ipſaq; philoſophia horum omnium fines certi ſunt. Namque bella ciere, pugnas committere, cædes cædibus accumulare, ſi vera, & certa excutienda ratio eſt, nec optabile, nec bene fortunatum: quin contrà deteſtabile, & malè fortunatum: atque idcirco, Circem iure increpare Vlyſſem, affirmant, dum ſeſe in Scyllam importunè nimiùm iactitat:

A ἀλλὰ χὴ τὴν αὐτὴν φυλὴν ἑκάστοις πρέπειν, μετά τε τῶν πολιτῶν ἀπόντων ἐν τοῖς δημοτελέσιν ἑορταῖς καὶ θήραις καὶ γυμνασίοις, ἄλλως τε καὶ τοὺς νεωτέρους, ἵνα μετὰ χρόνου ἔτος τὸ εἰκοστὸν, σφαλιώτερον ὑπομένῃ καὶ σωφρονῇ καὶ πιστὸν, τῇ πατρίδι ἑαυτὸν παρέχῃ, μηδὲν (ὡς εἰπομεν) σκηπτόμενον, εἰ μή τιν' ἄφυκτον ἀνάγκην· τοῦτο γὰρ ὁ τοῦ πολεμικοῦ σκοπός. ὁ δὲ τοῦ πολιτικοῦ, ὡς
B σαφέστερον ἐν τοῖς ὕστερον λελέξεται, ἡ τῆς πόλεως κατάστασις ἀσφαλὴς μετὰ πλούτου, καὶ ἀρετῆς, καὶ εὐδοξίας. τοῦ δὲ νομοθέτου ἡ τούτων ἁπάντων φυλακὴ, καὶ ἐν πάσῃ εὐδαιμονίᾳ ἅμα μονή. ἔσται δὲ ταῦτα, ἐὰν ἥτ' εὐνομία τούτοις παρέσται, οἵ τε ἔχοντες τὰ χαλεπὰ τῶν συμπτωμάτων καὶ τὰ δυσχερῆ σωφρόνως τε καὶ εὐγνωμόνως μεταχειρίζοντες, διορθώσωσιν, οἵ τε ἀσχόμενοι τά τε ἑαυτῶν ποιήσωσι, καὶ τὰ παρεσταλ-
C μένα ὑπὸ τῶν νόμων. αὕτη γὰρ ἡ ὄντως εὐνομία. Ἐπεὶ δὲ πόλις εὐδαιμία, καὶ ὅτ' εὐτυχεστάτη, πενίας ἄμοιρος ὅλως διαπελεῖ καὶ αἰθρόων ἀκτημόνων, χρὴ καὶ τούτων παρεῖναι· ὅπως μὴ τὰς ἀναγκαίας τῶν τεχνῶν καταλείποντες, καὶ τὰ ἔργα ὀθνεῖα ζῶσιν, ἕνεκα τῶν συσσιτίων, καὶ τῶν ἄλλως νομίμων συλλόγων, πενέστεροι ἔτι γιγνώσκωσι, γιγνόμενοί τε, τῶν κοινῶν καὶ τῶν
D ἰδίων κοινῶν αἰεὶ καλῶν εἴργωνται ὑπηρεσιῶν. ὅπερ τῇ πόλει οὐκ ἄμεινον. Διαπλησίως δὲ καὶ οἱ εὐγενεῖς καὶ πλούσιοι, διὰ ταὐτὰ τῆς τε φιλοσοφίας ἀπόχωνται, καὶ τῶν ἄλλων ἐπιτηδευμάτων, τῶν αὐτοῖς πρεπόντων· χρὴ πάντα ταῦτα κατὰ τὸ πᾶσι δίον καὶ δυνατὸν, καὶ πρέπον, ἔθεσι καὶ νόμοις διατετάχθαι· εὐτυμούμενον τοῦτο πολέμαρχον, καὶ τοὺς ἄλλους τοὺς ἐν πόλει, ὅλα πάντα τὰ πρὸς πόλεμον ἐπιτήδεια καὶ ἐπιτηδεύματα, εἰρηνικὰς χάριν, καὶ τὸ ἐν ἡσυχίᾳ βίου εὑρηκέναι τε, καὶ ἐπιτετη-
E δευκέναι, ὡς πολλάκις ἤδη ἐμαρτυράμεθα. Ἡ γὰρ τοῦ ἡσυχία, καὶ ἡ φιλοσοφία τούτων τε, καὶ τῶν ἄλλων πασῶν τέλος πράξεων καὶ ἔργων. Τὸ γὰρ πολεμεῖν καὶ τὸ μάχεσθαι, κατάγε τὸν ἀληθῆ λόγον, οὐδὲ ἐφεῖν, οὐδὲ εὐτυχές· πῶς γὰρ ἂν μᾶλλον ἀπόλοιτο καὶ κακοτυχές· καὶ διὰ τοῦτο δικαίως φασὶν ἐπιμεμφῆναι τὸν Κίρκην τῷ Ὀδυσσεῖ πρὸς Σκύλλην ἀκαίρως σφοδρῷ.

Σχέτλιε, & δ' αὖ τοι πολεμήια ἔργα μέμηλε,
Καὶ πόνος· οὐδ' ἀθανάτοισιν ὑπείξεαι ἀθανάτοισι.

καὶ περὶ δυνάμεως στρατιωτικῆς ταῦτα λεχθήτω. Τὰ δὲ ὑπὸ Σωκράτους ἐν τῇ Πολιτείᾳ προαγωδούμενα, ὡς κόμπου καὶ περιττείας πλέα μέσα, πάλαι ἐξελήλεγκται. & ὁ ποιητὴς ἐν τῇ ἀσπιδοποιίᾳ ὑπὲρ ἁπάντων ταῦτα διεσάφησε. μέμηλεν τοίνυν γυναικείαισι χερσὶν μέχρι τόσου τοῖς πολεμικοῖς ἔργοις ὀνήσιμον ἀπέδειξεν. ὅπισθεν γὰρ τῶν ἐπάλξεων & τειχῶν αὐτὰς μετὰ νηπίων & γερόντων καθίζει, ποιῶν·

Τεῖχος μὲν ῥ' ἄλοχοί τε φίλαι, & νήπια τέκνα,
Ῥύατ' ἐφεσταότες. μέσσῃ δ' ἀνέρες, οὓς ἔχε γῆρας.

τῶν δ' ἔργων τῶν αὐταῖς οἰκείων, ἐν τῇ Ὀδυσσείᾳ ὑπεμίμνησεν αὐτὸν, διὰ Τηλεμάχου λέγοντος τῇ μητρὶ,

Ἀλλ' εἰς οἶκον ἰοῦσα, τὰ σαυτῆς ἔργα κόμιζε.

ταῦτα γάρ τοι, & τὰ τούτοις ὅμοια, ὥσπερ καὶ ἐν τοῖς Ῥητορικοῖς εἴρηται, τῇ γυναικείᾳ φύσει μάλιστα ἁρμόττει. ἀλλ' οὐδὲ ὁ πόλεμος, οὐδὲ αἱ μάχαι, καὶ ἱδρώς. καὶ τοῖς βαρβάροις ταῦτα ἐάσαντες, ἅτε σύμφωνα ταῖς αὐτῶν φύσεσι, & ἤθεσι, τοῖς τῶν προγόνων νομίμοις ἐργαζώμεθα, καὶ τοῖς ὑπομνήμασιν, οἵ τινες ταῦτα πρῶτα, δι' ἐμπειρίας, & τέχνης διηκριβωμένα, ἡμῖν τοῖς ἐπιγιγνομένοις καταλελοίπασι.

Μετὰ δὲ ταῦτα λεκτέον περὶ τῆς στρατηγικῆς, ἥτις τῇ ἀρχικῇ ὡς εἶδός τι ὑποκεῖσθαι τῷ λόγῳ. οὐ μὴν ἀλλὰ πρότερον διασκεπτόμεθα περὶ ταύτης, διὰ τὸ αὐτὴν συνῆφθαι τῇ πολεμικῇ. καὶ γὰρ ἡ ἀρχικὴ τὴν στρατηγικὴν πᾶσαν συνέχει, καὶ τὴν βασιλικὴν, & ἄλλας πολλὰς, ὡς ὕστερον δῆλον γενήσεται ἡμῖν περὶ πάντων διελθοῦσι τὴν λοιπήν· ἀλλὰ περὶ ταύτης καθάπερ προειρήμεθα νῦν, διέλθωμεν πρῶτον. τὸν μὲν οὖν βουλόμενον τὴν στρατηγικὴν δύναμιν κτᾶσθαι, & τὸ ταύτης κράτος αὐτῷ περιβαλέσθαι, ἄλλως τε καὶ ὃν πόλις οὖσα ἐλευθέρα, & αὐτὴν διδοῦσα ταύτην αὐτῷ, ἀναγκαῖον πᾶσαν τὴν στρατηγικὴν τέχνην τὸν οἰκεῖον ἐπέχειν, ἵνα ταύτῃ ῥᾳδίως, τάδε, & τὰ τούτων ἀδελφὰ φθέγγεσθαι δυνηθῇ, ὡς δήπου. ἀλλ' ὀκτὼ κόμπου μιᾶ

Et bellum infelix agitas, nec cernere finem
Pugnandi vales, Superis nec cedere post hac
Est animus.

Ac de militari quidem facultate sat sit hæc dixisse. Quæ autem à Socrate in libris de Rep. tragicè elata sunt, iampridem refutata, eleuataque fuere, ceu iactantiæ plena, ac futili admirabilitate redundantia. Quin & Poëta in clypei factione, ea nimirum aptè discussit, & egregiè declarauit, & quidem muliebre robur quatenus ad belli munia possit accommodari, ibidem ostendit: namque post pinnas, & mœnium propugnacula, cum infantibus & senibus eas collocat, faciens:

Muros inualidique senes, trepidæque puellæ,
Et pueri tenuere, & dulcia pectora matrum.

Officiorum autem quæ propria ordinis sunt muliebris, in Odyssea ipsas submonuit, per Telemachum, matrem sic increpantem.

In superas ascendens age mater, penso puellis
Partito, nobisque viris consilia linque.

Namque hæc & horum germana, sicuti etiam in Rhetoricis dictum fuit, muliebri naturæ maximè quadrant, at non bellum, non pugnæ, non sudor. Atque idcirco hæc Barbaris relinquentes, ceu eorum ingeniis consona, & institutis, maiorum nostrorum præcepta teneamus, eorumdemque studiis incumbamus, qui quidem omnia hæc longa periclitatione, & artificio comprobata, benéque discussa nobis minoribus reliquere.

Sequitur, vt de Imperatoria, ab his dicamus. hæc principali ceu forma proprio generi subiicitur: verumtamen nos quia ita militari coniuncta est, vt ab ea diuelli nequeat, de ea ipsa priùs differemus. Namque principalis totam Imperatoriam continet, & regiam, multasque alias, sicuti clarum fiet posthac, cùm de omnibus cæteris agemus, verùm de hac sicuti proposuimus, nunc agamus primùm. Volenti igitur Imperatoriam facultatem adipisci, atque eius vim sibi comparare, præsertim in ciuitate illa, quæ libertate fruatur, quæque ipsam ei tradatura sit, necesse ei est totam militarem artem domo afferre, vt ea fretus, hæc atque horum germana edicere valeat, reque vera edicere, & non arroganter effutire:

at nos
Bella, & pugnas, & cædem cæde accumulare
Nouimus, & tergus dextra simul atque sinistra
Arentis versare bouis.

Enimvero sicuti orator probabiliter dicere volens, siue in causa oranda, siue vtilitate ostendenda, siue denique in quocumque oratorio munere perficiendo, intrepidè lingua vti Latina debet priùs, in de ad opus hoc aggredi: aliter namque id facere aggrediens, risum audientibus moueat: parem sanè in modum oportet eum qui sit designatus Imperator, quique gradu illo locoque haud indignum se haberi cupit, militarem iuxta & imperatoriam artem, militaria & imperatoria instituta, & leges sectantem priùs perdiscere, ne comparato iam exercitu, atque instructo in hostem, & incitato, in illud Euripideum incurrat:

Iste hostias agit ingulatum hostibus.

Curabit itaque is vt bellicæ fortitudini quam plurimum prudentiæ adiungat, atque eximiam quandam animi celsitudinem, & sagacitatem, ac cæteras virtutes, quæ imperatores maximè decent. Idem animæ parcus interdum erit, aliàs prodigus: cùm scilicet vsus aut necessitas postulabit. In educendis autem copiis, & manu conserenda, semper iniecto periculo versus huiusce recordabitur:

Dum sibi, dum sociis reditum parat, aspera multa
Pertulit.

Et verò strenui duces, réque vera prudentes, gloriantur magis in eo quòd milites fidei suæ creditos conseruauerint, & ciues incolumes præstiterint, quàm quòd ingentes hostium copias trucidarint, aut captiuas duxerint. Oportet itaque multo antè, ac perpetuo apparatu, denique à teneris hæc secum meditari, atque animo agitare, de aliis ducibus, atque imperatoribus exempla sibi facientem, de eis dico, quicumque, cùm ab historiæ scriptoribus iure laudati, tum à Poëtis, nec adulatoriè hymnis celebrati: nec minùs etiam de eis qui ætate sua fuere probati, hosce omnes bene notos habere, hosce admirari, horum egregia facinora imitari, quibusque adducti consiliis ea fecerint, anxiè exquirere, & æstimare, vt illa partim exæquare, partim etiam superare omni ope nitatur: sicuti & Themistoclem fecisse aiunt: quem cùm per perpetua insomnia obsessum amici aduerterent; rogarunt, Eccur-nam totas noctes insomnes duceret: Miltiadæ (inquit) triumphis,

A Αὐτάρ ἐγὼ δὴ οἶδα μάχας τ' ἀνδροκτασίας τε,
Οἶδ' ὅτι δεξιὰ, οἶδ' ἐπ' ἀριστερὰ νωμῆσαι βοῦν
Ἀρότειρα.

καὶ γάρ τοι ὥσπερ ὁ ῥήτωρ πιθανῶς λέγειν βουλόμενος, ἢ δικολογῶν, ἢ συμβουλεύων, ἢ ἀλλοῖ ῥητορικὴν ἔργον ποιῶν, ἀτρέμας ἐλλιμίζειν ὀφείλει πρότερον, εἶτ' ἔγκεσθαι τοῦ
B δὲ τοῦ ἔργου. ἄλλως γὰρ αὐτὸ ποιῶν πειρώμενος, καταγέλαστος ἂν τοῖς ἀκούουσι φανείη. οὕτω καὶ πλησίως δὲ δεῖ, ὃν μέλλοντα στρατηγεῖν, καὶ ἡγεμόνα ἀξιόχρεων τυγχάνειν, τοῦτο στρατιωτικὸν, καὶ τοῦ στρατηγικοῦ τέχνην, τοῖς στρατηγικοῖς νόμοις ἐπόμενον, καὶ ὑποτιθέμενον, καταμαθεῖν πρότερον, ὅπως μὴ στρατηλατῶν ἥδη, εἰς τὸ Εὐριπίδειον ἐμπέσῃ.

Οὗτος ἐκεῖνος ὃν ἄγαμαι τοῖς πολεμίοις.

τῇ μὲν οὖν ἀνδρείᾳ τῇ πολεμικῇ Φρόνησιν ὡς πλείστην προσπλέκειν ἀσυδαίσῃ, καὶ μεγαλοψυχίαν καὶ σωφροσύνην, τάς τε ἄλλας, τάς τῷ ἡγεμόνι προσούσας ἀρετάς· καὶ τῆς ἑαυτοῦ ψυχῆς ἐνίοτε μὲν φείσεται, ἄλλοτε δὲ ἀφειδήσει· ὅταν δηλαδὴ ὁ, τε καιρὸς, καὶ ἡ χρεία ἅπασα τῆδε καθ' ἑκάστην ἡ στρατηλασίαν, καὶ μάχην, καὶ συμβολὴν, ἀεὶ ἀναπλάττῃ τοῦ δεινοῦ, μεμνήσεσθαι τοῦδε τοῦ ἔπους·

Ἀρνύμενος ἑῶν τε ψυχὴν καὶ νόστον ἑταίρων.

D ἁμῶς οἱ ἀγαθοὶ τῶν στρατηγῶν καὶ τὰς ὀνομαφέγγιμοι φιλοτιμοῦνται μᾶλλον ὅπως τοὺς, ἐκ τῶν ἀνδρῶν ὑπερφυεῖς στρατιώτας σῶσαι, καὶ πολίτας, ἢ ὅπως ὡς πλείστους τῶν πολεμίων καταβαλεῖν καὶ ζωγρῆσαι. δεῖ δὴ ἐκ πολλοῦ, καὶ ἐκ παιδαγωγίας διηνεκοῦς, καὶ ὅλως ἐκ παιδὸς, ταῦτα σπουδῇ μελετᾶν καὶ μανθάνειν· τοὺς ἄλλους στρατηγοὺς καὶ ἡγεμόνας παραδείγματα αὑτῷ ποιήσασθαι, ὅσοι τε ὑπὸ τῶν συγγραφέων δικαίως ἐπῃνέθησαν, καὶ
E ὑπ' αὐτῶν ποιητῶν οὐ κολακικῶς ὑμνήθησαν. οὐχ ἥκιστόν τε καὶ τοῦτ' ἐστὶ δοκίμους μάλιστα γνωρίζειν καὶ ἀγαθοὺς, καὶ τὰ αὐτῶν ἀναγράμματα μιμεῖσθαι, καὶ τὰ διανοήματα ἀναλογίζεσθαι, ἵνα τὰ μὲν ὀρθῶς ζητεῖν, τὰ δὲ καὶ ὑποβαίνειν προθυμῆται· καθάπερ καὶ τὸν Θεμιστοκλέα φασίν· ἀγρυπνίᾳ γάρ τινι ἀφορήτῳ κατεχόμενον καὶ ἐρωτηθέντα διὰ τί οὕτως ἀύπνους διάγει ὅλας τὰς νύκτας, ὑπὸ τῶν Μιλτιάδου τροπαίων ἐνοχλούμενον,

τῦτο παθεῖν ἀποκρίνασθαι. ὃς τοίνυν ἡγεμὼν πρὸς τοὺς βαρβάρους αἱρεθεὶς, καὶ τὸν ὑπόντα ὄλεθρον, ὅτι τε τὴν πατρίδα, καὶ ὅτι τὴν ἄλλην Ἑλλάδα πᾶσαν προεώρων, τὴν πολεμικὴν ἀρετὴν, τὴν ἐκ πολλοῦ οἱ σφων τι φρονήσαντες, ἐν ἐκείνῳ τῷ πολέμῳ, κτῆμα πρὸς ἀεὶ ἔφυτε· τοιαῦτα γὰρ ἐν αὐτῷ ἔργα μεγάλα τε, καὶ τοῖς τότε καὶ τοῖς ἔπειτα θαυμαστὰ, εἰργάσατο. πρῶτον μὲν γὰρ τὸν αὐτὴ πολιτεύοντα, Ἀριστείδην τὸν Δίκαιον, τότε φεύγοντα, κατελθεῖν ἐκέλευεν, ἵνα μὴ φιονείκου πρὸς τὸν πόλεμον συμβούλου διαμάρτῃ. τὸ δὲ δεύτερον, αἰσθόμενος τοὺς Ἕλληνας ἀθυμοῦντάς τε, καὶ τὴν ἰδίαν ἕκαστον σωτηρίαν σκεπτομένους, τοὺς δὲ βαρβάρους τὴν συμβολὴν σπεύδοντας, ἀλλὰ καὶ πρὸς φυλακοῦντας, ἀμφοτέροις ὁ Θεμιστοκλῆς κατεστράτηγησε, τοὺς μὲν Ἕλληνας ἄκοντας ὁμοῦ συμβαλεῖν ἅπαντας ἀναγκάσας, τοὺς δὲ βαρβάρους, ἤδη τὸν πόλεμον διαλύσαντας· τὸ δὲ τρίτον μέγιστον τῶν ἔργων ἐπεδείξατο, καὶ ἐκπεπληγμένους ὡς εἰπεῖν ἐποίησε, τὴν νίκην, τὴν μεγίστην καὶ λαμπροτάτην νικῶν, τὴν μὲν γέφυραν διαλύειν ἐκώλυσε, τὸν δὲ βασιλέα καὶ πάντας φεύγειν, ὡς δῆθεν αὐτὸς κηδόμενος προέπεμψε. καὶ ὁ μὲν Θεμιστοκλῆς τοιοῦτος στρατηγὸς, καὶ διὰ ταῦτα προρρηθείσας αἰτίας ἐγένετο. ὁ δὲ Περικλῆς τὰς τοῦ πατρὸς ἀρετὰς ἀγαθὸς καὶ μιμούμενος, οὐχ ἧττον δὲ καὶ τὰς τοῦ παιδὸς Ξανθίππου, θαυμάσιος ἔφυ στρατηγός. ὃ γὰρ ὅτι πολέμου μόνου, ἀλλὰ κατ' ἀμφοτέρους καιροὺς, τὸ πατρίδος ἐστρατήγει καὶ προειστήκει, καὶ σκηπτόμενα ὡς τε τὸν τότε πολιτείαν ἐνέσθαι, τῷ μὲν λόγῳ δημοκρατίαν, ἔργῳ δὲ, ὑπὸ τοῦ πρώτου ἀνδρὸς ἀρχήν. οὕτω γὰρ ὁ Θουκυδίδης, ἀλλ' ὅθεν ἐξέβημεν.

Ἐπεὶ τοίνυν συμβαίνει τὰ στρατεύματα, τὰ ἐκ ποικίλων καὶ ἐκ πολυθνῶν ἐθνῶν συλλεγόμενα στρατιώτας, ἔχειν ἐνίοτε οὐχ αὐτοῖς ὁμοφύλους, οὐδὲ ὁμογλώσσους, ἔστ' ὅτε καὶ βαρβαροφώνους. αὐτῶν ὁ αὐτὸς στρατηγὸς τὰς δὲ ἀπείρως ὠνητυγχάνῃ τὰς διαλέκτων, διερμηνέων ἐν αὐτοῖς ἀναγκαίως χρηματίζειν δηλαδή. τοῦτο ἄρα καὶ τὸν ἐθέλοντα στρατηγεῖν ἀξιέπαινον ἔτως, καὶ ἐκθαυμάζειν καὶ φύσεως δύναμις ἐνδεικνύσθαι καὶ τὸ ἀγχίνουν, ῥᾳδίως δι' ἑαυτοῦ πείθειν αὐτοὺς δυνήσεσθαι καὶ

A Ceu nocturnis quibusdam furoribus occurrentibus, & se inquietantibus. Is aduersus Barbaros imperator designatus, ingruentem patriæ & Græciæ tempestatem prospiciens, imperatoriam virtutem, quam quidem suo animo longè antè inseuerat, atque infixerat, illo in bello miris modis extulit. Nam tria ingentia facinora, eisque qui tunc erant, quique postea subsequuti sunt nominibus, admirabilia edidit. Namque omnium primum Aristidem, cognomento Iustum, illum, inquam, à quo in Republ. regenda semper dissenserat, quique hanc ob causam tunc exulabat, in
B patriam reuerti iussit: scilicet ne tali ingruente bello, & tam periculoso, hoc consiliorum socio careret. Alterum: nam cùm Græcos, iam animos despondere, ac propriam quemque salutem spectare animaduerteret; Barbaros autem haud magnopere festinantes ad manus venire, sed suum tempus expectantes; ambos suis consiliis artibusque superauit, atque adeo elusit, quóque ipse decreuerat, adduxit: ac
C Græcos quidem, cùm eos ingratis manus conserere cunctos coëgit: Barbaros verò, cùm Græcos vniuersos, ceu sagena euersos, in siccum educendi, in spem erexit. Tertium denique, cùm parta splendida, & inclyta illa victoria, pontem quidem rescindi prohibuit, Regem verò, fugam quàm primum capessere, (ceu de salute ipsius iampridem sollicitus,) clàm monuit, ac Themistocles quidem talis Imperator, atque ob iam dictas causas extitit. At Pericles viri huius suspiciens virtutes, atque imitans, nec minus etiam patris Xanthippi, mirabilis & ipse extitit Impe-
D rator: non enim vnis belli artibus floruit, sed vtraque tempestate obtinuit, in milites imperium, in Rempubl. principatum, eiusdemque tutelam: ita vt status ille, quo tunc ciuitas Athenienſis vtebatur, verbo quidem esset popularis, re autem & effectu singularis viri dominatus, eiusdemque primi, & præstantissimi, ita enim Thucydides. Sed eò reuertatur, vnde egressa est oratio.

Iam cùm sæpe eueniat vt in magnis exercitibus multi homines sint, dispari genere, dissimili lingua: ac non
E pauci etiam barbari, quibus cum per interpretes agere ille Imperator necessariò debet, qui nullo variarum vsu linguarum valeat, id quod ineptum iuxta ac periculosum est. Idcirco igitur oportet, eum qui laudem imperatoriam dignè plenéque assequi concupiscit, ita rem hanc in postremis non habere, vt hac ipsa maximè, ingenii sui docilitatem, & solertiam indicans, facilè possit, tum gregarios milites, tum etiam minores ducces per sese quoquo velit dicendo adducere.

Iam

Iam verò & honorificum ei fuerit iuxta & commodum nomina ſuorum militum omnium callere, & meminiſſe, &, ſi non omnium, ſaltem quàm plurimorum, vſque ad decuriones, haud ignorare. Poſſe enim pugnantem, quemque è commilitonibus, proprio ex nomine, vt ait Poëta, viritim ciere, impendio ſalutare: atque hoc quam vim in prælio habeat, re & effectu ſæpe comprobatum eſt. Neſtor, cùm effuſo impetu Memnon in ſe inueheretur, nullumque ei effugium relinqueret, filium ſuum ciuit Antilochum: nec clamor humi effuſus eſt, ſanè quidem ob notæ conſuetæque vocis claritatem: nec aliam vllam ob cauſam. Porrò autem ſingulorum nomina in memoria habere eius eſſe Imperatoris videtur, qui non diligentia ſolùm excellat, ſed beneuolentia in milites, & charitate, id quod mirum quantum valet ad militum animos ſibi conciliandos, & obſequio perpetuo aſſuefaciendos; præſertim cùm æquali & pari victus apparatu atque ipſi vtantur, ipſum vti etiam videant, ab omni delicato more abhorrentem, ab omni luxu alienum, nil priùs neque fortiùs facientem, quàm vt bona eis proſpiciat, aduerſa depellat, ſtipendiumque & victui neceſſaria in numerato expeditoque habeat, atque ad diem dictam conſtanter exhibeat: neque eorum quemquam negligat, qui ſunt vulneribus mutilati, aut morbis retardati: neque ſupremum honorem omittat eorum qui pugnantes mortem obierint; etſi minimè oporteat nunc, omnia illi dinumerare, quorum pleraque legibus iis ſancientur, quibus imperatoria munera omnia definienda ſunt, & diſtinguenda, vt quæ ad cultum Deorum immortalium pertinent. Quibuſnam ſcilicet & quot quibuſve temporibus, quibus hoſtiis, tum à militibus, tum à ducibus, faciendum, nec minùs quæ luſtrandis exercitibus ſolemnia, quæque ad alia incommoda, & dira, quæ hominibus neceſſariò interdum accidunt, amoliendа, & expianda. Verumenimvero id quod tractationem hanc inſtituentes dicebamus, idipſum etiam nunc eam claudentes, confirmamus: oportere à teneris omnia hæc animo præcepiſſe, continenterque agitaſſe, eum qui artem hanc ritè poſſidere decreuit, vt omnia quæcumque opus ſunt, vel ſaltem quàm plurima adiumenta domo afferens, imperatoria munera faciliùs tempore ſuo perficiat: perficiet autem ſi indolem quandam verè heroicam, cum militari virtute ſtatim

A πρὸς ὃν τέλει. πρὸς δὲ τούτοις καλὸν αὐτῷ, ἅμα δὲ λιτοτελές, οὐχ ἧττον, καὶ τὰ ὀνόματα τῶν αὐτοῦ στρατιωτῶν πάντων ἐπίστασθαι, καὶ μνημονεύειν. εἰ δὲ μὴ πάντων, τῶν γοῦν πλείστων, μέχρι τῶν δεκαδάρχων, ὅλως ἀγαθοεῖν. τὸν γὰρ μαχόμενον δεῖσθαι ὀξυομακλήδων, ὡς φησὶν ὁ ποιητὴς, κικλήσκειν ἄνδρα ἕκαστον, μάλα σφετέριόν ἐστι, καὶ αὐτὴ ἐδήλωσε πολ-
B λάκις ἡ πεῖρα. ὁ γὰρ Νέστωρ ὑπὸ ἐγκελεύσου μὲν ῥύμης αὐτῷ τοῦ Μέμνονος, καὶ καταφυγὴν ὀδύνηρὰν λείποντες, ἐβόασε παῖδα ὃν, Ἀντίλοχον δηλονότι. καμπητὴς δ' ἔπος οὐκ ἀπέρριψε, κατὰ τὸν μελῳδὸν, ἀφ' ἑνὸς τῆς φωνῆς ἀξιόλογον, καὶ οὐ δι' ἄλλο τοῦτο. ἡ τὸ μνημονεύειν ἑκάστων τὰ ὀνόματα, στρατηγοῦ ἴδιος εἶναι δοκεῖ, οὐκ ὀπιμελοῦς μόνον καὶ φιλομήμονος, ἀλλὰ φιλανδρου καὶ φιλοστόργου, ὅτε δὴ καὶ τοὺς ὑπὸ χειρὸς ἡδέως καὶ
C φιλοπόνως ἔχειν πρὸς στρατιώτας, καὶ ἀφαιρεῖσθαι φυλάττειν, θαυμαστὸν ὅσον ἰσχύει· ἄλλως τε καὶ ὅταν ἰσοδιαίτους αὐτοὺς αὐλαῖς ὁμοίαις, καὶ πόρρω πάσης μαλακίας καὶ ἡδονῆς ἐνθρύπτου, καὶ συντριβαῖς πεφυρμένους ποιούμενον μηδενὶ, μὲ πόνοις τ' ἀγαθοὺς ποιεῖσθαι αὐλαῖς, καὶ τολμητὰς ἀποτελεῖσθαι, τούς τε μισθοὺς καὶ τὰς ὑπηρεσίας, ὡς ἑτοίμως ἔχειν, καὶ ἀπὸ ῥητῆς, αὐλαῖς ἀεὶ παρέχειν· καὶ οὐδὲ τῶν πεπονημένων ἀμελοῦντα, οὐδὲ τῶν
D ἀριστευσάντων, οὐδὲ τῶν ἐν ταῖς μάχαις ἀποθανόντων ὁρῶντα. καίτοι ὅτι ἐγὼ ἔγνωκα παρόντι ἐκεῖνα πάντα ἀριθμεῖν, ὡς τὰ πλεῖστα, ἐν τῇ στρατηγικῇ γεγράφεται νόμοις· οἷς τὰ πρὸς τὰς τῶν θεῶν ὑμᾶς, ὅσοι καὶ πόσοις καὶ πότε καὶ ἀφ' ὅτου καὶ ποίων ἱερουργητέον, καὶ θυτέον, τῷ τε στρατῷ, καὶ τοῖς ἡγεμόσι· καὶ τὰ πρὸς τὰ καθάρσια ὡσαύτως, ὅπῃ τῶν στρατοπέδων, καὶ τῶν ἄλλων, τῶν τοῖς αὐ-
E θρώποις ἐξ ἀνάγκης συμπιπτόντων. ὅτε μὲν οὖν τούτου ἀρχόμενοι τοῦ λόγου ἐλέγομεν, ταῦτά τε συμπεφαίνοντες ἅπαντα μνημονεύομεν νῦν· ὅτι δεῖ ἐκ νέου ταῦτα πάντα μανθάνειν, καὶ ἀεὶ μελετᾶν, τὸν τὴν ἀρχὴν ταύτην αὐτῷ προσβαλεῖν διανοηθέντα. ἵν' ἥκοι πάντα, ἢ ὡς τούτων τὰ πλεῖστα οἰκοθεν ἐπιγνόντ', ῥᾷον τὰ δέοντα διαπράττοι. διαπράξει δὲ ἐὰν γνησίου τὰ λήμματα, καὶ ἐμφυῆ τοῖς στρατηγικοῖς ἀρεταῖς

πολιτείαν ἐπιχειρήσῃ, καὶ ἀσουδάσῃ. καὶ ταῦτα μὲν περὶ τυραννικῆς. A coniungere nitatur, & ſtudeat. ac de Imperatoria quidem hæc.

Ἡ δὲ ἀρχικὴ δυνάμις, περὶ ἧς ἐν τῷ παρόντι πρὸς τὸν λόγον ἐστὶν εἰπεῖν, πολλὰς ἔχει διαφορὰς, κατά τε τὸν ὕλλον, καὶ τοὺς ἑκόντας, καὶ τὰ τέλη· ἡ μὲν γὰρ ἑκόντων ἐστὶν, ἡ δὲ ἀκόντων. καὶ ἡ μὲν πρὸς ὠφέλειαν βλέπουσα τὴν ἀρχομένων, ἡ δὲ πρὸς βίαν καὶ τὸ ἴδιον κέρδος, καὶ ἀσφάλειαν· καὶ ἡ μὲν αἱρετὴ· ἡ δὲ κληρωτὴ, ἡ δὲ κατ' ἀμφότερα γινομένη, ἡ δὲ ἀΐδιος καὶ ἀγήρως, ἡ δὲ τύχῃ τινὰ, καθάπερ καὶ ἐν ταῖς πρότερος λόγοις διείληπται. περὶ μὲν οὖν παμβασιλείας, καὶ πῶς ποτ' ἂν εἰς τοῦτο τὸ δυνάμιν αὐτῇ περιποιούμενος, τῆς μεγίστης ταύτης ἄξιος κριθείη τιμῆς, ὕστερον λελέξεται· τῇ δὲ περὶ τυραννίδος πραγματείᾳ, οὐ πλείω προσθετέον. οὐ γὰρ χρὴ τὰ τε αἰσχρὰ, καὶ τὰ τοῖς ἀνθρώποις ἐπιζήμια διδάσκειν, καὶ βλαβερά· καίτοι φυλακῆς τε ἕνεκα περὶ ἐκείνης ἐν τοῖς ἄνω ἐλέχθη τινὰ, καὶ ἵν' ἡ ὀξαρχῆς πρότερον πραγματεία, τὸ οἰκεῖον τέλος σχῇ. Νῦν δὲ περὶ ἀρχικῆς δυνάμεως λεκτέον τῆς ἐν πολιτείᾳ, ἥτις καὶ ἐπωφελὴς ἀσφαλεῖ, καὶ αἰειλογίαν πρόσεχει ἀεί. περὶ γὰρ τῆς τυραννικῆς λέλεκται, καὶ δέδεικται ὅτι τῆς ἀρχικῆς εἶδός τι ἐστὶ, καθάπερ καὶ ἡ βασιλικὴ, καὶ ἡ ἱερατικὴ, οὐχ ὅλη γε, ἀλλ' ἐκείνη μόνον, ἐν ᾗ τινα ἀρχιερωσυνῶν καλοῦσι τινες· καὶ εἴτις ἄλλη, ἐν ᾗ ὁ τῆς πόλεως κεφαλὸς, ἡ ἅπασι, ἢ κατά τι μέρος ἐνυπάρχει. Περὶ δὲ τῆς βουλευτικῆς καὶ ἐκκλησιαστικῆς σκεπτέον· δοκοῦσι γὰρ αὗται διοικήσεως μιᾶς εἶναι μᾶλλον, ἢ ἀρχαί. ὅμως μέντοι περὶ ἀμφοτέρων λέγειν δεῖ· καὶ πρῶτον περὶ τῆς ἐκκλησιαστικῆς. οὐ γὰρ μικρὸν διαφέρει πῶς αὐ διαθέμενός τις ἐκάστοτε ἀπαντῶν. καὶ γὰρ αὕτη πρώτη οἷς πολιτείας μίσεις· πάμπου γὰρ δῆλον τοῦτο, ὅτι μεγάλου τῆς νομοθεσίας ὄντος ἔργου, τὴν πόλιν οὗ πρέσκευασμένῳ, ἀρχαὶ ἀεπιτηδείους ὑπεξῆσαι τοῖς οὗ κειμένοις νόμοις, ὀλίγον πλέον οὐτιθέντων, ὀλίγως ἂν πάμπολις συμβαίνοι, κέρδη δὲ βλάβας καὶ λώβας πολὺ μείζους μίγνοιντ' ἂν ἐξ αὐτῶν. διὸ καὶ χρὴ πρῶτον πεῖραν ὀρθῶς ἀρχαιρεσιάζοντας βάδην ἰέναι αὐτούς τε, καὶ ἡλίους ἑκάστων ἐκ παίδων μέχρι τῆς αἱρέσεως, εἰ δεδωκότας.

Principalis autem poteſtas, qua de in præſens dicere proponimus, multa in ſe habet diſcrimina; differt enim materia, modis, finibus: nam quædam eſt, quæ habetur in volentes, quædam in inuitos. porrò quædam ſubiectorum commodis ſtudet, quædam vim ſpectat, & propria commoda, & ſingularis ſtatus ſui firmitatem; atque hæc quidem electione creatur, illa, ſortitione; alia, vtraque. Quin etiam quædam à genere perpetua, aut ſorte quadam acquiſita: de quibus omnibus definitum eſt ſuperioribus diſputationibus. At verò de regia illa, quæ vſquequaque abſoluta eſt, quæque pambaſileia nominatur, ecquibuſnam modis quis eam ſibi vendicans, maximo hoc præmio dignus cenſeatur, poſthac dicetur. Sed ei tractationi, quæ de Tyrannide habita olim fuit, nil præterea addetur: quippe cùm minimè oporteat, quæ fœda & flagitioſa ſunt, quæque incommoda hominum generi important & detrimenta, ea docere: quamquam nonnulla ſuperiùs de ipſa egerimus, cùm vt homines eam cauere diſcerent, tum vt ſemel inſtituta tractatio conuenientem modum haberet. Nunc de principali facultate agemus, ea, inquam, quæ in Republ. & ſtatu libero viget, quæque reddendis rationibus ita eſt obnoxia, vt cauſam repetundarum ſemper dicere parata ſit: nam de Imperatoria dictum eſt, & oſtenſum, quòd hæc principalis ipſius forma quædam ſit, ſicuti regia, & ſacerdotalis, non quidem tota, ſed vna modò illa, quam quis Pontificiam vocaret, & ſi qua alia, in qua ciuitatis ſtatus vel vniuerſus, vel aliqua ex parte conſiſtat. Sed iam tempus eſt vt de Senatoria diſſeramus, & Concionatrice: videntur namque hæ curationes quædam & miniſteria magis, quàm re vera magiſtratus: verumtamen de ambabus agendum, ac priùs de concionali. Haud enim parum refert quo quiſque modo comparatus compareat illuc: quippe hoc enim primum veluti Reipubl. attingendæ initium. Nam cuiuis eiuſmodi hoc apertum eſt, quod cùm legum ferendarum ratio, ingens quædam res, & operoſa ſit, ſi ciuitas quæuis benè comparata, ineptos bonis legibus præficiat magiſtratus, parum referat aliquas leges, dico eſſe, an nullas, an etiam riſui obnoxias: ſed magis adeo timendum, ne labes, & longè maxima in Rempubl. detrimenta ex eis importentur. Atque idcirco oportet, eos, qui in campum ritè candidati prodeunt,

plenumque & amplum suæ in Rempubl. voluntatis, ipsosq; & genus vniuersum à primo ferè satu, vsque ad tempus electionis, specimen dedisse. deinde illos rursus, quorum magistratus iis mandandi potestas est, ita legum institutis, & moribus esse educatos, & assuetos, vt quæ honesta sunt, rectè probãtes, quæque turpia item improbantes, parem iudicii vim ad comitia conferant, vt ciues eos bene discernere valeant, qui gerendis magistratibus sint apti, quique inepti. horum autẽ discretio, & iudiciũ, in Reipubl. disciplina consistit, eiusdemque studio, sicuti in eis disputationibus quæ de optima republ. habitæ olim sunt, fuit explicatum: atque hæc de Concionatore, eiusque facultate. Iam si quis dicendi vim in discrimen agat, vtrùm scilicet concionatori, an alii cuipiam eorum qui in publicis negotiis versantur, virtus hæc necessaria sit, an non, ridendus vtique videatur. Quippe cùm oratoriam artem, (sicuti in exponendis eius præceptis dictum fuit,) certum sit omni hominum generi, omnique negotio gerendo vtilem esse: atque eius via, & ratio iamprídem à nobis reperta, ac definita est, neque oportet de eis rebus, quæ copiosè & dilucidè illic explicatæ fuere, superuacuè nunc disserere.

Iam de Senatoria agere instituẽtibus, non ignorandum multos esse in ciuitatibus modos, tum Senatores legendi, tum Senatum constituendi, sicuti in libris superioribus dictum fuit. Nam quidam sunt, qui perpetuò gradum hunc obtinent quandoq; etiam genere, vt in dominatu paucorum plerumq; fit: quidam porrò electione, & populari tabella designante, vel qui tot gesserunt magistratus, ceu Areopagitæ. quamquam opportunum in præsentia non sit, de hisce omnibus exquisitè distinguere, & accuratè, quin magis quærere, & monstrare, quamnam vitæ viam quis ingrediens, quoque modo se tractans, amplissimo hoc ordine, & gradu, dignus suo tempore existimetur: quantum enim momẽti ad salutem communem tuendam ordo Senatorius afferat, facile iis fuerit percipere, qui eius officia rectè distinxerint. Quoniam enim nauis mari innatans, interdiuque & noctu custodia perpetua indiget: eundem in modum & ciuitas quæ in eodem salo atque alix sibi propinquæ ciuitates, vacillans, atque omnis generis insidiis obnoxia, vrbẽ colit cũ periculo amittendæ salutis: oportet sanè post diem in noctem & à nocte in diem, magistratibus aptos esse magistratus, custodes custodibus, clauum quasi suscipientes & tradentes, numquam cessare: vulgus enim haud potest quicquam vnquam maturè expedire. Quocirca amplissimus ordo prouidebit, vt salutare hoc Reip. tuendę munus in orbem, suã cuiusque vicem, per omnes eat, videlicet ne ciuitatis custodia vnquam interrumpatur,

A ἔπειτ' αὖ τοὺς μόνους ταύτας ὅπως ψηφίζῃ, πεῖραν αὐτοῖς ἄγειν νόμων οὓς πεπαιδευμένους, πρὸς τὸ δυσχεραίνοντάς τε, καὶ ἀποδεχομένους, ὀρθῶς κρίνειν καὶ ἀποκρίνειν δυναστεύειν ἄξιους, τοὺς τούτων ἀξίους. ἡ δὲ τούτων κρίσις καὶ διάγνωσις ἐν τῇ περὶ τῆς πολιτείας παιδείᾳ ἔσται, καὶ ἐν τῇ περὶ ταύτην ἀσκήσει, ὡς ἐν τοῖς περὶ τὴν ἀρίστης πολιτείας εἴρηται λόγοις. καὶ ταῦτα μὲν περὶ ἐκκλησιαστοῦ, καὶ τῆς αὐτοῦ δυνάμεως. Εἰ δέ τις περὶ τὴν τῶν λόγων δυνάμεως ἀμφισβητῇ, πότερον ὦ τε ἐκκλησιαστῇ, ἢ καί τινι ἄλλῳ τῶν πολιτευόντων, αὕτη ἡ δύναμις ἀναγκαία ἢ οὔ, καταγέλαστος ἂν φανείη. ἔστι γάρ τις ἡ ῥητορικὴ τέχνη, καθάπερ ἐν τοῖς περὶ ἐκείνης εἴρηται, δῆλον ὅτι πρός τι αὐτῆς τέλος, καὶ ἐν παντὶ πρὸς ὠφέλιμος. καὶ ἡ ταύτης μέθοδος ἡμῖν πάλαι ἐξήυρηται, καὶ διώρισται. καὶ δ' ἐκεῖνο πρόδηλον ἐκ τῶν εἰρημένων, ὅτι πολλοῦ ἄξιον ἐστὶ τὸ ἐπιτήδευμα.

B Περὶ δὲ βουλευτικῆς μέλλοντι ἐρεῖν οὐκ ἀγνοητέον, ὅτι πολλοί τόποι εἰσὶν ἐν ταῖς πόλεσι τῆς τε βουλευτικῆς, καὶ τῆς βουλῆς, καθάπερ ἐν ταῖς πολιτείαις ἐλέχθη, τινὲς μὲν ὀλιγάρχιαι, καὶ ἐλάττους ἐν ὀλίγοις, ὡς ἐν ταῖς

C λεσι τὸ τε βουλευτικὸν, καὶ τῆς βουλῆς, καθάπερ ἐν ταῖς πολιτείαις ἐλέχθη, τινὲς μὲν ὀλιγάρχιαι, καὶ ἐλάττους ἐν ὀλίγοις, ὡς ἐν ταῖς ὀλιγαρχίαις· τινὲς δὲ αἱρεταί, καὶ ψηφίσμασιν, ἢ τοσαύτας ἄρξαντες ἀρχάς. οἷς οἱ Ἀρεοπαγῖται· καίτοι οὐ καιρὸς νῦν περὶ τούτων τῶν πόλεων διορίζειν καὶ ἀκριβεῖν, δεῖ δὲ μᾶλλον ζητεῖν καὶ δεῖξαι, πῶς ποτ' ἂν τις τὸ ἱδρῦσθαι αὐτοῦ βέλτιον διοικοῖτο, βουλῆς ἀξιόχρεως νομίζοιτο τῷ ἱκανοῦσθαι πλήθει. ὅσπερ γὰρ

D τῆς κοινῆς σωτηρίας ῥοπὴ ἐν τούτῳ τῷ τέλει τῷ βουλευτικῷ, περὶ τὰ ἔργων διορίζεσθαι ῥᾴδιον καταμαθεῖν. Ἐπειδὴ γὰρ ναυῒ τε ἐν θαλάττῃ πλέουσα φυλακῆς ἡμέρας δεῖται, καὶ νυκτὸς ἀεὶ, πόλις τε ὡσαύτως, ἐν κλύδωνι τῶν ἄλλων πόλεων ἀφορμωμένη, καὶ πολυποδαπᾶσιν ἐπιβουλαῖς εἰκαῖ, κινδυνεύουσα ἁλίσκεσθαι, δεῖ δὴ δι' ἡμέρας τε εἰς νύκτα, καὶ ἐκ νυκτὸς σωτᾶσθαι πρὸς ἡμέραν ἄρχοντας ἄρχοισι, φυγοφρουρῶντάς τε φρου-

E ροῦσι, διὰ χρόνου ἀεὶ, καὶ πρὸ διδόντας μή ποτε λήθειν. πλῆθος γὰρ δυνατὸν ὀξέως οὐδέποτ' οὐδὲν πρᾶξαι. διὸ δὴ καὶ ἀναγκαιότατος βουλευτὰς πόλεως ὅτι πρεσχεύσασθαι, ὥστε καὶ διὰ χρόνου εἶναι τοῦτ' ποιῆσαι, ἵν' ἡ πόλις συνεχῶς διαφυλάττοιτο.

τῦτο μὲ τῦ βυλευτῦ τὸ ἔργον. ἡ ὅλη πραγμα- A
τεσις ἁπασι τοῖς ἄλλοις ἡ αὐτὴ, ὅσοι οὐ μόνον
ἐν τέλει εἰσὶν, ἀλλὰ & τῆς πολιτείας κοινω-
νοί. περὶ δὲ τῆς ἐπιτηδευμάτων ἄλυσιν τίς
ἐπιτηδεύων, καὶ τίνα ἑκάστῳ χρόνῳ, ποιᾶ-
δε γινόμενος βουλευτὴς, οἷος τῇ πόλει ἐκφανῶς
ἐπικουρῆσαι, ἐν τοῖς περὶ πολιτικῆς δυνάμεως
λελέξεται λόγοις.

Περὶ δὲ τῦ δικαστοῦ τῦτο πᾶσιν δῆλον,
ὅτι ὁ δικαστὴς νόμος ἐστὶν ἔμψυχος, καὶ ἀρ-
χων ὃς οὐ πάνυ φαῦλος ἂν δόξειε τὴν τοῦ ἡμέ-
ραν, ἢ ἂν αὖ κρίνων τὴν δίκην ἀποτελῇ· & B
ὅλως ὁ τὸν νόμον γεγραφὼς νομοθέτης, οὐχ οἷός
τ' ἦν, πάντα τὰ καθέκαστον ἀποβησόμενα,
συμπεριλαβεῖν τοῖς γράμμασιν. ὅθεν δὴ οἱ
παλαιοὶ νομοθέται καὶ πολιτικοὶ, καλῶς ἐγνω-
κότες, οὕτω προεστήσαντο ὁρκίζειν τοὺς δι-
καστὰς, ὅταν μέλλωσι κρίνειν καὶ δικάζειν μηδ' ὁντες ἀ-
ναβαίνωσιν ἐπὶ τὸ βῆμα. Ὁμοδμην περὶ μὲ
ὧν νόμοι εἰσὶ, καὶ νόμους ψηφίσασθαι· περὶ δὲ
ὧν μή εἰσι, γνώμην τὴν δικαιοτάτην· ἔστι ἄρα
ὁ τύπος τῆς ὁρκώσεως, τοιῶν ἀνδρῶν μάλα
φρονίμων καταστάσεις, καὶ πολιτικῶν. τὴν δὲ
τῶν δικαστικῶν δυνάμιν, & ἔξοισόμεν περι-
ποιησόμενοι, αἰδοῦς χάριν τῶν συγγενῶν τού-
των ἐν τῇ ψυχῇ ἐγκαθιδρυμένων, τὰ δ' ἄλ-
λα πάντα ἐπομένα, οἴκῳ, φιλίαις, ξένοις, μί-
σεσι, ἔλεον, & ὅσα ἄλλα οἱ λεγόμενοι σῦοι ἡ-
γοῦνται, ὅπῃ τὰ δικαστήρια ὑπαφέρουσι. τού-
των καλοῦσί τινες μὲν δικαιοσυνίων, καὶ D
ἐπιείκειαν, εἰσὶ δ' οἳ & δίκαιον ἀπεφήναν-
το μέτριον. χαίρει περὶ τῶν ὀνομάτων τῆς ποικι-
λίας ἕνεκα διῳκῆσθαι ἐν τοῖς Ἠθικοῖς, οὐχ
ἧττον δ' & περὶ τῶν πραγμάτων αὐτῶν. Νῦν
δὲ περὶ δυνάμεως αὐτῆς διδάσκοντες φα-
μὲν, τό, τε ἡμερον, & τὸ ἐπιεικὲς τῶν σῦν-
τεθράφθαι δεῖν, τῶν τούτοις ἐφιεμένων τῆς
ἀρχῆς· τὸ δὲ ταπεινὸν, & τὸ φιλοκερδὲς ἦθος E
ἅπαν ἀπωθεῖν, & σῦν τούτῳ, ἐκφυγὸν τὸ λίαν
ἀκριβοδίκαιον· ὃ γε δὴ ἔοθ' ὅτε τοὺς δικά-
ζοντας παρατρέπει τῆς ὀρθῆς. πρὸς δ' τού-
τοις καὶ τῶν νόμων ἐμπειρίαν λήψεσθαι, καὶ τῶν
ἀγράφων πάντων, οὐ τῆς πατρίδος μόνον
τῆς αὐτῶν, ἀλλὰ καὶ τῶν ἄλλων πόλεων, τῶν ἀρ-
χαιοτέρων δηλονότι, καὶ ἐπιφανεστέρων, καὶ
ἅμα τύποις, τῇ τῆς πολιτείας ἁρμόττουσιν.

Hæ enim partes eius sunt, vitæ autem curriculum Senatori cuique idem propositum est atque aliis vniuersis, qui non solùm aliquem dignitatis gradum in ciuitate obtinent, sed etiam qui vel compotes Reipublicæ sint. De studiis autem, & institutis, quæ sectando talis suo quisque tempore Senator existat, qui patriæ valeat abundè opitulari, tum explicabimus cùm de ciuili facultate agemus.

De iudice autem hoc exploratum omnibus est, iudicem, legem esse animatam, magistratumque haud omnino spernendum eo die gerere, quo die tribunal ascendens iuri dicundo operam dat: neque id etiam obscurum, legum latori pote non fuisse, ea literis omnia complecti, quæ sigillatim erant euentura: id quod antiqui legum scriptores, & politici præclarè animaduertentes, hanc iurisiurandi formulam iudicibus tribunal ascendentibus descriptam esse voluere. Equidem iuro, de quibus leges vllæ sunt, iis me ius redditurum, de quibus autem nullæ, recta mentis conscientia animoque æquissimo. Atque hæc formula illa est, qua iudices tribunal ascendentes, iureiurando adstringi maiores sanxere. Quicumque igitur hanc iudicandi vim, potestatemque adsciscere sibi cogitat, prouidere necessariò debet, vt rectam hanc mentis conscientiam suo infixam animo gerat, eamque in primis habeat, cætera in postremis, vt amicitiam, odium, æmulationem, misericordiam, & quæcunque alia ad flectendos iudicum animos, rei & aduocati, qui dicuntur, eo solent afferre. Hanc animi compositionem, sunt qui iudicii integritatem synceritatemque, & ferrei illius iuris moderationem nuncupent, alii æquitatem, bonitatemque: qui verò lautiùs, ius retusum, ac refractum dictitant. quanquam de nominum horum varietate abundè dictum in ethicis fuerit, nec minùs etiam de rei ipsius natura ibidem explicatum. Nunc verò de facultate ipsa docentes affirmamus hoc: Eum hominem, qui huiusmodi siue munus, siue principatum, siue magistratum gerere sua in patria expetit, generosam indolem huc afferre debere, ac singularem animi moderationem, humiles autem, & deiectas cogitationes, moremque animi ad rem quoquo modo faciendam declinatum, & attentum, depellere, vnà cum superbo illo & nimis accurato summi iuris examine, quod quidem à vera & recta decernendi via, haud rarò iudices abducit, & transuersos agit. His ceu fundamentis iactis legũ scientiam, vsumque superstruet, non earum modò quæ literis expositæ sunt, sed quæ nullis etiam literis comprehensæ natura valent, & vsu. Neque patriæ suæ vnius solùm, sed etiam cererarum ciuitatum, earum dico, quæ imperiosæ magis sunt, magisque illustres, quæque deductis per longum tempus moribus sua instituta firmarunt.

Quodque omnium primum, & antiquissimũ, id primum studebit, vt suæ Reipubl. naturam dispositionemque probè intelligat; namque in ciuitate illa, quæ rectè, & ordine constiterit, leges omnes necessariò debent constitutioni huic vsquequaque resonare. Oderit igitur hic oportet litigiosas atque importunas contentiones, amet autem humanitatem, facilitatem, synceritatem, cùm in publicis tum in priuatis disceptationibus & negotiis. idem egestatis patronus, idẽ humilitatis tutor perpetuus: quamquam neque à litibus sic abhorrebit, & contentionibus, vt in hisce omnibus rudis, aut nouus, aut imperitus veniat ad munus hoc suscipiendum, & perficiendum; quin magis ita comparatus, vt in alienis diutiùs quàm in suis, versatus exercitatusq; sit. Quippe cùm turpe atque inuidiosum omnino habeatur, vti ferè iam diximus, litibus séque & alterum implicare, ac iudicum aures assiduè fatigare, vel cuipiam periculum creãtem, vel ipsum se periculo eripientem. Verùm si quis ita se in iuuentute paret, atque nunc & olim nos diximus, præsertim in eis disputationibus quæ de Iustitia habitæ sunt, haud omnino verendum quin tempore suo is susceptũ hoc iudicãdi munus, rectè, decẽter, & laudabiliter perficiat, præsertim si ea insignia apud animum suum reputauerit, quibus Poëta ordinem hunc iudicialem ornauit, quaque in sede, (nempe sacro in orbe,) eundem collocauit: ait enim in Clypei factione:

Hique scios petiere viros, qui ponere finem
Criminibus certum possent.

Profectò historas, (hac enim voce Poëta vtitur illic,) iudices, at non testes, (vt quidam minùs rectè interpretantur,) appellat, viros illos, qui sapientia & calliditate præstant, quique actionum & perpessionum humanarum non minùs scientiam tenent, quàm conscientiam, id est, vsum, & periclitationem, denique qui sint omni prudẽtiæ genere principes. Ac de iudiciali quidem facultate, & disciplina comparanda, & opportunè exercenda, hæc.

Sed tempus iam est vt de Ciuili agamus, & Legifera, rationesque illas expediamus, quibus ciuilis philosophus, ac legum conditor, differunt inter se; deinde quo quis modo se gerens, ambarum possit facultatum compos euadere. namque quod ad sublatum signum pertinet, nihil omnino differunt, sed operibus magis, ac rerum gerendarum modis fortasse. Politici enim opera hæc sunt, ciuitatem initio fundare, ægrè affectam, & ferè dissolutam reconciliare, atque in pristinum statum restituere; eumque vtramque sic composuerit, sicque absoluerit, & ornauerit, tale iter felicitatis eidem monstrare, quod ciues omnes, quique vrbem colunt, tenentes, valeant ad eam peruenire, publicéque & priuatim hac ipsa perfrui. Atque vt hæc rectè & ordine perficiat, de solo, & sede, vbi mœnia ædificet, imprimis erit solicitus,

A Τοῦτο γὰρ οἱ νόμοι ὅλης αἰτίας εἶναι δοκοῦσιν καὶ πολλὰ ὀφείλουσιν ἐν τῇ αὑτῶν καθιστάμενοι πόλει. τὸ μὲν οὖν ἐλευθερικὸν λῆμα ἔστι μισοπονηρὸν καὶ τὸ φιλόδικον, ἀγαπητικὸν τὸ φιλάνθρωπον ἦθος καὶ τὸ χρηναῖον, καὶ ἰδίᾳ καὶ δημοσίᾳ, τῆς πενίας καὶ ταπεινότητος ἐσχατάτης, καὶ κηδεμὼν ἀίδηλος· καίτοι καὶ δίκην, καὶ εἰδὼν οὐδὲ ἄπειρος οὐδὲ ἄγλωσσος, ὅτι τοῦτο τὸ ἔργον πρᾶξαι βουλήσεται· λέγω δὲ τὸ αὐτοῦ ἰδίων,

B ἀλλὰ τῶν ἀλλοτρίων. αἰσχρὸν γὰρ τοῦτό γε, καὶ δύσφημον, ὡς εἴρηται πρόσθεν, αὐτὸν τὸ φιλοδικεῖν, καὶ συνεχῶς δικάζεσθαι ἢ κατηγορεῖν τινα, ἢ αὐτὸν ἀπολογεῖσθαι· ἐν δὲ ἄρα ἐκ νέου οὕτω τις αὐτὸν παιδαγωγήσοι, ὡς νῦν τε καὶ ἄλλοτε εἴπομεν, καὶ μάλιστα ἐν τοῖς τοῦ δικαιοσύνης, ὅσος ἐστὶν, μὴ ἐκὲφ' ἡλικίαν δικαστικὸν ἀφικόμενος, καλὰς καὶ τραγικὰς τὰ αὐτοῦ ἔργα ἔστι δράσειεν, καὶ ἀξιεπαίνετος, ἄλλως τε καὶ μεμνημένος πῶς ποτε ὁ ποιητὴς ἐν τῇ Φαιηκίδι πολίᾳ, τὸ τῶν δικαστῶν τέλος ἐκόσμησε

C ποιῶν,

Ἀμφω δ'. ὅτι' ἴσορρε πείραρ ἐλέσθαι.

Τοὺς γὰρ τοι ἴσορρας ἐνταῦθα καλεῖ ὁ ποιητὴς τοὺς σοφοὺς ἄνδρας, καὶ δεινοὺς, καὶ τοὺς τῶν δικῶν τραπέζης, καὶ τῶν παίδων τῶν ἀνδραπόδων ἐπιδήμους καὶ ἐμπείρους, καὶ τοὺς τῇ φρονήσει πολὺ τῶν ἄλλων διαφέροντας. καὶ τοῦτο μὲν δυνάμεως κριτικῆς ἕξις τ' ἔστι, καὶ πῶς αὖ τις ἐκ νέου αὐτὴν κτησάμενος, δεόντως ἀσκῶν δυνήσεται, πρόσθεν εἰρήσθω.

Περὶ δὲ τῆς πολιτικῆς ἤδη λεκτέον, καὶ

D τῆς νομοθετικῆς, καὶ τίσι ποτὲ λόγοις ὁ, τε πολιτικὸς, καὶ ὁ νομοθετικὸς, πρὸς ἀλλήλους διαφέρουσιν· ἔπειτα δὲ καὶ πῶς ἄν τις τὴν δὲ ἐπιβολὴν ἕλοιτο τῶν δυνάμεων ἀμφοτέρων. τὸ μὲν γὰρ σχεπαὶ ἕνεκα μηδὲν διαφέρουσι· τοῖς δ' ἔργοις, καὶ ταῖς πράξεσι μᾶλλον, καὶ πῇ ἑκάτερος ἴσως. Ὁ μὲν γὰρ πολιτικὸς τὴν οὖσαν πόλιν ἐξ ἀρχῆς ἐπανορθώσεται, τὴν τε νεοσπιλῆ αὖ ἁμᾶ ποιήσεται, καὶ ἑκατέραν ὁπλισάμενος, καὶ ἰσχνάς

E κοσμήσας, πρὸς εὐδαιμονίαν διορθώσει, οὐκ ἰδίᾳ μόνον, ἀλλὰ καὶ δημοσίᾳ. ὅπως δ' ἂν ταῦτα κτήσεται τὸ τοιοῦτον ἐπανορθώσεται, πρὸς πάντων διαπέφανται καὶ ὃ ἐδάφους, ἐν ᾧ τὴν τῆς πόλεως δεῖ βόλον καταβάλλῃ,

and antecedent to the building of the City, and to the Laws which are to be established in it. Now the liberal temper, and the love of doing right, and the humane character, and that which is beneficial both in private and public, and the extreme of poverty and meanness, and the careful guardian, are all of them things which a man will not know, nor will he be ignorant or unskilful in them, if he intends to perform the duties of his own, and not of other men's affairs. For it is a shameful thing, and ill-omened, as we have said before, to be fond of litigation, and to be continually either accusing or defending ourselves. And if a man be thus trained from his youth, as we have said both now and formerly, and especially in the matters of justice, how great it is, not to arrive at the years of discretion, and be a judge, and to act beautiful and tragic parts, and be worthy of praise, and how the poet in the Phæacian city adorned the office of the judges, when he made

Both these, I say, to hold the even scale.

For by even scales he means wise men, and men of ability, and those who are conversant in causes, and who excel in prudence above others. And this is a habit of judging, and how a man may acquire it from his youth, and exercise it, we have said before.

Now we are to speak of Politics, and Legislation, and for what reasons the politician and the legislator differ from each other; and then how a man may attain the faculty of both. For as to the preservation of the state, they differ in nothing; but in their works and actions they differ somewhat. The politician will rectify the old city, and make the new one, and will furnish both with arms, and adorn the strong ones, and will direct them to happiness, not in private only, but in public. And how he may attain to this, and rectify it, has been declared before, and of what foundation, and what kind of bulwark the city ought to be built.

καὶ γὰρ τοι τὴν εὐδαιμονήσουσάν πόλιν, ὅτι περιχήρη εἶ) βουλόμεθα, καὶ δεῖ, πάλαι διέσκεπται) ὅπως τε ἕξει πρὸς ὑγίειαν, καὶ πρώτων τῶν ἐπιτηδείων εὐφορίαν, καὶ πρὸς ἀσφάλειαν, καὶ τὰς εἰσαγωγὰς καὶ ἐξαγωγάς, καθάπερ ἐν τοῖς ἄνω εἴρηται λόγοις, καὶ περὶ ἀρχόντων, καὶ φυλάκων, καὶ τῶν ἄλλων ὡσαύτως. Ταῦτα γὰρ τοῦ πολιτικοῦ τὰ ἔργα· τοῦ δὲ νομοθέτου, ἐπειδὴ οὕτως ἐξεύρηται) καὶ ἀπείργασται ταῦτα, τοῖς νόμοις κυρῶσαι αὐτά, καὶ τὰς μὲν τιμὰς, καὶ τὰ γέρα, καὶ ταῖς μισθοῖς, ταῖς τῶν πολιτῶν ἀγαθουργίαις προσηκόντως, καὶ ταῖς ἀπειθείαις, τοῖς δὲ ἐναντίοις τοὐναντία, οἷς ἀτιμίας, καὶ κολάσεις, καὶ δημεύσεις, καὶ φυγάς. Ὁ μὲν γὰρ πολιτικὸς οἷς πατὴρ καὶ κτίστης τῆς πόλεως, καὶ πολιτείας δημιουργός· ὁ δὲ νομοθέτης οἷς ἰατρός τις, καὶ ὀπίσω τρόπος, καὶ κηδεμὼν τῶνδε τοῦ θείου δημιουργήματος, καὶ ταύτης τῆς εὐδαίμονος καταστάσεως, αἴδιος φύλαξ. Ἀφ' ὧν τοῦτ' ἤδη ὁ πολιτικὸς (τούτου γὰρ τὸ κεφάλαιος καὶ τὸ κῦρος ἄνω ὡς εἴπομεν) δύο μάστιγε τούτω τῷ ὑπηρέτῃ ἐγχειρεῖ, τὴν μὲν πειθοῖ, ἵν' ἂν ὅτι τοῖς ἡμιάροις ὑπιτάσσηται, καὶ τοῖς ἐλευθερίοις τῶν πολιτῶν, ταῖς αὐτῶν ψυχαῖς καὶ διανοίαις δονέων, κατὰ Πίνδαρον· ὅταν τῆς εὐθείας παρατραπῶσι. τὴν δὲ ἑτέραν σιδήρου· ταύτῃ ὅτι τοῖς σκληροτέροις χρήσεται, καὶ μᾶλλον ἀπειθέσι· οὓς δὲ εἰσιν οἵτινες καλοῦσιν ἀτεράμονας· Ἡμᾶς πάντων ἐπεὶ ἀμφοτέρων τούτων τὰς ἀρετὰς αὐτὰς διαφορὰς ἐξεύραμεν, φέρε ὅτι τὴν ἑκατέρας δυνάμιν εἴπωμεν, καὶ πρότερον ὅτι τῆς νομοθετικῆς. Ὧ πάντων νομοθετικὲ ἡμέτερε βουλόμενε αἰσχρῶν ὄντως Μίνω ὑπόθημα μιμεῖσθαι. λέγεται γὰρ ὁ Μίνως δι' ἔτη ἐννέα λαθεῖν ἐν ᾧ αὐτῷ κάτεχε τὴν τοῦ Διὸς τὴν νομοθεσίαν λαβεῖν. δῆλον ὅτι, δι' ἐκείνου ἐννεαετηρίδα ἐκεῖσε φοιτῶντα, τοὺς νόμους διορθοῦν. ἀμφοτέρως γὰρ ἔστι ποιητὴν ῥηθὲν ἐκδέχεσθαι,

..... ἔνθά τε Μίνως
Ἐννέωρος βασιλεὺς, Διὸς μεγάλου ὀαριστής.

Οὐδὲν ἄλλο αἰνίττεσθαι βουλόμενον τὸν ποιητὴν, ἢ ὅτι ἐπεὶ ἡ αἰδεσιμία φύσις ἀδυνάτως καθ' ἑαυτὴν τόδε τὸ ἔργον ἐκφανῶς ὑπερτελεῖν, ἀναγκαῖον συνεχῶς θύραθεν ἥκειν, ἵν' αἰδέσιμον νομοθετικῶν τι παρῇ.

(namque ciuitatem illam, quæ beata futura sit, quòd muris cinctam esse velimus, quodq; oportet, iampridem discussimus,) inde verò quòd sedes hæc, rectæ valetudini possidendæ & retinendæ apposita sit, itemque ager, rerũ omnium quæ ad mortalium hominum vitã, & naturam sustentandam requiruntur, vber inueniatur, & ferax, nec minùs ad ea quæ desiderantur importanda, atq; ad ea quæ superfluunt, exportanda, appositus: sicuti etiam in superioribus disputationibus ostendimus, cũ de his, déque magistratibus, & custodibus, ac cæteris quæ ad ciuitatem componendam, & vrbem statuendam, necessariò requiruntur, differeremus. Atque hæc politici officia & opera sunt. Sed legislatoris hæc. Namque his à politico sic repertis, & constitutis, legum cancellis eadem sepire & firmare artifex hic operam dabit, decoraque, & præmia, & prædicationes egregiis ciuium meritis, legumq; obsequiis proponens: contrariis verò contraria intendens, videlicet ignominias, supplicia, mulctas, bonorum publicationes. Namque Politicus, ceu generator, & conditor ciuitatis est, & reipubl. fabricator: legum verò scriptor, ceu medicus quidam, tutorque, & curator diuinæ huius fabricationis, beatæque & felicis constructionis perpetuus custos. Id-circo igitur, (Rei enim publicæ summa penes ipsum, atq; vniuersa authoritas, vti diximus, est,) bina verbera suo huic administro tractãda, in manibus imponet: atque alterum quidem suadæ; vt hoc in ciues ingenuos intorqueat, ad eorum animos, & mentes agitãdas, & dirigendas, vt ait Pindarus, cùm scilicet de spatio legum, curriculoque deflexerint. At alterum ferri: hoc durioribus instabit, & magis contumacibus, & indomitis: sunt verò ii quos quidam nuncupant ateramonas, & immites. Verùm nos cùm virtutes vtrasque has exposuerimus, discriminá q; adnotauerimus, age ad vtriusque vim explicandam accedamus, & disciplinam comparandam, ac de Legifera antè agamus. Qui igitur ad ferendas leges animum adiecit, necesse habet Minois institutum tenere. Ferunt enim Minoëm annis nouem Gnossio in antro latuisse, ibique legum ferendarum rationem à Ioue sumpsisse. Alii singulis quibusque nouem annis exactis, illuc inuadentem, leges, de consilio & sententia patris corrigere solitum, atque easdem interpolare, namque ancipiti sensu locum hunc de Poëta interpretantur:

Illic vbi Minos
Nouennis latitans legum primordia sumpsit,
Ac summi præcepta patris.

Et verò nihil ibi aliud Homerus voluit innuere quàm hoc. Nam quum hominum natura suis opibus nitens, opus hoc per sese nequeat plenè perficere, diuinam opem esse ei implorandam, qui leges condere vult:

digna enim res est, ad quam perficiendam tantum & tam grande auxilium requiratur, imploreturque. Atque hoc primum. Alterum verò, diligenter exquirere, atque in numerato quasi habere, cæterarum gentium sanctiones, & quibus vti solent, statuta, distinctamque Rerump. notitiam, haud sanè omnium, sed earum quæ latiùs sui fines imperii propagarunt, quęque suæ felicitatis statum diutiùs retinuerunt: quamquam notum omnibus est hominibus, quibus hæc studiis quibusque laboribus comparentur, quodque minimè oporteat domi desidem semper sedere, quin longè à patria, peregréque proficisci, scilicet vt Græcorum pariter, & Barbarorum leges atque instituta is cognita habeat: namque est legum lator iudicialis artis quasi architectus. Quòd si eius administro, (dico autem iudici) tot res agitandæ sunt, & peruidendæ, quot, quoque modo nuper dicebamus, quidnam tandem ei ipsi faciendum, conandumque? qui quidem non de lite vna quadam, de qua hodie, verbi gratia, aut cras disceptandum iudicio sit, decernere debet, quin de cunctis illis quæ cùm nunc in disceptationem veniunt, tum etiam post annos, vt sic dixerim, decem mille venire poterunt, ac ne longum faciam, omni ope nitetur legum conditor, vt leges, quas condit, Reipubl. constitutioni omnibus modis respondeant. In hoc enim ciuitatis, atque ipsius Reipubl. salus tota, simulque felicitatis suæ perseuerantia, & diuturnitas consistit: atque hæc de facultate legifera.

De Politica verò agere aggredientibus nomen prius definiendum est, inde autem de proposito, & officio, ac de cæteris, nota & instituta ratione dicendum. Videturitaque nomen hoc politici, id est, ciuilis, ex eo esse nominum genere, quæ notione non vna, sed pluribus & variis distinguuntur. Quippe cùm Politicus homo is dicatur, qui neque sese multis negotiis implicat, neque magnopere aliena exquirit, quin suarum rerum satagens, legibus obtemperat, legumque administris: hi autem magistratus sunt & principes, atque idcirco ciuilis iure existimatur, ceu pacatus homo, & minimè turbulentus, aut seditiosus. Enimvero apparet eiusmodi hæc omnia signo illi resonare, quod sublatum Respubl. omnis spectat. Quin etiam si quis ita se in ciuitate paret, vt publica negotia prolixè & libenter gerat, ad iudicumque subsellia & curias idem vocatus, idem inuocatus frequenter adsit, is itidem politicus habebitur: eiusmodi namque hominem, etiam si rerum vsu magis quàm intelligentia valeat, (si fortè ita eueniat,) sunt qui ciuilem appellare soleant, sunt etiam qui curiosum.

A ἄξιον γὰρ τηλικαύτης βοηθείας τὸ πρᾶγμα, καὶ ἐπιχειρείας. τὸ δὲ δεύτερον, τὰ τῶν ἀνθρώπων νόμιμα διερευνᾶν, καὶ ὡς ἐπίπαν αὐτά τε πάντα ἔχειν, καὶ τίνι τῶν πολιτικῶν ἀφάγνωσιν, ὧν πολύτων γε, ἀλλὰ τῶν τ' ἀρχιτεκτόνων. ἐπεὶ οὖν ὧδε τούτου ὑπηρέτη (λέγω δὲ ὧδε δικαστῇ) τοσαῦτα σκοπεῖν, ὅσα, καὶ ὅπως, εἴπομεν, τί ποτ' ἂν τῷ νομοθέτῃ δρατέον. ὅς γε δὴ ἅτε περὶ δίκης τινὸς, σήμερον εἰσελθούσης ἢ αὔριον, εἰ οὕτω τύχοι, τίνι χρίσιν ποιητέον ἐστὶν, ἀλλὰ περὶ ἁπάντων τῶν τε νῦν ἀμφισβητουμένων, καὶ μετά γε μύρια ἔτη, ὡς ἔπος εἰπεῖν, εἰς χρίσιν, καὶ διάσκεψιν εἰσελθεῖν μέλλοντων. ἵνα δὲ μὴ εἰς ἄπειρον ἡ δὲ ἡ σκέψις ἐκτείνηται, περάσεται, ὅσον δυνάμεις, ὁ νομοθέτης ποιῆσαι, ὅπως οἱ νόμοι τῇ πολιτείᾳ καὶ πρὸς ἅπαν συνᾴδωσιν. ἐν τούτῳ γὰρ ἥ τε τῆς πόλεως, καὶ τῆς πολιτείας σωτηρία ἐνίδρυται πᾶσα, ἥ τε τῆς εὐδαιμονίας συνέχεια καὶ ἁρμονή. καὶ περὶ μὲν τῆς νομοθετικῆς τοσαῦτα.

B Περὶ δὲ τῆς πολιτικῆς δυνάμεως διελθεῖν πειρωμένοις, πρῶτον διορισέον περὶ τοῦ ὀνόματος, ἔπειτα δὲ περὶ τῆς προαιρέσεως, καὶ τοῦ ἔργου. καὶ περὶ τῶν ἄλλων καὶ τίνι ὑφηγημένῳ μεθόδῳ. δοκεῖ μὲν οὖν τὸ τοῦ πολιτικοῦ ὄνομα ὥσπερ τῶν πολλαχῶς λεγομένων. καὶ γάρ τοι αὐθέκτου τις μήτε πολυπράγμων, μήτε τ' ἀλλοτρίαλίαν ἐρευνῶν, ἀλλὰ τὰ αὑτοῦ πράττων, τοῖς τ' ἄρχουσι, καὶ τοῖς νόμοις πειθαρχῶν, πολιτικὸς ἔοικεν εἶναι, ἄτε εἰρηνικὸς ὢν, καὶ ἀπράγμων, καὶ ἀσταθμήτως. ἀμέλει πόλιν τοιαῦτα, ἧς τὴν πολιτείας σχεδὸν συνάδει. καὶ μὴν καὶ τὰ τῆς πόλεως αὖ καινὰ πράγματα πραγματευόμενος, ὅπου τε τὰ βήματα, καὶ τὰ δικαστήρια κλητός τε καὶ ἄκλητος συνεχῶς φοιτᾷ, ἔστι δὲ πολιτικὸς φαίνοιτ' ἄν. τὸν γὲ τοιοῦτον αὖθεκτον, καὶ πρᾶον ἐμπίπτειν μᾶλλον εἰ ἐπιζήμιον, ὧν οὕτω τύχη, ὅμως πολιτικὸν ὀνομάζειν εἰώθασιν. ἔστι δὲ ὅτε, καὶ πολυπράγμονα.

C

D

E

Οὐ μὲν γὰρ τοιοῦτόν γε ὃν τῷ παρόντι πολιτικὸν ζητοῦμεν ἡμεῖς, ἀλλ' ὅστις οὐκ ἐν πόλει μόνον καθεστηκυίᾳ ἤδη, ἀλλ' ἐν ὁποιῳοῦν ἀνθρώπων πλήθει, πόλεων τῶν ἀνθρωπίνων τεχνῶν, καὶ ἀρετῶν, τῶν τε ἀναγκαίων, καὶ ἁμίλων, ἀρχιτέκτων τυγχάνει. ὅστις σοφίᾳ καὶ φρονήσει ἅπαντας τοὺς ἄλλους ὑπερβαίνει, εἴτε εἷς, καὶ μόνος, εἴτε που καὶ ἕνες πλείους ἐνὸς, τοιοῦτοι ὄντες τυγχάνουσι. καὶ γὰρ οὐδὲν διαφέρει τοσοῦτον, ἀλλὰ τοῦτο διαφέρει πάμπολυ, ἐὰν τὸ μὲν κοινὸν ἡγούμενον πρόφασιν οὗτοι, ἐν ᾧ τῶν ἀνθρώπων ὁμίλῳ, τὸ δὲ ἴδιον ἐπόμενον τῷ κοινῷ. ἀμέλει τοῦτο ἐμπεφυκέναι μέλλει περὶ πάντων, πᾶσι τοῖς τῶν ἀνθρώπων κήδεσθαι καὶ δέχεσθαι προθήμοις. ἐὰν γὰρ τοῦτο μὴ σφίσιν ἔμφυὲς ᾖ, ἴδιοι πρόκριτοι ἐσμὲν καὶ πλεονέκται, καὶ ὅλως διακονικοὶ, ἀλλ' οὐ πολιτικοῦ ἄξεται σκοποῦμεν. οὐ μὲν ἀλλ' ἐπὶ τί τε τοῦ ὀνόματος καὶ τῆς προαιρέσεως τοῦ πολιτικοῦ διωρίκαμεν, φέρε πρὸς αὐτῆς τῆς δυνάμεως, μὴ τοῦτο διορισώμεθα. Ὁ γὰρ νῦν βουλόμενος, ταύτην τὴν δύναμιν προβαλέσθαι οἱ, καὶ ὡς δεῖ χρῆσθαι αὐτῇ, τὴν περὶ στρατηγικῆς ἄρτι λεχθέντων μεμνήσθω. ὡς γὰρ τότε ἔφαμεν, τὸν ἐσόμενον στρατηγὸν, πάσας ταῖς στρατιωτικαῖς ἀρεταῖς, ἥρωϊκόν τι λῆμα δεῖ μάλιστα προσεῖναι μέλλειν, πρόθυμόν τε καὶ νεῶν λέγομεν, οὐ ταῖς στρατιωτικαῖς μόνον, ἀλλὰ καὶ ταῖς ἡγεμονικαῖς, καὶ πάσας, ὅσαι ἀνθρώπων εἰσὶ δυνάμεις, ἔν τε σοφίαν καὶ ἀρετὴν, ταύταις δυτικὸν τὸ λῆμα, καὶ τὸ φρόνημα, ὃ καλοῦμεν ἥρωϊκὸν, δεῖν, ἔν μείζονος καὶ ἰσχυροτέρας. καὶ γάρ τοι ὁ πολιτικὸς, οὐ μέρους τινὸς τοῦ τῶν ἀνθρώπων κοινοῦ ἐπιτήδειος ἐπίτροπος ἐστὶν ἀνδρὶ κεκτῆσθαι δεῖ, ἀλλ' ὅλου τοῦτο τοῦ γένους κηδεμὼν καὶ ἐπίσκοπος, ἁπασῶν τε τῶν τεχνῶν τῶν μάλιστα ἀναγκαίων, καὶ ὀνησίμων, εἰδήμων, διδάσκαλος, καὶ κριτὴς, καθάπερ καὶ τῆς ἡθικῆς ἀρχόμενοι πραγματείας εἰλόμεθα. καὶ γάρ τοι οἱ πάλαι πολιτικοὶ τόν τε θηρικὸν βίον, καὶ ἀνήμερον ἦθος, εἰς φιλανθρωπίαν, καὶ πάξιν καὶ ἡμερότητα, ἧς γε δὴ νῦν πάντες ἀπολαύομεν, μετέστησαν, καὶ τὴν παροῦσαν εὐδαιμονίαν οἵδε ἐδημιούργησαν,

A Verumtamen nos eiusmodi politicum in præsentia non quærimus: sed qui non in ea modò ciuitate, quæ iam firmata sit, quæq; rectè cõsistat, sed in quacumque hominum communitate, & cœtu, omni artium & virtutum genere, tam earũ quæ necessariæ & vtiles sunt, quàm quæ honorificæ, princeps atque architectus existat, quique sapientia simul, & prudentia cæteros omnes excellat, siue vnus dũtaxat ipse sit, & solus, siue etiam plures quidã numero, tales vsquam reperiantur. namque hoc nihil in præsentia refert, sed illud potiùs B refert, an quidem in hominum cœtibus cõmunia commoda isti habeant in primis, propria verò in postremis. Enimvero hominibus illis, qui sibi hoc assumunt, communem vt hominum curam velint habere, eisdemque imperare, hoc natura simul & instituto insitum gerant necesse est: nisi enim sic comparati huc veniant, vt priuatis & singularibus emolumentis, communia antiquiora habeãt, improbi certè homines, & rapaces censeantur, nec sanè libertatis cõmunis, sed propriæ dominationis atque vtilitatis vindices. Ve- C rùm cùm de Politici ipsius nomine, vtrăque curriculo, quod sibi propositum semper esse debet, definierimus, age, de facultate ipsa, (quod restat) definiamus. Qui igitur facultatem hanc sibi acquirendam proponit, eademque ad res illas, quæ opus sunt, abuti concupiscit, quæ de Imperatoria agentes, nuper dicebamus, meminisse debet. Nam sicuti tunc hominem illum, qui sit designatus Imperator, debere facultati militari heroicam indolem quandam adhibere affirmabamus, pariter etiam nunc idem affirmamus, D ciuili huic non eas modò, quæ sunt militis atque Imperatoris facultates, & virtutes cum indole hac debere accedere, sed omnes artes præclaras, omnes virtutes, denique integram solidamque prudentiam, & sapientiam: idque adeo ex necessitate quadam longè maiore adhuc illa quidem, & fortiore, & meritò. Namque Politicus non sanè partis cuiusdam communitatis huius curator, aut administer, iure vtique appelletur, quin magis totius huiusce humani nominis tutor, & generis custos, cunctarumque artium, earumque illustrium atque vtilium cognitor, iudex, distributor, sicuti de moribus præcipere ordientes, statim docuimus. Primi enim & antiquissimi Politici, E cùm in syluis, ferarum ritu, homines passim degentes accepissent, moribusque agrestibus imbutos, ad humanitatem eos transtulere, eumque in ordinem redegere, vt mansuetudinem, ac placidos mores, & instituta ciuilia degustantes, probantesque, hac vitæ iucunditate delectari cœperint, qua nunc nobis omnibus, qui cœtus & ciuitates rectè institutas colimus, cum pace & iucunditate perfrui licet. Iidem primi, eam quæ nunc nobis adest, felicitatem fabricati sunt:

sidem curamque, & cultum Deorum immortalium reperere, in quo felicitatis huius vis omnis sita est, & firmitas, & publicè & priuatim, id quod meliùs multò intelligetur posthac. Enimverò is, quem toto Iliados poëmate Homerus virum efficere, atque adeò perficere contendit, longo versuum tractu, qui tamen omnes vno fere concluduntur hoc,

Eloquio æquare vt posses, rebusque regendis,
Ductores Danaum:

Is proculdubio, & non alius ille est, quem nunc quærimus Politicum, qui vim dicendi iuxtà & agendi integram possideat, & sagacitatem, quæque principes viros, & senatores magnopere decet, calliditatem. Iam verò idem vates Herculem prædicabat ingentium atque illustrium facinorum conscium: hoc, puto, suspicans, Prudentiæ, atque animi celsitudini, rerum gerendarum cognitionem, summa cum perspicacia, necessariò anteuertere debere. Ex quo fit vt hoc etiam dubitetur, vtrùm facultas hæc, de qua nunc agimus, politica, eadem sit ac regia: neque id prorsus ab re. Namque & signum idem amborus sublatum est, idem in vita curriculum propositum, denique officia eadem. Ambo enim eò spectant, vt qui sibi subiecti homines sunt, incolumes & beati perpetuò sint, atque hanc ob rem ambo omnia conantur & moliuntur, non tamen eisdem agendi modis. Regum enim opera longè maiora plerumque esse videantur, & magis illustria, quàm hominum ciuilium, tum quia in excelso Reges magis ætatem agunt, tum quia perpetuo quasi magistratu funguntur, eoque, qui nulli causæ dictioni, nulli repetundarum actioni adstrictus tenetur, sicuti apertiùs noscere nobis licebit, cùm de potestate hac tempus dicendi fuerit. Et quoniam amborum discrimen, in vno dumtaxat agendi modo inesse compertum est, operæpretium facturi esse fortasse videamur, si duo quæpiam harum facultatum strata pro exemplis capientes, seligentesque, ea inter sese ambo comparemus: sic namque agentibus nobis facilo fuerit, quæ similia in vtroque sint, dignoscere, & adnotare, quæque rursus dissimilia. Sunto autem hæc: Cyrus Persarum Rex primus, & Timoleon Corinthius: is, inquam, qui Syracusas pariter, & Siciliæ oram illam omnem quæ à Græcis tenebatur, in libertatem nuper vendicauit: Ergo ex vtriusque facinoribus facilè apparebit, alter quidem omnium Regum ciuilissimus, alter verò omnium ciuium regalissimus.

A καὶ τὸν τῦ θείου περιπείσαι ἄξιον εἶναι, ἐν ᾗ πρῶ τὸ τῆς εὐδαιμονίας κῦρος, καθάπερ μαθησόμεθα ἐν τοῖς ὕστερον. ἀμέλει ὅν γε δὴ ἄνδρα τέλειον Ὅμηρος δι' ὅλης τῆς Ἰλιάδος δεῖξαι ἀπεργάζεσθαι πειρώμενος, καὶ ἑνί τινι ἔπει τὰς τύπου ἀρετὰς συλλαβών, ἔφη·

Μύθων τε ῥητῆρ' ἔμεναι, πρηκτῆρα τ' ἔργων.

Οὗτος δηλαδή, καὶ οὐκ ἄλλος ἐστὶν, ἐκεῖνος, ὃν νῦν ζητοῦμεν, πολιτικός· ὁ τῦ

B λόγου δυνάμει ὁλόκληρον κεκτημένος, καὶ τῦ φρονήσει πᾶσῃ, καὶ σοφίᾳ καὶ δεινότητι, τ' ἀρχικῦ, καὶ βουλευτικοῦ. καὶ μὴν ὁ αὐτὸς ποιητὴς ἐκάλει τὸν Ἡρακλέα μεγάλων ἐπίσημα ἔργων. τῦθ' ὑπονοεῖ, ὅτι ἀνάγκη τῇ φρονήσει καὶ τῷ μεγαλοψύχῳ, τὸν τῶν πραχθήσεσθαι μελλόντων ἔργων, κατάληψιν, προσοδοποιεῖν, καὶ σοφίαν. ὧν οὐ δὲ ἀμφισβητεῖται, πότερον ἡ πολιτικὴ ἢ αὐτή ἐστι τῇ βασιλικῇ.

C καὶ τῦτ' εὐλόγως. δοκεῖ γάρ ὅτι σκηπτὸς φαίνεσθαι εἷς ὁ αὐτὸς, καὶ μὲ προαίρεσις, καὶ τὰ ἔργα· ἄμφω γὰρ τῦτ' σκηπτοῦσιν, ὅπως δηλονότι, οἱ αὐτῶν ὑπήκοοι ἀσφαλῶς διάξουσι, καὶ εὐδαίμονες ἔσονται, καὶ τύπου χάριν ἑκάτερος πάντα πράττοιεν, δοκοῦσι γε μὴν διαφέρεσθαι πρὸς ἄλληλα. δοκοῦσι γὰρ τῶν βασιλέων ἔργα, πολὺ μείζω τὸ πλεῖον εἶναι δοκεῖ, καὶ λαμπρό-

D τερα, τῶν πολιτικῶν, διά τε τὸ τῶν ἀξιώσεων, καὶ τὸ συνεχές, καὶ αἴδιον τῆς ἀρχῆς, μάλιστα δὲ διὰ τὸ αὐτοδύναμον· ὡς σαφέστερον εἰσόμεθα ὅταν περὶ βασιλικῆς δυνάμεως διελθεῖν καιρὸς ᾖ. Ἐπειδὴ δὲ τὸ τούτων διαφέρειν, ἐν μόνῳ τῷ πράττειν ἐπὶ πλεῖον ἐπίπονον εἶναι φαίη, οὐ χεῖρον ἴσως δύο ἅνδρε λαβόντας ὑποκείμενα, ταῦτα πρὸς ἄλληλα ἀντιπαραβάλλειν. οὕτω γὰρ πᾶν ὅμοια ἐν ἀμφοτέ-

E ροις, καὶ τὰ ἀνόμοια, ἄξεται σαφῶς διειδέναι, καὶ μαθεῖν. ἔστω δὲ τοῦτο ὅ, τε Κύρος ὁ τῶν Περσῶν βασιλεὺς πρῶτος, καὶ Τιμολέων ὁ Κορίνθιος, ὁ τάς τε Συρακούσας, καὶ τὴν Σικελίαν τὴν Ἑλληνίδα ἀρτιπλαθῶς. ἐκ μὲν οὖν τῶν ἔργων τὴν ἑκατέρου φαντάσεται, ἄτερος μὲν πάντων τῶν βασιλέων πολιτικώτατος, ὁ δ' ἕτερος, πάντων τῶν πολιτικῶν βασιλικώτατος.

Ο μὲν οὖν Κῦρος, ὡς πάντες ἴσασι, καὶ αἱ ἱστορίαι μαρτυροῦσι, παραλαβὼν τοὺς Πέρσας, τοῖς Μήδοις δῆλον λατρεύοντας, πρώτους, ἀντὶ δούλων δεσπότας, τῶν πρὶν αὐτοῖς δουλωσαμένων, κατέστησε. καὶ πᾶσιν, ὅσοις ἐκεῖνοι ἦρχον ἀρχὴν, ὑπογείριον ἐποίησε τοῖς αὐτοῖς. οὕτω δὲ πραέως καὶ φιλοφρόνως τοῖς αὐτοῦ ὁμοφύλοις προσεφέρετο ὁ Κῦρος, ὥστε καὶ ἄχρι νῦν παρὰ πάντων πατέρα προσαγορεύεσθαι τὸν Πέρσην, καθάπερ καὶ ὁ ποιητὴς τοῦ Ὀδυσσεῖ τοιοῦτόν τι μαρτυρῶν, γέροντά τινα εἰσάγει Ἰθακήσιον, τὴν τῶν μνηστήρων ἀσέλγειαν ὀδυρόμενον καὶ λέγοντα·

Ὡς οὔτις μέμνηται Ὀδυσσῆος θείοιο
Λαοῖσιν οἷσιν ἄνασσε, πατὴρ δ' ὡς ἤπιος ἦεν.

Καὶ τοῦτο μὲν περὶ Κύρου, ὡς προσῆκε, νῦν προκείσθω. ὁ δὲ Τιμολέων ὅτι τὰς Συρακούσας, ἐκ τῶν Κορινθίων τὸ κοινὸν, ἀποσταλεὶς, ἵνα ταύτην ἐλευθερώσῃ τὴν πόλιν ἥ γε δὴ τὸ δύτερον ἤδη ἐκακοπραγμόνει· ἐκ μὲν γὰρ Διονυσίου ἔνδοθεν ἐκακοῦτο, ἔξωθεν δὲ ὑφ' Ἱκέτα τινὸς Συρακουσίου καὶ τῶν Καρχηδονίων ἤγετο, καὶ ἐφέρετο. ταῦτα μὲν οὖν ἀμφότερα τὰ κακὰ, ἐν καιρῷ σχεδὸν ἐθεράπευσεν ὁ Τιμολέων· τὸν μὲν γὰρ Ἱκέτην, καὶ τοὺς ἅμ' αὐτῷ Καρχηδονίοις θαυμαστῇ τινι τόλμῃ ἀπροσδόκητος φανεὶς, διεπράξατο, καὶ ἔσωσε· τοὺς δὲ περὶ τὸν Διονύσιον ἐκ παντοίους λαβὼν, εἰς Κόρινθον οὕτως ἀπέστειλε, καὶ τοὺς Συρακουσίους μονονουχὶ δορατόπους γυμνήτας, ἐκ τοῦ δεσμωτηρίου, πάλιν ἀνέκλησε. τὴν μὲν πολιτῶν τοὺς σωθέντας σωναγαγὼν, τοὺς δὲ οἰκήτορας πολιτογραφῶν.

Ἐπειδὴ δὲ ταῦτα περὶ τοὺς Συρακουσίους διεπέρανεν, οὕτως ἐπράπετο πρὸς ἄλλας τὰς ἐν τῇ νήσῳ πόλεις Ἑλληνίδας. καὶ τύτων ὁμοίως οὓς μὲν ἐκ τῆς οἴκοι τυραννίδος ἀφαιρεμένους, οὓς δὲ ἐκ τῆς ἔξω βαρβάρων πορθουμένους, καὶ δασμολογουμένους, τοὺς μὲν τυράννους, πείσας, ὅστις οὗτος, ἄλλοις δὲ βιασάμενος, τέλος πάντας παρεσκεύασε. τοῖς δὲ Καρχηδονίοις ἅπαξ καὶ δὶς καὶ τρὶς παραβόλως ὑπῆλθεν, τοὺς μὲν αὐτῶν πλείους κατέκοψε. τοὺς δὲ ἄλλους ἐξώγρησε καὶ ἐλαφυροπώλησεν. ὥστε δῆλον καταπολεμηθέντας τὴν Ἑλλάδα χώραν, τὴν ὅλην, καταλιπεῖν ἐλθεῖν. ταῦτα μὲν οὖν μεγάλα καὶ θαυμαστὰ, καὶ ἀνδρείας,

A Cyrus itaque, (id quod notum omnibus mortalibus est, nec minùs etiam historiæ testantur,) quum Persas accepisset Medis iampridem seruientes, pro seruis, illorum dominos hosce effecit; ita vt ii qui anteà seruitute, & imperio illo, quod per annos circiter ducentos tenentes, sese oppresserant, vnà cùm imperio ipso in ius ac ditionem Persarum cesserint. Porrò autem ea mansuetudine, eaque charitate populares suos prosequutus est Cyrus, vt vsque in hodiernum diem, patrem ipsum appellantes Persæ perseuerent; proindeac Poëta, qui huiusmodi
B quoddam bonorum iudicium virorum Vlyssi attestans, senem quendam Ithacensum inducit, procorum procacitatem atque importunitatem querentem, dãnantemque sic:

Quàm facilis regnarit nobis diuus Vlysses,
Excidit, vtque pater cunctis mitissimus esset

De Cyro & eius moribus ad necessitudinem rei satis dictum. Timoleon autem à Corinthiorum communi missus Syracusas,
C vt ciuitatem eam multis malis eriperet; iam enim secundo rem suam pessimè gerebat: namque bello intestino à Dionysio crudeliter vexabatur, extrà verò ab Icetа quodam Syracusano, & Carthaginiensibus more hostili agebatur, & ferebatur: hisce igitur ambobus tam grauibus incommodis, momento ferè temporis remedium attulit Timoleon. namque Icetam, & belli eius
D socios admirabili audacia extemplo adortus, exturbauit, & disiecit: Dionysium verò fide data cùm cepisset, Corinthum statim auehendum curauit; atque vrbem ipsam, Syracusas inquam, modo, non solo æquatas, ob frequentes calamitates, rursus instaurauit, ciuibus quidem, qui diluuio ex illo supperfuerant, rursus in vnum collectis, & reconciliatis; pro eis verò, qui nulli restiterãt, nouis conscriptis, & consociatis.

Cumque rem Syracusanam restituisset, statumque ciuitatis confirmasset, ad cæteras,
E quæ in insula restabant adhuc Græcæ ciuitates, se vertit; quarum cùm ita nonnullas affectas cerneret, vt earum visceribus domestici tyranni inhærentes, eas more suo dilacerarent, alias verò Barbari diriperent, tributisque exigendis exhaurirent: Tyrannos quidem, partim suadendo, partim malo, & armis cogendo, ad extremum omnes in deditionem redegit. Porrò Carthaginienses, cùm eis necopinatò incidisset, ac semel itemque & tertio denique eos profligasset, ferè omnes occidione occidit, & quos viuos cepit, sub corona vendidit; ita vt cùm abundè foret debellatum, agros omnes, quos Græci hactenus in ea insula possederant, liberos & vacuos propriis dominis reliquerint. At enimvero hæc ingentia atque admirabilia, inusitatæque fortitudinis,

& prudentiæ certæ insuperabilis argumenta: verumtamen illud longè omnium admirabilius, virum eum qui cuncta hæc perrauerat, quique eorum omnium votis, & vocibus, in quos amplissima hæc, & maximè memoranda beneficia contulerat, Rex creabatur, & renuntiabatur, dignitatem hanc eiurasse, hanc dico, qua de quicumque mortales homines, hominibus aut præstant, aut quocumque modo præstare possunt, atque excellere, inter se continenter digladiantur: vtique hanc ipsam semel adipiscantur, adeptique potiantur, nullas B zrumnas recusant, nullis hominibus, nullis impendiis parcunt. Hæc de Timoleonte nos ceterique Græci audiuimus, ac modò non oculis ipsi inspeximus, eoque libentiùs fecimus, vt cum optimo Rege virum hunc componentes, haberemus vndequam illustre, atque euidens discrimen Politici & Regalis hominis, in medium afferremus. Atque hæc de facultate ciuili; sequitur posthac vt agamus de Regali.

A καὶ πόλεως καὶ φρονήσεως ἀήθους καὶ δυσβλήτου τεκμήρια. οὐ μὴν ἀλλ' ἐκεῖνό γε πολὺ θαυμασιώτερόν γε, τὸν τῶν ὅπλα ἀφελόμενον, καὶ βασιλέα ὅτι τύραννις, ὑφ' ἁπάντων τῶν ὑπερηκοντισθέντων αἰρούμενον, καὶ διαγορεύομενον, τοῦτον ἀπομόσασθαι τὴν ἀξίωσιν, δι' ἣν πάντες, οἱ καὶ ἀνδράσι καὶ φρονήσεσι διαφέροντες, συνεχῶς διεμάχοντο πρὸς ἀλλήλους, καὶ ἀεὶ παλαιπωροῦσι. καὶ τοῦτο δὴ περὶ Τιμολέοντος ἡμεῖς τε καὶ πάντες οἱ Ἕλληνες ἀκηκόαμεν, καὶ μονονουχὶ ἑωράκαμεν αὐτοί. διὸ δὴ ἀσμενέστερον τὸν ἀνδρὸς ἐμνήσθημεν, ἵνα τῷ ἀρίστῳ τὸν βασιλέων αὐτὸν παραβάλλοντες, ἔχοιμεν ὅθεν ἐμφανῆ διάγνωσιν, τό τε πολιτικοῦ, καὶ τὸ βασιλικοῦ ποιησαίμεθα. περὶ τοῦτο μὲν δὴ τὸ δυνάμεως πολιτικῆς· ἑπόμενον δὲ λέγειν περὶ τῆς βασιλικῆς.

ΚΥΡΙΑΚΟΥ ΤΟΥ ΣΤΡΩΖΑ,

ΕΠΙ ΤΟΙΣ Θ ΤΩΝ ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΟΥΣ πολιτικῶν Β Κ'.

KYRIACI STROZÆ

DE REPVBLICA, LIB. X.

ΠΕΡΙ μὲν οὖν δυνάμεως βασιλικῆς, καὶ τοῦ τῆς κτήσεως τρόπου ἀφελομένοις ἡμῖν, πρότερον ῥητέον εἶναι δοκεῖ περὶ βασιλείας, καὶ πρῶτον πῶς ποτ' ἐν ἀνθρώποις ἐγένετο καταρχάς. ἔπειτα δ' αὖ ὅτι ἐπόκειται τῇ δεχικῇ, μᾶλλον δὲ καὶ εἰδικώτερον τῇ μοναρχίᾳ· καὶ ὅτι αὕτη ὀξυνὶ πάσας δίκας, καὶ πάσας τὰς τῶν ἀνθρώπων ἔριδι, καὶ διχονοίας, τέλος ἐπιθεῖσα τὸ πρόσφορον καὶ τοῦτ' ἀνυπεύθυνον, καθάπερ καὶ τὰ κατ' οἰκίαν παντὸς ἀφανάγματα. καὶ τοῦτ' ἀὐλόγως. ἡ γὰρ βασιλικὴ τῇ πατρικῇ δυνάμει καὶ ἀξιοσίᾳ, ὡς πάλαι εἴπομεν, ἀντίστροφος. διὸ καὶ οὗ οἱ ποιηταὶ τὸν Δία λέγουσιν, ὅτι πατήρ ἐστιν ἀνδρῶν τε θεῶν τε. καὶ τοὺς βασιλέας καλοῦντες διοτρεφέας, καὶ ὅτι ἔσχατον χειροφορεῖται βασιλεῦσι. ταῦτα γὰρ πρώτα τῇ βασιλικῇ ἀξίᾳ σωᾴζεται, ὡς τελειούσης καὶ ἀπορριζούσης τὰς πρὸς ἀνθρώπους ἀνωμαλίας, καὶ τὰ σφάλματα καὶ τὰ ἁμαρτήματα διορθούσης. Οἷον γάρ ἐστι τὰ τῶν ἀνθρώπων ἦθη πρῶτα, τὰ μὴ ὡς ἔτυχε ζῶντα, τελεσίουσι, καὶ ἀρχαῖς κατ' ἀνάγκην ὠφελιμοῦσα. διὸ καὶ λέγειν εἰώθαμεν ὡς ἐν τέλει, τοῦτ' ἔστι, τοὺς ἄρχοντας, καὶ τοὺς τὰ ἐν τοῖς ὄχλοις καὶ συλλόγοις τοῖς ἀνθρωπίνοις ἀδόμενα καὶ ἀδόμαχα,

DE Regia ergo facultate, ac de ipsius comparandæ modo differere instituentibus, de regno priùs dicendum esse videtur, primumque ecquonam modo apud mortales homines initio extitit: post autem quòd principali subiicitur, magisque adeò & pressiùs, monarchiæ, quodque potestas hæc mortalium hominum lites distrahere nata est, sedare discordias, seditionibus finem certum ratumque imponere, nullis rationibus reddendis obnoxia, nulli repetundarum iudicio, proinde ac neque domestica patrum familias iussa & præcepta, idque iure. namque regia maiestas paternæ potestati, & excellentiæ, ex æquo, vti olim diximus, videtur respondere. Itaque meritò Poëtæ prædicant Iouem patrem hominumque deûmque. Nec minùs cùm Reges ipsius alumnos memorant, quodque humani fastigii columen, solium regale, atque eius maiestas sit: quippe cùm ei ipsi omnia hæc resonent, ceu perficienti, & exæquanti, inquadrumque, vt sic dixerim, rediganti, quæ incondita & inconstantia apud homines sunt, erroresque, & peccata omnia corrigenti. Videre enim est, gentes illas, quæ haud prorsus temerè vitam suam instituêre, ordine quodam rem communem ponere, nonnullosque magistratus necessariò sibi præficere: ac propterea dicere solemus, qui in ordine, interpretantes, magistratus, & principes, qui priuatis ritè imperant, & subiectis consulunt, denique qui in hominum cœtibus & cõuentibus re

res illas, quæ nec definitæ sunt, quæque temere iacent, & confusè, eas in ordinem redigere, legum cancellis vallare, rectéque disponere, & temperare operam dant. De aliis itaque ordinibus, ac principatuum formis, & comparandi modis, abundè, ni fallor, definitum hactenus est. Verùm de Regia potestate dicere nunc incipientibus, subibit animum quærere hoc, vnde, & à quibusnam homines ii, quos Reges nuncupamus, vim hanc atque authoritatem accepere, qua præditi munia humana perficere possent, eademque intrepidè & fidenter expedire, præsertim primis priscisque temporibus: A nemine quidem certè alio præterquam ab ipso Deo. Modus autem quomodo factum hoc fuerit, à quodam è maioribus nostris, lepido certè ænigmate, indicatus fuisse videtur: ait enim ille: Iam certò cognoscens Saturnus nullius mortalis hominis ingenium, quod omnigena & absoluta præditum potestate, ad rem humanam gerendam veniat, ita idoneum per sese existere, vt non superbia simul & iniquitate imbutum huc properet: hæc ille noscens, & reputans, Reges, & arbitros cœtibus nostris præficiebat, non quidem mortales homines, sed melioris prosapiæ, ac diuinioris, dæmonas, (Dæmonas puto appellans viros illos, qui probitate, solertia, sagacitate cæteris mortalibus præstant.) Enimvero credibile est, eiusmodi quosdam mortales post eluuiones, incensionesque terrarum, postque alia pestifera quædam incommoda, (sicuti amat definitis an indefinitis temporibus euenire,) è tenebris illis, ceu noua quædam luminaria, emersisse, éque iis quosdam manuum robore simul, & æquabilitatis cuiuspiam obtentu, alios verò vim persuadendi tenentes, vel extinctarum olim artium vestigiis vestigandis, & reliquiis colligendis insistentes, multa, eaque commoda, & præclara, tanquam igniculos è cineribus excitantes, hominibus illis qui vitam tunc de integro viuendam reprehenderant, demonstrasse. cumque hasce secundùm res, mirabiles quidam apparuissent, ac Diis modò non æquales, & pares & dignos fuisse habitos qui diuinum hoc præmium primi acciperent. Nempe haud incredibile fuerit, neque à communi existimatione prorsus alienum, eos homines, qui cunctis vitæ commodis priuati, miserè victitabant, quique grauia omnia & horrenda, sese vndiquaque vrgentia formidabant, viros illos in primis probasse, & suspexisse, qui quidem non pauca ex eis quibus in præsens indigebant, bona sibi suggererent; quæ autem nocitura & nunc & posthac esse videbantur, ea amolirentur, & depellerent: atque

A τάξει τινὶ καὶ νόμοις ἁρμόσαι ἀποδεύζοντας. περὶ μὲν οὖν τῶν ἄλλων ἀρχῶν τε καὶ τελωνίκημάτων διώρισται· καὶ περὶ τῆς πολιτικῆς δυνάμεώς τε καὶ κτήσεως. νῦν δὲ περὶ βασιλείας λέγειν ἀναγκαῖον τοῖς τότ' ἐφεστῶσι ζητεῖν. ἀρξὰ τίνων ποτὲ τόδε τὸ τῆς τελεώσεως τούτης κῦρος οὗτοι παρέλαβον, οὐ βασιλέας λέγοντες, ἄλλως τε καὶ καταρχάς· ἀρξὰ μηδενὸς ἄλλου δήπου, ἢ ἀρξὰ τοῦ θεοῦ. ὁ δὲ Κρόνος ἀρξὰ ἑνὸς τῶν ἀφ' ἑστίας, χρεὼν τὸν ἡνίχθαι δοκεῖ, οὕτω πῶς λέγοντος, ὅτι γιγνώσκων ὁ Κρόνος, ὡς ἀνθρωπίνη φύσις οὐδεμία ἱκανὴ, τὰ δυ-

B νθρώπινα δρώσα, αὐτοκράτωρ, πάντα μὴ οὐχ ὕβρεως καὶ ἀδικίας μεστὰ ἔχειν· ταῦτ' οὖν ἀμηνούμενος ἐφίστη βασιλέας τε, καὶ ἄρχοντας τῇσι πόλεσιν ἡμῶν, οὐκ ἀνθρώπους, ἀλλὰ ἥρως θειοτέρου τε καὶ ἀμείνονος, δαίμονας, (δαίμονας οἶμαι προσαγορεύων τοὺς σωφρονεστέρους, καὶ τοὺς ἀγχινοίᾳ καὶ καλοκἀγαθίᾳ προύχοντας ἀνδρας.) καὶ δὴ καὶ εἰκὸς τοὺς τοιούτους, μετά γε τοὺς καταχλυσμοὺς, καὶ τοὺς ἐμπρησμοὺς, καὶ μετ' ἄλλας τινὰς φθοροποιοὺς

C διεξόδους, (οἷα φιλεῖ προσγαλάξ γίνεσθαι κατ' ἔτος ἔνιας ἀνθρώποις ἀνθρώπους,) καθάπερ φῶτα ἐπὶ τὴν σκότῳ ἐπιφανεῖς· τοὺς μὲν χειροδυσίᾳ, ἅμα τε ἰσότητος τινὸς προφάσει, ἄλλους δὲ τῷ λέγειν τε πείθειν δυνάμει, ἢ ἴσως τὴν πάλαι ἀπολωλυῖαν τέχνην, καὶ ἐπιστήμην ἴχνεσι, καὶ λειψάνοις, πολλὰ ἀναζωπυροῦντας ἀγαθά, τίς ἔτι οἶ ἐξ

D ἀρχῆς διαβιοῦσιν ἀνθρώποις καταδεῖξαι. καὶ δι' αὐτὰ ταῦτα ὑπ' ἐκείνων δὴ θαυμαζόντας, τε θεοὺς μονονουχὶ νομιζόντας τῆς μελίσσης τιμῆς ἀξιοῦσθαι. ἀμέλει οὐκ ἀπεικὸς οὐδ' ἀπίθανον ὅλως τοὺς πρώτων τῶν ἐπιτηδείων ἐξερημώσεις, καὶ πρώτας τὰ διὰ τὰ τότε σφᾶς ἀπόμαχόθεν ἐκείσε φοβουμένους, μάλιστα ἀποδέχεσθαι, τε ἄγασθαι ἐκείνους δὴ ἄνδρας,

E οἵτινές τινα ὧν ὁ πρὸ αὐτῶν ἐδίου, σοφίαν ὑπουργεῖεν, τε καὶ βλάπτειν μέλλοντα ἀπαυθῆσεν. διὰ τοῦτ' ἄρα οἶμαι Ἕλληνες Μήδους Δηϊόκην βασιλέα πρῶτον προσαγορεῦσαι, διότι πρώτων τὸ μὴ φύλων διαφόρως ἔτι ἰδιωτεύοντα ἐπύθοντο ὢν, ὡς λέγεται,

that is, Medos, Deiocen, primum regem salutasse: quia scilicet singulare quoddam iustitiæ & probitatis specimen, dum priuatus adhuc ætatem ageret, suis popularibus dabat,

καὶ πᾶσιν ἔδειν, καὶ ἀμφιλογίαν, βίους διελάμβανεν ὀρθῶς καὶ βιωσιμόνας. Οἵτε Περσαῖοι τὴν Κύρου παιδρίαν ἕνεκα καὶ μεγαλοψυχίας, εἵλοντο αὐθεκάτους. καὶ τοῦτο ἐπόμενοι, Μήδων μὲν, οἷς πάλαι ἐδεδουλεύκεσαν, κύριοι κατέστησαν, μετ' οὐ πολὺ δὲ, καὶ τὴν Ἀσίαν πᾶσαν ὑπηκόους εἶχον. Διὸ καὶ Θησεὺς, εἰ καὶ μὴ πρῶτος Ἀθηναίων βασιλεὺς ἦν, ἀλλ' αὐτοῖς μὲν τοῖς Ἀθηναίοις μάλιστα πάντων τῶν πρὸ αὐτοῦ βασιλέων ἐθαυμάσθη, διὰ ἀνδρείας ἕνεκα, καὶ δεινότητος πολιτικῆς. Ἅτε δεδεγμένος ἀπὸ ἐκείνου τὸ πλῆθος, κατὰ κώμας καὶ δήμους, τῷ παλαιῷ τρόπῳ τότε διῳκισμένους, ἀπό τε τῶν Κηφισίων, καὶ τοῦ Μίνω, χαλεπῶς δασμολογουμένους, ἀμφοτέρων τούτων τῶν κακῶν ἀπήλλαξεν αὐτούς, καὶ δὴ καὶ πολίτας, καὶ ἐλευθέρους, αὐτ' ἀγελίκων, καὶ τοῖς ἄλλοις ὑπηκόων ἀπέδειξε τοὺς Ἀθηναίους. Οὐ μὴν ἀλλὰ διὰ τί ποτ' αὖ οἵτ' Ἀθηναῖοι, εἴποι τις ἄν, καὶ οἱ ἄλλοι Ἕλληνες ἡδέως πρότερον, τάς τε βασιλείας, καὶ τοὺς βασιλέας, ἐφ' ὧν δὴ καὶ καλῶς τὰ πλεῖστα ἐπεπράγεσαν, καταπαύσαντες, τὴν αὐθεντομίαν προείλοντο, καὶ τὴν ἰσονομίαν, ἀρχαῖς πᾶσιν ὑπευθύνοις, καὶ ὑπολόγοις, τὰ αὐτῶν κοινὰ ὑπηρέτουντες; Ἀλλ' ἡμεῖς, εἰ ἔτι τούτου πέρι ἐν τοῖς ἄνω λόγοις ἕνα διειρήκαμεν, τοῦτ' μὲν τὸ ἀπόρημα ἐνθάδε πῃ ἄλυτον καταλείψομεν. δύο δ' ἕτερα τὰ τούτου αἴτια ἡδέως ἔοικεν εἶναι, καὶ αὐτὰ μάλ' δυσεκβίαστα κ' οὐκ ἀφανῆ. καὶ πρότερον μὲν τόδε, ὅτι οἱ τῶν πρότερον ὑπάρχοντες βασιλέων ὑπὸ τὸ ἀβέβαιον, καὶ ὑποφαῦλον ἦθος, καὶ ὑβριστικὸν ὑπερέπουτες, καὶ διὰ τόδε ὑπὸ τῶν ὑπηκόων μισούμενοι, πρὸς ἀδίκους ἕνας, καὶ ἀήθεις καὶ χαλεπὰς, καταφεύγειν ἠναγκάζοντο ἑνὸς, ἐξ ὧν πολλάκις συνέβαινε τῶν ὑποτεταγμένων ἕνας, ἢ θανατῶσαι λιπὼν φυγῇ, μέχρις οὗ, ἢ τὸ πλῆθος ἅπαν εἰς ἓν συγκύρσαν, ἢ ἕνα ἕνα, ἢ ὀλίγους φθονημάτιας μᾶλλον, καὶ τῶν δήμων φιλοδημοτέρους, τοῦτο κακὸν φθάνοντας, καταπαῦσαι, ἢ δι' βασιλικὸν ἦθος αὖθ' καθαρᾷ ἀρετῇ ἐκλάμψαι. ὅπερ ᾧ Κύρῳ συνέβη ᾧ παλαιοτέρῳ. ἔστ' γὰρ στρατηγὸς πάντων τῶν πρὸ αὐτοῦ ἄριστος πολέμιος, τῶν ὁμοφύλων δημονέστατος· παιδείᾳ μὲν ὀρθῇ χρησάμενος ἐκλάμψαι δοκεῖ μάλιστα, A liteſque & controuerſias omnes ad ſe delatas ex bono & æquo diiudicans, ſtatim ſedabat: ita enim fama & literis de eo accepimus. Iam verò Perſas alta Cyri indoles, atque animi robur, ad parem dignitatem poteſtatemque ſibi deferendam inuitauit, & meritò. Nam cùm in fide & tutela viri huiuſce ſe ſuaque omnia ponerent, Medorum quidem, quibus olim ſeruierant, domini extitere, non multo autem poſt Aſiæ totius imperio potiti ſunt. Quin etiam Theſeus, eaſdem ob cauſas, quamquam non primus Athenarum Rex, ipſis tamen Athenienſibus, omnium eorum qui ante ſe regnauerant, maximè admirabilis apparuit, tum quia ſtrenuus erat Imperator, tum verò quia ciuilem inſtitutionem præclarè callebat. Nam quum populum Athenienſem accepiſſet, per vicos & curias priſco more diſperſum, ſæuoque & enormi tributo à Minoe & Gnoſſiis vexatum, vtriſque his malis eos eripiens, pro agreſtibus & ſubiectis, & ciues & liberos effecit Athenienſes. At requirat aliquis à nobis, eècurnam tandem Athenienſes, ac ceteri Græci ferè plurimi; & regna, & reges, quibus regnantibus res ſuas bene & præclarè geſſerant, ſedantes, legum authoritatem valere maluerint, libertatemque dicendi & faciendi amplexi, magiſtratibus quibuſdam temporariis, repetundarumque iudicio obnoxiis, res ſuas publicas potiùs commiſerint. Verùm nos, etſi rem hanc aliqua ex parte in ſuperioribus diſputationibus attigerimus, haud tamen dubitationem propoſitam ſine diſſolutione in præſens relinquemus. Duo itaque rei huiuſce capita, eaque neceſſaria, neque admodum obſcura eſſe comperiemus, ac prius quidem: nam quum ſuperiorum regum minores, mollitie, ſuperbia, procacitate, à teneris imbuti, regna capeſſerent, atque in odia ſubiectorum, ob hæc vitia incurrerent, ad ſupplicia interdum ſæua & iniqua confugere neceſſariò cogebantur, atque hinc fiebat vt non pauci è ſubiectis, aut mortibus afficerentur, aut ſolum verterent, quoad vel multitudo vniuerſa, vel quiſpiam vnus, aut numero pauci, animos iuueniles gerentes, ac maiore ſui fiducia elati, quippe quos libertatis conſtituendæ amor acriùs tangeret, talem peſtem è medio tollerent, vel quia regia omnis ſtirps per ſeſe tandem deficeret; ſicuti de Cyri familia accepimus. Nam quum Cyrus quotquot reges ante ſe fuerant, imperatoria virtute ſuperaſſet, ſummaque charitate, & beneuolentia popularium ſuorum curam, (vti diximus,) cultumque ſuſcepiſſet, atque eorumdem commodis ſtuduiſſet, idem tamen rectam diſciplinam attigiſſe non videtur,

nec rei domesticæ animum applicuisse. Nam quum ætatem omnem bellicis expeditionibus occupatam ageret, liberos suos mulieribus educandos tradidit: ex verò ceu beatos à teneris, atque adeò à primo fatu fortunatos existentes, rerumque nullarum indigos, quas primas mortales putant, educabant: cumque prohiberent quemquam vlla in re eis ceu vsquequaque felicibus, aduersari, quin laudare cogentes omnes quicquid dicerent, facerentve, tales quosdam educarunt, quales fama, & literis, eos fuisse accepimus. Namque maior natu Cambyses cùm parenti in regnum successit, primùm ausus est propriam sororem, legibus vetantibus, vxorem ducere: nec multò post fratrem natu minorem occidere, nomine Smerdim, multosque alios Cyri socios, & familiarissimos trucidare. Smerdis autem parem fratri nactus disciplinam, eisdemque imbutus moribus, patre iam ab humanis digresso, haud sensit dominum se pro fratre commutasse, ita vt non minùs ob prauam disciplinam quàm ob regni affectati suspicionem, existimetur à fratre fuisse è medio sublatus. His ergo animaduersis, oportet, bonum regem, non eò solùm animum intendere, neque id vnum spectare, vt Imperii fines quàm latissimos filiis propaget, sed etiam vt viam eius regendi illis ostendat, artesque verè regias doceat, idque eo acriùs & diligentiùs quàm singulares homines priuati; quòd illi quidem, timore & legibus, à peccando atque ab inferendis iniuriis deterreantur. Regum autem liberi & successores, legibus soluti, & legum & iudiciorum domini existunt. Quòd igitur regna olim desierint, ac pro eis Resp. excitatæ sint, & constitutæ, caput hoc primum esse videtur. Alterum verò: Namque ciuitatibus augescentibus, mutuaque commercia, & mercatus celebrantibus vsu & periclitatione, homines eruditi, diuitesque, & sagaces effecti, ad dicendi & faciendi libertatem animos magis applicabant: quòd autem variæ & multiplices rerumpublicarum facies temporibus illis exorirentur, hoc propterea fiebat, quia singulæ quæque ciuitates & gentes, eiusmodi probabant institutiones, cuiusmodi suis ingeniis, & locis, & moribus, fortunis denique commodiores fore censerent. Vni autem omnium Græcorum Lacedæmonii, solii huius maiestatem conseruauere, illamque adeò nominis magnificentia magis quàm stabili & certa rerum expediendarum authoritate: namque apud illos dignitas hæc nec potestate vsquequaque absoluta fungitur, nec repetundarum prorsus immunis remansit.

A οἰκονομίᾳ τε σφᾶς ἐν νοῷ προσηκέσαι. ἀλλ' ὅλου γὰρ τοῦ βίου στρατευόμενος, ταῖς γυναιξὶ παιδεύσεις παῖδας πρέφειν· αἳ δὲ ὡς διδαίμονας αὐτοὺς ἐκ τῶν παίδων θ'- ῆς, & μακαρίους γεγονότας, καὶ ὀπιδεεῖς ὄντας τούτων σφᾶς, ἔπεφον· κωλύουσαι δὲ, ὡς οὐσινιχανῶς διδαίμοσι, μηδ' αὐτοῖς ἐναυλισθαι μηδένα εἰς μηδέν, ἐπαιρῆν τε αἰσχύζουσαι πάντας ὃ λεγόμενον, ἐς' προσηκόμενον, ἐνθρεψθαι τοιούτους ἁπάσ, B οἵους ἀκηκόαμεν. ὁ μὲν γὰρ πρεσβύτερος Καμβύσης, ἀμφίδοξος γενόμενος τοῦ παιδὸς, πρῶτον μὲν ἐπόλμησεν ἀδελφὴν τὴν ἰδίαν ἀδελφεὴν, ἀπαγορευόντων γήμασθαι νόμων· μετ' οὐ πολὺ δὲ, καὶ τὸν νεώτερον αὐτοῦ ἀδελφὸν ἀπεκτεινεν, τὸν Σμέρδιν. & ἄλλους πολλοὺς τῶν ἑταίρων τοῦ παιδὸς καὶ φιλτάτων. ὁ δὲ Σμέρδις αὖτος ὁμοιοτρόπως τ' ἀδελφῷ τραφεὶς, οὐκ ἤθετο διαφόρως αὐτ' ἀδελφοῦ, ἀποδαιόντος τοῦ παιδὸς δι- C δύμους ἀλλαξάμενος· ὥστε οὐκ ἦτον δι' ἀ- παιδευσίαν, ἢ δι' ὑποψίαν φανεῖσθαι ὑπ' αὐτοῦ αἰρηθῆναι. χρὴ τοίνυν τὸν παῖδα τὸν ἀγαθὸν βασιλέα, οὐ τοῦτο μόνον σπουδάζειν, ὅπως ἀρχῆς ὡς μεγίστης κληρονόμος καταλείπῃ τοῖς ἑαυτοῦ υἱεῖς, καὶ ἀφαδόχους, ὡς παιδείας τῆς βελτίστης, καὶ τῶν ὄντι βασιλικῆς, τοσούτῳ μᾶλλον τῶν ἰδιω- D τῶν, ὅσῳ οἱ μὲν ἰδιῶται ἀπείργονται τοῖς νόμοις, καὶ ὑφ' φόβου, τοῦ τε ἁμαρτάνειν, & τοὺς ἄλλους κακοποιεῖν· οἱ δὲ τῶν βασιλέων παῖδες καὶ ἀφάδοχοι, τῶν νόμων αὐτῶν & τῶν κρίσεων κύ- ριοι καθεστᾶσι. τοῦ μὲν οὖν τὰς βασιλείας κα- ταπεπαῦσθαι, τὰς δὲ πολιτείας αὖτ' αὐτῶν αἰαφανῶς τοῦτ' ἄμεινον & βέλτιον. τὸ δὲ δύ- τερον, ὅτι οἱ δύσερροι ἀφ' τὰς τ' πόλεων αὐξήσεις, & τὰς πρὸς ἀλλήλους ὁπλιμίας, οὐκ ἦτον ἢ καὶ τὰς ἐμπορείας, ἐμπειρότε- ροι γιγνόμενοι, & πλούσιοι καὶ σύνετοι, πρὸς E ἐλευθερείαν, & ἰσηγορείαν αἰέκυκλον μᾶλ- λον. οὐ μὲν ἀλλὰ καὶ πολυειδεῖς ποτε συ- νίβη γενέσθαι τὰς πολιτείας, ἀφ' ἑκάστοι τῶν τὰς εἴλοντο τάξις, & τοιαύτας ἀπεδέχοντο πολιτείας, οἵας δι' τ' αὐτῶν φύσιος καὶ χώρας, & ἔθεσι, καὶ τὰς τύχας ὑπιτηδειοτέρας ἔσε- σθαι χρείας. οἱ δὲ Λακεδαιμόνιοι & τῆς βασιλείας σεμνὸν, μόνοι διεφύλαξαν· τοῦ- το δὲ τοῦ ὀνόματος εὐσεβείᾳ γε μᾶλλον, ἢ αὐτῶν τῶν πραγμάτων τελεσιουργίᾳ. τὸ δ' οὖν ἀνυπόλογον διέμεινε, καὶ αὐτοδύναστον.

ὅλως, ὥστε τὸ ἀξίωμα, καθάπερ καὶ ἐν τοῖς ἄνω λόγοις ἀπεσημηνάμεθα. Διὸ δὴ πολλοὺς ἆρα ἀνδρας ἀξιόχρεως θεραπεύεσθαι καὶ ὀλιγάρχους οἵους, ὥστε ἑνί τινι πειθαρχεῖν ἀνδρί· ὅτε δὴ, καὶ πῶς δουλεύειν ἀνεκτὸν ἔγνωσα φύσει), αἱ πλείους ὡς εἰπεῖν τῶν καθ' Ἑλλάδα πόλεων, τὰς μοναρχίας εἰς πολιτείας μετέστησαν. καίτοι καὶ ἐνίοτε συνέβαινε μετὰ ταῦτα τὴν μεταβολὴν, τυραννίδας τινὰς ἐν ταῖς ἐλευθερίαις τῶν πόλεων ἀναβλαστάνειν, καὶ δυναστείας, ἄλλως τε καὶ περὶ τὴν Σικελίαν, καὶ τὸν Πόντον, καὶ τὴν Ἰταλίαν, τῶν πρασσόντων τὴν κοινὴν μείζονων ἐλευθερίαν· καὶ ταύτας, οἱ μὲν ἐπέμενον, οἱ δὲ κατέπαυον, ὡς αὐ ἑκάστοις, ἢ δυτυχίας ἕκαστοι μετεῖχον. Οἱ δὲ βάρβαροι αἵ γε δὴ βασιλείας ἐξ ἀρχῆς ἀπεδέξαντο, καὶ δυναστείας, ταύτας ἀσμενέστατα ἐς ἀεὶ διετήρουν, διά τε τὴν ἐλευθερείας ἄγνοιαν εἰκότως), ἅμα δὲ καὶ ἀσφαλέστερον οἰόμενοι κατὰ τοὺς πολέμους, ἑνὶ χρῆσθαι αὐτοκράτορι, ἢ πολῦ κρείττονες ἔχοντι, ἢ πολλοῖς, καὶ ἴσοις, ἢ ἀκρίτοις, ἢ τέλος τοιούτοις, οἵ ἐστιν ἀφ' ὧν τῆς δίψυχης φόβον, καὶ τῆς ἀειλογίας οὐδὲ ὁλιγωρῆσαι ἐν καιρῷ εἶεν, οὐδ' ὅλως μεγαλοπραγήμονες. διὰ ταῦτ' ἆρα καὶ ὑφ' ἑνὸς ἄρχεσθαι ἀνδρὸς, ἐάν ὅτε δὲ καὶ γυναικὸς προείλοντο πολῖται, ὡς φύσιχρον ὄντος πρὸ αὐτοῖς τοῦτο τὸ δόξασμα· τεκμήριον μάλα σαφές. ἔξον γὰρ τοῖς Περσῶν Καμβύσου ἀποθανόντος, τὴν ἐλευθερίαν, καὶ αὐτονομίαν, ὁποιαδήποτε πολιτείας τάξιν αἱρουμένοις, ἄλλως τε καὶ τοῦ βασιλικοῦ γένους ἤδη ἐκλελοιπότος, καὶ ὑπ' αὐτοῦ τοῦ Καμβύσου βαρέως καὶ ὠμῶς βασιλευθέντων, ὅμως μὲν αὖτ' ἰσηγορίας καὶ αὐτονομίας, μοναρχεῖσθαι ἐδοκίμασαν· καὶ τούτου γενομένου, οὗτος αὐτῶν οἱ λοιποὶ ἑξῆς, ὡς βαρέως ἐσφάλησαν· αὐτὴ γὰρ νομίμου βασιλέως καὶ πατρίου, ὃν πλατεῖαι κατέσχον, διαστόλου τινὸς πρὸς ἀστωνοὺς, καὶ χαλεποῦ ἐπιεικήσαν τοῦ Δαρείου. Αὕτη ἆρα τῶν βαρβάρων ἡ προαίρεσις τῶν πλείστων. Καρχηδόνιοι δὲ μόνοι τὴν τ' ἐλευθερείαν, καὶ τὴν αὐτονομίαν ἐκ παλαιοῦ κτησάμενοι, μέχρις ἐφ' ἡμῶν, ἀδιαφθόρους ἔτι ἔθεσι, καὶ ἀκράτους.

id quod in superioribus disputationibus etiam adnotauimus. Itaque quum plures iam hoc digni honore inuenirentur, atque ad vnius singularis hominis obsequium malè comparati, quippe quia hoc ad seruitutem proximè accedere arbitrabantur, pleræque ciuitates Græciæ, singularium hominum principatus in Respubl. transtulere. quamquam non rarò accidebat, vt post talem hanc statuum mutationem Tyrannides aliquot in liberis ciuitatibus pullularent, & potentatus, præsertim in Sicilia, in Ponto, in Italia, cùm scilicet publici prouentus vberiores essent effecti, atque vt has, hi quidem tolerarent, illi verò opprimerent, provt cuiusque virtus ferebat, aut fors. Ceterùm Barbari quæ initio regna, quosque singularium hominum potentatus semel admiserant, hos prolixè, & libenter custodiebant, tum quia insolentes libertatis erant, tùm quia gerendis bellis tutius censebant, vnicum Imperatorem sibi præficere, penes quem totius reipublicæ summa esset, quàm pluribus vti, potestate paribus, authoritate infirma, denique talibus, qui quidem repetundarum formidine, ac reddendæ rationis, perpetua suspicione deterriti, neque oblato tempore quicquam extra ordinem aggredi auderent, nec grandibus facinoribus animosque & manus possent applicare: idcirco igitur à singulari viro, nec non à fœmina etiam, quandoque regnari, omnes ferè maluere: tanquam hoc ab ipsa natura persuasum ipsi haberent. Atque huius persuasionis, naturalisque opinionis argumentum ingens, & euidens Persæ attulere. nam quum extincto Cambyse, libertatem condere eis liceret, ac nouis legibus Rempubl. temperare, præsertim regia stirpe per se prorsus excisa, sæuoque imperio à Cambyse habitis, tamen vnius Imperium libertate & legibus, prius & potius arbitrantes, idipsum rursus recepere, atque hoc recepto, & confirmato, reliqui illi sex proceres agnouere quàm grauiter peccassent, quámque incommodè rebus suis consuluissent: namque pro miti rege, proque legum & libertatis vindice qualem fore speraverant, dominum immitem, atque exlegem omnino experti sunt Darêum. Tale igitur Barbarorum ferè omnium propositum. Soli autem Carthaginienses libertatem, legumque imperium, per longum tempus deductum, vsque in hodiernum diem, integrum illibatumque conseruant.

Verùm nos postquam de regni origine disseruimus, de scopulo signoque sublato, ac de officiis disseramus. Optimi itaque regis officia, eaque prima & præcipua tria esse videntur, imperare, iudicare, rem diuinam facere, atque hæc omnia ad vnum sublatum signum contendere, vt scilicet qui populi, quæq; gentes Imperio eius subiectæ sunt, vitam cum virtute & probitate coniunctam degentes, præclarè & feliciter agant. Idque adeo vnico verbo Poëta regibus, quasi diuinitus instinctus, denunciauit: ἵνα λαοὶ αἰρεπῶσιν ἐπ' αὐτῷ, nil aliud verbo hoc αἰρεπῶσι significans, quàm vt felices & beati euadãt, & permaneant: id quod absque virtute, eaque perfecta, nemo potis est adipisci, sicuti sæpe & clarè ostendimus. Qui ergo Regem optimum profitebitur, idẽ hic optimus erit Imperator, idẽ optimus Iudex, idem optimus Sacerdos. Quod igitur ad Imperatoriam facultatem & iudiciariam cõparandam pertinet, & decenter exercẽdam, quæ præcepta superiùs exposita à nobis sunt, quæstioni huic fortasse satisfeciſſe poterant videri. Veruntamen quoniam rex Imperator quidam liberæ & absolutæ potestatis est, iudexq; idem summè perfectus, & certus, haud abrefacturi esse videamur, si præceptioni illi, quæ de facultatibus his tradita nuper fuit, nonnulla præterea adiungamus: atque aliquantò pressiùs de eisdem his disseramus: namque de rei diuinæ curatione, & cultu, loco proprio dicetur posthac.

Hæc igitur tunc considerantibus nobis videbantur Imperatoria munia & bellicæ artes, cùm liberis ciuitatibus tum populis, tum regibus, omnium esse antiquissima, ac necessaria maximè, atque in primis militum delectus, præsertim ille, qui rectè & ordine sit descriptus. Ordo autem, & modus non vnus dũtaxat, sed plures reperiebantur. Ac primus militum mercede conductorum: quo autem Xerxes vsus est, quasi secundus: tertius, qui à Cyro, atque à Philippo: denique ille, quẽ Ægyptius rex omnium primus excogitauit, & præstitit, quarto loco videbatur numerãdus. Iam ergo primus ille, etsi omnium facillimus, atque in communi expositus, idem tamen Tyrannicus potiùs quàm regius, aut ciuilis censendus est. Nam præterquam quòd mercenariorum fides suspecta semper fuit & lubrica, illud etiam accedit incommodi, quòd ingentem pecuniarum vim peregrinus miles desiderat: quibus postea aut deficientibus, aut tardiùs persolutis, quæ hactenus effusæ sunt, frustra effusæ esse videntur. Quem autem modum Xerxes in Græciam inuadens tenuit, vniuersos orientis populos, quos Imperio premebat, ritu magis pecudum propellens, quàm belli more iustique exercitus ductans, impendio barbarus, insolens, superbus, maximéque turbulentus, denique illo belli exitu, quamque omnium maximè memorabilem cladem retulit, haud indignus

A Ἡμῖς τοίνυν ἐπὶ τοῦτ' ἐλθόντες βασιλείας διεληλύθαμεν τοῦτ' τὸ σκῆπτρον καὶ τὸν ἔργων μετὰ τοῦτα διέλθωμεν. τὰ δὴ τοῦ ἀεὶ ὄντος βασιλέως ἔργα, τ' αἰαγκαῖα καὶ πρῶτα, τί ἂν δόξειε, τὸ, τι στρατηγεῖν, καὶ τὸ δικάζειν, καὶ τὸ, τὸ θεῖον θεραπεύειν· τούτων δὲ πάντα εἰς ἕνα σκοπὸν στοχάζεται, ἵνα δηλονότι· ὡσ' αὐτοὶ μάλιστα ἀρετῶσιν οἱ λαοὶ, ὡς διεσάφησεν Ὅμηρος, ἄλλο μηδὲν εἰπεῖν βουλόμενος, πλὴν ὅτι διδάσκωσι, καὶ βίον ἄριστον ζῶσι μακάριοι, ὅπερ αὐτὸ τελείας ἀρετῆς, ἀδυνάτου τινὶ παραγίνεσθαι, ὡς πολλάκις δεδήλωται. ἔστιν οὖν ὁ ἄριστος βασιλεὺς, ἄριστος στρατηγὸς, ἄριστος δικαστὴς, ἄριστος ἱερεύς. Γῶς μὲν οὖν στρατηγὸς, καὶ δικαστὴς ἀξιόχρεως γένοιτ' ἄν τις, τὰ ἀρμόττοντα τοῦτων λεγόμενα τῇ δυνάμεσιν, ἱκανῶς ἔξήρκει ἀποδεῖξαι. Οὐ μὴν ἀλλ' ἐπεὶ ὁ βασιλεὺς στρατηγός τις αὐτοκράτωρ, καὶ δικαστὴς ὑπατικὸς, οὐ χρεὼν ἴσως, ἴνα, τοῖς τοῦτων τῇ δυνάμεσιν ἀμφοτέρων πρέπηται νῶν τοῦτο θεῖναι. τοῦτο γὰρ ἱερατικῆς ὕστερον ῥηθήσεται.

Τὰ μὲν οὖν πολεμικὰ καὶ στρατιωτικὰ τῶν ἔργων, ταῖς τε πόλεσι ταῖς ἐλευθέραις, καὶ τοῖς βασιλεῦσι, πάντων τοῦτο τῇ εἶδος ἔδοξεν, ἐστὶ καὶ παλαιότατα· ἔν τε τοῖς πρώτοις τοῦτον, διὰ τῶν στρατιωτῶν ἐκλογὴν, νῦν ἔσεσθαι μνησθήν· ὁ δὲ ἔσπερος οὐκ εἶς· ἐστὶ γὰρ ὁ μισθοφορικὸς τοῦτος τῇ εἶδος ἔδοξεῖ· ὁ δὲ τοῦ Ξέρξου, οἷος δεύτερος· ὁ δὲ τρίτος ὅ, τε τοῦ Κύρου, καὶ τοῦ Φιλίππου. ὅ, τε τέταρτος ὁ τοῦ βασιλέως τοῦ Αἰγυπτίου. ὁ μὲν οὖν τοῦτος τῆς ἐκλογῆς ἔσπερος, καὶ τῶν ἄλλων πρώτων ῥᾴστος, καὶ εὐμήχανος, τυραννικὸς γε μὲν (ὡς εἴπομεν) καὶ μάλα ὀπικίνδυνος τῇ εἶδος ἔδοξεν, ἐφ' ὅτε δὲ καὶ ὠφελὴς, καὶ πολλῶν δεόμενος χρημάτων. ὧν ἐκλειπόντων, πολλὰ τὰ τοῦτον αἰάλωτα γένοιτ' ἄν πολλάκις ἀπέρριπται εἰς ὄνειδος. ᾧ δὲ εἰς Ἑλλάδα ἐλαύνων ἐχρήσατο Ξέρξης, ἀπρεπὲς ἐφάνη, κτίσμασιν δικαίως τοῦτον ἀνδρῶν μᾶλλον, ἢ στρατηλάτου, βαρβάρου πρέπον, καὶ ὑπερήφανος, καὶ ὀχληρὸς, καὶ τοῦ τότε τοῦτον μεγίστου αἰτίαξιος.

ὁ δὲ τῦ Σεσώστριος, ἐκ θαυμαστῆς τινος
προνοίας μεγαλως, καὶ εὐτυχίας. τούτῳ ὁ
χρῆσθαι δυνάμενος, ἀεὶ κεχρῆσθω. τῷ δὲ
τοῦτο ἐγγύτατα ἐλθόντι, ὁ τῦ Κύρου καὶ Φιλίππου
τῦ Μακεδόνος. τούτω γὰρ τὼ βασιλέε ἐκ
τῶν ὁμοφύλων πάντας συλλέγοντε, ὅτους
μάλιστα πάντων μαχίμους ἀσφαλέσθαι
ἠλπιζέτην, τούτους βασιλικῶς ἀνεθρε-
φάτην, οἰόμενω αὐτῶν ἑκάτερος, ὅτι βασι-
λεῖ δυναστείας ἐφιεμένῳ, καὶ μεγάλων
πραγμάτων αὐτὸν ἀξιοῦντι, τοῦτο οὐ-
τω δεῖ πεφάνθαι, ὡς στρατιωτῶν ἀρίστ-
ων καλῶς ἠγμένων τε καὶ πεπαιδευμένων,
ἵνα ἀφθονίας μὲν πρὸς πάντας τοὺς πολέ-
μους, οἰκείοις ὅπλοις χρῶιντο, καὶ μὴ ξε-
νικοῖς στρατεύμασι καταμισθοφοροῖν, ἀνα-
λωθῶσι τοῖς χρήμασιν. οὐ θαυμαστὸν οὖν
εἰ τῶν ἐκείνων τῶν ἐκλογῶν ἀμφοτέρων,
μὴ στρατιώτας μόνον, πάντων τῶν ἄλλων
ἀρίστους καὶ εὐπειθέστατοι ἐφάνησαν, καὶ μα-
χιμώτατοι, ἀλλὰ τε στρατηγῶν σμικρῶν, καὶ
δυναστῶν, ἀπὸ ἐκ σιμβλωτικῶν, ὡς εἰ-
πεῖν, καὶ λιτουργημάτων, ἀνέ-
φηναν. ἐδήλωσε δὲ τοῦτο ὅπερ λέγομεν
ἀμφοτέρων τὰ ἔργα, οὐκ ἐπ' αὐτῶν μόνων
τῶν βασιλέων, ἀλλὰ καὶ μετὰ τὸν ἑκατέρου
θάνατον ἐπραχθέντα. ὁ μὲν γὰρ Καμβύσης,
καίπερ οὐ φρενήρης ὢν (ὡς λόγος) αὐτὸν
μὲν τὴν Αἴγυπτον, καὶ ἄλλα πολλὰ μα-
χιμώτατα ἔθνη, διὰ τῶν τοῦ πατρὸς λει-
φθέντων, προσήσατο. ὁ δὲ Δαρεῖος σὺν τοῖς
αὐτοῖς τοῖς τε Βοσπορηνοῖς διὰ γεφυρωθέντος, καὶ Ἴστρου πο-
ταμοῦ Σκύθας ἐκπολε-
μῶσαι, καίπερ οὐδαμόθεν, καὶ οὐκ εὐτυ-
χῶς, ὁμοσε ἐλθόντων· ὁ δὲ νεωτέρου τοῦ Φιλίπ-
που Ἀλέξανδρος, τοὺς ὑπὸ τοῦ πατρὸς πε-
φεύγτας, καὶ παιδευθέντας Μακεδόνας, εἰς τὴν
Ἀσίαν παρελθόντας, περὶ μόνον τὸν Γρανικὸν
ἀγῶνα, ἀπαξ μὲν τοῦ μεγάλου βασιλέως
δυνάμεις καταπατήσας μᾶλλον, ἢ κατα-
πολεμήσας, αὐτίκα τὴν Ἀσίαν καὶ τὴν Αἴ-
γυπτον ὑποχείρια αὐτῷ ἐποιήσατο. οὕτω
δήπου καὶ μετὰ προνοίας καὶ σπουδῆς ἐξ ἀρ-
χῆς γιγνομένη ἐκλογή, τῆς τε παρεπομέ-
νης παιδείας τοῦ χρήσασθαι, καὶ ἀγωγῆς, οἷα
τίνι ἐστὶ πρὸς στρατηγικὴν, καὶ τοῖς βασιλεῦσι,
θαυμαστούς τε ἀποδεῖξαι, καὶ ἀξιεπαινέ-
τους, τοῖς τ' αὐτῶν ὑπηκόοις ὠφελίμους,

A Sed ratio, quam in re hac perficienda Ægypti rex iniit, & tenuit, ea quidem certè mirabili quadam prudentia excogitata fuisse videtur, ac fortunæ fauore confirmata; (hac qui vti potest, semper vtitor:) hanc proximè illa accessit, quam Cyrus & Philippus primi ferè probauere. Amboenim reges hi cùm de suis popularibus, eos omnes tyrones deligerent, quos maximè omnium bellicosos, sese effecturum esse sperarant, hosce omnes regio more educandos curauere, reputantes vtrique, cum regem, B qui potentiam expetit, quique egregiis ac memorandis facinoribus faciendis habilem se agnoscit, nulla re magis indigere, quàm eiusmodi militum manu, qui rectè ducti atque educti sint. Scilicet, vt copiæ suppetant bellis omnibus, propriis ac domesticis armis, gerendis atque administrandis, néve pecunias in militem mercede conductum profundens, fiscos exhauriat. Haud ergo mirum, si ex amborum regum horum delectibus, Cyri, inquam, & Philippi, non milites solùm omnium strenuissimi, suisque Imperatoribus obsequentissimi extitere, verum etiam summorum Imperatorum, regum, & ducum, quasi exC mina exiliere, ceu ex aluearibus, vt sic dixerim, quæ solertes melitturgi & curauerint, & pauerint. Atque orationi huic, non ea modò facinora faciunt fidem, quæ ampla & illustria ambo hi reges patrauere, dum in vita retinebantur adhuc, sed etiam quæ post illorum mortem, à suis successoribus patrata fuere. constat enim, Cambysem, licet mente haud bene constanti, iis tamen copiis, quæ ex vna illa, eaque extrema, parentis Cyri clade superfuerant, Ægyptum, multasque alias bellicosissimas gentes, in deditionem subegisse. Portò D Darêum, qui huic successit, eisdem copiis, iuncto nauibus Bosporo, ac Danubio ponte instrato, Scytharum gentem, hactenus à nemine bello lacessitam, primum omnium lacessisse, quanquam nimiùm fortasse audacter, & parum feliciter, lacessisse tamen. At verò Alexander Macedonas Philippi patris alumnos cùm in Asiam adduxisset, tribus illic præliis debellauit. Itaque cum eis se gessit, vt innumerabiles, atque hactenus ferè inuictas, magni regis copias proculcasse magis quàm iustis E aciebus vicisse videatur: denique Asiam ferè vniuersam, atque Ægyptum eisdem commilitonibus occupauit, atque in prouinciæ formam, sicuti audimus, redegit. Enimvero ita se res habet, vt qui delectus semel fuerit prudenter descriptus, ac solerter initio institutus: inde conuenienti disciplina deinceps habitus, valeat reges ac

belli duces admirabiles reddere, suisque subiectis non minùs charos, quàm vtiles:

ac demum eò celsitudinis adducere, vt, (quod ait Lyricus,) pro mortalibus gloria æterni fiant. Quo etiam magis mihi videntur Cyrus Philippusque mirabiles, qui quidem vti Imperatores optimos decebat, ac strenuissimos, eiusmodi rationem, cuiusmodi exposuimus, in milite deligendo, eodemque fingendo & probando tenuere. Quippe minimè enim ignorabant, regiam amplitudinẽ, & prudentiam, modum hunc maximè decere, eundemque ad subiectorum animos, præsertim gentilium & popularium, summa charitate & beneuolentia perpetuò obstringendos, mirum quantum aptum esse & appositum: nam quum suis in animis hoc sibi milites infixerint, ducem ipsum omnia, & facere, & perpeti, non minùs ipsorum met gratia, quàm proprii compendii, aut nominis ergo, nunquam nec bellantes, nec malè patientes, animos despondeant, quin hilarè, & libenter omnia ei suggerant, ipsasque animas & sanguinem pro eodem effundant, nedum bona, & pecunias.

Ceterùm vt rationem hanc tandem concludamus, necessarium esse affirmamus, regem pariter, ac subiectos, cum animis suis hoc reputare, quòd sicut in illa ciuitate, quæ legibus suis regatur, & libertate fruatur, cõmunis institutio, & salus; ceu ciuitatis vita, in principum mentibus non vnis quidem illis, sed pluribus distributa, fereque dispersa est; ita & hic, altero quodam modo lõgè illo quidem meliori, & efficaciori, in vnica dumtaxat regis ipsius mente, subiectorum institutio, & salus insita, & infixa est: quodque illa incolumi & constanti, cetera omnia rectè & ordine procedunt. Hac reputatione nonnulli, à conserenda in prælijs manu reges deterrent, dumque acies concurrunt, eminus atque in tuto consistere eis suadent: haud enim æquum censent, publicum decus, atque vniuersorum salutem, vnius Regis anima, belli casibus exposita, in discrimen esse agenda: quippe quacumque clade accepta vel quàm pluribus desideratis, (id quod etiã nos dicebamus,) haud magnopere regnum læsum iri, modò Rex ipse restet incolumis. Confirmant hoc Adrasti exemplo, eoque illustri: hunc enim aiunt, cùm malè ad Thebas gesta re, solus inde euasisset, atque incolumis restitisset, haud multo post bellum cum Thebanis renouasse: contra verò si quid Regi incommodi accidat, aut reflante fortuna, in fraudem aliquam ipse incidat, tunc Remp. omnem pessum ituram id quod Cyro iuniori accidisse memorant. Verùmenimvero vtrùm sic an secus fieri hoc debeat, & deceat, temporis momenta, & fortunæ vis, ac prudentis viri in re præsenti consilium, veriùs ac certiùs diiudicare poterunt, quàm instituta hæc à nobis disputatio, præsertim cùm Poëta, & manu promptum, iuxta, & consilio validum Agamemnonem fuisse affirmet.

A ἐς δὴ ἐς ὅπῃ πελώριον κλέος καὶ Γίλιππον
τοὺς τε ἄρχοντας ἑλᾶν, καὶ τοὺς ἀρχομένους.
ἔστ' ἄρα ὅ, τι τῶ Φιλίππου ἔθος, ὀνησιμάχατος πολίτων εἶναι δοκεῖ, καὶ ἀσφαλέστατος, καὶ βασιλεῖ μάλιστα ἐπιτήδειος. ἔτι δὲ πρὸς τὸ κερδαίνειν καὶ φυλάττειν τιὼ πρὸς ἑαυτὸν εὐμένειαν, ἄλλως τε καὶ ὁμοφύλων, ἀμήχανον ὅσον ὀφελιμώτατος. τοιγάρτοι τοὺς μὲν ἡγεμόνας πολίτας, πολίτας ποιεῖν τε, καὶ παθεῖν, οὐχ ἥκιστον αὐτῷ ἕνεκα, ἢ ἅμα τὸ ἴδιον κέρδος, καὶ δόξαι, οὐ μήποτε ἐθέλει πολεμιῶτας ἀπαλλάττεσθαι, οὐδ' ἄλλως πως παλαιπωρεῖσθαι, ἀλλ' ἱλαρῶς τε καὶ προθύμως πάντα ἐπουργεῖν, ταῖς τε ψυχαῖς, μὴ ὅτι γε τοῖς ὄντα, ῥύτῳ χαριζόμενοι τῶ ἄρχοντι.

B Τέλος δὲ χρεών ἐστι τὸν τε βασιλέα καὶ τοὺς τῷ βασιλεῖ ἐπομένους, ἓξ ἴσου ἐπολαμβάνειν, ὅτι καθάπερ ἐν πόλει αὐτονόμῳ, ἡ πολιτεία οἷς ταύτης ψυ-
C χὴ, ἐν ταῖς τῶν ἀρχόντων ἑνίδρυται διανοίαις, καὶ ταῦτα πλειόνων οὐσῶν, ἔστω φησὶ πολὺ βελτίονί γε καὶ δραστικωτέρᾳ, ἐν μιᾷ τῇ τοῦ βασιλέως διανοίᾳ ἢ τῶν ἐπομένων τάξις, καὶ σωτηρία ἐγκατῴκοδόμηται. ἐπὶ τούτῃ σωζομένῃ καὶ ὑγιαινούσῃ πάντα τ' ἄλλα διῆνυσται. ἐντεῦθεν δέα ὁρμώμενοί τινες πειρῶνται ἀποτρέπειν τοὺς βασιλέας ἀπὸ τῶν παρατάξεων, καὶ τῶν ἐν ταῖς
D μάχαις συμβολῶν· ἀσφαλὲς ἅμα καὶ ἀσύμφορον φάμενοι, τοὺς τοιούτους ἡγεμόνας, τοῖς ἰδίοις σώμασι παραβόλως κινδυνεύειν, τοῦθ' ὅπερ καὶ ἡμεῖς νῦν, ἐπιλέγοντες, τῶ μὲν βασιλέως σῳθέντος, οὐ τὰ μέγιστα βλάψαντας ἐπάγειν· εἰ καὶ ὡς πλεῖστοι τῶν ἐκεῖ τοῦτον ἀπόλωνται. παράδειγμα σαφὲς τὸν Ἄδρηστον ποιούμενοι, ὃς ἀπὸ Θηβῶν μόνος ἐκπεφευγὼς (ὡς λέγεται) καὶ σωθείς, μετ' οὐ πολὺ αἱρεμαχήσατο. αὖ δ' αὖ τὸ πάθη αὐτὸς, ἢ ἄλλως πως κακοτυχῇ, ἅπαντα τότε οἴχεσθαι καὶ ἔρρειν τὰ πράγματα· ὅπερ καὶ τῷ Κύρῳ φασὶν ἀποβῆναι, τῷ νεωτέρῳ. Οὐ μὴν ἀλλὰ πότερον τοῦτο πολυτελῶς ποιητέον οὕτως, ἢ ἄλλως πως, καιρῷ καὶ τύχης καὶ φερνήσεως μᾶλλον διαφέρῃ, ἢ τῷ λόγῳ τῷ νῦν ἐπισκοπουμένου· ἄλλως τε, καὶ ὃ ποιητὴς ἀμφότερα ἐφ' Ἀγαμέμνονος διϊσχυριζόμενός, ὅτι τε βασιλεῖ ἀγαθὸς, καὶ αἰχμητὴς κρατερός.

Επεὶ δ' πόλιν τὴν πολεμικῷ ἦθει τὸ πε σο- A βαρὸν ἐμπέφυκε καὶ τὸ φιλοκερδὲς, καὶ ὅλως τὸ πλεονεκτικὸν· δεῖ δὴ τὸν βασιλέα ὅπῃ τε τῆς εἰρήνης καὶ πολέμου ἀξίωσιν τοῦτο φυλάττειν, οὔ ταπεινῶς γε αὐτὸ ἐπιφέρουσιν, οὔτε μετ' ἀφρενοδοξίας, ἀλλὰ σεμνῶς, καὶ μεγαλοφρόνως. ἀμέλει ὡς φασὶ οἱ Πέρσαι, τινὰς τῶν περὶ βασιλέα, βασιλέως ὀφθαλμοὺς ἐκάλουν, καὶ ἄλλους ἴσως ὦτα· προσαπλοῦς δεῖ καὶ τὸν ἄριστον βασιλέα, B τοὺς περὶ αὐτὸν, οὕτως οἴεσθαι δεῖν ἐφ' ἅπασιν καθεῖναι, ὥστε καὶ ὀφθαλμῶν, καὶ ὤτων, καὶ χειρῶν πολλῶν, καὶ ποδῶν χρείαν, ἕτοιμους εἶναι οἱ πρόσχειν· αὐτὸν δὲ, ὡς εἴπομεν, οὕτω παρασκευάζειν τύραννις, ὥστε μηδὲ μεγάλοις κινδύνοις, καὶ πόνοις ἐμπεριβαλλόμενον, μηδὲν ἔξω τοῦ πρέποντος, μήτε ἐκ κολακείας, μήτε ἐκ φόβου ποιεῖσθαι. πρὸς γὰρ βασιλεῖ πρὸς βασιλεύειν πρέπει μᾶλλον, ἀλλ' οὐ τυραννεύειν, οὐδὲν οὕτω πρέπον, ὡς τὸ τῆς δικαιοσύνης ἔργον, καὶ μεγαλοψυχίας. Ἄρης μὲν γὰρ τύραννος, φασὶ, νόμος δὲ πόλεων βασιλεύς, καὶ Πίνδαρος. καὶ τοὺς περὶ ὄντα βασιλεῖς Ομηρος φησὶν, οὐ βροτῶν δηλήμονας, ἀλλὰ θέμιστας πρὸς Διὸς λαβόντας, ῥυομένους καὶ φυλάττοντας. Διὸς δὲ ἀεικὴς, οὐδὲν ἀδικῶντος, καὶ φονικώτατον, ἀλλὰ τὸν δικαιότατον προσηγόρευκε. δεῖ δή γε δοκεῖ αὐτὸν μόνον τὸν βασιλέα, πιστὸν ἑαυτῷ παρέχειν, ἀλλὰ καὶ τοὺς περὶ αὐτὸν σύμβουλους, καὶ τοὺς δικαστὰς, καὶ ἀγγελιαφόρους· καὶ τοὺς τῶν ἐθνῶν καὶ πόλεων προστάτας, καὶ στρατηγοὺς, καὶ ὑποστρατήγους, καὶ ὅλως πᾶσαν τὴν βασιλικὴν ὑπηρεσίαν. τοῦτο γὰρ μέγιστον μέρος τῆς βασιλικῆς διοικήσεως, τὸ περὶ τοὺς τῶν ἀρχῶν ἐκλογὰς καὶ καταστάσεις.

Διὸ καὶ ἡμᾶς οἰόμενοι ἤδη περὶ τῶν τοῦ βασιλέως ὑπιτηδευμάτων τῶν κατὰ πόλεμον ἱκανῶς ὡς τύπῳ διειληφέναι, φέρε ὑπὲρ τῆς εἰρηνικῆς μεταχειρίσωμεν τὸν λόγον. δοκοῦσι γὰρ ἀμφότεροι οὗτοι οἱ καιροὶ τὴν βασιλικὴν δύναμιν ὅλην σῴζειν καὶ διοικεῖν ἱκανῶς. Η ὁ ζήτησις πῶς πρὸς ὁ βασιλεὺς τοῖς αὑτοῦ ὑποτεταγμένοις προσφερεῖς, πρός τε πολεμίους τοὺς ἀφεστηκότας, ἄριστος χρηστέον καὶ ἀξιεπαινετώτατος· προσθήσομεν ὁ πρὸς τούτοις, καὶ σεβάσμιος. πολλαὶ γὰρ περὶ τὴν διάθεσιν ταύτην εἰσὶν ἀμφισβητήσεις,

A Quoniam verò militaris natio ingenio plerumque elato, & turbido est, atque ad superbiam & auaritiam declinato, oportet regem vtraque tempestate, belli, inquam, & pacis, ita cum eis se gerere, vt neque blandè neque humiliter eos accipiat, quin seuerè & magnificè, atque vti suam maiestatem decet. Et verò sicuti Persæ, quosdam è regiis ministris regis oculos nominabant, atque alios fortasse, aures, itidem & regem optimum oportet, eos qui sibi adstant, ita omni tempore comparatos habere, vt multorum oculorum, multarumque aurium, & manuum, & pedum, vsum assiduè prolixéque sibi exhibeant: ipsum verò eiusmodi sese, (vti diximus,) eis exhibere, vt nihil quicquam vel adulatione, vel timore adductus faciat patiaturve. Nam qui sibi hoc in animo infixit vt verè regnet, non autem vt Tyrannum sese exhibeat, nihil priùs aut fortiùs aget, quàm vt iustitiam & æquitatem colat, omnibusque tum dictis tum factis eximiam animi celsitudinem C præ se ferat. Mars enim, (aiunt,) Tyrannus est, lex autem omnium domina, & regina, iuxta Lyrici sententiam; præterea Homerus eos reapse reges esse existimat, non qui visceribus miserorum, atque atro sanguine vescuntur, sed qui iure & legibus à Deo acceptis, hæc tuentur, & seruant. Idem Iouis familiarem appellat, non qui omnium esset iniquissimus, atque immanissimus, sed qui æquitatem imprimis, humanitatemque præstaret. Quamquam haud omnino sat est eiusmodi sese regem vnum præstare, sed oportet etiam eiuscemodi illos exhibere, qui eum circunsistunt. sunt verò ii, consiliarii, iudices, qui à libellis, D prouinciarum ciuitatumque præfecti, belli duces, tribuni, denique vniuersum aulæ ministerium, nempe, his legendis, probandis, corrigendis, facilè atque apertè cernere est ecquinam sit regis animus, quæque mens, denique quid de vniuersa regni administratione sperandum sit.

Idcirco itaque nos cum existimemus iam de studiis atque institutis bellicis abunde esse disceptatum, ad pacis studia & instituta orationem conuertamus: namque duæ hæ tempestates regiam potestatem videntur totam comprehendere & definire. Cardo autem quæstionis vertitur in modo illo reperiendo, quomodo Rex se aduersus subiectos gerens optimus habeatur, & laudatissimus, ademus præterea, & venerabilis. Et verò quæstio hæc in varias opiniones scinditur, propter illos qui in diuersa rapientes hæc, modum vtrinque excedunt. nam quidam, hominum multitudinem vituperantes, atque obterentes, affirmant;

populum esse turbam infirmissimam, hebetissimamque, & agitabilem maximè, præterea summè ingratam. Porrò alii belluam multorum capitum fingunt, ingenti temeritate præditam, atque hæc dicta, atque adeo maledicta, grauibus sententiis confirmant. Quoniã enim ita natus homo est (aiũt) itaq; factus, vt sibi obsecundantẽ in vili habeat, in vili habentẽ suspiciat, idcirco oportere legũ conditores, principes, & reges rerumque potentes, tales populis leges imponere, quę ad morem acerbiorem vergant, potiùs quàm ad molliorem, magisque placabilem: atque idcirco perpetuis tributis vulgus fatigandum, vrbesque, & priuatas domos exhauriendum, vt in rebus necessariis comparandis exerciti, déque victu quotidiano semper soliciti, compressos spiritus, atque humiles gerant animos, neque rebus vllis nouandis studeant, sicuti in superioribus disputationibus adnotauimus. Alii verò ex aduersum, homines nos natos meminisse, debereque humanè & benignè hominibus imperitare, neque per simultatem subiectos Echeti more lacerare, affirmantes minimè omnium principibus conducere, nec decere, sæuitia & crudelitate erga subiectos vti. Ita enim heros, atque iniquos dominos in eos sæuire, qui ditionis suæ sunt. Namque sic mortales vniuersos natura esse comparatos, vt publicè & priuatim assiduè labantur, & errent; quippe quibus neque lex, neque timor vllus tanti est, vt eos à flagitiis faciendis arceat: quippe cùm neque etiam mors hoc possit efficere. aut ergo morte validior excogitandus est terror, aut hæc frustra est. Ecquænam tandem tam ferrea lex ferri, (aiunt) poterit, aut terror tam vehemens obtendi, qui frænos libidini indat, & dolori: quorum alterum quidem est malorum incitamentum, alterum à bonis auersio: quid porrò audacia, & formido, ambo inconsulti consultores? hisce accedit furor implacabilis, & fallax spes, quæ à rationis sensu disiuncta, & cum libidine coniuncta, nullum non graue facinus attentauerit, quamuis subitò. Oportet itaque Reges, ac cæteros humani generis arbitros, hisce affectionibus & perturbationibus cognitis, quæ necessitate quadam naturali in animis, atque ipsis etiam in corporibus, nonnullæ inhærent, inustæque, vt veriùs dicamus, sunt, oportet inquam nonnulla peccantium flagitia, atque eorum, qui haud extremè perditi sunt, iniquè facta videntes, interdum nec videre, & audientes, nec audire, aliaque humano more persequi, & mediocriter punire, vtique monet Lyricus.

Manum mollem adhibenrem, vlceris os attrectare. Facile quidem enim ciuitatem concutere, vel vilissimo cuique, at in

A ἀλλ' τοὺς ἕλκοντας ἐφ' ἑκατέρᾳ τὸν ζυγὸν τῆ ὑποβολίμου. οἱ μὲν γὰρ φέροντες τὰ πλήθη, φασὶν, ὅτι ὁ δῆμος ὄχλος ἐστὶν ἀξυνετώτατος πάντων ἀνθρώπων, καὶ ἀσωτότατος, καὶ τἆλλα ἀνελευθερώτατος· οἱ δὲ τὸν ἄριστον πολλῶν ἀνθρώπων διαμεμαχῆσθαι δεῖν, καὶ γνωμοτυποῦντες φοβεῖσθαι, ὅτι πέφυκεν ἀδέσποτος ὁ μὴ θεραπεύων ὑποφεύγειν, τὸ δὲ οὐχ ὑποφεύγειν θαυμάζειν. χαλεπῶς
B φέρω τοὺς τε νομοθέτας, καὶ τοὺς ἄρχοντας, καὶ τοὺς βασιλέας, τοιούτους ἴδιαις νόμοις; οἵ τινες ὅτι ἐβαρύτερον ἦθος μᾶλλον ῥέπουσιν, ἢ ὅτι τὸ μὴ θαλεπαίνειν καὶ πρᾳεῖαν. δεῖ καὶ συνεχῶς διαμολογητέον εἶναι φασὶ, καὶ ἐξαμυθητέον, τάς τε πόλεις, καὶ τοὺς οἴκους τοὺς ἰδίους, ἵν' ἀχόλουθοι πρὸς τὰ ὑπερτίθεια, καὶ πρὸς τὴν καθημέραν ἀεὶ κινδυνεύοντες, τὰ φρονήματα συστέλλωσι· μηδὲν δυνάμενοι νεωτερίζειν, καθάπερ ὑπὸ τῶν θεραπόντων διεσκεμμένα. Ἄλλοι δὲ ἐξ ἐναντίας δεσπότας ὀνο-
C μάζουσι τοὺς φιλανθρώπους ἄρχειν φασὶ δεῖν, καὶ μὴ τὰ ἐλευθερωτάτων μήτ' ἐχέλικας, ὑπολέγοντες, ὄφελος οὐδὲν τοῖς ἄρχουσι. πρὸς τοὺς ὑποπεπαγμένους, τὴν χαλεπότητα ἀσκεῖν. τοῦτο γὰρ οὔτε ἀρχικὸν οὔτε βασιλικὸν, ἀλλὰ δεσποτικὸν μᾶλλον, καὶ τυραννικόν. ἐπεὶ πεφύκασιν ἄπαντες, καὶ ἰδίᾳ, καὶ δημοσίᾳ, ἀμαρτάνειν, κοὐκ ἔστι νόμος οὐδὲ φόβος, ὅστις ἀπείρξει τούτου, ὅπου γ' οὐδ' αὐτὸς ὁ θάνατος. ἢ τίνων δεινότερόν τι δέος εὑρετέον, ἵν' τοῦτ' οὐδὲν ὑπίσχῃ. ποῖος γὰρ φασι νόμος, ἢ τηλικοῦτος εἴη φόβος, ὅστις τὴν τε ἡδονὴν
D χαλινῷ, καὶ τὴν λύπην, ὧν θάτερον μέν ἐστιν κακὸν δίλεαρ, τὸ δ' ἕτερον ἀγαθῶν φυγή; ἓν δ' ἄν θάρρος, καὶ δέος ἄφεγε συμβούλω, θυμόν τε δεισιδαίμονα, ἐλπίδα τε ὑποδεᾶγον, αἰσθήσει τε ἀλόγῳ καὶ ὑπερχειρητῇ πόλεως ἔρωτι. ταῦτ' ἐξαιρετέα πάντα βασιλέα, καὶ πάντα ἄρχοντα, τὰ πάθη, τὰς τ' ἀνθρώπων ψυχὰς, καὶ αὐτοῖς τοῖς σώμασιν, ἔστιν ἃ ἐξ ἀνάγκης τινὸς φυσικῆς ἔχει
E κεκραμένα, δι' ὁρατὰ μὲν ἅπαντα τ' ἀμαρτάνειν σφάλματα, καὶ τ' ὑπ' ἔσχατα κακουργούντων ἀδικήματα, οἷστε μὴ ὁρᾶν, καὶ ἀκούοντα μὴ ἀκούειν. δίκῃ τε ὑπίσχων μεταλαθεῖν, καὶ μετρίως χολάζειν, καὶ τ' Πίνδαρον.

Μαλθακὰν χεῖρα πρὸς ἕλκος
βάλλοντα, πρῶμαν ἕλκεος ἀμφιπολεῖν.
ῥᾴδιον μὲν γὰρ πόλιν σεῖσαι καὶ φανερὸς, ἀλλ' ὑπὲρ-

ἐφ' αὐτῆς ἔασαι, δυσπαλὲς
δὴ γίνεσθαι ὄξαπίνας,
εἰ μὴ θεὸς ἀγημόνευσι, κυβερ-
νατὴρ γένηται.
Ἵνα δὲ εἰς ἓν συνέλωμεν ἅπαντα τὸν λόγον,
ἀναγκαῖον ὦ ὡς ἀληθῶς βασιλεύσειν μέλ-
λοντι, τοὺς μὲν ἰάσιμα ἀδικήματα ἀδι-
κοῦντας, οὐκ ἀπαλῶς, οὐδὲ ἀπόνως θερα-
πεύειν· ἀλλὰ τοῖς ἀνιάτοις ὁμοίως
πως ἐμφρᾶξαι· ἀλλὰ τοῖς ἀνιάτοις ὁμοίως
χωρὶς, ἰσύλοις ἀπαραιτήτως χολάζοντα, καὶ
ἀμφιβύθιον ἀποφαίσεως, ὅπως ἀδιά-
φθορος ἐσσήται πόλις ἢ τὸ ἔθνος ἅπαν τὸ τούτῳ
ὑποπαλύ, καὶ ὅλῳ τῷ πόντων ἀμοιρον, ἢ
ἀμέτοχον, ὡς ἔνι μάλιστα ἀβλαβὴς· ἀβλα-
βὴς δὲ ἐνὼ πᾶσα ἀρχὴ οὕτω διοικηθῇ,
ὥστε μηδεμίαν ὑποδῆσιν ὑποφῆναι, διὰ
χρημάτων συνάθροισιν ἐκ πόντος ἑνὸς
που, ἢ μιᾶς φορίας, ἢ ἄλλως τῶν εἰς τὸ ὑπήκοον
μίσους. Ἐπειδὴ δὲ τῶν αὐτῶν ἤθους ἐστὶ τούς τ'
ἀδικοῦντας, καὶ τοὺς κακουργοῦντας πόλεις,
πολιτάπασι μετελθεῖν, καὶ ὠμῶς, καὶ
τιμῶν τοὺς ποιοῦντας εὖ, καὶ τοὺς αὐτὸν εὐερ-
γετοῦντας, κατά τε τὸν Πίνδαρον, ἀγωνᾶς
ἀμοιβᾶς ἐποιχόμενον τίνεσθαι, χρὴ καὶ τῶν δὲ τῶν μέρος τὸν ἄριστον ἐσόμενον βασι-
λέα φερωνύζειν, σαφῶς ὑπισάμενον τῶδ',
ὅτι ὅπου αἵτε ὠμαὶ καὶ αἱ ὠμωρίαι δικαίως
διαπεπαυμέναι οὖσαι τυγχάνωσι, καὶ νεμό-
μεναι κατ' ἔθος, ἀναγκαῖον ἐκεῖ τιὼ τ' ἀ-
ρετιὼ σύνοχως ἀσκεῖσθαι, τιὼ τ' εὐδαιμο-
νίαν εἰσαῦθις ἐποίκειν. ὅτε δὲ ἧττον μάλιστα τὸ
βασιλικὸν σκῆπτρον, καθάπερ καὶ τῶδε τῷ λό-
γου ἀρχόμενοι ἐφαμεν.
Οὐ μὴν ἀλλ' ἐπεὶ μόλις συμβαίνοι, ἄνδρα
τινὰ ἔθει μόνον αὐθ' ὁ φιλοσοφίας τ' ἀμέτοχον
βίον βεβιωκότα, καὶ πόντα τῶν πόντων
ἀνοήτων· καὶ δεόντως ἀεὶ τὰ τῆς πόλεως, καὶ
τῶν ὑπηκόων πράγματα διέπειν, καὶ τὰ πε-
ρὶ τὸ θεῖον θεραπεύειν· καίπερ ἀρετῆς μετει-
ληφότα, πᾶσα ἀνάγκη τὸν ἐσόμενον βασι-
λέα περιττεύειν φιλοσοφίᾳ. ἀμφὶ ἡ φιλοσο-
φία πᾶσιν τέχναις, καὶ πᾶσι ἐμπειρίαις συμ-
πέπλεκται, καὶ ὅλῳ τ' ἀρετιὼ ἐπαφαί-
ρουσα, τ' αὐθεφύτινα πόντα, καὶ τὰ θεῖα, οἵά
τ' ἐστὶ δεόντως διοικεῖν. οὗ ἆρα λέλεκται, οὐ
περὶ καλῶν παῦλαν ἔσεσθαι τοῖς τ' ἀνθρώ-
ποις ἥξει, οὐδὲ περὶ εὐδαιμονήσειν ἰδίᾳ καὶ
δημοσίᾳ, ἢ ὅτε μὴ ἢ τοι οἱ φιλόσοφοι βασιλεύ-
σωσιν ἐν τῇ πόλεσιν, ἢ οἱ βασιλῆς νῦν λεγόμε-
νοι, καὶ δυνάσται φιλοσοφήσωσι γνησίως καὶ ἱκα-

A sedem pristinam restituere difficile ; præsertim statim nisi principibus Deus gubernator affuerit. Ceterùm vt ad pauca redeam, totamque rationem iam concludam, necessarium ei esse aio, qui sibi hoc assumpsit, vt omnino regnet, in homines illos, quorum malefacta corrigi queant, neque iusto asperiùs, neque inhumaniùs sæuire : illorum autem conatibus acriter resistere, quorum scelera, præterquam quòd nullam medicinam admittunt, rem etiam publicam & priuatam la-
B befactant : itaque hôsce insectari, atque eorum audaciam frangere, vt nulla labes, nulla macula, neque in ciuitate, neque in regno, quoad eius fieri potest, resideat, quin totius Reipubl. quasi corpus sanum, atque incontaminatum permaneat ; permanebit autem si secundùm hæc regni administratio eiusmodi fuerit, in qua nulla suspicio subsit, aut fiscos quocumque modo referciendi, aut cædes facilè faciendi, aut denique vllius in subiectos simultatis, & odii exercendi explendique. Quoniam verò moris eiusdem est, iniquos & maleficos homines omnes, modis omnibus insectari, & vl-
C ciscì ; & qui rectè faciunt, ac regem ipsum beneficiis afficiunt, splendidis donis, vt ait Pindarus, aggredientem remunerari ; itidem oportet regem partem hanc diligenter ante curare, hoc certò scientem, quòd vbi præmia & pœnæ rectè & ordine procedunt, ac pro cuiusque merito distribuuntur, necesse est illic virtutem continenter exerceri, ac felicitatem in æternum propagari. id quod signum illud propriè attingit, quod reges in primis sublatum spectare oportere, tractationem hanc initio ordientes dicebaD mus.

At enim cùm vix conuenire hoc possit, vt homo quispiam, qui solo more, eoque philosophiæ ignaro, superioris vitæ tempus exegerit, in hisce omnibus omnino collimet, vtique decet, subiectos regat ; necesse prorsus esse videatur, designatum regem, philosophiam omnem mente & intelligentia comprehensam tenere. Nempe philosophia vna artes omnes, omnesque virtutes complexa, modò rerum vsus ei adsit, sola potis est
E res humanas iuxta & diuinas ritè tractare, atque vtiliter regere. Rectè ergo dictum fuit, non priùs hominum generi malorum modum, finemque statutum iri, neque felicitatem publicè aut priuatim eis affore, quàm cùm aut philosophi regnauerint, aut qui reges nunc numerantur, & dynastæ, philosophiæ studia plenè & ingenuè celebrauerint, atque in hominum cœtibus excoluerint,

inque vnum consenserint facultas ciuilis, & philosophia. Qui ergo aut rex designatus est, aut regnare etiam inceperit, necesse procul dubio habet philosophari. Nam qui rex philosophari & didicit, & vult, id est, proprio officio fungi, vt oportet, is oblatis belli casibus fortitudinem præstabit, simul cum sagacitate coniunctam: in pacis studiis iustitiam, ac magnificentiam, cum humanitate & æquitate: denique verò sanctitatem aduersus Deos immortales pientissimo animo, & mente, in eorumdem numen, summa inclinatione propendente. Enimvero hæc reapse Regia munia sunt, & heroica, & diuina. Ac de regia quidem facultate, eiusque comparandæ modis hæc sat sunto.

At de Sacerdotali, (id quod tertium in quæstione positum initio fuerat,) nunc considerandum: huic Pontificalis quæ appellatur, vti forma generi proprio subiicitur. Atqui de signo illo, quod sublatum spectat facultas hæc, nonnulla in superioribus disputationibus attigimus, & asseruimus præmium hoc ciuibus illis esse tribuendum, qui cætera excellunt, quique probitate simul & sapientia in hominum cœtibus principes numerantur. Decere enim dicebamus tunc, diuini numinis cultum, & venerationem eos homines suscipere, qui iam graues annis, molestis ac laboriosis negotiis gerendis impares habentur. Veteres itaque illi, sicuti & alias curationes ad ciuilia pariter & bellica munia pertinentes, Regibus permittebant: itidem sanè, & hoc pietatis decus maximum videlicet, & optimum, maximo tribuentes, & optimo: Verumtamen quum temporum cursibus regna in eam amplitudinem iam euaderent, vt singularis homo tot tantáque negotia, solus sustinere non posset, pontificatuum, & regnorum facta sunt diuortia, dignitasque Pontificalis, ad eos est homines delata, qui secundùm reges, omnium dignissimi habebantur & optimi. Argumentum longè euidens: Nam apud Ægyptios, qui cultu & cerimoniis Diis immortalibus adhibendis, cæteros mortales superare perhibentur, negant, hominem vnum singularem, eundem regemque & pontificem creari, quin discreta esse apud illos decora hæc. Quanquam nonnullis in Græciæ ciuitatibus postquam regum pertæsum, regium tamen nomen remanserit adhuc, vt solemnia sacra sanctè & solemniter fieri possent. Quod idem, apud alias gentes etiamnum similiter seruari compertum habemus.

At nos institutam rationem de integro resumentes, dicimus, vniuersæ sacerdotali curationi hoc esse propositum,

A ιως, & εἰς ταὐτὸν συμπέσῃ δυνάμις τε πολιτικὴ & φιλοσοφία. ἀναγκαῖον τοίνυν φιλοσοφεῖν τὸν βουλόμενον, & μέλλοντα βασιλεύειν. & γὰρ ὁ τοιοῦτος βασιλεὺς ὁπτιοῦν ἦθος καὶ βουλόμενος φιλοσοφῇ, τοῦτ' ἔστι τὰ ἑαυτοῦ, ὡς δεῖ, πράττειν· ἐν μὲν τοῖς κατὰ πόλεμον κινδύνοις ἀνδρείαν παρέξει μετὰ τοῦ συνετοῦ· ἐν δὲ τοῖς κατ' εἰρήνην πράγμασι, δικαιοσύνῃ καὶ μεγαλοπρεπείᾳ, μετ' ἤθους φι-
B λανθρώπου, καὶ εὐγνώμονος. ὅλως δὴ, καὶ ὁσιότητα παρεῖ τὸ θεῖον, μετὰ πραότητος εὐσεβοῦς, & γνώμης θεοφιλεστάτου. ταῦτα γὰρ πᾶν γένος λόγῳ βασιλικά τε & θεῖα, & ἡρωϊκά. & παρεῖ μὲν βασιλικῆς δυνάμεως & κτήσεως τὸ ἀνθρώπινον.

Γερεῖ δὲ τῆς ἱερατικῆς, (ὃ τέταρτον εἰς σκέψιν καταρχὰς παρεῖληφε) νῦν θεωρητέον. ταύτην ἡ λεγομένη ἀρχιερωσύνη, ὡς εἶδος ὑπὸ τὸ ἴδιον γένος, ὑπόκειται. καθ' ὅτις αὖ τούτου σκοπὸς, ὁδὸν πρόρρησιν ἐν τοῖς παρεληλυθόσι λόγοις ἐδείκνυμεν, φάμενοι εὐπρεπῶς
C τοῖς πολιτικαῖς ἐπιστατήσειν τοὺς τῆς εἰρήνης ἄρχοντας) δοτέον, πῶς τε σοφίᾳ & καλοκἀγαθίᾳ, πρὸς ἄλλοις πολλοῖς δήπου ὑπαίθριοι πρέπει γὰρ δή, ὡς ποτὲ διωρίζομεν, τιμή τε θεραπείᾳ ἀποδίδοται τοῖς θεοῖς, καὶ τὸ ἀπάρασιν ἔχειν παρεῖ αὐτοῖς, πρὸς δὲ χρόνον ἀπειρηκότας, & τὸ κεῖσθαι οἵους τε παρεῖναι δηλαδὴ πονηρᾷ παλαιπωρίᾳ. Οἱ μὲν οὖν ἀρχαῖοι ὡς περ εἰρήκαμεν, τὰ παρεῖναι τοῖς πολιτικοῖς διοικήσεις & τοῖς πολε-
D μικοῖς, τοῖς βασιλεῦσι πολλὰ συνεχώρησαν· οὕτω δὴ & τοῦτο τὸ τῆς θυσιείας γέρας, τὸ μέγιστον δηλονότι καὶ τὸ ἄριστον, ᾧ μεγίστῳ νέμοντες καὶ ἀρίστῳ. οὐ μὴν ἀλλ' ἐπεὶ τοῖς βασιλείαις ἤδη αὐξανομέναις, οὐκ ἐξῆν τοῖς βασιλεῦσι μόνοις παρεῖναι πολλὰ χρηλάζειν, αἱ ἱερατεῖαι ἀπὸ τῶν βασιλειῶν διεχώρησαν, & τοῖς μεταγενεστέροις βασιλεῦσι πολλῶν μᾶλλον ἀξίοις προσεδόθησαν. τοῦτο τεκμήριον μάλα σαφές. παρ' Αἰγυπτίοις γὰρ, τοῖς τῶν
E θείων μάλιστα πολλῶν ἀνθρώπων ἐπιμελουμένοις, ὑπ' ἀνδρα φασὶν, ἀρχιερέα εἶναι, & βασιλέα, τὸν αὐτὸν δηλαδὴ διαφερόντως ἀπὸ δηλώσαντα τούτοις τοῖς ἡμᾶς παρεῖναι τοῖς & παυσαμένων παρεῖναι τῆς βασιλείας, ὅμως δεῖ τὸ ὁσίως ἱερουργεῖν, & ἐννόμως, ἔστιν ὃς & ἀπὸ τυραννίδος βιαίας ἐπάνοδος πρέμνης, ὡς περ Ἀθήνησιν, ὅπου βασιλεὺς ἱερεῖος, τοῖς σεμνὰ ἀρχαῖα συνεξετάζει). ὅπερ & δηλαδὴ καὶ παρεῖναι νομίζομεν ἀκόλουθον.

Αλλὰ τὸν ἔξαρχῆς λόγον αἰαμβόντες λέγωμεν, ὅλης ἱερατείας σκοπὸν εἶναι, τό, τε τὸ θεῖον θεραπεύειν καὶ πάντα ἔξεργάζεσθαι, ὅπως αὐτῷ τε ἵλαον ἢ ᾧ ἱερεῖ ποιῶ, καὶ τῇ πόλει οἱ ὑμῶν, τοῖς τε ἁμαρτάνουσί τι οἰκεῖον ἢ οἰκεῖον, καὶ τοῦτ' ἐλλόγως. οἰόμενοι γὰρ οἱ ἄνθρωποι τὸ θεῖον παντελῶς ἀγαθὸν εἶναι, καὶ ἀμίαντον, θέλοντές τε πρὸς αὐτὸ ἐργατεῖσθαι καὶ ἐλπίζοντες, ἀποδιδόασιν ὡς ἔνι μάλιστα αὐτοὶ ὅμοιοι γενόμενοι θεοῖς καὶ οἰκείους, ὅσοι γε αὐτῶν σωφρονοῦσι. διὸ καὶ Εὔμαιος πρὸς Ὀδυσσέα,

πρόφρων κεν ἔπειτα Διὶ Κρηΐσσαν ἁλείμην,

Εἴσε κτείνας μιν.

ἄτοπον γὰρ ᾤετο Εὔμαιος, ἄνδρα ἀνὰ φόνῳ καὶ αἵματι κεχραμένον, καὶ ὅλως ἀναγῆ πρόσελθεῖν τῷ θεῷ, ὅθεν δεῖ εἰρῆσθαι καὶ τοῦτο δοκεῖ· πρὸς μιαρὸν δῶρα, οὔτ' ἀνδρὶ ἀγαθὸν, οὔτε θεοῦ, ἔστι ποτε τόγε ὀρθόν, δίκαιον. τούτου ἕνεκα, φόνων καὶ ἄλλων ἀνημμάτων καθάρσια πρός τε τοῖς Ἕλλησι, καὶ τοῖς βαρβάροις πάλαι ἐξεύρηται, καὶ νενόμισται, ὧν ὅσοι τούτοις ἔνοχοι, τυγχάντες παῤῥησιώτως ἔτι καὶ τὰγαθὰ, ὡς οὐκ ἄξια ἀπαξιοῦντα ἀποτίνοντες ὧν τυγχάνουσι. καίτοι καί τινες παῤῥωτέρω ἔτι προβαίνοντες, πρὸς τὴν σοφίαν ἀποβλέποντες πραγμάτων χρησμοὺς καὶ φήμας ἐρευνῶσι, καὶ ὀνείρατων ἐξηγήσεις, Πυθῶδε ἐρχόμενοι, καὶ εἰς Τροφωνίου, καὶ ὅτι Βραγχίδας, καὶ ὁπόσοι ἄλλοσε πρὸς τὴν μελλόντων, καὶ τὴν σοφίαν ὑπερθυμούμενοι πίστιν τινὰ πρὸς τοῦ δαιμονίου πυθέσθαι ἐλπίζουσιν. οὐ μὴν ἀλλὰ τί ποτ' ἂν ὁ πολιτικὸς πρὸς τοῦτο τὸ πρᾶγμα ὁρίσαιτο, λέγω δὲ, πρὸς τὴν τῶν ὄντων ἐρεύνης, πότερον ποιητέα, ἢ οὔ, δρᾳείζων, καλῶς διωρικέναι δόξειεν, ὕστερον ἴσως λεκτέον· ὃ δὲ νῦν ἐστὶ τοῦτο μόνον φαμὲν, ὅτι, οἱ οὕτω τὰς γνώμας προκαθασμένοι, ὥστε τὰ μέλλοντα πρεπύθεσθαι ἐθέλειν, τὸ σφωτέρου λεγομένου ποιητοῦ αἰσχύνεσθαι ἔοικασι, ταῦτα ποιοῦντες, καὶ ᾄδοντες·

Σύμβολον δ' οὔπω τις ὑπερθονίων
πιστὸν, ἀμφὶ πρόξιος ἐς---
σοι μάσας, εὕρε θεόθεν,
τῶν δὲ μελλόντων τετυφλωνται φρένας
δαί.

τίς μὲν οὖν ὁ τῆς ἱερατικῆς σκοπὸς, οὐ σκοπεῖσθαι χρὴ πρὸς τοὺς τοιούτους, ἀλλὰ

A Deorum immortalium numen venerari, & colere, omnique ope niti, vt sibi ante omnia placatum sit, Sacrificulo inquam ipsi, inde benigna in populum vniuersum mente & voluntate propendeat, atque ad ignoscendum parata eis qui in fraudes aliquas fortè ita vt fit, inciderint; idque adeo bona ratione institutum est. Nam quum mortales homines Deorum immortalium naturam vsquequaque bonam, ac prorsus intemeratam censeant, velintque ab ea beneficia accipere, atque idipsum etiam sperent, omni B ope nituntur, quicumque sanè ex cis rectis sensibus incedunt, vt ad preces fundendas adeuntes, ad eorum similitudinem quoad eius fieri potest, facti adeant: atque idcirco Eumæus aduersus Vlyssem:

Et delubra Deûm subeam, atque altaria tangam
Sanguine fœdatis manibus?

Absurdum enim existimabat Eumæus, virum sanguine & cæde pollutum, atque omnino sacrum, & intestabilem, illuc aspirare, atque idcirco rectè dictum fuisse videtur: A viro impurato neque Deum, neque virum bonum, dona accipere fas est. Hinc C ergo cædium, & cæterorum scelerum expiationes lustrationesque cùm apud Græcos tum apud Barbaros inuentæ, atque vsurpatæ olim sunt, quarum, quicumque scelerum affines homines, compotes euasere, audacter posthac petunt, precibus, quæ sibi bono futura esse sperauerint: quippe qui sese haud indignos iam censeant, quibus diuinæ opis & gratiæ conditio eadem pateat atque ante admissum scelus patebat. Quamquam quidam vlteriùs etiam prouecti, nec rebus præsentibus contenti, vt euenta futurorum noscant, vaticinam famam exquirunt, & somniorum interpretationes, Delphos proficiscentes, Trophonii antrum subeuntes, Branchidas sciscitantes, denique quocumque gentium properantes, vnde aliquam diuinam prædictionem sese acceptum ire confidant. Verumenimvero quidnam tandem politicus de hoc, dico autem de rerum futurarum euentis, vtrùm scrutanda sint nec-ne statuens, rectè statuisse videatur, posthac fortasse à nobis dicetur: interea autem hoc solùm dicendum, qui ita animati sunt, vt E rerum exitus diuinatione cupiant præuertere, videri istos sapientissimi Poëtæ præcepto autem commodam nunquam præbuisse: huic scilicet:

Prudens futuri temporis exitum
Caliginosa nocte premit Deus:
Ridetque si mortalis vltra
Fas trepidat.

hæc Pindarus.

Quinam igitur sacerdotalis facultatis scopulus sit, in quem intuentes, eos omnes collimare

collimare oportet, qui rerum diuinarum curam cultumque susceperè, dictum iam est. Nunc autem de officio dicendum: déque instrumentis, & suppellectile, denique de omnibus cæteris, quæ curationi huic necessaria sunt. hæc ferè omnia perpaucis carminibus complectens Homerus ait;

quoniam placantur & ipsi
Di superi, quorum virtus, vis, robora vitæ
Omnia sunt nostris meliora, priora, sed illi
Placantur tamen officiis, sacrisque litatis
Et precibus, votisque, eadem si iusta feramus:
Ignoscuntque malis nostris.

Hisce carminibus apertè cernere est quinam sit scopus quique finis sacerdotii: sit enim primùm Deos esse placabiles, & flexibiles, inde verò modos addit quibusnam modis, eos sibi placare, menteſque eorum flectere homines possint, & soleant, qui legum repagula transilierint, & flagitia fecerint. Igitur quicunque innocentia præditi sunt, & vacui à peccatis, ii sanè amici Deo sunt. Præstat itaque hosce, & tales in primis, sicuti dicebamus, cultum & venerationem adhibere Diis immortalibus, ac pro illis, qui tales non sunt, preces fundere, numenque eorum propitiare, tum cantilenis, & hymnis, tum etiam omni musica ratione, & instrumentis. Iam si qui rationem hanc Deum propitiandi negent vllam in se habere vtilitatem, quin studium omne omnemque diligentiam frustra esse, eiusdem vatis de ipsa hac iudicium considerent, qui ait:

Semper & assiduè Diuûm mortalia secla
Indiguere opis,

Atque hæc quidem munia eius sunt. Instrumenta autem prima, Æditui, Sacrificuli, Legum interpretes, ac reliquum templi ministerium. Ab his Delubra, Septa, Lucі, Altaria, omnis generis Vasa, Libri rituales, Indumenta, Prædia, & arua, quæ ita diuisa, & definita esse debent, vt ad victum necessaria eis hominibus abundè suppetant, qui sacris ritè peragendis continenter occupati sunt, sicuti etiam in superioribus disputationibus ostendimus: atque hæc omnia eis omnibus erunt communia, qui in hanc sortem, huncque in ordinem venerint. At restat nunc vt de illo dicamus, qui horum omnium est Antistes, & Coryphæus. Hunc si quis Pontificem summum appellet, neutiquam à vera eius nomenclatura aberrauerit. Namque hic diuinæ curationis architectus, atque vniuersi cultus magister: eius autem scopus, etsi haud prorsus idem atque sacerdotum aliorum, haud tamen ita ab eo est diuersus,

A χολουμένους τῷ δι' ἡκοῆς, εἰρήσθω. νῦν δὲ περὶ τε τῶν ἔργων ῥητέον, καὶ τῶν ὀργάνων ὅσα ταύτῃ ἀναγκαῖα. ταῦτα μὲν δὴ πάντα ὁ ποιητὴς ὀλίγοις ἔπεσι περιείληφε ποιῶν,

---τρεπτοὶ δὲ καὶ θεοὶ αὐτοί,
τῶν περ γὰρ μείζονα ἀρετήν τε τιμήν τε βίηφι.
καὶ μὲν τοὺς θύεσι, καὶ εὐχωλῆς ἀγανῆσι
B λοιβῆς τε κνίσης τε παρήγορόν εἰσι θεοῖσι
λιτόμενοι, ὅτε κέν τις ὑπερβήῃ καὶ ἁμάρτῃ.
καὶ γὰρ λιταί εἰσι Διός.

ἐν τούτοις τοῖς ἔπεσι πάντα τὸν τῆς ἱερατικῆς σκοπὸν, καὶ τὸ τέλος ἐνιδρύσθαι, ταῦτ' ἔργα φέδειν πάντα σαφῶς ἐκτιθέντα καὶ δίκαια. λέγει γὰρ πρῶτον, ὅτι τρεπτοί εἰσιν· ἔπειτα δὲ, καὶ πῶς, καὶ διὰ τί αὐτοὺς προσήκει θεραπεύειν, καὶ μεταπείθειν εἰώθασιν οἱ ἀδελφοὶ, διὰ τὰς ὑπερβασίας τῶν νόμων, καὶ τὰς ἁμαρτίας δηλαδή. ὅσοι μὲν οὖν ἀθῷοι καὶ ἀναμάρτητοί C εἰσι, οὗτοι θεοφιλεῖς μὲν· πρέπει δὲ καὶ τούτοις δεῖσθαι μάλιστα, ὡς διὰ βίου εἰπομεν, τῶν θεραπείαν ἀποδιδόναι τοῖς θεοῖς, καὶ αὐτὴ τῆ μὴ τοιούτων, ὑπάρχειν καὶ ὀρθῶς νομίζειν τὸ θεῖον, καὶ ᾠδαῖς καὶ πάσῃ μουσικῇ αὐτοὺς ὑμνεῖν. εἰ δέ τινες τοῖς λεγομένοις ἐναντιούμενοι λέγοιεν, ταῦτα ἀνωφέλητα τυγχάνειν, καὶ τινὰ λως ἡμῖν ἀπουδαζόμενα, τῷ αὐτῷ D λόγῳ ἂν εἴποιεν,

πόλεις δὲ θεῶν κατέουσ' ἀθανάτων.

Τὰ μὲν οὖν ἔργα ταῦτά ἐστι. τὰ δὲ ὄργανα, ἱερεῖα μὲν, οἵπερ ἱερεύσιμα, καὶ νεὼς καὶ ξύλα καὶ εἰ ἄλλη ἱερατικὴ ὑπηρεσία· τὰ δὲ δώρεα, οἵπερ νεῷ, καὶ τὰ περὶ τὴν σκηνὴν, καὶ τὰ σκεύη, καὶ βιβλία, καὶ ἱμάτια, καὶ τὰ χωρία καὶ αἱ ἀγυιαὶ, ἀφ' ὧν τ' αἰτήσεις τοῖς περὶ ταῦτα ἀσχολουμένοις χορηγεῖσθαι δεῖ, πάλαι διεσκέμμεθα· καὶ δὴ καὶ ταῦτα πάντα κοινὰ πᾶσι, E τοῖς τόδε τὸ κλήρου, καὶ τάξεως εἰληχόσι, καὶ μετέχουσι. λοιπὸν οὖν περὶ τοῦ τούτων πάντων κυρίου, καὶ ἡγεμόνος λέγειν, καὶ κορυφαίου. τοῦτον ἐὰν ἀρχιερέα καλοίη τις, οὐκ ἂν ἁμάρτοι τῆς ἀληθοῦς ἐπικλήσεως. οὗτος γὰρ τῆς θείας δημιουργίας ἀρχιτέκτων, καὶ τοῦ τῆς θεραπείας ἔφορος πάσης ἡγεμών. ὁ δὲ σκοπὸς οὐχ ὁ αὐτὸς ὢν, τῷ τῶν ἄλλων

ἱερέων σκοπῷ, οὐ πάντα γε μὴν ἕπεσθαι οἱ, οὐδὲ ἀλλότριος. τοῦτο δὲ ἐξ αὐτῶν τῶν ἔργων ῥᾴδιον καταμαθεῖν. καὶ γὰρ τοῖς τῶν, τὸ θεῖον ἱλάσκεσθαι, καὶ ἐξευμενίζειν, πρὸ ἔργου ἔσται περὶ πάσης ἱεροσυλίας, τοὺς τοιούτους νόμους γράφειν, καὶ τούτων γεγραμμένων, ὡς δεῖ, ποιεῖν ὅπως ἐκείνους πάντες εἴτε ἐχόμενοι, καὶ ἔχοντες ἐξ ἴσου φυλάττωσι, καὶ ἰδίᾳ καὶ δημοσίᾳ, πάντα ἱερὰ τοῖς θεοῖς ῥίζωσι, καὶ τοὺς γάμους ἁρμόζωσι, καὶ τὰ μυστήρια ἄγωσι πρὸ οἷς νενόμισται ταῦτα, καὶ πᾶσιν ἑορτὰς καὶ τὰ ἐνταφια, καὶ τὰ τῶν κατοιχομένων γέρα, καθὰ καὶ οὗτοι κελεύουσι καὶ παραδιδόασι. καὶ τὸ μὲν πρῶτον τοῦδε τοῦ ἔργου. Τὸ δὲ δεύτερον, ὅπως τὸ τῶν ἱερέων γένος, τοιοῦτον ὂν ἁπανταχῇ, οἷ πάλαι ἐφαμεν δεῖν. ἔστι δὲ ἅμα τοῖς θεωρητικοῖς, καὶ τοῖς ἱεροφάνταις, τοῖς τε ἄλλοις, τοῖς ἐκ τοῦ ἱεροῦ συνεδρίου, δοκιμάσαι τὸν ἀεὶ λαχόντα, ὑπὲρ αὐτοῦ, πρῶτον μὲν ὁλόκληρον, καὶ γνήσιον, ἔπειτα ὡς οἷόν μάλιστα ἐκ καθαρευουσῶν οἰκήσεων, φόνου δὲ ἀγνὸν, καὶ ἀπὸ τῶν περὶ τὰ κτεάνα, εἰς τὰ θεῖα ἁμαρτόντων, αὐτόν τε, καὶ πατέρα, καὶ μητέρα καὶ τοὺς τούτων βεβιωκότας.

Πάντα μὲν οὖν τοῦτον καλῶς καὶ ὁσίως διατεθειμένα ἔσται καὶ κοσμίως, ἐὰν τὸ πάντων πρῶτον, καὶ κεφάλαιον, καὶ πάντ' ἄλλα συνέχον καὶ τὸν ἀληθῆ λόγον εὑρεθῇ δυ- D ρεθὲν ἢ ἀγαγὴ εἰς φῶς. ἔστι δὲ τοῦτο, τὸ εἰδέναι τὸ θεῖον αὐτό, ᾧ τινι λαβόντι ἀναγκαῖον, τοὺς σώφρονας, καὶ δικαίους αὐθρώπους, καὶ ὁσίους· ἢ πρὶν ἢ τοῦτο ὄντι καθηφένειαν σοφῶς, ἁθέμις ἐστὶ τὰ αἰτιολογεῖσθαι λαμβάνειν, καὶ θεραπείας, οὐδὲ φιλοσοφεῖν, οὐδὲ ἱερεῖς νόμους ἴσως γράφειν. τούτου γὰρ πρᾶξαι, ἡλίθιου καὶ ἀλαζόνος, ἀλλ' ἁπολιτικοῦ οὐδὲ τοῦ ὄντως θεολόγου ἢ ἀρχιερέως. διὸ καὶ ἀνάγκη ἡμᾶς περὶ τούτου πρῶ- E τον διαλαβεῖν. Οἱ μὲν οὖν ἀρχαῖοι τῶν ποιητῶν, καὶ ὅσοι αὐτοῖς εἰσπονηρὰ μυθολογοῦσι καὶ γράφουσι, πολλὰ τὰ περὶ τοῦ θείου δεισιδαιμονίας γέμοντα, καὶ ταραχῆς, καὶ ἀλογίας ἡμῖν καταλελοίπασι. περὶ μὲν Αἰγυπτίων καὶ Θρᾳκῶν καὶ πολλῶν ἄλλων βαρβάρων, τὰς θρησκείας παραλαβόντες, καὶ τὰ περὶ τοὺς ἱερατικοὺς ἔθνη, οἱόμενοί τε ταῦτα δεῖν οὕτω, καὶ ὅσα, τοῖς πατρίοις συνέμιξαν

as omnino censendus sit alienus : quid verò interfit, ex vtrorumque officiis facile est intelligere. nam præterquam quod summus hic sacerdos, in placando & propitiando Deorum immortalium numine pariter, ac cæteri, laborabit, ac multo etiam vehementiùs, eius præterea partes fuerint, de solemnibus sacris, solemniter peragendis, leges commodas ferre, eisque latis prouidere, vt omnes tam priuati & singulares homines, quàm principes & magistratus, illas pariter seruent : vtique solemnia sacra Diis fiant, matrimonia copulentur, mysteria aganB tur, quibus locis vsurpata antiquitus sunt, ludique & dies festi celebrentur, & mortuis iusta tribuantur, provt ex sanxerint, & iusserint. Atque hæ partes primæ huius sunt. Proximæ, vt sacerdotum natio talis semper esse comperiatur, qualem olim oportere esse dicebamus. Is igitur cum minoribus Pontificibus, ac cæteris, quorum curationis sacræ res sunt, quique in collegio eodem numerantur, in eum qui in sortem sacerdotii venerit, acriter anquiret, nec eum antè comprobabit, quàm integrum vitæ, & C sceleris purum cognouerit, eoque matrimonio prognatum, vt ab vtroque genere omnis labes absit, tum cædis, tum ceterorum turpium facinorum, quæ tota genera & familias inquinant, infensasque diis immortalibus perpetuò reddunt.

Cæterum omnia hæc piè & præclarè dispositа fuerint, diuinaque maiestate condignè, modò, id quod est omnium primum & præcipuum, quodque alia omnia huc pertinentia in se continet, vera & certa ratione inueniatur, inuentumque in apertum proferatur. est verò hoc, Diuinæ naturæ cognitio : cui quidem homines illos, qui temperantia, iustitia, pietate antecellunt, seruire necesse est. Antè verò quam hoc ratione certa comprehendatur, nefas est, aut philosophari, aut leges vllas ad rem diuinam pertinentes scisscere. namque hoc antè experiri, stulti certè atque arrogantis hominis est, nedum politici, aut Theologi, aut Pontificis summi. Atque ideo necesse est E hac de re fusiùs aliquanto disserere. Poëtæ itaque, ac de antiquis quicumque, aut fabulis, aut picturas edidere, turbida superstitione, & miraculis fidem omnem excedentibus omnia nobis referta tradidere. Nam quum à Phrygibus, Ægyptiis, Thracibus, ceterisque aliis Barbaris gentibus maiores nostri ceremonias, ac cætera rei diuinæ instituta accepissent, eaque omnia vera sanctaque censerent, patriis, sibique solemnibus admiscuere:

ex quo euenit, vt temporum cursibus, neque adeo longis, multiplices Deos Græcia veneraretur, & Dæmonas: ac dum suis, aut nouos, aut alienigenas admisceet, ingens superstitio in eam inuaserit, & ceremoniarum & religionis confusio. Ille enim inclytus Orpheus, ille inquam qui mysteria Atheniensibus demonstrauit, Corybantas, verbi gratia, inuexit, alter quispiam Curetas, alius Telchinas, & Dactylos Idæos, alius porrò Metragyrtas nescio quos: Denique omnigena Deorum & Dęmonum monstra, quæ vel memorare etiam viro philosopho nefas. Quid quod præclarus Hesiodus, vt quæ fabulæ ætate sua de Diis ferebantur, decenter absolueret, carminisque lepore authoritatem eis adiungeret, Deûm ipsorum genituras, bella, pugnas, exilia, seditiones, denique innuptas nuptias, enormi impudentia vsus, carminibus tollenda suscepit? Ergo vatis istius sponte industriaque didicimus, ecquis quem Deum genuerit, quoque modo, quaque in terræ marisve, aut cœli regione, quæque quemque mater peperit. At enim vero Homerus horum omnium antesignanus, quique vatis nomenclaturam sibi vendicat, etsi multa, eaque perabsurda, communemque hominum existimationem exuperantia, & fidem, præsertim de tribus illis Saturni liberis prodiderit, quoque modo vniuersitatem hanc hæreditario iure, ac more familiæ heriscundæ inter se diuiserint, lepidissimis carminibus fecerit: Idem tamen videtur nonnunquam poëtica quadam crapula, (vt sic dixerim,) edormita & exhalata resipiscens, seque ipsum colligens, quædam haud omnino inepta, de natura diuina, ænigmatibus ea inuoluens cantare, quæque, & quam grandis summi Dii potestas sit, innuere. Ipsum enim Iouem, quasi in scenam inducens, fingit iubentem, Deos cæteros, auream catenam cœlitus aptantes, omnesque mares iuxta ac fœminas eam detorquentes, periculum suarum vnius virium facere. Ænigmate hoc vates ansam nobis offert dignoscendi, quàm probè intelligeret, quæ & quanta huius mundi Imperatoris, ac temperatoris Dei esset potentia, & virtus existimanda. Porrò autem quòd immortalis & sempiternus non ipse modò sit, sed tota eius familia, hoc etiam expressè docuit, cum dixit,

Nam priuata dolore omni, priuata periclis
Ipsa suis opibus pollet.

Quid quòd rebus nostris diligenter eosdem prospicere, piorumque & impiorum rationem habere, idem ostendit, cùm ait:

Nec facta impia fallacium hominum cælicolis placent.

A δὴ ἐκ χρόνου παρελθόντος σὺν ἑβδόμῃ πομπαδαπούς συβίζεσθαι, καὶ δαίμονας, καὶ θεούς, κατὰ τὴν Ἑλλάδα· ὁ γὰρ θαύμαστος Ὀρφεὺς, ὁ τὰ μυστήρια τοῖς Ἀθηναίοις καταδείξας, τὺς Κορύβαντας ἐσήγαγε, ἄλλος δέ τις τοὺς Κουρῆτας, ἐκ ἄλλος τοὺς Τελχῖνας, ἐκ Ἰδαίους δακτύλους. ἐκ παῖς τοῖς Μητραγύρτας, οὐκ οἶδά τινας, καὶ ἄλλα τέρατα μυσία ὅπη μυσίοις, ἀ γε δὴ πολυτελῶς αἰσχρὸν φιB λοσόφῳ αἰδρὶ μυθολογεῖσθαι. Ὁ δὲ καλὸς Ἡσίοδος, ἵνα τοῖς ἐπ' αὐτῷ ὑπαδημιουργοῖς μύθοις, εὐπρεπῶς ὑπιτελέσῃ, ἐκ τῇ καλλιεπείᾳ χαρώσῃ, ταῖς τῶν θεῶν γενέσεις, ἐκ μάχας, ἐκ φάσεις, ἐκ φυγάς, καὶ ἀγάμους γάμους, πρὸ ἀπαρυθριακότως θεατίζειν ἀνεβάλετο. τούτου δὲ ἕνεκα ἔκπαγε ἐμάθομεν τίς τινα θεῶν ἐγέννησε, καὶ πᾶς, καὶ ποῦ γῆς ὁ θαλάσσης εἰ οὐρανός, τίς τε ἕκαστον εἰ τεκοῦσα μήτηρ. Ὅμηρος μὲν οὖν, ὁ πολύτων κορυφαῖος, ὁ κατ' ἐξοχὴν ποικτὴς λεγόμενος, καίτοι πολλὰ, καὶ ἄτοπα, ἐκ παράδοξα, ἄλλως τε καὶ πρὸς ἐκείνων τῶν τελαῦ τῷ Κρόνου παίδων, ποιήσας, ἐκ πᾶς τῷδε τῷ πολυτὸς τὸν κλῆρον διενείμαντο κατ' αὐδύς, χρεμέντως ῥαψῳδήσας, ὅμως δοκεῖ ἐνίοτε αἰσιώτας, οὐκ ἀπρεπῶς αἰνίξασθαι περὶ τοῦ ὄντως θεοῦ ἕνα, ἐκ πρὸς τῆς ἐκείνου δυνάμεως, ἐκ πολλῶν τῶν ἄλλων ἐξοχῆς. Εἰσάγει γὰρ αὐτὸν, τὸν Δία λέγω, σφοδρὰ ἕνα χρυσῷ κελεύοντα πυκ' ἄλλους θεοὺς ἐξ οὐρανόθεν πολλὰς χρεμάσασθαι, ἀπόπειραν λαβεῖν τῆς μόνου αὐτοῦ ἰσχύος· Ἀφ' τούτου τεκμήρασθαι δίδωσιν ἡμῖν ὁ ποιητὴς, ὅτι ἔγνω τὸν ἕνα τῶν πολλῶν αὐθεκάτερα τῶν ὄντων, ἐκ κυβερνήτην. ὅτι δὲ καὶ ἀθάνατος ὁ αὐτὸς τε, καὶ οἱ πρὸς αὐτὸν πολλοὶ, Ἀφ' ταῦτα ἐμφανῶς διδάσκει, πρὸς παρρθίων αὐτοῦ μάχαιρας, ῥεῖα ζῶντας, ἐκ ἀϊδίους, ἢ ἀκηδίας. ὅτι δὲ καὶ τῶν τῇ δι πρόνοιαν, καὶ τοῖς δικαίοις τῶν ἔργων χαίρουσι, ἐκ τῶν ὁμοίως ἐμφαίνει· λέγων,

Οὐ νῶϊ φίλια ἔργα θεοὶ μάκαρες φιλέουσιν.

δὴ καὶ σοφώτατα καὶ ὁσιώτατα δοκεῖ ᾧ Αχιλεῖ παιδεύειν ὁ Χείρων.---
--- μάλιστα μὲν χρονίδην
βαρυοπτῆ τε ἐγχεϊτῆ κεραυνώοντι
πείθεσθαι θεῶν σέβεσθαι. ταῦτα μὲν ὅσῳ
τῶν ποιητῶν φλαῦρον, ὅτι λεχθέντων
ἴσασι ψεύδεα πολλὰ καὶ ἐτύμοισιν
ὁμοῖα,
ἡμῖν τοῖς ἔπειτα, περὶ θεῶν ποιήσεται κατέλιπεν. Οὐμὲν δὴ παρεπές γε, οὐδὲ τῷ πολιτικῷ, οὐδὲ τῷ νομοθέτῃ, τὸν τῶν θείων θεραπείαν, καὶ τὰ τῆς ἱερατικῆς ἔργα, διώκειν πρὸς τόδε τὸ κανόνα· λέγω δὲ, τὸν τῶν ποιητῶν καὶ μυθοπλάστων, ἀλλὰ τὸν τῆς ἀληθείας ὁδὸν, ὅσῃ δυνάμις ζητεῖν, καὶ πρώτα τὰ αὐτῆς ἴχνη διερευνᾶν, ἵνα κἀκεῖνα πρώτα διώκῃ

Οὐδὲ περὶ ἱερητίου οὐδὲ βοείης.

πᾶσα ἄρα ἀνάγκη, τὸν πολιτικὸν τῶδ' ὁρᾶν, ὅπως τὸ μὲν τὸν θεῖον καὶ θεῖον ἕξει τὸ μέρος, τὸ τὸν θεσπρεπῆ καὶ ἱερατικὸν ὅλον, τῇ ἄλλῃ τῆς πολιτείας καταστάσει, σύμφωνον δὴ ἔσεσθαι. τοῦτο γὰρ καλὸν τὸ θεῖον, καὶ πρέπον καταστάντος τοῦ μέρους, ῥᾴων τῷ νομοθέτῃ, αὐτόθι ἀπερείδειν, καὶ εἰς τὸ ἀίδιον (ὡς εἰπεῖν) βεβαιοῦσθαι τοῖς νόμοις.

Ἤδη μὲν οὖν καὶ τῷ πρόσθεν περὶ τούτων ἀπεφήνατο ὧδε. πρῶτον μὲν γὰρ περὶ τῆς τῶν θείων φύσεως, πάντα ὄντα, καὶ τ' ἀληθῆ καταδείξας, καὶ πολλὰ δὴ οὐκ ἀπρεπῆ θεολογήσας, τ' ἀναγκαῖα τῆς εὐσεβείας θεμέλια καταβαλεῖν ἐδόκει· πορρωτέρω δὲ προβαίνων, αὐτίκα μάλιστα; τῆς ὀρθῆς, ἴσως τοῖς ἄλλοις, ἐκπεσὼν, εἰς διδασκαλίαν ἵνα καὶ νομοθεσίαν, τῷ τε πολιτικῷ καὶ τῷ νομοθέτῃ, τῷ εὐσεβεῖ πάντως ἀπρεπῆ μετέσχηκε τὸν λόγον, Δία τε καὶ Ἥραν παρεισάγων, καὶ ἥρωας, ἔτι δὲ καὶ δαίμονας παμπληθεῖς, οὐχ ὁμογνίους γε, ἀλλὰ πολυσπερέας, ὡς ποιητικῶς εἰπεῖν. ἵνας μὲν γὰρ ἐποίησεν αἰθερίους, ἐν τῷ λεγομένῳ ὑπερκάρματι ἀφορισμένους (ἔθος γάρ οἱ, ὅπερ ἡμεῖς ὑπέρκαυμα καλοῦμεν, ἀεί τ' αἰθέρα τὸν πυρὸς περιαυγάζειν, τὸ δὲ θεῖον σῶμα πῦρ,) ἄλλους δὲ ἀερίους, ἄλλους δὲ ὑδατοθρέμμονας κατ' Ἐμπεδοκλέα, παλαιούς δηλονότι, καὶ πηγαίους, καὶ ποταμίους. καὶ ἄλλους ὑπογαίους.

A Cui etiam sententiæ Pindarus adstipulatur, quum senem illum sapientiæ præsidem in saltibus Pelii morantem inducit, vnum dumtaxat Saturnum venerari, suadentem Achilli, cæteros posthabere. Atque hæc ea sunt quæ poëtica natio obscuris, de more, vera inuoluens, nobis minoribus, de Diis immortalibus, & eorum religione, & veneratione facta, tradidit. Verumtamen minimè omnium decet, ciuitatisque & legum conditorem, Deorum immortalium cultum, & Antistitum munia ad amussim

B hanc exigere: dico autem poëtarum & fabulatorum: quin veritatis semitam summo studio & industria exquirere, ac cætera omnia quæ huc contendunt, indagare, vt quæ opus sunt præceptis & cognitis, in omnibus valeat collimare:

Neque enim leuia aut ludicra petuntur Præmia.

Ingens igitur Politico ingruit necessitas, vt modum reperiat illum, quomodo pars hæc quæ pietatem & religionem continet, re-

C liquæ ciuitatis institutioni conuenienter respondeat. namque parte hac decenter & appositè ab eo constituta, & confirmata, præmunitur iter legum conditori, ad eam ipsam, legum repagulis vallandam, & in æternum, vt sic dixerim, roborandam & stabiliendam.

Iam quidam è nostris maioribus de rebus his sic explicauit. Nam quum de natura Deorum immortalium agens, veram certamque rationem à primo instituisset, multaque haut certè inepta argumenta de Theologia collegisset, necessaria pietatis ac religionis fundamenta iecisse videri poterat, nisi longiùs orationem prouehens, quodam consuetudinis æstu abreptus, doctrinam legumque compositionem, bene semel instituram, æquè

D ac vulgares homines, peruertisset, inque eam deflexisset, quæ, & Politicum, & Legislatorem, veram pietatem profitentem, vsquequaque dedeceret. Iouem enim & Junonem in medium adduxit, Dæmonasque innumero numero, & heroas hisce adiunxit, atque hos non vno quidem è genere, vel vna ex familia, quin multiplici semi-

E ne, vt poëtice loquar, cretos. Quosdam enim fecit æthereos in hypeccaumate, quod dicitur, sublime habitantes, (namque solemne homini est, quod nos hypeccauma nominamus, semper æthera appellare, diuinum verò corpus ignem) alios præterea aëreos, alios, vt ait Empedocles, humoris alumnos, fontanos scilicet & maritimos & fluuiatiles, denique etiam sub terris abditos.

Iste igitur quùm Theologiæ fundamenta, eiusque puræ, vt diximus & sinceræ, iecisset, hanc ipsam, superstitione vsitata, ac per longum tempus deducta admiscens, statim perturbauit, ac bene veréque antè dictis fidem atque authoritatem dempsit, istos omnes venerari iubens, legéque, talium numinum cultum ac venerationem sanciens. Addidit præterea, iocinoris naturam sic splendidam, vt est, à Deo esse procreatam, vt vates & extispices inde facilè possent, indicia occultæ diuûm mentis, (vt ait Lyricus,) perquirere: Idque adeo extis adhuc spirantibus licere, spiritu extincto non licere. Verumenimvero nos quæ diuersa ab his fuerant, antiquiora habentes, in omnibus à nobis institutis tractationibus perficiendis, à Poëticis fabulis abstinuimus, ac veræ eidemque fundatissimæ Theologiæ innisi sumus. Namque dum naturæ arcana scrutaremur, apertè ostendimus, Deum & naturam, rem vllam frustra, nequé attentare, neque efficere: vtique existimatio hæc firmè & stabiliter in hominum mentibus infixa insideret, inhæreretque, rerum quæ sunt omnium primordia, & causas indagantes, omni openitebamur, res illinc deductas rerumque ipsarum euenta, suis primordiis, & causis, & communiter, & propriè, quæque subiungere, atque ordine, & modo, humanis méntibus, eadem aptare, eatenus hæc scrutando prouehentes, quatenus ad rerum omnium Principium supremumque Imperatorem peruenieremus, atque huic ipsi corporum animorumque cœlestium productionem, & conseruationem, vnà cum eis rebus quæ ortu & obitu permutantur, acceptam referremus, atque in extremo epilogum huncadiiceremus. Quoniam mundi, & rerum, quæ mundo continentur, ea est natura eaque conditio, vt turpiter & flagitiosè gubernari horreant, necesse omnino est, principem vnum, vnumque Imperatorem esse: cuius quidem certè opus officiumque immortalitas est. Porrò autem, quòd ipse idem rebus nostris omnibus consulat, nec vulgari sanè modo consulat, hoc in eis disputationibus, quæ de felicitate habitæ à nobis sunt, definiuimus, atque adiecimus: Naturam illam optimam & præstabilissimam eo hominum genere in primis delectari, qui ad eius similitudinem atque imitationem facti sunt. Sunt verò hi sapientissimi & optimi, quique plurimam vitæ partem in mente, & intelligentia excolenda conterentes, atque ob hoc Deo amicissimi cuadentes, nulla desiderant vaticinia, nullam prædictionis famam anxiè exquirunt, ac multò etiam minùs somniorum missionem, atque interpretationem: quippe qui sese totos ei illi commiserint, & dicauerint, qui bonorum omnium largitor est, nempe intellectui, & menti.

A Οὕτω που ὁ ἀνθρώπος καταβολὴν θεολογίας τῆς καθαρᾶς καὶ ἀφυγοῦς καταβαλὼν, ταύτῃ, τῇ τὸ νενομισμένῃ, καὶ ἐκ πολλοῦ ἐκνενικημένῃ μυητὰς δεισιδαιμονίᾳ πίστεγμα καταθέλωσι, καὶ μάντεων ὅλεθρον πάντων, τούτους ἀπόπτας σβίζεσθαι κελεύων, καὶ νομοθετῶν. προσέτι δὲ, ὅτι τοῦτο ἕνεκα τῆς πάσης φύσις, οὕτω λαμπρᾶς τε καὶ θεοῦ καταπεπνευσμένης, ἵνα μάντεις ἄνδρες, ἐκ τούτου τεκμαιρόμενοι, καὶ B Πίνδαρον, προφητεύεσθαι διανοῆται, μὴ ἀπειρᾶσθαι διανοῆται, μὴ ἀποβησομένων, ἀφανοῆται, οἵτε θεοὶ καὶ οἱ δαίμονες αὐτοί. ὄξηται δὲ τεκμήρεσθαι αὖ, ἄγεις οὖ τὸ πλάττον ἔμπνουν ὂν ἀφατελῆ, ἄπνου δὲ ἡμιόλιον μὴ ὄξεῖναι. Ἀμέλει ἡμεῖς τούτων τοιαῦτα προλαμβάνοντες, καὶ πάσας προφάσεις, τοῖς ποιητικοῖς μύθοις χαίρειν ἐάσαντες, θεολογίας τῆς ἀληθοῦς, καὶ βεβαιοτάτης παῤῥησίας εἰχόμεθα. καὶ γὰρ καὶ ἐν αὐτοῖς τοῖς φυσικοῖς, πολὺ σαφῶς ἀπεδείξαμεν, θεόντα καὶ φύσιν, μάτην μηδὲν ποιεῖν. C ἵνα δὲ καὶ τὰ βεβαίως οἱ ἄνθρωποι περὶ φύσεως, καὶ παλαιὰς, πάσας ταύς τε τῶν ὄντων ἀρχὰς, καὶ τὰ αἴτια ἐρευνῶντες, τῶν αἰτίατῶν ἑκάστῳ, καὶ τῶν ἀρχομένων προβαλλειν, καὶ σύναρμόζειν ἑαυτοῖς καθ᾽ αὑτὰ καὶ μᾶλλον, καὶ κοινῇ καὶ ἰδίᾳ, ἄγεις οὖν εἰς τὸ τῶν πάντων αἴτιον, τῶν ὄντων, τὸ προφήτικον ἀφικνεῖσθαι, καὶ ὑπερέχον, καὶ ὅπῃ τέλος, πάντε οὐρανία τῶν σωμάτων καὶ τὰς ψυχὰς, μετὰ τῶν ἐν γενέσει καὶ φθορᾷ καταγινομένων σωμάτων ἐπαισθάνειν. ὁπιλέγειν τε ὅτι, ἐπεὶ ὅτε κόσμος καὶ τὰ ὄντα οὐ βούλεται πολιτεύεσθαι κακῶς, πᾶσα εὐάγκη ἕνα κοίρανον, καὶ βασιλέα ἕνα τῶν πάντων εἶ. οὗ γε δὴ τὸ ἔργον ἡ ἀθανασία. ὅτι δὲ καὶ ὁ αὐτὸς, πάντων τῶν τῆδε προνοίαν, καὶ οὐ τὴν τυχοῦσάν γε, οὔτε τὸν τυχόντα τρόπον ποιεῖ, ἐν τοῖς περὶ εὐδαιμονίας διωρίκαμεν, ὅτι δὴ καὶ μάλιστα χαίρειν τὸ θεῖον τοῖς αὐτῷ ὁμοίοις. οὗτοι δὲ ἥκιστα οἱ σοφώτατοι τῶν ἀνθρώπων, οἱ κατὰ νοῦν τὸ πλεῖστον ἐζηκότες τὸν βίον, ἅμα τε τοῦ καὶ θεοφιλέσταται ἅμα τελειοῦντες, μήτε μαντείας περὶ δέονται μηδεμιᾶς, ἥτιον δὲ καὶ ὀνείρων πομπῆς καὶ ἑρμηνείας, ὅτι ἥδιστα καὶ πρᾳότατα, τῶν πάντων ἀγαθῶν κύριος καὶ δοτῆρι, ὅτι ᾧ.

E

Α μὲν οὖν περὶ ἱερατείας καὶ ἀρχιερωσύνης, καὶ ὅλως περὶ πάσης εὐσεβείας διαπέφανται ἄξιον, καὶ ἃ τινα τῇ τῆς πόλεως καταστάσῃ, τῆς ὀρθοτάτης διαιτήσεως, ἐξ ἀνάγκης προσῆκεν, πάντες ἂν ὁμολογήσαιεν, οἱ ὀρθῶς καὶ γνησίως περὶ τῶν ἀνθρωπίνων φιλοσοφοῦντες, καὶ τῶν θείων, ταῦτα καὶ τοιαῦτα ἔστιν. Εἰ δέ τις (ὅπερ εἰκὸς, μᾶλλον δὲ καὶ ἀναγκαῖον) πολλὰ οἴεται τούτοις ἐλλείπειν, ὁ τούτοις ἐπόμενος νομοθέτης, μετὰ τῶν γεγενημένων τοῦ συνεδρίου, ῥᾷον τὰ λείποντα προσθεῖναι δυνήσεται, καὶ πολὺ πρὸς τὸν τῆς εὐδαιμονίας σκοπὸν συντείνοντα, τῇ νομοθεσίᾳ ἀπαρτίζειν, ἄλλως τε καὶ μεμνημένος ἀεὶ τῆς θείας τοῦ ποιητοῦ παραινέσεως.

Τηλέμαχ' ἄλλα μὲν αὐτὸς σὺ φρεσὶ σῇσι νοήσας.
Ἄλλα δὲ καὶ δαίμων ὑποθήσεται· οὐ γὰρ οἴω,
Οὔ σε θεῶν ἀέκητι βίην τε, πραπίδας τε,
μέμβλωτε.

A Quæ igitur de cultu, & veneratione numinis diuini, & de Pontificatu maximo, tota denique pietate, ciuili philosopho disserere fas erat, quæque ad ciuitatem ritè instituendam, & temperandam pertinere necessariò omnes fatérentur, qui rerum diuinarum iuxta & humanarum naturam, rectè & ingenuè exquirere satagunt, hæc atque huiusmodi sunt. Iam si quis, (id quod credibile, atque adeo necessarium est) multa his deesse existimet, qui legum conditor hisce insistet monumentis, quæ à nobis relicta sunt, ea faciliùs poterit, & supplere & interpolare: denique quæcumque ad felicitatis scopum contendunt, legum conditione expedire: præsertim cùm diuinam illam poëtæ hortationem in memoria habeat:

Telemache at tu etiam iam nunc per te sapere aude:
Fata viam inuenient reliquis: nam non sine diuûm
Numine tanta paras.

ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΟΥΣ,

ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΩΝ, ΤΟ Α'.

ARISTOTELIS

DE CVRA REI FAMILIARIS SEV ADMINISTRATIONE DOMESTICA.

LIBER I.

Ioachimo Camerario Interprete.

A

CAPVT I.

Differentia inter Oeconomicam & Politicam.

ADminiſtratio rei domeſticæ & publicæ ſeu ciuilis, differunt non eo tantùm, quo domus ac ciuitas: quippe ſunt enim hæc illis ſubiecta: ſed eo quoque quòd ratio ciuilis ex compluribus magiſtratibus conſtat, domeſtica principatum habet vnius. Iam artium quædam inter ſe ſunt diſtinctæ, neque eiuſdem eſt ſemper effectus operis & vſus. Vt non etiam vtiſcit lyta atque tibiis, quiſquis harum eſt fabricator. Rationis autem ciuilis eſt, & ciuitatem conſtituere ab initio, & præclarè vti conſtituta. Vnde patet, domeſticæ eſſe hoc rationis, vt domus & paretur & vſurpetur. Atque eſt ciuitas ædium copia & regionis & facultatum, quæ ſatis ſint ad bene viuendum. Idque ex eo manifeſtum fit, quòd vbi iſta contingere non poſſunt, ibi diſſoluitur ipſa quoque communitas. Quinetiam horum gratia homines congregantur. Cuius autem vnumquodque gratia eſt & extitit, ea illius natura eſſe ſolet. Perſpicuum itaque eſt domeſticam rationem priorem eſſe origine, quàm ſit ciuilis. Et opus enim huius prius eſt: cum pars ſit vrbis, domus. Conſiderandum igitur eſt de ratione domeſtica, & quodnam ſit illius opus.

ΚΕΦΑΛ. α'.

Οἰκονομικῆς καὶ πολιτικῆς διαφορά.

ΗΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ἐ πολιτικὴ διαφέρει οὐ μόνον τοσοῦτον ὅσον οἰκία ἐ πόλις. ταῦτα μὲν γὰρ αὐτῆς ἐστὶ τὰ ὑποκείμενα· ἀλλὰ καὶ ὅτι τὴ μὲν πολιτικὴ, ἐκ πολλῶν ἀρχόντων ἐστίν· ἡ οἰκονομικὴ δὲ, μοναρχία. ἔνιαι μὲν γὰρ τῶν τεχνῶν διήρηνται, ἐ οὐ τῆς αὐτῆς ἐστὶ ποιῆσαι καὶ χρήσασθαι τῷ ποιηθέντι, ὥσπερ λύρᾳ ἐ αὐλοῖς· τῆς δὲ πολιαχῆς ἐστι, ἐ πόλιν ὅλην ἄρχειν συςήσασθαι, ἐ ὑπαρχούσῃ χρήσασθαι καλῶς· ὥστε δῆλον ὅτι καὶ τῆς οἰκονομικῆς αὖ εἴη, καὶ κτήσασθαι οἶκον, καὶ χρήσασθαι αὐτῷ. πόλις μὲν οὖν, οἰκιῶν πλῆθός ἐστι ἐ χώρας καὶ κτημάτων, αὐτάρκως πρὸς τὸ εὖ ζῆν. φανερὸν δὲ· ὅταν μὴ δυνατὸν ᾖ σωθῆναι τοῦτον τυγχάνειν, διαλύεται ἐ ἡ κοινωνία. ἕνεκα δὲ ἕνεκα τούτου συνέρχονται. ἕ δὲ ἕνεκα ἕκαστόν ἐστι ἐ γένοιτ', ἐ ἡ οὐσία αὐτοῦ* αὕτη τυγχάνει οὖσα. γρ. καὶ τὰ ὥστε δῆλον ὅτι πρότερον γένει ἡ οἰκονομικὴ, πολιτικῆς ἐστί. ἐ γὰρ ἔργον· μόριον γὰρ οἰκία πόλεώς ἐστι. ὥστε πρότερον οὖν καὶ τῆς οἰκονομικῆς, καὶ τὸ ἔργον αὐτῆς.

ΚΕΦΑΛ. β'.

Οἰκίας μέρη, ἄνθρωπος καὶ κτῆσις. Ἐν αὐτῇ κτήσεως.

Polit.l.1. cap. 2. & seqq.

ΜΕΡΗ δὲ οἰκίας, ἄνθρωπός τε καὶ κτῆσίς ἐστιν. ἐπεὶ δὲ πρῶτον ἐν τοῖς ἐλαχίστοις ἡ φύσις ἑκάστου θεωρεῖται, καὶ περὶ οἰκίας ἀνάγκη ὁμοίως ἔχει. ὥστε καθ' B Ἡσίοδον δέοι ἂν ὑπάρχειν,

Οἶκον μὲν πρῶτα, γυναῖκά τε, βοῦν τ' ἀροτῆρα.

Τὸ μὲν γὰρ, τῆς τροφῆς χάριν· τὸ δὲ, τῶν ἐλευθέρων. ὥστε δέοι ἂν πρὸ περὶ τὴν τῆς γυναικὸς ὁμιλίαν οἰκονομήσασθαι καλῶς. τοῦτο δ' ἐστὶ τὸ, ποίαν τινὰ δεῖ ταύτην εἶναι παρασκευάσαι. κτήσεως δ' ἐστὶ πρώτη ἐπιμέλεια κατὰ φύσιν. κατὰ φύσιν δὲ, γεωργικὴ πρώτη· καὶ δεύτεραι, ὅσαι ἀπὸ τῆς γῆς οἷαι μεταλλευτικὴ, καὶ ἐφ' ἧς ἄλλη τοιαύτη· οἷον δὲ γεωργικὴ * μάλιστα, ὅτι δικαία· οὐ γὰρ ἀπ' ἀνθρώπων οὐδὲ ἑκόντων, ὥσπερ * καπηλεία καὶ αἱ μισθαρνίαι· οὔτ' ἀκόντων, ὥσπερ αἱ πολεμικαί. ἔτι δὲ, καὶ κατὰ φύσιν. Φύσει γὰρ ἀπὸ τῆς μητρὸς οἷον τροφὴ πᾶσίν ἐστιν· ὥστε καὶ τοῖς ἀνθρώποις ἀπὸ τῆς γῆς. πρὸς δὲ τούτοις, καὶ πρὸς ἀνδρίαν συμβάλλεσθαι μεγάλα. οὐ γὰρ, ὥσπερ αἱ βάναυσοι τὰ σώματα ἀχρεῖα ποιοῦσιν, ἀλλὰ δυνάμενα φυλάττειν καὶ ποιεῖν· ἔτι δὲ δυ- D νάμενα κινδυνεύειν πρὸς τοὺς πολεμίους. μόνον γὰρ τούτων τὰ κτήματα, ἔξω τῶν ἐρυμάτων ἐστί.

Polit l.6 c. 4.

CAPVT II.

Domus partes, homo & facultates: & de facultatum parandarum ratione.

SVnt autem domus partes: Homo & res familiaris seu facultates. Quia verò iis quæ minima sunt, cognitio singularum rerum continetur, nimirum & de domo pariter se res habebit. Et ideo, secundùm Hesiodum, extare oportebit.

Principio domum & vxorem taurumque iugalem.

Horum enim primum illud ad nutrimentum, hoc ad homines liberos refertur. Quapropter quod ad consuetudinem vxoris pertinet, id ratione domestica rectè ordinatum esse debebit. Hoc autem est, vt prouisum sit qualem illam esse conueniat. Facultatum verò ea cura prima est, quæ naturam sequitur. Naturæ autem ordine prior est agricultura, secundumque locum obtinent quæcumque è terra proferunt aliquid: qualis est metallorum ars, & si qua alia huiusmodi est. Maximè sanè agricultura iusta est: non enim pendet ab hominibus, vel volentibus, vt quorum sunt cauponæ, & qui mercede operas dant: vel nolentibus, qualis tota res bellica est. Maximè præterea naturalis est. Naturaliter enim à matre eunctis nutrimentum suppeditatur, itaque & hominibus à terra. Ad hæc plurimum confert agricultura fortitudini. Non enim inutilia efficit corpora, sicut officina, sed ea quæ foris excubare valeant, & laborem ferre, atque etiam pericula adire ad hostes. Nam soli hi suas facultates extra munitiones habent.

ΚΕΦΑΛ. γ'.

Τοῦ ἄρρενος καὶ τῆς θήλεος φύσις καὶ ἔργα.

CAPVT III.

Altera domus pars, Homo, & de officio mariti & vxoris.

ΤΩΝ δὲ περὶ τοὺς ἀνθρώπους, ἡ κατὰ γυναῖκα πρώτη ἐπιμέλεια. κοινωνία γὰρ φύσει τῷ θήλει καὶ τῷ ἄρρενι μάλιστα ἐστιν. ἀναγκαῖον γὰρ ἡμῖν ἐν ἄλλοις, ὅτι πολλὰ τοιαῦτα ἡ φύσις ἐφίεται συναρμόζεσθαι, ὥσπερ καὶ τῶν ζώων ἕκαστον. ἀδύνατον δὲ τὸ θῆλυ αὐτὸ τοῦ ἄρρενος, οὐδὲ τὸ ἄρρεν αὐτὸ τοῦ θήλεος ἀποτελεῖν τοῦτο. ὥστ' ἐξ ἀνάγκης αὐτῶν ἡ κοινωνία συνέστηκεν. ἐν μὲν οὖν τοῖς ἄλλοις ζώοις ἀλό-

E

EX iis verò quæ ad homines pertinent, prima est, cura complectens vxorem. Nam naturalis societas maximè est inter fœminam & marem. Atque in aliis quoque nobis propositum est, quòd talia multa expetat natura efficere, quemadmodum & singulas animantes. Fieri autem nequit vt hoc absoluat fœmina absque mare, aut mas absque fœmina. Vnde necessaria est horum societatis constitutio. In cæteris quidem animantibus extat hoc

fine ratione, & eatenus, quoad fert natura ipſarum, & procurandæ ſobolis gratia tantùm. In iis verò quæ manſuetæ ſunt & magis callidæ atque prudentes, perfectius hoc eſt. Apparentque in eis adiumenta mutua beneuolentiæ, & operum communis labor. Id quod maximè in hominum genere cuidens eſt. Non enim in hoc tantùm maris & fœminæ coniunctio in eo efficax eſt, vt vita propagetur, ſed vt bene etiam degatur. Et liberorum procreatio non pertinet tantùm ad explendum munus naturæ, ſed ad vtilitatem quoque. Quem laborem enim valentiores infirmioribus impendunt, eius fructum recipiunt effœti in ſenectute à valentioribus. Simul etiam ipſa natura hoc circuitu complet perpetuitatem vitæ: ſpecie nimirum, cùm nequeat numero. Atque iſta ratione diſpoſitus eſt à numine diuino tam maris quàm fœminæ ſexus ſingillatim ad communionem. Sic enim diuiſa ſunt omnia, vt non idem vſus ſit facultatis illorum, cùm quædam in contraria vergant, quæ ipſa tamen contendant eodem. Etenim natura vnum ſexum fecit robuſtiorem, imbecilliorem alterum; vt hic ad cuſtodiendas res propter timorem; hic propter fortitudinem ad propugnandum magis eſſet idoneus; itemque vt ille foris parta afferret, hic intus conſeruaret allata. Præterea voluit hunc ad opera facienda, tum qui aſſiduitatem præbere valeat, ſed ad excubandum foris infirmum eſſe: illum ad quietem minùs aptum, ſed qui bona valetudine ſit ad exercitationes & motus. Ad liberos etiam quod attinet, vt ſit horum ortus communis, vtilitas autem peculiaris. Huius enim eſt educatio, illius inſtitutio.

ἄνω τοῦτο ὑπαρχει, & ἐφ' ὅσον μετέχοισι τῆς φύσεως, ὅτι τοσοῦτον, & τεχνοποιίας μόνον χάειν· οἷς δὲ τῆς ἡμέρους & φερνιμωτέρους διηρθρῶσθαι μᾶλλον. φαίνοιτο γὰρ μᾶλλον βοήθειαν γινόμενα, καὶ εὐνοίαν, & συνεργίαν ἀλλήλοις· οἷς αἰθεσίῳ δὲ μάλιστα, ὅπου μόνον τὸ τῆς ἐι), ἀλλὰ καὶ τὸ οὗ τῆς ἐι) σύεργα ἀλλήλοις τὸ ἔνδον καὶ τὸ ἄρρεν ἐστί. καὶ εἰ τῶν τέκνων κτῆσις, οὐ λειτουργίας ἕνεκεν τῇ φύσει μόνον οὖσα τυγχάνει, ἀλλὰ & ὠφελείας. ἀ γὰρ δὴ διαπόνοι εἰς ἀδυνατώτερις πονήσωσι, πάλιν κομίζονται ταῦτα δυναμένων ἀδυνατοῦντες ὀπτᾶν γήρᾳ· ἅμα δὲ & εἰ φύσις αἰσθανοῖτο τούτῃ τῇ τελειόδῳ τὸ ἀεὶ τῆς ἐι)· ἐπεὶ κατ' ἀριθμὸν οὐ δυνάσθαι, ἀλλὰ γε κατὰ τὸ εἶδος· οὕτω τελεσφορούμενα ὑπὸ τοῦ θείου ἑκατέρου φύσις, τοῦ τε ἀνδρὸς καὶ τῆς γυναικός, πρὸς τὴν κοινωνίαν. διείληπται γὰρ τῷ μὲν ὅπλα ταῦτα πόρια χρήσιμον ἔχειν τὴν δύναμιν, ἀλλ' ἔνια μᾶλλον, ὅτι τολυδωτία, εἰς ταὐτὸ δὲ συντείνοντα· τὸ μὲν γὰρ, ἰσχυρότερον· τὸ δὲ, ἀσθενέστερον ἐποίησεν· ἵνα, τὸ μὲν, φυλακικώτερον ᾖ πρὸς τὸν φόβον· τὸ δ', ἀμυντικώτερον, πρὸς τὴν ἀνδρίαν· καὶ τὸ μὲν, ποιεῖσθαι ἔξωθεν· τὸ δὲ, σώζεσθαι ἔνδον· καὶ πρὸς ἐργασίαν, τὸ μὲν, δυνάμενον ἐδραῖον εἶ), πρὸς δὲ ταῖς ἔξωθεν θυραυλίας ἀσθενές· τὸ δὲ πρὸς μὲν ταῖς ἡσυχίας χρήσιμον, πρὸς δὲ ταῖς χρήσεις ὑγιεινόν· & πρὸς τέκνων, τὴν μὲν λύσιν, κοινὴν, τὴν δὲ ὠφέλειαν, ἴδιον. τῶν μὲν γὰρ τὸ θρέψαι· τῶν δὲ, τὸ παιδεῦσαι ἐστί.

CAPVT IV.

Præcepta marito erga vxorem ſeruanda.

PRimùm igitur legibus defenduntur vxores, ne iniuria illis inferatur. Sic enim ipſe maritus quoque minimè afficietur iniuria. Huc etiam lex communis deducit, quemadmodum Pythagorici aiunt: Omnem iniuriæ & violentiæ opinionem abeſſe debere ab ea quæ ſupplicis inſtar ſit, & tanquam à foco deducta. Eſt autem iniuria, quam facit maritus, in conſuetudine cum extraneis. Ad vſum verò congreſſumque quod attinet, ne ille deſideretur, præſtandum eſti, neu propter abſentiam quieti locus non ſit. Sed aſſueſcendo conciliabitur quod ſatis ſit præſentibus & abſentibus. Præclarè autem ſe habet & hoc Heſiodi:

ΚΕΦΑΛ. δ'.

Πῶς γυναικὶ χρηστέον.

ΠΡΩΤΟΝ μὲν οὖν νόμοι τοῖς γυναῖκα, & τὸ μὴ ἀδικεῖν. οὕτως γὰρ οὐ βλάπτοιτ' ἂν οὐδ' αὐτὸς ἀδικοῖτο. τῶδ' ὑφηγεῖται δὲ καὶ ὁ κοινὸς νόμος, καθάπερ οἱ Πυθαγόρειοι λέγουσιν, ὥσπερ ἱκέτην & ἀφ' ἑστίας ἡμμένην, ὡς *ἥκιστα δοκεῖ ἀδικεῖν. ἀδικία δὲ ἀνδρὸς, αἱ γυναικὸς συνουσίαι γινόμεναι. πρὸς δὲ ὁμιλίας, μήθ' ὥστε δεῖσθαι, μήθ' ὡς ἀπόντων ἀδυνατεῖν ἡσυχάζειν. ἀλλ' οὕτως ἐθίζειν ὥστε ἱκανὰς ἔχειν παρόντος καὶ μὴ παρόντος. οὗ ἕνεκα & τὸ τοῦ Ἡσιόδου·

Γαρτεπιχεῖ δὲ γαμῶν, ἵνα ἥδια καὶ διδάξῃς.

αἱ γὰρ ἀνομοιότητες τῶν ἠθῶν, ἥκιστα φιλικόν. περὶ δὲ κοσμήσεως, ὥσπερ οὐδὲ πρὸ ἧς δεῖ ἀλλοιουμένους ἀλλήλοις πλησιάζειν, οὕτως οὐδὲ τὰ σώματα. διὸ δὲ ἀφ' τῆς κοσμήσεως, οὐδὲν ἀφαφέουσα ὅσι τῆς τῶν τραγῳδῶν ὁ* τῇ σκηνῇ πρὸς ἀλλήλους, * ὁμιλία.

γρ. τῇ σκηνῇ

γρ. ὁμιλίας

Sitque vxor, mores quæ discat, virgo, probatos.

Nam morum dissimilitudo minimè est amoris efficiens. De ornatu hoc seruetur, vt quemadmodum ineptiæ ostentationum in moribus, ita corpore quoque inter consuescendum fugiantur. Nam compta & ornata ista coniugum vita nihil differt à Tragœdorum in scena versantium ornatu.

B

ΚΕΦΑΛ. ε'.

Γως δούλοις χρηστέον.

ΤΩΝ δὲ κτημάτων, πρῶτον μὲν καὶ ἀναγκαιότατον, τὸ βέλτιστον καὶ ἠμεμονιχώτατον. τοῦτο δὲ ἐστὶν ἀνθρωπος. διὸ δεῖ πρῶτον δούλους πρόσκτητέους εἶναι· δούλων δὲ εἴδη δύο, ἐπίτροπος, καὶ ἐργάτης. ἐπεὶ δὲ ὁρῶμεν ὅτι αἱ παιδείαι ποιούς τινας ποιοῦσι τοὺς νέους, ἀναγκαῖον καὶ πρόσκτητον τρέφειν οἷς τὰ ἐλευθέρια τῶν ἔργων * πρόσακτέον. ὁμιλία δὲ πρὸς δούλους, ὡς μήτε ὑβρίζειν ἐᾶν, μήτε ἀνιέναι· καὶ τοῖς μὲν ἐλευθεριωτέροις, ἡμῖν * μεταδιδόναι· τοῖς δ' ἐργατικοῖς, ἔφης πλῆθος. καὶ ὅπου δι' τὸ οἴνου πόσις καὶ τοὺς ἐλευθέρους ὑβριστὰς ποιεῖ, καὶ πολλὰ ἔθνη ἀπέχεται τοῦ ἐλεύθερον, οἷον οἱ Καρχηδόνιοι ὅπου τράλλιας· φανερὸν ὅτι τούτου ἢ μηδὲν, ἢ ὀλίγον μεταδοτέον. ὄντων δὲ πειθοῦς, ἔργου, καὶ κολάσεως, καὶ ἔφης· τὸ μὲν μήτε κολάζεσθαι, μήτ' ἐργάζεσθαι, ἔφης δ' ἔχειν, ὕβριν ἐμποιεῖ· τὸ δὲ, ἔργα μὲν ἔχειν καὶ κολάσεις, ἔφης δὲ μή, βίαιον, καὶ ἀδυναμίαν ποιεῖ. λείπεται δὴ ἔργα προσέχειν, καὶ ἔφης ἱκανῶν· ἀμείβεται γὰρ οὐχοῦτε ἀρχή· δούλῳ δὲ μισθὸς, ἔφη. ὥσπερ δὲ καὶ τοῖς ἄλλοις ὅταν μὴ χείρονται τοῖς βελτίοσι βέλτιον, μηδὲ ἆθλα ἢ ἀρετῆς καὶ κακίας, χείρονται χείρους· οὕτω καὶ ἐπὶ οἰκέτας· δι' ὧν δεῖ ποιεῖσθαι σκέψιν, καὶ διανέμειν τε καὶ ἀνιέναι κατ' ἀξίαν ἕκαστα, καὶ ἔφης, καὶ ἐσθῆτα, καὶ ἀργίαν, καὶ κολάσεις, λόγῳ καὶ ἔργῳ μιμουμένους τὴν τῶν ἰατρῶν δύναμιν, οἱ φαρμάκου λόγῳ, προσθεραπεύοντας ὅτι καὶ ἔφη, οὐ φάρμακον [δὲ,] ἀφ' ὃ σῖτος ἔχει. χρὴ δ' αὖ εἶναι τοὺς ἔργα βέλτιστα, μήτε δειλὰ, μήτε

C

D

E

Sirque vxor, mores quæ discat, virgo, probatos.

Nam morum dissimilitudo minimè est amoris efficiens. De ornatu hoc seruetur, vt quemadmodum ineptiæ ostentationum in moribus, ita corpore quoque inter consuescendum fugiantur. Nam compta & ornata ista coniugum vita nihil differt à Tragœdorum in scena versantium ornatu.

CAPVT V.

De seruis.

IN facultatibus autem primum & maximè necessarium est id quod optimum atque præstantissimum est. Is erit homo. Quapropter serui ante omnia probi sunt parandi. Horum genera sunt duo : Procurator & operarius. Quia verò cernimus iuniores disciplina modificari, necesse fuerit parare educando eos à quibus liberales operæ exigantur. Sic autem erga seruos dominus se geret, vt neque petulantes neque remissos esse patiatur, vtque liberalioribus aliquid honoris habeat, & operariis cibi copiam præbeat. Quoniam autem vini potu etiam liberi petulantes effici solent, & in multis gentibus hoc liberi quoque homines abstinent, vt in castris Carthaginienses, patet quòd seruis, vel nihil vini, vel perquam parum contribuendum sit. Iam tribus propositis, opere, animaduersione & cibo ; Si cibus supperat sine opere & animaduersione, ita petulantia innascitur. Inter opera verò & animaduersionem cibum non habere, & iniustum atque violentum est, & elidit frangitque vires. Relinquitur ergo hoc, vt opera facere illi cogantur, & satis eis suppeditetur cibi. Nam non potest aliquis dominus esse eorum quibus merces nulla persoluatur : Serui autem merces cibus est. Quod verò in aliis accidit vt deteriores fiant, si non melioribus melius, neque præmia virtutis atque vitiorum proposita sint, idem contingit in famulis. Quamobrem consideratio adhibenda est, distribuenturque & remittentur singula pro eo ac illi merebuntur : Cibus, vestes, otium, animaduersio : imitabimurque verbo & re, Medicorum facultatem respectu medicamentorum, hanc quidem cogitationem adiungentes : Quòd cibus non sit medicamentum propter continuum vsum. Ad opera facienda seruorum natio maximè opportuna est ea quæ ne-

que ignaua neque nimis fortis sit. Ambæ enim hæ iniustæ & improbæ sunt. Nam nimis ignaui nihil toleraut, & animosi difficulter reguntur. Finis etiam præscribendus est vniuersis. Iustum enim est & vtile, præmium propositum esse libertatem. Libenter enim laboratur præmio proposito & tempore præfinito. Sunt etiam procreationibus liberûm tanquam pignoribus obsidum obstringendi. Non parabuntur autem serui multi populares, ne in vrbibus quidem: & sacrificia, fructusque voluptatis ad seruos magis quàm liberos est referendus. Nam plura sunt in illis, propter quæ hæc fuerunt instituta.

A ἀνδρεῖα ἄγαν. ἀμφότερα γὰρ ἀδικεῖσι. καὶ γὰρ οἱ ἄγαν δειλοὶ, οὐχ ὑποιλώσιοι· καὶ οἱ θυμοειδεῖς, οὐκ εὔαρχοι. χρὴ δὲ καὶ τέλος ὠφέλιμον πᾶσι. δίκαιον γὰρ καὶ συμφέρον, τὸν ἐλευθερίαν ἆθλον. βούλονται γὰρ πονεῖν, ὅταν ᾖ ἆθλον, καὶ ὁ χρόνος ὡρισμένος. δεῖ δὲ καὶ ἐξομηρεύειν παῖδας τεκνοποιίας· καὶ μὴ κεῖσθαι ὁμοεθνεῖς πολλοὺς, ὥσπερ καὶ ἐν ταῖς πόλεσι. καὶ ἐν ταῖς θυσίας καὶ ταῖς ἀπο-
B λαύσεις μᾶλλον τῶν δούλων ἕνεκα ποιεῖσθαι, ἢ τῶν ἐλευθέρων. πλείονα γὰρ ἔχουσιν οὗτοι οὗτος ἕνεκα τὰ τοιαῦτα ἐπιτήδεια.

CAPVT VI.

De procuratoris serui & diligentis heri officio.

GEnera autem eorum qui rem domesticam dispensent, quatuor sunt, eaque in pecuniarum ratione versantur. Oportet enim hos eos esse qui & parare & tueri possint. Si enim tueri nesciant, frustra parauerint. Estque hoc aquam infundibulo haurire, & pertusum, quod dicitur, dolium. Oportet item esse eos qui ordinare exornaréque bona, & his vti sciant. Has enim ob caussas opus illis est. Facultates etiam singillatim distinctas, & plures fructuosas quàm infructuosas, itemque quæstus sic distributos esse conuenit, ne simul vniuersorum periculum adeatur. Ad custodiam verò profuerit vti Persicis & Laconicis institutis; estque etiam Attica rei domesticæ administratio vtilis. Vendentes enim emunt, & in rei exilis domestica administratione cellæ penuariæ non est locus. Persica autem instituta sunt: Omnia disposita ipsum dominum inspicere. Et quod de Dionysio aiebat Dion: Nemo enim parem curam adhibet de alienis rebus atque familiaribus. Et ideo per se vnusquisque omnium rerum quarum conceditur, curam suscipiat. Opportunumque fuerit dictum tam Persæ quàm Afri. Ille enim interrogatus, quid equum maximè pinguem efficeret? Domini inquit, oculus. At Afer interrogatus, quodnam stercus esset optimum? Domini, inquit, vestigia. Inspicientur igitur quædam ab ipso viro, quædam ab vxore; pro eo atque diuersa sunt opera administrationis domesticæ, suaque tributa verique. Atque in exilis rei familiaris cura, hoc rariùs; sed vbi procuratores sunt, sæpius faciendum est. Bona enim imitatio esse sine exemplo bona nequit, eùm

ΚΕΦΑΛ. ς'.

Περὶ οἰκονόμου καὶ τῆς ἐν τῇ οἰκίᾳ τάξεως.

C ΕΙΔΗ δὲ τοῦ οἰκονόμου τέτταρα, ἃ δεῖ ἔχειν ταῖς τὰ χρήματα. καὶ γὰρ ὃ κτᾶσθαι δυνατὸν χρὴ εἶναι καὶ φυλάττειν· εἰ δὲ μὴ, οὐδὲν ὄφελος τοῦ κτᾶσθαι. τῷ γὰρ ἀθμῷ ἀντλεῖν τοῦτ' ἔστι, καὶ ὁ λεγόμενος τετρημένος πίθος. ἔτι δὲ καὶ εἶναι κοσμητικὸν τῶν ὑπαρχόντων, καὶ χρηστικόν. τούτων γὰρ ἕνεκα, καὶ ταῦτα δεόμεθα. διῃρῆσθαι δὲ δεῖ τῶν κτημάτων ἕκαστον· καὶ πλείω τὰ καρπίμα εἶναι ἀκάρπων· καὶ τὰς ἐργασίας οὕτω νενεμῆσθαι, ὅπως μὴ ἅμα κινδυνεύωσιν ἅπασι. πρὸς δὲ φυλακὴν, τοῖς τε Περσικοῖς συμφέρει χρῆσθαι, καὶ τοῖς Λακωνικοῖς. καὶ ἡ Ἀττικὴ δὲ οἰκονομία χρήσιμος· ἀποδιδόμενοι γὰρ ὠνοῦνται· καὶ ἡ τοῦ ταμιείου θέσις οὐκ ἔστιν ἐν ταῖς μικροτέραις οἰκονομίαις. Περσικὰ δὲ ἐστὶ, τὸ πάντα τιθέναι καὶ πάντ' ἐφορᾶν αὐτόν· καὶ ὃ ἔλεγε Δίων περὶ Διονυσίου· οὐδεὶς γὰρ ὑπερβολὴν ἐπιμελείας ποιεῖται οἰκείως τῶν ἀλλοτρίων, καὶ τῶν οἰκείων· ὥστε ὅσα ἐνδέχεται, δι' αὐτοῦ ποιεῖσθαι χρὴ τὴν ἐπιμέλειαν. καὶ τὸ τοῦ Γέρωνος, καὶ * τὸ Λίβυος ἀπόφθεγμα οὐ κακὸν ἔχει. ὁ μὲν γὰρ, ἐρωτηθεὶς τί μάλιστα ἵππον παχύνει· ὁ τοῦ δεσπότου ὀφθαλμὸς, ἔφη· ὁ δὲ Λίβυς, ἐρωτηθεὶς ποία κόπρος ἀρίστη, τὰ τοῦ δεσπότου ἴχνη, ἔφη. ὑπακουστέον οὖν τὰ μὲν, αὐτὸν, τὰ δὲ, τὴν γυναῖκα, ὡς ἑκατέρου διαφέροντα τὰ ἔργα τῆς οἰκονομίας. καὶ τοῦτο ποιητέον ἐν μικραῖς οἰκονομίαις ὀλιγάκις· ἐν δ' ὑπερβολαῖς πολλάκις. οὐ γὰρ οἷόν τε, μὴ καλῶς ἐπιδεικνύντας, καλῶς μιμεῖσθαι, οὔτ'

ἐν τοῖς ἄλλοις, οὔτ' ἐν ἐπιμελείᾳ· ὡς ἀ- A exteris in rebus, tum in procuratione. Ita-
κ. μὲν ἐπιμελῶν ὄντων τῶν δεσποτῶν, δύναται * μὴ ἐπιμελείᾳ διαφθεῖν, ἐπιμελὴς τῆ) τις ἐφεστῶτας. ἐπὶ δὲ τούτοις καλὰ πρὸς ἀρετὴν, καὶ ὠφέλιμα πρὸς οἰκονομίαν, ἐγείρεσθαι χρὴ πρότερον δεσπότας οἰκέτων, καὶ καθεύδειν ὕστερον· καὶ μηδέποτε ἀφύλακτον οἰκίαν εἶ), ὥσπερ πόλιν. ὅσα τε δεῖ ποιεῖν, μήτε νυκτὸς, μήτε ἡμέρας παρεῖναι· * τό, τε δύνασθαι νύκτωρ· τοῦτο γὰρ καὶ πρὸς ὑγίειαν, καὶ οἰκονομίαν, * καὶ φιλόσοφον, χρήσιμον. ἐπὶ μὲν οὖν τοῖς μεγίστοις κτήσεσιν ὁ Ἀττικὸς τρόπος τῆς ἀφαιρέσεως τῶν ὀπωροπωλῶν χρήσιμος· ἐπὶ δὲ ταῖς μεγάλαις, ἀφαιμαξιαίων καὶ τῶν πρὸς ἑαυτὸν, καὶ τῶν κατὰ μῆνα δαπανωμένων. ὁμοίως δὲ καὶ περὶ σκευῶν χρήσεως τῶν καθ' ἡμέραν, καὶ τῶν ὀλιγάκις, τοῦτο πρακτέον τοῖς ἐφεστῶσιν. ὅπως ταῦτα καὶ ἐπιμελῶς ἀποκείσεται αὐτῶν ἀφ' ἑνὸς χρόνου ποιητέον, ἵνα μὴ λανθάνῃ τὸ σωζόμενον καὶ τὸ ἐλλεῖπον. οἰκίαν δὲ, πρός τε τὰ κτήματα ἀποβλέποντα κατασκευαστέον, καὶ πρὸς ὑγίειαν καὶ πρὸς διαμαιείαν αὐτῶν· λέγω δὲ, κτήματα μὲν, οἷς καρποῖς καὶ ἐσθῆτι ποία συμφέρει· καὶ τῷ καρπῷ, ποία ξηροῖς; καὶ ποία ὑγροῖς· καὶ τῶν ἄλλων κτημάτων, ποία ἐμψύχοις, καὶ ποία ἀψύχοις· καὶ δούλοις, καὶ ἐλευθέροις· καὶ γυναιξὶ, καὶ ἀνδράσι· καὶ ξένοις, καὶ ἀστοῖς. καὶ πρὸς διαμαιείαν δὲ τῆ) ἐπιτηδείως μὲν, τὸ θέρος· διαμαιείαν δὲ, τὸ χειμῶνος. εἶη δ' ἂν τοιαύτη κατάβροχος οὖσα καὶ μὴ ἰσοπλατής. δοκεῖ δὲ ἐν ταῖς μεγάλαις οἰκονομίαις χρήσιμος εἶ), θυρωρὸς, ὃς αὖ ἦ ἄχρηστος τῶν ἄλλων ἔργων, πρὸς σωτηρίαν τῶν εἰσφερομένων καὶ ἐκφερομένων. πρὸς δὲ χρησιν ἡ σκευῶν, τὸ Λακωνικόν. χρὴ γὰρ ἓν ἕκαστον ἐν τῇ αὑτοῦ χώρᾳ κεῖσθαι. οὕτω γὰρ B dia sapientiæ conducit. Vbi quidem facultates sunt exiguæ, vtilis est Atticorum ratio in fructibus disponendis : in magna verò atque copiosa re, diuisis impendiis annuis atque menstruis, itemque vasorum vsu quotidiano & rariore : ita ista deinde præfectis tradentur. Ac post certum tempus etiam inspicientur, ne ignoretur quid saluum sit, & quid desideretur. Domus verò respiciendo accommodanda est, & ad facultates, & ad sanitatem, & ad incolentium iucundum vsum. Ad facultates inquam, vt cuiusmodi conueniant fructibus & vestimentis. Itemque fructibus aridis & humidis. Aliarumque facultatum, quibus loca perflabilia, aut non perflabilia, nec non quæ seruis, quæ liberis, quæ mulieribus, quæ viris, quæ hospitibus, quæ ciuibus. Ad sanitatem verò & iucundum vsum apta futura est domus æstate ventis exposita, & soli hyeme. Hæc fuerit scilicet eiusmodi vt Aquilonem spectet, & non æquali latitudine. In re familiari magna, existimatur vtilis esse ianitor quoque, ex eorum numero, qui non sunt vtiles ad opera facienda, vt salua sint quæ inferuntur & efferuntur. Ad expeditum verò vsum vasorum Laconica ratio profuerit. Nam quidque suo loco repositum esse debet : sic enim cùm in promptu sit, minimè requiretur.

Quidam πρὸς δὲ τ. γρ. φιλοσοφίαν,

C

D

E

Quæ sequuntur ad finem libri huius, ea Camerarius non ex Græco Aristotelis contexu transtulit, qui pridem periit: sed cùm olim Aretinus plenius (si credere licet) exemplar nactus, hanc particulam Latinam fecisset, Tussanus postea in Græcum sermonem eandem transtulit. Inde ergo habet Camerarius.

ΙΑΚΩΒΟΣ Ο ΤΟΥΣΑΝΟΣ ΤΟΙΣ ἐντυξομένοις.

Τὸ ἐφεξῆς μόριον, τὰ ὅσα γυναικί τε πρὸς ἀνδρὶ πρὸς ἀλλήλω καθήκοντα, περιέχον, Ἀρρητῖνος μὲν ὁ Τυρρηνικὸς τὸ αὐτὸ δὴ πίναξ φορ μετέφρασιν εἰς τὴν τῶν Ρωμαίων φωνήν. εἶτα τὸν πίνακα ἀφανισθέντος, ἅμα καὶ τὸ μόριον αὖθις παρ' Ελλησιν ὤχετο πάμπαν. ἡμεῖς δέ, τὴν τῆς Ελλάδος δυστύχημα ἐλεήσαντες μεταλαβόντες αὖθις ἐκ τῆς τοῦ Ἀρρητίνου ἑρμηνείας, πάλιν εἰς τὴν Ελλάδα, οἱονοῦν ἀνεδιωήμεθα, μετενέγκαμεν. ἔσαν δὴ τοῦτο, τὸ μὲν τέλος ἐπιμόνως ἐπιζητούμενον τε καὶ δεόμενον· τὸ δὲ τὴν ἀρχήν, εἰ μὴ ὁ Ἀρρητῖνος διήμαρτεν αὐτὸς δηλαδή, μετενεγκόντων.

ΑΝΗΡ καλὴν τε καὶ ἀγαθὴν γυναῖκα πάντων μὲν δεῖ ἄρχειν τῶν ἔνδον, ἅμα δὲ καὶ πάντων ὅπως μελήσεται τοῖς τεταγμένοις νόμοις· μηδένα ὑπερέπουσαν εἶναι, ἀνδρὸς γε μὴ κελεύσαντος· πάντα περὶ γυναικὸς ἀφανῆ φυλακὴν ἀφανεστάτην ἀγαθουμένου. ὥστε εἴ τι τῶν ἔνδον σφαλείη κακῶν, μόνῳ αὐτῷ σφαλῆναι· τῶν εἰσιόντων δὲ ἄτοπόν τι εἰργασμένων, μόνον ἄνδρα τοῦτο ἐπέχειν. ἀναλωμάτων δὲ εἰς ἑορτάς, ὅσας αὐτῇ ὁ ἀνὴρ συνεχώρησε, κυριοῦσθαι, δαπάνῃ τε καὶ ἐσθῆτι καὶ τῇ ἄλλῃ κατασκευῇ χρήσασθαι καὶ ἐλάττονι ἢ κατὰ τοὺς τῆς πόλεως νόμους· ἐνθυμουμένῳ, ὅτι μήτε τὸ τῶν ἐνδυμάτων λαμπρὸν, μήτε τοῦ κάλλους τὸ ἔξοχον, μήτε χρυσίου μέγεθος, οὕτω σωτελεῖς σύσασιν γυναικὸς, ὡς ἡ τῶν σωμάτων εὐταξία, καὶ τὸ τοῦ βίου σεμνόν τε καὶ εὐπρεπές· ὡς ἅπας μὲν τοιοῦτος ὁ τῆς ψυχῆς κόσμος ἐπέρασος μᾶλλον καὶ βεβαιότερος πολλῷ, ὥστε μέχρι γήρως ἑαυτῇ τε καὶ τοῖς παισὶ τὸν δι' ἡδονῆς πόθον παρασείεσθαι, δι' ὧν ἐμποιεῖ ἑαυτῇ θάρρος τὴν γυναῖκα, καὶ τὸ παράγμα παρεῖται μένων διατελεῖν. πρὸς γὰρ ἀνδρὶ, τὰ ἐν τῇ οἰκίᾳ πράγματα εἰδέναι, ἀπρεπές· πάλαι γὰρ μιᾷ πάντα τὰ ἰδίᾳ ἀνδρὶ ἐπῄνεσαν εἶναι ἐκείνῳ, μήτε τῶν κοινῶν τι πολυπραγμονοῦσαν, μήτε τῶν περὶ τοὺς γάμους πραγματευομένῳ μηδέν. ὅταν δ' ἐθυγαλέως ἐκδοῦναι πρὸς γάμον, ἢ νύμφας εἰσαγαγεῖν χαρεῖσα ᾖ, πάντως δὲ ταῦτα πείθεσθαι τῷ ἀνδρί.

DRobam mulierem seu matremfamilias, omnium quæ in domum inferuntur, dominam esse earumque curam suscipere conuenit, certis quibusdam legibus. Non admittet hæc externum quemquam, viro non iubente, pertimescens ea inprimis, quæ vulgò de mulierum corruptela perhiberi solent. Quod in ædibus & intra domesticos parietes fieri debet, id notum erit ipsi. Extrinsecus autem accedentium culpam præstabit scilicet maritus. In festos dies, quantum vir permiserit, tantum illa insumendi ius habebit. Quos ipsa sumptus faciet, & quo ornatu vtetur, eius apparatum infra etiam leges publicas abducet, atque hoc cogitabit; Neque corporis nitorem & vestitus pulchritudinem, neque formæ speciem, neque multiplex aurum, tantopere commendate hunc sexum, quantopere modestia in rebus omnibus, & studium vitæ honestæ ac pudicæ. Hæc enim vera ornamenta animi præ cæteris expetenda sunt; & habent plus firmitatis ad laudem conciliandam sibi & liberis, durabilem ad senectutem vsque. Quapropter his virtutibus mulieres exerceantur, & laudabiliter suo munere fungi perseuerent. Virum in ea quæ domi & intra parietes geruntur inquirere non decet, verùm probam vxorem omnibus in rebus operam dare conuenit vt viro sit morigera. Non illa audire volet de publicis rebus quicquam: non de liberûm coniugiis tractare. Quòd si res & tempus feret, vt vel filiæ dandus sit vir, vel vxor filio, prorsus illa suo viro obtemperet, εἰς ἐκδοσιν πρὸς γάμον, ἢ νύμφας εἰσαγαγεῖν χαρεῖσα ᾖ, πάντως δὲ ταῦτα πείθεσθαι τῷ ἀνδρί.

οὕτως δι' ἑαυτὴν σύμβουλον προσλαμβάνεσθαι, ὥστε καὶ τὸ ἀρέσκον ἐκείνῳ συνομολογεῖν, μὴ ἀγροοδεστέραν οὐχ οὕτως ἀνδρὶ ἀπειρεπῆ τὴν ἐν τῇ οἰκίᾳ μεταχειρίζεσθαί τι, ὡς τὴν γυναῖκα τὴν ἔξω πολυπραγμονῆσαι. εἰ δὲ εὔτακτος γυνή, παρὰ τὸν ἀνδρὸς ἤδη προσλαμβάνεσθαι δείγματα τοῦ ἑαυτῆς βίου, καὶ νόμον αὐτῇ ἀφ' τῆς συζυγίας τοῦ γάμου καὶ κοινωνίας ἐπικείμενον ἐκεῖνο δεῖ νομίσαι δικαίως. ἐὰν γὰρ ἑαυτὴν πείσῃ ταῦτα ῥᾳδίως ἀνέχεσθαι· καὶ ἐν τῷ οἴκῳ ῥᾷστα διοικήσει· ἐὰν δὲ μή, χαλεπώτερον. ὥστε προσῆκον ἂν εἴη, μὴ δυσφόρους μόνον τοῦ ἀνδρὸς καὶ δυτυχοῦντος, ὁμόφρονα παρέχεσθαι ἑαυτὴν ἐκείνῳ καὶ δυπειθῆ, ἀλλὰ καὶ σφόδρα χαίρουσαν τοῖς παρὰ τοῦ ἀνδρὸς ἤδη προσλαμβανομένοις, καὶ ἀρρωστίας ἐπιφερομένης τῷ σώματι, ἢ ἐκπώματος τῆς φρενὸς ἀμυδρότητος, φιλανθρώπως φέρειν προσήκειν δοκεῖ, εἰ μὴ αἰσχρόν τι ἢ ἀνάξιον εἴη. εἰ δέ τι παθὼν ὁ ἀνὴρ διαπραττόμενον, μὴ αὐτὴν μνημονικῶς ἔχειν, ἀλλ' ἢ νόσον ἢ ἄγνοιαν ἐν αἰτίᾳ ποιεῖσθαι. ὅσῳ γὰρ πλείονι ἐπιμελείᾳ προσέχουσι, τοσούτῳ μείζονα ἕξει τὴν χάριν αὐτῇ, ἐπειδὴν ἀπαλλαγῇ τῆς νόσου· αἱ δὲ τοιοῦτό τι αἰσχρὸν ἂν εἴη προσδέξασθαι μὴ πείσασαν, ἄμεινον ἔπεσθαι ὑγιαίνοντας αὐτὸς διαγνωσόμενος αὐτός. δεῖ οὖν τὰ τοιαῦτα φυλάττοντα αὐτὸν τὴν γυναῖκα, πολλῷ μᾶλλον πρέπειν ἑαυτὸν πειθήνιον, ἢ εἴποτε ὠνηθεῖσα εἰς οἰκίαν ἀφίκοιτο. ὠνήθη γὰρ μεγάλῃ ἡμῇ, τῆς τε κοινωνίας τοῦ βίου καὶ παιδοποιΐας· ὧν μήτε μεῖζον, μήτε σεμνότερον ὑπάρχειν δυνατὸν εἰπεῖν· ἔπειτα δὲ, εἰ σώφρονα δεῖ τὸν ἄνδρα προσδέξασθαι καλῶς, οὐκ ἂν ἡ αἰτία αὐτῆς εἰς τοῦτο προσγένοιτο δυσφημίας καὶ λόγου. οὐ μὴν δὴ μικρὸν τῇ δυσπραξίᾳ χρῆναι καλῶς, ἀλλά μοι δοκοῦσι φέρειν ὑπερφυῶς, πολλῷ μεῖζον. ὅτι γὰρ ταῖς μεγάλαις συμφοραῖς καὶ ἀδικήμασι ταπεινότερον οὐδὲν ὑποφαίνει, πᾶσιν ὑφηλοφρονος ψυχῆς. δυκτὸν δὴ, μηδεὶ πώποτε τοιοῦτο πρεῖττον ἄνδρα συμβαίνειν. ἐμοὶ δὲ καὶ σπουδαῖον τι καταλαβεῖν αὐτὸν, αὐτόθεν νομίζειν δεῖν καταρθωσάσῃ αὐτῇ πλέον δὴ ἐγκώμιον ἡσυχάσαι· ἅμα μὴ μυθεύουσθαι τέως προσεοικέναι, ὅτι ἡ Ἀλκηστις τοσοῦτον κλέος ἐκτήσαθαν, ὅτε ἡ Πηνελόπη τοσούτων ἠξιώθη ἐπαίνων, εἰ μὴ δαίμονος ἀνδρὸς ἐκαλέσαμεν ἦν· ἀλλ' ἡ μὲν Ἀδμήτου τε καὶ Ὀδυσσέως δίς προσηγορίαν μνήμην αἰδοῖον ἐκείναις προσεποιήσατο.

A inque deliberando sententiam illius sine tergiuersatione sequatur. Sciatque non tam dedecere virum domestici operis aliquid efficere, quàm mulierem scrutari exteriora. Mulier bene instituta existimabit, Legem esse sibi ingenium & mores viri sui, latam diuinitus, eo tempore quo nuptiæ iunctæ, & vitæ sors consociata fuit. Quòd si illa z- quo animo viri mores feret, admodum facilis erit domestica administratio: sin minùs, perquam difficilis. Quamobrem non modò rebus secun- B dis & fortuna prospera concordiam seruabit firmam, & obsequetur voluntati viri, sed tristibus etiam atque duris temporibus. Si rerum fortè necessariarum penuria sit, si morbo laboretur, si vehementior perturbatio existat & animi impotentia, tolerentur omnia, & mos geratur viro, nisi fortè turpitudo aut indignitas in re insit. Si quid animo commoto vir egerit atque deliquerit, eius statim obliuiscatur, aut interpretetur in bonam partem, imprudentiæ negligentiæque & C ægritudini ascribendo. Quo autem in his attentio & diligentia maior adhibita fuerit, eo plus gratiæ inibit à viro ad sanitatem mentis reuersio. Et si refragata sit iussis inhonestis, depulsa quasi nube perturbationum, virtutem ipsius vir clariùs perspiciet. Et ideo turpia omnia cauebuntur. In cæteris vxor marito obtemperabit, non aliter quàm D si in illius familiam veniisset empta ancilla. Et reuera magnum impensum est pretium, vitæ totius consociatio, & procreatio liberorum, quo pretio neque maius esse aliud, neque sanctius possit. Hæc de minùs commodo viro intelligenda sunt. Minùs autem earum illustris virtus est, quarum coniugii euentus fortunatus fuit. Sanè non abuti fortunæ benignitate, haud in minimis ponendum, verùm aduersa tamen ferre fortiter, multo pluris æstimandum est. Animus enim ex- E celsus eo maximè conspicitur, si neque succumbat calamitatibus, & graues iniurias moderatè ferat. Atque est optandum, ne hæc necessitas offeratur incitare viri. Si qua verò in huiusmodi inciderit miseriam, ea cogitare debet, specioſæ laudis materiam sibi præbeni quam honestate actionum adipiscatur, proponendo sibi & Alcestidos & Penelopes exempla. Quarum neutrius tanta esset gloria, si habuissent eos viros qui nihil ærumnarum perpeterentur. Nunc aduersi casus, qui afflixerunt Admetum & Vlyssem, conciliarunt eis memoriam posteritatis sempiternam.

Nam fide conſeruata, & præſtito officio temporibus aſperis atque difficilibus virorum, celebritatem nominis meritò ſunt conſecutæ. Quæ enim velint eſſe participes fortunæ ſecundæ, quàm plurimas inuenire licet; ſed conſortes in aduerſa, non niſi paucæ eæque præſtantes virtute eſſe volunt. Has obcauſſas honorem ſtudioſius haberi viro par eſt, neque eum deſpici, ſi, pudicitia ſalua, copia, quæ eſt ſecundùm Orphea, animi magni ſoboles, non etiam conſequatur. Atque has cuſtodire leges, & iſtis moribus inſtruere ſe mulieres debent.

Contra vir ipſe leges ſibi ſanciat de vxoris conſuetudine, cùm hæc prolis & totius vitæ ſocia in domum ipſius peruenerit, paritura ſobolem, quæ parentum, id eſt, mariti & ipſius nomen habeat. Quæ autem pietas maior eſſe poſſit? aut quod debeat ſtudium eſſe ſano vlli acrius, quàm ex optima laudatiſſimaque coniuge liberos ſuſcipere, qui quaſi pabulum quoddam ſint ſenectutis, & parentum amborum præſidium atque tutela? Hi enim à parentibus rectè educati, & bonis moribus pietateque inſtituti, probi ſcilicet euadent. Sint aliter, erit hoc eis detrimento. Niſi enim exemplum vitæ proponant ad imitandum liberis parentes, occaſionem eis planè dant, pro ſe aduerſus parentes cauſſam dicendi. Periculumque eſt ne vt futiles poſt vitam non bene actam contempti, in ſenectute à liberis tales parentes deſerantur. Nihil igitur prætermittendum eſt omnium quæ ad bene inſtituendam vxorem pertinent, vt quàm optima ſit diſciplina domeſtica, & ex præſtantiſſima coniuge liberi procreentur. Nam & agricola omnibus modis operam dat vt ſolum maximè fertile & diligentiſſimè cultum conſeratur, quòd ita demum vberrimos ſe fructus percepturum confidat. Atque etiam hoſtili vi imminente, propugnare pro ſolo ſuo, & vitæ periculum adire non dubitat, vt à vaſtitate illud defendat. Quòd ſi ita mortem oppetat, mors ea laudem maximam meretur. Cùm autem tantum curæ ac laboris ſuſcipiatur, victus, quo corpus alatur, gratiâ; quid pro liberis & horum matre atque nutrice faciendum? numquid omne protinus protectionis ſtudium ac cura adhibenda? Coniugio enim ſolo fit, vt homines conditionis mortalis, ſucceſſione perpetua immortalitatem conſequantur, & huc vota omnia parentum tendunt.

A ὅτι γὰρ ταῖς τῶν ἰδίων ἀνδρῶν δυσποτμίαις πίστιν καὶ δικαιοσύνην τηρήσασαι, δόξης εἰκότως ἐπέτυχον. βίου μὲν γὰρ κοινωνοῖς ῥᾴδιον εὑρεῖν· δυσπραξίας δ', αἱ γυναῖκες, πλείω ὀλιγίστων τε καὶ βελτίστων, μεταλαβεῖν οὐκ ἐθέλουσιν. ὧν χάριν πρώτων ἕνεκα τῆς σωφροσύνης τῷ γυναικὶ, πολλῷ μᾶλλον τὸν ἄνδρα τιμᾶν· μηδ' ἐκείνου καταφρονεῖν, ἀλλὰ μὴ ἱερὰν αἰδῶ αὐτῷ, καθ' τὸν Ὀρφέα, καὶ πλοῦτος μεγαλόφρονος ἡδὺς ὀπηδῇ. χρὴ μὲν οὖν τὴν γυναῖκα τοιούτοις τοῖς ἤθεσι τὰ

B νόμοις φυλάττειν ἑαυτήν.

Τὸν δὲ δὴ ἄνδρα ἔμπαλιν, νόμους θέσθαι πρὸς τὴν χρείαν τῆς γυναικός· ἥτις ἐς τὴν οἰκίαν ἀνδρὸς πρόσεισιν ὅτι τε κοινωνίᾳ παίδων τε καὶ βίου, καὶ ᾧ καταλιπεῖν τέκνα, τήν τε ἀνδρὸς καὶ αὐτῆς γονέων μέλλοντα ἔξειν τὰ ὀνόματα. ὧν ἕ δή ποτε ὁσιώτερον δικαίῳ ἀνδρὶ αὖ ἄρχειν; ἢ πρὸς ποῖόν τι ἄλλο ἀνὴρ ὑγιαίνων γνώμῃ ἧττον ἀποδάπτοι, ἢ τὸ δίκαιον καὶ ἐπαγωγότατος γυναικὸς

C ποιήσασθαι παῖδας τοὺς ἑαυτῆς γνησίους, καὶ ὡσαύτως δικαίους τε καὶ εὐσεβεῖς παῖδές τε καὶ μητρὸς φύλακας, καὶ πάσης τῆς οἰκίας φερεγγυεῖς ἐπομένους; ὀρθῶς γὰρ ἂν τῶν γονέων πρεφόμενοι καὶ τὰ ἤθη, τά τε ὅσια καὶ δίκαια, χρηστοὶ ἀποβαίνοιεν αὖ δικαίως· πανώλεθρον δὲ γυναικὸς, μᾶλλον ξημιωθήσονται αὐτοί. ἐν γὰρ τῷ βίου σφαλείσῃ δικαίοις οἷς μὴ σφαλῆναι οἱ γονεῖς, πρόφασιν ἐκείνοις καθ' ἑαυτὴν καταλείψουσιν ἀναρχῆς. καὶ ἔστι τοῦτο δέος μὴ αὐτὴν

D ὡς μὴ καλῶς βεβιωκότων οἱ υἱοὶ καταφρονήσαντες, ἀπολείψωσιν αὐτοὺς ἐν τῷ γήρᾳ. δεῖ δὲ τοῦτο μηδὲν σφαλεῖσθαι τῶν εἰς παίδων γένεσιν συντεινόντων· ὥστε δὲ ἀρίστης, ὡς οἷόν τε μάλιστα, γίνεσθαι παῖδας. σπείρει γὰρ ὁ γεωργὸς σφαλεῖσθαι οὐδέν, ὥστε τῇ ἀρίστῃ γῇ καὶ μάλιστα ἐξειργασμένῃ βαλεῖν τὸ σπέρμα, ὡς ἐκ τῆς τοιαύτης ὡς καλλίστους ποτὲ μάλλον κομίσεσθαι καρπούς· ἐὰν δὲ

E δυνάμις τις ὑπερῇ, μαχόμενος πρὸς ἀναιτίους σφαγεῖσθαι μᾶλλον ἀποθανεῖν, ἢ ἐκείνης δηουμένης ἀνέχεσθαι· καὶ τὰ τοιαῦτα ἤδη ὡς μάλιστα ἐπαινεῖσθαι. τοσαύτης οὖν σπουδῆς ἡμῖν φερούσης ὑπὲρ τῆς τοῦ σώματος ὑφῆς, ποίους χρὴ ἡμᾶς εἶναι ὑπὲρ τῶν τέκνων καὶ τῆς ἐκείνα τρεφούσης μητρός; οὐχὶ ὡς πάντα πάσῃ σπουδῇ ποιητέον; καὶ ἔστιν μόνον ἢ τῶν ἀνθρώπων καταφασις, ὅσα ἀνητὰ, ἐκ τῆς ἀγαθοχῆς τοῦ ἀεὶ εὖ τυγχάνειν.

χὴ αἰ τ γονέων βὐχαὶ εἰς τῦτο πᾶσαν σπουδὴν ποιεῖσθαι. διὸ ὅσις τύτων ἀμελῆσαι, χὴ θεῶν φαίνεται ἀμελήσας. τ οὖν θεῶν χάριν, τ γαμικὴν θυσίαν αὐτῷ προεσκόπουν, χὴ γυναῖκα ἐπήγαγε, κ πολλῷ μᾶλλον τῇ γαμετῇ πρέδωκεν ἑαυτὸν εἰς τὸ τιμᾶν μ τῦ γήρως. σωφρονοῦσης ὁ γυναικὸς μεγίστη μὴ, κ τ ἴδιον ἀνδρα ἰδίᾳ τε καὶ τ αἰδῶ φυλάττουσα ἑαυτῇ, ἀλλ' οὐ μεθ' ἑτέρων ἀφροδισίων ἐπιθυμοῦσα μᾶλλον ἢ αὐτῶν, αἰτιᾶ ὁ πασῶν τ ἄλλων ταὐτὸν χὴ ἰδίαν χὴ πίστιν, ἑαυτῷ νομίζουσα. ὅσῳ γὰρ τοῦ ἀνδρὸς ἡ γυνὴ πίστως χὴ δικαίως κηδομένη αἰσθήσεται, τοσύτῳ μείζονα ποιήσεται σπουδὴν κ αὐτ ποιεῖσθαι καθίστα. ὅστις τοίνυν φρόνιμος ἀνὴρ, γνοὺς ἀγνοήσειν αὐ, ὅσαις μὲν καθήκει αὐτῷ τ ἡμῶν πρὸς ἔχειν, ὅσαις δὲ τ γεγαμημένων κ τοὺς παῖδας ἀφομοιοῦσθαι, ὅπως αὐ ἐκείνοις αὐτῶν διανέμων, δίκαιός τε χὴ ὅσιος νομίζοιτο. πολύτες γὰρ τὰ μέγιστα ἴσασι ἀποστερούμενοι, σφόδρα φέρουσι χαλεπῶς· χὴ ὀρθῶς ἔστιν ὅς τῇ ἀφαιρέσει τ ἰδίων ἀγαπᾷ· χάριν τις τ ἀλλοτρίων πλεῖστα δίδῳ. κ μὴν οὐδὲν οὕτω τῆς γυναικὸς ἴδιον, οὐδὲ ὁ αὐ αὐτῇ ὁ ἀνὴρ δικαιότερον βεβαιώσειεν, ὡς ἡ ὁσία χὴ ἀγνοοῦσα σωφροσύνη. διὸ δὴ χρὴ δὴ τοιοῦτον ὦ σωφρονοῦντί γε ἀνδρὶ, ἔνθα αὖ τύχοι, τὸ ἑαυτῦ σπέρμα βαλεῖν, ἵνα μὴ ὑπὸ φαύλων χὴ πονηρῶν παῖδες γνησίοις ὁμοῖοι γίγνωνται· ὅθεν δὴ ἁ μὴ γυνὴ, τὸ γαμικὸν γέρας ἀφαιρεῖται· οἱ δὲ παῖδες, ἀδικοῦνται· αὐτὸς ὁ, ἐφ' ἅπασι τούτοις αἰσχύνη πλεῖστα χέουσι. δεῖ πρίνειν πλησιάσαι τῇ ἀλόχῳ μ τ σωφροσύνης τε πολλῆς χὴ δικαιοσύνης· χὴ εἰ, ἀπ μὲν τοῖς λόγοις, αἰδοῦς· ἀπ δὲ τῇ ὁμιλίᾳ, τὸ πιστόν τε χὴ χάριεν. χὴ τὰ μὲν μίσους τ πλησμονῆς, χὴ τοι ἐκούσια ὄντα, συγγνώμης ἀξιοῦν. εἰ δέ τι χὴ ἀγνοοῦσα διήμαρτε, νουθετεῖν, μηδὲ φόβον ἐμβάλλειν, ὡ αὖ μὴ χὴ αἰδοῦς χὴ σεμνότητος στερῇ. τὰ γὰρ γιγνόμενα πάσχειν, τ ἐπιέναι μᾶλλον στερήσει αὖ σφόδρα τοῖς μοιχοῖς. ἁ μὲν δὴ μετ' αἰδοῦς τε χὴ σεμνότητος τὰ δίκαια φιλεῖν τε χὴ φοβεῖσθαι, τοῦτο χὴ μάλα πρὸς ἐλευθερίαν γυναικὸς στεῖ τὸν ἴδιον ἄνδρα. δύο γὰρ εἴδη τ φόβων. ὁ μὲν γὰρ δουλαβής τε χὴ σεμνός· οἷος δὴ χρὴ εἶναι τῶν τε παίδων οἱ μέτοικοι, στρὸς τοὺς πατέρας, χὴ τ πολιτῶν οἱ βέλτιστοι, πρὸς τοὺς βίαιοις δικαιοῦντας· ὁ δ', τῇ ἀπιστίᾳ χὴ δι' ὑποψίαν σωῶν. οἷοι οἱ δοῦλοι πρὸς τοὺς δεσπότας, χὴ οἱ πολῖται στοὺς ἀδίκως χὴ ἀνόμως τῶν τυράννων. ἔνιοι δὲ, ὧν πολλῶν τῶν εἰρημένων τὰ χρείττω αἱρεῖσθαι δεῖ τινὰ ἄλλοις καταστρέφειν ἑαυτῷ, χὴ πίστιν τε χὴ ὑπόληψιν ἐργάζεσθαι

A Huiusque rei incuria eò pertinet; vt in ea diuinum numen negligatur, quo præsente sacra nuptiarum facta, & ducta vxor est, & ei se vir tradidit, cui post suos parentes honorem haberet præcipuum. Habetur autem maximus honor castæ & pudicæ mulieri, si illa virum se sola esse contentum, & suam sibi integritatem conseruare, & persuasum habere intelligat, quòd vxoris erga se amor & fides sit singularis. Quoque magis autem & fidelius à viro se diligi vxor statuet, eo ac-
B curatiùs officio suo fungi studebit. Prudenter igitur, qui parentibus, qui coniugi, qui liberis honor debeatur, constituendum est, vt tribuendo suum cuique, iustitiæ & pietatis laus obtineatur. Suo autem se honore spoliari vnusquisque grauiter ferre consueuit. Nec tam gratum est tribui aliena, quàm molestum sua sibi adimi. Nihil autem magis suum & proprium est vxoris quàm inuiolata & sancta coniugii necessitudo. Quocirca indignum est homine non vxcorde, vulgò liberos quærere, ne concepti ab improbis atque futilibus, legitimè genitis in-
C serantur, per vxoris contumeliam, & iniuriam liberûm, & ad omnia, infamiam viri. Vxori ita consuescendum est, vt appareat temperantia atque modestia, in dictis verecundia, in factis ius & fas, in conuictu fides ac frugalitas. Paruis delictis, quamuis voluntariis, venia dabitur. Ignorantiæ autem peccata admonendo corrigentur. Non perterrefaciet vir vxorem metu expertre pudoris & verecundiæ. Id enim fieri in amoribus meretriciis solet. Vxor autem honesta suum virum, ita vt æquum est, pudicè &
D amare & vereri debet. Formæ enim timoris duæ sunt; vna, quæ adiunctam habet reuerentiam ac pudorem, qualis est erga patres, proborum liberûm; & bene moratorum ciuium, erga magistratus, quibus se esse curæ sentiunt. altera non caret alienatione animi & odio: & ita timent serui dominos, & qui iniusta potentia oppressi sunt, tyrannos. Ex iis autem quę dicta sunt, quę præstare vir putarit, ea eliget, quibus sibi animum vxoris conciliet, illamque totam deuinciat, propriamque possidear,

ut siue præsens seu absens sit; eadem perciatur vtilitas, atque si ipse cpràm adesset & omnia curaret: vtque absentem quoque virum experiatur vxor eum, quo nullus sibi melior commodiorque & familiarior contingere potuisset. Idque statim ab ipso initio declaret, omnia ad communem vtilitatem referens, quamuis puella sit & ætate iuuenis, istarumque rerum imperita. De hoc autem exordio, &, si ipsa sibi moderari imprimis seque regere incipiat, ipsa suæ vitæ optima gubernatrix existet vniuersæ. Atque hæc sequi præstaréque vxorem conueniet. Neque Homerus etiam amorem timoremve immoderatum & inuerecundum probauit, sed vbique cum amore præceptum modestiæ ac pudoris coniunxit. Atque ita ab Helena Priamum timeri ait, compellante eum vt socerum, cui reuerentia cum pudore, & obseruantia cum timore deberetur. Quem timorem scilicet esse charitatem cum reuerentia & pudore significat. Vlysses item Nausicaam alloquens, se & venerari eam admirantem, & suspicere quasi stupentem ait. Iudicat autem Homerus, debere esse inter virum & vxorem affectionem talem mutuam: cùm nemo admiretur, multò minùs reuereatur eum, quem se deteriorem ducit, sed sensus iste est eorum qui ingenio sunt præstante & bono, etiam inferiorum erga superiores. Hunc animum erga Penelopen conseruans Vlysses, quamuis diu & longè abesset, nihil tamen deliquit. Agamemnon verò propter Chryseida in suam coniugem fuit iniustus; qui in Græcorum concione non dubitauit affirmare, captiuam neutiquam natione præstantiorem, immo, vt planè dicam, barbaricam mulierculam, nulla in re aut parte cedere Clytæmnestræ, ex qua iam legitimos liberos susceperat. Quòd malè & improbè factum videri debet. Quis enim rectè factum perhibere audeat? cùm hic illa violenta copulatione sibi coniuncta, necdum quem animum erga se conseruatura esset, scire potuerit. At Vlysses rogante Atlantis filia secum vt remaneret, ac immortalitatem promittente, non ideo prodere voluit caritatem amoremque & fidem coniugii, instar ratus grauissimi supplicii immortalitatis quoque munus, in conscientia perfidiæ & sceleris. Apud Circem quoq; noluit remanere, quanquam illa salutem sociorum polliceretur. immo hoc respondit: Nihil sibi sua patria, quamuis aspera & inculta, videri dulcius. Optatiusq; ei fuit mortalem vxorem atq; filiũ aspicere, quàm adipisci immortalitatem.

A ὥστε τὸν μὲν, εἴ τε παροῖτος ἀνδρός; εἴ τε καὶ μὴ, οὐχ ἥκιστον χρῆναι εἶναι, ἢ ὡς ἀεὶ παροῖτος· τὸν δὲ, ἀεὶ πρὸς τὸ κρεῖττον ἀγαθὸν ἀποτείνοντα, καὶ τοῖς μειρακίοις οὔσης ἐκείνης καὶ νέας τοιαῦτα, αὐτὸ τοῦτο ἀπ' ἀρχῆς ἐμφαίνειν. εἰ γὰρ τῶν τοιούτων δέξοιτό ποτε, καὶ αὐτὸς ἑαυτῷ μάλιστα κρατήσοι καὶ ἄριστος τέλους τοῦ βίου κυβερνήτης ἐπαρξείε, καὶ τὴν γυναῖκα διδάξειε χρῆσθαι τοῖς αὐτοῖς. Οὐδὲ γὰρ Ὅμηρος τὸν ἔρωτα οὐδὲ τὸν φόβον χωρεῖς ἀλλοῖς ἐπαινέσειεν ἄν, ἀλλ' ἅπαντα χωρὶς μὲν ἀσωφροσύνης τὸ αἰδοῖς φιλοῦν, εἰσηγητὴς ὅστι. Φησὶ μὲν γὰρ, ὅτι ἡ Ἑλένη τὸν ἑκυρὸν τὸν Φοβεῖται Πρίαμον, λέγουσα. Αἰδοῖός τέ μοι ἐσσι, φίλε ἑκυρέ· δεινός τε σέθεν ἄλλο εἰπὼν ἢ ὅτι αἰδοῦς ἄξιον φιλεῖ. πάλιν δὲ καὶ Ὀδυσεὺς πρὸς Ναυσικάαν φησὶν Ὡς σε γύναι ἄγαμαί τε τέρπομαί τε. νύμφην δ' Ὅμηρος δεῖν οὕτως ἔχειν πρὸς ἀλλήλω τὸν ἄνδρα καὶ τὴν γυναῖκα. Οὐδεὶς γὰρ θαυμάζει καὶ καταπλήττεται τὴν χείρονα ἑαυτοῦ· ἀλλὰ τὰ ἴσα πάθη τοῖς ἀλλήλων χρείττοσι καὶ τῆς φύσει βελτιονεστέροις συμβέβηκεν· ἔτι δὲ καὶ τοῖς ἧττον ἑαυτῶν σοφοῖς, πρὸς τοὺς μᾶλλον. Τοιοῦτον δέον τὸν νοῦν πρὸς τὴν Πηνελόπειαν ἔχων ὁ Ὀδυσεύς, καὶ ἀποδημήσας, οὐδὲν ἐπλημμέλησεν. ὁ μὲν τοι Ἀγαμέμνων, τῆς Χρυσηίδος ἕνεκα πρὸς τὴν ἰδίαν ἄλοχον διήμαρτεν, ὑπὸ τῆς τῶν Ἑλλήνων ἐκκλησίᾳ πολεμήσας εἰπεῖν, ὅτι κακίαν μᾶλλον γυνὴ, καὶ οὐδὲν τῇ φύσει διαφέρουσα, μᾶλλον δὲ, ὡς σαφέστερον εἰπεῖν, βάρβαρος οὖσα, ἐν μηδενὶ τῆς Κλυταιμνήστρας χείρων ὅστιν· ἧς ἢν δὴ παῖδας ἔχων, ὀρθῶς τὰ τοιαῦτα ποιήσας οὐκ ἂν δόξαι. πῶς γὰρ τοῦτο; ὃς πρὸς εἰδυίαν ὁποία τις ἐν πρὸς αὐτὸν, βίᾳ ἀγαθῷ ἐκείνῃ ἑαυτὸν σώσειν ἔδοξεν. ὁ δὲ γε Ὀδυσεὺς, ἀξιωσάσης τῆς Ἀτλαντος θυγατρὸς, ἐφ' ᾧ τε συμβιώσεται αὐτῇ, καὶ ἀθάνατον θήσειν αὐτὸν ἐπαγγελλομένης, οὐδὲ πρὸς τὴν ἰδίαν ἔσχε πρὸς τὴν ἀλόχου σοφίαν τὸ φιλεῖν καὶ πίστιν προσθεῖναι· μείζονα ἑαυτῷ ἡμφίεσεν ἡγησάμενος, τὸ κακίαν σῶσαι, ἀθανασίαν ἔχειν. ἀλλ' οὐδὲ μετὰ Κίρκης ἤθελε μένειν, καίτοι γε τῶν ἑταίρων σωτηρίαν ὑποσχομένης· ἀλλ' ἀπεκρίνατο· μηδὲν ἑαυτῷ γλυκίον δοκεῖσθαι φαίνεσθαι τῆς πατρίδος, κἂν ἀκόσμου τε καὶ πραχείας· καὶ ἐπιθυμῆσαι τὴν τε ἑαυτοῦ γυναῖκα ἰδεῖν, καὶ παῖδας ἰδεῖν μᾶλλον, ἢ ἀθάνατον γενέσθαι αὖθις·

οὕτως ἐκεῖνος πίστιν βεβαίαν καὶ ἀσφαλῆ τὴν ἀλόχῳ φυλάττων διετέλει. ὥστε εἰκότως καὶ τῆς γυναικὸς τὴν αὐτὴν ἔτυχεν ἀπολαύσας. ἔλεγε δὲ καὶ ὁ τὸν λόγον τοῦτον πρὸς Ναυσικάαν, τὸν ἀνδρός τε καὶ γυναικὸς κοινωνίαν τὸν ἀγαθὸν μάλιστα φαίνεσθαι ὁ ποιητὴς ἐπαινῶν. τοῖς γὰρ θεοῖς εὔξασθαι, ὅπως δὴ ἐκείνη δώῃ τε καὶ οἶκον καὶ ὁμοφροσύνην ὀπάσσαι, οὐ τὸν τυχόντα, ἀλλὰ τὸν ἐσθλόν. Οὐ μὴν γὰρ, φησὶ, τῶν γε κρείσσον καὶ ἄρειον. Η ὅτι δ' ὁμοφρονέοντε νοήμασιν οἶκον ἔχητον. Ανὴρ γὰρ δὴ γυνή. καίτοι ταῦτα οὕτω, ὡς δῆλον, τὸν πρὸς ἀλλήλων ἀνδρός τε καὶ γυναικὸς ὁμόνοιαν ἐπαινεῖ ὁ ποιητὴς, οὐ τὸν γε μὴν ἀμφὶ ταῖς θρεπτικαῖς ταῖς μοχθηραῖς, ἀλλὰ τὸν τῷ τε καὶ φρονήσει δικαίως συζῆν ἀλλήλοις. τὸ γὰρ νοήμασιν ἔχειν οἶκον, τοῦτο δηλοῖ· πάλιν ὁ αὐτὸς φησιν, ὅτι τοιαύτης μεταξὺ ἀνδρός τε καὶ γυναικὸς ἁρμαζούσης ὁμονοίας, πολλ' ἄλγεα δυσμενέεσσι, χάρματα δ' ἐὺ μνήσασι γίνεται. ὧν γε ὡς ἀληθεύοντα συνομολογοῦσιν. ὁ μὲν γὰρ ἀνὴρ τῆς γυναικὸς, ὅταν περὶ τὰ δέοντα τῶν πραγμάτων σπουδάζηται ὁμοφρόνως, αὐάρκη τε ταῖς ἑκατέρου γνώμαις εἶναι ταῖς αὐταῖς. ἔπειτα δὲ τὸν ὁμόνοιαν ἡδονῆς ἕνεκα διωκατὸν, τήν τε ἐχθρῶν ἀφαιρετὸν τὸν ἐλπίδα, καὶ τοῖς φίλοις ὠφελητόν· ὅταν δὲ ἀλλήλοις φέρηται ἀλλήλοιν, τότε καὶ οἱ φίλοι διαφέρονται, καὶ αὐτὸν μάλιστα ἀδυναμίας αἰσθάνεσθαι. δι' ὃ δὴ σαφῶς κελεύει ὁ ποιητὴς τόν τε ἄνδρα καὶ τὴν γυναῖκα ὅτι τοῖς πράγμασι τοῖς μοχθηροῖς καὶ δυσηδῶς ἔχουσι μηδαμῶς δεῖν ἀλλήλοιν συμφέρεσθαι· ὅτι δὲ τοῖς ὡς οἷόν τε μάλιστα ἀγαθοῖς καὶ δικαίοις, ὁμογνωμοσύνῃ θεραπεύειν ἀλλήλω, σπουδάζοντε, τὸ μὲν πρῶτον καὶ πρόχειρον τῶν κακῶν ὅτι μάλιστα ὁ μὲν ἀνὴρ, τῆς τῆς γυναικὸς οὐχ ἥττον ἕνεκα τῆς αὑτοῦ· ἕνεκα δὲ γυνὴ, τοῦ τοῦ ἀνδρός. ἔπειτα δὲ, τῶν τε παίδων δέοι αὖ, καὶ τῶν φίλων, καὶ τῶν πραγμάτων, καὶ ὅλης τῆς οἰκίας, ὡς οὔσης κοινῆς, ἄμφω ὅτι μάλιστα σπουδῇ τε καὶ ἀκριβείᾳ ἀλλήλω νικᾶν ὅτι χειροῦν τε· ἵν' ἕκαστος ὡς πλείστων ἀγαθῶν αἴτιος γένηται, καὶ βελτίων τε ἐπαύξῃ καὶ δικαιότερος· καὶ τὸ μὲν ἐπιεικὲς ἀφιεμένω, σπουδαιεμένω δὲ τὸ φιλόπονον, δίκαιός τε καὶ σοφὸς δοκεῖν· ἵνα πρὸς τὸν γήρᾳ ἡμερώτατα ἤδη, τῆς τε οἰκονομίας τὸ γήρας ἀπαρρύσωντε, καὶ τὴν θυμοειδῆ ἀπαλλαγῶντε,

A Hæc constantia in amore erga vxorem, meritò ab eadem paria reportauit. In oratione ad Nausicaam habita facilè apparet, inprimis à poëta probari coniugium castum, id est, pudicam vxoris atque viri societatem. Precatur enim Deos vt ipsi tribuerent maritum ac domum, & concordiam, non vulgarem illam quidem, sed laudabilem atque bonam. Nam pronunciat, nihil euenire hominibus posse melius neque præstabilius, quàm concordiam inter vxorem atque virum: & con-
B sentientem voluntatem in domestica consuetudine. Hoc loco mutuam coniugum beneuolentiam à poëta laudari, perspicuum est: non in turpitudinis illam quidem obsequio, sed animorum vinculis, & prudente ac pia coniunctione. Nam mentio voluntatis in domestica consuetudine hoc significat. Atque addit ille: Tali inter virum & vxorem vigente concordia, maleuolos magna affici tristitia, beneuolos verò lætari. Hæc vera esse, quemadmodum dicuntur, res ostendit. Nam si inter virum & vxorem in optimarum rerum studio firma sit concordia, amborum amicos atque beneuolos, & inter se, &
C cum ipsis quoque consentire necesse est. In concordia autem opibus & potentia aucti, & inimicis maleuolisque sibi nocendi spem adiment, & profuturi sunt suis. Sin inter eos dissidium oriatur, existet nimirum inter amborum amicos quoque dissensio, & ipsi suas vires deminui in primis sentient. Atque colligi potest, neutiquam poëtam præcipere vt inter coniuges conueniat de vllis rebus turpibus, &
D à pudore atque verecundia alienis. Quæ sunt autem honesta atque casta, de iis concordantes, & alter alterius voluntati inseruiet, & primùm parentibus solicitè honor habebitur; vxoris quidem, à viro, viri autem, ab vxore, is omnino qui suis ab vnoquoque debetur. Deinde suscipiatur liberûm, consanguineorum, amicorum, rei familiaris & domus vniuersæ, cura communis, & vterque alterum studio diligentiaque superare contendat, quò ipse plus boni egisse effecisseque, & melior iustitiaque præstantior in
E dies existere videatur. Aberit autem ab illis superbiæ elatio, industriæ labor aderit, & in tota administratione eminebit mansuetudo cum benignitate. Ita in senectute iam depositio onere gubernationis domesticæ, sedatoque cupiditatum impetu,

facilè & ipsi sibi mutuò, & liberis rationem reddere poterunt curationis suæ : & planum facere, vtrius opera res familiaris auctior, & domus locupletior facta sit; vt constet, detrimentorum, fortunam; emolumentorum, diligentiam atque virtutem ipsorum causſam fuisse. Hoc autem in certamine victori præclarissima præmia diuinitus tribuentur. Primùm enim, quemadmodum Pindarus ait : Dulcis, cor alens, senectutis nutrix, simul eminet spes, quæ potissimum mortalium variam & multiplicem sententiam gubernat. Deinde nutrimentum, quod ætate confectis & effœtis corpore à liberis rependatur. Has omnes ob causſas cùm publicæ tum priuatæ rei, & ipsius diuini numinis respectu & hominum gratia, cordi & curæ erunt cuique in primis, vxor, liberi, parentes.

A δυνατὸν ἑαυτῷ τε ἑκατέρῳ ἐν μέρει, καὶ τοῖς ἑαυτῶν παισὶ λόγον δοῦναι, ὁπότερος αὐτῶν ὄφελος μᾶλλον ὂν τῆς οἰκονομίας διατέλεσε. ἐν δὲ τοῖς εἰδέναι, ἤτοι ἀφ' τύχης, ἢ κακὸν, ἢ δι' ἀρετῆς τἀγαθόν. ἐν οἷς ὁ νικήσας, ἐνὸς μείζου τοῦ θείου μέρους εἴη αὐτῷ ὑπὸ τύχων. ὡς γάρ φησι Πίνδαρος, γλυκεῖα οἱ καρδίαν ἀπάλλουσα ἡ γηροτρόφος σύμβουλος ἐλπίς. ἔτι ἐν τῷ δὲ δαίμονος, τοῦ τῶν παίδων πρόφασιν ἐν ᾧ γήρᾳ. ταῦτ' ἄρα ἐν ἰδίᾳ καὶ δημοσίᾳ περὶ τὸν βίον ἀφήγηται πρέπον ἂν εἴη πρὸς πόλεις θεοὺς τε καὶ ἀνθρώπους ἀποβλέπειν, οὐχ ἥκιστα δὲ πρὸς τὸν τε ἄλοχον, ἐν τοῖς παῖδας, ἐν τοῖς γονέας.

B

C

D

E

ARISTOTELIS, DE CVRA REI Familiaris, seu administratione Domestica,

LIBER SECVNDVS.

QVIrem domesticam quampiam vero modo administraturus est, eum neque locorum, in quibus negotia geret, ignarum; & natura ingeniosum, & proposito laboriosum atque iustum esse oportet. Ex his enim quicquid defuerit, in tractatione susceptorum negotiorum plurimum peccabitur. Sunt autem formæ administrationis domesticæ, vt informatione quadam res distinguatur, quatuor : nam cæteras in istas incidere reperiemus : Regia, satrapica, ciuilis, priuata. Harum maxima & simplicissima est Regia. Varia autem præ cæteris ac facillima, ciuilis. At priuata, minima illa quidem est, sed & ipsa admodum varia. Atque esse multa inter has communia necesse est : quæ autem per se in singulis eueniant, ea nobis sunt considerandæ. Primùm itaque videamus de regia. Est autem hæc vi atque potestate generalis, sed habet formas quatuor, Nummariam, exportandorum, importandorum, & impendiorum. Hæc singula talia sunt. Nummaria, inquam, quando faciendum sit vt nummi pretiosi sint aut viles. Exportandorum autem importandorumque forma : quando aut quænam excepta ipsi de iis quæ satrapis constituta sunt, cum emolumento distrahantur:

ΠΕΡΙ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗΣ, ΒΙΒΛΙΟΝ Β'.

ΤΟΝ οἰκονομεῖν μέλλοντα δεῖ ἅπασαν χώραν καὶ τόπον, * ἐν ᾗ τε τόπων, * οὐκ ἀπὸ τύχης μαθόντα, μὴ ἀπείρως ἔχειν, καὶ τῇ φύσει εὐφυῆ εἶ) καὶ τῇ προαιρέσει φιλόπονόν τε καὶ δίκαιον. ὅ, τι γὰρ ἂν ἀπῇ τούτων τῶν μερῶν, πολλὰ ἁμαρτήσεται περὶ τὴν πραγματείαν ὧν μεταχειρίζεται. οἰκονομίαι δέ εἰσι τέτταρες, ὡς ἐν τούτῳ διελέσθαι· τὰς γὰρ ἄλλας εἰς τοῦτο ἐμπεριλούσας θεωρήσομεν· βασιλική, σατραπική, πολιτική, ἰδιωτική. τούτων δὲ μεγίστη μὲν καὶ ἁπλουστάτη, ἡ βασιλική· ποικιλωτάτη δὲ καὶ ῥᾴστη, ἡ πολιτική· ἐλαχίστη δὲ καὶ ποικιλωτάτη, ἡ ἰδιωτική. ὑποκοινωνῆσαι μὲν γὰρ πολλὰ ἀλλήλαις ἀναγκαῖόν ἐστιν. ὅσα δὲ μάλιστα δι' αὐτῶν ἑκάστῃ συμβαίνει, ταῦτα ὑποσκεπτέον ἡμῖν ἐστί. πρῶτον μὲν οὖν περὶ τῆς βασιλικῆς ἴδωμεν. ἔστι δὲ αὕτη δυναμένη μὲν τὰ καθόλου, εἶδος δὲ ἔχουσα τέτταρα τὸ νόμισμα, περὶ ξενικὰ, καὶ τὰ εἰσαγώγιμα, καὶ τὰ περὶ αἰαλώματα. τούτων δὲ ἕκαστον μὲν τὸ νόμισμα, λέγω, ποῖον, καὶ πότε τίμιον ἢ βέλτιον ποιητέον. καὶ δὲ τὰ εἰσαγώγιμα καὶ ξαγώγιμα, πότε, καὶ τίνα καὶ τὰ σατραπῶν ἐν τῇ * παγῇ συλλαβόντι αὐτῷ λυσιτελῆ ἀγοράζεσθαι· ἅπαντ' Abest à qu. c. x. καὶ οὐκ

περὶ δὲ τὰ ἀναλώματα, πῶς ἀφαιρετέον, καὶ πότε· καὶ πότερον δοτέον νόμισμα εἰς τὰς δαπάνας, ἢ ἃ τῷ νομίσματι ὠνια. δεύτερον δὲ, πῶν σατραπικῶν. ἔστι δὲ τούτης εἴδη ἓξ τῶν προσόδων. ἀπὸ γῆς, ἀπὸ τῶν ἐν τῇ χώρᾳ ἰδί- ων ἡμιολίων, ἀπὸ ἐμπόρων, ἀπὸ τελῶν, ἀπὸ βοσκημάτων, ἀπὸ τῶν ἄλλων. αὐτῶν δὲ τούτων προσόδων καὶ κτήσεων, ἡ μὲν ἀπὸ τῆς γῆς. αὕτη δέ ἐστιν ἡ μὲν ἀκφόρειον, οἱ δὲ δεκάτην προσαγορεύουσι. δευτέρα δέ, ἀπὸ τῶν ἰδίων γινομένη, ἣ μὲν χρυσίον, ἣ δὲ ἀργύριον, ἣ δὲ ὁπόσα δι' ἀγορᾶς γίνεσθαι. τρίτη δὲ, καὶ ἡ ἀπὸ τῶν ἐμπορείων. τετάρτη δέ, καὶ ἡ ἀπὸ τῶν κατ' ἀγρὸν τε καὶ ἀγορᾶν τελῶν γινομένη. πέμπτη δὲ, ἡ ἀπὸ τῶν βοσκημάτων, ὀνομαζομένη καρπία τε καὶ δεκάτη καλουμένη. ἕκτη δὲ, ἡ ἀπὸ τῶν ἄλλων, ὀνομαζομένη τε καὶ χειρωνάξιον προσαγορευομένη. τελευτὴ δὲ, τῶν πολιτικῶν. ταύτης δὲ κτῆσις μὲν πρόσοδος, ἡ ἀπὸ τῶν ἰδίων ἐν τῇ χώρᾳ γινομένων, εἶτα ἀπὸ ἐμπορείων καὶ δι' ἀγώνων, εἶτα ἡ ἀπὸ τῶν ἐγκυκλίων. τὰ παρὰ δὲ τελωνικῶν, τῶν ἰδιωτικῶν. αὕτη δέ ἐστιν ἀναγκαιοτάτη μὲν, ἥκιστα δὲ μὴ πρὸς ἕνα σκοπὸν οἰκονομίαν ἐλαχίστη ἐστίν. ἥκιστα δὲ καὶ ταῖς προσόδοις τὰ ἀναλώματα βραχέα γίνεσθαι. αὐτῶν δὲ ταύτης κτῆσις μὲν πρόσοδος ἡ ἀπὸ γῆς γινομένη· δευτέρα δέ, ἡ ἀπὸ τῶν ἄλλων * ἐγκυκλημάτων. τρίτη δέ, ἡ ἀπὸ ἀργυρείου. χωρὶς δὲ τούτων, * ὃ πάσας μὲν ἐποικονομεῖσθαι τὸ οἰκονομίας. καὶ προσήκει σκοπὸν αὐτὸν μὴ πρέπειν μείζω τῶν προσόδων γίνεσθαι. ἐπεὶ τοίνυν ταῖς διαιρέσεις εἰρήκαμεν, μετὰ τοῦτο πάλιν νοητέον ἡμῖν, * εἰ σατραπεία πρὸς ἓν δὴ πραγματευόμεθα, ἢ πόλις, πότερον ἃ πρώτα ἐρεῖ διελόμεθα, ἢ τὰ μέγιστα τούτων, εἰ δυνατὴ φέρειν ἐστὶ, τούτοις χρῆσιν. μετὰ δὲ τοῦτο, ποῖαι τῶν προσόδων, ἢ τὸ παράπαν οὐκ εἰσὶ, δυνατὰι δ' εἶσι γενέσθαι· ἢ μικραὶ μὲν οὖσαι, μείζους οἷαί τινες κατασκευασθῆναι, ἢ τῶν ἀναλωμάτων τῶν νῦν ἀναλουμένων, πίνα τε, καὶ πόσα προσαιρεθέντα ὅλα, μηδὲν βλάψει. τὰ μὲν οὖν περὶ τὰς οἰκονομίας τε καὶ τὰ μέρη τὰ τούτων εἰρήκαμεν. ὅσα δὲ πίνες τῶν πολιτειῶν πεπραγμάσιν εἰς πόλεων χρημάτων διὰ τεχνικῶς διώρισται, ἀναλαμβάνομεν ἀξιόλογα αὐτῶν εἶναι, σκοπήσαι μέν. σκοπεῖν γὰρ τοιοῦτον τὴν ἱστορίαν ἀξιον ἀναλαμβάνομεν εἶναι). * ἔστι γὰρ τούτων ἃ ἔνια ἐφαρμόσαι τοῖς οἷα αὐτὸς πράγματα).

A Impendiorum verò seu sumptuaria forma considerat, quinam sumptus minuendi sint, & quando. Item nummine impendendi, an ea quæ nummis emi solent. Secundo loco Satrapicam videamus. Huius fructuum genera sunt sex. Agrorum: eorum quæ cuiusque regionis sunt peculiaria: A mercatoribus: Ex vectigalibus: Pecuaria, & quæ alia reddunt. Est autem primus omnium & præstantissimus fructus quem agri reddunt, cumque alii tributum seu pensionem, alii decimam appellant. Secundus, B eorum quæ propria sunt regionis, alicubi aurum, alicubi argentum, alicubi æs, alicubi alia quæ existere possunt. Tertius fructus est fori seu mercaturæ. Quartus, vectigalium tam ex agris quàm rebus venalibus. Quintus, pecuariæ, quæ nominatur fructuum accessio & decima. Sextus, eorum quæ alia reddunt quæ nomina habent facta à fœnore seu capite & officina. Iam tertio loco ciuilem formam videamus. Huius fructus præstantissimi sunt, ab iis quæ fert proprietas cuiusque regionis. Proximi, mercaturæ & ludorum. Postremi, rerum quo- C tidianarum atque communium. Restat quarta & vltima priuatorum domestica administratio. Ea est inæquabilis, eò quòd non vnum aliquod tanquam signum propositum in hac spectandum sit. Est & minima, quia & fructus sunt modici, & non magni fiunt sumptus. In hac verò fructus præstantissimos reddunt agri: & secundùm hos aliæ operæ. Tertio loco, pecuniæ vsura. Extra quoque ista, quiddam omnium administrationis domesticæ generum commune, & D in illis præcipuè, atque hoc in primis considerandum est: Ne impendia sint maiora quàm fructus. Expositis autem diuisionibus istis, nunc deinceps rursum & satrapa- rum præfectura & ciuitas, vbi versabuntur tractatus nostri, contemplanda est: Sitne vtendum cunctis, quæ modo disseruimus, aut horum maximis, si ferri ab ea possint. Et post hæc, Quinam fructus aut non prouenient cùm possint prouenire, aut cùm exigui sint, an augmentum admittant. Item ex sumptibus qui impenduntur, quinam & quàm multi sublati, omnino nihil detrimenti attulerint. Quæ igitur ad domesticas administrationes pertinent, itemque partes harum expositimus. Actiones verò quasdam superiorum quorundam, quibus pecunias peperunt, aut arte aliquid gerendo confecerunt, collegimus; quas quidem dignas commemoratione duximus. Non enim hanc etiã enarrationem inutilem esse arbitramur. Nam nonnihil horum quadrare ad ea negotia poterit, quæ tractanda aliquis susceperit.

* κ. ἐγκυκλημάτων Cam. ἐγκλαθημάτων. Cam.

κ. πᾶσι μὲν ὅτι καὶ ποιεῖ- ται.

κ. ἡ σατρ.

κ. ἔστι γὰρ ἃ τούτων ἐφαρμ.

¶ Cypselus Corinthius, cùm votum fecisset Ioui, Si ciuitate illa potitus fuisset, Corinthiorum se dedicaturum facultates vniuersas, iussit censum describi: illis autem professis, decimam bonorum partem abstulit à singulis, de reliquis iussit eos negotiari & rem facere. Annoque vertente fecit idem. Euenit itaque vt annis decem & ipse haberet omnia bona Corinthiorum, eaque consecraret, & Corinthii interea quærerent pararentque alia. ¶ Lygdamis Naxius, quibusdam in exilium actis, cùm facultates illorum nemo vellet, nisi admodum paruo, emere, vendidit ea ipsis exulibus. Ea etiam, quæ vt dona diis consecrarentur in officinis non prorsus elaborata iacebant, vendebat tam exulibus quàm aliis, permittens vt emptoris nomen in vnoquoque perscriberetur. ¶ Byzantii in pecuniæ penuria publicos lucos & loca sacra vendiderunt. Fructuosa quidem ad certum tempus, sed infructuosa ad proprietatem perpetuam. Itemque ea, quæ sodalitates possidebant, & quæ ad sacra gentilitia pertinebant, cùm alia, tum in agris priuatis sita. Nam hæc magno emebant ii, quorum reliqua erat possessio. Sodalitiis autem tradebant publica alia, quæ erant circum gymnasium, aut forum, aut portum, nec non forensia loca, vbi aliquid vendebatur. Præterea salinas maris, & salis mercaturam. Item vbi quæstus faciebant præstigiarum artifices, vates, & qui medicamenta vendebant, & huius generis alii: constitueruntque vt tertiam partem quæstus penderent. Iam permutandæ pecuniæ mensam, tantummodo vnam elocarunt. Neque licebat alio nummo vel de altero emere, vel alteri vendere quicquam. quod si quis feciſſet, pecunia ea multabatur. Cùm autem apud illos lex esset: Non habendum pro ciue, qui non vtroque parente ciue natus fuisset; egentes pecunia scitum fecerunt: Qui altero tantùm parente ciue natus esset, si persoluisset duodecim millia nummûm, pro ciue habendum. In caritate verò annonæ cùm pecuniæ inopia laborarent, deduxerunt nauigia ex ponto. Quod cùm mercatores iniquo animo ferrent, vsuras persoluerunt eis decimas. Qui emebant autem tunc, ab eis vltra pretium ipsum illas decimas exigebant. Cùm autem ex incolis quidam fœnore collocassent pecunias, oppositis bonis, neque esset vnde illæ persoluerentur, scitum fecerunt, vt qui tertiam partem debiti seu pecuniæ mutuæ, tributi nomine conferret, bona illa tanquam propria retineret.

A ¶ Κύψελος ὁ Κορίνθιος, βουξάμενος ἐπὶ Διΐ, ἐὰν κύριος γένηται τῆς πόλεως, τὰ ὄντα Κορινθίοις πάντα ἀναθήσειν, ἐκέλευσεν αὐτοὺς ἀποτιμᾶσθαι. ἀποτιμησαμένων δὲ πάντων, τὸ δέκατον μέρος πρὸ ἑκάστου ἔλαβε, τοῖς δὲ λοιποῖς ἐκέλευσεν ἐργάζεσθαι. ἐξελθόντος δὲ τοῦ ἐνιαυτοῦ, τὰ αὐτὰ ἐποίησεν· ὥστε συμβῆναι αὐτῷ δέκα ἔτεσιν ἐκείνου τὰ πάντα ἔχειν ἀντὶ ἀναθημάτων, καὶ τοὺς Κορινθίους ἕτερα κατασκευάσαι. ¶ Λύγδαμις Νάξιος, ἐκβαλὼν φυγάδας, ὅπως τὰ κτήματα αὐτῶν οὐδεὶς ἠθέλησεν ἀλλ' ἢ βραχέος ἀργυρίζειν, αὐτοῖς τοῖς φυγάσιν ἀπέδοτο· τά τε ἀναθήματα, ὅσα ἐν αὐτῶν ἔν τισιν ἐργαστηρίοις ἡμίεργα ἀνακείμενα, ἐπώλει τοῖς τε φυγάσι, καὶ τῶν ἄλλων τῷ βουλομένῳ· ὥστε ὑπογραφῶσι τὸ τοῦ πριαμένου ὄνομα. ¶ Βυζάντιοι δὲ, δεηθέντες χρημάτων, τὰ τεμένη τὰ δημόσια ἀπέδοντο· τὰ μὲν κάρπιμα, χρόνου μακροῦ, τὰ δὲ ἄκαρπα, ἀειπράως· τά τε θιασωτικὰ καὶ τὰ * πατριωτικά· ὡσαύτως δὲ ὅσα ἐν χωρίοις ἰδιωτικοῖς ἦν. ὠνοῦντο γὰρ πολλοὶ, ὧν ἦν καὶ τὸ ἄλλο κτῆμα. τοῖς δὲ θιασώταις ἕτερα τὰ δημόσια, ὅσα ἦν περὶ γυμνάσιον, ἢ τὴν ἀγορὰν, ἢ τὸν λιμένα, πλήν τινων ἀγορίων ἐν οἷς ἐπώλει τις τι, καὶ τῆς θαλάττης τὴν ἁλίαν, καὶ τὴν τῶν ἁλῶν ἁλοπωλίαν, τῶν τ' ἐργαζομένων θαυματοποιῶν, καὶ μαντέων φαρμακοπωλῶν, καὶ τῶν ἄλλων τοιούτων. τέλος δὲ μέρος τοῦ ἐργαζομένου ἀποτελεῖν ἔταξαν, τῶν τε νομισμάτων τὴν καταλλαγὴν ἀπέδοσαν μιᾷ τραπέζῃ. ἑτέρῳ δὲ οὐκ ἦν οὐδενὶ οὔτε ἀποδόσθαι ἑτέρῳ οὔτε πρίασθαι παρ' ἑτέρου· εἰ δὲ μή, ζημίαι ἦσαν. ὅσοι δὲ νόμου αὐτοῖς, μὴ εἶναι πολίτην ὃς ἂν μὴ * ἐξ ἀμφοτέρων ᾖ, χρημάτων δεηθέντες, ἐψηφίσαντο τὸν ἐξ ἑνὸς ὄντα αὐτῶν καταλαβόντα μνᾶς τριάκοντα, εἶναι πολίτην. ἐν σιτοδείᾳ δὲ γενόμενοι, καὶ ἀποροῦντες χρημάτων, κατήγαγον ἐκ τοῦ πόντου πλοῖα. χρόνου δὲ γενομένου, τῶν ἐμπόρων ἀγανακτούντων, ἐτέλουν αὐτοῖς τόκους ἐπιδικάτους. τοῖς δὲ ὠνουμένοις ἦν, ἔταξαν χρεῖς τῆς ὠνῆς διδόναι τὸ ἐπιδέκατον. μετέσχον δέ τινων ἐπιδεδωκότων ὑπὸ κτήμασιν, ὅτε οὔσης αὐτοῖς ἐκτίσεως, ἐψηφίσαντο τὸ τρίτον μέρος εἰσφέρειν τῷ δημοσίῳ, τὸν βουλόμενον, καὶ εἶναι τὸ κτῆμα.

Polit. l. 3. c. 6.

Sylb. φασὶ πατριωτικά. vel, φασὶ.

Sylb. ἐξ ἀσῶν ἀμφ. & mox, ἐξ ἑ. ὄντα ἀπολ.

¶ Ἱππίας ὁ Ἀθηναῖος τὰ ὑπερέχοντα τῶν οἰκοφώνων εἰς τὰς δημοσίας ὁδοὺς ἐξωθούμενα καὶ τὰ προφεύγματα, καὶ τὰς θύρας τὰς ἀνοιγομένας ἔξω, ἐπώλησεν. ὠνοῦντο οὖν τὰ τῶν ἐνδεῶν κτήματα. καὶ συνελέγη χρήματα ἅπερ οὖν συχνά. τό, τε νόμισμα τὸ τότε Ἀθηναίοις, ἀδόκιμον ἐποίησε· τάξας δὲ ἐλθεῖν πρὸς αὐτὸν ἀργύριον. συνελθόντων δὲ ἐπὶ τῷ κόψαι ἕτερον χαρακτῆρα, ἔδωκε τὸ αὐτὸ ἀργύριον. ὅσοι τε τριηραρχεῖν, ἢ φυλαρχεῖν, ἢ χορηγεῖν, ἢ ἄλλα εἰς ἕτερα λειτουργίαν τοιαύτην ἢ μέλλον δαπανᾶν, ἐζημίωσε τάξας μέτριον, ἐκέλευσε τὸν βουλόμενον, ἀποτίσαντα τοῦτο, ἐγγράφεσθαι εἰς τοὺς λελειτουργηκότας· τῇ τε ἱερείᾳ τῇ τῆς Ἀθηνᾶς τῆς ἐν ἀκροπόλει ἐπέταξε τὸν ἀποθανόντος, φέρειν χοίνικα κριθῶν, καὶ πυρῶν ἑτέραν, καὶ ὀβολόν. καὶ ὅτῳ δύο παιδάριον γένοιτο, τὸ αὐτὸ τοῦτο. ¶ Ἀθηναῖοι δὲ οἱ ἐν Ποτιδαίᾳ οἰκοῦντες, δεόμενοι χρημάτων εἰς πόλεμον, ἀπεγράψαντο ἅπασι συνεισφέρειν τὰς οὐσίας, μὴ ἀθρόως εἰς τὸν αὐτὸν δῆμον ἕκαστον, ἀλλὰ κτῆμα ἐν ᾧ ἕκαστον εἴη· ἵνα οἱ πένητες δυνατοὶ γένοιντο ὑπολαμβάνεσθαι. ὅτῳ δὲ μὴ ἦν κτῆμα μηδὲν, τὸ σῶμα δημόσιον τιμήσασθαι. ἀπὸ τούτων οὖν εἰσέφερον τὸ ἐπιγραφὲν ἕκαστος σῶον τῇ πόλει. ¶* Ἀντιναῦς δὲ, δεηθείσης τὴν πόλεως χρημάτων, εἰθισμένων γαμοῦσι ἄγειν Διονύσια, ἐν οἷς ἄλλα τε πολλὰ αὐτὴ λισχνὴ οὖσα σφισιν ἐπιδεικνύουσι, καὶ ἱερεῖα πολυτελῆ· * ὑπεγγύου δὲ οὔσης ταύτης τῆς ἑορτῆς, ἔπεισεν αὐτοὺς τῷ μὲν Διονύσῳ θύσασθαι ἐς ὕστερα ἀποδώσειν διπλάσια, ταῦτα δὲ συναγαγόντας ἀποδόσθαι. συνελέγη οὖν αὐτοῖς χρήματα οὐκ ὀλίγα πρὸς τὴν χρείαν.

¶ Λαμψακηνοὶ δὲ, προσδοκίμων οὐσῶν τριήρων πολλῶν πρὸς αὐτοῖς, ἔντος μεδίμνου τῶν ἀλφίτων τετράδραχμου, προστάξαντες τοῖς ἀγοραίοις πωλεῖν ἑξαδράχμου. καὶ τὸ ἐλαίου τὸν χοῦν, ὄντα δραχμῆς τετάρων καὶ τριωβόλου· τοῦτο οἴνου καὶ τῶν ἄλλων ὡσαύτως. τὴν οὖν ἀρχαίαν τιμὴν ἐλάμβανεν ὁ ἰδιώτης, τὸ δὲ πλέον ἡ πόλις, ἐκ δὲ ὑπο-
χρησι χρημάτων.

¶ Ἡρακλεῶται, πέμποντες νεῶς τεσσαράκοντα ἐπὶ τοὺς ἐν Βοσπόρῳ τυράννους, οὐκ ἐξαρκούμενοι χρημάτων, οὐδὲ τῶν ἐμπόρων συνωνέεσθαι τόν τε σῖτον πρώτα,

γρ. ἀφεσίματα

γρ. Ἀντιναῦς Ἀθηναῖος

Sylb. ὑπαγγύου δὲ οὔ.

A ¶ Hippas Athenienſis, eminentia in ſuperioribus partibus ædium, & proiecta in publicas vias, itemque ſcalarum gradus, & præmunita veſtibula, & ianuas quæ aperiendo extrorſum vertebantur, vendidit. Emebant igitur hæc illi prædiorum domini, & ita copioſa pecunia collecta eſt. Nummum etiam, qui tunc Athenis vſurpabatur, improbum eſſe iuſſit, & pretio conſtituto ad ſe pecuniam omnem deferri imperauit. Cumque conue-
B nirent qui alio ſigno vellent cudere, idem illud argentum elocauit. Præterea qui triremis aut tribus magiſtri, aut ludis ſuppeditare impenſas, aut in aliud iſtiuſmodi munus publicum ſumptus facere deberent, conſtituta ſumma mediocri, ex his iuſſit eum qui illam pendere voluiſſet, inter perfunctos ſuo munere perſcribi. Sacerdoti etiam Mineruæ, quæ in arce conſecrata erat, præcepit de vnoquoque mortuo afferri hordei ſextarios duos, & totidem tritici, & obolum vnum, id eſt, duos aſſes, ac tantumdem ab iis
C qui ſobole eſſent aucti. ¶ Athenienſes, qui inhabitarent Potidæam, indigentes pecunia ad bellum, iuſſerunt profiteri cunctos, cenſum bonorum non ſimul vniuerſorum in tribu ſua ſingulos, ſed ita, vt quoque loco quidque poſſideretur, vt pauperes æſtimationem ſubiicere poſſent. Si quis verò prorſus nihil poſſideret, eius capitis æſtimatio erat minarum duarum. Hinc igitur tributum quod exigebatur, à ſingulis integrum conferebatur. Antiſſæus, cùm pecuniæ inopia premeretur ci-
D nitas ipſius, & morem haberent vt Dionyſia ſeu Bacchanalia ſplendidè celebrarent, (quibus magnos ſumptus faciebant de totius anni apparatu, cùm in alia, tum victimas pretioſas,) quòd ille feſtus dies tunc inſtaret, perſuaſit eis vt votum nuncuparent, ſe proximo anno reddituros Libero duplicia: & quæ parata habebant vt venderent vniuerſa ſimul. Atque ita pecuniæ non modicæ ad præſentem ipſis vſum collectæ fuerunt. ¶ Lampſaceni cùm aduentus expectaretur triremium multarum, & venirent polentæ ſex modii, denariis quatuor,
E iuſſerunt, in foro verſantes vendere eos ſex denariis: & ad olei congium, qui veniret denariis quatuor, adiicere tres obolos, ſeu aſſes ſex: Idemque facere de vino & cæteris. Priuati igitur pretium accipiebant antiquum: quod autem ſuperabat, id ciuitas retinens, copiam ita pecuniarum comparauit. ¶ Heracleotæ, cùm naues ablegarent quadraginta aduerſus tyrannos in Boſporo, neque pecunia abundarent, coëmerunt de negotiatoribus & frumentum

& oleum, & vinum, & res alias venales vniuersas. Atque constituto tempore quo pretium persolueretur, & opportunum erat negotiatoribus: non ad heminam merces distrahi, sed vænire simul vniuersas, & ipsi cùm persolverent per opportunitatem, non stipendia deuehebant, sed res venales in onerariis nauibus, & vnum quæstorem singulis nauibus præficiebant. Cumque iam in terram hostium ventum esset, emebant ab his omnia milites; & argentum collectum fuit, stipendiumque dederunt ductores. Et ita accidit vt idem argentum daretur, donec domum redierunt. ¶ Lacedæmonii, cùm Samii ab ipsis peterent vt pecunias sibi conferrent recuperaturis patriam, scitum fecerunt: Vno die debere & dominos, & familiam, & iumenta ieiunare, & quantum insumpsisset, si non ieiunaretur, quisque, tantum tribuere Samiis. ¶ Carthaginienses, cùm militum apud ipsos externorum multitudo crescceret, non habebant vnde eis debita stipendia persoluerent. Præconium igitur factum est: Si quis ciuium incolarumve ius haberet perhendendi vel ciuitatem vel priuatum quempiam, si ue vellet prehendere, vt profiteretur. Profitentibus autem permultis, ita nauigia contendentia in Pontum comprehendebant, probabilem aliquam causam prætentantes, tempore quidem præfinito, quo de his causam dicturos se esse affirmarent. Copia verò tunc magna pecuniæ cùm extitisset, & milites illos dimiserunt, & de comprehensione discceptarunt. Et quibus comprehensione esset facta iniuria, iis de vectigalibus suis satisfaciebat ciuitas. ¶ Cyziceni, seditione orta apud ipsos, & plebe superiore, oppressisque ac captis diuitibus, cùm deberetur militibus pecunia, scitum fecerunt, Ne capti interficerentur, sed pecuniis exactis vt exularent. ¶ Chii, cùm esset lex apud ipsos, vt debita publicè perscriberentur; indigentes pecunia scitum fecerunt, vt debitores ipsi quidem mutuas pecunias numerarent ciuitati, ciuitas verò creditoribus, vt fœnus ex vectigalibus penderet, donec fors persoluendo æquaretur. ¶ Mausolus Cariæ tyrannus, petente per legatos rege Persarum, vt tributa penderet, conuocatis in illa terra opulentissimis, ostenditeis, Regem petere tributa, se autem nequaquam abundare pecunia. Ibi tum subornati quidam statim polliciti sunt, se esse collaturos, & summam indicarunt. Hoc facto, opulentiores, partim pudore, partim metu, & plura sunt polliciti, & contribuerunt.

A καὶ τὸ ἔλαιον καὶ τὸν οἶνον, καὶ τἄλλα ὠνητά. καὶ οὗ δὲ ἱσταμένου ὁπότε ἔμελλον ἀποδώσειν τὴν ζημίαν, τίς τε δὴ ἐπιτήδειος καλῶς εἶχε μὴ κοτυλίζειν, ἀλλ' ἀργύρια παρεῖναι φορτία πεπραμένα, ἐκείνοις τε, διδόντες· δι' ἄλλων, οὐ μισθοῦ πρᾶξαι, ἀλλὰ τὴν ἀργυρίαν ὁπότε ὀλκάδες, καὶ ἄνδρα ἕνα μίαν ἐπίσημον ἐφ' ἑκάστῃ τῶν νεῶν. ἀφικομένων δ' εἰς τὴν πολεμίαν αὐτῶν, ἠγόραζον οἱ στρατιῶται παρὰ τούτων ἅπαντα· μετέπειτα συνέβαινε

B λέγειν, ἢ ἀργύριον διδόναι τοῖς στρατιώταις πάλιν τὸν μισθόν. ὥστε συνέβαινε ταὐτὸ τὸ ἀργύριον δίδοσθαι, ἕως εἰς οἶκον ἀπῆλθον.

¶ Λακεδαιμόνιοι, Σαμίων δεηθέντων χρήματα αὐτοῖς εἰς τὴν κάθοδον δοῦναι, ἐψηφίσαντο μίαν ἡμέραν νηστεύειν καὶ αὐλεῖν καὶ τοὺς οἰκέτας καὶ τὰ ὑποζύγια νηστεύειν· ὅσον δὲ ἑδαπάνα ἕκαστος, τοσοῦτον δοῦναι τοῖς Σαμίοις. ¶ Καρχηδόνιοι δὲ, ξένων ἐν τῇ πόλει συχνῶν πρὸς αὐτοῖς γιγνομένων, ὀφείλοντες αὐτοῖς μισθόν, οὐκ ἠδύναντο ἀποδοῦναι· αἰτησάντων

C χιλίαν ὦν, εἴ τις τῶν πολιτῶν τῶν μετοίκων σύλαν ἔχει τῆς πόλεως ἢ ἰδιώτου, εἰ βούλεται λαβεῖν, ἀπογράφασθαι. ἀπογραφαμένων δ' συχνῶν, τὰ πλοῖα τὰ πλέοντα εἰς τὸν πόντον, ἐσύλων μὴ προφάσεως οὐδεμιᾶς· ἔταξαν δὲ χρόνον, ἐν ᾧ λόγον ὑφ' αὐτῶν ἔφασαν* ποιήσασθαι. συλλεγόντων δὲ χρημάτων συχνῶν, τοὺς μὲν στρατιώτας ἀπήλλαξαν, ὑφ' ὧν δὲ τῶν σύλων διεδικάσαντο. τοῖς δὲ μὴ δικαίως συληθεῖσιν, ἡ πόλις ἀπὸ τῶν προσόδων ἀπεδίδου. ¶ Κυζικηνοὶ δὲ,

D στασιάσαντες πρὸς ἀλλήλους, διαιρεθέντες τὸν δῆμον, τὸ δὲ πλεῖον σεισθὲν μένων, ὀφείλοντες χρήματα στρατιώταις, ἐψηφίσαντο μὴ θαιάτους εἶναι τοὺς σεισθέντας μισθούς, ἀλλὰ χρήματα προσέξαντας φυγαδεῖν. ¶ Χῖοι δὲ, νόμου ὄντος αὐτοῖς ἀπογράφεσθαι τὰ χρέα εἰς τὸ δημόσιον, δεηθέντες χρημάτων, ἐψηφίσαντο τοὺς ὀφείλοντας μὲν ἀποδοῦναι τῇ πόλει τὰ δημόσια, τῷ δὲ πόλιν ἐκ τῶν προσόδων τοὺς τόκους τοῖ

E διδομένοις καθ' ἑκάστους, * ἕως ἂν τὸ ἀργύριον ὑπορήσωσι. ¶ Μαύσωλος, ὁ Καρίας τύραννος, πέμποντος βασιλέως πρὸς αὐτὸν ἐπὶ τὰς τοὺς φόρους δοῦναι, συναγαγὼν τοὺς ὑποτελεῖς ἐν τῇ χώρᾳ ἐλθὼν ὅτι ὁ βασιλεὺς αἰτεῖ τοὺς φόρους, αὐτὸς δὲ οὐκ ὑπορεῖται. κατασκευασαὶ δ' ἄνδρες αὐτῷ ὑπὲρ τῶν ἐπαγγελλομένων ὅσον ἕκαστος. τούτων δὲ τὸ προσταττόμενον, οἱ ὑπερώτεροι τὰ μὲν, αἰσχυνόμενοι, τὰ δὲ, φοβούμενοι, πολλῷ τούτων πλείω ἐπαγγέλλοντο, καὶ εἰσέφερον

γρ. ποιήσασθαι.

ἔσαν, ἃ ἀπὸ ἀρ. οὐ πείθονται.

πάλιν δεηθεὶς χρημάτων, ἐξεκκλησιάσας τοῖς Μυλασεῦσιν ἔλεγλυ, ὅτι μὴ ταύτην πόλις οὖσα ἡ πόλις * αὐτῷ, αὕτη δὲ τείχισός ἐστιν, ὁ δὲ βασιλεὺς * ἐπ' αὐτὴν στρατεύῃ. ἐκέλευσεν οὖν τοὺς Μυλασεῖς φέρειν ἕκαστον ὅτι πλεῖστα χρήματα· φάσκων αὐτοῖς τοῖς νεὼ εἰσενεχθεῖσι καὶ τἄλλα σώζειν. εἰσενεχθέντων δὲ πολλῶν, τὰ μὲν χρήματα εἶχε· τὸ δὲ τεῖχος οὐκ ἔφη * τὸν Θεὸν ἐᾶν τῷ παρόντι οἰκοδομεῖν. ¶ * Κόνδαλος, Μαυσώλου ὕπαρχος, ὁπότε διαπορευομένῳ αὐτῷ διὰ τῆς χώρας τοῦ ἑαυτοῦ τις προσίοι ἢ μόσχον, ἀπογραψάμενος τὸ δῶρον καὶ τὸν χρόνον, ἀγαγόντα εἰς οἶκον ἐκέλευσε τὸν φέροντα ἕως ἂν ἐπανέλθοι. ὁπότε δὲ δοκοίη χρόνος ἱκανὸς εἶναι, αὖθίς τε τὸ προφὲν καὶ τῶν ὑπερημερίαν λογισάμενος ἀπῄτει. τῶν τε δένδρων τὰ ὑπερέχοντα ἢ πίπτοντα εἰς τὰς ὁδοὺς τὰς βασιλικὰς, ἐπώλει τὰς ὑπερπτώσεις. τῶν δὲ στρατιωτῶν εἴ τις τελευτήσειε, διαπύλιον ἐπώλει δραχμῆς τοῦ σώματος. ἅμα οὖν ἐπύθετο καὶ ἀργύριον ἐλάμβανεν, ἅμα τε ἡγεμόνες οὐ προεκρούοντο αὐτὸν, ὁπότε τελευτήσειεν ὁ στρατιώτης. τοῖς τε Λυκίοις ὁρῶν ἀγαπῶντας εἰ τείχωμα φέρειν, ἔφησε γράμματα ἥκειν παρὰ βασιλέως, κόμας ἀποτεῖλαι εἰς * πεκτόμια· πεμφθῆναι οὖν ὑπὸ Μαυσώλου ἀποκεφαλαι αὐτούς· ἔφησεν οὖν εἰ βούλοιντο ὑπὲρ κεφάλαιον τακτὸν δοῦναι, * μεταπέμψασθαι ἐκ τῆς Ἑλλάδος κόμας. οἱ δ' ἀσμένως ἔδοσαν ὃ ᾔτει· καὶ συνελέγη χρήματα πολλὰ ἀπὸ πολλοῦ ὄχλου.

¶ Ἀριστοτέλης Ῥόδιος, ἄρχων Φωκαέων, ἀπορῶν χρημάτων, ὁρῶν στάσεις οὔσας δύο τῶν * Φωκαέων, λόγους ἐποιήσατο πρὸς τὰ ἑτέρων στάσιν ἐν ἀπορρήτοις, Φάσκων αὐτῷ δώσειν χρήματα τοῖς ἑτέροις, ἐφ' ᾧ αὐτοῖς τὰ πράγματα ἐγκλῖναι· αὐτὸς δὲ μᾶλλον βουλεύσασθαι πρὸς τούτων λαβών, καὶ τὰ πρὸς τὴν πόλιν τούτοις διοικεῖν πρὸς ἃ δώσων. ἀκούσαντες δὲ ταῦτα, διαφόρως τὰ χρήματα οἱ παρόντες ὅσα ἐκέλευσεν, ἔδωκαν· ὁ δὲ τοῖς ἑτέροις * πᾶσιν ἔδειξεν ἀσυλλήπτως εἶναι πρὸς τῶν ἑτέρων· οἱ δὲ καὶ αὐτοῖ ἔδωκαν οὐκ ἐλάττω. λαβὼν δὲ πρὸς ἀμφοτέρων, κατήλλαξεν αὐτοὺς πρὸς ἀλλήλους. τοῖς τε πολίταις καλῶν οὔσας δίκας πολλὰς, καὶ μεγάλας ἐκ πολλοῦ χρόνου ἀδίκους οὔσας διὰ πολέμου, δικαστήρια καθίσας, προέτεινε, ὅσοι αὐτῶν μὴ δικάσουσι) * νόμον δ' ἔθηκε μηκέτι εἶναι ὑπὲρ τῶν πρότερον ἐγκλημάτων κρίσεις· τὸ δὲ * πρὸς βολὴν πολλοῖς δικάζειν, καὶ τὰς ἐγκλήσεις

Qu. αὐθῆς κ. ἐπ' αὐτῷ

Cum. τ. θ. ἰᾷ ὁ κ. Κόρδαυλος al. Κόρδαυλος

κ. πρόσχημα·

γρ. μεταπέμψασθαι

γρ. Φωκαίων.

Cam. πάλιν

γρ. προβολῶ γρ. ἐχέτω πρό. Sylb.

A Rursum pecunia indigens, Mylassensibus conuocatis demonstrauit, oratione sua, Eam ciuitatem principem regni, ex qua ortus esset ipse, non esse mœnibus septam, Regem autem Persarum exercitum aduersus illam adducere. Iussit igitur, Mylassenses, quantum posset quisque pecuniæ conferre plurimum, affirmans iis quæ tunc contribuissent, cæteras ipsos suas facultates esse conseruaturos. Collatis autem copiis magnis, ipse quidem retinuit pecunias: mœnia verò extrui illo tempo-
B re Deum velle negauit. ¶ Condalus Mausoli præfectus, si quando iter per regionem suam facienti sibi afferret aliquis donum ouis, aut porci, aut vituli, iussit perscripto nomine eius qui donasset, & die, domum abduci, & ali donec reuerteretur. Ac vbi tempus satis longum abiisse videbatur, repetiit quod ille aluerat, subductis fructus quoque rationibus. Arborum item eminentium aut procidentium in regias vias vendebat fructus. Militum quo-
C que si qui mortem obierant, copiam efferendi extra portam corpus denario vendebat. Atque hinc simul argentum accipiebat, simul non fallebant eum duces indicio temporis, quo aliquis ex militibus esset mortuus. Lycios etiam cernens capillis gestandis delectari, literas esse dixit allatas regias, quibus capilli ad crines mitti iuberentur. Mandata igitur se habere à Mausolo, vt illi tonderentur. Atque promisit, si certam summam in capita contribuere vellent, ex Græcia capillos affe-
D rendos se esse curaturum. At illi libenter præbuerunt quod postulabat, collectaque est de magna multitudine pecunia copiosa. ¶ Aristoteles Rhodius Phocæx principatum obtinens, in pecuniarum inopia cernens duas esse Phocaensium factiones, verba vni illarum occultè fecit, indicans sibi dare alteros pecunias, vt rem ad ipsos inclinet: Sese verò ab ipsis accipere malle, & administrationem ciuitatis eis tradere. Quibus auditis statim tantum isti pecuniæ dederunt, quantum iusserat. At
E hic alteri factioni rursum ostendit quæ accepisset ab alteris. Hi verò dederunt ne ipsi quidem minus. Atque ita accepta pecunia ab vtrisque, gratiam inter eos reconciliauit. Cùm animaduerteret autem inter ciues multas esse controuersias, & magnas in iis propter bellum iniurias, iudicio constituto edixit: Si qui lege non egissent intra tempus præscriptum, non ampliùs de prioribus criminibus iudicia iis datum iri. Tunc itaque complurium caussarum atque litium collationem, & prouocationes, mulctis propositis,

ad se

ad se referens, & ab vtrisque per diuersos aliquid accipiens, non parum pecuniæ contraxit.

¶ Clazomenii, in penuria annonæ cùm pecunia deficerentur, scitum fecerunt: Vt qui oleum haberent, commodarent hoc Reipublicæ cum fœnore. Existit autem hic fructus in regione illorum copiosus. Cùm igitur ita commodaretur oleum, conductis nauigiis euehendum illud in ea loca curarunt, in quibus fora exercebantur, vnde frumentum ipsis advenit, pignore dato olei pretio. Militibus cùm deberent stipendii nomine quadringenta & octoginta sestertia, neque possent dissoluere, annis singulis fœnus pendebant ducibus sestertia nonaginta & sex. Quia verò hoc pacto de sorte nihil decedebat, & sumptus facere frustra ipsi pergebant, percusserunt nummum ferreum ad argenti rationem, sestertiorum quadringentorum octoginta. Hanc deinde pecuniam dabant opulentissimis in ciuitate, pro eo atque consentaneum erat cuique, & tantumdem ab eis recipiebant argenti. Habebant igitur priuati quod in quotidianos vsus impenderent, & debito liberata fuit ciuitas. Deinde ex vectigalibus & fœnus pendebant illis, & diuidendo semper pro parte sua cuique distribuebant, nummosque ferreos recipiebant.

¶ Selybriani, in pecuniarum inopia, cùm lex esset, Ne frumentum exportaretur famis tempore, vetere illis frumento reliquo, scitum fecerunt, Tradere priuatos debere frumenta sua reipublicæ pretio constituto, sic vt quisque retineret victum sibi vnius anni. Postea euehendi potestatem fecerunt volenti constituto pretio, quod æquum videbatur.

¶ Abydeni, quòd terra ipsorum per seditionem inculta esset, neque quicquam ampliùs impendentibus incolis, propterea quòd alia adhuc deberentur, scitum fecerunt: Qui pecuniam mutuam dedisset agricolis, vt opus ruri facerent, eum percipere fructus natos primum debere, & cæteros ea demum quæ reliqua fuissent.

¶ Ephesii cùm pecunia indigerent, tulerunt legem: Non licere vt mulieres aurum gestarent; quicquid eo tempore auri haberent, id vt commodarent ciuitati. Constituta etiam argenti summa, quæ numeraretur, permiserunt vt in templi columnis, nomen eius qui argentum illud numerasset, tanquam eius, qui illam consecrasset, perscriberetur.

A τότε δὴ * μετ' ὀπτιμίου ἐφ' αὐτὸν ποιούμενος, καὶ πρὸ ἑκατέρων δι' ἑτέρων λαμβάνων σιωπᾶσθαι οὐκ ὀλίγα χρήματα. μετ' ὀπτιμίου

¶ Κλαζομένιοι δ', ἐν σιτοδίᾳ ὄντες χρημάτων ἀπορούντων, ἐψηφίσαντο πρὸς ἱερὰ ἐλαιόν ἐστι τῶν ἰδιωτῶν, δανείσασθαι τῇ πόλει ὀπὶ τίχῳ· γίνεσθαι δὲ πόλει τόκ ὁ καρπὸς ὃν τῇ χώρᾳ αὐτῶν. δανεισάντων δὲ, μισθωσάμενοι πλοῖα, ἀπέστειλαν εἰς τὰ ἐμπόρια ὅθεν αὐτοῖς ἦκε σῖτος, ἕως ἐπὶ τὴν ἡμετέρην τῆς τῶν ἐλαίου λιμῆς. ὀφείλοντες πραθώσης μισθὸν B εἴκοσι τάλαντα, καὶ οὐ διευπόρουν, τόκον ἔφερον τοῖς ἡγεμόσι τέτταρα τάλαντα τῶν ἐνιαυτὸν ἐπεὶ δὲ τῶν μὲν ἀρχαίου ἀπέκοπτον οὐδὲν, ἀεὶ δὲ μᾶτιον ἐδαπανῶν, νόμισμα ἔκοψαν σιδηροῦν εἰς ἀργυρίου λόγον εἴκοσι τάλαντων· εἶτα διδόντες τοῖς εὐπορωτάτοις ἐν τῇ πόλει κατ' λόγον ἑκάστῳ, * πρὸς ἐκείνων ἔλαβον ἴσον. οἵ τε οὖν ἰδιῶται εἶχον εἰς τὰς καθ' ἡμέραν χρείας διαλύσειν, καὶ ἡ πόλις τῶν χρεῶν ἀπηλλάγη. δεύτερον δὲ ἐκ C τῶν φορτίδων ἐκείνοις ἐπέθεσαν τόκον κατέφερον, αἰεί τι ἀφαιροῦντες ἑκάστῳ τοῖς μέρος διέδοσαν, τοῖς δὲ σιδηροῖς ἐχρῶντο. πρ. ἀργύρου παρ' ἴσον.

¶ * Σηλυβριανοὶ δὲ, διδόντες χρημάτων, νόμον ὄντος αὐτοῖς σῖτον μὴ ἐξάγειν ἐν λιμῷ πλουσίοις· ἐκείνοις δὲ ἐπαρχοῦσι σίτου παλαιοῦ, ἐψηφίσαντο τῇ πόλει ἀποδοῦναι τοῖς ἰδιώταις τὸν σῖτον τῆς τεταγμένης λιμῆς, ἐπολειπόμενον ἑκάστου ἐνιαυτὸν ἕφιν· εἶτα ἐξαγωγὴν ἔδωκαν τοῖς βουλομένοις, τάξαντες τιμὴν ᾗ ἐδόκει καλῶς ἔχειν αὐτοῖς. πρ. Σηλυμ.

¶ Ἀβυδηνοὶ δὲ, ἀφαστασιάσαντος τῆς χώρας ἐργασίας πλουσίης, ἐν τῷ μεθίκων ἀπόντων αὐτοῖς οὐδὲν ἀφ' ὧν ἔδει ὀφείλειν, ἐψηφίσαντο τὸν βουλόμενον τοῖς γεωργοῖς δανείζειν, ὡς ἐργάσωνται, ὡς πρῶτοις αὐτοῖς ἐσομένους τῆς καρπίδης ἐκ τοῦ καρποῦ, τοῖς δ' ἄλλοις ἐκ τῶν ληπομένων. D

¶ Ἐφέσιοι, δεηθέντες χρημάτων, νόμον ἔθεντο μὴ φορεῖν χρυσὸν τὰς γυναῖκας· ὅσον δὲ νεὼ ἔχουσι, δανεῖσθαι τῇ πόλει· τῶν τε χιόνων τῶν ἐν τῷ νεῷ πάξαντες ἀργύρεον ὃ δεῖ καταβαλεῖν, εἶτα ἐπιγράφεσθαι τὸ ὄνομα τοῦ δόντος ἀργύρεον, ὡς ἀναθηκικόν. E

¶ Διονύσιος Συρακούσιος, βουλόμενος χρήματα σῶναγαγεῖν, ἐκκλησίαν ποιήσας, ἔφησεν ἐωρακέναι τὴν Δήμητρα, καὶ κελεύειν τὸν τῶν γυναικῶν κόσμον εἰς τὸ ἱερὸν ἀποκομίζειν. αὐτὸς μὲν οὖν τῶν περὶ αὑτὸν γυναικῶν τὸν κόσμον τοῦτο πεποιηκέναι· ἠξίου δὲ καὶ τοὺς ἄλλους, μή τι μιαίνωμα τοῦ τῆς θεοῦ ἱδρύσεως. τὸν δὲ μὴ τοῦτο ποιήσαντα, ἔνοχον ἔφησεν ἱεροσυλίας ἔσεσθαι. ἀνενεγκάντων δὲ πολλῶν αὐτῷ ἦν, ἀφ' ὧν τὸν θεὸν, ὃ δι' ἐκεῖνον, ἱδρύσας τῇ θεῷ, τὸν κόσμον ἀπολυέγκατο ὡς αὐτῷ τῆς θεοῦ δεδωρημένος. παρελθόντες δὲ χρόνου, καὶ τῶν γυναικῶν πάλιν φορουσῶν, ἐκέλευσε τὸν βουλόμενον χρυσοφορεῖν, * τάγμα τι ἀναλίσκεσθαι ἐν τῷ ἱερῷ. περιρρεῖς δὲ ναυπηγήσειν μέλλων, ἤδει ὅτι δεήσοιτο χρημάτων. ἐκκλησίαν οὖν συναγαγών, ἔφη πόλιν αὐτῷ δοκεῖν δοθῆναι, εἰς ἣν δεῖσθαι χρημάτων· ἠξίου τε αὐτῷ τοὺς πολίτας εἰσενέγκαι δύο στατῆρας ἕκαστον· εἰ δ' εἰσηνέγκαν. ἀφαλιπὼν δὲ δύο ἢ τρεῖς ἡμέρας, ὡς διημαρτηκὼς τῆς προσόδου, ἐπαινέσας αὐτοὺς, ἀπέδωκεν ἑκάστῳ ὃ εἰσηνέγκαν. ποιήσας δὲ τοῦτο, αὐξήσατο τοὺς πολίτας εἶπε πάλιν οἰόμενοι ἀπολήψεσθαι, εἰσηνέγκαν· ὁ δὲ, λαβών, εἶχεν εἰς τὴν ναυπηγίαν. οὐκ εὐπορῶν δὲ ἀργυρίου, νόμισμα ἐκέλευσε κατασκευάσαι· καὶ συναγαγὼν ἐκκλησίαν, πολλὰ τοῦ κεκομισμένου νομίσματος ὑπεσχεῖτο· οἱ δὲ ἐψηφίσαντο καὶ μὴ βουλόμενοι ἕκαστος οὗ ἐβούλετο ἔχειν ὡς ἀργυρίου, ἀλλὰ μὴ κατασκεύην. πάλιν τε δεηθεὶς χρημάτων, ἠξίου τοὺς πολίτας εἰσενεγκεῖν αὐτῷ. οἱ δ' ἔφασαν οὐκ ἔχειν. ἐξενέγκας οὖν πεντήκοντα * τάλαντα αὐτοῖς, ἐπώλει, ὡς δι' ἀπορίαν τοῦτο ποιῶν· ἀγορεζόντων δὲ τῶν Συρακουσίων, ἀπηγόρευε τί ἕκαστος ἀγορεύσειεν. ἐπεὶ δὲ τοὺς ἡμιόνους καταβαλὼν, ἐκέλευσε τὸ σκῦλος ἀναφέρειν ἕκαστον οὗ ἠγόρασε. τῶν δὲ πολιτῶν ἀφαιρεῖς φορεῖς οὐ περφόντων βοσκήματα, εἶπεν ὅτι ἐκθρεψάμενοι αὐτῷ πρόσοδον· ἐπεὶ οὖν νεωκτισαμένους, ἀτελεῖς ἔσεσθαι. πολλῶν δὲ ταχὺ κτησαμένων πολλὰ βοσκήματα, ὡς ἀτελῆ ἐξόντων, ἐπεὶ χρήσιμον ᾤετο εἶναι, τιμήσας χελώνας, ἐπέβαλε τέλος. οἱ οὖν πολῖται, ἀγανακτήσαντες ὅτι παρ' ὀλίγα πατήσαιεν ἀπόλλυσθαι, σφάζοντες ἐπώλουν. * ὡς δὲ πρὸς τοῦτο ἔταξε, σφάζεσθαι ὅσα δεῖ τῆς ἡμέρας.

* παχεῖαι

* παρ' αὐτῷ,

* ἰδίᾳ.

A ¶ Dionysius Syracusius cumulare pecunias volens, concione aduocata dixit: Visam sibi Cererem esse, iubentem, mundum muliebrem in suum fanum deferri. Ac se quidem hoc de suarum mulierum mundo fecisse. Postulare igitur vt idem fieret ab aliis quoque, ne Dea irascceretur. Qui non fecisset, eum sacrilegii reum fore pronunciauit. Cumque omnes, quæ habebant, attulissent, & Deæ respectu & ipsius, re diuina facta, abstulit mundum illum, tanquam commodatum ab ipsa Dea. Vbi verò temporis aliquid præteriisset, & mulieres iterum ornatus ferrent, edixit: Vt quæ aurum gestare vellet, ea in templo, quod tanti esset, dedicaret. Ædificaturus triremes, sciebat pecunia sibi opus fore: Concione igitur aduocata, prodi quandam vrbem dixit, & ad eam rem sibi pecunia opus esse. Postulauitque vt singuli ciues conferrent aureos duos. Hanc pecuniam illi contulerunt. Spatio autem interposito dierum duûm triumve, quasi frustrata res ipsum esset, collaudatis ciuibus, id restituit vnicuique quod contulerat. Quo facto voluntates illorum sibi reconciliauit. Postea simili spe, se esse recepturos, rursum contulerunt. Dionysius autem, quod tunc acceperat, retinuit ad triremium ædificationem. Cùm non abundaret argento, nummum percussit ex stanno, aduocataque concione, copiosa oratione nummum eum commendauit. Syracusii verò, quamuis inuiti, illum scito suo approbauerunt, & vnusquisque prætulit se habere argentum, non stannum. Rursum in pecuniæ inopia postulauit à ciuibus, vt sibi contribuerent. Quibus negantibus se habere, protulit vtensilia sua, & venalia, quasi per inopiam hoc faceret, proposuit. Hæc cùm Syracusii emerent, quid quisque emisset, perscribebatur. Persoluto autem pretio, referre ad se vtensile iussit, quod emisset, vnumquemque. Syracusii propter crebra tributa desierant pecudes alere. Ibi Dionysius satis sibi collatum esse affirmauit ad tantum vsum, quique posthac parassent pecudes, eos fore immunes. Cùm multi autem multas pecudes immunitatis spe parassent, nactus opportunitatem, quid quisque haberet, æstimari iussit, & imposuit tributum seu pensionem. Ibi tum Syracusii ægrè ferentes se esse deceptos, pecudes iugulare & vendere. Cum autem ad hæc Dionysius edicto definiisset iugulandarum pecudum in dies numerum, illi mactantes sacrificare.

Tunc Dionysius vetuit mactari pecudem fœminam. Rursum in pecuniæ inopia, professione apud sese describi iussit pecunias familiarum, quæcumque essent orbæ parentibus. Quo facto, ipse pecuniis illis abusus fuit, donec singuli in suam tutelam veniissent. Rhegio occupato, aduocata concione dixit: Quòd deripere vrbem ipsorum iure posset, sed velle se, si modò auferat impensas factas in id bellum, & pro singulis capitibus tres minas, eos missos facere. Tunc Rhegini, quicquid occultauerant, id protulerunt in conspectum. Et cùm egenti quoque pecuniam mutuo ab opulentioribus & externis sumpsissent, ita illam summam persoluerunt. At Dionysius hac accepta, nihilominus & omnes sub corona vendidit, & suppellectilem, quam occultatam protulerant, abstulit vniuersam. Mutuo sumpserat pecuniam à ciuibus quam redderet. Cumque illi repeterent, iussit afferri ad se argentum, quantum possideret vnusquisque, proposita pœna mortis, nisi facerent. Allato autem argento, percussit nummum, ita vt denarius vnus æstimaretur duobus, eoque, quod debebatur quodque attulerant ad se, persoluit. Cùm nauibus centum in Tyrrheniam nauigasset, abstulit ex fano Leucotheæ, & auri argentique plurimum, & non parum ornamentorum cæterorum. Quòd non fugeret autem ipsum, habere multa nautas quoque, præconium fieri iussit, vt dimidium eorum quæ quisque abstulisset, ad se referretur; alterum dimidium retinere posse eum qui abstulisset: qui non retulisset, ei mortis pœnam proposuit. Arbitrati autem nautæ, si dimidium retulissent, tutò se retenturos esse reliqua, illud retulerunt. At Dionysius his acceptis, rursum dimidium referre eos iussit.

¶ Mendæi fructibus quos redderent & alia vectigalia, vtebantur ad ciuitatis administrationem. Sed quod ex solo & ædificiis percipieretur, id non exigebant, ac nomina tantùm occupantium perscribebant. Qui quoties ciuitati pecunia opus erat, persoluebant quantum debebatur. Lucrum faciebant igitur ex tempore præterito, abusi illis pecuniis sine fœnore. Iidem in bello aduersus Olynthios cùm pecunia indigerent, & copia mancipiorum abundarent, scitum fecerunt; Vt vnusquisque tantùm duo retineret, marem & fœminam, & reliqua venderet vniuersa, vt haberent priuati pecuniam, quam ciuitati mutuò darent.

οἱ δὲ πάλιν ἱερεῖα ἐποίουν· ὁ δὲ ἀπεῖπε θῦειν μὴ θύειν. πάλιν δεηθεὶς χρημάτων, ἐκέλευσεν ἀποφαίνασθαι χρήματα τοῖς δεῖν ὅσοι οἶκοι εἰσὶν ὀρφανικοί. ἀποφαινάντων δὲ ἄλλων, τούτων χρήματα ἀπεχρᾶτο, ἕως ἕκαστος εἰς ἡλικίαν ἔλθοι. Ῥηγίνους τε καταλαβών, ἐκκλησίαν συναγαγών, εἶπε, δίκαιος μὲν ἂν εἴη καὶ ἃ ἔχετε πάντα διαθεῖναι ὑπ' ἐμοῦ· νῦν μέντοι τὰ εἰς τὸν πόλεμον ἀναλωθέντα χρήματα κομισάμενος, καὶ τὸν ὑπὲρ ἑκάστου φόρου τρεῖς μνᾶς, ἀφίημι ὑμῖν. οἱ δὲ Ῥηγῖνοι, ὅσα ποτ' ἦν αὐτοῖς ἀποκεκρυμμένα, ἐμφανῆ ἐποίουν· καὶ οἱ ἄποροι τῶν εὐπορωτέρων καὶ τῶν ξένων δανειζόμενοι, ἐπόρισαν ἃ ἐκέλευε χρήματα λαβών δὲ ταῦτα πρὸς αὑτόν, τά τε σώματα πάντα ὅσα ἦσαν ἀπέδοτο, τά τε σκεύη ἃ ἔσώ τε ἦν ἀποκεκρυμμένα, ἐμφανῆ ἅπαντα ἔλαβε. δανεισάμενός τε παρὰ τῶν πολιτῶν χρήματα ἐπ' ἀποδόσει, ὡς ἀπήτουν αὐτόν, ἐκέλευσεν διαφέρειν ὅσον ἔχοι ἕκαστος ἀργύριον πρὸς αὐτόν. εἰ δὲ μή, θανάτου ἔταξε τὸ ἐπιτίμιον. ἀνενεγκόντος δὲ τοῦ ἀργυρίου, ἐπικόψας χαρακτῆρα, ἔξέδωκε τῶν δραχμῶν δύο δυνάμεων δραχμὰς ἕξ, τὸ ὀφειλόμενον ἕκαστον, διδοὺς ἐγκόψας πρὸς αὐτόν. εἰς Τυρρηνίαν τε πλεύσας ναῦς ἔλαβεν ἐκ τοῦ τῆς Λευκοθέας ἱεροῦ χρυσίου τε καὶ ἀργύριον πολύ, καὶ ἐν ἄλλον κόσμον οὐκ ὀλίγον. εἰδὼς δὲ ὅτι καὶ οἱ ναῦται πολλὰ ἔχοιεν, κήρυγμα ἐποίησε, τὰ ἥμισυ ὧν ἔχει ἕκαστος, διαφέρειν πρὸς αὐτόν τὰ δ' ἥμισυ ἔχειν τὸν λαβόντα· πρὸς δὲ μὴ διενέγκαντι, θανάτου ἔταξε τὸ ἐπιτίμιον. ὑπολαβόντες δὲ οἱ ναῦται, διενέγκαντες τὰ ἥμισυ, τὰ καταλοιπὰ ἔξειν ἀδεῶς, οὐκ ἐνεγκάμενοι. ὁ δ', ἐπεὶ σφᾶς ἔλαβεν, ἐκέλευσε πάλιν τὰ ἥμισυ ἀναφέρειν.

¶ Μενδαῖοι δὲ, τὰ μὲν ἀπὸ λιμένων ἢ ἄλλων τελῶν αὐτοῖς προσπορίζόμενα, ἐχρῶντο εἰς δημοσίωσιν τῆς πόλεως· τὰ δ' ἀπὸ τῆς γῆς καὶ οἰκιῶν τέλη, οὐκ ἔπραττον, ἀλλ' ἀνέγραφον τοὺς ἔχοντας ὁπόσα δεήσειεν χρῆσθαι, ἀπαιτήσοντες ὀφείλοντες. ἐκέρδαινον δὲ τῇ πρόχειρα ποιεῖσθαι χρήματα, ἀπόκειται τοῖς χρήμασιν ἀποκεχρημένοι. πολεμοῦντες δὲ πρὸς Ὀλυνθίους, καὶ δεόμενοι χρημάτων, ὄντων αὐτοῖς ἀνδραπόδων, ἐψηφίσαντο, καταλιπόντων ἑνὶ ἑκάστῳ θῆλυς καὶ ἄρρενος, τὰ ἄλλα ἀποδόσθαι τῇ πόλει, ὡς ἐκδωσόμενοι τοῖς ἰδιώταις χρήματα.

Sylb. πάλλω vel πάντων καὶ καταλιπόντων

¶ Καλλίστρατος ὁ Μακεδονίᾳ πωλῶν τὰ ἁλῒμόλια ὡς ὀκτὼ τὸ πολὺ εἴκοσι ταλάντων, ἐποίησεν αἱρεῖν τὸ διπλάσιον. καλιδῶν γὰρ ὠνουμένοις τοὺς ἀπορωτέρους ἀεὶ, δεῖ τὸ δεῖν * ταλαντιαίοις καθίστασθαι τοὺς ἐγγύους τῶν εἴκοσι ταλάντων, προεχήρυξεν ὠνεῖσθαι τὸν βουλόμενον, καὶ τοὺς ἐγγύους καθίστασθαι τὸ τρίτου μέρους, ἐφ' ὁπόσον ἕκαστος δυνήσεται πίστιν.

Cam. Ταυλφέλιος

¶ Τιμόθεος Ἀθηναῖος, πολεμῶν πρὸς Ὀλυνθίους, καὶ ἀπορουμένου ἀργυρίου, κόψας χαλκὸν, διεδίδου τοῖς στρατιώταις. ἀγανακτούντων δὲ τῶν στρατιωτῶν, ἔφη αὐτοῖς τοὺς ἐμπόρους τε καὶ ἀγοραίους ἀποδώσειν, ὡσαύτως τῶν πωλούντων. τοῖς δ' ἐμπόροις * προεῖπεν, ὃν ἂν λάβῃ χαλκὸν, τοῦτον πάλιν ἀγοράζειν παρ' ἐκείνων ὠνίων, καὶ τὰ ἐκ τῆς λείας ἀγόμενα. ὃς δ' ἂν ὀφθῇ αὐτοῖς χαλκοῦς, πρὸς αὐτὸν ἀναφέροντας ἀργύριον λαμβάνειν. πρὸς Κέρκυραν δὲ πολεμῶν, καὶ ἀπόρως διακείμενος, καὶ τῶν στρατιωτῶν αἰτούντων τοὺς μισθούς, καὶ ἀπειθούντων αὐτῷ, καὶ πρὸς τοὺς ἐκπλοῦς φασκόντων ἀποπορεύεσθαι, ἐκκλησίαν συναγαγὼν, ἔφησεν οὐ δύνασθαι διὰ τοὺς χειμῶνας τὸ ἀργύριον αὐτῷ κομισθῆναι. ἐπεὶ τοσαύτην εἶναι πρὸς αὐτὸν εὐπορείαν, ὥστε τῷ προδιδομένῳ τρίμηνον σιταρκίαν, δωρεὰν αὐτοῖς διδόναι. οἱ δὲ, ὑποληφθέντες, οὐκ ἂν ποτε πρόσθεν τοσαῦτα χρήματα τὸν Τιμόθεον αὐτοῖς, εἰ μὴ τῇ ἀληθείᾳ προσδόκιμα ἦν τὰ χρήματα πρὸς αὐτὸν, ἠσυχίαν εἶχον * ἕως τι μισθῶν, ἕως ἐκεῖνος διαχήσαιτο ἃ ἐβούλετο. Σάμον δὲ πολιορκῶν, τοῖς καρποῖς καὶ τὰ ὄντα τῇ ἀγορᾷ ἀποδίδοσθαι αὐτοῖς τοῖς Σαμίοις. ὥστε εὐπορῆσαι χρημάτων εἰς μισθοὺς τοῖς στρατιώτας. τῶν τε ὁπλιτοδρόμων ἐπὶ σταδίοις ἓξ ὃν ἔδει στρατοπέδῳ, δρόμῳ τοὺς ἀφιγμένους, ἀπηγόρευκε μὴ πωλεῖν σῖτον ἀλήλεσμένον, μηδὲ μάζαν ἑλλάνιον λίτραν μέδιμνον, μηδὲ τῶν ὑγρῶν μηδὲν ἔλαττον λίτρας * μετρητοῦ. οἱ μὲν τῶν τεταρχῶν τε καὶ λοχαγοὶ, ἀγοράζοντες ἀφθόνως, διεδίδοσαν τοῖς στρατιώταις· οἱ δ' εἰσαφιγμένοι, ἦγον αὐτοῖς τὰ ὄντα τῇ ἀγορᾷ. καὶ ὁπότε ἀπαλλάττοιντο, εἴ τι περιλοιπον εἴη αὐτοῖς, ἐπώλουν. ὥστε συμβαίνειν εὐπορείαν τοῖς στρατιώταις τῶν ὁπλιτοδρόμων.

μετρητοῦ.

¶ Callistratus, væneunte in Macedonia portorio plerumque ducentis octoginta sestertiis, perfecit vt perciperetur bis tantum. Nam cùm animaduertisset, opulentiores illud semper redimere, quòd fideiussores oporteret Talantinos de illis ducentis octoginta constitui; per præconem edixit: Potestatem fieri emendi quicumque vellet, & constituendi fideiussores partis tertiæ, & quantæcumque summæ persuadendo habere aliquis posset.

¶ Timotheus Athenienſis bellum gerens cum Olynthiis, in pecuniæ inopia æreum nummum percussit, & militibus distribuit. Quibus hoc ægrè ferentibus, ostendit à mercatoribus omnia & in forores venales eodem nummo ipsis venditum iri. Mercatoribus autem ostendit, quos nummos æreos accepissent, iisdem rursum eos emere & illa in regione venalia, & prædam actam, debere. Et si quid æris superfuisset, id ad se referre, proque eo accipere argentum. Ad Cercyram autem bellum gerens, & laborans inopia, militibusque flagitantibus stipendium, & recusantibus imperium ipsius, & minitantibus se esse ad hostes transituros, aduocata concione illorum, dixit, impedientibus tempestatibus argentum ad se non potuisse deportari: Nam tanta se copia abundare vt trimestre iam ante tempus persolurum stipendium dono eis dare velit. Milites autem rati, nequaquam illum tantam facturum fuisse iacturam, nisi reuera pecuniam expectaret ad se esse peruenturam, ita de stipendiis acquieuerunt; donec Timotheus, ea quæ voluit, gerendo expediuit. Cùm Samum oppugnaret, fructus, & quicquid in agris erat, ipsis Samiis vendebat, vnde copia pecuniæ ad stipendia militibus persoluenda suppetebat. Postquam verò multis aduentantibus necessariorum penuria esse cœpit in castris, edicto vetuit vendi frumenti farinam, & mensuram minorem modiis VI. & humida omnia mensura minore congiis decem. Centuriones igitur & qui ordines ducebant, ementes copiosa omnia, ita militibus suis distribuebant. Aduentantes verò, ipsi suum sibi victum apportabant, & discedentes, si quid reliquum erat, diuendebant, vt iam victus copia abundarent milites.

¶ Didales Persa, militibus quos habebat, victum quotidianum suppeditare ille quidem poterat ex hostium terra, sed pecunia, quam penderet, ei non erat. Cumque dies venisset solutionis, tale quiddam comminiscitur.

¶ * Διδάλης Πέρσης, ἔχων στρατιώτας, τὰ μὲν καθ' ἡμέραν παρεῖχεν ἐδυνάτο ἐκ τῆς πολεμίας αὐτοῖς, νόμισμα δὲ οὐκ ἔχων διδόναι. ἐπαγομένου δὲ, χρόνου ἡμισθοῦ οὗ ὤφειλε, τοιάδε τι

polyæno hic est Δαιμάνης, lib. 7.

Aduocata concione militum, non esse se pecuniarum inopem dixit, sed habere pecunias quodam in loco, quem etiam indicauit. Et castris motis illuc perrexit. Deinde vbi appropinquauit regioni illi, in locum ipsum processit, déque fanis quæ ibi erant, abstulit quicquid vasorum argenteorum reperit. Mox onustis mulis, quasi illi nihil nisi argentum portarent, cùm eminentia hi vasa ostentarent, ita facere iter. Hoc cernentes milites, & arbitrati quicquid portaretur à mulis, id esse argentum vniuersum, animum habuerunt bonum, tanquam stipendium accepturi. At ille Amisum peruenirí, ibique signati argentum oportere dixit. Erat autem via Amisum vsque complurium dierum, & difficilis propter frigus. Toto igitur illo tempore abusus est exercitu, cùm nihil nisi victum præberet. Idem opifices in castris, & caupones, & permutantes aliquid penes se habebat omnes, neque licebat horum quicquam alteri exercere vlli.

¶ Chabrias Athenienſis, cùm Taos rex Ægyptiorum educeret exercitum, & pecunia deficeretur, suasit vt demonstraret vtriusque sexus sacerdotibus, sibi propter sumptus belli, numerum ipsorum diminuere necesse esse. His illi auditis, & quique sacrorum administrationem volentes esse suam, ita singuli pecunias regi dare. Hæc cùm accepisset, suasit Chabrias regi, vt insuper iuberet, sacerdotes, quos sumptus eatenus fecissent in sacra & sese, eorum deinceps vt decimam tantùm partem impenderent, & sibi reliquum darent mutuò, donec bellum aduersus regem Persarum finiretur. De vnaquaque etiam colonia suasit vt imperaret certam pecuniam tributi nomine, itemque de singulis corporibus. Item de frumento quod væniret, vt exigerentur vltra pretium tam ab emptore quàm venditore, de singulis artabis asses bini, nec non de nauigiis & officinis, & aliis, quicquid negotii gereretur & fieret quæstus, quæstus illius pars decima. Iamque copias extra terram eductaro regi suasit, vt iuberet, quod quisque argenti aut auri non signati haberet, id ad se afferret. Cumque esset allatum, suasit iterum, Rex eo vt vteretur. Et eos qui mutuò dedissent, commendaret nauarchis, qui debita persoluerent ex tributis.

¶ Iphicrates Athenienſis, cogente copias Cotye, vt ei pecunia suppeteret, effecit hoc modo: Suasit vt imperaret omnibus suæ ditioni subiectis, vt conferrent singuli soli partem exemptam regi XVIII. mediis.

A ἐκκλησίαν σῖτω ἀγαγών, ἔφη οὐκ ἀπορεῖσθαι χρημάτων, ἀλλ' εἶναι αὐτῷ ἐν χωρίῳ τινὶ, λέγων ἐν ᾧ εἴη. Ἐξαναζεύξας, ἐβάδιζεν ἐπ' αὐτό. εἶτα ὡς ἐγγὺς τοῦ χωρίου ἐλήλυθε, προελθὼν εἰς αὐτό, ἔλαβεν ἐκ τῶν ἐόντων ἱερῶν ὅσα ἐκπωμάτια ἄργυρα· εἶτ' ὀπισθοδόμους τοὺς ἡμιόνους ὡς ἀργύρειον, ἀναφαινούσας τὰ ζῶα, ἐβάδιζεν. ἰδόντες δὲ οἱ στρατιῶται, καὶ νομίσαντες ἄπαντα εἶναι ἀργύριον τὸ ἀγόμενον, ἐθαῤῥησάν ὡς κομιούμενοι μισθόν· ὁ δ' ἔφη δεῖν εἰς Ἀμισὸν ἐλθόντας ὁπισημεῖσθαι. ἦν δὲ εἰς τὴν Ἀμισοῦ ὁδὸς πολλῶν τινῶν ἡμερῶν καὶ χειμέριος· τὸν δὲ χρόνον τοῦτον ἀπεχρῆτο ὡς στρατοπέδῳ, τὰ ὁπωσθιδία μόνον διδούς· τοὺς δὲ τεχνίτας τοὺς ἐν τῷ στρατοπέδῳ αὐτὸς εἶχε, καὶ τοὺς καπήλους τοὺς μεταβαλλομένους τι ἄλλῳ ἢ οὐκ ἐᾶν οὐδὲν τούτων ποιεῖν. ¶ Χαβρίας Ἀθηναῖος, Ταῷ τῷ Αἰγυπτίων βασιλεῖ στρατεύοντι καὶ δεομένῳ χρημάτων, σπεύδοντι τοῦ ἱερέως καὶ ἱερείων τὸ πλῆθος φάσκοντας δεῖν τοῖς ἱερεῦσι δίδοσθαι ἀπὸ τοῦ δαπανήματος. ἀκούσαντες δὲ οἱ ἱερεῖς, καὶ τὸ ἱερὸν πᾶν αὐτοῖς ἕκαστοι βουλόμενοι εἶναι, καὶ ἵνα ἀπὸ αὐτοῖς οἱ ἱερεῖς ἐδίδοσαν χρήματα. ἐπεὶ δὲ ἀπορώτεροι ἐγίνοντο, παύσας αὐτοῖς ἐκέλευσεν εἰς μὲν τὸ ἱερὸν καὶ εἰς αὐτὸν, τῆς δαπάνης ἧς πρότερον ἐποιοῦντο, τὸ δέκατον μέρος πολεῖσθαι, τὰ δὲ λοιπὰ αὐτῷ δίδοσθαι, ἕως ὁ πόλεμος ὁ πρὸς βασιλέα ἀπαλλαγῇ. ἀπ' οἰκίας δὲ ἑκάστης ἐκέλευσεν ἀπομοῖραι εἰσενέγκαι τάξαι τὸ δεῖ, καὶ ἀπὸ τῶν ὠνίων ὡσαύτως· τοῦ σίτου τε πωλουμένου χωρὶς τῆς ἡμέρας δίδοναι τὸν πωλοῦντα· καὶ ὠνούμενον ἀπὸ τῆς ἀγορᾶς τὸν ὀβολόν, ἀπὸ τῶν πλοίων τε καὶ ἐργαστηρίων, καὶ τῶν ἄλλων τινὰ ἐργασίαν ἐχόντων, τῆς ἐργασίας μέρος τὸ δίκαιον τέλος ἀποτελεῖν. ἐκστρατεύειν δ' αὐτὸν μέλλοντι ἐκ τῆς χώρας, εἴ τις τι ἔχει ἄσημον ἀργύριον ἢ χρυσίον, καλοῦσαν εἰσφέρειν πρὸς αὐτόν. εἰσενεγκάντων δὲ τῶν πλείστων, ἐκέλευσε τοῦτο μὲν ἐκεῖνον χρῆσθαι, τοὺς δὲ δανείσασθαι ταῖς συσπάσαι τοῖς ναυάρχοις, ὥστε ἐκ τῶν φόρων αὐτοῖς ἀποδοῦναι.

¶ Ἰφικράτης Ἀθηναῖος, Κότυος στρατηγήσας ἐπὶ θράκης, ἐποίησεν αὐτῷ χρήματα ζητοῦντι, τοιόδε· ἐκέλευσε τῶν αὐθεφήτων ὧν ἦρχε, πρόσταξαι αὐτοῖς κατὰ γῆν πεζοὺς μυρίους.

B Meliùs & ἰδίᾳ ἕκαστος ἐν κοινῇ αὐτοῖς τὰ ἱερὰ ἰσ.

C Sylb. ἔχοι & mox, ἐκέλευσεν ἀ Sylb. τοῖς ναυάρχοις,

τούτου δὲ πραχθέντος, σῖτου ἐλέγη σίτου πολὺ πλῆθος. καπηλεύων οὖν ὅτι τὰ ἐμπόρια, ἀπέδοτο, καὶ ἠυπόρησε χρημάτων. ¶ Κότυς ὁ Θρᾴξ πρὸς * Περινθίους ἐδανείζετο χρήματα εἰς τὸ τοὺς στρατιώτας σῖτον ἀγορᾶσαι· οἱ δὲ Περίνθιοι οὐκ ἐδίδοσαν αὐτῷ. ἠξίωσε γοῦν αὐτοὺς ἄνδρας γε τῶν πολιτῶν φρουρεῖς δοῦναι εἰς χωρία τινά, ἵνα τοῖς ἐκεῖ στρατιώταις νῦν φρουροῦσι ᾖ ἀποχωρῆσαι. οἱ δὲ τάχιστα ἐποίησαν, οἰόμενοι τῶν χωρίων κύριοι ἔσεσθαι. ὁ δὲ Κότυς, τοὺς ἀποσταλέντας εἰς φυλακὴν ποιήσας, τὰ χρήματα αὐτοῖς ἐκέλευσεν ἀποστείλαντας, ἃ ἐδανείζετο παρ' αὐτῶν, κομίσασθαι. ¶ * Μέντωρ ὁ Ἑρμείου συλλαβών, καὶ τὰ χωρία αὐτοῦ κατασχών, οὐκ ἐπεμελήθη εἴασι κατὰ χώραν τοὺς ὑπὸ τοῦ Ἑρμείου καθεσταμένους. ἐπεὶ δὲ ἐθάρρησάν τε ἅπαντες, καὶ εἴ τι ποτ' ὢν αὐτοῖς ἀποκεκρυμμένοι τι ὑπ' ἐκείνου, τοῦτο μὲν ἑαυτῷ εἶχον, συλλαβὼν αὐτοὺς, πάντα πρεῖλετο ἃ εἶχον. ¶ Μέμνων Ῥόδιος, κυριεύσας Λαμψάκου, δεκάτης χρημάτων, ἐπέγραψε τοῖς πλουσιωτάτοις αὐτῶν πλῆθός τι ἀργυρίου· τούτοις δὲ τῷ κομιδῷ ἔσεσθαι παρὰ τῶν ἄλλων πολιτῶν ἔφησεν. ἐπεὶ δὲ οἱ ἄλλοι πολῖται εἰσηνέγκαν, ἐκέλευσε καὶ ταῦτα αὐτῷ δανεῖσαι ἐς χρόνον, διειπάμενος ἐν ᾧ πάλιν αὐτοῖς ἀποδώσει. πάλιν τε δεκάτης χρημάτων, ἠξίωσεν αὐτοὺς εἰσενέγκαι, κομίσασθαι δὲ ἐκ τῶν προσόδων. οἱ δ' εἰσηνέγκαν, ὡς ἀφ' ἁπάντων αὐτοῖς ἐσομένης τῆς κομιδῆς. ἐπεὶ δὲ αἱ καταβολαὶ τῶν προσόδων πρῆσαν, ἔφησεν * ἐπ' αὐτῷ χρείαν εἶναι καὶ τούτων, ἐκείνοις δὲ ὕστερον ἀποδώσειν ἐν τάχει. τῶν τε στρατευομένων πρῆτιν τὰς * σιπαρχίας καὶ τὰς μισθοὺς ἓξ ἡμερῶν τὸν σιτον. φάσκων τοσούτοις τῆς ἡμέραις οὔτε φυλακὴν αὐτοῖς ἔσεσθαι, οὔτε πορείαν, οὔτε δαπάνην ποιήσασθαι· τὰς ὀξυρεσίμους λέγων. πόν τε περὶ τὸν χρόνον διδοὺς τοῖς στρατιώταις τῇ δευτέρᾳ τῆς νουμηνίας τὰς * σιπαρχίας, τῇ μὲν πρώτῃ τρεῖς ἡμέρας, τῇ δ' ἑξῆς, πέντε. τοῦτον δὲ τὸν τρόπον προῆλθεν εἰς τὰς τεσσαράκοντα ἡμέρας.

¶ Χαρίδημος Ὠρείτης, ἔχων τῆς Αἰολίδος τινὰ χωρία, ὑπεστρατεύοντος ἐπ' αὐτὸν Ἀρταβάζου, χρημάτων ἐδεῖτο εἰς τοὺς στρατιώτας. τὸ μὲν οὖν πρῶτον εἰσέφερον αὐτῷ, εἶτα οὐκέτι ἔφασαν ἔχειν·

A Hoc facto magna frumenti copia fuit collecta. Qua in ea loca, vbi fora agebantur, exportata, abundans pecunia est confecta.

¶ Cotys Thraciæ rex pecuniam petebat mutuò ab Perinthiis ad contrahendos milites. Eam Perinthii dare nolebant. Petiit igitur ex ipsorum ciuibus aliquot saltem ad se mitterent, qui certis locis præsidio essent, vt militibus ea tunc custodientibus, alibi vti posset. Id Perinthii citò fecerunt, rati illa ita loca in sua potestate fore. at Cotys eos qui ad se missi fuerant, captos detinuit, iussitque ad se mitti mutuò petitam pecuniam, & ita recipere suos ciues.

¶ Mentor filius, comprehenso Hermia, occupatis etiam iis locis quæ ille tenuerat, procuratores constitutos ab Hermia non remouit. Itaque iam omnibus securis, & si quid dudum absconderant aut deposuerant apud externos, id rursum habentibus apud se, & ipsos comprehendit, & quicquid habebant penes se, id abstulit vniuersum.

¶ Memno Rhodius, Lampsaco potitus, in penuria pecuniæ, magnam summam pecuniæ præscripsit, quam opulentissimi persoluerent, eamque recepturos ipsos esse ostendit ex aliorum ciuium tributo. Cùm verò etiam cæteri contribuissent, iussit illam quoque summam mutuò sibi dari ad tempus, idque præfiniuit, quo ea pecunia restitueretur. Rursum pecuniæ egens, contribuere eos iussit, & ex vectigalibus, quod dedissent, recipere. Illi, vt qui celeriter se recepturos sperarent, contribuerunt. Iamque aderat tempus vt vectigalia perciperentur: at Memno sibi pecunia tunc quoque opus esse ostendit, seque postea esse accepta redditurum cum fœnore. Quos in exercitu etiam habebat, iis detraxit frumentum & stipendium dierum sex, per annum. Pollicitus iis diebus ipsos neque vigilias neque itinera obituros, neque insumpturos quicquam, nimirum exemptis illis. Superiore tempore etiam, cùm metiretur frumentum militibus, secunda post nouam lunam die, primo quidem ille mense tres dies præteriit, sequente verò quinque, & hoc modo processit donec ad triginta perueniret.

¶ Charidemus Orita, tenens loca quædam Æolidos, cùm exercitum contra se adduceret Artabassus, pecunia deficiebatur, quæ militibus numeraretur. Ac primùm contribuebant nonnihil. Mox non habere se quicquam amplius aiebant.

Camer. M. Rhod. E.

Scr. ἴδια αὐτ.

γρ. σιπαρχίας

γρ. σιπαρχίας

At Charidemus, quem locum esse opulentissimum arbitrabatur, ex eo iussit incolas, si quid nummorum haberent, aut si qua vasa pretiosa, aliò ablegare: additurumque se esse deductores. Ipsumque hoc agere erat manifestum. Itaque illis fidem habentibus, non longè eductos extra vrbem excussit, si quid haberent, & quàm multis opus erat, ea abstulit, ipsosque eundem in locum reduxit. Per præconem etiam edixit: Nequis in vlla vrbe, suæ ditioni subiecta, arma haberet domi suæ: quique habuisset, eum argentum debere persoluere, cuius summa fuit pronuntiata. Sed statim negligere ipse, neque respectum ad hæc habere. Illi verò homines præconium istud temere factum esse rati, retinebant, ea quæ priùs quisque habuerat loco suo. at Charidemus de improuiso excussis domibus, ab iis, apud quos armorum aliquid reperisset, multam constitutam exegit. ¶ Philoxenus quispiam Macedo, satrapes in Caria, in pecuniæ inopia, ostendit se Dionysia celebraturum esse. Et Cariæ incolarum opulentiss. descripsit, qui choros instruerent, imperatis iis quæ appararentur. At cernens eos grauari, subornauit quosdam qui sciscitarentur, Quid dare vellent, vt muneris vacationem haberent: at hi plus etiam se daturos esse quàm impensuri viderentur, promittere, ne interpellarentur & abducerentur à suis negotiis. Ibi ille acceptis quæ istidabant, descripsit alios, donec etiam ab his accepit quæ voluit: & ita accedebat aliquid à singulis. ¶ Euæsus Syrus, satrapes in Ægypto, cùm sensisset præfectos prouinciis ab se velle desciscere, accersitos in regiam ipsos suspendit vniuersos. Iussitque dici familiaribus eorum & propinquis, asseruari illos. Singuli itaque laborabant pro suis, & redimere cupiebant pecunia, captos! at ipse pactus de vnoquoque, & acceptis de quibus conuenisset, singulis mortuum restituit.

¶ Cleomenes Alexandrinus satrapes in Ægypto, cùm fames aliis in locis esset magna, in Ægypto autem mediocris, præclusit exportandi frumenta licentiam. Prouinciis autem præfecti negare se posse tributa pendere, si non liceret exportari frumenta. Tum ille vt exportare liceret, concessit, sed vectigal imposuit frumento magnum. Itaque eueniebat vt cùm frumenti exportaretur non multum, magnum vectigal acciperetur, & eriperetur præfectis id quod prætenderant. Cùm quodam tempore eam prouinciam nauigio transiret, in qua Deus habetur Crocodilus, correptus fuit à crocodilo vnus ex pueris ipsius. Tum sacerdotibus conuocatis: Se qui prior affectus esset iniuria, autores illius crocodilos velle vlcisci ostendit.

A ὁ δὲ Χαρίδημος, ὃ ἦν χωρίον ὑπόπαστον τῆς εἰ), ἐκέλευσε, καὶ εἴ τι νόμισμα ἔχοιεν, ἢ τι ἄλλο σκεῦος ἀξιόλογον, εἰς ἕτερον χωρίον ἀποφέλλειν, ὑπαπομπὴν δὲ δώσειν· ἅμα δὲ καὶ αὐτὸς τοῦτο ποιῶν φανερὸς ἦν. πειθέντων δὲ τῶν ἀνθρώπων, περιαγαγὼν αὐτοὺς τῆς πόλεως μικρὸν, καὶ ἐρωτήσας εἶχον, ἔλαβεν ὅσων ἐδέησε. ἐκείνους δ' πάλιν εἰς τὸ χωρίον ἀπῆγε. κήρυγμά τε ποιησάμενος ἐν ταῖς πόλεσιν ὧν ἦρχε, μηδένα μηδὲν ὅπλον κεκτῆσθαι ἐν τῇ οἰκίᾳ· εἰ δ' μή, ἀποτίσειν ἀργύριον ὃ ἐπεκήρυξεν· ἐμέλει, καὶ ἐξεμίαν ὑπισχνούμενος ἐποίησε. τῶν δ' ἀνθρώπων οἰομένων τὸ κήρυγμα μάτην αὐτὸν ποιῆσθαι, εἶχον ἃ ἕτυχον ἕκαστοι κεκτημένοι καὶ χώραν· ὁ δ', ἐρωτῶν ἑξαίφνης ποιησάμενος τῶν οἰκιῶν, ἐφ' οἷς εὗρεν ὅπλον ἢ, ἐπεξέπεσε τὸ ὑπισχνούμενον.

B ¶ Φιλόξενός τις Μακεδὼν, Καρίας σατραπεύων, δεηθεὶς χρημάτων, Διονύσια ἔφασκε μέλλειν ἄγειν, καὶ χορηγοὺς προσέγραφε τῶν Καρῶν τοὺς εὐπορωτάτους, καὶ προσέπεμπεν αὐτοῖς ἃ δεῖ παρασκευάζειν. ὁρῶν δὲ αὐτοὺς δυσχεραίνοντας, ὑποπέμπων τινὰς, ἠρώτα, τί βούλοιντο δόντες, ἀπαλλαγῶσι τῆς λῃτουργίας. οἱ δὲ πολλῷ πλέον ἢ ὅσον ἦν τὸ ἀναλῶσαι, ἔφασαν δώσειν, τοῦ μὴ ὀχλεῖσθαι, καὶ ἀπὸ τῶν ἰδίων ἀπῆραι· ὁ δ', παρὰ τούτων λαβὼν ὃ ἐδίδοσαν, ἑτέρους κατέγραφεν, ἕως ἔλαβε παρὰ τούτων ἃ ἐβούλετο· καὶ προσῆν πρὸς ἑκάστους.

C ¶ Εὐαίσης Σύρος, Αἰγύπτου σατραπεύων, ἀφίστασθαι μελλόντων τῶν νομάρχων ἀπ' αὐτοῦ αἰσθόμενος, καλέσας αὐτοὺς εἰς τὰ βασίλεια, ἐκρέμασε πάντας· πρὸς δὲ τοὺς οἰκείους ἐκέλευσε λέγειν ὅτι ἐν φυλακῇ εἰσιν. ἕκαστος οὖν τῶν οἰκείων ἔπεμπον παρ' ἑκάστου, καὶ χρημάτων ἔξεωνοῦντο τοὺς σῳζομένους. ὁ δ', διαμελησάμενος ἑκάστου, ἔλαβε τὰ ὁμολογηθέντα, ἀπέδωκεν ἑκάστοις τὸν νεκρόν. ¶ Κλεομένης Ἀλεξανδρεύς, Αἰγύπτου σατραπεύων, λιμοῦ γενομένου ἐν μὲν τοῖς ἄλλοις τόποις σφόδρα, ἐν Αἰγύπτῳ δὲ μετρίως, ἀπέκλεισε τὴν ἐξαγωγὴν τοῦ σίτου. τῶν δὲ νομάρχων φασκόντων δώσειν τοῖς φόροις ἀποδοῦναι, ᾧ μὴ ἐξάγεσθαι τὸν σῖτον, ἐξαγωγὴν μὲν ἐποίησε, τέλος δὲ πολὺ πᾶν σίτῳ εἰσέπεδησεν. ὥστε σπανίσαντα αὐτῶν ἐξαγομένου ὀλίγου, πολὺ τέλος λαμβάνειν, αὐτούς τε τοὺς νομάρχας πεπαῦσθαι τῶν φορῶν

D

E

σιως. Διαπορέοντος δ' αὐτῷ τὸν νομὸν οὗ ἔστι
Θεὸς ὁ χρησόδειος, ἡρπάσθη τις τῶν παί-
δων αὐτῷ. καλέσας οὖν τοὺς ἱερέας, ἔφη πορί-
σειν ἀδικηθεὶς, ἀμείνεσθαι τοὺς χρησοδεί-
λους, καὶ προσέταξε θησαυρὸν αὐτοῖς. οἱ δ' ἱερεῖς,
ἵνα μὴ ὁ θεὸς αὐτῶν καταφρονηθῇ, σῖτον ἀγο-
ράσαντες ὅσον ἠδυνήθησαν χρησίον, ἔδωκαν αὐτῷ·
καὶ οὕτως ἔπαυσαν. Ἀλεξάνδρου τοῦ βασι-
λέως ἀντιλαμβάνοντος αὐτοῖς οἰκίσαι πόλιν πρὸς
τῷ Φάρῳ, καὶ ἐμπόριον τοῦ πορθμοῦ ὄντι τοῦ
Κανωβικοῦ, ἐνταῦθα ποιῆσαι· καταπλεύσας εἰς
τὸν Κάνωβον πρὸς τοὺς ἱερεῖς, καὶ τοὺς κτήμα-
τα ἐχοντας ἰδίᾳ, ὅτι τοῦτο ἥκειν ἔφη, ὡς με-
τοικίσων αὐτούς· οἱ δὲ ἱερεῖς καὶ οἱ κάποικοι, εἰ-
σενεγκόντες χρήματα, ἔδωκαν, ἵν' ἐᾷ χώ-
ραν αὐτοῖς τὸ ἐμπόριον. ὁ δ', λαβών, τότε μὲν
ἀπηλλάγη. εἶτα δὲ καταπλεύσας, ἐπεὶ ὧν
δυσεπῆ αὐτῷ τὰ πρὸς τὴν οἰκοδομίαν, ἤτει
αὐτοὺς χρήματα, ὑπερβαλὼν ὡς πλείω. ὧν-
τος δὲ αὐτῷ τοῦ διαφόρου εἰ), τοῦ αὐτοῦ εἰ) τὸ
ἐμπόριον, καὶ μὴ ἐκ. ἐπεὶ δ' οὐκ αὖ ἔφασαν
δώσειν δοῦναι, μετώκισεν αὐτούς. Ἀπο-
στείλας τέ τινα ἐπ' ἀγερώμαλι, αἰσθόμενος
ὅτι δύσοργον ἐπιτετύχηκεν, αὐτῷ δὲ μέλλειν
ἐκτετιμημένα λογίζεσθαι, πρὸς τοὺς συ-
νήθεις τοῦ ἀγερώχου ἔλεγεν, ὅτι ἀκηκοὼς εἴη
τὰ ἀγερώμαλα αὐτὸν ὑπερτίμια ἠγορα-
κέναι· αὐτὸς οὖν οὐ προσέξειν. καὶ ἅμα τοῖς
ἀδυτείοις αὐτοῦ ἐλοιδόρει μετ' ὀργῆς προ-
σποιήτου· οἱ δ', ταῦτα ἀκούσαντες, δόκει ἔφα-
σαν δεῖν πιστεύειν αὐτὸν τοῖς * λέγουσι κατ'
ἐκείνου, ἕως αὐτὸς προσκλυόμενος, τὸν λόγον
αὐτῷ δῷ. ἀφικομένου δὲ τοῦ ἀγερώχου, ἀπή-
γειλαν αὐτῷ τὰ πρὸς τοῦ Κλεομένους· ὁ δ'
ἐκείνοις τε βουλόμενος ἐπιδείξασθαι καὶ τῷ
Κλεομένει, ἀπέφαινε τὰς τιμὰς ὧνπερ ἐῶν
ἠγορακώς. τοῦ τε σίτου πωλουμένου ἐν τῇ χώ-
ρᾳ δέκα δραχμῶν, καλέσας τοὺς ἐργαζο-
μένους, ἠρώτα πόσου βούλονται αὐτῷ ἐργάζε-
σθαι. οἱ δ' ἔφασαν, ἐλάττονος ἢ ὅσου τοῖς ἐμ-
πόροις ἐπώλουν. ὁ δ', ἐκείνοις μὲν ἐκέ-
λευσεν αὐτῷ πρασιδόναι ὅσου περ ἐπώλουν
τοῖς ἄλλοις· αὐτὸς δὲ πάντας τριάκοντα ἐν δύο
δραχμαῖς τοῦ σίτου τιμῶν, οὕτως ἐπώλει·
τοὺς τε ἱερεῖς καλέσας, ἔφησε πολὺ τὸ δυσ-
μαλον δύαλωμα ἐν τῇ χώρᾳ γίνεσθαι εἰς τὰ
ἱερά· δεῖν οὖν καὶ τῶν ἱερῶν ζυγὰ καὶ τῶν ἱερέων τὸ
πλῆθος κατὰ μοῖραν. οἱ δ' ἱερεῖς, ἐν ἰδίᾳ ἕκα-
στος ἐκοινῶ, τὰ ἱερὰ χρήματα ἐδίδοσαν, οἰόμενοί τε αὐτὸν τῇ ἀληθείᾳ μέλλειν τοῦτο ποιεῖν.

A Et mandata dedit vt illi caperentur : at
sacerdotes, ne Deus ipsorum despiceretur, aurum quantum potuerunt colligere, ei tradiderunt, atque ita ipse
adquieuit. Dederat huic mandata Alexander rex, vt conderet vrbem ad Pharum, vtque eò transferret forum rerum
venalium, Canobo. Ibi ipse nauigio accessit Canobum, & ostendit sacerdotibus eo in loco, ac locupletibus, ideo se
aduenisse vt traduceret eos aliò : at sacerdotes & ciues collatas pecunias ipsi
B dederunt, vt forum apud se sibi relinqueret. Quibus acceptis, tunc ille quidem abiit. Postea verò omnibus ad ædificandum præparatis, nauigio iterum Canobum accessit, pecuniasque ab ipsis ingentes multitudine postulauit. Nam hoc
iam interesse, vt ibi sit forum & non illic.
Cumque se nullo modo tantum persoluere posse affirmarent, tum traduxit ipsos. Ablegato quodam ad emptionem
quampiam, cùm sensisset, eum nactum esse vilia, & velle expensum ferre quod
pluris esset, dixit necessariis illius, audiisse se, quòd ipsorum amicus merces
C emisset supra modum magno pretio : itaque se non esse assensurum ; simulque inertiam eius simulata iracundia insectari.
At illi his auditis, non debere aiebant ipsum fidem iis habere, qui contra absentem aliquid dicerent, donec reuersus hic
rationem redderet coram ipso. Qui postquam redierat, narrauerunt ei quæ ex
Cleomene cognouerant : at ipse his simul atque Cleomeni volens demonstrare omnia, retulit de pretio quod mercando expenderat. Cùm frumentum vænirer in illa regione denariis decem, accersitis iis qui vendendis frumentis faciebant
D quæstum, percunctatus est quantum à se accipere vellent. Qui cùm dixissent, minoris ipsi se esse daturos quàm cæteris mercatoribus, iussit quidem sibi tradi tanti frumentum quanti aliis : ipse verò pretium statuit frumenti denarios 32. & tanti vendebat. Conuocatis sacerdotibus, dixit : Perquam inæquales sumptus in ea regione in sacrificia impendi, itaque & fanorum & sacerdotum numerum diminui oporte-
E re. At sacerdotes cùm priuatas suas tum publicas sacras pecunias illi dare, existimantes reuera eum istud facturum esse,

quod vellet ſuum quiſque fanum ſaluum A
eſſe, & ipſe ſacerdos permanere.

¶ Antimenes Rhodius curatione ei lata viarum circum Babylona, ab Alexandro, pecuniæ copiam ita confecit. Lex erat in Babyloniæ regione antiqua: Decimam pendi de iis quæ importarentur, debere. Ea nemo iamdudum vtebatur. At ille tempus obſeruauit, quo aduentus ſatrapæ omnium expectabatur, itemque militum, nec non legatorum haud paucorum, præterea artificum accerſitorum & alios adducentium, quiquè priuato nomine peregrinarentur, quo tempore & munera multa ſolerent afferri. Tunc igitur decimam exegit ſecundùm legem quę extabat. Rurſum laborans inopia, iuſſit, mancipiorum quæ erant in caſtris, nomina perſcripta à volentibus, quanti videretur, æſtimari: & de ſingulis anno vno eos perſoluere denarios octo. Quòd ſi cuius mancipium aufugiſſet, pretium illius reſtitutum iri promiſit. Multorum igitur mancipiorum perſcriptis nominibus, B non parum argenti conflatum fuit. Si verò aufugiſſet aliquod, iuſſit, ſatrapam, in cuius loca perueniſſet, vel reducendum illud in caſtra, vel pretium domino perſoluendum curare.

¶ Ophellas Corinthius, conſtituto procuratore prouinciæ Arthriditidos, cùm prouinciis præfecti illius loci ipſum accederent, & multo plura ſe tributuros pollicerentur, & peterent vt procuratorem conſtitutum remoueret: interrogauit eos, poſſentne facere promiſſum? Qui cùm D poſſe ſe affirmarent, non ille quidem loco mouit procuratorem, tributa verò, quæ æſtimatione ipſi ſua ſubiecerant, exigi iuſſit. Neque igitur conſtituto abs ſe honorem detrahere videbatur, neque præfectis maiora tributa imponere quàm ipſi conſtituiſſent, cùm ad ſeſe multiplex pecunia perueniret.

¶ Pythocles Athenienſibus conſilium dedit; vt plumbum Tyrium reſpublica à priuatis ad ſe reciperet, eo pretio quo vænibat, nimirum duobus denariis, vt ciuitas deinde illud venderet, conſtituto pretio denariorum ſex.

¶ Chabrias coactis ad naues centum viginti, quantum ſatis eſſet hominum, cùm Tao non pluribus quàm ſexaginta opus eſſet, iuſſit vt reliqui iis qui in ſexaginta nauibus eſſent, duorum menſium ſtipendium ſoluerent, aut nauigare ipſos. At hi cupientes remanere apud ſua, dederunt quod imperauerat.

¶ Ἕκαστος βουλόμενος τὸ, τὸ ἱερὸν τὸ αὑτοῦ εἶ-
ναι χώραν, καὶ αὐτὸς ἱερὸς ¶ Ἀντιμένης Ρό-
διος, * ἡμιόδιος γιγόμενος Ἀλεξάνδρου πε- Suſpecta vox.
ρὶ Βαβυλῶνα, ἐπόησε χρήματα ὧδε· νό-
μου ὄντος ἐν Βαβυλωνίᾳ παλαιοῦ, δεκάτην
τῶν εἰσαγομένων· χρωμένου δὲ αὐτῷ οὐ-
δενός, τηρήσας τοὺς τε σατράπας ἄπαντας
πολλοὺς ὄντας, καὶ τοὺς στρατιώτας, καὶ τοὺς ἄλ-
λους τοὺς παρόντας καὶ τεχνίτας καλουμένους ἄλλους
ἄγοντας, καὶ ἰδίᾳ ἀποδημοῦντας, καὶ δῶρα
πολλὰ ἀναφέροντα, τὴν δεκάτην ἔπραξε
σι τὸν νόμον τὸν κείμενον, πάλιν τε * ποιέ- Cam. ἀπορίων
ζων τὰ ὑποδήματα καὶ ὅπου τῷ γραφείῳ
ὄντως, ἐκέλευσε τὸν βουλόμενον ἀπογρά-
φεσθαι ὁπόσα θέλοι· μέλλειν δὲ τὴν ἑκατὸν
ὀκτὼ δραχμὰς ἀποτίσαι. εἰ δέ τις * ἀποδρῷ τὸ γρ. ἀπο-
ὑποδήματος, κομίζεσθαι τὴν ἡμιολίαν ἐπ' γρῷη
αὐτοῦ ἐπιγράψαντα. ἀπογραφέντων δὲ τῶν πολλῶν
ὑποδημάτων, ἐκ ὀλίγον * σωτηλῆν ἀργύ- Quidam σωιπλῆν
ριον. εἰ δέ τι ἀποδρῷη ὑποδήματος, ἐκέλευε
τὸν Σατράπην τῆς * ἐφ' ἧς ἔστι τὸ γραφεῖον, γρ. ἐφ' ἑκά-
ἀναζητεῖν, ἢ τὴν ἡμιολίαν τῷ κυρίῳ ἀποδοῦναι. στου ἔστιν.
¶ Ὀφέλας Ὀλυμπιος, καταστήσας ἐπιμε-
λητὴν εἰς τὸν νόμον τὸν * Ἀρριδαίου, ἐπεὶ γρ. Ἀρριδαί-
προσῆλθόν τινες αὐτῷ οἱ νομάρχοι οἱ ἐκ τοῦ τό- ου τινος.
που τούτου, ἔφασαν βούλεσθαι πλείω ἀργὸν
πολὺ φέρειν, τὸν δ' ἐπιμελητὴν τὸν νεὼν
καθιερωκότα ἀπαλλάξαι αὐτὸν ἡξίουν· ἐπε-
ρωτήσας αὐτούς, εἰ δυνήσονται σωτελεῖν
ἃ προσέπαγγέλλονται· φησάντων αὐτῷ, τὸν
μὲν ἐπιμελητὴν χώραν εἶναι, τοὺς δὲ
φόρους προσέσεσθαι ἐκέλευεν ὅσους αὐτοὶ
ἐπιτιμήσουσιν. οὔτε δὲ τῶν ὄντων κατέσησεν ἀ-
πημόσας ἐδόκει, οὔτ' ἐκείνοις πλείους φό-
ρους ἐπιβαλεῖν, ἢ αὐτοὶ ἔταξαν· χρήματα
δὲ πολλὰ συλλέσας αὐτὸς ἐλάμβανε.
¶ Γυθοκλῆς Ἀθηναῖος, Ἀθηναίοις σῖτον ε-
βούλετο τὸν μόλυβδον τὸν * ἐκ τῆς Τυρίων Cam. ἐκ Τορμιδῶν Sylb. ἐκ τῶν Λαυρίν. Sylb. πάξασπας αὐτοῖς.
προσλαμβάνειν προσὰ τῶν ἰδιωτῶν τὴν
πόλιν, ὡς πρὸ ἐπωλοῦντο, δίδραχμον· εἶτα
* πάξασπα αὐτοῖς ἡμιολίαν ἑξαδράχμου, οὕτω
πωλεῖν.
¶ Χαβρίας πληρωμάτων τι καταλεγ-
μένων εἰς ἑκατὸν καὶ εἴκοσι νεῶν, * τῶν δὲ νεῶν Cam. τῶν ἑξήκοντα μόνων οὔσης χρείας, προσέταξε τοῖς ἐκ τῶν ἑξήκοντα νεῶν αὐτὸ τῶν ὑπο-
μενούσων τοὺς πλέοντας εἰς δίμηνον σιτηρε-
σίαν, ἵν' αὐτοὶ πλέωσιν. οἱ δὲ, βουλό-
μενοι ὑπὸ τῶν ἰδίων εἶ, ἔδωκαν ἃ προσέ-
ταξεν.

¶ Ἀντιμένης τὰ τιθέμενα ἐπὶ ταῖς ὁδοῖς ταῖς βασιλικαῖς ἀναπλησθῆναι ἐκέλευσε πὸς σατράπας κατὰ τὸν νόμον τὸν τῆς χώρας· ὁπότε δὲ * ἀπορία τὸ στράτευμα λάβοι, ἢ ἕτερος ὄχλος, ἄνευ τοῦ βασιλέως, πέμψας τινὰ πρὸ αὐτοῦ ἐπώλει τὰ ἐκ τῶν θησαυρῶν.

A ¶ Antimenes ea quæ condi solebant propter vias regias, à satrapis compleri iubebat, secundùm regionis illius legem. Quoties autem inopia laborabat vel exercitus, vel alia multitudo, absque rege, aliquo abs se misso vendebat ea quæ condita erant.

γρ. σιταρχίαν & ita mox. γρ. ἀποπορθμ.

¶ Κλεομένης, ἀποπορθμίου τε τῆς νουμηνίας, καὶ δέον τοῖς στρατιώταις * σιταρχίαν δοῦναι, κατέπλευσεν ἀξεπίτηδες. * ἀποπορθμιουμένου δὲ τοῦ μηνὸς, ἀναπλεύσας, διέδωκε τὴν σιταρχίαν. εἶτα τοῦ εἰσιόντος μηνὸς, διέλιπεν ἕως τῆς νουμηνίας. οἱ μὲν οὖν στρατιῶται, διὰ τὸ νεωστὶ εἰληφέναι τὴν σιταρχίαν, ἠσύχαζον. ὁ δὲ, ἀπολαβὼν ἕνα μῆνα καὶ τὸν ἴδιον, ἀφῆρει μισθὸν ἀεὶ μηνός.

B ¶ Cleomenes, accedente luna noua, cùm stipendium esset dandum militibus, accessit de industria nauigio. Et deinde abeunte mense discedens nauigio, stipendium persoluebat. Postea sequente mense differebat solutionem vsque ad alteram nouam lunam. Milites autem, quòd paulò antè stipendium accepissent, quieti erant: itaque ille vnum in anno mensem præteriens, vnius mensis stipendium militibus subtrahebat.

Cam. ὀφειλῶν στρ. μ. al. Στρ. ὁ Μ. Βασιλῆς, ἐφείλων στρατιώταις μισθὸν, τοῖς ἡγεμόνας συγκ. κ. ὅταν δὲ, vel καὶ Cam. τ. αὐτῶν καὶ λέγοις ἐ.

¶ Σταβέλβιος * ὁ μυσῶν, στρατιώταις μισθὸν συγκαλέσας, ἔφησεν αὐτῷ τῶν μὲν ἰδιωτῶν τὴν ὀδεμίαν χρείαν εἶ), τῶν δὲ ἡγεμόνων * ὁτῳοῦν δέοιτο στρατιωτῶν, ἐκείνων ἑκάστῳ δοῦναι ἀργύριον, ἀποστέλλειν ὅπῃ ξενολογήσω· τοῖς τε μισθοῖς οἷς δεῖ ἐκείνοις δοῦναι, τοῖς ἡγεμόσιν αὐτὸ ἕδλον διδόναι. ἐκέλευεν οὖν αὐτοὺς ἀποστέλλειν ἕκαστον * τοὺς αὐτῶν καταλόγους ἐκ τῆς χώρας. τῶν δὲ ἡγεμόνων ὑπολαβόντων χρηματισμὸν αὐτοῖς ἔσεσθαι, ἀπέστειλαν τοὺς στρατιώτας, καθάπερ ἐκέλευσε. διαλιπὼν δὲ ὀλίγον χρόνον, καὶ συναγαγὼν αὐτούς, οὔτε αὐλητοῦ αὐτοῖς χορὸν, οὔτε ἡγεμόνας αὐτῶν ἰδιωτῶν ἐᾶν ἔφη χρησίμους εἶ). ἐκέλευεν οὖν αὐτοὺς ἀπαλλάττεσθαι ἐκ τῆς χώρας.

C ¶ Stabelbius, cùm deberet militibus stipendium, conuocatis ductoribus, sibi priuatis nihil prorsus opus esse dixit: & quoties indigeat militibus, si illorum cuique argentum dederit, ita ad conducendum externum militem eos posse ablegari: & ea stipendia quæ militibus persoluere cogatur, se eis libentiùs esse daturum. Iussit igitur dimittere suos vnumquemque, ita vt manipulatim ex illa regione discedant. Ductores cùm ea ex re lucri aliquid se facturos esse arbitrarentur, milites ita, quemadmodum Stabelbius præceperat, dimiserunt. Modico autem interposito tempore, congregatis ipsis: neque tibicinis absque cœtu Musico, neque ductoris absque militibus vsum esse dixit, iussitque eos regione illa excedere.

γρ. ἐξαιρῆσθαι

¶ Διονύσιος, τὰ ἱερὰ περιπορθούμενος, εἰ μὲν τράπεζαν ἴδοι τοῦ ἀγαθοῦ δαίμονος χρυσῆν ἢ ἀργυρᾶν, ἀγαθοῦ δαίμονος, κελεύσας ἐγχεῖν, ἐκέλευεν ἀφαιρεῖν. ὅσα δὲ τῶν ἀγαλμάτων φιάλην εἶχε περιτεταχότα, εἶπας ὅτι δέχομαι, * ἐξαιρεῖν ἐκέλευε. πάντ' ἱμάτια, πάντα χρυσᾶ, καὶ τοὺς στεφάνους, περιῄρει τῶν ἀγαλμάτων. φάσκων αὐτὸς καὶ κουφότερα καὶ εὐωδέστερα δοῦναι. εἶτα ἱμάτιον μὲν * λινοῦν, στεφάνους δὲ * λευκίνους περιέθηκε.

D E ¶ Dionysius circum fana obiens, sicubi cerneret propositam mensulam auream aut argenteam, Boni euentus, cùm infundere iussisset, præcepit illam auferri. Quæ simulacra autem erant eiusmodi, vt extensa manu præferrent pateram, eam adimere iussit, quòd diceret se accipere. Pallia etiam aurea & coronas de simulacris detrahebat, dicebatque eis se & leuiora & melius odorata dare velle, atque ita illis pallium linteum & coronas violaceas circumdabat.

γρ. λευκόν. al. λεπτόν, Sylb. λευκοῖνος.

ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΟΥΣ,

ΤΕΧΝΗΣ ΡΗΤΟΡΙΚΗΣ ΤΩΝ ΕΙΣ τέλα Β ΣΦΖΦΝ.

ARISTOTELIS

ARTIS RETORICÆ

LIBER I.

Antonio Ricobono Interprete.

CAPVT I.

De Rhetorica similitudine cum Dialectica, & de vtilitate.

Α ΚΕΦΑΛ. α'.

Οτι ὁ ἐστὶν ἑνός τινος ἡμῖν ἀφωρισμένη ἡ ῥητορικὴ, ἀλλὰ καθάπερ ἡ διαλεκτική. Καὶ ὅτι χρήσιμος· καὶ ὅτι δ' τὸ πεῖσαι ἔργον αὐτῆς, ἀλλὰ τὸ ἰδεῖν τὰ πιθανά.

RHetorica conuenientiam habet cum dialectica: ambæ enim in eiuſmodi rebus verſantur, quæ communiter quodammodo cognoſcuntur ab omnibus, & nullius ſunt ſcientiæ definitæ. Quamobrem etiam omnes quodammodo ambarum participes ſunt. Omnes enim quadamtenus & exquirere & ſuſtinere rationem, & defendere, & accuſare conantur: ac ex imperita quidem multitudine alii temere hæc faciunt; alii conſuetudine, & habitu. Quoniam verò vtroque modo contingit, manifeſtum eſt, dicere eadem etiam facere certa via, & ratione. Cur enim finem conſequantur, tum qui hæc faciunt conſuetudine, tum qui caſu, cauſam intueri contingit. Iam verò omnes confeſſi fuerint huiuſmodi eſſe artis munus, ac nunc quidem qui artes orationum componunt, exiguam ipſarum particulam confecerunt. Fides enim artificioſa eſt ſolùm: alia verò additamenti ſunt loco: at hi nihil quidem de enthy-

Ρητορικὴ ὅτι ἔστιν * ἀντίστροφος τῇ διαλεκτικῇ· ἀμφότερα γὰρ τοιούτων τινῶν ἔστιν ἃ κοινά πως πάντων ἐστὶ νῦν γνωρίζειν, καὶ οὐδενὸς ἐπιστήμης ἀφωρισμένης. διὸ καὶ πάντες τρόπον τινὰ μετέχουσιν ἀμφοῖν· πάντες γὰρ μέχρί τινος καὶ ἐξετάζειν καὶ ὑπέχειν λόγον, καὶ ἀπολογεῖσθαι καὶ κατηγορεῖν ἐγχειροῦσιν· τοὺς μὲν οὖν πολλοὺς, οἱ μὲν, εἰκῇ τοῦτο δρῶσιν· οἱ δὲ, διὰ συνήθειαν * ἀπὸ ἕξεως. ἐπεὶ δ' * ἀμφοτέρως τοῦτο γίγνεσθαι, δῆλον ὅτι εἴη ἂν καὶ κατὰ τέχνην ὁδὸν ποιεῖν· ἐξ ὧν γὰρ ὑπάρχουσιν οἵ τε διὰ συνήθειαν, καὶ οἱ ἀπὸ τοῦ αὐτομάτου, * τὴν αἰτίαν θεωρεῖν ἐνδέχεται· ὃ γὰρ πρόσθεν, * πάντες ἤδη ἂν ὁμολογήσαιεν, τέχνης ἔργον εἶναι· νῦν μὲν οὖν οἱ τὰς τέχνας τῶν λόγων συντιθέντες, ὀλίγον * πεπολίτευνται αὐτῆς μόριον· αἱ γὰρ πίστεις, ἔντεχνόν ἐστι μόνον· τὰ δ' ἐνθυμήματα, * μᾶλλον· οἱ δὲ,

Infr. c. 2. ὁμοίωμα δὲ μόριον δ. διαλ.

κ. καὶ ἐπὶ ἐξ.

γρ. ἀμφότερα πέφυκε. κ. ἤδη πάντες

κ. οὐδὲν εἰσὶν πεποιήκασι κ. αὐτῆς μ. al. αὐτῆ, al. αὐτῆ γρ. πρὸς ἃ

περὶ μὲν οὖν ἐνθυμημάτων τοῦτ' ἔστιν λέγειν, ὅπερ ἐστὶ σῶμα τῆς πίστεως. περὶ δὲ τῶν ἔξω τοῦ πράγματος, πολλὰ πλεῖστα συμβαίνει· διαβολὴ γάρ, καὶ ἔλεος, καὶ ὀργὴ, καὶ τὰ τοιαῦτα πάθη τῆς ψυχῆς, οὐ περὶ τοῦ πράγματός ἐστιν, ἀλλὰ πρὸς τὸν δικαστήν· ὥστ', εἰ περὶ πάσας ἰοῦσας τὰς κρίσεις, καθάπερ οἱ ἐνίους τε νῦν ἐστὶ τῶν πόλεων, καὶ μάλιστα* ὅσαις εὖ νομοθέτηται, τοῦτ' ἂν εἶχον ὅ, τι* λέγωσιν. ἅπαντες γὰρ οἴονται δεῖν οὕτω τοὺς νόμους ἀγορεύειν· οἱ δὲ, ἐκβαίνειν, καὶ κωλύουσιν ἔξω τοῦ πράγματος λέγειν, καθάπερ ἐν Ἀρείῳ πάγῳ· ὀρθῶς τοῦτο νομίζοντες. οὐ γὰρ δεῖ τὸν δικαστὴν διαστρέφειν, εἰς ὀργὴν* παράγοντας, ἢ φθόνον, ἢ ἔλεον. ὅμοιον γὰρ κἂν εἴ τις, ᾧ μέλλει χρῆσθαι χάρακι, τοῦτο ποιήσοι στρεβλόν. ἔτι δὲ φανερὸν, ὅτι τοῦ μὲν ἀμφισβητοῦντός ἐστιν ἔξω τοῦ δεῖξαι τὸ πρᾶγμα, ὅ τι ἐστὶν ἢ οὐκ ἔστιν, ἢ γέγονεν ἢ οὐ γέγονεν· εἰ δὲ μέγα ἢ μικρὸν, ἢ δίκαιον ἢ ἄδικον, ὅσα μὴ ὁ νομοθέτης διώρικεν, αὐτὸν δή που τὸν δικαστὴν δεῖ γινώσκειν, καὶ οὐ μανθάνειν παρὰ τῶν ἀμφισβητούντων. μάλιστα μὲν οὖν προσήκει τοὺς ὀρθῶς κειμένους νόμους, ὅσα ἐνδέχεται, πάντα διορίζειν αὐτούς, καὶ ὅτι ἐλάχιστα καταλείπειν ἐπὶ τοῖς κρίνουσι· πρῶτον μὲν, ὅτι ἕνα λαβεῖν, καὶ ὀλίγους ῥᾴον, ἢ πολλοὺς καὶ φρονοῦντας καὶ δυναμένους νομοθετεῖν καὶ δικάζειν. ἔπειτα αἱ μὲν νομοθεσίαι, οὐκ ἐκ παραχρήματος σκεπτάμεναι γίνονται· αἱ δὲ κρίσεις, ἐξ ὑποτυχόντος. ὥστε πολλαχοῦ ἀναγκαῖον εἶναι κρίνειν τοὺς κρίνοντας. τὸ δὲ πάντων μέγιστον, ὅτι ἡ μὲν τοῦ νομοθέτου κρίσις, οὐ περὶ μέρους, οὔτε περὶ τῶν παρόντων,] ἀλλὰ περὶ μελλόντων τε καὶ καθόλου ἐστίν· ὁ δ' ἐκκλησιαστὴς καὶ δικαστὴς, ἤδη περὶ παρόντων ἐστὶν ἀφωρισμένων κρίνουσι· πρὸς οἷς καὶ τὸ φιλεῖν ἤδη καὶ τὸ μισεῖν, καὶ τὸ ἴδιον συμφέρον* σεσήρηκε πολλαχοῦ· ὥστε μηκέτι δυνάμεως ἔσεσθαι ἱκανῶς ἀληθεύειν, ἀλλ' ὑπάρξειν τῇ κρίσει τὸ ἴδιον ἡδὺ ἢ λυπηρόν. περὶ μὲν οὖν τῶν ἄλλων, ὡς* λέγομεν, ὅτι ὡς ἐλαχίστων ποιεῖν κύριον τὸν κριτήν· περὶ δὲ τοῦ γεγονέναι, ἢ μὴ γεγονέναι, ἢ ἔσεσθαι ἢ μὴ ἔσεσθαι, ἢ εἰ ἢ μὴ ἔστι, καὶ τοῦτο ἀναγκαῖον ὑπὸ τοῖς κειμένοις καταλείπειν· οὐ γὰρ δυνατὸν τοῦτο τὸν νομοθέτην προϊδεῖν. εἰ δὲ ταῦτ' οὕτως ἔχει, φανερὸν ἔτι τὰ ἔξω τοῦ πράγματος τεχνολογοῦσιν, ὅσοι πάλαι

A matibus dicunt, id quod est robur fidei: de iis verò quæ sunt extra rem, plurima tradunt. Criminatio enim & misericordia, & ira & huiusmodi animi perturbationes, non de re sunt, sed ad iudicem. Quòd si in omnibus iudiciis eueniret, quemadmodum in nonnullis etiam nunc euenit ciuitatibus, maximè verò in iis quæ bene sunt institutæ, nihil haberent quod dicerent. Omnes enim partim arbitrantur oportere sic leges cauere: partim hoc institutum retinent, & prohibent extra rem dicere, vt etiam in Areopago, rectè sic statuentes. Non enim oportet iudicem peruertere, ad iram excitando, vel inuidiam, vel misericordiam: quia id simile est ac si quis qua vsurus est regula, eam reddat peruersam. Præterea verò apparet, eius qui controuertatur, nihil esse nisi vt demonstret rem esse, vel non esse, vel factam vel non factam esse. At verò, vtrùm magna an parua sit, vt vtrùm iusta an iniusta, quæcumque legis lator non distinxit, ipsum nempe iudicem oportere cognoscere, non discere à controuertantibus. Maximè igitur conuenit, rectè latas leges, quæcumque possunt, omnia ipsas distinguere, & quàm paucissima relinquere iis qui iudicant. Primum, quia facilius est vnum habere, & paucos, quàm multos, qui bene existiment, & possint legem ferre, ac ius conformare. Deinde, legum lationes ex longi temporis considerationibus fiunt: at iudicia derepente, vt difficulter rectam habeant iustitiæ & vtilitatis rationem illi qui iudicant. atque quod omnium est maximum, quia legislatoris iudicium non est de rebus singularibus nec de præsentibus, sed de futuris, & de vniuersalibus: at concio, & iudex, de præsentibus ac definitis iudicant, quibuscum & amor & odium & propria vtilitas coniuncta sæpenumero est, vt non ampliùs possint perspicere satis id quod verum est, sed obscuret iudicium propria iucunditas, vel molestia. Ac de aliis quidem, quemadmodum dicebamus, oportet quàm paucissimis efficere dominum disceptatorem. Verùm de re facta, aut non facta, futura aut non futura, quæ est, aut non est, omnino disceptatoribus relinquendum iudicium est: non enim fieri potest vt hæc legislator prouideat. Iam si hæc ita se habent, apparet, ea quæ sunt extra rem, illos præcipere, quicumque in aliis rebus versantur, vt quid oporteat proœmium, aut

B

C

D

E

αἴρεσιν,

περαίν. & πρᾴν. minùs rectè.

κ. πῆσιν, & ποίησιν.

σεσήρηκε

ἐλίγομεν

aut narrationem habere, & aliarum vnamquamque particularum. Nihil enim in ipsis aliud tradunt, nisi quomodo disceptatorem cuiusdammodi efficiant. De artificiosa verò fide nihil demonstrant, hoc est, vnde aliquis fieri enthymematicus possit. Hac enim de caussa cum eadem sit via & ratio in deliberatiuis & iudicialibus, sitque pulchrior ac ciuilior deliberationis traditio, quàm ea quæ de contractibus est, de illa quidem nihil dicunt: at de litigando omnes conantur præcepta tradere: quia minùs prodest ea quæ sunt extra rem dicere in deliberatiuis, ac minùs malitiosa est concio, quàm de iure disceptatio, quia res communior sit. Hic enim disceptator de propriis iudicat: vt nihil aliud opus sit, nisi demonstrare, rem ita se habere, vt ait is qui consulit. In iudicialibus verò id non sat est, sed operæ pretium est arripere auditorem. De alienis enim iudicium est, vt dùm se ipsos spectant, & ad gratiam audiunt, se dent illis, qui controuersantur, non autem iudicent. Itaque multis in locis, vt etiam priùs dicebamus, lex prohibet extra rem dicere. Ibi autem ipsi disceptatores hoc custodiunt satis. Quoniam verò apparet artificiosam methodum ad fidem pertinere, & fides demonstratio quædam est, (tunc enim fidem habemus maximè, cùm demonstratum esse arbitramur,) & demonstratio oratoria est enthymema, & est hoc, vt simpliciter dicam, potentissimum ad faciendum fidem: & enthymema est syllogismus quidam, & quæ ad syllogismum pertinent æquè omnem, Dialecticæ est videre, vel ipsius vniuersæ, vel partis alicuius: non est dubium, qui maximè hoc potest intueri, ex quibus, & quomodo fiat syllogismus, cum etiam enthymematicum esse maximè, cùm assumpserit, & in cuiusmodi rebus versentur enthymemata, & quas habeant differentias ad Logicos syllogismos. Nam verum & simile vero eiusdem est facultatis videre. Simul autem & homines ad verum natura conformati sunt satis, & plerumque consequuntur veritatem. Quamobrem ad probabilia coniicienda se habere, eius est qui eodem modo se habeat ad veritatem. Ac alios quidem ea quę sunt extra rem, præcipere, & qua de causa magis deflexerint ad iuris disputationem, apparet.

A δεῖξαι· οἷς δ' δεῖ τὸ πιθανόν. διὸ τὸν μὲν δικανικὸν ἔχειν, καὶ τῶν ἄλλων ἕκαστον μόριον· ὅθεν γὰρ ἐν αὐτοῖς ἄλλο πραγματεύονται, πλὴν ὅπως τὸν κριτὴν ποιόν τινα ποιήσουσι. τοῦτο δὲ τῶν ἐντέχνων πίστεων οὐθὲν δεικνύουσι· τοῦτο δ' ἔστιν, ὅθεν δύναιτό τις γένοιτ' ἂν ἐνθυμηματικός. Διὰ γὰρ τοῦτο, τῆς αὐτῆς οὔσης μεθόδου περὶ τὰ δημηγορικὰ καὶ δικανικά, καὶ καλλίονος καὶ πολιτικωτέρας τῆς δημηγορικῆς πραγματείας οὔσης, ἢ τῆς περὶ τὰ συναλλάγματα, περὶ μὲν ἐκείνης οὐθὲν λέγουσι, περὶ δὲ τὸ δικάζεσθαι, πάντες πειρῶνται τεχνολογεῖν, οἷόν ἐστιν ἔξω τοῦ πράγματος λέγειν ἐν τοῖς δημηγορικοῖς· καὶ ἥδιόν ἐστι κακοσχολεῖν ἡ δημηγορία δικολογίᾳ, * διὰ τὸ κοινότερον εἶναι ταύτην· μία γὰρ ὁ κριτὴς περὶ τὸν ἰδιωτικὸν χρίνει ὥστ' οὐθὲν ἄλλο δεῖ πολλοὺ ἀποδεῖξαι, ὅτι οὕτως ἔχει, ὡς φησιν ὁ συμβουλεύων. ἐν δὲ τοῖς δικανικοῖς, οὐχ ἱκανὸν τοῦτο, ἀλλὰ περὶ ἔργου ἐστὶν ἀναλαβεῖν τὸν ἀκροατήν· περὶ ἀλλοτρίων γὰρ ἡ κρίσις. ὥστε, πρὸς τὸ αὐτῷ σχολάζοντας, καὶ πρὸς χάριν ἀκροωμένους, διδόασι τοῖς ἀμφισβητοῦσιν, ἀλλ' οὐ κρίνουσι. διὸ καὶ πολλαχοῦ, ὥσπερ καὶ πρότερον εἶπον, ὁ νόμος κωλύει λέγειν ἔξω τοῦ πράγματος. ἐκεῖ δ' αὐτοὶ οἱ κριταὶ τοῦτο ποιοῦσιν ἱκανῶς. ἐπεὶ δὲ φανερὸν ἐστιν, ὅτι ἡ μὲν ἔντεχνος μέθοδος, περὶ τὰς πίστεις ἐστίν· ἡ δὲ πίστις, ἀπόδειξίς τις· τότε γὰρ πιστεύομεν μάλιστα, ὅταν ἀποδεδεῖχθαι οἰώμεθα· ἔστι δ' ἀπόδειξις ῥητορικὴ, ἐνθύμημα· καὶ ἔστι τοῦτο, * ὡς ἁπλῶς εἰπεῖν, κυριώτατον τῶν πίστεων. ὁ δ' ἐνθύμημα, συλλογισμός τις. περὶ δὲ συλλογισμοῦ ὁμοίως ἅπασης, τῆς διαλεκτικῆς ἐστιν ἰδεῖν, ἢ αὐτῆς ὅλης, ἢ μέρους τινός· δῆλον δ' ὅτι ὁ μάλιστα τούτῳ δυνάμενος θεωρεῖν, ἐκ τίνων, καὶ πῶς γίνεται συλλογισμός, ἔσται καὶ ἐνθυμηματικὸς μάλιστα· προσλαβὼν περὶ ποίαν τέ ἐστι τὰ ἐνθυμήματα, καὶ τίνας ἔχει διαφορὰς πρὸς τοὺς * λογικοὺς συλλογισμούς· τό, τε γὰρ ἀληθὲς, καὶ τὸ ὅμοιον τῷ ἀληθεῖ, τῆς αὐτῆς ἐστὶ δυνάμεως ἰδεῖν· ἅμα δὲ καὶ οἱ ἄνθρωποι πρὸς τὰληθὲς πεφύκασιν ἱκανῶς, καὶ τὰ πλείω τυγχάνουσι τῆς ἀληθείας· διὸ πρὸς τὰ ἔνδοξα συστατικῶς ἔχειν, τοῦ ὁμοίως ἔχοντος καὶ πρὸς τὴν ἀλήθειαν ἐστίν. ὅτι μὲν οὖν τὰ ἔξω τοῦ πράγματος οἱ μὲν τεχνολογοῦσι, καὶ διὰ τί μᾶλλον ἀποτυγχάνουσι πρὸς τὸ διαλογίζεσθαι, φανερόν.

B C D E

* ἁπλῶς.

* λογικοὺς

χρήσιμος δ' ἐστὶν ἡ ῥητορικὴ, διότι τὸ A Vtilis autem est Rhetorica, propterea
φύσει τἀληθῆ καὶ τὰ δίκαια, quòd natura sunt meliora vera, & iusta,
τῶν ἐναντίων· ὥστε ἐὰν μὴ κατὰ τὸ quàm contraria. Quare, nisi provt con-
προσῆκον αἱ κρίσεις γίγνωνται, ἀνάγκη δι' αὐτῶν uenit, iudicia fiant, necesse est per ipsa
ἡττᾶσθαι· τοῦτο δ' ἐστὶν ἄξιον ἐπιτιμήσεως. superari, atque hoc est dignum reprehen-
ἔτι δὲ πρὸς ἐνίους, οὐδ' εἰ τὴν ἀκριβεστάτην sione. Præterea verò apud nonnullos nec
ἔχοιμεν ἐπιστήμην, ῥᾴδιον ἐκ ταύτης πεῖσαι si exquisitissimam haberemus scientiam, fa-
τοὺς λόγους ποιεῖν. ἡ μὲν γὰρ ἐπιστήμη cile est per illam persuadere dicendo. Do-
ἐστὶ τοῖς διδασκαλικοῖς, ἀλλ' ἐν τούτοις ctrinæ enim est ea quæ à scientia proficis-
ἔστιν ὅπου δεῖ καὶ τὰ φαῦλα πεῖσαι· ἀλλ' ἵνα μή- citur, oratio. Id autem fieri non potest,
δὲν ἐλλείπῃ πῶς ἔχει, καὶ ὅπως ἄλλου sed necesse est ex communibus duci fi-
γρ. μὴ δικαίως τοῖς λό. αὐτοῖς. vid. Vict. γρ. λύειν αὐτοὶ ἔχ. * χρωμένου * τοῖς λόγοις αὐτοῖς μὴ δικαίως dem, & rationem, quemadmodum etiam
* λύειν ἔχωμεν. τῶν μὲν οὖν ἄλλων τε- B in Topicis dicebamus de collocutione cum
χνῶν οὐδεμία τοιαύτη συλλογίζεται· ἡ δὲ imperita hominum multitudine. Deinde
διαλεκτικὴ καὶ ἡ ῥητορικὴ, μόναι τοῦτο verò contraria oportet posse persuadere,
ποιοῦσιν· ὁμοίως γάρ εἰσιν ἀμφότεραι τῶν quemadmodum etiam in syllogismis, non
ἐναντίων. τὰ μὲν οὖν ὑποκείμενα πρά- vt vtraque faciamus, (non enim oportet
γματα οὐχ ὁμοίως ἔχει, ἀλλ' ἀεὶ τὰληθῆ καὶ mala persuadere,) sed vt ne lateant, quo-
τὰ βέλτιω τῇ φύσει συλλογιστότερα καὶ πι- modo se habent, & alio vtente rationibus
θανώτερα, ὡς ἁπλῶς εἰπεῖν. πρὸς δὲ ipsis minùs iustè, soluere possimus. Ac
τούτοις, ἄτοπον, εἰ τῷ σώματι μὲν αἰ- ex aliis quidem artibus nulla contraria syl-
σχρὸν, μὴ δυνάσθαι βοηθεῖν ἑαυτῷ, λόγῳ δ' logismo concludit. Dialectica verò &
οὐκ αἰσχρόν· ὃ μᾶλλον ἴδιόν ἐστιν ἀνθρώ- Rhetorica, solæ id faciunt. æquè enim
που τῆς τοῦ σώματος χρείας. ἔτι δ', sunt ambæ contrariorum. at quæ subiectæ
ὅτι μεταλαβὼν ἂν ὁ χρώμενος ἀδί- C sunt, non æquè se habent, sed semper
γρ. πῶς δ' ἂ κως τῇ τοιαύτῃ δυνάμει τῶν λόγων, * τοῦ- veræ, & meliores natura, aptiores ad
τό τε κοινὸν ἐστὶ κατὰ πάντων τῶν ἀγαθῶν, syllogismum, & magis idoneæ ad per-
πλεῖστ' ὠφελεῖν, καὶ μάλιστα κατὰ τὴν χρη- suasionem sunt, vt simpliciter dicam. ad
σιμωτάτων, οἷς ἰσχύος, ὑγιείας, πλούτου, hæc absurdum est, si corpore quidem tur-
γρ. πότερ ἢ στρατηγίας. * τοιούτοις γὰρ ἂν τις ὠφελή- pe sit, non posse opitulari sibi ipsi; ora-
σειε πλεῖστα, κρώμενος δικαίως. καὶ βλά- tione verò turpe non sit, quæ magis pro-
ψειεν, ἀδίκως. ὅτι μὲν οὖν οὐκ ἔστιν, οὔτε pria est hominis, quàm corporis vsus. Si
ἑνός τινος γένους ἀφωρισμένου ἡ ῥητορικὴ, verò obiiciatur, quod valdè nocebit is
ἀλλ' καθάπερ ἡ διαλεκτική· καὶ ὅτι χρή- qui vtatur iniustè huiusmodi facultate ra-
σιμος, φανερόν· καὶ ὅτι οὐ τὸ πεῖσαι ἔργον αὐ- tionum, id commune est aduersus omnia
τῆς, ἀλλὰ τὸ ἰδεῖν τὰ ὑπάρχοντα πιθανὰ περὶ D bona, præter virtutem, & maximè ad-
ἕκαστον, καθάπερ καὶ ἐν ταῖς ἄλλαις τέχναις uersus vtilissima, vt robur, valetudinem,
πάσαις. οὐδὲ γὰρ ἰατρικῆς, τὸ ὑγιᾶ ποιῆ- diuitias, disciplinam militarem. His enim
σαι, ἀλλὰ μέχρις οὗ ἐνδέχεται, μέχρι τού- aliquis profuerit maximè si vtatur iustè,
γρ. πότερ ἢ τον προαγαγεῖν. ἔστι γὰρ καὶ τοὺς ἀδυ- & nocuerit, si iniustè. ac non esse qui-
νάτους μεταλαβεῖν ὑγιείας, ὅμως ἐπι- dem alicuius generis definiti Rhetoricam,
στῆσαι καλῶς. πρὸς δὲ τούτοις, ὅτι sed talem, qualis est Dialectica, & vti-
τῆς αὐτῆς, τό, τε πιθανὸν καὶ τὸ φαινόμε- lem esse apparet. Neque verò persuade-
γρ. πότερ ἢ ἰδεῖν. νον * ἰδεῖν πιθανὸν, ὥσπερ ἐπὶ τῆς διαλεκτικῆς συλλογισμός τε καὶ φαινόμενος συλλογισμός. re esse munus ipsius, sed videre, quæ
possunt apponi ad persuadendum in qua-
que re, quemadmodum etiam in aliis ar-
tibus omnibus. Neque enim medicinæ
est sanum facere, sed quousque fieri po-
test, eousque perducere. Licet enim
E etiam illos qui non possunt recuperare
sanitatem, tamen curare bene. ad hæc
autem eiusdem esse tum appositum ad
persuadendum, tum quod videtur appo-
situm, videre; vt etiam in Dialectica, tum
syllogismum, tum qui videtur syllogismus.

(Sophisticus enim non est in facultate, sed in prælectione.) Tamen hic quidem erit partim secundùm scientiam, partim secundùm prælectionem orator. Ibi verò sophista quidem secundùm prælectionem: dialecticus autem, non secundùm prælectionem, sed secundùm facultatem. Iam verò de ipsa methodo conemur dicere, & quomodo, & ex quibus poterimus consequi ea quæ proposuerimus. Rursus igitur tanquam de integro ordientes, cùm definiuerimus ipsam, quid sit, reliqua dicamus.

A * ὁ γὰρ σοφιστικὸς οὐκ ἐν τῇ δυνάμει, γρ. σοφιστικὴ
ἀλλ' ἐν τῇ προαιρέσει· πλὴν ἐνταῦθα
μὲν ἔσται, ὁ μὲν, κατὰ τὴν ἐπιστήμην·
ὁ δὲ, κατὰ τὴν προαίρεσιν· ῥήτωρ δὲ οὐκ
ἔστι, σοφιστὴς μὲν κατὰ τὴν προαίρεσιν,
διαλεκτικὸς δὲ οὐ κατὰ τὴν προαίρε-
σιν, ἀλλὰ κατὰ τὴν δύναμιν. περὶ δὲ
αὐτῆς ἤδη τῆς μεθόδου πειρώμεθα λέγειν,
πῶς τε καὶ ἐξ ὧν δυνησόμεθα τυγ-
B χάνειν τῶν προκειμένων. πάλιν οὖν, οἷον
ἐξ ἀρχῆς ὁρισάμενοι αὐτὴν τίς ἐστι,
λέγωμεν τὰ λοιπά.

CAPVT II.

De natura Rhetoricæ: de fide duplici: de fide artificiosa triplici: de argumentatione duplici, enthymemate, & exemplo: de materia & forma vtriusque.

ΚΕΦΑΛ. β'.

Τί ῥητορικὴ, καὶ τί εἰκὸς ἐστι, καὶ τί σημεῖον καὶ τεκμήριον, καὶ τί ἀφόρισμα, καὶ τί παράδειγμα.

IT autem Rhetorica facultas in quaque re videndi, quod contingit esse idoneum ad faciendam fidem. Hoc enim nullius alterius est artis munus. Nam ex aliis vnaquæque in re sibi subiecta exercet vim docendi, & persuadendi, quemadmodum Medicina in sanabili, & morboso: & Geometria in affectionibus, quæ accidunt magnitudinibus: & Arithmetica in numero. Similiter verò etiam reliquæ artes & scientiæ. At Rhetorica, de re proposita, vt ita dicam, videtur posse intueri, quod appositum est ad faciendam fidem. Quamobrem etiam dicimus ipsam non in aliquo genere proprio definito habere vim artificiosam. Fides autem vna, non artificiosa est: altera, artificiosa. Res non artificiosas voco, quæcumque non à nobis excogitatæ sunt, sed antè erant, vt testes, quæstiones, syngraphæ, & quæcumque sunt huiusmodi. Artificiosas verò, quæcumque vt methodo & opera nostra comparentur, fieri potest. Quare oportet illis quidem vti: has verò etiam inuenire. Ac quæ ratione excogitatur, fides triplex est. Nam partim consistit in moribus eius qui dicit: partim in eo vt auditor afficiatur aliquo modo: partim in ipsa ratione, quid demonstret, vel videatur demonstrare. Ac propter mores quidem, quoties ita prolata sit oratio, vt fide dignum reddat eum qui dicit. Probis enim magis & celeriùs credimus in omnibus quidem simpliciter, sed in iis in quibus certi nihil sit, verùm opinio dubia, etiam præcipuè. Oportet verò etiam id accidere propter orationem,

C ΕΣΤΩ δ' ἡ ῥητορικὴ, δύναμις περὶ
ἕκαστον τοῦ θεωρῆσαι τὸ ἐνδεχόμενον
πιθανόν. τοῦτο γὰρ οὐδεμιᾶς ἑτέρας ἐστὶ τέχ-
νης ἔργον. τῶν γὰρ ἄλλων ἑκάστη περὶ τὸ αὐτῇ
ὑποκείμενόν ἐστι διδασκαλικὴ, καὶ * πειστι- γρ. πειστικὴ
κὴ οἷον ἰατρικὴ, περὶ ὑγιεινοῦ καὶ νοσεροῦ· καὶ
γεωμετρία, περὶ τὰ συμβεβηκότα πάθη
τοῖς μεγέθεσι· καὶ ἀριθμητικὴ, περὶ ἀριθ-
μοῦ· ὁμοίως δὲ καὶ αἱ λοιπαὶ τῶν τεχνῶν καὶ
ἐπιστημῶν. ἡ δὲ ῥητορικὴ, περὶ τὸ δοθέν-
D τος, ὡς εἰπεῖν, δοκεῖ δυνατὸν θεωρεῖν τὸ
πιθανόν· διὸ καὶ φαμὲν, αὐτὴν, οὐ περὶ τι
γένος ἴδιον ἀφωρισμένον ἔχειν τὸ τεχνικόν.
τῶν δὲ πίστεων, αἱ μὲν ἄτεχνοί εἰσιν, αἱ δὲ ἔν-
τεχνοι. ἄτεχνα δὲ λέγω, ὅσα μὴ δι' ἡμῶν
πεπόρισται, ἀλλὰ πρόϋπῆρχεν οἷον, μάρτυ-
ρες, βάσανοι, συγγραφαί, * καὶ ὅσα τοιαῦ- κ. ὃ δ'. ἄλ-
τα· ἔντεχνα δὲ, ὅσα διὰ τῆς μεθόδου καὶ δι' λα τ.
ἡμῶν κατασκευασθῆναι δυνατόν. ὥστε δεῖ τού-
των τοῖς μὲν χρήσασθαι· τὰ δὲ, εὑρεῖν. τῶν
δ' ἐξ τοῦ λόγου * ποιησαμένων πίστεων τρία γρ. πεποι-
E εἴδη ἐστίν· αἱ μὲν γὰρ, εἰσὶν ἐν τῷ ἦθος τοῦ μένων
λέγοντος· αἱ δὲ, ἐν τῷ τὸν ἀκροατὴν διά-
θεσίν πως. αἱ δὲ, ἐν αὐτῷ τῷ λόγῳ, ἐξ
οὗ δείκνυμεν, ἢ φαίνεσθαι δεικνύμεν. διὰ μὲν
οὖν τοῦ ἤθους, ὅταν οὕτω λεχθῇ ὁ λόγος, ὥστε
ἀξιόπιστον * ποιῆσαι τὸν λέγοντα· τοῖς γὰρ ἐπιει- γρ. πιστὸν
κέσι πιστεύομεν μᾶλλον καὶ θᾶττον· περὶ πάν-
των μὲν, ἁπλῶς· ἐν οἷς δὲ τὸ ἀκριβὲς * μή γρ. μὴ ἔχει
ἐστιν, ἀλλὰ τὸ ἀμφιδοξεῖν, καὶ πάμπαν.
δεῖ δὲ καὶ τοῦτο * συμβαίνειν διὰ τὸν λόγον, γρ. σ. μὴ διὰ
τ. λ. ἀλλὰ
διὰ τὸ πρ.

ἀλλὰ μὴ διὰ τὸ προδεδοξάσθαι ποῖόν τινα εἶναι τὸν λέγοντα. οὐ γάρ, ὥσπερ ἔνιοι τῶν τεχνολογούντων * πιθανὸν ἐν τῇ τέχνῃ καὶ τὸν ἐπιεικῆ τὸν λέγοντος, οὐδὲν * συμβάλλομαι πρὸς τὸ πιθανόν· ἀλλὰ σχεδόν, ὡς εἰπεῖν, κυριωτάτην ἔχει πίστιν τὸ ἦθος· διὰ δὲ τῶν ἀκροατῶν, ὅταν εἰς πάθος ἀπὸ τοῦ λόγου προαγάγωσιν· οὐ γὰρ ὁμοίως ἀποδίδομεν τὰς κρίσεις λυπούμενοι καὶ χαίροντες, ἢ φιλοῦντες καὶ μισοῦντες· πρὸς ὃ καὶ μόνον πειρῶνται φέρειν τὰ πράγματα πάντες τοὺς τεχνολογοῦντας. περὶ μὲν οὖν ἑκάστου τούτων διηλωθήσεται καθ' ἕκαστον, ὅταν περὶ τῶν παθῶν λέγωμεν. διὰ δὲ τῶν λόγων πιστεύομεν, ὅταν ἀληθὲς, ἢ φαινόμενον, δείξωμεν, ἐκ τῶν περὶ ἕκαστα πιθανῶν. ἐπεὶ δ' αἱ πίστεις διὰ τούτων εἰσὶ, φανερὸν ὅτι * τοσαῦτα εἶδη ἐστὶ λαβεῖν, τοσαυταχῶς συλλογίσασθαι δυναμένου, καὶ τοσαυταχοῦ θεωρήσαντα περὶ ἕκαστα, ὅτι τε ἕκαστόν ἐστι τῶν παθῶν, οἷόν τε ἐστὶ καὶ ποῖόν τι, καὶ ἐκ τίνων * εἰ γίνεται, καὶ πῶς. ὥστε συμβαίνει τὸν ῥητορικὸν, οἷς πραγματεύεταί τι τῆς διαλεκτικῆς ἢ), καὶ τῆς περὶ * τὰ ἤθη πραγματείας, ὡσαύτως ἔχειν πρός τε ταύτας καὶ τὸν πολιτικὸν πραγματεύεσθαι πολιτικῶν. διὸ καὶ ὑποδύεται καὶ τὸ σχῆμα τὸ τῆς πολιτικῆς ὁ ῥητορικὸς· καὶ οἱ αὐτοποιούμενοι ταύτης, τὰ μὲν, δι' ἀπαιδευσίαν· τὰ δ', δι' ἀλαζονείαν· τὰ δὲ, καὶ δι' ἄλλας ἀνθρωπικὰς αἰτίας. ἔστι γὰρ μόριόν τι τῆς διαλεκτικῆς καὶ ὁμοίωμα, καθάπερ ἐν ἀρχῇ ἐλέχθημεν. περὶ μὲν οὖν τοῦ καθ' αὑτὸ δυνατοῦ καὶ μὴ τίς ἐστιν ἑκάστη δύναμις πρὸς τὸ πειστικὸν λόγους. περὶ μὲν οὖν τῆς δυνάμεως αὐτῆς, καὶ πῶς ἔχουσι πρὸς ἀλλήλας, εἴρηται σχεδὸν ἱκανῶς.

Τῶν δὲ διὰ τοῦ δεικνύναι ἢ φαίνεσθαι δεικνύναι, καθάπερ καὶ ἐν τοῖς διαλεκτικοῖς, τὸ μὲν, ἐπαγωγή ἐστι· τὸ δὲ, συλλογισμός· * τὸ δὲ, φαινόμενος συλλογισμός] * καὶ ἐνταῦθα ὁμοίως· ἔστι γὰρ, τὸ μὲν παράδειγμα, ἐπαγωγή· τὸ δ' ἐνθύμημα, συλλογισμός. καλῶ δ', ἐνθύμημα μὲν, ῥητορικὸν συλλογισμόν· παράδειγμα δὲ, ἐπαγωγὴν ῥητορικήν. πάντες δὲ τοὺς πίστεις ποιοῦνται διὰ τοῦ δεικνύναι, ἢ παραδείγματα λέγοντες, ἢ ἐνθυμήματα· καὶ παρὰ ταῦτα οὐδέν πως. ὥστ' εἴπερ καὶ ὅλως ἀνάγκη συλλογιζόμενον, ἢ ἐπάγοντα δεικνύναι ὁτιοῦν, ἢ * ὁτιοῦν·

A sed non quia anticipatum opinione sit cuiusdammodi esse eum qui dicit. Non enim rectè se habet, quod nonnulli faciunt ex dicendi magistris. Ponunt in arte probitatem eius qui dicit, quasi nihil conferat ad id quod est appositum ad fidem: sed propemodum, vt ita dicam, potissimam continent fidem mores: propter auditores autem, quoties in affectum ab oratione perducti sint. Non enim similiter iudicamus, dum mœremus, & gaudemus, aut amamus, &
B odio habemus. Qua de re etiam sola conari dicimus præcepta tradere eos qui nunc artem conscribunt. Atque hæc quidem declarabuntur singillatim, cùm de affectibus dicemus. Propter rationes verò fidem habent, cùm verum, aut id quod apparet, demonstrauerimus ex iis, quæ in quaque re sunt apposita ad persuadendum. Quoniam verò fides ex his est, apparet tria hæc consequi, esse eius qui concludere syllogismo possit, & qui speculari de moribus & virtutibus, & tertio loco, qui de affectibus, nempe quid vnusquisque sit ex affectibus, & qualis, & ex quibus excitetur, & quomodo. Quo fit,
C vt Rhetorica tanquam agnatum quiddam Dialecticæ sit, & eius quæ de moribus est, traditionis, quam iustum est appellare Politicam. Quare etiam subit personam Politicæ Rhetorica, & qui sibi hanc vendicant, partim propter ignorantiam, partim propter arrogantiam, partim etiam propter alias causas humanas. Est enim particula quædam Dialecticæ, & similitudo, quemadmodum etiam exordientes dicebamus. De aliqua enim re definita neutra ipsarum est scientia quo-
D modo se habeat, sed facultates quædam sunt parandi rationes. Ac de facultate quidem ipsarum, & quomodo se habeant inter se, dictum est propemodum satis.

Quæ verò cernuntur in eo, quòd demonstrent, vel appareant demonstrare, quemadmodum etiam in Dialecticis, eorum quidem vnum inductio est, alterum autem syllogismus, & qui apparet syllogismus, ita hic quoque similiter se res ha-
E bet. Nam exemplum est inductio, enthymema syllogismus est. Ac enthymema quidem voco oratorium syllogismum, exemplum verò, inductionem oratoriam. Omnes autem fidem faciunt demonstrando, aut exempla proferentes, aut enthymemata, & præter hæc nihil quodammodo. Quare si etiam omnino necesse est, syllogismo aut inductione vtentem demonstrare quodcumque, aut quemcumque

γρ. διὰ τοῦ πῶς ἔχει· ἔστι γὰρ τὸ μὲν, ἐπαγωγὴ ῥητορική, τὸ δὲ ἐνθύμημα, συλλογισμός. καλῶ δὲ, ἐνθύμημα μὲν, ῥητορικὸν συλλογισμόν· παράδειγμα δὲ, ἐπαγωγὴν ῥητορικήν. πάντες δὲ τοὺς πίστεις ποιοῦνται διὰ τοῦ δεικνύναι, ἢ παραδείγματα λέγοντες, ἢ ἐνθυμήματα· καὶ παρὰ ταῦτα οὐδέν πως.

γρ. ἐπὶ τὰ πάθη

γρ. πεῖα ταῦτα

γρ. γίνεται

γρ. τὰ πάθη

γρ. ἐνθύμιον

γρ. ὁτιοῦν

(manifestum autem est nobis id ex Analyticis) necessariò vtrumque ipsorum cum vtroque horum idem est. Quæ verò sit differentia exempli & enthymematis, apparet ex Topicis. Ibi enim de syllogismo & inductione dictum est priùs. Nempe cùm in multis & similibus demonstratur, rem ita se habere, ibi quidem inductionem esse: hic verò exemplum: at cùm quibusdam positis aliud quid ex his euenit præter hæc, eo quòd hæc sint, vel in vniuersum, vel plerumque, ibi quidem syllogismum, hic verò enthymema vocari. apparet autem etiam vtrumque habere bonum, speciem Rhetoricæ. Nam, quemadmodum in Methodicis dictum est, etiam in his similiter res se habet. Sunt enim aliæ quidem exemplorum plenæ orationes: aliæ verò enthymematum, & oratores similiter, alii quidem exemplis delectantur, alii verò enthymematibus. Et ad persuadendum quidem non minùs valent orationes, quæ exemplis constant, perturbant verò magis, quæ enthymematibus. Causam autem ipsorum, & quomodo vtroque vtendum, dicemus posteriùs. Nunc verò de his ipsis apertiùs & distinctiùs dissertemus. Quoniam enim quod appositum est ad persuadendum, alicui appositum est, & vnum quidem statim est appositum ad persuadendum per se, & credibile, alterum verò, quod demonstrari videatur ex talibus, & nulla ars considerat singulare, vt Medicina, quid Socrati salubre sit vel Calliæ, sed quid tali, vel talibus, (hoc enim artificiosum est, singulare autem infinitum, & sub scientiam non cadens,) ne Rhetorica quidem singulare probabile intuebitur, vt Socrati, vel Hippiæ: sed quod talibus, quemadmodum etiam Dialectica. Etenim illa syllogismo concludit, non ex quibuslibet, (apparent enim quædam etiam iis qui delirant,) sed illa quidem ex iis quæ ratione indigent: Rhetorica verò ex iis quæ in consultationem venire consueuerunt. Est autem munus ipsius & de eiusmodi rebus, de quibus consultamus, & artes non habemus, & apud eiusmodi auditores, qui non possunt ex multis contueri, neque ratiocinari longiùs. at consultamus de iis quæ videntur posse se vtroque modo habere. De iis verò quæ fieri non potest vt aliter vel facta sint, vel futura sint, vel se habeant, nemo consultat sic existimans.

A δῆλον δ' ἐμῖν τοῦτο ἐκ τῶν Ἀναλυτικῶν. ἀναγκαῖον ἑκάτερον αὐτῶν ἑκατέρῳ τούτων τὸ αὐτὸ εἶ. τίς δ' ὅτι διαφορὰ παραδείγματος καὶ ἐνθυμήματος, φανερὸν ἐκ τῶν Τοπικῶν· ἐκεῖ γὰρ περὶ συλλογισμοῦ καὶ ἐπαγωγῆς εἴρηται πρότερον· ὅτι μὲν οὖν, ὅταν τῶν πολλῶν καὶ ὁμοίων * δείκνυται ὅτι οὕτως ἔχει, ἐκεῖ μὲν, ἐπαγωγή ἐστιν· ἐνταῦθα δὲ παράδειγμα· τὸ δὲ, πισῶν ὄντων, ἕτερόν τι παρὰ ταῦτα συμβαίνειν διὰ ταῦτα, ἢ ταῦτα εἶναι, ἢ καθόλου, ἢ ὡς ἐπὶ τὸ πολύ, ἐκεῖ μὲν συλλογισμός, ἐνταῦθα δὲ, ἐνθύμημα καλεῖται· φανερὸν δ' ὅτι καὶ ἑκάτερον ἔχει ἀγαθόν, τὸ εἶδος * τῆς ῥητορικῆς. καθάπερ γὰρ καὶ ἐν τοῖς μεθοδικοῖς εἴρηται, καὶ ἐν τούτοις ὁμοίως ἔχει· εἰσὶ γὰρ, αἱ μὲν, παραδειγματώδεις ῥητορεῖαι· αἱ δὲ, ἐνθυμηματικαί. καὶ ῥήτορες ὁμοίως, οἱ μὲν, παραδειγματώδεις· οἱ δὲ, ἐνθυμηματικοί.] πιθανοὶ μὲν οὖν οὐχ ἧττον οἱ λόγοι οἱ διὰ τῶν παραδειγμάτων· θορυβοῦνται δὲ μᾶλλον οἱ ἐνθυμηματικοί. πλὴν δ' αἰτίαν αὐτῶν, καὶ πῶς ἑκατέρῳ χρηστέον, ἐροῦμεν ὕστερον· νῦν δὲ * περὶ αὐτῶν τούτων μᾶλλον διορίσωμεν καθαρῶς· ἐπεὶ γὰρ τὸ πιθανὸν, πλὴ πιθανόν ἐστι, καὶ τὸ μέν, * οἷς ὑπάρχει δι' αὐτὸ πιθανὸν καὶ πιστόν· τὸ δὲ, πῶς * δείκνυσθαι δοκεῖν διὰ πιστούτων· ὥσθ' ἡμία δὲ τέχνη σκοπεῖ τὸ καθ' ἕκαστον· οἷς μὲν ἰατικὴ, τί Σωκράτει τὸ ὑγιεινόν ἐστιν ἢ Καλλίᾳ, ἀλλὰ τί πῶς τοιῷδε, ἢ τοῖς τοιοῖσδε· τοῦτο μὲν γὰρ, ἔντεχνον· τὸ δὲ καθ' ἕκαστον, ἄπειρον ἐς οὐκ ὀπισθόν· οὕτω δὲ ῥητορικὴ τὸ καθ' ἕκαστον ἔνδοξον θεωρῆσαι· οἷς Σωκράτει ἢ Ἱππίᾳ· ἀλλὰ τὸ τοιοῖσδε, καθάπερ ἐς ἡ διαλεκτική· ἐς γὰρ ἐκείνη συλλογίζεται, οὐκ ἐξ ὧν ἔτυχε· φαίνεται γὰρ * ἄττα καὶ τοῖς ἄφροσι διαλεκτέοσιν· ἀλλ' ἐκείνη μὲν, οὐκ ἔξω τοῦ λόγου δεομένων· ἡ δὲ ῥητορικὴ, οὐκ ἔξω τῶν ἤδη βουλεύεσθαι εἰωθότων· ἔστι δὲ τὰ ἔργα αὐτῆς, περί τε τοιούτων περὶ ὧν βουλεύομεθα, καὶ τέχνας μὴ ἔχομεν, καὶ ὑπὸ τοῖς ἀκροαταῖς οἳ οὐ δύνανται περὶ πολλῶν συνορᾶν, οὐδὲ * λογίζεσθαι πόρρωθεν· περὶ δὲ τῶν βουλευτῶν ἐνδέχεται ἀμφοτέρως ἔχειν· περὶ γὰρ τὰ ἀδυνάτων ἄλλως ἢ γενέσθαι, ἢ ἔσεσθαι, ἢ ἔχειν, οὐδεὶς βουλεύεται, * οὕτως ὑπολαμβάνων.

B

C

D

E

πιθανὸν ἐστι. καὶ τὸ μέν, * οἷς ὑπάρχει δι' αὐτὸ πιθανὸν καὶ πιστόν· τὸ δὲ, πῶς * δείκνυσθαι δοκεῖν διὰ πιστούτων· ὥσθ' ἡμία δὲ τέχνη σκοπεῖ τὸ καθ' ἕκαστον· οἷς μὲν ἰατικὴ, τί Σωκράτει τὸ ὑγιεινόν ἐστιν ἢ Καλλίᾳ, ἀλλὰ τί πῶς τοιῷδε, ἢ τοῖς τοιοῖσδε· τοῦτο μὲν γὰρ, ἔντεχνον· τὸ δὲ καθ' ἕκαστον, ἄπειρον ἐς οὐκ ὀπισθόν· οὕτω δὲ ῥητορικὴ τὸ καθ' ἕκαστον ἔνδοξον θεωρῆσαι· οἷς Σωκράτει ἢ Ἱππίᾳ· ἀλλὰ τὸ τοιοῖσδε, καθάπερ ἐς ἡ διαλεκτική· ἐς γὰρ ἐκείνη συλλογίζεται, οὐκ ἐξ ὧν ἔτυχε· φαίνεται γὰρ * ἄττα καὶ τοῖς ἄφροσι διαλεκτέοσιν· ἀλλ' ἐκείνη μὲν, οὐκ ἔξω τοῦ λόγου δεομένων· ἡ δὲ ῥητορικὴ, οὐκ ἔξω τῶν ἤδη βουλεύεσθαι εἰωθότων· ἔστι δὲ τὰ ἔργα αὐτῆς, περί τε τοιούτων περὶ ὧν βουλευόμεθα, καὶ τέχνας μὴ ἔχομεν, καὶ ὑπὸ τοῖς ἀκροαταῖς οἳ οὐ δύνανται περὶ πολλῶν συνορᾶν, οὐδὲ * λογίζεσθαι πόρρωθεν· περὶ δὲ τῶν βουλευτῶν ἐνδέχεται ἀμφοτέρως ἔχειν· περὶ γὰρ τὰ ἀδυνάτων ἄλλως ἢ γενέσθαι, ἢ ἔσεσθαι, ἢ ἔχειν, οὐδεὶς βουλεύεται, * οὕτως ὑπολαμβάνων.

πιθανὸν ἐστι. καὶ τὸ μέν, * οἷς ὑπάρχει δι' αὐτὸ πιθανὸν καὶ πιστόν· τὸ δὲ, πῶς * δείκνυσθαι δοκεῖν διὰ πιστούτων· ὥσθ' ἡμία δὲ τέχνη σκοπεῖ τὸ καθ' ἕκαστον· οἷς μὲν ἰατικὴ, τί Σωκράτει τὸ ὑγιεινόν ἐστιν ἢ Καλλίᾳ, ἀλλὰ τί πῶς τοιῷδε, ἢ τοῖς τοιοῖσδε· τοῦτο μὲν γὰρ, ἔντεχνον· τὸ δὲ καθ' ἕκαστον, ἄπειρον ἐς οὐκ ὀπισθόν· οὕτω δὲ ῥητορικὴ τὸ καθ' ἕκαστον ἔνδοξον θεωρῆσαι· οἷς Σωκράτει ἢ Ἱππίᾳ· ἀλλὰ τὸ τοιοῖσδε, καθάπερ ἐς ἡ διαλεκτική· ἐς γὰρ ἐκείνη συλλογίζεται, οὐκ ἐξ ὧν ἔτυχε· φαίνεται γὰρ * ἄττα καὶ τοῖς ἄφροσι διαλεκτέοσιν· ἀλλ' ἐκείνη μὲν, οὐκ ἔξω τοῦ λόγου δεομένων· ἡ δὲ ῥητορικὴ, οὐκ ἔξω τῶν ἤδη βουλεύεσθαι εἰωθότων· ἔστι δὲ τὰ ἔργα αὐτῆς, περί τε τοιούτων περὶ ὧν βουλευόμεθα, καὶ τέχνας μὴ ἔχομεν, καὶ ὑπὸ τοῖς ἀκροαταῖς οἳ οὐ δύνανται περὶ πολλῶν συνορᾶν, οὐδὲ * λογίζεσθαι πόρρωθεν· περὶ δὲ τῶν βουλευτῶν ἐνδέχεται ἀμφοτέρως ἔχειν· περὶ γὰρ τὰ ἀδυνάτων ἄλλως ἢ γενέσθαι, ἢ ἔσεσθαι, ἢ ἔχειν, οὐδεὶς βουλεύεται, * οὕτως ὑπολαμβάνων.

πιθανὸν ἐστι. καὶ τὸ μέν, * οἷς ὑπάρχει δι' αὐτὸ πιθανὸν καὶ πιστόν· τὸ δὲ, πῶς * δείκνυσθαι δοκεῖν διὰ πιστούτων· ὥσθ' ἡμία δὲ τέχνη σκοπεῖ τὸ καθ' ἕκαστον· οἷς μὲν ἰατικὴ, τί Σωκράτει τὸ ὑγιεινόν ἐστιν ἢ Καλλίᾳ, ἀλλὰ τί πῶς τοιῷδε, ἢ τοῖς τοιοῖσδε· τοῦτο μὲν γὰρ, ἔντεχνον· τὸ δὲ καθ' ἕκαστον, ἄπειρον ἐς οὐκ ὀπισθόν· οὕτω δὲ ῥητορικὴ τὸ καθ' ἕκαστον ἔνδοξον θεωρῆσαι· οἷς Σωκράτει ἢ Ἱππίᾳ· ἀλλὰ τὸ τοιοῖσδε, καθάπερ ἐς ἡ διαλεκτική· ἐς γὰρ ἐκείνη συλλογίζεται, οὐκ ἐξ ὧν ἔτυχε· φαίνεται γὰρ * ἄττα καὶ τοῖς ἄφροσι διαλεκτέοσιν· ἀλλ' ἐκείνη μὲν, οὐκ ἔξω τοῦ λόγου δεομένων· ἡ δὲ ῥητορικὴ, οὐκ ἔξω τῶν ἤδη βουλεύεσθαι εἰωθότων· ἔστι δὲ τὰ ἔργα αὐτῆς, περί τε τοιούτων περὶ ὧν βουλευόμεθα, καὶ τέχνας μὴ ἔχομεν, καὶ ὑπὸ τοῖς ἀκροαταῖς οἳ οὐ δύνανται περὶ πολλῶν συνορᾶν, οὐδὲ * λογίζεσθαι πόρρωθεν· περὶ δὲ τῶν βουλευτῶν ἐνδέχεται ἀμφοτέρως ἔχειν· περὶ γὰρ τὰ ἀδυνάτων ἄλλως ἢ γενέσθαι, ἢ ἔσεσθαι, ἢ ἔχειν, οὐδεὶς βουλεύεται, * οὕτως ὑπολαμβάνων.

πιθανὸν ἐστι. καὶ τὸ μέν, * οἷς ὑπάρχει δι' αὐτὸ πιθανὸν καὶ πιστόν· τὸ δὲ, πῶς * δείκνυσθαι δοκεῖν διὰ πιστούτων· ὥσθ' ἡμία δὲ τέχνη σκοπεῖ τὸ καθ' ἕκαστον· οἷς μὲν ἰατικὴ, τί Σωκράτει τὸ ὑγιεινόν ἐστιν ἢ Καλλίᾳ, ἀλλὰ τί πῶς τοιῷδε, ἢ τοῖς τοιοῖσδε· τοῦτο μὲν γὰρ, ἔντεχνον· τὸ δὲ καθ' ἕκαστον, ἄπειρον ἐς οὐκ ὀπισθόν· οὕτω δὲ ῥητορικὴ τὸ καθ' ἕκαστον ἔνδοξον θεωρῆσαι· οἷς Σωκράτει ἢ Ἱππίᾳ· ἀλλὰ τὸ τοιοῖσδε, καθάπερ ἐς ἡ διαλεκτική· ἐς γὰρ ἐκείνη συλλογίζεται, οὐκ ἐξ ὧν ἔτυχε· φαίνεται γὰρ * ἄττα καὶ τοῖς ἄφροσι διαλεκτέοσιν· ἀλλ' ἐκείνη μὲν, οὐκ ἔξω τοῦ λόγου δεομένων· ἡ δὲ ῥητορικὴ, οὐκ ἔξω τῶν ἤδη βουλεύεσθαι εἰωθότων· ἔστι δὲ τὰ ἔργα αὐτῆς, περί τε τοιούτων περὶ ὧν βουλευόμεθα, καὶ τέχνας μὴ ἔχομεν, καὶ ὑπὸ τοῖς ἀκροαταῖς οἳ οὐ δύνανται περὶ πολλῶν συνορᾶν, οὐδὲ * λογίζεσθαι πόρρωθεν· περὶ δὲ τῶν βουλευτῶν ἐνδέχεται ἀμφοτέρως ἔχειν· περὶ γὰρ τὰ ἀδυνάτων ἄλλως ἢ γενέσθαι, ἢ ἔσεσθαι, ἢ ἔχειν, οὐδεὶς βουλεύεται, * οὕτως ὑπολαμβάνων.

δείκνυσθαι. * βουλευόμεθα δὲ περὶ * τῶν φαινομένων ἐνδέχεσθαι ἀμφοτέρως ἔχειν· περὶ γὰρ τὰ ἀδυνάτων ἄλλως ἢ γενέσθαι, ἢ ἔσεσθαι, ἢ ἔχειν, οὐδεὶς βουλεύεται, * οὕτως ὑπολαμβάνων.

περὶ τ. ἀδ. ἢ γ. μ. καθ.

ὑπολ. πρ. βουλ. δὲ π. δὲ ἀ. ἐνδέχεσθαι

συλλογίζεσθαι. Nicom. l. 3. c. 5. τῶν ἐνδεχομένων γίνεσθαι ἀμφοτέρως ἐνδέχεσθαι

ὅπως δὲ δύ-
πως. al. ἐ-
δέγ. πλέον.
ἀφ. ἔσυμ.

οὐδὲν γὰρ πλέον* ἢ οὕτως ἐνδέχεσθαι συμ-
βουλεύειν. ἐνδέχεσθαι δὲ συλλογίζεσθαι τὰ
μὲν ἐξ ἀνάγκης, τὰ δὲ, ἐκ συλλελογισμένων
ὡσαύτως· τὰ δ', ἐξ ἀσυλλογίστων μὲν, δεο-
μένων δὲ συλλογισμοῦ, διὰ τὸ μὴ εἶ) ἔν-
δοξα. ἀνάγκη δὲ τούτων, τὸ μὲν μὴ εἶ)* δύ-
σπακολούθητον, διὰ τὸ μῆκος· ὁ γὰρ κριτὴς
ὑποκεῖσθαι εἶ) ἁπλοῦς· τὰ δὲ, πιθανὰ, διὰ
τὸ μὴ ἐξ ὁμολογουμένων εἶ), μηδ' ἐνδόξων·
ὥστε ἀνάγκαιον τό, τε ἐνθύμημα εἶ) καὶ τὸ
παράδειγμα περὶ τὰ ἐνδεχομένως ὡς ἐπὶ
πολλὰ ἔχειν καὶ ἄλλως· τὸ μὲν παράδ-
δειγμα, * ἐπαγωγὴ· τὸ δ' ἐνθύμημα,
συλλογισμόν· καὶ ἐξ ὀλίγων τε καὶ πολλά-
κις ἐλαττόνων, ἢ ἐξ ὧν ὁ πρῶτος συλλο-
γισμός· ἐὰν γάρ τι τούτων γνώριμον, οὐδὲν
δεῖ λέγειν· αὐτὸς γὰρ τοῦτο προσθήσει ὁ ἀ-
κροατής· οἷ), ὅτι Δωριεὺς στεφανίτην ἀγῶ-
να νενίκηκεν, ἱκανὸν εἰπεῖν ὅτι Ὀλύμπια γὰρ
νενίκηκε· τὸ δ', ὅτι στεφανίτης· * καὶ Ὀλύμ-
πια, οὐδὲ δεῖ προστεῖναι. γνώσιμοι γὰρ
πάντες. ἐπεὶ δ' ὅσιν, ὀλίγα μὲν* τῶν ἀ-
ναγκαίων ἐξ ὧν οἱ ῥητορικοὶ συλλογισμοί εἰσι·
καὶ γὰρ πολλὰ περὶ ὧν αἱ σκέψεις, ἐνδέ-
χεσθαι δ' ἄλλως ἔχειν· περὶ ὧν μὲν γὰρ πρά-
ττουσι, βουλεύονται καὶ σκοποῦσι· καὶ δὲ
πράγματα, πάντα τοιοῦτόν γέ ἐστι·
καὶ σχεδόν, ὡς ἔπος εἰπεῖν, ἐξ ἀνάγκης τού-
των· καὶ δ' ὡς ὑπερβολὴ συμβαίνοντα καὶ
ἐνδεχόμενα, ἐκ τοιούτων ἀνάγκη ἑτέρων
συλλογίζεσθαι· τὰ δ' ἀναγκαῖα, ἐξ ἀ-
ναγκαίων· δῆλον δ' ἡμῖν καὶ τοῦτο ἐκ τῶν
Ἀναλυτικῶν· φανερὸν, ὅτι ἐξ ὧν τὰ ἐνθυ-
μήματα λέγεται, τὰ μὲν ἀναγκαῖα ἔσται·
τὰ δὲ πλεῖστα ὡς ὑπερβολὴ· λέγεται
γὰρ ἐνθυμήματα ἐξ εἰκότων καὶ σημείων· ὥστε ἀνάγκη τούτων ἑκάτερον ἑ-
κατέρῳ τοιῷδε εἶναι· τὸ μὲν γὰρ, εἰκὸς ἐ-
στι, ὡς ὑπερβολὴ γινόμενον· οὐχ ἁπλῶς
δὲ, καθάπερ ὁρίζονται τινες· ἀλλὰ τὸ περὶ
τὰ ἐνδεχόμενα * ἄλλως ἔχειν, * ὅ-
περ ἔχει πρὸς ἐκεῖνο πρὸς ὃ εἰκὸς ὡς τὸ
καθόλου πρὸς τὸ κατὰ μέρος. τῶν δὲ ση-
μείων, τὸ μὲν, οὕτως ἔχει, ὡς τῶν καθ' ἕ-
καστόν τι πρὸς τὸ καθόλου· τὸ δὲ, ὡς τῶν κα-
θόλου τι πρὸς τὸ κατὰ μέρος. τούτων δ', τὸ μὲν
ἀναγκαῖον, τεκμήριον· τὸ δὲ μὴ ἀναγκαῖον,
ἀσύνετον ὅτι κατὰ τινὰ διαφορά. ἀναγ-
καῖα μὲν δὲ λέγω, ἐξ ὧν γίνεται συλλογισμός· διὸ καὶ τεκμήριον τοιοῦτον τῶν σημείων ὅτι·

A Nullo enim alio modo nisi sic contingit consulere. Contingit autem concludere syllogismo, & colligere alia quidem ex syllogismo conclusis priùs, alia verò ex non conclusis quidem syllogismo, sed indigentibus syllogismo, propterea quòd non sint probabilia. Ac necesse est illud quidem non esse facile ad consequendum propter longitudinem. Nam disceptator supponitur esse simplex: hæc verò minùs apposita ad persuadendum, quia nec ex confessis sint, nec probabilibus. Quare
B necessarium est enthymema esse & exomplum de iis quæ contingunt ita, vt sæpe se habeant etiam aliter: exemplum quidem, inductionem: enthymema verò, syllogismum. Et ex paucis, & sæpe paucioribus quàm ex quibus est primus syllogismus. Si enim sit aliquid horum notum, non oportet dicere. Ipse enim id supplet auditor. Quemadmodum, quòd Dorieus coronarium certamen vicit, satis est dicere, eum Olympia vicisse, coronarium autem certamen esse Olympia, non oportet adiungere. cognoscunt enim om-
C nes. Quoniam autem sunt pauca necessaria, ex quibus oratorii syllogismi conficiuntur; (multa enim de quibus iudicia ac deliberationes sunt, contingit etiam aliter se habere: quæ enim agunt, de iis consultant, & deliberant: quæ verò aguntur, omnia huiusce generis sunt, & nihil horum, prope dixerim, ex necessitate est: quæ autem plerumque accidunt & contingunt, ex talibus necesse est aliis syllogismo concludi, necessaria verò ex necessariis: id quod manifestum est nobis ex Analyticis:) apparet ex quibus enthymemata ducuntur, alia quidem necessaria futura esse, plurima verò quæ plerumque
D se habent. Ducuntur enim enthymemata ex verisimilibus & signis, vt necesse sit horum vtrumque cum vtroque idem esse. Verisimile enim est, quod plerumque fit, non simpliciter autem quemadmodum definiunt nonnulli, sed quod in iis quæ contingit aliter se habere, sic se habet ad illud, cui est verisimile, vt vniuersale ad singulare. Ex signis autem vnum quidem ita se habet, vt singularium aliquid ad vniuersale; alterum vero vt vniuersale
E aliquid ad singulare. atque ex his quod necessarium est, tecmerium est: at quod non est necessarium, nomine caret, quo distingui possit: ac necessaria quidem voco, ex quibus fit syllogismus. Quamobrem etiam tecmerium tale ex signis est.

Cùm enim non contingere arbitrantur, vt solui id quod dictum est, tunc se afferre putant tecmerium, tanquam demonstratum, & terminatum: quia tecmar & terminus idem est iuxta antiquam linguam. Est autem ex signis vnum quidem vt singulare ad vniuersale, non secus ac si quis diceret signum esse, sapientes esse iustos, quia Socrates sapiens erat, & iustus, atque hoc quidem signum est, sed solui potest, etiamsi verum sit quod dictum est. Non enim cadit in syllogismum. Hoc autem, vt si quis diceret, signum esse, aliquem aegrotare, quia febrem habet: vel aliquam peperisse, quia lac habet, necessarium est, quod ex signis tecmerium solum est: solum enim si verum sit, solui non potest. Alterùm verò, vt vniuersale ad id quod singulariter se habet, vt si quis diceret, aliquem febre laborare, signum esse quia frequenter anhelat: ac solui potest quoque hoc, etiamsi verum sit. Contingit enim etiam non laborantem febri, anhelare. Quid igitur verisimile sit, & quid signum & tecmerium, & quid differant, dictum est adhuc. Apertiùs verò etiam de his, & qua de causa alia syllogismo concludi possint, alia non possint, in Analyticis disputatum est. Iam exemplum esse inductionem, & in qualibus sit inductio, dictum est. Atque est neque vt pars ad totum, neque vt totum ad partem, neque vt totum ad totum, sed vt pars ad partem, simile ad simile, cùm ambo subsint eidem generi, sed notius alterum sit altero. Exemplum est, quemadmodum affectare tyrannidem Dionysium, cùm postulet custodiam. Etenim Pisistratus priùs affectans postulauit custodiam, & cùm obtinuisset, tyrannidem occupauit. Et Theagenes Megaris. Et alii, quoscunque sciunt, exemplum omnes fiunt Dionysii, quem nondum sciunt ob id postulare. Omnia autem haec subsunt eidem vniuersali, quòd affectans tyrannidem, custodiam petit. Ac ex quibus quidem ducatur, quae videtur esse fides demonstratiua, dictum est. Enthymematum verò magna est differentia, & maximè latet fermè omnes, quae etiam est in Dialectica methodo syllogismorum. Alia enim ipsorum sunt in Rhetorica, vt etiam in Dialectica methodo syllogismorum: alia in aliis artibus & facultatibus, partim extantibus, partim nondum compertis. Quamobrem etiam latent auditores, & qui magis ea attingunt quàm par est, recedunt à se ipsis. Magis autem aperietur, quod dicitur, si id pluribus fuerit explicatum.

A ὅταν γὰρ μὴ ἐνδέχεσθαι οἴωνται λῦσαι τὸ λεχθέν, τότε φέρειν οἴονται τεκμήριον, * ὡς δεδειγμένον καὶ πεπερασμένον. * τὸ γὰρ τέκμαρ καὶ πέρας ταὐτόν ἐστι κατὰ τὴν ἀρχαίαν γλῶτταν.] * ὅλως δὲ, τῶν σημείων, τὸ μὲν, ὡς καθ' ἕκαστον πρὸς τὸ καθόλου, ὧδε· οἷον εἴ τις * εἶπεν σοφοὺς εἶναι, ὅτι οἱ σοφοὶ δίκαιοι· Σωκράτης γὰρ * σοφὸς ἦν καὶ δίκαιος. τοῦτο μὲν οὖν σημεῖόν ἐστι· λυθὲν δὲ, κἂν ἀληθὲς ᾖ τὸ εἰρημένον· ἀσυλλόγιστον γάρ· ὃ δὲ, οἷον εἴ τις * εἶπεν σημεῖον ὅτι νοσεῖ, πυρέττει γάρ· ἢ ὅτι τέτοκεν, ὅτι γάλα ἔχει, ἀναγκαῖον. ὅσων μὲν οὖν τῶν σημείων τεκμήριον μόνον ἐστί· μόνον γὰρ ἂν ἀληθὲς ᾖ, ἄλυτόν ἐστι· τὸ δὲ, ὡς τὸ καθόλου πρὸς τὸ κατὰ μέρος ἔχον· οἷον, εἴ τις εἶπεν, ὅτι πυρέττει, σημεῖον εἶναι· πυκνὸν γὰρ ἀναπνεῖ· λυτὸν δὲ καὶ τοῦτο, κἂν ἀληθὲς ᾖ· ἐνδέχεται γὰρ καὶ μὴ πυρέττοντα πνευστιᾶν. τὰ μὲν οὖν εἰκός ἐστι, καὶ τὶ σημεῖον, * καὶ τὶ τεκμήριον, καὶ τὶ ἀφαίρεσιν, εἴρηται μὲν καὶ νῦν. μᾶλλον δὲ φανερὸς καὶ ἐκ τούτων, καὶ ἀφ' ὧν * ἀναλυτικοῖς διώρισται πρότερον. ἔνθύμημα δὲ, ὅτι μέν ἐστιν ἐπαγωγὴ, καὶ * ἐκ ποίων ἐπαγωγὴ, εἴρηται. ἔστι δὲ, οὔτε ὡς μέρος πρὸς ὅλον, οὔτε ὡς ὅλον πρὸς μέρος, οὔτε ὡς ὅλον πρὸς ὅλον· ἀλλ' ὡς μέρος πρὸς μέρος, ὅμοιον πρὸς ὅμοιον, ὅταν ἄμφω μὲν ᾖ ὑπὸ τὸ αὐτὸ γένος· γνωριμώτερον δὲ θατέρου ᾖ θατέρου. ἐνθύμημα ἐστιν· οἷον, ὅτι * ἐπιβουλεύει τυραννίδι Διονύσιος, αἴτησιν τοῦ φυλακήν. καὶ γὰρ Πεισίστρατος πρότερον ἐπιβουλεύων, ᾔτει φυλακήν, καὶ λαβὼν ἐτυράννησεν· καὶ Θεαγένης, ὁ Μεγαρεύς. καὶ ἄλλοι ὅσους ἴσασι, ἐνθύμημα πάντες γίνονται τοῦ Διονυσίου, ὃν οὐκ ἴσασί πω, εἰ δι' αὐτὸ τοῦτο αἰτεῖ. πάντα δὲ ταῦτα * ὑπὸ τὸ αὐτὸ καθόλου, ὅτι ὁ ἐπιβουλεύων τυραννίδι, φυλακὴν αἰτεῖ. ἐξ ὧν μὲν οὖν λέγονται αἱ δοκοῦσαι εἶναι πίστεις ἀποδεικτικαὶ, εἴρηται. τῶν δὲ ἐνθυμημάτων * μεγάλη διαφορά, καὶ μάλιστα λελανθυῖα ἐνίοις * πάντως ἐστὶν, ὥσπερ καὶ ἐν τοῖς διαλεκτικοῖς μέθοδον τῶν συλλογισμῶν. τὰ μὲν γὰρ αὐτῶν, ἔστι καθ' αὑτὰ τοῖς ῥητορικοῖς, ὥσπερ καὶ καθ' αὑτὰ τοῖς διαλεκτικοῖς μέθοδον τῶν συλλογισμῶν· τὰ δὲ, κατ' ἄλλας τέχνας, καὶ δυνάμεις, τὰ μὲν, οὔσας· τὰ δὲ, οὔπω κατειλημμένας· διὸ καὶ λανθάνουσί τε τοὺς ἀκροατὰς, καὶ μᾶλλον ἀπορήσουσι

B εἰρημένον· ἀσυλλόγιστον γάρ· ὃ δὲ, οἷον εἴ τις * εἶπεν σημεῖον ὅτι νοσεῖ, πυρέττει γάρ· ἢ ὅτι τέτοκεν, ὅτι γάλα ἔχει, ἀναγκαῖον. ὅσων μὲν οὖν τῶν σημείων τεκμήριον μόνον ἐστί· μόνον γὰρ ἂν ἀληθὲς ᾖ, ἄλυτόν ἐστι· τὸ δὲ, ὡς τὸ καθόλου πρὸς τὸ κατὰ μέρος ἔχον· οἷον, εἴ τις εἶπεν, ὅτι πυρέττει, σημεῖον εἶναι· πυκνὸν γὰρ ἀναπνεῖ· λυτὸν δὲ καὶ τοῦτο, κἂν ἀληθὲς ᾖ· ἐνδέχεται γὰρ καὶ μὴ πυρέττοντα πνευστιᾶν. τὰ μὲν οὖν εἰκός ἐστι, καὶ τὶ σημεῖον, * καὶ τὶ τεκμήριον, καὶ τὶ ἀφαίρεσιν, εἴρηται μὲν καὶ νῦν. μᾶλλον δὲ φανερὸς καὶ ἐκ τούτων, καὶ ἀφ' ὧν * ἀναλυτικοῖς διώρισται πρότερον. ἔνθύμημα δὲ, ὅτι μέν ἐστιν ἐπαγωγὴ, καὶ * ἐκ ποίων ἐπαγωγὴ, εἴρηται. ἔστι δὲ, οὔτε ὡς μέρος πρὸς ὅλον, οὔτε ὡς ὅλον πρὸς μέρος, οὔτε ὡς ὅλον πρὸς ὅλον· ἀλλ' ὡς μέρος πρὸς μέρος, ὅμοιον πρὸς ὅμοιον, ὅταν ἄμφω μὲν ᾖ ὑπὸ τὸ αὐτὸ γένος· γνωριμώτερον δὲ θατέρου ᾖ θατέρου. ἐνθύμημά ἐστιν· οἷον, ὅτι * ἐπιβουλεύει τυραννίδι Διονύσιος, αἴτησιν τοῦ φυλακήν. καὶ γὰρ Πεισίστρατος πρότερον ἐπιβουλεύων, ᾔτει φυλακήν, καὶ λαβὼν ἐτυράννησεν· καὶ Θεαγένης, ὁ Μεγαρεύς. καὶ ἄλλοι ὅσους ἴσασι, ἐνθύμημα πάντες γίνονται τοῦ Διονυσίου, ὃν οὐκ ἴσασί πω, εἰ διὰ τοῦτο αἰτεῖ. πάντα δὲ ταῦτα * ὑπὸ τὸ αὐτὸ καθόλου, ὅτι ὁ ἐπιβουλεύων τυραννίδι, φυλακὴν αἰτεῖ. ἐξ ὧν μὲν οὖν λέγονται αἱ δοκοῦσαι εἶναι πίστεις ἀποδεικτικαὶ, εἴρηται. τῶν δὲ ἐνθυμημάτων * μεγάλη διαφορά, καὶ μάλιστα λελανθυῖα ἐνίοις * πάντως ἐστὶν, ὥσπερ καὶ ἐν τοῖς διαλεκτικοῖς μέθοδον τῶν συλλογισμῶν. τὰ μὲν γὰρ αὐτῶν, ἔστι καθ' αὑτὰ τοῖς ῥητορικοῖς, ὥσπερ καὶ καθ' αὑτὰ τοῖς διαλεκτικοῖς μέθοδον τῶν συλλογισμῶν· τὰ δὲ, κατ' ἄλλας τέχνας, καὶ δυνάμεις, τὰ μὲν, οὔσας· τὰ δὲ, οὔπω κατειλημμένας· διὸ καὶ λανθάνουσί τε τοὺς ἀκροατὰς, καὶ μᾶλλον ἀπορήσουσι

C τὶ ἀφαίρεσιν, εἴρηται μὲν καὶ νῦν. μᾶλλον δὲ φανερὸς καὶ ἐκ τούτων, καὶ ἀφ' ὧν * ἀναλυτικοῖς διώρισται πρότερον. ἔνθύμημα δὲ, ὅτι μέν ἐστιν ἐπαγωγὴ, καὶ * ἐκ ποίων ἐπαγωγὴ, εἴρηται. ἔστι δὲ, οὔτε ὡς μέρος πρὸς ὅλον, οὔτε ὡς ὅλον πρὸς μέρος, οὔτε ὡς ὅλον πρὸς ὅλον· ἀλλ' ὡς μέρος πρὸς μέρος, ὅμοιον πρὸς ὅμοιον, ὅταν ἄμφω μὲν ᾖ ὑπὸ τὸ αὐτὸ γένος· γνωριμώτερον δὲ θατέρου ᾖ θατέρου. ἐνθύμημά ἐστιν· οἷον, ὅτι * ἐπιβουλεύει τυραννίδι Διονύσιος, αἴτησιν τοῦ φυλακήν. καὶ γὰρ Πεισίστρατος πρότερον ἐπιβουλεύων, ᾔτει φυλακήν, καὶ λαβὼν ἐτυράννησεν· καὶ Θεαγένης, ὁ Μεγαρεύς. καὶ ἄλλοι ὅσους ἴσασι, ἐνθύμημα πάντες γίνονται τοῦ Διονυσίου, ὃν οὐκ ἴσασί πω, εἰ διὰ τοῦτο αἰτεῖ. πάντα δὲ ταῦτα * ὑπὸ τὸ αὐτὸ καθόλου, ὅτι ὁ ἐπιβουλεύων τυραννίδι, φυλακὴν αἰτεῖ. ἐξ ὧν μὲν οὖν λέγονται αἱ δοκοῦσαι εἶναι πίστεις ἀποδεικτικαὶ, εἴρηται. τῶν δὲ ἐνθυμημάτων * μεγάλη διαφορά, καὶ μάλιστα λελανθυῖα ἐνίοις * πάντως ἐστὶν, ὥσπερ καὶ ἐν τοῖς διαλεκτικοῖς μέθοδον τῶν συλλογισμῶν. τὰ μὲν γὰρ αὐτῶν, ἔστι καθ' αὑτὰ τοῖς ῥητορικοῖς, ὥσπερ καὶ καθ' αὑτὰ τοῖς διαλεκτικοῖς μέθοδον τῶν συλλογισμῶν· τὰ δὲ, κατ' ἄλλας τέχνας, καὶ δυνάμεις, τὰ μὲν, οὔσας· τὰ δὲ, οὔπω κατειλημμένας· διὸ καὶ λανθάνουσί τε τοὺς ἀκροατὰς, καὶ μᾶλλον ἀπορήσουσι

D

E

a abest q. c.

Prior l. 2 cap. 27.

b mia ir.

c μείζων

d ἀφ' ἁπάντων

διότως μεταβ. al. νῦδε μ.

νοι κ' ἕκαστον, * μεταβαίνοισιν ἐξ αὐτῶν. μᾶλ-
λον δ' σαφὲς ἔσαι τὸ λεγόμενον, διελὼν πλείονων
ῥηθέν· λέγω γὰρ διαλεκτικοίς τε καὶ ῥητορι-
κοῖς συλλογισμοῖς εἶναι, καὶ ἐν τοῖς τόποις
ὅσοι κοινοὶ λέγομεν. οὗτοι δ' εἰσὶν * οἱ κατὰ τὴν δικαίων,
καὶ φυσικῶν, καὶ καὶ πολιτικῶν, καὶ καὶ πολ-
λῶν διαφερόντων ὡς εἴδει· οἷον, ὁ τοῦ μᾶλ-
λον καὶ ἧττον τόπος· οὐδὲν γὰρ μᾶλλον ἔσαι ἐν
τούτου * συλλογίσασθαι, ἢ ἐνθύμημα εἰπεῖν
καὶ δικαίων, ἢ φυσικῶν, ἢ καὶ ὁτουοῦν· καί-
τοι ταῦτα εἴδει * διαφέρει. ἴδια δὲ, ὅσα ἐκ
τῶν καὶ ἕκαστον εἶδος καὶ γένος προτάσεών ἐστιν·
οἷον, καὶ φυσικῶν εἰσι προτάσεις, ἐξ ὧν οὔτε
ἐνθύμημα, οὔτε συλλογισμός ἐστι καὶ τῶν
ἠθικῶν· καὶ καὶ τούτων ἄλλαι, ἐξ ὧν οὐκ ἔσαι
καὶ τῶν φυσικῶν· ὁμοίως δὲ τοῦτο ἔχει ἐπὶ
πολλῶν. κἀκεῖνα μᾶλλ' ἂν ποιήσαι καὶ οὐδὲν
γένος ἔμφρονα· καὶ οὐδὲν γὰρ ὑποκείμε-
νόν ἐστι· ταῦτα δὲ, ὅσῳ μᾶς αὖ * βελτίω ἐκλέ-
γηται τὰς προτάσεις, τοσῷδε ποιήσας ἄλλῳ
ὁπτιοῦν τῆς διαλεκτικῆς καὶ ῥητορικῆς.
δεῖ γὰρ ἐντυχεῖν ἀρχαῖς, * οὐκ ἔστι διαλεκ-
τικὴ, οὐδὲ ῥητορική, ἀλλ' * ἐκείνη ἔσαι ἧς ἔχει
ταῖς ἀρχαῖς. ἔστι δὲ τὰ πλεῖστα τῶν ἐνθυμη-
μάτων ἐκ τούτων τῶν εἰδῶν λεγόμενα, τῶν
κατὰ μέρος καὶ ἰδίων ἐκ δὲ τῶν κοινῶν ἐλάτ-
τω. καθάπερ οὖν καὶ ἐν τοῖς Τοπικοῖς, καὶ ἐν-
ταῦθα διαιρετέον τῶν ἐνθυμημάτων τὰ τε εἴδη
καὶ τοὺς τόπους, ἐξ ὧν λεκτέον. λέγω δὲ, εἴ-
δη μὲν, τὰς καθ' ἕκαστον γένος ἰδίας προτά-
σεις· τόπους δὲ, τοὺς κοινοὺς ὁμοίως πάντων. *
προείπομεν οὖν εἰπόντες περὶ τῶν εἰδῶν. *
προεῖπον δὲ λαμβάνομεν τὰ γένη τῆς ῥητορικῆς,
ὅπως διελόμενοι πόσα ἐστὶ, περὶ τούτων χω-
ρεῖς λαμβάνωμεν τὰ στοιχεῖα, καὶ τὰς προ-
τάσεις.

ΚΕΦΑΛ. γ'

Οἱ τρία τῆς ῥητορικῆς εἴδη, καὶ τί τέλος
ἑκάστου· καὶ περὶ ὧν δεῖ λαβεῖν τὰς
προτάσεις.

ΕΣΤΙ δὲ τῆς ῥητορικῆς εἴδη τρία τὸν
ἀριθμόν· τοσοῦτοι γὰρ καὶ οἱ ἀκροαταὶ τῶν
λόγων ἐπαΐειν ὄντες. σύγκειται μὲν γὰρ
ἐκ τριῶν ὁ λόγος, ἔκ τε τοῦ λέγοντος, καὶ περὶ
οὗ λέγει, καὶ πρός ὃν· καὶ τὸ τέλος πρὸς
τοῦτόν ἐστι, λέγω δὲ τὸν ἀκροατήν. ἀνάγκη δ'
τὸν ἀκροατὴν, ἢ θεωρὸν εἶναι, ἢ κριτήν· κρι-
τὴν δὲ, ἢ τῶν γεγονότων, ἢ τῶν μελλόντων.

A Dico enim Dialecticos & Rhetoricos syllogismos esse, de quibus locos dicimus. Atque hi sunt communiter de iustis & naturalibus, & de ciuilibus & de multis differentibus specie, vt maioris & minoris locus: nihil enim magis licebit ex hoc concludere syllogismo, vel enthymema dicere de iustis, quàm naturalibus aut de quacunque re. Atque hæc specie differunt. Propria verò, quæcunque ex propositionibus vnicuique speciei
B aut generi insitis sunt, vt de naturalibus sunt propositiones, ex quibus neque enthymema, neque syllogismus est de moralibus; & de his aliæ, ex quibus non erit de naturalibus. similiterque sese habet in omnibus. Atque illa quidem non efficiunt in aliquo genere prudentem: quia nullam certam materiam habent. Hæc verò quò quis meliora seligat ad propositiones conficiendas, clam efficient diuersam scientiam à Dialectica &
C Rhetorica. Nam si incidat in principia, non est Dialectica, neque Rhetorica, sed illa erit, cuius habet principia. Sunt autem plura enthymemata ex his formis ducta quæ singulares sunt & propriæ: ex communibus verò, pauciora. Vt igitur etiam in Topicis, sic his in libris distinguendæ sunt enthymematum formæ, & loci, ex quibus assumendum est. Voco autem formas vniuscuiusque generis proprias propositiones, at locos communes similiter omnium.
D Ac priùs quidem explicemus formas. Sed priùs assumamus genera Rhetoricæ, vt cùm distinxerimus, quot sint, de his seorsim assumamus elementa, & propositiones.

CAPVT III.

De tribus generibus orationum.

E IAm verò Rhetoricæ sunt tres numero formæ. Totidem enim auditores sunt orationum. Etenim constat ex tribus oratio, tum ex eo qui loquitur, tum ex eo de quo loquitur, tum ex eo ad quem. Ac finis ad hunc refertur, id est, ad auditorem. Necesse autem est, auditorem aut auscultatorem esse, aut disceptatorem; & quidem disceptatorem aut præteritorum aut futurorum.

Est verò qui futura disceptat, vt concio: qui præterita, iudex: qui facultatem, auscultator: itaque ex necessitate sunt tria genera orationum oratoriarum, deliberatiuum, iudiciale, demonstratiuum. Ac deliberationis quidem vna pars est suasio: altera, dissuasio. Semper enim tum qui priuatim deliberant, tum qui publicè concionantur, horum alterum faciunt. Iudicii verò vna pars accusatio, altera defensio. Horum enim alterum facere necesse est eos qui controuersantur. At demonstratiui vna pars est laus, altera vituperatio. Tempora etiam vnicuique horum accommodantur. Deliberanti quidem, futurum: nam de futuris deliberat aut suadens, aut dissuadens. Iudicia verò tractanti, præteritum. nam de factis semper vnus accusat, alter defendit. At demonstratiuo maximè proprium quidem est præsens, (ex iis enim quæ insunt, laudant aut vituperant omnes,) sed assumunt sæpè etiam præterita, quæ in memoriam reuocant, & futura, quæ coniectant. Finis præterea singulis his diuersus est: & tribus sunt tres, deliberanti quidem, vtile & pernicioſum: etenim suadens, vt melius deliberat: dissuadens, vt peius dissuadet. Alia autem ad hoc simul assumit, vel iustum, vel iniustum, vel honestum, vel turpe. Iudicia verò tractantibus, iustum, & iniustum. Alia verò etiam hi simul assumunt ad hæc. At laudantibus & vituperantibus, honestum, & turpe. Alia autem & hi ad hæc referunt. Signum verò est, quem diximus, singulis finem esse, quòd de aliis interdum non controuersabuntur; vt qui iudicio prouocatus, se non feciſſe, aut non nocuisse: at se iniustè feciſſe, nunquam confitebitur: nihil enim opus esset iudicio. Similiter etiam qui deliberant, alia quidem sæpenumero dimittunt: se verò inutilia deliberare, aut ab vtilibus dissuadere, non confitebuntur. Non esse autem iniustum finitimos in seruitutem redigere, & nullam iniuriam inferentes, sæpe non cogitant. Eodem modo etiam qui laudant, & qui vituperant, non considerant, vtiliane egerit, an pernicioſa, sed in laude sæpe ponunt, aliquem neglecto eo quod sibi prodesset, egisse aliquid honesti: quemadmodum Achillem laudant, quòd adiuuerit sodalem Patroclum, cùm sciret, se mori oportere, & ipsi liceret viuere. At ei ciusmodi quidem mors honestior fuit:

A ἔστι δ', ὁ μὲν περὶ τῶν μελλόντων χρίνων, οἷον ἐκκλησιαστής· ὁ δὲ περὶ τῶν γεγενημένων, οἷον ὁ δικαστής· ὁ δὲ περὶ τῆς δυνάμεως, * οἷον ὁ ἐπαινέτης· ὥστ' ἐξ ἀνάγκης ἂν εἴη τρία γένη τῶν λόγων τῶν ῥητορικῶν, συμβουλευτικὸν, δικανικὸν, ἐπιδεικτικόν. συμβουλῆς δ', τὸ μὲν, προτροπή· τὸ δὲ, ἀποτροπή· ἀεὶ γὰρ οἱ ἰδίᾳ συμβουλεύοντες, καὶ οἱ κοινῇ δημηγορεῦντες, τούτων θάτερον ποιοῦσι. δίκης δὲ τὸ μὲν, κατηγορία· τὸ δὲ, ἀπολογία· τούτων γὰρ ὁποτερονοῦν ποιεῖν ἀνάγκη τοὺς ἀμφισβητοῦντας. ἐπιδεικτικοῦ δὲ, τὸ μὲν, ἔπαινος· τὸ δὲ, ψόγος. χρόνοι δὲ ἑκάστου τούτων εἰσὶ, ᾧ μὲν συμβουλεύοντι, ὁ μέλλων. περὶ γὰρ τῶν ἐσομένων συμβουλεύει, ἢ προτρέπων, ἢ ἀποτρέπων· τῷ δὲ δικαζομένῳ, ὁ γεγενημένος· περὶ γὰρ τῶν πεπραγμένων ἀεὶ, ὁ μὲν, κατηγορεῖ· ὁ δὲ, ἀπολογεῖται. ᾧ δ' ἐπιδεικτέον, μάλιστα μὲν ὁ παρών· πρὸς γὰρ τὰ ὑπάρχοντα ἐπαινοῦσιν, ἢ ψέγουσι πάντες· πολλάκις δὲ καὶ τὰ γεγενημένα ἀναμιμνήσκοντες, καὶ τὰ μέλλοντα προδιδάζοντες. τέλος δ' ἑκάστοις τούτων ἕτερόν ἐστι· καὶ τελοῦσι, τέλος· τῷ μὲν συμβουλεύοντι, τὸ συμφέρον ἢ βλαβερόν· ὁ μὲν γὰρ προτρέπων, ὡς βέλτιον συμβουλεύει· ὁ δ' ἀποτρέπων, ὡς χεῖρον ἀποτρέπει· τὰ δ' ἄλλα πρὸς τοῦτο συμπαραλαμβάνει, ἢ δίκαιον ἢ ἄδικον, ἢ καλὸν ἢ αἰσχρόν· τοῖς δὲ δικαζομένοις τὸ δίκαιον καὶ τὸ ἄδικον· τὰ δ' ἄλλα καὶ οὗτοι συμπαραλαμβάνουσι πρὸς τοῦτο· τοῖς δ' ἐπαινοῦσι καὶ ψέγουσι, τὸ καλὸν καὶ τὸ αἰσχρόν· τὰ δ' ἄλλα καὶ οὗτοι πρὸς τοῦτο ἐπαναφέρουσι· σημεῖον δ', ὅτι τὸ εἰρημένον, ἑκάστοις τέλος· περὶ μὲν γὰρ τῶν ἄλλων ἐνίοτε οὐκ ἀμφισβητήσαιεν· οἷον, ὁ δικαζόμενος, ὡς ἔγραψεν, ἢ ὡς οὐκ ἔβλαψεν· οὐδὲν δ' ἄδικεῖ, οὐδέ ποτ' ἂν * ὁμολογήσαιεν· ἅδην γὰρ ἂν ἔδοξε δίκης. ὁμοίως δὲ καὶ οἱ συμβουλεύοντες, τὰ μὲν ἄλλα πολλάκις περιΐενται· ὡς δ' ἀσύμφορα συμβουλεύουσιν, ἢ ὡς ὠφελίμων ἀποτρέπουσιν, οὐκ ἂν ὁμολογήσαιεν· ὡς δ' οὐκ ἄδικον τοὺς ἀσυμφόρους καταδουλοῦσθαι, καὶ τοὺς μηδὲν ἀδικοῦντας, πολλάκις οὐδὲν φεύγουσιν. ὁμοίως δὲ καὶ οἱ ἐπαινοῦντες, καὶ οἱ ψέγοντες, ἅπαντες εἰσὶ συμφέροντα ἐπαινοῦντες, ἢ βλαβερὰ ψέγοντες· ἀλλὰ καὶ ὁ ἐπαινῶν πολλάκις ἔθαψεν, οὐδὲ ὁ λιγωρήσας τὸν αὐτῷ λειπτεύοντα, ἐπῆρε τι καλόν· οἷον, * Ἀχιλλέα ἐπαινοῦσιν, ὅτι * ἐβοήθησε τῷ ἑταίρῳ Πατρόκλῳ, εἰδὼς ὅτι δεῖ αὐτὸν ἀποθανεῖν, μὴ ὄντος ζῆν. οὕτω δὲ, ὁ μὲν τοιοῦτος θανάτου κάλλιον

B

C

D

E

abest, ℬ. à q. c.

Syl. ὁμολογήσαι, vel ὁμολόγησεν.

Iliad. φ. χ. ἐῤῥωσο

τὸ ζῆν, συμφέρον. φανερὸν ὃ ἐκ τῶν εἰρημένων. ὅτι διάληψιν περὶ τούτων ἔχειν ποῖόν τινας περὶ τάσεις· τὰ γὰρ τεκμήρια, καὶ τὰ εἰκότα ἐκ τῶν συμβαίνων, περὶ πάσης εἰσὶ ῥητορικῆς· ὅλος μὲν γὰρ συλλογισμὸς ἐκ περὶ πάσιών ἐστι· τὸ δ' ἐνθύμημα, συλλογισμός ἐστι, σχεδιαστικῶς ἐκ τῶν εἰρημένων περὶ πάσιων. ἐπεὶ δ' οὔτε περὶ ἀδυνάτων ἐστὶν οἴεσθαί τε, οὔτε περὶ τῶν μὴ ἐνδεχομένων, ἢ μὴ ἐσόμενα, οὐκ οἴεσθαί τε, τὰ μὲν, περὶ ἀδυνάτων· τὰ δὲ, περὶ τῶν μὴ ἐνδεχομένων· ἀναγκαῖον καὶ τῷ συμβουλεύοντι, καὶ τῷ δικαζομένῳ, καὶ τῷ ἐπιδεικνύντι, ἔχειν περὶ τούτων περὶ δυνατῶν καὶ ἀδυνάτου· καὶ εἰ γέγονεν, ἢ μή· καὶ εἰ ἔσται, ἢ μή. ἔτι δ', ἐπεὶ ἅπαντες καὶ ἐπαινοῦντες καὶ ψέγοντες, καὶ προτρέποντες καὶ ἀποτρέποντες, καὶ κατηγοροῦντες καὶ ἀπολογούμενοι, ἃ μόνον τὰ εἰρημένα δεικνύναι πειρῶνται· ἀλλὰ καὶ ὅτι μέγα ἢ μικρόν, ἢ τὸ ἀγαθὸν ἢ τὸ κακόν, ἢ τὸ καλὸν ἢ τὸ αἰσχρόν, ἢ τὸ δίκαιον ἢ τὸ ἄδικον, ἢ καθ' αὑτὰ λέγοντες, ἢ πρὸς ἄλληλα αὐξομειοῦντες· δῆλον ὅτι δεῖ καὶ περὶ μεγέθους καὶ σμικρότητος, καὶ τοῦ μείζονος καὶ τοῦ ἐλάττονος, πρὸς πάσης ἔχειν, καθόλου καὶ περὶ ἑκάστου οἷς, ἢ μᾶλλον ἀγαθὸν ἢ ἔλαττον, ἢ ἀδίκημα ἢ δικαίωμα· ὁμοίως δὲ καὶ περὶ τῶν ἄλλων. περὶ ὧν μὲν οὖν δεῖ λαβεῖν τὰς προτάσεις, εἴρηται. μετὰ δὲ ταῦτα θεωρητέον ἰδίᾳ περὶ ἑκάστου τούτων· οἷς, περὶ ὧν συμβουλή, καὶ περὶ ὧν οἱ ἐπιδεικτικοὶ λόγοι· τρίτον δὲ, περὶ ὧν αἱ δίκαι.

sed viuere vtile. Apparet autem ex iis quæ dicta sunt, necesse esse, de his vt habeantur priùs propositiones. Tecmeria enim, & verisimilia & signa, propositiones sunt oratoriæ. Etenim omnino syllogismus ex propositionibus constat: enthymema verò syllogismus est, constitutus ex iis quæ dictæ sunt, propositionibus. Et quoniam fieri non potest vt facta sint, neque vt in futurum fiant, quæ fieri non possunt, sed quæ possunt: neque ea quæ non facta sunt, nec erunt, fieri potest vt facta sint, neque vt in futurum fiant: necessarium est tum deliberanti tum iudicia tractanti, tum demonstratiuo habere propositiones de eo quod fieri & non fieri potest: & an factum sit, necne: & an erit, necne. Præterea verò, quoniam omnes tum qui laudant, & qui vituperant, tum qui suadent & qui dissuadent, tum qui accusant, & qui defendunt, non solùm quæ dicta sunt, demonstrare conantur, sed etiam rem magnam esse vel paruam, eam quæ est vel bona vel mala, vel honesta vel turpis, vel iusta vel iniusta, siue per se dicant, siue inuicem ex altera parte comparent: manifestum est, oportere etiam de magno & paruo, & maiori & minori propositiones habere, tum in vniuersum, tum de vnaquaque re, vt quodnam sit maius bonum vel minus, aut iniuria vel ius, & similiter de aliis. Ac de quibus quidem necessariò oportet assumere propositiones, dictum est. Post hæc verò distinguendum est seperatim vnumquodque horum, vt de quibus deliberatio sit & de quibus demonstratiuæ orationes: tertiò autem, de quibus iudicia.

ΚΕΦΑΛ. δ'.

CAPVT IV.

Περὶ ὧν ἔχειν δεῖ τὴν μέλλοντα συμβουλεύειν πρὸς μέγιστα.

De quibus sit deliberatio.

ΠΡῶτον μὲν οὖν λητέον, περὶ ποῖα ἀγαθὰ ἢ κακὰ ὁ συμβουλεύων συμβουλεύει ὅπερ δ' περὶ ἄπορα, ἀλλ' ὅσα ἐνδέχεται καὶ γενέσθαι, καὶ μὴ ὅσα ἢ ἐξ ἀνάγκης ἢ ἔστιν ἢ ἔσται, ἢ ἀδύνατα ταῦτα ἢ γενέσθαι, περὶ τούτων οὐκ ἔστι συμβουλή. οὐδὲ δὴ περὶ τῶν ἐνδεχομένων ἁπάντων· ἔστι γὰρ καὶ φύσει ἔνια, καὶ ἀπὸ τύχης γινόμενα ἀγαθά, τῶν ἐνδεχομένων καὶ γίγνεσθαι καὶ μή. περὶ ὧν οὖν καὶ ἔργου τὸ συμβουλεύειν· ἀλλὰ δῆλον ὅτι περὶ ὅσων ἐστὶ

AC primùm quidem sumendum est, cuiusmodi in bonis aut malis is qui deliberat, versatur: quoniam non in omnibus, sed in iis quæcunque contingit & fieri & non fieri. Quæcunque verò ex necessitate vel sunt vel erunt, vel non possunt esse vel fieri, de his non est deliberatio. Iam verò nec de iis quæ fieri contingit, omnibus: (sunt enim etiam natura quædam, & quæ à fortuna fiunt, bona, quæ contingit & fieri, & non fieri, de quibus non præstat deliberare:) sed de iis certè quæcunque cadunt sub

consultationem. Eiusmodi verò sunt, quæcunque referri ad nos possunt, & quorum principium, vt oriantur, à nobis pendet. Nam vsque eò considerabimus, donec inueniamus, possimus ne nos ea an non possimus agere. Ac vt singula quidem exactè enumerentur, & ea digerantur in formas, de quibus soliti sunt statuere: præterea verò, vt, quantum fieri potest, de ipsis disputetur ex veritate, non oportet in præsentia quærere: propterea quòd id non est Rhetoricæ artis, sed prudentioris ac verioris, & quia multo plura data sunt etiam nunc ipsi, quàm propriæ postulent contemplationes. Quod enim etiam priùs diximus, verum est, Rhetoricam compositam esse tum ex Analytica scientia, tum ex Politica, quæ in moribus versatur: similem verò esse partim Dialecticæ, partim Sophisticis sermonibus. Quòd si quis vel Dialecticam, vel hanc non tanquam facultates, sed scientias, conetur instruere, latenter naturam ipsarum demolietur; eo quòd transeat concinnans in scientias subiectarum quarundam rerum, sed non solummodo rationum. Verumtamen quæcunque melius est, vt explicentur, ac præterea relinquunt meditationem Politicæ scientiæ, dicamus etiam nunc. Fermè enim, de quibus consultant omnes, & de quibus concionantur illi qui deliberant, res maximè sunt quinque numero, atque hæ sunt, de apparationibus pecuniarum, & bello, & pace: præterea verò de custodia regionis, & iis quæ importantur, & exportantur, & legum latione. Quare de apparationibus pecuniarum qui deliberaturus fuerit, eum oportebit reditus ciuitatis scire, qui, & quanti sint: vt si quis desit, adiungatur: &, si quis minor sit, augeatur. Præterea verò sumptus ciuitatis omnes, vt si quis superuacaneus sit, tollatur, &, si quis maior sit, minor efficiatur. Non enim solùm ad ea quæ adsunt, adiungendo, ditiores fiunt, sed etiam detrahendo de sumptibus: atque hæc non solùm ex rerum priuatarum experientia contingit contueri, sed necessarium est, eorum quæ alii inuenerunt, historicum esse, ad eam quæ de his habetur, deliberationem. at de bello & pace facultatem scire ciuitatis & quanta iam adsit, & quantam contingat adesse, & qualis sit ea quæ habeatur, & quæ possit adiungi. Præterea verò bella quomodo, & quæ gesserit, ac non solùm propriæ ciuitatis, sed etiam finitimorum, hæc ipsa necessarium est scire, vel etiam, quibuscum glorioſum est bellare, vt cum potentioribus quidem pax exerceatur, cum minoribus verò in ipsorum arbitrio sit bellare:

A βυλεύεσθαι. πρῶτα δ'ἐστὶν ὅσα πέφυκεν ἀνάγεσθαι εἰς ἡμᾶς, & ὧν ἡ ἀρχὴ τοῦ γίνεσθαι ἐφ' ἡμῖν ἐστι. μέχρι γὰρ τούτου σκοποῦμεν, ἕως αὐ εὑρωμεν, εἰ ἡμῖν δυνατὰ, ἢ ἀδύνατα πράττειν. καθ'ἕκαστον μὲν οὖν ἀκριβῶς διορισθῆναι τὸν ἀριθμὸν καὶ διαληφθῆναι εἰς εἴδη περὶ ὧν εἰώθασι χρηματίζειν. ἔτι δ', ὅσων ἐνδέχεται περὶ αὐτῶν διορίσασθαι τὴν ἀλήθειαν, οὐ δεῖ τὴν παρόντα καιρὸν ζητεῖν, διὰ τὸ μὴ τῆς ῥητορικῆς εἶναι τέχνης, ἀλλ'* ἐμφρονεστέρας, καὶ μᾶλλον ἀληθινῆς· πολλῷ δ' πλείω δεδόσθαι & νῦν αὐτῇ, τὰ οἰκεῖα θεωρημένῃ. ὅσῳ γὰρ καὶ περὶ τούτων εἰρηκότες τυγχάνομεν, ἀληθές ἐστιν, ὅτι ἡ ῥητορικὴ, σύγκειται μὲν ἔκ τε τῆς ἀναλυτικῆς ἕξεως, & τῆς περὶ τὰ ἤθη πολιτικῆς· ὁμοία δ'ἐστὶ, τὰ μὲν, τῇ διαλεκτικῇ· τὰ δ', τοῖς σοφιστικοῖς λόγοις. ὅσῳ δ' ἂν τις, ἢ τὴν διαλεκτικὴν, ἢ ταύτην μὴ καθάπερ δὲ δυνάμεις, ἀλλ' ἕξεις * περᾶσθαι καταστοχάζειν, λήσεται τὴν φύσιν αὐτῶν ἀφανίσας, ᾧ μεταβαίνειν * ἕξεις ἐστὶν ἐπιστήμας ἐπιφερομένων ἄλλων πραγμάτων, ἀλλὰ μὴ μόνον λόγων. ὅμως δ', ὅσα περὶ ἔργου μέν ἐστι, διελθεῖν· ἔτι δ' ἐπιλείπει σκέψιν τῇ πολιτικῇ ἕξει, εἴπωμεν & νῦν. μεθόδου δὲ, περὶ ὧν βυλεύονται πάντες, καὶ περὶ ἃ ἀγωνίζονται οἱ συμβυλεύοντες, τὰ μέγιστα τυγχάνει πέντε τὸν ἀριθμὸν ὄντα. ταῦτα δ'ἐστὶ, περί τε πόρων, & πολέμου & εἰρήνης· ἔτι δὲ περὶ φυλακῆς τῆς χώρας, καὶ τῶν εἰσαγομένων & ἐξαγομένων, καὶ περὶ νομοθεσίας. ὥστε, περὶ μὲν πόρων τὸν μέλλοντα συμβυλεύσειν, δεῖ αὐτὰς τὰς προσόδους τὸν πόλεως εἰδέναι, πίνες, & πόσαι· ὅπως, εἴ τις ἂν παραλείπηται, προστεθῇ· καὶ εἴ τις ἐλάττων, αὐξηθῇ· ἔτι δὲ, περὶ δαπάνας τῆς πόλεως ἁπάσας, ὅπως & εἴ τις περίεργος, ἀφαιρεθῇ· & εἴ τις μείζων, ἐλάττων γένηται· μάλιστα γὰρ μόνον περὶ ἃ ἀναλίσκουσι προσιόντες πλουσιώτεροι γίγνονται, ταῦτα & ἀφαιροῦντες τὴν δαπάνην. ταῦτα δ' μόνον ἐκ τῆς περὶ τὰ ἴδια ἐμπειρίας ἐνδέχεται σκοπεῖν· ἀλλὰ καὶ τῶν κοινῶν & τὴν ὁμοίαν, ταῦτα καὶ ταύτῃ ἐνδέχεται σκοπεῖν. περὶ δὲ πολέμου καὶ εἰρήνης, τὴν δύναμιν εἰδέναι τῆς πόλεως, * ὁπόση τε ὑπάρχει ἤδη, καὶ πόση ποιά τις, ἢ πυπάρχουσά ἐστι, & ἥτις ἐνδέχεται προσγίνεσθαι. ἔτι δὲ, πολέμους τίνας, & πῶς πεπολέμηκεν· & μόνον δὲ τὴν οἰκείας πόλεως, ἀλλὰ & τὴν ὁμόρων, ταύτην καὶ ἀναγκαῖον εἰδέναι,

γρ. συμβυλεύεσθαι. ἐστὶν ἃ δ. πρ βυλεύεσθαι πρῶτα δ'ἐστὶν

γρ. ἐμφρονεστέρας

γρ. περᾶσθαι

βουλεύσειν

κ. ἀμφίδοξον πῶς ἐστιν ἐν ταύτῃς

ἢ καὶ πρὸς οὓς * ἀμφίδοξον πολεμεῖν, ὅπως πρὸς μὲν * τοὺς κρείττους εἰρωθῶσι πρὸς δὲ τοὺς ἥττους, * ἐπ' αὐτοῖς ἢ τὸ πολεμεῖν ἐστὶ ταῖς δυνάμεσι, πότερον ὁμοίαις, ἢ ἀνομοίαις ἔστι γὰρ * ἐν τούτῃ πλεονεκτεῖν, ἢ ἐλαττοῦσθαι. ἀσφαλὲς δὲ καὶ πρὸς τοῦτο, μὴ μόνον τοῖς οἰκείοις πολεμίοις παρασκευάζεσθαι, ἀλλὰ καὶ τοῖς τῶν ἄλλων, καθ' * ἃ δύναται μᾶλλον. ἐξ οὗ δ', ὥσπερ ἔφην, πέφυκεν ἐλλιμενίζεσθαι τῆς χώρας μὴ λανθάνειν, πῶς φυλάττεται, δεῖ δὲ καὶ τὸ πλῆθος εἰδέναι τὸ φυλάττον, καὶ τὰ εἴδη, καὶ τοῖς τόποις τὰ φυλακτήρια. τὸ δὲ ἀδύνατον, μὴ ἐμπείρως ὄντα τῆς χώρας· ἵν' εἴτ' ἐλαττοῦν ἢ φυλακὴ, πρόσθηται· καὶ εἴ τις πρόσαρμος ἀφαιρεθῇ· καὶ τοῖς ὀχυρωτέροις τόποις * τοῖς πρώοις μᾶλλον. ἐξ οὗ δ', ὥσπερ ἔφην, πόσον δαπάνημα ἰσθμὸν τῇ πόλει καὶ * ποῖα ἢ αὐτὸν τις χορηγούμενον εἰσαγώγιμος ἢ πρὸς τὰ ἄξαγωγῆς δέονται ἢ ὧν εἰσαγωγῆς· ἵνα * πρὸς τούτους ἢ * συμβολαὶ ἢ πρὸς ἄλλους ἢ· πρὸς δύο γὰρ * διαφυλάττειν δύναται χρῆσθαι ἀδιαλύτοις τοῖς πολίταις, πρός τε τοὺς χρείττους, καὶ πρὸς οὓς ταῦτα χρήσιμα· εἰς δ' ἀσφάλειαν, ἄπορον μὴ τοῦτο αἰσθάνεσθαι χρῆσθαι δυνάμει· σχεδὸν γὰρ ἐλάχιστον δεῖ νομοθεσίαν ἐπαΐειν· οἱ γὰρ τοῖς νόμοις ἐστὶν ἡ σωτηρία τῆς πόλεως· ὥστ' αἰσθάνεσθαι εἰδέναι, πόσα τε ἐστὶ πολιτειῶν εἴδη, καὶ ποῖα συμφέρει ἑκάστῃ. καὶ ὑπὸ ζώνας φθαρέασι πέφυκε, καὶ οἰκείων τῆς πολιτείας, καὶ ἐναντίων. λέγω δ' ὑπὸ οἰκείων φθαρέασι, ὅτι ἔξω τῆς βελτίστης πολιτείας, αἱ ἄλλαι πᾶσαι καὶ διειμέναι καὶ ὀρθτεινόμεναι φθείρονται οἷς, δημοκρατία, οὐ μόνον διειμένη, ἀλλὰ καὶ ὀρθτεινομένη σφόδρα· ὥσπερ καὶ ἡ γρυπότης καὶ ἡ σιμότης, οὐ μόνον διειμένα ἔρχεται εἰς τὸ μέσον, ἀλλὰ καὶ σφόδρα γρυπὰ γίνεται, καὶ σιμά, οὕτω διαθέντα * τὴν ῥῖνα] ὥστε μηδὲ μυκτῆρα δοκεῖν εἶ) χρήσιμον δὲ πρὸς τὰς νομοθεσίας, τὸ μὴ μόνον ἐπαΐειν, οἷς * πολιτεία συμφέρει, ἐκ τῶν πρότερον γεγενημένων, ἀλλὰ καὶ τοῖς ἄλλοις εἰδέναι, αἷς ποίαις τοῖς ποίοις ἁρμόττουσιν. ὥστε δῆλον ὅτι, πρὸς μὲν τὴν νομοθεσίαν αἱ τῆς χώρας ἐπίοδοι χρήσιμοι· σύνεσθαι γὰρ λαβεῖν ὅτι τοῖς τὴν ἑαυτῶν νόμοις· πρὸς δὲ τὰς πολιτικὰς συμβουλὰς, * τὰς τὴν πρὸς τὰς πρόσοδα γεγραφότων * ἱστορίας· ἅπαντα δὲ ταῦτα πολιτικῆς ἀλλ' ὑπηρετικῆς ἔργον ἐστί. πρὸς δὲ τὸν μὴ δύνασθαι ἔχειν δεῖ τὰ μέλλοντα συμ-

A & facultates, vtrùm similes, an dissimiles. Consistit enim etiam in hac parte; vt plus possideamus, aut inferiores simus. Necessarium verò est, harum quoque rerum causa non solùm propria bella animaduertisse, sed etiam aliorum, quem euentum habuerint. Nam vt ex similibus fiant, similia naturam habent. Præterea verò de custodia regionis non latere, quomodo custodiatur: sed & multitudinem
B scire custodiæ, & formam, & loca præsidiorum. Hoc autem esse non potest, nisi quis sit peritus regionis, vt si minor sit custodia, augeatur, & si qua sit superuacanea, tollatur, & opportuna loca seruentur magis. Cùm de re cibaria quantus sumptus sit satis ciuitati, & quanta sit ea quæ ibi nascitur, & ea quæ importatur, & quarum rerum exportatione indigeant, & quarum importatione, vt cum iis qui
C ad has sunt vtiles, conuentiones & pactiones fiant. apud duo enim hominum genera custodire necesse est culpa carentes ciues, tum apud potentiores, tum apud eos qui ad has res vtiles sunt. Ad securitatem autem omnia quidem hæc necesse est posse perspicere: sed non minimum est legumlationem intelligere. In legibus enim consistit salus ciuitatis. Quare necessarium est scire, quot sint Rerumpubl. formæ, & quæ prosint cuique, & à quibus vt corrum-
D pantur, naturam habeant, tum propriis ciuitatis, tum contrariis. Dico autem à propriis corrumpi, quia præter optimam Rempubl. aliæ omnes tum si remittantur, tum si intendantur, corrumpuntur: quemadmodum Democratia non solùm si remittatur, debilior fit, vt tandem perueniat ad Oligarchiam, sed etiam si intendatur nimis: vt & grypitas, & simitas, non solùm si remittantur, perueniunt ad medium, sed etiam si nimis grypa fiant, vel sima, ita disponunt, vt ne nares quidem videantur esse.
E Vtile verò est ad legum lationes, non solùm intelligere, quæ Reip. prosit, cùm ex præteritis aliquis contemplatur, sed etiam quæ sunt apud alios, scire, quales qualibus congruant. Quare manifestum est, ad legum lationem terræ peregrinationes vtiles esse. Hinc enim accipere licet gentium leges: ad ciuiles verò deliberationes, eorum qui de actionibus scribunt, historias. Omnia autem hæc Politicæ, sed non Rhetoricæ munus sunt, ac quę quidem tenere oportet eum qui deliberaturus est, maxima, tam multa sunt. Ex

Ex quibus verò oporteat tum de his tum de aliis ſuadere, aut diſſuadere, dicamus rurſus.

βουλθύειν τὰ μέλλοντα, τοιαῦτ' ἔστιν. ἐξ ὧν δὲ δεῖ, καὶ περὶ τούτων, καὶ περὶ τῶν ἄλλων πῶς πρέπειν ἢ ἀποπρέπειν, λέγωμεν πάλιν.

CAPVT V.

Ex quibus ſit deliberatio, quid ſit felicitas, quæ ſint partes felicitatis.

ΚΕΦΑΛ. ε'.

Περὶ τίνων συμβουλή, καὶ τί εὐδαιμονία, καὶ ἐκ τίνων τὰ μόρια ταύτης.

FErmè autem tum priuatim cuique, tum communiter omnibus ſcopus quidam eſt, quem ſpectantes & eligunt, & fugiunt. Iſque eſt, vt ſummatim dicam, tum felicitas, tum quæ ſunt ipſius. Quare exempli gratia, ſumamus, quid ſit, vt ſimpliciter dicam, felicitas, & ex quibus particulæ ipſius ſint. Nam de hac, & de iis quæ ad hanc referuntur, & de iis quæ contraria huic ſunt, tum ſuaſiones, tum diſſuaſiones omnibus ſunt. Quæ enim parant hanc, vel particularum aliquam, vel maiorem ex minore efficiunt, oportet agere. Quæ verò corrumpunt, vel impediunt, vel contraria efficiunt, non agere. Sit igitur felicitas bene ſe habens actio cum virtute: vel ſua ſorte contenta vita: vel vita cum ſecuritate iucundiſſima: vel bona conſtitutio poſſeſſionum, & corporum cum facultate, quæ conſeruet, & efficiat hæc. Fermè enim ex his vnum, vel plura, felicitatem confitentur eſſe omnes. Quòd ſi eſt felicitas eiuſmodi, neceſſe eſt ipſius eſſe partes, nobilitatem, multorum amicitiam, bonorum amicitiam, diuitias, bonam prolem, multam prolem, bonam ſenectutem. Deinceps corporis virtutes, vt ſanitatem, pulchritudinem, robur, magnitudinem, facultatem certandi, gloriam, honorem, bonam fortunam, virtutem, aut etiam partes ipſius, prudentiam, fortitudinem, temperantiam, iuſtitiam. Sic enim ſua ſorte maximè contentus ſit, ſi adſint ipſi tum quæ in ipſo, tum quæ extra bona ſunt. Non enim ſunt alia præter hæc. ac in ipſo quidem ſunt, quæ in animo, & quæ in corpore ſunt. Extra autem nobilitas, & amici, & pecuniæ, & honor. Præterea verò congruere arbitrantur, vt facultates adſint, & fortuna. Sic enim maximè ſecura vita ſit. Sumamus igitur ſimiliter & horum vnumquodque quid ſit. ac nobilitas quidem genti & ciuitati eſt, ſi indigenæ, & antiqui ſint, & duces primi illuſtres, & multi illuſtres nati ſint ex ipſis, in iis quæ cadunt ſub æmulationem. Priuata verò nobilitas, vel à viris, vel à fœminis eſt,

Σχεδὸν δὲ εἰδέναι ἑκάστῳ, καὶ κοινῇ πᾶσι σκοπός ἐστιν, οὗ στοχαζόμενοι, καὶ αἱρούμενοι, καὶ φεύγοντες. καὶ * τοῦτό ἐστιν, ὡς κεφαλαίῳ εἰπεῖν, ἥτ' εὐδαιμονία, καὶ τὰ μόρια αὐτῆς· ὥστε παραδείγματος χάριν λάβωμεν, τί ἐστιν ὡς ἁπλῶς εἰπεῖν, ἡ εὐδαιμονία, καὶ ἐκ τίνων τὰ μόρια ταύτης· περὶ γὰρ ταύτης καὶ τῶν εἰς ταύτην συντεινόντων, καὶ τῶν ἐναντίων, ταύτῃ, αἱ τε παραινέσεις καὶ αἱ ἀποτροπαὶ * πᾶσαί εἰσι· τὰ μὲν γὰρ παρασκευάζοντα ταύτην, ἢ τῶν μορίων ἢ, μείζονα αὐτ' ἐλάττονος ποιοῦντα, δεῖ παρεῖναι· τὰ δὲ φθείροντα, ἢ ἐμποδίζοντα, ἢ τὰ ἐναντία ποιοῦντα, μὴ παρεῖναι. ἔστω δὴ εὐδαιμονία, εὐπραξία μετ' ἀρετῆς· ἢ αὐτάρκεια ζωῆς· ἢ ὁ βίος ὁ μετ' ἀσφαλείας ἡδίστος· ἢ * εὐφένεια κτημάτων καὶ σωμάτων, μετὰ δυνάμεως φυλακτικῆς τε καὶ πραktικῆς τούτων. σχεδὸν γὰρ * τούτων ἕν, ἢ πλείω τινὰ εὐδαιμονίαν ὁμολογοῦσιν εἶναι πάντες· εἰ δή ἐστιν ἡ εὐδαιμονία τοιοῦτον, ἀνάγκη αὐτῆς εἶναι μέρη, εὐγένειαν, πολυφιλίαν, χρηστοφιλίαν, πλοῦτον, εὐτεκνίαν, πολυτεκνίαν εὐγηρίαν· ἔτι, τὰ τῶν σωμάτων ἀρετάς, οἷον ὑγίειαν, κάλλος, ἰσχύν, μέγεθος, δυνάμιν ἀγωνιστικήν· δόξαν, τιμήν, εὐτυχίαν· ἀρετήν, καὶ τὰ τούτων μέρη ἀνῆκεν, φρόνησιν, ἀνδρίαν, δικαιοσύνην, σωφροσύνην· οὕτω γὰρ ἂν αὐτάρκεστος εἴη, εἰ ὑπάρχει αὐτῷ τάτ' ἐν αὐτῷ, καὶ τὰ ἐκ τῶν ἀγαθά· οὐ γὰρ ἔστιν ἄλλα παρὰ ταῦτα. ἔστι δ', ἐν αὐτῷ μὲν, τὰ περὶ ψυχήν, καὶ τὰ ἐν σώματι· ἔξω δὲ, εὐγένειαν, καὶ φίλους, καὶ χρήματα, καὶ τιμήν. ἔτι δ' προσήκειν οἰόμεθα, δυνάμεις ὑπάρχειν καὶ τύχην· οὕτω γὰρ ἂν ἀσφαλέστατος ὁ βίος εἴη. λάβωμεν τοίνυν ὁμοίως καὶ τούτων ἕκαστον τί ἐστιν. εὐγένεια μὲν οὖν ἐστιν, ἔθνει μὲν καὶ πόλει, τὸ εὐγενεῖς καὶ ἀρχαίους εἶναι, καὶ ἡγεμόνας τοὺς πρώτους ἐπιφανεῖς, καὶ πολλοὺς ἐπιφανεῖς γεγονέναι ἐξ αὐτῶν ἐπιτηδείοις ζηλωτοῖς· * ἰδίᾳ δὲ, εὐγένεια, ἢ ἀπ' ἀνδρῶν, ἢ ἀπὸ γυναικῶν,

καὶ γνησιότης ἀπ' ἀμφοῖν, καὶ ὡς ἐφ' ὅλης πό- A
λεως, ἐάν τε πρῶτοι γνωρίμους, ἢ ἐπ' ἀ-
ρετῇ, ἢ πλούτῳ, ἢ ἄλλῳ τῷ τῶν τιμωμένων,
καὶ πολλοὺς ἐπιφανεῖς ἐκ τῶν γένους καὶ ἄν-
δρας, καὶ γυναῖκας, καὶ νέους καὶ πρεσβυτέρους.
Εὐτεκνία δὲ καὶ πολυτεκνία, οὐκ ἄδηλα· ἔστι δὲ,
ἡ κοινῇ μὲν, * πρὸς κοινῷ μὲν, εὐτεκνία, νέότης αὐτῆ πολλὴ
καὶ ἀγαθή· ἀγαθὴ δὲ, κατ' ἀρε-
τὴν σώματος, εἶδ, μέγεθος, κάλλος, ἰσχύν, δύ-
ναμιν ἀγωνιστικήν· ψυχῆς δὲ, σωφροσύνη, καὶ B
ἰδία δὲ ἀνδρία, νέου ἀρετή· ἰδίᾳ δὲ, εὐτεκνία καὶ πο-
λυτεκνία, τὸ πολλὰ ἴδια τέκνα πολλὰ καὶ ἀγαθὰ
(τὰ δὲ), καὶ θήλεα καὶ ἄρρενα· * θηλειῶν δὲ
ἀρετή, σώματος μὲν κάλλος, καὶ μέγεθος·
ψυχῆς δὲ, σωφροσύνη, καὶ * φιλεργία ἀνεν
ἀνελευθερίας. ὁμοίως δὲ καὶ ἰδίᾳ καὶ κατ' ἀν-
δρας καὶ γυναῖκας, δεῖ ζητεῖν, ἕκαστον ὑ-
πάρχειν τούτων· ὅσοις γὰρ πρὸς γυναῖ-
κας φαῦλα, ὥσπερ Λακεδαιμονίοις, σχεδὸν
πρὸς ἥμισυ οὐκ εὐδαιμονοῦσι. πλούτου δὲ
μέρη, * νομίσματος πλῆθος, γῆς, χωρίων C
κτῆσις· ἔτι δὲ, ὑποζυγίων κτῆσις, καὶ βοσκημά-
των, καὶ ἀνδραπόδων, πλήθει, καὶ μεγέθει, καὶ
κάλλει διαφερόντων. Ταῦτα δὲ πάντα, καὶ ἀ-
σφαλῆ, καὶ ἐλευθέρια, καὶ χρήσιμα. ἔστι δὲ,
χρήσιμα μὲν μᾶλλον, τὰ καρπιμα. ἐλευ-
θέρια δὲ, τὰ πρὸς ἀπόλαυσιν. καρπιμα
δὲ λέγω, ἀφ' ὧν αἱ πρόσοδοι· ἀπολαυστικὰ
δὲ, ἀφ' ὧν μηδὲν πρὸς τὴν χρῆσιν γίνεται,
ὅ, τι καὶ ἄξιον. ἀσφαλείας μὲν, τὰ
οὕτω κεκτῆσθαι, ὥστ' * ἐπ' αὐ-
τοῖς εἶναι τὴν χρῆσιν. τὸ δὲ οἰκεῖον εἶναι, ἢ μή, D
ὅτ' ἐφ' αὑτοῖς ἢ ἀπαλλοτριῶσαι· λέγω δὲ
ἀπαλλοτρίωσιν, δόσιν καὶ πρᾶσιν. ὅλως δὲ
τὸ πλουτεῖν ἔστιν ἐν τῷ χρῆσθαι μᾶλλον, ἢ
ἐν τῷ κεκτῆσθαι· καὶ γὰρ ἡ ἐνέργεια ἔστι τῶν πλού-
των. καὶ ἡ * χρῆσις πλοῦτος. εὐδοξία δ' ἔστι, τὸ
ὑπὸ πολλῶν * ἀσπουδαίων ὑπολαμβάνε-
σθαι, ἢ τοιοῦτόν τι ἔχειν οὗ πολῖται ἐφίενται, ἢ E
οἱ πολλοί, ἢ οἱ ἀγαθοὶ, ἢ οἱ φρόνιμοι. τιμᾶται δ',
ὅτι μέγιστον εὐεργετικῆς * δόξης. τιμῶνται δ',
διχῶς μὲν καὶ μάλιστα οἱ * εὐεργετικότες· οὐ
μόνον δὲ ὑμᾶς καὶ ὁ δυνάμενος εὐεργετῆσαι·
εὐεργασία δ', * ἢ εἰς σωτηρίαν· καὶ ὅσα αἴτια τοῦ
εἶναι, ἢ εἰς πλοῦτον, ἢ εἴς τι τῶν ἀγαθῶν,
ὧν μὴ ῥᾴδια ἢ κτῆσις· ἢ ὅλως, ἢ ἐνταῦθα, διὰ
τοῦτο· πολλοὶ γὰρ δι' μικρὰ δοκοῦντα, ὑμῖν
τυγχάνουσιν· ἀλλ' οἱ * τόποι καὶ οἱ καιροὶ αἴ-
τιοι. μέρη δ' ὑμῖν, θυσίαι, μνημεῖα ἐν μέτροις
καὶ ἄνευ μέτρων, ἔπη, τιμαὶ, προεδρίαι,

& legitima origo ab vtrisque: &, vt in ciuitate, si primi clari sint vel in virtute, vel diuitiis, vel alia earum rerum quæ honorantur, & multi illustres sint: ex genere tum viri, tum mulieres, tum iuuenes, tum senes. Bona proles verò & multa proles non sunt incerta. Est autem in communi quidem bona proles si iuuentus sit multa, & bona. Bona verò ex virtute corporis, vt magnitudine, pulchritudine, robore, facultate certandi. Quod ad animum attinet, temperantia & fortitudo, iuuenis sunt virtutes. Priuatim autem bona proles, & multa proles est, si proprii liberi multi sint, & tales sint tum fœminæ tum mares. Fœminarum verò virtus est, si spectetur corpus, pulchritudo, & magnitudo: si animus, temperantia & studium operis sine sordibus. Similiter autem tum priuatim tum communiter & in viris & in fœminis oportet quærere, vt vnumquodque insit ex his. Quibuscunque enim quæ ad fœminas pertinent, vitiosa sunt, vt Lacedæmoniis, fermè ex dimidio non sunt felices. Diuitiarum partes sunt, numi, multitudo terræ, locorum possessiones. Præterea verò supellectilium possessiones, & pecorum, & seruorum, qui multitudine, & magnitudine, & pulchritudine excellant. Hæc autem omnia & secura, & liberalia, & vtilia oportere esse manifestum est. Sunt vtilia quidem magis fructuosa. at liberalia, quæ sunt ad voluptatem. Fructuosa dico, à quibus sunt prouentus. Voluptaria, à quibus nihil præter vsum fit, quod æstimandum sit. Terminus securitatis est, eo in loco, & eo modo possedisse, vt in ipso sit vsus ipsorum, proprietatis verò vel contrà, quando in ipso est alienatio. Voco alienationem, donationem, & venditionem. Omnino diuitem esse consistit in eo vt vtatur, magis quàm in eo, vt possederit. Etenim actus talium & vsus, sunt diuitiæ. Bona fama est, si quis ab omnibus virtute præditus existimetur, vel tale aliquid habere, quod omnes appetunt, vel multi, vel boni, vel prudentes. Honor est signum beneficæ opinionis. Honorantur autem iustè quidem, & maximè illi qui benefecerunt. Verumtamen honoratur etiam qui potest benefacere. Beneficium verò est vel ad salutem, & quæcunque sunt causa cur simus, vel ad diuitias vel ad aliquod ex aliis bonis, quorum non facilis est possessio, vel omnino, vel ibi, vel aliquando. multi enim ob illa quæ parua existimantur, honorem consequuntur, sed modi, & occasiones causæ sunt. Partes verò honoris sunt sacrificia, monumenta in metris, & sine metris, præmia, delubra, possessiones,

ρολιτ. l. 2. c 9. & alibi

νομίσματος πλῆθος γῆς, χωρίων κτήσις. πλήθει & μ. καὶ κ. διαφέροντα

ἀσπουδάζων ἐξίως al. διώρικτ.

ἢ εἰς σωτηρίαν, κ.τ.λ.

πρᾶσιν

sepulchra, statuæ, nutrimenta publica: barbarica, vt adorationes, & excessiones, dona apud quosque honoranda. Etenim donum est possessionis donatio, & honoris signum. Quamobrem & studiosi pecuniæ, & studiosi honoris, appetunt ipsa. Vtrique enim inueniunt ea quorum indigent. Etenim possessio est quam appetunt studiosi pecuniæ, & honorem habet, quem studiosi honoris. Corporis virtus est sanitas, eaque sic, vt morbi expertes sint, qui habeant vsum corporum. Multi enim sani sunt, vt Herodicus dicitur, quem nemo felicem dixerit, caussa sanitatis, propter omnium abstinentiam humanorum, aut plurimorum. Pulchritudo diuersa est in vnaquaque ætate. Ac iuuenis quidem pulchritudo est, si ad labores vtile habeat corpus, & ad cursum, & ad vim, cùm iucundus sit visu ad voluptatem. quamobrem quinquertiones pulcherrimi sunt, quòd ad vim, & ad velocitatem simul nati sunt. Vigentis verò, si ad labores bellicos, ac iucundus esse videatur cum terrore. At senis, si ad labores necessarios sit idoneus, atque indolens, quòd nihil habeat eorum quibus senectus offenditur. Robur est facultas mouendi alterum, vt vult. Necesse autem est mouere alterum, vel trahendo, vel pellendo, vel tollendo, vel deprimendo, vel collidendo, ita vt robustus, vel omnibus vel horum aliquibus robustus sit. Magnitudinis virtus est, superare longitudine, vel profunditate, vel latitudine, multos, tanto magis, vt ne tardiores efficiat motiones propter exuperantiam. Certandi virtus corporis constat ex magnitudine, & robore & velocitate. Etenim velox, robustus est. Nam qui potest crura proiicere quodammodo & mouere & velociter, & longè, cursor est: qui verò stringere, & tenere, luctator: at qui pellere plaga, pugil. qui autem vtrisque his, pancratiasticus. Verùm, qui omnibus his, quinquertio. Bona senectus est, tarditas senectutis cum indolentia. Neque enim si velociter senescat, bonam senectutem habet, neque si vix quidem, sed dolenter. Est verò & ex iis quæ sunt corporis, virtutibus, & ex iis quæ fortunæ. Nam qui expers morbi non sit, neque robustus, non erit perturbationis expers. Neque indolens etiam erit longæuus: nec sine fortuna durare poterit. Est verò quædam etiam seperatim à robore & sanitate alia facultas diu viuendi: multi enim sine corporis virtutibus diu viuunt. Verùm diligens disputatio de his non est vtilis ad ea quæ nunc disputamus.

A τάφοι, εἰκόνες, ζημίαι δημόσιαι· * τὰ βάρβαρα, οἷον προσκυνήσεις καὶ ἐκστάσεις, δῶρα τὰ πρὸ ἑκάστοις τιμία· καὶ γὰρ τὸ δῶρόν ἐστι, κτήματος δόσις, καὶ τιμῆς σημεῖον· διὸ καὶ οἱ φιλοχρήματοι, καὶ οἱ φιλότιμοι ἐφίενται αὐτῶν· * ἀμφοτέρων γὰρ ἔχει ὧν δέονται· ἔστι γὰρ κτῆμα, οὗ ἐφίενται οἱ φιλοχρήματοι· καὶ τιμὴν ἔχει, οὗ οἱ φιλότιμοι. σώματος δὲ ἀρετὴ, ὑγίεια· αὕτη δὲ οὕτως, ὥστε ἀοχλησίαν εἶναι χρωτὸς τοῖς σώμασι· πολλοὶ γὰρ ὑγιαίνουσιν, ὥσπερ Ἡρόδικος λέγεται. * οὓς οὐδεὶς ἂν εὐδαιμονίσειε τῆς ὑγείας, διὰ τὸ πρὸ πάντων ἀπέχεσθαι τῶν ἀνθρωπίνων, ἢ τῶν πλείστων. κάλλος δὲ, ἔστιν ἑκάστῳ ἡλικίᾳ ἥδιστα· νέου μὲν οὖν κάλλος, τὸ πρὸς τοὺς πόνους χρήσιμον ἔχειν τὸ σῶμα, τούς τε πρὸς δρόμον, καὶ πρὸς βίαν, ἅδιον ὄντα ἰδεῖν πρὸς ἄπαλσιν. ὁ δὲ τῶν ἀγωνιστικῶν, * καλλίστα, ὃν πρὸς βίαν καὶ πρὸς τάχος ἅμα πεφύκασιν. ἀκμάζοντος δὲ, πρὸς μὲν πόνους τοὺς πολεμικοὺς, ἥδιστα δὲ καὶ φοβερώτατος· γέροντος δὲ πρὸς μὲν πόνους τοὺς ἀναγκαίους ἰκανὸν, ἄλυπον δὲ, διὰ τὸ μηδὲν ἔχειν ὧν τὸ γῆρας λοβᾶται. ἰσχὺς δὲ, ἔστι μὲν δύναμις τοῦ κινῆσαι ἕτερον, ὡς βούλεται· ἀνάγκη δὲ κινεῖν ἕτερον, ἢ ἕλκοντα, ἢ ὠθοῦντα, ἢ αἴροντα, ἢ πιέζοντα, ἢ συμπλίβοντα· ὥστε ἰσχυροὺς, ἢ πᾶσιν, ἢ τούτων τισὶν ἔστιν ἰσχυροί. μεγέθους δὲ ἀρετὴ, τὸ διαφέρειν * τῷ μήκει, καὶ βάθει καὶ πλάτει τῶν πολλῶν τοσούτῳ * μείζονι, ὡς μὴ βραδυτέρας ποιεῖν τὰς κινήσεις διὰ τὸν ὄγκον βολήν. ἀγωνιστικὴ δὲ τοῦ σώματος ἀρετὴ σύγκειται ἐκ μεγέθους, καὶ τάχους· τὸ γὰρ ὀκυρὸν, * ἰσχυρόν ἐστιν· ὁ γὰρ δυνάμενός τι σκελὶ βαλεῖν πως, καὶ κινεῖν ταχύ, καὶ πόρρω δρομικός. ὁ δὲ βλίβειν, καὶ κατέχειν, παλαιστικός. ὁ δὲ ὧσαι τῇ πληγῇ, * πυκτικός. ὁ δ' ἀμφοτέρως τύπτις, παγκρατιαστικός. ὁ δὲ * πᾶσι, πένταθλος. ὑγιεία δὲ, ὅτι βραδυτὴς γήρως μετ' ἀλυπίας· οὔτε γὰρ εἰ ταχὺ γηράσκει, ὑγιῶς· οὔτ' εἰ μόγις μὲν, λυπηρῶς δ' ἔστιν· ὃ καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων ἀρετῶν, καὶ τύχης· μὴ ἄθλιος γὰρ ὤν, μηδὲ ἰσχυρὸς, οὐκ ἔσται ἅπτασθαι, οὐδ' ἄλυπος * καὶ πολυχρόνιος, οὔτ' ἂν δὲ τυχὸν διαμείνειεν ἄν. ἔστι δέ τις καὶ χωρὶς ἰσχυὸς καὶ ὑγιείας, δύναμις μακροβιότητος· πολλοὶ γὰρ ἄνευ τοῦ σώματος ἀρετῆς, μακρόβιοί εἰσιν. ἀλλ' οὐδὲν ἡ ἀκριβολογία χρήσιμος ἢ περὶ τούτων εἰς τὰ νῦν

ἴσα πάλαι

ἀμφίπρωρα

πρὸ ὀλ.

κάλλιστοι,

ἰσχυρός.

πᾶσι πύπτις

μὴ πολυχρόνιος. Vide M Var. ib. 7. c. 7.

πολυφιλία ὁ καὶ χρησοφιλία ὅτι ἄδηλα, τὸ φίλου ὡρισμένου, ὅτι ἔστιν ὁ τοιοῦτος φίλος, ὅστις ἂν οἴεται ἀγαθά τινι εἶναι ἐκείνῳ, τοιοῦτός ἐστιν αὐτῶν δι' ἐκεῖνον. ᾧ δὴ πολλοὶ τοιοῦτοι, πολύφιλος· ᾧ δὲ καὶ ὀπτιμάτοις ἀνδράσι, χρησόφιλος. εὐτυχία δέ ἐστιν, ὧν ἡ τύχη ἀγαθῶν αἰτία τοῦτο γίγνεσθαι ἢ ὑπάρχειν, ἢ πάντα, ἢ τὰ πλεῖστα, ἢ τὰ μέγιστα. αἰτία δέ ἐστιν ἡ τύχη, ἐνίοις μέν, ὧν καὶ αἱ τέχναι· πολλῶν δὲ ἀτέχνων, οἷς ὅσων ἡ φύσις· ἐνδέχεται δὲ καὶ παρὰ φύσιν εἶναι). ὑγιείας μὲν γάρ, τέχνη αἰτία· καλλους δὲ καὶ μεγέθους, φύσις. ὅλως δέ, τὰ τοιαῦτα τῶν ἀγαθῶν ἐστιν ἀπὸ τύχης, ἐφ' οἷς ἐστιν ὁ φθόνος. ἔστιν δὲ καὶ τῶν τοῦτο λόγον ἀγαθῶν αἰτία τύχη, οἷς εἰ οἱ ἄλλοι αἰσχροὶ ἀδελφοί· ὁ δέ, καλός· ἢ οἱ ἄλλοι μὴ εἶδον τὸν θησαυρόν· ὁ δέ, εὗρεν· ἢ εἰ τῷ σκληρίον ἔτυχε τὸ βέλος· τοῦτον δέ, μή· ἢ εἰ μὴ ἦλθε μόνος ἀεὶ φοιτῶν· οἱ δέ, ἅπαξ ἐλθόντες διεφθάρησαν· πάντα γὰρ τὰ τοιαῦτα, εὐτυχήματα δοκεῖ εἶναι). ἔστι δὲ ἀρετῆς, ἐπεὶ περ οἰκειότατος ὁ περὶ τοὺς ἐπαίνους τόπος, ὅταν περὶ ἐπαίνου ποιώμεθα τὸν λόγον, τότε διοριστέον.

τ. ἢ αἰ.

περὶ ἐκάστου

ΚΕΦΑΛ. ς'.

Περὶ ἀγαθοῦ καὶ συμφέροντος.

ΩΝ μὲν οὖν δεῖ σκοπεῖν τοὺς προτρέποντας, ὡς ἐσομένων, ἢ μὴ ἐσομένων, καὶ ὧν ἀποτρέποντας, φανερὸν καὶ ἐκ τούτων ἐστίν. ἐπεὶ δὲ προαιρεῖται τῷ συμβουλεύοντι σκοπεῖν, τὸ συμφέρον· βουλεύονται δὲ, οὐ περὶ τῶν τέλεων, ἀλλὰ καὶ περὶ τὰ πρὸς τὰ τέλη· τοιαῦτα δ' ἐστὶ τὰ συμφέροντα πρὸς τὰς πράξεις· τὸ δὲ συμφέρον, ἀγαθόν· πλεῖον δὲ εἶπη τοῖς ἰδίοις καὶ ἁπλῶς. ἔστω δὴ ἀγαθόν, ὃ αἱρετὸν αὐτὸ ἑαυτοῦ ἕνεκα ἢ αἱρετόν· καὶ οὗ ἕνεκα ἄλλο αἱρούμεθα· καὶ οὗ ἐφίεται πάντα, ἢ πάντα τὰ αἰσθησιν ἔχοντα ἢ νοῦν, ἢ εἰ λάβοι νοῦν· καὶ ὅσα ὁ νοῦς δίδωσιν ἑκάστῳ ἀποδιδόναι· καὶ ὅσα ὁ τοῦ ἑκάστου νοῦς ἀποδίδωσιν ἑκάστῳ, τοῦτό ἐστιν ἑκάστῳ ἀγαθόν· καὶ οὗ παρόντος, δι' ἃ αἱρεῖται καὶ αὐταρκῶς ἔχει· καὶ τὸ αὐτάρκες· καὶ τὸ ποιητικὸν, ἢ φυλακτικὸν τούτων. καὶ ᾧ ἀκολουθεῖ τὰ τοιαῦτα· καὶ τὰ κωλυτικὰ τοῦ ἐναντίου, καὶ τὰ φθαρτικὰ· ἀκολουθεῖ δ' ἁπλῶς· ἢ γὰρ ἅμα, ἢ ὕστερον οἷς, τῷ μὲν μανθάνειν τὸ ὑπάρξαντος, ὕστερον τῷ δὲ γηράσκειν, τὸ ζῆν, ἅμα. καὶ τὰ ποιη-

A Multorum amicitia & bonorum amicitia non sunt incerta, amico definito, vt sit eiusmodi amicus, quicunque quæ arbitratur bona esse illi, effector est ipsorum propter illum. Iam, cui multi sunt tales, est multorum amicus. Cui verò etiam boni viri, bonorum amicus. Bona fortuna est quorum fortuna bonorum caussa est, ea effici & adesse, vel omnia, vel plurima, vel maxima. Caussa autem est fortuna nonnullorum quidem etiam, quorum artes B sunt, multorum verò non artificiosorum, vt quorum natura est & contingit etiam, vt præter naturam sint. Nam sanitatis quidem ars est caussa: at pulchritudinis & magnitudinis, natura. Omnino talia ex bonis sunt, à fortuna, in quibus versatur inuidia. ac præter rationem bonorum caussa est fortuna, vt si alii deformes sunt fratres, hic autem pulcher: aut alii non viderunt thesaurum, hic autem inuenit: aut si eum, qui prope erat, attigit telum, hunc autem non: C aut si non venit solus semper frequentans, qui verò semel venerunt, perierunt. Omnia enim eiusmodi bonæ fortunæ euentus videntur esse. De virtute, quoniam maximè proprius de laudibus locus est, cùm de laude conficiemus sermonem, tum erit differendum.

CAPVT VI.

De bonis confessis & controuersis.

D AC in quæ quidem oportet intueri eos qui suadent tanquam futura, aut præsentia, & in quæ eos qui dissuadent, apparet. Contraria enim horum sunt. Quoniam autem propositus est deliberandi scopus, id quod vtile est, & consultant non de fine, sed de iis quæ sunt ad finem, & hæc sunt vtilia in actionibus, & vtile est bonum, sumenda erunt elementa de bono ac vtili simpliciter. Iam sit bonum quod ipsum sui caussa eligendum est: E & cuius causa aliud eligimus: & quod appetunt omnia, aut omnia sensum habentia, aut mentem, aut si assumerent mentem: & quæcumque mens vnicuique dictauerit: & quæcunque de vnoquoque mens dictauerit vnicuique, illud est vnicuique bonum. & quo præsente bene disposítum est, & se ipso contentum est: & quod sibi sat est: & quod idoneum est ad efficienda & custodienda talia: & quod consequuntur talia: & quæ idonea sunt ad prohibenda contraria, & quæ ad corrumpenda. Consequuntur autem duplíciter: aut enim simul, aut posteriùs, vt disciplinam quidem scientia posteriùs:

sanitatem verò vita simul. ac idonea sunt ad efficiendum tripliciter, partim vt sanum esse, sanitatem: partim vt cibaria, sanitatem: partim vt exerceri, quod plerumque efficit sanitatem. His autem positis necesse est vt & sumptiones bonorum bonæ sint, & malorum depulsiones. Consequitur enim illud vt non habeamus malum simul: hoc autem vt habeamus bonum posteriùs, & pro minore bono, maioris sumptiones, & pro maiore malo, minoris. Quo enim superat maius id quod est minus, id fit illius quidem sumptio, huius verò depositio. Et virtutes necesse est vt bonum sint. Nam his bene afficiuntur, qui habent, & idoneæ ad bona efficienda sunt, & agenda. De vnaquaque autem, & quæ & cuiusmodi sit, seperatim dicendum, & vt voluptas bonum sit. Omnia enim appetunt animalia ipsam naturâ. Quare vt iucunda & honesta, necesse est bona sint. Illa enim voluptatis efficientia sunt: honesta verò partim iucunda, partim ipsa per se eligenda sunt. Vt autem de singulis dicam, necesse est vt bona sint hæc: felicitas, quia & per se eligenda est, & se ipsa contenta, & caussa ipsius multa eligimus: iustitia, fortitudo, temperantia, magnanimitas, & magnificentia, & alii eiusmodi habitus; virtutes enim animi sunt. & sanitas & pulchritudo, & talia: virtutes enim corporis, & conficientes multorum sunt: vt sanitas & voluptatis & vitæ. Quamobrem etiam optimum videtur esse, quia duorum quæ apud multitudinem maximè honorantur, caussa est, voluptatis & vitæ. Diuitiæ, quia sunt virtus possessionis, & conficientes multorum. amicus, & amicitia: etenim per se res electione digna est amicus, & conficiens multorum. honor, gloria: etenim iucunda sunt, & conficientia multorum, & consequitur ipsa plerumque vt adsint illa in quibus honorantur. facultas dicendi, agendi: quia conficientia sunt omnia hæc bonorum. deinceps ingenium: memoriæ, docilitas, velox animi motus, omnia eiusmodi: conficientes enim ipsæ bonorum facultates sunt. similiter verò etiam scientiæ omnes, & artes: & viuere: si enim nullum aliud sequeretur bonum, per se eligendum est. & iustum: vtile enim quoddam communiter est. Atque hæc quidem fermè confessa bona sunt. In controuersis autem ex his syllogismi sunt. Cui contrarium malum, id bonum. Et cuius contrarium inimicis prodest, vt si timidos esse maximè prodest inimicis, manifestum est fortitudinem maximo emolumento ciuibus esse.

A καὶ τειχῶς, * τὰ μὲν, ὡς τὸ ὑγιαίνειν, ὑγιείας· τὰ δὲ, ὡς σῖτα, ὑγιείας· τὰ δὲ, ὡς γυμνάζεσθαι, ὅτι ὡς ὅπι τὸ πολὺ ποιεῖ ὑγίειαν. τούτων δ' ὑπειλημμένων, ἀνάγκη ταύτας τε λήψεις τῶν ἀγαθῶν ἀγαθὰς εἶναι, καὶ τὰς τῶν κακῶν ἀποβολάς· ἀκολουθεῖ γὰρ, τῷ μὲν, τὸ μὴ ἔχειν τὸ κακὸν, ἅμα δὲ τὸ ἔχειν τὸ ἀγαθὸν, ὑστερηκὸς ἢ αὐτὸ ἐλάττονος ἀγαθοῦ, μείζονος λῆψις· καὶ αὐτὸ μεῖζον κακοῦ, ἐλάττονος· ὧν γὰρ ὑπερέχει τὸ μεῖζον τοῦ ἐλάττονος, τοῦτο γὰρ, τοῦ μὲν, λῆψις· τοῦ δ', ἀποβολή. καὶ ταῖς ἀρεταῖς δὲ ἀνάγκη ἀγαθὸν εἶναι· τοῖς γὰρ ταύτας B οὗ τι μεταχειρίζεσθαι οἷόν τ' ἔχοντες, καὶ ποιητικὰ τῶν ἀγαθῶν εἰσι, καὶ σωτηρικά. περὶ ἑκάστης δὲ, τίς, καὶ ποία, καὶ πόσαι ῥητέον, καὶ τὴν ἡδονὴν ἀγαθὸν εἶναι· πάντα γὰρ ἐφίεται τὰ ζῶα αὐτῆς τῆς φύσεως· ὥστε καὶ τὰ ἡδέα καὶ τὰς καλὰς, ἀνάγκη ἀγαθὰ εἶναι· τὰ μὲν γὰρ ἡδονῆς ποιητικά. τῶν δὲ καλῶν, τὰ μὲν, ἡδέα· τὰ δὲ, αὐτὰ καθ' ἑαυτὰ αἱρετά ἐστιν· ὡς δ' ἐν κεφαλαίῳ εἰπεῖν, ἀνάγκη ἀγαθὰ εἶναι τάδε. εὐδαιμονία· καὶ γὰρ καθ' αὑτὸ αἱρετὸν καὶ αὔταρκες, καὶ ἕνεκα αὐτοῦ πολλὰ αἱρούμεθα· δικαιοσύνη, ἀνδρία, σωφροσύνη, μεγαλοψυχία, μεγαλοπρέπεια, καὶ * ἄλλαι αἱ τοιαῦται ἕξεις· ἀρεταὶ γὰρ ψυχῆς καὶ ὑγίεια, καὶ κάλλος, καὶ τὰ τοιαῦτα· ἀρεταὶ γὰρ σώματος καὶ ποιητικαὶ πολλῶν· οἷον, ὑγίεια, καὶ ἡδονῆς, καὶ τοῦ ζῆν. δοκεῖ καὶ ἄριστον εἶναι, ὅτι δύο τῶν * τοῖς πολλοῖς ὑμνωμένων αἴτιόν ἐστιν, ἡδονῆς, καὶ τοῦ ζῆν. πλοῦτος· ἀρετὴ γὰρ κτήσεως, καὶ * ποιητικὸν πολλῶν. φίλος καὶ φιλία· καὶ γὰρ καθ' αὑτὸν * αἱρετὸν ὁ φίλος, καὶ ποιητικὸν πολλῶν. τιμὴ, δόξα· καὶ γὰρ ἡδέα, καὶ ποιητικὰ πολλῶν, καὶ ἀκολουθεῖ αὐτοῖς ὡς ὅπι τὸ πολὺ, τὸ ὑπάρχειν, ἐφ' οἷς τιμῶνται· δυνάμεις τοῦ λέγειν, τοῦ πράττειν· ποιητικὰ γὰρ πάντα τὰ τοιαῦτα ἀγαθῶν· εἶδος, εὐφυία, μνήμη, εὐμάθεια, ἀγχίνοια, πάντα τὰ τοιαῦτα· ποιητικὰ γὰρ αὗται ἀγαθῶν αἱ δυνάμεις εἰσίν. ὁμοίως δὲ καὶ αἱ ἐπιστῆμαι πᾶσαι, καὶ αἱ τέχναι, καὶ τὸ ζῆν· εἰ γὰρ μηδὲν ἄλλο ἦν ἀγαθὸν, καθ' αὑτὸ αἱρετὸν ἦν. καὶ τὸ δίκαιον. συμφέρον γάρ τι κοινῇ ἐστί. ταῦτα μὲν οὖν σχεδὸν τὰ ὁμολογούμενα ἀγαθά ἐστιν· ἐν δὲ τοῖς ἀμφισβητησίμοις, ἐκ τῶνδε οἱ συλλογισμοί· ᾧ τὸ ἐναντίον κακὸν, τοῦτ' ἀγαθόν. καὶ οὗ τὸ ἐναντίον τοῖς ἐχθροῖς συμφέρει, εἰ τὸ δῆλον ἦν) μάλιστα συμφέρει τοῖς ἐχθροῖς, δῆλον ὅτι ἀνδρία μάλιστα ὠφέλιμον τοῖς πολίταις

C D

* τοῖς πολλοῖς

* ποιητικὸν πολλῶν

* αἱρετὸς & ποιητικὸς. al. καθ' αὑτὸν αἱ.

καὶ ὅλως, ὃ οἱ ἐχθροὶ βούλονται, ἢ ἐφ' ᾧ χαίρουσι, τοιοῦτον τούτῳ ὠφέλιμον· διὸ εὖ εἴρηται, Ηκιστ' ηὐφράνθησαν Πρίαμος. ἔστι δ' οὐκ ἀεὶ τοῦτο, ἀλλ' ὡς ἐπὶ τὸ πολύ. οὐδὲν γὰρ κωλύει ἐνίοτε τοῦτο συμφέρειν τοῖς ἐναντίοις· ὅθεν λέγεται, ὡς τὰ κακὰ συνάγει τοὺς ἀνθρώπους, ὅταν μὴ τοῦτο βλαβερὸν ἀμφοῖν. ἔστι μὲν οὖν ἐπιβολή, τὸ ἀγαθόν. ὃ δ' ἂν ἧττον ἢ δεῖ, κακόν. καὶ οὗ ἕνεκα πολλὰ πεποίηται, ἢ διὰ πολύ), ἢ διὰ πολύ). φαινόμενον γὰρ ἀγαθὸν ἤδη· καὶ ὡς τέλος ἤδη τὸ τοιοῦτον ὑπολαμβάνεται. καὶ τέλος πολλῶν· τὸ γὰρ τέλος, ἀγαθόν· ὅθεν τοῦτ' εἴρηται· Καὶ δέκεν δὴ χωλὸν Πειράμῳ. καὶ Αἰσχρόν τοι δηρόν τε μολεῖν. καὶ ἐπὶ παροιμία δή, ὅτι, Ἐπὶ θύρῃσι τὴν ὑδρίαν. καὶ οὗ πολλοὶ ἐφίενται, καὶ τὸ πρειμάχιστον φαινόμενον· οὗ γὰρ πάντες ἐφίενται, τὸ ἀγαθὸν ἴσως· οἱ δὲ πολλοί, ὥσπερ πάντες φαίνονται, καὶ τὸ ἐπαινετόν· ὁμολογοῦσι γὰρ τὸ μὴ ἀγαθὸν ἐπαινεῖν· καὶ οἱ ἐχθροὶ δὲ καὶ οἱ φαῦλοι ἐπαινοῦσιν· ὥσπερ γὰρ πάντες ἤδη ὁμολογοῦσιν, εἰ καὶ οἱ κακῶς πεπονθότες· ἀφ' οὗ γὰρ τὸ φανερὸν, ὡμολόγησαν δή· ὥσπερ δὲ φαῦλοι, * οὐδὲ οἱ φίλοι ψέγουσι· δὲ ἀγαθοὶ, οὐδὲ οἱ ἐχθροὶ * μὴ ψέγουσι· διὸ λελοιδορῆσθαι ὑπὸ λαβοῦ Κοιρανίδου ἔπος Σιμωνίδου ποιήσαντος, Κοιρανίοις δ' οὐ μέμφεται τὸ Ιλιον. δὲ ὃ τῶν φρονίμων ἐστίν, ἢ τῶν ἀγαθῶν ἀνδρῶν, ἢ γυναικῶν προαιρεῖσθαι· οἷον, Οδυσσέα Αθηνᾶ, καὶ Ελένην Θησεύς, καὶ Αλέξανδρον αἱρεῖται, καὶ Αχιλλέα Ομηρος, δὲ ὅλως τὰ προαιρετά· προαιρεῖσθαι δὲ προσήκει τὰ τε εἰρημένα, καὶ τὰ τοῖς ἐχθροῖς κακά, καὶ τὰ τοῖς φίλοις ἀγαθά. δὲ τὰ δυνατά. * τοῦτο δὲ διχῶς ἔστι, τὰ τε * γνώριμα δύ', δὲ τὰ ῥᾳδίως γνώριμα. ῥᾴδια δέ, ὅσα ἢ αὐτὸν λύπης, ἢ σωλήνα χρόνου ἢ ἐπὶ ὡς βέλτιον βούλονται, ἢ μηδὲν κακόν, ἢ ἔλαττον τοῦ ἀγαθοῦ. τοῦτο δ' ἔστιν, ἐὰν ἢ λανθάνῃ ἢ τιμωρεία, ἢ μικρὰ ἡ. καὶ τὰ ἴδια, δὲ μηδείς. δὲ * τὰ εὐπετῆ· ἢ μὴ γὰρ ὅτι μᾶλλον, δὲ τὰ ἁρμόττοντα αὐτοῖς· τοιαῦτα δ' τά τε προσήκοντα τῷ ἤθει δὲ δυνάμει. καὶ ὧν ἐλλείπειν οἴονται, καὶ μικρὰ ἢ· ῥᾴδιον γὰρ ἧττον προαιρεῖσθαι. δὲ τὰ διὰ πόνων· τὰ δὲ διὰ πολλῶν, ὡς ῥᾴδια· διὰ πόνων δ', καὶ ἃ πάντες, ἢ οἱ πολλοὶ, ἢ οἱ ἥττους κατορθοῦσιν· καὶ ἃ χαρίεντα τοῖς φίλοις, ἢ ἃ ἀπεχθήσονται) τοῖς ἐχθροῖς. δὲ ὅσα οἷς θαυμάζοιτο προαιρεῖσθαι οἷον), δὲ μηδὲν φαῦλος

A Et omnino quod inimici volunt, vel quo gaudent, contrarium huic emolumento esse apparet. Itaque rectè dictum est, Certè gaudebit Priamus. Est autem non semper id, sed plerumque. Nihil enim prohibet aliquando idem prodesse contrariis: vnde dicitur, Mala conciliare homines, quando sit idem perniciosum ambobus. Et cuius non est exuperantia, id bonum: quod autem est maius, quàm oportet, malum. Et cuius causa multum laboratum est, & multum insumptum. Videtur enim iam bonum, & vt finis iam tale habetur, & finis multorum, finis autem bonum: vnde illa dicta sunt, Et certè famam Priamo: &, Turpe manere diu: & prouerbium hoc, In foribus hydriam. Et quod multi appetũt, & quod pugna dignum apparet: quod enim omnes appetunt, id bonum erat. Multi autem tanquam omnes videntur. Et quod laudandum est: nemo enim non bonum laudat. Et quod inimici & improbi laudant. Quasi enim omnes iam confitentur, si etiam illi qui malè affecti sunt. Nam propterea quòd apparet, confiteantur, vt & improbi, quos amici vituperant, & probi, quos inimici laudant. Quamobrem se conuitio affectos esse existimarunt Corinthii à Simonide, qui cecinit, Corinthios verò non accusat Ilium. Et quod ex prudentibus aliquis, vel bonis viris, vel mulieribus, præiudicauit, vt Vlyssem Minerua, & Helenam Theseus, & Alexandrum Dea, & Achillem Homerus. Et omnino quæ præeligenda sunt. Præeligunt autem vt agant tum quæ dicta sunt, tũ inimicis mala, tum amicis bona, tum quæ fieri possunt. Atque hæc duobus modis sunt, & quæ fiunt, & quæ facilè fiunt. Facilia verò sunt, quæcunque vel sine dolore sunt, vel breui tempore. Difficile enim definitur vel dolore vel longitudine temporis. Et, si vt volunt: Volunt autem, vel nullum malum, vel minus, quàm bonum. Hoc verò erit, si vel lateat pœna, vel parua sit. Et propria: Et quæ nemo. Et eximia: honor sic enim magis. Et congruentia ipsis: Talia autem sunt, tum quæ conueniunt propter genus tum propter facultatem. Et quæ deficere arbitrantur, etiam si parua sint: nihil enim minus præeligunt ea vt agant. Et quæ bene deducuntur in actum. Fieri enim possunt, vt facilia. Bene autem deducuntur in actum quæ omnes, vel multi, vel similes, vel minores rectè egerunt. Et quæ grata facient amicis, & quæ odiosa facient inimicis. Et quæcunque quos admirantur, præeligunt, vt agant. Et in quibus ingeniosi sunt, & experti: faciliùs enim se rectè acturos arbitrantur. Et quæ nemo improbus:

γρ. ἐπὶ πόνοις καὶ ἐπὶ πολλοῖς.

γρ. οὐδὲ οἱ φαῦλοι οὐ ψέγουσι. vt etiam Sch. annotat: qui seq. periodũ non videtur agnoscere ἐπαινοῦσι.

δυνατὰ δ' ἢ γνώριμα ἢ λύπη ἢ σωλῆνος χρ. minùs rectè al. ἐλείπειν ἢ λύπη. δὲ ὡς δὲ τὰ εὐπετῆ· ἢ μὴ γὰρ ὅτι μᾶλλον.

laudanda enim magis. Et quæ cupiunt: non enim solùm iucundum, sed & melius appareret. Et in quibus maximè sunt singuli tales, vt studiosi victoriæ, si victoria aderit; studiosi honoris, si honor; studiosi pecuniarum, si pecuniæ: & alii eodem modo. Ac de bono quidem, & vtili, ex his sumenda est fides.

A ἐπαινετὰ γὰρ μᾶλλον καὶ ὧν ἐπιθυμοῦσι τυγχάνοισιν. οὐ γὰρ μόνον ἡδύ, ἀλλὰ καὶ βέλτιον φαίνεται· καὶ μάλιστα ἕκαστοι τοιοῦτοι· οἷ, οἱ *φιλόνικοι, εἰ νίκη ἔσται· οἱ φιλότιμοι, εἰ τιμή· οἱ φιλοχρήματοι, εἰ χρήματα· καὶ οἱ ἄλλοι ὡσαύτως. τοῖς μὲν οὖν ἀγαθοῖς καὶ τῷ συμφέροντος, ἐκ τούτων λαμβάνεον τὰς πίστεις. φιλόνικοι, φιλότιμοι, φιλοχρήματοι, καὶ

CAPVT VII.

De bonis comparatis.

ΚΕΦΑΛ. ζ'.

B

Περὶ τοῦ μείζονος ἀγαθοῦ, καὶ τοῦ μᾶλλον συμφέροντος.

QVoniam autem sæpe qui confitentur vtrumque vtile esse, de eo quod est vtilius, controuersantur: deinceps sequitur vt dicamus, de maiori bono, & de eo quod est vtilius. Sit igitur superans tantùm, & ampliùs. Quod verò superatur, id quod inest. Et maius quidem semper & plus ad minùs. Magnum verò, & paruum, & multum, & paucum ad multorum magnitudinem. Et superans quidem magnum: at deficiens paruum. Et multum & paucum itidem. Quoniam igitur bonum dicimus, & quod ipsum propter se, & non aliud, eligendum est, & quod omnes appetunt, & quod illi, qui mentem & prudentiam acceperint, eligerent, & quod idoneum est ad efficiendum, & custodiendum, & quod consequuntur talia: id autem, cuius caussa res est, finis est: finis verò est, cuius caussa alia sunt: ipsique bonum est, quod ad ipsum accommodatum est: necesse est etiam plura vno, & paucioribus, connumerato vno, vel paucioribus maius bonum esse, propterea quòd superat: at quod inest, superatur. Et si maximum maximo præstat, etiam genera generibus: & si, quæcunque genera generibus, etiam maximum maximo, vt si maximus vir muliere maxima maior, etiam omnino viri mulieribus maiores, &, si viri mulieribus omnino maiores, etiam vir maximus maxima muliere maior. Proportione enim respondent exuperantiæ generum, & maximarum, quæ sunt in ipsis. Et quando hoc quidem illi consequens est; illud verò huic nequaquam. Consequens verò est, vel huic simul, vel illi posteriùs, vel facultate: inest enim vsus consequentis in vsu alterius. Et consequens simul est, si est sanus, vt viuat. Huic verò non illud. At posterius, si discit, vt sciat: Facultate verò, si sacrilegus est, vt furripiat: qui enim sacrilegus fuerit, etiam furripiet. Et quę superant ipso maius, maiora sunt: necesse enim est superare etiam maius. Et maioris boni efficientia, maiora sunt.

Εἰ δὲ πολλάκις ὁμολογοῦντες ἄμφω συμφέρειν, περὶ τοῦ μᾶλλον ἀμφισβητοῦσιν, ἐφεξῆς ἂν εἴη λεκτέον περὶ τοῦ μείζονος ἀγαθοῦ, καὶ τοῦ μᾶλλον συμφέροντος. ἔστω δὴ ὑπερέχον μὲν, τοσοῦτον καὶ ἔτι· ὑπερεχόμενον δὲ τὸ ἐλαττοῦχον. καὶ μεῖζον μὲν ἀεὶ *καὶ πλεῖον τοῦ ἐλάττονος. μέγα δὲ καὶ μικρὸν, καὶ πολὺ καὶ ὀλίγον, τοῦ πολλοῦ μέγεθος. καὶ ὑπερέχον μὲν, τὸ μέγα· τὸ δ' ὑπερεχόμενον, μικρόν. καὶ πολὺ καὶ, ὀλίγον ὅσον ἐχει ὡσαύτως. ἐπεὶ δὲ τῶν ἀγαθῶν λέγομεν, τό, τε αὐτὸ αὑτοῦ ἕνεκα καὶ μὴ ἄλλου αἱρετόν· καὶ, οὗ πάντα *ἐφίεται· καὶ ὃ νοεῖ δὲ καὶ φρόνησιν λαβόντα ἕλοιτο. καὶ τὸ ποιητικὸν καὶ τὸ φυλακτικὸν, ἢ ὧν ἕνεκα τἀγαθά. τὸ δ' οὗ ἕνεκα, τὸ τέλος ἐστί· τέλος δ' ἐστὶν, οὗ ἕνεκα τἆλλα αὐτῷ δὲ ἀγαθὸν, τὸ πρὸς αὐτὸ ταῦτα πεπονθός· ἀνάγκη τἀπὸ πλείω τοῦ ἑνὸς καὶ τῶν ἐλαττόνων, οἷον ἀριθμὸν πλείω τοῦ ἑνὸς ἢ τὸν ἐλαττόνων, μεῖζον ἀγαθὸν εἶναι. ὑπερέχει γάρ. τὸ δὲ ὑπάρχον, ὑπερέχει. καὶ ἐὰν τὸ μέγιστον τοῦ μείζονος ὑπερέχῃ, καὶ αὖπάλιν αὖ τοῦ, καὶ ὅσα αὐτὰ αὑτῶν, καὶ τὸ μέγιστον τοῦ μείζονος οἷ, εἰ ὁ μέγιστος ἀνὴρ γυναικὸς τῆς μεγίστης μείζων, καὶ ὅλως οἱ ἄνδρες τῶν γυναικῶν μείζους· καὶ ἔτι οἱ ἄνδρες τῶν γυναικῶν ὅλως μείζους, καὶ ἀνὴρ ὁ μέγιστος τῆς μεγίστης γυναικὸς μείζων. ἀνάλογον γὰρ ἔχουσιν αἱ ὑπεροχαὶ τῶν γρ. κ. πλῆθος ὅπως ἔχει γρ. παίπες ἐφίεται. & mox: λαβόντες ἕλοιτο γρ. ἀπὸ ℨ αγ. γρ. ἀεὶ δὲ ἐπεὶ δὲ, ἢ τῷ ἅμα, ἢ τῷ ἐφεξῆς, ἢ ἀνὰ τὴν δύναμιν· ὑπάρχει γὰρ ἡ χρῆσις ἢ τοῦ ἐπιθυμοῦντος ἢ τῆς ἡλικίας. ἐπεὶ δὲ, ἅμα μὲν, τῷ ὑπάρχειν τὸ ζῆν, τοῦτο δὲ ἐκεῖνο οὔ· ὕστερον δὲ τῷ μανθάνειν τὸ ἐπίστασθαι. δυνάμει δὲ, τῷ ἐνθουλεῖν τὸ ἀποτυγχάνειν· ὁ γὰρ ἐνθουλήσας, κἂν ἀποτύχῃ.

C

D

E

ἀνάγκη γὰρ ὑπερέχειν τὸ τοῦ μείζονος. καὶ τὰ μείζονος ἀγαθοῦ ποιητικὰ μείζω· τοῦτο γὰρ ἦν τὸ μείζονος ἀγαθοῦ ποιητικὰ εἶναι τὸ μείζονος * ποιητικῷ τῷ εἶναι. καὶ οὗ τὸ ποιητικὸν μεῖζον, ὡσαύτως· εἰ γὰρ τὸ ὑγιεινὸν αἱρετώτερον τοῦ ἡδέος, καὶ μεῖζον ἀγαθόν, καὶ ἡ ὑγίεια τῆς ἡδονῆς μείζων, καὶ τὸ αἱρετώτερον καθ' αὑτό, τοῦ μὴ καθ' αὑτό· οἷον, ἰσχὺς, ὑγιεινοῦ· τὸ μὲν γὰρ, οὐκ αὐτοῦ ἕνεκα· τὸ δ', αὐτοῦ, οἷον τοῦ εὖ ἔχειν τὸ σῶμα. καὶ τὸ ἧττον προσδεόμενον θατέρου ἢ ἑτέρων αὐταρκέστερον γάρ· ἧττον δὲ προσδεῖται τὸ ἐλαττόνων ἢ ῥᾳόνων προσδεόμενον. καὶ ὅτου, τόδε μὲν αὐτὸ τοῦδε μὴ ἦ· ἢ μὴ δυνατὸν ἢ γενέσθαι, θατέρου δὲ αὐτὸ τυγχάνου· αὐταρκέστερον * δὲ τὸ μὴ δεόμενον· ὥστε φαίνεται μεῖζον ἀγαθόν. καὶ ἧ ἀρχὴ, τὸ μὴ ἀρχή. καὶ ἧ αἴτιον, τὸ δ' οὐκ αἴτιον, ἁπλῶς τὸ αὐτό· αὐτὸ γὰρ αἰτίου * καὶ ἀρχῆς, ἀδυνάτου εἶναι), ἢ γενέσθαι· καὶ * δυοῖν ἀρχαῖν, τὸ ἀπὸ τῆς μείζονος ἀρχῆς, μεῖζον. καὶ δυοῖν αἰτίοιν, τὸ ἀπὸ τοῦ μείζονος αἰτίου, μεῖζον. * καὶ ἀνάπαλιν δὲ δυοῖν ἀρχαῖν, ἢ τοῦ μείζονος ἀρχὴ, μεῖζων· καὶ δυοῖν αἰτίοιν, τὸ τοῦ μείζονος αἴτιον, μεῖζον. δῆλον οὖν ἐκ τῶν εἰρημένων, ὅτι ἀμφοτέρως μεῖζόν ἐστι φαίνεσθαι· καὶ γὰρ εἰ ἀρχὴ τόδε, τὸ δὲ μὴ ἀρχὴ, δοξῇ μεῖζον εἶναι· καὶ εἰ μὴ ἀρχὴ, τὸ δὲ ἀρχὴ· τὸ γὰρ τέλος μεῖζον, καὶ οὐκ ἀρχή· ὥσπερ ὁ Λεωδάμας * κατηγόρει ἔφη Καλλιστράτου, τὸν βουλεύσαντα τοῦ πρᾶξαι μᾶλλον ἀδικεῖν. * οὐ γὰρ ἂν ποιῆσαι μὴ βουλεύσαμένου· πάλιν τε καὶ * Χαβρίου, τὸν πρᾶξαντα τοῦ βουλεύσαντος· οὐ γὰρ ἂν γενέσθαι, εἰ μὴ ἐκεῖνος ὁ πράξων· τούτου γὰρ ἕνεκα * ἐπιβουλεύονται, ὅπως πράξωσι· καὶ τὸ ἀναγκαιότερον τοῦ ἀφελίμου· οἷον, χρυσὸς σιδήρου, ἀχρηστότερος ὤν· μᾶλλον γὰρ ἡ κτῆσις, διὰ τὸ * χαλεπώτερον εἶναι. ἄλλον δὲ * τρόπον, τὸ ἄφθονον τοῦ εὐπορίστου· ὅτι ἡ χρῆσις ὑπερέχει· τὸ γὰρ πολλάκις, τοῦ ὀλιγάκις ὑπερέχει· ὅθεν λέγεται, * Ἄριστον μὲν ὕδωρ· καὶ ὅλως τὸ χαλεπώτερον τοῦ ῥᾳόνος ἀναγκαιότερον γάρ. ἄλλον δὲ τρόπον, τὸ ῥᾳόνος τοῦ χαλεπωτέρου· ἔχει γὰρ ὡς βουλόμεθα καὶ ᾧ τὸ ἐναντίον μᾶλλον. καὶ οὗ ἡ στέρησις μεῖζων. καὶ ἀρετὴ μὲν ἀρετῆς, καὶ κακία μὲν κακίας μείζων· τὰ μὲν γὰρ, τέλη· τὰ δ', οὐ τέλη· καὶ ὧν τὰ ἔργα καλλίω, ἢ αἰσχίω, μείζω αὐτά.

A Hoc enim erat maioris efficiens esse. Et cuius efficiens maius itidem: si enim salubre magis eligendum est, quàm iucundum, etiam maius bonum est; & sanitas, quàm voluptas maior. Et quod magis eligendum est per se, quàm quod non per se, vt robur, quàm salubre. Hoc enim non propter se, illud verò propter se, id quod erat bonum. Et, si alterum quidem sit finis; alterum verò non finis. Hoc enim propter illud, at illud propter se, vt exerceri, vt bene se habeat corpus. Et minùs indigens altero, vel alteris. se enim contentum magis. Minus verò indiget, paucioribus vel facilioribus indigens. Et quando vnum quidem sine hoc non sit, vel non possit fieri: alterum verò sine hoc sit, vel possit fieri. Se enim magis contentum est non indigens. Itaque apparet maius bonum esse. Et si vnum principium sit: alterum verò non principium. Et si vnum sit caussa: alterum verò non caussa propter idem. Nam sine caussa vel principio non potest esse, vel fieri. Et ex duobus principiis, quod est à maiore principio, maius est. Et ex duabus caussis quod est à maiore caussa, maius est. Et è controuerso ex duobus principiis maioris principium maius. Et ex duabus caussis maioris caussa res maior. Manifestum igitur est ex iis quæ dicta sunt, quod vtroque modo maius est, & si principium vnum, alterum verò non principium, videbitur maius esse: & si vnum non principium, alterum verò principium. Finis enim maior, & non principium, vt Leodamas dixit, accusans Callistratum, eum, qui consuluerit, quàm qui egerit, iniustiùs egisse: quod non actum fuisset, nisi consuluisset. Rursus verò etiam Chabriam, eum qui egerit, quàm qui consuluerit, quòd non factum esset, nisi fuisset qui ageret. Nam propter hoc consilium est, vt agant. Et rarius, quàm copiosum; vt aurum, quàm ferrum: cùm minùs bonum sit: maior enim est possessio, propterea quòd difficilior sit. Alio autem modo copiosum, quàm rarum: quia vsus superat. quod enim sæpe habetur, superat, quod rarò: vnde dicitur, Optima quidem aqua. & omnino difficilius, quàm facilius, quia rarius. Alio autem modo facilius, quàm difficilius: se enim habet, vt volumus. Et cui quod est contrarium, maius est. Et cuius priuatio maior. Et virtus quàm non virtus. Et vitiositas, quàm non vitiositas, maius est. Nam illa sunt, fines: hæc non fines. Et quorum opera honestiora, vel turpiora sunt, maiora ipsa sunt. Et quorum vitia, & virtutes maiores sunt, etiam

* ποιητικῷ τῷ εἶναι — ποιητικῷ εἶναι
δὲ — δὲ τὸ
* καὶ ἀρχῆς — καὶ ἀρχῆς
* δυοῖν ἀρχαῖν — δυοῖν ἀρχαῖν, καὶ ἀπὸ τῆς μείζονος ἀρχῆς, μεῖζον. καὶ δυοῖν αἰτίοιν, τὸ ἀπὸ τοῦ μείζονος αἰτίου, μεῖζον.
* καὶ ἀνάπαλιν δὲ δυοῖν ἀρχαῖν — ἀνάπαλιν δὲ
* κατηγόρει ἔφη Καλλιστράτου — κατὰ Καλλιστράτου, ἔφη,
* οὐ γὰρ ἂν ποιῆσαι — ἂν γὰρ οὐ ποιῆσαι
* Χαβρίου — Χαβρίαν, τὸν
* ἐπιβουλεύονται — ἐπιβουλεύουσι
* χαλεπώτερον — χαλεπώτερον τῷ πόρῳ,
* Ἄριστον μὲν ὕδωρ — Pindarus Olymp. initio.
* καὶ ἀρετὴ μὲν ἀρετῆς — καὶ ἀρετὴ μὲν ἀρετῆς

opera maiora ſunt. Quoniam vt cauſſæ, & principia, etiam euenta, & vt euenta, etiam cauſſæ, & principia. Et quorum exuperantia magis eligenda, vel honeſtior, vt exquiſitè videre magis eligendum quàm odorari: etenim viſus, quàm odoratus. Et ſtudioſiorem ſodalium eſſe, quàm pecuniarum, honeſtius eſt. Quare etiam ſtudium ſodalium, quàm pecuniarum. Et contrà meliorum exuperantiæ meliores, & honeſtiorum honeſtiores. Et quorum cupiditates honeſtiores, vel meliores. Maiores enim appetitiones maiorum ſunt. Et honeſtiorum, vel meliorum cupiditates meliores, & honeſtiores propter idem. Et quarum ſcientiæ honeſtiores, vel probiores, etiam res honeſtiores ſunt, & probiores: vt enim ſcientia ſe habet, ita etiam id quod verum eſt. Præcipit autem quod ſuum eſt, vnaquæque. Et probiorum ac honeſtiorum ſcientiæ ex proportione eadem de cauſſa. Et quod iudicarent, vel iudicarunt prudentes, vel omnes, vel multi, vel plures vel optimi, bonum, vel maius, neceſſe eſt ſic ſe habere, vel ſimpliciter, vel ſi ex prudentia iudicarunt. Eſt verò hoc commune etiam in aliis. Etenim quid, & quale, & quantum ſic ſe habet, vt ſcientia & prudentia affirmauerit. Verùm de bonis diximus. Nam definitum eſt bonum eſſe, quod quæ acceperint res prudentiam, eligerent ſingillatim. Manifeſtum igitur eſt, etiam maius eſſe quod magis prudentia dicit. Et quod melioribus ineſt, vel ſimpliciter, vel quatenus meliores ſunt, vt fortitudo, quàm robur. Et quod eligeret melior, vel ſimpliciter, vel quatenus melior, vt iniuria affici, magis quàm iniuria afficere. Id enim iuſtior eligeret. Et iucundius quàm minùs iucundum. Voluptatem enim omnia ſequuntur, & propter ipſam, vt iucunditate perfundantur, appetunt. Definitum autem eſt his bonum, & finis. Iucundius verò eſt tum minùs moleſtum, tum diutius iucundum. Et honeſtius, quàm minùs honeſtum. Nam honeſtum eſt aut iucundum, aut per ſe eligendum. Et quorum ipſi ipſis, aut amicis volunt cauſſa eſſe magis, ea maiora ſunt bona; quorum verò minimè volunt, maiora mala. Et diuturniora, quàm minùs diuturna. Et firmiora, quàm minus firma. Superat enim vſus, illorum quidem tempore, horum verò voluntate. Nam quando volunt, adeſt magis vſus rei firmæ. Et vt ex coniugatis, & ſimilibus caſibus etiam alia conſequuntur, vt ſi quod fortiter agitur, & honeſtius, & magis eligendum eſt, quàm quod temperanter: etiam fortitudo, quàm temperantia magis eligẽda, & fortem eſſe, quàm temperantem.

καὶ ὧν αἱ κακίαι καὶ αἱ ἀρεταὶ μείζους, καὶ τὰ ἔργα μείζω, ἐπεί περ, ὡς τὰ αἴτια καὶ αἱ ἀρχαί, καὶ τὰ ἀποβαίνοντα· καὶ ὡς τὰ ἀποβαίνοντα, καὶ τὰ αἴτια καὶ αἱ ἀρχαί. καὶ ὧν ἡ ὑπεροχὴ αἱρετωτέρα, διὰ καλλίων· οἷ, τὸ ἀκριβῶς ὁρᾶν, αἱρετώτερον τοῦ ὀσφραίνεσθαι· καὶ γὰρ ὄψις, ὀσφρήσεως· καὶ φιλεταῖρον εἶναι, τοῦ φιλοχρήματον, μᾶλλον καλλιον· ὥστε καὶ φιλεταιρία, φιλοχρηματίας, καὶ ἀμφοτέρως δὲ, τῶν βελτίονων αἱ ὑπερβολαὶ, βελτίους· καὶ καλλιόνων, καλλίους. καὶ ὧν αἱ ὀρέξεις καλλίους, ἢ βελτίους. αἱ γὰρ μείζους ὀρέξεις, μειζόνων εἰσί· καὶ τῶν καλλιόνων δὲ, ἢ καὶ βελτιόνων αἱ ὀρέξεις, βελτίους καὶ καλλίους δηλοῖ τὸ αὐτό. καὶ ὧν αἱ ὀρέξεις καλλίους ἢ σοφωτεραι, καὶ τὰ πράγματα καλλίω καὶ σοφώτερα· ὡς γὰρ ἔχει ἡ ὄρεξις, καὶ τὰ ἀληθῆ· κατὰ τὸ αὐτὸ ἑκάστη. καὶ τῶν σοφωτέρων ἢ καὶ καλλιόνων αἱ ὀρέξεις, αἰτίαι λέγειν διὰ ταῦτα. καὶ ὃ ἔκρινεν αὖ ἢ κακρίκασιν οἱ φρόνιμοι, ἢ πολῖται, ἢ οἱ πολλοὶ, ἢ οἱ πλείους, ἢ οἱ κρατίστοι, ἀγαθὸν, ἢ μεῖζον ἀναγκη οὕτως ἔχειν, ἢ ἁπλῶς, ἢ εἰ τῷ φρονίμῳ ἔκρινεν. ἔστι δὲ τοῦτο κοινὸν καὶ τῶν ἄλλων. καὶ γὰρ τί, καὶ ποσὸν, καὶ ποιὸν, οὕτως ἔχει, ὡς δοκεῖ ἡ ὀρθὴ δόξα καὶ ἡ φρόνησις εἶναι, ἀλλ' ἐπ' ἀγαθῶν εἰρήκαμεν· ὥστε καὶ ἀγαθὸν εἶναι, ὃ πλείω τὰ τοιαῦτα πράγματα φρόνησιν, ἕλοιτ' ἂν ἕκαστον. δῆλον οὖν, ὅτι καὶ μεῖζον, ὃ μᾶλλον ἡ φρόνησις λέγει. καὶ τὸ τῆς βελτίοσιν ὑπάρχον, ἢ ἁπλῶς, ἢ ἧ βελτίους· οἷ ἡ αὐθρία, ἰσχύος. καὶ ὃ ἕλοιτ' ἂν ὁ βελτίων, ἢ ἁπλῶς, ἢ ἧ βελτίων· οἷ, ἀδικεῖσθαι μᾶλλον ἢ ἀδικεῖν. τοῦτο γὰρ ὁ δικαιότερος ἕλοιτ' ἄν. καὶ τὸ ἥδιον, τοῦ ἧττον ἡδέος. τῷ γὰρ ἡδίονι πολὺ τὰ διώκει, καὶ αὐτοῦ ἕνεκα τοῦ ἡδέος ὀρέγονται. ὥεισαι δὲ τοῦτοις τὸ ἀγαθὸν, καὶ τὸ τέλος. ἥδιον δὲ, τὸ, τε ἀλυπώτερον, καὶ τὸ πολυχρονιώτερον ἡδύ. καὶ τὸ κάλλιον, τοῦ ἧττον καλοῦ. τὸ γὰρ καλόν ἐστιν, ἢ τοι τὸ ἡδύ, ἢ τὸ καθ' αὑτὸ αἱρετόν· καὶ ὅσων αὐτοῖς ἢ φίλοις βούλονται ἀῖτιοι εἶναι μᾶλλον, ταῦτα μείζω ἀγαθά· ὅσων δ' ἧττον, μείζω κακά. καὶ τὰ πολυχρονιώτερα, τῶν ὀλιγοχρονιωτέρων· καὶ τὰ βεβαιότερα, τῶν μὴ βεβαιοτέρων. ὑπερέχει γὰρ ἡ χρῆσις, τῷ μὲν χρόνῳ· τῷ δὲ, τῇ βουλήσει· ὅταν μὲν γὰρ βούλωνται, ὑπάρχει μᾶλλον ἢ τοῦ βεβαίου. καὶ ὡς δ' ἐπὶ τῶν συστοίχων καὶ τῶν ὁμοίων πάντων, καὶ πάλαι ἀκολουθεῖ· οἷ εἰ ἀκόλουθον, τὸ ἀνδρείως καλλιον, καὶ αἱρετώτερον τοῦ

ἐλάττονες. φεύγειν, καὶ ἀνδρία τοῦ φεύγειν αἱρετώτερα, καὶ τὸ ἀνδρῶν εἶναι τοῦ φεύγειν. καὶ τὸ πλείους αἱρεῖσθαι, τοῦ μὴ πλείους. καὶ τὸ οἱ πλείους, ἢ οἱ ἐλάττονες· ἀγαθὸν γὰρ ἴσως, οὐ πλείους εἶπον· ὥστε καὶ μεῖζον τὸ μᾶλλον. καὶ τὸ οἱ ἀμφισβητοῦντες, ἢ οἱ ἐχθροὶ, ἢ οἱ κρίνοντες, ἢ οἷς οὗτοι κελεύουσι. τὸ γὰρ, ὡς εἰ πάντες ἔφασαν, τοῦτ' ἐστὶν, ὡς αὐτοὶ οἱ πλείους φᾶναι, ὅτι τὸ ὄν, ὡς οἱ κύριοι καὶ οἱ εἰδότες· καὶ ὅτι μὴ οὗ πλείους μετέχουσι, μεῖζον· ἀξιμία γὰρ τὸ μὴ μετέχειν· ὅτε δ', οὐ μηδεὶς, ἢ οὐ ὀλίγοι κακῶς πεφύκασι γάρ. καὶ τὰ ἐπαινετώτερα· καλλίω γάρ. καὶ ὧν αἱ ἀξίαι μείζους, ὡσαύτως· ἡ γὰρ ἀξία, ὡς εἰπεῖν ἀρχή τις ἐστί. καὶ ὧν αἱ ζημίαι μείζους. καὶ τὰ τῶν ὁμολογουμένων ἢ φαινομένων μεγάλων, μεῖζω. καὶ ἃ διαιρεῖται εἰς τὰ μέρη τὰ αὐτὰ, μείζω φαίνεσθαι· πλείόνων γὰρ ὑποχὴ φαίνεται· ὅθεν καὶ ὁ ποιητής φησι, πᾶσαν λέγεσθαι τὴν Μελέαγρου ἀρὰς ἔχειν.

ὑποέχειν φαίνεται. al. ὑποέχει ἢ φαιν. Ιλιάδ. ι.

Οὕτω καὶ κατ' ἀνθρώποις πόλις, τὴν ἄρ' ἀλφὴν,
Λαοὶ μὲν φθινύθουσι, πόλιν δέ τε πῦρ ἀναθύνει,
Τέκνα δ' ἕτ' ἄλλοι ἄγουσι.

De gen. animal l. 1. c. 18. καὶ τὸ σώζεσθαι ἢ τὸ ἐποικοδομεῖν, ὥσπερ Ἐπίχαρμος· ἅμα τι τὸ αὐτὸ τῇ διαιρέσει· ἡ γὰρ σύνθεσις, ὑποχὴν δείκνυσι πολλήν· καὶ ὅτι ἀρχὴ φαίνεται μεγάλων καὶ αἴτιον. ἔτι ἢ τὸ χαλεπώτερον καὶ σοφώτερον μᾶλλον, ἢ οἱ καιροὶ, ἢ αἱ ἡλικίαι, καὶ οἱ τόποι, καὶ οἱ χρόνοι, καὶ αἱ δυνάμεις ποιοῦσι μεγάλα· εἰ γὰρ ὑπὲρ δύναμιν, καὶ ὑπὲρ ἡλικίαν, καὶ ὑπὲρ τοὺς ὁμοίους, καὶ εἰ οὕτως, ἢ ἐνταῦθα, ἢ τότε, ἕξει μέγεθος καὶ καλῶν καὶ ἀγαθῶν, καὶ δικαίων, καὶ τῶν ἐναντίων. ὅθεν καὶ τὸ ὑπογράμμα τοῦ Ὀλυμπιονίκου.

Πείσιν. παχ. ἐχ. ἀμ. κο. εἰς Τεγέαν ἔφευγ. ἀπεχρ.

*Πεζὸς μὲν ἀμφ' ὤμοισιν ἔχων πελάσειν ἀσπίδα,
Ἰφικράτης δὲ Ἀργους εἰς Τεγέαν ἔφευγον.

καὶ ὁ Ἰφικράτης αὐτὸν ἐνεκωμίαζε, λέγων, ὅτι ὧν ὑπῆρξε τοιοῦτος. καὶ τὰ αὐξητὰ τῶν ἐπικτήτων· χαλεπώτερον γάρ· ὅθεν καὶ ὁ ποιητής φησιν, Αὐτοδίδακτος δ' εἰμί. καὶ τὸ μεγάλου μέγιστον μέρος· οἷον, Περικλῆς τὸν ὅλον πάθιον λέγων, τὴν νεότητα ἐκ τῆς πόλεως ἀνῃρῆσθαι, ὡσπερ τὸ ἔαρ ἐκ τοῦ ἐνιαυτοῦ εἰ ἐξαιρεθείη· καὶ τὰ ἐν χρείᾳ μείζονι, χρήσιμα, οἷον πρὸ ἐν γήρᾳ καὶ νόσοις· καὶ δυοῖν θάτερον τῷ τέλει, καὶ τὸ αὐτῷ ἢ ἀπλῶς· καὶ τὸ δυνατὸν τοῦ ἀδυνάτου· τὸ μὲν γὰρ, ἀοῦ· τὸ δ' οὔ· καὶ τὸ ἐν τέλει τοῦ βίου· τέλη γὰρ μᾶλλον

πρὸ αὐτοῦ, καὶ ἐν al. καὶ πρὸ αὐτοῦ καὶ ἐν.

A Et quod omnes eligunt, quam quod non omnes. Et quod plures, quàm quod pauciores. Nam bonum erat, quod omnes appetunt. Quare etiam maius, quod magis. Et quod controuersantes, vel inimici, vel iudicantes, vel quod isti iudicant. Illud enim est, perinde ac si omnes affirmarent: hoc verò perinde ac si potentes, & scientes. Et interdum cuius omnes participes sunt, maius est: dedecus enim est, non esse participem. Interdum, cuius nemo, aut cuius pauci, quia rarius.

B Et magis laudanda: quia honestiora. Et quorum honores maiores, itidem. Nam honor, tanquam pretium quoddam est. Et quorum pœnæ maiores. Et quæ sunt confessis, & iis quæ apparent magna, maiora. Et quæ diuiduntur in partes, ipsa maiora apparent: plurium enim exuperantia apparet. vnde & Poëta ait illam persuasisse Meleagro, vt exurgeret, exponentem:

Quot mala concurrunt, quando sunt oppida capta:
Occidunt homines, tectisque incendia miscent:
Aſt alii abducunt natos, nec non mulieres
C *Ornatè cinctas.*

Et si componantur, ac destruantur, vt Epicharmus faciebat, tum propter idem, quod euenit diuisioni, nam compositio exuperantiam demonstrat multam: tum quod principium apparet magnorum, & causſa. Quoniam verò difficilius & rarius est maius, etiam occasiones, & ætates, & loci, & tempora, & facultates reddunt magna. Si enim supra facultatem & supra ætatem, & supra similes, & si sic, vel ibi, vel tunc, habebit magnitudinem, & D honestorum, & bonorum, & iustorum, & contrariorum. Vnde & epigramma in Olympionicen:

His humeris dura imposita mihi corbe rediebam,
Ex Argo pressus piscibus ad Tegeam.

Et Iphicrates se ipsum encomio ornauit, dicens, Ex quibus extiterunt hæc. Et natiuum, quàm ascitum: difficilius enim. Vnde & Poëta ait, Sum mihimet doctor. Et eius, quod magnum est, maxima pars, E vt Pericles funebrem orationem habens, si iuuentus ex ciuitate sublata sit, perinde esse ac si ver ex anno sublatum sit. Et in necessitate maiore vtilia, vt in senectute, & morbis. Et ex duobus quod propius accedit ad finem. Et quod ipsi, quàm quod simpliciter. Et id quod fieri potest, quàm quod non potest. Illud enim est ipsi bonum: hoc verò nequaquam. Et quæ sunt in fine vitæ. Fines enim magis quàm quæ ad finem. Et quæ sunt ad veritatem,

quàm quæ ad opinionem. Terminus autem eius, quod eſt ad opinionem, eſt, ſi lateturus eſſet, eum non electurum. Quamobrem vt quis beneficio afficiatur, quàm vt afficiat, videtur magis eligendum eſſe. Illud enim etiam ſi lateat, eliget: vt autem beneficio afficiat, ſi lateat, non videtur eſſe electurus. Et quæcunque eſſe magis, quàm videri volunt: ad veritatem enim ſunt magis. Quamobrem & iuſtitiam aiunt rem paruam eſſe, quia, vt quis videatur, quàm vt ſit, magis eligendum eſt. De ſanitate verò nequaquam. Et ad multa vtilius, vt ad vitam, & bonam vitam, & voluptatem, & adminiſtrationem honeſtorum. Quamobrem & diuitiæ, & ſanitas, res maximæ videntur eſſe. Omnia enim hæc ipſæ habent. Et minus moleſtum & quod eſt cum voluptate. Pluris enim ſunt vno. Quare eſt etiam voluptas bonum, & indolentia. Et ex duobus quod eidem adiunctum maius totum efficit. Et quæ non latent præſentia, quàm quæ latent: ad veritatem enim hæc ſunt. Quamobrem diuitem eſſe apparebit maius bonum, quàm videri. Et quod amandum eſt, & aliquibus quidem ſolum: aliquibus verò cum aliis. Itaque non æqualis pœna eſt, ſi quis altero oculo vtentem excauerit, & duos habentem: quod enim amandum eſt, ſublatum eſt. Ac ex quibus quidem oporteat fidem afferre, tum ſuadendo, tum diſſuadendo, fermè dictum eſt.

A * πὰ πρὸς τὸ τέλειον καὶ πὰ πρὸς ἀλήθειαν, ἢ πὰ πρὸ τ̃ πρὸς δόξαν. ὅσος δὲ γ̃ πρὸς δόξαν, ὁ λανθάνειν μέλλων, οὐκ αἱρετός. ὅλῳ γ̃ ὦ πάντων, τ̃ ὦ ποιεῖν δόξειν ὡς αἱρετώτερον εἶ). τὸ μ̃ γὰρ, κἂν λανθάνῃ, αἱρήσει). ποιῇ δ' ὦ λανθάνων γ' δοκεῖ ὡ ἐλέᾳς τ̃ ὅσα εἶ) μᾶλλον ἢ δοκεῖν βούλονται· πρὸς ἀλήθειαν γὰρ μᾶλλον. ὅλῳ τ̃ τιμ̃ δικαιοσυνίων φασὶ μικρὸν εἶ), ὅτι δοκῇ ἢ εἶναι αἱρετώτερον· τὸ γ̃ ὑγιαίνειν. οὐκ ἢ τὸ πρὸς πολλὰ χρησιμώτερον οἶ), τὸ πρὸς τὸ ζῆν, καὶ ὦ ζῆν τ̃ ἡδονῇ, * τ̃ πρὸς τὸ καλά. ὅλῳ καὶ ὁ πλοῦτος καὶ ἡ ὑγίεια, μάλιστα δοκεῖ εἶ) ἅπαντα γὰρ ἔχει ταῦτα. καὶ τὸ ἀλυπώτερον, τ̃ τὸ μ̃ ἡδονῆς· πλείω γὰρ ἑνός· ὥστε * ὑπάρχει τ̃ ἢ ἡδονὴ ἀγαθὸν, καὶ ἀλυπία, τ̃ * δυοῖν ὁ τῷ αὐτῷ προσιθέμενον, μεῖζον τὸ ὅλον ποιεῖ. τ̃ ἃ μὴ λανθάνει παρόντα, * ἢ λανθάνει· πρὸς ἀλήθειαν γὰρ * τείνει ταῦτα. * ὅλῳ τὸ πλουτεῖν φαμεῖν ὡ μᾶλλον ἀγαθὸν τ̃ δοκεῖν. καὶ τὸ ἀγαπητόν· καὶ τοῖς μόνῳ, * μόνον· τοῖς δὲ μετ' ἄλλων. ὅλῳ τ̃ οὐκ ἴσον ζημία, δύο τις τὸν ἑτεροφθαλμον τυφλώσῃ, καὶ τὸν δύ' ἔχοντα· ἀγαπητὸν γὰρ * ἀφῄρηται. ὃν λόγων μὲν οὖν δεῖ ταῖς πίστεσι φέρειν ἐν ᾧ πρέπει πείθειν καὶ ἀποτρέπειν, σχεδὸν εἴρηται.

B

C

ἐστὶ πῶς.

ὑπάρχει

δυοῖν δὲ πρ. ἢ ἃ λ. alii. alii Quidam δύο ἃ π. λ. γ. δοκεῖ, φ. μόνοις. δύο ἔχ. ἡμῶν ἀφ. al. μόνος.

CAPVT VIII.

De moribus Rerumpubl.

MAximum autem, & potentiſſimum omnium eſt, vt poſſimus perſuadere, & egregiè deliberare, Reſpublicas omnes aſſumere, & vniuſcuiuſque mores, & inſtituta, ac vtilia diſtinguere. Perſuadetur enim apud omnes eo quod vtile eſt. Vtile verò eſt quod ciuitatem conſeruat. Præterea dominatus eſt, domini enuntiatio. Ac dominatus ex Rebuſpublicis diſtincti ſunt: quot enim Reſpublicæ, tot etiam dominatus ſunt. Atqui Reſpublicæ ſunt quatuor, Democratia, Oligarchia, Ariſtocratia, Monarchia. Quare dominatus, & id quod iudicat, harum erit particula, aut totum harum. Democratia eſt Reſpublica in qua ſortes diſtribuunt magiſtratus. Oligarchia, in qua qui valent cenſibus. Ariſtocratia, in qua ex diſciplina. Diſciplinam voco à lege conſtitutam. Nam qui in legibus inſtiterunt,

ΚΕΦΑΛ. η'.

Περὶ πολιτειῶν πόσαι καὶ ποῖαι καὶ περὶ πόλεως ἑκάστης.

D

ΜΕγιστον δὲ καὶ κυριώτατον ἁπάντων πρὸς τὸ δυνάσθαι πείθειν, καὶ καλῶς συμβουλεύειν, τὰς πολιτείας ἁπάσας λαβεῖν, καὶ τὰ ἐκάστης ἤθη, καὶ νόμιμα, καὶ συμφέροντα διελεῖν· πείθονται γὰρ ἅπαντες ᾧ συμφέροντι. συμφέρει δὲ τὸ σῶζον * τὴν πολιτείαν· ἔτι δὲ, κυρία μία ἐστὶν ἡ τ̃ κυρίου * ἀπόφασις. τὰ δὲ κύρια διήρηται κατὰ τὰς πολιτείας. ὅσαι γὰρ αἱ πολιτεῖαι, τοσαῦτα καὶ τὰ κύρια ἐστίν. εἰσὶ δὲ πολιτεῖαι τέσσαρες, δημοκρατία, ὀλιγαρχία, ἀριστοκρατία, μοναρχία· ὥστε, τὸ μὲν κύριον καὶ τὸ κρεῖνον, τούτων δὴ αὐτῶν μόριον, ἢ ὅλον τούτων. ἔστι δὴ δημοκρατία μὲν, πολιτεία ὅταν * κλήρῳ ἀφορίζωνται τὰς ἀρχάς· ὀλιγαρχία δὲ, ὅταν οἱ ἀπὸ τιμημάτων· ἀριστοκρατία δὲ, ὅταν οἱ κατὰ παιδείαν· παιδείαν δὲ λέγω, τὴν ἀπὸ τ̃ νόμου κελεύων· οἱ γὰρ ἐμμενοῦντες τοῖς

E

τὴν πόλιν.

ἀπόφασις.

χρ. νόμοις, τις ἐν τοῖς *νομίμοις, ἐν τῇ ἀριστοκρατίᾳ ἀρέχουσιν. ἀνάγκη δὲ τοῦτις φαίνεσθαι ἀρίστους· ὅθεν καὶ τοὔνομα εἴληφε τοῦτο· μοναρχία μὲν ἔστι, καθ' τοὔνομα, ἐν ᾗ εἷς ἀπάντων κύριός ἐστιν· τούτων δὲ, ἡ μὲν καθ' τάξιν τινά, βασιλεία· ἡ δ' ἀόριστος, τυραννίς. ἐν δὴ τέλος ἑκάστης πολιτείας οὐ δεῖ λανθάνειν. αἱρεῖσθαι γὰρ πάντες ἐν τὸ τέλος. ἔστι δὲ, δημοκρατίας μὲν τέλος, ἐλευθερία· ὀλιγαρχίας δὲ, πλοῦτος· ἀριστοκρατίας δὲ, *τὰ πρὸς παιδείαν καὶ * τὰ νόμιμα. τυραννίδος δὲ, φυλακή. δῆλον οὖν ὅτι πάντα πρὸς τὸ τέλος ἑκάστης, * ἔτι καὶ νόμιμα, καὶ συμφέροντα, ἁμαρτητέον. εἴωθασι δὲ αἱρεῖσθαι πρὸς τοῦτο * ἐπιφαίνοντες. ἐπεὶ δ' οὐ μόνον αἱ πίστεις γίνονται δι' ἀποδείξεως λόγου, ἀλλὰ καὶ δι' ἤθους· πᾶν γὰρ ποιόν τινα φαίνεσθαι τὸν λέγοντα, πιστεύομεν· τοῦτο δ' ἔστιν, ἂν ἀγαθὸς φαίνηται, ἢ δίκαιος, ἢ ἄμφω· δέοι ἂν πάντα ἢ ἔστιν τὰ πολιτεύσεσθαι ἑκάστης ἔχειν ἡμᾶς· τὸ μὲν γὰρ * ἑκάστης ἦθος, πιθανώτατον αἰτίαν ἐστὶ πρὸς ἑκάστην εἶναι). ταῦτα δὲ λαμβάνεσθαι ἀπὸ τῶν αὐτῶν. τὰ μὲν γὰρ ἤδη φανερὰ καὶ τὴν προαίρεσιν· ἡ δὲ προαίρεσις, διαφέρεται πρὸς τὸ τέλος· ὧν μὲν οὖν δεῖ ὀρέγεσθαι πρόπτοντας, ὡς ἐσομένων ἢ ὄντων· καὶ ἐκ τίνων δεῖ τὰς περὶ τὸ συμφέροντος πίστεις λαμβάνειν· ἔτι δὲ, περὶ τῶν καὶ τὰς πολιτείας ἡμῶν καὶ νομίμων· ἀπὸ τίνων τε καὶ πῶς δυνησόμεθα, ἐφ' ὅσον ἐνδέχεται τῷ παρόντι καιρῷ συμμέτρως, εἰρῆσθαι· διηκριβώσαμεν γὰρ ἐν τοῖς πολιτικοῖς περὶ τούτων.

A in Aristocratia dominantur. Necesse verò est hos apparere optimos, vnde & nomen accepit huiusmodi. Monarchia est, secundum nomen, in qua vnus omnium dominus est. Atque ex iis quæ Monarchiæ nomine continentur, illa quidem quæ ordinem quendam habet, Regnum est: at indefinita, Tyrannis. Iam finem cuiusque reipubl. non oportet latere. Eligunt enim ea quæ referuntur ad finem. Ac Democratiæ quidem finis est libertas: Oligarchiæ verò, diuitiæ. At
B Aristocratiæ, quæ pertinent ad disciplinam, & instituta. Tyrannidis autem, custodia. Manifestum igitur est, qui pertinent ad finem cuiusque mores, & instituta, & vtilia distinguenda esse, siquidem eligunt ad hæc referentes. Et quoniam non solùm fides fit ea quæ demonstrat, oratione, sed etiam motata, (nam eo quia cuiusdam modi apparet is qui dicit, fidem habemus, id est, si bonus appareat, vel amicus, vel vtrumque,) oportebit mores reipublicæ cuiusque nos tenere. Cuiusque enim mores maximè idoneos ad faciendam fidem, necesse est in quaque esse. Hæc verò accipientur ex iisdem. Nam mores apparent
C ex præelectione, at præelectio refertur ad finem. Ac quæ quidem oportet appetere illos, qui suadent, tanquam futura, vel præsentia, & vnde oporteat de vtili fidem sumere, præterea verò de Rerumpublicarum moribus & institutis, tum quibus, tum quomodo abundabimus, quantum erat præsenti tempori accommodatum, dictum est. Exquisitè enim disputatum est in politicis de his.

ΚΕΦΑΛ. θ'.

CAPVT IX.

Περὶ γένους ἐπιδεικτικοῦ, καὶ τῶν καλῶν καὶ ἀγαθῶν, ἐξ ὧν τὰ ἐνθύμια γίνεται καὶ τὰ ἐνθυμήματα.

De genere demonstratiuo, & rebus honestis ac laudabilibus.

ΜΕτὰ δὲ ταῦτα λέγωμεν περὶ ἀρετῆς καὶ κακίας, καὶ καλοῦ καὶ αἰσχροῦ. ἔστι γὰρ σκοποὶ τοῦ ἐπαινοῦντος καὶ ψέγοντος· συμβήσεται γὰρ ἅμα περὶ τούτων λέγοντας, φανερὰ ποιεῖν, ἐξ ὧν ποιοί τινες ὑπολήψονται καὶ τὸ ἦθος· ὥστε καὶ δευτέρα πίστις ἐκ τῶν αὐτῶν γὰρ ἡμᾶς τε καὶ ἄλλον ἀξιόπιστον διανοήσεται ποιεῖν πρὸς ἀρετήν. ἐπεὶ δὲ συμβαίνει καὶ χρεὼν σπουδῇ καὶ μετὰ σπουδῆς ἐπαινεῖν πολλάκις, οὐ μόνον ἀνθρώπους, ἢ θεόν, ἀλλὰ καὶ ἄψυχα, καὶ τῶν ἄλλων ζώων τὸ τυχόν· τὸν αὐτὸν τρόπον καὶ περὶ τούτων λητέον τὰς προτάσεις.

POst hæc autem dicamus de virtute, & vitio, & honesto, & turpi. Res enim huiusmodi propositæ sunt ei qui
E laudat, & qui vituperat. Continget verò simul, dum de his dicemus, vt etiam illa aperiamus, ex quibus cuiusdammodi existimabimur secundùm mores, quæ erat secunda fides. ex iisdem enim & nos, & alium fide dignum poterimus efficere propter virtutem. Quoniam verò contingit & iocosè & seriò laudare sæpenumero, non solùm hominem, aut Deum, sed etiam inanimata, & aliorum animalium quodlibet, eodem modo etiam de his sumendæ sunt propositiones.

Itaque

Itaque quodammodo exempli gratia di camus etiam de his. Ac honestum quidem est, quod cùm per se eligendum sit, laudabile est, vel quod cùm bonum sit, iucundum est, quia bonum. Quòd si hoc est honestum, necesse est vt virtus honesta sit. Bona enim cùm sit, laudabilis est. Virtus verò est facultas, vt videtur, quæ parat bona, & quæ conseruat: & facultas, quæ beneficia facit multa, & magna, & omnia in omnibus. Partes autem virtutis sunt iustitia, fortitudo, temperantia, magnificentia, magnanimitas, liberalitas, mansuetudo, prudentia, sapientia. Necesse verò est maximas esse virtutes, quæ aliis vtilissimæ sunt, si quidem est virtus facultas quæ beneficia facit. Idcirco iustos & fortes maximè honorant: hæc enim in bello, illa verò etiam in pace vtilis est ipsis. Et liberales. Nam effundunt, & non certant de pecuniis, quas maximè appetunt alii. Iustitia est virtus, per quam quę sunt sua, singuli habent, & vt iubet lex. Iniustitia, per quam aliena, non vt præcipit lex. Fortitudo, per quam actores sunt honestorum operum in periculis, & vt lex præcipit, atque administri legis. Timiditas, contrarium. Temperantia est virtus, per quam ad voluptates corporis sic se habent, vt lex prȩcepit. Intemperantia, contrarium. Liberalitas, quæ in pecuniis benefacit. Illiberalitas, contrarium. Magnanimitas, virtus magnorum effectrix beneficiorum. Pusillanimitas, contrarium. Magnificentia, virtus in sumptibus magnitudinis effectrix. Paruificentia, contrarium. Prudentia est virtus rationis, per quam bene consultare possunt de bonis, & malis, quæ dicta sunt pertinere ad felicitatem. Ac de virtute quidem & vitio in vniuersum, & de particulis dictum est, quod præsenti tempori satis sit. De aliis verò non est difficile videre. Apparet enim necesse esse vt & ea quæ efficiunt virtutem, sint honesta: referuntur enim ad virtutem. Et quæ à virtute efficiuntur: eiusmodi autem sunt signa virtutis, & opera. Et quoniam signa, & talia quæ sunt boni opera, vel perpessiones, honesta sunt, necesse est vt etiam quæcunque sunt fortitudinis opera, signa fortitudinis, vel fortiter gesta, honesta sint. Et iusta, & iustè se habentia opera, perpessiones verò minimè. In sola enim hac inter virtutes, non semper quod iustè se habet, honestum est, verùm cùm quis damnatur, turpius est, si id fiat iustè, quàm si iniustè. Et de aliis virtutibus similiter. Et in quibus præmia sunt honor, honesta sunt. Et in quibus honor magis, quàm pecuniæ.

A ὥστε ὅσα παραδείγματος χάριν, εἴπωμεν καὶ περὶ τούτων. καλὸν μὲν οὖν ἐστιν, ὃ δι' αὑτὸ αἱρετὸν ὂν ἐπαινετὸν ἢ, ἢ ὃ αἰνὰ ἀγαθὸν ὄν, ἡδὺ ἢ, ὅτι ἀγαθόν. εἰ δὴ τοῦτό ἐστι τὸ καλόν, ἀνάγκη τὴν ἀρετὴν καλὸν εἶναι· ἀγαθὸν γὰρ ὄν, ἐπαινετόν ἐστιν· ἀρετὴ δ', ὅτι μὲν δυνάμεις, ὡς δοκεῖ, ποιητικὴ ἀγαθῶν καὶ φυλακτική· καὶ δύναμις διεργετικὴ πολλῶν καὶ μεγάλων, καὶ πάντων περὶ πάντα. μέρη δ' ἀρετῆς δικαιοσύνη, ἀνδρία, σωφροσύνη, μεγαλοπρέπεια, μεγαλοψυχία, ἐλευθεριότης, πραότης, φρόνησις, σοφία. ἀνάγκη δή, μεγίστας εἶναι ἀρετάς, τὰς τοῖς ἄλλοις χρησίμους τάξας, εἴπερ ἐστὶν ἡ ἀρετὴ δύναμις διεργετική. μάλιστα δὲ τοῦτο τοὺς δικαίους καὶ ἀνδρείους μάλιστα τιμῶσιν· ἡ μὲν γὰρ, ἐν πολέμῳ· ἡ δ', καὶ ἐν εἰρήνῃ χρήσιμός ἐστιν ἀνδρῶν. B *εἶτα ἡ ἐλευθεριότης περίεστι γὰρ, καὶ οὐκ ἀντιποιοῦνται περὶ τῶν χρημάτων, ὧν μάλιστα ἐφίενται ἄλλοι. ἔστι δὲ, δικαιοσύνη μὲν, δι' ἣν τὰ αὑτῶν ἕκαστοι ἔχουσι, καὶ ὡς ὁ νόμος· ἀδικία δ', δι' ἣν τὰ ἀλλότρια, οὐχ ὡς ὁ νόμος· ἀνδρία δέ, δι' ἣν πρακτικοί εἰσι τῶν καλῶν ἔργων ἐν τοῖς κινδύνοις, καὶ ὡς ὁ νόμος κελεύει. C ὑπηρετικὴ τῷ νόμῳ· δειλία δέ, τὸ ἀνάλογον. σωφροσύνη δ', ἀρετὴ, δι' ἣν πρὸς τὰς ἡδονὰς τοῦ σώματος ἔχουσιν ὡς ὁ νόμος κελεύει· ἀκολασία δὲ, τοὐναντίον. ἐλευθεριότης δὲ, περὶ χρήματα ἡ ποιητική· ἀνελευθερία δὲ, τοὐναντίον. μεγαλοψυχία δ', D ἀρετὴ μεγάλων ποιητικὴ διεργετημάτων· μικροψυχία δὲ, τοὐναντίον· μεγαλοπρέπεια δὲ, ἀρετὴ ἐν δαπανήμασι μεγέθους ποιητική· μικροψυχία δὲ καὶ μικροπρέπεια, τοὐναντία. φρόνησις δ', ἐστὶν ἀρετὴ διανοίας, καθ' ἣν βουλεύεσθαι δυνάμεθα περὶ ἀγαθῶν * καὶ κακῶν τὴν εἰρημένων εἰς εὐδαιμονίαν. περὶ μὲν οὖν τῶν ἀρετῶν καὶ κακιῶν καθόλου, καὶ περὶ τῶν μερικῶν, εἴρηται καὶ τὸν ἐνεστῶτα τρόπον ἱκανῶς. περὶ δὲ τῶν ἄλλων ἁ χαλεπὸν ἰδεῖν· φανερὸν γὰρ, ὅτι ἀνάγκη, τά τε ποιητικὰ τῆς ἀρετῆς εἶναι καλά· E ποιὰ γὰρ ἀρετῶν γίνεται. καὶ τὰ ἀφ' ἀρετῆς γινόμενα. τοιαῦτα δὲ, τά τε σημεῖα τῆς ἀρετῆς, καὶ τὰ ἔργα. ἐπεὶ δὲ τὰ σημεῖα καὶ τὰ πραττόμενα ὅσα εἰσὶν ἀγαθοῦ ἔργα διὰ πάθη, καλά, * ἀνάγκη ὅσα τε ἀνδρίας ἔργα, διὰ σημεῖα ἀνδρίας, ἢ ἀνδρείως πέπρακται, * καὶ καλὰ εἶναι· καὶ τὰ δίκαια, καὶ τὰ δικαίως * ἔργα· πάθη δὲ, οὔ· ἐν μὲν γὰρ τούτῃ τῇ ἀρετῇ, οὐκ ἀεὶ τὸ δικαίως καλὸν, ἀλλ' ὅταν τις ζημιοῦσθαι, αἰσχρὸν τὸ δικαίως μᾶλλον ἢ τὸ ἀδίκως·

ἐπ. δὴ τι

εἶτα ἐλευθεριότης.

δι' ὅτι δὲ καὶ δι' ὃ π.

καὶ κακῶν

καὶ περὶ

ἐργαστικὰ

δι' ὃ π. ὅσα

καὶ τῶν πε

καὶ τὰς ἄλλας ἢ αἱρετάς, ὡσαύτως. καὶ ἐφ' A Et quæcunque non ſui cauſa agit aliquis, ex iis quæ eligenda ſunt. Et ſimpliciter bona, & quæcunque pro patria geſſerit aliquis, negligens ſuum ipſius. Et naturaliter bona. Et quæ non ipſi bona: ipſius enim cauſſa talia ſunt. Et quæcumque mortuo contingit vt adſint magis, quàm viuenti. Id enim quod ſui cauſſa eſt, continent magis quæ ſunt viuenti. Et quæcunque opera aliorum ſunt cauſſa: minus enim ſui. Et quæcunque bonæ actiones ſunt erga alios, ſed non erga ſe. Et erga eos, qui benefecerunt, quia id iuſtum eſt. Et beneficia, quia non ſunt erga ipſum. Et contraria iis in quibus verecundantur. Nam verecundantur qui propria & dicunt & faciunt, & dicturi ſunt & facturi, vt etiam Sappho cecinit, cùm diceret Alcæus, Volo aliquid loqui, ſed me prohibet pudor. Si veniſſes in bonarum rerum deſiderium, aut honeſtarum, Neque dicere lingua tentaſſet malum, Pudor nequaquam occuparet oculos, Sed loquereris de re iuſta. Et de quibus anguntur, cùm minimè metuant: quia in bonis quæ ad gloriam referuntur, hoc modo afficiuntur. Et qui natura ſunt meliores, eorum virtutes honeſtiores, & opera, vt viri, quàm mulieris. Et quæ voluptariæ aliis magis, quàm ipſis. Quamobrem iuſtum, & iuſtitia honeſta eſt. Et inimicos vlciſci magis, & non reconciliari. Nam par pari referre iuſtum eſt. Iuſtum autem eſt honeſtum: ad fortitudinem verò pertinet non cedere. Et victoria & honor inter honeſta. Nam eligenda ſunt etiamſi nullum fructum ferunt, & excellentiam virtutis declarant. Et memorabilia. Et quæ memoria digniora ſunt, honeſtiora ſunt. Et quæ non viuentem ſequuntur. Et quæ honor conſequitur. Et quæ excellunt. Et quæ ſoli adſunt, honeſtiora ſunt: valde enim memorabilia ſunt. Et poſſeſſiones non frugiferæ, quia liberaliores. Et quæ ſingulorum ſunt propria, honeſta ſunt. Et quæcunque ſigna ſunt eorum quæ apud quoſque laudantur, vt Lacedæmone comam alere, honeſtum eſt. nam libertatis eſt ſignum. Non enim eſt ei, qui comam alit, facile vllum obire munus ſeruile. Et nullam exercere operoſam artem, quia pertinet ad libertatem, nequaquam ad alterius arbitrium viuere. Sumere verò oportet etiam ea quæ vicina ſunt iis quæ adſunt, quaſi eadem ſint, & ad laudem & ad vituperationem, vt cautum & animoſum, timidum & inſidioſum, ſtolidum & bonum, & indolentem lenem,

ὅσοις δὲ ἀθλα ζημιὰ, καλά. καὶ ἐφ' ὅσοις τιμὴ μᾶλλον ἢ χρήματα. καὶ ὅσα μὴ αὐτῷ ἕνεκα προάπτει τις τῶν * αἱρετῶν. καὶ τὰ ἁπλῶς ἀγαθὰ, ὅσα γὰρ τῆς πατρίδος τις ἐποίησε, παρεὶς τὸ αὑτοῦ. καὶ τὰ τῇ φύσει ἀγαθὰ, καὶ ἃ μὴ αὑτῷ ἀγαθά· αὐτοῦ γὰρ ἕνεκα τὰ ζῶντα. καὶ ὅσα τεθνεῶσι ἐνδέχεται ὑπάρχειν μᾶλλον, ἢ ζῶσι· τὸ γὰρ αὐτοῦ ἕνεκα μᾶλλον ἔχει τὰ ζῶντα. καὶ ὅσα ἔργα * ἕτερα ἄλλων ἕνεκα· ἦτ τὸν γὰρ αὐτοῦ. καὶ ὅσα εὖ πεποίηται πρὸς ἄλλους, ἀλλὰ μὴ πρὸς αὐτὸν, καὶ πρὸς τοὺς εὖ ποιήσαντας· δίκαιον γάρ· καὶ τὰ εὐεργετήματα· ὃ γὰρ εἰς αὐτὸν καὶ τὰ ὀφλήματα· * ἢ ἐφ' οἷς αἰσχύνονται· τὰ γὰρ αἰσχρὰ αἰσχύνονται, καὶ λέγοντες, καὶ ποιοῦντες, καὶ μέλλοντες· ὥσπερ καὶ Σαπφὼ πεποίηκεν, εἰπόντος τοῦ Ἀλκαίου·

Θέλω τι εἰπεῖν, ἀλλά με κωλύει αἰδώς.
* Αἰδῆ' ἴχες ἐς ἐσθλὸν ἴμμεγ' ἢ καλῶν,
Καὶ μήτ' εἰπεῖν γλῶσσ' ἐκύκα κακὸν,
Αἰδὼς κέν σε οὐκ εἶχεν ὄμματα,
Ἀλλ' ἔλεγες περὶ τῶν δικαίων.

καὶ περὶ ὧν * ἀγωνίζονται μὴ φοβούμενοι· περὶ γὰρ τῆς περὶς δόξαν φερόντων ἀγαθῶν, τοῦτο πάσχουσι· καὶ αἱ τῇ φύσει ἀνυδαλοτέρων ἀρεταὶ, καλλίους· καὶ τὰ ἔργα, οἷ, ἀνδρὸς, ἢ γυναικός. * ὅσα ἀπολαυστικὰ ἄλλοις μᾶλλον ἢ αὐτοῖς· δι' ὃ τὸ δίκαιον καὶ ἡ δικαιοσύνη, καλόν. καὶ τὸ τοῖς ἐχθροῖς ἀμύνασθαι μᾶλλον καὶ μὴ καταλλάττεσθαι· τότε γὰρ δύσα ποιεῖν, δίκαιον· τὸ δὲ δίκαιον, καλόν· καὶ * ἀνδρείου, τὸ μὴ ἡττᾶσθαι. καὶ νίκη, καὶ τιμὴ, τῶν καλῶν· αἱρεταί τε γὰρ, ἄκαρπα ὄντα, καὶ ὑπάρχουσι * μνημονεύματα· * καὶ τὰ μᾶλλον, μᾶλλον· * καὶ ἃ μὴ ζῶσιν ἕπεται· * καὶ οἷς τιμὴ ἀκολουθεῖ. καὶ τὰ περὶ τέχνας. καὶ τὰ μόνῳ ὑπάρχοντα, καλλίω· * ὑμνημονευτότερα γάρ. καὶ κτήματα ἄκαρπα· ἐλευθεριώτερα γάρ. καὶ τὰ πρὸ ἐκάστοις δὲ ἴδιά, καλά. καὶ ὅσα σημεῖά ἐστι τῶν πρὸ ἑκάστοις ἐπαινουμένων· οἷ ἐν Λακεδαίμονι κομᾶν, καλόν· * ἐλευθερίας γὰρ σημεῖον· οὐ γὰρ ἔστι κομῶντα ῥᾴδιον ἔργον ποιεῖν ἕτερον φορτικόν. καὶ τὸ μηδεμίαν ἐργάζεσθαι βλάυσσον τέχνην· * ἐλευθέρου γὰρ, τὸ μὴ πρὸς ἄλλον ζῆν. λητέον δὲ καὶ τὰ συνεγγὺς τοῖς ὑπάρχουσιν, ὡς τῶν πάντα, καὶ πρὸς ἔπαινον, καὶ πρὸς ψόγον· οἷ τὸν βίαιον καὶ βύψυχον, δεινὸν καὶ ὑπόβουλον· καὶ τὸν ἠλίθιον, χρηστὸν καὶ τὸν ἀνάλγητον, πρᾷον.

ὃ ἀφιστῶν. apud Schol.

ἀγωνιῶνται

ἀνδρεῖον,

μνημονευτὰ· καὶ καὶ μᾶλλον καὶ μ. apud Schol. μᾶλλον δὲ καὶ ἃ μ. καὶ τ. βύμνημόνευτα

ἐλευθέρου

ἐλευθέριοι

& vnumquodque ex consequentibus, semper secundùm id quòd optimum est, vt iracundum & furiosum, simplicem & contumacem, magnificum & grandem, & qui sunt in exuperationibus perinde ac in virtutibus essent, vt audacem fortem, & prodigum liberalem. Nam & id videbitur multis, & simul paralogismi vim habebit ex causa. Si enim vbi non est necesse, ad pericula paratus est, multo magis videbitur, vbi honestum sit. Et, si paratus est ad largiendum quibuslibet, etiam erit amicis; excellentia enim est virtutis, omnibus benefacere. Considerare etiam oportet, apud quos laus sit. Quemadmodum enim Socrates dicebat, non est difficile Athenienses apud Athenienses laudare: quod autem apud quosque in honore est, dicendum est, quasi adsit, vt apud Scythas, aut Laconas, aut Philosophos. & omnino quod in honore est, reducendum est ad honestum: siquidem videtur esse vicinum. Et quæcunque provt conuenit, vt si digna gessit maioribus, & rebus antè gestis. ad felicitatem enim pertinet & honestum est, adaugere honorem. Aut si præter quàm conuenit, in melius, & honestius, vt si prospera fortuna vtens, moderatus sit, aduersa autem, magnanimus: aut qui maior euaserit, melior sit, & placabilior. Atque huiusmodi est illud Iphicratis, Ex quibus in quæ. & illud Olympionicæ, Prius quidem ambobus humeris ferebam duram, &c. & illud Simonidæ,

Quæque parentem habuit regem, fratremque virumque.

Et quoniam ex actionibus manat laus, & proprium probi est, quod fit ex præelectione, conandum est ostendere actorem esse ex præelectione. Atque vtile est, si sæpe appareat egisse. Quamobrem & quæ contigerunt casu, fortuitoque, quasi ex præelectione sumenda sunt. Nam si multa & similia proferantur, signum virtutis esse videbitur, & præelectionis. Est autem laus oratio, quæ indicat magnitudinem virtutis. Oportet ergo actiones demonstrare esse tales. Encomium verò operum est. Atquæ circum sunt, ad fidem referuntur, vt nobilitas, & educatio. Verisimile enim est, ex bonis bonos esse, & sic educatum talem esse. Itaque etiam encomio celebramus eos qui egerunt. Opera autem signa habitus sunt, quoniam laudaremus etiam qui non egisset, si crederemus esse talem. Beati verò effectio & felicis effectio inter se quidem eadem sunt: at cum his non eadem: verùm quemadmodum felicitas virtutē, sic felicis effectio cōtinet hæc.

A καὶ ἕκαστον δὲ, ἐκ τῶν ἀκολουθούντων ἀεὶ πρὸς τὸ βέλτιστον· οἷς, τὸν ὀργίλον καὶ τὸν μανικὸν, ἁπλοῦν· καὶ τὸν αὐθάδη, μεγαλοπρεπῆ καὶ σεμνόν. καὶ εἴ τις ἐν ταῖς ὑπερβολαῖς, ὡς ἐν ταῖς ἀρεταῖς ὀφείλει· οἷς, τὸν δραστικὸν, ἀνδρεῖον· καὶ τὸν ἄφρονα, ἐλευθέριον· δόξει τε γὰρ πᾶσι πολλοῖς, καὶ ἅμα ἀκολουθικὸν ἐκ τῆς αἰτίας· εἰ γὰρ οὗ μὴ ἀνάγκη, κινδυνώδικός, πολλῷ μᾶλλον δόξει ὅπου καλόν. καὶ εἰ ἀκριβικὸς τοῖς τυχοῦσι, καὶ τοῖς φίλοις· ὑπερβολὴ γὰρ ἀρετῆς, τὸ πρὸς πάντας εὖ ποιεῖν. σκοπεῖν δὲ καὶ πρὸς οἷς ὁ ἔπαινος. ὥσπερ γὰρ ὁ Σωκράτης ἔλεγεν οὐ χαλεπὸν Ἀθηναίοις ἐν Ἀθηναίοις ἐπαινεῖν. δεῖ δὲ * τὸ πρὸς ἑκάστοις τίμιον ὂν λέγειν, ὡς ὑπάρχον· οἷς, ἐν Σκύθαις, ἢ Λάκωσιν, ἢ φιλοσόφοις. καὶ ὅλως δ', τὸ τίμιον ἄγειν εἰς τὸ καλόν, ἐπεὶ φαίνεται δοκεῖ γειτνιᾶν. καὶ ὅσα κατὰ τὸ πρέπον· οἷς, εἰ ἄξια τῶν προγόνων, καὶ τῶν προϋπαρχόντων· εὐδαιμονικὸν γὰρ καὶ καλόν, τὸ προσηκόντως ἔχειν τιμῶν· ἢ εἰ παρὰ τὸ πρέπον, ὅτι τὸ βέλτιον, καὶ τὸ κάλλιον· * οἷς, εἰ * ὁ δ' ἀτυχῶν μὴ, μέτριος· * ὁ δὲ ἀτυχῶν, μεγαλόψυχος· ἢ μείζων * χαιρόμενος, βελτίων καὶ * καταλλακτικώτερος. τοιοῦτον δὲ τὸ τῶ Ἰφικράτους, ἐξ οἵων εἰς οἷα· καὶ τὸ τῶ Ὀλυμπιονίκου,

* Πρόσθε μὲν ἀμφ' ὤμοισιν ἔχων τραχεῖαν

καὶ τὸ τῶ Σιμωνίδου·

Ἥ παῖς τε καὶ ἀνδρὸς, ἀδελφεόν τ' οὖσα τυραννίων.

ἐπεὶ δ' ἐκ τῶν πρόσθεν ὁ ἔπαινος, ἴδοι δ' τῶ προυδαίου τὸ κατὰ προαίρεσιν, πειρατέον δηλοῦν ὅτι πρόθετα κατὰ προαίρεσιν. χρήσιμον δὲ τὸ πολλάκις φαίνεσθαι πράττοντα. δοκεῖ δὲ τὰ συμπτώματα, καὶ τὰ ἀπὸ τύχης, ὡς ἐν προαιρέσει, πλείω· αἱ γὰρ πολλαὶ καὶ ὅμοια φέρηται, σημεῖον ἀρετῆς εἶ δόξει κατὰ προαίρεσιν. ἔστι δ' ἔπαινος, λόγος ἐμφανίζων μέγεθος ἀρετῆς. δεῖ οὖν τὰς πράξεις ἐπιδεικνύναι, ὡς τοιαῦται· τὸ δ' ἐγκώμιον, τῶν ἔργων ἐστὶ τὰ δὲ κύκλῳ, εἰς πίστιν. οἷς, * εὐγένεια, καὶ παιδεία· εἰκὸς γὰρ ἐξ ἀγαθῶν * ἀγαθὸν, καὶ τοιοῦτον εἶ· δεῖ καὶ ἐγκωμιάζομεν πράξαντας· τὰ δ' ἔργα, σημεῖα τοιοῦτον εἶ· * ἐπεὶ * ἐπαινοῦμεν καὶ μὴ * πεπραγότα, εἰ πιστεύομεν εἶ τοιοῦτον. μακαρισμὸς δὲ εὐδαιμονισμὸς, αὐτοῖς μὲν, * ταὐτὰ· τούτοις δ', οὐ ταὐτὰ· ἀλλ' ὥσπερ ἡ εὐδαιμονία τῶν ἕξεσιν ἐστὶν, ὁ εὐδαιμονισμὸς περιέχει ταῦτα.

B

C

D

E

Apud Sch. τὸ ἔμπροσθεν, ὡς ὑπάρχον λέγει.

Sch. ἢ δεῖ. γρ. ἀτυχῶν δὲ, κ. μέτριος ἐστι, κ. ἢ πραότερος κεκτῆσθαι Schol. vtramque lectionē explicat. Suprà, cap. 7.

Apud Sch. mēbra duo, δεῖ ἐμῶ τ. & quod seq τὸ δ' εἰ κ. sunt transposita.

Apud Sch. διδάσκειν, διδάσκω, qui addit. παιδείαν, meliùs. κ. ἀγαθοὺς ἐπαινοῦμεν πεπραγότας, & mox, πιστεύομεν. τοῦτο. & iterum mox.

ἔχει δ' κοινὸν εἶδος ὁ ἔπαινος καὶ αἱ συμβουλαί* A Habet autem communem formam laus, & consilia: Quæ enim consulendo præcipe-

ἃ δὲ δεῖ ἐν αἷς δεῖ συμβουλεύειν ὑποθετέον δύο, ταῦτα μεταθέντα τῇ λέξει, ἔγκώμια γίγνεται. ἐπεὶ οὖν ἔχομεν ἃ δεῖ ὑπάρχειν, * ὑποῖόν τινα εἶναι, δεῖ ταῦτα ὡς ὑποθήκας λέγοντας, τῇ λέξει μεταθεῖναι καὶ τρέφειν· οἷον, ὅτι δεῖ μέγα φρονεῖν οὐ τοῖς ἀπὸ τύχης, ἀλλὰ τοῖς δι' αὐτόν. οὕτω μὲν οὖν λεκτέον, ὑποθήκην δύναται· ὡδὶ δ', ἔπαινον μέγα φρονεῖν, δεῖ τοῖς ἀπὸ τύχης ὑπάρχουσιν, ἀλλὰ τοῖς δι' αὐτόν.

ὑποθῆ. ὡς τε ὅταν μὲν ἐπαινεῖν βούλῃ, ὅσα τι ἀπὸ * ὑποθήκης ποιῶ· καὶ ὅταν ὑποθέσθαι, ὅσα τι δεῖ ἐπαινέσαντα. ἡ δὲ λέξις ἔσται δυνατὴ ἐξ ἀνάγκης, ὅταν μὲν, τὸ μὲν, κωλύον, τὸ δὲ, μὴ κωλύον, μεταθῇ χρηστέον γὰρ τῷ αὐξητικῷ πολλοῖς· οἷον, εἰ μόνος, ἢ πρῶτος, ἢ μετ' ὀλίγων, * ἢ καὶ ὃ μάλιστα, πεποίηκεν· ἄπαντα γὰρ ταῦτα, * καλόν· καὶ τὰ ἐκ τοῦ χρόνου καὶ τοῦ καιροῦ ταῦτα ὑπάρχοντα· καὶ εἰ πολλάκις τὸ αὐτὸ κατώρθωκε· μέγα γὰρ, καὶ οὐκ ἀπὸ τύχης, ἀλλὰ δι' αὐτὸν δοκεῖ δόξαι. καὶ εἰ τὰ * προηρημένα ποιεῖ καὶ τιμᾷ· ἅπαντα γὰρ δίκαια καὶ ἐπαινετὰ ποιεῖ· καὶ εἰς ὃν προῆκον ἐγκώμιον ἐποίησεν· οἷον, εἰς * Ἱπποκόοντα, καὶ Ἁρμόδιον, καὶ Ἀριστογείτονα, τὸ ὑπὲρ ἀγορᾶς τεθῆναι. ὁμοίως δὲ καὶ ὅπου τὸ εὐδαιμονίσαι. κἂν μὴ * καθ' αὐτὸν δύνῃ ῥᾴδιος πρὸς ἄλλους συγκρίνειν καὶ παραβάλλειν. ὅπερ Ἰσοκράτης ἐποίει, * ἅτε τὴν συνήθειαν τοῦ διαλέγεσθαι. δεῖ δὲ πρὸς ἐνδόξους * συγκρίνειν αὐξητικὸν γὰρ καλὸν, εἰ ἀποδείκνυσιν βέλτιον· πίπτει δὲ διαλεκτικὸς ἡ αὔξησις εἰς τοὺς ἐπαίνους· ἐν ὑποθήκῃ γὰρ ὄντος, ἢ δὲ ὑποθήκη, τὸ καλῶν δεῖ καὶ μὴ πρὸς τοὺς ἐνδόξους, ἀλλὰ πρὸς * τοὺς ἄλλους δεῖ προβάλλειν, ἐπεὶ ἂν ἡ ὑπερβολὴ δοκεῖ μείζω ἀρετὴν. ὅλως δὲ τὸ κοινὸν εἰδῶν ἅπασι τοῖς λόγοις, ἡ καθ' αὐξησις, * ἐπιτηδειοτάτη τοῖς ἐπιδεικτικοῖς· τὰς γὰρ πράξεις ὁμολογουμένας λαμβάνουσιν· ὥστε λοιπὸν μέγεθος περιθεῖναι, καὶ κάλλος· τὰ δὲ παραδείγματα, τοῖς συμβουλευτικοῖς· ἐκ μὲν γὰρ τῶν προγεγονότων τὰ μέλλοντα καταμαντευόμενοι, κρίνομεν· τὰ δὲ ἐνθυμήματα, τοῖς δικανικοῖς· αἰτιολογικὸν γὰρ καὶ * ἀποδεικτικὸν μάλιστα δεῖ εἶναι τὸ μεγέθους, ἢ τὸ ἀσαφές. ἐκ μὲν οὖν τῶν ἐπαίνων οἱ ἔπαινοι καὶ οἱ ψόγοι λέγονται ῥᾴδιον πόθεν τις, καὶ πρὸς ποῖα δεῖ βλέποντας ἐπαινεῖν ἢ καὶ ψέγειν, καὶ ἐκ τίνων τὰ ἐγκώμια γίγνεται καὶ τὰ ὀνείδη, ταῦτ' ἐστίν· * ἐκ τούτων γὰρ τὰναντία τοῖς φαύλοις φανερά· ὁ γὰρ ψόγος ἐκ τῶν ἐναντίων ἐστί.

ἃ δὲ δεῖ ἐν αἷς δεῖ συμβουλεύειν ὑποθετέον δύο, ταῦτα μεταθέντα τῇ λέξει, ἔγκώμια γίγνεται. ἐπεὶ οὖν ἔχομεν ἃ δεῖ ὑπάρχειν, * ὑποῖόν τινα εἶναι, δεῖ ταῦτα ὡς ὑποθήκας λέγοντας, τῇ λέξει μεταθεῖναι καὶ τρέφειν· οἷον, ὅτι δεῖ μέγα φρονεῖν οὐ τοῖς ἀπὸ τύχης, ἀλλὰ τοῖς δι' αὐτόν. οὕτω μὲν οὖν λεκτέον, ὑποθήκην δύναται· ὡδὶ δ', ἔπαινον μέγα φρονεῖν, δεῖ τοῖς ἀπὸ τύχης ὑπάρχουσιν, ἀλλὰ τοῖς δι' αὐτόν.

ὑποθῆ. ὡς τε ὅταν μὲν ἐπαινεῖν βούλῃ, ὅσα τι ἀπὸ * ὑποθήκης ποιῶ· καὶ ὅταν ὑποθέσθαι, ὅσα τι δεῖ ἐπαινέσαντα. ἡ δὲ λέξις ἔσται δυνατὴ ἐξ ἀνάγκης, ὅταν μὲν, τὸ μὲν, κωλύον, τὸ δὲ, μὴ κωλύον, μεταθῇ χρηστέον γὰρ τῷ αὐξητικῷ πολλοῖς· οἷον, εἰ μόνος, ἢ πρῶτος, ἢ μετ' ὀλίγων, * ἢ καὶ ὃ μάλιστα, πεποίηκεν· ἄπαντα γὰρ ταῦτα, * καλόν· καὶ τὰ ἐκ τοῦ χρόνου καὶ τοῦ καιροῦ ταῦτα ὑπάρχοντα· καὶ εἰ πολλάκις τὸ αὐτὸ κατώρθωκε· μέγα γὰρ, καὶ οὐκ ἀπὸ τύχης, ἀλλὰ δι' αὐτὸν δοκεῖ δόξαι. καὶ εἰ τὰ * προηρημένα ποιεῖ καὶ τιμᾷ· ἅπαντα γὰρ δίκαια καὶ ἐπαινετὰ ποιεῖ· καὶ εἰς ὃν προῆκον ἐγκώμιον ἐποίησεν· οἷον, εἰς * Ἱπποκόοντα, καὶ Ἁρμόδιον, καὶ Ἀριστογείτονα, τὸ ὑπὲρ ἀγορᾶς τεθῆναι. ὁμοίως δὲ καὶ ὅπου τὸ εὐδαιμονίσαι. κἂν μὴ * καθ' αὐτὸν δύνῃ ῥᾴδιος πρὸς ἄλλους συγκρίνειν καὶ παραβάλλειν. ὅπερ Ἰσοκράτης ἐποίει, * ἅτε τὴν συνήθειαν τοῦ διαλέγεσθαι. δεῖ δὲ πρὸς ἐνδόξους * συγκρίνειν αὐξητικὸν γὰρ καλὸν, εἰ ἀποδείκνυσιν βέλτιον· πίπτει δὲ διαλεκτικὸς ἡ αὔξησις εἰς τοὺς ἐπαίνους· ἐν ὑποθήκῃ γὰρ ὄντος, ἢ δὲ ὑποθήκη, τὸ καλῶν δεῖ καὶ μὴ πρὸς τοὺς ἐνδόξους, ἀλλὰ πρὸς * τοὺς ἄλλους δεῖ προβάλλειν, ἐπεὶ ἂν ἡ ὑπερβολὴ δοκεῖ μείζω ἀρετὴν. ὅλως δὲ τὸ κοινὸν εἰδῶν ἅπασι τοῖς λόγοις, ἡ καθ' αὐξησις, * ἐπιτηδειοτάτη τοῖς ἐπιδεικτικοῖς· τὰς γὰρ πράξεις ὁμολογουμένας λαμβάνουσιν· ὥστε λοιπὸν μέγεθος περιθεῖναι, καὶ κάλλος· τὰ δὲ παραδείγματα, τοῖς συμβουλευτικοῖς· ἐκ μὲν γὰρ τῶν προγεγονότων τὰ μέλλοντα καταμαντευόμενοι, κρίνομεν· τὰ δὲ ἐνθυμήματα, τοῖς δικανικοῖς· αἰτιολογικὸν γὰρ καὶ * ἀποδεικτικὸν μάλιστα δεῖ εἶναι τὸ μεγέθους, ἢ τὸ ἀσαφές. ἐκ μὲν οὖν τῶν ἐπαίνων οἱ ἔπαινοι καὶ οἱ ψόγοι λέγονται ῥᾴδιον πόθεν τις, καὶ πρὸς ποῖα δεῖ βλέποντας ἐπαινεῖν ἢ καὶ ψέγειν, καὶ ἐκ τίνων τὰ ἐγκώμια γίγνεται καὶ τὰ ὀνείδη, ταῦτ' ἐστίν· * ἐκ τούτων γὰρ τὰναντία τοῖς φαύλοις φανερά· ὁ γὰρ ψόγος ἐκ τῶν ἐναντίων ἐστί.

ris, ea transposita dictione encomia fiunt. Quoniam igitur tenemus, quæ oportet agere, & qualem esse, debemus ea tanquam præcepta proferentes dictione transponere, & conuertere, vt, Non oportere valde gloriari iis quæ à fortuna proficiscuntur: sed iis quæ propria sunt, ac ita quidem dictum præcepti vim habet: sic verò laudis: valde glorians non is quæ à fortuna dantur, sed propriis. Quare, cùm laudare vis, vide, quid præciperes: B & cùm præcipere, vide, quid laudares. Dictio verò erit opposita ex necessitate, cùm vnum quidem prohibens, alterum verò non prohibens transponetur. Vtendum est autem etiam eorum quæ valent ad amplificandum, multis: vt si solus vel primus, vel cum paucis, vel hic maximè fecit. Omnia enim hæc honesta sunt, & quod ex temporibus & occasionibus: ea enim sunt præter id quod conuenit. &, si sæpe idem rectè egit: magnum enim, & non à fortuna, sed proprium existimabitur. Et, si quæ suadent, & honorant, propter hunc inuenta sunt, & parata. Vt C in quem primum encomium factum est, quod contigit Hippolocho: & Harmodio & Aristogitoni statuæ in foro fuerunt collocatæ. Similiter verò etiam in contrariis. Et, si non habes ex ipso copiam, cum aliis compara, vt Isocrates faciebat, quia consuetudinem non haberet dictionis iudicialis. Oportet verò cum illustribus conferre. Amplificandi D enim id vim habet, & honestum est, si bonis melior fit. ac cadit iure amplificatio in laudes. In excellentia enim consistit, & excellentia est honestorum. Quamobrem si non cum illustribus, at cum aliis oportet comparare, siquidem excellentia videtur indicare virtutem. Omnino autem ex iis formis quæ communes sunt omnibus orationibus, amplificatio quidem aptior est ad demonstratiuas: actiones enim confessas sumunt, vt reliquum sit magnitudinem adiungere, & pulchritudinem. Exempla verò ad deliberatiuas: nam ex antè gestis futura coniicientes, iudicamus. at enthymemata ad iudiciales: causlam enim & demonstrationem recipit E factum maximè, quia obscurum sit. ac vnde quidem laudes & vituperationes ducantur fermè omnes, & in quę oportet inuendo laudare, & vituperare, & ex quibus encomia conficiuntur, & probra, hæc sunt. Cognitis enim his, quę sunt his contraria, patent. Vituperatio enim ex contrariis est.

A

CAPVT X.

De genere iudiciali, & primùm de cauſis iniuriarum.

DE accuſatione autem, & defenſione, ex quot & qualibus oportet conficere ſyllogiſmos, conſequens eſt dicere. Iam aſſumenda ſunt tria, B vnum, Quarum, & quot rerum cauſſa iniuria afficiant: alterum, Quomodo ipſi affecti: tertium, Quales, & quomodo ſe habentes. Cùm definiuerimus igitur, quid ſit iniuria afficere, cætera perſequamur. Sit ergo iniuria afficere, nocere ſponte contra legem. Lex verò eſt, vna propria: altera, communis. Voco propriam, ſecundùm quam ſcriptam ciuiliter agunt: communem, quæcunque non ſcripta C apud omnes conſtare videntur. Sponte autem faciunt, quæcunque ſcientes, & non coacti. ac quæcunque quidem ſponte, non omnia præeligentes: quæcunque verò præeligentes, ſponte & ſcientes omnia. Nemo enim quod præeligit, ignorat. Cauſſa autem cur præeligant nocere, & mala committere contra legem, vitium eſt atque incontinentia. Si qui enim improbitate laborent, aut vna, aut plurib⁹, in eo in quo improbi ſunt, etiam iniurioſi ſunt: D vt illiberalis, in pecuniis: intemperans, in corporis voluptatibus: mollis, in deſidia: timidus, in periculis. eos enim qui ſimul periclitantur, deſerunt propter metum: ambitioſus, propter honorem: iracundus, propter iram: ſtudioſus victoriæ propter victoriam: amarus, propter vltionem: imprudens, quia decipitur in iuſto & bono: ſimiliter verò etiam ex aliis vnuſquiſque in vnaquaque ex ſubiectis rebus. Verùm hæc manifeſta ſunt, & erunt partim ex iis quæ de E virtutibus dicta ſunt, partim ex iis quæ de affectibus explicabuntur. Reſtat dicere, cuius rei cauſſa, & quomodo ſe habentes iniuria afficiant & quos. ac primùm quidem explicemus quænam expetamus, & qualia fugiamus, dum conamur iniuria afficere. Manifeſtum enim eſt, accuſatori quidem quot & qualia ex iis inſint aduerſario, conſiderandum eſſe, quæ expetentes omnes iniuria proximos afficiunt: defenſori verò, qualia, & quot ex his non inſint. Iam omnes agunt omnia, partim quidem non per ſe: partim verò per ſe, ac non per ſe quidem, partim per fortunam agunt:

ΚΕΦΑΛ. ι'.

Περὶ τῆς κατηγορίας & ἀπολογίας ὁπόσων & ποίων δεῖ ποιεῖσθαι τοὺς συλλογισμούς.

ΠΕΡΙ δὲ τῆς κατηγορίας & ἀπολογίας, ὁπόσων, & ποίων ποιεῖσθαι δεῖ τοὺς συλλογισμούς, ἐχόμενον ἂν εἴη λέγειν. δεῖ δὴ λαβεῖν τρία· ἓν μέν, τίνων χάριν πόσων ἕνεκα ἀδικοῦσι δεύτερον δὲ πῶς αὐτοὶ διακείμενοι· τρίτον δέ, τοὺς ποίους & πῶς ἔχοντας. διεσκέμμεθα οὖν τὸ ἀδικεῖν, λέγωμεν ἑξῆς. ἔστω δὴ τὸ ἀδικεῖν, τὸ βλάπτειν ἑκόντα παρὰ τὸν νόμον. νόμος δ' ἔστιν, ὁ μὲν ἴδιος· ὁ δὲ, κοινός. λέγω δὲ, ἴδιον μὲν, καθ' ὃν γεγραμμένον πολιτεύονται· κοινὸν δὲ, ὅσα * ἄγραφα παρὰ πᾶσιν ὁμολογεῖσθαι δοκεῖ· ἑκόντες δὲ ποιοῦσιν, ὅσα εἰδότες, & μὴ ἀναγκαζόμενοι. ὧν μὲν οὖν ἑκόντες, ἃ πρᾶγματα παραιρούμενοι· ὅσα δὲ παραιρούμενοι, * εἰδότες ἅπαντα· οὐδεὶς γὰρ * ὃ προαιρεῖται, ἀγνοεῖ. διὰ ἃ δὲ παραιρούμενοι βλάπτειν ἢ φαῦλα ποιεῖν παρὰ τὸν νόμον, κακία ἐστὶν ἡ ἀκρασία. ἐὰν γὰρ ὦσιν ἔχωσι μοχθηρίαν, ἢ μίαν, ἢ πλείους· περὶ ταῦτο * ὃ μοχθηροὶ τυγχάνουσιν ὄντες, καὶ ἄδικοί εἰσιν· οἷς, ὁ μὲν ἀνελεύθερος, περὶ χρήματα· ὁ δὲ ἀκόλαστος, περὶ τὰς τοῦ σώματος ἡδονάς· ὁ δὲ μαλακὸς, περὶ τὰ ῥᾴθυμα· ὁ δὲ δειλὸς, περὶ τοὺς κινδύνους· τοὺς γὰρ συσκινδυνεύοντας ἐγκαταλιμπάνουσι, διὰ τὸν φόβον. ὁ δὲ φιλότιμος, διὰ τιμήν· ὁ δὲ ὀξύθυμος, δι' ὀργήν· ὁ δὲ * φιλόνικος, διὰ νίκην· ὁ δὲ πικρὸς, διὰ τιμωρίαν· ὁ δὲ ἄφρων, διὰ τὸ ἀπατᾶσθαι περὶ τὸ δίκαιον καὶ * ἄδικον· ὁ δὲ ἀπαίδευτος, δι' ὀλιγωρίαν δόξης. ὁμοίως δὲ καὶ τῶν ἄλλων ἕκαστος, περὶ ἕκαστον τῶν ὑποκειμένων. ἀλλὰ περὶ μὲν πάντων, δῆλον, πρὸ μὲν, ὧν περὶ τὰς ἀρετὰς εἰρημένων· τὰ δὲ, ὧν περὶ τὰ πάθη ῥηθησομένων. λοιπὸν δὲ εἰπεῖν, τίνος ἕνεκα, & * πῶς ἔχοντες ἀδικοῦσι, & τίνας. πρῶτον μὲν οὖν διελώμεθα, τίνων ὀρεγόμενοι, καὶ ποῖα φεύγοντες, ἐξ ἧς ἐροῦμεν ἀδικεῖν· δῆλον γὰρ ὡς, τῷ μὲν κατηγορήσοντι, πόσα & ποῖα τούτων ὑπάρχει· ᾧ δ' ἀπολογήσεται, ποῖα καὶ πόσα τούτων ὑπάρχει. πάντες δὴ πράττουσι πάντα, τὰ μὲν, αὐτοί· τὰ δὲ, δι' αὑτούς.

ἑκόντες & εἰδ. πραιρ. ὁ ἀγ.

φιλόνεικος,

ἀγαθόν

πῶς ἔχοντες ἀδικοῦσι

τῶν μὲν οὖν μὴ δι' αὐτὰ, τὰ μὲν, ἀφ' τύχης ποιεῖ· τὰ δὲ, ἐξ ἀνάγκης. τῶν δ' ἐξ ἀνάγκης, τὰ μὲν, βίᾳ· τὰ δὲ, φύσει· ὥστε πάντα ὅσα μὴ δι' αὐτὰ ποιεῖ, τὰ μὲν, ἀπὸ τύχης· τὰ δὲ, φύσει, τὰ δὲ βίᾳ. ὅσα δὲ δι' αὐτὰ, & ὧν αὐτὰ αἴτιοι, τὰ μὲν, δι' ἔθος· τὰ δὲ, δι' ὄρεξιν· & τὰ μὲν ἀφ' λογιστικοῦ ὄρεξιν· γρ. ἔτι δὲ, τὰ δὲ, δι' ἀλόγιστον· * ἔστι δὲ, ἡ μὲν βούλησις, μετὰ λόγου ὄρεξις ἀγαθοῦ. οὐδεὶς γὰρ βούλεται, ἀλλ' ἢ ὅπως οἴ. al ὅτι αὖ * ἀλλ' ἢ ὅ, τ' αὖ οἴηται εἶναι) ἀγαθόν. ἄλογοι δ' ὀρέξεις, ὀργὴ & ἐπιθυμία, ὥστε πάντα ὅσα ποιοῦσιν, ἀνάγκη ποιεῖν δι' αἰτίας ἑπτά· τὰ, ἀφ' τύχης, ἀφ' βίας, ἀφ' φύσιν, δι' ἔθος, ἀφ' λογισμόν, ἀφ' θυμὸν, δι' ἐπιθυμίαν. τὸ δὲ ποιεῖσθαι καθ' ἡλικίας, ἢ ἕξις, ἢ ἄλλ' ἄττα τὰ ποιούμενα, ποιέργον. ἐν' δὲ συμβέβηκε τοῖς νέοις ὀργίλοις εἶναι), ἢ ἐπιθυμητικοῖς, ἢ ἀφ' τὴν νεότητα ποιοῦσι τὰ τοιαῦτα, ἀλλὰ δι' ὀργὴν & ἐπιθυμίαν. * οὐδὲ ἀφ' πλοῦτον καὶ πενίαν, ἀλλὰ συμβέβηκε, τοῖς μὲν πένησι, ἀφ' τὸν ἔνδειαν, ἐπιθυμεῖν χρημάτων· τοῖς δὲ πλουσίοις, ἀφ' τὴν ἕξιν, ἐπιθυμεῖν τῶν μὴ ἀναγκαίων ἡδονῶν. ἀλλὰ * ποιήσουσι καὶ οὗτοι, οὐ ἀφ' πλοῦτον καὶ πενίαν, ἀλλὰ ἀφ' τὸν ἐπιθυμίαν· ὁμοίως δὲ & οἱ δίκαιοι καὶ οἱ ἄδικοι, & οἱ λεγόμενοι κατὰ τὰς ἕξεις πράττειν, ἀφ' ταῦτα πάντα πράξουσιν· ἐνίοτε γὰρ ἀφ' λογισμόν, ἢ ἀφ' πάθος· ἀλλ' οἱ μὲν, * δι' ἡδονὴν, καὶ πάθη χρηστά· οἱ δὲ, ἀφ' πονηρία. συμβαίνει μὲν οὖν, ταῖς ποιαῖσδε * τοιαύταις ἕξεσι τοιάδε * ἀκολουθεῖν. * ταῖς δὴ ποιαῖσδε, τὰ τοιάδε· δῆλος γὰρ ἴσως, τῷ μὲν σώφρονι, ἀφ' * τὸ σωφρονεῖν, δόξαι τε καὶ ἐπιθυμίαι χρῆσαι ἐπακολουθοῦσι περὶ τὴν * ἡδονάν· ὁ δὲ ἀκόλαστος, αἱ ἐναντίαι περὶ τὴν αὐτὴν ταύτην. ἀφ' ἑαυτὸν δὲ τὰς μὲν τοιαύτας ἀφαιρέσεις σκεπτέον ὑπ', ποῖα ποίοις εἴωθεν ἕπεσθαι· εἰ μὲν γὰρ λευκὸς ἢ μέλας, διὰ μέγας, ἢ μικρὸς, οὐδὲν τὰ παρὰ τὴν τοιούτων * ἀκολουθεῖν· εἰ δὲ νέος ἢ πρεσβύτης, διὰ δίκαιος ἢ ἄδικος, διὰ δὴ διαφέρει. ἔτι ὅλως ὅσα τὴν συμβαινόντων ποιᾷ ἀφ' φέρειν τὰ ἤδη τὴν αἰσθήσεων. οἷς, * πλοῦτος δοκεῖ τῶν πένεσθαι, δῆλόν τι, & ἀτυχία ἢ εὐτυχία. ταῦτα μὲν ὑστερονέρωμεν· νῦν δ' ἀπὸ τὰ λοιπὰ εἴπωμεν πρῶτον. ἔστι δ', ἀπὸ τύχης μὲν, τὰ παῦτα γιγνόμενα, ὅσων ἕνεκά τε αἰτία ἀόριστος, & μὴ ἕνεκά του γίνεται· & μὴ τὰ ἀεὶ, μηδὲ ὡς ἐπὶ τὸ πολύ, μήτε τεταγμένως. δῆλον δ' ἐκ τοῦ ὁρισμοῦ τὸ τύχης αἴτιον εἶναι. φύσει δὲ ὅσων ἕνεκά τε αἰτία ἐν αὐτοῖς, & * τεταγμένη·

A partim ex necessitate. Et ex necessitate, partim vi, partim natura. Quare omnia, quæcunque non per se agunt, aut sunt à fortuna, aut natura, aut vi. Quęcunque verò per se, quorum ipsi sunt causæ, alia sunt per consuetudinem, alia per appetitionem: & ex his alia per participem rationis appetitionem, alia per expertem rationis. Est autem voluntas cum ratione appetitio boni: nemo enim vult, nisi quod existimauerit esse bonum. Expertes verò rationis appetitiones sunt ira & cupiditas. Quare B necesse est omnia quæcunque agunt, propter septem causas esse, fortunam, vim, naturam, consuetudinem, rationem boni, iracundiam, cupiditatem. at diuidere ex ætatibus, vel habitibus, vel aliis quibuscunque, ea quæ aguntur, superuacaneum est. Si enim contingit iuuenibus, vt iracundi sint, vel cupidi, non propter ætatem agunt talia, sed propter iram, & cupiditatem. Neque diuites, & pauperes, propter diuitias, & paupertatem: sed contigit quidem pauperibus, propter indigentiam cupere pecunias: diuitibus verò propter licentiam, cupere non necessarias voluptates. Verùm agunt quoque isti, non propter diuitias, & paupertatem, sed propter cupiditatem. Similiter verò etiam iusti, & iniusti, & alii, qui dicuntur ex habitibus agere, propter hæc omnia agunt: aut enim propter rationem boni, aut propter affectum, sed partim propter mores, & affectus bonos, partim propter contrarios. Contingit tamen vt his quidem habitibus talia sint consequentia, illis verò talia. statim enim fortasse temperanti propter temperantiam, & opiniones, & cupiditates bonæ sunt consequentes de voluptatibus: at intemperanti contrariæ de his ipsis. Quamobrem huiusmodi diuisiones omittendæ sunt. Considerandum verò est, quæ res quos soleant consequentes habere. Nam si albus fit, aut niger, aut magnus, aut paruus, nihil statutum est talium esse consequens. Si verò iuuenis, aut senex fit, aut iustus, aut iniustus, iam differt. & omnino quæcunque ex contingentibus efficiunt vt differant mores hominum: quemadmodum diuesne esse existimetur, an pauper, differet aliquid: & aduersane fortuna, an prospera vti. Atque hæc quidem posteriùs dicemus. Nunc verò de reliquis dicamus primùm. Fiunt à fortuna talia, quorum causa indefinita, & quę non gratia huius fiunt, & non semper, nec plerumque, nec ordinatè. Hæc autem manifesta sunt ex definitione fortunæ. Natura fiunt quorum causa in ipsis est, & ordinatè: aut enim semper, aut plerumque eodem modo eueniunt.

ἀκολουθοῦσι, pro, ἀκολουθεῖν. Schol. leg. videtur, τῶν πλ. δοκεῖ ἢ πλ. διοίσει ἢ πε. διαφέρει τὰ ἤδη τὴν αἰσθήσεων. οἷς, πλοῦτος δοκεῖ τῶν πένεσθαι, τοῖς δὲ πλουσίοις, τὸ σωφρονεῖν. ἔστι δ', ἀπὸ τύχης μὲν, τὰ παῦτα γιγνόμενα, ὅσων ἕνεκά τε αἰτία ἀόριστος, & μὴ ἕνεκά του γίνεται· & μὴ τὰ ἀεὶ, μηδὲ ὡς ἐπὶ τὸ πολύ, μήτε τεταγμένως. δῆλον δ' ἐκ τοῦ ὁρισμοῦ τὸ τύχης αἴτιον εἶναι. φύσει δὲ ὅσων ἕνεκά τε αἰτία ἐν αὐτοῖς, & τεταγμένη· τεταγμένως

Quæ enim præter naturam ſunt, non oportet exactè diſputare vtrùm ſecundùm naturam aliqua, an ob aliam cauſſam fiant. Videbitur verò etiam fortuna cauſſa eſſe talium. Vi fiunt quæcunque propter cupiditatem, vel rationes boni fiunt per ipſos agentes. Conſuetudine fiunt quæcunque quia ſæpe fecerunt, faciunt. Propter rationem boni fiunt, quæ videntur vtilia eſſe ex iis quæ dicta ſunt, bonis, aut tanquam finis, aut tanquam ad finem, quando propter vtile aguntur. Nonnulla enim etiam intemperantes vtilia agunt, verùm non propter vtile, ſed propter voluptatem. Propter excandeſcentiam, & iram fiunt, quæ pertinent ad vltionem. Differt autem vltio à caſtigatione. Nam caſtigatio patientis cauſſa eſt; vltio, efficientis, vt expleatur: ac in quo quidem ſit ira, manifeſtum erit in iis quæ de affectibus tradentur. Propter cupiditatem aguntur, quęcunque apparent iucunda. Quod verò ex aſſuefactione & conſuetudine, inter iucunda ponitur. Multa enim etiam eorum quæ natura non ſunt iucunda, cùm aſſueuerint, iucundè faciunt. Quare, vt breuiter dicam, quæcunque per ſe agunt, omnia ſunt aut bona, aut quæ videntur bona, aut iucunda, aut quæ videntur iucunda. Et quoniam quæcunque per ſe agunt, ſponte agunt, aut non ſponte, quæcumque non per ſe, omnia quæcunque ſponte agunt, erunt bona, aut quæ videntur bona, aut iucunda, aut quæ videntur iucunda. Pono enim & malorum, & eorum quæ videntur mala, liberationem, aut pro maiori, minoris aſſumptionem, inter bona, (eligenda enim quodammodo ſunt,) & moleſtorum, aut eorum quæ videntur, liberationem, aut aſſumptionem pro maioribus minorum, eodem modo inter iucunda. Sumendum igitur eſt, vtilia, & iucunda quot ſint, & qualia. Ac de vtili quidem in deliberatiuis dictum eſt priùs. de lucundo autem dicamus nunc. Oportet verò exiſtimare ſatis eſſe definitiones, ſi ſint de vnoquoque neque exactæ, neque obſcuræ.

CAPVT XI.

De rebus iucundis pertinentibus ad cupiditatem, vnam de cauſſis iniuriarum.

IAm poſitum ſit nobis, voluptatem eſſe motionem quandam animi, & conſtitutionem ſubitam & ſenſibilem in ſtatu naturæ conuenienti, moleſtiam verò contrarium. Si igitur eſt voluptas eiuſmodi, conſtat etiam iucundũ eſſe quod habet vim efficiendæ eius, quæ dicta eſt, affectionis.

A ἢ γὰρ ἀεὶ, ἢ ὡς ὁπότε πολὺ ὡσαύτως ἀποβαίνῃ· ν' δὲ πὰ γὰ τῇ φύσι, * οὐδὲν δεῖ ἀκριβολογεῖ- πίνειν
σθαι, πότερα κατ' φύσιν γινὰ, ἢ ἄλλων αἰτίαν γίγνεσθαι. δοξειε δ' ἂν καὶ ἡ τύχη αἰτία εἶ) τῶν τοιούτων, βία δὲ, ὅσα πρ' ὀπτυμίαν, ἢ τοὺς λογισμοὺς γίγνεσθαι δι' αὐτῶν τῶν πραττόντων. ἔθη δὲ, ὅσα διὰ τὸ πολλάκις πεποιηκέναι, ποιοῦσι. διὰ λογισμὸν δὲ, τὰ δοκοῦντα συμφέ- φοὺς ἢ τῶν
ρειν * ἐκ τῶν εἰρημένων ἀγαθῶν, ἢ ὡς τέλος, ὀρ.
B ἢ ὡς πρὸς τὸ τέλος, ὅτου διὰ τὸ συμφέρον πράττεσθαι· ἔνια γὰρ καὶ οἱ ἀνήλαστοι συμφέροντα πράττουσιν, ἀλλ' οὐ διὰ τὸ συμφέρον, ἀλλὰ δι' ἡδονήν. διὰ θυμὸν δὲ καὶ ὀργὴν, τὰ τιμωρητικά. διαφέρει δὲ τιμωρία καὶ κόλασις· ἡ μὲν γὰρ κόλασις, τοῦ πάσχοντος ἕνεκά ἐστιν· ἡ πληρωθῇ. ἢ μὲν
δὲ τιμωρία, τοῦ ποιοῦντος, ἵνα * ἀπὸ πληρω- ὅτι ἢ ὀρ.
θῇ. * πρὶ μὲν οὖν τίνα ἐστὶν ἡ ὀργὴ, δῆλον ἔσται ἐν τοῖς περὶ παθῶν. δι' ὀπτυμίαν δὲ πράττεσθαι, ὅσα φαίνεται ἡδέα. ἔστι δὲ καὶ τὸ συνήθες, καὶ τὸ ἐθιστὸν ἐν τοῖς ἡδέσι· πολλὰ γὰρ καὶ τῶν φύσει μὴ ἡδέων, ὅταν * ἐθισθῶσιν, * συνεθι-
ἡδέως ποιοῦσιν ὥστε συλλαβόντι εἰπεῖν, ὅσα σθῶσιν, ἃ δι' αὑτοὺς πράττουσιν, ἄπονά ἐστιν ἢ ἀγαθὰ ἢ φαινόμενα ἀγαθὰ, ἢ ἡδέα ἢ φαινόμενα ἡδέα. ἐπεὶ δ' ὅσα δι' αὑτὰ, ἐχόντες πράττουσιν· οὐχ ἑκόντες δὲ, ὅσα μὴ δι' αὑτὰ, πλὴν εἴ τι ὅσα ἐχόντες πράττουσιν * ἢ ἀγαθὰ ἢ φαινόμενα ἀγαθὰ, ἢ ἡδέα ἢ φαινόμενα ἡδέα. λέγω δὲ τὸ μᾶλλον ἢ φαινομένων κακῶν, ἢ ἀπαλλαγὴν, ἢ μετὰ τὶ μείζονος, ἐλάττονος μεταλήψιν, ἐν τοῖς ἀγαθοῖς· αἱρετὰ γάρ πως ἐστί· καὶ τὸ τῶν λυπηρῶν, ἢ φαινομένων, ἢ ἀπαλλαγὴν, ἢ μεταλήψιν, ἀντὶ μειζόνων, ἐλαττόνων, ὡσαύτως ἐν τοῖς ἡδέσι. λοιπὸν ἂν εἴη τὰ συμφέροντα καὶ τὰ ἡδέα, πόσα καὶ ποῖα. πρὶ μὲν οὖν τοῦ συμφέροντος, ἐν τοῖς συμβουλευτικοῖς εἴρηται πρότερον. πρὶ δὲ τοῦ ἡδέος, εἰπωμὲν νῦν. δεῖ δὲ νομίζειν, ἱκανοὺς εἶ) τοὺς ὁρισμοὺς, ἐὰν ὦσι πρὶ ἑκάστου, * μήτε ἀσαφῆς, μήτε ἀφ. μήτε ἀκριβῆς. μήτε ἀσαφ.

E

ΚΕΦΑΛ. ια'.

Αἷνα ἡδέα.

ΥΠοκείσθω δ' ἡμῖν εἶ) τὸ ἡδονὴν, κίνησίν τινα τῆς ψυχῆς, καὶ κατάστασιν ἁπλῆν δὲ αἰσθητὴν εἰς τὸν κατ' ἀρχὴν φύσιν λύτων δὲ, τοὐναντίον. εἰ δή ἐστιν ἡ ἡδονὴ τὸ τοιόνδε, * δῆλον ὅτι καὶ ἡδύ ἐστι συνεσθό.
τὸ ποιητικὸν τῆς εἰρημένης διαθέσεως.

τὸ δὲ φθαρτικὸν, ἢ τῆς ἐνδιαίτης καταστάσεως ποιητικὸν, λυπηρὸν· ἀνάγκη οὖν ἡδὺ εἶναι, τὸ, τε εἰς τὸ κατὰ φύσιν ἰέναι ὡς ἐπὶ τὸ πολύ· καὶ μάλιστα, ὅταν ἀπειληφότα ἤ τινὰ ἑαυτῶν φύσιν τὰ κατ' αὐτὰν γινόμενα· καὶ ταῦτα ἔθη· τὸ γὰρ εἰθισμένον, ὥσπερ πεφυκὸς ἤδη γίγνεται· ὅμοιον γάρ τι τὸ ἔθος τῇ φύσει· ἔγγυς γὰρ καὶ τὸ πολλάκις * τοῦ ἀεί. ἔστι δ', ἢ μὲν φύσις, τοῦ ἀεί· τὸ δὲ ἔθος, τοῦ πολλάκις. καὶ τὸ μὴ βίαιον δέ· τοιοῦτον γὰρ ἡ βία. διὸ ἀνάγκαι, λυπηρόν· καὶ ὀρθῶς * εἴρηται,

πᾶν γὰρ ἀναγκαῖον ἐστὶν ἀνιαρὸν ἔφυ.

Τὰς δ' ὀπτιμελείας, καὶ τὰς σπουδὰς, καὶ τὰς σῖτονίας, λυπηρὰς. ἀναγκαῖα γὰρ καὶ βίαια ταῦτα, ἐὰν μὴ ἐθισθῶσιν· οὕτω δὲ τὸ ἔθος ποιεῖ ἡδύ· τὰ δὲ ἐναντία, ἡδέα· διὸ ἀῤῥαθυμίαι, καὶ ἀτονίαι, καὶ ἀμέλειαι, καὶ αἱ παυλαὶ, καὶ αἱ ἀνάπαυσις, καὶ ὁ ὕπνος, τῶν ἡδέων· οὐδὲν γὰρ τούτων πρὸς ἀνάγκην τούτων· καὶ οὗ μὲν ἡ ὀπτιμελεία ᾖ, ἄπονον ἡδύ· ἡ γὰρ ὀπτιμελεία, τοῦ ἡδέος ἐστὶν ὄρεξις. τῶν δὲ ὀπτιμελειῶν, αἱ μὲν, ἄλογοί εἰσιν· αἱ δὲ, μετὰ λόγου. λέγω δὲ, ἀλόγους μὲν, ὅσας μὴ ἐκ τοῦ ὑπολαμβάνειν τι ὀπτιμοῦσιν. εἰσὶ δὲ τοιαῦται, ὅσαι λέγονται εἶναι φύσει, ὡς ἐκ τοῦ σώματος ὑπάρχουσαι· οἷ, ἢ ἔγγονοι, δίψα καὶ πεῖνα, καὶ καθ' ἕκαστον * εἶδος ἔγγονοι, ὀπτιμία· καὶ αἱ περὶ τὰ γευστὰ, καὶ περὶ τὰ ἀφρόδισια, καὶ ὅλως τὰ ἁπτὰ, καὶ περὶ ὀσμὰς βιωτίας, καὶ ἀκοὰς, καὶ ὄψιν· μετὰ λόγου δὲ, * ὅσα ἐκ τοῦ πεισθῆναι ὀπτιμοῦσι· πολλὰ γὰρ καὶ θεάσασθαι καὶ κτήσασθαι ὀπτιμοῦσιν ἀκούσαντες καὶ πεισθέντες· ἐπεὶ δ' ὅτι τὸ ἡδέσθαι ἐν τῷ αἰσθάνεσθαί τινος πάθους, ἡ δὲ φαντασία ἐστὶν αἴσθησις ἧς ἀσθενὴς, * καὶ ᾧ μεμνημένῳ καὶ ᾧ ἐλπίζοντι ἀκολουθεῖν φαντασία τις οὗ μέμνηται, ἢ ἐλπίζει· εἰ δὲ τοῦτο, δῆλον ὅτι καὶ ἡδοναί * μάλα μεμνημένοις, καὶ ἐλπίζουσιν, ἐπεὶ καὶ αἴσθησις. ὥστ' ἀνάγκη πάντα τὰ ἡδέα, ἢ ἐν ᾧ αἰσθάνεσθαι εἶναι παρόντα, ἢ ἐν ᾧ μεμνῆσθαι γεγενημένα, ἢ ἐν τῷ ἐλπίζειν μέλλοντα· αἰσθάνονται μὲν γὰρ τὰ παρόντα, μέμνηνται δὲ τὰ γεγενημένα, ἐλπίζουσι δὲ τὰ μέλλοντα. τὰ μετὰ τῶν μνημονευθέντα, ἡδέα ἐστὶν, οὐ μόνον ὅσα ἐν τῷ παρόντι, ὅτε πρῶτον, ἡδέα ἦν, ἀλλ' ἔνια καὶ οὐκ ἦν ἡδέα, ἀλλ' ἦν ὕστερον καλὰ καὶ ἀγαθὰ, τὰ μετὰ ταῦτα. ὅθεν καὶ τοῦτ' εἴρηται,

A quod verò habet vim corrumpendæ, vel contrariæ conſtitutionis efficiendæ, eſſe moleſtum. Neceſſe igitur eſt, iucundum eſſe, ad id quod eſt ſecundum naturam, ire plerumque & maximè, cùm aſſumpſerint ſuam ipſorum naturam quæ ſecundùm ipſam fiunt. Et conſuetudines. Etenim conſuetum quaſi natura inſitum iam fit. Similis enim eſt conſuetudo naturæ. Nam vicinitatem habet quod ſæpe fit, cum eo quod ſemper. Eſt autem natura quidem eius quod ſemper fit: conſuetudo verò eius B quod ſæpe. Et non violentum: præter naturam enim vis eſt. Quamobrem neceſſitates moleſtiam habent. & rectè dictum eſt.

Eud.l.2. c.10.

Inſuaue eſt etenim fieri quodcunque neceſſe eſt.

Curationes autem & ſtudia, & contentiones, moleſtas eſſe. Neceſſaria enim & violenta hęc ſunt, niſi aſſueuerint. Sic enim conſuetudo affert iucunditatem, at contraria iucunda ſunt. Quamobrem occaſiones & ceſſationes à labore, & non curantiæ, & luſus, & requietes, & ſomnus inter iucunda ſunt: Nihil enim horum eſt ad neceſſitatem. Et cuius cupiditas fuerit, id omne iucundum: nam cupiditas iucundi eſt appetitio. Cupiditatum autem C aliæ quidem rationis expertes ſunt, aliæ verò cum ratione. Voco rationis expertes, quas non ex eo quòd exiſtiment aliquid, ſuſcipiunt. Et ſunt tales quęcunque dicuntur eſſe natura, vt quę propter corpus inſunt, vt alimenti, ſitis & fames, & in vnaquaque ſpecie alimenti cupiditas, & quę cernuntur in iis quæ guſtatu percipiuntur, & in venereis, & omnino in iis quæ pertinent ad tactum, & in odoratu ſuauitatis, & auditu, & viſu. Cum ratione verò quaſcunque ex eo quòd perſuaſi ſunt, concipiunt. Multa enim & perſpicere & poſſidere concupiſcunt cùm audiuerint, & perſuaſi ſint. Quoniam verò poſita eſt iucunditatis perceptio in ſentienda aliqua affectione, & phantaſia eſt ſenſus quidam debilis, & ei qui recordatur, quique ſperat, conſequens eſt phantaſia quædam eius rei, cuius meminit, aut ſpem habet: Si hoc ita eſt, patet etiam voluptates ineſſe vehementes iis qui recordantur & ſperant, ſiquidem ineſt quoque ſenſus. Quare neceſſe eſt, omnia iucunda aut in ſenſu conſiſtere præſentium, aut in memoria etiam præteritorum, aut in ſpe futurorum. ſentiunt enim præſentia, recordantur prętetiunt enim præſentia, recordantur prętecerita, ſperant futura. ac quę quidem memoria cuſtodiuntur, iucunda ſunt, non ſolùm quæ tunc cùm aderant, iucunda erant, ſed nonnulla etiam non iucunda, ſi prætea euenerit quippiam honeſtum, & bonum. Vnde illud dictum eſt,

verùm delectat saluum meminisse laborum.

Et illud,

Nam delectatur, memor est quicunque laborum,
Cùm res est multas passus, multasque peregit.

Atque huius rei causa est, quia iucundum est etiam non habere malum. Et iis verò quæ in spe sunt, quæcunque præsentia aut oblectare, aut iuuare videntur multum, aut sine molestia iuuare. Omnino quæcunque præsentes oblectant, etiam oblectant sperantes, & recordantes plerumque. Quamobrem & irasci iucundum est: vt Homerus cecinit de excandescentia.

Quæ melle effuso longè est dulcior.

Nemo enim irascitur ei qui vindicari non posse videatur. iis verò, à quibus multùm superantur potentia, aut non irascuntur, aut minùs. Et plurimas cupiditates consequitur quædam voluptas. Aut enim dum recordantur, quomodo potirentur, aut dum sperant fore, vt potiantur, perfunduntur quadam voluptate, vt qui in febribus habent sitim, & dum recordantur, quomodo biberint, & dum sperant, se bibituros, gaudent: & qui amant, cùm colloquuntur, & scribunt, & canunt semper aliquid de re illa quam amant, gaudent. In omnibus enim his talibus dum recordantur, quodammodo se sentire arbitrantur rem amatam. Et principium amoris fit hoc omnibus quando non solùm præsenti gaudent, sed etiam absentem in memoriam reuocantes amant. Quamobrem & cùm quis molestia afficitur, quòd non adsit: & in luctibus & lamentationibus exoritur quædam voluptas. Nam molestia est in eo quòd non adsit. voluptates verò in eo quòd recordetur, & videat quodammodo illum, & quæ ageret, & qualis esset. Quare etiam id dictum est,

Sic ait: & cunctis lacrymarum accendit amorem.

Et vlciscì iucundum est. quod enim si non consequamur, molestum est, id si consequamur, iucundum est. Qui verò irascuntur, molestiam habent incredibilem, nisi vlciscantur: sperantes autem, gaudent. Et vincere iucundum est, non solùm studiosis victoriæ, sed etiam omnibus: phantasia enim excellentiæ gignitur, cuius omnes habent cupiditatem, aut remissiùs, aut vehemẽtiùs. Et quoniam vincere iucundum est, necesse est etiam ludos iucundos esse, qui pertinent ad pugnas & ad tibias, & ad disputationes, (sæpe enim in ipsis accidit vincere,) & ludos talorũ, & pilæ, & aleæ, & tesserarũ, & de seriis ludis similiter. alii enim iucundi efficiũtur, si quis sit assuefactus: alii statim iucundi sunt, vt venatio, & tota ferarum insectatio. Vbi enim certamẽ est, ibi etiam victoria est.

* Αλλ' ἡδύ τι σωθέντα μεμνῆσθαι πόνων. κ. ὡς ἡδ. Οδυσ. ο.
καὶ,
---μὴ γὰρ τε ἓ ἄλγεσι τέρπεσθαι δύηρ
* Μνήμων, ὅς τις πολλὰ παθὼν ἓ πολλὰ μογήσας ἐόργῃ. κ. Μνησαμένῳ ὅτι & πολλὰ παθόντι ἓ πολλὰ μογήσαντι. paulo aliter Homer.

Τούτου δ' αἴτιον, ὅτι ἡδὺ ἓ τὸ μὴ ἔχειν τὸ κακόν. τὰ δ' ἐν ἐλπίδι, ὅσα παρόντα, ἢ δὺ φερόμενα, ἢ ὠφελοῦν φαίνεται μεγάλα, ἢ δὺ λύπης ὠφελοῦν. ὅλως δ', ὅσα παρόντα δὺ φαίνει καὶ ἐλπίζοντας ἓ μεμνημένοις, ὡς ὅπερ πολύ. δεῖ δὲ τὸ ὀργίζεσθαι, ἡδύ· ὥσπερ ἓ Ομηρος ἐποίησε περὶ τῆ θυμοῦ,

Ὅτε πολὺ γλυκίων μέλιτος κατάλειβομένοιο·

ὅτεις γὰρ ὀργίζεται ᾧ ἀδυνάτῳ φαινομένῳ τιμωρείας τυχεῖν· ὁθὲν τοῖς πολὺ ὑπερέχουσι τῆ δυνάμει, ἢ οὐκ ὀργίζονται, ἢ ἧττον. ἓ ἐν πλείοσι λύπαις ἀκολουθεῖ τις ἡδονή· ἢ γὰρ μεμνημένοι ὡς ἔτυχον, ἢ ἐλπίζοντες ὡς τεύξονται, χαίρουσί τινα ἡδονῇ· οἷς, οἵτ' ἐν τοῖς πυρετοῖς ἐχόμενοι ταῖς δίψαις, καὶ μεμνημένοι ὡς ἔπιον, ἓ ἐλπίζοντες πίεσθαι, χαίρουσι. καὶ οἱ ἐρῶντες, ἓ διαλεγόμενοι, ἓ γράφοντες, καὶ * ποιοῦντες, ἀεί τι περὶ τὸν ἐρωμένου χαίρουσιν· ἐν ἅπασι γὰρ τοῖς τοιούτοις μεμνημένοι, οἷς ἀλαθάνεσθαι οἴονται τὸν ἐρωμένου. καὶ ἀρχὴ δὲ τὸν ἔρωτος γίνεται αὕτη πᾶσιν, ὅταν μὴ μόνον παρόντος χαίρωσιν, ἀλλὰ καὶ ἀπόντες μεμνημένοι ἐρῶσι. διὸ ἓ * ὅταν λυπηρὸς γένηται, παῦ μὴ πάρῃσι· καὶ * ἐν τοῖς πένθεσι καὶ θρήνοις * ἐγγίνεται τις ἡδονή. λέ μὲν γὰρ λύπη, * διὰ ᾧ μὴ ἔσω ἀρχειν· ἡδονὴ δ', ἐν παῦ μεμνῆσθαι ἓ ὁρᾶν πως ἔχειν, ἓ ἃ ἔπραττε, ἓ οἷος ἦν. * διὸ ἓ τὸν τ' εἴρηται,

Ὡς φάτο· τοῖσι δὲ πᾶσιν ἐφ' ἵμερον ὦρσε γόοιο.

καὶ τὸ τιμωρεῖσθαι, ἡδύ· οὗ γὰρ τὸ μὴ τυγχάνειν λυπηρὸν, τὸ τυγχάνειν ἡδύ· οἱ δ' ὀργιζόμενοι, λυποῦνται δυνατοῦ βλάπτεσθαι μὴ τιμωρούμενοι· ἐλπίζοντες δὲ, χαίρουσι. καὶ τὸ νικᾶν ἡδύ, οὐ μόνον τοῖς φιλονίκοις, ἀλλὰ καὶ πᾶσι. φαντασία γὰρ ὑπεροχῆς γίνεται, οὗ πάντες ἔχουσιν ἐπιθυμίαν, ἢ πρέπει, ἢ μᾶλλον. ἐπεὶ ᾧ τὸ νικᾶν ἡδύ, ἀνάγκη ἓ τὰς παιδιὰς ἡδείας εἶ) τὰς μαχητικὰς, καὶ τὰς αὐλητικὰς, * καὶ ἐριστικὰς· (πολλάκις γὰρ ἐν αὐτοῖς γίνεται τὸ νικᾶν.) καὶ ἀγραυλίους, ἓ σφαιρείους, καὶ κυβείας, καὶ πεττείας· καὶ καθ' ἡδονὴν αἱ ἐσπουδασμένας δὲ παιδιὰς ὁμοίως· αἱ μὲν γὰρ ἀθλητικαὶ γίνονται, αὗ τις ᾗ σοφὸς·

κ. ὡς ἡδ. Οδυσ. ο.

* ποιοῦντες, ἀεί τι περὶ τὸν ἐρωμένου

ὅταν λύπη παρῇ) apud Sch.

ὡς ἀδύνατος ὀφείλεται ἐν τῷ μ. al. παρὰ τὸ μ.

ὅπερ καὶ εἴρηται Οδυσ. λ.

αἱ δ' ἀδηδονὰς ἡδεῖαι, οἷ κωμῳδία, καὶ πᾶσα ῥυθμικὴ· ὅπου γὰρ ἄμιλλα, ἐνταῦθ' καὶ νίκη ἔστι. δεῖ δὲ καὶ ἡ διχαστικὴ, καὶ ἡ ἐριστικὴ, ἡδεῖα τοῖς εἰθισμένοις καὶ δυναμένοις. καὶ τιμὴ καὶ εὐδοξία, τῷ ἡδέσθαι. δεῖ δὲ καὶ τὸ γίγνεσθαι φαντασίαν ἐκάστῳ, οὗ τοιοῦτος * καὶ φιλοῦσι. καὶ μᾶλλον ὅταν φῶσιν, οὐχ οὕτω ἀληθεύειν. τοιοῦτοι δ' οἱ ἐγγὺς μᾶλλον τοῦ πόῤῥω. καὶ οἱ συνήθεις, καὶ οἱ γνώριμοι, καὶ οἱ πολῖται, τοῦ * ἀπωθεν al. ἄλλοθεν. ἀπωθεν, καὶ οἱ ὄντες, τοῦ μελλόντων· καὶ οἱ φρόνιμοι, ἀφρόνων· καὶ πολλοὶ, ὀλίγων. μᾶλλον γὰρ εἰκὸς ἀληθεύειν τοὺς εἰρημένους, τὸ ἐναντίων. ἐπεὶ ὧν τις πολὺ καταφρονεῖ, ὡς περ παιδίων ἢ θηρίων, οὐδὲν μέλει τῆς τούτων τιμῆς ἢ τῆς δόξης, αὐτῆς γε τῆς δόξης χάριν· ἀλλ' εἴ πῃ, δι' ἄλλο τι. καὶ ὁ φίλος τοῦ ἡδέων· ὥστε, τε φιλεῖν ἡδύ· ἄδεις γὰρ φίλοινος, ὁ μὴ χαίρων οἴνῳ. καὶ τὸ φιλεῖσθαι, ἡδύ· φαντασία γὰρ καὶ ἐνταῦθ' τοῦ ὑπάρχειν αὐτῷ τὸ ἀγαθὸν εἶναι, οὗ πάντες ὀρέγονται οἱ αἰσθανόμενοι· τὸ δὲ φιλεῖσθαι, ἀγαπᾶσθαί ἐστιν αὐτὸν δι' αὐτόν. καὶ τὸ θαυμάζεσθαι, ἡδύ, δι' αὐτὸ τοῦτο. καὶ τὸ κηλακεύεσθαι, καὶ ὁ κόλαξ, ἡδύ· φαινόμενος γὰρ θαυμαστὴς καὶ φαινόμενος φίλος ὁ κόλαξ ἐστί. καὶ τὸ ταὐτὰ πράττειν πολλάκις, ἡδύ· τὸ γὰρ σύνηθες, ἡδὺ ὡς· καὶ τὸ μεταβάλλειν, ἡδύ· εἰς φύσιν γὰρ γίγνεσθαι μεταβάλλειν· τὸ γὰρ αὐτὸ, ἀεὶ ὑπερβολὴν ποιεῖ τῆς καθεστώσης ἕξεως· ὅθεν εἴρηται, * μεταβολὴ πάντων γλυκύ· διὰ τοῦτο γὰρ καὶ τὰ ἀπὸ χρόνου ἡδέα ἐστὶ, καὶ ἀνθρωποι, καὶ πράγματα· μεταβολὴ γὰρ ἐκ τοῦ παρόντος ἐστίν. ἅμα δὲ καὶ σπάνιον, τὸ ἀπὸ χρόνου. καὶ τὸ μανθάνειν, καὶ τὸ θαυμάζειν, ἡδύ, ὡς ὑπερπολύ· ἐν μὲν γὰρ τῷ θαυμάζειν, τὸ ἐπιθυμεῖν μαθεῖν ἐστίν· ὥστε τὸ θαυμαστὸν, ἐπιθυμητόν· ἐν δὲ τῷ μανθάνειν, * εἰς τὸ κατὰ φύσιν καθίστασθαι· καὶ τὸ εὖ ποιεῖν, καὶ τὸ εὖ πάσχειν, τῷ ἡδέων· τὸ μὲν γὰρ εὖ πάσχειν, τυγχάνειν ἐστὶν ὧν ἐπιθυμοῦσι· τὸ δὲ εὖ ποιεῖν, ἔχειν καὶ ὑπερέχειν, ὧν ἀμφοτέρων ἐφίενται. ἀπὸ δὲ τοῦ ἡδὺ εἶναι τὸ εὖ ποιητικὸν, καὶ τὸ ἐπανορθοῦν ἡδὺ τοῖς ἀνθρώποις ἐστὶ τοῖς πλησίον, καὶ τὸ τὰ ἐλλειπῆ ὑπερτελεῖν. ἐπεὶ δὲ τὸ μανθάνειν τε ἡδύ, καὶ τὸ θαυμάζειν, καὶ * τὰ τοιαῦτα, ἀνάγκη ἡδέα εἶναι, * τό, τε μεμιμημένον, ὥσπερ γραφικὴ, καὶ ἀνδριαντοποιία, καὶ ποιητικὴ· καὶ πᾶν ὃ ἂν εὖ μεμιμημένον ᾖ, κἂν μὴ ᾖ ἡδύ * οὗ τὸ μίμημα. οὐ γὰρ ὅτι τούτῳ χαίρει, ἀλλὰ συλλογισμός ἐστιν, ὅτι τοῦτο ἐκεῖνο· ὥστε μανθάνειν τι συμβαίνει.

Euripides Oreste. Nic. l. 7. c. vlt.

γρ. ὃ καὶ πάθοι, π. μ.

γρ. οὗ τὸ μεμιμημένον

A Quare & iudicialis & contentiosa disputatio iucunda est iis qui assuefacti sint, & potentes sint. Et honor & gloria est inter iucundissima : quia oritur phantasia cuique, se talem esse, & probum. Idque magis, cùm id affirmant illi, quos existimant vera dicere. Tales autem sunt, vicini magis quàm longinqui, & familiares & noti, & ciues quàm externi, & præsentes, quàm futuri, & prudentes, quàm imprudentes, & multi, quàm pauci. Verisimilius enim est vera B dicere eos qui commemorati sunt, quàm contrarios. quoniam illorum, quos aliquis valde contemnit, vt puerorum aut belluarum, non curat honorem, aut existimationem, ipsius scilicet existimationis gratia. Sin autem, propter aliud aliquid. Et amicus est inter iucunda. Nam & amare iucundum est, quia nemo amans vini est, qui non gaudeat vino : Et amari iucundum. Phantasia enim etiam ibi est, adesse sibi bonum, quod omnes cupiunt, qui sensum habeant. Amari verò est, charum esse ipsum per se. Et suspici iucun- C dum est, quia ea in re honor adhibetur. Et adulatione permulceri, & adulator, res iucunda est : videtur enim admirator, & videtur amicus, qui adulator est. Et eadem agere sæpe iucundum est. Consuetum enim iucundum erat. Et permutare iucundum est. naturæ enim accommodatum est permutare. Nam idem semper exuperantiam efficit constituti habitus : vnde dictum est, Permutatio omnium dulcis. Ob id enim etiam ea quæ temporis spatio fiunt, iucunda sunt, tum homines, tum res. Permutatio enim ex præsenti est. Si- D mul verò etiam rarum est, quod fit temporis spatio. Et discere, & admirari iucundum est plerunque. Nam in admiratione cupiditas est. Quare admirabile excitat cupiditatem. At in discendo, in eum qui naturalis est, statum erigimur. Et benefacere & beneficium accipere, est inter iucunda. Nam beneficium accipere est consequi ea quæ cupiunt. At benefacere est habere, & excellere, quæ ambo appetunt. Et, quoniam iucun- E dum est, quod valet ad benefaciendum, corrigere iucundum hominibus est proximos : & inchoata perficere. Et quoniam tum discere iucundum est, tum admirari, etiam talia necesse est vt iucunda sint, quod imitatione expressum est, vt pictura, statuaria, & poëtica, & quidquid est imitatione expressum, etiamsi non sit iucundum id cuius imitatio est. Non enim ea in re gaudet, sed ratiocinatio est, hoc esse, illue

Quare discere aliquid contingit. Et rerum circumuolutationes: & vix seruari ex periculis. Omnia enim admirabilia hæc sunt. Et quoniam quod est secundùm naturam, iucundum est: & quæ cognata sunt, secundùm naturam inuicem sunt omnia cognata, & similia, iucunda sunt plerumque, vt homo homini, & equus equo, & iuuenis iuueni. Vnde etiam prouerbia prolata sunt, quòd Æqualis æqualem delectat, & quòd Semper simili amicum est simile, &, Cognouit fera feram, &, Semper graculus cum graculo. Et quæcunque alia huiusmodi. Et quoniam simile & cognatum iucundum est sibi ipsi omne, & maximè ipse erga se ipsum quisque sic affectus est, necesse est, omnes sui amantes esse, aut magis aut minùs. Omnia enim talia sunt erga se maximè. Et, quoniam sui amantes omnes sunt, etiam quæ sua sunt, necesse est iucunda esse omnibus, vt opera, orationes. Quamobrem amantes sunt assentatorum plerumque, & amatorum, & honorum, & liberorum. Ipsorum enim opera liberi sunt. Et inchoata perficere, iucundum est. Ipsorum enim opus iam fit. Et quoniam principem esse iucundissimum est, etiam sapientem videri esse, iucundum est. ad principatum enim pertinet sapere. Est autem sapientia rerum multarum, & admirabilium scientia. Præterea verò, quoniam amantes honoris sunt plerumque, necesse est & principem esse, & increpare proximos, iucundum esse. Et in quo optimus videtur esse ipse sibi, ibi versari, vt Euripides ait i, Nam quisque ad id frequens adest, Magnamque in illo temporis partem terit, Euadat ipse semet vt præstantior. Similiter verò etiam quoniam ludus est inter iucunda; & omnis remissio animi, & risus inter iucunda. necesse est etiam ridicula iucunda esse, & homines, & orationes & opera. Disputatum autem est de ridiculis separatim in iis quæ sunt de Poëtica. Ac de iucundis quidem dicta hæc sint. Molesta autem ex contrariis patent. Ac quorum quidem causa iniuria afficiunt, hæc sunt.

A καὶ αἱ παιδιπέτειαι, καὶ τὸ ῥᾳδίως μικρὸν σώζεσθαι ἐν τοῖς κινδύνοις· πάντα γὰρ θαυμαστὰ ταῦτα. καὶ ἐπεὶ ὃ κατὰ φύσιν ἡδύ, τὰ συγγενῆ δὲ κατὰ φύσιν ἀλλήλοις ἐστίν, ἅπαντα τὰ συγγενῆ καὶ ὅμοια, ἡδέα, ὡς ἄνθρωπος ἀνθρώπῳ, καὶ ἵππος ἵππῳ, καὶ νέος νέῳ. ὅθεν καὶ αἱ παροιμίαι εἴρηνται, ὡς ἥλιξ ἥλικα τέρπει· * καὶ, ἀεὶ τὸν ὁμοῖον· καὶ, * ἔμφυτος δὲ θὴρ θῆρα· καὶ, ἀεὶ κολοιὸς * παρὰ κολοιόν, καὶ ὅσα ἄλλα τοιαῦτα. ἐπεὶ δὲ τὸ ὅμοιον καὶ τὸ B συγγενὲς ἡδὺ ἑκάστῳ ἅπαν, μάλιστα δ' αὐτὸς πρὸς ἑαυτὸν ἕκαστος τοῦτο πέπονθεν, ἀνάγκη πάντας φιλαύτους εἶναι, ἢ μᾶλλον, ἢ ἧττον· πάντα γὰρ τὰ τοιαῦτα ὑπάρχει πρὸς αὐτὸν μάλιστα. ἐπεὶ δὲ φίλαυτοι πάντες, καὶ τὰ αὑτῶν ἀνάγκη ἡδέα εἶναι πᾶσιν· οἷον, ἔργα, λόγους· διὸ φιλοκόλακες, ὡς ὑπὸ πολλῶν, καὶ φιλέρασταί, καὶ φιλότιμοι, καὶ φιλότεκνοι· αὑτῶν γὰρ ἔργα τὰ τέκνα. * καὶ τὰ ἐλλειπῆ ὑπὸ τελῶν, ἡδύ· αὑτῶν C γὰρ ἔργον ἤδη γίγνεσθαι. καὶ ἐπὶ τὸ ἄρχειν, ἡδὺ μᾶλλον· καὶ τὸ σοφὸν δοκεῖν εἶναι, ἡδύ· ἀρχικὸν γὰρ τὸ φρονεῖν· ἔστι δὲ ἡ σοφία πολλῶν καὶ θαυμαστῶν ἐπιστήμη· ἔτι, ἐπεὶ φιλόλογοι, ὡς ὑπὸ πολλῶν, ἀνάγκη καὶ τὸ ὑπερβάλλειν τοῖς λόγοις, ἡδὺ εἶναι· καὶ τὸ ἐν ᾧ βέλτιστος δοκεῖ εἶναι αὐτὸν αὑτῷ, ἐνταῦθα διατρίβειν. ὥσπερ καὶ Εὐριπίδης φησί·

D --καὶ πὶ τοῦτ' ἐπείγεται;
Νέμων ἑκάστης ἡμέρας πλεῖστον μέρος,
Ἵν' αὐτὸς αὑτῷ τυγχάνῃ βέλτιστος ὤν.

ὁμοίως δὲ καὶ ἐπεὶ τὸ παίζειν, τῶν ἡδέων, καὶ πᾶσα αἴρεσις, καὶ ὁ γέλως τῶν ἡδέων. ἀνάγκη δὲ καὶ τὰ γελοῖα ἡδέα εἶναι, καὶ αὐθάδους, καὶ λόγους, καὶ ἔργα. διώρισται δὲ περὶ γελοίων ἐν τοῖς περὶ ποιητικῆς. περὶ μὲν οὖν τῶν ἡδέων εἰρήσθω τοῦτο. τὰ δὲ λυπηρὰ ἐκ τῶν ἐναντίων φανερά. ὧν μὲν οὖν ἕνεκα ἀδικοῦσι, τοῦτ' ἐστί.

E

CAPVT IX.

Qui faciant iniuriam, quibus faciant, in quibus potißimùm rebus faciant.

QVomodo autem se habentes, & quos, dicamus nunc. Ac ipsi quidem, cùm arbitrantur fieri posse vt res agatur, & fieri posse, vt à se, & si se laituros, cùm egerint, aut si non latuerint,

ΚΕΦΑΛ. ιβ'.

Πῶς ἔχοντες ἀδικοῦσι, καὶ ποῖα, καὶ τίσιν.

ΠΩΣ δ' ἔχοντες, καὶ τίνας, λέγωμεν νῦν. ἀνδὶ μὲν οὖν ὅταν οἴωνται δυνατὸν εἶναι τὸ πρᾶγμα πρᾶξαι, καὶ ἑαυτοῖς δυνατόν. εἶτα μὴ λαθεῖν πράξαντες· ἢ μὴ λαθόντες,

μη δοῦναι δίκην· ἢ δοῦναι μὲν, ἧττον δὲ τοῦ κέρδους * αὐτοῖς, ἢ ὧν κήδονται). ποῖα μὲν οὖν δυνατὰ φάνεται, καὶ ποῖα ἀδύνατα, ὑστερον ῥηθήσεται. κοιναὶ γὰρ * τῶν μερῶν τῆς ῥητορικῆς τοῦτα πάντων. αὐτοῖς δ' οἷον τοῖς δυνατοῖς εἶναι μάλιστα ἀζήμιοι ἀδικεῖν, οἱ εἰπεῖν δυνάμενοι, καὶ οἱ πρακτικοὶ, καὶ οἱ ἔμπειροι πολλῶν ἀγώνων. καὶ ἐὰν * πολύφιλοι ὦσι, καὶ ἐὰν πλούσιοι. καὶ μάλιστα μὲν, αὐτοὶ αὐτοῖ ὦσιν ἐν τοῖς εἰρημένοις, οἷον-περ δυνάσθαι. εἰ δὲ μή, κἂν ὑπάρχωσι τοιοῦτοι αὐτοῖς φίλοι, ἢ ὑπηρέται, ἢ κοινωνοί· δεῖ γὰρ τοῦτο δυνάμενον καὶ πρᾶξαι, καὶ λαν-θάνειν, καὶ μὴ δοῦναι δίκην. καὶ ἐὰν φίλοι ὦσι τοῖς ἀδικουμένοις, ἢ τοῖς κριταῖς· οἱ μὲν γὰρ φίλοι, ἀφύλακτοί τε πρὸς τὸ ἀδικεῖσθαι, καὶ πρὸς ὀργὴν ἀπαλλάττοιεν, πρὶν ἐπιξηγῆσαι· οἱ δὲ κριταὶ τοῦτ' ὠφελοῖεν, οἷς δὲ * φίλοι ὦσι· καὶ ἢ ὅλως ἀφιᾶσιν, ἢ μικροῖς ζημιοῦσι. λαθητικοὶ δ' εἰσὶν, οὔτ' ἐναντίοι τοῖς ἐγκλήμασιν· οἷς, ἀδυνάτοις πρὶν ἀκοῦσαι, καὶ ὁ πένης καὶ ὁ αἰσχρὸς, πρὶν μοιχείας. καὶ τὰ λίαν ἐν φανερῷ καὶ ἐν ὀφθαλμοῖς· ἀφυλακτοῦσι γὰρ, διὰ τὸ * ὅλως μηδένα αὐτὰ οἴεσθαι. καὶ τὰ τηλικαῦτα, καὶ τὰ τοιαῦτα, * ἃ μηδεὶς ἀφυλακτεῖ γὰρ καὶ ταῦτα· πάντες γὰρ τὰ εἰωθότα, ὥσπερ ἀῤῥωστήματα φυλάττονται, καὶ τὰ ἀδικήματα. ὃ δὲ μηδεὶς πω ἠῤῥώστησεν, τοῦτο λαμβάνουσιν. καὶ οἷς μηδεὶς ἐχθρὸς, ἢ πολλοί· οἱ μὲν γὰρ, οἷον λήσειν, διὰ τὸ μὴ φυλάττεσθαι· οἱ δὲ, λαθραίοις τε, διὰ τὸ μὴ δοκεῖν αὐτὸ ὑπερχειρῆσαι φυλαττομένοις· καὶ διὰ τὸ ἀπολογίαν ἔχειν, ὅτι οὐκ αὐτὸ * ἐπεχείρησαν. καὶ οἷς ἐστὶν ἀφάνεια, ἢ ἔρως, ἢ τόπος, ἢ διάθεσις τόπου τινός. καὶ οἷς μὴ λαθεῖν, ὅτι δίκης, ἢ ἀπαλλαγὴ χρόνου, ἢ διάφθορα κριτῶν. καὶ οἷς, ἐὰν ᾖ πολλὰ ζημία, ὅτι δίκης τῆς ὑστέρας, ἢ ἀναβολὴ * χρόνου, ἢ δι' ἀπορίαν μηδὲν ἕξει, ὃ μὴ ἀπολέσῃ· καὶ οἷς, τὰ μὲν χρήματα φανερὰ, ἢ μεγάλα, ἢ ἐγγύς· αἱ δὲ ζημίαι, ἢ μικραὶ, ἢ ἄφαντος, ἢ πόῤῥω. καὶ ᾧ μὴ ὅτι τιμωρία ἴσον τῇ ὠφελείᾳ, οἷς δοκεῖ ἐνίοις καὶ τυραννίς. καὶ ὅσοις, τὰ μὲν ἀδικήματα, λήμματα· αἱ δὲ ζημίαι, ὀνείδη μόνον. καὶ οἷς τοιαῦτα, τὰ μὲν ἀδικήματα εἰς ἔπαινόν τινα, οἷς εἰ συνέβη ἅμα ἁμαρτάνεσθαι ὑπὲρ παῖδας ἢ μητέρας, ὥσπερ Ζηνωνι· αἱ δὲ ζημίαι, * εἰ χρήματα, ἢ φυγὴν, ἢ τοιοῦτόν τι· ἀμφότερα. εἰσὶ γὰρ ἀδικοῦσι καὶ ἀμφοτέρως ἔχοντες, πλὴν οὐχ οἱ αὐτοὶ, ἀλλ' οἱ ἐναντίοι τοῖς ἤθεσι. καὶ οἱ πολλάκις ἢ λεληθότες, ἢ μὴ ἐζημιωμένοι.

A se non daturos pœnam, aut daturos quidem, sed minus damnum esse, quàm lucrum sibi ipsis, aut iis quorum curam habent. Ac quæ quidem fieri posse videantur, & quæ non posse, posteriùs explicabitur. Communia enim partibus Rhetoricæ sunt hæc omnibus. Ipsi verò arbitrantur se posse maximè sine damno iniuria afficere, qui dicendo valent, & agendo, & experientia multarum contentionum, &, si eis multi amici sint, &, si diuites, & maximè quidem si ipsi valeant in iis quæ dicta sunt, arbitrantur potentiam se habere. B Sin minùs, si sint tales ipsis amici, aut ministri, aut socii, quia his freti possunt & agere, & latere, & non dare pœnam. & si amici sint iis qui iniuriam patiuntur, aut iudicibus. Nam amici parum cauti sunt ad iniuriam patiendam, & reconciliantur priùs quàm iudicium persequantur: Iudices verò gratificantur iis quibus amici sint, & omnino absoluunt, aut paruis pœnis afficiunt. Apti verò ad latendum sunt, & contrarii criminibus: vt debilis de verberatione, & pauper & deformis, de adulterio. Et quæ C sunt nimis in aperto, & in oculis. incauta enim sunt, quòd nemo illa existimet. Et tanta & talia, quæ admiserit nemo. Incauta enim etiam talia sunt. Nam omnes, vsitatos vt morbos, cauent, sic etiam iniurias. Quo autem morbo nondum laborauerit, eum nemo reformidat. Et quibus nemo est inimicus, aut multi. Illi enim putant se latituros, quia non cauentur: hi verò etiam latent quia non videntur aggressuri fuisse eos qui cauent, & quia habent defensionem, se non fuisse D aggressuros. Et quibus est occultatio, aut modus, aut locus, aut alienatio in promptu. Et quibus si non lateant, est depulsio iudicii, aut dilatio temporis, aut corruptiones iudicum. Et quibus si fiat damnum, est depulsio solutionis, aut dilatio temporis, aut si quis propter inopiam nihil habiturus sit quod amittat. Et quibus lucra quidem aperta sunt, aut magna, aut vicina: damna verò aut parua, aut obscura, aut longinquã. Et cui non est pœna æqualis vtilitati. id quod vi- E detur habere Tyrannis. Et quibus iniuriæ lucra sunt: damna verò probra solùm. Et quibus contrà iniuriæ quidem sunt in laudem aliquam, vt si contingat, simul vindictam facere pro patre, aut matre, vt pro Zenoni: damna verò sunt, vt pecuniæ, aut exilium, aut tale aliquid. Ambo enim iniuriam faciunt, & vtroque modo se habentes: non tamen iidem, sed contrarii moribus. Et qui sæpe aut latuerunt, aut nihil damni habuerunt.

Et sæpe

Et sæpe lapsi opinione. Sunt enim aliqui etiam in talibus, vt in bellicis, parati rursus pugnam tentare. Et quibus protinus sit iucundum, molestum verò posterius: aut lucrum protinus, damnum verò posterius. Intemperantes autem tales sunt. Ac intemperantia est in omnibus quæ appetunt. Et quibus è conuerso molestum iam adsit, aut damnum, iucundum vero, & vtile, posteriora, & diuturniora sint. Continentes enim & prudentiores talia sequuntur. Et quibus contingat vt propter fortunam videantur egisse, aut propter necessitatem, aut propter naturam, aut propter consuetudinem, & omnino errasse, sed non iniuriam feciisse. Et quibus adsit æquitatis obtinendæ facultas. Et qui indigentes sint. Dupliciter autem sunt indigentes: aut enim tanquam rei necessariæ, vt pauperes, aut tanquam exuperantiæ, vt diuites. Et qui sunt bonæ admodum existimationis, & qui admodum malæ. Illi quidem tanquam qui non existimabuntur: hi verò tanquam qui nihil magis existimabuntur. Ac ipsi quidem sic se habentes aggrediuntur. Iniuria verò afficiunt eos, & iis rebus præditos, quarum ipsi sunt indigentes, vel ad necessaria, vel ad exuperantiam, vel ad delectationem. Et longinquos, & vicinos. Horum enim comprehensio velox: illorum verò vltio tarda, vt qui spoliant Carthaginienses. Et eos, qui non cauent, nec obseruant, sed creduli sunt. facile enim est omnes latere. Et socordes, indulstrii enim est ius persequi. Et verecundos: non enim pugnaces sunt de lucro. Et qui à multis iniuriam passi sunt, & ius persecuti non sunt, quasi sint secundùm prouerbium, Mysorum præda. Et quos nunquam ampliùs, & quos sæpe: vtrique enim incauti: illi quidem, vt nunquam: hi verò, vt qui non ampliùs. Et calumnia affectos, aut idoneos qui afficiantur. Tales enim non præligunt, cùm timeant iudices, nec possunt persuadere, ex quibus sunt qui odio habentur, & quibus inuidetur. Et aduersus quos habent prætextum, vel maiorum, vel suum ipsorum, vel amicorum, quòd aut malefecerint, aut facturi fuerint, vel ipsis, vel maioribus, vel iis quos charos habent: vt enim prouerbium ait, Prætextu eget tantùm improbitas. Et inimicos, & amicos. Quia hos, fit facile; illos, iucundum. Et qui amicis carent, & non valent dicendo, aut agendo: aut enim non conãtur inuadere: aut reconciliantur: aut nihil proficiunt.

A καὶ οἱ πολλάκις ἀποτετυχηκότες· εἰσὶ γάρ τινες καὶ ἐν τοῖς τοιούτοις, * ὥσπερ ἐν τοῖς πολεμικοῖς· οἷς, αἰὰ μάχεσθαι. καὶ οἷς αὖ πάρεργόν ἐστι τὸ ἡδύ, τὸ δὲ λυπηρὸν ὕστερον· ἢ τὸ κέρδος, τὸ δὲ ζημία ὕστερον· οἱ γὰρ ἀκρατεῖς, τοιοῦτοι. ἔστι δ' ἀκρασία περὶ πάντα ὅσα ὀρέγονται. καὶ οἷς αὖ ἐναντίον, τὸ μὲν λυπηρὸν ἤδη ἐστίν, ἢ ἡ ζημία· τὸ δὲ ἡδὺ, καὶ ὠφέλιμον, ὕστερα καὶ χρονιώτερα· οἱ γὰρ B ἐγκρατεῖς καὶ φρονιμώτεροι, τὰ τοιαῦτα διώκουσι. καὶ οἷς αὖ ἐνδέχεται διὰ τύχην δόξαι πρᾶξαι, ἢ δι' ἀνάγκην, ἢ διὰ φύσιν, ἢ δι' ἔθος· ἢ ὅλως ἁμαρτεῖν, ἀλλὰ μὴ ἀδικεῖν. καὶ οἷς αὖ ἢ τὸ ἐπιεικὲς τυχεῖν. καὶ ὅσοι αὖ ἐνδεεῖς ὦσι. διχῶς δ' εἰσὶν ἐνδεεῖς. ἢ γὰρ ὡς ἀναγκαίου, ὥσπερ οἱ πένητες· ἢ ὡς ὑπερβολῆς, ὥσπερ οἱ πλούσιοι. καὶ οἱ σφόδρα εὐδοκιμοῦντες. καὶ σφόδρα ἀδοξοῦντες. καὶ οἱ μὲν, ὡς οὐ δόξοντες· οἱ δὲ ὡς C δόξειν * ἀδοξοῦντες. ἀλλοὶ μὲν οὕτω ἔχοντες, ἐπιχειροῦσιν, ἀδικοῦσι δὲ τοὺς τοιούτους, καὶ τοιαῦτα τοὺς ἔχοντας ὧν αὐτοὶ ἐνδεεῖς, εἰς τὰ ἀναγκαῖα, εἰς ὑπερβολὴν, ἢ εἰς ἀπόλαυσιν. καὶ οἷς πόρρω, καὶ τοὺς ἐγγύς· τῶν μὲν γὰρ, εἰς λῆψις ταχεῖα· τῶν δὲ, εἰς τιμωρία βραδεῖα· οἷς, οἱ συλῶντες τοὺς Καρχηδονίους. καὶ τοὺς μὴ βλαβεῖς, μηδὲ φυλακτικοὺς, ἀλλὰ πιθανούς. D ῥᾴδιον γὰρ πρὸς τούτους λαθεῖν. καὶ τοὺς * ῥᾳθυμοῦντας· ἐπιμελοῦς γὰρ τὸ ἐπεξελθεῖν. καὶ τοὺς ἀμαχητικούς· οὐ γὰρ μαχητικοὶ περὶ κέρδους. καὶ τοὺς ὑπὸ πολλῶν ἀδικηθέντας, καὶ μὴ ἐπεξελθόντας, ὡς ὄντας, καὶ πρὸς τοῦτο παρεσκευασμένους, τοὺς Μυσῶν λείαν. καὶ * οἷς μηδεπώποτε, καὶ οἷς πολλάκις· ἀμφότεροι γὰρ ἀφύλακτοι· οἱ μὲν, ὡς οὐδέποτε· οἱ δὲ, ὡς οὐκ ἂν ἔλθοι. καὶ τοὺς ἀβλεβληκότας, ἢ βλάβας· οἱ γὰρ τοιοῦτοι, οὔτε παρασκευάζονται, φοβούμενοι τοὺς κριτάς· οὔτε δοκοῦσι πείθειν, * ὧν οἱ μισούμενοι καὶ φθονούμενοί εἰσι. καὶ πρὸς οὓς ἔχουσι πρόφασιν, ἢ προγόνων, ἢ αὐτῶν, ἢ φίλων, ἢ ποιησάντων * κακῶς· ἢ μελλησάντων, ἢ αὐτοὺς, ἢ προγόνους, ἢ ὧν κήδονται. ὥσπερ γὰρ ἡ παρουσία, πρόφασιν δίδωσι μόνον ἡ πονηρία. καὶ τοὺς ἐχθρούς, καὶ τοὺς φίλους· τοὺς μὲν γὰρ, ῥᾴδιον· τοὺς δ', ἡδύ· καὶ τοὺς ἀφίλους, καὶ τοὺς μὴ δεινοὺς εἰπεῖν, ἢ πρᾶξαι· ἢ γὰρ οὐκ ἐγχειροῦσιν ἐπιξιέναι, ἢ καταλλάττονται, ἢ οὐδὲν περαίνουσιν.

ὥσπερ ἐν τοῖς πολεμικοῖς.

δόξοντες. al. δόξοντες.

ῥαθύμους

φίλους

Et οἷς μὴ λυσιτελὲς ἀναλίσκειν ὁπωστιοῦν ἢ δικῶν, ἢ ἐκλυσιν, οἷον, οἱ ξένοι καὶ ἀλλοεργοί· ὅτι μικρῷ τε γὰρ ἀμαλύονται, καὶ ῥᾳδίως οἱ τοιοῦτοι καταπαύονται. καὶ τοὺς πολλὰ ἠδικηκότας, ἢ τοιαῦτα οἷα ἀδικοῦσιν. ἐγγὺς γὰρ ἂν δόξειε τῷ μὴ ἀδικεῖν εἶναι, ὅταν ἃ τοιοῦτον ἀδικηθῇ τις, οἷος εἴωθε καὶ αὐτὸς ἀδικεῖν· λέγω δέ, οἷον εἴ τις τὸν εἰωθότα ὑβρίζειν αἰκίσαιτο. καὶ τοὺς ὑπ' ἄλλων μέλλοντας, ἀλλὰ μὴ αὐτοί, ὡς ὀκνοῦντι ἐνδεχόμενον βουλεύσασθαι. ὥσπερ λέγουσιν Αἰνεσίδημος Γέλωνι πέμψαι κοτυλίσκια δύο παμπόλια ἀλφίτου, ὅτι ἔφασαν, ὡς καὶ αὐτὸς μέλλων. καὶ οἷς ἀδικήσαντες δοκοῦσι πολλὰ δίκαια πεπονθέναι, ὡς ῥᾳδίως ἰασόμενοι. ὥσπερ ἔφη Ἰάσων ὁ Θετταλὸς, * δεῖν ἀδικεῖν ἔνια, ὅπως δοκῶσι καὶ δίκαια πολλὰ ποιεῖν. καὶ ἅπαντες ἢ οἱ πολλοὶ ἀδικεῖν εἰώθασι· συγγνώμης γὰρ οἴονται τεύξεσθαι. καὶ τὰ ῥᾴδια κρύπτειν· τοιαῦτα δ', ὅσα ἐν ταχεῖ ἀναλίσκεται, οἷον τὰ ἐδώδιμα· ἐν τοῖς * ἐδιμπάλοις ἢ σήμασιν, ἢ χρώμασιν, ἢ κράσεσιν. ἢ ἃ * πολλαχοῦ ἀφανίσαι ἔστιν· τοιαῦτα δὲ τὰ εὐβάστακτα, καὶ ἐν μικροῖς τόποις ἀφανιζόμενα. καὶ οἷς ἀλλοφορά καὶ ὅμοια πολλὰ τοιαῦτ' ἐστὶ τοῖς ἀδικοῦσι. καὶ ὅσα αἰσχύνονται λέγειν οἱ ἀδικηθέντες· οἷον γυναικὶ οἰκείων ὕβρεις, ἢ εἰς αὐτούς, ἢ εἰς υἱεῖς· καὶ ὅσα φιλοδικεῖν δόξειεν ἂν ὁ ἐπεξιών· τοιαῦτα δὲ πάντα μικρὰ, καὶ ἐφ' οἷς συγγνώμη. ὡς πρὸ οὗ ἔχοντες ἀδικοῦσι, καὶ ποῖα, καὶ ποίοις, καὶ διὰ τί, σχεδὸν ταῦτ' ἐστί.

Δεῖ ἀδ.

Βύμπάλοις

πολλαχοῦ

A Et quibus non est vtile tempus consumere : expectando vel iudicium, vel solutionem, vt sunt peregrini, & opifices. Nam ob res paruas transigunt, & facilè tales mitigantur. Et qui multas iniurias intulerunt, vel tales quales patiuntur. vicinum enim quiddam videtur ei quod non facit iniuriam, esse, cùm talem iniuriam passus est aliquis qualem consuevit etiam ipse facere. Dico autem, vt si quis solitum contumeliam facere, verberet. Et qui malè fecerunt, vel facere voluerunt, B vel volunt, vel facturi sunt: habet enim & iucundum, & honestum: & vicinum est hoc ei quod facere iniuriam non videtur. Et quos iniuria afficiendo, gratificabuntur aut amicis, aut iis quos admirantur, aut quos amant, aut dominis, aut omnino ad quorum arbitrium viuunt ipsi, & apud quos licet æquitatem consequi. Et quibus crimen obtulerunt, & à quibus seiuncti sunt. vt Callippus fecit in Dionem. Et enim talia vicina sunt ei quod iniuriam facere non videtur. Et qui ab aliis lædentur, si eos ipsi non læserint, quasi non ampliùs liceat consultare, vt dicitur C Æneſidemus Geloni misisse cottabia, cùm seruitutem induxisset, quòd præuenisset, quasi & ipse facturus fuisset. Et quos si iniuria affecerint, poterunt multa iusta agere, tanquam facilè sanaturi, vt dixit Iason Thessalus, Oportere se nonnulla iniusta facere, vt posset etiam iusta multa facere. Et in iis in quibus omnes, vel multi iniuriam facere consueuerunt. Seenim veniam putant consecuturos. Et in iis quæ facilia sunt ad occultandum. Talia autem sunt quæ vel celeriter consumuntur, vt esculenta: vel facilè commutantur, aut figuris, aut coloribus, aut temperamentis: vel quæ multis in locis abdere in promptu est. Talia verò sunt quæ facilè portantur, & in paruis locis abduntur. Et quibus indifferētia, & similia multa priùs erant ei qui iniuriam facit. Et in iis quæ pudet dicere eos qui iniuriam passi sunt, quales sunt mulierum propriarum contumeliæ, aut in se, aut in filios. Et in iis quæ tractare studio litium videbitur is qui ius persequatur: huiusmodi sunt parua, & in E quibus venia est. Ac quomodo quidem se habentes iniuria afficiant, & in cuiusmodi rebus & quos, & quamobrem, fermè hæc sunt.

A

CAPVT XIII.

De iustis & iniustis distinctis, tum ratione legum, tum ratione hominum: & de æquis.

INiurias autem omnes, & iustè susceptas actiones distinguamus, exorsi primùm hinc. Definita igitur sunt iusta & iniusta ad leges duas, & ad quos referuntur, dupliciter. Dico autem legem, partim propriam, partim communem. B Propriam quidem singulis definitam inter ipsos: eamque aut non scriptam, aut scriptam. Communem verò secundùm naturam. Est enim quoddam quod augurantur omnes, natura commune iustum & iniustum, etiamsi nulla societas inuicem sit, nullaque pactio, vt Sophoclis Antigone videtur dicere, iustum esse, interdictum sepelire Polynicem, quasi natura sit id iustum. Non etenim id nunc, & heri, sed semper fuit. Et nemo scit, vnde eius ortus sit. Et vt Empedocles dicit de non interficiendo, quod animatum est: id enim non quibusdam quidem iustum est, quibusdam C verò non iustum, Sed hoc quidem omnium legitimum, perque latum Æthera, omnibus in partibus extensum est, perque ingentem splendorem. &, vt dicit in Messeniaca Alcidamas. Ad quos verò sunt definita, dupliciter definita sunt. aut enim ad communitatem, aut ad vnum eorum qui sunt in communitate, referuntur ea quæ oportet agere, & non agere. Quamobrem & iniurias, & iustas actiones, dupliciter contingit persequi, & iustè suscipere. aut enim D ad vnum definitum, aut ad communitatem referuntur. Nam qui committit adulterium, & verberat, iniuria afficit aliquem ex definitis: qui verò non militat, communitatem. Iam cùm omnes iniurias distinxerimus, vt aliæ referantur ad communitatem, aliæ ad alium, & ad alios, cùm repetiuerimus, quid sit iniuria affici, explicemus reliqua. Est autem iniuria affici, ab iis qui sponte agunt, iniusta pati. Iniuria enim E afficere, definitum est priùs, sponte esse. Et quoniam necesse est, qui iniuriam patitur, cum noxam accipere, & non sponte accipere: noxæ quidem ex superioribus constant. Bona enim & mala distincta sunt per se superiùs, & quæ sponte agunt homines, esse quæcumque scientes.

ΚΕΦΑΛ. ιγ'.

Περὶ ἀδικημάτων, καὶ πρὸς τὴν ὀπτείκην.

ΤΑ δ' ἀδικήματα πρώτα καὶ τὰ δικαιώματα διέλωμεν, ὁρίσαντες πρότερον αὐτῶν. ὥρισται δὲ τὰ δίκαια καὶ τὰ ἄδικα, πρός τε νόμους δύο, καὶ πρὸς οὓς ἔστι, διχῶς. λέγω δὲ νόμον, τὸν μὲν, ἴδιον· τὸν δὲ, κοινόν. ἴδιον μὲν, τὸν ἑκάστοις ὡρισμένον πρὸς αὐτούς· * ἐκ τούτων, τὸν μὲν, ἄγραφον· τὸν δὲ, ἐν γράμμασι κείμενον· κοινὸν δὲ, τὸν κατὰ φύσιν· ἔστι γάρ, ὃ μαντεύονταί τινες πάντες, φύσει κοινὸν δίκαιον καὶ ἄδικον, κἂν μηδεμία κοινωνία πρὸς ἀλλήλους ᾖ, μηδὲ συνθήκη· οἷ καὶ Σοφοκλέους Ἀντιγόνη φαίνεται λέγουσα, ὅτι δίκαιον ἀπειρημένον θάψαι τὸν * Πολυνείκη, ὡς φύσει ὂν τοῦτο δίκαιον. Πολυνείκει.

Οὐ γάρ τι νῦν γε κἀχθές, ἀλλ' ἀεί ποτε

Ζῇ τοῦτο, κοὐδεὶς οἶδεν ἐξ ὅτου φάνη.

καὶ ὡς Ἐμπεδοκλῆς λέγει περὶ τοῦ μὴ κτείνειν τὸ ἔμψυχον· τοῦτο γάρ, οὐ τισὶ μὲν δίκαιον, τισὶ δὲ οὐ δίκαιον.

Ἀλλὰ τὸ μὲν πάντων νόμιμον, διὰ τ' αἰθέρος εὐρυμέδοντος

Αἰθέρος ἰωῆς τέταται διά τ' ἀπλέτου * αἰγῆς. αἰῶνος

καὶ ὡς λέγει ἐν τῇ Μεσσηνιακῷ Ἀλκιδάμας· πρὸς οὓς δὲ διώκειται, * διχῶς διώκειται· διώκειται. δίκα ἄδικα.

ἢ γάρ πρὸς τὸ κοινόν, ἢ πρὸς ἕνα τῶν κοινωνούντων, ἃ δεῖ πράττειν ἢ μὴ πράττειν. ἔστι δὲ τὰ ἀδικήματα καὶ τὰ δικαιώματα διχῶς ὅσπερ ἀδικεῖν καὶ δικαιοπραγεῖν· ἢ γάρ πρὸς ἕνα ὡρισμένον, ἢ πρὸς τὸ κοινόν. ὁ γάρ μοιχεύων καὶ τύπτων, ἀδικεῖ τινα τῶν ὡρισμένων, ὁ δὲ μὴ στρατευόμενος, τὸ κοινόν. ἀπλῶς δὴ τῶν ἀδικημάτων διηρημένων, καὶ τῶν μὲν, ὄντων πρὸς τὸ κοινόν· τῶν δὲ, πρὸς ἄλλον καὶ πρὸς ἄλλους, ἀναλαβόντες τί ἐστι τὸ ἀδικεῖσθαι, λέγωμεν τὰ λοιπά. ἔστι δὴ τὸ ἀδικεῖσθαι, τὸ * ὑπὸ ἑκόντων τὰ ἄδικα πάσχειν· τὸ γάρ ἀδικεῖν, ὡρίσθαι πρότερον ἑκούσιον εἶναι. ἐπεὶ δ' * ἀνάγκη τὸν ἀδικούμενον βλάπτεσθαι, ἀναγκαίως καὶ ἀχθομένως βλάπτεσθαι, αἱ μὲν βλάβαι ἐκ τῶν * πρότερον φανεραί εἰσι· τὰ γάρ ἀγαθὰ καὶ τὰ κακὰ * διήρηται καθ' αὑτὰ πρότερον, ὅ τε πλοῦτος, καὶ τὰ ἐκούσια, ὅτι ἐστὶν ἴσα εἰδότες, εἴρηται. αἱ. διήρηται

ὡς ἀνάγκη πάντα τὰ ἐγκλήματα, ἢ πρὸς τὸ κοινὸν, * ἢ πρὸς τὸ ἴδιον εἶναι· ἢ καὶ ἀγνοοῦντος, ἢ ἄκοντος, ἢ ἑκόντος καὶ εἰδότος· καὶ τούτων, τὰ μὲν προελομένου· τὰ δὲ, διὰ πάθος. περὶ μὲν οὖν θυμοῦ ῥηθήσεται ὑστέρον τοῖς περὶ τὰ πάθη. ποῖα δὲ προαιροῦνται, καὶ πῶς ἔχοντες, εἰρήσθω πρότερον. ἐπεὶ δ' ὁμολογοῦντες πολλάκις πεπραχέναι, ἢ τὸ ἐπίγραμμα οὐχ ὁμολογοῦσιν, ἢ περὶ ὃ τὸ ἐπίγραμμα· οἷον λαβεῖν μὲν, ἀλλ' οὐ κλέψαι· καὶ πατάξαι πρότερον, ἀλλ' οὐχ ὑβρίσαι· καὶ συγγενέσθαι μὲν, ἀλλ' οὐ μοιχεῦσαι· ἢ κλέψαι, ἀλλ' οὐχ ἱεροσυλῆσαι· οὐ γὰρ θεοῦ τι· ἢ ἐφάψασθαι μὲν, ἀλλ' * οὐ δημοσίᾳ· ἢ διαλέχθαι μὲν τοῖς πολεμίοις, ἀλλ' οὐ * προδοσίαν. ἀμφότερα δεῖ δὴ καὶ περὶ τούτων διορίσασθαι, τί κλοπὴ, τί ὕβρις, τί μοιχεία· ὅπως ἐάν τε ὑπάρχειν, ἐάντε μὴ ὑπάρχειν βουλώμεθα δεικνύναι, ἔχωμεν ἐμφανίζειν τὸ δίκαιον. ἔστι δὲ πράγματα τοιαῦτα, περὶ τοῦ ἄδικον εἶναι καὶ φαῦλον, ἢ μὴ ἄδικον, * περὶ οὗ] ἡ ἀμφισβήτησις· ἐν γὰρ τῇ προαιρέσει ἐστὶν ἡ μοχθηρία καὶ τὸ ἀδικεῖν· τὰ δὲ πολλὰ τῶν ὀνομάτων προσημαίνει τὴν προαίρεσιν· οἷον ὕβρις καὶ κλοπή· οὐ γὰρ εἰ ἐπάταξέ τις, πάντως ὕβρισεν· ἀλλ' εἰ ἕνεκά του, οἷον τοῦ * ἀτιμάσαι ἐκεῖνον, * ἢ αὐτὸς ἡσθῆναι· οὐδὲ πάντως, εἰ λάθρᾳ ἔλαβεν, ἔκλεψεν· ἀλλ' εἰ ὅτι ἐλάθη ἔκλεψε, καὶ σφετερισμῷ ἑαυτῷ. ὁμοίως δὲ καὶ περὶ τῶν ἄλλων ἔχει, ὥσπερ καὶ περὶ τούτων. ἐπεὶ δὲ τῶν δικαίων καὶ τῶν ἀδίκων ἐστὶ δύο εἴδη· τὰ μὲν γὰρ, γεγραμμένα· τὰ δὲ ἄγραφα· περὶ ὧν μὲν οἱ νόμοι ἀγωνίζονται, εἴρηται· τῶν δὲ ἀγράφων, δύο ἐστὶν εἴδη· τοῦτο γὰρ ἐστὶ τὰ μὲν, καθ' ὑπερβολὴν ἀρετῆς καὶ κακίας, ἐφ' οἷς ὀνείδη καὶ ἔπαινοι, ἀτιμίαι καὶ τιμαὶ, καὶ δωρεαί· οἷον τὸ χάριν ἔχειν τῷ ποιήσαντι εὖ, καὶ ἀντευποιεῖν τὸν εὖ ποιήσαντα, καὶ βοηθητικὸν εἶναι τοῖς φίλοις, τοῖς ὅσα ἄλλα τοιαῦτα· τὰ δὲ, τὸ ἰδίου νόμου καὶ * γεγραμμένου ἔλλειμμα. τὸ γὰρ ἐπιεικὲς, δοκεῖ δίκαιον εἶναι. ἔστι δὲ ἐπιεικὲς, τὸ πρὸς τὸν γεγραμμένον νόμον δίκαιον. συμβαίνει δὲ τοῦτο, τὰ μὲν, ἀνάγκαιον τῶν· τὰ δὲ, ἑκόντων τῶν νομοθετῶν· ἀνάγκαιον μὲν, ὅτου μὴ δυνατὸν ἦν διορίσαι· ἀναγκαῖον μὲν ἦ καθόλου εἰπεῖν, * μὴ ἦ δὲ, ἀλλ' ὡς ἐπὶ τὸ πολύ· καὶ ὅσα μὴ ῥᾴδιον διορίσαι δι' ἀπειρίαν· οἷον, τρῶσαι σιδήρῳ, καὶ πλίξαι, καὶ ποίῳ τινί· ἄπειρος γὰρ ἂν εἴη ὁ αἰὼν * διαριθμούμενος. ἐὰν οὖν ἦ ἀδιόριστον, δεῖ δ' νομοθετῆσαι, ἀνάγκη ἁπλῶς εἰπεῖν·

ἢ ἴδιον τῆς ἐγκλημάτων

περὶ ὃ τὸ ἐπίγραμμα

ἢ δημοσίᾳ

προδοσίαν. vel προδοῦναι

γεγραμμένου

διαριθμούμενος.

A Quare necesse est, omnia crimina aut ad communitatem, aut ad priuatum referri, aut ignorante illo, & non sponte agente, aut sponte, & sciente; & ex his alia præeligente, alia propter affectum. Ac de ira quidem dicetur in iis quæ pertinent ad affectus. Qualia verò præeligant, & quomodo se habentes, dictum est superiùs. Et quoniam qui confitentur, sæpe se egisse, aut litis inscriptionem non confitentur, aut id in quo est litis inscriptio, vt accepisse quidem, sed non furatum esse, & fuisse priorem, qui percusserit, sed non intulisse contumeliam; & concubuisse, sed non commisisse adulterium, aut furatum esse, sed non commisisse sacrilegium; non enim Dei aliquid; aut coluisse quidem, sed non publica: aut collocutum esse cum hostibus, sed non prodidisse: propterea oportebit etiam, cùm de his agetur, definire quid sit furtum, quid contumelia, quid adulterium, vt siue esse, siue non esse velimus demonstrare, possimus declarare iustum. Sunt autem omnia talia de eo, vtrùm iniustum sit, & prauum, an non iniustum, id de quo est controuersia. Nam in præelectione consistit improbitas, & iniuriæ illatio. Eiusmodi verò nomina significant præelectionem, vt contumelia, & furtum. Non enim si verberauit, omnino contumelia affecit, sed si causa huius rei, vt dedecorandi illum, aut percipiendi voluptatem. Neque omnino si clam accepit, furatus est, sed si propter noxam furatus est, & vt sibi ipsi ascisceret. Similiter verò etiam de aliis res se habet, vt de his. Et quoniam iustorum & iniustorum erant duæ species: alia enim scripta, alia non scripta; de quibus quidem leges loquuntur, dictum est. non scriptorum verò duæ sunt species. Atque hęc sunt partim secundùm exuperantiam virtutis, & vitii, in quibus sunt probra, & laudes, ignominiæ, & honores, & dona, vt gratiam habere ei qui benefecerit, & reddere beneficium ei qui dedit, & adiutorem esse amicis, & quæcumque alia eiusmodi: partim propriæ legis, & scriptæ supplementum. Æquum enim videtur iustum esse. Et æquum est, quod præter scriptam legem iustum est. Contingit autem hoc, partim inuitis, partim volentibus legum latoribus. Inuitis quidem, cùm eos latuerit; volentibus verò, cùm minimè possint distinguere, sed necesse sit, in vniuersum dicere, non sit tamen ita, sed plerumque; & quæcumque non est facile distinguere propter infinitatem, vt vulnerare ferro, & quanto, & quali: deficeret enim tempus eum qui enumeraret. Si igitur sit indefinitum, oporteat autem lege sancire, necesse est simpliciter dicere.

Quare si annulum habens sustulerit manum, vel percusserit, secundùm scriptam legem reus est, & iniuriam fecit, sed reuera non fecit. Atque hoc æquum est. Quod si quod diximus, æquum est, apparet, qualia sint æqua, & non æqua, & quales non æqui homines. Nam in quibus oportet veniam dare, æqua ea sunt. Et errata, & iniurias non iudicare dignas æquali pœna, nec errata, & infortunia. Sunt autem infortunia, quæcumque sunt præter rationem, & non ab improbitate. Errata verò, quæcumque non præter rationem, & non à malitia. At iniuriæ quæcumque non præter rationem, & à malitia sunt. Quæ enim sunt propter cupiditatem, sunt à malitia. Et humanis ignoscere æquum est: & non ad legem, sed ad legislatorem respicere: & non ad orationem, sed ad sententiam legislatoris respicere: & non ad actionem, sed ad prælectionem: & non ad partem, sed ad totum: nec qualis aliquis nunc, sed qualis aliquis semper, aut plerumque: & meminisse magis, quibus affectus sit bonis, quàm malis: & bona quæ acceperit magis, quàm quæ fecerit: & patientem esse eum, qui iniuriam accipiat: & magis verbis velle iudicari, quàm factis: & ad arbitrium magis, quàm ad iudicium velle ire. Nam arbiter æquum intuetur: iudex verò, legem, & ob id arbiter inuentus est, vt æquum valeat. Ae de æquis quidem, explicatio habita sit hunc in modum.

ὥστε κἂν δακτύλιον ἔχων, ἐπάρηται τὴν χεῖρα, ἢ παίσῃ, κατὰ τὸν γεγραμμένον νόμον, ἔνοχός ἐστι καὶ ἀδικεῖ· καὶ δὲ ὁ ἀληθὲς, οὐκ ἀδικεῖ· ἐπιεικὴς γάρ ἐστιν. εἰ δ' ἔστι τὸ εἰρημένον ἐπιεικὲς. Φανερὸν* ποῖά ἐστι τὰ ἐπιεικῆ καὶ οὐκ ἐπιεικῆ. καὶ ποῖοι οὐκ ἐπιεικεῖς ἀνθρωποι. ἐφ' οἷς τε γὰρ δεῖ συγγνώμην ἔχειν, ἐπιεικῆ ταῦτα. καὶ τὰ ἁμαρτήματα καὶ τὰ ἀδικήματα μὴ τὰ ἴσα ἀξιοῖ, μηδὲ τὰ ἁμαρτήματα ἐπὶ τὰ ἀτυχήματα· ἔστι δὲ, ἀτυχήματα μὲν, ὅσα παράλογα, καὶ μὴ ἀπὸ μοχθηρίας· ἁμαρτήματα δ', ὅσα μὴ παράλογα, καὶ μὴ ἀπὸ πονηρίας· ἀδικήματα δὲ, ὅσα μήτε παράλογα, ἀπὸ πονηρίας δέ ἐστι· τὰ γὰρ διὰ ἐπιθυμίαν ἀπὸ πονηρίας. καὶ τὸ τοῖς ἀνθρωπίνοις συγγινώσκειν, ἐπιεικές. καὶ τὸ μὴ πρὸς τὸν νόμον, ἀλλὰ πρὸς τὸν νομοθέτην σκοπεῖν. καὶ τὸ μὴ πρὸς τὸν λόγον, ἀλλὰ πρὸς τὴν διάνοιαν τοῦ νομοθέτου σκοπεῖν. καὶ μὴ πρὸς τὴν πρᾶξιν, ἀλλὰ πρὸς τὴν προαίρεσιν. καὶ μὴ πρὸς τὰ μέρη, ἀλλὰ πρὸς τὸ ὅλον. μηδὲ ποῖός τις νῦν, ἀλλὰ ποῖός τις ἐν ἅπασι τοῖς ἀεί, ἢ ὡς ἐπὶ τὸ πολύ. καὶ τὸ μνημονεύειν μᾶλλον ὧν ἔπαθεν ἀγαθῶν, ἢ κακῶν· καὶ ἀγαθῶν ὧν ἔπαθε μᾶλλον, ἢ ἐποίησε. καὶ τὸ ἀνέχεσθαι ἀδικούμενον, καὶ τὸ μᾶλλον λόγῳ ἐθέλειν κρίνεσθαι, ἢ ἔργῳ. καὶ τὸ εἰς διαιτητὴν μᾶλλον, ἢ εἰς δικῶν βούλεσθαι ἰέναι· ὁ μὲν γὰρ ἐπιεικὴς, τὸ ἐπιεικὲς ὁρᾷ· ὁ δὲ δικαστὴς, τὸν νόμον· καὶ τούτου ἕνεκα διαιτητὴς* εὑρέθη, ὅπως τὸ ἐπιεικὲς ἰσχύῃ. πρέσβυς

CAPVT XIV.

De *maioribus iniuriis*.

INiuriæ autem maiores sunt, quæ à maiori sunt iniustitia. Quamobrem etiam minimæ, maximæ sunt, vt Melancpum Callistratus accusabat, quòd fraudasset tribus semiobolis sacris templi constructores. At in iniustitia est contrarium. Sunt autem hęc ex eo quòd excellant facultate. qui enim tres sacros semiobolos furatus est, etiam quamcumque faceret iniuriam. Ac aliquando quidem sic maior, aliquando verò ex noxa iudicatur. Et cuius non est æqualis pœna, sed omnis minor. Et cuius non est medicina: grauis enim res est etiam quæ fieri non potest. Et cuius non potest iudicium obtinere is qui passus est, quia sub medicinam non cadit.

ΚΕΦΑΛ. ιθ'.

Περὶ μειζόνων καὶ ἐλαττόνων ἀδικημάτων.

ΑΔικήματα δὲ μείζονα, ὅσα ἀπὸ μείζονος ἢ ἀδικίας. διὸ καὶ τὰ ἐλάχιστα, μέγιστα· οἷς ὁ Μελανώπου Καλλίστρατος κατηγόρει, ὅτι πρελοχίσαις τεία* λιμοβόλια ἱερὰ τοῖς ταποποιοῖς· ὅτι δικαιοσύνης δὲ, ἐναντίον. ἔστι δὲ ταῦτα ἐκ τοῦ ὑπερέχειν τῇ δυνάμει· ὁ γὰρ τρία ἱερὰ ἥμιοβόλια κλέψας, καὶ ὁπωσοῦν ἀδικήσειεν· ὁτὲ μὲν δὴ οὕτω τὸ μεῖζον, ὁτὲ δὲ ἐκ τοῦ βλάβους κρίνεται. καὶ οὐ μή ἐστιν ἴσον τὴμφεία, ἀλλὰ πᾶσα ἐλάττων. καὶ οὐ μή ἐστιν ἴασις. χαλεπὸν γὰρ καὶ ἀδιάφορον. καὶ οὐ μὴ ἔστι δίκην λαβεῖν τὸν παθόντα·

κόλασις δ' ἀπαλλαγὴ γάρ· ἡ γὰρ δίκη καὶ κόλασις, ἴασις· καὶ εἰ ὁ παθὼν καὶ εἰ ὁ ἀδικηθεὶς αὐτὸς αὑτὸν μεγάλως ἐκόλασεν. ἔτι γὰρ μᾶλλον ὁ ποιήσας δίκης κολασθῆναι· οἷς, Σοφοκλῆς γοῦν Εὐκτήμονος σιωπῶντος, ἐπεὶ ἀπέσφαζεν ἑαυτὸν ὑβρισθείς, οὐ ἡμησθήν ἔφη ἐλάττονος, ἢ οὗ ὁ παθὼν ἐτίμησεν ἑαυτόν. καὶ ὁ μόνος, ἢ πρῶτος, ἢ μετ' ὀλίγων πεποίηκε. καὶ τὸ πολλάκις τὸ αὐτὸ ἁμαρτάνειν, μέγα. καὶ δι' ὃ δὴ ζητηθῆ καὶ εὑρεθῆ τὰ κωλύοντα καὶ ζημιοῦντα· οἷς, ἐν Ἄργει ζημιοῦσι, δι' ὃν δὴ νόμος τις ἐθήη, καὶ δι' οὓς τὸ δεσμωτήριον ᾠκοδομήθη. καὶ τὸ θηριωδέστερον ἀδίκημα, μεῖζον. καὶ τὸ ἐκ προνοίας, μᾶλλον. καὶ οἱ ἀκούοντες φοβοῦνται μᾶλλον ἢ ἐλεοῦσι. καὶ τὰ μὲν ῥητορικὰ ὅσα τοιαῦτα, ὅλα πολλὰ διήρηκε δίκαια, ἢ παραβέβηκεν· οἷς, ὅρκους, δεξιάς, πίστεις, ὁπηνικαμίας· πολλῶν γὰρ ἀδικημάτων ἐστὶν ἀφορμή. καὶ τὸ ἐναντία, οὗ κωλύονται οἱ ἀδικοῦντες· ὅθεν ποιοῦσιν οἱ ψευδομάρτυρες· ποῦ γὰρ ἂν οὐκ ἂν ἀδικήσειεν, εἰ γε καὶ ἐν τῷ δικαστηρίῳ; καὶ ἐφ' οἷς αἰσχύνη μάλιστα. καὶ εἰ τοῦτον ὑφ' οὗ δεῖ πέπονθε· πλείω γὰρ ἀδικεῖ, ὅτι τε κακῶς ποιεῖ, καὶ ὅτι οὐκ ἂν δεῖ. καὶ τὰ ἄγραφα δίκαια· ἀμείνονος γάρ, μὴ δι' ἀνάγκην δίκαιον εἶναι· τὰ μὲν οὖν γεγραμμένα, ἐξ ἀνάγκης· τὰ δὲ ἄγραφα, οὔ. ἄλλον δὲ τρόπον, εἰ καὶ τὰ γεγραμμένα. ὁ γὰρ τὰ φύσει ἀδικῶν, καὶ τὰ θετὰ ἐνίοτε, καὶ τὰ μὴ θετὰ ἐνίοτε ἀδικήσειεν ἄν. ἔστι δὲ μὲν οὖν ἀδικήματος μείζονος, καὶ ἐλάττονος, εἴρηται.

A Nam iudicium & castigatio sunt medicina. Et si is qui passus est, & si is qui iniuriam accepit, ipse se valde castigauit. Adhuc enim magis qui fecit, dignus est qui castigetur, vt Sophocles pro Euctemone cùm causam diceret, quoniam occidit se ipsum, qui contumeliam passus erat, se non æstimaturum dixit minoris, quàm quo is qui passus erat, æstimauit se ipsum. Et quam solus, vel primus, vel cum paucis fecit. Et sæpe in eodem peccare, magna iniuria est. Et propter quam quæsita sunt & inuenta quæ prohibent, & quæ puniunt, vt Argis puniunt, propter quem lex lata est, & propter quos carcer ædificatus est. Et magis ferina iniuria maior. Et quæ ex prouisione magis. Et quam audientes timent magis quàm miserantur. Ac oratoria quidem sunt ea quòd multa sustulit iura, aut transgressus est, vt iusiurandum, dexteram, fidem, connubium. Multarum enim iniuriarum exuperantia est. Et quam fecit ibi, vbi castigantur, qui iniuriam faciunt. quod faciunt falsi testes. vbi enim non erit iniurioſus, si etiam in foro? Et in quibus est pudor maximè. Et si eum iniuria afficiat, à quo beneficio affectus est. Plures enim iniurias facit, tum quòd malè faciat, tum quòd non bene faciat. Et quæ est contra non scripta iura. melioris enim est, non propter necessitatem iustum esse. Ac scripta quidem, sunt ex necessitate: non scripta verò, nequaquam. Alio autem modo si contra scripta. Nam qui in metuendis iniuriam facit, & in pœnæ obnoxiis, etiam in non obnoxiis iniuriam faciet. Ac de iniuria quidem maiore & minore dictum est.

ΚΕΦΑΛ. ιε'.

Περὶ τῶν ἀτέχνων πίστεων.

ΠΕΡΙ δὲ τῶν ἀτέχνων καὶ συμβούλων πίστεων, ἐχόμενόν ἐστι τῶν εἰρημένων ὑπαδραμεῖν· ἴδιαι γὰρ αὗται τῶν διχῶς λεγόντων. εἰσὶ δὲ πέντε τὸν ἀριθμὸν, νόμοι, μάρτυρες, συνθῆκαι, βάσανοι, ὅρκος. περὶ τούτων δὲ εἴπωμεν πρὸς νόμων, πῶς χρηστέον καὶ πρὸς τοὺς ἀπειθοῦντας, καὶ πρὸς τοὺς ἀπολογουμένους. φανερὸν γὰρ, ὅτι, ἐὰν μὲν ὁ ἀγὼν ᾖ πρὸς γεγραμμένους ὃν πρὸς νόμον χρηστέον, καὶ τοῖς ὑπεναντίοις, ὡς δικαιοτέροις. καὶ ὅπῃ τῇ γνώμῃ τῇ κρίσῃ, τοῦτ' ἔστι, τὸ μὴ πρὸς τοὺς χρῆσθαι τοῖς γεγραμμένοις. καὶ ὅτι, τὸ μὲν ὑπεναντίον ἀεὶ μὲν ᾖ, καὶ ἐνδέχεται ποτε μεταβάλλειν, οὐκ ὁ κοινὸς

τῷ κοινῷ χρηστέον, καὶ τοῖς ὑπεναντίοις, καὶ δικαιοτέροις, καὶ τῇ γνώμῃ τῇ κρίσει, τοῦτ' ἔστι, τὸ μὴ πρὸς τοὺς χρ.

CAPVT XV.

De fide artis experte.

FIdem verò, quæ dicitur arte carens, consequens est iis quæ dicta sunt, vt percurramus: quia propria ipsa sit iudicialium. estque quintuplex, leges, testes, pacta, quæstiones, iusiurandum. Ac primùm quidem dicamus de legibus, quomodo ipsis vtendum sit, tum ei qui suadet, tum qui dissuadet, tum qui accusat, tum qui defendit. Apparet enim si contraria sit facto lex scripta, communi lege vtendum, & æquis, tanquam iustioribus. Et quòd mente optima vti est, non omnino vti scriptis. Et quòd æquum semper manet, & nunquam mutatur, neque communis lex:

secundùm naturam enim est : scriptæ verò leges , sæpe. Vnde dictum est in Sophoclis Antigone , cùm illa defendit se egisse contra Creontis legem, sed non contra non scriptam. Non enim hoc nunc , & heri , sed semper. Ideo ego non timeo virum vllum. Et quod iustum est verum quiddam , & vtile , sed non quod videtur. Quare non est lex quæ scripta est : non enim obit munus legis. Et quòd tanquam argentarius iudex est , vt discernat adulterinum iustum à vero. Et quòd melioris viri est , non scriptis , quàm scriptis vti , & stare. Et si qua in re contraria sit legi quæ probetur , vel ipsa sibi , vt hæc quidem aliquando iubet rata esse , quæcumque pepigerunt : illa verò vetat , pactiones fieri contra legem. Et , si ambigua sit , ita vt torqueas , & videas , in vtram deductionem , aut iustum quadrare possit , aut vtile , deinde eo vtaris. Et si res , de quibus lata est lex , non ampliùs maneant , lex verò maneat , conandum est , vt id declares , & pugnes hac ratione contra ipsam. Si verò lex scripta accommodata sit ad factum , tunc optima mente esse dicendum est , non vt contra legem iudicet , sed vt si ignoret id quod dicit lex , ne peieret. Et quod est simpliciter bonum eligere neminem , sed quod sibi. Et nihil interesse , vel legem non ferri , vel non obseruari. Et in aliis artibus non esse vtile agere captiosè , vt contra medicum : quia non tantum nocet error medici , quantum si quis assuescat non obedire principi. Et se legibus sapientiorem esse studere , esse id quod in laudatis legibus prohibetur. Ac de legibus quidem hæc explicata sint. Quod attinet ad testes , eorum sunt duo genera. Alii quidem sunt antiqui , alii verò noui. & ex his alii participes periculi , alii extra periculum. Voco antiquos , & Poëtas , & alios omnes illustres , quorum sunt iudicia clara , vt Athenienses , Homero teste , vsi sunt de Salamine. & Tenedii nuper Periandro Corinthio in Sigeenses , & Cleophon contra Critiam Solonis Elegis vsus est , dicens olim petulantem fuisse eius familiam : non enim vnquam ceciniſlet Solo,

Dic flauo Critiæ , vt studeat parere parenti.

A κὴ φύσιν γὰρ ἐστιν· οἱ δὲ γεγραμμένοι, πολλάκις· ὅθεν εἴρηται ἐν τῇ τοῦ Σοφοκλέους Ἀντιγόνῃ· ἀπολογεῖται γάρ, ὅτι παρὰ τὸν Κρέοντος νόμον, ἀλλ' οὐ παρὰ τὸν ἄγραφον·

Οὐ γάρ τι νῦν γε κἀχθές, ἀλλ' ἀεί ποτε
*Τοὐτων ἐγὼ οὐκ ἔμελλον ἀνδρὸς οὐδενός. τοῦτ' ἐστὶ καὶ ὅτι τὸ δίκαιόν ἐστιν ἀληθές τι καὶ συμφέρον, ἀλλ' ἃ δοκοῦμεν· ὥστ' οὐ νόμος, ὁ γεγραμμένος· οὐ γὰρ ποιεῖ τὸ ἔργον τοῦτο τοῦ νόμου. καὶ ὅτι
B ὥσπερ ἀργυρογνώμων ὁ κριτής ἐστιν, ὅπως ἀφαιρήσῃ τὸ κίβδηλον δίκαιον, καὶ τὸ ἀληθές· καὶ ὅτι βελτίονος ἀνδρὸς τὸ τοῖς ἀγράφοις μὴ τοῖς γεγραμμένοις χρῆσθαι, καὶ ἐμμένειν. καὶ εἰ που ἑαυτοῖς νόμῳ βδοκιμοῦσι, καὶ ἐξ αὐτῶν· οἷς, ἐνίοτε, ὁ μὲν, κελεύει κύρια εἶναι, ἂν δὲ * σιωπήσωσι· ὁ δ', ἀπαγορεύει μὴ σιωπᾶν τοῦτο τὸν νόμον. καὶ εἰ ἀμφίβολος, ὥστε τρέπειν ἐπ' ὁποτερονοῦν τὴν ἀγωγὴν, καὶ τὸ δίκαιον ἐφαρμόσῃ, καὶ τὸ συμφέρον, εἶτα πρὸς τοῦτο χρῆσθαι· καὶ, εἰ τὰ μὲν πράγματα ἐφ' οἷς ἐτέθη ὁ νόμος, μηκέτι
C μένει, ὁ δὲ νόμος· πειρατέον τοῦτο δηλοῦν, καὶ μάχεσθαι ταύτῃ πρὸς αὐτόν. ἐὰν δὲ ὁ γεγραμμένος ᾖ πρὸς τὸ πρᾶγμα, ὅτε γνώμῃ τῇ ἀρίστῃ λεκτέον ἐστίν· ὅτι οὐ τοῦ πρὸς τὸν νόμον ἕνεκα δικάζειν ἐστίν, ἀλλ' ἵνα, ἐὰν ἀγνοήσῃ ὅ, τι λέγει ὁ νόμος, μὴ ἐπιορκῇ. καὶ ὅτι οὐ τὸ ἁπλῶς ἀγαθὸν αἱρεῖσθαι ἐστὶν, ἀλλὰ δ αὐτῷ· καὶ ὅτι ἐστὶν ἃ νόμος διαφέρει, ἢ μὴ κεῖσθαι, ἢ μὴ χρῆσθαι. καὶ ὅτι ἐν ταῖς ἄλλαις τέχναις, οὐ λυσιτελεῖ παρὰ τοὺς * παρὰ τὸν λε-
D γόντα· οὐ γὰρ ἴσον τὸ βλάπτειν ἡ ἁμαρτία τῷ ἰατρῷ, ὅσον τὸ ἐθίζεσθαι ἀπειθεῖν τῷ ἄρχοντι. καὶ ὅπερ τῶν νόμων σοφώτερον ζητεῖν εἶναι, τοῦτ' ἔστιν ὃ ἐν τοῖς ἐπαγγελτικοῖς νόμοις ἀπαγορεύεται. καὶ περὶ μὲν τῶν νόμων, οὕτω διωρίσθω. περὶ δὲ μαρτύρων, μάρτυρές εἰσι διπλοῖ, οἱ μὲν παλαιοί· οἱ δὲ, πρόσφατοι. καὶ τούτων, οἱ μὲν, μετέχοντες τοῦ κινδύνου· οἱ δ', ἐκτός. λέγω δὲ, παλαιοὺς μὲν, ποιητάς τε ποιητὰς, καὶ ὅσοι ἄλλοι γνωρίμων εἰσὶ κρίσεις φανερά· οἷς Ἀθηναῖοι * Ὁμήρῳ μάρτυρι ἐχρήσαντο περὶ Σαλαμῖνος· καὶ Τενέδιοι ἐναγχος Πεισάνδρῳ τῷ Κορινθίῳ πρὸς * Σιγιεῖς· καὶ Κλεοφῶντι τῷ Κελίου τοῖς Σόλωνος ἐλεγείοις ἐχρήσαντο, λέγων, ὡς παλαιὰ ἀσελγὴς ἡ οἰκία· οὐ γὰρ ἂν ποτε ἐποίησε Σόλων,

Ιλιάδ. β'.

Σιγιεῖς.

Εἰπὲ ψυχῇ Κελαινεφὲς τεῖχος πατεῖν.

* Εἰπεῖν μοι Κελαινὰ πυρρότειχα πατεῖν ἀκούειν,

περὶ μὲν οὖν τῶν γενομένων, οἱ θεσπισταὶ μάρ- A
τυρες. περὶ δὲ τῶν ἐσομένων, καὶ οἱ χρησμολόγοι, οἷς, Θεμιστοκλῆς, ὅτι ναυμαχητέον, τὸ ξύλινον * λέγει τεῖχος. ἔτι καὶ αἱ λέγει
παροιμίαι, ὥσπερ εἴρηται, μάρτυρία ἐστίν· οἷς, εἴ τις συμβουλεύει μὴ ποιεῖσθαι φίλον γέροντα, τούτῳ μαρτυρεῖ καὶ παροιμία, μήποτ' οὖν ἔρδειν γέροντα, καὶ τὸ πρὸς γονεῖς αἰσχρεῖν, ὧν καὶ τοῖς πατέρας.

Νήπιος, ὃς πατέρα κτείνας, παῖδας καταλείποι. B

ὁ κακρ. Περὶ σοφῶν δέ, ὅσοι γνώριμοι * κεκρίκασί τι· χρήσιμοι γὰρ αἱ τούτων κρίσεις τοῖς περὶ τῶν αὐτῶν ἀμφισβητοῦσιν· οἷς, Εὔβουλος ἐν τοῖς δικαστηρίοις, ἐχρήσατο κατὰ Χαρήτου, ᾧ Πλάτων εἶπε πρὸς Ἀρχίβιον, ὅτι ὑπεδέδωκεν ἐν τῇ πόλει τὸ ὁμολογεῖν πονηροὺς εἶ) καὶ οἱ μετέχοντες τοῦ κινδύνου, ἂν δόξωσι ψεύδεσθαι· οἱ μὲν οὖν θεσπισταὶ τῶν τοιούτων * μόνον μάρτυρές εἰσι· γέγονεν, ἢ μή· ἔστιν, ἢ μή· περὶ δὲ τὸ ποῖον, οὐ μάρτυρες, οἷς, εἰ δίκαιον C
ἢ ἄδικον, ἢ συμφέρον ἢ ἀσύμφορον· οἱ δ', * ἄπιστον, περὶ τούτων πιστοῦσι. καὶ * περὶ τούτων πιστοῦσι. πιστοῦσι, δὲ οἱ παλαιοί· ἀληθεύουσι γάρ. * πιστώματα δὲ τοῦτ' ἐστὶ μαρτυρίων· μάρτυρας μὲν μὴ ἔχοντι, ὅτι οὐκ τῶν εἰκότων δεῖ κρίνειν· καὶ τοῦτ' ἔστι * τὸ, γνώμῃ τῇ ἁπλῇ. καὶ ὅτι οὐκ ἔστιν * ἐξαπατῆσαι τὰ εἰκότα ὑπὸ ἀργυρίου· καὶ ὅτι οὐχ ἁλίσκεται ψευδομαρτυρίων τὰ εἰκότα. ἔχοντι δὲ πρὸς μὴ D
ἔχοντα, ὅτι οὐχ * ὑποδίκως τὰ εἰκότα. καὶ ὅτι οὐδὲν δεῖ * μαρτυρίων, εἰ ὑπὸ τῶν λόγων ἱκανῶς δεδήλωται. εἰσὶ δὲ αἱ μαρτυρίαι, αἱ μὲν, περὶ αὐτοῦ· αἱ δὲ, περὶ τοῦ ἀντιδίκου. καὶ αἱ μὲν, περὶ τοῦ πράγματος. καὶ αἱ μὲν, περὶ τοῦ ἤθους. ὥστε φανερὸν, ὅτι οὐδέ ποτέ ἐστιν ἄπορον * μαρτυρίας χρησίμης. εἰ μὲν γὰρ κατὰ τοῦ πράγματος, ἢ αὐτῷ ὁμολογουμένης, ἢ E
τῷ ἀμφισβητοῦντι ἀδυνάτου· ἀλλὰ περὶ τοῦ ἤθους, ἢ αὐτοῦ εἰς ὑπιείκειαν, ἢ τοῦ ἀμφισβητοῦντος εἰς φαυλότητα. καὶ αἱ ἄλλαι περὶ μάρτυρος ἢ φίλου, ἢ ἐχθροῦ, ἢ μεταξύ, ἢ δοκιμαζομένου, ἢ ἀδοξοῦντος, ἢ μεταξύ, καὶ ὅσαι ἄλλαι τοιαῦται διαφοραί. ἐκ τῶν αὐτῶν τόπων λεκτέον, ἐξ οἵωνπερ καὶ τὰ ἐνθυμήματα λέγομεν. περὶ δὲ τῶν τοῦ λόγου * τοῦ λόγου
αὐτῶν λόγων, ταυτὶ * τοῦ λόγου χρῆσίς ἐστιν, ὅσον αὔξειν, ἢ καθαιρεῖν, ἢ πίστεις ποιεῖν, ἢ ἀπίστους. αἱ μὲν οὖν αὐταὶ ἐκ παρόχων, πίστεις καὶ ἀποδείξεως· ὅτι δὲ τοῦ ἀμφισβητοῦντος, φανερόν.

Ac de præteritis quidem tales sunt testes. De futuris verò, etiam interpretes oraculorum, vt Themistocles, nauibus pugnandum esse, ligneum significare murum. Præterea verò prouerbia, vt dictum est, testimonia sunt: vt, si quis consulat, ne paretur amicus senex, ei attestatur prouerbium, Beneficium ne conferas in senem. Et, vt filios tollat, quorum etiam sustulerit parentes.

Stultus qui natos occiso patre relinquit.

Noui verò sunt, quicumque illustres etiam aliquid iudicarunt. Vtilia enim sunt etiam horum iudicia iis qui de iisdem rebus controuersantur, vt Eubulus in iudiciis vsus est contra Charetem, eo quod Plato dixit aduersus Archibium, quod increbuit in ciuitate, vt fateantur se improbos esse. Et participes periculi sunt, si visi fuerint falsum dicere. Ac tales quidem de talibus testes sunt, Factum sit, necne, Sit, necne. De qualitate verò non sunt testes, vt Iustumne an iniustum; Vtile an in vtile. Qui verò longinqui sunt, etiam de his fide dignissimi sunt. Nam dignissimi fide sunt antiqui, quia incorrupti. Certa enim fides est à testimoniis. Testes quidem non habenti illud seruit, quòd ex verisimilibus oportet iudicare, & id significat, mente optima esse. Et, quòd non licet corrumpere verisimilia argento. Et quòd non arguuntur falsorum testimoniorum verisimilia. Habenti verò contra non habentem, quòd subiecta iudicio non sunt verisimilia. Et quòd nihil opus esset testimoniis, si rationibus satis esset rem perspicere. Sunt autem testimonia partim de ipso, partim de aduersario. Et alia quidem de facto, alia verò de moribus. Quare apparet, nunquam foro vt careamus testimonio vtili: quia si non adsit de re, quod aut sibi faueat, aut controuersanti aduersetur, at de moribus, ipsius aderit ad ostendendam probitatem, vel controuersantis ad improbitatem. Alia verò de teste aut amico, aut inimico, aut medio: aut probato, aut infami, aut medio, & quæcumque aliæ eiusmodi differentiæ, ex iisdem locis ducendæ sunt, ex quibus etiam enthymemata ducimus. De pactis eatenus orationis vsus est, quatenus ea auget, aut diminuit, aut fide digna efficit, aut indigna. Si pro se faciant, fide digna, & rata; si pro aduersario, contra.

Atque ad ea quidem fide digna, aut indigna reddenda, res nihil differt à teſtium tractatione. Quales enim ſint, qui inſcripti ſunt, aut qui aſſeruant, his pacta fide digna ſunt. Cùm verò conſtat adeſſe pactum, quod proprium ſit, augendum eſt. Pactum enim lex eſt priuata, & ſecundùm partem. Et pacta quidem non efficiunt legem ratam. Leges verò rata efficiunt quæ cum lege conueniunt, pacta. Et omnino ipſa lex pactum quoddam eſt. Quare quicumque non credit, & tollit pactum, leges tollit. Præterea aguntur multa ex contractibus, & quæ ſponte aguntur, ex pactis ſunt. Quare ſi irrita fiant, tollitur inter ſe vſus hominum. Et alia, quæcumque conueniunt, promptum eſt perſpicere. Quod ſi contrarium ſit, & faciat cum aduerſariis, primùm quibus aliquis aduerſus legem aduerſantem pugnauerit, ea conueniunt. Abſurdum enim eſt, ſi legibus quidem cùm minùs rectè latæ ſint, ſed fraudem fecerint qui tulerunt, non putemus oportere obedire, at pactis neceſſarium putemus. Deinde conuenit illud, Iuſti diſpenſatorem eſſe iudicem, vt non hoc ei ſpectandum ſit, ſed quod eſt iuſtius. Et iuſtum quidem non licere peruertere nec fraude, nec neceſſitate, quia natura factum ſit: pacta verò fieri & à deceptis, & à coactis. Præterea conuenit animaduertere, an contrariæ alicui ſint aut ex ſcriptis legibus, aut ex communibus & iuſtis, aut honeſtis. Præterea an aliis pactis poſterioribus, aut prioribus. aut enim poſteriora rata ſunt, & irrita priora: aut priora recta ſunt, & poſteriora falſa. Vtroque modo erit vtile. Deinde expediet videre, ſi qua in parte aduerſentur iudicibus, & quæcumque alia huiuſmodi. Etenim hæc facilia cognitu ſimiliter ſunt. Quæſtiones autem teſtimonia quædam ſunt. Habere verò videntur fidem, quia neceſſitas quædam in eis ineſt. Non eſt igitur difficile earum vim intelligere, & quæ de eis dici poſſunt, explicare. ex quibus ſi ſint propriæ, eas augere licet, quia veræ ſolæ ex teſtimoniis ſint: ſi aduerſentur, & cum aduerſario faciant, euerterit aliquis veritatem, dicens de vniuerſo genere quæſtionum. Nihil enim minùs, qui coguntur, falſa dicunt, quàm vera, & tolerantes ne dicant vera, & facilè mentientes, vt requieſcant citiùs. Oportet autem habere facultatem referendorum ad hæc præteritorum exemplorum, quæ ſciunt iudicantes. Iuriſiurandi verò ratio, quadripartita diſtributio eſt.

A πρὸς μὲν οὖν τὸ πίστας ἢ ἀπίστους καταστῆσαι, τοσοῦτόν ἐστι διαφέρειν τῆς περὶ τοὺς μάρτυρας πραγματείας· οἱ μὲν γὰρ δοῦλοι ὧν εἰσιν οἱ ἐπιγεγραμμένοι, ἢ φυλάττοντες, τούτοις αἱ συνθῆκαι πίστεις εἰσίν. ὁμολογουμένης δ' ἐστὶ τῆς συνθήκης, οἰκείας μὲν οὔσης, αὐξητέον· ἡ γὰρ συνθήκη, νόμος ἴδιός ἐστι, καὶ τοῖς μὲν νόμοις ἐναντίος· καὶ αἱ μὲν συνθῆκαι ποιοῦσι τὸν νόμον κύριον· οἱ δὲ νόμοι, ταῖς τοῦ νόμου συνθήκαις κωλύουσιν ἄλυτος εἶναι ὁ νόμος, B συνθήκη τίς ἐστιν· ὥστε ὅστις ἀπιστεῖ, καὶ ἀναιρεῖ συνθήκην, τοὺς νόμους ἀναιρεῖ. ἔτι δὲ, περὶ τοῦτο πολλαὶ τῶν συναλλαγμάτων, καὶ τὰ ἐκούσια, τοῦτ' ἔστι συνθῆκαι· ὥστε ἀκύρων γιγνομένων, * ἀναιρεῖται ἡ πρὸς ἀλλήλους χρεία τῶν ἀνθρώπων· καὶ τἆλλα δὲ ὅσα ἁρμόττει, ὑπὸ πολλῶν ἰδεῖν ἐστίν. αὐτὸ δ' ἐναντία ᾖ, καὶ μὴ τῶν ἀμφισβητουμένων, πρῶτον μὲν, ἆρ' αὐτὸς πρὸς νόμον ἐναντίον μαχέσαιτο, τοῦθ' ἁρμόττει· ἄτοπον γὰρ, εἰ, τοῖς μὲν νόμοις, αὐτὸ μὴ ὀρθῶς κεῖσθαι ὦσιν, ἀλλ' * ἐξαπατῶσιν οἱ C ζητοῦντες, οὐκ οἰόμεθα δεῖν πείθεσθαι· τὰς δὲ συνθήκας, δίκαιον. εἶτα ὅλως τὸ δίκαιόν βραβευτής ἐστιν ὁ δικαστής. οὕτω τοῦτο σκεπτέον, ἀλλ' ὡς δικαιότερον. καὶ τὸ μὲν δίκαιον, οὐκ ἔστι μεταπρέψαι, οὔτ' ἀπάτῃ, οὔτ' ἀνάγκῃ· πεφυκὸς γάρ ἐστι. συνθῆκαι δὲ γίγνονται * καὶ ὑπ' ἀπατηθέντων, καὶ ἀναγκασθέντων. πρὸς δὲ τούτοις σκοπεῖν, εἰ ὑπαιτία τινί ἐστιν, ἢ τῶν γεγραμμένων νόμων, * ἢ τῶν κοινῶν, καὶ τοῖς δικαίοις ἢ καλοῖς. ἔτι τε, εἰ ἄλλαις συνθήκαις D ὑστέραις, ἢ πρότεραις· ἢ γὰρ αἱ ὕστεραι κύριαι, ἄκυροι δ' αἱ πρότεραι· ἢ αἱ πρότεραι ὀρθαί, αἱ δ' ὕστεραι ἠπατήκασιν, ὁποτέρως αὖ ἡ χρήσιμον. ἔτι δὲ, τὸ συμφέρειν ὀρθῶν, εἶπε * ὑπαιτιᾶσθαι τοῖς χρήσεσι, καὶ ὅσα ἄλλα τοιαῦτα· καὶ γὰρ ταῦτα δίκαια δοκοῦσι εἶναι· αἱ δὲ βάσανοι, μαρτυρίαι τινές εἰσιν. ἔχειν δὲ δοκοῦσι * τὸ πιστὸν, διὰ ἀνάγκην ὡς πρᾶσιν. οὐκοῦν πάππα χαλεπὸν * σκέψει περὶ τούτων ἰδεῖν, καὶ τὰ ὑπολοιπόμενα εἰπεῖν. ἐξ ὧν αὖ τε ὑπάρχουσιν οἰ- E κεῖαι, αὔξησίν ἐστιν, ὅτι ἀληθεῖς μόναι τῶν μαρτυριῶν εἰσιν αὗται· ἐάν τε ὑπεναντίαι ὦσι, καὶ μὴ τῶν ἀμφισβητουμένων, * ψευδεῖς αὖ ὡς ἀληθεῖς μόναι τῶν μαρτυριῶν εἰσιν αὗται· ἐάν τε ὑπεναντίαι ὦσι, καὶ μὴ τῶν ἀμφισβητουμένων, * ψευδεῖς αὖ ὡς ἀληθεῖς λέγων καθ' ὅλου τοῦ γένους τῶν βασάνων. οὐδὲν γὰρ ἧττον ἀναγκαζόμενοι τὰ ψευδῆ λέγουσιν, ἢ ἀληθῆ· καὶ ὀλιγαρτηρεῖν μὴ λέγειν ἀληθῆ· καὶ ῥᾳδίως καταψευδόμενοι, ὡς παυσόμενοι ἧττον. δεῖ δ' ἔχειν ἐπιφέρειν ὅτι τοιαῦτα γεγυμνάσθαι, τὰ δείγματα, ἃ ἴσασιν οἱ * κρίνοντες. περὶ δ' ὅρκων πρᾶξις ἐστὶ διελεῖν·

* πρὸς μὲν οὖν τὸ πίστας ἢ ἀπίστους καταστῆσαι ... ἐναντίος ... ἐναντίον ... ἐναντίος ... ἐναντίον ... ἐναντίος ... ἐναντίον

ἢ γὰρ δίδωσι καὶ λαμβάνει, ἢ οὐδέτερον· ἢ τὸ μέν, τὸ δ' οὔ. καὶ τούτων, ἢ δίδωσι μὲν καὶ λαμβάνει δέ· ἢ λαμβάνει μὲν καὶ οὐ δίδωσι δέ. ἔτι ἄλλως * δὲ καὶ ταῦτα, εἰ * ὀμόσεται οὕτως, ἢ ἐκεῖνος αὐτός, ἢ ἐκεῖνος ἐκείνου. οὐ δίδωσι μὲν οὖν, ὅτι ῥᾳδίως ἐπιορκοῦσι. καὶ διότι, ὁ μὲν ὀμόσας οὐκ * ἀποδίδωσι· πιστὸς γάρ, μὴ ὀμόσαντος οἴεσθαι καταδικάζειν. καὶ ὡς ἔστιν ὁ κίνδυνος κρείττων, ὁ ἐν τοῖς δικασταῖς· τοῖς μὲν γὰρ πιστεύει· ᾧ δ', οὔ. οὐ λαμβάνει δ', ὅτι οὐ χρημάτων ὅρκος. καὶ ὅτι εἰ ἐκεῖνος φαῦλος, κατωμόσατο ἄν· κρεῖττον γὰρ ἕνεκα γε φαύλου εἶναι, ἢ πονηροῦ· ὀμόσας * μὲν γὰρ, ἔξει· μὴ ὀμόσας δ', οὔ. * οὕτω γὰρ δὴ ἀρέσει πως αὐτῷ εἰπεῖν, ἀλλ' οὐ διὰ ἐπιορκίαν τὸ μή· καὶ τὸ τοῦ Ξενοφάνους ἁρμόττει, ὅτι οὐκ ἴσον * προκλήσεως αὕτη, ἀσεβοῦς πρὸς εὐσεβῆ, ἀλλ' ὁμοία· καὶ εἰ ἰσχνὸς ἀθενῆ παπάξαι, ἢ πληγὴν προκαλέσαιτο. εἰ δὲ λαμβάνει, ὅτι πιστεύει αὐτῷ, ἐκείνῳ δ' οὔ. καὶ τὸ τοῦ Ξενοφάνους μεταστρέψαντα, φατέον οὕτως, ἴσον εἶ· ἐὰν μὲν * ὁ εὐσεβὴς δίδῳ, ὁ εὐσεβὴς δ' ὀμνύῃ· δεινόν τε τὸ μὴ θέλειν αὐτὸν, ὑφ' ὧν ἐκείνους ἀξιοῖ ὀμόσαντας δικάζειν. εἰ δὲ δίδωσιν, ὅτι εὐσεβὲς τὸ θέλειν τοῖς θεοῖς ἐπιτρέπειν. καὶ ὅτι σοφὸν δεῖ αὐτὸν ἄλλων * κριτὴν δεῖσθαι· αὐτῷ γὰρ δίδωσι κρίνειν. καὶ ὅτι ἄτοπον τὸ μὴ θέλειν ὀμνύειν, περὶ ὧν ἄλλους ἀξιοῖ ὀμνύειν. ἐπὶ ᾧ καθ' ἕκαστον δῆλον πῶς λεκτέον, καὶ συνδυαζόμενον πῶς λεκτέον, δῆλον· οἷς, εἰ αὐτὸς μὲν θέλει λαμβάνειν, δίδόναι δὲ μή· καὶ εἰ δίδωσι μέν, λαμβάνειν δὲ μὴ θέλει· καὶ εἰ λαμβάνειν καὶ διδόναι ἐθέλει, εἴτε μηδέτερον· οὐκ γὰρ τῶν εἰρημένων ἀνάγκη συγχεῖσθαι· ὥστε καὶ τοῖς λόγοις ἀνάγκη συγχεῖσθαι * οὐκ τῶν εἰρημένων· ἐὰν δὲ ἡ μεγάλη μισθοῦ ἕνεκα αὐτῷ καὶ ἀνάγκης, ὅτι οὐκ ἐπιορκία· ἑκούσιον γὰρ τὸ ἀδικεῖν ἐστί· τὸ δὲ ἐπιορκεῖν, ἀδικεῖν ἐστί· παρὰ γὰρ βίαν καὶ ἀπάτην, ἀκούσια ἐναντίον ἂν συναντεῖν καὶ τὸ ἐπιορκεῖν, ὅτι ἐστὶ τὸ τῇ διανοίᾳ, ἀλλ' οὐ τῷ σώματι· ἐὰν δὲ τῷ ἀδικήσῃ * ὀμωμοσμένος, ὅτι πολλὰ αἱρεῖ ὁ μὴ ἐμμένων οἷς ὤμοσε. διὰ γὰρ τοῦτο καὶ τοῖς νόμοις χρῶνται ὀμόσαντες· καὶ ὑμᾶς μὲν * ἀξιοῦμεν ἐμμένειν, οἷς ἂν ὀμόσαντες δικάζητε * αὐτοὶ δὲ οὐκ ἐμμένομεν. καὶ ὅσα ἄλλα ἂν αὔξων τις εἴποι. ὥστε μὲν οὖν τῶν ἀτέχνων πίστεων, εἰρήσθω τοσαῦτα.

ὀμώμοται ἀπορ. κῶλα.

μὲν οὖν, ὥσπερ δι'

ἀποδίδωσι.

ὁ ἀσεβὴς δ.

δικαιῶ. δ. πίστω γ. al. κρίσιν.

οὐκ τ. εἰρ. δῆλον δὲ ἐπ' αὐτῷ τῷ ἐναντίου, ὅτι καὶ ἐπ. al. δῆλον δ' ἂν ἢ ἀπατηθέντος ἐπ' αὐτῷ ὁ ἐναντίος, ὅτι καὶ ἐπ. ἐμμονομενίων, ἀξιοῦσιν, αὐτοὶ δ' οὐκ ἐμμένουσιν.

A aut enim offert, & accipit, aut neutrum: aut vnum quidem, alterum verò nequaquam. Et ex his aut offert, non accipit: aut accipit, non offert. Præterea alius est considerandi modus, an iuratum sit, & sic aut ab ipso, aut ab illo. Ac non offert quidem, quòd facilè peierant, & quòd iuratus non reddit, hos autem etiam non iuratum arbitratur damnaturos. Et quòd hoc periculum melius est in iudicibus, quia his quidem credit, illi verò nequaquam· Non accipit: quòd pro pecuniis iusiurandum est. Et quòd si esset improbus, iuraret, quia melius est caussa alicuius rei improbum esse, quàm nullius. iuratus enim habebit: non iuratus nequaquam. Quare ob virtutem erit, sed non ob periurium, non iurare. Et illud Xenophanis quadrat, quòd non æqualis prouocatio ipsa est, impio aduersus pium, sed similis, ac si robustus debilem ad verberandum vel vapulandum prouocaret. Si accipit, illud conuenit, quòd credit sibi, illi nequaquam. Et illud Xenophanis inuertendo dicendum sic æquum esse, si impius offerat, pius iuret. Grauéque esse, nolle iurare ipsum, de quibus illos dignum iudicat iuratos iudicare. Si offert, quòd pium sit velle Diis rem committere, & quòd non oportet ipsum alios iudices rogare: ipsi enim offert, vt iudicet. Et quòd absurdum est, eum nolle iurare, de quibus alios dignum iudicet iurare. Et quoniam de singulis manifestum est, quomodo dicendum sit, etiam copulando quomodo dicendum sit, patet, vt si ipse quidem vult accipere, aut non offerre: &, si offert quidem, accipere verò recusat: & si accipere, & offerre vult: & si neutrum. Ex iis enim quæ dicta sunt, necesse est vt copulentur. Itaque etiam rationes necesse est copulari ex iis quæ dicta sunt. Quòd si susceptum fuerit ab ipso contrarium, quòd non est periurium. Sponte enim est iniuriam facere, & peierare est iniuriam facere. Quæ verò vi & fraude fiunt, non sponte sunt. Hic igitur concludendum est etiam periurium esse in mente, & non ore. Si verò ab aduersario iuratum fuerit, quòd omnia subuertit, qui non stat illis, quæ iurauit: quia hac de caussa etiam legibus vruntur iurati. &, Vos quidem dignum iudicamus stare illis, quæ iurati iudicetis: ipsi verò non stabimus. Et quæcumque alia amplificando aliquis dixerit. Ac de artis quidem experte fide tam multa dicta sint.

ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΟΥΣ,

ΤΕΧΝΗΣ ΡΗΤΟΡΙΚΗΣ ΤΩΝ

πειδῶν Β Δύτερον.

ARISTOTELIS

ARTIS RHETORICÆ

LIBER II.

Antonio Riccobono Interprete.

CAPVT I.

Agendum esse de moribus & affectibus: qui mores in persona oratoris sint exprimendi: qui sint affectus: quæ de singulis affectibus sint cognoscenda.

EX quibus quidem oporteat tum suadere tum dissuadere, tum vituperare tum laudare, tum accusare tum defendere, & cuiusmodi opiniones ac propositiones vtiles sint ad faciendam harum rerum fidem, hæc sunt. De his enim & ex his enthymemata ducuntur, vt in vnoquoque loquamur propriè genere orationum. Quoniam verò causa iudicationis est Rhetorica, (etenim consilia iudicant, & iudicium iudicatio est,) necesse est non solùm ad orationem respicere, quomodo apta sit ad demonstrandum, & ad finem faciendam: sed etiam ipsum cuiusdammodi, & iudicem comparare. Multum enim interest ad fidem maximè quídem in consiliis, deindeverò etiam in iudiciis, tum si cuiusdammodi appareat is, qui dicit, tum si erga se existiment se habere quodammodo ipsum, tum verò si etiam ipsi affecti quodammodo sint. Ac cuiusdam quidem modi apparere oratorem, vtilius in consiliis est;

ΚΕΦΑΛ. α'.

Οὗ δεῖ ποιόν τινα καταστῆσαι τὸν χρίτην.

ΕΚ τίνων μὲν οὖν δεῖ τοὺς συμβουλεύειν καὶ ἀποτρέπειν, καὶ ψέγειν, καὶ ἐπαινεῖν, καὶ κατηγορεῖν καὶ ἀπολογεῖσθαι, καὶ ποίαις δόξαις καὶ προτάσεσι χρήσιμοι πρὸς τὰς τούτων πίστεις, ταῦτ' ἐστί. περὶ γὰρ τούτων καὶ ἐκ τούτων τὰ ἐνθυμήματα λέγεται, ὡς περὶ ἕκαστον εἰπεῖν ἰδίᾳ τὸ γένος τῶν λόγων. ἐπεὶ δ' ἕνεκα κρίσεώς ἐστιν ἡ ῥητορική· καὶ γὰρ αἱ συμβουλαὶ κρίνουσι, καὶ ἡ δίκη κρίσις ἐστίν· ἀνάγκη μὴ μόνον πρὸς τὸν λόγον ὁρᾶν, ὅπως ἀποδεικτικὸς ἔσται καὶ πιστός, ἀλλὰ καὶ αὐτὸν ποιόν τινα καὶ τὸν κρίτην κατασκευάζειν. πολὺ γὰρ διαφέρει πρὸς πίστιν, μάλιστα μὲν ἐν ταῖς συμβουλαῖς, εἶτα δὲ καὶ ἐν ταῖς δίκαις, τὸ, τε ποιόν τινα φαίνεσθαι τὸν λέγοντα, καὶ τὸ πρὸς αὐτοὺς ὑπολαμβάνειν * ἔχειν πως αὐτόν. πρὸς πῶς διακεί- ὃ πύπτοις, ἐὰν καὶ αὐτοὶ διακείμενοί πως τυγχά- νωσι. τὸ μὲν οὖν ποιόν τινα φαίνεσθαι τὸν λέγοντα, χρησιμώτερον εἰς τὰς συμβουλάς ἐστι·

Τὸ δὲ διακεῖσθαί πως τὸν ἀκροατὴν, εἰς τὰς δίκας. οὐ γὰρ ταὐτὰ φαίνεται φιλοῦσι καὶ μισοῦσιν, οὐδ' ὀργιζομένοις καὶ πράως ἔχουσιν. ἀλλ' ἢ τὸ παράπαν ἕτερα, ἢ κατὰ τὸ μέγεθος ἕτερα. τῷ μὲν γὰρ φιλοῦντι, εἰ περί τινος κρίσιν, ἢ οὐκ ἀδικεῖν, ἢ μικρὰ δοκεῖ ἀδικεῖν· τῷ δὲ μισοῦντί τε, τοὐναντίον· καὶ τῷ μὲν ἐπιθυμοῦντι καὶ εὐέλπιδι ὄντι, ἐὰν ᾖ τὸ ἐσόμενον ἡδύ, καὶ ἔσεσθαι, καὶ ἀγαθὸν ἔσεσθαι, φαίνεται· τῷ ἀπαθεῖ καὶ διακεκαμένῳ, τοὐναντίον. τῶν μὲν οὖν αὐτοὺς εἶναι πιστοὺς τοὺς λέγοντας, τρία ἐστὶ τὰ αἴτια. τοσαῦτα γάρ ἐστι δι' ἃ πιστεύομεν, ἔξω τῶν ἀποδείξεων· ἔστι δὲ ταῦτα, φρόνησις καὶ ἀρετὴ καὶ εὔνοια. διαψεύδονται γὰρ περὶ ὧν λέγουσι, ἢ συμβουλεύουσιν, ἢ διὰ πάντα ταῦτα, ἢ διά τινων τούτων τι· ἢ γὰρ δι' ἀφροσύνην, οὐκ ὀρθῶς τὸ δοκοῦν δοξάζουσιν· ἢ δοξάζοντες ὀρθῶς, διὰ μοχθηρίαν οὐ τὰ δοκοῦντα λέγουσιν· ἢ φρόνιμοι μὲν καὶ ἐπιεικεῖς εἰσιν, ἀλλ' οὐκ εὔνοι. διόπερ ἐνδέχεται μὴ τὰ βέλτιστα συμβουλεύειν γιγνώσκοντας. καὶ πλὴν ταῦτα οὐδέν. ἀνάγκη ἄρα τὸν ἅπαντα δοκοῦντα ταῦτ' ἔχειν, εἶναι τοῖς ἀκροωμένοις πιστόν. ὅταν μὲν οὖν φρόνιμοι καὶ σπουδαῖοι φαίνεσθαι δόξῃ, περὶ ὧν λέγει, ἢ συμβουλεύει, ἢ διὰ πάντα ταῦτα, ἢ διά τινων τούτων τι· ἐὰν δὲ μή, ἀδύνατον δοκεῖν εἶναι τὸν ὀργὸν ἐμποιεῖν· ὁμοίως δὲ καὶ περὶ τῶν ἄ. * ὅτι τῶν ἄλλων. ὥσπερ οὖν καὶ ὅτι τῶν παθητικῶν διειλόμεθα πρότερον, οὕτω καὶ ὅτι τούτων ποιήσομεν καὶ διέλωμεν τὸν εἰρημένον τρόπον.

A affectum verò esse aliquo modo auditorem, in iudiciis. Non enim eadem videntur amantibus, & odio habentibus, neque irascentibus, & leniter se habentibus, sed aut omnino diuersa, aut magnitudine diuersa. Amanti enim is de quo habet iudicationem, aut non iniustè agere, aut parum videtur iniustè agere. Odio autem habenti, contrarium. Et cupienti quidem, & bene speranti, si sit futurum iucundum, etiam fore, & B bonum fore videtur. Affectus verò experti, & dubitanti, contrarium. Cur igitur ipsi sint fide digni, qui dicunt, tres sunt caussæ. Tot enim sunt, propter quæ fidem præstamus, præter demonstrationes, nempe prudentia, & virtus, & beneuolentia. Nam falsum sequuntur in iis de quibus dicunt, vel consultant, aut propter omnia hæc, aut propter horum aliquid. Aut enim propter imprudentiam non rectè id opinantur: aut opinantes rectè, propter improbitatem, quæ videntur, non dicunt: C aut prudentes quidem, & probi sunt, sed non beneuoli. Itaque contingit, vt optima consilia non dent, qui ea cognoscunt. Et præterea nihil est. Necesse igitur est, qui omnia videatur hæc habere, eum esse apud auditores fide dignum. Iam vnde prudentes, & probi appareant, ex iis quæ de virtutibus explicata sunt, sumendum est: ex iisdem enim & alterum aliquis, & se ipsum comparabit talem. De beneuolentia au- D tem, & amicitia in iis quæ pertinent ad effectus, dicendum nunc est. Sunt verò affectus, per quos cùm se immutent, differunt in iudicationibus: quos sequitur molestia, & voluptas, vt ira, misericordia, metus, & quæcumque alia eiusmodi, & his contraria. Oportet autem diuidere ea quæ de vnoquoque tradentur, in tria, vt quæratur, exempli caussa, de ira, tum quomodo affecti iracundi sint, tum quibus consueuerint irasci, tum in quibus. Si enim vnum, vel duo teneamus ex his, & non omnia, fieri non poterit vt iram excitemus. Similiter verò E etiam de aliis. Quemadmodum igitur, & in iis quæ antè dicta sunt, descripsimus propositiones: sic etiam in iis faciemus, & diuidemus eo qui dictus est modo.

CAPVT

A

CAPVT II.

De ira.

IAm verò sit ira appetitio cum dolore coniuncta, eius q æ apparet, vltionis, propter eam quæ apparet, despicientiam, vel in se, vel in suorum quempiam non conuenienter. Et quoniam talis est ira, necesse est vt is qui irascitur, irascatur semper singularium alicui, vt Cleoni, sed non homini. Et quia sibi, aut suorum alicui fecit, aut facturus fuit. Præterea verò, vt omnem iram consequatur aliqua voluptas ex spe vlciscendi. Iucundum enim est existimare se consecuturum esse quæ appetit. Nemo autem quæ videntur fieri non posse, appetit. At qui irascitur, appetit quæ à se fieri possunt. Quamobrem rectè dictum est de ira.

Dulcior effuso quæ melle in pectore crescit.

Consequitur enim voluptas quædam & ex hoc, & ex eo, quia versantur in vlciscendo cogitatione. Quæ igitur tunc fit phantasia, voluptatem parit, vt quæ in somniis. Et quoniam despicientia est actus opinionis in eo quod nihil æstimandum videtur, (etenim mala, & bona digna arbitramur studio esse, & quæ referuntur ad hæc; quæ verò sunt nihil, aut admodum parua, nulla re digna existimamus) tres sunt species despicientiæ, contemptioque, & incommodatio, & contumelia. Qui enim contemnit, despicit: quæ enim arbitrantur nulla re digna esse, ea contemnunt. Quæ verò nulla re digna sunt, despiciunt. Et qui incommodat, videtur contemnere. Est enim incommodatio, impedimentum, quod fit voluntatibus, non vt aliquid sibi eueniat, sed vt ne illi. Quoniam igitur non spectat, vt sibi aliquid eueniat, despicit. Id enim manifestum est, quia nec obfuturum existimat, (nam timeret, & non despiceret,) nec profuturum vlla in re, quæ vllum habeat momentum, (nam curaret, vt amicus esset.) Et qui contumeliam infert, despicit. Est enim contumelia nocere, & molestum esse in iis in quibus dedecus est patienti, non vt aliquid fiat sibi aliud, nisi quod fit, sed vt voluptatem percipiat. Etenim referentes non faciunt contumeliam, sed vlciscuntur. Caussa verò voluptatis est contumeliam facientibus, quod arbitrantur malefaciendo se excellere magis.

ΚΕΦΑΛ. β'.

Οἷς ὀργίζονται, καὶ ὡς ἔχοντες, καὶ ἀφ' οἵων ποῖα.

ΕΣΤΩ δὴ ἡ ὀργὴ, ὄρεξις μετὰ λύπης συμφείας φαινομένης, διὰ φαινομένην ὀλιγωρείαν τῶν εἰς αὐτὸν, ἢ εἰς αὐτοῦ τινα μὴ προσηκόντων. εἰ δὴ τοῦτ' ἔστιν ἡ ὀργὴ, ἀνάγκη τὸν ὀργιζόμενον ὀργίζεσθαι ἀεὶ τῶν καθ' ἕκαστον τινί. οἷον Κλέωνι, ἀλλ' οὐκ ἀνθρώπῳ· καὶ ὅτι αὐτῷ, ἢ τῶν αὐτοῦ τινι πεποίηκεν, ἢ ποιήσειν μέλλει· καὶ πάσῃ ὀργῇ ἕπεσθαί τινα ἡδονὴν διὰ τὸ ἐλπίδος τοῦ τιμωρήσασθαι. ἡδὺ μὲν γὰρ τὸ οἴεσθαι τυγχάνειν ὧν ἐφίεται. οὐδεὶς δὲ τῶν φαινομένων ἀδυνάτων ἐφίεται αὐτῷ, ὁ δ' ὀργιζόμενος ἐφίεται αὐτῷ δυνατῶν. διὸ καλῶς εἴρηται περὶ θυμοῦ,

Ὅστε πολὺ γλυκίων μέλιτος καταλειβομένοιο,

Ἀνδρῶν ὀφρήτοιν αὐξέτην,

ἀκολουθεῖ γὰρ καὶ ἡδονή τις διὰ τοῦτο καὶ διὰ τὸ διατείθεσθαι ὡς πρὸς τιμωρίαν τῇ διανοίᾳ. ἡ τῶν τοιούτων φαντασία, ἡδεῖα ποιεῖ τὸν χρόνον· ὥστε ἡ τῶν ὀνυπνίων. ἐπεὶ δ' ἡ ὀλιγωρία ἐστὶν ἐνέργεια περὶ τὸ μηδενὸς ἄξιον φαινόμενον· καὶ γὰρ τὰ κακὰ καὶ τἀγαθὰ ἄξια οἰόμεθα εἶναι), καὶ τὰ σπουδαῖα πρὸς τὰ σπουδαῖα ἴσα δεῖ, ἢ μηδὲν, ἢ πολὺ μείζω, οὐδὲ μηδενὸς ἄξια ὑπολαμβάνουσι περὶ ἧς ἐστὶν εἰδωλοποιία· ἡ γὰρ εἰδωλοποιία μηδενὸς ἄξιον φαίνεται. διὸ καὶ ἡ ὀλιγωρία ἐστὶν ἐνέργεια περὶ τὸ μηδενὸς ἄξιον φαινόμενον. καὶ γὰρ τὰ κακὰ καὶ τἀγαθὰ ἄξια οἰόμεθα εἶναι), καὶ τὰ σπουδαῖα πρὸς τὰ σπουδαῖα ἴσα δεῖ, ἢ μηδὲν, ἢ πολὺ μείζω, οὐδὲ μηδενὸς ἄξια ὑπολαμβάνουσι περὶ ἧς ἐστὶν εἰδωλοποιία· ἡ γὰρ εἰδωλοποιία μηδενὸς ἄξιον φαίνεται. διὸ καὶ ἡ ὀλιγωρία ἐστὶν ἐνέργεια περὶ τὸ μηδενὸς ἄξιον φαινόμενον· καὶ γὰρ τὰ κακὰ καὶ τἀγαθὰ ἄξια οἰόμεθα εἶναι), καὶ τὰ σπουδαῖα πρὸς τὰ σπουδαῖα ἴσα δεῖ, ἢ μηδὲν, ἢ πολὺ μείζω, οὐδὲ μηδενὸς ἄξια ὑπολαμβάνουσι περὶ ἧς ἐστὶν εἰδωλοποιία· ἡ γὰρ εἰδωλοποιία μηδενὸς ἄξιον φαίνεται. διὸ καὶ ἡ ὀλιγωρία ἐστὶν ἐνέργεια περὶ τὸ μηδενὸς ἄξιον φαινόμενον· καὶ γὰρ τὰ κακὰ καὶ τἀγαθὰ ἄξια οἰόμεθα εἶναι), καὶ τὰ σπουδαῖα πρὸς τὰ σπουδαῖα ἴσα δεῖ, ἢ μηδὲν, ἢ πολὺ μείζω, οὐδὲ μηδενὸς ἄξια ὑπολαμβάνουσι περὶ ἧς ἐστὶν εἰ-

Ἰλ. ε.

δωλοποιία· ἡ γὰρ εἰδωλοποιία μηδενὸς ἄξιον φαίνεται. διὸ καὶ ἡ ὀλιγωρία ἐστὶν ἐνέργεια περὶ τὸ μηδενὸς ἄξιον φαινόμενον. καὶ γὰρ τὰ κακὰ καὶ τἀγαθὰ ἄξια οἰόμεθα εἶναι), καὶ τὰ σπουδαῖα πρὸς τὰ σπουδαῖα ἴσα δεῖ, ἢ μηδὲν, ἢ πολὺ μείζω, οὐδὲ μηδενὸς ἄξια ὑπολαμβάνουσι περὶ ἧς ἐστὶν εἰδωλοποιία· ἡ γὰρ εἰδωλοποιία μηδενὸς ἄξιον φαίνεται. διὸ καὶ ἡ ὀλιγωρία ἐστὶν ἐνέργεια περὶ τὸ μηδενὸς ἄξιον φαινόμενον·

διὸ καὶ οἱ νέοι καὶ οἱ πλούσιοι, ὑβρισταί· ὑπερέχειν γὰρ οἴονται ὑβρίζοντες· ὕβρεως δὲ ἀτιμία· ὁ δ' ἀτιμάζων, ὀλιγωρεῖ. τὸ γὰρ μηδενὸς ἄξιον, οὐδεμίαν ἔχει τιμήν, οὔτε κακοῦ, οὔτε ἀγαθοῦ. διὸ λέγει ὀργιζόμενος ὁ Ἀχιλλεύς,

Ιλιάδ. α. Ἠτίμησεν· ἑλών γὰρ ἔχει γέρας αὐτὸς ἀπούρας.

Ιλιάδ. ι. -*ὡσεί τιν' ἀτίμητον μετὰ πάντων.

ὡς διὰ ταῦτα ὀργιζόμενος. προσήκειν δ' οἴονται πολυωρεῖσθαι ὑπὸ τῶν ἡττόνων καὶ γένους, καὶ δυνάμεως, κατ' ἀρετήν, καὶ ὅλως ἐν ᾧ αὐταῖς διαφέρει πολύ· οἷς, ἐν χρήμασιν ὁ πλούσιος, πένησιν· καὶ ἐν ᾧ λέγειν ῥητορικὸς, ἀδυνάτοις εἰπεῖν· καὶ ἄρχων, ἀρχομένοις· καὶ ἄρχειν ἄξιος οἰόμενος, τοῦ ἄρχεσθαι ἀξίου· διὸ εἴρηται,

Ιλιάδ. β. Θυμὸς δὴ μέγας ἐστὶ διοτρεφέων βασιλήων καὶ,

Ιλιάδ. α. Ἀλλά τε καὶ μαλακὸν ἔχει κῆρ, ὄφρα πελέσῃ.

ἀγανακτοῦσι γὰρ διὰ τὸν διαφέροντα. ἔτι, ὑφ' ὧν τις οἴεται δεῖν πάσχειν δεινὰ· οὗτοι δ' εἰσὶν, οἷς δεῖ πεποίηκεν, ἢ ποιεῖ, ἢ αὐτὸς, ἢ τῶν αὐτοῦ τις, ἢ δι' αὐτὸν, ἢ βούλεται, ἢ ἐβουλήθη. φανερὸν οὖν ἐκ τούτων ἤδη, πῶς τ' ἔχοντες ὀργίζονται αὐτοὶ, καὶ ἐπὶ τίσι, καὶ διὰ ποῖα· αὐτοὶ μὲν γὰρ, ὅταν λυπῶνται· ἐφίεται γὰρ τοῦ λυπουμένου. ἐὰν τε κατ' ὀλιγωρίαν οὖν ἀλυχρούνηται· οἷς. ᾧ δι' ἡδονῆς πρὸς τὸ πεῖν· ἐὰν τε μὴ, ὁμοίως φαίνεται πᾶσιν· καὶ αἴ τε ἀνὴ προφάσεις, αἴ τε μὲν συμπροφάσεις, ἐὰν τε ἄλλο τι ὀνοχλῇ· οὕτως ἔχοντα, τοῖς πᾶσιν ὀργίζεται διὰ καμνοντες, πενόμενοι, ἐρῶντες, διψῶντες, ὅλως ἐπιθυμοῦντες, καὶ μὴ καταρδοῦντες, ὀργίλοι εἰσὶ καὶ εὐπαρόρμητοι· μάλιστα μὲν πρὸς τοὺς τῶν παρόντος ὀλιγωρεῖν δοκοῦντας· οἷς, κάμνων μὲν, τοῖς πρὸς τὴν νόσον· πενόμενος δὲ, τοῖς πρὸς τὴν πενίαν· πολεμῶν δὲ, τοῖς πρὸς τὸν πόλεμον· ἐρῶν δὲ τοῖς πρὸς τὸν ἔρωτα· ὁμοίως δὲ καὶ τοῖς ἄλλοις. πρὸς δὲ τοῦτοις ἕκαστος πρὸς τὰ ἐκάστου ὀργίλος· ἐὰν τὰ ἐναντία ἀρχόντως πάθῃ. ἔτι δ', ἐὰν τὴν ἀξίαν τύχῃ πρὸς δέχωμος. λυπεῖ γὰρ μᾶλλον καὶ πολὺ* παρὰ δόξαν, ὥσπερ καὶ τέρπει τὸ πολὺ παρὰ δόξαν, ἐὰν γένηται ὃ βούλεται· διὸ καὶ ὧραι, καὶ χρόνοι, καὶ διαθέσεις, καὶ ἡλικίαι, ἐκ τούτων φανεραὶ, ποῖαι δυσκίνητοι πρὸς ὀργὴν, καὶ πῶς, καὶ ποτὲ, καὶ ὅσῳ ὅτι μᾶλλον ἐν τούτοις εἰσὶ, μᾶλλον καὶ δυσκίνητοι

A Quamobrem iuuenes & diuites contumelioſi ſunt : excellere enim ſe arbitrantur , contumeliam inferendo. Contumeliæ verò eſt , non æſtimare. Et qui non æſtimat , deſpicit. Quod enim nulla re dignum eſt, nullam habet æſtimationem nec mali nec boni. Quamobrem ait iraſcens Achilles , Non æſtimauit , quoniam ereptum donum ipſe retinet : &, Tanquam non æſtimandum profugum. Vt qui propterea iraſcatur. Conuenire autem arbitrantur , ſe magni- B fieri ab inferioribus genere , facultate , virtute , & omnino eo in quo aliquis longè excellit , vt in pecuniis diues pauperi , & in dicendo eloquens , ei qui dicendo non valet , & imperans , ei cui imperatur , & qui exiſtimatur eſſe dignus qui imperet , ei qui dignus eſt cui imperetur. Quamobrem dictum eſt , Ira eſt magna ab loue natorum regum. Et alibi , Conceptam tamen iram ſeruat. Moleſtiam enim habent propter excellentiam; præterea à quibus aliquis putat benignè C fieri oportere. Iſti autem ſunt , quos beneficio affecit , vel afficit , aut ipſe, aut ſuorum aliquis , aut propter ipſum , vel vult , vel voluit. Apparet igitur iam ex his quo modo ſe habentes iraſcantur ipſi & quibus & propter quæ : Ipſi enim cùm dolent. Nam appetit aliquid dolens. Siue igitur directo obſtiterit aliquis , vt ſitienti ad bibendum , ſiue non directo , ſimiliter D idem videatur efficere , & , ſi refragetur aliquis , & , ſi non ſuffragetur, & ſi qua alia in re turbarit ſic ſe habentem ; omnibus iraſcitur. Quamobrem ægrotantes , paupertate laborantes , amantes , ſitientes , omnino cupientes, & non rectè agentes , iracundi ſunt , & qui concitentur , idonei. Maximè quidem aduerſus eos , qui præſentem ſtatum deſpiciunt , vt ægrotans quidem in iis quę pertinent ad morbum , paupertate autem laborans in iis quæ ad paupertatem , bellator in iis quæ ad bellum , amator in iis quæ ad amorem. Similiter verò etiam in E aliis : præparatur enim quiſque ad ſuam cuiuſque iram ab inhærente affectu. Præterea verò ſi contraria acceperit. moleſtiam enim affert maiorem , quod multum etiam præter opinionem eſt. quemadmodum etiam delectat , quod multum præter opinionem eſt , ſi factum ſit, quod vult. Quamobrem & horæ , & tempora, & affectiones , & ætates ex his apparent, quales aptæ ſint ad commotionem iræ , & quando , & vbi , & vt, quo magis in eis ſunt, aptiores etiam ſunt ad commotionem.

γρ. ἐὰν πρὸς κατ' ὀλιγωρίαν ὁμοίως ἀντ.

ὅπως ἔχει. al. ἔχωσι.

γρ. ὅπως ἐπιθυμοῦντες καὶ μὴ καταρδοῦντες

ἐναντιάχ.

ἐὰν πάσχ.

Ac ipsi quidem sic se habentes facilè ad iram concitantur. Irascuntur autem & iis qui irridentibus, & iis qui subsannant, & iis qui illudunt. Contumeliam enim faciunt. Et iis qui in eis nocent quæ contumeliæ signa sunt. Necesse autem est vt talia sint, quæ neque pro re aliqua, neque vtilia agentibus sunt. Iam enim videntur propter contumeliam. Et maledicentibus & contemnentibus in iis quibus ipsi maximè student, vt qui in philosophia cupiunt alios superare, si quis inuehatur in philosophiam: qui verò in forma corporis, si quis in formam, similiter verò etiam in aliis. Atque hæc multo magis, si suspicentur ea non adesse sibi, vel omnino, vel non firmè, vel non existimari. Quòd si valde existiment se hærere in iis in quibus illuduntur, non curant. Et amicis magis quàm non amicis: arbitrantur enim conuenire magis, se ab ipsis beneficio affici, quàm non. Et iis qui consueuerint honorare, aut curare, si non ampliùs sic conseruentur. Etenim ab his arbitrantur se contemni. idem enim faturos. Et iis qui non reddunt beneficium, nec par reddunt, & iis qui contraria faciunt ac ipsi, si inferiores sint. Contemnere enim omnes eiusmodi videntur. Atque hi quidem, vt eos qui inferiores sint: illi verò tanquam ab inferioribus beneficio affecti. Et iis qui in nulla sunt existimatione, si despiciant, magis. Positum enim est, iram esse despicientiæ aduersus non conuenienter se gerentes. Conuenit autem inferioribus non despicere. Et amicis, si non benedicant, aut faciant, & præterea magis, si contraria faciant, &, si non sentiant ipsos indigere, vt Antiphontis Plexippus Meleagro: despicientiæ enim non sentire signum est. quæ enim curamus, non latent. Et iis, qui gaudent rebus aduersis, & omnino iis qui bono animo sunt in ipsorum rebus aduersis. aut enim inimici, aut despicientis signum est. Et iis qui non curant, si molesti sint. Quamobrem & mala nuntiantibus irascuntur. Et iis, qui aut auscultant de ipsis, aut spectant ipsorum mala. similes enim sunt, aut iis qui despiciunt, aut inimicis. Amici enim condolent. Spectantes verò propria mala, omnes dolent. Præterea despicientibus, apud quinque hominum genera, apud eos quibuscum de honore concertant, apud eos quos admirantur, apud eos quibus volunt se admirationi esse, apud eos quos reuerentur, & inter eos qui reuerentur ipsos. Inter hos si quis despiciat, irascuntur magis.

A αὐτοὶ μὲν οὖν οὕτως ἔχοντες, ῥᾳδίως πρὸς ὀργὴν ἐκκαίονται. ὀργίζονται δὲ τοῖς καταγελῶσι, καὶ χλευάζουσι, καὶ σκώπτουσιν. ὑβρίζουσι γάρ. καὶ τοῖς τὰ τοιαῦτα βλάπτουσιν, ὅσα ὕβρεως σημεῖα. ἀνάγκη δὲ τοιαῦτα εἶναι, ἃ μήτε αἰτίῳ τινὸς, μήτ' ὠφέλιμα τοῖς ποιοῦσιν· ἤδη γὰρ δοκεῖ δι' ὕβριν, καὶ τοῖς κακῶς λέγουσι, καὶ καταφρονοῦσι, πρὸς ἃ αὐτοὶ μάλιστα σπουδάζουσι· οἷ, οἱ ὑπὲρ φιλοσοφίας φιλοτιμούμενοι, ἐάν τις εἰς τὴν φιλοσοφίαν· οἱ δ' ὑπὲρ τῆς ἰδέας, ἐάν τις εἰς τὴν ἰδέαν· ὁμοίως δὲ καὶ ὑπὲρ τῶν ἄλλων. ταῦτα δὲ πολλῷ μᾶλλον, ἐὰν ὑποπτεύωσι μὴ ὑπάρχειν αὐτοῖς, ἢ ὅλως, ἢ μὴ ἰσχυρῶς, ἢ μὴ δοκεῖν. ἐπειδὴ δὲ σφόδρα οἴονται ὑπάρχειν ἐν τούτοις ἐν οἷς σκώπτουσι, οὐ φορητίζουσι. καὶ τοῖς φίλοις μᾶλλον ἢ τοῖς μὴ φίλοις· οἴονται γὰρ προσήκειν μᾶλλον ἴσον αὑτῷ δεῖν πάσχειν· ἢ μή· καὶ τοῖς εἰθισμένοις* ὑμᾶς, ἢ φορητίζειν, ἐὰν πάλιν μὴ οὕτως ὁμιλῶσι· καὶ γὰρ ὑπὸ τούτων οἴονται καταφρονεῖσθαι.* ταῦτα γὰρ δεῖν ποιεῖν. καὶ τοῖς μὴ ἀνταποιοῦσιν δεῖ, μηδὲ τὸν ἴσον* ἀντιποιοῦσιν· καὶ τοῖς τὰναντία ποιοῦσιν αὐτοῖς, ἐὰν ἧττους ὦσι· καταφρονοῦσι γὰρ πάντες οἱ ποιοῦντες φαίνονται· καὶ οἱ μὲν, ὡς ἥττονων· οἱ δ', ὡς πρὸ ἥττονων. καὶ τοῖς εἰ μηδενὶ λέγῳ οὖσιν, δι' ὃ ὀλιγωρῶσι μᾶλλον. ὑποκεῖται γὰρ ἡ ὀργὴ τῆς ὀλιγωρίας πρὸς ἃ μὴ προσήκουσα. προσήκει δὲ τοῖς ἥττοσι μὴ ὀλιγωρεῖν. τοῖς δὲ φίλοις, ἐάν τε μὴ δεῖ λέγωσιν, ἢ ποιῶσι· καὶ ἔτι μᾶλλον, ἐὰν τοιαῦτα, καὶ ἐὰν μὴ αἰσθάνωνται δεομένων. ὥσπερ ὁ Ἀνταφῶντος Πλήξιππος τῷ Μελεάγρῳ· ὀλιγωρίας γὰρ καὶ τὸ μὴ αἰσθάνεσθαι σημεῖον· ὧν γὰρ φορητίζουσιν, οὐ λανθάνει. καὶ τοῖς ὑπερχαίρουσι τῇς ἀτυχίας· καὶ ὅλως δὴ τοῖς ἐπιτηδείοις ἐπὶ τοῖς ἑαυτῶν ἀτυχίαις· ἢ γὰρ ἐχθροῦ, ἢ ὀλιγωρουμένου τὸ σημεῖον, καὶ τοῖς μὴ φορητίζουσιν, ἐὰν λυπήσωσι· δι' καὶ τοῖς κακὰ ἀγγέλλουσιν ὀργίζονται. καὶ τοῖς δι' ἀκούοντες περὶ αὐτῶν, ἢ θεωμένοις τὰ αὐτῶν φαῦλα· οἷον οἱ φίλοι γὰρ εἰσὶν ἢ ὀλιγωροῦσιν, ἢ ἐχθροῖς· οἱ γὰρ φίλοι συναλγοῦσι· θεώμενοι δὲ τὰ οἰκεῖα φαῦλα πάντες, ἀλγοῦσιν. ἔτι, τοῖς ὀλιγωροῦσι πρὸς πάντα, πρὸς οὓς φιλοτιμοῦνται, πρὸς οὓς θαυμάζουσιν, ὑφ' ὧν βούλονται θαυμάζεσθαι, πρὸς οὓς αἰσχύνονται, ἢ τὸ τοῖς αἰσχυνομένοις αὐτοῖς· τὸ τοῦ τοῖς ἐάν τις ὀλιγωρῇ, ὀργίζονται μᾶλλον.

* μᾶλλον, ‖ ταῦτα γὰρ αὖ ποιεῖν, ἀποδιδόασι

καὶ τοῖς εἰς τὰ τοιαῦτα ὀλιγωροῦσιν, ὑφ' ὧν αὐτοῖς αἰσχρὸν μὴ * βοηθεῖν· οἷς γονεῖς, τέκνα, γυναῖκας, ἀρχομένους. καὶ τοῖς χάριν μὴ ἀποδιδοῦσι· πρέπον γὰρ ἡ ὀλιγωρία. καὶ τοῖς εἰρωνευομένοις, πρὸς σπουδάζοντας· καταφρονητικὸν γὰρ ἡ εἰρωνεία. καὶ τοῖς περὶ τοὺς ἄλλους εὖ ποιητικοῖς, εἰ μὴ καὶ αὐτούς· καὶ γὰρ τοῦτο καταφρονητικόν, τὸ μὴ ἀξιοῦν ὧν πάντας καὶ αὐτόν. ποιητικὸν δ' ὀργῆς καὶ ἡ λήθη, οἷς καὶ μικρά. οἷς δὲ καὶ τῶν ὀνομάτων οἷον * πρᾳὸς μικρόν· ὀλιγωρίας γὰρ δοκεῖ καὶ ἡ λήθη σημεῖον εἶναι· διὸ ἀμέλειαν μᾶλλον γὰρ ἡ λήθη ποιεῖται ἡ δ' ἀμέλεια, ὀλιγωρία ἐστίν· οἷς μὲν οὖν ὀργίζονται, καὶ ὡς ἔχοντες, καὶ διὰ ποῖα, ἅμα εἴρηται. δῆλον δ' ὡς δεῖ δὴ αὐτὸν κατασκευάζειν τῷ λόγῳ τοιούτους οἵους ὄντας ὀργίλους ἔχουσι, καὶ εἰς οἵους τοιούτους ἐπόχους ὄντας, ἐφ' οἷς ὀργίζονται· καὶ τοιούτοις οἵοις ὀργίζονται.

A Et iis qui in eiusmodi rebus despiciunt, quas ipsis turpe est non adiuuare, vt parentes, filios, vxores, subditos. Et gratiam non agentibus. præter conueniens enim est despicientia. Et dissimulatione vtentibus apud eos qui seriò agunt; quia pertinet ad contemptionem dissimulatio. Et iis qui de aliis benemeriti sunt, si non etiam de ipsis. etenim id pertinet ad contemptionem, non æstimare dignum iis quibus omnes dignos æstimet, etiam ipsum. Confi. B ciens verò iræ, etiam obliuio est, vt quæ etiam nominum ferè est. despicientiæ enim videtur etiam obliuio signum esse. Nam propter non curantiam, obliuio fit. at non curantia, despicientia est. Ac quibus quidem irascuntur, & quomodo se habentes, & propter quæ, dictum est. Manifestum autem est, oportere ipsos parare oratione tales, quales cùm sunt, iracundè se habent, & aduersarios iis rebus affines, in quibus irascuntur, & tales, qualibus irascuntur.

C

ΚΕΦΑΛ. γ'

Πῶς ἔχοντες πρὸς οἵους εἰσὶ, καὶ πρὸς ἵνας πρᾴως ἔχουσι, καὶ διὰ τίνων παύονται.

CAPVT III.

De delinitione.

πρ. καὶ εἰρ. πρᾴτητος

ΕΠΕΙ δὲ καὶ ὀργίζεσθαι ἐναντίον * τῷ πρᾳύνεσθαι, καὶ ὀργὴ πρᾳότητι, λητέον πῶς ἔχοντες πρᾷοί εἰσι, καὶ πρὸς ἵνας πρᾴως ἔχουσι, καὶ διὰ ἵνων πραυνόμεθα. ἔστω δὴ πραΰνσις, κατάστασις καὶ ἠρέμησις ὀργῆς. εἰ οὖν ὀργίζονται τοῖς ὀλιγωροῦσιν, ὀλιγωρία δ' ἐστὶν ἐκούσιον, φανερὸν ὅτι καὶ τοῖς μηδὲν τούτων ποιοῦσιν, ἢ ἀκουσίως ποιοῦσιν, ἢ φαινομένοις τοιούτοις, πρᾷοί εἰσι. καὶ τοῖς τοιούτοις ὧν ἐποίησαν βλαπτομένοις. καὶ ὅσοι καὶ αὐτοῖς αὐτοῖς τοιοῦσι. σχεδὸν γὰρ αὐτὸς αὑτῷ δοκεῖ ὀλιγωρεῖν. καὶ τοῖς ὁμολογοῦσι καὶ μεταμελομένοις· ὡς γὰρ ἔχοντες δίκην τὸ λυπεῖσθαι διὰ τοῖς πεποιημένοις, παύονται τῆς ὀργῆς. σημεῖον δ' ὅτι τῆς τῶν οἰκετῶν κολάσεως· τοὺς μὲν γὰρ ἀρνουμένους καὶ ἀντιλέγοντας μᾶλλον κολάζομεν. πρὸς δὲ τοὺς ὁμολογοῦντας διαπαίσαντος κολάζεσθαι, παυόμεθα θυμούμενοι· ἄτοπον δ', ὅτι αἰσχύνη τὸ τὰ φανερὰ ἀρνεῖσθαι· διὰ δ' αἰσχύνην, ὀλιγωρία καταφρόνησις. ὧν γοῦν πολὺ καταφρονοῦμεν, οὐκ αἰσχυνόμεθα. καὶ τοῖς ταπεινουμένοις πρὸς αὐτούς, καὶ μὴ ἀντιλέγουσι· φαίνονται γὰρ ὁμολογεῖν ἥττους εἶναι· οἱ δ' ἥττους, φοβοῦνται· φοβούμενος δὲ οὐδεὶς ὀλιγωρεῖ.

De delinitione.

QVoniam verò irasci, & deliniri, contraria sunt, & ira, & delinitio, sumendum est, & quomodo se habentes lenes sint, & erga quos leniter se habeant, & per quæ leniantur. Sit igitur delinitio, sedatio, & remissio iræ. Si ergo irascuntur despicientibus, despicientia verò est sponte, manifestum est, & iis qui nihil horum faciunt, vel non sponte faciunt, vel apparent tales, lenes esse. Et contraria iis quæ fecerunt volentibus. Et quicumque etiam in se tales sunt. nemo enim se videtur despicere. Et confitentibus & quos pœnitet. Quasi enim loco pœnæ molestia afficiantur in iis quæ facta sunt, requiescunt ab E ira. Signum verò est in famulorum castigatione. Inficiantes enim & contradicentes magis castigamus. Verùm aduersus confitentes iustè se castigari, conquiescimus excandescentes. Causa verò est, quòd impudentia est manifesta negare: at impudentia est despicientia, & contemptio. Quos igitur valde contemnimus, apud eos pudore non afficimur. Et se submittentibus & non contradicentibus. Videntur enim confiteri se inferiores esse. at inferiores timent. qui verò timet, nemo despicit.

aduersus autem se submittentes, requiescere iram, etiam canes manifestum faciunt, non mordentes eos qui prostrati sunt. Et seriò agentibus cum seriò agentibus. Videtur enim curari, sed non contemni. Et iis qui in re maiore gratificati sunt. Et rogantibus ac deprecantibus. submissiores enim sunt. Et contumeliosis ac subsannantibus atque despicientibus aut nullius, aut non bonorum, aut non talium, quales ipsi sunt. Omnino autem ex contrariis oportet considerare ea quæ pertinent ad leniendum. Et iis, quos timent, & propter quos pudore afficiuntur. quoad enim ita se habeant, non irascuntur. Fieri enim non potest vt simul timeant, & irascantur. Et iis qui ob iram fecerunt, aut non irascuntur, aut minùs irascuntur: non enim propter despicientiam videntur egisse. Nemo enim qui irascitur, despicit. etenim despicientia vacat dolore, ira verò cum dolore est. Et iis, qui propter ipsos pudore afficiuntur. Et qui se habent contrario modo ac illi qui irascuntur, profectò lenes sunt, vt in ludo, in risu, in festo in felici die, in recta actione, in saturitate, omnino in indolentia, & voluptate sine contumelia, & in spe æqua. Præterea verò qui commorati sunt in ira, & non recenter irascuntur, Sedat enim iram tempus. Sedat verò etiam alterius iram maiorem de alio sumpta pœna priùs. Quamobrem rectè Philocrates, dicente quodam, dum irasceretur populus: Quid te non defendis? Nondum, inquit. Verùm quando? cùm alium videro in crimen vocatum. Lenes enim fiunt, cùm in alium iram consumpserunt: quemadmodum contigit in Ergophili casu. Magis enim ei succensentes, quàm Callisthenі, eum dimiserunt, propterea quòd Callisthenem pridie morte mulctauerant. Et, si conuicerint. Et, si maius malum passi sint, quàm ii qui irascuntur, attulissent. quasi enim se sumpsisse pœnam putant. Et, si se iniustè agere arbitrantur, & iustè pati. non oritur enim ira aduersus iustum: quia non amplius præter id quod conuenit, putant se pati. ira autem id ipsum erat. Quamobrem oratione oportet priùs castigare. molestè enim ferunt minùs, dum castigantur etiam serui. Et si eos non sensuros esse putant se ab ipsis offendi, & pro quibus passi sint. Nam ira singularium est. idque patet ex definitione. Quamobrem rectè scriptum est, Dicito Vlyssem euersorem, quasi non vltus esset, si non sensisset, & à quo, & pro quo. Quare neque aliis, quicumque non sentiunt, irascuntur, neque mortuis amplius quippe qui passi sint extremum,

A ὅλως δὲ πρὸς τοὺς ταπεινοὺς παύεται ἡ ὀργή, καὶ οἱ κύνες δηλοῦσιν, ὑ δάκνοντες τοὺς καθιζομένους καὶ τοὺς ἀπυδάζοντας πρὸς τοὺς ἀπυδάζοντας· δοκεῖ δὲ ἀπυδάζεσθαι, ἀλλ' ὑ καταφρονεῖσθαι. καὶ τοῖς μείζω κεχρεωμένοις, καὶ τοῖς δεομένοις, καὶ δεομένοις· ταπεινότεροι γάρ. καὶ τοῖς μὴ ὑβρικόσι, μηδὲ καθυβρικόσι, μηδ' ὀλιγώρησις, ἢ εἰς μηδένα, ἢ μὴ εἰς πλούτους εἶναι αὐτοῖς. ὅλως δ', ὅσα τῶν ἐναντίων δεῖ σκοπεῖν τὰ * πρὸς ὀργήν. καὶ οἷς φοβοῦνται καὶ αἰσχύνονται· ἕως γὰρ ἂν οὕτως ἔχωσιν, οὐκ ὀργίζονται· ἀδύνατον γὰρ ἅμα φοβεῖσθαι καὶ ὀργίζεσθαι. καὶ τοῖς δι' ὀργὴν ποιήσασιν, ἢ οὐκ ὀργίζονται, ἢ ἧττον ὀργίζονται· ὑ γὰρ δι' ὀλιγωρίαν φαίνονται πρᾶξαι· οὐδεὶς γὰρ ὀργιζόμενος ὀλιγωρεῖ. ἡ μὲν γὰρ ὀλιγωρία, * ἄλυπον· ἡ δ' ὀργὴ, μετὰ λύπης, καὶ τοῖς αἰσχυνομένοις αὐτούς· καὶ ἔχοντες δὲ σπουδαίως πρὸς ὀργίζεσθαι, δῆλον ὅτι περὶ εἰσίν· οἷς, ἐν παιδιᾷ, ἐν γέλωτι, ἐν ἑορτῇ, ἐν εὐημερίᾳ, ἐν καλοῖς πράγμασι, ἐν πλησμονῇ· ὅλως, ἐν ἀλυπίᾳ καὶ ἡδονῇ * μὴ ὑβριστικῇ, καὶ ἐν ἐλπίδι τοιαύτῃ εἶναι· ἔτι καταφρονητικοῖς, καὶ μὴ μετὰ ὀργῆς ὄντες· παύεται γὰρ ὀργὴ ὁ χρόνος. παύεται δὲ * ἑτέρου ὀργὴ μείζω ἐπ' ἄλλου ληφθεῖσα πρότερα πέφυκεν. διὸ καὶ Φιλοκράτης, εἰπόντος τινὸς, ὀργιζομένου τοῦ δήμου, Τί οὐκ ἀπολογῇ; οὔπω, ἔφη· ἀλλὰ πότε; ὅταν ἄλλον ἴδω μᾶλλον βεβλημένον· πρότερον γὰρ λήγουσι, ὅταν εἰς ἄλλον τινὰ ὀργὴν ἀφῶσιν· * οἷ συνέβη ὅτι Ἐργοφίλου. μᾶλλον γὰρ χαλεπαίνοντες, ἐπὶ Καλλισθένει, ἀφῆσαν, διὰ τὸ Καλλισθένεις τῇ προτεραίᾳ καταγνωσθῆναι. καὶ ἐὰν μείζω ὦσι, καὶ ἐὰν μᾶλλον κακὸν πεπονθότες ὦσιν, ἢ οἱ ὀργιζόμενοι ἔδρασάν πω. ὥσπερ γὰρ εἰληφέναι δίκην οἴονται. καὶ ἐὰν ἀδίκως οἴωνται αὐτοὺς ἢ δικαίως παθεῖν· ὀργὴ γὰρ ἡ ὀργὴ πρὸς τὸ δίκαιον. διὸ καὶ πρὸς τὸ προσῆκον οἴονται πάσχειν· ἐπὶ δὲ ὀργῇ τοῦτο ἴσως. διὸ δεῖ τοῖς λόγοις δεῖ προσκολάζειν· ἀγανακτοῦσι γὰρ ἧττον κολαζόμενοι καὶ οἱ δοῦλοι. καὶ ἐὰν μὴ αἰσθήσεσθαι οἴωνται, ὅτι δι' αὐτοὺς, καὶ αὐθ' ὧν ἔπαθον· ἐπὶ γὰρ ὀργῇ, * τῷ καθ' ἕκαστόν ἐστι. δῆλον δ' ἐκ τοῦ ὁρισμοῦ. διὸ ὀρθῶς πεποίηται φάσθαι * Ὀδυσσέα πολύτροπον· ὡς ὑ τετιμωρημένος, εἰ μὴ ἤδειε καὶ ὑφ' οὗ, καὶ αὐθ' ὅτου. ὥστε ὅτε τοῖς δηλοῖς ὅσοι μὴ αἰσθάνονται, ὀργίζονται· οὔτε τοῖς * τεθνεῶσιν ἔτι, ὡς πεποιῆσθαι τὰ ἔσχατον, πεπόνθασι

ἀφῆκαν, al. ἀφιᾶσιν

ὁ συνέβη.

μὴ ὑβριστικῶς. quæ. μὴ ὑβριστικοί.

ἐστ. ὀργὴ μείζονι, ἢ

πρὸς τὸ καθήκον Odyss. ν.

ἐ οὐκ ἀληθόδοσιν, οὐδ' αἰσθησομένοις· οὗ οἱ ὀργιζόμενοι ἐφίενται. διὸ εὖ εἰρηκε τὸν Ἕκτορος ὁ ποιητὴς, παῦσαι βουλόμενος τὸν Ἀχιλλέα τῆς ὀργῆς, τεθνεῶτος,

Ἰλιάδ. α. Κωφὴν γὰρ δὴ γαῖαν ἀείκιζε μενεαίνων.

παύειν δῆλον οὖν ὅτι τοῖς * καταπαῦσαι βουλομένοις, ἐκ τούτων δεῖ τῶν τόπων λεκτέον· αὐτοῖς μὲν γὰρ παρασκευάζοιεν τοιούτους· οἷς δ' ὀργίζονται, ἢ φοβεροῖς, ἢ αἰσχύνης ἀξίοις, ἢ χεχαρισμένοις, ἢ ἄκουσι, ἢ ἐπαλγοῦσι τοῖς πεποιημένοις.

ΚΕΦΑΛ. δ'.

Τίνας φιλοῦσι ἐ μισοῦσι ἐ διὰ τί.

ΤΙΝΑΣ μὲν φιλοῦσι καὶ μισοῦσι, ἐ διὰ τί, τὴν φιλίαν καὶ τὸ φιλεῖν εἰρήκαμεν. ἔστω δὲ τὸ φιλεῖν, τὸ βούλεσθαί τινι ἃ οἴεται ἀγαθὰ, ἐκείνου ἕνεκα, ἀλλὰ μὴ αὐτοῦ, καὶ τὸ κατὰ δύναμιν προθυμεῖσθαι ταῦτα. φίλος δ' ἐστὶν, ὁ φιλῶν ἐ ἀντιφιλούμενος. οἴονται δὲ φίλοι εἶναι, οἱ οὕτως ἔχειν οἰόμενοι πρὸς ἀλλήλους. τούτων δὲ ὑποκειμένων, ἀνάγκη φίλον εἶναι τὸν συνηδόμενον τοῖς ἀγαθοῖς, ἐ συναλγοῦντα τοῖς λυπηροῖς, μὴ διά τι ἕτερον, ἀλλὰ δι' ἐκεῖνον. γιγνόμεθα γὰρ ὧν βούλονται, χαίρουσι πάντες· τῶν ἐναντίων δὲ, λυποῦνται, ὥστε τῆς βουλήσεως σημεῖον, αἱ λῦπαι ἐ αἱ ἡδοναί. * καὶ οἷς ἤδη ταῦτ' ἀγαθὰ καὶ κακὰ ἐ οἱ τοῖς αὐτοῖς φίλοι, ἐ οἱ τοῖς αὐτοῖς ἐχθροί· ταῦτα γὰρ * τοῦτοις βούλεσθαι ἀνάγκη. ὥστε ἄνθρ αὐτῷ ἐ ἄλλῳ βουλόμενος, τοῦτο φαίνεται φίλος εἶναι. καὶ πρὸς πεποιηκότας εὖ, φιλοῦσιν, ἢ αὐτοὺς, ἢ ὧν κήδονται· ἢ εἰ μεγάλα, ἢ εἰ προθύμως, ἢ ἐν τοιούτοις καιροῖς, καὶ αὐτῷ ἕνεκα· ἢ οὓς ἂν οἴωνται βούλεσθαι ποιεῖν εὖ. ἐ τοὺς τῶν φίλων φίλους, καὶ οἷς φιλοῦνται οὗτοι αὐτοὶ φιλοῦσι. ἐ τοὺς φιλουμένους ὑπὸ τῶν φιλουμένων ἑαυτοῖς. καὶ τοὺς τοῖς αὐτοῖς ἐχθρούς. ἐ μισοῦνται οὓς αὐτοὶ μισοῦσι. καὶ τοὺς μισουμένους ὑπὸ τῶν ἑαυτοῖς μισουμένων. πᾶσι γὰρ τούτοις τὰ αὐτὰ ἀγαθὰ φαίνεται εἶναι καὶ ἑαυτοῖς· ὥστε βούλεσθαι τὰ αὐτοῖς ἀγαθά. ὅπερ ἐστὶ τοῦ φίλου. ἔτι, τοὺς εὖ ποιητικοὺς εἰς χρήματα καὶ εἰς σωτηρίαν· διὸ τοὺς ἐλευθερίους * καὶ ἀνδρείους τιμῶσι, καὶ τοὺς δικαίους. τοιούτοις δ' ὑπάρχουσι λαμβάνουσι, τοὺς μὴ * ἀφ' ἑτέρων ζῶντας·

ἐ εἰς δὲ πάντας βέ-

ἐ πρὸς ἀ.

ἀφ' ἑαυτοῦ

A & non sint dolituri, neque sensuri, quod illi qui irascuntur, appetunt. Itaque bene de Hectore Poëta, dum mitigare vellet Achillem ab ira aduersus mortuum:

Mutam equidem terram verberat.

Manifestum igitur est, iis, qui lenire volunt, ex his locis dicendum esse, ipsos quidem parantibus eiusmodi: illos verò, quibus irascuntur, aut metuendos, B aut reuerentia dignos, aut benemeritos, aut inuitos, aut valde dolentes iis quæ facta sunt.

CAPVT IV.

De amore & odio, & quid interſit inter iram & odium.

IAm quos ament, & odio habeant, & quamobrem, Amicitiam, & ipsum Amare cùm definiuerimus, dicamus. Sit igitur amare, velle alicui quæ C putat bona, illius causſa: ſéd non ipsius, & pro viribus effectorem esse eorum. Amicus verò est qui amat, & redamatur. Et putantur amici esse, qui sic se habere existimantur inuicem. His positis, necesse est, amicum esse, simul lætantem bonis, & simul dolentem molestis, non propter aliquid aliud, sed propter illum. Secutis enim iis quæ volunt, gaudent omnes: contrariis verò dolent. Quare & voluntatis signum sunt dolores, & voluptates. Et quibus iam sunt eadem bona & ma- D la. Et qui sunt iisdem amici, & qui iisdem inimici: necesse enim est vt hi eadem velint. Quare qui ea quæ sibi, etiam alii vult, ei videtur amicus esse. Et eos qui benefecerunt, amant, aut ipsis, aut iis quos charos habent, aut si valde, aut si promptè, aut si in talibus occasionibus, & ipsorum causſa, aut eos quos putant velle benefacere. Et amicorum amicos. Et amantes eos E quos ipsi amant. Et qui amantur ab iis qui amantur à seipsis. Et eisdem inimicos. Et odio habentes eos quos ipsi odio habent. Et qui odio habentur ab eis qui à seipsis odio habentur. Omnibus enim his eadem bona videntur esse, ac sibi ipsis, vt velint quæ ipsis bona sunt, id quod erat amici. Præterea beneficos in pecunias, & salutem. Quamobrem liberales & fortes honorant, & iustos. Tales autem existimant non aliunde viuentes.

Et tales sunt, qui viuunt ex labore, & inter hos qui ex agricultura, & inter alios opifices maximè. Et temperantes, quia non iniusti. Et ab agendo remotos propter idem. Et quibus volumus amicitesse, si videantur velle. Sunt autem eiusmodi, tum boni ex virtute, tum qui bona existimatione sunt, aut apud omnes, aut apud optimos, aut apud eos qui suspiciuntur ab ipsis, aut apud eos qui suspiciunt ipsos. Præterea iucundos in communi vita, & communi consuetudine. Tales verò sunt & faciles, & non reprehensores peccatorum, & non studiosi victoriæ, neque litigiosi. Omnes enim tales pugnaces sunt: & pugnaces velle contraria videntur, & dextri tum in eludendo tum in sustinendo. Eisdem enim rebus ambo student, ac is qui proximus est, tum qui possunt lacessi, tum qui eleganter lacessunt. Et laudantes præsentia bona, & ex his maximè, quæ timent non adesse ipsis. Et mundos in visu, in vestitu, in tota vita. Et non exprobratores neque peccatorum, neque beneficiorum. ambo enim contentiosi. Et non memores malorum, neque obseruatores criminum, sed, qui reconcilientur, idoneos: quales enim existimant esse erga alios, etiam erga ipsos putant. Et non maledicos, neque scientes propinquorum mala, neque ipsorum, sed bona. bonus enim hoc facit. Et non aduersantes irascentibus aut seriò agentibus: pugnaces enim sunt tales. Et se erga ipsos aliquo modo habentes, vt admirantes ipsos, & virtute præditos existimantes, & gaudentes ipsis. Et ira maximè affectos in iis rebus in quibus maximè volunt ipsi aut suspici, aut virtute præditi videri esse, aut iucundi. Et similes. Et eadem profitentes, si non impediant, neque ex eodem sit vita. Fit enim sic illud. Figulus figulo. Et eadem appetentes, quorum contingit simul ipsos participes esse: sin minùs, id etiam sic accidit. Et apud quos sic se habent, vt pudore non afficiantur eorum quæ sunt ad opinionem, cùm minimè contemnant. Et apud quos pudore afficiuntur eorum quæ sunt ad veritatem. Et quibuscum de honore concertant, & quorum æmulationem volunt, & non inuidiam, aut eos amant, aut eis volunt amici esse. Et quibus bona procurarent, nisi futura ipsis essent maiora mala.

τοιοῦτοι δ' οἱ ἀπὸ τῶν ἐργάζεσθαι· καὶ τούτων, οἱ ἀπὸ γεωργίας· καὶ τῶν ἄλλων, οἱ αὐτουργοὶ μάλιστα. Καὶ τοὺς σώφρονας, ὅτι οὐκ ἄδικοι. Καὶ τοὺς ἀπεφήμους, διὰ τὸ αὐτό. Καὶ οἷς βουλόμεθα φίλοι εἶναι, καὶ φαίνονται βουλόμενοι. εἰσὶ δὲ τοιοῦτοι, οἵτ' ἀγαθοὶ κατ' ἀρετὴν, καὶ οἱ δοκιμοι, ἢ ἐν πᾶσιν, ἢ ἐν τοῖς βελτίοσι, ἢ ὧν τοῖς θαυμαζομένοις * ὑφ' αὐτῶν, ἢ ὧν τοῖς θαυμάζουσιν αὐτούς. ἔτι, ὧν οἷς θαυμαστοῖς ἀπ' αὐτῶν
B τοῖς ἡδεῖς συνδιημερῦσαι. Καὶ σύνδυσκολοι, καὶ μὴ ἐλεγκτικοὶ τῶν ἁμαρτανομένων, καὶ μὴ * φιλόνεικοι, φιλόνικοι;
μηδὲ δυσέριδες· πάντες γὰρ οἱ τοιοῦτοι, μαχητικοί· οἱ δὲ μαχόμενοι, τοιαῦτα φαίνονται βούλεσθαι. καὶ οἱ ὀπτιδέξιοι, καὶ τῷ * πάσας,
τωθάσαι, καὶ τῷ ὑπομεῖναι. ὀπτὰ γὰρ ἀμφότερα * ἀσυδοίσι τῷ πλησίον, δυ- ἀσυδαίζουσι
νάμενοί τε σκώπτεσθαι, καὶ ἐμμελῶς σκώπτοντες· καὶ τοῖς ἐπαινοῦσι τὰ ὑπάρχοντα ἀγαθὰ, καὶ τούτων μάλιστα ἃ φοβοῦνται μὴ ὑπάρχειν αὐτοῖς. Καὶ τοῖς κα-
C λαρείοις περὶ ὄψιν, περὶ ἀμπεχόνην, περὶ ὅλον τὸν βίον. Καὶ τοῖς μὴ ὀνειδίσαι μήτε τῶν ἁμαρτημάτων, μήτε τῶν δυστυχημάτων· ἀμφότερα γὰρ ἐλεγκτικοί. καὶ τοῖς μὴ μνησικάκοις, μηδὲ φυλακτικοῖς τῶν ἐγκλημάτων, ἀλλ' ἀνταλλακτικοῖς· οἷοις γὰρ ἂν ὑπολάβωσιν εἶναι περὶ τοὺς πολλοὺς ἄλλους, καὶ περὶ αὐτοὺς οἴονται. καὶ τοῖς μὴ κακολόγοις, μηδὲ εἰδέναι, μηδὲ τὰ τῶν πλησίον κακὰ, μήτε τὰ αὐτῶν, ἀλλὰ τὰ ἀγαθά· ὁ γὰρ ἀγαθὸς * τοῦτο δρᾷ. Καὶ τοῖς μὴ αὐ- παῦται.
D τοῖνοι τοῖς ὀργιζομένοις, ἢ ἀσυδαίζουσι· μαχητικοὶ γὰρ οἱ τοιοῦτοι. Καὶ τοῖς περὶ αὐτοὺς * ἀσυδαίως πως ἔχουσι, οἷς θαυμάζουσι αὐτοὺς ὡσαύτως
αὐτοί. Καὶ ἀσυδαίοις ὑπολαμβάνουσι, καὶ χαίρουσι αὐτοῖς. Καὶ τούτοις μάλιστα πεποιθόσι, περὶ ἃ μάλιστα βούλονται * αὐτοὶ εἶ- αὐτοῖς
E ναι θαυμάζεσθαι, ἢ ἀσυδαῖοι δοκεῖν εἶναι), ἢ ἠνδεῖς. Καὶ τοῖς ὁμοίοις καὶ τοιούτοις ὑπιτηδεύουσι, δὲ μὴ πρενοχλοῦσι, μηδὲ ἀπὸ ταύτης ἡ ὁ βίος· χίνεται γὰρ οὕτω, ὃ, * κεραμεὺς κε- Hesio.
ραμεῖ. Καὶ τοῖς τῶν αὐτῶν ὀπιθυμοῦσιν, ὧν ἐνδέχεται ἅμα μετέχειν αὐτοῖς· εἰ δὲ μὴ, ταὐτὸ δ' οὕτω συμβαίνει· καὶ τοῖς οἷς οὕτως ἔχουσιν, ὥστε μὴ αἰσχύνεσθαι τὰ πρὸς δόξαν, μὲν καταφρονοῦντες. Καὶ τοῖς οὐκ αἰσχύνεσθαι τὰ πρὸς ἀλήθειαν. καὶ πρὸς οὓς φι-

λοῦμενοῦ), ἢ ὑφ' ὧν φιλοῦνται βούλονται) καὶ μὴ φθονοῦνται, τύχοις ἢ φιλοῦσιν, ἢ βούλονται φίλοι εἶναι). Καὶ ὑφ' ὧν καὶ οἷς αὐ πάλαι συμπεπτώκασιν, ἐλπὶ μὴ * μέλλῃ αὐτοῖς ἔσεσθαι μείζω κακά. * μέλλων

ξ οἱ ὁμ. * Ἐ τοῖς ὁμοίως ξ τοὺς ἀπόντας Ε τοὺς παρόντας φιλοῦσι, διὸ καὶ τοὺς τελευτήσαντας τοιούτους πάντες φιλοῦσι. Ε ὅλως τοὺς σφόδρα φιλοφίλους. Ε μὴ ὀλιγωρητικούς· μάλιστα γὰρ φιλοῦσι τῶν ἀγαθῶν τοὺς φιλεῖν ἀγαθοὺς· καὶ τοὺς μὴ πλατηθυμίους πρὸς αὐτούς. τοιοῦτοι δὲ καὶ οἱ τὰ φαῦλα τὰ ἑαυτῶν λέγοντες· εἴρηται γὰρ ὅτι πρὸς τοὺς φίλους τὰ πρὸς δόξαν οὐκ αἰσχυνόμεθα. εἰ δὲ ὁ αἰσχυνόμενος μὴ φιλεῖ, ὁ μὴ αἰσχυνόμενος φιλοῦντι ἔοικε Ε. τοὺς μὴ φοβερούς καὶ ἧττον παρρησιάζεσθαι γὰρ ὀκνοῦσι φιλεῖσθαι φιλεῖ. εἴδη δὲ φιλίας, εὐφυΐα, οἰκειότης, συνηθεία, καὶ ὅσα τοιαῦτα. ποιητικὴ δὲ φιλίας, χάρις, Ε τὸ μὴ δεηθέντος ποιῆσαι, καὶ τὸ ποιησάμενον μὴ δηλῶσαι· αὐτὸ γὰρ οὕτως εἶναι φαίνεται, ἢ δι' ἐπιθυμίαν δὲ ἔχθρας καὶ τοῦ μισεῖν, φανερὸν ὡς ἐκ τῶν ναυλῶν δεῖ θεωρεῖν. ποιητικὰ δὲ ἔχθρας, ὀργή, ἐπηρεασμός, διαβολή. ὀργὴ μὲν οὖν ἐστὶν ἐκ τῶν πρὸς ἑαυτόν· ἔχθρα δὲ, Ε καὶ αὖθις τῶν πρὸς ἑαυτόν· ἐθὺ γὰρ ἀπολέσθαι βούλεται τὸν τοιόνδε, μισοῦντι· Ε ἢ τὸν ὀργὴν, ἀεὶ περὶ τὰ καθ' ἕκαστα, οἷον * Καλλίᾳ ἢ Σωκράτει· τὸ δὲ μῖσος, καὶ πρὸς τὰ γένη τὸν γὰρ κλέπτειν μισεῖ Ε τὸν συκοφαντεῖν ἕκαστος· καὶ ὃ μὲν, ἰατὸν χρόνῳ· τὸ δ', ἀΐατον. Ε ἢ μὲν, τοῦ λυπῆσαι ἐφίεται· ἡ δὲ, τοῦ κακῶσαι μᾶλλον. * αἰσθάνεσθαι γὰρ βούλεται ὁ ὀργιζόμενος. ᾧ δὲ, οὐδὲν διαφέρει. ἔστι δὲ, τὰ μὲν λυπηρὰ, αἰσθητὰ πάντα· τὰ δὲ μάλιστα κακὰ, ἥκιστα αἰσθητὰ, ἀδικία καὶ ἀφροσύνη· οὐδὲν γὰρ λυπεῖ ἡ παρουσία τῆς κακίας. καὶ τὸ μὲν, μετὰ λύπης τὸ δ', ἄνευ λύπης· ὁ μὲν γὰρ ὀργιζόμενος, λυπεῖται· ὁ δὲ μισῶν, οὔ. Ε ὁ μὲν, πολλῶν ἂν ἕνεκα μισήσειεν· ὁ δὲ ὀργιζόμενος· ὁ μὲν γὰρ, ἀντιπαθεῖν βούλεται ᾧ ὀργίζεται ὁ δὲ, μηδ' ἕν. φανερὸν οὖν ἐκ τούτων, ὅτι ἀδύνατον ἅμα ἔχθρας, καὶ φίλους Ε ὄντας ἀποδεικνύναι Ε μὴ ὄντας ποιεῖν, Ε φάσκοντας διαλύειν Ε ἢ δι' ὀργὴν ἢ δι' ἔχθραν ἀμφισβητοῦντας ἐφ' ὁπότερ' ἂν προαιρῆται τις ἄγειν. ποῖα δὲ φοβοῦνται, * Ε ὑπὸ τίνας, καὶ πῶς ἔχοντες, ὧδ' ἔσται φανερόν.

Σαλμίαι Σωκράτει.

αἰσθάνεσθαι

ἕνεκα,

A Et volunt amici esse iis qui similiter absentes & præsentes amant. Quamobrem tales etiam erga mortuos, omnes amant. Et omnino valde studiosos amicorum, & non derelinquentes: maximè enim amant ex bonis amicos bonos. Et non fingentes apud seipsos. Tales autem sunt etiam vitia sua ipsorum dicentes. Nam dictum est, apud amicos nos eorum quæ sunt ad opinionem, non affici pudore. Si igitur is quem pudet, non amat, is quem non pudet, amanti similis est. Et non metuendos. Et quibus confidimus. Nemo enim eum quem metuit, amat. Species autem amicitiæ sunt sodalitas, & familiaritas & cognatio, & quæcunque talia. Conficientia verò amicitiæ sunt, gratia, & non rogatum fecisse, & cùm fecerit, non indicasse. Ipsius enim caussa sic videtur, & non propter aliud. De inimicitia verò & odio constat ex contrariis contemplandum esse Et conficientia inimicitiæ sunt ira, incommodatio, criminatio. Ira quidem est ex iis quæ sunt ad seipsum: inimicitia verò etiam sine iis quæ ad seipsum: si enim existimemus esse talem, odio habemus Et ira quidem semper aduersus singularia, vt Calliam, Socratem: odium verò etiam aduersus genera. Nam furem odio habet, & sycophantam quisque. Et illa quidem sanabilis tempore: hoc verò insanabile. Et illa molestia afficere appetit: hoc malo potiùs. Sentiri enim vult qui irascitur, huius vero nihil interest. Sunt autem molesta eiusmodi vt sentiantur omnia. Et quæ maximè mala sunt, minimè sub sensum cadunt, iniustitia, & imprudentia: non enim molestia afficit præsentia vitii. Et illa quidem cum molestia, hæc verò non cum molestia: qui enim irascitur, molestia afficitur: qui odio habet, non afficitur. Et ille quidem, si multa fiant, miserescit: hic verò nullius. Ille enim talionem pati vult eum cui irascitur, hic non esse. Apertè igitur ex his contingit, inimicos & amicos, tum qui sunt, demonstrare, tum qui non sunt, efficere, & qui dicunt se esse, dissoluere, & qui an ob iram an ob inimicitiam factum sit, controuersantur, in vtram partem quis præeligat, dicere. Qualia verò metuant & quos & quomodo se habentes, sic apparet.

CAPVT V.

De metu & fidentia.

SIt ergo metus, moleſtia quædam, & perturbatio ex phantaſia futuri mali, vel idonei ad interimendum, vel moleſti. Non enim omnia mala metuuntur, vt ne ſit iniuſtus, aut tardus, ſed quæcunque vel moleſtias magnas, vel interitus poſſunt. & hæc, quæ non longè, ſed prope apparent, vt futura ſint. Nam quæ longè admodum, non metuuntur. Sciunt enim omnes ſe morituros. ſed quia non prope, non curant. Quòd ſi metus huiuſmodi eſt, neceſſe eſt vt ea metuenda ſint, quæcunque apparent facultatem habere magnam interimendi, vel afferendi detrimenta ad moleſtiam magnam perducentia. Quamobrem & ſigna huiuſmodi rerum metuenda: prope enim apparet quod metuendum eſt, idque periculum eſt, nempe rei metuendæ appropinquatio. Eiuſmodi verò ſunt, inimicitia & ira eorum qui poſſunt efficere aliquid. Manifeſtum enim eſt, eos & velle, & poſſe, vt parati ſint ad efficiendum. Et iniuſtitia facultatem habens. Nam eo quia præeligit iniuſtus, eſt iniuſtus. Et virtus contumeliam paſſa, facultatem habens. Manifeſtum enim eſt eam præeligere ſemper, cùm contumeliam patitur, poteſt autem nunc. Et metus eorum qui poſſunt aliquid efficere. in apparatu enim neceſſe eſt vt ſit etiam ille qui talis eſt. Quoniam autem multi ſunt peiores, & auidiores lucri, & timidi in periculis, metuendum eſt plerumque ipſum aliunde pendere. Quare conſcii ei qui fecit aliquid atrox, metuendi, ne aut indicent aut deſerant. Et qui poſſunt iniuriam facere, ſemper iis, qui poſſunt iniuriam pati. Nam plerumque iniuriam faciunt homines, quando poſſunt. Et qui iniuriam patiuntur, vel exiſtimant ſe iniuriam pari: ſemper enim obſeruant occaſionem. Et qui iniuriam fecerunt, ſi facultatem habeant, metuendi ſunt, quippe qui reformident talionem. Poſitum enim eſt, eiuſmodi eſſe quod metuendum eſt. Et earundem rerum competitores, quaſcunque non contingit ſimul ineſſe ambobus: ſemper enim certant cum his. Et præſtantioribus metuendi, etiam ipſis metuendi. magis enim potuerint nocere ipſis quàm præſtantioribus. Et quos metuunt præſtantiores ipſis propter idem. Et qui præſtantiores ipſis ſuſtulerunt.

ΚΕΦΑΛ. ε'.

Τί ἐστι φόβος, καὶ τὰ φοβερά, καὶ ὡς ἔχοντες οἱ ἔχοντες δεδιασι.

ΕΣΤΩ δὴ φόβος, λύπη τις * ἢ ταραχὴ ἐκ φαντασίας μέλλοντος κακοῦ, τοῦ φθαρτικοῦ, ἢ λυπηροῦ· οὐ γὰρ πάντα τὰ κακὰ φοβεῖται· οἷον, εἰ ἔσται ἄδικος ἢ βραδύς. ἀλλ' ὅσα ἢ λύπας μεγάλας, ἢ φθορὰς * δυνάσθαι· καὶ ταῦτα, * ἂν μὴ πόρρω, ἀλλὰ σαφὴς φαίνηται, ὥστε μέλλειν· τὰ γὰρ πόρρω σφόδρα, οὐ φοβοῦνται· ἴσασι γὰρ πάντες, ὅτι ἀποθανοῦνται· ἀλλ' ὅτι οὐκ ἐγγύς, * οὐδὲν φροντίζουσιν. εἰ δὴ ὁ φόβος τοῦτ' ἔστιν, ἀναίσχη τὰ τοιαῦτα φοβερὰ εἶ), ὅσα φαίνεται δυνάμιν ἔχειν μεγάλων φθορὰν, ἢ βλάβην βλάβας εἰς λύπην μεγάλην σωτηρίνουσας. δεῖ δὲ τὰ σημεῖα τῶν ποιούντων, φοβερά· ἐγγὺς γὰρ φαίνεται τὸ φοβερόν· τοῦτο γάρ ἐστι κίνδυνος, φοβερὸν δὲ πλησιασμός. τοιαῦτα δὲ ἔχθρα τε καὶ ὀργὴ δυναμένων ποιεῖν τι δῆλον γὰρ ὅτι βούλονταί τι καὶ δύνανται) ὥστε ἐγγύς εἰσι τοῦ ποιεῖν. καὶ ἀδικία δύναμιν ἔχουσα· τὸν γὰρ προαιρεῖσθαι γὰρ ὁ ἄδικος, ἄδικος. καὶ ἀρετὴ ὑβριζομένη δύναμιν ἔχουσα. δῆλον γὰρ ὅτι προαιρεῖται μὲν, ὅταν ὑβρίζηται, ἀεὶ, δύναται δὲ νῦν. καὶ φόβος, τῶν δυναμένων τι ποιῆσαι. ἐν προσδοκίᾳ γὰρ ἀνάγκη εἶ) καὶ τὸν τοιοῦτον. ἐπεὶ δ' οἱ πολλοὶ χείρους καὶ ἥττους τοῦ κερδαίνειν, καὶ δειλοὶ ἐν τοῖς κινδύνοις. φοβερὸν ὡς ὀπὶ τὸ πολύ, τὸ ἐπ' ἄλλῳ αὐτὸν εἶ). ὥστε οἱ σωρευσάντες πεποιηκέναί τι δεινὸν, φοβεροὶ, ἢ καταλιπεῖν, ἢ ἐγκαταλιπεῖν. καὶ οἱ δυνάμενοι ἀδικεῖν, ἀεὶ τοῖς δυναμένοις ἀδικεῖσθαι· ὡς γὰρ ὀπὶ τὸ πολύ, ἀδικοῦσιν οἱ αὐθέκται, ὅταν δύνωνται. καὶ, * οἱ ἠδικημένοι οἱ νομίζοντες ἀδικεῖσθαι· ἀεὶ γὰρ * ποιοῦσι κρίσιν. καὶ οἱ ἠδικηκότες, ἐὰν δύναμιν ἔχωσι, φοβεροὶ, δεδοικότες τὸ ἀντιπαθεῖν· ὥσπερ ἔκειτο γὰρ τὸ τοιοῦτο φοβερόν. καὶ οἱ τῶν αὐτῶν * ἀντιποιηταί, ὅσα μὴ ἐνδέχεται ἅμα ὑπάρχειν ἀμφοῖν· ἀεὶ γὰρ πολεμοῦσι πρὸς τοὺς τοιούτους. καὶ οἱ τοῖς κρείττοσιν αὐτῶν φοβεροὶ, καὶ αὐτοῖς φοβεροί· μᾶλλον γὰρ ἂν δύναιντο βλάπτειν αὐτοὺς, ἢ τοὺς κρείττους. καὶ οὓς φοβοῦνται οἱ κρείττους αὐτῶν, ἅμα ταῦτα. καὶ οἱ τοὺς κρείττους αὐτῶν ἀδικηκότες. καὶ οἱ τοῖς ἥττοσιν αὐτῶν ἐπιθυμοῦντες· ἅμα γὰρ ἡδὺ

φοβεροὶ, ἢ αὐξηθέντες. * Καὶ τῶν ἠδικημένων καὶ ἐχθρῶν ἢ ἀμύητα λεγόντων οὐχ οἱ ὀξύθυμοι καὶ πρόχειροι πρὸς ἀντιλογίαν, ἀλλ' οἱ πρᾷοι καὶ εἴρωνες καὶ πανοῦργοι. * ἄδηλοι γὰρ οἱ ἐγγύς· ὥστ' ἀεί ποτε * φανεροὶ, ὅτι πόρρω. πρῶτα δὲ τὰ φοβερά, φοβερώτερα, ὅσα, αὐ ἁμάρτωσιν, ἐπανορθώσασθαι μὴ ἐνδέχεται, ἀλλ' ἢ ὅλως ἀδύνατα, ἢ μὴ * ἐφ' ἑαυτοῖς, ἀλλ' ὅτι τοῖς ἐναντίοις. Καὶ ὧν βοήθειαν μὴ εἶσιν, ἢ μὴ ῥᾴδιαι. ὡς δ' ἁπλῶς εἰπεῖν, φοβερὰ ὅτι ὅσα ἑτέρων γιγνόμενα ἢ μέλλοντα, ἐλεεινὰ ὅτι. Τὰ μὲν οὖν φοβερὰ, καὶ ἃ φοβοῦνται, φανερὸν, ὡς εἰπεῖν, τὰ μέγιστα τοιαῦτά ἐστιν. ὡς δὲ διακείμενοι αὐτοὶ φοβοῦνται, νῦν λέγωμεν. Εἰ δή ἐστιν ὁ φόβος * μετὰ προσδοκίας τοῦ πείσεσθαί τι φθαρτικὸν παθος, φανερὸν ὅτι οὐδεὶς φοβεῖται τῶν οἰομένων * μηδὲν δι' παθεῖν, οὐδὲ ταῦτα ἃ μὴ οἴονται παθεῖν, οὐδὲ τοῦτοις ὑφ' ὧν μὴ οἴονται, οὐδὲ τότε ὅτε μὴ οἴονται. ἀναγκαῖον οὖν φοβεῖσθαι τοὺς οἰομένους τι παθεῖν δι', καὶ τοιούτων, καὶ ταῦτα, καὶ τότε. Οὐκ οἴονται δὲ παθεῖν δι' οὔτε οἱ εὐτυχίαις μεγάλαις ὄντες, καὶ δοκοῦντες] διὸ ὑβρεισταὶ καὶ ὀλίγωροι καὶ θρασεῖς· ποιεῖ δὲ τοὺς τοιούτους πλοῦτος, ἰσχὺς, πολυφιλία, δυνάμεις· οὔτε οἱ ἤδη * πεπονθέναι νομίζοντες πᾶν δεινὰ, καὶ ἀπεψυγμένοι πρὸς τὸ μέλλον, ὥσπερ οἱ ἀποτυμπανιζόμενοι ἤδη· ἀλλ' ἀεὶ δεῖ τινα * ἐλπίδα ὑπεῖναι σωτηρίας, περὶ οὗ ἀγωνιῶσι. σημεῖον δὲ· ὁ γὰρ φόβος βουλευτικοὺς ποιεῖ. καὶ τοῖς βουλεύεται περὶ τῶν ἀναγκαίων· ὥστε δεῖ τοιούτους παρασκευάζειν, ὅταν μὲν βέλτιον τὸ φοβεῖσθαι αὐτούς, ὅτι τοιοῦτοί εἰσιν, οἷοι παθεῖν· καὶ γὰρ ἄλλοι μείζω ἔπαθον· καὶ τοὺς ὁμοίους δικαιοῦσθαι πάσχοντας, ἢ πεποιηκότας, καὶ τοῦτο * τοιούτων ὑφ' ὧν οὐκ ἤοντο, καὶ ταῦτα, καὶ τότε ὅτε οὐκ ἤοντο. ἐπεὶ δὲ φόβος φανερὸν τί ἐστι, καὶ περὶ τῶν φοβερῶν, καὶ ὡς ἔχοντες διάκεινται, φανερὸν ἐκ τούτων, καὶ τὸ θαρρεῖν τί ἐστι, καὶ περὶ ποῖα θαρραλέοι, καὶ πῶς διακείμενοι θαρραλέοι εἰσί· τότε γὰρ θάρσος ἐναντίον τῷ φόβῳ, καὶ τὸ θαρραλέον τῷ φοβερῷ] ὥστε μετὰ φαντασίας τινὸς ἐλπὶς τῶν σωτηρίων, ὡς ἐγγὺς ὄντων· τὸ δὲ φοβερὸν, ἢ μὴ ὄντων, ἢ πόρρω ὄντων. ἔστι δὲ θαρραλέα, τά τε δεινὰ πόρρω ὄντα, καὶ τὰ θαρραλέα ἐγγύς. καὶ ἐπανορθώσεις ἐλπὶς ὦσι, καὶ βοήθειαι, ἢ πολλαὶ, ἢ μεγάλαι, ἢ ἄμφω. καὶ μήτε ἠδικημένοι, μήτε ἠδικηκότες ὦσιν, ἀπαγωνίσαί τε ἢ μὴ ὦσιν ὅλως, ἢ μὴ ἔχωσι δυνάμιν·

A Et qui inferiores ipsis inuaserunt: aut enim iam metuendi sunt, aut cùm creuerint. Et ex iis, qui iniuriam passi sunt, & ex inimicis, vel aduersariis non ad excãdescendum procliues, & liberè loquentes, sed mansueti, & dissimulatores & malitiosi: obscuri enim sunt, an prope sint. quare nunquam manifesti sunt, quia lõgè absunt. Ex omnibus autem metuendis illa magis metuenda sunt, quæcunque si errauerint, corrigi non cõtingit, sed aut omnino fieri nõ possunt, aut non in ipsorum sed in aduersariorum sunt potestate. Et quorum auxilia non sunt, vel non facilia. Vt autem simpliciter dicã, metuenda sunt, quæ cùm aliis eueniunt, vel euentura sunt, miserabilia sunt. Ac quæ quidem metuenda sint, & quæ metuant, fermè, vt ita dicam, maxima hæc sunt. Quomodo verò affecti ipsi metuant, nunc dicamus. Si ergo est metus cum expectatione habendi aliquam ad interimẽdum idoneam perpessionem, apparet neminem metuere ex iis qui arbitrantur nihil se passuros, neque ea quæ non arbitrãtur se passuros, neque eos à quibus non arbitrantur, neque tunc cùm minimè arbitrantur. Necesse igitur est metuere eos, qui arbitrantur aliquid se esse passuros, & qui ab his, & hæc, & tunc. Non arbitrantur autem se passuros, neque qui in prosperitatibus magnis sunt. Itaque contumelioſi sunt, & paruifactores, & audaces. Atq; efficiunt tales diuitiæ, robur, multitudo amicorum, potentia. Neque qui iam se passos esse omnia existimant atrocia, & qui obrigueruntad futurum, vt qui tympano iam torquentur, sed oportet aliquam subesse spem salutis in ea re, de qua angãtur. Signum autem est, quia metus paratos ad consultandũ reddit. atqui nemo consultat de rebus desperatis. quare oportet tales parare, cùm fuerit melius, eos metuere, quòd tales possunt pati, quia alii maiores passi sint, & ostendere similes pati, aut passos esse; & ab iis à quibus non arbitrabantur, & hæc, & tunc, cùm minimè arbitrabantur. Quoniam verò metus apparet, quid sit, & metuenda, & quomodo singuli se habentes timeant, apparet ex his etiam, Eidere quid sit, & in quibus versentur fidentes, & quomodo affecti fidentes. Fidentia enim contraria est metui, & quod fidẽtiam habet, ei, quod metum. Quare est spes cum phãtasia rerum salutarium, vt quæ prope sint: metuendum verò, aut quæ non sint, aut quæ longè sint. Sunt autem quæ fidẽtiã afferunt, & atrocia quę sunt longè, & fidẽtiam afferentia quæ prope. Et emendationes si adsint, & auxilia, vel multa, vel magna, vel vtraque. Et si neque iniuriam acceperint, neq; intulerint. Et, si competitores, aut non sint omnino, aut non habeãt facultatem, aut facultatem habentes sint amici, aut beneficium fecerint, aut acceperint.

Aut si plures sint, quibus eadem prosint, aut præstantiores, aut vtrique. Ipsi autem sic se habentes fidentes sunt, si multa se rectè egisse arbitrentur, & non passos esse. Aut si sæpe inciderint in atrocia & euaserint. Bifariam enim homines perturbationis expertes fiunt, vel quòd experti non sint, vel quòd auxilia habeant, vt in maritimis periculis, & imperiti tempestatis fidunt futuris, & auxilia habentes propter experientiam. Et cùm similibus non sit res metuenda, neque inferioribus & quibus præstantiores se arbitrantur esse. Arbitrantur autem, iis quos vicerint, siue ipsos, siue præstantiores, siue similes. Et si adesse ipsis arbitrentur plura, & maiora, quibus excellentes metuendi sunt. Ea verò sunt multitudo pecuniarum, & robur corporum, & regionis, & amicorum, & eorum quæ ad bellum parantur: vel omnium, vel maximorum. Et, si iniuriam fecerint, aut nemini, aut non multis, aut non iis à quibus metuunt. Et omnino si ea quæ ad Deos pertinent, ipsis egregiè se habeant, & alia, & quæ sunt à signis, & oraculis. Fidentiam enim affert ira. At non iniuriam facere, sed accipere, iræ efficiens est. Numen autem existimatur auxiliari iis qui iniuriam accipiunt. Et, cùm priores impetum facientes, vel nihil se pati, & passuros esse, vel rectè acturos arbitrantur. Ac de metuendis quidem, & fidentiam afferentibus, dictum.

A ἢ δυνάμιν ἔχοντις, ὥσι φίλοι· ἢ πεποιηκότες ὦσιν εὖ, ἢ πεποιῆσθαι πλείους ὦσιν * οἷς ταῦτα συμφέρει, ἢ κρείττους, ἢ ἄμφω. αὐτοὶ δὲ οὕτως ἔχοντες, θαρραλέοι εἰσίν. ἐὰν πολλὰ κατωρθωκέναι οἴωνται, & μὴ πεπονθέναι· ἢ ἐὰν πολλάκις ἐληλιθότες εἰσὶν εἰς τὰ δεινά, καὶ διαπεφευγότες· δι' ὧν γὰρ ἀπαθεῖς γίγνονται οἱ αὐθέκαστοι, ἢ τῷ μὴ πεπειρᾶσθαι, ἢ τῷ βοηθείας ἔχειν· ὡς περ ἐν τοῖς κατὰ θαλατταν κινδυνώδεσιν, οἵ τε ἄπειροι χειμῶνος, θαρροῦσι τὰ μέλλοντα· καὶ οἱ βοηθείας ἔχοντες, διὰ τὴν ἐμπειρίαν. & ὅταν τοῖς ὁμοίοις μὴ ἢ φοβερόν, μηδὲ τοῖς ἥττοσι, & ὧν κρείττοις οἴωνται εἶναι· οἴονται δὲ, ὧν κεκρατήκασιν, ἢ αὐτῶν, ἢ τῶν κρειττόνων, ἢ τῶν ὁμοίων. & ἐὰν ὑπάρχειν αὐτοῖς οἴωνται πλείω καὶ μείζω, οἷς ὑπερέχοντες φοβεροί εἰσι. τοῦτο δ' ἐστὶ, πλῆθος χρημάτων, καὶ ἰσχὺς σωμάτων, * καὶ φίλων, & χώρας, καὶ τῶν πρὸς πόλεμον παρασκευῶν, ἢ παρῶν, ἢ τῶν μελλόντων. & ἐὰν μὴ ἠδικηκότες ὦσιν, ἢ μηδένα, ἢ μὴ πολλούς, ἢ μὴ τοιούτους, περὶ ὧν φοβοῦνται· καὶ ὅλως αὖ τὰ πρὸς θεοὺς αὐτοῖς καλῶς ἔχῃ, πάντα ἄλλα, καὶ τὰ ἀπὸ σημείων καὶ λογίων. θαρραλέον γὰρ ἡ ὀργή· τὸ δὲ μὴ ἀδικεῖν, ἀλλ' ἀδικεῖσθαι, ὀργῆς ποιητικόν. τὸ δὲ θεῖον ἐπαλαμβάνειν βοηθεῖν τοῖς ἀδικουμένοις. καὶ ὅταν πρεσβεπιχειρεῖν ὦσιν, ἢ μηδὲν αὖ παθεῖν, μηδὲ πείσεσθαι, ἢ κατορθώσειν οἴωνται. καὶ περὶ μὲν τῶν φοβερῶν καὶ θαρραλέων, εἴρηται.

B

C

CAPVT VI.

De pudore.

D

Qualia verò sint ea, quorum pudet, & non pudet, & apud quos, & quomodo se habentes, ex his erit manifestum. Sit autem pudor, dolor quidam, & confusio in iis quæ ad offensionem existimationis videntur pertinere, malis, aut præsentibus, aut præteritis, aut futuris. Impudentia verò despicientia quædam, & vacuitas perturbationis in his ipsis. Quòd si pudor est is qui definitus est, necesse est pudere talium malorum, quæ videntur turpia esse ipsi, aut iis quorum curam habet. Talia autem sunt, quæcunque à vitiositate opera sunt, vt abiicere clypeum aut fugere: nam id à timiditate. Et fraudare depositio: nam ab iniustitia. Et concumbere quibuscum non oportet, aut vbi non oportet, aut quando non oportet.

ΚΕΦΑΛ. ς'.

Ποῖα αἰσχύνονται καὶ ἀναισχυντοῦσι, & πρὸς τίνας, καὶ πῶς ἔχοντες.

Ποῖα δὲ αἰσχύνονται & ἀναισχυντοῦσι, & πρὸς τίνας, καὶ πῶς ἔχοντες, ἐκ τῶνδε δῆλον. ἔστω δὴ αἰσχύνη, λύπη τις καὶ ταραχὴ περὶ τὰ εἰς ἀδοξίαν φαινόμενα φέρειν κακῶν, ἢ παρόντων, ἢ γεγενημένων, ἢ μελλόντων. ἡ δ' ἀναισχυντία, ὀλιγωρία τις καὶ ἀπάθεια περὶ τὰ αὐτὰ τοῦτα. * εἰ δή ἐστιν αἰσχύνη ἡ εἰρημένη, ἀνάγκη αἰσχύνεσθαι μὲν ὅτι τοῖς τοιούτοις τῶν κακῶν, ἃ δοκεῖ αἰσχρὰ εἶναι αὐτοῖς, ἢ ὧν φροντίζουσι· τοιαῦτα δ' ἐστὶν, ὅσα ἀπὸ κακίας ἔργα ἐστίν. * οἷς, ἀποβάλλειν ἀσπίδα, ἢ φυγεῖν· ἀπὸ δειλίας γάρ. & τὸ ἀποστερῆσαι * παρακαταθήκην· ἀπ' ἀδικίας γάρ. καὶ τὸ συγκλινέσθαι οἷς οὐ δεῖ, * ἢ ὅπου οὐ δεῖ, ἢ ὅτε μὴ δεῖ.

ἢ ἐὰν πολλάκις ἐληλιθότες εἰσὶν εἰς τὰ δεινὰ, καὶ διαπεφευγότες· διὰ γὰρ ἃ ἀπαθεῖς γίγνονται οἱ αὐθέκαστοι, ἢ τῷ μὴ πεπειρᾶσθαι, ἢ τῷ βοηθείας ἔχειν· ὡς περ ἐν τοῖς κατὰ θαλατταν κινδυνώδεσιν, οἵ τε ἄπειροι χειμῶνος, θαρροῦσι τὰ μέλλοντα· καὶ οἱ βοηθείας ἔχοντες, διὰ τὴν ἐμπειρίαν. & ὅταν τοῖς ὁμοίοις μὴ ἢ φοβερόν, μηδὲ τοῖς ἥττοσι, & ὧν κρείττοις οἴωνται εἶναι· οἴονται δὲ, ὧν κεκρατήκασιν, ἢ αὐτῶν, ἢ τῶν κρειττόνων, ἢ τῶν ὁμοίων. & ἐὰν ὑπάρχειν αὐτοῖς οἴωνται πλείω καὶ μείζω, οἷς ὑπερέχοντες φοβεροί εἰσι. τοῦτο δ' ἐστὶ, πλῆθος χρημάτων, καὶ ἰσχὺς σωμάτων, * καὶ φίλων, & χώρας, καὶ τῶν πρὸς πόλεμον παρασκευῶν, ἢ παρῶν, ἢ τῶν μελλόντων. & ἐὰν μὴ ἠδικηκότες ὦσιν, ἢ μηδένα, ἢ μὴ πολλούς, ἢ μὴ τοιούτους, περὶ ὧν φοβοῦνται· καὶ ὅλως αὖ τὰ πρὸς θεοὺς αὐτοῖς καλῶς ἔχῃ, πάντα ἄλλα, καὶ τὰ ἀπὸ σημείων καὶ λογίων. θαρραλέον γὰρ ἡ ὀργή· τὸ δὲ μὴ ἀδικεῖν, ἀλλ' ἀδικεῖσθαι, ὀργῆς ποιητικόν. τὸ δὲ θεῖον ἐπαλαμβάνειν βοηθεῖν τοῖς ἀδικουμένοις. καὶ ὅταν πρεσβεπιχειρεῖν ὦσιν, ἢ μηδὲν αὖ παθεῖν, μηδὲ πείσεσθαι, ἢ κατορθώσειν οἴωνται. καὶ περὶ μὲν τῶν φοβερῶν καὶ θαρραλέων, εἴρηται.

* καὶ χώρας, καὶ φίλων

* εἰ δ' ἔστιν αἰσχ.

* ἢ ἀποβαλεῖν στ. ἢ ἀδικῆσαι. ἀπὸ. ἀδ. ἢ ἔστιν δ'

ἀπ' ἀκολασίας γλρ. Ϲ τὸ κερδαίνειν ἀπὸ μι-
κρῶν, ἢ ἀπὸ αἰσχρῶν, ἢ ἀπ' ἀδυνάτων, οἷ
πενήτων, ἢ τεθνεώτων· ὅθεν καὶ ἡ παροιμία,
Ϲ, καὶ ἀπὸ νεκροῦ φέρειν. ἀπὸ αἰσχροκερδείας
γλρ καὶ ἀνελευθερείας, Ϲ τὸ μὴ βοηθεῖν δυνά-
μενον εἰς χρήματα, ἢ ἧττον βοηθεῖν ϗ τὸ βοη-
θεῖσθαι ἐξ ἐκείνων ἧττον εὐπόρων. καὶ δανείζε-
σθαι ὅτε δόξει αἰτεῖν. καὶ αἰτεῖν ὅτε ἀπαι-
τεῖν· καὶ ἀπαιτεῖν, ὅτι αἰτεῖν· καὶ ἐπαινεῖν,
ἵνα δόξῃ αἰτεῖν. καὶ τὸ, ἀποτετυχηκέναι, μη-
δὲν ἧττον· πάντα γλρ ἀνελευθερείας ταῦτα
σημεῖα. Ϲ δὲ ἐπαινεῖν παρόντα, κολακείας.
καὶ τὰ ἀγαθὰ μὴ συναυξεπαινεῖν, τὰ δ' φαῦ-
λα συναλείφειν. ϗ τὸ συναλγεῖν ἐπ' ἀλ-
γοῦσι, Ϲ πάλλα πάντα ὅσα τοιαῦτα· κολα-
κείας γλρ σημεῖα· Ϲ τὸ μὴ συναναπαύειν πόνοις,
οἷς οἱ πρεσβύτεροι, ἢ οἱ τρυφῶντες, ἢ οἱ ἐν ἐ-
ξουσίᾳ μᾶλλον ὄντες, ἢ ὅλως οἱ ἀδυνατώ-
τεροι· πάντα γλρ μαλακίας σημεῖα. Ϲ ὑφ'
ἑτέρου θῦ πάσχειν, Ϲ τὸ πολλάκις. καὶ ἃ θῦ
ἐποίησεν ὀνειδίζειν· μικροψυχίας γλρ πάντα Ϲ
ταπεινότητος σημεῖα. καὶ ᾧ αὐτῷ λέ-
γειν, καὶ ἐπαγγέλλεσθαι· καὶ τὸ τὰ ἀλλότρια
αὐτῷ φάσκειν· * ἀλαζονείας γλρ· ὁμοίως δὲ
ϗ * ὅτι τῶν ἄλλων ἑκάστης τῶν τῦ ἤθους κακιῶν
τὰ ἔργα, καὶ τὰ σημεῖα, καὶ τὰ ὅμοια· αἰ-
σχρὰ γλρ καὶ * αἰσχυντηλά· καὶ ὅτι τούτοις,
ᾧ τῶν καλῶν ὧν πάντες μετέχουσιν, λέ οἱ ὅ-
μοιοι πάντες, ἢ οἱ πλείσοι, μὴ μετέχειν.
ὁμοίους δὲ λέγω ὁμοεθνεῖς, πολίτας, * ἡλικας,
συγγενεῖς· ὅλως, πρὸς ὃξ ἴσον· αἰσχρὸν γλρ ἤδη ᾧ
μὴ μετέχειν· οἷ παιδεύσεως * ὅτι ᾧ ᾖδεν,
ϗ τῶν ἄλλων ὁμοίως. πάντα δὲ ταῦτα μᾶλ-
λον, αὐ δι' ἑαυτὸν φαίνεται. οὕτω γλρ ἤδη ἀπὸ
κακίας μᾶλλον,] αὐ αὐτὸς ἢ αἴτιος τῶν ὑπάρ-
ξαντων, λέ ὑπαρχόντων, λέ μελλόντων.
πάσχοντες δὲ, λέ πεπονθότες, ἢ πεισόμενοι, τὰ
τοιαῦτα αἰσχύνονται, ὅσα εἰς ἀτιμίαν φέρει Ϲ
ὀνείδη· ταῦτα δ' ἐστὶν ὅσα εἰς ὑπηρετικὰς ἢ
σώματος λέ ἔργων αἰσχρῶν, ὧν ἐστὶ τὸ ὑβρίζε-
σθαι. Ϲ τὰ μὲν, εἰς ἀκολασίαν, ϗ ἐχόντα Ϲ ἀ-
κόλαστα· τὰ δὲ, εἰς βίαν, ἀκοντα· ἀπὸ ἀνανδρίας
γλρ, λέ δειλίας. λέ ὑπομονῆ, καὶ τὸ μὴ ἀ-
μύνεσθαι. ἃ μὲν δῶν αἰσχύνονται, ταῦτ' ἐστὶν, Ϲ τὰ τοιαῦτα. ἐπεὶ δὲ ταῖς ἀδοξίαις φα-
ντασία ἐστὶν ἡ αἰσχύνη, ϗ ταύτης αὐτῆς χάριν,
ἀλλὰ μὴ τῶν ἀποβαινόντων· οὐδεὶς δὲ τῆς
δόξης φροντίζει, ἀλλ' ἢ ὅλως τις δοξάζοντας,
ἀνάγκη αἰσχύνεσθαι, ὧν λόγον ἔχει· λό-
γον δ' ἔχει τῶν θαυμαζόντων, Ϲ οἷς θαυμάζει,

A nam ab intemperantia. Et lucrari à re-
bus paruis, aut à turpibus, aut ab impo-
tentibus, vt pauperibus aut mortuis. vn-
de & prouerbium. Etiam à mortuo fer-
re. nam à sordibus & illiberalitate. Et
non auxiliari, dum possis, in pecunias,
aut minus auxiliari. Et auxilium acci-
pere à minùs abundantibus. Et mutuum
requirere quando videbitur petere. Et
petere, quando repetere. Et repetere,
quando petere. Et laudare, vt videa-
B tur petere. Et repulsam passum nihil mi-
nus. Nam omnia illiberalitatis hæc sunt
signa. Laudare autem præsentem, adu-
lationis signum est. Et bona quidem lau-
dando extollere, mala verò obscurare.
Et dolere vicem dolentis, & alia om-
nia eiusmodi: nam adulationis signa
sunt. Et non tolerare labores, quos
seniores, aut delicati, aut maiore li-
centia præditi, aut omnino impoten-
tiores tolerant. Nam omnia mollitii
ei sunt signa. Et ab altero affici be-
neficio, & sæpe, & quæ fecerit, ex-
C probrare. Nam pusillanimitatis omnia,
& humilitatis signa. Et de se dicere,
& polliceri, & aliena sua affirmare:
nam arrogantia est. Similiter verò etiam
in aliorum vnoquoque, quæ in mori-
bus sunt, vitiorum opera, & signa,
& similia: nam turpia, & pudenda
sunt. Et ad hæc rerum honestarum,
quarum omnes participes sunt, aut simi-
les omnes, aut plurimi, non esse par-
ticipem. Similes autem dico eiusdem
nationis, ciuitatis, ætatis, & cogna-
tionis, omnino æquales. Turpe enim
D tionis, omnino æquales. Turpe enim
iam est, non esse participem, vt eru-
ditionis quadamtenus, & aliarum re-
rum similiter. Omnia verò hæc magis,
si propter ipsum appareant accidisse: sic
enim sunt à vitio magis, si ipse sit caussa
eorum quæ affuerunt, aut adsunt, aut
futura sunt. Patientes autem, aut pas-
suros talia, pudet eorum quæ ad offen-
sionem existimationis pertinent, & pro-
bra. Hæc autem sunt, quæcunque ad
ministeria, aut corporis, aut operum
turpium, ex quibus est contumeliæ per-
E pessio: Et quæ ad intemperantiam tum
voluntaria tum non voluntaria. Quæ
verò ad vim, non voluntaria: nam
ab ignauia, aut timiditate tolerantia est,
& non vlciscì. Quorum igitur pudet,
hæc sunt, & talia. Quoniam verò
de offensione existimationis pudor est
phantasia, & huius ipsius gratia, sed non
eorum quæ inde eueniunt, ac nemo exi-
stimationis curam habet nisi propter eos
qui existimant; necesse est, pudere eo-
rum quorum rationem habet. Ra-
tionem verò habet eorum qui suspiciunt,
&

& quos ſuſpicit, & à quibus vult ſuſpici, & quibuſcum de honore contendit, & quorum non contemnit exiſtimationem. Ac ſuſpici quidem volunt ab iis, & ſuſpiciunt eos qui habent aliquod bonum ex iis quæ pretioſa ſunt, aut à quibus requirunt valde aliquid ex iis quorum illi ſunt domini: vt amatores. De honore autem contendunt cum iis qui ſimiles ſunt. Et curant, vt eos qui vera loquuntur, prudentes. Taleſque ſunt, tum ſenes, tum eruditi. Et eorum, quæ ſunt in oculo, & quæ in aperto: vnde etiam prouerbium, In oculis eſſe verecundiam. & ob id eorum qui ſemper affuturi ſunt, magis pudet: & eorum, qui attendunt ipſos, propterea quòd in oculis ambo ſunt. Et eorum qui non ſunt iiſdem obnoxii: manifeſtum enim eſt contraria his videri. Et qui non ignoſcunt iis qui apparent peccare: quæ enim aliquis ipſe facit, ea dicitur in proximis non ſtomachari. Quare ſi non faciat, manifeſtum eſt, eum ſtomachari. Et qui enunciant multis: nihil enim differt nõ videri, & nõ enũciari. Enunciant autem tum iniuriã paſſi, quia obſeruant: tum maledici. ſi enim etiam eos qui non peccant, multo magis eos qui peccant. Et quibus occupatio eſt in proximorum peccatis, vt ſubſannatoribus & Comicis: maledici enim quodammodo ipſi ſunt, & procliues ad enunciandum. Et à quibus nunquam repulſam tulerunt: nam, vt qui ſuſpiciuntur, affecti ſunt. Quare & eorum, qui priùs aliquid petierunt, pudet, vt qui nondum exiſtimationem amiſerunt apud ipſos. Tales autem ſunt, & qui recens volunt amici eſſe: quæ enim optima ſunt, viderunt. Quamobrem bene ſe habet Euripidis reſponſio ad Syracuſios. Et ex antiquis familiaribus qui nullius rei ſunt conſcii. Pudet autem non ſolùm eorum quæ dicta ſunt, pudendorum, ſed etiam ſignorum, vt non ſolùm cùm in re Venerea verſantur, ſed etiam cùm adſunt ſigna ejus rei, & non ſolùm cùm faciunt turpia, ſed etiam cùm dicunt. Similiter autem non ſolùm eorum quæ dicta ſunt, pudet: ſed etiam eorum qui indicaturi ſunt ipſos, vt famulorum, & qui ipſis amici ſunt. Omnino autem non pudet eorum quorum valde contemnunt exiſtimationem, quod ad veritatem attinet: neminem enim belluarum & puerorum pudet: Neque in eiſdem rebus notorum & ignotorum. Sed notorum quidem, in iis quæ ad veritatem exiſtimantur: externorum verò, in iis quæ ad opinionem tantùm. Ipſos verò ſic affectos pudet. primùm quidem, ſi erga ipſos ſe habuerint perinde aliqui, ac diximus eſſe eos quorum pudet:

A ἐφ' ὧι βούλεσθαι θαυμάζεσθαι, καὶ πρὸς οὓς φιλοτιμεῖσθαι, καὶ ὧν μὴ καταφρονητὴς τῆς δόξης. θαυμάζεσθαι μὲν οὖν βούλονται ὑπὸ τούτων, καὶ θαυμάζουσι τοιούτους, οἳ ἔχουσί τι ἀγαθὸν τῶν τιμίων, ἢ παρ' ὧν τυγχάνουσι δεόμενοι σφόδρα τινός, ὧν ἐκεῖνοι κύριοι· οἷς οἱ ἐρασταί. φιλοτιμοῦνται δὲ πρὸς τοὺς ὁμοίους. φροντίζουσι δὲ, ὡς ἀληθευόντων τῶν φρονίμων. τοιοῦτοι δὲ οἵ τε παρεσκευασμένοι καὶ οἱ πεπαιδευμένοι. καὶ τὰ

B ἐν ὀφθαλμοῖς, καὶ τὰ * ἐν φανερῷ. ὅθεν καὶ ἡ παροιμία, τὸ ἐν ὀφθαλμοῖς εἶναι αἰδώ. * Διὰ τοῦτο τοῖς ἀεὶ παρεσομένοις μᾶλλον αἰσχύνονται, καὶ τοῖς παρεστῶσιν αὐτοῖς, διὰ τὸ ἐν ὀφθαλμοῖς ἀμφοτέρα. καὶ οἷς μὴ * περὶ τῶν ἐπόχων· δῆλον γὰρ ὅτι τὰ ἁμαρτήματα δοκεῖ τούτοις. καὶ τοῖς συλλογωμονικοῖς * τοῖς φαινομένοις ἁμαρτάνειν· ἅπαντας γὰρ ὁμοίως ποιεῖ, ταῦτα λέγεσθαι τοῖς πέλας οὐ νεμεσᾶν· ὥστε ἃ μὴ ποιῇ,

C δῆλον ὅτι νεμεσᾷ. καὶ τοῖς ὀξαγγελτικοῖς πολλοῖς· οὐδὲν γὰρ διαφέρει μὴ δοκεῖν, ἢ μὴ ὀξαγγέλλειν. ὀξαγγελτικοὶ δὲ, οἵ τε ἠδικημένοι, διὰ τὸ φυλάττειν· καὶ οἱ κακολόγοι· εἴωθε γὰρ καὶ τοῖς μὲν ἁμαρτάνουσι, ἔτι μᾶλλον τοῖς ἁμαρτάνουσι. καὶ οἷς ἡ διατριβὴ ὅπου τὰ πέλας ἁμαρτίας, οἷς χλευασταῖς καὶ κωμῳδοποιοῖς· κακολόγοι γάρ πως οὗτοι, καὶ ὀξαγγελτικοί. καὶ οἷς μηδὲν ἀποτετυχήκασιν· ὥσπερ γὰρ θαυμαζόμενοι διάκεινται· διὸ καὶ τοῖς περὶ τὴν δεημένοις αἰσχύνονται, ὡς οὐδέπω * ἠδοξηκότες ἐν αὐτοῖς. ποιοῦσι δὲ οἵτε αὖτὶ βουλόμενοι φίλοι εἶναι· τὰ γὰρ βέλτιστα τηροῦσι. διὸ οὐ ἔχει ἡ τοῦ Εὐριπίδου ἀπόκρισις πρὸς τοὺς Συρακοσίους. καὶ τῶν πάλαι γνωρίμων οἱ μηδὲν συνειδότες. αἰσχύνονται δ' οὐ μόνον αὐτὰ τὰ ῥηθέντα αἰσχυντηλά, ἀλλὰ καὶ τὰ σημεῖα, οἷον, οὐ μόνον ἀφροδισιάζοντες, ἀλλὰ καὶ τὰ σημεῖα * αὐτά· καὶ οὐ μόνον ποιοῦντες τὰ αἰσχρὰ, ἀλλὰ καὶ λέγοντες. ὁμοίως δὲ καὶ τοῖς εἰρημένοις αἰσχύνονται μόνον, ἀλλὰ καὶ τοῖς δηλώσουσι * αὐτοῖς· οἷον, θεράποντας καὶ φίλοις τούτων. ὅλως δ' οὐκ αἰσχύνονται, οὔθ' ὧν * πολλοὶ καταφρονοῦσι τῆς δόξης τὸ ἀληθεύειν· οὐ. δῆλον γὰρ * παιδία καὶ θηρία αἰσχύνεται· θηρία, τὰ πρὸς τοὺς γνωρίμους καὶ τοὺς ἀγνῶτας· ἀλλὰ τοὺς μὲν γνωρίμους, τὰ πρὸς ἀλήθειαν δοκοῦντα· τοὺς δ' ἀγνῶτας, * τὰ πρὸς τὸν νόμον. αὖθις δ' ὧν δ' ἀμαθεῖς, αἰσχυντεῖν δύ'· πρῶτον μέν, εἰ ὑπάρχοιεν πρὸς αὐτοὺς ἔχοντες οὕτω πῶς, οἵους ἔφαμεν εἶναι οὓς αἰσχύνονται.

γρ. ἐν φ. μᾶλλον. ἢ διὰ τ.

ἀεὶ παρόντα

ἢ τοὺς μὴ φαινομένους ἁμαρτάν. δῆλον γὰρ ὅτι παιδικὰ δοκεῖ πάσχειν. mutato ſententiarũ ordine.

ἀξιοῦσθαι

ἀφροσύνη.

quidam, πολὺ κ.

θηρία, & τὰ παιδία

πρὸς δόξαν μᾶλλον.

ἦσαν δὲ οὗτοι, ἢ θαυμαζόμενοι, ἢ θαυμάζοντες, ἢ ὑφ' ὧν βούλονται θαυμάζεσθαι, ἢ ὧν δέονταί τινα χρείαν, ὧν μὴ τεύξονται ἄδοξοι ὄντες· καὶ οὗτοι * ὁρῶντες, ὥσπερ Κυδίας περὶ τῆς Σάμου κληρουχίας ἐδημηγόρησεν· ἠξίου γὰρ ὑπολαβεῖν τοὺς Ἀθηναίους, περιεστάναι κύκλῳ τοὺς Ἕλληνας, ὡς ὁρῶντας, καὶ μὴ μόνον ἀκουσομένους ἃ δὴ ψηφίσωνται, ἢ πλησίον εἶσιν οἱ ταῦτα, ἢ μέλλουσιν αἰσθήσεσθαι· διὰ καὶ ὀφθῆναι ἀτυχοῦντες ὑπό τῶν ζηλούντων ποτέ, οὐ βούλονται· θαυμασταὶ γὰρ οἱ ζηλωταί. Καὶ ὅταν ἔχωσιν ἃ καταισχύνουσιν ἔργα καὶ πράγματα, ἢ ἑαυτῶν, ἢ πατέρων, ἢ ἄλλων τινῶν, πρὸς οὓς ὑπάρχει αὐτοῖς ἀγχιστεία. καὶ ὅλως ὑφ' ὧν αἰσχύνονται αὐτοί. Εἰσὶ δὲ οὗτοι οἱ εἰρημένοι, καὶ οἱ εἰς αὐτοὺς ἀναφερόμενοι, * ὧν διδάσκαλοι ἢ σύμβουλοι γεγόνασι. καὶ ἐφ' ὧσιν ἕτεροι ὅμοιοι, πρὸς οὓς φιλοτιμοῦνται· πολλὰ γὰρ αἰσχυνόμενοι, διὰ τοὺς τοιούτους ἃ ποιοῦσι καὶ οὐ ποιοῦσι. Καὶ μέλλοντες ὀφᾶσθαι, καὶ ἐν φανερῷ ἀναστρέφεσθαι τοῖς σωφρονοῦσιν, αἰσχυντηλοὶ μᾶλλόν εἰσιν. ὅθεν καὶ Ἀντιφῶν ὁ ποιητὴς μέλλων ὑποτυμπανίζεσθαι ὑπὸ Διονυσίου, εἶπεν, ἰδὼν τοὺς σὺν αποδυσπνήσειν μέλλοντας ἐγκαλυπτομένους ὡς ἥεσθαι διὰ τῶν πυλῶν, Τί ἐγκαλύπτεσθε; ἔφη· ἢ μὴ ἀΰειόν τις ὑμᾶς ἴδῃ τούτων; περὶ μὲν οὖν αἰσχύνης, ταῦτα. περὶ δὲ ἀναισχυντίας, δῆλον ὡς ἐκ τῶν ἐναντίων διορισθήσεται.

A Erant autem isti, aut qui suspiciuntur, aut qui suspiciunt, aut à quibus volunt suspici, aut à quibus requirunt aliquid opportuni, quod non consequentur: si nullius existimationis sint, & isti aut videntes, vt Cydias de Sami colonia concionatus est: Petebat enim, vt existimarent Athenienses, circunstare Græcos, vt videntes, & non duntaxat audituros, quæ decreuissent: aut si prope sint tales, aut sensuri sint. Quamobrem & conspici ii qui aduersa fortuna vtuntur, se ab æmulis vnquam B nolunt: suspiciunt enim æmuli. Et quando habeant ea quæ dedecorent opera, & actiones, aut suas ipsorum, aut proauorum, aut aliorum aliquorum quibuscum sit aliqua ipsis propinquitas. & omnino eorum, pro quibus pudet ipsos. Sunt autem isti qui dicti sunt, & qui ad ipsos referuntur, quorum magistri, aut consiliarii fuerunt. Et, si sint alii similes, quibuscum de honore concertant: multa enim pudore affecti propter tales faciunt, & non faciunt. Et qui conspicientur & in aperto versabuntur C cum conscIis, eos pudet magis. Vnde & Antiphon Poëta, cùm tympano torquendus esset à Dionysio, & videret vnà morituros se obnubere, vt egressi sunt ex portis. Quid, inquit, obnubitis? anne cras aliquis horum vos videat? Ac de pudore quidem hæc: de impudentia verò apparet ex contrariis nos abunduturos.

ΚΕΦΑΛ. ζ'

CAPVT VII.

Τίσι χάριν ἔχουσι, καὶ ὅτι μάλιστα, καὶ πῶς αὐτοὶ ἔχοντες.

De gratia.

ΤΙΣΙ δὲ χάριν ἔχουσι, καὶ ὅτι μάλιστα, καὶ πῶς αὐτοὶ ἔχοντες, ὅταν διωρισμένοις τί ἐστι χάρις, δῆλον ἔσται. ἔστω δὴ χάρις, καθ' ἣν ὁ ἔχων λέγεται χάριν ἀποδιδόναι τῷ δεομένῳ, μὴ διά τινος, μηδ' ἵνα τι αὐτῷ ὑπουργήσῃ τῷ ἀποδιδόντι, ἀλλ' ἵνα ἐκείνῳ τι· * μεγάλη δ' αὕτη, ἢ σφόδρα δεομένων, ἢ μεγάλων καὶ χαλεπῶν, ἢ ἐν χαλεποῖς ἐκείνοις, ἢ μόνος, ἢ πρῶτος, ἢ μάλιστα. δεήσεις δέ εἰσιν, * αἱ ὀρέξεις, καὶ τούτων μάλιστα αἱ μετὰ λύπης * τοῦ μὴ γιγνομένου· οἷον αἱ ἐπιθυμίαι· οἷον, ὁ ἔρως. καὶ ἐν τοῖς τοῦ σώματος κακώσεσι, καὶ ἐν κινδύνοις· καὶ γὰρ ὁ κινδυνεύων ἐπιθυμεῖ, καὶ ὁ λυπούμενος.

Quibus autem gratiam habeant, ob quæ, & quomodo ipsi se habentes, cùm definiuerimus gratiam, constabit. Sit igitur gratia per quam is qui possidet, dicitur gratificari ei qui indiget, non pro vlla re, neque vt aliquid sit ei, qui E tribuit, sed vt illi aliquid. Magna autem, si aut eorum qui valde indigent, aut rerum magnarum, & difficilium: aut in occasionibus talibus, aut solus, aut primus, aut maximè. Ac indigentiæ sunt appetitiones, & ex his maximè, quæ cum molestia rei, quæ non suppetit. eiusmodi verò sunt cupiditates, vt amor: & in corporis cruciatibus: & in periculis. Etenim qui in periculo versatur, cupit, & qui in dolore.

Quamobrem qui in paupertate subueniunt, & fuga, etiamsi parua subministrauerint, propter magnitudinem indigentię, & temporis occasionem, gratiam tribuerunt, vt qui in Lyceo stoream præbuit. Necesse igitur est maximè in talia facere tributionem, sin minùs, in paria aut maiora. Quocirca, quia apparet, & quando, & ob quæ fiat gratia, & quomodo se habentibus, manifestum est ex his apparatum faciendum, demonstrando illos aut esse, aut fuisse in eiusmodi indigentia, & dolore; hos verò dedisse in eiusmodi necessitate, tale aliquid tribuentes. Apparet verò etiam vnde diminuere contingat gratiam & efficere gratiæ expertes. aut enim quòd sua causa tribuunt, aut tribuerunt, (id autem non erat gratia,) aut quòd fortuitò fecerunt, aut coacti sunt, aut quòd reddiderunt, non dederunt, siue scientes, siue nequaquam. vtroque enim modo est aliquid pro aliquo. Quare ne sic quidem erit gratia. Et de omnibus categoriis consideratio habenda. Nam gratia est, aut quia hoc: aut tantum: aut tale: aut quando: aut vbi. Signum verò est, si rem minorem non tribuerunt. Et si inimicis aut res eadem, aut pares, aut maiores. Manifestum enim est ne hæc quidem nostri causa esse. Aut si res viles sciens: nemo enim confitetur se indigere vilibus. Ac de tribuenda quidem gratia, & non tribuenda, dictum est. Qualia verò miserabilia sint, & quos miserantur, & quomodo ipsi se habentes, dicamus.

A Διὸ οἱ ἐν πενίᾳ παρεισάνδην καὶ φυγαῖς, κἂν μικρὰ ὑπηρετήσωσι, καὶ διὰ τὸ μέγεθος * τῆς δεήσεως, καὶ τὸν καιρὸν χαριέντως· οἷς ὁ ἐν Λυκείῳ τὸν φορμὸν δούς. ἀνάγκη οὖν μάλιστα μὲν εἰς τοιαῦτα ἔχειν τὴν ὑπουργίαν· εἰ δὲ μή, εἰς ἴσα, ἢ μείζω. ὥστ' ἐπεὶ φανερὸν ὅτι, καὶ ἐφ' οἷς γίνεται χάρις, καὶ πῶς ἔχουσι, δῆλον ὅτι ἐκ τούτων θεωρητέον, τοὺς μὲν δεικνυμένους, ἢ ὄντας, ἢ γεγονυμένους B ἐν τοιαύτῃ * λύπῃ καὶ δεήσει· τοὺς δ', ὑπηρετῆσαι ἐν τοιαύτῃ χρείᾳ τοιούτοις οἷ * ὑπηρετοῦντας· φανερὸν δὲ καὶ ὅταν ἀφαιρεῖσθαι ἐνδέχεται τὴν χάριν, καὶ ποιεῖν ἀχαρίστους· ἢ γὰρ ὅτι αὐτὴν ἕνεκα ὑπηρετῆσαι, ἢ ὑπηρέτησεν, τοῦτο δ' οὐκ ἐᾷ χάρις· ἢ ὅτι ἀπὸ τύχης συνέπεσεν, ἢ ἠναγκάσθησαν· ἢ ὅτι ἀπέδωκεν, ἀλλ' οὐκ ἔδωκεν, εἴτε εἰδότες, εἴτε μή. ἀμφοτέρως γὰρ τι ἀντὶ τινός· ὥστ' οὐδ' οὕτως ἂν εἴη χάρις. καὶ περὶ ἁπάσας τὰς κατηγορίας σκεπτέον· ἢ γὰρ χάρις ἐστὶν, ἢ ὅτι τοδί, ἢ τοσονδί, ἢ ποιονδί, ἢ ποτέ, ἢ που. σημεῖον δέ, εἰ * ἐλαττόν C ἔλαττον μὲν ὑπηρέτησαν· καὶ εἰ τοῖς ἐχθροῖς, ἢ τοιαῦτα, ἢ ἴσα, ἢ μείζω· δῆλον γὰρ ὅτι οὐδὲ τοιαῦτα ἕνεκα. ἢ εἰ φαῦλα εἰδώς. οὐδεὶς γὰρ ὁμολογεῖ δεῖσθαι φαύλων. καὶ περὶ μὲν τοῦ χαρίζεσθαι καὶ ἀχαριστεῖν, εἴρηται. ποῖα δ' ἐλεεινὰ, καὶ τίνας ἐλεοῦσι, καὶ πῶς αὐτοὶ ἔχοντες, λέγωμεν.

CAPVT VIII.

De misericordia.

SIt misericordia, molestia quædam in eo malo, quod videtur habere vim interitus, & molestiæ afferendæ, eius qui eo sit indignus, quod ipse etiam expectet se passurum, aut aliquem suorum, idque cùm propinquum appareat. Manifestum enim est, necesse esse, qui miseraturus est, esse talem, vt putet passurum aliquid mali aut se, aut suorum quempiam, & tale malum, quale dictum est in definitione, aut simile, aut propinquum. Quamobrem nec omnino perditi, miserantur. nihil enim amplius se passuros putant: passi enim sunt. Nec qui se valde felices esse putant: sed contumeliam faciunt. si enim omnia putant adesse bona, manifestum est, eos etiam putare, se non passuros aliquid mali. Etenim id inter bona est. ac tales sunt vt putent se passuros, qui iam passi sunt, & euaserunt. Tum senes, & ob prudentiam, & ob experientiam.

ΚΕΦΑΛ. η'.

Περὶ ἐλέους.

D ΕΣΤΩ δὴ ἔλεος, λύπη τις ὅταν φαινομένῳ κακῷ φθαρτικῷ καὶ λυπηρῷ τοῦ ἀναξίου τυγχάνῃ, ὃ καὶ ἂν αὐτὸς προσδοκήσειεν ἂν παθεῖν τι τῶν αὑτοῦ τινά· καὶ τοῦτο, ὅταν πλησίον φαίνηται. δῆλον γὰρ, ὅτι ἀνάγκη τὸν μέλλοντα ἐλεήσειν, ὑπάρχειν τοιοῦτον, οἷ, οἰήσεσθαι παθεῖν αὖ τι κακὸν, ἢ αὐτὸν, ἢ τῶν αὑτοῦ τινα, καὶ ποιοῦτον κακὸν, οἷ εἴρηται ἐν τῷ E ὅρῳ· ἢ ὅμοιον, ἢ τοῦ πλησίον. δεῖ, οὔτε οἱ πάντα λῶς ἀπολωλότες ἐλεοῦσιν. * οὐδὲν γὰρ οὐδ' ἂν αὖ ἔτι παθεῖν οἴονται· πεποίηνται γὰρ· οὔτε οἱ ὑπερυδαιμόνως οἰόμενοι, ἀλλ' ὑβρίζουσιν. * εἰ γὰρ ἅπαντα οἴονται ὑπάρχειν ἀγαθὰ, οἱ γὰρ ἀγ. δῆλον ὅτι καὶ τὸ μὴ ἐνδέχεσθαι * παθεῖν τι κακόν· καὶ γὰρ τοῦτο τῶν ἀγαθῶν. εἰσὶ δὲ τοιοῦτοι π μᾶλλ κακοί. οἱ, οἷοι νομίζειν παθεῖν αὖ· οἵ τε πεποιθότες ἤδη καὶ ἀπηφυκότες. καὶ οἱ ὑπερόπται, καὶ διὰ τὸ φρονεῖν, καὶ δι' ἐμπειρίαν.

Τοὶ ἀσθενεῖς, καὶ οἱ δειλότεροι μᾶλλον. καὶ οἱ πεπαιδευμένοι· θεωρηταὶ γάρ. Τοῖς ὑπάρχουσι γνῶσις, ἢ τέκνα, ἢ γυναῖκες· αὐτὰ γὰρ ταῦτα, καὶ οἷά πάσχειν * τὰ εἰρημένα. * καὶ μήτε οἱ θρασείας πάσχοντες, οἷς ἐν ὀργῇ καὶ θαρρεῖ· ἀλογίστως γὰρ τὰ ἐν θυμοῦ ταῦτα, μήτ' ἐν ὑβριστικῇ ἕξει θαρραλέοι· οὐ γὰρ οὕτοι ἀλόγιστοι τὰ πείσεσθαι ἢ. ἀλλ' οἱ μεταξὺ τούτων. μήτ' αὖ φοβούμενοι σφόδρα. ὁ γὰρ ἐλεοῦσιν οἰκ. πεπληγμένοι ἅμα δ' εἰ) πρὸς τὰ οἰκεῖα πάσχει. κἂν * οἴωνται τινας εἰ) ὁμοίους· ὁ γὰρ μηδένα οἰόμενος, πρὸς τοὺς οἰκείους ἀξίους εἰ) κακοῦ. * ὅλως δή, ὅταν ἔχῃ οὕτως, ὥστ' αἰσθάνεσθαι ποιαῦτα συμβεβήκοτα ἢ αὐτῷ, ἢ τῶν αὐτοῦ· ἢ ἐλπίσαι γένεσθαι, ἢ αὐτῷ, ἢ τῶν αὐτοῦ. ὡς μὲν οὖν ἔχοντες ἐλεοῦσιν, εἴρηται. ἃ δ' ἐλεοῦσιν, οἰκ τοῦ ὁρισμοῦ δῆλον. ὅσα τε γὰρ * τῶν λυπηρῶν καὶ ὀδυνηρῶν φθαρτικά, πολλὰ ἐλεινά· καὶ ὅσα αἰσχρὰ· καὶ ὅσων ἡ τύχη αἰτία κακῶν μέγεθος ἐχόντων. ἔστι δέ, ὀδυνηρὰ μὲν καὶ φθαρτικά, θάνατοι, καὶ αἰκίαι, καὶ σωμάτων κακώσεις, καὶ γῆρας, καὶ νόσοι, καὶ ἐνδείας τροφῆς ἔνδεια. ὧν δὲ ἡ τύχη αἰτία κακῶν, ἀφιλία, ὀλιγοφιλία. δεῖ καὶ τὸ διεσπάσθαι ἀπὸ τῶν φίλων καὶ συνήθων, ἐλεεινόν. αἶσχος, ἀσθένεια, αἰσχύνη. καὶ τὸ ὅθεν προσῆκεν ἀγαθόν τι προσδοκᾶν, κακόν τι συμβῆναι· καὶ τὸ πολλάκις * τοιοῦτον· καὶ τὸ * πεπονθότας γε ἀγαθόν τι παθεῖν· οἷον, Διοπείθει τὰ παρὰ βασιλέως, πεπονθέναι κατὰ πέμψιν. καὶ τὸ, ἢ μὴ δὲν γενέσθαι ἀγαθόν, ἢ γενομένων μὴ εἰ) ἀπόλαυσιν. ἐφ' οἷς μὲν οὖν οἱ ἐλεοῦσι, τοιαῦτα, καὶ τοιαῦτ' ἐστίν. ἔστω δὴ τοῖς τε γνωρίμοις, ἐὰν μὴ σφόδρα ἐγγὺς * οἰκειότητι ὦσιν· ὡς εἰ) τοῖς, ὡς περ εἰ) αὐτοῖς μέλλουσι ἔχειν. διὸ καὶ Ἄμασις, ὅτι μὲν ὧν υἱεῖ ἀγομένῳ ὅτι τὸ ἀποθανεῖν, οὐκ ἐδάκρυσεν, ὥς φασιν· ὅτι δ' ὧν φίλῳ προσπεσόντι· τοῦτο μὲν γὰρ, ἐλεεινόν· ἐκεῖνο δ', δεινόν· τὸ γὰρ δεινόν, ἕτερον τοῦ ἐλεεινοῦ, καὶ ἐκπληκτικὸν τοῦ ἐλέου, καὶ πολλάκις ὠφελίμῳ χρήσιμον. ἔλεος δ' ἐστὶν, * ἐγγὺς αὐτοῦ τοῦ δεινοῦ ὄντος, καὶ τοῖς ὁμοίοις ἐλεοῦσι, καὶ * ἡλικίαν, * καὶ ἕξιν, καὶ ἀξιώματα, καὶ γένη. ἐν πᾶσι γὰρ τούτοις μᾶλλον φαίνεται καὶ αὐτῷ ἂν ὑπάρξαι· ὅλως γὰρ καὶ ἐνταῦθ' δεῖ λαβεῖν, ὅτι ὅσα ἐφ' αὑτῷ φοβοῦνται, ταῦτα ἐπ' ἄλλων γιγνόμενα ἐλεοῦσιν. ἐπεὶ δ' ἔστιν ἃ φαινόμενα πάσχη, ἐλεεινά εἰσι· τὰ δὲ μυελοσὸν ἔτος γενόμενα, ἢ ἐσόμενα, οὔτ' ἐλπίζοντες, οὔτε μεμνημένοι, ἢ ὅλως οὐκ ἐλεοῦσιν, ἢ οὐχ ὁμοίως.

Tum debiles, & timidiores magis. Tum eruditi: considerati enim sunt. Tum quibus sunt parentes, & liberi, aut vxores: sua enim sunt hæc, & possunt pati ob ea quæ dicta sunt. Tum qui nec in fortitudinis affectu sunt, vt in ira, aut fidentia: hæc enim de futuro non considerant. Nec in contumeliosa affectione. Etenim isti non considerant, se passuros esse aliquid: sed inter hos medii. Nec rursus metuentes valde: non enim miserantur metu perculsi, quia sint in proprio affectu. Et si putant aliquos esse æquos: nam neminem putans, omnes existimabit dignos esse malo. Et omnino quando sic se habet vt meminerit talia accidisse sibi, aut suis, aut putet fore vt aut sibi accidant aut suis. Ac quemadmodum quidem se habentes miserentur, expositum est. Quæ verò miserentur, ex definitione patent. quæ enim ex molestis & tristibus vim habent interimendi, omnia miserabilia sunt. Et quæ vim perdendi habent. Et quorum fortuna est causa malorum, magnitudinem habentium. Sunt autem tristia & interitum afferentia, mortes & verberationes, & corporum cruciatus, & senectus, & morbi, & alimenti indigentia. Quorum verò fortuna est causa malorum, sunt priuario amicorum, paucitas amicorum. quocirca & diuelli ab amicis ac familiaribus miserabile est: turpitudo, imbecillitas, debilitas, & vnde conueniebat boni aliquid effici, mali aliquid contigisse, idque sæpe. Et postquam passus sit, factum esse aliquid boni, vt Diopithi ea quæ à Rege missa sunt, quòd mortuo missa sint. Et nihil factum esse boni, aut eorum quæ facta sunt, non esse fruitionem. ob quæ igitur miserentur, hæc, & talia sunt. Miserantur verò & familiares, si non valde coniuncti sint necessitudine. Erga hos autem, vterga se ipsos passuros, se habent. Quamobrem & Amasis in casu filii, qui ad moriendum perducebatur, lacrymas non effudit, vt aiunt, sed in casu amici, qui mendicabat, effudit, hoc enim est miserabile: illud atrox. Nam atrox diuersum est à miserabili, & habet vim pellendæ misericordiæ, & sæpe in contrarium vtile est. Prætera miserantur, si ipsum atrox prope sit. Et similes miserantur ætate, moribus, habitibus, dignitatibus, generibus. Nam in omnibus his magis apparet, etiam ipsi idem posse contingere. Omnino enim oportet assumere, quæ sibi metuunt, ea aliis cùm fiunt, ipsos miserari. Quoniam autem quę prope apparent perpessiones, miserabiles sunt: at quæ ab hinc decem millibus annorum facta sunt, aut futura sunt, ea neque expectantes, neque recordantes aut omnino non miserantur, aut non similiter:

necesse est qui repræsentantur figuris, & vocibus, & vestitu, & omnino simulatione, miserabiliores esse: faciunt enim vt propinquum appareat, malum ante oculos proponentes, aut tanquam futurum, aut tanquam factum. Et quæ facta sunt nuper, aut futura sunt breui, miserabiliora sunt propter idem. Et signa, & actiones, vt vestes eorum qui passi sunt, & quæcunque talia. Et sermones eorum qui in perpessione sunt, vt qui iam animam efflant. Et maximè virtute prædi-
B tos esse, cùm in talibus temporibus sunt: omnia enim hæc, quia prope apparent, magis efficiunt miserationem, quasi & ille indignus sit, & ante oculos appareat perpessio.

CAPVT IX.

De stomachatione.

OPponitur autem ei, quod miseratur, maximè id quod appellant stomachari. Nam dolori propter indignas res aduersas, oppositus est quodammodo, & per eosdem mores dolor propter in-
C dignas res secundas, & vtræque perturbationes sunt bonorum morum. Oportet enim, eorum qui indignè agunt malè, vicem dolere: & iis qui bene, stomachari. Iniustum enim est, quod fit præter dignitatem. Quamobrem etiam deos dicimus stomachari Existimabitur verò etiam inuidia miserationi eodem opponi modo, quasi quæ vicina, & eadem sit cum stomachatione: verùm est di-
D uersa. Molestia quidem turbulenta etiam inuidia est: & propter prosperum euentum, sed non indigni, verùm æqualis & similis. Illud verò, ne ipsi aliquid contingat aliud, sed propter ipsum proximum, omnibus similiter oportet inesse. non enim amplius erit illud quidem stomachatio, hoc verò inuidia, sed metus, si ob id ipsum adsit molestia, & perturbatio, quia ipsi aliquid futurum sit mali, ab alius prosperitate. Apparet autem fore, vt sint consequentes etiam contrariæ perturbationes his. Qui enim molestia
E afficitur ob eos qui indignè malè agunt, lætabitur, aut molestiæ vacuus erit ob contrarios, qui malè agunt. vt ob parricidas, & sicarios, quando supplicio afficiantur, nemo molestia affectus fuerit, qui bonus sit: oportet enim gaudere propter tales: eodem modo ac propter bene agentes secundùm dignitatem: ambo enim iusta sunt, & faciunt vt gaudeat æquus. Necesse enim est eum sperare fore, vt adsint, quæ simili, etiam sibi ipsi.

A ἀνάγκη τοὺς σὺν ἀποσχηματισμοῖς * φθέγμασι καὶ φωναῖς καὶ ἐσθῆτι, καὶ ὅλως τῇ ὑποκρίσει, ἐλεεινοτέρους εἶναι· ἐγγὺς γὰρ ποιοῦσι φαίνεσθαι, τὸν κακὸν πρὸ ὀμμάτων ποιοῦντες, ἢ ὡς μέλλον, ἢ ὡς γεγονός. καὶ τὰ γεγενημένα ἀρτι, ἢ μέλλοντα δι' ταχέων, ἐλεεινότερα * διὰ τὸ αὐτό. καὶ τὰ σημεῖα, καὶ τὰς πράξεις· οἷς, ἐσθῆτάς τε τῶν πεπονθότων, καὶ ὅσα τοιαῦτα· καὶ λόγους, καὶ ὅσα ἄλλα] τὰ ὡς πάθει ὄντων, οἷς ἤδη τελευτώντων. καὶ μάλιστα τὸ σπουδαίους
B εἶναι, ἐν τοῖς τοιούτοις χρηστοῖς ὄντας, ἐλεεινόν. ἄπορον γὰρ τοῦτο, διὰ τὸ ἐγγὺς φαίνεσθαι, μᾶλλον ποιεῖ τὸν ἔλεον. καὶ ὡς * ἀναξίου τοῦ πάσχοντος, καὶ ἐν ὀφθαλμοῖς φαινομένου τὸ πάθος. ἀναξίως πάσχοντας

ΚΕΦΑΛ. θ'.

Περὶ νεμέσεως.

ANTIKEITAI δὲ ᾧ ἔλεος, μάλιστα μὲν, ὁ καλοῦσι νεμεσᾶν· * πῶς γὰρ λυπεῖσθαι ὅτι ταῖς ἀναξίαις κακοπραγίαις, αὐτικείμενόν ἐστιν ἴσως τινὰ, καὶ ἀπὸ τοῦ αὐτοῦ ἦθους τὸ λυπεῖσθαι ὅτι ταῖς ἀναξίαις εὐπραγίαις· καὶ ἄμφω τὰ πάθη, ἤθους χρηστοῦ. δεῖ γὰρ, ὅτι μὲν τοῖς ἀναξίως πράττουσι κακῶς, συναλγεῖν * καὶ ἔλεος.] τοῖς δὲ εὖ, νεμεσᾶν· ἄδικον γὰρ τὸ παρὰ τιμὴν ἀξίαν γιγνόμενον· δὴ δὲ τοῖς θεοῖς ἀποδίδομεν τὸ νεμεσᾶν. δόξειε δ' ἂν καὶ ὁ φθόνος πᾶν ἐλεεῖν τὸν αὐτὸν ἀνῆκειν τρόπον, * ὡς συνεγγύς· ὃν δὲ τοῦτον τῷ νεμεσᾶν· ἔστι δ' ἕτερον· λύπη γὰρ παραχώδης καὶ ὁ φθόνος ἐστὶ, καὶ εἰς εὐπραγίαν, ἀλλ' οὐ τοῦ ἀναξίου, ἀλλὰ τοῦ ἴσου καὶ ὁμοίου. τὸ δὲ, μὴ ὅτι αὐτῷ τι συμβήσεται ἕτερον, ἀλλὰ δι' αὐτὸν τὸν πλησίον πᾶσιν ὁμοίως δεῖ ὑπάρχειν· οὐ γὰρ ἔτι ἔσται * τὸ μὲν, φθόνος· τὸ δὲ, νέμεσις· ἀλλὰ * φόβος, * διὰ δὲ τοῦτο ὑπάρξει καὶ λύπη καὶ ἐπὶ παραχή· ὅτι αὐτῷ τι ἔσται φαῦλον ἀπὸ τῆς ἐκείνου * εὐπραξίας. φανερὸν δὲ, ὅτι ἀκολουθήσει τὰ ἐναντία πάθη τούτοις. ὁ μὲν γὰρ λοπούμενος ὅτι τοῖς * ἀναξίως κακοπραγοῦσιν, ἢ δόξειεν, ἢ ἄλυπος ἔσται ἐπὶ τοῖς * ἐναντίοις κακοπραγοῦσιν· οἷς, * πρὸς παραλείας καὶ μιαιφόνους, ὅταν τύχωσι τιμωρίας, σοὶ δὲ λυπηρὸν χρηστός· δεῖ γὰρ χαίρειν ὅτι τοῖς τοιούτοις· ὡς δ' αὕτως ὅτι τοῖς εὖ πράττουσι κατ' ἀξίαν· ἄμφω γὰρ δίκαια, καὶ ποιεῖ χαίρειν τὸν ὁτιοῦν

νέμ.

ἀναξίως δὲ πῶς π.

πῶς γὰρ λ. & mox πᾶν λυπ.

τὸ μὲν, νέμεσις ὃ δὲ, φθόνος. φθόνος, ἀλ. δὲ πρὸ τοῦ τῶν δυσπραγίας ἀναξίως

ἀναξίως δὲ πῶς π.

ἀνάγκη γὰρ ἐλπίζειν ὑπάρξαι αὐτῷ ἄνθρωπον ὁμοίῳ, καὶ αὐτῷ, καὶ ἔστι τῷ αὐτῷ ἤθους ἀπωλλαγῆναι· τὰ δὲ ἐναντία, τῷ ἐναντίῳ· ὁ γὰρ αὐτὸς ἔστιν ὑπαχαρέκακος καὶ φθονερός· ἐφ' ᾧ γὰρ τις λυπεῖται γιγνομένῳ καὶ ὑπάρχοντι, ἀναγκαῖον τοῦτον ὑπὸ τῆς ἐρημίας καὶ τῆς φθορᾶς τῆς τούτου χαίρειν. διὸ, κωλυτικοὶ μὲν ἐλέους πάντα ἔστι· διαφέρει δὲ διὰ τὰς εἰρημένας αἰτίας· ὥστε πρὸς τὸ μὴ ἐλεεινὰ ποιεῖν, ἅπαντα ὁμοίως χρήσιμα. πρῶτον μὲν οὖν περὶ τῶν νεμεσᾶν λέγωμεν, τίσι τε νεμεσῶσι, καὶ ὑπὲρ τίνων, καὶ πῶς ἔχοντες αὐτοί· εἶτα μετὰ ταῦτα, περὶ τῶν ἄλλων. φανερὸν δὲ ἐκ τῶν εἰρημένων. εἰ γάρ ἐστι τὸ νεμεσᾶν, λυπεῖσθαι ὑπὲρ ᾧ φαινομένῳ ἀναξίως δι' εὐπραγεῖν, πρῶτον μὲν δῆλον ὅτι οὐχ οἷόν τε ὑπὲρ πᾶσι * τοῖς ἀγαθοῖς νεμεσᾶν. οὐδεὶς γὰρ, εἰ δίκαιος, ἢ εἰ ἀρετὴν λήψεται, * νεμεσητὸς τούτῳ. οὐδὲ γὰρ οἱ ἔλεοι ὑπὲρ τοῖς ἀναξίοις τούτων εἰσίν· ἀλλ' ὑπὲρ πλούτῳ, καὶ δυνάμει, καὶ τοῖς τοιούτοις, ὅσον, ὡς ἁπλῶς εἰπεῖν, ἄξιοί εἰσιν οἱ ἀγαθοί· * καὶ οἱ μὲ πλ φύσει ἔχοντες ἀγαθὰ οἷς εὐγένειαν, καὶ κάλλος, καὶ ὅσα τοιαῦτα. ὅπερ δὲ τὸ ἀρχαῖον ἐγγύς τι φαίνεσθαι τῇ φύσει, ἀνάγκη τοῖς τὸ αὐτὸ ἔχουσιν ἀγαθὸν, ἐὰν νεωστὶ ἔχοντες τυγχάνωσι, * καὶ διὰ τοῦτο εὐπραγῶσι, μᾶλλον νεμεσᾶν· μᾶλλον γὰρ λυποῦσιν οἱ νεωστὶ πλουτοῦντες, τῶν πάλαι, καὶ διὰ χρόνου· ὁμοίως δὲ καὶ ἄρχοντες, καὶ δυνάμενοι, καὶ πολύφιλοι, καὶ εὐτεκνοι, καὶ ὁτιοῦν τῶν τοιούτων καὶ διὰ παντὸς ἄλλο τι ἀγαθὸν γίγνεσθαι τοσαύτῳ· καὶ γὰρ οὗτοι μᾶλλον λυποῦσιν οἱ νεόπλουτοι, ἄρχοντες διὰ τὸν πλοῦτον, ἢ οἱ ἀρχαιόπλουτοι. ὁμοίως δὲ καὶ ὅτι τῶν ἄλλων. αἴτιον δ' ὅτι, οἱ μὲν, δοκοῦσι παρ' αὑτῶν ἔχειν· οἱ δ', οὐ· τὸ γὰρ ἀεὶ οὕτω φαινόμενον ἔχειν, ἀληθὲς δοκεῖ· ὥστε οἱ ἕτεροι, οὐ παρ' αὐτῶν ἔχειν. καὶ ἐπὶ ἕκαστον τῶν ἀγαθῶν, οὐ τοῦ τυχόντος ἄξιον, ἀλλ' ἔστιν ἀναλογία, καὶ ὃ ἁρμόττον· οἷς, ὅπλων καλλος, οὐ ᾧ δικαίῳ ἁρμόττει. ἀλλὰ τῷ ἀνδρείῳ· καὶ γάμοι διαφέροντες, οὐ τοῖς νεωστὶ πλουτοῦσιν, ἀλλὰ τοῖς εὐγενέσιν. ἐὰν οὖν ἀγαθὸς ὢν, μὴ τοῦ ἁρμόττοντος τυγχάνῃ, νεμεσητόν· καὶ τὸν ἥττω ᾧ χρείττονι ἀμφισβητεῖν. μάλιστα μὲν οὖν τοῖς ἐν ᾧ αὐτῷ. ὅτι δὲ τοῦτ' εἴρηται,

Αἴαντος δ' ἀλέεθε μάχην Τελαμωνιάδαο.

Ζεὺς γάρ οἱ νεμέσασκ' ὅτ' ἀμείνονι φωτὶ μάχοιτο·

A Et pertinent ad eosdem mores omnia hæc. Contraria verò ad contrarios. Idem enim est malis alienis gaudens, ac inuidus. Ex quo enim quispiam molestia afficitur, dum illud oritur, aut adest, necessarium est eum propter priuationem, & corruptionem eiusdem lætari. Quamobrem vim arcendæ misericordiæ omnia hæc habent: differunt verò dictis de causis. Quare ad non miserabilia reddenda, omnia similiter vtilia sunt. Ac primùm quidem
B de stomachando exponamus, quibus stomachentur, & ob quæ, & quomodo se habentes ipsi, postea de aliis. Apparet autem ex iis quæ dicta sunt. Si enim stomachari est molestia affici ob eum qui apparet indignè bene agere, primùm quidem manifestum est, non licere propter omnia bona stomachari. Nemo enim si iustus aut fortis sit, aut si virtutem consequatur, ei stomachabitur: neque enim miserationes propter contraria horum sunt: sed propter diuitias, & potentiam, & res eiusmodi, quibus vt simpliciter dicam, di-
C gni sunt boni: & qui natura habent bona, vt nobilitatem, & pulchritudinem, & quæcunque talia. Quoniam verò antiquum esse propinquum apparet naturali, necesse est idem habentibus bonum, si nuper consecuti sint, & ob id bene agant, magis stomachari: molestiores enim sunt, qui nuper ditescunt, quàm qui antiquitus, & ob genus. Similiter verò etiam qui sunt in magistratu, & potentes: & habentes multitudinem amicorum, & bonitatem liberorum, & quicumque eiusmodi sunt. Et, si ob hæc aliud aliquid boni euenerit ipsis eodem modo. Etenim tunc mo-
D lestiores sunt nouas diuitias possidentes, cùm habent imperium propter diuitias, quàm antiqui diuites. Similiter verò etiam in aliis. Et causa est, quòd illi quidem videntur, quæ sua sunt, habere: hi verò nequaquam: quod enim semper ita apparet se habere, verum videtur. quare alteri, non quę sua sunt, habere. Et quoniam vnumquodque bonum non quolibet dignum est, sed quædam est
E analogia, & conuenientia, vt arma pulchra nequaquam iusto conueniunt, sed forti: & coniugia eximia non nuper ditescentibus, sed nobilibus: idcirco si qui bonus est, non conuenientem rem consequatur, id habet vim mouendæ stomachationis. Et inferiorem cum superiore controuersari, maximè quidem si sint eidem rei dediti. vnde & illud dictum est, Aiacis autem declinabat pugnam Telamonidæ, Iupiter enim ei stomachabatur,

quòd cum viro præstantiore pugnaret. Sin minùs, etiam quocunque modo inferior cum superiori, vt si musicus cum iusto. melior enim est iustitia, quàm musica. Quibus igitur stomachentur, & propter quæ, ex his patet. hæc enim, & talia sunt. At ipsi stomachosi sunt, si digni sint maximis bonis, & ea possideant. Nam similibus existimari dignos, qui non sunt similes, nequaquam iustum est. Secundo loco, si sint boni, & virtute præditi: iudicant enim bene, & iniustum odio habent. Et, si sint studiosi honoris, & appetentes quarundam actionum, & maximè in iis studiosi sint, quæ alii, cùm indigni sint, consequuntur. Et omnino qui existimant se dignos iis, quibus alios non existimant,, stomachosi sunt eis, & ob ea. Quamobrem mancipiorum similes, & praui, & non cupidi honoris, non sunt stomachosi. nihil enim est eiusmodi, quo se putent dignos esse. Apparet autem ex his, propter quos aduersam fortunam habentes, & malè agentes, aut non obtinentes, gaudere, aut sine molestia esse oporteat. Ex iis enim quæ dicta sunt, opposita manifesta sunt. Quare si iudices tales præpararit oratio, & petentes, vt sui misericordia habeatur, & ob quæ habeatur, ostenderit, indignos esse, qui consequantur, dignos verò, qui non consequantur, fieri non potest vt adsit miseratio.

Εἰ δὲ μή, κἂν ὁπωσοῦν, ὁ ἥττων τῷ κρείττονι· οἷ, εἰ ὁ μουσικὸς τῷ δικαίῳ· βελτίων γὰρ ἡ δικαιοσύνη τῆς μουσικῆς. οἷς μὲν οὖν ὀργιοῦνται, καὶ διὰ ἃ, ἐκ τούτων δῆλον. ταῦτα γὰρ καὶ τοιαῦτά ἐστιν. αὐτοὶ δ' ἀνεμεσητικοί εἰσιν, ἐὰν ἄξιοι τυγχάνωσιν * ὄντες τῶν μεγίστων ἀγαθῶν, ἀξιοῦσθαι καὶ ταῦτα κεκτημένοι. τὸ γὰρ τῶν ὁμοίων * ἢ ἀξιοῦσθαι τοὺς μὴ ὁμοίους, ἄδικον. δόξειεν καὶ μ. ἢ, ἂν ὄντες ἀγαθοὶ, καὶ εὐδαίμονες τυγχάνωσι· κρίνοιεν γὰρ δή, * καὶ τὰ ἄδικα μισοῦσι· καὶ ἐὰν φιλότιμοι, καὶ ὀργιζόμενοι τιμῶν ἀφέξεως, καὶ μάλιστα περὶ ταῦτα φιλότιμοι ὦσιν, ὧν ἕτεροι ἀνάξιοι ὄντες τυγχάνουσιν. καὶ ὅλως οἱ ἀξιοῦντες αὐτοὶ αὑτοὺς, ὧν ἕτεροις μὴ ἀξιοῦσι, νεμεσητικοὶ τούτοις, καὶ τούτων. ὀλιγωρητικοὶ δὲ καὶ οἱ ἀνυπεύθυνοι καὶ φαῦλοι καὶ ἀφιλότιμοι, οὐ νεμεσητικοί. οὐδὲν γὰρ ὄφλισκουσιν, ὑφ' αὑτοῖς οἴονται ἀξίοις εἶναι. φανερὸν δ' ἐκ τούτων ὅτι πρὸς οὓς ἀτυχοῦσι καὶ κακοπραγοῦσιν, ἵνα μὴ τυγχάνοισι, χαίρειν ἢ ἀλύπως ἔχειν δεῖ. ἐκ γὰρ τῶν εἰρημένων τὰ ἀνελεήμονα δῆλα ἐστίν. ὥστε καὶ ἡνίκα τινὲς τοιοῦτοι φθονοῦσιν ὁ λόγος, καὶ τοὺς ἀξιοῦντας ἐλεῆσθαι, καὶ ἐφ' οἷς ἐλεῆσθαι, δείξει, οἱ ἀξίους μὲν ὄντας τυγχάνειν· ἀξίους δὲ μὴ τυγχάνειν, ἀδυνάτους ἐλεεῖν.

CAPVT X.

De inuidia.

MAnifestum est autem & ob quæ inuideant, & quibus, & quomodo se habentes; siquidem inuidia est molestia quædam propter prosperitatem, quæ apparet, eorum quæ dicta sunt bonorum, erga similes, non vt aliquid sibi sit, sed propter illos. Inuidebunt enim tales: quibus sunt aliqui similes, aut apparent. Similes verò dico genere, cognatione, ætate, habitu, existimatione, copiis. Et quibus parum deest, quin omnia adsint. Quamobrem magna agentes, & prospera fortuna vtentes, inuidentiores sunt: cunctos enim putant, quæ sua sunt, eripere. Et qui honorantur eximiè aliquam ob rem, & maximè ob sapientiam, aut felicitatem. Et studiosi honoris inuidentiores quàm non studiosi. Et qui sequuntur sapientię gloriam: studiosi enim sunt honoris ob sapientiam. Et omnino qui amant gloriam aliqua in re, sunt inuidētiores in ea. Et pusillanimi: omnia enim ipsis vidētur magna esse. Ob quæ verò inuideant bona, dictum est.

ΚΕΦΑΛ. ι'.

Περὶ φθόνου.

ΔΗΛΟΝ δὲ καὶ ὅτι ἐπὶ τίσι φθονοῦσι, καὶ τίσι, καὶ πῶς ἔχοντες, εἴπωμεν ἐφεξῆς. ἔστιν οὖν ὁ φθόνος λύπη τις ἐπὶ εὐπραγίᾳ φαινομένῃ τῶν εἰρημένων ἀγαθῶν περὶ τοὺς ὁμοίους, μὴ ἵνα τι αὐτῷ, ἀλλὰ δι' ἐκείνους· φθονήσουσι μὲν οὖν οἱ τοιοῦτοι, οἷς εἰσί τινες ὅμοιοι, ἢ φαίνονται. ὁμοίους δὲ λέγω, τὸ γένει, τὸ συγγενείαν, καθ' ἡλικίαν, καθ' ἕξιν, τὸ δόξαν, τὸ τὰ ὑπάρχοντα· καὶ οἷς * μικρὸν ἐλλείπει, τὸ μὴ πάντα ὑπάρχειν. διὸ, οἱ μεγάλα πεφρονηκότες, καὶ εὐτυχοῦντες, φθονερώτεροί εἰσι· πάντας γὰρ οἴονται τὰ αὑτῶν φέρειν. καὶ οἱ πεφιλοσοφηκότες ἐπὶ τινι διαφερόντως, καὶ μάλιστα ἐπὶ σοφίᾳ, ἢ εὐδαιμονίᾳ. καὶ οἱ φιλότιμοι, φθονερώτεροι τῶν ἀφιλοτίμων, καὶ οἱ δοξόσοφοι· φιλόδοξοι γὰρ ἐπὶ σοφίᾳ. καὶ ὅλως οἱ φιλόδοξοι περί τι, φθονερῶς περὶ τοῦτο. καὶ οἱ μικρόψυχοι· πάντα γὰρ αὐτοῖς δοκεῖ μεγάλα εἶναι. ἐφ' οἷς δὴ φθονοῦσι τὰ μὲν ἀγαθὰ, εἴρηται·

μικρὸν ἐλλείπει ℞ μ.

ἔρχοις ἢ κτήμασι,

ἐφ' ὅσοις γὰρ φιλόδοξοί εἰσι καὶ φιλοτιμοῦνται * A ἔργοις, καὶ ἐρέσθαι δόξης, καὶ ὅσα δ' ἔτυχέ πως ἀγαθὰ ὄντα, σχεδὸν περὶ πάντα φθόνος ἐστί, καὶ μάλιστα ὧν αὐτοὶ ἠξίωσαν ἢ ἐρέσθαι, ἢ οἴονται δεῖν αὐτοὺς ἔχειν, ἢ ὧν αὐτοὶ τῇ κτήσει μικρῷ ὑπερέχουσιν ἢ μικρῷ ἐλλείπουσι. φθονεροὶ δὲ καὶ οἷς φθονοῦσιν· ἅμα γὰρ εἰρῆσθαι· τοῖς γὰρ ἐγγὺς καὶ χρόνῳ καὶ τόπῳ, καὶ ἡλικίᾳ, καὶ δόξῃ, φθονοῦσιν. ὅθεν εἴρηται,

Τὸ συγγενὲς γὰρ καὶ φθονῆσαι πέφυκεν. B

καὶ πρὸς οὓς φιλοτιμοῦνται· φιλοτιμοῦνται μὲν γὰρ πρὸς τοὺς εἰρημένους. πρὸς δὲ τοὺς μυρίους ἔτη ὄντας, ἢ πρὸς τοὺς ἐσομένους, ἢ γεγενημένους, οὐδείς. οὐδὲ πρὸς τοὺς ἐφ' Ἡρακλείας στήλας. οὐδ' ὧν πολὺ οἴονται πρὸ αὐτῶν, * ἢ πρὸς τοὺς ἄλλους λείπεσθαι. οὐδ' ὧν πολὺ ὑπερέχειν, ὡσαύτως

ἐπιδὴ

καὶ πρὸς τοὺς ἀντιποιουμένους καὶ ἀντερασταὶς, καὶ ὅλως πρὸς τοὺς περὶ αὐτῶν ἐφιεμένους. φιλοτιμοῦνται, ἀνάγκη τούτοις μάλιστα φθονεῖν· * ὅθεν εἴρηται, Καὶ κεραμεὺς κεραμεῖ. καὶ τοῖς πεπραγόσι, * ἢ οἱ μόλις τυχόντες, ἢ μὴ τυχόντες, φθονοῦσι. καὶ ὧν * ἢ κεκτημένων, ἢ καθεστώτων οἰκείοις αὐτοῖς· εἰσὶ δὲ καὶ οὗτοι ἐγγύς, καὶ ὅμοιοι. δῆλον δὲ ὅτι περὶ αὐτούς, ὑπ' τυγχάνουσι τοῦ ἀγαθοῦ. ὥστε τοῦτο λυποῦν ποιεῖ τὸν φθόνον. καὶ οἷς ἢ ἔχουσι ταῦτα, ἢ κεκτημένοις ἃ αὐτοῖς πρόσκειται, ἢ ἐκέκτηντό ποτε· δῆλον πρεσβύτεροι νεωτέροις. καὶ οἱ πολλὰ δαπανήσαντες εἰς τὸ αὐτὸ τοῖς ὀλίγα φθονοῦσι. δῆλον δὲ ἐφ' οἷς χαίρουσιν οἱ τοιοῦτοι, καὶ ὅτι τίνες, καὶ πῶς ἔχοντες· ὡς γὰρ μὴ ἔχοντες λυποῦνται, οὕτως ἔχοντες * ὅτι τοῖς ἐναντίοις ἡδήσονται). ὥστε αὐτοὶ μὲν, πρὸς ἑκάστα οὕτως ἔχειν· οἱ δ', ἐλεεῖσθαι, ἢ τυγχάνειν τινὸς ἀγαθοῦ ἀξιούμενοι, ὧν * οἷοι οἱ εἰρημένοι, δῆλον ὡς δ' τυγχάνουσιν ἐλέου πρὸς τὴν ἡλικίαν.

ὅτι τ.

οἷοι δὲ οἱ ἐ.

C

D

E

ΚΕΦΑΛ. ια'.

Περὶ ζήλου.

ΠΩΣ * δ' ἔχοντες ζηλοῦσι, καὶ τὰ ποῖα, καὶ ὅτι τίσιν, ἔνδηλον δ' ὅτι δῆλον. εἰ γάρ ἐστι ζῆλος, λύπη τις ὅτι φαινομένῃ παρουσίᾳ ἀγαθῶν ἐπιμόνων καὶ ἐνδεχομένων αὐτῷ λαβεῖν πρὸς τοὺς ὁμοίους τῇ φύσει,

δ' ἔχουσιν οἱ ζηλωταί,

CAPVT XI.

De æmulatione.

QVomodo autem se habeant æmulantes, & qualia æmulentur, & quibus, hinc constat. Si enim est æmulatio, molestia quædam propter eam quæ apparet, præsentiã bonorum honoratorum, & eorum, quæ contingit ipsi assumere in similibus natura,

In quibus enim amant gloriam, & de honore contendunt operibus, & hominum aucupantur opinionem. Et quæcunque bonæ fortunę euentus sunt, fermè in omnibus inuidia est. Et maximè, quæ ipsi aut appetunt, aut putant oportere se habere. Aut in quibus ipsi possessione paulisper superant, aut paulisper deficiunt. Apparet verò etiam quibus inuideant: simul enim dictum est. iis enim, qui propinqui sunt & tempore, & loco, & ætate, & existimatione, inuident. Vnde dictum est, Quod enim cognatum est, etiam inuidere scit. Et quibuscum de honore contendunt: nam de honore contendunt cum iis qui dicti sunt. cum iis verò, qui ab hinc decem millibus annorum erãt, aut cum iis qui erunt, aut cum mortuis, nemo, neque cum iis qui sunt ad Herculeas columnas, neque à quibus longo interuallo putant se suo aut aliorum iudicio relinqui, neque quibus se longè præstare, eodem modo & cum his, & de talibus. Quoniam verò cum iis qui competitores sunt, & riuales, & omnino cum iis qui eadem appetunt, de honore concertant; necesse est his maximè inuidere: vnde dictum est, Et figulus figulo. Et iis qui celeriter, aut qui vix adepti sunt, aut qui nequaquam adepti sunt, inuident. Et quibus consecutis, aut rectè agentibus, dedecus ipsis est. Sunt autem isti, qui propinqui sunt, qui similes. Manifestum enim est ipsorum culpa eos non adipisci quod bonum est. Quare hoc cùm molestum sit, efficit inuidiam. Et iis, qui habent ea, aut consecuti sunt, quæ ipsis conueniebant, aut consecuti fuerant olim. Quamobrem seniores, iunioribus. Et qui multos sumptus fecerunt in idem, iis qui paucos, inuident. Iam verò manifesta sunt etiam ea, propter quæ gaudent tales, & in quibus & quomodo se habentes. Vt enim non habentes molestia afficiuntur, sic habentes ex contrariis voluptatem percipient. Quare si ipsi ita conformati fuerint, & illi, qui digni, quibus misericordia habeatur, aut consequantur aliquid boni, existimantur, sint tales quales illi qui dicti sunt, patet eos non esse consecuturos misericordiam à principibus.

CAPVT XI.

De æmulatione.

QVomodo autem se habeant æmulantes, & qualia æmulentur, & quibus, hinc constat. Si enim est æmulatio, molestia quædam propter eam quæ apparet, præsentiã bonorum honoratorum, & eorum, quæ contingit ipsi assumere in similibus natura,

non quòd alii, ſed quòd non etiam ipſi ſint: (quamobrem & bona eſt æmulatio, & bonorum: inuidere verò malum & malorum: ille enim ſe præparat propter æmulationem ad bona adipiſcenda: hic verò, ne proximus habeat, propter inuidiam *) neceſſe profectò eſt, procliues ad æmulandum eſſe exiſtimantes dignos ſe bonis, quæ non habent. Nemo enim ſe dignum exiſtimat iis quæ apparet fieri non poſſe. quamobrem iuuenes & magnanimi tales. Et quibus adſunt talia bona, quæ honoratis digna ſunt viris. Sunt enim hæc diuitiæ, & multorum amicitia, & magiſtratus, & quæcunque talia. quaſi enim conueniat ipſis probis eſſe, quia conueniunt probè ſe habentibus, æmulantur talia ex bonis. Et quos alii dignos exiſtimant. Et quorum proaui, aut cognati, aut domeſtici, aut natio, aut ciuitas honorata eſt, æmulatores ſunt in his· Domeſtica enim arbitrantur ipſis eſſe, & ſe his dignos exiſtimant. Si verò ſunt æmulanda honeſta bona, neceſſe eſt & virtutes eſſe tales. Et quæcunque aliis vtilia & idonea ad benefaciendum. honorant enim benefacientes, & bonos. Et quorum bonorum fruitio proximis eſt, vt diuitiæ, & pulchritudo magis quàm ſanitas. Apparent verò etiam æmulandi aliqui. qui enim hæc, & talia poſſident, æmulandi ſunt. ea verò ſunt quæ dicta ſunt, vt fortitudo, ſapientia, magiſtratus. nam qui magiſtratus gerunt, in multos poſſunt eſſe benefici: imperatores, oratores, omnes quitalia poſſunt. Et quibus multi ſimiles volunt eſſe, aut multi familiares, aut amici multi, aut quos multi ſuſpiciunt, aut quos ipſi ſuſpiciunt. Et quorum laudes & encomia dicuntur aut à poëtis aut ſcriptoribus orationum. Contemnunt verò contrarios. Nam contraria æmulationi contemptio eſt, & id quod eſt æmulari, ei quod eſt contemnere. Neceſſe autem eſt, ſic ſe habentes, vt æmulentur aliquibus, aut æmulatione petantur, ad contemnendum procliues eſſe, tum hos, tum ob hæc, quæcunque contraria mala habent bonis æmulandis. Quamobrem ſæpenumero contemnunt proſpera fortuna vtentes, cùm ſine honoratis bonis adſit ipſis fortuna. Ac ex quibus quidem affectus excitentur, & diſſoluantur, vnde fides fit, de iis dictum eſt.

A οὐχ ὅτι ἄλλῳ, ἀλλ' ὅτι οὐχὶ καὶ αὐτῷ ἔστι· (δεῖ δὲ καὶ ὁπτεικτὸς εἶναι ὁ ζῆλος, καὶ ὑπτεικτῷ· τὸ δὲ φθονεῖν φαῦλον, καὶ φαύλων· ὁ μὲν γὰρ, αὐτὸν παρασκευάζει ἐπὶ τὸν ζῆλον τυγχάνειν τῶν ἀγαθῶν· ὁ δὲ τὸν πλησίον μὴ ἔχειν] διὰ τὸ φθόνον.) ἀνάγκη δὲ ζηλωτικοὺς μὲν εἶναι τοὺς ἀξιοῦντας ἑαυτοὺς ἀγαθῶν ὧν μὴ ἔχουσιν· οὐδεὶς γὰρ ἀξιοῖ τὰ φαινόμενα ἀδύνατα· διὸ οἱ νέοι καὶ οἱ μεγαλόψυχοι εἶσιν. καὶ οἷς ὑπάρχει τοιαῦτα ἀγαθά, ἃ τῶν ἐντίμων ἀξιᾶται ἀνδρῶν· * ἔστι γὰρ ταῦτα, πλοῦτος, καὶ πολυφιλία, καὶ ἀρχαί, καὶ ὅσα τοιαῦτα. ὡς γὰρ προσῆκον αὐτοῖς ἀγαθοῖς εἶναι, ὅτι προσῆκε τοῖς ἀγαθῶς ἔχουσι, ζηλοῦσι τὰ τοιαῦτα τῶν ἀγαθῶν. καὶ οἷς οἱ ἄλλοι ἀξιοῦσι.] καὶ ὧν προγόνοι, ἢ συγγενεῖς ἢ οἰκεῖοι, ἢ τὸ ἔθνος, ἢ ἡ πόλις, ἔντιμοι, ζηλωτικοὶ περὶ ταῦτα· οἰκεῖα γὰρ οἴονται αὐτοῖς εἶναι), καὶ ἄξιοι τούτων. ἐὰν ᾖ ζηλωτὰ καὶ ἔνδοξα ἀγαθὰ, ἀνάγκη τάς τε ἀρετὰς εἶναι) τοιαύτας. καὶ ὅσα τοῖς ἄλλοις ὠφέλιμα καὶ εὐεργετικά· ἐπαινοῦσι γὰρ τοὺς εὐεργετοῦντας, καὶ τοῖς ἀγαθοῖς. καὶ ὧν ἀγαθῶν ἀπόλαυσις τοῖς πλησίον ἐστίν· οἷον, πλοῦτος, καὶ κάλλος μᾶλλον * ὑγιείας. ὑγιείας. φανερὸν δὲ καὶ οἱ ζηλωτοὶ τίνες· οἱ γὰρ τοῦτα καὶ τὰ τοιαῦτα κεκτημένοι, ζηλωτοί. ἔστι δὲ ταῦτα εἰρημένα, οἷον, ἀνδρία, σοφία, ἀρχή· οἱ γὰρ ἄρχοντες πολλοὺς δύνανται ὠφελεῖν· στρατηγοὶ, ῥήτορες, πάντες οἱ τὰ τοιαῦτα δυνάμενοι. καὶ οἷς πολλοὶ ὅμοιοι βούλονται εἶναι). ἢ πολλοὶ γνώριμοι, ἢ φίλοι πολλοί. * ἢ οἷς ἢ οἷς οἱ πολλοὶ, ἢ οἷς αὐτοὶ θαυμάζουσιν, ἢ οἷς αὐτοὶ θαυμάζουσι. καὶ ὧν ἔπαινοι καὶ ἐγκώμια λέγονται, εἰ ὑπάρχει θαυμ. ποιητῶν, ἢ λογογράφων. καταφρονοῦσι δὲ τῶν ἐναντίων. ἐναντίον γὰρ ζήλῳ καταφρόνησις ἐστί· καὶ τὸ ζηλοῦν τῷ καταφρονεῖν. ἀνάγκη δὲ τοὺς οὕτως ἔχοντας ὥστε * ζηλῶσαί τινας, ἢ] ζηλοῦσθαι, καταφρονητικοὺς εἶναι) τούτων τε, καὶ ὅτι τούτοις ὅσοι τὰ ἐναντία κακὰ ἔχουσι τῶν ἀγαθῶν τῶν ζηλωτῶν. διὸ πολλάκις καταφρονοῦσι τῶν δυστυχούντων, ὅταν μὴ καὶ τῶν ἐντίμων ἀγαθῶν ὑπάρχῃ αὐτοῖς τύχη. δι' ὧν μὲν οὖν τὰ πάθη γίνεται, καὶ διὰ τίνων, καὶ πρὸς οὓς ἡ πίστις γίνοιτο, περὶ αὐτῶν εἴρηται.

A

ΚΕΦΑΛ. ιβ'.

Περὶ παθῶν καὶ ἕξεων τῶν νέων.

καὶ πάθη, Τὰ δὲ ἤθη ποῖοί τινες, * κατὰ τὰ πάθη, καὶ τὰς ἕξεις, καὶ τὰς τύχας, διέλθωμεν μετὰ ταῦτα. λέγω δὲ, πάθη μὲν ὀργὴν, ἐπιθυμίαν, καὶ τὰ τοιαῦτα, περὶ ὧν εἰρήκαμεν πρότερον· ἕξεις δὲ, ἀρετὰς, καὶ κακίας· εἰρήσθω δὲ καὶ περὶ τούτων πρότερον, καὶ ποῖα πρακτικὰ ἕκαστοι, καὶ ποίων πρακτικοί. ἡλικίαι δὲ εἰσι, νεότης, καὶ ἀκμὴ, καὶ γῆρας. * τύχην δὲ λέγω, εὐγένειαν, καὶ πλοῦτον, καὶ δυνάμεις, καὶ τοιαύτια τούτοις, καὶ ὅλως εὐτυχίαν, καὶ δυστυχίαν. οἱ μὲν οὖν νέοι, τὰ ἤθη εἰσὶν ἐπιθυμητικοὶ, καὶ οἷοι ποιεῖν * ὧν ἂν ἐπιθυμήσωσι. καὶ τῶν περὶ τὸ σῶμα ἡδέων, μάλιστα ἀκολουθητικοί εἰσι ταύτης· περὶ τὰ ἀφροδίσια, καὶ ἀκρατεῖς ταύτης. εὐμετάβολοι δὲ καὶ ἀψίκοροι πρὸς τὰς ἐπιθυμίας. καὶ σφόδρα μὲν ἐπιθυμοῦσι, ταχὺ δὲ παύονται. ὀξεῖαι γὰρ αἱ βουλήσεις, καὶ οὐ μεγάλαι, ὥσπερ αἱ τῶν κεκμηκότων δίψαι καὶ πεῖναι. καὶ θυμικοὶ, καὶ ὀξύθυμοι, καὶ οἷοι ἀκολουθεῖν τῇ ὁρμῇ. καὶ ἥττους εἰσὶ τοῦ θυμοῦ. διὰ γὰρ φιλοτιμίαν οὐκ ἀνέχονται ὀλιγωρούμενοι, ἀλλ' ἀγανακτοῦσιν, ἂν οἴωνται ἀδικεῖσθαι. καὶ φιλότιμοι μὲν εἰσι, μᾶλλον δὲ φιλόνικοι· ὑπερέχης γὰρ ἐπιθυμεῖ ἡ νεότης. διὰ δὲ νίκη, ὑπεροχή τις. καὶ ἄμφω ταῦτα μᾶλλον, ἢ φιλοχρήματοι· φιλοχρήματοι δὲ, ἥκιστα, διὰ τὸ μήπω ἀπορίας πεπειρᾶσθαι· ὥσπερ ὁ Πιττακὸς ἔχει ἀπόφθεγμα εἰς Ἀμφιάραον. καὶ οὐ κακοήθεις, ἀλλ' εὐήθεις, διὰ τὸ μήπω πεπειρακέναι πολλὰς πονηρίας. καὶ οὐ πίστοι, διὰ τὸ μήπω πολλὰ ἐξηπατῆσθαι. καὶ εὐέλπιδες· ὥσπερ γὰρ οἱ οἰνωμένοι, οὕτω διάθερμοί εἰσιν οἱ νέοι ὑπὸ τῆς φύσεως. ἅμα δὲ καὶ * διὰ τὸ μήπω πολλὰ ἀποτετυχηκέναι· καὶ ζῶσι τὰ πλεῖστα ἐλπίδι· ἡ μὲν γὰρ ἐλπὶς, τοῦ μέλλοντός ἐστιν· ἡ δὲ μνήμη, τοῦ παρῳχημένου. τοῖς δὲ νέοις, τὸ μὲν μέλλον, πολύ· τὸ δὲ παρελήλυθος, βραχύ· διὰ τὸ μὲν * τῇ γὰρ πρώτῃ ἡμέρᾳ, μεμνῆσθαι μὲν οὐδὲν οἴονται, ἐλπίζειν δὲ πάντα. καὶ εὐεξαπάτητοί εἰσι διὰ τὸ εἰρημένον· ἐλπίζουσι γὰρ ῥᾳδίως. καὶ ἀνδρειότεροι, θυμοὶ γὰρ καὶ εὐέλπιδες. ὧν, τὸ μὲν, μὴ φοβεῖσθαι· τὸ δὲ, θαρρεῖν ποιεῖ· οὔτε γὰρ ὀργιζόμενος οὐδεὶς φοβεῖται·

πολλάκ. τῇ χρῶπ.

διὰ τὸ μὴ

CAPVT XII.

De quatuor generibus morum qui spectantur in auditoribus: & de moribus iuuenum.

MOribus autem quales sint secundùm affectus, & habitus, & ætates, & fortunas, post hæc explicemus. B Ac dico affectus, iram, cupiditatem, & talia, de quibus diximus priùs. habitus verò, virtutes & vitia. Dictum est etiam de his priùs, & qualia præeligant singuli, & qualium sint effectores. Ætates autem sunt iuuentus, & vigor, & senectus. Fortunas verò dico, nobilitatem, diuitias, potentiam, & his contraria, & omnino prosperam aduersamque fortunam. Ac iuuenes quidem moribus sunt cupidi, & C parati ad ea efficienda, quæ concupiuerint, & ex cupiditatibus quæ circa corpus versantur, maximè eius sectatores sunt, quæ circa res venereas est, & incontinentes ipsius: & in horas mutabiles: & fastidiosi in cupiditatibus. & valde quidem concupiscunt: celeriter verò sedantur. Acutæ enim voluntates eis sunt, & non perdurantes, cuiusmodi sunt ægrotantium fames, & sitis. Et excandescentes, & acutè excandescentes, & parati ad impetum sequendum. Et obnoxii sunt iræ. Nam propter studium honoris non D patiuntur se parui fieri, sed molestè ferunt, si existiment se iniuria affici. Et studiosi honoris quidem sunt, sed magis victoriæ. Excellentiam enim cupit iuuentus. & victoria excellentia quædam est, & ambo hæc magis sunt, quàm vt sint studiosi pecuniarum. Studiosi autem pecuniarum sunt minimùm, quia nondum indigentiam experti sunt: quemadmodum Pittaci se habet apophthegma in Amphiaraum. Et non malorum morum, sed bonorum, quia nondum conspexerunt multa mala. Et creduli, E quia nondum in multis decepti sunt. Et bonæ spei: vt enim temulenti, sic calidi sunt iuuenes natura. Simul verò etiam quia nondum in multis opinione lapsi sunt: & viuunt vt plurimùm spe. Nam spes futuri est, memoria verò præteriti: iuuenes autem futuri multum habent, præteriti verò parum. Primo enim tempore se meminisse nihil arbitrantur, sperare autem omnia. Et idonei sunt, qui decipiantur, ob id quod dictum est. Sperant enim facilè. Et viriliores. iracundi enim, & bonæ spei, quorum illud, vt ne metuant, hoc, vt confidant, efficit. Nemo enim, qui irascitur, metuit.

Sperare autem aliquid boni, afferendæ fidentiæ vim habet. Et verecundi: nondum enim honesta alia arbitrantur, sed eruditi sunt à lege solùm. Et magnanimi: nondum enim à vita depressi sunt, sed rerum necessariarum experientiam non habent: & existimare se dignum magnis, magnanimitas est: hoc autem est eius qui bene sperat. Et magis eligunt agere honesta quàm vtilia. moribus enim viuunt magis quàm boni ratione. Est autem boni ratio eius quod vtile est: virtus verò eius quod honestum. Et studiosi amicorum, & studiosi sodalium magis quàm aliæ ætates, quia gaudent conuictu, & ad vtilitatem iudicant nihil. Quare ne amicos quidem. Et omnia in maius & vehementius peccata faciunt contra dictum Chilonis: omnia enim nimis agunt. nam amant nimis, & nimio odio habent, & alia omnia similiter; quippe qui se scire omnia putant, & asseuerant. Hæc autem causa est, cur omnia nimis. Et iniurias inferunt ad contumeliam, & non malitiam. Et misericordes sunt, quia omnes bonos & meliores existimant: sua enim ipsorum innocentia cæteros metiuntur. Quare indigna pati existimant ipsos. Et studiosi risus: quamobrem etiam faceti. Nam facetiæ erudita contumelia sunt. Ac iuuenum quidem tales mores sunt.

Α τὸ, τὸ ἐλπίζειν ἀγαθόν τι, θαῤῥαλέον ὄτι. τὸ αἰσχυντηλόν· οὐ γὰρ πω καλὰ ἔτερα νομίζουσι λαμβάνοισιν, ἀλλὰ πεπαίδευνται ὑπὸ τοῦ νόμου μόνον. τὸ μεγαλόψυχον· οὔτε γὰρ ὑπὸ τοῦ βίου * οὔπω τεταπείνωνται, ἀλλὰ τῶν ἀναγκαίων ἄπειρόν εἰσι· τὸ * ἀξιοῦν αὑτὸν μεγάλων, μεγαλοψυχία· τοῦτο δ', θυέλπιδος. τὸ μᾶλλον αἱρεῖσθαι τὰ καλὰ, τῶν συμφερόντων· ὧν γὰρ ἤθει ζῶσι μᾶλλον, τῷ λογισμῷ· ἔστι δ', ὁ μὲν λογισμὸς, τοῦ συμφέροντος· ἡ δὲ ἀρετὴ τοῦ καλοῦ, * καὶ φιλόφιλοι, τὸ φιλέταιροι μᾶλλον τῶν ἄλλων ἡλικιῶν, διὰ τὸ χαίρειν τῷ συζῆν, τὸ μηδέπω πρὸς τὸ συμφέρον κρίνειν μηδέν· ὥστε μηδὲ τοὺς φίλους. τὸ ἅπαντα ὅτι τὸ μᾶλλον καὶ εὐφορότερον ἁμαρτάνουσι διὰ τὸ Χιλώνειον· πάντα γὰρ ἄγαν ποιοῦσι· φιλοῦσί τε γὰρ ἄγαν, τὸ μισοῦσιν ἄγαν, τὸ ἄλλα πάντα ὁμοίως· οἱ καὶ εἰδέναι πάντα οἴονται, καὶ διϊσχυρίζονται· τοῦτο γὰρ αἴτιόν ἐστι τὸ πάντα ἄγαν· τὸ τὰ ἀδικήματα ἀδικεῖσθαι εἰς ὕβριν, τὸ οὐ κακουργίας. καὶ ἐλεητικοὶ, διὰ τὸ πάντας χρηστοὺς καὶ βελτίους ὑπολαμβάνειν· τῇ γὰρ αὑτῶν ἀκακίᾳ τοὺς πέλας μέτρεῖσθαι· ὥστ' ἀνάξια πάσχειν ὑπολαμβάνουσιν αὐτούς. τὸ φιλογέλωτες. διὰ τὸ ὑπερᾴπελοι· ἡ γὰρ ὑπεραπελία πεπαιδευμένη ὕβρις ἐστί. τὸ μὲν οὖν τῶν νέων, τοιοῦτον ἦθός ἐστιν.

Β

C

D

CAPVT XIII.

De moribus senum.

ΚΕΦΑΛ. ιγ'.

Περὶ παθῶν, τὸ ἕξεων τῶν πρεσβυτέρων.

SEniores verò, & qui vigorem remiserunt, fermè ex illis quæ his sunt contraria, vt plurimùm habent mores. Quoniam enim multorum annorum vitam duxerunt, & in pluribus decepti sunt, & errarunt, & res sunt plures prauæ, neque affirmant aliquid, & E longè minùs omnia quàm oportet, & putant, sciunt autem nihil, & controuersantes adiungunt semper, Forsan, & Fortasse, & omnia dicunt sic, asseueranter autem nihil. Et malorum morum sunt. Esse autem malorum morum, significat omnia in peius interpretari. Præterea suspiciosi sunt, quia increduli; & increduli, quia periti. Et neque magno amore, neque magno odio prosequuntur, propter eandem causam: sed ex Biantis præcepto, & amant tanquam odio habituri, & odio habent tanquam amaturi.

Οἱ δὲ πρεσβύτεροι καὶ πρὸς μακὸν βεβιωκότες, σχεδὸν ἐκ τῶν ἐναντίων τούτοις τὰ πλεῖστα ἔχουσιν ἤθη. διὰ γὰρ τὸ πολλὰ ἔτη βεβιωκέναι, τὸ πλείω ζημιοῦσθαι τῇ πανουργίᾳ ἁμαρτήμασι, καὶ τὰ πλείω φαῦλα εἶναι τῶν πραγμάτων, οὔτε διαβεβαιοῦνται οὐδέν· τὸ * ἢ τὸ ἄγαν ἅπαντα, ἢ διό. τὸ οἴονται, ἴσασι δὲ οὐδέν· τὸ * ἀμφισβητοῦντες, προσθέασιν ἀεὶ τὸ ἴσως τὸ τάχα· τὸ πάντα λέγουσιν οὕτω· παλίως δὲ, οὐδέν. τὸ κακοήθεις εἰσίν· ἔστι γὰρ κακοήθεια, τὸ ὅτι τὸ χείρω ὑπολαμβάνειν ἅπαντα, εἶναι δὲ * κακύποπτοί εἰσι διὰ τὴν ἀπιστίαν· ἄπιστοι δὲ, διὰ ἐμπειρίαν. τὸ οὔτε φιλοῦσι σφόδρα, οὔτε μισοῦσι διὰ ταῦτα· ἀλλὰ κατὰ τὸν Βίαντος ὑποθήκην τὸ φιλοῦσιν ὡς μισήσοντες, τὸ μισοῦσιν ὡς φιλήσοντες. τὸ μικρόψυχοι,

ἄγαν πάντα ἢ τι πάντα ἀμφισβητοῦντες, φιλόφ. τὸ κακύποπτοι

καὶ μικρόψυχοι, διὰ τὸ πεπαυφνωδαι ὑπὸ τῶν βίων. οὐδενὸς γὰρ μεγάλου, οὐδὲ τιμίου, ἀλλὰ πρὸς τὸν βίον ἐπιθυμοῦσι. καὶ αἰσχροκερδεῖς· ἓν γὰρ τῶν ἀναγκαίων ἡ οὐσία· ἅμα δὲ καὶ διὰ τὸ ἐμπειρίαν ἔχουσιν, ὡς χαλεπὸν τὸ κτήσασθαι, καὶ ῥᾴδιον τὸ ἀπολέσαι· καὶ δειλοί, καὶ πάντα προφοβητικοί· ἀναπτίως γὰρ διάκεινται πρὸς πάντα διὰ τὸ ψυχρὸν εἶναι· οἱ δὲ, θερμοί. ὥστε προωδοποίηκε τὸ γῆρας τῇ δειλίᾳ· καὶ γὰρ ὁ φόβος, καταψυξίς τίς ἐστι. καὶ φιλόζωοι· καὶ μᾶλλον ἐπὶ τῇ τελευταίᾳ ἡμέρᾳ, διὰ τὸ τῶν ἐπόντος εἶναι τὴν ἐπιθυμίαν· καὶ ὃ ἂν ἐνδεής, τούτου μάλιστα ἐπιθυμοῦσι· καὶ φίλαυτοι μᾶλλον ἢ δεῖ· μικροψυχία γάρ τίς ἐστι καὶ αὕτη. καὶ πρὸς τὸ συμφέρον ζῶσιν, ἀλλ' οὐ πρὸς τὸ καλὸν μᾶλλον ἢ δεῖ, διὰ τὸ φίλαυτοι εἶναι· τὸ μὲν γὰρ συμφέρον, αὐτῷ ἀγαθόν ἐστι· τὸ δὲ καλὸν, ἁπλῶς. καὶ αἰσχύνονται μᾶλλον ἃ αἰσχυντηλοί· διὰ γὰρ τὸ μὴ φροντίζειν ὁμοίως τοῦ καλοῦ καὶ τοῦ συμφέροντος, ὀλιγωροῦσι τῆς δόξης. καὶ δυσέλπιδες, διὰ τὸ ἐμπειρίαν· διὰ γὰρ πλῆθος τῶν πραγμάτων φαῦλά ἐστιν· ἀποβαίνει γὰρ τὰ πολλὰ ὅπη τὸ χεῖρον. καὶ ἕνεκα διὰ τὴν δειλίαν· καὶ ζῶσι τῇ μνήμῃ μᾶλλον, ἢ τῇ ἐλπίδι· τοῦ μὲν γὰρ βίου, τὸ μὲν λοιπὸν, ὀλίγον· τὸ δὲ παρῳχημένου, πολύ· ἔστι δ', ἡ μὲν ἐλπὶς, τοῦ μέλλοντος· ἡ δὲ μνήμη, τοῦ παρῳχημένου. ὅπερ αἴτιον καὶ τοῦ ἀδολεσχεῖν αὐτοῖς· διατελοῦσι γὰρ τὰ γεγονότα λέγοντες· εὐαμμνημονοῦσι γὰρ ἥδονται. καὶ οἱ θυμοὶ, ὀξεῖς μὲν εἰσιν, ἀσθενεῖς δὲ· καὶ αἱ ἐπιθυμίαι, αἱ μὲν σκληρὰι οὐκ εἰσὶν, αἱ δὲ ἀσθενεῖς. ὥστε οὔτε ἐπιθυμητικοὶ ὅτε πρακτικοὶ καὶ κατὰ τὰς ἐπιθυμίας, ἀλλὰ κατὰ τὸ κέρδος· διὸ καὶ φειδωλοὶ φαίνονται) οἱ τηλικοῦτοι· αὕτη γὰρ ἐπιθυμία ἀφείκασι, καὶ δουλεύουσι τῷ κέρδει· καὶ μᾶλλον ζῶσι κατὰ λογισμὸν, ἢ κατὰ τὸ ἦθος· ὁ μὲν γὰρ λογισμὸς, τοῦ συμφέροντος· τὸ δὲ ἦθος, τῆς ἀρετῆς ἐστι. καὶ παροινήματα ἀδικοῦσιν εἰς κακουργίαν, οὐκ εἰς ὕβριν. ἐλεημονικοὶ δὲ καὶ οἱ γέροντές εἰσιν, οὐ πάντες γ. ἀλλ' οὐ διὰ τοὺς νέους· οἱ μὲν γὰρ, διὰ φιλανθρωπίαν· οἱ δὲ, διὰ ἀσθένειαν. πάντα γὰρ οἴονται ἐγγὺς εἶναι αὐτοῖς παθεῖν· τοῦτο δ' ἦν ἐλεημονικόν· ὅθεν, ὀδυρμικοί εἰσι, καὶ οὐκ ἀντέραστοι, οὐδὲ φιλογέλοιοι· σκαιότερον γὰρ τὸ ὀδυρμικὸν τοῦ φιλογέλωτος· τὰ μὲν οὖν νέων καὶ τὰ γερόντων ἤθη τοιαῦτα. ὥστ', ἐπεὶ ἀποδέχονται πάντες τοὺς ἑαυτῶν ἤθει λεγομένους λόγους, καὶ τοὺς ὁμοίους, δῆλον πῶς χρώμενοι τοῖς λόγοις, τοιοῦτοι φαίνονται καὶ αὐτοὶ, καὶ οἱ λόγοι.

A Et pusillanimi, quia depressi sunt in vita, neque enim magni, neque eximii aliquid, sed quæ ad vitam pertinent, cupiunt. & parum liberales. vnum enim est ex necessariis patrimonium: & simul cùm periti sint, sciunt quàm difficilis sit acquisitio, & facilis amissio. Et timidi, & omnia prætimentes: contrario enim modo affecti sunt ac iuuenes: refrigerati enim sunt: at illi calidi sunt. quare viam aperuit senectus timiditati. Nam timor refrigeratio quædam est. Et studiosi vitæ, & maximè in vltimo tempore: propterea quòd rei absentis est cupiditas; & cuius sunt indigentes, id maximè cupiunt. Et queruli magis, quàm oportet: pusillanimitas enim quædam etiam hæc est. Et ad vtile viuunt, sed non ad honestum, magis quàm oportet, quòd sui ipsorum amantes sunt: vtile enim ipsi bonum est: honestum verò simpliciter. Et inuerecundi magis quàm verecundi: nam quia non curant similiter honestum, & vtile, paruifaciunt quid videatur. Et malæ spei, quia periti. nam vt plurimùm res malæ sunt. Cadunt igitur plerumque in peius. & præterea quia timidi. Et viuunt memoria magis quàm spe. Nam vitæ quod futurum est, exiguum est: præteritum verò multum. Est autem spes futuri: memoria verò præteritorum. Id quod etiam ipsis caussa est loquacitatis: narrant enim præterita. Nam recordantes, voluptatem percipiunt. Et excandescunt quidem acutè, sed imbecilliter. Et cupiditates partim defecerunt, partim debiles sunt. Quare neque cupidi sunt, neque effectores ex cupiditatibus, sed ex lucro. Quocirca etiam temperati apparent tales: cupiditates enim remiserunt, & seruiunt lucro. Et magis viuunt boni ratione, quàm moribus. Boni enim ratio est eius quod vtile est, mores verò virtutis sunt. Et iniuriosè se gerunt ad malitiam, non ad contumeliam. Misericordes verò etiam senes sunt, sed non eadem de caussa ac iuuenes. Illi enim, quia humani: hi verò, quia debiles: omnia enim existimant proxima esse sibi, quæ patiantur. hoc autem erat misericordis. vnde queruli sunt, & non faceti, nec studiosi ridiculorum. Contraria enim sunt, querulum esse, & studiosum risus. Ac iuuenes quidem & seniores eiusmodi sunt moribus præditi. Quare, quoniam recipiunt omnes quæ suis ipsorum moribus conuenienter habentur orationes, & similes, non est incertum, quemadmodum cùm vtuntur orationibus, tales appareant & ipsi, & orationes.

CAPVT

A

CAPVT XIV.

De moribus virorum.

VIgentes autem apparet interiectos inter hos moribus futuros, vtrorumque detrahendo exuperantiam. Et neque valde confidunt: id enim est audaciæ: Neque nimis metuunt, pulchrè ad vtrumque se habentes. Neque omnibus credunt, Neque omnibus non credunt: sed ex veritate iudicant magis. B Et neque ad honestum viuunt solùm: neque ad vtile: sed ad vtrumque. Et neque ad parcimoniam: neque ad luxuriam, sed ad conueniens. Similiter verò etiam ad excandescentiam: Et ad cupiditatem. Et temperantiam cum fortitudine, & fortitudinem cum temperantia coniunctam habent. Nam inter iuuenes & senes hæc distributa sunt. iuuenes enim, fortes sunt & intemperantes: seniores verò, temperantes & timidi. Vt autem in vniuersum dicam, C quæcumque sibi distribuerunt iuuentus & senectus, ex commodis, ea ipsi habent. quæcumque verò excedunt, aut deficiunt, eorum, quod moderatum est, & conueniens. Viget autem corpus à triginta annis vsque ad quinque, & triginta; animus verò circiter vndequinquaginta. Ac de iuuentute quidem, & senectute, & vigore, quales mores quæque ætas habeat; tam multa dicta sint.

CAPVT XV.

D

De moribus nobilium.

DE iis autem quæ à fortuna fiunt, bonis, propter quæ etiam mores cuiusdammodi accidunt hominibus, deinceps explicemus. Ac nobilitatis quidem mores sunt, honoris cupidiorem esse E cum qui possederit ipsum. Omnes enim, cùm aliquid adsit, id accumulare soliti sunt. Nobilitas verò dignitas quædam maiorum est. Et procliuem esse ad contemnendum similes maioribus ipsorum, quia hæc remota magis quàm propinqua, honoratiora sunt, & ad gloriandum idonea. Est autem nobile ex generis virtute. Generosum verò ex eo vt non deficiat à natura. Id quod plerũque non accidit nobilibus, sed sunt multi abiecti. Prouentus enim est etiam in generibus viroru m

ΚΕΦΑΛ. ιδ

Περὶ ἠθῶν τῆς ἀκμαζούσης ἡλικίας.

Οἱ δ' ἀκμάζοντες, φρονηματώδη μεταξὺ τούτων τὸ ἦθος ἔσονται, ἑκατέρων ἀφαιρουμένης τὴν ὑπερβολήν· καὶ οὔτε σφόδρα θαρραλέως· * θρασύτης γὰρ τὸ τοιοῦτον· θρασύτης οὔτε λίαν φοβούμενοι, καλῶς δὲ πρὸς ἄμφω ἔχοντες. οὔτε πᾶσι πιστεύοντες, οὔτε πᾶσιν ἀπιστοῦντες, ἀλλὰ καὶ τὰ ἀληθῆ κρίνοντες * μᾶλλον· * καὶ οὔτε πρὸς τὸ καλὸν ζῶντες μόνον, οὔτε πρὸς τὸ συμφέρον, ἀλλὰ πρὸς ἄμφω] καὶ οὔτε πρὸς ἡδονὴν, οὔτε πρὸς ἀλγηδόνα, ἀλλὰ πρὸς τὸ ἁρμόττον ὁμοίως δὲ καὶ πρὸς θυμὸν, καὶ πρὸς ἐπιθυμίαν. καὶ σώφρονες μετ' ἀνδρίας καὶ ἀνδρεῖοι μετὰ σωφροσύνης. * ἐν γὰρ τοῖς νέοις, καὶ ἐν ἧ πίς τ. τοῖς γέρουσι διῄρηται ταῦτα· εἰσὶ γὰρ οἱ μὲν νέοι, ἀνδρεῖοι καὶ ἀκόλαστοι· οἱ δὲ πρεσβύτεροι, σώφρονες καὶ δειλοί. ὡς δὲ καθόλου εἰπεῖν, ἅσα μὲν διῄρηται τῶν νεότητος καὶ τοῦ γήρως τῶν ὠφελίμων, ταῦτα ἄμφω ἔχουσιν· ὅσα δὲ ὑπερβάλλουσιν, ἢ ἐλλείπουσι, τούτων τὸ μέτριον καὶ τὸ ἁρμόττον. ἀκμάζει δὲ, τὸ μὲν σῶμα, ἀπὸ τῶν τριάκοντα ἐτῶν, μέχρι τῶν πέντε καὶ τριάκοντα· ἡ δὲ ψυχὴ, περὶ τὰ εἴκοσιν ἔτη πεντήκοντα. περὶ μὲν οὖν νεότητος καὶ γήρως καὶ ἀκμῆς, ποίων ἠθῶν ἐστιν ἕκαστον, εἰρήσθω τοσαῦτα.

ΚΕΦΑΛ. ιε'.

Τὸ τῶν εὐγενῶν ἦθος ποῖον.

ΠΕΡΙ δὲ τῶν ἀπὸ τύχης γιγνομένων ἀγαθῶν, δι' ὅσα αὐτῶν καὶ ἐν οἵᾳ ποιᾷ ἄττα συμβαίνει τοῖς εὐγενέσι, λέγωμεν ἑφεξῆς. εὐγενείας μὲν οὖν ἦθός ἐστι, τὸ φιλοτιμότερον εἶναι τὸν κεκτημένον αὐτήν· πάντες γὰρ ὅταν ὑπάρχῃ τι, πρὸς τοῦτο σπουδάζειν εἰώθασιν· ἡ δὲ εὐγένεια, * εὐτιμότης τις προγόνων ἐστί· καὶ * καταφρονητικὸν, καὶ τὸ ὁμοίων τοῖς προγόνοις τοῖς αὐτῶν. * δηλοῖ πόρρω ταῦτα μᾶλλον ἢ ἐγγὺς γιγνόμενα, εὐτιμότερα εἶ) καὶ διαλαζόνευται. ἔστι δὲ, εὐγενὲς μὲν, κατὰ τὴν τῶν γόνων ἀρετήν· πολῖται δὲ, κατὰ τὸ μὴ ἐξίστασθαι ἐκ τῆς φύσεως· ὅπερ ὡς ἐπιπολὺ συμβαίνει τοῖς εὐγενέσιν, ἀλλ' εἰσὶν οἱ πολλοὶ εὐτελεῖς· φορὰ * γάρ τίς ἐστιν ἐν τοῖς γένεσιν ἀνδρῶν, ἐπὶ δὲ τὸ

εὐτιμότης π. καταφρονητικὴ δηλοῖ τ. τοιαῦτα πρ. μ. ἢ ἐ. γ. αὐτ. τοῦ ἐὐ.

γηγομένοις ὥσπερ ἐν τοῖς κατὰ τὰς χώρας * γιγνομένοις ἐνίοτε, καὶ ἐνίοτε αὖ πάλιν ἀναδίδωσιν. ἔξισται δὲ, τὰ μὲν διφυᾶ * ἤθη εἰς μανικώτερα ἤθη· οἷον, οἱ ἀπ' Ἀλκιβιάδου, καὶ οἱ ἀπὸ Διονυσίου τοῦ πρεσβυτέρου· τὰ δὲ σπάνια, εἰς * ἀβελτερίαν C] καὶ ἀφροσύνην· οἷον, οἱ ἀπὸ Κίμωνος καὶ Περικλέους καὶ Σωκράτους.

A vt in iis quæ in agris oriuntur. Nonnunquam si sit bonum genus, exoriuntur ad aliquod tempus viri eximii: & deinde rursus retrofertur. Deficiunt verò bono ingenio prædita genera ad insaniores mores, vt qui ab Alcibiade, & à Dionysio superiore. Stabili verò ingenio prædita, ad socordiam, vt qui à Cimone, & Pericle, & Socrate.

B

ΚΕΦΑΛ. ις'.

Τῷ πλούτῳ αἱ ἕπεσθαι ἤθη.

CAPVT XVI.

De moribus diuitum.

Τῶι δὲ πλούτῳ αἱ ἕπεσθαι ἤθη, ὅτι πολλῆς ἐστιν ἰδεῖν ἅπασιν· ὑβρισταὶ γὰρ καὶ ὑπερήφανοι, πάσχοντες δι' ὑπὸ τῆς κτήσεως τοῦ πλούτου· ὥσπερ γὰρ ἔχοντες ἀπόλαυσιν τἀγαθὰ, οὕτω διάκεινται· * ὁ γὰρ πλοῦτος, οἷον ἀμή τις ἐστὶ τῆς ἀξίας τῶν ἄλλων. δοκοῦσι φαίνεται πάντα ὠνια εἶναι αὐτῷ· καὶ περιφερεῖς, καὶ σαλάκωνες· περιφερεῖς μὲν, διὰ τὸ τιμᾶν, διά τε τὸν τρυφᾶν, καὶ τὸν ἔνδειξιν τῆς εὐδαιμονίας· σαλάκωνες δὲ καὶ ὀλιγωροι, διὰ τὸ πάντας εἰωθέναι διατείβειν περὶ τὸ ἐρώμενον καὶ θαυμαζόμενον ὑπ' αὐτῶν· * καὶ τὸ οἴεσθαι ζηλοῦσθαι τοὺς ἄλλους ἀεὶ καὶ αὐτοί. ἅμα δὲ καὶ εἰκότως * τοῦτο πάσχουσι· πολλοὶ γὰρ εἰσὶν οἱ δεόμενοι τῶν ἐχόντων. ὅθεν καὶ τὸ Σιμωνίδου εἰρῆσθαι πρὸς τὴν σοφὴν καὶ πλουσίων πρὸς τὴν γυναῖκα τὸν Ἱέρωνος, ἐρομένην πότερον κρεῖττον εἴη πλούσιον, ἢ σοφὸν, * Πλούσιον εἰπεῖν. * τοὺς γὰρ σοφοὺς ὁρᾶν ὅτι τῶν πλουσίων θύρας, ἔφη, διατρίβουσας. καὶ τὸ οἴεσθαι ἀξίους εἶναι ἄρχειν· ἔχειν γὰρ οἴονται, ὧν ἕνεκεν ἄξιον ἄρχειν. καὶ ὡς ἐν κεφαλαίῳ, * αὐτοῦ θύδαιμονος ἤθους ὁ πλοῦτός ἐστι. διαφέρει δὲ τοῖς νεωστὶ κεκτημένοις, καὶ τοῖς πάλαι, τὰ ἤθη, τῷ ἀπόντα μᾶλλον καὶ φαύλότερα τὰ κακὰ ἔχειν τοὺς νεοπλούτους ὥσπερ γὰρ ἀπαιδευσία πλούτου ἐστὶ τὸ νεόπλουτον εἶναι. καὶ ἀδικήματα ἀδικοῦσιν οὐ κακουργικὰ, ἀλλὰ τὰ μὲν, ὑβριστικὰ· τὰ δὲ, * ἀκρατευτικά· οἷον εἰς αἰσχίαν, καὶ μοιχείας.

Dluitias qui consequantur mores, in promptu est videre omnibus. Contumelioſi enim sunt & contumaces, perpetientes à possessione diuitiarum. Quasi enim habeant omnia bona, sic affecti sunt. Nam diuitiæ tanquam pretium quoddam sunt æstimationis aliorum. Quare videntur omnia venalia esse ipsarum. Et delicati & arrogantes. Delicati quidem, propter delicias & ostentationem felicitatis. Arrogantes verò & elati, propterea quod omnes soliti sunt versari in eo, quod amatur, & suspicitur ab ipsis: & quia existimant æmulari alios, quæ etiam ipsi. Simul autem, & meritò sic affecti sunt, quia multi indigent habentium. vnde & illud à Simonide dictum est, de sapientibus & diuitibus, apud coniugem Hieronis, interrogantem, Vtrum eueniret meliùs, vt quis esset diues, an sapiens, Vt diues sit, inquit. Sapientes enim se videre in diuitum foribus, dixit. Et quia putant se dignos esse, qui imperent. Se enim habere putant ea quorum causa dignum est imperare. Et vt summatim dicam, Dementis felicis mores diuitiæ efficiunt. Differunt autem in iis qui nuper possederunt, & in iis qui à maioribus acceperunt, ipsi mores: eo quòd omnia magis & peiora mala habent noui diuites: nam quasi imperitia diuitiarum est, nouum diuitem esse. Et iniurias inferunt non malitiosas, sed partim contumelioſas, partim incontinentiæ plenas, vt in verberationem & adulterium.

A

CAPVT XVII.

De moribus potentium & fortunatorum.

SImiliter verò de potentia fermè plerique apparent mores. Partim enim eosdem habet potentia, quos diuitiæ: partim meliores. Sunt enim studiosiores honoris. Et viriliores moribus ii qui potentes sunt, quàm diuites, quia appetunt B opera, quæcumque licet ipsis agere propter potentiam. Et magis dediti studio: quia in sedulitate sint, dum coguntur considerare ea quæ pertinent ad potentiam. Et grandiores quàm grauiores. Reddit enim clariores dignitas. Quamobrem moderatè agunt. Est autem granditas mollis & elegans grauitas. Et si iniuriam faciunt, non in paruis iniurioſi sunt, sed in magnis. Prosperа fortuna particulas habet eorum quæ dicta sunt pro moribus. C Nam ad hæc referuntur quæ videntur esse Fortunæ prosperitates. Præterea vt in iis quæ pertinent ad bonam prolem, & ad bona corporis, facit prospera fortuna vt meliore simus conditione. Ac superbiores quidem sunt, & inconsideratiores propter prosperam fortunam. Vnus autem consequitur melior mos bonam fortunam, quòd deos colunt, & se habent ad cultum diuinum aliquo modo, credentes propter bona quæ proueniunt à fortuna. Ac de iis quidem qui sunt secundùm ætatem, & D fortunam, moribus dictum est. Contraria enim iis quæ exposita sunt, ex contrariis apparent, vt pauperis & infelicis mores, & impotentis.

CAPVT XVIII.

Cur de moribus sit disputatum, & de propositionibus communibus.

QVoniam autem appositarum ad persuadendum orationum vsus ad iudicium refertur: quæ enim scimus, & iudicauimus; de iis nihil ampliùs opus est oratione: refertur autem, siue apud vnum aliquis vtens oratione suadeat, aut dissuadeat, vt admonentes faciunt, aut persuadentes: nihil enim minùs disceptator est vnus: nam cui oportet aliquid persuadere, is est, vt simpliciter dicam, disceptator: siue aduersus controuersantem, siue aduersus propositam sententiam dicat aliquis similiter: oratione enim necesse est vti, & tollere contraria. aduersus quæ, vt aduersus cõtrouersantem verba facit: similiter verò etiam in demonstratiuis:

ΚΕΦΑΛ. ιζ'.

Τίνα τῶν δυνατῶν καὶ εὐτυχῶν ἤθη.

ΟΜΟΙΩΣ δὲ καὶ περὶ δυνάμεως ἡδονὴ τὰ πλεῖστα φανερά ἐστιν ἤθη· τὰ μὲν γάρ, τὰ αὐτὰ ἔχει ἡ δύναμις τῷ πλούτῳ· τὰ δὲ, βελτίω. * φιλοτιμότεροι γὰρ καὶ ἀνδρωδέστεροί εἰσι τὰ ἤθη οἱ δυνάμενοι, τῶν πλουσίων. Διὰ τὸ ἐφίεσθαι ἔργων, ὅσα ἀξιοῦσι αὐτοῖς προσήκειν διὰ τὴν δύναμιν. καὶ σπουδαιοτέροις; διὰ τὸ ἐν ὀπτιμελείᾳ εἶναι, ἀναγκαζόμενοι σκοπεῖν τὰ περὶ τὴν δύναμιν. καὶ σεμνότεροι ἢ βαρύτεροι· ποιεῖ γὰρ * ἐμφανεστέρους τὸ ἀξίωμα· διὸ μετειλήφασιν· ἔστι δὲ ἡ σεμνότης, μαλακὴ ἕξις βαρύτης. καὶ ἐὰν ἀδικῶσιν, * οὐ μικροδικήματά εἰσιν, ἀλλὰ μεγαλοδίκημα. * ἡ δ' εὐτυχία τὰ μέσα ἔχει τῶν εἰρημένων τὰ ἤθη· εἰς μὲν γὰρ τοῦτο συντείνουσιν αἱ μάλιστα δοκοῦσιν εἶναι εὐτυχίαι. καὶ ἔλαττον εἰς εὐτεκνίαν, καὶ τὰ κατὰ τὸ σῶμα ἀγαθά, τὸ διασκευάζει μὲν εὐτυχία πλεονεκτεῖν. ὑπερφανωτέροι μὲν οὖν καὶ ἀλαζονικώτεροι διὰ τὴν εὐτυχίαν εἰσίν. ἐν δ' ἀκολουθεῖ * βέλτιον ἦθος τῇ εὐτυχίᾳ ὅτι φιλόθεοί εἰσι, καὶ ἔχουσι πρὸς τὸ θεῖον πως, πιστεύοντες διὰ τὰ γιγνόμενα ἀγαθὰ * ἀπὸ τῆς τύχης. τὰ μὲν οὖν τῶν καθ' ἡλικίαν καὶ τύχην ἠθῶν, εἴρηται· τὰ γὰρ ἐναντία τῶν εἰρημένων ἐκ τῶν ἐναντίων φανερά ἐστιν· οἷς, πάντος καὶ ἀτυχοῦς ἦθος, * καὶ ἀδυνάτου.

φιλότιμοι γὰρ καὶ ἀνδρ. τὰ ἤ.

σεμνότης

οὐ μικροδικήματά εἰσιν, ἀλλὰ μεγαλοδικήματα. ἡ δ' εὐτυχία τὰ μέσα ἔχει τῶν εἰρ. ἔχει τὰ ἤ.

βέλτιον

ἀπὸ τῆς τύχ.

καὶ ἀδυνάτου.

ΚΕΦΑΛ. ιη'.

Ὅλως ἔστι καὶ ἄλλα πολιτικὰ τῶν τοῦ λόγου εἰδῶν.

E ΕΠΕΙ δὲ ἡ τῶν πιθανῶν λόγων χρῆσις πρὸς κρίσιν ἐστί. περὶ ὧν γὰρ ἴσμεν, καὶ κέκρικεν ἤδη, οὐδὲν ἔτι δεῖ λόγου. ἔστι δὲ, ἢ τὸ περὶ ἕνα τινὰ τῶν κρινόντων τῷ λόγῳ προσηκέτω * ἢ ἀποκρέπη.] οἷς οἱ νουθετοῦντες ποιοῦσιν, ἢ δεῖται τῶν πείθοντες· οὐδὲν γὰρ ἄλλο τῶν κριτής ἐστιν εἰς· ὃν γὰρ δεῖ πεῖσαι, οὗτός ἐστιν, ὡς ἁπλῶς εἰπεῖν, κριτὴς, ἐάν τε πρὸς ἀμφισβητοῦντα, ἐάν τε πρὸς ἀποφαίνοντα λέγῃ τις ὁμοίως. ᾧ γὰρ λόγῳ ἀνάγκη χρῆσθαι, καὶ διαιρεῖν τὰ ἐναντία, πρὸς ἃ ὥσπερ ἀμφισβητοῦντα τὸν λόγον ποιεῖται. ὡσαύτως δὲ καὶ ἐν τοῖς ἐπιδεικτικοῖς.

ὥσπερ γὰρ πρὸς κριτὴν, τὸν ῥητορα, ὁ λόγος συνίσταται. ὅλως δὲ μόνος ὡς ἁπλῶς εἰπεῖν ἐστὶ κριτὴς ὁ ἐν τοῖς πολιτικοῖς ἀγῶσι περὶ ζητούμενα κρίνων· περὶ τε γὰρ ἀμφισβητούμενα ζητεῖται πῶς ἔχει, καὶ περὶ ὧν βουλεύονται. περὶ ὧν τε καὶ πολιτείας ἤθων, ἐν τοῖς συμβουλευτικοῖς εἴρηται πρότερον. ὥστε διωρισμένον ἂν εἴη, πῶς τε, καὶ ἀφ' ὧν οἱ λόγοι τοὺς ἠθικοὺς ποιήσομεν. ἐπεὶ δὲ περὶ ἕκαστον γένος τῶν λόγων, ἕτερόν τι τὸ τέλος ἐστίν· περὶ ἀποφάσεων αὐτῶν εἰλημμέναι δόξαι καὶ προτάσεις εἰσίν, ἐξ ὧν αἱ πίστεις φέρουσι καὶ συμβουλεύοντες, καὶ ἐπιδεικνύοντες, καὶ ἀμφισβητοῦντες· ἔτι δὲ, ἐξ ὧν ἠθικοὺς τοὺς λόγους ἐνδέχεται ποιεῖν, καὶ περὶ τούτων διωρίσθαι· λοιπὸν ἡμῖν διελθεῖν περὶ τῶν κοινῶν· πᾶσι γὰρ ἀναγκαῖον, τὰ περὶ τὸ δυνατὸν καὶ ἀδύνατον προσχρῆσθαι ἐν τοῖς λόγοις· καὶ τοὺς μὲν, ὡς ἔσεσθαι· τοὺς δὲ, ὡς γέγονε, πειρᾶσθαι δεικνύναι. ἔτι δὲ περὶ μεγέθους κοινὸν ἀποφαντέον ἐστὶ τῷ λόγῳ· χρῶνται γὰρ πάντες ᾧ μείουν καὶ αὔξειν, καὶ συμβουλεύοντες ἢ ἀποτρέποντες, καὶ ἐπαινοῦντες ἢ ψέγοντες, καὶ κατηγοροῦντες ἢ ἀπολογούμενοι. τούτων δὲ διειλεγμένων, περὶ τῶν ἐνθυμημάτων κοινῇ πειρατέον εἰπεῖν, εἶτ' ἐφεξῆς] καὶ περὶ παραδειγμάτων, ὅπως τὰ λοιπὰ προθέντες, ἀποτελέσωμεν τὸν ὅρον ἀφ' οὗ ἤρξατο ἡ πρόθεσις. ἔστι δὲ τῶν κοινῶν, τὸ μὲν αὔξειν, οἰκειότατον τοῖς ἐπιδεικτικοῖς, ὥσπερ εἴρηται· τὸ δὲ μεγέθους, τοῖς δικανικοῖς. περὶ τούτων γὰρ ἡ κρίσις· τὸ δὲ δυνατὸν καὶ ἐσόμενον, τοῖς συμβουλευτικοῖς.

συμβ. καὶ προτρέποντες, ἢ ἀποτρέποντες, περί τι ἂν δ. πειρ. εἰπεῖν κοινῇ,

ΚΕΦΑΛ. ιθ'

Περὶ δυνατοῦ καὶ ἀδυνάτου, καὶ πότερον γέγονεν ἢ οὔ· καὶ περὶ μεγέθους καὶ μικρότητος.

ΠΡΩΤΟΝ μὲν οὖν περὶ δυνατῶν καὶ ἀδυνάτων λέγωμεν. εἰ δὴ τὸ ἐναντίον ἢ δυνατὸν ἢ εἶναι ἢ γενέσθαι, καὶ τὸ ἐναντίον· δόξειεν ἂν εἶναι δυνατὸν· οἷον, εἰ δυνατὸν ὑγιᾶναι, καὶ νοσῆσαι· ἡ γὰρ αὐτὴ δύναμις ὑγιάσαι καὶ νοσῆσαι· ἢ γὰρ αὐτὴ δύναμις τῆς ἐναντίας, καὶ ἡ ἀδυναμία τῆς ἐναντίας. ἐὰν δὲ περὶ μεγέθους κοινὸν ἀποφαντέον ᾖ

etiam finis : nihil enim fit, neque incipit fieri, eorum quæ fieri non possunt, quemadmodum, vt diameter sit symmeter, neque inciperet fieri, neque fit. Et cuius finis, etiam principium fieri potest. omnia enim ex principio fiunt. Et si posterius essentia vel ortu potest fieri, etiam prius. quemadmodum si vt vir fiat, fieri potest etiam vt puer. Prius enim hoc fit. Et, sivt puer, etiam vt vir, principium enim illud est. Et quorum amor, vel cupiditas natura est. nemo enim ea quæ fieri non possunt, amat, aut cupit plerumque. Et quorum scientiæ sunt, & artes: possunt ea & esse, & fieri. Et quorum principium, vt oriantur in iis est, quæ & nos coëgerimus, & persuaserimus: hæc verò sunt, quibus meliores sumus, vel domini, vel amici. Et quorum partes fieri possunt, etiam totum fieri potest. Et quorum totum fieri potest, etiam partes plerumque. Si enim obstragulum, & ligula, & solea fieri possunt, etiam calcei possunt fieri, &, si calcei, etiam obstragulum, & ligula, & solea: &, si genus totum eorum quæ possunt fieri, etiam forma. Et, si forma, etiam genus: vt si nauis fieri potest, etiam triremis: &, si triremis, etiam nauis. Et, si alterum eorum quæ natura inter se conferuntur, etiam alterum: vt si duplum, etiam dimidium: &, si dimidium, etiam duplum. Et, si sine arte, vel apparatione potest fieri aliquid, magis per artem & diligentiam fieri potest. vnde & ab Agathone dictum est, Atqui alia quidem fortunæ facere, alia verò nobis necesse est, & ars adhibetur. Et quod à deterioribus, vel inferioribus, vel imprudentioribus fieri potest, etiam à contrariis magis, vt etiam Isocrates dixit, Graue esse Euthynum didicisse, ipsum verò non potuisse inuenire. Quæ verò fieri non possunt, manifesta sunt ex contrariis eorum quæ dicta sunt. Factum autem sit, necne, ex his considerandum. Primùm quidem, si quod minùs vt fiat, natura aptum est, factum est, etiam quod natura aptius est, factum fuerit. Et, si posterius solitum fieri, factum est, etiam prius factum est, vt si obliuionem cepit, etiam didicit hoc aliquando. Et, si potuit, ac voluit, fecit: omnes enim, quando cùm possint, volunt, faciunt. nam impedimentum nullum est. Et, si voluit, & nihil extra prohibuit. Et, si potuit, ac iratus fuit. Et, si potuit, ac concupiuit:

A Καὶ τὸ τέλος· σοῦ γὰρ γίγνεσθαι σοὶ δ' ἀρχὴ γίγνεσθαι τῶν ἀδυνάτων· οἷ, τὸ συμμέτρου τ' ἀμέτρου εἶναι, οὔτε ἂν ἀρξάμενον γίγνεσθαι, οὔτε γίγνοιτ' ἂν· καὶ οὗ τὸ τέλος, καὶ ἡ ἀρχὴ δυνατή· ἅπαντα γὰρ ἐξ ἀρχῆς γίγνεται. καὶ εἰ ὕστερον τῇ λύπῃ γίγνεσθαι δυνατὸν γίγνεσθαι, καὶ τὸ πρότερον· οἷ, εἰ ἄνδρα γίγνεσθαι δυνατόν, καὶ παῖδα· πρότερον γὰρ ἐκεῖνο γίγνεσθαι· καὶ εἰ παῖδα, καὶ ἄνδρα· ἀρχὴ γὰρ ἐκείνη. καὶ ὧν ἔρως ἢ ὀπτὸν ἐκεῖνο. θυμία φύσει ἐστίν· καὶ εἰς τὰ ἀδυνάτων ἐρᾶν, οὐδ' ὀπτὸν θυμεῖν ὡς ὀπτὸν πολύ. καὶ ὧν ἐπιτήδειά εἰσι καὶ τύχαι, δυνατὰ ταῦτα καὶ γίγνεσθαι· καὶ οὗ ἡ ἀρχὴ τῆς γενέσεως ἐν τούτοις ἐστίν, ἃ ἡμεῖς ἀναγκάσαιμεν ἄν, ἢ πείσαιμεν. ταῦτα δ' ἐστίν, ὧν χρείττους, ἢ κύριοι, ἢ φίλοι. καὶ ὧν τὰ μέρη δυνατὰ, καὶ τὸ ὅλον. καὶ ὧν τὸ ὅλον δυνατὸν, καὶ τὰ μέρη ὡς ὀπτὸν πολύ· εἰ γὰρ σκέλος, καὶ κεφαλὴ, καὶ χιτὼν δυνατὸν γίγνεσθαι, καὶ ὑποδήματα δυνατὸν γίγνεσθαι· καὶ εἰ ὑποδήματα, καὶ σκέλος, καὶ κεφαλὴ, καὶ χιτών· εἰ τὸ γένος ὅλον τῶν δυνατῶν γίγνεσθαι, καὶ τὸ εἶδος· καὶ εἰ τὸ εἶδος, καὶ τὸ γένος· οἷ, εἰ πλοῖον γίγνεσθαι δυνατὸν, καὶ τριήρη· καὶ εἰ τριήρη, καὶ πλοῖον. καὶ εἰ ἧττον τῶν πρὸς ἄλληλα πεφυκότων, καὶ ἧττον· οἷ, εἰ δίπλασιον, καὶ ἥμισυ· καὶ εἰ ἥμισυ, καὶ δίπλασιον. καὶ εἰ αὐτοτέχνης ἢ παρασκευῆς δυνατὸν γίγνεσθαί τι, μᾶλλον μετὰ τέχνης καὶ ὀπτιμότητος δυνατόν. ὅθεν καὶ Ἀγάθωνι εἴρηται·

Καί μοι τὰ μέν γε τῇ τύχῃ πρόσεστιν·
τὰ δὲ
Ἡμῖν ἀνάγκη * καὶ τύχῃ πρόσεστιν.

δυνατὰ ταῦτα καὶ ἐν. καὶ πίσ.

καὶ γὰρ εἰ τὸ πρόσωπον καὶ κεφαλὴ καὶ χιτὼν δυνατὸν γίγνεσθαι δυνατόν, καὶ ὑποδήματα δυνατὸν γίγνεσθαι· καὶ εἰ ὑποδ. δυνατὸν γίγνεσθαι· καὶ εἰ εἶδος δυνατὸν γίγνεσθαι καὶ τὰ καὶ τὰ εἴδη, καὶ εἰ τὰ εἴδη, καὶ τὸ γένος.

* καὶ εἰ τῆς χείρονος ἢ ἧττον ἢ ἀφρονεστέρας δυνατὸν, καὶ τοῖς σπουδαίοις μᾶλλον· ὥσπερ καὶ Ἰσοκράτης ἔφη δεινὸν εἶναι εἰ ὁ μὲν Εὔθυνος ἐμαθεν, αὐτὸς δὲ μὴ δυνήσεσθαι εὑρεῖν. πρὸς δὲ * ἀδυνάτων δῆλον ὅτι ἐκ τῶν ἐναντίων τοῖς εἰρημένοις ἐστὶν ἀφορμή· εἰ δὲ γέγονεν, οὐ μὴ γένοιτ', ἐκ τῶν δεκτικῶν σκεπτέον. πρότερον μὲν γὰρ, εἰ τὸ ἧττον γίγνεσθαι πεφυκὸς γέγονε, * γενητὸν ἂν εἴη καὶ τὸ μᾶλλον. καὶ εἰ τὸ ὕστερον εἰωθὸς γίγνεσθαι, γέγονε, καὶ τὸ πρότερον γέγονεν· οἷ, εἰ ὑπελέλησται, καὶ ἔμαθέ ποτε τοῦτο. καὶ εἰ ἐδυνάσθη καὶ ἐβούλετο, πεπραγε· πάντες γὰρ, ὅταν δυνάμενοι βουληθῶσι, πράττουσιν· ἐμποδὼν γὰρ οὐδέν. εἰ δ', εἰ ἐβούλετο, καὶ μηδὲν τῶν ἔξω ἐκώλυε. καὶ * εἰ δυνατὸν, καὶ ὠργίζετο· καὶ εἰ ἐδυνάσθη, καὶ ἐπεθύμει·

ἀδυνάτου καὶ τὸ μᾶλλον πεφυκὸς αὖ εἶν.

καὶ εἰ τοῖς πᾶσι καὶ τοῖς πολλοῖς δυνατὸν, καὶ τοῖς ἐναντίοις μᾶλλον· ὥσπερ καὶ Χ.

ὡς γὰρ ἐπὶ τὸ πολύ, ὧν ὀρέγονται, δι' ἀκρασίαν· οἱ δ' ἐπιεικεῖς, ὅτι τῶν ἐπιεικῶν ἐπιθυμοῦσι. καὶ εἰ ἔμελλε γίγνεσθαι, καὶ ποιεῖν· εἰκὸς γὰρ τὸν μέλλοντα καὶ ποιῆσαι. καὶ εἰ * γέγονεν ὅσα πέφυκε περὶ ἐκεῖνου· οἷ, εἰ ἔτραφε, καὶ ἐβεβούτησε. καὶ εἰ ἐπείρασε, καὶ ἔπραξε. καὶ εἰ ὅσα ὕστερον γέγονε, * καὶ τὸ πρότερον, καὶ τὸ τούτου ἕνεκα, γέγονε· οἷ, εἰ ἐβεβούτησε, καὶ ἔτραφε· καὶ εἰ ἔπραξε, καὶ ἐπείρασεν. ἔστι δὲ τούτων ἀπὸ μὲν τῶν, ἐξ ἀνάγκης· τὰ δὲ, ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ οὕτως ἔχοντα. πρὸς δὲ τῷ μὴ γεγονέναι φανερὸν ὅτι ἐκ τῶν ἐναντίων τοῖς εἰρημένοις. καὶ περὶ τοῦ ἐσομένου, ἐκ τῶν αὐτῶν δῆλον· τό, τε γὰρ ἐν δυνάμει καὶ * βουλήσει ὄν, ἔσται. καὶ τὰ ἐν ἐπιθυμίᾳ, καὶ ὀργῇ, καὶ λογισμῷ μετὰ δυνάμεως ὄντα. ἀπὸ ταύτων * καὶ εἰ τὸ ἐν ὁρμῇ τοῦ ποιεῖν μᾶλλον, ἔσται· ὡς γὰρ ἐπὶ τὸ πολὺ γίνεται μᾶλλον τὰ μέλλοντα, ἢ τὰ μὴ μέλλοντα. καὶ εἰ περὶ γέγονεν ὅσα περὶ τι * πέφυκε καὶ γίγνεσθαι· οἷ. εἰ σπείρονεφεῖ, εἰκὸς ὗσαι· καὶ εἰ τὸ ἕνεκα τούτου * γέγονε, καὶ τοῦδε εἰκὸς γενέσθαι· οἷ, εἰ θεμέλιος, καὶ οἰκία. περὶ δὲ μεγέθους καὶ μικρότητος τῶν πραγμάτων μείζονός τε καὶ ἐλάττονος, καὶ ὅλως μεγάλων καὶ μικρῶν, ἐκ τῶν προειρημένων ἡμῖν ὅτι φανερόν· εἴρηται γὰρ ἐν τοῖς συμβουλευτικοῖς περί τε μεγέθους ἀγαθῶν, καὶ περὶ τοῦ μείζονος ἁπλῶς, καὶ ἐλάττονος. ὥστε ἐπὶ καθ' ἕκαστον τὸν λόγων τὸ προκείμενον τέλος ἀγαθόν ἐστιν· οἷ, τὸ συμφέρον, καὶ τὸ καλὸν, καὶ τὸ δίκαιον· φανερὸν ὅτι δι' ἐκείνων λυπτέον τὰς αὐξήσεις πᾶσι. τὸ δὲ * περὶ ταῦτα ἢ ζητεῖν περὶ μεγέθους ἁπλῶς καὶ ὑπερβολῆς, κενολογεῖν ἐστι· χειρότερα γὰρ ἐστὶ πρὸς τὴν χρείαν τὴν καθόλου, τὰ * καθ' ἕκαστα τῶν πραγμάτων. περὶ μὲν οὖν δυνατοῦ καὶ ἀδυνάτου, καὶ πότερον γέγονεν ἢ οὐ γέγονε, καὶ ἔσται ἢ οὐκ ἔσται· ἔτι δὲ, περὶ μεγέθους καὶ μικρότητος τῶν πραγμάτων, εἰρήσθω ταῦτα.

A plerumque enim quæ appetunt, si possint etiam faciunt; mali quidem propter intemperantiam; boni verò, quoniam bona cupiunt. Et, si debuit fieri, & facere: verisimile enim est, eum, qui facturus fuit, etiam feciſſe. Et, si antè facta sunt, quæcunque naturaliter fiunt ante illud, vel causa illius, vt si fulsit, etiam tonuit: &, si conatus est, etiam fecit. Et, si quæcunque vt posteriùs fiant, naturam habent, aut id, cuius causa fiunt, factum est: etiam quod prius est, & huius causa est, factum est, vt, si tonuit, etiam fulsit, & si fecit, etiam conatus est. Sunt autem ex his omnibus alia quidem ex necessitate; alia verò plerumque ita se habentia. Quod autem non est factum, apparet ex contrariis eorum quæ dicta sunt. Ac futurum ex iisdem manifestum est. Quod enim est in potestate, & voluntate erit. Et quod est in cupiditate, & ira, & commodi ratione cum facultate: propterea etiam quod in procinctu est, vt fiat, vel futurum sit, erit. Plerumque enim fiunt magis futura, quàm non futura. Et, si antè facta sunt, quæcunque vt priùs fiant, naturam habent, vt si nubilatum est, verisimile est pluiturum. Et, si quod est huius causa, factum est, etiam hoc verisimile est factum iri. vt si fundamentum, domus. De magnitudine autem, & paruitate rerum, & maiori, & minori, & omnino magnis, & paruis, ex iis quæ antè dicta sunt, nobis constat: Dictum enim est in deliberatiuis de magnitudine bonorum, & de maiori simpliciter, & minori. Quare, quoniam in vnaquaque oratione propositus est finis id quod bonum est, vt vtile, & honestum, & iustum: apparet ex illis sumendas esse amplificationes omnibus: præter enim hæc aliquid quærere de magnitudine simpliciter, & excellentia, inanis est disputatio: aptiora enim sunt ad vsum, quàm vniuersalia, singularia. Ac de eo quidem, quod fieri potest, & non potest, & vtrùm factum sit an non factum, & erit an non erit; præterea verò de magnitudine & paruitate & rerum, hæc dicta sint.

ΚΕΦΑΛ. κ'.

Περὶ παραδειγμάτων, πόσα εἴδη, καὶ πῶς αὐτοῖς καὶ πότε χρηστέον.

Λοιπὸν δὲ περὶ τῶν κοινῶν πίστεων ἁπάντων εἰπεῖν, ἐπεὶ περὶ τὰ ἴδια. εἰσὶ δὲ αἱ κοιναὶ πίστεις, δύο· ἢ γὰρ

CAPVT XX.

De exemplis.

RElíquum est communem fidem omnibus exponere, quoniam dictum est de propria. Est autem communis fides duplex genere, exemplum,

& enthymema : ſententia enim pars enthymematis eſt. Ac primùm quidem de exemplo dicamus. Nam ſimile eſt inductioni exemplum , & inductio principium eſt. Exemplorum verò formæ duæ ſunt. Nam vna quidem eſt exempli forma , dicere res geſtas : altera verò , ipſum fingere. Atque huius quidem vna pars eſt parabola : altera logi , vt Æſopici , & Libyci. Eſt autem exemplum tale aliquid, vt ſi quis diceret oportere aduerſus Regem parari , & non ſinere eum Ægyptum in poteſtatem redigere : quia Darius non priùs traiecit , quàm Ægyptum cepit : cùm autem cepiſſet , traiecit. Iterum Xerxes non priùs irrupit , quàm occupauit : cùm autem occupaſſet , irrupit. Itaque & nunc , ſi ceperit , traiiciet. quare non permittendum. Parabola verò etiam , quæ Socratica ſunt : vt ſi quis diceret , non oportere ſorte datos magiſtratum gerere. Simile enim eſſe , ac ſi quis athletas ſortiatur , non qui poſſint decertare , ſed qui obtigerint : aut ex nautis quem oporteat gubernare , ſortitus fuerit , quaſi oporteat obtingentem , non autem ſcientem. Logus eſt , qualis Steſichori aduerſus Phalarim , & Æſopi , de duce populari. Steſichorus enim , cùm elegiſſent ducem cum ſummo imperio Himerenſes Phalarim , & eſſent cuſtodiam tradituri corporis , alia fatus, dixit ipſis logum : quemadmodum equus tenuit pratum ſolus , cùm autem veniret cetuus , & corrumperet pabulum, volens punire ceruum , interrogauit hominem an poſſet cum ipſo pœna afficere ceruum. Ille autem affirmauit, ſi acciperet frenum , & ipſe conſcenderet eum , tenens iacula. Cùm autem conditionem accepiſſet , & ille eum conſcendiſſet , loco puniendi , ipſe ſeruiuit confeſtim homini. Sic verò etiam vos , videte , inquit , ne hoſtes , volentes punire , eadem patiamini , quæ equus. Frenum enim iam habetis , cùm elegeritis ducem cum ſummo imperio: ſi verò etiam cuſtodiam tradideritis, & conſcendere permiſeritis , ſeruietis confeſtim Phalaridi. Æſopus verò in Samo , cùm patronus eſſet duci populi cauſſam habenti de capite , dixit , Vulpem cùm traiiceret flumen , decidiſſe in voraginem : cùm minimè poſſet exire, diu malè affectam eſſe , & caninas muſcas multas adhæſiſſe ipſi ; herinaceum verò vagantem , vt videt ipſam , miſericordia captum interrogaſſe , Num abigeret ab ipſa caninas muſcas; eam verò non permiſiſſe; Quærente illo , qua de cauſſa?

A μα, & ἐνθύμημα· ἡ γὰρ γνώμη, μέρος ἐνθυμήματός ἐστι. πρῶτον μὲν οὖν περὶ παραδείγματος λέγωμεν· ὅμοιον γὰρ ἐπαγωγὴ τῷ παραδείγματι· ἡ δ' ἐπαγωγή, ἀρχή· παραδειγμάτων δὲ εἴδη δύο ἐστίν· ἓν μὲν γάρ ἐστι παραδείγματος εἶδος, τὸ λέγειν πράγματα πεπραγμένα· ἓν δὲ, τὸ αὐτὸν ποιεῖν. ζεύτου δὲ, ἓν μὲν, παραβολή· ἓν δὲ, λόγοι, οἷς οἱ Αἰσωπειοι, καὶ* Λιβυκοί. ἔστι δὲ, τὸ μὲν παράδειγμα τοῖον δέ τι, ὡς εἴ τις λέγοι, ὅτι δεῖ πρὸς βασιλέα παρασκευάζεσθαι, καὶ μὴ B ἐᾶν Αἴγυπτον χειρώσασθαι· καὶ γὰρ* πρότερον Δαρεῖος, οὐ πρότερον διέβη, πρὶν Αἴγυπτον λαβεῖν· λαβὼν δὲ, διέβη. καὶ πάλιν, Ξέρξης δ' πρότερον ἐπεχείρησε, πρὶν ἢ ἑλαβε· λαβὼν δὲ, διέβη.] ὥστε* καὶ σοὶ, δὸς λαβεῖν, καὶ τῶν, δὸς λαβόντι σέ· δεῖ δὲ σὲ μὴ ὑπεῖξαι πρότερον. παραβολὴ δὲ,* τὰ Σωκρατικά· οἷς, εἴ τις λέγοι, ὅτι δ' δεῖ τοὺς κληρωτοὺς ἄρχειν. ὅμοιον γὰρ, * ὥσπερ εἴ τις τοὺς ἀθλητὰς κληροῖ, μὴ οἳ δύνανται ἀγωνίζεσθαι, ἀλλ' οἳ ἂν λάχωσιν· ἢ τὸν C πλωτῆρων ὃν τινα δεῖ κυβερνᾶν κληρώσειεν, ὡς δέον τὸν λαχόντα, ἀλλὰ μὴ τὸν ἐπισάμενον. λόγος δὲ, οἷος ὁ Στησιχόρου πρὸς Φάλαριν, καὶ Αἰσώπου πρὸς τὸν* δημαγωγόν. Στησίχορος μὲν γὰρ, ἑλομένων στρατηγὸν αὐτοκράτορα τὸν* Ἱμεραίων Φάλαριν, καὶ μελλόντων Ἱμεραίων φυλακὴν δώσειν τοῦ σώματος, πάλαι δεδεγμένος, εἶπεν αὐτοῖς λόγον, ὡς ἵππος κατεῖχε λειμῶνα μόνος· ἐλθόντος δ' ἐλάφου, καὶ* δεχομένου φυλακὴν τῷ νομεῖ, βουλόμενος τιμωρήσασθαι τὸν ἔλαφον, ἠρώτα* τὸν ἄνθρωπον, εἰ δυνατὸς μετ' αὐτοῦ γενόμενος τὸν ἔλαφον· * ὁ δ' ἔφησεν, ἐὰν λάβῃ χαλινόν, καὶ αὐτὸς ἀναβῇ ἐπ' αὐτὸν, ἔχων ἀκόντια. συνομολογήσαντος δὲ, καὶ ἀναβάντος, αὐτὸν τοῦ τιμωρήσασθαι, αὐτὸς ἐδουλώσατο ἤδη τῷ ἀνθρώπῳ. οὕτω δὲ καὶ ὑμεῖς, * ἔφη, ὁρᾶτε, μὴ τοὺ πολεμίους βουλόμενοι τιμωρήσασθαι, * τοῦτο πάθητε τῷ ἵππῳ· τὸν μὲν γὰρ χαλινὸν ἤδη ἔχετε, ἐλόμενοι στρατηγὸν αὐτοκράτορα· ἐὰν δὲ φυE λακὴν δῶτε, καὶ ἀναβῶσιν ἐάσητε, * δουλεύσετε ἤδη Φαλαρείδῃ. Αἴσωπος δὲ ἐν Σάμῳ * δημαγωγῶν συκοφαντῆσαι δημαγωγῷ χρηστῷ τινὶ ἐπειρᾶτο, ἔφη, ἀλώπεκα διαβαίνουσαν ποταμὸν ἁπαλθεῖν εἰς φάραγγα· ἃ δυσαμένων οὐκ ἐξελθεῖν, πολὺν χρόνον κακοπαθῆσαι, καὶ κυνορραίστας πολλοὺς ἔχεσθαι αὐτῆς. ἐλθόντα οὖν πλανώμενον, ὡς εἶδεν αὐτὸν, καὶ οἰκτείραντα ἐρωτᾶν, εἰ ἄφλοι αὐτὴ τοὺς κυνορραίστας· τὴν δὲ ἐκέλευ-

ἐσχιῶσθαι δ' ἀφ' ἁπλῶν τί; Φαίη, ὅτι οὗτοι μὲν πλήρεις μου ἤδη εἰσὶ, καὶ ὀλίγον ἔλκουσιν αἷμα· ἐὰν δὲ τούτους ἀφέλῃ, ἕτεροι ἐλθόντες πεινῶντες, ἐκπιοῦσί μου τὸ λοιπὸν αἷμα. * ἀτὰρ οὖν καὶ ὑμᾶς, ἔφη, * ὦ ἄνδρες Σάμιοι, οὗτος μὲν οὐδὲν ἔτι βλάπτει· πλούσιος γάρ ἐστιν· ἐὰν δὲ τοῦτον ἀποκτείνητε, ἕτεροι ἥξουσι πένητες, οἳ ὑμῖν δώσουσι * τὰ χρήματα κλέπτοντες. εἰσὶ δ' οἱ λόγοι δημηγορικοὶ, καὶ ἔχουσι μὲν ἀγαθὸν τοῦτο, ὅτι σοφίσματα μὲν δι' ἐν ὅμοια γεγυμνάσθαι, χαλεπόν. λόγους δὲ ῥᾴων· ποιῆσαι γὰρ δεῖ ὡς ἔστι καὶ παραβολὰς, ἂν τις δύνηται τὸ ὅμοιον ὁρᾶν, * ὅπερ ῥᾴδιόν ἐστιν ἐκ φιλοσοφίας. ῥᾴω μὲν οὖν ποιεῖσθαι, τὰ ἀφ' τῶν λόγων χρησιμώτερα δὲ πρὸς τὸ βουλεύσασθαι, τὰ ἀφ' τῶν πραγμάτων· ὅμοια γὰρ ὡς ἐπίπαν τὰ μέλλοντα τοῖς γεγενημένοις· δεῖ δὲ χρῆσθαι τοῖς παραδείγμασι, μὴ ἔχοντα μὲν ἐνθυμήματα, ὡς ἀποδείξεσιν· * εἰ γὰρ πίστις ἀφ' τούτων] ἔχοντα δὲ, * ὡς μαρτυρίοις, ἄνευ λόγου χρῶ μόνον ἐπὶ τοῖς ἐνθυμήμασι. περιττεύεται μὲν γὰρ ἔοικεν ἐπαγωγή. τοῖς δὲ ῥητορικοῖς σὺν οἰκεῖον ἐπαγωγή, πλὴν ὀλίγοις· ἄνευ λόγου δὲ, μαρτυρίοις· ὁ δὲ μάρτυς, πᾶσιν ἀναγκαῖος πιθανός. διὸ καὶ περιττεύεται μὲν, ἀναγκαῖον πολλάκις λέγειν ἄνευ λόγου δὲ, καὶ ἐν ἰατρικῇ. μάρτυς γὰρ * πιστὸς ἢ εἷς χρήσιμος. πόσα μὲν οὖν εἴδη παραδειγμάτων, καὶ πῶς αὐτοῖς, καὶ πότε χρηστέον, εἴρηται.

A dixisse, Quoniam istæ quidem plenæ mei iam sunt, & parum sanguinis fugunt: Si verò has abegeris, aliæ venientes famelicæ exhaurient mihi reliquum sanguinis. Igitur etiam vobis, inquit, ô viri Samii, iste non amplius nocet: dives enim est. Si verò hunc interfeceritis, alii venient pauperes, qui vobis dilapidabunt publica, depeculantes. Sunt autem Logi concionibus accommodati, & habent bonum hoc, quòd res quidem inuenire similes, quæ gestæ sint, difficile est: logos verò facilius: fingere enim oportet, vt etiam parabolas, si quis possit simile intueri, quod facilius est ex Philosophia. Ac facilius quidem apparantur, quæ sunt ex logis: sed vtiliora ad consultandum, quæ sunt ex rebus gestis. Similia enim plerumque sunt futura præteritis. Oportet autem vti exemplis non habentem quidem enthymemata, tanquam demonstrationibus: habentem verò, tanquam testimoniis, pro epilogis ea adhibendo in enthymematibus. præposita enim similia sunt inductionibus. & oratoris non est accommodata inductio, nisi paucis: subiecta verò testimoniis. Ac testis vbique ad persuadendum appositus. Quamobrem etiam præponentem necesse est multa dicere: subiicientem verò vel vnum satis. Testis enim fide dignus etiam vnus vtilis est. Ac quot quidem species exemplorum sint, & quomodo ipsis, & quando vtendum, dictum est.

ἀπὸ γὰρ ὁμαῖ, ὦ ἄνδρες Σάμιοι, οὗτος μὲν οὐδὲν ἔτι βλάπτει. πλούσιος γάρ

τὰ λοιπὰ κ

ὅπως ῥᾴδιον

ὡς μ. ὅτι λόγῳ χ. τοῖς ἐνθυμήμασι.

περιττεύεται μὲν γὰρ ἔοικεν ἐπαγωγῆς

χρησὸς

ΚΕΦΑΛ. κα'.

Περὶ γνώμης τί ἐστι. καὶ πόσα εἴδη αὐτῆς, καὶ πῶς χρηστέον αὐτῇ, καὶ πίνα ὠφέλειαν ἔχει.

CAPVT XXI.

De sententiis.

ΠΕΡΙ δὲ γνωμολογίας ῥηθέντος τί ἐστι γνώμη, μᾶλλον ἂν γένοιτο φανερὸν περὶ ποίων τε καὶ πότε, καὶ πῶσι ἁρμόττει χρῆσθαι τῷ γνωμολογεῖν ἐν τοῖς λόγοις. ἔστι δὲ γνώμη, * ἀπόφασις, οὐ μέντοι περὶ τῶν καθ' ἕκαστον, οἷ, ποῖός τις Ἰφικράτης· ἀλλὰ καθόλου· * οὔτε περὶ πάντων καθόλου, οἷ, ὅτι τὸ αὐτὸ πάσῃ κακίᾳ συμφέρει· ἀλλὰ περὶ ὅσων αἱ πράξεις εἰσὶ, καὶ αἱρεταὶ ἢ φευκταὶ ὅτι πρὸς τὸ πρᾶξαι. ὥστ' ἐπεὶ τὰ ἐνθυμήματα ὁ περὶ * τοιούτων συλλογισμός ἐστι σχεδὸν, τὰ συμπεράσματα τῶν ἐνθυμημάτων, καὶ αἱ ἀρχαὶ, ἀφῃρεθέντος τοῦ συλλογισμοῦ, γνῶμαί εἰσιν· οἷ,

DE sententiæ autem dictione, cùm dictum fuerit quid sit sententia, res maximè constabit, & de qualibus & quando, & quibus conueniat vti sententiæ dictione in orationibus. Est autem sententia, enunciatio, non tamen de singularibus, vt qualis Iphicrates, sed de vniuersalibus: neque de omnibus vniuersalibus, vt rectum curuo contrarium esse: sed de iis quorum actiones sunt, & ea quæ eligimus, aut fugimus ad agendum. Quare cùm enthymemata de his syllogismi genus sint fermè, & conclusiones enthymematum, & principia, ablato syllogismo, sententiæ sunt. vt, οἷ,

ἀπόφασις μέν.

ὧν ὅτι αἱ

τούτων

Nequaquam oportet quicunque prudens natura factus est vir, Eum filios suos eximiè instruere sapientes. Ac hoc quidem est sententia : addita verò caussa, & quamobrem, enthymema erit totum : vt, Nam præter aliam, quam habent, ignauiam, Inuidiam virorum aperiunt infestam. & illud, Nemo est, qui omnino vir felix sit. &, Nullus est virorum, qui liber sit : sententia est : addito autem eo, quod sequitur, enthymema. Aut enim pecuniarum seruus est, aut fortunæ. Iam si sententia est id quod dictum est, necesse est quatuor esse sententiæ species. Aut enim cum epilogo erunt : aut sine epilogo. ac demonstrationis quidem indigentes sunt quæcumque præter opinionem aliquid dicunt, aut controuersum. Quæcumque verò nihil præter opinionem, sine epilogo. Ex his autem necesse est, alias quidem, quia antè cognitæ sunt, nihil indigere epilogo, vt, Viro autem valere optimum est, sicut nobis videtur : apparet enim multis sic. alias verò simul cùm dicuntur, manifestas esse iis qui intuiti fuerint, vt, Nemo amator, qui non semper amet. Ex iis verò, quæ sunt cum epilogo, aliæ enthymematis pars sunt. vt, Nequaquam oportet quicumque prudens natura factus est vir. aliæ enthymematicæ quidem, sed non enthymematis pars, quæ etiam maximè probantur. Sunt autem hæ, in quibus apparet eius quod dicitur, caussa, vt in hoc, Immortalem iram ne serues, cùm mortalis sis, Dicere enim, Non oportet semper seruare iram, sententia est. quod verò additur, Cùm sis mortalis, quam ob rem dicit. Simile verò etiam illud : Mortalia oportet mortalem, non immortalia mortalem sapere. Apparet igitur ex iis quæ dicta sunt, tum quot species sint sententiæ, tum in cuiusmodi re vnaquæque conueniat. Nam de controuersis, aut de iis quæ sunt præter opinionem, non sine epilogo: sed aut præponendo epilogum sententia vti

A Χρὴ δ' οὔ ποθ' ὅστις ἀρτίφρων πέφυκ' ἀνὴρ, Παῖδας περισσῶς ἐκδιδάσκεσθαι σοφούς. Eurip. Medea.

τοῦτο μὲν οὖν γνώμη· προσθετέον δὲ τῆς αἰτίας, καὶ τὸ διὰ τί, ἐνθύμημά * ἐστι τὸ ἴσον ἄπαν. οἷ⟨ον⟩,

Χωρὶς γὰρ ἄλλης ἧς ἔχουσιν ἀρχίας, Φθόνου πρὸς ἄστῶν ἀλφάνοισι δυσμενῆ.

καὶ π'.

B Οὐκ ἔστιν ὅστις πώποτ' ἀνὴρ εὐδαιμονεῖ. Eurip. Hecub.

⟨ἐστὶ⟩ τὸ,

* Οὐκ ἔστιν ἀνδρῶν ὅστις ἐς' ἐλεύθερος·

γνώμη· προσὸν δὲ τὸ διὰ τί, ἐνθύμημα·]

Η χρημάτων γὰρ δοῦλός ἐστιν, ἢ τύχης. Εἰ δή ἐστι γνώμη τὸ εἰρημένον, ἀνάγκη τέτταρα εἶ⟨δη⟩ γνώμης εἶδη· ἢ γὰρ μετ' ἐπιλόγου ἔσται, ἢ αὐτὴ ἐπιλόγου. ἀποδείξεως μὲν οὖν εἰσὶ αἱ ἐπιλόγου διόλωαι * εἰσιν, ὅσαι προδόξοι μὲν λέγονται, ἢ ἀμφισβητούμεναι· ὅσαι δὲ μηδὲν προδόξοι, αὐτῆ ἐπιλόγου· τούτων δ' ἀνάγκη, ταῖς μὲν, διὰ τὸ προσεῖναι, μηδὲν δεῖσθαι ἐπιλόγου· οἷ⟨ον⟩,

C Ἀνδρὶ δ' ὑγιαίνειν ἄριστόν ἐστιν, ὡς γ' ἡμῖν δοκεῖ.

φαίη ἄν τις μὲν γὰρ τοῖς πολλοῖς οὕτω· ταῖς δ' ἅμα λεγομέναις, δῆλας εἶ⟨ναι⟩ ἐπιβλέψασιν· οἷ⟨ον⟩,

* Οὐδεὶς ἐραστὴς, ὅστις οὐκ ἀεὶ φιλεῖ. Eurip. Troad.

τῶν δὲ μετ' ἐπιλόγου, αἱ μὲν, ἐνθυμήματος μέρος εἰσίν· ὥστε⟨ρ⟩,

D Χρὴ δ' οὔ ποθ' ὅστις * ἀρτίφρων. ἀρτ. πέφυκ' ἀνὴρ

αἱ δ' ἐνθυμηματικαὶ μὲν, οὐκ ἐνθυμήματος δὲ μέρος· μάλιστα δ' ἀδοκίμαστοι. εἰσὶ δ' αἵδε, ἐν ὅσαις ἐμφαίνεται τὸ λεγόμενον τὸ αἴτιον· οἷ⟨ον⟩ ἐν ταῖσδε,

Ἀθάνατον ὀργὴν μὴ φύλασσε θνητὸς ὤν.

τὸ μὲν γὰρ φύσει μὴ δεῖν * ἀεὶ φυλάττειν * τὴν ὀργὴν,] γνώμη· τὸ δὲ προσκείμενον, τὸ θνητὸν ὄντα, τὸ διὰ τί λέγει· ὅμοιον δὲ καὶ τὸ,

E Θνατὰ χρὴ τὰ θνατόν, οὐκ ἀθάνατα τὸν θνατὸν φρονεῖν.

φανερὸν οὖν ἐκ τῶν εἰρημένων πόσα τε εἴδη γνώμης, καὶ πῶς ἕκαστον ἁρμόττει. πῶς μὲν γὰρ τῶν ἀμφισβητουμένων, καὶ προδόξων, μὴ αὐτῆ ἐπιλόγου· ἀλλ' ἢ * προσθεῖναι τὸ ἐπίλογον, γνώμη χρῆσθαι

ὡς πρό. *ὃ συμπεράσμαλι· οἷ, εἴ τις εἴποι· ἐγὼ μὲν A oportet loco conclusionis: vt, si quis di-
ὅτιν, ὅπως οὔτε φθονεῖσθαι δεῖ, οὔτ' ἀργὸν cet, Ego quidem, quoniam neque inui-
χρὴ εἶ), οὐ φημι * χρῆναι παιδιὰν εἶναι· ἢ τὰ πρό- diæ subiici oportet, neque ignauum esse,
τερα εἰπόντα, ἐπιπεῖν τὰ ἔμπροσθεν. περὶ nego eruditioni operam dandam. aut hoc
δὲ τῶν μὴ παραδόξων, ἀδήλων δέ, προσθέ- prius dicendo, subiicere, quæ priora sunt.
δεῖ τὸ * δι' ἃ προγεγυλώπασι. ἁρμόττει δ' De iis autem quæ præter opinionem non
ἐν τοῖς τοιούτοις καὶ τὰ Λακωνικὰ ἀποφθέγ- sunt, sed obscura, adiiciendo, quamob-
ματα, καὶ τὰ αἰνιγματώδη· οἷ, ἐί τις λέ- rem concinnè. Conueniunt verò in eius-
γει ὅσπερ Στησίχορος ἐν Λοκροῖς εἶπεν. ὅτι οὐ modi rebus etiam Laconica apophthegmata & ænigmata: vt si quis diceret quod
δεῖ ὑβριστὰς εἶ), ὅπως μὴ οἱ τέττιγες χαμόθεν Stesichorus apud Locrenses dixit, Non
ἄδωσιν· ἁρμόττει δὲ γνωμολογεῖν, ἡλικίᾳ oportere contumelioso esse, ne cicadæ
μὲν * πρεσβυτέρῳ. περὶ δὲ τούτων ὧν ἔμπει- humi canant. Ac conuenit sententiam di- πρεσβυτέρῳ.
ρός τις ὄστιν· ὡς τὸ μὲν μὴ τηλίκοσδον ὄντα cere ætate quidem senioribus, sed de iis B
γνωμολογεῖν, ἀπρεπές, ὥσπερ καὶ τὸ μυθο- quorum peritus est aliquis: quia qui talis
λογεῖν· τὸ δὲ περὶ ὧν ἄπειρος, ἠλίθιον, καὶ ἀ- non sit, eum dicere sententiam indeco-
παίδευτον. σημεῖον δ' ἰκμυόν· οἱ γὰρ ἀγερῶχοι rum est, vt etiam fabulam dicere. De
μάλιστα γνωμοτύποι εἰσί, καὶ ῥᾳδίως ἀποφαί- iis verò, quorum est imperitus, stultum
νονται. καθόλου δὲ μὲν ὄντος καθόλου εἰπεῖν, atque ineruditum est. Ac signum idoneum
μάλιστα ἁρμόττει ἐν ἐπιλισμῷ καὶ δεινώ- est, quòd rustici maximè sententiarum
σι· καὶ ἐν τούτοις, ἢ ἄρχόμενον, ἢ ἀποδείξαν- compositores sunt, & facilè eas proferunt:
τα. χρῆσθαι δὲ δεῖ καὶ τοῖς πεφθεγμένοις καὶ in vniuersum verò de re, quæ vniuersa-
κοιναῖς γνώμαις, ἂν ὦσι χρήσιμοι· δεῖ γὰρ τὸ εἶ) C lis non sit, dicere, conuenit in conque-
κοιναῖ, ὡς ὁμολογουμένων ἀπάντων, ὀρθῶς stione, ac indignatione, & in his, aut
ἔχειν δοκοῦσιν· οἷ προκαλοῦντι εἰς τὸ κιν- cùm exordiaris, aut cùm demonstraueris.
δυνεύειν μὴ θύσασιν. Ac vti oportet etiam peruulgatis & com-
munibus sententiis, si sint vtiles. Nam
quia sunt communes, quasi confitentibus
omnibus rectè se habere videntur, vt ad-
hortanti ad periculum subeundum eos qui
sacrificium non fecerint, Vnum augurium
optimum defendere patriam. & eos qui in-
feriores sunt, Mars belli communis. Et
ad tollendos inimicorum filios, qui nullam
iniuriam faciunt,

Ἰλιάδ. μ. Εἷς οἰωνὸς ἄριστος ἀμύνεσθαι περὶ πάτρης. καὶ ὅτι τὸ ἥπιος ὄντας, Ξανθὸς ἐνυάλιος. καὶ ὅτι τὸ αἰσχρὸν τῶν ἐχθρῶν τὰ τέκνα καὶ μηδὲν ἀδικοῦντα.

Ἰλιάδ. ν. Νήπιος, ὃς πατέρα κτείνας, παῖδας καταλείποι.

Stultus qui natos occiso patre relinquit.

Præterea etiam aliqua ex prouerbiis sententiæ sunt, vt prouerbium. Atticus inquilinus. Et oportet sententias dicere etiam contra ea quæ in ore multitudinis versantur. Dico autem in ore multitudinis versari, vt illud. Noscete ipsum: & illud, Ne quid nimis: quando aut mores appariturі sunt meliores, aut cum affectu dicitur. Cum affectu est, si quis, dum irascitur, etiam diceret, Falsum esse, quòd oportet cognoscere se. Ac iste quidem, si cognosceret se, nunquam, vt imperaret, petiisset. Mores verò meliores, apparent sic: non E oportere, vt aiunt, amare tanquam osurum, sed magis odio habere, tanquam amaturum. Ac oportet dictione præelectionem aperire: sin minùs, caussam subiicere, quemadmodum aut sic dicendo, Oportere amare, non, vt aiunt, sed tanquam semper amaturum: insidiatoris enim alterum est. aut sic: Non placet mihi, quod dicitur: oportet enim verum amicum, tanquam amaturum semper, amare. Neque illud: Ne quid nimis:

μεμφόμενοι, ἐμμόνως, ἐπιβούλευσις

ἔστι δὲ ἔνια τῶν παροιμιῶν καὶ γνωμικὰ εἶναι· οἷ * D παροιμίαι, Ἀπὸ τοῦ πάροικος. δεῖ δὲ τὰ γνώμας λέγειν, καὶ πρὸς τὰ δεδημοσιευμένα· λέγω δὲ δεδημοσιευμένα οἷ τὸ, γνῶθι σαυτόν, καὶ τὸ, μηδὲν ἄγαν· ὅταν ἢ τὸ ἦθος φαίνεσθαι * μέλλῃ βέλτιον, ἢ παθητικῶς εἰρημένον ᾖ. ἔστι δὲ, παθητικῶς μὲν, εἰ ὑπὸ τῆς ὀργιζόμενος φαίη ψεύδεσθαι), ὡς δεῖ μισεῖν αὐτόν· ἔστι * μισῶ εἰ ἐπίστασθαι αὐτὸν, μὴ ποιῶ, εἰ οὐκ ἂν ποτε πρατταγεῖν ἠξίωσε· τὸ δ' ἦθος βέλτιον, ὅτι οὐ δεῖ, ὥσπερ φασὶ, φιλεῖν ὡς μισήσοντα, ἀλλὰ μᾶλλον μισεῖν ὡς φιλήσοντα. δεῖ δὲ τῇ λέξει τιθέναι πρὸς αἵρεσιν * δηλονότι· εἰ δὲ μή, τιθέναι αἰτίαν ὑπολέγειν· οἷον, εἰ οὕτως εἰπόντα, ὅτι δεῖ φιλεῖν, οὐχ ὡς νῦν φασὶν ἀλλ' ὡς ἀεὶ φιλήσοντα. * ὑπεβούλου γὰρ ἂν τοιοῦτον. εἰ ὧδε, ὑπ' ἀρέσκει δέ μοι τὸ λεγόμενον· δεῖ γὰρ τὸν γ' ἀληθινὸν φίλον, ὡς φιλήσοντα ἀεὶ φιλεῖν, καὶ τοῦδε ἕνεκα τὸ μηδὲν ἄγαν.

oportet enim malos nimio odio habere. Afferunt verò orationibus auxilium magnum : vnum quidem, propter vanitatem auditorum : gaudent enim si quis in vniuersum dicens incidat in opiniones, quas illi in parte habent. Iam, quod dico, manifestum erit sic, & simul quomodo oporteat ipsas venari. Sententia enim, vt dictum est, in vniuersum enunciatio est. Gaudent autem, cùm in vniuersum dicitur id quod in parte ipsi existimant, vt si quis vicinis vteretur, aut filiis improbis, probaret eum qui diceret, Nihil vicinitate molestius : aut, Nihil dementius filiorum procreatione. Quare oportet spectare, qualia antè existimauerint : sic postea de iis in vniuersum dicere. Hunc autem oportet vnum vsum habere sententiæ dictionem, & alterum meliorem, quòd moratas efficit orationes. Mores verò habent orationes in quibus manifesta est prælectio. Nam sententiæ omnes hoc faciunt, quia enunciat, qui sententiam dicit, in vniuersum de iis quæ præeligenda sunt. Quare si bonæ sint sententiæ, etiam vt bonis moribus præditus appareat, efficiunt, qui dicit. Ac de sententia quidem, & quid sit, & quot species ipsius, & quomodo vtendum sit ipsis, & quam vtilitatem habeant, dicta sint tam multa.

CAPVT XXII.

De modis quærendorum enthymematum, & de locis

DE enthymematibus verò in vniuersum dicamus, quomodo ea oporteat quærere, & præterea locos : diuersa enim species vtriusque horum est. Ac enthymema quidem syllogismum aliquem esse dictum est priùs : & quomodo syllogismus : & quid differat à Dialecticis. Neque enim longè, neque omnia oportet assumendo colligere. Illud enim obscurum est propter longitudinem : hoc verò nugatorium, quia manifesta dicuntur. Hæc enim est causa cur etiam magis idonei ad persuadendum sint inerudi-ti, quàm eruditi inter vulgares, vt Poëtæ dicunt, Ineruditos apud turbam concinniùs dicere. Illi enim communia, & quæ sunt in vniuersum, dicunt : hi verò quæ sciunt, & quæ propinqua sunt. Quare non ex omnibus quæ probabilia sunt, sed ex definitis dicendum, vt aut iudicantibus, aut iis quos approbant. Atque hoc ipsum sic apparere, manifestum esse oportet aut omnibus aut plurimis. Et non solùm colligere ex necessariis,

ΔΕῖ γὰρ τοὺς γε κακοὺς ἄγαν μισεῖν, ἔχουσι δ' εἰς τοὺς λόγους βοήθειαν μεγάλην· μίαν μὲν διὰ τὴν φορτικότητα τῶν ἀκροατῶν· χαίρουσι γὰρ, ἐὰν εἰς καθόλου λέγων, ὁτιτύχῃ τῆς δόξης, ἃς ἐκεῖνοι κατὰ μέρος ἔχουσιν· ὃ δὲ λέγω, δῆλον ἔσται ὧδε. ἅμα δὲ καὶ πῶς δεῖ αὐτοὺς θηρεύειν· ἢ γὰρ αὐτὸ γνώμην, ὥσπερ εἴρηται, καθόλου ἀπόφασίς ἐστι. χαίρουσι δὲ καθόλου λεγομένου, ὃ κατὰ μέρος παραβάλλοντες τυγχάνουσιν· οἷον, εἴτις φαίη τυχηρὸν εἶναι τὸν γαμεῖν, ἢ τέκνοις φαῦλοις, ἀποδέξαιτ' ἂν τὸν εἰπόντος, Οὐδὲν γὰρ ἀτοπώτερον· εἰπόντος δ', ὅτι οὐδὲν ἠλιθιώτερον τεκνοποιΐας. ὥστε δεῖ σκοπεῖσθαι, πῶς τυγχάνουσι, ποῖα παραβαίνοντες· εἰδὼς γὰρ οὕτω καὶ τούτων καθόλου λέγειν. Ταὐτὸν δὲ δεῖ μίαν χρῆσιν ἔχειν τὸ γνωμολογεῖν, καὶ ἑτέραν χρείαν. ἡ μὲν γὰρ ποιᾶς λόγους. ἦθος δ' ἔχουσι λόγοι, ἁπλῆ δ' ἔστω διαίρεσις. αἱ δὲ γνῶμαι πᾶσαν τὴν ποιοῦσι, διὰ τὸ ἀποφαίνεσθαι τὸν τὰ γνώμιμα λέγοντα καθόλου περὶ τῶν πραγμάτων· ὥστε αἱ χρήσιμαι ὧδε αἱ γνῶμαι, καὶ χρησταὶ φαίνεσθαι ποιοῦσι τοὺς λέγοντας. περὶ μὲν οὖν γνώμης, ἔστι, καὶ ποσαχῶς ἔνδοξος αὐτῆς, καὶ πῶς χρηστέον αὐταῖς, καὶ τίνα ὠφέλειαν ἔχει, εἰρήσθω τοσαῦτα.

ΚΕΦΑΛ. κβ'.

Περὶ ἐνθυμημάτων

ΠΕΡΙ δὲ ἐνθυμημάτων καθόλου τε εἰπωμεν, τίνα τρόπον δεῖ ζητεῖν· καὶ μὴ τῶν καθ' ἕκαστα, τοὺς τόπους. ἄλλο γὰρ εἶδος ἑκατέρου τούτων ἐστίν. ὅλως μὲν οὖν τὸ ἐνθύμημα συλλογισμός τίς ἐστιν, εἴρηται πρότερον· καὶ πῶς συλλογισμός, καὶ τί διαφέρει τῆς διαλεκτικῆς· οὔτε γὰρ πόρρωθεν, οὔτε πάντα δεῖ λαμβάνοντα συνάγειν· τὸ μὲν γὰρ, ἀσαφές, διὰ τὸ μῆκος· τὸ δὲ, ἀδολεσχία, διὰ τὸ φανερὰ λέγειν· τοῦτο γὰρ αἴτιον καὶ τὸ πιθανωτέρους εἶναι τοὺς ἀπαιδεύτους τῶν πεπαιδευμένων ἐν τοῖς ὄχλοις, ὥσπερ φασὶν οἱ ποιηταὶ τοὺς ἀπαιδεύτους πρὸ ὄχλῳ μᾶλλον λέγειν· οἱ μὲν γὰρ τὰ κοινὰ καὶ καθόλου λέγουσιν· οἱ δ', ἃ ὠήθησαν, καὶ τὰ ἐγγύς· ὥστ' οὐκ ἐξ ἁπάντων τῶν δοκούντων, ἀλλ' ἐκ τῶν ὡρισμένων λεκτέον· οἷον, εἰ τοῖς χρήσιμοις, ἢ οἷς ἀποδέχονται· καὶ τοῦτο δ', ὃ χρησθαι, οὕτω φαίνεσθαι, δῆλον εἰ ἢ πᾶσιν, ἢ τοῖς πλείστοις· καὶ μὴ μόνον συνάγειν ἐκ τῶν δυναταῖς χρῆσθαι,

ἐ πῶς γ.

ὑπολαμβ.

πρὸς

πρὸς ἃ.

ἐ πῶς γ.

οἱ ποιηταὶ Eurip. Hippol. καὶ τὰ κ.

ἀλλὰ καὶ ἐκ τῶν ὡς ἐπὶ τὸ πολύ. πρῶτον μὲν οὖν δεῖ λαβεῖν, ὅτι περὶ οὗ δεῖ λέγειν καὶ συλλογίζεσθαι, εἴτε πολιτικῷ συλλογισμῷ, εἴτε ὁπωσοῦν, ἀναγκαῖον καὶ τοῦτο ἔχειν ἢ ὑπάρχοντα, ἢ πάντα, ἢ ἔνια· μηδὲν γὰρ ἔχων, οὐδενὸς ἂν ἔχοις συλλογίζειν· λέγω δέ, οἷον, πῶς ἂν Ἀθηναίοις συμβουλεύσαι Ἀθηναίοις, εἰ πολεμητέον, ἢ μὴ πολεμητέον, μὴ ἔχοντες τὰς δυνάμεις αὐτῶν, πότερον ναυτικὴ, ἢ πεζικὴ, ἢ ἀμφω· καὶ αὐτὴ πόση· καὶ πρόσοδοι τίνες· οἵ τε φίλοι, καὶ ἐχθροί. ἔτι δὲ, τίνας πολέμους πεπολεμήκασι, καὶ πρὸς, καὶ τἄλλα τὰ τοιαῦτα; καὶ ἐπαινεῖν, εἰ μὴ ἔχοι τις τὸν ἐν Σαλαμῖνι ναυμαχίαν, ἢ τὸν ἐν Μαραθῶνι μάχην ἢ τὰ ὑπὲρ Ἡρακλειδῶν πραχθέντα, ἢ ἄλλο τι τοιοῦτον; ἐκ γὰρ τῶν ὑπαρχόντων ἢ δοκούντων ὑπάρχειν καλῶν, ἐπαινοῦσι πάντες. ὁμοίως δὲ καὶ ψέγουσιν ἐκ τῶν ἐναντίων, σκοποῦντες εἰ ὑπάρχει τοιοῦτον αὐτοῖς, ἢ δοκεῖ ὑπάρχειν· οἷον ὅτι τοῖς Ἕλλησι κατεδουλώσαντο, καὶ τοῖς πρὸς τὸν βάρβαρον συμμαχεσαμένοις καὶ ἀριστεύσασιν ἐπολέμησαν, Αἰγινήτας καὶ Ποτιδεάτας καὶ ὅσα ἄλλα τοιαῦτα, καὶ εἴ τι ἄλλο ἁμάρτημα τοιοῦτον ὑπάρχει αὐτοῖς. ὡσαύτως καὶ οἱ κατηγοροῦντες, καὶ οἱ ἀπολογούμενοι ἐκ τῶν ὑπαρχόντων σκοπούμενοι κατηγορήσουσι καὶ ἀπολογήσονται. οὐδὲν δὲ διαφέρει πρὸς Ἀθηναίων, ἢ Λακεδαιμονίων, ἢ ἀνθρώπου, ἢ θεοῦ, αὐτὸ τοῦτο δρᾶν· καὶ γὰρ συμβουλεύοντα τῷ Ἀχιλλεῖ, καὶ ἐπαινοῦντα καὶ ψέγοντα καὶ κατηγοροῦντα καὶ ἀπολογούμενον ἐκ τούτων, τὰ ὑπάρχοντα, ἢ δοκοῦντα ὑπάρχειν, λυπηρὸν, ἵν' ἐκ τούτων λέγω οὓς ἐπαινοῦντες ἢ ψέγοντες, εἴ τι καλὸν ὑπάρχει ἢ αἰσχρὸν. κατηγοροῦντες δὲ ἢ ἀπολογούμενοι, εἴ τι δίκαιον ἢ ἄδικον· συμβουλεύοντες δὲ, εἴτι συμφέρον ἢ βλαβερόν. ὁμοίως δὲ τούτοις καὶ περὶ παραδειγμάτων ὁρισμοῖς οἷς περὶ δικαιοσυνῆς, εἰ ἀγαθὸν ἢ μὴ ἀγαθὸν ἐκ τῶν ὑπαρχόντων τῇ δικαιοσυνῇ, ἢ ᾧ ἀγαθῷ. ὥστ' ὅπερ καὶ πρότερον οὕτω φαίνοιτ' ἂν ἀποδεικνύντες, εἴ τε ἀκριβέστερον, εἴ τε μαλακώτερον συλλογίζοιντο· οὐ γὰρ ἐξ ἁπάντων λαμβάνουσιν, ἀλλ' ἐκ τῶν περὶ ἕκαστον ὑπάρχόντων, καὶ περὶ τὸ λόγου· δῆλον γὰρ ὅτι ἀδυνάτου ὄντος ἁπλῶς δεικνύναι· φανερὸν ὅτι ἀναγκαῖον, ὥσπερ ἐν τοῖς τοπικοῖς, πρῶτον περὶ ἕκαστον ἔχειν εἰλημμένα περὶ τῶν ἐνδεχομένων, καὶ τῶν ἀληθεστάτων. περὶ δὲ τῶν ἐξ ὑποψήφου γινομένων, ζητεῖν ἐστὶν αὐτοῖς ἔστιν, ἀποβλέποντα μὴ εἰς ἀόριστα, ἀλλ' εἰς τοιαῦτα οἷς ὑπάρχει τὸ ἐξ ὑποψήφου εἶναι.

A sed etiam ex iis quæ plerumque ita habent. Ac primùm quidem oportet assumere, de quo oportet dicere, & syllogismo concludere, siue ciuili syllogismo, siue quocumque, necessarium esse de hoc tenere ea quæ insunt, vel omnia, vel aliqua. Nihil enim tenens, ex nihilo posses colligere. Dico autem, exempli gratia, quomodo possemus consulere Athenien sibus vtrùm bellandum an non bellandum sit, non tenentes, quæ potentia ipsorum sit, vtrùm naualis, an pedestris, vel vtrumque: & ipsa quanta: & reditus qui: vel amici, vel inimici? Præterea verò quæ bella gesserint, & quomodo, & alia huiusmodi? Et laudare eos, si non teneamus in Salamine naualem pugnam, & in Marathone prælium, aut quæ pro Heraclidis gesta sunt, aut aliquid aliud tale? nam ex insitis, aut ex iis quæ videntur inesse honestis, laudant omnes. Similiter etiam vituperant ex contrariis, considerantes, quid insit eiusmodi in ipsis, aut videatur: vt quòd Græcos ad seruitutem redegerunt, & eos, qui aduersus Barbarum simul bellum gesserunt, & optimè se gesserunt, subegerunt, Æginetas, & Potidæatas, & quæcumque alia talia, & si quod aliud peccatum eiusmodi insit in ipsis. Eodem autem modo & accusantes, & defendentes, dum ex insitis considerationem habent, accusant, & defendunt. Ac nihil interest, de Athenien sibus an Lacedæmoniis, de homine, an deo, id ipsum facere. Etenim consilium danti Achilli, & laudanti, & vituperanti, & accusanti, & defendenti eum, quæ insunt, aut videntur ineſſe, assumenda sunt, vt ex eis dicamus laudentes, aut vituperantes, si quid honesti insit, aut inhonesti: accusantes, aut defendentes, si quid iusti insit, aut iniusti: consulentes, si quid vtilis, aut pernicioſi. Similiter autem his & de re quacumque, vt de iustitia, bonumne, an non bonum, ex iis quæ insunt iustitiæ, aut bono. Iam verò quoniam & omnes videntur in hunc modum demonstrare, siue accuratiùs, siue negligentiùs syllogismo concludant, (non enim ex omnibus assumunt, sed ex iis quæ in vnoquoque insunt,) & id ratione probatur: manifestum enim est fieri non posse alio modo vt demonstretur: apparet necessarium esse, vt in Topicis, primùm circa vnum quodque tenere selecta de iis quæ contingunt, & opportunissima sunt: de iis verò quæ derepente fiunt, quærere eodem modo, spectantem non indefinita, sed

sed insita, de quibus oratio est, & comprehendentem plurima, & proxima rei. Nam quo plura habeantur insitorum, eo facilius est demonstrare: quo verò propiora, eo magis propria, & minùs communia. Dicimus autem communia, laudare Achillem, quòd homo, & quòd ex semideis, & quòd ad Ilium militauerit: hæc enim etiam aliis insunt. Quare nihilo magis iste Achillem laudat, quàm Diomedem. Propria verò, quæ nemini alii acciderunt, nisi Achilli, vt interfeciſſe Hectorem fortissimum Troianorum, & Cycnum, qui prohibebat omnes exscendere, cùm vulnerari non posset, & quòd admodum iuuenis, & iniuratus militauerit, & quæcumque alia eiusmodi. Ac vnus quidem locus selectionis est, & primus iste Topicus. Elementa verò enthymematum dicamus. Elementum autem voco, & locum enthymematis, idem. Ac primùm dicamus, de quibus necesse est dicere primùm. Sunt enim enthymematum duæ species. Nam alia valent ad demonstrandum esse, vel non esse, alia ad refutandum. Et differunt, vt in Dialecticis Elenchus & syllogismus. Est autem ad demonstrandum valens enthymema, ex confessis colligere, ad refutandum verò, inconfessa colligere. Ac fermè quidem nobis de singulis formis vtilibus & necessariis, habentur loci: selectæ enim de vnoquoque propositiones sunt. Quare ex quibus oportet ducere enthymemata locis, de bono, aut malo, aut honesto, aut turpi, aut iusto, aut iniusto, & de moribus, & affectibus, & habitibus eodem modo, parati nobis sunt priùs loci. Iam verò alio modo in vniuersum de omnibus assumamus, & dicamus, adnotantes, tum qui ad refutandum, tum qui ad demonstrandum valeant: & eos, qui sunt apparentium enthymematum, cùm haud sint enthymemata, quoniam ne syllogismi quidem sunt. Cùm autem demonstrata hæc fuerint, de solutionibus & obiectionibus explicabimus, vnde oporteat aduersus enthymemata eas ducere.

CAPVT XXIII.

De locis enthymematum verorum.

EST autem vnus quidem locus ex iis qui valēt ad demonstrandū, Ex contrariis. Oportet enim videre an contrario contrarium insit, an non insit: refutātem quidem,

A * ἀλλ' εἰς τὰ ὑπάρχοντα, περὶ ὧν ὁ λόγος· καὶ
* περιγράφοντα ὅλη πλῆσα καὶ ἐγγύτατα τῶ
προβλήματος· ὅσῳ μὲν γὰρ αὐ πλείω ἔχηται τῶν
ὑπαρχόντων, τοσούτῳ ῥᾴδιον δεικνύναι· ὅσῳ δὲ
*ἐγγύτερον, τοσούτῳ οἰκειότερα. καὶ ἥττον κοινά.
*λέγω δ', κοινὰ μὲν, τὸ ἐπαινεῖν Ἀχιλλέα ὅτι
ἀνδρεῖος, καὶ ὅτι τῶν ἡμιθέων, & ὅτι * ὑπὸ τὸ
Ἰλιον ἐστράτευσε. ταῦτα γὰρ καὶ ἄλλοις ὑπάρ-
χει πολλοῖς. ὥστ' οὐδὲν μᾶλλον ὁ Ἰάσιος Ἀ-
χιλλέα ἐπαινεῖ ἢ Διομήδη. ἴδια δὲ, ἃ μη-
δενὶ ἄλλῳ συμβέβηκεν, ἢ τῷ Ἀχιλλεῖ, οἷον τὸ
ἀποκτεῖναι τὸν Ἕκτορα τὸν ἄριστον τῶν Τρώων
καὶ τὸν Κύκνον, οἳ * ἐκώλυον ἅπαντας ἀπο-
βαίνειν, ἄπρωτος ὤν· & ὅτι νεώτατος, & οὐκ ἔ-
νορκος ὢν ἐστράτευσε. & ὅσα ἄλλα τοιαῦτα. εἷς
μὲν οὖν * τόπος τῆς ἐκλογῆς, ἐν ᾧ ἔστι τὸ
* ὁρμητικόν. τὰ δὲ στοιχεῖα τῶν ἐνθυμημάτων λέ-
γω μὲν· στοιχεῖον δ' λέγω & τόπον ἐνθυμήμα-
τος τὸ αὐτό. περὶ ὧν δ' εἰπεῖν, περὶ ὧν ἀναγ-
καῖον εἰπεῖν πρῶτον. ἔστι γὰρ τῶν ἐνθυμημάτων
εἴδη δύο· τὰ μὲν γὰρ, δεικτικά ἐστιν, ὃ τί ἔστι ἢ
οὐκ ἔστι· τὰ δὲ, ἐλεγκτικά· καὶ διαφέρει ὡσ-
περ & τῇ διαλεκτικοῖς ἔλεγχος & συλλο-
γισμός. ἔστι δὲ, τὸ μὲν δεικτικὸν ἐνθύμημα,
τὸ ἐξ ὁμολογουμένων συνάγειν· τὸ δὲ ἐλεγ-
κτικὸν τὸ παρ' ἀδόμολογούμενα συνάγειν. σχε-
δὸν μὲν οὖν πάντων * περὶ ἑκάστου τῶν εἰδῶν τῶν
χρησίμων καὶ τῶν ἀναγκαίων ἔχομεν οἱ τόποι·
ἐξειλεγμέναι γὰρ * αἱ προτάσεις περὶ ἑκάστου
εἰσίν. ὥστ' ἐξ ὧν δεῖ φέρειν τὰ ἐνθυμήματα
τόπων, περὶ ἀγαθοῦ ἢ κακοῦ ἢ αἱρετοῦ, ἢ δικαίου
ἢ ἀδίκου· καὶ περὶ τῶν * ἠθῶν & παθημάτων,
καὶ ἕξεων ὡσαύτως * εἰλημμένοι ἡμῖν ὑπάρ-
χουσι περὶ οἱ τόποι. ἔτι δὲ & ἄλλοι τόπου
καθόλου περὶ ἁπάντων λαβωμεν, & λέγωμεν
πρὸς ἃ σπουδάζομεν & πρὸς τὰς ἐλεγκτικὰς & τὰς *
ἀποδεικτικὰς, & τὰς τῶν φαινομένων ἐνθυ-
μημάτων *, * οὐκ ὄντων δὲ ἐνθυμημάτων, ἐπεί-
περ οὐδὲ συλλογισμῶν. διωρισμένων δὲ τού-
των, περὶ τῶν λύσεων & ἐνστάσεων διεξίωμεν,
πόθεν δεῖ πρὸς τὰ ἐνθυμήματα φέρειν.

ἀλλ' εἰς τὰ ὑπ.. περὶ ὧν ὁ λ. καὶ πλείω & ἐγγυτάτω τῶ π. ἐγγυτέρω, λέγομεν δὲ κοινά, τ. εἰς τὸ I.

ἐκώλυον

περὶ ἑκάστου τ. εἰ.

περὶ ἑκ. αἱ π.

ἠθικῶν. al. ἰδικῶν παθ. ἐνθυμήμα δικανικὰ, ὅσων δὲ οὐ.

CAPVT XXIII.

De locis enthymematum verorum.

ΚΕΦΑΛ. κγ'.

Τόποι ἐνθυμημάτων.

ΕΣΤΙ δὲ, εἷς μὲν τόπος τῶν δεικτικῶν, ἐκ τῶν ἐναντίων. δεῖ γὰρ σκοπεῖν εἰ τῷ ἐναντίῳ τὸ ἐναντίον ὑπάρχει· οἷον ἐφ' ἡδονῇ

εἰ μὴ ὑπάρχει· καταστοχάζοιτο δ', εἰ ὑπάρχει· οἷ, ὅτι τὸ σωφρονεῖν, ἀγαθόν· τὸ γὰρ ἀκολασταίνειν, βλαβερόν· ἢ ὡς ἐν τοῖς Μεσσηνιακοῖς· εἰ γὰρ ὁ πόλεμος αἴτιος τῶν παρόντων κακῶν, μετὰ τῆς εἰρήνης δεῖ ἐπανορθώσασθαι.

Εἴωθε γὰρ οὐδὲ τοῖς κακῶς δεδραχόσιν
Ἀκουσίως, δίκαιον εἰς ὀργὴν πεσεῖν.

Οὐκ εἴη' ἂν ἁπλῶς καθεστὼς ὡς οὐ δράσει τινά,
Πεφυκὼς ὅστις οὐκ ἐᾷ τοὺς φίλους βλάπτειν.

Ἀλλ' εἴωθε γὰρ ὅστις ἐν βροτοῖς ψευδηγορεῖν
Πολλάκις, νομίζειν χρὴ τὸν ἐκ τοιούτου λόγου,

Ἅπερ ἀληθῆ πολλὰ συμβαίνειν βροτοῖς.

ἄλλος, ἐκ τῶν ὁμοίων σκοπῶν· ὁμοίως γὰρ δεῖ ὑπάρχειν, ἢ μὴ ὑπάρχειν· οἷ, ὅτι τὸ δίκαιον οὐ πᾶν ἀγαθόν· καὶ γὰρ αἱρετὸν τὸ δικαίως· ἀλλ' οὐχ αἱρετὸν δικαίως ἀποθανεῖν. ἄλλος, ἐκ τῶν πρός ἄλληλα. εἰ γὰρ θατέρῳ ὑπῆρχε καλῶς ἢ δικαίως ποιῆσαι, θατέρῳ τὸ πεπονθέναι· ἢ εἰ κεκλῦσαι, καὶ τὸ πεποιηκέναι· οἷ, ὡς ὁ πλωΐτης Διομέδων περὶ τ
πλωτῶν. al. πλωτιῶν. ἢ δικ. *πελῶν. εἰ γὰρ μηδ' ὑμῖν αἰσχρὸν τὸ πωλῆν, δ- δὲ ἡμῖν τὸ ὠνῆσθαι· ἢ εἰ ᾧ πεποιήκατε καλῶς *ἢ δικαίως ὑπῆρχε, ἢ ᾧ ποιήσομεν· καὶ ἐν τῷ ποιήσοντι, καὶ τῷ πεποιηκέναι· ἔστι δ' ἐν τούτῳ διαλογίσασθαι· εἰ γὰρ δικαίως ἀπέθανε, δικαίως πέπονθεν· ἀλλ' ἴσως οὐχ οὕτω σοι. δεῖ δὲ σκοπεῖν χωρὶς, εἰ ἄξιος ὁ παθὼν παθεῖν, ἢ ὁ ποιήσας ποιῆσαι εἶτα *χρῆναι, *ὁπότε- ρως ἁρμοττεῖ· ἐνίοτε γὰρ διαφωνεῖ τὸ τοιοῦτο· καὶ οὐδὲν κωλύει, ὥσπερ ἐν τῷ Ἀλκμαίωνι *τῷ Θεοδέκτου,

χρῆσθαι, ὑπ. αὐ ἁρμόττῃ. τῷ Θ.

Μητέρα δὲ τὴν σὴν οὔτις ἐξύβρισε βροτῶν;
Φησὶ δ' ἀποκρινόμενος,

Ἀλλ' *ἀφαλαβόντα χρὴ σκοπεῖν. ἐρω- μένης δὲ τῆς Ἀλφεσιβοίας, *πῶς; ἀπολο- γῶν φησί·

ἀφαλεόν- τας σκεπτέον δεῖ. πῶς πᾶν, φησὶ,

Τὸν μὲν θανόντ' ἔκρινας, ἐμὲ δὲ μὴ κτα- νεῖν.

καὶ οἷ περὶ Δημοδόκου δίκη. καὶ τῶν ἀπο- κτεινάντων Νικόμαχον· *ἐπεὶ γὰρ δικαίως ἐκεί- νησεν ἀποκτεῖναι, δικαίως ἔδοξεν ἀποθα- νεῖν· καὶ περὶ τὸν Θήβησιν ἀποθανόντες, *πε- ρὶ οὗ ἐκέλευσε κρῖναι, εἰ δίκαιος ἦν ἀποθα- νών, ὡς οὐκ ἄδικον ὂν ἀποκτεῖναι τ' δικαίως ἀ- ποθανόντα. ἄλλος, ἐκ τοῦ μᾶλλον καὶ ἧττον. οἷ εἰ μηδ' οἱ θεοὶ *πάντα ἴσασι, πολλῇ οἶν δεῖ θεραπεύειν· τοῦτο γάρ ἐστιν, ἐφ' ᾧ μᾶλ- λον αὐ ὑπάρχει, μὴ ὑπάρχειν· δῆλον ὅτι δεῖ φίλον εἶναι· τὸ δέ, ὅτι πολὺ πλεῖστον τύπτει, ὅσῳ καὶ τὸν πατέρα τοῦτο, ἐκ τοῦ, εἰ τὸν ἧττον ὑπάρχει,

ἐπιδὴ

ἢ καλῶς κρῖναι.

A an non insit; confirmantem verò, an insit: vt, temperanter agere, bonum esse: intemperanter enim agere pernicioſum. Aut quemadmodum in Messeniaca: si enim bellum causa est præsentium malorum, cum pace oportet correctionem adhibere. Si enim non iis qui malè egerunt Inuiti, iustum est irasci, Neque si coactus aliquis benefecerit alicui, Conueniens est, illi deberi gratiam. At si est inter mortales falsum dicere appositum ad persuadendum, existimare B oportet etiam contrarium, Fide carentia vera multa accidere mortalibus. Alius, ex similibus casibus: similiter enim oportet inesse, aut non inesse, vt, Iustum non omne bonum esse: nam etiam quod iustè. Iam verò non eligendum iustè mori. Alius, ex iis quæ inter se conferuntur. Si enim alteri inest, vt honestè & iustè fecerit, alteri etiam, vt passus sit. Et, si vt iusserit, etiam vt fecerit. vt publicanus Diomedon de vectigalibus. Si enim non vobis turpe vendere, ne nobis quidem emere. Et, si C ei, qui passus est, vt honestè & iustè passus sit, inest, etiam ei qui fecit. Et, si ei qui fecit, etiam ei qui passus est. Licet verò in hoc captionem facere. Si enim iustè necatus est, iustè passus est: verùm fortasse non à te. Quamobrem oportet considerare separatim, an qui passus est, dignus fuerit qui pateretur, & qui fecit, dignus fuerit qui faceret. deinde vti, in vtram partem conD uenerit: nonnunquam enim differt hoc, & nihil prohibet, vt in Alcmæone Theodectis: Matrem tuam nemo odio habebat mortalium? Affirmat verò, respondens; Sed distinctè considerare oportet. Quærente verò Alphesibœa, Quomodo? Assumens dixit, Necari quidem decreuerunt, verùm me non interficere. & vt de Demosthene iudicium, & iis qui interfecerunt Nicanorem. Quoniam enim iustè iudicati sunt necasse, iustè visus est necatus. Et de eo qui Thebis necatus E est, de quo mandatum est iudicium, num dignus esset, qui moreretur, quasi non iniustũ esset mori, qui iustè moreretur. Alius, ex maiori & minori, vt si neque Dii omnia sciunt, multo minùs homines. Hoc enim est, si cui magis inesse deberet, non inest, profectò neque cui minus. Illud autem, Propinquos verberat, qui etiam patrem, ex eo est, si quod minus inest, etiam quod magis inest, in vtram partem oportebit demonstrare, siue inesse, siue non.

Præterea si neque magis, neque minùs. Vnde dictum est, Et tuus quidem miserandus, cùm filios amiserit, pater. Oeneus autem non, cùm Græciæ amiserit præstantissimum filium? Et quòd, si non fecit Theseus iniustè, ne Alexander quidem. Et, si non Tyndaridæ, neque Alexander. Et, si Patroclum Hector, & Achillem Alexander. Et, si non alii artifices mali, neque Philosophi. Et, si non imperatores mali, quòd vincuntur sæpe, neque sophistæ. Et, si oportet priuatum vestræ gloriæ curam habere, & vos Græcorum. Alius, in tempus intueri, vt Iphicrates in ea aduersus Harmodium: Si priusquam facerem, postulassem, vt statua donarer, si fecissem, concessissetis: cùm fecerim verò, non concedetis? Ne igitur beneficium expectantes promittatis; beneficio autem accepto denegetis· Et rursus, vt Thebani Philippo aditum darent in Atticam; quod si priusquam opem ferret in Phocenses, postulasset, promisissent. absurdum igitur est, si quia neglexit, & credidit, non permiserint. Alius, ex dictis secundùm ipsos aduersus eum qui dixit. Eminet autem hic modus, vt in Teucro vsus est eo Iphicrates contra Atistophontem, cùm quæreret, Num proditurus esset naues ob pecunias, isque id negaret: Ergo tu qui Atistophon es, non prodores, ego verò prodidi, qui sum Iphicrates? Oportet autem existimari iniurioſiorem illum: alioqui, ridiculum apparebit, si aduersus Atistidem accusantem id aliquis diceret. Sed id conuenit in exiguam fidem accusatoris. Vniuersè enim debet accusans melior esse reo. Hoc igitur conuincendum est. In vniuersum autem absurdus iste est, quando aliquis obiurgat alios in iis quæ ipsemet faciat, aut faceret: vel suadet facere ea quæ ipse non faciat, aut non faceret. Alius, ex definitione, vt Dæmonium nihil est, nisi aut Deus, aut Dei opus. Atqui quicumque existimat Dei opus esse, eum necesse est existimare etiam Deos esse. Et vt Iphicrates, generosissimum esse, qui optimus sit. Etenim Harmodio & Aristogitoni nihil prius extitit generosi, quàm generosi aliquid egissent. Et propinquiorem se esse. Certè opera propinquiora sunt mea operibus Harmodii & Aristogitonis, quàm tua. Et vt in Alexandro,

A καὶ τὸ μᾶλλον ὑπαρχει· καὶ ὁπότερον αὐ δίκη δεῖξαι, εἰ δ' ὅλως ὑπαρχει, εἰ δ' ὅλως οὐ ὄν, εἰ μήτε μᾶλλον, μήτε ἧττον. ὅτι εἴρηται,

Καί σὸς μὲν οἰκεῖος παῖδας ὤπολέσας πατήρ.

Οἰνεὺς δ' ἄρ' οὐχί, τὸν Ἑλλάδος ὤπολέσας Κλεινὸν γόνον;

καὶ ὅτι εἰ μηδεὶ Θηβαῖς ἐδίκησαν, οὐδ' Ἀλέξανδρος· καὶ, εἰ μὴ οἱ Τρωάδειδαι, οὐδ' Ἀλέξανδρος. καὶ· εἰ Πάτροκλον Ἕκτωρ. Ἀχιλλέα Ἀλέξανδρος. καὶ· εἰ μηδ' οἱ ἄλλοι* τυχεῖν φασὶ πυγμαῖοι φαῦλοι, οὐδ' οἱ φιλόσοφοι. καὶ, εἰ μηδ' οἱ στρατηγοὶ φαῦλοι, ὅτι* πεζοὶ μὲν πολλάκις, οὐδ' οἱ σοφισταί· καὶ, ὅτι εἰ δεῖ τὸν ἰδιώτου τῆς* ὑμετέρας δόξης ὑπερμελεῖσθαι, καὶ* ὑμᾶς τῆς τῶν Ἑλλήνων. ἄλλος,* ἐκ τοῦ τὸν χρήστον σκοπεῖν, οἷον, ὡς Ἰφικράτης πρὸς τὴν πρὸς Ἁρμόδιον, ὅτι εἰ πρεῖν ποιῆσαι ἠξίουν τῆς εἰκόνος τυχεῖν, ἐδὼ ποιήσω, ἔδοτε δῶ· ποιήσομαι δ', ἆρ' οὐ δώσετε; μὴ τοίνυν μέλλοντες μὲν, ὑπισχνεῖσθε· παθόντες δ' ἀφαιρεῖσθε. καὶ πάλιν πρὸς τὸ, Θηβαίοις φίλιππον* δίειναι εἰς Ἀττικήν τὸν Ἀτιχίου, ὅτι εἰ πρεῖν βοηθῆσαι εἰς Φωκεῖς ἠξίου, ἐπέρρωτ' ἄν. ἄτοπον οὖν εἰ δρᾶν πρόσθεν καὶ βοηθοῦσιν,* μὴ διδόασιν ἄλλος, ὑ διδόασιν ὁκ τῶν εἰρημένων καθ' αὑτοὺς πρὸς τὸν εἰπόντα. Διαφέρει δὲ ὁ ἔπος, οἷον ὁ τοῦ Τυχροῦ, ᾧ ἐχρήσατο Ἰφικράτης πρὸς Ἀεισθοφάνη, ἐπιτρόμους, εἰ πρόδοιν αὐτοῖς ὅπλα χρῆμασιν· ὁ δὲ Φάσηλις δὲ, εἶπα εἶπε, σὺ μὲν Ἀεισθοφῶν ὢν ὁκ ἂν πρόδοιης, ἐγὼ δ' ὢν Ἰφικράτης; δεῖ δ' ὑπάρχειν μᾶλλον αὐ δοκοῦντα* ἀδικῆσαι ὁκ ἄξιον· εἰ δὲ μή, γελοῖον δ' φαίνειν, εἰ πρὸς Ἀεισχίδην κατηγορεῖν, τὸ δ' τις* αὐ εἴποι, ἀλλὰ πρὸς ἀπίστιδην τὸ κατηγορεῖν· ὅλως γὰρ βούλεται ὁ κατηγορῶν, βέλτιον εἶ τὸ φάγειν τος· * τὸ δ' ὧν ἐξελέγχειν ἀεί. καθόλου δ' ἄτοπος οὗτός ἐστιν, ὅταν τις ὑπερμαχᾷ ἄλλοις, ἃ αὐτὸς ποιεῖ, ἢ ποιήσει αὐ· δι' ὃ πρέπει ποιεῖν ἃ αὐτὸς μὴ ποιῇ μηδὲ ποιήσει αὐ· ἄλλος δ' ἐξ ὁρισμοῦ· * οἷον, ὅτι τὸ δαιμόνιον θεός ἐστιν, ἀλλ' ἢ θεὸς, δι' θεοῦ ἔργον. καίτοι ὅστις οἴεται θεοῦ ἔργον εἶ), τοῦτον ἀνάγκη οἴεσθαι εἶναι θεούς εἶ)· καὶ ὡς ὁ Ἰφικράτης, ὅτι ἡνιαόχους ὁ βέλτιστος· καὶ γὰρ Ἁρμοδίῳ ἐ Ἀεισχείνῃ οὐδὲν πρόσεστιν ἡνίοχον εἶναι· ὑπῆρχε ἡνιοχῆσαι, πεῖν ἡνιοχῆσαι πρόσεξαν. καὶ ὅτι συνήθεις αὐτοὺς τὰ θεῶν ἔργα συνήθεσι ἐστὶ τὰ ἐμὰ τοῖς Ἁρμοδίου ἐ Ἀεισχείνου, ἢ τὰ σά. ἐ ὡς ὁ φ Ἀλεξάνδρῳ,

πυγμαῖοι φαῦλοι

ὑπερμαχᾷ ἄλλοις

ἃ αὐτὸς μὴ ποιῇ, μὴ ποιήσει αὐ·

δαιμόνιον ἐστιν, ἔστι θεὸς ἢ θεοῦ ἔργον·

ὁμολογήσαιμεν

ὅλη πάντες δῆ* ὁμολογήσαιεν τοὺς μὴ κοσμίους οὐχ ἑνὸς σώματος ἀγαπᾶν ἀπόλαυσιν. διὸ δὴ Σωκράτης οὐκ ἔφη βαδίζειν ὡς Ἀρχέλαον· ὕβριν γὰρ ἔφη εἶναι, τὸ μὴ δυνασθαι* ἀμεῖψασθαι ὁμοίως δεῖ παθόντα, ὥσπερ καὶ κακῶς· πάντες γὰρ οὗτοι ὁρισάμενοι, καὶ* λαβόντες τὸ τί ἐστι, συλλογίζονται περὶ ὧν λέγουσιν. ἄλλος δὲ κατὰ ποσαχῶς, οἷον ἐν τοῖς τοπικοῖς, περὶ τοῦ ὀρθῶς. ἄλλος δὲ διαιρέσεως· οἷον, ἢ πάντες περιῆνεγκεν ἀδικοῦσιν· ἢ τοῦδε γὰρ ἕνεκα, ἢ τοῦδε, ἢ τοῦδε. διὰ δὲ τοῦτο τὰ δύο, ἀδύνατον· διὰ δὲ τὸ τρίτον, οὐδὲ αὐτοὶ φασιν. ἄλλος* ἐξ ἐπαγωγῆς· οἷον, ἐκ τῆς Γ περρηθίας, ὅτι περὶ τῶν τέκνων, αἱ γυναῖκες πάντα ταὐτὰ δηλοῦσι τοῖς ἀληθέσι. τοῦτο μὲν γὰρ Ἀθήνησι Μαντίᾳ ῥήτορι ἀμφισβητοῦντι πρὸς τὸν υἱὸν ἡ μήτηρ ἀπέφηνε· τοῦτο δὲ Θήβησιν Ἰσμηνίου καὶ Στίλβωνος ἀμφισβητούντων, ἡ Δωδωνὶς ἀπέδειξεν Ἰσμηνίου τὸν υἱόν· καὶ διὰ τοῦτο* Θεσσαλίσκον Ἰσμηνίου ἐνόμιζον. καὶ πάλιν ἐκ τοῦ νόμου τοῦ Θεοδέκτου, *εἴ τις κακῶς ἐπιμεληθείη τῶν ἀλλοτρίων ἵππων, οὐ δώσουσι τοῖς οἰκείοις, οὐδὲ τοῖς* διαφέρουσι τῶν ἀλλοτρίων· οὐκοῦν εἰ ὁμοίως ἐφ' ἁπάντων, καὶ τοῖς κακῶς φυλάξασι τὴν ἀλλοτρίαν, οὐ χρηστέον ὄντινοῦν τῇ οἰκείᾳ σωτηρίᾳ. καὶ ὡς Ἀλκιδάμας, ὅτι πάντες τοῖς σοφοῖς ἡμῶσι· *Πάριοι μὲν γοῦν Ἀρχίλοχον, καίπερ* βλάσφημον ὄντα, τετιμήκασι· καὶ Χῖοι, Ὅμηρον, οὐκ ὄντα πολίτην· καὶ Μιτυληναῖοι, Σαπφώ, καίπερ οὖσαν γυναῖκα. καὶ Λακεδαιμόνιοι, Χίλωνα τῶν γερόντων ἐποίησαν, ἥκιστα φιλόσοφοι ὄντες· καὶ Ἰταλιῶται, Πυθαγόραν. καὶ Λαμψακηνοὶ Ἀναξαγόραν ξένον ὄντα ἔθαψαν, καὶ ἡμῶσιν ἔτι καὶ νῦν. καὶ Ἀθηναῖοι τοῖς Σόλωνος χρησάμενοι νόμοις, εὐδαιμόνησαν. καὶ Λακεδαιμόνιοι, τοῖς Λυκούργου. καὶ Θήβησιν, ἅμα οἱ πρῶτοι φιλόσοφοι* ἐλήφθησαν, καὶ εὐδαιμόνησεν ἡ πόλις. ἄλλος δὲ κρίσεως περὶ τοῦ αὐτοῦ, ἢ ὁμοίου, ἢ ἐναντίου· μάλιστα μὲν, εἰ πάντες καὶ αἰεί· εἰ δὲ μή, *ἀλλ' οἵγε πλείους, ἢ σοφοὶ, ἢ πάντες, ἢ οἱ* πλῆστοι, ἢ ἀγαθοί. ἢ εἰ αὐτοὶ οἱ κρίνοντες, ἢ οἷς ἀποδέχονται οἱ κρίνοντες,] ἢ οἷς μὴ δεῖ τὸ ἐναντίον κρίνειν· οἷον τοῖς κυρίοις, ἢ οἷς μὴ καλὸν τὰ ἐναντία κρίνειν· οἷον θεοῖς, ἢ πατρὶ, ἢ* διδασκάλοις· ὥσπερ εἰς Μιξιδημίδην εἶπεν Αὐτοκλῆς. Εἰ δὲ μὴ σεμναῖς θεαῖς* καλῶς εἶχεν ἐν Ἀρείῳ πάγῳ δοῦναι δίκην, Μιξιδημίδῃ* δ' οὔ; ἢ ὥσπερ Σαπφώ, ὅτι τὸ ἀποθνήσκειν κακόν.

διδασκάλοις. ἀκαιρῶς δ' οὕτω

A Omnes confessuros esse, intemperantes non vno corpore contentos esse ad delectationem. Et caussa, quamobrem Socrates negauit ire ad Archelaum. Contumeliam enim esse dixit, non posse referre, eum qui accepit beneficium: perinde ac eum, qui maleficium. Omnes enim hi definitionem adhibentes, & assumentes prius, quid sit, syllogismo concludunt ea de quibus dicunt. alius ex Quotupliciter, vt in Topicis de eo rectè. alius ex diuisione, vt si omnes trium rerum caussa iniuriam faciunt, nempe aut huius caussa, aut huius, aut huius. Et propter duas facere non potuit. Et propter tertiam ne ipsi quidem dicunt. alius ex inductione, vt ex Peparethia, quòd de filiis mulieres vbique discernunt verum: hoc enim Athenis Mantiæ oratori controuersanti de filio mater indicauit. hoc item Thebis, Ismenia & Stilbone controuersantibus, Dodonis demonstrauit Ismeniæ filium: & ob id Thessaliscum Ismeniæ existimarunt. Et rursus ex lege Theodectis, quòd iis qui malè curarunt alienos equos, non committunt suos. Neque iis qui euerterunt alienas naues. Igitur si similiter in omnibus, neque iis qui malè custodiuerunt alienam, vtendum est ad propriam salutem. Et vt Alcidamas, quod omnes sapientes honorant. Parii igitur Archilochum, quamuis maledicum, honorarunt. Et Chii Homerum qui non erat ciuis. Et Mitylenæi Sapphonem, quamuis esset mulier. Et Lacedæmonii Chilonem in senatorum numerum receperunt, cùm essent minimè studiosi eruditionis. Et Itali Pythagoram. Et Lampsaceni Anaxagoram, qui peregrinus erat, sepeliuerunt, & honorant etiam nunc. Et Athenienses Solonis vsi legibus felices fuerunt. Et Lacedæmonii legibus Lycurgi. Et Thebis simul atque præsides Philosophi electi sunt, etiam felix fuit ciuitas. Alius ex iudicio de eodem aut simili, aut contrario, maximè quidem si omnes, & semper: sin minùs: at saltem plurimi: aut sapientes, vel omnes: vel plurimi aut boni: aut si ipsi iudicantes: aut quos approbant: aut contra quos non potest esse iudicium, vt dominos: aut contra quos non est honestum iudicare, vt Deos, aut patrem, aut præceptorem: vt in Mixidemidem dixit Autocles. Si seueris Deabus, honestum fuit in Areopago dicere caussam: Mixidemidi cur non erit? aut quemadmodum Sappho, mori malum esse,

Dei enim sic iudicarunt, alioqui mortui essent. aut quemadmodum Aristippus aduersus Platonem, asseuerantius quiddam proferentem, vt putabat. atqui sodalis noster, inquit, nihil eiusmodi, significans Socratem. Et Hegesippus Delphis interrogabat Deum, cùm accepisset priùs oraculum Olympiæ, num ipsi eadem viderentur, quæ patri, quasi turpe esset contraria dicere. Et Helenam, vt Isocrates scripsit, virtute præstantem fuisse, siquidem Theseus iudicauit. Et Alexandrum, quem Dex antepossuerunt. Et Euagoram virtute præstantem fuisse, vt Isocrates ait, quia Conon, cùm aduersa fortuna vteretur, omnes alios omittens, ad Euagoram venit. alius ex partibus, vt in Topicis, qualis motio animus? aut enim hæc, aut illa. Exemplum ex Socrate Theodectis: Quale templum violauit? quos Deos non coluit ex iis quos ciuitas existimat? alius, quoniam in plurimis accidit vt ea sequatur aliquid boni, & mali, ex consequenti suadere, aut dissuadere, & accusare, aut defendere, & laudare, aut vituperare, vt eruditionem inuidia consequitur, quæ malum est: & sapientia, quæ bonum. Non igitur oportet eruditi: inuidia enim non est colligenda. Oportet igitur eruditi: sapientia enim est appetenda. Iste locus est Callippi ars, quæ assumpsit & id quod fieri potest, & alia, vt dictum est. alius quando de duobus etiam oppositis suadere aut dissuadere oporteat, etiam eo qui priùs dictus est, loco, in ambobus vti. Differt autem, quia illic quidem quæuis opponuntur, hic verò contraria. vt Sacerdos quædam non sinebat filium cum populo agere: Si enim, inquit, iusta dicas, homines te odio habebunt: si verò iniusta, Dei. Immo oportet cum populo agere: si enim iniusta dicas, homines te amabũt: si verò iusta, Dei. Hoc autem est idem cum eo quod dicitur, Oleũ emere & salem. Et inuersio hæc est, quando duorum contrariorum vtrique bonum & malum consequens sit, contraria vtraque vtrisque. alius, quoniam non eadem laudant apertè, & occultè: sed apertè quidem iusta & honesta laudant maximè: priuatim verò vtilia magis optant: ex his conari colligere alterum. Nam in iis quæ sunt præter opinionem, hic locus potentissimus est. alius, ex eo quod contingit ex proportione, vt Iphicrates, filium ipsius, qui iunior erat ætate, quia magnus esset, munus publicum obire cogentibus, dixit, Si magnos pueros pro viris habent, paruos viros inter pueros esse decernent.

A οἱ θεοὶ γὰρ οὕτω κεκρίκασιν· ἀπέθνησκον γὰρ ἄν. ἢ ὡς Ἀρίστιππος πρὸς Πλάτωνα ἐπαγγελματικώτερόν* πι εἰπόντα, ὡς ἔοικε. ἀλλὰ μὴν ὅγ' ἑταῖρος ἡμῶν, ἔφη, οὐδὲν τοιοῦτον λέγων τὸν Σωκράτην. καὶ Ἡγήσιππος ἐν Δελφοῖς ἐπηρώτα τὸν θεόν, κρεῖττόν ποτε τοῖς Ὀλυμπιάσιν, εἰ αὐτοῖς ταὐτὰ δοκοῖ ἅπερ τῷ πατρί, ὡς αἰσχρὸν ὂν τὰναντία εἰπεῖν. Καὶ περὶ τῆς Ἑλένης, ὡς Ἰσοκράτης ἔγραψεν, ὅτι σπουδαία, εἴπερ Θησεὺς ἐκρινε· καὶ περὶ Ἀλεξάνδρου, ὃν αἱ θεαὶ παρεκρινον· καὶ περὶ Εὐαγόρου, ὅτι σπουδαῖος, ὡς- περ Ἰσοκράτης φησί. Κίνων γοῦν δυστυχήσας, πολλοὺς τῶν ἄλλων παρελιπών, ὡς Εὐαγόραν ἦλθεν. ἄλλος, ἐκ τῶν μερῶν, ὥσπερ ἐν τοῖς Τοπικοῖς, ποία κίνησις* ἡ ψυχή· ἥδε γάρ, ἢ ἥδε. παράδειγμα ἐκ τοῦ Σωκράτους τοῦ Θεοδέκτου· εἰς ποῖον ἱερὸν ἠσέβησε· τίνας θεοὺς οὐ τετίμηκεν ὧν ἡ πόλις νομίζει; * ἄλλος, ὅτι ὅτι τῶν πλεί- ἄνευ ἀπό. ὄντων συμβαίνει, ὥσθ' ἑπεσθαί τι* αὐτοῖς ἀγαθὸν ἢ κακόν, ἐκ τοῦ ἀκολουθητικῶς, παρηρέπειν ἢ B ἀποτρέπειν, ἢ κατηγορεῖν ἢ ἀπολογεῖσθαι, καὶ ἐπαινεῖν ἢ ψέγειν· οἷς τῇ παιδεύσει τὸ φρονεῖσθαι ἀκολουθεῖ κακόν· τὸ δὲ σοφὸν εἶναι, ἀγαθόν· ὥστε δεῖ παιδεύεσθαι· φρονεῖσθαι γὰρ οὐ δεῖ. οὐκοῦν παιδεύεσθαι σοφὸν γὰρ εἶναι δεῖ. * ὁ τόπος οὗτός ἐστιν ἡ Καλλίππου τέχνη παρειλη- ἢ οὐκ ὀρ. al οὐκ ἀ- λόγισ βδοσα τὸ δυνατόν, καὶ τἆλλα, ὡς εἴρηται. ἄλ- λος, ὅταν τε δύο ἐναντίοις ᾖ ἀμφισβητοῦσιν ἢ παρεπέ- πειν ἢ ἀποτρέπειν δέῃ, ᾧ πρότερον εἰρημέ- νῳ* πότερον ὅτι ἀμφοῖν χρῆσθαι. διαφέρει δέ, τῷπρ. ἐπ. ὅτι, ἐκεῖ μὲν τὰ τυχόντα αἱρεῖσθαι· ἐνταῦθα δὲ, τἀναντία· οἷς ἱερὰ ὄντα ἐκ τοῦ ἐναντίου δημη- γορεῖν. * ἐὰν μὲν γὰρ, * ἔφη, τὰ δίκαια λέγῃς, οἱ ἰαμ. γ. τὰ δ. λέγῃς, ἀνθρωποί σε μισήσουσιν· ἐὰν δὲ τὰ ἄδικα, οἱ ρι ἀνθρωποί σε φιλ. ἐὰν θεοί· δεῖ μὴ οὖν δημηγορεῖν· ἐὰν μὲν γὰρ τὰ δί- δ' τὰ δί- καια λέγῃς, οἱ θεοί σε φιλήσουσιν· ἐὰν δὲ τἀ ἄ- καια, οἱ θ. δικα, οἱ ἄνθρωποι. τὸ δ' ὅτι τοῦτ' ὃ λεγο- ἔφησε, τὸ ἔλαιον, μένῳ,* τὸ ἔλεος πείσεσθαι ἢ ζῆς ἄλλας· καὶ ἡ qu. ἔλος. βλαίσωσις τοῦτ' ἔστιν, ὅταν δυοῖν ἐναντίοιν ἑκα- τέρῳ ἀγαθὸν καὶ κακὸν ἕπηται, ἐναντία ἑκάτε- ρα ἑκατέρῃς. ἄλλος, ὅπῃ δ' τὰ αὐτὰ* φανε- ἐπαιν. φα- ρῶς ἐπαινοῦσι, καὶ ἀφανῶς· ἀλλὰ φανερῶς μέν, νερῶς. τὰ δίκαια καὶ τὰ καλὰ ἐπαινοῦσι μάλιστα· ἰδίᾳ δέ, τὰ συμφέροντα μᾶλλον βούλονται· ἐκ πάν- των πειρᾶσθαι συναγωγὴ δὲ τέτρα. τῷ γὰρ πα- ραδόξων ἐστὶ ὁ τόπος κωμῳδητής ἐστιν. ἄλλος, C ἐκ τοῦ ἀναλογεῖν τοῦτο συμβαίνειν· οἷς ὁ Ἰφικρά- της τὸν υἱὸν αὐτοῦ νεώτερον ὄντα * τῆς ἡλικίας, ὅτι τῇ ἡλικίᾳ μείζω, λειτουργεῖν ἀναγκαζόντων, εἶπεν, εἰ τοὺς μὲν παῖδας τῶν ἀνδρῶν* νομίζουσι, τοὺς δὲ μικροὺς τῶν ἀνδρῶν παῖδας εἶναι φήσουσι. τὰναντία

καὶ ὁ Θεοδέκτης ἐν τῷ νόμῳ, οὓς, πολίτας μὲν ποιεῖτε τοὺς μισθοφόρους, οἷς Στράβακα καὶ Χαρίδημον ἕνεκα τοῦ ἐπιεικεῖς· φυλάδας δ' οὐ ποιήσετε, τοὺς ἐπὶ τοῖς μισθοφόροις ἀφίκεσθαι * ἀφαπεφαγμένους; ἄλλος, * ἐκ τοῦ τὸ συμβαῖνον, ἐὰν ἦ ταὐτόν, οὓς καὶ ἐξ ὧν συμβαίνει ταὐτά· οἷς Ξενοφάνης ἔλεγεν οὓς ὁμοίως ἀσεβοῦσιν οἱ γενέσθαι φάσκοντες τοὺς θεούς, τοῖς ἀποθανεῖν λέγουσιν. ἀμφοτέρως γὰρ συμβαίνει, μὴ εἶναι ποτε τοὺς θεούς. καὶ ὅλως δὲ, τὸ συμβαῖνον ἐξ * ἑκατέρου, λαμβάνειν ὡς ταὐτὸ ἀεί· μέλλετε δὲ κρίνειν οὐ τοὺς Σωκράτους, ἀλλὰ τοὺς ὑπὲρ τοῦ φιλοσοφεῖν. καὶ οὓς τὸ διδόναι γῆν ἢ ὕδωρ, δουλεύειν ὅτι· ἢ τὸ μετέχειν τῆς κοινῆς, ποιεῖν τὸ προστεταγμένον. λιπτέον * δ' ὁπότερον αὖ ἦ χρήσιμον. ἄλλος, ἐκ τοῦ μὴ ταὐτὸ τοῖς αὐλοῖς αἱρεῖσθαι, ὕστερον δ' ἢ πρότερον, ἀλλ' αὐάπαλιν· οἷς, τόδε τὸ ἐνθύμημα, εἰ φεύγοντες μᾶλλον ἐμαχόμεθα, ὅπως κατέλθωμεν· κατελθόντες δὲ, φεύξόμεθα, ὅπως μὴ μαχώμεθα; ὁτὲ μὲν γὰρ τὸ μάχεσθαι αἱρετῶτερον· ὁτὲ δὲ τὸ μὴ μάχεσθαι αἱρετῶτερον τοῦ μὴ μένειν. ἄλλος, * τὸ οὗ ἕνεκα δοῦναι εἶη, εἰ μὴ γένοιτο, τοῦτο ἕνεκα φῶναι εἶναι, ἢ γενέσθαι· οἷς, εἰ δοίη αὖ τις ἵνα ἀφελόμενοις λυπήσῃ. ὅθεν καὶ τοῦτ' εἴρηται,

Πολλοῖς ὁ δαίμων οὐ κατ' εὔνοιαν φέρων,
Μεγάλα δίδωσιν εὐτυχήματ', ἀλλ' ἵνα
Τὰς συμφορὰς λάβωσιν ὑπερφανεστέρας.

καὶ τὸ ἐκ τοῦ Μελεάγρου τοῦ Ἀριστάρχου·

Οὐχ ἵνα κτείνωσι θῆρ', ὅπως δὲ μάρτυρες
Ἀρετῆς γένωνται Μελεάγρῳ πρὸς Ἑλλάδα.

καὶ τὸ ἐκ τοῦ Αἴαντος τοῦ Θεοδέκτου· ὅτι ὁ Διομήδης προείλετο Ὀδυσσέα, οὐ τιμῶν, ἀλλ' ἵνα ἧττων ἢ ὁ ἀντιλογῶν· συνδέχεται γὰρ τοῦτου ἕνεκα ποιῆσαι. ἄλλος κοινὸς καὶ τοῖς ἀμφισβητοῦσι, καὶ τοῖς συμβουλεύουσι, σκοπεῖν τὰ προτρέποντα καὶ ἀποτρέποντα, καὶ ὧν ἕνεκα καὶ πρὸς οὓς, καὶ φεύγουσι· ταῦτα γάρ ἐστιν ἃ, ἐὰν μὲν ὑπάρχῃ, δεῖ πρᾶξαι· οἷς, εἰ δυνατὸν, καὶ ῥᾴδιον, καὶ ὠφέλιμον ἑαυτῷ, ἢ φίλοις· ἢ βλαβερὸν ἐχθροῖς, καὶ ὑπουργικὸν ἢ ἧττον, ἢ ἐλάττων ἡ ζημία τοῦ πράγματος. καὶ προτρέπονται μὲν ἐκ τούτων, καὶ ἀποτρέπονται ἐκ τῶν ἐναντίων. ἐκ δὲ τῶν αὐτῶν τούτων καὶ κατηγοροῦσι, καὶ ἀπολογοῦνται· ἐκ

A Et Theodectes in lege : Ciues quidem facitis ſtipendiarios, vt Strabacem, & Charidemum, propter probitatem : in exilium verò non pelletis ex ſtipendiariis qui nefariè ſe geſſerunt ? alius, quod contingit, ſi ſit idem, etiam ea ex quibus contingit, eadem eſſe : vt Xenophanes dicebat ſimiliter eſſe impios, qui naſci affirmant Deos, & qui mori dicunt. Vtroque enim modo contingit, vt non ſint aliquando Dii. & omnino quod contingit ex vtroque, aſſumere, tanquam idem ſemper. Debetis autem iudicare non de Socrate, ſed profeſſione, an oporteat philoſophari. Et dare terram, & aquam, ſeruire eſt. Et B participes eſſe communis pacis, facere quod imperatum eſt. Aſſumendum autem, vtrum ſit vtile. alius, ex eo quòd non idem ipſi ſemper eligunt, poſterius, vel prius : ſed è conuerſo, vt hoc enthymema. an verò in exilium euntes pugnabamus, vt rediremus, poſtea verò quàm rediimus, fugiemus, vt non pugnemus ? aliquando enim manere pugnando elegerunt : aliquando non pugnare, non manendo. Alius, cuius rei cauſſa fieri potuit, quamuis non factum C ſit, eius cauſa affirmare eſſe, vel factum eſſe : vt ſi daret aliquis alicui, vt auferens moleſtus eſſet. Vnde & illud dictum eſt.

Multis fortuna non ex beneuolentia conferens
Magnas dat proſperitates, vt
Calamitates accipiant inſigniores.

Et illud ex Meleagro,

Non vt occidant feram, ſed vt teſtes
Virtutis fiant Meleagro in Græcia. D

Et illud ex Aiace Theodectis, quòd Diomedes præelegerat Vlyſſem, non honoris cauſſa, ſed vt inferior eſſet, qui comitaretur. Fieri enim poteſt vt huius rei cauſſa fecerit. Alius communis & controuerſantibus & conſulentibus, conſiderare ſuadentia & diſſuadentia, & quorum cauſa tum agant, tum fugiant : hæc enim ſunt, quæ ſi adſint, oportet agere, vt, ſi fieri poteſt, & facile eſt & vtile aut ipſi, aut amicis, aut E pernicioſum inimicis, & noxium, aut minor noxa, quàm res. Et verò ſuadent ex his, & diſſuadent ex contrariis. Ex iiſdem autem his & accuſant & defendunt. Ex diſſuadentibus quidem defendunt:

at ex ſuadentibus accuſant. Eſt autem locus iſte tota ars tum Pamphili, tum Callippi. Alius, ex iis quæ videntur quidem fieri, ſed incredibilia ſunt, quòd non viſa eſſent, ſi non eſſent, aut prope eſſent. & quod amplius: aut enim quæ ſunt, aut veriſimilia, exiſtimant. Si igitur incredibile, & non veriſimile, verum erit. Non enim, quia veriſimile, & appoſitum ad fidem, videtur ita: vt Androcles dixit Pitheus, accuſans legem, cùm obſtreperent ipſi dicenti, Indigent leges lege corrigente: Quippe piſces ſale. Atqui nec veriſimile nec appoſitum ad fidem eſt, qui in ſalo aluntur, eos egere ſale. Et oliuæ oleo. Atqui incredibile eſt, ex quibus oleum fit, ea indigere oleo. Alius, qui valet ad refutandum, repugnantia perſpicere. Separatim quidem in controuerſante, ſi quid repugnantium ſit ex omnibus temporibus & actionibus & ſermonibus: vt, Et ait quidem ſe amare vos, coniurauit autem cum Triginta. Separatim verò in ſe ipſo: Et ait eſſe me litigioſum, nec poteſt demonſtrare me intentaſſe vllum iudicium. Separatim verò in ſe ipſo, & controuerſante: Et hic quidem dedit mutuò vnquam nihil: ego verò etiam multos liberaui veſtrum. alius, In calumniam vocatis & hominibus, & rebus, quæ non exiſtimentur, dicere cauſſam paradoxi. Eſt enim aliquid ob quod appareat: vt cùm affecta eſſet calumnia quædam, quia ſuum ipſius filium complecteretur, videbatur concumbere cum adoleſcente. dicta verò cauſa; ſoluta eſt calumnia. Et vt in Aiace Theodectis, Vlyſſes dicit aduerſus Aiacem; quamobrem cùm fortior ſit Aiace, non videatur. alius, à cauſſa, ſi adſit, rem eſſe: ſi non adſit, non eſſe. Simul enim ſunt cauſſa, & cuius cauſſa, & ſine cauſſa nihil eſt. vt Leodamas ſe defendens dicebat accuſante Thraſybulo, quòd eſſet notatus infamia in arce, verùm abraſiſſet ſub Triginta viris: Non contingit, inquit. Magis enim credidiſſent mihi ipſi Triginta, inſcripta inimicitia cùm populo. alius, num licuit melius aut licet, quàm ea, quæ aut deliberat, aut agit, aut egit, conſiderare. Apparet enim, ſi non ita ſe habet, non egiſſe. Nemo enim ſponte mala, & ſciens prælegit. Eſt autem hoc captioſum. ſæpe enim hoc fit poſterius manifeſtum, quemadmodum agere eſſet melius, prius verò incertum. Alius, quando aliquid contrarium agendum ſit iis quæ acta ſunt, ſimul conſiderare. vt Xenophanes Eleatis interrogantibus Num ſacrificarent Leucothex, & lugerent, nec ne: conſuluit, ſi exiſtimarent Deam, ne lugerent:

A μὴ τῶν ἀπηρεπόντων ἀπολογεῖσθαι· ἐκ δὲ τῶν πρεπόντων, κατηγορεῖσθαι. ἔστι δ' ὁ τόπος οὗτος, ὅλη τέχνη ἥτε Παμφίλου, καὶ ἡ Καλλίππου. ἄλλος, ἐκ τῶν δοκούντων μὲν γίνεσθαι, ἀπίστων δ', ὅτι οὐκ ἂν ἔδοξαν, εἰ μὴ ἦν, ἢ ἐγγὺς ἦν· ἢ ὅτι μᾶλλον· ἢ γὰρ τὰ ὄντα, ἢ τὰ εἰκότα ὑπολαμβάνουσιν· εἰ οὖν ἄπιστον, καὶ μὴ εἰκὸς, ἀληθὲς ἂν εἴη. οὐ γὰρ λόγε τὸ εἰκὸς καὶ πιθανὸν, δοκεῖ οὕτως· οἷον Ἀνδροκλῆς ἔλεγεν* ὁ Πιθεὺς κατηγοροῦν τοῦ νόμου, ἐπεὶ ἐθορύβουν πρὸς αὐτὸν εἰπόντα, Δέονται οἱ νόμοι νόμου τοῦ διορθώσοντος· καὶ γὰρ οἱ ἰχθύες ἁλὸς· καίτοι οὐκ εἰκὸς, οὐδὲ πιθανὸν ἐν ἅλμῃ τρεφομένους ἁλὸς, καὶ τὰ ἐλαίου φύλλα ἐλαίου· καίτοι ἄπιστον, ἐξ ὧν ἔλαιον γίνεται, τούτοις δεῖσθαι ἐλαίου. ἄλλος ἐλεγκτικὸς, ἢ τὰ ἀνομολογούμενα* σκοπεῖν, εἴ τι ἀνομολογούμενον ἐκ πάντων καὶ χρόνων, καὶ πράξεων, καὶ λόγων· καὶ ὅτι μὲν, ὅτι τοῦ ἀμφισβητοῦντος· οἷον, καὶ φησὶ μὲν φιλεῖν ὑμᾶς, συνώμοσε δὲ τοῖς τριάκοντα· καὶ ὅτι αὐτὸς, καὶ φησὶ μὲν εἶναι με φιλόδικον, οὐκ ἔχει B ὃν ἀποδέξαι δεδικασμένον οὐδεμίαν δίκην. καὶ ὅτι* αὐτὸς, καὶ τοῦ ἀμφισβητοῦντος· καὶ οὗτος μὲν οὐδέποτε οὐδὲν· ἐγὼ δὲ καὶ* πολλοῖς λέλυμαι ὑμῶν. ἄλλος, τοῖς* τοιούτοις διαβεβλημένοις καὶ αἰτιατοῖς, καὶ τοιούτοις πράγμασι,* μὴ δοκεῖν τὸ λέγειν τὴν αἰτίαν τοῦ διαβεβλῆσθαι. ἔστι γὰρ ἡ δι' ὃ φαίνεσθαι· οἷον* ὑποβεβλημένης τινὸς, τοῖς τὸν αὐτῆς υἱὸν διαφθείρουσιν, ἐδόκει συνωφελεῖν ὧν μειρακίῳ· λεγόντος δὲ τοῦ αἰτίου, ἐλύθη ἡ διαβολή· καὶ οἷον ἐν τοῖς Αἴαντι τοῖς Θεοδέκτου, Ὀδυσεὺς λέγει C πρὸς τὸν Αἴαντα, διότι ἀνδροφονήσας ἐν τοῖς Αἰακοῖς, δι' ὃ ἀπεστερήθη τῶν ὅπλων· καὶ ὅτι* αὐτὸς, καὶ τοῦ ἀμφισβητοῦντος· καὶ οὗτος μὲν οὐδέποτε οὐδὲν· ἐγὼ δὲ καὶ* πολλοῖς λέλυμαι ὑμῶν. ἄλλος, τοῖς* τοιούτοις διαβεβλημένοις καὶ αἰτιατοῖς, καὶ τοιούτοις πράγμασι,* μὴ δοκεῖν τὸ λέγειν τὴν αἰτίαν τοῦ διαβεβλῆσθαι. ἔστι γὰρ ἡ δι' ὃ φαίνεσθαι· οἷον* ὑποβεβλημένης τινὸς, τοῖς τὸν αὐτῆς υἱὸν διαφθείρουσιν, ἐδόκει συνωφελεῖν ὧν μειρακίῳ· λεγόντος δὲ τοῦ αἰτίου, ἐλύθη ἡ διαβολή· καὶ οἷον ἐν τοῖς Αἴαντι τοῖς Θεοδέκτου, Ὀδυσεὺς λέγει πρὸς τὸν Αἴαντα, διότι ἀνδροφόνησ

λθεν, εἰ μὴ θεὸν ἐσυλαμβάνοντο, μὴ θρίωσιν· εἰ δ' ἀνθρωπον, μὴ θύσιν. ἄλλος τόπος, τὸ ἐκ τῶν ἁμαρτημάτων κατηγορεῖν, ἢ ἀπολογεῖσθαι· οἷς ἐν τῇ Καρκίνου Μηδείᾳ, οἱ μὲν κατηγοροῦσιν, ὅτι τοὺς παῖδας ἀπέκτεινεν, ἡ δὲ φαίνεσθαι χρῶν ἀυτούς· ἥμαρτε γὰρ ἡ Μήδεια περὶ τὴν * ἀποστολὴν τῶν παίδων· ἡ δ', ἀπολογεῖται, ὅτι οὐκ ἀπ' τοὺς παῖδας, ἀλλὰ τὸν Ἰάσονα ἀπέκτεινε· τοῦτο γὰρ ἥμαρτεν ἂν μὴ ποιήσασα, εἴπερ καὶ τοῦτο ἐποίησεν. ἔστι δ' ὁ τόπος οὗτος * τῶν ἐνθυμημάτων, καὶ τὸ εἶδος, ὅλη ἡ * προτέρα τοῦ Θεοδώρου τέχνη. ἄλλος, ἀπὸ τοῦ ὀνόματος· οἷος, ὡς ὁ Σοφοκλῆς,

Σαφῶς Σιδηρῶ καὶ Φορυδοῦσα πωλώμα.

καὶ ὡς ἐν τοῖς τῶν θεῶν ἐπαίνοις εἰώθασι λέγειν· καὶ ὡς Κόνωνι Θρασύβουλος, θρασύβουλον ἐκάλεσε. καὶ Ἡρόδικος Θρασύμαχον, αἰεὶ θρασύμαχος εἶ· καὶ Πῶλον, αἰεὶ σὺ πῶλος εἶ· καὶ Δράκοντα τὸν νομοθέτην, ὅτι οὐκ ἀνθρώπου οἱ νόμοι, ἀλλὰ δράκοντος· χαλεποὶ γάρ· καὶ ὡς ἡ Εὐριπίδου Ἑκάβη εἰς τὴν Ἀφροδίτην,

Troad. * Καὶ πωλῶμ' ὀρθῶς ἀφροσύνης ἄρχὰ θεᾶς. καὶ ὡς Χαιρήμων,

Γενθεὶς ἐσθλῶν συμφορᾶς ἐπώνυμος

βέλτιον δὲ μᾶλλον τῶν ἐνθυμημάτων τὰ ἐλεγκτικὰ τῶν ἀποδεικτικῶν· διὰ τὸ, συνάγειν μὲν ἐν ὀλίγοις εἰς ἐν μικρῷ τὸ ἐλεγκτικὸν ἐνθύμημα. παράλληλα δὲ, φανερὰ εἰς τὰ ἀφορατὰ μᾶλλον. πάντων δὲ καὶ τῶν ἐλεγκτικῶν καὶ τῶν δεικτικῶν συλλογισμῶν, θορυβεῖσθαι μάλιστα ἐν τοιαῦτα ὅσα * ἐν ἀρχόμενα πεφορᾶσι, μὴ τὰ ὑπὸ πολλῶν εἰς· ἅμα γὰρ καὶ αὐτοὶ ἐφ' ἑαυτοῖς χαίρουσι πεφαλαθανόμενοι· καὶ ὅσον τοσοῦτον ὑστερίζουσιν, ὥστ' ἅμα εἰρημένων, γινώσκειν.

ΚΕΦΑΛ. κδ'.

Τόποι τῶν φαινομένων ἐνθυμημάτων.

ΕΠΕΙ δ' ἐνδέχεται, τὸν μὲν, εἶναι συλλογισμὸν, τὸν δὲ, μὴ εἶναι μέν, φαίνεσθαι δὲ, ἀνάγκη καὶ ἐνθύμημα, τὸ μὲν, εἶναι ἐνθύμημα, τὸ δὲ, μὴ εἶναι, φαίνεσθαι δ'· ἐπεὶ ὅπερ τὸ ἐνθύμημα, συλλογισμός τις. τόποι δ' εἰσὶ τῶν φαινομένων ἐνθυμημάτων, εἷς μὲν, ὁ περὶ τὴν λέξιν· καὶ τούτου, ἓν μὲν μέρος, ὥσπερ ἐν τοῖς διαλεκτικοῖς, τὸ μὴ συλλογισάμενον συμπερασματικῶς τὸ τελευταῖον εἰπεῖν. * οὐκ ἄρα τὸ χ τό, ἀνάγκη ἄρα τὸ χ τό.

A si hominem, ne sacrificarent. alius locus, ex iis in quibus peccatum est, accusare, aut defendere: vt in Carcini Medea: Hi quidem accusant, quòd filios occiderit: neque enim apparere eos: nam peccauit Medea in missione filiorum: Illa verò se defendit, quòd non filios, sed Iasonem interfeciisset. Hoc enim si non feciisset, peccasset, cùm & alterum feciisset. Est autem locus iste & enthymematis species tota prior Theodori ars. alius à nomine, vt Sophocles.

B *Apertè Sidero & gerens nomen.*

Et vt in Deorum laudibus solent dicere. & vt Conon Thrasybulum, thrasibulum nominant: & Herodicus Thrasymachum: Semper thrasymachus es. & Polum: Semper tu polus es. & Draconem legumlatorem, quod non hominis leges essent, sed draconis. asperæ enim. vt & Euripidis Hecuba in Aphroditen,

Ac nomen rectè Dementiæ initium Deæ.

& vt Chæremon:

Pentheus futuræ calamitatis nomen fert.

Probantur autem magis ex enthymematibus ea quæ valent ad refutandum,

C quàm quæ ad demonstrandum, quia collectio quidem contrariorum est in angusto, quod valet ad refutandum enthymema: quæ verò iuxta se posita sunt, apparent auditori magis. Ex omnibus autem tum qui ad refutandum tum qui ad demonstrandum valent, syllogismis, perturbant maximè, quæcunque sunt talia, vt incipientes prouideant, non quia in promptu sint. simul enim & ipsi sibi ipsis gaudent, præsentientes: & quæ eatenus subsequuntur, vt simul ac dicta fuerint, ipsi cognoscant.

D

CAPVT XXIV.

De *locis enthymematum adumbratorum.*

E QVoniam autem contingit, hunc quidem esse syllogismum, illum verò non esse, sed apparere: necesse est etiam enthymema hoc quidem esse enthymema, illud verò non esse, sed apparere, siquidem enthymema syllogismus quidam est. Loci autem sunt apparentium enthymematum. Vnus quidem in dictione. Atque huius vna pars est vt in Dialecticis, cùm quis nihil syllogismo concluserit, in modum conclusionis extremum dicere. Non igitur est hoc, & hoc. Necesse igitur est hoc, & hoc.

Nam & in enthymematibus contortè & oppositè dicere, apparet enthymema. Talis enim dictio campus est enthymematis. Et videtur tale esse à figura dictionis. Est autem ad dicendum syllogistica dictione vtile, syllogismorum multorum capita dicere: Hos quidem seruauit: alios verò vltus est: Græcos autem in libertatem vendicauit. Vnumquodque enim horum ex aliis demonstratum est. atque ex coniunctis apparet aliquid his confici. altera verò pars est in homonymia, vt dicere virtute præstantem esse Myn, à quo est honoratissima omnium festiuitas. Nam mysteria sunt omnium honoratissima festiuitas. Aut si quis canem encomio exornans, cælestem complectatur. aut Pana, quia Pindarus ait, O beate, quem & magnæ Deæ canem varium vocant Olympii. Aut nullum esse canem, valde inhonoratum esse. Quare aliquem esse, manifestum est honoratum esse. Et propensum ad communicandum dicere Mercurium esse maximè inter Deos. Solus enim vocatur communis Mercurius. Et logum esse præstantissimum, quia boni viri non pecuniis sed logo sunt digni. Nam logo esse dignum, non simpliciter dicitur. Alius, quod disiunctum est, coniungendo dicere, aut quod coniunctum est, disiungendo. Quoniam enim idem videtur esse, cùm minimè sit idem sæpe, vtrum vtilius sit, id oportet facere. Atque hoc Euthydemi oratio est, vt scire triremem in Piræeo esse: quia vnumquodque nouit. Et elementa scientem carmen cognoscere: quia carmen hoc ipsum est. Et quia bis tantùm morbosum est: neque vnum affirmare salubre esse. absurdum enim est, vt duo bona vnum malum sit. Sic igitur valet ad refutandum, ita verò ad demonstrandum. Non enim est vnum bonum, duo mala. Ac totus locus captiosus est. Rursus illud Polycratis in Thrasybulum, quòd triginta Tyrannos sustulit: coniungit enim. At illud in Oreste Theodectis: ex distinctione enim est. Iustum est, si quæ interficiat maritum, mori eam. Et filium patrem vlciscì. Atqui hæc etiam gesta sunt. Nam si quis coniunxerit, fortasse non æquum. Erit verò etiam à defectione, quoniam tollitur, à quo. Alius locus est, ex aggeratione confirmare, aut infirmare. Hoc verò est, cùm qui non demonstrauerit aliquem fecisse, amplificauerit rem. efficit enim vt non appareat: aut non fecisse, quando causſam dicens, amplificauerit: aut fecisse, quando accusans irascatur. Non tamen est enthymema:

A καὶ τὸ τοῖς ἐνθυμήμασι * στιγματικῶς καὶ τὸ στιγμα-
τικὸν
ἀντικεῖσθαι εἰπεῖν, φαίνεται ἐνθύμημα. ἡ γὰρ quidam,
τοιαύτη λέξις χώραν ἔχει ἐνθυμήματος. καὶ μάθοι. στιγματι-
ἔοικε τὸ γιγνόμενον εἶναι) τῷ δὲ τὸ ῥῆμα τῆς λέξεως.
ἔστι δὲ εἰς τὸ τῇ λέξει συλλογιστικῶς λέγειν χρή-
σιμον, τὸ συλλογισμῶν πολλῶν κεφάλαια
λέγειν, ὅτι τοὺς μὲν ἔσωσε, τοῖς δ' * ἐπέρρις ἔλυ. ὑμνήσας
μώρησε, τοὺς δ' Ἕλληνας ἠλευθέρωσεν. ἕκαστον
μὲν γὰρ τούτων ἐξ ἄλλων ἀπεδείχθη. στιγμα-
B φέντων δ' * φαίνεται καὶ ἐκ τούτων ἡ νίκη ἔσται. φαίνεται ἡ
ἔνι δὲ τὸ τῷ τῆς ὁμωνυμίας, ὡς τὸ φαίνας ἀποδε- γ. ὀκ τ. γ.
δαῖον εἶναι) Μυῶν, ἀφ' οὗ γ' ἐστὶν ἡ τιμιωτάτη
πασῶν τελετή· τὰ γὰρ μυστήρια πασῶν τιμιω-
τάτη τελετή· ἢ * εἴ τις τὸν κύνα ἐγκωμιάζων, εἴ τις κύνα
C τὸν ἐν τοῖς οὐρανῷ συμπεταλαμβάνει· ἢ τὸν ἐγ. τὸν ἐν τῷ
Πᾶνα, ὅτι Πίνδαρος ἔφη, Ὦ μακάρ ὄντε με- οὐ. συμπε-
γάλας θεοῦ κύνα πολυδαπὸν καλέουσιν Ο- ταλαμβά-
λύμπιοι· ἢ ὅτι τὸ μηδένα εἶναι) κύνα, ἀτιμότα- νει, ἢ τὸν
τόν ἐστιν· ὥστε τὸ κύνα, δῆλον ὅτι τίμιον. καὶ τὸ παῖα,
κοινωνικὸν φάναι τὸν Ἑρμῆν εἶναι) μάλιστα τῶν
θεῶν· μόνος γὰρ καλεῖται κοινὸς Ἑρμῆς. ἐκ τοῦ
τὸν λόγον εἶναι) ἀποδεκτόν· ὅτι οἱ ἀγαθοὶ ἀνὴ-
δρες οὐ χρημάτων ἀλλὰ λόγου εἰσὶν ἄξιοι·
τὸ γὰρ λόγου ἄξιον, οὐχ ἁπλῶς λέγεται. ἄλ-
λος, τὸ διῃρημένον συνηθέντα λέγειν, ἢ τὸ
συγκείμενον διαιρεθῆναι. ἐπεὶ γὰρ ταὐτὸν δο-
κεῖ εἶναι) οὐκ ὂν ταὐτὸν πολλάκις, ὁπότερον
D χρησιμώτερον; τοῦτο δεῖ ποιεῖν. ἔστι δὲ τοῦτο Εὐ-
θυδήμου λόγος· οἶδ' τὸ εἰδέναι, ὅτι τριήρης ἐν
Πειραιεῖ ἐστιν· * ἕκαστον γὰρ οἶδε· καὶ τὸν παῖ- ἕκαστον
χεῖα ὀπισάμενον, ὅτι τὸ ἔπος οἶδε· τὸ γὰρ ἔπος
τὸ αὐτό ἐστι. καὶ ἐπεὶ τὸ δὶς τοῦτο νοσῶδες.
μηδὲ τὸ ἓν φάναι ὑγιεινόν εἶναι). ἄτοπον γὰρ, εἰ
πὰ δύο ἀγαθά, ἓν κακόν ἐστιν. οὕτω μὲν οὖν ἓν κακόν;
ἐλεγχικόν· ὧδε δ' ἐλεγχόν ἐστιν· οὐ γάρ ἐστιν * δύο ἀγαθά
ἓν ἀγαθόν, δύο κακά. ὅλος δ' ὁ τόπος σοφι-
στικός. πάλιν τὸ Πολυκράτους εἰς Θρασύβου-
λον, ὅτι τριάκοντα τυράννους κατέλυσε· συν-
E ἕθηκε γάρ. ἢ τὸ ἐν ᾧ Ὀρέστῃ τῷ Θεοδέκτου·
ἐκ διαιρέσεως γάρ ἐστι. δίκαιόν ἐστιν * εἴ τις αὖ ἤ τις αὖ
κτείνῃ πόσιν, ἀποθνήσκειν ταύτῃ· ἐὰν πατέρ
μὴ μητροφόνον ὑόν· ἐκποιῶ δὲ ταῦτα πάσχειν·
συνθέντα γὰρ ἴσως, οὐκέτι δίκαιον. εἶτα δ'
ἀφ' ἑτέρου ἀφαιρεῖσθαι γὰρ τὸ ὑπό-
τινος. ἄλλος δὲ τόπος. ὀδυνῶσι καταβοᾶν;
ἢ αἰσχύνειν. τοῦτο δ' ἐστίν, ὅταν μὴ δείξας
ὅτι ἐποίησεν, αὐξήσῃ τὸ πρᾶγμα· ποιεῖ γὰρ
φαίνεσθαι· ἢ ὡς οὔτε πεποίηκεν, ὅταν ὁ τὸν αἰ-
τίαν ἔχων, αὔξῃ· ἢ ὡς πεποίηκεν, ὅταν ὁ κατη-
γορῶν ὀργίζεσθαι. * εὐχὴ ἐστὶν ἐνθύμημα· καὶ

παραλογίζεται γὰρ ὁ ἀκροατὴς ὥστε ἐποίησεν, ἢ οὐκ ἐποίησεν, ἃ δεδειγμένου. ἄλλος, ἐκ σημείου· οὐ συλλόγισον* γὰρ καὶ τοῦτο· εἰ εἴ τις λέγοι, ταῖς πόλεσι συμφέρουσιν* οἱ ἐρασταί· ὁ γὰρ Ἁρμοδίου καὶ Ἀριστογείτονος ἔρως κατέλυσε τὸν τύραννον Ἵππαρχον· * καὶ εἴ τις λέγοι, ὅτι κλέπτης Διονύσιος· πονηρὸς γάρ· οὐ συλλόγισον γὰρ ἐκ τούτου· οὐ γὰρ πᾶς πονηρὸς κλέπτης, ἀλλ' ὁ κλέπτης πᾶς πονηρός. ἄλλος, ἀφὰ τὸ συμβεβηκός. οἷον ὁ λέγων Πολυκράτης εἰς ζεύς μῦς, ὅτι ἐβοήθησαν* ἀφαιρούντες τὰς νευράς. ἢ εἴ τις φαίη, τὸ ὅτι δεῖπνον κληθῆναι, τιμώμενον· ἀφὰ γὰρ τὸ μὴ κληθῆναι ὁ Ἀχιλλεὺς ἐμήνισε τοῖς Ἀχαιοῖς ἐν Τενέδῳ· ὁ δ' ὡς ἀπὸ τὸ μὴ μαζόμενος ἐμήνισε. συνέβη δ' τοῦτο* ὅτι τὸ μὴ κληθῆναι. ἄλλος, τὸ ἀφὰ τὸ ἑπόμενον· οἷον ἐν τῷ Ἀλεξάνδρῳ, ὅτι μεγαλόψυχος· ὑπερεφρόνησε γὰρ τὴν πολλῶν ὁμιλίαν, ἐν τῇ Ἰδῃ διέτριβε καθ' αὑτόν· οὐ γὰρ οἱ μεγαλόψυχοι τοιοῦτοι, καὶ ὅτι μεγαλόψυχος* δόξειεν ἄν. καὶ ἐπὶ καλλωπιστής, ἢ νύκτωρ πλανᾶσθαι,* μοιχός, ὅτι καὶ οἱ μοιχοὶ τοιοῦτοι. ὅμοιον δὲ καὶ ὅτι ἐν τοῖς ἱεροῖς οἱ πτωχοὶ καὶ ἄδοιοι καὶ ὀρχοῦνται· καὶ ὅτι τοῖς Φυγάσιν ἔξεστιν οἰκεῖν, ὅπου ἂν θέλωσιν.* ὅπου γὰρ ὅτι τοῖς δοκοῦσιν εὐδαιμονικὴν ὑπάρχειν ταῦτα, καὶ οἷς ὑπάρχει ταῦτα, δόξειεν ἂν εὐδαιμονικὴν. διαφέρει δ' ὡς· διὰ καὶ εἰς τὸν ἕλληνα ἐμπίπτει δῆλος, ἀφὰ τὸ δυσαίτιον ὡς αἴτιον· οἷον, ὡς ἅμα, ἢ μὴ τοῦτο γενόμενον· τὸ γὰρ μὴ τοῦτο, ὡς διὰ τοῦτο λαμβάνουσι· μάλιστα οἱ ἐν ταῖς πολιτείαις· οἷον ὡς ὁ Δημάδης τὸν Δημοσθένους πολιτείαν πάντων τῶν κακῶν αἰτίαν· μετ' ἐκείνην γὰρ συνέβη ὁ πόλεμος. ἄλλος, ἀφὰ τὸν ἕλληνα τοῦ πότε, καὶ ὡς· οἷον ὅτι ὁ Ἀλέξανδρος ἔλαβε τὸν Ἑλένην. αἵρεσις γὰρ αὐτῇ ἐδόθη ἀφὰ τοῦ πατρός· οὐ γὰρ ἀεὶ ἦν ὡς, ἀλλὰ τὸ πρῶτον· καὶ γὰρ ὁ πατὴρ μέχρι τούτου κύριος· ἢ εἴ τις φαίη τὸ τύπτειν τοὺς ἐλευθέρους, ὕβριν εἶναι· οὐ γὰρ πάντως, ἀλλ' ὅταν πρόσχῃ χειρῶν ἀδίκων. ἔτι ὥσπερ ἐν τοῖς ἐριστικοῖς, ἀφὰ τὸ ἁπλῶς, καὶ μὴ ἁπλῶς,* ἀλλὰ τι γίγνεσθαι φαινόμενος συλλογισμός· οἷον ἐν μὲν τοῖς ἀφαλεκτικοῖς, ὅτι ἔστι τὸ μὴ ὄν, ὄν· ἔστι γὰρ τὸ μὴ ὄν, μὴ ὄν· καὶ ὅτι ὑπόληπτόν τὸ ἄγνωστον· ἔστι γὰρ ὑπόληπτόν τὸ ἄγνωστον, ὅτι ἄγνωστον. οὕτω καὶ ἐν τοῖς ῥητορικοῖς, ὅτι φαινόμενον ἐνθύμημα ἀφὰ τὸ μὴ ἁπλῶς εἰκός,* ἀλλὰ τι εἰκός. ἔστι δὲ τὸ τοῦ καθόλου, ὥσπερ καὶ Ἀγάθων λέγει·

A decipitur enim auditor, quòd fecerit, aut non fecerit id quod demonstratum non est. Alius ex signo. Neque enim sub syllogismum hoc cadit. Vt si quis diceret, Ciuitatibus prosunt amatores. Nam Harmodii & Aristogitonis amor euertit Tyrannum Hipparchum. Aut si quis diceret, furem Dionysium esse, quia improbus: sub syllogismum enim neque hoc cadit: non enim omnis improbus est fur, sed fur omnis improbus. Alius propter id quod accidit. vt quod dicit Polycrates in mures, quia opem tulissent, corrodentes neruos. B Aut si quis dicat, Ad cœnam vocari, honorificentissimum. Nam quia non vocatus fuit Achilles, succensuit Achiuis in Tenedo. At, quia non æstimatus fuerat, succensuit. Accidit autem hoc ex eo, quia non vocatus fuit. Alius à consequenti, vt in Alexandro, magnanimum fuisse eum, quia contemnens multitudinis consuetudinem, in Ida versatus est secum. Magnanimi enim eiusmodi sunt, & iste magnanimus videri potest. Et quoniam se comit, & noctu C vagatur, adulterum eum esse. quia & adulteri eiusmodi sunt. Simile verò etiam, quia in templis mendici & cantant, & saltant, & quia exulibus licet habitare vbi velint. Quòd enim iis qui videntur esse felices, insunt hæc, etiam ii quibus insunt hæc, videbuntur felices esse. Differt autem, quomodo. Quamobrem & in defectionem cadit. Alius à non caussa quasi causa, vt eo quod simul, aut postea factum sit: quod enim euenit postea, quasi propterea euenerit, accipiunt: & maximè qui Resp. tractant: D vt Demades, Demosthenis administrationem publicam omnium malorum causam fuisse: postea enim accidit bellum. Alius, cùm deficit Quando, & Quomodo: vt iustè Alexandrum abduxisse Helenam, quia optio ipsi data est à patre. non enim semper fortasse: sed primùm. etenim pater vsque eò fuit dominus. Aut, si quis dicat, pulsare homines liberos, contumeliam esse. non enim omnino. sed quando prior lacessiuit iniuria. Præterea vt in contentiosis ab eo quod est simpliciter, & eo quod non simpliciter, fit apparens syllogismus, sed quiddam, quemadmodum in Dialecticis, Esse, quod non est, quia id quod non est, est id quod non est. & quod cognosci non potest, sciri posse: quia quod cognosci non potest, sciri potest, id cognosci non posse: sic etiam in Rhetoricis est apparens enthymema ab eo quod non simpliciter verisimile est, sed quoddam verisimile. Atque hoc non vniuersè, vt & Agathon dicit:

Fortaſſe aliquis veriſimile id ipſum eſſe dixerit, Mortalibus multa euenire non veriſimilia. Fit enim id quod eſt præter veriſimile. Quare veriſimile etiam eſt, quod præter veriſimile eſt. Quòd ſi hoc verum eſt, quod non eſt veriſimile, erit veriſimile, ſed non ſimpliciter, verùm vt in contentioſis, cùm qua ex parte, & qua relatione, & vbi non additur, id efficit fallaciam: ita hic præter veriſimile eſſe, nòn ſimpliciter, ſed quoddam veriſimile eſt: Ex hoc autem loco eſt Coracis ars compoſita: ſiue enim non obnoxius ſit culpæ, vt qui debilis eſt de verberatione, paratam defenſionem habet. non enim eſt veriſimile: ſiue obnoxius, vt qui robuſtus eſt: non enim eſt veriſimile, quia veriſimile futurum erat vt videretur. Similiter verò etiam in aliis · aut enim obnoxium eſſe neceſſe eſt, aut non obnoxium culpæ. Ac apparent quidem ambo veriſimilia. verùm illud quidem eſt veriſimile: hoc verò non ſimpliciter: ſed vt dictum eſt. Et hoc eſt inferiorem cauſſam ſuperiorem facere. Atque hinc meritò moleſtè ferebant homines Protagoræ profeſſionem. Falſum enim eſt, & non verum, ſed apparens veriſimile. & in nulla arte, niſi in Rhetorica, & Contentioſa. Ac de enthymematibus quidem, & veris & apparentibus, dictum eſt.

CAPVT XXV.

De ſolutionibus enthymematum.

DE diſſolutionibus autem conſequens eſt iis quæ dicta ſunt, vt diſputemus. Licet verò diſſoluere, aut contra ratiocinando, aut obiectionem afferendo. Ac contra quidem ratiocinari manifeſtum eſt ex iiſdem locis poſſe contingere. ratiocinationes enim ex probabilibus ſunt, quæ autem probantur, multa contraria inter ſe ſunt. Obiectiones verò afferuntur, vt etiam in Topicis, quatuor modis; aut enim ex eodem, aut ex ſimili, aut ex contrario, aut ex iudicatis. Dico ab eodem, vt ſi amorem enthymema eſſet bonum eſſe, obiectio dupliciter eſſet: aut enim in vniuerſum dicendo, omnem indigentiam malum eſſe: aut ſecundùm partem, quia non diceretur Caunius amor, niſi eſſent etiam mali amores. A contrario obiectio affertur, vt ſi enthymema eſſet, bonum virum omnibus amicis benefacere: At ne improbus quidem malè. A ſimilibus, ſi eſſet enthymema, qui malum acceperunt, eos ſemper odio habere. at neque qui beneficium acceperunt, ſemper amant. Iudicia ſunt à claris viris,

A Τάχ' ἄν τις εἰκὸς αὐτὸ τοῦτ' εἶναι λέγοι,
Βεβρῖσι πολλὰ τοῦ χαμάξι οὐκ εἰκότα.
γίγνεται γὰρ τὸ παρὰ τὸ εἰκός. ὥστε εἰκὸς, καὶ τὸ παρὰ τὸ εἰκός. εἰ δὲ τοῦτο, ἔσται τὸ μὴ εἰκὸς, εἰκός· ἀλλ' οὐχ ἁπλῶς, ἀλλ' ὥσπερ καὶ ὅτι τῶν ἐνισχόντων, τὸ κατά τι καὶ πρὸς ἅ, καὶ πῇ, καὶ ὅτε προσπίπτουσα, ποιεῖ συκοφαντίαν. τὸ δὲ παρὰ τὸ εἰκὸς εἶναι μὴ ἁπλῶς, ἀλλά τι εἰκός. ἔστι δ' ἐκ τούτου τοῦ τόπου ἡ Κόρακος τέχνη συγκειμένη· ἢ γὰρ μὴ ἔνοχος ἦν τῇ αἰτίᾳ, οἷος, ἀδύνατος ὤν, αἰτίαν φεύγει· οὐ γὰρ εἰκός· κἂν ἔνοχος ὤν, οἷος ἰσχυρὸς ὤν· οὐ γὰρ εἰκὸς, ὃν ἐνδέχεται δόξειν· ὁμοίως δὲ καὶ ὅτι τῶν ἄλλων ἢ γὰρ ἔνοχον αἰσχύνη, ἢ μὴ ἔνοχον εἶναι τῇ αἰτίᾳ. φαίνεται μὲν οὖν ἀμφότερα εἰκότα. ἔστι δὲ τὸ μὲν, εἰκός· τὸ δὲ, οὐχ ἁπλῶς, ἀλλ' ὥσπερ εἴρηται. καὶ τὸ, τὸν ἧττω δὲ λόγον κρείττω ποιεῖν, τοῦτ' ἔστι. καὶ σοφιστὴν δικαίως ἐδυσχέραινον οἱ ἀνθρωποι τὸ Πρωταγόρου ἐπάγγελμα· ψευδὸς γάρ ἐστι, καὶ οὐκ ἀληθές, ἀλλὰ φαινόμενον εἰκὸς, καὶ ἐν οὐδεμιᾷ τέχνῃ, ἀλλ' ἐν ῥητορικῇ καὶ ἐριστικῇ. καὶ περὶ μὲν ἐνθυμημάτων, καὶ τῶν ὄντων, καὶ τῶν φαινομένων, εἴρηται.

ΚΕΦΑΛ. κε'.

Περὶ λύσεων.

ΠΕΡΙ δὲ λύσεων, ἐχόμενόν ἐστι τῶν εἰρημένων εἰπεῖν. ἔστι δὲ λύειν ἢ διὰ τῶν συλλογιζομένων, ἢ ἔνστασιν ἐνεγκόντα. τὸ μὲν οὖν συλλογίζεσθαι, δῆλον ὅτι ἐκ τῶν αὐτῶν ἐνδέχεται ποιεῖν· οἱ μὲν γὰρ συλλογισμοὶ, ἐκ τῶν ἐνδόξων· δοκοῦντα δὲ πολλὰ ἐναντία ἀλλήλοις ἐστίν· αἱ δ' ἐνστάσεις φέρονται, καθάπερ καὶ ἐν τοῖς Τοπικοῖς, τετραχῶς· ἢ γὰρ ἐξ ἑαυτοῦ, ἢ ἐκ τοῦ ὁμοίου, ἢ ἐκ τοῦ ἐναντίου, ἢ ἐκ τῶν κεχριμένων. λέγω δὲ, ἀφ' ἑαυτοῦ μὲν, οἷον εἰ ἔρωτος εἴη ἐνθύμημα, ὡς ἀπουσιαστικὸς, ἡ ἔνστασις διχῶς· ἢ γὰρ καθόλου εἰπόντα, ὅτι πᾶσα ἐνδεὴς πονηρά· ἢ κατὰ μέρος, ὅτι οὐκ ἂν ἐλέγετο Καύνιος ἔρως, εἰ μὴ ἦσαν καὶ πονηροὶ ἔρωτες. ὅτι δὲ τοῦ ἐναντίου ἔνστασις φέρεται· οἷον, εἰ τὸ ἐνθύμημα ἦν, ὅτι ὁ ἀγαθὸς ἀνὴρ πᾶσι τοῖς φίλοις εὖ ποιεῖ· ἀλλ' ἦν ὁ μοχθηρὸς, κακῶς. ὅτι δὲ τῶν ὁμοίων, εἰ ἦν τὸ ἐνθύμημα, ὅτι οἱ κακῶς πεπονθότες ἀεὶ μισοῦσιν, ὅτι ἀλλ' οὐδὲ οἱ εὖ πεπονθότες ἀεὶ φιλοῦσιν. αἱ δὲ κρίσεις αἱ ἀπὸ τῶν γνωρίμων αἰδοῦς

οἷ, εἴ τις ἐνθύμημα εἶπεν, ὅλι τοῖς μεθύουσι δεῖ συγγνώμην ἔχειν· ἀγνοοῦντες γὰρ ἁμαρτάνουσιν· ἔνστασις ὅλι, οὐκοῦν ὁ Πιττακὸς αἰνετός. οὐ γὰρ ἂν μείζους ζημίας ἐνομοθέτησεν, εἰ μὴ τις μεθύων ἁμάρτοι. ἐπεὶ δὲ τὰ ἐνθυμήματα λέγεται ἐκ τεττάρων· τὰ δὲ τέτταρα ταῦτά ἐστιν, εἰκὸς, παράδειγμα, τεκμήριον, σημεῖον· ἔστι δὲ τὰ μὲν ἐκ τῶν ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ ἢ ὄντων, ἢ δοκούντων, συλλογισμένα ἐνθυμήματα ἐκ τῶν εἰκότων, τὰ δὲ δι' ἐπαγωγῆς, δείγματος ὁμοίου, ἢ ἑνὸς, ἢ πλειόνων, ὅταν λαβὼν τὸ καθόλου, εἶτα συλλογίσηται * τὰ κατὰ μέρος διὰ παραδείγματος· τὰ δὲ, δι' ἀναγκαίου * ἢ ὄντος, διὰ τεκμηρίου ταῦτα· δὲ διὰ καθόλου, ἢ ὡς ἐπὶ μέρει ὄντος. ἐστὶ τὸ ὄν, ἐστὶ τε μή, διὰ σημείων· ὃ δὲ, εἰκὸς, οὐ τὸ ἀεὶ, ἀλλὰ ὃ ὡς ἐπὶ πολύ· φανερὸν ὅλι, τὰ τοιαῦτα λύειν τῶν ἐνθυμημάτων ἀεί ἐστι λύειν, φέροντα ἔνστασιν· ἡ δὲ λύσις φαινομένη, ἀλλ' οὐκ ἀληθὴς ἀεί. οὐ γὰρ ὅλι οὐκ εἰκὸς, λύει ὁ ἐνιστάμενος. ἀλλ' ὅλι οὐκ ἀναγκαῖον· διὸ καὶ ἀεί ἐστι πλεονεκτεῖν ἀπολογούμενον μᾶλλον ἢ κατηγορεῖσθαι διὰ τοῦτο τὸν παράλογισμόν· ἐπεὶ γὰρ ὁ μὲν κατηγορεῖ, δι' εἰκότων * ἀποδείκνυσιν· ἔστι δὲ οὐ τοῦτο λύσαι, ἢ ὅλι οὐκ εἰκὸς, διὰ ὅτι οὐκ ἀναγκαῖον· ἀεὶ δὲ ἔχει ἔνστασιν τὸ ὡς ἐπὶ τὸ πολύ· οὐ γὰρ ἀεὶ οὕτω εἰκὸς, * ἀλλ' ἀεὶ καὶ ἀναγκαῖοι· ὁ δὲ κριτὴς οἴεται, διὰ οὕτως ἐλύθη, ἢ οὐκ εἰκὸς εἶ), * ἢ οὐχ αὑτῷ κριτέον, παραλογιζόμενος, ὡς περ ἐλέγομεν· οὐ γὰρ ἐκ τῶν ἀναγκαίων δεῖ αὐτὸν μόνον κρίνειν, ἀλλὰ καὶ ἐκ τῶν εἰκότων· τοῦτο γάρ ἐστι τὸ γνώμῃ τῇ ἀείστῃ κρίνειν· οὕτω γὰρ ἐνθύμημα ἀνὴρ λύσει, ὅτι οὐκ ἀναγκαῖον; ἀλλὰ δεῖ λύειν, ὅτι οὐκ εἰκός· τοῦτο δὲ συμβήσεται. ἐὰν ᾖ ἡ ἔνστασις μᾶλλον ὡς ἐπὶ τὸ πολύ· ἐνδέχεται δὲ εἶναι τοιαύτην λέγω, ἢ ᾧ χρόνῳ, ἢ τοῖς πράγμασι * κωλυόμενα ἢ, ἐπ' ἀμφοῖν· εἰ γὰρ τὰ πλεονάκις οὕτω, τοῦτ' ἔστιν εἰκὸς μᾶλλον. λύεται δὲ καὶ τὰ σημεῖα, καὶ τὰ δι' σημείων ἐνθυμήματα εἰρημένα, κἂν ᾖ ὑπάρχοντα, ὡς περ ἐλέγομεν ἐν τοῖς πρώτοις· ὅλι γὰρ ἀσυλλόγιστόν ἐστι πρὸς σημεῖον, δῆλον ἡμῖν ἐκ τῶν Ἀναλυτικῶν. πρὸς δὲ τὰ * παραδείγματα, ἡ αὐτὴ λύσις καὶ τὰ εἰκότα· ἐάν τε γὰρ ἔχωμέν τι, οὐκ οὕτω λελύσθαι, ὅτι οὐκ ἀναγκαῖον, * ἢ καὶ τὰ πλείω καὶ πλεονάκις ἄλλως ἐὰν δὲ καὶ τὰ πλείω καὶ τὰ πλεονάκις, οὕτω μαχητέον, ἢ ὅτι ὃ παρὰ τὸ ὅμοιον, ἢ οὐχ ὁμοίως, ἢ διαφορά τις ἔχει· τὰ δὲ τεκμήρια, καὶ τεκμηριώδη ἐνθυμήματα, καὶ ἐκ τούτων ἐστὶ καὶ ἐκ τῶν ἐλαττόνων ἀεὶ καὶ ἐκ τῶν ἐπὶ τὸ πολὺ ἀληθῶν· ἓν γὰρ τεκμήριον ἀναγκαῖον ἐστιν· ὥστε καὶ ἐνθύμημα ἓν ἀναγκαῖον· ὥστε

gismũ non cadãt, non licebit soluere; cõstat autem etiam hoc nobis ex Analyticis, sed relinquitur, vt non esse id quod dicitur, ostendamus. Sin autem appareat & esse, & temerium esse, iam id solui non potest. Omnia enim fiunt ex demonstratione iam perspicua.

μήματα, καὶ μὴ τὸ ἀσυλλόγιστον, οὐκ ἔσται λύσαι. δῆλον δὲ καὶ τοῦθ' ἡμῖν ἐκ τῶν ἀναλυτικῶν. λείπεται δ' ὡς οὐκ ἔστι τὸ λεγόμενον διαιρεῖσθαι. εἰ δὲ φαίνοιτ' εἶναι καὶ ὅτι ἔστι, καὶ ὅλως τι μέγεθος, ἄλυτον ἤδη γίγνεται τοῦτο. πρόσταγμα γὰρ γίγνεται* ἀποδεῖξαι ἤδη φανερά. ἀπόδειξις

CAPVT XXVI.

De amplificatione, de enthymematibus appositis ad refellendum, de obiectione.

ΚΕΦΑΛ. κϛ'.

Περὶ τοῦ αὔξειν καὶ μειοῦν.

AMplificare autem & diminuere non B est enthymematis elementum, (idem enim voco elementum, & locum, estque elementum, & locus, in quem multa enthymemata incidunt,) sed amplificare & diminuere, sunt enthymemata ad demonstrandum, magnum aut paruum esse, vt & bonum aut malum, aut iustum aut iniustum, & aliorum vnumquodque. Hæc autem omnia sunt, in quibus syllogismi & enthymemata versantur. Quare si non est horum vnumquodque enthymematis locus, ne amplificare quidem, & diminuere. Neque ea quæ habent vim soluendi, enthymemata generis alicuius sunt diuersi ab iis quæ valent ad confirmandum. Manifestum igitur est, soluere eum, qui aut demonstrat, aut obiectionem affert; contra verò demonstrat id quod oppositum est. Vt si demonstrat factum esse, iste non factum esse. Sin autem non factum esse, iste factum esse. Quare hæc quidem non erit differentia: iisdem enim vtuntur ambo. Nam quia non est, aut est, enthymemata afferunt. Obiectio autem non est enthyme- D ma: sed quemadmodum in Topicis, dicere opinionem aliquam, ex qua erit manifestum, non esse syllogismo conclusum, aut falsi aliquid assumptum esse. De exemplis quidem, & sententiis, & enthymematibus, & omnino iis quæ pertinent ad mentis agitationem, & vnde iis abundabimus, & quomodo ea soluemus, dicta sunt à nobis tam multa. Reliquum est explicare, quæ pertinent ad elocutionem, & dispositionem.

Τὸ δ' αὔξειν καὶ μειοῦν, οὐκ ἔστιν* ἐνθυμήματος στοιχεῖον· τὸ γὰρ αὐτὸ λέγω στοιχεῖον καὶ τόπον. ἔστι γὰρ στοιχεῖον καὶ τόπος, εἰς ὃν πολλὰ ἐνθυμήματα ἐμπίπτει. τὸ δ' αὔξειν καὶ μειοῦν, ἔστιν ἐνθυμήματα περὶ τοῦ δεῖξαι, ὅτι μέγα ἢ μικρόν, ὥσπερ καὶ ὅτι ἀγαθὸν ἢ κακόν, ἢ δίκαιον ἢ ἄδικον, καὶ τῶν ἄλλων ὁτιοῦν. ταῦτα δ' ὅτι πολλά, φανερὰ οἱ συλλογισμοὶ, καὶ τὰ ἐνθυμήματα· ὥστ' εἰ μηδὲ τούτων ἕκαστον ἐνθυμήματος τόπος, οὐδὲ τὸ αὔξειν καὶ τὸ μειοῦν· οὐδὲ τὰ λυτικὰ,* ἐνθυμήματος εἴδους ἢ ὅτιν ἄλλο τῶν ἐνθυμημάτων κατασκευαστικῶν· δῆλον γάρ, ὅτι, λύειν μὲν, τὸ δεῖξαι, ἢ ὅτι ἔστιν ἐνεγκών·* ἀντιποδίδωσι δὲ τὸ ἀδύνατον, ὃ δ' ἔστιν ἐνεγκὼν ἀντιποδίδωσι δὲ τὸ ἀδύνατον, ὃ δ' ἔδειξεν ὅτι γέγονεν, οὗτος ὅτι οὐ γέγονεν· εἰ δὲ ὅτι οὐ γέγονεν, οὗτος ὅτι γέγονεν. ὥστε, αὕτη μὲν οὐκ ἂν εἴη διαφορά· τοῖς αὐτοῖς γὰρ χρῶνται ἀμφότεροι· ὅτι γὰρ οὐκ ἔστιν, ἢ ἔστιν, ἐνθυμήματα φέρουσιν· ἡ δ' ἔνστασις οὐκ ἔστιν ἐνθύμημα, ἀλλὰ καθάπερ ἐν τοῖς τοπικοῖς τὸ εἰπεῖν δόξαν τινά,* ἐξ ἧς ἔσται δῆλον, ὅτι οὐ συλλελόγισται, ἢ ὅτι ψεῦδός τι εἴληφεν.

* ὑπὲρ μὲν τῶν ἀποδειγμάτων καὶ γνωμῶν, καὶ ἐνθυμημάτων, καὶ ὅλως τῶν περὶ τὴν διάνοιαν, ὅταν τε ἀπορήσωμεν, καὶ ὡς αὐτὰ λύσομεν, εἰρήσθω ἡμῖν τοσαῦτα. λοιπὸν δὲ διελθεῖν περὶ λέξεως, καὶ πάλιν περὶ τῶν ἀποδείξεων καὶ γνωμῶν ἐπιβάλλει ἀδιαφορεῖν περὶ τοῦ πότερον τῇ διανοίᾳ ἢ τῇ λέξει λέγομεν, ὑπὲρ τῶν ἐνθυμημάτων περὶ τῆς λέξεως.

E

A

ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΟΥΣ τέχνης Ρητορικῆς, τῶν εἰς τεία τὸ τρίτον.

ΚΕΦΑΛ. α'.

Περὶ τῶν τῆς ῥητορικῆς μερῶν, καὶ περὶ λέξεως.

ARISTOTELIS ARTIS Rhetoricæ.

LIBER TERTIVS.

CAPVT I.

In quot partes Rhetorica sit distributa: de actione relata ad elocutionem: de elocutione oratoria diuersa ab elocutione poetica.

B

ΓΕΙΔΗ δὲ] τρία ἐστὶν ἃ δεῖ περαίνειν περὶ μὲν τὸν λόγον· ἐν οἷς, ἐκ τίνων αἱ πίστεις ἔσονται· δεύτερον δὲ, περὶ τὴν λέξιν· τρίτον δὲ, πῶς χρὴ τάξαι τὰ μέρη τοῦ λόγου· περὶ μὲν τῶν πίστεων εἴρηται, καὶ ὅτι οὐκ πόσαι, ἀλλὰ πλείους εἰσὶ, καὶ τίνα τὸν ἀριθμὸν καὶ τίνα τὰ εἴδη· καὶ ὅτι τὰ μὲν ἐντὸς τοῦ πράγματος, τὰ δὲ ἔξωθεν ἐστίν· καὶ τίνα τὰ ἐντὸς καὶ τὰ ἔξωθεν· καὶ ὅτι περὶ πάντων ἐστὶ δύναμις τοῦ περαίνειν τὸ τοιοῦτον· καὶ ὅτι τὰ μὲν ἐνθυμήματα περὶ ἐνθυμημάτων· τὰ δὲ, εἴδη τῶν ἐνθυμημάτων· τὰ δὲ, τόποι. περὶ δὲ τῆς λέξεως εἰρήμενόν ἐστιν εἰπεῖν· οὐ γὰρ ἀπόχρη τὸ ἔχειν ἃ δεῖ λέγειν, ἀλλ' ἀνάγκη καὶ τοῦτα ὡς δεῖ εἰπεῖν· καὶ συμβάλλεται πολλὰ πρὸς τὸ φανῆναι ποιόν τινα τὸν λόγον· τὸ μὲν οὖν πρῶτον, ἐζητήθη κατὰ φύσιν, ὅπερ πέφυκε πρῶτον, αὐτὰ τὰ πράγματα ἐκ τίνων ἔχει τὸ πιθανόν· δεύτερον δὲ, ταῦτα τῇ λέξει ἁρμόσαι· τρίτον δὲ τοῦτων, ὃ δυνάμει μὲν ἔχει μέγιστον, οὔπω ἐπιχειρεῖται, τὰ πρὸς τὸν ὑποκριτήν. καὶ γὰρ εἰς τὴν τραγικὴν καὶ ῥαψῳδίαν ὀφὲ παρῆλθεν. ὑπεκρίνοντο γὰρ αὐτοὶ τὰς ῥαψῳδίας οἱ ποιηταί· τὸ πρῶτον. δῆλον οὖν ὅτι καὶ περὶ τὴν ῥητορικὴν ὄντος τοῦ ὑποκριτικοῦ, ὡς ἔστι καὶ περὶ τὴν ποιητικήν· ὅπερ ἐπεξήλθομέν τινες ἤδη περὶ τοῦ πράγματος, καὶ Γλαύκων ὁ Τήϊος. ἔστι δὲ, αὕτη μὲν ἐν τῇ φωνῇ· πῶς αὐτῇ δεῖ χρῆσθαι πρὸς ἕκαστον πάθος· οἷς, πότε μεγάλῃ, καὶ πότε μικρᾷ, καὶ πότε μέσῃ· καὶ πῶς τοῖς τόνοις· οἷς ὀξείᾳ, καὶ βαρείᾳ, καὶ μέσῃ· καὶ ῥυθμοῖς τίσι πρὸς ἕκαστα· τρία γάρ ἐστι· δεῖ ὧν σχεδὸν· ταῦτα δ' ἐστὶ, μέλος, ἁρμονία, ῥυθμός. τὰ μὲν οὖν ἆθλα ἡδὺν ἐκ τῶν ἀγώνων οὕτω λαμβάνουσι· καὶ καθάπερ ἐνεστὶ μεῖζον δύνασθαι νῦν τῶν ποιητῶν οἱ ὑποκριταὶ, καὶ ἐν τοῖς πολιτικοῖς ἀγῶσιν,

C

D

E

ARISTOTELIS ARTIS Rhetoricæ.

LIBER TERTIVS.

CAPVT I.

In quot partes Rhetorica sit distributa: de actione relata ad elocutionem: de elocutione oratoria diuersa ab elocutione poetica.

QVONIAM tria sunt, quæ oportet præcipere de oratione, vnum quidem, ex quibus fides erit: alterum verò de elocutione: tertium autem, quomodo conueniat ordinare partes orationis; fides quidem dictum est, tum ex quot sit, quia ex tribus est, tum hæc cuiusmodi sint, tum quamobrem hęc sola. Aut enim eo quòd ipsi aliquo modo affecti sint iudicantes: aut eo quia cuiusdam modi existiment dicentes: aut eo quòd demonstratum sit, persuadentur omnes. Dictum verò etiam est, enthymemata vnde sint paranda. Sunt enim partim formæ enthymematum, partim loci. De elocutione verò consequens est dicere. Non enim sat est habere, quæ oportet dicere: sed necesse est etiam hæc vt oportet, dicere: & valet multùm ad id, vt appareat cuiusdammodi oratio. Ac primùm quidem quæsitum est secundùm naturam, quod factum est primùm, res ex quibus possint persuaderi. Alterum verò, quomodo eædem elocutione exponantur. Tertium autem horum, quod vim habet maximam, & nondum tentatum est, ea quæ pertinent ad actionem. Nam in Tragicam & Rhapsœdiam serò venit. Agebant enim ipsas Tragœdias Poëtæ primum. Manifestum igitur est etiam in Rhetorica esse idem, ac in Poëtica: quod alii quidam tradiderunt, & Glauco Teius. Atque ipsa consistit in voce, quemadmodum ea oporteat vti ad vnumquemque affectum, vt quando magna, & quando parua, & media, & quemadmodum tonis, vt acuto, & graui, & medio: & quibus numeris ad vnumquemque. Tria enim sunt, de quibus considerant, & hæc sunt, magnitudo, concentus, numerus. Ac præmia quidem fermè ex certaminibus isti accipiunt. Et quemadmodum ibi plus valent, quàm Poëtæ, actores: ita in ciuilibus certaminibus

propter improbitatem Rerumpubl. Nondum autem composita est ars de ipsis: quoniam & id quod pertinet ad elocutionem, serò prodiit: & videtur res leuis esse, si rectè existimetur. At cùm tota sit ad opinionem traditio Rhetorica, non vt rei rectè se habentis, sed vt necessariæ, eius cura suscipienda est. quoniam iustum est, nihil amplius quærere circa sermonem, quàm vt neque molestiam, neque iucunditatem afferamus. Iustum enim est ipsis certare rebus. Quare alia præter demonstrationem superuacanea sunt. Veruntamen multum valent, vt dictum est, propter auditoris improbitatem. Atque id quidem, quod pertinet ad elocutionem, habet aliquam paruam necessitatem in omni doctrina. Interest enim quiddam ad declarandum, itane an ita dicas: non tamen tantopere. Sed omnia hæc phantasia constant, & referuntur ad auditorem. Quamobrem nemo sic Geometriam tradit. Ac illa quidem cùm prodibit, idem efficiet, quod histrionica. conati autem sunt nonnihil de ipsa dicere nonnulli, vt Thrasymachus in miserationibus. Et naturæ est ad actionem valere, & magis expers artis. In elocutione verò valet artificium. Quamobrem & iis qui huius facultatem habent, tribuuntur rursus præmia, vt etiam, qui actionis, oratoribus. quæ enim scribuntur orationes, plus valent propter dictionem, quàm propter sententiam. Ac cœperunt quidem mouere primùm, vt natura tulit, poëtæ. nomina enim imitationes sunt. Tributa verò etiam est vox nobis omnium partium aptissima ad imitationem. Quamobrem & artes constitutæ sunt, tum Rhapsœdia, tum Histrionica, tum aliæ. Quoniam verò Poëtæ dicentes inania ex elocutione videbantur comparasse hanc gloriam, propterea poëtica prima extitit elocutio, vt Gorgiæ. Et nunc etiam multi ineruditi tales arbitrantur disputare pulcherrimè. At non est ita. Sed alia orationis, alia poësis elocutio est. Manifestum autem id facit euentus. Neque enim Tragœdias facientes, amplius vtuntur eodem modo: sed quemadmodum ex Tetrametris ad Iambicum se contulerunt, quia sermoni inter alia metra simillimum sit: sic nomina abiecerunt, quæcunque præter consuetudinem loquendi sunt. & quibus primi ornabant, & adhuc etiam qui nunc hexametra faciunt, abiecerunt. Quamobrem ridiculum est, imitari eos qui ipsi non ampliùs illo vtuntur modo. Quare apparet, non omnia, quæcunque de elocutione licet dicere,

A διὰ τὴν μοχθηρίαν τῶν πολιτειῶν. οὔπω δὲ συγκειμένη τέχνη περὶ αὐτῶν, ἐπεὶ καὶ τὸ περὶ τὴν λέξιν ὀψὲ προῆλθε· καὶ δοκεῖ φορτικὸν εἶ), καλῶς ὑπολαμβανόμενον· ἀλλ' ὅλης οὔσης πρὸς δόξαν τῆς πραγματείας τῆς πεεἰρηπεικυῖ',* οὐκ ὀρθῶς ἔχοντες, ἀλλ' ὡς ἐνχώρ.ἔ ἀναγκαίου τὴν ὀπτμέλειαν ποιητέον· ἐπεὶ πρᾶγμα δίκαιον μηδὲν πλείω ζητεῖν περὶ ἕν λόγον, ἢ ὡς μήτε λυπῆι, μήτε διαφεύγειν. δίκαιον γὰρ αὐτοῖς ἀγωνίζεσθαι πρὸς τὰ πράγματα, ὥστε πάλλα ἔξω τῆς ἀποδείξεως,* B πρᾶγμα ἐστιν· ἀλλ' ὅμως μέγα δυνάσθαι, καθάπερ εἴρηται, διὰ τὴν τοῦ ἀκροατοῦ μοχθηρίαν. τὸ μὲν οὖν τῆς λέξεως* ἔχει τι μικρὸν ὁμωνίχια ἀναγκαῖον εἰς πᾶσαν διδασκαλίαν· διὰ δὲ πρὸς τὸ δηλῶσαι, ὡδὶ ἢ ὡδὶ εἰπεῖν· οὐ μὴν τοῦτόν γε τρόπον· ἀλλ' ἄπερ ἡ φαντασία τοῦτ' ἐστί, πρὸς τὸν ἀκροατήν· διὸ τοῖς οὕτω γεωμετρεῖν διδάσκειν. ἐκεῖνα μὲν οὖν ὅταν ἔλθῃ, τοῦτο ποιήσει τῇ ὑποκριτικῇ. ἐγχειρήσασι δὲ ἐπ' ὀλίγον περὶ αὐτῆς εἰπεῖν C τινες, οἷς Θρασύμαχος ἐν τοῖς ἐλέοις· καὶ ἔστι φύσεως τὸ ὑποκριτικὸν εἶ), καὶ ἀτεχνότερον· περὶ δὲ τὴν λέξιν ἔντεχνον· διὸ καὶ τοῖς τὰ τοιαῦτα δυναμένοις πάλιν ἆθλα. καθάπερ* καὶ τοῖς περὶ τὴν ὑποκρισιν ῥήτορσιν· οἱ γὰρ γραφόμενοι λόγοι μᾶλλον ἰσχύουσι διὰ τὴν λέξιν, ἢ διὰ τὴν διάνοιαν. ἤρξαντο μὲν οὖν κινῆσαι τὸ πρῶτον, ὡς τὸ πέφυκεν, οἱ ποιηταί· τὰ γὰρ ὀνόματα μιμήματά ἐστιν. ὑπῆρξε δὲ καὶ ἡ φωνὴ πάντων* μιμητικωτάτη τῶν D μορίων ἡμῖν· διὸ καὶ αἱ τέχναι συνέστησαν, ἥ τε ῥαψῳδία, καὶ ἡ ὑποκριτική, καὶ ἄλλαί γε. ἐπεὶ δὲ οἱ ποιηταὶ λέγοντες* δόξαν, διὰ τὴν λέξιν ἐδόκουν ποιεῖσθαι τὴν τοῦ τὴν δόξαν· διὰ τοῦτο ποιητικὴ πρώτη ἐγένετο λέξις, οἷ) ἡ Γοργίου. καὶ νῦν ἔτι οἱ πολλοὶ τῶν ἀπαιδεύτων, τοιούτους οἴονται δεῖν λέγεσθαι καλλίστους. τοῦτο δὲ οὐκ ἔστιν, ἀλλ' ἑτέρα λόγου καὶ ποιήσεως λέξις ἐστί. δηλοῖ δὲ τὸ συμβαῖνον· οὐδὲ γὰρ οἱ τὰς τραγῳδίας ποιοῦντες ἐν χρῶνται τοῖς αὐτοῖς ἔπεσιν. ἀλλ' ὥσπερ καὶ τῶν τετρα- E μέτρων εἰς τὸ ἰαμβεῖον μετέβησαν· διὰ τὸ τῷ λόγῳ τοῦτο τῶν μέτρων ὁμοιότατον εἶ) τὸ δηλῶσαι· ὄντων δὲ τῶν ὀνομάτων* ἀφέκασιν, ὅσα* διὰ τὴν διάλεκτόν ἐστιν· οἷς δ'* οἱ πρῶτον ἐκόσμουν, * καὶ ἔτι νῦν οἱ τὰ ἑξάμετρα ποιοῦντες, ἀφήκασι· διὸ γελοῖον μιμεῖσθαι τούτους, εἰ μὴ δύνανται ἐν χρῆσθαι ἐκείνῳ τῷ τρόπῳ. ὥστε φανερὸν, ὅτι οὐχ ἅπαντα ὅσα περὶ λέξεώς ἐστιν εἰπεῖν

ἀφίκασιν, al. ἀφίεσαν, ἐν ἢ δὲ καὶ τοῖς πρὸ ἐκ. Gr. vtráque lect. habet.

ἀκριβολογητέον ἡμῖν· ἀλλ' ὅσα περὶ τοιαύτης οἵας λέγομεν. περὶ δ' ἐκείνης εἴρηται ἐν τοῖς περὶ ποιητικῆς.

A exactè nobis explicanda esse, sed quæ de eiusmodi, qualem dicimus. De illa verò dictum est in iis quæ sunt de Poëtica.

ΚΕΦΑΛ. β'.

Λέξεως ἀρετή.

CAPVT II.

De elocutione perspicua, non humili, non elata: de translatis, de epithetis, de diminutiuis.

ΕΣΤΩ οὖν ἐκ τῶν εἰρημένων τὰ τεθεωρημένα· καὶ ὡρισθω λέξεως ἀρετή, σαφῆ εἶναι· σημεῖον γὰρ ὁ μὴ λόγος, ἐὰν μὴ δηλοῖ, ἃ ποιεῖ ἑαυτοῦ ἔργον· καὶ μήτε ταπεινὸν, μήτε ὑπὲρ τὸ ἀξίωμα, ἀλλὰ πρέπουσαν· ἡ γὰρ ποιητικὴ ἴσως οὐ ταπεινή, ἀλλ' οὐ πρέπουσα τῷ λέγοντι. τῶν δ' ὀνομάτων καὶ ῥημάτων, σαφῆ μὲν ποιεῖ τὰ κύρια· μὴ ταπεινὸν δ' ἀλλὰ κεκοσμημένον, τἆλλα ὀνόματα ὅσα εἴρηται ἐν τοῖς περὶ ποιητικῆς. τὸ γὰρ ἐξαλλάξαι ποιεῖ φαίνεσθαι σεμνότερον· ὥσπερ γὰρ πρὸς τοὺς ξένους οἱ αὐτοὶ καὶ πρὸς τοὺς πολίτας, καὶ πρὸς πάντας καὶ πρὸς τὸν λέξιν. διὸ δεῖ ποιεῖν ξένιόν τινα τὴν ἀφέλειαν· θαυμαστὸν γὰρ ἀπόντων εἰσίν· ἡδὺ δὲ τὸ θαυμαστόν· ὅτι μὲν οὖν τὴν μέτρων πολλὰ τοιεῖ τοῦτο, καὶ ἁρμόττει ἐνταῦθα· πλέον γὰρ ἄξιόν ἐστι, περὶ ἃ ἡ αὐτὸς ὁ λόγος· ἐν δὲ τοῖς ψιλοῖς λόγοις, μικρῷ ἐλάττοσιν· ἡ γὰρ ὑπόκρισις ἐλάττων ἐπὶ δούλου, εἰ δοῦλος καλλιεπεῖτο, ἢ λίαν νέος, ἢ περὶ μικρῶν· ἀλλ' ἔστι καὶ ἐν τούτοις ὀλισθηρὸν καὶ αὐξανόμενον καὶ αὐξανόμενον τὸ πρέπον. δεῖ δὲ λανθάνειν ποιοῦντας, καὶ μὴ δοκεῖν λέγειν πεπλασμένως, ἀλλὰ πεφυκότως· τοῦτο γὰρ πιθανόν. ἐναντίον δὲ, τοῖς ἀπίστοις· ὡς γὰρ πρὸς ὑποβουλεύοντα βαλλόμεθα, καθάπερ πρὸς τοὺς οἴνους τοὺς μεμιγμένους. καὶ οἷς ὁ Θεοδώρου φωνὴ πεποίηκε πρὸς τὴν τῶν ἄλλων ὑπόκρισιν· ὁ μὲν γὰρ, τὸν λέγοντος ἔοικεν εἶναι, οἱ δ', ἀλλότριαι. κλέπτεται δὲ μάλιστα ἐὰν ᾖ τις ἐκ τῆς εἰωθυίας ἁμαρτίας ἐκλέγων σκώπτηται· ὥσπερ Εὐριπίδης ποιεῖ, καὶ ὑποδείκνυσι πρῶτος. ὄντων δὲ ὀνομάτων καὶ ῥημάτων ἐξ ὧν ὁ λόγος συνέστηκε, τῶν μὲν ὀνομάτων τοσαῦτ' ἐχόντων εἴδη ὅσα τεθεώρηται ἐν τοῖς περὶ ποιήσεως· τούτων γλῶτταις μὲν καὶ διπλοῖς ὀνόμασι, καὶ ποιητικοῖς, ὀλιγάκις καὶ ὀλιγαχοῦ χρηστέον· ὅπου δ', ὑπερβολικοῖς ἐροῦμεν καὶ εἰρηκαμεν. τὸ δὲ διὰ τί εἴρηται· ὅτι τὸ μεῖζον γὰρ ἐξαλλάττει τὸ πρέπον· τὸ δὲ οἰκεῖον, καὶ τὸ οἰκεῖον, καὶ μεταφορὰ μόνα χρήσιμα πρὸς τὴν τῶν ψιλῶν λόγων λέξιν· σημεῖον δὲ, ὅτι τούτοις μόνοις πάντες χρῶνται.

SInt ergo illa cogitata. Et definita sit elocutionis virtus, vt perspicua sit: signum enim est, quòd oratio si non declaret, non obibit suum ipsius munus: & vt neque humilis, neque supra dignitatem, sed decora. Nam poëtica fortasse non humilis: sed non decora orationi. Ex nominibus autem & verbis perspicuam quidem efficiunt propria: non humilem verò, sed ornatam, alia nomina, quæcunque dicta sunt in præceptis de poëtica. Cùm enim immutatur, efficit vt appareat grandior. Quemadmodum enim homines ad peregrinos, & ad ciues: sic afficiuntur etiam ad elocutionem. quamobrem oportet efficere peregrinum sermonem. admirabile enim, rerum externarum est: iucundum verò, admirabile est. Ac in metris quidem & multa faciunt hoc, & conuenit illic. Plus enim excellunt ea, & ii de quibus oratio est. In nudis autem sermonibus, multo paucioribus. argumentum enim inferius est: quoniam & hic si seruus ornatè loqueretur, aut valde iuuenis, minùs decorum esset: aut de paruis. Sed est etiam in his quod contrahitur & dilatatur, decorum. Quamobrem oportet latere, dum id facimus, & non videri dicere fictè, sed naturaliter: hoc enim appositum ad persuadendum: illud verò contrarium. Nam tanquam ab insidiatore cauent, quemadmodum à vinis permistis. Et vt Theodori vox affecta est ad vocem aliorum histriónum. hæc enim dicentis videbatur esse: illæ verò, alienæ. Occultatur verò bene, si quis ex solito sermone seligens componat. Id quod Euripides facit, & ostendit primus. Cùm autem sint nomina, & verba, ea ex quibus oratio constat, & nomina tam multas habeant species quàm multæ consideratæ sunt in præceptis de poësi: ex his quidem linguis, & duplicibus nominibus, & factis, rarò, & paucis in locis vtendum est. vbi verò, posteriùs dicemus. & quamobrem, dictum est. in maius enim immutant, quàm decet. Proprium autem, & domesticum, & translatio tantùm prosunt ad nudorum sermonũ elocutionem. Signum verò est, quòd his solis omnes vtuntur.

ὡς αὐ μηδ.

ὄξαπαλάξαι σημότερον. ὥσπ γ.

θαυμαστὸν γὰρ τῶν ἀπόντων βέν.

Muretus πολῷ βέλτιον εἰσίν· Variat. l. 7. c. 8. καλλιεπεῖτο al. κάλλιστα ἐποίη. quidam, καλλιεποίτο χ. ποιοῦντος, χ. ὅπ. δ'. ζω. ὥσπ γ. Quidam διὰ λαβοῦσαι. μεταφορὰ.

Omnes enim translationibus loquuntur, & domesticis, & propriis. Quare manifestum, si rectè faciat aliquis, fore peregrinitatem, & latere posse, & perspicuè dicere. hæc autem est oratoriæ orationis virtus. Ex nominibus verò, sophistæ quidem homonymiæ sunt vtiles. Nam circa has fraudem facit. Poëtæ verò synonymiæ. Dico autem & propria, & synonyma, vt & ire, & proficisci: hæc enim ambo, & propria, & synonyma sunt invicem. Ac quid sit quidem vnumquodque horum, & quot species translationis, & quemadmodum potissimùm valeant tum in Poësi, tum in orationibus translationes, dictum est, vt exponebamus, in præceptis de poëtica. Tanto autem in orationibus oportet magis laborare de ipsis, quanto pauciora auxilia oratio habet, quàm metra. Et perspicuum, & iucundum, & peregrinum habet maximè translatio. Et sumere non licet ipsam ab alio. Oportet verò & epitheta, & translationes congruentes dicere. atque hoc erit ex proportione. Sin minùs, indecorum apparebit, quia iuxta se posita contraria maximè apparent. Sed oportet considerare, vt iuueni purpura, sic seni quid. non enim eadem conuenit vestis. Et si ornare velis, à melioribus in genere ducere translationem: &, si vituperare, à peioribus. Dico autem, vt, quoniam contraria sunt in eodem genere, exponere mendicantem quidem precari, precantem verò mendicare: quia vtrumque petitio est, id quod dictum est, licet facere. quemadmodum & Iphicrates Calliam Matragyrtam, sed non daduchum. ille autem dixit, non initiatum ipsum esse, non enim Matragyrtam ipsum appellasset, sed daduchum: vtrumque enim ad Deam refertur, sed illud honoratum, hoc inhonoratum. Et alii quidem sunt Dionysii assentatores: ipsi verò se artifices vocant: ambo enim hæc translationes, illa inquinantium, hæc contrà. Et alii sunt prædones: ipsi verò se lucrifactores appellant nunc. Quare licet dicere, illum, qui iniuriam facit, errare; illum verò, qui errat, iniuriam facere. Et eum, qui surripuit, & sumpsisse, & populatum esse. Illud autem, quod Telephus Euripidis inquit, Remo imperare, &, descendens in Mysiam, indecorum, quia imperare maius est quàm pro dignitate. Non igitur occultum est. Inest etiam syllabis error, si non sint iucundæ signa vocis, vt Dionysius vocat Chalceus in Elegis, clangorem Calliopes, poësim: quia ambæ sunt voces. Mala autem translatio ex significationis expertibus vocibus. Præterea verò non longè oportet,

πάντες γὰρ μεταφοραῖς ἀλλαλέγονται, καὶ τοῖς οἰκείοις, καὶ τοῖς κυρίοις. ὥστε δῆλον ὡς ἐὰν εὖ ποιῇ τις, * ἔσται τε ξενικὸν, καὶ λαθαίνειν ἐνδέχεται, καὶ * σαφὴς. αὕτη δ' ἐστὶν ἡ ῥητορικῆς λόγου ἀρετή. τῶν δ' ὀνομάτων, τὰ μὲν σοφιστῇ ὁμωνυμίαι χρήσιμοι· * τοῦτο γὰρ ποιεῖ· τὰ δὲ κυριολογοῦσι. τὰ δὲ συνωνυμίαι. λέγω δὲ κύρια μέν τι καὶ συνώνυμα, οἷς τὸ παρὰ ἀθροίζειν καὶ τὸ βαδίζειν· ταῦτα γὰρ ἀμφότερα, καὶ κύρια καὶ συνώνυμα ἀλλήλοις. τὰ μὲν οὖν τοιαῦτα ἑκάστου ἐστί. καὶ πόσα εἴδη μεταφορᾶς, καὶ ὅτι τοῦτο πλεῖστον δύναται, καὶ ἐν ποιήσει, καὶ ἐν λόγοις, αἱ μεταφοραὶ εἴρηται, καθάπερ ἐλέχθη καὶ ἐν τοῖς περὶ ποιητικῆς· * τοσούτῳ δὲ ἐν πεζῷ λόγῳ δεῖ μᾶλλον φιλοποιεῖσθαι περὶ αὐτάς, ὅσῳ ἐλαττόνων βοηθημάτων ὁ λόγος ἐστὶ τῶν μέτρων· καὶ τὸ σαφές, καὶ τὸ ἡδὺ καὶ τὸ ξενικὸν ἔχει μάλιστα διὰ μεταφοράς. καὶ λαβεῖν οὐκ ἔστιν * αὐτὸν παρ' ἄλλου· δεῖ δὲ καὶ τὰ ἐπιθέτους καὶ ταύτας μεταφορὰς ἁρμοττούσας λέγειν. τοῦτο δ' ἔσται ἐκ τῆς * ἀναλογίας. εἰ δὲ μή, ἀπρεπὲς φανεῖται, διὰ τὸ ἐναντία μάλιστα φαίνεσθαι, ἀλλὰ δεῖ σκοπεῖν ὡς νέῳ φοινικίς, οὕτω γέροντι. καὶ γὰρ ἡ αὐτὴ πρέπει ἑαυτῇ. καὶ ἐάν τε κοσμεῖν βούλῃ, ἀπὸ * τοῦ βελτίονος τῶν ἐν ταὐτῷ γένει φέρειν τὴν μεταφοράν, ἐάν τε ψέγῃ, ἀπὸ τῶν χειρόνων· λέγω δ' οἷον, ἐπὶ τὰ ἐναντία ἐν ᾧ αὐτῷ γένει, τὸ φθονεῖν μὲν πλουτοῦντα δύσκολος, τὸν δὲ ζημιούμενον πλουτεῖν· ὅτι ἀμφω αἰτήσεις, τὸ εἰρημένον ἔστι ποιεῖν· ὡς καὶ Ἰφικράτης Καλλίαν μητραγύρτην, ἀλλ' οὐ δαδοῦχον· ὁ δὲ ἔφη, ἀμύητον εἶναι· οὐ γὰρ ἂν μητραγύρτην αὐτὸν καλεῖν; ἀλλὰ δαδοῦχον· ἀμφω γὰρ θεοῦ ἱερόν· ἀλλὰ τὸ μὲν, τίμιον· τὸ δὲ, ἄτιμον. * καὶ οἱ μὲν Διονυσοκόλακας, αὐλοὶ δ' αὐλεῖς τιχίτας καλοῦσι. ταῦτα δ' ἀμφω * μεταφορά· ἡ μὲν, ῥυπαινόντων· ἡ δὲ, πρωΐαντον. καὶ οἱ μὲν λῃσταί, αὐλοὺς πορισταὶ καλοῦσι νεῶν· δῆλον ἕξεσι λέγειν, ὃν ἀδικήσομεν μὲν, ἁμαρτάνειν· τὸν δ' ἁμαρτάνοντα, ἀδικεῖν· καὶ τὸν κλέψοντα, καὶ λαβεῖν, * καὶ πορθῆσαι. τὸ δ' ὡς ὁ Τήλεφος Εὐριπίδου φησὶ, κώπας αἰδάσειν, καὶ, ἀποβὰς εἰς Μυσίαν, ἀπρεπές, ὅτι * μεῖζον τὸ ἀνδάσειν, ἢ κατ' ἀξίαν· ἀναλεπίας οὖν. ἔστι δὲ καὶ ἐν ταῖς συλλαβαῖς ἁμαρτία, ἐὰν μὴ ἡδείας ᾖ σημεῖα φωνῆς· οἷον, Διονύσιος ὁ θραυσαρμεὺς ὁ χαλκεὺς ἐν τοῖς ἐλεγείοις, κραυγὴν Καλλιόπης, ἣν ποίησιν, ὅτι ἄμφω φωναί. φαύλη δὲ μεταφορὰ, πᾶσα ἀσήμοις φωναῖς. ἔτι δ', ἐὰν πόρρωθεν δεῖ,

Omnes enim translationibus loquuntur, & domesticis, & propriis. Quare manifestum, si rectè faciat aliquis, fore peregrinitatem, & latere posse, & perspicuè dicere. hæc autem est oratoriæ orationis virtus. Ex nominibus verò, sophistæ quidem homonymiæ sunt vtiles. Nam circa has fraudem facit. Poëtæ verò synonymiæ. Dico autem & propria, & synonyma, vt & ire, & proficisci: hæc enim ambo, & propria, & synonyma sunt invicem. Ac quid sit quidem vnumquodque horum, & quot species translationis, & quemadmodum potissimùm valeant tum in Poësi, tum in orationibus translationes, dictum est, vt exponebamus, in præceptis de poëtica. Tanto autem in orationibus oportet magis laborare de ipsis, quanto pauciora auxilia oratio habet, quàm metra. Et perspicuum, & iucundum, & peregrinum habet maximè translatio. Et sumere non licet ipsam ab alio. Oportet verò & epitheta, & translationes congruentes dicere. atque hoc erit ex proportione. Sin minùs, indecorum apparebit, quia iuxta se posita contraria maximè apparent. Sed oportet considerare, vt iuueni purpura, sic seni quid. non enim eadem conuenit vestis. Et si ornare velis, à melioribus in genere ducere translationem: &, si vituperare, à peioribus. Dico autem, vt, quoniam contraria sunt in eodem genere, exponere mendicantem quidem precari, precantem verò mendicare: quia vtrumque petitio est, id quod dictum est, licet facere. quemadmodum & Iphicrates Calliam Matragyrtam, sed non daduchum. ille autem dixit, non initiatum ipsum esse, non enim Matragyrtam ipsum appellasset, sed daduchum: vtrumque enim ad Deam refertur, sed illud honoratum, hoc inhonoratum. Et alii quidem sunt Dionysii assentatores: ipsi verò se artifices vocant: ambo enim hæc translationes, illa inquinantium, hæc contrà. Et alii sunt prædones: ipsi verò se lucrifactores appellant nunc. Quare licet dicere, illum, qui iniuriam facit, errare; illum verò, qui errat, iniuriam facere. Et eum, qui surripuit, & sumpsisse, & populatum esse. Illud autem, quod Telephus Euripidis inquit, Remo imperare, &, descendens in Mysiam, indecorum, quia imperare maius est quàm pro dignitate. Non igitur occultum est. Inest etiam syllabis error, si non sint iucundæ signa vocis, vt Dionysius vocat Chalceus in Elegis, clangorem Calliopes, poësim: quia ambæ sunt voces. Mala autem translatio ex significationis expertibus vocibus. Præterea verò non longè oportet,

ἀλλ' ἐκ τῶν συγγλωττῶν καὶ τῶν ὁμοειδῶν με- A
ταφέρειν τὸ ἀνώνυμα ὠνομασμένως, ὃ λε-
χθὲν δῆλόν ἐστιν ὅτι συγγλωττές· οἷς ἐν τῷ αἰνίγ-
ματι τῷ δοκιμωτῷ.

Ἀνδρ' εἶδον πυρὶ χαλκὸν ἐπ' ἀνέρι κολλήσαντα.

ἀνώνυμον γὰρ τὸ πάθος. ἔστι δ' ἀμφω τοιαῦτα εἴδη. κόλλησιν τρίτον εἶπε τὴν τῆς σικύας προσβολήν. καὶ ὅλως ἐκ τῶν εὖ ἠνιγμένων ἔστι* μεταφορὰς λαβεῖν ὑπάρχειν· μεταφορὰ μεταφορὰς λαβεῖν ὑπάρχειν· μεταφορὰ γὰρ αἴνιγμα ἦν. ὥστε δῆλον ὅτι εὖ μετενήνεκται καὶ ἀπὸ καλῶν· κάλλος δὲ ὀνόματος, τὸ μὲν, B
Λυκύμνιος ὡσπερ* Λυκύμνιος λέγει, ἐν τοῖς φόροις, λέγειν τῷ σημαίνοντι· καὶ αἶσχος δὲ ὡσαύτως. ἔτι δὲ τέλος, ὃ λύει τὸν σοφιστικὸν λόγον· οὐ γὰρ ὡς ἔφη Βρύσων, οὐθένα αἰσχρολογεῖν, εἴπερ τὸ αὐτὸ σημαίνει τόδε, αἰεὶ τὸ τόδε εἰπεῖν· τόδε γάρ ἐστι ψεῦδος· ἔστι γὰρ ἄλλο ἄλλου κυριώτερον, καὶ ὁμοιότερον μᾶλλον καὶ οἰκειότερον, τῷ ποιῆσαι τὸ πρᾶγμα τοῦ ὁμοίου. ἔτι δὲ οὐχ ὁμοίως ἔχει σημαίνει τόδε καὶ τόδε· ὥστε καὶ οὕτως, ἄλλο ἄλλου κάλλιον, καὶ αἰσχιον τέον· ἄμφω μὲν γὰρ τὸ καλὸν καὶ αἰσχρὸν σημαίνουσιν· ἀλλ' οὐχ ἧ καλόν, ἢ οὐχ ἧ αἰσχρόν· διὸ ταῦτα μὲν, ἀλλὰ μᾶλλον καὶ ἧττον. αἱ δὲ μεταφοραὶ ἐκ τοιούτων οἰστέον ἀπὸ καλῶν ἢ τῇ φωνῇ, ἢ τῇ διαφορᾷ, ἢ τῇ ὄψει, διὰ
Ὅμηρ. ἄλλην τινὰ αἴσθησιν. ἀφαιρεῖ δ' εἰπεῖν· οἷον ῥοδοδάκτυλος ἠὼς μᾶλλον ἢ φοινικοδάκτυλος, ἢ ἔτι φαυλότερον, ἐρυθροδάκτυλος· καὶ ἐν τοῖς ὑπάρχουσι, ἔστι μὲν ταῖς ὑπάρχουσις ποιῆσαι ἀπὸ φαύλου ἢ αἰσχροῦ· οἷον, ὁ μητροφόντης. ἔστι δ' ἀπὸ τοῦ βελτίονος· οἷον, ὁ πατρὸς ἀμυντήρ· καὶ ὁ Σιμωνίδης, ὅτε μὲν ἐδίδου μικρὸν ὀλίγον ἀπὸ νικήσας τοῖς ὄρνισιν, οὐκ ἤθελε ποιῆσαι, ὡς δυσχεραίνων εἰς ἡμιόνους ποιεῖν. ἔτι δ' ἰκμὸν ἔδωκαν, ἔποινε,

Χαίρετ' ἀελλοπόδων θύγατρες ἵππων·

καίτοι καὶ τῶν ὄνων θυγατέρες ἦσαν. ἔτι δὲ, τὸ αὐτὸ ἐπανορθοῦσθαι. ἔστι δὲ ὁ ἐπανορθωτικὸς, ὃς ἔλαττον ποιεῖ καὶ τὸ κακὸν, καὶ τὸ ἀγαθὸν ὡσπερ καὶ ὁ Αἰσχυλίδης σκώπτει ἐν τοῖς Βα- E
βυλωνίοις, αὖθι μὲν* χρυσίου, χρυσιδάριον·
χυπος, αὖθι δ' ἱματίου, ἱματιδάριον· αὖθι δὲ λοιδορίας, λοιδορημάτιον· καὶ νοσημάτιον· δεῖ γὰρ βεῖαδαι δὲ δεῖ καὶ ἐπανορθοῦν ἐν ἀμφοῖν τὸ μέτριον.

A sed ex cognatis & conformibus transferre, innominata cum nomine: quod dictum manifestum sit cognatum esse, vt in ænigmate illo probato, Virum vidi igne æs viro agglutinantem: innominata enim est affectio. est autem vtrumque appositio quædam. agglutinationem igitur dixit cucurbitæ applicationem. Et omnino ex probè factis ænigmatibus licet translationes sumere elegantes. Translationes enim faciunt ænigmata. Quare manifestum est, bene translatum esse. Et ab honestis. Honestas autem nominis est, vt Lycimnius ait, in sonis, vel significato. Et turpitudo eodem modo. Præterea tertia est, quæ soluit sophisticam rationem. Non enim est, vt dixit Brysón, Neminem turpiter dicere, siquidem idem significat hoc pro illo dicere. Hoc enim est falsum. Nam est aliud alio magis proprium, & similius, & accommodatius ad ponendam rem ante oculos. Præterea non similiter se habens significat hoc, & illud. Quare sic etiam aliud alio honestius & turpius ponendum est: ambo enim honestum quidem & turpe significant: sed non quatenus honestum, aut non quatenus turpe. aut hæc quidem, sed magis & minùs. Translationes autem hinc ducendæ ab honesto, aut voce, aut vi, aut aspectu, aut alio aliquo sensu. Differt verò dicere, exempli caussa, roseodigitam auroram magis, quàm purpureodigitam, vel adhuc deterius rubrodigitam. Et in epithetis licet appositiones fieri à malo, vel turpi: vt Matricida. Et licet à meliori, vt patris vindex. Et Simonides, cùm daret præmium paruum ipsi is qui vicerat mulabus, noluit carmen facere, quasi grauaretur in semiasinas carmen facere. Vbi verò idoneum dedit, cecinit, Saluete volucrum filiæ equorum. Atqui asinorum quoque filiæ erant. Præterea idem diminuere. Est autem diminutio, quæ minus reddit & malum & bonum, vt Aristophanes cauillatur in Babyloniis, pro auro aurulum: pro toga, toguia: pro conuicio, conuiciolum: & morbulum. Cauere autem oportet, & obseruare modum.

A

CAPVT III.

De elocutione frigida.

FRigora in quatuor fiunt ſecundùm elocutionem. In duplicibus nominibus, vt, Lycophron: Multiforme cælum Magniceruicæ terræ: &, Littus anguſtimum. &, vt Gorgias nominabat, Prochomuſus adulator: Praueiuros & B Probeiuros. &, vt Alcidamas, Furore quidem animum repletum, igniuomum verò aſpectum factum. &, Finiferentem putauit alacritatem ipſorum futuram. & Finiferentem ſuadelam orationum conſtituit. &, Cærulicolor maris ſolum. Omnia enim hæc poëtica ob duplicationem apparent. ac vna quidem hæc cauſſa eſt. Altera verò, vti linguis, vt Lycophron, Xerxem Pelorium virum, & Sciron, Sinnis vir. Et Alcidamas, Athyrma poëſi, &, Naturæ ataſthaliam. &, Mera animi ira exacutum. Tertium in C epitheris aut longis, aut intempeſtiuis, aut frequentibus adhibendis. In poëſi enim decet lac album dicere. at in oratione partim indecora ſunt, partim ſi ſint nimia, arguunt, & reddunt manifeſtum, poëſim eſſe. Et quoniam ipſa vti oportet, (immutat enim conſuetum, & peregrinam efficit elocutionem,) ſaltem oportet intueri modum: quoniam maius facit malum, quàm ſi temerè dicas. illa enim non habet, quod bene eſt: hæc verò, quod malè. Quamobrem Alcidamantis frigora apparent: non enim vt condimentis vtitur, ſed vt cibis, epithetis, ſic crebris, & maioribus & apertis, vt non ſudorem, ſed humidum ſudorem. nec ad Iſthmia, ſed ad Iſthmiorum mercatum. & non leges, ſed ciuitatum reginas leges, & non curſu, ſed Curſotio animi impetu. & non Muſeum, ſed Naturæ cùm accepiſſet Muſeum. & Triſtem curam animi. &, Non gratiæ, ſed populatis gratiæ opifex. &, Diſpenſator audientium voluptatis. &, non ramis, ſed Syluæ ramis occul- E tauit. &, non corpus velauit, ſed Corporis pudorem. & Repræſentatricem animi cupiditatem. hoc autem ſimul & duplex, & epicheton eſt. Quare poëma fit. & ſic, Immenſam improbitatis exuperantiam.

ΚΕΦΑΛ. γ'.

Περὶ ψυχρᾶς λέξεως.

ΤΑ δ' ψυχρὰ ὲν τέτταρσι * γίγνεται μάλιστα κτ' τὴν λέξιν, ἔν τε τοῖς διπλοῖς ὀνόμασιν οἷ, Λυκόφρων, τὸν πολυπρόσωπον οὐρανὸν τῆς μεγαλοκρύφου γῆς· καὶ ἀκτὴν δι' ετιοπόεγν· καὶ ὡς Γοργίας ὠνόμαζε, πλωχόμυθος κόλαξ, ὑπορχήσαμβος καὶ καπνορχήσαμβος. καὶ ὡς Αλκιδάμας, μάνους μὰν τὴν ψυχὴν πλεσυμάνην· πνεύμονι δὲ τὴν ὄψιν μεμορμένων, καὶ πλεσφόεγν φύσιν τὴν προθυμίαν αὐτῶν μεμῆσθαι· καὶ πλεσφόεγν τὴν παιδιὰν τὴν λόγων κατάσπασιν· καὶ κωμόζεων τὸ τῆς θαλάττης ἔδαφος· πάντα γὰρ ταῦτα ποιητικὰ δι' ἃ τὴν * διπλόωσιν φαίνεται. μία μὲν οὖν αὕτη αἰτία· μία δὲ τὸ χρῆσθαι γλώτταις· οἷ, Λυκόφρων Ξέρξην * πέλωρον ἄνδρα· & Σκίρων, σίννις ἀνήρ· καὶ Αλκιδάμας, * ἄθυρμα τῇ ποιήσει· καὶ τὴν τῆς φύσεως ἀπαθαλίαν, καὶ * ἀκρᾶτον τῆς διανοίας ὀργὴν πεφηνμένον. πρέπει δ' ἐν τοῖς ὑπερβολαῖς, ἢ μακροῖς, ἢ ἀκαίροις, ἢ πυκνοῖς χρῆσθαι· ἐν μὲν γὰρ ποιήσει πρέπει γάλα λευκὸν εἰπεῖν· ὐ δὲ λόγῳ. τὰ μὲν, ἀπρεπέστερα· τὰ δὲ, αἰ ἢ κατακορῆ, δηλοῖ γὰρ ποιᾶς φαίνεσθαι, ὅτι * ποιήσεις ἐστὶν· ἐπὶ δὲ μὴ χρῆσθαι * αὐτῇ· ἀλλαττει γὰρ τὸ εἰωθὸς, καὶ ξενικὸν ποιᾶ τὴν λέξιν· ἀλλ' ἀδοκήτως τὸ μετρίου· ἐπὶ μᾶλλον ἐπὶ κακὸν * τὸ εἰκῆ λέγειν· ἢ μὲν γὰρ, ὄγκον ἔχει τὸ οὖ, ἢ δὲ, τὸ κακῶς· δηλοῖ Αλκιδάμαντος ψυχρὰ φαίνεται· οὐ γὰρ * ὡς ἠδύσματι χρῆται, ἀλλ' ὡς ἐδίσματι τοῖς ὑπτέροις, οὐτω πυκνοῖς, καὶ μείζοσι, καὶ ὑπτιάλοις· οἷ, οὐχ ἱδρῶτα. ἀλλὰ τὸν ὑγρὸν ἱδρῶτα· καὶ ὄγκον εἰς Ισθμια, ἀλλ' εἰς τὴν τῶν Ισθμίων πανήγυριν· καὶ οὐχὶ νόμους, ἀλλὰ τοὺς τῶν πόλεων * βασιλῆς νομίμους· καὶ οὐ δρόμῳ, ἀλλὰ δρομικῇ τῇ τῆς ψυχῆς ὁρμῇ· & οὐχὶ μουσεῖον, ἀλλὰ τὸ τῆς Φύσεως ὡραλοβῶν μουσεῖον, καὶ σκυθρωπὸν τὴν φειδίαν τῆς ψυχῆς· καὶ οὐ χάριτες, ἀλλὰ πανδήμου χάριτος δημιουργός, & * οἰκονόμος τῆς τῶν ἀκουόντων ἡδονῆς· & οὐ χλαῖδος, ἀλλὰ τῆς τῆς ὕλης χλαῖδος ἀπτερύξε· καὶ οὐ τὸ σῶμα παρήμπιασεν, ἀλλὰ τὴν τοῦ σώματος αἰσχύνην· καὶ * αἰδήμονα τὴν τῆς ψυχῆς ὑπερβολήν· τοῦτο δ' ἅμα, καὶ διπλοῦν, καὶ ὑπέρπαν· ὥστε ποίημα γίγνεται. & ὅτως * ἐξέδρου τὴν τῆς μορφῆς ὑποβολήν.

πολυπρόσωπον. ποικίλον. Leopardus. ἄθυρμα ποιήσεως i. ludos facit. Emend. l. 2. c. 6. ἀκράτως τῆς διανοίας, & ὀργὴν πεφηνότος. ἠδύσματα & ἐδίσματα. οἰκονόμος τῆς τῶν ἀκουόντων. i. Vitiose. qui δαίμονος. ἐξέδρου

διὸ ποιητικῶς λέγονται, τῇ ἀπρεπείᾳ τὸ γελοῖον καὶ τὸ ψυχρὸν ἐμποιοῦσι, καὶ τὸ ἀσαφὲς διὰ τὴν ἀδολεσχίαν· ὅταν μὲν γὰρ γνωρίσαντι ἐπεμβάλῃ, διαλύει τὸ σαφὲς τῷ ὑπεσκοτῆσθαι. οἱ δ' αὐθάδεσι τοῖς διπλοῖς χρῶνται, ὅταν ἀνώνυμον ᾖ καὶ ὁ λόγος εὐσύνθετος, οἷον τὸ χρονοτριβεῖν· ἀλλ' ἂν πολύ, πάντως ποιητικόν. διὸ χρησιμωτάτη ἡ διπλῆ λέξις τοῖς διθυραμβοποιοῖς. οὗτοι γὰρ φορτικοί· αἱ δὲ γλῶτται, τοῖς ἐποποιοῖς· σεμνὸν γάρ, καὶ ἀόκνους δεῖ μεταφορὰ δὲ τοῖς ἰαμβείοις· τούτοις γὰρ νῦν χρῶνται, ὡς φθέγγεσθαι. καὶ ἓν τέταρτον τὸ ψυχρὸν ἐν ταῖς μεταφοραῖς γίνεται· εἰσὶ γὰρ καὶ μεταφοραὶ ἀπρεπεῖς, αἱ μὲν, διὰ τὸ γελοῖον χρῶνται γὰρ καὶ οἱ κωμῳδοποιοὶ μεταφοραῖς· αἱ δέ, διὰ τὸ σεμνὸν ἄγαν καὶ τραγικόν· ἀσαφὴς δ', ἂν πόρρωθεν. οἷον Γοργίας χλωρὰ καὶ ἔναιμα τὰ φαινόμενα· σὺ δ' ἃ οὗτος αἰσχρῶς μὲν ἔσπειρας, κακῶς δ' ἐθέρισας· ποιητικῶς γὰρ ἄμαν. καὶ ὡς Ἀλκιδάμας, τὴν φιλοσοφίαν, ὀπτοτείχισμα τῶν νόμων· καὶ τὸν Ὀδυσσείαν, καλὸν αἰθρώπινου βίου κάτοπτρον. καὶ τὸ ἡδὺ ἄθυρμα τῆς ποιήσεως φερόφερον. ἀπρεπῆ γὰρ ταῦτα ἀπέβαινε διὰ τὰ εἰρημένα· τὸ δὲ Γοργίου εἰς τὸν χελιδόνα, ἐπὶ κατ' αὐτῆς πετομένης ἀφῆκε τὸ κόπρισμα, δόξειε τῆς τραγικῆς· εἶπε γὰρ, αἰσχρὸν μὲν ὦ Φιλόμηλα· ὄρνιθι μὲν γὰρ, εἰ ἐποίησεν, οὐκ αἰσχρόν· παρθένῳ δὲ, αἰσχρόν. ὥστε τῶν ἐλοιδόρησεν εἰπὼν ὃ ἐστὶν, ἀλλ' οὐχ ὃ ἦν.

A Quamobrem poëticè dicentes, cum indecoro ridiculum & frigus efficiunt, & obscurum propter loquacitatem. quando enim cognoscenti inculcat, id dissoluit perspicuum offusione obscuritatis. Homines autem duplicibus vtuntur, quando quid sine nomine sit, & oratio facilè iungi possit, vt Diem terere. Sed si multum sit, omnino poëticum est. Quamobrem vtilissima est duplex elocutio Dithyrambicis: isti enim sunt pleni strepitus. Linguæ autem Epicis. res enim grandis est, & superba. Translatio verò iambicis: his enim nunc vtuntur, vt dictum est. Et præterea quartum frigus in translationibus efficitur. Sunt enim etiam translationes indecoræ, partim quidem propter ridiculum: nam vtuntur etiam Comici translationibus: partim verò propter rem grandem nimis & tragicam. Obscuræ autem, si longè petitæ. vt Gorgias, Pallidas & exangues res: Tu verò hæc turpiter seminasti, malè autem metisti. Poëticum enim est nimis. Et, vt Alcidamas, Philosophiam propugnaculum legum. & Odysseam pulchrum humanæ vitæ speculum. &, Nullum tale athyrma poësi afferens. Omnia enim hæc minùs ad persuasionem apposita sunt ob ea quæ dicta sunt. Illud autem Gorgiæ in hirundinem, cùm aduersus ipsum volans demisisset stercus, optimè inter Tragicos: inquit enim, Turpe sanè ò Philomela. Aui enim si id dixisset, non turpe: virgini verò turpe. Rectè igitur conuitium dixit, commemorans, quod fuit, non quod est.

Leopardus. ἓν ἡδὺ τὸ ἄθυρμα τῆς ποιήσεως φερόφερον.

ΚΕΦΑΛ. δ'

Περὶ εἰκόνος.

CAPVT IV.

De imagine, seu similitudine mollita.

ἔστι δὲ καὶ ἡ εἰκὼν μεταφορά· διαφέρει γὰρ μικρόν· ὅταν μὲν γὰρ εἴπῃ τὸν Ἀχιλλέα, Ὡς δὲ λέων ἐπόρουσεν, εἰκών ἐστιν. ὅταν δὲ, λέων ἐπόρουσε, μεταφορά· διαφέρει γὰρ τὸ ἀμφω ἀνδρείους εἶναι, προσηνέχθη δὲ μετενέγκας λέοντα τὸν Ἀχιλλέα. χρήσιμον ἡ εἰκὼν καὶ ἐν λόγῳ· ὀλίγακις δὲ ποιητικὸν γάρ. οἰστέα δὲ, ὥσπερ αἱ μεταφοραί· μεταφοραὶ γὰρ εἰσι διαφέρουσαι τῷ εἰρημένῳ. εἰσὶ δὲ εἰκόνες. οἷον ὁ Ἀνδροτίων εἰς Ἰδριέα, ὅτι ὅμοιος τοῖς ἐκ τῶν δεσμῶν κυνιδίοις· ἐκεῖνα γὰρ προσπαίπτουσι δάκνει. ὁ Ἰδριεὺς λυθεὶς ἐκ τῶν δεσμῶν ἦν χαλεπόν. καὶ ὡς Θεοδάμας εἴκαζεν Ἀρχίδαμον Εὐξένῳ, γεωμετρῆν οὐκ ἐπισταμένῳ. καὶ ἐκ τῶν ἀναλόγων·

Est verò etiam imago, translatio: differt enim parum. Nam cùm inquit de Achille, Vtque Leo ruit, imago est. cùm autem, Leo ruit, translatio. Etenim quia ambo fortes sunt, appellauit transferendo Leonem Achillem. Vtilis verò etiam imago est in oratione. sed rarò, cùm poëtica sit. cliciendæ autem sunt, vt translationes. Nam translationes sunt differentes in eo quod dictum est. Sunt autem imagines, vt quam Androtio in Idrieum, Similem esse ex vinculis solutis canibus. illi enim obuium mordent: & Idrieum solutum ex vinculis, esse morosum. & vt Theodamas assimilabat Archidamum Euxeno Geòmetriam nescienti. & ex proportione.

est enim etiam Euxenus Archidamus Geometricus. & illud in Politia Platonis, Qui mortuos spoliant, similes esse canibus, qui lapides mordent, iacentes non attingendo. & in populum, Similem esse nauclero, robusto quidem, sed surdastro. & in versus Poëtarum, similes esse sine pulchritudine venustis. illi enim cùm defloruerint: hi verò, cùm dissoluti sunt, non appatent similes. & illa Periclis in Samios. Similes esse ipsos infantibus qui mansum recipiunt, sed plorantes. & in Bœotos, Similes esse ilicibus. ilices enim à se contundi, & Bœotos inter se pugnare. & Demosthenes in populum, Similem esse nauseantibus in nauibus. &, vt Democrates assimilauit oratores nutricibus quæ mansum deglutientes, saliua infantes inungunt. & vt Antisthenes Cephisodotum gracilem thuri assimilauit, quod dum consumitur, iucundum affert. Omnes enim has, & vt imagines, & vt translationes licet dicere. Quarecunque probatæ fuerint, tanquam translationes dictæ, manifestum est ipsas etiam imagines futuras, & imagines translationes rationis indigentes. Semper verò oportet, translationem ex proportione referre etiam in alteram partem. & in iis quæ sunt eiusdem generis, vt si poculum est scutum Dionysii, etiam scutum conuenit dici poculum Martis. ac oratio quidem constituitur ex his.

CAPVT V.

De elocutione emendata.

EST autem principium elocutionis, vt emendatè loquamur. atque id positum est in quinque. Primùm quidem in coniunctionibus, si quis reddiderit, prout naturam habent, vt antecedant, & consequantur inter se, quemadmodum aliquæ requirunt, vt Quidem, & Egò quidem, requirit, Verò, & Ille, verò. Oportet autem, quoad meminerit, referri inter se, & non longè separare, neque coniunctionem ante coniunctionem reddere necessariam; paucis enim in locis conuenit: Ego verò, postquam mihi dixit: venit enim Cleon & rogans, & obsecrans: profectus sum, cùm assumpsissem ipsos. In his enim multæ ante reddendam coniunctionem redditæ sunt coniunctiones.

ἔστι γὰρ καὶ ὁ Εὔξενος Ἀρχίδαμος γεωμέτρικός· καὶ τὸ ἐν τῇ * πολιτείᾳ τῇ Πλάτωνος, Οἱ τοὺς τεθνεῶτας σκυλεύοντες, ἔοικασι τοῖς κυνιδίοις, ἃ τοὺς λίθους δάκνει, τῶν βαλλόντων οὐχ ἁπτόμενα· * καὶ ἐν τῷ δήμῳ, Ὅμοιος ναυκλήρῳ, ἰσχυρῷ μὲν, κωφῷ δέ· * καὶ εἰς τὰ μέτρα τῶν ποιητῶν, Ὅμοια τοῖς αὐλοῖς καλλοις ὠρχήσεις. οἱ μὲν γὰρ ἀπολυθέντες, τὰ δὲ ἀμφιλυθέντα, οὐχ ὅμοια φαίνεται. ἐν δὲ Γεωμέτραις εἰς Σαμίους, ἔοικεναι αὐτοὺς τοῖς παιδίοις, ἃ τὸν ψωμὸν δέχεται μὲν, κλαίουσι δέ· καὶ εἰς Βοιωτούς, ὅτι ὅμοιοι τοῖς θείνοις· πολύ τι γὰρ θεῖνος ὑφ' αὑτῶν κατακόπτεσθαι, καὶ τοὺς Βοιωτοὺς πρὸς ἀλλήλους μαχομένους. καὶ Δημοσθένης τὸν δῆμον, ὅτι ὅμοιός ἐστι τοῖς ἐν τοῖς πλοίοις ναυτιῶσι· ἐν ᾧ δὲ Δημοκράτης εἰκάσει τοὺς ῥήτορας τοῖς πτισάναις, αἳ τὸ ψωμίσμα κατατίνουσαι, τὸ διάλυμα τὰ παιδία ἀποβάλλεσθαι. καὶ ὡς Ἀντισθένης Κηφισοδοτον λεπτὸν λιβανωτῷ εἰκάσει, ὅτι ἀπολλύμενος εὐωδιάζει· πάσας γὰρ ταύτας, καὶ ὡς εἰκόνας, καὶ ὡς μεταφορὰς ἔξεστι λέγειν· ὥστε ὅσαι αἱ δεδοκιμασμέναι, ὡς μεταφοραὶ λεγθεῖσαι, δῆλον ὅτι αὐταὶ καὶ εἰκόνες ἔσονται, καὶ αἱ εἰκόνες μεταφοραὶ λόγου δεόμεναι. ἀεὶ δὲ δεῖ τὴν μεταφορὰν τὴν ἐκ τοῦ ἀναλόγου μεταποδίδοσθαι, καὶ * ὅπου θάτερα, καὶ ὅπου τὴν ὁμοιογενῆ· οἷον, εἰ ἡ φιάλη ἀσπὶς Διονύσου, καὶ τὴν ἀσπίδα ἁρμόττει λέγεσθαι φιάλην Ἄρεως· ὁ μὲν γὰρ τῶν λόγων, σπουδάζεται ἐκ τοῦτων.

Lib. 5.

Lib. 6.

Lib. 10.

ὅτι ἢ τὴν

ΚΕΦΑΛ. ε'.

Περὶ Ἑλληνισμοῦ.

ΕΣΤΙ δ' ἀρχὴ τῆς λέξεως, τὸ Ἑλληνίζειν· τοῦτο δ' ἐστὶν ἐν πέντε. πρῶτον μὲν, ἐν τοῖς συνδέσμοις, αἳ ἀποδίδωσί τις, ὡς πεφύκασι πρὸς ἄλληλα καὶ ὕστερα γίγεσθαι ἀλλήλων, οἷς ἔνιοι ἀπαιτοῦσιν· ὥσπερ ὁ μὲν, καὶ ὁ ἐγὼ μὲν, ἀπαιτεῖ τὸν δὲ, καὶ τὸν, ὁ δὲ. δεῖ δὲ ἕως μέμνηται, ἀποδιδόναι ἀλλήλοις, καὶ μὴ τε μακρὰν * ἀπόντων, μήτε συνδέσμου πρὸς σύνδεσμον ἀποδιδόναι τὸ ἀναγκαῖον. ὀλιγάκις γὰρ ἁρμόττει. ἐγὼ δ', ἐπεί μοι εἶπεν· ἦλθε γὰρ Κλέων δεόμενός τε καὶ ἀξιῶν· ἐπορευόμην ἀναλαβὼν αὐτούς. ἐν τούτοις γὰρ πολλοὶ πρὸς τὸ ἀποδιδόμενον σύνδεσμον ἐμβέβληνται σύνδεσμοι·

ἀπόντων

δὺ ὃ πολὺ δὲ μεταξὺ ἡνύται τῆ ἐπορεύμην, ἀσαφές. ἓν μὲν δὴ, τὸ εὖ ἐν τοῖς συνδέσμοις. δεύτερον δὲ, τὸ ἴδιοις ὀνόμασι λέγειν, καὶ μὴ περιττοῖς. τρίτον, μὴ * ἀμφιβόλοις. τοῦτο δὲ, ἂν μή τι ἐναντία προαιρῆται· ὥσπερ ποιοῦσιν, ὅταν μηδὲν μᾶλλον ἔχωσι λέγειν, προσποιῶνται δέ τι λέγειν· οἱ γὰρ τοιοῦτοι ἐκ * ποιήσεως λέγουσι τοιαῦτα· οἷς Ἐμπεδοκλῆς· φενακίζει γὰρ τὸ κύκλῳ πολὺ ὄν, καὶ πάσχουσι οἱ ἀκροαταὶ, ὥσπερ οἱ πολλοὶ πρὸς τοὺς μάντεις· ὅταν μὲν γὰρ λέγωσιν ἀμφίβολα, συμφέρουσι τοῖς ἐνδεχομένοις.

Κροῖσος Ἅλυν διαβὰς, μεγάλην ἀρχὴν καταλύσει.

ἢ ἀμ. ἔλαττον, διὰ τὴν λοξῶσι τὸν περ. ἢ ἢ πότε

καὶ διὰ τὸ ὅλως * ἔλαττον εἶ ἁμάρτημα, διὰ τὴν γραφὴν τὴν τοιαύτην λέγουσιν οἱ μάντεις· τάχα γὰρ ἄν τις ἐν τοῖς ἑρτασμοῖς, ἑρτάσθαι ἢ πρᾶσαι εἰπὼν μᾶλλον, * ἢ πόσα ἔχει, καὶ τὸ ὅλον ἔσται, ἢ τὸ πότε. διὸ οἱ χρησμολόγοι οὐ προστίθενται πότε. ἅπαντα δὴ ταῦτα ὅμοια· ὡς ἂν μὴ τούτου ἕνεκα, φευκτέον. τέταρτον, ὡς Πρωταγόρας, τὰ μὴ τῶν ὀνομάτων διαιρεῖ, ἄῤῥενα, καὶ θήλεα, καὶ σκεύη· δεῖ γὰρ ἀποδιδόναι καὶ ταῦτα ὀρθῶς· ἢ δ' ἐλθοῦσα καὶ διαλεχθεῖσα, ᾤχετο. πέμπτον, ἐν ᾧ τὰ πολλὰ καὶ τὸ λίγα, καὶ ἓν ὀρθῶς ὀνομάζειν· οἱ δ' ἐλθόντες, ἔτυπτόν με. ὅλως δὲ δεῖ διαιρεῖσθαι εἶ * τὸ γεγραμμένον, καὶ ὃ φέρουσιν. ἔστι δὲ τὰ αὐτὸ, ὥσπερ οἱ πολλοὶ σκώληκες οὐκ ἔχουσιν· οὐδ' ἂ μὴ ῥᾴδιον διαιρεῖν, ὥσπερ τὰ Ἡρακλείτου· τὰ γὰρ Ἡρακλείτου διαιρεῖν, ἔργον, διὰ τὸ ἄδηλον εἶ ποτέρῳ προσκεῖται, τῷ ὕστερον, ἢ τῷ πρότερον· οἷς ἐν τῇ ἀρχῇ αὐτοῦ τῶν συγγραμμάτων· φησὶ γὰρ, τοῦ λόγου * τοῦδ' ἐόντος αἰεὶ ἀξυνέτοι ἄνθρωποι γίγνονται. ἄδηλον γὰρ τὸ αἰεὶ, πρὸς ὁποτέρῳ διαιρεῖν. * ἔτι πάσῃ ποιᾷ συλλογίζεσθαι, τὸ μὴ ἀποδιδόναι, ἐὰν μὴ ὁπτέρᾳ ἡγεμονίᾳ ἀμφοῖν ὁ αὐτὸς ᾖ. οἷς λίθος φόβον, λίθος γέφυρα, τὸ μὲν ἰδεῖν, οὐ χρήσιμον· τὸ δ' αὐτὸ ἄμφω, χρήσιμον· ἀσαφῆ δὲ, * αὐ μὴ προθεὶς εἴπῃς, μέλλων πολλὰ μεταξὺ ἐμβάλλειν· οἷς, ἔμελλον γὰρ διαλεχθεὶς ἐκείνῳ τάδε, τὶ τάδε, καὶ ὧδε, πορεύεσθαι· ἀλλὰ μὴ, ἔμελλον γὰρ διαλεχθεὶς πορεύεσθαι, εἶτα τάδε, καὶ τάδε, καὶ ὧδε ἐλθεῖν.

διὰ π. σ.

ἃ αὐ μὴ προθεὶς εἴπῃς,

A Si verò multum interiectum est inter, Profectus sum, obscurum est. Ac vnum quidem, quod bene se habet, est in coniunctionibus: alterum verò est, vt propriis nominibus loquamur, & non ambientibus: Tertium, vt non ambiguis: nisi quis contraria præeligat. id quod faciunt, quando nihil habent, quod dicant, & simulant aliquid dicere: tales enim de industria proferunt hæc, vt Empedocles. nam decipit circuitus, si multus sit, & afficiuntur auditores, vt B vulgares inter ariolos, quando dicentibus ambigua annuunt:

Cræsus Halym penetrans magnam peruertet opum vim.

Et quia omnino est error minor, per genera rei loquuntur arioli. Verbi gratia, si quis in ludo paris & imparis, paria aut imparia dixerit magis, quàm quot habeat, & futurum esse, quàm quando. Quamobrem arioli non definiunt, quando. Omnia igitur hæc similia sunt. Quare nisi alicuius eiusmodi rei gratia, fugienda sunt. Quartum, vt Protagoras genera nominum diuidebat, in virilia & fœminina, & instrumenta. Oportet C enim reddere etiam hæc rectè. Illa verò reuersa, & collocuta discessit. Quintum in multis, & paucis, & vno rectè nominandis. Illi verò reuersi verberarunt me. Omnino autem oportet facilè legi, quod dictum est, & proferri posse. Est verò idem quod multæ coniunctiones non habent. Nec quæ non facile est interpungere, vt quæ sunt Heracliti. Nam quæ sunt Heracliti interpungere, operosum est, quia incertum est, vtri adiaceat, posteriorine an priori, vt in principio ipsius libri. Inquit enim, Ra- D tionis huius quæ est semper, imperiti homines fiunt. Incertum enim est, illud, Semper, vtri interpungas. Præterea efficit solœcismum ipsum non reddere, si non adiungas ambobus, quod conuenit: vt aut strepitum, aut colorem, videns quidem, non est commune: sentiens verò, est commune. Obscuritas autem est, si non præponendo dicas, multa in medio inculcaturus, vt, Debebam enim locutus cum illo hæc, & hæc, & sic, proficiscì, non autem, Debebam enim locutus proficiscì, deinde hæc, & hæc, & sic E facta sunt.

A

CAPVT VI.

De elocutione amplificata.

AD tumorem elocutionis valent hæc, Oratione vti pro nomine, vt, non circulum, ſed planitiem à medio æqualem: ad conciſionem verò contrarium, pro oratione nomen. Et, ſi turpe, aut indecorum ſit, ſi in oratione ſit turpe, nomen dicere: ſi verò in nomine, orationem. Et tranſlationibus declarare, & epithetis, vitando id quod poëticum eſt. Et vnum multa facere, quod poëtæ faciunt, cùm vnus ſit portus, tamen dicunt, Portus in Achaicos. &, Tabulares autem multifores apertiones. Et, non coniungere, ſed vtrique vtrumque adiungere, Huius mulieris huius noſtræ. Si verò conciſè, contrarium, Huius noſtræ mulieris. Et, cum coniunctione dicere. Si verò conciſè, ſine coniunctione. non inconiuncta autem, vt Profectus, & locutus, Profectus locutus ſum. Et illud Antimachi vtile, Quæ non habet, dicere, vt ille facit in Teumeſſo, Eſt quidam ventoſus paruus collis. augetur enim ſic in infinitum. Eſtque hoc tum in bonis tum in malis, quod non habet vtro modo ſit vtile. vnde etiam nomina poëtæ ducunt, Achordum, & Alyrum concentum. ex priuantibus enim inferunt. Probatur autem hoc in tranſlationibus quod dictum eſt, quæ ſunt ex proportione, vt dicere tubam eſſe concentum Alyrum.

CAPVT VII.

De elocutione decora.

DEcorum autem habebit elocutio ſi ſit tum affecta tum morata, tum ſubiectis rebus proportione reſpondens. ac proportione reſpondet, ſi neque de amplis ſubmiſſe dicatur; neque de tenuibus grauiter: neque tenue nomen conſequatur ornatus. Sin minus, Gomœdia apparet, vt facit Cleophon. Similiter enim aliqua proferebat, ac ſi diceret, Veneranda ficus. Affecta conſiſtit in eo, vt ſi ſit contumelia, irati dictio ſit: ſi impia, & turpia ſint,

ΚΕΦΑΛ. ε'.

Περὶ ὄγκου τῆς λέξεως.

ΕΙΣ ὄγκον δὲ τῆς λέξεως συμβάλλεται πάντα, τὸ λόγῳ χρῆσθαι αὐτ' ὀνόμασιν οἷς, μὴ κύκλον, ἀλλ' ὑπαίθρου τὸ ἐκ τοῦ μέσου ἴσον. Εἰς δὲ σαφήνειαν τὸ ἐναντίον, αὐτὶ τοῦ λόγου ὄνομα. καὶ ἐὰν αἰσχρὸν, ἢ ἀπρεπές· ἐὰν μὲν ἐν τῷ λόγῳ ἢ αἰσχρὸν, ἐνὸμα λέγειν· ἐὰν δὲ ἐν τῷ ὀνόματι, τὸν λόγον. Ἐ μεταφοραῖς δηλοῦν, καὶ τοῖς ἐπιθέτοις, φεύγοντα τὸ ποιητικόν. καὶ τὸ ἓν πολλὰ ποιεῖν, ὥσπερ οἱ ποιηταὶ ποιοῦσιν· ἑνὸς ὄντος λιμένος, ὅμως λέγουσι, λιμένας Εἰς Ἀχαϊκούς. Ἐ

* Δέλτου μὲν ἅδε πολύπτυχοι διαστυγαί. Eurip. Iphig. Taur.

Ἐ μὴ ὑπερβυγικῶς, ἀλλ' ἑκατέρῳ ἑκάτερον, τῆς γυναικὸς τῆς ἡμετέρας. ἐὰν δὲ σωφρόνως, τὸ ἐναντίον, τῆς ἡμετέρας γυναικός. καὶ μὴ σωφρόνως λέγειν· ἐὰν δὲ σωφρόνως, μὴ ἀσωφρόνως δέ· οἷς πορευθεὶς Ἐ διαλεχθεὶς, πορευθεὶς διελέχθην. Ἐ Ἀνταμάχου χρήσιμον, ἐξ ὧν μὲν ἔχει λέγειν, * ὁ ἐκ ξύλου ποιεῖ ὅπλα τὸν Θυμαιτόν, Ἔστι τις ἰδεμόσυνος ὀλίγος λόφος· αὔξεσθαι γὰρ οὕτως εἰς ἄπειρον. ἔστι δὲ τοῦτο καὶ ὅτι ἀγαθῶν Ἐ κακῶν, ὅπως σὸν ἔχει, ὁπότερος αὐτῶν ἦ χρήσιμον. ὅτι καὶ τὰ ὀνόματα οἱ ποιηταὶ φέρουσι, τὸ ἄχορδον, Ἐ τὸ ἄλυρον μέλος· ἐκ τῶν ἱερέων γὰρ ὑπῆρξεν· * δεξιμαχὸς γὰρ τὸν ἐν τῇ μεταφορᾷ λεγόμενον, τοῖς ἀναλόγοις· οἷς τὸ φάναι τὸν σάλπιγγα εἶναι μέλος ἄλυρον.

ΚΕΦΑΛ. ς'.

Γῶς ἐξῇ ὃ πρέπον λέξις.

Ε ΤΟ δὲ πρέπον ἔξει ἡ λέξις, ἐὰν ᾖ παθητικὴ τὸ Ἐ ἠθική, Ἐ τοῖς ὑποκειμένοις πράγμασιν ἀνάλογον. τὸ δ' ἀνάλογόν ἐστιν, ἐὰν μήτε περὶ ὑψηλῶν, * ἀνθρακοειδῶς λεγόμενα λέγηται· μήτε περὶ ὑπτελῶν, σεμνῶς· μήτ' ὀνόματι ἐπὶ ᾧ ὑπτέλει ὀνόματι ἐπῇ χόρτος· εἰ δὲ μή, χαμαιπετῆ φαίνεται· οἷς ποιεῖ Κλεοφῶν· ὁμοίως γὰρ ἕνια ἔλεγε, Ἐ εἰ ἔπειθεν ἄν, πότνια συχῆ. παθητικὴ δὲ, * ἐὰν μὲν ἡ ὑβρις ὀργιζομένου λέξις· ἐὰν δὲ αἰσχρὰ Ἐ αἰσχρά, ἡ λέξις·

δις χεφαινόντως χ) βλαβύλως λέγειν· ἐαὶ γ) ἐπαινετὰ, ἀγαμένως· ἐὰν γ) ἐλεεινὰ, ταπεινῶς· ⊂ ὅπι τ' ἄλλων γ) ὁμοίως. πιθανοὶ γ) τὸ τοιῦτο, ⊂ ἡ οἰκεία λέξις· μᾶλλον γὰρ λαμβάνει τὴν ψυχὴν ὡς ἀληθῶς λέγοντος· οὕτω γὰρ ἔχειν ὅπι τοῖς τοιούτοις οὕτως ἔχουσιν. ὥστ' οἴονται, εἰ ⊂ μὴ οὕτως ἔχει, ὡς ὁ λέγων, τὰ πράγματα οὕτως ἔχειν ⊂ συνομοιοπαθεῖ ὁ ἀκούων ἀεὶ ᾧ παθητικῶς λέγεται, κἂν μηδὲν λέγῃ. διὸ πολλοὶ καταπλήττουσι τοὺς ἀκροατὰς θορυβοῦντες· χ) ἠθικὴ γ) αὕτη ἡ ἐκ τ' σημείων δόξις, ὅτι ἀκολουθεῖ ἡ ἀρμόττουσα ἑκάστῳ ἕξει χαὶ ἕξει. λέγω γ), ἕξος μὲν, χαθ' ἡλικίαν· οἷον παῖς, ἢ ἀνὴρ, ἢ γέρων· χαὶ γυνὴ, χ) ἀνήρ· χαὶ Λάκων, ἢ Θετταλός· ἕξεις γ), χαθ' ἃς ποιός τις ἐν βίῳ· ἕ γὰρ χαθ' ἅπασαν ἕξιν οἱ βίοι ποιοί τινες. ἐαὶ οὖν χ) τὰ ὀνόματα οἰκεῖα λέγῃ τῇ ἕξει, ποιήσει τὸ ἦθος· ἕ γὰρ αὐτὸ, οὐδ' ὡσαύτως ἄλγεινος ἀνὴρ ⊂ πεπαιδευμένος εἴπειε· πάντοτε δ' οἱ ἀκροαταὶ, ⊂ ἐν ἁπλῶς χαίρουσι λεγομένοις· * ὡς δ' οὐ δεῖ ἁπλῶς ἴσασιν; ὁμολογεῖ γὰρ ὁ ἀκούων ἀμαυμώμενος, ὅπως μετέχῃ οὗπερ χαὶ οἱ ἄλλοι πάντες. τὸ δ' εὐκαίρως, ἢ μὴ εὐκαίρως, χρῆσθαι, χοινὸν ἁπάντων ἐστὶ τῶν εἰδῶν ἐστιν. ἄχος δ' ὅτι * πάσῃ ὑπερβολῇ, τὸ θρυλλούμενον· δεῖ γὰρ αὐτὸν αὑτῷ * προσπεπλάσθαι· δοχεῖ γὰρ ἀληθὲς εἶναι, ἐπεὶ οὐ λανθάνει γε ὃ ποιεῖ τὸν λέγοντα. ἔνια τοῖς αὐτοῖς λεγόμενα μὴ πᾶσιν ἅμα χρήσασθαι· οὕτω γὰρ κλέπτεται ὁ ἀκροατής· λέγω γ), οἷς ἐὰν τὰ ὀνόματα σκληρὰ ᾖ, μὴ χ) τῇ φωνῇ χαὶ ᾧ προσώπῳ, χ) τοῖς ἁρμόττουσιν. εἰ δὲ μὴ, φανερὸν γὰρ ἕκαστον ὃ ἐστιν. ἐὰν δὲ, τόδε μὲν, τόδε δὲ μὴ λανθάνῃ ποιῶν τὸ αὐτό. ἐὰν οὖν τὰ μαλαχὰ σκληρῶς, χαὶ τὰ σκληρὰ μαλαχῶς λέγηται, ἀπίθανον γίγνεται. τὰ γ) ὀνόματα τὰ διπλᾶ χ) διπλᾶ, πλεῖστα, χαὶ τὰ ξένα μάλιστα, ἁρμόττει λέγειν παθητικῶς· συγγνώμη γὰρ ὀργιζομένῳ χαχὸν φάναι οὐρανομήχης ἢ πολέμιον εἰπεῖν. χαὶ ὅταν ἔχῃ ἤδη τοὺς ἀκροατὰς, χαὶ ποιήσῃ ἐνθουσιάσαι, ἢ ἐπαίνοις, ἢ ψόγοις, ἢ ὀργῇ, ἢ φιλίᾳ, οἷς χαὶ Ἰσοχράτης ποιεῖ ἐν τῷ πανηγυρικῷ ὅπι πάλαι, * φήμῃ δὲ ⊂ μνήμῃ· ⊂, οἵτινες ἔπλησαν· φθέγγονταί τε γὰρ τὰ πρεπωδῆ ἐνθουσιάζοντες. ὥστε, ⊂ λόγου δέχονται, δηλονότι ὁμοίως ἔχοντες. δεῖ δ' ⊂ τῇ ποιήσει ἁρμόττειν· ἔνθεοι γὰρ αἱ ποιήσεις, ἢ δὴ οὕτω δεῖ, ἢ μετ' εἰρωνείας, * ὥσπερ Γοργίας ἐποίει, ⊂ τὰ ἐν τῷ Φαίδρῳ.

A indignabundè, & cautè dicat: si laudabilia, admirabundè: si miserabilia, humiliter: & in aliis similiter. Persuadet autem rem etiam accommodata ad eius naturam elocutio: capitur enim animus, quasi ille verè dicat, quia in talibus sic se habent. Quare arbitrantur, etiam si non se habeat ita vt orator ait, rem ita se habere. & simul afficitur semper is qui audit, cum eo qui affectè dicit, etiam si nihil dicat. Quamobrem multi turbant auditores tumultum exci-
B tantes. Et morata ipsa est ex signis demonstratio, quia consequitur conueniens cuique generi, & habitui. Dico autem genus secundùm ætatem, vt puer, aut vir, aut senex. Et mulier, aut vir. Et Laco, aut Thessalus. Habitus verò, secundùm quos cuiusdammodi aliquis est in vita non enim secundùm omnem habitum vitæ sunt cuiusdammodi. Si igitur & nomina accommodata dicat habitui, exprimet mores. Non enim eadem, neque eodem modo
C agricola, & eruditus locutus fuerit. Afficiuntur verò aliquantisper auditores eo ipso quo affatim vruntur orationum scriptores. Quis autē non intelligit? omnes sciunt. Confitetur enim audiens pudore captus, vt particeps sit eius cuius & alii omnes. Opportunè autem, & non opportunè vti, commune omnium formarum est. Medela verò est in omni exuperatione, quod vulgo dicitur. Oportet enim se ipsum increpare. nam videtur verum esse, quoniam non latet, quod facit, dicentem. Præterea ex proportione respondentibus non
D omnibus simul vti oportet. Sic enim decipitur auditor. Dico autem, vt si nomina dura sint, non & voce, & vultu, & conuenientibus. sin minùs, manifestum fit vnumquodque quod est. sin autem hoc quidem, illud verò non latens idem efficit. Si igitur mollia duriter, & dura molliter dicantur, minùs appositum fit ad persuadendum. Nomina autem epitheta, & duplicia, plura, & peregrina maximè conueniunt dicenti affectè: venia enim datur irato, si malum dicat cœliuagum, aut pelorium nominet.
E Et quando iam teneat auditores, & traxerit ad furorem, aut laudibus, aut vituperationibus, aut ira, aut amicitia, vt etiam Isocrates facit in Panegyrico ad extremum: Famam autem, & Memoriam, &, qui toleratunt. Loquuntur enim talia furore perciti. Quare etiam recipere manifestum est eodem modo se habentes. Quamobrem & poesi conueniunt. Diuina enim res est poesis. Aut igitur sic oportet, aut cum ironia, vt Gorgias faciebat, & quæ sunt in Phædro.

χωνὴ ἡ ἀνήρ.

ὡς δ' οὐ δεῖ ἁπλῶς ἴσασι;

πάσης ὑπερβολῆς, ᾧ προσπεπλάσθαι. melius fahè.

CAPVT

A

CAPVT VIII.

De elocutione numerosa.

FIguram autem elocutionis oportet neque metri compotem esse, neque rhythmi expertem : illud enim minus appositum est ad persuadendum. nam esse fictum videtur : & simul etiam auocat. nam vt attendatur, facit, quando B simile rursus veniet. sicut præcones prę-occupant pueri, quem eligat patronum is qui manumittitur, Cleonem. Quod autem sine rhythmo est, sine termino est. Oportet verò terminari, non metro. iniucundum enim est, & non accommodatum cognitioni, quod non terminatur. Terminantur autem numero omnia. at figuræ locutionis numerus est thythmus, cuius etiam metra segmenta sunt. Quamobrem C rhythmum oportet habere orationem, non metrum : alioquin poëma erit. Neque rhythmum exquisitè. Id autem erit, si quadantenus sit. Ex rhythmis verò Herous grandis, & dictioni accommodatus, & harmoniæ indigens. Iambus autem ipsa est elocutió multitudinis. Quamobrem maximè omnium metrorum iambica effundunt, qui loquuntur. at oportet grandiorem effici, & excitari. Trocheus cordatior est. id manifestum faciunt Tetrametra. D Sunt enim volubilis rhythmus Tetrametra. Relinquitur Pæan, quo vsi sunt à Thrasymacho incipientes. non potuerunt verò dicere, quinam esset. Tertius autem est Pæan : & coniunctus iis qui dicti sunt. ac tria ad duo est. Ex iis verò ille vnum ad vnum: hic duo ad vnum. Coniunctaque est rationibus his sesquialtera. Atque hic est, Pæan. Ac alii quidem & ob ea quæ dicta sunt, abiiciendi, & quia metrici. Pæan vero sumendus. ex solo enim non est metrum eorum qui dicti sunt, rhythmorum, vt maximè lateat. Ac vtuntur quidem vno Pæane etiam incipientes. Oportet verò differre finem à principio. Ac Pæanis duæ species sunt oppositæ inter se, quarum vna quidem principio conuenit, vt etiam vtuntur: iste verò est, quem incipit longa, ac terminant tres breues. Delogena, siue Lyciam, & Auricome ô Hecate nate Iouis. Alter verò contrà, quem breues incipiunt tres, ac longa terminat. Humum & aquam, Occanum & occuluit horrifera nox. Iste autem finem efficit : breuis enim quia imperfecta est, facit mutilum,

ΚΕΦΑΛ. ιʹ.

Περὶ ῥυθμοῦ.

ΤΟ δὲ ῥῆμα τῆς λέξεως δεῖ μήτε ἔμμετρον εἶναι, μήτε ἄῤῥυθμον· τὸ μὲν γὰρ, ἀπίθανον. πιστὰ γὰρ δοκεῖ, καὶ ἄμα ℭ * ὡρίσθαι· περιέχειν γὰρ ποιεῖ τῷ ὡρίσθαι ὁμοίῳ, πότε πάλιν ἥξει. ὥσπερ οὖν τοῖς κηρύκων περιλαμβάνουσι τὰ παιδία, τὸ, ἵνα αἱρεῖται ὑπίσχνεται ὁ ἀπελευθερούμενος, Κλέωνα. τὸ δὲ ἄῤῥυθμον, ἀτέρμονα. δεῖ δὲ πεπερᾶνθαι μὲν, μὴ μέτρῳ δέ. ἀηδὲς γὰρ ℭ ἄγνωστον τὸ ἄπειρον. περαίνεται δὲ ἀριθμῷ πάντα· ὁ δὲ τῆς λέξεως ἀριθμὸς, ῥυθμός ἐστιν; οὗ ℭ τὰ μέτρα τμήματα. δεῖ ῥυθμὸν δὴ ἔχειν τὸν λόγον, μέτρον δὲ μή. ποίημα γὰρ ἔσται· ῥυθμὸν δὲ μὴ ἀκριβῆ. τοῦτο δ' ἔσται, ἐὰν μέχρι τινὸς ᾖ. τῶν δὲ ῥυθμῶν, ὁ μὲν ἡρῷος, σεμνὸς ℭ λεκτικὸς, ℭ ἁρμονίας δεόμενος· ὁ δ' ἴαμβος, αὐτὴ ἐστὶν ἡ λέξις ἡ τῶν πολλῶν· διὸ μάλιστα * πάντων τῶν μέτρων ἰαμβεῖα φθέγγονται λέγοντες. δεῖ δὲ * σεμνότητα λαβεῖν καὶ * ἐκπλῆξαι. ὁ δὲ τροχαῖος, χορδακικώτερος· δηλοῖ δὲ τὰ τετράμετρα· ἔστι γὰρ τροχαῖος ῥυθμὸς τὰ τετράμετρα. λείπεται δὲ παιάν, ᾧ * ἐχρῶντο μὲν ἀπὸ Θρασυμάχου ἀρξάμενοι· οὐκ εἶχον δὲ λέγειν, τίς ἐστί. ἔστι δὲ τρίτος ὁ παιάν, καὶ ὁ χόριαμβος τῶν εἰρημένων· τρία γὰρ πρὸς δύο ἐστίν. ἐκείνων δὲ, ὁ μὲν, ἓν πρὸς ἕν· οἱ δὲ, δύο πρὸς ἕν. ἔχεται δὲ τῶν λόγων τούτων ὁ ἡμιόλιος· διὸ καὶ ἐστὶν ὁ παιάν. οἱ μὲν οὖν ἄλλοι διὰ τοῦτο εἰρημένοι, ἀφετέοι, ℭ διὰ μετρικοί· ὁ δ' παιάν, λυσιτελής· ἀπὸ μόνου γὰρ οὐκ ἔστι μέτρον τῶν ῥηθέντων ῥυθμῶν· ὥστε μάλιστα λανθάνειν. νῦν μὲν οὖν χρῶνται ὡς εἰπεῖν παιᾶσι καὶ ἀρχόμενοι. δεῖ δὲ διαφέρειν πρὸς τελευτὴν τῆς ἀρχῆς. ἔστι δὲ παιᾶνος δύο εἴδη ἀντικείμενα ἀλλήλοις· ὧν, τὸ μὲν ἓν, ἀρχῇ ἁρμόττει, ὥσπερ ℭ χρῶνται· ἔστι δ' ὅτι, οὐκ ἀρχὴ μὲν ἡ μακρὰ, τελευταῖον δὲ τῆς βραχείας. Δαλογήνης, εἴτε, Λυκίαν ℭ, Χρυσοκόμα Ἑκάτη παῖ Διός. * ἕτερος δ' ἐξ ἐναντίας, οὗ βραχεῖαι ἄρχουσι τρεῖς· ἡ δὲ μακρὰ τελευταία. Μετὰ γὰρ ὕδατα τ' ὠκεανὸν ἠφάνισε νύξ. ἔστι δὲ τελευτῇ ποιεῖ· διὸ γὰρ βραχεῖα δηλοῖ ὅτι ἀτελής ἐστι, ποιεῖ κολοβόν.

B

ἐμμελῆ εἶναι

C

ὡρίσθαι

D

ἐκπλῆξαι.

ἐχρ. μὲν ὡς ἐν ἀπορρήτῳ, αἰ. Θ.

ἀλλὰ δεῖ τῇ μακρᾷ ἀποκόπτεσθαι, καὶ δῆλον εἶναι τὸ πέρας, μὴ διὰ τοῦ πλατείου, μὴ διὰ τοῦ * γραφέως, μηδὲ διὰ τοῦ ἀγραφίου, ἀλλὰ διὰ τοῦ ῥυθμοῦ. ὅτι μὲν οὖν εἰρομένην δεῖ εἶναι τὴν λέξιν, καὶ μὴ ἄῤῥυθμον· καὶ τίνες εἰρόμενον ποιοῦσι ῥυθμοὶ, καὶ πῶς ἔχοντες, εἴρηται.

πλειωθήν.

διόπερ καὶ οἱ ῥήμασιν ὅτι τοῖς καμπ.

A sed oportet in longa amputari, & manifestum esse finem: non per librarium, neque per paragraphen, sed per rhythmum. Ac numerosam quidem oportere esse elocutionem, & non expertem rhythmi, & qui numerosam efficiant rhythmi, & quomodo se habentes, dictum est.

ΚΕΦΑΛ. θ'. CAPVT IX.

B

Περὶ λέξεως εἰρομένης, καὶ αὐτῆς ἀνθυλίων. *De elocutione fusa & versa.*

Turneb. Aduers. l. 1. c. 4.

ΤΗΝ δὲ λέξιν ἀνάγκη εἶναι ἢ εἰρομένην καὶ τῷ συνδέσμῳ μίαν, ὥσπερ αἱ ἐν τοῖς διθυράμβοις ἀναβολαί· ἢ κατεστραμμένην καὶ ὁμοίαν τοῖς τῶν ἀρχαίων ποιητῶν δυθυτρόφοις. ἡδεῖα μὲν οὖν εἰρομένη λέξις, ἡ ἀρχαία ἐστίν. Ἡροδότου Θουρίου ἥδ' ἐστὶν ἀπόδειξις. Αὕτη γάρ, πρότερον μὲν ἅπαντες, νῦν δὲ οὐ πολλοὶ χρῶνται. λέγω δὲ εἰρομένην, ἣ οὐδὲν ἔχει τέλος καθ' αὑτήν, ἂν μὴ τὸ πρᾶγμα λεγόμενον * τελειωθῇ. ἔστι δὲ ἀηδής, διὰ τὸ ἄπειρον· ὃ γὰρ τέλος πάντες βούλονται καθορᾶν. * διόπερ καὶ οἱ ῥήμασιν ὅτι τοῖς καμπτῆρσιν ὀκπνέουσι καὶ ὀκλύουσιν· προορῶντες γὰρ τὸ πέρας, οὐκάμνουσι προϊόντες. ἡ μὲν οὖν εἰρομένη τῆς λέξεως, ἔστιν ἥδε. κατεστραμμένη δὲ, ἡ ὁ ποδιαία· λέγω δὲ ποδιαίαν, λέξιν ἔχουσαν ἀρχὴν, καὶ τελευτὴν αὐτὴν καθ' αὑτήν, καὶ μέγεθος εὐσύνοπτον· ἡδεῖα δ' ἡ τοιαύτη, καὶ εὐμαθής· ἡδεῖα μὲν, διὰ τὸ ἀνατίπους ἔχειν τὰς ἀπειράντους· καὶ ὅτι αἰεί τι ἔχειν οἴεται ὁ ἀκροατὴς, ᾧ αἰεὶ πιστὰ αὐτὰ τι αὐτῷ· τὸ δὲ μηδὲν προσιόντι, μηδὲ δύνειν, ἀηδές. εὐμαθὴς δὲ, ὅτι εὐμνημόνευτος. τοῦτο δὲ, ὅτι ἀριθμὸν ἔχει ἡ ἐν ποδιαίοις λέξις, ὃ πάντων εὐμνημονεύτατον. διὰ καὶ τὰ μέτρα πάντες μνημονεύουσι μᾶλλον τῶν χυδαίων· ἀριθμὸν γὰρ ἔχει ᾧ μετρεῖται. δεῖ δὲ * τὴν ποδιαίαν καὶ τῇ διανοίᾳ τετελειῶσθαι καὶ μὴ διακόπτεσθαι, ὥσπερ τὰ Σοφοκλέους ἰαμβεῖα.

τὴν ποδιαίαν

Καλυδὼν μὲν ἥδε, γαῖα Πελοπείας χθονός.

πανάπτωτον γάρ ἐστι συλλαβεῖν τῇ διανοίᾳ, ὥσπερ καὶ ἐπὶ τοῦ εἰρημένου τοῦ Καλυδῶνα ἐν τῆς Πελοποννήσου. ποδιαῖος δὲ, ἢ μὲν, ὁ κωλικός· ἡ δὲ, ἁπλῆς. ἔστι δὲ, ὁ κωλικὸς μὲν, λέξις ἡ τετελειωμένη τε καὶ διηρημένη, καὶ εὐπαράπνευστος, μὴ ὁ τῇ διανοίᾳ,

C

D

E

Locutionem autem necesse est esse aut fusam, & vinculo vnam, vt in Dithyrambis dilationes: aut versam, & similem veterum poëtarum conuersionibus. ac fusa quidem elocutio prisca est. Herodoti Thurii hæc est expositio. Hæc enim primùm omnes, nunc verò non multi vtuntur. Voco autem fusam, quæ nullum habet finem per se, nisi res, quæ dicitur, terminetur. est autem iniucunda propter infinitatem: finem enim omnes volunt intueri. Quamobrem in flexionibus anhelant, & deficiunt. prospicientes enim terminum, non laborant priùs. ac fusa quidem elocutio est hæc. Versa verò, quæ in periodis cernitur. Voco periodum, elocutionem habentem principium, & finem ipsam per se, & magnitudinem conspectu facilem. Iucunda autem huiusmodi est, & quæ facilè percipi potest. Iucunda quidem, quia contrario modo se habet ac interminatum: & quia semper aliquid se habere putat auditor: & quod semper terminatum sit aliquid ipsi. Illud autem, nihil prænoscere esse, neque aperire, iniucundum est. Facilis verò ad percipiendum, quia facilè memoria retineri potest. idque quia numerum habet in periodis elocutio, qui omnium est aptissimus ad memoriam. Quamobrem & metra omnes recordantur magis, quàm soluta. numerum enim habent, quo mensurantur. Oportet verò periodum etiam sententia terminari, & non abrumpi, vt Sophoclis iambica: Calydon quidem hæc, terra Pelopei soli. contrarium enim licet existimare, quàm si diuidatur, vt & in eo quod dictum est, Calydona esse Peloponnesi. Periodus autem vna quidem in colis est: altera verò simplex. Est in colis quidem dictio perfecta, & distincta, & quæ facilè spiritu comprehenditur, non in distinctione,

vt & quæ dicta est periodus, sed tota. Colum verò est, altera pars eius. Ac simplicem voco vnimembrem. Oportet autem & cola, & periodos neque mutilas esse, neque longas. Pusillum enim hærere sæpe facit auditorem. Necesse enim est, quando adhuc tendens ad id quod vltra est, & ad modum, quem habet in se termini, retrahitur, cessante oratore, qùodammodo offensionem fieri propter repulsionem. Longa verò, vt deficiat, efficiunt, quemadmodum vltra terminum se conuertentes: derelinquunt enim & isti simul deambulantes. Similiter verò & periodi, quæ longę sunt, oratio fit, & anabolæ simile. Quare fit, quod iocatus est Democritus Chius in Menalippidem, qui fecerat pro antistrophis anabolam. Nempe sibi mala fabricat vir, alii mala fabricans. Longa verò anabola, ei qui fecit pessima. Conuenit enim tale etiam dicere in eos qui longis colis vtuntur. Quæ verò nimis breuia cola habent, non fiunt periodi. Ia præceps igitur agunt auditorem. Quæ verò in colis est elocutio, vna quidem distincta est: altera verò opposita. Distincta quidem, vt, Admiratus sum sæpenumero eos qui conciliabula coegerunt, & gymnica certamina instituerunt. Opposita verò, in qua per vtrumque colum aut contratio contrarium componitur, aut idem iungitur contrariis. Vtrisque autem profuerunt, & qui remanserunt, & qui secuti sunt. illis enim plura iis quæ domi essent, acquisiuerunt: his verò satis eorum quæ domi essent, reliquerunt. Contraria mansioni consecutio, ei quod satis est, id quod plus est. Quare & pecuniarum indigentibus, & frui volentibus, fruitio acquisitioni opponitur. Et præterea, contingit sæpe in his & prudentes aduersa fortuna vti, & imprudentes rectè agere. Statim quidem fortium præmia obtinuerunt: non multo post imperium maris sumpserunt. Nauigasse quidem per terram, ambulasse verò per mare: Cùm Hellespontum quidem unxisset, Athon verò perfodisset. Et natura ciues qui sunt, per legem ciuitate priuari. Alii enim ipsorum malè perierunt: alii verò turpiter seruati sunt. Et priuatim quidem barbaris seruis vti: publicè verò multos ex sociis despicere seruientes. Aut viuentes habituros: aut mortuos relicturos.

A ὥσπερ ἡ * εἰρημένη περίοδος, ἀλλ' ὅλη. κῶλον δ' ἐστὶ, τὸ ἕτερον μόριον ταύτης. ἀφελῆ δὲ λέγω τὴν μονόκωλον. δεῖ δὲ καὶ τὰ κῶλα, καὶ τὰς περιόδους, μήτε μικρὰς εἶναι, μήτε μακράς. τὸ μὲν γὰρ μικρὸν προσπίπτειν πολλάκις ποιεῖ τὸν ἀκροατήν. ἀνάγκη γὰρ ὅταν ἔλκῃ ὁρμῶν ὑπὸ τοῦ πορρώ, καὶ τὸ μέσον, * οὐκ ἔχει ὃν ἔχει ἑαυτῷ ὅρον, ἀναπαύεσθαι πάσχοντος μύου, ὥστε προσπίπτειν γίγνεσθαι διὰ τὴν αἴτιαν. τὰ δὲ μακρὰ ἀπολείπεσθαι ποιεῖ, ὥσπερ οἱ ὀξύτερον ἀποκάμπτοντες τοῦ τερμάτος. ἀπολείπουσι γὰρ ὃ οὗτοι συμπορευόμενοι πολλάκις. ὁμοίως δὲ καὶ αἱ περίοδοι αἱ μακραὶ οὖσαι * λόγος γάρ, καὶ * ἀναβολὴ ὅμοιον. ὥστε καὶ νέοις, ὃ ἔσκωψε Δημόκριτος ὁ Χῖος εἰς Μελανιππίδην ποιήσαντα αὐτὴ τὴν ἀνάβολάς. ἀναβολεύς.

Οἵτ' αὖτ' κακὰ πόρσει ἀνὴρ, ἄλλῳ κακὰ πύχων. Hesiod.

Εἰ δὲ μακρὰν ἀναβολὴν, τὴν ποιήσεται κακίστη ἁρμόττει γὰρ τὸ τοιοῦτον καὶ εἰς τοὺς μακροκώλους λέγειν. αἱ δὲ λίαν βραχύκωλοι, οὐ περίοδος γίγνεται. * πορπτὴ δ' ὦν ἄγει τὸν ἀκροατήν. τῆς δὲ * ἐν κώλοις λέξεως, ἡ ἐν κόλῳ μὲν, διῃρημένη δέστιν· εἰ δὲ, ἀνειλιγμένη· διῃρημένη μὲν, οἷς, * Πολλάκις ἐθαύμασα τοὺς τὰς πανηγύρεις συναγαγόντας, καὶ τοὺς γυμνικοὺς ἀγῶνας καταστήσαντας. ἀνειλιγμένη δὲ, ἐν ᾗ ἑκατέρῳ τῶν κώλων, ἢ πρὸς ἀναιρέσιν ἐναντίοις συλλογίζεται, ἢ τὸν αὐτὸν ἐπεζευγμένοις τοῖς ἐναντίοις. οἷς, Ἀμφοτέροις δ' ὤνησαν, καὶ τοῖς ὑπομείναντας, καὶ τοῖς ἀκολουθήσασι· τοῖς μὲν γὰρ, πλείω τῆς οἴκοι περιεκτήσαντο· τοῖς δὲ, ἐκβαλὼν τὸν οἴκοι κατέλιπον. * ἐνδημία δ' ὑπομονή, ἀκολουθήσασιν ἐκβαλὼν, πλοῦτον· ὥστε καὶ τοῖς χρημάτων δεομένοις, καὶ τοῖς ἀπολαῦσαι βουλομένοις, ἀπόλαυσιν κτήσασθαι· καὶ ἔτι, Συμβαίνει πολλάκις ἐν ταύταις καὶ τοῖς φρονίμοις ἀτυχεῖν, καὶ τοὺς ἀφρονας κατορθοῦν· δίκης μὲν τῶν ἀρετῶν ἠξιώθησαν, οὐ πολὺ δὲ ὕστερον τὸν ἀρχὸν τῆς θαλάττης ἔλαβον· στρατὸν μὲν ἀπὸ τῆς ἠπείρου, πλοῦν δὲ ἀπὸ τῆς θαλάττης, τὸν μὲν Ἑλλήσποντον ζεῦξαι, Ἄθων δ' ὀρύξας. καὶ Φύσει πολίτας ὄντας, νόμῳ τῆς πόλεως στερεσθαι· οἱ μὲν γὰρ ἀπῶλοντο, * κακῶς ἀπώλοντο· οἱ δ', αἰχμάλωτοι ἐσώθησαν· ἰδίᾳ μὲν, τοῖς βαρβάροις οἰκέταις χρῆσθαι· κοινῇ δὲ, πολλοὺς τῶν * ἐξεῖναι, δὲ πολιτησαμένους καταλείψειν· ἄκυρ. δὲ ἀκολουθία, ἀκαίρως πλ. καλῶς

συμμάχων περιορᾶν δουλεύοντας· οἱ ζῶντας

Καὶ ὃ εἰς Πειθόλαόν τις εἶπε καὶ Λυκόφρονα ἐν τῷ δικαστηρίῳ, Οὗτοι δ' * ὑμᾶς, οἶκοι κυρ' * ὄντες, ἐπωλεῖτο· ἐλθόντες δ' ὡς * ἡμᾶς, ἐώνηνται. ἄπιστα γὰρ ταῦτα ποιεῖ * εἰρημένων. ἡδεῖα δ' ἐστὶν ἡ τοιαύτη λέξις, ὅτι τὰ ἐναντία γνωριμώτατα, καὶ παρ' ἄλληλα μᾶλλον γνώριμα· καὶ ὅτι ἔοικε συλλογισμῷ· ὁ γὰρ ἔλεγχος, συναγωγὴ τῶν ἀντικειμένων ἐστίν. ἀντίθεσις μὲν οὖν τοιοῦτόν ἐστι. παρίσωσις δ', * ἐὰν ἴσα τὰ κῶλα· παρομοίωσις δὲ, ἂν ὅμοια ᾖ ἔσχατα ἑκάτερα * ἑκάτερον τῶν κώλων· ἀνάγκη δὲ ἢ ἐν ἀρχῇ, ἢ ὅλα * τελευτῆς ἔχειν. καὶ ἀρχὴ μὲν, αἰεὶ τὰ ὀνόματα· ἡ δὲ τελευτὴ, τὰς ἐσχάτας συλλαβὰς, ἢ τὸν αὐτὸν ὀνόματος πτῶσιν, ἢ τὸ αὐτὸ ὄνομα· ἐν ἀρχῇ μὲν, τὰ πρῶτα. Ἀγεῖν γὰρ ἔλαβεν ἀργὸν πρὸς αὐτόν.

Ιλιάδ. ι. Δωρητοί τ' ἐπέλοντο, πολυάρητοί τ' ἐπέασιν.

αὐτὸν ἀ. Ὅτι τελευτῆς δὲ, Ὡήθησθ' αὐτὸν παῖδ' ἔτι τερπόμενον χέρνιβ', ἀλλ' * αὐτὸς ἄπιον γεγονέναι· Εὖ πλείσας δὲ φερνὰς, καὶ ἐν ἐλαχίστας ἐλπίσι πόλεσι δὲ τοῦτο, Ἄξιος δ' ἐστὶν ἀγῆναι χαλκοῦ, οὐκ ἄξιος ὢν χαλκοῦ. Τοῦτο δ' ὄνομα, Σὺ δ' αὐτὸν καὶ ζῶντα ἔλεγες κακῶς, καὶ νῦν γράφεις κακῶς. Ἀπὸ συλλαβῆς δὲ, Τί οὖ ἔπαθες δεινόν, εἰ' ἀνδρ' εἶδες ἀργόν; ἔστι δὲ ἅμα πολλὰ ἔχειν τοῦτο, καὶ ἀντίθεσιν εἰ) τὸ αὐτὸ, καὶ πάρισον, καὶ ὁμοιοτέλευτον. αἱ δ' ἀρχαὶ τῶν ποιητῶν ἡδεῖαι ἐν τοῖς Θεοδεκτείοις ἐξηριθμημέναι. εἰσὶ δὲ καὶ ψευδεῖς ἀντιθέσεις, οἷς καὶ Ἐπίχαρμος ἐποίει, Τότε μὲν * ἐγὼ τηνοις ἐγανώμαν· τότε δὲ τοῖσδε τηνοις ἐγώ.

A Et quod in Pitholaum quidam dixit, & Lycophronem, in iudicio, Isti autem vos domi manentes vendebant: profecti verò ad nos empti sunt. Omnia enim hæc efficiunt id quod dictum est. Ac iucunda est eiusmodi elocutio: quia contraria notissima, & iuxta se posita notiora sunt: & quia videntur similia syllogismo: elenchus enim collectio oppositorum est. Ac oppositio quidem eiusmodi est. Compar verò, si æqualia sint
B cola. Et assimilatio, si similes exitus habeant vtraque ex colis. Necesse verò est aut in principio, aut in fine habere. Et principium quidem semper nomina: finis verò extremas syllabas. Aut eiusdem nominis casus. Aut idem nomen. In principio quidem sic: Agrum accepit argum ab ipso: Placati donis fuerunt, pacatique ore. In fine autem: Non putarunt ipsum puerum peperisse,
C sed ipsius causſam fuisse. In cura quidem plurima, in spe verò minima. Casus autem eiusdem: Dignus verò qui statuam habeat æream, cùm minimè dignus sit ære. Idem verò nomen: Tu illi, cùm viueret, dicebas malè, & nunc scribis malè. A syllaba autem: Quidnam passus esses malum, si virum vidisses ignauum? Ac licet simul omnia idem habere. Et oppositionem esse idem, & compar, & similiter desinens. Principia verò periodorum fermè in Theodectiis enumerata sunt. Ac
D sunt etiam falsæ oppositiones, vt etiam Epicharmus faciebat: Interdum quidem cum illis ego eram: interdum verò apud illos ego.

ΚΕΦΑΛ. ι'.

Γόθεν λέγειν τὰ ἀστεῖα καὶ τὰ εὐδοκιμοῦντα.

CAPVT X.

De elocutione vrbana, & locis vrbanorum præcipuis, & inprimis de translatione & proportione.

E

ΕΠΕΙ δ' διώρισται πρότερον, πόθεν λέγειν τὰ ἀστεῖα, καὶ τὰ εὐδοκιμοῦντα, λεκτέον. ποιεῖν μὲν οὖν ἐστὶ τῇ εὐφυοῦς, ἢ τῷ μεμιμημένου· δεῖξαι δὲ, τῆς μεθόδου ταύτης. εἰπωμὲν οὖν * ἀφ' εἰθισμένων ἀρχὴ δ' * ἔστω ἡμῖν αὕτη· Τὸ μανθάνειν ῥᾳδίως, * ἡδὺ φύσει πᾶσίν ἐστι· τὰ δὲ ὀνόματα σημαίνει τι· ὥστε ὅσα τῶν ὀνομάτων ποιεῖ ἡμῖν μάθησιν, ἥδιστα. αἱ μὲν οὖν γλῶτται, ἀγνῶτες. τὰ δὲ κύρια, ἴσμεν· ἡ δὲ μεταφορὰ ποιεῖ τοῦτο μάλιστα.

Ἡδὺ πάσι φύσει ἐστί.

Quoniam verò explicatum est de his, vnde ducantur vrbana, & quæ probantur, dicendum est. ac fingere quidem est ingenioſi, vel exercitati: demonstrare verò, methodi huius. Dicamus igitur & enumeremus. Et principium erit nobis hoc, quod discere facilè, iucundum omnibus natura est. Nomina verò significant aliquid. Quare quæcumque ex nominibus efficiunt, vt discamus, iucundissima sunt. ac linguæ quidem incognitæ, propria verò scimus. Translatio autem efficit hoc maximè,

Cùm enim dixit senectutem stipulam, fecit, vt disceremus, & cognoscetemus ex genere. ambo enim defloruerunt. ac faciunt quidem etiam poëtarum imagines idem. Quamobrem si rectè adhibitæ fuerint, vrbanum apparebit. Est enim imago, vt dictum est priùs, translatio differens adiunctione. Itaque minùs iucunda, quia longior, & non dicit hoc illud esse. Verùm ne quærit quidem hoc animus. Necesse iam est, & elocutionem, & enthymemata ea esse vrbana, quæcumque faciunt vt nos discamus celeriter. Quamobrem nec quæ in promptu sunt enthymemata probantur, (in promptu enim esse dicimus omnibus nota, & quæ non oportet scrutari) nec quæcumque dicta ignorantur: sed quorum aut simul dictorum cognitio fit, etiam si non priùs esset: aut paulo post sequitur mentis agitatio. Fit enim tanquam perceptio. Illo verò modo neutrum. ac secundùm quidem sententiam eius quod dicitur, talia probantur enthymemata. at secundùm elocutionem in figura quidem si oppositè dicatur in hunc modum: Et aliis communem pacem existimantibus, suis verò priuatis rebus bellum; opponitur bellum pacis; Nominibus verò, si habeant translationem: eamque neque alienam. difficile enim contueri: neque in promptu. non enim efficit affectum. Præterea si ante oculos ponant: cernere enim oportet, quæ aguntur, magis quàm quæ futura sunt. Præterea oportet tria spectare hæc, translationem, oppositionem, actum. Cùm autem translationum quatuor genera sint, probantur maximè quæ sunt ex proportione. vt Pericles dixit iuuentutem mortuam in bello sic sublatam esse ex ciuitate, vt si quis ver ex anno tolleret. Et Leptines de Lacedæmoniis: Non oportere permittere vt Græciæ alter oculus eruueretur. Et Cephisodotus, studente Charete rationes reddere de Olynthiaco bello, ægrè tulit, cùm diceret, in furno populum habentem, rationes conari reddere. Et cohortans aliquando Athenienses, vt in Eubœam frumentatum irent, dixit oportere exire Miltiadis decretum. Et Iphicrates, cùm percussissent fœdus Athenienses cum Epidauro maritimaque ora, molestè tulit, dicens, ipsos belli viatica sustuliisse. Et Pitholaus Paralum, clauam populi: Et Sestum, cellam frumentariam Piræei. Et Pericles Æginam iubebat tollere, lippitudinem Piræei. Et Mœrocles dixit, nihil nequius esse,

A ὅταν γὰρ εἴπῃ τὸ γῆρας καλαμίλην, ἐποίησε μάθησιν καὶ γνῶσιν ἀφ' τοῦ γένους· ἀμφω γὰρ ἀπεσθήκασι. ποιοῦσι δὲ τοῦτο καὶ αἱ τῶν ποιητῶν εἰκόνες τὸ αὐτό· ὥστε αἱ * δοκοῦσι καὶ φαίνεται. * φαίνεσθαι. ἔστι γὰρ ἡ εἰκὼν, καθάπερ εἴρηται πρότερον, μεταφορὰ διαφέρουσα ὀλίγον· διὰ τοῦτο γὰρ οὐδὲν ἡδύ, ὅτι μακροτέρως· καὶ οὐ λέγει ὡς τοῦτο ἐκεῖνο· ὥστε ζητεῖ τοῦτο ἡ ψυχή· ἀνάγκη δὴ ἐν λέξει, ἐν ἐνθυμήμασι ταῦτα εἶναι ἀστεῖα, ὅσα ποιεῖ ἡμῖν μαθησιν ταχεῖαν. διὰ δὲ οὔτε τὰ ἀπίθανα τῶν ἐνθυμημάτων δοκιμεῖ· ἀπίθανα γὰρ λέγομεν τὰ πρὸς δηλα, καὶ ἃ μηδὲν δεῖ ζητῆσαι· οὔτε ὅσα εἰρημένα ἀγνοούμενά ἐστιν, ἀλλ' ὅσα ἅμα * λεγομένων δι' γνώσις γίνεται, * καὶ εἰ μὴ πρότερον ὑπῆρ- χεν ἢ μικρὸν ὑστερίζει ἡ διάνοια· γίνεται γάρ. οἷ μάθησις· ἐκεῖνος δὲ, τοῦτ' ἔστιν ὧν τῇ διανοίᾳ τὸ λεγομένου, τοιαῦτα δοκιμεῖ τῶν ἐνθυμημάτων. κατὰ δὲ τὴν λέξιν, τῶν μὲν σημάτων, ἐὰν ἀδύνατον λέγηται, οἷ καὶ τῇ πρὸς ἄλλους κοινὸν εἰρήνην νομιζόντων τοῖς αὑτῶν ἰδίοις πόλεμον· * ἀδύνατον πόλεμος εἰρήνη· πῆς δ' ὀνόμασιν, ἐὰν ἔχῃ μεταφορὰν ἐ ταύτην μετ' ἀλλοτρίας χαλεπὸν γὰρ ποιεῖν· μετ' ὀπιπόλλιον· τοῦτο γὰρ ποιεῖ πάχος. ἔτι, εἰ περὶ ὀμμάτων* ποιεῖ· ὁρᾶν γὰρ δεῖ τὰ προβαλλόμενα μᾶλλον, ἢ μέλλοντα. * δεῖ δὲ πάντων τοιαῦτα ἀστεῖα, μεταφορᾶς ἀπιθάνου, ἐνεργείας. τῶν δὲ μεταφορῶν τριῶν οὐσῶν δοκιμάζει μάλιστα αἱ κατ' ἀναλογίαν· ὡς ὁ Περικλῆς ἔφη, τὴν νεότητα τὴν ἀπολωλυῖαν ἐκ τῆς πόλεως, οὕτως ἐφαίρεσθαι ἐκ τῆς πόλεως, ὡς εἴ τις τὸ ἔαρ ἐκ τοῦ ἐνιαυτοῦ ἕλοι. ὁ Λεπτίνης περὶ Λακεδαιμονίων, ὅτι οὐκ ἐᾶν δεῖ δύο τὴν Ἑλλάδα ἐκκεφθαλμοῦν ἡμιολίους· ὁ Κηφισόδοτος, περὶ διάζοντος Χαρήτου δοῦναι λόγον περὶ τοῦ Ὀλυνθιακοῦ πολέμου, ἠγανάκτει, φάσκων εἰς πύθμενα τὸν δῆμον ἔχοντα, τοῖς διφθέραις λόγον ζητεῖν. ὁ Φορμίων ποτὲ τὸν ἐν Εὐβοίᾳ στρατιώτας εἰς Εὔβοιαν ἐπισιτισαμένους, ἔφη, δεῖν ἀφεῖναι τὸ Μιλτιάδου ψήφισμα. ὁ Ἰφικράτης, ἐπισιτισαμένων Ἀθηναίων πρὸς* Ἐπίδαυ- ἐπίδαυρον ρον, ὁ τὴν πρόθεσιν, ἠγανάκτει, φάσκων αὐτοὺς τὸν πολέμου τὰ ἐφόδια πορίσασθαι. ὁ Πυθόλαος τὸν παράλου, ῥόπαλον τοῦ δήμου, ἔφη εἶναι· ὁ δὲ, * τη- πλείαν. al τὸν πλείαν λίαν τοῦ Περικλέους. ὁ Περικλῆς τὴν Αἴγιναν ἀφελεῖν ἐκέλευσε, τὸν λῆμνον τοῦ Πειραιέως. ὁ Μοιροκλῆς, οὐδὲν ἔφη * πονηρότερος εἶναι

ὀνομάσας ἕνα τὴν ὄπτειχην· ἐκ ἕνον μὲν γὰρ ὄπτι τόκοις πονηρεύεσθαι· αὐτὸν δὲ ὅτι δικαίων. Καὶ τὸ* Ἀναξανδρίδου ἰαμβεῖον περὶ τὴν θυγατέρων πρὸς τὸν γάμον ἐγχειριζουσῶν, Ὑπερήμερόν μοι τὴν γάμων αἱ πρᾶξεις. καὶ τὸ Πολυείδου εἰς ἀποπληκτικόν τινα Σπεύσατε πάντες, * τὸ μὴ δυνάσθαι ἡσυχίαν ἄγειν ὑπὸ τῆς τύχης, ὡς* περιπαυείσγνωτὸ δεδεμένον. Καὶ Κηφισόδοτος τὰς τριήρεις ἐκάλει μίλωνας ποικίλους· ὁ Κύων δὲ* καὶ καπηλεῖα καὶ φιλίππους. Αἰσίων δ', ὅτι εἰς Σικελίαν τὴν πόλιν ἔξέπεμψε· τοῦτο μὲν μεταφορά, καὶ πρὸ ὀμμάτων· καὶ ὥστε βοᾶσαν τὴν Ἑλλάδα * καὶ τοῦδ' ὅπου τινὰ μεταφορά, καὶ πρὸ ὀμμάτων. καὶ ὥσπερ Κηφισόδοτος διὰ παθεῖν ἐκέλευε, μὴ πολλὰς ποιήσωσι τὰς στωμυλίας ἐκκλησίας· καὶ Ἰσοκράτης πρὸς τοὺς συνεδρεύοντας ἐν τοῖς πανηγύρεσι· καὶ οἷς ἐν ὄπτα φίᾳ, Δ ὅτι ἄξιον ἰδεῖν ὅτι ὄπ ταφῷ ὄπ τὴν ἐν Σαλαμῖνι * πεπολυτικότων, κεῖσθαι τὴν Ἑλλάδα, ὡς συγκαταθαπτομένης τῇ ἀρετῇ αὐτῶν τὴν τῆς ἐλευθερίας· εἰ μὲν γὰρ εἶπεν, ὅτι ἄξιον δακρῦσαι συγκαταθαπτομένης τῆς ἀρετῆς, μεταφορά, καὶ πρὸ ὀμμάτων· ὅτι, τῇ ἀρετῇ τὴν ἐλευθερίαν, ἀντίδοσίν τινα ἔχει. καὶ ὡς Ἰφικράτης εἶπεν· ἡ γὰρ ὁδός μοι τῶν λόγων διὰ μέσων τῶν Χαρικλέους γεγενημένων ἐστί, μεταφορὰ κατ' ἀναλογίαν. Καὶ τὸ* διὰ μέσου, πρὸ ὀμμάτων ποιεῖ. Καὶ τὸ φαίνας ὄπ καλεῖν τοὺς κινδυνεύοντας τοῖς κινδύνοις συνιστῶντας, πρὸ ὀμμάτων μεταφορά. Καὶ Λυκολέων ὑπὲρ Χαβρίου· οὐδὲ τὴν ἱκετηρίαν * αἰσχυνθέντες αὐτὴν εἰκόνα τὴν χαλκῆν. μεταφορὰ γὰρ ἐν τῷ παρεῖναι, ἀλλ' οὐκ αἰεί, ἀλλὰ πρὸ ὀμμάτων. * κινδυνεύοντος γὰρ αὐτοῦ, ἱκετεύει ἡ εἰκών, τὸ ἄψυχον δι' ἐμψύχου. τὸ ὑπόμνημα τῶν πόλεως ἔργων. Καὶ * πολλὰ τοιοῦτον μικρὸν φρονεῖν μεγέθη τις· τὸ γὰρ μεγέθει, ἀξίᾳ λέγει. Καὶ ὁ αὐτὸς τοιῶν· ὁ γὰρ θεὸς φῶς αἰῶνιον ἐν τῇ ψυχῇ· ἄμφω γὰρ διαλύομεν * ἃ γὰρ διαλυόμεθα εἰς πολέμους, ἀλλ' αἰσθανόμεθα· ἄμφω γὰρ ὄντα μεγέθη, καὶ τὴν αἰσθολὴν, καὶ ἡ τοιαύτη εἰρήνη, καὶ ὅ, * τὰς στωμυλίας φάναι * ξύμπαν εἶναι πολὺ κρεῖττον τῶν ἐν τοῖς πολέμοις γινομένων. τὰ μὲν γὰρ * ὑπερμεγέθη, καὶ μιᾶς τύχης· αὐτάρκη, ὑπερβολὴ, καὶ πολέμου. ἄμφω γὰρ νίκης σημεῖα. * οὐ καὶ αἱ πόλεις ὠφελοῦσι τῶν ἀνδρῶν μεγάλας βύθυνας διδόασιν· ἡ γὰρ βύθυνη, βλάβης δίκη ἐστίν. οὐ μὴν ἀλλὰ τὰ ἀρεῖα ἐκ μεταφορᾶς τε καὶ ἀναλογιῶν λέγειν, * καὶ τὸ πρὸ ὀμμάτων ποιεῖν, εἴρηται.

A cùm quendam nominasse probum: illum enim in tertiis vsuris nequam esse: ipsum in decimis. Et Anaxandridæ iambicum de filiabus nubere cunctantibus: Legitimum diem transgressæ mihi nuptiarum virgines. Et illud Polyeuchi in apoplecticum quendam Speusippum, Eum non posse quietum agere à fortuna in Pentasyringo morbo colligatum. Et Cephisodotus triremes appellabat pistrina varia. Canis autem, cauponas Attica Phiditia. Æsion verò, In Siciliam ciuitatem effudisse. hoc enim translatum, & ante oculos. Et, vsque adeo vt clamarit Græcia. & hoc ante oculos quodammodo, & translatio. Et vt Cephisodotus cauere iubebat, ne multas facerent conflictiones conciones. Et Isocrates ad eos qui concurrunt in conuentibus publicis. Et vt in oratione funebri: Quamobrem æquum erat, in sepulchro eorum, qui in Salamine occubuerunt, tonderi Græciam, tamquam simul sepulta cum virtute ipsorum, libertate: Si enim dixisset, æquum esse lacryma-
B re, sepulta simul virtute, translatio esset, & ante oculos. at illud, cum virtute, libertate, oppositionem quandam habet. Et Iphicrates dixit: Via enim mihi orationum per medias à Charete res gestas est. Translatio ex proportione. & illud, per medias, ante oculos ponit. Et dicere, aduocare pericula periculis auxiliantia, ante oculos translatio. Et Lycoleon pro Chabria, Neque supplicem reuerentes ipsius imaginem æneam. Translatio enim in præsenti: sed non semper: verùm ante oculos. Periclitantibus enim ipsis supplicat statua.
C Iam inanimatum animatum: Commentarium operum ciuitatis. Et quoquo modo parum sapere meditantes. Meditari enim est quiddam augere. Et mentem Deum lumen accendisse in animo: ambo enim illuminant aliquid. Non enim dissoluimus bella, sed differimus. ambo enim futurum aliquid significant, & dilatio, & eiusmodi pax. Et pactiones dicere trophæum esse multo præclarius
D quàm quæ in bellis fiunt. Hæc enim pro paruo, & vna fortuna: illæ verò pro toto bello: ambo enim victoriæ signa. Quòd & ciuitates vituperatione hominum magnas pœnas dant. Nam pœna damnum quoddam iustum est. ac vrbana quidem ex translatione, per proportionem duci, & ante oculos positione dictum est.

A

CAPVT XI.

De subiectione ante oculos, & aliis locis vrbanorum.

EXponendum autem est, quid dicamus ante oculos, & quid seruando fiat id. Iam dico, ante oculos ea ponere, quæcumque agentia significant: vt bonum virum dicere esse quadratum, translatio est. ambo enim perfecta: sed non significant actum. Verùm illud: Qui florentem habet vigorem actus. & illud: Te verò tanquam aphetum, actus. &, Hinc igitur Græci concitati pedibus. illud Concitati, actus, & translatio. & vt vsus est Homerus multis in locis, inanimata animata dicendo per translationem. In omnibus autem actum conformare probatur. vt in his: Iterum autem ad ima voluebatur lapis impudens. Et, Euolauit sagitta. Et, Attingere cupiens. Et, In terra stabant cupientia corpore saturari. Et, Cuspis autem pectus penetrauit sanguinis auida. In omnibus enim his, quia animata sunt, agentia apparent. Nam esse impudentem & esse auidum, & alia, actus. Hæc autem applicuit ex proportionem habente translatione. Vt enim se habet lapis ad Sisyphum, sic impudens ad id cuius ipsum non pudet. Facit verò etiam hæc in iis quæ probantur, imaginibus, de inanimatis.

Curuæ, albescentes nunc hinc nunc inde D *recurrunt.*

vt enim moueantur & viuant, facit, omnia. Actus autem imitatio est. ac oportet transferre, vt dictum est priùs, à propinquis, & minimè apertis: vt etiam in Philosophia simile, vel in longè distantibus cernere solertis est, vt Archytas dixit idem esse arbitrum, & aram: ad vtrumque enim quod iniuriam accepit, confugit. Aut si quis diceret, anchoram, & cremastram idem esse: ambo enim aliquid idem, sed differunt in eo, quòd alterum supernè, alterum infernè pendet. Et illud, Æquatas esse ciuitates, in longè distantibus, idem, in superficie & opibus, æquale. Sunt autem & vrbana plurima ex translatione. Et ex præcedenti deceptione: magis enim fit manifestum ipsum didicisse, cùm contra se habet, & videtur dicere animus, quàm verè: Ego autem errabam.

ΚΕΦΑΛ. ια'.

Περὶ τῦ περὶ ὀμμάτων ποιῆσ.

ΛΕκτέον δὲ, τί λέγομεν περὶ ὀμμάτων, καὶ ἐν ποιοῖσι γίγνεται τῦτο. λέγω δὴ περὶ ὀμμάτων ταῦτα ποιεῖν, ὅσα ἐνεργοῦντα σημαίνει· οἷ. τὸν ἀγαθὸν ἄνδρα φαίην εἶ) τετράγωνον, μεταφορά· ἄμφω γὰρ τέλεια, ἀλλ' οὐ σημαίνει ἐνέργειαν· ἀλλὰ τὸ, * ἐν δὲ δόδοσμὲ ἔχοντες τλῶ ἀκμῆτι, ἐνέργεια, καὶ τὸ, σὲ δ' ὡς περ * ἄφετον, ἐνέργεια. καὶ τὸ πόδην οἰῶ Ἕλληνες ἀίξαντες ποσὶ, τὸ ἀίξαντες, ἐνέργεια, * καὶ μεταφορά· καὶ ὡς κέχρηται Ὅμηρος πολλαχοῦ, τὰ τε ἄψυχα, ἔμψυχα λέγειν, ἀφὰ τῆς μεταφορᾶς· ἐν πᾶσι δὲ τὸ ἐνέργειάν ποιῆν, θαυμαστὸν οἷ), ἐν τοῖσδε,

Αὖθις ὅπι δεύτερον τε κιχλίσδειν λᾶας ἀναιδής. Ε, — Odyss. λ. Iliad. ε.

Ἐπλατ' οἰστός. Ε, — Iliad. η.

Ἐπιπλέσθαι μνησαμένων. Ε, — Iliad. λ. & ε.

Ἐν γαμφηΐσιν τὸ λιλαιόμενα χροὸς ἆσαι. Ε, — Iliad. ε.

Αἰχμὴ δὲ τέρετρον διέσυτο μαιμώωσα.

ἐν πᾶσι γὰρ τούτοις ἀφὰ τὸ ἔμψυχα εἶ), ἐνεργοῦντα φαίνεται· τὸ δυσμοχθοῦντα γὰρ, καὶ μαχόμενον, καὶ πάλλεσθαι, ἐνέργεια. ταῦτα δὲ ποιεῖ ἀφὴ τῆς κατ' ἀναλογίαν μεταφορᾶς· ὡς γὰρ ὁ λίθος πρὸς τὸν Σίσυφον, οὕτω δυσμοχθοῦντα πρὸς τὸν αἰσχύνοντα. ποιεῖ δὲ καὶ ἐν ταῖς δοκιμούσαις εἶναι ὅτι τῶν ἀψύχων, ταῦτα·

Κυρτὰ, φαληριόωντα· πρὸς μὲν πάλλ', αὐτὰρ ἐπ' ἄλλα· Ιλιάδ. τ.

κινούμενα γὰρ καὶ ζῶντα ποιεῖ πρᾶτα. ἡ δ' ἐνέργεια, μίμησις. δεῖ δὲ μεταφέρειν, καθάπερ εἴρηται πρότερον, ἀπὸ οἰκείων Ε * μὴ φαύλων· οἷ), καὶ ἐν φιλοσοφίᾳ τὸ ὅμοιον, Ε ἐν πολὺ διέχουσι θεωρῆσαι, δύσκολον, ὥσπερ Ἀρχύτας ἔφη ταὐτὸν εἶ) δικαστῇ καὶ βωμόν· ἐπ' ἄμφω γὰρ τὸ ἀδικούμενον καταφεύγει. ἢ εἴτις φαίη ἄγκυραν Ε κρεμάστραν ταὐτὸν εἶ)· ἄμφω γὰρ ταὐτόν· ἀλλὰ διαφέρει τῷ ἄνω εἶναι Ε κάτω εἶναι. καὶ τὸ * ἀνωμαλίαν ταῖς πόλεσι, ἐν πολὺ διέχουσι ταὐτὸ, ἐν ὑπεροχῇ καὶ δυνάμεσι, τὸ ἴσον. ἔστι δὲ Ε τὰ ἀφεῖα τὰ πλῆθος ἀφὰ μεταφορᾶς, Ε ἐν τῷ πρόσθεν πατάξαι. μᾶλλον γὰρ γίγνεται δῆλον, ὅτι ἔμαθε πρὸ τοῦ ἐναντίως ἔχειν, καὶ ἔοικε λέγειν ἡ ψυχὴ ὡς ἀληθῶς, ἐγὼ δ' ἥμαρτον. ἀνωμαλίαν. Victor. ἀνωμαλίαν. vel ἀμαλίαν.

καὶ τῶν ἀποφθεγμάτων δὲ τὰ ἀστεῖα ἔστιν ἐκ τοῦ μὴ ὃ φησι, λέγειν· οἷον τὸ τοῦ Στησιχόρου, ὅτι οἱ τέττιγες ἑαυτοῖς χαμόθεν ᾄσονται. καὶ, τὰ εὖ ἠινιγμένα, διὰ τὸ αὐτὸ ἡδέα· μάθησις γὰρ, καὶ λέξεως μεταφορά· καὶ ὃ λέγει Θεόδωρος, τὰ καινὰ λέγειν· γίγνεται δὲ, ὅταν παρὰ δόξαν ᾖ, καὶ μὴ, ὡς ἐκεῖνος λέγει, πρὸς τὴν ἔμπροσθεν δόξαν· ἀλλ', ὥσπερ οἱ ἐν τοῖς γελοίοις τὰ παραπεποιημένα· ὅπερ δύναται καὶ τὰ παρὰ γράμμα σκώμματα· ὀξαπατᾷ γάρ· καὶ ἐν τοῖς μέτροις· οὐ γὰρ ὡς ἐφρόνει ἀκούων ἐπέλαβεν· ἔστιχε δ' ἔχων ὑπὸ ποσὶ χίμετλα· ὁ δ' ὡς περ πέδιλα ἐρεῖν· τούτου δ' ἀπαγγελθέντος, δεῖ δῆλον εἶναι. τὰ δὲ παρὰ γράμμα ποιεῖ, οὐχ ὃ λέγει λέγειν, ἀλλ' ὃ μεταφέρει ὄνομα· οἷον τὸ Θεοδώρου εἰς Νίκωνα τὸν κιθαρῳδόν, θρᾴττει σε· παροποιεῖται γὰρ λέγειν τὸ θρᾴττει σε. καὶ ὀξαπατᾷ· ἄλλο γὰρ λέγει· δεῖ μαθόντι ἡδύ· ἐπεὶ εἰ μὴ ὑπολαμβάνει Θρᾷκα εἶναι, οὐ δόξει ἀστεῖον εἶναι. καὶ τὸ, βούλει αὐτὸν φράσω. δεῖ δὲ ἀμφότερα παρηκόντως λεχθῆναι. οὕτω δὲ καὶ τὰ ἀστεῖα· οἷον τὸ φάναι Ἀθηναίοις τὴν τῆς θαλάττης ἀρχὴν, μὴ ἀρχὴν εἶναι τῶν κακῶν. ἀναδύαι γάρ. ἢ ὥσπερ Ἰσοκράτης τὴν ἀρχὴν τῇ πόλει, ἀρχὴν εἶναι τῶν κακῶν· ἀμφοτέρως γὰρ ὃ οὐκ ἂν ὑπέλαβέ τις ἐρεῖν, τοῦτ' εἴρηται· καὶ ἐγνώσθη ὅτι ἀληθές· τό, τε γὰρ τὴν ἀρχὴν φάναι ἀρχὴν εἶναι, ὑπὲρ σοφόν. ἀλλ' οὐχ οὕτω λέγει, τὴν ἀρχὴν οὐχ ὃ εἶπεν, ἀποφῆσαι, ἀλλ' ἄλλως. ἐν ἅπασι δὲ τούτοις, ἐὰν παρηκόντως τὸ ὄνομα ἐνέγκῃ, ὁμωνυμία ἢ μεταφορά, τότε τὸ εὖ· οἷον ἀνάσχετος, οὐκ ἀνάσχετος, ὁμωνυμίαν ἀπέφησεν, ἀλλὰ παρηκόντως, εἰ ἀεὶ δίς. ἔτι,

Οὐκ ἂν γένοιο μᾶλλον, ἢ σε δεῖ ξένος,
Ξένος. ἢ οὐ μᾶλλον ἢ σὲ δεῖ, τὸ αὐτό.

καὶ, οὐ δεῖ τὸν ξένον, ξένον ἀεὶ εἶναι. ἀλλότριον γὰρ ἔτι τοῦτο. τὸ αὐτὸ δὲ τὸ Ἀναξανδρίδου τὸ ἐπαινούμενον,

Καλὸν γ' ἀποθανεῖν, πρὶν θανάτου δρᾶν ἄξιον·

τοῦτο γὰρ ἔστι τῷ εἰπεῖν ἄξιον γὰρ ἀποθανεῖν, μὴ ὅτε ἄξιον ἀποθανεῖν· ἢ, ἄξιόν γ' ἀποθανεῖν, μὴ θανάτου ἄξιον ὄντα, ἢ μὴ ποιοῦντα θανάτου ἄξια. τὸ μὲν οὖν εἶδος τὸ αὐτὸ τῆς λέξεως τούτων. ἀλλ' ὅσῳ μὲν ἐλάττοσι καὶ αὐληκειμένως λεχθῇ, τοσούτῳ μᾶλλον. τὸ δὲ ἄμεινον, ὅτι ἐμὲ μάθησις, ἀφ' ἑνὸς τὸ αὐληκεῖσθαι, μᾶλλον.

ἀποφθέγμα-τα. malè.

τοσούτῳ θαδομαῖ μ.

ξένον, ξ.

λέγει, ἀπ ἄμος.'. ἐμὲ ἀφ

A Et apophthegmatum vrbana sunt ex eo, quia non dicunt, quod verba sonant, vt illud Stesichori, Cicadas apud se humi cantaturas. Et quæ bene in modum ænigmatis formata sunt, ob idem iucunda sunt. Perceptio enim est, & dicitur translatio. & quod dicit Theodorus, noua proferre. id quod fit, quando præter opinionem fit, & non, vt ille ait, ex priore opinione, sed vt in ridiculis, leuiter immutata. Quod valent etiam sales ab annominatione. errorem enim obiiciunt, etiam in metris. Non enim vt audiens existimabat. Ingrediebatur autem habens sub pedibus perniones. Ille verò putauit, calceamenta dicturum. Atque hoc simul ac dictum est, oportet manifestum esse. Annominationes autem faciunt, vt dicat, non quod dicit, sed quod inuertit nomen, vt illud Theodori in Niconem citharœdum, Thrattei te. Simulat enim dicere, Conturbat te, & decipit. aliud enim dicit. Quamobrem discenti iucundum: quoniam si non existimet Thracem esse, non videbitur vrbanum esse. Et illud, Vis ipsum persai. Oportet autem vtrumque congruenter esse prolatum. Sic verò etiam vrbana, vt affirmare, Atheniensibus maris archen non archen esse malorum: quæstum enim facere. Aut, vt Isocrates, archen ciuitati archen esse malorum: vtroque enim modo, quod non putasset aliquis dicturum, id dictum est: & cognitum est, verum esse. Archen enim affirmare archen esse, non est sapientis. Sed non sic dicit, & archen non quod dixerat, negat, verùm aliter. Atque in omnibus his si congruenter nomen intulerit, homonymia, aut translatio, tunc bene se habet, vt Anaschetus non anaschetus, homonymiam negauit, sed congruenter si semper bis. Et, non eris magis, quàm te oportet hospes, Hospes. aut non magis quàm te oportet: idem. Et, Non oportet hospitem hospitem semper esse: alienum enim & hoc. Idem etiam valet celebre illud dictum Anaxandridæ, Honestum est mori, priusquam morte agat aliquid dignum. idem enim est ac dicere, dignum enim est mori, qui non sit dignus, qui moriatur. aut dignum mori, qui non morte dignus sit. aut, qui non faciat morte digna. Ac forma quidem eadem elocutionis horum: verùm quo breuius & oppositiùs prolata sint, eo probantur magis.

ἀφ' δι' τ' ὀν ὀλίγῳ, θᾶττον γίνεται. δεῖ

Cauſſa autem eſt, quod perceptio, quia opponatur, eſt magis. at propter exiguitatem celeriùs fit. Oportet autem ſemper adeſſe, aut in quem dicitur, aut rectam dictionem, ſi quod dicitur, verum, & non inane futurum ſit. Licet enim hæc ſeparatim habere, vt Mori oportet, nihil peccantem: ſed non vrbanum. Dignam oportet ducere dignum, ſed non vrbanum. Verùm ſi ſimul vtrumque habeat. Dignum enim mori, qui non ſit dignus, qui moriatur. Cæterùm quo plura habeat, eo vrbanius apparet, vt ſi nomina tranſlatio ſint, & tranſlatio eiuſmodi, & oppoſitio, & compar, & habeat actum. Iam verò imagines ſunt, vt dictum eſt etiam in ſuperioribus, ſemper probatæ quodammodo tranſlationes. ſemper enim ex duobus ducuntur, vt ex proportione tranſlatio: vt ſcutum, dicimus, poculum eſt Martis: & arcus cithara ſine chordis. ac ſic quidem dicunt non ſimplex. Dicere verò arcum citharam, aut ſcutum poculum, eſt ſimplex. Et aſſimilant, ſicut Simiæ tibicinem: lucernæ ſtillanti luſcioſum: ambo enim contrahuntur. Bene autem eſt, cùm tranſlatio ineſt. Licet enim per imaginem dicere ſcutum poculum eſſe Martis: & parietinas attritum pannum domus. Et Niceratum dicere Philoctetem eſſe morſum à Pratye, vt aſſimilauit Thraſymachus videns Niceratum ſuperatum à Pratye in Rhapſœdia, ſed alentem comam, & ſordidatum adhuc. In quibus maximè exploduntur poëtæ, ſi minùs rectè egerint, etiamſi probentur. Dico autem, quando reddunt: Vt apium diſtorta crura gerit. Vt Philammon ſub iugo concertans Coryco, & talia omnia imagines ſunt. Imagines autem tranſlationes eſſe, dictum eſt ſæpe. Et prouerbia tranſlationes à ſpecie ad ſpeciem ſunt. vt ſi quis quaſi bonum capturus ipſum inuehat, deinde damnum accipiat, vt Carpathius inquit, leporem: ambo enim, quod dictum eſt, paſſi ſunt. ac vnde quidem vrbana dicantur, & quamobrem, fermè dicta eſt cauſſa. Sunt autem etiam probatæ ſuperlationes, tranſlationes, vt in ſugillatum: Putaſſetis enim ipſum eſſe mororum calathum: rubrum enim ſugillatum: ſed nimium admodum. Illud autem, Vt id, & id, ſuperlatio eſt locutione differens, vt Philammon ſub iugo decertat Coryco. Putaſſetis autem ipſum Philammonem eſſe pugnantem Coryco. Vt apium diſtorta crura ferre. Putabam autem non crura, ſed apia habere: ſic diſtorta ſunt. ac ſunt ſuperlationes puriles: vehementiùs enim aperiunt. Quamobrem qui iraſcuntur eas dicunt maximè.

A δὲ ἀεὶ προσῆναι ἢ τὸ πρὸς ὃν λέγεται, ἢ τὸ ὀρθῶς λέγεσθαι, εἰ τὸ λεγόμενον ἀληθὲς, καὶ μὴ ὕστερον. ἔστι γὰρ * ταῦτα χωρὶς ἔχειν· οἷον ἀποθνήσκειν δεῖ, μηδὲν ἁμαρτόντα· ἀλλ' οὐκ ἄξιον. * τὸν ἄξιον δεῖ γαμεῖν τὸν ἄξιον· ἀλλ' οὐκ ἄξιον.] ἀλλ' ἐὰν ἅμα ἀμφω ἔχῃ· * ἄξιον γὰρ ἀποθανεῖν, μὴ ἄξιον ὄντα τοῦ ἀποθανεῖν. ὅσῳ δ' ἂν πλείω ἔχῃ, τοσούτῳ ἀστειότερον φαίνεσθαι· οἷον, εἰ καὶ τὰ ὀνόματα μεταφορὰ εἴη, καὶ * αὐλητρίς, καὶ αὐλῳδὸς πρόσωπος· καὶ ἔχει ἀπεργασίαν. εἰσὶ δὲ αἱ εἰκόνες, ὥσπερ εἴρηται καὶ ἐν τοῖς ἄνω, αἰεὶ διδοκιμάσαι δύο μεταφορά. * αἰεὶ γὰρ ἐκ δυοῖν λέγονται, ὥσπερ ἡ ἀνάλογον μεταφορά. οἷον ἡ ἀσπὶς, φασὶν, ἐστὶ φιάλη Ἄρεος, καὶ τόξον φόρμιγξ ἄχορδος. οὕτω γὰρ ἂν λέγοιτο οὐκ ἀπλῶς· τὸ δ' εἰπεῖν τὸ τόξον φόρμιγγα, ἢ τὴν ἀσπίδα φιάλην, ἁπλῶς· καὶ εἰκάζουσι δὲ οὕτως· οἷον, πηδᾷ * αὐλητρὶς * λύκος ψεκαζομένῳ * εἰς μύωπα· ἀμφω γὰρ σπᾷ. τὸ δὲ δι', ὅταν μεταφορὰ ᾖ· ἔστι γὰρ εἰκάσαι τὴν ἀσπίδα, φιάλην Ἄρεος· καὶ τὸ ἐρείπιον ῥάκει * οἰκίας· καὶ τὸν Νικήρατον φαναὶ Φιλοκτήτην εἰ) δεδηγμένον ὑπὸ Γοργάτους, ὥσπερ εἰκάσαι Θρασυμάχον ἰδόντα τὸν Νικήρατον ἡττημένον ὑπὸ Γοργάτους ῥαψῳδοῦντα, κομῶντα δὲ καὶ αὐχμηρόν ἔτι· ἐν οἷς μάλιστα ἐκπίπτουσιν οἱ ποιηταί, ἐὰν μὴ δῖ, καὶ ἐὰν * δι' εὐδοκιμῶσι. λέγω δ' ὅταν ἀποδίδωσιν, Ὡσπερ σέλινον οὖλα τὰ σκέλη φορεῖ, Ὡσπερ Φιλάμμων ζυγομαχῶν τῷ * Κωρύκῳ. καὶ τὰ τοιαῦτα πάντ' εἰκόνες εἰσίν. αἱ δ' εἰκόνες, ὅτι μεταφοραί, εἴρηται πολλάκις. καὶ αἱ παρομοίαι μεταφοραὶ ἀπ' εἴδους ὅτι εἴδους εἰσὶν· οἷον, αὖ λις ὡς ἀγαθὸν πεισόμενος αὐτὸς ἐπαγάγηται, εἶτα βλαβῇ, ὡς ὁ Καρπάθιός φησι τὸν λαγών· ἄμφω γὰρ τὸ εἰρημένον πεπόνθασιν. ὅθεν μὲν οὖν τὰ ἀστεῖα λέγεται, καὶ δι' ἃ, σχεδὸν εἴρηται τὸ αἴτιον. εἰσὶ δὲ καὶ διδοκιμάσαι ὑπερβολαὶ μεταφοραί· οἷον εἰς ὑπωπιασμένον· Ὠνήσατε γὰρ αὐτὸν εἰ) συκαμίνων * πάλαγον· ἐρυθρὸν γὰρ ἦν τὸ ὑπώπιον· ἀλλὰ τὸ πολὺ σφόδρα. τὸ δὲ ὥσπερ τὸ καὶ τὸ, ὑπερβολὴ τῇ λέξει διαφέρουσα, Ὡσπερ Φιλάμμων ζυγομαχῶν τῷ Κωρύκῳ, φήσητ' ἂν αὐτὸν Φιλάμμωνα εἰ) μαχόμενον Ϣ Κωρύκῳ. Ὡσπερ σέλινον οὖλα τὰ σκέλη φορεῖν, φήσω γ' οὐ σκέλη, ἀλλὰ σέλινα ἔχειν οὕτως οὖλα. εἰσὶ γὰρ ὑπερβολαὶ μειρακιώδεις· σφοδρότητα γὰρ δηλοῦσι. διὸ ὀργιζόμενοι λέγουσι μάλιστα.

B

C

D

E

πάλαγον, Vide Turnebum Aduerſ. i. 10 c. 10.

Οὐδ' εἰ μοι τόσα δοίη, ὅσα ψάμαθός τε κόνις τε,
Κούρῃ δ' οὐ γαμέω Ἀγαμέμνονος Ἀτρείδαο,
Οὐδ' εἰ χρυσείῃ Ἀφροδίτῃ κάλλος ἐείδοι,
Ἔργα δὲ Ἀθηναίῃ γλαυκώπιδι ἰσοφαρίζοι.

χρῶνται δὲ μάλιστα τούτῳ οἱ Ἀττικοὶ ῥήτορες· δεῖ δὲ πρεσβυτέρῳ λέγειν ἀπρεπές.

A Neque si mihi tot det, quot arenaque puluisque, Filiam non duco Agamemnonis Atridæ, Neque si cum aurea Venere pulchritudine contendat, Operibus verò cum Minerua. Vtuntur autem maximè hac Attici oratores: Quamobrem seni dicere indecorum.

ΚΕΦΑΛ. ιβ'.

CAPVT XII.

De elocutione conuenienti.

Οὐ ἄλλη ἑκάστῳ γένει ἁρμόττει λέξις.

ΔΕΙ δὲ μὴ λελῆσθαι, ὅτι ἄλλη ἑκάστῳ γένει ἁρμόττει λέξις. οὐ γὰρ αὐτὴ γραφικὴ καὶ ἀγωνιστικὴ οὐδὲ δημηγορικὴ καὶ δικανική. ἀμφω δ' ἀνάγκη εἰδέναι· τὸ μὲν γὰρ ἔστιν Ἑλληνίζειν ἐπίστασθαι· τὸ δὲ μὴ αἰσχύνεσθαι κατασιωπᾶν, ἃ βούλεται μεταδοῦναι τοῖς ἄλλοις· ὅπερ πάσχουσιν οἱ μὴ ἐπιστάμενοι γράφειν. ἔστι δὲ λέξις, γραφικὴ μὲν ἡ ἀκριβεστάτη· ἀγωνιστικὴ δέ, ἡ ὑποκριτικωτάτη. εἰσὶ δὲ δύο εἴδη. ἡ μὲν γὰρ, ἠθική· ἡ δέ, παθητική· διὸ καὶ οἱ ὑποκριταὶ τοῖς τοιούτοις δράμασι διώκεισι, καὶ οἱ ποιηταὶ τοὺς τοιούτους. βασάνους δὲ οἱ ἀναγνωστικοί· οἷς Χαιρήμων ἀκριβὴς γάρ, ὥσπερ λογογράφος· καὶ Λικύμνιος, τῶν διθυραμβοποιῶν· καὶ ὅσα ἀλλόμενοι, οἱ μὲν τῶν γραφικῶν ἐν ταῖς ἀγωνίαις, γενοὶ φαίνονται· οἱ δὲ ῥητόρων δὴ λεγόμενοι ἰδιωτικοὶ ἐν ταῖς χερσίν. αἴτιον δ', ὅτι ἐν ᾧ ἀγωνίζεται ἁρμόττει· διὸ καὶ τὰ ὑποκριτικὰ ἀφηρημένης τῆς ὑποκρίσεως, ὅ ποιοῦντα τὸ αὐτὸ ἔργον, φαίνεται δῆλα· οἷς τά τε ἀστεῖα δοκεῖ, καὶ ὁ πολλάκις τὸ αὐτὸ εἰπεῖν ἐν τῇ γραφικῇ, ὀρθῶς ἀποδοκιμάζεται· ἐν δὲ ἀγωνιστικῇ καὶ οἱ ῥήτορες χρῶνται· ἔστι γὰρ ὑποκριτικὰ ἀνάγκη ἢ μεταβαλεῖν τὸν αὐτὸν λέγοντα· ὅπερ ὀδοποιεῖ ὁ ὑποκρίνεσθαι· οὗτός ἐστιν ὁ κλέψας ὑμᾶς· οὗτός ἐστιν ὁ ἐξαπατήσας· ἔστι δ' ὁ τὸ ἔσχατον ἀποδοκιμάσας ὑποκρινάμενος· οἷς δὲ Φιλήμων ὁ ὑποκριτὴς ἐποίησεν, ἔν τε τῇ Ἀναξανδρίδου γεροντομανίᾳ, ὅτε λέγει Ῥαδάμανθυς καὶ Παλαμήδης. καὶ ἐν ᾧ ἀποδέχομαι τῶν βύστροφον, τὸ Ἐγὼ· ἐὰν γάρ τις τὰ τοιαῦτα μὴ ὑποκρίνῃ, ψυχρὸν δόξειν φέρων. καὶ τὰ ἀστεῖα ὡσαύτως· ἦλθον, ἀπῆλθον, ἐδεόμην· ἀνάγκη γὰρ ὑποκρίνεσθαι, καὶ μὴ ὡς ἓν λέγοντα τῷ αὐτῷ ἦθει καὶ τόνῳ εἰπεῖν. ἔτι ἔχει ἴδιόν τι τὰ ἀστεῖα δοκεῖν· ἐν ἴσῳ γὰρ χρόνῳ πολλὰ δόξῃ εἰρῆσθαι.

B Oportet verò non latere, aliam vnicuique generi conuenire elocutionem. Non enim eadem scriptionis & contentionis est: neque concionis & iudicii. Vtrumque autem necesse est scire. Illud enim est emendatam elocutionem scire. hoc verò non cogi silere, si quid velit communicare cum aliis. quod patiuntur illi qui nesciunt scribere. Est autem elocutio scriptionis exactissima. C Contentionis verò cum actione maximè coniuncta. Huiusque duæ sunt species; morata, vna; affecta, altera. Quamobrem & actores talia dramata sequuntur: & poëtæ tales. Versantur verò in manibus qui leguntur, vt Chæremon: accuratus enim, vt orationum scriptor, & Licymnius inter Dithyrambicos. Et, si inter se comparentur, quæ sunt scriptorum in contentionibus, angustæ apparent: quæ oratorum bene habitæ, vulgares in manibus. Caussa autem est, quòd D in contentione conueniunt. Quare etiam quæ actione valent, ablata actione non obeuntia suum munus, apparent insulsa. Vt & dissoluta, & sæpe idem dicere in scriptione, rectè repudiatur: in contentione verò etiam oratores vsurpant. id enim actione valet. Necesse verò est immutare idem dicentes, quod viam facit actioni. Iste autem est qui expilauit vos. Iste est qui decepit. Iste est qui postremum prodere conatus est. vt Philemon histrio fecit in Anaxandridæ Gerontomania, cùm loquitur Rhadamanthus, & Palamedes. Et in prologo Piorum, illud Ego. Si enim quis hæc non adiuuet actione, fiet is, qui trabem gestat. Et dissoluta eodem modo: Veni, Occurri, Rogaui. Necesse enim est actione adiuuare, & non, quemadmodum qui vnum dicit, iisdem moribus & tono dicere. Præterea habent proprii aliquid dissoluta: in æquali enim tempore multa videntur dicta esse. Nam coniunctio vnum facit, ea quæ sunt multa.

π γραφῶν αἰχθέντων,

ἀπλῶς.

ἀποδεικτικὴ, καὶ οἱ ῥ. ὑποκριτικὴ.

ὑποκριτικῶς

Quamobrem si auferatur, manifestum est fore id quod vnum est; multa è conuerso. Habet igitur amplificationem, Veni, Narraui, Supplicaui, multa sunt. Videtur autem negligere. quæcumque dixi, quæcumque aio. Atque id vult facere etiam Homerus in illo: Nireus autem ex Simo: Nireus Aglaiæ filius: Nireus, qui pulcherrimus. de quo enim multa dicta sunt, necesse est & sæpe eum dictum esse. Si igitur & sæpe, etiam multa videntur. Quare amplificauit, cùm semel eum meminerit, propter fallaciam: & memoriam prodidit, etiamsi haud quaquam posteriùs de ipso sermonem habuerit. Ac deliberatiua quidem elocutio, etiam omnino similis est vmbratili picturæ. Quo enim amplior sit turba, eo longiùs spectatur. Quamobrem quæ exquisita sunt, superuacanea & peiora apparent in vtrisque. Iudicium verò accuratius est. Præterea maiorem curam requirit, quod ad vnum iudicem pertinet. Minimum enim est in oratoriis: quia magis conspici potest, quod est proprium rei, & quod alienum. Ac contentio abest, vt sincera iudicatio sit. Quamobrem non iidem in omnibus iis probantur oratores: verùm vbi maximè est opus actione, ibi minimùm diligentia requiritur. hoc autem, vbi voce: & maximè, vbi magna. Ac demonstratiua quidem elocutio scriptioni accommodatissima est: opus enim ipsius est lectio. Secundo autem loco est iudicialis. Diuidere verò elocutionem, vt suauem oporteat esse, & magnificam, inane est. Cur enim magis quàm temperantem & liberalem, & si qua alia est morum virtus? Nam, vt suauis sit, facient profectò ea quæ dicta sunt, si modò rectè definita est virtus elocutionis. Cuius enim rei caussa oportet perspicuam & non humilem esse, sed decoram? si enim nugatoria est, non est dilucida: neque, si concisa. sed profectò medium conuenit: & suauem, quæ dicta sunt, efficient, si bene sint temperata, vsitatum & peregrinum & rhythmus, & oppositum ad persuadendum ex decoro. Ac de elocutione quidem dictum est, & communiter de omnibus, & singillatim de vnoquoque genere.

ὁ γὰρ συνδεσμος ἓν ποιεῖ πολλά· ὥστε ἐὰν ἀφαιρεθῇ, * δῆλον ὅτι τοὐναντίον ἔσται τὸ ἓν πολλά. ἔχει δὲ τὴν αὔξησιν ἦλθον, διελεξάμην, ἱκέτευσα πολλά. * δοκεῖ δὲ ὑποριδεῖν, ὅσα εἶπον, ὅσα φημί. τοῦτο δὲ βούλεσθαι ποιεῖν καὶ Ὅμηρος, ὡς τὰ,

Νιρεὺς δ' αὖ Σύμηθεν,
Νιρεὺς Ἀγλαΐης,
Νιρεὺς, ὃς κάλλιστος.

δῆλον οὖν ὅτι πολλὰ * εἴρηται, ἀναγκαῖον καὶ πολλάκις εἰρῆσθαι. εἰ οὖν καὶ πολλάκις, καὶ πολλὰ δοκεῖ. ὥστε αὔξησιν ἅπαξ μνησθεὶς ἀφανῆ τὸν παραλογισμὸν, καὶ μνήμην πεποίηκεν, οὐδαμοῦ ὕστερον αὐτοῦ λόγον ποιησάμενος. ἡ μὲν οὖν δημηγορικὴ λέξις, καὶ πανταχοῦ ἔοικε τῇ σκιαγραφίᾳ· ὅσῳ γὰρ ἀπώτερον ἡ ὁ ὄχλος, τοσούτῳ μᾶλλον ἡ ἰδέα· διὸ τὰ ἀκριβῆ περίεργα καὶ χείρω φαίνεται ὑπὸ ἀμφοτέρων· ἡ δὲ δίκη, ἀκριβέστερον. ἔτι δὲ μᾶλλον * ἡ εἰς αὐτὸν κειτῇ· ἐλάχιστον γὰρ ὅτι ὑπὸ ῥητορικοῖς· διὸ σαφέστατον γὰρ μάλιστα τὸ οἰκεῖον τοῦ πράγματος, καὶ τὸ ἀλλότριον, καὶ ὁ ἀγών ἐστιν. ὥστε καθαρὰν ἡ κρίσις. διὸ οὐχ εἷς αὐτὴ ἐν πᾶσι τούτοις δοκιμάζουσι ῥήτορες· ἀλλ' ὅπου μάλιστα ὑποκρίσεως, ἐνταῦθα ἥκιστα ἀκρίβεια ἔνι. τοῦτο δέ, ὅπου φωνῆς. ὃ μάλιστα ὅπου μεγάλης. ἡ μὲν οὖν ἐπιδεικτικὴ λέξις, * γραφικωτάτη. τὸ γὰρ ἔργον * αὐτῆς, ἀνάγνωσις· δευτέρα δὲ, ἡ δικανική· τὸ δὲ τελευταῖον ἀφαιρεῖσθαι τὴν λέξιν, ὃν ἡδεῖαν δεῖ καὶ μεγαλοπρεπῆ, παρίεργον· ἡ γὰρ μᾶλλον ἢ σοφεῖα καὶ ἐλευθέριον ἐστὶ τῆς ἄλλης ἠθοποιίας ἀρετή· τὸ γὰρ ἡδέως εἶναι, ποιήσει δῆλον ὅτι τὰ εἰρημένα, εἴπερ ὀρθῶς ὥρισται ἡ ἀρετὴ τῆς λέξεως. ἑνὸς γὰρ ἕνεκα δεῖ σαφῆ εἶναι καὶ μὴ ταπεινὴν εἶναι, ἀλλὰ πρέπουσαν· πῶς τε γὰρ ἀδολεσχῇ, οὐ σαφής· οὐδὲ αὖ * συντόμως. ἀλλὰ συντόμως. δῆλον ὅτι τὸ μέσον ἁρμόττει· καὶ τὸ ἡδέως, τὰ εἰρημένα ποιήσει, αἱ δὴ μιχθῇ τὸ εἰωθὸς, καὶ ξενικὸν, καὶ ὁ ῥυθμὸς, καὶ τὸ πιθανὸν ἐκ τοῦ πρέποντος. τοῦτο μὲν οὖν τῆς λέξεως εἰρήσθω, καὶ κοινῇ περὶ ἁπάντων, καὶ ἰδίᾳ περὶ ἑκάστου γένους. λοιπὸν δὲ, περὶ τάξεως εἰπεῖν.

Ὁ δὲ λόγος συγκείμενος ἐκ τῶν ἀναγκαίων

A C proœmium quidem est principium orationis: vt in Poeti Prologus: & in Aulet Prosodium: eadem principia hæc sunt, & inquisitionis inuentio. Ac ei quidem Primæ

Tertium

ΚΕΦΑΛ. ιγ'.

Περὶ τῶν τοῦ λόγου μερῶν.

ΕΣΤΙ δὲ τοῦ λόγου δύο μέρη· ἀναγκαῖον γὰρ τό, τε πρᾶγμα εἰπεῖν περὶ οὗ, * καὶ ὅτ' ἀποδεῖξαι. οὐδὲ ἐνίοτε μὴ ἀποδεῖξαι, διὰ ἀποδεῖξαι μὴ προειπόντα, ἀδύνατον· ὁ, τε γὰρ ἀποδεικνύων, τί ἀποδείκνυσι· καὶ ὁ προλέγων, ἕνεκα τοῦ ἀποδεῖξαι προλέγει. τούτων δὲ, τὸ μὲν πρόθεσίς ἐστι· τὸ δὲ, πίστις· ὥσπερ ἂν εἴ τις διέλοι, ὅτι τὸ μὲν, πρόβλημα· τὸ δὲ, ἀπόδειξις. νῦν δὲ ἀφωρισμένως γελοίως· διήγησις γάρ που τοῦ δικανικοῦ λόγου μόνου ἐστίν. ἐπιδεικτικοῦ δὲ καὶ δημηγορικοῦ, πῶς ἂν δέοι διήγησιν εἶναι οἵαν λέγουσιν, ἢ πρὸς τὸν ἀντίδικον, ἢ ἐπίλογον τῆς ἀποδεικτικῆς. προοίμιον δὲ καὶ ἀντεπιχείρησις πρὸς ἀντιλογίαν, καὶ ἐπιδιήγησις, ἐν δημηγορίαις μὲν ὅταν ἀμφιλογία ᾖ· καὶ γὰρ ἡ κατηγορία καὶ ἡ ἀπολογία πολλάκις, ἀλλ' οὐχ * ἡ συμβουλή· ἀλλ' ὁ ἐπίλογος. ἔνιοι δὲ διηγηματικοῦ πάντες, οἷς ἐὰν μικρὸς ὁ λόγος, ἢ τὸ πρᾶγμα διὰ μνήμης ᾖ· συμβαίνει γὰρ τὸ μήκους ἀφαιρεῖσθαι· ἀναγκαῖα δὴ μόρια πρόθεσις, καὶ πίστις· ἴδια μὲν οὖν τοῦτο· παρὰ δὲ πλεῖστα, προοίμιον, πρόθεσις, πίστις, ἐπίλογος· παρὰ γὰρ πρὸς ἀντιδίκους, τὰ πίστεώς ἐστι· καὶ ἡ ἀντιπαραβολή, αὔξησις τῶν αὐτῶν, ὥστε μέρος ἂν εἴη τῆς πίστεως. ἀποδείκνυσι γὰρ τι ὁ ποιῶν τοῦτο, ἀλλ' οὐ τὸ προοίμιον, οὐδ' ὁ ἐπίλογος, ἀλλ' ἀναμιμνήσκει. ἔσται οὖν, διὰ τις παρὰ ταῦτα διαιρῇ, ὥσπερ ἐποίουν οἱ περὶ Θεόδωρον, διήγησις ἔτερον, καὶ ἐπιδιήγησις, καὶ παραδιήγησις, καὶ ἔλεγχος, καὶ * ἐπεξέλεγχος· δεῖ δ' εἴδους ἓν * λέγοντα καὶ διαφορὰν, ὄνομα ἔχειν. εἰ δὲ μή, γελοῖ * κενὸν καὶ ληρώδες, οἷς Λικύμνιος ποιεῖ ἐν τῇ τέχνῃ, ἐπουρωσιν ὀνομάζων, καὶ ἀποσκέδασιν, καὶ ὄζους.

ΚΕΦΑΛ. ιδ'.

Περὶ προοιμίου.

ΤΟ μὲν οὖν προοίμιον, ἀρχὴ λόγου· ὥσπερ ἐν ποιήσει πρόλογος, καὶ ἐν αὐλήσει προαύλιον· πάντα γὰρ ἀρχαὶ ταῦτ' εἰσὶ, καὶ οἷ ὁδοποίησις ὡς ὑπάρχει. τὸ μὲν οὖν προαύλιον, ὅμοιον ὡς τὸ ἐπιδεικτικῷ προοιμίῳ.

CAPVT XIII.

De partibus orationis.

REliquum est vt de dispositione dicamus. Sunt autem orationis duæ partes. Necessarium enim est & rem dicere, qua de agitur, & eam demonstrare. Quare, vt dicens non demonstret, aut demonstret non priùs dicens, fieri non potest. Nam demonstrans, aliquid demonstrat: B & præloquens causſa demonstrandi præloquitur. Horum autem illud propositio est: hoc fides: quemadmodum siquis distingueret, illud quidem problema: hoc verò demonstrationem esse. Iam vero diuidunt ridiculè. Narratio enim iudicialis orationis solius est: demonstratiuæ autem & deliberatiuæ quomodo contingit narrationem esse qualem dicunt? aut quæ sunt contra aduersarium? aut perorationem demonstratiuarum? Proœmium vero, & aduersa collatio, & repetitio in deliberatiuis tunc fit, cùm contradictio adsit. Etenim C accusatio & defensio sæpe adhibentur: sed non quatenus consultatio est. Quin peroratio etiam non est iudicialis omnis, vt si parua oratio sit, aut res facilè sub memoriam cadat. Contingit enim ex longitudine amputari. Necessariæ igitur particulæ sunt propositio, & fides. Ac propriæ quidem hæ, plurimæ vero proœmium, propositio, fides, peroratio. Quæ enim contra aduersarium sunt, ad finem pertinent. Et aduersa collatio, amplificatio est eorum quæ sua sunt, vt loco partis cuiusdam eam contineat fides: demonstrat enim aliquid D faciens hoc: sed non proœmium: neque peroratio: verùm in memoriam redigit. Erit igitur, si quis has diuidat, vt faciebant sectatores Theodori, narratio altera, & supernarratio, & prænarratio, & refutatio, & superrefutatio. At oportet, eos qui formam aliquam dicunt, & differentiam, nomen ponere. Alioqui fit inane, & nugatorium: vt Licymnius facit in arte, Irruptionem nominans, & Aberrationem, E & Ramos.

CAPVT XIV.

De proœmiis demonstratiuis, iudicialibus, deliberatiuis.

AC proœmium quidem est principium orationis: vt in Poësi Prologus: & in Aulesi Proaulium: omnia enim principia hæc sunt, & tanquam viæ munitio inuadenti. Ac est quidem Proaulium simile demonstratiuarum proœmio.

Etenim

Etenim tibicines quodcumque possunt A cane re, id præcinentes copulant cum endosimo : & in demonstratiuis orationibus oportet sic scribere. quidquid enim velit, statim dicentem adnectere, & copulare : cuius rei omnes faciunt exemplum Isocratis in encomio Helenæ proœmium. Nihil enim propinqui est contentiosis, & Helenæ. Simul verò etiam si digreditur, conuenit non totam orationem vnius generis esse. Ducuntur autem demonstratiuarum proœmia, ex laude, aut vituperatione : vt Gorgias in Olympica B oratione : Ob multa digni sunt, qui suspiciantur, ô viri Græci. Laudat enim conciliabula cogentes. Isocrates verò vituperat, quòd corporum quidem virtutes donis honorarunt : at prudentibus nullum præmium constituerunt. Et à deliberatione, vt, Oportet probos honorare. quamobrem & ipse Aristidem laudat. Aut tales, qui neque celebres sunt: neque improbi : sed quicumque cùm probi sint, obscuri sunt, vt Alexander Priami filius. Hic enim deliberat. Præterea verò ex iudicialibus proœmiis, hoc est, ex iis quæ referuntur ad auditorem, C si de re præter opinionem habeatur oratio, aut de difficili, aut de peruulgata, vt veniam dent : quemadmodum Chœrilus : Nunc verò cùm omnia iam vulgata. Ac demonstratiuarum quidem ducuntur proœmia ex his : ex laude, ex vituperatione, ex suasione, ex dissuasione, ex iis quæ referuntur ad auditorem. Oportet verò aut aliena, aut propinqua esse endosima orationi. at iudicialis proœmia assumendum est idem valere, quod dramatum valent prologi, & Epicorum proœmia. Nam quæ sunt Dithyrambborum, similia sunt D demonstratiuis. Propter te, & tua dona, siue spolia. In logis autem, & Epicis specimen est orationis, vt prouideant de quo sit oratio, & non suspensa sit mentis agitatio : quod enim indefinitum est, cogit vagari. Qui igitur dat vt in manus principium, facit vt hærens sequatur orationem. Ob id, Iram Diua cane. Dic mihi Musa virum. Præcipe mihi sermonem alium, vt ex Asia venit in Europam bellum magnum. Et E Tragici indicant in dramate, quamuis non statim, vt Euripides. sed in prologo tamen indicat, vt etiam Sophocles : Mihi pater fuit Polybus. Et Comœdia similiter.

καὶ γὰρ οἱ αὐληταὶ, ὅ, τι ἂν * βούλωνται αὐλῆσαι, τοῦτο προαυλοῦντες, συνάπτουσι τῷ ἐνδοσίμῳ· καὶ ἐν τοῖς ἐπιδεικτικοῖς λόγοις δεῖ οὕτω γράφειν· ὅ, τι γὰρ ἂν βούληται * βέλτιστα εἰπόντα, ἐνδιδῶσι καὶ συνάπτει· ὅπερ καὶ ποιοῦσι τὸ παράδειγμα τὸ τῆς Ἰσοκράτους Ἑλένης προοίμιον. οὐδὲν γὰρ οἰκεῖον * ὑπάρχει τοῖς ἐλεγκτικοῖς καὶ ἐλεεινοῖς. ἅμα δὲ καὶ ἐὰν σκληρὸν, ἁρμόττει μὴ ὅλον τὸν λόγον ὁμοειδῆ εἶναι. λέγεται δὲ τὰ τῶν ἐπιδεικτικῶν προοίμια, ἔκ τε ἐπαίνου, καὶ ψόγου· οἷς Γοργίας μὲν ἐν τῷ * Ὀλυμπιακῷ λόγῳ, Υπὲρ πολλῶν ἄξιοι θαυμάζεσθαι, ὦ ἄνδρες Ἕλληνες· ἐπαινεῖ γὰρ τοὺς τὰς πανηγύρεις συναγαγόντας. Ἰσοκράτης δὲ ψέγει, ὅτι, Τὰς μὲν τῶν σωμάτων ἀρετὰς δωρεαῖς ἐτίμησαν· τοῖς δὲ διὰ φρονήσεως οὐδὲν ἆθλον ἐποίησαν. καὶ ἀπὸ συμβουλῆς, οἷς ὅτι δεῖ τοὺς ἀγαθοὺς τιμᾶν. ὅθεν καὶ αὐτὸς Ἀριστείδην ἐπαινεῖ· * Εἰ τοὺς τοιούτους, οἳ μήτε βιάζονται, μήτε φαῦλοι, ἀλλ' ὅσοι ἀγαθοὶ ὄντες * ἄδηλοι, ὥσπερ Ἀλέξανδρος ὁ Πριάμου· ἔστι γὰρ συμβουλεύσαι. ἔτι δ' ἐκ τῶν διθυραμβικῶν προοιμίων. τοῦτο δ' ἐστὶν, ἐκ τῶν πρὸς τὸν ἀκροατὴν, εἰ δεῖ τὸν ἀδόξου λόγος, εἰ δεῖ χαλεποῦ, εἰ δεῖ πεφυλλημένου πολλοῖς, ὥστε συγγνώμην ἔχειν· οἷς Χοιρίλος,

Νῦν δ' ὅτι πρῶτα διδάσῃ.

τὰ μὲν οὖν τῶν ἐπιδεικτικῶν * λόγων προοίμια, ἐκ τούτων· ἔκ τε ἐπαίνου, ἐκ ψόγου, ἐκ προτροπῆς, ἔκ τε ἀποτροπῆς, ἐκ τῶν πρὸς τὸν ἀκροατήν. δεῖ δὲ ἢ ξένα, ἢ οἰκεῖα εἶναι τὰ ἐνδόσιμα τῷ λόγῳ· τὰ δὲ τῶν διθυραμβικῶν προοίμια, δεῖ λαβεῖν, ὅτι τοῦτο διώκασιν ὅπερ τῶν δραμάτων οἱ πρόλογοι, καὶ τῶν ἐπῶν τὰ προοίμια· τὰ μὲν γὰρ τῶν διθυράμβων, ὅμοια * ἐπιδεικτικοῖς.

Διὰ σὲ δὲ τὰ δῶρα εἶπε σκῦλα.

οἱ δὲ τοῖς * λόγοις καὶ ἔπεσι δεῖγμά ἐστι τοῦ λόγου, ἵνα προείδωσι περὶ οὗ * ἡ ὁ λόγος, καὶ μὴ χρέμπται ἡ ἀφῄρηται· τὸ γὰρ ἀόριστον, πλανᾷ. ὁ δὲ ὡς περ εἰς τὴν χεῖρα τὴν ἀρχὴν, ποιεῖ ἐχόμενον ἀκολουθεῖν τῷ λόγῳ. διὰ τοῦτο,

Μῆνιν ἄειδε θεά.

Ἀνδρά μοι ἔννεπε μοῦσα.

Ἤλυθέ μοι λόγος ἄλλος, ὅπως Ἀσίας ἀπὸ

γαίης

Ἠλθενὲς Εὐρώπην πόλεμος μέγας.

καὶ οἱ τραγικοὶ δηλοῦσι περὶ τὸ δρᾶμα, κἂν μὴ εὐθύς, ὥσπερ Εὐριπίδης, ἀλλ' ὅμως τῷ προλόγῳ γέ που δῆλοι, ὥσπερ καὶ Σοφοκλῆς· Ἐμοὶ πατὴρ ἦν Πόλυβος. καὶ ἡ κωμῳδία ὡσαύτως.

αὐλῶσι

ὅτι δεῖ. ἢ, ἤλυθε νῦν σὺ, δεῦρο σὺ, ἢ πρόδωσε καὶ διάρπασμα, καὶ σκῦλα, ὡς πρὸ Διόνυσ. προλόγοις ἦν ὁ λ.

Τὸ μὲν οὖν ἀναγκαιότατον ἔργον τῦ προοιμίου ἐστὶ τοῦτο, δηλῶσαι, τί ἕνεκά ἐστιν ὁ λόγος. διόπερ ἐὰν μὲν δῆλον ᾖ καὶ μικρὸν τὸ πρᾶγμα, οὐ χρηστέον προοιμίῳ. τὰ δὲ ἄλλα εἴδη οἷς χρῶνται, ἰατρεύματα καὶ κοινά. λέγεται δὲ ταῦτα, ἔκ τε τῦ λέγοντος, καὶ τῦ ἀκροατῦ, καὶ τῦ πράγματος, καὶ τῦ ἑναντίου. πρὸς αὐτὸν μὲν καὶ τὸν διάβολον, ὅσα πρὸς διαβολὴν ἄλλων εἴρηται καὶ ποιῆσαι. ἔστι δὲ οὐχ ὁμοίως ἀπολογουμένῳ μὲν γὰρ, πρῶτον τὰ πρὸς διαβολήν· κατηγορῶν δ' ἐν τῷ ὑπιλόγῳ. διὸ δὲ, οὐκ ἄδηλον· τὸν μὲν γὰρ ἀπολογούμενον, ὅταν μέλλῃ διατάξειν αὐτὸν, ἀναγκαῖον ἀφελεῖν τὰ κωλύοντα· ὥστε λυτέον πρῶτον τὴν διαβολήν. τῷ δὲ διαβάλλοντι, ἐν τῷ ὑπιλόγῳ * διαβλητέον, * ἵνα * μνημονεύσωσι μᾶλλον· τὰ δὲ πρὸς τὸν ἀκροατὴν, ἔκ τε τῦ θῦνον ποιῆσαι, καὶ ἐκ τῦ ὀργίσαι, καὶ ἐάν τε δὲ ἐκ τῦ προσκρῦσαι, δι' ἐναντίον· οὐ γὰρ ἀεὶ συμφέρει ποιεῖν προσκρῦσαι. διὸ πολλοὶ εἰς γέλωτα πειρῶνται προάγειν. εἰς δὲ δυμαθίαν ἅπαντα αἰάξει, ἐάν τις βούληται ἐν τὸ ὑπτειχῆ φαίνεσθαι· προσέχουσι γὰρ μᾶλλον τοῦτοις. προσκρῦσαι δὲ τοῖς μεγάλοις, τοῖς ἰδίοις, τοῖς θαυμαστοῖς, τοῖς ἡδέσι. διὸ δεῖ ἐμποιεῖν, ὡς περὶ τοιούτων ὁ λόγος. ἐὰν δὲ μὴ προσκρῦσαι κοινὸν, ὅλῳ μικρὸν, ὅτι οὐδὲν πρὸς ἐκείνους, ὅλῳ λυπηρόν. δεῖ δὲ μὴ λανθάνειν, ὅτι πάντα ἔξω τῦ λόγου τὰ τοιαῦτα· πρὸς φαῦλον γὰρ ἀκροατὴν καὶ τὰ ἔξω τῦ πράγματος ἀκούουσι. ἐπεὶ ἂν μὴ τοιοῦτος ᾖ, οὐδὲν δεῖ προοιμίου, ἀλλ' ἵν' ὅσον τὸ πρᾶγμα εἰπεῖν κεφαλαιωδῶς, ἵνα ἔχῃ ὥσπερ σῶμα κεφαλήν. ἔτι, τὸ * προσκρῦσαι ποιεῖν, πάντων τῶν μερῶν κοινὸν, ἐάν δέῃ· πάντα γὰρ αἰτιᾶται μᾶλλον, ἵν' ἀρχόμενοι. διὸ γελοῖον ἐν ἀρχῇ πάθος, ὅτε μάλιστα πάντες προσέχουσι τὸν νοῦν. ὥστε ὅπου ἂν ᾖ χαλεπὸς, λεκτέον. καὶ μοι προσέχετε τὸν νοῦν· οὐδὲν γὰρ μᾶλλον ἐμὸν, ἢ ὑμέτερον· καὶ, ἐρῶ γὰρ ὑμῖν, οἷ οὐδέποτε ἀκηκόατε δεινὸν, ἢ οὕτω θαυμαστόν. τοῦτο δ' ἐστὶν, ὥσπερ ἔφη Πρόδικος, ὅτε * νυστάζοιεν οἱ ἀκροαταὶ, πρεμβάλλειν τῆς πεντηκονταδράχμου αὐτοῖς· ὅτι δὲ πρὸς τὸν ἀκροατὴν, οὐχ ἧττον ὁ ἀκροατὴς, δῆλον· πάντες γὰρ ἢ διαβάλλουσιν, ἢ φόβους ἀπολύουσι τοῖς προοιμίοις.

προσκρῦσαι

μνημονεύωσι

νυστάζειεν

A ac maximè quidem necessarium munus proœmii, & proprium est hoc, indicare finem cuius gratia sit oratio. Quamobrem si manifesta sit, & parua res, non est vtendum proœmio. Aliæ verò formæ, quibus vtuntur, medicamenta sunt & communia. Ducuntur verò hæc tum ex dicente, tùm ex auditore, tum ex re, tum ex aduersario. ab ipso quidem & aduersario, quæcumque valent ad criminationem soluendam, & obiiciendam. Sunt autem hæc non similiter. Nam defendenti quidem primùm sunt ea quæ pertinent ad criminationem. Accusanti verò, in peroratione. quamobrem autem, non est incertum. Defendentem enim, cùm illaturus est se ipsum, necessarium est remouere quæ obstant. Quare soluenda est primùm criminatio. Calumnianti verò, in peroratione calumniandum, vt meminerint magis. Quæ verò referuntur ad auditorem, ex eo, vt benevolus fiat, & iratus: interdum verò etiam attentus, aut contrà. Non enim semper prodest facere attentum. Quamobrem multi ad risum conantur adducere. Ad docilitatem omnia perducet, si quis velit, etiam cùm probus appareat. Attendunt enim magis hos. Attenti verò redduntur magnis, propriis, admirabilibus, iucundis. Quamobrem oportet iniicere, de his orationem haberi. Sin autem non attentos velimus reddere, dicemus paruum esse, nihil ad illos pertinere, molestum esse. Oportet verò non latere omnia esse extra orationem talia. Nam ad improbum referuntur auditorem, & quæ sunt extra rem, audientem. quoniam si non talis sit, nulla de causa opus sit proœmio, nisi vt rem dicat summatim, vt habeat tanquam corpus, caput. Præterea attentum facere omnium partium est commune, si opus sit: vbicunque enim languescunt magis quàm incipientes. Quare ridiculum est in principio collocare, cùm maximè omnes attendentes audiunt. Quare, vbi sit occasio, dicendum est: Et, mihi adhibete animum: neque enim magis meum, quàm vestrum. Et, Dicam enim vobis rem, qualem nunquam aliàs audistis, atrocem, aut sic admirabilem. Hoc autem est, vt dixit Prodicus, cùm dormitant auditores, inferre aliquid demonstrationis quinquaginta drachmarum ipsis. Esse autem hæc ad auditorem, non quatenus auditor est, patet. Omnes enim aut criminantur, aut metus dissoluunt in proœmiis.

Rex, dicam quidem, non quanto ſtu- A dio, Quid proœmiaris? Et malam cauſſam habentes, aut qui habere videntur: vbique enim melius eſt verſari, quàm in cauſſa. Quamobrem ſerui haudquaquam, interrogata dicunt, ſed quæ circum ſunt: & proœmiantur. atque vnde beneuolos oporteat efficere, dictum eſt, & aliarum vnaquæque rerum talium. quoniam verò probè dictum eſt, Dame ad Phæaces amicum venire, aut miſerandum, hæc oportet duo intueri. In demonſtratiuis B verò oportet facere vt collaudari putet auditor aut ſe, aut genus, aut ſtudia ipſius, aut alio aliquo modo. Quod enim dicit Socrates in Funebri, verum eſt, Non eſſe difficile Athenienſes apud Athenienſes laudare, ſed apud Lacedæmonios. Quæ verò ſunt deliberatiuæ orationis, ex generis iudicialis orationibus ſunt. Natura enim minimè illa habet. Etenim & de quo agatur, ſciunt, & nulla de cauſſa res indiget proœmio, C niſi propter ipſum, aut contradicentes, aut ſi non quantum velis exiſtiment, ſed aut maius, aut minus. Quamobrem aut criminari, aut criminationem depellere neceſſe eſt, & aut augere, aut extenuare. Horum autem cauſſa proœmio indiget, aut ornatus gratia, quòd abrupta videantur, niſi illud habeant. Eiuſmodi enim eſt Gorgiæ encomium in Eleos: nullo enim connixu, nulloquè motu antè adhibito, confeſtim incipit, Elis ciuitas beata.

Ἀναξ, ἐρῶ μὲν, οὐχ ὅπως ἀπουδῆς ὕπο, Τίφθιμιάζῃ; Sophocles in Antig.

Ἐὶ ποτ' ἐν τὸ πρᾶγμα ἔχοντες ἢ δοκοῦντες· πολλὰ χοὐ τὸ βέλτιον' ἁμαρτεῖσθαι, ἢ ὀρθῶς πρᾶγμα. δῆλοι δὲ δοῦλοι, οὐ τὰ ἐρωτώμενα λέγουσιν, ἀλλὰ τὰ κύκλῳ, Ἐ προοιμιάζονται. πόθεν δ' ὕπνους δεῖ ποιεῖν, εἴρηται, καὶ τῶν ἄλλων ἕκαστον τῶν τοιούτων. ἐπεὶ δὲ δεῖ λέγειν, Eurip. Iphig. Taur.

Δὸς μ' εἰς Φαίηκας φίλον ἐλθεῖν, ἠδ' ἐλεεινόν, Odyſ. ζ.

τούτων δεῖ δύο σοφίζεσθαι. ὁτὲ δὲ τοῖς ὑπεναντίοις οἴεσθαι δεῖ ποιῆσαι συνεπαινέσθαι τὸν ἀκροατὴν, ἢ αὐτὸν, ἢ ἦθος, ἢ ὑπόθεσιν αὐτῷ, ἢ ἄλλως γέπως· ὃ γὰρ λέγει Σωκράτης ὁτὶ τῇ ὑπεναντίᾳ φίᾳ ἀληθὲς, οὐκ οὐ χαλεπὸν Ἀθηναίοις ὁτὶ Ἀθηναίοις ἐπαινῆσαι, ἀλλὰ ὁτὶ Λακεδαιμονίοις. τὰ δὲ τῶν δημηγορικῶν, ὁτὶ τῶν τῶν δικανικῶν λόγων ἐστί. φύσει δὲ ἥκιστα ἔνεστι· καὶ γὰρ καὶ περὶ οὗ ἴσασι· καὶ σχεδὸν δεῖται τὸ πρᾶγμα προοιμίου, ἀλλ' ἢ δι' αὐτὸν, ἢ διὰ τοὺς ἀντιλέγοντας, ἢ ἐὰν μὴ ἢ λίαν βούλεσθαι ταχὺ μεθιέναι, ἀλλ' ἢ μεῖζον, ἢ ἔλαττον· διὸ ἢ ἁμαρτάνειν, ἢ ἀπολύεσθαι ἀνάγκη, Ἐ ἢ αὐξῆσαι ἢ μειῶσαι. τούτων δὲ ἕνεκα, προοιμίου δεῖται, ἢ κόσμου χάριν· ὡς αὐλοκαίδαλα φαίνεται, ἐὰν μὴ ἔχῃ· ποιοῦσι γὰρ Γοργίου ἐγκώμιον εἰς Ἠλείους· σχεδὸν γὰρ προοιμιάσας, σχεδὸν παραυτίκα ἐξαγωνίσας, σχεδὸν παραυτίκα ἤρξατο, Ἦλις πόλις εὐδαίμων.

CAPVT XV.

De criminatione pertinente ad proœmia.

DE criminatione autem vnum eſt, ex quibus aliquis opinionem malam detraxerit: nihil enim differt, dicenténe aliquo, an non. Quare hoc E in vniuerſum eſt. Alius locus, tanquam iis, de quibus controuerſia eſt, occurrere, aut Non eſſe: aut Non noxium: aut Non huic: aut Non tantopere: aut Non iniuſtum: aut Non magnum: aut Non turpe: aut Non habens magnitudinem. De his enim controuerſia eſt. vt Iphicrates aduerſus Nauſicratem. affirmauit enim ſe feciſſe quod is dicebat, & nocuiſſe: ſed non iniuſtè egiſſe. aut compenſare eum qui iniuſtè agit. ſi noxium, at honeſtum. ſi moleſtum; at vtile: aut aliquid aliud tale. alius locus, eſſe erratum, aut infortunium, aut neceſſarium:

ΚΕΦΑΛ. ιε'.

Τόποι εἰς τὸ ἀπολύεσθαι ἁμαρτολῶ'.

ΠΕΡΙ δὲ ἁμαρτολῆς, ἓν μὲν τὸ ἐξ ὧν ἄν τις ὑπόληψιν δυσχερῆ ἀπολύσαιτο· σχεδὸν γὰρ ἀδιάφορον, εἴτε εἰ πόλεως ζημία, εἴτε μή· ὥστε τοῦτο καθόλου. ἄλλος *τρόπος, ὥστε πρὸς τὰ ἀμφισβητούμενα ἢ ἀπόντα, ἢ ὡς οὐκ ἔστι, ἢ ὡς οὐ βλαβερὸν, ἢ οὐ *τοῦτῳ, ἢ ὡς οὐ τηλικοῦτον, ἢ οὐκ ἀδίκως, ἢ οὐ μέγα, ἢ οὐκ αἰσχρὸν, ἢ οὐκ ἔχον μέγεθος· πρὸς γὰρ *τοιούτων ἢ ἀμφισβήτησις· καθάπερ Ἰφικράτης πρὸς Ναυσικράτην· ἔφη γὰρ ποιῆσαι ἃ ἔλεγε· καὶ βλάψαι, ἀλλ' οὐκ ἀδίκως· διὰ αἰτίαν παλλακεύεσθαι ἀδίκως πα, εἰ βλαβερόν· ἀλλὰ καλὸν, εἰ λυπηρόν· ἀλλ' ὠφέλιμον, ἢ μὴ ζημιῶδες τὸ τοιοῦτον. ἄλλος *τρόπος, καθάπερ ἀμάρτημα, ἢ ἀτύχημα, ἢ ἀναγκαῖον.

εἰ] Σοφοκλῆς ἔφη, τρέμειν· οὐχ ὡς ὁ διαβάλλων ἔφη, ἵνα δοκῇ γέρων, ἀλλ' ὡς ἀνάγκης· οὐδ' ἐκὼν ἂν ἐθέλοι ἔτη ὀγδοήκοντα. καὶ ἀντικατηλλάχθαι τοῦ ἕνεκα, ὅτι οὐ βλάψαι ἐβούλετο, ἀλλὰ τόδε, ὃ οὐ τοῦτο διεβάλλετο, ποιῆσαι· συμβῆναι δὲ βλαβῆναι, δίκαιον δὲ μίσος, εἰ ὅπως τοῦτο ἐμήχθη, ἐποίουν. ἄλλος, εἰ ἐμποδὼν εἴληφαί ὁ διαβάλλων, ἢ νῦν, ἢ ποτέρως, ἢ αὐτός, ἢ τῶν ἐγγύς. ἄλλος, * εἰ ἐμποδὼν λαμβάνοιεν, οὓς ὁμολογοῦσι μὴ ἐπόχους εἶναι τῇ διαβολῇ· οἷς, εἰ ὅλως καθαρὸς ὁ μοιχὸς, * καὶ ὁ διάβαλλε,] καὶ ὁ διάβαλλε ἄρα. ἄλλος, εἰ ἄλλους * διέβαλλεν, ἢ ἄλλος αὐτόν· ἢ δύο διαβολὰς ἅμα ἐλαμβάνοντο, ὥσπερ αὐλοῖς νῦν, οἱ πεφήνασιν οὐκ ἔνοχοι, ἄλλος * ἐκ τοῦ αὐτὸν διαβάλλειν τὸν διαβάλλοντα· ἄτοπον γάρ, εἰ ὁ αὐλοῖς ἄπιστος, οἱ τούτου λόγοι ἔσονται πιστοί. ἄλλος, εἰ γένοιτο κρίσις· ὥσπερ Εὐριπίδης πρὸς Ὑγιαίνοντα ἐν τῇ Ἀντιδόσει κατηγοροῦντα, ὡς ἀσεβὴς, ὅστις ἐποίησε κελεύων ὀμόσαι. Hippol.

Ἡγλῶσσ' ὤμοσε, φρὴν δ' ἀνώμοτος. ἔφη γὰρ αὐτὸν ἀδικεῖν ταῖς ἐκ τοῦ Διονυσιακοῦ ἀγῶνος κείσεις εἰς τὰ δικαστήρια ἀγωνίζεσθαι· ἐν-κεῖσθαι γὰρ αὐτὸν δεδωκέναι λόγον ἢ δώσειν, * εἰ βούλοιτο κατηγορεῖν. ἄλλος ἐκ τοῦ διαβολῆς κατηγορεῖν, ἥλιον· καὶ τοῦτο, ὅτι ἄλλας κείσεις * ποιεῖ. κοινὸς δ' ἀμφοῖν ὁ τόπος, τὸ συμβολαῖα λέγειν, οἷς ἐν τῷ Τυφῶνι ὁ Ὀδυσεύς, ὅτι εἰκεῖος τῷ Πριάμῳ· ἡ γὰρ Ἡσιόνη ἀδελφή· ὁ δὲ, ὅτι ὁ πατὴρ ἐχθρὸς τῷ Πριάμῳ, ὁ Τελαμών, καὶ ὅτι οὐ κατεσκόπευσεν. ἄλλος, τῷ διαβάλλοντι, τῷ ἐπαινοῦντι μικρὸν, μακρῷ ψέξαι, μέγα σιωπῶντος, ἢ πολλὰ ἀγαθὰ πεποιηκότα, ἃ εἰς τὸ πρᾶγμα φέρει ἐν ψέξαι. Τοιοῦτοι δὲ οἱ τεχνικώτατοι καὶ ἀδικώτατοι. τοῖς ἀγαθοῖς γὰρ βλάπτειν πειρῶνται, μιγνύντες αὐτὰ τοῖς κακοῖς. κοινὸν δὲ τῷ διαβάλλοντι καὶ τῷ * ἀπολυομένῳ, ὅπως τὸ αὐτὸ ἐνδέχεται πλείοσιν ἕνεκα πραχθῆναι, τῷ μὲν διαβάλλοντι, κακοηθιστέον ὅτι τὸ χεῖρον ἐκλαμβάνουσι· τῷ δὲ ἀπολυομένῳ, ὅτι τὸ βέλτιον· ὥσπερ ὅτι Διομήδης τὸν Ὀδυσέα προείλετο, τῷ μὲν, ὅτι διὰ τὸ ἄριστον ἀποδέχεται τὸν Ὀδυσέα· τῷ δ', ὅπου· ἀλλὰ διὰ τὸ μόνον μὴ ἀπαγωνιστεῖν, ὡς φαῦλον· καὶ τοῖς μὲν διαβολῆς εἰρήσθω τοσαῦτα.

εἰ ἐδόκει ἔμ. abſunt, à qu.c. διέβαλλεν, ἐκ τοῦ ἀπολυομένου διαβάλλειν

Hippol.

ἀπολυομένῳ

Ιλιάδ. κ.

A Vt Sophocles dixit, ſe tremere: non quemadmodum calumnians dixit, vt videretur ſenex, ſed ex neceſſitate. Neque enim volenti ſibi eſſe annos octoginta. Et compenſare, cuius gratia, quod non nocere voluit, ſed hoc, & non illud, quod criminatus eſt, feciſſe: contigit autem nocere. iuſtum verò eſſet, aduerſus me odium eſſe, ſi, vt id fieret, commiſiſſem. alius, num ſimul teneatur criminans aut nunc, aut priùs, aut ipſe, B aut ſuorum aliquis. alius, num alii ſimul teneantur, quos confitentur non affines eſſe criminationi. vt ſi purus adulter eſt, igitur & ille, & ille. alius, num qui criminatur, alios criminatus ſit, aut alius ipſos, aut ſine criminatione ſuſpecti fuerint, vt ipſe nunc, qui reperti ſint non affines culpæ. alius ex contrario criminantem criminari. Abſurdum enim eſt, ſi ipſe indignus ſit fide, eius fore ſermones fide dignos. Alius, ſi factum eſt iudicium, vt Euripides in Hygiænontem in Antidoſi accuſantem impietatis, vt qui fecit carmen, iubens peierare. Lingua iurauit, mens verò iniurata. Dixit enim iniuſtè agere, ex Dionyſiaco certamine C indicia in forum traducentem. ibi enim ſe reddidiſſe rationem, aut redditurum, ſi voluerit accuſare. Alius ex criminatione accuſare, quantum & id ſit, quòd alia iudicia efficiat, & quòd non credat rei. Communis autem ambobus locus eſt, notas dicere, vt in Teucro Vlyſſes, D quòd affinis Priamo: Heſione enim ſoror. ille verò quòd pater inimicus Priamo, Telamo: & quòd non iudicauit exploratores. Alius, eriminanti, laudando rem paruam, prolixè vituperare, magnam concisè: aut multa bona afferendo, quod ad rem pertinet, vnum vituperare. Tales autem ſunt artificioſiſſimi & iniquiſſimi: bonis enim nocere conantur, miſcentes ipſa cum malo. Commune etiam eſt criminanti, & defendenti, quoniam idem contingit, plurium cauſſa geſtum eſſe, vt criminanti quiE dem deprauandum ſit in peius arripiendo: defendenti verò, in melius: vt quòd Diomedes Vlyſſem præeligit: illi quidem, eo quòd optimum exiſtimauit Vlyſſem: huic verò, quòd non, ſed quia ſolus non erat concertaturus, vt ignauus. Ac de criminatione quidem dicta ſint tam multa.

A

CAPVT XVI.

De narratione demonſtratiua, iudiciali, deliberatiua.

NArratio verò in demonſtratiuis eſt non continenter, ſed ſecundùm partem. Oportet enim actiones perſequi, ex quibus oratio eſt: conſtituitur enim oratio, vt habeat tum id quod vacat arte, (nequaquam enim cauſſa eſt is qui dicit, actionum,) tum id quod eſt ex arte. Hoc verò eſt demonſtrare, aut eſſe, ſi fide careat, aut quale ſit, aut quantum, aut etiam omnia. ac propterea aliquando non continenter oportet narrare omnia, quia difficulter B ſub memoriam cadit demonſtrare ſic. ac ex his quidem fortis, ex illis verò ſapiens, aut iuſtus. Et ſimplicior oratio eſt iſta: illa verò varia, & non attenuata. Et oportet notos in memoriam reuocare. Quamobrem multi non indigent narratione, vt ſi velis Achillem laudare· omnes enim ſciunt eius actiones. ſed vti ipſis oportet. ſi verò Critiam, narrandum eſt: non enim multi ſciunt. Nunc autem ridiculè narrationem aiunt oportere eſſe breuem. Atqui, vt ille piſtori interroganti, Durumne, an mollem ſubigeret, Quid? bene, inquit, fieri non poteſt? ita hic ſimiliter. Oportet enim haud C prolixè narrare, vt nec exordiri prolixè, nec fidem facere. Neque enim in hac parte eſt id quod bene ſe habet, aut in breuitate, aut in concisione, ſed in modo. Id autem eſt, dicere, quæcunque rem declarent, aut quæcunque efficiant, vt exiſtiment factum eſſe, aut nocuiſſe, aut iniuriam feciſſe, aut tanta eſſe, quanta velit: aduerſario autem contraria. Ac narrationi attexere, quæcunque ad tuam virtutem pertinent,

ΚΕΦΑΛ. ις'

Περὶ διηγήσεως.

ΔΙΗΓΗΣΙΣ δ' ἐν μὲν τοῖς ἀποδεικτικοῖς οὐκ ἐφεξῆς, ἀλλὰ κατὰ μέρος· δεῖ μὲν γὰρ τὰς πράξεις διελθεῖν, ἐξ ὧν ὁ λόγος. σύγκειται γὰρ ἔχων ὁ λόγος, τὸ μὲν, ἄτεχνον· (τοῦτον γὰρ αἴτιος ὁ λέγων τὰ πραγμάτων) τὸ δ' ἐκ τέχνης· τοῦτο δ' ἐστὶν, ἢ ὅτι ἔστι δεῖξαι ἐὰν μὴ ᾖ ἄπιστον, ἢ ὁποῖόν τι, ἢ ὅτι πόσον, ἢ καὶ ἅπαντα. διὸ δὲ τοῦτ' ἐνίοτε οὐκ ἐφεξῆς δεῖ διηγεῖσθαι πολλάκις, ὅτι δυσμνημόνευτον τὸ διηρημένως οὕτως. ἐκ μὲν οὖν τούτων ἀνδρεῖος· ἐκ δὲ τῶνδε, σοφός, ἢ δίκαιος. καὶ ἁπλούστερος ὁ λόγος οὗτος· ποικίλος δὲ, καὶ οὐ λιτός. δεῖ δὲ, τὰ μὲν γνωρίμως ἀναμιμνήσκειν· διὸ οἱ πολλοὶ οὐδὲν δέονται διηγήσεως· οἷον, εἰ θέλοις Ἀχιλλέα ἐπαινεῖν· ἴσασι γὰρ πάντες τὰ πράξεις· ἀλλὰ χρῆσθαι αὐταῖς δεῖ. ἐὰν δὲ Κριτίαν, δεῖ· σχεδὸν γὰρ οὐκ ἴσασιν.* Ἔστι δὲ ἔπαινος, λόγος ἐμφανίζων μέγεθος ἀρετῆς. δεῖ οὖν τὰς πράξεις * ὑποδηλοῦν ὡς ποιαῦται. ὁ δ' ἐγκώμιον τὸ ἔργον ἐστί· τὰ δὲ κύκλῳ, εἰς πίστιν. οἷον, εὐγλωττία καὶ παιδεία· εἰκὸς γὰρ ἐξ ἀγαθῶν * ἀγαθὸν, καὶ τὸν οὕτω πραφέντα, ποιόν τιν εἶναι. διὸ καὶ ἐγκωμιάζουσι πράξεσι τὰ δ' ἔργα σημεῖα τῆς ἕξεως ἐστίν· ἐπεὶ ἐπαινοῖμεν ἂν καὶ μὴ πεπραγότα, εἰ πιστεύοιμεν εἶναι ποιόν τιν. μακαρισμὸς δὲ καὶ εὐδαιμονισμὸς αὐτοῖς μὲν ταῦτα, τούτοις δ' οὐ ταῦτα, ἀλλ' ὡσπερ καὶ εὐδαιμονία τις ἀρετὴ, καὶ ὁ εὐδαιμονισμὸς περιέχει ταῦτα. ἔχει δὲ καιρὸν εἶδος ὁ ἔπαινος, καὶ αἱ συμβουλαί· ἃ γὰρ ἂν ᾖ συμβουλεύειν ὑπόθοιο ἄν, ταῦτα μεταθέντα τῇ λέξει, ἐγκώμια γίγνεται. ἐπεὶ οὖν ἔχομεν ἃ δεῖ πράττειν, καὶ * ποῖόν τινα εἶναι), δῆλον ταῦτα ὡς ὑποθήκας λέγοντας, τῇ λέξει μεταθέναι, καὶ τρέφειν· οἷον, ὅτι οὐ δεῖ μέγα φρονεῖν ὅτι τῶν ἀφ' ἑαυτοῦ τυχόν, ἀλλὰ τῶν δι' αὐτόν. οὕτω μὲν οὖν λεκτέον ὑποθήκην δυνατὸν, ὡδὶ δ', ἔπαινον, μέγα φρονεῖν οὐ τοῖς ἀφ' ἑαυτοῦ τυχοῦσιν, ἀλλὰ τοῖς δι' αὐτόν. ὥστε ὅταν ἐπαινῇς * βουλὴν, ὅρα τί αὐτὴ ὑποθοῖο· καὶ ὅταν ὑποθέσθαι, ὅρα τί αὐ ἐπαινέσειας. ἡ δὲ λέξις ἔσται ἀνύσιμος ἐξ ἀνάγκης. ὅταν μὲν, κωλύον· ὅταν δὲ, μὴ κωλύον μεταθῇς.] Νῦν δὲ γελοίως τινὲς διηγοῦνται φασὶ δεῖν εἰδέναι τὰ χαλεπά. καὶ τι ὥσπερ ὁ τῷ μάθοντι ἐγκώμιον, Πότερον σκληρὸν ἢ μαλακὸν μάχεται. Τί δ', ἔφη, οὗ, ἀδύνατον; καὶ οὐτῶδε ὁμοίως· δεῖ γὰρ μὴ μακρῶς διηγεῖσθαι, ὥσπερ οὐδὲ προοιμιάζεσθαι μακρῶς, οὐδὲ τὰς πίστεις λέγειν· οὐδὲ γὰρ οὐτῶδε ἐστὶ τὸ οὗ, ἢ τῷ ταχὺ, ἢ τῷ σωτόμως, ἀλλὰ τῷ μετρίως. τοῦτο δ' ἐστὶ τὸ λέγειν ὅσα δηλώσει τὸ πρᾶγμα, ἢ ὅσα ποιήσει ὑπολαμβεῖν γεγονέναι, ἢ * βεβλαφέναι, ἢ ἠδικηκέναι, ἢ τηλικαῦτα ἢ τοιαῦτα βούλεται· τῷ δὲ ἀνιαρῷ τὰ ἀνιαρά. προδιηγεῖσθαι δὲ, ὅσα εἰς τὴν σὴν ἀρετὴν φέρει·

Inclusa his notis ·.] habes suprà l. 1. cap. 9. vt superflua hæc videri possint.

γρ. διὰ δεῖ εἰδ. ταῦτα ὡς ὑποθήκας λέγοντα, τῇ λέξει μεταθέναι δεῖ, καὶ τρ. κ. βουλῆς.

οἷ, Ἐγὼ δ' ἐνουθέτουν αἰεὶ τὰ δίκαια, λέγων μὴ τὰ τέκνα ἐγκαταλείπειν. ἢ δ' ἀτέρου κακίαν. ὁ δ' ἀπεκρίνατό μοι. Ὅτ' οὖν ὦ ἢ αὐτὸς, ἔσαν ἄλλα παιδία. ὃ τοὺς ἀφισαμίους * Αἰγυπτίους ἀποκρίνασθαί φησιν ὁ Ηερόδοτος. ἢ ὅσα ἡδέα τοῖς δικασταῖς. ἀπολογουμένῳ δ', ἐλάττων ἡ διήγησις. αἱ δ' ἀμφισβητήσεις, ἢ μὴ γεγενέναι, ἢ μὴ βλαβερὸν εἶ), ἢ μὴ ἄδικεῖ, ἢ μὴ τηλικοῦτον· ὥστε περὶ τὸ ὁμολογούμενον οὐ διατριπτέον, ἐὰν μή τις ἐκφέρῃ τοιοῦτόν τι, οἷ εἰ πεποίηκεν, ἀλλ' οὐκ ἄδικον. ἔτι πρὸ τοῦ λέγειν, ὅσα μὲν παρηγορήματα, ἢ οἰκτον, ἢ δεινωσιν φέρει. παράδειγμα ὁ Αλκίνου ἀπόλογος, ὅτι πρὸς τὰ Πηνελόπην ἐν ἐξήκοντα * ἔπεσι πεποίηται, ἢ ὡς Φαύλλος τὸν * Κύκλον, καὶ ὁ ἐν Οἰνεῖ πρόλογος. ἠθικὸν δ' δεῖ τὴν διήγησιν εἶ). ἔσται δ' τοῦτο, ἂν εἰδῶμεν τί ἦθος ποιεῖ. ἔν μὲν δή, ὃ προαίρεσιν δηλοῖ· ποιὸν δὲ τὸ ἦθος, ᾧ ποιὰ τούτου. ἢ δ' προαίρεσις ποιὰ τὸ τέλει * δ' τοῦτο οὐκ ἔχουσιν οἱ μαθηματικοὶ λόγοι ἢ ἦσαν, ὅτι οὐδὲ προαίρεσιν· τὸ γὰρ οὗ ἕνεκα οὐκ ἔχουσιν, ἀλλ' οἱ Σωκρατικοί. περὶ τοιούτων γὰρ λέγουσιν. ἀλλὰ ἠθικὰ τὰ ἐπόμενα ἑκάστῳ ἤθει. οἷ ὅτι ἅμα λέγων ἐβάδιζε· δηλοῖ γὰρ θρασύτητα ἢ ἀγροικίαν ἤθους. καὶ μὴ ὡς ἀπὸ διανοίας λέγειν, ὥσπερ οἱ νῦν, ἀλλ' ὡς ἀπὸ προαιρέσεως. Ἐγὼ δὲ ἐβουλόμην, καὶ προειλόμην γὰρ τοῦτο· ἀλλ' εἰ μὴ * ὠνάμην, βέλτιον τὸ μὲν γὰρ, φρονίμου· τὸ δ', ἀγαθοῦ· φρονίμου μὲν γὰρ, ὡς τοῦ τὸ ὠφέλιμον διώκειν· ἀγαθοῦ δ', ὡς ᾧ τὸ καλόν. αὖ δ' ἄπιστον ἦ, τότε τὴν αἰτίαν ἐπιλέγειν· ὥσπερ Σοφοκλῆς ποιεῖ τὸ δράδιγμα τὸ ἐκ τῆς Αντιγόνης, ὅτι μᾶλλον τὸν ἀδελφοὺς ἐκήδετο, ἢ ἀνδρὸς, ἢ τέκνων· τὰ μὲν γὰρ δὴ γενέσθαι ἀπολόμενα.

In Antigone.

Μήτηρ δ' ἐν ᾅδου καὶ πατὴρ βεβηκότων,
Οὐκ ἔστ' ἀδελφὸς ὅστις αὖ βλάστοι ποτέ.

ἐὰν δὲ μὴ ἔχῃς αἰτίαν, ἀλλ' ὅτι οὐκ ἀγροικεῖς ἄπιστα λέγων, ἀλλὰ φύσει τοιοῦτος εἶ· ἀπιστοῦσι γὰρ ἄλλό τι πρᾶξαι ἐκόντα, πλὴν τὸ συμφέρον· ἔτι, ἐκ τῶν παθητικῶν * λέξεων, διηγούμενον καὶ τὰ ἐπόμενα, καὶ ἅ ἴσασι, καὶ * τὰ ἴδια ἢ αὐτοῦ, ἢ ἐκείνῳ πρεπόντα· Ο δ' ᾤχετο με ὑποβλέψας. καὶ ὡς περὶ Κρατύλου Αἰσχίνης, ὅτι σφαίζων καὶ τὴν χεῖρα σφαίσιν· πιθανὰ γάρ. δηλοῖ συμβολὰ γὰρ τοῦτα ἃ ἴσασιν, ἐκείνων ὧν οὐκ ἴσασι. πλεῖστα δὲ τοιαῦτα λαβεῖν ἐξ Ομήρου ἔστιν.

λέξις διηγούμενος τὰ ἴδια ἑαυτοῦ,

Aut, Ego vero admonebam semper, iusta dicens, ne liberos desereret. Aut ad alterius improbitatem. Ille autem respondit mihi, Vbi ipse fuerit, futuros esse alios liberos. quod deficientes Ægyptios respondisse ait Herodotus. Aut quæcunque iucunda iudicibus. Defendenti autem minor est narratio. Controuersiæ verò sunt, aut Non esse factum: aut Non noxium esse: aut Non iniustum: aut Non tantùm. Quare in re confessa non est insistendum, nisi quid ad illud pertineat, vt si factum est, at non iniustum. Præterea facta oportet dicere, quæcunque minimè, dum fiunt, aut miserationem aut indignationem afferunt. Exemplum est Alcinoi apologus, qui apud Penelopen triginta versibus factus est. Et vt Phayllus Circulum, Et in Oeneo prologus. ac moratam oportet narrationem esse. idque erit, si nouerimus quid mores efficiant. Iam verò vnum est, præelectionem indicare. cuiusdam autem modi sunt mores, eo quòd hæc cuiusdammodi sit, Et præelectio cuiusdammodi est, eo quòd finis. Propterea enim non habent Mathematici sermones, mores, quia ne præelectionem quidem. Nam cuius caussa, non habent, sed Socratici: de his enim dicunt. alia morata sunt consequentia singulis moribus, vt, quòd simul dicens incedebat: declarat enim audaciam, & rusticitatem morum. Et non tanquam ex mentis agitatione dicere, vt ii qui nunc sunt, sed tanquam ex præelectione. Ego verò volebam, (etenim præeligerem id, etiam si non facerem quæstum, quod melius est. Illud enim prudentis est; hoc probi. Prudentis enim est, vt vtile persequatur: probi verò, vt honestum. Si verò fide careat, tunc caussam subiungere, vt Sophocles suppeditat exemplum ex Antigona, quòd chariorem fratrem haberet, quàm virum, aut filios. Nam eos fore, etiamsi perierint: Matre vero & patre mortuis non frater vllus exoriri vnquam potest. Si vero non habeas caussam, at tibi non esse occultum, se incredibilia dicere, sed natura talem esse. Neque enim credunt, aliud agere quemquam sponte præter id quod vtile est. Præterea ex iis quæ afficiunt, dicere, narrando & consequentia, & quæ sciunt, & quæ propria, aut huic aut illi adsunt. Ille vero abiit me respiciens. & vt de Cratylo Æschines, quod exsibilans, & manibus explodens: apposita enim ad persuadendum, quia indicia sunt ea quæ sciunt, illorum quæ nesciunt. Plurima autem, talia assumere ex Homero licet.

Sic ait. Anus verò obtendit manus faciei : quia lacrymare incipientes, attrectant oculos. Et ſtatim inferas te ipſum cuiuſdammodi , vt talem intueantur, & aduerſarium , latens autem facias. Facilè verò eſſe , perſpicere oportet ex nuntiantibus. de quibus enim nihil ſcimus , tamen de iis concipimus ſuſpicionem aliquam. Ac multis in locis narrare , & quandoque non in principio. In deliberatione minimè narratio eſt; quia de futuris nemo narrat. Verùm ſi narratio fuerit , præteritorum erit , vt recordati illorum , meliùs conſultent de iis quæ poſteriùs erunt aut criminantes , aut laudantes. Sed tunc nequaquam deliberantis obeunt munus. Si verò fide careat , polliceri oportet te & cauſſam dicturum ſtatim , & tractaturum eorum arbitratu : vt Iocaſta Carcini in Oedipode ſemper pollicetur , percunctante eo , qui quærebat filium. Et Æmon Sophoclis.

CAPVT XVII.

De fide , ſeu confirmatione , & refutatione.

FIdem verò oportet idoneam ad demonſtrandum eſſe. Ac demonſtrare opus eſt , (quoniam de quatuor eſt controuerſia ,) de re controuerſa afferendo demonſtrationem. vt ſi non feciſſe controuerſatur , in iudicio oportet huius maximè demonſtrationem afferre : ſi verò non nocuiſſe , huius aut non tantopere : aut iuſtè , non aliter ac ſi de facto controuerſia eſſet. Neque verò lateat , neceſſarium eſſe in hac controuerſia ſola , alterum eſſe improbum. Non enim eſt ignoratio cauſſa, vt ſi qui de iuſto controuerſarentur. Quare in hoc diu inſiſtendum eſt, in aliis verò ſecus. ac in demonſtratiuis plerumque honeſtorum aut vtilium amplificatio erit. Nam facta oportet credi. rarò enim & horum demonſtrationes afferunt , ſi fide careant , aut ſi alius cauſſam habeat. at in deliberationibus , aut non futura eſſe contenderit aliquis , aut futura quidem , quæ cenſet , ſed non iuſta , aut non vtilia, aut non tanta. Oportet verò etiam perſpicere , nunquid mentiatur extra rem. tecmeria enim hæc apparent , quòd etiam in aliis mentitur. Sunt verò exempla maximè accommodata deliberationi:

Ὡς ἄρ' ἔφη· χερὶ δὲ κατέχεε χεῖρε γέροντος. τὰ προσώπατα·

οἱ γὰρ δακρύειν ἀρχόμενοι, ὑπολαμβάνουσι τὴν ὄφθαλμόν. καὶ οἷος εἰσάγαγε σαυτὸν ποιόν τινα, ἵνα ὡς ῥᾷστον θεωρῶσι καὶ τὸν ἀντίδικον, λανθάνειν δὲ ποιεῖ. ὅλως δὲ ῥᾴδιον, ὁρᾶν δεῖ ἐκ τῶν ἀπαγγελλόντων. περὶ ὧν γὰρ μηδὲν ἴσμεν, ὅμως λαμβάνομέν τινα ὑπόληψίν τινα. πολλαχοῦ δὲ δεῖ διηγεῖσθαι, καὶ ὁπότε οὐκ ἐν ἀρχῇ· ἐν δὲ δημηγορίᾳ ἧττόν ἐστι διήγησις ἐν τοῖς οὖσιν, ὅτι περὶ τῶν μελλόντων οὐδεὶς διηγεῖται· ἀλλ' ἐὰν ᾖ διήγησις ᾖ, τῶν ῥηθέντων ἔσται, ἵν' ἀναμνησθέντες ἐκείνων, βέλτιον βουλεύωνται περὶ τῶν ὑστέρων, ἢ ἀξιοῦντες, ἢ ἐπαινοῦντες. ἀλλὰ τότε, οὐδὲ τὸ συμβουλεύειν ποιεῖ ἔργον. ἀεὶ δ' ἢ ἄπιστον, ἐπιχειρεῖσθαί τε καὶ αἰτίαν λέγειν δεῖ, καὶ ἀξιοῦν ἐπιτρέπειν οἷς βούλονται· οἷ, ἐν Ἰοκάστῃ ἐν Καρκίνου ἐν τῷ Οἰδίποδι, ἀεὶ ἐπιχειροῦσι, πιθανολογοῦντος τοῦ ζητοῦντος τὸν υἱόν. καὶ ὁ Αἵμων ὁ Σοφοκλέους.

ΚΕΦΑΛ. ιζ'.

Περὶ πίστεων.

ΤΑΣ δὲ πίστεις δεῖ ἀποδεικτικὰς εἶναι· ἀποδείκνυσι δὲ ῥητὸν καὶ ἐπεὶ περὶ παραδόξων ἢ ἀμφισβητουμένων, περὶ τοῦ ἀμφισβητουμένου φέρονται τὴν ἀπόδειξιν· ὥστ', εἴ ὅτι οὐ γέγονεν, ἀμφισβητεῖ, ἐν τῇ κρίσει δεῖ τοῦτο μάλιστα τὴν ἀπόδειξιν φέρειν. εἰ δ' ὅτι οὐκ ἔβλαψε τύπτων, καὶ ὅτι οὐ τοσοῦνδε, ἢ ὅτι δικαίως· ὡσαύτως καὶ εἰ περὶ τοῦ γεγενῆσθαι τοῦδε ἢ ἀμφισβήτησις. μὴ λανθανέτω δ', ὅτι αἰεί κῃ ἐν ταύτῃ τῇ ἀμφισβητήσει μόνῃ τὸν ἔντεχνον ποιεῖ· οὐ γὰρ ὅτι ἄγροικα αἰτία, ὥσπερ αἱ εἴ τινες περὶ τοῦ δικαίου ἀμφισβητήσειεν. ὥστ' ἐν τούτῳ χρηστέον· ἐν δὲ τοῖς ἄλλοις, οὔ. ἐν δὲ τοῖς ἀποδεικτικοῖς, τὸ πολὺ, οὐ κακά· καὶ ἀφέλιμα, ἢ αὔξησις ἔσται· τὰ γὰρ πράγματα δεῖ πιστεύεσθαι· ὀλιγάκις γὰρ καὶ τούτων ἀποδείξεις φέρουσιν, ἐὰν ἄπιστα ᾖ, ἢ αὐ ἄλλος αἰτίαν ἔχῃ. ἐν δὲ τοῖς δημηγορικοῖς, ἢ ὡς οὐκ ἔσται, ἀμφισβητήσειέν τις· ἢ ὡς ἔσται μέν, οὐ κωλύει, ἀλλ' οὐ δίκαια, ἢ οὐκ ὠφέλιμα, ἢ οὐ τηλίκαδε. δεῖ δὴ καὶ ὁρᾶν εἰ ψεύδεταί τι ἐκτὸς τοῦ πράγματος· τεκμήρια γὰρ ταῦτα φαίνεται καὶ τῶν ἄλλων, ὅτι ψεύδεται. ἔστι δὲ, ταῦτα ἀποδείγματα, δημηγορικώτατα·

τὰ δ' ἐνθυμήματα, διχθμιχώτερα· ἢ μὰν γὲ περὶ τὸ μέλλον· ὥστ' ἀνάγκη παραδείγματα λέγειν· ἢ δὲ περὶ ὄντων ἢ μὴ ὄντων, οὗ μᾶλλον ἀπόδειξίς ἐστι καὶ ἀνάγκη· ἔχει γὰρ τὸ γεγονὸς, ἀνάγκην. ὃ δ' οὐ δεῖ ἐφεξῆς λέγειν τὰ ἐνθυμήματα, ἀλλ' ἀναμιγνύναι· εἰ δὲ μή, καταβλάπτει ἀλλήλα· ἔστι γὰρ καὶ τὸ πολὺ εἰρηκὼς

Odyss. γ. Ὦ φίλ', ἐπεὶ δὴ τόσα εἶπες, ὅσ' ἂν πεπνυμένος ἀνὴρ.

ἀλλ' οὐ γελοῖα. καὶ μὴ περὶ πάντων ἐνθυμήματα ζητεῖν. εἰ δὲ μή, ποιήσεις ὅπερ ἔνιοι ποιοῦσι τῶν φιλοσοφούντων, οἱ συλλογίζονται γνωριμώτερα καὶ πιστότερα, ἢ ἐξ ὧν λέγουσι. καὶ ὅταν πάθος ποιῇς, μὴ λέγε ἐνθύμημα· ἢ γὰρ ἐκκρούσει τὸ πάθος, ἢ μάτην εἰρημένον ἔσται τὸ ἐνθύμημα· ἐκκρούουσι γὰρ αἱ κινήσεις ἀλλήλας αἱ ἅμα· καὶ ἢ ἀφαίζουσιν, ἢ ἀσθενῆ ποιοῦσιν οὐδ' ὅταν ᾖ δίκην τὸν λόγον, οὐ δεῖ ἐνθύμημα ζητεῖν ἅμα· οὐ γὰρ ἔχει ἦθος, οὔτε προαίρεσιν ἢ ἀπόδειξις. γνώμῃς δὲ χρηστέον καὶ ἐν δίκῃ, καὶ ἐν πίστει· ἠθικὸν γάρ. Καὶ ἐγὼ δέδωκα, καὶ ταῦτ' εἰδὼς, ὡς οὐ δεῖ πιστεύειν. ἐὰν δὲ παθητικῶς, Καὶ οὐ μεταμέλει μοι, καίπερ ἠδικημένῳ. τούτῳ γὰρ πρέπει τὸ κέρδος· ἐμοὶ δὲ τὸ δίκαιον. τὸ δὲ δημηγορεῖν χαλεπώτερον τοῦ δικαζεσθαι, εἰκότως· ὁ μὲν γὰρ περὶ τὸ μέλλον· ὁ δὲ περὶ τὸ γεγονός, ὃ καὶ τοῖς μάντεσιν, ὡς ἔφη Ἐπιμενίδης ὁ Κρής· ἐκεῖνος γὰρ περὶ τῶν ἐσομένων οὐκ ἐμαντεύετο, ἀλλὰ περὶ τῶν γεγονότων ἀδήλων, ἀδήλων δέ· καὶ ὁ νόμος, ὑποθήκαις ἐν ταῖς δίκαις. ἔχοντα δὲ ἀρχὴν, ῥᾴων ἀπόδειξιν· καὶ οὐκ ἔχει πολλὰς διατριβάς. οἷ, πρὸς ἀντίδικον, ἢ περὶ αὐτοῦ, ἢ παθητικὸν ποιῆσαι. ἀλλ' ἤκιστα πάντων, * ἂν μὴ ἐξίστηται. δεῖ δὲ τῶν ἀποφαντικῶν τοῦτο ποιεῖν, ὅπερ οἱ Ἀθηναῖοι ῥήτορες ποιοῦσι καὶ Ἰσοκράτης· καὶ γὰρ συμβουλεύων κατηγορεῖ, οἷ Λακεδαιμονίοις μέν, ἐν ᾧ πανηγυρικῷ· Χαρήτου δ', ἐν ᾧ συμμαχικῷ. ἐν δὲ τοῖς ἀπολογητικοῖς, δεῖ τὸν λόγον ἐπεξελθεῖν σπουδαίοις ἐπαίνοις, οἷ Ἰσοκράτης ποιεῖ· αἰεί γάρ τινα εἰσάγει. καὶ ὃ ἔλεγε Γοργίας, ὅτι οὐκ ὑπολείπει ἀνδρὶ τὸν λόγον, τοῦτό ἐστιν· εἰ γὰρ Ἀχιλλέα * λέγοι, Πηλέα ἐπαινεῖ, εἶτα Αἰακὸν, εἶτα * τὸν θεὸν ὁμοίως δὲ καὶ ἀνδρίαν ἢ τὰ καὶ τὰ ποιεῖ· ὃ τοιόν γά ἐστιν. ἔχοντα μὲν οὖν ἀποδείξεις, καὶ ἠθικῶς λεκτέον ἐστί, καὶ ἀποδεικτικῶς. ἐὰν δὲ μὴ ἔχῃς ἐνθυμήματα, ἠθικῶς· καὶ μᾶλλον πρέπει ἀφαιρεῖσθαι μόνον χρηστὸν φαίνεσθαι, ἢ τὸν λόγον ἀκριβῆ.

* λέγοι, ἐὰν μὴ ἐξ.

A enthymemata autem iudicio. illa enim circa futurum est, vt ex præteritis necesse sit exempla ducere: hoc verò de iis quæ sunt, vel non sunt, cuiuis rei magis demonstratio est necessaria. habet enim, quod factum est, necessitatem. Non oportet autem continenter dicere enthymemata, sed permiscere, alioqui se lædunt inuicem. est enim & quanti terminus: O amice, quoniam tam multa dixisti, quàm multa sapiens vir. Sed non talia. Et non de omnibus enthymemata quærere. sin minùs, facies, quod nonnulli faciunt ex philosophantibus, qui syllogismo B concludunt notiora, & certiora, quàm ea ex quibus dicunt. Et, cùm affectum conciras, ne dicas enthymema: eiiciet enim affectum: aut frustra dictum erit enthymema. nam eiiciunt motiones se inuicem, quæ simul sunt, & aut se conficiunt, aut debiles reddunt. Nec cùm moratam adhibes orationem, oportet enthymema aliquod quærere simul: non enim habet mores, nec præelectionem demonstratio. Sententiis autem vtendum est & in narratione, & in fide. moratum enim est, Ego dedi, etiam id sciens, non oportet credere. si verò affectè, Et non pœnitet me, etiam iniuria affectum. Huic enim superest lucrum: mihi iustum. Versari verò in deliberatiuo genere, difficilius est, quàm in iudiciali. meritò: quia circa futurum est. ibi verò circa præteritum, quòd scientia comprehendi potest etiam à vatibus, vt dixit Epimenides Cres. Ille enim de futuris non vaticinabatur: sed de præteritis quidem, at obscuris. Et lex fundamentum est in iudicialibus. qui verò habet principium, eum facilius est inuenire demonstrationem. Et non habet multa diuerticula, vt contra aduersarium, vel de ipso, vel ad affectum afferendum. Verùm hæc minimè omnium, nisi egrediatur. Oportet igitur indigentem id facere, quod Athenienses oratores faciunt, & Isocrates. etenim deliberans accusat, vt Lacedæmonios in Panegyrico: Charetem autem in Sociali. Ac in demonstratiuis oportet orationem intexere laudibus, vt Isocrates facit. Semper enim aliquem in- E fert. & quod dicebat Gorgias, non deesse sibi orationem, hoc ipsum est. si enim de Achille loquatur, Peleum laudat, deinde Æacum, deinde Deum. Similiter verò etiam fortitudinem. aut hæc, & illa facit: quod tale est. Ac habenti quidem demonstrationes, & moratè dicendum, & demonstratiuè: si verò non habeas enthymemata, moratè. Et magis probo conuenit bonum appetere, quàm exquisitam orationem.

Ex enthymematibus verò, quæ valent ad refutandum, magis probantur, quàm quæ ad demonstrandum: quia quæcunque refutationem efficiunt, magis syllogismo conclusa sunt. iuxta enim se posita magis contraria cognoscuntur. Quæ verò sunt contra aduersarium, non altera aliqua species, sed fides sunt, quæ partim soluunt obiectione, partim ratiocinatione. Atque oportet tum in consultatione, tum in iudicio, qui priore loco dicit, eum facere suam ipsius fidem priùs, posteriùs verò contrariis occurrere, soluendo, & eleuando. Sin autem multiplex sit aduersa caussa priùs contrariis, vt fecit Callistratus in Messeniaca concione: quæ enim dicturi erant, cùm is sustulisset, tunc ipse dixit. Qui verò loco posteriori dicit, ei priùs quæ sunt contra aduersarii rationem, dicenda, soluendo, & ratiocinationem opponendo, & maximè si probata sint. vt enim hominem antè in crimen vocatum non recipit animus: eodem modo ne orationem quidem, si aduersarius bene videatur dixisse. Oportet igitur locum parare in auditore futuræ orationi. Erit autem id, si sustuleris. Quamobrem aut aduersus omnia, aut quæ maxima sunt, aut quæ probata, aut facilè possunt refutari pugnando; sic quæ sua sunt, fide digna reddenda sunt. Deabus primùm patrocinium suscipiam. Ego enim Iunonem. In his attigit, primum, quod insulsissimum est. Ac de fide quidem hæc. Quod attinet ad mores, quoniam nonnulla de se dicere, aut inuidiam, aut loquacitatem, aut obtrectationem habet: & de alio, aut conuitium aut rusticitatem: alterum opus est dicentem inducere, quod Isocrates facit in Philippo, & in Antidosi, & vt Archilochus vituperat: inducit enim patrem dicentem de filia in iambo, Rerum insperata nulla est, neque iuramentum negari potest. Et Charonem fabrum in Iambo, cuius principium est, Non mihi quæ sunt Gygæ. Et vt Sophocles Æmonem de Antigona apud patrem, tanquam dicentibus aliis. Oportet verò immutare enthymemata, & sententias facere aliquando: vt Opus est pactiones facere, qui mentem habent, cùm prospera fortuna vtuntur: sic enim fuerint optima conditione. Enthymematicè autem: si enim oportet, cùm commodissimæ sint, & meliorem afferant conditionem pactiones, tunc pacisci, prospera fortuna vtentes oportet pacisci.

A τῶν δὲ ἐνθυμημάτων τὰ ἐλεγκτικὰ μᾶλλον δόκιμα τῶν δεικτικῶν. ὅλως ὅσα ἔλεγχοι ποιοῖ, μᾶλλον [δῆλον ὅτι] συλλελόγισται· τὰ γὰρ ἀλλήλοις μᾶλλον τοὐναντία γνωρίζεται τὰ δὲ πρὸς τὸν ἀντίδικον, οὐκ ἔστιν ἐν τοῖς εἴδεσι, ἀλλὰ τῶν πίστεών ἐστι, τὰ μὲν λύσαι ἐνίστασθαι τὰ δὲ συλλογισμῷ. δεῖ δὲ καὶ ἐν συμβουλῇ, καὶ ἐν δίκῃ, ἄρχοντα μὲν λέγειν τὰς ἑαυτοῦ πίστεις πρότερον ὕστερον δὲ, πρὸς τοὐναντία ἀπο-
B λύοντα καὶ * προδιαφυέροντα. ἂν δὲ πολύχους ᾖ ἡ ἀντίθεσις, πρότερον τὰ ἀναγκαῖα ἃ οἴ ἐποίησε Καλλίστρατος ἐν τῇ Μεσσηνιακῇ ἐκκλησίᾳ. ἃ γὰρ ἔμελλον, προαιρῶν οὕτως ποτὲ αὐτὸς * εἶπεν. ὕστερον δὲ λέγοντα, πρῶτον μὲν πρὸς τὸν ἀντίδικον λόγον λεκτέον, λύοντα καὶ δυσπολλοχλοῦντα, καὶ μάλιστα αὐτὸν εὐδοκιμοῦντα ἢ· ὥσπερ γὰρ δώθεφ τὸν προδιαβεβλημένον οὐ δέχεται ἡ ψυχή, τὸν αὐτὸν τρόπον, οὐδὲ λόγον, ἐὰν ὁ ἀντίδικος εὖ δοκῇ εἰρηκέναι δεῖ οὖν χώραν ποιεῖν ἐν ᾧ ἀ-
C κροατὴν τὸν μέλλοντα λόγον ἕξειν δὲ, αὐ αἰέλης δ' ἢ πρὸς πάντα, ἢ τὰ μέγιστα, ἢ τὰ εὐδοκιμοῦντα, ἢ τὰ εὐέλεγκτα μαχεσάμενον, οὕτω τὰ αὑτοῦ πιστὰ ποιητέον.

Τοῖς δεαῖσι πρῶτα σύμμαχος γενήσομαι: Eurip. Troad.
Ἐγὼ γὰρ Ἥρα. - -

ἐν τούτοις ἤρξατο πρῶτον τοῦ εὐηθεστάτου. πρὸς μὲν οὖν πίστεων ταῦτα. εἰς δὲ τὸ ἦθος, ὅπου
D ἔνια πρὸς αὐτὸν λέγειν, ἢ ὅτι φθονοῦσι, ἢ μακρολογίαν ἢ δωδιλογίαν ἔχει. καὶ πρὸς ἄλλου, ὡς λοιδορίαν, ἢ ἀγροικίαν· ἔστιν καὶ λέγοντα ποιεῖν, ὅσπερ Ἰσοκράτης ποιεῖ ἐν τῷ Φιλίππῳ, καὶ ἐν τῇ ἀντιδόσει· καὶ ὡς ὁ Ἀρχίλοχος φησί· ποιεῖ γὰρ τὸν πατέρα λέγοντα πρὸς τῆς θυγατρὸς, ἐν τοῖς ἰάμβοις,

Χρημάτων δ' ἄελπτον οὐδὲν ἔστιν, οὐδ' ἀπώμοτον.

E καὶ * τὸν Χαρώνα τὸν τέκτονα] ἐν ᾧ ἰάμβῳ, οὐκ ἀρχή,

Οὔ μοι τὰ Γύγεω. καὶ ὡς Σοφοκλῆς τὸν Αἵμονα ὑπὲρ τῆς Ἀντιγόνης πρὸς τὸν πατέρα, ὡς λεγόντων ἑτέρων. δεῖ δὲ καὶ μεταβάλλειν τὰ ἐνθυμήματα, καὶ γνώμας ποιεῖν ἐνίοτε· εἰ, καὶ ὅταν τὰς διαλλαγὰς ποιῇ πρὸς νοῦν ἔχοντας, εὐτυχοῦντας· οὕτω γὰρ ἂν μάλιστα πλεονεκτεῖεν. ἐνθυμηματικῶς δὲ· εἰ γὰρ δεῖ, ὅταν ὠφελιμώτατα ὦσι καὶ πλεονεκτικώτατα αἱ καταλλαγαί, τότε καταλλάττεσθαι, εὐτυχοῦντας δεῖ καταλλάττεσθαι.]

ΚΕΦΑΛ. ιη'.

Περὶ ἐρωτήσεως καὶ τῶν γελοίων.

ΠΕΡΙ δὲ ἐρωτήσεως, οὐχ ἁμῶς δεῖ ποιεῖσθαι, μάλιστα μὲν, ὅταν τὸ ἕτερον ἐπιρρηχὼς ᾖ, ὥστε εἰὸς τοῦ ἐρωτηθέντος, συμβαίνει τὸ ἄτοπον· οἷς Περικλῆς Λάμπωνα ἐπήρετο περὶ τῆς τελετῆς τῶν τῆς Ὀρτείας ἱερῶν· εἰπόντος δὲ, ὅτι οὐχ οἷς τε ἀτέλεστον ἀκούειν, ἤρετο, εἰ οἶδεν αὐτός· Φάσκοντος δὲ, Καὶ πῶς ἀτέλεστος ὤν; δεύτερον δὲ, ὅταν μὲν δῆλον, φαίνεσθαι ᾖ· * τὸ δὲ ἐρωτηθὲν δῆλον ᾖ, ἆρα δῶσ- * πυθόμενον γὰρ δεῖ τὴν μίαν τοῦ ἔσεσθαι, μὴ τοῦ ἐρωτᾶν τὸ φανερὸν, ἀλλὰ τὸ συμπέρασμα εἰπεῖν, οἷς Σωκράτης Μελίτου οὐ φάσκοντος αὐτὸν θεοὺς νομίζειν· * εἴρηκεν, εἰ' δαιμόνιόν τι λέγει. ὁμολογησάντος δὲ, ἤρετο, Εἰ οὐχ οἱ δαίμονες, ἢ τοι θεῶν παῖδες εἶεν, ἢ θεῖόν τι· Φήσαντος δὲ, Ἔστιν οὖν, ἔφη, ὅστις θεοὺς μὲν παῖδας οἴεται εἶναι, θεοὺς δὲ οὔ; ἔπειτ' τὸν μέλλη τις ἐναντία λέγοντα δείξειν, ἢ * παράδοξα. παράδοξον. τέταρτον δὲ, ὅταν μὴ ᾖ, ἀλλ' ἢ σοφιστικῶς, ἀποκρινάμενον λύσαι· ἐὰν γὰρ οὕτως ἀποκρίνηται, ὅτι ὅτι μὲν, ἔστι δ' οὔ· ἢ, τὰ μὲν, τὰ δ' οὔ· ἢ, πῇ μὲν, πῇ δ' οὔ· διορίζονται ὡς ἀποροῦντες· ἄλλως δὲ, μὴ ἐγχειρεῖν· ἐὰν γὰρ ᾖ σφῇ, κακῶς πᾶσθαι δοκεῖ· οὐ γὰρ οἷς τε πολλὰ ἐρωτᾶν, διὰ τὴν ἀσθένειαν τῶν ἀκροατῶν. διὸ καὶ τὰ ἐνθυμήματα, ὅτι μάλιστα συστρέφειν δεῖ· ἀποκρίνασθαι δὲ δεῖ, πρὸς μὲν τὰ ἀμφίβολα προδιορίζοντα λόγῳ, καὶ μὴ στομώδως· πρὸς δὲ τὰ δοκοῦντα ἐναντία, τὴν λύσιν φέροντα εὐθὺς τῇ ἀποκρίσει, πρὶν ἐπερωτῆσαι τὸ ὑπόλοιπον, ἢ συλλογίσασθαι· οὐ γὰρ χαλεπὸν προϊδεῖν οὗ ἕνεκα ὁ λόγος. Φανερὸν δ' ἡμῖν ἔσται ἐκ τῶν τοπικῶν καὶ τοῦτο, καὶ αἱ λύσεις, * καὶ συμπερασμόν, ἐὰν ἐρωτήσῃ ποιῇ τὸ συμπέρασμα, τὴν αἰτίαν εἰπεῖν· οἷς Σοφοκλῆς ἐρωτώμενος ὑπὸ Πεισάνδρου, εἰ' ἔδοξεν αὐτῷ ὥσπερ καὶ τοῖς ἄλλοις προβούλοις, καταλῦσαι τοὺς τετρακοσίους, ἔφη. Τί δὲ σ' οὐκ ἔφαινε ταῦτα ἐλάττω κακά εἶναι; ἔφη· Οὐκοῦν σὺ ταῦτα ἔπραξας τὰ πονηρά; Ναὶ, ἔφη· ἐκ γὰρ τούτων ἄμεινον ἦν. Ὡς ὁ Λάκων ὑπόδικος ὑπὸ τῶν ἐφόρων, ἐρωτώμενος εἰ δοκοῦσιν αὐτῷ δικαίως ἀπολωλέναι ἕτεροι, ἔφη· ὁ δὲ, Οὐκοῦν σὺ τούτοις ταῦτα ἔδοξας;

CAPVT XVIII.

De interrogatione & responsione & ridiculis.

INterrogationem autem fieri, oportunum est maximè, cùm alterum affirmauerit, vt vno interrogato contingat absurdum: vt Pericles Lamponem interrogauit de initiis Sospitæ sacrorum. Cùm autem ille diceret, Non posse non initiatum audire, interrogauit, Num sciret ipse. aiente illo, At quomodo, qui non es initiatus? Secundo loco, cùm illud quidem apparet, hoc verò interroganti manifestum est eum daturum. Percunctatum enim oportet vnam propositionem, non interrogare, quod apparet, sed conclusionem dicere: vt Socrates Melito aiente ipsum Deos non putare, dixit, Num dæmonium aliquod diceret. Confitente illo, interrogauit, An non dæmones aut Deorum filii essent, aut diuinum aliquid? Affirmante illo, Est igitur, inquit, qui Deorum filios arbitratur esse, Deos autem non. Præterea quando futurum est, vt aut contraria dicere demonstret, aut præter opinionem. Quarto loco, quando non licet, nisi sophisticè respondentem soluere. si enim responderit, esse quidem, sed non esse: aut partim quidem esse, partim verò non, aut aliquo quidem modo esse, aliquo verò non, conturbantur, vt hæsitantes. aliter non tentandum. Si enim restiterit, victus esse videtur. Non enim licet multa interrogare propter infirmitatem auditoris. Quamobrem & enthymemata quàm maximè contrahere oportet. Respondere verò oportet, ad ambigua quidem, distinguendo oratione, & non concisè. Ad ea verò, quæ videntur contraria, solutionem afferendo statim cum responsione priusquam interroget reliquum, aut syllogismo concludat. non enim difficile est prospicere, in quo sit ratio. Apparebit autem nobis ex Topicis & hoc, & solutiones. Et ad eum, qui concludit, si interrogatio efficiat conclusionem, caussam dicere: vt Sophocles interrogatus à Pisandro, an visum esset ipsi, vt & aliis præconsultoribus, de constituendis Quadraginta: affirmauit. Quid verò, nonne parua tibi hæc videbantur esse? affirmauit. Nonne igitur tu hæc commisisti parua? sanè affirmauit: non enim erant alia meliora. Et vt Lacon reddens rationem ephoratus, interrogatus, An viderentur ipsi iustè periisse alii, affirmauit. Ille verò: Nonne igitur tu hæc cum eis decreuisti?

& is affirmauit. Nonne igitur iustè, inquit, & tu peribis? Minimè, inquit. illi enim cùm pecunias accepissent, hæc egerunt: ego verò nequaquam, sed ex sententia. Quare neque interrogare oportet post conclusionem, neque conclusionem interrogare, nisi multum supersit veri. Ridicula autem quoniam aliquem videntur vsum habere in contentionibus, & oportere dicebat Gorgias, seria discutere aduersariorum risu, at risum seriis: rectè dicens; expositum est quot genera ridiculorum sint in iis quæ tradita sunt de poëtica: quorum vnum quidem conuenit libero; alterum verò nequaquam. Quod igitur conueniens erit sibi, sumet. Est autem dissimulatio scurrilitate liberalior. Ille enim sui caussa fingit ridiculum: scurra verò, alterius.

A ὃς ἔφη. Οὐκοῦν δικαίως ἀν, ἔφη, καὶ σὺ ἀπόλοιο; Οὐ δῆτα ἔφη· οἱ μὲν γὰρ χρήματα λαβόντες, ταῦτα ἔπραξαν· ἐγὼ δέ, οὐδ' ἀλλὰ γνώμην δεῖ οὔτε ἐπερωτᾶν διὰ μὴ τὸ συμπέρασμα, οὔτε τὸ συμπέρασμα ἐπερωτᾶν, ἐὰν μὴ τὸ πολὺ δοκῇ τῷ ἀληθοῦς. δοκεῖ δὲ τὰ γελοῖα, ἐπειδή τινα δοκεῖ χρῆσιν ἔχειν ἐν τοῖς ἀγῶσι, καὶ δεῖν ἔφη Γοργίας, τὸν μὲν σπουδὴν διαφθείρειν τῶν ἐναντίων γέλωτι, τὸν δὲ γέλωτα σπουδῇ ὀρθῶς λέγων, εἴρηται πόσα εἴδη γελοίων ἐστὶν ἐν τοῖς περὶ ποιητικῆς· ὧν τὸ μὲν ἁρμόττει ἐλευθερίῳ· τὸ δὲ, οὔ. ὥστε δεῖ τὸ ἁρμόττον αὑτῷ λαμβάνειν· ἔστι δ' ἡ εἰρωνεία τῆς βωμολοχίας ἐλευθεριώτερον. ὁ μὲν γὰρ αὐτοῦ ἕνεκα ποιεῖ τὸ γελοῖον· ὁ δὲ βωμολόχος, ἑτέρου.

B

CAPVT XIX.

ΚΕΦΑΛ. ιθ'.

De peroratione.

Περὶ ἐπιλόγου.

C

PEroratio componitur ex quatuor, tum ex eo, vt erga se ipsum comparet bene auditorem, & in aduersarium malè: tum ex eo, vt amplificet, & deprimat: tum ex eo, vt ad affectus auditorem constituat, tum ex memoriæ renouatione. Factum enim natura est vt postquam demonstrauerit, se quidem verum, aduersarium autem falsum, sic laudet, & vituperet, & expoliat. Duorum autem alterum oportet spectare: aut se his bonum, aut simpliciter: illum verò malum his, aut simpliciter. Iam verò ex quibus tales comparare oporteat, expositi sunt loci: vnde bonos oporteat comparare, & malos. Postquam verò hoc demonstratum iam fuerit, augere licet secundùm naturam, & extenuare. Oportet enim facta constare, si dicturus est, quantum. Etenim corporum incrementum est ex iis quæ antè insunt. Vnde verò oporteat augere, & extenuare, expositi sunt loci priùs. Postea, cùm manifesta sint, & qualia & quanta, ad affectus impellit auditorem. Hi autem sunt misericordia, & indignatio, & ira, & odium, & inuidia, & æmulatio, & contentio. Dicti verò etiam sunt horum loci superiùs. Quare reliquum est, in memoriam reuocare, quæ antè dicta sint. id autem conuenit facere ita, vt aiunt in proœmiis, non rectè dicentes: vt enim bene percipi possint, iubent sæpe dicere.

D

E

Ὁ δ' ἐπίλογος σύγκειται ἐκ τεττάρων, ἔκ τε τοῦ πρὸς ἑαυτὸν κατασκευάζειν εὖ τὸν ἀγωνιστήν, καὶ τὸν ἀντίδικον * φαῦλως· καὶ ἐκ τοῦ αὐξῆσαι, καὶ ταπεινῶσαι· καὶ ἐκ τοῦ εἰς τὰ πάθη τὸν ἀκροατὴν καταστῆσαι· καὶ ἐξ ἀναμνήσεως. πέφυκε γὰρ μετὰ τὸ ἀποδεῖξαι, αὐτὸν μὲν, ἀληθῆ· τὸν δὲ ἐναντίον, ψευδῆ· οὕτω τὸ ἐπαινεῖν, καὶ ψέγειν, καὶ διασκευάζειν. δυοῖν δὲ θατέρου δεῖ στοχάζεσθαι, ἢ ὅπως πρὸς ἀγαθὸς, ἢ ὅπως ἁπλῶς· ὁ δ', ὅτι κακὸς πρὸς τοῦτον, ἢ, ὅλως ἁπλῶς. ἐξ ὧν δὲ δὴ τοιούτους κατασκευάζειν δεῖ, εἴρηται οἱ τόποι, πόθεν ἀπὸ δοκούσης δεῖ κατασκευάζειν καὶ φαύλους. τὸ δὲ μετὰ τοῦτο * δεδειγμένον ἤδη, αὔξειν ἔστι τῇ φύσιν, ἢ ταπεινοῦν· δεῖ γὰρ τὰ πεπραγμένα ὁμολογεῖσθαι, εἰ μέλλει τὸ ποσὸν ἐρεῖν· καὶ γὰρ ἡ τῶν σωμάτων αὔξησις, ἐκ τῶν ὑπαρχόντων ἐστίν. ὅθεν δὲ δεῖ αὔξειν καὶ ταπεινοῦν, ἔκκειται οἱ τόποι πρότερον. μετὰ δὲ ταῦτα δήλων ὄντων καὶ οἷα καὶ ἡλίκα, εἰς τὰ πάθη ἄγει τὸν ἀκροατήν. ταῦτα δ' ἐστὶν, ἔλεος, καὶ δεινωσις, καὶ ὀργὴ, καὶ μῖσος, καὶ φθόνος, καὶ ζῆλος, καὶ ἔρις. εἴρηται δὲ καὶ τούτων οἱ τόποι πρότερον. ὥστε λοιπὸν, ἀναμνῆσαι τὰ προειρημένα. τοῦτο δὲ ἁρμόττει ποιεῖν οὕτως, ὥσπερ φασὶν ἐν τοῖς προοιμίοις, ὅτι ὀρθῶς λέγοντες· ἵνα γὰρ εὐμαθῆ ᾖ, καλοῦσι πολλάκις εἰπεῖν.

φαύλως

δεδειγμένων.

ἐκεῖ μὲν οὖν δεῖ τὸ πρᾶγμα εἰπεῖν, ἵνα μὴ λανθάνῃ περὶ οὗ ἡ κρίσις· ἐνταῦθα δὲ δι' ὧν δέδεικται κεφαλαιωδῶς. ἀρχὴ δέ, * διότι ἃ ὑπέσχετο, ἀπέδωκεν· ὥστε ἆ, τί, καὶ διὰ ὅ, λεκτέον. λέγεται δὲ ἐξ ἀντιβολῆς τοῦ ἐναντίου. προβάλλειν δέ, ἃ ὅσα περὶ ταὐτὸ ἄμφω εἶπον, ἃ μὴ κατ' αὐλιχρύ· ἀλλ' ἐκεῖνος μὲν τάδε περὶ τούτου· ἐγὼ δὲ ταδί, καὶ ἀφ' ὧν ταῦτα. ἃ ἐξ εἰρωνείας· οἷον, ἐκεῖνος γὰρ τάδ' εἶπεν, ἐγὼ δὲ τάδε. καὶ, τί ἂν ἐποίει, εἰ τάδε ἔδειξεν, ἀλλὰ μὴ τάδε. ἃ ἐξ ἐρωτήσεως· ἃ οὐ δέδεικται; * ἃ οὕτως, ἃ ἔδειξεν. ἃ δι' οὗ· τως, ἢ ἐκ προβολῆς, ἃ κατὰ φύσιν, ὡς * ἐλέχθη· οὕτω τε αὐτῷ· καὶ πάλιν, ἐὰν βούλῃ, χωρὶς ἃ τοῦ ἐναντίου λόγου. τελευτὴ δὲ τῆς λέξεως ἁρμόττει ἢ ἀσυνδετον, ὅπως ὑπόλογος, ἀλλὰ μὴ λόγος ἦ· εἴρηκα, ἀκηκόατε, ἔχετε, κρίνατε.

A Ac ibi quidem oportet rem exponere, vt ne lateat id, de quo iudicatio est: hic verò, per quæ demonstrata est, summatim. Initium autem sit, quòd, quæ pollicitus erat, persoluit. Quare & quæ, & ex quo, dicendum. Ducitur verò ex aduersa collatione aduersarii. Conferre autem oportet, vel quæcunque circa idem ambo dixerunt, si non ex regione, at sic: iste quidem hæc de hoc: ego verò hæc, & ex his. Vel ex dissimulatione, vt, Iste enim hæc dixit, ego verò hæc. Et, quid faceret, si hæc ostendisset, sed non hæc? Vel ex interrogatione, Quid non ostensum est? Vel, Iste quid confirmauit? Aut igitur si ex collatione, aut secundum naturam, prout exposita sunt, eodem pacto quæ propria sunt. Et rursus, si voluerit, seperatim quæ sunt contrariæ orationis. Fini verò dictionis conuenit dissolutio, vt peroratio, sed non oratio sit. Dixi, audistis, habetis, iudicate.

B

ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΟΥΣ

ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΟΥΣ,

ΡΗΤΟΡΙΚΗ ΠΡΟΣ ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΝ.

ARISTOTELIS

RHETORICA AD ALEXANDRVM.

Franciſco Philelpho Interprete.

ARISTOTELES ALEXANDRO REGI S. D.

CAPVT I.

SVM tuis literis factus certior, nonnullos ſæpe te ad nos miſiſſe, qui vt ciuilium cauſarum præcepta ad te præſcriberem, à me peterent. Ego verò haud negligentia quidem vlla in hoc vſque tempus rem diſtuli, ſed vt quærerem ita diligenter de his ad te ſcribere, vt alius certè nemo, qui hiſce in rebus elaboraſſet, diligentiùs vnquam ſcripſerit. Hæc igitur rectè mihi fuerat ſententia. Nam quemadmodum veſtium decore atque magnificentia cæteris hominibus præſtare maximè ſtudes, ita etiam dicendi inuentionem, ac vim eam vt accipias, nitendum eſt, quæ pulcherrima ſit, appriméque præclariſſima. Longè enim pulchrius eſt, ac regale magis, animo eſſe bene conſtituto, quàm habitum corporis veſtibus ornatum pulchris intueri. Abſurdum enim eſt, cum, qui rerum geſtarum gloria cæteris antecellat, videre humillimis quibuſdam in dicendo cedere: præſertim cùm non ſis neſcius, eos, qui in populari principatu verſentur, res omneis ad populum: qui verò ſub vnius imperii ductu conſtituti ſint, ad rationem orationemque referre.

ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΗΣ Αλεξάνδρῳ τῷ βασιλεῖ χαίρειν.

ΚΕΦΑΛ. α'.

ΓΕΓΡΑΦΕΝΑΙ μοι, ὅτι πολλάκις πολλοὶ πέπομφας πρὸς ὑμᾶς, τοὺς διαλεξομένους ὑπὲρ τῶν γραφησομένων ὑπ' ἐμοῦ τὰς μεθόδους τῶν πολιτικῶν λόγων. ἐγὼ δι' ἃ διὰ βραχυμίαν ὑπερβαλλόμην ἂν τοῦτο τοῖς χρόνοις, ἀλλὰ διὰ τὸ ζητεῖν οὕτως ὑπὲρ αὐτῶν γραφῶναί σοι διηκριβωμένως, ὡς οὐδεὶς ἄλλος γέγραφε τῶν περὶ ταῦτα πεπραγματευμένων. ταύτην δ' ἐπέχοντος τὴν διάνοιαν εἶχον. ὥσπερ γὰρ ἐστὶ τὰ σπουδάζεις τὴν διαφερόντως τῶν λοιπῶν ἀνθρώπων ἔχειν, οὕτω δυνάμιν λόγων λαβεῖν ἐστὶ καὶ πειρατέον τὴν δόξοντα. πολὺ γὰρ κάλλιόν ἐστι καὶ βασιλικώτερον τὴν ψυχὴν ἔχειν διηκριβωμένην, ἢ τὴν ἕξιν τοῦ σώματος ὁρᾶν διειματῶσθαι. ἔτι γὰρ ἄτοπόν ἐστι, τὸν τοῖς ἔργοις πεφυκότα, φαίνεσθαι τῶν τυχόντων τοῖς λόγοις ὑπερέχοντα, καὶ ταῦτα εἰδότα, ὅτι τοῖς μὲν ἐν δημοκρατίᾳ πολιτευομένοις, διαφερόντως περὶ πάντων τῶν πραγμάτων εἰς τὸν δῆμόν ἐστι· τοῖς δ' ὑπὸ τὴν τῆς βασιλείας ὑγεμονίαν τεταγμένοις, πρὸς λόγον.

ὡς αὖ τὼ τὰς ἀληνόμους τὴν πόλεων διέρχεσθον
εἰώθην ὅπῃ τὸ κάλλιστον ἄγων ὁ κοινὸς νόμος,
οὕτω καὶ σὺ τὸν σὸν βασιλείαν καθιεῖς τὰς ἄγαν
δυνατὸν ὅπῃ τὸ συμφέρον ὁσὸς λόγος. Ἔστι γὰρ ὁ νόμος ὅστις, ὡς ἁπλῶς εἰπεῖν, λόγος
ᾠκισμένος καθ' ὁμολογίαν κοινὴν πόλεως, μηνύων πῶς δεῖ πράττειν ἕκαστα. πρὸς ὑμᾶς,
οὐκ ἄδηλον οἶμαί σοι τοῦτό ἐστιν, ὅτι τοὺς μὲν
λόγῳ χρωμένους, καὶ μετὰ τούτου πάντα πρά-
ττειν παρασκευωμένους, ὡς ὄντας καλοὺς τε B
καὶ ἀγαθοὺς, ἐπαινοῦμεν· τοὺς δὲ ἄνευ λόγου
καὶ ποιοῦντας, ὡς ὄντας ὠμοὺς καὶ θηριώδεις,
μισοῦμεν. Διὰ τοῦτο καὶ κακοὺς, τὴν αὐτῶν
κακίαν ἐμφανίσαντας, ἐκολάσαμεν, καὶ τοὺς
ἀγαθοὺς, δηλώσαντας αὐτῶν τὴν ἀρετὴν,
ἐζηλώσαμεν· οὕτω καὶ τῶν μελλόντων κα-
κῶν ἀποστῆναι θεμένοι, καὶ τῶν ὑπαρ-
χόντων ἀγαθῶν ὄντως ἐχόμεθα. καὶ διὰ τού-
του καὶ τὰς ὑπουσας δυσχερείας ἐφύγομεν, καὶ
τὰς μὴ παρουσας ἡμῖν ὠφελείας ἐπεισά- C
μεθα. ὥσπερ γὰρ βίος ἄλυπος, ἀμέτοχος, οὕ-
τω λόγος σῶστος, ἀναπτος. Εἰδέναι δὲ
σε δεῖ σοι, ὅτι παραδείγματα ἔστι τοῖς πλεί-
στοις τῶν ἀνθρώπων, τοῖς μὲν ὁ νόμος, τοῖς
δὲ ὁ σὸς βίος καὶ λόγος. ὅπως οὖν διαφέρων ἧς πάντων Ἑλλήνων καὶ βαρβάρων,
πᾶσιν ἔστι σοι σπουδὴν ποιητέον, ἵνα τοῖς
ἐκ τούτων ἀπομίμησιν οἱ περὶ ταῦτα διατρίβοντες, τοῖς τῆς ἀρετῆς στοιχείοις καλ-
λιγραφούμενοι, μὴ πρὸς τὰ φαῦλα σφᾶς
αὐτοὺς ἄγωσιν, ἀλλὰ τῆς αὐτῆς μετέχειν
ἐπιθυμῶσιν. Ἔπι δὲ τὸ βουλεύεσθαι, τῶν πε- D
ρὶ τὸν αὐθρωπον θειότατόν ἐστιν. ὥστε οὐκ
εἰς τὰ πάρεργα καὶ μηδενὸς ἄξια τοῖς σπου-
δαίοις ἔστι καταφαλωτέον, ἀλλὰ τοῖς μη-
δεμίαν ἀνεπιτήδειον τοῖς ἔργοις συγγιγνο-
μένοις. πρὸς δὲ τύφις, καὶ τοῖς μέγιστον ἀ-
ξίωμα τῶν βαρβάρων ἔχουσι, τούτῳ πρὸ τῶν
πραγμάτων χρωμένους, εἰδέναι καλῶς,
ὡς ἀκρόπολίς ἐστι σωτηρίας, οὕτω διὰ τοῦ λόγου
γιγνομένη τοῦ συμφέροντος θεωρία. Ταύτην ἀ-
πόρθητον οἰητέον, οὐ τοῖς ἐκ τῶν οἰκοδομημά-
των ἀσφαλῆ πρὸς σωτηρίαν δεῖ νομιστέον.

A Quemadmodum liberas ciuitates communis lex, quæ ad honestissimum aliquem finem ducat, dirigere consueuerit, eodem etiam modo & oratio tua queat eos, quos imperio tenes, ad id agere, quod conducibile sit, & vtile. Etenim lex (vt ita dixerim,) oratio quædam est, quæ communi ciuitatis consensu definita, iubet quo pacto vnumquodque agendum sit. Accedit ad rem, quod neque tibi obscurum existimo, solere nos laudibus eos perinde atque honestos & fortes prosequi, qui & ratione vtuntur, & omnia, ea duce, agere pergunt: qui verò absque ratione, & oratione quicquam faciunt, tanquam atroces immanesque odimus. Qua quidem re factum est vt & malos, eorum vitium ostendentes, malè affecerimus, & bonos, eorum virtutem declarantes, quasi beatos, admirandos imitandosque voluerimus. Sicque & quomodo futuras calamitates euitaremus, bonisque instantibus frueremur, adinuenimus. Proinde & imminentes difficultates effugimus, & absentes vtilitates comparauimus. Nam veluti vita, quæ nulli mœrori subiacet, eligenda, ita prudens est oratio diligenda. Neque id te præterire oportebit, quòd hominum plurimis, aliis quidem lex ipsa, aliis verò tua tum vita tum oratio exemplo datur. Vt cunctis igitur tum Græcis tum Barbaris antecellas, omni tibi studio annitendum est: quo iam ii qui versantur in his exemplis, ita horum imitationem per virtutis elementa pulchrè effingant, vt haud sibi deteriora consulant, sed eius se participes fieri & cupiant, & exoptent. Rerum est præterea humanarum augustissimum, consultatione vti. Quare nec in superuacaneis & vulgaribus rebus studium tibi terendum est, sed pro virili potiùs parte elaborandum vt ipsam bellè consultandi artem & perdiscas, & teneas. Quis enim sanæ mentis dubitarit, si quis inconsultò quid egerit, amentiæ quidem, sin autem ratione duce, sapientiæ signum esse? Intueri etiam licet, eos omnes qui optima inter Græcos Republica vtuntur, oratione priùs quàm rebus, conuenire. Itemque apud eos qui inter Barbaros dignitate præstant, orationem rebus anteire: quippe qui probè norint eam quæ ratione orationéque perspectio vtilitatis cognitioque fit, esse quandam salutis arcem, & eiusmodi certè arcem, quæ non manu facta, verùm & inexpugnabilis quidem sit, in primisque secura opinanda.

Sed vereor hac de re pluribus ad te scribere, ne fortassis ostentare me ipsum videar, hisce præsertim in rebus, quæ probatione non indigent, sed planè patent, & in promptu sunt omnibus. Quamobrem hæc omnia missa faciens, illa dixerim solùm de quibus in omnem vitam dicendum est, hoc vnum esse quo cæteris animalibus præstamus, vt præclarum quoddam ab immortali Deo adepti videamur. Nam si quidem & cupiditate & ira & aliis huiusce modi affectionibus vtuntur etiam reliqua quæque animalia, oratione autem homo dumtaxat, absurdum profectò maximè omnium cedat, si qua vna re bestiis antecellimus, eam bene viuendi ducem præ negligentia reliquerimus. Proinde te iam pridem tua sponte incitatum, etiam atque etiam hortor, vt dicendi philosophiam omni studio complectare. Nam veluti corpus bona valetudine, ita & animus disciplina eruditionéque seruatur. Huius enim ductu haudquaquam tibi in rebus gerendis aberrare contigerit, quin potiùs omnia, (vt ita dicam,) quæ tibi iam parta sunt, bona planè tuebere. Quòd si præterea oculis videre, iucundum est; animi luminibus cernere, penitusque perspicere, admirabile certè plurimum. Rursus autem quemadmodum Imperator sui est seruator exercitus, ita etiam eloquentia, quæ sapientiæ coniuncta sit, humanæ est vitæ gubernatrix. Sed hæc omnia, atque his similia, operæpretium puto vt missa hoc tempore faciamus. Monuisti autem tuis literis, ne quis omnino mortalium hunc librum accipiat: quippe qui non sis nescius, sicuti parentes, quos ex se genuerint, magis quàm ii, quibus suppositi sunt, partus amare solent: eodemque modo ii qui præclarum aliquid ex se inuenerint, maiore ad id studio afficiuntur, quàm quibus eo vti contigerit. Non secus enim pro inuentis atque pro liberis emori periclitentur. Enimvero ii, quos Parios vocant sophistæ, quoniam nihil ipsi pro inerti quadam negligentia pariunt, ne diligunt quidem, sed acceptis pecuniis ab se dimittunt. Hanc igitur ob rem te vehementer moneo, & exhortor, ita hæc dicendi præcepta serues, atque tueare, vt cùm & ipsa adolescant, nullius opibus violentur, sed honestè tecum, decoréque vnà viuant; & cùm in adultam ætatem euaserint, immortalem gloriam nanciscantur. Adsumpsimus autem, (sicuti nobis Nicanor exposuit,) si quid hisce de rebus apud cæteros artis scriptores expolitum elimatumque inuenimus. Impendes autem operam etiam hisce duobus libris,

A ἀλλὰ γὰρ ὀκνῶ ἔτι πλείω γράφειν, μήποτε καλλωπίζεσθαι δόξω πρὸς τὴν ἀκριβῶς γινωσκομένων, ὡς οὐχ ὁμολογουμένων, πίστεις ἐπιφέρων. διόπερ ἀφίημι, ἐκεῖνα μόνον εἰπών, πρὸς ὧν ἔστι λέγειν εἰς ἅπαντα τὸν βίον, ὅτι τοῦτό ἐστιν ᾧ διαφέρομεν τῶν λοιπῶν ζώων. τοῦτο οὖν καὶ ἡμεῖς * διαφέρειν τῶν λοιπῶν ἐσόμεθα ἔξωθεν δαιμόνων, οἱ μεγίστης ἡμῖν ἐπὶ τῷ δαιμονίου τετυχηκότες. ἐπιθυμίᾳ μὲν γὰρ καὶ θυμῷ καὶ τοῖς τοιούτοις, κρῆται καὶ τὰ λοιπὰ ζῶα πάντα, λόγῳ δὲ οὐδὲν τῶν λοιπῶν, χωρὶς αὐθρώπων. ἀποπάλαι οὖν εἴη πάντων, ἐπὶ τούτῳ μόνῳ τῶν λοιπῶν ζώων θαυμάζεσθαι βιοῦντες, τὸ αἴτιον τοῦ καλῶς ζῆν ἐπιθυμίαν ἀφαιρεθέντα καταλιμπάνοντες. διακελεύομαι δή σοι πάλαι προκεκλημένῳ, τῆς τῶν λόγων αἰτίχεσθαι φιλοσοφίας. καθάπερ γὰρ ἔστι φυλακτικὴ σώματος ὑγίεια, οὕτω τῆς ψυχῆς φυλακτικὸν καθέστηκε παιδεία. τούτης γὰρ ἀφηρημένης, οὐ πλανᾶσθαι συμβήσεταί σοι περὶ τὰς πράξεις, ἀλλὰ σφάλλειν ἁπάσας, ὡς ἔπος εἰπεῖν, τὰς ὑπαρχούσας σοι τῶν ἀγαθῶν κτήσεις. χρεὼν δὲ τῶν εἰρημένων, εἴ τι τοῖς ὀφθαλμοῖς βλέπειν ἡδύ, τι τοῖς τῆς ψυχῆς ὄμμασιν ὀξυδορκεῖν ἔστι θαυμαστόν. ἔτι δὲ ὥσπερ ὁ στρατηγός ἐστι σωτὴρ τοῦ στρατοπέδου, οὕτω λόγος μετὰ παιδείας ἡγεμών ἐστι βίου. τοιοῦτο μὲν οὖν καὶ τοσοῦτοις ὅμοια παραλιπών, νομίζω καλῶς ἡμῖν ἔχειν τὴν ὑποθήκην ταύτην ποιεῖσθαι. ἔγραψας δέ μοι διακελεύομενος, ὅπως μηδεὶς τῶν λοιπῶν ἀνθρώπων λήψεται τὸ βιβλίον τοῦτο, καὶ τοῦτο εἰδώς, ὅτι καθάπερ τοὺς ἐξ αὐτῶν γεγενημένους, οἱ γεγονότες τῶν ὑποβαλλομένων μᾶλλον φιλοῦσιν, οὕτω καὶ οἱ ἀνόντες τι τῶν μετεχόντων. ὥσπερ γὰρ ὑπὲρ τέκνων, τούτων τῶν λόγων ὑπαποτίθενται. οἱ μὲν γὰρ Γάδειοι λεγόμενοι σοφισταί, διὰ τὸ μὴ τεκεῖν, αὐτοὶ διὰ ῥαθυμίαν ἄμουσον, οὐ φέρουσιν, ἀλλὰ χρήματα λαβόντες, ἀποχειρούσιν. διὰ τοῦτο γοῦν ἐγώ σοι προκαλοῦμαι διαφυλάττειν οὕτω τοὺς λόγους τούτους, ὅπως νέοι καθιζῶντες, ὑπὸ μηδενὸς χρήμασι διαφθαρήσονται· κοσμίως δὲ μὴ σοὶ συμβιώσονται, εἰς ἡλικίαν ἐλθόντες, δόξης ἀκηράτου τεύξονται. πρεπόντως δέ, καθάπερ ἡμῖν ἐδήλωσε Νικάνωρ, καὶ τῶν λοιπῶν τεχνογράφων εἴ τις τὰ γλαφυρὰ ὑπῆρχε τῶν αὐτῶν τούτων γεγραφὲν ἐν τοῖς τέχναις. προσετύχομεν δὲ δυσὶ τούτοις βιβλίοις.

* διαφερέντως τῶν λοιπῶν ἐσόμεθα ἔξωθεν

ὧν τὸ μὲν ἕτερόν ἐστιν ἐμόν, ἐν ταῖς ὑπ' ἐμοῦ τέχναις Θεοδέκτῃ γραφείσαις· τὸ δὲ ἕτερον, Κόρακος. τὰ δὲ λοιπὰ τούτοις ἴδια πάντα γέγραπται, περί τε τῶν πολιτικῶν καὶ τῶν δικανικῶν ἀγωνισμάτων· ὅθεν ἐκάτερον αὐτῶν εὐπορήσεις ἐκ τῶν δὲ τῶν ὑπομνημάτων γεγραμμένων. ἔρρωσο.

A quorum alter meus est, eas continens artes, quas ad Theodectem scripseram: alter autem est Coracis. Reliqua verò omnia, quæ siue ad ciuilia præcepta, siue ad iudicialia pertinent, separatim hoc in libro scripta sunt: quapropter ex hisce ad te commentariis ad ea consequenda abundè tibi adiumenta suppetent. Vale.

ΚΕΦΑΛ. β'. CAPVT I.

Περὶ τοῦ συμβουλευτικοῦ λόγου, καὶ ἀποδεικτικοῦ. *De genere deliberatiuo.*

B

δημηγορικὸν

ΤΡΙΑ γάρ τῶν πολιτικῶν εἴδη λόγων, ὅσοι μὲν * δημηγορικόν, τὸ δὲ ἐπιδεικτικόν, τὸ δὲ δικανικόν. εἴδη δὲ τούτων ἑπτά, συμβουλευτικόν, ἀποτρεπτικόν, ἐγκωμιαστικόν, ψεκτικόν, κατηγορικόν, ἀπολογητικόν, καὶ ἐξεταστικόν, ἢ αὐτὸ καθ' αὑτό, ἢ πρὸς ἄλλο. τὰ μὲν οὖν εἴδη τῶν λόγων τοσοῦτ' ἐστὶν ὅσα ἀριθμῷ ἔστι. χρησόμεθα δὲ αὐτοῖς ἔν τε ταῖς χρηναῖς δημηγορίαις, καὶ ταῖς περὶ τὰ συμβόλαια δικανολογίαις, καὶ ταῖς ἰδίαις ὁμιλίαις. οὕτω δ' ἂν ἐπιμελέστατον λέγειν περὶ αὐτῶν διωρισάμεθα, εἰ καὶ καθ' ἓν ἕκαστον εἶδος ἀπολαβόντες, ἀπαριθμησάμεθα τὰς δυνάμεις αὐτῶν, καὶ τὰς χρήσεις καὶ τὰς πράξεις. καὶ πρῶτον μὲν τὰς συμβουλὰς καὶ ἀποτροπάς. (ἐπίσταται γὰρ ἐν ταῖς ἰδίαις ὁμιλίαις, καὶ ταῖς χρηναῖς δημηγορίαις, ἐν αἷς δὲ μάλιστα αὐτῶν χρῆσις ἐστί,) διέλθωμεν αὖ. καθόλου μὲν οὖν εἰπεῖν, συμβουλὴ μέν ἐστιν ὅπερ αἵρεσις, ἢ λόγος, ἢ πρᾶξις τοῦ ἀγαθοῦ· ἀποτροπὴ δέ, ἀπὸ προαιρέσεως, ἢ λόγων, ἢ πράξεως ἀναχώλυσις. οὕτω δ' ἤδη διωρισμένων, τὸν μὲν συμβουλεύοντα χρὴ δεικνύειν τοῦτο ἐφ' ὃ παρακαλεῖ, δίκαια ὄντα καὶ νόμιμα, καὶ συμφέροντα, καὶ καλά, καὶ ἡδέα, καὶ ῥᾴδια πρᾶξαι. εἰ δὲ μή, δυνατά τι δεικτέον, ὅτι ὑπὲρ ὅτι δυσχερῆ παρακαλῇ, καὶ ὡς ἀναγκαῖα τοῦτο ποιεῖν ἐστί· τὸν δὲ ἀποτρέποντα, δεῖ ἀπὸ τῶν ἐναντίων κώλυσιν ὑποφέρειν, ὡς οὐ δίκαιον, οὐδὲ νόμιμόν ἐστιν, οὐδὲ συμφέρον, οὐδὲ καλόν, οὐδὲ ἡδύ, οὐδὲ δυνατὸν πρᾶξαι τοῦτο· εἰ δὲ μή, ὡς ἐργώδες, καὶ οὐκ ἀναγκαῖον. ἅπασαι δ' αἱ πράξεις μετέχουσι τούτων ἀμφοτέρων· ὥστε μηδετέραν τὴν πρότασιν ἔχοντα λόγων ἀπορεῖν. ὧν μὲν οὖν ὁρίζεσθαι δεῖ τὰς προτάσεις καὶ ἀποτάσεις, ταῦτά ἐστιν. εἰδέναι δὲ προσήκει τούτων ἕκαστον τί ἐστιν, καὶ δεῖ λαβεῖν πόθεν αὐτῶν εἰς τοὺς λόγους εὐπορήσομεν.

C

D

E

TRia sunt genera ciuilium causarum, deliberatiuum, demonstratiuum, iudiciale. Horum autem species sunt septem, suasio, dissuasio, laus, vituperatio, accusatio, defensio, & quæstio, aut ipsa secundùm sese, aut ad aliud. Species igitur, in quibus omnis versatur oratio, hæ sunt numero. His autem vtimur & in consultatione ciuili, & apud iudices, & circa alicuius certæ personæ dictionem. de quibus quidem omnibus ita poterimus aptè dicere, si singillatim vniuscuiusque speciei vim, & vsum, & exercitationem numero comprehenderimus. Et primùm quidem de suasionibus est dissuasionibusque dicendum. Ipsarum enim vsus in demonstratiuo deliberatiuoque genere locum in primis habet. Vt igitur summatim dixerim, suasio est ad aliquid eligendum, aut dicendum agendumve, exhortatio. Dissuasio verò, ne quid eligatur aut dicatur agaturve, dehortatio. His autem ita definitis, suasor ostendat oportet, hæc, ad quæ exhortatur, & iusta, & legitima, & vtilia, & honesta, & iucunda, & facilia factu esse. Quòd si minùs id poterit, demonstrandum erit, cùm ad laboriosa & grauia quædam exhortatur, hæc factu & possibilia esse, & quàm necessaria. Dissuasor autem ex contrariis dehortetur oportet, vt neque iustum, neque legitimum, neque vtile, neque honestum, neque iucundum, neque factu possibile hoc sit; vel saltem & laborioßissimum id esse & minimè necessarium. Omnes autem actiones harum vtriusque sunt causarum participes: quare dubitandum non est quin oratio harum alteram contineat. Quæ igitur suadentes dissuadentesque considerare conueniat, hæc sunt. Definire autem iam aggrediar vnumquodque horum quid sit, demonstrabiturque vnde ea nobis in dicendo suppeditemus.

Iustum igitur est, hominum plurimorum non scripta consuetudo, honesta turpiaque determinans: id verò est honorare parentes, amicis benefacere, & beneficiis gratiam referre. Hæc enim, & his similia, non iubent scriptæ leges hominibus faciunda, sed consuetudine non scripta. & communi quadam lege legitimum fit. Iusta igitur hæc sunt. Lex autem, est communis ciuitatis consensus, qui scriptis præceperit quomodo vnumquodque agendum sit. Vtile verò est, præsentium bonorum conseruatio, aut absentium comparatio, aut malorum instantium propulsatio, aut futurorum incommodorum inhibitio. Hoc autem diuidas oportet, priuatis quidem hominibus in corpus, & animum, & res extrarias. Corpori enim est vtile robur, formæ dignitas, bona valetudo: animo verò fortitudo, sapientia, iustitia. Extraria verò sunt amici, pecuniæ, possessiones. His autem contraria inutilia sunt. Ciuitati autem vtilia talia quædam sunt, concordia, vires ad bellum, pecuniæ, & prouentuum copiæ, sociorum virtus, atque multitudo, ac summatim reliqua his similia vtilia esse ducimus: quæ verò his contraria sunt, inutilia. Honesta verò sunt, ex quibus splendor aliquis atque illustris honos in eos qui aliquid gesserint, emanaturus sit. Iucunda autem, quæ afficiunt gaudio. Facilia vero sunt, quæ breui tempore, & minimo labore impensaque absoluuntur. Possibilia autem, quæcunque fieri natura possunt. Necessaria verò, quæ vt fiant, arbitrii nostri non est, sed tanquam ex diuina quadam aut humana necessitate omnino fiunt. Iusta igitur, & legitima, & vtilia, & honesta, & iucunda, & facilia, & possibilia, & necessaria hæc sunt. De his autem dicere abundè poterimus, & ex antedictis, & his similibus, & ipsis contrariis, & ab iis quæ iudicata sunt, aut à diis immortalibus, aut à claris hominibus, aut à iudicibus, aut ab aduersariis nostris. Cuiusmodi igitur iustum esset, declarauimus: simile autem iusto est huiusmodi. Nam quemadmodum iustum existimamus, obtemperare parentibus, itidem conuenit, filios parentum res gestas imitari: & veluti beneficiis benefacere iustum est, ita & iis, à quibus mali nihil suscepimus, iusto simile est, non nocere. Hoc igitur modo simile iusto capiendum est. Ex contrariis autem opus est exemplum ipsum perspicuum faciamus.

A δίκαιον μὲν οὖν ἐστι τὸ τῶν ἀπάντων, ἢ τὸ τῶν πλείστων ἔθος ἀγραφον ὁρίζον τὰ καλὰ καὶ τὰ αἰσχρά. τοῦτο δ' ἐστὶ, τὸ χαρίεσσι ὑμᾶν, καὶ φίλοις εὖ ποιεῖν, & τοῖς εὐεργέταις χάριν ἀποδίδοναι. ταῦτα γὰρ καὶ τὰ τοιαῦτα ὅμοια, οὐ προστάττουσιν οἱ γεγραμμένοι νόμοι ποιεῖν, * ἀλλ' ἔθει ἀγράφῳ & κοινῷ νόμῳ νομίζεται. τὰ μὲν οὖν δίκαια, ταῦτά ἐστι. ἀγαθόν δ' ἐστὶν, ὁμολόγημα πόλεως κοινὸν, B ἀφ' γραμμάτων προστάττον πᾶς χρὴ πράττειν ἕκαστα. συμφέρον δ' ἐστὶ τῶν ὑπαρχόντων ἀγαθῶν φυλακὴ, ἢ τῶν μὴ προσόντων κτῆσις, ἢ τῶν ὑπαρχόντων κακῶν ἀποβολὴ, ἢ τῶν προσδοκωμένων γίγνεσθαι βλαβερῶν ἀφαίρεσις. ἀφαίρεσις δ' ἐστὶν, τῆς μὲν ἰδιώτης εἰς σῶμα καὶ ψυχὴν, & τὰ ἐπίκτητα. σῶμα μὲν οὖν ἐστι συμφέρον, ῥώμη, κάλλος, ὑγίεια· ψυχῇ δὲ, ἀνδρεία, σοφία, δικαιοσύνη. τὰ δὲ ἐπίκτητα, φίλοι, χρήματα, κτήματα· τὰ δ' ἐναντία τούτοις, C ἀσύμφορα. πόλει δὲ συμφέροντα τὰ τοιαῦτα ἐστὶ, ὁμόνοια, δυνάμεις πρὸς πόλεμον, χρήματα, & προσόδων εὐπορία, συμμάχων ἀρετὴ καὶ πλῆθος & συλλήβδην ἅπαντα τούτοις ὅμοιόσχημα, συμφέροντα νομίζομεν· τὰ δὲ τούτοις ἐναντία, ἀσύμφορα. καλὰ δ' ἐστὶν ἀφ' ὧν δόξα ἐστὶν, & τιμὴ ἔνδοξος γίγνεσθαι τοῖς πράξασιν. ἡδέα δὲ, τὰ χαρᾶν ἐργαζόμενα. ῥᾴδια δὲ, τὰ μὴ ἐλαχίστου χρόνου & πόνου & δαπάνης ἐπιτελούμενα. δυνατὰ δὲ, πρῶτα τὰ εὐπρόσοδα γίγνεσθαι, ἀναγκαῖα δὲ τὰ μὴ ἐφ' ἡμῖν ὄντα D πρᾶξαι, ἀλλ' ὡς ἐξ ἀνάγκης θείας ἢ ἀνθρωπίνης οὕτως ὄντα. τὰ μὲν οὖν δίκαια, καὶ τὰ νόμιμα, & τὰ συμφέροντα, καὶ τὰ καλὰ, & τὰ ἡδέα, & τὰ ῥᾴδια, & τὰ δυνατὰ, & τὰ ἀναγκαῖα, ταῦτά ἐστιν. διαπορήσομεν δὲ περὶ τούτων λέγειν ἐξ αὐτῶν τε τῶν προειρημένων, & τῶν ὁμοίων τούτοις, καὶ τῶν ἐναντίων, καὶ τῶν ἤδη κεκριμένων ὑπὸ θεῶν, ἢ ἀνθρώπων εὐδόξων, ἢ ὑπὸ κριτῶν, ἢ ὑπὸ τῶν ἀντιδίκων * ἡμῖν. τὸ μὲν οὖν δίκαιον οἷς δεῖ πρ. ἡμῶν; E ἢ τὸν ἔπαινον, ἡμῖν διελήλυθεν. τὸ δὲ ὅμοιον τῷ δικαίῳ, ποῖόν ἐστιν. ὥσπερ γὰρ δίκαιον νομίζομεν τοῖς γονεῦσι πείθεσθαι, τῷ αὐτὸν τρόπον προσήκει μιμεῖσθαι τοὺς υἱεῖς τὰς τῶν πατέρων πράξεις. & καθάπερ τὰς εὖ ποιήσαντας ἀντευεργετεῖν δίκαιόν ἐστιν, οὕτω τοὺς μηδὲν πρὸς αὐτοὺς κακὸν ἐργασαμένους, δίκαιόν ἐστι μὴ βλάπτειν. τὸ μὲν οὖν ὅμοιον τῷ δικαίῳ, τὸν τρόπον τοῦτον δεῖ σκοπεῖν. ἐκ δὲ τῶν ἐναντίων χρὴ καταφανὲς ποιεῖν αὐτὸ τὸ παράδειγμα.

καθάπερ γὰρ τοὺς κακόν τι ποιήσαντας δίκαιόν
ἐστι ἁμαρτεῖσθαι, καὶ τοὺς εὐεργετήσαντας οὕτω
προσήκει ἀντευεργετεῖν· τὸ δὲ κεχριμένον ὑπό
τινων ἐνδόξων δίκαιον, οὕτω λήψῃ· ἀλλ' οὐχ
ἡμᾶς μόνον μισοῦμεν, καὶ κακῶς ποιοῦμεν τοὺς
ἐχθρούς, ἀλλὰ καὶ Ἀθηναῖοι καὶ Λακεδαι-
μόνιοι δίκαιον εἶ) κρίνουσι τοὺς ἐχθροὺς ἁμφρεῖ-
σθαι. τὸ μὲν οὖν δίκαιον οὕτω μελετῶ πολ-
λάκις, λήψῃ. τὸ δὲ νόμιμον, αὖθ' ὅπῃ ἐ-
στιν, ὥρισται ἡμῖν πρόσθεν. δεῖ δὲ ὅπου μὲν ἢ
χρήσιμον, αὐτὸν τοῦτον ἀμφοῦντα, καὶ τὸν νό-
μον λαμβάνειν, εἶτα τὸ ὅμοιον τῷ γεγραμ-
μένῳ νόμῳ· εἴη δὲ ἂν τοιόνδε. ὥσπερ γὰρ ὁ νο-
μοθέτης μεγίσταις ζημίαις τοὺς κλέπτας ἐκό-
λασεν, * οὕτω δὴ καὶ τοὺς ἀπατῶντας μάλι-
στα ἁμφρεῖσθαι. καὶ γὰρ οὗτοι κλέπτουσι τὴν
διάνοιαν. καὶ καθάπερ ὁ νομοθέτης κληρονό-
μους πεποίηκε τοὺς ἐγγυτάτω γένους ὄντας τοῖς
ἄπαισιν ἀποθνήσκουσιν, οὕτω καὶ τὴν τῶν ἀπε-
λευθέρων ζημίαν, ἐμοὶ νῦν προσήκει κύ-
ριον γενέσθαι· τῶν γὰρ ἀπελευθερωσάντων
αὐτὸν τετελευτηκότων, ἐγγυτάτω γένους, αὐ-
τὸς ὤν, καὶ τῶν ἀπελευθέρων δίκαιος αὖ εἶμι
ἔχειν. τὸ μὲν οὖν ὅμοιον τῷ νομίμῳ, τοῦ-
τον τὸν τρόπον λαμβάνεται· τὸ δ' ἐναντίον, ὧ-
δε· εἰ γὰρ ὁ νόμος ἀπαγορεύει τὰ δημόσια
διανέμεσθαι, δῆλον ὅτι τοὺς διανεμομένους
αὐτὰ πάντας ἀδικεῖν, ὁ νομοθέτης ἔκεινεν.
εἰ γὰρ ἡμᾶς οἱ νόμοι προστάττοισι τοὺς
καλῶς τ' δικαίως τῶν κοινῶν ἐπιστήσαντας,
δῆλον ὡς καὶ τοὺς τὰ δημόσια διαφθείρον-
τας, τιμωρίας ἀξίους νομίζοισιν. ἐκ μὲν οὖν
τῶν ἐναντίων, καταφανὲς οὕτω γὰρ τὸ νό-
μιμον, ἐκ δὲ τῶν κεκριμένων ὧδε· καὶ οὐ
μόνον ἐγὼ τὸν νόμον τοῦτον ἔνεκα τούτων φη-
μὶ τὸν νομοθέτην θεῖναι, ἀλλὰ καὶ πρότε-
ρον οἱ δικασταὶ διεξιόντες Λυσιτίδου, πρόσ-
πλασια τοῖς νῦν ἐμοῦ λεγομένοις ἐψηφί-
σαντο ταὐτὰ περὶ τοῦ νόμου τούτου. τὸ μὲν οὖν
νόμιμον οὕτω μελετῶντες, πολλαχῶς δείξομεν. E
τὸ δὲ συμφέρον αὖθ' ὅπῃ ἐστίν, ἐν τοῖς πρό-
τερον ὥρισται. δεῖ δ' λαμβάνειν εἰς τοὺς λόγους τ
προφερομένων, τ ἐκ τ συμφέροντος αὖ ὑπό-
χῃ, τ μελετᾶν τ αὐτὸν τρόπον, ὅνπερ ἐπ' τ
νομίμου τ δικαίου διήλθομεν, ὅτω χῇ τὸ συμφέ-
ρον πολλαχῶς ἐμφαίνειν. εἴη δ' ἀν τὸ μὲν ὅμοιον
τῷ συμφέροντι τοιόνδε. ὥσπερ γὰρ ὅτι τοῖς πολε-
μίοις συμφέρει τοὺς εὐψύχοτάτους προφέρεις πάν-
τ', ὅτω ἐν τ πολιτείαις λειτελῆ τοὺς φέρονι-
μωτάτους τ δικαιοτάτους προσεῖναι τ πλῆθος.

A Nam veluti iustum est, in eos an
maduertere, qui aliquid perperam pa-
trauerint, ita iis qui nos beneficio fo-
uerint, referre gratiam decet. Id au-
tem iustum, quod ab aliquibus cla-
ris viris iudicatum fuerit, sic erit ac-
cipiendum: Verùm neque nos soli o-
dio hostes insequimur, maloque affi-
cimus, sed & Athenienses & Lace-
dæmonii iustum esse iudicant, inimi-
cos mulctare. Iustum igitur hoc mo-
do crebra exercitatione accipies. Le-
gitimum verò, quale etiam ipsum sit,
B antè à nobis definitum est. Oportet
autem, vbi vsui sit, vt is, qui sen-
tentiam dicit, legem etiam adsumat:
deinde simile legi scriptæ. esset verò
huiusmodi. Nam sicut legumlator ma-
ximis animaduersionibus fures plectendos
voluit, ita & seductores maximopere
sunt mulctandi. Etenim hi furantur,
eius quem deceperint, hominis men-
tem: & veluti legumlator hæredes
eos statuit, qui genere proximi iis
essent, qui sine filiis interiissent;
C eodem modo & huius pecuniarum
rerumque liberti me nunc dominum
fieri decet. Nam cùm iis, qui ip-
sum liberarint, hac luce orbatis, pro-
ximus ipse sim cognatione, iustus cer-
tè sum, qui illius res omnes dominio
teneam. Legitimo ergo simile adsu-
mitur hoc modo. Contrarium verò
sic: Si quidem lex prohibet publica
priuatim distribuere, perspicuum est,
eos, qui illa distribuunt, iniuria om-
nes afficere, à legumlatore iudicatos.
Nam si eos leges ornari iubent, qui
honestè rebus communibus, iustéque
D præfuissent, nequaquam obscurum est,
quin & publicarum rerum dissipatores
mulcta dignos existiment. Ex contra-
riis igitur ita legitimum clarum fit.
Ex iudicatis autem hoc modo. Ne-
que ipse solùm præsentem legem ha-
rum causa rerum à legumlatore posi-
tam dico, sed etiam antea ipsi iudi-
ces, authore Lysitida, æquè atque
nunc à me dicitur, sententiam de
hac re protulere. Legitimum igitur hoc
E modo tractantes, multipliciter demon-
strabimus. Vtile autem quale sit, an-
tea definiuimus. Assumendum est au-
tem in dicendo, etiam si quid ex vtili
inciderit: eodemque modo tractan-
dum, quemadmodum in iusto legitimo-
que tradidimus: & sic crebris in lo-
cis ostendendum. Esset autem vtili si-
mile huiusmodi. Sicuti namque in bello
conducit, eos, qui plurima valent ani-
mi magnitudine, primos in acie ordina-
re; eodem modo in Rebuspubl. permagnę

Scrib. ἐ-
δεῖ

vtilitatis est, prudentissimos multitudini, iustissimosque præesse : & quemadmodum hominibus in bona valetudine cauere ne in aduersam incidant, vtile est, ita etiam pacatis vrbibus, concordiaque vtentibus, conducibile est, sese ab omni seditione custodiant. Similia ergo vtili hoc modo crebrò tractanda sunt. Ex contrariis autem vtile sic perspicuum fit. Nam si conducit, eos ciues, qui æqui & boni sunt, honoribus prosequi, ita punire improbos vtilitatis plurimum adfert : & si quidem inutile est, nos, solos aduersus Thebanos bellum gerere, vtile erit, vt Lacedæmonios socios nobis adsciscamus, itaque aduersum illos belligeremus. Ex contrariis igitur sic vtile clarum efficies. Vtile verò à claris viris iudicatum hoc pacto adsumes. Nam & Lacedæmonii, vbi Athenienses bello superassent, vsui sibi fore existimarunt, ne eorum vrbem in prædam verterent : & Athenienses rursus cùm possent Spartam funditus euertere, conducere sibi arbitrati sunt, si Lacedæmonii superessent. Et iustum quidem, & legitimum, & vtile sic tibi tractandum est. Honestum verò, & facile, & iucundum, & possibile, & necessarium, quomodo & hæc superiora, te tractare conueniet. & de his quidem, ex hisce, dicere commodè poterimus.

A καὶ καθάπερ τοῖς αἰδεσίμοις ὑμαίνοισι συμφέρει φυλάττεσθαι μὴ νοσήσωσιν, οὕτω καὶ ταῖς πόλεσιν ὁμονοούσαις συμφέρον ἐστὶ προσκοπεῖν μὴ στασιάσωσι. τὰ μὲν δὴ ὅμοια τῷ συμφέροντι, τοῦτον τὸν τρόπον μείζω, πολλὰ ποιήσεις. ἐκ δὲ τῶν ἐναντίων, ὧδέ σοι τὸ συμφέρον ἔσται καταφανές. εἰ γὰρ λυσιτελεῖ τοὺς ἐπιεικεῖς τῶν πολιτῶν τιμᾶν, συμφέρον ἂν εἴη καὶ τοὺς πονηροὺς κολάζειν. εἰ γὰρ ἀσύμφορον τὸ μόνους ἡμᾶς πρὸς Θηβαίους πολεμεῖν, συμφέρον ἂν εἴη

B τὸ Λακεδαιμονίους συμμάχους ποιησαμένους ἡμᾶς, οὕτω Θηβαίοις πολεμεῖν. ἐκ μὲν δὴ τῶν ἐναντίων, οὕτω τὸ συμφέρον καταφανὲς ποιήσεις. τὸ δὲ κεχρημένον ὑπ' ἐνδόξων συμφέρον, ὧδε χρὴ λαμβάνειν· Λακεδαιμονιοί τε γὰρ Ἀθηναίους καταπολεμήσαντες, συμφέρειν αὐτοῖς ᾠήθησαν, μὴ τὴν πόλιν αὐτῶν ἀνδραποδίσασθαι. καὶ πάλιν Ἀθηναῖοι ἐξὸν αὐτοῖς διοικίσαι τὴν Σπάρτην, συμφέρειν σφίσιν ᾠήθησαν τοὺς ποιῆσαι Λα-

C κεδαιμονίους. τοῦτο μὲν οὖν τὸ δίκαιον, καὶ τὸ νομίμου, καὶ τὸ συμφέροντος οὕτω μείζω, διὰ πορήσεις. τὸ δὲ καλὸν, καὶ τὸ ῥᾴδιον, καὶ τὸ δυνατὸν, καὶ τὸ ἀναγκαῖον, ὁμοιοτρόπως τούτοις μέτιθι. καὶ τοῦτο μὲν τούτων ἐντεῦθεν διὰ πορήσομεν.

CAPVT III.

Quæ sint consultanda.

RVrsus autem definiamus quantum & quale, & quid tum in curia tum in concione consultabimus. Nam si horum singula planè tenuerimus, res ipsæ pro vnaquaque nobis consultatione verba suppeditabunt. Communes autem species, quas diu antè nouerimus, facilè in vnamquamque causam inducere poterimus : quapropter ea sunt nobis diuidenda, de quibus vulgo consultant omnes. Vt summatim ergo dixerimus, ex, de quibus orationem habemus, propositiones septem sunt numero. Necesse enim est, nos & consultare, & orare tum in Senatu, tum apud populum, aut de sacrificiis, aut de legibus, aut de apparatu ciuili, aut de societatibus bellicum aliis vrbibus, & de contractibus.

ΚΕΦΑΛ. γ'

Περὶ πόσων καὶ ποίων καὶ τίνων ἔν τε τῇ βουλευτηρίοις καὶ τῇ ἐκκλησίᾳ βουλευσόμεθα.

D

ΠΑΛΙΝ δὲ διορισώμεθα καὶ περὶ πόσων καὶ ποίων, καὶ τίνων, ἔν τε τοῖς βουλευτηρίοις καὶ τῇ ἐκκλησίᾳ συμβουλεύσομεν. δεῖ γὰρ τούτων ἕκαστα σαφῶς ὑπειλῆφθαι, τοὺς μὲν ἰδίους λόγους αὐτοῖς τοῖς πράγμασι καθ' ἑκάστου ἡμῖν συμβουλίαν ποιήσασθαι· τοὺς δὲ κοινοὺς ἰδέας ἐκ πολλῶν προειδότας, ὑπενεγκεῖν ἐφ' ἑκάστας

E τῶν προτάξεων ῥᾳδίως δυνησόμεθα. τούτων οὖν ἕνεκα, διαιρετέον ἡμῖν περὶ ὧν κοινῇ βουλεύσονται πρῶτες. ἐν κεφαλαίῳ μὲν οὖν εἰπεῖν, εἰσὶν ἑπτὰ τὸν ἀριθμὸν προτάσεις περὶ ὧν διαμνημονεύσομεν. ἀνάγκη γὰρ ἐστὶ καὶ βουλεύεσθαι καὶ λέγειν ἡμᾶς ἐν βουλῇ καὶ δήμῳ, ἢ περὶ ἱερῶν, ἢ περὶ νόμων, ἢ περὶ τῆς πολιτικῆς κατασκευῆς, ἢ περὶ τῶν πρὸς ἄλλας πόλεις συμμαχιῶν καὶ συμβολαίων,

ἢ περὶ πολέμου, ἢ περὶ εἰρήνης, ἢ περὶ πόρου χρημάτων. αἱ μὲν οὖν προτάσεις αὗταί τυγχάνουσιν οὖσαι, περὶ ὧν βουλευόμεθα καὶ διημερήσομεν. ἑκάστων δὲ τρόπον διελώμεθα, καὶ σκοπῶμεν ἐν οἷς τρόποις ἐνδέχεται περὶ τούτων λόγῳ χρήσασθαι. περὶ μὲν οὖν ἱερῶν περὶ τίνος ἀναγκαῖον λέγειν. ἢ γὰρ ἐῶμεν ὑπάρχειν τὰ καθεστῶτα ἀφαιρεῖσθαι, ἢ ὡς τὸ μεγαλοπρεπέστερον πως, ἢ ὡς ὅπη τὸ ταπεινότερον. ὅταν μὲν οὖν λέγωμεν ὡς δεῖ τὰ καθεστῶτα ἀφαιρεῖσθαι, διῤῥήσομεν ἀφορμάς. ἐν μὲν τῷ δικαίου λέγοντες ὅτι τὰ πάτρια ἔθη παρὰ πᾶσι παραβαίνειν, ἀδικεῖν ἐστι, καὶ ὅτι τὰ μαντεῖα πρῶτα τοῖς ἀνθρώποις παρεσκεύασε καὶ τὰ πάτρια ποιεῖσθαι τὰς θυσίας, καὶ ὅτι τῶν πάλαι οἰκιζόντων τὰς πόλεις, καὶ τοῖς θεοῖς ἱδρυσαμένων τὰ ἱερά, μάλιστα δεῖ ἀφαιρεῖσθαι τὰς περὶ τοὺς θεοὺς ὑπερβολάς. ἐν δὲ τῷ συμφέροντος, ὅτι πρὸς χρημάτων σύντελειαν, καὶ τοῖς ἰδιώταις, καὶ τῷ κοινῷ τῆς πόλεως, συμφέρον ἔσται κατὰ τὰ πάτρια τῶν ἱερῶν θυομένων, καὶ ὅτι πρὸς εὐδαιμονίαν τὰς πόλεις· ἐπεὶ συμπομπεύοντων ὁπλιτῶν, ἱππέων, ψιλῶν, ἀγωνιοῦνται πολλοὶ περὶ τούτων φιλοτιμούμενοι περὶ ταῦτα, ἐν δὲ τῷ καλοῦ, εἰ οὕτω χρὴ καλεῖν *λαμπρύνεσθαι ἑορταῖς πρέπουσαν θεωρῆσαι συμβαίνειν. ἐν δὲ τῇ ἡδονῇ, εἰ πρὸς τὸ θεωρῆσαι ποικιλίαν ἦν περὶ τὰς τῶν θεῶν θυσίας. ἐν δὲ τῷ δυνατῷ, εἰ μήτε ἔνδεια γίγνηται, μήτε ὑπερβολὴ περὶ ταῦτας. ὅταν μὲν οὖν τοῖς καθεστῶσι συνηγορῶμεν οὕτω μεθόδοις, σκεπτέον ὅπως τῶν προφερομένων, ἢ τῶν τούτοις ὁμοίως ἐχόντων, καὶ ὡς οὐ δίκαιον διδάσκειν περὶ τῶν λεγομένων. ὅταν δὲ ὅτι τὸ μεγαλοπρεπέστερον συμβουλεύωμεν μεθιστάναι τὰς ἱερουργίας, περὶ μὲν τὸ τὰ πάτρια κινεῖν, ἀφορμὰς ἐξομεν διαφερεῖς, λέγοντες ὅτι δοκεῖ πρέπειν τοῖς ὑπάρχουσιν, ἃ καταλύειν ὄφελον, ἀλλ' αὔξειν τὰ καθεστῶτα. ἔπειθ' ὡς καὶ τοῖς θεοῖς εἰκὸς βέλτιον εἶναι, τοῖς μᾶλλον αὐτοὺς τιμῶσιν· ἔπειθ' ὡς οὔτε οἱ πατέρες ἀεὶ τὰ αὐτὰ τὰς θυσίας ἦγον, ἀλλὰ πρὸς τοὺς καιροὺς καὶ τὰς διαφορὰς ὁρῶντες, ἴδια καὶ καινὴν τιὰ πρὸς θεοὺς θεραπείαν ἐνόμιζον. ἔπειθ' ὡς ἔοικε τῶν λοιπῶν ἀπάντων, οὕτω καὶ τὰς πόλεις καὶ τοὺς ἰδίους οἴκους διοικοῦμεν. λέγε δὲ καὶ ἐπὶ τούτων κατασκευασθέντων ὠφέλειά τις ἔσται τῇ πόλει, ἢ λαμπρότης, ἢ ἡδονή, μείζων ὡς ἔπος εἰπεῖν τῶν παρόντων εἴρηται.

A aut de bellis, aut de pace, aut de pecuniarum prouentibus. Hæ igitur propositiones sunt, de quibus omnis est nobis & consultatio, & oratio. Harum autem vnamquamque diuidamus, consideremusque quibus modis oratione in his vtendum fuerit. De sacrificiis autem abundè dicere necesse est. Aut enim dicimus præsenti in statu ea seruanda esse, aut vt magnificentiùs, aût in his humiliùs quodammodo agendum sit. Cùm igitur dixerimus, in præsenti statu ea seruanda esse,
B causas inueniemus, ex iusto quidem dicentes, iniustum apud omnes esse, præter consuetudines patrias quicquam agere, quodque omnia vaticinia hominibus iubent patrio more sacrificia esse facienda, & quòd eorum, qui vrbes primò condiderunt, & templa diis immortalibus erexere, diuini cultus maximè sunt, diuque obseruandi. Ex vtili autem dicemus, quòd ad rei pecuniariæ impensam, aut priuatim aut publicè conducet, vbi pro patrio more sacrificiis sit indultum, & quòd ad ciuium audentiam ea res confert non mediocriter, quippe quòd gra-
C uioris armaturæ peditibus equitibusque, ac velitibus ludos celebrantibus, ciues ea ambitione delectati, audentiores fient. Ab honesto autem dicemus, si hoc modo celebritates pulchras spectari contigerit. A iucunditate verò, si & varietas quædam circa Deorum sacrificia ad spectandum accesserit. A possibili autem, si in eiusmodi ludis nihil fiat, neque parum, neque nimis. Cùm igitur in rebus diu constitutis consultatio nobis habetur, cùm hæc tractamus, operæpretium est de antè dictis, aut de horum similibus considerabimus, & ea pro rei natura edoceamus. Cùm vero consultemus, vt ad
D splendidiorem quemdam apparatum sacrificia traducantur, ea sunt causæ nobis adferendæ, quibus meritò consuetudines patrias mouere videamur, dictitantes, addere præsentibus quicquam, id haud esse soluere, sed augere potiùs res antea constitutas, ac firmatas: deinde quòd & consentaneum sit, Deos immortales beneuolentiores in eos esse, à quibus magis venerentur. Item quod neque maiores ipsi eundem semper modum in sacrificiis obseruabant, sed pro tempore, proque secundis rebus, & priuatim, & publicè Deorum cultum legibus sanciebant: postea vero, quod veluti in cæteris rebus omnibus consueuimus, ita & Respublicas, atque priuatas domos administramus. Dicas enim opus est, si qua ex his ita constitutis vtilitas ciuitati, aut splendor, aut voluptas futura est. Quæ quidem omnia ita tractabis, veluti in superioribus dictum est.

Cùm ad humilius exhortamur, primùm quidem temporibus est accommodanda oratio, dicendumque quibus in rebus deteriùs nunc habeant, quàm antea habuissent: deinde verò quod ne consentaneum quidem sit, Deos, sacrificantium sumptibus, sed pietate potiùs gaudere. Item quòd eos, qui supra vires quicquam faciunt, & Dii, & homines, quàm stultissimos iudicant. Demum verò, quòd nec in hominum arbitriis publici sumptus modò, verùm & in secundis aduersisque rebus existunt. Has igitur causas & harum similes, in sacrificiorum propositionibus habebimus. Vt autem & quæ ad optimum sacrificium pertinent, sciamus & exponere & sancire, hoc etiam definiam. Est enim id vnum omnium quidem optimum sacrificium, quòd aduersus Deos piè ac diuinè, ad sumptus verò moderatè, ad bellum autem vtiliter, ad spectacula verò splendidè habuerit. Aduersus autem Deos habebit piè, si patriæ consuetudines institutaque non soluantur: moderatè verò ad sumptus, si non quæcumque ad pompam missa fuerint, consumantur. Ad bellum autem vtiliter, si equites & milites vnà compositè ludos agant: ad spectacula verò splendidè, si auro, & iis huiusmodi rebus, quæ haud consumuntur, magnificè quis vtitur. Quæ igitur aduersus Deos seruanda sunt, perpulchrè ex his constituemus. Ex iis verò quæ antea dixerimus, planè scire poterimus, quibus moderatio de vnoquoque sacrificandi genere haberi possit. De legibus autem, déque constitutione ciuili rursus eodem modo tractemus. Leges enim sunt, vt summatim dixerim, ciuitatis publici consensus, qui scriptis terminant, atque imperant quid vnumquodque agendum sit. Eæ verò leges colendæ sunt, quibus magistratus parui quidem, ac multi ex sortitione, id quod seditione vacat, maximi autem ex totius multitudinis suffragiis in popularibus principatibus designentur. Ita enim & ipse populus, quoniam in ipso sit eos donare honoribus, quos voluerit, haudquaquam accipientibus inuidebit: & clariores magis magisque probitati studebunt, vt pote qui intelligant, vsui sibi futurum apud ciues se probari. Quæ igitur circa comitia in populari dominatu sanciri oporteat, hæc sunt. Quæ verò ad reliquam administrationem pertinent, singillatim exponere, operosum admodum fuerit. Verùm, vt breuiter dixerim, id obseruari oportet,

A ὅτου δὲ δεῖ τὸ ταπεινότερον συμβουλεύειν, πρῶτον μὲν ὅτι τοῖς καιροῖς τὸν λόγον ἁρμοστέον, ἢ πρόσθεν ἔχουσι νῦν ἧττον ἀγαθοῖς εἶναι τοῖς πολίταις τυγχάνουσι νῦν ἢ πρότερον. ἔπειτ' ὡς οὐκ εἰκὸς τοῖς θεοῖς χαίρειν τὰς δαπάνας τῶν θυόντων, ἀλλὰ τὰς εὐσεβείας τῶν θυόντων. εἶτ' ὡς πολλῶν δώσεις τούτων, καὶ οἱ θεοὶ καὶ οἱ ἄνθρωποι καταγελῶσιν, ὅσοι πρὸς δύναμίν τι ποιοῦσιν. ἔπειτ' οὐκ ὅτι τοῖς ἀνθρώποις μόνον, ἀλλὰ καὶ ὅτι τῇ πρὸς ἁπάντων καὶ κακοπραγίαις ἐστὶ τὰ πρὸς τὰς πολιτικὰς δαπάνας. ἀφορμὰς μὲν οὖν τούτων καὶ τοῖς ὁμοίοις τούτοις ὑπὲρ τῶν πρὸς τὰς θυσίας πρόσθεν ἐξομεν. ἵνα δὲ καὶ περὶ τῆς κρατίστης θυσίας δῶμεν εἰσηγεῖσθαι καὶ νομοθετεῖν, ἐπισκεψόμεθα καὶ τοῦτο. ἔστι γὰρ κρατίστη θυσία παντὸς, * ἥτις ἂν κρατίστην ἔχῃ, πρὸς μὲν τοὺς θεοὺς ὁσίως καὶ θείως· πρὸς δὲ τὰς δαπάνας, μετρίως· πρὸς δὲ πόλεμον, ὠφελίμως· πρὸς δὲ τὰς θεωρίας, λαμπρῶς. ἔξει δὲ πρὸς μὲν τοὺς θεοὺς ὁσίως, ἂν τὰ πάτρια μὴ καταλύῃ· πρὸς δὲ τὰς

C δαπάνας μετρίως, ἐὰν μὴ πολλὰ τὰ πεμπόμενα καταφαλίσκηται. πρὸς δὲ τὰς θεωρίας λαμπρῶς, ἐὰν χρυσῷ καὶ τοῖς τοιούτοις, ἃ μὴ σῴεται ἁλίσκεσθαι, δαψιλῶς τις χρήσηται· πρὸς δὲ τὸν πόλεμον ὠφελίμως, ἐὰν ἱππεῖς καὶ ὁπλῖται διεσκευασμένοι συμπομπεύωσιν. τὰ μὲν δὴ πρὸς τοὺς θεοὺς, ἐκ τούτων κάλλιστα κατασκευάσομεν. ἐκ δὲ τῶν πρότερον εἰρημένων, καθ' οὓς ἐνδέχεται τρόπους δημιουργῶν πρὸς ἑκάστης ἱερουργίας, εἰσόμεθα. πρὸς δὲ νόμον πάλιν καὶ τὴν πολιτικὴν κατασκευὴν ὁμοίως τρόπως διέλθωμεν. εἰσὶ δὲ νόμοι, συλλήβδην μὲν εἰπεῖν, ὁμολογήματα κοινὰ πόλεως, ἃ δεῖ γραμμάτων ὄντα καὶ τεθειμένα πάντα χρὴ ἕκαστα πράττειν. δεῖ δὲ αὐτῶν τὴν θέσιν, ἐν μὲν ταῖς δημοκρατίαις τὰς μὲν ἀρχὰς καὶ τὰς πολλὰς κληρωτὰς ποιεῖν· ἀσταθμητον γὰρ τοῦτο· τὰς δὲ μεγίστας, χειροτονητὰς ἀπὸ τοῦ πλήθους. οὕτω γὰρ ὁ μὲν δῆμος κύριος ὢν δι-

D δόναι τὰς τιμὰς οἷς ἂν ἐθέλῃ, τοῖς λαμβάνουσιν αὐτὰς, οὐ φθονήσει· οἱ δ' ἐπιφανέστεροι, μᾶλλον τοῦ καλοκἀγαθίαν ἀσκήσουσιν, εἰδότες ὅτι ταῖς πολίταις δόκιμοι, οὐκ ἀζήμιοι ἔσονται. τὰ μὲν οὖν τὰς ἀρχαιρεσίας ἐν τῇ δημοκρατίᾳ, ὅπως δεῖ νομοθετεῖν· τὰ δὲ τῶν δικῶν δείξομεν, καθ' ἓν μὲν ἕκαστον διέλθειν, πολὺ ἂν ἔργον εἴη. συλλήβδην δ' ἂν φανείη, ὅπως οἱ νόμοι τὸ μὲ πλῆθος ἀποτρέψουσι τοῦ τὰς οὐσίας ἔχουσιν ὑπερβάλλειν,

τοῖς δὲ πλουτοῦσιν, εἰς τὰς καινὰς λειτουργίας ἐ- A
κουσίαν ἅπασιν φιλοτιμίαν ἐμποιήσωσι. τοῦτο
δὲ οὕτως ἂν κατασκευάσειεν, εἰ τοῖς μὲν τὰς ὑ-
σίας ἐλάττους ἔχουσιν, ἀντὶ τῶν εἰς τὸ κοινὸν δαπανω μέ-
νων, ἀμοιβὰς ἀπὸ τῶν νόμων ἀφωρισμένας
τυγχάνοιεν· τῶν δὲ πενομένων τοὺς τὴν χώραν
ἐργαζομένους καὶ ναυκληρικοὺς, τῶν ἀγρ-
οικῶν μᾶλλον ἀποτιμῷεν, ὅπως οἱ μὲν πλου-
τοῦντες τῇ πόλει λειτουργήσωσι· τὸ δὲ
πλῆθος, οὐ συκοφαντίας, ἀλλ' ἐργασίας ἐπι- B
θυμήσῃ. δεῖ δὲ καὶ τοῖς τοιούτοις καὶ ὠφελεῖ τὸ μή-
τε χώραν ποιεῖν ἀνάδασον, μήτε δημεύειν τὰς
οὐσίας τῶν τελευτώντων, ἰσχυρούς τε εἶναι νό-
μους, καὶ μεγάλας ἐπιτιθέναι ζημίας τοῖς
παραβαίνουσι ταῦτα. χρὴ δὲ τοῖς ἐν πολέ-
μῳ τελευτῶσιν, εἰς τὰφ' ἓν χωρίον δημόσιον
ἐν καλῷ καὶ ὠφελείας τῆς πόλεως ἀφωρισμένας, καὶ
τοῖς παισὶν αὐτῶν ἕως ἥβης δημοσίαν ἐφ' ἓν
δίδοσθαι. τῶν μὲν οὖν ἐν τῇ δημοκρατίᾳ νό-
μων τοιούτους δεῖ ποιεῖσθαι· ἐπὶ δὲ
τὰς ὀλιγαρχίας, τοὺς μὲν ἄρχας δεῖ τοῖς νό- C
μοις ἀπονέμειν ὀξίους πᾶσι τοῖς τῆς πολιτείας
μετέχουσι. τούτων δὲ εἶναι τοὺς μὲν πλείστας
κληρωτὰς, τοὺς δὲ μεγίστας, κρυπτῇ ψήφῳ
μετ' ὅρκων ἐκ τοσαύτης ἀκριβείας διαψηφι-
σασθαι δεῖ δὲ τοὺς ζημίας ἐν τῇ ὀλιγαρχίᾳ με-
γίστας ἐπιτιθέναι τοῖς ὑβρίζειν τινὰς τῶν πολι-
τῶν ἐπιχειροῦσι. τὸ γὰρ τοσοῦτον, οὐχ οὕτως
ἄρχων ἀγανακτεῖ στρεφόμενον, ὡς ἔχει βα- D
ρέως ἰδιαζόμενον. χρὴ δὲ καὶ τοὺς διαφο-
ρὰς τῶν πολιτῶν ὅτι ταχίστας διαλύειν, καὶ μὴ
χρονίζεσθαι, μηδὲ στασιάζειν ἐκ τῆς χώρας
ἐπὶ τὴν πόλιν τὸν ὄχλον. ἐκ γὰρ τῶν τοιούτων
στασιάσεων συμπίπτει τὰ τοσοῦτα, καὶ καταλύει
τὰς ὀλιγαρχίας. καθόλου δὲ εἰπεῖν, δεῖ τοὺς
νόμους ἐν μὲν ταῖς δημοκρατίαις κωλύειν τοὺς
πολλοὺς τοῖς τῶν τοσούτων οὐσίας ἐπιβουλε-
ύειν· ἐν δὲ ταῖς ὀλιγαρχίαις, ἀποτρέπειν τοὺς
τῆς πολιτείας μετέχοντας ὑβρίζειν τοὺς ἀσ- E
θενεστέρους, καὶ συκοφαντεῖν τοὺς πολίτας. ὧν
μὲν οὖν ὀρέγεσθαι δεῖ τοὺς νόμους καὶ τὸν πο-
λιτικὸν κατασκευάζειν, ἐκ τούτων ὅσα ἀγνοή-
σας. δεῖ δὲ τὸν συναγορεύειν ἐθέλοντα νόμῳ,
δεικνύειν τοῦτον ἴσον ὄντα τοῖς πολίταις, ὁμολο-
γούμενόν τε τοῖς ἄλλοις νόμοις, καὶ συμφέροντα
τῇ πόλει, μάλιστα μὲν τοῖς ὁμοίοις. εἰ δὲ
μή, πρὸς τὸ τῶν πολιτῶν καλοκἀγαθίαν, ἢ
πρὸς τὰς καινὰς προσόδους, ἢ πρὸς δόξαν
τῷ κοινῷ τῆς πόλεως, ἢ πρὸς τὸν πολιτι-
κὸν δύναμιν, ἢ πρὸς ἄλλό τι τῶν τοιούτων.

vt multitudini leges impedimento sint: ne locupletum rei insidientur, diuites autem inducant vt vltrò ad publica ministeria munificentissimi sint. Hoc autem assequi poterunt, si locupletes pro ea quam in publicum munificentiam exhibent, statutis quibusdam honoribus ab ipsis legibus donentur, sicque & agricolas pauperibus, & nauium gubernatores vectoribus anteponant. Sic enim & locupletes non inuiti Reipublicæ inseruient, & plebes non calumniæ, sed ministeriis studebunt. Opus est præterea in conditis legibus seueritatem inesse, qua neque agrum ad egestatem redigere, neque morientium substantias publicare fas sit: & magnos iis cruciatus inscribere, qui hæc obseruare neglexerint. Decet autem aliquem iis honestum sepulturæ locum ante vrbem publicè dari, qui pro patria bellando periissent, & eorum filios ad pubertatem vsque publicis alimentis enutriri. Huiuscemodi igitur leges in populari principatu ferendæ sunt. In oligarchiis verò, quæ paucorum dominatu administrantur, magistratus æquè sunt in omnes illius ordinis viros distribuendi legibus. Horum autem plurimi quidem ex sortitione, maximi verò magistratus occulto suffragio, & iureiurando, & magna cum diligentia atque studio decernendi sunt. In eos autem, qui vlla in ciues vti contumelia perrexerint, maximæ sunt pœnæ constituendæ. Plebs namque non ita ægrè patitur quòd magistratibus caret, quàm grauiter & molestè fert, quòd afficitur contumelia. Ciuium autem controuersias perbreui dissoluere, neque in tempus trahere conuenit. Neque vulgus in vrbem ex agro est congregandum. Nam ex huiusmodi conuentibus plebes turbantur, paucorumque principatus rescindunt. Vt paucis igitur dixerim, debent in popularibus principatibus leges cohibere plebem, ne locupletiorum bonis inhient, insidienturque: in paucorum verò principatibus auertere illos, qui Rempublicam gerunt, & ab imbecillioribus contumeliis, & à calumniis, insimulationibusque in ciueis. Quæ igitur & in legibus, & in omni constitutione ciuili desideranda obseruandaque sunt, ex his cognosces. Is autem orator, qui quicquam lege suadere voluerit, hanc ostendat oportet æqualem esse ciuibus, & reliquis legibus consentaneam, ciuitatique conducibilem ad quietem, & concordiam maximè, vel ad ciuium probitatem, aut ad publica tributa, aut ad ipsius Reipublicæ gloriam, aut ad vrbis potentiam: aut ad aliud huiusmodi aliquid vsui cedere.

Aduersarius verò primùm considerabit, an minùs lex illa communis sit omnibus, deinde an reliquis legibus non consentiat, sed aduersetur potius quodam modo: præterea an ad horum, quæ antè dicta sunt, conductura sit nihil, sed contrà nocitura potiùs. De legibus igitur, deque constitutione ciuili ex his & contendendo & orando nobis facilius aditus fiet. De sociis autem, déque aduersus alias vrbes fœderibus dicere incipiemus. Fœdera igitur, atque eorum ordines, necesse est publicis conuentionibus fiant. Socii verò pro ea temporum sunt conditione faciundi, cùm aliqui suis viribus infirmi sunt, aut bellum aliquod videatur impendere, aut eo est cum aliquibus ineunda societas, quòd bello quosdam à se defecturos putent. Hæ igitur sunt causæ, hisque consimiles, quibus plures nobis adscisCimus socios. Necesse est autem, cùm ineundam societatem persuadere volueris, eam maximè tempestiuam ostendas, declaresque, eos socios apprimè iustitiam colere, & bene antea rempublicam affecisse, essequeA potentissimos, & in proximo residere. Quòd si minùs hæc omnia potueris, quę suberunt, oratione complectere. Cùm autem societatem dissuaseris, primum ostendas oportet, haud nunc eam facere opus esse, deinde quòd neque hi iusti sunt, postea verò quod & malè nos priùs affecerint. Sin id minùs poterimus, dicemus eos à nobis porro habitare, neque facultatem his esse, quò nobis opportunè adsint auxilio. Ex his igitur, hisque similibus circa faciundas aut non faciundas societates, & dissuadendi suadendique vsum facilè cognoscemus. Rursus autem & pacis & belli faciundi maxima nobis argumenta capiantur. Causæ itaque bellandi aduersu aliquos, sunt huiusmodi. Par autem est de iis tempestiue nunc vltionem capiamus, qui nos antea iniuria lacessiuerunt: vt nunc iniuria prouocati, pro nobis ipsis, aut pro cognatis, aut pro iis qui benefici erga nos fuerint, aut quò auxilio simus iniustè affectis sociis, aut publica pro vtilitate, aut ad gloriam, aut ad opes, aut ad vires, aut ad aliud quippiam, huiusmodi bellum suscipiamus. Cùm igitur ad bellum voluerimus auditores exhortari, debemus ex his causis quàm plurimas dicendo complecti, ac demum demonstrare eorum plurima, quibus bellantes superiores fiant, ipsis auditoribus adesse.

A ἀκολέξομεθα δὲ, δ᾽ σκοπεῖν πρῶτον μὲν εἰ μὴ κοινὸς ὁ νόμος· ἔπειτα εἰ μὴ τοῖς ἄλλοις ὁμολογῶν, ἀλλ᾽ ὑπεναντίος ἔσται. ὅτι τε χύσις, εἰ μὴ πρὸς μηδὲν τῶν εἰρημένων συμφέρων, ἀλλὰ πολὺ μᾶλλον βλαβερός. πρὸς μὲν οὖν νόμων καὶ τῆς κοινῆς καταστάσεως, ἐντεῦθεν καὶ πόθεν καὶ λέγειν εὐπορήσομεν. πρὸς δὲ συμμάχων καὶ τῶν πρὸς τὰς ἄλλας πόλεις συμβολαίων διελθεῖν ὑπειρησόμεθα. τὰ μὲν οὖν συμβόλαια καὶ τὰς τάξεις, ἀναγκαῖον καὶ συνθήκας καινὰς γίνεσθαι. συμμάχους δὲ
B ποιεῖσθαι καὶ τοὺς καιροὺς τούτους, ὅταν τινὲς καθ᾽ ἑαυτοὺς ὦσιν ἀσθενεῖς, ἢ πόλεμος ἢ τις προσδόκιμος, ἢ ἀφ᾽ τοῦτο ποιήσασθαι συμμαχίαν πρὸς ἴνας, ὡς πολέμῳ ἀπρήξειν τινὰς νομίζοισιν. αἰτίας μὲν οὖν αὐτοῖς, καὶ αἱ παραπλήσιαι τούτοις ἄλλαι πλείους τῶν ποιεῖσθαι συμμάχους εἰσίν. δεῖ δὲ ὅταν συναγορεύειν βουλῇ τῇ γινομένῃ συμμαχίᾳ, τὸν καιρὸν τοιοῦτον ὑπάρχοντα ἐμφανίζειν, καὶ δεικνύναι πρὸς τὴν συμμαχίαν ποιουμένους,
C μάλιστα μὲν δικαίους ὄντας, καὶ πρότερόν τι τῇ πόλει ἀγαθὸν πεποιηκότας, καὶ δύναμιν μεγάλην ἔχοντας, καὶ πλησίον τῆς πόλεως κατοικοῦντας· εἰ δὲ μή, τούτων ἅττ᾽ ἂν ὑπάρχῃ, ταῦτα συναίρειν. ὅταν δὲ διαχωλύειν τὴν συμμαχίαν, ἐμφανίζειν ὡς δίκαιον, πρῶτον μὲν ὡς οὐκ ἀνάγκη ποιεῖσθαι τὸν αὐτὸν, ἔπειτα ὡς οὐ δίκαιοι τυγχάνουσιν ὄντες, εἶτα ὡς πρότερόν τι κακῶς πεποιηκότες· εἰ δὲ μὴ ὡς μάχεσθαι τοῖς τόποις ἀπέχοντες, καὶ οὐχὶ παρόντες δυ-
D νατοὶ καὶ τοὺς πρόσθεν τοὺς αὐτοὺς καιροὺς τοὺς νῦν παρόντας ἀμυνάσθαι τοὺς ἀδικήσασθαι, ἢ ἵνα δὲ ἀδικουμένοις ὑπὲρ ἑαυτῶν πολεμεῖν, ἢ ὑπὲρ συγγενῶν, ἢ ὑπὲρ εὐεργετῶν, ἢ συμμάχοις ἀδικουμένοις βοηθεῖν, ἢ τοῦ τῇ πόλει συμφέροντος ἕνεκεν, ἢ εἰς εὐδοξίαν ἢ εἰς εὐπορίαν, ἢ εἰς δύναμιν, ἢ εἰς ἄλλο τι τῶν τοιούτων. ὅταν μὲν οὖν ὅτι τὸ πολεμεῖν προκαλῶμεθα, τούτων τε τὴν προφάσεων ὅτι πλείστας συναπτέον, καὶ μὴ τοῦτο δεικτέον, ἐξ ὧν ἔστι προσγράφεσθαι τῷ πολέμῳ, ὅτι πλεῖστα τούτων τοῖς προκαλουμένοις ὑπάρχοντα ἔστι.
E

ἀφελόμενοι δὲ πόλιτας, ἢ ἀφ' ἑτέρων τῶν ἴσων εὐ-
νοίας, ἣν εὐτυχίαν προσαγορεύομεν, ἢ ἀφ'
ὁμοίας πλῆθος καὶ ῥώμην, ἢ ἀφ' χρημάτων
εὐπορίας, ἢ ἀφ' στρατηγοῦ φρόνησιν, ἢ ἀφ'
συμμάχων ἀρετήν, ἢ ἀφ' τόπων εὐφυΐας.
Τούτων μὲν οὖν καὶ τῶν τοιούτων τὰ πρὸς τὰ πολε-
μικὰ οἰκειότατα λαμβάνοντες, ἐμφανίζομεν
ὅτι δεῖ τὸ πολεμεῖν προκαλεῖσθαι, τὰ μὲν
ἐνδεᾶ ταπεινοῦντες, τὰ δ' ἡμέτερα ταῖς
αὐξήσεσι μεγάλα καθιστῶντες. ἐὰν δὲ πόλε-
μον μέλλοντα γίνεσθαι, ἀφαιρεῖν ὑπάρχει-
μεν, πρῶτον μὲν ἀφ' ποίων δεικ-
τέον, ἢ πάνυ τελέως εὐθυμίαν ἐπ' ἀρχουσιν,
ἢ μικρὰς καὶ ταπεινὰς οὔσας ταῖς δυσχερείας.
ἔπειθ' ὡς οὐ συμφέρει πολεμεῖν, διεξιόντα τὰ
ἐν τῷ πόλεμον ἀτυχήματα τοῖς ἀνθρώποις.
πρὸς δὲ τούτοις τὰ πρὸς νίκας σπουδαίνοντα τῷ
πολέμῳ τοῖς ἐναντίοις ἐπ' ἀρχοντα μᾶλλον,
δεικτέον. ταῦτα δ' ἐστὶν, ἂν ἧττον ἀρίστως κατα-
σκευάσθαι. γίνεσθαι μὲν οὖν μέλλοντα πόλε-
μον, ἐκ τούτων ἀποτρεπτέον. ἤδη δ' ἐνεστῶ-
τα παύειν ὑπάρχει φεύγοντας, ἐὰν μὲν κρατῶσιν
οἱ συμβουλεύοντες, αὐτὸ τοῦτο πρῶτον λεκ-
τέον, ὅτι δεῖ τοὺς νοῦν ἔχοντας μὴ φθονεῖν
ἕως ἂν πέφυκεν, ἀλλ' ἐν τῷ κρατεῖν ποιεῖσθαι
τὴν εἰρήνην. ἔπειτα δεῖ τὴν πέφυκεν πόλε-
μος, καὶ τῶν εὐτυχούντων ἐν αὐτῷ πολλοὺς ἀ-
πολλύναι· ἢ δ' εἰρήνη, τοὺς μὲν ἡττωμένους
σῴζειν, τοὺς δὲ νικῶντας, ὧν ἕνεκεν ἐπολέμη-
σαν, περιέχειν ἀπολαύειν. διεξιτέον δὲ τὰς με-
ταβολὰς τὰς ἐν τῷ πολέμῳ, ὡς πολλαὶ καὶ πα-
ράλογοι γίνονται. τοὺς μὲν οὖν ἐν τῷ πολέ-
μῳ κρατοῦντας, ἐκ τούτων ὅτι τὴν
εἰρήνην προτρεπτέον· τοὺς δ' *ἐπαγομένους, ἐξ
αὐτῶν τι τῶν συμβαινόντων, καὶ ἐκ τοῦ μὴ παρεξιέ-
ναι τῆς συμφορᾶς πρὸς τοὺς ἀδικήσαντας τῆς συμφορᾶς πρὸ-
μένους, καὶ ἐκ τῶν κινδύνων τῶν γεγενημένων τοῦ
μὴ ποιήσασθαι τὴν εἰρήνην, καὶ ἐκ τοῦ κρεῖττον εἶ-
ναι τοῖς κρείττοσι μέρος τι τῶν ὑπαρχόντων πρέπει,
ἢ πολέμῳ κρατηθέντας αὐτοὺς αὐτοῖς κτήμασιν
ἀπολέσθαι. συλλήβδην δ' τοῦτ' ἡμᾶς εἰδέναι δεῖ,
ὅτι τότε πάντες οἱ ἄνθρωποι τοῖς πολέμοις εἰώ-
θασι δικαλύεσθαι πρὸς ἀλλήλους, ὅταν ἢ τοὺ δίκαια
ἀξιοῦν τοὺς ἐναντίους ὑπολαμβάνωσιν, ἢ διε-
νεχθῶσι τοῖς συμμάχοις, ἢ ᾧ πολέμῳ κάμ-
νωσιν, ἢ φοβηθῶσι τοὺς ἐναντίους, ἢ στασιάσω-
σι πρὸς σφᾶς αὐτούς· ὥστε τούτων τε πάντων χὴ τὸ
τοὐναντίον ὁμοίως ἔχειν, τὰ τοῖς πράγμασιν οἰκεῖ-
α τὰ σπουδαῖα, ἐκ τούτων ἐπιχειρήσεις ἔσῃ καὶ πρὸς
πολέμου ἀπαλλαγὰς καὶ εἰρήνης· λείπεται

πατρικὰ-
πας,

A Superiores etenim omnes fiunt, aut Deorum beneuolentia, quam bonam Fortunam appellauerimus: aut corporum multitudine, atque robore, aut pecuniarum affluentia, atque imperatoris prudentia, aut virtute sociorum, aut opportunitate locorum. Ex his igitur, & similibus, quæ maximè rei congruant, bellum sumi oportere exhortabimur, aduersariorum partes deprimendo, nostras autem augendo, atque amplificando. Quòd si futurum bellum impedire studuerimus,
B primùm ex causę inueniendæ sunt, quibus demonstretur aut omnino, aut nullam, aut paruas humilesque molestias afferri, quibus ad bellum rapiamur. Deinde quòd bellum minimè conducit: eritque percurrendum, quæ hominibus bello soleant accidere calamitates. Ad hoc item ostendendum, quæ victoriam solent in bellando efficere, ea hostibus magis adesse. Hæc autem sunt, quæ paulò antè commemorauimus. Futurum itaque bellum ex iis rebus dissuademus. Quòd si ab instanti bello quiescendum esse co-
C hortabimur, siquidem consultores superiores fuerint, hoc ipsum primùm dicendum erit, decere eos qui mente valent, haud operiri quoad casum eant, sed cùm vincunt, pacem faciundam iis esse. Deinde quoniam ea belli natura sit, vt plerosque ex iis qui secunda in eo fortuna primùm vsi sunt, ad postremum perdat: pacis verò contrà, vt & victos seruet, & victoribus rerum bello adeptarum fructum adferat. Exponendum etiam erit, eas, quæ in bello cùm multæ tum variæ mutationes fieri solent. Qui ergo superiores in bello fuerint, ex huiusmodi rationibus ad pacem exhor-
D tabimur: eos autem, quibus aduersæ in bello res extiterint, tum ex ipsis casibus exhortabimur: tum verò à quibus iniuriam antè susceperint, suis calamitatibus admoniti irritare eos ne pergant: tum ex iis periculis, quæ antea, quàm pacem noluissent, perpessi fuerint, tum denique quòd satius partem aliquam suarum fortunarum potioribus ipsis cedere, quàm bello periculosè decernere, quo ipsi vnà cum sua re pereant. Summatim autem id sciamus oportet, tunc solere omnes homines bellum inuicem soluere, cùm aut iusta hostes rogare arbitrentur, aut cùm aduersus socios vlla fuerit exorta contentio, aut bello defatigati sint, aut aduersarios timuerint, aut ipsi inter sese dissideant. Quamobrem quæ ex his omnibus, atque horum similibus accommodatissima in rem fuerint, colligens, quàm facillimè & de bello poteris, & de pace disserere.

Reli-

Reliquum eſt vt de pecuniis comparandis iam perſequamur. Primùm igitur conſiderandum erit, ſi quid ex vrbis poſſeſſionibus neglectum eſt, quod neque reditum afferat, neque diis immortalibus dedicatum ſit: veluti ſunt quidam publici loci iam neglecti, ex quibus aliquis prouentus, vbi ij priuatis hominibus aut venditi, aut mercede exculti fuerint, ciuitati fiat. Huiuſmodi namque cenſus omnium maximè communis eſt ſemper. Quòd ſi nihil ſit huiuſmodi, neceſſe erit pro ſingulorum copiis tributa inferantur: vt pauperibus quidem indictum ſit, corpora; locupletibus autem, pecunias: opificibus verò, arma præſtent aduerſum pericula. Summatim autem oportet, eum qui de huiuſmodi prouentibus narrat, dicere eos æquales ciuibus, & diuturnos, ac magnos eſſe: hoſtibus autem ſecus. Propoſitiones igitur, de quibus in genere deliberatiuo verba faciemus, & harum partes, de quibus orationem & ſuadendo & diſſuadendo conſtituemus, ex antè dictis cognoſcemus. Rurſus autem propoſitiones de laudatiua vituperatiuaque ſpecie, deinceps dicere aggrediemur.

A ἡ ἡμᾶς ἔτι περὶ πόρου χρημάτων διελθεῖν. πρῶτον μὲν οὖν σκεπτέον, εἴ τι τῶν τῆς πόλεως κτημάτων ἠμελημένον ἔστι, καὶ μήτε πρόσοδον ποιεῖ, μήτε τοῖς θεοῖς ἀνῄρετόν ἐστι. λέγω δ' οἷον τόπους τινὰς δημοσίους ἠμελημένους, ἐξ ὧν τοῖς ἰδιώταις, ἢ πραθέντων, ἢ μισθωθέντων, πρόσοδος αὔ τις τῇ πόλει γίγνοιτο. χαλεπώτατος γὰρ ὁ πορισμὸς πόρος ἐστίν. ἀνθ' ὧν μηδὲν ἢ ὀλίγον, ἀπὸ πημάτων ἀναγκαῖον

B ποιήσασθαι τὰς εἰσφοράς. ἐπὶ τοῖς μὲν πένησι τὰ σώματα παρέχειν εἰς πρόσταγμα εἰς τοὺς κινδύνους· τοῖς δὲ πλουτοῦσι, τὰ χρήματα· τοῖς δὲ τυχοῦσιν, ὅπλα. συλλήβδην δ' ἐκ πόρων εἰσηγούμενοι, φάναι αὐτοὺς ἴσους τοῖς πολίταις, καὶ πολυχρονίους, καὶ μεγάλους ὄντας· τοὺς δὲ τῶν ἐναντίων τὰ ἐναντία τούτοις ἔχοντας. τὰς μὲν οὖν προθέσεις, περὶ ὧν δημηγορήσομεν, καὶ τὰ μέρη τούτων ἐξ ὧν τοὺς λόγους συνήσομεν, καὶ προτρέποντες καὶ ἀποτρέποντες, ἐκ τῶν εἰρημένων ἴσμεν.

C περὶ δὲ πάλιν, ἐφεξῆς τό, τε ἐγκωμιαστικὸν εἶδος, καὶ ψεκτικὸν διαλάβωμεν.

CAPVT IV.

De genere demonſtratiuo.

LAudatiua igitur ſpecies, (vt compendio vtar,) eſt voluntatum & rerum geſtarum & verborum illuſtrium amplificatio, & eorum quæ abſint, accommodatio: vituperatiua autem contrà illuſtrium horum extenuatio, obſcurorum verò exaggeratio. Et digna quidem laude ea ſunt, quæ iuſta, quæ legitima, quæ vtilia, quæ honeſta, quæ iucunda, quæ facilia factu ſunt: quæ quidem omnia cuiuſmodi ſint, & quo pacto iis abundè vtamur, in ſuperioribus dictum eſt. Oportet autem, is qui laudat, oratione oſtendat in hoc ſeu homine, ſeu in rebus huius aliquid ineſſe, quod aut ipſe geſſerit, aut per ipſum manarit, aut ex hoc contigerit, aut huiuſmodi gratia factum fuerit, aut quod ſine hoc patratum non ſit. Eodem verò modo & vituperator oſtendat oportet, horum contraria ineſſe in illo, quem vituperatum velit. Quod ex hoc contigerit, hoc modo: Ex ſtudioſa corporis exercitatione victoriæ contingunt, & ex otio in ægrotationem inciditur: Item, ex philoſophiæ ſtudio homines circa prudentiam ſunt acriores,

ΚΕΦΑΛ. δ'.

Περὶ τοῦ ἐγκωμιαστικοῦ εἴδους καὶ ψεκτικοῦ.

ΣΥΛΛΗΒΔΗΝ μὲν οὖν ἐστὶν ἐγκωμιαστικὸν εἶδος, περαιρέσεων καὶ προσθέσεων καὶ λόγων ἐναντίων αὔξησις,

D καὶ μὴ προσόντων συνοικείωσις. ψεκτικὸν δὲ, τὸ ἐναντίον τούτῳ, τῶν μὲν ἐνδόξων, ταπείνωσις· τῶν δὲ ἀδόξων, αὔξησις. ἐπαινετὰ μὲν οὖν ἐστὶ πράγματα, τὰ δίκαια, καὶ τὰ νόμιμα, καὶ τὰ συμφέροντα, καὶ τὰ καλὰ, καὶ τὰ ἡδέα, καὶ τὰ ῥᾴδια προσγίνεσθαι. τοιαῦτα δὲ αὐτὰ τί ἐστιν, καὶ ὅταν αὐτοῖς πολλὰ ποιήσωμεν, ἐν τοῖς περὶ τούτων εἴρηται. δεῖ δὲ τὸν βουλόμενον δηλοῦν τοῖς λόγοις, ὡς τούτῳ τῷ ἀνθρώπῳ, ἢ τοῖς πράγμασιν ὑπάρχει τούτων ὑπ' αὐτὸ κατεργάσθαι, ἢ δι' αὐτὸ πεπρᾶχθαι, ἢ ἐκ τούτου ὑπάρχον, ἢ ἕνεκα τούτου γινόμενον, ἢ ἐκ τούτου ὑπερβάλλον. ὁμοίως δὲ καὶ τῷ ψέγοντι, τὰ ἐναντία τούτων δεικτέον πρόσοντα τῷ ψεγομένῳ. τὸ μὲν ἐκ τούτου, οἷον, ἐκ τοῦ φιλογυμναστεῖν τὸ σῶμα, αἰ νίκαι· καὶ ἐκ τοῦ μὴ φιλοπονεῖν, ἐπ' ἀῤῥωστίαν ἐμπίπτειν· καὶ ἐκ τοῦ φιλοσοφεῖν, δεινότερον εἶναι πρὸς φρόνησιν·

καὶ ἐκ τοῦ ἀμελεῖν, ἐνδεᾶ τῶν ἀναγκαίων εἶναι. Δι' οὗ μὲν οὖν ἕνεκα τούτου, οὕτως ἕνεκα τοῦ ἐφαπλωθῆναι ὑπὸ τῶν πολιτῶν, πολλοὺς πόνους καὶ κινδύνους ὑποδύονται, καὶ ἕνεκα τοῦ χαρίζεσθαι τοῖς ἐρωμένοις, τῶν ἄλλων οὐδὲν φροντίζοντες. τὸ δὲ μὴ αὐθις τοῦτον, οὕτως ἐκ τοῦ αὐθις τῶν ναυτῶν, ναυμαχίαν νικᾶν· καὶ ἐκ τοῦ αὐθις τοῦ πίνειν, αἱ παροινίαι. Τὰ τοιαῦτα δὲ τοῖς προειρημένοις ὁμοίως πῶς μεῖζον, ἐγκωμίων καὶ ψόγων πολλὰν διαπορήσεις. αὐξήσεις δὲ καὶ ταπεινώσεις συλλήβδην ἅπαντα τὰ τοιαῦτα, τίνδε τὸν τρόπον μείζον· πρῶτον μὲν ἀποφαίνων, ὡς ἀρτίως μετῆλθον, ὑπὸ τούτου δὲ πολλὰ γεγονέναι, ἢ κακά. ἢ ἀγαθά. εἷς μὲν οὖν τρόπος τῆς αὐξήσεως ἔστι. δεύτερος δὲ, κεχρημένον μεταφέρειν, ἂν μὲν ἐπαινῇς, ἀγαθόν· ἂν δὲ ψέγῃς, κακόν. εἶτα παρεισάγειν τὸ ὑπὸ σοῦ λεγόμενον, καὶ παραβάλλειν πρὸς ἄλληλα, τὸ μὲν ἀπὸ σαυτοῦ λεγόμενον, τὰ μέγιστα δεξιῶν, τὸ δὲ ἑτέρου, τὰ ἐλάχιστα, καὶ οὕτω μέγα φανεῖται. τρίτος, πρὸς τὸ ὑπὸ σαυτοῦ λεγόμενον, ἀνάτι παραβάλλειν τὸ ἐλάχιστον τῶν ὑπὸ τινὸς αὐτῶν ἰδίαν πίπτοντων φανεῖται γὰρ οὕτω τὸ ὑπὸ σοῦ λεγόμενον μεῖζον, ὡσπερ οἱ μέτριοι τὰ μεγέθη φαίνονται μείζους, ὅταν πρὸς βραχυτέρους παραστῶσιν. ἔστι δὲ καὶ ὧδε πρώτως αὔξειν. εἰ μὲν κεκριται μέγα ἀγαθὸν τοῦτο, τούτῳ τὶ ἐναντίον ἐὰν λέγῃς, μέγα κακὸν φανεῖται. ὡσαύτως δὲ εἰ νομίζεται μέγα κακὸν, ἐὰν τούτῳ ἐναντίον λέγῃς, μέγα ἀγαθὸν φανεῖται. ἔστι δὲ καὶ ὧδε μεγάλα ποιῆσαι τὰ ἀγαθὰ, ἢ τὰ κακὰ, ἐὰν ἀποφαίνῃς αὐτὸν ἐκ διανοίας, συμβιβάζων ὡς ἐκ πολλοῦ παρεσκεύασεν, ὡς πολλὰ παρῆλθεν ἐπιβάλλετο, ὡς πολλοῦ χρόνου ἐπραττεν, ὡς οὐδεὶς ἄλλος, πρότερον τούτοις ἐπεχείρησεν. ὡς μετὰ τούτων ἔπραξε, μεθ' ὧν οὐδεὶς ἄλλος· ὡς ὅτι τούτοις μεθ' οὓς οὐδεὶς ἕτερος, ὡς ἑκών, ὡς ἐκ προαιρέσεως. ὡς εἰ πάντες τοῦτο ἴσως ποιοῖμεν, εὐδαιμονοῖμεν ἄν, εἰ φαύλως προαιροίμεθα. χρὴ δὲ καὶ εἰκάζοντα συμβιβάζειν, καὶ ἐποικοδομοῦντα τὸ ἕτερον ὡς ὅτι τὸ ἕτερον αὔξειν ἐρωτῶντα δι. ὅς γε ἢ φίλων κήδεται, τοῦτον εἰκὸς καὶ τοὺς αὑτοῦ γονεῖς ἡμᾶς. ὃς δὲ τοὺς γονέας ἡμᾶς, ὅτι καὶ τὴν πατρίδα τὴν ἑαυτοῦ εὖ ποιεῖν βουλήσεται. συλλήβδην δὲ, ἐὰν πολλῶν ἄξιον ἀποφαίνῃς, ἐάν τε ἀγαθῶν, ἐάν τε κακῶν, μεγάλα φανεῖται. σκοπεῖν δὲ καὶ τὸ πρᾶγμα ὁποῖον φανεῖται, καὶ μέρη διαιροῦντα, ἢ καθόλου λεγόμενον,

Et ex negligentia sunt rerum necessariarum indigentes. Quod huiusmodi gratia factum fuerit, hoc modo: Vt à ciuibus coronentur, permultos labores permultaque pericula mortales perferunt: & vt iis quos diligunt, gratificentur, aliud curant nihil. Quod autem fine hoc patratum non sit, hoc modo. Neque fine nautis naualium pugnarum victoriæ, neque fine potu ebrietates fiunt. Hæc autem, atque iis similia, perinde vt superiora percurrens, & laudare, & vituperare abundè poteris. Amplificationes verò extenuationesque, ac talia simul quoque hoc modo tractabis. Primùm quidem ostendes, (veluti modò docebamus,) ab hoc multa vel mala vel bona effecta esse. Vnus igitur amplificandi modus hic est. Secundus autem modus est, cùm iudicatum aliquid transfers, si quid laudes, bonum: sin autem vituperes, malum: deinde conferas oportet quod abs te dictum sit, & ad inuicem compares ex tuis maxima, ex aduersarii verò dictis minima enarrando, & hoc modo magnum illud iudicatum ostendas. Tertius modus est, vt ad illud, quod abs te dictum est, minimum quid ex iis quæ sub eandem speciem cadunt, compares. Sic enim quod abs te dicitur, maius apparebit: veluti mediocri statura homines maiores apparent, cùm ad minores comparantur. Amplificare autem poteris hoc modo. Si magnum sit hoc bonum iudicatum, magnum appareat malum necesse est, vbi contrarium huic aliquid narraueris. Eodem verò modo si magnum malum existimatur, vbi huic contrarium dixeris, magum bonum apparebit. Amplificabis autem & hoc pacto, vel bona, vel mala, si eum gradatim ostenderis, quòd præmeditatus iamdiu fuerit, quòd de industria multa gerere aggressus sit, quòd per multum tempus gesserit, quòd nullus alius priùs hæc aggressus sit, quòd cum iis gesserit quibus eum nemo alius; quòd post hos post quos alius nemo, quòd sponte, quòd ex sententia: quòd si omnes pariter atque hic, fecerimus, profectò bene beatéque, aut contrà, malè miseréque vixerimus. Oportet autem & consequenti continuatione vti, & rem alteram, tanquam in alteram properando, amplificare, hoc modo: Cuius verò amici curę sunt, hunc rectè consentaneum est, suos etiam colere parentes: qui autem suos parentes colit, hic profectò volet etiam patriæ benefacere. Summatim autem si multarum, siue bonarum, siue malarum rerum eum causam ostenderis, ex magnæ videantur necesse est. Considerandum est etiam, qualis res ipsa videbitur, eam suis partibus diuidendo,

singillatimque narrando ; quæque maior visa fuerit , eam hoc modo explicare conueniet. Amplificando igitur, vbi hoc pacto tractaueris, & plurimas facies, & maximas. Extenuabis autem in dicendo & bona & mala , si contrario modo tractaueris , sicuti in magnis dixeramus , & tum maximè cùm nullius eum rei authorem demonstraris : vel si id minus, quod minimarum & paruissimarum. Quomodo igitur & laudando & vituperando amplificabimus , atque extenuabimus quxcumque voluerimus , scire ex iis poterimus. Amplificationum autem causæ in aliis quoque speciebus vtiles sunt : sed plurima ipsarum vis in laudationibus vituperationibusque consistit , de quibus quidem ex antè dictis planè adiumenta nobis suppeditabimus.

A καὶ ὁποτέρως αὐ μεῖζον ἢ, πρὸς ἓν ἕκαστον αὖθις λέγειν. τὰς μὲν οὖν αὐξήσεις οὕτω μελιῶν, πλείστας ποιήσεις καὶ μεγίστας. ταπεινώσεις δὲ τοῖς λόγοις, καὶ τἀγαθὰ καὶ τἀκακὰ πρὸς ἕκαστον ἕκαστον μειῶν, ὡς εἰρήκαμεν ὅτι τῶν μεγάλων. ἔτι μάλιστα μέν, αὐ μηδενὸς ἄξιον ἀποδείκνυμι· εἰ δὲ μή, ὡς ἐλαχίστων καὶ σμικροπάτων. ὡς μὲν οὖν ἐγκωμιάζοντες ἔτι ψέγοντες, αὐξήσομεν ἔτι ταπεινώσομεν ἄφθονον δὲ ἑκάτερα ποιήσομεν, ἐκ τούτων ἴσμεν. χρήσιμοι δὲ αἱ τῶν αὐξήσεων ἀφορμαί εἰσι καὶ ἐν τοῖς ἄλλοις εἴδεσιν· ἀλλ' ἡ πλείστη δυνάμις αὐτῶν ἐστὶν ἐν τοῖς ἐγκωμίοις καὶ ἐν τοῖς ψόγοις. περὶ μὲν οὖν τούτων ἐντεῦθεν διπορήσομεν.

B

CAPVT V.

De genere iudiciali.

ΚΕΦΑΛ. ε'.

Περὶ τοῦ δικανικοῦ.

RVrsum autem simili modo accusandi defendendique speciem, quæ circa iudicialem versatur causam , quibusque rebus constat , & quomodo iis vti conueniat , diuidamus. Accusatio quidem est (vt breuiter dixerim) iniuriarum delictorumque expositio. Defensio autem est delictorum , & iniuriarum , quæ vel in accusationem , vel in suspicionem venerint , dissolutio. Cùm vtraque verò species hanc vim habeat , accusatori quidem dicendum est , quandoquidem improbitatis aduersarios crimineturr, eorum facinora & iniusta & iniqua esse, ac ciuium multitudini pernicioſa : cùm verò stultitiæ crimineturr , quòd & ipsi agenti inutilia ea sunt , & turpia , & iniucunda , & quæ perfici nullo pacto queant. Hæ , & iis similes , aduersus improbas vanasque argumentationes sunt. Est præterea & hoc accusatori obseruandum , aduersus cuiusmodi crimina supplicia sunt à legibus constituta , & circa quæ ipsi iudices mulctas definiunt. Cùm lex itaque pœnam definierit , hoc est dumtaxat accusatori considerandum vt demonstret facinus patratum esse. Cùm iudices autem crimen admissum sciunt , crimina illa quæque , aduersariorumque delicta , augeri conuenit , ac maximè quidem demonstrari sponte illum & de industria, non forte quadam , sed dedita vehementer opera , iniuriam intulisse. Quòd si minùs hoc fieri abs te potuerit , putasque potiùs ab aduersario demonstratum iri,

C D E

ΔΙΕΛΩΜΕΝ δὲ πάλιν ὁμοίως ἑκάτερα τούτοις, τό τε κατηγορικὸν καὶ τὸ ἀπολογητικὸν εἶδος, ὅ τε περὶ τὰ δικανικὰ ἔστι πραγματεία, αὐτά τε ἐξ ὧν συνέστηκε, καὶ ὡς δεῖ αὐτοῖς χρῆσθαι. ἔστι δὲ τὸ μὲν κατηγορικὸν, συλλήβδην εἰπεῖν, ἁμαρτημάτων καὶ ἀδικημάτων ἔξάγγελσις· τὸ δὲ ἀπολογητικὸν, ἁμαρτημάτων καὶ ἀδικημάτων κατηγορηθέντων ἢ καθυποπτευθέντων διάλυσις. ἑκατέρου δὲ τῶν εἰδῶν τὰς δυνάμεις τὰς αὐτὰς ἐχόντων, κατηγορητέον μὲν οὖν ἀναγκαῖον λέγειν. ὅταν μὲν εἰς πονηρίαν κατηγορῇ, ὡς αἱ τῶν ἀναιδῶν πρᾶξις ἄδικοι καὶ αἰσχραὶ, καὶ ὦ πλήθει τῶν πολιτῶν ἀσύμφοροι τυγχάνουσιν οὖσαι· ὅταν δὲ εἰς ἀβελτηρίαν, ὡς αὐτῷ τε καὶ τοῖς πράττουσι, ἀσύμφοροι καὶ αἰσχραὶ, καὶ ἀηδεῖς, καὶ ἀδύνατοι ὅπως τελεσθῆναι. ταῦτα μὲν οὖν καὶ τὰ τούτοις ὅμοια, κατά τε τὴν τῶν πονηρῶν καὶ τὴν ἀβελτέρων ἐπιχείρηματά ἐστι. δεῖ δὲ τὸν κατηγορητὴν τοῖς κατηγορικοῖς τόποις, ἐπὶ ποίοις τῶν ἀδικημάτων οἱ νόμοι τὰς ζημίας τάττουσι, καὶ πρὸς ἃ τῶν ἀδικημάτων οἱ δικασταὶ τὰς ζημίας ὀφείλουσιν. ὅταν μὲν οὖν ἡ νόμος δικαικῶς, τοῦτο δεῖ μόνον σκοπεῖν τὸν κατήγορον, ὅπως αὐ ἐπιδείξῃ τὸ πρᾶγμα γεγενημένον. ὅταν δὲ οἱ δικασταὶ τὸ κατηγορούμενον εἰδῶσιν, αὐξητέον ἐστὶ τὰ ἀδικήματα, καὶ τὰ τῶν ἐναντίων ἁμαρτήματα, καὶ μάλιστα μὲν δεικτέον, ὡς ἔχων καὶ ἐκ προαιρέσεως τῆς τυχούσης, ἀλλὰ μετὰ πολλῆς πλείστης ἠδίκησεν· ἐὰν δὲ μὴ δυνατὸν ᾖ τοῦτο ποιεῖν,

ἀλλὰ νομίζῃς δεῖν αὐτὸν ἑαυτοῦ ἕνεκα τοιοῦτον ὡς ἥμαρτε
πόν τινα, ἢ ὅλως τοῦτο πρᾶξαι δι' ἀγνοηθεὶς κα-
λῶς, ἠτύχησε, πρεσβευτέον τῷ συγγνώμην,
λέγοντα τοῖς ἀκούουσιν, ὡς οὐ δι' πρᾶξαντας ἡ-
μάρτηκέναι φάσκειν, ἀλλὰ πεῖν πρᾶξαι δι-
καίους. ἔπειτ' ὡς, εἰ δ' ἥμαρτεν, ἢ ἠτύχη-
σεν ἑκών, δι' ἃς μὲν ἀτυχίας δ' ἃς ἁμαρ-
τίας ζημιωθῆναι μᾶλλον αὐτόν, ἢ τὸν μηδ' ἕ-
τερον τούτων ποιήσαντα. πρὸς δὲ τούτοις, καὶ ὁ
νομοθέτης οὐκ ἀφῆκε ταῖς ἁμαρτίαις, ἀλλ'
ἐπιτιμίοις ἐποίησεν. ἵνα μὴ πολλοὶ ἁμαρ-
τάνωσι. λέγε δὲ καὶ ὡς εἴ τιν' τοιαῦτα ἀπολο-
γούμενον ἀποδέξονται, πολλοὶς τοὺς ἀδικεῖν
προαιρουμένοις ἕξουσι· καταφρονήσαντες γάρ,
ἂν μὲν θέλωσι, πράξουσιν. ἀποτυχόντες
δ', φάσκοντες ἠτυχηκέναι, πιθανὸν οὐκ
ὀφέξουσι. τοῖς μὲν οὖν κατηγορήσουσιν, ἐκ
τοιούτων ἡ συγγνώμη προαιρετέα, καὶ ὡς
προετέον εἰρῆσθαι, διὰ τῶν αὐξήσεων πολλῶν
αἴτια καὶ λόγων τὰ τῶν ἀδικημάτων ἔργα δεικτέον. τὸ
μὲν οὖν κατηγορικὸν εἶδος, διὰ τῶν μερῶν
ἀποτελεῖσθαι τούτων· τὸ δὲ ἀπολογητικόν, διὰ
τεττάρων μεθόδων συνίστασθαι, πόθεν αὐτὸς ἀπολο-
γήσαιτο. ἢ γὰρ ἀποδεικτέον τῷ ἀπολογουμένῳ
ὡς οὐδὲν τῶν κατηγορουμένων ἔπραξεν· ἢ
ἐὰν ἀναγκάζηται ὁμολογεῖν, πειρατέον δεί-
κνυσθαι ἔννομον καὶ δίκαιον, καὶ καλὸν καὶ συμ-
φέρον τῇ πόλει τὸ πεπραγμένον. ἐὰν δὲ μὴ
τοῦτο δυνήσηται ἀποδεῖξαι, εἰς ἁμάρτημα ἢ εἰς
ἀτύχημα ἄγοντα τὰς πράξεις, καὶ μικρὰς
ταῖς βλάβας ἀπ' αὐτῶν γιγνομένας ἀποφαίνον-
τα, συγγνώμης τυχεῖν πειρατέον. ἀδικίαν δὲ
καὶ ἁμάρτημα καὶ ἀτυχήμα δὲ διαιρεῖσθαι, τὸ μὲν
ἐκ προνοίας κακόν τι ποιεῖν, ἀδικίαν εἶναι, καὶ
φάσκειν δεῖν ζημιοῦσθαι διὰ τοὺς τοιούτους τοὺς με-
γίστους λαμβάνειν. τὸ δὲ δι' ἄγνοιαν βλαβερόν
τι πρᾶξαι, ἁμάρτημα εἶναι φατέον. τὸ δὲ μὴ δι'
ἑαυτὸν, ἀλλὰ δι' ἑτέρους τινὰς, ἢ διὰ τύχην
μηδὲν ὑπὸ τελεῖν τῶν βουληθέντων καλῶς,
ἀτυχίαν τίθει, καὶ φάσκειν τὸ μὲν ἀδικεῖν εἶναι τῶν
πονηρῶν ἀνθρώπων ἴδιον· τὸ δ' ἁμαρτεῖν
καὶ περὶ τὰς πράξεις ἀτυχεῖν, οὐ μόνον
εἶναι ἑαυτοῦ ἴδιον, ἀλλὰ καὶ κοινὸν τῶν δικα-
ζόντων, καὶ τῶν ἄλλων ἀνθρώπων. ἀξίου δὲ
συγγνώμην ἔχειν ἀναγκαζόμενος ὁμολογεῖν
τῶν τοιούτων αἰτιῶν, κοινὸν τοῖς ἀκούουσι ποιῶν
τὸ ἁμαρτάνειν καὶ τὸ ἀτυχεῖν. δεῖ δὲ τὸν
ἀπολογούμενον πάντα θεωρεῖν, ἐφ' οἷς
τῶν ἀδικημάτων οἵ τε νόμοι τὰς ζημίας ἔπαξιοῦσι, καὶ οἱ δικασταὶ ζημίας ζημιοῦσι.

A se modò deliquisse, aut quòd hæc agere probè meditato sibi, minùs prosperè successerit, debes veniæ apud auditores aditum intercludere, inquiens nequaquam aduersarios decere, vt post gestum negotium se imprudenter errauisse dicant, sed antè potiùs vereri, quàm gerant. Deinde, quòd quamuis ille imprudenter gesserit, aut ei aduersè successerit, oportet ipsum tam ob casus atque imprudentiam longè mulctari magis, quàm qui horum neutrum perpetrasset. Præterea, quòd etiam legumlator eos qui
B imprudenter deliquissent, non pœnæ immunes, sed iudicio obnoxios fecit, ne omnibus errando noceãt. Dicendum est etiam quòd si talia respondentem admiserint, nonnullos sunt habituri ad iniuriam quàm promptissimos. Nacti namque occasionem, quæcumque voluerint, efficient. Si verò aberrauerint, rem in fortunam reiicientes, supplicio se liberabunt. Accusatoribus igitur ex huiusmodi rebus veniæ locus auferendus est, sicuti antea dictum est. Multorum malorum causæ aduersariorum facinora per exaggerationes
C demonstranda sunt. Species igitur accusandi perficitur ex his partibus. Defendendi autem species tribus præceptis constat. Aut enim defensori ostendendum est, se nihil eorum, quorum accusatur, patrauisse. Aut si cogatur fateri, enitendum est, vt gestum à se negotium & legitimum, & iustum, & honestum, & publicæ vtilitati vsui esse ostendat. Si hoc autem ostendere nequiuerit, aut in imprudentiam aut in fortunam gesta negotia conferens, & iacturas ab his profectas, quàm minimas ostendens, vt sibi ignoscatur operam dabit. Iniuriam autem, & im-
D prudentiam, & casum ita definias, quod ex meditatione mali fit quippiam, id iniuriam ponere, inquiens oportere pœnas maximas in huiusmodi rebus capere. Quod verò per ignorantiam detrimenti quid agitur, imprudentiam esse dicendum est. Quod autem non sponte, sed aliena potiùs vi, aut fortuna quadam nihil eorum quæ rectis consiliis administrata sunt, perficit, casum esse ponendum est. Dicitoque, in-
E iuriam inferre, malorum esse hominum proprium: imprudenter verò delinquere, & circa rem gerendam aduersam fortunam pati, non esse sibi priuatum modò, sed commune & ipsorum iudicum, & aliorum quorumque hominum. Coactus autem ex huiusmodi causis quid fateri, vt tibi ignoscatur, precabere, & vt per imprudentiam casumque delinquere tibi cum auditoribus ipsis commune esse ostendas, studebis. Oportet autem defensorem vndique intueri, quibus in criminibus leges supplicia iussere: iudices verò ipsi pecuniis puniunt.

Et cùm lex ſupplicia iuſſerit, demonſtrandum erit aut omnino nihil patrauiſſe, aut legitimè iuſtéque feciſſe. Cùm iudices verò conſtituti fuerint punitionis æſtimatores, rurſus eodem modo haud dicendum eſt, quòd hæc non egerit, ſed elaborandum eſt potiùs, vt oſtendat, ſe paruo detrimento aduerſarium affeciſſe, & inuitum deliquiſſe. Ex his igitur, atque ſimilibus, accuſando defendendoque, verba ſuppeditabimus: reliquum eſt vt iam quæſtionis ſpeciem pertractemus.

CAPVT VI.

De quæſtione.

VT igitur ſummatim dixerim, quæſtio eſt voluntatum, vel rerum, verborumve ad inuicem, aut ad aliam diſſentientem vitam demonſtratio. Oportet autem quærentem quærere, ſicubi aut verbum eius, quem quæret, aut actiones, aut voluntates inter ſe diſcrepant. Præceptum verò hoc ſit. Conſiderandum erit in præterito tempore, ſi cui quis antea amicus cùm eſſet, rurſum inimicus, & iterum huic ipſi amicus effectus fuerit, aut aliud quid contrarium, aut quod petulantiam & flagitium ferat, geſſerit, guſturuſve ſit, ſi quando ipſi detur occaſio, quod antè actis rebus eius contrarium ſit. Identidem quoque intuere, ſi quid dicendo, contrarium nunc iis dicit, quæ priùs ab eo dicta fuerint. aut ſi quid iis quæ dicuntur, aut quæ antea dicta ſunt, contrarium dixerit. Eodemque modo ſi quid dicere voluit iis contrarium quæ ab ipſo antè dicta ſunt, aut velit opportunitate oblata. Identidem verò aſſumendæ ſunt etiam ad alia præclara ſtudia eius qui quærit, vitæ contrarietates. Quærendi ergo ſpeciem ſi hoc pacto tractaris, nullum relinques quæſtionis modum. Harum autem omnium ſpecierum, quas ſuperiùs partiti ſumus, oportet etiam diuiſim qualibet pro commodo vti, & vnà ipſarum proprietates commiſcere: hæ namque differentias habent maximas. Enimvero communis earum eſt ad inuicem vſus: & idem quod hominum ſpecies patiuntur. Hi namque partim ſimiles ſunt, partim verò diſſimiles, tum aſpectibus, tum etiam ſenſibus.

A καὶ ὅταν ὁ νόμος ὀείζῃ τὰς τιμωρίας, δεικτέον ὡς οὐκ ἐποίησε τὸ πρᾶγμα, ἢ ὡς ἔννομα καὶ δίκαια ἐποίησεν. ὅτε δ' οἱ δικασταὶ καθεζήκασι τιμηταὶ τῆς ζημίας, ὁμοίως πάλιν οὐ φατέον, ὅτι ταῦτα οὐκ ἐποίησεν, ἀλλὰ μᾶλλον μικρὰ βεβλαμμένον τὸν ἀκούσιον, καὶ ἀκούσια ἀποφαίνειν πειρατέον. ἐκ τούτων μὲν οὖν καὶ τῶν τοιούτων ὁμοιοτρόπων, ἐν ταῖς κατηγορίαις καὶ ἐν ταῖς ἀπολογίαις θὺ πορήσομεν. λείπεται δ' ἡμῖν ἔτι διεξελθεῖν τὸ ἐξεταστικὸν εἶδος.

ΚΕΦΑΛ. ς'.

Περὶ τοῦ ἐξεταστικοῦ εἴδους.

ΕΝ κεφαλαίῳ μὲν οὖν εἰπεῖν, τί ἐξέτασίς ἐστι περιαίρεσιν τί ποιοῦσα, τί λόγων πρὸς ἄλληλα, τί πρὸς τὸν ἄλλον βίον ἐναντιουμένων ἐμφάσεις. δεῖ δὲ τὸν ἐξετάζοντα ζητεῖν, εἴπου τί ὁ λόγος οὗ ἐξετάζει, τί αἱ πράξεις τοῦ ἐξεταζομένου, ἢ αἱ περιαιροῦσαι ἀλλήλας. τί δὲ μεθοδος ἥδε· σκοπεῖν ἐν τῷ* παρεληλυθότι χρόνῳ, εἰ παρεληλυθότι χρ.
G τῷ πρῶτον τινος φίλος ἡνώμενος, πάλιν ἐχθρὸς ἐγένετο, καὶ πάλιν φίλος τῷ αὐτῷ τούτῳ, ἢ ἄλλο ἐναντίον εἰς μοχθηρίαν φέρων ἐπράξεν, τί ἔτι πράττει, ἐὰν οἱ καιροὶ παρίστωσιν αὐτῷ, ἐναντίον τοῖς πρότερον ὑπ' αὐτοῦ πεπραγμένοις. ὡσαύτως δὲ ὅσα, καὶ εἴ τι πρὸ τούτου νῦν λέγει ἐναντίον τοῖς πρότερον αὐτῷ εἰρημένοις, ἢ εἴ τι
D εἴποι ἐναντίον τοῖς λεγομένοις, τί τοῖς πρότερον εἰρημένοις. ὡσαύτως δὲ, καὶ εἴ τι πάλιν προείλετο ἐναντίον τοῖς πρότερον ὑπ' αὐτοῦ εἰρημένοις, τί προέλοιτ' ἂν καιρὸν παραπεσόντων. ὁμοιοτρόπως δὲ τούτοις λαμβάνειν καὶ πρὸς τὰ ἄλλα ἔνδοξα ἐπιτηδεύματα, τάς τε τοῦ ἐξεταζομένου βίου ἐναντιώσεις. τὸ μὲν οὖν ἐξεταστικὸν εἶδος οὕτω μείζων, σοφίσμασι παραλείψεως ζήτησιν τῆς ἐξετάσεως. ἀπορῶν δὲ τὴν εἰδῶν ἤδη διηρημένων, δεῖ καὶ χωρὶς τούτων ἑκάστῳ ὅτῳ ἁρμόττῃ χρῆσθαι, κοινῇ συμμίγνυντα ταῖς δυνάμεις αὐτῶν. ταῦτα γὰρ ἔχει μὲν διαφορὰς θαυμασίας· ὑπάρχουσι μέντοι κατὰ τὰς χρήσεις ἀλλήλαις, καὶ τοῦτο πεπόνθασι τοῖς

τῶν ἀνθρώπων εἴδεσι. ἔστι γὰρ οὗτοι τῇ μὲν ὅμοιοι, τῇ δὲ ἀνόμοιοι ταῖς ὄψεσι καὶ ταῖς αἰσθήσεσιν εἰσίν.

οὕτω δὲ τῶν εἰδῶν διωρισμένων, καὶ ὧν τοῖς δεομένοις, κοινῇ πάλιν ἀριθμήσωμεν καὶ διέλθωμεν ὡς αὐτοῖς δεῖ χρῆσθαι.

A Sic autem determinatis speciebus, rursum quibus indigent, communiter enumerabimus, & quomodo his vti conueniat, quæremus.

ΚΕΦΑΛ. ζ'.

Τὰ κοινὰ πᾶσι τοῖς εἴδεσι.

CAPVT VII.

Quæ communia sunt omnibus generibus.

Πρῶτον μὲν οὖν τὸ δίκαιον, καὶ τὸ νόμιμον, καὶ τὸ συμφέρον, καὶ τὸ καλὸν, καὶ τὸ ἡδὺ, καὶ τὰ τούτοις ἀκόλουθα, καθάπερ ἐν ἀρχῇ διειλόμεθα, κοινὰ πᾶσι τοῖς εἴδεσίν ἐστι· μάλιστα δ' αὐτοῖς τὸ συμβουλευτικὸν χρῆσθαι. δεύτερον δὲ τὰς αὐξήσεις καὶ ταπεινώσεις χρησίμους εἶναι καθ' ὅλου τοῖς πολλοῖς. μάλιστα δ' αὐτὰς ἐν τῷ ἐγκωμίῳ καὶ τοῖς ψόγοις αἱ χρήσεις. τρίτον δὲ πίστεις, αἷς ἀνάγκη μὲν πρὸς πάντα τὰ μέρη τοῦ λόγου χρῆσθαι· χρησιμώτατοι δ' εἰσὶν ἐν ταῖς κατηγορίαις καὶ ταῖς ἀπολογίαις. ταῦτα γὰρ πλείστης ἀμφιλογίας δέονται. πρὸς δὲ τούτοις, προοιμιασμὸς, καὶ αἰτήματα καὶ παλιλλογία, καὶ μῆκος λόγου, καὶ μικρολογία, καὶ βραχυλογία, καὶ ἐρμηνεία. ταῦτα γὰρ καὶ τὰ τούτοις ὅμοια, κοινὰς ἔχει πᾶσι τοῖς εἴδεσι τὰς χρήσεις. πρὸς μὲν οὖν τῶν δικαίων καὶ τῶν νομίμων, καὶ τῶν τούτοις ὁμοιοήθων, πρότερον διωρισάμεθα, καὶ τὴν χρῆσιν αὐτῶν διεξήλθομεν· καὶ πρὸς μὲν τὴν αὔξησιν καὶ ταπείνωσιν εἰ-

B Primùm igitur & iustum, & legitimum, & vtile & honestum, & iucundum, reliquaque deinceps, quemadmodum ab initio sum partitus, speciebus omnibus sunt communia: veruntamen in suadendo maximè his vtimur. Secundo autem loco amplificationes extenuationesque præ cæteris omnibus vtiles sunt: harum verò vsus in laudem ac vituperationem maximè cadunt. Demum autem probationes sunt, quibus etsi circa omnes causarum partes vtendum est, in accusationibus tamen defensionibusque quàm vtilissimæ sunt: his namque plurimæ controuersiæ indigent. Sunt præterea & præoccupationes, & postulata, & iterationes, & orationis prolixitas, & prolixitatis modus, & breuitas, & interpretatio: hæc enim, & his similia, speciebus omnibus sunt communia. Quoniam igitur de iustis, & legitimis, ac de his similibus priùs determinauimus, & eorum vsum enarrauimus, & de amplificationibus quoque extenuationibusque diximus; iam de aliis declarabimus.

C

D

ΚΕΦΑΛ. η'.

Περὶ τῶν πίστεων καὶ μάλιστα τῆς εἰκότος.

CAPVT VIII.

De probationibus.

Νῦν δὲ περὶ τῶν ἄλλων δηλώσωμεν, ἀφορμὴν ἀπὸ τῶν πίστεων ἀρξάμενος. εἰσὶ δὲ δύο εἴδη τῶν πίστεων. γίνονται γὰρ αἱ μὲν ἐξ αὐτῶν τῶν λόγων καὶ τῶν πραγμάτων, καὶ τῶν ἀνθρώπων· αἱ δ' ὑπάρχουσι τοῖς λεγομένοις καὶ τοῖς πραττομένοις· τὰ μὲν γὰρ εἰκότα, καὶ παραδείγματα, καὶ τεκμήρια, καὶ ἐνθυμήματα, καὶ γνώμη, καὶ τὰ σημεῖα, καὶ οἱ ἔλεγχοι, πίστεις δὲ αὐτῶν τῶν λόγων καὶ τῶν ἀνθρώπων καὶ μάρτυρες, τῶν πραγμάτων εἰσίν. ὑπάρχουσι δὲ, * μαρτυρία, ὅρκοι, βάσανοι· δεῖ δὲ τούτων ἑκάστου αὐτοῦ τε σύντομον ποιήσασθαι ποία τίς ἐστι, καὶ πόθεν τῶν εἰς αὐτὸν λόγων ὑπορήσομεν, καὶ πῶς ἀλλήλων διοίσουσιν. εἰκὼς μὲν οὖν ἐστιν, ὃ λεγόμενον παραδείγματα ἐστὶ τῇ διανοίᾳ ἔχουσιν οἱ ἀκούοντες·

E Vt igitur à probationibus primùm incipiamus, duo sunt earum genera. Fiunt enim aliæ quidem ex ipsis verbis, & negotiis, & hominibus, aliæ verò apositæ sunt iis quæque dicuntur, & quæ geruntur. Nam icota, & exempla, & coniecturæ, & commentationes, & sententiæ, & signa, & argumenta, & probationes ex ipsis verbis, & hominibus, & negotiis sunt: appositæ autem probationes, testes, iuramenta, & quæstiones existunt. Opus est autem, harum vnamquamque probationum intelligere qualis sit, & vnde idonea in eam verba abundè nobis suppetent, & quid demum ex inuicem differunt. Icos igitur, quod probabilem propositionem dicimus, illud est, quod cùm dixeris auditoribus, in mentibus eius exempla tenent.

Dico autem, veluti si quis inquiat vellè parriam magnam esse, & necessarios rebus secundis vti, aduersis autem, inimicos: atque his similia summatim probabilia videantur. Quilibet enim auditorum, qui huiusmodi desideriis teneantur, ipse sibi de hisce déque similibus rebus conscius est. Quamobrem hoc nobis in dicendo semper suadendum est, si rei, de qua loquimur, conscios auditores perceperimus. Hisce enim rebus par est credere eos maximè. Vis ergo probabilis est huiusmodi. Ipsum verò in tres distribuemus species. Vna quidem est, quæ eas perturbationes accusando, aut defendendo, verbis comprehendit, quibus homines natura afficiuntur: veluti, si quem aliqui floccipenderint, aut timuerint, aut candem rem sæpissime fecerint, aut iterum voluptate, vel dolore, vel libidine affecti fuerint, aut cupiditate vacarint, aut diuitiis abundarint, aut aliam huiusmodi perturbationem, siue animis, siue corporibus, siue aliquo illorum sensuum, quibus homines afficiuntur, passi fuerint. Hæc namque, & his similia, quæ communes sunt humani ingenii perturbationes, auditoribus nota sunt. Quæ igitur secundùm naturam hominibus fieri consueuere, quæque dicendo comprehendenda dicimus, sunt huiusmodi. Altera verò probabilis pars est mos, quem pro consuetudine singuli facimus. Tertia verò species, lucrum est. Nam sæpe lucrandi gratia naturæ vim adferentes, consultò mores inducimus. His autem ita determinatis, in suadendo quidem ac dissuadendo demonstrare pro quæsitis oportet, vt hoc negotium, ad quod ipsi exhortamur, vel cui aduersamur, ita sit, sicuti à nobis dicitur, velut ea quæ huic negotio similia sunt, hoc modo fiant, quo nos dicimus, aut plurima, aut omnia. Contra res igitur, hoc pacto probabile est capiendum: contra homines verò, in accusationibus quidem, si potueris, demonstrabis aduersarium hoc idem negotium sæpe antea patrauisse. Sin id minùs poteris, huic similia demonstrato. Ostendere autem elabora, quòd hæc facere conducibile ei fuerat: hominum autem plurimi, quoniam ipsi vtile omnibus rebus anteponunt, itidem etiam alios omnia gerere huius genera facilè putant. Si quidem igitur ab ipsis aduersariis probabile capere potueris, ita illud inducito: sin id minùs quiueris, à similibus tibi, quæ homines consueuere, inferenda sunt. Dico autem, vt huiusmodi iuuenis est, quem accusas, quæ ii, qui id ætatis sunt, agunt, hæc ipsum fecisse dicito.

A λέγω δ' οἷς ἐπὶ τῆς φαίη τὴν πατρίδα βούλεσθαι μεγάλην εἶ), & τοὺς οἰκείους εὖ ποιεῖν, καὶ τοὺς ἐχθροὺς ἀτυχεῖν, & τὰ τοιαῦτα ὅμοια, συλλήβδην εἰπεῖν δόξειεν. ἕκαστος γὰρ τῶν ἀκουόντων σύνοιδεν αὐτὸς αὑτῷ περὶ τούτων & τῶν τοιούτων ὁμοιοτρόπων, ἔχοντι τοιαύτας ἐπιθυμίας. ὥστε τοῦτο δεῖ προτρέπειν ἡμᾶς ἐν τοῖς λόγοις ἀεί, εἰ τοὺς ἀκούοντας συνειδότας λαμβάνομεν περὶ τῶν πραγμάτων οὓς λέγομεν. τούτοις γὰρ * αὐτοῖς εἰκὸς ἐστι μάλιστα πιστεύειν. τὸ μὲν οὖν εἰκὸς, ποιόν τιν ἔχει φύσιν. διαιροῦμεν δὲ αὐτὸ εἰς τρεῖς ἰδέας. μία μὲν οὖν ἐστι, τὸ τὰ πάθη τὰ κατὰ φύσιν ἀκολουθοῦντα τοῖς ἀνθρώποις, τοῖς λόγοις συμπαραλαμβάνειν ἐν τῇ κατηγορεῖν, ἵν' ἀπολογεῖσθαι· οἷς ἐὰν τύχωσί τινες καταφρονηθέντες τινὰ, ἵν' ὑπόσθωνται, ἵν' & αὐτὸ τοῦτο τὸ πρᾶγμα πολλάκις πεποιηκότες, ἢ πάλιν ἡδέως, ἢ λυπηθέντες, ἢ ὑπὸ θυμοῦ τινες, ἵν' πεπαυμένοι τῆς ὀργῆς, ἵν' πλουτοῦντες, ἢ τοιοῦτόν τι ἕτερον πεπονθότες πάθος τῆς ψυχῆς, ἢ τοῖς σώμασιν, ἢ τινι τῶν ἀγαθήσεων οἷς συμπάρεστιν. τοῦτα γὰρ & τὰ τοιαῦτα ὅμοια, τῶν τῆς ἀνθρωπείας φύσεως ὄντα παθῶν, γνώριμα τοῖς ἀκούουσιν ἐστι. τὰ μὲν οὖν κατὰ φύσιν τοῖς ἀνθρώποις εἰρημένα τίνες εἰσὶ, τοιαῦτά ἐστιν· ἃ φαμὲν δεῖν συμπαραλαμβάνειν ἐν τοῖς λόγοις. ἑτέρα δὲ μέρος ἐστὶ τῶν εἰκότων ἔθος, ὃ κατὰ συνήθειαν ἕκαστοι ποιοῦμεν· τρίτον δὲ, κέρδος. πολλάκις γὰρ διὰ τοῦτο τὴν φύσιν βιαζόμενοι, & τὰ ἤθη παρειλόμεθα παρέπεσθαι. οὕτω δὲ τούτων διαιρεμένων, ἐν μὲν τοῖς παρέργοις & τοῖς ἐπιτόποις δεικτέον ἐστὶν τὴν ζητουμένην, ὅτι τοῦτο τὸ πρᾶγμα ἐφ' ὃ ἡμεῖς παρακαλοῦμεν, ἵν' ᾧ ἀντιλέγομεν, αὐτὸ ὡς ἡμεῖς φαμὲν, ἔστι. εἰ δὲ μὴ, ὅτι τὰ τούτῳ τῷ πράγματι ὅμοια, τοῦτον τὸν τρόπον ἔστιν ἃ ἡμεῖς φαμὲν, ἵν' τὰ πλείστα, ἢ τὰ πάντα. τοῖς μὲν οὖν τῶν πραγμάτων, οὕτω τὸ εἰκὸς λητέον· τοῖς δὲ τῶν ἀνθρώπων, ἐν μὲν ταῖς κατηγορείαις, ἐὰν ἔχῃς, ὑποδείκνυε τὸν αὐτὸν τοῦτο πρᾶγμα πολλάκις πεποιηκότα πρότερον. εἰ δὲ μὴ, ὅμοια τούτῳ. πειρῶ δὲ ἀποφαίνειν καὶ ὡς λοιπὸν ἐκεῖνα ποιεῖν. οἱ γὰρ πλῆθοι τῶν ἀνθρώπων αὐτὸ τὸ λοιπὸν μάλιστα προσομοιοῦντες, & τοῖς ἄλλοις νομίζουσιν ἕνεκα τούτου πρᾶγμα προσήκειν. ἂν μὲν οὖν ἔχῃς ἀπὸ τῶν αὐτοδίκων αὐτῶν τὸ εἰκὸς λαμβάνειν, οὕτως αὐτὸ συνάγαγε· εἰ δὲ μὴ, ἀπὸ τῶν ὁμοίων τὰ εἰρημένα φέρε. λέγω δ' οἷς νέος ἐστὶν ὃν κατηγορῇς,

εἰ οἷα τοῖς τὴν ἡλικίαν ταύτην ὄντες πράττουσιν, ταῦτα λέγεις πεποιηκέναι αὐτόν. πιστευθήσεται γὰρ ἐκ τῆς ὁμοιότητος, ἐκ τοῦ τρόπου λεγόμενα. τὸν αὐτὸν δὲ τρόπον, καὶ ἐὰν μὴ τοῖς ἑταίροις αὐτοῦ δεικνύῃ τοιούτους ὄντας, οἷς σὺ τέτρηφας. ἐὰν γὰρ ἀφ' ὧν τοῖς ἐκείνοις συνῆσθα, δόξει τὰ αὐτὰ τοῖς φίλοις ὑπηρετεῖν. τοὺς μὲν οὖν κατηγόρους οὕτω χρὴ μελέτην τὸ εἰκὸς τοῖς δὲ ἀπολογουμένοις μᾶλλον, ὡς οὐδέποτε τῶν κατηγορουμένων τι πράττειν, οὔτε αὐτοῖ, οὔτε τῶν φίλων οὐδείς, οὔτε τῶν ὁμοίων αὐτοῖς ἕνεκά τις, οὐδ' ἐλυσιτέλησε τοιαῦτα πράττειν. ἂν δὲ φανερὸς ᾖς τοῦτό τέτρηφε πεποιηκώς, αἰτιατέον τὴν ἡλικίαν, ἵνα φέρηται ἄλλῳ τοιαύτῳ οἰκεῖον, δι' ὃν εἰκότως ἐξήμαρτες τότε. λέγε δέ, ὡς οὔτε ταῦτα τότε σοι πράξαντι συνωφέλησεν, οὔτε νῦν ἐλυσιτέλησεν ἂν. αἰ δέ σοι μηδεὶς ἢ πεπραγμένος τῶν τοιούτων, τῶν δὲ φίλων σου τινὲς τυγχάνουσιν τοιαῦτα πεποιηκότες, χρὴ λέγειν ὡς οὐ δίκαιόν ἐστι δι' ἐκείνους αὐτὸν ἁλίσκεσθαι, καὶ δεικνύναι τῶν αὐτῶν συνήθων ἑτέρους ὑπαιτίους ὄντας. οὕτω γὰρ ἀμφίβολον ποιήσεις τὸ κατηγορούμενον. ἂν δὲ τῶν ὁμοίων δεικνύωσί τινας τὰ αὐτὰ πεπραγότας, ἄτοπον εἰ φάσκει, εἰ ἄλλοι ἕτεροί τινες ἁμαρτάνοντες φαίνονται, * πίστιν εἶ, ὅτι τῶν ἐγκαλουμένων τι καὶ σὺ πεποίηκας. ἂν μὲν οὖν ἕξαρνος ᾖς μὴ πεποιηκέναι τὸν κατηγορούμενον πρᾶξιν, οὕτως ἐκ τῶν εἰκότων χρή σε ἀπολογεῖσθαι. ἀπίθανον γὰρ ποιήσεις τὸν κατήγορον. ἂν δὲ ὁμολογεῖν ἀναγκάζῃ, τοῖς τῶν πολλῶν ἤθεσιν ἀφομοίου σαυτὸν πράξεις, ὃν μάλιστα λέγων, ὡς οἱ πλεῖστοι καὶ οἱ πολῖται, τοῦτο καὶ τοιαῦτα πράτρισιν οὕτως, ὡς σοι τυγχάνει πεποιημένον. ἂν δὲ μὴ δυνατὸν ᾖ τοῦτο δεῖξαι, καταφυκτέον ὅτι ταῖς ἀτυχίαις, ἢ ταῖς ἁμαρτίαις, καὶ συγγνώμης τυγχάνειν, ἀναλαμβάνοντα τὰ κοινὰ τῶν ἀνθρώπων γινόμενα πάθη, δι' ὧν ἐξισταμένα τοῦ λογισμοῦ. ταῦτα δ' ἐστὶν, ἔρως, ὀργὴ, μέθη, φιλοτιμία, καὶ τούτοις ὁμοιοπαθῆ. τὸν μὲν οὖν εἰκὸς, ἐπὶ ταύτης τῆς μεθόδου τετραμμένα μᾶλλον.

Sylb. πίσις ἐστὶν, vel ἔσται,

A Nam pro similitudine etiam quæ aduersus hunc dicuntur, facillimè credentur. Eodemque modo si eius socios tales ostenderis, qualem hunc esse dicis. Etenim ob eam, quæ huic cum illis consuetudo est, videbitur iisdem rebus indulgere, quibus amici solent. Itaque probabile accusatoribus hoc pacto tractandum est. Defensores autem maximè ostendant, vt minimè prorsus omnium quicquam antea

B earum rerum, quarum insimulantur, neque ipsi, neque amicorum aliquis, neque ipsorum similium vnquam egerit, veque nihil in iis vtilitatis consequi potuisset. Quòd si liquidum sit, hoc idem antea patrauisse, caussam in ætatem reiicies, & aliquam huiusmodi aliam afferes caussam, qua tunc non absurdè erraueris. Die autem, nec ea tempestate, dum hæc gesseras, conduxisse tibi, nec etiam

C nunc conducere potuisse. Si autem nihil huiusmodi abs te patratum sit, sed ex tuis amicis aliqui talia quædam fecerint, dicendum est, haudquaquam iustum esse, te ab illis calumnia affici. Eritque demonstrandum, eorum socios, qui tibi consuetudine iuncti sint, & moderatos, & honestos esse. Sic enim insimulationem ambiguam reddes. Quòd si similium alios demonstrarint eadem patrauisse, absurdum esse inquies, si propterea quòd alii quidam deliquisse appareant, creditum eant, te eorum aliquid, quibus in iudicium arcesseris, factitasse. Si quidem igitur infieiatus fueris, haud ea feciisse, quorum accusaris, sic te per probabilia respondere oportet. Ita namque accusa-

D tionis verisimilitudinem infirmabis. Si verò fateri compellaris, ex multorum consuetudine similitudinem negotiis tuis vindica, quàm maximè inquiens, vt plurimi, vel potiùs omnes, & hoc, & similia agant, sicuti etiam abs te factitatum sit. Quòd si hoc demonstrari nequeat, confugiendum est ad casum, & ad imprudentiam, & vt tibi ignoscatur enitendum, omnesque hominum

E perturbationes, quibus ratione deficimur, complectendæ. Hæ autem sunt, amor, ira, vinolentia, ambitio, & iis similia. Itaque iis præceptis probabilo pulcherrimè tractabimus.

CAPVT IX.

De exemplis.

EXempla autem sunt res his quæ factæ sunt, similes, & his, de quibus nunc loquimur, contrariæ. Iis verò vtendum est, cùm quod ipse affirmas, vbi minus verisimile sit, id te perspicuum facturum dicas. Nam si minùs fidei per probabile præstetur, vbi didicerint rem aliam ei similem, de qua loqueris, ita habuisse, vt à te dicitur, magis crediderint verbis tuis. Sunt autem exemplorum duo genera. Res namque partim ratione, partim præter rationem fiunt. Quæ verò ratione fiunt, facilè creduntur. Quæ autem præter rationem, non creduntur. Dico autem, sicuti si quis ait, diuites esse pauperibus iustiores: adducitque iustas aliquas virorum diuitum actiones, huiusce modi exempla secundùm rationem videntur esse. Plurimi enim putant diuites pauperibus iustiores. Quòd si quis rursus enuntiet diuitum quosdam ob pecunias iniuriam intulisse, eo vsus exemplo, quod præter rationem sit, planè efficiat, quò locupletibus fidei minùs adhibeatur. Identidem etiam si quis earum rerum exemplum afferat, quæ rationi similes sunt. Quoniam Lacedæmonii quandoque, aut Athenienses, cùm freti essent magna sociorum manu, hostes expugnauere. Et sic auditoribus suadet, socios multos esse faciundos. Huiusmodi ergo exempla secundùm rationem sunt. Omnes enim existimant, in bellis multitudinem non parum momenti ad victoriam ferre. Si quis autem ostendere voluerit, non hanc esse vincendi causam, earum rerum vtatur exemplis, quæ præter rationem factæ fuerint: inquiens, Vt Athenarum exules, cùm quinquaginta primùm viri dumtaxat, & tribu assumpta, etiam aduersus eos qui admodum plures in vrbe fuerant, quamquam Lacedæmoniis sociis vtebantur, bello in vrbem rediere. Thebani autem Lacedæmoniis atque omnibus propè Peloponnesiis in Bœotiam impetum facientibus, hi soli ad Leuctra commisso prælio Lacedæmoniorum vires perfregere. Dion verò Syracusanus cum militibus tribus millibus Syracusas nauigans, Dionysium longè maiore vi fretum debellauit.

ΚΕΦΑΛ. θ'.

Περὶ τῶν παραδειγμάτων.

ΠΑΡΑΔΕΙΓΜΑ δ' ἐστὶ, πράξεις ὅμοιαι γεγενημέναι, καὶ ἐναντίαι ταῖς νῦν ὑφ' ἡμῶν λεγομέναις. τότε δὲ χρηστέον αὐταῖς ἐστὶν, ὅτε ἄπιστον ὂν ὃ σὺ λέγεις, τοῦτο φανερὸν ποιῆσαι θέλεις, ἐὰν ἀφ' τοῦ εἰκὸς μὴ πιστεύηται, ὅπως πράξιν ὁμοίαν ἑτέραν τῇ σοῦ λεγομένῃ καταμαθόντες οὕτω πεπραγμένην, ὡς σὺ φῂς γεγενῆσθαι, μᾶλλον πιστεύσωσι τοῖς σοῦ λεγομένοις. εἰσὶ δὲ τῶν παραδειγμάτων δύο τρόποι· τὰ μὲν γὰρ τῶν πραγμάτων κατὰ λόγον, τὰ δὲ παρὰ λόγον. ποιεῖ δὲ τὰ μὲν κατὰ λόγον μᾶλλον πιστὰ εἶναι· τὰ δὲ μὴ κατὰ λόγον, ἀπιστεῖσθαι. λέγω δ' οἷς, εἴ τις φάσκει τοὺς πλουσίους δικαιοτέρους εἶναι τῶν πενομένων, καὶ φέροι πολλὰς πράξεις πλουσίων ἀνδρῶν δικαίας. τὰ μὲν οὖν τοιαῦτα τῶν παραδειγμάτων, κατὰ λόγον ἐστὶ δοκεῖ. τοὺς γὰρ πλείστους ἐστὶν ἰδεῖν νομίζοντας τοὺς πλουτοῦντας τοῦ εἶναι δικαιοτέρους τῶν πενομένων. εἰ δέ τις πάλιν ἀποφαίνει τινὰς τῶν πλουσίων ὑπὸ χρήμασιν ἀδικήσαντας, τῷ παρὰ τὸ εἰκὸς γεγενημένῳ παραδείγματι χρώμενος, ἀπίστους αὐτοὺς ποιοῖτο τοῖς πλουτοῦσι. ὡσαύτως δὲ εἴ τις φέρει παράδειγμα τῶν κατὰ λόγον φαινομένων δοκούντων, οἷόν Λακεδαιμόνιοί ποτε οἱ Ἀθηναῖοι πολλῷ πλήθει χρώμενοι συμμάχων, κατεπολέμησαν τοὺς ἐναντίους. καὶ παρέπεται τοῖς ἀκούουσι πολλοὺς συμμάχους ποιεῖσθαι· τὰ μὲν δὴ τοιαῦτα παραδείγματα κατὰ λόγον ἐστίν. ἅπαντες γὰρ νομίζουσιν ἐν τοῖς πολέμοις τὸ πλῆθος οὐ μετρίαν ῥοπὴν ἔχειν πρὸς τὴν νίκην. εἰ δέ τις ἀποφαίνειν ἐθέλοι, μὴ τοῦτ' αἴτιον τοῦ νικᾶν, τοῖς παρὰ τὸ εἰκὸς γεγενημένοις παράγμασι χρήσαιτ' ἂν παραδείγμασι, λέγων· ὡς οἱ μὲν Ἀθηναῖοι Φυγάδες, τὸ πρῶτον μετ' πεντήκοντα ἀνδρῶν Φυλὴν τε καταλαβόντες, καὶ πρὸς τοὺς ἐν ἄστει πολλῷ πλείους ὄντας, καὶ συμμάχοις Λακεδαιμονίοις χρωμένους, πολεμήσαντες, κατῆλθον εἰς τὴν ἰδίαν πόλιν· Θηβαῖοι δὲ Λακεδαιμονίων, καὶ χρόνον ἀπόντων Πελοποννησίων εἰς τὴν Βοιωτίαν ἐμβαλόντων, μόνοι πρὸς τὰ Λεῦκτρα παραταξάμενοι, τὴν Λακεδαιμονίων δύναμιν ἐξέκναμψαν. Δίων δὲ ὁ Συρακούσιος μετὰ τετρακισχιλίων ὁπλιτῶν εἰς Συρακούσας πλεύσας, Διονύσιον πολλαπλάσιον δύναμιν ἔχοντα, κατεπολέμησεν.

ὡσαύτως δὲ Κορίνθιοι Συρακοσίοις ὀγδόᾳ τεσσαράκοντα νηυσὶν βοηθήσαντες, Καρχηδονίους ἑκατὸν καὶ πεντήκοντα ναυσὶν ὁπλίταις τοῖς λιμέσι τῶν Συρακοσίων ἐφορμήσαντας, τὴν δὲ πόλιν ἅπασαν πλὴν τῆς ἀκροπόλεως ἔχοντας, οὐδὲν ἧττον κατεπολέμησαν. συλλήβδην δὲ ταῦτα καὶ τὰ τούτοις ὅμοια παρὰ λόγον γενόμενα, τὰς τοιαύτας συμβουλὰς, ἀπίστους ποιεῖν εἴωθε. τῶν μὲν οὖν παραδειγμάτων τοιαύτη τις ἡ φύσις ἐστί· χρηστέον δ' αὐτῶν ἑκατέρῳ τρόπῳ, ὅταν μὲν παρὰ λόγον λέγωμεν τὰ κατὰ λόγον γενόμενα, δεικνύντας ὡς ὀπτέον ἐστὶ τὸν τρόπον ὀπτεύοντας τὰς πράξεις· ὅταν δὲ τὰ παρὰ λόγον γενόμενα, φέροντας ὅσα παρὰ λόγον δοκοῦντα γίνεσθαι τῶν πραγμάτων, διὰ λόγου ἀποδείκνυσιν. ὅταν δ' οἱ ἐναντίοι λέγωσι τοῦτο, χρὴ δεικνύειν, ὡς δυστυχήματα ταῦτα συνέβη, καὶ λέγειν, ὅτι αἱ τοιαῦται πράξεις εἰς ὃ ἀσφαλὲς κατέστησαν· οἷας δὲ σὺ λέγεις, πολλάκις. τοῖς μὲν οὖν παραδείγμασιν οὕτω χρηστέον. ὅταν δὲ μὴ τὰ παρὰ λόγον γενόμενα φέρωμεν, χρὴ σκοπεῖν αὐτῶν ὅτι πλεῖστα, καὶ καταλέγειν ὡς οὐδὲν μᾶλλον ἐκεῖνα τούτων εἴωθε γίνεσθαι. δεῖ δὲ χρῆσθαι τοῖς παραδείγμασι μὴ μόνον ἐκ τούτων, ἀλλὰ καὶ ἐκ τῶν ἐναντίων. λέγω δ' οἷον ἐάν τις ἀποφαίνῃ τινὰς πλεονεκτικῶς τοῖς συμμάχοις χρωμένους, καὶ διαλυθεῖσαν αὐτῶν τὴν φιλίαν· καὶ * λέγῃς, ἡμᾶς δέ, ἂν ἴσως καὶ κοινῇ τοῖς αὐτοῖς τοῖς φερομένοις, * οὐ πολὺν χρόνον τὴν συμμαχίαν φυλάξομεν. καὶ πάλιν, ἂν τινας ἐτέρως ἀπροσδιάτως πολεμήσαντας, καὶ διὰ τοῦτο καταπολεμηθέντας ἀποφαίνῃς, εἶτα λέγῃς· δεῖ προσδιαπολεμοῦντι πολεμῶν μὴ, βελτίους ἂν περὶ τῆς νίκης τὰς ἐλπίδας ἔχοιμεν. πολλαὶ δὲ λήψῃ παραδείγματα διὰ τῶν προγεγενημένων πράξεων, καὶ διὰ τῶν νῦν γιγνομένων. καὶ γὰρ σφᾶς αὐτῶν τὰ μὲν ὅμοια, τὰ δὲ ἀνόμοια ἀλλήλοις ἐστίν. ὥστε διὰ τὴν αἰτίαν ταύτην, καὶ παραδειγμάτων εὐπορήσομεν, καὶ τοῖς ὑπὸ τῶν ἄλλων λεγομένοις, οὐ χαλεπῶς ἀντεροῦμεν. τῶν μὲν οὖν παραδειγμάτων τοιά τε ὄντα ἴσμεν, καὶ ὡς αὐτοῖς χρησόμεθα, καὶ ὅθεν πολλὰ λήψόμεθα.

Itidem autem & Corinthii cùm in Syracusanorum auxilium nouem triremibus issent, Carthaginienses, qui centum & quinquaginta nauibus in Syracusanorum portus applicuissent, atque vrbem omnem præter arcem haberent, nihilo tamen minus expugnauere. Summatim verò hæc, atque iis similia, quæ præter rationem sint gesta, eas consultationes improbare consueuere, quæ pro ratione fiunt. Exemplorum igitur natura est huiuscemodi. Iis verò vtroque modo vtendum est. Nam cùm res, quæ ratione fiunt, dixerimus, ostendemus vt plurimum hoc pacto negotia perfici. Cùm autem quæ præter rationem fiunt, loquimur, afferemus quæcumque temeritate videntur facta, rectissimo fine conclusa. Cùm aduersa autem hæc dixerint, oportet ostendere hæc perinde ac fortunato casu aliquo accidisse: eritque dicendum, eiusmodi res quàm rarissimè contigisse: quæ verò à te narrentur, quàm sæpissimè. Exemplis igitur ita vti conuenit. Enimverò cùm ea quæ nulla ratione sunt facta, in medium attulerimus, opus est eorum quàm plurima complectamur, dicamusque nihil ea magis quàm hæc fieri consueuisse. Exemplis verò non ex iis solùm, verùm etiam ex contrariis est vtendum: sicuti si ostenderis, auarè quosdam vsos socios, & propterea ipsorum solutam amicitiam, & asseras. Nos verò si æqualiter, ac pro commodis erga ipsos rem gesserimus, societatem multum temporis conseruabimus. Et iterum, si quos alios, quoniam imparati descendissent in bellum, deuictos, superatosque ostendas, ita dixeris, si instructi bellum aggredi voluerimus, meliores certè spes de victoria habuerimus. Multa verò assumes exempla tum ex præteritis, tum etiam ex instantibus negotiis. Plurimæ namque res partim similes partim dissimiles inuicem sunt. Quamobrem id causæ exemplis abundabimus, & quæ ab aliis dicuntur, haud difficilè refellemus. Exemplorum ergo genera, & quomodo iis vti oporteat, & vnde multa capienda sunt, ex antè dictis cognoscere possumus.

A

CAPVT X.

De coniecturis.

CONiecturæ autem sunt, quæcumque hisce rebus, de quibus omnis habetur dictio, repugnarint, & quibus ipsa sibi oratio aduersatur. Auditorum enim plurimi iis contrarietatibus, quæ dicendo agendove contingunt, coniectant sani inesse nihil, neque in dictis neque in factis quidem. Multas autem capies coniecturas, intuens siue ipsa sibi aduersarii contradicit oratio, siue res ipsa est dictioni contraria. Coniecturæ igitur huiusmodi sunt, & ita vbertim vti poteris.

CAPVT XI.

De commentationibus.

C COmmentationes verò sunt non ex modò, quæ orationi atque negotio aduersantur, sed & aliis rebus omnibus. Assumes autem multas, easque tractabis quemadmodum in quærendi specie dictum est. Considerabis etiam sicubi ipsa sibi dissentit oratio, aut si gesta negotia iustis, aut legi, aut vtili, aut honesto, aut possibili, aut facili, aut probabili, aut mori dicentis, aut rerum consuetudini aduersantur. Huiusmodi igitur commentationes sunt contra aduersarios assumendæ; his verò contrariæ pro nobis dicendæ sunt: quippe qui ostendamus, & negotia, & verba nostra, iniustis, & exlegibus, & inutilibus, & improborum hominum moribus, & summatim iis qui nequam censentur, maximè aduersari. Oportet autem harum singulas breuiter, & nominibus quàm paucissimis eloqui. Commentationibus igitur hoc modo copiosissimè vti, optiméque potrim us.

CAPVT XII.

De sententia.

SEntentia verò, (vt summatim dicam,) est aduersus res omnes opinionis propriæ declaratio. Sententiarum autem duo genera sunt: alterum quidem credibile,

ΚΕΦΑΛ. ι'.

Περὶ τεκμηρίων.

ΤΕΚΜΗΡΙΑ δέ ἐστιν, ὅσα αὐ ἐναντίως ἢ πεπραγμένα τῷ περὶ οὗ ὁ λόγος, καὶ ὅσα ὁ λόγος αὐτὸς ἑαυτῷ ἐναντίος ἐστί. τῶν γὰρ ἀκουόντων οἱ πλεῖστοι τοῖς συμβαίνουσι περὶ τὸν λόγον διὰ τὴν πρᾶξιν ἐναντιώμασι, τεκμαίρεσθαι μηδὲν ὑγιὲς εἰδότες, μήτε τῶν λεγομένων, μήτε τῶν πραττομένων. πολλὰ δὲ λήψῃ τεκμήρια σκοπῶν, εἴτε ὁ λόγος τῷ ἐναντίου αὐτὸς αὑτῷ τῷ πράγματι ἐναντιοῦται, εἴτε ἡ πρᾶξις αὐτὴ ἑαυτῇ τῷ λόγῳ ἐστί. τὰ μὲν οὖν τεκμήρια τοιαῦτά ἐστι, καὶ οὕτως αὐτὰ πλείστα ποιήσῃς.

ΚΕΦΑΛ. ια'.

Περὶ ἐνθυμημάτων.

ΕΝθυμήματα δέ ἐστιν, ὅ μόνον τὰ πρὸς λόγῳ ἐστὶ τῇ πράξει ἐναντιούμενα, ἀλλὰ καὶ τοῖς ἄλλοις ἅπασι. λήψῃ δὲ πολλὰ μεμιῶν, ὡς ἐπὶ τῶν ἐξεπασιχῷ εἴδει εἴρηται, καὶ σκοπῶν, εἴ πῃ ὁ λόγος ἑαυτῷ ἐναντιοῦται, ἢ πρὸ πεπραγμένα τοῖς δικαίοις, ἢ πρὸς νόμῳ, ἢ πρὸς συμφέροντι, ἢ τῷ καλῷ, ἢ πρὸς δυνατῷ, ἢ πρὸς ῥᾳδίῳ, ἢ πρὸς εἰκότι, ἢ τῷ ἤθει τοῦ λέγοντος, ἢ τῷ ἤθει τῶν πραγμάτων. τὰ μὲν οὖν τοιαῦτα τῶν ἐνθυμημάτων καὶ τῶν ἐναντίων ἐκλεκτέον. τὰ δ' ἐναντία τούτοις, ὅταν ἡμῖν αὐτῶν δεῖ λέγειν, ὑποφαίνοντας τὰς πράξεις τὰς ἡμετέρας, καὶ τοὺς λόγους ἐναντιουμένους τοῖς ἀδίκοις, καὶ τοῖς ἀνόμοις, καὶ τοῖς ἀσυμφόροις, καὶ τῆς τῶν ἀνθρώπων τῶν πονηρῶν ἤθεσι, καὶ συλλήβδην τοῖς μοχθηροῖς νομιζομένοις εἶναι. δεῖ δὲ τούτων ἕνεκα * σωκηγορεῖν ὡς εἰς βραχύτατα, καὶ φεύγοντα μάλιστα ἐν ὀλίγοις τοῖς νοήμασι. τὰ μὲν οὖν ἐνθυμήματα τύπον τὸν τόπον ἐν ὀλίγοις ποιήσομεν, καὶ οὕτως αὐτοῖς χρησόμεθα.

* Fort. συνάγειν, vel συναγαγεῖν ὡς εἰς βραχύτατα. χ. ἐνθύμια

ΚΕΦΑΛ. ιβ'.

Περὶ γνώμης.

ΓΝΩΜΗ δέ ἐστι μὲν ἐν κεφαλαίῳ καθ' ὅλων τῶν πραγμάτων δόγματος ἰδίου δήλωσις. δύο δ' ἔστι τῆς γνώμης εἴδη· ὁ μὲν ἔνδοξος,

ὁ δὲ παράδοξος. ὅταν μὲν οὖν ἔνδοξον λέγῃς, οὐδὲν δεῖ τὰς αἰτίας φέρειν. οὔτε γὰρ ἀγνοεῖται, οὔτ' ἀπιστεῖται τὸ λεγόμενον. ὅταν δὲ παράδοξον λέγῃς, χρὴ φράζειν τὰς αἰτίας σὺν τάχει, ἵνα τὴν ἀδολεσχίαν καὶ τὴν ἀπιστίαν ἀφέλῃς. δεῖ δὲ τὰς γνώμας οἰκείας φέρειν τῶν πραγμάτων, ἵνα μὴ σκαιὸν καὶ ἀπρεπὲς φαίνηται τὸ λεγόμενον. πολλὰς δὲ ποιήσομεν αὐτάς, ἢ ἐκ τῆς ἰδίας φύσεως, ἢ ἐξ ὑπερβολῆς, ἢ ἐκ παρομοιώσεως. αἱ μὲν οὖν ἐκ τῆς ἰδίας φύσεως τοιαῦδε τινές εἰσιν*, οὐκ εἰμί μοι δοκεῖ δεινὸν γένεσθαι στρατηγὸν, πραγμάτων ἄπειρον ὄντα. ἑτέρα δ' ὅδε· νοῦν ἐχόντων ἀνδρῶν ἐστὶ τῶν παραπεπραγμένων παραδείγμασι χρωμένους, πειρᾶσθαι ἀφαιρεῖν τὰς ἐκ τῆς ἀβουλίας ἁμαρτίας. ἐκ μὲν οὖν τῆς ἰδίας φύσεως τοιαύτας ποιήσομεν γνώμας. ἐξ ὑπερβολῆς δὲ τοιάς δε· δεινότεροί μοι δοκοῦσιν οἱ κλέπτοντες τῶν λῃζομένων ποιεῖν. οἱ μὲν γὰρ λαθραίως, οἱ δὲ φανερῶς τὰ χρήματα περιαιροῦνται. τὰς μὲν οὖν ἐξ ὑπερβολῆς γνώμας, τὸν τρόπον τοῦτον πολλὰς ποιήσομεν. αἱ δ' ἐκ παρομοιώσεως, τοιαίδε εἰσίν· ὁμοιότατόν μοι δοκοῦσιν οἱ τὰ χρήματα ἀποστεροῦντες, τοῖς τὰς πόλεις παραδιδοῦσι ποιεῖν. πιστευθέντες γὰρ ἀμφότεροι, τὴν πίστιν ἀδικοῦσιν. * ἑτέρα δὲ· παραπλήσιόν μοι δοκοῦσι ποιεῖν* οἱ ἄδικοι, τοῖς τυράννοις. ἐκεῖνοί τε γὰρ ὧν αὐτοὶ ἀδικοῦσιν, οὐκ ἀξιοῦσι δίδοναι δίκας· ὧν δὲ τοῖς ἄλλοις ἐγκαλοῦσιν, ἀνυπερβλήτως τιμωρεῖσθαι. οὗτοί τε εἰ μὲν τι αὐτοὶ τῶν ἐμῶν ἔχουσιν, οὐκ ἀποδιδόασιν· εἰ δέ τι ἐγὼ τούτων ἔλαβον, καὶ αὐτὸ καὶ τοὺς τόκους οἴονται δεῖν κομίσασθαι. γνώμας μὲν οὖν τὸν τρόπον τοῦτον μεταδόντες, πολλὰς ποιήσομεν.

Fortasse, ὡς τὸ μ. δεινὸν γ. vel, ὡς τὸ μοι οἱ. δυναὶν, δεινὸν γ. pr. Vulg. lectio ferri potest.

pr. ἔπειτα ὅ. παρ. Interpr. οἱ αὖ δίκαι, rectè.

ΚΕΦΑΛ. ιγ'.

Περὶ σημείων.

Σημεῖον δέ ἐστιν οὗ πρὸς ἄλλου, ἢ τὸ τυχὸν τοῦ τυχόντος, ἢ ὅπερ πρός τι, ἀλλὰ τὸ γεγενημένον γίνεσθαι πρὸ τοῦ πράγματος, ἢ ἅμα τῷ πράγματι, ἢ μετὰ τὸ πρᾶγμα. ἔστι δὲ σημεῖον τό τε γνώμενον, μὴ μόνον τοῦ γνωμένου, ἀλλὰ καὶ τοῦ μὴ γνωμένου. ὡσαύτως δὲ καὶ τὸ μὴ γεγονὸς, οὐ μόνον τοῦ μὴ ὄντος, ἀλλὰ καὶ τοῦ ὄντος. ποιεῖ δὲ τὴν σημείων, τὸ μὲν οἴεσθαι, ὅτι εἰδέναι. κάλλιστον δὲ τὸ εἰδέναι ποιοῦν· δεύτερον δὲ, ὃ δόξαν παγκοπάτῳ ἐργαζόμενον.

A alterum verò incredibile. Cùm ergo credibile dixeris, nullæ sunt reddendæ causæ. Nam neque quod dicitur, ignoratur, neque non creditur quidem. Cùm verò incredibilè dixeris, causæ paucis sunt dicendæ, vt & dicacitatem & incredibilitatem effugias. Sententiæ autem eæ semper afferendæ sunt, quæ sint rebus præsentibus quàm consentaneæ: ne, quod dicitur, inconcinnum violentumve appareat. Eas autem multas faciemus, aut ex propria natura, aut ex superlatione, aut ex similitudine. Sententiæ autem ex propria natura huiusmodi sunt: Nemo, mea sententia, rerum imperitus grauis Imperator esse potest: B Altera autem talis est: Prudentium virorum certè est, ex rerum præteritarum exemplis operam dare, vt inconsulta effugiant errata. Ex propria igitur natura huiusmodi sententias faciemus. Ex superlatione vero tales: Acerbiora mihi videntur fures, quàm latrones, admittere. Nam illi clanculum, hi verò palàm pecunias eripiunt. Sententias igitur ex superlatione hoc modo multas faciemus. Ex similitudine autem sunt huiusmodi: Qui pecunias auferunt, idem faciunt, C mea sententia, quod hi solent, qui vrbes produnt. Vtrique enim crediti, iniuria credentes afficiunt. Alia verò huiusmodi est. Videntur mihi aduersarii tyrannos planè imitari. Nam etiam illi quarum ipsi rerum iniurias aliis faciunt, pœnas dare indignum putant: quæ autem aliis crimini dant, vehementissimè horum causa illos cruciant: & hi siquidem ipsi aliquid mihi debent, haud reddunt: si quid verò iis ego debeo, & id, & fœnora restitui sibi decere arbitrantur. D Sententiis igitur ita tractando affatim abundabimus.

CAPVT XIII.

De signo.

Signum verò est alterius aliud, non quoduis cuiusuis, neque omnis omne, sed quod aut antè fuerit, aut in ipso negotio, aut post fieri consueuerit. Est autem signum, & factum, non facti solùm, sed & non facti. Identidem verò & non factum non solùm non facti, verùm E & facti. Signa verò efficiunt alia quidem opinionem, alia verò scientiam. Id autem pulcherrimum est quod scientiam efficit: secundo autem loco quod opinionem maximè verisimilem operatur.

Signo-

Signorum autem copia nobis vbertim erit, (vt ſummatim dicam,) ex eorum ſingulis quæ dicuntur, quæ geruntur, quæ videntur, pro vnoquoque aſſumendo, tum ex magnitudine, tum ex paruitate eorum quæ nobis mala bonave contingunt, item ex teſtimoniis, ex teſtificatis, ex noſtris, ex aduerſariorum fautoribus, ex ipſis illis, ex prouocationibus, ex temporibus, ex aliis multis. Hinc igitur ſignorum multitudine abundabimus.

A πολλὰ δὲ ποιήσομεν σημεῖα συλλήβδην εἰπεῖν ἐξ ἑκάστου τῶν πεπραγμένων, καὶ λεγομένων, & ὁρωμένων, καθ' ἕκαστον λαμβάνοντες, ἔκ τε τῦ μεγέθους, καὶ τῆς σμικρότητος τῶν ἀποβαινόντων κακῶν ἢ ἀγαθῶν. ἔτι δὲ * ἐκ τῶν μαρτυρουμένων & ἐκ τῶν συμπαθόντων ἡμῖν ἢ τοῖς ἐναντίοις, & ἐξ αὐτῶν ἐκείνων, καὶ ἐκ τῶν * προκλήσεων, & ἐκ τῶν χρόνων & ἐξ ἄλλων πολλῶν. τῶν μὲν οὖν σημείων ἐντεῦθεν εὑπορήσομεν.

κ. ἐκ τῶν μαρτυρειῶν, ἢ ἐκ τῶν μαρτυριῶν, κ. ἀποκλήσεων,

B

CAPVT XIV.

De argumento.

ARgumentum autem eſt, (ſic enim elenchon interpretamur,) quod aliter habere non poteſt, atque ipſi dicimus. Aſſumitur autem ex natura neceſſariis, vt nos dicimus, aut aduerſarius: & ex iis quæ natura fieri aut poſſunt, aut non poſſunt, ſicuti aduerſarii dicunt. Natura igitur neceſſarium eſt, ſicuti viuos cibis indigere: & iis ſimilia. Vt verò nos dicimus, neceſſarium eſt affectos verberibus ea confiteri, quæ cedentes iuſſerint. Natura autem fieri non poteſt puellum argenti tantum furto ſubripuiſſe, quantum ferre nequeat, & id ferentem abiiſſe. Vt autem aduerſarius dicat, fieri non poterit, ſi quidem dixerit quibuſdam temporibus Athenis debiti tabellas nos feciſſe: ipſi autem poſſumus auditoribus demonſtrare, vt ea tempeſtate ad aliam quandam vrbem aberamus. Argumenta igitur ex iis atque ſimilibus faciemus. Prorſus verò & ex ipſa conditione, & ex negotiis, & ex aliis probationes omnes tranſegimus. Conſideremus etiam quid item inuicem ex differunt.

ΚΕΦΑΛ. ιδ'.

Περὶ ἐλέγχου.

ΕΛΕΓΧΟΣ δέ, ἔστι μὲν ὃ μὴ δυνατὸν ἄλλως ἔχειν, ἀλλ' οὕτως ὡς ἡμεῖς λέγομεν. λαμβάνεται δὲ ἐκ τῆς φύσης ἀναγκαίων, ὡς ἡμεῖς λέγομεν, ἢ ὁ ἀντιλέγων· καὶ ἐκ τῶν κατὰ φύσιν δυνατῶν ἢ ἀδυνάτων, ὡς οἱ ἐναντίοι λέγουσι. κατὰ φύσιν μὲν οὖν ἀναγκαῖόν ἐστιν· οἷς τοὺς ζῶντας σιτίων δεῖσθαι· καὶ πὰς τύπτοις ὅμοια. ὡς δ' ἡμεῖς λέγομεν, ἔστιν ἀναγκαῖον τοὺς μεμαστιγωμένους ὁμολογεῖν ἃ ὧν οἱ μαστιγοῦντες κελεύουσι. κατὰ φύσιν δὲ πάλιν ἀδυνάτον ἐστὶ παιδάριον μικρὸν κλέψαι τοσοῦτον ἀργύριον, οἷς μὴ δυνατὸν φέρειν, καὶ οἴχεσθαι τοῦτο φέροντα· ὡς δ' αὐτὸς ἐναντίος λέγει, ἔφασαν ἀδυνάτον, ἀπεφάσκομεν ἐν χρόνοις εἶναι Ἀθήνησι ποιήσασθαι τὸ συμβόλαιον. ἡμεῖς δ' ἔχομεν ὅπως δείξαμεν τοῖς ἀκούουσιν, ὡς κατὰ τοὺς τότε χρόνους ἀπεδημοῦμεν ἐν ἑτέρᾳ πόλει ζῶντες. τοὺς μὲν οὖν ἐλέγχους ἐκ τούτων, καὶ ἐκ τῶν τούτοις ὁμοίων ποιησόμεθα. συλλήβδην δὲ ἐξ αὐτοῦ τοῦ λόγου, & τῶν πράξεων καὶ τῶν αἰτιῶν πίστις ἁπάσας διεληλύθαμεν. σκεψόμεθα δὲ καὶ τί ἀλλήλων διαφέρουσιν.

C

D

CAPVT XV.

De probabili & differentiis.

PRobabile igitur ab exemplo hoc differt, quòd probabilis ipſi auditores notionem habent, exempla verò ex contrariis, & ex ſimilibus fieri poſſunt. Coniecturæ autem ſolùm ex dictionibus actionibuſque contrariis conſtant. Verùm commentario à coniectura hanc habet differentiam,

E

ΚΕΦΑΛ. ιε'.

Τί ἀλλήλων αἱ πίστεις διαφέρουσι· καὶ περὶ ὑπολήψεων πίστεων.

ΤΟ μὲν τοίνυν εἰκὸς τῦ παραδείγματος τούτῳ διαφέρει, διότι τὸ μὲν εἰκὸς ἔχουσιν αὐτοὶ οἱ ἀκούοντες ἔννοιαν· τὰ δὲ παραδείγματα, & ἐκ τῶν ἐναντίων καὶ ἐκ τῶν ὁμοίων φέρεινθ' ὅτι. τὰ δὲ τεκμήρια μόνον ἐκ τῶν πρεῖν λόγων & τῆς πράξεως ἐναντίων σύνεστιν).

ἐν μὲν οὖν τοῖς ἐνθυμήμασι τὸ τοιοῦτον διαφορὰν ἔσχηκεν, ὅτι τὸ μὲν τὸ μᾶλλον τοῦ λόγου ἐστὶ τάξις ἐναντίωσις ὅτι τὸ δ' ἐνθύμημα, καὶ τὰς τοῦ τὰς ἄλλας ἰδέας ἐναντιώσεις ἐξείληφεν. ἢ καὶ διὰ τὸ, τὸ μὲν τὸ μᾶλλον οὐκ ἐφ' ἡμῖν εἶναι λαμβάνειν, δυνατὸν μὴ τοῦ τὰ τοιαῦτα λόγους ἐναντιώσεις εἶναι· τὸ δ' ἐνθύμημα, πολλαχόθεν οἷόν τε ποιεῖσθαι τοῖς λέγουσι· γνώμην δ' ἐνθυμημάτων διαφέρουσιν, ἢ τὰ μὲν ἐνθυμήματα μόνον ἐκ τῶν ἐναντιώσεων συγκεῖσθαι. τὰς δὲ γνώμας καὶ μετὰ τῶν ἐναντιώσεων καὶ ἁπλῶς αὐτὰς καθ' ἑαυτὰς δυνατόν ἐστιν ἐμφαίζειν. τὰ δὲ σημεῖα τῶν γνωμῶν καὶ τῶν τοιαυτηρημάτων ἀπόδειξιν διαφέρουσιν, * ὅτι τὰ μὲν ἄλλα πόθεν, οἷόν ἐστι ποιεῖν τοῖς ἀκούουσιν· τῶν δὲ σημείων ἔνια καὶ σαφῶς εἰδέναι ποιήσαι τοὺς κρίνοντας· καὶ διὸ τῶν μὲν ἑτέρων οὐκ ἔστιν αὐτοῖς ποιεῖσθαι τὰ ὅλα· τῶν δὲ σημείων, πολλὰ ῥᾴδιόν ἐστι ποιήσασθαι· καὶ μὲν ἔλεγχος σημείου τοῦτο διαφέρει, διὰ τὸ μὲν σημείων ἔνια μόνον οἷόν τε ποιεῖν τοὺς ἀκούοντας· ἔλεγχος δὲ πᾶς τὸ ἀληθίαν διδάσκειν τοὺς κρίνοντας· ὥστε τὰς τῶν λόγων καὶ τῶν πραγμάτων πίστεις τί εἶσι, καὶ ὅθεν αὐτῶν δεῖ πορίζεσθαι, καὶ ὅτι ἀλλήλων διαφέρουσιν, οὐκ τῶν προειρημένων ἴσμεν· τῶν δ' ὑπολοίπων, ἐκάστου πάλιν διέλθωμεν· τὸ μὲν οὖν δόξα τοῦ λέγοντός ἐστι, τὸ τὴν αὐτοῦ διάνοιαν ἐμφαίζειν καὶ τῶν πραγμάτων· δεῖ δ' ἔμπειρον ἀποφαίνειν ἑαυτὸν, περὶ ὧν ἂν λέγῃ, καὶ ὑποδεικνύναι ὡς συμφέρει τι πάλαι ἦν λέγειν περὶ τούτων. τὸν δ' αὐτὸ λέγοντα, μάλιστα δεικνύναι μηδεμίαν ἔμπειρίαν ἔχοντα τοῦ ἐναντίου, * περὶ ὧν ἀποφαίνεται, τὸ μὴ δόξαν ὁμοίως. αὐτὸ δὲ τοῦτο μὴ δυνατὸν ᾖ, δεκτέον ὡς καὶ οἱ ἔμπειροι πολλάκις ἐξαμαρτάνουσιν. αὐτὸ δὲ τοῦτο μὴ ἐνδέχεται λέγειν, ὡς ἀσύμφορόν ἐστι τοῖς ἐναντίοις πάλαι περὶ τούτων εἰπεῖν. ταῖς μὲν οὖν δόξαις τῶν λεγόντων οὕτω χρησόμεθα, καὶ αὐτοὶ ἀποφαινόμενοι, καὶ ἑτέροις αὐτὰ λέγοντες.

χρ. ἐξείληφεν.

χρ. ἢ τὰ μὲν.

χρ. περὶ ὧν ἀποφαίνῃ, τὸ τὰ δόξαι.

ΚΕΦΑΛ. ιϛ'.

Περὶ μαρτυρίας καὶ μαρτύρων.

ΜΑρτυρία δέ ἐστιν, ὁμολογία πεπεισμένου ἐκόντι. ἀναγκαῖον δ' εἶναι τὸ μαρτυροῦντα, ἢ πιθανὸν ἢ ἀπίθανον, ἢ ἀμφίβολον πρὸς πίστιν. ὡσαύτως δὲ καὶ τὸ μαρτυρία πιστὸν,

A quòd coniectura quidem circa dictionem actionemque contrarietas quædam est, commentatio verò & circa reliquas ſpecies contrarietates excipit: aut quòd & coniecturam non eſt in nobis aſſumere, niſi circa res, & verba, repugnantia quædam fuerit: commentatio verò è multis locis trahi dicendo poteſt. Sententiæ autem à commentationibus differunt, quòd ex ſolùm ex contrariis conſtant: ſententias verò & cùm repugnantiis, & ſimpliciter ipſas ſecundùm ſeſe oſtendere poſſumus. Signa autem à ſententiis, & ab omnibus antè dictis, hanc habent differentiam, quod reliqua quidem omnia opinionem faciunt apud auditores: ſignorum autem quædam, vt etiam perſpicuè hi cognoſcant, efficiunt. Item quod ex reliquis nequaquam contigerit vt ipſi plurima ſuppeditare poſſimus. Signa vero plurima facilè queunt fieri. Item & argumentum à ſigno hanc habet differentiam, quod ſignorum quidem aliqua opinionem dumtaxat faciunt apud auditores, argumentum autem omnem veritatem iudices edocet. Verborum igitur rerumque probationes cuiuſmodi ſint. & vnde his abundemus, quidque inter ſe differant, poſſumus ex antè dictis cognoſcere: quæ autem opponuntur eis, ſingillatim percurramus. Opinio ergo dicentis eſt, ſuam aduerſus negotia declarare ſententiam. Opus autem eſt, earum ſe rerum, de quibus orationem habuerit, peritum eſſe oſtendat, demonſtretque ſibi conducere non mediocriter vt veritatem de his loquatur: aduerſarium vero demonſtret nullam prorſus, de quibus contrà enuntiet, tenere peritiam, opinionemque identidem oſtendat. Sin hoc fieri nequierit, dicendum erit, ſolere etiam rerum peritos errare nonnunquam. Si hoc autem dici nequeat, dicetur pernicioſum aduerſariis eſſe de hiſce rebus veritatem loqui. Itaque hoc modo dicentis opinionibus vtemur, & noſtra aſſerendo, & aduerſariis contradicendo.

CAPVT XVI.

De teſtimonio, & teſtibus.

TEſtimonium vero, eſt rei cognitæ voluntaria confeſſio. Neceſſe autem eſt aut veriſimile teſtificatum eſſe, aut non veriſimile, aut ad credendum ambiguum. Eodem quoque modo teſtem aut probabilem.

aut improbabilem, aut ambiguum esse. Cùm ergo testificatum verisimile fuerit, & testis verax, testimonia epilogis minimè indigent, ni fortasse decoris gratia, vel sententia, vel commentatione vti paucis volueris. Cùm testis autem suspectus fuerit, demonstrandum erit vt neque gratia, neque cruciatu, neque lucro aliquo hic mendacii quicquam testificaretur. Docendum est etiam, neque conducere quidem mendosum testimonium. Nam & vtilitates paruas esse, & argui difficillimum, præsertim cùm deprehensum non solùm argento, verùm & gloriæ & perfidiæ pœna leges plectendum volunt. De testium igitur fide ita loquemur. Ii autem, qui testimonio contradicunt, oportet testis moribus detrahant, si improbus fuerit; aut testificatum quærendum esse dicant, si minùs probabilitatis habuerit, aut horum vtrique contradicant, & in vnum omnia aduersariorum vitia flagitiaque congerant. Considerandum est etiam, an testis ei cui testimonium dicit, amicus est, aut si secum negotii alicunde est particeps, aut si ei, quem contra testificatur, inimicus est, aut pauper. Hi etenim alii gratia, alii cruciatu, alii lucro mendacii suspicioni obnoxii testificando existunt, & falsorum testium legem de his legumlatorem tulisse inquiemus. Proinde absurdum esse dicemus, quibus legumlator non crediderit, iudices, qui secundum leges iudicare iurati sunt, testibus ipsis credant. Hoc igitur modo testium fidem infirmabimus. Poterimus autem & testimonium imprudentibus aduersariis nostris subducere, hoc pacto: Dic mihi, ô Callicle, testimonium. Per Deos immortales nullo modo sum dicturus: nam me prohibente hæc gesta ab hoc sunt. Et ob id in ferenda sententia falsus testis falsi testimonii pœnæ non erit obnoxius. Cùm igitur testimonium subducere nobis conduxerit, sic eo vtemur. Quod si aduersarii tale quid fecerint, demonstrabimus eorum versutiam, & scriptis testimonium dicere iubebimus. Quomodo igitur & testibus & testimoniis vti conueniat, ex his sciemus.

A ἢ ἄπιστον, ἢ ἀμφίδοξον. ὅταν μὲν οὖν τὸ μάρτυρηθὲν ᾖ πιθανὸν, καὶ ὁ μάρτυς ἀληθινὸς, οὐδὲν δέονται αἱ μαρτυρίαι ἐπιλόγων, ἐὰν μὴ βούλει γάρ τι ἢ ἐνθύμημα σαφέστερον εἰπεῖν τοῦ ἀξίου ἕνεκεν. ὅταν δὲ ἐναντιῶνται ὁ μάρτυς, ἀποδεικνύειν δεῖ, ὡς οὔτε χάριτος ἕνεκεν, οὔτε ζημίας, ἢ κέρδους, ὁ τοιοῦτος αὐτῷ ψευδῆ μαρτυρήσει. δεῖ γὰρ καὶ διδάσκειν, ὅτι οὐ συμφέρει τὸ ψεύδεσθαι μαρτυρεῖν. αἱ μὲν γὰρ ὠφέ-
B λειαι μικραί· ὅσοι δ' ὄφελος χιλιῶν, χαλεπόν. γεγραφέναι δ' ἔστιν οὐ μόνον εἰς ἀργύριον οἱ νόμοι ζημιοῦσιν, ἀλλὰ καὶ εἰς δόξαν καὶ εἰς ἀπιστίαν. τοὺς μὲν οὖν μάρτυρας, οὕτω πιστοὺς ποιήσομεν. ἀνελέγχους δὲ μαρτυρίας, δεῖ τὸν τόπον τοῦ μάρτυρος διαβάλλειν, ἢ ὡς πονηρός· ἢ τὸ μαρτυρούμενον ἄξιον ψέγειν, * ἢ ὡς πιθανόν· ἢ καὶ συναμφοτέρους τοὺς τρόπους ἀνελέγχειν, συμβάλλοντα τὰ φαυλότατα τῶν ἐναντίων εἰς ταὐτό. σκεπτέον δὲ
C καὶ εἰ φίλος ἐστὶν ὁ μάρτυς ᾧ μαρτυρεῖ, ἢ εἰ μέτεστιν αὐτῷ πολλῶν τοῦ πράγματος, ἢ ἐχθρός ἐστιν οὗ κατὰ μαρτυρεῖ, ἢ πένης. τούτων γὰρ οἱ μὲν διὰ χάριν, οἱ δὲ διὰ πλεονεξίαν, οἱ δὲ διὰ κέρδος ἐναντιοῦνται τὰ ψευδῆ μαρτυρῆσαι. καὶ τὸν ψευδομαρτυρίων νόμον, ὅτι τούτοις τοῖς τεκμηρίοις φήσομεν τὸν νομοθέτην. ἄτοπον οὖν εἰ τὸν νομοθέτου τοῖς μάρτυσι μὴ πιστεύσαντος, τοὺς κρίνοντας πιστεύσει αὐτοῖς καὶ τοῖς νόμοις κρίνει ὀμωμοκόσι. τοὺς μὲν οὖν μάρτυρας οὕτως ἀπι-
D στοὺς ποιήσομεν. ἔστι δὲ καὶ κλέπτειν τὴν μαρτυρίαν τοιοῦτόν τι· μαρτύρησόν μοι, ὦ * Λεισικλῆς. μὰ τοὺς θεοὺς οὐκοῦν ἔγωγε· κωλύοντος γὰρ ἐμοῦ, ταῦτα ἔπραξεν οὗτος. ἐπὶ τοῦτο οὖν ἀποφάσει ψευδομάρτυρας δίκαιον οὐχ ὑφέξει. τοιγάρτοι, ὅταν μὲν ἡμῖν * συμφέρῃ κλέπτειν τὴν μαρτυρίαν, οὕτως αὐτῇ χρησόμεθα. ἐὰν δ' οἱ ἐναντίοι τοιοῦτόν τι ποιήσωσιν, ἐμφανιοῦμεν τὴν κακοποιΐαν αὐτῶν, καὶ συγγραφαῖς μάρτυρεῖν κελεύσομεν. μάρτυσι μὲν οὖν καὶ μαρτυρίας ἐκ τούτων ἴσμεν ὡς δεῖ χρήσασθαι.

E

CAPVT XVII.

De quæstione.

QVæstio vero, est inuita conscii hominis confessio. Cùm nobis igitur vtile fuerit eam vehementem efficere, dicendum erit vt priuati quidem homines de valde necessariis, ciuitates autem de maximis rebus ex quęstionibus probationes

ΚΕΦΑΛ. ιζ'.

Περὶ βασάνου.

ΒΑσανος δέ ἐστι μὲν ὁμολογία παρὰ συνδόλου, ἄκοντος δέ. ὅταν μὲν οὖν συμφέρῃ ἡμῖν ποιῆσαι αὐτὸν ἑκόντα, λεκτέον ὡς οἵ γε ἰδιῶται παρὰ τῶν ἀναγκαιοτάτων, καὶ αἱ πόλεις παρὰ τῶν μεγίστων, ἐκ βασάνων ταῖς πίστεσι

λαμβάνοισι, καὶ δι' ἃ πιστότερόν ἐστι βάσανος μαρτύρων. τοῖς μὲν γὰρ μάρτυσι συμφέρει πολλάκις ψεύσασθαι· τοῖς δὲ βασανιζομένοις, λυσιτελεῖ τάληθῆ λέγειν. οὕτω γὰρ παύσονται τάχιστα τῆς κακοπαθείας. ὅταν δὲ βούλῃ τὰς βασάνους ἀπίστους ποιεῖν, τοῦτον μὲν λεκτέον, ὡς οἱ βασανιζόμενοι τοῖς ἐκδιδοῦσι πολέμιοι γίνονται· καὶ διὰ τοῦτο πολλοὶ τῶν δεσποτῶν κατεψεύδονται ἐπεὶ ὅτι πολλάκις τοῖς βασανιζομένοις οὐ τὰ ἀληθῆ, ἵν' ὡς τάχιστα τῶν κακῶν παύσωνται. δεικτέον δ' ὅτι καὶ τῶν ἐλευθέρων πολλοὶ ἤδη βασανιζόμενοι, καθ' ἑαυτῶν ἐψεύσαντο, βουλόμενοι τὸν τῆς δουλικῆς κακοπαθείας ἐκφυγεῖν. ὥστε πολὺ μᾶλλον εὔλογον τοὺς δούλους ψευσαμένους καθ' τῶν δεσποτῶν βούλεσθαι τὸν αὐτῶν πόνον ἐκφυγεῖν, * πολλὰς κακοπαθείας τοῖς σώμασι καὶ ταῖς ψυχαῖς ὑποδεύντες, ἵν' ἕτερόν μηδὲν πάθωσιν, αὐτοὶ βούλεσθαι μὴ ψεύδεσθαι. τοὺς μὲν οὖν βασάνους ἐκ τῶν τοιούτων καὶ τῶν τούτοις ὁμοιοτρόπων πιθανὰς καὶ ἀπιθάνους καταληπτέον.

γρ. ἢ πολλὰς

ΚΕΦΑΛ. ιη'.

Περὶ ὅρκου.

ὈΡΚΟΣ δ' ἐστὶ μετὰ θείας προσκλήσεως φάσις * ἀναπόδεικτος. δεῖ δ' αὐτὸν ὅταν μὲν αὔξειν ἐθέλωμεν, λέγειν οὕτως· οὐδεὶς ἂν ὀμόσειεν, φοβούμενος τὸ τε πρὸς τοὺς θεοὺς τιμωρίαν, καὶ τὸ πρὸς τοὺς ἀνθρώπους αἰσχρόν· καὶ διεξιέναι, ὅτι τοῖς μὲν ἀνθρώποις λανθάνειν ἐστί, τοῖς δὲ θεοῖς οὐκ ἔστιν. ὅταν δ' οἱ ἐναντίοι καταφύγωσιν εἰς ὅρκον, καὶ βουλώμεθα ἡμᾶς ταπεινοῦν αὐτὸν δεικτέον ὡς τῶν αὐτῶν ἐστιν ἀνθρώπων τὰ πονηρὰ πράττειν καὶ μὴ φοβεῖσθαι ὀμνύειν τοὺς. ὅστις γὰρ κακουργῶν, οἴεται λανθάνειν τοὺς θεούς, οὗτος οὐδὲ ὀμνύων, ἐπιορκήσειν οἴεται τυγχάνειν. καὶ πρὸς μὲν τὴν ὅρκων ὁμοιοτρόπως τοῖς πρόσθεν ῥηθεῖσιν λύσιν ἐπιφέροντες, λέγειν δὲ πορισόμεθα ἐφ' αὐτῶν. συλλήβδην δ' εἰπεῖν πάσας πίστεις ἤδη, καθάπερ ἐπροθέμεθα, διεξεληλύθαμεν, καὶ * διδώκαμεν, οὐ μόνον ἐφ' ἑκάστῃ αὐτῶν διωρισμένοις ἔθηκεν, ἀλλὰ καὶ πρὸς ἀλλήλων διαφέρουσι, καὶ πῶς αὐταῖς χρηστέον. νῦν δ' ἐφ' τῶν ἐπολοίπων, ἃ τῶν τεττάρων εἰδῶν ἐστι, καὶ τοῦτο πρῶτος τοὺς λόγους χρήσιμα ἂν, διδάσκειν ὑπειρήσομεν.

Syl. διδώκαμεν,

A capiunt, quodque certior testibus est quæstio. Nam testibus mentiri conducit sæpe: quibus autem quæstiones admotæ sint, veritatem loqui plurimum vtilitatis affert: sic enim cruciatu celerrimè liberantur. Cùm verò quæstiones improbare volueris, primùm quidem dicendum erit, vt quæstionibus cruciati, iis, à quibus traditi sunt, hostes fiunt, & propterea nonnihil in heros mentiuntur: deinde quòd quærentibus plerumque non vera confitentur: quò maturiùs doloribus sese eximant. Erit etiam demonstrandum, nonnullos liberos homines, quò celeriùs B supplicium effugerent, aduersum semetipsos tormentis affectos ementitos. Quamobrem magis consentaneum esse, seruos aduersus dominos, quò suum effugiant cruciatum, ementiri, quàm multos dolores, & corporibus & animis tolerare, quò cæteri nihil mali patiantur, vbi mentiri ipsi noluerint. Quæstiones igitur ex iis atque horum similibus probabiles & improbabiles constituemus.

C

CAPVT XVIII.

De iureiurando.

IVsiurandum est, cum diuina veneratione dictio probationis expers. Cùm igitur augere ipsum voluerimus, ita dicendum erit: Nemo certè peierare vellet, cùm diuini supplicii metu, tum dedecoris apud homines. Eritque subdendum, latere homines posse, deos autem non posse. Cùm aduersarii verò ad iusiurandum confugerint, si extenuare id voluerimus, demonstrandum erit, eorundem esse hominum vt malè agant, & peierare non curent. Nam qui facinorosus deos latere putat, hic neque peierans supplicium se ire sortitum putat. Et iusiurandum quidem eodem modo, quo etiam reliqua antè dicta tractauimus, planè dicendo nobis suppetere. Summatim autem omnes probationes, quemadmodum proposuimus, iam percurrimus, dedimusque non eam vim solùm, quam earum quælibet haberet, verùm etiam quid inter se differunt, & quo pacto his vti conueniat, ostendimus. Nunc autem edocebimus de reliquis partibus, quæ & trium specierum sunt, & in omnem orationem plurimum decoris & vtilitatis adferunt.

A

CAPVT XIX.

De præoccupatione.

PRæoccupatio igitur est, qua & auditorum existimationes, & eorum, qui contradicturi sunt, verba præuenientes, obuias difficultates remouebimus. Auditorum autem existimationes hoc sunt modo præoccupandæ. Admirantur autem aliqui fortasse B vestrum, quòd ipse iuuenis ita de rebus magnis verba facere aggressus fuerim. Et rursum, Nemo se mihi difficilem obuiam offerat, quod de his sim vobis rebus consulturus, de quibus alii quidam audacter apud vos eloqui cunctantur. Quæ igitur molestè auditores laturi sunt, sic præoccupando, causas veras afferre oportet, quibus rectè facere consultando videare? vtpote qui demonstres oratorum inopiam, periculorum magnitudinem, aut publicam vtilitatem, aut aliam huiusmodi causam, qua auditorum indignationem C soluturus sis. Quòd si nihilominus auditores turbentur, breuiter dicendum est, vel tanquam in sententiæ, vel vt in commentationis figura. Quare omnium absurdissimum venire quidem, tanquam ea hisce de rebus consulturos, quæ optima sint: nunc autem quandoquidem nolunt eos audire, qui sententiam dicunt, arbitrari pulchrè consulere posse. Et rursum honestum est, aut ipsos assurgentes sententiam dicere, aut dicentes audire D quæcunque ex suffragiis facere ipsi censuerint. Deliberatiuo igitur in genere sic est & præoccupationibus vtendum, & tumultibus occurrendum. In iudiciali autem præoccupationibus vtemur: quemadmodum etiam in prædictis. Occurremus autem tumultibus, si quidem in orationum principiis fiant: hoc modo: Nonne igitur absurdum est, legumlatorem quidem iussisse duas orationes aduersariorum cuique reddendas, vos autem iudices ex lege iudicare iureiurando adstringi, deinde ne E vnam quidem orationem audire velle, & eam quidem orationem quæ tantam consilii vim habet, vt in ea audienda rectissimè sitis sententiam laturi: vos autem in his adeò negligentes esse, vt cùm neque ipsa dictionum initia pertuleritis, iam omnia accuratissimè didicisse existimetis? Et alio modo. Qui non absurdum est, Legumlatorem quidem in pari sententiarum numero imperare reo victoriam dari:

ΚΕΦΑΛ. ιϑ'.

Περὶ τῆς προκαταλήψεως.

ΠΡΟΚΑΤΑΛΗΨΙΣ λόγων ἐστὶν, δι' ἧς τὰς παρ' ἀκουόντων ἀποριμήσομεν, καὶ τὰς τῶν ἀξιολέκτων μελλόντων λόγους προκαταλαμβάνοντες, ἐπεξαιρήσομεν τὰς ἀπορουμένας δυσχερείας. καὶ τὰς μὲν τῶν ἀκουόντων ἀπορίας ὧδε χρὴ προκαταλαμβάνειν· ἴσως δέ τινες ὑμᾶς θαυμάζοιεν ἂν νέος ὢν οὕτω περὶ μεγάλων πραγμάτων ἐπιχειρήσαι δημηγορεῖν. καὶ πάλιν· μή τις ἀπορήσῃ μοι δύσκολος, ὅτι μέλλω συμβουλεύειν ὑμῖν, περὶ ὧν ἔχουσί τινες ἄλλοι παρρησιάζεσθαι πρὸς ὑμᾶς. περὶ μὲν οὖν τῶν μελλόντων δυσχεραίνεσθαι τοῖς ἀκούουσιν, οὕτω δεῖ προκαταλαμβάνειν φέρειν αἰτίας πρὸ ἃς ὀρθῶς ποιεῖν δόξεις συμβουλεύων, δείκνυμι τὴν ἐρημίαν τῶν λεγόντων, τὸ μέγεθος τῶν κινδύνων, ἢ τὸ τῆς κοινῆς συμφέρον, ἢ ἄλλην τοιαύτην αἰτίαν, δι' ἧς λύσεις τὴν ὑποφερομένην δυσχέρειαν. αἱ δὲ μὴ δέοι ἤτοι θορυβῶσιν οἱ ἀκούοντες, χρὴ λέγειν ζωπύρως, ἢ ὡς ἐν γρόμμης, ἢ ὡς ἐνθυμήματος σήματι. δεῖ πάντων ἀποπώτατόν ἐστιν ἔχειν μὴ ὡς περὶ τῶν πραγμάτων βουλευσομένους τὰ κρείττω νῦν δὲ μὴ βουλομένους ἀκούειν τῶν λεγόντων, οἴεσθαι καλῶς ἂν βουλεύσασθαι. καὶ πάλιν, ὅτι καλόν ἐστιν, ἢ αὐτοὺς αἰτίσασθαι συμβουλεύειν, ἢ τοῖς συμβουλεύουσιν ἀκούσαντας, ἀφ' ἃ αὐτοῖς δοκῇ, χρῆσθαι. ἐν μὲν οὖν τοῖς δημηγορικοῖς οὕτω καὶ τὴν προκαταλήψεσι χρηστέον, καὶ τοῖς θορύβοις ἀποκριτέον. ἐν δὲ τοῖς δικανικοῖς προοιμίοις τοῖς μὲν ἀπορουμένοις ἐναντία τοῖς ἀποφερομένοις. ἀποκριτέον δὲ τοῖς θορύβοις, ἐὰν μὲν ἐν ἀρχαῖς γένωνται τοῦ λόγου, ὧδε πως· οὐκ ἄλογον οὖν ἐστιν, τὸν μὲν νομοθέτην τάξαι δύο λόγους τῶν ἀντιδίκων ἑκάστῳ ἀποδοῦναι· τοὺς δὲ δικάζοντας ὑμᾶς ὀμωμοκέναι καὶ τὸν νόμον κρίνειν, εἶτα μηδὲ τὸν ἕνα λόγον ἀκοῦσαι βούλεσθαι; καὶ ἔτι μὴν ὑμᾶς τοσαύτην ὀργὴν ἔχειν, ὅπως ἀκούσαντες πάντων τῶν λεγομένων θύρηθεν θήσεσθε τὸν ψῆφον· ὑμᾶς δὲ περὶ τούτων οὕτως ὀλιγώρως ἔχειν, ὥστε μήτε τὰς ἀρχὰς ἐπομείναντας τοῦ λόγου, ἤδη νομίζειν ἀκριβῶς ἅπαντα γινώσκειν. καὶ ἄλλως· πῶς οὐκ ἄλογόν ἐστι, τὸν μὲν νομοθέτην τάξαι τοῦ ψήφου ἴσον γινόμενον τὸν φεύγοντα νικᾶν·

ὑμᾶς δὲ οὕτως ἀναιδῶς παρασκευάζειν περὶ τούτων, ὡς μηδὲ ἀπολογουμένων τοῖς ἁμαρτάνουσιν ἀκούειν; καὶ τοῦτον μὲν διὰ τὸ μᾶλλον κινδυνεύειν τοὺς φεύγοντας, ἀποστερεῖν τούτου τοῦ πλεονεξίαν αὐτοῖς ἐν τοῖς ψήφοις· ὑμᾶς δὲ τοῖς μὲν ἀκινδύνως κατηγορεῖσθαι μὴ

γρ. φιλονεικεῖν, Sc οὕτως, vel, οὐπω πὶ θορ.

* φιλονεικεῖν, τοὺς δὲ μετὰ φόβου καὶ κινδύνων περὶ τοῖν κατηγορουμένων ἀπολογουμένους, * ὡς θορυβοποιοῦντας ἐκπλήττειν; ἐὰν μὲν οὖν ἐν ἀρχαῖς οἱ θόρυβοι γίνωνται, τοῦτον τὸν τρόπον αὐτοῖς ἀποστατέον· ἐὰν δὲ προσελπλυθότος τοῦ λόγου θορυβῶσιν, ἐὰν μὲν ὀλίγοι τινὲς τοῦτο ποιῶσιν, ἐπιλιμπτέον τοῖς θορυβοῦσι, καὶ πρὸς αὐτοὺς λεκτέον, ὅτι δίκαιον νῦν μὲν αὐτοῖς ἀκοῦσαι ἐστιν, ἵνα μὴ κωλύσωσι τοῖς ἄλλοις ὀρθῶς δικάζειν· ἐπὰν δὲ ἀκούσωσι, τότε ποιεῖν ὅ, τι ἂν ἐθέλωσιν. ἐὰν δ' ὁ πλῆθος θορυβῇ, μὴ τοῖς κρίνουσιν, ἀλλ' ἑαυτῷ ἐπιπλῆξον. τὸ μὲν γὰρ ἐκείνοις ἐπιτιμᾶν, ὀργὴν ἐργάζεται· τὸ δ' ἑαυτῷ ἐπιπλῆξαι * καὶ λέγειν ἡμαρτηκέναι,

γρ. ἐκλέγειν ἀντὶ τοῦ λέγειν. ἡμ.

συγγνώμης ποιήσεται τυχεῖν. δεῖ δὲ καὶ τὸ χρειῶδες τοῦτον εἰδέναι τὸν λόγον, καὶ περὶ ὧν μέλλουσι χρήσθαι τῷ ψηφοφορεῖν, ἤδη τοῖς ἀκροωμένοις φανερὸν ποιῆσαι. συλλήβδην δὲ πρὸς τοὺς θορύβους ἀποστήσομεν κεφαλαιωδῶς, ἢ γνώμῃσι, ἢ ἐνθυμήμασι, δείκνυντες τοῖς θορυβοῦσι, ἢ τοῖς δικαίοις, ἢ τοῖς νόμοις, ἢ τῷ συμφέροντι τῆς πόλεως, ἢ τῷ καλῷ ἐναντιούμενοι. ἐκ γὰρ τῶν τοιούτων ἐστὶν ὅτι μάλιστα παῦσαι τοὺς ἀκούοντας θορυβοῦντας. τοῖς μὲν οὖν πρὸς τοὺς ἀκροατὰς προκαταλήψεσιν, ὡς δεῖ χρῆσθαι, καὶ ὅπως τοῖς θορύβοις ἀποστατέον, ἐκ τῶν εἰρημένων ἴσμεν. τὰ δὲ ὑπὸ τῶν ἀντιδίκων ὑπάρξαντα λέγεσθαι πάλιν, ὡς δεῖ προκαταλαμβάνειν, ὑποδείξω. ἴσως οὖν ὀδυρεῖται αὐτῶν τινὰ, ἢ ὀνειδίζω· ἴσως οὖν ὀδυρεῖται αὐτῶν τινὰ, ἢ ὀνειδίζω, ἀλλ' ὁ τούτου τρόπος ὑποπτος ἔσται. καὶ πάλιν, πιθανὸν μὲν αὐτὸν, τάδε καὶ τάδε μέλλειν λέγειν. ἐν μὲν οὖν τοῖς προτέροις λόγοις οὕτω δεῖ τὰ ὑπάρξαντα λέγεσθαι ὑπὸ τῶν ἐναντίων προκαταλαμβάνοντα λύειν, καὶ ἀσθενῆ ποιεῖν. καὶ γὰρ κἂν πάνυ ἰσχυρὰ ᾖ τὰ προδιαβεβλημένα, ὑποπτα φαίνεται μεγάλα τοῖς ἤδη προσηκηκόσιν. ἐὰν δ' ἐν ὑστέροις λόγοις ἔχωμεν, καὶ οἱ ἐναντίοι προκατειλήφότες ὦσιν, ἃ μέλλομεν λέγειν, αὖθις προκαταληπτέον ὅσα ἂν ὑπολάβωμεν λύοντα τάδε τὸν τρόπον· ὅτι μόνον μὲ κατέψευσται πολλὰ πρὸς ὑμᾶς, ἀλλὰ καὶ σαφῶς εἰδὼς ὅτι ἐξελέγξω αὐτὸν, προκατέλαβέ μου τὸν λόγον καὶ προδιέβαλεν,

A vos autem vsque adeò contrà de iis sentire, vt neque insimulationi reos respondentes audiatis: & illum quidem ob maius reorum periculum hanc ipsis prærogatiuam atque priuilegium in ferendis sententiis impartiri, vos autem contrà iis qui vllo sine periculo accusatum veniunt, neque contentiosos neque pertinaces esse: eos verò, qui cum metu periculoque criminibus respondent, clamoribus corripere, atque perterrere? Siquidem igitur in orationum initiis turbæ fiant, hoc pacto erit iis occurrendum. Quòd si quid in dictionis progressu dicentem turbauerit, si quidem pauci quidam id agant, erunt hi corripiendi, dicendumque ipsorum profectò esse iustitiæ, vt sese nunc ad audiendum præstent, ne aliis rectè iudicandi impedimento sint: cùm verò audierint, vt nunc quicquid libuerit, faciant. Sin multitudo omnis tumultuetur, non ipsos iudices, sed ipsum te corripias oportet. Nam si illis molestus fueris, iram in te contrahes. Si te verò accusaris, ac dixeris deliquisse, vt veniam consequare, facilè præstabis. Opus est etiam iudices deprecemur, vt nos dicentes benignè audiant, & quarum rerum clàm sententiam sunt laturi, iam perspicuam mentem ponant. Vt autem breuiter complectamur, turbis summatim occurremus vel sententiis, vel commentationibus, ostendemusque, perturbantes, aut iusto, aut legitimo, aut publico vtili, aut honesto repugnare. Ex hisce namque maximè fit, vt auditores à tumultibus acquiescant. Quomodo igitur præoccupationibus apud auditores vtendum sit, & quo pacto turbis occurrendum, ex antè dictis cognoscemus. Quæ autem ab aduersariis verisimiliter dici poterunt, rursum quomodo præuenienda sunt, demonstrabo. Fortéque suam deflebit inopiam, cuius non ego quidem, sed huius mos erit causa. Et rursus, Audio ipsum & hoc, illudque dicturum. In superiore ergo oratione, quæ aduersarii dicturi videantur, sic præoccupando & soluere, & infirmare oportet. Etenim tametsi firmissima sunt, quorum insimulantur, non itidem magna iis qui iam antea audierint, videntur. Quòd si secundæ in dicendo partes nobis datæ fuerint, & aduersarii quæ dicturi sumus, præoccuparint, ea rursum contrà anticipando, ita à nobis soluenda sunt: Hic autem nedum multa de me mentitus apud vos fuerit, sed certò sciens sese à me redargutum ri, meam orationem occupando calumniiæ dedit,

ne ea quàm oranti sibi præstiteratis, in me audiendo attentione sitis: vel ne ipse orationem habeam apud vos ob eam quam hic de me priùs calumniam habuerit. Sed planè puto oportere vos meam dictionem ex me ipso potiùs quàm ex aduersario meo cognoscere: & si hęc ab eo sunt priùs dicendo insimulata, quas non mediocres dixerim esse coniecturas, cum nihil nunc sani dictitare? Vtitur autem & Euripides in Philoctete pulcherrimè hac specie, hoc modo: *Dicemus ipsi, licet & hic nostram putet iam perdidisse dictionem, suggerens iniuriam fecisse. Verùm ex me meas res disce, Sese pandet hic de se loquens.* Quemadmodum igitur præoccupationibus & erga iudices & erga aduersarios sit vtendum, ex his sciemus.

A ἵν' ὑμεῖς μὲν ὁμοίως αὐτῷ προσέχητε, ἢ ἐγὼ μὲν εἴπω πρὸς ὑμᾶς αὐτὸν, ἀφ' ὧν ἀφαιρεσούργηται πρότερον ὑπὸ τούτου. ἐγὼ δ' οἶμαι δεῖν τοὺς ἐμοὺς λόγους περὶ ἐμοῦ παυσάνεσθαι ὑμᾶς, ἀλλὰ μὴ ἀφ' ὑμῶν. Εἰ δὲ καὶ ταῦτ' ἔστι προδιέσυρε λέγων, ἃ φημι οὐ μικρὰ σημεῖα εἶ) τὸ μηδὲν ὑγιὲς τοῦτον λέγειν. χρήσεται δὲ καὶ Εὐριπίδης ὁ Φιλοκτήτῃ τοιχικῶς τούτῳ τῷ εἴδει ἀφ' τοῦδε. Λέξω δ' ἐγὼ, κἂν μου ἀφαφθίρας * δοκῇ Λόγους ὑποψὰς αὐτὸς ἠδικηκέναι. Αλλ' ἔξ ἐμοῦ γὰρ τἀμὰ μαθὴσῃ κλύων· Ο δ' αὐτὸς αὐτὸν ἐμφανιεῖ σοι λέγων. ταῖς μὲν δὴ προκαταλήψεσιν ὡς δεῖ χρῆσθαι καὶ πρὸς τοὺς κριτὰς, καὶ πρὸς τοὺς ἐναντίους, ἴσμεν ἀφ' τούτων.

B

Fort. δεκῆ λόγους ὑποψὰς αὐ.

CAPVT XX.

De postulatis.

POstulata verò in orationibus sunt, quæ ab auditoribus oratores postulant. Horum autem alia sunt iusta, alia verò iniusta. Iustum quidem postulatum est, per quod iis quæ loquimur, attentionem præstari ac benignè audiri petimus. Iustum etiam, quo secundùm leges nos iuuari, ac nihil præter leges in nos decerni, & casibus ignoscendum postulamus. Si quidem postulatum præter leges fuerit, iniustum: si verò secundùm leges fuerit, iustum dicitur. Postulata igitur sunt huiuscemodi: ipsorum autem differentias diuisimus, quo & iustum & iniustum postulatum dignoscentes, non ineptè iis vti possimus, & ne nos aduersarii lateant, cùm iniustum quicquam à iudicibus flagitant. Et de iis quidem, & ex antè dictis, scire poterimus.

C

ΚΕΦΑΛ. κ'.

Περὶ αἰτημάτων.

D

ΑΙΤΗΜΑΤΑ δέ ἐστιν ἐν τοῖς λόγοις, ἃ πρὸς τὴν ἀκουόντων οἱ λέγοντες αἰτοῦνται. τούτων δ' ἐστὶ, τὰ μὲν ἄδικα, τὰ δὲ δίκαια. δίκαιον μὲν οὖν ἐστι, τὸ, τὴν προσέχειν τοῖς λεγομένοις αἰτεῖσθαι, καὶ μετ' εὐνοίας ἀκούειν. δίκαιον δὲ καὶ τὴν πρὸς νόμους αὐτοῖς βοηθῆσαι, καὶ τὸ μηδὲν πρὸς τοὺς νόμους ψηφίσασθαι, καὶ τὸ τοῖς ἀτυχήμασι συγγνώμην ἔχειν. ἐὰν μὲν ᾖ πρὸς τοὺς νόμους, ἄδικον· ἐὰν δὲ μὴ, δίκαιον. Τὰ μὲν οὖν αἰτήματα, ταῦτά ἐστι. διειλόμεθα δ' αὐτῶν τὰς διαφορὰς, ἵν' εἰδότες τὸ, τι δίκαιον καὶ τὸ ἄδικον, χρώμεθα τοῖς καιροῖς, καὶ μὴ λανθάνωσιν ἡμᾶς οἱ ἐναντίοι, ἄδικόν τι αἰτοῦντες τοὺς δικάζοντας. καὶ πρὸς μὲν τούτων ἐκ τῶν εἰρημένων ἐσόμεθα.

E

CAPVT XXI.

De iteratione.

ITeratio autem, est breuis admonitio. Ea verò vtendum est tum circa partium, tum circa totius orationis exitum. Iterabimus autem summatim vel ratiocinando, vel interrogando, vel enumerando, vel eligendo. Ipsorum autem vnumquodque quale sit, demonstrabo. Ratiocinari igitur est huiusmodi: Ambigo autē ipse quidem quid hi fecerint,

ΚΕΦΑΛ. κα'.

Περὶ παλιλλογίας.

ΠΑλιλλογία δέ, ἔστι μὲν στεῦγμος ἀναμνήσεως. δεῖ δ' αὐτῇ χρῆσθαι καὶ πρὸς τῶν μερῶν καὶ πρὸς τῶν ὅλων λόγων τοῦ τελευτᾶν. παλιλλογήσομεν δὲ ἐν κεφαλαίοις, ἢ ἀφαλογιζόμενοι, ἢ προαιρούμενοι, ἢ ἐπερωτῶντες, ἢ ἐπαλογιζόμενοι. δείξω δ' αὐτῶν ἕκαστον ὅ ἐστι. τὸ μὲν οὖν ἀφαλογίζεσθαι τοιόνδε ἐστίν. ἀπορῶ δ' ἐγὼ καὶ αὐ ἐποίησάν οὗτοι,

εἰ μὴ φανερὸν ἦν ὑμῖν πρότερον ἐγκαταλελοιπότες. ἐξηλέγχοντο δ' ὅτι τὴν πόλιν ἡμῶν στρατεύσαντες, οὐδὲν δ' πώποτε ὧν ὡμολογήκασι ποιήσαντες. τὸ μὲν οὖν ἐξελέγχεσθαι τοιοῦτόν ἐστι. τὸ δὲ ἀπολογίζεσθαι τοιοῦτον. ἀπέδειξα μὲν αὐτοὺς ἡμᾶς λυσάντας πρότερον τὴν συμμαχίαν, καὶ πρῶτον ὑπ' ἐκείνων ἡμῖν, ὅτε πρὸς Λακεδαιμονίους ἐπολεμοῦμεν· καὶ μάλιστα ἀπορθοῦντας ἐξανδραποδίσασθαι τὴν πόλιν ἡμῶν. τὸ μὲν οὖν ἀπολογίζεσθαι, τοιοῦτόν ἐστι. τὸ δ' ἐκ προαιρέσεως ἀναμιμνήσκειν, τοιόνδε· ἐχρῆν μεῖναι δέ δεῖ, ὅτι συμβέβηκεν ἡμῖν ἐξ ὅτου τὴν φιλίαν πρὸς ὑμᾶς ἐποιησάμεθα, μηδέποτε κακῶς ὑπὸ τῶν πολεμίων παθεῖν. βοηθήσαντες γὰρ ἡμῖν πολλάκις, ἐκώλυσαν Λακεδαιμονίους τὴν χώραν ἡμῶν διαφθεῖραι. χρήματα δὲ πολλὰ καὶ νῦν φέροντες διαπλέουσιν. ἐκ προαιρέσεως μὲν οὕτως ἀναμνήσομεν ἐξ ἐφωτήσεως δὲ τόνδε τὸν τρόπον· ἡδέως δ' ἂν αὐτῶν πυθοίμεθα, διὰ τί ταῖς συνθήκαις ἡμῖν οὐκ ἀποδιδόασιν· οὐ γὰρ ὡς ἀπορήσουσιν εἰπεῖν αὖ πολεμήσαντες, εἰ τοσαῦτα χρήματα καθ' ἕκαστον ἐνιαυτὸν ἐκ τῆς χώρας ἐπιδεικνύουσι λαμβάνειν· οὐδ' ἂν φήσουσιν εἰς τὴν τῆς πόλεως διοίκησιν πολλὰ δαπανᾶν. πάντων γὰρ ἐλάχιστα τῶν νησιωτῶν ἀναλίσκοντες φαίνονται. ἐκ μὲν οὖν ἐπιτροπῆς οὕτω παλιλλογήσομεν.

ΚΕΦΑΛ. κβ'.

Περὶ εἰρωνείας.

ΕΙΡΩΝΕΙΑ δ' ἐστὶ λέγειν τὰ πρόσποιούμενον μὴ λέγειν, ἢ ἐν τοῖς ἑαυτοῦ ὀνόμασι τὰ πράγματα προσαγορεύειν. εἴη δ' ἂν αὐτῆς τὸ σχῆμα τοιοῦτον, ἐν τῷ περὶ τῶν εἰρημένων σύντομος ἀναμιμνήσκειν. οὐδ' ἂν δ' οἴμαι δεῖν λέγειν, ὃν οὗτοι μὲν οἱ φάσκοντες πολλὰ ἀγαθὰ πεποιηκέναι, πλείονα φαίνονται τὴν πόλιν ἐκκεκακουργηκότες· ἡμεῖς δ' οἷς οὐδὲ φασιν ἀχρείοις εἶναι, τούτοις τε πολλάκις βοηθήσαντες, καὶ τοῖς ἄλλοις οὐδὲν ἀδικήσαντες. τὸ μὲν οὖν ἐκ προσποιήσεως παραλείψεως λέγοντα σύντομος ἀναμιμνήσκειν, τοιοῦτόν ἐστι. τὸ δ' ἐν τοῖς ἐναντίοις ὀνόμασι προσαγορεύειν τὰ πράγματα, πάλιν τοιοῦτόν ἐστιν· οὗτοι μὲν οἱ κακοὶ πολλὰ φαίνονται τοῖς συμμάχοις κακὰ πεποιηκότες·

A nisi vos planè antea reliquissent: arguebantur autem aduersus hanc vrbem nostram cum exercitu processisse: nihil verò eorum vnquam, quæ spopondissent, factitarunt. Itaque ratiocinari est huiusmodi. Enumerare autem tale est. Demonstraui autem ipsos, qui priores societatem soluêre, qui primùm nos sunt adorti, quo tempore aduersus Lacedæmonios bellum gerebamus quique maximè studuere vrbem nostram in prædam vertere. Enumeratio igitur est huiusmodi. Ex electione autem admonere est huiusmodi: Recordari oportet contigisse nobis, vt posteaquam societatem cum iis iniuimus, nihil vnquam mali ab hostibus passi sumus. Nam cùm sæpenumero nobis auxilio veniissent, Lacedæmonios, qui nostrum agrum deuastarent, propulsarunt: multas etiam pecunias, etiam hoc tempore ad nos deferunt. Ex electione igitur hoc modo admonebimus: ex interrogatione verò hoc modo: libenter autem ex istis quærerem, Quid vobis pro conuentis haud soluunt? Neque enim indigentes se dicere audeant, quippe qui tantum pecuniarum ex hoc solo quotannis accepisse demonstrentur. Neque dixerint quidem, multum æris circa Rempublicam consumpsisse. Prorsus enim minores impensas, quàm reliqui omnes insulani, pertulere. Ex interrogationibus igitur hoc pacto tractabimus.

CAPVT XXII.

De ironia.

IRonia verò, quam tum simulandi tum dissimulandi cauillationem vocamus, est, cùm aliud dicimus, & aliud dicere simulamus. Eius autem forma sit huiusmodi, vt in antè dictis breuiter commorando persistam. Nequaquam verò dicere oportet, mea sententia, vt hi, qui multa se bona factitasse prædicant, malis plurimis ciuitatem affecerint: nos verò, qui ab iis ingratitudinis carpimur, & iis auxilio sæpe fuerimus, & iniuriam nemini intulerimus. Cùm igitur aliquid simulamus omittere, eo quòd breuiter dicimus, hoc pacto admonemus. Res verò contrariis nominibus appellare ita fit:

τοὺς δὲ καὶ πολλάκις βοηθήσαντες, καὶ τοὺς ἄλλους οὐδὲν ἀδικήσαντες·

Hi quidem probi viri multorum malorum socii extitere, nos autem ignaui plurimorum fulmus bonorum authores. Ex iis igitur breuiter admonentes iterationibus vtemur, & circa singularum partium, & circa totius orationis exitum.

ἡμᾶς δ' οἱ φαῦλοι, ἀγαθῶν αὐτοῖς ἄμμοι καταστάντες. ἀφ' τούτων μὲν οὖν στωτόμως ἀναμιμνήσκοντες, ταῖς παλιλλογίαις χρησόμεθα, καὶ τοῖς τῶν μερῶν καὶ τοῖς τῶν ὅλων λόγων τοῖς πλείστοις.

CAPVT XXIII.

De facetiis, & prolixitate orationis.

VNde autem facetè dicendum, & pro arbitrio orationis prolixitate vtendum sit, rursus exponemus. Hic igitur facetè dicendi locus est, si quidem commentationes totas mediasue dixerimus: ita vt quod reliquum est medium, auditores ipsi comprehendant, quo locis & sententiis vti conuenit. Opus est autem in totam orationem facetias hasce dispertiamus, verbaque commutemus, neque easdem semper in eandemque sententiam frequentes afferamus: & hoc pacto nostra comis apparebit oratio. Qui verò dicendi prolixitate vti voluerit, opus est rem diuidat, & quæ qualibet in parte insint, quanquam naturam sapiant, edoceat, eorumque vsum omnem, tum proprium, tum communem, & ipsas causas enarret. Quòd si longiorem quoque voluerimus orationem efficere, pluribus nominibus circa singula vtendum est, eritque singulis in orationis partibus iterandum, & iterationem ipsam paucis absoluendum: in fine verò orationis hæc omnia, de quibus singillatim dixeras, congestim ponas, ac de rebus omnibus dicas, conuenit. Hoc igitur modo prolixiores reddi orationes poterunt. Qui autem dicendi voluerit breuitate vti, oportet totum negotium vno vocabulo complectatur, & hoc maximè quod in ipsa re breuissimum insit. Opus est etiam paucis vti copulis, plurima verò coniungere: nominibus ita vti, vt vna dictio duabus seruiat rebus: eritque frequens illa iteratio è partibus amouenda, & in orationum dumtaxat finibus iterandum. Et hoc quidem modo breues poterimus orationes efficere. Quòd si mediocritate vti in dicendo volueris, partium maximas deligens, de hisce verba facias oportet. Est etiam mediis vtendum nominibus, quæ scilicet neque longissima, neque breuissima, neque multa de aliqua vna re sint, sed mediocria potiùs. Oportet & epilogos ex intermediis partibus neque omnino auferri, neque vbique rursum inferri.

ΟΤΕΝ δ' ἐστὶν ἀστεῖα λέγειν, καὶ τὰ μήκη τῶν λόγων ποιεῖν ὅπως ἂν ἕκαστος ἐθέλοι, τοῦτο διέξιμεν πάλιν. ἀστεῖα μὲν οὖν λέγειν, ἐκ τούτου τοῦ *τόπου ἐστίν· οἷς τὰ ἐνθυμήματα λέγοντας ὅλα, ἢ ἥμισυ, ὥστε τὸ ἥμισυ αὐτοὺς ὑπολαμβάνειν τοὺς ἀκούοντας. δεῖ δὲ καὶ γνώμας συμπεριλαμβάνειν. χρὴ δὲ τούτων κατὰ πᾶσα τὰ μέρη συγκαταλέγειν διαλλάττοντα τοὺς λόγους, καὶ μηδέ ποτε ὁμοίους εἰς τὸ αὐτὸ πολλὰ διθέντα· καὶ οὕτως ὁ λόγος ἀστεῖος φανεῖται. μηκύνειν δὲ τοὺς λόγους βουλόμενον δεῖ μερίζειν τὸ πρᾶγμα, καὶ ἐν ἑκάστῳ μέρει τὰ οἰκεῖα τοῦ ὄντος διδάσκειν, καὶ τὸν χρῆσιν, καὶ ἰδίᾳ καὶ κοινῇ, καὶ τὰς αἰτίας αὐτῶν ἐκδιηγεῖσθαι. πρὸς δὲ τὸ ἐθέλειν μακρότερον ἐθελήσοντα τὸν λόγον ποιεῖν, δεῖ πολλοῖς ὀνόμασι πρὸς ἑκάστου χρῆσθαι. χρὴ δὲ πρὸς μέρος ἕκαστον τοῦ λόγου παλιλλογεῖν, καὶ τὴν παλιλλογίαν σεμνόμορον ποιεῖσθαι. ἐν δὲ τελευτῇ τοῦ λόγου, τοῦτο τὰ πρὸς ὧν καθ' ἓν ἕκαστον εἴρηκας, *ἀθρόα συλλήβδην, καὶ πρὸς ὅλων τῶν πραγμάτων λέγειν. τοῦτον μὲν οὖν τὸν τρόπον μήκους ἔξουσιν οἱ λόγοι. βραχυλογεῖν δὲ βουλόμενον, ὅλον τὸ πρᾶγμα ἑνὶ ὀνόματι προσλαμβάνειν, καὶ οὕτω δ' ἂν ὑπάρχῃ βραχυτάτῳ τῷ πράγματι. χρὴ δ' ἐν στωμυλίσμοις ὀλίγοις ποιεῖν, τὰ πλεῖστα δ' ἐνθυμεῖσθαι, ὀνομάζειν μὲν οὕτω· τῇ δὲ λέξει εἰς δύο χρῆσθαι, καὶ παλιλλογίαν τινὰ σεμνόμορον ἐκ τῶν μερῶν ἀφαιρεῖν, ἐν δὲ ταῖς τελευταῖς μόνον παλιλλογεῖν. καὶ τοῦτον μὲν τὸν τρόπον βραχεῖς τοὺς λόγους ποιήσομεν. ἐὰν δὲ βούλῃ μέγας λέγειν, τὰ μέγιστα τῶν μερῶν ἐκλέγων, περὶ τούτων ποιεῖσθαι τοὺς λόγους. χρὴ δὲ καὶ τοῖς ὀνόμασι τοῖς μέσοις χρῆσθαι, καὶ μήτε τοῖς μακροτάτοις, μήτε τοῖς βραχυτάτοις, μήτε πολλοῖς περὶ ἑνός, ἀλλὰ μετρίοις. χρὴ δ' ἐν τοῖς ὑπιλόγοις ἐκ τῶν διὰ μέσου μερῶν, μήτε πάντελῶς ἐξαιρεῖν, μήτε πᾶσι τοῖς μέρεσιν ὑπιφέρειν·

*τόπου

ἀλλ' ἅπερ μάλιστα βούλῃ καὶ τὸν ποιοῦσαν πεὶ ἀκούοντας, ὅπερ τούτων μάλιστα παλιλλογεῖν ὅπερ τῇ τελευτῇ· καὶ μὴν οὕτω τὸν λόγον ἐκ τούτων ποιήσομεν, ὅπερ ἂν ἐθέλωμεν. αὖ δὲ ἀστεῖον γράφειν θέλῃς λόγον, καὶ φυλάττε ὡς μάλιστα, ὅπως τὰ ἤθη τῶν λόγων ὁμοιοῦν τοῖς ἀνθρώποις δυνήσῃ. τοῦτο δ' ποιήσεις, ἂν ὑπολαμβάνῃς τὰ μεγάλα τῶν ἠθῶν, καὶ τὰ ἀκριβῆ καὶ τὰ μέτρια. οὕτω μὲν οὖν τούτων ἐντεῦθεν ὁδὸν οὐκ ἀγνοήσεις. περὶ δὲ ὀνομάτων συνθέσεως δηλώσομεν. καὶ γὰρ τοῦτο τῶν ἀναγκαίων ἐστί.

A Sed quæ maximè auditoribus nota esse volueris, in iis maximè ad finem iterationibus vti conuenit. Ex hisce igitur, quandocunque libuerit, prolixitate vti in dicendo quibimus. Quòd si facetam volueris orationem scribere, permaximè tibi obseruandum est, vt verborum mores hominibus similes queas reddere. Id autem efficies, si qui magni, qui curiosi, qui mediocres sunt mores, considera-
B ris. De iis igitur poteris hac via cognoscere. De nominum verò compositione iam declarabimus. Est enim etiam hoc apprimè necessarium.

ΚΕΦΑΛ. κδ'.

Περὶ ἑρμηνείας ὀνομάτων.

Πρῶτον μὲν οὖν ἑρμηνείαι ὀνομάτων εἰσὶ τρεῖς, ἁπλοῖς, ἢ σύνθετος, ἢ μεταφέρων. ὡσαύτως καὶ συνθέσεις τρεῖς. μία μὲν εἰς φωνήεντα τελευτᾶν ταῖς * συλλαβαῖς, C ἀπὸ φωνήεντος ἄρχεσθαι δευτέρα δὲ, ἀπὸ ἀφώνου ἄρξάμενον, εἰς ἄφωνον τελευτᾶν· τρίτη δὲ, τὰ ἄφωνα πρὸς τὰ φωνήεντα συνδεῖν. τάξεις δὲ τέτταρες· μία μὲν, τὰ ὅμοια τῶν ὀνομάτων, ἢ πρὸς ἄλληλα πτῶσιν, ἢ ἀφαιρεῖσθαι. ἄλλη δὲ, τοῖς αὐτοῖς ὀνόμασι χρῆσθαι, μὴ μεταβάλλοντας εἰς ἕτερα· τρίτη δὲ, ἑνὶ ἢ πολλοῖς ὀνόμασι τὸ πρᾶγμα προσαγορεύειν. τετάρτη δὲ, ἐξῆς τὰ πράγματα ὀνομάζειν, ἢ ὑπερβιβάζειν. ὅπως δὲ καλλίστην ποιήσῃ τὴν ἑρμηνείαν, νῦν δηλώσομεν.

CAPVT XXIV.

De figuris nominum.

PRimùm igitur figuræ nominum sunt tres, simplex, composita, & translata. Eodem etiam modo positiones sunt tres: Vna quidem, quæ in vocalem connexionibus terminat, & à vocali incipit: Secunda verò quæ à muta incipiens, in mutam desinit: Tertia autem quæ mutas vocalibus iungit. Item ordines sunt quatuor, quorum vnus similia nomina aut inuicem collocat aut dispergit: alius verò qui eisdem rationibus vtitur, aut inuicem mutat: tertius verò qui vno multisve nominibus rem appellat: quartus autem ordo est, quo gesta negotia nominamus, aut præterimus. Quo igitur pacto pulcherrimæ orationis filum texendum sit, nunc edocebimus.

ΚΕΦΑΛ. κε'.

Περὶ τῆς ἑρμηνείας.

Πρῶτον μὲν οὖν εἰς δύο ἑρμηνεύειν, εἶτα σαφῶς δεῖ λέγειν. σημεῖα δὲ ὅτι τὸ εἰς δύο λέγειν τοιάδε. ἓν μὲν, ὅτι αὐτὸς δυνατὸς καὶ τοῦτο καὶ ἕτερον. δεύτερον δὲ, ὅτι ἔστι οὗ δυνατὸς, ἕτερος δὲ δυνατός. τρίτον δὲ, ὅτι ἔστι καὶ τοῦδε καὶ ἑτέρου δυνατός. τέταρτον δὲ, οὐδὲ οὗτος οὐδ' ἕτερος δυνατός. πέμπτον δὲ, ὅτι αὐτὸς μὲν δυνατός, ἕτερος δὲ οὐ δυνατός. ἕκτον δὲ, ὅτι αὐτὸς μὲν ἕτερον δυνατός, ἐκεῖνος δὲ οὐ δυνατὸς ἕτερον. ἕκαστον δὲ τούτων ὅτι τοῦτο θεωρήσεις. ὅτι μὲν γὰρ αὐτὸς δυνατὸς καὶ τοῦτο καὶ ἕτερον, τοιόνδε ἐστίν. ἐγὼ δὲ οὐ μόνον τούτων αἴτιος ὑμῖν * ἐγενόμην, ἀλλὰ καὶ Τιμόθεον μηχανᾶσθαι πράττειν ἐφ' ὑμᾶς, διεκώλυσα. ὅτι δὲ οὗτος μὲν οὐ δυνατός, ἕτερος δὲ δυνατός, τοιόνδε.

CAPVT XXV.

De interpretatione.

PRimùm quidem interpretationem ipsam in duas partes distribuere, deinde conuenit dilucidè dicere. In duas verò partes, interpretationem distribuimus hisce modis: Vno, quod ipse potest & hoc, & aliud. Secundo, quòd
E hic quidem haud potest, alius autem potest. Tertio, quòd hic & hoc & aliud potest. Quarto, quòd neque ipse, neque alius potest. Quinto, quòd ipse quidem potest, alter verò non potest. Sexto, quod ipse quidem alterum potest, alius vero non potest alterum. Horum autem vnumquodque ex hisce perspicies. Quod etenim ipse potest & hoc & aliud, huiusmodi est: Ego autem non harum dumtaxat rerum author vobis extiti, verùm & Timotheo, qui aduersus vos esset expeditiones ducturus, impedimento fui.

Quod verò hic non poteſt, alter autem poteſt, tale eſt: Ipſe quidem non potis eſt qui pro vobis legatione fungatur: hic verò qui Spartiatarum ciuitati amicus eſt, facillimè apud eos, quæ vultis, queat efficere. Quod hic autem poteſt, & hoc & aliud, eſt huiuſmodi: Non autem in bellis ſolùm hic ſe robuſtiſſimum & fortiſſimum præſtitit, ſed & conſiliis ciuium cedit nemini. Quod autem neque ipſe, neque alius poteſt, tale eſt: Neque ipſe parua munitus manu hoſtes queat, neque alius quiſquam ciuium, expugnare. Quod verò ille poteſt, ipſe autem nequit, eſt huiuſmodi, nempe, Hic corporis valet viribus, ego verò ſum corpore imbecillus. Quod autem ipſe aliud poteſt, ille verò non poteſt aliud, huiuſmodi eſt: Equidem ipſe, qui clauo & gubernaculis præſim, valeo, hic autem neque qui remo vtatur, potis eſt. Figuras igitur interpretandi duas partes facies hoc modo: omnibus in rebus idem modus ſeruandus eſt. Quibus autem rebus dilucida tua reddatur oratio, id rurſum eſt conſiderandum.

A αὐτὸς μὲν οὖν ἀδυνάτους ἔχει προσβολὴν ὑμῖν· ὅστις δὲ φίλος ὢν τῇ πόλει τῇ Σπαρτιατῶν, καὶ μάλιστ' ἂν δυνηθείη παρασχεῖν ἃ βούλεσθε. τὸ δ' ὅτι οὗτος καὶ τοῦτο καὶ ἕτερον δυνατός, τοιόνδε. οὐ μόνον δ' ἐν τοῖς πολέμοις βέβαιον αὑτὸν παρέσχεν, ἀλλὰ καὶ βουλεύσασθαι τῶν πολιτῶν οὐχ ἥκιστα δυνατός. τὸ δ' ὅτι οὔτ' αὐτὸς οὔθ' ἕτερος δυνατός, τοιόνδε· οὔτ' ἂν αὐτὸς διαπιθήσαιμι ὀλίγῳ δυνάμενος ἔχων, καταπολεμῆσαί τις ἐναντίους, οὔτ' ἄλλος οὐδεὶς τῶν πολιτῶν. τὸ δ' ὅτι ἐκεῖνος μὲν δύναται, αὐτὸς δὲ οὐ δυνατός, τοιόνδε. ἔστι μὲν γὰρ ἔρρωται τὰ σώματι, ἐγὼ δ' ἀῤῥώστων τυγχάνω. τὸ δ', ὅτι αὐτὸς μὲν ἕτερον δυνατός, ἐκεῖνος δ' οὐ δυνατὸν ἕτερον, τοιόνδε. ἐγὼ μὲν γὰρ κυβερνῆσαι δυνατός εἰμι, ἔστι δ' οὐδὲ κωπηλατῆσαι δυνατός. σχήματα μὲν οὖν τὰ εἰς δύο ἑρμηνεύειν ὧδε ποιήσῃς, ὅπῃ τὰ πραγμάτων ἀπρεπῆ ἐν αὐτῷ ἕξον μεθῇς. σαφῆ δὲ ὅλον δηλώσῃς, τὰ πάλιν σκεπτέον.

B

C

CAPVT XXVI.

De oratione dilucida.

PRimùm quidem quodcunque dixeris, propriis ſuiſque nominibus appella: & quicquid ambiguum fuerit, euitato. Caueas etiam oportet, ne vocales deinceps ponas. Aduertendum eſt præterea, vt quos articulos vocant, opportunè, & aptè loces. Item conſideres opus eſt, ne confuſa ſit, neque perturbata nominum compoſitio. Talis enim oratio & obſcura eſt, & cognitu difficilis. Coniunctionibus verò quaſcunque antè dixeris, conſequentes reddito copulas. Coniunctiones autem coniunctionibus reddere ita fit: Ego quidem ad quod temporis dixeram, adfui: tu autem quando te venturum dixeras, non veniſti. Item, cùm eadem coniunctio conſequens ſit: Tu enim & illorum author extitiſti, & horum author ipſe tu. De coniunctionibus igitur dictum eſt, ex quibus licet & reliqua quæque coniectari. Ipſa verò nominum ſtructura, neque confuſa, neque perturbata fieri debet. Et confuſa quidem eſt huiuſmodi, ſicuti cùm dixeris: Graue eſt, hunc verberibus afficere hunc. Nam obſcurum eſſet, quis eſſet cædens. Quòd ſi ita dixeris, Graue eſt, hunc verberibus ab hoc affici, perſpicuam reddes orationem.

D

E

ΚΕΦΑΛ. κς'.

Περὶ τοῦ σαφῆ δηλοῦν.

ΠΡΩΤΟΝ μὲν οὖν ὀνόμαζε τοῖς οἰκείοις ὀνόμασιν, ὅ, τι ἂν λέγῃς, ἀφ' ὧν φεύγων τὸ ἀμφίβολον. λάβου δὲ καὶ περὶ τὰ φωνήεντα τῶν γραμμάτων, ὅπως μὴ ἐξῆς τιθῇσθαι. προσέχε δὲ καὶ τοῖς καλουμένοις ἄρθροις, ὅπως ἐν τοῖς δέουσι προστιθῇς. σκέπτει δὲ καὶ τὴν συνθεσιν τῶν ὀνομάτων, ὅπως μήτε συγκεχυμένη, μήτ' ἐπάρβατος ἔσῃ. τὰ μὲν γὰρ οὕτω λεγόμενα, δύσγνωστα συμβαίνει. μὴ δὲ συνδέσμοις οὓς δὲ προείπῃς, ἀποδίδου τοῖς ἀκολουθοῦσας. τὸ μὲν οὖν τοῖς συνδέσμοις ἀποδιδόναι τοὺς ἀκολουθοῦντας, τοιόνδε ἐστίν· ἐγὼ μὲν προεθυμούμην, οὐ ἔφθην· σὺ δὲ φάσκων ἥξειν, οὐκ ἦλθες. πάλιν ὅτου ὁ αὐτὸς σύνδεσμος συνακόλουθος ᾖ· οἷ, σὺ γὰρ κἀκείνων αἴτιος ἐγένου, καὶ τούτων αἴτιος σύ. περὶ μὲν οὖν τῶν συνδέσμων εἴρηται, καὶ ἀπὸ τούτων τεκμήρεσθαι δεῖ καὶ περὶ τῶν ἄλλων. ὅπῃ δ' ἂν σύνθεσιν τῶν ὀνομάτων μήτε συγκεχυμένην, μήτε ἐπάρβατον ᾖ. τὸ μὲν γὰρ συγκεχυμένως, τοιόνδε ἐστίν, ὡς ὅτου εἴποις· δεινόν ἐστι τοῦτον τύπτειν τοῦτον. ἄδηλον γὰρ ἐστὶν ὁπότερος ἂν ὑπὸ ὁτουοῦν τύπτοιτο. ἐὰν δ' εἴπῃς οὕτως, δῆλον ποιήσῃς· δεινόν ἐστι τοῦτον ὑπὸ τούτου τύπτεσθαι.

τὸ μὲν οὖν συγχεῖν τὴν σύνθεσιν τῶν ὀνομάτων, τοιόνδε ἐστίν· τὸ δὲ διορίζειν τοῖς ἄρθροις, ὅπως ἂν τὴν διάνοιαν σαφῆ ποιήσωμεν, ὅτι τῷδε ὅδε· ἔστι ὁ ἄνθρωπος τοῦτον τὸν ἄνθρωπον ἀδικεῖ. νυνὶ μὲν οὖν ἐστιν ἐμπίπτοντα τὰ ἄρθρα, σαφῆ ποιεῖ τὴν λέξιν. ἐξαιρεθέντα δὲ, ἀσαφῆ ποιήσει. ἔσθ' ὅτε δὲ συμβαίνει καὶ τὸ ἀνάπαλιν. τὰ μὲν οὖν ἐν τοῖς ἄρθροις τοιαῦτά ἐστι. τὰ δὲ φωνήεντα μὴ πάνυ προσάπτειν ἀλλήλοις, ἐὰν μή ποτε ἄλλως ἀδιάφορον ᾖ δηλοῦσαν, ἢ ἀνάπτυξις ᾖ ἢ ἕως, ἢ ἄλλη διαίρεσις. τὸ δὲ ἀμφίβολα διαφεύγειν, τοιόνδε ἐστίν. ἔνια τῶν ὀνομάτων, ταῦτα ὅτι πλείοσι σημαίνεται κεῖται· οἷον * ὁδὸς τὴν θυρῶν, καὶ ὁδὸς ἣν βαδίζουσι. δεῖ δὲ διὰ τοῖς διοὐρις τὸ ἴδιον ἀεὶ συμπεραίνεσθαι· καὶ σαφὲς μὲν ὂν τοῖς ὀνόμασιν, ἐὰν ταῦτα ποιῶμεν. διαλεξόμεθα· εἰς δύο δὲ ἑρμηνεύσομεν διὰ τῆς προτέρας μεθόδου.

malè.

A Structuram igitur nominum confundere tale est. Vt autem aduertas quo pacto articuli ipsi tempestiuè ap éque addantur, ex hisce tibi liquidum fiet, ὥσπερ ὁ ἄνθρωπος τοῦτον τὸν ἄνθρωπον ἀδικεῖ. *Hic ipse homo hunc ipsum hominem iniuria afficit.* Nunc enim interiecti articuli dilucidam faciunt dictionem : exempti verò obscuram apud Græcos efficient. Contingit autem & aliquando contrarium. Quæ igitur in articulis seruari conuenit, huiusmodi sunt. Vocales autem iuxta inuicem ponendæ non sunt, nisi aut aliter obscura reddatur oratio, aut replicatio quædam, aliaue segregatio fiat. Ambigua verò fugere ita quibimus. Quædam nomina diuersis seruiunt rebus, sicuti ὁδὸς, limen ianuæ, & ὁδὸς, via qua itur. Oportet autem in huiusmodi nominibus semper id complectamur quod proprium est significatum, & dilucidè quidem in nominibus, si hæc fecerimus, loquemur : ex superioribus verò præceptis in duas partes interpretationes distribuemus.

ΚΕΦΑΛ. κζ'.

Περὶ ἀγώνων.

CAPVT XXVII.

De contentionibus.

ΠΕΡΙ δὲ ἀγώνων καὶ παρισώσεων, καὶ ὁμοιοτήτων, λέγωμεν ἤδη· δεησόμεθα γὰρ καὶ τούτων. ἀγώνιον μὲν οὖν ἐστὶ τὸ ἐναντίαν ὄνομασίαν ἅμα καὶ τὴν δύναμιν τοῖς ἀγωνιζομένοις ἔχον, ἢ τὸ ἕτερον τούτων. τοῖς μὲν οὖν ὀνόμασιν εἴη ἂν ἐναντίον ἅμα καὶ τῇ δυνάμει τόδε· οὐ γὰρ δίκαιον, τοῦτον μὲν τὰ ἐμὰ ἔχοντα πλουτεῖν· ἐμὲ δὲ τὰ ὄντα προϊέμενον, οὕτω πονηχθεῖν. τοῖς δ' ὀνόμασι μόνοις· δοίη γὰρ ὁ πλούσιος καὶ εὐδαίμων τῷ πένητι καὶ ἐνδεεῖ. τῇ δὲ δυνάμει· ἐγὼ μὲν τοῦτον νοσοῦντα ἐθεράπευσα, οὗτος δέ μοι μείζω κακὰ αἴτιος γέγονεν. ἐνταῦθα μὲν γὰρ τὰ ὀνόματα οὐκ ἐναντία, αἱ δὲ πράξεις ἐναντίαι. κάλλιστον μὲν οὖν εἴη ἂν, τὸ κατ' ἀμφότερα ἀγώνιον, καὶ κατὰ τὴν δύναμιν, καὶ κατὰ τὴν ὀνομασίαν. ἔστι δὲ καὶ τὰ λοιπὰ δύο ἀγώνια.

C DE contentionibus autem & comparibus, & similiter cadentibus, iam dicere aggrediamur. Nam & his quoque nobis opus erit. Est igitur contentio, quæ contrarium nomen simul, & vim oppositis rebus habet, aut horum alterum. Quæ igitur contrarium nomen simul & vim habet, huiusmodi esse poterit. Non enim iuris est, hunc meis rebus vsurpando locupletari, me verò meis priuatum rebus pauperie ita premi. Contentio verò nominibus solis erit huiusmodi. Det enim locuples ac felix pauperi & egeno. Vi autem contentio hæc fit, Ego quidem hunc aduersa valetudine laborantem curaui, hic autem mihi maximorum author malorum extitit. Nam hoc loco non in omnibus sed in ipsis rebus contrarietas est. Quæ ergo & vi & nomine contentio fuerit ea erit longè pulcherrima. Reliquæ verò contentiones duæ sunt.

ΚΕΦΑΛ. κη'.

Περὶ παρισώσεως.

CAPVT XXVIII.

De compari.

ΠΑρίσωσις δὲ, ἔστι μὲν ὅταν δύο ἴσα λέγηται κῶλα. εἴη δ' ἂν ἴσα καὶ πολλὰ μικρὰ ὀλίγοις μεγάλοις, καὶ ἴσα τὸ μέγεθος, ἴσα τὸν ἀριθμόν. ἔχει δὲ τοιόνδε τὸ σχῆμα

COmpar autem est, quando duæ pares enunciantur clausulæ. Pares autem esse poterunt multæ etiam paruæ clausulæ, paucis magnis, & pares magnitudine, paribus

paribus numero. Figuram verò habet compar huiusmodi, aut propter pecuniarum inopiam, aut propter belli magnitudinem. Hæ namque clausulæ, neque similes, neque contrariæ, sed tamen inuicem pares sunt.

A ἢ παρίσωσις· ἢ διὰ χρημάτων ἀπορίαν, ἢ διὰ πολέμου μέγεθος. Ταῦτα γὰρ οὔτε ὅμοια, οὔτε ἐναντία, ἀλλ' ἴσα μόνον ἀλλήλοις.

CAPVT XXIX.

De similiter cadente.

ΚΕΦΑΛ. κθ'.

Περὶ παρομοιώσεως, καὶ τῶν μέχρι τῶν εἰρημένων διαλεφθαίωσις.

B

SImiliter verò cadens est quod compari quidem maius est. Non enim pares solùm clausulas, verùm & similes, & similibus efficit verbis. Est autem huiusmodi, quantum te decet orationis imitatio, tantum adsit delectationis machinatio. Maximè verò similes fieri oportet exitus dictionum. Iis namque vel in primis efficitur similiter cadens. Similes autem dictiones sunt ex similibus syllabis, in quibus plurimæ literæ eædem sunt: sicuti militibus nullis valet, & viribus multis caret. Quæque verò extra artem posita sunt, ea vltrò id ipsum demonstrabunt. Sed de his hactenus satis. Etenim iustum, & honestum, & vtile, reliquaque, & ipsa, quæ sunt, tenemus, & vnde his affluamus, ex antedictis planè cognoscimus. Eodem autem modo quæ sint amplificationes extenuationesque, & ex quibus hæ locis desumantur, intelligimus. Identidem verò & præoccupationes, & postulata ab auditoribus & iterationes, & facetias, & orationum prolixitates, & ipsius interpretationis structuram omnem scimus. Quas ob res communem omnium specierum vim, atque differentiam, ipsarumque vsum omnem, si ex antè dictis tenuerimus, assuefecerimus facilè nosmetipsos, qui his omnibus pro artis præceptis exercitati abundemus, & adiumenti ex ipsis plurimum tum dicendo tum scribendo consequamur. Igitur præcepta causarum hoc pacto accuratissimè per partes distribueris. Vt autem pro vnaquaque specie ad humani corporis effigiem verba locari conueniat, & quę sint circa orationis partes obseruanda, & quomodo hisce partibus sit vtendum, rursum ostendam. De exordiis igitur dicendum est priùs. Ea verò septem speciebus communia sunt, & omnibus in negotiis congruè dici poterunt.

C

D

E

ΠΑΡΟΜΟΙΩΣΙΣ δέ ἐστιν ἡ μείζων τῆς παρισώσεως. οὐ γὰρ μόνον ἴσα τὰ κῶλα ποιεῖ, ἀλλὰ καὶ ὅμοια ἐξ ὁμοίων ὀνομάτων· ὅθεν δεῖ σε λόγου μίμημα, φέρε πόθου τέχνασμα. μάλιστα δὲ * ποιεῖ ὅμοια τὰ τελευταῖα τῶν ὀνομάτων. Ταῦτα γὰρ μάλιστα ποιεῖ τὴν ὁμοίωσιν· ὅμοια δ' ἐστὶν ὀνόματα, τὰ ἐξ ὁμοίων συλλαβῶν. ἐν αἷς πλεῖστα γράμματα τὰ αὐτά ἐστιν οἷς, πλήθει μὲν εὐδίως, δυνάμει δὲ εὐπλόως. ὅσα δὲ ἔξω τέχνης κεῖται, τὸ αὐτόματον αὐτὰ δείξει. περὶ μὲν δὴ τούτων ἀπόχρη. καὶ γὰρ τὸ δίκαιον, καὶ τὸ καλὸν, καὶ τὸ συμφέρον, καὶ τὰ λοιπὰ, αὐτά τε ἴσμεν ἃ ἔστι, καὶ ὅθεν αὐτὰ πολλὰ ποιησόμεθα, ὡσαύτως δὲ καὶ τὰς αὐξήσεις, καὶ τὰς ταπεινώσεις γνωσόμεθα αἵ τινές τέ εἰσι, καὶ ὅθεν αὐτῶν εἰς τοὺς λόγους διαρρήσομεν. ὁμοίως δὲ τούτοις, τάς τε προκαταλήψεις, καὶ τὰ αἰτήματα τῶν ἀκουόντων αἰτήματα, καὶ τὰς παλιλλογίας, καὶ τὰς ἀστειολογίας, καὶ τὰ μήκη τῶν λόγων, καὶ τῆς ἑρμηνείας τὴν σκευήν ἅπασαν, ἴσμεν· ὡς τε τὰς καινὰς δυνάμεις ἀποδύτων τῶν εἰδῶν, καὶ τὰς διαφοράς, καὶ τὰς χρήσεις αὐτῶν, ἐκ τῶν προειρημένων εἰδότες, αὐ ἑτοίμως ἡμᾶς αὐτοὺς καὶ γυμνασθέντας ἀναλαμβάνειν αὐτὰς καὶ τὰ προγυμνάσματα, πολλοὺς ὑποφαίνοντες καὶ γράφοντες καὶ λέγοντες ἐξ αὐτῶν ἐξόντας. καὶ τὰ μὲν δὴ τούτων οὕτως ἀκριβέσατα αὖ * διέλθοις τὰς τῶν λόγων μεθόδους. ὡς δ' ὅτι τοῖς εἴδεσι χρὴ * τάττειν τοὺς λόγους σύμμετρα εἰδῶς, ἵνα τε πρέποις τῶν μερῶν χρῆσθαι, καὶ πῶς τούτοις αὐτοῖς, ταῦτα πάλιν δηλώσω. πρόοιμια μὲν δὴ πρῶτα. κοινὸν δ' ἐστὶ τῶν ἁπλῶν εἰδῶν, καὶ ὅτι πᾶσι πράγμασιν ἁρμόσει λεχθήσεται.

Interpres melius.

γρ. διέλθοις

γρ. τάττειν

ΚΕΦΑΛ. λ'.

Περὶ προοιμίου.

ΕΣΤΙ δὲ προοίμιον καθόλου μὲν εἰπεῖν, ἀρχὴ πρὸς ἀρχὴν, καὶ τῷ πραγματι ὁ τι κεφαλαίῳ μὲν εἰδόσι δήλωσις, ἵνα γνώσκωσι πρὸς ὃ νοῦς λόγος, προσκολουθῶσί τε τῇ ὑποθέσει. ἔστι δὲ τὸ προοίμιον προκαλέσασθαι, καθ' ὅσον ἐν λόγῳ δυνατὸν, εὐνους ἡμῖν ἀκροατὰς ποιῆσαι. τούτων μὲν δὴ ἕν ἐστὶ δι' οὗ τὸ προοίμιον προσκυαστικόν. ὡς δὲ αὐτοῖς χρησόμεθα, πρῶτον μὲν ὅτι τὴν δημηγορικὴν ἐν προθέσει, τὸ δ' ἐξ ὧν. ὅ μὲν οὖν προεκτίθεται πρᾶγμα τοῖς ἀκούσι, καὶ φανερὸν ποιεῖν, τοιόνδε ἐστίν. αἰσθώμεθα συμβουλεύοντες, ὡς χρὴ πολεμεῖν ἡμᾶς πρὸς Συρακουσίους. δυσέλπιδας ἀποφαινόμενος, ὡς δ' χρὴ βοηθεῖν ἡμᾶς Συρακουσίοις. τὸ μὲν οὖν φράζειν ἐν κεφαλαίῳ τὸ πρᾶγμα, τοιόνδε ἐστί. προοίμιον δὲ προκαλεῖν ἐκ τούτων δὴ εἰδέναι μὲν, εἰ κατηκόσαμεν αὐτοί, ποίοις μάλιστα καὶ λόγοις καὶ πράγμασι βουλευόμενοι προσέχομεν. ἆρ' οὖν οὐ τούτοις, ὅταν ἢ περὶ μεγάλων, ἢ φοβερῶν, ἢ τῶν ἡμῖν οἰκείων βουλευώμεθα, ἢ φάσκωσιν ὅτι δίκαια ἢ καλὰ, ἢ συμφέροντα, ἢ ῥᾴδια, ἢ ἀληθινὰ ὅτι δείξειν ἡμῖν, ἐφ' ἃ προσήκειν προκαλοῦσιν· ἢ διηθῶσιν ἡμᾶς ἀκοῦσαι αὐτῶν περὶ ἐχόντως τῆς γνώμης; ὡς-περ οὖν αὐτοὶ τοῖς ἄλλοις, οὕτω καὶ ἡμᾶς τὰ οἰκεῖα πρᾶγματα τῶν προειρημένων τοῖς ὑφ' ἡμῶν πράγμασι λεγομένοις παραβαίνοντες, καὶ τοῖς ἀκούσεσιν ἐνδεικνύμενοι, προσέχειν αὐτοῖς ποιήσομεν. ἐπὶ μὲν οὖν τὸ προσέχειν, ἀφ' τούτων προκαλούμεθα. πρὸς δὲ εὐνοιαν δὲ προσκυασόμεθα, ἀφ' ὧν ἐφάνημεν προθύμως, πῶς πρὸς ἡμᾶς αὐτοὺς τοῖς χρώσιν ἔχοντες, εὐνοϊκῶς, ἢ δι' ἄγνοιαν, ἢ μήτε δι', μήτε κακῶς. ἐὰν μὲν οὖν εὖνοι τυγχάνωσιν ὄντες, περιεργον λέγειν περὶ εὐνοίας· ἐὰν δὲ πρὸς τοὺς βουλώμεθα, χρὴ σιωπῶμεν μετ' εἰρωνείας εἰπεῖν τοῦτον τὸν τρόπον· ὅτι μὲν οὖν εὖνοις εἰμὶ τῇ πόλει, καὶ πολλάκις μοι πειθόντες, συμφερόντως ἐπράξατε, καὶ δίκαιά μοι πρὸς τὰ κοινὰ δίκαιον ἐμαυτὸν παρέχω, καὶ μᾶλλον τῶν ἰδίων προϊέμενον, ἵν' ἀπὸ τῶν δημοσίων ὠφελούμενον, περιεργον εἶναι νομίζω πρὸς ὑμᾶς τοῦτό γε σαφῶς εἰδότας, λέγειν. ὡς δ' εἰ καὶ νῦν μοι πιθησθε, καλῶς βουλεύσεσθε, τοῦτο πειρήσομαι διδάσκειν.

CAPVT XXX.

De exordiis.

EXordium est, (vt compendio dixerim,) oratio quædam, quæ rebus iis de quibus reliqua futura est dictio, summatim expositis, auditorum animos ad attentionem idoneè, & quoad fieri dicendo potest, ad beneuolentiam nobis B comparat. Hæc enim per exordium præstari conuenit. Quomodo autem ea vtamur, primùm quidem deliberatiuo in genere & suadendi specie ostendam. Cùm rem igitur auditoribus proponere, ac liquidam facere voluerimus, fieri poterit hoc modo, Surrexi, vt quo pacto pro Syracusanis bellandum sit, consulam. Vel hoc modo: Surrexi, vt quid sentiam, dicam, quî non deceat nos Syracusanis auxilium ferre. Hoc igitur modo summatim rem exponemus. Quî verò ad attentionem exhortemur, scire ex hisce poterimus, si nos ipsi animaduerterimus quibus & verbis & rebus ad au- C diendam sententiam attenti sumus. Nempe his sumus attenti, cùm de magnis vel terribilibus vel ad nos pertinentibus rebus consultamus, aut cùm orantes ipsi demonstraturos se dixerint iusta illa esse, & honesta, & vtilia, & facilia, & vera, ad quæ nos gerenda exhortantur, aut cùm nos rogauerint se attentè audiamus. Quemadmodum igitur ipsi aliis solemus: ita & nos, si quæ ex præmissis commodissima in præsentem rem fuerint delegerimus, eaque auditoribus perspicua red- D diderimus, eos nobis attentos faciemus. Ad attentionem igitur ex his auditores exhortamur. Beneuolentiam verò comparabimus, si considerauerimus primùm quo in nos animo ipsi sint, beneuolóne an infesto, aut neque bono neque malo. Si beneuoli ergo fuerint, de beneuolentia dicere superuacaneum cedat. Verùm si omnino id facere voluerimus, oportet paucis, cum dissimulatione quadam, id fieri hoc modo: Quanta sit mea in hanc vrbem beneuolentia, vtque sæpenumero, suasu meo, quæ E factu essent vtilia, gesseritis, & qua me præterea ad communia commoda præbeo iustitia, quippe qui publicarum magis quàm priuatarum mihi rerum, habendam rationem censuerim, nequaquam à me dici opus existimo. Hoc enim vobis perspicuum est, & cognitum. Verùm quòd & nunc, si fidem adhibere mihi volueritis, consuletis in rem pulcherrimè, hac de re vt vos edoceam, dabo operam.

Hoc igitur modo eos qui bono sunt in nos animo, in consultationibus beneuolentiæ admonebimus. Si verò auditores neque nobis infesti sunt, neque beneuoli, dicendum est, & iustum esse, & conducibile, eos his ciuibus beneuolos fieri, qui nullum sui dederunt experimentum. Deinde oportet laude auditores demulcere, quòd iustè & grauiter quæ dicuntur, iudicare consueuerint. Item & extenuationes afferendæ: sicuti si dicatur, Surrexi, non tam vlla dicendi vi, elegantiave consisus, quàm existimans ea à me narrari, quæ ad communem vtilitatem commodumque accedant. Cùm igitur auditores neque à nobis alieni, neque beneuoli nobis sunt, ex huiusmodi rebus beneuolentia captabitur. Sin autem calumniæ obnoxii apud auditores fuerint, necesse est aut ipsos in sese, aut res, de quibus dicunt, aut ipsam demum orationem calumnias continere. Hæ autem calumniæ, aut ex præsenti, aut ex præterito tempore trahuntur. Ex præterito quidem tempore, si qua improbitatis suspicio de aliquo habeatur, primùm in auditores præoccupatione vtendum est: atque dicendum ita: Neque ipse quidem ignarus sum, me apud vos calumnia affectum esse, sed omnem ego de me insimulationem falsam esse demonstrabo. Postea summatim enumerando in exordiis dicendum erit, (si quid in rem tuam oratione complecti queas, & aut vituperanda iudicia,) necesse enim est, siue publicè siue priuatim calumnia de quopiam facta sit, vel esse vel fore iudicium, vel nolle accusatores iudicium sumere: eritque dicẽdum vt iudicatum iniustè fuerit, quodque inimicè nobis homines nocuerint: aut si minùs hoc verisimile visum fuerit, dicendum erit, satis id esse debere, quod minùs tunc ex sententia nobis cesserit: iniustum autem esse, cùm res iudicatæ iam fuerint, rursum easdem calumniari. Si verò celebre sit iudicium futurum, te paratum planè dicito, qui ad insimulationes in hoc ipso pulcherrimo cõsessu respondeas, & si quid aduersus Rempubl. per iniuriam patrauisse demonstreris, te morte mulctatum iri. Sin autem accusatores minùs in causa persistãt, eadem oportet vti coniectura, Quoniam falsam de nobis calumniam detulissent, desistunt causa: non enim consentaneum videbitur, nolle eos iudicium capere, qui veram accusationem detulerint. Vsque verò in calumnias acerrimè est inuehendum, dicendumque quàm trux, & communis, & multorum malorum causa. Ostendatur quoque oportet, permultos iam iniustè per calumniam periisse. Item monendum, stultum esse, eos, qui de Republica consultant, non quæ ab omnibus dicuntur, audire, & quod vtile sit animo volutare,

A τῦτον μὲν οὖν τὸν τρόπον τοῖς εὖ διακειμένοις ἐν ταῖς συμβουλίαις, τῆς εὐμενείας ὑπομνηστέον. τοῖς δὲ μήτε διαβεβλημένοις, μήτε εὖ διακειμένοις, ῥητέον ὡς δίκαιόν ἐστι καὶ συμφέρον τῆς πείρας μὴ διδοῦσι τὴν πολιτὴν, οὕτως ἀκροᾶσθαι γνώμης. ἔπειτα τοὺς ἀκούοντας ἐπαίνῳ περιπλητέον, δικαίως καὶ νουνεχῶς τὰς λόγους ὡς εἰώθασι δοκιμάζειν. εἰ δὲ ταῖς ἐλαττώσεις οἰκτέον, λέγοντας ὡς οὐ δεινότητι τινὶ βίων ἀρέσκειν, ἀλλὰ νομίζων τὴν κοινῷ τὸ συμφέρον ἐπισκήπτεσθαι. καὶ τοῖς μὲν μήτε εὖ μήτε κακῶς διακειμένοις, ἐκ τῶν πιθανῶν τὴν βύλησιν ποιητέον. τοὺς δὲ διαβεβλημένους αἰσχυντέον τὰς διαβολὰς ἐπ' αὐτοῖς ἔχειν, ἐπὶ τὰ πράγματα, ἐφ' ὧν λέγουσιν, ἢ τὸν λόγον. αὕτη δ' ἂν διαβολὴ γένοιτο, ἢ ἐκ τοῦ πρόντος, ἢ ἐκ τοῦ παρῳχημένου. ἐκ μὲν οὖν τοῦ παρῳχημένου χρόνου, ἐάν τις ὑποψία ᾖ εἰς πονηρίαν τινὰ, πρῶτον μὲν τῇ πρὸς τοὺς ἀκροατὰς παρακαλύπτεσθαι χρῆναι, καὶ λέγειν ὡς οὐδ' αὐτὸς ἀγνοῶ διαβεβλημένος, ἀλλ' ἐπιδείξω ψευδεῖς οὔσας τὰς διαβολάς. ἔπειτα κεφαλαιωδῶς ἐν τοῖς προοιμίοις ἀπολογητέον, ἃ ἔχης ἂν λέγειν ὑπὲρ σαυτῦ, καὶ τὰς κρίσεις ψεκτέον. ἀναγκαῖον γὰρ αὖ τε πρὸς τὸ δημόσιον ἢ τὶς διαβεβλημένος, αὖ τε πρὸς ἰδιώτας, ἢ μεμφῆναι κρίσιν, ἢ μέλλειν γνώσεσθαι, ἢ μὴ βούλεσθαι τοῖς τὴν αἰτίαν ἐπενεγκοῦσι λαβεῖν κρίσιν· ἔτι ῥητέον ὡς ἀδίκως ἡ κρίσις ἐγένετο, καὶ ὡς ὑπὸ τῶν ἐχθρῶν κατεσκευάσθη μοι. εἰ δὲ καὶ τοῦτο μὴ ἐνδέχοιτο, λέγε ὡς ἱκανὸν ἡμῖν ἀτυχήσασι τοῦτο, καὶ ὡς δίκαιόν ἐστι τῶν πραγμάτων ἤδη κεκριμένων, μὴ πρὸς τὴν αὐτὴν ἐγκλησιν ἔχειν. αὖ δ' ὑπόδοξος ἡ κρίσις ἢ γένεσθαι, λεκτέον ὡς ἕτοιμος εἶ πρὸς τὴν διαβολὴν ἐν τοῖς καθημένοις ἤδη κρίνεσθαι· κρεῖττον δὲ τὴν πόλιν ἀδικῆσθαι, ἀποθνήσκειν ὑπὸ τιμῶν. ἐὰν δὲ οἱ ἐγκαλέσαντες μὴ ἐπεξίωσιν, αὐτὸ τοῦτο χρὴ σημεῖον ποιεῖσθαι, ὡς τὴν διαβολὴν ψευδῶς ἡμῖν κατηγόρησαν. καὶ γὰρ εἰκὸς εἶναι δόξει τὸν ἀληθῶς ἐγκαλοῦντα, μὴ βούλεσθαι κρίσιν λαβεῖν. ἀεὶ δὲ κατηγορίαν χρὴ διαβολῆς, καὶ λέγειν ὡς δεινὸν καὶ κοινὸν, καὶ πολλῶν κακῶν αἴτιον. ἐμφανιστέον δ' ὅτι καὶ πολλοὶ ἤδη διεφθάρησαν ἀδίκως διαβληθέντες. χρὴ δὲ καὶ διδάσκειν, ὡς βύλησίς ἐστιν ὑπὲρ τῶν κοινῶν βουλευομένους μὴ πρὸς πάντων τοὺς λόγους ἀκούοντας τὸ συμφέρον σκοπεῖν,

ἀλλὰ τῆς ὑπὸ τῶν διαβολῆς διαχειρίζεσθαι. δεῖ δὲ καὶ ἐπαγγέλλεσθαι καὶ ὑποσχνεῖσθαι δίκαια καὶ συμφέροντα καὶ καλὰ ὑποδείξειν, ἃ ὑποτέμνει συμβουλεύειν. τοὺς μὲν οὖν ἐκ τοῦ παρῳχημένου χρόνου διαβεβλημένους, τοῦτον τὸν τρόπον ἐκ τῆς δημηγορίας τὰς διαβολὰς λυτέον. ἐκ δὲ τοῦ παρόντος χρόνου διαβαλεῖ τοὺς λέγοντας, τοσοῦτοι μέν, εἰς ἡλικίαν. ἐάν τε γὰρ νέος πολιτικὸς, ἐάν τε πρεσβύτης δημηγορῇ, διαχειρίζεται. τῷ μὲν γὰρ οὔπω ἦρκται, τῷ δὲ ἤδη παρῆκεν πεπαῦσθαι οἴονται. ἔπειτα ἐὰν συνεχῶς εἰώθῃ λέγειν· πολυπραγμόνων γὰρ εἶναι δοκεῖ ὅστις, καὶ εἰ μηδέπω πρότερον εἰρήκει· καὶ γὰρ ὅστις ἕνεκά τινος ἰδίου δοκεῖ παρὰ τὸ ἔθος δημηγορεῖν. ἐκ μὲν οὖν τοῦ παρόντος χρόνου, οὕτω τοῖς διαβολαὶ περὶ τὸν δημηγορεῖν γενήσονται. προφασίζεσθαι δὲ ὑπὲρ αὐτῆς δεῖ, τὸν μὲν, νεότητι ἐκ τῆς ἐρημίας τῶν συμβουλευόντων, καὶ ἐκ τοῦ προσήκοντος τρόπου. λέγω δὴ οἷον ὑπὲρ λαμπαδαρχίας, ἢ ὑπὲρ γυμνασίου, ἢ ὑπὲρ ὅπλων, ἢ ἵππων, ἢ περὶ πολέμου. τούτων γὰρ ὀκ ἐλαχίστου μέρος τῷ νέῳ μέτεστι. ῥητέον δὲ καὶ ὡς εἰ μήπω καθ' ἡλικίαν τὸ φρονεῖν, ἀλλὰ κατὰ φύσιν καὶ ἐπιμέλειαν. ἐμφανιστέον δὲ καὶ ὡς ἀμφοτέρῳ μὲν ἴδιον τὸ ἀτύχημα, καλοῦ τοῦ σώματος δὲ κοινὴ ἡ ὠφέλεια. τῷ μὲν οὖν νέῳ, ἐκ τῶν τοιούτων πρὸς φαστέον. χρήσιμα δὲ πρὸς φάσιστέον λέγοντι ἔκ τε τῆς ἐρημίας τῶν συμβουλευόντων, καὶ ἐκ τῆς δυσπορίας αὐτῶν. πρὸς δὲ τούτοις, καὶ ἐκ τοῦ μεγέθους, καὶ ἐκ τῆς καινότητος τῶν κινδύνων, καὶ ἐκ τῶν ἄλλων τῶν τοιούτων. τῷ δὲ λίαν εἰθισμένῳ ἐκ τῆς ἐμπειρίας, καὶ ἐκ τοῦ αἰσχρὸν εἶναι πρόσθεν δὴ λέγειν, νῦν μὴ ἀποφαίνεσθαι γνώμας. τῷ δὲ μὴ εἰθισμένῳ, ἔκ τε τοῦ μεγέθους τῶν κινδύνων, καὶ ἐκ τοῦ ἀναγκαῖον εἶναι πόλεώς τινὰ, ὧν τῆς πόλεως μέτεστιν, ὑπὲρ τῶν νῦν προκειμένων ἀποφαίνεσθαι γνώμην. τοὺς μὲν οὖν περὶ αὐτὸν τὸν ἀνδρα διαβολὰς, ἐν τοῖς δημηγορίαις, ἐκ τῶν τοιούτων λύειν ὑποχειρήσομεν. αἱ δὲ περὶ τὸ πρᾶγμα, γίνονται μὲν, ὅταν τις ἢ συχνὸν πρὸς τοὺς μηδὲν ἀδικοῦντας, ἢ πρὸς τοὺς κρείττονας συμβουλεύῃ, ἢ εἰρήνην ποιεῖσθαι συμφέρῃ, ἢ * σπονδὴν περὶ πολὺ ξυσίας μικρᾶς συντελεῖν, ἢ ἃ τοιαῦτ' εἰσηγῆται. δεῖ δὲ περὶ τῶν τοιούτων πρότερον μὲν πρὸς τοὺς ἀκροατὰς πρὸκαταλήψει χρῆσθαι·

A sed aliquorum insimulationibus cõmoueri. Commonefacias autem, atque pollicearis oportet, ea te, de quibus cõsulere sis pollicitus, & iusta, & vtilia, & honesta demonstraturum. Eos igitur, quorum ex præterito tempore calumnia delata sit, conuenit hoc pacto insimulationes in consultationibus soluere. Ex præsenti verò tempore oratoribus calumniam solet afferre, primùm quidem ætas ipsa. Nam siue omnino iuuenis siue senior concionatur, auditores molestè ferunt. Hunc enim nondum incipere, illi verò iam quiescere decorum esse putant. Deinde si crebrò orationem habere consueuerit. Hic enim importunus videtur esse, etsi nunquam antea orationem habuerit. Nam & hic alicuius priuati commodi gratia præter consuetudinem videtur concionari. Ex præsenti igitur tempore huiusmodi poterunt in illum insimulationes fieri, qui apud concionem orauerit: sed causa de iis afferatur necesse est. A iuniore quidem ex consultantium inopia, & ex eo quod suum esse potissimum videtur: quemadmodum si dixero de ludicro lampadarchiæ, vel de gymnasio, vel de armis, aut de equis, aut de re bellica. Horum enim non minima pars adhæret iueni. Dicendum est autem quòd tametsi nondum iuuenis per ætatem prudens esse potest, verùm natura & diligentia quadam certè potest. Ostendendum est etiam, qui aliquid imprudenter gesserit aduersum casum sibi priuatim dari: assecuto verò communem esse vtilitatem cum reliquis. Iuuenis igitur ex iis atque similibus argumentabitur. Senior autem argumentabitur & ab inopia consultantium, & à facultate sua, præterea, & à magnitudine, & nouitate periculorum, & ab aliis huiusmodi rebus. Crebrò autem dictionem habere consuetus, ab experientia argumentabitur, & ab eo quod turpe sit, non eum sententiam nunc dicere, qui antea consueuerit. Non autem consuetus argumentabitur tum à periculorum magnitudine, tum ab eo, quòd necesse omnino sit, eum, qui ciuitatis est particeps, de iis quæ in præsentia aguntur, sententiam dicere. Eas igitur insimulationes, quæ in concionibus circa hominem fiunt, hoc pacto refellere studebimus. Fiunt autem circa rem, cùm quis nihil neque iis à quibus nulla simus iniuria lacessiti, neque iis qui fortiores potentioresque sunt, pernoscendum esse consulat, aut pacem turpem fieri persuadet, aut circa Deorum immortalium sacrificia quàm minimos effici sumptus monet, aut huiusmodi quicquam narrat. Oportet autem in huiusmodi rebus præoccupatione prius ad auditores vti, quarum causam, aut in necessitatem, aut in

Fortunam, aut in tempora, aut in aliquod commodum referamus, dicamusque non conſultantibus quidem eſſe, ſed rebus potiùs huiuſcemodi cauſam adſcribendam. Hoc igitur modo eas quæ circa rem ſunt, inſimulationes à conſultantibus remouebimus. Oratio verò ipſa in concionibus ſolet inſimulari, cùm aut prolixè aut nimis priſcè, aut minùs probabiliter dicatur. Et, ſiquidem longa fuerit, in rerum multitudinem cauſa eſt referenda: ſin priſca ſit, doceatur oportet, nunc ipſam tempeſtiuam eſſe. Sin autem minùs probabilis ſit, pollicaris oportet, eam te veram in dicendi progreſſu demonſtraturum. Conſultationes igitur ex iis rebus principio conſtituemus. Quo verò vtamur ordine, animaduerti conuenit. Siquidem nulla prorſus inſimulatio ſit, neque nobis, neque orationi, neque ipſi rei, à proportione continuò eſt inchoandum. Attentè autem quæ dicuntur humanéque audire ad poſtremum exhortabimur. Sin verò aliqua ſumus ab illis, qui antè dixerunt, inſimulatione præuenti, poſt anticipatam auditorum opinionem, eorum, quorum inſimulati fuerimus, & reſponſiones & cauſas breuiter in medium deferentes, ita proponemus, & auditores ad attentionem exhortabimur. Exordia quidem in conſultationibus hoc modo ſunt conſtituenda.

A ἔπειτα τὸ αἰτίαν εἰς τὸ διάλυσιν, καὶ τὸ τύχῃ, καὶ τοῖς χαιροῖς, καὶ τὸ συμφέρον ἀναφέρειν, καὶ λέγειν. ὡς οὐχ οἱ συμβουλεύοντες τῶν τοιούτων, ἀλλ' τὰ πράγματ' ἐστὶν αἴτια. Εἰ τὰς μὲν περὶ τὸ πρᾶγμα διαβολὰς ἐκ τῶν τοιούτων ἀπὸ τῶν συμβουλευόντων ἀπάξομεν. ὁ δὲ λόγος ἐν ταῖς δημηγορίαις διαβάλλεται, ὅταν ἢ μακρὸς, ἢ ἀρχαῖος, ἢ ἄπιστος λέγηται. ἐὰν μὲν οὖν μακρὸς ᾖ, τὸ πλῆθος αἰτιατέον τῶν πραγμάτων· ἐὰν δὲ ἀρχαῖος, διδακτέον ὅτι νεῶν χαιρόντων

B αὐτῷ εἶη· εἰ δὲ ἀπίθανος, ὑποφαίνεσθαι δεῖ, ὡς ἀληθῆ ὑπιδείξεις ὑπὲρ τοῦ λόγου. Ταῖς μὲν οὖν δημηγορίαις, ἐκ τούτων κατασκευάσομεν. πάξομεν δὲ πῶς; ἐὰν μὲν μηδεμίαν διαβολὴν ἔχωμεν, μήτε αὐτοὶ, μήτε ὁ λόγος, μήτε τὸ πρᾶγμα, τῇ πρώτῃ ἐν ἀρχῇ θέσει ἐκθησόμεθα. ὑπὲρ δὲ τοῦ προσέχειν, καὶ τοῦ λόγου θείμεθα ἀκούειν, ὕστερον παρακαλέσομεν. ἐὰν δὲ διαβολή τις ἢ τῶν πρειρημένων περὶ ἡμᾶς, προκαταλαβόν-

C τες τοῖς ἀκροατὰς, καὶ περὶ τῶν διαβολῶν τὰς ἀπολογίας καὶ τὰς προφάσεις σαφῶς ἐνεγκόντες, οὕτω προθήσομεν, καὶ τοῖς ἀκροατὰς ὑπὲρ τοῦ προσέχειν παρακαλέσομεν. τέτον μὲν οὖν τὸν τρόπον τὰς κατασκευὰς τῶν δημηγοριῶν ποιητέον.

CAPVT XXXI.

De narratione.

POſtea verò neceſſe eſt, aut res geſtas à nobis renuntiari refertrive, aut res præſentes diuidendo exponi, aut quæ futuræ ſunt, iam prædici. Cùm igitur de legatione ſit nobis renunciandum, omnia quæ dicta fuerint, dilucidè narrare oportet, quò primum quidem grauitatem oratio præ ſe ferat. Hæc enim renunciatio ſolùm erit, nullaque alia orationis figura incidet. Deinde ſi quidem nobis ex ſententia minùs res contigerit, non vlla id negligentia noſtra, ſed alia quadam cauſa accidiſſe auditores exiſtiment. Sin verò ex ſententia contigerit, non caſu aliquo, ſed noſtra diligentia & induſtria id factum opinentur. Hæc autem eo faciliùs credunt, ſi, quoniam geſtioni negotiorum nequaquam interfuerint, noſtram in oratione diligentiam promptitudinemque perſpexerint, vt pote, qui nihil omittamus,

ΚΕΦΑΛ. λα'.

Περὶ διηγήσεως.

D ΜΕΤΑ δὲ τοῦτο, ἀνάγκη ἡμᾶς ἐστιν, ἢ τὰς πεπραγμένας πράξεις ἀπαγγέλλειν, ἢ αἰνιττόμενον, ἢ τὰς νεῶν οὔσας μείζονα δηλοῦν, ἢ τὰς μελλούσας γίνεσθαι πρᾶξιν. ὅταν μὲν οὖν πρεσβείας ἀπαγγέλλωμεν, πρῶτα δὴ τὰ ῥηθέντα καθαρῶς διεξελθεῖν, ἵνα πρῶτον μὲν μέγεθος ὁ λόγος ἔχῃ. ἀπαγγελία γὰρ μόνον ἔσται ἡ τοιαύτη, καὶ οὐδὲν ἄλλο λόγου σχῆμα προσεπισκέψεται. ἔπειτ' ὅ-

E πως, αἰ μὲν ἀποτυγχάνοντες ὦμεν, μὴ διὰ τὴν ἡμετέραν ῥᾳθυμίαν οἱ ἀκούοντες οἴωνται διαμαρτάνειν τῆς πράξεως, ἀλλὰ δι' ἄλλην αἰτίαν τινά· αἰ δὲ ἐπιτυγχάνωμεν, μὴ διὰ τύχην ὑπολάβωσι τοῦτο γεγενῆσθαι, ἀλλὰ διὰ τὴν ἡμετέραν προθυμίαν. Ταῦτα δὲ πιστεύοιεν, ὅταν τῆς πράγμασιν ἃ προῆκον τὸ προσῆκον ἀπονέμοντες· ἔστι δ' ὅτε καὶ τοῦ λόγου τὴν προθυμίαν ἡμῶν θεωρῶσι, μηδὲν παραλειπόντων,

ἀλλ' ἀκριβῶς ἕκαστα ἀπαγγελοῦντων. ὅταν μὲν A
οὖν περὶ βουλὴν ἀπαγγελῶμεν, ἀπὸ τούτων αἰτιῶν
ταῦτα, ἕκαστα οὗ τρόπον ἐγένετο, ἀπαγγελτέον.
ὅταν δὲ αὐτοὶ δημηγορῶμεν, τῶν προειλημμέ-
νων τι διεξίωμεν, ἢ τὰ παρόντα δηλώσωμεν,
ἢ τὰ μέλλοντα προλέγωμεν, δεῖ τούτων ἕκα-
στον ποιεῖν βραχέως καὶ σαφῶς, καὶ μὴ ἀπί-
στως. σαφῶς μὲν, ὅπως *καταμαθόντα τὰ λε- καταλαμ
γόμενα· συντόμως δὲ, ἵνα μνη- βάνηται
μονεύσωσι τὰ ῥηθέντα· πιστῶς δ', ὅπως μὴ, τοῖς B
τῶν πίστεσι καὶ τοῖς διαβολαῖς βεβαιοῦσθαι
τὸν λόγον ἡμᾶς, τοῖς ἐξηγήσεις ἡμῶν οἱ ἀκούον-
τες ἀποδοκιμάσωσι. σαφῶς μὲν οὖν δηλώσο-
μεν ἀπὸ τῶν ὀνομάτων, ἢ ἀπὸ τῶν πραγμά-
των. ἀπὸ μὲν οὖν τῶν πραγμάτων, ἐὰν μὴ
ἐναφανῶς αὐτὰ δηλώσωμεν, ἀλλὰ τὰ πρό-
τερα τοῖς ὑστέροις ἢ τὰ ὑστερα τοῖς πρότε-
ροις, ἢ τὰ λεγόμενα· τὰ δ' ὑπολειπόμενα ἐφε-
ξῆς τάξωμεν. καὶ ἐὰν μὴ παραλιπόντες τὴν παλιν επ
τάξιν, ἐφ' ἧς ἂν ἐξ ἀρχῆς λέγειν, * δι' ἑτέ- εξ.
ρων ἐξαγγείλωμεν. ἀπὸ μὲν οὖν τῶν πραγ- C
μάτων, σαφῶς οὕτως ἐροῦμεν· ἀπὸ δὲ τῶν ὀνο-
μάτων, ἐὰν ἅμα τοῖς οἰκείοις τῶν πραγ-
μάτων ὀνόμασι τὰς πράξεις προσαγορεύωμεν·
καὶ ἐὰν τοῖς κοινοῖς, καὶ μὴ ἐναφανῶς αὐτὰ
ἑρμηνεύωμεν, ἀλλ' ἀεὶ τὰ ἑπόμενα ἐξῆς τάττωμεν.
σαφῶς μὲν οὖν δηλώσομεν, ταῦτα διαφυλάτ-
τοντες. συντόμως δ', ἐὰν ἀπὸ τῶν πραγμά- D
των καὶ τῶν ὀνομάτων περιαιρῶμεν τὰ μὴ ἀναγ-
καῖα ῥηθῆναι, ταῦτα μόνα καταλείποντες, ὧν
ἀφαιρεθέντων, ἀσαφὴς ἔσται ὁ λόγος. καὶ συν-
τόμως μὲν τοῦτο τὸν τρόπον δηλώσομεν. ὡς δ'
ἀπίστως δ', ἂν περὶ τοῖς ἀπιθάνοις πράξεις αἰ-
τίας φέρωμεν, πρὸς αἷς εἰκότως τὰ λεγόμενα δό-
ξῃ πρὸς ἀλήθειαν. ὅσα δ' ἀνάγκη λίαν ἄπιστα συμ-
βαίνοι, δεῖ παραλείπειν. ἐν οἷς ἀναγκαῖον ἢ λέ-
γειν, εἰδότα δεῖ φαίνεσθαι, καὶ ὅπως λέξομεν
αὐτὰ ὡς τῆς * παραλήψεως ἥκιστα ἐναφ- παραλει-
βαλέσθαι, καὶ προϊόντες τὸν λόγον, ὅπι δείξει E ψεως
ἀληθῆ ἐναίσιμα, προφασισάμενοι ὅτι
τὰ προειρημένα πρῶτον βούλει ἀποδεῖξαι
ἀληθῆ ὄντα, ἢ δίκαια, ἢ τι τῶν τοιούτων. καὶ τού-
των μὲν τὸν τρόπον τὰς ἀπιστίας ἰασόμεθα. συλ-
λήβδην δὲ τὰς ἀπαγγελίας καὶ τὰς δηλώ-
σεις καὶ τὰς προρρήσεις ἐξ ἀπόντων τῶν εἰ-
ρημένων, σαφεῖς καὶ βραχεῖας καὶ τὰς ἀπί-
στους ποιήσομεν.

A sed vnumquodque quàm accuratissimè referimus. Cùm igitur legationem renunciemus, iis causis singula quæque quo pacto gesta fuerint, renunciari oportet. Cùm verò ipsi concionantes aliquid præteritum narramus, siue etiam præsentia exponamus, siue prædicamus futura, necesse est vt vnumquodque horum & breuiter, & dilucidè, & non sine probabilitate faciamus. Dilucidè quidem, vt quæ dicuntur, comprehendi queant. Breuiter autem, quò quæ dicta fuerint, memoria auditores teneant. Probabiliter verò, ne ipsi auditores priùs quàm B probationibus, atque iuris partibus nostram orationem confirmauerimus, nostras iam narrationes falsas esse reprobent. Dilucidè igitur exponemus, aut à nominibus, aut à negotiis. A negotiis quidem, si non ea perturbatè exponamus, sed rerum ac temporum ordinem seruemus, reliqua verò deinceps collocemus: & si neque eo, de quo dicere cœperimus, relicto negotio, in rem aliam transeamus. A negotiis igitur hoc modo dilucidè narramus. A nominibus verò, si C quàm maximè idoneis rerum nominibus negotia appellemus, & si non ambiguis vtamur, neque perturbatè ipsa collocemus, sed vsque cohærentia deinceps ordinemus. Dilucidè igitur exponemus, si hæc diligenter obseruauerimus. Breuiter verò narrare poterimus, si tum ex negotiis tum ex nominibus ea remouerimus, quæ non sint dictu necessaria, & ea solùm D complectamur, sine quibus obscura redditur oratio. Et breuiter quidem hoc modo exponemus. Probabiliter autem à nobis narrabitur, si ad ea negotia quæ minùs verisimilia videntur, causas attulerimus, quibus illa non absurdè gesta videantur: si qua verò omnino incredibilia contigerint, ea relinquamus necesse est. Sin autem necessaria sunt, quæ dicantur, ea te scire ostendas oportet, sed ad confutationis partem, quia cum illa implicata sint, dicenda reseruare, orationisque progressu id te verum demonstraturum polliceri, ea vsum argutia, quòd quæ priùs ab te dicta fuerint, ea priùs vera iustaque demonstrare, quàm aliud huiusmodi quicquam velis. Et hoc quidem modo his quæ minùs verisimilia sunt, medebimur. Vt autem summatim vnà omnia complectamur, & renuntiando, & exponendo, & prædicendo, ex his omnibus, quæ antè diximus, dilucidas, breues, & probabiles narrationes faciemus.

A

CAPVT XXXII.

De ordine narrationum.

EAs autem tripliciter ordinabimus. Nam siquidem ea, de quibus dicimus, pauca sint auditoribus cognita, exordio narrationem coniungemus, ne pars hæc separatim posita breuis admodum fiat. Cùm verò negotia & permulta, & incognita sint, ad vnumquodque coniunctas narrationes faciemus, easque iustas, & vtiles, & honestas ostendemus, quo non modò in narrandis rebus occupati simplicem & non varietate quadam insignem orationem faciamus, verùm & audito- B rum animos capiamus. Sin autem negotia mediocria, & minimè nota sint, opus est, vel renuntiationem, vel expositionem, vel prædictionem in exordio vno & eodem quasi corpore collocemus. Hoc autem faciemus, si à rerum initio ad extremum vsque narrando prosequamur, & nihil aliud complectamur, sed ipsa negotia expeditè declaremus. Quemadmodum igitur in C exordio narrationes ordinandæ sunt, ita scire poterimus.

CAPVT XXXIII.

De confirmatione.

DEinceps autem Confirmatio sequatur necesse est; per quam prænarrata negotia ex probationibus & iustis, & vtilibus, sicuti nos demonstraturos polliciti sumus, confirmabimus. Cùm igitur coniunctas narrationes facere oportet, probationes in consultationibus quàm commodissimè ducuntur à rerum consuetudine, ab exemplo, à commemoratione, & ab ea, quæ de oratore sit apud omnes, opinione. Vtendum est etiam & siqua ex aliis probationum partibus inciderit. Ex verò sic sunt collocandæ: Primùm quidem dicentis opinio: Sin id minùs poterimus, rerum consuetudines ordinabimus, demonstrabimusque & hæc, quæ dicimus, vel his similia, hoc modo fieri consueuisse: deinde verò exempla adferamus. Et si qua est cum his, quæ à nobis dicuntur, similitudinem adducemus.

ΚΕΦΑΛ. λβ'.

Περὶ τάξεως διηγήσεων.

ΤΑΞΟΜΕΝ δὲ αὐτὰς ἁπλῶς τριῶν τρόπων. ὅταν μὲν γὰρ ὦσι ὀλίγα* τὰ πράγματα περὶ ὧν λέγομεν, καὶ γνώριμα τοῖς ἀκούουσι, τῇ προοιμίῳ συνάπτομεν, ἵνα μὴ βραχὺ τὸ μέρος καθ' αὑτὸ τεθῇ γένηται. ὅταν δὲ πάλιν ὦσι πολλὰ καὶ μὴ γνώριμοι, πρὸ ἑκάστου συναπτὰς ποιήσομεν, καὶ δικαίας καὶ συμφερούσας, καὶ καλὰς ἀποφανοῦμεν, ἵνα μὴ μόνον πολυλογῶμεν, ἁπλοῦν δὲ τὸν λόγον καὶ μὴ ποικίλον ποιῶμεν, ἀλλὰ καὶ τὴν ἀκουόντων ταῖς διανοίαις ἀναλαμβάνωμεν. δυοῖν δ' ὄντοιν αἱ προάξεις μέτριαι καὶ ἀγροούμεναι, τὸν ἀπαγγελίαν, ἢ τὸν δήλωσιν, ἢ τὸν προέρησιν ὅτι τὰ προοιμίου δεῖ βραχυλογεῖσθαι τάττειν. τοῦτο δὲ ποιήσομεν, ἐὰν ἀπὸ τῆς ἀρχῆς τῶν πραγμάτων ὅτι τὸ τέλος διέλθωμεν, μηδὲν ἄλλο συμπαραλαμβάνοντες, ἀλλ' ἢ τὰς προάξεις αὐτὰς ψιλὰς φράζοντες. καὶ τὰς μὲν διηγήσεις ὅτι τοῖς προοιμίοις ὡς δεῖ τάττειν, οὕτως εἰσόμεθα.

ΚΕΦΑΛ. λγ'.

Περὶ βεβαιώσεως.

ΜΕΤΑ δὲ ταῦτα* ὅτι βεβαιώσεις, δι' ὧν τὰς προειρημένας προάξεις, καὶ τὴν πίστεων καὶ τὴν δικαίων καὶ τὴν συμφερόντων, οἵας ὑποτεθέμεθα δείξειν, βεβαιώσομεν. ὅταν μὲν οὖν σύντομοι ποιῆς, οἰκειότατον τοῖς δημηγορίαις εἰσὶ πίστεις, πάντων τῶν πραγμάτων ἔθη, καὶ παραδείγματα, καὶ παραδείγματα, καὶ ἐπιθυμήματα, καὶ δόξα τῶν λεγόντων. χρηστέον δὲ καὶ αὐτῆς τῶν ἄλλων πίστεων πρεμπέσῃ. τάττειν δὲ αὐτὰς ὧδε δεῖ· προτεθὲν μὲν τὸν τῶν λέγοντος δόξαν· εἰ δὲ μή, τὰ τῶν πραγμάτων ἔθη. δείκνυσθαι δὲ ὅτι ταῦτ' ἀεὶ λέγομεν, ἢ παραπλήσια ὅμοια, οὕτως εἴθισται γίνεσθαι. ὅτι δὲ τούτοις παραδείγματα οἰκειότατον, καὶ εἰ ὁμοιότης ἐστί, πρὸς τὰ ὑφ' ἡμῶν λεγόμενα προακτέον, λαμβάνειν δὲ δεῖ παραδείγματα οἰκεῖα τῶν πράγματι, καὶ παραπλήσια τοῖς ἀκούουσι χρόνῳ ἢ τρόπῳ· ἐὰν δὲ μὴ ὑπάρχῃ τοιαῦτα, τῶν ἄλλων τὰ μέγιστα καὶ γνωριμώτατα.

* βεβαιώσεις vel εἰσὶ δὲ

μὴ ταῦτα γνωμολογητέον. δεῖ δὲ καὶ ταῦτα μέρη τῶν εἰκότων καὶ τῶν παραδειγμάτων, ὅπου πέλας τῆς ἐνθυμηματώδεις καὶ γνωμολογικὰς ταῖς πέλας ποιῆσθαι. καὶ ταῖς μὲν πίστεσι οὕτως ὅπου ταῖς προάξουσι προσακτέον. ἐὰν δὲ πεφεύγωμεν τὰ παράδειγματα διήγησιν ῥηθέντα, ταῖς μὲν πίστεσι παραλειπτέον· ᾧ δὲ δικαίῳ, καὶ τῷ νομίμῳ, καὶ τῷ συμφέροντι, καὶ ᾧ καλῷ, καὶ τῷ ἡδεῖ, καὶ τῷ ῥᾳδίῳ, καὶ ᾧ δυνατῷ, καὶ ᾧ ἀναγκαίῳ, τὰς προειρημένας προάξεις βεβαιωτέον. καὶ εἰ μὲν ὑπάρχει, πρῶτον τὸ δίκαιον ἁπτέον, διεξιόντας ἀφ' αὑτοῦ τε τοῦ δικαίου, καὶ τοῦ ὁμοίου τῷ δικαίῳ, καὶ τοῦ ἐναντίου, καὶ τοῦ κεχρισμένου δικαίου. δεῖ δὲ καὶ τὰ παραδείγματα τοῖς ὑπὸ σοῦ λεγομένοις δικαίοις ὅμοια φέρειν. πολλὰ δὲ ἔξεις λέγειν ἐκ τῆς ἰδίας πρὸ ἑκάστοις δικαίων ὑπολαμβανομένων, καὶ οὐ τῶν ἐν αὐτῇ τῇ πόλει ἐν ᾗ λέγεις, καὶ οὐ τῶν ἐν ταῖς ἄλλαις πόλεσιν· ὅταν δὲ ἄπορα τοῦτον τὸν τόπον μελλόντες διέλθωμεν, οὐ πέλας τὰς αὐτὰ γνώμας καὶ ἐνθυμήματα μέτρια, καὶ ἀλλήλοις ἀνόμοια ἐνεγκόντες, ἐὰν μὲν μακρὸν ᾖ τὸ μέρος, καὶ βουλώμεθα μνημονεύεσθαι, σύντομος παλιλλογήσομεν· ἐὰν δὲ μέτριον ᾖ, καὶ μνημονεύηται, αὐτὸ τὸ μέρος ὀλίγοις πάλιν ἐροῦμεν προθησόμεθα. ἔστι δ' ὃ λέγω, τοιόνδε· ὡς μὲν δίκαιόν ἐστιν ἡμᾶς βοηθεῖν Συρακοσίοις, οὐκ ἔστιν εἰρημένων * ἱκανῶς ἀποδεδεῖχθαι νομίζω· ὡς δ' καὶ συμφέρει ταῦτα πράττειν, ὅπως χειρήσω διδάσκειν. πάλιν δὲ πρὸς τοῦ συμφέροντος ὁμοίως τοῖς προειρημένοις ὅτι τοῦ δικαίου μείζων, καὶ ὅτι τῇ τελευτῇ τοῦ μέρους, ἢ παλιλλογίαν ἢ ὀλίγον ὅπως εἰς, πάλιν ἐροῦμεν ὃ, ἂν δὲ ὑπερέχῃ σοι, προσθήσει. τοῦτον δὲ τὸν τόπον ἄλλο ἄλλῳ συνάπτειν μέρει καὶ σύνοφαίνειν τὸν λόγον. ὅταν δὲ πάντα διέλθῃς, ὃς ἂν δέχεσθαί σοι βεβαιῶσαι πρὸς προσθῶ, ὅτι τούτοις ἅπασι κεφαλαιωδῶς μετ' ἐνθυμημάτων καὶ γνωμῶν ἢ σχημάτων δείκνυε, ὡς ἄδικον καὶ ἀσύμφορον, καὶ αἰσχρὸν, καὶ ἀνδρὸς μὴ ποιεῖν ταῦτα· καὶ ἀντιθήσει κεφαλαιωδῶς, ὡς δίκαιον, καὶ συμφέρον, καὶ καλὸν, καὶ ἡδὺ πράττειν, ἐφ' ἃ σὺ παρακαλεῖς. ὅταν δὲ ἰκανῶς ἅπαν ἧς ἐγνωμολογηκώς, πρὸς προσθῶ πειρᾶ ὅσιον. καὶ τοῦτον μὲν τὸν τόπον βεβαιώσομαι τὰ προτεθέντα. μετὰ δὲ τοῦτο τὸ μέρος λέξομεν πρὸς προκατάληψιν.

A Ea autem exempla capiamus oportet, quæ tum rei congruant, tum ipsis auditoribus, vel loco, vel tempore sint proxima. Si autem secus sint, debemus ex aliis quæ maxima & notissima sint, accipere. Post hæc verò sententiis vtendum est. Oportet autem, eas partes quibus probabilia & exempla tractata fuerint, in fine commentationibus & sententiis terminemus. Et probationes quidem hoc modo ad negotiorum confirmationem adducemus. Si verò narratis rebus continuò sit fides adhibita, probatio-
B nes ipsas relinquemus: & à iusti, & legitimi, & vtilis, & honesti, & iucundi, & facilis, & possibilis, & necessarii partibus antè dicta negotia confirmabimus. Et si quidem iustum inest, id primum collocabimus, & per hoc, perque huic simile, & per contrarium, & per iudicatum iustum enarrabimus. Et similia his iustis, de quibus loqueris, exempla afferenda. Habebis autem permulta exempla, tum ex his quæ priuatim apud singulos iusta existimantur, tum etiam ex his quæ in ipsa vrbe, vbi orationem habes, tum demum ex his quæ in aliis vrbibus iusta du-
C ci solent. Cùm verò hæc omnia hoc modo percurrentes narrauerimus, in ipsiusque iusti fine sententias commentationesque moderatas, & sibi inuicem dissimiles attulerimus, si quidem ea pars longa sit, eiusq; meminisse voluerimus, paucis iterabimus. Sin autem mediocris sit, commemoreturque, tum vbi eam definierimus, aliam quoque partem adiũgemus. Est autem id huiusmodi: Quòd iustum quidem est, auxiliari nos Syracusanis, satis ex iis quæ dicta sunt, demonstratum existimo. Quòd autem etiam id nobis conducturum sit, enitar edocere.
D Et cùm rursus eodem modo, vt de iusto factitaras, vtile percurreris, & eius extremam partem vel breuiter iterando, vel finiendo absolueris, itidem aliam partem, quæcunque tibi in manu fuerit, adiunge. Hoc igitur modo aliam alii partem addere, & orationem contexere opus est. Cùm hæc verò omnia prosecutus fueris, quibus ea quæ persuades, confirmare queas, oportet in his de omnibus summatim cum commentationibus & sententiis coloribusque demõstres, non ea efficere, & iniustum, & pernicio-
E sum, & turpe, & triste admodum fore. Contrà verò summatim addendum est, & iustum, & vtile & honestum, voluptuosumque futurum, si hæc ad quæ eos exhortaris, effecerint. Vbi verò iam satis, abundéque sententiarum grauitate vsus fueris, quæ persuades, conclusione terminabis. Et hoc quidem modo quæ proposita fuerint, confirmabimus. Post hanc autem partem de præoccupatione dicere aggrediemur.

A

CAPVT XXXIV.

De præoccupatione.

EST autem præoccupatio, eorum locorum, qui contra tuam dictionem haberi possent, præoccupans reprehensio. Oportet autem quæ ab aduersariis dicuntur, extenuare, tua verò amplificare, veluti superiùs in amplificandi tractatu audieras. Opus est etiam, conferas vnum vni, cùm tuum scilicet maius sit: & plura pluribus, & vnum multis, & multa vni. Sic secundùm omnem speciem varietate debemus vti, nostra quidem augendo, aduersariorum autem infirmando, atque deprimendo. Et hoc quidem modo præoccupationibus vtemur. Hæc autem vbi fuerimus prosecuti, iterationibus exitum terminabimus, coloresque antè dictos ratiocinationis, vel enumerationis, aut electionis, aut interrogationis, aut ironiæ assumemus.

CAPVT XXXV.

Suadendi species.

QVòd si ad ferendum aliquibus auxilium suaserimus siue priuatis hominibus siue vrbibus, paucis dicere conueniet, & si qua his in auditores, siue amicitia, siue gratia, siue misericordia præcesserit, in medium referre congruum erit. Maximè enim omnes his auxilio esse volunt, qui tali animo in eos fuerint. Diligunt enim eos à quibus, vel ab ipsis, vel ipsorum amicis aliquid beneficii, siue ipsi siue alii, qui eis curæ sunt, vel opportunè suscepisse, vel suscipere, vel susceptum iri crediderint. His autem habent gratias, qui siue ipsi siue ipsorum amici, aut in eos aut in eorum necessarios boni quippiam opportunè vel contulisse, vel conferre, collaturiue putentur. Si horum igitur aliquid vnum incidat, id breuiter doceamus, & ad misericordiam redigamus oportet. Id autem affatim facere poterimus, si cognouerimus solere omnes in eos misericordia moueri, quos familiari erga se animo esse opinentur, aut indignos calamitate suspicantur. Hæc autem in iis esse ostendes, quos misericordia dignos velis demonstrare. Estque demonstrandum eos iniquè passos, vel pati, vel passuros, vbi minùs his auxilio auditores fuerint. Sin verò hæc in illis non sunt, demonstrabis,

ΚΕΦΑΛ. λδ'.

Περὶ παραλήψεως.

ΑΥΤΗ δ' ἐστὶ, δι' ἧς ἂν ἐνδεχομένας αἰτιολογίας ῥητέων τις ᾖ τοῦ σοὶ ἐναντίοις παραλαμβάνων ἀφαιρήσεις. δεῖ δὲ τὰ μὲν ἑαυτοῦ μικρὰ ποιεῖν, καὶ ἐν σαυτῷ αὔξειν, ὡς ἐν ταῖς αὐξήσεσι παραχηκοας. χρὴ δὲ καὶ ἀναλύσεσι καὶ ἓν πρὸς ἕν, ὅταν τὸ σὸν μεῖζον ᾖ, καὶ πρὸς πλείω πλείω, καὶ ἓν πρὸς πολλὰ, καὶ πολλὰ πρὸς ἕν, ἀφαιρεῖσθαι καὶ πρώτας τὰς ἐναντίας, τὰ μὲν σαυτῷ αὔξοντα, τὰ δὲ τῶν ἐναντίων ἀθετοῦντα καὶ μικρὰ ποιοῦντα. καὶ τὸν μὲν ἑαυτοῦ τοῖς παραλήψεσι χρησόμεθα. ταῦτα δὲ διελθόντες, ὅπῃ τελευτῇ παλιλλογήσομεν, τὰ παρειρημένα σήματα ἀφαλισμοῦ λαβόντες, ἢ ἀπολογισμοῦ, ἢ παραιρέσεως, ἢ ἐξεπερωτήσεως, ἢ εἰρωνείας. ὅπ' λογισμοῦ, malè vide c. 20.

ΚΕΦΑΛ. λε'.

Περὶ τοῦ προτρεπτικοῦ εἴδους, καὶ ἀποτρεπτικοῦ.

ΕΑΝ δ' ὅτι τὸ βοηθεῖν τισι παρῇ, ἢ ἰδιώταις ἢ πόλεσιν, ἁρμόσει σύντομος εἶναι, καὶ εἰ' οἷς παρυπάρχει τούτοις πρὸς τοὺς ἐγκαλοῦντας φιλία, ἢ χάρις ἢ ἔλεος. μάλιστα γὰρ πᾶς οὕτω διακειμένοις ἐθέλουσιν ἐπαμύνειν. φιλοῦσι μὲν οὖν πάντες ὑφ' ὧν εὖ πεπονθέναι, ἢ πάσχειν, ἢ πείσεσθαι, ἢ τοὺς αὐτῶν, ἢ τοὺς φίλων, ἢ αὐτοῖς, ἢ ὧν κηδόμενοι τυγχάνουσι. χάριν δ' ἔχουσι τούτοις ὑφ' ὧν οἴονται καλῶς πεπονθέναι, ἢ πάσχειν ἀγαθὰ πεπονθέναι, ἢ πάσχειν, ἢ πείσεσθαι, ἢ τοὺς αὐτῶν, ἢ τοὺς φίλων, ἢ αὐτοῖς ἢ ὧν κηδόμενοι τυγχάνουσι. τούτων μὲν οὖν ἂν ᾖ, χρὴ σύντομος διδάσκειν, καὶ ἔτι ἧττον ἀγαν. δυνησόμεθα δ' ἐλεεινὰ ποιεῖν ἄν τε ἐθέλωμεν, ἐὰν συναθροίζωμεν ὅτι πάντες ἐλεοῦσι τούτους, οἷς οἰκείως ἔχειν αὐτοῖς ὑπολαμβάνουσιν, ἢ οἷον ἀναξίως εἰ δυστυχεῖν. δεῖ δὲ ταῦτα ἀποφαίνειν ἔχοντας οὓς ἐθέλεις ἐλεεινοὺς ποιεῖν, καὶ ἐπιδεικνύναι αὐτοῖς ἢ κακῶς πεπονθότας, ἢ πάσχοντας, ἢ πεισομένους, ἐὰν μὴ οἱ ἀμύνοντες αὐτοῖς βοηθῶσιν. ἐὰν δὲ ταῦτα μὴ ἔνῃ, δεικτέον ὑφ' ὧν λέγεις, ἀγαθῶν ἐστερημένους,

ὧν τοῖς ἄλλοις ἅπασιν, ἢ τοῖς πλείοσι μέτεσιν, ἢ ἀγαθοῦ μηδέποτε τετυχηκότας, ἢ μὴ τυγχάνοντας, ἢ μὴ τευξομένους, ἐὰν μὴ νῦν οἱ ἀκούοντες οἰκτείρωσιν. ἐκ τούτων μὲν οὖν ὅτι τὸν ἔλεον ἄξομεν. ταῖς δὲ ἀποδιατὰς ἐκ τῶν ἐναντίων τούτοις ποιήσομεν, τὸν αὐτὸν τρόπον φερειμαζόμενοι, καὶ τὰ πράγματα διεξιόντες, ταῖς τε πίστεσι χρώμενοι, καὶ τοῖς ἀκούουσι διακρινόμενοι, ὡς ἔστιν ἃ πρακτέον ὅπως χρεὼν δοῦναι, ἄνομα, καὶ ἄδικα, καὶ ἀσύμφορα, καὶ αἰσχρὰ, καὶ ἀνδῆ, καὶ ἀδύνατα, καὶ ἐργώδη, καὶ οὐκ ἀναγκαῖα. ἡ δὲ τάξις ὁμοίως ἔσται, * εἴα καὶ τῶν προτέρων. τοῖς μὲν οὖν καθ' αὑτοὺς ἀποτρέποισιν, οὕτω ταὐτὰ τάξις ποιητέον· τοῖς δὲ πρὸς ταὐτὰ ὑφ' ἑτέρων εἰρημένας ἀποδιατὰς ἀνηλέγχους, πρῶτον μὲν ἐν ἀρχῇ δεῖ οἷς μέλλουσιν ἀντιλέγειν πρόθεσθαι· τὰ δ' ἄλλα καθ' αὑτὰ προοιμιάζεσθαι. μετὰ δὲ τὰ προοίμια, μάλιστα μὲν ἕκαστα τῶν πρειρημένων καθ' ἕνα ἕκαστον πρόπειδεικνύειν ὡς οὐκ ἔστι δίκαια, οὐδὲ νόμιμα, οὐδὲ συμφέροντα, οὐδὲ τούτοις ἀκόλουθα, ἐφ' ἃ προκαλεῖται ὁ ἐναντίος. τοῦτο δὲ ποιήσεις, ἀποφαίνων ἢ ἄδικα ὄντα ἃ λέγει, ἢ ἀσύμφορα, ἢ τούτοις ὅμοια, ἐναντία τοῖς δικαίοις, καὶ τοῖς συμφέρουσι, καὶ τοῖς κεκριμένοις τοιούτοις. ὁμοίως δὲ καὶ τῶν ἄλλων τὰ ἐναντία μέλλῃ. κεφάλαιος μὲν οὖν ὁ τρόπος τῆς ἀποδιατῆς οὗτός ἐστιν. ἐὰν δὲ μὴ ἐνδέχηται τοῦτο ποιεῖν, ἐκ τοῦ προκαλεῖσθαι τοῦ ἐναντίου τρόπου ἀποτρέπειν λέγων· οἷον, ἐὰν ὁ ἐναντίος δίκαιον ἀποφαίνῃ, σὺ ἐπιχείρει δεικνύναι, ὡς ἔστιν αἰσχρὸν, ἢ ἀσύμφορον, ἢ ἐργῶδες, ἢ ἀδύνατον, ἢ ὅ, τι ἂν ἔχῃς τοιοῦτον. ἐὰν δ' ὁτιοῦν ἔχῃ συμφέρον, σὺ ἐπιδείκνυε ὡς ἄδικον, κἂν τι ἄλλο ἔχῃς πρὸς τοῦτο. δεῖ δ' ἐνίοτε τὰ μὲν αὐτῷ αὔξειν, τὰ δὲ τῷ ἐναντίῳ ταπεινοῦν, ποιοῦντα ὡς ἐπὶ τῷ προτεθεικῷ εἴρηται. χρὴ δὲ ἐνθυμήματα φέρειν καὶ ἐνθυμήματα. καθάπερ ἐκεῖνοι καὶ τὰς προκαταλήψεις λύειν, ἐπὶ τῇ τελευτῇ παλιλλογεῖν. πρὸς δὲ τούτοις, ἐν μὲν ταῖς προθέσεσιν ἀποφαίνειν, φιλίαν ἐπαρχεῖν εἰς βοηθεῖν προτρέποντα πρὸς τοὺς προτρεπομένους, καὶ ὀφείλοντας χάριν ἔχειν τοῖς δεομένοις· οἷς δ' οὐκ ἐῶμεν βοηθεῖν, ἢ ὀργῆς, ἢ φθόνου, ἢ ἔχθρας ἀξίους ἐπαρχοῦντα. ἔχθραν μὲν οὖν ἐμποιήσομεν, ἐπ' ἐκείνους δ' προσκόντων τοῖς ἀποδεικνυμένοις ἀποφαίνοντες κακῶς πεποιηκότας, ἢ τῶν φίλων, ἢ αὐτούς, ἢ ὧν κηδόμενοι τυγχάνουσιν.

eos omnium bonorum inopes esse, quorum cæteri omnes aut plurimi sint participes, quique nihil vnquam boni vel nacti fuerint, vel nanciscantur, nacturive sint, nisi auditores hoc tempore ad misericordiam moueãtur. Ex his igitur auditores ad misericordiam inducemus. Dissuadere autem ex cõtrariis locis poterimus, eodemque modo exordiemur, & narrabimus, & probationibus vtemur, auditoribusque ostendemus, quæ facere aggrediuntur, esse & præter leges, & iniusta & pernicioſa, & turpia, & tristia, & impossibilia, & difficilia, ac minimè necessaria. In dissuadendo verò idem dispositionis modus seruabitur, qui etiam in suadendo. Quamobrem qui vltrò dissuadent, disponere ita poterunt. Qui verò aliorum suasionibus contradicere voluerint, primùm quidem ea in exordio proponere debent, quibus sint contradicturi: in reliquis verò singillatim est exordiendum: post singula verò prædictorum exordia est secundùm vnumquodque propositum maximè demonstrandum, minimè omnium ea esse ad quæ aduersarius exhortetur, neque iusta, neque quæ ea sequuntur. Hoc autem facies, vt ostendas vel iniusta esse, quæ ille narrat, vel inutilia, vel his similia, aut iustis contraria, aut vtilibus, aut his quæ talia esse iudicantur. Eodem quoque modo & cætera quæ inciderint, tractare debebis. Optimus igitur dissuadendi modus hic est. Quòd si minùs hoc facere commodè potueris, ex eo, quod reliqueris, genere dissuadere orando poteris: vt siquidem aduersarius iustum esse ostenderit: tu vel turpe esse, vel inutile, vel difficile, vel impossibile, vel aliud quiduis huiusmodi enitere demonstrare. Sin vtile aduersarius esse ostenderit, iniustum ipse, & si quid aliud opportunum ad id habuerimus, demonstrabis. Tua præterea augendo, & aduersarii deprimendo, facies quemadmodum in suasionibus dictum est. Decet eodem quoque modo sententias commentationesque afferre, præoccupationesque refellere, ac breuiter ad exitum iterare. Præterea quoque in suasionibus ostendendum est, aut eos, quibus auxilium ferendum suademus, horum amicos esse, quos ad id faciundum exhortamur, aut hoc, gratias his deberi, qui deprecantur. Quibus verò auxilium ferre dissuaserimus, eos vel ira, vel inuidia, vel odio dignos ostendemus. In odium quidem adducemus, si ab illis aut ipsos auditores, auditorumve amicos, aut alios, qui his curæ sint, mali quippiam iniquè passos demonstrabimus.

In iram autem rapiemus, si vel auditores ipsos, vel ipsorum amicos, vel alios, qui his sunt curæ, indignè neglectos iniuriave affectos ostendemus. In inuidiam verò contrahemus, si summatim indignè fortunatos extitisse, aut esse, aut fore, vel si nullius vnquam boni fuisse inopes, aut esse, aut futuros, vel vnquam malorum quippiam passos, aut pati, aut passuros demonstrabimus. Inuidiam igitur, & odium, atque iram hoc modo concitabimus, beneuolentiam verò & gratiam, & misericordiam ex his poterimus comparare, quæ in suasionibus dicta sunt. Eas autem ex antè dictis omnibus contexere ordinareque poterimus. Species igitur suadendi, & qualis ipsa sit, & ex quibus constet, & quomodo ea vtendum sit, ex iis liquidò cognoscimus.

A ὀργὴν δὲ, ἐὰν ὑπιδεικνύωμεν τοὺς τὸ προσῆκον ὠλιγωρηκότας, ἢ ἠδικηκότας, ἢ τοὺς φίλους ἐκείνων, ἢ αὐτούς, ἢ ὧν κηδόμενοι τυγχάνουσιν αὐτοί. Φθόνον δ' ἐὰν δεικνύωμεν συλλήβδην τοὺς τύχης, οὓς ἀποφαινόμεθα ἀναξίως τῆς παρούσης, ἢ παρόντας, ἢ μέλλοντας, ἢ παρέξοντας, ἢ ἀγαθοῦ μηδέποτε ἐφιεμένους, ἢ μὴ τυγχάνοντας, ἢ μὴ τευξομένους· ἢ *κακοῦ μηδέποτε πεπτωκότας, ἢ μὴ τυγ- *κακῶν χάνοντας, ἢ μηδὲ τεύξομένους. Φθόνον μὲν οὖν καὶ ἔλεον ἐκ τῆς ὀργῆς, τὸν δ' ἕτερον ἐμποιήσομεν. Φιλίαν δὲ καὶ χάριν καὶ ἔλεον, ἐκ τῆς B ἐναντίας προθέσεως. σιωπήσομεν δὲ καὶ πάντα δι' ἀπόντων τῶν προειρημένων αὐτοῖς τὸν δὲ τρόπον. Τὸ μὲν οὖν περιπεπλεγμένον εἶδος, αὐτό τε ἴσμεν, οἵ τ' ἐσμὲν, καὶ ὧν * σιωπήσομεν, σιωπήσει, καὶ ὡς αὐτοῖς χρηστέον.

CAPVT XXXVI.

Laudandi vituperandique species.

RVrsum autem laudandi vituperandique speciem deinceps considereremus. Cùm in hoc genere exordiri voluerimus, propositiones primum ordinamus, insimulationesque dissoluimus itidem atque in suadendo. Ad attentionem verò exhortamur tum ex his quæ in consultationibus dicta sunt, tum ex eo quòd mirabilia illustriaque dicamus, vt æquitatem nostram, eorumque, quos vel laudamus, vel vituperamus, facinora demonstremus. In huiusmodi enim causis, vt plurimùm, non disceptationis sed ostentationis potiùs causa orationem habere consueuimus. Primùm autem exordia eodem modo constituemus, qui in deliberatiuo à nobis genere demonstratus est. Post exordium verò partiri debemus & ea quæ extra virtutem sunt, & ea quæ in ipsa virtute bona considerantur, hoc modo; externa quidem bona in bonam valetudinem, & robur, & formæ dignitatem, & diuitias; virtutem verò in sapientiam, iustitiam, & fortitudinem, illustresque disciplinas distribuimus. Horum autem, quæ in virtute posita locataque sunt, iure laudantur, extraria autem subducuntur. Robustos namque, & pulchros, & nobiles, atque locupletes nequaquam laudare, sed dicere beatos conuenit. His autem diligenter consideratis, post exordia de genere primùm dictionem ordinabimus.

ΚΕΦΑΛ. λϛ'.

Περὶ τοῦ ἐγκωμιαστικοῦ καὶ κακολογικοῦ Εἴδους.

C

ΤΟ δ' ἐγκωμιαστικὸν καὶ κακολογικὸν, πάλιν προθέμενοι σκεψώμεθα. Φερώμεθα οὖν καὶ περὶ τούτων, ἀφορῶντες τοὺς προθεμένους ταῖς προθέσεσι· καὶ τὰς ὑφηγήσεις ἀπολύσομεν ὁμοίως, ὥσπερ ἐν τοῖς προτρεπτικοῖς. ὅτι δὲ τὸ προσέχειν προκαλούμεθα, ἔκ τε τῶν ἄλλων τῶν ἐν ταῖς δημηγορίαις εἰρημένων, καὶ ἐκ τοῦ θαυμαστὰ καὶ D ἀξιόπιστα φάσκειν, καὶ αὐτὸν ἴσα, καὶ τοὺς ἐγκωμιαζομένους, καὶ τοὺς ψεγομένους, ἀποφαίνειν πεπραγότας. ὡς γὰρ ὑπερπολὺ τῶν τοιούτων εἰδῶν, οὐκ ἀγῶνος ἀλλ' ἐπιδείξεως ἕνεκα λέγομεν. τάξομεν δὲ πρῶτον τὰ προοίμια, τὸν αὐτὸν τρόπον ὃν περ ὅτι τῶν προτροπῶν καὶ ἀποτροπῶν. μετὰ δὲ τὸ προοίμιον, δεῖ διελόμενον τὰ ἔξω τῆς ἀρετῆς ἀγαθὰ, καὶ τὰ ἐν αὐτῇ τῇ ἀρετῇ ὄντα, ποιεῖν οὕτω. τὰ μὲν οὖν ἔξω τῆς ἀρετῆς, εἰς εὐεξίαν, καὶ E ῥώμην, καὶ κάλλος, καὶ πλοῦτον· τὴν δ' ἀρετὴν, εἰς σοφίαν, καὶ δικαιοσύνην καὶ ἀνδρείαν, καὶ σωφροσυνῶν ἔνδοξα. τούτων δὲ τὰ μὲν τῆς ἀρετῆς, δικαίως ἐγκωμιάζεται· τὰ δ' ἔξω, κλέπτεται. τοὺς γὰρ ἰσχυροὺς, καὶ τοὺς καλοὺς, καὶ τοὺς εὐεξίας, καὶ τοὺς πλουσίους, οὐκ ἐπαινεῖν, ἀλλὰ μακαρίζειν προσήκει. ταῦτα δὴ λογισάμενοι, μετὰ τὰ προοίμια τοιγαροῦν τὴν ψευδολογίαν τάξομεν.

πρῶτον γὰρ τοῖς ἀνθρώποις καὶ τοῖς ἄλ- A
λοις ζώοις τοῦθ' * ὑπάρχει ἔνδοξον ἢ ἄ- ὑπάρχειν
δοξον. τοιγαροῦν τὸν μὲν ἄνθρωπον, ἢ τι
ἄλλο τοιοῦτον ζῶον βούλομαι ἐγκωμιάσο-
μεν· ὅταν δὲ πάθος, ἢ πρᾶγμα, ἢ λόγον, ἢ
κτῆμα, ἀφ' αὑτῶν βλέπωμεν τῶν πρακτόν-
των ἐνδόξων βούλομαι ἐπαινέσομεν. ἐγκω-
μιάζειν δὲ ὧδε δεῖ· ἐὰν μὲν ὦσιν οἱ πρόγονοι ἀπονδαῖοι,
πάντας ἐξ ἀρχῆς ἀναλαβόντες, μέχρι πρὸς
τὸν ἐγκωμιαζόμενον, ἐφ' ἑκάστῳ τῶν προγό-
νων κεφαλαιωδῶς ἔνδοξόν τι προσπλέκειν. ἐὰν
δὲ οἱ πρῶτοι μὲν ὦσιν ἀπονδαῖοι, τοὺς δὲ λοι-
πούς συμβέβηκε μηδὲν ἀξιόλογον πρᾶξαι, B
τοὺς μὲν πρώτους τὸν αὐτὸν τρόπον διελθεῖν,
τοὺς δὲ φαύλους παραλιπεῖν, προφασιζό-
μενον ὅτι διὰ πλῆθος τῶν προγόνων, οὐ βού-
λεις λέγων αὐτοῖς μακρολογεῖν· ἔτι δὲ σαφὲς
ἅπασιν, ὅτι τοῖς ἐξ ἀγαθῶν γεγο-
νόσιν, εἰκὸς ἐστὶ τοῖς προγόνοις ὁμοιοῦ-
σθαι. ἐὰν δ' οἱ παλαιοὶ πρόγονοι φαῦλοι τυγ-
χάνουσιν ὄντες, εἰ δέ τις πρὸς αὐτὸν ἔνδοξοι, *
τούτοις δεῖ γὰρ ἐγκωμιαζειν, καὶ λέγειν, ὅτι πρὸς Quid. πῶς
μὲν ἐκείνους προσήκει αὐ εἶπε μακρολογεῖν· C
τοὺς δὲ πλησίον γεγονότας τῶν ἐπαινουμένων,
τούτους ὄντας ἀγαθοὺς ἐπιδείξειν. καὶ δῆλον,
ὡς οἵγε τούτων πρόγονοι, ἀπονδαῖοί τινες
ἦσαν. εἰκὸς γὰρ εἶναι τοὺς τοιούτους κα-
λοὺς ἢ ἀγαθοὺς εἰς ἐκ μοχθηρῶν προγεγο-
νότας. ἐὰν δὲ μηδὲν ἀπὸ τῶν προγόνων ἔν-
δοξον ὑπάρχῃ, λέγε, ὡς αὐτὸς ὢν γνή-
σιος, συμβιβάζων ὡς οὗ γεγόνασι πρόπο-
τοι πρὸς ἀρετὴν οὐ πεφυκότες. ἐπιτιμᾶν δὲ
καὶ τοῖς ἄλλοις, ὅσοι τοὺς προγόνους ἐπαινοῦ- D
σι, λέγων, ὅτι πολλοὶ προγόνων ἐνδόξων
τυχόντες, ἀνάξιοι γεγόνασι. λέγε δὲ καὶ ὅτι
τοῦτον, οὐδεὶς προγόνοις προέχειν νῦν ἐγ-
κωμιάζειν. ὁμοιοτρόπως δὲ καὶ κακολογεῖν
ἐστὶ τοὺς μοχθηρῶν προγόνων, ποιητέον τὴν
ἐγκωμίαν. καὶ τοῦτον μὲν τὸν τρόπον, ἐν τοῖς
ἐπαίνοις καὶ ταῖς κακολογίαις τοῖς ἐγκωμίοις
πρακτέον. εἴ τι δὲ ἔνδοξον αὐτῷ ἀφ' ἑαυτοῦ ὑπῆρξε, τοῦτο μόνον * ἀφυλάτ- κ. ἀφυ-
των, ἔπειτα τὰ πρέποντα ταῖς ἡλικίαις ἐρεῖς, καὶ λάττοντα,
μικρά. οἷς γὰρ παῖδας οὐχ οὕτω δι' αὐτούς,
ὡς ἀφ' οἷς ἐφεστῶτας οἴονται κοσμίους εἶναι καὶ
σώφρονας· διὸ βραχυλογητέον περὶ αὐτῶν. ὅ-
ταν δὲ τοῦτον τὸν τρόπον διέλθῃς, ὅτι τελευτῇ
τὸ μέρος ἐπιλύμενα ἐγκώμιον εἰπών, * ὅ- κ. οἰόμε-
μενα τοῦτο τὸ μέρος ὅτι τῇ τοῦ νεανίσκου ἡλικίᾳ, νος
καὶ τοῦ τρόπου ποιήσας, καὶ προσθήσε-

ℓ

Hoc enim primùm hominibus, ac reliquis animalibus clarum ineſt, vel obſcurum. Proinde rectè quidem aut hominem, aut aliud tale animal ex genere commemorabimus. Cùm verò aut affectum, aut rem, aut orationem, poſſeſſionemve laudare voluerimus, continuò ex iis quæ honeſta adſunt, non abſurdè laudabimus. A genere autem laudare ita conuenit. Si quidem progenitores inſignes fuerint, debemus omnes ab initio ad eum vſque quem laudatum volumus, reſumere, & in ſingulis progenitoribus clarum aliquid ſummatim apponere. Quòd ſi primi induſtrii inſigneſque fuerint, reliquos verò nihil oratione dignum geſſiſſe contigerit, primos quidem illos eodem modo proſequemur, ignauos autem atque degeneres omittemus, ea vſi cauillatione, quod propter maiorum multitudinem nolimus auditoribus orationis longitudine graues effici: præſertim cùm nemini ſit obſcurum, qui ex bonis clariſque parentibus nati ſunt, eos conſentaneè fieri ſuis maioribus non diſſimiles. Sin autem veteres progenitores obſcuri fuerint, qui verò proximè extiterunt, illuſtres, ab iiſeſt laus generis capienda, dicendumque vt de illis quidem longam repetere quandam orationem ſuperuacaneum admodum fuerit: Sed ſi eò laudes referantur, qui proximi iis qui laudantur, extitiſſent, planè & hi quoque boni probique viri oſtendentur, quodque perſpicuum ſit, horum maiores induſtrios quoſdam inſigneſque extitiſſe. Haud namque veriſimile videri, huiuſmodi homines honeſtos & bonos eſſe, qui ex improbis progenitoribus nati eſſent. Vbi verò nullus maiorum ſit ſplendor, dices ipſum in ſe generoſum eſſe, colligeſque eos omnes ingenuè natos eſſe, qui ingenitam ſibi virtutem habent, & eos, aliis quoque omnibus longè antecellere, qui ſuos progenitores laudant. Permultos enim qui ex claris maioribus nati eſſent, degeneres extitiſſe: addeſque quòd de huius nunc, & non de progenitorum præconiis agatur. Eodem autem modo in vituperationibus origo generis in improbos & maiores referenda eſt. Et ita laudando, ac vituperando quæ ad genus pertinent, ordinabimus. Et ſi quid illi, de quo loquimur, præclarum fortuna ceſſerit, hoc dumtaxat tuebimur, vt ea, quæ ætati conueniunt, enarremus, & id quidem haud prolixè. Pueri namque tam ſuo ingenio, quàm eorum qui ipſis præfuerint, diligentia, honeſti pudicique ſunt. Quare breuis de iis eſt habenda oratio. Cùm autem hunc modum percurreris, habita ad poſterum commentatione, atque ſententia, debes hanc partem in adoleſcentis ætatem terminare.

Et

Et propositione deinde facta, aut eius, qui laudatur, res gestas, aut mores, aut studia amplificabis, quemadmodum ab initio in demonstratiuo genere priùs diximus. Exponesque, ab hoc quem ipse laudas, cùm esset hac ætate, aut per hunc, aut per studium, aut ex hoc, aut huius gratia tum hoc tum illud præclarum facinus gestum fuisse. Oportet & cæterorum quoque iuuenum præclara facinora colligendo conferre, & huius longè iis maiora esse ostendere; illorum quidem, quæ minima sunt, huius autem, quem tu laudas, quæ maxima sunt, enarrando. Conuenit autem & quæ apud alios res illustres parum pro dignitate collatæ fuerint, eas abs te dicendo itidem magnas demonstrari. Et semper res ita comparando augendæ & exornandæ sunt, vt, vbi, & quis iuuenis ita philosophus vnquam fuit, qui vel senior magnum adeò incrementum habuerit? Et qui adeò robustè gymnasiorum labores perfert, vehementer is philosophiæ studium & industriam adamabit. Et hoc quidem modo similitudine & collatione vsi amplificabimus. Cùm verò quæ circa ætatem adolescentis considerantur, absoluerimus, in fine huius partis sententias commentationesque locabimus, aut quæ dicta sunt, breuiter iterantes, aut ad postremam partem finientes. Rursus vbi proposuerimus quæ gesta sint ab ipso viro, quem laudamus, de iustitia primùm dicere aggrediemur, quam eodem modo, vt in superioribus, exornantes, ad prudentiam, si fuerit, descendemus. Et hanc eodem quoque modo absoluentes, fortitudinem, si fuerit, proponemus. Quam eadem amplificationis ratione item percurrentes, cùm ipsius finem partis attigerimus, & omnia genera prosecuti simus, summatim quæ antè dicta fuerint, iterantes, exitum vel sententia vel commentatione toti orationi apponemus. Congruet autem laudibus, nominibus etiam multis circa vnumquodque vti, & splendidam facere dictionem, atque magnificam. Eodem quoque modo cùm de nequam hominibus oratio nobis erit, vituperationes constituemus. Oportet autem nullis in eum vtamur cauillis, quem carpimus, sed ipsius dumtaxat vitam enarremus. Sermones enim longè magis quàm iocosæ obiurgationes, atque cauilla, & auditoribus persuadent, & ægritudine quos vituperamus, afficiunt. Nam huiusmodi quidem sales ad ideam vel substantiam referuntur. Sermones verò sunt ingeniorum morumque veluti imagines. Cauendum est etiam, ne res turpes nominibus appelles turpibus. Id enim adfert grauitati calumniam.

ιος λέ πα' ἔργα τῦ ἐπαινουμένου, ἢ τ' ξήπου, λέ πα' ὁπιτηδεύματα αὔξειν, καθάπερ εἴπομεν πρότερον ἐν ἀρχαῖς ὅπι τῦ ἐγκωμιαστικοῦ εἴδους, διεξιὼν ὅτι ἀπὸ τούτου τοῦ ἐπαινουμένου ἐν ταύτῃ τῇ ἡλικίᾳ ὄντος, τὸ δεῖνα ἔργον ἔνδοξον, ἢ ὅλη ἀφ' αὑτοῦ, ἢ ὅτι ἀφ' τῦ ὁπιτηδεύματος, ἢ ἐκ τούτου, ἢ ἕνεκα τούτου. δεῖ δὲ καὶ ἑτέρων νέων ἐνδόξους πράξεις παρεισάγειν, καὶ ὑποβάλλειν δεικνύοντας τὰς τῦδε τῶν ἐκείνων, τῦ μὲν ἑτέρου, πάλαι τῶν ὑπαρχόντων λεγομένα, τῦ δ' ἀπ' αὐτοῦ ἐπαινουμένου, πάμπολλα. χρὴ δὲ καὶ πρὸς ἄλλοις μικρὰ ἔνδοξα πράγματα παρεισάγειν τοῖς ἀπ' αὐτοῦ λεγομένοις, καὶ οὕτω μεγάλα φαίνεσθαι. ἀεὶ δὲ καὶ εἰκάζοντα πράξεις αὔξειν ὧδε, καὶ ποῖ. καὶ ποῖος τις νέος οὕτω φιλόσοφος ἐγένετο, ὃς φρονιμώτερος γενόμενος μεγάλων ἂν ὁπιδοσιν ἔσχε. καὶ οὕτως ἂν ἐρρωμένως τοὺς ἀθλητὰς γυμνασίοις ἀπὸ μικρῶν πόνους, σφόδρα τινὰ ἐν τῇ φιλοσοφίᾳ φιλοπονίαν ἀγαπήσει. τῦτον μὲν οὖν τὸν τρόπον εἰκάζοντες, αὐξήσομεν. ὅταν δὲ καὶ περὶ τινὰ ἡλικίαν τῦ νεανίσκου διέλθωμεν, καὶ ὅπι τινὰ τῦ μέρους τούτου τῦ μέρους γνώμας καὶ ἐνθυμήματα τάξομεν, ἢ πάλιν λογισάμενοι στωμύλως τὰ πειρατέα, ἢ τὸ πρακτικὸν μέρος τελευταῖον εἰσάμενοι, πάλιν αὖ διεξελθόντες ὑφ' ἡμῶν ἐγκωμιαζόμενος ἀνὴρ, πρεσβύτερος, τινὰ διεξοδικώτερον τάξομεν πρῶτον. καὶ ὁμοίως τοῖς πρακτικοῖς αὐξήσομεν, ἤξομεν ὅπι τινὰ σοφίαν ἐπὶ τὰ ἀρχή. καὶ ταύτην τὸν αὐτὸν τρόπον διελθόντες, πρεσβύτερος τινὰ ἀνδρείαν, ἐπὶ ἣν, καὶ τινὰ αὔξησιν ταύτης πάλιν ἀφαιρήσομεν, ὅταν μὲν ὅπι τελευτῇ τῦ μέρους τούτου γνώμας καὶ πολλὰ τὰ εἴδη διεξελήλυθότες ὦμεν, παλιλλογήσομεν κεφαλαίῳ τὰ πρακτικά, τελευτινὰ ἤδη γνώμην, ἢ ἐνθύμημα πολλῶν τῶν λόγων ὅπι θήσομεν. ἁρμόσει δὲ καὶ τοῖς ἐπαίνοις, καὶ πολλοῖς ὀνόμασι πρὸς ἕκαστον χρησάμενον μεγαλοπρεπῆ τὴν λέξιν ποιῆσαι. τὸν δ' αὐτὸν τρόπον ὅπι καὶ μοχθηρῶν πραγμάτων κακολογοῦντες, τὰ κατηγορίας συνήσομεν. δεῖ δὲ μὴ σκώπτειν ὃν αὖ κακολογῶμεν, μηδὲ διεξιέναι, τὸν βίον αὐτῦ. μᾶλλον γὰρ οἱ λόγοι τῶν σκωμμάτων, καὶ τοὺς ἀκούοντας πείθουσι, καὶ τοὺς κακολογουμένους λυποῦσι. τὰ μὲν γὰρ σκώμματα τοσοῦτον ἔχει τὰ ἰδίας, ἢ τὴν οὐσίας· οἱ δὲ λόγοι, τῶν ἠθῶν καὶ τῶν ξήπων εἰσὶν οἷς εἰκόνες. φυλάττου δὲ καὶ τὰς αἰσχρὰς πράξεις, μὴ αἰσχροῖς ὀνόμασι λέγειν, ἵνα μὴ ἀφαιρῇς τὸ ἦθος,

ἀλλὰ τὰ τοιαῦτα αἰνιγματωδῶς ἐρμηνεύειν, καὶ ἑτέρων πραγμάτων ὀνόμασι χρωμένους, δηλοῦν τὸ πρᾶγμα. χρὴ δὲ ἐν ταῖς κακηγορίαις εἰρωνεύεσθαι καὶ καταγελᾶν τοῦ ἐναντίου, ἐφ' οἷς σεμνύεται· καὶ ἰδίᾳ μὲν καὶ ὀλίγων παρόντων ἀτιμάζειν αὐτόν· ἐν δὲ τοῖς ὄχλοις κοινὰς μάλιστα κατηγορίας λοιδορεῖν· αὔξειν δὲ καὶ ταπεινοῦν τὸν αὐτὸν τρόπον τὰς κακολογίας, ὅνπερ καὶ τὰ ἐγκώμια. πρὸς μὲν οὖν τούτων τῶν εἰδῶν ἐντεῦθεν εἰδήσομεν τὴν χρῆσιν.

ΚΕΦΑΛ. λζ'.

Περὶ τοῦ κατηγορικοῦ εἴδους καὶ ἀπολογητικοῦ.

ΛΟΙΠΟΝ δ' ἐστὶν ἡμῖν εἶδος τό, τε κατηγορικὸν, καὶ τὸ ἀξιωματικόν. τοῦτ' οὖν πάλιν ὡς ἐν διαγράμματι ὑφ' ἓν ὑποθώμεθα, καὶ τάξομεν, καὶ διέλθωμεν. πρῶτον μὲν οὖν ἐν τοῖς προοιμίοις προθώμεθα τὸ πρᾶγμα, περὶ οὗ κατηγορήσομεν ἢ ἀπολογησόμεθα, ὡσαύτως ὥσπερ καὶ τῶν ἄλλων εἰδῶν· προσέχειν δὲ προκαλέσομεν ἐκ τῶν αὐτῶν, ὧν ἐν ᾧ προτρεπτικῷ καὶ ἐν τῷ ἀπολογητικῷ. εὔνους δὲ καὶ περὶ τῆς βουλήσεως· ᾧ μὲν βούλεται διαπεπραγμένῳ, ἐκ τοῦ παρεληλυθότος χρόνου, ἢ τοῦ παρόντος, καὶ μηδὲ ὑποβεβλημένῳ, ὡς πρὸς αὐτὸν, ἢ πρὸς τὸ πρᾶγμα, ἢ πρὸς τὸν λόγον τοὺς ἀκούοντας διακεῖσθαι, τὸν αὐτὸν τρόπον ὡς περὶ ἐκείνων εἴρηται, τὴν βούλησιν ποιεῖσθαι. ᾧ δὲ μήτε βούλεται μήτε κακῶς διακεῖσθαι, τὴν βούλησιν παρασκευαστέον ἐκ τοῦ ἐναντίου, ἢ ἐκ τοῦ παρόντος, ἢ δι' ἑαυτὸν, ἢ τὸ πρᾶγμα, ἢ τὸν λόγον. πρὸς ᾧ ὑποβεβλημένῳ, ἔνια μὲν μεμιγμένως, ἔνια δ' ἰδίως πρὸς βούλησιν ποιεῖσθαι. ἔστι μὲν οὖν ὁ τρόπος ἕνα, δι' οὗ τὴν βούλησιν παρασκευαστέον. τοὺς μὲν γὰρ μήτε βούλεσθαι, μήτε κακῶς διακεῖσθαι, ἀλλὰ μὴ σφόδρα ἐπαινετέον, καὶ τοῖς ἐναντίοις κακολογητέον. δεῖ δὲ ἀλλοῖς ἐκ φύσεως ἐπαινεῖν, ὧν μάλιστα μέτεστι τοῖς ἀκούουσι· λέγω δὲ φιλόπολιν, φιλέταιρον, ἐλεήμονα, καὶ τὰ τοιαῦτα. τὸν δ' ἐναντίον κακολογεῖν ἐκ φύσεως, ἐφ' οἷς οἱ ἀκούοντες ὀργισθήσονται. τοιαῦτα δέ ἐστι, μισόπολιν, μισόφιλον, ἀχάριστον, ἀνελεήμονα, καὶ τὰ τοιαῦτα. τὸν δ' ἐναντίον ἐπαίνῳ θεραπεύσας, ὡς δικαστὰς ἀκροάσῃ καὶ δεινοὶ εἰσι.

A Sed quæ huiuſmodi ſunt, tanquam per ænigma ſignificabimus, & aliarum rerum nominibus rem ipſam manifeſtabimus. Debemus autem in vituperationibus ironia vti, & in iis aduerſarium deridere, quibus ille maximè exultat: & priuatim quidem pauciſque præſentibus eum dehoneſtare. In vulgus autem & multitudinem communes maximè vituperationes maledicere. Vituperationes verò eodem modo poterimus quo etiam & præconia, & augere, & extenuare. Itaque
B harum ſpecierum ex iis quæ ſuperiùs dicta ſunt, vſum omnem intelligemus.

CAPVT XXXVII.

Accuſationis queſtioniſque præcepta.

RElíquum eſt, vt accuſandi quærendique præcepta peragamus, quæ rurſus quemadmodum in iudiciali genere dictum eſt, componemus, ordinabimus, percurremus. Primum igitur in exordiis rem, de qua fit accuſatio, vel defenſio,
C proponemus, vt etiam in aliis præmiſſis ſpeciebus. Ad attentionem autem ab iiſdem locis exhortabimur, quos in ſuadendo diſſuadendoque docuimus. Item etiam de beneuolentia idem quoque modus ſeruandus erit, qui in deliberatiuo genere præmiſſus eſt. Nam is, cui auditores beneuoli ſunt, ex præterito, aut præſenti tempore, & is qui nec calumnia affectus ſit, ad eos irritandos vel in ſe, vel in rem ipſam, vel in orationem, beneuolentiam
D captabit eodem modo, vt illic docuimus. Is verò in quem neque beneuoli auditores, neque infenſi fuerint, beneuolentiam captare poterit ex præterito præſentive tempore, vel per ſe ipſum, vel per rem, vel per orationem. Ille autem, qui apud auditores calumniæ obnoxius factus fuerit, partim miſtim partim priuatim beneuolentiam captabit. Hic igitur modus erit, per quem beneuolentia comparabitur. Enimvero, hi aduerſus quos neque bono neque malo animo
E auditores fuerint, paucis ſunt laudandi, & aduerſarii vituperandi. Oportet autem eos ab iis laudare, quæ videntur maximè auditorum intereſſe: (dico autem ciuitatis ſtudioſum, amicorum obſeruatorem, gratum, miſericordem, & ſimilia:) aduerſarios autem ab iis vituperare, quibus auditores ad iram irritantur. Hæc autem ſunt, ciuitatis inimicus, amicorum hoſtis, ingratus, immitis, & huiuſmodi. Opus eſt etiam, laude iudices delinire, quòd iuſti iudices graueſque ſunt.

aduersariorum præterea defectus , sic ubi tibi minores extiterint , siue ad dicendum , siue ad agendum , seu ad aliud quicquam , quod in disceptatione versetur , erunt oratione complectendi : & iustum præterea , & legitimum , & vtile , & quæ deinceps sequuntur , inducenda. Cùm iudices igitur neque bono neque malo animo in nos fuerint , ex iis beneuolentiam captabimus. Si quis verò in calumnia sit , idque ex præterito tempore , & circa orationem , scire ex antè dictis poterimus quo pacto insimulationes soluere oporteat. Quòd si ex præsenti tempore calumnia fuerit, necesse est circa ipsum hominem eam fieri : aut si ineptus præsenti controuersiæ , aut si criminibus subcontrarius, aut si pro confesso accusationi obnoxius videatur. Ineptus quidem fuerit, si aut iunior , aut senior pro alio disceptet. Subcontrarius verò esset , si quis robustus imbecillum verberationis accuset , aut si quis contumeliosus contumeliæ temperantem insimulet , aut si quis admodum pauper hominem ditissimum pecuniarum egens in iudicium deuocet. Itaque huiusmodi homines subcontrarii criminibus sunt. Pro confesso autem erit , si quis fortis robustusque existens , ab infirmo & imbecillo verberationis accusetur , aut si quis fur existimatus , furti reus in iudicium arcessatur. Vt autem omnia vno complectamur verbo , hi , quorum moribus similis est hominum opinio, videbuntur criminibus esse obnoxii. Circa ipsum igitur hominem ex instanti tempore calumniæ huiusmodi fieri poterunt : circa rem autem ex contingent , si quis aduersus domesticos amicos , aut aduersus hospites , aut in suos, vel de prauis vel de turpibus rebus negotia adferat. Hæc enim infamiam disceptantibus afferunt. Quemadmodum igitur eas insimulationes sumus dissoluturi , deinceps ostendam. Duo esse communia in omnibus elementa existimo : alterum quidem , vt quibus rebus correpturos iudices aduersarios putes , his eos præueniens corripias. Alterum verò est , si res in aduersarios quidem maximè , sin id minùs, in alios quosdam transferas , ea vsus cauillatione quòd non ex sententia tua, sed ab aduersariis coactus in certamen descenderis. In vnamquamque verò calumniam hæc argumentari conuenit. Iunior quidem causabitur , aut seniorum , aut amicorum , qui pro se disceptent , solitudinem , aut criminum magnitudinem , aut temporis præscriptionem,

A συμπροσλαμπτέον δὲ πὰς ἐλαττώσεις, ἐὰν πού τῶν αὐτοδίκων καταδιεστέρως ἔχει πρὸς τὸ λέγειν, ἢ πράττειν, ἢ ἄλλό τι τῶν περὶ τὸν ἀγῶνα. πρὸς δὲ τούτοις ἐμβλητέον τὸ, τε δίκαιον, καὶ τὸ νόμιμον, καὶ τὸ συμφέρον, καὶ πὰ τοιαῦτα ἀκόλουθα. ὧν ἐὰν μήτε δι' μήτε κακῶς διακειμένων, ἐκ τούτων ἐν τοῖς δικαζαῖς τὴν B βούλησιν ποιητέον· πῶς δὲ διαβεβλημένων, ἐὰν μὲν ἐκ τοῦ παρεγκαλουμένου χρόνου αἱ διαβολαὶ ὦσι περὶ τὸν λόγον, ἴσμεν ὡς δεῖ πὰ τοιαῦτα λύειν ἐκ τῶν προτέρων. ἐὰν δὲ ἐκ τοῦ παρόντος χρόνου, περὶ αὐτὸν τὸν ἄνθρωπον ἀναγκαῖον διαβεβλῆσθαι, ἐὰν ἀπρεπὴς ᾖ πρὸς παρόντα ἀγῶνα, ἢ ὑπανδρώδης τοῖς ἐγκλήμασιν, ἢ ὁμολογούμενος τῇ κατηγορίᾳ. ἀπρεπὴς μὲν οὖν γένοιτ' ἄν, ἐὰν ἀγωνιζόμενος ἢ πρεσβύτερος ὑπὲρ ἄλλου. ὑπανδρώδης δὲ, ἐὰν ἰσχυρὸς ὢν, ἀδικεῖ δικαζόμενον αἰτίας· ἢ ἐὰν ὑβριστὴς ὢν, ὕβριν ἐγκαλῇ σώφρονι· ἢ ἐὰν πάνυ πλουσίῳ δικάζηται, πάνυ πένης χρημάτων ἐγκαλῶν. οἱ μὲν οὖν τοιοῦτοι ὑπανδρώδεις εἰσὶ τοῖς ἐγκλήμασιν. ὁμολογούμενος δ' ἔσται, ἐὰν ἰσχυρὸς ὢν, ὑπὸ ἀδυνάτου αἰτίας διώκηται· ἢ ἐὰν τὰς κλέπτης δόξας ἔχῃ), κλέπτης δικαίῳ φθόνῳ. ὅλως δὲ οἱ περὶ αὐτὴν δόξας ὁμοιότροπους αὑτοῖς ἔχοντες, ὁμολογούμενοι τοῖς ἐγκλήμασι δόξουσιν εἶναι). περὶ μὲν οὖν αὐτὸν τὸν ἄνθρωπον, ἐκ τοῦ παρόντος χρόνου γίνονται διαβολαί. αἱ δὲ περὶ τὸ πρᾶγμα συμβαίνουσαι, ἐάν τις πραγματεύηται πρὸς οἰκείους φίλους, ἢ ξένους, ἢ ἰδίους, ἢ περὶ μικρῶν, ἢ αἰσχρῶν. ταῦτα γὰρ ἀδοξίαν τοῖς δικαζομένοις ποιεῖ. πῶς οὖν τὰς διαβολὰς τὰς προειρημένας ἀπολύσομεν, τοῦτο δηλώσω. δύο μέν δὴ στοιχεῖα λέγω κοινὰ ἁπάντων· τὸ μέν, εἴ σαὐτὸν νομίζῃς τοὺς κείτας ὑπερπλήξειν, προκαταλάμβανε αὐτούς, ἢ ὑπερπλῆξε· τὸ δ' ἕτερον, εἰς τὰς πράξεις, μάλιστα μὲν εἰς τοὺς αὐτοδίκους ἀποδίωξις· εἰ δὲ μή, εἰς ἄλλους τινὰς πρόφασιν ποιούμενος, ὅθι οὐ χρεών, ἀλλ' ὑπὸ τῶν αὐταγωνιστῶν ἀναγκαζόμενος, εἰς τὸν ἀγῶνα κατέστης. καθ' ἑκάτερον δὲ τῶν διαβολίων τάδε χρὴ πραγματεύεσθαι· τὸν μὲν νεώτερον, πρεσβυτέρων φίλων ἀπειρίαν τῶν ἀγωνιουμένων ὑπὲρ αὐτοῦ, ἢ μέγεθος ἀδικημάτων, ἢ περιστάσεως χρόνου, ἢ πλῆθος, ἢ ἄλλο τι τοιοῦτον. ἐὰν δὲ ὑπὲρ ἄλλου λέγῃς, ῥητέον ὡς ἀφ' φιλίας συνηγορεῖς, ἢ δι' ἔχθραν τὴν αὐτοδίκου, ἢ ἀφ' ὧν φῂς πράγμασι διαβέβλησθαι,

ἢ ἀφ' τὸ ὦ κοινῷ συμφέρον, ἢ ἀφ' τὸ ἔρημον τῆ εἶ), καὶ ἀδικεῖσθαι ὧ συνηγορῆς. ἐὰν ὁμολογούμενος ὦ ἐγκλήματι, ἢ ἐναντίος τῆ κατηγορίᾳ γίνηται, τῆ τε προκαταλήψει χρῆσθαι, καὶ λέγειν, ὡς δίκαιον καὶ νόμιμον, οὐδὲ συμφέρον ἐκ τῆς ὑπολήψεως ἢ τ' ὑποψίαν * καταχρίνειν, περὶ τῦ πράγματος ἀρχέσαι. ταῖς μὲν οὖν πρὸς τὸν ἀνθρωπον ἀφαιρέσεις οὕτω λύσομεν. ταῖς δὲ κοιναῖς ἀφαιρέσεις, οὗπερ καὶ τὸ πρᾶγμα οὕτως ἀπωσόμεθα, τὴν αἰτίαν εἰς τὸν ἐναντίον τρέποντες, ἢ λοιδορίαν ἐγκαλοῦντες αὐτοῖς, ἢ ἀδικίαν, ἢ πλεονεξίαν, ἢ φιλονεικίαν, * καὶ ὀργὴν προφασιζόμενοι, ὅτι τῦ δικαίου δι' ἄλλου τρόπου τυχεῖν ἀδύνατον. ταῖς μὲν οὖν ἰδίαις ἀφαιρέσεις, ὅπερ τὴν δικανικῶν οὕτω λύσομεν· ταῖς δὲ κοιναῖς πᾶσι τοῖς εἴδεσιν, ὡς ὅπερ τὴν προτέρων εἰδῶν εἴρηται. πάξομεν δὲ τὰ δικανικὰ προοίμια, ὅτι αὐτὸν ἔστιν ὅπερ καὶ τὰ δημηγορικά. ἐπὶ τὸν αὐτὸν δὲ λόγον καὶ ταῖς ἀπαγγελίαις συνάψομεν τὴν προοιμίου, καὶ ἢ περὶ τὰ μέρη πίστεις καὶ δι' αἰτίας ἀποφανοῦμεν, ἢ αὐταῖς ὑφ' ἑαυτὴν σχηματισθεῖσι ποιησόμεθα. τὰ δὲ μετ' ταῦτα ἔστι βεβαιώσεις, δι' μὲν οὖν διαλέγωμεθα τὰ πράγματα ἀπὸ τῶν ἀντιδίκων, ἐκ τῶν πίστεων· δι' δὲ ὁμολογῶμεν, ἐκ τῶν δικαίων, καὶ ἐκ τῶν συμφερόντων, καὶ ἐκ τῶν τοιούτοις ἀκολούθων. πάντων δὲ δεῖ τῶν μὲν πίστεων πρῶτας μαρτυρίας, καὶ ταῖς ἐκ τῶν βασάνων ἡμῖν ὁμολογηθεῖσι, αὐ ὑπάρχῃ. ἔπειτα βεβαιοῦν, αὐ μὲν * πιθαναὶ ἢ, γνώμαις καὶ ἐνθυμήμασιν· ἐὰν δὲ μὴ πάντελῶς πιθαναὶ ἢ, εἰκόσι· ἔπειτα τοῖς παραδείγμασι, καὶ τοῖς τεκμηρίοις, καὶ τοῖς σημείοις, καὶ τοῖς ἐλέγχοις· τελευταῖον δὲ τοῖς ἐνθυμήμασι, καὶ ταῖς γνωμολογίαις· ἐὰν ὁμολογῆται τὰ πράγματα, ταῖς μὲν πίστεις ἑαυτῶν, τῆ δὲ δικαιολογίᾳ, ὥσπερ ἐν τοῖς ἔμπροσθεν, χρηστέον. καὶ τοῦτον μὲν τὸν τρόπον βεβαιώσομεν. μετὰ δὲ τὴν βεβαίωσιν, τὰ πρὸς τοὺς ἀντιδίκους ἀθροίσαντες, προκαταλήψόμεθα αὐτῶν τὰ ἔνδοξα λέγεσθαι. ἐὰν μὲν οὖν ὦσιν ἀξιωθῆται ὁ προκατάληψις, ταῖς μὲν ὑφ' ἡμῶν πίστεις εἰρημένας αὐξητέον, ταῖς δ' ὑπ' ἐκείνων μελλούσας λέγεσθαι, ἀφαιρετέον καὶ ταπεινωτέον. ἐὰν δὲ ὁμολογούμενοι ὦσιν, ἔννομα καὶ δίκαια ἀποφαίνειν κατὰ τοὺς γεγραμμένους νόμους· καὶ οὐ μόνον ἡμῖν παρεσόμεθα, καὶ τοὺς ὁμοίους τύπους, δικαίους, καὶ καλοὺς, καὶ συμφέροντας τῶν κοινῶν τῆς πόλεως κεκριμένους ὑπὸ τῶν πολλῶν, τοιούτους εἶναι πειρατέον ὑπάρχειν·

aut rerum multitudinem, aut aliud qui huiusmodi. Si verò habueris pro alio dictionem, dicendum erit, te amicitiæ gratia aduocatum fieri, aut aduersarii motum inimicitiis, aut quia negotiis interfueris, aut ob vtilitatem publicam, aut quia is cui patronus venis, & ab omnibus est desertus, & iniuria premitur. Quòd si crimini pro cõfesso obnoxius, vel subcõtrarius accusationi effici videatur, cùm præoccupatione vtendum est, tum etiam dicendum vt neque iustum, neque legitimum, neque vtile sit ex opinione ac suspicione ferre priùs sententiam, quã res fuerit audita. Quæ igitur circa ipsum hominem sunt, hoc pacto insimulationes diluemus: eas verò, quæ circa rem sunt, ita repellemus. Causam in aduersarium reiiciemus, vel si maledictum ei crimini demus, vel si iniuriam, aut cupiditatem, aut pertinaciam, aut iram prætendamus, quòd nullo alio modo ius consequi possibile sit. Priuatas igitur calumnias apud iudices ita diluemus: communes verò omnibus speciebus soluere poterimus, quemadmodum in superioribus dictum est. Exordia verò in genere iudiciali eodem modo collocabimus, sicuti etiam in deliberatiuo. Eadem etiam ratione narrationes exordio coniungemus, quas vel particulatim probabiles esse iustasque ostendemus: aut ipsas separatim, tanquam in vnum corpus, ordinabimus. Deinde verò erit confirmatio, quam, si quidem rebus ipsi aduersarii contradixerint, ex probationibus: sin autem consenserint, ex iustis, & vtilibus, & his similibus confirmare debemus. Collocanda sunt ex probationibus primùm quidem testimonia, & si quæ nobis ex quæstionibus confessiones fuerint. Demum verò si nullo modo verisimilia ea fuerint, sententiis & commẽtationibus: sin autem non omnino verisimilia, probabili, demum exemplis, & coniecturis, & signis, & argumentis, demum verò commentationibus & sententiis confirmare debemus. Quòd si verisimilia fuerint, probationes quidem omittemus, iustis autẽ, quemadmodum in antè dictis, vtemur. Et hoc quidem modo confirmabimus. Post confirmationem autem, vbi ea quæ in aduersarios sunt, collocauerimus, præoccupabimus eas res, quas verisimile fuerit aduersarios dicturos. Et si quidem aduersarii rem negarint, probationes illas à nobis dictas amplificabimus: quas verò illi dicturi sunt, reprehẽdemus & extenuabimus. Si verò fateantur & legitima & iusta esse, quæ secundũ scriptas leges à nobis inductas ostenderimus, enitendũ est vt his simul leges q s & iustas & honestas, & conducibiles vniuersæ Reipublicæ plures iudicarint, tale etiã esse ostendamus: quas autem aduersarii induxerunt, eas contrà habere demonstremus.

Quòd si minùs commodè hæc dici quiuerint, iudices commonefaciendi sunt, eos non de lege, sed de re iudicare, quodque iurati sint secundùm leges latas sententiam latum ire, & doceas haud hoc tempore decere leges, sed in constitutis diebus eas ferre. Sed si contigerit, rem his legibus agitari, quæ iniquæ esse videantur, dicendum erit, non legem rem huiusmodi, verùm iniquitatem esse, cùm lex quidem ad vtilitatem feratur, hæc autem afferat ciuitati perniciem. Dicendum etiam erit, haud contra leges facturos, si huic legi contrariam sententiam tulerint, sed leges potiùs laturos, ne sit improbis iniquisque decretis vtendum. Oportet autem ad id collectionem afferre, quòd nulla lex prohibet Reipublicæ benefacere: sed improbas leges authoritate priuare, aliud nihil esse, quàm ciuitatem beneficio donare. Quascumque igitur ex his legibus, quæ nullam ambiguitatem continent, habuerimus, ex talibus præuenientes abundè contradicere poterimus. De ambiguis verò legibus si iudices ita senserint, vt tibi expedit, oportet hæc demonstrare. Quòd si iudex dicat quemadmodum aduersarii, condocefaciendus est, legumlatorem non hoc sensisse, quod ab illo dicitur, quodque conducit ipsis iudicibus legem ita dicere. Verùm si nullo modo possis in contrarium sententiam commutare, ostende aliud nihil posse contrariam legem dicere, atque ipse dicas. Et quo quidem pacto oporteat vti legibus, ex his quæ diximus, abundabis. Summatim verò si peccasse omnino fateantur, & ex insti tamen & legitimi partibus defensionem parent: ex his ea sunt confutatione præuenienda, quæ dicturi illi videantur. Sin autem peccasse fateantur, & sibi tamen ignosci postularint, sic talia oportet confutare. Primùm quidem dicendum erit, deterioris esse moris, quodque tunc illi crimen in imprudentiam reiiciunt, cùm se deprehensos intuentur. Proinde si huic ignoscitis, alios item omnes suppliciis atque cruciatibus liberabitis. Dic etiam & illud, Si eos, qui peccasse confitentur, absoluetis, quo pacto inficiantes condemnabitis? Dicendum etiam erit, Etsi imprudenter errauit, non tamen decet me ob huius imprudentiam detrimento affici. Præterea dicetur, Cùm neque legumlator imprudenter delinquentibus ignoscit, eo neque à iudicibus, qui secundùm leges iudicant, ignosci iure potest. Ex his igitur atque similibus eos qui sibi ignosci postulant, confutare poterimus: sicuti etiam ab initio exposuimus.

A τοὺς δὲ μὴ ἀντιδίκους. τὰ ἐναντία. ἐὰν δὲ μὴ ἐνδέχηται ταῦτα λέγειν, ὑποτιμήσασθε τοὺς δικαστάς, ὅτι οὐχ ὑπὲρ τοῦ νόμου, ἀλλὰ τοῦ πράγματος δικάζουσιν, ὁμόσαντες καὶ τοὺς νόμους τοὺς κειμένους τῷ ὑπὲρ αὐτῶν εἶναι. καὶ δίδασκε ὅτι οὐ νομοθετεῖν νῦν προσήκει, ἀλλ' ἐν ταῖς περὶ τούτων κυρίαις ἡμέραις. δὴ δ' ἡμῖν συμβαίνῃ τὸ περὶ μοιχείας καὶ δοκῆ τοῖς νόμοις τὸ πρᾶγμα πεπρᾶχθαι, ῥητέον ὡς οὐ νόμος, ἀλλ' ἁμαρτία τὸ γεγονός ἐστιν. ὁ μὲν γὰρ νόμος ὅτι τὸ ὠφελεῖν τέτακται· ἔστι δὲ βλάπτειν τὴν πόλιν. ῥητέον δὲ καὶ ὡς οὐ παρανομήσουσιν, ἂν τούτῳ τῷ νόμῳ ἐναντία ψηφον θῶνται, ἀλλὰ νοθετήσουσιν, ὥστε μὴ χρῆσθαι δόγμασι πονηροῖς ἀντὶ νομίμων. δεῖ δὲ καὶ τοῦτο συμβιβάζειν, ὡς ὁσάκις νόμος κωλύει τὸ κοινὸν δεῖ ποιεῖν. τοὺς δὲ φαύλοις νόμοις ἀχρήστοις ποιεῖν, βουλεύεσθαι τὴν πόλιν ἐστί. περὶ μὲν οὖν τῶν σαφῶς εἰρημένων νόμων, οἷς αὐτῶν ἔχομεν, ἐκ τῶν τοιούτων παρασκευαζόντων, ἀντιλέγειν οὐ πορισόμεθα. περὶ δὲ τῶν ἀμφιβόλων, ἐὰν οὕτως ὑπολαμβάνωσιν ὡς σοὶ συμφέρει, δεῖ ταῦτα ὑποδεικνύειν· ἂν δ' ὡς ὁ ἐναντίος λέγῃ, χρὴ διδάσκειν, ὡς ὁ νομοθέτης . . . οὐ τοῦτο διενοεῖτο ὃ σὺ λέγεις, καὶ ὅτι συμφέρει αὐτοῖς οὕτω λέγειν τὸν νόμον. ἐὰν δὲ μὴ δυνατὸς ᾖς ὅτι τὸ ἐναντίον μαρτύσαι, δείκνυε, ὡς ὁσάκις ἄλλο λέγειν ὁ ἐναντίος δυσαλγῆ νόμος, ἢ ὃ σύ. καὶ περὶ μὲν τοῦ νόμου, ὡς δεῖ χρῆσθαι, τοῦτον τὸν τρόπον μελιῶν, οὐ πορήσεις. καθόλου δὲ, ἂν ὁμολογήσωσιν, ἐκ τῶν δικῶν καὶ τῶν νομίμων τὴν ἀπολογίαν ποιεῖσθαι μέλλουσιν, ἐκ τούτων τὰ ὑπὲρ δόξαν ῥηθησόμενα περικαταληπτέον. ἐὰν δ' ὁμολογήσωσιν, συγγνώμης ἀξιοῦσι τυχεῖν, ὧδε χρὴ περιαιρεῖσθαι τὰ τοιαῦτα τῶν ἀντιδίκων. περὶ τοῦ μὴ λεκτέον, ὡς κακοηθέστερον λύω, καὶ ὡς τὰ τοιαῦτα ἁμαρτάνειν φασὶν ὅταν γνῶσθῶσιν· ὥστε εἰ τούτῳ συγγνώμην ἔχετε, καὶ τοὺς δήμους πάντας τῆς ἡμαρτίας ἀφήσετε. ἢ δὲ λέγε, ὡς ἐπὶ τῶν ὁμολογούντων ἁμαρτάνειν ἀποψηφιεῖσθε, πῶς τὴν μὴ ὁμολογούντων καταψηφίσασθε; λεκτέον δ', ἢ εἰ ἥμαρτεν, οὐκ ἐμὲ δεῖ ἀφ' ἑτέρου ἁμαρτίαν ζημιοῦσθαι. περὶ δὲ τούτου ῥητέον, ὡς οὐδὲ ὁ νομοθέτης τοῖς ἁμαρτάνουσι συγγνώμην ἔχει· οὐκοῦν δίκαιον οὐδὲ τοὺς δικαστὰς καὶ τοὺς νόμους κρίνοντας. ἐκ μὲν οὖν τοιούτων τὰς συγγνώμας περιαιρησόμεθα, καθάπερ ἐν ἀρχαῖς δεδηλώκαμεν.

συλλήβδην δὲ πρὸς ἅπαν τὸν δυτικὸν μέλλοντα λέγεσθαι καὶ πρὸς πίστιν καὶ διαφορὰν καὶ συγγνώμην, ἐκ τῶν προειρημένων προκαταληψόμεθα. μετὰ δὲ ταύτην τὴν αἰτίαν ἀναλυτέον ἐν κεφαλαίῳ τὸν λόγον ὅλον, καὶ συντόμως, ἐὰν διάχωμεν, πρὸς μὲν τοὺς ἐναντίους ἔνδραν, εἰ ὀργήν, εἰ φθόνον τοῖς δικασταῖς ἐμποιητέον· πρὸς δὲ ἡμᾶς, φιλίαν, εἰ χάριν, ἢ ἔλεον. ὅταν δὲ ταῦτα γνῶ, ἐν τῷ διηγηματικῷ, καὶ ὅπου τὴν πρόθεσιν καὶ ἀποδεῖξιν εἰρήκαμεν, καὶ ἐν τῷ ἀπολογητικῷ ἔτι δεῖ πάλιν ὅπου τελευτῆς διέξιμεν. τὸν μὲν οὖν πρῶτον λόγον, ἐὰν κατηγορῶμεν, ἐν τοῖς δικανικοῖς οὕτω καὶ συνθήσομεν καὶ τάξομεν. ἐὰν δὲ * ἀπολογησόμεθα, τὸ μὲν πρῶτον ὁμοίως τῷ κατηγορικῷ συνήσομεν· τὴν δὲ κατηγορουμένων, ἃ μὲν ἔτι δέονται τοὺς ἀκούοντας ἐποίησε, ταῦτα παραλείψομεν· ἃ δὲ δοξάζειν, ταῦτα προεκθέμενοι, μετὰ τὸ πρόοιμον διαλύσομεν, εἰς τε μάρτυρας, καὶ τὰς βασάνους, καὶ τοὺς ὅρκους, ἀπίστους ποιήσομεν, ὡς προσήκοντας· εἰ μὲν τὰ πράγματα πιστὰ ἦ, τὴν ὑπὲρ αὐτῶν ἀπολογίαν, ὅπου τὸν ἐκ τοῦ παραλειπομένου τόπον μεταβιβάζοντες· εἰ δ' εἶεν οἱ μάρτυρες οἱ βασανισθέντες πιστοὶ, ὅπου τὸν λόγον, εἰ τὴν πρᾶξιν, εἰ ὅ, τι δὴ ἄλλο ἔχῃς ὅτι τῷ ἐναντίῳ πιστόταλον. δεῖ δὲ τὸ λυσιτελὲς, ἢ τὸ ἔθος ὑπάρχον, σοὶ κατηγορήσῃ, ἀπολογεῖσθαι μᾶλλον μὲν ὡς λυσιτελὲς ὅτι τοῦτο κατηγορούμενον. εἰ δὲ μή, ὅτι οὐκ εἰθισμένα τοιαῦτα πράττειν, οὔτε σύ, οὔτε οἱ σοὶ ὅμοιοι. ἢ ὅτι οὐ τοῦτον τὸν τρόπον. τὸ μὲν οὖν εἰκὸς οὕτω λύσεις. τὸ δὲ παράδειγμα, πρῶτον μὲν, εἰ δύνῃ, δείκνυε ὡς οὐχ ὅμοιόν ἐστι τῷ ἐγκαλουμένῳ. εἰ δὲ μή, ἕτερον φέρε αὐτὸς παράδειγμα ἐκ τῆς ἐναντίων πράξεως τῷ εἰκὸς ὑμούμενον. τὸ δὲ τεκμήριον λύε, φεύγων πρὸς αἰτίας ἐναντιωθῆναι σεαυτῷ· τὰς δὲ γνώμας καὶ τὰ ἐνθυμήματα, ἢ παράδοξα ἀπόφαινε, ἢ ἀμφίβολα. τὰ δὲ σημεῖα, πλειόνων ὄντων ἀπόφαινε σημεῖα, καὶ μὴ μόνου τοῦ σοὶ ἐγκαλουμένου. καὶ τὰ μὲν τῷ ἐναντίῳ ὑπὲρ τοῦ ἐναντίου ἄγοντες ἢ ὅτι τὸ ἀμφίβολον, ἀπίθανα τοῦτον τὸν τρόπον καθιστῶμεν. αὐ δὲ ὁμολογῶμεν τὰ ἐγκαλούμενα πεποιηκέναι, ἐκ τῶν δικαίων καὶ νομίμων μετιόντες, ἐπιεικέστερα καὶ δικαιότερα τὰ ἡμέτερα ἀποδείκνυσθαι πειρασόμεθα. αὐ δὲ μὴ τοῦτο ἐνδέχηται, εἰς ἁμάρτημα ἢ ἀτύχημα καταφεύξονται

κ. ἀπολογήσομεθα

A Vt compendio autem vtar, quæcumque sint aduersarii dicturi, & ad probationem, & ad iuris sui partes afferendas, & ad veniam postulandam, ex antè dictis præoccupabimus. Post hanc autem causam tota est oratio per enumerationem summatim repetenda, & breuiter (si fieri potest) iudicum animi in aduersarios quidem, vel ad odium, vel ad iram, vel ad inuidiam, in nos autem ad beneuolentiam, vel gratiam, vel misericordiam commouendi. Quibus autem rebus hoc fiat, in deliberatiuo genere, in suasionibus & dissuasionibus diximus, ac rursum in defensionis specie ad finem percurremus. B Orationis igitur principium in iudiciali genere, si quidem accusemus, ita componemus, & ordinabimus: si verò defendamus, exordium, quemadmodum & in accusando, constituemus. Eas autem res, quarum accusamur, quibusque accusator scientiam auditoribus fecerit, relinquemus: quibus verò opinionem reliquerit, hasce, vbi post exordium proposuerimus, dissoluemus: testesque, & quæstiones, & iuramenta refellemus, quemadmodum antea audisti. Et si quidem res credibiles fuerint, poterimus ipsarum re- C ponsionem in eius quod relictum sit, locum transferre. Quod si testes per quæstiones fidem fecerint, aut in orationem, aut in negotium, aut in quodcumque aliud fuerit in aduersariis maximè verisimile, ipsorum est responsio transferenda. Si verò aut contra vtilitatem publicam, aut contra consuetudinem accusator te fecisse crimineture, debes defendere id maximè esse vtile, quod ab eo crimini datur: vel si id minùs potueris, dices vt neque abs te, neque ab iis qui tibi sint similes, aut quòd D non hoc modo huiusmodi res geri consueuerit. Probabile igitur ita solues. Exemplum verò debes primùm, si potes, demonstrare id haudquaquam esse criminationi simile, vel aliud tibi ex contrariis præter verisimilitudinem exemplum ferendum esse. Coniecturam autem potes confutare, si dicas quibus causis contraria significare contigerit. Sententias verò, atque commentationes, aut improbabiles aut ambiguas ostendas oportet. Signa autem non eius solùm cuius ipse sis accusatus, sed rerum plurimarum signa esse ostende. Et ea quidem, E quæ ab aduersariis dicta fuerint, in contrarium aut ambiguum conuertentes, poterimus hoc modo improbare. Si verò quorum nos accusator criminatur, ea feciſſe fateamur, idq; ex iusti & legitimi partibus defendere pergamus, magis legitimas res nostras iustioresque demonstrare elaborabimus. Quòd si minùs commodè fieri potuerit, ad imprudentiam casumque defugiemus,

iacturaſque paruas eſſe oſtẽdemus, & ignoſcendum nobis eſſe argumentabimur: demonſtrantes quàm omnium quidem hominum per imprudentiam delinquere commune ſit: ſed afficere iniuria, improborum eſſe proprium. Dices etiam æquum & bonum eſſe, & iuſtum & conducibile ignoſcere iis, qui per imprudentiam deliquerint. Neminem enim omnium ſcire, ſi quid aliquando ſibi huiuſmodi euenturum ſit. Oſtendendum eſt etiam, ſi quid aduerſarius ipſe aberrauerit, & veniam tamen conſecutus ſit. Poſt hæc ex præoccupationes ſequuntur, quæ ab aduerſariis dictæ ſunt. Harum igitur alias ſatis ſuperque à rebus ipſis ſoluere poterimus. Sed ſi calumnietur, ſcriptas nos orationes recitare, aut quòd eas recitemus meditari, aut mercede conductos patronos fieri, ad hæc talia contraueniamus oportet, diſſimulandoque dicamus minimè omnium lege prohiberi, aut ſe ſcripta, aut illum non conſcripta loqui. Lege namque talia patrare non permitti, loqui verò vt quiſque velit, facilè ſini. Dicendum quoque erit, vſque adeò aduerſarii delicta vel ipſius eius ſententia permagna eſſe, vt exiſtimet me nunquam dignè in ſe accuſando ſatisfacere poſſe, niſi quæ dicturus eſſem, & antea ſcriberem, ac multum temporis meditatus ſim. Ad ſcriptarum igitur orationum calumnias ſic occurrere poterimus. Si verò dixerint, nos diſcere meditarique dicendi facultatem, confitebimur id quidem, dicemuſque. Nos quidem, quos ais diſcere, neque calumniatores, neque contentioſi certè ſumus. Tu verò, qui oratoriã non tenes, cùm hoc tempore, tum ſæpe aliàs nos calumniis circumuenire deprehenſus es. Quare conducere ciuibus videtur, vt & ille oratoriam diſcat. Non enim ſic malum neque inſimulatorem eum fore. Eodem quoque modo ſi quis nos mercede conductos cauſarum patronos dicat, & fatebimur, & cauillabimur, huiuſque rei authorem accuſatorem noſtrum ac reliquos omnes demonſtrabimus. Mercedum autem ſpecies diuidemus, dicemuſque, alios pecuniis, alios gratis, alios ſuppliciis, alios honoribus aduocatos aſſiſtere. Te igitur gratis id obire muneris oſtende: aduerſarium verò dicito ne paruo quidem pretio aduocatum aſſiſtere. Eum namque vt aliquid argenti iniuſtè capiat, non autem ne perſoluat, in iudicium ire. Idem quoque modus ſeruandus eſt, ſi quis nos aut aliquos edocere dixerit, qui controuerſiis apud iudices vtantur, aut iudiciales orationes conſcribere. Nam & alios omnes oſtendes pro viribus adiumento amicis eſſe, & docendo quidem, & conſulendo: & artificioſiſſimè in huiuſmodi rebus occurres.

A Ἐσμικρὰς ταὶ βλάβας ἀποφαίνοντας, συγγνώμης τυγχάνειν πειρατέον. τὸ μὲν ἁμαρτάνειν,
κοινὸν πάντων ἀνθρώπων ὑπειδεικνύοντας, τὸ δ' ἀδικεῖν, ἴδιον τῶν πονηρῶν. λέγε δὲ ὅτι καὶ
ὑπείκειν δίκαιον καὶ συμφέρον ἐστὶν συγγνώμην ἔχειν ταῖς ἁμαρτίαις. οὐδεὶς γὰρ οἶδεν ἀν-
θρώπων εἰ' τι τοιοῦτον αὐτῷ συμπεσεῖται. ἀπόφαινε καὶ τὸν ἐναντίον, εἴ' τι ἐξημάρτηκεν, συγ-
γνώμης τυχεῖν ἀξιώσοντα. μὴ δὲ ταῦτα αἰ-
τούμενος παραλήψῃ ἀπὸ τῶν ἐναντίων εἰρη-
μένων. ταὶ μὲν οὖν ἄλλας, ἐξ αὐτῶν τῶν πρα-
B γμάτων δυνησόμεθα λύειν. ἐὰν δὲ ἀγαβάλ-
λωσιν ἡμᾶς, ὡς γεγραμμένους λόγους λέγο-
μεν, ἵν' λέγειν μελετῶμεν, ἵν' ὡς ὅτι μισθῷ
τινὶ συνηγορῶμεν, χρὴ πρὸς ταῦτα ὀ-
μόσε βαδίζοντας εἰρωνεύεσθαι, & φεύγειν μὲν
τῆς γραφῆς λέγειν, μὴ κωλύειν τὸν νόμον, ἵν'
αὐτὸν γεγραμμένα λέγειν ἢ ἐκεῖνον ἄγρα-
φα. τὸν γὰρ νόμον οὐκ ἐᾶν ταῦτα πράττειν·
λέγειν δὲ ὅπως αὖ τις βούλεται συγχωρεῖν.
ῥητέον δὲ & ὅτι οὕτως ὁ σκυθρὸς οἴεται μεγά-
C λα ἠδικηκέναι, ὥστ' οὐ νομίζειν με κατ' ἀ-
ξίαν κατηγορῆσαι, εἰ' μὴ γεγράφοιμι, & πο-
λὺν χρόνον σκεψαίμην. φεύγει μὲν οὖν ταῖς
τῶν γεγραμμένων λόγων ἀγαβολαῖς οὕτως
ἀπαντητέον. αὖ δὲ φάσκωσιν ἡμᾶς λέγειν
μανθάνειν καὶ μελετᾶν, ὁμολογήσαντες ἐγκω-
μίων. ἡμεῖς μὲν οἱ μανθάνοντες, ὡς φῂς, οὐ
φιλόδικοι ἐσμέν· σὺ δὲ ὁ λέγειν μὴ ὑπισχνού-
μενος, & νῦν ἡμᾶς & πρότερον ἑάλως συκο-
φαντῶν· ὥστε λοιπὸν φανεῖται τοῖς πολί-
D ταις, καὶ ἐκεῖνον μανθάνειν ῥητορεύειν· οὐ γὰρ
οὕτω πονηρὸν ὄντα δεῖ συκοφαντεῖν αὐτὸν εἰς τὸν
αὐτὸν δὲ τρόπον, κἂν ἡμᾶς ὑπὲρ μισθῷ συνη-
γορεῖν λέγῃ τις, ὁμολογήσαντες εἰρωνευσόμε-
θα, καὶ τὸν αἰτιώμενον ἡμᾶς ὑπιδείξομεν τοῦτο
ποιοῦντα, & τοῖς ἄλλοις ἄπασιν· τῶν δὲ μι-
σθῶν διαιρεῖν τὰ εἴδη, & λέγειν, ὡς οἱ μὲν ὑπὲρ
χρήματος, οἱ δ' ὑπὲρ χάριτος, οἱ δ' ὑπὲρ ἀμφι-
είας, οἱ δ' ὑπὲρ ἀμφισβητησεως ἐγκωμίων.* αὐτὸν μὲ Syl. αὐτὸν
τῶν ἀποφαίνε δεῖ χάριν συνηγορεῖν. τὸν h.e. συνηγ
E δ' ἀναίδειον λέγε, οὐδὲ ὑπὲρ μικροῦ μισθῷ συ-
νηγορεῖν. ὅπως γὰρ λάβῃ ἀργύριον ἀδίκως, οὐχ
ὅπως μὴ ἀκριβῶς, δικάζεται. πρὸς αὐτὸν δὲ τρό-
πον, & ἐάν τις ἡμᾶς δικάζεσθαί τινας λέγῃ,
διδάσκειν, ἢ λόγους δικανικοὺς συγγράφειν.
ἀπόφαινε γὰρ & τοῖς ἄλλοις ἄπασιν καθ'
ὅσον δυνατὸν εἶναι τοῖς φίλοις ὠφελεῖν, καὶ διδά-
σκοντας & συμβουλεύοντας· καὶ οὕτως εὐ-
τέχνως περὶ τῶν τοιούτων ἀπαντήσεις.

χρὴ δὲ καὶ περὶ τὰς ἐρωτήσεις καὶ τὰς ἀποκρίσεις, ὁπόσαι πίπτουσιν εἰς τὰ τοιαῦτα εἴδη, μὴ ῥᾳθύμως ἔχειν, ἀλλὰ διακρίνειν τὰς ὁμολογίας & τὰς ἀρνήσεις ἐν ταῖς ἀποκρίσεσιν. ὁμολογίαι μὲν οὖν εἰσὶν αἱ τοιαίδε· Ἀπέκτεινάς μου τὸν υἱόν· ἀπέκτεινα γάρτοι ἐπ' ἐμὲ σίδηρον * ἀφῆκα. Συνέκοψάς μου τὸν υἱόν· ἔγωγε ἀδίκων χεῖρας ἤρχοντα. Κατέαξάς μου τὴν κεφαλήν· ἐγὼ βιαζομένου σὴν νύκτωρ εἰς τὴν ἐμὴν οἰκίαν εἰσέβην. αἱ μὲν οὖν τοιαῦται ὁμολογίαι τοῖς νομίμοις πιστεύουσαι, ὁμολογοῦνται. αἱ δὲ τοιαίδε ἀρνήσεις παρακλίνουσι τὸν νόμον. Ἀπέκτεινάς μου τὸν υἱόν· οὐκ ἔγωγε, ἀλλ' ὁ νόμος. τὰ δὲ τοιαῦτα πάντα οὕτω δεῖ ὑποκρίνεσθαι, ὅταν τῷ νόμῳ ὁ μὲν κελεύῃ τοῦτο ποιεῖν, ὁ δὲ κωλύῃ. τὰ μὲν οὖν πρὸς τοὺς ἀντιδίκους, ἐκ τούτων ἀπάντων συναγάγοις. μετὰ δὲ ταῦτα παλιλλογία τῶν εἰρημένων ἤδη συντόμως ἀνάμνησις. χρήσιμος δὲ ὅτι παρὰ πάντας τοὺς τρόπους· ὥστε καὶ παρὰ μέρος ἐν παντὶ εἴδει τῇ παλιλλογίᾳ χρηστέον. μάλιστα δ' ἁρμόττει πρὸς τὰς κατηγορίας, καὶ τὰς ἀπολογίας ἔτι δὲ * πρὸς τὰς πρεσβείας & ἀποδημίας. οὐ γὰρ μόνον ἀναμνῆσαι δεῖ φαύλως τῶν εἰρημένων ἐν τούτοις, καθάπερ καὶ ὅπου τῶν ἐγκωμίων καὶ τῶν κακηγοριῶν, ἀλλὰ καὶ πρὸς ἡμᾶς αὐτοὺς δεῖ ἀφελεῖν, & πρὸς τοὺς ἐναντίους κακῶς· διὸ καὶ τελευταῖόν τοῦτο τῶν ἐν τῷ λόγῳ μερῶν τάττομεν. ἔστι δὲ μνημονικὸν ποιεῖν ἐν κεφαλαίῳ, ἀπολογιζόμενον πρὸς τῶν εἰρημένων, ἢ διαλογιζόμενον, ἢ προσωποποιΐα, τῶν μὲν σαυτοῦ, τὰ βέλτιστα τῶν δ' ἐναντίων, τὰ φαυλότατα· εἰ δὲ βούλει, ἐρωτήσεως σχῆμα ποιησάμενον. οἷς δὲ τούτων ἕκαστόν ἐστιν, ἐκ τῶν πρότερον ἴσμεν. οἷς δὲ διαφθείρομεν ἡμᾶς, καὶ τοὺς ἐναντίους κακῶς. ὡς περ ὅτι τῶν πρεσβείαις & ἀποδημίαις, ἐπιφαίνοντες κεφαλαιωδῶς, ἐφ' οἷς οὗ πεποιήκαμεν τοὺς ἀδικουμένους, ἢ ποιοῦμεν, ἢ ποιήσομεν, ἢ αὐτοὶ, ἢ ἡμέτεροι φίλοι, ἢ αὐτοὺς, ἢ ὧν κηδόμενοι τυγχάνουσιν, ἢ πάλιν τοὺς κείνους ἢ αὐτοὺς, ἢ ὧν κηδόμενοι τυγχάνουσι· & διεξιόντες αὐτοῖς, ὡς νῦν καιρὸς χάριτας ἡμῖν τῶν ὑπηργμένων ἀποδοῦναι· καὶ πρὸς τούτοις ἐλεεινοὺς ἡμᾶς αὐτοὺς καταστήσαντες, ἐλθὼν ἐνδείκνυμαι. τοῦτο δ' ποιήσομεν, ὅταν δεικνύωμεν ὡς πρὸς τοὺς ἀκούοντας οἰκείως ἔχομεν, καὶ ἀξίως δυστυχοῦμεν, καὶ κακῶς πρότερον πεποιηθότες, νῦν πάσχοντες, ἢ πεισόμενοι, ἐὰν μὴ βοηθῶσι ἡμῖν οὗτοι.

A Oportet autem & circa interrogationes atque responsiones quotquot in huiusmodi speciebus inciderint, ne nos negligentia vlla capiat, sed quæ respondeo, concedantur, quæque negentur, sunt consideranda. Concessiones igitur sunt huiusmodi: Mihi filium enecasti. Enecaui equidem: nam ille in me priùs distrinxit gladium. Filium mihi pulsasti: Pulsaui equidem: iniuria enim in me priùs manus iniecit. Mihi caput confregisti: Confregi equidem: nam noctu impetum in meam feciſti domum. Tales igitur B concessiones legibus freti nonnunquam facimus. Huiusmodi verò negationes legem declinant. Mihi filium occidisti: Non ego quidem, sed lex occidit. Hæc autem omnia ita oportet respondere, cùm duarum legum altera iubet hoc faciendum, altera vetet. Quæ igitur in aduersarios dicenda sunt, ex his omnibus colliges. Post hæc autem eorum quæ antè dixerimus, iteratione, breuis est admonitio adhibenda. Ea verò est vtilis omni tempore: quamobrem & singulis in speciebus ea iteratione vtendum est. C Verùm in accusationibus maximè & defensionibus ea congruit. Itidem quoque in suasionibus atque dissuasionibus. Neque solùm ea hic commemorare quæ antè dixerimus, quemadmodum in laudando & vituperando, verùm etiam amicos iudicum in beneuolentiam nostram conciliare, & in aduersarios concitare debemus. Hanc verò iterationem in orationis partibus postremam constituimus. Hæc enim facit, vt reminiscaris, summatim quæ dicta sunt, enumerando, aut ratiocinando, aut interrogando; tua quidem, quæ optima sunt; aduersariorum autem, quæ nequissima, siquidem D interrogationis figura vti volueris. Cuiusmodi autem vnumquodque horum sit, ex iis cognoscere possumus, quæ superiùs dicta sunt. in beneuolentiam verò nostram iudices conciliabimus, & in aduersarios concitabimus ex iis beneficiis, vt etiam in deliberatiuo genere summatim ostendimus, quibus nos, aut amici nostri ipsos, à quibus iniuriam suscipimus, ipsorumve necessarios, seu iudices ipsos, vel eos, qui eis curæ sunt, siue affecerimus, siue afficimus, siue sumus affecturi, & si ipsis dixerimus nunc tempus esse referendarum pro susceptis beneficiis gratiarum: & si eos in commiserationem, si opus fuerit, adduxerimus. Hoc autem cò faciemus, quò nostram in auditores beneuolentiam demonstremus, & quàm indignè ob ea quæ malè passi fuerimus, aut patimur, passurive sumus, miseria premimur, nisi hi nobis adiumento fuerint.

Si

Si verò nihil nobis adsit huiusmodi, commemorabimus quibus bonis priuati fuerimus, aut priuamur, aut priuabimur, vbi iudices nos neglexerint, seu vt numquam boni quippiam nacti fuerimus, aut nanciscimur, aut nacturi sumus, nisi ab iis auxilium meruerimus. Ex his namque commiseratione nos dignos constituemus, & auditores nobis conciliabimus. Aduersarios verò calumniis circumuentos in inuidiam & odium apud auditores ex horum contrariis adducemus, cùm ostenderimus, ab iis aut horum amicis auditores ipsos, ipsorumve necessarios, mali quippiam indignè passos, aut pati, aut passuros. Ex huiusmodi enim rebus ad odium & iram in aduersarios rapientur. Sin autem hæc fieri commodè nequiuerint, ea in vnum redigemus, quibus auditores in aduersarios ad inuidiam concitamus. Inuidia namque propinqua est odio. His autem summatim inuidebitur, si eos indignè fortunatos, & ab auditoribus animo alienos ostenderimus, percurrentes quàm multa bona iniustè passi fuerint, aut patiantur passurive sunt: aut quàm nunquã nullius boni indiguerint, vel indigent, vel indigebunt: aut quàm in nihil vnquam mali inciderint, seu incidunt, seu incident, nisi nunc à iudicibus puniantur. Ex his igitur rebus auditorum nobis animos ad beneuolentiam in conclusionibus constituere, & in aduersarios contrà commouere poterimus. Ex omnibus verò suprà dictis accusationes defensionesque quàm aptissimè ordinabimus.

A ἐὰν δὲ μὴ τοιαῦτα ὑπάρχῃ, διεξιόντες τῶν ἀγαθῶν ἐστερήμεθα, ἢ πεισόμεθα, ἢ πεπόμεθα, ὀλιγωρηθέντες ὑπὸ τῶν κρινόντων; ἢ ὡς ἀγαθοῦ μηδέποτε ἐτύχομεν, ἢ μὴ ὑπάρχοντος, ἢ μὴ ὑπάρξοντος, μήτε τούτων ἡμῖν συμβεβηκότων. ἐκ γὰρ τούτων ἐλεεινοὺς καταστήσομεν ἡμᾶς αὐτοὺς, καὶ πρὸς τοὺς ἀκούοντας εὖ διαθήσομεν. διαβαλοῦμεν δὲ τοὺς ἀντιδίκους, καὶ φθονεῖσθαι ποιήσομεν, ἐκ τῶν ὑπαρχόντων τούτοις, ἀποφαίνοντες ὑπὸ τούτων, ἢ τῶν τούτοις φίλων, τοὺς ἀκούοντας, ἢ ὧν αὐτοὶ κήδονται, κακῶς πεποιηκότας, ἢ πάσχοντας, ἢ πεισομένους πρὸς τοιαῦτα προσῆκον· ἐκ γὰρ τῶν τοιούτων, καὶ μῖσος καὶ ὀργὴν πρὸς αὐτοὺς ἕξουσιν. αἰ δὲ μὴ ταῦτα ὑπάρχῃ, συναξόμεθα ἐξ ὧν φθονοῦσι τοῖς ἀκούουσι καὶ τῶν ἐναντίων ἐργασόμεθα. τὸ γὰρ φθονεῖν, πλησίον τοῦ μισεῖν ἐστι. φθονήσονται δὲ συλλήβδην, ἐὰν * ἀναξίους εὖ πεπόνθασι ἀποφαίνωμεν, καὶ πρὸς τοὺς ἀκούοντας ἀλλοτρίως ἔχοντας, διεξιόντες ὡς ἀγαθὰ πολλὰ πεπόνθασιν ἀδίκως, ἢ πάσχουσιν, ἢ μέλλουσι πείσεσθαι, ἢ ἀγαθοῦ τοῦδέπω πεφύκασιν ἐστερῆσθαι, ἢ νῦν γε πεισόντων, ἢ οὐ στερήσονται, ἢ κακοῦ τοῦδέπω τετυχηκότες, ἢ νῦν οὐ τυγχάνοντες, ἢ οὐ τυξόμενοι, ἐὰν μὴ νῦν αὐτοῖς οἱ κριταὶ κολάζωσιν ἐκ τούτων μὲν οὖν ἐν τοῖς ἐπιλόγοις θύμωσις μὲν αὐτοῖς, κακῶς δὲ τοὺς ἐναντίους διαθήσομεν. ἐκ δὲ τῶν πεφυκότων ἀπόντων ἐπιτήδειος καὶ τὰς κατηγορίας καὶ τὰς ἀπολογίας τάξομεν.

Quidam: ἀναξίως

CAPVT XXXVIII.

De quæstionis speciebus.

ΚΕΦΑΛ. λη'.

Περὶ τῆς ἐξεταστικῆς εἴδους.

QVærendi autem species separatim quidem ipsa rarò constituitur, sed aliis speciebus commiscetur, & aduersus contradictiones maximè est vtilis. Verumtamen ne huius nos ordo lateat, si quando vel oratio, vel vita hominum, aut actio, aut ciuitatis administratio quærenda contingeret, idem etiam hac de parte summatim percurram. Est igitur quærentibus eodem quasi modo exordiendum, sicuti etiam calumnia circumuentos oportere docuimus. Quare cùm idoneas in principiis causas attulerimus, quibus id rectè facere videamur, ita ad quærendum veniemus. Causæ autem congruent in ciuilibus quidem conuentibus, quòd haud contentione quadam, quin potiùs ne auditores lateat, id facimus:

Τὸ δ' ἐξεταστικὸν εἶδος, αὐτὸ μὲν καθ' ἑαυτὸ οὐ πολλάκις συνίσταται, τοῖς δ' ἄλλοις εἴδεσι μίγνυται, καὶ μάλιστα πρὸς τὰς αἰτιολογίας χρήσιμόν ἐστιν. οὐ μὴν ἀλλ' ὅπως μηδὲ τούτου τινὸς τύχωμεν ἀγνοήσωμεν, αὖ πάλιν ἡμῖν λόγου, ἢ βίου, ἢ πρᾶξιν αὐξῆσαι φίλων, ἢ δύναμιν πόλεως ὠφελῆσαι συμβῇ, διέξειμι, καὶ περὶ τούτου κεφαλαιωδῶς. φερομένοις μὲν οὖν ἁπλοῦν ὁμοιοσχήμως τοῖς διαβεβλημένοις καὶ τοῖς ἐξεταζομένοις ταῦτα. ὥστε προφάσεις ἐν ἀρχαῖς βύλεσθαι ἐπεγχείρησις, δι' ἃς δόξομεν εἰκότως τοῦτο ποιεῖν, οὕτως ἐπὶ τινὰ ἐξέτασιν ἥξομεν. ἁρμόσουσι δὲ αἱ τοιαίδε, ἐν μὲν τοῖς πολιτικοῖς συλλόγοις, ὡς φιλανθρωπίαν τοιοῦτον ποιοῦμεν,

ἀλλ ὁπως μὴ λάθῃ τοὺς ἀκούοντας. εἶπα ὄλως ἡμᾶς οὔτοι πρόσθεν ἐλοιδόρησαν. ἐν δὲ τοῖς ἰδίοις, ἢ ἔχθρᾳ, ἢ * πρὸ ἕξη τῶν ἐξεταζομένων φαῦλα ὄντα, ἢ φιλίαν, πρὸς τοὺς ἐξεταζομένους, ἢ ὅπως δόξαντες αὐτοῖς πρόσθεν, μηκέτι ταῦτα ποιήσωσιν. ἐν δὲ τοῖς δημοσίοις τὸ νόμιμον, τὸ δίκαιον, τὸ τῷ κοινῷ συμφέρον. φερομασάμενοι δ' ἐκ τούτων καὶ τῶν τούτοις ὁμοιοτρόπων, ἐφεξῆς ἕκαστοι πρὸς ἀφελόμενοι τῶν ῥηθέντων, ἢ προσθέντων, ἢ μεγιοθέντων, ἢ μειοθέντων, ἐξεταζόμενοι, ἐναντιούμενοι αὐτοῖς, καὶ τοῖς δικαίοις, καὶ τοῖς νομίμοις, καὶ τοῖς ἰδίοις καὶ κοινῇ συμφέρουσιν ἀναλισκόμενα. ἐπὶ πᾶσι σκοπήσαντες, εἴπου αὐτοῖς ἔστιν ἀναλῦσαι ἢ τοῖς ἤθεσι τῶν χρησῶν ἀνδρῶν, ἢ τοῖς εἰκόσιν. ἵνα δὲ μὴ μηκύνωμεν τὸν λόγον καθ' ἓν ἕκαστον λέγοντες, ὅσῳ ἂν πλείοσι τῶν ἐναντίων ἐπιτηδεύματων, ἢ πραγμάτων, ἢ λόγων, ἢ ἐθῶν, ἀναλύσωμεν τὰ τῶν ἐξεταζομένων ἀποφαίνοντες τοῖς ἀκούουσι, τοσούτῳ μᾶλλον οἱ ἐξεταζόμενοι ἀδόξουσι. δεῖ δὲ πικρῷ τῷ ἤθει μὴ ἐξετάζειν, ἀλλὰ πρᾴῳ. τοῦτον γὰρ τὸν τρόπον οἱ λόγοι γιγνόμενοι, πιθανώτεροι φανήσονται τοῖς ἀκούουσιν. * οἱ δὲ λέγοντες αὐτοῖς ἥκιστα ὀλιγαρκήσουσιν. ὅταν δὲ πάντα ἀκριβῶς ἐξητακὼς αὐξήσῃς αὐτά, παλιλλογίαν ὅτι τῇ τελευτῇ σύντομον ποίησον, καὶ τοῖς ἀκροαταῖς πρέπει τῶν εἰρημένων δυὰ μνησον. τὰ γὰρ οὕτω εἰδη πάντα τοῦτον τὸν τρόπον τιθέντες, εὐτύχως αὐτοῖς χρησόμεθα.

* οἱ δὲ λέγοντες, αὐτοῖς ἥ.

ΚΕΦΑΛ. λϑ'.

Ἐπίλογος τῶν προειρημένων ἁπάντων.

ΔΕΙ δὲ καὶ λέγοντας καὶ γράφοντας ὅτι μάλιστα πειρᾶσθαι τὰ πεπραγμένα τοῖς λόγοις ἀποδιδόναι, καὶ σύνηθίζειν αὐτοὺς τούτοις ἅπασιν ἐξ ἑτοίμου χρῆσθαι. καὶ πρὸς μὲν τοῦτο τὸ λέγειν ἐντέχνως, καὶ ἐν τοῖς ἰδίοις, καὶ ἐν τοῖς κοινοῖς ἀγῶσι, καὶ ταῖς πρὸς τοὺς ἄλλους ὁμιλίαις, ἐντεῦθεν πλείστας καὶ τεχνικωτάτας ἀφορμὰς ἕξομεν. χρὴ δὲ καὶ τὸ ὑποκρίνεσθαι ποιεῖσθαι, μὴ μόνον πρὸς τοὺς λόγους, ἀλλὰ καὶ πρὸς τὸν βίον τὸν αὐτῶν, ἀφαιρησόμενοι τοῖς ἰδίοις πρειρημένοις. συμβάλλεται γὰρ οὐ πρὸς τὸν βίον τὸν εὐσχημοσύνῃ, καὶ πρὸς τὸ πείθειν,

demum quòd nobis hi priùs molesti fuerint. In priuatis verò vel inimicitias, vel prauas eorum qui quæruntur, consuetudines, vel in eos ipsos beneuolentiam, vel vt quæ agunt remittentes, non amplius hæc faciant, proferre oportebit. In publicis autem, si legitimum, & iustum, & publicam vtilitatem proferemus. Ex iis autem & his similibus exordio constituto, ac singulis deinceps propositis, aut dictis, aut gestis, aut cogitatis, quæremus, eaque demonstrabimus, & iustis, & legitimis, & priuatis, & publicis vtilitatibus aduersari. Et omnia demum considerabimus, si quo in loco ipsa sibi vel moribus proborum hominum officiisve dissentiunt. Sed ne in singulis enarrandis longiore vtamur oratione, quo pluribus illustrium studiorum, aut rerum, aut verborum, aut consuetudinum, res eorum, quos quærimus, aduersari ostenderimus, eo ipsos obscuriores apud auditores constituemus. Opus est autem, non tristi & acerbo quodam, sed miti mansuetoque vultu quæramus. Hoc enim modo verisimiliores reddentur apud auditores habitæ orationes, & oratores ipsi nullum de se relinquent insimulationi locum. Vbi verò diligenter omnia quæsieris, atque amplificaueris, orationis exitum breui iteratione terminabis, & vt eorum, quæ dicta fuerint, auditores reminiscantur, efficies. Has igitur species vbi hoc pacto constituerimus, pulcherrimè ipsis vti poterimus.

CAPVT XXXIX.

Peroratio antè dictorum omnium per enumerationem & amplificationem.

OPus est præterea orando & scribendo in id quàm maximè enitamur elaboremusque, vt pro rerum natura verba commodemus, & ita nosmetipsos trita consuetudine iis cunctis exerceamus, vt eorum vsus nobis in promptu sit: atque vt ex arte quidem dicere possimus, tum in priuatis publicisque disceptationibus, tum iis etiam in sermonibus, quos aduersus alios habuerimus, plurima hinc & artificiosissima adiumenta suscipiemus. Elaborandum est etiam vt non circa verba orator duntaxat, verumetiam circa vitam quam antè dictis speciebus exornet, atque magnificet, suam diligentiam omnem studiumque accommodet. Nam vitæ compositio & ad suadendum,

& ad boni & æqui viri existimationem adipiscendam conducit plurimùm. Primùm igitur diuidenda sunt secundùm omnem disciplinæ distributionem, quid primum, quid secundum, quid tertium, quid quartum tractandum sit. Demum ea tibi sunt præparanda, quæ circa auditores attenduntur, de quibus in exordiis docuimus. Enimvero beneuolentiam à persona tua captare poteris, si promissis insistas, & eosdem amicos in omnem vitam tueare, neque in aliis actionibus inconstans esse, sed iisdem semper vti videare. Attenti autem fient auditores, si his in negotiis verseris, quæ & magna & honesta sunt, multisque conducant. Cùm verò beneuolos auditores reddideris, vbi ad negotiorum expositionem abs te deuentum est, quæcunque propulsationem malorum, bonorum autem continent exhibitionem, facilè apud illos admittuntur: quæcunque verò secus sunt, reiiciuntur. Sed pro celeri, & aperta, & verisimili narratione hæc sunt tibi faciunda. Celeriter autem absolues, si non omnia volueris simul agere, sed prius primò, & quod reliqui est deinceps. Dilucidè verò, si non statim relicta actione in alias res priùs transieris, quàm illam absolueris. Verisimiliter autem, si nihil à tuo more alienum agas. Item si non eosdem finxeris & inimicos tibi, & amicos esse. Ex his autem probationibus eas assumemus, de quibus ita scientiam ad perficienda negotia tenemus, vt eam aliis interpretari & explicare possimus. De quibus autem scientiam non habemus, eas provt sæpius accidere solent, adsumemus. Tutissimè namque in huiusmodi rebus egeris, si consuetudinem sequi volueris. In certamine verò contra aduersarios, si quidem oratione contenditur, ex iis quæ dicta sunt, nostram confirmationem faciemus. Sin verò contractibus hoc faciemus, si secundùm leges & non scriptas, & scriptas, cum testibus quàm optimis, ac tempore præfinito eos confecerimus. Ex conclusione verò eorum quæ dicta fuerint, reminiscei auditores faciemus, si quæ gesta sunt, summatim rursum dicemus. Ex his autem quæ agimus, ita commonebimus, quandocunque eadem negotia, vel similia prioribus tractamus.

καὶ πρὸς τὸ δόξης ὑπαρχούσης τυγχάνειν.
πρῶτον μὲν οὖν διελέσθαι χρὴ τὰ πράγματα, κατὰ τίνα ὅλην τῶν παιδευμάτων ἀφαίρεσιν, ὅ, τι πρῶτον, ἢ δεύτερον, εἶτα τρίτον, ἢ τέταρτον μεταχειριστέον· εἶτα σαυτῷ ποιεῖσθαι παρασκευήν, ὥσπερ ἐν τοῖς προοιμίοις διήλθομεν τὰ περὶ τῶν ἀκροατῶν. βούλεσθαι μὲν οὖν τὰ περὶ σαυτὸν ποιήσῃς, ἐὰν οἷς ὁμολογεῖς, ἐμμένῃς, καὶ ἀφ' ἑνὸς φίλους τοὺς αὐτοὺς ἀεὶ διὰ παντὸς τοῦ βίου, καὶ περὶ τῶν ἄλλων ὑποπτευμάτων φαίνῃ μὴ μεθιστάμενος, ἀλλ' ἀεὶ τοῖς αὐτοῖς χρώμενος. προσέξουσι δέ σοι, ἐὰν μεγαλοπρεπῶς καὶ καλῶς μεταχειρίζῃ τὰς πράξεις, καὶ τοῖς πολλοῖς συμφερούσας. βούλεσθαι δὲ χρὴ ὁμοίως, ὅταν ὑπὲρ τῶν πράξεων ᾖ, ὅσαι τῶν κακῶν ἀποτροπαί εἰσι, τῶν δ' ἀγαθῶν παρουσίαι, ταύτας μὲν ὡς συμφερούσας αὐτοῖς, ἀποδέχονται. ὅσαι δὲ τοὐναντίον παρασκευάζουσιν αὐτῶν, ταύτας ἀποδοκιμάσουσιν· αἰεὶ δὲ τὸ παχεῖαν καὶ σαφῆ καὶ μὴ ἄπιστον τῇ διηγήσει λέγεσθαι, τὰς πράξεις δεῖ ταύτας ποιεῖσθαι· ταχέως μὲν οὖν ὑπερτελέσεις, ἂν μὴ πάντα πράγματα μεταχειρίζῃ, ἀλλὰ ἅμα βούλῃ ἄλλα πρᾶττειν τὸ πρῶτον, ἔπειτα τὰ ἑξῆς. καθαρῶς δέ, ἂν μὴ παχὺ τῆς πράξεως παυσόμενος, ἄλλα πράγματα μεταχειρίζῃ, πρὶν ταύτην ἐπιτελέσαι. μὴ ἄπιστος δέ, ἂν μὴ ἀφ' ὧν ἦθος τὸ σαυτοῦ φράσῃς. πρὸς δὲ πίστις, ἂν μὴ προσποιῇ τοὺς αὐτοὺς ἐχθροὺς καὶ φίλους εἶναι. ἐκ δὲ τῶν πίστεων λῆψόμεθα· πρὶν ὧν μὲν ὑπισχνούμεθα ἔχομεν, κατὰ τὴν ταύτης ἔκθεσιν τὰς πράξεις ἐπιτελεῖν· πρὶν ὧν δὲ τυγχάνομεν ἀγνοοῦντες, κατὰ τὸ ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ συμβαῖνον. ἀσφαλέστατον γὰρ πράττειν πρὶν οὕτως ἐχόντων, πρὸς τὸ εἰωθὸς ἀποβλέποντας. εἰς δὲ τὸν πρὸς τοὺς αἰτιατικοὺς ἀγῶνα, ἐκ μὲν τῶν λόγων, ἐκ τῶν * λελεγμένων ληψόμεθα βεβαιότητα πρὸς ἡμᾶς· ἐκ δὲ τῶν συμβολαίων τοῦτο ποιησόμεθα, ἐὰν κατὰ τοὺς νόμους αὐτὰ μεταχειριζώμεθα τοῖς ἀγράφοις καὶ τοῖς γεγραμμένοις μετὰ μαρτύρων ὡς βελτίστων ὀφειλομένοις χρήσεις. ἐκ δὲ τοῦ ὑπολόγου, πρὸς μὲν τὰ λελεγμένα ἀναμνήσομεν τοὺς ἀκροατάς, τὰ προειρημένα ἐν κεφαλαίῳ αὐτοῖς εἰπόντες. ἐξ ὧν δὲ προσήκομεν, ἀναμνήσομεν οὕτως, ἐπιδείξαντες τὰς αὐτὰς πράξεις, ἢ τὰς ὁμοίας μεταχειριζόμενα τοῖς πρότερον.

* λελεγμένων

φιλικῶς δὲ διαχείσονται πρὸς ἡμᾶς, ἐὰν A πράττωμεν ἃ ξῶν δὲ πεποιῆναι δίξουσιν, ἢ πάσχειν, ἢ πείσεσθαι. μεγάλα δὲ πράξομεν, ἐὰν πολλῶν αἴτιοι ὦμεν καὶ καλῶν πράξεις μεταχειριζώμεθα. ἔστιν μὲν οὖν τοῦτον τὸν τρόπον χρὴ τὰ κατὰ τὸν βίον αὐτὸ προσκυλάζειν ἐκ τῆς πρώτης σκέψεως, περὶ τὰς λόγους γυμνάζεσθαι.

Beneuoli autem nobis erunt auditores, si ea gesserimus, quibus aliquid beneficii susceepisse, aut suscipere, aut susceepturi videbuntur. Magnas autem res geremus, si ea negotia tractauerimus, quæ multorum sint bonorum causa. Hoc igitur modo quæ ad vitam pertinent, præparanda sunt: ex priore autem instituto circa orationem est exercitatio adhibenda.

Quæ sequuntur ad finem vsque, non reperiuntur in quibusdam editionibus: neque sanè videntur huc pertinere. Legitur autem maxima horum pars in superioribus. Desiderari verò aliquid de fine huius operis, non sine ratione suspicetur fortasse aliquis. Pauca tamen, (si quicquam omnino deest,) desiderantur.

Τὰς δὲ θυσίας δεῖ ποιεῖν, ὡς πρόσθεν B εἴρηται· πρὸς μὲν θεοὺς, ὁσίως· πρὸς δὲ τὰς δαπάνας, μετρίως· πρὸς δὲ τὰς θεωρίας, λαμπρῶς· πρὸς δὲ τὰς πόλεις, ὠφελίμως. Καὶ πρὸς μὲν τοὺς θεοὺς ὁσίως ἕξουσιν, ἐὰν καθ' ἃ πάτρια θύωμεν· πρὸς δὲ τὰς δαπάνας μετρίως, ἐὰν μὴ τὰ πεμπόμενα πρὸς τοῖς δαπανωμένοις συναναλίσκηται. πρὸς δὲ τὰς θεωρίας λαμπρῶς, ἐὰν μεγαλοπρεπῶς ὦσι κατεσκευασμένα· πρὸς δὲ τὰς πόλεις ὠφελίμως, ἐὰν ἵππεις καὶ ὁπλῖται διεσκευασμένοι * συμπέμπωσι· τὰ μὲν δὴ πρὸς τοὺς θεοὺς οὕτω γιγνόμενα, ὁσίως ἂν ἔχοι. Φιλίαν δὲ ποιούμεθα πρὸς τοὺς ὁμοίους ἡμῖν, καὶ οἷς τἀὐτὰ συμφέρει, καὶ οἷς πρὸς τὰ μέγιστα ἀναγκαῖόν ἐστιν ἡμῖν κοινωνεῖν· οἱ γὰρ τοιαύτη μάλιστα συμβαίνει φιλία· Συμμάχους δὲ ποιεῖσθαι τοὺς δικαιοπράτους, καὶ τοὺς δυνάμιν πολλὴν ἔχοντας, καὶ τοὺς πλησίον καρπουμένους ἐχθροὺς δὲ, τοὺς ἀναιδεῖς τοὺς· Πόλεμον δὲ αἱρεῖσθαι πρὸς τοὺς ἀδικεῖν ἐπιχειροῦντας τὴν πόλιν, ἢ τοὺς φίλους, ἢ τοὺς συμμάχους αὐτῆς. Τοὺς δὲ φύλακας ἀναγκαῖον ἔχειν, ἐν δ' αὐτῇ, ἐν ἀφ' ἧς συμμάχων, ἐν ἀφ' ξένων· καὶ πρῶτον μὲν δ' ἑαυτῆς· δεύτερον δὲ, ἀφ' συμμάχων· τρίτον δὲ, ἀφ' ξένων. Περὶ δὲ πόρου χρημάτων, κράτιστον μὲν ἀπὸ τῶν ἰδίων προσόδων ἐν κτημάτων· δεύτερον δὲ, ἀπὸ τῶν ἐμπορίων. τρίτον δὲ, τῶν πενήτων τὰ σώματα παρεχόντων λειτουργεῖν· τῶν δὲ τεχνιτῶν, ὅπλα· τῶν δὲ πλουσίων, χρήματα. Περὶ πολιτείας δὲ, δημοκρατία μὲν ἀρίστη, ἐν ᾗ οἱ νόμοι τοῖς ἀρίστοις τὰς ἀρχὰς ἀπονέμουσι· τὸ δὲ πλῆθος μήτε κληρουσίας, μήτε ψηφοφορίας ἐστέρηται. κακίστη δὲ, ἐν

Sacrificia verò, vti præmissum est, faciemus ad deos quidem piè, ad sumptus autem moderatè, ad spectacula verò splendidè, ad ciues autem vtiliter. Et aduersus immortales quidem deos ea habebunt piè, si patrio more sacrificemus. Ad sumptus autem moderatè, si non quæcunque missa fuerint, ab his qui sumptibus præsunt, consumantur. Ad spectacula verò splendidè, si magnifico sint apparatu constituta. Ad ciues autem vtiliter, si & equites & grauioris armaturæ pedites bellè instructi pompam celebrent. Quæ igitur hoc modo mortales in Deos fecerint, piè certè fecerint. Eos autem amicos comparabimus, qui sint nobis moribus non dissimiles, & quibus eadem quæ etiam nobis, conducant, & quibus magnis in rebus communis nobiscum fortuna sit: talis enim amicitia perdurat maximè. Socios autem eos facere debemus, qui & iustissimi sint, & non mediocri valeant potentia, & in proximo habitent: hostes autem faciemus, qui horum sint contrarii. Suscipiendum autem bellum in eos est, qui Rempublicam, aut eius siue amicos siue socios iniuria violare moliuntur. Præsidia autem habeamus oportet, aut nostra, aut sociorum, aut hospitum caussa: & primò quidem nostra, demum sociorum, tertio verò hospitum. De tributis autem id quidem est optimum, quod à priuatis prouentibus ac possessionibus proficiscitur: secundum verò à censibus: tertium autem à pauperibus, qui sua corpora ministeriis præbent: ab opificibus autem arma: à locupletibus verò pecuniæ. De administratione autem Reipublicæ, popularis quidem principatus est optimus, in quo leges optimatibus honores distribuunt: plebs verò neque dandis priuatur suffragiis, neque ferendis quidem senten-

Sylb. συμπομπεύωσι. vt c. 3.

tiis. proxima verò illa est, in qua leges à ditioribus affici contumelia plebem non sinunt. Principatus autem paucorum duo sunt genera. Aut enim est ex amicitia & societate quadam, aut à censibus. Necesse autem est, socios faciamus, cùm ciues minùs ex se potentes sunt, qui tum solum, tum oppida tueantur, aut hostibus repugnent. Est autem societas omittenda, cùm aut eam facere non sit opus, aut socii longè à nobis distent, neque potentes sint, qui opportunè adsint. Ciuis autem bonus est, qui amicos ciuitati vtilissimos comparat, inimicos verò & paucissimos & infirmissimos, quique sine vlla priuatorum bonorum publicatione prouentus comparat quàm plurimos, & qui sese iustissimum præbens, eos in quæstionem agit, qui rerumpublicarum aliquid per iniustitiam violant. Largitionibus verò vtuntur omnes, aut quoniam aliquid inde sperant commodorum, aut quo susceptorum beneficiorum gratiam referant. Obsequuntur autem omnes aut lucri, aut honoris, aut voluptatis, aut timoris gratia. Commutationibus verò vtuntur omnes aut sponte aut inuitè. Omnes enim actiones, aut vi, aut suasione, aut fraude, aut occasione perficiuntur. In bello autem vincitur aut fortuna, aut corporum multitudine, robustitatéve, aut pecuniarum copia, aut opportunitate locorum, aut virtute sociorum, aut consilio, & calliditate Imperatoris. Socios verò derelinquendos putant, aut maiore vtilitate, aut belli solutione. Iustè autem agere est, communes sequi ciuitatis consuetudines, parere legibus, priuataque pacta seruare. Conducit autem corpori quidem bona habitudo, & formæ dignitas, aut vires, & bona valetudo: animo verò sapientia, prudentia, fortitudo, temperantia, iustitia. His autem vtrisque, pecuniæ, & amici. Inutilia verò sunt horum contraria: plurimum verò vtilitatis affert bonorum ciuium multitudo.

A ἢ τῷ πλήθει τῷ δαδιδόασιν οἱ νόμοι τοῖς πλουτοῦσι τοῦ ὑβρίζειν. Ὀλιγαρχιῶν δὲ εἰσι δύο τρόποι. ἢ γὰρ ἐξ εὐνοίας, ἢ ἀπὸ τῶν τιμημάτων. Κοινοῦσθαι δὲ συμμάχοις ἀναγκαῖόν ἐστιν, ὅταν οἱ πολῖται μὴ τυγχάνωσι δι' ἑαυτῶν δυνατοὶ τὴν χώραν καὶ τὰ φρούρια φυλάττειν, ἢ τοῖς πολεμίοις ἀμύνεσθαι. παύεσθαι δὲ δεῖ συμμαχίαν, ὅταν μὴ ἀνάγκη ᾖ ἢ ποιεῖσθαι αὐτὴν, ἢ μάχεσθαι τοῖς τόποις ἀπέχωσι, καὶ ἀδυνατοῦσι τοῖς τε τοὺς πολεμοῦντας δαπανᾶσθαι καιρός. Πολίτης δὲ ἀγαθός ἐστιν, ὃς τὰς φίλους μὲν χρησιμωτάτας τῇ πόλει παρασκευάζει, ἐχθροὺς δὲ ἐλαχίστους καὶ ἀδυνατωτάτους· καὶ ὃς τὰς πλείστας προσόδους παρασκευάζει, τῶν ἰδιωτῶν μηδένα ἀδικῶν· καὶ ὃς τὰ ἑαυτοῦ δίκαια πρέχων, τοὺς ἀδικοῦντας ἐκ τῶν κοινῶν ἐξεπάζει. Δωροῦνται δὲ πολῖται, ἐλπίζοντες ὠφελήσεσθαι, ἢ τῶν πέλας φόβῳ χάριν ἀποδιδόντες. Ὑπηρετοῦσι δὲ πολῖται, κέρδους ἕνεκεν, ἢ τιμῆς, ἢ ἡδονῆς, ἢ φόβου. Σφαλλάττουσι δὲ πολῖται, ἢ κατ' αἵρεσιν, ἢ ἀνοίαν· αἱ γὰρ πράξεις ὁπωσοῦν πᾶσαι, ἢ διὰ βίαν, ἢ διὰ πειθώ, ἢ δι' ἀπάτην, ἢ διὰ προφάσεως. Εἰ δὲ πολέμῳ πλεονάζουσι πολεμοῦντες ἢ διὰ τύχην, ἢ διὰ σωμάτων πλῆθος, ἢ ῥώμην, ἢ διὰ χρημάτων ὑποψίαν, ἢ διὰ τόπων εὐφυΐαν, ἢ δι' ἀρετὴν συμμάχων, ἢ διὰ στρατηγοῦ γνώμην. Ἐγκαταλιπὴν δὲ τοὺς συμμάχους ὑπολαμβάνουσι δεῖν, ἢ διὰ τὸ μᾶλλον συμφέρειν τοῦτο, ἢ διὰ τὸ καταλύσασθαι τὸν πόλεμον. Δίκαια δ' ὑπάρχειν ἐστὶ, τὸ τοῖς κοινοῖς τῆς πόλεως ἤθεσιν ἕπεσθαι, τοῖς νόμοις πείθεσθαι, καὶ τὰς ἰδίας ὁμολογίας ἐμμένειν. Συμφέρει δὲ, σῶμα μὲν, εὐεξία, καὶ κάλλος, καὶ ῥώμη, καὶ ὑγιεία. ψυχῇ δὲ, σοφία, φρόνησις, ἀνδρία, σωφροσύνη. σὺν ἀμφοτέροις δὲ τοῖς χρήμασι, καὶ φίλοι. ἀσύμφορα δὲ, τὰναντία τούτων. πόλει δὲ συμφέρει, πλῆθος πολιτῶν.

Finis Tomi tertij.

Museu e Laboratório Antropológico
Universidade de COIMBRA
BIBLIOTECA

Ill.mo Sor D.
Christobal Enriquez Amigo

ARISTOT OPERA

TOM. III.

Nº 1223